A

1. a *littera prima alphabeti Latini.* *v. et* alpha.

I *mus.:* **A** *ad sonos significandos (cf. J. Wolf, Hb. d. Notationskunde. I. 1913. p. 37sqq.):* **1** *in ratione antiquitatis:* ANON. I mus. Gerbert I p. 333ª prima *chorda* . . ., quae A titulata est, proslambanomenos dicitur. **2** *in ratione medii aevi:* Ps. ODO CLUN. dial. 2 p. 253ª ab ipsa Γ . . . per novem diligenter divide et ubi prima nona pars *monochordi* fecerit finem, . . . A litteram scribe. p. 253ᵇ pro A mediata pone a . . ., pro a aliam $\frac{a}{a}$. GUIDO ARET. micr. 2,4. **3** *in mensura fistularum, cymbalorum:* TRACT. de fist. org. p. 18 in lamminis vero ligneis scribantur alphabeti littere dupliciter ita ABCDEFGAB *eqs.* THEOPH. sched. 3,85 in. unumquodque *cymbalum* . . . notet cum propria littera . . ., faciat duas partes cerae aequales cum libra, unam ad a litteram *eqs. al.* (*cf.* CYMBALA I. II. *al.*). **B** *ad mensuram monochordi instituendam (cf. Boeth. mus. 4,5 p. 315,9sqq. 4,18 p. 348,8 sqq.):* SCHOL. enchir. 3 p. 209ª sit ergo chorda intensa veluti ab a in z. **C** *de littera significativa neumatibus addita (cf. P. Wagner, Einf. in die Gregor. Melodien. II. 1912. Neumenkunde. p. 233sqq.):* NOTKER. BALB. ad Lantb. a ut altius elevetur, *cantilena* admonet. **D** *de neumatum iubilatione:* HONOR. AUGUST. gemm. 3,8 idcirco vero per a cantatur *neuma*, quia prima vox nascentis hominis a praedicatur. *ibid.:* quia ipse a et ω, scilicet principium et finis commemoratur, ideo neuma in a et ω modulatur.

II *math.:* **A** *de puncto vel figurarum terminis:* Ps. BOETH. geom. p. 390,11 sit data recta linea terminata AB. p. 391,8 sit quidem datum punctum A. *al.* **B** *de minutiis:* Ps. BOETH. geom. p. 426,17 Latinorum elementorum notas ordine ponemus ita, ut A unciae respondeat, B digito *eqs.* **C** *de aetate lunae:* BEDA temp. rat. 23,10 luna, quae triginta dies habitura est, semper ab a nudo incipit, secunda est in b *eqs.* **D** *de numeris:* HONOR. AUGUST. gemm. 3,42 in numero . . . Graecorum a unum . . . significat. CARM. de litt. 1 possidet A numerum quingentos ordine recto.

III *log.:* ALBERT. M. sent. 1,40,16 p. 325ª,32sq. omne A necesse est esse B: omne C est A *eqs.* anal. pr. 1,1,8sqq.

2. a, ab, abs *praep.* *script.:* ha(b): CHART. Rhen. med. I 19 p. 24,35. CHART. Sangall. A 289. FORM. Turon. app. 2 p. 164,4. *al.* ahb: SERMO de sacril. 16. ap: LEX Baiuv. 15,1 ap illo *(J).* TRAD. Frising. 319 ap Piettone. CHART. Sangall. B 42 p. 48,17 ap emtore. BENZO ad Heinr. 6,4 p. 662,35 ap propriis. *al.* *form.:* **ab** *ante (semi-) cons. (non crebro nisi ante* s*):* *ante* b, c (k), d, g, p, t: ANNAL. Ved. a. 878 p. 43,7 ab Bosone. TRAD. Frising. 19 ab Keparohe. THIETM. chron. 4,41 ab certo. TRAD. Frising. 74 ab domno. THIETM. chron. 5,44 ab Gisilero. RAHEW. gest. 4,51 p. 290,7 ab tergo. *al. v. et l. 41sqq.* *ante* l, m, n, r: ARBEO Corb. 22 p. 213,28 ab lammine. TRAD. Frising. 97ª ab Maione. BRUNO QUERF. Adalb. A 7 ab nigris. ADAM gest. 2,6 ab rege. *al.* *ante* f, v, w: LAMB. HERSF. annal. a. 1057 p. 71,5 ab fide. EKKEH. IV. carm. Gall. 6,1 ab via. WIDUK. gest. 3,68 ab Wichmanno. *ante* s *(c. cons.):* ARBEO Emm. 23 p. 58,29 ab se. THIETM. chron. 5,44 ab solo. *al.* – CHRON. Fred. 2,43 ab Spania. ARBEO Corb. 15 p. 204,6 ab statu. ECBASIS capt. 785. WOLFHER. Godeh. II 19 p. 206,52. *al. v. et p. 2,36.* *ante* h, j *(v. et p. 2,20):* ARBEO Corb. 26 ab humo. HRABAN. epitaph. tit. (MGPoet. II p. 117) ab Hrabano. carm. 39,47,3 ab Iohanne. *al.* a *ante* h, j: TRAD. Frising. 417 a Hittone. OTTO FRISING. chron. 3,15 p. 153,24 a Ieronimo. LEX Baiuv. 13,1 a iudice. *al.* *ante vocal.: p. 3,40.* **abs** *ante* t *et* qu *(cf. Prisc. gramm. II 47,30):* HRABAN. carm. 53,65 abs te. GODESC. SAXO theol. 7,2 abs quolibet (SIGEH. Maxim. 9. DIPL. Heinr. II. 139). *al.* *ante* h: CATAL. biblioth. Becker 128,82 abs Hieronymo. *ante* p: *p. 4,50.* *struct.:* *c. acc.:* IONAS BOB. Columb. 2,4. HUGEB. Willib. 4 p. 97,24. IOH. VEN. chron. p. 148,20. *al. v. et p. 3,55. 4,54.64.71. al.* *c. gen.:* ARBEO Corb. 7,44. COD. Karol. 86 p. 623,7. TRAD. Frising. 430. *v. et l. 29. p. 4,65. 72.* *c. dat.: p. 4,67sq.* *c. indecl. (sive nom.):* ORIGO Lang. app. p. 6,25 a rex. ANDR. BERG. hist. 3 a nulla gens. DIPL. Karoli III. 25 p. 43,7sq. ab Supponem comes . . . ab Amolus episcopus. EPIST. Worm. I 33 p. 59,21 ab huiusmodi. *v. et l. 20.*

I *de motu locali, separatione, abstinentia, defensione sim. i. q. de, ex, abl. (acc.) purus – von, von . . . her, von . . . weg, aus, vor:* WILLIB. Bonif. 8 p. 52,29 a Magontia . . . fratres . . . adverterant (*cf.* EIGIL Sturm. 11 ab Hersfelt). ARBEO Emm. 3 excaecatis oculis a veritatis luce. LIUTG. Greg. 2 p. 70,2 cessare . . . a custodia. HRABAN. carm. 39,28,6 non latet a Domino. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 885 fuga ab imperatore lapsus est. WIDUK. gest. 1,13 urbem, cui ab igne . . . pepercere. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,18 a studio a (de *A*) Galliis . . . revertens. ACTA imp. Winkelm. II 1028 p. 689,16 se vicissim adiuvare ab omnibus. *persaepe.* *c. adv.:* CHRON. Salern. 10 p. 14,24 dum a longe . . . cerneret. *pendet ab adi.:* CHART. Sangall. A 40 (a. 764 ?) a communionis corpuris Christi extranius sit. ARBEO Corb. 20 vacuus a lucro. RUOTG. Brun. 19 innocens . . . ab . . . miseria. *al.* *pendet a subst.:* TRAD. Frising. 375 (a. 817) post discessum . . . ab hoc crepusculo. EINH. Karol. 11 p. 14,20 ab illius potestate ad defectionem . . . suadenti. WIDUK. gest. 2,15 recessionis a rege. *al.*

II *de distantia, situ, differentia, comparatione i. q. de, ad, in – von, an, in, auf:* LEX Alam. 57,40 si . . . ab (ad 3) scapula abscisus fuerit *brachius.* LEX Baiuv. 12,10 a septemtrione . . . non ponat sepem. EINH. Karol. 23 habitus eius parum a communi . . . abhorrebat. WANDALB. horol. 26 quae *(partes orbis)* mediis ab utroque absistunt partibus axe. OTTO FRISING. chron. 4,10 p. 197,25 mulierem a capillis appensam. CHART. Rhen. med. III 614 thalamos . . . ab oppositis stallorum cambii . . . sitos. *persaepe.* *pendet ab adv.:* GESTA episc. Neap. 6 p. 406,13 foris ab urbe. CONST. II 200,5 ab urbe citra. *al.* *pendet a subst.:* AGIUS vita Hath. 22 ovium . . . a dextris et hoedorum a sinistris. WIDUK. gest. 3,10 miliario ab urbe. CONST. III 12 super sessione a dextris *regis.* *post compar. i. q. quam – als:* RHYTHM. 146,49,2 maior a patre. CARM. de temp. rat. 728 brevior est *dies* ab aliis. STEPH. COL. Maurin. 3 nil minus a magnis egit martyribus. RANGER. carm. 228 nec maior est *rex* minimo quolibet a laico. *al. cf.* OTTO FRISING. chron. 8,34 p. 455,16 alius a patre. *extra – außerhalb:* ALBERT. M. animal. 4,74 spongia . . . ab aqua iacet immobilis (*opp.* in aqua).

III *de initio, origine, ordine, acceptione, inquisitione sim. fere i. q. de, ex – von, von . . . her:* LEX Baiuv. 9,8 si quis a fure nesciens conparavit. HUGEB. Willib. 4 p. 95,1 ab illis in-

quisivit. HRABAN. epist. 2ª p. 383,4 a quo *(Deo)* est omne bonum. WANDALB. creat. mund. 89 Phoebo sidera ab uno lumen cuncta capessunt. WALTHARIUS 756 a Saxonicis oris Ekivrid generatus. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,50 aecclesias . . . a primis reconsecrari (*cf.* CONST. II 43 p. 54,16 a primo). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 64,13 sumeretur . . . causa hoc modo a posteriori, que potius sumi debet a priori. CHART. Brunsv. II 225 p. 100,7 *(de census fonte)* daturus ab ea *domu* nomine pensionis XXIIII sol. ALBERT. M. sent. 1,15,6 p. 419ª,11 a minori non est ratio sua. *saepe. pendet a num., adi.:* LEX Baiuv. 4,11 proximum a pollice. WILLIB. Bonif. 5 p. 21,10 Gregorium a primo secundum et novissimo priorem. THEGAN. Ludow. 6 omnes a maximo usque ad minimum. WIDUK. gest. 1,29 a rege secundus. *al. pendet a subst.:* ANNAL. Xant. a. 866 Liudolfus comes a septentrione. WIDUK. gest. 1,24 Thiatmarus ab oriente. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,266 ypolęvita Waltherus ab urbe Nemeta. TRAD. Frising. 1751ᵇ Timo ab Ecca. CONST. II 207 illis a Bella Comba. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1246 fruges a terra. *aliter:* BERTH. (?) annal. a. 1071 p. 275,24 ecce argumentum depositionis a maiori ad minus. *ellipt. de officiis:* HINCM. annal. a. 866 p. 83,20 per Waltarium suum a secretis domesticum. NORB. IBURG. Benn. 6 p. 874,27 eo *viro* a consiliis uti. CONST. I 128,10 camerarius noster a thesauris. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 425,30 archicancellarius, a conmentariis. *al.*

IV *de auctore, instrumento sim. – von, durch, mit:* COMPOS. Luc. I 19 a forfice recide. LEX Alam. 41,1 qui a duce . . . iudex constitutus sit. LEX Baiuv. 10,7 columnam, a qua culmen sustentatur. DIPL. Ludow. Germ. 22 a . . . principibus constat. HROTSV. Pafn. 1,4 homo non solum ab eisdem elementis, sed etiam ex magis contrariis partibus coaptatur. THEOPH. sched. 1,28 defluere . . . a calore. *persaepe. mandato alicuius – im Auftrag jmds.* (*cf.* HRABAN. carm. 19,40 canit David ab ore Dei): THIETM. chron. 6,86 episcoporum sibi hoc a Deo interdicencium. 7,67 a rege Heinrico successit *episcopus*. CHART. episc. Spir. 70 p. 70,40 ut nullus ibi ab episcopo choriepiscopus . . . rem ecclesiasticam tractet. *pendet ab adi.:* TRAD. Frising. 446 traditio . . . stabilis et inmobilis á alicubis personis. FORM. Laudun. 5 p. 515,4 te a nobis . . . esse carissimo. THIETM. chron. 3,23 inextinguibilem . . . ab omni re . . . ignem. *al. pendet a subst.:* WETT. Gall. 28 p. 272,40 a Domino . . . adiutorium. PASS. Petri et Pauli metr. 291 urbis dispendia ab igni. OTTO FRISING. chron. 1 prol. p. 10,26 regni . . . invasionem a Rugis. *al. nota:* IOH. GARL. mus. mens. I p. 115ª instrumentis a flatu. *abund. (cf. l. 68):* CHRON. Fred. 2,37 p. 63,2 pluvia a *(om. Hier.)* devinetus missa. *cf.* TRAD. Frising. 28 (a. 768) ut . . . ab episcopo concedente eorum consistat ditioni *ecclesia* (*sim.* 45ª). *nota iterationem:* COD. Karol. 40 p. 553,8 a Cosma, ab Alexandrino patriarcha, . . . directus.

V *de tempore i. q. ex, post – seit, nach:* TRAD. Weiss. 205 p. 197,9 (a. 699) ut ab die habendi . . . habeant potestatem. HUGEB. Willib. 5 p. 105,3 ab eo, quod de Roma pergebat. ALCUIN. epist. 126 p. 186,25 a quintas decimas Kalendas Maias. EINH. Karol. 33 p. 37,30 (testam.) anno ab incarnatione Domini. NADDA Cyriac. I 1,4 in septimo anno a vigesimo. OTTO FRISING. gest. 1,70 p. 98,15 proxima a capite ieiunii sexta feria. CHART. archiep. Magd. 360 hec a seculis . . . facta non sunt. *persaepe. c. adv.:* HINCM. annal. a. 868 p. 92,40 ab hodie (GERLAC. annal. a. 1167 p. 684,40 ab h. post octo dies). ODILO SUESS. Seb. 13 ab heri et nudiustertius (ANSELM. HAV. dial. 2,1 p. 1164ᴮ). CHRON. Salern. 107 p. 119,1 ab olim (BERTH. [?] annal. a. 1075 p. 280,31. CHART. Westph. V 440 abolim. *al.*). *pendet ab adv.:* CAND. FULD. Eigil. I 22 inferius ab hac anniversaria. CONST. I 303 p. 431,12 sq. Mediolanenses a decem et octo annis supra et a septuaginta infra. II 164,4 a tempore . . . citra. *abund. (cf. l. 47):* LAUDES Mediol. 1,3 (MGPoet. I p. 24) ab antiquitus (CHRON. reg. cont. III a. 1205 p. 223, 22). CHRON. Salern. 116 a primitus. *cf.* ARBEO Emm. 21 cum a perfecto ieiunio . . . alimentum . . . percipisset. *ante – vor:* CHART. eccl. Halb. I 72 p. 54,37 (a. 1277) a . . . canonicis a multis temporibus retroactis veraciter didicit. *sensu abl. temp.: l. 69sqq.*

VI *de causa i. q. propter, de – wegen, aus, über:* ARBEO Corb. 4 p. 192,7 ut . . . rei sanguis ab eo *(fure)* non fuissent. WALAHFR. carm. 5,15,1 Strabus ab interno tibi mittit amore salutem. CARM. de Cass. 436 gavisus ab hospite. RIMB. Anscar. 3 p. 23,3 ab ipso gaudium hauriebant. HROTSV. Gong. 163 lucris sese si iactat ab illis rusticus. Mar. 423 Deo placuerunt . . . ab illo *(i. 'ideo' Winterfeld)*. ECBASIS capt. 1096 talibus a culpis facta est expulsio vulpis. CONR. HIRS. dial. 870 regio nunc inhabitabilis a serpentibus. CHART. march. Misn. III 146 p. 115,5 (epist. papae) divortii sententiam . . ., a qua fecisti . . . appellari. *al.*

VII *de modo, limitatione i. q. secundum, ex – gemäß, bezüglich, auf . . . Weise:* LEX Alam. 82 si quis fugitivum servum . . . a (secundum *8*) lege reddere noluerit. ARBEO Corb. 19 flagellis a viri Dei imperio caesi. AMALAR. off. 2,25,2 dissimilis est *diaconus* episcopo ab officio. RHYTHM. 7,13,1 nihil valet artis dira a Dei potentia. CHART. Ital. Ficker 10 p. 14,45 *(de condicione)* quod a liberis leggibus esse deberent. CARM. libr. II A 5,6 insignis . . . ab arte. DIPL. Ludow. Iun. 19 a . . . consensu fieri. DIPL. Arnulfi 11 a . . . dono . . . acceperat. PASS. Ger. Col. 3 ab . . . delectatione dicere. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 313,24 quod a paganis inauditum est. CHART. Westph. IV 104 p. 72,4 potentes a seculo viri. *al. sensu adv.:* LEX Alam. 57,58 si . . . genetalia ab (per *var. l.*) totum absciderit (*cf.* EGBERT. fec. rat. 1,96 a toto). COD. Lauresh. 1 p. 267,12 a novo ędificavimus (*cf.* DIPL. Otton. I. 336 p. 452,21 a noviter). WIDUK. gest. 3,64 ab integro. CHART. Eichsf. 189 p. 113,25 a simili. CONST. II 223 p. 307,10 ab experto. *al.*

VIII *de participatione i. q. ex (quantitate) – von (einer Menge):* CHRON. Fred. 2,76 caesi sunt a (ex *Greg. Tur.*) Saxonibus XX milia. VITA Arnulfi 5 nobilissimam a gente puellam. LEX Baiuv. 1,13 a tremisse . . . ad duo modia. DIPL. Merov. III A 24 p. 142,9 Othoni a praepositis nostro. TRAD. Patav. 3 sunt . . . ad Mohhundorf III mansas et II ab X. COD. Lauresh. 965 quicquid . . . a mansis. TRAD. Frising. 791 partem ab ecclesia. EKKEH. IV. bened. I 16, 75 maior ab his. CHART. Brunsv. II 111 proprietatem a manso et dimidio . . . dimidietatem. *al.*

IX *de adversitate, exceptione sim.:* A *contra – gegen:* VITA Ludow. Pii 19 p. 617,10 conquerens se aliquid a biure perpessum (NIVARD. Ysengr. 6, 477). ECBASIS capt. 1101 esse potest a b re, quod *eqs.* (HERM. AUGIENS. hymn. 1,8ᵇ,3). B *praeter – außer:* ALBERT. M. animal. 7,4 cetera ab homine animalia. C *absque – ohne:* FOLCUIN. Bert. 1,7 p. 26,10 (chart. a. 662) haec ab ocellis *(i. e. orbus – blind, v. et p. 34,56)* feci. ARBEO Corb. 17 p. 206,20 observare . . . ab esu carnium diem. ANNAL. Laub. a. 858 (MGScript. I p. 15,20) fugavit eum abs prelio. TRAD. Frising. 538ᵇ ut ab omnium manuum potestate in iure . . . permaneat *traditio*. CHART. Sangall. B 64 sine omnem censum et ab omnem hominem.

X *de societate i. q. cum – mit:* CHRON. Fred. 2,58 p. 82,19 cum loqueretur Paternus ab Alaricum. LEX Alam. 56,1 si . . . ab (cum *var. l.*) ea *virgine* fornicaverit (*cf.* ARBEO Emm. 36 p. 83,1 a quo *viro* adulterina conmiscione fuerat sociata). LEX Baiuv. 17,3 illum, a quo finivit rationem. *cf.* PIRMIN. scar. 28ª p. 65,19 laetetur cum (ab *A*) angelis.

XI *confunditur cum aliis praepp. sono et sensu similibus:* A ad *(interdum exempla supra allata huc spectare possunt, e. g. l. 14sqq. 53sqq.; de re cf. Svennung, Pallad. p. 346/7. Uddholm, Form. Marculfi. 1953. p. 50/1):* CHRON. Fred. 2,27 a Romolo usque a Tarquinio. COMPOS. Luc. β 17 hutile est a glutem. CHART. Sangall. A 2 (c. 700) sacrosancto a sancti Galloni . . .; perfirmata sit ista donatio a sancti Galloni. HIST. Daret. p. 198,41 quae a nobis pertinere videntur (DIPL. Karoli M. 312 p. 471,37 [spur. s. XII.] omnia a sibi pertinentia. *cf.* CHART. Rhen. med. I 14 quantum . . . ab ipso manso aspiciat). TRAD. Patav. 5ª dono . . . a die presente villa (*cf.* TRAD. Frising. 45ª a diebus meis. FORM. Senon. I 14 ab hodiernum diem). TRAD. Frising. 44 p. 72,20 donationem . . . a praenotate genetricis Dei concedimus.

[Prinz]

ARBEO Emm. 33 res ... a *(A 1, om. cett.)* fidelium contemplatione ... tradenda. CHART. Sangall. A 73 trado res meas ad ... aeclesiam et a monachis. CHART. Bund. 27 p. 29, 24 pratum a Sanguinetum. p. 30,12 a vice Augustani *(cf.* DIPL. Conr. II. 99 ab vicem). HIST. Lang. Goth. 9 ab Italia perrexerat. CHRON. Salern. 118 p. 132,13 ab solita vergens nequitia *(cf. comm. p. 255)*. CHART. Bund. 499 ad locum, hubi dicitur a Roplano. *al.* **B** ob *(cf. Haag, RomForsch. 10. 1899. p. 912. Pirson, RomForsch. 26. 1909. p. 863)*: CHRON. Fred. 2,12 ab (ob *Hier.*) impietatem. VITA Arnulfi 10 ab (ad, ob *var. l.*) orationis munus lucrandum. ANNAL. regni Franc. a. 788 p. 80,29 ab (ad, ob *var. l.*) amorem Dei (FORM. Augiens. C 18. DIPL. Karoli III. 63. *al.*). DIPL. Otton. II. 35[a] p. 45,29 ab animarum ... remedio. CHART. Port. 111 (a. 1238) ab favorem. *al.*

compos.: abalterutrum, abante(a), abextra, abexterius, abhinc, abinceps, abinde, abinter, abintra, abintro, abintus, abinvicem, abistinc, abolim, abultra, abundique, abusque, acontra, adextrorsum, aforis, amodo, aquando, aretro, asuper, asursum. deab.

3. a *ἀ privativum Graecorum*: ALBERT. STAD. Troil. 4,846 a sine praesentat (ALBERT. M. pol. 2,9[k] p. 183[a],39).

4. a *v.* aut.

5. a(aa) *v.* ah.

a(a)b. (ℵב) *mensis Iudaeorum – jüdischer Monat:* BEDA temp. rat. 11,20 mensis ... quintus aab (ab *var. l.*) Augusto ... comparatur.

aaron *herba v.* aros.

Aaronitae, -arum *m.* (Aaron) *sacerdotes – Priester:* EKKEH. IV. bened. I 31,33 mox -as (gloss.: sacerdotes) mactosque sequere Levitas.

***aasentia** *v.* *aisantia.

1. ab *v.* 2. a. **2. ab** *v.* ob. **3. ab** *v.* a(a)b. *Prinz*

***ababbas,** -atis *m. abbas indignus – unwürdiger Abt:* ANNAL. Sanblas. a. 1120 (MGScript. XVII p. 278,10) post hunc sanctum Adilhelmum non dico abbates, sed potius, si licet dici, -es tres ... viciis magis quam officiis se sequendo succedentes *eqs. Heßler*

***abacista,** -ae *m.* **1** *qui abaco calculat – Rechenbrettrechner:* GERB. geom. 6,3 p. 85,1 cathetum regulariter, ut -ae facillimum est, in se ducens. Ps. ODO CLUN. abac. p. 296[b] consideret ... prudens -a (*cf.* p. 298[b] cautus -a). WOLBERO cant. 4 p. 1266[C] arithmetici ... sive -ae melius norunt, quod dicitur. **2** *qui manu computat – Fingerrechner (cf. D. E. Smith, Hist. of Math. II. 1925. p. 200)*: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 154,6 erit modus, secundum quem -e tenent septuaginta cum manu (*cf.* p. 154,10). ALBERT. M. bon. 330 p. 183, 68 ratio ... Bedae ratio convenientiae est ad -as.

***abacizo,** -are. *abaco calculare – mit dem Rechenbrett rechnen:* RADOLF. epist. 1 p. 516,7 haec si -ando probaveris. ANON. ad Ragimb. p. 535,4 id -ando applicare expedit. MEINZO epist. p. 203,16 -andi ... inscitiam.

abacus, -i *m.* (ἄβαξ) *script.*: hab-: *l. 57.* abb-: *l. 66. al.* -ach-: *l. 66. p. 6,19. metr.*: *fere* ăba-; abb-: *l. 66.*

I *math.*: **A** *tabula calculatoria – Rechenbrett:* **1** *gener.*: HONOR. AUGUST. anim. 5 habacus per digitos et articulos eundo multiplicat, redeundo dividit, minutiis monadem in mille particulas redigit. ANNAL. Salisb. cont. a. 1192 (MGScript. XIII p. 240,1) numerum predamque cadentium aut -us reffert aut Numa Pompilius. *al. de partibus vel rationibus -i cf. s. v.* angulus, divisio, figura, finis, linea, meta, norma, numerus, pars, ratio, regula, tabula. **2** *spec.*: **a** *tabula pulvere superfusa – Staubtafel (cf. A. Nagl, RE Suppl. III p. 4. D. E. Smith, Hist. of Math. II. 1925. p. 177 sq.)*: ABBO SANGERM. bell. 3,33 abbachus (gloss.: tabula pictoria) manui niteatque teologus ori. **b** *tabula columnis praedita – Kolumnenabakus (cf. D. E. Smith, op. cit. II. 1925. p. 180sq.)*: GERB. epist. math. I 1 praef. rationes numerorum -i explicare. RICHER. REM. hist. 3,54 -um id est tabulam dimensionibus aptam opere scutarii effecit *Gerbertus;* cuius longitudini *eqs.* Ps. BOETH. geom. p. 396,13 Pythagorici ... descripserunt sibi quandam formulam, quam ... mensam Pythagoream nominabant ...; a posterioribus appellabatur -us. MATHEM. var. Bubnov p. 250,7 vocatur ... -us mensa geometricalis, quae in numeros atque formas numerorum divisa. p. 285,10 in geometricali tabula id est in -o. *al.* **c** *tabula lusoria ad rhythmimachiam apta – Spielbrett für die Rhythmimachie (cf. D. E. Smith, op. cit. I. 1923. p. 198sqq.)*: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,169 -i metas defert Geometrica miras cumque caracteribus iniens certamina lusus. **B** -us manualis *i. q. manus per digitos numerans – rechnende Hand (cf. D. E. Smith, op. cit. II. 1925. p. 200)*: ALBERT. M. bon. 327 p. 181, 63 hoc est ad institutionem cuiusdam -i manualis. 330 p. 183,70 rationem *Bedae* diversi diversimode ponunt, secundum quod diversa sunt signa -i manualis. **C** *ars -o calculandi – Kunst des Abakusrechnens:* MATHEM. var. Bubnov p. 385, 28 non -us, non te mathesis, Gerberte, iuvabunt. p. 390,27 *Gerbertus* docuit talem, quae dicitur -us, artem. CHRON. Andag. 8 p. 25,9 Helbertum ... in -o et musica triumphantem. WIBALD. epist. 167 p. 282,30 abacho et gnomone et astrolabio precellere. **D** *tractatus de -o – Abhandlung über das Abakusrechnen:* CATAL. biblioth. Gottlieb 3 p. 12,13 -us Gerlandi.

II *tabula quadrata columnarum capitellis imposita – Abdeckungsplatte des Kapitelles:* EINH. Marc. et Petr. I 1,10 columnae atque -i vel signa marmorea pluvia instante sudare ac circumfluere solent. *cf. p. 8,11sqq.*

III *residuum quoddam mellis, fort. favus – Rückstand von Honig, vielleicht Wabe:* THEODULF. carm. 17,88 vino faex est et olivo turpis amurca et liquor ambrosius mellis habet -um. *Baader*

abalienatio (-cio), -onis *f.* **1** *separatio, abolitio – Trennung, Beseitigung:* AMALAR. off. 4,8,9 -em status quieti corporis. 4,11 cotidianae noctes *recolunt* peregrinationem mortalium et -em a patria inter inimicos degentem (*an* -tum *leg.?*). **2** *cessio, renuntiatio – Verzicht, Veräußerung:* DIPL. Heinr. II. add. 230bis p. 420,12 professus est se numquam illud prędium ... exigere; huius -is hi sunt testes. CHART. Carinth. I 480 p. 368, 42 gratiam ... iuris ... ad aliam manum per -em transferre. *theol.*: HONOR. AUGUST. spec. p. 1087[D] hinc saeculi -o, ... hinc mali abdicatio. **3** *iniusta ablatio – ungerechte Wegnahme:* CHART. episc. Hild. I 322 p. 308,5 (a. 1160/77) quasi potestativam -em vel absolutionem defendere. CHART. Rhen. med. I 308,3 p. 363,10 irrita ... manente istarum rerum ecclesiasticarum -e (352 p. 410, 16).

***abalienator,** -oris *m. qui rem fraudulenter aufert, ablator – einer der etwas betrügerisch wegnimmt:* CONC. Rem. 12 (MGScript. III p. 663,29) vos ... praedonum auctores ..., fautores, a propriis dominis rerum suarum sub nomine emptionis -es.

abalieno, -avi, -atum, -are. *script.* -igen-: *l. 56. p. 7,8.*

alienum reddere – entfremden: **1** *gener.*: **a** *separare, seiungere, removere – trennen, absondern, entfernen:* EPIST. var. II 2 a propria -ti terra. THANGM. Bernw. 14 *episcopum* loco expellere atque -are (*cf.* 15). ANNAL. Hild. a. 1036 p. 40,25 Otto cogente sinodo Mahthildem sibi desponsatam iuramento a se -igenavit. *abolere – beseitigen:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 302,5 suspicionem. **b** *excludere – ausschließen:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 277,46 a membris aecclesiae. a. 1079 p. 318,6 a communione corporis et sanguinis Domini. CHRON. Albr. a. 1190 p. 864, 45 a corona regni. *deponere – absetzen:* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 322,52 a domno papa ... profanatus et -tus. **c** *avertere – abwenden, abspenstig machen:* THIETM. chron. 5,32 devotionem. 7,64 a servicio Caesaris se malorum instinctu -are. COD. Udalr. 87 p. 171,12 *(medial.)* omnino a vobis -bitur. CASUS Petrish. 2,28 iuratos illi atque federatos absolvit et -vit eos ab illo.

2 *spec. in iure de potestate, possessionibus sim.*: **a** *dimittere, renuntiare – auf-, weggeben, veräußern:* RUOTG. Brun. 43 p. 46,22 res omnes ... a sese ... -vit. CHART. episc. Hild. I 38 p. 27,16 res męę proprietatis ... meo iuri (FUND. Sangeorg. 17 ius et proprietatem a sese ore et manumissione). FUND. cell. Ioh. (MGScript. XV p. 1003,20) -vit et abdica-

vit advocatiam. TRAD. Ratisb. 831 iniustam exactionem ... sibi successoribusque suis ... -vit. CHART. Babenb. 159 p. 206, 19 neque vendendo neque inpignorando neque ullis aliis modis aliquid ... -are. *al. refl. i. q. se abdicare – sich entäußern:* DIPL. Heinr. II. 255 p. 295,29 tibi ... potestatem ... cognosco et me meosque successores ... -bo. DIPL. Heinr. III. 53 p. 69,33 coram archiepiscopo ... super his *(bonis)* se -vit. CHART. Wirt. I 296 -igenavit se ab omni expostulatione. **b** *auferre, detrahere (notione per vim abstrahendi fere praevalente) – wegnehmen, entziehen:* TRAD. Ratisb. 252 (c. 994/1000) si alienus clericus -are vellet a monasterio ... capellas (DIPL. Otton. III. 404 usibus monasterii ... -are vel sibi usurpare). DIPL. Heinr. III. 65 p. 84,13 bona iniuste ablata et -ta. CHART. Mog. A 493 predium a ... cenobio abstrahere, minuere vel arte cuiuscumque calliditatis -are. TRAD. Ratisb. 824 Irmingardam ... iniuste inbeneficiavit et omnino altari nostri patroni -vit (990 p. 504,8). TRAD. Teg. 314 a iure censualium. *al. occultare – vorenthalten:* THIETM. chron. 4,73 p. 216,19 successori suo indiscussam racionem nequaquam valet -are.

***abalternum,** -i *n.* *vicissitudo – wechselseitige Beziehung:* ALBERT. M. phys. 5,3,1 p. 385ª,15 sunt quidam fines motuum, qui sunt simul et genera et species, sicut -a, quae inter generalissimum et specialissimum sunt.

abalterutrum (ab alterutrum) *adv.* *abinvicem – gegenseitig:* RUOTG. Brun. 41 p. 43,19 divisi sunt deinde ab alterutrum germani. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301,8 fide ab alterutrum data et accepta.

***abandonum,** -i *n.* (ad *et* bannus; *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 933ª*) *pigneratio, satisdatio – Verpfändung, Bürgschaft:* CHART. Gelr. 746 p. 735,38 (a. 1253) quod ... dominum Aubertum super ipsa plegiatione ... per -em *(sic ?)* rerum suarum ... promiserit acquitare. CHART. Lux. IV 55 p. 64,1 nos et heredes nostros ac omnia bona nostra ... comiti obligamus et in -um ponimus. *Rudolph*

abaneth. (אַבְנֵט) *cingulum sacerdotum Iudaeorum – Gürtel des alttestamentarischen Priesters (cf. Benzinger, Hebr. Archäol. 1927. p. 354):* CONFL. ovis et lini 373 floribus et variis -th spectabile gemmis subligat has *(sc. antistitis)* vestes, balteus ille teres. *Baader*

abante (ab ante). **1** *praep.:* **a** *localiter: ante (faciem alicuius) – vor (jmds. Angesicht):* LEX Alam. 42,1 ille homo, qui mallatus -e (ante *var. l.)* iudicem de causa illa. *anterius ab – vorn von:* ANDR. BERG. hist. 10 donec rumperetur ipsa glatia cum fuste ab ante ipsa spina. **b** *temporaliter i. q. ex tempore ante – seit der Zeit vor:* GALB. Karol. 3 panem ... tribuens ab ante quadragesimam praedictam usque in ... messes. GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 713,12) -e ascensionem usque in vigiliam pentecostes. ALBERT. M. animal. 23,74. **2** *adv.: ab anteriore parte – von vorn:* CARM. de haer. 20 (MG Lib. Lit. III p. 616) cerne lupum monachum! bene gyrat -e retrorsum. ALBERT. M. animal. 1,264 ab ante in posterius. 20,45 ab ante in retro (24,7).

***abantea** (ab antea) *adv.* *a priore tempore – von früherer Zeit her:* CHRON. Fred. cont. 41 res ecclesiarum ... sub immunitates nomine, sicut ab antea fuerant, conservatas esse (*cf.* DIPL. Pipp. 7 p. 12,3. GESTA Camer. 2,29 p. 461,28).

***abanterior,** -us. *prior (ordine) – vorangehend (in der Reihenfolge):* CARM. de temp. rat. 891 decimus numero noveno non includitur, -r numquam superior, sed ulterior habet priorem. *Prinz*

abaso *v.* abbaso.

abatto, abati(di), abatutum, -ere. (ab *et* battere) **1** *proprie i. q. decutere, deicere – herabschlagen, herunterwerfen:* LEX Sal. Merov. tit. 48ª (C 6) de homine de barca -tuto. 41,11ª (ed. Her.) si quis hominem ingenuum de barco abbatiderit (*cf.* 95 [A 1] abaterit). LEX Sal. Pipp. 75,1 si quis hominem de bargo vel de furca -ere presumpserit. **2** *translate de nummis i. q. reprobum facere – außer Kurs setzen:* IOH. CODAGN. annal. a. 1162 precepit Placentinis . . ., ut ... teneant imperiales intus civitatem ... et tunc placentini fuerunt -tuti. *Schneider*

abavia, -ae *f.* *proavi vel proaviae avia vel mater – Urahne, Urgroßmutter:* ALBERT. M. animal. 18,37 erit similitudo ad aviam vel proaviam vel subaviam vel -am *(cf. l. 8).*

abavus, -i *m.* GLOSS. III 65,2 St.-S. -us ûrano. **1** *proavi vel proaviae pater – Urgroßvater:* POETA Saxo 5,416 qui *Arnulfus* similis tanto moribus est -o (*cf.* DIPL. Arnulfi 27). ALBERT. M. animal. 18,34 est in eis *(spermatibus animalium)* etiam virtus ex avis et proavis et -is et subavis. **2** *proavus – Urgroßvater:* THIETM. chron. 1,10 duo -i mei, uno nomine ... signati, ... oppeciere. *Schetter*

abax, -cis *(m.)* (ἄβαξ, *cf. Prisc. gramm. II 216,12. 322,13) columnarum capitellum – Säulenkapitell:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 148,20 -x -is ⟨. . .⟩ capitella. *cf. p. 6,23sqq.*

***?*abaxes.** *(orig. inc.) quaedam bestiae parvae (e stercore natae) – kleine Insekten (aus Mist entstanden):* PS. AVIC. anim. 1,1 p. 38 mittimus in loco, ubi calor tangat, illud *(stercus equi),* procedent ille bestiae, quas dicunt -s. *Baader*

abba *v.* abbas.

***abbacomes** (-bic-), -itis *m.* (abbas *et* comes) *comes saeculari abbatis munere fungens – Graf und Laienabt, Abtgraf (cf. Pöschl, Bischofsgut. III 1. p. 169):* HUGO FLAV. chron. 2 p. 392,26 *(ex Rod. Glab.)* Hugo Autissiodorensis, qui abbîcomes dictus est. LAMB. AUD. catal. (MGScript. XIII p. 391,19) Hugo Sancti Quintini -s, . . . Balduinus Pulcher comes et abba, Ernulfus comes abba. *Heßler*

abba(s), -atis *m.* (ἄββας) *script.:* ab(a): LEG. Lang. p. 201,20 *cod. 3. al.* apa-: CHART. Sangall. A 9. abp-: GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p. 410,39.49. apb-: FORM. Augiens. C 7 *cod. c.* CHART. Sangall. A 788. app-: CHART. Sangall. A 9. -d-: LEG. Lang. p. 201,20 *cod. 5. form.: sing.: nom.* -a *(respuit* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 407,1): *saepius s. VI.–IX., postea rarius, velut* THIETM. chron. 4,71. 8,30. ADAM gest. 1,35. 39. *gen.* -e: FORM. Marculfi 1,2 p. 42,10 *cod. B.* DIPL. Karoli M. 61 p. 89,37. 68 p. 100,3 -ę. -i: FORM. Marculfi 1, 24 *cod. A 3. al. dat.* -e: FORM. Andec. 7. *v. et l. 58. al. acc.* aban: EPIST. Wibald. 325 (epist. Emanuelis imp.). *abl.* -i: TRAD. Ratisb. 352. CHART. Tirol. notar. I 857. *al. voc.* -a: LIBER diurn. 96 p. 126,13. *al. plur.: nom.* -i: ANNAL. Lauresh. a. 726. *v. et p. 9,7. gen.* -orum: DIPL. Merov. II 23 p. 108,36. CHART. Sangall. A 80. -uum: EPIST. Bonif. 115 p. 248,1 *cod. 3. acc.* -ăs: NIVARD. Ysengr. 5,467. *abl.* -is: CHART. Sangall. A 52 p. 52,22. CAPIT. reg. Franc. 25,2. *v. et l. 66. indecl.* -a *(cf. Uddholm, Form. Marculfi. 1953. p. 64): sing.: gen.:* FORM. Marculfi 1,24 *cod. A 1. dat.:* FORM. Marculfi 2,48 *cod. A 3.* BONIF. epist. 106. HUGEB. Willib. 2 p. 89,9. *acc.:* CHRON. Ven. Alt. p. 77, 20. *abl.:* FORM. Marculfi 1,1 p. 40,21 *cod. A 3. plur. dat.:* HUGEB. Willib. praef. p. 86,21. *signif.:* CASUS Petrish. praef. 10 -a . . . pater dicitur, unde etiam -s, id est pater, vocatur, qui preesse monachis constituitur *(cf. Isid. orig. 8,13,5).*

I *pater sanctus (de Deo) – heiliger Vater (von Gott):* HEINR. AUGUST. planct. 1027 quos das, -a, tuo servos in nomine serva *(cf. Vulg. Ioh. 17,11).*

II *vir venerandus patris appellatione dignus – ehrwürdiger Mann, 'Vater' (de usu latiore apud Hibernos cf. Blume, Abbatia. 1914. p. 21):* EPIST. Bonif. 13 p. 18,19 -e sancto veroque amico. p. 19,5 olim frater, nunc . . . -a atque frater apellaris. CARM. Cantabr. 42,2.

III *primores cleri urbani (aevo Merovingico) – führende Angehörige des Stadtklerus, Geistliche von Rang (cf. Pöschl, Bischofsgut. I. p. 77¹):* DIPL. Merov. I 13 p. 15,22 civium -umque Cadurcorum consensus . . . exposcit, ut eum episcopum habeant. PASS. Praeiecti I 13 p. 232,21 quinque de senioribus -is *(A 2 a.b)* . . . epistolam . . . condiderant, . . . quod ex clero . . . principatum tenebant. 17 p. 236,9. VITA Desid. Cad. 37 clerus . . . plangebat patrem, -es pastorem.

IV *rector conventus monachorum vel clericorum – Vorsteher eines Mönchs- oder Klerikerkonvents:* A *rector conventus monachorum – (Kloster-)Abt (fere in*

[Schneider]

ordine s. Benedicti; in ordine Cisterciensi v. l. 14sq. p. 10,7. 44. 14,29): **1** *gener.:* BOBOL. Germ. 6 (MGMer. V p. 35,20) erat ... -a pater monasterii illius Waldebertus. STEPH. EDD. Wilfr. 64 p. 259,15 pontifex ... -es suos ... gaudentes invenit (ADSO Frodob. 24 [MGMer. V p. 81,5] p. -um suburbanorum clerique ... agmine circumseptus). CONC. Karol. 4,3 -i legitimi ostem non faciant *(cf. Waitz, Verf.-Gesch. III. p. 434)*. CAPIT. reg. Franc. 35,33 -es regulares. FORM. Augiens. C 12 beatissimo patri ... ill. insigni -um -i ... episcopus. EBERW. Magner. 55 -es illius loci pontificalibus infulis utebantur. GREG. VII. registr. 4,20 p. 327,31 extraneo -i ... oboedire. RAHEW. gest. 4,77 p. 325,10 (conc.) -s de patriarchia Sancti Laurentii cum suis monachis. OLIV. epist. 1 p. 285,10 -es Cisterciensis, Premonstratensis et Cluniacensis ordinis (CHART. Lamb. Leod. add. 7 p. 245,10). TRAD. Scheftl. 408 predium ..., quod pridem emerat ab -e *(sc. Scotorum)* in Maemmingen. CHRON. Vill. 30 (MG Script. XXV p. 208,26) invitis vicinis -bus *(cf. Molitor, Aus d. Rechtsgesch. bened. Verbände. I. 1928. p. 30sqq.)*. ALEX. MIN. apoc. 14 p. 295,8 *Petronax* -s erat de Romana ecclesia. 16 p. 342,24 Reinerius ... cardinalis et -s Romanus *(cf. l. 61)*. CHART. civ. Erf. 211 p. 130,31 Andreas Dei gratia -s monasterii santi Petri. *saepissime.* **2** *spec.:* **a** *rector monasterii dignitatem episcopi gerens – Abt-, Klosterbischof (aliter p. 10,42; de re cf. Frank, Klosterbischöfe. 1932):* DIPL. Merov. I 29 p. 28,36 *Remaclus* episcopus -a eorum. II 20 episcopus Dubanus -a de monasterio (DIPL. Pipp. 11 p. 16,22 Dubanus episcopus vel -s). NECROL. II 41 p. 18,1 Hrodperhtus ep. et abb. TRAD. Scheftl. 18. *al. cf.* CONC. Karol. 13 p. 72,37 -es vero, qui non sunt episcopi. **b** *rector monasterii canonicus – Kanoniker als Klosterabt (aliter p. 10,19; de re cf. Pöschl, Bischofsgut. I. p. 174):* CAPIT. reg. Franc. 170,59 ut canonici -es monachos secum in itinere nisi ad ... synodum non ducant. EKKEH. IV. cas. $2^{in.}$ Grimaldi temporibus canonici -is. $3^{ex.}$ -s vester lineus claustrum tot annis ingreditur. EKKEH. V. Notker. 4 p. 577^{a},38 sub archimandrita nomine Grimaldo ... -e canonico. **c** *rector monasterii ab episcopo institutus, non regulariter electus – berufener Abt (cf. Bauerreiß, StudMittBenOrd. 43. 1925. p. 193sqq.):* TRAD. Frising. 199 (a. 804) iussus a domno Ellannodo archipresbitero et vocitato -e scripsi. 267 Sigimoat vocatus -s. 295. 338. 669 quidam vir nobilis et -s vocatus. **d** *rector monasterii laicus fungens saeculari tantum regimine – Laienabt (cf. Th. Mayer, Fürsten u. Staat. 1950. p. 130sq.):* CHART. Epternac. 150 p. 226,5 (a. 867/8) patri Reginario comiti atque -i rectorique ... monasterii (CHART. Stab. 51 p. 122,15 Raginnarius comes ac missus dominicus nec non et -a. 56 p. 135,2 comes, marchio et -a. CHART. Gelr. 187 p. 187,1. *cf.* HARIULF. chron. 3,10 p. 118,1. p. 119,2sqq.). CHART. Stab. 55 p. 133,16 signum Gisleberti ducis, comitis et -is (63 p. 148,18 ducem ... et -em ex monasterio Stabulaus). EPIST. Hann. 82 p. 132,7 domno -i regi Francorum *(sc. simul munere abbatis s. Martini Turonensis fungenti). al. cf.* CHRON. Vill. 27 (MGScript. XXV p. 207,10sq.) tu *(sc. abbas monasterii)* tantum esto -s intus ... et ego *(sc. dux Brabantiae)* foris ero -s *eqs.* **e** *rector monasterii regalis vel imperialis – Reichsabt:* DIPL. Otton. I. 252 -e Gerbodone ... nostra electione inthronizato. DIPL. Otton. III. 279 p. 704,19 *ut* -s suique successores *(sc. Augiensis monasterii)* ... dalmatica et sandaliis more Romanorum -um se induerent. EKKEH. IV. cas. $96^{med.}$ regiae libertatis -em. DIPL. Lothar. III. 33 p. 55,3 -es ... regales Vuldensis, Heresfeldensis *eqs.* (OTTO FRISING. gest. 2,36. LUDOLF. summ. 2,1 p. 366,6). EPIST. Hann. $30^{tit.}$ H. glorioso regi M. cardinalis dictus episcopus ... et sua gratia -s Pomposię. COD. Lauresh. 9 p. 285,36 pater iste imperialis -s, regni princeps. CONST. II 18 p. 23,32 -um principum ... bona ... occupabant (II 374 -s princeps imperii). CHART. Osn. II 91 p. 67,5 -s mitratus de ordine nigrorum monachorum *(sc. Corbeiensis monasterii). al.* **f** *abbas abbatum (fere de abbate Casinensi; v. et l. 9. p. 10,53):* LEO MARS. chron. 2,54 p. 663,14 Benedicti vicarium cunctorum scilicet -is -um. PETR. CAS. (?) chron. 4,60 dum ... Cluniacensis coenobii -s ... se -em -um esse iactitaret *(cf.* RANGER. Anselm. 3144). *ibid.:* Casinensi -i haec praerogativa ... concessa est, ut ipse solus ... -s -um vocetur. **g** *rector principalis monasterii ordinis Cisterciensis – Vaterabt (cf. Mahn, L'ordre cistercien. 1951. p. 217.224):* CHART. Babenb. 140 (a. 1203) ut nullus -s domus illius nec pater -s seu visitator *hospitale* ... destruere presumat. *al.* **h** *rector monasterii ecclesiae orientalis – Abt der Ostkirche:* LIUTPR. antap. 1,8 τὸν ἡγούμενον, ton igúmenon, -em, rogavit (3,32). HIST. de exp. Frid. imp. p. 59,22 misit ... -em quendam Grecum de Adrianopoli.

B *rector conventus clericorum – (Stifts-)Abt, Propst (de capella palatina v. l. 22; de conventu Praemonstratensium v. l. 26sqq. p. 9,14; Augustinorum v. l. 25):* DIPL. Merov. I 89 (a. 717) Leutbertus -a una cum norma plurima clericorum. VITA Austrig. 5 (MGMer. IV p. 195,12) presbiterum et -em basilici beati Niceti. FORM. Sal. Merk. 53 -i de aula sancti illius. CAPIT. reg. Franc. 178,1 p. 366,30 conventui interesse oportet -es tam canonicos quam monasticos (196,30 *opp.* regularibus. DIPL. Otton. I. 316 p. 430,34 ut canonici in prefata capella [*sc. in palatio Aquisgrani*] ... habeant licentiam canonicum eligendi -em, quem modo dicimus prepositum). BERNOLD. CONST. chron. a. 1095 p. 463,33 ut praepositi congregationum huiusmodi *(sc. secundum regulam s. Augustini viventium)* -es nominentur. CHART. Mar. Magd. 57 de maioris -is ... provisione. BURCH. URSB. chron. p. 75,19 -s Premonstratensis (*cf.* CAES. HEIST. mirac. I 4,62 p. 228,30). AEG. AUR. (?) gest. abbr. (MGScript. XXV p. 131,1) hii -es dicuntur capellani episcopi. CHART. Lamb. Leod. 659 p. 235,8 Sclata canonicus Leodiensis -s secularis ecclesie Cellensis. *saepius.*

C *iuxtaponuntur aliae dignitates vel officia:* archicancellarius: CAPIT. reg. Franc. 279^{D} p. 350,5. archicantator: BEDA hist. eccl. $4,16^{in.}$ a. ecclesiae ... et -s monasterii. archicapellanus: HRABAN. epist. 14 p. 402,6. CONC. Karol. 52 p. 684,17. DIPL. Ludow. Germ. 70 p. 100,14. 103 p. 149,26. archiepiscopus: COD. Lauresh. 1 p. 267,14. FORM. imp. 18 p. 299,11. archimandrita: CHART. Fuld. A 713 p. 330,25 (a. 969). *v. et p. 9,37.* archipresbyter: *p. 9,41.* bibliothecarius: CAPIT. reg. Franc. 279^{D} p. 350,4. cardinalis: *p. 9,21.* custos: DIPL. Pipp. 8 p. 12,40. *al.* diaconus: TRAD. Frising. 197 p. 188,29 (a. 804). episcopus: CHART. Epternac. 33 (a. 721). AEG. AUR. (?) gest. abbr. (MGScript. XXV p. 133,17) -s Cisterciensis, e. legatus a papa. *al. v. et p. 9,65. aliter p. 9,24.* magister: ANNAL. Xant. a. 847 m. et -s de Fuldo. EIGIL Sturm. 17. medicus: DIPL. Karoli III. 166. patriarcha: CASUS Gall. cont. $31^{med.}$ praesul: VITA Meginr. 3. presbyter: THEGAN. Ludow. 42. *al. v. et l. 17.* rector *(cf. Th. Mayer, Fürsten u. Staat. 1950. p. 11):* CHART. Fuld. B 53 (a. 771). *al. v. et p. 9,46.* sacerdos: BEDA hist. eccl. 5,21 p. 344,7. CHART. Port. 61 p. 82,8.

V *usu dilatato:* **A** *de Christo:* CONR. EBERB. exord. 2,30 p. 1041^{D} poenitentiam sibi a summo omnium -um -e *(cf. p. 9,70)* iniunctam suscipiens (CAES. HEIST. hom. exc. 190). CAES. HEIST. hom. II p. 42^{a} duae sunt generales abbatiae: coelestis ... et infernalis; in coelo -s est Christus, in inferno vero diabolus. **B** *de diabolo, bestiis:* IOCALIS 728 -i peccata lupo confessa fit auca. 730 -s efficitur sathanas. **C** *de rectore saeculari i. q. architectus – Bauleiter:* NOTKER. BALB. gest. 1,28 ad cuius *(basilicae)* fabricam ... magistros ... advocavit; super quos unum -em cunctorum peritissimum ad executionem operis ... constituit. *(?) de praefecto pagi Frisionum:* WILLIB. Bonif. 9 p. 57,11 *(cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 611), de capitaneo Ianuensium v. Doren, Ital. Wirtschaftsgesch. I. 1934. p. 255. 261. Caro, Genua u. d. Mächte am Mittelmeer. I. 1895. p. 270^{2}.* **D** *nom. propr.:* CONST. II 181 ego Guillielmus ..., qui et Abbas dicor. *cf.* ALCUIN. carm. 99,15,9 fecerat has valvas arae pius Abba minister. *Schneider*

***abbasciata** *v.* *ambasciata.

abbaso. *(orig. inc., cf. Goetz, Corp. gloss. Lat. VI p. 2^{a} et J. Grimm, Dt. Rechtsaltertümer. ^{4}II. 1899. p. 62)*

[Baader]

infirmatorium – Krankenhaus: ABBO SANGERM. bell. 3,55 -o (gloss.: domus infirma) quo fuerit, sit hirudo frequens comitata. *Baader*

abbatia (-cia), -ae *f. script.:* aba-: CHART. Bund. 96 p. 79,6 (a. 920). SIGEH. Maxim. 12 (11). *al.* abaziam: *p. 12,37.* abp-: GERH. AUGUST. Udalr. I 25 *(quater).* -teia: NOTKER. BALB. gest. 1,2 (-tiam *var. l.*). *v. et p. 12,6.* -thia: *p. 12,63. metr.:* HERM. AUGIENS. vit. 636 abbatlas. *de origine et usu cf. Blume, Abbatia. 1914.*

I *officium abbatis (abbatissae) – Amt eines Abtes (einer Äbtissin):* A *in monasteriis:* DIPL. Merov. I 93 p. 83,36 honnus abbatis (honos abbatiue *legit Havet, cf. Blume, op. cit. p. 15*[2]) secundum ordine sancto . . . regere (DIPL. Pipp. 2 p. 4,30 honus -ae recipiunt). CAPIT. reg. Franc. 136,3 ut in episcopatibus et -is ecclesiasticus ordo teneatur. 293,10 p. 400,36 -a, quae paternitas Latino nomine dicitur (*sim.* 299,11). FOLCUIN. Bert. 98 p. 625,3 -am optinuit regia donatione. THIETM. chron. 4,43 Cesar . . . -ciam . . . germanae . . . virga a longe commisit aurea. WIPO gest. 8 p. 31,6 pro . . . -a nullam pecuniam . . . accipere. EPIST. Teg. I 129 -a depositus. GREG. VII. registr. 2,17 meliorem ex -ę honore . . . eiecisti. CHRON. Hild 13 p. 852,34 in quo *(monasterio)* et -am et congregationem monachorum instituit. COSMAS chron. app. 1,1 p. 244,25 ad -e investituram . . . promoveri. WIBALD. epist. 150 p. 232, 31 infulis -ae ornatus. ALEX. IV. registr. 498 p. 459,35 eundem W. -a . . . monasterii . . . spoliavit. *saepe. strictius i. q. spatium officii abbatis – Amtszeit eines Abtes:* CHART. Babenb. 42 p. 58,17 (a. 1171) -ę XIII. anno. CATAL. Sangall. (MGScript. II p. 38,46) anno XIV. -e sue hiems asperrima fuit. B *in ecclesiis:* VITA Desid. Cad. 1 p. 563,19 archidiaconatus officium . . . et -ae regalis basilicae . . . administravit. 2 p. 564,13 -am palatini oratorii . . . gessit. 20 p. 579,2. GREG. VII. registr. 3,17 p. 280,19 omnia . . . canonici . . . possideant -amque suam . . . Ioschelinus . . . teneat. FUND. Lunar. (MGScript. XV p. 982,11) *Uda* in -am successit. GISLEB. MONT. chron. 3 p. 4,20 feoda . . ., scilicet -am, advocatiam Montensis ecclesie et iusticiam comitatus . . . susceperunt (8 p. 12,10. 14 p. 20,27). *strictius i. q. abbatis potestas praebendas donandi – Recht des Abts auf Vergabung von Pfründen:* GISLEB. MONT. chron. 18 p. 31,25 prepositus . . . -am, id est donum prebendarum, . . . a domino comite tenet.

II *universi abbates (sc. cuiusdam provinciae) – Gesamtheit der Äbte (einer Provinz):* EPIST. Bonif. 81 p. 181,8 Bonifatio . . . Aelbuualdus . . . et tota -a cum omni congregationi servorum Dei in nostra provincia . . . salutem.

III *institutio ecclesiastica sub regimine abbatis (abbatissae) exsistens – kirchliche Anstalt unter einem Abt (einer Äbtissin):* A *monasterium – Abtei, Kloster (ordinis fere s. Benedicti; ordinis Cisterciensium v. p. 9,14sq.):* 1 *gener.:* CONC. Karol. 22[A] precipiatis vestro chorepiscopo, ut illuc veniat, ac . . . de illa vestra -a illos proceres monachos . . . deferte. CAPIT. reg. Franc. 300,10 ad missos, qui . . . -am *s. Columbae* revocarent. CHART. Bund. 70 p. 61,28 -am . . . sub . . . emunitatis defensione . . . suscipere. CONST. I 8,2 ut nulla -a, que per se electionem habet, ad monasterium . . . possit donari. TRAD. Patav. 92 -arum familię. DIPL. Heinr. II. 34 p. 38,26 confirmavimus quandam -am ancillarum Dei. 64 p. 79,31 episcopii caput et nomen in -am . . . commutatum. THANGM. Bernw. 31 episcopus . . . -am Hildewardensis aecclesiae sibi . . . traditam . . . adire disponebat. THIETM. chron. 2,42 -ciam mundiburdio . . . archiepiscopi subdit. GESTA Camer. 3,6 nullum . . . -as praeter imperatorem aut episcopum largiri . . . fas est. GREG. VII. registr. 2,55[a],7 p. 203,8 *papae* soli licet . . . de canonica -am facere. CHART. Mog. A 488 p. 392,23 locum Stein . . . dignitate ac nomine -e initiavi. CHART. Lamb. Leod. 48 p. 82,3 ut ibidem -am sui ordinis constitueret *(sc. Bernardus Clarev.).* CHART. Babenb. 29 p. 43,27 -am *(sc. Scotorum)* . . . fundavimus. CHART. Solod. 265 p. 151,6 in prediis -e. THIETM. peregr. 1,16 ecclesia, ubi erat honesta -a nigri ordinis. CHART. Argent. I 548 p. 416,5 monasterium . . . unimus monasterio sive -e in Altorf subicientes idem monasterium . . . -e in Altorf. CHRON. Albr. a. 850 p. 735,24 sex -cias episcopales sive mitratas fundavit. *saepe. v. et l. 35.37.* 2 *spec.:* a *monasterium ad regem vel regnum ipsum pertinens – Königs-, Reichskloster, Reichsabtei (cf. Th. Mayer, Fürsten u. Staat. 1950. p. 42sqq.):* NOTKER. BALB. gest. 1,13 nulli episcoporum -teiam (-tiam 2) vel aecclesias ad ius regium pertinentes . . . permisit. DIPL. Otton. I. 280 p. 397,1 monachi in regalibus et publicis -is (CHART. Basil. A I 112 p. 172,25 ecclesia olim fuit r. -a. CHART. episc. Hild. I 264 p. 243,20). DIPL. Otton. II. 143 p. 160,35 nostre proprietatis -am. 192 p. 219,41 principalis et regia . . . -a. DIPL. Otton. III. 276 p. 696,23 imperialis -ę, monasterii . . . Pharphensis, . . . regimen (DIPL. Heinr. II. 483 p. 617,30 -ciis i. sancti Benedicti de Monte Casino et sancti Vincencii). 318 p. 744,33 honore ac dignitate liberalis -e. THIETM. chron. 3,1 liberam fecit -ciam (DIPL. Heinr. III. 56 p. 73,34 sit vero -a illius monasterii l. . . . et . . . secura. CHART. Bund. 256 p. 192,14. *al.*). 3,10 -cia . . . liberaliter facta. TRAD. Frising. 1422 p. 278,27 de -is legitima libertate uti debentibus (CHART. Wirt. II 340 p. 66,10 ut eandem libertatis legem habeat quam obtima -a Vuldensis et Augensis). *al.* b *monasterium ditioni pontificis Romani subditum – dem Papst unterstelltes Kloster (cf. Mitteis, Staat d. hohen Mittelalt. 1953. p. 199):* GREG. VII. registr. 9,29[a] p. 615,4 ut . . . -am a te *(papa)* suscipiat . . .; que semper mansit libera, cuilibet . . . nisi . . . tibi subiaceat (DIPL. Loth. III. 83 p. 129,30 -a . . ., sicut l. instituta est, . . . soli . . . Romanę ecclesię suum famulatum recognoscat). B *ecclesia clericorum vel canonicarum – (Stifts-) Abtei, Stift (de ordine Praemonstratensium v. l. 41. p. 13,6):* LEG. Lang. p. 222,6 exceptis canonicis -is, quae ad palatium pertinent (DIPL. Otton. II. 95 p. 109,39 -as tam c. quam monachicas). CHART. Rhen. inf. I 85 res . . ., quas de -a beati Suidberti . . . visus est possidere. DIPL. Otton. II. 99 p. 113,24 -am quondam cum monachis, modo vero cum canonicis provisam. DIPL. Heinr. II. 196 p. 230,28 quandam nostri iuris capellam sive abaziam. CHRON. Hild. 4 p. 851,19 -as, Salegenstad monachorum et Asnede virginum, coadunavit. CHART. Basil. A I 32 p. 61,22 ut hae duae -ae in . . . aequali essent conversatione. FUND. Niniv. (MGScript. XXV p. 552,32) canonicus . . . persuasit, ut intenderet -e Premonstratensis ordinis fundande (AEG. AUR. gest. 3,16 p. 92,48). *al.*

IV *res temporales monasterii – Besitz eines Klosters:* A *bona universa monasterii – Gesamtbesitz eines Klosters, Abtei-, Klostergut:* FROTH. epist. 21 monachis portionem de -a dedit. HINCM. annal. a. 866 p. 84,39 de -a Sancti Vedasti . . . caput cum electioribus villis sibi retinens cetera . . . dividit (DIPL. Karoli III. 185 p. 310,2). HADR. II. epist. 1 p. 696,35 habeatque *regina* . . . -as, . . . de quarum sumptibus . . . possit habere stipendia. DIPL. Karoli III. 129 p. 206,37 res, possessiones et -ae . . . ecclesiae . . . delegatae. ANNAL. Fuld. II a. 879 p. 93,29 episcopatus et -as et comitatus ad servitium delegavit. FOLCUIN. Lob. 15 ut medietas -ae fratribus . . . deserviret. EPIST. Teg. I 88 locum . . . de -a nostri monasterii. WIPO gest. 11 Campidonensem -am . . . in beneficium accepit. CHART. Bund. 249 p. 188,39 -am cum alio allodio. GESTA Tull. 24 adquisivit -am de Offonis villa. *saepe. v. et p. 13,11. strictius i. q. ambitus bonorum monasterii – Bereich des Klostergutes:* DIPL. Otton. I. 34 p. 120,14 res et potestates, quas *monachi* per totam -am iure debent habere. DIPL. Otton. II. 290 per omnem -am . . . advocatos . . . disponere. DIPL. Otton. I. 82 p. 163,24 (spur. s. XI.[2]) per gyrum . . . -thię. FUND. Boson. 5 (MGScript. XV p. 980,24) *defensor* ter in anno per -am equitaret. DIPL. Heinr. III. 372[a] p. 510,16 (spur. c. 1139). B *bona monasterii potestati abbatis subdita – Klostergut zur Verfügung des Abtes, Abtsgut (cf. Pöschl, Bischofsgut. II. p. 22):* DIPL. Karoli III. 145 p. 233,20 Buculiacum, quam domo infirmorum ex rebus -cie . . . contulit. GISLEB. MONT. chron. 14 p. 21,7 ut ad -am proprie pertineret tercia pars . . . allodiorum. 14 p. 22,21 de bonis, que ad partem -e pertinebant, . . . quosdam feodavit. *ibid. al.*

[Heßler]

V *aedificium (-a) monasterii – Klostergebäude:* Conc. Karol. app. 10 p. 856,37 portas -ae. Chron. Thietm. 5,22 -ciam . . . reparavit. Chart. Bund. 356 p. 267,3 datum in -a Dysertinensi. Chart. Solod. 265 p. 150,36 inter curtem . . . et -am nemus. Burch. Ursb. chron. p. 94,2 in prediis . . . extra -am et grangias statutis. *al.*

VI *usu dilatato:* A *nomen loci, ubi quondam monasterium erat – nach einem früheren Kloster benannte Örtlichkeit (cf. Pöschl, Bischofsgut. III 1. p. 5[1]):* Dipl. Heinr. II. 408 p. 523,35 quendam nostri iuris locum . . ., qui a quibusdam -a nuncupatur . . ., sive -a sive alio quolibet modo praedium sit. B *theol. de caelo, inferis: v. p. 10,55.*

***abbatialis** (-ci-), -e. *ad officium abbatis (abbatissae) pertinens – zum Amt des Abts (der Äbtissin) gehörig, Abts-:* Sigeh. Maxim. 25 te . . . in -i honore onereque constituto. Chron. Noval. 5,2 in regimine -i. Cosmas chron. 1,22 p. 42,32 consecrat eam abbatissam . . . dans ei . . . -cialem virgam. Chron. Camer. 3,6 dignitate. Chart. Stab. 353 p. 76,22 authoritate. *al.*

***abbatiatus,** -us *m. potestas abbatis – Amtsgewalt eines Abtes:* Acta imp. Stumpf 530 p. 746,37 (a. 1195) nec . . . mittamus . . . cenobium . . . sub alicuius archiepiscopatus, episcopatus, -us iurisdictione.

***abbaticius,** -a, -um. *ad abbatem pertinens – Abts-:* Hariulf. chron. 2,12 p. 79,22 iure -o praelatus est. 3,4 p. 98,4 successit in gradu -o. 3,9 p. 117,7 officio.

***abbaticus,** -a, -um. *ad abbatem pertinens – Abts-:* Andr. Strum. Ariald. 10 p. 1055,43 regimen pontificale vel -um. 16 p. 1060,21 nomen. Thom. Tusc. gest. p. 495,21 plures abbates successive -a et regia dignitate potiti sunt.

***abbatilis,** -e. *ad abbatem pertinens – Abts-:* Greg. Cat. chron. I p. 325,35 paramentum -e.

***abbatiola** (-ci-), -ae *f. script.* -tei-: *l. 45.* 1 *parva abbatia – kleine Abtei:* Capit. reg. Franc. 259,3 missi . . . requirant de cappellis et -is ex casis Dei in beneficium datis. Dipl. Arnulfi 125 p. 185,34 confirmamus . . . -am. 133 p. 200,14 -am . . . Furentauua nuncupatam (*postea:* abbatiuncula). Trad. Frising. 1045 remisit . . . chorepiscopus . . . -am suam, quam . . . complacitavit. Dipl. Conr. I. 5 -a Fauariensis monasterii. Hist. Mosom. 2,5 cum illa Tingensi -a (*antea:* cenobioli). Norb. Iburg. Benn. 15 p. 881,6 monasterio constructo praediisque acquisitis -am . . . inchoare. Epist. Wibald. 34[med.] duae -ae feminarum (*postea:* cellis). *al. v. et p. 14,14.* 2 *abbatia – Abtei:* Notker. Balb. gest. 1,13 cum illo fisco vel curte, illa -teiola vel aecclesia (*antea:* abbateiam). Dipl. Otton. II. 136[a] p. 153,20 -am nostri proprii iuris . . . cum curtibus . . . ad eandem abbatiam . . . aspicientibus. Vita Humb. 18 (MGScript. XV p. 797,27) dari ergo sibi rogat . . . -am (*antea:* abbatia) regendam. *al.*

abbatissa, -ae *f. script.:* aba-: Chart. Tirol. 421. Chart. Tirol. notar. II 413. -di-: Dipl. Otton. III. 60. *v. et l. 60.* -bapti-: Dipl. Otton. III. 414. -tes-: Form. Ratisb. III 25 (*corr.* -tis- *cod.*). -tti-: Chart. Basil. A I 32 p. 61,12. *form. plur. nom.* -as: Capit. reg. Franc. 18,2.

rectrix conventus ecclesiastici – Vorsteherin eines kirchlichen Konvents, Äbtissin: 1 *rectrix sanctimonialium – Vorsteherin eines Nonnenklosters (fere de ordine s. Benedicti; de ordine Cisterciensium v. l. 67; cf. Hilpisch, Gesch. d. Benediktinerinnen. 1951. p. 475q.):* Form. Andec. 46 p. 20,28 *monasterium,* ubi illa -dissa custor preesse videntur *(sic).* Form. Dion. 3 p. 499,39 monachae . . . ab -a, id est mater monasterii, corrigantur. Dipl. Karlom. (I.) 49 p. 68,38 -a de monasterio (*cf.* Dipl. Karoli M. 135 p. 186,8 ex m.). Dipl. Ludow. Germ. 93 -a et rectrix. Hrotsv. Pafn. 6,1 -am, ductricem virginum. Dipl. Heinr. II. 428 -as regulares. Trad. Teg. 238 -a de Chiemisse. Chart. Traiect. 960 -a et conventus sancte Marie . . . ordinis Cisterciensis. *saepe. v. et l. 17. rectrix monasterii regalis – Reichsäbtissin:* Conr. Mur. summ. 6,6 p. 448,39 regales abbates, regales -e, regales prepositi. 2 *rectrix canonicarum – Stiftsvorsteherin (cf. H. Schäfer, Kanonissenstifter. 1907. p. 141):* Capit. reg. Franc. 35,34 ut -ae canonicae . . . secundum canones vivant. Conc. Karol. 39[A] p. 313,36 sanctimonialibus canonice degentibus . . ., quales eis -ae preferende sint. Dipl. Otton. I. 85 p. 167,16 venerabilis -a . . . Asnidensis monasterii. Annal. Magd. a. 981 p. 155,7 cum . . . Metropolitanense -a. Chart. Quedl. 18 p. 17,2 domina Agnete existente maiore -a. *al.* 3 *ioculariter vel abusive:* a *in fabula:* Nivard. Ysengr. 7,40 summa magistra suille -arum relligionis ego. b *apud haereticos pro cognomine:* Chron. Albr. a. 1239 p. 945,15 fuit . . . ibi (*apud Bulgros*) vetula magne fame . . ., que dicebatur -a.

***abbatiuncula** (-ci-), -ae *f. (parva) abbatia – (kleine) Abtei:* Dipl. Arnulfi 116 quasdam res . . . ad quandam -am . . . perdonavimus. Chart. Sangall. A 741 p. 345,6 -am Favares (*postea:* abbatiolam). Chart. Bund. 96 p. 79,11 ut ipsam apaciunculam predialiter . . . possideret (*antea:* abacia). 96 p. 79,17 ut . . . ad vostrum monasterium hec abaciuncula pertineret. Gesta Camer. 1,68 p. 425,24. Chart. episc. Hild. I 60 p. 54,6 pauperrime abbaciuncule Stederburg. *al. v. et p. 13,37.*

***abbativus,** -a, -um. *abbati (patri spirituali) conveniens – äbtlich, väterlich:* Ekkeh. IV. cas. 107 *patris Benedicti* -o permisso habuimus *privata.*

***abbatizo,** -avi, -are. *munere abbatis (abbatissae) fungi – das Amt eines Abtes (einer Äbtissin) bekleiden:* Chart. Mog. A 576 p. 494,3 (a. 1131) -ante domno Werinhero. Simon Sith. gest. 1,37 XII annis . . . nomine et opere -vit. Chart. Stir. II 3 p. 19,14. Gesta Vird. cont. II 6 p. 519,31 apud Maurimontem. Conr. Eberb. exord. 3,10 p. 1061[C] abbas quidam de filiis Claraevallis . . . -ans (Chart. Rhen. med. III 170). Caes. Heist. mirac. I 6,10 p. 363,15 filia, quae hodie -at in . . . coenobio. Chart. Nuremb. 248. *al.*

***abbatulus,** -i *m. parvus abbas – kleiner Abt (cf.* Gloss. III 379,6 St.-S. -us prepositiculus prouosteken): *ob staturam corporis:* Ekkeh. IV. cas. 86[med.] *rex* a mento virum *pusillum* manu tenuit et delicatis verbis: tune eris, inquit, -us meus? *ob modestiam:* Rather. conf. 34 p. 427[A] quod . . . nos . . . nostri, non Dei amore amplectimur -i. *ob contemptionem:* Caes. Heist. mirac. I 11,17 p. 286,31 *daemon* dixit: quia -us tuus manum morientis . . . tenuit.

***abbatus,** -us *m.* 1 *ecclesia clericorum – Kollegiatkirche, Stift:* Leg. Lang. p. 222,17 (a. 851) similiter fiat et de clericis singulorum -uum exceptis illis clericis, qui in rebus -uum ad palatium pertinentium morantur (*antea:* canonicis abbatiis). 2 *munus vel dignitas abbatis – Abtsamt, -würde:* Albert. M. miss. 3,6,9 p. 104[a],6 octo gradibus ascenditur ad divinitatis templum . . ., papatu . . ., -u. *Heßler*

***abbecatio,** -onis *f.* (abbecare) 1 *pastio – Fütterung:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 172,3 post -es pluries factas (6 p. 209,17). *cum sensu alliciendi:* Frid. II. Imp. art. ven. 6 p. 211,24 -es faciat . . . *falconarius,* quotiens recesserit *falco.* 2 *buccella – Happen:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 185,17 modus dandi cibum et -es plures (p. 185,25 debet dari sibi [*falconi*] pastus et -es pluries in die. p. 203,30). 3 *morsus – Biß:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 171,18 mordicationes . . . seu -es, quas facturus est falco (p. 171,3).

***abbeco,** -are. (ad *et* beccus; *cf. francog. vet.* abechier) 1 *cibare, pascere – atzen, füttern:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 188,21 pluries -andus erit cum tiratorio *falco.* 3 p. 17,7 quod diximus de faciendo mordicare, -ando falconem. 6 p. 247,22 -ari poterit super loyrum *falco. cum sensu alliciendi:* Frid. II. Imp. art. ven. 3 p. 8,31 de hiis *carnibus ex loyro pendentibus* . . . poterit -ari. 6 p. 209,3 -ando et blandiendo. 2 *rostro vellere – (ab)picken:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 198,24 quod falco mordicet seu -et (p. 243,10). 6 p. 209, 16 faciat *falconarius* ipsum *falconem* -are super carnes loyri (p. 244,31). p. 209,28 debet -are carnes super loyrum *falco.*

***abbicomes** *v.* *abbacomes. *Schetter*

***abbreviarium** (adbr-, adpr-), -ii *n. compendium, epitome – Zusammenfassung, Auszug, Resümee:* Cod. Karol. 70 p. 600,31 pseudopittatium . . . habens in supera scriptione ad-um Calcedonensis concilii. p. 601,3 adp-um nullam consonantiam sanctae institutionis habentem.

[Schneider]

abbreviatio (abr-, adbr-, -cio), -onis *f.* **1** *contractio, compendium – Ab-, Verkürzung:* a *de libris i. q. summarium, epitome – kurze Darstellung, Abriß (cf. P. Lehmann, Mittelalt. Büchertitel. I. SBMünch. 1948/IV. p. 16):* WALAHFR. Otm. prol. lectori . . . sufficiat haec ad-o nostra. Gall. 2,9 ad-o dictionum et adunatio rationum. ANDR. BERG. hist. 1 p. 221,18 pauca de multis in hac ad-e contexere. CATAL. biblioth. Becker 37,219,11 Hieronymi parvula ad-o in capitulis paucis in Esaiam. 42 p. 127,6 librorum sancti Emmerammi. HERM. AUGIENS. chron. a. 616 temporum. CHRON. Sigeb. cont. a. 1117 (MGScript. VI p. 448,18) glosas . . . elimata abr-e ordinavit. *al. index – Verzeichnis:* CATAL. biblioth. Becker 44,27/30 anno CMXCIII . . . haec ad-o facta est. b *de verbis:* CONST. III 243,9 (a. 1280) notas rubricatas, verba et abr-es ipsarum. c *de tempore:* GERHOH. epist. 26 p. 608D manifestam . . . -em dierum Salomonis. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 16,17 p. 287,61 *sterilitas* quandoque facit ad -em vitae. **2** *imminutio – Minderung, Schmälerung:* CHRON. Hild. 17 p. 854,4 institutionem nostri ordinis in -e divini officii . . . non . . . mutavit.

abbreviator (abr-, adbr-), -oris *m.* **1** *qui librum in epitomen redigit, epitomarius – Verfasser, Bearbeiter einer verkürzten Darstellung:* ALBERT. M. gener. 1,6,9 p. 414a,26 Avicenna et -r eius Algazel (*cf.* metaph. 11,2,10 p. 627b,7). **2** *scriptor, coadiutor cancellariae vel notarii – (Kanzlei-, Notariats-)Schreiber (cf. Rusch, Päpstliche Kurie. 1936. p. 11):* OTTO FRISING. gest. 1 p. 12,30 (inscriptio) chronica Ottonis . . . et eius ad-is Rahewini liber primus. ORD. canc. pap. 3,4,4 nullus -r, qui sit scriptor, notam in grossam redigat. 3,6,1. 3,7,3. HEINR. WIRZ. cur. 259 abr-r apponet factis plusve minusve tuis. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 425,28.

***abbreviatura** (abr-), -ae *f. instrumentum notarii – Notariatsaufzeichnung:* CHART. Ital. Ficker 248 (a. 1211) dicebant . . . notarium fecisse seu abreviasse cartam; sed dicebat . . . Iohannes abr-am amisisse.

***abbreviatus**, (-us) *m. summarium – kurze Darstellung, Abriß:* CHART. Solod. 24 p. 25,13 (a. 1101/3) incipit -us, qualiter primum locus iste divino cultui . . . fuerit deputatus.

abbrevio (abr-, adbr-), -avi, -atum, -are. (ad *et* breviare) *script.:* apbr-: SUMMA dict. Saxon. 11,18 p. 282,23. -breb-: *l.* 52. *praevalere videtur* adbr- *s. IX./XI.*, abbr- *posterioribus temporibus.*

1 *brevius reddere, curtare – verkürzen:* a *de libris, scribendi genere:* ERMENR. Sval. prol. ne . . . sermo protelatur, ad-entur huius rationis ambages. HRABAN. ord. 8 (PL 112,1170D) totius doctrinae verbum . . . -tum. NOTULAE Wilh. Cong. 1013 sermonem. CHRON. Albr. a. 1113 p. 819,42 qui moralia beati Gregorii pape -vit. *al. in titulo:* CATAL. biblioth. Becker 37,416 ars grammatica sancti Augustini adta. CATAL. biblioth. Gottlieb 3 p. 12,13 Priscianus ad-tus. *absol. i. q. succincte describere – sich kurz fassen:* BENED. ANDR. chron. p. 175,4 adbrebiando regnum ad apicem modo adtingamus (*cf.* EKKEH. IV. [?] prol. Gall. p. 1095,9). ADAM gest. 1,17 haec . . . copiose descripta nobis ad-andi locum prebuerunt (abbr- *B 1. C*; ad breviandum *B 2*). b *de tempore:* AESCULAPIUS 19 p. 24,11 initium (*opp.* prolongat). BEDA temp. rat. 9,4 *Daniel* ipsos annos -ans. DECRET. Burch. 19,31 tempora poenitentiae. ADAM gest. 4,38 noctes. ANSELM. HAV. litan. (ZKirchGesch. 5 p. 150,38) letaniam. CHART. Turic. 357 p. 238,20 terminum . . . falsifice ad-vit. *al. de tempore itinerandi:* IOH. CANAP. Adalb. 30 p. 594,44 Davitico carmine viam sibi ad-ant (abr-*i*). ALBERT. AQUENS. hist. 4,10 iter. c *de rebus variis:* CHRON. Andag. 19 p. 49,9 pro castelli menibus ad-tis. TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 126,2) orbis terrarum . . . monstruose usque ad eos tantum -tus et contractus. BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,6 p. 118A non oportet, ut *pes fractus* -etur ex hoc (1,20,8 p. 119A). ALBERT. M. veget. 6,20 *(de foliis).* animal. 6,61 -antur et contrahuntur *venae pullorum piscium.*

2 *componere, contexere – niederschreiben, abfassen:* CAPIT. reg. Franc. 128,24 *(de brevium exemplis)* Waltheri habet . . . mansos vestitos . . . et sic cetera . . . breviare debes; item ad-andum de peculiis. RUODLIEB V 23 pax ibi firmatur res omnis et ad-atur. EBERH. BAMB. epist. 8 p. 513C Deus totum est . . ., quod etiam in quodam Apologetico nostro -vimus. CHART. Ital. Ficker 245 instrumentum nobis factum . . . vel abr-tum. COD. Wang. Trident. 145 p. 328,8 autenticum . . . inbreviature . . . inveni abr-tam *(sic).* HEINR. WIRZ. cur. 218 sunt qui formas abreviare sciunt. *v. et p. 15,34.*

3 *imminuere – vermindern, verringern:* FUND. Aquic. (MGScript. XIV p. 584,1) onus. CONR. SCHIR. catal. p. 629,36 Iustinianus . . . ad-vit legum multiplicitatem. HONOR. III. registr. 225 p. 153,3 -tus erat . . . numerus bellatorum.

4 *iur. i. q. abolere, tollere – beseitigen, niederschlagen:* WILH. ANDR. chron. 148 p. 733,46 appellatio . . . a nobis . . . -retur (152 p. 736,23. 157 p. 738,1). CHART. Helv. arb. 28 p. 49,25 abr-tis utriusque partis laboribus et expensis eadem discordia sopiretur.

abbundio *v.* abundio.

abc(darius) *v.* abece(darius).

abcedo, abcendo, abcido *sim. v.* abscedo, abscendo, abscido.

***abdicabilis**, -e. *reiciendus – verwerflich:* RHYTHM. 147,78 sit iam -e, sit abhominabile semper peccatum.

abdicatio (-cio), -onis *f.* **1** *reprobatio, reiectio – Ablehnung, Verwerfung:* a *gener.:* LIBRI Karol. 1 praef. p. 3,17 ut imagines . . . incauta abolerent -e. TRANSL. Pus. 1 (praef.) novorum sacrorum susceptione et veterum rituum -e. HADR. II. epist. 3 p. 700,21 si sedis apostolicae . . . decreta detestationi vel -i habentur. GERHOH. psalm. 32,2 p. 107,18 malorum . . . -o et bonorum administratio. *al.* b *spec. i. q. missio, depositio – Amtsenthebung, Absetzung:* RICHER. REM. hist. 2,78 pro restitutione Hugonis et -e Artoldi. ANNALISTA Saxo a. 1076 p. 710,42 summi pontificis. **2** *renuntiatio, resignatio – Verzicht, Aufgabe, Veräußerung:* a *de dignitate:* CONC. Rem. 47 (MGScript. III p. 683,42) *archiepiscopi* -o nec exquisita nec invita vel extorta. b *in vita monachali:* ARNO REICHERSB. scut. p. 1528C obedientia . . ., proprietatum -o . . . et vitae sanctimonia (CHRON. Reinh. a. 1233 p. 616,18). *al.* c *in iure:* TRAD. Frising. 1419 (a. 1024/31) legitimam -em illius predii, id est firzihunga, in manus . . . comitis fecerunt. DIPL. Loth. III. 11 decimationis -em accepit . . . episcopus. TRAD. Ratisb. 871 mancipiorum. CHART. Babenb. 42 p. 58,25 impeticionis et querimonię. 191 p. 265,31 voluntariam. TRAD. Scheftl. 367 testes -is domni Friderici . . . de predio. CHART. march. Misn. III 254 p. 186,29 *syn.* resignationi. *al.* **3** *dehortatio – das Abmahnen:* LIUTPR. hist. 5 paterna -e (adhortatione *ci. Giesebrecht*) domnum papam conveniamus.

abdicativum, -i *n. sententia negativa, reprobatio – ablehnende, mißbilligende Äußerung:* EPIST. Worm. I 34 p. 62,14 Paulus proportionale -um de se ipso condicionaliter proponit.

1. abdico, -avi, -atum, -are. *script.:* add-: *l.* 59. *p.* 17,23. ob-: TRAD. Baumb. 58 (Mon. Boica III p. 22,2).

I *reprobare, reicere, repudiare – ablehnen, abweisen, verwerfen, verschmähen:* A *obi. res:* ANNAL. regni Franc. a. 792 heresim (SIGEB. GEMBL. chron. a. 526). CONC. Karol. 44B p. 481,23 imagines sanctorum. LUP. FERR. epist. 5 p. 17,11 *opp.* astrui. CHRON. Salern. 117 p. 130,6 verba omnimodis addicabat. ADAM gest. 2,27 christianitatem. ANNAL. Pegav. a. 1159 scisma et scismatici -antur. REIN. LEOD. Regin. 15 -ta et cremata est synodus. *al. philos. i. q. negare – verneinen (cf. Prantl, Gesch. d. Logik. I. 1855. p. 581. 676):* EUGEN. VULG. syll. 21,9 dedicat hic nam quadrifidus, quin -at omne. B *obi. anim.:* **1** *gener.:* LIUTPR. antap. 5,28 se *(regem)* eis non morigerum -ant. BENZO ad Heinr. 6,6 p. 665,30 *Deus* humilem non -at. CARM. Bur. B 14,2,2 nunc -at, quos prius coluit. *v. et l. 60. fere i. q. exsecrari – etwa 'verfluchen':* LIBRI Karol. 4,6 p. 185,1 parentes . . . formidolosis anathematibus -are (*cf.* 4,7 p. 187,1). **2** *spec.:* a *abigere – verstoßen:* ANNAL. Fuld. II a. 832 uxorem. EPIST. Meginh. 6 p. 198,28 illius excessu impulsi -andi ipsius . . . auctores extitimus. EPIST. Wibald. 312med. filios. *latius*

[Schneider]

i. q. in iure interpellare – in seinem Recht beeinträchtigen: LEG. Wisig. 5,7,17 ut, . . . dum servus erigitur, filius -etur. **b** *deponere – vom Amt entfernen, absetzen:* RICHER. REM. hist. 2,83 Hugo -tus evadit. ALBERT. METT. div. temp. 2,11 militem. GREG. VII. registr. 9,26 sacris se ministeriis . . . in perpetuum -andos. NORB. IBURG. Benn. 18 p. 884,27 papam (VITA Altm. 15 papam Gregorium . . . ipsi ab ecclesia -ti -antes). VITA Theog. 2,3 p. 467,16 pseudoepiscopo -to. ALBERT. M. pol. 7,7ᵉ p. 680ᵃ,39 qui propter tempus, aetatis scilicet, -ti sunt, id est, emeriti. *al.* **c** *segregare, excludere – absondern, ausschließen:* CONC. Merov. p. 199,29 a communionem -itur (p. 205,10). IONAS BOB. Columb. 2,6 p. 239,20 a caelestia munera. *v. et l. 7. refl.:* IONAS BOB. Columb. 1,16 p. 180,18 a licitis alimentis. **d** *condemnare – verurteilen:* LEG. Wisig. 10,3,4 liceat hunc . . . accusare et ut invasorem per iudicium legibus -are. 12,3,11 centenisque verberibus -tus. *v. et* 1.* addico. **e** *iudicio obligare – gerichtlich verpflichten:* LEG. Wisig. 3,3,3 raptor legibus sponso inexcusabiliter maneat -tus.

II *missum facere, renuntiare – aufgeben, sich lossagen, verzichten:* **A** *gener.:* ANNAL. Fuld. II a. 777 Saxones baptizati ingenuitatem et omnem proprietatem . . . -antes (add- 3) regi tradiderunt. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 162,26 coniugium et miliciae cingulum et omnem prorsus seculi usum, quanto magis regnum. DIPL. Loth. III. 40 -tis mundi huius negotiis. VITA Otton. Bamb. III 2,5 patriis legibus -tis. OTTO FRISING. gest. 2,5 regium nomen per porrectum gladium. *al.* **B** *spec.:* **1** se -are *i. q. munere cedere – sein Amt niederlegen:* EPIST. Hann. 61 p. 109,1 ut se abbatia -asset (CASUS Petrish. 4,23 p. 665,35. *cf.* p. 665,41 ad altare . . . pergere et ibidem se -are). LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 254,23 pontificatu. BURCH. URSB. chron. p. 51,24 magistratu (-ui *codd.*). *al.* **2** *in iure i. q. dimittere, resignare (de potestate, possessionibus sim.) – abtreten, sich entäußern, auflassen: c. acc.:* TRAD. Ratisb. 501 (c. 1048) ius libertatis (CHART. Wirt. VI 1904 ius . . . advocatie -o a me et a meis heredibus). GREG. CAT. chron. I p. 226,27 domno Iohanni -vit et dedit unum molinum. GENEAL. Flandr. III p. 306,17 sacramento Flandriam -vit. CHART. scrin. Col. A 1 p. 19,17 heredes . . . suam partem manu et calamo -arunt. CHRON. Ottenb. p. 612,18 totam populi sui multitudinem . . . ore manuque. TRAD. Ratisb. 863 -vit eosdem homines in manibus fratrum a se liberos omnimode infestationis. CHART. Babenb. 191 p. 265,24 voluntarie. CHART. march. Misn. III 207 p. 154,6 repeticionem predii. *saepe. c. dat.:* CHART. eccl. Erf. 205 (a. 1227) iuri (*syn.* abrenunciaremus). *seq.* quod: CHART. Fuld. A 471,2 (a. 827) negaverunt et -verunt. *refl.:* TRAD. Brixin. 45 (c.995/1005) in manum . . . episcopi . . . se recredidit et -vit de mancipiis. CHART. Hersf. 110 p. 195,41 proprietatis iure se exuit et penitus -vit. CHART. Turic. 242 omni expostulatione. TRAD. Ratisb. 937 p. 468,21 vineas . . ., quas . . . se -verat et tradiderat. TRAD. Scheftl. 444 p. 432,31 de obligatione. *al. nota dat. pron.:* TRAD. Scheftl. 213 -vit . . . sibi, quicquid iuris . . . habere posset.

III *abnuere, interdicere, non permittere – versagen, untersagen, nicht erlauben:* DIPL. Otton. I. 334 p. 448,36 invasione, deminoratione atque violentia ab eodem sancto episcopio . . . penitus -ta. DIPL. Heinr. III. 198ᵇ p. 254,26 omnium hominum controversia remota et procul -ta. CHRON. Bened. I 3 p. 213,42 ingressum templi. ARNULF. delic. 374 festa dies prorsus serviles -at actus. *al. absol.:* Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 2,1 p. 812ᵃ, 27 cumque rogaretur, ut se . . . deportari pateretur, . . . omnino -vit.

IV *adimere, tollere – wegnehmen, beseitigen, aufheben:* LEG. Wisig. 5,7,17 -ta servitus adtollit titulos libertatis. CAND. FULD. Eigil. II prol. 1 hunc . . . alitibus . . . -at atris. ANON. Has. 21 donatus . . . -ta iniuria recessit in pace. *absol.:* RHYTHM. 38,21,3 *Christus* -vit venenatis, conlocavit placidis. *abiudicare – aberkennen:* EPIST. Worm. I 27 p. 50,17 quatinus ipsi A. ducatum suum et marcam iudicio -rent (*cf.* p. 50,21. 51,24). *eiurare – ab-, aufsagen:* ANNAL. Iburg. a. 1076 (MGScript. XVI p. 436,50) principes . . . regi omne servitium -bant. *abalienare, avertere – entfremden, abspenstig machen:* RADBERT. Arsen. 2,7 p. 67,37 patri -vit filios et patrem filiis. RUOTG. Brun. 19 ut se primum, deinde urbem . . ., postremo . . . regnum Heinrico duci periurus -ret.

V *abdere – verbergen:* AGNELL. lib. pont. 147 -vit se in angulos ipsius introiti. 158 p. 380,21 occulte.

2. abdico, -are *v.* 1. *addico.

3. abdico, -dixi, -ere. *script.* asd-: *l. 16.* **1** *abnuere – ablehnen, versagen:* SIGEW. Mein. 21 omnem moram . . . -xit, quia ei negotio proximum diem addixit. NIVARD. Ysengr. 4,227 nichil nisi sola fames -itur illis. **2** *differre, protelare – auf-, verschieben:* THANGM. Bernw. 16 diem -it atque . . . dedicationem in festivitatem . . . indicit. **3** *renuntiare, abdicare – aufgeben, sich lossagen:* OTTO FRISING. chron. 4,9 p. 195,25 Iulianus . . . fidem . . . Christi -it. ANNAL. Ianuens. III p. 24,17 de his omnibus . . . publice sub iuramento asdixit.

***abdictatus,** -us *m. ausum ademptionis – Entziehungsversuch:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,57 p. 571ᵇ,13 qui falsitatis antea fuit notatus, convictus est reus esse eiusdem -us.

abdiudico *v.* abiudico. *Schneider*

abdo, -didi, -ditum, -ere. *raro in schedulis nostris occurrunt formae finitae. occultare, removere – verbergen, entfernen:* ALDH. epist. 5 p. 491,3 oracula . . . in alveariis sofiae . . . servanda condentes -unt. NOTKER. BALB. Gall. 1ᵃ,1,6,1 linguam taciturnus -is. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 38 quos *(Parthos)* pugnae doctior usus -idit e speculis. *al. c. sensu continendi:* WALAHFR. hort. 148 sextarius -itur alvo cucurbitae. *c. sensu dimittendi:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,72 spei macrę gerulas *(sc. meretrices)* in carceris -idit umbras.

adi. **abditus,** -a, -um. *occultus, secretus – verborgen, geheim:* GODESC. SAXO theol. p. 171,16 profundam, -am, quin . . . arduam quaestionem. VITA Willib. p. 17,18 conceptum iam dudum et -um patefecit occultum. THIETM. chron. 4,25 in -issimis . . . locis. *al.*

subst. **abditum,** -i *n. abl.* -u: *l. 38. confunditur neutr. plur. c. fem. sing.: l. 40.43. latebra, secretum – Verborgenheit, Geheimnis:* HUGEB. Willib. 2 p. 89,27 in -u mentis . . . volutabat. RHYTHM. 146,44,3 *(de margarita)* publicis concepta locis in -o (-a *codd., fort. recte*) nascor. WETT. Gall. 2 p. 258,25 heremi -a. WIPO gest. prol. p. 6,7 sidereos recessus . . . marina -a. METELL. Quir. 16ᵃ, 13 quid afferamus -i. *al. adytum – heiligster Ort:* AGNELL. lib. pont. 149 Felix post -am ecclesia multas reliquias cundidit. IDO Libor. 32 ad -a templi sancti Carauni.

adv. **abdite.** *occulte – verborgen:* IONAS BOB. Columb. 2,6ᵉˣ. si . . . -ę post eius dorsum non remansisset. *Prinz*

abdomen, -inis *n. nom. sg.* -us: *l. 49.* **1** *pinguedo suis – Schweinefett:* GLOSS. III 451,36 St.-S. -us amban. *al.* ALPHITA I p. 304,30 omentum, zirbus, adomen (obde- ALPHITA II p. 129,18), sumen . . . idem; quando quilibet horum simpliciter ponitur, porcina intelligitur. **2** *venter – Unterleib, Schmerbauch:* **a** *pecoris:* THIOFR. Willibr. II 2,70 greges . . . -e pingues. **b** *hominis gulosi:* ABBO SANGERM. bell. 3,60 -n (gloss.: pinguedo) minime superet corpus. ALBERT. M. spirit. 1,2,1 p. 232ᵃ,18 Plato . . ., ut Apuleius dicit *(Plat. 1,13)*, ait cupidinem reclusam esse in -is latebras concupiscentiae et luxuriae (*cf.* nat. anim. 2,8 p. 32,38). *Baader*

abduco, -duxi, -ductum, -ere. **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *abigere, removere – wegführen, entfernen (accedit ad sensum adducendi: l. 63. p. 19,2):* **a** *obi. anim. (saepe captivos):* CAPIT. reg. Franc. 25,4 qui in praesentia domni regis illos -ant. ANNAL. Xant. a. 837 pagani . . . feminas inde -xerunt captivas. HEIRIC. Germ. I 1,263 *(medial.)* haec rure -to fiebant principe cuncta. THIETM. chron. 4,73 ad urbem. 6,80 ad custodiendum. THANGM. Bernw. 23 imperator Bernwardum praesulem seorsum -ens quid agat consulit. CHART. Hans. 746 p. 261,30 (c. 1275) si vult eos *(equos)*-ere, dabit pro equo IV den. *saepe. refl.:* HEIRIC. Germ. I 6,91 -unt sancti se visibus illi. **b** *obi. res:* ARBEO Corb. 27 *(de odore)*. EIGIL Sturm. 20 amnis fluenta a proprio -xit *abbas*

cursu. HEIRIC. Germ. I 3,510 sanctorum pignora collo -it. CHRON. Mich. 14 omnem quam secum -xerat supellectilem ... abbatis committit fidei. *al.* *c. sensu decoriandi:* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 248,17 ut ... hinc et inde -ta cute ... ossa nudarentur. **B** *latius:* **1** *subtrahere – in Abzug bringen:* CHART. episc. Halb. 1166 p. 323,22 (a. 1267) omnibus -tis computatur *vinea* ... pro viginti plaustris. **2** *intercipere – hinterziehen:* CHART. Hans. 223 p. 70,27 (a. 1227) si homo -xerit theloneum suum, novempliciter compensabit. **3** *adimere – entziehen:* CHART. Bund. I app. p. 389,27 (s. IX.[1]) octo mancipia -ta sunt. p. 390,19 feminam unam -xit Otgarius.

II *translate i. q. deflectere, seducere – abbiegen, verleiten:* HRABAN. epist. 42 p. 482,23 quę ibi recte scripta sunt, in pravum sensum -ere. ALBERT. M. eth. 1,6,1 p. 85[b],20 ne *intellectus* passione alterius ducatur et -atur. *seq.* quin: HROTSV. Gall. 1,3 nec amore vitae -i potero, quin peragam, quod iubes. *v. et* adduco.

abductio, -onis *f.* **1** *raptus, deportatio – Raub, Entführung:* VITA Liutg. II 1,24 p. 101,2 habitatores, quamvis mortibus vel -bus hominum ... minorati. FLOD. annal. a. 923 p. 18,9 gregum armentorumque -e (add- *var. l.*). RATHER. coni. 16 p. 547[A] comprehensio mei ..., spoliatio, -o, retrusio. **2** *abreptio – das Wegspülen:* HERM. ALTAH. annal. a. 1272 in submersione pecorum, -e feni et annone. **3** *remotio – Entfernung:* ALBERT. M. pol. 2,3[c] p. 123[b],34 vocatur circumductio a regula verae legis -o. *Schetter*

***ab(e)c(e).** *ordo alphabeticus – alphabetische Reihenfolge:* CATAL. biblioth. Ruf 60 p. 182,41 glossa per a b c composita.

abecedarius, -i *m. vel* **abecedarium,** -i *n.* *script.:* abced-: *l. 43.* abezed-: *l. 38. 41.* abcd-: *l. 50.* *? adi.: l. 39.* **1** *liber excerptorum in ordine alphabeti fere e scriptoribus ecclesiasticis contextus – alphabetisch nach Stichwörtern geordnetes Florilegium, besonders aus Kirchenschriftstellern (cf. P. Lehmann, Mittelalt. Büchertitel. I. SBMünch. 1948/IV. p. 47):* CATAL. biblioth. Gottlieb 12 p. 95,12 -um. CATAL. biblioth. Lehm. I 75 p. 412,19 -um parvum in 1 volumine. CATAL. biblioth. Ruf 23 p. 76,8 abezedarii duo. *al.* *adi. ut vid.:* ANNAL. Eins. a. 1173 (MGScript. III p. 148,23) librum a⟨be⟩cedarium. NECROL. I Sept. 2 p. 228 librum abezedarium. **2** *alphabetum – Alphabet:* ALDH. ad Acirc. 30[tit.] elementum (de elemento vel -o *var. l.*). AGIUS comput. 2[tit.] versus de compoto per ab⟨e⟩cedarium facto. Ps. ODO CLUN. mus. p. 265[a] *pueros* -um discere facimus in tabula. ARIBO FRISING. mus. p. 1 post -i indiscretam generalemque seriem specialiter erant coadunandae vocales, semivocales, mutae. *in dedicatione ecclesiae ab episcopo scriptum (cf. LThK.* [2]*I. p. 12sq.):* PONTIF. Rhen. sup. 73 incipiat pontifex de sinistro angulo *altaris* ab oriente scribens per pavimentum cum cambutta sua abcdarium *eqs.* **3** *liber ad alphabetum discendum – Abecebuch:* CONR. HIRS. dial. 326 Catonem ... iunge Donato quasi sillabarium -o. **4** *chirographum ad chartam probandam in forma alphabeti factum – Chirograph in Alphabetform zum Urkundenbeweis (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 674):* ANNAL. Ianuens. I p. 212,2 verba videbantur ... iam scripto redacta et per -um divisa. p. 224,29 tres ... persone ... in scripto per -um illam *pacem* redigerunt.

***ab(e)c(e)d(e).** *alphabetum – Alphabet:* AURORA consurg. praef. p. 185,14 stolidi ... naturam ignorantes, legere tamen scientes A.B.C.D.

***ab(e)c(e)turium** (-dur-), -i *n.* (*cf.* abecedarius *et hibern.* abgiter; *v. J. Vendryes, De hibernicis vocabulis. 1902. p. 109*) *alphabetum – Alphabet:* AETHICUS ISTER 66 p. 47,34 *Aethici* abecedarii (*ci. Avezacius,* abauctorio, abcturio, abeturio *codd., lege:* ab(e)c(e)turio) insequentes caracteres notavimus (*cf.* SUBSCR. cod. Mon. 14725 expliciunt abcturia *eqs.*).

in dedicatione ecclesiae ab episcopo scriptum (cf. l. 47): ORDO Rom. 41,5 scribens *pontifex* ... cum cambuta sua abcdurium. *ibid. iterum.*

Abel, -is *m.* *filius Adae.* **1** *nomen proprium appellativi more adhibitum:* **a** *ovis – Lämmlein:* NIVARD. Ysengr. 3,978 tam bene si casulam posuisset cappifer albus, ter tria mox surgens mala vorasset -l. **b** *martyr – Blutzeuge:* EKKEH. IV. bened. I 5,32 liberi innocentes clamant cottidie tot -es (gloss.: martires) sanguine lacte. 36,66 laus dextris stanti tot -es mirificanti. **2** *fort. in nomine lapidis plumbum continentis:* ROSIN. ad Euth. 2 p. 284 philosophus borinem plumbum nuncupavit, eius autem incenditur albedo et sic lapis frangibilis lapis dicitur -is. *Baader*

abellana *v.* avellana. **abelus** *v.* avillus.

1. abeo, -ii, -iturum, -ire. *script.:* h-: CHRON. Fred. 1,22 p. 31,15. PASS. Afrae II 3. *v. et l. 35.* ap-: CATAL. reg. Ital. (MGLang. p. 520,29) apiit. *form.:* -itur(us): VITA Hildeg. Bing. I 8 (PL 197,96[D]). *al.* *perf. sine* v *praeter* abivit *(l. 29) et* abivimus (THIETM. chron. 6,68. 7,23). -g- *spuria:* CHRON. Fred. 2,53 p. 74,17 abigerunt.

I *abscedere, se removere – fort-, weggehen, sich entfernen:* **A** *subi. anim.:* **1** *gener.:* WILLIB. Bonif. 5 p. 26,6 cui ... licentiam dedit -eundi. EIGIL Sturm. 6 benedixitque illum et -ire permisit. VITA Galli I 1 -iit viam suam. LEO III. epist. 6 p. 96,30 -ierunt generaliter super eos. WALAHFR. Wett. 582 *(in imag.)* deque via in praeceps ... -ire. Gall. 1,9 viam ingressus est -eundi. VITA Corb. I 9 vale fecit -ire. WIDUK. gest. 2,35 -iit Burgundiam. HELM. chron. 80 p. 150,21 -iit post eum in Saxoniam. *saepe.* **2** *spec.:* **a** *cum notione effugiendi:* WALTHARIUS 1398 quisnam hinc immunis -ret? WALTH. SPIR. Christoph. I 19 de camino ignis illesos -ire fecisti. II 3,237 poenarum liber -bis. THIETM. chron. 4,12 vivum ... -ire. *al.* **b** *de morte:* HRABAN. carm. 6,4 hinc -iere polum. SALOMO III. carm. 2,87 frater carus -vit. WANDALB. martyr. comm. 28 quamvis morte obita hunc -isse cernat. THIETM. chron. 6,61 non obiit, sed ad Christum ... laetus -iit. *al.* **c** *vi praepositionis deminuta:* CHART. Rhen. med. I 73 p. 81,9 (dipl. a. 844) in quamcunque partem negotiandi gratia ... -issent. DIPL. Otton. II. 298 ut liberi ... per totum suum imperium habirent. **B** *subi. res:* **1** *corpor.:* WALAHFR. Mamm. 22,26 ut flumen -ire putares litoribus. CHRON. Noval. 5,25 *(de arboribus cadentibus)* dum incederentur, longe -bant. ODO Ern. duc. 6 p. 352[B] navis -it. *al.* **2** *incorpor. (c. sensu evanescendi):* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,91 livor -it veteris ... veneni. VITA Eberh. Salisb. I 6 p. 81,10 obedire egritudines ... auctoritati presulis et -ire noverunt. *al.* *de tempore i. q. praeterire – vergehen:* CARM. Paul. Diac. app. I 6,2,8 tertius annus -it. POETA Saxo 4,25 tempore ... -eunte dierum. BRUNO MAGD. bell. 16 p. 22,26 iam -eunte adolescentia. *al.*

II *evadere, fieri – hervorgehen, werden:* WALAHFR. Wett. 692 pravus -isti. INVENT. Quint. II 106 (MGPoet. IV p. 999) cantoris honore tumebat ... nimiumque superbus -bat.

III *se abdicare – abdanken:* FUND. Mur. 14 p. 42 (dipl.) fratres ... *abbatem* dignitate sua -ire perficiant (*cf.* DIPL. Heinr. IV. 280 p. 360,31 abici). *Schetter*

2. abeo *v.* habeo, obeo.

***aberdiosus.** (*e* barba Iovis *corruptum*) *herba q. d. aizoon – Hauswurz (Sempervivum tectorum L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 284):* GLOSS. III 485,19 St.-S. -us i. barba iovis huswurz. *Baader*

***abergementum, *aberiamentum** *sim. v.* *albergamentum.

aberratio, -onis *f.* **1** *exorbitatio,* παράλλαξις *– Abweichung:* ALBERT. M. caus. element. 1,2,9 p. 619[b],19 inordinationem et -em diluvii posuerunt in elevatione et depressione geuçar sphaerae. p. 619[b],33 dicitur -o ab antiquis, ideo quia non aequaliter semper se habet *geuçar sphaerae lunae* ad centrum ... mundi. *mus.:* IOH. AFFLIG. mus. 14,13 si ... in cantu tetrardi ulla evenit -o. **2** *error, peccatum – Irrtum, Verfehlung:* GEBEH. SALISB. ad Herm. 2 ut nullum de -e nostra dubietas locum habeat.

aberro, -avi, -atum, -are. **1** *corpor. i. q. deviare – in die Irre gehen:* CAPIT. reg. Franc. 233,13 *(refl.)* si ... quadrupedia ... semetipsa -verint. EPIST. Worm. I 8 p. 25,10 non vestro ... acquiescens consilio furtivus -vi. **2** *spirit.:* **a** *peccare, deficere (fere a fide) – sich verfehlen, abfallen*

[Schetter]

(meistens vom Glauben): Lup. Ferr. Wigbert. 4 quique aberrassent, in eam *(viam salutis)* ... reducere. Trad. Frising. 674 si deviasset et -asset *clericus* (*cf.* Dipl. Heinr. III. 230ª [NArch. 49 p. 450] si clericus plus iusto -verit). Rimb. Anscar. 19 p. 40,17 quod solus a consortio omnium inani fide -ret. Ekkeh. IV. bened. I 16,135 alter *latronum cum Christo crucifixorum* -vit. Vita Otton. Bamb. III 3,12 p. 98,17 a fide ... -are (ob- *var. l.*). *al.* b *egredi (in narratione) – abschweifen:* Thietm. chron. 1,14 repetam longius -ta.

abestos, -on *v.* asbestos. *Schetter*

***abexterius** (ab exterius) *adv.* *ab exteriore parte – von außen:* Albert. M. animal. 13,103 capit *animal* cibum ab exterius.

abextra (ab extra) *adv.* 1 *ab exteriore parte – von, nach außen:* Albert. M. animal. 16,66 p. 1096,9sq. Plato dicebat omnia esse ab extra; quidam autem dicebant quaedam esse ab extra et quaedam esse ab intra *eqs.* (*cf.* eth. 1,5,12 p. 72ᵇ,31 scientias ab extra supervenientes. Albert. M. [?] animal. quaest. 3,17 p. 132,52). Chron. Worm. p. 188,11 simulantes falsam amicitiam ab extra ostenderunt. 2 *ab exteriore regione – von auswärts:* Chart. Lux. IV 126 p. 185,23 (a. 1269) mandare ab extra viros stipendiarios (p. 185,31). *Prinz*

***abfestuco** (aff-), -avi, -are. (ab *et* festuca) *script.:* afe-: *l. 32.* aff-: Chart. Lux. VIII 69 p. 76,25. *v. et l. 38.* -fusti-: *l. 33.* *sollemniter dimittere, renuntiare, resignare (festuca adhibita) – feierlich aufgeben, verzichten, auflassen (unter Verwendung eines Stabes; cf. Conrad, Deutsche Rechtsgesch. I. 1954. p. 224):* 1 *trans.:* Chart. Rhen. med. I 537 p. 596,4 (a. 1145) ut quicquid hereditatis ... habere videbatur, -ret et ecclesię ... recognosceret. I 595 exactiones venationis ... werpivi et -vi (Chart. Lux. I 249 p. 360,17 afe-vi). Chart. Traiect. 416 p. 375,31 decimam prius abiuratam abfusticaret. Chart. Rhen. inf. I 507 partem sui allodii. *al.* *in hac regione.* 2 *intrans.:* Chart. Lux. II 449 p. 492,31 (a. 1244) hereditates ... resignaverunt et de hiis -verunt (Chart. Gelr. 958 p. 926,19 super bonis ... r. et ab omni iure ipsorum -verunt). VIII 114 cum ... omni iuri ... aff-asset (III 464). *al.* *in hac regione.* *Heßler*

(***abfructus**, -us *m. v.* *abfruor.)

(***abfruor**, -i. Albert. M. summ. theol. I 2,8,3 p. 41ᵇ,4 ratio eius, quod est 'frui', sic dividi non potest, ut per amissionem partis rationis dicatur '-i' vel 'abfructus', sicut dicitur 'abuti' vel 'abusus' [*cf.* p. 40ᵇ,29. sent. 1,1,13 p. 31ᵇ,9. p. 32ª,12].)

***abfustico** *v.* *abfestuco. **abgrego** *v.* agrego.

abhinc (ab hinc) *adv.* 1 *ex hoc, illo loco – von hier, von dort:* Hraban. carm. 41,5,3 qui translatus ab hinc precibus tamen adstat. Berth. (?) annal. a. 1079 p. 321,42 exercitum ... multum -c dimoverat. *al.* 2 *ex hoc (illo) tempore, tum – von jetzt an, von damals an, dann:* a *de futuro:* Form. Patav. 6 p. 460,10 ut -c (ad hinc *cod.*) in futurum ... deserviant (Dipl. Heinr. II. 293 -c et in f. *al.* *cf.* Dipl. Karoli III. 32 p. 55,30 -c et deinceps. 94 p. 154,30 -c et in reliquum). Cand. Fuld. Eigil. II 2,8 -c qui sit post exitus. *al.* b *de praeterito:* Walth. Spir. Christoph. I epist. p. 64,9 retro -c triennio. c *de enumeratione:* Chart. Naumb. 146 (a. 1139) testes sunt ..., sequuntur laici ..., -c ministeriales *eqs.*

abhominor *sim. v.* abominor.

abhorreo, -ui, -ere. 1 *abominari, aversari – verabscheuen, ablehnen:* Alcuin. epist. 110 p. 158,14 praecepta, quae solidata mens ... non -at (obo-, obho- *var. l.*). Egbert. fec. rat. 1,1420 oscula sed postquam libavit, -uit ursum. *al.* *c. inf.:* Berth. (?) annal. a. 1076 p. 286,10 consentire. *absol.:* Vita Galli II 390 insana puella ... meret, tristatur, -et. *impers.* -et *i. q. taedet – es stößt ab:* Aldh. epist. 3 quod -et fari. Vita Galli II 216. 2 *offendi – Anstoß nehmen:* Ps. Boeth. geom. p. 393,3 lector initiatus si in aliquibus ... vacillando -at. 3 *discrepare – abweichen:* Einh. Karol. 23 habitus eius parum a communi ... -bat. Amalar. cod. expos. I 2,4 non -et a vero, si ... accipimus (off. 1,29,11 quod). *al.*

abhorresco, -ere. 1 *repudiare – verabscheuen:* Epist. Col. 9 p. 253,1 tales ... -endo relinquite. 2 *deficere – abtrünnig werden:* Form. Sangall. II 5 p. 399,26 ne populus noster ... -at a nobis. *Prinz*

abiacentia *v.* adiacentia.

?***abiaceo**, -ere. *(abdite) iacere – (verborgen) liegen:* Iordan. Ruff. equ. 6,19 p. 54,1 flebotometur ... de venis ..., quae -ent subtus linguam. *an spectat ad* adiaceo?

abiaticus *v.* aviaticus.

abicio (-iic-), -ieci, -iectum, -ere. *script.:* ha-: Leg. Wisig. 2,2,8. 12,2,3. ob- *(var. l.): l. 67. inf.* abiecere *(var. l.):* Beda hist. eccl. 2,10 p. 103,6. Alcuin. epist. 294 p. 452,12.

1 *proicere, seponere – wegwerfen, beiseite legen:* a *strictius:* Hraban. epist. 2ª p. 383,2 textum. Waltharius 1380 capulum. Chart. scrin. Col. A I p. 24,27 culmo -to Rodolfo assignaverunt *proprietatem. al.* *in imag.:* Walth. Spir. Christoph. I 14 -to verecundiae pallio. Trad. Ratisb. 271 -to servitutis iugo. Albert. M. animal. 7,165 quaedam ... animalia vetustatem -unt et renovantur per pellis ... depositionem. *al.* b *latius i. q. post se relinquere – hinter sich lassen:* Annal. Quedl. a. 913 *(de morte)* Otto ... onus limosae molis -ecit. Godefr. Vit. Frid. 985 Alpibus -tis.

2 a *extrudere, repellere – wegstoßen, vertreiben:* Cand. Fuld. Eigil. I 10 p. 228,47 ne ... -aris ... in locum miseriae. Dipl. Arnulfi 41 abbatissam ... de eodem monasterio esse -tam. Arnold. Lub. chron. 2,6 p. 130,9 -tis hostibus. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 62,2 verberabantur a matribus et -untur *pulli avium.* Albert. M. animal. 6,109 retrahit se et -it marem *ovis femina. al.* b *repudiare, respuere – verstoßen, von sich weisen:* Capit. reg. Franc. 249,12 -ta concubina (*cf.* Annal. Altah. a. 1069 p. 78,6 reginam). Flod. annal. a. 944 p. 93,4 missos Ludowici. Thangm. Bernw. 25 patrem vestrum -istis. Berth. (?) annal. a. 1078 p. 310,32 regem ... iniuste. *al.* c *excludere – ausschließen:* Trad. Frising. 142 (a. 791) -tis coheredibus. Capit. reg. Franc. 44,22 ut non de hereditate parentum vel de causa sua quaerenda nec de testimonio pro hac re -antur (*cf.* 193,6). Conc. Karol. 44 p. 479,21 -entes de ecclesia Christi eos. Dipl. Otton. III. 278 p. 702,49 testes falsi ... -endi ex placito. *al.* *de re:* Dipl. Karlom. (II.) 23 -ta publica omni inquietudine. d *deponere – absetzen:* Conc. Merov. p. 200,30 -atur a sede *episcopali* (Berth. [?] annal. a. 1071 p. 275,19 de s.). Willib. Bonif. 6 p. 36,3 quendam ... scismaticum ... iuxta canonum decreta damnavit atque -ecit. Anon. Has. 36 imperator ... duos simoniaços uno die -ecit. Dipl. Heinr. IV. 280 p. 360,31 dignitate sua -i.

3 *omittere, aspernari, contemnere – aufgeben, verschmähen, verachten:* a *gener.:* Willib. Bonif. 6 p. 31,9 omni -ta gentilitatis profanatione. Gunth. Col. diab. cap. A 4 religionem. Rimb. Anscar. 27 p. 58,28 utilitatem. Dipl. Karoli III. 49 -ta a prodecessoribus nostris interdicta. Gerh. August. Udalr. I 10 p. 399,46 timore -to. Thietm. chron. 7,38 nomen et ordinem. *al.* b *spec. i. q. condemnare, improbare, recusare – verurteilen, verwerfen, zurückweisen:* Liber diurn. 84 p. 101,19 quosquos vel quaeque ... concilia -erunt. Godesc. Saxo conf. p. 73,26 tanquam haereticum -o. Ermenr. ad Grim. 5 p. 539,37 ut nullus peccator ... -endus sit. Chart. civ. Hild. 209,32 (a. 1249) siquis ... venditor et emtor pro foro litigant et mercimonium vel denarios -unt. *al.*

4 *deducere, demere – abziehen, wegnehmen (fere math.):* Carm. de temp. rat. 244 hoc -to infra sume. Gerb. epist. math. A 9,3 solertia ... geometricae disciplinae particulas latera excedentes abiiciens. Guido Aret. form. 4 p. 93ᵇ modus tertius -ecit sororculam ♄. Albert. M. sent. 1,40,16 p. 326ª,15 differentiae temporis non abiiciunt vel adiiciunt aliquid ad sui potentiam. *al.*

5 *iur.:* a *? detestari – ? bestreiten:* Lex Sal. Merov. 79 quod furtum, quod -ecit (ob- *var. l.*), verum sit. b *? abiectare – ? rechtsförmig feststellen, daß der Gerichtstermin nicht eingehalten wurde: p. 24,15.* *v. et* obicere.

adi. **abiectus**, -a, -um. 1 *vilis, despectus – gemein, verächtlich:* a *de personis:* Hrotsv. Mar. 467 hic *(Ioseph)* erat -us. Pass. Ursulae prol. p. 142,4 -issima ovis. Hist. de

exp. Frid. imp. p. 98,27 rex Anglię . . . Liupoldum . . . pro -o reputavit. *al.* **b** *de rebus:* Leg. Wisig 5,7,17 claritas generis sordescit commixtione -ae conditionis. Ps. Hippocr. progn. B *(de statu ruinoso)* sepulcrum. Walth. Spir. Christoph. I 12 quod hęc inania et -a mireris. Thangm. Bernw. 14 p. 764,52 habitu non admodum nitido vel -o. *al. alch.:* Ps. Gerh. Crem. sal. I 11 p. 20,15 lapis. **2** *de nummis i. q. reprobus – ungültig:* Rud. Trud. epist. p. 327,39 non relinquentes mihi nisi XX solidos et XXX denarios -ae monetae. **3** *? iectivus - ? als den Gerichtstermin nicht einhaltend konstatiert: p. 24,13.*

subst. **abiecta**, -ae *f. uxor repudiata – verstoßene Gattin:* Hincm. annal. a. 864 p. 74,15 Theotberga . . ., -a Lotharii.

adv. **abiecte.** *viliter – verächtlich:* Epist. Mog. 15 sacerdotum sancta dispositio . . . ultimo -issime ponitur loco.

***abiecticium**, -i *n.* (*cf.* 2. *abiectio) *declaratio vadimonii deserti ad iudices facta – Feststellung vor Gericht, daß der verbürgte Termin des Erscheinens nicht eingehalten wurde:* Capit. reg. Franc. 32 p. 91,11 gloss. solsaticum, id est -um.

***abiecticius** (-tius), -a, -um. (abiectus) *abiectus, vilis – verworfen, gemein* (*cf.* Gloss. III 414,22 St.-S. -tium verworfenen): Honor. August. spec. p. 992C quem velut -um tot malis exposuisset.

1. abiectio (-ccio), -onis *f.* **1** *actio proiciendi – das Hin-, Wegwerfen:* **a** *strictius:* Vinc. Prag. annal. a. 1158 p. 671,31 imperator . . . per sue -em (ob- *pars edd.*) cerothece . . . eos publice in suum bannum mittit. Albert. M. animal. 7,90 per vetustae pellis -em (*cf.* Albert. M. [?] animal. quaest. 2,9/12 p. 114,63 *cornuum*). *pass. i. q. actio decidendi – das Herabfallen:* Albert. M. veget. 1,133 illae *(partes plantae)* sunt corpora quaedam cadentia a re aliqua, quae est causa suae -is. **b** *latius i. q. depositio, renuntiatio – das Ablegen, Verzicht:* Hist. Franc. Dion. 14 (MGScript. IX p. 399,12) post -em tonsure. Albert. M. bon. 424 p. 226,71 contemptus -is *temporalium* (*opp.* subiectionis).

2 **a** *actio eiciendi – Vertreibung:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 48,24 -o . . . maiorum *avium.* **b** *repudiatio, exsilium – Verstoßung, Verbannung:* Siseb. Desid. 4 cuius -o fuit summa felicitas (*antea:* exilio). Vita Odil. 9 (MG Mer. VI p. 42,23) recordatus est -is filiae suae. Ortl. chron. 1,5 p. 24,16 (chart.) legalia iura propter turpem -em mariti perdidit. **c** *remotio a dignitate – Absetzung:* Leg. Wisig. 2,1,8 in . . . -em nostram . . . intendere. Annal. Fuld. II a. 887 p. 107,2 audita . . . imperatoris . . . -e.

3 *contemptus, ignominia – Verachtung, Schande:* Paul. Diac. Lang. 4,6 in depressione et -e erant *episcopi.* Conc. Karol. 61 p. 812,17 causam nostrae -is. Hrotsv. Dulc. 5,1 -em patior. lib. 2 praef. 1,9 si . . . pro mei -e . . . placet nulli *quod feci.* Hildeg. scivias 1,2 p. 390A super eosdem impios cadet -o indignationis omnium. *meton. de personis:* Otloh. doctr. 17 p. 282C qui vitiis crebris constans -o plebis . . . essem *(cf. Vulg. psalm. 21,7). al.* Annalista Saxo a. 888 p. 587,15 Karolus Crassus ex imperatore augusto superborum -o factus.

4 *vilitas – Niedrigkeit:* **a** *de condicione, habitu:* Anselm. Hav. dial. 1,10 p. 1156A -e habitus . . . alios praeeminere. Chron. Mont. Ser. a. 1224 p. 213,40 generis. **b** *de nequitia:* Thangm. Bernw. 17 p. 766,25 vir beatus humanae -is probra non curabat. Greg. IX. registr. 368 p. 283,42 -em cordis sui frivolis excusationibus . . . palliare. **c** *de virtute christiana i. q. humiliatio – (Selbst-)Demütigung:* Thangm. Bernw. 56 p. 781,37 quid hac beati viri . . . -e laudabilius? Absal. serm. 15 p. 94D triplex humilitas . . . confessionis, subiectionis et propriae -is. Chart. civ. Magd. 89 in -e voluntarie paupertatis.

5 *philos. i. q. actio seiungendi – Absonderung:* Albert. M. caus. univ. 2,5,23 p. 617b,11 ens in esse per continuam adiectionem et -em consistens. metaph. 1,4,12 p. 80b,38 fieri -em continuam in subiecto et renovationem.

6 *de nummis i. q. reprobatio – Ungültigkeitserklärung:* Chart. Oelsn. 9 p. 20,1 (a. 1203) inter -em . . . veteris et novae assumptionem monetae.

7 *meton. i. q. purgamentum – Abfall, Unrat:* Chart. Argent. I 206 p. 165,30 (a. 1227) ut de stramine et paleis ceterisque -bus agri fimentur.

2. *abiectio (adi-), -ivi, -ire. (*cf.* *iectivus) *script.:* ob-: *l. 18.* adiact-: *l. 17. desertum vadimonium ad iudices deferre – das Nicht-Einhalten eines Termines rechtsförmlich konstatieren, in Verzug setzen:* Dipl. Merov. I 60 p. 54,14 ipso Ermenoaldo abbati -tissent vel solsadissent. 66 p. 59,9. Form. Marculfi 1,37 memorato illo -tisset (memoratus ill. abiectus sit *A 2*) vel solsatisset, et ipse nec venisset ad placitum nec nulla sonia nunciasset, adfirmat (*sim.* Dipl. Merov. a. 648 [NArch. 13 p. 157] abiecisse). Dipl. Karoli M. 216 dum ipse Salacus placitum suum legibus custodivit vel adiactivit (*antea:* iactivit vel solsedivit). Form. Turon. 33 dicto illo secundum legem ob-ivit (ab- *A 2*) vel solsativit.

1. *abiectivus, -i *m.* (abiectus) *perditus – ein Verworfener:* Arno Reichersb. scut. p. 1514C in istorum vero -orum recompensationem.

2. abiectivus (adi-), -a, -um. (*cf.* *iectivus, 2. *abiectio) *deserti vadimonii inculpatus, iectivus – einer, dessen Nicht-Erscheinen zum festgesetzten Termin rechtsförmlich konstatiert wird:* Lex Sal. Pipp. 86,3 homo ille, qui mihi fidem fecit, quem legitimum habeo ad-um (abiectivo *D 9*, adiactivum *rec. E*) et admallatum (*cf.* Lex Sal. Karol. 52,2 p. 516,26 adiachtivum [adiect- *K 31*, ab- *K 17*]).

***abiector**, -oris *m.* *spretor – Verächter:* Gunth. Col. diab. cap. B 4 tibi . . . religionis sacrae -um et contemptorum fautori. Hildeg. scivias 3,9 p. 681D martyres, virgines et reliqui suimetipsorum -es.

***abiectura**, -ae *f.* *contemptio – Verachtung:* Hildeg. epist. II 35 mundus modo habet tempus iniustitiae et -am summitatis gloriosae victoriae. *Schetter*

abiegineus, -a, -um. *quod est abietis – Tannen-:* Theod. Hirs. loc. sanct. 3 p. 8 *mons Libanus* cedrinis, cypressinis et -is abundat lignis *(ad Abietem ciliciam Ant. et Kotschy pertinet, cf. Hegi, Flora. ²I. p. 119).*

abiegnus, -a, -um. *script.* abegn-: *l. 45.* **1** *quod est abietis – Tannen-:* Dipl. Otton. III. 163 p. 576,17 silva. Heinr. Lett. chron. 30,5 p. 220,6 arbores (Albert. M. animal. 8,85). **2** *ex abietis materia compositus – aus Tannenholz:* Notker. Balb. gest. 2,1 med. stipitibus quernis, faginis vel -is (abegnis *var. l.*). Christ. cal. Mog. 18 (MGScript. XXV p. 246,36) trabes quercine et -e.

abies, -etis *f.* *script.* habet-: *l. 60.* *metr.* abį-: Froum. carm. 35,2.

1 *arbor quaedam excelsa, gr.* ἐλάτη *– (Edel-) Tanne (Abies alba Mill., cf. Hegi, Flora. ²I. p. 120sqq.):* Hraban. univ. 19,6 p. 516D -s . . . mentem electorum . . . demonstrat. Mappae Clavic. 277 (gloss.) solidum I de arbore elanton, quod est -s. Chart. Wirt. I 236 pro tugurio nuda fruebatur -e. Hildeg. phys. 3,23 p. 1233A -s . . . fortitudinem significat. Absal. serm. 4 p. 36A -s . . . arbor est in superficie pulchra *eqs.* Albert. M. veget. 6,5 quod *genus* enim albius et rarioris est ligni et procerioris, dicitur -s. *saepe. sensu adi.:* Tract. de eccl. Aldenb. 14 (MGScript. XV p. 870,26) turris, quae lignis -bus cooperta fuerat. *de ligno -is:* Compos. Luc. C 15 ex carbonibus pini aut de habetem. **2** *larix – Lärche (Larix decidua Mill., cf. Hegi, Flora. ²I. p. 133sqq.):* Gloss. III 696,45 St.-S. larix -s alpina id est lorichboum. *huc spectare videntur (cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. III. p. 858sq.):* Ioh. Platear. simpl. med. p. 4br agaricus est quasi fungus et crescit circa radicem -is et maxime in Lombardia. Alphita I p. 273,21 agaricus, fungus -is, coralbum -is idem (*cf.* p. 285,46). **3** *species quaedam pini – Kiefernart (Pinus silvestris L. vel Pinus Laricio Poir., cf. M. Rikli, Das Pflanzenkleid der Mittelmeerländer. 1946. p. 439):* Antidot. Augiens. p. 61,38 gumma de -e. Ioh. Platear. simpl. med. p. 39br terebinthina . . . gummi arboris est -is. Matth. Platear. gloss. p. 385C gummi est arboris, quae

[Baader]

cedrus dicitur, apud nos non habetur, unde pro eo ponitur *gummi* -is. p. 387G taeda pinguis lignum est -is, ex quo manat quaedam gummositas. *fort. huc spectat:* ALBERT. M. veget. 1,111 pix de -e. **4** *species quaedam palmae (ex errore Plinii nat. 12,134) – Palmenart:* HONOR. AUGUST. cant. 5,16 p. 442D aliqui dicunt elatas palmarum esse speciem arboris aromaticae, quem Latini -em vel spatam dicunt *(ex Ps.Cassiod. PL 70, 1085C).* **5** *species quaedam arboris folio pinnato ornatae – Nadelbaumart:* ALBERT. M. veget. 6,7 est autem -is lignum secundum omnes suas species odoriferum. *ibid. al.*

abietarius, -i *m. faber lignarius – Zimmermann:* LEG. Lang. 1 p. 179a,3 si ha-ii (habit-, abiet- *var. l.*) cancellos fecerint.

***abietinus,** -a, -um. **1** *quod est abietis – Tannen-:* COMPOS. Luc. H 21 resina ꝥabietam (abietina *cod., cf. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 53*). THEOPH. sched. 2,26 lignum. **2** *ex abietis materia confectus – aus Tannenholz:* ROD. GLAB. hist. 2,13 flamma -as deserens trabes (LEO MARS. chron. 3,10). *Baader*

abigeatus, -us *m. pecoris furtiva abductio – Viehdiebstahl durch Wegtreiben:* CHART. Ital. Ficker 370 p. 391,28 (a. 1241) quos -bus aliquorum ab . . . fidei pascuis oberrantes ad ovile dominicum . . . revocat.

abigo, -egi, -actum, -ere. *deest* -g-: WILLIB. Bonif. 7 p. 37,20 abiebat *(2a a. corr.). form. stirp. perf.* -ig-: *l. 30.42. metr.: inf.* abīgere: *l. 30sq.*

1 *strictius i. q. abducere, depellere – wegführen, vertreiben:* **a** *anim.:* VITA Arnulfi 4 cum saepe phalangas . . . suo -igisset mucrone. ALCUIN. carm. 3,20,5 equos . . . -ere pratis (WALTHARIUS 780 in gramen). CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,27 a choro sanctorum. EKKEH. IV. pict. Sangall. 81 fugias, *Satanas,* violenter -tus. HERM. ALTAH. annal. a. 1169 episcopus . . . ab ecclesia -itur. *al.* **b** *res:* BEDA hist. eccl. 2,7 p. 94,26 periculum. ALDH. virg. I 37 p. 286,4 ea, quae fraude -erant (*syn.* direpta et depeculata). RHYTHM. 135,5 inferos . . . -egit *Christus* Tartari valbulasque inpessum. WALAHFR. Mamm. 13,8 metum.

2 *latius:* **a** *cogere – zwingen:* IONAS BOB. Columb. 1,19 p. 190,5 -tus (coactus *var. l.*) . . . rex . . . venit. **b** *arcere – fernhalten:* RUOTG. Brun. 2 p. 3,26 quę a se . . . manu discretionis -erat (-ig- *B 1*). RUP. TUIT. spir. 5,11 p. 1714B puer . . . ludis omnibus -tus. *aditu prohibere – abweisen:* MIRAC. Volq. 2in. pauperes. **c** *(fluvium) sulcare – (Fluß) durchfahren:* IONAS BOB. Columb. praef. p. 145,20 Scarbea lintris -ta ascoque Scaldeus. **d** *partic.* -tus *sensu temporali i. q. praeteritus – (zeitlich) vergangen:* EPIST. Hann. 90 p. 156,4 tempore -to (91 p. 157,30 proxime). METELL. Quir. 63,22 triduo . . . -to.

abimmitto *v.* abingruo.

***abin** *adv.* (abinde, *cf.* dein, deinde *sim.*) *illinc – von dort:* DIPL. Heinr. II. 482 p. 615,28 *(per haplologiam ?)* ex-hinc pergit *finis* . . ., -n descendit *eqs.* ODO Ern. duc. 7 p. 361B -n rediens (8 p. 371C).

***abinceps** (ab inceps) *adv. deinceps (sensu temporali; c. colore causali: l. 58) – danach (infolgedessen):* IULIAN. TOLET. Wamb. 3. LEG. Wisig. 3,5,6 (ha- *E 2*). VITA Anselmi Luc. 5 quantae igitur -s religionis fuerit. 34 oculos lavit et sanos -s habuit. 41. 65. REIN. LEOD. Regin. 15 p. 576,21 abdicare episcopatum et Romanae urbis ab inceps ingressum.

abinde (ab inde) *adv.* **1** *ex illo loco, illinc – von dort:* POETA Saxo 1,339 -e aufugit. DIPL. Otton. II. 288a p. 338,11 inde coniungitur *finis* . . . et -e vadit in rivum (*cf.* DIPL. Heinr. II. 482 p. 616,9 exhinc . . . -e). *al. paene i. q. illic – etwa 'dorf':* PRUD. TREC. annal. a. 845 p. 32,15 naves . . . per Sequanam hinc et -e cuncta vastantes. **2** *ex illo tempore, tum – von damals an, dann:* CAPIT. reg. Franc. 233,33 -e (abhinc 2) inantea. POETA Saxo 4,365 noctis -e sequentis. *al.* **3** *de auctore, origine:* **a** *ab illa parte – von jener Partei:* PRUD. TREC. annal. a. 846 p. 34,7 Karolus . . . pacem cum Nomenogio . . ., intervenientibus hinc et -e sacramentis, paciscitur. **b** *ab ea re – davon:* CHART. Sangall. A 406 (a. 849) nobis -e *(sc. a traditione)* unum solidum in censum prosolvat. TRAD. Ratisb. 650 ut fratribus . . . -e amministre⟨n⟩tur obsequia. **4** *de causa i. q. propterea – deswegen:* CHRON. Reinh. a. 1190 p. 546,25 -e . . . ingemuit. a. 1203 p. 566,17. **5** *de relatione i. q. de ea re – darüber:* CHART. Burgel. 106 p. 126,11 (a. 1274) litteram -e conscriptam. *v. et* *obinde.

abinfra (ab infra) *adv. abintus – von innen:* EDICT. Roth. 304 si ab infra (de intus 6, ab intus 7) in foris salierit *caballus.*

abingruentes (-cr- *a. c*) ana lecgende: abinmittentes ana uuerfande GLOSS. I 10,28 St.-S. (*cf.* 2,22).

***abinter** (ab inter) *praep. ex – aus:* REIN. LEOD. triumph. 1 p. 586,25 ab inter undis pertrahitur.

***abintra** *adv. abintus – von innen:* TROTULA 2 p. 5,43 mulier . . . vulvam suam -a inungat. *v. et p. 21,17.*

***abintrinsecus** (ab intrinsecus) *adv. abintus – von innen:* GALB. Karol. 63 ne iaculorum . . . percussionibus ab intrinsecus lederentur. 117med. *syn.* deintus.

abintro (ab intro) *adv. abintus – aus dem Innern:* VITA Agnet. 419 lucis amicta stolis deturbat ab intro *(sc. ex lupanari)* lenones.

abintus (ab intus). *scribitur* ábintus: LEO MARS. chron. 2,43 p. 656,30. **1** *adv.:* **a** *ab interiore parte – von innen, im Innern: corpor.:* LEG. Wisig. 3,5,6 replicatos -s clavos. AETHICUS ISTER 40 iugaque asperrima sectilia ab intus. RECEPT. Sangall. II 48 qui intra precordia . . . percussi fuerint seu ab intus rupti fuerint. VITA Auct. 12 ab intus vocem . . . audivit. *al. spirit.:* HARIULF. Arnulf. 2,33 suspiria cordis ab intus o quot mittuntur. HERBORD. Ott. 3,9 p. 753,21 tactusque ab intus spiritu pietatis. *al.* **b** *pro subst. i. qui intus versantur – die innen Befindlichen:* ANNAL. Ved. a. 895 p. 77,16 castrum, per noctem tradendo eum -s, tulerat Rodulfus. **2** *praep. i. q. deintra – von innen aus:* GALB. Karol. 32 -s castrum lapidibus . . . obruti sunt.

abinvicem *v.* invicem. **abissus** *v.* abyssus.

abistinc (ab istinc) *adv. abinde – von dort:* VITA Liutg. III 1,834 est . . . ab istinc Francorum, ab hinc Westphalorum locus.

abitio (-cio), -onis *f.* **1** *discessio – Weggang:* RATHER. Metr. 13 p. 468C *(de corpore sancti furtive ablato)* deserueris quamvis indignissimos -e. p. 469A ne tua -o *sit* nostra perditio. **2** *obitus – Tod:* HERIG. gest. 55 p. 188,15 vestra me . . . solitudo sollicitat, non mea -cio . . . contristat.

1. abitus, -us *m. script.* h-: *l. 47. form.* -ua: *l. 52.* **1** **a** *discessio – Abmarsch:* PRUD. TREC. annal. a. 839 p. 23,20 in partes Torennae . . . h-um divertit. **b** *obitus, ascensio – Tod, Himmelfahrt:* VITA Elig. 2,48 p. 728,6 tempore -us (ob- *var. l.*) sui. CAND. FULD. Eigil. II prol. 1,4 -um hincque venustum. TRAD. Ratisb. 93 post -um. EKKEH. IV. bened. I 21,67 post -um (gloss.: transitum) domini (gloss.: Helię). **2** *?aborsus – ?Abtreibung:* FRAGM. mul. I 1 abitua facere *(cf. Diepgen, QuellStudGeschNat. 3 p. 240).*

2. abitus *v.* habitus, avidus.

***abiubeo,** -iussum, -ere. *vetare – verbieten:* EKKEH. IV. bened. I 38,66 anima *Columbani* . . . immolat -ssas (gloss.: vetatas) tot ab annis mox quoque missas. *Prinz*

***abiudicatio,** -onis *f. damnatio – Verurteilung:* GESTA Camer. cont. II A 212,2 ne tradito fiat -o, exivit de concilio, facto nondum iudicio.

abiudico, -avi, -atum, -are. *script.:* abdiu-: *p. 27,22.* ob- *(var. l.): l. 68.*

1 *obi. res:* **a** *(iudicio) denegare, adimere – (gerichtlich) aberkennen, wegnehmen:* GESTA Camer. cont. I A 21 terram . . . ei -vere. VULC. Bard. 7 p. 526,29 iudicio -tum (-tus *c*) beneficium perdidit. DIPL. Loth. III. 70 p. 108,43 preposituram. OTTO FRISING. chron. 7,23 p. 345,10 proscribitur ac . . . ducatus ei -atur (obind- *A 1–3,* obiud- *A 4*). CHART. ord. Teut. (Hass.) 206 p. 161,37 molendinum . . . -vimus adiudicando illud commendatori. *al.* sibi -are *i. q. renuntiare – verzichten:* CHRON. Laet. 10 p. 498,30 quidquid villicationis habebat, sibi ipse -ans. **b** *irritum facere, reprobare – für*

ungültig erklären, verwerfen: Dipl. Loth. III. 34 p. 57,20 iudicium. Rein. Leod. inept. 1 p. 598,16 liber . . . discussus est, -tus est. *vetare – verbieten:* Dipl. Loth. III. 35 p. 59,24 -ari fecimus et . . . sanccimus, ne . . . iudices fiant. Gesta Camer. cont. I D 24 communia Cameracensis fuit -ta. *componere – beilegen:* Hist. Walc. 8 p. 509,9 procerum iudicio -tum est litigium.

2 *obi. anim.:* **a** *(iudicio) tollere – (gerichtlich) entziehen:* Narr. de Gron. 29 p. 54,1 captivi . . . captivatoribus -antur. *latius i. q. non proprium dicere – für nicht zugehörig erklären:* Chart. Friburg. 211 p. 182,28 (a. 1266) si idem ipsis *(fratribus)* -bitur, bona . . . ipsum sequi . . . debebunt *(opp.* adiu-⟨di⟩cabitur). **b** *privare – für verlustig erklären:* Gerhoh. psalm. 25 p. 427,3 incestuosos ecclesiastico . . . beneficio -vit. Theod. Palid. annal. a. 1163 imperator . . . interfectores . . . proscribens quosdam vita, quosdam rebus omnibus -vit. **c** *damnare – verurteilen:* Epist. Heinr. IV. 23 p. 33,28 *illum* iudiciario ordine -tum. Chart. civ. Hild. 122 p. 63,14 in corpore, non in bonis. Const. II 363 scabini . . . servientem . . . pro suo libito -verunt. Albert. M. pol. 2,6*f. al. v. et p. 26,65. theol.:* Cypr. Cord. carm. app. 3,2,1 (MGPoet. III p. 148) dum abdiudicor factis dictisque, . . . orreo. **d** *repudiare – ablehnen:* Lamb. Wat. annal. a. 1167 p. 543,12 adversarii eorum . . . voce publica falsi delatores -bantur. Annal. Pegav. a. 1159 Roulandus . . . electus . . . contra voluntatem . . . principum, ab ipsis -tus et abiuratus.

***abiunctio,** -onis *f. separatio – Trennung:* Petr. Dam. grat. 11 p. 33,3 Filius . . . nulla probatur -e semotus *(sc. a Patre).*

abiungo, -iunxi, -iunctum, -ere. *separare, amovere – trennen, entfernen:* Lup. Ferr. epist. 4 p. 13,25 infelix, qui in perpetuum -atur ab ipso *(Deo).* Heiric. Germ. I 4,431 se quoque virginei semper mansisse pudoris -to quanquam secretum corpore testem. Vita Landel. 517 sedibus -xit, quos nam concordia nectit. Wibald. epist. 342 *Deum* nec spatia locorum nec intervalla temporum ab his, quos tuetur, -unt. *al.* *Heßler*

abiuratio, -onis *f.* **1** *actio iuramento negandi – Abschwörung, Schwur, etw. nicht zu tun:* Bernh. Const. can. 38 p. 508,40 se strictiori periurio ligat, qui servandae -is gratia . . . non consenserit reconciliari. **2** *abdicatio sollemnis (iuramento interposito) – feierliche Lossagung (unter Eid):* Bruno Magd. bell. 75 auctor -is . . . Heinrici et novi regis instituendi. Bernh. Const. can. 38 p. 507,34 si quis . . . abiuraverit dominum . . ., in hac -e periurus . . . erit. Laur. Leod. gest. 10in. post -em Heinricianae partis. Const. II 193,5 viros in -em (obuiacionem, oblivionem *var. l.*) nostre fidei compellendo. *spec. i. q. eiuratio – Ab-, Aufsage:* Werr. (?) Albert. 29 (MGScript. XXV p. 157,1) me fratrem suum abiuravit; . . . -is huius culpam . . . remitto. **3** *renuntiatio sollemnis (iuramento interposito) – feierlicher Verzicht (unter Eid):* Chart. select. Waitz 23 p. 57,20 (a. 1132) abstipulatione . . . et -e facta.

abiurator, -oris *m. qui abiurat – einer der abschwört:* Deusd. c. invas. 2,12 (MG Lib. Lit. II p. 330,9) Dei . . . venditor et -r.

abiuro, -avi, -atum, -are. *script.* ob-: *p. 28,8.*

I *iuramento negare, repudiare, renuntiare – abschwören, eidlich verstoßen, nicht anerkennen, verzichten:* **A** *obi. anim. (intrans.: l. 67):* **1** *gener.:* Ekkeh. IV. cas. 20 p. 76,11 illis lege -tis (abiudicatis *ci. ed.*) et proscriptis . . . maiestatis reis capita dampnata sunt. Berth. (?) annal. a. 1076 p. 282,44 summo . . . pontifici . . . temere -to. Const. I 402,8 refutantes omnem heres⟨im⟩ -verunt Petrum. Lamb. Wat. annal. a. 1152 p. 522,51 reginam uxorem suam. Herbord. Ott. 2,22 concubinas . . . publice -vit. *al. v. et l. 26.44. intrans. i. q. se abdicare – sich lossagen:* Frutolf. chron. a. 1096 p. 208,2 Welefo . . ., qui ab imperatore iam dudum -verat. **2** *spec. i. q. eiurare – aufsagen (cf. His, Strafrecht. I. p. 284sq.):* Const. II 425,4 (a. 1200) si . . . homicida aufugerit, eius amici et proximi eum -are et foriurare debent (Gisleb. Mont. chron. 98 p. 134,11). *v. et p. 27,50.* **B** *obi. res:* **1** *gener.:* Berth. (?) annal. a. 1079 p. 317,42 heresim. Lamb. Hersf. annal. a. 1072 p. 138,8 seculi negocia. a. 1074 p. 200,4 coniugium. Bernold. Const. chron. a. 1076 p. 433,2 obedientiam . . . papae exhibendam. Vita Heinr. IV. 6 p. 22,26 Romanam sedem. Chart. Traiect. 416 p. 375,32 decimam. Const. I 318,8 incendium. Arnold. Lub. chron. 3,22 reditus episcopales. Chart. Rhen. med. III 12 p. 18,27 ob-verunt *advocatiam.* Chron. reg. cont. III a. 1207 iniustas exactiones . . . et . . . monetas. Chart. civ. Magd. 94 p. 48,32 quicunque . . . *fraternitatem incisorum panni* intrare voluerit, officium suum -bit. Chart. Worm. 346 angarie . . . abusum. *al. c. acc. c. inf.:* Annal. Einh. a. 763 ad regis conspectum ulterius se venturum -vit. *seq.* quod: Bernold. Const. chron. a. 1080 p. 437,3 qui non prius -ret, quod ad papam . . . diversurus non esset. **2** *spec. i. q. praestare iuramentum terram aliquam relinquendi (i. e. in exsilium abeundi) – sich eidlich verpflichten, ein Gebiet zu verlassen (d. h. in Verbannung zu gehen):* Hist. Welf. 22ex. patriam . . ., quoadusque . . . revocaretur. Const. I 318,9 imperatori fines imperii sui per annum et diem -et. Chron. reg. cont. I a. 1188 p. 140,20 natale solum ad tres annos. Chart. Meckl. 2697 terram et civitatem (Chart. Sil. C 65,17). *al.*

II *reicere, renuere – ablehnen, verweigern:* Heiric. Germ. I 6,110 triplices videas usum -asse catenas. Epist. Ratisb. 8 p. 305,6 quod consensus -at, intentio eliminat. *absol.:* Heiric. Germ. I 2,23 multa renitenti seque -are paranti . . . instituunt primati inferre duellum. Hist. Mosom. 2,3 p. 611,24 -andi limites excludit. Albert. M. pol. 4,10k circa principatus . . . habentibus quidem honorabilitatem non licere -are (*p. 1297a,20* ἐξόμνυσθαι).

III *periurio detrahere – wegschwören, durch Meineid entziehen:* Marc. Valer. buc. 3,118 insignes ne -et proditor agnos. *Rudolph*

***ablabor,** -lapsus sum, -i. *partic.* -sus *i. q. praeteritus – (ungenützt) verstrichen:* Chart. episc. Spir. 163 p. 177,16 (a. 1225) post -sas inducias.

ablacta. (lac) *herba q. d. tragopogon – Bocksbart (Tragopogon pratensis L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 286):* Gloss. III 579,35 St.-S. -a haberuurz. Recept. Sangall. I 83 -a tundis et gutta, quae similat lacti, in plaga ponis. 106 ablacta oculos VIIII . . . cum lacte caprino teris.

ablactatio, -onis *f.* **1** *actio (infantem) ab uberibus removendi – Entwöhnung:* Vita Bard. 1 p. 323,32 parentes . . . post -em puerum . . . vetulae . . . tradebant (*cf.* Vita Adalb. Prag. 1 [MGScript. XV p. 1178,21]). Albert. M. animal. 3,171 in aliis . . . animalibus . . . citius fit -o. **2** *actio (scholam) egrediendi – das Entwachsen:* Vita Brun. Querf. 3 (MG Script. XXX p. 1361,6) post -em . . . scolasticorum rudimentorum *(cf. Ioh. Ianuens. Catholicon. s. v.).*

***ablactatus,** -us *m. actus infantem ab uberibus removendi – Entwöhnung:* Vita Lonogh. 1 (MGMer. VII p. 433,9) ab . . . -u matris suae.

ablacto, -avi, -atum, -are. **1** *proprie:* **a** *(infantem) ab uberibus matris removere – entwöhnen:* Hrotsv. Mar. 282 sumpsit ab ubere natam -ando . . . genetrix. Vita Paulin. Trev. 2 puer -tus est atque praedicto patri traditur. Albert. M. animal. 22,29 *canis* -atur. *al. in imag. vel alleg.:* Hraban. univ. 7,1 p. 180c -tus *est* Christus . . ., -ti *sunt* perfecti quasi a simplici cibo doctrinae abstracti. Ruotg. Brun. 13 ecclesia . . . prolem suam . . . -vit. **b** *infantem lacte nutrire – nähren, stillen:* Hugeb. Willib. 1 p. 88,24 quem . . . de primordialis infantiae cunabulis -tum atque confotum. Paulin. Aquil. carm. 11,30,3 -at vivos *(i. e. liberos innocentes)* in ovile proprio pastor benignus. Hetti (?) interr. p. 96,19 quem a mulieris lacte credimus . . . -tum. Ordo Rom. 28A, 21 ut *infantes* . . . nullum cibum accipiant nec -entur, antequam communicent. Trotula 18 p. 15,4 observandum, ne lac subintret aures aut nares, cum -atur. *al.* **c** *exsucare – auspressen:* Ioh. Platear. simpl. med. p. 15av semina . . . -entur (Matth. Platear. gloss. p. 367F. 373H). **2** *translate i. q. privare – berauben:* Epist. Hann. 73 vana illa spe -tus.

[Baader]

adi. **ablactatus**, -a, -um. *ab uberibus matris remotus – entwöhnt:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,119 -a . . . uberibus matris infantia. CHART. Hamb. 254 p. 230,26 porcellum -um. *in imag.:* GESTA Hort. Mar. 69 filia ecclesia vix -a.

subst. **ablactatus**, -i *m. infans ab uberibus matris remotus – ein der Mutterbrust entwöhntes Kind:* CONR. HIRS. dial. 237 lac praemittas parvulis, cibum solidum -is.

***ablambo**, -ui, -ere. 1 *abluere – bespülen:* WOLFHARD. Waldb. 2,12 fluctivagi marmoris fluxus nefandum -uit homicidam. 2 *restinguere – auslöschen:* WOLFHARD. Waldb. 1,14 *candela* divinitus comas radiantis ignis -uit. *Baader*

ablaticus *v.* aviaticus.

ablatio (-cio), -onis *f.* I *actio auferendi, adimendi – das Weg-, Fortnehmen* (*cf.* GESTA Hort. Mar. 58 p. 601,25 quod . . . oblacio et -o sint opposita. *v. et l. 25.*): A *corpor.:* 1 *gener.:* BEDA hist. eccl. 5,18 p. 320,22 frequenti -e pulveris sacri. CHART. Hall. I 185 *(de derivatione)* pro -e aque ad lacum. ALBERT. M. lin. 6 p. 479^{a},24 ablata linea aufertur punctum, quod est in linea; haec autem -o est secundum accidens. animal. 8,182 cautela in -e mellis. 2 *spec.:* a *furtum, raptus – Diebstahl, Raub:* CONC. Karol. 56,52 quantum deo displiceat eorum *(holocaustorum sim.)* -o. EPIST. Worm. I 49 p. 86,25 res suas furtiva -e amisit. TRAD. Teg. 189 pro magna bonorum eisdem fratribus -e. GERHOH. aedif. 51 (164 p. 194,32) talem . . . oblationum -em . . . papa sacrilegium nominat. CHART. episc. Hild. I 283 p. 269,23 ab omni invasione, lesione, -e, diminutione fideliter communimus. CHART. Bund. 458 quod . . . querimoniam moverit de -e quorundam prediorum. CHART. episc. Halb. 436 p. 390,49 corporis domini Iordanis. *saepe. confiscatio – Enteignung:* CHRON. Merseb. 4 p. 174,23 quibusdam bonorum -e minatur. *subductio – Entzug:* OTTO SANBLAS. chron. 50 p. 82,15 remordente memoria iniurie sibi in -e filie a Phylippo rege exhibite. b *amputatio, orbatio – das Abschneiden, Beraubung:* VITA Ludow. Pii 30 p. 623,28 oculorum. CONST. II 425,6 menbri. THADD. FLORENT. cons. 5,132 de -e catharacte cum acu. ALBERT. M. animal. 3,90 testium. *al.* B *spirit.:* 1 *remissio – Vergebung:* ALBERT. M. cael. hier. 13,1 p. 333^{b},31 propter -em peccatorum (*PG 3,300*^{C} ἀναίρεσις). 2 *abstractio – das Abstrahieren:* ALBERT. M. myst. theol. 2,1 p. 837^{b},34 laudare supersubstantialem Deum . . . per omnium existentium -em (*PG 3,1025*^{A} ἀφαιρέσεως). eth. 6,2,19 p. 435^{b},33sq. metaphysicam consistere per -em a sensibilibus et divinam per -em a mathematicis. 3 *math. i. q. deductio – Subtraktion:* BEDA temp. rat. 42,10 diminutio illa atque -o diei unius. ALBERT. M. epist. Dion. 7,4^{E} p. 920^{a},10 sine -e motus octavi.

II A *amissio, defectus – Verlust, Schwund:* ALFAN. premn. phys. 13,5 oblivio . . . est memoriae -o. CONSTANT. AFRIC. theor. 9,42 p. 50a^{v} -o conceptionis. TRACT. de chirurg. 34 vocis. GLOSS. Roger. I A praef. p. 502,31 aqua in oculo dicitur -o visus. ALBERT. M. animal. 3,89 fluxus . . ., quo fluunt capilli . . ., dicitur capillorum -o. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,4 p. 172,76 omne finitum per continuam -em alicuius finiti cito potest consumi. *al.* B *intermissio – das Ausbleiben:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,42 p. 50b^{v} passiones in matrice sunt sanguinis fluxus, -o menstruorum (THADD. FLORENT. cons. 130,8. *al.*). C *obitus – Tod:* HERBORD. Ott. 1,42 p. 722,37 non . . . leviter ferenda est talis viri -o.

ablativus, -a, -um. 1 *adi.:* a *ad casum declinationis pertinens – ablativisch:* ALBERT. M. cael. 1,2,5 p. 56^{b},8 -i casus. *luditur c. notione auferendi:* CAES. HEIST. hom. I p. 65^{a} -i casus *factus est Iesus* in ascensione, quando videntibus apostolis elevatus est. b *tollens – beseitigend:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 352,14 *hyacinthi* sunt . . . tristitię et suspicionis -i. ALBERT. M. eth. 2,1,8 p. 161^{b},32 cum virtus moralis non sit passionum -a, sed moderativa. 2 *subst.:* *casus declinationis – Ablativ:* GODESC. SAXO theol. 7 p. 195,19 *Teudisci* quando partem volunt alicuius rei . . . vel dare vel accipere . . ., nequaquam proferunt id per -um, sed per genetivum. *al. (v. ind. p. 607).* ERMENR. ad Grim. 18 p. 556,11 quod comparativus gradus interdum iungatur genetivo plurali, interdum -o singulari. ANSELM. BIS. rhet. 2,4 p. 149,6 absolutum -um (ALBERT. M. eccl. hier. 3,21 p. 611^{b},24). OTTO FRISING. chron. 8,32 p. 449,18 -us vel nominativus ex parte predicata semper qualitatem eiusdem nominis innuit (gest. 1,61 p. 87,19. ALBERT. M. summ. theol. I 6,24,2 p. 198^{b},34). ALBERT. M. praedicab. 8,5 p. 131^{b},7 graecus enim genitivus pro -o ponitur. *al. per lusum verborum de ablatore:* CARM. Bur. B 1,6,7 tale fedus . . . defedat et inficit nostros -os. 42,5^{a},3 p. 81 qui te restituere possit -us.

ablator, -oris *m.* 1 *abalienator – einer der unrechtmäßig wegnimmt:* VITA Rigob. 14 (MGMer. VII p. 60,10) -is episcopatus illius . . . iniustitiam. CHART. Carniol. II 106 p. 82,1 iniuriatores et -es rerum. 2 *qui amputat – einer der abschneidet:* GISLEB. MONT. chron. 67 pro membro . . . ablato membrum ab -e debere tolli. 3 *de Christo i. q. liberator – Befreier:* HONOR. AUGUST. spec. p. 968A sanctificatorem omnium, -em criminum. *Schetter*

ablegatio, -onis *f. remotio, segregatio – Entfernung, Ausstoßung:* WIDR. Gerh. 1,20 p. 502,8 illi nequissimi . . . christiani -em consortii . . . parvipendunt.

1. ablego, -avi, -atum, -are. 1 *dimittere – (weg)schicken:* a *obi. anim.:* GESTA Camer. 1,81 nuncios. DIPL. Heinr. IV. 351 p. 464,4 nisi forte nostre iussiones . . . aliquo -assent *archiepiscopum.* b *obi. res:* LUP. FERR. epist. 20 p. 28,24 *librum.* EPIST. Meginh. 24 p. 221,25 dolorem -ti affectus spe magni profectus compensans. 2 *removere, arcere – entfernen, fernhalten:* EPIST. Lang. 20 p. 714,29 interdicimus . . . vobis . . . episcopis -antes (obl- *VT*) vos atque privantes a sacerdotale honore vestro. IOH. METT. Ioh. 86 non congrue inrogati mensa poterant -ari. *Pape*

2. ablego *v.* allego.

abligurrio (-urio), -ii, -ire. 1 *per luxum dissipare – verprassen:* LIUTPR. antap. 1,11 p. 11,8 hominem impurum bona sua cum meretricibus -entem. GESTA Lob. 7 p. 311,38 multa *bona ecclesiae* . . . abligurienda . . . retinuit. 2 *consumere – aufbrauchen:* RATHER. epist. 30 p. 171,3 omnia . . . eius *(sc. Ottonis I. imp.)* -ierat . . . praesentia.

ablingo, -linxi, -ere. *fere i. q. revellere – etwa 'abreißen':* NIVARD. Ysengr. 4,297 *caput* -xit, cum vellere crederet herbam, . . . Gerardus . . . anser.

***ablittero**, -atum, -are. *oblitterare – in Vergessenheit bringen:* PETR. CAS. (?) chron. 4,78 p. 802,35 decidit pudor canonicorum, honestas -ta est. *v. et* oblittero.

abloco *v.* obloco.

abludo, -ere. *discrepare – in Widerspruch stehen:* EGBERT. fec. rat. 1,1099 non multum a nostris -it imago magistris *(ex Hor. sat. 2,3,320).*

***abluitio**, -onis *f. actio abluendi – Abwaschung:* PAUL. DIAC. Mett. p. 262,47 qui . . . sacri fontis -em perceperant.

ablumentum, -i *n. residuum ciborum e suppellectilibus elutum – aus dem Geschirr gewaschener Speiserückstand:* HONOR. AUGUST. spec. p. 1066D -a . . . vasorum et micas de mensa tersas in cibo sumebat.

ablunda *v.* apluda.

abluo, -lui, -lutum, -ere. *rhythm.* ablúit: *p. 31,34. metr.: fere* ābl-; ăbl-: HYMN. Hraban. 22,6,2. *v. et p. 31,42.*

I *proprie:* A *lavando removere – durch Waschen entfernen:* HROTSV. Gong. 298 -at ut morbos iste liquor *(i. e. aqua)* varios (318). HERACLIUS II 15 distemperaturam. B *lavando purgare, eluere – (ab)waschen, auswaschen:* 1 *gener.:* VITA Arnulfi 21 capita et pedes. IONAS BOB. Columb. 2,5 p. 237,9 suppellectilia. MAPPAE CLAVIC. 5 hoc *(i. e. mixtionem).* RITUALE Flor. p. 86,35 -antur pannioli. VITA Godefr. Cap. I 1 p. 515,22 aquam, de qua manus comes -ret. CHART. Wirt. V app. 57 indumenta. ALBERT. M. animal. 5,71 *spongiae genus* vocatur gamen non -tum (*gr.* ἀπλυσίας), eo quod -i perfecte non potest. *saepe.* 2 *spec.:* a *liturg. de perfusione digitorum et sacrorum suppellectilium vino vel aqua peracta (cf. J. A. Jungmann, Missarum sollemnia. II. 1952. p. 515sqq.):* PONTIF. Rom.-Germ. p. 156^{a},6 sacra vasa. WILH. HIRS. const. 1,136 p. 1019B calicem (VITA Wern.

[Baader]

Merseb. 3 p. 247,44). Leo Mars. chron. 2,90 p. 690,6 manus (Liber ordin. Patav. 2,5 p. 958,2. Caes. Heist. mirac. I 9,24). Vita Norb. II add. 1,4 patenam. **b** *c. sensu colluendi (fere medic.):* Tract. de chirurg. 529 os (Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 213,15. Thadd. Florent. cons. 119,19). Thadd. Florent. cons. 122,150 detur aqua ordei ad -endum stomachum et intestina. Albert. M. animal. 3,113 colera *fellis* ... -it a sorde viscosa intestina. **c** *c. sensu immiscendi:* Albert. M. animal. 3,174 lana cum lactis *ficuum* parte in lac totum -itur. **C** *alluere – bespülen:* Mirac. Firm. 1,1 p. 805,31 Devam villam, quam Mosa -it (*cf.* Richer. Rem. hist. 3,101 Mosa ... -ente *civitatem*). **D** *techn.:* **1** *(pulverem) liquore purgare – schlämmen:* Compos. Luc. N 6 mittis aquam *in pulverem* et effundis et iterum mittis sal et -es similiter (*sim.* Theoph. sched. 1,37 p. 81,15sq.). Heraclius I 7,4 -at illud *(i. e. solutionem auri in mero factam).* Theoph. sched. 1,34 *pulverem* -es ... in quarto vel quinto vasis diligenter de uno in alterum. **2** *exstinguere – löschen (v. et l. 49):* Brunus Long. chirurg. 2,19 p. 129^{G} calx ... -itur sic: et est, ut proiciatur aqua frigida *eqs.* **3** *alch. fere i. q. mundare – etwa 'reinigen':* Turba phil. 53 p. 157,1 nominaverunt ipsum *(opus)* salire, sublimare, -ere. Anon. tab. p. 195,24 *opus lunare* est -ere et dealbare in putrefactione. Rosin. interpr. 1 p. 291,21sqq. sciendum quatuor esse modos principales elementorum adinvicem convertendi, solvere, -ere, reducere et figere ...; -ere *est* obscurum in lucidum reducere ...; -ere est in humiditatem destillare, calcinare. Ps. Avic. tinct. 6 p. 631^{b},16 res putrefacta et sordida -atur et mundetur a corrumpente impuritate.

II *in imag. vel translate:* **A** *(lavando) tollere, delere – (durch Waschen) entfernen, austilgen:* Aldh. ad Acirc. 64,2 cum Deus ... -ret ... scelerum contagia limphis. Trad. Frising. 23 p. 51,37 pro peccatis meis -endis. Rhythm. 15,20,4 *Christus* mundi peccata -it. Ordo Rom. ant. p. 30^{b},26 ut ... peccatorum sordes ... ieiuniis et eleemosynis -amus. Thietm. chron. 4,48 *imperator* facinora ... lacrimarum ... rivis -ere non desistit. *saepe.* **B** *(lavando) mundare – (durch Waschen) läutern:* **1** *strictius:* Vita Pirmin. I 9 p. 29,29 a peccatis omnibus -ti. Hraban. hom. I 68 p. 130^{A} -unt spiritus defunctorum. epist. 40 convocatos ... baptismate Christi -ere. Carm. cod. Paris. (8812) 3,9,2 fluminis hic *(sc. Christus)* latices -ens se potius -it *(cf. Sedul. carm. pasch. 2,160 et op. pasch. 2,12).* Hildeg. scivias 3,11 p. 715^{C} in ultimo die turbatio orbis terrarum fiet, cum ego Deus quatuor elementa -am. *al.* **2** *latius de baptizando:* Rhythm. 61,1,5 *Placidas* proinde nondum -tus placuit Domino. Vita Corb. 1 mater ... genitoris sui nomine ex sacro eum fonte fecit -tum.

adi. **ablutus**, -a, -um. **1** *lavabilis – auswaschbar: v. p. 30,67.* **2** *exstinctus – gelöscht:* Gloss. Roger. I A 1,22 p. 555,15 aliud calcucecumenon -i et mundati. Brunus Long. chirurg. 2,19 p. 129^{G} unguentum de calce -a. Wilh. Salic. chirurg. 5,10 p. 361^{F} tucia frigida est et sicca illa, quae est -a. **3** *(baptismate) mundatus – (durch die Taufe) geläutert:* Libell. de conv. Baiuv. et Car. 7 non -is corporibus.

subst. **abluta**, -ae *f.* *(ital.* biuta; *cf. Meyer-Lübke REW³ nr. 32) gluten – Leim:* Mappae Clavic. 245 de -a tauratica unge. *v. et* *bluta.

abluta *v.* aluta.

ablutio, -onis *f.* obl- *(var. l.): p. 32,1.*

I *proprie:* **A** *actio eluendi – das (Ab-)Waschen, Auswaschen:* **1** *gener.:* Ioh. Mett. Ioh. 62 vestium. Wilh. Hirs. const. 1,98 p. 1032^{D} scutellarum et caldariorum. Vita Otton. Bamb. III 1,10 p. 15,5 pedum. Rituale Flor. p. 86,35 aqua -is. Albert. M. veget. 6,37 depuratur ... *balsamum* in -e aceti. 6,342 fit -o de ipso *(fenugraeco).* animal. 22,81 *equi.* Wilh. Salic. chirurg. 1,48 p. 318^{G} -o cum aqua frigida. *al.* **2** *spec.:* **a** *liturg. (cf. p. 30,68):* Wilh. Hirs. const. 1,86 p. 1019^{C} calicis. Hugo Flav. chron. 2 p. 403,61 reliquiarum. Conr. Brunw. Wolfh. 28 manuum. Epist. Mog. 63 p. 413,12 qua *(eucharistia)* consummata sacerdos ... fecit -em (*cf.* Caes. Heist. mirac. I 9,10). Arnold. Lub. chron. 5,14 p. 188,28 digitorum. *de baptismate:* Alcuin. epist. 110 p. 158,16 sacri -o (obl- *var. l.*) baptismi (Hraban. epist. 33 p. 466,27). Albert. M. sacram. 46 p. 34,33 licet -o exterior *baptismi* transeat. **b** *c. sensu colluendi:* Albert. M. veget. 6,474 oris. **c** *c. sensu removendi:* Albert. M. animal. 20,7 sorditiei. **B** *alch. fere i. q. actio mundandi vel lavandi – etwa 'Reinigung', 'Waschung':* Anon. tab. p. 172,19 -o cum aqua et igne. p. 189,4 -o corporis est inductio aquae super illud. Ps. Gerh. Crem. sal. I 19 p. 23,20 *mercurius* est [a] herba -is. Ps. Avic. anim. 6,10 p. 261 -o philosophica. p. 262 -o physica. tinct. 6 p. 631^{a},45 nigredo nil quam -o. p. 631^{b},15 quarta *operatio* est -o. p. 631^{b},19 -o et ceratio idem sunt. *al.* **C** *meton. i. q. aqua ablutiva – Abwaschwasser:* Herm. Torn. rest. 69 p. 307,27 -es coquine. Caes. Heist. mirac. I 4,6 p. 177,27 -em *panniculorum cauteriorum.* 9,24 -o *manuum, quibus tractasti sacrum Christi corpus. liturg. (cf. p. 30,68):* Wilh. Hirs. const. 2,62 p. 1133^{C} ebibit *aegrotus* ... -em calicis et secundo -em digitorum et adhuc tertio calicis. Epist. Mog. 63 p. 413,17 quidnam de contenta in bicario -e faciendum esset. Ps. Adalb. Bamb. Heinr. 1,34 p. 811,24 calicis. Caes. Heist. mirac. I 9,25 capit. ultima -o. II 2,15 capit. de corporali, cuius -o versa est in sanguinem.

II *translate:* **A** *deletio – Austilgung:* Chart. Basil. A I 148 p. 220,16 (a. 1105) pro ... -e ignorantiarum mearum. Absal. serm. 32 p. 189^{A} criminum. Albert. M. miss. 3,2,2 p. 78^{b},28 *sacerdos* oblaturus sacrificium ... indiget -e ... a venialibus et peccatorum reliquiis. **B** *mundatio – Läuterung:* Amalar. ord. antiph. 35,4 sequitur alter modus -is id est per cor paenitens.

***ablutivus**, -a, -um. **1** *proprie i. q. lavando removens – abwaschend, reinigend:* Albert. M. sens. 2,9 p. 63^{a},29 si autem *humida* non essent -a odorum ab ipsis primis odorantibus, tunc non deferrent odores. veget. 6,350 furfur ... ipsius *(frumenti)* est -us et abstersivus sordium. **2** *in imag. vel translate:* **a** *lavando tollens – durch Waschen tilgend:* Albert. M. sacram. 82 p. 58,86 in sanguine *Christi* vis -a est, non in corpore. euch. 3,2,5,6 p. 302^{b},35 virtutem -am ... esse in sanguine *Domini.* p. 302^{b},42 -us est sordium sanguis Christi. **b** *lavando mundans – durch Waschen läuternd:* Albert. M. sacram. 52 p. 37,47 in quo *(elemento baptismi)* est vis regenerativa et -a. euch. 6,2,1,15 p. 381^{b},6 aqua in baptismo assumitur propter vim -am.

ablutor, -oris *m.* *qui abolet – einer der austilgt:* Carm. ad Agob. 6,3 (MGPoet. II p. 119) adsis paratus et promptus -r, *Deus.* Anscar. pigm. 40 -r peccaminum Deus *(ex Alcuino PL 101,515^{B}).* *Baader*

***abmatrimonium**, -i *n.* *tributum pro licentia maritandi solvendum – Gebühr für die Heiratserlaubnis, Heiratssteuer (cf. Waitz, Verf.-Gesch. V. p. 260sq.):* Dipl. Heinr. I. 43 p. 78,15 (spur. post s. XII.$^{med.}$) *monasterium* mortimanus suas et -a ... possideat. *Heßler*

abmitto *v.* amitto.

***abmordeo**, -ere. *demordere – abbeißen:* Ekkeh. IV. bened. I 33,86 sorbens ore (gloss.: caput eius -ens) parem parit in latus anguis amorem. cas. 88$^{ex.}$ ei *(contracto)* corniculum -res.

***abmortuus**, -a, -um. *(de)mortuus – (weg)gestorben:* Lamb. Ard. hist. 72 Willelmum, strenuissimum ... militem, sed in flore iuventutis ... -um.

abnato, -avi, -are. **1** *denatare – fortschwimmen:* Nivard. Ysengr. 1,662 *(de piscibus)* -et oro nichil. **2** *undis auferri – abtreiben:* Mirac. Modo. 12 p. 314^{a},57 baculum ..., qui procul -verat.

***abneco**, -avi, -are. *enecare – töten:* Iulian. Tolet. insult. 1 filios -ando suprestitem matrem adsumebas, *Gallia.* 4 mulieres ... monstra ex se genita -asse. *Baader*

abnegatio (-cio), -onis *f.* *plur.: p. 33,6.* **1** *negatio – Verneinung, Negation:* Albert. M. phys. 4,4,4 p. 350^{b},28 unam *mensuram* esse per -em finis et principii sine successione et unam nec per -em finis nec principii cum successione. animal. 11,57 *syn.* privationem. pol. 4,7^{r} p. 366^{b},32sq. medium dicitur per compositionem extremorum et non per -em, sicut in grammaticis per -em neutrum genus dicitur. *al.* **2** *denegatio,*

[Heßler]

contemptio – (Ver-)Leugnung: Vita Leutfr. 2 (MGMer. VII p. 8,6) seculi. Gerh. August. Udalr. I 9 -em sui facere et Christi vestigia sequi. Ekkeh. IV. bened. I 20,91 gloss. Domini. Gerhoh. psalm. 37,8 p. 630,5 veritatis. *al.* **3** *recusatio – Verweigerung:* Chart. Stab. 252 p. 482,25 (a. 1160) inficias et -es census. Gesta Ern. duc. II 12 p. 206,23 propter ducatus promissi . . . duci Bavariae -em. *abdicatio – Aufkündigung, Absage:* Gebeh. Salisb. ad Herm. 31 obedientiam abnegate et -em illam iuramento . . . firmate. Bruno Magd. bell. 65 p. 57,10 -em Hildebrando cartis singulis inscribere. **4** *in iure i. q. cessio, resignatio – Verzicht, Auflassung:* Trad. Frising. 1416 (a. 1024/31) concambii -is uxoris filiorumque . . . testes. Dipl. Conr. II. 111 fecit -em . . . praedii . . . primo incurvatis digitis secundum morem Saxonicum . . . et deinde -em fecit cum manu et festuca more Francorum (Trad. Falk. p. 35,31 fecit -em de predio . . . erga comitem). Trad. Biburg. 13 publicam -em totius repetitionis. Chart. Heinr. Leon. 106 p. 163,11 in manum ducis. Chart. Tirol. 891 -em sive refutationem de curia. *al.*

abnegativus, -a, -um. *ad abnegationem pertinens – ablehnend, abweisend:* Widr. Gerh. 1,12 ab hac quoque prece -is repulsus verbis.

abnegator, -oris *m.* *negator – Verleugner:* Nicol. I. epist. 99 p. 578,15 Christi. Hugo Flav. chron. 2 p. 369,45 contemptores mundi, suimetipsius -es. Gerhoh. ad Innoc. p. 205,25 Petro proprietatis, immo suimet -i.

abnego, -avi, -atum, -are. *script.:* adn-: *l. 38.* ann-: *l. 39.* obn- *(var. l.): l. 41.*

1 *negare, denegare – verneinen, absagen, leugnen:* Beda hist. eccl. 2,9 p. 98,7 neque -vit se etiam eandem subiturum esse religionem. Transl. sang. Dom. in Aug. 7 iter, quod invicem condixerant. *refl. sensu eccl. de suimet denegatione:* Wett. Gall. 2 p. 258,19 nosmet ipsos -amus. Annal. Altah. a. 1065 p. 67,29 semet ipsos sibi -are. Berth. (?) annal. a. 1077 p. 303,16 semet ipsa verissime -ta. *al.* **2** *recusare, reddere nolle – verweigern, ablehnen, nicht gewähren:* Liber diurn. 77 p. 82,5 quae pro divini cultus prerogativa noscuntur, non sunt omnimodo adneganda (abn- *HGB, inde* Chart. Hersf. 56 ann-. 101 abn-). Willib. Bonif. 5 p. 19,10 proheredum substantiam -ando rennuit. Alcuin. epist. 145 p. 234,16 Flaccina rusticitas officia non -vit (obn- *TLR*). Chart. Sangall. A 495 res possideat sub censu . . . redemptione sibimet omnimodis -ta. Nadda Cyriac. I 3,2 cui me debitorem non -o. Berth. (?) annal. a. 1076 p. 282,26 Gregorio oboedientiam. Epist. Heinr. IV. 39 p. 57,11 diem et locum. Lamb. Wat. annal. a. 1157 p. 530,49 hominium. *al. v. et l. 56. abiudicare, adimere – aberkennen, entziehen:* Leg. Wisig. 3,5,3 p. 162,29 accusandi vel testificandi . . . licentiam. Dipl. Heinr. III. 302 bona . . . aecclesiae -vit. **3** *reicere, refutare, eiurare – verwerfen, verschmähen, sich lossagen:* Leg. Wisig. 12,3,14 p. 442,26 -ans in toto Iudaicam sectam. Conc. Karol. 5 p. 40,8 hereticus . . . canones . . . -at et refutat. Epist. pont. Rom. sel. I 2 p. 21,2 -are adorationis imaginis Domini. Amalar. epist. 6,8 quando -vit episcopum superbum, . . . non -vit flegmaticum. Annal. Fuld. II a. 777 christianitatem et regi . . . fidelitatem. Dipl. Heinr. IV. 411 p. 547,1 si . . . legem suam -ent *Iudaei.* Vita Altm. 25 marchio . . . dominium Heinrici tyranni iureiurando -at. *al. tollere – abschaffen:* Chart. Westph. I 165 p. 130,24 (a. 1090) -to pristinę constitutionis incommodo. *refl.:* Trad. Ebersb. 1,19 (AbhMünch. XIV 3 p. 139,15) de militia. **4** *in iure i. q. cedere, renuntiare, resignare – aufgeben, verzichten, auflassen (cf. W. Schmidt, Auflassung im Mittelalter. Diss. München. 1932. p. 38):* Annal. Lauresh. a. 794 potestatem. Chart. scrin. Col. A I p. 42,24 domum. p. 141,6 effestucaverunt et -verunt illas xxx marc(as). Chart. Mulh. Thur. 216 -vimus et renunciamus omni iuri. *al. c. inf.:* Trad. Ebersb. 3,25 (AbhMünch. XIV 3 p. 165,20) in perpetuum -vit . . . vendicare molam. Chart. Heinr. Leon. 106 p. 163,14 -vit in manum ducis . . . ultra questionem habere. *refl.:* Trad. Salisb. I 37 (a. 987/1025) proprietatem, cuius semet -vit. Trad. Ratisb. 378 -bat se, quicquid inde possit adquiri. Trad. Scheftl. 122 de . . . iugeribus campi. *al. seq.* ut: Epist. Teg. I 73 -vit se coram nobis . . ., ut deinceps eam *(decimationem)* sibi non usurparet. *Heßler*

abnepos, -otis *m.* **1** *pronepotis filius – Urenkel:* Vita Serv. 6 p. 23,3 Goliath et fratres eius . . . pugnaverunt post cum -bus . . . Ruth. Chart. Friburg. 42 de nepotibus et pronepotibus et -bus. Albert. M. animal. 18,96 fratres . . . et sorores et pronepotes et -es non colligantur ad unum genus. *dub.:* Pass. Trudp. 10; Rambertus nomine, -s Otperti. **2** *pronepos – Urenkel:* Bernh. Const. can. 25 p. 496,35 Lotharius, Ludewici regis ex filio nepos, Caroli Magni -s. **3** *fratris vel sororis nepos – Großneffe:* Chart. Solod. 2 p. 4,19 (a. 778) Scolasticę neptę meę vel Raderamno -i meo (*cf.* p. 6,4). Ademar. hist. 3,45 Raimundus Cabannensis, -s Turpionis episcopi.

abnormis, -e. **1** *a regula discrepans – von der Regel abweichend:* Vita Steph. reg. II (MGScript. XI p. 226,23) si quid -e, si minus disertum sermonem inveneritis. **2** *pravus – verkehrt, verdorben:* Ecbasis capt. 1188 excors, follus, ebes, -is, garrulus idem est. Arnulf. delic. 236 -em maculat contagio plebem. **3** *immodicus – unmäßig:* Gesta Camer. 3,1 p. 466,12 cum . . . *opes* -i effusione consumpserit.

abnoticus *v.* hypnoticus.

***abnoxiatio** *sim. v.* *obnoxiatio.

? ***abnoxitas,** -atis *f.* *obnoxietas – Abhängigkeit:* Chart. Osn. II 289 (a. 1232/8) liberum dimisi . . . ministerialem meum ab omni -e, qua michi tenebatur. *v. et* obnoxietas.

abnumero, -are. *deducere – abziehen:* Chart. Wirt. V 1337 p. 102,19 (a. 1255) nec . . . debet . . . pincerne in predicta pecunia quidquam -are. Chart. Austr. sup. III 534 servitium . . . in solutione debiti non -bo.

abnuo, -ui, -ere. **1** **a** *recusare – verweigern, sich weigern:* Dipl. Otton. II. 120 p. 134,44 pontificibus . . . nichil . . . -endum decernimus. Froum. epist. 74 quicquid vestra dignatur gratia, non -o, non rennuo. *al. c. inf.:* Otto Frising. gest. 1,29 p. 47,16 prebere aures -it. *al. absol.:* Lex Saxon. 43 si tutor -erit. Thangm. Bernw. 41 p. 776,27. *al.* **b** *reicere – ablehnen:* Udalsc. Egin. 23 p. 441,38 abbas interdictum *episcopum* -erat. Gerhoh. psalm. 37,11 p. 640, 18 tenebras -o. **c** *avertere – verhüten:* Chart. Mur. 1 (Quell-SchweizGesch. III 3 p. 108,3; spur. a. 1107/14) quod Deus -at. **2** *contrarium esse – abgeneigt sein:* Rimb. Anscar. 27 p. 58,6 deus voluntati et legationi tuae non -it. Salom. II. epist. 24 p. 409,31 eius *(iuvenis)* bono desiderio -ere. **3** *negare – verneinen, leugnen:* Rimb. Anscar. 7 p. 27,2 quod cum universi -rent (*cf.* 19 p. 43,13). Heiric. Germ. I 2,77 vina . . . obruta lymphis nativum -erant (schol.: denegaverunt) . . . saporem. *vetare – verbieten:* Aldh. ad Acirc. 133 p. 185,12 quod heroici hexametri regula -it. **4** *in iure i. q. renuntiare – verzichten, (sich) entäußern:* Chart. scrin. Col. A I p. 26,42 (c. 1142/56) qui *(leviri)* . . . domum -erunt . . . manu et calamo. p. 30,45. *refl.:* Chart. Austr. sup. II 51 p. 69,11 (c. 993) -it . . . se predictus hobarum contra comitem (*cf.* p. 69,19.23.31.34).

abocellis *v. p. 4,47.*

***aboculus,** -a, -um. (*ex* ab *et* oculus *formatum; francog.* aveugle, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 6sq.*) *caecus – blind:* Gozech. Alban. prol. p. 986,40 discat . . . -us lincis oculos non irridere. *v. et p. 4,47. Baader*

abolefacio, -ere. *abolere – beseitigen:* Rather. prael. 2,27 p. 209D -ere vult vetera, sed voluntatem non sequitur efficacia.

aboleo, -evi, -itum, -ere. *script.* abh-: *p. 35,15.45. form.* -ui, -etum *(v. et p. 35,14):* Godesc. Saxo gramm. 1 p. 409, 7sq. 'recenseo' habuit antiquitus duo praeterita: 'recensevi' et 'recensui' sicut scilicet '-o' '-evi' et '-ui'; a 'recensevi' remansit 'recensetus' ut ab '-evi' '-etus' *(v. Prisc. gramm. II 490,2sq.). ?depon.:* Rhythm. 149,152 pollicens -eri peccata. *metr.:* abōleri: *p. 35,33.* -lta: Tit. Rom. 13,9,7 (MGPoet. IV p. 1024).

delere, exstinguere, tollere – vernichten, tilgen, beseitigen: **1** *gener.:* **a** *obi. res: corpor.:* Beda hist. eccl. 3,9 p. 145,5

[Ziltener]

ut nomen et memoria apostatarum de catalogo regum Christianorum prorsus -eri deberet. CONC. Karol. 44B praef. p. 481,13 imagines sanctorum ... confringere et penitus -ere (44B,1 p. 484,27 ab aedibus ... a sacris vasis). ALBERT. METT. div. temp. prol. ut tuo iudicio aut -atur aut legendus servetur *libellus*. OTTO FRISING. chron. 8,9 p. 404,3 erit ... non -ta substantia, sed mutata figura caelum novum et terra nova. *al. incorpor.:* COD. Lauresh. 20 p. 301,5 cogitantes ... de -endis peccatis. CAND. FULD. Eigil. I 23 p. 232,41 amarissimis lacrimis -vit *culpam*. DIPL. Karoli III. 49 p. 82,37 superstitiones et importunas violentias ... -endas et extirpandas. CARM. Augiens. 5,3,2 matris viduae tristia cuncta -e. FOLCUIN. Bert. 107 p. 628,24 dolens religionem monasticam ... tunc temporis -etam. ANON. mus. Sowa 1b p. 39,29 malus usus abholendus est. *al.* **b** *obi. anim.:* METELL. Quir. 8,17 sydereae patriae cives.

2 *spec.:* **a** *sanare – heilen:* ANTIDOT. Glasg. p. 115,25 hoc *(antidotum)* -ere potest, qui precordia vexat (*i.* quae p. vexant*?*). WALAHFR. hort. 384 unguentum, laesae quod vulnera carnis atque cicatricum deformia signa novarum posse -ere aiunt (WALTH. SPIR. Christoph. II 5,96). **b** *oblivioni tradere – in Vergessenheit bringen:* WALAHFR. Gall. 1,27 ne vetus -retur miraculum. WALTH. SPIR. Christoph. I epist. p. 64,6 cum id benefactum ... animus ... non -verit. THIETM. chron. 8,20 sperans antiquiorem nostram confirmacionem diu esse -tam (oblitam CHRON. Thietm. 8,20). *al.* **c** *revocare – widerrufen:* DIPL. Otton. III. 222 p. 635,31 ut ... hoc iniuste factum et rite -endum preceptum ... taceret silentio. **d** *excludere – ausschließen:* DIPL. Conr. II. 78 p. 102,34 omni hominum infestatione -ta et remota. **e** *vetare – verbieten:* STATUT. ord. Teut. p. 81a,1 si ludos in consuetudine -tos exercuerit. **f** *dissolvere – auflösen, abschaffen:* CATAL. Salisb. 94 (MGScript. XI p. 21) cepit -eri pars impia. OTTO FRISING. chron. 7,31 p. 360,12 prefecturae dignitatem -entes. **g** *absol. i. q. se purgare – sich rechtfertigen:* ANNAL. Adm. a. 1137 p. 579,22 arduum hoc -endi genus, forma purgationis inaudita. *v. et* oboleo.

adi. **abolitus**, -a, -um. **1** *sublatus, irritus – aufgehoben, abgeschafft, ungültig:* HELM. chron. 69 p. 130,30 iam pridem -os episcopatus Slaviae suscitare. CHART. Eichsf. 273 exactionem ... omnino -am et in perpetuum esse sopitam. *al. in formula (ex Cod. Iust. 6,33,3):* CHART. Turic. app. 764b (c. 1249) nos litteras ... non abobilitas *(sic)*, non cancellatas, nec maligna (*i.* in aliqua) sui parte viciatas ... perspexisse (CHART. ord. Teut. [Thur.] 146 non abholitas nec in aliqua parte sui viciatas). CHART. Eichsf. 563 instrumenta. *al.* **2** *oblivione obrutus – vergessen:* AMALAR. off. 1 praef. 4 ardor mihi inest tritae viae et -tae propter antiquitatem. **3** *de carne superflua i. q. mortuus – abgestorben (von Wucherungen):* WILH. Salic. chirurg. 1,16capit. de vermibus et carne -ta nata in aure.

abolim *v.* 2. a *p. 3,64sq.*

abolitio (-cio), -onis *f. script.* ob- *(var. l.): l. 55.57. destructio, exstinctio, sublatio – Vernichtung, Tilgung, Beseitigung:* **1** *gener.:* WILLIB. Bonif. 5 p. 21,5 -em (ob- *var. l.*) peccaminum postulantes. WALAHFR. Gall. 1,8 propter idolorum suorum -em (ob- *3a*). AGOB. epist. 5,2 -em (ob- *P*) neglegentiarum sacerdotibus ... commendare. CHART. Epternac. 149 p. 224,13 ob ... -em meorum facinorum dedi ... res proprietatis mee. THIETM. chron. 8,10 ut ... confitenti remissio fieret et diu optata -cio. BENZO ad Heinr. prol. p. 597,24 Cartaginis. *al. c. sensu amissionis:* DIPL. Otton. III. 269 p. 688,8 queque videntur esse perdita -e cartarum seu furto perditarum vel incendio crematarum. **2** *spec.:* **a** *oblitteratio – das Vergessenmachen:* CHART. Lux. I 432,1 p. 605,8 (a. 1147) -e temporis sunt sublata memorie *iura*. **b** *dissolutio – Auflösung, Wegfall:* HELM. chron. 18 p. 37,4 primitiva instituta et magnorum principum donationes venerant in -cionem. CHART. Port. 242 theloneum perpetua -cione delevimus. **c** *transformatio – Umwandlung, das Aufgehen:* ARNO REICHERSB. apol. p. 163,23 haec nomina *(caro et spiritus)* cum sint magis essentiarum quam personae significativa, dum una essentia alia diceretur, alterius in alteram conversio vel -o facta posset putari. **d** *violatio – Übertretung:* LEG. Burgund. const. I 49,2 p. 80,16 *(v. p. 68,50)*. **e** *mus. (interpr. dub.):* NOTKER. BALB. ad Lantb. r *littera* rectitudinem vel rasuram non -is, sed crispationis rogitat. *v. et* abolitio.

abolla, -ae *f. amictus, pallium – Umhang, Überwurf:* WALDO Anscar. 25,25 novam nacti pietatis -am. HUGO TRIMB. laur. 82 ut purpurea celi Deus ornet -a *sontes*.

***abollo**, -are. (*abollagium, *abeilla *cft. Holder-Egger in ed., v. DuC. s. v.*) *alvearia concedere – Bienenstöcke abtreten:* MIRAC. Trud. 7 ut ei aliqua *vascula* -ret. *Ziltener*

abominabilis (abh-), -e. **1** *detestabilis, nefandus – abscheulich, ruchlos:* THIETM. chron. 8,3 legalis ... senior abh-is repudiatur. BERTH. (*?*) annal. a. 1077 p. 304,9 cum ... omnino abh-is nec non etiam gravis ad videndum fieret *imperatrix*. ANON. Has. 25 p. 260,49 concambium. ORTL. chron. praef. p. 4,19 ista ... nimis magna et abh-is monachorum ... est ignorantia. ALBERT. M. summ. theol. II 1,4,3 p. 110b,30 pessimus error est et -is catholicae fidei. *al. seq.* ut: RIMB. Anscar. 20 p. 44,17 -e sibi videri, ut *eqs*. **2** *insipidus, fastidiosus – unschmackhaft, widerwärtig:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,27 p. 47br si cibus -is sit et amarus, acutus et pungitivus. MAURUS urin. I p. 14,17 materia. ALBERT. M. veget. 1,178 venenosi vel -es *fructus*. 6,13 est *aloe* saporis amari et -is. animal. 22,40 caro eius *(castoris)* abh-is est. *subst. neutr.: p. 38,26.*

adv. **abominabiliter** (abh-). *detestabiliter – abscheulich:* LIBRI Karol. 2,23 p. 82,7 dum ... illi istos, qui eas *(imagines)* adoraturi erant, -r dampnasse credantur. COD. Udalr. 201 p. 366,28 sacras ... scripturas ... in patrocinium illius abh-r contorquentes. 208 p. 380,21.

***abominalis** (abh-), -e. **1** *detestabilis – abscheulich:* HONOR. AUGUST. spec. p. 994A abh-e manuscriptum. GERHOH. novit. 38 p. 79,8 corrupti ... et abh-es (abominabiles *Vulg. psalm. 13,1*) facti in studiis suis. **2** *insipidus – unschmackhaft:* TRACT. de aegr. cur. p. 241,16 melancolia ... aliquo abh-i laxativo *purgatur*.

abominatio (abh-), -onis *f. script.* habom-: ORTL. chron. 1,2 p. 16,22. **1** *flagitium, scelus,* βδέλυγμα *– Untat, Verbrechen, Greuel:* HROTSV. Abr. 7,10 facinorum -o. RATHER. epist. 32 p. 182,4 in omnibus abh-bus, quas contra deum faciunt. ANNAL. Quedl. a. 1008 Atalpero ... -es multas concitavit. HERM. AUGIENS. chron. a. 970 Otto imperator ... iniurias ... poenis et -bus vindicavit. *al. sensu bibl. (cf. ThLL. I 121,40sqq.):* THIETM. chron. 4,63 cum ... sit in hiis abh-o dei et dedecus seculi. 6,96 vidi -em Christi. *meton. de rebus vel personis abominandis:* AETHICUS ISTER 30 in diis gentium et -bus, idolis simulacrorum. OTTO FRISING. chron. 1,19 p. 12,22 de Danao, Perseo et diversis abh-bus gentium. **2** *fastidium, irritatio vomendi – Ekel, Brechreiz (def.:* GLOSS. Salern. p. 13,40 abh-o est deffectio appetitus cum voluntate vomendi): CONSTANT. AFRIC. grad. p. 359,2 *menta* -em et vomitum ex phlegmate aufert. TRACT. de aegr. cur. p. 136,46 amaritudo oris, abh-o, nausea, sitis (ALBERT. M. animal. 9,39). MATTH. PLATEAR. gloss. p. 371F *fumum* nervi sentientes -e concutiuntur. MAURUS urin. I p. 13,6 fastidium et abh-em.

***abominator**, -oris *m. contemptor – Verächter:* LIBRI Karol. 4,19 p. 209,4 sanctus Epiphanius imaginum destructor fuit et earum -r.

abominor (abh-), -atus sum, -ari *et* **abomino** (abh-), -avi, -atum, -are. *script.:* abhum-: PIRMIN. scar. 22 p. 56,9 *cod. A*. abum-: CHRON. Fred. 4,36 p. 135,22.

abhorrere, detestari – verabscheuen, verschmähen: BEDA hist. eccl. 2,10 p. 102,2 -tis idolis. BONIF. epist. 73 p. 153,6 Dei sacerdotes abh-ans. HUGEB. Wynneb. 12 p. 115,35 facinora ... abh-verat. FORM. Sangall. II 43 p. 427,11 avaritiam. EINH. Karol. 24 ebrietatem. REGINO chron. a. 866 p. 86,2 despicitur, -atur, reicitur *regina*. ALBERT. M. animal. 2,31 colores ... rubeum et varium ... abh-atur *bos. al. c. notione improbandi:* LEG. Wisig. 12,3,4 que christianitatis doctrina

[Schetter]

-atur. LIBER diurn. 73 p. 72,12 abh-amur atque damnamus. GODESC. SAXO theol. p. 298,16 funditus prorsus est -anda ... heresis Sabelliana. *al.* *c. notione repudiandi:* LEG. Wisig. 3,4,13 uxores viros suos -antes.

adi. **abominandus,** -a, -um. *detestabilis – verabscheuungswürdig:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 68,5 -a facinorum flagitia. *al.*

abominosus, -a, -um. *funestus – Unheil ankündigend:* SERMO de sacril. 11 qui clericum vel monachum de mane ... videns ... -um sibi esse credet.

abonnis *v.* obbonis.

***aborbito,** -avi, -are. *de via declinare – vom Wege abweichen:* LIBELL. de Willig. 1 p. 744,7 ut sua sponte numquam -ret a tramite iustitiae (p. 744,11).

aborigines, -um *m.* 1 *indigenae – Ureinwohner:* VITA Altm. 28 expulsis -bus pro eis habitaverunt *Baiuvarii.* 2 *ignota origine nati – von unbekannter Herkunft:* VITA Mariani 1 ne videamur *(sc. Hiberni)* -es sicut vultur et ardea, quorum ortus et exitus soli Deo cognitus est. *Schetter*

aborior, -tus sum, -iri. *oboriri – entstehen, hervorbrechen:* TRANSL. Lando. 1,6 (MGScript. XV p. 609,11) lacrimis ... -tis (HEINR. WIRZ. cur. 709). SIMEON DUN. hist. a. 1128 (MGScript. XIII p. 160,18) ne quid adversi ex nepote sibi -retur. GESTA Ern. duc. I p. 28,10 sociorum eiulatus -tus est. *v. et* oborior.

***aborsio,** -onis *f.* *partus intempestivus – Fehlgeburt:* AESCULAPIUS 38 p. 60,38 *diabetes* fiunt ex adversitate (fit ex avorsione *cod. Augiens. 120,* avorcione GLOSS. med. p. 23,3) gravidarum. TRACT. de caus. mul. 19 ex antecidente -e.

***aborsivum,** -i *n.* *partus intempestivus – Fehlgeburt:* ARNOLD. SAXO fin. 2,1 p. 50,45 mulieres nise sunt facere -um.

***aborsum** *(adv.)* *quod deorsum est – das Unten:* BRUNO QUERP. Adalb. A 11ex. semper -m fugiens *Adalbertus,* quo caro trahit, omni annisu festinans sursum, quo spiritus vocat.

aborsus, -us *m.* *script.:* av-: *l. 40.57sq.* aburs-: ANTIDOT. Berol. 2. *form. decl. II. (fere s. VII./IX.):* *gen. sg.:* LEX Baiuv. 8,20capit. *v. et l. 57.* *abl. sg.:* LEX Baiuv. 8,19capit. TRACT. de caus. mul. 9. *v. et l. 40.47.57.61.*

1 *actio abortum inferendi – Abtreibung:* LEX Baiuv. 8,18capit. de avorso per potionem facto. ANTIDOT. Augiens. p. 52,18 antidotum ygia filogratis ... per -um sine periculum lapsus facit. CAPIT. reg. Franc. 248,21 scriptum est de his, qui -um faciunt. ALBERT. M. veget. 6,73 *cassia* procurat abortum (-sum *codd.*). *al.* 2 *partus intempestivus – Früh-, Fehlgeburt (def.:* GLOSS. Salern. p. 13,39 -us est per aliquod infortunium fetus ante tempus emissio): TRACT. de caus. mul. 72 *decursio rubea cum prurigine* -o contingit aut ex perfrecatione menstruarum. HINCM. annal. a. 875 p. 126,20 Richildis ... -u filium peperit. CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 14b[v] mulierem ante XXX diem -um fecisse. TROTULA 34 p. 22,9 contra -um assuetum fieri quibusdam mulieribus in septimo mense vel nono. ALBERT. M. animal. 9,50. *al.* *in imag.:* LIGURINUS 10,651 te *(Ligurinum)* ... veluti medio proiectum ventris -u. 3 *meton.:* a *fetus (immaturus) – (unreife) Frucht:* EPIST. Wisig. 10 p. 676,27 vulbae -um proiecerunt indemnatum. LEX Baiuv. 8,22capit. de debilitate avorsi. 8,23capit. de avorso ancillae. ANTIDOT. Glasg. p. 101,15 antidotum Vindiciani ... avorsum proiciet. b *qui intempestive natus est – ein Früh-, Fehlgeborener:* ALBERT. M. animal. 3,54 nos sensu videmus in -bus cor primo formari. 13,23 hoc ... patet in -o, qui est quasi formica. *al.* c *partus monstruosus – Mißgeburt, Kretin:* ALBERT. M. animal. 18,67 causa huiusmodi -us *(i. e. hermaphroditi).*

1. abortio, -ire. *script.:* hab-: *l. 67.* abhor-: *l. 70.* *partum intempestivum facere – zu früh gebären, abortieren:* ANTIDOT. Glasg. p. 144,41 oleo cirino ... pregnantem ... h-ire facit. TROTULA 15 p. 13,6 dat occasionem abo⟨r⟩tiendi. HILDEG. phys. 7,4 p. 1316D *ursa* per impatientiam -it. ALBERT. M. animal. 7,108 quando porcae multum comederint de glande, forte abhortient, sicut et oves aliquando abhortiunt ex pastu. *al.* *in imag.:* HUMB. Sim. 3,34 p. 242,2 *acephali* concepere et post longam parturitionem -entes de suae iniquitatis vulva proiecere. ACTA imp. Winkelm. I 721 videtur et estas reconciliationis diu parturiens -ire.

2. abortio, -onis *f.* *partus intempestivus – Fehlgeburt:* OTLOH. quaest. 26 p. 94A variae mulierum gravidarum -es ... eveniunt ex occulto Dei iudicio. *v. et* *aborsio.

***abortivo,** -are. *abortum facere – abtreiben:* COSMAS chron. 2,4 p. 86,27 cur ... conceptus suos -ant, quod est pessimum scelus scelerum.

abortivus, -a, -um. *script.:* av-: *l. 23.* ob-: *l. 36.* ad(p)-: *l. 48.*

1 *adi.:* a *intempestive natus – früh-, fehlgeboren:* CARM. de Herm. 10,3 (MGPoet. II p. 136) *antistes* suscitavit -um filium. ALBERT. M. animal. 17,18 aves aliquando abortiunt et tunc ova -a sanguinei coloris inveniuntur. *al.* *in imag.:* LAMB. WAT. annal. a. 1169 p. 552,13 -a quaeque castra illicite constructa. RAHEW. gest. 3 prol. p. 162,17 quae *(pagina)* ... nostrae parvitati velut -a ... promovenda committitur. b *deformis – mißgestaltet:* EPIST. Meginh. 28 p. 226,7 *(de nano)* in -o homine tanti rex, tanti presul ... conflictantur. c *abortum efficiens – abtreibend:* ODO MAGD. herb. 1978 scripsit -am ... Olympias illam *malvam.* *ad abortum pertinens – Abtreibungs-:* LEX Baiuv. 8,21 *anima* av-o modo tradita est ad inferos.

2 *subst. masc. vel neutr.:* a *qui intempestive natus est – ein Früh-, Fehlgeborener:* AETHICUS ISTER 32 p. 18,31 comedent *Turchi* ... universa abominabilia et -a hominum (*cf.* 65 p. 44,25). CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 14b[r] -um omnia membra complevisse. HONOR. AUGUST. eluc. 3,11 quid senties de -is *in novissima turba.* OTTO FRISING. chron. 8,12 p. 409,9 -i, qui iam animam habere ceperunt. ARNOLD. SAXO fin. 4,3 p. 81,39 si anularem -i suspendat *mulier* super se. *al.* *in imag. vel translate (cf. Vulg. I Cor. 15,8):* EPIST. var. I 3tit. Arn exiguus et quasi -us. EKKEH. IV. bened. I 20,102 audit -us (gloss.: Paulus). ADAM gest. 3,77 p. 224,8 quorum tres *episcopi* -i. WALTH. TER. Ioh. 8 p. 1144,17 me... quasi -um (ob- *cod.*) sibi ascivit *Iohannes.* CONST. II 215,16 *papa* prefestancia nimia conceptum edidit -um in nos. ALBERT. M. eccl. hier. 3,15 p. 594b,27 *catechumeni* imperfecti et informes veluti obcaecati ... et -i (*PG 3,433A* ὡς ἀμβλωθρίδια καὶ ἐκτρώματα) habebunt casum in terra non genitalem. *al.* b *fetus (immaturus) – (unreife) Frucht:* ODO MAGD. herb. 872 salvia ... pellit -um *(cf. Diosc. lat. 3 p. 393,3).* *al.* ALBERT. M. animal. 22,44 -um cervi intra uterum maternum occisi. c *antidotum, quod abortum facit – Abortivmittel:* ARS med. 3 p. 421,4 nec a mulieribus persuasus *medicus* -um dandum. d *partus intempestivus – Fehl-, Frühgeburt:* LEX Alam. 66 si ... ipsa *(sc. iumentum)* -um (ad- 6, adp- 2) fecerit. *actio abortum inferendi – Abgang, Abtreibung:* LEX Alam. 66 (rec. B) si ... aliquis homo ictu ferierit pregnum iumentum et -um fecerit. 88,1 (rec. B) si quis mulieri pregnanti -um (aborsum rec. A) fecerit.

aborto, -avi, -are. a *abortire – zu früh gebären:* LEG. Wisig. 6,3,2capit. si ingenuus ingenuam -are fecerit. *al.* FRAGM. mul. I 90 ut non abhortet mulier. b *abortum facere – Abgang verursachen:* LEX Alam. 66capit. (cod. 11) de eo qui pregnum iumentum furaverit et -verit *(cf. l. 49sq.).*

abortus, -us *m.* 1 *actio abortum inferendi – Abtreibung:* PIRMIN. scar. 21 nulla mulier potionis ⟨ad *?*⟩ -um (-sum *var. l.*) accipiat. BONIF. (?) serm. 15,1 (PL 89,870B) *opera diaboli* sunt ... -um facere. 2 *partus intempestivus – Früh-, Fehlgeburt:* ALBERT. M. animal. 1,394 *embriones* per -um eiciuntur. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 9,19/23 p. 211,37. 10,5 p. 217,38. 3 *fetus (immaturus) – (unreife) Frucht:* ODO MAGD. herb. 574.1849 *helleborus niger* depellit -um *(cf. Diosc. lat. 4 p. 74,20).*

abque *v.* absque.

abra, -ae *f.* (ἄβρα) *ancilla – Magd* (GLOSS. III 184,26 St.-S. -a kamerwib): DONIZO Mathild. 1,213 reginam ... simul eius et -am (gloss.: ancillam) ... Canossa tenet.

abrado, -rasi, -rasum, -ere. 1 *corpor.:* A *strictius:* 1 *radendo auferre, eradere – abkratzen, abschaben, ausradieren:* IOH. METT. Ioh. 116 *Widonem* -i aliumque pro eo

[Baader]

asscribi (*cf.* CHART. Turic. app. 1248[a] p. 86,12). BERNH. CONST. damn. 43 non -ant pronomen 'suos'. THEOPH. sched. 3,68 aurum a cupro. HILDEG. phys. 7,2 de osse gibbi *cameli* ... in aquam -et id est schabe. BRUNUS LONG. chirurg. 1,15 p. 113[E] *fistula* -atur. ALBERT. M. animal. 14,20 pellem de brachiis. *al. per imag. et compar.:* ALBERT. M. euch. 3,1,9,1 p. 276[a],7 nutrimentum ... per alterationes ... a membris -itur et separatur. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 10,5 p. 217,29 -untur per choleram tamquam per rasorium cottilidones. *al.* **2** *tondere, metere – abscheren, rasieren, abmähen:* WALTHARIUS 972 crines. TRACT. de chirurg. 1048 pilis -sis cum rasorio. CHART. Wirt. III 872 p. 369,21 *pratum* -itur. *per compar.:* WILBR. OLD. peregr. 2,6,15 ut ... tectum ad dispositionem et formam clericalis corone sit -sum. **B** *latius:* **1** *necare – töten:* CHRON. Albr. a. 881 multitudinem *Danorum.* **2** *eripere – rauben:* ANNAL. Weiss. a. 1066 omne quod de sanctorum domibus -ere potuit. TRANSL. Dion. Ratisb. prol. p. 355[b],55 quibus regnis sanctissima praeda Gallia -i potuerit. FRUTOLF. chron. a. 1079 spolia. LAND. MEDIOL. hist. I 2,23 p. 60,36 ab *custodibus episcopum.* **3** *privare – berauben:* EPIST. Mog. 46 p. 394,15 ut omnibus rebus suis eum *(episcopum)* -serit. CHRON. Albr. a. 880 -entes cedibus et incendiis habitatores cum habitaculis. **4** *corradere – zusammenkratzen:* CHRON. Andag. 49 p. 121,1 -so ... argento.

II *spirit. i. q. abolere, tollere – entfernen, aufheben:* LEG. Wisig. 6,5,13 p. 279,11 invenimus hanc *(legem)* iustissime editam, iniuste -sam. WALAHFR. carm. 5,45,12 disciplina tibi nativum ... -sit Scottum. WALTHARIUS 1259 mente fidem. HERBORD. Ott. 2,33 genus sortium ... penitus -sit *episcopus.*

adi. **abrasus**, -a, -um. **1** *radendo ablatus, erasus – abgekratzt, abgeschabt, ausradiert:* TRACT. de chirurg. 1060 sagimen. CHART. Heist. 149 p. 232,35 (a. 1260) privilegium domini pape non -um, non cancellatum, non abolitum (*cf. p. 35,42*). **2** *tonsus – geschoren:* IULIAN. TOLET. Wamb. 30 barbis. THIETM. chron. 6,25 crine. EKKEH. IV. pict. Mog. 553 -a manus Antiochi. OTTO FRISING. chron. 2,39 capitibus.

subst. **abrasus**, -i *m. qui erasus est – ein Ausradierter:* CHART. Turic. app. 1248[a] p. 86,12sq. (a. 1264) nominatus eidem -o proximus in ordine ... locum -i tenebit.

abrasio, -onis *f.* **1** *actio radendo auferendi – das Abkratzen, Abschaben:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,17 p. 115[D] -o *ossis.* CHART. Friburg. 137 (epist. papae) eruginis. THEOD. CERV. chirurg. 3,50 p. 176[A] *impetigo* indiget sanguisugis, fricatione et -e. **2** *actio tondendi – das Abscheren:* MAURUS urin. II p. 33,31 capitis. **3** *segmen – Schnitzel:* HARIULF. chron. 3,1 p. 83,18 inventae sunt capillorum et barbae -es. **4** *ablatio – Wegnahme:* CHART. Steph. Wirz. 79 p. 90,27 (s. XIII.[in.]) predium ... nec aliqua venditione aut -e ab ecclesia umquam alienari licere. *Baader*

***abren** *v.* *atherinos.

abrenuntiatio (-nci-, -cio), -onis *f. script.* -ncci-: CHART. Westph. IV 1078. *form.* ? abrenuntio: *p. 40,2.*

1 *renuntiatio, abiectio – Entsagung, Aufgabe, Verzicht:* **a** *de rebus theol.:* VITAE patr. Iur. 1,9 p. 136,10 virginum. AGIUS vita Hath. 7 seculi. CARM. Cantabr. 30[a],2[b],11 *(de apostasia)* fit discussio de fidei Christi ac baptismi repudio iubeturque ... -is manuscriptum efficere. OTTO FRISING. chron. 2,34 p. 108,1 contemptus presentium, -o parentum, possessionum ac postremo sui ipsius abnegatio; quam trinam -em in scriptura sacra ... invenimus. ALEX. MIN. apoc. 10 p. 168,31 terrenarum rerum. *al.* *de voto baptismali i. q. abdicatio – Absage:* CAPIT. reg. Franc. 125 de -e Satanae. CONC. Karol. 50,10 -es, quas in diabolum suaque opera ... fecerunt. ALBERT. M. eccl. hier. 2,9 p. 544[a],2 '-e (*PG 3,401*[B] ἀπόσει) manuum', id est extensione, quae -em significat. *al.* **b** *de dignitate:* NICOL. I. epist. 120,2 episcopatus -e. ANNAL. Hild. a. 1039 p. 43,29 episcopus *abbatissam* ... ab eadem dignitate sub -e publica desistere fecit. **c** *iur. i. q. cessio, resignatio – Entäußerung, Auflassung:* TRAD. Teg. 5[b] (a. 1003/13) -is ... testes. DIPL. Heinr. IV. 7 nummum -is accepit *(cf. Heusler, Privatrecht. I. 1885. p. 80sqq.).* TRAD. Brixin. 285 inquisitionis -em ... confirmavit. CHART. episc. Hild. I 373 p. 358,40 forwercum ... cum sui iuris abrenuntione resignaverant. TRAD. Salisb. II 285 -cionem, que vulgo dicitur uurziht, totalem et voluntariam in ipsam aquam fecerunt. CHART. Rhen. med. III 250 de *allodio* ... -em et warandiam prestare. CHART. ord. Teut. (Hass.) 323 p. 244,23 recognitionis, -is et resignationis evidentiam. *saepe.* *latius fere i. q. declaratio cessionis – etwa 'Verzichtserklärung':* TRAD. Salisb. II 174 per manum plebani ... predium et -em delegavit ad altare.

2 *abnegatio, denuntiatio – Aufkündigung, Absage:* BRUNO MAGD. bell. 65 p. 57,15 litteras ... -is mortis timore scripserunt. CHART. Sangall. A 873 p. 88,29 sine -ciatione iusta unius diei et noctis spacium continente.

3 *reprobatio – Verwerfung:* ANSELM. Bis. rhet. 4 p. 170,11 est tibi ... desperatio, omnibus christianis -ciacio.

***abrenuntiatorius**, -a, -um. **1** *ad renuntiationem pertinens – zur Verzichtserklärung gehörig:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 281,20 solita legis Alemannicae -a testificatione. **2** *abnegationem continens – eine Absage enthaltend, Absage-:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 282,28 litteras -as ... direxit.

1. abrenuntio (-cio), -avi, -atum, -are. *script.:* ob-: *l. 46.* arr-: CHART. Helv. arb. 97 p. 156,21. -nct-: *l. 56.* -ncci-: CHART. Westph. IV 1078. *signif.:* HRABAN. ord. 11 (PL 112,1172[B]) -are ... poni solet pro eo quod est spernere, reiicere, contradicere.

1 *renuntiare, abicere, respuere – ab-, ent-, widersagen, verzichten:* **a** *theol. (in baptismate, conversione, de voto monachali sim.): c. dat.:* VITA Elig. app. 2,2 diabolo et omnibus pompis et operibus eius. CAPIT. reg. Franc. 33,17 mundo et concupiscentiis. HROTSV. Pafn. 5,1 amasionibus publice -vi. DIPL. Heinr. II. 301 p. 374,32 monachorum seculo -ciantium. HEINR. LETT. chron. 11,6 p. 54,8 -ate ydolatrie. *al. v. et l. 38.* *c. acc.:* VITA Liutb. 19 terrenis facultatibus -tis. REGINO chron. a. 868 p. 95,26 -tis ... gentilium superstitionibus. DIPL. Otton. I. 199 prospera huius mundi. BRUNO QUERF. Adalb. A 25[med.] mortiferas vias (mortiferis viis 2). EPIST. Meginh. 41 p. 245,17 *(de simonia)* -ta peste. *al.* *absol.:* HINCM. Remig. 10 p. 290,13 infirmum, qui ante -verat. **b** *de dignitate, officio:* VITA Heinr. IV. 10 p. 35,13 -ta imperiali dignitate privatus discessit. HEINR. LETT. chron. 25,2 p. 178,33 miles ... -cians ... regalem advocaciam. **c** *iur. i. q. cedere, resignare – aufgeben, sich entäußern, auflassen:* *c. dat.:* THANGM. Bernw. 43 p. 777,41 iuri et repetitioni ... loci (CHART. Rhen. med. III 12 p. 18,25 ob-ciaverunt omni i. CHART. ord. Teut. [Hass.] 105 -arunt liberaliter et libenter omni i. ... manibus extensis et coadunatis, iactu quoque calami et omnibus intersignis). TRAD. Salisb. II 146 predio in manum decani. CHART. Babenb. 157 p. 203,19 liti totaliter per exfestucationem. CHART. ord. Teut. (Thur.) 15 articulis a sede apostolica sibi indultis. *saepe.* *c. acc.:* CHART. Babenb. 12 p. 17,7 contentionem. TRAD. Ratisb. 1018 inpeticionem. *c. abl.:* CHART. Mog. A 341 p. 237,21 comite ... et uxore ... omni proprietate ... manu et stipula -antibus. *absol.:* CHART. scrin. Col. A I p. 255,37 -nctiaverunt festuca et manu. CHART. Mog. B 91 p. 95,15 resignabant -ando et exfestucando. *refl. c. dat. vel gen.:* TRAD. Ratisb. 67 (a. 863/85) portioni. CHART. Austr. sup. II 51 p. 69,17 huius scahhi. p. 69,25 -vit se comes ... contra episcopum ... illius silvę.

2 **a** *abnuere – ablehnen:* ALTPR. Liutg. 1,6 aviam gentilem ... -ciantem omnino fidei catholicae. DIPL. Heinr. III. 85 petitionibus. **b** *abnegare, abdicare – absagen, aufkündigen:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 282,27 Gregorio oboedientiam abnegare eique palam ... -are coegerat. COD. Udalr. 63 p. 132,5 -vi sedenti in sede apostolica. COSMAS chron. 1,19 p. 39,7 tibi -amus. *al.*

3 *abiudicare – absprechen:* EPIST. Heinr. IV. 11 p. 15,1 tibi papatus ius ... -o.

subst. **abrenuntians**, -antis *m. qui saeculo abrenuntiat, monachus – ein der Welt Entsagender, Mönch:* VITAE patr. Iur. 3,8 p. 157,8 non inligari dignitate, quam -es ac remotos

[Pape]

minime convenit adfectare. 3,23 p. 164,31 -um (-ium *var. l.*) exordia primitus intimamus. *Pape*

2. abrenuntio, -onis *v.* abrenuntiatio.

***abrepo**, -ere. *discedere – vergehen:* VITA Wirnt. 9 p. 1132,30 dolor more formicarum discurrentium cepit -ere.

***abreputo**, -are. *negare – in Abrede stellen:* ACTA imp. Böhmer 1067 p. 763,37 (c. 1215) *Romanus pontifex* non -at nos esse fratrem gigantum.

abrevio *sim. v.* abbrevio.

abripio, -ripui, -reptum, -ere. **1** *raptim abducere, auferre – weg-, fortreißen:* OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,3 fluminis ictu -i. *in imag. et translate:* EPIST. Aldh. 7 p. 495,11 -to propere spissae stoliditatis velamine. WILLIR. carm. 16,3 cum tua diversum mens -atur in estum. VITA Serv. 13 p. 55,4 erroris tempestate -ti. **2** *rapere – rauben:* TRAD. Ratisb. 19 p. 23,34 (a. 822) quod . . . fuit iniuste -tum de potestate sancti Emmerammi. LEO MARS. chron. 1,7 p. 584,21 latrunculi super eum irruentes conabantur de ovibus . . . violenter -ere. GESTA Trud. cont. II 4,23 unici enim fratris sui sponsam contra ius fasque -uit.

abrizum *v.* obryzum.

abrodo, -rosum, -ere. **1** *proprie i. q. depasci, abradere – abnagen, abzwacken:* LAND. MEDIOL. hist. I 2,2 p. 46,38 carnibus -sis, ossibus tantum apparentibus invenerunt *regem.* TRAD. Weiss. app. II 7 p. 328,35 nichil . . . de ipsis carnibus . . . dematur vel -atur. *in imag.:* BERTH. RATISB. serm. 15 p. 78,47 verendum est . . ., ne undique lambentibus, immo -entibus vitiis virtus . . . elangueat. **2** *translate i. q. dubitare, detrectare – anzweifeln, beeinträchtigen:* COD. Udalr. 98,8 qui res -it, Ruzeline, Boetius odit. *Payr*

abrogatio, -onis *f.* *abolitio – Aufhebung, Abschaffung:* EPIST. Ratisb. 9 p. 317,25 lex . . . sine omnium -e in irritum lapsa est.

abrogo, -avi, -atum, -are. **1** *irritum facere, abolere, tollere – für ungültig erklären, aufheben, beseitigen:* **a** *de legibus, institutis sim.:* LEG. Wisig. 10,2,5 -ta legis illius sententia (ACTA imp. Winkelm. I 322. *cf.* LUDOLF. summ. 2,1 p. 365,20 leges dictaminis). BERNOLD. CONST. (?) libell. app. p. 161,37 *ecclesiasticam* potestatem. CHART. Sangall. A 865 p. 78,32 ut . . . hec nullius temeritate valeant -ari. *al.* **b** *de variis rebus improbandis:* LEG. Wisig. 3,5,7 facinus detestande libidinis. suppl. 3 p. 482,39 Iudaeorum . . . perfidiam. EPIST. Ratisb. app. 7 p. 382,8 quod temulenta insania irrogat, sana ratio -et. *al.* **2** *auferre, detrahere – wegnehmen, entziehen:* PETR. CAS. (?) chron. 4,111 p. 825,55 ut dignitas Casinensi ecclesiae -etur. p. 826,9 michi -atur imperium. RAHEW. gest. 4,5 p. 238,6 licentiam . . . diu -tam . . . revocasti. **3** *dimittere – aufgeben:* MIRAC. Bav. 1,2 omnibus -tis facultatibus . . . praedia . . . tradidit. **4** *renuere – ablehnen:* HROTSV. Abr. 3,17 quid fiet, si carnium esus . . . apponetur? :: haut -bo. 9,2 haut -vit subire. **5** *officio liberare, (ex)solvere – vom Amt befreien, entbinden:* VITA Adalb. Wirz. I 10 p. 133,14 *abbas* obtinuit . . ., ut ipse -retur et unus e fratribus . . . subrogaretur.

adi. **abrogans** aotmot humilis GLOSS. I 2,12 St.-S. *(cf. Isid. diff. 1,3).* *Rudolph*

abrotaninus, -a, -um. *ex abrotono confectus – Eberreis- (cf. Diosc. lat. 1 p. 76b,14sqq.):* ANTIDOT. Sangall. p. 98,6 oleo abrantino. DYASC. p. 135b oleum -um.

***abrotanoleon.** *oleum abrotono confectum – Eberreisöl:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 363,26 -on epithimatum rigorem febris aufert.

abrotanum, -i *n.* (ἀβρότονον) *script.:* ap-: *p. 42,1 et al. in codd. s. IX./X.* -thanum: GLOSS. III 51,63 St.-S. abortanum: GLOSS. IV 361,18 St.-S. *form.* -us: GLOSS. III 387,27 St.-S. *v. et l. 70.*

1 a *herba q. d. camphorata – Eberreis (Artemisia abrotanum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 412sqq.):* GLOSS. III 323,27 St.-S. -um stabecrut. 477,31 -um s<t>abwrz. 478,16 -us garthagen. 492,13 -um scozwrz. 523,16 -um ebreyze bose dreuno eberwrc. 547,5 -um eberezze eberiche abruten oder gertel. ANTIDOT. Sangall. p. 98,7 mittis -is folia. ANTIDOT. Augiens. p. 55,10 aprotanu siccu. ANTIDOT. Cantabr. p. 167,26 -um viride pastellum. CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant: . . . -um (128,37). WALAHFR. hort. 91 -i (gloss.: kartuvrci) . . . pubentis frutices. WILH. HIRS. const. 1,12 p. 945A pro signo -i, quod alio nomine stabiwurtz appellatur. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380B -um . . . herba est, quae in productione florum colligi debet, flores et folia abiectis stipitibus in medicinis ponimus. GLOSS. Salern. p. 5a,28 camphorata -um. ALPHITA I p. 272,4 -um, cum simpliciter ponitur, de domestico intelligitur. ALPHITA II p. 1,5 -um linerinum, gallice averoyne, anglice southerneuuode. ALBERT. M. veget. 6,280 -um est herba divaricata *eqs. al. v. et* *abruta. **b** *abusive: herba q. d. elleborus niger – schwarze Nieswurz (Helleborus niger L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 270):* GLOSS. II 337,41 St.-S. sitteruvrz. *herba q. d. verbascum – Königskerze (Verbascum thapsus L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 288):* GLOSS. IV 368,22 St.-S. wullin.

2 *herba q. d. sichen armenicus – Feldbeifuß (Artemisia campestris L., cf. Hegi, Flora. VI. p. 666sqq.):* TRACT. de aegr. cur. p. 129,41 -i agrestis . . . manipulum I (ROGER. SALERN. chirurg. 1,456 -o agresti sive domestico. 924). ALPHITA I p. 272,5 -um agreste sichen armenicus. *Baader*

abrumpo, -rupi, -ruptum, -ere. *script.:* arr-: CARM. var. III 79,1. VITA Odil. 11 (MGScript. XXV p. 184,30). CHART. Lub. I 221 p. 202,31. *al. v. et. l. 68.* abrut-: *l. 70. adde:* FLOD. annal. a. 924 p. 22,15 *(var. l.).* adr-: *l. 42. nota:* GLOSS. I 193,14 St.-S. arubtis *(cod. γ).* *form.* -rupui: *l. 40.*

1 *proprie:* **a** *avellere, abripere – losreißen, (her)abreißen:* PAUL. FULD. Erh. 2,3 p. 17,5 linteamen . . . neglegenter -bant. HELM. chron. 32 p. 62,8 ei . . . coronam de capite -erunt. CHRON. reg. cont. I a. 1188 p. 140,22 -tis crucibus. ALBERT. M. animal. 9,47 *partus* innaturaliter ab utero -itur. *latiore sensu vel in imag.:* FLOD. hist. 4,9 coepit caligo albuginis ab oculis . . . -i. HROTSV. lib. 2 praef. 2,9 floccos de panniculis a veste philosophiae -tis evellere. *refl. cum sensu effugiendi:* EPIST. Meginh. 22 p. 217,15 absolve te, sin minus, -e te. GESTA Ern. duc. I p. 14,27 si se hinc celerius non -uisset. **b** *dirumpere, perrumpere – zerreißen, durchbrechen:* URSO gloss. 60 p. 98,27 frigiditas . . . extendendo venas adrumpit. CHART. Naumb. 416 subita inundatio vel glacici inportunitas clausuram potest -ere.

2 *translate:* **a** *finire – abbrechen, (be)enden:* DIPL. Ludow. Germ. 69 p. 98,30 dissensionem poenitus -endam. HEIRIC. Germ. I 5,347 vitam. EPIST. Meginh. 32 p. 231,3 felicis propositi cursum. VITA Heinr. IV. 1 p. 13,3 stilum. GESTA Vird. cont. II 3 p. 517,34 ut . . . mundane conversationis illecebras et omnes seculi pompas -ret. *al.* **b** *frangere, violare – brechen, verletzen:* RICHER. REM. hist. 1,4med. fidem penitus -unt. LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 300,16 ut . . . fedus -ret *rex.* **c** *separare, privare – trennen, berauben:* AMALAR. off. 3,29,7 orat . . . ecclesia . . ., ne -atur . . . a spe caelestium gaudiorum. EPIST. Wibald. 328 p. 458,13 sese a conexione et subiectione. LIGURINUS 7,47 urbes . . . nostro . . . -ere regno. **d** *seducere – irreführen:* RAHEW. gest. 3 prol. p. 163,13 in his, quae audivi, non passim quorumlibet relatorum rumusculis sum me perpessus -i.

adi. **abruptus**, -a, -um. **1** *praecisus, praeceps – schroff, abschüssig:* WALAHFR. imag. Tetr. 12 -i montis iuga. EGBERT. fec. rat. 1,198 quo magis -us gradus, hinc gravior quoque casus. *al.* **2** *hirsutus – zerrauft:* HIST. Foss. (MGScript. IX p. 371,38) crinibus -is.

subst. **abruptum**, -i *n.* *locus praeruptus, praeceps – abschüssige Stelle, Abgrund:* HUGEB. Willib. 3 p. 91,23 per concava vallium, per -a montium *(cf. Greg. M. dial. 2,1,20).* *in imag.:* MIRAC. Germ. 2 (MGScript. XV p. 10,23) cum . . . per -a (arr- *cod.*) carnalium desideriorum precipites . . . incederent. CHART. Wirt. VI 1649 p. 49,13 per illecebras seculi et mundorum abruta vagantur. *c. praep. (pro adv.)* ex -o *i. q. repente, ex improviso – unvermittelt, unerwartet:* COD. Lauresh. 123c p. 392,23 ut Corbeiensem ecclesiam ex -o

[Payr]

vacantem invaderet. CAES. HEIST. Engelb. 2,11 p. 270,16 hiis autem quasi ex -o insertis ad historiam revertendum est. CHART. Rhen. inf. II 516 ex -o vel ex intervallo. *al.*

abruo *v.* obruo.

abruptio, -onis *f.* *avulsio, diruptio – das Losreißen, Durchreißen, Zerreißen:* PASS. Trudp. 7 fame macieque atque -e omnium indumentorum confecti. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 187,23 si palpebrarum foramina ... non sint ... corrosa in tantum, quod non possit timeri de -e foraminum. ALBERT. M. animal. 9,47 in -e *natorum in quarto mense.* *Payr*

***abruta.** (*theod. vet.* abruten) *herba q. d. camphorata – Eberreis:* CHIRURG. Sudhoff 2 p. 434 de -a dimidium quadrantem. *v. et* abrotanum. *Baader*

abrutus *v.* abrumpo.

abs *v.* 2. a.

***absacitus,** -a, -um. (ab *et* *sacio, *sa(i)sio) *possessione exutus, vacuus (cessione vel resignatione facta) – des Besitzes entsetzt, ledig (durch Verzicht, Auflassung; cf. Dt. Rechtswb. s. v.* absacio)*:* TRAD. Frising. 401[a] (a. 818) reddidit ipsam ecclesiam ..., missum episcopi vestivit ... et se ipsum in evum -um fecit. 435[c] se ipsum -um tribus diebus et tribus noctibus exhibebit. CHART. Ital. Ficker 34 p. 50,32 legitimam facio traditionem et vestituram ... et me exinde foris expulli, warpivi et absasito feci (CHART. Carniol. I 67 p. 74,35 nos ... absasno [*sic?*] fecimus). 37 p. 55,37 se ... aversus eumdem ... awarpivit et apsoxito fecit.

***absarius,** -i *m.* (*absus) *cultor terrae absae, i. e. ad tempus incultae – Bebauer pfleglosen, d. h. zeitweilig brachliegenden Landes:* CONST. I 447,13 (spur. c. 1160) mansionarius V solidos, -us XXX denarios, bunuarius XV, quorumlibet larum possessores VI suppleant. *Heßler*

***absasitus, *absasno** *v.* *absacitus.

***abscario** *v.* *hovescario.

abscedo, -cessi, -cessum, -ere. *script.:* abc-: THIETM. chron. 2,32. 6,69. VITA Greg. Porc. I 11. *v. et l. 43.* acc-: MARIAN. chron. a. Chr. 447. obs-: *l. 39.*

1 *proprie i. q. abire, recedere – weggehen, entweichen:* EPIST. Bonif. 112 p. 243,17 a conspectu ... Bonifatii nollens vellens tristis abscedebam (obs- 3). WETT. Gall. 6 pars ... *populi* irata et indignata cum furore -ssit. ANNAL. Xant. a. 832 fugiens -ssit. AGIUS vita Hath. 16 cum ... omnibus -entibus sola cum sola remansisset. VITA Corb. 37 spiritus ab eo inmundus abcessit. FROUM. carm. 20,28 e nostris -it finibus hostis. *al.* *in re iudiciaria:* LEG. Wisig. 2,2,2 contumeliose de iudicio proiectus -at. 9,1,9 securus ipse ... -at. *al.* *de morte:* WALAHFR. Wett. epil. 2,9 hunc ... -isse ... nosmet deflere necesse est. **2** *translate:* **a** *immunem operum evadere – ohne Dienstleistungen davonkommen:* LEX Alam. 17,2 si ... libera Alamanna servum ecclesiae nupserit et servitium opus ancillae contradixerit, -at. **b** *deserere, deficere – untreu werden, abfallen:* FORM. Wisig. 37 si ... huius precariae meae textum -ero. WALAHFR. Wett. 638 licet a domino ... -at genus humanum. **c** *?desinere – ?ablassen:* CARM. de bello Saxon. 1,179 -unt aliis quoque castris obsidiones.

***ab(s)cendo,** -ere. *descendere – herabsteigen:* FRUTOLF. brev. 13 p. 97 prima ... chorda, ut a gravibus abcendamus, ... proslambanomenos ... vocatur.

? ***abscerno,** -ere. *internoscere – unterscheiden:* BENVEN. GRAPF. ocul. A p. 28[a],39 non potest abscernere (dis- B) unam rem ab alia.

***abscessio,** -onis *f.* **1** *abitus, fuga – Fortgang, Flucht:* BEDA hist. eccl. 4,12 p. 229,22 post tres -is Uilfridi annos. RATHER. conf. 23 p. 414[A] si ... morte praeventus aut -e fuero. ALBERT. AQUENS. hist. 2,36 p. 327[d] percepta eius -e. **2** *amissio – Verlust:* ANTIDOT. Berol. 2 p. 67,43 voces -es (*i.* -is) reformat *antidotum.*

abscessus, -us *m.* *script.* abc-: BRUNO QUERF. Adalb. A 15. *v. et p. 44,4.9.* **1** *proprie i. q. abitus, decessus – Weg-, Fortgang:* BEDA hist. eccl. 3,7 p. 141,5 post -um eius a Britannia. CHART. cell. Paulin. 83 p. 95,26 securior -us. *al.* *de facultate abeundi:* CHART. Austr. sup. II 114 p. 172,3 pontem et eiusdem transitum, accessum et -um. *mors – Tod:* ARBEO Corb. 35 tanti pontificis lamentabantur -um. HROTSV. gest. 401 *regina* imperio genti faciens famulanti tristitiam ... eius in -u. *al.* *absentia – Abwesenheit:* THIETM. chron. 4,7 longo tristis ... abcessu. **2** *translate:* **a** *exitus, finis – Ausgang, Ende:* PASS. Praeiecti II 8 digna confusio cum suis auctoribus ad propria petivit -um. **b** *alienatio – Verirrung:* GISLEB. ELN. inc. 3,158 occidis -u mentis. **c** *secessus – Abgeschiedenheit:* HILDEG. scivias 1,2 p. 397[B] non ... ita ut in abcessu templi mei se arceat, sed fideli permissione ipsum ... ingrediatur.

abscido, -cidi, -cisum, -ere. *script.:* -ced-: *l. 27.* asc-: CHRON. Salern. 11 p. 15,31. abc-: LEX Baiuv. 4,11 (*var. l.*) *v. et l. 24.* *form.:* *perf.* -cis(i): LEX Alam. 57,22 -serit (*cod. 1*). *v. et l. 18.* *?depon.:* ARBEO Emm. 17 qui eius membra ... -rentur.

I *strictius i. q. amputare, desecare, avellere – abhauen, abschneiden, abreißen:* VITA Gertr. A 2 p. 456,14 capillos ... ad instar coronae -sit. LEX Alam. 57,58 genetalia. LEX Baiuv. 6,7 digitos. BONIF. epist. 73 p. 150,17 vestimenta eius -entes iuxta cingulum. TRAD. Frising. 520 -so proprie arboris ramo ... tradidit. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,57 -sura putrem ... chyrurgia carnem. DIPL. Otton. III. 278 p. 703,15 signum sanctę crucis in ea *(charta)* -endo. THIETM. chron. 8,2 abcisis dentibus graviter punitur. TRACT. de chirurg. 753 locus ... egritudinis ut cancer -atur. *al.* *in imag. et alleg.:* ARBEO Emm. 7 vitia sacacae sermone radicitus ex corpore abscedebat. WALAHFR. Wett. 701 vitii ... radicibus omnis -sis (-ssis *var. l.*). HRABAN. univ. 18,5 p. 502[D] aurem -sam habet, qui obedientiam ... non exhibet ..., linguam -sam habet *eqs.* RUOTG. Brun. 21 p. 22,31 ut vestium superfluitas, morum inequalitas ... spirituali circumcisione -retur. *al.*

II *latius i. q. separare, removere, demere – trennen, entfernen, wegnehmen:* **A** *gener.:* ALDH. virg. I 21 maritali complexu -so. CAPIT. reg. Franc. 22 praef. errata corrigere, superflua -ere (DIPL. Heinr. II. 371). WALTHARIUS 1260 hoc -e nefas. WILH. HIRS. mus. 21 p. 56 a fine ... diapente cum tono -ens. DIPL. Loth. III. 37 ne ... iusticiam ... vetustas a memoria hominum -at. SUMMA dict. Saxon. 11,51 p. 304,20 defectum ... amputamus et -imus. *al.* **B** *spec.:* **1** *alienare – entziehen:* ANNALISTA Saxo a. 907 p. 592,9 predium ... -ere conati sunt. **2** *levare – erlassen:* DIPL. Otton. I. 348 p. 475,2 publicam functionem a castellis ... -imus ac removemus. **3** *excludere, excommunicare – ausschließen, ausstoßen:* CAPIT. reg. Franc. 248,6 si quis insanus ... regem a recto proposito pervertere temptaverit ..., -endus proiciendusque ab eo est. ERMENR. ad Grim. 5 p. 540,15 a communione. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 252,4 de corpore sanctae aecclesiae. **4** *interrumpere – unterbrechen:* ALBERT. M. animal. 5,42 sanguis ... columbae -it fluxum sanguinis narium. 10,34 -itur menstruum. **5** *detrahere – abziehen:* WANDALB. hor. 14 duobus -sis *pedibus.* *geom.:* Ps. BOETH. geom. p. 380,6 a maiore minori aequam rectam lineam -ere.

adi. **abscisus,** -a, -um. *obtusus – abgestumpft:* ALBERT. M. animal. 1,285 ex parte ..., qua diriguntur ad rascetam, sunt grossiores istae harundines parum et quasi -ae et planatae.

adv. **abscise.** *astricte – bündig:* CHART. Westph. III 1015 (a. 1277) omni impetitioni ... pure et -e renunciantes.

***abscindibilis,** -e. *lacerabilis – zerreißbar:* ALBERT. M. animal. 12,153 ut non sit corpus *animalis anulosi* de facili -e.

abscindo, -scidi, -scissum, -ere. **1** *strictius i. q. avellere, desecare – abreißen, wegschneiden:* LEX Frision. 22,27 si manus ... -ssa fuerit. *al.* CONC. Karol. app. 9 p. 849,19 que ... medicamine sanari non possunt, ferro -i necesse est. ADALB. MAGD. chron. a. 964 p. 174,27 pontificale pallium. ALBERT. M. veget. 2,36 quod medulla *arboris* sit -ssa. *al.* **2** *latius:* **a** *findere – spalten:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106[H] ut vulneris concavitas integre -atur. **b** *excludere – ausschließen:* CHART. Mulh. Thur. 131 (a. 1255) quod ... a nostra civitate ... sit eliminatus in perpetuum et -ssus. **c** *in-*

terrumpere – unterbrechen: ALBERT. M. animal. 9,48 alia ..., quae concludunt matricem aut -unt menstruum. **d** *violare – verletzen:* WALTHARIUS 1267 tute fidem -eras.

adi. **abscissus**, -a, -um. *truncus – abgeschnitten:* ALBERT. M. veget. 6,284 pyramis -a.

abscinthium *v.* absinthium. **abscis** *v.* absis.

abscisio, -onis *f. script.* abc-: *l. 11.20.* **1** *strictius i. q. amputatio, detruncatio – das Abschneiden, Abschlagen:* LEX Ribv. 5,1 capit. (A 6.7) de -e auriculae. LEX Baiuv. 5,7 capit. (Mg. Mt) de digitorum -bus. THIETM. chron. 1,7 comitem ... capitis abc-e devicit. CHART. archiep. Magd. 193 p. 250,26 membrorum. ALBERT. M. veget. 6,231 lignum *terebinthi* ... post -em *gummae* rubescit. animal. 12,219 quoniam serratilitas *dentium* impediret -em *herbarum. al. in imag. (de excommunicatione):* EPIST. Hann. 30 ut Romę ecclesia ... utatur in illum gladio -is. EKKEH. URAUG. chron. a. 1106 p. 240,41 quae insanabilia videbantur, anathematis -e truncaverit. CHART. Sangall. B 459 p. 333,10 (epist. papae) per -is ferrum. **2** *latius:* **a** *abbecatio – das Abpicken:* ALBERT. M. animal. 8,82 avis ... de abc-e arborum vivens. **b** *intermissio – das Ausbleiben:* ALBERT. M. animal. 10,34 *caro* facit -em menstruorum. **c** *ablatio – Entzug:* TRAD. Gottwic. 7 p. 156,1 (a. 1072/91) ne quam de -e sibi subiacentis parrochie penuria(m) sufferrent. **d** *damnum – Verlust:* HILDEG. scivias 3,12 p. 727A omnes homines ... sine ulla contractione et -e membrorum ... resurgunt. **3** *meton. i. q. portio obtusa – abgestumpfter Teil:* ALBERT. M. animal. 13,12 -o autem circuli est superficies *epiglottidis*, quae tangit ysophagum.

***abscisiuncula**, -ae *f. segmen – Schnitzel, Rest:* LAMB. ARD. hist. 117 quaedam -e capillorum et vestimentorum beate Marie virginis *eqs.*

***abscisor**, -oris *m. qui amputat – einer der abschneidet:* CHRON. Pol. 2,25 *manum* amissam statim viriliter -em interimens vindicavit.

abscissio, -onis *f.* **1** *amputatio – das Abschneiden:* LEX Frision. add. 2,6 -o palmae. CONSTANT. AFRIC. theor. 6,4 p. 26b' digiti. **2** *per partes explicatio – eine stückweise zergliedernde Exegese:* HILDEG. epist. I 29 p. 190A sed tantum scio in simplicitate legere, non in -e textus, quia homo sum indoctus. **3** *pars desecta – abgeschnittenes Stück:* WILH. HIRS. const. 1,98 p. 1032D duae retis -es, quibus utantur ad ablutionem scutellarum.

abscissura, -ae *f. amputatio – das Abschneiden:* LEX Baiuv. 6,7 capit. (ed. Her.) de digitum -e.

***abscondibilis**, -e. *qui abscondi potest – einer der verborgen werden kann:* CONR. MEND. Attal. p. 137,41 peste invisibili vel saltem -i.

abscondo, -condi, -conditum *vel* -consum, -ere. *script.:* asc-: CARM. de Bened. 471. CHRON. Salern. 41. ausc-: *l.* 66. abssc-: MARIAN. chron. a. Chr. 263 p. 518,33. h-: ANTIDOT. Glasg. p. 109,18. -cun-: AGNELL. lib. pont. 18 p. 387,15. *form.:* -ent *(ind. praes.):* AEDILV. carm. 20,17. *perf.* -cond(i) *semper in schedulis nostris contra doctrinam Prisciani (gramm. II 516,11).*

1 *corpor. i. q. occultare, contegere, removere – verbergen, verdecken, entfernen:* CARM. Aldh. 1,92 nubis nigerrima -unt polos pallia. LEX Baiuv. 19,3 si servus ... occisus fuerit et ita -sus, quod camurdrit dicunt. CONC. Karol. 16A,7 furtivam rem suscipere vel intra terminum -ere. DIPL. Conr. II. 173 laqueos tendere, pedicas -ere. ALBERT. M. animal. 1,43 *(medial.)* agrestia *animalia* ... die -untur propter timorem hominis. *al. reservare – beiseite legen:* VITA Mathild. II 24 p. 300,27 pallia, quae nostrae sepulturae iussimus -enda. *intrans. i. q. se occultare, interrumpi – sich verbergen, ausbleiben:* TRACT. de caus. mul. 44 menstrua auscondent. *cf.* GERH. AUGUST. Udalr. I 11 nullum -endi locum ab eo *(demonio)* invenire. **2** *spirit. i. q. celare, reticere – verheimlichen, verschweigen:* ARBEO Corb. 22 p. 213,10 facinus. HUGEB. Wynneb. 6 vir Dei ... abstinentiae tolerantiam clam in occulta cordis cogitatione -sam tenebat. LIUTG. Greg. 11 testimonia ... et signa claritatis. MAPPAE CLAVIC. 13capit. auri infectio ..., quam oportet -ere. *al.* se -ere *i. q. cavere – sich hüten:* ARBEO Emm. 11 se a pravorum exemplis minime -it.

adi. **absconditus, absconsus**, -a, -um. *occultus, secretus – verborgen, geheim:* ANTIDOT. Augiens. p. 45,12 facit *antidotum* ... ad -sas causas (*cf.* TRACT. de caus. mul. 37 cancrena -sa). LIUTG. Greg. 12 p. 77,4 per carisma -tum spiritus sancti. WALAHFR. Wett. epil. 2,20 deperit -sae *(i. defunctae, ut vid.)* sapientia mentis ab usu. *al. alch.* lapis -sus *(sc. philosophorum, substantiae mutandae capax):* GEBER. clar. 1,6 de lapide -so volumus dicere, quod nullo modo potest fieri ars ista sine isto lapide ...; accipe lapidem -sum, qui invenitur per totum mundum et cum isto poteris complere totam artem *eqs. (cf. notam ed.).*

subst. **1. absconditum, absconsum**, -i *n. occultatum, secretum – das Verborgene, Geheime:* CAPIT. reg. Franc. 62,26 ut in -to non fiant *traditiones.* HINCM. Remig. 16 p. 301,18 in cubiculi -so. ANNAL. Fuld. II a. 869 p. 69,5 -ta quaeque in silvis ... diripuit. *al.*

2. absconsa, -ae *f. lanterna caeca – Blendlaterne:* WILH. HIRS. const. 1,28 p. 960A frater ... -am illuminat. 1,36 p. 968D qui laternam ligneam, quam consuetudinaliter -am nominamus, circumfert. 2,55 p. 1124A. LIBER ordin. Rhenaug. p. 248,14 ut a claustrali priore cum -a totum claustrum possit circuiri. *al.*

adv. i. q. clam – heimlich: **1. abscondite:** PETR. CAS. (?) chron. 4,29 p. 774,47 papae Paschali nonnulli ... -e litteras dirigunt.

2. absconse: LEX Raet. Cur. 9,19,1 si raptor cum parentes puelle -e pagaverit. CONC. Karol. 35,31 publice et ... -e paenitere. VITA Bard. 9 p. 326,46 -e clamque venerat. *al.*

3. *absconsim: PAUL. FULD. Erh. 2,4 p. 19,18 ductrix ... et aperte et -im sanctorum ... corpora conquisivit.

absconsio, -onis *f.* **1** **a** *occultatio – das Verbergen:* EPIST. Mog. 22 p. 357,22 quiescentem me de subterranea talenti dominici -e cavillantur. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 31,28 -o loyri. *in imag.:* HILDEG. scivias 2,7 p. 558C serpens antiquus ... in pilis -um deceptionis ... abundat. **b** *latitatio – das Sichverbergen, Verborgensein:* ARNO REICHERSB. apol. p. 195,8 mutuae in alterutrum *(sc. dei in hominem et hominis in deum)* -is. ALBERT. M. summ. creat. II 1,10,5 p. 119a,31 *(de somno hibernali)* toto tempore -is. animal. 8,50 -es et proditiones *ericii* ex caverna. **2** *protectio – Geborgenheit:* NORB. IBURG. Benn. 28 p. 892,14 ut in eius *(tugurioli)* -e orationis instantia non interrumperetur a turbine et a pluvia. ALBERT. AQUENS. hist. 5,3 -e *silvae* protectus manus impiorum evasit. **3** *medic. i. q. cavatio – Aushöhlung:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 111F quod ... caro circundans sit ... non indurata, et nominatur *ulcus* -o vel caverna.

absconsor, -oris *m. occultator – einer der verbirgt:* HAIMIN. epist. (MGPoet. III p. 567,15) haec *pecunia* est etiam, quae -em suum poenis addicit. *Schetter*

absencium *sim. v.* 1. absinthium.

absens *v.* absum.

***absentaliter** *adv. in absentia – abwesend:* VITA Alcuini 20 p. 194,44 quosque praesentialiter non poteras, litteris -r *(sic ?)* erudiebas. *v. et* *absentialiter.

absentatio (-cio), -onis *f.* **1** *absentia – Abwesenheit, das Fernbleiben:* GREG. VII. registr. 1,51 -o tua indicium iniustitię tuę clarissimum tribuit. EPIST. Wibald. 313 p. 442,6 vestra interdum a nobis -o. OTTO SANBLAS. chron. 13 p. 15,11 *Alexandri papae* -cione concilio presidentes permoti. *al.* **2** *fuga – Flucht:* ACTA imp. Winkelm. I 931 (a. 1248) saluti proprie per -cionis subsidium providere.

***absentatus**, -us *m.* **1** *absentia – Abwesenheit:* RATHER. concl. 12 (PL 136,355B) ne quibus abesse trimestri saltem non est concessum canonice termino, eos -u decepisse arguar continuo. **2** *decessus – das Weggehen, Tod:* RATHER. phren. 10 p. 377A disparari inimicorum ab insectatu citato ipse putaveram -u. testam. 1 (PL 136,643A) de -u meo tristari.

[Ziltener]

absentia (-cia), -ae *f.* *script.* -scenc-: CHRON. Salern. 65 p. 63,17. **I** *strictius i. q. absentatio – Abwesenheit, das Fernbleiben:* **A** *gener.:* LEG. Wisig. cod. Eur. 275 p. 4,2 per -am aut per ignorantiam domini (*inde* LEX Baiuv. 12,4). ALDH. ad Acirc. 4 p. 75,6 perfectae caritatis praecordia interdum plus -a pulsat quam praesentia pascat. ALCUIN. epist. 176 p. 291,14 licet durissime passus essem praesentiam -ae et -am praesentiae (THANGM. Bernw. 51 p. 780,19 [chart.]). CAPIT. reg. Franc. 291 p. 385,10 precavendum ... *episcopis*, ne per eorum -am res militaris dispendium patiatur. DIPL. Loth. III. 121^{h} nostram magestatem ... eius *(Petri diaconi)* minime frui -a velle. OTTO FRISING. gest. 2,43 p. 151,24 imperium seditionibus motum ... -am sui sensit presulis. ANNAL. Prag. III a. 1251 p. 173,41 privatus est praebenda sua ... propter ... continuam -am chori. *saepe.* **B** *spec.:* **1** *in iudicio vel conventione:* LEG. Wisig. 6,5,14 accusatoris. CONC. Karol. app. 9^{A} p. 839,41 de sua -a vel contumacia iam convictum atque dampnatum. CHART. Bund. 227 pro concilii -cia. 466 p. 359,32 -am eius presentia divina implente et presentem propter contumaciam faciente. *al.* **2** *de clericis a parochia absentibus:* CAPIT. reg. Franc. 180 p. 373,2 quia -a episcopi plerumque fit calamitas plebis. CONC. Karol. 50^{D},29 p. 631,30 *sacerdotum. al.*

II *latius:* **A** *defectus – das Fehlen:* THEOD. AMORB. Mart. 25 expertus est ... soliti honoris effugacissimam -am. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,32 principum in Transalpinis manere assuetorum -a. ALBERT. M. meteor. 4,3,1 p. 774^{b}, 28 humidi. *fere i. q. obitus – etwa 'Tod':* THIETM. chron. 7,31 ut filius -am patris, sic flevit mortem tanti senioris. **B** *inanitas – Leere:* ARBEO Corb. 41 p. 229,12 nobis tante -ae sine lumine remanebat.

***absentialiter** *adv.* *in absentia – abwesend:* THIETM. chron. 4,71 quid vero -r fecerit, ignoras. EPIST. Worm. I 8 p. 25,4 vel presentialiter vel -r operam dedistis (ALBERT. M. meteor. 4,2,4 p. 752^{a},24). *v. et* *absentaliter.

absento, -avi, -atum, -are. *script.:* ass-: *l.* 65. -end(o): *l.* 58. **I** *absentem reddere, removere – fernhalten, entfernen:* **A** *auferre - wegnehmen:* CHRON. Salern. 54 p. 54,28 *lapidem ore* -verat. IOH. WIG. chron. a. 1134 (MGScript. XIII p. 133,29) vermis -atur. *pass. i. q. amitti – abhanden kommen, verlorengehen:* LEG. Lang. p. 129,2 quod ei monimen suum -tum fuisset. p. 508,1 -tam abet libertatem suam. **B** *amputare – abhauen:* RUD. TRUD. epist. (MGScript. X p. 331,22) percussoris illud *(caput)* -verat gladius. **C** *retinere et supprimere – unterschlagen, veruntreuen:* CHART. Naumb. 221 p. 203,1 (a. 1154) testamentum scienter excedere, -are, temerare. **D** *dimittere – aussenden:* VITA Landel. 8 (MGMer. VI p. 443,17) ut ... suos discipulos ... -are deberet, quatinus ... lucrum animarum ... augmentarent. **E** *arcere – fortweisen:* PETR. DAM. grat. 18 p. 44,25 nec mulierum a se contubernium ... voluit -are.

II *refl. i. q. longinquum se tenere, abscedere – sich fernhalten, sich entfernen:* **A** *gener.:* RHYTHM. 149,87 a cuius largitate positi nec longe -verunt se monachi. AIMOIN. carm. praef. (MGPoet. IV p. 138) me vestro amori ... ullo modo -are. GALB. Karol. 7$^{med.}$ quomodo a servitute et pertinentia comitis sese -ret et subterfugeret. CHART. Bund. 465 si se maliciose duxerit -endandum, quatinus ad eum vestra citatio ⟨non⟩ posit pervenire. ARNOLD. LUB. chron. 6,1 p. 213,17 negotiis. CHRON. Reinh. a. 1208 p. 575,25 -ante se anima invita separatur. *al.* *profugere – entfliehen:* GISLEB. MONT. chron. 67 p. 106,18 si quis autem super his maleficiis se -verit. CONST. II 425,4 si quis ... se -verit ..., quod homicidam abiurare noluerit. ACTA imp. Winkelm. I 846 cum ... accusatus ... assentaverit se de regno. **B** *spec.:* **1** *in iudicio vel conventione non adesse – vor Gericht oder bei einer Zusammenkunft nicht erscheinen:* WALTH. TER. Karol. 18 in causam vocati ... contumaciter ... se -are (CHART. Bund. 466 p. 358,20. Turic. 1079 p. 170,12. Bern. III 310). ARNOLD. LUB. chron. 7,10 p. 242,15 *(de electione)* non reclamando, sed elongando se -verunt. OTTO SANBLAS. chron. 13 p. 15,10 huic concilio. TRAD. Werd. 144 inter iurandum se -vit. *al.* **2** *de clericis i. q. a parochia abesse – seinem Kirchsprengel fernbleiben:* PETR. DAM. grat. 29 p. 58,28 ab aecclesiasticis se officiis diutius -are. CHART. Turic. 1526 p. 240,10sq. prebendarius ... nec -bit se absque licentia plebani ...; et si ... se -verit ultra formam iuris ..., prebenda sua ... est alteri conferenda.

III *medial. (vel intrans.) i. q. abesse, discedere – fern sein, sich entfernen:* CONC. Merov. 33,7 -ante episcopo. VITA Serv. 10 p. 35,17 ultro mortuus mundo et -tus est. ANNAL. Ianuens. IV p. 107,1 equitum personis -tis. *Ziltener*

absequium *v.* obsequium.

absictus. (ἄψυκτος) *gemma quaedam nigra – schwarzer Edelstein:* MARB. RED. lap. 52,1 -os nigri ... gemma coloris ... rubeis interlita venis (*cf.* ARNOLD. SAXO fin. 3,2 -us. ALBERT. M. miner. 2,2,1 p. 31^{a},19 absinthus).

absida *v.* absis.

absidatus, -a, -um. *semicirculatus – halbkreisförmig:* Ps. HELIOD. chirurg. 56 incisionum genera sunt multa: ... incisura -a, incisura in rotundo. 60 incisionem -am frontem *facimus.*

***absidicula**, -ae *f.* *conchula – Nische:* CHRON. Cosmae cont. II a. 1134 p. 158,12 atrium ... claustri per circuitum cum columpnellis et -is ... construxit.

***absidula**, -ae *f.* *conchula – Nische:* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 14 *sepulcrum* in quadam -a situm esse.

absidus *v.* absitus.

absilio, -ire. *desciscere – sich losmachen:* LIGURINUS 8,370 neve retractato Ligurum inconstantia pacto -at.

absimilis, -e. **1** *dissimilis – unähnlich:* PAUL. DIAC. Rom. 13,8 fuit ... Honorius moribus et religione patri ... non valde -is. CHART. march. Misn. III 146 p. 116,40 (epist. papae a. 1210) in ... alio casu non multum huic -i. **2** *ineptus – unpassend:* BERNO miss. 3 (PL 142,1061^{D}) non -e videtur, si quid de octavis pentecostes loquamur.

***absimilitudo**, -inis *f.* *dissimilitudo – Unähnlichkeit:* GUIDO ARET. form. 4 in eadem formula -o parvissima.

***absinthialis**, -e. *ad absinthium spectans – Wermut-:* CONR. EBERB. exord. 4,6 p. 1102^{B} Claram-Vallem, quae prius vallis absynthialis dicebatur *(cf. Wilh. vita Bern. PL 185,241^{C}).*

absinthiatus, -a, -um. *absinthio conditus – Wermut-:* NOTULAE Wilh. Cong. 611 vino absintiato. *neutr. pro subst. i. q. vinum absinthio conditum – Wermutwein:* FRAGM. mul. II 18 cum vino vel absenciato. DIAETA Theod. 281 -um stomacho utile est.

***absinthinus**, -a, -um. *ex absinthio confectus – Wermut-:* ANTIDOT. Glasg. p. 144,15 oleo absencinum.

1. absinthium, -i *n.* (ἀψίνθιον) *script.:* absc-: *p. 49,3.21* -synth-: *l. 61. p. 49.11.13.* -ti(um): *l. 62sq. 68. p. 49,7.14.20.23.* -chii: *p. 49,3. tantummodo in codd. fere s. VII./X. exstant hae scriptiones:* ha-: *l. 66. p. 49,15.* ase-: BOTAN. Sangall. 39 praef. ax-: ANTIDOT. Sangall. p. 82,22. p. 91,39. -en-: *l. 62sqq. p. 49,14sq.* -ci(um): *l. 66. p. 49,15* -tei: *l. 64.* -tum: GLOSS. III 597,4 St.-S. -tilum: GLOSS. III 575,32 St.-S. *form.: nom. sg.* -tus (*?*): *l. 62. gen. sg.* -t(h)i: GLOSS. III 51,33 St.-S. *v. et l. 64.66.69.* -cie: *l. 65. plur.: p. 49,18.*

I *proprie:* **A** *herba:* **1** *aloxinum – Wermut (Artemisia absinthium vel pontica L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 420sqq.):* GLOSS. II 623,13 St.-S. alahsan. V 35,62 absynthium vel alosantus wermuta. ANTIDOT. Lond. p. 18,31 folia absentus. ANTIDOT. Sangall. p. 83,11 absentio pontico. p. 93,13 absentii herba pulvere. p. 93,24 pulveres absintei. RECEPT. Sangall. I 42 absenti sucus. TRACT. de caus. mul. 36 ex decoctionem fenuculi et absencie. ANTIDOT. Glasg. p. 105,4 absencio orientale pulver. p. 144,16 habsenti flores. ANTIDOT. Augiens. p. 45,31 -um siccum. ANTIDOT. Cantabr. p. 165,45 absintii viridis fascicula. WALAHFR. hort. 181 absinthi (gloss.: uuermotun) frutices ... acris (*cf.* 190). TRACT. de chirurg. 55 tenerrimum -i. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 5b^{v} -i duo sunt genera, unum quod dicitur ponticum ... colorem habet viridem ..., reperitur autem subal-

[Baader]

bidum. CHART. episc. Halb. 432 p. 386,25 inter collem -i et collem regis. WILH. RUBRUQU. itin. p. 305,8 de spinis et radicibus abscinchii. ALBERT. M. veget. 6,274 -um est herba habens folia divaricata. *saepe. sensu adi.:* DYASC. p. 196^{b} vinum -um *(cf. Diosc. lat. 5 p. 191,8sqq.). meton.:* EGBERT. fec. rat. 1,196 gloss. cum aliquis ... irascitur, fel terre et -tium vocamus ad comparationem herbarum amarissimarum. **2** *abusive:* **a** *centonica – Wurmkraut (Artemisia maritima L. subspecies cina Berg. et sim., cf. Marzell. op. cit. I. p. 432):* ALPHITA I p. 283,27 centonica, quidam dicunt, quod est absynthium ponticum. **b** *anethum – Dill (Anethum graveolens L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 305sqq.):* ALPHITA I p. 276,37 anetum absynthium dulce idem. **B** *potio ex -o confecta – Wermuttrank:* RECEPT. Sangall. I 111 absentio bibat. ANTIDOT. Glasg. p. 104,12 *antidotum* in habsencium potui datur. IONAS BOB. Columb. 1,22 p. 202,8 se melius esse lacte potare quam -um. WANDALB. mens. 231 mellita ... gustare -a. VITA Udalr. Cell. II 38 (20) caput lavit -o. *in imag.:* ALCUIN. epist. 114 p. 167,35 qui dura invectione indigeat, bibat ex -o (absentio *var. l.*). THIETM. chron. 5,9 sunt ... novissima quasi abscinthium *(cf. Vulg. prov. 6,4).*

II *translate i. q. amaritudo – Bitterkeit:* VITA Alcuini 6 p. 188,29 absintium saecularis litteraturae. BEBO ad Heinr. 1 p. 491,17 doloris -o (CARM. Bur. B 105,6,2). PAUL. BERNR. Greg. 108 p. 538,24 supernae medicationis -o. CONR. HIRS. dial. 563 falsitatis ... -o.

2. absinthium *v.* psimmythium. **absinthus** *v.* absictus.

absis, -idis *vel saepius* **absida,** -ae *f.* (ἄψις) *script.:* absc-: *l. 46.47.* aux-: HIST. Franc. Dion. 11 (MGScript. IX p. 398,15). *form. acc. sg.* -en: *l. 53.* -a: *l. 53. metr.:* -ĭd-: ALDH. carm. eccl. 3,41.4,1,1. virg. II 1047. *v. et l. 53.* -īd-: CAND. FULD. Eigil. II 17,133. HRABAN. carm. 49,3,4. *v. et l. 59.61.*

I *t. t. astron.:* **A** *circulus planetarum – Bahn der Planeten:* CARM. de temp. rat. 699 -bus haec sidera paris gressibus porro non currunt. 712 infimas luna facit -es aeris confin⟨i⟩o. GUNZO epist. 15 p. 50,25 planetarum -as. RICHER. REM. hist. 3,52 quorum *(errantium)* -as et altitudines. EKKEH. IV. bened. I 11,9 septima *columba ecclesiae* certa totis dedit -bus (gloss.: clymatibus mundi alio horologio indigentibus singulis) loca motis. HONOR. AUGUST. imag. 1,77 -es id est circuli planetarum *(e Beda PL 90,213sqq.).* **B** *infima pars circuli planetarum, arab. naẓīr – tiefster Punkt im Lauf eines Planeten, sein Nadir:* ALBERT. M. metaph. 11,2,23 p. 648^{b},35 dicuntur auges summae elevationes et abscides infimae depressiones uniuscuiusque planetae (*cf.* p. 648^{b},33.39. p. 649^{b},22).

II *t. t. archit.:* **A** *strictius:* **1** *pars ecclesiae vel aedificii claustralis in formam semirotundam erecta – Rund-, Chorhaupt, Apside:* **a** *gener.:* HRABAN. carm. 41,3$^{tit.}$ in -a orientali. RATPERT. cas. 26 -am ... post altarium ... pictura deaurata ... composuit. GESTA Bereng. 4,175 arę adeunt ... -a (gloss.: -is circulus dicitur; sed hoc loco -en circulum dicit altaris). ADAM gest. 3,4 in occidentali -a. LEO MARS. chron. 1,17 p. 593,15 in -a ... mediana. 2,32 p. 648,14 -am ... maiorem. 3,10 p. 704,18 adiuncto ... palatio cum -a. 3,33 p. 724,4 *refectorium* ab occidentali *parte habens* ... -am. p. 724,29 -a ... ipsius *capituli.* GESTA Trev. 25 p. 164,7 in -a aquilonali. METELL. buc. 10,30 latus -e. CASUS Petrish. 1,51 in meridiana -a. TRAD. Scheftl. 493 in sinistra -e. *saepe. metaph.:* ABBO SANGERM. bell. 3,5 -a (gloss.: lucida, *cf. Isid. orig. 15,8,7*) tecum conmaneat. **b** *spec. i. q. conchula – (Altar-)Nische:* ERMENT. Philib. 1,29 (MGScript XV p. 300,23) locus sepulturae ... est transvolutus tribus perinde -is circumcirca adiectis. GESTA Aldr. 17 p. 315,40 in ipso dormitorio -am in orientali parte ... construxit et in ea altare erexit. COD. Lauresh. 154 p. 435,28 templum Laureshamense ... fornicibus, -bus ... venustavit. THANGM. Bernw. 9 ut per singulas -es singulas conderet portiones *ligni vivifici.* CHRON. Noval. 5,4 ad -am sancti Michaelis. CHRON. Basil. a. 2 p. 297,25 in medio sepulcrorum est -a *(e Mirab. Rom. 34).* CHART. Basil. C I 437 p. 320,30 in dedicatione altarium in -bus. *al.* **2** *presbyterium – Chor (cf. G. Hager, ZChristl-Kunst 14.1901. p. 144^{23}):* WILH. HIRS. const. 2,28 p. 1079^{A} per quod *(ostium)* in sinistra -e in inferiora ecclesiae intratur. HIST. Salem. 2 (MGScript. XXIV p. 644,7) duo altaria claustralis -is. 3 (p. 644,20) duo *altaria* in -a hospitum, unum in -a conversorum. *? navis lateralis ecclesiae – ?Seitenschiff (cf. G. Hager, l. c. p. 143sq.):* GESTA Font. 17 p. 55,32 domum iuxta -am basilicae. LEO MARS. chron. 3,10 p. 704,23 iuxta -am ecclesiae. *? crux collateralis – ?Querschiffarm:* CHRON. Thietm. 6,74 in australi -a (manica THIETM. chron. 6,74).

B *latius:* **1** *connexus – Verbindungsbau (cf. G. Hager, l. c. p. 144^{25}):* GLOSS. I 459,9 St.-S. exedra -a cum circulo facta *(cf. Vulg. IV reg. 23,11).* GESTA Trud. II 3,5 p. 345,38sq. monasterio itaque cum utrisque -bus ... exusto cancellum cum adherentibus -bus ... inustum remansit (*cf.* III 1 auct. p. 385,41 -e ... sunt exedre seu appenditie, que aularum seu ecclesiarum lateribus adherent pro deambulatione amplianda). HERM. ALTAH. gest. p. 379,18 erexi ... testudines in -e turris versus eandem cameram *abbatis.* **2** *? cooperculum, repa – ? Deckel, Aufsatz:* GESTA Dagob. 17 desuper -am illam, infra quam ... martyrum corpora tumulaverat, ... ex argento ... cooperuit. 50 argentum desuper ... -a pauperibus ... erogari praecepit. *fort. add. de sepulcro:* CHRON. Sigeb. cont. a. 1127 (MGScript. VI p. 444,11) coram altari, quod est super -am. **3** *porticus basilicae – Vorhalle der altchristlichen Basilika (cf. Heyne, Hausalt. I. p. 78):* GLOSS. II 119,12 St.-S. furichelle. 142,58 portiz. 439,32 scioze. **4** *arcus – Gewölbe (cf. Heyne, op. cit. p. 89):* GLOSS. III 296,35 St.-S. camera gewelbe -a vel arcus.

absisto, -stiti, -ere. **1** *abscedere – weggehen:* BONIF. carm. 1,382 sanctis me *(sc. iracundiam)* -ere templis. GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p. 411,13 ille quasi ieiunus -bat. *al.* **2** *abesse, distare – fern, entfernt sein:* WANDALB. horol. 26 quae mediis ab utroque -unt partibus axe. WALTHARIUS 1230 latebrae protinus -unt. HEINR. AUGUST. planct. 74 ira, metus, meror -unt. CONQUEST. Heinr. 98 Suevulus et Saxo procul -ant tibi. *al.* **3** *se arcere – sich fernhalten:* ARBEO Emm. 11 quamvis crimine innoxius -at. FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 5,5 aves rapaces ... -unt ab hominibus. **4** *desistere – ablassen:* POETA Saxo 5,41 nec prius -terat. *Baader*

***absitas,** -atis *f.* (*absus) *terra absa – unbestelltes, pflegloses Land:* CAPIT. reg. Franc. 275,12 de ... culturis indominicatis et -bus *(cf. adn. ed.)* et manufirmatis maior ecclesia ... decimam recipiat.

absitus (-id-), -a, -um. *remotus, absens – entfernt, abwesend:* CHRON. Ven. Alt. p. 85,10 presentes tam desiderati sunt videre faciem imperatori; absidi enim sunt, sed delongatum est tempore, quo illi omnibus reverteretur.

***absо,** -are. (*absus) *absum facere, (colono) adimere – pfleglos machen, (dem Hintersassen) entziehen, einziehen (cf. Dopsch, Herrschaft und Bauer. 1939. p. 155):* CHART. Rhen. med. I 24 p. 157^{2} (auctore Caes. Heist.) si autem ipsi *(mansionarii)* ... iura nostra non fideliter peregerint, domnus abbas ... feoda eorum ... debet -are, id est wronen.

absoleo *v.* obsoleo.

***absolesco,** -ere. *vim amittere, evanescere – an Bedeutung verlieren, verschwinden:* CHART. Westph. IV 513 (a. 1252) quod ad memoriam posteris relinquitur, ne per oblivionem -at, scripture utiliter commendatur. *v. et* obsolesco. *Heßler*

absolvo, -solvi, -solutum, -ere. *script.:* ads-: *p. 51,57.* as(s)-: *p. 51,57. 54,25. adde* FORM. Bitur. app. 9 p. 180,26. ob-: FORM. Arvern. 4 p. 30,27. CHART. Ital. Ficker 79 p. 106,1. *v. et p. 51,57. 53,33.* -sal-: FORM. Sal. Lind. 11 *cod. 2. v. et p. 53,17.* -lb-: *p. 51,3. form.: coni. praes.:* -ead: FORM. Morb. 16. *perf.:* -sit: *p. 51,7.*

I *exsolvere – loslösen, losbinden:* LIUTG. Greg. 9 iussit eos -i. WALAHFR. Gall. 1,12 pisces de maculis lini. COSMAS chron. 2,47 p. 154,22 a vinculis -ti. *al. refl.:* AMALAR. off. 2,18,4 de sandaliis. *c. sensu abstrahendi:* STEPH. EDD.

[Rudolph]

Wilfr. 34 chrismarium ... de se -tum. *techn. i. q. edere – abspringen lassen:* COMPOS. Luc. B 32 *metallum* sintilla⟨s⟩ ... in probationem -be⟨t⟩.

II *dimittere, expedire – wegschicken, entlassen, abfertigen:* LEG. Wisig. 2,2,10 p. 88,4 indemnes ..., quos iudex ... pacificandos -erit. ARBEO Corb. 15 p. 204,9 valefactum -it (-sit *1*). CAPIT. reg. Franc. 255,9 ut episcopi ... in ... synodis ... presbyteros et tractent et teneant et -ant. ANNAL. Fuld. II a. 845 legationes suscepit, audivit et -it. REGINO chron. a. 871 p. 103,36 exercitum. *saepe.*

III *solvere, liberare, levare, emittere - (er)lösen, befreien, freimachen:* A *de captivitate, custodia sim.:* ANNAL. regni Franc. a. 798 p. 104,15 fratrem ... proelio captum. ADALB. MAGD. chron. a. 939 p. 160,31 Caprimontem obsidione -it (*antea:* circumdedit). THIETM. chron. 2,15 neptem suam ... mittens suos -it. 6,16 a custodia. CHART. Babenb. 88 p. 122,11 obsides ... dimittentur -ti. CHART. Tirol. notar. I 874 fideiussores (*cf.* CHART. episc. Halb. 1059 p. 265,27). *al.*

B *de culpa, criminibus sim.:* 1 *innocentem reddere – freisprechen:* a *gener.:* BEDA hist. eccl. 5,19 p. 327,2 de certis incertisque rebus. LEX Frision. 14,1 caeteris, quorum sortes ... levatae sunt, -tis. CONC. Karol. 61,2 p. 803,35 canonice. LAMB. HERSF. annal. a. 1044 p. 59,2 crimine. OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 142,25 inter missarum sollempnia cunctos, qui ... sanguinem fuderant. *al.* b *spec. usu refl. i. q. se purgare – sich reinigen:* LEX Sal. Merov. 73,2 (rec. A) ad sacramentum -ere se debet. *al.* CAPIT. reg. Franc. 249,13 ab ... crimine. *sine pron.:* LEX Sal. Merov. 73,6 p. 376,5 (rec. A) de causa ... per sacramenta -ere (*cf.* 73,3 rec. B). CAPIT. reg. Franc. 32,16 licentiam quaerat -endi. 2 *venia, indulgentia donare – begnadigen, verzeihen:* a *de poenis fere saecularibus:* POETA Saxo 2,365 dampnatum ... -it. MIRAC. Trud. 5 regibus moris est reos in suis -ere nataliciis. CONST. I 318,10 a proscriptione et excommunicatione. *al.* b *de excommunicatione sim.:* ALCUIN. Willib. 1,20 (MGMer. VII p. 115,21) de ... divite ... excommunicato et ... -to. VITA Galli I 1 per istum baculum ... -tus ab excommunicatione (GREG. VII. registr. 1,81 p. 116,15 locum ab omni interdictione et e. CHART. episc. Misn. 61 ab e. eum ad iustitiam -imus). FORM. Sangall. II 42 p. 425,9 *opp.* obligavimus. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,35 *opp.* damnaverat. GREG. VII. registr. 1,56 *episcopum loco motum.* 4,2 p. 295,7 *opp.* alligari. WILH. HIRS. const. 1,57 p. 987D. *saepe. absol.:* GREG. VII. registr. 4,3 p. 300,3 de excommunicatis ... dedisse licentiam, ... ut -atis. *latius i. q. abolitionem excommunicationis impetrare – die Aufhebung des Bannes erreichen:* CONST. I 354,5 quousque ipse rex me ... apud papam -et. c *de peccatis:* BEDA hist. eccl. 2,17 p. 119,17 ex omni errore. GREG. VII. registr. 1,50 p. 77,20 Deus ... a cunctis vos peccatis -at. *saepe. strictius i. q. absolutionem praebere – Absolution erteilen:* ALCUIN. Willib. 1,20 (MGMer. VII p. 132,3) *aegrotum* -it. NICOL. LEOD. Lamb. 16 (MGMer. VI p. 424,18) quos cum sacerdos ... -isset. CHART. Bund. 16 p. 12,4 paenitentes. *al.*

C *de potestate, servitio, obligatione sim.:* 1 *manumittere – freilassen:* LEX Ribv. 60,2 servum ... a iugo servitutis -ere (ad-, aso-, ob- *var. l.*). FORM. Turon. 12 p. 141,24 ante cornu altaris ab omni vinculo servitutis. TRAD. Ratisb. 784 de potestate ac servitute. TRAD. Scheftl. 265 hereditariam ancillam. *saepe.* 2 *emancipare, eximere – ausnehmen, entheben, eximieren:* EIGIL Sturm. 19 ab omni dominio ... episcopi (BERTH. [?] annal. a. 1075 p. 281,19). CAPIT. reg. Franc. 247 p. 172,9 a subditione mea necnon a iuramento. FORM. Sangall. II 3 p. 398,5 ut ... locus ... a ceterorum hominum dominatione ... sit -tus. DIPL. Conr. I. 18 monasterium ... a iugo alienę potestatis (*v. et Stengel, Immunitätsprivilegien. 1910. p. 195. 343*). ANNAL. Magd. a. 969 p. 149,50 civitatem ... a debito subiectionis. CHART. Babenb. 162 p. 211,15 ecclesiam ... ab omni iure et obnoxietate ... iudicii seculari ... exemimus et -imus. CHART. Tirol. 664 p. 119,22 hospitalem ab omni condictione. *al. v. et l. 59.* 3 *vacationem dare – entbinden, dispensieren:* a *de servitio, reditibus:* FORM. Augiens. C 5 de hac expedicione. COD. Lauresh. 3678,32 servitio. TRAD. Frising. 1226b Medanam ... ab omni servili famulatu remisit atque ... -it. ACTA imp. Stumpf 85 p. 95,1 de iustitia fodri. DIPL. Loth. III. 45 ab omni coacta eos et locum suum hospitalitate -imus. CHART. Babenb. 61 p. 82,1 monasterium ... ab omni exactione tributi ... perpetua libertate -o. CHART. episc. Halb. 284 p. 251,97 si forte ... duo decimatores fuerint, nullus ... per alium a decimatione -itur. *al. latius i. q. liberationem impetrare – Befreiung erwirken:* THANGM. (?) vita Epiph. 2 apud *regem* ... Liguriam tributis -it. b *de officiis, oboedientia, sacramento:* CAPIT. reg. Franc. 6 p. 14,33 de sacramentorum obligatione. DIPL. Conr. II. 235 p. 322,9 ab omni rei publicę functione. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 251,4 deditione. CHRON. Lippold. 3 p. 548,25 a sinodo matricis aecclesiae. CHART. Bund. 466 p. 360,23 clericos ab obedientia ... et laicos a fidelitate ... atque hominio. CHART. Tirol. notar. I 296 p. 138,5 ab omni vimculo matrimonii. REIN. LEOD. annal. a. 1217 p. 675,41 mulieres a cruce. *saepe. v. et p. 51,63. pendet* ne: GREG. VII. registr. 8,19 p. 541,20 fraternitatem vestram, ne ulterius ... reverentiam debeat, -imus. *refl.:* HRABAN. epist. 11 excusationem, qua me a tanto onere apud te -ere volui. c *de impetitione:* CHART. Bund. 390 p. 289,33 (a. 1175) ab ... petitione. CHART. Friburg. 45 p. 33,9 ecclesiam ... ab impetitione ... plebani. CHART. Tirol. notar. I 906 -it eum de omni eo, quod ... versus ipsum ad dicendum haberet, et de frugibus domus. *al. de arrestatione (i. 'Arrestschlag' ed.):* CHART. Tirol. notar. I 905 p. 466,14 quod ... eam -isset et licenciam dedisset de suis bonis, quicquid voluerit, facere. 4 *redimere, expignorare – loskaufen, ab-, einlösen:* TRAD. Ratisb. 822 (a. 1143/9) -it ..., tredecim talentis vineam ... positam. TRAD. Scheftl. 81 filias ... a servili conditione ad tributum ... -it (*sim.* 263). CHART. Babenb. 153 predium ... in vadimonio ... depositum. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 184,38 hereditas Thome ... -ta est ab Heinrico. ALBERT. STAD. annal. a. 1112 p. 319,25 *sanctimonialem* claustro -it recompensans villam. BURCH. URSB. chron. p. 81,9 vades ..., quos ... obligaverat, non -it. CHART. episc. Halb. 1081 castrum ... inpheodatum. CHART. Berg. Magd. 129 advocatiam ... pro sedecim marcis ... militi -erunt ab illo. CHART. ord. Teut. (Thur.) 326 nos de decem marcis ... erga filios Meinhalmi ... -erunt. *al. refl.:* CHART. Nuremb. 384 (a. 1259) cum quibus (*libris*) ... a Iudeis ... se -it. *de herede i. q. satisfacere – abfinden:* CHART. scrin. Col. A I p. 228,21 (a. 1200/35) sequestravit et -it ... choheredes ... de domibus. B 1183 pueros -erunt a proprietate ... portionis per concambium alterius hereditatis. 5 *renuntiare – auf-, weggeben, verzichten:* LEG. Wisig. 5,7,2 partem suam. DIPL. Otton. I. 286 *curtem* ad usum ... coenobii remisimus et -imus. TRAD. Frising. 1447 inquisitionem vel appellationem ... decimationis penitus remisit ... et ... a se ... -it cum manu advocati. manus -ere *fere i. q. de iure decedere – etwa 'Anspruch aufgeben':* TRAD. Scheftl. 56 (c. 1140/52) predium Waltmanni ... nostras manus -endo delegamus ad altare.

D *vario usu:* CAND. FULD. Eigil. I praef. de ergastulo corporis. HRABAN. epist. 36 p. 470,36 ab ... cura. ALTFR. Liutg. 2,20 de infirmitate. GERH. AUGUST. Udalr. I 19 ab ... alligationibus infirmitatis.

IV *efficere, ad finem perducere – bewirken, vollenden:* CHART. Rhen. med. I 41 p. 46,8 (a. 804) cum egressio animę suę de corpore fuerit -ta. HRABAN. epist. 4 exemplar ... libri. CAPIT. reg. Franc. 248 p. 184,11 omnibus respondere et ea -ere. *in fine chartarum i. q. conficere – vollziehen:* LEO III. epist. 3 p. 92,42 -ta pridie Kal. Ianuar. DIPL. Otton. III. 278 p. 703,38 ego ... scriniarius ... complevi et -i. *al. c. sensu creandi:* HEINR. AUGUST. planct. 33 -it *Deus* mundum speciemque genusque secundum. *math. i. q. facere – ergeben:* ANON. geom. I 4,60 p. 362,25 circulum ... terrae, ... quot millibus stadiorum ambiretur, -it.

V *exponere, explicare – darlegen, erklären:* HRABAN. epist. 55 questiones. ERMENR. ad Grim. 30 p. 568,19 legis mystica.

[Rudolph]

pendet enunt. interr.: Dipl. Conr. II. 285 p. 400,29 (spur. a. 1084/8) quare . . . adoptaverit locum . . ., paucis est -endum. *al.*

VI *abolere, tollere – aufheben, beseitigen:* Leg. Wisig. 5,7,17 dum condicio servitutis -itur. Annal. Fuld. Ratisb. a. 887 contumeliam . . . componendo -it. *c. sensu intermittendi:* Amalar. off. 1,36,12 ieiunium.

adi. **absolutus**, -a, -um. I *plenus, perfectus, integer – voll, vollständig, uneingeschränkt:* Leg. Wisig. 3,5,4 nubendi . . . indubitata manebit et -a licentia. Capit. reg. Franc. 173 p. 356,33 libellus perfectae et -ae ingenuitatis. Dipl. Heinr. II. 68 p. 85,8 liberam et -am habeant facultatem agere. Rup. Tuit. spir. 7,12 p. 1770^{D} *opp.* assumptiva. Chart. Merseb. 108 traditione. *al. metr.:* Aldh. ad Acirc. 10 p. 89,27 -us pes est 'omnia'.

II *certus, clarus – deutlich, eindeutig:* Bonif. epist. 63 p. 131,9 sex prophete . . . claris et -is (-sal- *1*) litteris scripti. Adam gest. 3,2 p. 145,3 in rebus ambiguis -um non debet esse iudicium. *al.*

III *exsolutus, liberatus, liber – gelöst, befreit, frei:* A *de custodia:* Greg. VII. registr. 1,67 clericos *(captos)* -os . . . restituas. Chart. episc. Halb. 1059 p. 265,32 protestentur -os *fideiussores.* B *de motu, situ:* 1 *mobilis – beweglich:* Pass. Quir. Teg. 4 linguae -ae . . . canebant. Albert. M. animal. 1,250 forte erit lingua -a et forte nodata (4,92). 2,4 pes . . . non est -us neque levis motus, sed ligatus. 5,71 gamen vivum non -um *(sed* ablutum *Mich. Scot., gr.* ἄπλυτον) est nigri coloris. 13,120 *(de colobyis)* vivunt sicut arbores, -a tamen sunt. 2 *remotus – fern:* Vita Salomae 5 -iora et quietiora loca. C *iur.:* 1 *de potestate, servitio, obligatione sim.:* a *manumissus – freigelassen:* Leg. Wisig. 12,2,13 p. 419,12 per legem -i. Form. Arvern. 3 bene ingenuus et -us. Chart. Ital. Ficker 79 p. 106,3 libero et ob-o permaneas. *al.* b *immunis – abgaben-, leistungs-, dienstfrei:* Chart. Sangall. A 730 p. 333,35 (a. 904) hereditatem -am. Trad. Patav. 92 familiam . . . collectis . . . et ceteris servitiis liberam et -am. Chart. archiep. Magd. 256 p. 322,34 XL libras -orum denariorum. Chart. Babenb. 194 ab inpeticione. Chart. Tirol. notar. I 834^{b} dimisit ipsum -um ab omni dampno (Chart. Steph. Wirz. 289 p. 322,3 salamannum). Chart. Gelr. 775 p. 762,7 de dicto castro sive domo ero homo suus -us, quod vulgo dicitur ledeghman *(v. et Pöhlmann, Das ligische Lehensverhältnis. 1931. p. 22).* Trad. Werd. 147 mansum . . . ab omni exaccione . . . quitum facimus et -um (Chart. Sev. Col. 28 a . . . summa pecunie -um clamamus et q. Const. III 105,1 *regem* q. et -um proclamamus). *al.* c *exemptus – eximiert, entbunden:* Bobol. Germ. 9 (MGMer. V p. 36,32) de . . . oboedientia. Leg. Wisig. 4,5,6 p. 204,26 in ecclesiis -is vel diocesanis. Acta imp. Winkelm. I 295 illos . . . ab habitando Vercellarum et Novarie . . . concedimus esse penitus -os. Chart. scrin. Col. B 1193 fundo. Chart. Tirol. notar. I 612^{b}. *al.* 2 *de feudo i. q. vacuus – erledigt:* Einh. epist. 34 *beneficia* -a et aperta. Chart. Rhen. med. I 171 mansos IX -os absque ullo homine. Chart. Lux. I 402 p. 574,9 *terra* -a non fuit et a mansionariis possidebatur. Wibald. epist. 150 p. 239,1 beneficium liberum vel -um fore, ubi mares non succederent patribus. 3 *de matrimonio i. q. caelebs – ledig:* Regino syn. caus. 1,304 p. 143,17 adulterium . . . cum -a femina, id est sine marito. Const. II 12,3 *filiam* liberam et -am. D *eccl. i. q. absque titulo, supernumerarius – stellenlos, überzählig:* Capit. reg. Franc. 38,11 sit . . . nullus . . . -us sine magisterio episcopali vel presbiter aut diaconus vel abbas *(cf. Plöchl, Gesch. d. Kirchenrechts. 1953. p. 362).* E *philos.:* 1 *sui iuris – selbständig:* Albert. M. sent. 1,38,4 p. 290^{a},12 *scientia* non -a. intellect. 1,2,2, p. 493^{a},35 essentia quaedam -a in seipsa. metaph. 1,4,4 p. 66^{a},9 quaedam *(principia)* autem sunt -a. 2 *naturalis – naturgegeben:* Albert. M. veget. 6,484 *(de plantis)* forma . . . complexionalis est . . ., -a videlicet et comparativa. F *gramm. i. q. solutus – ungebunden:* Erchanb. Frising. (?) gramm. p. 6,14 orationis genera . . .: ligata in metris, -a in prosa. Anselm. Bis. rhet. 2,4 p. 149,6 -um ablativum (Albert. M. eccl. hier. 3,21 p. 611^{b},24). G *mus. i. q. primarius – führend:* Schol. enchir. 2 p. 186^{a} principalem enim vocem -am cantionem dico. H *vario usu:* Beda hist. eccl. 4,14 p. 234,12 infirmitate . . . et morte -us. Hrotsv. Sap. 9,8 corporeis vinculis. Gerh. August. Udalr. I 3 p. 389,35 secularibus curis . . . -iorem (Dipl. Heinr. II. 356).

IV *generalis – allgemein:* Ermenr. ad Grim. 18 p. 555,19 de -a locutione per neutrum genus facienda.

subst. **1. absolutus**, -i *m. manumissus – Freigelassener:* Chart. Sangall. A 832 p. 48,8 (a. 1178) clericos vel laicos, liberos et -os . . . ad conversionem recipere.

2. absoluta, -ae *f. adultera – Buhlerin:* Caes. Heist. mirac. I 5,24 p. 308,13 nullam habentes differentiam inter legitimam et -am, inter viduam et virginem.

adv. **absolute.** 1 *plene, perfecte, omnino – vollständig, durchaus:* a *gener.:* Capit. reg. Franc. 98,1 -e faciat . . ., quod velit. Godesc. Saxo gramm. 2 p. 494,5 -ius et liberius . . . ambiguitas amovetur. Otto Frising. gest. 1,58 p. 83,19 concedere. *al. c. adi.:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 129,16 falconum . . . quidam sunt bruni simpliciter et -e. b *spec. in chartis i. q. sine exceptione – uneingeschränkt:* Dipl. Ludow. Germ. 93 res suas libere et -e . . . possidere. Dipl. Karoli III. 98 -e et integre . . . condonamus. Chart. Port. 107 usufructus . . . ad monasterium . . . -issime revertetur. Chart. Bern. III 307 p. 290,4 libere, quiete, assolve *(sic)* . . . possidenda . . . lunagia. *saepius.* 2 *perspicue, clare – deutlich, eindeutig:* Vita Germ. 4 (MGMer. VII p. 253,13) -e definio. Epist. Teg. I 125 p. 142,29 -e Quirinus ab acquirendo . . . nominabitur. Norb. Iburg. Benn. 28 p. 892,16 breve epitaphium . . . memoriam -e indicans. *al.* 3 *per se, generaliter – an sich, selbständig, allgemein:* Albert. M. cael. 4,1,2 p. 289^{a},29 dicimus . . . -e. meteor. 2,1,6 p. 524^{a},22 si -e accipiantur. miss. 2,10,1 p. 67^{a},37 quae -e et non relative dicuntur. Conr. Mur. summ. 6,6^{n} p. 467,23 exordia . . . formantur . . . -e, adversative, conditionaliter *eqs. al. gramm.:* Ermenr. ad Grim. 18 p. 555,24 virtutes . . . per neutrum genus -e prolatę. Godesc. Saxo gramm. 1,48 p. 397,17 Graeci loquuntur -e per genus femininum. *al. mus.:* Mus. Enchir. 11 p. 164^{a} -e canendo vel in ordine sonos rimando. Schol. enchir. 1 p. 182^{a} soni -e numerantur. 4 *eccl. i. q. absque titulo – ohne Amt, Stelle (cf. Fuchs, Ordinationstitel. 1930. p. 183^{16}):* Conc. Karol. 5 p. 39,34 episcopos indoctos, qui se . . . -e ordinarunt. 19^{Q},28 ut non -e ordinentur *clerici* (Regino syn. caus. 1,401 ad titulum aut -e. Gerhoh. aedif. 21 [53 p. 167,11]). 5 *licenter – zügellos:* Chart. Mog. A 505 p. 407,22 (a. 1123) canonici . . . -e et nimis irreligiose viventes. 6 *immediate – unmittelbar:* Chart. Hall. I 106 (a. 1192) -e ad . . . papam appellavit.

absolutio (-cio), -onis *f. script.:* obs-: Form. Senon. I 12. Chart. Ital. Ficker 79 p. 106,12. *v. et p. 55,14* -ollu-: *p. 55,25.*

I *(ex)solutio, separatio – das Lösen, Losbinden, Trennung:* Walahfr. Gall. 2,20 -em manus *gladio adhaerentis.* Vita Euch. Val. Mat. 7 membrorum. Mirac. Remacli 1,14 (MGScript. XV p. 436,24) boves . . . -e sibi data currere . . . coeperunt. *theol.:* Thangm. Bernw. 42 carnis (Chron. Thietm. 4,75). *de statu separationis:* Albert. M. animal. 2,39 virgarum (*opp.* applicatione). *ablatio – Abtrennung:* Chart. episc. Hild. I 322 p. 308,5 (a. 1160/77) potestativam vel abalienationem vel -em *(sc. ecclesiae). remotio – Entfernung:* Beda hist. eccl. 1,21 p. 41,6 *pravitatis auctorum.*

II *liberatio – Befreiung, das Freimachen:* A *de captivitate:* Annal. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 124,17 permisit eis *(captivis)* -em. Chart. Merseb. 343 p. 272,36 -cione comitis *captivati.* B *de culpa, criminibus, poenis:* 1 *actio reum innocentem reddendi – Freispruch:* Leg. Wisig. 7,4,5 quantum pro eius -e acceperat. 2 *sublatio, indulgentia, remissio – Aufhebung, Erlaß, Vergebung:* a *de excommunicatione, suspensione sim.:* Vita Galli I 1 dedit illi . . . cambuttam cum -e. Hincm. epist. I 198 p. 211,15 de sua restitutione vel a sede apostolica -e. Ioh. VIII. epist. A 247 p. 216,1 apostolicam. Vita Burch. Worm. 22$^{in.}$ scripta -is. Greg.

[Rudolph]

VII. registr. 7,14[a] p. 484,9 -em ab excommunicatione quesivit. CHART. Stir. I 170 p. 169,8 banni (ANNAL. Disib. a. 1122 p. 23,21 generalis -o b.). CHART. episc. Misn. 94 surrepticia. *saepe.* **b** *de peccatis:* BOBOL. Germ. 7 (MGMer. V p. 36,12) peccaminum. LIUTG. Greg. 9 de fratrum interfectorum -e. TRAD. Frising. 576[c] ad -em animarum patris et matris. 607[a] coram Deo. THIETM. chron. 1,21 elemosinis -em hiis *(defunctis)* impetrare. 4,71 peccatori -em facere. ANNAL. Hild. a. 1104 p. 52,8 in iudicio futuro. ALBERT. M. sacram. 92 p. 65,61 necessaria est -o sacerdotis. 161 p. 105,58 peccati per os explanatio . . . fit homini propter -em clavium. *saepe.* **C** *de potestate, obligatione sim.:* **1** *manumissio – Freilassung:* FORM. Marculfi 1,22 -em . . . firmamus. FORM. Arvern. 4[tit.] ob-em. FORM. extrav. 1,18 p. 544,29 cartam -is et ingenuitatis. TRAD. Teg. 242 famulorum. *al.* **2** *emancipatio – Entlassung, das Loslassen:* FORM. Wisig. 34 postulata a patribus -e *(sc. filiorum).* ACTA imp. Winkelm. I 295 reedificationem . . . castri . . . impedire et -i eorum, qui habitare ibi voluerint, . . . contraire. ACTA imp. Böhmer 972 obligationes, -es, pacta. **3** *immunitas, vacatio – Entlastung, Entbindung, das Freisein:* **a** *de servitio, reditibus:* DIPL. Ludow. Germ. 184 monasterium . . . ab omnibus . . . officiis et expeditione . . . -em promeruit. CHART. Tirol. 664 p. 119,23 libertatem, -em et ellemosinam et remissionem (665 p. 120,34 absollucionem). CHART. Rhen. med. III 204 testes . . . -is et concessionis. *al.* **b** *de officiis, oboedientia:* IOH. VIII. epist. A 229 p. 204,2 ad huius *(coacte velatae)* -em. VITA Heinr. IV. 3 p. 16,19 *(de iuramento) opp.* obligatio. LAMB. WAT. annal. a. 1159 p. 533,12 abbas . . . -em accepit. HERBORD. Ott. 1,38 p. 720,3 *syn.* libertatem. HERM. MIND. epist. 1 (RömQuartSchr. 33 p. 162,34) priorisse. CHART. Steph. Wirz. 289 p. 322,11 -cioni salamanni interfuerunt. **4** *redemptio – Loskauf, Ab-, Einlösung:* DIPL. Conr. II. 106 decime. CHART. archiep. Magd. 309 curie. CHART. episc. Halb. 1081 in castri *(sc. infeudati)* -e. *al.* **5** *renuntiatio – Verzicht:* CONC. Karol. 61,1 p. 797,29 spontanea *(sc. episcopi).* CHART. Bund. 17 p. 20,30 de omnibus rebus nostris. **6** *solutio – Zahlung:* CHART. Babenb. 133 (a. 1203) bannos aut placita aut -es . . . accipere. 421 p. 273,21 ecclesiam . . . absolutam . . . ab omni vectigalium -e.

III *explicatio – Erklärung:* WALAHFR. Gall. 1,23 difficilium . . . quaestionum. HINCM. epist. 131[b] p. 73,11 servatis relationum -bus. *strictius i. q. sententia – Entscheidung:* GREG. VII. registr. 5,14[a] p. 369,1 in fine synodalis -is hec annexuit (*inde* CONST. I 391 p. 555,37. ANNALISTA Saxo a. 1078 p. 713,3).

IV *permissio – Erlaubnis:* AGOB. epist. 4 p. 164,33 -em discedendi. IOH. VIII. epist. A 270 p. 239,1 nostra -e. STEPH. V. epist. A 28 p. 349,26 imperialem . . . -is . . . epistolam.

V **1** *dimissio – Entlassung:* WIBALD. epist. 97[med.] ut causa differretur usque ad -em conventus. **2** *dissolutio – Auflösung:* ALBERT. M. animal. 16, 147 causa *sterilitatis* . . . quae est ex spermatum -e.

VI *rhet. i. q. usus ablativi absoluti – Verwendung des absoluten Ablativs:* CONR. MUR. summ. 6,6[h] p. 443,8 VII sunt modi positionum, quibus dictamen poterit exornari: scilicet -o, conparatio *eqs.*

absolutivus, -a, -um. *?exsolvens, concessivus – ?entbindend, Erlaubnis gewährend:* CONR. MUR. summ. 6,6[o] p. 472,25 prosator videat, que verba conveniant mittenti . . .; sunt verba . . . arbitratoria, absolutoria seu -a, appellativa.

absolutor, -oris *m. script.* ob-: *l.* 69. **1** *liberator – Befreier:* AGNELL. lib. pont. 104 p. 345,19 compeditorum -r. ANSCAR. pigm. p. 47 captivitatum (-em *cod.*) nostrarum potentissime -r. **2** *manumissor – Freilasser:* LEG. Burgund. const. I 40,1 in damnum et contumeliam -is. CHART. Ital. Ficker 79 p. 106,11 Ildebrando domino et ob-i tuo.

absolutorius, -a, -um. *concessivus – Erlaubnis gewährend:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 487,53 reversis missis suis cum litteris -is *(sc. papae).* *v. et l.* 62. *Rudolph*

***absonia,** -ae *f. mus. i. q. diaphonia – Dissonanz (cf. Appel, Terminologie in den mittelalt. Musiktrakt. Diss. Berlin. 1935. p. 23.35):* MUS. ENCHIR. 18 p. 171[a] deuteri ↶ tritique / soni -a . . .; -a impediente. SCHOL. enchir. 1 p. 173[b] quomodo fit haec -a in phthongis? si aut ignavius pronuntientur aut acutius quam oportet (*syn.* dissonantia). *ibid. al.* BERNO ton. prol. 15 p. 78[a] confusibilis . . . commutatio . . ., quae magis -am reddat. FRUTOLF. ton. p. 181 -ae insolentiam.

***absonitas,** -atis *f. incongruentia – Ungereimtheit:* RUP. MEDIOL. Adalb. 28 p. 21,32 non inculte rusticitatis intendat -em.

absonus, -a, -um. **1** *proprie:* **a** *mus. i. q. a sono iusto alienus – dissonant:* MUS. ENCHIR. add. p. 75[a] transgresso naturali termino -um fiet. SCHOL. enchir. 1 p. 173[b] ne quid . . . vitiata naturali qualitate -um fiat. GUIDO ARET. (?) arithm. mus. p. 55[b] ut voces . . . confusae et -ae fiant. *al. subst. neutr. i. q. vox dissona – Mißklang:* EGBERT. fec. rat. 2,3 Pytagorę resonabat malleus -a quintus. **b** *sine sono – tonlos (cf.* GLOSS. IV 28,20 St.-S. touber*):* ALBERT. M. summ. creat. II 1,26 p. 252[b],36 vacuum enim dicitur . . . aer quietus non habens sonum: et hoc proprie vocatur -um. **2** *translate i. q. inconcinnus, incongruus – unangemessen, widersprechend:* EPIST. Mog. 18 p. 349,11 -um . . . a vestra apostolica maiestate. EKKEH. IV. cas. 137[ex.] nichil regulae -um . . . perpeti. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 137,28 dicti novitas . . . ratione -a. *al. c. acc. c. inf.:* SIGEH. Maxim. 3 -um duximus. *seq.* si: CONR. MUR. summ. 6,6 p. 471,40 -um esset.

adv. **absone.** *incongrue – unangemessen:* CONST. III 43 privatorum ius auferens . . . predoni non -e parilis perhibetur.

absorbeo, -bui, -ptum (-rtum), -ere. *script.:* ads-: *l.* 40. ob- *(var. l.): l.* 38. 53. -sorbt-: ANNAL. Einh. a. 788 p. 83,16. -sorv-: *l.* 62. *form.: praes.:* -imus: GLOSS. med. p. 56,17. -untur: *l.* 38. *partic. ?* -euntia: AETHICUS ISTER 58 p. 37,23.

I *devorare – verschlingen:* **A** *corpor.:* **1** *hauriendo attrahere, imbibere – auf-, einsaugen, trinken:* AETHICUS ISTER 99 p. 74,22 Scilla et Karibdis . . ., quibus navigia . . . -untur (ob- *LP*). RHYTHM. 146,32,3 *(de spongia)* sumere nil possum, si non -uero matrem. THIETM. chron. 8,15 *antidotum* -ui (ad- *cod.* 2). ADAM gest. 4,40 p. 277,17 in quo *(chao)* . . . recursus maris . . . -eri et denuo revomi. HILDEG. scivias 3,10 p. 695[A] aqua a calore ardentis camini -etur. p. 696[C] timorem aque te -turae in mortem. HERM. TORN. rest. 63 p. 304,36 *(de inundatione)* redundantia eius *(Scaldi)* -batur *molendinum.* CHRON. reg. a. 1117 (rec. I) Unstrot fluvius . . . -rtus est terre motu. ALBERT. M. veget. 7,129 cum sol . . . -uerit rorem. *al. de fluminibus influentibus:* ERMENR. ad Grim. 35 p. 575,7 Rhenus . . . in oceanum . . . -etur. DIPL. Karoli M. 240[a] p. 337,20 (spur. a. 1155/7) Liam fluvium, qui -etur ab Albia . . .; Travena -etur a mari. **2** *avide deglutiendo comedere, insumere – gierig essen, verzehren:* ALDH. virg. I 29 p. 266,17 ut *draco* . . . subulcos ad se tractos vi spiritus -eat (ob- *var. l.*). FORM. imp. 17 p. 299,1 *strumenta* igni -rta. GARS. tract. 5 p. 432,13 percas. *al.* **B** *in imag. et spirit.:* ALCUIN. epist. 25 p. 66,24 tristitia totus -rtus fui in filia mea. HUCBALD. carm. 3,15 *(de mensibus)* -et primam Augusti faux saeva Leonis. OTTO FRISING. gest. 2,18 p. 121,3 civitates. CHART. episc. Halb. 951 p. 190,16 *ecclesia* -batur usurarum voragine. *al.*

II *delere, perdere, exstinguere – vernichten, zugrunde richten, auslöschen:* EPIST. Wisig. 2 p. 663,4 cum mors ęterna -eat (ob- *M 1*, obsorv- *M 2*) animam. ARNO REICHERSB. apol. p. 179,17 ut . . . carnis corruptio -retur. CHART. Lamb. Leod. 204 p. 268,24 nomen abbatie -rtum . . . et extinctum. GREG. IX. registr. 605 p. 493,40 solutionem sic prorogat, quod debita non -et. INNOC. IV. registr. A 111 ne *monasterium* -atur totaliter. ANNAL. Mell. a. 1262 fertilitas . . . uredine sterilitatis -ta. *al. sensu attenuato i. q. diminuere – mindern, schwächen:* WALAHFR. Gall. 1,22 p. 300,25 vires -uit (ob- *var. l.*) valitudo contraria. ARCHIPOETA 8,41 carnes.

III *occupare – beschäftigen:* GERHOH. psalm. 36,1 p. 486,13 iustitia divina sic -ente mentes eorum (*cf.* 36,10 p. 501,8).

[Pape]

IV *medial.:* A *resorberi, includi – eingeschlossen werden, aufgehen:* ALBERT. M. animal. 16,89 illae *(formae)* sunt clausae et -rtae in materia (*ibid.:* a m.). SALIMB. chron. p. 100,37 in quoddam mirandum lumen totus -rtus. p. 554,15 in Deum. B *submergi, praecipitari – versinken, stürzen:* GODESC. AQUENS. opusc. 1,6 p. 68,35 mors et mortis auctor ... -tus in abyssum inferni. ANNAL. Pegav. a. 1184 sentina suffocati ... mortui -rti sunt. GUNTH. PAR. hist. 18 p. 53,1 in foveam. *v. et* obsorbeo.

absorbitio, -onis *f.* *voracitas – Gefräßigkeit:* HILDEG. div. op. 1,2,38 p. 784C infernus ... in cupiditate -is suae non saturatur.

absorptio, -onis *f.* 1 *devoratio, voracitas – das Verschlingen, Gefräßigkeit:* HILDEG. scivias 2,7 p. 562C quae *(immunditia)* est a perditione perversae -is eius ... fetida egestio. 2 *vorago – Schlund:* ALBERT. M. eccl. hier. 4,14 p. 676D,14 -e (*PG 3,484B* καταπόσεως), id est voragine, emergentem *(sc. Iesum).*

***absorptivus** (-rt-), -a, -um. *devorans – verschlingend:* CHART. Wirt. V 1322 p. 89,12 (a. 1255) *anxietates* quasi diluvium -rtivum undique iam defluunt et inundant.

***absorptrix,** -icis *f.* *quae vorat, deletrix – Verzehrerin, Zerstörerin:* HILDEG. Far. 85 capit. (MGMer. V p. 188,5) superbiam ... virtutum -em. *Pape*

***absoxitus** *v.* *absacitus.

absper, abspernor *v.* asper, aspernor.

absque. *script.:* apsque: LEX Ribv. 71,4 *cod. A5.* CHART. Sangall. A 137. abisquae: *l. 39.* asque: FORM. Turon. 21 *cod. A3.* ausque: CHART. Laus. 459. *form.* abque: ALDH. ad Acirc. 138 p. 192,19 *cod. K.* CHART. Sangall. A 17. TRAD. Ratisb. 17 *(v. app. crit.).* TRAD. Frising. 1372. *struct.: c. acc.:* LIBER diurn. 11. LEX Ribv. 61,3. LEX Alam. 55. NITH. hist. 3,3 p. 33,7. DIPL. Karoli III. 21 p. 36,18. *al. v. et l. 50.60.62. c. gen.: l. 38.41. c. indecl.:* LEX Ribv. 61,20 -e tangano. *metr.* -ē: CAND. FULD. Eigil. II 7, 28. *ponitur post subst.:* ALDH. virg. I 331. ERMENR. Sval. 10 dubio -e *(v. app. crit.).* NIVARD. Ysengr. 3,152.

I *praep.:* A *sine – ohne:* CHRON. Fred. 3,25 -e ullo prilii. DIPL. Merov. I 73 p. 65,19 abisquae repedicione. TRAD. Frising. 23 p. 52,9 -e ulla consignatione vel contradictione. FORM. Senon. I 38 -e refragationis vel modolationis. ANNAL. Guelf. a. 763 Franci -e bello *(sc. fuerunt).* HRABAN. carm. 39,5 eras -e origine. HROTSV. Pel. 46 non -e ... damno. THANGM. Bernw. 54 pupillos -e patre. EPIST. Reinh. 14 -e incerto ... effectum habebitis. *persaepe. abund.:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,28 -e ordine non concesso. *fere i. q. contra – etwa 'gegen':* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 297,19 -e rei veritate. B *praeter – außer:* 1 *c. sensu excipiendi:* CONC. Merov. p. 180,12 nec ullo alio poculo -e vino ... offerre. TRAD. Frising. 190 omnia ... -e XII iugeres. WIDUK. gest. 2,31 -e hac noxa fortissimus optimusque Erich. *al. ellipt.:* NITH. hist. 2,8 p. 21,30 -e quod corpore gerebant. THIETM. chron. 1,26 ut hii ... sub aliquo sint dominio -e eorum, qui *eqs. nisi sit aliqua re – außer wegen:* CONC. Merov. p. 87,22 neque per sabbata -e infirmitate quisquis absolvat ... ieiunium. 2 *c. sensu adiciendi:* THIETM. chron. 7,19 mille viros -e mulieribus et liberis capiens. CHART. Rhen. med. I 315 -e horum testium firmitudinem ut maiori stabiliretur auctoritate *charta. al.* C *extra – außerhalb, über ... hinaus:* 1 *de tempore:* CONC. Merov. p. 181,8 -e paschae sollemnitatem ... baptizare. *post – nach:* CHART. Sangall. A 291 p. 271,20 (a. 825) habeat absque meum discessum in ipso censo *infantem;* et post nostrorum discessum *eqs.* AMALAR. off. 1,40,1 -e tempore baptisterii. *ante – vor:* CHART. Epternac. 98 p. 165,35 (a. 788/9) -e corporis abscessu ..., sed post discessum tuum. 2 *de numero:* TRAD. Frising. 19 p. 48,16 (a. 763) ceteri -e numero.

II *adv. i. q. excepto (eo quod) – ausgenommen (das, was):* TRAD. Patav. 12 (a. 785 ?) omnia ... trado ... -e continet uxorem meam. DIPL. Karoli M. 278 p. 414,14 (spur. aetatis dub.) ut queant ire ... -e tamen quod ipsi teneantur solvere... tributum. *Prinz*

***abstellacta** *v.* *astellata.

abstemius, -a, -um. *script.* aust-: *l. 4. metr.* abstĕm-: *l. 11.* 1 *adi.:* a *ieiunus – nüchtern:* FUND. mon. Montisam. 2 (MGLang. p. 565,17) austemii manentes sanctum celebremus ieiunium. HUMB. Sim. 2,27 p. 173,43 *Manichaei* -i a vino sanguinis Christi ... se subtrahebant. HEINR. AUGUST. planct. 1180 canis. b *temperatus – mäßig:* ABBO SANGERM. bell. 3,26 basileus constes, -us (gloss.: sobrius) antigraphusque. THIETM. chron. 2,35 vir -us. 2 *subst. masc.:* a *sobrius – ein Nüchterner:* PAUL. DIAC. carm. 6,24 *presbyter* -um pascens. *al.* b *modestus – ein Bescheidener:* THIETM. chron. 6,21 -is et diploide indutis. *v. et* *abstimus.

abstergo, -tersi, -tersum, -ere. I *strictius:* A *tergendo auferre – abwischen:* WILH. HIRS. const. 2,52 p. 1117A flabella ad -endas micas. B *tergendo desiccare – abtrocknen:* REGINO syn. caus. 1 not. 67 *presbyter* calicem et patenam abluat atque -at. BRUNUS LONG. chirurg. 1,5 p. 108A sanies -atur cum coto. ALBERT. M. veget. 5,112 -endo ... *plantae* non tollerent humidum. *al.*

II *latius:* A *tollere, abolere – beseitigen, (aus)tilgen:* 1 *corpor.:* RECEPT. Bamb. 36 de hoc medicamine *verrucae* -i[t] possunt. LULL. epist. 92 p. 212,4 epistulae rubiginem emendando -e. MIRAC. Genes. Hier. 13 caligo cecitatis ... -sa est. GERB. (?) astrolab. 19,8 inspector walzagorae ... -et *Cycladas.* ALBERT. M. veget. 6,278 *aristologia* -it ... dentium sordes et morpheas. *al. cum sensu separandi:* ALBERT. M. animal. 7,19 ionacoro (*gr.* γόγγρος) ... non potest -i ab *multipede.* 2 *spirit.:* TRAD. Frising. 396 (a. 818) delicta. WALTHARIUS 952 ut mors -at mortem. COD. Odalb. 13 ut ... error penitus -etur. THANGM. (?) transl. Epiph. 12 ut ... incuriae et inertiae notam ... -rem. *al. absol.:* CHART. Babenb. 304 p. 142,8 (a. 1232) deus misericorditer indulgeat et -at. B *mundare – reinigen:* ALBERT. M. animal. 2,99 fel ... viperae est ... maximae virtutis -endo oculum.

absterreo, -ere. 1 *terrore fugare – zurückscheuchen:* WALAHFR. imag. Tetr. 176 moles -et aquae. 2 *deterrere – abschrecken:* VITA Ger. Bron. praef. p. 655,32 qualia nos -ant ab ... coeptis. CHRON. Andag. 23 p. 64,4 *abbatem* minis et iniuriis a se -endum putavit.

abstersio, -onis *f.* 1 *desiccatio – das Abtrocknen:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 112A addit *medicinam* in virtute -is (*cf.* 1,5 p. 108A). ALBERT. M. veget. 3,95 operationes ... amari sunt -o et exasperatio. WILH. SALIC. chirurg. 1,48 p. 318G -o cum petia munda. GLOSS. Roger. II 482 lava *faciem* cum aceto forti sine -e. *in imag.:* EKKEH. IV. pict. Sangall. 144 lacrimis -o veris. 2 *vis abstersiva – Fähigkeit zum Abtrocknen:* BRUNUS LONG. chirurg. 2,19 p. 129G in quibus *(medicinis)* est -o quaedam. ALBERT. M. veget. 5,112 agnus castus et aristologia, quae tantae sunt -is. 6,100. *al.* animal. 20,8 sanguis et genitura ... sunt facilis -is.

***abstersivus,** -a, -um. *desiccativus – abtrocknend:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 111H ne medicina carnis sit creativa, magis -a (*cf.* p. 111F). ALBERT. M. veget. 5,114 sunt ... et -ae et carminativae *operationes plantarum.* 6,69. 96. *ibid. al.*

***abstimus,** -a, -um. (*cf.* abstemius *et* abstineo) *ieiunus – nüchtern:* NIVARD. Ysengr. 7,71 maneas missam -a pransane. *Baader*

abstinentia (-cia), -ae *f.* 1 *temperantia, continentia, renuntiatio – Enthaltsamkeit, Askese, Verzicht* (*def.:* ALBERT. M. bon. 226sqq. 254): a *gener.:* BEDA hist. eccl. 3,5 p. 135,23 -ae vel continentiae ... exemplum. WILLIB. Bonif. praef. p. 3,19 -ae robor. AGIUS vita Hath. 3 in una largitatem, in altera -am mirabatur. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,22 solemnitates ... in -a servilium operum ... et omnium vitiorum ... venerari. BRUNO QUERF. fratr. 1 districtam vitam et austeram -am ... duxit Benedictus. ALEX. MIN. apoc. 10 p. 165,27 temporalium -am ..., hoc est: proprium non habere. 21 p. 483,16 -a in abundantia est martyrium. *al.* b *spec.: de castitate:* THIETM. chron. 7,3 p. 400,33 in castitate et -a similis Iudith. *de ciborum vel*

[Pape]

potus evitatione, ieiunio: WILLIB. Bonif. 3 p. 13,5 nec -am castrimargia violavit. EINH. Karol. 30 p. 35,5 in febribus ... cibi sibi -am indixit. RIMB. Anscar. 30 p. 62,32 ut ... a carne -am agerent. CONSUET. Trev. 15 vini. THIETM. (?) chron. 5,31 *(de tempore ieiunii)* finita ... quadragesimali -cia. ALBERT. M. animal. 7,44 *(de serpente)* tempore -ae. 7,159 *(de ursa). al.* 2 *intermissio – Unterbrechung:* AMALAR. ad Hild. 19 glosa latina aperte ieiunium demonstratur in -a alleluia.

abstineo, -ui, -tentum, -ere. *script.:* ast-: ARS med. 8 p. 431,37. ha-: ANTIDOT. Glasg. p. 105,6. *v. et l. 26.* ob(s)-: *l. 24.58* -ten-: *l. 20.59 et saepius usque ad s. IX. form.:* -ire: PIRMIN. scar. 19 *cod. A.* -eunt: EPIST. Bonif. 51 p. 88,4. 29 *(v. adn.). struct.: abl.: l. 50sq. 61. al. gen. (cf.* GODESC. SAXO gramm. 1*): l. 50.63. dat.: l. 64.* ab: *l. 21.29sq. saepe. v. et* ad *p. 155,15.* de: *l. 29.31.36. al.*

I *trans. (medial.: l. 20):* A 1 *gener. i. q. arcere, prohibere – ab-, fernhalten:* CONC. Merov. p. 20,4 episcopus ... tribus mensebus se a communione suspendat, duobus presbyter -teneatur. BEDA temp. rat. 30,35 venerem. CAPIT. reg. Franc. 180,15 ab omni femina sit -endus. VITAE patr. Iur. 2,2 p. 144,19 aquam (-a 2) ..., ne utcumque degustaret, -uit. ADREV. Bened. praef. edomitum orbem iure perduellionis -ere (obt- *M C*). 2 *medic. i. q. sistere – zum Stehen bringen:* RECEPT. Donauesch. 90 r⟨h⟩euma. ANTIDOT. Glasg. p. 152, 16 brassica in vino decocta ... ventrem h-et (Ps. ODO MAGD. herb. 193). B *refl.:* 1 *se continere, renuntiare – sich enthalten, verzichten:* ANTIDOT. Lond. p. 19,29 a cursibus et ab omnem cibum. CONC. Karol. 24A,29 de quadrupedia carne. 50,50 p. 643,34 ab operibus ruralibus. EPIST. var. II 23 a vino et carne ... et de lacte et ovo. CAPIT. reg. Franc. 293,10 p. 401,12 a missarum sollemniis. HROTSV. Cal. 3,5 a legalis thoro viri. *al. absol. de concubitu:* CAPIT. reg. Franc. 16,2. BOTAN. Sangall. 40,3. 2 *supersedere, vitare – unterlassen, meiden:* LEX Alam. 36,2 rebelli ... de malis se -ant. CAPIT. reg. Franc. 37,1 de secularibus curis. HRABAN. epist. 10 p. 396,26 ab huius libri labore me poenitus -ere. THIETM. chron. 1,25 a capitalibus ... criminibus. *al. se subtrahere – sich entziehen:* LEX Baiuv. 17,5 de illius testificatione sacramenti. *medic. de minctionis defectu:* PS. GALEN. febr. 126 urina ... si se -uerit id est non minxerit. 3 *abesse, non interesse – fernbleiben, nicht teilnehmen:* CHART. Sangall. A 36 (a. 762) ab ecclesia. CAPIT. reg. Franc. 113,7 a communione *(cf. l. 71).* RUOTG. Brun. 5 p. 7,8 ab ... tribunali. *al.*

II *intrans.:* A *se continere, temperare – sich enthalten:* CONC. Karol. 21,13 p. 194,25 ab omni peccato et ab omni opere carnali, etiam a propriis coniugibus et ab omni opere terreno. 36,34 ut ... sabbato ... a carne ab omnibus -atur. EINH. Karol. 24 p. 28,21 cibo. VITA Burch. Worm. 18ex. cibi. ANNAL. Rod. a. 1145 p. 717,43 sagimine. *saepe. absol. de gula, ebrietate, concubitu:* ARBEO Emm. 40 per triduum. CONC. Karol. 38,22 confitentibus tempus -endi adscribant. ARCHIPOETA 6,11,1 ieiunant et -ent poetarum chori. *al. de ingressu ecclesiae:* BEDA hist. eccl. 1,27 p. 54,23 ut *mulier* ... diebus LXVI debeat -ere. *de missa celebranda:* CAPIT. reg. Franc. 112,36. B *desistere, (de)vitare – meiden, Abstand nehmen:* PIRMIN. scar. 23 a mundi inlecibris -entis (obs-tes *A*, -tenentes *C*). BEDA hist. eccl. 1,27 p. 51,3 *(de coniugio) generatio* secunda ... a se ... debet -ere. WALAHFR. carm. 5,20,16 mentes -ant vitiis. HRABAN. epist. 15,7tit. de temerariis iudiciis. POETA Saxo 2,266 bello. PASS. Kil. II 4 praedicationis. WIDUK. gest. 1,18 a merita ... poena. HELM. chron. 81 p. 154,27 rogans *papam* -ere huic consecracioni. *saepe. absol.:* CAPIT. reg. Franc. 16,10 *(de coniugio)* si vult, potest aliam uxorem habere; sed melius est -ere. HROTSV. lib. 2 praef. 1,9 gentilium delicias -endo divito. *non accipere – nicht annehmen:* GERHOH. Antichr. 1,49 med. ab eius *(sc. archiepiscopi depositi)* pecunia -tum est. C *abesse – fernbleiben:* CONC. Merov. p. 214,20 de Arelatense sede. CAPIT. reg. Franc. 123,10 ab ecclesia et a communione. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 148,5 palacio. EPIST. Hann. 80 p. 130,8 a Francia. ALBERT. M. animal. 6,49 -ent *parentes* ab eis *(pullis).*

adi. **abstinens,** -entis. *continens, moderatus – enthaltsam, maßvoll:* GODESC. SAXO theol. 20 p. 320,3 de equo domito, humili, -e, continente. p. 321,9 continentissimum, -issimum, patientissimum ... cultorem. HROTSV. Gall. I 12,10 -s coniugii. CHRON. Thietm. 2,35 vir -issimus (abstemius THIETM.). HILDEG. caus. 2 p. 153,24 in cibis -es sunt. *Pape*

***abstipulatio,** -onis *f. resignatio sollemnis (stipula adhibita) – feierlicher Verzicht (unter Verwendung eines Halmes):* CHART. Waitz 23 p. 57,20 (a. 1132) actum est ... -e ... et abiuratione facta.

***abstipulo,** -avi, -are. (ab *et* stipula) *script.* ast-: CHART. Lux. I 468,3 p. 643,5. *dimittere, cedere, resignare (stipula adhibita) – aufgeben, verzichten, auflassen (unter Verwendung eines Halms; cf. Dt. Rechtswb. s. v.* 'Halm'*):* CHART. episc. Wirz. II 4 p. 9,29 (a. 1137) advocatiam. CHART. Argent. I 90 p. 71,29 mansum ... -ando possidendum ... contradidit. CHART. Lux. I 432,2 p. 605,35 werpivit ... abbatiam et omnem -vit de ea calumpniam. CHART. Austr. sup. II 185 p. 276,11 iusticiam. 234 p. 343,33 bona. CHART. Wirt. II 355 p. 104,10 predium ... abdicavit, -vit et ... delegari fecit. CHART. Steph. Wirz. 20 p. 30,12 ius nostrę proprietatis in ipso fundo. *al. Heßler*

abstirpo, -are. *exstirpare – herausreißen:* HEIRIC. Germ. I 216 -anda suis ... cum radicibus arbos.

1. absto, -are. 1 *seorsum stare – abseits stehen:* NIVARD. Ysengr. 1,361 *vulpes* eminus -at. 2 *abesse, distare – fern, entfernt sein:* CARM. de haer. 24 (MG Lib. Lit. III p. 616) canis -at. NIVARD. Ysengr. 1,622 piscatura ... procul -at abhinc. 3 *abscedere – abseits treten:* NIVARD. Ysengr. 6,503 protinus -bunt ... illi.

2. absto *v.* asto.

abstollo, -ere. 1 *removere, auferre – entziehen, wegnehmen:* CHRON. Fred. 4,90 p. 166,13 pluremorum facultates ... -ens. FORM. Marculfi 1,2 p. 42,9 nullus ... possit ... de offertione in altario inlata -ere (*inde* FORM. Marculfin. 29 p. 125,36 abstulere). COD. Karol. 41 p. 554,5 Simeonem a vestri germani servitio abstolere. ADEMAR. hist. 3,43 ecclesia, quae iniuste sancto Marciali -batur. 2 *morte consumere – hinwegraffen:* ANNAL. Hild. a. 1023 p. 34,3 antistes -itur. 3 *(tributum) deducere – (Steuer) erheben:* LIBER diurn. 104 p. 137,14 quodcunque exinde -ere exigereque valuistis. *v. et* abstulo. *Baader*

abstractio, -onis *f. script.* ast-: *p. 61,22.*

1 *abalienatio – Wegnahme:* DIPL. Ludow. Iun. 12 p. 349,36 ut prefata villa ... ad sanctum Gorgonium ... absque ullius episcopi -e ... permaneat. EGILM. ad Steph. p. 362,5 decimarum. GESTA Camer. 1,68 p. 425,38 (dipl.) neque quilibet ... temptet facere -em, subreptionem, divisionem. CHART. Rhen. med. I 305 p. 357,37 predii. CHART. march. Misn. III 101 p. 83,26 ęcclesię. CHART. Wirt. IV 962 p. 9,7 in restaurum inique ... -is et alienationis.

2 a *temperantia – Enthaltsamkeit:* ALBERT. M. bon. 227 p. 137,15 *abstinentia* dicit ... -em ab immoderata cibi delectatione. b *omissio – Unterlassung:* DAVID compos. 3,59,5 ne per diutinam -em redeat in dissuetudinem orandi. c *vacatio – das Ledigsein:* ALBERT. M. bon. 373 p. 204,58 quia saepe ... materia non habens contrarium est circa materiam determinatam ..., ideo septima *definitio* ponit -em ab huiusmodi, scilicet quod sit circa deum et divina tantum.

3 *philos. i. q. separatio,* ἀφαίρεσις *– Abtrennung, Abstraktion:* a *gener.:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,58,1 p. 500a,28 in intellectu nostro sunt duplices species, scilicet -is et compositionis. cael. hier. 12,1 p. 320b,19 secundum philosophi probationem ... in rebus non sunt nisi tres gradus -is et concretionis, scilicet coniuncta materiae secundum esse et secundum rationem, ut naturalia, separata secundum rationem tantum ut mathematicalia et separata per esse et rationem ut metaphysicalia. metaph. 3,3,10 p. 187a,14 *forma* post rem per -em separata ab ipsa. nat. anim. 1,2 p. 5,21sqq. forma igitur generis et natura accipitur per -em

[Schetter]

... et talis fit -o usque ad generalissimum. summ. theol. I 9,39,1 p. 393b,23 -o non fit nisi a composito. *al.* b *spec.: sc. a materia:* ALBERT. M. nat. anim. 2,16 p. 43,79 -o formarum, quae nihil aliud est quam exspoliatio earum ab esse materiali. summ. theol. II 4,14,3,2,3 p. 193a,26 duplex est -o, scilicet a materia et a materiae appendiciis. *sc. a sensibilibus:* ALBERT. M. animal. 8,235 *speculatio* fit secundum omnimodam universalium a sensibilibus -em. eth. 6,2,19 p. 435b,36 per -em a sensibilibus. *sc. a particularibus:* ALBERT. M. summ. theol. II 4,14,3,2,3 p. 193a,30 -o universalis a particulari, quae fit ... separando formam intelligibilem ab his, quae appropriant eam huic particulari. *al. spectat ad math.:* OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83,30 quod ... inter naturam et personam *dei* non mathematica -e, sed theologica consideratione ... divideret ratio. RAHEW. gest. 4,14 p. 254,2 (epitaph.) mathesis -o. ALBERT. M. gener. 1,1,1 p. 346b,5 -o ..., quae est per diffinientia, quae rationem non habent ab hac vel illa in specie considerata materia, est mathematici, sicut circulus, quem considerat mathematicus, non aereus est nec ligneus, sed quantus tantum.

4 *castratura – Entmannung:* LEX Ribv. 6 capit. (B2) de ast-em (castratione *var. l.*). 28 capit. (B2).

***abstractivus**, -a, -um. *separativus – absondernd:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,27 p. 253a,31 omnis potentia apprehensiva est -a speciei a materia. intellect. 1,1,7 p. 488b,13 *intellectus* est -us et denudativus formarum. nat. anim. 1,7 p. 16,76 *est* lumen unicum et individuum per luminare, in quo est et tamen est universale colorum -um.

adv. ***abstractive**. *separative, universaliter – absondernd, allgemein:* ALBERT. M. sent. 1,22,3 p. 572a,27 -e dicitur *nomen.* 1,26,12 p. 24b,9 licet notiones aliqui dicant non esse, hoc referunt ad hoc, secundum quod -e significantur. 1,33,1 p. 140a,13. cael. 1,3,7 p. 82a,48 quod dicimus de formis -e et concretive significatis. anim. 3,3,12 p. 389b,34 species intelligibiles sunt in sensibilibus quocumque modo, sive sint -e dicta sicut mathematica, sive habitus et formae *eqs.*

abstraho, -traxi, -tractum, -ere. *script. et form.:* abt-: CAPIT. reg. Franc. 18,3. ast-: ANTIDOT. Glasg. p. 120,33. adst-: TRAD. Frising. 185. -gere: *p. 62,29.* -a(ere): DIPL. Merov. I 57 p. 51,49. DIPL. Ludow. Germ. 131 p. 182,36. *al. v. et p. 62,4.42.* -ire: DIPL. Merov. I 67 p. 60,14. *depon.:* VITA Pard. 23 (MGMer. VII p. 39,15). *supin.* -tu: NIVARD. Ysengr. 1,353.

1 a *detrahere, avellere – wegziehen, wegreißen:* ARBEO Corb. 38 pallium sudarii. Emm. 18 genitalia. HROTSV. Dulc. 7,2 ut ... puellae ... -tis vestibus publice denudentur. FROUM. carm. 4,8 pellem vi. THIETM. chron. 1,27 dexteram ... rapido morsu ex inproviso -xit. TRACT. de chirurg. 471 cutis per longitudinem findatur et ... -atur. *al.* b *extrahere, evellere – herausziehen, (her)ausreißen:* LIBER hist. Franc. 32 p. 296,19 -tis scramsaxis utraque ei latera feriunt (*cf.* WIDUK. gest. 1,6 cultellis -tis). 45 p. 317,23 crines ... capitis. HROTSV. Pafn. 7,3 capellam semivivam dentibus luporum nuper -tam. ODO MAGD. herb. 48 stirpes infixas et spinas -et ipsum *(abrotanum)* appositum. HERACLIUS II 13 *stannum* -e de hoc colore. ALBERT. M. veget. 6,156 cuius *(terrae)* nutrimentum non sit -tum ab aliis plantis. c *exprimere – auspressen:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 387E succus -tus a pomis.

2 *removere – entfernen:* ARBEO Corb. 22 p. 214,2 miraculum ... ab lammine sepulchri illius ... -bamus. HRABAN. epist. 24 p. 430,33 ne forte, si quid indiscrete *(sc. e dictis patrum)* -rem, sensus eorum intelligentiam confunderem. ALBERT. M. animal. 3,45 vita in se -ta ab omnibus istis potestatibus vitae fluere a corde. *al.*

3 *abripere, abducere – fortschleppen, ent-, wegführen:* a *strictius:* LEX Alam. 3,1 nullus habeat potestatem vim -endi de ecclesia *fugitivum (item de asylo:* LEX Baiuv. 1,7. CAPIT. reg. Franc. 39,3). LEX Baiuv. 1,11 capit. (Mg.Mt) *sanctaemoniales* de monasterio. ALTFR. Liutg. 2,18 diabolus ... in partem occidentalem -tus est. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,44 papam ... in turrim. *al.* b *latius: c. notione liberandi:* POETA Saxo 5,32 ut nos demonicis cultibus -ret. *c. notione dimittendi:* VITAE patr. Iur. 3,17 quia ipsos ancipiti -xisset eventu. DIPL. Otton. II. 283 p. 330,20 *archimandritem* a nostro cubili et necessariis consciliis -aentes. *c. notione arcendi:* CHART. Lub. I 345 p. 322,14 (a. 1274) si vero sua persuatione patruus noster ... nos de premissis -ret.

4 *demere, abalienare, furari – wegnehmen, entziehen, stehlen:* LIBER diurn. 98 p. 130,12 ne ... quidam ... ex rebus semel deo dicatis ... -at aut defraudet. FORM. Senon. I 28 de rebus suis in nullo -ere nec dismanuare. CARM. Aldh. 2,57 -unt qui *(latrones)* exuvias. LEX Alam. 1,2 de ipsas res de illa ecclesia -ere (*cf.* LEX Baiuv. 1,2). TRAD. Frising. 23 hereditatem. 339 traditionem. ARBEO Corb. 16 p. 205,9 *cavallum* furto silenter -ere. CHART. Rhen. med. I 33 ut ... nec -endi nec minuandi in omnibus non habeam potestatem (*cf.* DIPL. Arnulfi 113 p. 167,19 auferre, -ere vel minorare). CAPIT. reg. Franc. 18,7 quicumque ... aliquid -xerit aut exfortiaverit. LEX Sal. Karol. 41,2 servum ... de servitio domini. DIPL. Karoli III. 48 p. 81,9 elemosinam ... deo famulantibus. THIETM. chron. 6,62 cum aliis rebus inde -tis. *saepe. c. notione legitime recipiendi:* COD. Lauresh. 27 p. 311,38 heredes mei illud inde -ere licentiam habeant. *c. notione abolitionis:* DIPL. Pipp. 6 p. 10,14 quod ... ille marcadus fuisset eminuatus vel -tus. p. 10,16 ille telloneus de ipsa casa dei erat minuatus vel -tus. CONC. Karol. 16B p. 104,24 ut ..., quae ... videbantur -enda, evelleret.

5 *refl. i. q. se subducere – sich entziehen:* FORM. Senon. I 20 de ipso colonatico sibi -bat. FORM. Marculfi 2,28 si ... me ... de servitio vestro -ere (-gere *A 2*) voluero. FORM. Sal. Merk. 16 p. 247,14 nullus se de morte -ere potest. ARBEO Corb. 12 qui se a divino tramite deviendo numquam -bat. 24 se -ens obtutibus. 26 ex ... curis. CHART. Sangall. A 148 p. 140,22 de ipso censu. CHART. march. Misn. III 216 p. 161,32 a venatione. CHART. civ. Misn. 401b p. 450,28 a debitis serviciis et consuetis. *al. adde* ARBEO Emm. 20 voluntatem ... indigentibus non -xit. *usu mediali ut vid.:* BERTH. (?) annal. a. 1060 p. 271,17 Heinricus ... cum ... in monasterium Epftirnacha se contulisset, inde -tus coniugem suam occidit.

6 *math. i. q. deducere – abziehen, subtrahieren:* ANON. geom. I 3,20 -e AD, remanet AE. CARM. de conc. mens. 23,2 omnes dies mensis sume, unum semper -aens. GERB. geom. 6,3 p. 84,16 ex quibus iterum cccc ... -o. Ps. ODO CLUN. abac. p. 298a si ... digitus de articulo -itur. *al.*

7 *philos.:* a *separare,* ἀφαιρεῖν *– absondern, abstrahieren (v. et p. 63,8):* ALBERT. M. summ. creat. II 1,58,1 p. 500a,17 omne autem commune -itur a particularibus, eo quod non habet esse nisi in illis. p. 502a,43 diffinitio ... datur per formas -tas a particulari, quae sunt genus et differentia. p. 502b,22 intelligentiae habent materiam, quae est particularis ..., et ab hac -itur intentio communis, quae est obiectum intellectus. sent. 1,26,5 p. 9b,32 non potest -i proprietas personalis a persona. cael. hier. 2,2 p. 27a,41 -it enim *abstractio* universalem lineam ab hac linea et angulum ab hoc angulo. anal. post. 1,1,3 p. 10a,8sq. quod ... -itur ab uno, est idem cum eo, quod -itur ab alio, unde eo ipso, quod est in intellectu, est universale. gener. 1,1,1 p. 346a,33 nulla scientia est, quin -at universale a particulari. phys. 1,1,6 p. 13b,14 intentio formae ..., quae de re per -entem intellectum habetur. intellect. 1,2,1 p. 490b,27 propria operatio intellectus agentis est -ere, non quidem a materia tantum, sed universaliter ab hoc particulari. summ. theol. I 9,39,1 p. 396b,36 -entium non est mendacium. *al.* b *amovere – entrücken:* ALBERT. M. bon. 482 p. 252,47 intellectus ... -it ab omni differentia temporis.

adi. **abstractus**, -a, -um. 1 *remotus – entfernt:* ALBERT. M. animal. 16,111 quaedam sunt aeterna -a a motu et materia. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,1 p. 78,4 illud, quod est universalius, est a materia -ius. *c. sensu contemplationis:* OTTO FRISING. chron. 4,4 p. 190,4 sapientem ... contemplatione a se -um. 2 *incorporalis, spiritualis – unkörperlich, geistig:* ROD. GLAB. hist. 1,1 vim divinę et -ę

[Schetter]

quaternitatis. ALBERT. M. cael. hier. 2,2 p. 26^{b},15 quae ... -a sunt, secundum se possunt optime intelligi: angeli sunt tales. somn. 3,1,6 p. 185^{a},6 quidam sortiuntur animas altiores ..., altiores quidem, quanto fuerint -iores. animal. 1,515 visus, qui valde -us est. **3** *universalis – allgemein:* ALBERT. M. sent. 1,33,1 p. 139^{b},23 utrum liceat proprietates -o nomine significari. p. 139^{b},27 quod significatur in genere -o modo, etiam in specie sic potest significari. **4** *separatus – abstrahiert:* ALBERT. M. anal. post. 1,1,3 p. 10^{b},1 quod intellectus receptivus sit formae -ae.

subst. **abstractum**, -i *n. separatum, universale – das Abstrakte, Allgemeine:* ALBERT. M. sent. 1,26,5 p. 9^{b},42 -um simplicius est quam id, a quo fit abstractio. 1,33,1 p. 139^{b},32 cum proprietas sit nomen rem suam dicens in -o. bon. 18 p. 10,43 -um non dicit nisi essentiam unam; concretum autem supponit duas *eqs.*

adv. **1. *abstracte.** *universaliter – allgemein:* ALBERT. M. praedicam. 1,4 p. 159^{a},7 in substantialibus quaedam significantur concrete, quaedam autem -e, ut homo et humanitas.

2. *abstractim. *separatim, seorsum – abgesondert, für sich allein:* GERHOH. novit. 8 filius non est nomen proprietatis -im considerate, sed ipsius divinitatis cum quadam proprietate (*cf.* 20$^{in.}$). glor. 5,4 p. 1092^{A} formas rerum ... licet inabstractas, tamen -im speculandas. 20,3 p. 1149^{A} *habitus* seorsum, -im et mathematice intellectus. *Schetter*

? ***abstrid(e)o**, -ere. *sibilare – pfeifen:* CHRON. Salern. 117 p. 131,17 manus ad hos (*i.* os) ducens, [manus] cum dentibus -ens (*sic vel* abstrahens *cod.*), clangere iussit tubis.

1. abstringo, -strictum, -ere. **1** *removere, tollere – entfernen, beseitigen:* NARR. itin. nav. p. 187,8 Sarraceni adhuc desuper *(in turri)* stabant, nec ruina domus nec sagittis creberrimis -ti. CHART. Grimm. 261 *Maria* maculas peccatorum diluit et -it. **2** *med. i. q. alvum purgare – abführen:* ALBERT. M. veget. 6,250 fructus *vitis* similiter bonus est ano, eo quod provocat et -it.

2. abstringo *v.* astringo.

abstrudo, -trusi, -trusum, -ere. obs- *(var. l.): l. 41.43.*

1 *abscondere – verbergen:* EPIST. Wisig. 2 p. 662,24 qui pecuniam conservando -serat (obs- *E 1*). **2** *obstruere – verbauen:* HINCM. Remig. 8 p. 279,34 maceria, qua eadem porta -sa (obs- *3^{b}.4^{b}*) fuerat.

adi. **abstrusus**, -a, -um. **1** *abditus – versteckt:* VITA Galli II 511 *deo* nil esse potest -um nilque latere. CARM. Paul. Diac. app. II 54,4,1 ventris -o positus cubili. VITA Karoli M. 3 praef. p. 66,29 de -is favorum cellulis. *al.* **2** *secretus, implicatus – verborgen, verwickelt:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 132,16 quaestiones tuas sat venustas et -as, valde pulchras et obscuras. CONR. HIRS. dial. 1516 fieri potest, ut -ior litera lectorem ducat ad aliud intelligendum.

subst. **abstrusum**, -i *n.* **1** *secretum – das Verborgene, Geheimnis:* ALDH. virg. I 27 p. 264,5 arcana mentis ipsorum recludentes et -a praecordiorum reserantes. 53 p. 311,8. *al.* **2** *aenigma – Rätsel:* PAUL. DIAC. carm. 20,14 pandenti -um cymbia munus erit.

***abstrunco**, -are. *detruncare – verstümmeln:* GLOSS. IV 128, 18 St.-S. -o bistumbilon.

abstulo, -ere. *(retrograde ab* abstuli) *auferre – wegnehmen:* IOH. CODAGN. annal. a. 1090 p. 2,1 -bant eis boves et totum, quod portabant. ANNAL. Ianuens. IV p. 106,14 regnum Sicilie ... a ... rege Karulo -endo. ALBERT. MIL. temp. 165 p. 440,2 -bat terras et villas. 260 p. 524,14 thesaurum et vasa sacra monasterii -endo. *v. et* abstollo *et* aufero.

***absturbo**, -are. *abigere – verscheuchen, wegjagen:* EKKEH. IV. cas. 37 cum ... sibilis eos interdum et strepitu -ret. *Ziltener*

absum, afui, afuturum, abesse. *script. et form.:* apsit: FORM. Flav. 42 p. 479,33. CHART. Sangall. A 152. absit: FORM. Marculfi 1,7 *cod. A 3.* abscit: DIPL. Heinr. III. 197. *v. et p. 64,56.* abfu(i): HROTSV. Pafn. 8,1. FROUM. carm. 13,3. 17,8. *v. et p. 64,8.31.* abfuturum: *p. 64,38.* abfore: CARM. de Cass. 499. aforet: HEIRIC. Germ. I 3,24. affuerim: WANDALB. Goar. 2,30 *cod. 2.* abessendi: *l. 10.*

procul esse, distare – abwesend, entfernt, fern sein: **1** *gener.:* **a** *corpor.: subi. homines:* RIMB. Anscar. 19 p. 41,43 rex ipsorum longius inde aberat. AGIUS vita Hath. 15 nec momento temporis ei abesse patiebantur *sorores.* WIDUK. gest. 3,44 ipse bello interim aberat. VITA Mathild. I 11 coenobio (monasterium VITA II 17) abfuit. BERTH. (*?*) annal. a. 1077 p. 305,43 qui ab urbe ... decem miliaria aberant. CHART. Traiect. 785 p. 217,30 licentiam abessendi per sex ebdomadas (CHART. Brem. 155 p. 179,3. *al.*). *saepe. subi. res:* BEDA temp. rat. 7,20 quae telluri procul absunt. *al.* **b** *spirit.: subi. homines:* AGIUS vita Hath. 21 discedebat, sed dolenti filiae abesse non poterat. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,243 ne finitimis ultro rationibus absim. *subi. res:* WALAHFR. carm. 5,6,36 pax pacis abest orbe repulsa procul. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 495,14 quod apostolo prorsus aberat procul. WALTHARIUS 1272 si vel dolor unus abesset. *al.* **c** *in locut.* quod absit *sim.:* BEDA hist. eccl. 1,32 p. 69,1 quod absit (COD. Lauresh. 429. GODESC. SAXO theol. 2 p. 92,13. *saepe. cf.* CHART. Carniol. I 67 p. 75,2 quod absimus). ALDH. virg. I 8 quod absit a catholica ... fide. CHART. Rhen. med. I 19 p. 24,38 quod absit, ne fiat. GODESC. SAXO fragm. p. 41,18 absit procul a me, ut *eqs.* (RUODLIEB V 405. EPIST. Meginh. 41 p. 245,20 absit absit, ut. *al.*). WALTHARIUS 551 absit, quod rogitas. *al.*

2 *cum colore quodam:* **a** *deesse – fehlen:* WALAHFR. Blaithm. 78 utque nihil meriti ... abesset. CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,53 nec ... aberant ... coaetaneis consocii. POETA Saxo 5,256 tabulas ... numquam fecit abesse sibi. *seq.* quin: ANNAL. Einh. a. 769 paulumque abfuit (afuit *1.2*) q. *al.* **b** *vacare – frei sein:* RUOTG. Brun. 34 tantum autem aberat *Bruno* a sevitia, ut *eqs.* RAHEW. Theoph. 509 ut simili sis cautus abesse reatu. **c** *excludi – ausgeschlossen sein:* GODESC. SAXO fragm. p. 34,7 abest tamen deorum pluralitas, ubi est ... deitatis unitas. **d** *non assistere – Beistand versagen:* LAMB. HERSF. Lull. 5 p. 313,11 Deum vero pro se nitentibus nusquam abfuturum.

part. **absens**, -entis. *gen. plur.* -torum: *l. 63.*

1 *non praesens – abwesend:* **a** *corpor.:* PACTUS Alam. II 31 si femina aliam stria ... clamaverit, sine rixam, sine -e hoc dixit. TRAD. Frising. 390 notum est cunctis ... tam praesentibus quam etiam -bus (TRAD. Ratisb. 37 necnon et futuris. DIPL. Conr. II. 61. *saepe*). WALAHFR. carm. 5,67,1,2 est -s (HROTSV. Pafn. 12,1. THIETM. chron. 4,22 p. 158,13. *al.*). HRABAN. epist. 30 corpore -s ... spiritu ... praesens (RUOTG. Brun. 20 -s tibi c. *al.*). COD. Udalr. 183$^{tit.}$ amico suo H. E. suus praesens, suus -s. *saepe. in re iudiciaria:* CAPIT. reg. Franc. 197,4 -es morti adiudicari. GREG. VII. registr. 1,63 p. 92,18 eo -e, qui accusat. CHART. Bund. 357 abbatem ... tamquam per contumatiam -em fuisse. CHART. ord. Teut. (Hass.) 50 abbas noster apud vos absentia presens ..., nos presentia -es. *al. de exfestucatione:* CONST. I 444 p. 655,14 (a. 1102) me exinde foras expuli, guarpivi et -em me feci. **b** *spirit.:* EPITAPH. var. II 94,9 esuriens ... Deum presens fuit -s. CHRON. Salern. 83 p. 83,3 abscente *(i. 'haud animadvertente' Pertz)* Guido(ne). HEINR. AUGUST. planct. 1503 conversis presens, subterfugientibus -s *Deus.*

2 *absus:* **a** *de rebus i. q. incultus – unbebaut:* DIPL. Otton. I. 242 p. 344,23 *(ex dipl. Ludow. III.)* mansis ... vestitis et -bus (ACTA imp. Winkelm. II 17 p. 18,24. *al.*). **b** *de hominibus i. q. agris carens – landlos:* DIPL. Karoli M. 189 p. 254,14 fiscalium et -orum hominum. GREG. CAT. chron. I p. 296,28 duo foculares -es. *Prinz*

absumo, -sum(p)si, -sum(p)tum, -ere. *script.:* asu-: *l. 71.* ads- *(var. l.): p.65,2.* ass-: *p. 65,2sq.8.10.15.20. v. et* assumo.

1 *proprie:* **a** *auferre, tollere – hinwegnehmen, wegschaffen:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 13,5 rasa folia codicum ... totum inflati corporis -msisse ac sedasse tumorem. ARBEO Emm. 23 p. 59,2 secta ab se ... membra per cognitionem divinam ab eo loco asumpta. WALAHFR. hort. 374 *ambrosia* tantum quae sanguinis hausta -it, quantum potus ingesserit

[Ziltener]

almi. CAPIT. reg. Franc. 293,20 quod ... praereptione in beneficiario iure aut in alode -ptum (ass- *1*, ads- *7. 8*) habetur *(ibid. subst.:* veritas in -ptis [ass- *5. 6*] vel donationibus). *al. comput. i. q. detrahere – abrechnen:* BERNOLD. CONST. chron. p. 393,31 saltum lunae -pserunt. **b** *edendo, bibendo, utendo consumere – verzehren, verbrauchen:* WALAHFR. hort. 213 *foeniculi* semen foetae cum lacte capellae -ptum (ass- *L*). WALTHARIUS 191 cunctis ... pilis -ptis. LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 296,1 qua *(parte dominici corporis)* liberrime -pta (ass- *B* 1 b). *in imag.:* EPIST. Aldh. 7 p. 496,2 exuberantis ingenii epulis ... avide -ptis. **c** *delere, interimere – vernichten, töten:* BEDA hist. eccl. 4,25 p. 262,26 monasterium ... flammis -mtum est. WALTHARIUS 1171 duobus *equis* per tela -ptis. ANNAL. Quedl. a. 865 subitaneum diluvium et vehemens grando fruges -psit (ass- ANNAL. Hild.). ANNAL. Sangall. IV a. 1022 pestilentia exercitum ... affecit et ... -psit. *al.*

2 *translate:* **a** *abolere, diluere – beseitigen, entkräften:* HEIRIC. Germ. I 5,354 sin violenta preces -unt seria nostras. RUOTG. Brun. 45 p. 48,29 illuc non -pta (ass- *G*) vita, sed mutata in melius pergo. GERHOH. ad Innoc. p. 229,8 de occultis inter monachos ... -endis criminibus. *pass.* -i *i. q. evanescere – verschwinden:* WALAHFR. Wett. 463 ratus inlecebras sub mole bonorum -i. **b** *theol. i. q. absorbere – in sich aufnehmen:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 295,13 nec tamen *divinitas* assumptam postmodum humanitatem velut in divinitatem convertendo ... -ret. RUDIG. epist. (Scholastik 14 p. 43,8) hominem a Verbo assumptum non -ptum, sed perfectum et provectum (*sim.* p. 46,29). **c** *privare – berauben:* CARM. de bello Saxon. 3,95 Saxones ... -pti figmenta prius fraudesque dolosque.

absumptio, -onis *f.* *amotio – Entfernung, Beseitigung:* RICHER. REM. hist. 2,48 regiae lineae decus in -e patris et filiorum penitus abolere.

absundia *v.* axungia.

absurditas, -atis *f.* **1** *vox dissona, inconcinnitas – Mißton, Harmonielosigkeit:* AUREL. REOM. mus. 19 p. 59a nisi *syllaba* '*pa*' *in antiphona* '*Dixit pater familias*' inchoatur celsiori acuto, -em parit. GUIDO CIST. antiph. 1 cantum ... licet gravis et multiplex obfuscet -s. **2** *inconvenientia, ineptia, stultitia – Ungereimtheit, Unstimmigkeit, Unvernunft:* LIBRI Karol. 4,1 p. 173,1 inter ceteras suę professionis -es nec falli ... vitavit. RATHER. epist. 7 p. 36,16 intelligens, quanta -s hoc consequeretur, non consensi. NORB. IBURG. Benn. 19 p. 885,11 tanta ... festinatione opus ... aggreditur, ut quadam -e argui videretur. HONOR. III. registr. 188 p. 132,16 potestas ... *archiepiscopum* banno supponere inaudite temeritatis -e presumpsit. SUMMA dict. Saxon. 11,2 p. 270,24 hec -s, immo absurda iniquitas. ALBERT. M. veget. 1,15 sanos ... dicimus *sermones,* quos aliqua rationum medicina ab infirmitate -is liberavit. *al.*

absurdus, -a, -um. *script.:* ob- *(var. l.): l. 59.* -sor-: CHRON. Fred. 4 praef. p. 123,4.

1 *inconveniens, ineptus – unpassend, widersinnig, töricht:* **a** *gener.:* LEG. Wisig. suppl. 3A p. 476,14 quidquid in ... legibus -um, quidquid iustitiae videtur esse contrarium, ... corrigatur. GODESC. SAXO theol. 18 p. 249,19 ut ... convinceret -issimum sensum. ERMENR. ad Grim. 13 p. 548,15 quae pronuntiatio quam -a (ob- *C*) sit. ALBERT. M. animal. 8,233 de mala et etiam falsa aut etiam -a compositione vel divisione *formarum* non convenientes eliciuntur intentiones. *al.* **b** *impers.* -um est *sim.: c. (acc. c.) inf.:* WALAHFR. carm. 5, 19,23. CHART. archiep. Magd. 61 p. 85,25. *al. seq.* si: RUD. FULD. Leob. 1. GODESC. SAXO conf. p. 68,3. *al. seq.* ut: DIPL. Otton. I. 374a. TRAD. Frising. 1613 p. 457,6 nequaquam videri debet -um, immo rationabile atque consultum, uti *eqs.* **2** *alienus – fremd:* HRABAN. disc. 1 (PL 112,1198B) quod si nimis tardus est et ab omni tali suavitate -us et aversus, misericorditer sufferendus est. **3** *surdus – taub:* PASS. Praeiecti I 1 -e (-a, surda *var. l.*) aure transeundum non est, ut *eqs.*

adv. **absurde.** *inepte – unsinnig:* GODESC. SAXO theol. 21 p. 293,29 si quis ... per hoc -issime cogatur conicere et -ius dicere illas *(animas)* in propria corpora redire. AGIUS comput. 1,21 non nimis -e forsan fecisse videbor, si *eqs.* RATHER. epist. 7 p. 34,10 ut ita neque -e loquar. *al.* *Ziltener*

***absus** (-ps-), -a, -um. *(orig. inc., cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 51) script.:* ass-: *l. 20.* ?-bt-: *l. 11. signif.:* GLOSS. IV 28,12 St.-S. -a legerhuoba. III 223,54 -a hûba. CHART. Rhen. med. I 135,1 p. 144¹ (auctore Caes. Heist.) mansi -i sunt, qui non habent cultores, sed dominus eos habet in sua potestate, qui vulgariter appellantur wróynde. *interpr. dub.:* COMPOS. Luc. B 28 in umidis enim locis plus quam abtus metallus nascitur *(i. 'debilis' interpr. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 36).*

1 *colono a possessore ademptus vel non iam datus, cultore carens – einem Hintersassen vom Grundherrn entzogen oder nicht mehr verliehen, pfleglos, brach (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 456. Perrin, Seigneurie rurale. 1935. ind.):* NOTIT. Arnon. 1,2 tradidit ... mansos XXX inter vestitos et apsos (CAPIT. reg. Franc. 32,67. 128,9. CHART. Bund. app. p. 379,24. GESTA Font. 15 p. 45,13. DIPL. Otton. II. 218 p. 246,15 mansa II assa). 6,9 territorium ..., quod nunc iacet apsum. 7,6 ad sal coquendum fornaces VIIII, tres sunt vestitas et VI apsas. TRAD. Frising. 162 colonias. FORM. Pith. A p. 597,16 olca ..., quod -a esset et sema. EPIST. var. I 30 p. 544,25 colonicas. CHART. Rhen. med. I 135,49 iornales. *ibid.:* quartarii. 135,50 terra. DIPL. Arnulfi 145 hobas. DIPL. Otton. I. 339 p. 463,5 cortes. *saepe.* **2** *agro colendo non praeditus (de colonis) – landlos (von Hintersassen; cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 1224²):* CHART. Rhen. med. I 135,45 p. 170,2 (a. 893 ?) -i homines ex nostra familia, qui infra potestatem nostram sunt sine mansis. p. 170,6 -e femine ex nostra familia. *Heßler*

abtingo *v.* attingo. **abtus** *v.* *absus, aptus.

***abvio,** -are. *deserere – aufgeben:* CONST. II 400,5 p. 510,34 faciens eosdem fidelitatem ... -are.

abultra (ab ultra) *praep. de ultra – von jenseits:* ANNAL. Emm. a. 804 (MGScript. I p. 93,9) Saxones ab ultra Albium expulsi. LEO MARS. chron. 2,84 p. 685,30 reversus itaque -a monte Romanus pontifex.

abunculus *v.* avunculus.

***abuncus,** -a, -um. *obuncus, aduncus – gekrümmt:* CARM. var. II 10,2,1 cornu ... -o.

abundantia (hab-, -cia), -ae *f.* *plur.: l. 55.*

affluentia, ubertas, copia – Überfluß, Reichtum, Menge: **I** *corpor.:* **A** *gener.:* **1** *c. gen.:* ARBEO Corb. 28 tanta aquarum h-a desudabat. ALCUIN. epist. 156 p. 254,8 pene nihil remansit vini frugumque -a vix ad medietatem alterius anni. VISIO Karoli M. 3 'raht', id est rerum omnium h-a. THEOPH. sched. 3,83in. *(de numero)* secundum -am fistularum. CHRON. Erf. mod. I a. 1166 p. 370,8 -cia magna frumenti et vini. *saepe.* **2** *absol.:* LEG. Wisig. 4,2,16 si equales h-e domini sunt. CONC. Karol. 19 p. 166,15 sive tempore -ae sive tempore caritatis. VITA Goar. 5 p. 415,23 invenerunt ad manducandum et ad bibendum usque ad h-am. AETHICUS ISTER 78 terra ... -a fertilis. WIPO prov. 58 per moderantiam pervenitur ad h-am. HEINR. LETT. chron. 18,2 divicias et h-cias ... minuere. *al.* **3** *meton. de persona:* RUD. TRUD. gest. 1,12med. episcopus ... murus et arma paxque ... et laeta -a nostri coenobii. **B** *spec.:* **1** *de corporis humani humoribus i. q. nimietas – Überschuß:* Ps. GALEN. febr. 113 h-a urine. TRACT. de aegr. cur. p. 108,19 *fit katarrhus* ex h-a humorum per incontinentiam effluentium. ALBERT. M. animal. 1,206 *color subalbus oculi* fit ... ex h-a ... spiritus visivi ... aut ex h-a cristallini humoris. *al.* **2** *metr. i. q. syllabae adiectio – Hyperkatalexe:* ALCUIN. epist. 133 p. 200,25 nec diminutione frangitur nec -a (hab- *var. l.*) supercrescit *senarius.*

II *spirit.:* **A** *c. gen.:* HRABAN. inst. cler. 1,6 p. 20,14 paternae plenitudinis -a (hab- *var. l.*) transfusa est in Eleazaro et Ithamaro. SALOM. II. epist. 26tlt. pontifici ... episcopus ... gratiae, misericordiae et pacis h-am (ANNAL. Scheftl. 1 a. 1157 -a p. fuit. *al.*). ALBERT. M. sent. 1,16,3 p. 447b,43 -a redundantiae *(sc. gratiae).* CHART. episc. Halb. 793 p. 91,40 paginam ... ad totius firmitatis h-am ... communiri. *al.*

[Payr]

B *absol.:* 1 *theol. i. q. gratiae copia – Gnadenfülle (cf. Vulg. Rom. 5,17):* CHRON. Reinh. a. 1214 p. 584,35 spiritum h-cie divine eatenus habundanter ministravit. 2 *gramm. i. q. superlatio, hyperbole – Übertreibung, Pleonasmus:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 433,5 frequenter enim fit -a huiusmodi ut: dulciora super mel.

abunde (hab-) *adv. satis superque, large – mehr als genug, reichlich:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 395,5 praemonstratum est . . . -e. CARM. libr. III 8,3 michi . . . h-e sat est. RUOTG. Brun. 20 p. 20,29 satis h-eque. EKKEH. IV. bened. I 13,42 large (gloss.: h-e) Christum cibat. WIPO tetral. 97 hostes ecclesiae quae sternis semper -e. CHART. Wirt. VII 2334 p. 237,23 ortum suum venditum reconpensavit conmunitati . . . sufficienter et h-e. *al. c. adi.:* WIPO gest. 4 p. 25,14 in rebus honestis et utilibus -e larga. *Payr*

abundio, -ivi, -ire. *(theod. vet.* bundi *'vincula, fascia'; cf. Geffcken, Lex Salica. 1898. p. 124) refl. i. q. se probare – sich ausweisen:* LEX Sal. Merov. 14,4 p. 162,16 si quis hominem, qui ⟨alicubi⟩ migrare voluerit et de rege habuerit praeceptum et ⟨sibi⟩ -vit (abb- *sim. var. l.; v. et* LEX Sal. Pipp. 16,4 p. 132,16) in mallum publico, et aliquis . . . ⟨ei⟩ testare praesumpserit, . . . culpabilis iudicetur. *Rudolph*

***abundique** *adv. ex omni parte – von allen Seiten:* GESTA Camer. cont. II D 68,3 cui -e accidunt . . . pericula. 116,3 insultant -e.

abundo (hab-), -avi, -are. *script.:* abh-: *l.* 65. amb-: COMPOS. Luc. N 8.

I *strictius:* A *supereminere – darüber herausragen:* VITA Hartm. (ed. Sparber, Schlernschriften XLVI p. 51,22) ut . . . foramen . . . impleret *lapis* et quod de ipso lapide nichil h-ret. B *exsuperare – übersteigen:* GERB. epist. math. I 1,2,5 si quid -verit *maximum divisorem reliquae parti comparatum.* C *augescere, supercrescere – zu-, überhandnehmen:* VITA Pirmin. I 5 p. 26,2 ubi -at terrena cura, refrigescit . . . caritas divina. HRABAN. carm. 39,35 crevit philargyria, h-bat luxuria.

II *latius:* A *redundare, affluere – im Überfluß, reichlich vorhanden sein:* 1 *gener.:* ERMOLD. Ludow. 3,36 ecclesiisque dei qualis -et honor. AGIUS vita Hath. 27 *pietas* in optimo quoque maxime semper solet -are. ANNAL. Sangall. II a. 882 vinum -a⟨t⟩. HROTSV. Cal. 9,25 gratiam in nobis gaudemus -are. *al.* 2 *spec.:* a *supernumerarium, supervacaneum esse – überzählig sein:* REMIG. ALTISS. mus. p. 77ᵃ diapente -at. LAMB. TUIT. Herib. 1,9 p. 748,17 *clericus mendicans* -bat in turba populosiore. b *argumentum uberrimum praebere – reichlich Stoff bieten:* EKKEH. IV. bened. prol. 2,79 Maria, . . . martyr, confessor h-ant. B *circumfluere, divitem esse – Überfluß haben, reich sein:* WALAHFR. carm. 5,8,33 hoc fruar, hoc utar, fovear, delecter, -em. AGIUS vita Hath. 9 egebat ipsa, ut alii -rent. POETA Saxo 1,332 *locus* -at fontibus. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 397,42 *virgines* fructus retributione h-ant. THANGM. Bernw. 1 p. 759,2 cum prole . . . felicissime h-ret. GESTA Trev. cont. I 21 in vitae necessariis h-are. *al. satis superque habere – genug haben:* CHART. Rhen. med. I 326 p. 381,11 (a. 1016/47) *vigil* uno cottidie staupo h-bit.

adi. **abundans** (hab-), -antis. 1 *affluens, copiosus, magnus – reichlich (vorhanden), (zahl-, umfang-)reich:* WALAHFR. Mamm. 5,6 -es lactis de munere fructus. Wett. 125 carmen . . . -s. HRABAN. epist. 47 p. 502,24 dapes -issimas. POETA Saxo 5,234 in sermone satis dulcis, facundus, -s. WIPO gest. 2 p. 19,1 -i corde. 5 p. 27,8 -ius erat in rege studium miserationis. DIPL. Loth. III. 120 p. 198,5 in Petra -i. CHART. Port. 119 p. 143,40 ad -em . . . cautelam . . . sigilla . . . sunt appensa (CHART. Rhen. med. III 349 p. 281,19 ad abh-em c. *al.*). FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 129,28 tunc enim transitus eorum *(aironum)* est -ior. ANNAL. Otak. a. 1260 p. 182,28 rex Stephanus, progenitorum suorum tyrannidis . . . h-ior aemulator. *al.* 2 *perdives, uber – reich (ausgestattet):* CHRON. Fred. 4,80 opes h-s. ARBEO Emm. 6 humum fertilem et segetum h-em. *ibid.:* puteis h-s *urbs.* WALAHFR. carm. 5,42,11 nitidi sermonis -s. WALTHARIUS 112 moribus eximiis operumque industria h-s. *al.*

subst. **abundans**, -antis. 1 *masc. i. q. locuples – der Reiche:* WALAHFR. Wett. 511 grandis -es subito comprendet egestas. 2 *neutr.* ex -i: a *insuper – obendrein:* PAUL. BERNR. Greg. 105 p. 537,4 ex -i ponimus *edictum.* b *supervacue – überflüssig:* GERHOH. tract. p. 199,1 ex -i est astruere.

adv. **abundanter.** 1 *affluenter, copiose, affatim – in großer Menge, reichlich, vollauf:* ARBEO Emm. 2 h-r tribuere. HRABAN. epist. 2ᵃ p. 383,36 quae poetis -issime a grammaticis concessa sunt. CHART. Fuld. A 529 p. 235,19 de ipsa area est h-r via publica sumpta et ipsa area h-r intrat in aquam. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 392,14 id quoque frequenter reperitur in poetis -r. VITA Rimb. 16 discrimina ipse frequentius et h-ius sustinens. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 392,48 omnibus h-r refectis. DIPL. Heinr. V. (ed. Schoepflin, Alsat. dipl. I p. 187) terram -r ad tria aratra . . . in proprietatem concessimus. *al.* 2 *eximie, satis superque, magnopere – in hohem Maße, mehr als genug, sehr:* HROTSV. Cal. 9,28 tantam h-r virtutum gratiam sentiscere. WIPO gest. epist. p. 4,10 ut . . . floreat -ius. CHART. Mar. Magd. 108 -r eam *(venditionem)* presenti pagine fecimus annotari. CONST. III 61 h-r et affluenter erga te . . . promereri. *al.*

abundus (hab-), -a, -um. *copiosus, plenus – reich, voll:* CARM. de Tim. 130 unda salubres haustus poscenti praebet h-a. EKKEH. IV. bened. I 11,15 septima *(columba ecclesiae)* tot munda sacris fore fecit h-a. pict. Mog. 53 in mundum gustatę mortis h-um . . . pelluntur. cas. 136ᵐᵉᵈ. annorum suorum ubertate quidem oppido h-us. HIST. Lunaelac. 25 locum . . ., silvis quem ditat -is.

adv. **abunde** *v. p. 67,7sqq.*

abvolo *v.* avolo. **aburo** *v.* oburo.

abusia *v.* aposia.

abusio, -onis *f. script.* -tio: *l.* 51.

1 *strictius (sc. sensu utendi vigente):* a *usus pravus – Mißbrauch:* COD. Udalr. 61ᵉˣ. obstupenda -e novitatis suae et inauditi decreti. GEBEH. SALISB. ad Herm. 9 pastoralis officii. GESTA Rom. eccl. II 2 p. 376,4 ligandi et solvendi -em *Hildebrandi.* GESTA Trud. I 8,5 ᵐᵉᵈ. propter vitiosam -em et corruptionem cantus. GERHOH. novit. 40 (19 p. 300,25) quoadusque ab ecclesiis alienate *decimae* in laicas -es transeant. glor. 11,3 p. 1110ᶜ quod enim de asino et equa nascitur mulus . . ., -o est naturae. CONST. II 73 p. 89,9 quedam consuetudines et ut verius dicamus -es. *al. meton. de persona:* METELL. Quir. 74,4 perfide sanctis, legis -o. b *consumptio – Verbrauch:* NIVARD. Ysengr. 4,377 res minuit sparsas communis -o. c *desuetudo – Nichtanwendung:* CHART. Gosl. I 401 p. 408,39 (a. 1219) iura . . . immutata et in -em fuerunt deducta.

2 *latius:* a *neglegentia, contemptus – Nachlässigkeit, Verachtung:* LEG. Burgund. const. I 49,2 si . . . id . . . facere inconsulta -e (abolitione *var. l.*) tardaverit. CONC. Merov. p. 73,12 si . . . adesse sua abutione despexerint. BURCH. URSB. chron. p. 120,28 in superbia et -e elatus *(cf. Vulg. psalm. 30,19). al.* b *pravitas – Verfehlung:* BENZO ad Heinr. 7,4 p. 675,29 Senaar -o. c *error – Irrtum:* ALBERT. M. cael. 4,2,9 p. 318ᵃ,41 positio . . . est falsa et insufficiens, ex quo tales sequuntur -es. animal. 16,4 -es sunt Empedoclis. *al.* d *status illegitimus – Gesetzlosigkeit:* EPIST. Wibald. 341 p. 473,17 patria nostra . . . de celsitudine sua venit in abiectionem, de regula in -em.

abusivus, -a, -um. 1 *adi.:* a *vitiosus – unrichtig, falsch: gener.:* SCHOL. enchir. 1 p. 177ᵃ -o spatio, id est iusto longiore. GUIDO CIST. mus. p. 172ᵃ cantibus. ALBERT. M. caus. element. 1,1,1 p. 586ᵇ,15 comparatio. veget. 1,51 haec autem omnia -a sunt (*cf.* euch. 3,3,1,9 p. 313ᵇ,11). *al. spec. i. q. inconveniens, improprius – unzutreffend, ungenau:* EPIST. Wisig. 13 p. 680,8 sanctitati vestrae de nomine calamo praenotante -bo. DIPL. Otton. I. 8 *gurgitem* circummanentes -o nomine lacum appellant. b *illegitimus – unrechtmäßig:* LIUTPR. antap. 5,21 p. 142,24 imperator. OTLOH. Wolfk. 15ᵐᵉᵈ. potestas. BONIZO ad amic. 5 p. 585,7 Gregorius *papa.* CHART. civ. Erf. 50 insolentias. *al.* c *inusitatus – ungebräuchlich:* HUGO FLAV. chron. 1 p. 329,54

[Payr]

-um nomen nec scripturarum paginis haerens *(sc. Agericus)*. 2 *subst. neutr.: mos pravus – Unsitte, Verkehrtheit:* HEITO Wett. 22[capit.] quae sunt -a in congregationibus feminarum. FLOD. hist. 3,18 p. 508,39 scribit ... de XII -is *(cf.* CATAL. biblioth. Ruf 63 p. 187,1 XII -a claustralium. *v. et ThLL. I 238,82sqq.)*.

adv. **abusive.** 1 *perperam, falso – unrichtig, fälschlich:* **a** *gener.:* SCHOL. enchir. 1 p. 177[b] -e tritus *sonus* a trito ... longiori quam oportuit spatio metiatur. CONR. BRUNW. Wolfh. 5 quod ne -e videatur prolatum. ALBERT. M. animal. 1,102 -e dicetur ambulans id, quod repit super ventrem. *al.* **b** *gramm. i. q. improprie, inconvenienter – uneigentlich (katachrestisch), ungenau:* EINH. cruc. p. 148,28 ut -e, non proprie pro oratione adoratio poneretur. OTLOH. quaest. prol. p. 61B nomina et verba quaedam nunc quidem -e, nunc vero proprie ponuntur. HERM. TORN. rest. 72 domos sive mansiones, quas -e curtes vocamus. *al.* 2 *iniuste, illegitime – zu Unrecht, widerrechtlich:* DIPL. Heinr. II. 126 p. 153,4 si ... persona se inde -e intromittere voluerit. UDALSC. Egin. 12 p. 437,19 *episcopus Aquileiensis* -e patriarcha vocatur. CHART. Bern. II 294 p. 321,18 hactenus in manu laicali -e tenebantur *decimae. al.*

abusor, -oris *m. qui male, illicite utitur – einer der mißbraucht, unerlaubt verwendet:* GREG. IX. registr. 375 p. 292,12 patientie nostre -r improvidus (562 p. 456,27. ALBERT. STAD. annal. a. 1234 p. 362,9). CONST. II 370 falsarios et -es *monetarum* ... amovere.

abusque *praep. c. abl. inde ab – von ... weg, von ... ab, von ... an:* 1 *de loco:* WALAHFR. hort. 103 ruris -e sinu. ERMOLD. Ludow. 4,584 aeternis traxit -e focis. ODO Ern. duc. 6 p. 358D -e humeris dependens instita. 2 *de tempore:* EPIST. Teg. I 106 -e principio (I 120[tit.]). WOLFHER. Godeh. I 21 p. 183,7 -e infantia. VITA Serv. 7 p. 26,10 gloria ... -e prophetis initiata.

abusus, -us *m.* 1 *strictius:* **a** *usus pravus – Mißbrauch:* MANEG. ad Gebeh. 24 p. 356,12 propriae -u libidinis. DIPL. Heinr. IV. 396 -um illum non concedimus. CONST. II 118 p. 157,26 pervertentes ... beneficium in -um dominandi. CHART. Heinr. Leon. 112 p. 170,3 (spur.) potestatis. ALBERT. M. summ. theol. II 18,122,1,4 p. 400[a],42 fornicatio est, quando solutus cognoscit solutam -u naturali. *al.* **b** *usus nimius, effusio – Verschwendung:* NIVARD. Ysengr. 6,347 legem pone gulę, ne fias pauper -u. 2 *latius:* **a** *delictum – Vergehen:* RATHER. prael. 2,4 -u perversissimo ... copulam dilectionis scindunt. **b** *error – Fehler:* ALBERT. M. summ. theol. I 2,11 p. 46[a],4 si non referantur *omnia ad gloriam Dei,* -us est. **c** *status pravus – Mißstand:* RANGER. carm. 873 cesset -us. CONST. II 8,3 -us ... in ecclesiis habuerunt. 108 p. 140,15 *statuta* in -um et pravam consuetudinem inolerunt.

***abutaminium.** (*ex* uva Taminia *corruptum*) *herba q. d. bryonia – Zaunrübe (Bryonia dioica Jacq., cf. André, Lex. bot. p. 338):* DYNAM. Hippocr. 2,124 bryonia ... dicitur ... a Romanis -um *(ex Ps.Apul. herb. 67)*.

abutor, -sus sum, -i. *struct.: fere c. abl.; c. acc.: p. 70,13. c. gen.: p. 70,7.15.* ad: DIPL. Heinr. II. 504.

I *uti – gebrauchen:* DECRET. Burch. 1,111 ut ... aequo iudicio -antur. EKKEH. IV. cas. 3[ex.] laicos recipimus, quibus tamen in laico habitu nequaquam ... in claustro -imur. ADAM gest. 1,6 legibus ... optimis -bantur (utebantur RUD. FULD. Alex. 2). ANNAL. Petr. Erf. III a. 1177 p. 61,17 imperator cum papa pacificatus ... inlicito prius coniugio licenter -itur. *al. cum sensu iniuriae vel vituperationis:* LEG. Burgund. const. I 76,1 quod ... praesumptionibus -antur. WILLIB. Bonif. 6 p. 26,22 *idolorum censura* male -si sunt. HRABAN. epist. 15,10[tit.] quod falsa iustificatio ... obsit -entibus ea. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 293,16 -untur usurpativa et inordinata aspersione. CHRON. Pol. 1,5 septem uxoribus -batur. *al.*

II *male, illicite uti – mißbrauchen:* **A** *obi. res:* 1 *gener.:* HRABAN. epist. 36 p. 471,32 *saecularibus negotiis* -untur. NITH. hist. 1,3 p. 3,23 dum inconsulte re publica -retur. GODESC. SAXO theol. 7 p. 190,24 salute sic -untur temporali. WIPO gest. 2 p. 17,10 aliena potestate pro sua nimium -i. EPIST. Hann. 16 p. 37,29 sumptus omnes ... non utendo, sed -endo ... rapuit. SIGEB. GEMBL. chron. a. 798 Hyrene imperatrix ... foemineo dolore -sa. OTTO FRISING. gest. 1,37 p. 58,3 Bernhardus ... concessa sibi auctoritate non -sus. GESTA Lob. 26 p. 331,43 simplicitatis. *al. c. sensu humiliationis:* EPIST. Hann. 12 p. 30,10 *Hezilo* -ens nomine episcopi. 2 *spec. i. q. vastare – verwüsten:* HELM. chron. 2 p. 207,26 -sus est Langobardia. ARNOLD. LUB. chron. 2,2 p. 128,31 ad voluntatem -sus est terra illa incendiis. *al.* **B** *obi. homines:* 1 *de fornicatione sim.:* LIBER hist. Franc. 7 p. 249,8 sine legem -batur filias nostras. HROTSV. Cal. 7,1 -ere *(sc. corpore Drusianae)*, ut libet. CHRON. Noval. 5,10 ut -atur pedisseque. WIDO FERR. schism. 2 p. 558,3 pueris -i solere in ore. *al.* 2 *de mala tractatione:* HELM. chron. 1 p. 7,19 ut ... amicissimis sepe -antur ut hostibus. p. 161,29 principes nostri hactenus -si sunt gente vestra. *al.*

III *non uti, repudiare – nicht nützen, ablehnen:* HELM. chron. 25 p. 52,9 condicionem quidem, quae nobis ab hostibus offertur, ambiguam plenamque formidinis esse fatemur; nec tamen -endum est.

***abyssinus,** -a, -um. *infernus – höllisch:* EKKEH. IV. bened. I 37,8 hostis -i sternunt genus omne polini.

abyssus, -i *f., rarius m. (v. l. 55.67sq. p. 71,2) script.:* hab-: *l. 65. adde* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,154. -iss-: *l. 46. 53.58. al. accent.:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 376,16 'abyssus', 'baptisma', quorum paenultima positione cognoscitur esse longa, sed acuitur antepaenultima, quia propter ... 'y' aufertur accentus de paenultima (*cf.* ERMENR. ad Grim. 10 p. 544,36).

profunditas – Tiefe, Abgrund (alleg.: ALCUIN. epist. 136 p. 206,15sqq. -us in scripturis sanctis multifarias habet allegorias ...: -us: inmensitas aquarum; -us: profunditas scripturarum; -us: ineffabilia iudicia Dei; -us: sapientia; -us: corda hominum significat. HRABAN. univ. 11,6 p. 315A -us superstitiosis atque persecutoribus ecclesiae comparatur. p. 315B -us damnatio peccatorum sempiterna *eqs. al.):*

I *corpor.:* **A** *de mari:* 1 *strictius i. q. mare imum – Tiefe des Meeres, Meeresgrund:* AETHICUS ISTER 36 p. 23,30 ut sciret oceani profundum et differentiam maris et -i sciret. EKKEH. IV. bened. I 23,24 per mare discissum cruce virga reclusit -um. HEINR. AUGUST. planct. 849 *amnes* de fonte secantur -i. LAMB. LEOD. Math. I 71 ceca iacentis abissi stagna. EMO chron. p. 509,27 impleta sunt prata aquis abissi superioris; nam inferior abissus est oceanus, abissus nempe profunditas dicitur aquarum. *al. in imag.:* HROTSV. Abr. 7,9 emerge de -o desperationis. 2 *latius:* **a** *mare – Meer:* CARM. Cent. 3,4 conceptu domini caeli, telluris, -i. AGIUS epic. Hath. 487 te iam portus habet, nos adhuc iactat -us. *in imag.:* HEINR. WIRZ. cur. 21 metri dum me lassaret -us. **b** *aqua(e) – Wasser:* AUDRAD. carm. 3,4,374 partemque urbis subvertit abissus. SIGEBOTO Paulin. 9 p. 914,40 intrante per scissurae huius hiatum -o. **B** *de terra, inferno:* WALAHFR. Wett. 437 ad superos imo devexit -o. imag. Tetr. 37 ignibus aeternis magnaeque addicit -o. EPIST. var. III 26,1,1 ne ... temet -us involvat. DIPL. Otton. III. 263 perpetuo anathemate in ignea abisso ligetur. CHART. Heinr. Leon. 52 p. 76,16 apud inferos in profundum -i dimersuros. *al.* **C** *de quolibet spatio vel profundo infinito:* PAUL. ALBAR. carm. 8,8 quemque poli laudant, famulant cui omnes abissi. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 886 usque in -um *(i. fundotenus)* deletae *villae.* CHART. Tirol. 828 p. 246,20 (a. 1224) terram ... a celo usque ad -um ... habere et tenere (CHART. Tirol. notar. I 610 de celo usque ad h-um). *al. spec. de vacuo mundi:* SALOM. III. carm. 1,2,324 *omnipotens* vasto terram sustentat -o. ALBERT. M. cael. 2,4,4 p. 216[b],10 infinitum est sub centro *terrae* undique, quod vocabant -um infinitum. *al.* **D** *de daemone:* EUGEN. VULG. syll. 31B,27 intrat -us, sordida purgans, pocula praestans (*cf.* ALEX. MIN. apoc. 9 p. 144,20 angelus -i, id est nuntius diaboli dominantis in -o).

II *spirit.:* ALDH. virg. II 1625 legis patefecit -um. HRABAN. carm. 39,55 altum -um patefecerat dogmatum. ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,20 quae -us ... artium in se continet. ANNALISTA Saxo a. 815 p. 571,29 divine dispositionis abissus multa *(cf. Vulg. psalm. 35,7. 77,15)*. GERHOH. psalm. 32,7 p. 130,4 in Christo et suis electis absorpta et absumpta est -us mortis et mortalitatis. *al.* *Payr*

ac *particula. script.:* hac: CHART. Sangall. A 18. DIPL. Ludow. Germ. 57 p. 78,21. THEGAN. Ludow. 6. CHART. Bund. 391 (a. 1176). *al. v. et l. 43.* ha: CHART. Sangall. A 19. ach: CHART. Sangall. A 397. a: CHART. Bund. 140. 148 p. 123,22 (= DIPL. Otton. III. 48 p. 450,18). *usurpatur in schedulis nostris usque ad s. X. plerumque ante consonantes (etiam palatales) et semivocales, postea crebrescit ante vocales et* h, *imprimis apud* THIETM. chron. *metr.* āc *in hexam.:* ALDH. virg. II 93. HROTSV. Mar. 97. gest. 1492. GISLEB. ELN. inc. 2,81. VITA Afrae 348 *(cf. comm.). al. v. et l. 60.*

I *vi copulativa:* **A** *et – und:* **1** *conectuntur bina membra (sive vocabula sive enuntiata):* WILLIB. Bonif. praef. p. 2,27 relegiosis ac catholicis viris. EIGIL Sturm. 4 caelum ac terram. WETT. Gall. 3 venit ac ... postulavit. THIETM. chron. 4,41 ut ... ac ut. *persaepe. eadem vocabula:* ARBEO Corb. 27 magis ac magis. HRABAN. epist. 36 p. 472,14 melius ac melius. VITA Annon. I 3,16 p. 506[a],42 familia ac familia. *al.* *numer.:* WANDALB. hor. 21 ternis ac denis. *seq. negat.:* ANNAL. Xant. a. 873 p. 32,19 ac non post multum temporis. RUOTG. Brun. 19 p. 18,23 ac ne quid *(cf.* WIDUK. gest. 1,31 ac ne quis). THIETM. chron. 6,56 ac nil. 8,31 ac numquam. *al.* *abundat* ac: HRABAN. carm. 12,2 te mea mens ambit animaeque ac vivida virtus *(cf.* CHART. Carniol. I 66 p. 72,24 et ac). VITA Liutb. 35 p. 43,14 decerpens ac ... effecerat *(item iuxta partic.:* FROUM. carm. 11,5. VITA Bonif. II 11 p. 103,18). **2** *conectuntur plura membra pluribus particulis:* MAGING. epist. 2 p. 273,15 et ... vel ... ac. WILLIB. Bonif. 3 p. 12,19 ac ... -que ac. LIUTG. Greg. 13 p. 78,20 et ... ac. EIGIL Sturm. 4 ac ... et. DIPL. Ludow. Germ. 20 p. 25,7 -que ac ... vel ... seu. POETA Saxo 5,172 et ... nec non ... ac. THIETM. chron. 4,20 ac ... ac ... ac. *saepe.* **3** *annectitur ultimum membrum per* ac: WILLIB. Bonif. 2 p. 8,2 subditus, declaratus ac decoratus. EINH. Karol. 19 p. 24,8 Adalhaidem, Atulam, Gundradam, Berthaidem ac Theodaradam. *al.* **B** *nec – noch:* FORM. Sal. Lind. 20 nec ... nec ... hac. RIMB. Anscar. 3 p. 23,16 nec ... ac. **C** *vel – oder:* EINH. Karol. 6 p. 8,12 similis ac potius eadem causa.

II *vi comparativa i. q. quam, ut – als, wie:* WALAHFR. Mamm. 5,12 non secus ac. EINH. Karol. 25 p. 30,5 aeque ... ac. WIDUK. gest. 3,44 p. 125,8 aliter ... ac (quam *A*). *al.* *post compar.:* HROTSV. gest. 426 magis ac iuste. RUODLIEB I 87. *al.* GISLEB. ELN. inc. 2,81. ADAM gest. 3,5 p. 147,12 altius ac (quam *BC, Sallust.*). *? ita – ? so:* VITA Dagob. 3 p. 513,39 ut pater noster perdidit lucem presentis vitae, ac *(om. 2)* traditus probatur caelesti gloriae. *v. et* acsi.

III *vi auctiva in responsis i. q. quin etiam – ja sogar:* HROTSV. Abr. 9,1 num mihi aliquid affers gaudii? :: ac magni. Gall. 1,8. 8,1. Pafn. 1,3.15. GOZECH. epist. 33. *etiam – auch:* CHART. Turgow. II 23 (a. 1138/46) sed ac.

IV *?in apodosi i. q. tum – dann:* CHRON. rhythm. Col. 4,18 dum tibi tutor abest sapiens ..., ac oppressor adest *(vide an spectet ad l. 29sqq.).* *Prinz*

aca *v.* 1. acta.

1. acacia, -ae *f.* (ἀκακία) *script.:* ag-: *l. 72. p. 72, 13sq. et al. in codd. s. VIII./IX.* ach-: *p. 72,17.* -tia: *l. 72. p. 72,4.7.15.* -thia: *l.* 70. -zia: *p. 72,13.* -chia: *p. 72,9.*

1 *acantha – (echte) Akazie, Stechdorn (Acacia Senegal Willd. et sim., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 257):* PAUL. AEGIN. cur. 4 -e fructus. **2** *fructus:* **a** *acanthae – Frucht der (echten) Akazie:* PAUL. AEGIN. cur. 10 -e sucus. *al. (v. ind.).* DYASC. p. 4[b] -thia fructus est arboris spinose, que maxime in Egipto nascitur *eqs.* **b** *spinae nigrae – Schlehe:* GLOSS. IV 357,4 St.-S. agatia i. slehe. *al.* ALBERT. M. veget. 6,131 virtutem -ae, quae est pomum spinae nigrae. *al.* animal. 23,85 tres guttas suci -arum. **3** *sucus:* **a** *fructūs acanthae – Saft der Frucht der (echten) Akazie:* PAUL. AEGIN. cur. 123 instilla ... -tiam. **b** *fructūs spinae nigrae – Schlehensaft:* GLOSS. III 534,29 St.-S. -a sucus prunellarum agrestium immaturarum slensaph ph⟨l⟩umensaf. *al.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 4a[r] est ... -tia succus prunellorum immaturorum. **c** *fructūs (fabae) siliquae – Johannisbrotsaft:* GLOSS. med. p. 5,9 -chia Greci vocant sucum, qui exprimitur a pomo arboris sililicon. **4** *resina acanthae – Gummi arabicum (cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. III. p. 454):* ANTIDOT. Augiens. p. 58,32 -a cirras unc. III *(cf.* ALPHITA I p. 272,7). TRACT. de caus. mul. 19 agazia. MAPPAE CLAVIC. 95 accipias ... agaciam. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 378[H] -tia frigida est et sicca ...; eligenda est subnigra, quae cum frangitur, interius lucida est. THADD. FLORENT. cons. 40,72 achacie. *al.*

2. *acacia *v.* *agaza.

academia (ach-, -ched-), -ae *f. schola, disciplina – Schule, Lehre:* **1** *Platonis:* EPIST. var. III 14 p. 159,35 Dionisius ... Ariopagita ... ach-ae studiis eruditus. EPIST. Ratisb. 5 p. 283,20 in achedemiam Platonis ... descendere. 7 p. 295,15. 12 p. 331,4. **2** *medii aevi:* GOZECH. epist. 29 theologi de Turonensi ... -a. 40 p. 906[D] de -a nostra ascenderunt.

academicus (ach-), -a, -um. **I** *adi.:* **A** *ad academiam Platonis pertinens – platonisch, akademisch:* ALDH. virg. I 27 p. 262,9 -ae disputationis sofisma. ALCUIN. epist. 170 p. 279,23 ach-ae exercitationis ... sapientiam. 307 p. 470,19 Atheniensis sophista ex -a (ach- *var. l.*) scola. EPIST. var. III 6[a] p. 142,42 ach-um rhetorem *(sc. Ciceronem).* AMARC. serm. 2,590 stoica ... plebs atque -a secta. **B** *philosophicus – philosophisch:* AETHICUS ISTER 105 p. 79,14 cum ... viris ach-is. SERMO de Const. 2,1 (MGScript. XXX p. 1019,27) Constantius, dum ... tam salutiferis quam [m]ach-is esset prefartus charecteribus. BERNOLD. WAT. chron. 4 -o sopore.

II *subst. masc.:* **A** *philosophus scholae Platonicae – Philosoph aus der platonischen Schule:* LIUTPR. antap. 1,1 p. 4,18 mens ach-orum, peripatheticorum stoicorumque doctrinarum. NADDA Cyriac. I prol. 8 cum ach-is omnia dubia essent, ach-us Cicero minime dubitabat. ANSELM. HAV. dial. 2,21 p. 1195[D] in scholis -orum. CONR. EBERB. exord. 5,12 p. 1154[A] qui ... -orum more de omnibus dubitandum putaret. **B** *philosophus vel sapiens – Philosoph oder Gelehrter:* **1** *paganus:* AETHICUS ISTER praef. p. 521,4 ach-us (*i.* -os) tanto studio indagare. 44 p. 31,12 ludicros ach-os. 98 p. 73,35 magni ... ach-i *(sc. Pythagorae)* amici. RATHER. prael. 6,7 p. 323[B] *(de Seneca).* **2** *medii aevi:* ALCUIN. epist. 308 p. 471,20 evangelicas quaestiones ach-is vestris a nobis enucleandas inquiritis *(sc. Karolus M.).*

acalanthis, -idis *f.* (ἀκαλανθίς) *form.: nom. sg.* -ida: *l. 54.* -tus: *l. 52. acc. sg.* -ida: *l. 55.* **1** *carduelis – Distelfink, Stieglitz:* GLOSS. III 311,53 St.-S. achalantus carduelis vel cardellus distivinco. IV 196,42. **2** *luscinia – Nachtigall:* ALDH. ad Acirc. 33[tit.] -tida (gloss.: nachtegala). 79,8 luscinia ..., quam ... dicunt -tida Graeci.

acalephe (-liphe *sim.*), -es (-is) *f.* (ἀκαλήφη) **1** *herba q. d. urtica – Brennessel (Urtica L., cf. Hegi, Flora. III. p. 137sqq.):* DYASC. p. 37[a] acalifex sive ... ignida Latine dicitur urtica; eius altera est maior, altera minor, que usualis est ..., altera agrestis *(cf. Diosc. lat. 4 p. 49,9sqq.). species:* **a** *u. maior – große Br. (Urtica dioica L. et sim., cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 88):* GLOSS. III 51,13 St.-S. -liphe urtica maior nessela. *al.* GLOSS. med. cod. Trev. p. 173,1 acalissa (-isfa *cod., cf. Schlutter, ZDtWortforsch. 13 p. 324*) urtica maior. PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 145,15 provocare ventrem ex -liffa (*3,46,6* διὰ τῆς ἀκαλήφης). ODO MAGD. herb. 115 dicimus urticam, quam Graecus -lyphe dicit. ALPHITA I p. 272,8 acalafe (ach- *var. l.*), acantia, urtica pungens. II p. 4,21 alphe. ALBERT. M. animal. 22,32 fac unguentum de ... semine -lipis trito. **b** *u. minor – kleine Br. (Urtica urens L., cf. Fischer-Benzon, op. cit. p. 88):* GLOSS. III 533,26 St.-S. -life urtica Greca heiznezele aiter-

[Baader]

nezzel. *al.* **2** *ostreum q. d. urtica marina – Seeanemone (Anemonia sulcata Penn. et sim., cf. W. Kükenthal, Hb. d. Zoologie. I. 1923/5. p. 527. 816sq.):* ALBERT. M. animal. 4,58 genus animalis, quod vocatur maris urtica, et hoc Avicenna vocat mastuc, Aristoteles autem vocat akelaky. 7,17 famulaki . . . kalyca. 13,121 halkylidez. 24,37 kyloz est de genere ostreorum.

***açano**, -are. *(ital.* acciannarsi *cft. ed.; v. et Meyer-Lübke, REW³ nr. 280) ? difficilem reddere – ? mühsam machen:* REGISTR. Trident. IV p. 280,27 (a. 1244/47) viam . . . non impedient vel -ent.

***acanonistus**, -a, -um. (ἀκανόνιστος) *canones negligens – kirchliche Rechtssätze verletzend:* COD. Karol. 94 p. 634,16 tales -os viros.

acantha, -es (-is) *f.* (ἄκανθα) *nom. sg.* -is: *l.* 22. **1** *arbor q. d. acacia – (echte) Akazie (v. p. 71,66):* PAUL. AEGIN. cur. 69 p. 46,28 Egiptiace -is *semen. pro resina sim.:* PAUL. AEGIN. cur. 176 p. 101,24 trociscus . . . dia Egiptias -is. ANTIDOT. Augiens. p. 53,9 agantes Egyptia. p. 54,35. p. 59,46. **2** *herba q. d. spina alba – Distelart (Cnicus ferox et sim., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 265):* PAUL. AEGIN. cur. 69 p. 46,27 -is albe semen. DYASC. p. 16ª -is letice (*Diosc. lat. 3 p. 382,8* acanta alba, *gr. 3,12* ἄκανθα λευκή) sive ut Latini spina alba nascitur in montibus. *v. et* *acantia, *acantum.

***acanthias** *(m.)* (ἀκανθίας) *cetus – Haifischart:* ARNOLD. SAXO fin. 2,7 p. 63,42 piscis achandes. ALBERT. M. animal. 6,62 *animal marinum* dicitur hacanydez. 6,65 acaratoz. 8,122 adcanya.

acanthion, -u *n.* (ἀκάνθιον) *herba q. d. onopordon – Eselsdistel (Onopordon acanthium L. et sim., cf. André, Lex. bot. p. 14):* PAUL. AEGIN. cur. 69 p. 46,27 -iu radix.

acanthis *(f.)* (ἀκανθίς) *carduelis – Distelfink, Stieglitz:* GLOSS. III 347,29 St.-S. achanthis avis i. distilzuui. ALBERT. M. animal. 8,26 affonydez . . . affachydoz. 8,83 afflanades. 23,26 achantis avis est parva *eqs.*

acanthus, -i *m.* (ἄκανθος) *script.:* ach-: *l.* 41sq.45. -tus: *l.* 41sq. 47.50.54. **1** *herba q. d. acanthis – echter Bärenklau (Acanthus mollis L., cf. André, Lex. bot. p. 14):* CARM. var. I 34,19 croceo . . . -o. CARM. de Rob. 36 quem . . . deceat rosa, baccar, achantus (*cf.* HIST. Aquic. 7 [MGScript. XIV p. 591,33] ardor amoris eum *[Gozwinum]* fecit achantum). *de folio in ornamentis usurpato:* CARM. Bur. B 92,57,3 *sellam* Minerva . . . -o texuerat. ODO Ern. duc. 4 p. 342ᶜ *manus* Syllon Doricus . . . fulvo . . . delusit achantho. **2** *arbor q. d. acacia – (echte) Akazie (v. p. 71,66):* ALPHITA I p. 272,11 -tus Aegiptiaca. *pro resina sim.:* PAUL. AEGIN. cur. 197 p. 121,3 de Egiptia -o *trociscus* (3,40,2 ὃ τε διὰ τῆς Αἰγυπτίας ἀκάνθης). 198 p. 124,8. **3** *herba q. d. spina alba – Distelart (v. l. 20):* ALPHITA I p. 272,11 -tus leuce id est spina alba. **4** *herba q. d. spina agrestis – dorniger Bärenklau (Acanthus spinosus L., cf. O. Penzig, Flora popolare. I. 1924. p. 2):* ALPHITA I p. 272,11 -tus spina.

acanthyllis *(f.)* (ἀκανθυλλίς) *carduelis – Distelfink, Stieglitz:* ALBERT. M. animal. 7,37 fataliz.

***acantia.** *(cf.* ἄκανθα *sim.) herba q. d. urtica – Brennnessel (v. p. 72,57):* ALPHITA I p. 272,8 acalefe, -a, urtica pungens idem.

***acantum.** *(cf.* ἄκανθα *sim.) script.* ach-: *l.* 63. **1** *herba q. d. urtica – Brennessel (v. p. 72,57):* GLOSS. III 524,18 St.-S. -um igrida nesle coprivi. 534,26 -um ciminum vel ygriola i. urtica nezele. GLOSS. Salern. p. 4ᵇ,3 achantum orminum. ALPHITA II p. 1,16 achalaphe, ygia, acanturie vel -um, urtica pungens idem *(cf. A. Thomas, ALMA 5 p. 108).* **2** *semen urticae – Nesselsamen:* GLOSS. III 548,14 St.-S. -um nezzelsame. BERNH. PROV. comm. 11,2 p. 318,42 -um id est semen urtice.

*? ***acanturie** *v.* *acantum.

acanus, -i *m.* (ἄκανος) *herba q. d. eryngium – Distelart (Cnicus ferox L. et sim., cf. André, Lex. bot. p. 15):* ANTIDOT. Glasg. p. 102,2 -i radices semen.

acapnus, -a, -um. (ἄκαπνος) *sine fumo demptus – ohne Rauch entnommen, rauchlos:* DYNAM. Hippocr. 2,31 cum melle -o. *fort. add.:* ANTIDOT. Glasg. p. 100,34 mellis Atici vel acofpnipo v *(cf. P. Wirth, ALMA 24 p. 215).*

***acapto** *v.* *accapto.

***açardum**, -i *n.* *(arab. vulg.* zahr, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 2186) ludus quidam alearum – ein Würfelspiel (cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 191):* SALIMB. chron. p. 627,34 ludunt ad -um, aleas et taxillos.

acaristus *v.* acharistus. **acarus** *v.* acorus.

acatalect(ic)us (acc-), -a, -um. (ἀκατάληκτος) *t. t. metr. i. q. in fine plenus – mit vollem Versschluß, akatalektisch:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 90,5 huiuscemodi versus -ci nuncupantur. WANDALB. ad Otric. p. 570,4 -cus . . . versus est, cui nulla ad plenitudinem sui syllaba deest, sed legitimo numeri fine concluditur *(cf. ThLL. I 249,66sqq.).* AIMOIN. carm. 2,49,2 (MGPoet. IV p. 132) pedibus hoc carmen constat quattuor disyllabis, dymetrum -tum necnon catalecticum. HERM. AUGIENS. vit. 495ᵃᵈⁿ. metrum iambicum dimetrum -cum. *nota distinctionem metrorum inusitatam:* WANDALB. ad Otric. p. 569,42 metro coriambico tetrametro -co asclepiadeo. p. 570,36 dactilico dimetro -co. ERMENR. ad Grim. 34 p. 574,1 metro tetrametro accatalecto.

acation *(n.)* (ἀκάτιον) *velum magnum – Großsegel:* GESTA Ern. duc. II 16 p. 212,5 vela . . ., quorum unum maximum vocatur -on in medio navis in antempna statuendum *(cf. Isid. orig. 19,3,2).*

Acatius, -i *m.* (Ἀκάκιος) *schismaticus (ut Acacius, patriarcha Constantinopolitanus) – Abtrünniger (wie Acacius):* BENZO ad Heinr. 2,9 p. 616,9 penitentia ducti abrenuntiamus Lucensi -o.

accanto (adc-), -atum, -are. **1** *accinere – (dazu) singen:* ABSAL. serm. 5 p. 40ᶜ quatuor versus . . . in nocturnis laudibus primo responsorio -ti. **2** *incantando accinere – beschwörend zusingen:* RECEPT. Sangall. I 138 tibi adcanto, ut valeat incantatio mea.

accantus, -us *m.* *actio incantandi – Beschwörung:* BENZO ad Heinr. 6,6 p. 666,17 Marsos . . . superando in suis -bus. *v. et* accentus.

***ac(c)apto**, -are. (ad *et* capto *?*, accepto *?*, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 11sq.*) *assensum ad beneficium tenendum adipisci – die Zustimmung zum Besitz eines Lehens erlangen:* CAPIT. reg. Franc. 262,7 quod . . . ad illum *seniorem* non debeat consilium acaptare. 262,13 ut ad alium seniorem melius quam ad illum acaptare possit. *v. et* accepto.

accarus *v.* acorus, avarus.

***accauso** (adc-), -are. *(in iudicio) agere – (vor Gericht) verhandeln:* FORM. Andec. 48 hominem . . . ipsum meum . . . eas vel meas prosequere et admallare et adcausare facias (*cf. Isid. orig. 18,15,7* adcausator). *v. et* accuso. *Baader*

accedentia, -ae *f.* *attinentia – Zubehör:* DIPL. Arnulfi 162 cum omnibus -is. COD. Odalb. 82 p. 144,6 cum mancipiis et territoriis sive aliis accendentiis *(sic ?).* COD. Thietm. 2 p. 212,32.

1. accedo (adc-), -cessi, -cessum, -ere. *script. et form.:* adc-: *p. 75,26. adde* CHART. Bund. 465. -cid-: *p. 75,11.47. 72.76,8. adde* PIRMIN. scar. 7. *ind. praes.* -ent: IONAS BOB. Columb. 1,4 p. 160,8 *cod. A 4. perf.:* -ced-: *l. 68. p. 75,47. adde* IOH. CODAGN. annal. a. 1221 p. 70,15. -cess(us) *sensu activi: p. 75,6.15.64. saepe confunditur cum* accido. *struct.: plerumque* ad *vel dat.* contra: *p. 75,10.* coram: *l. 70.* in: *p. 75,27.69.71.* inter: *p. 75,3.* super: *p. 75, 17sq. ?gen.: l. 68. usu trans.: l. 67. p. 75,2.40.47.54.62.* **I** *proprie i. q. adire, appropinquare, se conferre – hingehen, hinzutreten, sich nähern, sich begeben:* A *gener.:* **1** *subi. anim.:* IULIAN. TOLET. Wamb. 10 p. 509,15 iter in Gallias profecturus -it. ARBEO Corb. 18 litoris . . . -derat *piscis.* EINH. Karol. 10 p. 13,10 Capuam. DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 92,20 coram rege. RIMB. Anscar. 25 p. 55,21 ad genua. 30 p. 61,36 ad urbem expugnandam. THIETM. chron. 4,25 ad proram lavaturus. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 65,19 urbi

[Payr]

regiae. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 6,14 ad loyrum. CHART. Austr. sup. II 200 p. 191,17 suam presentiam. CHART. Gosl. II 145 p. 201,34 -endi et incedendi inter vos ... et recedendi ... facultatem. *saepe.* **2** *subi. res:* BEDA hist. eccl. 3,3 p. 132,3 -ente ac recedente reumate. VITA Norb. II 81$^{med.}$ -ssoque lumine. CHART. Worm. 371 p. 237,36 qua *(parte)* inundacio Rheni -ere poterit. *al.* **de** *commixtione:* MAPPAE CLAVIC. 6 -ssisse in unum *argentum. latius:* THANGM. Bernw. 14 p. 765,1 luxus ac superfluitas -ssit. **B** *spec.:* **1** *in re iudiciaria:* FORM. Andec. 1 p. 4,27 contra cuiuslibet hominum accidere vel admallare seu adlicitare faciatis. LEX Frision. 3,8 ad examinationem ferventis aquae. TRAD. Frising. 585^{a} p. 501,2 -ssit advocatus ... et interpellabat quendam hominem. 690 isti sunt testes vere certitudinis -esi (TRAD. Teg. 280^{a}. *al.*). TRAD. Patav. 557 quicunque heres ... -sserit. *al.* **de** *aestimatione:* CAPIT. reg. Franc. 88,2 -ant ambe partes super res. CHART. Ital. Ficker 27 p. 34,44 super ipsis rebus. **2** *de traditionibus ad altare factis:* TRAD. Scheftl. 1^{a} (c. 760) -ssi et ... tradidi. TRAD. Frising. 669 -ssit ad capsam sanctae Mariae renovavitque parentum suorum traditionem. TRAD. Ratisb. 73. *al.* **3** *de cultu divino:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 296,39 fiducialiter ad communionem. CONSUET. Mell. p. 226,2 ad pacem. *al.* **4** *de petitione:* DIPL. Pipp. 40 p. 56,41 (spur. s. XI.) pontifex ... imperatorem ... per legatos -ssit. **5** *de successione:* CONC. Merov. p. 95,8 ante ... quam successor adcedat ecclesiae. LEX Baiuv. 2,8 dux, qui in loco eius -it. DIPL. Heinr. II. 472 p. 602,5 suam deseruit sedem et ad aliam -ssit *episcopus.* **6** *de usu familiari:* LAMB. HERSF. Lull. 4 p. 310,24 ei ... familiariter -bat. **7** *de ingrediendo ad mulieres:* LEX Frision. 9,7 quotcumque postea -sserint, tremissem 1 tantum componant. ANNAL. Altah. a. 1071 p. 80,14 ad *uxorem.* OTTO FRISING. chron. 1,2 p. 38,22 filii Dei ad filias hominum -entes (ingressi sunt *Vulg. gen. 6,4*). *al.*

II *translate:* **A** *similem esse, aequare – nahekommen, gleichen:* HEINR. AUGUST. planct. 193 quodam simili, quo nos -imus *Deo.* ALBERT. M. animal. 1,213 *panniculus* -it secundum aliquid ad duriciam cartillaginis. *exaequare – ausmachen:* CHART. Wirt. VI 1979 p. 371,17 (a. 1268) *praediorum* reditus summam sex marcarum -ant. **B** *consentire – zustimmen:* CHART. archiep. Magd. 238 p. 299,21 (a. 1135) pio operi nos quoque libenti animo -ssimus. OTTO FRISING. gest. 1,1 p. 13,24 voluntati principis. ROB. ARR. fund. (MG Script. XV p. 1124,6) consiliatoribus. *absol.:* GESTA Camer. 1,71 qui nec difficile ita -it. **C** *suscipere, incipere – unternehmen, beginnen:* ARBEO Emm. 12 inconscius tamen non fuit finem rei, quod -derat (-cid- *var. l.*). Ps. BOETH. geom. p. 390,5 ad quae intelligenda quicunque ... -sserit. WALTH. SPIR. Christoph. I 3 quis ... actuum misteria scripturus -at. NADDA Cyriac. I 22,27 rem arduam. **D** *pervenire, assequi – gelangen, erlangen:* CAPIT. reg. Franc. 4,3 soror ad terra ipsa -at possidenda. TRAD. Frising. 65 p. 92,19 ad honorem si -sserit *oratorium.* FORM. Marculfi 2,10 in alode. CHART. Wessof. 13 p. 390,26 hereditatem patris. THIETM. (?) chron. 5,20 ad regis graciam. DIPL. Heinr. III. 29 p. 39,6 ad episcopalem consecrationem. CHART. Naumb. 216 p. 195,35 ad abbatiam male. CAES. HEIST. mirac. I 2,6 p. 69,10 ad ordines. *al.* **E** *adici – hinzukommen:* **1** *gener.:* RUOTG. Brun. 20 p. 19,20 nostro imperio regale sacerdotium -ssisse. GERB. epist. math. A 8 p. 40,9 ad divisionem totius summae. CARM. Cantabr. 4,1^{a},3 *usiae supremae* nihil -it neque recedit. VITA Liutg. III 1,959 postea osculum -bat omnium. CHART. Heist. 19 p. 121,2 censui augmentum -ssit. CHART. ord. Teut. (Thur.) 225 liberaliter -ssum sigillum. *al. impers.* (*seq.* quod): RUOTG. Brun. 4 p. 6,2 huc. OTTO FRISING. gest. 2,17 p. 119,27. *al.* **2** *spec.:* **a** *c. sensu augendi:* DIPL. Otton. I. 417 p. 596,29 paupertatem isdem rebus ecclesiasticis ... -entem. WALTH. SPIR. Christoph. I 4 -entibus annis. **b** *c. sensu tribuendi:* CONC. Merov. p. 6,10 quae in altario -sserint. LAMB. HERSF. Lull. 14 p. 326,30 *Karolo* cognomen -ssit. WIBALD. epist. 323$^{in.}$ in quem ... consensus -ret (*cf.* CHART. Westph. VII 1441 accidente consensu). *al.* **c** *c. sensu pertinendi:* TRAD. Frising. 52 (a. 772) quicquid ei ... -sserat iustitiae vel lucri. COD. Odalb. 3 veluti antea ad ipsam cappellam -ssit. 59 molendinę unius partem ... ad praedicta loca -entem. *al.* **F** **1** *evenire, contingere – geschehen, zustoßen:* LEX Ribv. 47,3 quicquid ei damnum -sserit. CHRON. Fred. 2,34 quae in passione Salvatoris -sserant. LEX Baiuv. 3,1 si duci aliquid -sserit. VITA Ludow. Pii 38 p. 628,28 quae -sserant (accidissent *var. l.*). *al.* **2** *apparere, exsistere – erscheinen, auftreten:* LEG. Wisig. 2,5,12 p. 113,6 qui in eadem scriptura ... suscriptor -ssit. *al.* LEX Ribv. 12,2 ubicumque sexcenti solidi -unt *(v. app. crit.).* LIBER diurn. 84 p. 100,13 de matre, de qua et initium humanitatis eius *(Christi)* -ssit. Ps. BOETH. geom. p. 400,13 si diligens investigator -sserit. CONR. HIRS. dial. 6 ut plenior -at debitoris solutio quam quaerentis exactio.

adi. **accedens,** -entis. **1** *progrediens – zunehmend, fortschreitend:* AESCULAPIUS 20 p. 26,13 in -bus aetatibus. TRAD. Brixin. 46^{a} in -e tempore. **2** *propinquus – nahestehend:* EKKEB. SCHON. opusc. 1 p. 235,30 humilitatem tuam *(sc. Mariae)* respexit -issimo respectu Dei filius. 4 p. 286,13 aeterni solis -issima contemplatrix *Maria.*

subst. **accedens,** -entis *n.* **1** *quod additur, convenit – was hinzutritt, zukommt:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 9,15 quod -s sit, quod aliquando accedit, aliquando recedit, accidens vero, quod numquam separatur. ALBERT. M. animal. 20,66 *materialitas sim.* potius sunt recedentia ab esse vero quam -ia ad ipsum. **2** *quod accidit, pertinet – was zufällt, (da)zugehört:* TRAD. Frising. 32 (a. 769) mihi omnia -ia propriae hereditatis. CHART. Rhen. med. I 137 p. 202,39 cum universis ad illud -bus. TRAD. Brixin. 35 omnibus -bus. *al.* *Payr*

2. accedo *v.* abscedo.

accelebratio *v.* acceleratio *l.* 50.

? ***accelebro,** -are. *praedicare – rühmen, preisen:* WALAHFR. imag. Tetr. 57 flagitiosorum ... praeconia summis laudibus -ant (acceler- *cod.*) omnis virtutis egentes.

***accelerabilis,** -e. *qui accelerari potest – sich beschleunigen lassend:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 13,11 p. 244,23 motus naturalis non est -is neque retardabilis.

acceleratio (-cio), -onis *f.* **1** *maturatio – Beschleunigung:* THIETM. chron. 6,101 optati temporis. HERACLIUS II 53 operis. ALBERT. M. animal. 9,38 -o et retardatio *signorum impraegnationis* (*cf.* 9,124). CHART. Argent. II 40 p. 25,16 -cioni *fabricae* ... digne duximus providendum. **2** *festinatio – Eile:* WOLFHARD. Waldb. 2,7 votum ... sollicita -e perficere. REGINO chron. a. 867 p. 92,8 cum summa -e ad classem repedare. THIETM. chron. 7,33 qui opus bonum -cione continuata perficit. CONR. BRUNW. Wolfh. 8 illorum dilata est -o. *fort. add.:* MIRAC. Quint. 13 (MGScript. XV p. 267,46) accelebratione (*3,* acceler- *1.2, fort. recte*) hoc fieri.

***accelerator,** -oris *m.* *qui impellit – Antreiber:* EPIST. Dominic. 19 p. 62,23 ut, qui *(Iesus)* vocatos ad se accelerare monet, -es quoque daret.

***acceleratus,** -us *m.* *festinatio – Eile:* MIRAC. Bav. 2,29 se Gandavum duci festino praecepit -u.

accelero (adc-), -avi, -atum, -are. **1** *trans.:* **a** *celeriter efficere – rasch ausführen:* LIBER diurn. 61 p. 57,2 ut ... ordinationis ... ad-etur negotium. WALAHFR. Gall. 1,23 *opus cottidianum.* WALTHARIUS 838 fugam. CONSUET. Trev. 32 capitulum. THIETM. chron. 4,41 iussa. VITA Ger. Bron. 10 p. 660,35 oratorium (*cf.* FUND. Hild. 1 p. 942,11 sacellum). ALBERT. M. veget. 6,298 partum. *saepe.* **b** *celeriter apportare – rasch herbeischaffen:* WETT. Gall. 28 p. 272,15 panem et holera. RICHER. REM. hist. 2,86 sibi copias. *in imag.:* EKKEH. IV. carm. var. I 1,5 -et magnum tua cunctipotentia regnum. **c** *impellere – antreiben:* HINCM. annal. a. 869 p. 106,34 redemptores illius *(episcopi)* redemptionem pro eo dare -ant. **d** *appetere – aufsuchen:* CARM. de Quint. 149 illum. ANNAL. Quedl. a. 1022 Romanae apicem sedis (*cf.* a. 1005 Poloniam [-ae *cod.*]). **e** *refl. i. q. festinare – sich beeilen:* CONSUET. Trev. 43 p. 43,16 pectent et -ent se omnia ordinatim acturi.

[Baader]

2 *intrans.:* **a** *celeriter agere vel operam dare – sich beeilen, sich rasch bemühen:* FORM. Sal. Merk. 58 ad-tum est de illo servitio. WALAHFR. Mamm. 3,15 -a, Mammes. HINCM. annal. a. 869 p. 106,31 Sarraceni ... ingeniose -antes de redemptione illius *(episcopi)*. THIETM. chron. 8,31 consocios parari et -are rogans. HEINR. LETT. chron. 14,8 p. 79,16 ad persequendum illos festinanter -verunt. *al. nota c. dat.:* KAROL. M. ad Amalar. (MGEpist. V p. 244,25) iussionibus -are. *seq.* ut: HELM. chron. 25 p. 50,14. *c. inf.:* HINCM. annal. a. 879 p. 148,27 -verunt ... episcopos ... ad conventum vocare. RUOTG. Brun. 27. *al.* **b** *celeriter se movere – eilen:* MIRAC. Pirmin. 11 in urbem. HEINR. LETT. chron. 14,1 ad paganos. *al.* **c** *accurrere – sich rasch nähern* (GLOSS. I 35,16 St.-S ad-at zoilit): RICHER. REM. hist. 2,91 dux ... cum exercitu -at. HROTSV. Gong. 30 *Fama* hortatur ... peregrinos undique collectos -are citos. *al. c. coni.:* EKKEH. IV. bened. I 38,49 dux levet -at (gloss.: accurrit). *latius de tempore:* HRABAN. carm. 13,26 aestivos ... -are dies. CONST. I 110 p. 163,28 concilium ... -at.

adv. **accelerate, *accelerato.** *festine – rasch:* ANNAL. Quedl. a. 1000 p. 77,8 -issime facit. BERNOLD. CONST. chron. a. 1086 p. 445,9 satis -o pervenit. a. 1087 p. 447,8 nimis -e rediit. GALB. Karol. 74 -o ire. ANNALISTA Saxo a. 815 p. 571,30 -issime ... venit. *Baader*

? ***accenda,** -ae *f. inflammatio – Entzündung:* BOTAN. Sangall. 27,3 ad expundias vel -as vel podaicras.

accendo, -cendi, -censum, -ere. *form.:* *ind. praes.* -ent: COMPOS. Luc. P 20. *perf.* -sit: PAUL. ALBAR. carm. 12,2,4.

1 *proprie:* **a** *incendere, inflammare (intrans.: l. 37) – anzünden, in Brand stecken:* ARBEO Emm. 32 -sis caereis. DIPL. Otton. II. 181 fiscum ordeum de -sis ignibus. THIETM. chron. 1,4 luminaria. ADALBOLD. Heinr. 40 palatium ... -itur et incenditur. *saepe. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,2 lumen amoris. OTTO FRISING. gest. 1,22 p. 36,5 odii ... fomes tunc -sus. *al. latius de lunae novae illuminatione, ortu:* BEDA temp. rat. 20,30 luna embolismi ... -itur (*inde* RHYTHM. 113,39,2 luna ... solet ... -ere). **b** *calefacere – erhitzen:* WIDUK. gest. 3,47 Cuonradus ... animi fervore solisque ardore ... -sus aestuat. **2** *translate:* **a** *exagitare, incitare – erregen, anreizen:* WILLIB. Bonif. 3 p. 12,18 quem zelus -erat vigoris. TRAD. Frising. 397[a] laicus ... in ... animo erga caelestem ... sedem -sus. RIMB. Anscar. 41 p. 76,15 ad Domini servitium. DIPL. Karoli III. 124 p. 197,40 circa divinum cultum. REGINO chron. a. 891 p. 137,28 in hostem. HROTSV. Mar. 692 his super -sus. THIETM. chron. 4,73 p. 216,6 furor ... -itur. *saepe. seq.* ut: WILLIB. Bonif. 2 p. 8,30 illum ... voluntas -it, ut. **b** *augere – steigern:* LIUTG. Greg. 2 p. 67,29 quo fieret fides audientium -sa. AGIUS epic. Hath. 213 crebra -it speculatio *lacrimas.*

adi. **accensus,** -a, -um. *studiosus, cupidus, commotus – eifrig, begierig, bewegt:* CARM. Cent. 1 epil. 4 -is ... pueris. IOH. METT. Ioh. 5 ego ... tanti negotii avidus hac consultatione factus -ior. 106 ille iam magis -ior ... inquit (*syn.* commotior). *? subst. in carmine figurato obscuro:* FROUM. carm. 5,12 condecet -os succensos nectere.

subst. **accensum,** -i *n. inflammatio – Anzündung:* CONSUET. Trev. 41 p. 38,7 -um de novo igne compleat benedictionem (*antea:* illuminaccione).

accenseo *v.* 2. accensio.

accensibilis, -e. *neutr. pro subst. i. q. inflammari potest – etwas Anzündbares:* ALBERT. M. summ. theol. II 6,27,2 p. 298[b],2 si -e appropinquat accensivo, ... accenditur.

1. accensio, -onis *f.* **1** *proprie:* **a** *inflammatio – Anzündung:* EINH. Marc. et Petr. I 3,13 p. 253,20 mirabilis et insuitata caereorum -o. CHART. Naumb. 325 p. 308,8 memoriam cum ... quinque luminum -e fieri. CHART. Wirt. VIII 2987 p. 236,26 luminis. *al. metaph.:* HILDEG. scivias 3,8 p. 667[B] o virginitas, quae de ignea -e consistis. *latius de lunae novae illuminatione, ortu:* BEDA temp. 12 lunaris -o. temp. rat. 42,19 lunae celebratur -o. HRABAN. hom. I 42 p. 79[D]. *al.* **b** *calefactio – Erhitzung:* ANTIDOT. Bamb. 39 in -bus tipicorum (*cf.* 10). ALBERT. M. eth. 3,1,9 p. 206[a],3 est *ira* -o sanguinis et evaporatio fellis (*cf.* euch. 3,1,4,1 p. 248[a],9). *al.*

2 *translate i. q. exagitatio, instigatio – Erregung, Anreizung:* IULIAN. TOLET. Wamb. 12 p. 512,21 subita cordium -e (-cess- *var. l.*). VITA Alcuini 3 p. 186,7 mala tua *(sc. diaboli)* cum -e. ALBERT. M. Is. 13,9 p. 194,2 furor ... est ... -o ad acriter vindicandum.

2. accensio (adc-, asc-), -censivi, -cens(it)um, -ire. **1** *refl. i. q. se obligare ad censum – sich zu Zins verpflichten:* CHART. Rhen. med. I 30 (a. 776/7) adcensimus nos ipsos annis in luminaribus ... denarios IIII aut in cera aut in argento. **2** *tributarium dare – als zinspflichtig geben:* GESTA Lob. 16 p. 319,17 abbas ... possessionem ecclesie nostre ... ecclesiae Letiensi ... accesivit (-cens- *1 p. corr., 2*). CHART. Laus. 69 p. 107,23 ante donum erat ascensita *terra* pro decem et novem denariis. CHART. Lamb. Leod. 515 p. 38,25 contra voluntatem nostram cuidam Gerardo -ivit *curtem.*

subst. **accensa,** -ae *f. ius hereditarium – Erbpacht:* CHART. Traiect. 1640 p. 389,40 (a. 1264) ad-am eam *(medietatem proventuum)* dare. p. 389,41 habere poterunt dictam -am pro tanto *eqs.*

***accensivus,** -a, -um. *vi inflammandi praeditus – zum Anzünden fähig:* ALBERT. M. summ. theol. II 3,12,1 p. 150[b],42 flamma ignis dicitur *angelus* ..., quia semper -us est per effectum et ascensivus in Deum. *subst. neutr. v. p. 77,62.*

accensor, -oris *m.* **1** *incensor – Anzünder:* AMALAR. bapt. 15 -es sunt luminum *acoliti (sim.* cod. expos. II 11,1. HONOR. AUGUST. gemm. 3,64). *in imag.:* HILDEG. scivias 2,2 p. 451[A] vis ... ignis significat spiritum sanctum, qui est -r et illuminator cordium (*cf.* p. 449[C]). **2** *instigator – Antreiber:* GREG. CAT. chron. II p. 215,6 non sedator, sed ... -r et provocator *dissentionum.* PETR. CAS. (?) chron. 3,72 p. 751,51 irritator ..., persecutor, exaggerator et -r iniuriarum.

1. accensus, -us *m. ?calefactio – ?Erhitzung:* GONZO Geng. 21 per temporum subitaneos -us paralysi ... resolutus. *v. et* accentus *p. 79,21.*

2.*accensus (-um ?), -us (-i ?) *m. (n. ?)* (*cf.* 2. accensio) *census – Zins:* TRAD. Altah. sup. 104 (Mon. Boica XII p. 70, 22; a. 1184/94) ut nepos ... -um XV denariorum ... offerat.

***accentaliter** *adv. secundum accentum musicum – nach musikalischem Akzent:* ANON. mus. Sowa 1[a] p. 27,18 qualiter hec sex voces ... primo generaliter et de sui natura, secundo -r per convenientiam aliquam ad perfectionem omnium cantuum operentur (*cf.* p. 26,31).

accentor persuasor [lutnusside] GLOSS. IV 111,22 St.-S.

***accentricus,** -a, -um. (ad *et* *centricus) *centrum petens – zum Mittelpunkt strebend, zentripetal:* URSO gloss. 86 licet caliditatis et humiditatis naturalis sit decentricus motus et frigiditatis et siccitatis -us.

***accentro** (adc-), -are. (ad *et* centrum) *ad centrum trahere – zum Mittelpunkt ziehen:* URSO aphor. 86 effectum siccitatis in actum protrahens caliditas adcentrando separata coniungit. NICOL. anat. 564 frigiditas et siccitas sunt qualitates adcentrantes.

***accentuo,** -are. *accentum adhibere – betonen, akzentuieren:* NIVARD. Ysengr. 5,559 dumque docent amén quasi Graecum, -at ágne. CONR. MUR. summ. 6,6[a] p. 436,15 qui bene ... pausat, -at, ortographizat. 6,6[c] p. 438,8 regulariter -etur, punctetur, virguletur. *de lectoris recitatione:* ALBERT. M. sacram. 211 p. 136,92 ad hoc *(sc. legendum)* sufficit ars -andi cum scientia grammaticae. CHRON. Vill. cont. 10 (MGScript. XXV p. 212,4) si audisset monachum in legendo male -antem.

accentus, -us *m.* **1** *tonus syllabae, vocis, enuntiati – Betonung, Ton(höhe) einer Silbe, eines Wortes, eines Satzes* (*cf.* CONR. MUR. summ. 1 p. 419,5 -um musicum, metricum, prosaicum): **a** *gramm. et metr.* (*cf.* BONIF. metr. p. 577,19 -us est anima verborum sive vox syllabae, quae ... plus sonat de ceteris syllabis): ALDH. ad Acirc. 112 p. 152,3 tempora in arsi et thesi -bus discernuntur. p. 152,6 paenultima acuto aut circumflexo -u pronuntiatur. HRABAN. inst. cler. 2,52 p. 161,6 -u discerni debent *dictiones.* REMIG. ALTISS. mus. p. 91[a] prosodiaci *pedes* vocantur, quod sub uno -u pronunciantur.

[Prins]

ANON. inst. patr. p. 7[a] si vero convenerit in unum -us et melodia. NIVARD. Ysengr. 5,549 'cum' Teutonice -u succlamat acuto. CONR. MUR. summ. 6,6[1] p. 443,25sqq. prima distinctio seu pausa ... acuto -u pronunciari debet ..., secunda ... gravi -u *eqs. saepe. in lectoris recitatione:* ALCUIN. carm. 69,186 ut -us ore sonare sciat (*cf.* ANON. inst. patr. p. 6[b] in omni textu lectionis, psalmodiae vel cantus -us sive concentus verborum ... non negligatur). *signum -ūs – Akzentzeichen:* EPIST. var. II 14 p. 320,29sqq. REMIG. ALTISS. mus. p. 69[b]. **b** *mus.:* AUREL. REOM. mus. 4 p. 33[b] harmonica *musica* est, quae discernit in sonis acutum et gravem -um. 16 p. 51[a] volubilem ... -um. ANON. mus. Wagner p. 355 compositio *cantus* ex -bus toni vel ex pedibus sillabarum ostenditur. *al.* **2** *concentus – Gesang* (*cf.* GLOSS. IV 28,35 St.-S. -us lutnusside): VITA Lamb. Traiect. 25 (MG Mer. VI p. 380,10) -os (-us, concentus *var. l.*) antephonarum concrepabat in choro. VITA Hugberti 11 (MGMer. VI p. 489,13) Hugbertus ... cum choro psallencium modolatis vocibus clericorum -us personans. *de carmine artificialiter composito:* ECBASIS capt. 21 longos -us per miros vertere flexus. **3** *instigatio – Anregung* (*cf. ThLL. s. v.* accensus): VITAE patr. Iur. 1,19 sub -u desiderii.

acceptabilis, -e. **1** *probabilis – annehmbar:* **a** *credibilis – glaubhaft:* EPIST. ad Aldh. 7 p. 497,9 quatenus ... lectorum numerositatibus -is extet *litterarum editiuncula.* VITA Ger. Bron. 13 p. 663,53 ut ... passio rata -isque ... recitetur. ALBERT. M. cael. 1,4,1 p. 91[b],6 erit sermo noster apud omnem hominem ... -ior. metaph. 2,1,3 p. 119[a],39 meliores et -iores *viri* dederunt opiniones, quas et nos accepimus. *al.* **b** *conveniens – angemessen:* THIETM. chron. 7,42 redemptione. CHART. Bern. II 609 p. 670,1 caseorum. 672 in XXXX marcis argenti legalis, dapsilis et -is. *al.* **c** *ratus – gültig:* TRAD. Falk. p. 23,27 (a. 1163/74) -es per totam provinciam *denarii.* **2** *acceptus, gratus – angenehm, wohlgefällig (pleraque exempla pendent a Vulg., cf. ThLL. s. v.):* **a** *de rebus:* HROTSV. Pafn. 9,1 utrumne Deo -is sit eius conpunctio. DIPL. Heinr. III. 101 ob iuge servicium nobis quidem gratum et -e. VITA Agric. 31 ex eo tempore -issimo ac salutis nostrę efficacissimo. PAUL. BERNR. Herl. 8 imperium. *saepe.* **b** *de hominibus:* VITA Liutg. I 5 Liudgerus ... Gregorio -ior factus. REGINO chron. a. 851 venerabilis et Deo -is matrona. CHRON. Merseb. 13 p. 187,6 -iores ... tam clerici quam laici. *al. subst. i. q. familiaris – Vertrauter:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,6 -em suum. **3** *proficuus – zuträglich:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,15 p. 21a[v] corporibus humanis est -ius *frumentum.* 5,99 p. 23b[v] aqua.

adv. **acceptabiliter.** *probabiliter, convenienter – annehmbar, angemessen:* OTLOH. prec. (PL 146,430[C]) -r ... peragere *officium.* HERM. COL. conv. 8 (PL 170,819[B]) -r et sine querela semper conversatus inter Iudaeos fueram. 21 (PL 170,834[D]) mysterium decenter a Deo -r cupit celebrare.

***acceptabilitas**, -atis *f.* *facultas acceptandi – Annehmbarkeit:* ALBERT. M. euch. 5,3 p. 347[a],18 considerandum ... de huius sacramenti -e, quae ... in quatuor perpenditur.

acceptalis, -e. *ad acceptionem spectans – Empfangs-:* DIPL. Otton. III. 237 p. 654,26 per privilegia aut per -em paginam.

acceptatio, -onis *f.* **1** *susceptio – Übernahme:* CONC. Merov. p. 189,1 privatas res ... quacumque -e aut pervasione possedere aut retinere. **2** *conceptio – Auffassung:* ALBERT. M. bon. 229 p. 138,65 secundum largam temperantiae -em. **3** *adeptio – Empfang:* CHART. Scafhus. 28 (a. 1096) post ... litterarum -em. **4** *probatio – Billigung, Annahme:* ACTA pacis Sangerm. 4,9 p. 98,12 de -e pacis. CHART. Argent. IV 195 p. 109,19 (epist. papae) non obstantibus ... inhibitionibus vel -bus aut reservationibus. CHART. Basil. C I 362 p. 271,28 super -e et ratihabitatione. CLEM. IV. registr. 652 p. 661,13 -em, approbationem, iuramentum, promissionem, obligationem. **5** *actio gratum reddendi – das Angenehmmachen:* ALBERT. M. sacram. 180 p. 117,23 per vim, quam habet *gratia* ... et hoc est -o, qua acceptum est Deo id, quod informatur gratia. p. 117,26 -o ... Dei sive gratitudo causa est vitae et meriti. p. 117,33.

acceptator (*c*, -us *b*, -ur *a*) piginnandi: auctor *eqs.* GLOSS. I 46,34 St.-S.

acceptilatio, -onis *f.* **1** *receptio – Empfang:* COD. Karol. 36 p. 546,17 *(in metathesi casuum)* missi ... -is praemio corrupti. **2** *respectus – Rücksichtnahme:* COD. Karol. 7 p. 492,26 nulla iam vos seducat suasio aut -o. **3** *confirmatio – Bestätigung:* CHART. Pruss. I 213[b] p. 151,15 (=CHART. Pommerell. 110; a. 1248) promisimus nobis ad invicem per stipulationem et -em, ut *eqs.*

acceptio (-cio), -onis *f.* **I** **A** *prehensio, assumptio – das Ergreifen, Zusichnehmen:* VITA Rimb. 21 per manus -em. CONSUET. Mell. p. 224,36 prandii -e. ALBERT. M. animal. 14,36 mobilitas ... digitorum convenit -i et retentioni (*cf.* 12,9). miss. 2,7,1 p. 52[a],20 in libri -e. **B** *meton.:* **1** *medicamentum – Heilmittel:* ANTIDOT. Berol. 40 p. 75,16 dabis ... ieiuno -em in modum nuce. ANTIDOT. Glasg. p. 138,4. **2** *acquisitio, lucrum – Erwerbung, Gewinn:* DIPL. Heinr. V. (ed. Muratori, Antiq. I p. 602[B]) cum finibus et -bus. ALBERT. M. pol. 6,5[n] -es (*p. 1321*[a],*41* τὰ λήμματα) enim quaerunt, id est lucra (*cf.* 6,3[a] p. 575[b],40sq.). **C** *susceptio (hospitalis) – (gastliche) Aufnahme:* ARBEO Corb. 6 in responsis venientium et -e dantium. REGISTR. abb. Werd. 2,22[a] p. 49,12 tradidit *libram* Meginheri ... pro -e sua *(in monasterio).* **D** **1** *significatio vocis – Wortbedeutung:* ARNO REICHERSB. apol. p. 140,9 vocum -o. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 79,34 secundum strictam personae -em. 1,65 p. 92,10. **2** *philos. i. q. perceptio, conceptio – Wahrnehmung, Er-, Auffassung:* ALBERT. M. veget. 1,7 habere -em et iudicium sensibilium. bon. 426 -em operabilium. 429 sunt ... -is (*Arist. p. 427*[b],*25* τῆς ὑπολήψεως) differentiae scientia et opinio et prudentia. 434. 435. mot. proc. 2,11 p. 71,7osqq. omnis sensibilium -o in uno communi formali univoco convenit cum imaginaria et phantastica et memoriali -e et aestimativa. *al.* **3** *log. i. q. propositio – Prämisse:* ALBERT. M. anal. pr. 2,1,2 p. 693[a],41 fit -o sub medio ...; -o autem sub maiori fit *eqs.*

II *adeptio – Empfang:* THEODULF. carm. 28,301 muneris. CONC. Karol. 56[A],29 communionis *(cf.* GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,24 *eucharistiae).* DIPL. Merov. III A 17 p. 135,25 (spur. s. IX.) epistola donationis et precaria -is. MANEG. ad Gebeh. 64 a regibus -o *baculi* valet. ANNAL. Rom. p. 476,35 corone. ALBERT. M. sent. 1,4,2 p. 158[a],41 secundum rationem -is vel dationis essentiae. animal. 10,24 spermatis. *al. errore pro voce q. e. exceptio – Einschränkung:* CHART. Basil. III 2,11 p. 7,34 (a. 1268) renunciantes -i ipsius pecunie non numerate.

III *probatio, respectus, aestimatio – Billigung, Berücksichtigung, Wertschätzung:* LEX Alam. 41,1 sine -e personarum (RUD. FULD. Leob. 11. ALBERT. M. summ. theol. II 21,130, 2 p. 432[a],7 quot modis fit p. -o. *al. cf. ThLL. I 282,77).* TRAD. Ratisb. 287 mentio ... omni -e idonea (*cf.* VITA Karoli M. 3,17 p. 90,8 sermo ... omni -e dignus). NIVARD. Ysengr. 4,155 vana est -o formę. CHRON. Reinh. a. 1214 p. 583,31 abbatem quavis -e maiorem. *al.*

***acceptivus**, -a, -um. *accipiens, ad acceptionem aptus – empfangend, aufnahmefähig:* **1** *de hominibus:* ALBERT. M. eth. 4,1,1 p. 273[a],30 etiamsi *liberalis* secundum aliquid sit -us. 4,1,4 p. 279[b],10 ex intentione nec -us est nec custoditivus pecuniae *liberalis. subst.:* ALBERT. M. eth. 4,1,7 p. 284[a],1 dativos et non -os cito ... derelinquunt substantiae. **2** *de rebus:* ALBERT. M. sent. 1,2,17 p. 73[b],49 potest accipi *sensus* pro virtute -a vel cognitiva sensibilium. cael. 2,1,4 p. 129[a],15 sensus naturales vocat *Isaac* virtutes -as alimenti convenientes. caus. univ. 1,2,1 p. 387[a],1 primum ... nullius rei est -um. anim. 3,2,4 p. 336[b],44 sic non esset intellectus -us universalis. *subst.:* ALBERT. M. cael. hier. 7,5 p. 173[b],25 *(de Cherubim)* -um (*PG 3,205*[C] τὸ ... δεκτικόν) altissimae dationis luminum. eccl. hier. 4,8 p. 663[b],7 (*PG 3,479*[B] τὰ ... δεκτικά).

accepto, -avi, -atum, -are. *? depon.: p. 81,12.*

1 **a** *suscipere (hospitaliter) – (gastlich) aufnehmen:* COD. Karol. 11 p. 507,9 hilariori suscipiens vultu in omnibus -are *fidelissimos.* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 320,31 legati

[Prins]

... honorificentissime ... -ti. *al.* **b** *percipere – vernehmen:* METELL. buc. 6,22 -vi puer *Musam Maronis* et crescens adamavi. CHART. Friburg. 63 p. 49,18 veritatis testimonium. ALBERT. M. sent. 1,45,1 p. 403^{a},21 -are obiectum vel non -are, quia spontanee operatur *voluntas. al.*

2 *obtinere – erhalten:* BERTH. (?) annal. a. 1070 p. 274,42 pro suo electo per regis suffragium -ando. a. 1080 p. 326,9 aliis ea *praedia* percupientissime petentibus et -antibus.

3 *probare, recognoscere – billigen, anerkennen:* **a** *gener.:* PAUL. DIAC. carm. 32,14 opus -ans ... comitare favore. RHYTHM. 12,15,1 Petri luctum -asti. EPIST. var. II 21 p. 336,19 neminem ... haec minus -ari putamus. CONST. I 1,4 firmitatem ... collaudando. THEOD. THEOL. Conr. 5 p. 218^{a},12 ea *(sacramenta)* -verat *Deus.* CHART. Eichsf. 265 p. 151,42 -tis ... et acceptis ... marcis (CHART. Sangall. A 999). CONST. III 221 p. 204,43 ea ... -amus, ratificamus, rata et firma volumus ... permanere. *al. absol.:* GREG. IX. registr. 594 p. 481,28 presente et -ante ... imperatore. *c. inf.:* CONST. II 188,2. *seq.* ut: CHART. Friburg. 38 p. 24,2 (a. 1223) matrona ... fideliter -vit, ut *eqs.* CHART. Eichsf. 441. **b** *spec.: c. sensu respiciendi:* RHYTHM. 148,36,2 nec personam -bis nec ulla munuscula. *c. sensu eligendi:* HELM. chron. prol. p. 1,5 quid operis -rem. 52 p. 103,9 sors -verat *hominem.* CHART. ord. Teut. (Hass.) 182 p. 139,26 ex his *(viris)* -bit unum. *v. et* *accapto.

adv. ***acceptanter.** *acceptabiliter – wohlgefällig:* HERIG. gest. 29 p. 177,12 -r ... offerenda mandare.

adi. **acceptatus,** -a, -um. *gratus – angenehm:* CHART. Turic. 648 p. 152,31 (a. 1247) summam denariorum ..., si illa magis fuerit -a.

1. acceptor, -oris *m.* **1** *qui tollit – einer der wegnimmt:* CAPIT. reg. Franc. 293,68 alterius sponsae -r. **2** *qui recipit, adipiscitur – einer der annimmt, empfängt:* LEX Alam. 41,1 nec munera (-um *var. l.*) -r sit *iudex* (*cf.* 42,1 pecuniarum). GERHOH. aedif. 48 (150 p. 189,18) petitorem vel -em. CHART. episc. Hild. I 315 (epist. papae) dator et -r seu invasor vel ... alienator. 734 p. 691,30 aliorum fideiussorum fideiussionis est -r. *al.* **3** *qui respicit – einer der berücksichtigt (cf. Vulg. act. 10,34):* LEX Baiuv. 2,16 non sit personarum -r *iudex. al.*

2. acceptor *v.* accipiter.

***acceptoricius,** -a, -um. (2. acceptor) *ad accipitrem spectans – Habichts-:* LEX Frision. 4,4 canem -um (*cf. p. 93,29 et* LEX Baiuv. 20,6 hapuhhunt).

acceptorium, -i *n.* *? *abecedarium, lectionarium – ? Abecedar, Lektionar:* EPIST. Aldh. 6 libellum ..., qui non est maior -o duarum septimanarum, legere cupio *(i. 'tempus, in quod aliquid accipitur' ed., vix recte). v. et* accepturus *p. 92,38.*

acceptrix, -icis *f. quae accipit – Empfängerin:* ALCUIN. epist. 307 p. 466,33 huius precii -em esse mortem. ALBERT. M. cael. hier. 15,13 p. 449^{a},6 non sunt *dispositiones caelestes* ... -es *(PG 3,340^{A}* ἄδεκτοι) eius passibilis delectationis. *Prinz*

acceptus *v.* accipio. **accerra** *v.* acerra.

accersio, -so *v.* arcessio, -so. **accesco** *v.* acesco.

accessibilis, -e. **1** *adibilis – zugänglich:* **a** *proprie:* VITA Liutg. II 1,26 p. 102,9 -ia ... predonibus loca. ANNAL. Fuld. II a. 854 per loca navibus -ia. CHART. Hamb. 707 p. 580,19. **b** *translate et in imag.:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 492,9 *Deus* se ... praebet electis -em. CAPIT. reg. Franc. 284^{A} p. 366,36 sitis -es omnibus recta suggerentibus. 284^{B} p. 367,32. WIPO tetral. prol. sanctae pietatis tuae -is celsitudo. **2** *addibilis – hinzufügbar:* GUNTH. PAR. (?) orat. 9,10 p. 181^{C} *Deus* sicut nihil habet amissibile, ita nihil recipit -e.

accessio, -onis *f. script.:* ha-: *p. 82,39.* -cesi(o): *p. 82,24.*

I *proprie:* **A** *actio accedendi, appropinquatio, adventus, visitatio – das Hinzutreten, Kommen, Annäherung, Besuch:* **1** *gener.:* AMALAR. off. 3,27,4 ad patenam. AGNELL. lib. pont. 111 p. 350,22 -em faceret. ADAM gest. 3,1 p. 142,23 in quo *(v. app. crit.)* littoris -e. CHART. Osn. I 325 p. 261,4 capellulam ... frequenti fidelium -e nobilitare. CONR. MEND. Attal. p. 138,9 ex medicorum ... grata -e. *in imag.:* VITA Bard. 21 p. 338,8 ex aetatis -e et infirmitatis ... successione. *de facultate accedendi:* CONC. Karol. 50,12$^{tit.}$ de -e ad pastorale magisterium. ALBERT. M. eccl. hier. 2,4 p. 520^{a},18 per fidem eius -is *(PG 3,393^{B}* προσαγωγῆς*)*, scilicet baptismi, quo acceditur ad Deum (*cf.* 5,17 p. 715^{b},15). **2** *spec.:* **a** *de commercio:* ACTA imp. Winkelm. I 263 p. 241,12 (a. 1224) ex declinata Ianuensium -e. **b** *de recognitione iuridica:* FORM. Andec. 32 p. 15,3 locale -e ... accessisse. FORM. Turon. 30 p. 153,2 iudex veniens ... ad locum -is. **c** *de sideribus:* MIRAC. Remacli 2,1 (MGScript. XV p. 439,13) lunari -e ... explorata. ALBERT. M. metaph. 1,2,6 p. 30^{a},40 de passionibus lunae secundum mansiones, -es et eclipses.

B *meton. i. q. aditus, via – Zugang, Weg:* CHART. Bund. 17 p. 21,4 (a. 765) aquis, pascuis, -bus, vineis. CHART. Sangall. A 72 alpes, iuris -bus, viis, introitibus et exitis (*cf.* 415). CHART. Ital. Ficker 12 p. 18,19 cum -em et introitu suo, cum superiora et inferiora (*cf.* CONST. I 444 p. 655,10. CHART. Carniol. I 67 p. 74,23). DIPL. Otton. I. 145 p. 226,19 -o ad domum Arduini. DIPL. Otton. III. 408 p. 842,13 omnibus ... terminis, -bus, divisis et indivisis. CHART. Bund. 201 p. 161,20 cum superiorem et inferiorem seu cum finem et -esionem suas (*cf.* CHART. Ital. Ficker 87 p. 132,24. CHART. Tirol. 530 p. 7,17. *al.*). CHART. Ital. Ficker 198 p. 250,28 cum universis possessionibus, -bus et ingressibus et aluvionibus. *al.* **C** *t. t. medic. i. q. impetus morbi, paroxysmus – Anfall, Paroxysmus:* AESCULAPIUS 20 p. 27,31 in -is tempore (*opp.* dimissionis). ANTIDOT. Lond. p. 18,10 *(de tertiana).* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,6 p. 37a^{v} -es et recessiones. HEGEL. Clem. 1,2 (MGScript. XXX p. 900,3) periodicas -es. GLOSS. Salern. p. 12^{a},32 exacerbatio, parroxismus, -o idem est. DAVID compos. 1,2 *infirmus* adhuc -es vitiorum patitur. *saepe.*

II *translate:* **A** *adeptio, susceptio – Erlangung, Antritt:* **1** *de dignitate:* CHRON. Merseb. 13 p. 187,27 in -e sui praelatus. HERBORD. Ott. 3,41 p. 768,9 ordinem et modum -is *episcopatus* aperit. **2** *de hereditate:* FORM. Senon. I 38 p. 202,23 quicquid ex h-e parentum aut ex contractu habebat.

B *?actio iudiciaria – ?gerichtliches Vorgehen, Verfahren:* CHART. civ. Erf. 231 (a. 1269) renunciantes omnino omni -i (*an errore pro* actioni*?*) seu questioni. **C** *meton. i. q. accretio, attinentia – Zuwachs, Zubehör:* DIPL. Conr. II. 54 p. 63,32 edes cum omnibus suis -bus et usibus atque pertinenciis. GREG. CAT. chron. II p. 26,27 ecclesiam ... cum arboribus et omni -e sua super se habente. CHART. Sangall. A 840 p. 56,33 cum omni iure et -e vinearum, camporum et pratorum. ACTA imp. Winkelm. I 188 p. 166,31 in his, que -is et alluvionis iure capiuntur. *de pecuniis accessoriis:* AGNELL. lib. pont. 60 p. 320,5 (chart.) excepta vero praediorum sive -es propter rei familiaris expensas. CHART. Rhen. inf. II 428 cum ... cella monasterii nostri ... per -es usurarum ... in dilapidationis urgeretur periculum (*cf.* CHART. Merseb. 224 p. 180,30).

***accessivus,** -a, -um. *appropinquans – sich nähernd:* ALBERT. M. epist. Dion. 7,4^{D} p. 919^{a},12 motus -us et recessivus *solis.*

adv. ***accessive.** *praeterea – außerdem, noch dazu:* CHART. civ. Erf. 274 (a. 1274) ad hec ... comites de Ravenswalt hanc venditionem -e fieri permiserunt.

***accessor,** -oris *m.* *antecessor – Vorfahre:* CHART. Sangall. A 40 (a. 764 ?) quod ... accesoris mei mihi in ereditatem dimiserunt.

***accessorius,** -a, -um. *script.* -ceso-: *p. 83,15.*

1 *adi.: extrinsecus accedens, adventicius – (als Nebensache) hinzukommend, zusätzlich:* ABSAL. serm. 26 p. 153^{B} *torrens* aquis quibusdam -is excrescit in fluvium magnum. CHART. civ. Erf. 284 p. 182,9 de quantitate summe principalis et -e. CONST. III 181,3 debiti.

2 *subst. neutr.: quod rei adventicium est – was zu einer Hauptsache als Nebensache hinzukommt:* **a** *incrementum, attinentia, usura – Zuwachs, Zubehör, Zins:* CHART. Heinr.

[Payr]

Leon. 121 tam in hiis *(praebendis)* quam in omnibus -is dividendis pro canonicorum arbitrio. CHART. Bern. II 454 p. 475,15 mansum ... cum ... omni honore omnibusque -is. CHART. Xant. 214 p. 144,37 tam de principali quam -o erimus obligati (*antea:* denarios ... cum usuris). CHART. Lamb. Leod. 607 p. 167,21 villam ... cum ... omnibus attinentiis seu -is. CHART. Lux. IV 285 p. 382,29 super ... matrimoniis contrahendis et eorum -is. CHART. Bern. III 227 p. 216,29 propter ... usurarum excrescentias et graves ... expensas ac multiplicia utrobique -a. CONST. III 183,6 marcarum summa cum -o sive dampnis. *al. additamentum, appendix – Zusatz:* CONST. II 168,9 in articulis ... et eorum -is. **b** *res vel causa secundaria – das Nebensächliche, Untergeordnete:* CHART. Salisb. III 587 p. 68,27 (a. 1206) cum non proficiat accesorium, ubi deficit principale (*cf.* SALIMB. chron. p. 408,26). ALBERT. M. pol. 7,2[d] id quidem -um *(p. 1324[a],22* πάρεργον*)* utique erit. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 18,1 p. 297,17 multa concurrunt tamquam -a ad generationem maris, fortitudo tamen virtutis est causa principalis. *al.*

adv. ***accessorie.** *accidentaliter, secundarie – nebensächlich, untergeordnet:* ALBERT. M. pol. 7,9[c] 'huius curam habere non -e' *(p. 1330[b],11* παρέργως*)*, id est perfunctorie. CHART. Rhen. inf. II 610 quamvis ... se obliget principaliter vel -e.

***accessum,** -i *n.* **1** *facultas accedendi – Zutritt:* CHRON. Noval. 2,2 p. 83,29 quod ... proibitum sit ibi -um foeminarum. 2,3 p. 84,15. **2** *aditus, via – Zugang, Weg:* CHART. Bund. 29 (a. 768/800) agrum ... cum -o suo. DIPL. Heinr. IV. 419 p. 559,41. **3** *accretio, attinentia – Zuwachs, Zubehör:* TRAD. Weiss. 10 p. 18,21 (a. 739) silvis, pascuis -isque omnibus, peculium domibus. CHART. Basil. I 1,38 hobam ... cum ... sylvis -isque omnibus, cum edificiis, pascuis. CHART. Epternac. 152 cum ... arboribus pomiferis et inpomiferis, cultis et incultis -isque omnibus. *v. et* accessus.

accessus, -us *m. script.* -esibus: *p. 84,50. form. decl. II. v. s.* *accessum.

I *proprie:* **A** *actio accedendi, appropinquatio, adventus, visitatio – das Hinzutreten, Annäherung, Ankunft, Besuch:* **1** *gener.:* CONC. Karol. 39 p. 454,9 -u eas *(sanctimoniales)* frequenti visitantes *abbatissae.* AGIUS vita Hath. 21 in ipso ad filiam -u haesit. VITA Agnet. 388 post facta reversa ad patris -us. THIETM. chron. 4,47 *Ottonis* -us et recessus per omnes suimet episcopatus. CHART. Mog. A 303 p. 195,6 ad ... concilium ... venerabilem -um ... promitto. VITA Steph. reg. II 3 (MGScript. XI p. 227,13) ubi regalis -us et conversatio habebatur. GESTA Ern. duc. I p. 37,41 circa ducem populosus -us et ingens pressura ... facta est. CARM. de Frid. I. imp. 2097 amnis ab -u temptat ... arcere acies. CHART. Rhen. med. II 181 p. 222,21 canonicus de consolatione laboris et -us sui ad maiorem ecclesiam sex denarios percipiet (*cf.* III 53 p. 56,15). CONST. II 201,2 suum denegavit -um. *saepe. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. I 3 ut mortis pro eo non formidaret -um. TUTO opusc. 1,2 p. 7,12 visionis. *de facultate accedendi:* CHART. Argent. I 23 p. 19,5 (a. 831) ubicumque -um habuerint. VITA Rimb. 8 p. 87,15 abnegatum sibi prius ad conspectum Dei -um. EPIST. Hann. 28 p. 64,10 affectavit sibi viam et -um ad gratiam ... regis. CHART. Lux. I 543 iustis peticionibus facilis tribuendus est -us. CHART. Rhen. med. III 71 p. 72,25 omnibus ... liber et competens pateat -us. ALBERT. M. veget. 2,96 ut liberior sit -us radiorum solis ad botrum. *saepe.* **2** *spec.:* **a** *de commercio:* ACTA imp. Winkelm. I 263 p. 241,22 (a. 1224) -us ... Ianuensium vobis ... non minus utilis quam necessarius. **b** *de ingrediendo ad mulieres:* CONC. Karol. 48 p. 591,1 usuras cum feminarum -u vitare. EPIST. divort. Loth. 17 p. 238,24 quod ... ullum mutuum -um, tactum vel visum ... habuerimus. ARNULF. SAG. invect. 1 p. 89,12 abbatissam ... archidiaconus gravidam pravo fecit -u. **c** *de sideribus et mari:* BEDA temp. rat. 29,39 imitatur ... lunae cursum mare ... communi -u et recessu (LUP. FERR. epist. 20 p. 27,39 Nili. ADAM gest. 4,38 solis). CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1182 p. 421,18 in -u et in discessu *lunae.* ALBERT. M. summ. theol. II 8,31,2,2,2 p. 345[a],30 tempus -us lunae ad solem. *al.* **B** *meton.:* **1** *aditus, via – Zu-, Eingang, Weg:* CONC. Karol. 51 p. 681,25 pascuis, -bus, aquis aquarumque decursibus. DIPL. Ludow. Germ. 165 viis et inviis, -bus et adiacenciis finibus, exitibus et regressibus. DIPL. Karoli III. 37 cum finibus, terminibus, -bus et usibus aquarum aquarumque ductibus. TRAD. Ratisb. 105 aquis, pascuis, -bus et recessibus (*cf.* CHRON. Mich. 12 -us et recessus viarum). DIPL. Otton. I. 243 p. 346,38 cum -bus et ingressibus eorum, superioribus et inferioribus (*cf.* CHART. Frising. 206 p. 212,28). *al.* VITA Berth. Garst. 46 erat autem in -u castri fons. *in imag.:* TUTO opusc. 1,2 p. 6,21 -um cordis ... praemunire. **2** *fere i. q. passus – etwa 'Schritt':* AETHICUS ISTER 59 p. 38,12 ut ... nullus hominum -us audeat atpropinquare. **3** *aestus – Flut:* LEX Frision. add. 11 in sabulo, quod -us maris operire solet. **C** *impetus morbi, paroxysmus – Anfall, Paroxysmus:* HILDEG. phys. 1,28 in ipso -u *quartanarum.*

II *translate:* **A 1** *approximatio, assimilatio – Annäherung, Angleichung:* ALBERT. M. cael. hier. 11,1 p. 310[a],13 non ... est magis et minus simplex per recessum ab aliqua compositione, sed per -um ad unum simplicissimum. metaph. 10,1,5 p. 555[a],5 omnia autem secunda sunt in gradu entitatis per aliquem -um ad primum. animal. 8,234 -us ad caeli aequalitatem. *al.* **2** *adeptio, susceptio – Erlangung, Antritt:* LIBER diurn. 84 p. 94,5 ad eius *(apostolicae sedis officii)* -um nostram pusillitatem ... imparem esse. Ps. BOETH. geom. p. 392,9 ad enod atioris intelligentiae -um. TRAD. Frising. 1592[a] (a. 1230) in primo -u *hereditatis* dabit custodi ... XX denarios. **3** *initium, introductio – Einleitung, Einführung:* EPIST. var. II 31 p. 351,17 hiis ita per -um exsecutis. ACCESS. ad auct. p. 13,1 -us Prudentii Psichomachie. *al. (cf. Quain, Traditio 3. 1945. p. 215sqq.).* CHART. Rhen. med. II 263 p. 305,28 in aliquo -u ad pactum, quod vulgo dicitur vûrhure. **4** *processus – Fortgang, Verlauf:* WALTH. SPIR. Christoph. I praef. p. 64,6 -u temporis. GOZECH. epist. 3 factum est -u aetatis, ut spem ... captarem. GODESC. GEMBL. paneg. 4,30 temporis -u, vitii cuiusque recessu *eqs. al.* **5** *augmentum – Zunahme, Fortschritt:* STEPH. EDD. Wilfr. 54 p. 249,17 de vestrae ... eximiae religionis -bus. **6** *eventus, exsistentia – das Eintreten, Vorhandensein:* WALAHFR. Gall. 2,5 in cuiusdam -u ieiunii. EPIST. Ratisb. 5 p. 283,16 obscura ... fers ... ita intricate, ut sine magno difficultatis -u intelligi nequeant. EPIST. August. (NArch. 6 p. 631,5) in -u excommunicationis opprobrium incurristi. EKKEB. SCHON. opusc. 2 p. 253,34 immobilitatis. CHART. ord. Teut. (Thur.) 192 maliciose intencionis -u. **B** *meton.:* **1** *accretio, attinentia – Zuwachs, Zubehör:* DIPL. Merov. I 46 p. 43,25 cum ... aquis aquarumque decursibus -busque omnibus vel reliquis quibuslibet beneficiis. CHART. Sangall. A 6 cum aquis, cum omnia -esibus, cum omne mobilem aut inmobilem (*cf.* 40). **2** *reditus – Einkünfte:* EPIST. Bonif. 83 p. 187,20 inde *debet esse* coopertoria altarium, inde ornamenta per unamquamque eclesiam, ut habuerit -um. CHART. Wirt. IV 154 p. 452,31 -us, que de quarto anno in quartum ecclesie Augustensi competunt. *v. et* *accessum.

accetum *sim. v.* acetum.

? *accibras. *(orig. inc.) genus lacertae – Eidechsenart:* ALBERT. M. animal. 7,127 species lacertae parvae ... -as (comebra *Mich. Scot.*) proprie vocatur.

accidentalis, -e. **I** *adi.:* **A** *sensu philos.:* **1** *strictius:* **a** *ad essentiam accidens, externus – zum Wesen hinzukommend, äußerlich:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,2 p. 1a[v] descriptio est, cum res ... non per substantiales, sed per -es designantur differentias. RUP. TUIT. spir. 1,3 p. 1573[c] non utique -em charitatem neque adventitium amorem, sed substantialem charitatem. ARNO REICHERSB. apol. p. 10,9 non -i dono, sed substantiali bono Deus conceptus et natus. ALBERT. M. incarn. 32 p. 203,66 humana natura *Christi* posset dici -is non in se, sed in comparatione ad filium Dei. *al. c. notione fortuiti:* VITA Poppon. 34 p. 315,36 non enim -e nomen tibi, sed essentiale adhaesit Stabilis laus. ALBERT. M. veget. 3,33 non erit hoc ab aliqua -i causa. **b** *non*

[Payr]

naturalis, non insitus, ascitus, secundarius – nicht natürlich, nicht ursprünglich, erworben, sekundär: ALFAN. premn. phys. 41,20 quod omnes potestates naturales sint, habitus vero -es. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 385,5 quibus naturalis calor est defectus et -is cordibus eorum dominatur. GESTA Lob. 24 p. 327,40 vulgaris linguae, id est Theutonice, que naturalis ei erat, et Romanae, quae -is. URSO qual. 95 -es *effectus qualitatum* vero, quos consequuntur *qualitates* ex diversis diversorum subiectorum naturis. GUIDO CIST. mus. p. 152[a] *b rotundum*, non quadratum id est naturale et solidum, sed molle id est debile, vocatur et -e. ANON. algor. Salem. p. 2,36 significationem naturalem numerus superior, sed -em denotat inferior. ALFRED. ANGL. miner. p. 48,9 montes ... fiunt ex causa essenciali ..., -i vero, ut cum ex ventis vel ex aque ductu accidit cavatio (arenatio *cod.*). BRUNUS LONG. chirurg. 2,7,6 p. 125[G] *botii apostematis* aliud est -e, aliud naturale (*cf.* WALTH. AGIL. med. 140 p. 222,38 yctericia quedam est cretica, quedam -is). *al. naturae contrarius – widernatürlich:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 211,32 remanere vero cum homine est sibi *(falconi)* -e. **2** *latius i. q. non per se exsistens, inhaerescens – nicht selbständig seiend, anhaftend:* ALBERT. M. praedicab. 7,1 p. 120[a],45 -e autem denominatum est ab accidente et ratione esse -is, quod habet praedicatum, et non ratione esse substantialis, quod habet subiectum. animal. 11,31 *Democritus* formam non dixit esse substantialem, sed -em. *proprius – eigentümlich:* CHART. Austr. sup. II 73 p. 79,4 (a. 1240) successiva volubilitas temporum, inseparabiliter -is alteracio corporum ... memorie hominum multa facit excidere. ALBERT. M. miner. 4,1,6 p. 91[b],23 cholera adusta relinquit cinerem melancholicum -em calidissimae melancholiae. **B** *usu communi:* **1** *occasione oblatus, improvisus – zufällig, unvorhergesehen:* HIST.Walc. 58 exceptis -bus quaestibus. 64 de ... -bus casibus. 65 impediente -i difficultate. **2** *peculiaris – besonder:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 24,31 retrahere ... falconem ab hac natura non poterit fieri nisi cum -i magisterio.

II *subst. neutr.:* **A** *exterius, fortuitum – das Äußere, Zufällige:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,15 p. 112[G] *fistulae significatio* aut sumitur ab eius essentialibus aut ab -bus. **B** *symptoma – Symptom:* BENVEN. GRAFF. ocul. 4 p. 16,12 audivistis a nobis species, causas et -ia seu accidencia catharactarum curabilium.

adv. **accidentaliter.** **1** *per accidens, secundarie – akzidentell, sekundär:* EPIST. Worm. I 52 p. 91,5 non per se, sed -r. HUMB. Sim. 1,8 p. 113,18 substantialiter seu -r. GERHOH. novit. 4 p. 43,41 cum essentialiter et non -r aqua sit humida. ARNO REICHERSB. apol. p. 18,16 -r, non substantive. WOLBERO cant. 1 p. 1090[A] quidquid pulchritudinis habeo, -r tui participatione ... habeo. URSO aphor. 52 naturaliter vel -r. GEBER. investig. 13 p. 496 corruptionem imperfectorum *corporum* -r supervenisse. ALBERT. M. metaph. 3,3,17 p. 196[a],33 omnium entium profluxum esse ab uno primo principio faciente essentialiter et non -r operationem. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 13,4 p. 240,30 vel formaliter vel -r. *saepe. c. adi.:* VITA Hildeg. (Rer. Boic. Script. I p. 627[a],61) sponsus -r formosus. **2** *per occasionem – gelegentlich:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 114,12 *aves* percutiunt cum rostro et non mordent nisi -r et postquam percusserint. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 387[G] acetum fit per quandam ebullitionem in vino -r factam.

***accidentalitas,** -atis *f. essentia accidentis – Seinsweise des Akzidentellen:* ALBERT. M. praedicam. 4,2 p. 226[b],31 aliorum autem accidentium diffinitiones et passiones ... habent plus de -e et minus appropinquant ad substantiam. phys. 1,3,11 p. 69[a],34 quae autem sunt ponentes formatum in genus distinctum sicut substantialitas et -s. metaph. 5,3,3 p. 331[a],2 quod ista *(accidentia)* transferuntur de subiecto ad subiectum, non tollit ab eis -em. *laxiore usu:* GERHOH. glor. 28,8 p. 1160[C] cum homo dicitur omnipotens, tropus est -is (Antichr. 2, 39 p. 276,26. ARNO REICHERSB. apol. p. 12,28. *al.*).

accidentia (-cia), -ae *f. script.* -ced-: *l. 21.*

1 *gener.:* **a** *casus (adversus) – (Miß-)Geschick:* BENED. ANDR. chron. p. 60,2 quanta -a mihi evenit. p. 168,4. *al.* DIPL. Karoli M. 254 p. 366,21 (spur. s. XI.) qualicumque -is contingerit venientium, sepelliantur ibidem. **b** *occasio – Gelegenheit, Möglichkeit:* LEG. Wisig. 12,1,3 p. 409,15 qui pro -a iurgiorum altaria nudare presumunt. CHART. Drubic. 18 p. 21,40 (a. 1231) omni prorsus -cia collateralis cognationis exclusa. **2** *philos. i. quod subiecto accidit – das Hinzukommende, Akzidens:* **a** *strictius:* ERMENR. ad Grim. 31 p. 570,30 sunt ..., quae dicuntur essentie sive substantię, sed capiunt -as, quibus in eis fiat ... mutatio. GERHOH. epist. 17 p. 565[A] tropo comitantiae, tropo -ae vel ratione consortii (ARNO REICHERSB. apol. p. 12,29. *al. cf. p. 85,70*). ALBERT. M. veget. 4,4,2[tit.] de coloribus et -is aliis succorum plantarum. **b** *latius:* ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,4 insigne virtutum cum -is suis. CONR. HIRS. dial. 304 ut his partibus partiumque consignificantiis, -is videlicet et consequentiis, ... assuescerent *discipuli.* **3** *medic. i. q. signum morbi, symptoma – Krankheitserscheinung, Symptom:* AURELIUS 1 p. 489,28 hoc genus morbi accedentias habet pravas. GLOSS. med. p. 81,2 syntomata Graeci vocant, quas nos -as dicimus. **4** *in chart. i. q. attinentia, fructus – Zubehör, Ertrag:* CHART. Oelsn. 35 p. 63,8 (a. 1224) Olobok forum cum villis et lacubus et universis -is. CHART. Westph. VII 1372 p. 626,3 de -ciis allodii ... universis, videlicet de annona, carnibus. CHART. Wirt. VII 2120 p. 66,27 in possessionibus et aliis -is. REGISTR. Baiuv. B p. 421,24 ad quam *(silvam)* pertinent ... multa iura tam in apibus quam in aliis -is.

accidia *sim. v.* acedia.

1. accido, -cidi, -ere. *script. et form.: praes.* -ced-: *l. 36.38.46. perf.* -ced-: *l. 44.62sq. perf.* access(i) *v. s.* accedo, *quocum saepe confunditur. ?depon.: l. 52.*

I *evenire, fieri, contingere – geschehen, stattfinden, widerfahren:* **A** *gener.:* **1** *absol.:* LIBER diurn. 113 p. 136,21 de aliis accedentibus causis (*cf.* THANGM. Bernw. 8 p. 761,34 prout causa -erat). ALCUIN. epist. 106 p. 152,37 tristia, quae -unt (-ced- *var. l.*). CHART. Sangall. A 159 casu accedente (DIPL. Karoli III. 47 p. 78,4 c. -ente. *al.*). WIDUK. gest. 2,2 hostium ... irruptio. THIETM. chron. 5,36 faciendi opportunitas. LAMB. TUIT. Herib. 2,7 p. 1249,49 repente res -it visu mirabilis. CHART. Bern. III 101 coram quo *(sculteto)* -it hic tractatus. *saepe.* **2** *c. dat.:* HUGEB. Wynneb. 9 quicquid vobis per me contrarium -isset (-ced- *var. l.*). REGINO chron. a. 865 ruina non illi solum, sed etiam omni regno eius -it (-ced- *var. l.*). WIPO gest. 34 aliquid sibi inultum -ere. *saepe.* **3** *impers.:* VITA Find. p. 504,3 qualiter ibi erga illos -isset. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 31 qualiter dominae suae in via -isset. *al. c. inf.:* WIPO gest. prol. p. 8,12 quodsi ... mihi -at exire. DIPL. Heinr. IV. 174. *seq.* ut: THIETM. chron. 1,13 sepe mihi -it, ut. 4,72 casu -it, ut. NOTAE Gembl. (MGScript. XIV p. 596,28) -baturque sepius, ut. *al.* quod: HUGEB. Wynneb. 10. quin: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 59,23 in hiis raro -et, quin. **B** *spec.:* **1** *ingruere – befallen:* GLOSS. med. p. 81,6 febrienti -it capitis dolor. THEOD. CERV. chirurg. 2,19 p. 150[D] ex doloribus, qui infirmo -ent, accidentia prava consurgent. **2** *succedere – gelingen:* MEGINH. FULD. Alex. 6 -it aliis omnibus appropinquantibus ..., illa minime ... accedere quiverat. **3** *esse – gereichen:* EPIST. Ratisb. 7 p. 294,15 nobis stupori -it.

II **A** *obtingere, obvenire – zuteil werden, zufallen:* TRAD. Frising. 30 (a. 769) *res propria* a dote legitimo mihi accederat. 328 quod sibi de paterno vel matrino accedisse videbatur. 336 quicquid eum in portionem ... -isset. TRAD. Brixin. 19 *mancipia* Liutoni in partem -erant. RUODLIEB VII 2 quod et -it illis. CHART. scrin. Col. B 252 hereditatem ... super Egidium. *al.* **B** *adici, accedere – anfallen, hinzukommen (cf. p. 75,58sqq.):* COD. Lauresh. 1066 (a. 852) quicquid his rebus legitime -ere potest. DIPL. Otton. II. 184 cum omnibus rebus ... manentibus et -entibus. *al. fort. add.:* VITA Magni Fauc. 51 cumque res hac largitate fidelium -issent collatae.

[Payr]

III A *gener. i. q. convenire – zukommen:* ERMENR. ad Grim. 11 p. 545,39 cuilibet substantiae illa actio vel passio solet -ere. GODESC. SAXO theol. 24 p. 339,18 *praedestinatio sua* non ei *(Deo)* . . . -it ex praedestinata futura . . . creatura. GUNZO epist. 9 p. 38,4 -entem homini nequitiam. HROTSV. Pafn. 1,10 ut idem, quod -it uni *musicae*, non deest alteri. GUIDO ARET. micr. 17,21 ad hunc modum vix cuilibet symphoniae minus quinque -unt voces. ALBERT. M. eth. 1,5,12 p. 73^{a},8 ab accidentali enim relatione naturae simplici -it, quod in multis sit. *al.* *associari – sich zugesellen:* ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,18 *temperantiae* -unt continentia, clementia, modestia. B *spec. de monetis fere i. q. respondere – entsprechen:* ACTA imp. Winkelm. I 1002,1 p. 763,34 (a. 1220/50) distribuere monetam . . . ana denarios sedecim pro tareno auri uno, que -unt libre due denariorum ipsorum pro uncia una fere.

subst. **accidens**, -entis *n.*

I *gener.:* A *casus, eventus – Vorfall, Ereignis:* THEOD. TREV. transl. Celsi 4 laetabile. EPIST. Hann. 44 p. 88,34 sinistra quoque -ia. ENGELH. Hildeg. (NArch. 6 p. 516,26) aliquid iocundi habet hoc -s. B *circumstantia – äußerer Umstand:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 38,17 consueti . . . neque ceteris pluribus -bus neque malo tractamento. 5 p. 153,30. *al.*

II *philos. i. quod subiecto accidit,* συμβεβηκός *– das Hinzukommende, Akzidens:* A *strictius (sc. de -e praedicabili) i. q. essentiae non necessario conveniens – das Außer-, Unwesentliche, Zufällige:* VITA Deic. 45 (15) -s esse honor superadditus, essentiam vero in identitate persistere. SIGEB. GEMBL. Theod. 12 *villa* ex -i rusticorum lingua Spinal vocatur. HONOR. AUGUST. anim. 4 *dialectica* per quinque portas adventantes recipit, scilicet per genus, per species, per differens, per proprium, per -s. ALBERT. M. bon. 513 -s non variat speciem. eth. 1,5,12 p. 73^{a},7 universale *abstractionis* a Philosopho -s dicitur *eqs.* summ. theol. II 22,137,1 p. 459^{a},30 quaecumque uni et eadem in specie adsunt et absunt, -ia sunt et faciunt differentiam per -s. *al.* *naturae non insitum, non principale – das Nicht-Ursprüngliche:* RUP. TUIT. spir. 7,13 p. 1776^{B} malum non ex substantiali aliqua essentia, sed ex -i est (*cf.* p. 1776^{C} cuncta haec homini accidisse praeeunte -e maximo id est peccato). URSO qual. 133 calefacere naturaliter, ex -i vero infrigidare. B *latius (sc. de -e praedicamentali) i. q. non nisi in substantia subsistente exsistens – was zu seiner Existenz einer Substanz als Träger bedarf* (*cf.* ALBERT. M. euch. 6,2,1,16 p. 382^{a},18 -s est, quod, cum sit in aliquo non sicut quaedam pars, impossibile est esse sine eo, in quo est): 1 *usu artiore:* OTLOH. Wolfk. 28$^{med.}$ -s est . . . quadriforme: unum quod nec accidit nec recedit . . ., aliud quod accidit et recedit . . ., tertium quod non accidit et tamen recedit . . ., quartum quod accidit et non recedit. EPIST. Ratisb. 5 p. 284,11 *Deus* non patitur -s, sed semper esse. RUP. TUIT. off. 11,5 nec ipsa . . . relatio Deo per -s evenit, nec aliud quodlibet -s divinae substantiae se interserit *eqs.* CONR. HIRS. dial. 858 *(de coloribus)* subiectorum suorum qualitates vel -ia sunt. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 18,12 *-ia* substantiale esse comitantur. VITA Salomae 26 *(de miraculo lucis)* vetus -s sine subiecto lucebat. ALBERT. M. sacram. 86 p. 61,79 -s mutatione inducitur et mutatione causatur et quando coniungitur rei mutabili, tunc oportet ipsum inesse. metaph. 6.2,1 p. 388^{a},12 secundum -s quidem dicitur ens diminutum. euch. 6,2,1,17 p. 384,21 -ia non manent in sacramento nisi ad usum significandi (*cf.* sacram. 86 p. 61,76). *al.* *meton. de personis:* CARM. Bur. B 61,7^{b},1 (p. 18) -s inseparabile sum tibi, o decus habile. *praedicamentum – Kategorie:* HONOR. AUGUST. anim. 4 arx huius urbis *(sc. dialecticae)* est substantia, turres circumdantes novem sunt -ia. ALBERT. M. praedicam. 4,2 p. 226^{b},20. 2 *usu remissiore i. q. qualitas, proprietas – Eigenschaft, Merkmal:* WOLFHARD. Waldb. 4,11(7) res . . . ex propriis -bus discernuntur. GUNZO epist. 7 p. 33,7 scrutabar, -iane personę fraudi convenirent. RICHER. REM. hist. 3,87 totius formae illius inseparabilia -ia. OTLOH. prov. 14 (PL 146,323^{B}) oblivisci maximum est -s negligentibus. CONR. HIRS. dial. 1119 vult -ia sua fragilis homo . . . delere. HERACLIUS II 57 discordantiae non sunt in qualitatibus colorum nec ex -bus colorativis eorum. OTTO SANBLAS. chron. 47 p. 75,7 avariciam eiusque -s, usuram. ALBERT. M. animal. 11,10 narrare -ia *animalis. al.* *t. t. gramm. (cf. ThLL. I 296,11sqq.):* ALDH. ad Acirc. 112 p. 150,14 quot sunt -ia pedum? OTTO FRISING. chron. praef. p. 4,18. CONR. MUR. summ. 1 p. 419,1. *al.*

III *medic.:* A *strictius i. q. signum morbi, symptoma – Krankheitserscheinung, Symptom:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,1 p. 26a^{r} -ia sunt ipsa actio corrupta, quam morbus generat. TRACT. de aegr. cur. p. 168,22 fluxus naturalis in sinthoma, id est pravum -s, convertitur. BENVEN. GRAFF. ocul. 4 p. 13,25 causas et -ia catharactarum curabilium *(cf. p. 85,42).* WALTH. AGIL. med. praef. p. 84,9. *al.* B *latius i. q. morbus, infortunium – Krankheit, Unfall:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,13 p. 27b^{v} auditus -ia sunt tria: vel enim totus aufertur *eqs.* WILH. SALIC. chirurg. 4,3 p. 31,17 si uni medietati pulmonis -s contingerit.

adv. **accidenter.** *accidentaliter, secundarie – akzidentell, sekundär:* EPIST. Worm. I 52 p. 91,7 animal, cum sit per se substantia animata sensibilis, secundo loco vero genus et ideo -r nomen generis possidet.

2. accido, -cisum, -ere. 1 *ferire – anhauen* (*cf.* GLOSS. IV 166,30 St.-S. acesus biscintit biviltir): HEIRIC. Germ. I 255 sonat crebris -sa bipennibus arbos *(cf. Verg. Aen. 2,627).* 2 *attenuare, deminuere – schmälern, vermindern:* EPIST. Meginh. 11 -sis tantis opibus in angustiorem personam includi *(cf. Hor. sat. 2,2,113sq.).*

accieo *v.* accio.

accinctus, -us *m.* *annisus – Aufbietung:* GESTA Camer. 1,87 cum monasterium . . . cum totius studii -u . . . ampliaret.

***accinero**, -atum, -are. *in cinerem redigere – zu Asche machen:* ABSAL. serm. 33 p. 199^{B} veteri homine -to.

accingo (adc-), -cinxi, -cinctum, -ere. *script.:* adc-: DIPL. Merov. I 54 p. 49,15. aci-: *l.* 59. -nt-: DIPL. Merov. I 81 p. 72,34. RHYTHM. de Pipp. 5,1,1 (MGPoet. I p. 116).

1 *corpor. i. q. (cingulo) circumdare, circumcludere – umgürten, umgeben, einschließen:* a *strictius de armis sim.:* EINH. Karol. 23 p. 28,4 gladio semper -tus (RAHEW. gest. 3,6 p. 171,15 g. -i et militem profiteri. *al.*). OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 51,34 armis. HILDEG. phys. 6,7 p. 1291^{C} dum cum eadem corrigia cum corde illo *(sc. vulturis)* -tus es. *al.* *in imag.:* EIGIL Sturm. 7 gladio verbi Dei -tus. CHART. Lips. II 3 privilegiorum armis. *al.* *obi. corporis partes (cf. Vulg. IV reg. 1,8. prov. 31,17. al.):* WALTH. SPIR. Christoph. I 7 renes -tus. BRUNO QUERF. Adalb. A 25$^{med.}$ -xit vir lumbos. *variato usu i. q. assumere – an sich nehmen:* GALB. Karol. 16$^{ex.}$ -tis rebus suis. b *latius:* RHYTHM. de Pipp. 5,1,3 (MG Poet. I p. 116) *rex* hostibus -ens totum undique presidia. CONST. II 338 p. 447,8 *militia sua* est -tus. *de locorum situ:* COD. Lauresh. 229 (a. 780) *terra* -itur ex utraque parte rebus sancti Nazarii. HROTSV. gest. 623 alpibus -tas . . . horas. CARM. Cantabr. 24,2,3. 2 *spirit.:* a *instruere, exornare – (aus)rüsten, ausstatten:* VITAE abb. Acaun. 3 (MGMer. VII p. 331,17) honorem patriciatus -tus. DIPL. Merov. I 51 p. 46,33 quislibet de iudiciaria potestate acinctus (DIPL. Karoli M. 193 p. 259,21 ex i. p. *al.*). III A 77 p. 193,28 iudiciaria lege. GESTA Camer. 1,72 fraternis monitibus. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 729,6 -ens se ut vir amaritudine presentium. b *usu mediali vel refl. i. q. se parare – sich rüsten, auf-, bereitmachen:* *c. casibus:* PASS. Ursulae 16 suprema . . . solvenda . . . se -unt. THANGM. (?) transl. Epiph. 5 officio. LAMB. TUIT. Herib. 1,6 p. 744,22 *(c. sensu imponendi)* chorus et reliqua multitudo letaniis et supplicationibus -untur. GESTA Godefr. Trev. 5 viae. *c. praep.:* THANGM. (?) transl. Epiph. 1 contra apostolicum hostem. GESTA Mett. cont. I 5 p. 547,9 ad . . . adquisitionem. *al.* *absol.:* HROTSV. Gall. II 1,2 milites, -imini. *c. inf.:* CHART. Naumb. 186 p. 167,48 (a. 1146/7) Renum transire se -bat. ALBERT. M. animal. 8,190.

[Payr]

adi. **accinctus**, -a, -um. *promptus – tüchtig:* BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 730,18 quantum -is et perfectis viris convenit.

accino, -ere. *canendo respondere – zusingen:* CARM. lyr. (ZDtAlt. 39 p. 361) choro chorus -at.

accio (adc-), -civi, -citum, -ire. *script.* adc-: *l. 16. de form. cf.* ALDH. ad Acirc. 120 p. 166,8 da quartae *coniugationis formulas:* . . . saepio, -o, saevio.

1 *advocare, arcessere – herbeirufen, herbeiholen:* WILLIB. Bonif. 8 p. 49,20 -to ad se clericorum clero. WALAHFR. carm. 5,66,1 qui sacra templa petis, votis -tus honestis. CARM. Sangall. I 5,24 erimus festis -ti denique rectis. EPIST. Meginh. 23 p. 218,11 imperatricem summo studio -iri. RAHEW. gest. 4,28 p. 272,13 auxilia ultramontanorum . . . -enda reputavit. *al.* *c. sensu adducendi:* CHRON. Fred. 4,48 homo . . . plures secum negutiantes adcivit (adduxit *var. l.*). **2** *provocare, excitare – veranlassen, auffordern, reizen:* LIUTPR. antap. 1,20 tantae promissionis gratia -tus. 2,21 putans . . ., quod singulari se -ret certamine. 2,50.

subst. **accitus**, -i *m.* *invitatus – der Geladene:* EGBERT. fec. rat. 1,375 -us si non veniat, veniat bonus annus. *Payr*

accipender, -ser *v.* acipenser.

accipio (adc-), -cepi, -ceptum, -ere. *script.:* adc-: CONC. Merov. ind. p. 250. *v. et l. 26.* ace-: TRAD. Frising. 742. ha-: RHYTHM. 92,1. -ebt-: EPIST. Wisig. 5 p. 667,19. adcapere: RECEPT. Bamb. 34. *formae stirp. praes.* -cep- *et stirp. perf.* -cip- *saepe s. VI./VIII., cf. Pirson, RomForsch. 26.1909. p. 850; exemplas. IX. stirp. praes.:* TRAD. Frising. 344 accepis. 493. *stirp. perf.:* CHART. Hersf. 26 p. 47,22 acciperit. TRAD. Patav. 65. Frising. 464b. CHART. Sangall. B 42 p. 48,17. *al.* *depon.:* RHYTHM. 82,11,2. *metr.:* CARM. de Nyn. 438 accĕpit *(perf. ?)*.

I *de actione capiendi:* **A** *apprehendere, assumere – ergreifen, an (zu) sich nehmen:* **1** *manibus, pedibus:* **a** *gener.:* ALTFR. Liutg. 1,25 -to . . . per frenum eius caballo. WALTHARIUS 225 qui signans -bat *tallum.* VITA Liutb. 26 p. 31,3 aqua benedicta . . . -ta (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 293,15 [*de implendo*] *a. baptismi* in vasis suis -ta). GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 6 quicumque . . . de adportatis baculis in manus suas -erunt. ALBERT. M. animal. 4,10 cum pedibus . . . -it *malakya* . . . lapides et tenet se. *saepe.* **b** *de actu sollemni vel symbolico: obi. res:* LEX Sal. Merov. 46,3 festucam. LEX Ribv. 61,18 spadam . . . cunuculam. TRAD. Frising. 590 traditionem de altare. WIDUK. gest. 2,1 p. 66,4 gladium (3,69. ANNAL. Mell. a. 1174. *al.*). *obi. homines:* TRAD. Frising. 12 (a. 758/63) me in sanctas . . . manus suas fideliter -epit *episcopus* (*cf.* GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 387,25. ANNAL. Altah. a. 1045 p. 39,18). ALTFR. Liutg. 1,22 *(de baptismo)* filium . . . -epit a fonte. **2** *ore:* EPIST. Merov. 11 p. 452,6 delicias requirere et extra horam -ere. ANTIDOT. Lond. p. 17,34 *antidotum.* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 12 pro caritate . . . potum -ere. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 217,5 perungere . . . dicimus, quando . . . falco -it cum rostro suo de pinguedine. *al.* **3** *variis modis:* **a** *secum ducere – mitnehmen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,12 -tis . . . secum stipendiis. 10 p. 399,8 -ta multitudine Augustam adiit. **b** *eligere – auswählen:* CHART. Rhen. med. I 178 p. 240,30 (a. 943) sacerdotes sibi -ant ad regendas parrochias . . . unum de fratribus. **c** *extrahere, auferre – herausnehmen, wegschaffen:* HERACLIUS I 21,7 *testam* (*opp.* iniice). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 135,32 ova de nido. CHART. Lux. IV 263 p. 363,4 genera arborum. **d** *acquirere – erwerben:* CAPIT. reg. Franc. 273,20 p. 318,20 annonam vel vinum (*opp.* venundare). THIETM. chron. 6,48 pro corruptibilibus -endis semper laboramus. DIPL. Heinr. III. 208a p. 276,5 villam. *al.* **e** *tollere, arripere, furari – wegnehmen, an sich reißen, stehlen:* VITA Phil. Cell. 6 poma, quae -erat *fur.* ANNAL. Xant. a. 855 -ere sibi regnum patruelis sui. CHART. Argent. I 437 (a. 1259) pignora (*cf.* CHART. Ital. Ficker 472,24 possint *creditores* ei -ere *mantellum*). 618,9 pisces, vasa vel ligna alteri . . . violenter. CHRON. Worm. p. 195,18 civibus . . . equos. *al.* **f** *captare, venari – gefangennehmen, jagen:* CAPIT. reg. Franc. 260,5 latronem. 281,32 porcos et feramina (*syn.* capere). WIPERT. Brun. (MGScript. IV p. 579,39) episcopum. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 127,5 si bene -erit *falco* aironem et libenter. *al.* *absol.:* FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 120,30 libenter -it *nidasius* de deorsum in sursum. **g** *afficere – erfassen:* THEGAN. Ludow. 7 -epit . . . imperatorem . . . febris. WIPERT. Brun. (MGScript. IV p. 579,37) ignis . . . -epit et devoravit . . . simulacra. *al.* **h** *exigere – eintreiben:* CAPIT. reg. Franc. 57,7 teloneum . . . rodaticum . . . pulveraticum. 213,9 vel stipendia vel paravaredos. DIPL. Otton. II. 291 hominibus . . . ripaticum, mensuraturam et curariam. *al.* **i** *sibi indere – sich beilegen:* BERTH. (?) annal. praef. p. 269,19 papa ordinatus Victoris nomen -epit. **4** *math.:* **a** *sumere, proponere – (her)nehmen, aufstellen:* GERB. geom. 6,3 p. 84,22 ne in minutiatis quoque orthogoniis exemplum dare subterfugiam, eum -o, cui *eqs.* 6,4 p. 87,2 horum (*XXXVI*) si latus tetragonale . . . -o. ADALBOLD. sphaer. 5 cumque circulus ex his (*IL*) sibi XXXVIII semissem -erit, quadratura . . . X semissem retinebit. HERIG. rat. 2,6 a se solo -it *singularis*, quod ad superiora transmittit (*item de calculatione abaci:* Ps. ODO CLUN. abac. p. 298a omnis divisor ante se et sub se -it, retro numquam). **b** *addere – hinzuzählen:* ANON. geom. I 4,27 p. 350,18 omnis trigonus, qui ducitur octies, -to uno facit quadratum (*opp.* dempto uno). **c** *metiendo invenire – durch Messen ermitteln:* ALBERT. M. eth. 2,2,11 p. 191a,23 circuli medium non -ere cuiuslibet idiotae, sed est -ere scientis geometriam.

B *suscipere – aufnehmen:* **1** *sensu locali:* CAPIT. reg. Franc. 65,7 si eum *clericum* aliquis -tum habet. TRACT. de caus. mul. 62 matrix semen. WANDALB. mens. 72 plantas . . . cortex. ANNAL. Fuld. II a. 840 p. 31,16 Hlutharium . . . Franci . . . super se regnaturum -unt (*item c. sensu recognoscendi:* ANNAL. Iuv. III a. 934 in dominum). *al.* **2** *de societate:* **a** *matrimonio:* LEX Ribv. 39,3 puellam vel mulierem. LEX Alam. 53,1 filiam alterius . . . sibi ad uxorem (*cf.* OTTO FRISING. gest. 1,14 in u.). CONC. Karol. 15,10 in coniugium. CHART. Hersf. 26 p. 47,22 virum. *saepe.* **b** *deditione, protectione:* ANNAL. Mos. a. 780 (MGScript. XVI p. 497,8) omnia -epit *Karolus* in hospitate. DIPL. Conr. II. 26 praedium . . . sub nostrum mundiburdium ac defensionem. *al.* **c** *in ecclesia, conventibus sim.:* CAPIT. reg. Franc. 22,1 qui . . . excommunicantur et ab aliis . . . praesumptiose in communionem -untur. 22,73 ut ad monasteria venientes . . . probentur et sic -antur. ALCUIN. carm. 43,38 ut te . . . caelorum gloria . . . -at. *al.* **d** *varia:* LEG. Wisig. 4,2,9tit. in omnem hereditatem. BEDA hist. eccl. 3,7 p. 139,29 Deo dedicatum sibi -epit in filium. *al.* **3** *latius:* **a** -tus *i. q. positus – befindlich:* GESTA Ern. duc. I p. 24,5 in multa angustia ibi -ti. **b** *absol. i. q. periclitari – auf sich nehmen:* CHART. Rhen. med. II 275 p. 313, 12 (a. 1211) si . . . non emendaverit, ipse F. super se -epit, quod . . . esset excommunicandus.

C *actionem inire, exsequi – eine Tätigkeit aufnehmen, ausführen:* ANTIDOT. Lond. p. 18,11 valneo -to. ANNAL. Mett. I a. 785 p. 73,6 itinere -to. RATPERT. cas. 28 curam. GESTA Font. 15 p. 45,21 duos etiam annos -epit regimen coenobii. RAHEW. gest. 4,56 p. 293,14 de captivis . . . vindictam. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 174,17 -unt *ramagii* acuitionem. *laxius:* ODO Ern. duc. 7 p. 363A solemnia sextum -ere diem. *absol. de narratione ineunda:* CHRON. Noval. 5,3 non est nobis ignaviter -endum de Ugone.

D *audire, comperire – vernehmen, erfahren:* HRABAN. epist. 33 p. 467,9 traditum -epimus. THIETM. chron. 1,12 sicut a veracibus -epi testibus. CHART. Naumb. 148 p. 128,43 sic nominandum *locum* ex . . . privilegio . . . -epimus. *saepe.*

E *mente concipere – geistig erfassen:* ARBEO Corb. 4 p. 191,27 -ta fide. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 386,18 -to . . . consilio. THIETM. chron. 4,72 p. 214,18 ut tot ammoniciones . . . incuriose non -as. *saepe.*

F *cognoscere, interpretari – erkennen, deuten:* AMALAR. off. 2,16,6 quamvis de laneo vestimento -amus secundum spiritum. WIDUK. gest. 3 praef. diverse -itur *opus.* HONOR. AUGUST. gemm. 1,5 priores . . . apostoli -untur. sacram. 77

[Prins]

antiphona -itur specialiter in Ioseph. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 93,20 ut bonum ... pro utili semper -as. *saepe.*

II *de actione obtinendi i. q. assequi – erhalten, empfangen:* **A** *obi. res:* **1** *possessiones, tributa, pecuniam, victum sim.:* CAPIT. reg. Franc. 3,3 compositionem. LEG. Wisig. 4,2,14 res, quas usufructuarias -epit. LEX Baiuv. 2,7 munus. 2,15 tremissem. CAPIT. reg. Franc. 15,9 beneficium de seniore (TRAD. Ratisb. 19 p. 24,9. *al.*). 32,50 provendam. 44,19 heribannum. HROTSV. Pafn. 7,6 victum. *persaepe. additur* in: TRAD. Frising. 38 (a. 770) traditionem in beneficium ... ad inhabitandum (WIPO gest. 11 p. 33,3 abbatiam. TRAD. Scheftl. 415 hubam. *al.*). LEX Saxon. 47 dotem ... in hereditatem. TRAD. Frising. 437 *ecclesiam* in beneficiarium. CAPIT. reg. Franc. 278,8 p. 346,16 in commutationem. TRAD. Patav. 65 in prestationem (*cf.* CHART. Rhen. med. I 119 p. 124,43 in prestariam). COD. Odalb. 2 in proprium. DIPL. Arnulfi 175 in recompensationem. CHART. Heinr. Leon. 114 p. 172,7 in pheudo. CHART. Bund. 565 p. 65,14 in cambio. *al.* ad *(cf. l. 11):* CONC. Merov. p. 91,5 aliquid ... ad utendum. **2** *chartas, pactiones, iussa sim.:* LEX Ribv. 60,1 cartam. LEX Alam. 16 per cartam libertatem. COD. Lauresh. 730 vestituram (TRAD. Ratisb. 19 p. 24,3. TRAD. Frising. 501[b]. *al.*). FORM. Sal. Lind. 19 epistolam securitatis. HROTSV. Gall. II 1,1 leges. WIDUK. gest. 1,35 -ta pace ... ad novem annos. RAHEW. gest. 3,10 p. 177,16 laudamentum. HELM. chron. 28 p. 55,21 -epit ... in mandatis, ut. *saepe.* **3** *poenas, damna sim.:* LEX Sal. Merov. 40,1 ictos flagellorum. LEX Baiuv. 2,4 percussiones. DIPL. Pipp. 2 p. 5,3 sententiam. VITA Bonif. II 1 p. 91,19 -e quo patrem vindico ferrum. OTTO FRISING. gest. 2,52 p. 159,26 detrimentum. *al.* **4** *dignitates saeculares:* BREV. NOTIT. a p. A 8 -to ducatu suo (WIDUK. gest. 2,36 p. 95,14. *al.*). EINH. Karol. 28 imperatoris et augusti nomen. THIETM. chron. 4,59 coronam et benedictionem (THANGM. Bernw. 39. OTTO FRISING. gest. 2,7. *al.*). 6,80 urbem ... ad tuendum. OTTO FRISING. gest. 1,7 p. 23,7 diadema a Romana aecclesia. *al.* **5** *honores, ritus ecclesiasticos:* TRAD. Frising. 19 p. 48,4 (a. 763) corone signum (*cf.* HUGEB. Willib. 1 p. 88,39 tonsuram). WILLIB. Bonif. 6 p. 31,1 manūs inpositionem. EIGIL Sturm. 19 *(de abbate)* -ta a domino rege potestate. CONC. Karol. 38,28 sacrum velamen. WETT. Gall. 21 p. 267,36 corpus domini. THIETM. chron. 6,76 archiepiscopatum. OTTO FRISING. gest. 1,30 p. 48,5 contra inimicos crucis crucibus -tis miliciam profiteri. *saepe.* **6** *varias res:* BEDA temp. 13,16 tempus incensionis ... -unt *lunae.* EINH. Karol. 14 p. 16,26 finem -epit *bellum.* HROTSV. Theoph. 30 caelitus -tum ... flatum. TRANSL. Patrocli p. 280[b] reliquias. HELM. chron. 16 p. 35,3 oportunitate -ta. CHART. Port. 108 oblivionem. ALBERT. M. animal. 2,93 cibus aliquam alterationem -it digestionis. *al.* **B** *obi. anim.:* COD. Lauresh. 2459 in pretio spadonem. TRAD. Frising. 228 testes de manu eius -epit. ANNAL. Fuld. II a. 802 Bougulfus abbas ... Ratgarium successorem -epit. HROTSV. Dion. 132 -e nunc Gallos ... docendos. RUOTG. Brun. 38 p. 41,10 episcopum, quem petebant. TRAD. Teg. 264 *ancillam* in beneficium. CHART. Rhen. med. III 912 p. 683,2 ad opus suum *homines. al.* **C** *absol.:* LEX Baiuv. 4,32 si parentes desunt, fiscus -at. HERBORD. Ott. 1,1 licentiam habent *monachi* -endi, non tribuendi. ARCHIPOETA 2,37,3 libenter semper -o. CARM. Bur. B 45,1,4 -e, sume, cape tria sunt gratissima pape. *al.*

III *emphatice i. q. favorabiliter recipere, probare, recognoscere – günstig aufnehmen, billigen, anerkennen:* **A** *obi. res:* WILLIB. Bonif. 6 p. 32,7 christianitatis relegionem. CONC. Karol. 19[c],5 quod ... novi denarii -antur ab omnibus (DIPL. Conr. II. 131. *cf.* DIPL. Heinr. IV. 71 ut eadem moneta Ratisbonensi monetę equiperetur similiterque exponatur et -atur). HRABAN. carm. 4,2,2 -as opus et ... carmen missum non spernas. WALTHARIUS 881 -e consilium. RUOTG. Brun. 20 p. 19,9 -to ... pacto. THIETM. chron. 4,69 episcopatum. CHRON. Reinh. a. 1203 p. 566,19 non -epit contradictoriam. *saepe.* **B** *obi. anim.:* CONC. Karol. 38 app. A p. 296,2 falsos testes. EIGIL Sturm. 17 quem inviti ... super se abbatem -erunt. CAPIT. reg. Franc. 167,8 de non -endis ... personis in iuditio. BRUNO MAGD. bell. 127 p. 121,3 parati sumus eum nobis regem ... -ere. *al.* **C** *absol. in responso:* RUP. TUIT. alterc. (PL 170,539[C]) -o. **D** -tum est *i. q. constat – es ist ausgemacht:* AGOB. epist. 5,4 -tum et receptum est non aliud esse agere cuiquam adversus canones quam adversus Deum.

syntactica selecta: de *(sensu partitivo): p. 89,39.54.* ad: *p. 90,35. 91,11.19.35.56.* in *(sensu fin.): p. 90,33.36.47. 91, 10.27.50.55. acc. dupl.: p. 90,72. 91,6. 52sqq. 72sqq. dat. personae: p. 89,70sq. 90,11. dat. fin. (v. e. g. ThLL. I 314,2sqq.) videtur deesse. refl.: p. 89,58.68. 90,35.47. 92,3.* commutatum -ere: LEG. Wisig. 10,1,6. donatum -ere: LEG. Wisig. 5,2,4. traditum -ere: *p. 90,62; adde* TRAD. Frising. 278[a].

adi. **acceptus**, -a, -um. **1** *gratus, iucundus – willkommen, angenehm:* **a** *de hominibus:* DIPL. Karoli III. 145 p. 232,26 monachi ... pro sua religione nobis valde -i. WALTH. SPIR. Christoph. I 4 nemo quidem propheta -us est in patria sua. *al. subst. i. q. sodalis – Gefährte:* EGBERT. fec. rat. 1,1666 de lepore -o pellem dedit. **b** *de rebus:* RUOTG. Brun. 34 p. 34,34 id ratum -umque Deo fore. THIETM. chron. 4,56 decimacionem Deo -am. GOZECH. Alban. prol. p. 985,11 Sygifrido ... Gozwinus quidquid hominem Deo commendat -ius. *al.* -um est, si: DIPL. Otton. II. 163 p. 183,15. **2** *probabilis, conveniens – annehmbar, angemessen:* **a** *de hominibus:* RIMB. Anscar. 6 ipse per omnia tam probabilis et -us inventus est. **b** *de rebus:* HRABAN. epist. 39 p. 477,36 quatinus eo -iora illorum opuscula legentibus forent. THIETM. chron. 7,50 p. 460,15 cum emendatione sibi -a. WIPO gest. 2 p. 18,26 sententiam.

adv. ***accepte.** *grate – angenehm:* THIETM. chron. 2,3 inducias vitae ... Deo hominibusque -e perduxit (*cf.* 2,24). 4,18 omnia plenius cunctisque -ius peracta. 5,43.

subst. **1. accipiens**, -entis *m. qui recipit – Empfänger:* LEX Sal. Merov. 28,3 dans, -s et portans ... culpabiles iudicentur.

2. ?accepturus, -i *m. ?libellus acceptionem confirmans – ?Empfangsbescheinigung:* LIBER diurn. 103 p. 137,2 vaccas X, porcos iuxta -i tui tenorem. *v. et* *acceptorium.

3. acceptum, -i *n.* **1** *plur. i. q. nutrimentum – Nahrung:* AESCULAPIUS 36 p. 56,7 acuisse accaepta sentit *synteticus.* **2** *sing. i. quod receptum est – das Empfangene:* TRAD. Ratisb. 157 (a. 889/91) ut et dato et -o ... uteretur (CHART. Rhen. med. I 163 p. 227,40. CHART. Lux. I 178 p. 245,6. TRAD. Frising. 1286 p. 176,10 et d. et -um mensurando. CHART. Mar. Magd. 17 ratione d. et -i). -o ferre *i. q. acceptionem firmare, remittere – quittieren, erlassen:* CHART. march. Misn. III 310 p. 222,22 (a. 1223) ecclesia ... -o ferens nobis C marcas. *laxius in imag. i. q. obtinere – erhalten:* ALDH. virg. I 28 p. 265,16 bucellam crustulae semiplenam ... inexhaustam gratulabundus -o ferre promeruit *eremita.*

accipiter, -tris *m. et* **acceptor**, -oris *m. forma* acceptor *evanescit in schedulis nostris a s. IX[in]. script.:* anc-: AGNELL. lib. pont. 104 p. 346,9. *v. et p. 93,4. 27sq.* aucc-: *p. 93,16.* a(c)cepit(er): CONC. Merov. p. 20,2. PIRMIN. scar. 19 *cod. A.* -cipt-: *p. 93,38.* -tur-: EDICT. Roth. 320. -ites: CHRON. Salern. 12 p. 18,19. *ibid. al. decl.* -tros: LULL. epist. 92 p. 211,6. *adi.: p. 93,28.*

avis rapax – Raubvogel: **1** *strictius fere i. q. astur – etwa 'Habicht'* (*cf.* GLOSS. IV 29,12 St.-S. -ter habich. *al.*): **a** *iuxtaponuntur aliae aves rapaces:* ALDH. virg. I 58 p. 318,6 falconum et -trum (BONIF. epist. 69. CAPIT. reg. Franc. 10,2. CHRON. Cosmae cont. II a. 1126 p. 156,23. *al. v. et l. 72sq. nota syn.* falcones: EPIST. Bonif. 105 p. 231,12). CAPIT. reg. Franc. 33,19 -ores, falcones seu sparvarios (32,36. 177,11. *v. et p. 93,10*). THEODULF. carm. 28,907 capus -terque (WANDALB. mens. 16. CAPIT. reg. Franc. 228,4. RATHER. prael. 5,7 p. 292[B]. *al. v. et l. 70*). CARM. Bur. B 133,2 -ter (gloss.: habich), nisus, capus (FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 108,21. *v. et p. 93,10*). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 10,15 genera aquilarum, -trum, bubonum, falconum (ALBERT.

[Prins]

M. animal. 7,30 a. et omnium milvorum et -trum et falconum omnium. *al.* ALBERT. M. animal. 2,89 -ter et milvus *(v. et l. 36)*. **b** *subdividitur species -trum:* LEX Baiuv. 21,1sqq. si -trem (anc- *Ch*, -orem *L*) occiderit, quem chranohari dicunt . . .; de eo, qui dicitur canshapuh . . .; illum quem anothapuh dicimus *eqs.* ALBERT. M. animal. 6,47 genus -tris, quod Arabice ancatynez (*gr.* ὁ ἰκτῖνος), Latine accipenser vocatur *eqs.* (23,18). 7,30 -ter maior, qui Graece chonocrocoz (*gr.* ὁ φαβοτύπος), Latine astur vocatur, et -ter minor, qui Latine nisus et a quibusdam sparverius vocatur (*cf.* 23,89 sqq. 100). 8,107 -trum vero sunt multa genera *eqs.*

2 *latius de qualibet vel expressius non nominata ave rapaci plerumque ad venationem edocta:* LEG. Burgund. const. I 98 -orem alienum involare (*cf.* LEX Sal. 7,1 furaverit. EDICT. Roth. 317 intrigaverit). PACTUS Alam. III 14 -ter, qui augam mordit. LEX Ribv. 40,11 aucceptorem (acc- *var. l.*) indomito . . . aucceptorem mutatum. ALDH. ad Acirc. 131 p. 179,21 -tres pipant vel plipiant (*cf.* CARM. Bur. B 132,2[b],6. CAES. HEIST. hom. II p. 57[a]). CONC. Karol. 4,3 clerici . . . -ores non portant (*cf.* THIETM. chron. 6,96 clericum -trem in manu sua tenentem. ANON. Has. 21 ferentem). WETT. Gall. 12 p. 264,4 capiendorum -trum. WIDUK. gest. 1,10 p. 18,14 emittens -trem. GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 395,11 cum canibus vel -tribus. DIPL. Heinr. IV. 487 p. 664,14 de uno -tre venali dantur IIII denarii. CHART. Argent. IV 33,1 dederunt domino . . . -trem. CHART. Tirol. 1007[b] ad lusoras ancipitrum. CHART. Bern. II 356 p. 381,23 omnia . . . dedit . . . pro uno ancipitre receptibili. *al. adi.:* LEX Frision. 4,8 canem -torem *(cf. p. 81,43)*.

3 **a** *per compar.:* LIUTPR. hist. 17 p. 172,34 milites . . . quasi -tres avium multitudinem . . . *eos* perterrent. WILH. APUL. gest. 1,297. 2,203. **b** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,367 non sunt -tres pennati quique volucres. **c** *metaph. et alleg.:* HRABAN. univ. 8,6 p. 253[A] -ter interdum sanctum virum significat, utpote rapiens regnum Dei. FLOR. LUGD. carm. 27,45 quique etiam -tres fuerant milvique rapaces . . ., in placidas versi . . . columbas. EKKEH. IV. bened. I 4,53 -ter (-cipt- *cod.*) . . . Aurelius (gloss.: Augustinus). REIN. LEOD. Evr. 9 (MGScript. XX p. 564,52) insidias -tris (-tricis *cod. a. corr.*), hoc est spiritus mendacii. BERTH. RATISB. serm. 12 p. 64,6 immundus . . . -ter, qui rapaces *signat.* **d** *nom. propr.:* CHART. episc. Hild. I 638 p. 611,5 (a. 1210) Conradus -ter.

***accipitrarius**, -i *m.* *accipitrum custos – Habichtwärter, Falkner:* ALBERT. STAD. annal. a. 1220 p. 357,29 phisici aut molendinarii aut -i filius *(sc. Fridericus II. imp.)*. *Prinz*

***accircumiacentia** (adc-), -ae *f.* *loca circumiacentia – Umgegend:* ANNALISTA Saxo a. 1137 p. 773,29 castra movit Hunsiem, quam expugnavit, exusta omni ad-a.

accisio (adc-), -onis *f.* *sectio – Schnitt, chirurg. Eingriff:* VITAE patr. Iur. 2,7 p. 147,38 neque enim infirmitas omnis cirurgiae adcisione (adsciss- *1;* acc- *2*) aut cauteris est adustione torrenda.

1. accito, -are. **1** *pronuntiare – aussprechen:* AMALAR. off. 3,24,8 canitur hic: 'accipiens panem' . . ., quod -atur (act- *var. l.*) a sacerdote. **2** *addicere, legare – zusprechen, vermachen:* CHART. Wirt. VIII 2882 p. 170,21 (a. 1279) bonorum aliqualem partem . . . ecclesie . . . -are.

2. accito *v.* actito.

accitus, -us *m.* *evocatio – Ruf, Aufruf:* LAMB. HERSF. Lull. 17 p. 330,20 -u sancti Bonifacii de Brittannia venerat (inst. 1 p. 347,1). CARM. de bello Saxon. 3,89 exibant acies -u regis alacres. LIGURINUS 5,58 principis.

acclamatio (adc-, -cio), -onis *f.* **I** *strictius:* **A** *exclamatio, clamor, strepitus – Ausruf, Geschrei, Zuruf:* TRANSL. Libor. I 17 lamentantis turbae. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 221,22 inter faustas . . . militum -es. CASUS Petrish. 6,9 tumultus magnus et varia -o. *al.* **B** *assensio, comprobatio – Zustimmung, Beifall (fere in electione ecclesiastica vel saeculari; cf. Fichtenau, Karolingisches Imperium. 1949. p. 81. P. Schmid, Kanonische Wahl. 1926. p. 40):* IULIAN. TOLET. Wamb. 3 populi (ADALB. MAGD. chron. a. 962 p. 171,22 rex . . . -e totius Romani p. . . . imperator . . . vocatur. *cf.* ANNALISTA Saxo a. 967 p. 620,29 plebis). CONC. Karol. 61, 3 p. 811,7 totius ecclesiae. DIPL. Otton. I. 366 vocum -e et manuum elevatione electus. VITA Maxim. Trev. II 19 consiliumque Dei probat -o vulgi. HIST. Hirs. 11 fratrum censura et -e. *al.* *in iure i. q. approbatio – Billigung:* TRAD. Patav. 109[b] (a. 1035) possessionem . . . tradidit . . . ad-e clericorum. CHART. Heinr. Leon. 12 p. 21,29 confirmata est hec collatio . . . -e totius exercitus. **C** *evocatio – Aufruf:* CONST. I 429,8 condictionali excitati . . . -e. **D** *theol. i. q. invocatio – Anrufung:* ALBERT. M. miss. 1,2,2 p. 16[a],29 post -em 'Kyrie eleison'. p. 16[a],33 non est -o ad angelos, sed ad Dominum. 1,2,3 p. 16[b],13.

II *latius:* **A** *petitio, postulatio – Forderung, Verlangen:* VITA Ludow. Pii 44 p. 633,24 ad-i . . . consentientes vulgi. 52 p. 639,10 ad-e . . . militari . . . capite plexi sunt. NOTKER. BALB. martyr. IV. non. Iun. p. 1096[B] pro solis -bus populi . . . in carcerem trusi (CHART. Austr. sup. II 202 p. 300,20 populi silvani. GERH. STED. annal. p. 206,45). **B** *appellatio, querimonia – Klage, Einspruch:* FROTH. epist. 21 causas -is. THIETM. chron. 7,26 assidua -e . . . id . . . prohibebatur. WOLFHER. Godeh. I 19 p. 181,6 diocesim . . . nulla cuiuslibet -e interdictam. CHART. Rhen. med. I 305 p. 358,1 ne hoc constitutum . . . per . . . -em frangatur. *al.* **C** *rhet.:* **1** *declamatio – Vortragskunst:* EPIST. Wisig. 9 p. 673,28 facundia ad-is rethoricę. p. 673,34 ad-es . . . gentilium . . . in suis erroribus conservare. **2** *vocatio, allocutio – Anruf, Anrede:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 410,13 prosphonesis est interdum exclamatio, interdum etiam ad-o.

***acclamativus** (adc-), -a, -um. *vindicandus – beanspruchbar:* CHART. Sangall. A 645 (a. 885) interpellationibus multa . . . adquisierunt, plurima . . . incerta, sed tamen adclamitiva *(sic ?)* reliquerunt.

***acclamator**, -oris *m.* *petitor – Kläger:* DIPL. Heinr. IV. 92 p. 120,35 ut . . . pecunias solveret, quibus -bus satisfieri potuisset.

***acclamatorius** (adc-), -a, -um. *allocutorius – die Anrede betreffend:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 410,12 dicitur prosphoneticus . . . ad-us vel exclamatorius. *subst. neutr. i. q. allocutio – Ansprache:* EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 10,14 Cyrilli ex libro ad-um ad Teodosium (*PG 76,1133*[tit.] προσφωνητικός).

***acclamito**, -are. *excitare – aufrufen, auffordern:* GUNDR. ad Ermenr. (MGScript. XV p. 155,3) te -o, ut . . . incipias.

acclamo (adc-), -avi, -atum, -are. **I** *strictius:* **A** *con-, exclamare – laut rufen, zurufen:* **1** *gener.:* AMALAR. off. 3,20,2 gratias referre Deo, hoc ad-atur. WALTHARIUS 646 procul -ans . . . dixit. PASS. Trudp. I 6 ab aliquibus ad-antibus visi. VITA Liutw. I 6 incolentibus fausta -antes. **2** *cum notione applaudendi:* DIPL. Merov. I 13 p. 15,31 (a. 630) ad-ante laudem ipsius clero vel populo (ANNAL. regni Franc. a. 801 p. 112,26 a . . . p. ad-tum est: 'Carolo augusto'. *cf.* SIGEB. GEMBL. chron. a. 801 Karolo regi imperatorias laudes -ant). SIGEH. Maxim. 31 cum turba curatorum sancti virtutibus -assent. OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 136,18 a quibus *(officialibus)* tibi in Capitolio ad-andum erit. RAHEW. gest. 4,78 p. 328,26 ipsique ut . . . universali papae ad-atur. *al.* **B** *clamando laudare, approbare, appellare – durch Zuruf anerkennen, ausrufen, (er)nennen:* **1** *spectat ad homines:* ANNAL. Mett. a. 830 p. 95,22 *Iudith* augusta ab omnibus est -ta. IOH. VIII. epist. A 306 p. 265,26 *clericus* ordinatus, -tus. DIPL. Otton. I. 261 p. 373,29 per . . . veraces homines, quos . . . monachi ad-verint, inquisitio fiat. THIETM. (?) chron. 4,35 ad episcopum -atur (ODBERT. Frid. 6 in e.). ADALBOLD. Heinr. 6 in regem eligitur, -atur, benedicitur, coronatur. GESTA Camer. 3,25 defuncto . . . archiepiscopo Azelinus . . . quendam laicum . . . -vit. ANNAL. Ratisb. a. 1160 aliis Octavianum . . . promoventibus et Victorem eum -antibus. *al.* *c. acc. c. inf.:* VITA Arnulfi 7 vox populorum Arnulfum . . . dignum esse episcopum ad-vit. CAPIT. reg. Franc. 276[B]. WIDUK. gest. 1,12. *seq.* quod: CHART. Rhen. med. I 628 (a. 1161) ab omnibus principibus

[Pape]

-tum est, quod *eqs. absol.:* Ruotg. Brun. 13 -antibus cunctis in voce exultationis (Otto Frising. gest. 2,32 p. 140,31 cum magna laeticia). *al.* 2 *spectat ad res:* Vita Chrod. 8 p. 557,23 ut ... eam *(urbem)* scolam liberalium artium omnes -rent. Chron. Ved. p. 698,12 plebiscitum -atur. Chart. episc. Hild. I 424 p. 413,31 dispensationis factum ... communiter -tum. *c. nom. c. inf.:* Dipl. Conr. II. 228b p. 311,41 commutatio ... iusto et equo -atur esse facta concambio. C *advocare – herbeirufen:* Chron. Salern. 122 p. 135,27 Adelchisum -vit (*cf.* 49 p. 51,11). D *alloqui – ansprechen:* Paul. Diac. Lang. 6,56 nominative Ratchis ad-ans (Chron. Salern. 45 n. ... filios suos ad-ans, quatenus ... irruerent. 108). Walahfr. Wett. 247 sermone -at amico. Chron. Salern. 110 Guaiferium -at. E *pronuntiare – verkünden:* Chart. Rhen. med. I 375 p. 433,16 (a. 1075) cum nullus contradiceret tertio ad-antibus. Chart. march. Misn. III 50 p. 45,17 in iudiciali placito ... -ante ... precone (89 p. 72,10). *seq.* ut, ne: Albert. Aquens. hist. 2,6 p. 303a dux praecones per ... tentoria -are constituit, ... ne ... raperent ... et rex ... -are precepit, ut *eqs.* F *clamorem tollere – ein Geschrei erheben:* Burch. Ursb. chron. p. 47,24 de castro super adversarios -tum est. Mirac. Gunth. erem. 7 custos ... -vit more terrae super latrones.

II *latius:* A *postulare – fordern:* Conc. Karol. app. 9A p. 839,36 hoc ... publiciter ... est -tum. *seq.* ut: Capit. reg. Franc. 255 p. 257,39 sin ... populus ... rationabiliter ad-verit, ut *eqs.* Const. I 13 p. 28,31. Epist. Teg. I 87. *c. inf.:* Annal. Fuld. Ratisb. a. 896 p. 127,37 urbem ... expugnare ... -tum est. Chart. Naumb. 218 p. 200,3. *c. acc. c. inf.:* Annal. regni Franc. a. 788 p. 80,27 dum omnes una voce ad-rent capitale eum ferire sententiam. Dipl. Karoli M. 295 p. 443,17 (spur.). B *obicere, accusare – vorwerfen, anklagen:* Vita Ludow. Pii 45 p. 633,31 eorum, quae Bernhardo et reginae ad-bantur, conscii. Const. I 429,5 quisquis ... coniuratores suos iniuste -verit vel temere evocaverit. 429,6 quasi reus -tus.

acclinis (acl-,adc-), -e *vel rarius* **acclinus** (adc-), -a, -um. 1 *proprie:* a *adnixus, reclinis – an-, zurückgelehnt:* Beda hist. eccl. 3,17 p. 160,5 ad-is destinae. Annal. regni Franc. a. 773 p. 38,17 ad-us supra pedes. Vita Pirmin. I 4 baculum ... nulli materiae -em. Vita Bav. II 1,398 cineri. Theod. Amorb. Mart. 4 geniculatim -us. *de locorum situ i. q. confinis – sich anlehnend, angrenzend:* Dipl. Otton. II. 183 porticum ... palatio nostro -em. b *pronus, flexus – geneigt, gebückt, gebeugt:* Epist. Wisig. 9 p. 671,26 de adversis. Beda hist. eccl. 5,23 p. 349,12 facem ... ad accendendum ad-em. Rud. Fuld. mirac. 11 humo ... ad-is (adclivis *C*). Otto Frising. chron. 7 prol. p. 307,6 forma ... corporis ... -is (-vis *C* 2). *al. spec. de habitu orantium (cf. Jungmann, Missarum Sollemnia. I. 1952. p. 475):* Ekkeh. IV. cas. 113 assurgunt omnes -i in gratias. Wilh. Hirs. const. 1,86 p. 1017B converso ... -i ... astante. *de locorum situ i. q. declivis – abschüssig:* Rod. Glab. hist. 3,18in. ex situ ... loci ad-o. 2 *translate:* a *indulgens, benevolus – willfährig, wohlwollend:* Epitaph. var. II 56,7 omnibus -is. Bernh. Const. can. 46 p. 515,32 sectae. Chart. Hall. I 310 p. 288,6 civibus. b *devotus, humilis – demütig, ergeben:* Rhythm. 148,80,1 ad-is effiagito. Form. Augiens. C 21 aclinis postulo. Fund. Ebrac. (MGScript. XV p. 1042,16) abbatisse in tantum -es fuerunt ei. *al.* c *caducus – hinfällig:* Vita Ludow. Pii 20 p. 617,31 considerans suum in senectute ad-em devexum. d *proprius – zugehörig:* Form. Sangall. II 8 p. 401,18 hereditatem ... cognatis suis -em. Wipo gest. 1 p. 12,11 Burgundia ... Romano imperio ... -is. e *de tempore i. q. vergens – sich neigend:* Amarc. serm. 3,367 -i vespere.

adv. **acclíne.** 1 *prone – abwärts geneigt:* Heiric. Germ. II 2,5 locus ... competenter ad-e pendulus. 2 *humiliter – demütig:* Dipl. Karoli M. 302 p. 454,38 (spur. s. XI.) ad-e supplicando petiit.

acclíno (adc-), -avi, -atum, -are. 1 *proprie:* a *flectere, inclinare – beugen, neigen:* Beda hist. eccl. 4,9 p. 223,4 in modum orantium ad illud *(corpus)* ad-ari. Eberw. Symeon. 24 *lignum* ad terram ... -atur. Wolfher. Godeh. I 32 p. 191,5 *(medial.)* imperatori pedetenus -atur. *refl.:* Vita Berth. Garst. (ed. Pez, Script. rer. Austr. II p. 130A) se lecto -bat. Wipo gest. 2 p. 18,30 paululum se -ans. b *de situ locorum (usu medial.) i. q. adhaerere – sich anlehnen, anschließen:* Decret. Bern. 6 quicquid muris ... -atur. 2 *translate:* a *accommodare, praebere – zuneigen, gewähren, leihen:* Hraban. hom. I 58 p. 108C qui ... cuiuslibet personae amore ... cor -verit. Epist. ad Hildeg. 94 p. 315A aurem (Dipl. Heinr. IV. 5). Carm. Bur. B 68,5,2 basium. Chart. march. Misn. III 317 contractui ... benivolenciam. *refl. i. q. curam adhibere – sich annehmen:* Rein. Leod. Evr. 2 (MGScript. XX p. 562a,20) sese contemperans quibusque et -ans. b *accipere – aufnehmen:* Walth. Spir. Christoph. I prol. p. 65,4 me ... tuę consolationis -veras gremio. c *medial. vel intrans. (l. 18.20) i. q. assentiri – zustimmen:* Dipl. Karoli III. 111 precibus -ti (Dipl. chron. 3 prol. p. 132,34 -iores ad malum. Epist. Dominic. 59 p. 87,43 pape et Romane ecclesie ... aclivis. b *mus. i. q. ascendens – ansteigend:* Aurel. Reom. mus. 13 p. 47a versus ... ad-am ... emittunt vocem. *v. et* acclinis *p. 95,47.49.*

acclúdo, -clusum, -ere. *occludere – verschließen:* Chron. Andag. 32 post se -ens valvas. Mirac. Volq. 9ex. -so ostio.

***accogito** (adc-), -are. *excogitare – erdenken:* Chart. Bonn. 5 (BonnJb. 136/7 p. 236,10; a. 691/2) aliquid pro remedio animae nostrae ... ad-are.

***accognitatio** (adc-), -onis *f. promulgatio – Bekanntmachung:* Capit. reg. Franc. 243 p. 164,2 ad-em ... scribi ... fecimus.

***accognito** (adc-), -avi, -are. *promulgare – öffentlich bekanntgeben:* Capit. reg. Franc. 262,11 omnibus suam voluntatem. 270A,3 *missi* capitula ... ad-ent. 270A,8 sicut nos ad-vimus. 271 p. 302,33 constitutionem ... relegi, ad-ari et observari. *al.* Hincm. epist. I 126 p. 63,33 eis ad-are ..., undecumque vobis placet dicere.

accola (aco-), -ae *m., rarius f. (v. p. 97,28sqq.) script.:* ha-: *p. 97,17.* acta (*i.* acla): *p. 97,36.39.* -quo-: *p. 97,14.* -u-: *p. 97,4.7.13.* -olla: *p. 97,20.44. form. abl. plur.:* -abus: *p. 97,14sq. 17. al.* -abis: Chart. Sangall. A 39 p. 41,17. *v. et p. 97,16. metr.* ăco-: Invent. Quint. I 82 (MGPoet. IV p. 994). *signif. (cf. ThLL. VII 1, 973,5):* Albert. M. pol. 2,9b p. 180a,25 -a quae sua sunt colit, incola quae sua non sunt.

1 *gener.:* a *confinis, vicinus – Anwohner, Nachbar:* Paul. Diac. carm. 26,27 Ligeris. Thietm. (?) chron. 5,24 introitus Longobardie, qui ab -is Cluse vocantur. b *incola, habitator – Ein-, Bewohner:* Aethicus Ister 100 p. 75,2 dorsa maris oceani et sinus maris magni -a fui. Wandalb. martyr. 9 heremi pius -a. Fund. Brunw. 4 p. 127,28 in Partenopoli civitate, quae ab -is Magdeburg dicitur. Helm. chron. 47 p. 93,7 -arum genus agreste. *saepe. adi.:* Land. Mediol. hist. I 2,14 p. 50,43 memoria ... a cordibus universae gentis huius urbis -ae elapsa (*sim.* 2,15 p. 51,58). c *advena – Zuwanderer:* Ioh. Neap. gest. 51 puerulus illuc ... venerat -a. d *popularis – Stammesgenosse:* Willib. Bonif. 8 p. 52,20 superstites gentilium -ae. Hraban. hom. II 159 p. 451A externae gentis -a. Chron. Thietm. 6,12 p. 289,19 Iarimirus ... cum -is (incolis Thietm. chron.) sibi adherentibus. e *contubernalis, domesticus – Mitbewohner, Hausgenosse:* Rhythm. 1,7,2 hunc ... caeli recondent acolam. Hraban. carm. 81,41 Domini. Ekkeh. IV. pict. Mog. 234

[Pape]

novus -a fit Pharahonis. METELL. Quir. 54,11 Sulbaciensis heri. **f** *cultor, sator, operarius – Bebauer, Sämann, Arbeiter:* ALCUIN. carm. 3,1,10 verbi (*item in imag.:* 3,16,2). 4,67 materies auri . . ., accula quem . . . profert de viscere terrae.

2 *spec.:* **a** *colonus censualis, qui alienam terram colere vel novalia facere solet – Zinspflichtiger, der gewöhnlich fremdes Land bebaut oder rodet* (GLOSS. I 41,4 St.-S. accula [*a. b,* acola *c*] lantsidilo, lantpikenkeo. III 646,23 coloni vel -e: buringa, bueri; *cf. Dopsch, Wirtschaftsentw. d. Karolingerzeit. I. 1921/2. p. 273sq. Kötzschke, Salhof u. Siedelhof. 1953. p. 95):* LEG. Wisig. 10,1,15 qui -am in terra sua susceperit. FOLCUIN. Bert. 1,3 p. 18,27 (chart. c. 648) mansiones cum . . . mancipiis, acculabus (DIPL. Merov. I 32 p. 31,29 domebus, m., aquolabus, viniis. FORM. Marculfi 1,31 m., aedificiis, -bus [aco- *A 2. B*], aurum. CHART. Sangall. A 10 p. 12,5 m., servis, ancillis, acolabis, campis. 70 hedificiis, hacolabus, m. *al.*). LEX Baiuv. 1,13 unusquisque -a (-lona *Bb*) . . . collegere et recondere debeant. CHART. Fuld. B 22 aedificiis, ecclesia 1, accolabus, mansis. FORM. Senon. I 29 manso illo, ubi accolla commanet. DIPL. Karoli M. 67 p. 98,31 tam ad ingenuos quam et ad servientes seu -as (-atus *cod. a. corr.*) . . . monasterii distringendum. TRAD. Patav. 57[b] aedificiis, -bus, mobile vel inmobile. FORM. Flav. add. 3 p. 490,11 cum . . . servus et ancillas, acolabus, libertis, libertas. DIPL. Ludow. Germ. 80 homines . . . tam ingenuos quam servos Sclavos et -as super terram ipsius *(monasterii)* commanentes (*cf.* DIPL. Heinr. II. 248 p. 286,16). *saepe in chartis.* **b** *praedium accolae – Grundstück eines Zinspflichtigen (fortasse huc spectant nonnulla loca supra allata, e. g. l. 19.23):* HINCM. annal. a. 866 p. 81,10 de . . . manso ingenuili exiguntur sex denarii et de servili tres et de -a unus. REGINO syn. caus. 1 not. 15 quot mansos habeat *ecclesia* . . . aut -as, unde decima reddatur. DIPL. Otton. I. 209 p. 288,42 cum . . . vineis . . . et -is et forestis (= CHART. Bund. 119 [*i. 'Gadenstatt, Maiensäss' ind.; cf. raet.* acla]). CHART. Pfedd. 4 (ed. Bonin, UB Pfeddersheim p. 2,26) damus . . . actam (aclam *Perrin, Recherches sur la seigneurie rurale. 1935. p. 222. 224*) 1 solventem denarios X. p. 3,24 quicumque mansum vel actam de terra nostra possederit. **c** *census praedii ab accola solvendus – Grundzins eines Zinspflichtigen:* CHART. Bund. 304 (a. 1140) de terris incultis . . . solvendo -am. 440 vendicionem fecit ad acolam persolvendam. 411. 459 dare . . . pro acola minam unam vini. 559 ad acolla reddendo. *ibid. al.*

***accolanus** (aco-), -i *m. script.* -lon-: *l. 50. form. gen. plur.* -arum: *l. 50sq. colonus censualis – Zinspflichtiger:* FORM. Marculfi 2,41 quicquid relique -i vestri faciunt, nos reddere spondimus. CHART. Sangall. A 15 mancipiis, accolanus (*an pro* accolabus?). FORM. Flav. 7 p. 475,28 libertis, acolabus, merita -orum (FORM. Senon. I 42 acolonarum. TRAD. Frising. 418[b] meritum acolanorum [-arum *cod. a. corr.*]). FORM. Pith. A 23. DIPL. Karlom. (I.) 54 p. 76,14 (spur. s. XI.) servientes vel -os ipsius monasterii.

accolitus *sim. v.* acolythus.

***accolivus,** -a, -um. *censualis – grundsteuerpflichtig:* CHART. Bund. 777 p. 235,27 (a. 1240) fecerunt vendicionem . . . possessionis . . . salvo iure terre -e.

accolo, -ere. *incolere – bewohnen:* ADAM gest. 2,17 Holcetae dicti a silvis, quas -unt.

?***accommando** (-oma-), -are. *commendare – anvertrauen:* CHART. Rhen. med. II 103 p. 140,20 (a. 1190) duas imagines aureas . . . a fratribus capituli nobis accomandandas (*pro* accomodandas?) requisivimus. *v. et p. 98,11.*

***accommissus,** -a, -um. *commendatus – anvertraut:* WILH. CLUS. Bened. praef. p. 197[a],12 quare . . . cum -a tibi pecunia ligata in sudario sic marces otio?

accommodatio (-omo-, -cio), -onis *f.* **1** *locatio, mutui datio – das Ausleihen, Darlehen:* GUMP. Wenc. 29 aliquantum pecuniae sub accomodacionis pacto debuit. RICHER. REM. hist. 2,57[med.] ex navium -e questum aliquem sibi adesse. CHART. episc. Halb. 268 p. 231,39 argenti. CHART. Friburg. 126 decem marcas . . . titulo -is . . . accepimus.

2 *?usus fructus, reditus – ?Nutznießung, Einkünfte:* CHART. Rhen. med. III 1221,2 (a. 1253) do . . . eidem -em de bonis meis . . ., que Iacobus . . . abstulit. **3** *mus. i. q. adaequatio – Angleichung:* IOH. GARL. mus. mens. I p. 117[a] si . . . cantus transcendat . . . suum diapason, . . . unus intrahat alium per viam accomodationis.

accommodator, -oris *m. fenerator – Geldverleiher:* HILLIN. Foill. 21 (MGScript. XV p. 928,27) -i cuidam . . . debitor eram.

accommodo (adc-, aco-, -omo-), -avi, -atum, -are. *script.* -mad-: DIPL. Otton. III. 62 p. 468,26. *metr.* -cŏmo-: ERMOLD. Ludow. 4,756.

I *strictius:* **A** *gener. i. q. applicare, aptare, admovere – anpassen, anschließen, annähern, heranbringen:* DIPL. Ludow. Germ. 92 p. 133,11 petitionem eius firmiter auribus nostris accomodantes (104. 108. *cf.* 15 cuius p. . . . libenter accomodavimus. DIPL. Arnulfi 124 p. 183,35 supplicationem auribus nostris pie -antes. (*v. et l. 42*). HROTSV. lib. 2 praef. 4 p. 106,16 *colloquia* auditui. OTTO FRISING. chron. 8,34 p. 454,14 *(medial.)* quibus *(scriptoribus)* in tantum -tus videtur Augustinus. *refl.:* DIPL. Loth. III. 89 in talibus *(sc. studiis)* nostris fidelibus nos accomodare debemus. *intrans. i. q. obsecundare – sich richten nach:* COD. Karol. 82 p. 615,27 nullo modo nostris -verunt consiliis. **B** *spec.:* **1** *adhibere, insumere – an-, verwenden:* HRABAN. epist. 8 ut . . . opus . . . tuorum utilitatibus ipsum -es (*cf.* 9 p. 395,36. 13 p. 400,33). OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83,21 pro qualibet personarum hoc nomen 'Deus' -atur. **2** *addere – hinzufügen:* DIPL. Otton. I. 298 cum . . . appendiciis, quae ad haec aliquatenus nominari vel -ari possunt (*sim.* 345. DIPL. Otton. III. 102. *al.*). VITA Ludow. Arnst. 4 (ASBoll. Oct. XI p. 753[A]) pulveri pulverem accomodans ex hoc mundi naufragio . . . evasit.

II *latius:* **A** *dare, tribuere, praebere – geben, gewähren, erweisen:* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. p. 92,26 versus districtus . . . numquam orationem accomodat integram. FORM. Marculfi 1,2 p. 41,8 sacerdotibus . . . auditum. BEDA hist. eccl. 2,10 p. 102,23 *idolis* artificium humanum ad-ans. LIBER diurn. 42 congregationi presentiam. CHART. Sangall. A 224 stibulacione subnexa, que . . . cartarum acommodat firmitatem. DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,11 petitioni . . . libenter aurem accomodavimus (47. TRAD. Ratisb. 57. *al.; nota contam.* [*cf. l. 15*]: DIPL. Ludow. Germ. 92 p. 133,2 petiones [*sic*] . . . aures. 101 petitio⟨ni⟩ . . . auribus). RUD. FULD. Leob. 1 gestis fidem. TRAD. Corb. 350 nisi alius locus ad manendum accomodetur. DIPL. Karoli III. 127 si de rebus terrenis fidelibus nostris oportunitates accommoverimus *(sic).* VITA Paulin. Trev. 20 facultas eis *(caecis)* exeundi nullo modo -ta est. RICHER. REM. hist. 2,57 hospitium. CHART. Turic. 278 peticionibus . . . vultum. GERHOH. psalm. 36 praef. p. 473,7 Pauli doctrinam tam gentibus quam Iudaeis ut . . . crederent -tam. *saepe. medial. i. q. studere – sich widmen:* VITA Liutb. 36 servi . . . proprii quoque propositi . . . acomodantur affectu. **2** *spec.:* **a** *permittere – zur Verfügung stellen:* EPIST. Worm. I 2 p. 18,5 lineum pannum . . . ad clamidem perficiendam. 14 p. 30,32 fabrum. DIPL. Heinr. III. 368 p. 500,33 ab -andis ad itinera episcoporum caballis . . . liberi sint. CAES. HEIST. mirac. II 3,16 p. 293,10 servo et equo . . . -to. **b** *commodare, mutuum dare – (ver)leihen:* HRABAN. epist. 13 p. 400,37 tractatum . . . ad rescribendum. EPIST. Teg. I 101 libellos. TRAD. Ratisb. 933 p. 465,29 II talenta . . ., que accomodata acceperat. CHART. march. Misn. III 305 p. 218,28 centum marcas . . . usque ad certum terminum. CAES. HEIST. mirac. II 1,36 p. 65,4 duos acervos. CHART. Bern. II 281 p. 304,13 pecuniam . . . supra pignora. *al.* **c** *locare – verpachten, vermieten:* CHART. scrin. Col. A II a p. 241,23 acomodaverunt Lamberto . . . aream . . . ad possidendum. **d** *tradere – überlassen:* DIPL. Heinr. II. 119 servum . . . ęcclesię . . . ęterna traditione -antes proprietavimus. THIETM. chron. 7,66 lucum . . . eorundem utilitatibus -vit. TRAD. Frising. 1446 hobam . . . in beneficium ad-tam. CHART. Argent.

[Pape]

I 80 hortos. **B** *assumere – annehmen:* **1** *mutuum sumere – (ent)leihen:* CHRON. Gozec. 2,29 p. 156,42 unde vel una die vivendum fuit, super incertis -ari debuit. CAES. HEIST. mirac. II 2,90 p. 206,10 recepit totam pecuniam, quam Theodorus -verat. CHART. eccl. Erf. 297 p. 176,5 triginta ... marcas argenti ab Heinrico ... accomodavi. CHART. Meckl. 2703 accomodaverat de Petro ... III last. siliginis. CHART. Nuremb. 550 *talenta*-buntur inter Iudeos ... supra dampnum fratrum. **2** *depromere – entlehnen:* OTTO FRISING. chron. 4,32 p. 225,24 videtur ... Francos ... a Romanis linguam ... -asse. **3** *fere i. q. 'conciliare' – etwa 'gewinnen':* LIBER hist. Franc. 45 p. 318,2 in Auster propter Childericum mittentes, accomodant.

III *singularia:* **A** *accusare – anklagen:* CHART. Hall. I 224,13 (a. 1235) si aliquis coram iudice accomodatus (aco-*S1. S2*) fuerit et ille, qui ipsum accomodavit, non possit iudicio presentare, faciat weregelt. **B** *refl. i. q. vadimonium facere – Bürgschaft (für sich) leisten:* CHART. civ. Hild. 122 p. 63,17 (a. 1232) siquis ante iudicium fuerit constitutus ..., per ... hereditatem suam poterit se de iudicio -are.

adi. **1. ?accommodans,** -antis: *v. l. 28.*

2. accommodatus, -a, -um. **1** *conveniens, aptus, idoneus – angemessen, passend, geeignet:* OTTO FRISING. chron. 1,25 p. 57,27 sensui Virgilii -ius (aco- *B*). VITA Gebeh. Salisb. II 1 p. 36,3 tam regno quam Romanae sedi -issimus. *de situ locorum i. q. confinis – angrenzend:* TRAD. Ratisb. 218 (a. 980/5) vineam ... optime vineis eorum accomodatam. **2** *utilis – nützlich:* ERCHANB. CAS. hist. 53 consilium repperit sibi ad-issimum (ad-antissimum *cod.*). NADDA Cyriac. I prol. 14,56 acommodata nostris usibus necessariaque documenta. **3** *subditus – unterstellt:* WILH. HIRS. const. 2,5 p. 1046A noster professus -us abbati. **4** *locatus – verpachtet, Pacht-:* REGISTR. abb. Werd. 7,7 p. 209,9 de -is agris, quos dicimus hurland. **5** *improprius – uneigentlich:* ALBERT. M. animal. 1,14 aliquando autem -to (acomo- *M*) usu dicitur membrum (*opp.* proprio nomine).

subst. **1. accommodatus,** -i *m. reus – Angeklagter:* CHART. Hall. I 224,13 (a. 1235) iurabit, ... quod accomodatum non valeat presentare. *cf. l. 14.*

2. accommodatum, -i *n. mutuum – das Geliehene, Darlehen:* CHART. Nuremb. 178 p. 113,29 (a. 1219) quicumque ... creditor alicui Nurembergensi -a reddere rennuerit.

accommodus (adc-, -omo-), -a, -um. **1** *de rebus:* **a** *conveniens, aptus – angemessen, geeignet:* BEDA temp. rat. 34,74 ad calefaciendum. WALAHFR. hort. 379 *herba* morborum -a curis. CHART. archiep. Magd. 431 p. 568,2 montana ... colendis vineis -a. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 16,30 eternitas ... soli divinitati -a. 1,55 p. 79,6 ypostasis ad ea tantum, quae in rationali substant natura, est -a. *al.* **b** *utilis – nützlich:* BEDA hist. eccl. 5,19 p. 324,27 ecclesiasticis disciplinis. FUND. Brunw. praef. p. 124,16 vento ... parum -o. CHART. Mar. Magd. 67 decimam ... sibi considerantes -am. CHART. Heist. 54 p. 156,6 -um superinducunt adulterum intellectum. *subst. neutr. i. q. commodum – Vorteil:* THEODULF. carm. 2,211 aeternae ad-a vitae. CHART. Wirt. VII 2527 p. 387,25. **2** *de personis:* **a** *idoneus – geeignet:* MIRAC. Remacli 2,11 (MGScript. XV p. 442,16) clericus ... monasterio ... satis -us. **b** *gratus – angenehm, gefällig:* HIST. peregr. p. 131,24 nostris satis accomodus et benignus extiterat rex. **c** *gnarus – kundig:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 391,12 hac in re ... vobis utcumque sufficienter -is.

***accommunico,** -atum, -are. *aequare – gleichstellen:* GISLEB. MONT. chron. app. p. 337,7 hec duo ministeria ... -ta fuerunt aliis ministeriis coquorum.

***accompositio** (adc-), -onis *f. compositio, disceptatio – Beilegung, Entscheidung:* CHART. Gottwic. 125 (a. 1250) honestorum ... virorum ad-e et arbitrio accedente.

***acconciamentum,** -i *n.* (ad *et* comptiare; *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 2107*) *vectigal quoddam pro reparatione persolvendum – Reparatursteuer:* ACTA imp. Stumpf 171 p. 233,35 (post 1186) cum ... successionibus, -is, tertiis, venditionibus (*cf.* ACTA imp. Winkelm. II 1061 p. 742,10).

***acconcilio,** -are. *consociare – gesellen:* CHART. Wirt. II 502 p. 320,8 (a. 1197) beatitudinis gaudiis se non modicum -are videtur, ... qui *eqs.* (III 637 p. 109,21).

***accongrego** (adc-), -are. *acquirere – dazugewinnen:* TRAD. Frising. 262 (a. 807) cum omnibus ... pertinentibus emptica ... seu quolibet modo iusta adquisitione ad-ret.

***accontra** *v.* *acontra.

***accopulo** (adc-), -atum, -are. *copulare, coniungere – vereinen, verbinden:* HRABAN. cruc. 1,18 p. 222A Christo -ta est Ecclesia. RICHER. REM. hist. 1,11ex. uxorem derelictam ... in matrimonio Ingo sibi -at. 2,4med. ducem ... iure sacramenti sibi ad-at.

***accordatio** (-cio), -onis *f. pactio – Abmachung:* CHART. Brixin. 131 p. 138,26(a. 1256) nisi ... releventur *gesta* -cione.

***accordo** (aco-), -are. (*cf.* concordare *potius quam* chorda) **1** *reconciliare, concordem reddere – zur Übereinstimmung bringen, vergleichen:* IOH. CODAGN. annal. a. 1223 p. 73,2 qui cum illis, qui erant pro populo, -ari minime potuerunt. *refl.:* IOH. CODAGN. annal. a. 1223 p. 73,4 in electione potestatis se -are cum popularibus. **2** *componere – beilegen:* IOH. CODAGN. annal. a. 1215 p. 53,26 discordiam ... acordari ... et pacisci. **3** *convenire – übereinkommen:* REGISTR. Trident. IV p. 277,17 (a. 1244/7) si est aliquis, ... qui ... velet acordare cum com(unitate).

***accordum** (aco-, -ium), -i *n.* **1** *consensus, assensus – Übereinstimmung, Zustimmung:* COD. Wang. Trident. 144 p. 326,8 (a. 1220) in acordo fuerunt illud esse feodum ... Henrici (CHART. Tirol. 833 p. 249,38. *seq.* quod: CHART. Tirol. 763 p. 195,2). CHART. Tirol. notar. II 378 cum racione et acordio. **2** *pactus, conventio – Vertrag, Übereinkunft:* CHART. Tirol. 449 p. 243,31 (a. 1189) nisi per suum acordum remaneret *solutio.* 694 p. 146,27 talem acordum ... fecerunt. ANNAL. Ianuens. III p. 114,5 castrum ... acordio eorum, qui intus erant, ceperunt.

accorporo (adc-), -are. *inserere – einreihen:* FORM. Wisig. 21 apud curiae ordinem gestis publicis ... ad-are *epistolam* (*cf.* 25).

***accrastino,** -are. *crastino die evenire – am (morgigen) nächsten Tage eintreten:* BERNO (?) rat. (PL 142,1086C) non expenduntur in Adventu Domini nisi tres hebdomadae plenae ..., quarta demum -ante vigilia Domini in Dominica occurrit.

***accreditio** (-cio), -onis *f. commodatio, mutuatio – das Leihen, Anleihe, Darlehen:* DIPL. Frid. II. (MIÖG 39 p. 364,35) super vendicione vel emptione ... aut pecunie -cicione *(sic)* aut alterius rei. CHART. episc. Wirz. I 201 p. 209,21 XL marcas ... canonicis ... accredidi, huius -cionis termino in festo Walpurgis inchoante. p. 209,28 ut autem hec -o robore consistat firmiori *eqs.*

***accreditor,** -oris *m. creditor – Gläubiger:* CHART. Babenb. 183,8 (a. 1212) qui se ... -em legitime ostenderit, eidem ... assignentur bona.

accredo (adc-), -didi, -ditum, -ere. **1** *pro certo habere – für wahr halten:* DIPL. Otton. I. 67 ut hoc preceptum fidelibus nostris verius ad-atur. **2** *mutuum dare – verleihen:* CHART. episc. Halb. 268 p. 231,32 (a. 1165) CC marcas ... nobis -idit. p. 232,3 ut ... pecuniam -tam ... recipiant. GESTA Trud. II 1,9 quaedam ... dando, plurima ... -endo. CHART. Westph. VII 484 p. 214,30. *v. et l. 47.* **3** *mutuum sumere – entleihen:* EPIST. Wibald. 280ex. expensas itineris. EPIST. Frid. I. imp. 17 (ed. Pez, Thes. anecd. VI 1 p. 414C) quantumcunque pecuniae apud Venetos -ere potes, nobis ... -i facias.

subst. **accreditum,** -i *n. mutuatio – Anleihe:* CHART. Rhen. inf. II 191 p. 100,40 (= CHART. Gelr. 563 p. 569,40; a. 1233) civibus nec ... faciemus exactiones neque -um onerosum preter civium voluntatem (258 p. 132,18). *Pape*

accrementum, -i *n.* **1** *alluvius ager, alluvies – Schwemmland, Anschwemmung:* CHART. Gelr. 968 p. 937,9 (a. 1275, spur. ?) -a, ... quae accreverint in praesenti aut advenerint per modum accrescentiae in futurum infra gurgitem Mosae (*sim.* p. 937,21). p. 937,19 et si iam dictae accrescentiae ...

[Ziltener]

acciderint lateri ..., has et quidquid his accreverit et annexum fuerit versus Mosam et per -um inclinatum, dominus Rutgerus ... aut sui haeredes possidebunt. **2** *fenus – Gewinn, Zins:* CHART. Traiect. 1530 p. 284,36 (a. 1260) pecunia ... cum -o ipsis restituetur.

***accrescentia** (-cia), -ae *f. script.* acr-: *l.* **12.** **1** *incrementum – Zuwachs:* **a** *de arboribus:* CHART. Gelr. 968 p. 937,3 (a. 1275, spur. ?) si ... ab alia parte lateris Mosae ... lignorum aliquae -ae creverint. **b** *de agris vel eorum alluvie (v. et p. 100,71sq.):* CHART. Gelr. 968 p. 934,34 cum agris et -is. **2** *fenus – Ertrag, Zins:* CHART. Merseb. 283 p. 226,6 (a. 1255) *solvuntur* episcopo de acrescen⟨tia⟩ dictorum *talentorum* XXVII solidi (*cf.* 384). **3** *oblatio – Zuwendung, Gabe:* CHART. Hamb. 599 (a. 1255) quod canonici in minoribus prebendis constituti obventiones quascumque, quas alio nomine -cias vocant, participare non consueverint. *ibid. iterum.*

1. accresco (adc-), -crevi, -ere. *script.:* acr-: *l.* **24.26.34.** aggressc-: *l.* **34.** adcrisc(o): *l.* **40.51.** adgr-: *l.* **52.** adcressere: *l.* **55.** *depon.: l.* **22.40.54.**

1 *intrans.:* **a** *crescere (ex se) – wachsen:* RECEPT. Bamb. 67 p. 76,21 cum videris iam carnem adcresci. EGBERT. fec. rat. 1,689 fatuas -ere barbas. *in imag.:* ILL. epist. 142 nec ... aliquas ... derogationis aristas acrescere credebam. **b** *augeri – anwachsen, zunehmen:* LIBER diurn. 18 basilicarum copia videtur acrescere. 29 in fide catholica adcrescente. ALCUIN. epist. 126 p. 186,31 qualiter vero huius ratio saltus singulis annis cicli decimnovennalis in diminutionem unius diei adcrescat. ANON. geom. I 4,27 p. 351,22 ut horum *(polygonorum)* ductio octonario semper -at numero. CHART. Traiect. 244 p. 220,40 *(c. sensu emeliorandi)* quoniam eadem terra noviter parum utilis per Rotbertum -vit. CHART. Bern. III 210 p. 202,29 quod *si* dicta decima in duobus modiis reddituum ... aggresscat, quidquid super hoc acreverit, ... utilitati fratrum ... cedet. IOCALIS 957 cui res -unt, huic -unt et amici. *al.* **c** *accedere – hinzuwachsen, hinzukommen:* LEX Sal. Merov. 50,2 (cod. A 1) ut ... terni solidi super debitum adcrescant. BEDA temp. rat. 50,3 epactas lunares, quae ad cursum solis annuatim undenis diebus -ere solent. COMPUT. cod. Bern. 10 p. 55,29 in quattuor annus unus dies adcriscitur. ANON. geom. I 3,9 quod autem in umbra ... ex augmentatione -verit. ADAM gest. 2,17 *filios* legationi cotidie videt -ere *Hammaburg.* REGISTR. abb. Werd. 3,5 p. 95,17 in Frisia quod adcrevit. GESTA Lob. 5 studia litterarum ... usibus ecclesiasticis ... *abbatis* industria -verunt. CHART. Basil. III 1,302 p. 218,26 in cuius etiam siliginis pistura duo solidi *panificibus* -ant pro sumptibus et labore. CHART. Altenburg. 180,8 emenda super emendam non -et. *al.* **d** *accidere, attribui, oriri – zuteil werden, erwachsen, entstehen:* EPIST. Desid. Cad. 6 nobis comolum gaudii videtur adcriscere. CHART. Sangall. A 40 cogitavi ..., ut mihi in fuduro mercis boni oberis adgrescat, et adgrevit mihi Dei voluntas, ut *eqs.* VITA Audoini 15 (MGMer. V p. 564,3) amaritudo magna adcrescitur. DIPL. Heinr. II. 437 animae atque regno nostro ... felicitatis profectum adcressere. HIST. Lunaelac. 166 iudicium procerum mox -it sibi verum. CHART. Carniol. II 197 p. 156,5 quicquit dampni ex dilatione absolutionis bonorum ... domino ... -verit. CHART. ord. Teut. (Thur.) 306 p. 252,16 si quid iuris ex successione hereditaria ... nobis possit -ere in futurum. *al.*

2 *trans.:* **a** *augere – vermehren, vergrößern:* GESTA Font. 17 p. 55,22 ipsam *ecclesiam* etiam a parte occidentali ... -vit. CARM. de exord. Franc. 39 (MGPoet. II p. 142) sic, Roma, tuos adcresce triumphos. HUCBALD. carm. 3,16 -ens numerum. DIPL. Heinr. IV. 46 -endo atque meliorando. CHART. Lamb. Leod. 122 p. 185,21 episcopus mihi -vit ... feodum meum de quindecim libris alborum. *al.* **b** *adicere, attribuere – hinzufügen, geben:* FOLCUIN. vita Folcuin. 5 p. 428,27 quod de demeno suo ... comparsit, id illis adcrevit. CHRON. Noval. 3,26 Lotharius ... abbati ... preceptum faciens et insuper adcrevit Pagnum. CHRON. Hild. 24 p. 858,26 ut ... prebendis fratrum XXX solidorum redditus -retur. *al.* **c** *refl. i. q. considere – sich niederlassen:* CHART. Lamb. Leod. 108 p. 170,4 (a. 1213) dominus W. potest se -ere ibidem *(sim.* 109).

2. *accresco *v.* *acresco.

accretio, -onis *f. incrementum, additamentum – Zuwachs, Zusatz:* Ps. GERH. CREM. sal. I 51 pone ipsum in panno sine -e alicuius. CHART. Basil. III 1, 401 ut prebende ... -e fiant huiusmodi pinguiores.

***accubile,** -is *n. stratum – Lager:* VITA Berth. Garst. 83 homo ille ... homines illos de -bus suis proiiciens et lectisternia eorum sumens in ignem posuit.

accubitalis, -e. **1** *adi. i. q. dormitorius – als Schlafgemach dienend:* HUGO FLAV. chron. 1 p. 332,13 *(ex Vita Ager.)* refulgebat cella -is sanctorum angelorum splendoribus. **2** *subst. neutr. i. q. stragulum – (Lager-)Decke:* AETHICUS ISTER 84 p. 66,10 orna, *Macedonia,* tua -ia aurea gemmataque theristra.

***accubitas,** -atis *f. inflammatio palpebrarum – Lidrandentzündung:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,15 p. 43b^{v} -s est gravitas in palpebra de ventositate grossa; sentit autem infirmus, cum a somno excitetur, quasi arenam vel pulverem in oculo.

accubito, -atum, -are. *depon.: l.* **28.** **1** *cubare (cenando, quiescendo, coeundo) – liegen (bei Tische), schlafen, beiwohnen:* ALCUIN. carm. 71,1,16 virgo supra pectus Christi -are Iohannes in caena meruit. EKKEH. IV. pict. Mog. 184 igneque maiori cupit *Iacob* -are minori. VITA Karoli M. 2,8 p. 51,29 rex in pulvillo suo -tus psalmos cantare inchoavit. CHRON. Laet. 12 p. 501,1 dum super archam -ans reclinaret. ASINARIUS 374 formosum cernit -are virum. *latius i. q. deverti – einkehren:* LAMB. LEOD. Matth. I 51 quicumque meis laribus dignabitur hospes -are. **2** *se prosternere – sich niederwerfen:* NIVARD. Ysengr. 3,270 regali properant -are thoro *(cf. ThLL. I 338,53).* **3** *situm esse – sich befinden:* ABBO SANGERM. bell. 2,358 cuius *(Germani)* ad -at puteus vestigia.

accubitor, -oris *m. convivarum proximus – Tischnachbar (de Iohanne evangelista; cf. Vulg. Ioh. 13,23):* ALDH. virg. I 7 p. 234,21 sacer dominici pectoris -r. HRABAN. carm. 51,2,2 -r domini ... Iohannes. carm. euang. 11. *al.*

accubitum, -i *n. pl.* -as (*sc.* -s *spuria*): *l.* **46.** **1** *lectus – Bett:* VITA Vincent. 29 (MGMer. V p. 127,22) ministri domus sternunt -a. **2** *cenaculum – Speiseraum (cf. Schlosser, Quellenbuch z. Kunstgesch. 1896. ind.):* AGNELL. lib. pont. 29 p. 292,13 domum infra episcopium Ursianae ecclesiae, quae vocatur Quinque agubitas (da- *1; de re cf. Testi Rasponi ad l.*), ... construxit. *v. et* accubitus, -us.

accubitus, -us *m.* **1** *lectus, sedile – Lager, Sitz:* DIETW. epist. (MGScript. XI p. 434,11) exiliens de -u. RUP. TUIT. off. 4,7 p. 93^{C} dum adhuc in -u suo est et in sinu Dei Patris quiescit *seminator (cf.* 3,11 p. 67^{A}). *al. latius:* WALDO Anscar. 100,15 restat in -u lugubri plaudere versum luctificum Musae. **2** *triclinium, cenaculum – Speisesaal:* VITA Lamb. Traiect. 13 (MGMer. VI p. 366,17) exiit foras in -to (*1,* -tu *rell.*) domus *(cf. notam ed.).* GESTA Neap. 19 fecit baptisterium ... et -um iuxta positum grandi opere depictum. **3** *consessus – das Beisammensitzen:* COD. Udalr. 168 p. 297,6 quarum *(matronarum et muliercularum)* familiaritatibus et secreta collocutione et privato -u libentissime utebatur *haereticus. de convivio:* TRANSL. Auct. 9 fratres disciplinate surgunt ab -u. **4** *accubitio – das Sich-Niederlegen:* CAES. HEIST. mirac. II 2,28 p. 110,4 loca -us preparantur. **5** *radices vel declivitas montis – Fuß oder Abhang eines Berges:* ALBERT. STAD. annal. p. 341,11 curre in -um montis Olyveti (MAPPA Ebstorf. p. 41^{b}). **6** *ambitus – Krümmung:* OLIV. descr. p. 4,25 supra lacum in -u (ambitu *D*) Iudee est Segor *('qua parte Iudaea situ suo cubitum effingit', DuC. s. v.).*

accubo, -avi, -are. *perf.* -u(i) *v. s.* accumbo. **1** *iacere, quiescere – liegen, ruhen:* CHRON. Noval. 5,44 nocte ergo precedente quidam ex domesticis -bat in quadam domu. MANEG. (?) const. 7 super formas -bunt. *al. c. sensu*

adiacendi: WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 20 quatenus ... farrago libelli ... -et ingenuis vel in imo margine biblis. **2** *considere, procumbere – sich lagern, niederfallen:* VITA Deic. 15 gregem ... saturum ... -asse. GONZO Geng. 20 coepit ... laxis nervis contractim -are. *metaph. de arbore ramos demittente:* MARC. VALER. buc. 4,24 arbos -at. **3** *de partu i. q. edere – hervorbringen:* AETHICUS ISTER 82 p. 64,5 non conpar coitu virorum ac mulierum partum -vit *sibylla.*

acculeus *v.* aculeus.

?***accumbero,** -are. (*errore pro* accumbere? *sed cf.* accubarare *DuC.*) *iacere – liegen:* CHART. Lub. I 275 p. 257,6 (a. 1263) inbecilles lecto -antes.

accumbo (adc-), -cubui, -ere. occ- *(var. l.): l. 21sq.* **1** *recumbere, se prosternere – sich niederlassen, sich niederwerfen:* WALTHARIUS 905 genibus tellure refixis belliger -uit. HROTSV. Gong. 217 se tandem mensa applicat apposita; -unt pariter Franci. ADALB. MAGD. chron. a. 942 regis ... pedibus -uit. VITA Virg. Salisb. II 12 p. 92^{b},4 *Virgilii* tumbae -uerat. *al.* *c. sensu occumbendi:* VITA Gang. I praef. (MGMer. VII p. 156,18) plurimis ... in necem -entibus (occ- *var. l.*). **2** *iacere – liegen:* BEDA hist. eccl. 3,17$^{capit.}$ apposta ecclesiae, cui idem adcumbens (occ- *N*) obierat. HRABAN. epist. 28 p. 444,4 in lectulo -o. *al.* **3** *accidere, fieri – eintreten, geschehen:* IULIAN. TOLET. Wamb. prol. si haec omnia ista -uerunt. **4** *accedere – hinzukommen:* ALBERT. M. cael. hier. 15,3 p. 406^{a},26 *ignis* per seipsum non -ente materia (*PG 3,329*^{B} μὴ προκειμένης ὕλης), id est, secundum quod non adhaeret alii materiae ..., est quasi occultus.

accumen *v.* acumen. **accumino** *v.* acumino.

accumulatio, -onis *f.* *coacervatio, adiectio – Anhäufung, Hinzufügung:* DIPL. Otton. II. 89 p. 104,8 compressas et minutas ... copiarum -es. COSMAS chron. 2,1 p. 82,5 virtutum. ACTA imp. Winkelm. I 180 p. 157,3 virium et militie. ALBERT. M. gener. 1,3,8 p. 384^{b},14 augmentum non per -em partis cum parte fit (*cf.* p. 382^{b},46sq.).

accumulo (adc-), -avi, -atum, -are. *script.:* acumm-: *l. 55.* acom-: *l. 52.*

1 *coacervare, congerere, computare – anhäufen, zusammenbringen, vereinigen, zusammenrechnen:* **a** *strictius:* BEDA ad Plegu. 14 numeri summam partim de genesi, partim de libro iudicum -ans. ERMOLD. Ludow. 3,262 *(de dispertitione)* Suevorum ... milia centenis -ta viris. PURCH. Witig. 515 -ans acies latę fuit imperiales. EPIST. Teg. I 108 p. 112,8 supra nostram cervicem pondus peccatorum nos -are. DIPL. Heinr. III. 134 p. 170,1 que priori *ecclesiae* surgende devovit et bona ... apostoli ... -vit. ALBERT. M. animal. 1,41 -ant sibi cibum sufficientem in futurum. *al.* **b** *latius i. q. computando efficere – ergeben:* ANON. geom. I 4,11 qui CXLIV -ant. 4,24 *(medial.)* area ... -atur pyramidi. ANON. de minut. 3,4. **2** *augere – vermehren:* COLUMB. epist. 10,95 lucraque lucris -ando (acom- *B*). LIBER diurn. 85 p. 103,18 votis vota ubertim ad-at. DIPL. Ludow. Germ. 31 interventione sanctorum nostri regni nostrorumque stabilitatem ... acummulare. DIPL. Karoli III. 125 p. 201,7 augmentatis rebus -entur divini servitii cultores. CHART. Turic. 1321 malum malo -ando. **3** *addere – hinzufügen:* CAND. FULD. Eigil. II 17,110 peplum ... insuper -ans. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 318,16 istud tunc ad priora sua anathemata ... -tum. *al.* **4** *persolvere, referre – einzahlen, entrichten:* DIPL. Heinr. IV. 223 reum maiestatis regali aerario CCC libras auri -are. CHART. Rhen. inf. I 376 p. 260,25 XX libras auri gazis regiis -et. **5** *ubertim afficere, provehere – überhäufen, fördern:* WALAHFR. carm. 5,42,16 *abbatem* gregem ... omnigenis -asse bonis. DIPL. Arnulfi 72 p. 108,3 loca divino cultui dicata ... -ando ditamus. ALBERT. METT. episc. Mett. 1 p. 699,28 *coenobium* amplissimis -vit ornamentis. *al.*

subst. **accumulans,** -antis *n.* *medic. i. q. medicamentum constringens – zusammenziehendes Mittel:* UNSO gloss. 9 p. 31,32 -ia (constringentia *var. l.*) itaque augmentata diminuuntur.

accuo *v.* acuo.

accuratio, -onis *f.* **1** *diligentia – Sorgfalt:* NOTKER. BALB. martyr. V. non. Mai. p. 1076^{D} Theodulum in altero *sepulcro* diligenti -e commendavit. TRANSL. Bav. praef. (MGScript. XV p. 597,11) de -e vero elucubratae dictionis non satago. DIPL. Heinr. III. 68 app. p. 89,13 imperatorem ... reverentissima ... -e ... sustentavit. ALBERT. M. bon. 208 p. 127,62 *cibi* praeparationis. *al.* **2** *ornatus – Schmuck:* CONC. Karol. 50^{D},44 viduas et deliciis et -e superfluarum vestium ... carere debere. FUND. Brunw. 7 p. 129,27 splendidioris ... amictus -o. **3** *sollicitudo – Besorgnis:* EPIST. Hann. 95 respondissem, quanta -e paterentur ... occupationes meę.

accuro, -avi, -atum, -are. **1** *parare, ornare – bereiten, schmücken, ausstatten:* RICHER. REM. hist. 3,110 magnifice funus regium ... -atur. HARIULF. (?) Richar. 1 (MGScript. XV p. 920,15) adstabant illic duo magnifici viri preciose -ti. RAHEW. gest. 4,86 p. 345,4 domum regalem ... non minori munificentia -vit (*cf.* 4,48 p. 288,24). TRANSL. Auct. 4$^{med.}$ marchionissa ... hilariter -ta. **2** *(pro) curare, administrare – besorgen, veranlassen, leiten:* VITA Poppon. 27 p. 310,42sq. ut in ipso regressionis suae articulo singula illic -ret ... locumque illum tam visitatum quam -tum abiit. *c. inf.:* GARS. tract. 1 p. 426,4 in gazophilacium sanctae Cupiditatis transferre eas *(reliquias)* -vit.

adi. **accuratus,** -a, -um. **1** *cum cura paratus, fabricatus – sorgfältig ausgestattet, hergestellt (cf. l. 71):* HELM. chron. 34 p. 66,23 -is conviviis animum eius explorabat. 84 p. 159,25 sepes -ior lignis constructa. **2** *diligenter excogitatus – sorgfältig erdacht:* EKKEH. IV. bened. I 13,63 gloss. licet etiam non -a sint *verba.* PETR. DAM. grat. 18 p. 44,35 virum Dei ... contra divina precepta comedere per -a mendacia persuasit. *mus.:* GUIDO ARET. micr. 11,18 quod -i cantus in finalem vocem maxime distinctiones mittunt. IOH. AFFLIG. mus. 19,26 cantus ... huiusmodi musici -os vocant, quod in eorum compositione cura adhibeatur. **3** *studiosus, instans, gravis – eifrig, dringend, wichtig:* EPIST. Hann. 47 p. 91,20 illum nunc -ioribus intentum negotiis. 93$^{tit.}$ domno H. ... -ę devotionis obsequium. ANON. Has. 39 ab eodem imperatore plurimis et -issimis legationibus evocatus. CHART. Babenb. 113 p. 149,7 -a sollicitudine (116 p. 152,24).

adv. **accurate.** *diligenter – sorgfältig:* AGIUS vita Hath. 15 ligamentum cristalli, quod non satis -e paratum erat. EKKEH. IV. (?) prol. Gall. p. 1096,14 cum ... -ius relegerent *vitam.* ANSCHER. Angilb. 2 (MGScript. XV p. 180,39) filiam -e ac regaliter exornatam. CHART. Lips. II 3 statuta ... testimoniis scripturarum -issime commendata. ALBERT. M. bon. 208 p. 127,63 -ius ... carnem coquere. *al.*

accurro (adc-), -(cu)curri, -ere. *approperare, occurrere – herbeilaufen, hineilen:* HRABAN. carm. 40,14,1 -unt tumulo martyris. RIMB. Anscar. 2 p. 20,38 ad *matrem.* ANNAL. Altah. a. 1036 p. 20,10 qui causa dirimendi eos accucurrit. OTTO FRISING. gest. 1,42 p. 60,18 cunctis ... ad accipiendam crucem ultro -entibus. *al.* *c. notione accedendi:* CHART. archiep. Magd. 421 p. 555,5 (a. 1188) eadem lex erit omni homini certamini astanti vel -enti. *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,233 quoniam citius -it tarda senectus.

***accursito,** -are. *approperare – herbeieilen:* GALB. Karol. 58$^{med.}$ propius -ans equum Widonis gladio traiciens evisceravit.

***accurso,** -are. *approperare – herbeieilen:* GESTA Ern. duc. II 21 p. 219,25 populositatem nimiam -antem.

accursus, -us *m.* *(cita) appropinquatio, incursio – (schnelle) Annäherung, Angriff:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,37 iterato impetus bellici -u. GALB. Karol. 114$^{ex.}$ cum tota multitudine accurrit, sed ante -um ipsius capti sunt illi duo. VITA Berth. Garst. 54 assiduis -bus apud eius sepulchrum. ANNAL. Ianuens. I p. 193,16 preparaverunt viriliter acursum (acc- *E*) ad Palodum faciendum.

?***accurtator,** -oris *m.* *spado (sc. equus) – Wallach:* ALBERT. METT. div. temp. 2,10 ut nec quidem ascensum equi -is (*1, Pertz;* accuratioris *2, Hulshof, qui interpr.* 'bij- *of handpaard*'), qui iuxta eum ducebatur, temptaret.

[Ziltener]

***accurto** (adc-), -atum, -are. *praecidere, contrahere – verkürzen:* VITA Mariae rhythm. 2767 ligna nimis -ta. 7135 exilii tempus adcurtare. *medial.:* RICHARD. ANGL. anat. I 259 pectoris facit passiones, quociens elongatur et -atur *uva.* WILH. SALIC. chirurg. 3,25 p. 350D crus -atur. *ibid. iterum.*

***accurvatum**, -i *n.* *t. t. chirurg. i. q. forceps, fibula – Zange, Klemme:* WILH. CONG. chirurg. 333 sumatur bifurcatum et acurvatum (arcuatum, acuatum *var. l.*) secundum formam palpebre.

accusabilis, -e. 1 *accusatione dignus, incusabilis, vituperabilis – anklagens-, tadelnswert:* CAPIT. Bened. 3,111 de accusatoribus . . ., quorum vita est -is. GERHOH. Sim. p. 250,21 per ipsam cupiditatem -es fiunt. ALBERT. M. bon. 185 p. 115,85 omnis actus laudabilis vel -is. cael. hier. 9,5 p. 277b,30 non faciunt *angeli,* ut *homines* sint magis -es (*cf.* p. 276b,41). miss. 3,4,13 p. 88b,8 *diabolus* accusabat *fratres nostros* . . ., hoc est -es reddidit. summ. theol. II 14,87,3 p. 155a,45 quare ipse sit excusabilis et alius -is. 2 *ad incusationes promptus – zu Beschuldigungen neigend (cf. l. 60):* ALBERT. M. eth. 9,1,1 p. 560a,14 *impedimenta* -em faciunt amicitiam.

adv. ***accusabiliter.** *vituperabiliter – in tadelnswerter Weise:* HELW. denar. p. 91,30 -r conversatus proprio facto.

accusatio (-cio), -onis *f.* *script.* -uss-: BEDA hist. eccl. 5,19 p. 328,18 *codd. MC.* VITA Goar. 4 p. 414,1. *v. et l. 38.*

I *actio accusandi, incusatio – Anklage, Anschuldigung:* A *in re iudiciaria:* 1 *crimine non indicato:* LEG. Wisig. 6,5,15 contra eum *(homicidii reum)* -em deferre. ALDH. virg. I 44 p. 298,1 strofosae -is catapultas. CAPIT. reg. Franc. 47 p. 134,3 ut non presbyter adversus episcopum . . . det -em aliquam. WALAHFR. Otm. 5 in eius -em Lantpertus . . . coram omnibus praesentatur. EGILM. ad Steph. p. 361,14 ad aures principis Arnulfi -em . . . detulerunt. LIUTPR. hist. 11 p. 167,35 in papam. HONOR. III. registr. 214 p. 146,23 naroc, quod latine vocatur -o. CONST. II 262,3 per -cionis ordinem. *saepe. causa accusationis – Grund zu einer Klage:* VITA Goar. 3 ut aliquam accussationem in servo Dei invenire potuissent. 2 *addito crimine:* LEG. Wisig. 6,1tit. de -bus criminum. FORM. Turon. 29 si de homicidio -o processerit. IOH. VIII. epist. B 55 carnalis . . . criminis. B *de qualibet incusatione sive inculpatione:* BEDA hist. eccl. 3,19 p. 165,3 *maligni spiritus* crebris -bus inprobi (*cf.* p. 166,11). CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 227,1 -es caecae, susurrationes. *c. sensu vituperationis:* STATUT. ord. Teut. p. 75a,7 per correcciones, -ciones . . . flectere contumaces.

II *impugnatio – Anfechtung:* CHART. Tirol. notar. I 295 (a. 1236) testes de Aglentine appertos de causa -cionis matrimonii (296. 577b).

III *usus accusativi casus – Verwendung des Akkusativs:* ALBERT. M. top. 2,1,5 p. 302b,17 multiplicitas hic . . . consideratur . . . in diversa dependentia generum, quae est plurium ad nominationes vel -es praecedentes.

accusativus, -a, -um. *script.* -uss-: CARM. var. III 16,19. 1 *adi.:* a *ad casum quartum declinationis pertinens – akkusativisch:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 196,1 'ob' praepositio -i casus. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 377,1. *al. luditur c. notione accusandi:* CAES. HEIST. hom. I p. 65a -i casus *factus est Iesus* in passione, quando stabant principes sacerdotum . . . illum constanter accusantes. b *ad incusationes promptus – zu Beschuldigungen neigend (cf. l. 19):* ALBERT. M. eth. 8,3,9 p. 553a,27 amicitia, quae fundatur super utile, -a est, et frequenter unus amicorum accusat alterum coram iudice. 2 *subst.:* *casus quartus declinationis – Akkusativ:* ERMENR. ad Grim. 18 p. 556,29 etiam -um trahunt *verba passiva. al. per lusum verborum de actione accusandi:* CARM. var. (NArch. 2 p. 401) -us si venerit ante tribunal, aut accuseris aut accusaberis ipse, proficit in neutro, si venerit absque dativo. CARM. Bur. B 42,5a,2 p. 81 si te deponere vult -us.

adv. ***accusative.** 1 *modo accusativi casus – akkusativisch:* ALBERT. M. anal. pr. 1,7,6 p. 663a,16 aut in accusativo *sumitur propositio,* ut quoniam hoc -e, ut feriens . . . hoc vel hunc. 2 *modo incusationis – in anschuldigender Weise:* EKKEH. IV. cas. 95med. ut . . . -e tibi quicquam . . . post pacis oscula dicam.

accusator (adc-), -oris *m.* *script.:* adc-: LEG. Wisig. 7,1,5 *cod. R 1.* acu-: FORM. Turon. 29 p. 152,4 *cod. B. al.* -uss-: BEDA hist. eccl. 5,19 p. 327,18 *codd. MC1.* -tur: CHRON. Fred. 2,34. LEG. Wisig. 7,1,5 *cod. R 2.*

actor, incusator – (An-)Kläger: 1 *in re iudiciaria:* CAPIT. reg. Franc. 249,8 certi -es criminis eius . . . -es legitimi. STEPH. V. epist. A 16,1 -es idonei. EPIST. Mog. 18 p. 348,12 sine aliquo -e canonico. EPIST. Hann. 38 p. 82,15 qui sibi et -r et iudex fuit. OTTO FRISING. chron. 8,19 p. 418,6 in rei causa, qua -r impetit. *saepe.* 2 *de quolibet incusatore:* HRABAN. univ. 20,15 p. 546A -r *in scripturis sacris* significat diabolum. VITA Liutg. I 31 p. 80,1 -es eius . . . ex hoc ipsius facto criminationem cumulabant. BURCH. WORM. ieiun. p. 120,29 erat *diabolus* ab initio fratrum -r ac nequitiae arbiter. 3 *de calumniatore sive delatore:* CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,23 adulatorum et -um . . . nequitia. 6 p. 225,37 -um nugas et frivola vaniloquia. 10 p. 228,46. DIPL. Otton. II. 130 p. 146,39. *al.*

accusatorius, -a, -um. *incusans, criminosus – anklägerisch, beschuldigend:* WETT. Gall. 8 adierunt . . . ducem . . . -as fallacias ferentes. BERTH. (?) annal. a. 1071 p. 275,17 per -as litteras obiecta illi *sacrilegia. de suimet incusatione:* CAES. HEIST. hom. II p. 76b confessionem debere esse humilem et -am. mirac. I 3,1 p. 110,30.

adv. **accusatorie.** *criminose – (verleumderisch) beschuldigend:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,8 ob scelera -e ipsi obiecta damnatus *papa. de suimet incusatione:* CAES. HEIST. mirac. II 2,14 p. 91,10 tam distincte et tam -e confessus est.

accusatrix, -icis *f.* *script.* acu-: *l. 38. actrix – (An-) Klägerin:* RATHER. phren. 14 p. 382B non absque invidia . . ., stultitiae . . . -e verissima. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303,25 cottidianis confessionibus . . . sese sui in principio -x *(sc. Agnes)* expurgare. EPIST. Ratisb. 7 p. 300,14 falsitas iudex sit, livor -x. 19 p. 341,5 testis est -x (acu- *R*) conscientia (CAES. HEIST. mirac. I 1,3 p. 10,15). *al.*

accuso (adc-), -avi, -atum, -are. *script.:* adc-: LEG. Wisig. 3,4,18 p. 158,18. acu-: CHRON. Fred. 3,82. FORM. Turon. 32 *cod. A 3.* ANNAL. Magd. II a. 1037 p. 171,1. *v. et l. 48.* -uss-: ALDH. virg. I 52 p. 308,19 *codd. BL.* BONIF. epist. 10 p. 9,24. 13,35. LEX Baiuv. 9,7 *(var. l.).* VITA Goar. 3. *al.*

I *in crimen vocare, incusare – anklagen, beschuldigen:* A *strictius in re iudiciaria (de iudicio divino: l. 63):* 1 *crimine non indicato:* LEX Sal. Merov. 115 tunc agens ille et cui male fecit nobiscum acusent. CONC. Merov. p. 159,25 innocentes aut principi aut iudicebus -are. LEX Ribv. 42 ad regem. DIPL. Karoli M. 253 p. 362,39 in mallo publico. EIGIL Sturm. 16 apud regem. ANNAL. Guelf. a. 823 inter se . . . coram imperatore. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,33 in magno concilio. HELM. chron. 7 p. 18,32 in curia. CHART. Solod. 269 p. 155,36 ad maius iudicium. *saepe. medial.:* WIDUK. gest. 3,68 p. 142,7 dum invicem quam saepe -antur. 2 *addito crimine:* LEG. Wisig. 6,2,4 quos culpe similis reatus -at. ARBEO Corb. 16 p. 206,12 neglegentiae. EIGIL Sturm. 18 p. 374,43 quid hoc fuit, quod monachi tui apud nos te -verunt. WALAHFR. Gall. 2,14 pro hac re. POETA Saxo 2,339 criminibus magnis maiestatisque reatu. EGILM. ad Steph. p. 361,24 de infidelitate regis. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 883 p. 110,1 reus maiestatis -atur. THIETM. chron. 2,16 ob inanem philosophiae executionem a summo iudice *(Christo)* -atur. BERTH. (?) annal. a. 1070 p. 275,6 dux . . . proditionis in regem reus . . . -batur. GREG. VII. registr. 1,57 super incesta copulatione. CHART. Babenb. 86,14 super eodem. *saepe. c. inf.:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 895 p. 125,36 Hildigardis . . . contra fidelitatem regis agere -ta. THIETM. chron. 6,54. WIPO gest. 7 p. 30,13. *seq.* quod: DIPL. Otton. III. 278 p. 702,5. THIETM. chron. 4,44. TRAD. Teg. 217. ut: ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 885. B *latius de qualibet incusatione sive inculpatione:* 1 *crimine non indicato:* RUOTG. Brun. 44 p. 47,9 se in male-

[Ziltener]

factis -et. THIETM. chron. 6,45 non ullum consanguinitatis linea mihi coniunctum -o. ACTA imp. Winkelm. I 355 p. 314,28 mundo -at cesarem papalis fabula. *al.* **2** *addito crimine:* WIDUK. gest. 2,28 nemo me temporum vicissitudine -et. THANGM. (?) transl. Epiph. 4 se tanto opere ... impares -bant. THIETM. chron. 4,66 in aliqua re. 8,4 cum ab antistite suo ob hoc -retur. *al. seq.* quod: THIETM. chron. 7,18. BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 276,27 publicavit et -vit eum *(regem)* apud duces praedictos, quod *eqs.*

II *petere, impugnare – einklagen, anfechten:* LEG. Wisig. 2,4,7 p. 101,3 si debitum defuncti vel presumptio -etur. 6,1,2 p. 248,19 capitalia. CHART. Rhen. inf. I 351 p. 239,36 (a. 1144) donationem. CHART. Tirol. notar. I 296 matrimonium. *v. et* *accauso.

adi. **accusatus**, -a, -um. **1** *indicatus – angezeigt:* LEG. Wisig. 4,5,6 p. 204,25 -um sibi negotium destitit iudicare *iudex.* **2** *in iudicium vocatus – angeklagt:* LEG. Wisig. 12,1,3 p. 408,23 secundus est canon de -is sacerdotibus. p. 408,30 quidquid contra hanc regulam ... de rebus -e persone extiterit iudicatum. **3** *crimini datus – vorgeworfen:* WIDUK. gest. 3,15 de -is causis qui iudicat, Dominus est. ANNAL. Hild. a. 1015 p. 31,30 criminis -i.

subst. **1. accusatus**, -i *m. reus – Angeklagter, Beschuldigter:* CAPIT. reg. Franc. 28,6 veniant accusatores cum -u (-o CONC. Karol. 19^{G},6). BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 285,18. CHART. Babenb. 232,4 si autem actor velit -um septem virorum proborum testimonio superare *eqs. al.*

2. accusandum, -i *n. res accusatione digna – Anklagenswertes:* CHART. episc. Wirz. I 318 p. 356,16 (a. 1252) *custodes silvae* prestito iuramento accusent -a coram iudice nostro. *ibid. iterum.* *Ziltener*

acedia, ac(c)idia, -ae *f.* (ἀκηδία; *sed cf. l. 47sqq.*) *script.: plerumque* ac(c)i-; adsi-: *l. 39.* ac(c)e-: *l. 43sq. 53. 57.* a(c)cidiv(a) *sim.: l. 61. 65. metr.:* accīd-: *l. 56sq.* accĭd-: CARM. ad Ludow. 30,1 (MGPoet. IV p. 927). RANGER. Anselm. 476.

1 *incuria, morositas, taedium animi, torpor – Nachlässigkeit, Verdrossenheit, Unlust, Abstumpfung (cf. Bernards, Speculum virginum. 1955. p. 85):* PIRMIN. scar. 13 octo principalia vitia ... tristitia, accidia (adsi- *A*) *eqs. (ex Cassian. inst. 5,1; cf.* AGNELL. lib. pont. 116. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,45. HILDEG. epist. II 13,5 p. 375,8. *al.*). VITA Desid. Cad. 16 ibi ... non solitudo acidiam ... gignit. EPIST. Alcuin. app. 2 p. 485,5 excitans ... acediam segnitiae. TRANSL. Modo. 22 p. 299,36 superciliis acedia contractis. CAES. HEIST. mirac. I 4,2 p. 173,24 accidia, in quantum pertinet ad dolorem cordis, vitium spirituale est; in quantum ad torporem corporis, corporale est. 4,27 p. 197,14 dicitur autem accidia quasi acidia, eo quod opera spiritualia nobis acida reddat. DAVID compos. 2,41,1sqq. accidiae vitium tres habet species, prima est quaedam amaritudo mentis ..., secunda est torpor quidam pigredinis ..., tertia est, quae solum fastidit ea, quae Dei sunt. 2,42,1 *(de remediis -ae).* ALBERT. M. euch. 3,1,4,1 p. 248^{a},9 acedia ex corporis ponderositate. summ. theol. II 18,118 *(def.).* CHART. Austr. sup. III 508 p. 469,14 propter ... negligencie accidiam. *al. pro persona:* ALDH. virg. II 2666 aciem sextam torpens Accidia (Accedia *S*) ducit. **2** *excitatio taedii, indignationis – Erregung von Abscheu, Unwillen:* EPIST. divort. Loth. 7 p. 219,22 parati sumus ... polire, quod aemulorum invidia fingit accidia. **3** *taedium stomachi – Magenbeschwerde (primum apud Marcell. med. 20,88* acidivas*):* ANTIDOT. Augiens. p. 48,1 facit *panchratium* ... ad acidiam stomachi. p. 49,27 eligma ad carbunculum stomachi cum acidia et nausia et fastidium. ANTIDOT. Bamb. 39. RECEPT. Sangall. I 80 remedium ... ad acidiva, ad flegmas. *al.*

acedio(r), ac(c)idio(r), -ari (-are). GLOSS. I 40,9 St.-S. accidiator (*a*, aci- *b*) quelando: estomacator urmageo. IV 195,11. *al. turbare – beunruhigen:* THEOD. TRUD. Bav. 13 aporia seculari ... accidiari.

acediosus, ac(c)idiosus, -a, -um. **1** *de hominibus i. q. neglegens, morosus, torpidus – nachlässig, verdrießlich, abgestumpft (cf. Bened. reg. 48 p. 56,28 L.):* PIRMIN. scar. 27 p. 62,21 qui fuit accidiosus, quod est ociositas. IOH. METT. Ioh. 111 ut stratum accidiosus repeteret. CAES. HEIST. mirac. I 4,38 monachus accidiosus nauseam Deo provocat. II 1,41 p. 70,3 vir supra modum in divinis laudibus accidiosus. hom. I p. 53^{b} qui vero tepidus est, id est acediosus. *al. subst.:* CONR. SAXO spec. 15 p. 219 acediosi enim maledicti sunt, quia opera Dei strenue ... non agunt. **2** *de rebus i. q. taedium efficiens – Verdruß erregend:* ERMENR. Sval. praef. p. 156,17 dimissa acediosa excusatione ad narrationem ... veniam.

acedonicus, acedula *v.* acidonicus, acidula.

acefalus *v.* acephalus.

***acelga**, -ae *f.* (*arab.* silḳa, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1907*) *beta, blitum, sicla – Mangold (Beta vulgaris var. Cicla L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 583sqq.):* ALBERT. M. veget. 1,159 hoc *(olus regis)* enim est herba et olus et similiter -a.

acella *v.* ascella. **acenaces** *v.* acinaces.

***aceolum** (-us ?), -i *n. (m. ?)* (*orig. inc., ni cohaeret c.* *aciale, *theod. vet.* ecchil) *?nummi genus – ?Münzart:* GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 391,16 XII pauperum pedes lavit et unicuique eorum -o (aceleo *3*) precium unius denarii donavit *(cf. notam ed.).* p. 392,24 acervulum -i aliis pauperibus dispensavit.

***acephala**, -ae *m. sine respectu primorum agens, rebellis – ein ohne Rücksicht auf die Obrigkeit Handelnder, Aufrührer:* EPIST. divort. Loth. 5 p. 215,33 Hucbertus *abbas* acefala *(de eodem:* REGINO chron. a. 866 p. 91,16). FUND. Brunw. 35 p. 143,31 -a a multis ... devitatus (*antea:* tirannus Heymo).

***acephalicus**, -a, -um. **1** *canonibus contrarius – den kanonischen Bestimmungen zuwiderlaufend:* COD. Udalr. 178 p. 313,17 inimicorum nostrorum *(sc. Heinrici V.)* -a praesumptio. GERHOH. aedif. 30 p. 1273^{A} non -a, sed apostolica ecclesia. **2** *sine titulo – ohne Ordinationstitel (subst. neutr.):* EPIST. Worm. I 21 p. 42,4 qua autem ratione acęphalicum illud vel ... celibatum pelleres, ipse invenisti.

acephalus (-efa-), -a, -um. (ἀκέφαλος; *aliter derivat* GERHOH. *l. 66sq.*) *script.:* ach-: *p. 109,11.* akh-: *p. 109,22.* azęphola: *p. 109,26.* asc-: *l. 48.* -cęph-: *l. 58.* -coeph-: *l. 55. decl.* -os *(nom. sg.): p. 109,31. metr.:* āc-: *p. 109,5sqq. 18; adde* RANGER. Anselm. 1555.

sine capite – ohne Haupt (saepe subst. masc.):

I *de hominibus (bestiis: p. 109,22) eorumque societatibus vel actionibus:* **A** *sine rectore – ohne Lenker:* **1** *eccl. i. q. (continuo) sine primoribus vivens, illegitime agens, canonibus contrarius – (ständig) ohne Vorgesetzte lebend, ungesetzlich sich verhaltend, den kanonischen Bestimmungen zuwiderhandelnd:* **a** *de haereticorum sectis:* LIBER diurn. 84 p. 99,7 Severus -us. HUGO FLOR. hist. p. 352,58 -orum (asc- *1*) ... heresim pseudoprophetarum. MARIAN. chron. a. Chr. 482 heressis Acephallorum. SALIMB. chron. p. 272,11 -i sunt, id est sine capite, *Apostoli fratris Ghirardini Segallelli. al.* **b** *de clericis sine praelatis vel sine iustae ordinationis titulo vel sine communi vita vagantibus (def.: Isid. eccl. off. 2,3,1. de re cf. Sohm, Altkath. Kirchenrecht. 1918. p. 206sq.):* CONC. Karol. 36,22 de clericis vagis seu de acoephalis, id est de his, qui sunt sine capite ... neque sub episcopo neque sub abbate, sed sine canonica vel regulari vita degentes. EPIST. Worm. I 21 p. 41,23 clericos, qui sine titulo essent, acęphalos appellari quasi sine capite. HUMB. Sim. 3,20 p. 224,48 vere -is et sine suorum rectorum litteris et permissu vagantibus. ADAM gest. 3,15 p. 156,1 episcopum ... -um (*postea:* erroneus, girovagum). GERHOH. psalm. 64 p. 452,32 -i ... ypocentauris assimilati (*cf.* COSMAS chron. 2,26 p. 119,14). aedif. 2 (8 p. 141,6) clerici ... proprietarii et -i, qui habitant non in unum, sed in diversum. 20 (50 p. 165,17sqq.) principalis *porta* Cephas dicitur, per quam nullus -orum ingreditur, quoniam a Cepha non potest recipi -us, utpote rebus illi et nomine contrarius *eqs.* 21 (52 p. 166,30) de curialibus aut -is. 29 p. 1270^{B} vestis -orum effeminata. *al.* **c** *de variis personis contra ecclesiae auctoritatem agentibus:* CHRON. Noval. app. 9 p. 125,46 monos -us ait. GESTA Rom. eccl. IV p. 405, 5sqq. numquid -us dicendus est, qui capud huiusmodi *(sc.*

[Prins]

haereticum) a se repellit ...? numquid Eusebius -um se ostendit *eqs.* ARNULF. SAG. invect. 6 p. 103,12 -us et ab uberibus matris suae *(sc. ecclesiae)* ... alienus rex *Angliae.* METELL. Quir. 18ª,32 *gladius* non capulatus ducis *Arnoldi* tyrannidem feram denotat acefalam. **d** *de paganis sine Christo viventibus:* ABBO SANGERM. bell. 2,410 -i, quoniam Christum perdunt, caput ipsum. 2,486 acefalos (gloss.: gentiles) prostravit. **2** *(temporarie) rectore carens – (vorübergehend) ohne Leiter:* **a** *eccl.:* PETR. CRASS. def. 4 p. 439,30 Nonantulensem ... ecclesiam ... -am fecerant (WALTH. ARR. fund. 8 [MGScript. XV p. 1122,23] achephala. GESTA Trev. cont. IV 7 p. 404,32). CHRON. Mont. Ser. a. 1108 p. 175,33 -a, id est sine capite, preposito videlicet, facta processione. EMO chron. p. 500,14 -us erat *praepositus (i. sine monasterii paternitate).* SALIMB. chron. p. 579,10 *fratres Praedicatores* erant -i *(i. sine magistro).* **b** *saec.:* VITA Godefr. Cap. I 4 p. 519,26 desolatos et quasi -os relinquere *dominum ministeriales.* ALBERT. STAD. Troil. 4,6 sumus -i, rege caremus. CONST. III 14,2 vacante profecto iam pridem imperio, ne diucius oberraremus -i. *al.* **B** *sine capite corporali – ohne körperlichen Kopf:* NICOL. anat. 76 animal akhephalum, quod dicitur carere capite.

II *de rebus:* **A** *de carminibus, epistolis i. q. sine titulo – ohne Überschrift, Anschrift:* EPIST. Worm. I 30 p. 55,11 perlectis ... versiculis instanter perquirere cepit, cuius rei causa hęc placuisset azephola muta tituloque carentia cornicari. WIBALD. epist. 226in. -as litteras a vobis accipere consuevimus (*cf.* EPIST. Wibald. 227ex.). **B** *de versibus metricis i. q. initio anomalus – am Anfang regelwidrig:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 94,14sqq. sunt autem numero sex *passiones:* acefalos, procephalos, lagaros ...; quid est -os? versus sine capite, cum prima syllaba contra naturam producitur *eqs.* (*cf.* epist. 1 p. 477,7). *Prinz*

1. acer, -eris *f. formae irregulares spectant tantum ad notionem q. e. herba. script.:* as-: *l. 52. al.* -iro: GLOSS. IV 361,7 St.-S. acro: GLOSS. III 477,35 St.-S. *form. decl. I. et II. (cf. ital.* acero*): nom. sg.:* GLOSS. III 719,35 St.-S. acerus. 478,14 acera. 578,6 acerum. *v. et l. 57. acc. sg.:* GLOSS. IV 649,21 St.-S. acerum. III 52,36 aceram. *signif.:* ALPHITA I p. 272,17 -r est arbor et -r similiter est herba. GLOSS. III 311,21 St.-S. -r herba gundereba vel arbor mazziltra. *al.*

1 *arbor q. d. acerabulus – Ahorn (Acer campestre L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 257):* GLOSS. III 401,21 St.-S. bauschuz -r. IV 28,38 -r species ligni acuta mazoltra. *al.*

2 *herba:* **a** *hedera terrestris – Gundermann, Gundelrebe (Glechoma hederacea L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 699sqq.):* GLOSS. III 524,14 St.-S. -r herba edera terrestris gundram. *al.* PULVIS contra febr. p. 23,15 acero (gloss.: gundereba). RECEPT. Sangall. I 188. CHIRURG. Sudhoff 2 p. 434 de -e id est de gundereva. **b** *asarum – Haselwurz (Asarum europaeum L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 261):* GLOSS. III 579,3 St.-S. aserum hasiluurz. *al. v. et* asarum. **c** *bryonia – Zaunrübe (Bryonia alba L. et dioica Jacquin, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 688):* GLOSS. III 521,48 St.-S. -r helige bere. **d** *acidula – Sauerampfer (Rumex acetosa L. et sim., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 282):* GLOSS. III 680,37 St.-S. acero amphere. **3** *palea – Spreu:* GLOSS. III 293,44 St.-S. -r agena. *v. et* 1. acus.

2. acer, acris, acre. *script.:* agr-: *p. 110,7.15.18. 22.67. 111,2. al. in codd. s. VIII./X.* acc-: *p. 110,26. form.: decl. III.: sing.: nom. masc.* -is: *p. 110,57. abl.* -e: *p. 110,58. decl. I. et II.: sing.: nom.* -a: *p. 110,3.7.53.* -um: *p. 110,14.27.32. gen.* -i: *p. 110,21. acc.* -um: *p. 110,23.34.62.* -a(m): ANTIDOT. Berol. 13 p. 70,24. -o: *p. 110,18. abl.* -o: COMPOS. Matr. 1,7. *plur.: nom.* -ra: *p. 110,22. dat.* -iis: *p. 110,7.* -ris: *p. 110,46. acc.* -os: EKKEH. IV. bened. I 16,30 gloss. -as: *p. 110,15.* -ra: *p. 110,9.22. abl.* -is: *l. 72. p. 110,8.16.24.49.57. al. superl.* acrissimam: *p. 110,11. metr.* ăc(er): VULF. Marc. 304. CHRON. rhythm. Col. 1,52. *v. et p. 110,57. 111,2.*

I *proprie:* **A** *acutus – spitz:* ERMOLD. Ludow. 1,374 harundo. PASS. Mauric. 178 calcaribus -is. WIDUK. gest. 2,28 tormenta. *al.* **B** *asper – rauh:* WALAHFR. hort. 154 *peponis* genus -e. MAPPAE CLAVIC. 289 urtica. EKKEH. IV. bened. I 38,89 vestis -a (gloss.: cilicium). **C** *fragilis – spröde:* PS. AVIC. anim. 1,12 p. 88 si est aurum, est -e, cito frangitur.

II *translate:* **A** *de corporali perceptione:* **1** *acerbus, gravis – schmerzhaft, schwer, stark:* TRACT. de caus. mul. 83 febris agra. HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,27 -iis luporum mursibus. VITA Alcuini 2 p. 185,49 verberibus ... -is. EKKEH. IV. bened. I 5,18 mala gutturis -a. HILDEG. div. op. 2,5,1 p. 902C densiores et -iores tenebrae. 3,9,13 p. 995C ignis. IORDAN. RUFF. equ. 6,39 p. 79,24 propter corrositatem acrissimam cocturarum. *saepe. subst. neutr.:* WALDR. carm. 2,1,18 -ia mortis. *de medicamentis i. q. causticus – ätzend:* GLOSS. med. p. 46,10 micticum (*i.* σμηκτικόν) -um. TRACT. de caus. mul. 65 subpositionis agras. 81 agris medicaminis. DYASC. p. 95b viscidis id est -is ... colliriis. *falso pro sacer (sc. ignis):* GLOSS. II 597,11 St.-S. oma. ANTIDOT. Berol. 13 p. 70,29 ignem agrem. RECEPT. Sangall. I 115 ad igne -o. TRACT. de aegr. cur. p. 373,36. ALPHITA I p. 289,43 erisipela interpretatur sacer ignis vel -r. **2** *ponticus, acidus – herb, sauer, scharf:* ANTIDOT. Bamb. 20 aceti -i. FRAGM. mul. VI p. 604,3 *menstrua* -ia (agra *cod.*) et salsa. HUGEB. Willib. 4 p. 96,10 -um lac. CAND. FULD. Eigil. II 2,28 corticibus ... rasis ... pascitur -is. ECBASIS capt. 177 rafanos. HERACLIUS I 11,2 melli. ANNAL. Altah. a. 1040 p. 23,33 vini exiguum et factum est -imum (acc- *cod.*). a. 1052 p. 48,17 vini modicum et -imum. ANON. secret. p. 35,36 *ammoniacum* -um. PS. AVIC. lap. p. 635b,45 aqua mineralis ... vocatur ... aqua vitae, acetum -imum. ALBERT. M. anim. 2,3,24 p. 276a,19 -r sapor et odor. animal. 3,111 quadruplex *phlegma,* salsum videlicet et -e, ponticum et insipidum. *saepe. subst. neutr.:* ALFAN. premn. phys. 23,13 -um, quod remansit de humoribus. GLOSS. Roger. I A 2,2 p. 588,17 ab omnibus -bus. GEBER. clar. 2,49 vivum -um. *v. et p. 114,1.* vinum -e *i. q. acetum – Essig (francog.* vinaigre, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 9356):* ODO MAGD. 1198 -i cum vino (*e Diosc. lat. 2 p. 231,8* cum aceto). *al.* **3** *stridens – schrill:* NIVARD. Ysengr. 7,100 melos.

B *de actionibus vel habitu:* **1** *vehemens, celer – heftig, schnell:* PS. GALEN. febr. 68 pulsus. THEODULF. carm. 28,111 Rodanus (*cf. Hor. sat. 1,1,58*). WALAHFR. hort. 329 auxilio. WALTHARIUS 455 gressum. *saepe.* **2** *firmus – kräftig:* ARS med. 1 p. 418,4 puer ... -ior factus. CARM. imag. 29,2adn. -bus annis. **3** *potens – mächtig:* LIGURINUS 2,99 *urbs.*

C *de ingenio et affectibus:* **1** *violentus, fortis – leidenschaftlich, wild:* ALCUIN. carm. 1,557 hostibus ... -is. WALTHARIUS 787 -r in armis. WIDUK. gest. 1,18 venatores. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,14 monitori. FROUM. carm. 11,36 canibus mordentibus -is. EKKEH. IV. pict. Mog. 214 volucres. HILDEG. phys. 6,59 hyrundo ... -r est id est grim. OTTO FRISING. gest. 1,41 p. 59,28 indignationem. *saepe. c. dat.:* WARN. synod. 326 papa ... simulacra colentibus -r. *fort. add.:* EKKEH. IV. pict. Mog. 315 soror -a Maria *(cf. Vulg. exod. 15,15).* **2** *sagax, strenuus – scharfsinnig, tüchtig:* ALCUIN. carm. 1,462 -r in arte. EIGIL Sturm. 20 -r ingenio. VITA Leod. 1,488 (MGPoet. III p. 19) blasphemiis ... -is. CARM. libr. II 1,1 abba ... -is. ECBASIS capt. 704 astu ... -e. ALBERT. M. elench. 2,5,1 p. 709a,38 *oratio* est -is (*p. 182b,32* ῥιμός). CHART. episc. Hild. III 464 mente. *saepe.*

neutr. pro adv.: violenter, fortiter, ardenter – heftig, tatkräftig, leidenschaftlich: WALTHARIUS 1125 -um bellare. AUDRAD. carm. suppl. p. 741,7 iudicat -e. POETA Saxo 5,259 multum resplenduit -e. AMARC. serm. 3,387 ut -ia pugnent. DONIZO Mathild. 1,743 poeniteo nimis -e.

adv. **acriter.** **1** *acerbe, graviter – schmerzhaft, schwer:* ARBEO Emm. 16 agriter iniecentes manus in ... episcopum. HUGEB. Willib. 3 p. 92,8 -r anhelando. RHYTHM. 13,22,1 dolebunt -r. *al.* **2** *acide – scharf:* WALAHFR. hort. 197 licet *marrubium* -ius ora mordeat. **3** *stridenter – schrill:* ALDH. virg. I 45 p. 299,13 -r grunnire. **4** *violenter, fortiter, ardenter – heftig, tatkräftig, leidenschaftlich:* ARBEO Emm. 9 -r

[Baader]

increpando. WIDUK. gest. 3,37 -r pugnatum. HROTSV. asc. 49 -r caput ... moventes. CHRON. Salern. 139 agriter affligebant. OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 88,9 -r ... induci. *saepe.* 5 *funeste – unheilvoll:* HROTSV. gest. 419 -r orbatum.

acerabulus. (*ex* acer *et gall.* *abulus, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 19*) *acer – Ahorn (v. p. 109,42):* GLOSS. IV 180,15 St.-S. -us lignum candidum i. mapeldorn.

***acerapecticus,** -a, -um. (ἀθεράπευτος) *incurabilis – unheilbar:* ALPHITA I p. 283,41 vulnus -um (-perticum *var. l.*) id est incurabile.

aceratus, -a, -um. *acutus – geschärft:* HERACLIUS II 45 ferrum totum -um.

acerbitas, -atis *f. script.* -rv-: GLOSS. I 12,2 St.-S. *v. et l. 24.* 1 *proprie i. q. gustus ponticus, acetositas – bitterer Geschmack, Säure, Schärfe:* CHRON. Sigeb. cont. a. 1144 (MGScript. VI p. 388,47) in fructibus habuerunt raritatem et -em. HILDEG. phys. 6,18 falco ... -em in se habet (*cf.* 7,15.8,4). 2 *translate:* a *gravitas – Schwere:* HARIULF. chron. 4,16 p. 214,19 prae multa infirmitatis -e. b *iniucunditas – trauriges Ereignis:* GREG. CAT. chron. I p. 349,29 in ipsa -e. ALBERT. METT. div. temp. 2,2[ex.] -es et pericula ... se laturos. *al.* c *duritia, ferocitas, crudelitas – Härte, Wildheit, Grausamkeit:* CARM. ad Agob. 3,4 (MGPoet. II p. 119) atroci puniri acervitate. CHART. Sangall. B 143 p. 142,20 ieiuniorum -e. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,3 tormentorum -e. HILDEG. vit. mer. 2,71 hominibus -em incutiunt *spiritus.* EMO chron. p. 488,49 *Africus* grandinem cum magna -e proiecit. ALBERT. M. sacram. 124 p. 85,44 ignis. *al. c. sensu torvitatis:* HILDEG. div. op. 2,5,13 p. 913[A] *tenebrae* -e sua os infernalis putei existentes.

acerbitudo, -inis *f. offensio – Kränkung:* RAHEW. gest. 3,10 p. 176,26 *(v. p. 128,63).*

acerbo, -atum, -are. 1 *sapore acerbo inquinare – bitter machen:* GERHOH. psalm. 33,9 p. 269,16 palatum de uva peccati -tum. PEREGRINUS 181 mel dulcis verbi facti fel -at acerbi. IUSTIN. Lippifl. 167 ne maeror -et risum, fel nectar, dira cicuta favum. 2 *irritare – (v)erbittern:* SOLIMARIUS 197 regem. IUSTIN. Lippifl. 495 dominos terrae zelus livoris -at. 3 *exasperare – verschlimmern:* IUSTIN. Lippifl. 345 poenam.

***acerbodicaeos.** (ἀκριβοδίκαιος) *qui accuratus in iure est – einer der genau im Recht ist:* ALBERT. M. eth. 5,4,1 p. 386[b],37sqq. epiches (*i.* ἐπιεικής) ... non est -os; acerbosus enim idem est quod certus ... et dicitur -os tam certus in iustitia legis.

***acerbosus.** (*ex* ἀκριβής *corruptum*) *accuratus – genau:* ALBERT. M. eth. 5,4,1 p. 386[b],38 *(v. l. 43).*

acerbus, -a, -um. *script.* -rv-: GLOSS. I 184,14 St.-S. *v. et l. 51. metr.* ăc-: *l. 52.*

1 *proprie i. q. ponticus, acidus – herb, sauer, scharf:* ANTIDOT. Glasg. p. 144,25 onfacinum oleum hoc est -vum. BONIF. carm. 1,11 -issima māla. EKKEH. IV. bened. II 218 erbas. IOH. S. PAUL. diaet. 549 vinum aliud dulce, aliud -um. 2 *translate:* a *immaturus – vorzeitig:* PAUL. DIAC. carm. 28,1 funus. GESTA Bereng. 1,61 loeto ... -o (gloss.: immaturo). EGBERT. fec. rat. 1,561 *caput* medium, maturum et -um. *subst. neutr.:* GESTA Bereng. 3,252 mortis -a (gloss.: inmatura). b *dolorosus, gravis – schmerzhaft, schwer:* EIGIL Sturm. 24 lues. ANNAL. Xant. a. 869 p. 26,24 mortem. VITA Erasmi II 467 poenis. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 8 molis. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 69,13 *(de hieme)* tempus. DAVID compos. 2,33,6 *cauterium. al. subst. neutr.:* ALCUIN. carm. 1,1473 ullo ... -o. EKKEH. IV. bened. II 207 omnia ... -a. c *dirus – hart, krānkend:* HROTSV. Agn. 286 responsum. *al.* d *ferox – wild:* TIT. metr. III 5,5 Normannorum ... gens ... -a. WIPO gest. 6 p. 28,26 in hostes -us. HILDEG. phys. 1,44 *vermis. al.* e *funestus – trauervoll:* EKKEH. IV. cas. 74[in.] confusio. *al.*

neutr. pro adv.: strepenter – geräuschvoll: NOTKER. BALB. carm. 6,12 p. 139 Potami litus -a fremens *(cf. Verg. Aen. 12,398).*

adv. **acerbe, acerbiter.** 1 *dolorose, graviter – schmerzhaft, schwer:* MIRAC. Eug. Tolet. 7 (MGScript. XV p. 653,8) dolor ita -e invaserat. HONOR. AUGUST. spec. p. 992[B] -r cruciari. 2 *atrociter, severe – grausam, streng:* RHYTHM. 150,224,1 -e satis ... praecepit. ARNOLD. RATISB. Emm. 2,33 p. 567[a],18 duriter ac -r actitatum. *al.*

***acerinus,** -a, -um. *quod aceris est – ahornen:* MAPPAE CLAVIC. 195 cum lipsatorio -o.

acerium (-rum) *v.* aciarium. **acerna** *v.* acharne.

acernus, -a, -um. 1 *adi.: quod aceris est – ahornen:* GLOSS. II 664,24 St.-S. mazaltrinen. *al.* 2 *subst.: arbor q. d. acer – Ahorn:* GLOSS. II 716,48 St.-S. mapulder. *al.*

acerosus, -a, -um. *spinosus – grātig:* RUODLIEB XIII 42 alnt, naso, qui bini nimis intus sunt -i. *Baader*

acerra, -ae *f. script.* acc-: *l. 21. metr. semper* ăc-; *cf.* ALDH. ad Acirc. 121 p. 167,5.

vasculum in cultu divino usurpatum – kleines Kultgefäß: 1 *proprie:* a *ad tus sive incendendum sive condendum – Rauchfaß, Weihrauchbehälter (cf. RAC s. v.; Braun, Christl. Altargerät. 1932. p. 633sq.):* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,192 Christoforum ... duxistis ad aras idolii solita redimitum turis -a. EKKEH. IV. bened. I 32,12 thuriferam ... accerram (gloss.: turribulum). GISLEB. ELN. inc. 4,82 colit hunc *(Christum)* rex thuris -a. CATAL. biblioth. Ruf 31 p. 117,37 -a I deargentata. WILH. HIRS. const. 1,92 p. 1024[D] sacrista apportat ei -am et unus servitorum thuribulum (CHRON. Bened. II 19 fiunt calices, -e, t. HERBORD. Ott. 1,22. GESTA Halb. p. 90,31 -am de auro). CHRIST. cal. Mog. 2 (MG Script. XXV p. 239,45) -e undecim, inter quas una erat de lapide integro onichino concavo *eqs. al.* b *ad reliquias reponendas – Reliquienkasten:* MILO ELN. Amand. suppl. 7 p. 479,16 -a ... eborea adhuc eodem quo infusa fuerat sanguine ... cruentata. ORTL. chron. 2,2 p. 120,8 reliquiae in cristallina -a sunt reconditae. 2 *in imag. vel translate: de libro psalmorum:* STEPH. COL. Maurin. 8 (4) in -a thuris Davitici. *de corde:* ALDH. virg. II 2192 qualiter in cordis thesaurum condat -a. *irrisorie:* NIVARD. Ysengr. 5,1051 ędituus plenam pulicum producit -am.

***acerrimo,** -are. (acerrimus) *instigare – aufstacheln:* AESCULAPIUS 46 p. 76,8 exinde *(sc. vino multo sim.)* irritantur nervi, -antur et reumatizantur (acerrime reumatizant *Gariopont. pass. 5,30*).

acervatim *adv. catervatim – in Scharen:* VITAE patr. Iur. 3,13 concurrere. UFFING. Ida 2,6 -m illuc confluentes *parochiani.*

***acervicus,** -a, -um. (acervus?) *? asper, spumosus – ? uneben, schaumig:* AETHICUS ISTER 26 in litoribus, quae sarfaicam et -am habuerint arvam (*antea:* afrodica terra et safargica. *cf.* 42 terram ... sarfaicam ... et hispidam).

acerum *v.* aciarium.

acervo, -are. *irrogare – auferlegen:* GERHOH. novit. 41 -ant sibi magistros prurientes auribus.

***acervulus,** -i *m. parvus cumulus – Häufchen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 392,24 -um aceoli aliis *pauperibus* dispensavit.

acervus, -i *m. script.* -wus: *p. 113,3.* 1 *proprie i. q. congeries, strues – Haufen, Anhäufung:* a *lapidum, granorum, terrae sim.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,176 foliorum. 5,183 *(de rogo)* mirifici ... -i. TRAD. Weiss. app. I 301 p. 302,12 II mod(ios) frumenti sine -o (*opp.* bene coacervatos). VITA Steph. reg. I 21 (MGScript. XI p. 241,14) in ... regis memoriam ... grandes aggregaverunt -os lapidum (HONOR. AUGUST. cant. 4,1 p. 411[D] -um l. ..., quem Galaad, id est -um testimonii, nominaverunt). CAES. HEIST. mirac. II 1,36 p. 65,2 annone. CHRON. Albr. a. 1240 p. 948,25 turris ... in -um redigitur. *al. de cumulis vel colliculis terminos notantibus* (*cf.* GLOSS. I 13,4 St.-S. -us puhil vel laeo): DIPL. Arnulfi 184 p. 284,19 (spur. s. X.[med.]) contra duos -os, qui ... positi sunt. CHART. Port. 25 p. 41,29 (a. 1180) per -os, qui declinant ad cumulos. CHART. Lub. II 17 p. 14,24 cum -is et fagis signatis. *de montibus:* VITAE patr. Iur. 1,7 inter eminentes scopulos vel -os. b *culmorum, feni, frugum: gener.:* WANDALB. mens. 224 inque suos rediguntur singula -os. RIMB. Anscar. 37 p. 72,28 collecto

[Prins]

feno -os fecerunt. ANNAL. Quedl. a. 1012 p. 81,15 frugum. *al. spec. i. q. manipulorum strues – Garbenhaufen, Puppe (cf.* GLOSS. I 271,29 St.-S. -os finbun, piga. IV 180,23 -wus schower): REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 17,21 ad quinque -os manipulos alligare et eosdem -os colligere vel construere. COSMAS chron. 1,40 p. 76,1 dicimus ... -um quinquaginta manipulos habentem. CHART. Old. II 21 p. 12,2 undecimum -um, quem ... vimmen vocant. *al.* c *proverb. et alleg. (v. et p. 112,62):* HRABAN. univ. 19,2 p. 506B -i collectio fidelium ad aream ecclesiae sive sanctorum praedicatio perfecta. EGBERT. fec. rat. 1,954 paulatim collecta *substantia* suum spectabit -um. HONOR. AUGUST. cant. 7,2 p. 458A -us in imo est latior, in summo angustior, quia multi sunt, qui eleemosynas tribuunt, pauci *eqs.* 2 *in imag. vel translate i. q. multitudo, copia – Menge, Fülle:* ALDH. virg. II 2530 stragis -os. AUREL. REOM. mus. 8 p. 39a unitatibus -us multiplicatus numerorum consurgit. CAND. FULD. Eigil. II 14,81 fratrum genialis -us. WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 9 *(de divitiis)* congestos ... -os. *al. de enumeratione:* AGIUS comput. 3,14 kalendarum congestum ... -um. EMBR. Mahum. 31 (HistVjSchr. 29 p. 454) res huic accedit -o *(sc. poenarum inferni). de re taediosa ut vid.:* OTTO FRISING. gest. 1,25 p. 41,20 (epist. imp.) cum ... in hoc -o (-bo *ci. Pith. al.*) laborasset. *Prinz*

acesco, -ere. *script.:* acc-: *l. 30.* -isc-: *l. 27.* -ess-: ECBASIS capt. 321. *v. et l. 28.* 1 *acidum fieri – sauer werden:* ANTIDOT. Bamb. 44 esca aciscit in stomacho. EGBERT. fec. rat. 1,68 bacchus acessit. FABULAR. MIN. 12,11 (MünchArch. 6 p. 236) fructus. ALBERT. M. animal. 1,608 splen accescit. *al. sensu malo:* CHRONOGR. Corb. p. 62,17 ne ... antidotum veneni -at in poculum. 2 *ardere – brennen:* REIN. LEOD. inept. 2 p. 600,45 vigiliis -entes oculi. 3 *impers. i. q. ingratum esse – unangenehm sein:* VITA Bard. 17 p. 335,47 quia parumper -it.

acetabulum, -i *n. script.* acit-: *l. 36sq.* 1 *vas aceti – Essiggefäß:* GLOSS. III 214,32 St.-S. acitabulum ezzichuaz. *al.* ABBO SANGERM. bell. 3,45 acitabula (gloss.: vas, quo fertur acetum). 2 *vas ad libamina offerenda usurpatum – Kultgefäß (cf. Vulg. exod. 25,29):* HRABAN. univ. 22,3 p. 599B -a, quae angustum os habent, angustiam litterae legalis et obscuritatem locutionis propheticae per mysterium exprimunt. ALBERT. M. euch. 3,2,4,1 p. 293b,26 -a ... sunt vasa, in quibus probatur liquidum, an esset acceptum ad gustum. 3 *genus quoddam vasis – Gefäßart:* ANTIDOT. Bamb. app. p. 37,31 mittis in -um. 4 *genus mensurae – Hohlmaß:* ANTIDOT. Sangall. p. 92,33 mel -u. CATAL. mensur. cod. Monac. 14747 f. 88v acitabulum habet dragmas XI et semissem.

aceto, -atum, -are. *acidum fieri – sauer werden:* GLOSS. III 270,16 St.-S. coacuare acitare gisuren. DIAETA Theod. 315 *vinum* -tum.

***acetositas,** -atis *f.* 1 *virtus acida – saure Beschaffenheit, Säure:* ALFAN. premn. phys. 9,3 humorum ... qualitates sunt hae: dulcedo, -s. MAURUS urin. I p. 15,29 -s oris. Ps. GERH. CREM. sal. I 65 in ipso *stagno* sunt mollities ... et -s. ALBERT. M. veget. 3,79 declinant *fructus* ad -em. GUTOLF. hist. p. 652,16 vinum ... tante ... -is. *al.* 2 *materia acida – saure Substanz:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,27 p. 29br passio ... frigida *mutat cibum* in -em. THADD. FLORENT. cons. 31,6 cum suco -is citri. *al.*

***acetoso,** -are. *acidum facere – sauer machen:* THADD. FLORENT. cons. 10,126 syrupus ... -etur ... cum ... aceto citoniorum. 33,12.

acetosus, -a, -um. *acidus – sauer:* 1 *gener.:* TRACT. de aegr. cur. p. 246,11 absque ... -a eructatione. p. 275,14 cum succo citroli -i. MAURUS phleb. p. 18a de flecmate -o. ALPHITA I p. 292,30 oxigalac id est lac -um. GEBER. clar. 2,32 seri -i. Ps. ARIST. lap. I p. 203,15 ex aqua -a. ALBERT. M. veget. 3,79 saporem. 3,80 in malis -is et cerasis. animal. 1,608 *splen.* 3,120 *melancholia.* VITA Hugon. Tenn. 20 vino ... -o (acc- *cod.*). REGIMEN san. Sal. 51 cerevisia. *saepe. subst. neutr.:* GEBER. summa 2,38 super acutorum vaporem ..., acrium videlicet, ponticorum et -orum. ALBERT. M. veget. 3,93 acutum ... et -um mordicant. *al. metaph.:* ALBERT. M. euch. 3,2,4,2 p. 296b,8 signat acetum -am aversionem synagogae *(cf. subst. masc.:* ALBERT. M. euch. 3,2,4,2 p. 296b,13 -os noluit sibi incorporare *Christus).* 2 *spec.:* a *syrupus -us – Sauerzucker:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 6bv syrupus -us ... fit ... sic *eqs. al.* b *herba -a – Sauerampfer (Rumex acetosa L. et sim., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 282):* TRACT. de aegr. cur. p. 314,5 herbe -e. ALPHITA II p. 2,23 acedula, ribes, herba -a idem. *subst. fem.:* GLOSS. Roger. I A 1,24 p. 559,9 acedula id est -a. THADD. FLORENT. cons. 35,67 cum ... semine -e. BRUNUS LONG. chirurg. 1,10 p. 110A folia -e.

acetum, -i *n. script.:* az-: AETHICUS ISTER 75 p. 58,13. asc-: ELIS. SCHON. vis. 3,31 p. 82,36. acc-: MAPPAE CLAVIC. 1. CHART. Argent. IV 26 p. 23,5. 228 p. 114,12. -oet-: GLOSS. med. cod. Trev. p. 133,79. RHYTHM. 15,12,1. -it-: RECEPT. Bamb. 53. PIRMIN. scar. 8 *cod. E. v. et l. 44. form.: nom. sg.* -us: ANTIDOT. Glasg. p. 113,3. p. 128,5. p. 145,21. TRACT. de aegr. cur. p. 350,13. Ps. GERH. CREM. sal. I 9 p. 18,28. *pl.: l. 61. ?adi.: l. 27.*

I *strictius:* A *liquor acidus (fere ex vino paratus), gr.* ὄξος *– (Wein-)Essig:* 1 *gener.:* ANTIDOT. Glasg. p. 125,13 -o forte sextar. I. p. 154,42 -i temperati. RECEPT. Sangall. I 131 in -o vinatio. COMPOS. Luc. F 26 -um acerrimum. MAPPAE CLAVIC. 86 -um album. CAPIT. reg. Franc. 32,34. RHYTHM. 146,16,6 -um eructant ... saporem. FLOD. hist. 1,4 p. 415,26 calce viva et -o aspergi plagas. LIUTPR. antap. 3,25 p. 84,10 *Graecus ignis* nullo praeter -i liquore extinguitur. EKKEH. IV. bened. II 154 gustum mordentis -i. CHART. Rhen. med. I 431 p. 492,41 sextarius -i. COMPOS. Matr. 8,4 -um Egiptium. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 387G -um fit per ... ebullitionem in vino ... factam *eqs. (cf.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 6bv). CAES. HEIST. mirac. II 1,33 p. 60,26 condimentum ex speciebus aromaticis ... et -o. WILH. CONG. chirurg. 642 cum -o puro. THADD. FLORENT. cons. 33,12 cum -o vini fortissimo et -o vini citoniorum. ALBERT. M. sacram. 80 p. 56,63 quaeritur, utrum *calix* de -o possit confici. meteor. 4,2,13 p. 765b,37 -um ... differt a vino, quia ex ipso partes ignis evolaverunt. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 6,6/13 p. 165,19 -um valde divisivum est. *saepe. -um per destillationem factum:* GEBER. summa 1,52 p. 600 -um distillatum (*cf.* investig. 4 p. 485). *-um aromatibus conditum:* RECEPT. Bamb. 28 acitum scilliticum. BOTAN. Sangall. 11,2 -o linoso. THADD. FLORENT. cons. 10,126 cum ... -o squille. *al.* 2 *alleg. (v. et supra l. 3):* HRABAN. univ. 22,2 p. 596A mystice ... -um puritatem corruptam mentis significat. BERTH. RATISB. serm. 1 p. 9,42 -um ... est recordatio praeteritorum et veterum peccatorum cum delectatione. ALBERT. M. euch. 3,2,4,2 p. 296a,46 -um ... signat acerbitatem passionis Christi. B *liquor acidus e pomis aut cervisia factus – Obst-, Bieressig:* HILDEG. phys. 1,183 -um ... de cervisia factum. ANON. secret. p. 77,24 -um granatorum vel limonum vel aranciorum vel acutorum quorumlibet. THADD. FLORENT. cons. 10,126 cum ... -o citoniorum. *al.* C *?mel purum – ?Jungfernhonig:* DONIZO Mathild. 1,982 quoniam ... laudatum vellet -um *(v. notam ed.).*

II *latius sensu ficticio alch.:* A *gener. i. q. spiritus quilibet – ein flüchtiger Stoff:* ANON. tab. p. 167,37 dixerunt ... de -o et -is. B *spec. i. q. mercurius vel borax – (Ur-) Quecksilber oder Alaun:* TURBA phil. 15 p. 125,24 *aquam mundam* merum esse -um. 27 aes commiscetur -o. ALLEG. sapient. 1 p. 469a,18 -um ... philosophorum est et sàpientia⟨e⟩. ANON. secret. p. 72,20 hic *sal* dicitur anticar et philosophorum -um. ARTEPH. secret. p. 17 sine -o nostro antimoniali. Ps. GERH. CREM. sal. I 19 p. 24,6 *mercurius* est -um attrahens et adtrahens -um. IOH. sacerd. 26 phisicum ... -um. Ps. AVIC. lap. p. 635b,45 aqua mineralis ... vocatur ... -um acerrimum. *al.*

acfatmio *v.* affatimio.

ach *v.* ah.

[Baader]

achacia, achademia *sim. v.* acacia, academia.

Ach(a)emenius, -a, -um. (Achaemenes) *dirus – wild:* THIOFR. Willibr. I A 8 p. 465C achymeniam ferocitatem gentis barbaricę *(cf. Sedul. carm. pasch. 1,200* -am . . . iram. *op. pasch. 1,17). fort. add.: subst. fem. i. q. ira – Zorn:* AGNELL. lib. pont. 132 in achemeniam versus (141 achameniam; *cf. notam ed.*).

***achaines.** (ἀχαΐνης) *genus cervi – Hirschart:* ALBERT. M. animal. 2,87 species . . . cervi, quae Graece hahane vocatur (*cf.* 22,24).

*?***achalab.** *(orig. inc.) genus reptilium – Kriechtierart:* ALBERT. M. spirit. 2,1,2 p. 243b,5 abscisso . . . capite . . . cantat -b et multa genera alia animalium reptilium.

Achamenia *v.* Ach(a)emenius.

***achandes** *v.* *acanthias. **achanthus** *v.* acanthus.

acharis. (ἄχαρις) *ingratus – unbeliebt (cf. Vulg. Sirach 20,21):* GLOSS. III 347,58 St.-S. -is sine gratia vel ingratus i. grimmech. ALBERT. M. eth. 9,3,4 p. 593a,42 ἄχαρις . . . sine condimento gratiae est, nulli gratus et nulli carus.

acharistus, -a, -um. (ἀχάριστος) *ingratus (medico) – undankbar (für den Arzt):* ANTIDOT. Sangall. p. 80,33 *aegroti* ingrati fuerunt, non adversus dignitatem gracie retribuerunt, propterea -um dicitur antidotum id est sine gracia. ANTIDOT. Berol. app. p. 76,20 accepit *antidotum* nomen -um, quia carum est, quia de una potione sanat. ANTIDOT. Bamb. 6capit. antidotu acaristus. *al. subst. neutr. de antidoto:* Ps. OTHO med. 148 fluxus haemoptoicus, artus dolor . . . fugiunt -um. GLOSS. Roger. III 135[1].

acharna *(f.)* (ἀχάρναι) *genus piscis, fort. perca – Fischart, vielleicht Barsch:* DIAETA Theod. 99 acerna siccior est. ALBERT. M. animal. 7,99 piscis dictus aryez.

achasius, -i *m.* (*germ.* anthâsi, *cf. Hessels, Lex Salica. 1880. p. 554*) *redemptio – Freikauf (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 333):* LEX Sal. Merov. 100,1 *vidua* III solidos -um (adesium *var. l.*) parentibus, qui proximiores sunt marito defuncto, donet . . .; ipsis -us (adesius *var. l.*) debetur; . . . -um (hacesium *var. l.*) . . . parte fisci adquirat. 100,2 solidi VI in ach⟨a⟩sium (adesium *var. l.*) dentur. *ibid. al.*

achates, -is *m.* (ἀχάτης) *script.:* aca-: *l. 43.* ag-: *l. 44.49.* -thes: *l. 49.* -is: *l. 44. gemma nigra – Achat:* AETHICUS ISTER 99 p. 74,26 inrigatur *Sicilia* . . . Achate fluvio, ubi lapis acates invenitur *(cf. Isid. orig. 16,11,1).* ERMOLD. carm. app. 1,19 Attica fert agates (-is *cod.*). HRABAN. univ. 17,7 p. 471D -es . . . illos significare potest, qui propter coelestis vitae desiderium despectum mundi habent *eqs.* HUCBALD. Leb. 2 p. 879D -es lapis ibi *(in Britannia)* plurimus. HILDEG. phys. 4,16 p. 1260B -es de quadam arena aquae nascitur. ARNOLD. SAXO fin. 3,4 agathes lapis est niger cum albis venis; est et aliud genus *eqs.* ALBERT. M. animal. 23,112 grifes in nidis suis . . . ponunt -es lapides. *al. v. et* 2. *agape.

Achemenia *v.* Ach(a)emenius.

Acheron, -ontis. (Ἀχέρων) *form.:* *nom. sg.:* -ons: *l. 59.* -onta: *l. 57. acc. sg.* -onta: CARM. de Quint. 356. 1 *infernus – Unterwelt (cf.* GLOSS. II 697,60 St.-S. helligruobo): VITA Landel. 184 Cocytus, Stix, -onta. 2 *monstrum inferni – Unterweltsungeheuer:* VISIO Tnugdali p. 17,9 bestia vocatur -ons, que devorat omnes avaros.

achetas *(m.)* (ἀχέτας) *genus cicadae – Zikadenart:* ALBERT. M. animal. 21,10 in apibus et vespis et achathys et pulicibus et aliis huiusmodi vermibus.

achi *v.* ah. ***achia** *v.* 2. *acia.

achillea, -ae *f.* (Achilles) 1 *millefolium – Schafgarbe (Achillea millefolium L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 81sqq.)* · GLOSS. III 485,16 St.-S. achyllea garuua. 2 *carvi – Wiesenkümmel (Carum carvi L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 856sqq.):* ALBERT. M. veget. 6,318 carvi est herba, quae alio nomine -a vocatur. 3 *mixtura vel confectio quaedam – eine Mischung:* ANTIDOT. Berol. capit. p. 66b,2 conf(ectio) acileae. DYASC. p. 31a hec mixtura uvospone a Graecis dicitur, Latine -a.

achilleum *(n.)* (Ἀχίλλειον) *genus spongiarum – Schwammart:* ALBERT. M. animal. 5,69 albuz.

*?***achineius.** *obtusus – abgestumpft:* ALBERT. M. pol. 7,14 'secundum intellectum *filii* -i' (*p. 1335b,32* κατὰ τὴν διανοίας ἀχμήν, *non accurate versum*) id est steriles fiunt et hebetes et fatui.

achirologia *sim. v.* acyrologia.

acholithus *v.* acolythus.

***achoniti** *v.* *aconiti. **achonitum** *v.* aconitum.

achora, -ae *f.* (ἄχωρ) *script.* aco-: *l. 13sq. 16. form. nom. sg.* acor: *l. 14. metr.:* achŏ-: *l. 16. al.* achō-: Ps.ODO MAGD. herb. 198. *porrigo – Grind, Schorf:* PAUL. AEGIN. cur. 19tit. de acoris. 19 earum, que in cute capitis fiunt, passionum est, que vocatur acor (*3,3,4* ἄχωρ), subtilibus valde foraminibus cutem perforans. ODO MAGD. herb. 300 Graece dictas -as (aco- *var. l.*) . . . purgas, ulcera sunt capitis humore fluentia pingui *(e Diosc. lat. 3 p. 398,25). al.* ALPHITA I p. 272,18 -a est morbus capitis circa cutem inimica habens foramina ad modum canistri.

achorus *v.* acorus.

***achos** *(n.)* (ἄχος) *stupor – Betroffenheit:* ALFAN. premn. phys. 19,1 afflictionis . . . species sunt IIII: -os, achthos, invidia, misericordia. ALBERT. M. bon. 375 p. 205,55 -os est primum, in quo salvatur natura tristitiae (*cf.* 366 p. 201, 40. 63. 375 p. 205,13sq.). summ. theol. II 18,118,1,1 p. 370b,16 ἄχος in Graeco idem est quod vocem aggravans. *Baader*

achramio *v.* adramio.

***achranton** *(n.)* (ἄχραντον) *caro immaculata Christi – der unbefleckte, reine Leib Christi:* GERHOH. novit. 4 p. 47,34 *Christum* adoramus . . . cum ἄχραντον, id est immaculata carne ipsius (*sim.* ARNO REICHERSB. apol. p. 150,7).

***achthos** *(n.)* (ἄχθος) *aggravatio, demissio animi – das Bedrücktsein, Niedergeschlagenheit:* ALFAN. premn. phys. 19 p. 103,10sqq. afflictionis . . . species sunt IIII: achos, -os, invidia, misericordia . . .; -os autem est afflictio aggravans. *Pape*

*?***achyherynos.** *(orig. inc.) genus conchae – Muschelart:* ALBERT. M. animal. 17,82 *animal marinum,* quod -os (*gr.* τῶν στρομβωδῶν) assimilatur.

Achymenius *v.* Ach(a)emenius.

***achymus**, -a, -um. (ἄχυμος) *humore carens – säftelos:* ALBERT. M. sens. 2,9 p. 64a,20 lapis . . . non odorabilis eo, quod ipse est achimius (*p. 443a,15* ἄχυμον, *non accurate versum*), hoc est sine chimo conglutinatus. pol. 7,14a ἄχυμος id est sine chymo sive humore.

1. acia, -ae *f.* (1. acus) *filum (grossum) – (grober) Faden:* SERMO de sacril. 9 cum lanas et -as ad divinandum trahit. Ps.HELIOD. chirurg. 16 de acu vel -a vel lino.

2. *acia, -ae *f.* *(cf. germ.* hapja, *lat.* acies; *v. Meyer-Lübke, REW³ nr. 107.4035) script.:* ach-: *l. 52.* a(c)z-: *l. 54. securis (bipennis) – (Doppel-)Axt:* TRAD. Weiss. app. I 2 p. 274,9 (s. IX.) securim et achiam. REIN. LEOD. annal. a. 1213 p. 669,8 securibus et -is. ACTA imp. Winkelm. I 999 p. 759,34 ius ferri et aczarum. p. 759,37 vomerum et azarum. SALIMB. chron. p. 15,2 cum bipenni, que et -a nominatur, plurimos . . . occidens. *v. et* ascia.

aciarium, -i *n.* (acies) *script. et form.:* acerii: *l. 63.* azarii: *l. 64.* azarum: ACTA imp. Stumpf 419 p. 586,39. acerum: *l. 63sq.* acirus: GLOSS. III 679a St.-S. acirum: GLOSS. III 633,57. acira: GLOSS. III 677,33. *al. chalybs – Stahl:* GLOSS. IV 213,18 St.-S. -um calips ekol. ACTA imp. Stumpf 417 p. 583,35 (a. 1194) ferrum acerum. Ps.ARIST. magist. p. 654b,7 limaturae . . . acerii sive azarii. Ps.AVIC. anim. 5,6 p. 123 acerum est per acuere ferrum de Landelum.

acidia *sim. v.* acedia.

***acidisco**, -ere. (*ex* acidus, acetum, acesco *permixtum, v. Svennung, Wortstudien. p. 61[1]) acidum fieri – sauer werden:* ANTIDOT. Berol. 12 esca -it (14 -unt. 32 acitiscit).

aciditas, -atis *f.* *script.* acc-: *l. 72.* 1 *virtus acida – saure Beschaffenheit, Säure:* ANTIDOT. Sangall. p. 81,6 *antidotum* ventris tollit acciditas. CONSTANT. AFRIC. theor. 6,17

[Baader]

p. 28b[r] in gustu ex nimia -e doletur vel amaritudine. *al.* TRACT. de aegr. cur. p. 215,27 oris -s. 2 *materia acida – saure Substanz:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,27 p. 29b[r] in -em cibus mutatur.

acidiva *v.* acedia.

acidonicus, -a, -um. *(cf.* acidus, acetum; *v. p. 114,17sq.) acidus – sauer:* ANTIDOT. Augiens. p. 57,40 ad stomachum acedonicum. *subst. neutr.:* FRAGM. mul. VI p. 604,9 si acidum (sacitonicum *cod., gr.* ὀξέος) . . . accipiat.

***acidula**, -ae *f.* (acidus) *script. et form.:* acc-: *l. 17sq. 26. 32.* az-: GLOSS. V 36,10 St.-S. -ced-: GLOSS. III 533,29. *al. v. et l. 18. 21sqq.*. -dulla: *l. 25.* -tula: GLOSS. III 514,5. *al.* -tuca: GLOSS. III 580,65. -telum: *l. 34.* -tura: GLOSS. III 106,18. *al. v. et l. 34.* etula: GLOSS. III 679,60.

1 *herba acetosa – Saueramp fer (Rumex acetosa L. et sim., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 282):* GLOSS. III 517,38 St.-S. -a amphir. *al.* GLOSS. p. 261,144 Th. accidula . . . agrestis. ODO MAGD. herb. 711 dicimus -am (aced-, acc- *var. l.*), quam Graecus dicit aizon *(falso e Diosc. lat. 4 p. 48,6sqq. sumptum, cf.* GLOSS. III 591,27 St.-S. amphir. *al.*). HILDEG. phys. 1 capit. (cod. G) acedula amphera. TRACT. de aegr. cur. p. 191,39 -e. GLOSS. Roger. I A 1,24 p. 559,9 acedula id est acetosa. ALPHITA II p. 2,23 acedula, ribes, herba acetosa idem. 2 *aizoon – Hauswurz (Sempervivum tectorum L., cf. Fischer, op. cit. p. 284):* GLOSS. III 52,42 St.-S. acidulla huswurz. GLOSS. p. 262,146 Th. accidula . . . minor, que dicitur barbaiovis i. huslouch (*cf.* ODO MAGD. herb. 739sqq.). 3 *androchne – Portulak (Portulaca sativa L. et sim., cf. Fischer, op. cit. p. 281):* GLOSS. III 598,19 St.-S. burgele. 4 *asarum – Haselwurz (Asarum europaeum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 457sqq.):* GLOSS. p. 261,144 Th. accidula . . . silvestris . . . alio nomine dicitur hasilwortz. 5 *?cepa – ?Zwiebel (cf. André, Lex. bot. p. 15):* GLOSS. V 40,9 St.-S. acitelum i. crofpho. 47,27 acitura ramusia vel gacassura.

acidus, -a, -um. *script.:* acc-: *l. 38.* az-: *l. 43.* acit-: *l. 37.* 1 *proprie:* a *ponticus, acetosus – herb, sauer:* Ps. GALEN. febr. 477[a] de urina acita. TRACT. de caus. mul. 30 flegma accida. EKKEH. IV. cas. 82[ex.] mala de silva -issima. WIPO tetral. 256 saporem. GALB. Karol. 74 vinum. ALBERT. M. veget. 4,156 aqua. 4,161 humor. *al. subst. neutr.:* GLOSS. III 373,20 St.-S. -um sur win. ANTIDOT. Bamb. 5 -um . . . ruptant. TRACT. de caus. mul. 44 pocionis constringunt azida. ALBERT. M. animal. 7,160 -a quaedam. b *acutus – scharf:* HERM. AUGIENS. vit. 297 -is dentibus et feris. 2 *translate i. q. ferox – wild:* ABBO SANGERM. bell. 2,17 pila ministrabant -as (gloss.: acres) referendo salutes. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,94 rex.

adv. **acide**. *acerbe, severe – hart, streng:* GOZECH. epist. 8 p. 889[B] -e . . . redarguis. p. 889[D] quidquid . . . dure, -e, mordaciter inspersum sit.

***acientia** *v.* *aisantia.

acies, -ei *f. script.:* at-: *l. 61. p. 118,29.* act-: *p. 118,22. form.: acc. pl.* -as: *p. 118,35. abl. pl.:* -iis: *p. 118,22.* -ibus: *p. 118,18.*

I *proprie:* A *strictius:* 1 *acumen – Schneide:* WALTHARIUS 709 gladii. GESTA Magd. 26 p. 413,22 hunc . . . gladiis, sed adversa -e feriebant. *al. meton. i. q. gladius – Schwert:* WALTHARIUS 1300 stringunt -es. EPIST. Ratisb. 6 p. 288,4 sangulneas -es vibrant. 2 *aculeus – Spitze:* ARBEO Corb. 39 saxarum -bus. Emm. 33 in altum flamme direxerunt atiem. CARM. de temp. rat. 105 umbra . . . piramidum instar porrigit -em. TRAD. Weiss. 171 p. 159,2 -em stili. ABBO SANGERM. bell. 1,299 pennivolas -es (gloss.: sagittas). *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,23 *(de urbanitate)* iterata stili -e. B *latius i. q. angulus – Ecke:* CHART. Babenb. 179 p. 242,11 (a. 1211) usque ad -em, ubi finit curia domus.

II *translate:* A *de oculis:* 1 *visus acer – Sehschärfe:* ARBEO Corb. 17 p. 207,4 oculorum -e. TRACT. de aegr. cur. p. 158,14 -em extenuatam. *al. in imag.:* ALDH. ad Acirc. 9 p. 81,8 quatenus . . . nullum . . . collisionis chaos . . . -em . . . legentis obtundat. 2 *meton.:* a *oculus – Auge:* WALTHARIUS 509 -es . . . puras. CARM. Cent. 87,20 ante -es. *in imag.:* ALDH. virg. I 22 p. 253,13 splendida piae castitatis -es. THIETM. chron. 7,55 interiori -ae. b *pupilla – Pupille:* HONOR. AUGUST. cant. 6,3 p. 446[D] -es oculorum est pupilla oculi. 3 *prospectus – Sicht:* ANON. geom. I 5[a] p. 365,19 recta -e. B *de mente vel animo i. q. argutiae, sagacitas – Geistesschärfe, Scharfsinn:* RADBERT. Adalh. 45 paterna ex -e. GODESC. SAXO conf. p. 72,7 spiritali . . . -e. NADDA Cyriac. I prol. 15 in -e . . . memorię. RUOTG. Brun. 21 p. 22,21 cordis. WIPO gest. 1 p. 9,25 ingenii mentisque. CHART. eccl. Erf. 110 p. 60,21 considerationis. *al.* C *de serie, turba sim.:* 1 *milit.:* a *exercitus ordinatim ad pugnam dispositus – Schlachtreihe, Treffen:* WALAHFR. Blaithm. 149 contra stare -em. THANGM. Bernw. 24 in prima fronte -ei. ADAM gest. 4,19 p. 248,6 canibus -em struunt. OTTO FRISING. gest. 1,21 p. 35,17 in prima -e. *al.* b *turma, caterva – Heeresabteilung:* WIDUK. gest. 1,9 p. 16,11 -es . . . ordinatas. MARIAN. chron. a. Chr. 1089 cum septem acibus. HONOR. AUGUST. cant. 6,3 p. 446[D] -es castrorum est agmen militum *(cf. Vulg. cant. 6,3).* GESTA Frid. imp. A p. 25,6 duas constituit -es. IOH. CODAGN. annal. a. 1187 p. 16,35 inter confractas acties. a. 1215 p. 50,13 in strictissimis actiis. ALBERT. STAD. annal. a. 1167 p. 346,7 quatuor instauravit -es. *saepe. in imag:* ALDH. virg. II 2666 -em sextam . . . Accidia ducit. c *exercitus – Heer:* RUOTG. Brun. 24 p. 25,8 in hac -e Cuono . . . militavit. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 322,15 utriusque partis -es. OTTO FRISING. chron. 7,19 p. 337,12 contra Rogerium -em dirigens. *al.* d *pugna – Schlacht, Kampf:* ANNAL. Mett. a. 692 p. 13,17 -em parare. POETA Saxo 2,110 atie confligere. CHART. Sangall. B 58 p. 65,23 si de -e non remearem. *al.* 2 *dilatato usu:* a *ordo – Reihe:* ORDO Rom. 5,13 statuuntur duae -es in choro. HILDEG. scivias 1,6 p. 437[A] supernorum spirituum. ALBERT. M. animal. 2,48 dentium. *al.* b *examen, turba – Schwarm, Schar:* FORM. Bitur. 18 p. 178,24 inter virgineas -as. THEODULF. carm. 72,149 *avium.* CAES. HEIST. mirac. I 10,58 cum -es suas ciconiae ordinassent. CHART. Basil. C I 363 civium supernorum. ALBERT. M. animal. 8,10 animalia aliquando inter se dividuntur in -es. *al.* c *proelium (spirituale) – (geistiger) Kampf:* WANDALB. martyr. invoc. 16 -es bellaque fortium. VITA Meginr. 1 qualiter . . . a fraterna -e singulare certamen heremi adierit. RUOTG. Brun. 9 in divina -e. 33 p. 34,8 singulari -e. D *de lumine, splendore:* 1 *nitor – Glanz:* CARM. de temp. rat. 335 fuscam -em. *in imag.:* MIRAC. Ursm. 1,27 *incendium* sanguineam volvens -em. 2 *portentum igneum – feuriges Zeichen:* ANNAL. Lauresh. a. 786 apparuerunt -es terribiles in coelo. ANNAL. Xant. a. 839 admirandae -es . . . in modum domus rotundae totum caeli ambitum circumducentes. CHRON. reg. a. 1150 (rec. II) ignee -es. *al.* 3 *serenitas – Heiterkeit:* CARM. Bur. B 135,2,1 veris . . . elegans -es. E *de rigiditate:* 1 *asperitas – Härte:* CARM. Bur. B 138,1,3 hiemalis -es. 2 *obstinatio – Schroffheit:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,59 -es malefida . . . numinibus.

acilus *v.* aquilus. **acimus** *v.* azymus.

acinaces, -is *m.* (ἀκινάκης) *script.* acen-: *l. 57. form. nom. sg.* -ax: *l. 59.* 1 *gladius (Parthicus) – (parthisches) Schwert:* AETHICUS ISTER 82 p. 63,27 acenace clivio. VITA Annon. III 1,3,2 non ad cruentos natus -es. 2 *hasta – Speer:* GLOSS. III 293,11 St.-S. acinax ferrea asta i. azger. *ibid. al. fort. huc spectat:* VITA Galli II 388 percussus -e verres.

acinarius, -i *m.* (*cf. theod. vet.* izanari) *acetabulum – Essigfaß:* GLOSS. I 323,14 St.-S. acitabule (-a *var. l.*) i. -os ezichfaz.

acindynus *v.* aquindinas.

***acinium**, -i *n.* (acinus) *uvae vinacei – Trester:* GODESC. SAXO theol. 7 p. 214,17 qui magis . . . vinacium vel -um quam vinum . . . diligunt.

*?***acinocus**. *(orig. inc.) adductio faciei – Gesichtskrampf:* ARS med. 7 p. 425,16 -us (aquinus *var. l.*) est spasmus, qui faciem contrahit.

acinus, -i *m. vel* **acinum**, -i *n. script.:* acc-: *p. 119,5. 12.* acim-: GLOSS. IV 29,4 St.-S. 128,37. acan-: *p. 119,12.*

[Baader]

I *de vite:* A *strictius de uvis:* 1 *baca, botrys – Beere, Traube:* WALAHFR. exord. 16 vinum ex multis -is exprimitur. ALBERT. M. veget. 3,54 fimant eas *(vites)* ex pampinis et -is. *al.* 2 *uva passa – (eingetrocknete) Weinbeere:* ALPHITA I p. 272,15 uvae passae quandoque vocantur accina *(cf.* RECEPT. Bamb. 31 -i, que in vineis sicci inveniuntur). 3 *uva immatura – unreife Traube:* GLOSS. III 329,15 St.-S. -um uva inmatura. 4 *uvae vinacei – Trester:* GLOSS. I 272,40 St.-S. trestir. GERHOH. psalm. 36,19 p. 526,11 vinum in torculari discernitur ab -is. BERNH. PROV. comm. 5,2 p. 286,43 -i uvarum inmaturarum. GLOSS. Salern. p. 21,22 -um os interius *uvae.* ALPHITA I p. 272,14 accinum (acanum *var. l.*) est quod relinquitur extracto muxto. *al.* B *latius:* 1 *lora – Nachwein:* GLOSS. III 419,66 St.-S. -um lurre. *al.* 2 *racemus – Weinkamm:* GLOSS. III 353,5 St.-S. -us champ.

II *de aliis fructibus:* A *baca – Beere:* GLOSS. III 493,32 St.-S. -i sambuci holenderbere. B *rubus – Himbeere:* GLOSS. IV 245,32 St.-S. -um hindbiri. V 47,28. C *sigillum Veneris – Einbeere (Paris quadrifolius L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 277):* GLOSS. I 358,4 St.-S. einberi.

acipenser (acci-, -der), -eris *m.* 1 *piscis q. d. sturio – Stör:* ALBERT. M. animal. 24,10 accipender . . . piscis est, qui solus inter omnes pisces squamas habet *(cf. Macr. sat. 3,16,7).* 2 *genus accipitris – Habichtart: v. p. 93,7.*

acira *v.* aciarium. **acirologia** *sim. v.* acyrologia.

acironia *v.* cerion. **acitum** *v.* acetum.

***ackeleia** *v.* *aquileia. **acla** *v.* accola.

aclys (-is), -ydis *f.* (*gr.* ἀγκυλίς ?) *hasta – Wurfspeer:* AMARC. serm. 3,390 -idas atque sparsos crispans sevosque dolones.

***acmasticus** *v.* *agmasticus.

***acme** *(f.)* (ἀκμή) *flos aetatis – Blütezeit:* GLOSS. med. cod. Leninopol. p. 272,5 hacmen: aetas iuvenilis.

acmento *v.* augmento.

***acoe** *(f.)* (ἀκοή) *auditus – Gehör:* GLOSS. med. cod. Leninopol. p. 272,7 [t]acui: auditus ex spiritu sicciore consistens. *Baader*

acoetum *v.* acetum. **acofpnipo** *v.* acapnus.

acola *v.* accola.

***acolasia,** -ae *f.* (ἀκολασία) *concupiscentia impunita, licentia – ungestraftes Begehren, Zügellosigkeit:* ALBERT. M. eth. 3,3,9 p. 268ª,15 intemperantia ἀκολασία vocatur. p. 268ª,18 -a concupiscentia dicitur non punita, hoc est per poenas non correcta et castigata (*cf.* p. 268ª,41 incorrigibiles tam pueri quam concupiscentes ἀκόλαστοι vocantur).

***acoleia** *v.* *aquileia.

***acolythatus** (-ita-), -us *m. officium acolythi – Akolythat:* HUGO LERCHF. notae a. 1178 (MGScript. XVII p. 578,24) accepi ordines scilicet accolitatum et subdiaconatum. HELW. denar. p. 92,25 acolitatus ordinem. ALBERT. M. sacram. 210 -us, subdiaconatus *eqs. v. et l. 72.*

acolythus (-ith-, -it-), -i *m.* (ἀκόλουθος) *script.:* acc-: *l. 62. adde* ANGILB. inst. 7 p. 300,2. CHART. Merseb. 110. *al.* ach-: *p. 120,38. adde* MARIAN. chron. a. Chr. 309. -let-: ORDO Rom. 17,38. *nom. plur.* -e: CHART. episc. Hild. I 422 p. 410,7. *metr.:* acc-: CARM. Cenom. 7,92. āc-: *l. 67.* -ō-: AMARC. serm. 3,957. -I-: *l. 67.*

I *minister ecclesiae gradum (fere quartum) ordinum minorum obtinens – Akolyth:* A *gener.:* 1 *de definitione et hierarchia (cf. Snijders, Sacris Erudiri 9.1957. p. 163sqq.):* LEX Baiuv. 1,8 ministros ecclesiae, id est subdiaconum, lectorem, exorcistam, -itum (acc- *var. l.*), ostiarium. CAPIT. reg. Franc. 47 p. 134,1 non -itus adversus subdiaconum . . . det accusationem aliquam. LIUTPR. hist. 9 p. 166,13 archiacolitus cum omnibus -itis et regionariis (*cf.* ORDO Rom. 6,1 uniuscuiusque regionis -itos). RANGER. carm. 173 -itum non praeteream, quae gratia quarta fertur et a cera nomen opusque trahit *eqs. (cf. Isid. orig. 7,12,29).* HONOR. AUGUST. gemm. 1,178 qui in lege luminum concinnatores dicebantur, apud nos -i, id est a cera cerarii nuncupantur. ALBERT. STAD. annal. a. 1179 p. 349,3 quia est infra sacros ordines, non dico subdiaconum, sed -itum (acolythatum *var. l.*) electus, quo gradu . . . licet contrahere matrimonium. ALBERT. M. sacram. 211 p. 137,20 de ordine -orum sive ceroferariorum *eqs.* miss. 3,9,1 p. 115ª,27 servitus est ianitorum, ceroferariorum, exorcistarum, -orum sive lectorum. *saepe. alleg. et in imag.:* AMALAR. off. 2,10,4 ille est enim spiritaliter -tus, qui ignem verbi caelestis . . . praedicando ministrat. HONOR. AUGUST. gemm. 1,9 tres -i serviunt, quia fides, spes et charitas haec mysteria perficiunt. *al.* 2 *de officiis:* AMALAR. ord. expos. I 17,6 -ti . . . ministri sunt luminis (*cf.* off. 2,6,5 -ti ministerium invenimus Aaron . . . in lege caelebrasse). off. 3,27,5 -tus involutam tenet linteo patenam. ORDO Rom. ant. p. 79ª,51 -ti, qui rugam observant. DECRET. Burch. 3,50 p. 681ᴰ ad -um pertinet praeparatio luminariorum . . ., ipse cereum portat, ipse suggesta pro eucharistia calicis praeparat. SICARD. chron. a. 614 p. 146,14 -itus reliquias levare non audeat. ALBERT. M. miss. 3,9,1 p. 115ᵇ,15 -us veritatem fidei exponit. *al. adde:* FORM. Sangall. II 21 p. 408,20 ego, . . . Dei -itus, scripsi et subscripsi . . . firmitatem. B *spec.:* 1 *de canonicis:* DIPL. Richenzae 4ª p. 233,3 diaconus et . . . -itus, canonici sanctę Marię. CHART. civ. Hild. 345 eligant scolares -itum ecclesie nostre canonicum . . . in electione prebende priorem (*cf.* CHRON. Hild. p. 850,1). CHART. Tirol. 1239 Gotsalcus dyaconus, Michahel -itus, eiusdem ecclesie canonici. 2 *de -is ecclesiae episcopalis:* RATHER. epist. 29 p. 168,18 pauperibus clericis . . ., hoc est . . . -itis de secretario septem *(cf. Fuchs, Ordinationstitel. 1930. p. 187³²).* 3 *de -is curiae Romanae:* GREG. VII. registr. 1,1 p. 2,2 cardinales clerici, -iti subdiaconi diaconi presbyteri *(cf. Elze, StudGreg. 4.1952. p. 46. v. et p. 43sq.).* CONST. II 23 p. 28, 16 in presentia Philippi notarii, Egidii -iti et Riccardi scriptoris . . . pape. ACTA imp. Böhmer 930 p. 639,39 pape -itus. 4 *de notariis:* LAND. MEDIOL. hist. I 1,7 notarios ordinavit, qui -iti usque hodie vocantur *eqs.*

II *praefectus cohortis Varangorum Byzantini palatii – Kommandant der Waräger, der kaiserlichen Leibgarde in Byzanz:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 60,24 transmissis . . . legatis pansevasto acholitho domno Eumathio Philocali et quodam Iacobo. *Payr*

acommodo, acomodo *sim. v.* accommodo.

***aconiti.** (ἀκονιτί) *sine labore – mühelos:* AETHICUS ISTER 98 p. 73,20 amici ne sinas (des- *ed.*) achoniti (anch- *var. l.*).

aconitum, -i *n.* (ἀκόνιτον) *script.:* acc-: *l. 49.* ach-: *l. 52.57. form. nom. sg.:* -on: *l. 52.* -nium: GLOSS. III 224,20 St.-S. 1 *herba q. d. napellus – Sturmhut (Aconitum napellus L. et sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 98sqq.):* GLOSS. III 198,56 St.-S. -a vvergistvvurz. 485,18 acconitum luppewurz. *al.* 2 *venenum, potio – Gift (trank):* WALAHFR. hort. 205 dapibusve -a dolosis tristia confundunt. ODO MAGD. herb. 1289 -a bibenti *(e Diosc. lat. 3 p. 390,6sqq.).* ODO Ern. duc. 2 p. 318ᴮ stygiis achoniton aquis permiscuit. *al. fort. add.:* BERENG. TREV. laud. 3,5 p. 970ᴰ venenifera . . . *Herodis* -a. *in imag.:* WARN. paracl. 685 fallit melliti sapor incautos -i. MANEG. ad Gebeh. 23 p. 353,36 vos alloquor, . . . -a bibentium *(e Petr. Dam. PL 145,410ᴬ).* COD. Udalr. 233 p. 409,8 perfidiae achonitum. *al.*

***acontia** (-cia), -ae *f.* (ἀκόντιον) *sagitta – Pfeil:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6, 209 egressa pharetras aconcia vindex (*cf.* I 26 una sagittarum).

***acontra** (acc-) *praep.* 1 *contra – gegen:* ANSCAR. pigm. p. 57 Anticristi manus accontra te est. 2 *de recompensatione i. q. pro – für:* CHART. Sangall. A 224 (a. 817) -a ipsa terra demisit Folcvinus precium.

***acontractio,** -onis *f. relaxatio membrorum convulsionis – Lösung der Lähmung:* GONZO Geng. 29 pro cuius *(filii)* -e Deo supplicare debuisset.

***açoo,** -atum, -are. *(francog.* achever *cft. ed. p. 263¹) ?acquirere – ?erwerben:* REGISTR. Trident. IV p. 271,7 (a. 1244/7) quod abet posedutum et -tum per XXX annos.

acopus, -a, -um. (ἄκοπος) *script.:* acc-: *p. 121,2.* -ob-: *p. 121,1. mitigatorius – lindernd:* ANTIDOT. Glasg. p. 119,12

[Baader]

unguentum -u malacticu. p. 126,40 medicamen -bu. p. 129,3 medicamen accopu diaforinum (*i.* dieuforbium). *subst. neutr. i. q. unguentum (mitigatorium) – (lindernde) Salbe:* ANTIDOT. Sangall. p. 87,12 -u martiaton. RECEPT. Bamb. 37 ax (*i.* ex) -o calastico. PAUL. AEGIN. cur. 68 p. 45,22 ex elatis -um (*3,18,6 p. 166,14* τὸ διὰ τῆς ἐλάτης ἄκοπον). ALPHITA I p. 272,28 -um id est mitigatum (mitigativum II p. 1,18) ab a, quod est sine, et copos, quod est labor. *al.*

1. acor, -oris *m.* *materia acida – saure Substanz:* THEODULF. carm. 28,66 dulce meri ... perdis -r. CHRON. Sigeb. auct. a. 1151 (MGScript. VI p. 396,8) quod de uvis collectum est, in -em versum est.

2. acor *v.* achora.

acorus, -i *m.* (ἄκορος) *script.:* ha-: *l. 30.* anc-: BOTAN. Sangall. 9ᵘˡᵗ. acc-: *l. 30.* ag-: ANTIDOT. Glasg. p. 118,5. ach-: *l. 24.26.32.* act-: GLOSS. III 51,39 St.-S. -ar-: *l. 30.* -ir-: GLOSS. III 535,44 St.-S. -ur-: ANTIDOT. Berol. 32. *form. nom. sg.:* -os: GLOSS. IV 166,43 St.-S. -a: GLOSS. III 548,56 St.-S. **1** *herba:* **a** *gladiolus – (gelbe) Schwertlilie (Iris pseudacorus L. et sim.; cf. Hegi, Flora³ II. p. 387sqq.):* GLOSS. III 534,61 St.-S. -us gelwe swertel. DIAETA Theod. 210 -i radix. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 369ᴱ -us est herba, quae alio nomine gladiolus vocatur. ALPHITA I p. 272,22 achorus, qui discernitur in flore citrino et radice rubro. ALBERT. M. animal. 22,80 manipulus unus radicis achori. *al.* **b** *xiphion – Siegwurz (Gladiolus segetum L. et sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 681):* GLOSS. III 533,37 St.-S. -us gladiolus rote swertele. **2** *medicamentum q. d. radix gladioli – Wurzel der Schwertlilie:* ANTIDOT. Glasg. p. 132,41 accaru – I. p. 105,43 hacorum ponticum dr. II. MATTH. PLATEAR, gloss. p. 369ᴱ -us subrufus, ponderosus. GLOSS. Salern. p. 4ᵃ,29 achorus vel radix gladioli. *al.*

***acosmia** *(f.)* (ἀκοσμία) *intermissio iurisdictionis magistratuum Cretensium – Ruhen der Rechtsprechung der kretischen Beamten (cf. Arist. p. 1272ᵇ,7sqq.):* ALBERT. M. pol. 2,9ᵏ p. 183ᵇ,2 hoc vocatur -a id est cessatio potentatus cosmorum. *Baader*

acquaero, acquaesivi, acquaesitum *v.* acquiro.

***acquaesitus,** -us *v.* *acquisitus.

***acquaesto** (-que-), -avi, -are. *acquirere – erwerben:* CHART. Lux. III 126 (a. 1252) bona ... omnimode acquestarunt et ... sibi compararunt (169,1. 2). 173 p. 178,30 ab aliis postmodum emi vel acquestavi *partem. v. et* *acquisto.

***acquaestum** (aque-), -i *n.* *possessio, acquisitio – Besitz, Erwerbung:* CHART. Lux. III 124 (a. 1252) elemosinam, quam fecerunt ... in mobilibus et hereditate et aquestis. *v. et* acquisitum, *acquistum.

***acquaestus** (adq-, -que-), -us *m.* **1** *possessio, acquisitio – Besitz, Erwerbung:* DIPL. Otton. I. 239 p. 334,2 ubicumque eorum fuerit hereditas sive adquestus sive familia (*inde* DIPL. Otton. III. 54 p. 459,36. DIPL. Heinr. II. 71 p. 89,29). 339 p. 463,8 res ..., quę illi advenerunt tam de hereditate parentum quam de suo adquestu. CHRON. Andag. 23 Bellam Vallem cum ... finibus et acquestibus suis. 49 (*iuxta:* appenditiis). CHART. Lux. III 169,3 de allodiis ... et acquestibus parti⟨ci⟩pare debemus. **2** *actio acquirendi, comparatio – das Erwerben, Erwerbung:* GENEAL. Brab. app. 4 (MGScript. XXV p. 394,4) regna ... ex acquestu adepti sunt. **3** *exactio (iudiciaria) – (gerichtliche) Einnahme:* DIPL. Conr. III. (MIÖG 39 p. 362,24) advocatus ... de communi acquestu ipsa die victum accipiat. *v. et* *acquisitus (-us), *acquistum.

acque *v.* atque. *Schneider*

acquiesco (adq-), -quievi, -quietum, -ere. *script.:* ha-: *p. 122,50.* atq-: DIPL. Otton. I. 403 p. 549,26. CHART. Steph. Wirz. 238 p. 254,24. aqu-: *p. 122,40. praevalere videtur* adq- *usque ad s. IX. form. perf.* adquivimus: DIPL. Otton. I. 261 p. 372,29 *(ex Italia).*

I *strictius:* **A** *intrans. i. q. quiescere – ruhen:* ARDO Bened. 23 aqua coepit -entium occupare domum. **B** *trans. i. q. sistere – zum Stillstand bringen:* EPIST. Bonif. 148 fontem lacrimarum ad-ere non possum.

II *latius:* **A** *quieto animo ferre, contentum esse – ruhig hinnehmen, sich zufrieden geben: absol.:* CHRON. Fred. 3,11 p. 95,25 omnes Francos ... tributavit; ad-entes inpleverunt (*cf.* p. 96,2). HILDEG. fragm. 693 *(de Christo)* matri -endo alludebat. *c. acc.:* VITA Eucher. 5 (MGMer. VII p. 49,3) eius absentiam (-a *1*) ad-ere ... formidabant. *cum notione laetandi:* GERHOH. ad Innoc. p. 209, 42 quos -imus dampnatos et nos ... a dampnatione seiunctos. **B** *assentiri, consentire – zustimmen, einverstanden sein, in Einklang stehen:* **1** *gener.:* CAND. FULD. Eigil. I 5 nisi unitati ad-at *turba diversae voluntatis.* HRABAN. epist. 43 p. 488,14 qui ad-unt dictis Gotescalci in hac sententia. GODESC. SAXO theol. 14 p. 238,24sq. testamentorum testimoniis ad-ant et tandem veritati ... ad-entes laeti quiescant. 19 p. 259,11 non ad-atur ... Gregorio Nazanzeno. GUNTH. COL. diab. cap. A 1 sanis ... documentis. *al. c. praep.:* de: HERBORD. Ott. 2,3 p. 726,6 de pace. 2,32 p. 741,16 de arbore. in: ARNO REICHERSB. apol. p. 127,19 in ... amplexus. **2** *spec. in iure i. q. comprobare, agnoscere – gutheißen, anerkennen (cf. Brunner, Forschungen z. Gesch. d. deutschen u. franz. Rechts. 1894. p. 138):* *absol.:* LEX Ribv. 61,5 quod si ille, qui causam prosequitur, ad-ere noluerit. *c. dat.:* LEX Ribv. 56 qui rachinburgiis recte dicentibus non ad-verit. DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 91,47 iudiciis. *c. acc.:* VITA Amand. 24 (MGMer. V p. 347,13) decretum (-o *B 3 a*). CAPIT. reg. Franc. 44,8 nec iuditium scabinorum ad-ere nec blasfemare. *c. (acc. c.) inf.:* DIPL. Ludow. Germ. 69 p. 98,5 *canonicis* ad-entibus hoc malum dissensionis ... extirpandum. CHART. archiep. Magd. 271 -vit rem ... possessioni ecclesie ... assignare. **C** *concedere – zulassen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,1 p. 1 bʳ potionem nocivam neque ipse doceat neque docentibus -at. *c. inf.:* LEX Sal. Merov. decr. Child. 2,4 forsitam ... iudex consenserit et fortasse ad-at istum farfalium custodire. *pendet* ut: CHART. march. Misn. II 401 p. 278,8 (a. 1174) si ... nec aliis hominibus suis, ut inter nos componant, -verit. **D** *annuere, oboedire, (ob)sequi – willfahren, nachkommen, gehorchen: absol.:* CAPIT. reg. Franc. 224,1 si vero noluerint ad-ere. THANGM. Bernw. 2 rogatus, ne ab eo discederet, ... -vit. *c. dat.:* VITA Mar. et Ann. (NArch. 13 p. 6,9) non illis *(Vandalis)* aquievit. TRAD. Frising. 591 supplicationibus petitionibusque (DIPL. Ludow. Germ. 69 p. 97,30. *al. in chartis. nota contam. [cf. p. 98,43]:* DIPL. Ludow. Germ. 166 p. aures ... libenter -entes). CAPIT. reg. Franc. 197 p. 52,42 consiliis. THIETM. chron. 6,88 blandiciis. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 33,16 monitis. CHART. Basil. C I 141 postulationibus. *al. c. acc.:* EPIST. Wisig. 20 vocem persuasoris. CAPIT. reg. Franc. 234 p. 136,26 petitionem (DIPL. Ludow. Germ. 79). DIPL. Arnulfi 127 quod ita ... libenter ad-vimus. ANNAL. Ved. a. 892 p. 73,1 consilium. *c. gen.:* BENED. ANDR. chron. p. 78,9 noluit h-ere consilii eius. **E** **1** *favere, se applicare – anhangen, sich anschließen:* ROD. GLAB. Wilh. 21 (MGScript. IV p. 657ᵇ,12) regi minus ad-bat. WIPO gest. 2 p. 16,1 causae ... regis. **2** *curam adhibere – Förderung angedeihen lassen:* CHART. Lub. I 7 p. 10,9 (a. 1188) oportunitatibus ... -entes. *Pape*

***acquieto** (adq-), -are. *componere – beilegen:* CHART. ord. Teut. 3 p. 4,16 (a. 1161) calumpnian... ad-are. *v. et* *acquito.

acquiro (adq-), -quisi(v)i, -quisitum, -ere. *script.:* atq-: *p. 123,20. 124,66. adde* CHART. Sangall. A 69 atquesivi. aqu-: *p. 123,53. 62sq. al.* aqq-: *p. 123,8.* adq- *praevalere videtur usque ad s. X., postea rarescit;* aqu- *invenitur non ante s. X. form. perf.:* adquesi: *p. 123,21.* adquessivit: MARIAN. chron. a. Chr. 530. *recomp.* -qu(a)e-: *stirp. praes.:* LEX Alam. 4 *codd. 1. 10. 11. v. et p. 123,20. stirp. perf.: act.: l. 70. p. 123,39. 65. 71. al. pass.: p. 123,25. 124,36. 125,15. adde* TRAD. Frising. 375 adquesitum. *al.*

I *(augendo) parare, comparare, quaerere – (hinzu-) erwerben, (sich) verschaffen:* **A** *strictius:* **1** *obi. res:* **a** *gener.:* WILLIB. Bonif. 6 p. 34,2 propriis ... manibus victum vestitumque ... adquesierunt (adqui- *var. l.*). LIUTG. Greg. 8 volumina sanctarum Scripturarum. TRAD. Ratisb. 6 cum rebus corruptibilibus aeterna ... gaudia. ANNAL. Xant.

[Schneider]

a. 869 aerario fraude ad-to. GERH. AUGUST. Udalr. I capit. 14 p. 385,15 caput sancti Abundi. THIETM. chron. 6,32 regis gratiam et adimplecionem. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,41 aecclesiasticas ordinationes datione peccuniae. WILH. HIRS. const. 2,15 p. 1055C fratribus suis societatem et capitulum nostrum. THEOPH. sched. 2,31in. -e cineres, sal, pulverem cupri. ALBERT. M. animal. 1,359 uno occulo clauso ... alter oculus aqquirit spiritum ipsius. *saepe. v. et p. 125,11. c. inf.:* TRAD. Frising. 4 (a. 748/60) ut ad-rent sibi feliciter caelestem patriam possidere. 518. *absol.:* HERBORD. Ott. 1,26 genus hominum -endi studiosum. *in imag.:* WILLIB. Bonif. 1 p. 6,9 caeleste ad-ere sibi thesaurum. 8 p. 45,13. *recipere – einnehmen:* CHART. Bund. I app. p. 383,4 (s. IX.1) quantum poterit nautor ad-ere. p. 394,19 *(de tabernario).* **b** *spec. in iure de possessionibus, territoriis, redditibus, privilegiis sim.:* LEX Sal. Merov. 60,3 p. 342,16 hereditatem ipsius fiscus adquirat (LEX Alam. 4 fredum). CAPIT. reg. Franc. 6 p. 13,42 tam in dote quam in morganegiba ... adquisisse *civitates.* LEX Alam. 53,2 antequam illo mundio aput patrem adquirat (adque-, atque- *sim. var. l.*). CHART. Sangall. A 117 p. 111,2 villare, quod meis propriis adquesi manibus. DIPL. Karoli M. 165 p. 223,21 res aliquas proprietatis nostre ..., quas ... missi nostri ... in causa nostra super hominem aliquem ... adquisissent (*nota formulam:* DIPL. Heinr. III. 62 res adquesitas seu iuste adquirendas. Bund. 302 p. 223,27. *saepe. v. et l. 36. p. 125,20sq.*). TRAD. Frising. 320 de meo proprio conlaboratu quicquid ad-ere potui, ad ipsum beneficium ad-vi. CAPIT. reg. Franc. 64,3 ut ante ... centenarium de proprietate ... iudicium non terminetur aut adquiratur *(de re cf. Glitsch, SBLeipz. 69,2. 1917. p. 25.28).* 151,2 iustitiam suam. 227,4 p. 115,28 regnum ... vobis patrum labore ad-tum. COD. Lauresh. 3674a uno anno -tę sunt de pice carr. XXXII. DIPL. Ludow. Iun. 3 advocati ... eorum rectitudinem adquirant. DIPL. Karoli III. 12 p. 19,12sq. praecepta, quae... episcopi adquisierunt nec non et offersiones venditionesque fidelium ad-tas vel ... ad-endas. CHART. Solod. 5 p. 10,38 abbatiam. THIETM. chron. 6,50 comitatum. 7,25 mansos. DIPL. Heinr. III. 143 monetas vel thelonea, quę ... a nostris predecessoribus adquęsiverat. CHART. Rhen. inf. IV 610 curtim ... contra domnum Liupponem. CONST. I 289,24 ius. CHART. civ. Hild. 209,7 si quis lesus fuerit ..., primam querimoniam -vit. CHART. Ulm. 73 p. 94,4 quicquid ... cum baculo iudiciario -itur. CHART. Westph. IV 1599 gheldam *(i. 'Gildebrief'). saepissime. v. et p. 125,42.58.60.126,14.51.63. cum sensu exigendi:* CHART. civ. Spir. 4 p. 4,14 (a. 946) salis ... ac picis denarium ..., que ... ab extraneis ... diligenter sunt -enda. *fort. vigente praep.:* TRAD. Frising. 11 (a. 758) quicquid ... visi fuerimus habere vel exinde ... ad-ere potuimus (FORM. imp. 51 p. 324,37. *al.*). DIPL. Karoli III. 44 p. 73,7sq. res, quoscumque ... possedit aut postea ... ad-vit ac deinceps ... ad-ere potuerit. ANNAL. Magd. a. 1037 p. 171,4 si quid in proprietate ecclesiae ... invenerit vel ... aquisiverit. *al.* **2** *obi. anim.:* **a** *coniugem i. q. copulare – verbinden:* LEG. Wisig. 3,2,8 *ingenuum* sibi maritum. CAPIT. reg. Franc. 252,38 uxor legibus ad-ta. ANNAL. Hild. a. 951 Otto rex ad-vit sibi ad societatem Adalheidam reginam (*cf.* ANNAL. Quedl. a. 951 connubiali sibi vinculo sociandam ad-vit). *al.* **b** *progeniem i. q. gignere – erhalten:* THIETM. chron. 4,39 ex ea ... Liudgerdam -vit filiam. 6,31 in sobole -enda nulla spes. CHART. Carniol. II 1 p. 1,10 pueros ..., quos aq-vit et adhuc -et cum uxore sua. CHART. Tirol. notar. I 780 p. 400,39 si ... heredes aquireret apud ... uxorem suam. *al.* **c** *servos sim. i. q. proprium facere – sich zu eigen machen:* TRAD. Patav. 45 (a. 796/800) ante missos regis adquesivit filios suos. CAPIT. reg. Franc. 98,8 lege servos suos vel adquirat vel amittat. LEX Frision. 11,2 me tibi sacramento tuo ad servitutem adquire. TRAD. Ratisb. 93 ancillulam meis videlicet laboribus -tam. TRAD. Brixin. 45 mancipia. *al.* **d** *paganos sim. i. q. convertere – bekehren:* EPIST. Bonif. 13 p. 20,17 quantos labore proprio adquęsieris (adqui- *2*). WILLIB. Bonif. 5 p. 24,11 Domino populum. EIGIL Sturm. 15in. multitudinem hominum ... docendo et baptizando. CHART. archiep. Magd. 62 p. 89,21 Sclavorum plebs Deo noviter -ta. CHART. Hamb. 28 p. 39,5 quicquid ... hominum sive locorum ad religionem christianam adquiri potest. *al.* **e** *amicos, patronos sim. i. q. conciliare – gewinnen:* TRAD. Frising. 23 (a. 765) de rebus transitoriis, quem Domini pietas ... adquisierit patronum, adquirere debet, qui ... apud Dominum intercedat. ANNAL. Mett. a. 785 p. 73,16 rebellibus ad-tis. RIMB. Anscar. 32 quos ... donationibus sibi familiares adquisierat. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 882 p. 108,39 imperatorem patrem in baptismate ad-vit. CHART. Eichsf. 590 cum ... me -verit in castrensem. *al. sensu hostili:* THIETM. chron. 4,12 p. 144,30 ut ... Saxones tibi hostem ... -as. *de Deo i. q. placare – versöhnen:* AEG. AUR. gest. 2,68 p. 67,7 rex celestis elemosinis ... -endus.

B *latius:* **1** *incurrere – sich zuziehen:* COD. Lauresh. 10 p. 287,33 iram Dei. **2** *vindicare – beanspruchen:* CHART. Fuld. A 471,1 (c. 826) Herimuot ..., qui illam capturam nunc -it. COD. Odalb. 25 quod amplius in placitis ... hoc ad-ere noluissent. TRAD. Brixin. 182 Acilinus ... -tus est in tercio placito ..., Liuzi et Ursus ... -ti sunt in primo placito, Bertholdi ... patrimonium ... -tum est. *ibid. al.* **3** *assequi – erlangen, erreichen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 169,7 in mansuefactione ... -enda sine capello procedendum erit. WILH. RUBRUQU. itin. p. 255,13 fecerunt flectere genua cum clerico ..., a nobis non -sierunt. **4** *de ludo:* **a** *vincere – gewinnen:* RUODLIEB IX 65 qui ludum ... -at. **b** *victorem evadere – als Gewinner hervorgehen:* CAES. HEIST. mirac. I 5,34 p. 318,17 tesseres iactavit et -vit. **5** *medial. i. q. contingere – zufallen, zukommen:* LEX Sal. Merov. decr. Child. 2,2 facultatem eorum parentibus ... adquiratur. EINH. Karol. 22 p. 26,26 unde formae auctoritas ac dignitas tam stanti quam sedenti plurima ad-batur.

II *per vim parare, armis quaerere, capere, comprehendere – gewaltsam, mit Waffengewalt erwerben, erbeuten, ergreifen, fangen:* **A** *obi. res:* LIBER hist. Franc. 26 p. 284,24 adquesita maxima parte Hispaniae. TRAD. Frising. 127a Baiuariam. RIMB. Anscar. 30 p. 62,9 quicquid ex spoliis Danorum ... in auro et armis ad-vimus. THIETM. chron. 1,10 urbem. DIPL. Heinr. III. 277 donavimus ... decimationem totius regionis ... gladio ab hostibus ad-tae. RICHER. SENON. gest. 4,7 p. 303,20 carrucam ... civitatis. WILH. RUBRUQU. itin. p. 381,7 -verunt super Alanos *haubergiones. saepe. in rhythmimachia:* Ps. ODO CLUN. rhythmimach. p. 288b per rapinam aliquem adquire, quem ponas in locum eius, qui tibi desit. HERM. AUGIENS. rhythmimach. p. 13,4 ad armonicam necesse est -ere unum per predam, ut ... XII. sit -tus. **B** *obi. anim.:* DIPL. Karoli M. 187 p. 251,26 illum ... Pipinus ... cum nostro exercitu hostiliter ad-vit. DIPL. Heinr. II. 501a eum, qui homicidii ... reus est, ... -ere (*item de arrestatione:* 507a p. 649,37). ADEMAR. hist. 3,18 *(de liberatione)* Pipinum nepotem suum adquirens. ANNAL. Altah. a. 748 Hiltrudam ... cum Thassilone ... -vit. CHART. Osn. I 206 p. 179,31 *(de piscatione)* portiunculam, si -i possunt, piscium inde persolvat. CAES. HEIST. mirac. I 11,19 p. 288,1 dextrarios. *al.*

III *arcessere, accire – herbeiholen, hinzuziehen:* **A** *gener.:* HINCM. epist. I 160a,10 p. 127,5 episcopi, qui ... super alios principes de prima Germaniae provintia ad-ti sunt. GERH. AUGUST. Udalr. I p. 387,34 ad-tis (acq- *1*) ... architectis. CHART. Gottwic. 20 Berhtoldum ... priorem sibi ... -sierunt. CHART. Wirt. III 864 laborat ... ad homines aquirendos. *al. in imag. i. q. ad se vocare – zu sich rufen:* EPIST. Dominic. 63 p. 91,26 parentum nostrorum reminiscenciam, quos omnipotens -vit. **B** *spec. in iure:* LEX Baiuv. 17,4 ad testificationem per vim illum mortuum ad-vit (atq-, acq-, adque- *var. l.*). TRAD. Weiss. app. I 305 p. 303,30 causa defendendi ... vocatum -ant. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 285,12 induciae ... pro -endis testibus et defensoribus necessariae.

IV *inquirere – untersuchen:* FORM. Augiens. B 40 causam per vicinos eorum diligenter ad-vimus (CAPIT. reg. Franc. 112,3 si qualibet c. ... contigisset adquirere, cum omni

[Schneider]

caritate ... requiratur. 183,3,51 p. 431,9 [quaerere *var. l.*]. TRAD. Patav. 50 dum residissent missi ... adquirendas c.). EPIST. Hann. 5 p. 22,27 ab hac *(re)* investiganda, ab hac -enda (inq- *ci. Sudendorf*) ... desistere.

adi. **acquisitus**, -a, -um. **1** *mus. i. q. additus – hinzugekommen:* REGINO harm. inst. 13 p. 241ª proslambanomenos ... interpretatur -us vel adauctus. ANON. mus. Wagner p. 336 perveniunt *neumae* ad quintum gradum vel sextum, qui est ad-us. *v. et p. 124,47.* **2** *philos. i. q. adeptus – erworben:* ALBERT. M. caus. univ. 2,2,20 p. 509ᵇ,13 -us *(sc. intellectus appellatur)* ..., quia per studium acquiritur vel virtutis vel scientiae.

subst. **1. acquisitum**, -i *n.* **1** *acquisitio, possessio, proprietas – das Erworbene, Besitz, Erwerbung (fere in chartis):* CHART. Sangall. A 39 p. 41,8 (a. 763) quidquid mihi de paternico vel de maternico aut adquesito meo contingebat. TRAD. Frising. 643 totum et integrum tam de ad-is quam adquirendis tradidit. DIPL. Otton. I. 335 p. 450,14 se intromittere ... in universis hereditatibus eorum sive ad-is necne libellariis. CHART. episc. Hild. I 38 p. 28,4 cum omnibus ... cultis et incultis, -is vel acquirendis. ADAM gest. 2,29 p. 90,7 contentus -is raro curiam adiit pro acquirendis. CHART. Lux. II 35 p. 46,1.3 adsignavi autem uxori mee ... ad-um meum de Arkenceio et ... ad-a omnia de Marvilla. *al. cum notione praedae:* GERH. AUGUST. Udalr. I 11 qui aliquid de iniuste ad-is ... acceperunt. **2** *actio acquirendi – das Erwerben, Erwerbung:* DIPL. Conr. II. 280 p. 388,6 res ..., quascumque ... per hereditatem sive per -um ... possiderit. ACTA imp. Winkelm. I 135 p. 114,25 confirmantes ... -um, quod ... abbas ... fecit a filiis quondam Rubaldi. p. 114,31 ordinamenta facta ... super ... -o predicti castri et ville et locorum. p. 114,38 feudorum. **3** *exactio (iudiciaria) – (gerichtliche) Einnahme:* BURCH. URSB. chron. p. 32,1 de quibus -is iudex tantum vicesimam ... recipit portionem.

2. acquirendum, -i *n. id quod comparabitur – (künftige) Erwerbung:* DIPL. Ludow. Germ. 14 villam ... cum ... exitibus et regressibus, quesitum et -um (ad inquirendum *ci. ed.*). THIETM. chron. 5,13 rex ... de -is certus. *coniungi solet per formulam cum* acquisitum: *v. l. 17.20sq. al.*

***acquisimentum**, -i *n. fundus acquisitus, possessio – erworbener Grund, Erwerbung:* CHART. Bern. II 236 p. 250,11 (a. 1244) dedimus ..., quicquid ecclesia ... habebat ... super -o, quod ... acquisivimus.

acquisio *v.* acquisitio.

acquisitio (adq-), -onis *f. script.:* aqu-: CHART. Lux. III 65. *v. et p. 126,32.* atq-: DIPL. Ludow. Iun. 25. *form.* aquisio: CHART. Lux. III 65.

I *actio acquirendi, comparatio – das Erwerben, Erwerbung, Beschaffung:* A *strictius:* **1** *gener.:* LIBRI Karol. 1,25 p. 54,7 *delirus* habuit ... sine ad-e cacinnabiles risus (*opp.* perditione). GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 418,36 gratiae. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 13,14 *(de avibus)* cibi. ALBERT. M. miss. 3,1,3 p. 77ª,20 exterior oblatio debet esse ... munda -e. *al.* **2** *spec. in iure de possessionibus sim.:* TRAD. Frising. 32 (a. 769) omnia accedentia propriae hereditatis vel ad-e mea lucrata. 92 emptica. 702 vestiturę. DIPL. Otton. I. 14 p. 101,45 venundationis ad-isque decimam. DIPL. Heinr. II. 117 predium iudiciaria -cione iuri nostro deputatum vel acquisitum. 371 insignis -is presul Meginuuercus. CHART. Rhen. med. I 603 p. 662,7 bona ..., quę ipsi canonica et legitima ad-e acquisierunt. CHART. Ital. Ficker 162 p. 204,43 instrumenta ad-um. CHART. civ. Hild. 123 p. 64,35 advocatie. *saepissime. exactio – Eintreibung:* CHART. Hersf. 95 (a. 1047) laboriosa decimacionis sue -cione ... condoluit. B *latius c. sensu violentiae i. q. expugnatio, subiectio – Eroberung, Unterwerfung:* ANNAL. Mett. a. 691 p. 12,26 de diversarum gentium ad-e ... certamen. NARR. itin. nav. p. 193,1 castella, que sortita est christianitas per -em Siluie. COD. Wang. Trident. 57 p. 127,27 imperatore ... causa -is regni Siclorum in Appulia existente cum suo exercitu. WILH. RUBRUQU. itin. p. 263,2.

II *ius acquirendi – Recht, Anspruch auf Erwerbung:* LEG. Burgund. Rom. 22,2 donationes ... ad eorum *(filiorum)* proprietatem ... remota patrum ad-e ... pertenere. TRAD. Frising. 386ᵇ ad-em contraplacitabant, quam habuerunt pro ecclesiam ... ad ... episcopum. 458 de ipso territorio. CHART. Fuld. A 471 eorum -o ... difinita est et pacata. TRAD. Brixin. 28. *al.*

III *possessio, proprietas – Erwerbung, Besitz:* A *in iure (cf. Dopsch, Wirtschaftsentwickl. d. Karolingerzeit. I. 1921. p. 271):* FORM. Sangall. I 14 trado ..., quicquid proprietatis ... habere visus sum ... excepta ad-e mea. TRAD. Frising. 13ᵇ tradidi ... de alode nostro seu ad-e quolibet modo ad nos tracto. 575 emptionis vel ad-is. TRAD. Scheftl. 18 dono in aliis -bus meis, in ruris et pratis. TRAD. Weiss. 171 cum omni peculiare seu ad-e. CHART. Turic. 184 dedi ... -em meam, quam acquisivi a seniore meo. DIPL. Otton. I. 106 ut possessionem totius -is suę ... firmaremus. ACTA imp. Winkelm. I 12 p. 9,31 molentina de ad-e de Chambino. *saepe. strictius i. q. sarcina – Habe, Gepäck:* CHART. Rhen. inf. IV 670 (a. 1268) si ... captivos aut alias -es, que vulgari ritderehave nuncupantur, nos habere contingat, captivi ad usus nostros cum aliis -bus devolventur. B *sensu eccl.:* BEDA hist. eccl. 2,18 p. 121,7 (epist. papae) ut fide et opere ... vestra ad-o decessorumque vestrorum ... convalescendo amplius extendatur. *fere i. q. meritum – etwa 'Verdienst':* HILDEG. scivias 3,8 p. 663B Christi membra ... in lucidis -bus nobilissime perfecta.

IV *merces (iurisdictionis), fructus – (Gerichts-)Gebühr, Einkünfte:* ANNAL. Rod. a. 1108 p. 694,21 tertio ille *(advocatus)* -is denario contentus sit. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 431,39 *villicus* recipit ... ad-es de placitis. CHART. Advoc. 66 p. 31,25 -o, que de iurisdictione advocacie ... provenire consuevit. REGISTR. Austr. I 109ª p. 34,13 de theloneo XV tal., aqu-is (-es 109ᵇ) infra III tal. ..., de advocatia *eqs.*

acquisitivus, -a, -um. *ad acquisitionem spectans – zum Erwerb gehörig, auf Erwerb gerichtet:* ALBERT. M. pol. 1,5ᶠ p. 38ᵇ,27 '-a' (*p. 1255ᵇ,37* κτητική) scientia eorum, quae necessaria sunt ad domum. 1,6ᵉ p. 43ᵇ,42 multae species sunt possessivae sive -ae possessionum. 1,8ᵉ p. 65ᵇ,48 a mercatura, quae est -a multae pecuniae (7,6ᵉ p. 670ª,12 *[de communicationibus civitatis]* quarta est divitiarum et p. -a).

acquisitor (adq-), -oris *m.* **1** *qui acquirit, comparat – ein Erwerbender, Gewinner:* **a** *de possessionibus:* DIPL. Karoli III. 49 p. 83,7 si quis ad-r extiterit, non ante invadere alienas res ecclesię ... praesumat *eqs.* GREG. CAT. chron. I p. 307,35 non -r vel auctor ... rerum ..., bonorum sed ... dispersor (p. 324,23 paucorum b. piger -r). CHART. Rhen. inf. I 421 p. 292,18 *allodiorum. al.* **b** *de societate fraternitatis (cf. Niermeyer, ALMA 15.1940. p. 164sq.):* CHART. Traiect. 1193 (a. 1249) -r dabit duas marcas ...; nisi vero pater ipse fraternitatem acquisierit, dabit XII denarios. **c** *sensu eccl. de hominibus convertendis:* AGNELL. lib. pont. 32 *pontifices* fuerunt ... Deo animas (animarum *2*) hominum ad-es. **2** *amplificator – Mehrer, Förderer:* EPIST. Merov. 15 p. 459,5 Hlotharius ..., ad-r patriae. **3** *in iudicio fere i. q. accusator – etwa 'Kläger':* CHART. Burgenl. 189 p. 139,33 (a. 1232) utriusque ... partis responsione audita ... Petro -i suam assercionem iussimus comprobare.

***acquisitorius**, -a, -um. *(legitime) acquisitus – (rechtmäßig) erworben (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 356):* CHART. Stir. I 585 p. 551,5 (c. 1175) que sit ... differentia inter decimam consuetudinariam et -am (p. 551,15 dicitur d. -a, quia manu et arcu ipsius ecclesie est acquisita. p. 551,16). CHART. Burgenl. 481 *causam* super terra aqu-a Salomonis ... moverat (*opp.* hereditariam).

acquisitum *v.* acquiro.

***acquisitus** (adq-, -quae-), -us *m. possessio, proprietas – Besitz, Erwerbung:* **1** *de praediis sim.:* TRAD. Scheftl. 7 (c. 780/800) cum mancipiis seu -u meo. TRAD. Patav. 55ª cum ... conlaborato seu et ad-u vel adtractum. 55ᵇ. DIPL. Karoli M. 203 p. 272,23 mansum ... cum servo ... cum omni peculiare vel adquaesitu suo. CAPIT. reg. Franc. 49,4.

[Schneider]

CHART. Sangall. A 432. DIPL. Otton. II. 229 donavimus ... clericum cum omni ad-u suo. 2 *de mercibus emptione paratis:* BERTAR. gest. 5 distribuit eos *(aureos)* civibus ..., ut de eis negotiarentur ... et de ad-u illorum viverent. *v. et* *acquaestus, acquisitum, *acquistum.

***acquisto** (aqu-), -avi, -atum, -are. (*acquistum) *acquirere, comparare – erwerben:* NOTAE Pis. a. 1128 (MGScript. XIX p. 266,22) Pisani, qui habebant aquistato castrum. CHART. Tirol. 597 Anselmus ... cum toto ... peculio, quod habet vel a modo inantea aquistaverit (735 p. 167,35. CHART. Ital. Ficker 315 p. 346,21). CHART. Bund. 695 quas omnes terras ... domini aquistaverant ab domino Guidone. 763 p. 222,7 quas *(res)* ... emerunt seu acquisiverunt vel -verunt. 925 p. 360,21 cum ... socii ... quasdam alpes ... aquistassent seu ... recepissent. *v. et* *acquaesto.

***acquistum** (aqu-), -i *n. subesse potest etiam* ***acquistus**, -us *m.: l. 22.24.* 1 *possessio, acquisitio – Besitz, Erwerbung:* DIPL. Heinr. II. 162 abbatiam ... cum ... quaesitis, -is (acquisitis 163. 164). CONST. I 286 p. 395,8 nec aquistum aliquod in feudum nec in alodium ... faciemus. 2 *actio acquirendi, comparatio – das Erwerben, Erwerbung:* DIPL. Conr. II. 280 p. 388,16 sive per hereditatem sive per -um possidere. CHART. Tirol. notar. I 505[b] p. 244,9 instrumenta ad dictum -um pertinentia. CHART. Bund. 763 p. 222,16 quod in charta sive instrumento dicti -i continetur. *v. et* *acquaestum, *acquaestus, acquisitum, *acquisitus (-us).

***acquitancia**, -ae *f. apocha – Quittung:* CHART. Sev. Col. 28 (a. 1271) capitulum a predicta summa pecunie absolutum clamamus et quitum. *in dorso additum:* -a comitis Iuliacensis.

***acquitatio**, -onis *f. exoneratio, redemptio, absolutio (de obligationibus pecuniariis) – Entlastung, Ablösung, Befreiung (von finanziellen Verpflichtungen):* CHART. Gelr. 746 (a. 1253) ducem de premissis deliberabimus et acquitabimus bona fide; in cuius etiam promissionis et -is testimonium sigillum ... apposuimus. 855 de fructibus ... ville de Rodio, si sine -e ultra festum ... steterit, ut dictum est *(cf. l. 61).*

***acquito** (adq-), -avi, -atum, -are. (ad *et* quietare) *script.:* at-: CHART. Lux. II 289. -quict-: *l. 67.* -quiet-: *l. 64.* -quitt-: CHART. Lux. II 84. *v. et l. 49. invenitur inde a s. XII. fere in chartis Germaniae occidentalis.*

1 *obi. res:* a *(postulatione) liberare, dimittere, abdicare – (von seinem Anspruch) freimachen, aufgeben, auflassen:* CHART. Lux. II 26 p. 33,18 (a. 1210) ut ... advocatiam penitus ad-ret. 126 -vi ... marchioni feodum ... libere et absolute. 318 -verunt et ... festucaverunt, ita quod ... in elemosinam contulerunt. CHART. Epternac. 237 *(iuxta:* resignavit, reddidit, guerpivit). CHART. Rhen. med. III 290 ius ... duci ... plenius acquittavi et ... reliqui ... quiete. 701 vendidit et in perpetuum -vit villam ... possidendam. RICHER. SENON. gest. 4,27 p. 315,39 libras pro remedio anime sue ad-vit. CHART. Basil. C I 287 loco ... cum appendiciis ... renunciantes ipsa libere ... -ando. *al.* b *(debitum) solvere, reddere – (eine Schuld) bezahlen, begleichen:* CHART. Rhen. inf. II 292 p. 152,4 (a. 1245) eas *(marcas)* quitabimus eidem, ubi voluerit -ari. 621 p. 366,19 -are ... promittimus eisdem ... apud suos creditores ... marcas, ita quod ipsum Gernandum et Methildem ... quitos clamabunt. p. 366,23.25sq. CHART. Gelr. 855 si ... Aleidis ... domine de Thuringia ... non -verit mille marchas ... ad -andum villam de Rode. *latius i. q. remunerari, compensare – Entschädigung, Ersatz leisten:* ROB. ARR. fund. (MGScript. XV p. 1124,21) si quislibet ... aliquid indebite exegerit ..., abbas omnino adquietabit, dampna ... restaurabit. c *(aere alieno) exonerare, redimere – (von einer Schuld) entlasten, ablösen:* PAX Valenc. p. 609[b],56 si aliqui ... pro serviciis ville remaneant ... ad -ictandum vadia. CHART. select. Loersch 126 p. 94,8 ab ipso Olivero ... quamlibet libram pro decem libris Flandrensibus possumus ... redimere et -are *(sim.* p. 94,26). CHART. ord. Teut. (Hass.) 193 p. 149,12 decem solidos, quousque omnia bona eisdem collata redimendo -verimus, censu annuo resarcimus (CHART. Lux. IV 529 p. 625,23 b. et me ratione eorundem ab omni servitute -vit). *v. et p. 127,61.*

2 *obi. anim. i. q. indemnem, immunem reddere, (obligatione) absolvere – schuldfrei machen, (von einer Schuldverpflichtung) entbinden:* CHART. Gelr. 746 (a. 1253) ducem super dicta plegiatione -are et indempnem conservare promittimus. *ibid.:* quod ... de bonis nostris capere posset ..., quousque ... plenarie fuerit -tus. CHART. Lux. IV 78 p. 118,18 comitem ... super omnibus dampnis ... de nobis ... pure et libere -amus. 298 eosdem a domino ... pro porcione ... -bimus et absolvemus. *cf. l. 1sq. p. 127,34. v. et* *acquieto.

***acra** (ag-), -ae *f.* (*anglosax.* acre; *cf. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 112[a]) mensura quaedam terrae – Landmaß, Morgen:* CHART. Rhen. med. I 135,7 (a. 893) in orto facit agram integram (135,8 mundat in o. agram I et plantat. 135,23). CHART. Wirt. VII 2124 (a. 1270) XXIIII iugera agrorum et unam -am prati ... compararunt. *Schneider*

acrago *v.* ortyx.

***acramen** (accr-, agr-), -inis *n.* (2. acer) 1 *fere i. q. olus condimentarium – etwa 'Würzgemüse':* RECEPT. Sangall. II 29 non manducet nec nullum agramen, sed salsamenta manducet. 2 *ascalonia – Schalotte (Allium ascalonicum L., v. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 195sqq.):* GLOSS. IV 362,8 St.-S. accramen asclouch. *v. et* *acrimen, *acrumen.

acrasia *v.* aorasia.

?*acrasylus. *(orig. inc.) animal fabulosum, gr.* τρόχος *(species avis) – Fabeltier (Vogelart):* ALBERT M. animal. 17,38 de ave, quae Graece -us vocatur. 17,39 quod cum karabo coit acricyloz.

***acrates.** (ἀκρατής) *intemperans – maßlos:* ALBERT. M. eth. 1,9,5 p. 146[a],3 Graece enim incontinens ἀκρατής dicitur, hoc est sine dominatu vel imperio vel tentione.

acredo (agr-), -inis *f. metr.* ăcr-: *l. 36sq.* 1 *corpor.:* a *gravitas – Schwere, Stärke:* WETT. Gall. 29 p. 273,31 *febrium.* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,230 -e libera *terra* pestis. EKKEH. IV. pict. Mog. 632 de mortis -e raptum. CAES. HEIST. hom. II p. 45[b] verberum. *al.* b *salsedo – Schärfe:* CHART. select. Loersch 107 p. 82,18 (a. 1221) que *(aquae)* ... agriculturam -e fossorum fluctuum minus fertile reddebant. *de medicamentis i. q. vis caustica – Ätzkraft:* NOTULAE Wilh. Cong. 410 que *(collyria)* -e sua lederent teneram oculorum substanciam c *gustus ponticus, acetositas – bitterer Geschmack, Säure:* AESCULAPIUS 15 p. 18,41 sicca ... tussis fit in pleureticis ... ex ciborum -e (agr- *cod. Augiens. 120).* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,25 p. 4b[v] phlegma ... vitreum -i contrarium. ALBERT. M. veget. 6,224 *sorbus* est ponticus, vehementis ponticitatis cum -e. animal. 3,118 *melancholia* os stomachi per suam -em commovet. *al. in imag. vel alleg.:* HRABAN. univ. 19,9 p. 531[B] cepe ... -em peccati significant. EKKEH. IV. bened. prol. 2,84 fellis -e salsum. CHRON. Mich. praef. litterae mordacis -em. DAVID compos. 3,6,2 sollicitudines exteriorum negotiorum, quae sua -e ... gustum irritando delectant. *meton i. q. materia acida – saure Substanz:* ANSELM. GEMBL. chron. a. 1128 *(de vino)* quicquid exprimi potuit, in -em versum est. d *acies – Sehschärfe:* WETT. Gall. 33 ablata -e. 2 *spirit.:* a *acerbitas – Härte:* ADALBOLD. Heinr. 27 alienae confusionis -e tactus. CAES. HEIST. mirac. I 12,24 p. 336,18 profundum inferni -em vocat purgatorii. ACTA imp. Winkelm. I 744 indignacionis -e. b *torvitas – Wildheit:* NORB. IBURG. Benn. 28 p. 891,42 vultus -e. c *offensio – Kränkung:* RAHEW. gest. 3,10 p. 176,26 litterarum continentia non parum -is (acerbitudinis seu amaritudinis *rec. A*) habere ... videbatur.

acredula (agr-), -ae *f. (orig. inc.)* 1 *avis – Vogel:* a *luscinia – Nachtigall (cf. Anth. 762,16 et Isid. orig. 12,7,37):* GLOSS. IV 29,20 St.-S. -a nahtgella. THEODULF. carm. 27,19 vernalis sileat dulces -a cantus. CARM. Bur. B 132,2[a],2 -a rupillulat (145,2,2). *fort. add.:* ODO Ern. duc. 6 p. 352[A] nil planctis prodesse quiens -a pennis. b *carduelis – Distelfink:* GLOSS. III 459,55 St.-S. -a distilvinch vel car-

[Baader]

duelis. c *cornix – Krähe:* Gloss. III 365,1 St.-S. -a ka. d *alauda – Lerche:* Gloss. III 672,16 St.-S. laudula filomena vel creducula vel caladrion leriche. 2 *genus ranarum – Froschart (cf. Isid. orig. 12,6,59):* Gloss. III 675,36 St.-S. agredula ertfrosch.

1. *acresco (accr-, agr-), -ere. *acidum fieri – sauer werden:* Albert. M. (?) animal. quaest. 7,9 p. 176,17 dulcia ... accrescunt et amaricantur. *in imag.:* Sedul. Scot. carm. 1,9,8 agrescunt veluti spreta labrusca.

2. acresco *v.* accresco.

?*acricyloz *v.* ?*acrasylus.

acridium, -i *n.* (*a* diacrydion *per aphaeresin, cf. Svennung, Wortstudien. p. 74*) *scammonium – Saft der Wurzel der Purgierwinde:* Antidot. Glasg. p. 116,11 -um ... – x. *v. et* *diacridia, dacrydium.

***acrifico** (agr-), -are. *acidum facere – sauer machen:* Bernh. Prov. comm. 9,1 p. 311,12 potest vinum agrificari.

acrifolium, -i *n. ilex – Stechpalme:* Alphita II p. 3,38 *(e Diosc. lat. 1 p. 99b, 17sqq.). abusive pro sambuco:* Gloss. IV 180,17 St.-S. -um (acro- *var. l.*) genus ligni i. holler.

***acrimen,** -inis *n.* (acer) 1 *olus condimentarium – Würzgemüse:* Urso gloss. 21 p. 45,22 in caepulla ... vel sinapi et -bus universis. 2 *condimentum – Würze:* Reiner. Alem. phagifac. 213 in salsarum tingunt -e carnes. *v. et* *acramen, *acrumen.

acrimonia (agr-), -ae *f., rarius* **acrimonium,** -i *n. script.:* -gro-: *l. 32.* -gra-: *l. 33. metr.* ăcr-: *l. 39.* 1 *acerbitas – Schärfe, Säure:* Ps. Hippocr. progn. B 7 res -am habentes. Radbert. Arsen. 1,11 p. 38,35 -arum fumi. *in imag.:* Radbert. Arsen. 1,21 p. 51,3 -arum ... doctrinis. *meton. i. q. olus condimentarium – Würzgemüse:* Tract. de caus. mul. 11 absteneat se de aceto et omnia agromonia et de salsamenta. 77 civis haec non utantur salsis nec agramoniis. Tract. de aegr. cur. p. 239,35 interdicenda sunt ... frigida legumina, agr-a et cetera indigestibilia. *al.* 2 *morbus – Krankheit:* Antidot. Glasg. p. 101,38 nihil est ad omni agr-a. 3 *vigor, acumen – Regsamkeit, (Geistes-) Schärfe:* Lup. Ferr. epist. 30 p. 37,2 mentis -a. Abbo Sangerm. bell. 3,6 -a (gloss.: vigor animi et corporis industria sive -a ferocitas). Honor. August. scal. I 13 (PL 172,1235B) -a cernendi corporalia. Gunth. Par. (?) orat. 4,1 p. 133B *virilitas virtutem* in quemdam virilis -ae sexum exasperat. *al.* 4 *rigor, severitas – Härte, Strenge (v. et l. 39):* Radbert. Arsen. 1 praef. p. 21,11 assuetis ... verborum -is. Capit. Bened. 2,385 post ... ultionis -am. Theod. Amorb. comm. exc. p. 14,33 ipsa metus -a edomiti. Chron. Median. 9 p. 90b,31 commotionis ... -am. Vita Annon. I 2,3 p. 485a,59 mentis -am ... leniendam. Const. III 142,5 dignam severitatis -am. 5 *rhet. i. q. oratio peracuta – überspitzte Darstellung:* Petr. Dam. grat. 40 p. 74,7 non accuratae dicacitatis -a requiratur.

***acrioratus,** -a, -um. (acrior) *asperatus – rauh geworden:* Aurelius 25 p. 729,11 vox -a fertur.

acrisia *v.* aorasia.

acritas, -atis *f.* 1 *acerbitas – Säure, Schärfe:* Albert. M. veget. 6,62 multa in cypresso est -s et stypticitas. 2 *ferocitas – Wildheit:* Hildeg. vit. mer. 4,41 p. 163,3 *homo inconstans* in vestigiis suis -em ostendit. div. op. 1,2,32 p. 776D venti velut versutiam et -em in motione sua ... exercentis. 1,3,1 p. 792A *homines* ut serpens nunc lenitatem, nunc -em in se proferunt.

acritudo (agr-), -inis *f.* 1 *aciditas – Säure:* Geber. summa 1,52 p. 600 pira multae -is. 2 *violentia – Schmerzhaftigkeit:* Vita Anselmi Luc. 74 ficus agr-e vehementer virente.

acrizimus *v.* acrozymus.

acroama (-oma), -atis *n.* (ἀκρόαμα) *metr.* -ōm-: *l. 71. p. 130,3.* 1 *fabulator, scurra – Erzähler, Possenreißer:* Einh. Karol. 24 p. 29,7 *(ex Suet. Aug. 74)* inter caenandum aut aliquod -a (incr- *var. l.*) aut lectorem audiebat (*cf.* Poeta Saxo 5,378). Capit. reg. Franc. 228,3 -omatum vaniloquia. *fort. add.:* Amarc. serm. 4,447 -oma frequens. 2 *probrum – Schimpf:* Gloss. IV 29,25 St.-S. -oma (acrore *c*) ludus vel schimph *(spectat ad Prud. perist. 2,323). al.* 3 *?caput – ?Haupt:* Uffing. Liutg. 38 Gorgonei terebravit -omata monstri.

***acrobalista** *v.* *arcubalista.

***acrocherium,** -i *n.* (ἀκροχείριον) *manus – Hand:* Ars med. 5 p. 422,17 -orum ossa XXVI sunt.

***acrocholus,** -a, -um. (ἀκρόχολος) *iracundus – jähzornig:* Albert. M. eth. 4,2,10 p. 312b,22 -us ... dicitur ab ἄκρος, quod est extremus, et χόλος, quod est ira, quasi extremam in ira habens velocitatem. *ibid. iterum.*

***acrochordinea** (-cor-), -ae *f.* (*cf.* ἀκροχορδών) *genus verrucarum (collo tenui praeditum) – Warzenart (mit dünnem Hals):* Dyasc. p. 44b miriniceas et acrocordineas ... aufert *batrachion.* Gloss. Roger. I A 2,11 p. 615,43 de acrocornideis *(sic ?).*

acrochordon (-cor-), -inis *(f.)* (ἀκροχορδών) *genus verrucarum (collo tenui praeditum) – Warzenart (mit dünnem Hals):* Paul. Aegin. cur. 226 mirmicia et -on per valde trahentia medicamina evelluntur. Aesculapius 43 p. 73,6 acrocordines (chrocondonas Gloss. med. p. 77,12) id est verrucae. Alphita I p. 273,5 acrocordiles (-cordines *var. l.*) sunt species verrucarum. Gloss. Roger. I A 2,11 p. 616,4 acrocordo generatur magis ex sanguine flegmatico.

acroma *v.* acroama.

(acrore acredine ludum schimph Gloss. IV 128,42 St.-S. *falso pro* acroma *v. p. 129,72)*

acrostichis *cf.* *anacrostichis. **acrotari** *v.* roto.

acroterium, -i *n.* (ἀκρωτήριον) *promunturium – Vorgebirge:* Liutpr. leg. 65 post -a id est promontorium.

acrozymus (acri-), -i *m.* (ἀκρόζυμος) *panis leviter fermentatus – leicht gesäuertes Brot:* Abbo Sangerm. bell. 3,29 acrizimum (gloss.: panem leviter fermentatum) celebres.

acrum, -i *n.* (ἄκρον) *summitas montis – Berggipfel:* Mappa Ebstorf. p. 21b regio dicitur ... Nonacria a novem -is, id est a IX montibus.

***acrumen,** -inis *n.* (acer; *ital.* agrume, *cf. Meyer-Lübke REW3 nr. 115*) *olus condimentarium – Würzgemüse:* Tract. de aegr. cur. p. 148,22 comedat ... salsa et -a ut tommiam, caseum, cepas, porros. p. 228,2 abstineat se ab omnibus -bus et salsis et ab omnibus acutis. Maurus urin. II p. 9,21 abstineat se patiens ab omnibus salsis, frixis, acetosis, leguminibus, -bus, aliata, piperata, fructibus. Thadd. Florent. cons. 28,23 a porris ... et omni -e, petrosellino, feniculo et aneto ... caveat. Petr. Hisp. chirurg. 25 abstinendum est a vinosis, leguminibus, -bus et caseo. 72. *v. et* *acramen, *acrimen. *Baader*

acsi (ac si) *coni. script.* h-: *l. 56sq.*; *cf.* Chart. Sangall. A 102 ahcsi. 1 *tamquam – gleich als wenn, gleich wie:* Lex Baiuv. 1,6 -i ipse ... fecerit, sic ... conponat. Arbeo Emm. 35 tanta celeritate ... lapidem removerunt, -i minime ... pondus habuisset. Waltharius 199 -i praesentem metuebant cernere mortem. Dipl. Otton. I. 260 inquisitio ei concedatur -i de rebus iuris regni nostri. Mirac. Trud. 2 omnia -i purgamenta sprevit. *saepe.* 2 *circiter – ungefähr:* Erchemb. Cas. hist. 57 ascensis muro -i trecentis viris. 3 *etsi – obgleich:* Vita Arnulfi 7 ut ... primatum palacii hacsi nollens teneret. Form. Marculfi 2,1 p. 71,11 hacsi non quantum habemus, saltim in quantum possumus. Chart. Epternac. 4 p. 21,28 Deo sacrata -i indigna ... abbatissa (Trad. Frising. 1 p. 28,11 presbiter. 7 p. 34,21 i. -i peccator. Chart. Fuld. B 11. *al.*). Chart. Sangall. A 36 -i peccator vocatus episcopus. *al.* *Prinz*

1. acta, -ae *f.* (ἀκτή) *litus – Gestade:* Walth. Spir. Christoph. II 5,12 ripę ulterioris in -am. *fort. huc spectat:* Abbo Sangerm. bell. 3,69 aporiam ... patiaris, ut acam (gloss.: amenitatem, *cf. Goetz, Corp. Gloss. Lat. VI. s. v.* acta) atervam appodix tua mens sibi congerat eius. *v. et* 2. *actum.

2. acta *v.* ago.

3. acta *v.* accola.

Actaeon (-eon). (Ἀκταίων *cum* Αἴθων *confusum, cf. Fulg. myth. 1,12*) *equus solis – Sonnenroß:* Carm. Bur. *[Baader]*

B 65,2[a],5 dum coruscus Acteon estivo lumine repletur. 66,1.4.

actaeum (acte-), -i *n.* (ἀκταῖος) *litus – Gestade:* Ioh. Scot. carm. 2,3,42 populus . . . actea grata videt.

acte (-is, -ix, -ex), -es (-is) *f.* (ἀκτή) *sambucus – Holunder (Sambucus nigra L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 283):* Gloss. III 294,53 St.-S. amatilla, -ex vel holantar. 477,16 -ix holanter. Recept. Sangall. II 66 -is id est sambuci radices. Diaeta Theod. 219 -is dicitur sambucus. Ps. Odo Magd. herb. 37 maior *sambucus* habet nomen -es *(cf. Diosc. lat. 4 p. 84,3sqq.). al.* *Baader*

***actegia** *v.* *attegia.

***actibilis**, -e. *quod agi potest (intra agentem) – was (immanent) getan werden kann, tunlich:* Albert. M. eth. 6,2,5 p. 414[b],1 contingentis autem aliter se habere duae sunt partes: una quidem factibilis et altera -is (*p. 1140[a],1sq.* ποιητὸν καὶ πρακτόν). *subst. neutr.:* Albert. M. eth. 6,2,10 p. 418[a],31 prudentia est circa -e, quod contingit aliter habere. *v. et* *agibilis.

actico *v.* actito.

***actilis**, -e. *agilis – beweglich, handlich:* Ermold. Ludow. 1,373 ferrum forat -e Uzacum (*pro* utile? *v. adn. ed.*).

?***actinum.** *(orig. inc.) genus vasis – Gefäßart:* Alphita I p. 273,7 -um (athenum Alphita II p. 17,13) vel actuna (atrana *var. l.*), id est vas alembico valde simile.

actio (acc-), -onis *f.* *script.:* aci-: *p. 132,22.* ha-: Leg. Wisig. 2,1,12 p. 60,4.

I *gener.:* A *operatio, effectio – das Tun, Tätigkeit:* Theodulf. carm. 41,2,45 opus, quod condidit -o nostra. Capit. reg. Franc. 179,2 *opp.* contemplacione (Albert. M. Is. 1,11 p. 21,17. *al. cf.* Ekkeh. IV. bened. I 13,29 *opp.* speculatio). *al. gramm.:* Godesc. Saxo gramm. 1 p. 358,18 verbum ipsum talem habet sensum, ut . . . ad plures -o vel passio transferatur. *strictius i. q. conversatio – Lebenswandel:* Liber diurn. 51 personis, quas . . . placite -is studium . . . commendat. Hrotsv. Pafn. 5,2 sequar enim ambulatione, o utinam sequerer et -e. Chron. Salern. carm. (MGScript. III p. 469,33) sancta. *al.* B *exsecutio, perfectio – Ausführung, Verrichtung:* Willib. Bonif. 6 p. 35,18 gratiarum -o Domino Deo devote confertur (Amalar. ord. expos. I 4,2. *saepe*). Capit. reg. Franc. 294,2 p. 423,26 *syn.* molitione. Hincm. ord. pal. 30 p. 527,21 futuri temporis -o vel ordo agendi. Mappae Clavic. 280 si vero de sepo facere volueris, eadem erit -o. Waltharius 690 haec me . . . respicit -o rerum. Albert. Stad. annal. a. 1227 p. 359,32 propositi. Frid. II. Imp. art. ven. 3 p. 15,7 loyrandi. *al. de poenis exigendis:* Albert. M. pol. 6,6[a] p. 608[a],4 septimus principatus, qui est circa -es (*p. 1231[b],42* πράξεις) condemnatorum. C *factum, facinus – Handlung, Tat, Werk:* Leg. Wisig. 1,2,1 queritur . . . non, quid contentio dicat, sed quid -o promat. Conc. Karol. 50[D],28 p. 630,28 terrenis -bus . . . inplicari. Capit. reg. Franc. 256,3 p. 259,28 pro tribus -bus, id est homicidio, rapto et incendio. Thietm. chron. 4,21 innocens in facto predictae accionis. Chart. Babenb. 432 p. 295,4 homicida deprehensus . . . in ipsa -e, id est an der hanthaft. David compos. 3,16 -o in tribus debet esse circumspecta, ut sit meritoria. *al.*

II *spec.:* A *eccl.:* 1 *canon missae – Meßkanon, Meßopfer (cf. Jungmann, Missarum Sollemnia. 1952. I. p. 95. 229. II. p. 128sq.):* Walahfr. exord. 23 p. 502,9 -o dicitur ipse canon, quia in ea sacramenta conficiuntur *eqs.* Bernold. Const. microl. 12 p. 984[C] orationem, quam canonem sive -em . . . appellamus. Gesta Trev. cont. I 20 p. 194,29 sacrum canonem, qui secreta vel -o dicitur. Honor. August. gemm. 1,80 missa . . . iudicium imitatur, unde et canon -o vocatur. Vita Norb. I 10 p. 681,6 sacerdote infra -em levante hostiam. *al.* 2 *consilium, sessio – Beratung, Verhandlung, Sitzung:* Conc. Karol. 23 p. 203,14 ex -e prima synodi. Capit. reg. Franc. 293,34 in -bus vel iudiciis ecclesiasticis. Thangm. Bernw. 29 -o soluta est. Wilh. Hirs. const. 1,49 capituli. *al.* 3 *decretum, conscriptio – Beschluß, Protokoll:* Beda hist. eccl. 4,5 p. 214,29 synodicae -is . . . textus. Ekkeh. Uraug. chron. a. 1115 p. 249,5 *cardinale* concilii -em . . . predicante (Rahew. gest. 4,77 p. 324,1 -o c. . . . in scriptum redacta). Vinc. Prag. annal. a. 1161 p. 678,50 cardinales . . . -es suas et testimonia . . . proferunt.

B *iur.:* 1 *quaestio, lis, vindicatio, petitio – Prozeß, Rechtsstreit, Rechtsanspruch, Forderung:* Leg. Burgund. const. I 51,3 si quid . . . decreverit, nulla in posterum -e causabitur. Lex Sal. Merov. 113 p. 430,25 graphio cum VII rachymburgiis antrutionis bonis credentibus, aut qui sciant accionis. Alcuin. epist. 137 p. 214,2 testibus et stabilis constat tribus -o cuncta. Vita Amand. 14 (MGMer. V p. 438,7) comes . . . ad dirimendas resederat -es. Capit. reg. Franc. 180,19 tam pro ecclesiasticis quam propriis suis -bus . . . advocatum habere (Chart. Wirt. V 1497 -e e. vel civili). Honor. August. gemm. 1,80 -o autem est causa, quae in publico conventu coram iudicibus agitur. Carm. Bur. B 41,10,5 regundorum finium. Chart. Ital. Ficker 199 p. 252,36 propono -em in factum . . . et -em ex stipulatu et . . . subsidiariam et triticariam (*cf.* Chart. Gosl. I 401,32 ponere . . . -em). Chart. Rhen. med. II 241 p. 279,39 ecclesia . . . contra ipsum H. . . . XI marcarum -em habebit. Chart. civ. Misn. 6 silvae et agrorum. Chart. Bund. 557 iura omnesque aciones, raciones . . . conpetentes. Const. II 246,8 iudicari de personalibus et realibus -bus et etiam de criminalibus accusari (Chart. Tirol. notar. II 486 acciones r. et p., corporales et incorporales, utiles et directas, generales et speciales. *al.*). Chart. Old. VIII 3 -em suam, quae vulgo dicitur ansprake, . . . resignavit. Chart. ord. Teut. (Thur.) 175 renunciantes . . . excepcioni et -i . . . non solute pecunie, doli (Chart. Wetzlar. 192 -i de dolo et replicacioni doli mali. Chart. Austr. sup. III 334 omni iuri et iurisactioni. Chart. ord. Teut. [Hass.] 330 iurisactioni). Const. II 444,4 nisi super bona iustam et certam habeat -em. Chart. civ. Spir. 135 -em seu querelam . . . civibus deponemus. *saepe.* 2 *causa, negotium – Rechtshandlung, Verfahren (fere in chartis; cf. Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 64[1]):* Chart. civ. Spir. 4 p. 4,40 (a. 946) acta est . . . huius tradicionis -o in urbe Spira. Dipl. Heinr. III. 61 ut . . . hec . . . auctoralis -o stabilis . . . permaneat. Dipl. Heinr. IV. 238 nostra regalis -o. Chart. episc. Hild. I 323 p. 308,22 instrumenta contractuum seu libellos accionum. Chart. march. Misn. III 289 ut hec sollempnis -o temerari et convelli nequeat. *saepe.* *de charta -is:* Chart. archiep. Magd. 332 p. 433,20 -em hanc conscribi et sigillo nostro insigniri fecimus. *in imag.:* Ekkeh. IV. bened. I 40,9 translativa statum lapsis dabit -o gratum. 3 *causae dictio – Verteidigungsrede:* Ekkeh. IV. bened. I 40,3 *(in imag.)* tres rhetorum causas fidei tenet -o clausas (*cf.* 40,28 unius hic tincti si fit precis -o sancti). 4 *potestas, munus (actoris) – Amt, Befugnis (eines Beamten; cf. Brunner, Rechtsgesch. II. 1928. p. 209. 216. 227):* a *strictius:* Capit. reg. Franc. 9,10 Iudaei super Christianus -is publicas agere non debeant. Form. Marculfi 1,8 accionem comitiae, ducatus aut patriciatus. *ibid.:* quicquid de ipsa accione in fisci dicionibus speratur. Vita Wandr. 3 (MGMer. V p. 14,23) eum in accione instituerunt inter muntanecus. Capit. reg. Franc. 14,16 seculares. Cod. Karol. 49 p. 569,1sq. -es eiusdem exarchatus . . . distribuebat et omnes actores ab hac Romana urbe praecepta earundem -um accipiebant. Lex Raet. Cur. 18,11 curiales publici, qui fescales acciones habent. Steph. V. epist. B 4 p. 364,16 cuiquam publicae -is virorum. Dipl. Otton. I. 346 castellum . . . cum omni debito districtione et -e. Cod. Wang. Trident. 33 p. 85,19 *locum* acceperant cum omni iure et honore, accione, racione et inquisicione. *al.* b *latius i. q. circuitus potestatis (actoris) – Amtsbezirk (cf. Waitz, Verf.-Gesch. II 2. p. 120):* Form. Marculfi 1,39 per omnes villas nostras, qui in . . . domesticorum sunt accionibus. Dipl. Merov. I 91 p. 80,38 omnibus agentibus . . ., in cuiuscumquelibet -bus monasterium . . . habere videtur. *v. et p. 133,48.* 5 *exactio – Abgabe (cf. Waitz, op. cit. p. 266[3]. 271):* Vita Balth. A 6 -es (exactiones Vita Balth. B 6) publicas, quae eis consuetudine ingerebantur, accipere. Dipl. Otton. I. 338 p. 461,22 omne opus vel census vel -em,

[Pape]

quam publice persolvere debuerant. REGISTR. abb. Werd. 4,2 hereditates et nuptialia dona et omnes -es abbati dabit.

C *philos., natur. sim.:* 1 *actus – Betätigung, Handlung:* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,1 p. 15a[r] cordis. HONOR. AUGUST. phys. (ed. Endres p. 144,11) *divina bonitas* universitatis essentia est . . . et -o et passio. ALBERT. M. incarn. 34 p. 206,19 -o est secundum potestatem agentis (cael. hier. 4,1 p. 100[b],25 -o autem a. . . . est duplex, scilicet interior et exterior). resurr. 82 p. 289,47 -o elementalis. cael. 3,1,1 p. 238[a],2 -es . . . voco motus . . . simplicium corporum. eth. 1,3,4 p. 35[a],24 praxis autem idem est quod actus vel -es. praedicam. 6,1 *(inter praedicamenta).* princ. 2 *(inter principia).* pol. 1,2[g] p. 22[a],13 -o (*p. 1254[a],5* πρᾶξις) . . . est uniuscuiusque . . . naturalis actus (*opp.* factio). ALBERT. M. (?) animal. quaest. 8,4 p. 189,65 -o est operatio, quae non transit in extrinsecum. *eth.:* ALBERT. M. pol. 7,2[q] p. 638[b],16 bonam autem -em (*p. 1324[a],22* εὐπραγίαν) et felicitatem esse idem. summ. theol. II 22,137,1 p. 459[b],2 bonae et malae -es . . . differunt specie *eqs.* *processus – Vorgang:* GLOSS. Roger. I A praef. p. 502,34 -em animalem appellat -em cuiuslibet virtutis. 2 *efficientia, vis – Wirksamkeit, Kraft:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 362,31 *Centaurea* diversas habet -es. URSO qual. 179 *(de humoribus)* caliditatis -e corrumpuntur. ALBERT. M. veget. 4,145 caloris. animal. 7,133 est fortioris -is calidum vel frigidum veneni. 20,78sqq. summ. theol. II 1,2 p. 10[b],9 -o enim in creante est creatrix essentia. *al.* *de eucharistia:* EKKEH. IV. bened. I 19,2 panis erit corpus domini, cruor -o vini. 19,70 anterior veteris si lege sit -o panis (gloss.: oblatio).

actionalis, -e. *idoneus – tauglich:* HECEL. Clem. 2,4 (MGScript. XXX p. 905,2) domos bene -es ad refectionem egrotorum.

actionaria, -ae *f.* *provincia (actionarii) – Amtsbezirk:* GREG. CAT. chron. I p. 293,17 in -a Cyrini primicerii. p. 294,23 de -a Gaidonis. *ibid. al.* *v. et* *actionarica.

***actionarica,** -ae *f.* *munus (telonearii) – Amt (des Zolleinnehmers):* LIBER diurn. 104 p. 137,10 constat nos . . . commisisse -a (-ria *GR hic et al.*) de diversas portas . . . urbis. p. 137,16 a vobis completi sumus de eadem -a. p. 138,3 vos . . . pro eadem -a molestare.

actionarius (acc-), -i *m.* 1 *actor fiscalis, officialis – Finanzbeamter, Beauftragter:* a *saecularis:* DIPL. Karoli M. 132 p. 182,27 comitibus, -is vel reliquis fidelibus nostris (157 p. 212,24 c., iudicibus, castaldiis, -is, vicariis. DIPL. Ludow. Germ. 89. *al.*). FORM. imp. 9 Angelia ab Hildulfo -o ad fiscum nostrum . . . iniuste ad servicium inclinata. 22 -is vel omnibus rem publicam administrantibus. LEG. Lang. p. 220,12 de acc-is vero ambarum partium ita stetit, ut inlesi debeant ambulare per acciones. DIPL. Otton. I. 258 p. 368,24 quislibet publicus -us. GREG. CAT. chron. I p. 196,15 damna a reipublicę Romanę -is . . . monasterio illata. GERHOH. aedif. 43 p. 1301[A] iudices et in saeculi causis -i, qui in Evangelio dicuntur publicani. ACTA imp. Winkelm. I 61 p. 58,23 quivis -us cuiuslibet dignitatis vel condictionis sublimis humilisque persone. *al.* b *ecclesiasticus:* LIBER diurn. 95 p. 125,6 *pensio* -is . . . ecclesiae apto tempore persolvatur. GREG. CAT. chron. I p. 235,18 ad . . . operas manuum sive boum a terrę cultoribus -is ecclesiasticis exhibendum. *latius de sacerdotibus:* RATHER. prael. 4,21 p. 269[B] frustra -os . . . constituisse . . . clamabit *Christus.* 2 *famulus – Bedienter:* CONST. I 34 p. 73,35 *filiis clericorum* legem concedimus, ut in servitium templi . . . ligna . . . veluti forenses ecclesiae -i comportent.

actireda *v.* lathyris.

actito (acc-), -avi, -atum, -are. *script.:* att-: *l. 71.* -c(o): *p. 134,22.*

I *agere, facere (pass. fieri) – tun, machen, ausführen, betreiben (pass. geschehen):* A *gener.:* 1 *latius:* AMALAR. off. 3,31,1 immissionem panis in vinum cerno . . . varie -ari. 4,7,9 antiphonarum usus . . . coepit -ari. ERMENR. ad Grim. 27 p. 565,24 opus rusticum. ODILO SUESS. Seb. 68 (38) cernens tam mira . . . -ari (att- 1) . . . sacramenta. MUS. ENCHIR. 14 p. 166[b] tribus in unum vocibus -tis totidem voces respondent organum. VITA Serv. 8 p. 30,4 *Iohannes* locustis . . . dietam -bat. NIVARD. Ysengr. 4,15 -at excubias anser. GESTA Camer. cont. II C 2 p. 213,24 proclamationem. VATIC. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 566,29) *scissura* in ecclesia . . . a multis accitatur. MIRAC. Adalb. Wirz. praef. miracula . . . -ta. *saepe.* *seq.* ut: BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 322,14 id cum illis -bant, ut *eqs.* ne: WALAHFR. carm. 5,72,9,1. 2 *strictius:* a *cum sensu efficiendi:* WALAHFR. carm. 5,64,9,3 turba quod simul piorum . . . -et (acc- *C*) penes supernam . . . clementiam. THEOD. AMORB. Bened. II 1 p. 259,3 divina . . . -tum dispensatione. *seq.* ut: WALAHFR. Gall. 2,26. b *cum sensu celebrandi:* BEDA temp. rat. 62,20 pascha rite -bitur. RATHER. Metr. 8 *(iron.).* BERNOLD. CONST. microl. 16 p. 987[B] Dominicae passionis commemorationem. c *cum sensu persolvendi:* VITA Desid. Cad. 33 p. 590,16 gratias accitare. d *cum sensu degendi:* TRAD. Augiens. 100 (post 1054) presentem . . . vitam. B *spec. in iure:* 1 *tractare – verhandeln:* GREG. CAT. chron. I p. 199,13 (dipl. Loth. I.) dum . . . quęstiones accitarentur. 2 *conficere, peragere – vollziehen, durchführen:* CHART. Burgel. 58 p. 74,22 (a. 1219) factum legitime -tum. CHART. Bern. II 335. CHART. Dortm. 94 p. 39,20 eque validum esset, ac si pro tribunali . . . acticatum fuisset. CHART. ord. Teut. (Thur.) 258 que . . . rite et provide accitantur.

II *petere – eintreiben:* DIPL. Conr. II. 17 ut nullus ea, quę supra memorata sunt, penitus exigere aut -are praesumat (*cf.* DIPL. Heinr. II. 12 exactitare).

adi. **actitans,** -antis. *industrius, activus – tätig:* TRANSL. Athan. Neap. 14 qui non verbotenus, sed -s fidem gerit.

subst. **actitatum,** -i *n.* *pactum – Abmachung:* CHART. march. Misn. II 587 (a. 1194) rationabiliter -um scripto presenti confirmantes.

***actitor,** -oris *m.* *calumniator – Rechtsverdreher:* CHART. episc. Wirz. II 13 p. 25,10 (a. 1161) contra . . . versutias -um et malorum hominum per calumpniam aliena quęrentium.

activitas, -atis *f.* *vis agendi – Wirkungskraft:* ALBERT. M. gener. 1,6,6 si tu quaeris de -e, constat, quod non est tanta in ipso mixto sicut in simplici.

activus, -a, -um. 1 *agens, operans – tätig, wirksam:* a *opp.* passivus *(fere philos. et natur.):* URSO qual. 10 caliditas et frigiditas sunt -ae . . ., siccitas et humiditas sunt passivae. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 11,29 aves . . . contrarietatem habent aque in duabus qualitatibus, una -a et una passiva. ALBERT. M. veget. 1,87 in plantis . . . erit generans -um et generans passivum. 2,7 virtutem -am generationis. animal. 15,41 potentia -a est, quae facit in aliud. b *opp.* contemplativus, speculativus *(fere de conversatione):* WILLIB. Bonif. 1 p. 6,3 tolerabiliorem esse infantiae -am quamque vitam monasterialis militiae contemplativam (GUNDR. ad Ermenr. [MGScript. XV p. 154,27] in -a et periculosa v. [*opp.* theorica]. HONOR. AUGUST. spec. p. 822[C] -a v. est, quod . . . Christo in pauperibus . . . servitis. BERTH. RATISB. serm. 8 p. 44,8 v. exteriorem, quam dicimus -am, ut est praedicare *eqs.* p. 45,21sqq. ALBERT. M. pol. 7,2[f] p. 627[a],16 politica et -a v. [*p. 1324[a],27* πρακτικός]. *saepe*). ALCUIN. epist. 213 p. 355,40 duae virtutes . . . una -a, altera contemplativa. EPIST. Worm. I 36 p. 66,29 inquirentis -a sollicitudo (*antea:* practicę Marthę). ARNO REICHERSB. apol. p. 168,27 obedientia -ae conversationis Christi. ALBERT. M. metaph. 11,3,4 p. 682[b],8 intellectus . . . universalium est quidem speculativus et non -us *eqs.* *math.:* ANON. ad Ragimb. p. 536,19 regula, quae quasi -a informatur a speculativa. 2 *agibilis – was getan werden kann, tunlich (opp.* factivus; *cf. gr.* πρακτικός : ποιητικός*):* ALBERT. M. cael. hier. 15,6 p. 224[b],5sqq. *(de facultatibus angelorum)* significare 'factivum' ipsorum 'et operativum et -um' (*PG 3,332[C]* τὸ ποιητικὸν καὶ ἐνεργητικὸν καὶ δραστήριον) . . .; -um vero est referens ad opera virtutum, quibus non est aliquid factum *eqs.* pol. 3,10[b] p. 300[a],14 in quacumque arte, scilicet -a vel factiva (*cf.* 1, 2[g]).

subst. 1. **activa,** -ae *f.* *vita activa – tätiges Leben:* GERH. STED. annal. p. 205,14 laboribus involutus -e anxie deser-

vire (*opp.* contemplationi vacare), OTTO SANBLAS. chron. 41 p. 66,2 de -a translatus coacte contemplative studuit.

2. activum, -i *n.* 1 *quod operatur – das Tätige, Wirkende:* ALBERT. M. eth. 6,1,3 p. 396^{b},39 cognitio, quae est actus -i scibilis in potentia cognoscente (*cf.* p. 396^{b},34). animal. 12,14 comproportionata sunt -um et passivum. Ps. AVIC. lap. p. 625^{a},8 si -a passivis et passiva -is bene applicentur. 2 *gramm. i. q. genus activum – Aktiv:* ALDH. ad Acirc. 135 p. 189,7 *participia* venientia ... ab -o ... ut fugiturus. LUP. FERR. epist. 8. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 403,22 reperitur -um 'frustro'. *al. ioculariter:* CARM. Bur. B 88^{a},4^{a},3 cum nil patitur *verbum 'diligo'*, nil valet -um. 3 *agibile – was getan werden kann, das Tunliche: v. p. 134,67 sq.*

adv. **active.** *operanter, efficienter – tätig, wirkend:* 1 *opp.* passive: ALBERT. M. meteor. 1,2,6 p. 498^{a},8 *orbis* non inflammatur nisi -e, quia est ... inflammans. phys. 8,2,9 p. 587^{a},20 habebit motum ... nec -e nec passive. veget. 2,7 cum virtus universaliter et -e solum sit in sole (animal. 1,82 generans ... -e est v. masculi). *al. secundum actionem, efficientiam – der Wirkung nach:* GERHOH. Sim. p. 258,11 dicitur sacramentorum effectus ... -e, ... quem efficiunt sacramenta. ABSAL. serm. 29 p. 173^{A} vapulatio hic non passive, sed -e intelligenda. 2 *opp.* contemplative: EPIST. var. II suppl. 8 p. 630,34 studium ... deorsum versus -e reprimitur ad regendam ecclesiam.

***actofum** *v.* *actufum.

actor (auc-), -oris *m. script.:* ha-: *l.* 53. -tu-: *l.* 52 *sq. p.* 136,16. *confunditur cum* auctor: *e. g. l.* 47. 54. 59.

I *gener.:* A *operator, exsecutor – Täter, Ausführender, Vollzieher:* MILO carm. 3,4,2,927 libaminis auctor et -r. VITA Galli II 881 virtutum cultor et -r. GERHOH. novit. 38 (17 p. 299,5) -es ... sunt, cum ipsi hoc faciant, auctores, cum suos clericos ad idem iuvant. CHART. Hall. I 224,9 si homicidium factum fuerit et -r manifesta actione deprehensus fuerit. *al.*

B 1 *instigator – Antreiber:* CARM. imag. 2,4,8 gaudeat hinc scriptor pariter scriptoris et -r. HEINR. AUGUST. planct. 2008 virtutum rector timor est paedagogus et -r. 2 *pressor (sc. in venatione) – Treiber (bei der Jagd):* EGBERT. fec. rat. 1,116 raro -e lupo quisquam venabitur alter.

II *spec.:* A *in iure:* 1 *accusator, petitor – Kläger, Ankläger:* LEG. Burgund. Rom. 33,1 -em cuiuscumque negotii, id est petitorem. ALCUIN. epist. 137 p. 214,5 tres moduli in causis, iudex, defensor et -r. DIPL. Conr. II. 275 *opp.* reo. CHART. Rhen. med. III 111 p. 107,31 -es predicte actioni sue ... renunciantes. CONST. II 171,19 -r forum rei sequatur. CHART. Bern. II 281 p. 303,4 si aliquem ad iusticiam citaverit et ille auctor ... non comparuerit. CHART. Osn. III 382 p. 264,9 principalis. p. 264,14 capitalis. *saepe. ioculariter:* EBERH. ALEM. labor. 865 mercenarius -r tristis ad antidotum iudiciale fugis. 2 a *latius i. q. advocatus, defensor, patronus – Sachwalter, Anwalt, Betreuer:* DIPL. Merov. I 34 cum ... iudicio termenandum resederemus ibique venien⟨tis⟩ -uris monasthiri. *ibid.:* hacturis. FORM. Turon. 20 te in omnibus ... causis meis instituo dominum procuratoremve et auctorem (ac- *A* 2). CHART. Tirol. notar. I 29 notario, -i et procuratori. 479 Matelda, tutrix ... filiarum, ... constituit Vitum ... suum -em. *al. v. et p.* 136,38. b *strictius i. q. tutor – Vormund:* IOH. NEAP. gest. 63 p. 433,37 *episcopus* sub tutoribus et auctoribus mansit. WIPO gest. 23 rex sub tutore et -e Augustensi episcopo *(item de tutore regali:* BERTH. [?] annal. a. 1076 p. 287,18). ARNO REICHERSB. apol. p. 189,35 *(de Christo).* CHART. march. Misn. III 297 domicello nostro ... iuramus fidelitatem ... et domino Ludewico tamquam vero tutori et -i. CHART. Gosl. II 156 placuit mundiburdio et -i. *al. alleg.:* HRABAN. univ. 16,4 p. 454^{B} mystice autem procuratores sive tutores et -es possunt prophetae accipi. 3 *procurator, officialis, administrator, syndicus – Beamter, Beauftragter, Verwalter, Bevollmächtigter:* a *publicus (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 1375):* *latius:* CAPIT. reg. Franc. 8,11 ut -r aut decimatur in rebus ecclesiae nullus accedat. LEG. Wisig. 12,1,2 p. 407,19 provinciarum. EDICT. Roth. 272 ut *solidi* per -em regis exegantur. LEG. Lang. p. 126,5 iudex aut -r (auc- *8*) publicus. DIPL. Karoli M. 111 p. 156,30 ducibus, castaldiis vel omnibus -bus. CHART. Austr. sup. II 2 p. 3,13 Sclavos, quos sub illos -es sunt, qui vocantur *egs.* LEX Raet. Cur. 2,5 fiscales. CAPIT. reg. Franc. 146,2 ut ... -r per suum ministerium ... inquisitionem faciat. FORM. imp. 36 p. 314,11 comiti et -i (LEG. Lang. p. 536^{b},36 comes vel -r dominicus vel alter missus palatii). CONST. II 176 p. 218,6 ambaxatores ... civitatum ac sindicos et -es Societatis Lombardie. ACTA imp. Winkelm. I 932 p. 708,35 notarii -um iusticiariorum. *saepe. v. et p.* 132,57. *strictius i. q. villicus – Amtmann, Meier (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 169. Doren, Ital. Wirtschaftsgesch. I. 1934. p. 69):* LEG. Burgund. const. I 50,1 possessionis nostrae. I 50,5 privati hominis. LEG. Wisig. 12,1,2 p. 407,14 iubemus ... comitem patrimonii aut -es fisci nostri. LEX Ribv. 61,20 servi ... non -es (auc-, -tu- *var. l., cf. ed. p.* 188), sed ipsi ... in iudicio respondeant. LEG. Lang. p. 130,22 gastaldius vel -r curtem regiam habens. CAPIT. reg. Franc. 140,6 villae. HINCM. ord. pal. 23 ut ... -es regis praescirent, ... ubi rex ... manere debuisset. *al.* b *ecclesiasticus:* CHART. Rhen. med. I 6 p. 7,23 (a. 634) solidos -es basilici domni Martini ... recipiant *(cf. Levison, Aus rhein. Frühzeit. 1948. p. 132).* COD. Lauresh. 340 pecuniam ... -bus monasterii eiusdem inferat. COD. Karol. 49 p. 568,24 archiepiscopus ... -es *civitatum* ... constituit. LEX Raet. Cur. 2,16 hoc est privatus *(sc. iudex)*, qui -r ecclesiarum est. FORM. Augiens. B 1 rectores et -es (auc- *3*). WETT. Gall. 25 pontifex ... -bus suis (*cf.* WALAHFR. Gall. 1,25 p. 303,34 qui rebus episcopii praeerant) cum plebe iussit aedificio ... insistere. CHART. episc. Halb. 402 p. 360,9 ecclesiarum bonis advocatos, tutores instituit et -es. CHART. Meckl. 1136 p. 340,16 comitem G. ... in tutorem et defensorem, sindicum et -em ecclesie ... eligimus. *saepe.* B 1 *lusor – Spieler:* GESTA Ern. duc. II 31 p. 234,17 assumptis suis ... seriorum contironibus et ludorum -bus (37 p. 244,14). ELIAS SAL. mus. 4 p. 20^{a} *(de fidicine)* puncti et sonus viellae possunt multiplicari ... pro voluntate -is. 2 *histrio – Schauspieler:* EKKEH. IV. bened. prol. 1 p. 1,13 pro rostris -es causarum et in scęna theatri fabularum. I 40,6 scęnicus (prol. 2,64). *v. et* auctor.

actoritas, *actorizo *v.* auctoritas, *auctorizo.

actrix, -icis *f.* 1 *vis agens – wirkende Kraft:* ALBERT. M. spir. 1,1,6 p. 223^{a},20 in hac operatione virtus, quam advehit spiritus, operatrix est et -x. 2 *usu adi. i. q. accusatrix – anklagend:* CHART. Pruss. II 72 p. 65,6 (c. 1259) parte igitur -e in presencia nostra constituta ..., parte vero rea ... se ... absentante. CHART. Raitenb. 27 (Mon. Boica VIII p. 38,21) pars -x peticionem porrexit. *Pape*

actualis, -e. 1 *operans, efficiens, efficax, activus – tätig, praktisch, wirksam, aktiv:* a *opp.* contemplativus *(apud Hibernos* theoricus, *cf. Bischoff, Sacris Erudiri 6. 1954. p. 208):* COLUMB. epist. 2 p. 161,30 vocem ..., quae, nisi -is sit, voci veri non concordat pastoris. ALDH. virg. I 14 in practicae conversationis studio, quam -em vocitamus. CONC. Karol. 50^{D},76 Prosper in libro, quem de contemplativa et -i vita scripsit (AMALAR. off. 2,21,8. *al.*). IOH. METT. Ioh. 11 in ea parte -is scientiae vel rerum omnium domesticarum amministratione quam strenuus ... emicuerit. CHART. archiep. Magd. 134 p. 192,11 operum. WOLBERO cant. 1 p. 1051^{C} ad ... diei formam instituitur ille, quem appellavimus -em ab exordio mundi usque ad finem eius (*cf.* p. 1051^{B}). b *opp.* originalis, naturalis *(de peccatis sim.):* GODESC. SAXO theol. 12 p. 228,21 de peccatis ... originalibus vel -bus (AMULO epist. 2 p. 373,28. HERBORD. Ott. 2,18 p. 732,19. ALBERT. M. summ. creat. I 4,69,3,3,3 p. 714^{a},17 duo sunt genera p. -is, scilicet veniale et mortale. *al.*). MIRAC. Bav. 1,2 summoto cauterio tractualis et -is praevaricationis. RUP. TUIT. off. 12,13 p. 322^{C} transgressionibus. CONR. HIRS. dial. 764 in viciis naturalibus et -bus. ABSAL. serm. 38 p. 220^{D} vae originale, vae -e, vae poenale. *al. v. et Bernards, Speculum virginum. 1955. p.* 112^{253}. c *opp.* passivus, potentialis *(de rebus naturalibus sim.):* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,6 p. 26a^{v} occursio -is caloris sicut estivi solis (RICHARD.

[Rudolph]

ANGL. anat. II p. 87,35 stomachus habet c. -em). GLOSS. Roger. I A 1,27 p. 568,25 calidum *(sc. catuli)* superponatur, ut sua -i caliditate calefaciat membrum. BRUNUS LONG. chirurg. 2,18 p. 129E cauterium -e est illud, quod fit per ignem. ALBERT. M. cael. 3,1,7 p. 255a,44 *(de lapide cadente)* movetur a principio, quod est in eo -e. animal. 7,101 propter ... frigiditatem -em continentem corpora eorum *(piscium)* extrinsecus. 12,36 secundum -em calorem quem habet, sive essentialiter sive accidentaliter habeat. GEBER. invent. 2 p. 712 ignis -is habet comburere omnes superfluitates. *al. in imag.:* GERHOH. psalm. 35,12 p. 465,3 plagas -es ... conscientiae. **d** *opp.* dictum: RUP. MEDIOL. Adalb. 4 si non eius dicta -e comitaretur exemplum.

2 *re ipsa exsistens, verus – wirklich, eigentlich:* TRAD. Brixin. 278 (a. 1070/80) somate -i degentes non lateat. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,24 cum perveneris ... ad multiplicationem beati numeri per -em primum cubum. WILH. SALIC. chirurg. 3,8 p. 343E operativa ... ante tuam operationem -em decenter para. ALBERT. M. anim. 3,4,3 p. 397b,6 speculativus intellectus ... nihil intelligit -e per nos. *al.*

3 *?ad circuitum potestatis pertinens – ?zum Amtsbezirk gehörend, Amts- (cf. p. 139,39):* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 405,28 (c. 1220) sunt ... IIII novi mansi -es dicti ab actu archiepiscopi Treverensis.

subst. **actuale**, -is *n.* **1** *operatio, usus – Tätigkeit, praktische Anwendung:* GERB. epist. math. I praef. p. 8,1sq. habes ... viam rationis ... in -bus geometrici radii ... et in speculationibus et -bus simul dimensionis coeli et terrae. CONSTANT. AFRIC. theor. 3,12 p. 10av ut potestas anime rationalis ad -ia possit procedere. GLOSS. Salern. p. 3a,16 calor pro -i, caliditas pro potentiali. **2** *peccatum activum – begangene Sünde:* CAES. HEIST. mirac. I 2,1 p. 58,2 ut ... in adultis, qui -e addiderunt originali, infructuosus sit baptismus.

adv. **actualiter.** **1** *operanter, secundum operationem, active – tätig, praktisch, der Tätigkeit nach, aktiv:* RATHER. serm. 11,3 p. 751B Martha Deo deserviens -r (*opp.* contemplanter). BERTH. ENGELB. assert. praef. XII (Angelomontana p. 156) sicut autem in Adam omnes originaliter et non -r fuimus, sic in eo peccante ... non -r peccavimus. ALBERT. M. summ. theol. I 16,66,2 p. 673b,11 obduratio potest accipi habitualiter et -r. p. 673b,14 -r enim peccans mortaliter. *de rebus natur.:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 16bv debent poni -r calida et non -r frigida (THEOD. CERV. chirurg. 4,1 p. 180O). URSO qual. 119 potentialis calor aliquando -r et causaliter calefacit. *secundum statum – dem Zustand nach:* WALTH. AGIL. med. 105 p. 197,6 vitet ... panem -r calidum. ALBERT. M. meteor. 4,2,5 p. 754a,44 res remanet essentialiter humida, sicut glacies vel metallum, licet sit -r siccum.

2 *re vera, re ipsa, vere – wirklich, tatsächlich:* LAND. MEDIOL. hist. I 1,13 p. 43,52 ut omnes tres mundi partes ... trinitatem in unitate -r confiterentur. ARNO REICHERSB. apol. p. 161,8 essentia naturaliter personalem subsistentiam praecedit, quamvis tamen sine illa -r esse non possit. GUNTH. PAR. (?) orat. 9,12 p. 188A sacramentum altaris -r sumere. ALBERT. M. animal. 16,66 animas ... -r in semine existentes. DAVID (?) inquis. 5 p. 207,10 *(de parvulis)* quod nondum -r possint credere. *al.*

3 *nunc, hoc tempore, statim – zum jetzigen Zeitpunkt, augenblicklich, unmittelbar:* PAX Valenc. p. 607b,50 qui ... de facto fuerint -r infirmi. DAVID compos. 3,59,4 ardua pietatis opera -r non habemus sicut olim sancti. ALBERT. M. bon. 484 p. 253,22 praesentia ... -r suas faciunt impressiones in anima. ACTA imp. Winkelm. I 570 p. 457,36 a manu eiusdem *(regis)* ... -r insignita cum sceptro.

***actualitas**, -is *f.* *vis operans, efficientia – tätige Kraft, Wirksamkeit:* ALBERT. M. cael. hier. 7,3 p. 165b,34 quod utrumque sit natura una habens potentialitatem ... et -em. eccl. hier. 4,11 p. 671a,6 puritasque eius *(potentiae)* est ipsius -s. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,33/9 p. 187,32 *(de vino per os infuso)* quia immutaretur nec veniret sub sua -e.

actuarius, -i *m.* **1** *actor (ecclesiasticus) – (kirchlicher) Beamter, Verwalter:* DIPL. Merov. III A 25 p. 142,22 (spur.) rex Francorum ... archiepiscopis, episcopis, -is. **2** *onerarius – Last-:* GLOSS. III 163,56 St.-S. -ę naves: holchun. *ibid. al.*

***actubernalis** hûskinoz GLOSS. IV 166,46 St.-S. *cf. Papias s. v.* -is vicinus proximus. *fort. contam. ex* contubernalis *et* accola *sim.*

*?****actufum** (-of-), -i *n.* *(orig. inc.) pars quaedam metalli – Teil eines Bergwerks:* COD. Wang. Trident. 241 p. 450,28 (a. 1213) discordie ... inter dominos de -o Vace ... et illos, qui partem habent in laboreriis domini Gandi. p. 451,16 non debet laborare fentam, que venit versus -ofum, ubi dorslagum est. p. 451,21 si ... aliquod laborerium troncaret laborerium -i, nocere non debeat illis de -o. *ibid. al.*

1. actum *v.* ago.

2. *actum, -i *n.* (*cf.* ἀκτή) *litus – Küste, Strand:* EKKEH. IV. pict. Sangall. 11 ter ... decedunt ab maris -o (gloss.: litore). bened. I 43,40 prandent ... in maris -o.

***actuo**, -are. *operam navare – sich betätigen:* RATHER. serm. 11,2 *(de Martha)* quod ... -andi frequentia in morem converterit, scilicet ut Domino ... ministraret.

actuosus, -a, -um. *subst. neutr. i. quod efficit – das Wirksame:* ALBERT. M. cael. hier. 15,8 p. 431a,3 'tela ... et secures *angelorum*' ... significare ... 'et efficax ... et -um' (*PG 3,333B* δραστήριον), secundum quod eorum discretio non stat in cognitione speculativa.

adv. **actuose.** *efficienter – wirksam:* ALBERT. M. eccl. hier. 4,17 p. 681b,6 consecrationem ... chrismatis 'nominant teletam ... ex perfecto ... -e' (*PG 3,485A* πραγματικῶς), id est efficaciter sive congrue.

actureda *sim. v.* lathyris.

acturitas *v.* auctoritas.

actus, -us *m.* *script.* ha-: *p. 139,12. form.:* *sing.:* *dat.* -u: *p. 139,2. abl.* -o: *l. 51. p. 139,34. ceterum v.* 1. actum. *plur. acc.* -os: *l. 69. p. 139,20sq.*

I *de ratione agendi:* **A** *gener.:* **1** *actio – Tätigkeit, das Tun:* **a** *in univ.:* LIUTG. Greg. praef. vestigia ... et exempla fideliter et mente retinemus et -u. HRABAN. hom. I 19 p. 39B ante omnem -um aestatis vel autumni. WALAHFR. carm. 5,72,5 potens verbo, venerandus -u. Wett. 57 arte sagax, perfectior -u. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 487,11 lusus ... velut -us noxius maiorum. RATHER. serm. 11,12 *genus vivendi*, quod ab -u dicitur πρακτικήν, hoc est actuale. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,130 pneumatis. THIETM. chron. 7,21 monachus habitu, sed dolosa vulpis in -u. THANGM. Bernw. 20 quod mente perceperat, -u perfecerat. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,23 humanitas Socratis -u et natura conformis est humanitati Platonis. *al. gramm.:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 161,4 per inperfectum tempus ... frequentationem intellegimus -us. **b** *conversatio – Lebenswandel:* SISEB. Desid. 4 Iusta vocabulo, turpis in -o. WALAHFR. Blaithm. 25 nobilis in genere egregio, generosior -u. HRABAN. carm. 4,2,9 in cepto si tu permanseris -u. *al.* **2** *motio – Bewegung:* **a** *gestus – Gebärde, Haltung:* LIBER diurn. 45 p. 33,13 *pallii* honor modesta -uum vivacitate servandus. LIUTG. Greg. 12 p. 76,26 quod et habitu monstrabat et -u. CONC. Karol. 39A,124 p. 405,6 ut humilitatem ... -u, habitu, incessu ... demonstrent. *al. latius de mente:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,93 magnus in aspectu et mentis procerior -u. **b** *agilitas – Beweglichkeit:* VITA Galli II 1678 mancis largitur et -um. WALTH. SPIR. Christoph. I 29 manu ... captis prior reparatus est -us. **c** *?motus – ?Schwingung:* HRABAN. univ. 18,4 p. 498A cithara ... per digitos ... variis vocibus tinnulisque -bus (ictibus *Ps. Hier. epist. 23*) ... concitatur. **d** *de tempore i. q. cursus – Ablauf:* THEODULF. carm. 23,35 tribuendo annonam temporis -u. **3** *factum, opus – Tat, Werk:* ARBEO Emm. 19 vidit ... animum terrenis -bus magis pudicum. ANTIDOT. Bamb. 36 ad ... venerios excitat -os. RHYTHM. 148,27,2 -us boni tantum facta, non verba recipies. AMALAR. off. 1,35,2 responsorii ... tales -us significant, qualis est praedicatio, lectio *eqs.* WALAHFR. Wett. 441 -bus ex pravis. HRABAN.

[Rudolph]

carm. 6,3 -us et finem vitae. CAND. FULD. Eigil. I 6 consensit consilio eorum et -u (DIPL. Heinr. III. 80 p. 105,36 c. vel -u vel ullo ingenio ... violare). EINH. Karol. prol. p. 1,27 imitabiles -us. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 315,42 in nullo ... -u vel negotio. OTTO FRISING. chron. 5,32 p. 257,15 -us ... et bella. CHART. Eichsf. 113 oblivio rerum et -uum. ALEX. MIN. apoc. 20 p. 426,13 ad bestiales -us scismatis ... inclinari. ALBERT. M. summ. theol. II 10,40 p. 438,10 de ... -bus hierarchicis, qui sunt illuminare, purgare et perficere. *saepe. strictius i. q. historia – Geschichte:* PIRMIN. scar. 19 quattuor capitula -uum (-us *E*) apostolorum. CHRON. Noval. 2,3 de ... monachorum atque de hactu ipsius loci. *al. abl.* -u *i. q. re vera, re ipsa – in der Tat, wirklich:* CHART. Epternac. 151 p. 228,26 (a. 855/69) quicquid ... impendere debuit, -u ... persolvat. ADEMAR. hist. 3,31 Hoto ..., tercius -u et nomine, imperio potitus est (DIPL. Karoli M. 298 p. 447,12 [spur. s. XIII.] abbatis locum n. tenebat et -u).

B *spec.:* **1** *iur.:* **a** *causa, negotium – Rechtsgeschäft, Verfahren:* FORM. Wisig. 1 legem, qui omnium scripturarum ... corroborat -os. 30 largitatis. EPIST. Desid. Cad. 18 presbiter -os ecclesiae ... egit. LEX Raet. Cur. 2,16,2 rem vel -um, quem querit, non accipiat. TRAD. Frising. 444 ob recordatione -uum, quae iam dudum effecit. CHART. Stir. III 131 p. 202,18 castrum ... nullo -u interiecto alio assignabo. *al. strictius i. q. ius negotia agendi – Befugnis, Rechtsgeschäfte zu führen:* ACTA imp. Böhmer 109 p. 101,42 (a. 1159) habeat ius dandi tutores ... et alios legitimos -us (CONST. II 196,16 omni iure omnique -u l. ... privatus, quod vulgo dicitur erenlos et rehtlos. CHART. Westph. VII 1313 p. 595,4 qui adhuc est in patria potestate et ad -us l. non admittitur. *al.*). **b** *officium, munus, potestas – Aufgabe, Amt, Amtsgewalt:* EPIST. Lang. 2 didicimus quosdam episcopos ... verba episcopali-i inimica ... edixisse. LEG. Wisig. suppl. 3 p. 479,31 quicumque ... tributa ex -o sibi commisso ... non exegerit. COD. Karol. 55 p. 579,39 minime illum permisit ipsum -um agere. CAPIT. reg. Franc. 20,9 p. 48,39 si ... beneficium habuerit aut -um. EPIST. Meginh. 32$^{tit.}$ -us officiique ... suscepti beatissimam ... consummationem. *al. strictius i. q. circuitus potestatis – Amtsbezirk:* DIPL. Otton. II. 71 p. 87,34 (interp.) in omni dictu et -u cum omni suo familiari iure ... dominentur. 262 p. 304,9 in -u Baluense ... ecclesiam. *v. et p. 137,25.* **2** *philos. et natur.:* **a** *operatio, efficientia – Handlung, Betätigung, Wirksamkeit:* METELL. Quir. 7,36 *sensa* -us ab occipiti movent. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 64,15 virtutes, que manifestantur postmodum per -us et operationes suas. NICOL. anat. 38 *(de membri definitione)* 'pars animalis' potest notare -um (*Galen. ed. Kühn IV p. 346,11* ἐνέργεια) vel aptitudinem. ALBERT. M. bon. 1 p. 1,35sqq. omne quod factum est, ... prius est in potentia quam in -u; sed omne quod est in potentia, est in appetitu -us, prout -us est finis potentiae. 53 p. 30,38 -us animae diffiniuntur per obiecta. gener. 1,5,20 p. 405^{b},1 -us est principium actionis. eth. 1,3,4 p. 35^{a},2 omnis -us (*p. 1094^{a},1* πρᾶξις) quoddam bonum appetere videtur. 7,2,3 p. 504^{b},27 -us secundus finalius bonum est quam primus (p. 504^{b},35 planum est in ense, cuius s. -us est incidere, p. autem figura terminata per angulum acutum). metaph. 9,3,2 p. 533^{a},40 se habet aedificans secundum -um ad aedificabilem, qui potens est aedificare, et nondum aedificat. summ. theol. II 8,31,1,4 p. 336^{b},4 -us (*Arist. p. 415^{a},19* αἱ ἐνέργειαι καὶ αἱ πράξεις) sunt praevii potentiis. *saepe.* **b** *completio, perfectio, effectus – Vollzug, Vollendung, Verwirklichung:* ALBERT. M. bon. 10 p. 6,48 -us dicitur duobus modis, scilicet operatio et complementum. veget. 1,79 *somnus* reducitur in -um ex sola subtractione spiritus et caloris. eth. 1,3,4 p. 35^{a},26 -us sive actio derivatur ab -u, qui est complementum et perfectio uniuscuiusque rei. metaph. 9,4,1 p. 536^{a},20 prior est -us quam potentia ... nobilitate sive dignitate in bonis, licet in malis potentia minus mala sit quam -us. **c** *processus – Vorgang, Akt:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,85 non tamen humano deitas ita clauditur -u. ALBERT M. veget. 2,5 exercere -um vitae secundum augmentum et alimentum et generationem (animal. 3,41). summ. theol. II 1,3,3,1 p. 27^{b},18 -us ... creationis nulli communicabilis est. *al. strictius de coitu:* EKKEH. IV. pict. Mog. 188 pecudes fętentur ... -u (gloss.: coitu). *vergit ad notionem status:* URSO med. 186 -u ... calefacit aqua calefacta, potentia ... calefacit vinum *eqs.* ALBERT. M. animal. 12,47 glacies ... secundum naturam est humida, -u et per accidens est sicca. WILH. SALIC. chirurg. 1,14 p. 308^{A} de mundificativo super aure et intra ponatur calido semper -u. **d** *functio, finis – Funktion, Zweckbestimmung:* ALBERT. M. anim. 2,1,5 p. 201^{b},27 anima est -us primus (*p. 412^{a},27* ἐντελέχεια ἡ πρώτη) physici organici corporis. animal. 11,36 *(de lecto et tripode)* lignum enim in potentia dicitur istae res et non -u. 23,48 proprius -us falconis ... est impetu ferri in praedam. *al. v. et p. 139,56.*

II **A** *via, strata – (Trift-) Weg, Straße:* LEG. Burgund. Rom. 17,3 viam, iter, -um, hoc est: ubi carpenta vel carra conversari possunt. CHART. Osn. II 287 p. 228,12 (a. 1232) ubi iter et -us, via et pascua pecorum ... obstrui ... videbantur. *strictius i. q. ius viae utendae – Wegerecht:* CONST. II 285 an ... iter et -us et via in stratis regalibus ... valeat ... interdici. **B** *modus agri – Landmaß:* CHART. Wessof. 3 p. 374,11 (s. VIII. ?) -us quadratus undique finitur pedibus CXX (GERB. geom. 3,1 -us minimus, clima, porca, -us q., qui et agripennus. 3,15). ANON. geom. I 4,1 gradus habet ... -us in latitudine CXX, in longitudine CXX. GERB. geom. 3,12 -us ... dictus autem ab agendo rurali opere.

III *singularia:* **A** *de cognatione i. q. gradus – Grad:* CHART. Rhen. med. I 307 p. 359,21 (a. 1036) erant cognati, sed quinto generationis -u. **B** *?coetus – ?Versammlung:* DIPL. Otton. II. 315 p. 372,7 dum resideret ... imperator ... et cum eo tam residentium quamque astantium -u (*pro* coetu *ci. ed.*) nobilium ducum.

actutum *adv. script.* adt-: *l. 35. statim, protinus, sine mora – sogleich, sofort, unverzüglich:* VITA Liutg. II 1,26 p. 103,6 -m (adt-, actum *var. l.*) ordiri aedificationem. HADR. II. epist. 13 p. 715,5 ut ... -m scienda denuntiet. WALTHARIUS 1315 furto -m faciendo. THEOD. TREV. Liutr. 40,2 -m virginali velate flaminio. *al. Rudolph*

***acuale,** -is *n.* (*cf.* aciarium *et* 2. acus) *chalybs – Stahl:* GLOSS. IV 111,44 St.-S. -e (acc- *i*) ecchil. *ibid. al.*

***acualis,** -e. *acutus – spitz:* ALBERT. M. animal. 24,59 hic piscis ... hamos aristales in carne spinales plurimos habet, ac si totus plenus sit spinis -bus in carne.

acucula *v.* 1. acula. **acue** *v.* atque.

***Acufex,** -icis *m. nom. propr. artifex, qui acus conficit – Nadelmacher:* CHART. Wirt. VII 2410 p. 291,18 (a. 1274) testes ... Fridericus -x (*cf.* 2175 p. 115,34 Nadelarius. 2499 p. 365,22 Nadelaer). *ibid. al.*

acuitas, -atis *f.* **1** *proprie:* **a** *acumen – Spitze:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 148,15 -s vero unguium falconis amputari debet. p. 153,5 rostri. p. 176,16 sedile rotundum descendens in -em. WILH. SALIC. chirurg. 3,22 p. 349^{D} palpet -em cubiti. **b** *acies – Schärfe, Schneide (v. et l. 60):* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 44,28 ut -s cuspidis ipsorum unguium ardeat. ALBERT. M. veget. 5,102 *operationes siccitatis* sunt ... durities lignorum et aliorum, -s spinarum (*sim.* 107). animal. 12,211 neque mordent *porcae* nisi per -em dentium anteriorum. **2** *translate:* **a** *obtutus acer – Sehschärfe:* ALBERT. M. animal. 23,7 tres enim habet *aquila* -es, visus videlicet et irae et instrumentorum venandi. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 19,6 p. 305,30. **b** *acritudo, acor – Schärfe, Säure:* GEBER. summa 1,51 p. 594 salis (Ps. ARIST. magist. p. 649^{b},37 s. aceti). BRUNUS LONG. chirurg. 2,19 p. 129^{H} *calcis.* ALBERT. M. veget. 5,114 subtilitate et -e ad poros ... trahunt humorem *lupini et urtica.* 6,80 radix styptica sine -e. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 3,8 p. 128,43 nocet ... cholera per -em. WILH. SALIC. chirurg. 1,2 p. 304^{E} lactis. *al.* **c** *soni acumen – hohe Tonlage:* IOH. GARL. mus. mens. I p. 97^{a} cognitio soni in -e et gravitate (p. 97^{b}). ALBERT. M. (?) animal. quaest. 19,10/11 p. 307,41 -s vocum consistit in tenuitate et subtilitate. **d** *ferocitas – Heftigkeit, Wildheit (v. et l. 60):* ALBERT. M. animal. 25,9 quosdam

[Ziltener]

serpentes esse -is vehementissimae, quorum morsus curam non recipit.

***acuiter** *adv.* *de sono i. q. acute – hoch:* LAMB. mus. quadr. p. 257[a] subsequentes *claves* acute *dicuntur*, quia omnis cantus in eisdem versatur -r.

***acuitio**, -onis *f.* 1 *actio evolandi – Aufflug:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 174,17 accipiunt *ramagii* -em suam contra ventum. 2 *ordo – Rangordnung:* ALBERT. M. summ. theol. II 2,6,1 p, 122[a],20 David ... livitatem et ignitionem et incisionem et -em eorum *(angelorum)* circa divinum desiderium et ministerium describens.

1. acula, -ae *f.* (2. acus) *parva acus, qua pannus pingitur – kleine (Stick-)Nadel:* AGNELL. lib. pont. 80 endothim bissinam ... -is (a cucullis *c*) factam omnem Salvatoris nostri historiam cuntinentem. 88 sua effigies mechanico opere -is inserta est.

2. acula, -ae *f.* (aqua) *paulum aquae – ein wenig Wasser:* VITA Landel. 484 in terris -e dulcedine siccis.

(***aculantes** huuazzandi *eqs.* GLOSS. I 205,11 St.-S. *sed cf. Gloss. V 305,60 Goetz* maculantes.)

aculeatus, -a, -um. 1 *aculeo praeditus, spinosus – mit einem Stachel versehen, stachelig:* RUD. TRUD. gest. 7,7 p. 267,8 muscis ... amare nimis retro -is. ALBERT. M. veget. 6,46 profert *buxus* pomula quaedam -a superius. 6,135 mirra ... arbor est ... spinosa et -a *eqs.* 6,361 *(v. l. 66)*. animal. 14,4 linguam. *al. in imag. et per compar.:* VITA Liutb. 10 sobrietatis sarculo -os spinarum frutices cum delectamentorum radicibus extirpare. BERNOLD. WAT. chron. 19 quasi agmen -um exasperati, acrius nobis adversarii insurgunt. *subst. masc. i. q. acus – Hornhecht (cf. l. 56. p. 147,66):* ALBERT. M. animal. 8,78 animalis dicti belloniz, hoc est -i *(cf. Plin. nat. 32,145)*. 2 *stimulatus – gepeinigt:* VITA Reginsw. 10 miseram *nutricem* conscientia -am.

***aculeosus**, -a, -um. *spinosus – stachelig:* GERHOH. psalm. 36,35/36 p. 563,13 homines viles ... exaltantur ..., cum sint -i tribuli vel infructuosae myricae.

aculeus, -i *m.* *script. et form.:* acc-: *p. 142,15.* -ia: RHYTHM. 39,47,3.

I *proprie:* A *de animalibus:* 1 *strictius:* a *spiculum – Stachel:* AETHICUS ISTER 21 p. 12,22 cydrositas plenas -is velut istrix. WIDUK. gest. 2,23 apes ... -is equos stimulantes. *al. fort. add.:* HEINR. LETT. chron. 10,8 p. 38,19 transnatando evadentes -os vermium *('Fußangeln?' ind.)* non efugerunt. b *dens viperinus venena diffundens – Giftzahn einer Schlange:* ALBERT. AQUENS. hist. 5,40 p. 459[a] vulnere -i. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,52/53 p. 107,6 quod unam linguam habent *serpentes* loco -i, ubi est venenum. c *rostrum mordens vel lambens vel sugens – Stech-, Saugrüssel:* LAMB. LEOD. Matth. IV 39 cum ... -is muscarum et aestu deficeret. ALBERT. M. animal. 7,151 culices ... sugunt per -um, quem portant in ore (*cf.* 4,44 *de conchyliis*). d *forceps vel ungula bifida cancri – Schere oder Spaltfuß des Krebses:* ALBERT. M. animal. 4,18 karabo in anteriori sui capitis habet duos -os mobiles. 4,22 pedes sui *(sc. locustae maris)* habent -os sicut parvi ungues in extremitatibus suis. 2 *latius:* a *acus – Hornhecht (Esox belone L.):* ALBERT. M. animal. 17,30 quaedam tamen genera piscium crescunt, antequam ovent, sicut genus piscium quod vocant -um *(fort. add. 8,79. cf. l. 30. p. 146,48)*. b *morbus accipitrum gravissime pungens – einen stechenden Schmerz verursachende Krankheit der Habichte:* ALBERT. M. animal. 23,95 *astur* patitur -os sive puncturas acutas. B *de plantis:* 1 *spina, acumen, capillus hirsutus – Dorn, Stachel, Klimmhaar:* ALDH. epist. 4 p. 483,4 acutis spinarum -is. ALBERT. M. veget. 6,297 unus *modus crocorum* est olus altum habens -os et folia lata. 6,361 brachia eius *(humuli)* sunt aculeata parvis ut lanugo -is. 2 *radix, qua hedera adhaeret – Haftwurzel des Efeus:* ALBERT. M. veget. 6,238 edera ... repit super sibi vicina ... quibusdam -is, per quos sugit. C *de variis rebus:* 1 a *clavus calceamenti – Schuhnagel:* GESTA Trud. I 12,6 p. 307,20 pedibus coturnis munitis atque subtus a planta ferreis -is propter lubricam glaciem armatis. b *os acutum – spitzer Knochen:* VITA Udalr. Cell. II 75 (39) saevissimus ille gutturis -us quadam vi evellitur. c *acumen – Spitze:* RUP. TUIT. spir. 2,24 p. 1631[c] quis nesciat, quod in hamo esca ostenditur, -us occultatur? esca enim provocat, ut -us pungat. d *?scopulus – ?Klippe:* AETHICUS ISTER 36 p. 23,14 erga navium umbelicos -um. 2 *eculeus, patibulum – Gabelgalgen:* VITA Fidoli 12 (MGMer. III p. 431,24) in reum ... universa tormenta cruciatibus peragebat in -o permolesto. ANNAL. Rod. a. 1122 p. 702,45. 49.

II *in imag. et translate:* A *acumen, acerbitas – Stachel, Spitze, Härte:* VITA Lupi Senon. 6 (MGMer. IV p. 180,22) detractionis -is dentes inferre vipereos. EPIST. Hann. 74 p. 122,13 vibrant illi *invidiosi* ... -os scorpionum. CASUS Gall. cont. 7 cum ... ipse volubilem rotam *fortunae*, nesciens eius acculeos, non caveret. CHART. Bern. I 4,154 p. 370,41 se nostre apostolice maleditionis noverit -o transpunctum. ROD. CAMER. Lietb. 37 ferream tridentem flammivomamque ..., quam ... mortis -um nominabant *daemonum spiritus*. OTTO FRISING. gest. 2,45 p. 153,23 indignationis. CHART. Port. 128 doloris. *al. v. et p. 144,23*. B *stimulus, incitamentum – Treibstachel, Anreiz:* IONAS BOB. Columb. 1,18 p. 187,13 antiquus anguis ... *mentem* stimulatam superbiae -o excitat. 1,20 p. 193,22 atrociorebus irae -is stimulantur. 2,9 p. 248,5 Eusthasium scismatis -is temptat. WALTH. SPIR. Christoph. I 12 viciorum. CHRON. Reinh. a. 1195 p. 553,12 pungitivum invidencie ... -um.

acumen, -inis *n.* *script.:* acc-: FORM. Marculfi 1,25. *v. et p. 143,30.42.* ag-: *p. 143,28.* adc-: CARM. de Bened. 31 *(dub. interpr.)*.

I *proprie:* A *extremitas acuta – Spitze:* 1 *gener.:* WALAHFR. hort. 28 radicis. ADALBOLD. sphaer. 6 post recisionem -um de cubo. FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,16 p. 182,21 *(de pyramide)*. CONSTANT. APRIC. theor. 3,22 p. 12a[v] caput *cordis*, quod -n dicitur. RUP. TUIT. off. 6,9 profundum *crucis*, id est -n, quo fixa terrae inhaeret. TRACT. de chirurg. 15 quantum unius acus est -n. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 91,14 lingue *picorum*. VITA Herm. Ios. 41[med.] in -e anteriori *calceamentorum*. ALBERT. M. animal. 6,13 ovi. *al. in imag.:* VITA Liutb. 19 adversarius noster ... latentis ferri ... vibrat -n. HROTSV. gest. 1494 recti conpunctus -e zeli. GISLEB. ELN. inc. 3,87 proprium lumen morbi terebravit -n. HILDEG. div. op. 1,2,52 p. 787[B] beatitudines ... -n exspirationum suarum ad iudicialem ignem mittunt. *al.* 2 *spec.:* a *rostrum, cornu, aculeus – Rammsporn, Schiffsschnabel, Horn, spitzer Gegenstand:* AETHICUS ISTER 50 -n et ... lances duratos habet *navis*. SEDUL. SCOT. carm. 2,80,6 rinoceron mutilam protrivit -e frontem. REGIMEN san. Salern. 237 ictus, -a, pulvis, ista nocent oculis. b *spinula, asperitas – Stachel, Rauheit:* GUMP. Wenc. 8 p. 216,26 principalium ... vestibus ... induitur, sed caro mundissima cilicino subtus -e dissulcatur. EKKEH. IV. bened. I 48,4 pectus -a (gloss.: spinulę pallii) pungant. c *de astrolabio i. q. acutus denticulus araneae designans in tabula locum stellae inerrantis – gekrümmte Spitze, die die Stelle eines Fixsterns auf der Scheibe anzeigt (v. p. 145,22. cf. Repsold, Zur Gesch. d. astron. Meßwerkzeuge. I. 1908. p. 7 et Frank-Meyerhof, Ein Astrolab aus d. ind. Mogulreiche. 1925. p. 27):* HERM. AUGIENS. mens. astrolab. 6 p. 386[A] acutos claviculos sparsim ... in alhancabuth fixos, quorum -a ... stellarum vicem tenent. p. 386[B] ubi stellae linea a regula tangitur, ibi -n porrectionis eius abscidatur. *ibid. iterum.* B *acies – Schneide:* REGINO chron. a. 874 p. 107,35 falcis. THEOPH. sched. 3,11 *ferrum fossorium* similiter quadrum ..., cuius -n sit in ipsa latitudine. METELL. buc. 8,52 -n inutile *securis* vertens. ALBERT. M. animal. 1,495 *(de crista anteriore tibiae)* anterius autem cruris ... propter -n et curvitatem ... nasus cruris vocatur *al.* C *cacumen, fastigium – Höhe, Gipfel:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,26 templi. CHART. march. Misn. III 510 p. 355,31 montis.

II *translate:* A *de sensibus vel de perceptione eorum:* 1 *acies (visus) – (Seh-)Schärfe:* ANTIDOT. Sangall. p. 95,19

[Ziltener]

ad caliginem vel -n oculorum. RATHER. serm. 4,1 -n, quo plurimum pollet *aquila*, ... visus. EGBERT. fec. rat. 2,366 visus in ordine rerum ad subtile dei veniens concessit -n *Satan*. ALBERT. M. animal. 23,7 aquila ab -e dicitur; tres enim habet acuitates *(cf. p. 140,59)*. *al. fere i. q. obtutus – etwa 'Anblick':* EKKEH. IV. bened. I 4,61 *(de Iohanne evangelista)* multa tamen videt illa *aquila* polis per -a solis (gloss.: deitatis). **2** *acritudo, acor – Schärfe, Säure:* TRACT. de aegr. cur. p. 167,42 *sanguis e naribus* fluit multis modis, ut ... ex furiositate et -e ipsius sanguinis. MAURUS urin. I p. 4,26 *materiae*. ALBERT. M. veget. 2,31 *humor cibalis* accipit etiam inspissationem et subtilitationem et -n. 2,84 odoris buxi. 2,92 *vaporis*. animal. 3,112 *colerae*. euch. 3,2,2,1 p. 288a,20sqq. proprietas quaedam caloris, quae est -n penetrativum et divisivum substantiarum ..., remansit in ipso *aceto:* sic et in cinere remansit -n ignis. *al.* **3** *acuitas soni – hohe Tonlage:* AUREL. REOM. mus. 16 p. 51b plerumque -n vocis nec sursum erigit nec iusum deprimit *sexta varietas*. MUS. ENCHIR. 1 p. 152a ut non solum -e differant et gravitate *phthongi* (HUCBALD. harm. inst. p. 105a. 111b. ALBERT. M. animal. 4,97. *al.*). TRACT. de fist. org. p. 15 pre summam extensionem -is. RUP. TUIT. off. 7,24 p. 205B velut alauda matutina per vocum suarum saepe volitat -a *cantus*. **4** *vehementia – Heftigkeit:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 366D -n et malitiam *medicinarum*. MAURUS urin. II p. 16,5 afflictionis. CHRON. Reinh. a. 1199 p. 563,6 vi et -e sintomatum invalescentibus. *al.* **B** *de ingenio:* **1** *sagacitas – Scharfsinn, Schärfe:* CHRON. Fred. 4 praef. p. 123,18 prudenciae agumen in nobis tepiscit. HUMB. WIRZ. epist. (MGEpist. V p. 440,7) mentis -n (acc- *WP*) ... torpere. HRABAN. epist. 52 aliquid scribere, quod ... -n sensus vestri acueret. EKKEH. IV. bened. I 41,3 gloss. nemo umquam fidelibus -e suo gravior ... fuit *Porphirio*. HILDEG. scivias 1,1 p. 386C tu -n huius profunditatis ab homine non capis. OTTO FRISING. gest. 1,48 p. 68,1 rationum. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 98,23 astutiam et -n ingenii gruum. *al.* **2** *vis, instantia – Kraft, Eindringlichkeit:* VITA Galli II 521 pane salutifero pascentem cordis -n. WALTHARIUS 1093 *regis* subnixe rogitantis -e motus. VITA Bonif. II 1 p. 92,14 predicationis. HILDEG. vit. mer. 4,62 homines ... cum -e probitatis Deo serviant. *al.* **C** *de litteris i. q. cultus, subtilitas – Bildung, Feinheit:* PASS. Praeiecti I 2 ut tempus extaret, quod litterarum acc-a summeret (VITA Audoini 1 [MGMer. V p. 554,7]. THEOD. AMORB. Mart. 1). VITA Deic. 7 liberalium artium -a sitibundo pectore haurire. EKKEH. IV. bened. I 42,66 -a dupla (gloss.: loycę verę et sophisticę) renoscunt *fideles et haeretici* (*cf.* 41,1 axioma: -n loycum [gloss.]). OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,15 si ... ad altiora velut phylosophica -a attollatur oratio.

acumino, -atum, -are. *script.* acc-: *l. 53*. **1** *acuere – zuspitzen:* RICHER. REM. hist. 3,103 sudes ferro -tos. HUMB. Sim. 3,6 p. 205,15 in camyris baculis ... inferius ... ad repellendum et feriendum acc-tis. FUND. Schild. 9 ubi roche -te erant. **2** *incitare – antreiben, veranlassen:* GESTA Rom. eccl. IV p. 404,30 his et multis aliis preceptis et exemplis -tus. CHRON. rhythm. Austr. 448 dolis ut venabulis sic -antur.

adi. **acuminatus**, -a, -um. *acutus – spitz:* BEDA temp. rat. 7,16 -is instar pyramidum tenebris lunam ... obscurari. HRABAN. univ. 19,6 p. 521C ramusculos producit -os *rhamnus*. NOTKER. BALB. gest. 1,15 -o ligno. CONR. EBERB. exord. 2,28 p. 1038B cultrum. GENEAL. Flandr. VI C 22 p. 333,31 cultellis. CAES. HEIST. mirac. I 8,5 p. 85,17 pilleus non -us. *in imag.:* ALBERT. M. epist. Dion. 11I p. 1027a,33 'penetralia ... terebrare -is spiculis', id est subtilibus rationibus.

1. *acuo, -atum, -are. **1** *acuere – verschärfen:* GLOSS. Roger. I A 2,12 p. 618,20 unguentum citrinum -tum cum pulvere litargiri. 3,2 p. 662,30 purgetur cum pillulis aureis cum esula -tis. III 393 sapo gallicus -tus cum litargiro. **2** *cataractam secare – den Star stechen:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 4 p. 16,1 hanc curam vocamus nos -are (acurem A p. 20a,26), ideo quia fit cum acu. A p. 21b,29 extrahas acum plane torquendo ... cum digitis tuis sicut habetis in curis -andi (-endi B 4 p. 18,12).

adi. **acuatus**, -a, -um. *acutus – geschärft:* CHRON. Salern. 113 p. 127,21 -am securam ei optulerunt (*syn.* acutam)

2. acuo, -ui, -utum, -ere. *script.:* acc-: *l. 14.66. p. 145,22. 56. 146,15.* ag-: *p. 146,9. v. et* COMPOS. Luc. X 26. *al. metr.* āc-: CARM. var. II 10,2,11.

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *acuminare – (zu) spitzen:* ALDH. virg. I 58 p. 318,6 ungues *hominum* ritu falconum ... -untur. VITA Leb. 6 sudes. ADALBOLD. sphaer. 6 ne in modum trochi ex utraque parte -retur *haec forma cylindri*. PAUL. FULD. Erh. 2,4 p. 19,24 stilum. *de forma in acumen coartata:* VISIO Tnugdali p. 8,10 assunt signa mortis, ... errant oculi, nasus -itur. ALBERT. M. veget. 2,112 talia folia -untur (acc- *VJ*) in punctum ex parte superiori. animal. 2,11 alia *animalia* ... in terram -unt pectus. *al.* **2** *acutum reddere – schärfen:* MAPPAE CLAVIC. 264 -e sagittam in plumbo veluti in cote. WILH. HIRS. const. 2,38 rasoria. ALBERT. M. animal. 16,31 dolabrum. *per compar. et in imag.:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 82,2 hoc argumento velut quibusdam cotibus animorum ingenia -untur. EKKEH. IV. cas. 32 stimulos suos pluribus scolaribus -bat *eqs*. CONST. II 215,2 qualiter ... in nos ... sue malignitatis aculeos -isset *papa*. **B** *latius:* **1** *indurescere – hart werden:* AESCULAPIUS 36 p. 56,7 *syntecticus* -isse accaepta sentit invalido egestionis officio. **2** *instruere – aufstellen, aufbringen:* GESTA Bereng. 2,16 quingentos -unt (gloss.: instruunt) propria de gente ministros. **3** *cataractam secare – den Star stechen:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 4 p. 18,12 *(v. l. 2)*.

II *translate:* **A** *de rebus sensualiter perceptis:* **1** *acerbum reddere – herb, scharf machen:* GLOSS. Roger. I A 2,14 p. 625,8 omnia ista commisceantur et -antur cum pulvere utriusque ellebori. ALBERT. M. veget. 4,73 ut *vapor* ... -ret humorem (74. animal. 7,101. 175). animal. 1,563 impurum, quod remanet ..., -itur ad expulsionem. 3,110 *partes fleumatis* -untur et saporem acetosum accipiunt. *de veneno:* AETHICUS ISTER 21 p. 12,28 *miricis* corticem detrahunt *bestiae*, ut plus venenum -antur. LIBRI Karol. 4,22 p. 215,39 *(in imag.)* vini potum ... veneno -erunt, cum *eqs*. **2** *sono acuto enuntiare – betonen:* ALDH. ad Acirc. 120 p. 166,19 participia ... -untur ut 'hauriendus'. *al.* **3** *acutiorem reddere, elevare – erhöhen:* **a** *de sono:* AUREL. REOM. mus. 19 p. 55b nona *syllaba* -etur (*opp.* graviter pronuntiabuntur). GUIDO ARET. ign. cant. II p. 50a gravari vel -i. TRACT. de fist. org. p. 15 eosdem *sonos* iterum secundum ceptam melodiam -is. ALBERT. M. animal. 5,48 vox infirmantium -itur, quia siccitas stringit vias. miss. 1,1,12 p. 13b,17 laudis divinae sonum, qui exaltando neumata, deprimendo et -endo et gravando ... quasi dat saltus vitulorum. *al. per compar.:* WARN. paracl. 564 mens regit actum, que gravat aut -it, ceu sibi complacuit. **b** *de stilo:* WALDO Anscar. praef. 6 sed non illa suos -it scriptura tenores, per planam discurrit iter sermone pedestri. **B** *de animo i. q. incitare, exstimulare – anregen, anreizen, antreiben:* **1** *gener. (v. et. p. 143,31):* DIPL. Otton. I. 352 p. 484,26 eos in nostri obsequio -imus. WIDUK. gest. 3,17 dum sanguine amici ... ut fera saevissima -retur. CARM. de bello Saxon. 3,54 animos. GODESC. AQUENS. opusc. 4,15 p. 150,21 *haereticorum* corrosionibus eum -entibus. CHART. archiep. Magd. 326 p. 425,33 qui contra veritatem ingenium suum -unt. *al. absol.:* WALAHFR. Mamm. 12,18 -it spes muneris. **2** *spec. c. sensu augendi:* WALAHFR. Mamm. 21,6 qui vires animis -at, qui viribus iras *leo*. CAND. FULD. Eigil. II 10,7 variis rumoribus iras. AUDRAD. carm. 1,213 fraude dolos. RIMB. Anscar. 35 p. 67,34 ad devotionem sibi in dei amore -endam ... studiosus. HUGO FLOR. hist. p. 357,57 ad -endam (acc- *1*) fidem pectoris tui. ALBERT. STAD. Troil. 6,817 conveniunt lites -endo Corinthum.

adi. **acutus**, -a, -um.

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *in acumen desinens, acuminatus – spitz:* **a** *de instrumentis:* LEX Saxon. 60 sudem. CAND. FULD. Eigil. II 14,87 telo. WILH. SALIC. chirurg. 5,2 p. 357D cauterium ... vocatur -um. *al. in imag.:* ALDH.

[Ziltener]

virg. II 2070 Deus ... satrapae mentem stimulis compungit -is. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,7 -issimo doloris spiculo guttur... praefocatur. *al.* **b** *de partibus corporis:* WALAHFR. carm. 5,74,14 dente (ALBERT. M. animal. 1,195 ad lacerandum. 2,48). CARM. var. II 10,2,11 cornu. WALTH. SPIR. Christoph. I 2 -a facie Cynocephalum ... pretendens. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 70,29 rostra. ALBERT. M. animal. 6,7 ova. *al.* *in imag.:* WALAHFR. Mamm. 4,10 -is auribus asstant. **c** *de spinis et foliis plantarum (v. et p. 141,64):* ALDH. ad Acirc. 57,5 stimulisque ulciscor *(sc. urtica)* -is. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,12 tribulis compar paliurus -is. *in nominibus plantarum:* GLOSS. III 102,24 St.-S. lapacium -um ebolum athech (ALPHITA II p. 94,2. *al.*). DYASC. p. 186[a] secundum trifillon sive oxalidon vel oxifillon dicitur, latine trifolium -um. **d** *de lapidibus, montibus sim.:* HROTSV. Pel. 292 scopolis. TRAD. Ratisb. 263 ad montem -um (WIBALD. epist. 101 p. 176,22 comitem de Monte -o. *al.*). ALBERT. M. veget. 4,113 *(de spina)* haec est figura pyramidis -ae. *al.* **e** *math. de angulo:* ANON. de circ. p. 537,24 alii duo anguli, hebes et -us. ALBERT. M. div. 3,8 p. 65,9 triangulorum alii sunt -i anguli, qui oxygonii graece dicuntur, alii recti anguli. cael. 2,3,3 p. 172[b],29 accutiori angulo. *al.* *de aranea astrolabii (cf. p. 142,52):* HERM. AUGIENS. util. astrolab. 1,2 p. 393[C] -i ... denticuli, qui certis in locis collocati stellas adnotant fixas. **2** *secandi acie instructus – geschärft, scharf:* CARM. Salisb. 11,13 falcem. WALTHARIUS 709 gladii. THIETM. chron. 8,3 p. 496,14 vomere. THEOPH. sched. 3,10 costae -ae limatae. 3,17 cum malleo ex utraque parte -o. NIVARD. Ysengr. 5,1234 rasoria cautus inverrens corio tonsor -a facit. REGISTR. abb. Werd. 8,2 p. 254,17 rastrum semel -um. *al.* **B** *latius:* **1** *asper, durus – scharfkantig, hart:* THEOPH. sched. 3,94 p. 353,19 accipiensque sabulum -um aqua mixtum, mitte in foramen et cum cupro lima. HILDEG. div. op. 1,4,86 p. 865[D] sicut aspera et -a terra mollem partem terrae atque flumina portat. **2** *angustus – eng:* CAES. HEIST. Engelb. 2,7 p. 261,13 in -issima semita ... ipsum preveniens.

II *translate:* **A** *de sensibus et de perceptione eorum:* **1** *de sensu videndi i. q. perspicax – scharfsichtig:* OTTO FRISING. gest. 1,70 p. 99,1 *(in imag.)* quae -us clericorum tuorum discernere debebit oculus. **2** *de sapore, odore i. q. acer – scharf, sauer (cf.* REGIMEN san. Sal. 159 hi fervore vigent tres: salsus, amarus, -us): MAPPAE CLAVIC. 288[med.] Gallicus sapo, et spaterenta, id est -us. BRUNUS LONG. chirurg. 2,2 medicinam. GEBER. test. p. 564[a],56 calx. Ps. GERH. CREM. sal. I 26 cum aquis eris -is (65. Ps.AVIC. lap. p. 635[b],56. MARC. GRAEC. ign. app. p. 123). ALBERT. M. anim. 2,3,24 p. 276[a],26 -us autem *sapor et odor* est ex caliditate omnino vincente. animal. 1,559 ut *intestina* possint resistere faeci, quae in illis est -a. 6,105 urina vaccarum. *al.* **3** *de calore i. q. vehemens – heftig:* ALBERT. M. animal. 3,72 sicciora enim capitis viri ossa magis acuuntur -iori (*opp.* hebeti) calido. 5,44 *spermatis* calor non est -us. **4** *de colore i. q. vigens – lebhaft:* HILDEG. vit. mer. 3,28 p. 114,23 -a viriditas arborum ac herbarum. **5** *de voce:* **a** *de accentu elocutorio i. q. syllabam acuendam designans – scharfbetonend:* ALDH. ad Acirc. 113 p. 155,6 paenultima cum -o (acc- *KF*) accentu profertur. *al.* **b** *mus. de sono i. q. elevatus – hoch: gener.:* AUREL. REOM. mus. 6 p. 35[a] graves soni -is congruenter copulati. 19 p. 58[b] in tertia *syllaba* ... -us scandetur accentus. REMIG. ALTISS. mus. p. 66[b] hyperlydius, id est super lydium, id est -ior lydio. HUCBALD. harm. inst. p. 105[a] *inaequales voces* una -iori, altera pressiori sono ... proferuntur. Ps. ODO CLUN. dial. 9 p. 258[a] in -is vel elevatis cantibus. GUIDO ARET. micr. 12,6 ut quisque modus partiretur in duos, id est -um et gravem *eqs.* HERM. AUGIENS. mus. p. 3,14 diapason ... -is notatur formulis. ALBERT. M. animal. 1,254 qui vero a gravi voce incipientes in -am desinunt, mollis sunt affectus *eqs.* 19,44 vox -a est ex motu forti et -o sive penetranti et dividente hoc quod movet. *al.* *spec. de certa positione in systemate:* THEOPH. sched. 3,80 p. 305,10 qualiter metiri debeant fistulae graves et -ae et superacutae. GESTA Trud. I 8,5 [med.] multa ..., quae per graviores litteras notari debuerunt, per -as sive per superacutas notavit. **c** *asper – rauh:* ALBERT. M. animal. 5,45 omne enim animal mutat vocem et grossiorem vel -iorem aqquirit in statu maturitatis. **6** *de morbis i. q. gravis – heftig (saepe c. sensu celeritatis):* ASCULAPIUS 1 p. 2,15 dolorem. 4 p. 7,19 passionibus. AURELIUS praef. p. 479,5 valetudines -ae, quae oxea Graeci dicunt, ... aut cito transeunt aut celerius occidunt. ANTIDOT. Sangall. p. 80,24 ad -as vel veteres causas. TRACT. de caus. mul. 28 febris aguta. CONSTANT. AFRIC. theor. 10,5 p. 53a[r] nullus morbus vocatur -us post XL dies finiendus. GLOSS. Roger. I A 2,3 p. 590,19 -a gutturis prefocatio. *al.* **B** *de ingenio i. q. sagax, ingeniosus – scharfsinnig, geistreich, einsichtsvoll:* ALDH. epist. 5 p. 493,9 spiculisque ex faretra exemptis, hoc est chronographiae opacis -isque (acc- *H*) syllogismis. WALAHFR. carm. 5,5,1 sensu. GODESC. SAXO theol. 21 p. 292,2 nedum dicatur a quovis tenuiter ne dico mediocriter -o vel astuto. WIDUK. gest. 1,9 p. 12,1 -us consilio. THANGM. Bernw. 1 p. 758,39 -is ... quaestionibus. EKKEH. IV. cas. 95[ex.] amicum meum ad omnia -issimum. OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,15sq. de -o -ior, de litterato efficitur litteratior. *al.* *c. sensu alacritatis:* HRABAN. epist. 28 p. 443,24 immo brevitas ad singula discutienda -iorem redderet *lectorem.* **C** *de tempore, motu (cf. l. 4sqq. p. 145,68) i. q. celer, alacer, vehemens – schnell, lebhaft, heftig:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 22,9 tempus tam -um emergit, ut *eqs.* ALBERT. M. animal. 8,133 est haec aranea valde acris et -a et saltans.

adv. **acute.** **1** *de sensibus i. q. acriter – scharf:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 11,13 quod rapaces -ius vident et audiunt. **2** *de sono i. q. elevate – hoch:* REMIG. ALTISS. mus. p. 71[b] alii *soni* ὀξύτυκνοι *(sc. nominantur)* id est -e fixi. SCHOL. enchir. 1 p. 173[b] si *phthongi* ... pronuntientur ... -ius quam oportet, *fit absonia.* GUIDO CIST. mus. p. 181[b] -e et leviter incipiunt *antiphonae.* ANON. mus. plan. Coussemaker II p. 484[b] solet vox tunc gravari et non -e sublimari. **3** *de morbis i. q. graviter – heftig:* Ps. HIPPOCR. progn. A 5 febricitantes -e *(G I.II).* **4** *de motu i. q. celeriter – geschwind:* WIPO gest. 32 p. 51,8 imperator ... Burgundiam -e adiit. WILH. CONG. chirurg. 178 illud tantillum ossis -e removeatur. ALBERT. M. cael. hier. 15,5 p. 416[b],15 susceptionem divinarum illuminationum ... -e mobilem (*PG* 3,332[A] τὴν ... ὀξυκίνητον ... ὑποδοχήν).

subst. **1. acutus,** -i *m.* **1** *clavus – Nagel:* PASS. Flor. 7 praeses iussit scapulas eius -is ferreis confringi. **2** *accentus syllabam acuendam designans – Akut:* ALDH. ad Acirc. 141 p. 200,3 circumflexus est nota de -o et gravi facta. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 475,10 primas syllabas tenet -us. *al.* **3** *?piscis quidam – ? irgendein Fisch (cf. p. 141,29. 147,66):* ECBASIS capt. 173 squamigeros cetus punctis pellebat -us.

2. acuta, -ae *f.* *febris vel morbus vehemens, ardens – heftiges Fieber, schwere Krankheit:* HILDEG. caus. 2 p. 164,13 cum ergo homo -am habet, humores ... in multum fervorem ardoris mutati sunt. CAES. HEIST. mirac. I 1,25 in -is *(an neutr.?)* laborabat. *al.* CHART. Argent. IV 228 p. 139,40 infirmis ... laborantibus in -a.

3. acutum, -i *n.* **1** *acumen – Spitze:* ALBERT. M. animal. 1,503 humery ..., qui in -um erecti sunt. **2** *aliquid acidum – etwas Saueres:* GEBER. summa 1,33 *argentum* positum super fumum -orum sicut aceti. ALBERT. M. veget. 3,88 -um autem et amarum conveniunt in hoc, quod sunt linguam radentia. *al. v. et p. 113,72.* **3** *sonus elevatus, acuitas – hohe Tonlage:* REMIG. ALTISS. mus. p. 72[a] nec in -um extenduntur nec in gravitatem remittuntur *statarii.* AEG. ZAM. mus. 1 p. 373[a] ex solo instinctu naturae novit ipsa *philomena* ... -um et obtusum. **4** *celeritas – Schnelligkeit:* ALBERT. M. cael. hier. 15,5 p. 416[b],18 in -um autem movetur *oculus* secundum quod radii congregantur in pupilla *(cf. l. 41).*

4. acuens, -entis *m.* *irritator – einer der anreizt:* GODESC. AQUENS. opusc. 4,15 p. 150,12 importunitas -entis.

***acupictile,** -is *n.* *pictura acus – Stickerei:* CAPIT. reg. Franc. 22,81 feminae opera textilia non faciant *die dominico* ... nec consuent vel -e faciant.

[Ziltener]

?***acuris**, -e. *ad cataractae punctionem pertinens – den Starstich betreffend:* BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 20^{a},26 unde hanc curam vocamus -em, quia fit cum acu *(cf. p. 143,71)*.

acurus *v.* acorus.

1. acus, -eris *n. palea – Spreu:* GLOSS. II 7,43 St.-S. agana. 517,56 purgatio azeris i. spriuu. IV 196,32 spriu. *al.*

2. acus, -us *f. (m.: l. 16.33. adde* BERTH. RATISB. serm. 3 p. 23,3*)*.

I *strictius i. q. instrumentum acutum ad suendum, pungendum, figendum aptum – Nadel:* A *gener.:* WALAHFR. carm. 5,6,16 gracilem corpore cudit -um. WILH. HIRS. const. 1,56 p. 986^{B} de re perdita, nisi adeo minuta ut -us est, ... interrogare. CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 14a^{r} os vulve clausum invenitur, ut ne ingredi possit -us (ALBERT. M. [?] animal. quaest. 9,11/15 p. 208,12). BERTH. ZWIF. chron. 24 p. 220,16 si proiectum -um in terra velles quaerere. CHART. Westph. III 751 p. 388,17 fabri -uum. *per compar.:* GREG. IX. registr. 636,3 p. 523,18 ego Gregorius servus vester, -us inter ferramenta. B *spec.:* 1 *ad suendum:* VITA Liutb. 28 p. 32,6 -um suam in ... opere fractam. IOH. NEAP. gest. 63 p. 434,14 martyrium sancti Ianuarii ... -u pictili opere digessit (*cf.* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,90 [*in imag.*] pictus -u fidei. CHART. Heinr. Leon. 122 pallam altaris ... auro -u pictam. AEG. AUR. gest. 3,23 vexillum ducis ... opere plumario, quod dicitur cum -u factum. *al.*). LAND. MEDIOL. hist. I 3,21 p. 89,14 fibula dimissa et -u ceterisque negotiis. HONOR. AUGUST. offend. 29 pelles -u, calciamenta subula consuere. ROGER. SALERN. chirurg. 1,305 fiat punctus unus con -u subtili quadrata et filo de serico (BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106^{G}. WILH. CONG. chirurg. 160. *cf.* 726 cum -u triangula). CAES. HEIST. mirac. I 6,15 p. 369,13 -us signum virtutis, id est humilitatis, est in monacho. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 147,25 habebit -um rotundum, nam cum triangularia noceret. *al.* 2 *ad pungendum sim. (fere chirurg.):* MAPPAE CLAVIC. 276 pertusum modicissimum veluti -u factum. TRACT. de aegr. cur. p. 148,39 cataracte oculorum ... curantur ... cum cirurgico instrumento, scilicet cum -u. WILH. CONG. chirurg. 427 cum -u hamata vel uncello primo capitur *ungula in oculo.* NOTULAE Wilh. Cong. 797 *pustulam* rumpat per -um vel spinam. ALBERT. M. animal. 23,92 cum -u ferrea vel cuprina in medio quatuor angulos habente. 102 cum -u aerea. *al. proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,108 mel mandens patiatur -um sub melle latentem. *in imag.:* ALBERT. STAD. Troil. 5,632 figit ab intus cor Priami regis anxietatis -us. HEINR. WIRZ. cur. 40 *telum carminis* investigatrix non removebit -us. 3 *ad comas vel vestes retinendas sive ornandas* (*cf.* GLOSS. II 533,74 St.-S. crinalis -us risil vel spenula): CARM. de Karolo et Leone 248 stringit -us clamidem. AGNELL. lib. pont. 129 p. 362,45 proieceruntque a se ... olfactoria et -us et specula. ORDO Rom. 5,8 pallio superinduitur et configitur per -us in planeta. ALBERT. STAD. Troil. 4,796 litigium crinis fulva refrenat -us.

II *latius:* A *botan.:* 1 *rheumatica – Moschus-Reiherschnabel (Erodium moschatum L'Hérit., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 303):* GLOSS. III 534,1 St.-S. -us muscata cranichissnabel (*cf.* 525,6 acusinata kranchisnabel). ALPHITA II p. 2,25 -us muscata minuta habet folia et fissa *eqs.* 2 *?herba ruperti – ?Ruprechtskraut (Storchschnabel-Art, Geranium robertianum L., cf. Marzell, op. cit. II. p. 662):* ALPHITA II p. 110,32 malva crispa, -us muscata maior idem (*cf.* p. 2,27). 3 *sambucus – Holunder (ex* acte *corruptum):* ALPHITA II p. 2,10 -us, sambucus *eqs.* 4 *paliurus – Stechdorn, Christusdorn (Paliurus spina-Christi Miller, cf. Hegi, Flora. V 1. p. 326):* DYASC. p. 145^{b} paliurus ab aliis -us palearis vel cicer domesticum vocatur (*cf. Oribas. eup. 2,1 P1 Aa* saccu palearem). B *zool. i. q. aculeus – Hornhecht (cf. p. 141,29):* RUODLIEB XIII 47 ast agapuz ut -us in dorso pungit acutus *(spectare potest etiam ad instrumentum).* C *scopulus – Klippe:* ALDH. ad Acirc. 40,3 ast -us exilis mox tanta gestamina *(i. naves)* rumpit.

***acusticus**, -a, -um. (ἀκουστικός) *auditorius – das Hören betreffend, Gehör-:* PAUL. AEGIN. cur. 117 p. 72,11 non enim parvum periculum cerebro vicino -o nervo flegmonem patienti. p. 72,22 secundum -um porum dolent *eqs.*

?acutarius, -a, -um. (acutus ?) *venaticus – Jagd-, Hetz-:* LEX Sal. Merov. 6,2 si quis canem ve⟨lt⟩ro agutario (agutaricium *C 5*, acutarium *C 6*) furaverit (*cf.* LEX Sal. Karol. 6,2 veltrem porcarium sive veltrem leporarium, qui et argutarius dicitur).

(acutela, -ae *f.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 361,4 quia non facit 'querulus, queruli' 'querulela' velut 'acutus, acuti' '-a'.)

***acutella**, -ae *f. herba quaedam – ein Kraut (fort. Archangelica officinalis Hoffm. – Engelwurz, cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 259, Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 307; sed v. Diefenbach, Gloss. s. v., ubi agitur de Ononi spinosa L. – Hauhechel):* ALPHITA II p. 40,6 ciminum ethiopicum similis est -e in foliis.

***acutia**, -ae *f. versutia, argutia – Schlauheit, Spitzfindigkeit:* EKKEH. IV. bened. I 19,29 Platonicis ... teknis (gloss.: acu⟨tiis⟩). cas. 90$^{ex.}$ -a sua versipelli resumpserat *Hadawiga vestes.* 115 qui astu suo semper tuas exsuperavit -as. 129$^{med.}$ qui te -is suis a bono avertere moliuntur.

acutiangulum, -i *n. triangulum acutos tantum angulos habens – spitzwinkeliges Dreieck:* PS.BOETH. geom. p. 376,11 oxygonium vero, id est -um, est, in quo tres sunt anguli acuti. p. 414,18.

***acutio**, -onis *f.* 1 *elevatio – Erhöhung:* IOH. AFFLIG. mus. 13,8 differentes *notas* ... et in figura et in soni -e. GUIDO CIST. mus. p. 153^{b} voces eedem sunt, licet et quibusdam spatiis inter se distantes gravatione et -e a se invicem inveniuntur diversitate. 2 *incitata vocis prolatio – heftiges Aussprechen:* HILDEG. vit. mer. 2,56 p. 85,7 in -e contrariorum verborum opera sua frequenter exulcerat *homo.* 3 *acies, asperitas – Schärfe, Rauheit:* ALBERT. M. animal. 23,88 super illam *(cotem)* ita diu pulverem frica, quod omnis -o, quae in cote est, in pulverem transeat.

acutulus, -a, -um. 1 *(paulum) acutus – (etwas) spitz:* DIPL. Heinr. III. 291 p. 395,7 castellum de Monte -o cum suis pertinenciis. 2 *(aliquantum) sagax – (einigermaßen) scharfsinnig:* CHRON. Median. 2 -a argumentatione.

acutus *v.* 2. acuo. *Ziltener*

acyrologia (acir-, achir-), -ae *f.* (ἀκυρολογία) *impropria dictio – uneigentlicher Ausdruck:* LIBRI Karol. 1,9 p. 27,35 quod *loquendi genus* quidam acir-am nuncupant. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 356,23 illa nomina, que sunt a masculinis venientia ut ... acir-a ..., producuntur in paenultima. ERMENR. ad Grim. p. 545,1 illa ... nomina, quae habent primitiva Greca, a quibus dirivantur, longa fiunt in penultimis ut ... achirologus, achir-a. HUMB. Sim. 2,15 p. 156,37 quod *vitium* Graece -a, Latine ... impropria dictio dicitur.

***acyrologicus**, -a, -um. (*cf.* ἀκυρολογία) *improprius – uneigentlich:* LIBRI Karol. 4,17 p. 206,6 istud ... -um *est*, ... per istud mutilatur sensus puritas, ... istud squalet ineptiis.

adv. ***acyrologice** (acir-). *improprie – uneigentlich:* LIBRI Karol. 1,12 p. 31,28 quod *(i. adorare et osculari)* illi acir-e unum putant.

***acyrologus** *v.* *acyrologia.

***acza** *v.* 2. *acia.

?***aczema.** (*cf.* ἐκζεμα) *morbus quidam – eine Krankheit:* TRACT. de aegr. cur. p. 351,41 in scia triangulam -a, cum podagra vel ciragra efficitur, non curatur. *Baader*

1. ad *praep. script.:* at: FORM. Morb. 3 at te. Bitur. 2 p. 167,27 at quem. TRAD. Frising. 431. DIPL. Ludow. Germ. 37. CHART. Sangall. A 790. TRAD. Frising. 1770^{b}. *al.* aut *(var. l.):* FORM. Marculfi 1,2 p. 42,20. *assim.: p. 149,60.150,27. cf.* ALDH. ad Acirc. 140 p. 194,21 ad praepositio saepe finalem d litteram in eandem convertit litteram, a qua sequens orationis inchoat pars ut cedo, accedo, non adcedo *eqs. posit. (in prosa):* TRAD. Frising. 38 p. 66,24 rem ad confirmandam (*cf.* THEGAN. Ludow. 24. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p. 119,26). *v. et p. 149,14.152,44sq.70.* adque *(i. 'et ad'):* ARNOLD. LUB. chron. 5,24 p. 202,4 (vs.). *struct.: c. abl.:*

saepe, e.g. l. 11.13sqq. 37. p. 150,2.30.40. 151,30sq. 152,59sq. 153,39. 154,48sq. 155,13sqq. c. dat.: p. 152,39sq. 154,71; adde DIPL. Karoli M. 313 p. 473,7 (spur. s. XII.) ad sibi. *c. gen. (saepe per ellipsin vel contam.): l. 16.40sqq.45. p. 150,67.151,69.155,17. c. nom.: p. 153,31. c. inf.: p. 151,40. 68.153,41. abund.: l. 68. p. 150,39sqq. 51. 151,38; adde* HERM. ALTAH. annal. a. 1260 p. 402,21 quousque ad quasdam cantilenas ... compleverunt.

I *de motu, directione fere i. q. in, acc. purus sim. – zu, nach in, auf:* A *gener.:* CHRON. Fred. 42 p. 186,29 obtimates ... ad Dura ... ad campo Madio ... ad se venire praecepit. LEX Alam. 46 revocet eam ad pristinam libertatem. HUGEB. Willib. 4 p. 100,26 adpropinquaverunt ad illo. VITA Lonogh. 6 (MGMer. VII p. 435,30) perrexit partibus ad palacii. EINH. epist. 5 ut homines aliquos mittas ad Aquis (*cf.* DIPL. Ludow. Germ. 133 p. 185,25 ad Aquisgrani palatii. RUOTG. Brun. 21in.). AMALAR. epist. 4,4 novum testamentum non mutabitur ad aliud testamentum. CAND. FULD. Eigil. II 12,20 procidit ad genua. ANNAL. Fuld. II a. 839 Hluthario ad Italiam redeunte. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 391,25 ad sanctam Afram veniebat. BERTH. (?) annal. a. 1074 p. 277,1 de Roma ad Phorzheim. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 33,18 ubi ... conveniant oreque ad os ... conferant (*cf.* 1,62 p. 89,2 oculo ad oculum videndo). *persaepe. pendet a subst.:* RIMB. Anscar. 3 p. 22,38 post reversionem ad corpus. VITA Rimb. 3 legatio ad gentes. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 398,23 caelestem ad alta sublevationem et propter humilem ad humana descensionem figurat *lapis hyacinthus.* BERTH. (?) annal. a. 1071 argumentum depositionis a maiori ad minus. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 16,26 generationem ... accipimus ... pro quolibet ingressu de non esse ad esse. *al. c. ellipsi verbi:* TRANSL. Dion. Ratisb. 31 p. 368a,32 mox ad pedes. RAHEW. gest. 3,42 p. 216,17 fortes ad arma, ... senes ad lamenta. ANNAL. Ianuens. IV p. 33,16 clamaverunt: ad arma, ad arma, ad ipsos. B *spec.:* 1 *fere sensu dat. c. verbis dicendi, scribendi, dandi, solvendi sim.:* CHRON. Fred. 4,54 p. 147,27 dicentes ad Godino. LEX Alam. 54,2 contradicere ipsam dotem ad illam mulierem. LEX Baiuv. 1,1 alodem suam ad ecclesiam ... donare. TRAD. Frising. 1 tradidi ad domum sanctae Mariae (TRAD. Patav. 3 ad sancti Stephani. TRAD. Frising. 12 p. 39,38 ad domum sancti Michahelis ... et ad omnium sanctorum. 30 p. 58,24 ad ... Marię ecclesiae ad domum episcopalem. TRAD. Patav. 39 ad Liutolfi presbiteri. *al.*). CHART. Fuld. B 11 inferat ad ipsam ecclesiam auri uncias II. CHART. Rhen. med. I 23 ad ipsius basilicę solvere. AGNELL. lib. pont. 18 p. 286,34 ad incredulos ... praedicare. RIMB. Anscar. 38 p. 73,3 alios iterum ad paganos vendebant. RUOTG. Brun. 2 p. 3,26sq. aliud ad oculos hominum, aliud ad testem cordium exhibebat. DIPL. Karoli M. 313 p. 473,1 (spur. s. XII.) dono, transscrivo seo emancipo in ad de iura dominioque *eqs. saepe. nota:* CHRON. Fred. 3,7 iussit ad omnis sinatricis (3,46. 4,55). *pendet a subst.:* BONIF. epist. 78 p. 166,12 iuxta verbum Domini ad Ezechielem. TRAD. Frising. 29 p. 57,10 cessio vel donatio ad loca sancta. WALAHFR. Gall. 1,26 p. 304,32 epistolam ad beatum Gallum. WIDUK. gest. 1,2 in contione Agrippae ad Iudaeos. *al.* 2 *usque ad – bis zu:* WALTHARIUS 270 ad summum complentur scrinia labrum. RUOTG. Brun. 5 p. 6,11 ad unguem pacato imperio. THIETM. chron. 1,28 p. 36,6 maiestatem suam ... ad summum (ass- *1*) perducere. THANGM. Bernw. 1 p. 758,23 scrupulosa quaeque ad medullam eventilabat. *al. v. et* usque. 3 *contra – gegen:* ALDH. virg. II 1983 durior ut ferro foret *mens* ad tormenta. THIETM. chron. 7,63 ad urbem pugnare. *al. medic.:* ANTIDOT. Lond. p. 17,21 facit ad omnes morsum serpentum. BOTAN. Sangall. 13,5capit. ad tempestatibus aut demonius. *al. pendet a subst.:* ANTIDOT. Augiens. p. 61,42 implastrum ad arduram stomachi. *abund.:* EPIST. pont. Rom. sel. I 1 p. 3,18 porte inferi non prevalebunt adversus ad eam *(ecclesiam).* 4 *praeter – außer:* LIBER diurn. 73 p. 73,4 ad haec vero suscipio (CHART. Sangall. A 712 p. 314,17. THIETM. chron. 1,15. *al.*). COD. Lauresh. 429 dono ... ad ipsam hobam de terra iurnales XL.

II *de situ, positione i. q. in, apud – an, in, bei, auf:* A *gener.:* COMPOS. Luc. G 5 ad umbra desiccare. LEX Ribv. 42 si quis hominem ... ad regem accusaverit. HUGEB. Willib. 3 p. 91,21 in urbe Luca ad sanctum Pricianum ibi requiescit (*cf.* TRAD. Frising. 643 actum est ad sanctum Stephanum. GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 413,17 ad sanctum Iohannem missam celebrare. *al.*). 4 p. 99,12 stans ibi ad missam. CHART. Fuld. B 70 p. 126,33 est ad uno latere ... ab alio latere (WIDUK. gest. 1,28). CHART. Hersf. 26 p. 48,6 isti fuerunt ad illa vestitura. RIMB. Anscar. 35 p. 66,30 cilicio namque ad carnem ... usus est. THIETM. chron. 4,9 quattuor ministrabant duces, Heinricus ad mensam, Conrad ad cameram *eqs.* 7,1 cenam ad Lateranis fecit. OTTO FRISING. gest. 1,4 p. 16,4 melius est ad summum quam in summo. *persaepe. de valetudine:* FORM. epist. IV 2 p. 529,15 nunquam ... ad tantam ... me esse cognovi suavitatem. *de re comitante:* AGNELL. lib. pont. 36 p. 299,28 ad illius *(gemmae)* lumen ... gradere. *pendet a subst.:* RIMB. Anscar. 10 pedibus ad terram fugientes. AGIUS vita Hath. 6 a laneis ad carnem vestimentis. POETA Saxo 1,50 regionem solis ad ortum. RUOTG. Brun. 49 p. 53,16 fratribus nostris ad sanctum Petrum. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 417,48 sancti Magni ad Fauces. DIPL. Heinr. IV. 116a p. 154,28 eius successores ad eandem ęcclesiam. CHART. march. Misn. II 2 p. 4,21 comitissa ad Rhenum. *c. adi.:* LIBER hist. Franc. 31 p. 293,8 non erat matrona ad presens (TRAD. Frising. 615a p. 526,33. DIPL. Heinr. III. 318 p. 436,26 apresent. *al.*). B *spec. ad nomen loci significandum:* 1 *c. vi quadam praep.:* BEDA hist. eccl. 3,21 p. 170,21 *monasterium* vocatur Ad Caprae Caput. TRAD. Frising. 52 p. 80,31 in villa nuncupante ad flumine Uuirma. EINH. Marc. et Petr. I 4,10 p. 259,54 de monasterio, quod Ad Duos Gemellos appellatur. DIPL. Ludow. Germ. 141 p. 197,24 cappellam, quae vocatur ad sanctam Iustinam (*cf.* ADALB. MAGD. chron. a. 962 dicitur *mons* ad sanctum Leonem). GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 415,48 ad locum, qui Ad Balneos nominatur. EPIST. Teg. I 94 de loco, qui dicitur Ad Monachos. *al. nota (theod. 'zu'):* CHART. Wetzlar. 160 (a. 1271/2) domum ..., que dicitur Ad Rufum Leonem. 2 *vi praep. evanida (cf.* FORM. Andec. 52 p. 22,40 tam in pago tam et in ... ad palacio): DIPL. Merov. I 76 p. 67,38 in loca nunccupantis Childriciaecas et Ad Taxmedas (*cf.* l. 43 et Taxmedas). CHART. Fuld. B 22 in loco, qui dicitur ... ad Bibarahu. TRAD. Frising. 132 p. 141,3 Scropinhusun seu ad Zetileshusen. 155 p. 156,9 traditio Sindeo de ad Hleginpah. 607a p. 520,25 prope fluvio ad Clana. DIPL. Ludow. Germ. 102 p. 148,16 haec sunt nomina: ... ad Penninuuanc, ad ecclesiam Anzonis, ad Uuitanesperc. *al.*

III *de tempore:* A *usque ad – bis zu:* TRAD. Frising. 11 p. 38,30 (a. 758) ad finem vitae suae. WALTHARIUS 359 ad medium lucis. AGIUS comput. 7,25 a festis ad festa. THIETM. chron. 1,6 ad suimet presentiam differre. *al. abund.:* FORM. Bitur. app. 5 ad in aevum custodire. *v. et* usque. B *per (spatium temporis) – für die Zeit von, auf:* LEX Sal. Merov. 82,1 ut ad XX noctes ipsum *(servum)* in mallum praesentet. TRAD. Frising. 45b commendaverunt mihi *hereditatem* ad vitam meam. MEGINH. FULD. Alex. 13 pene ad horam plenam. WIDUK. gest. 1,32 ut ... ad novem annos pax firmaretur. CHART. Mog. A 457 p. 365,24 solvit ad sex menses. OTTO FRISING. gest. 2,56 a proximo pentecosten ad annum. *al. in locut.:* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,21 ad tempus contradixit iter (LIUTG. Greg. 2 p. 68,18. *al.*). THIETM. (?) chron. 4,37 ad momentum. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,46 ad horam divertebant *(aliter p. 151,1).* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 11,15 vivunt ad plus *(i. diutius).* C *pro abl. temp. – an, in, zu:* COD. Lauresh. 1028 (a. 773) ad presens tempus ... habere. ANNAL. Einh. a. 771 ad II. nonas Decembris. CHART. Rhen. med. I 135,33 ad natalis Domini. ANNAL. Xant. a. 850 eodem die ad vesperum (*cf.* RUODLIEB X 15 cras ... ad seram). *al. adde* DIPL. Merov. I 66 p. 58,50 (a. 693) ad dies quinque ante istas Kalendas. *in locut.:* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,22 ad extremum ... convaluit ... sermo. HUGEB. Willib. 3 p. 90,14 ad primitus ... tunc. FORM. Au-

giens. C 24 ad subitum. WETT. Gall. 29 p. 273,34 ad horam (*cf.* FROUM. carm. 19,4 ad horas. *opp.* dudum). LIBELL. de Baiuv. et Car. 12 ad praesens ... praeesse. AGIUS vita Hath. 22 ad ultimum. CONST. III 243,6 ad tardius. *al.*

IV *de intentione, consilio, usu i. q. pro, dat. purus sim. – zu, als:* A *strictius:* 1 *pendet a verbis:* a *c. obi. rerum (saepe sensu dat.):* CHRON. Fred. 2,57 p. 81,20 ut ei cervus esset ad prandium (RHYTHM. 150,302,1 ad malum exemplum. ERMENR. Sval. 7 ad signum. *al.*). LEX Alam. 2,1 qui res ... ad beneficium susciperit. LEX Baiuv. 9,9 non prius damnetur ad mortem (NITH. hist. 1,3 p. 4,22 diiudicati. THEGAN. Ludow. 22 iudicati. *cf.* OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 149,6 viris ... ad patibuli ... supplicia adiudicatis). WILLIB. Bonif. 8 p. 43,29 cum ... ad exemplum ... opponeret. HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,5 presbiteros ... ad sacre verbis obsequium ... rogabat. TRAD. Frising. 154 ut aliquid de illo ad tributum darem (TRAD. Ratisb. 23 dedit ... ad suum proprium ad habendum. *al.*). 384 si omni anno ad censum sex denarios inde persolvisset. HRABAN. epist. 55 ad sacerdotium ordinati. DIPL. Ludow. Germ. 65 concessimus ad proprium ad monasterium. RIMB. Anscar. 8 quos ... ad Dei servitium educarent. ANNAL. Fuld. II a. 841 p. 32,7 Hludowico ... ad auxilium vocato. WIDUK. gest. 1,38ex. ad vindictam patriae ... cogitarent. 2,4 elegitque ad hoc officium virum. FROUM. epist. 74 ad viaticum ... peto ... portionem alimonię. CHART. Gosl. I 301 p. 321,30 obtinuit VI privilegia ad bonum et pro libertate ecclesie. *saepe.* ad hoc *c. enunt.:* EIGIL Sturm. 17 p. 374,20 ad hoc tantum ut (HROTSV. Sap. 4,3. *al.*). POETA Saxo 5,504 quatinus. WIDUK. gest. 2,15 ne. b *c. gerund.:* LEX Ribv. 91,1 ut nullus ... munera ad iudicio pervertendo non recipiat. PACTUS Alam. II 44 nihil est ad requirendum. TRAD. Frising. 12 p. 40,24 rogatus fui ad scribendun. 23 p. 52,11 monasterio ... ad gubernandum praeesse. FORM. Senon. I 44 nostrum est ad suggerendum, vestrum est ad ordinandum. VITA Goar. 5 p. 415,23 invenerunt ad manducandum. OTTO FRISING. gest. 2,12 p. 113,27sq. quotienscumque ad sumendam Romani imperii coronam militem ad transalpizandum coegerint. *saepe. abund.:* CHART. Rhen. med. I 42 p. 49,20 pro ad recitandum accipiat *epistolam.* c *c. inf.:* AURELIUS 2 p. 493,14 ad distinguere ... consilium est. COMPOS. Luc. I 23 eramen pone ad battere. ANTIDOT. Glasg. p. 142,31 longum est ad prenotare. DIPL. Karoli M. 102 p. 146,36sq. plus obtingit ... ad habire quam ... ad reddere. TRAD. Frising. 111 ad servire Deo. TRAD. Patav. 55 prestare ... ad habere. DIPL. Ludow. Germ. 168a p. 235,22 hoc ... profuturum nobis ad beatitudinis praemium obtinere. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 111,28 ad hoc vindicare proficiscitur. EPIST. Ratisb. 21 p. 345,25sq. quasi ad nihil nisi ad fruges consumere nati simus. CHRONOGR. Corb. p. 50,7 legatarii ... ad accersiri eum instituuntur. ALBERT. M. animal. 8,231 ad convenienter recipere ymagines. *al.* d *c. obi. person. (saepe sensu acc. dupl.):* CHRON. Fred. 3,11 p. 96,10 libenter eum super nos recipebamus ad regem. LEX Alam. 2,1 quod ... illos ad testes advocasset. 53,1 si quis filiam ... acciperit sibi ad uxorem. LEX Baiuv. 8,17 si quis liberam feminam suaserit quasi ad coniugem (-ium *var. l.*). 17,6 ad testem sortitus sum et ad testem me facere volo. TRAD. Frising. 400a p. 342,19 licentiam ... de servos ... ad liberos ... demittendi. THEGAN. Ludow. 17 uncxit eum ad imperatorem. GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p. 410,39 eligite ... unum ad abpatem (THIETM. chron. 2,32 p. 78,16 ad heredem. WIPO gest. 16 p. 36,18 ad imperatorem. *al.*). THIETM. chron. 5,7 Bolizlavum ... ad militem ... adipiscitur. CHART. Carinth. III 205,3 benedixit ad abbatissam. *al.* 2 *pendet a subst.:* LEX Sal. Merov. 27,27 retem ad anguilas. FORM. Marculfi 2,32 necessitas ad tua ingenuitate tuenda. LEX Alam. 17,2 potestatem ad exiendum (TRAD. Frising. 59 ad repossidere. *nota contam.:* FORM. Senon. I app. 1a p. 208,5 ad faciendi ... habeat p. CHART. Rhen. med. I 42 p. 48,16. *al.*). 22,2 signum ... ad veniendum. ANTIDOT. Lond. p. 18,7 antidotum ad intercedendas febris. LIUTG. Greg. 15 p. 79,4 pro ... mentis suae excitatione ad caelestia. WIDUK. gest. 3,54 ad cultum divinum bonum studium. THIETM. chron. 5,9 Guncelino ad hoc duce. 5,14 ad regni apicem acquirendam regi ... adiutor. OTTO FRISING. gest. 1,57 p. 81,32 de sublimatione sua ad imperium. *al.* 3 *pendet ab adi.:* LEX Alam. 2,1 hereditas ... legitima ad possedendum. ARBEO Corb. 8 contra vitia ad irascendum velox, ad ignoscendum ... non piger. EIGIL Sturm. 4 p. 367,14 aptum ... ad inhabitandum ... locum. PASS. Kil. I 8 quae dilecta et amabilia mihi fuerunt ad habenda. WETT. Gall. 36 ad servitium sancti devotus. HRABAN. epist. 5 p. 388,25 dignum ... ad legendum (HROTSV. Mar. 307. *al.*). 13 p. 400,22 ad hoc officium impares atque indigni. WALAHFR. (?) carm. 5,50,1,18 cygnus tardus ad istud opus. RIMB. Anscar. 19 p. 42,8 ipsi ad resistendum pauci *erant.* HROTSV. Pafn. 7,11 inoportunitas ... difficilis ad sufferendum. WIPO gest. 2 p. 13,25 locus ... ad secretas res tractandas tutus et habilis. *saepe.* B *latius i. q. pro utilitate alicuius – zum Nutzen von, für:* FORM. Marculfi 1,11 victu ad caballos. ANTIDOT. Bamb. 24 davis cum mulsa cocleare plenum ad stomacho ... et ad splenem. HRABAN. epist. 44 p. 490,14 fecistis *opusculum* ad reclusos. DIPL. Ludow. Germ. 117 p. 166,33 habeant ... portum ... ad illorum naves. DIPL. Karlom. (II.) 3 p. 288,36 hoc Willehelmus ... ad id monasterium circuiit. HROTSV. Dulc. 6,1 ad imperatorem habeo secretum. THIETM. chron. 6,81 ad adventum regis haec omnia providere. CHART. Rhen. inf. II 1 p. 1,22 ut ... ad coquinam nostram piscationem faciant. *al.*

V A *de causa i. q. propter, de, abl. purus – wegen, über:* AGIUS vita Hath. 1 ad quid venerit (ECBASIS capt. 48 *syn.* cur. *al.*). RUOTG. Brun. 7 Greci ... ad tantam gratiam stupebant. 18ex. gaudebit ad reditum. WIDUK. gest. 1,18ex. ad novas rerum facies stupentes admirati. 3,54 Gero ad haec commotus (THANGM. Bernw. 20 p. 768,1 succensus. *al.*). OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,9 ad omnem ... motum pavidi. RAHEW. gest. 3,41 p. 215,28 contentus ad laudem. *al.* B *de effectu, consecutione:* 1 *de actione vel re efficiente (interdum accedit ad notionem causalem): abl. purus – auf ... hin, infolge:* LEX Alam. 78,5 ad clamorem ad ... villam currit *canis.* ARBEO Corb. 15 p. 204,5 ad cuius minime declinans ... promissioni. LIUTG. Greg. 2 p. 68,21 ad unam exhortationem. 9 p. 74,35 quid ... ad haec dicturi sumus. RIMB. Anscar. 3 p. 23,30 ad quam vocem ... conticuit. VITA Rimb. 6 p. 84,27 ad hanc peticionem. CARM. de Quint. 52 fugit ad tactum *lepra.* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 112,17 istam ad miseriam hic versus conponi. DIPL. Otton. III. 38 ob peticionem ... nec non ad interventum. CHART. Grimm. 259 contulimus eidem cenobio ... *bona* possidenda ad resignacionem ... militis. *al.* 2 *de re effecta – zu:* ARBEO Emm. 13 furore repletus ad suae condamnationem. RUOTG. Brun. 6 disputantibus ad plausum omnium ... satisfecit. THIETM. chron. 4,28 ad augmentum sui sceleris. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 290,47 ad cumulum damnationis. HELM. chron. 7 p. 18,23 ad ... ecclesiae ruinam. *al. usque ad – bis zu:* RIMB. Anscar. 30 p. 61,25 ad internetionem nos delebunt. MAPPAE CLAVIC. 286 agitatione ad spissitudinem ducta *zuchara. al.* ad hoc *i. q. adeo – so sehr:* THIETM. chron. 5,10 tributarium faciens dominum ad hoc ... elevavit, ut *eqs.*

VI *de modo, condicione (v. p. 153,2) sim. i. q. secundum – gemäß, nach:* CHRON. Fred. 4,70 ad privato habetovivere. ANTIDOT. Sangall. p. 81,5 ad mensura egrotantis. HUGEB. Wynneb. 9 p. 113,41 ad Dei voluntatem. LEX Frision. add. 3a,73 ad novam monetam. WALAHFR. carm. 5,72,4,1 ad exemplum volucris ... sese ... excitavit. REMIG. ALTISS. mus. p. 67a tonus quippe ad hemitonium sonat. REGINO chron. a. 813 ad Latinam regulam. DIPL. Otton. III. 32 ad legem et ad regularem ordinem. THIETM. chron. 4,71 servus ad oculum ('*Augendiener*' *ed.*). WIPO gest. 1 p. 10,22 providus ad seculum. 2 p. 19,24 ad comparationem talium virorum. RUODLIEB V 123 nucis ad grossum. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 288,14 suum ad libitum. CONST. II 214 ad litteram. CHART. Wirt. VI 2000 p. 396,3 ad casum. ALBERT. M. sent. 1,46,12 p. 446a,8sqq. factio autem, quae est ad maius, superbia; ...

[Prins]

quae autem ad minus, ironia. *saepe.* *v. et* advicem. *de condicione:* Lex Sal. Merov. 87 ad plebium promoveatur *servus.* Chart. ord. Teut. (Thur.) 136 donacionem recepimus ... ad eundem censum. *c. adi. vel pron. (fere sensu adv.):* Liber diurn. 61 p. 55,13 ad paululum. Chart. Rhen. med. I 8 p. 11,16 totum et ad integrum (Hraban. epist. 28 p. 443,9. *al.*). Willib. Bonif. 6 p. 31,17 ad modicum. Eigil Sturm. 14 p. 371,43 ad plenum discens. p. 372,6 ad omnia (*cf.* Ecbasis capt. 559 ad omne). Hraban. epist. 3 p. 385,21 ad purum. Nith. hist. 4,5 p. 46,35 ad liquidum. Anscar. pigm. p. 64 ad minus legat ... oraciones (Const. I 227,5 ad m. duorum confratrum. *al.*). Dipl. Otton. I. 92 p. 175,30 ad primum. Egbert. fec. rat. 2,489 ad equum. Epist. Hann. 84 p. 141,6 ad nulla. Arnold. Lub. chron. 5,22 p. 198,29 una die vel ad maius duobus (*cf.* Chart. Wirt. VII 2617 p. 462,18 quatuor bovum ad plus. *v. et p. 150,70sqq.). al. c. adv.:* Trad. Weiss. 185 p. 173,25 (a. 825) ad una cum socii fisco. Trad. Frising. 646 omnia ad integre. Thangm. Bernw. 23 p. 769,49 ad palam. Heraclius II 57 mixtiones ad insimul invicem non tolerant. *v. et* apprime.

VII *de variis relationibus:* A *de pertinentia, respectu, comparatione – auf, in bezug auf, was ... betrifft:* 1 *gener.:* Trad. Frising. 1 (a. 744) quicquid ad me legibus pertinere videbatur. 19 p. 47,16 ad ipsum locum quae adtingere videbatur. Hraban. epist. 5 p. 390,14 capitulorum ordo ... ad superliminarem paginam respondet. Agius comput. 4,14 cicli series ad pascha refertur. Ruotg. Brun. 18 p. 17,7 ad iniuriam eius respicit. Uffing. Ida 2,1 a quo *(Deo)* inchoat esse omne, quod tendit ad non esse. *saepe. de iuramento i. q. per – bei:* Carm. de Ludow. imp. 1,11 (MGPoet. III p. 405) iuratum est ad sancte Dei reliquie. *ellipt.:* Walahfr. carm. 5,18,13 me te posse carere ad faciem quantum (Otto Frising. gest. 1,47 p. 66,11 q. ad sensus iudicium. Chart. Argent. I 453. *al.*). Hrotsv. Gall. 2,5,4 quid ad me? :: nihil; sed subiungendum est, quod ad te. Otto Frising. gest. 2,25 p. 130,26 quid ad nos de talibus? *pendet a subst.:* Hraban. hom. II 50 p. 241B de propinquitate carnali ad Christum. *pro gen. poss.:* Form. Andec. 28 terra ad illo homine. 45 ancilla ad illo. *pro gen. obi.:* Berth. Zwif. chron. 43 p. 276,26 affluentiam ad victum. *pendet ab adi.:* Lex Baiuv. 21,1 ut ad volare ... similis sit *accipiter.* Rimb. Anscar. 23 p. 48,23 Colonia civitas, ad quam Bremensis parroechia suffraganea erat. Ruotg. Brun. 21 p. 22,19 ad aliorum opera pene incomparabile. 2 *spec.:* a *philos.* (*cf. gr.* ὄν πρός τι): Ermenr. ad Grim. 31 p. 570,32 dicitur ad aliquid enim sicut pater ad filium et filius ad patrem (Otto Frising. gest. 1,55 p. 80,17. Albert. M. metaph. 5,3,7 p. 336b,8 loqui de ad a. et relatione). Anselm. Hav. dial. 2,10 p. 1179A in ... trinitate hoc nomen, persona, ad se dicitur; quidquid autem ad se dicitur, secundum substantiam dicitur. b *math.:* Gerb. geom. 6,1 ut basis ad cathetum sesquitertia, hypotenusa ad basim sesquiquarta ... sit. c *mus.:* Remig. Altiss. mus. p. 67a quomodo resonari debet ultima chorda ad primam in tetrachordo. d *erga, adversus – gegenüber, zu:* Froum. carm. 10,14 nos humiles, nos indocti maneamus ad omnes. Thangm. Bernw. 43 p. 777,17 odium ... ad episcopum ... conceptum. Chart. Eichsf. 295 fidem ac devotionem, quam ad personam nostram ... habere dinoscitur. Chart. ord. Teut. (Thur.) 163 accioni et iuri, quam et quod habui ad fratres. *pendet a subst. (pro gen. obi.):* Theod. Trev. Liutr. 158,1 mira ad sororem caritas. Bruno Querf. fratr. 13 p. 729,28 propter nimium amorem ad salvam felicitatem. *pendet ab adi.:* Pass. Afrae II 3 unianimis ... ad diabulum. B *de societate i. q. cum – mit:* Liber diurn. 48 p. 40,3 si ad huiusce corporis habitum mentis ... bona concordant. Rhythm. 40,13,2 consentire noluit *Ioseph* ad dominam. Agnell. lib. pont. 3 multos ad Dominum sociavit. Trad. Ratisb. 25 ad ipsum abbatem loqui. Walahfr. Wett. 59 qui compensetur ad istum. imag. Tetr. 111 cuius ad ingenium non confero dogma Platonis. Annal. Xant. a. 841 Ludewicus ... iunxit ... se ad Karolum. Const. II 44 confederationem, quam ... Francorum rex ... habuit ad progenitores nostros. *al.* C *c. numeris ad quantitatem significandam (cf. Svennung, Pallad. p. 348sqq.):* 1 *cata, acc. purus sim. – zu, auf, reiner Akkus. (Nomin.):* a *de censu, servitio:* Lex Baiuv. 1,13 unusquisque accola ad duo modia sationis excollegere ... debent. Trad. Ratisb. 30 p. 37,21 dedit ... de terra iugera c, de pratis ad carras xv (*cf.* Chart. Rhen. med. I 62 de vineis ad carradas v). Dipl. Merov. III B 6 p. 213,35sqq. (spur.) mansionarium ... ad dies ... xxii ... pratoque ad falces iii *eqs.* Dipl. Ludow. Germ. 132 dant censum ... de terra aratoria ad l modios. Dipl. Karoli III. 145 p. 233,35 ut ... ad opus furni ... ad duo carra et quatuor sagmas ligna deferantur. Trad. Frising. 1794d censualis at tres denarios. *al.* b *de area:* Chron. Hild. 12 p. 852,25 curtem ... ad xxxx mansos. c *de distantia:* Thangm. Bernw. 27 p. 770,47 imperatorem ad duas mansiones comitatus. Berth. (?) annal. a. 1075 p. 279,4 ferme ad duo miliaria ... fugientes insecuti sunt. Otto Frising. gest. 1,33 p. 52,12 a termino ad duo tantum Teutonica miliaria distantem. Chart. Gosl. I 301 p. 326,5 afferent ... plaustratam ... ad iter unius diei. *al.* d *de altitudine:* Thangm. (?) transl. Epiph. 5 hypogeo specu ad quinque pedes sarcofagus ... infossus. Berth. (?) annal. a. 1067 p. 273,33 ignis ... plus quam ad staturam hominis altus. e *de hominum copia:* Widuk. gest. 1,24 ad triginta fere legiones se producere posse. Walth. Spir. Christoph. I 9 plus quam ad decem et octo milia convenisse perhibetur *civitas.* Berth. (?) annal. a. 1075 p. 279,6 ceciderunt ex eis ad octo ferme milia. a. 1078 p. 312,15 rusticos ... ad duodecim fere milia pugnacissimos. Otto Frising. chron. 2,17 p. 87,7sq. *al.* f *de distributione:* Antidot. Augiens. p. 57,26 ad unas facis trociscos (*cf.* Botan. Sangall. 41,2 dabis bibere ad unam potionem. Dipl. Karoli III. 31 p. 53,6 unus ad unus ad ... ewangelia iurati). Trad. Frising. 142 ad tertiam partem ipsius ecclesiae Eionem ad presbiterum receperunt (Chart. Altenburg. 180,7. *al.*). Chart. Eichsf. 91 p. 55,8 de predii sui reditibus ... ad decem talenta ... contradidit. Chronogr. Corb. p. 53,11 ad tres ... pueris sigillatim destinatis. 2 *circiter – ungefähr (interdum exempla sub* 1 *allata huc spectare possunt et invicem):* Cod. Lauresh. 1804 (a. 864/76) donamus ... de terra aratoria iurnales lxxviii et de terra inculta ad iurnales c (*cf.* Dipl. Heinr. II. 2 de silva ... ad centum mansos). Widuk. gest. 1,29 ut ... ad centum milia caederentur.

VIII *de instrumento: fere abl. purus – mit, durch:* Lex Sal. Merov. 73,2 cum xii ad ('per' rec. B) sacramentum absolvere se debet (*cf.* Lex Alam. 62,1. Baiuv. 21,6). Lex Ribv. 35,5 ad igneo seu ad sortem excusare. Antidot. Glasg. p. 124,20 colas ad lenteo. Pass. Sigism. 9 (MGMer. II p. 338,6) ne manus suas ad sanguinem ... effundendum cruentarent. Walahfr. carm. 5,41,7 limus ad humorem, cera ut durescat ad ignem. Hraban. epist. 30 ut ad eius *(regis)* susceptionem occupati essemus (Vita Meginr. 4). Chron. Salern. 12 p. 18,20 ad tabulam ludebant. *pendet a subst.:* Chron. Laet. 2 p. 493,14 cognomen habens Ad barbam. Frid. II. Imp. art. ven. 3 p. 34,4sq. trayna ... ad leporem ... melior est quam trayna ad avem. Chart. Wernig. 10 p. 8,23 dominus ad gladium. Chart. Hans. I 745 p. 261,2 de molendino ad equos ... molendinum ad ventum.

IX *pro casibus simplicibus antiquae Latinitatis:* A *dat. (v. et p. 149,35.151,5):* Lex Alam. 54,3 liceat ad illa muliere. 64 si ita ad dominum fecisset. Visio Baront. 5 nocere ad istam animolam. Antidot. Lond. p. 17,19 prodest ad sanguine excreantibus. Chart. Bund. 17 p. 22,13 sit culpabilis ad actores ... libras. Arbeo Emm. 11 ad *(om. B)* cunctis ... secretum se revelasse. Trad. Patav. 46 p. 41,4 ad ipso loco ... deservire. Agnell. lib. pont. 49 p. 311,32 apparuit ad sanctum. Rimb. Anscar. 12 p. 34,29 cellam ... ad eandem sedem perpetuo serviturarn. Ecbasis capt. 685 ad hunc famulari. Ruodlieb VI 24 nusquam melius nupsisset ad ull⟨am⟩. *al.* *nota* ad *c. dat. (fort. per contam.):* Form. Sal. Merk. 31 p. 253,10 securitatem ad ipsi puelle fieri.

[Prins]

VITA Lamb. Traiect. 25 (MGMer. VI p. 378,13) apparuit sanctus ... ad cuidam. *pendet ab adi.:* ORIGO Lang. 1 ut ad Winneles esset propitia. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 729,43 indumenta similia ad ritum gentilium. MARIAN. chron. a. Chr. 555 imperator ad Theodatum iratus erat. **B** *acc. (cf. Svennung, Pallad. p. 337sq.; v. et p. 149,9. 151,52. 154,4):* ANTIDOT. Bamb. 15 ad ventositatem ... sanat *antidotum.* 18 hec et ad profluvium sanguinis repremit. 37 ad ... vessice vitia fortiter mendat. HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,43 qui non poterat ad eum continguere. **C** *abl.: e. g. p. 150,64. 152,28.37. 154,45.* **D** *gen.: v. p. 151,65sqq. 153,38sqq. 61.*

X *confunditur c.* a(b): **A** *gener.:* EPIST. Wisig. 10 p. 677,9 procul ad regno. VITA Arnulfi 25 comperi ad Immo. CHRON. Fred. 4,60 cum ... ad Deum eius cogitatio recessisset. ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,47 abstinere ... ad carnibus. DIPL. Karoli M. 68 p. 100,15 nec a nobis nec ad succedentium regum nec de parte fisci. CHRON. Salern. 67 p. 501,10 sapiencia potentior est ad amoris affectum. DIPL. Heinr. II. 287 p. 344,7 Heinrici nostri cappellani et ad secretis nostri. CHART. Bund. 201 p. 161,13 quod accepimus ad te. CHART. ord. Teut. (Thur.) 268 len ad quendam servum ... conquisitum. *saepe.* **B** *c. verbis poscendi, petendi sim.:* LEX Sal. Merov. 84 capitalem exigat ad latronem. CHRON. Fred. 4,73 Sisenandus ... ad Dagobertum expetit. TRAD. Frising. 5 p. 31,8 appetivi locum ad proprios heredes. AGNELL. lib. pont. 157 p. 379,3 ad Pipinum postulavit. TRAD. Ratisb. 14 precabatur ... abbas ad Adaluuinum episcopum. CHRON. Salern. 11 p. 16,26 veniam ei ... ad Domino poposcebat. *al.*

compos.: adalterutrum, adante(a), addeorsum, adextra, adhuc, adinstar, adintra, adintus, adinvicem, aditidem, adprope, adsub, adsuper, adsursum, adubi, adusque. quoad-(usque), quemadmodum. *Prinz*

2. ad *v.* at.

***adactor,** -oris *m. qui pecuniam accipit et diffundit – einer der Geld empfängt und verbreitet:* ACTA imp. Winkelm. II 1025 p. 687,13 (a. 1238) quod ... coniecturam ... restringat castigationis severitas circa pecunie sanguinis -es.

***adadversus** *praep. adversus – gegen:* ODILO SUESS. Seb. 6 (3) -us sacrum antistitem contumaces extiterant.

***adaequabilis,** -e. *comparabilis – vergleichbar:* ALBERT. M. pol. 3,8[1] 'totaliter utique magnitudo -is' (*p. 1283*[a],5 ἀνώμαλον) supple boni politici 'erit' scilicet comparabilis 'et ad divitias et ad libertatem'.

adaequatio (ade-, -cio), -onis *f.* **1** *aequa partitio – gleichmäßige Teilung:* LEG. Lang. p. 137,15 ut ... sortes stare debeant et adequatio percurrat. **2** *exaequatio – Ausgleichung:* ALBERT. M. veget. 6,60 videtur ... fieri -o ex industria naturae. 7,25 quarum *(utilitatum arationum)* ... secunda ... est eiusdem *terrae* -o. 7,27 -es virtutum terrae. **3** *comparatio – das Vergleichen:* HUGO TRIMB. registr. 622 quamvis sit theologus in adequacione. **4** *congruentia – Entsprechung:* ALBERT. M. bon. 28 p. 15,62 veritas est -o intellectus cum re. sent. 1,46,11 p. 443[b],20 veritas est -o dictionis et dicti vel intellectus et intellecti (*cf.* eth. 2,2,7 p. 186[a],6). eth. 4,3,2 p. 317[b],31 veritas ... est ... -o typi ad prototypum. praedicam. 2,11 p. 188[a],12 verum est ex -e signi ad significatum. *al.*

adaeque (ade-) *adv. pariter – in gleicher Weise:* LIBER diurn. 84 p. 95,24 secundum Constantinopolitanum adeque ... concilium. LEO MARS. chron. 3,1 puellam ei *(Desiderio)* -e nobilem. CHART. Westph. IV 16 nobis adeque utile. *al.*

***adaequipero,** -are. *comparare – vergleichen:* HERIG. Ursm. 1,746 ut possit meritis Iob -arier almis *Ursmarus.*

adaequo (ade-), -avi, -atum, -are. **I** *parem reddere – gleichmachen:* **A** *proprie:* **1** *coaequare, complanare – angleichen, ausgleichen, einebnen:* **a** *strictius:* COMPOS. Luc. I 12 *lamina auri* per martellum -etur tam de latum quam de longum. PURCH. Witig. 371 -tos forma ... muros. WOLFHER. Godeh. I 12 p. 177,9 montem. ARNOLD. RATISB. Emm. 1,17 p. 554[a],50 Ungri ... me straverunt et -verant glebis. EBO BAMB. Ott. 1,21 p. 612,23 *fabrica templi* solo -ta est. RUD. TRUD. gest. cont. II 4,10 exteriorem ... dormitorii murum ... interiori adequans. *al.* *de occatione:* GLOSS. I 606,17 St.-S. giegith. **b** *latius:* ALBERT. M. veget. 7,27 ut -ta virtus sua *(sc. terrae)* ... moveat plantarum radices. *al. mus.:* FRANCO COL. cant. mens. 2 *(de discantu)* diversi cantus per voces longas, breves vel semibreves proportionaliter -antur. **2** *aeque partiri – gleich aufteilen:* LEG. Lang. p. 136,5 sortes stantes -antur. **B** *translate:* **1** *refl. i. q. se comparare – sich gleichstellen:* HELM. chron. 50 p. 98,25 sese ... patruo et loco et dignitate adequavit. **2** *de dignitate i. q. explere – ausfüllen:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 309,23 quem *(presbyteratum)* bonis actibus -bat.

II *parem fieri vel esse, congruere, assequi – gleichkommen, übereinstimmen, erreichen:* **A** *c. dat. (medial.):* ANON. geom. I 4,48 donec tibi summum catheti illius rei ... summitati -ari videatur. RAGIMB. epist. 2 p. 518,14 qualiter duo recti anguli ... adequentur toti forme triangulae. ALBERT. M. gener. 1,6,8 p. 413[b],35 potentiae miscibilium -antur aequaliter. veget. 6,150 *lignum avellanae* non -atur ei *(ligno nucis)* in quantitate magnitudinis vel altitudinis. **B** *c. acc. (act.):* BEDA temp. rat. 6,30 ut ... dies noctem longitudine -et. HRABAN. epist. 17[a] *(de Iudith imperatrice)* illius *(Esther)* sanctitatis meritum adequantes.

adi. **adaequatus,** -a, -um. *par – entsprechend:* ALBERT. M. bon. 472 p. 247,23 *locus* perfecte ... repraesentans est locus -us rei. sent. 1,37,12 p. 244[b],36 intra ... essentiae ambitum -um ei *(Deo).* phys. 4,1,11 p. 261[b],39 est locus proprie et -us locato.

adv. ***adaequate.** *pariter – entsprechend:* ALBERT. M. eth. 8,3,13 p. 557[b],33 *beneficia* filius *patri* nunquam reddere potest -e (*p. 1163*[b],*20* ἀξίων).

adaeratio (ade-), -onis *f. aestimatio – Veranschlagung:* LEG. Wisig. 3,1,5 p. 130,1 de centum solidis tali ade-e dotem facturus est. 4,5,3 p. 200,3 ade-e adhibita. 12,2,13 p. 419,6.

adaero (ade-), -atum, -are. *depon.: l. 38. destinare – bestimmen:* GREG. CAT. chron. I p. 157,6 (epist. papae a. 772) ut ex nostri persona studuissemus adærari, qui *eqs.* COD. Karol. 50 p. 570,26 dum iam aderatum habuimus Anastasium nostrum missum.

***adaestimo** (ade-), -atum, -are. *diiudicare – entscheiden:* LEX Baiuv. 19,8 omnia a falsis iudicibus fuerat aestimatum (adestimatum *Mg. Mt*).

?*adago, -ere. *adiacere – zugehören:* DIPL. Merov. I 5 p. 7,37 (spur. a. 1003/5) cum omnibus adiacentiis, qui ibi -unt. *v. et* adigo, adiaceo.

***adalinga** (ade-), -ae *f. prosapia nobilis – vornehme Abkunft: v. l. 55.*

***adalingus** (ade-, edhi- *sim.*), -i *m.* (*cf. theod. vet.* adallîh) *nobilis – Gemein-, Edelfreier (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 436):* ORIGO Lang. 4 isti omnes lethinges (adelingi HIST. Lang. Goth. 4) fuerunt (*cf.* PAUL. DIAC. Lang. 1,21 lithingi ..., sic ... quaedam nobilis prosapia vocabatur [*inde* GODEFR. VIT. panth. 23,4 p. 213,17 adelingi, id est de nobiliori prosapia, que ... dicitur adelinga]). LEX Thuring. 1 si quis -um occiderit. 4.6. *al.* NITH. hist. 4,2 p. 41,16 illos *Saxones,* qui edhilingui (edlingi HUCBALD. Leb. 11 p. 361,50) ... illorum lingua dicuntur, Latina vero lingua hoc sunt nobiles.

***adalscaha,** -ae *m. (theod. vet.) servus principis – Edelknecht (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 439sq.):* CONC. Karol. 15A,7 servi principis, qui dicuntur -ae (adel- *sim. var. l.*).

adalterutrum (ad alterutrum) *adv. inter se – miteinander:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,43 ad alterutrum ... colloqui.

Adam, -ae *m. proavus humani generis.* **1** *nomen proprium appellativi more adhibitum:* **a** *homo – Mensch:* GODESC. SAXO theol. 22,6 p. 308,7 haec est ... iustitia hominis, haec est lex -m (*cf.* TRACT. Micrer. p. 97,39 -m, qui et mundus est minor). *de parte masculina:* HEINR. AUGUST. planct. 519 spiritus explet -m nostrum. **b** *sponsus – Bräutigam:* EKKEH. IV. bened. I 33,93 ecce modernus -m (gloss.: sponsus aliquis), si forte novam petit Aevam. **2** *alch. fere i. q.*

[Baader]

materia prima – etwa 'Urstoff' (cf. Berthelot, Coll. alchim. grecs. II. p. 89,3. III. p. 95[4]): Rosin. euth. 1 p. 269 accipe -m et quod assimilatur -m. *al.* 3 *in nomine:* a *arboris q. d. pomarius Adae (Pompelmusbaum):* Albert. M. veget. 6,189 (*v.* pomarius). b *fructūs arboris q. d. pomarius Adae (Adamsapfel, Pompelmus):* Burch. Sion. descr. 12,3 poma -e.

adamans *v.* adamas.

adamanteus, -a, -um. *(prae)durus – (sehr) hart:* Ekkeh. IV. pict. Mog. 687 -os (gloss.: duros) cervice ... Iudeos.

adamantinus, -a, -um. 1 *proprie:* a *chalybeius – stählern:* Aethicus Ister 36 p. 23,13 colimphas in mod[ic]um testudinis cocleis -is. Lamb. Hersf. annal. a. 1075 p. 216,22 nec ferreas vel -as acies ... virtuti suae inexpugnabiles fore. *fort. add.:* Anon. minut. praef. in suo *(sc. reginae)* -is parietibus detexto ... cubili. b *quod diamantis est – diamanten:* Aethicus Ister 19 lapide -o aut hismera-m⟨ino⟩. Frutolf. chron. p. 72,42 coronam ex lapide -am. Albert. M. miner. 2,3,2 p. 50[b],13 *imagines* in gemmis durissimis dicuntur fieri per partes -as acutas et durissimas. eth. 1,5,13 p. 77[b],13 speculo -o. *al.* 2 *in imag. vel translate i. q. praedurus – sehr hart:* Agnell. lib. pont. 43 vox ... -a. Radbert. Arsen. 1 praef. p. 20,20 officio Hieremie fronte -o acrius insistens fungebatur. Notker. Balb. gest. 1,27 ferreorum -orumve ... Hunorum. Ekkeh. IV. bened. I 16,92 -is ... spinis. Berth. (?) annal. a. 1077 p. 293,2 corde durissimus -o. Herrand. ad Walram. (MG Lib. Lit. II p. 290,13) in memoria -a. *al.*

adamas, -antis *m. (n.: l. 66)* (ἄδαμας) *script. et form.: sg. nom.:* -ans: Gloss. I 6,36 St.-S. 7,36. Aethicus Ister 76. Ademar. hist. 3,47[med.] *v. et l. 66.* -an: *l. 42.* -a: *l. 42. abl.* -amo: *l. 37. pl. acc.* -is: *l. 43.*

1 *chalybs – Stahl:* Aldh. virg. I 32 p. 274,8 *(per compar.)* mens ... cote durior, ferro fortior, -e rigidior. Walahfr. (?) carm. 5,50,12 Colchica *hydraula* formetur ex -e *(e Mart. Cap. 2,110). de mortario vel pistillo ut vid.:* Tract. de caus. mul. 20 adipe pullinis ... -amo tundis. 2 *lapis – Stein (cf.* Alphita I p. 299,9sq. magnes, lapis calaminaris, qui lapis Eracleus et -s dicitur, tamen -s est lapis, qui et diiadamas sonat): a *diamas – Diamant (cf. Salzer, Die Sinnbilder u. Beiworte Mariens. 1893. p. 216sqq.):* Compos. Luc. T 8 de lapis -an. lapis -a nascitur ex cathmia et auri coctione *eqs.* Rhythm. 39,7,2 gemmulas ... berillos, -is, carbunculos. Heraclius I 12,16 sanguis *hirci* ... facilem ferro facit ... -em. Marb. Red. lap. 1,1 praecipuum genus India fert -is. Hildeg. phys. 4,17 -s calidus est *eqs.* Ps. Arist. lap. I p. 186,4 lapis dyamas vel -s. Albert. M. miner. 2,3,6 p. 56[a],42 -s ferrum et lapides non constringit et plumbum constringit. p. 56[a],46 -s ... et sabotus hoc habent proprium, quod penetrant omnes lapides solidos. Is. 50,7 p. 499,93 -s ... ferrum fugat et ligat magnetem, ne trahat, et significat, quod duros expellit constantia vultus et non frangitur persecutionibus eorum. *saepe. alleg. et per compar.:* Hraban. univ. 17,9 p. 473[C] -s ... significat ... duritiam cordis Iudaeorum. *al. v. et l. 33.* b *magnes – Magnet (cf. francog. vet.* aimant): Vita Walar. 14 (MGMer. IV p. 166,17) qui *lapis* ... -i ... conparatur, cuius natura talis est, ut ... ferrum ad se subtrahit. Albert. M. sacram. 184 p. 119,58 -s vivus, quando potest attrahere ferrum. Albert. M. (?) animal. quaest. 16,10 p. 281,19 -s attrahit ferrum. Gloss. Roger. III 33[4] -s ... superpositus vulneri extrahit ferrum. *per compar.:* Chron. Mont. Ser. a. 1224 p. 216,46 o tocius in omnia sceleris -em. 3 -s ferreum *i. q. taliqun – Weißkupferlegierung (cf. Ruska, QuellStudGeschNat. 6. 1937. p. 42sq.):* Anon. secret. p. 37,3 sine karesim id est -ans ferreum.

adamo, -avi, -atum, -are. *(valde) amare – (sehr) lieben:* 1 *c. sensu sponsam seu amasiam appetendi:* Trad. Werd. 124 p. 21,25 (s. XII.[in.]) filiam ... -ando in uxorem ducere voluit. Chron. Thietm. 8,32 *sororem* iam prius -tam ... fornicator ... iniuste duxerat. 2 *c. sensu aestimationis, probationis:* Dipl. Heinr. I. 28 perpetuae felicitatis -are substantias. Ps. Odo Clun. dial. 13 p. 260[a] h ... *tertius modus* -vit. Annal. Magd. a. 1145 sanctus ... sui translationem -vit. *al.* 3 *c. sensu venerationis:* Heinr. August. planct. 589 quo *(amore) Deus* ... est -andus.

***adamplifico**, -avi, -are. *provehere – fördern:* Chart. Turic. 376 p. 259,30 (dipl. Frid. II.) monasterium ... totius libertatis iurę et privilegio eum -asse *(cf. l. 14).*

adamplio (-plo), -avi, -are. 1 *dilatare – erweitern:* Ioh. Codagn. annal. a. 1179 consules adamplaverunt plateam maiorem. Gloss. Roger. I B 2,15 p. 627,1 *polypus* nares -at. 2 *provehere – fördern:* Chart. archiep. Magd. 99 (privil. papae a. 983) quę divina pietas illuc -are voluerit. Dipl. Heinr. IV. 280 p. 359,46 *comes* totius libertatis iure et privilegio eam *(cellam)* -vit (Chart. Turic. 263 p. 146,16). Chron. Lippold. 5 p. 549,9 *ecclesiam* et decimis et aecclesiis -are.

***adanimadverto**, -verti, -ere. *considerare – erwägen:* Albert. Stad. annal. a. 1240 p. 366,26 Albertus ... in regula beati Benedicti ... -it (anim- 2) articulum.

***adanimatus**, -a, -um. *vivificatus – belebt:* Fund. Brunw. 20 *ramusculus* velut aestivo solis -us fervore.

***adante** (ad ante) *adv. in fronte – vorn:* Albert. M. animal. 1,296 an⟨te⟩ genu ... extra ad ante est os rotundum.

***adantea** (ad antea) *adv. inante – nach vorne:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 103,3 *pennae* iuvant *avem* impelli ad antea. *ibid. iterum.*

adaperio, -rtum, -ire. 1 *aperire – öffnen:* Albert. M. (?) animal. quaest. 9,24/8 p. 213,14 propter veretrum -ens portam *orificii matricis.* 2 *manifestare – offenbar machen:* Willib. Bonif. 6 p. 28,17 ut ... muta ... littera meam ... fidem -at. Carm. biblioth. 3,1,27 quo duce *(sc. spiritu sancto)* res -ta patet.

adapertio, -onis *f.* 1 *apertio – das Öffnen:* Vitae patr. Iur. 2,15 p. 152,35 quibus ... -o oris ... prestabatur (Tuto opusc. 2,17 p. 94,20). Vita Karoli M. 3,11 p. 80,13 aurium. 2 *explicatio – Erklärung:* Bernold. Const. libell. X 55 p. 138,13 -em intellectus.

***adaptabilis**, -e. *quod apte adhiberi vel concipi potest – passend anwendbar, auffaßbar:* Albert. M. somn. 3,1,10 p. 192[b],29 vigilanti ... occurrit imaginatio futurorum et ... per formas expressas et de facile -es. elench. 2,2,5 p. 675[b],28 est ... recta solutio omnibus paralogismis -is.

***adaptatio** (-cio), -onis *f.* 1 *accommodatio – Anpassung:* Ps.Galen. anat. 1 p. 165[B] exigitur -o et praeparatio organorum multiformium ad texturam corporis humani ordinandam. 2 *adhibitio vel conceptio (apta) – (passende) Anwendung, Auffassung:* Vita Karoli M. 1,16 p. 41,3 qui *(locus)* Aquis ab aquarum calidarum -e traxit vocabulum. Albert. M. bon. 46 p. 26,42 impossibilis est -o propria. 320 p. 179,3 glossae illae non faciunt nisi -em numeri. epist. Dion. 9[L] p. 996[a],14 adinvenire -es *metaphorarum* non est difficile, sed facere proprias -es est valde difficile. metaph. 13,1,4 p. 741[a],15. summ. theol. I 13,54 p. 554[a],5 diversa est -o verborum apostoli. *al. allegoria – Allegorie:* Gerhoh. Antichr. 1,13[tit.] -cio ad ecclesiam eorum, quae in templo illo facta sunt. Salimb. chron. p. 242,16 fuit ... intellectus prophete ... per -is modum dictus (*cf.* p. 242,27). 3 *congruentia – Übereinstimmung:* Alfan. premn. phys. 2,105 nec artificis opus *esset* nec ordinem vel -em (*PG 40,585A* ἁρμονίαν) scientis. Albert. M. miss. 1,2,2 p. 16[b],7 huius-modi -es, quae non nisi in numero concordant. 3,2,5 p. 80[b],18.

***adaptator**, -oris *m. qui apte adhibet – einer der in gehöriger Weise anwendet:* Albert. M. eccl. hier. 3,30 p. 630[b],23 nisi a divina inspiratione et iudicio -r (*PG 3,446B* ἁρμοστήν) demonstratus *presbyter. ibid. iterum.*

adapto, -avi, -atum, -are. *script.* -abt-: *p. 159,19.* 1 *proprie:* a *appendere, adnectere – anhängen, befestigen:* Roger. Salern. chirurg. 350 ferulas ... paratas -amus et cordis superligamus. Chart. Rhen. med. III 372 sigillum ... litteris fecimus -ari. b *accommodare – anpassen:* Ps.Galen. anat. 1 p. 165[B] per organa *humani corporis* convenienter -ta. 2 *translate:* a *(apte) adhibere – (passend) heran-*

[Baader]

ziehen, verwenden: Bernold. Const. microl. 28 p. 1001B secundae ... lectioni graduale 'propitius' non incongrue -atur. Albert. M. epist. Dion. gL p. 996a,16 -ans *metaphoras* sciat proprietates utriusque rei. veget. 7,32 quo *pingue* ... possit ... usibus laborantium -ari. *refl.:* Chart. Alsat. 28 p. 38,9 (a. 1262) quam *(navem)* ipsi sibi ad hoc -verint. b *tradere, tribuere – übergeben, übereignen, zuteilen:* Ioh. Afflig. mus. 16,17 cui tono rectius eos *(cantus)* -are debeat. Paul. Bernr. Greg. 95 filio suo se hoc *regnum* -turum fore. Chart. Wirt. II 330 p. 50,18 montis medietatem ... monasterii usibus -amus. Hist. Augiens. III p. 658,1 dux ... predium ... nobis -vit. Albert. Stad. Troil. 5,314 duos ... morti ... -asti. *c. sensu provehendi:* Chart. episc. Halb. 169 p. 140,14 (a. 1133) qui *possessionis* ... usui ... ęcclesię consilio, actu vel quocunque modo -verit. c *refl. i. q. sibi appropriare – sich aneignen:* Form. Marculfi 1,2 p. 42,7 aliquam potestatem sibi in ipso monasterio ... -are (*cf.* Dipl. Merov. I 97 p. 88,11). d *(canem) aptare – abrichten:* Guic. bers. 4 brachetus debet aptari (adabtari *A, Lindner*).

adi. **adaptatus,** -a, -um. *aptus – verwendbar:* Chart. select. Waitz 5,6 (c. 1094/7) lignum edificiis non -um.

***adaptus,** -a, -um. 1 *conveniens – angemessen:* Form. Senon. II add. 5 p. 226,29 hoc feci, quod vobis *(sc. dominae)* fuit -um. Amalar. cod. expos. II 1 ut ostendatur ... per fragiliorem sexum infirmiores *sanctos constitui* in -iore loco. 2 *adhibitus – verwendet:* Ps.Odo Magd. herb. 207 succus eius *(bati)* ... utiliter causis est oris -us.

***adaquarium,** -i *n.* *aquarium – Wasserbecken:* Chart. ord. Teut. 46 p. 37,36 (a. 1212) ad antiquum -um.

***adaquatio** (-cio), -onis *f.* *locus adaquandi – Tränkstelle:* Chart. Stir. II 251 p. 343,37 (a. 1228) cum ... introitu et exitu viarum et pascuarum, -cionum.

adaquo, -atum, -are. 1 *aquatum ducere – tränken:* Dipl. Otton. I. 391 licentiam ... pascendi et -andi. Ruodlieb V 596 equos (Albert. M. [?] animal. quaest. 7,17/9 p. 178,66). Chart. Bern. II 16 p. 24,40 peccora ... -are ad fontem de Bolossier. *al.* 2 *aqua instruere – mit Wasser versorgen:* Flod. hist. 1,25 p. 446,4 quo *(puteo)* loci huius vicini -bantur. 3 *aqua miscere – wässern:* Tract. de aegr. cur. p. 91,40 cum vino multum -to. Carm. Bur. A 179,6,5 p. 241 nunquam Bachus -ari se voluit. 4 *madefacere – befeuchten:* Ecbasis capt. 320 frustratur multum, piceat qui vas -tum. Ioh. sacerd. 3 si ... laminam cum aqua de pilo factam ad suum pondus velis -are.

adar. (אֲדָר) *mensis Iudaeorum – jüdischer Monat:* Beda temp. rat. 11,23 duodecimus *mensis Hebraeorum* -r Martio simili ratione comparatur. Rhythm. 112,8 quodsi nostrum pascha in -r erit. *ibid. al.*

***?adarasca.** *(orig. inc.) veratrum – (weiße) Nieswurz (Veratrum album L., cf. André, Lex. bot. p. 19):* Gloss. Salern. p. 4b,23 -a elleborus albus. Alphita I p. 273,8 adaraco (-asco *var. l.*) id est elleborus albus (*cf.* II p. 3,1 adarasia, -sio. p. 52,24 adorasta).

adarce (-es, -is), -es (-is) *f.* *(?n.: l. 61)* (ἀδάρκη *vel* -ης) *spuma salsa herbis paludosis applicata – Salzauswitterung an Wasserpflanzen:* Paul. Aegin. cur. 2 ex ... -e (*3,1,2* δι' ... ἀδάρκης). 183 p. 109,1 ascellas cataplasmandum ... -i (*3,34,1* ἀδάρκη). 252 p. 197,23 dia euforbiu et -e (*3,77,3* ἀδάρκης). 257 p. 208,28 diafforexin ... siccat ... -e. Antidot. Augiens. p. 62,41 -es ‹III. Antidot. Glasg. p. 129,6 -is –II. Diaeta Theod. 106 -es calidum est. Bernh. Prov. comm. 4,3 p. 285,34 caro marina id est -is. Alphita I p. 273,34 alcionum, adaras, caro marina idem. *al.*

***adardio,** -ire. (*cf. germ.* *hardjan, *v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 155sq.*) *affirmare – bekräftigen:* Leg. Lang. p. 400b,13 hoc tibi -o. p. 457b,19 vis ei -ire. *ibid. al. (v. ind.).*

adarmo, -atum, -are. 1 *armare – bewaffnen:* Chron. Pol. 2,48 universis -tis. Narr. de Gron. 39 p. 81,10 ut ... se ... in auxilium Vevelgonum -rent. 2 *roborare – bekräftigen:* Chart. Stir. III 187 p. 272,12 (a. 1255) paginam chori sigillo et nostro ... iussimus -ari.

1. *adarro, -are. *pro arra dare – als Angeld geben:* Chron. Fred. 2,58 p. 83,18 hos solidos -bo ad partem dominae mei Chlodovei regis et Francis.

2. *?adarro. *(orig. inc.) medicamentum quoddam – Heilmittel:* Tract. de aegr. cur. p. 360,43 superciliorum pilos ... crescere ... facit ... -o.

***adasto,** -are. *attestando adesse – als Zeuge anwesend sein:* Dipl. Merov. III A 13 p. 130,16 (spur.) actum est ... -antibus in palatio nostro, quorum nomina praetitulata sunt.

***adauctio,** -onis *f.* 1 *auctio – Vermehrung:* Dipl. Otton. III. 10 p. 406,39 quae ... divini instinctus aliqua -e illuc condonari possunt. 2 *additio – Hinzufügung:* Heiric. Germ. I 6,586 (schol.) adhoctio (*sic cod., i.* adauctio *? ed.; an subest* ad hoc *?*) subtilium questionum.

adauctor, -oris *m.* *qui adauget – Mehrer:* Godesc. Saxo gramm. 2 p. 435,9 proprii rumoris ‹ad›auctor. Catal. biblioth. Lehm. I 60 p. 280,2 divini cultus bonus atque fidelis -r.

adaugeo, -auxi, -auctum, -ere. *script.:* -augt-: *l. 25.* -augx-: *l. 27.* 1 *augere, provehere – vermehren, fördern:* Bonif. epist. 86 p. 192,12 *facta.* Trad. Frising. 38 traditionem ... accepi ... ad inhabitandum et -endum seu propagandum. Walahfr. Wett. epil. 2,38 *scintillam.* Dipl. Otton. II. 97 erga divinas res -tas. 152a p. 172,33 eius *(Karoli imp.)* adaugta concessione. Thietm. chron. 1,23 honorem. 6,8 tristiciam. 6,64 presbiteris ... vestitum suimet VIII siclis ... -xit. 6,102 rex aecclesiam adaugxit ... utilitatibus. Trad. Ratisb. 393 p. 263,26 censu ... -to. Dipl. Heinr. IV. 243 ut ... prebenda ... -atur. *saepe. seq.* quod: Otto Frising. gest. 2,35 p. 143,24 -xit huius indignationis cumulum, quod *eqs.* 2 *addere – hinzufügen:* Carm. de temp. rat. 825 unum. Trad. Weiss. 69 p. 74,21 scriptionis confirmationem. Walahfr. carm. 5,24,39 nomen -tum. Anon. circ. p. 537,9 -bis singulis lineis ..., quantum habebit octava divisionis pars. Chart. Austr. sup. II 70 p. 89,35 silvas. Vita Meing. 1 (MGScript. XV p. 557,34) nobilitati insigniorem -xit titulum. Chart. Naumb. 398 p. 360,13 oves ... stipendio -xit. *al.* 3 *acquirere – hinzuerwerben:* Dipl. Karlom. (II.) 15 quae ... in ipsis locis -eri potuerit. 4 *assistere, prodesse – helfen, nützen:* Cantat. Argent. 57 p. 82,3 nostris -e mentibus. Gerh. Sted. annal. p. 209,44 ea devotio festivitati ... -xit.

subst. **adauctum,** -i *n.* *auxilium – Hilfe:* Drogo Lew. praef. (MGScript. XV p. 783,26) minus ... lucentia tuo -o clareant.

adv. ***adauctius.** *amplius – in höherem Grade:* Vita Elig. 1,5 p. 673,5 -ius consurgens. 1,12 p. 679,1 -ius profecit.

***adaugmento,** -avi, -atum, -are. *augere, provehere – vermehren, fördern:* Trad. Frising. 485 (a. 823) quod praemisi, -vi. 521 post obitum amborum ... tenetur ... ita vestitum et -tum, sicut *eqs.* (*cf.* 615a). Mirac. Hucberti 1,1 ut ... confluxio populi -retur. 1,3 paupertaticulam. Dipl. Heinr. II. 3 proprietates ecclesiarum.

adavia, -ius *v.* atavia, -ius.

***adbellico,** -are. *adversari – entgegenarbeiten:* Thangm. Bernw. 12 p. 763,47 occulte ... mordacius quadam animi indignatione illi -bat.

***adbeneficio,** -avi, -are. *infeudare – belehnen:* Hugo Farf. opusc. hist. p. 75,10 -verunt de illa *sorte* duos nostros milites.

***adbrachium** (at-), -i *n.* (*cf.* ad brachia) *impetus – Angriff:* Cod. Karol. 87 p. 623,29 qualibet invasione atbrachium pati.

adbrevio *sim. v.* abbrevio.

adc- *v.* acc- *praeter:*

adchramio *sim. v.* adramio. ***adcladio** *v.* *agglattio.

***adcrantator,** -oris *m.* *(orig. inc.) faber quidam (?pistor) – Handwerker (?Bäcker, cf. DuC. s. v.):* Richer. Senon. gest. 4,31 p. 318,11 quod ecclesia Senoniensis duos carpentarios haberet, unum coquum, -em unum, lavandarium unum *eqs.*

adcumen *v.* acumen.

[Baader]

***addebeo**, -ere. *tributarium esse – zinspflichtig sein:* CHART. archiep. Magd. 412 (a. 1152/85) ut *homines* preter ea, que predicta sunt nobis persolvenda, nulli -ant.

addecet, -ere. *decet – es ziemt:* NOTKER. BALB. gest. 2,19$^{ex.}$ talis saccus ... subulcos -et. ARNULF. delic. 344 seria iocundum satis -et. *Baader*

***addecimatio** (ade-, -cio), -onis *f.* **1** *decima – Zehnt:* DIPL. Otton. I. 222^{a} iubemus, ut omnes Sclavani ... omnem -cionem eorum plenissime ad sanctum Mauritium persolvant. **2** *exactio decimae – Zehnterhebung:* INSTIT. regal. 2 (MGScript. XXX p. 1452,5) omnia sine ulla ade-e debent dimittere Romipetis.

addecimo (ade-), -atum, -are. **1** *decimare, decimae subicere – mit dem Zehnt belegen:* CHART. Westph. I 127 p. 99,25 (a. 1036) quę laboraverint in agro vel nutrierint in domibus, ... quadrupedia sive pennata ... -rent (*inde* VITA Meinw. 217 p. 130,27). DIPL. Westph. 213 p. 280,15 annonam fratrum extra canonice -tam suscipiens adhuc decimabat et ... etiam septimabat. INSTIT. regal. 2 (MG Script. XXX p. 1452,3) omnes gentes, que veniunt ... in Lombardiam, debent esse adecimate de caballis, servis, ancillis. p. 1452,6 Romipetas adecimare. p. 1452,13. *usu bibl. de decima solvenda:* GERHOH. novit. 3 p. 291,40 sub pallio iusticiae pharisaicae, que mentam ... -ans (decimatis *Vulg. Matth. 23,23. al.*) graviora ... preterire solet. **2** *decima parte aequiperare, decimam partem explere – im zehnten Teil gleichkommen, den zehnten Teil bilden:* CARM. de bello Saxon. 2,189 vix modo victores devictos -bant, milia sex vincunt, decies tot victa fuere.

adi. **addecimatus**, -a, -um. *decimae subiectus – zehntpflichtig:* CHART. Rhen. inf. I 105 p. 61,4 (a. 962) possidere ... ecclesiam cum omni -a sibi utilitate, mancipiis *eqs.*

addenso, -atum, -are. *astringere – verfestigen:* IOH. sacerd. 173 coque eum *(aurum et argentum mixtum)* cum caibac adesatum *(aliter c.* adesitare *coniungit J. Ruska, QuellStudGeschNat. 5. 1936. p. 285).*

***addeorsum** (ad deorsum) *adv. versus inferiorem partem – nach unten:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 188,12 *falco* diverberabit se ad superius et non ad deorsum.

addetus *v.* aditus. **addextris** *v.* dexter.

***addextro** (ades-), -avi, -are. *(equitem dextra incedendo frenumque tenendo) deducere – (einen Reiter auf der rechten Seite gehend und den Zügel haltend) geleiten (cf. R. Holtzmann, HistZ. 145. 1932. p. 305^{a}):* GESTA Camer. 3,38 eam *(imperatricem)* in processionem domnus episcopus -vit. HONOR. III. registr. 261 p. 187,33 iudex Kalaritanus -bit eum *(legatum papae)* pedester per decimam partem miliaris unius. ANNAL. Ianuens. IV p. 6,1 nobiles ..., qui pannum sericum supra caput ipsius *(papae)* portarent et qui ipsum adestrarent. URBAN. IV. registr. 579 p. 569,3 episcopus ... Ubertum in dictam civitatem eum -ando seu ipsius lateri assistendo induxit.

***addibilis**, -e. *qui addi potest – zufügbar:* ALBERT. M. sent. 1,36,8 p. 219^{b},24 unitas -is est in potentia tantum. 1,45,6 p. 409^{a},11 omnis causa communis est determinabilis per aliquid -e sibi. cael. 1,2,8 p. 64^{a},17 omne autem, cui aliquid est -e, est finitum. caus. univ. 2,3,3 p. 550^{b},23 per aggre⟨ga⟩tionem. metaph. 1,4,1 p. 61^{a},18sq. *corporis* motus -is est in velocitate additioni temporis et -is in tarditate ad divisionem spatii. summ. theol. I 19,77,3,2 p. 819^{a},33 aliquid -e ... in bono. *ibid. al.*

***addibilitas**, -atis *f. facultas addendi – Zufügbarkeit:* ALBERT. M. summ. theol. I 15,60,3 p. 606^{a},4 novit autem Deus perfecte divisibilitatem continui et ... omnem -em discreti et omne, quod addi potest. *Schneider*

addicio *v.* adicio, additio.

1. *addico, -avi, -atum, -are. *script.:* abd-: *p.162,5.10.* atd-: *l.69.* **1** *assignare, attribuere – an-, zuweisen, übertragen:* TRAD. Patav. 114 (ante 1038) servili iugo denuo atdicetur. CHART. archiep. Magd. 329 quod ... villas ... novę ecclesię -verim (CHART. Pommerell. 14 p. 13,18). CHART. Rhen. inf. I 511 p. 359,14 insulam ... nostre ditioni. *de multa i. q. irrogare – auferlegen:* LEX Sal. Merov. 584 quantum de conpositionem diger est aut quantum lex -at (est *A 2*). **2** *(poenae) tradere – (einer Strafe) überantworten:* OTTO FRISING. chron. 6,20 p. 283,1 terra ... anathemati ab episcopis -ta (addicta, abdicta *var. l.*). *damnare – verdammen:* IULIAN. TOLET. insult. 1 quum tuis te ... consiliis everteres, fraudibus -res *(sc. Gallia).* **3** *dedere – überlassen:* CHRON. Salern. 139 dum ... penurie aque *(sic V p. corr., Pertz,* atque ⟨aqua⟩ *Westerbergh p. 325sq.)* illum *(castellum)* ... abdicasset. **4** se -are *i. q. se applicare – sich anschließen:* ALBERT. METT. div. temp. 1,2 primum ad amiciciam alterius *sororum* se -vit.

adi. **addicatus**, -a, -um. **1** *subiectus – unterworfen:* LEG. Wisig. 3,4,13 p. 153,42 (interp.) erunt propinquorum mariti mulieris servitiis -i. **2** *subditus – untergeordnet:* CHART. Pommerell. 244 p. 199,29 (a. 1270) monarchie nostre interest viris religiosis et -is ecclesiis ... adesse.

2. addico, -are *v.* 1. abdico.

3. addico, -dixi, -dictum, -ere. *script.:* abd-: *l. 72.* adi-: *l. 69. adde* LEX Raet. Cur. 4,8,4.

I *obi. homines:* **A** *strictius:* **1** *de servitute, potestate sim. i. q. adiudicare, subicere – zuerkennen, zusprechen, unterwerfen:* LEG. Wisig. 3,4,1 *adulter* -atur marito mulieris. FORM. imp. 9$^{ttt.}$ qui iniuste ... fisco regio -ti ... sunt. 9 p. 293,30 servituti (TRAD. Frising. 1535 violenter). 51 in servicium. NITH. hist. 1,2 p. 2,13 populum ... suae ditioni. *al.* servum -ere *i. q. in servitutem redigere – zum Hörigen machen:* LEG. Wisig. 3,6,2 p. 169,19 maritum ... iuste cuilibet servum -tum (-catum *R 1*, -citum *E 1*). 5,7,5. 12,2,13. **2** *de poenis sim. i. q. (poenae) tradere, damnare – (einer Strafe) zuführen, verurteilen:* THEODULF. carm. 28,914 crimine falso -tus. RUD. FULD. Leob. 23 poena (-ae 5.6) -tus est. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 281,15 ut ... suo iudicio vel -at vel absolvat accusatum. HELM. chron. 49 p. 97,1 suspendio. VITA Afrae 358 flammis ... sanctam. *al. refl.:* LAUR. LEOD. gest. 2 p. 492,28 publicae poenitentiae se -xit. *spirit.:* WALAHFR. imag. Tetr. 37 blasphemum ... sententia mundi ignibus aeternis ... -it. EPIST. Alcuin. app. 2 p. 489,22 virtutes, sine quibus anima non decoratur, sed immo -itur et opacatur. p. 490,9. **3** *de culpa i. q. insimulare – bezichtigen:* LEG. Wisig. 2,4,9 per falsam testificationem ... -ere vel damnare. ARNO REICHERSB. apol. p. 3,24 episcopos in epistolis suis ... negligentiae arguit et -it. CHART. Livon. A I 77,2 si vero aliquis ad latrocinium -tus fuerit. **B** *latius:* **1** *committere, dedere, prodere – ausliefern, aussetzen, preisgeben, überantworten:* LEG. Wisig. 6,1,5 p. 254,26 libertum questioni. CONC. Karol. 50,53 p. 646,16 paupertati. FLOR. LUGD. carm. 3,185 *Iesus* Pilato -itur. MEGINH. FULD. (?) Ferr. 13 tenebris mundanae noctis. REIN. LEOD. inept. 2 p. 600,21 febres ... plurimos fratrum lectulis, aliquos -bant sepulchris. *refl. i. q. se applicare – sich anschließen:* WOLFHER. Godeh. I 3 p. 171,28 christicolarum adunationi se ... -ere. **2** *nominare, declarare – (er)nennen, erklären:* EPIST. Teg. I 121$^{ttt.}$ abbatis vocabulo -tus solo nomine. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 200,32 Turingos ... reos -ere molitur (BERTH. ZWIF. chron. 44 p. 278,14. HERBORD. Ott. 1,32 se reum -it). HIST. Lunaelac. 29 primus Oportunus abbas -itur unus. **3** *refl. i. q. se obligare – sich verpflichten:* EPIST. Hann. 82 p. 133,34 qui ... canonicis se -xerunt disciplinis.

II *obi. res:* **A** *assignare, attribuere – an-, zuweisen, übertragen:* LEG. Wisig. 6,5,18 substantiam suam heredibus occisi. DIPL. Otton. I. 333 prędium ... fisco nostro legaliter -tum (DIPL. Otton. III. 146 in proprium. CHART. Heinr. Leon. 105). HROTSV. Gong. 154 quid velit -ti causa sibi pretii. UFFING. Ida 2,1 locus ille iuri fuit -tus ... ducis. METELL. Quir. 1,24 *(c. sensu renuntiandi)* -tis opibus ... omnibus. VITA Serv. 13 p. 53,4 agros suos Servatio -xit. CHART. archiep. Magd. 348 *mansi* ad terminos Wardenberch adicti. *al. destinare – bestimmen:* CHART. Walkenr. 27 p. 27,3 (a. 1188) locis divino cultui -tis. *subdere – unterordnen:* CONC. Karol. app. 10 p. 855,26 *ecclesia* regie tuitioni ... -ta (abd- *cod.*). **B** *(sibi) vindicare – (für sich)*

[Rudolph]

beanspruchen, (sich) aneignen: CASUS Petrish. 3,27 coeperunt ipsum locum -ere. CHART. Hall. I 138 quem *(hortum)* ... haereditaria pensione sibi -xit. CHART. episc. Misn. 102 p. 95,6 ius, quod ... a nobis sibi hactenus -bat. CHART. episc. Hild. II 410 michi -o ius advocatie. *al. c. sensu violentiae:* SCHOL. Adam gest. 146 Haraldus ... nequissimus Orchadas suo -xit (-duxit *C 2*) imperio. CHART. archiep. Magd. 365 civitatem suo iuri magis violenter quam iuste -xerat.

subst. **1. addictus,** -i *m.* *subiectus, proprius – ein Unterworfener, Höriger:* ALDH. virg. I 20 cuncti ... naturae legibus -i. BEDA hist. eccl. 4,24 p. 267,16 inter plurimos ... servitio -os. FORM. Senon. II 9 p. 216,1 quem servilis conditio hactenus -um tenuit.

2. addictum, -i *n.* *quod adnumeratur – das Dazugerechnete:* DIPL. Ludow. Inf. 14 curtile ... cum ... omnibus ad supra dicta loca legali terminatione -is.

addictio, -onis *f.* 1 *vindicatio, ius possessionis – Rechtsanspruch, Besitzrecht:* CHART. Heinr. Leon. 64 p. 95,7 ab omni, quam ad eandem ecclesiam habere videbantur, -e benigne conquieverunt. 72 -em, quam super allodium ... habere videbatur, ... deposuit et dimisit. TRAD. Raitenh. 108 super pratum. 2 *damnatio – Verurteilung:* EPIST. Dominic. 20 p. 63,22 quod ... innocencium fiat -o, preiudicium in absentes.

addido *v.* addo.

***addimentum,** -i *n.* *additamentum – Beigabe:* TRAD. Frising. 419 (a. 819) capsa cum supradicta traditione vel ceteris -is, sicut in illa repertum fuisset.

***addiscibilis,** -e. *quod disci potest – lernbar:* ALBERT. M. pol. 7,11° 'virtutem nec assuescibile nec -e (*Plato Men.* 99E διδακτός) bonum esse'.

addisco, -didici, -ere. *script.* adi-: *l. 38. adde* CONST. I 132. 1 *discere, studere – (er)lernen, sich befleißigen (vi praepositionis fere evanida):* AGIUS vita Hath. 2 litteras ... appetiit, infatigabunda meditatione -icit. INSTIT. regal. praef. (MGScript. XXX p. 1451,8) studere in iure civili et leges *(sc. Papiae)* adiscere. CHART. Heinr. Leon. 117 pueros, quos vel terram nostram vel linguam -ere vultis. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 161,26 -ere et exercere artem venationis. *al. c. (acc. c.) inf.:* CAND. FULD. Eigil. II 13,3 tuos -e, pater, servare minores. ANSCAR. mirac. Willeh. 1 p. 385,2 laudes Dei ... non debere silentio praeterire (-iri *2*), ... exemplis patrum -imus. EGBERT. fec. rat. 1,850. GUIC. (?) bers. 7 -et brachetus reverti ad bonum vestigium. *al.* 2 *cognoscere, comperire, intelligere – kennenlernen, erfahren, in Erfahrung bringen:* FORM. Sangall. II 3 p. 398,23 omnium voluntates -ens. LAMB. TUIT. Herib. 1,7 p. 745,15 si quis -ere velit. COD. Wang. Trident. 134 p. 309,17 iura et raciones ... invenire et -ere. WILH. RUBRUQU. itin. p. 382,20 de quibus *(Iudaeis)* nichil certum potui -ere. *al. v. et l. 39.*

subst. **addiscens,** -entis *m.* *discens – ein Lernender:* CAND. FULD. Eigil. I 17 pater ... monasterii dehinc sedulus -s communis vitae gaudia (II 21,2).

*?***addistringo,** -ere. *compellere – zwingen:* CHART. Bund. 70 p. 62,2 (dipl. a. 861) ne comes neque iuniores sui nullam habeant potestatem -ere (*an* ad d. *leg. ?*), sed liceat ... abbati eos *(tributarios)* distringere. *Rudolph*

***additamentalis,** -e. *additicius – zusätzlich:* ALBERT. M. animal. 4,44 habent *conchylia quaedam* etiam membrum tale -e et est durum, sicut est additamentum, quod vocatur rostrum muscae bestialis.

additamentum, -i *n.* *script.* atito-: *l. 68.*

I *res addita – das Hinzugefügte, Zusatz:* A *de possessionibus i. q. attinentia – Zubehör:* DIPL. Merov. III A 60 p. 177,40 cum omni integritate, ... aedificiis, -is, casis. CHART. Sangall. A 170 p. 161,6 res inmelioratas cum omni superposito ... atque atitomento. CHART. Anhalt. II 476 p. 343,35 duos mansos cum -o overlant dicto. B *de donatione i. q. augmentum – zusätzliche Gabe:* DIPL. Conr. II. 173 ecclesiarum bona adhibito nostra ex parte -o cumulamus. DIPL. Heinr. IV. 100 ut ... tali deinceps lege ac proprietate his -is nostris utantur. C *de libris, epithetis sim.:* 1 *appendicium – Anhang, Ergänzung:* HINCM. epist. I 198 p. 208,24 libellum ... cum -o archiepiscopi. p. 215,10 in eorum *(paparum)* decretis cum -o conditionum. BERNOLD. CONST. libell. X 34 p. 128,12 symbolum cum tali -o recitari ... prohibuit. 2 *attributum – Beifügung, Beiwort:* EPIST. Hann. 36 p. 77,5 quam diu hac tua sine -o destituar presentia? GERHOH. tract. p. 265,15 filiae nomine posito cum -o, ut cum dicitur 'filia Babylonis' *eqs.* 3 *cognomen – Beiname:* CHART. episc. Hild. I 433 p. 422,14 (a. 1184) Indaginem ... -o longam. D *de cibariis i. q. obsonium – Zukost:* CHART. archiep. Magd. 199 (c. 1117) panes cum aliis edendi et bibendi -is. CHART. episc. Halb. 547 p. 487,39 -um, quod competat illo die. E *de copiis i. q. supplementum – Hilfskorps, Verstärkung:* VINC. PRAG. annal. a. 1158 p. 672,14 locum Wladizlaus ... sine Lombardorum -o possidet. F *anat. et bot. i. q. appendix, processus – Anhang, Vorsprung, Fortsatz:* ALBERT. M. veget. 6,160 *oliva* iuxta quamlibet furcationem radicum habet duo -a alba. animal. 1,194 *inferior mandibula* in timpore habet nodum, qui vocatur -um. 196 alii *dentes* ... non indiguerunt nisi uno -o sive radice. 523 oriuntur ab eo *(cerebro)* duo -a mamillaria. 580 *(de atriis cordis)* duo -a sicut duae aures apparent in corde. 2,75 quaedam genera avium habent in capitibus suis -a coronalia. 7,52 -um nasi *porci silvestris.* 23,49 *(de falcone)* -um triangulare forte. WILH. SALIC. chirurg. 4,2 p. 27,5 unum focilium -um. *al.* G *vario usu:* 1 *metr. et gramm.:* ALDH. ad Acirc. 9 p. 78,19 licet sinalipharum velut quaedam conglutinatio et explosa collisionis -a ... necessitate metri interponantur. 114 p. 156,5 cum -o 'n' litterae. 2 *alch.:* GEBER. summa 2,20 -um coloris Solis. 2,28 -um citrinantis coloris. 3 *math.:* ALBERT. M. praedicam. 7,14 p. 301b,1 in mathematicis sunt quaedam crescentia in plus et -um suae quantitatis, quae non alterantur de qualitate *eqs.* 4 *theol.:* OTLOH. curs. 10 (PL 146,172C) homo ... nec a semetipso *ut Deus,* nec sine -o aliquo scire quidquam valet; -um vero dico omnia visibilia, per quae instruimur ad invisibilia intelligenda *eqs.*

II *actio addendi, adiectio – Hinzufügung, Zugabe:* A *de agro, flumine:* CHRON. Andag. 3 p. 8,2 ut ... et prioris acquisitionis et posterioris -i discerneretur ecclesiastica possessio. ANNAL. Pegav. a. 1181 p. 264,35 *(de artificiosa aquae interceptione)* alterius fluvii -o praefatus fluvius dupliciter auctus est. B *de libello, nomine:* DIPL. Conr. II. 16 p. 18,21 precepti -o et auctoritate priora precepta firmare. VITA Steph. reg. I 11 (MGScript. XI p. 234,25) sine -o proprii nominis. LEO MARS. chron. 3 praef. p. 698,40 nulla me in hoc opusculo extrinsecus -a facturum. C *de condimentis:* OTLOH. tempt. 2 p. 388,41 velut amaro aceti seu piperis -o (*syn.* adiectione) condita fercula. D *de variis rebus incorporalibus:* DIPL. Ludow. Iun. 9 ut consensionis nostre -o ... concambium facerent. DIPL. Heinr. I. 15 concessionem ... monasterio contulerunt in immunitate, donatione seu cuiuscumque securitatis -o. CONSUET. Trev. 9 augetur per -a *pestis.* VITA Ger. Bron. 18 p. 668,50 per fidei enim tuae meritum et devotae spei -um. CHART. Rhen. inf. I 188 cum magni honoris atque utilitatis -o. *mus.:* GUIDO ARET. ign. cant. II p. 49a pro huius vocis -o maxima confusio nascitur simplicibus.

1. additio (-cio), -onis *f.* 1 *adiectio, auctio – Hinzufügung, Vermehrung:* AMALAR. off. 4,2,12 de -e 'Gloria Patri' per diversa loca Hieronimus scripsit in epistola. REMIG. ALTISS. mus. p. 70b multiplex quippe tetrachordorum ratio sic firmatur, id est per -em enarmonii et chromatici generis. CHART. Pommerell. 117 p. 106,29 ex cuius *(patrimonii)* -cione ... terra nostra ... poterat ampliari. ALBERT. M. veget. 2,15 quod fiat *restauratio deperditi* tantum secundum -em ad praeexistentem substantiam et quantitatem plantae. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 16,13 p. 283,57 quia imperfectum est, cui possibilis est -o. p. 284,25 -o vel diminutio individuorum. CHART. Altenberg. 288 census -cio ad statum pristinum revertetur. CHART. Advoc. 180 cum -cione testium.

[Ziltener]

al. math. i. q. computatio – Addition: ANON. algor. Salem. p. 3,2 -o, subtractio *eqs.* **2** *additamentum – das Hinzugefügte, Zusatz:* **a** *incrementum – Zuwachs:* ACTA imp. Winkelm. I 336 p. 297,37 (a. 1235) per quem *(statum pacificum)* honoribus nostris ac comodis fit non minus -cio quam augmentum salutis fidelium. **b** *?attinentia – ?Zubehör:* DIPL. Merov. I 14 p. 16,17 ⟨villa . . .⟩ . . . et -cionebu⟨s⟩ (ad dicionebus *Lauer-Samaran 3 p. 5*[a]). **c** *interpolatio – Einschub:* RATPERT. cas. 15 *chartam* ob alicuius infandae -is maculam non receptam. **d** *praeceptum additicium – zusätzliche Bestimmung:* CHART. Westph. VI 697 p. 202,39 (a. 1258) statutis . . . -ciones . . . statuendo duximus annectendas. **e** *appendix – Anhang, Fortsatz:* ALBERT. M. animal. 1,240 linguae autem inferior pars habet -em spissam. 2,8 cartillaginis et duri corii. 10,43 -o quaedam *matricis* formata sicut virga.

2. additio *v.* adicio. **additus** *v.* aditus.

addo, -didi, -ditum, -ere. *script. et form.:* ad(o): *l. 51. p. 166,5. 65.* atatur: *p. 166,12.* abdis: TRACT. de caus. mul. 95 p. 55,12. addi *(imper.): l. 45.* addidentes: CHART. Carinth. V 275 (a. 1277). addedit: LEX Sal. Merov. epil. p. 408. *v. et l. 54.* addisset: *p. 166,40.* adetum: *l. 57. p. 166,31.* addet(us): FORM. Marculfi 1,2 p. 42,2. *v. et p. 166,11.* addict(us): *p. 166,7. coniug. I.:* -amus: DIPL. Otton. III. 24[a] p. 424,19. -em, -et: FROUM. carm. 1,4. *v. et l. 54.* -ans: VITA Erasmi 245. 399. BENED. ANDR. chron. p. 168,24. -ando: TRAD. Frising. 444.

I *adiungere, adicere – beigeben, hinzufügen:* **A** *rem ad rem:* **1** *strictius:* **a** *apponendo, admiscendo, amplificando sim.:* BEDA hist. eccl. 5,5 p. 288,10 lacrimas precibus. WALAHFR. Mamm. 18,5 ligna . . . consumptis -ere flammis. hort. 210 dulce satis gustu dulcem satis -it odorem *foeniculum.* DIPL. Ludow. Germ. 41 p. 55,26 ut paterne auctoritate nostram quoque -remus auctoritatem (DIPL. Heinr. III. 50 auctoritati). WANDALB. mens. 232 dulcibus atque favis latices iuvat -ere puros. WIDUK. gest. 1,39 p. 58,17 moles corporis regiae dignitati omnem -ens decorem. EKKEB. SCHON. opusc. 7 p. 311,33 aquas mari -ere superfluum est. *al. absol.:* ALBERT. M. animal. 2,35 processus aetatis -it in quantitate cornuum. *techn.:* WALAHFR. hort. 247 *cerfolium* puleium sibimet frondesque papaveris -ens. THEOPH. sched. 3,23 plumbumque -e. HILDEG. phys. 1,37 sagiminis -at. *al.* **b** *adnumerando, computando:* BEDA temp. rat. 11,82 residuos quinque dies epagomenas vel intercalares sive -tos vocant. COMPUT. cod. Bern. 10 p. 56,10 addi XVI et inde dicitur saltus lune. Ps. BOETH. geom. p. 378,5 aequalibus aequalia. GERB. geom. 6,2 p. 81,8. *al. absol.:* CHART. Beron. 84 p. 144,24 (a. 1255) iniurias estimamus ad summam . . . librarum, salvo iure -endi et diminuendi. **c** *componendo, solvendo sim.:* LEX Sal. Merov. 45,2 decem noctes ad placitum suum -at (adat *A 2*). LEX Ribv. 71,2 pro unoquemque *osse* sonante solidos -atur. LEX Alam. 15,2 tertia pars super haec -atur in conpositionem (LEX Baiuv. 3,1. 4,11 addet [-at *var. l.*]). 59,1 -at (-it, -et, addedit *var. l.*) ei consimilem *caballum* et XII solidos. *al.* **d** *donando, acquirendo (fere in chartis):* DIPL. Merov. I 72 p. 64,14 quiquid . . . inantia ibidem fuerat adetum. TRAD. Frising. 23 p. 52,9 cum omni rem -ta vel emeliorata (492 p. 421,16). CHART. Sangall. A 170 p. 161,4 -ere aut inmeliorare vel atrahere (*opp.* minuare). HRABAN. epist. 20 p. 425,30 munusculum. DIPL. Otton. III. 84 quę *(loca)* . . . illuc . . . adauxit et adhuc -ere desiderat aliorumque . . . voluntas adiungere studuerit. CHART. Pomm. B 889 p. 217,6 civitati nostre Piriz addidit, adiecit et apposuit silvam. *al.* **e** *scribendo, dicendo, praecipiendo:* CAPIT. reg. Franc. 143,5 capitula, que . . . legis Salicae . . . -enda esse censuimus. WALAHFR. Mamm. 26,3 ad laudis cumulum libet -ere quaedam. Wett. 593 sic veniam exposcat statimque adstantibus -at: vos *eqs.* HRABAN. epist. 17[b] cętera . . . iuxta finem libri -endo subiunxit. WIDUK. gest. 3,2 p. 104,20 contemptum . . . loquendo. *al. absol.:* CONST. I 238,6 (a. 1173) in . . . pactis et conventionibus et iuramentis . . . -ere vel diminuere. *c. (acc. c.) inf.:* BEDA hist. eccl. 5,2 p. 284,10 addidit et syllabas . . . proponere. AMALAR. ad Petr. 8. WALAHFR. Mamm. 2,20 hoc -it agendum. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 33,15. *seq.* ut: FORM. Flav. add. 3 p. 42,17 illud nobis . . . placuit -endo (ade- *A 3*), ut. CHART. Sangall. A 311 -to, ut. *al.* quod: GODESC. SAXO theol. 23 p. 325,1. CHART. Laus. 237 p. 227,29 hoc -icto, q. *cf.* TRAD. Patav. 62 hoc -imus et adnuntiamus, quod. *c. interr. indir.:* BEDA hist. eccl. 1,27 p. 50,16 quomodo. **f** *vario modo:* CAPIT. reg. Franc. 9,8 (a. 614) ubicumque census novus impie addetus est. LEG. Wisig. 10,1,13 in domini consistat arbitrio, utrum canon -atur (ata- *R 1*). HROTSV. Pafn. 3,9 non -o momentum morulae. VITA Udalr. Cell. II 87 (41) -untur suspicionibus suspiciones *eqs. seq.* ut: BEDA hist. eccl. 1,22 p. 42,4. quod: PAUL. DIAC. carm. 4,1,9. **2** *latius:* **a** *medial. i. q. accedere – hinzukommen:* WILLIB. Bonif. 2 p. 8,5 singulis quibusque -tis temporibus. WANDALB. mens. 160 piris primis -untur mitia mala. THANGM. Bernw. 14 p. 765,3 -ta est . . . ad augmentum mali diutina infirmitas domnae Gerburgis. *impers.:* WETT. Gall. 8 ut -retur ad iniurias servorum Dei. *invehi – einfahren:* ARNOLD. LUB. chron. 5,27 p. 206,20 nec ulla ibi potest navis . . . preterlabi, quin . . . ipsa portui -atur. **b** *c. inf. i. q. iterare – nochmals tun, wiederholen (cf. Vulg. I reg. 27,4. al.):* TIT. metr. III 7,10,81 ne iterum vanis -ant servire figuris. ANNAL. Quedl. a. 1015 p. 83,26. **c** *ascribere – beizählen, einreihen:* WALAHFR. imag. Tetr. 48 talia non vanis -am spectacula rebus (*item de cogitatione:* POETA Saxo 5,651 -e tot . . . populos, quos ipse subegit).

B *rem ad personam i. q. attribuere, inferre – zuteil werden lassen, verleihen:* DIPL. Merov. I 81 p. 72,37 quod ad Deo timentebus hominebus . . . inantia fuerit adetum adque delegatum. LEX Baiuv. 3,1 -atur ei *(duci)* maior honor. WANDALB. creat. mund. 33 haec spernenda *pars* furoris virus nequitiaeque caecis mentibus -it. martyr. compr. 22 quem Februo mensem Numa addidit auctor. POETA Saxo 4,180 Baioariam . . . Pippino addiderat. FROUM. carm. 9,11 infirmis -ere curam. THIETM. chron. 8,13 p. 508,33 tempora haec . . . plus demunt quam alicui -unt. CHART. Rhen. med. III 532 quod *(pratum)* fluvius sibi minorasset et nobis addisset. *al. de Dei gratia (cf. Vulg. Ruth 1,17. al.):* ALDH. ad Acirc. 11,14 mihi versificum poterit Deus -ere carmen. WALAHFR. carm. 5,11,10 vitam si Deus addiderit. OTLOH. vis. 5 p. 379,12 haec et haec mihi Deus -at. *al.*

C *personam ad personam i. q. associare – beigesellen:* WALAHFR. carm. 5,21,27,4 quibus ante concupivit iungi, protinus -itur maniplis *martyr.* WIDUK. gest. 3,17 adverso exercitui dum novus semper -itur. THANGM. Bernw. 33 -ens ei socium Thangmarum. HELM. chron. 85 p. 167,19 donis atque promissis addidit sibi quam plurimos. *al. medial.:* WALAHFR. Wett. 191 -untur socii. VITA Heinr. IV. 7 p. 27,13 -tus hostibus regni. *refl.:* GESTA Camer. 1,99 p. 442,9 raptoribus . . . se addidit. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,52 tyranno.

D *personam ad rem i. q. inserere, incorporare – beifügen, einverleiben:* WALAHFR. carm. 5,77,2,1 -itur tanto penitus favori Caesar inlustris. POETA Saxo 5,192 Saxones addidit imperio. *in imag.:* CARM. de Lamb. 1,397 et, quos inveniunt, confestim nubibus -unt.

II **A** *promovere, elevare – vergrößern, erheben:* BEDA hist. eccl. 5,23 p. 351,4 *ecclesia* in sedem pontificatus -ta. **B** *reddere – ablegen:* LEX Raet. Cur. 2,5,3 tutores . . . rationem -ere non debent.

adi. **additus,** -a, -um: *v. p. 165, 44.*

subst. **additum,** -i *n. attractus – Neuerwerbung, Erweiterung:* FORM. Flav. add. 3 p. 490,29 ipsas res cum omni aditum, melioratum vel omne supraposito.

addoceo, -doctum, -ere. *docere – (be)lehren:* CARM. Otton. III. 20,4,26 scriba . . . calente omnia cęra -et omnes. REIN. LEOD. inept. 1 p. 597,34 hoc -ent picturae . . . aecclesiarum.

adi. **addoctus,** -a, -um. *institutus – abgerichtet:* ALBERT. M. animal. 6,113 cani -o.

***addohamentum** *v.* *adduamentum.

[Ziltener]

?***addolo**, -are. (dolus?, dolor?) *aggravare – bedrücken, belästigen:* RATHER. serm. 11,4 p. 752A quo indignus -or officio.

***adduamentum** (ad(d)oha-, adoa-), -i *n. (cf. franc. *duban, v. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 167sqq.) praestatio pecuniaria (fere pro immunitate militiae persolvenda) – Steuer (meist zur Ablösung von Heeresdienstpflicht):* ACTA imp. Winkelm. I 775 (a. 1231) ipsum de personali servicio permittant inmunem et recipiant ab eo adohamentum, quod debetur curie de feudo suo. 812 p. 631,20 omnes conferent in collecta, ita quod milites semotim pro feudo addohamenta, pro patrimonialibus collectam persolvent. p. 631,38 quantitas collecte et -i. 924 p. 701,34 feudotarios pauperes ... feuda tenentes, que ... inde addohamentum (adoh- *b*) solvunt in serviciis curie nostre. RYCCARD. chron. a. 1235 p. 189,25 imperator generalem collectam toti regno imponit, et tunc collecte fuerunt ... uncie cccc pro adoamento ... et pro mutuo uncie cc (*cf.* a. 1236 p. 191,16). *Ziltener*

addubito, -are. *haesitare, cunctari – schwanken, zögern (vor):* **1** *deliberando:* RICHER. REM. hist. 2,11ex. proditionem -at. GESTA Camer. 1,114 p. 451,26 quid intenderent, -ant. **2** *agendo:* AMARC. serm. 3,848 ne quis persolvere Christo -et decimas. WILH. CLUS. Bened. 16 p. 205b,35 nihil -es, surge.

adduco, -duxi, -ductum, -ere. *script. et form.:* adu-: ARBEO Corb. 37. DIPL. Karoli III. 25 p. 42,26 *(ex Italia).* VITA Bern. Parm. I 5 (MGScript. XXX p. 1318,40). abd- *(var. l.): p. 168,8.* -ire: CONC. Merov. p. 94,8. adduc: EINH. Marc. et Petr. I 4,7 p. 258,28.

I *proprie:* **A** *obi. anim. i. q. ducere ad aliquem vel aliquid, accire, (secum) ducere – zuführen, hinführen, herbeiholen, mitführen:* **1** *gener.:* CONC. Karol. app. 1,2 pueros ... -i ad episcopum confirmandos. WILLIB. Bonif. 6 p. 28,6 qui ... cenodochiam -tus est. WALAHFR. Mamm. 6,21 -tisque domum convivia larga paravit. ANNAL. Xant. a. 833 filii imperatoris ... -entes secum Gregorium papam. CAPIT. reg. Franc. 233,3 *homines christianos* in ducatibus nostris. 287,2 ad palatinam -atur audientiam. RIMB. Anscar. 9 p. 31,25 ante praesentiam caesaris. WIDUK. gest. 3,71 quo *(loco)* ... puella ... filio -retur *(cf. l. 57).* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,64 vestrę exemplaria poenę Christoforum nostris debent -ere fanis. ANNAL. Quedl. a. 1015 p. 83,21 amoto monasterii patre ignotum et bonum ... illis -xit. CHART. archiep. Magd. 282 *sanctum Eleutherium* de Magdeburgk in patronum -i. CHART. Lux. IV 263 p. 362,17 *animalia* in domum ... prioris -entur. *saepe. c. acc. dupl. (v. et l. 68):* VITA Goar. 4 nos Deus aliquem pauperum ... -it. *latius de sanatione:* ANTIDOT. Lond. p. 17,13 *confectio* ex profundo mortis reducit et -it ad pristina sanitatis. **2** *spec.:* **a** *(in iudicium) producere – (vor Gericht) führen, beiziehen:* LEX Sal. Merov. 113 p. 430,35 -at VII rachymburgiis ferrebanitus. LEG. Wisig. 2,1,25 si ... una pars testes -xerit (LEX Baiuv. 17,5. DIPL. Heinr. II. app. 1 p. 693,33 investiture. TRAD. Teg. 41 ad hanc traditionem. *al.*). LEX Franc. Cham. 30 ante illum comitem *latronem.* CAPIT. reg. Franc. 136,15 eum adhramire et in placitum -i faciant *fideiussores.* 142,5 ad mallum. *al.* **b** *in matrimonium ducere – heiraten (cf. l. 40):* REGISTR. abb. Werd. 8,2 p. 254,3 (s. XII.med.) uxorem. **B** *obi. res:* **1** *strictius:* **a** *afferre, apportare – hinbringen, herbeischaffen:* ARBEO Emm. 45 dum -tus ei fuisset *panis.* DIPL. Karoli M. 197 p. 265,35 -xit in medio ... praeceptum ... regis Haistulfi. DIPL. Ludow. Germ. 147 p. 205,26 decimas fructuum ex mansis dominicatis ad hospitale cenobii. HROTSV. Abr. 4,3 illi pecunia ab eius amatoribus -itur. THIETM. chron. 2,3 reliquias ... martyris Innocentii cum magno -xit honore. *al. in imag.:* VITA Eptad. 6 (MGMer. III p. 188,19) ut ... caritatis vinculum eos -ret. *admovere – (hin)bewegen:* BEDA hist. eccl. 3,2 p. 130,16 ad os ... -ere ... brachium. **b** *attrahere – (an Land) ziehen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 17 p. 406,15 navi ... aridae *(sc. terrae)* -ta. **c** *assumere – hinzunehmen:* MAPPAE CLAVIC. 264 post haec -is lenticulam et pisas. **2** *latius:* **a** *tendere – spannen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,182 -to consistunt corniferi arcu *(ex Verg. Aen. 5,507).* **b** *contrahere – zusammenziehen:* RECEPT. Donauesch. 85 cicatrices. **c** *producere – hervorbringen:* Ps. AVIC. epist. 1 p. 863,25 permixtio tincturarum cum corporibus -ens lapidem. **d** *iur.: (in dotem) conferre – (als Mitgift) einbringen:* LEX Baiuv. 8,14 quicquid illa de rebus parentum ibi -xit (abd- *Ad. sP*). *acquirere – erwerben:* CAPIT. reg. Franc. 148,9 *res* aliunde -xit vel conparavit. CHART. Bern. III 172 p. 168,21 (a. 1276) quidquid habuimus et -ximus in villa et territorio. *praestare – leisten:* CHART. Laus. 301 p. 270,1 (c. 1200) decimam dominorum.

II *translate:* **A** *inducere, impellere, permovere – anleiten, veranlassen, bewegen:* LEG. Wisig. 12,2,1 infideles *populos* ad concordiam religiose pacis. CAPIT. reg. Franc. 272,4 p. 308,40 suos homines ad emendationem et ad poenitentiam *(cf. Vulg. Rom. 2,4).* AGIUS vita Hath. 19 ad aliquid gustandum. RUOTG. Brun. 38 p. 40,24 ad illud fidei et veritatis fędus -i, ut a nemine posset seduci. WIPO gest. 28 p. 46,22 ex parte ducis ... audacia incitati, ex altera parte ... pro remuneratione -ti. *al. seq.* ut: LEX Alam. 52. **B** **1** *conciliare – gewinnen:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 311,2 Saxones ... ad se quomodocumque -ere. **2** *subigere – unterwerfen:* GESTA Ern. duc. I p. 32,5 multas terras sive gentes suo iugo -xerant. **3** *tribuere – verleihen:* LUP. PROT. chron. a. 1029 -xit honorem catepani ad Christoforum. **C** *asservare – bewahren:* CHART. Port. 184 p. 197,43 (a. 1265) *mansos* hactenus pacifice possedimus et quiete -ximus in horam ... donationis. **D** *referre, adaptare – (hin)bringen, anpassen:* IONAS BOB. Columb. 2,23 p. 282,14 *sacerdotum causas* synodalis examinatio ad purum debet -ere. Ps. GUIDO ARET. tract. corr. p. 50b Gregorii cantum ... veris suis, finalibus scilicet, tropis -ere. ARNO REICHERSB. apol. p. 107,14 *patrum* verba ad sensum evangelicum -ere. **E** *(in medium) proferre, promere – vorbringen, anführen:* FROUM. epist. 3 quendam Hezelinum -xit. VITA Godefr. Cap. I 4 p. 518,26 -amus in medium. ALBERT. M. metaph. 3,3,11 p. 188a,28 in assertionem. *c. acc. c. inf. i. q. (ad) notitiam ferre – (zur) Kenntnis bringen:* BRUNO QUERF. Adalb. A 24ex. fama volans paganorum auribus -xit (invexit *var. l.*) habere se hospites ... inaudito cultu. CHART. Rhen. med. III 521 (a. 1236). **F** *gignere, parere – herbeiführen, verursachen:* HROTSV. Dulc. 1,6 cultura deorum non -it inhonestatem. BRUNO QUERF. Adalb. A 15 que visio non parum -xit tristitie sancto viro. *c. sensu insinuandi:* HROTSV. Theoph. 71 *humani generis hostis* -ens eius ... menti blanda potestatis delectamenta prioris *eqs.* **G** *efficere – ergeben:* Ps. BOETH. geom. p. 407,15 quae multiplicatio cccc numerum -it. p. 422,14.

III *sensu contrario:* **A** *abducere, abigere – fortführen, wegführen:* LIBER hist. Franc. 20 captos ... eos -xit (*cf. Greg. Tur. Franc. 3,6* abducitur). ANNAL. regni Franc. a. 748 Grifonem secum -xit (abd- *var. l.*). VITA Leb. 6 rex ... vos ... in exilium -et. WIDUK. gest. 2,11 p. 75,1 secum -ens Heinricum quasi ... mancipium. THIETM. chron. 6,50 matrem ... cum caetera -xerat preda. *al.* **B** *educere – herausziehen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,114 calidum perfecto vulnere telum -ens ... remeavit in ęthera (*cf. Verg. Aen. 10,744* eduxit corpore telum). **C** *defendere, purgare – verteidigen, rechtfertigen:* LEX Ribv. 60,2 (rec. B) auctor cum legibus eum -at (educat A 4. 9).

***adducticius**, -a, -um. *accitus – herbeigeholt:* GESTA Ern. duc. II 5 p. 199,17 tam -os milites quam civitatis incolas.

adductio, -onis *f.* **1** *actio deducendi, afferendi – das Hinführen, Herbeischaffen:* **a** *de hominibus:* HILDEG. euang. 10,1 'venientes autem' in -e ad Adam. ABSAL. serm. 15 p. 92A -o Samuelis ad domum Domini. TRANSL. Herm. Ios. 8 in -e sacri corpusculi. **b** *de rebus:* HINCM. ord. pal. 23 *(c. sensu subministrandi)* ut ... actores regis praescirent, ubi ... rex ... manere debuisset, propter -em vel praeparationem. ENGELH. LANGH. Mathild. 22 p. 446,7 cognovit tempus ... -is decimae de confinio Diengen. ALBERT. M. animal.

[Payr]

17,54 *(c. sensu accipiendi)* error ... naturae ... erit in ista -e *(seminis apium aliunde adducti)*. 17,56. **2** *medic. i. q. contractio – Zusammenziehung, Krampf:* AESCULAPIUS 22 p. 34,14 aliquoties cum -e *corporis* patitur quis *apoplexiam*.

***adductivus**, -a, -um. **1** *afferens (c. sensu efficiendi) – herbeiführend, verursachend:* ALBERT. M. bon. 219 p. 133,23 *corruptio violenta* est -a laesionis. meteor. 3,1,2 p. 588^{b},15 efficitur *auster* ... -us pluviarum. **2** *(ad se) attrahens – (zu sich) hinführend, anziehend:* ALBERT. M. sent. 1,11,1 p. 335^{b},34 ipse Deus sui ipsius et sibi ipsi est -us *(ex Ps. Dion. PG 3,712^{C}* προαγωγικός) et motivus.

***adducto**, -atum, -are. *introducere – hineinführen:* THOM. TUSC. gest. p. 500,24 -toque Guelfo, sponso suo.

adedo, -edi, -ere. **1** *de igni i. q. adurere – anfressen:* WIDR. Gerh. 1,15 lambens flamma pallium ... -it. **2** *in imag. i. q. comedere, conterere – verzehren:* THIOFR. Willibr. II 2,225 cor eius zelus adędit *(cf. Vulg. Ioh. 2,17)*.

***adelangus** *v.* *andelangus.

***adeligo**, -legi, -ere. *(adhuc) eligere – (dazu) erwählen:* CHART. Meckl. 1059 p. 280,22 (a. 1266) ut ... alios, quos -erint habiles, in distribuendum ... vinum ... ordinent.

***adelingus** *sim. v.* *adalingus.

***adelpha** (-pa), -ae *f. soror – Schwester:* LIOS MON. 62 aeclesięque Deo famulantis -pa potenti atque Dei coniux *Maria*.

***adelphus** (-lf-), -i *m.* (ἀδελφός) *praecipue in poesi. frater – Bruder:* **1** *strictius de fratribus uterinis:* CARM. libr. III 56,11 qui fuerit binis idoli contemptus -is. THIOFR. flor. 3,4 p. 376^{C} egregios -fos ... nominatos Boanerges. Willibr. II 1,364 sit coniunx eius -fi, ne fratris semen pereat. **2** *latius:* **a** *c. respectu caritatis fraternae: de monachis:* HUCBALD. carm. app. 1,11 lector erit vester Nitgerus carus -us (CARM. libr. III 67 Geraldus carus -us). EPIST. Teg. I 7 cum -fo Dei salvatoris indigno tyrunculo. FROUM. epist. 17 F(roumundus) humillimus -fus. TRANSL. Senes. 14 (MGScript. XXX p. 992,19). *al. in allocutione de sodali, confratre, amico:* CARM. Cent. 16,1 mi pater atque germane -fe. 27,14 *(ad lectorem)* os illud resonet semper, -fe, tuum. 124,18 fieri monachus, dulcis -fe, bonus. GESTA Apoll. 42 responde, ne tardes, dulcis -e. *al. iron.:* CARM. Cent. 81,12 maneas supplex quapropter, -fe. 84,6. *al.* **b** *c. respectu similitudinis:* THIOFR. Willibr. II 1,370 est Deus effectus ... noster -fus, formam, non culpam nostri dum sumpsit.

***ademprum**, -i *n.* (*cf.* *adimperare, *v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 30sq.*) *praestatio quaedam – Steuerart:* ACTA imp. Winkelm. I 539 p. 438,30 (a. 1252) -a, quistus, tallias vel exactiones consuetas ... concedimus.

ademptio (-cio), -onis *f.* **1** *ablatio – Wegnahme, Entzug:* FORM. Marculfi 2,1 p. 72,22 absque ulla paecuniarum -cionem (adeptione *A 2*). DIPL. Otton. III. 434 p. 870,28 (spur.) tantorum bonorum -cione ... locum ... desolavimus. ALBERT. M. eth. 3,2,2 p. 237^{a},23 -o et labefactio boni honesti. **2** *abolitio – Aufhebung:* CARM. biblioth. 6,12,3 *Heli* interitu priscae signatur -o legis.

1. aden, -enos *(m.)* (ἀδήν) *glandula – Drüse:* PAUL. AEGIN. cur. 131 p. 76,16 parotis passio est iuxta aures ademon *(sic; cf. 3,23,13* ἀδένων). GLOSS. med. cod. Leninopol. p. 273,16 abomaton, adina, anaprosis. ALFAN. premn. phys. 28,24sq. suminosa vero membra, quae graece dicuntur -es ...; -es namque sedes et sustentaculum sunt vasorum *(PG 40,716^{B}* ἀδένες).

2.?*aden (adentra, -ta *sim.*) *subst. (orig. inc.) arbor q. d. rosa agrestis – Hagebuttenstrauch (Rosa canina L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 281):* GLOSS. III 578,42 St.-S. adentra hiufoltra. 676,40 -n hufhalte. IV 213,10 aderantra hupholter. 219,2 adenta hiufoltra.

adens *v.* adsum. ***adent(r)a** *v.* 2.*aden.

1. adeo *adv. script.* adio: *p. 170,44.* **I** *strictius i. q. (in) tantum, tantopere, ita – so sehr, derart, so:* **A** *in comparatione:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,87 non -o regis quam vestro pulsus amore. DIPL. Heinr. III. 296 in nullis ... negotiis ... -o confidimus remunerari ..., quam si *eqs.* CHART. Col. II 143. *eo magis – um so mehr:* BRUNO QUERF. Adalb. A 14$^{in.}$ -o letus, quo plus vile erat, servitium omne libens facit. **B** *c. enunt. consec.:* **1** ut: BEDA hist. eccl. 4,24 p. 261,17 -o tamen moderate, ut. WILLIB. Bonif. 2 p. 8,3 -o ... lectionis ... se subdidit exercitio, ut. EINH. Karol. 25 p. 30,7 -o ... facundus erat, ut. HEIRIC. Germ. I comm. p. 429,3 usque -o ..., ut. HROTSV. lib. 2 praef. 1,8 non sum -o amatrix mei, ut ... virtutem ... cessem praedicare. WIPO gest. 1 p. 9,19 discordia ... regnum invasit -o, ut ... rapinae fierent. *saepe.* **2** ne: HINCM. carm. 7,1,11 sic sua mens -o veri defervet amore, recte frustrandum ne sinat esse ratum. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 ne umquam. 25. **3** quod: ACTA imp. Winkelm. I 539 p. 439,10 (a. 1252) supplemus et ... intelligi volumus ... -o, quod ... nec nostra nec successorum ... iussio expectetur. *nota:* HUGEB. Willib. 4 p. 98,28 -o, quod ut. **C** *retro spectat:* RUOTG. Brun. 20 p. 21,7 ita in potestatibus temperare illis -o difficile est. HROTSV. Dulc. 9,1 Dulcitium audio -o illusum, -o exprobratum *eqs.* THIETM. chron. 6,92 sic ... ita ... -o. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 283,41 qui -o delusus. *fort. add.:* RADBERT. Arsen. 2,7 p. 68,6 -o (ideo *cod.*) stultus ... ad omnia se immerserat *Naso.* **D** *c. negatione i. q. non eodem modo – nicht ebensosehr, nicht in demselben Maße:* EINH. Karol. 24 p. 28,21 in potu temperantior ...; cibo enim non -o abstinere poterat (*sim.* RIMB. Anscar. 35 p. 67,24). HROTSV. lib. 2 praef. 1,5 ⟨si⟩ haec ... neglegerem, nec proposito satisfacerem nec innocentium laudem -o plene ... exponerem.

II *latius:* **A** **1** *c. negatione i. q. non ita, non tam – nicht (eben) sehr, nicht (so) ganz, nicht besonders:* AGIUS epic. Hath. 136 res est ... non -o facilis (418). WALTHARIUS 1219 non -o sunt desperanda salutis commoda. REGINO chron. a. 836 non -o prevaluit. a. 864 p. 81,9 virum simplicem nec -o ... eruditum. WIDUK. gest. 2,28 ut sententiarum ordine discerni -o non debeant *res et causae.* 3,46 non -o incruenta victoria. WALTH. SPIR. Christoph. I 2 a quo *(zelote)* et istius Chananei religio non -o distat. **2** *valde – sehr:* LIUTPR. antap. 4,1 *rex Hugo* euphoniam -o diligebat. RICHER. REM. hist. 1,19 desertoribus -o infestus. THIETM. chron. 4,31 *tentorium imperatoris* -o pulchrum videbatur. **B** *ideo, propterea – also, daher (fere s. VI./VII.):* CONC. Merov. p. 90,12 pontifices, presbyteros adque diaconos -o excusatos esse decrevimus, quia *eqs.* LEG. Wisig. 2,1,5 -o leges ... valere decernimus. DIPL. Merov. I 69 p. 61,49 adio ... decernimus ordenandum. FORM. Marculfi 1,11 p. 49,7 -o iubemus, ut. *al.* **C** *conectit enunt. i. q. quidem, quoque – nun, auch:* HINCM. annal. a. 862 p. 60,36 nec sibi -o nec pluribus proficua ... scientia. WIDUK. gest. 3,45 nec copiam habere pugnandi nec locum -o fugiendi.

2. adeo, -ii, -itum, -ire. *script.:* ha-: *p. 172,7.* adhere: *p. 171,70.* aud- *(var. l.):* FORM. Marculfi 2,47. addictus (abd-): *p. 171,19. form.:* adiunt: CHRON. Salern. 81 p. 79,29. *al.* adient(es): AETHICUS ISTER 79 p. 60,15. ANNAL. Eins. a. 1173 (MGScript. III p. 148,7). adiendo: CARM. Cent. 136,6. adiebat: *p. 171,7. 14. stirp. perf.* -iv(i) *fere in poesi, e. g. p. 171,21; in prosa:* EPIST. Teg. I 16 adiveramus. WIGAND. Waldg. 2. *v. et p. 171,51. struct. local.: plerumque acc.; dat.: l. 72. p. 171,1.* ad: *p. 171,4. 27.* in: *p. 171,3. 42.* contra: *p. 171,69.* de: *p. 171,2.*

I *proprie i. q. appetere, accedere, advenire, aggredi – aufsuchen, (hin)gehen, (hin)kommen, sich wenden, eindringen:* **A** *subi. anim.:* **1** *gener.:* **a** *strictius: c. acc.:* WILLIB. Bonif. 1 p. 5,6 laicos praedicandi causa. 5 p. 20,23 ecclesias orando. WETT. Gall. 29 visitationis gratia domum. WALAHFR. Mamm. 21,19 *leo* urbem -iens. EINH. Marc. et Petr. I 3,19 p. 255,5 comitatum regis. HROTSV. Pafn. 1,28 illam -eam sub specie amatoris. THIETM. chron. 6,10 sancti Martini ... limen ... supplex -iit. ANNAL. Quedl. a. 1000 p. 77,18 sanctum Adalbertum ... -iit *imperator.* THANGM. Bernw. 40 Hildenesheim. WIPO gest. 38 Burgundiam. OTTO FRISING. gest. 2,8 p. 108,8 Eugenium papam. *persaepe. c. dat.:* CHRON. Salern. 12 p. 18,21 palaccio. *al.* FROUM. carm.

[Payr]

24,12 hospes -isse tuis cur gemis hospitiis? *c. praep.:* WETT. Gall. 11 p. 263,12 ursus de monte -iit. DIPL. Karoli III. 149 quo cumque in loco famuli ... -ierint. WIDUK. gest. 2,31 ad palatium. *absol.:* WALAHFR. Mamm. 25,4 gaudet te Christus -ire. WALTHARIUS 535 scrutatur, si quis -ret. *c. adv.:* WALAHFR. carm. 5,66,3,2 huc devotus -ito. *in imag.:* WETT. Gall. 20 fontem matris philosophiae -iebat. WALTH. SPIR. Christoph. II 261 *(c. sensu fovendi)* prẹsto sunt cartę; quas si dignaris -ire *eqs.* **b** *latius: c. sensu perveniendi, assequendi:* ALDH. virg. I 24 nave aurea florentis paradisi dilicias. WALAHFR. Wett. epil. 2,7 caelestia. carm. 5,34,6 polos astraque. HRABAN. carm. 4,1,16 sicque polo Iudith ipsa paretur -ire. *c. sensu ingrediendi:* HUGEB. Willib. 6 p. 105,14 *meatum* -iebat (*cf.* WALTHARIUS 43 satrapae vestigia. THIETM. chron. 7,56 viam universae carnis). CAND. FULD. Eigil. II 14,99 divortia. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,4 fugam. **2** *spec.:* **a** *de invasione hostili:* ANNAL. Fuld. II a. 796 campus ... per Pippinum ... -itus (addictus, abdictus *codd., cf. S. Hellmann, NArch. 33. 1907. p. 701*[1]) et captus est. WALTHARIUS 963 Randolf ... hunc importunus -ivit. WIDUK. gest. 1,40 Danos ... cum exercitu -iit vicitque. CHRON. Salern. 38 p. 39,12 Francorum exercitu (*i.* -us) Beneventani finibus -iit. THIETM. chron. 3,20 *Saracenos* fortiter -iens. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 277,19 Saxoniam cum exercitu ex inproviso. *saepe.* **b** *de petitione publica, conquestione sim.:* TRANSL. Heliani 2 (MGLang. p. 582,27) ad augustum colloquendi et licentiam acquirendi -iit. WETT. Gall. 8 -ierunt Cunzonem ducem ... accusatorias fallacias ferentes. CONC. Karol. 58 p. 783,9 monachi ... nostram -ierunt praesentiam. DIPL. Karoli III. 2 Beretheida -iit celsitudinem culminis nostri deprecans. POETA Saxo 2,324 vestigia regis. DIPL. Arnulfi 94 nostram -ierunt modestiam. ADALB. MAGD. chron. a. 965 p. 176,17 legati ... imperatorem pro instituendo ... Romano pontifice ... -euntes. ANNAL. Altah. a. 1073 p. 85,13 si quis vero curtem -isset haec lamentari. OTTO FRISING. gest. 2,6 p. 106,21 regem. *saepe.* **c** *de traditione:* TRAD. Frising. 704 (a. 849) -ieruntque cum cohibentia et consensione communis manibus et renovaverunt ... traditionem. 725 -ii ... ad Frisingas requiem sancte Marie ... et tradidi. 899 -iens aecclesiam ... tradiditque. **d** *de placitorum, conventionum sim. visitatione:* CONC. Merov. p. 200,1 clerici ... -ire non debeant in foro. WILLIB. Bonif. 8 p. 45,7 synodalia conciliorum conventicula (*cf.* OTTO FRISING. gest. 2,48 p. 155,31 curias principis). DIPL. Loth. III. 15 placitum. *al. adde:* CONC. Merov. p. 189,18 iudicem puplicum. **e** *de vaticinatione:* HUGEB. Willib. 3 p. 90,13 ut ... egregias -ret Petri ... presagia. RIMB. Anscar. 18 p. 38,40 qua de re ... quendam -iit divinum rogans. **f** *de usu familiari:* LIUTG. Greg. 12 p. 77,12 pro amicis et adiutoribus semper eos amavit et -iit (-ivit *var. l.; cf. ThLL. I 620,55*). **g** *de seductione:* HRABAN. carm. 39,26,1 -ire et temptat feminam ..., suadet pomum mandere. **B** *subi. res:* **1** *strictius:* BEDA temp. rat. 18,29 *illam partem* sol -iturus est. WALAHFR. Wett. 927 vesper -it. *in imag.:* HRABAN. carm. 11,3 ipsa *(charta)* salutatum domata patris -i. WETT. Gall. 2 p. 258,11 regalis petitio eos -iit. **2** *latius i. q. patere (ad) – hinführen (zu):* DIPL. Otton. II. 218 p. 246,43 *porta civitatis* -it monasterium.

II *translate:* **A** *appellare, alloqui – angehen, ansprechen:* WETT. Gall. 10 -itus est ab ... Gallo his verbis. CARM. Sangall. II 3,1,9sq. nullus enim fuerat, qui me per carmen -ret versibus aut aures vellet -ire meas. CHART. Rhen. inf. I 317 Heinricus ... nos -iit, inprimis per ... amicos suos, deinde per se ipsum, rogans. **B** *adipisci – erlangen:* HUGEB. Willib. 4 p. 92,22 maiorem ... peregrinationis ignotitiam. SALOM. III. carm. 1,2,169 premia sive thronum ... -ire proborum. **C** *impugnare – vorgehen, anfechten:* TRAD. Weiss. 54 p. 58,25 (a. 774) qui contra hanc paginolam testamenti adhere conaverit (73 p. 80,24. 88 p. 94,2). **D** *suscipere, subire, incipere, inire – übernehmen, auf sich nehmen, beginnen, antreten:* **1** *gener.:* WETT. Gall. 1 sacerdotii gradum. WALAHFR. Mamm. 20,29 dominatum. Wett. epil. 1sq. calcem compulsus -ivi, cuius principium horror -ire fuit. carm. 5,87,6 aulica mutato gesta labore -iit. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 79 dum gravidum tanti ... -rem ponderis obsequium. Ps. ODO CLUN. prooem. ton. praef. p. 248[a] cantum. **2** *spec.:* **a** *de hereditate:* LEG. Wisig. 2,1,6 p. 51,14 hereditatem hadire. 4,5,3 dum filiis patuerit -eunda successio. 5,6,6 p. 234,10 qui facultatem ipsius -ierint aut possederint. **b** *de matrimonio:* LEG. Wisig. 4,2,19 p. 189,6 unius copule societatem. 4,5,7[tit.] coniugium (12,3,8). **c** *de morte:* PASSIO Petri et Pauli 288 *Nero* viros fecit -ire necem.

adeps, -ipis *m. script.* -ips: *l. 25.*

I *de anim. i. q. pinguedo, sevum – Fett, Talg:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* LEX Frision. 22,56 si de -e aliquid processerit, ut praecidatur. CONC. Karol. 53 p. 690,12 de -e modia triginta quinque. IOH. DIAC. cen. 2,138 -es Abel sustulit (*cf. in imag.:* WALAHFR. Wett. 14 *Deo* cordis in ara fertur -s). HROTSV. Sap. 5,24 vas plenum oleo et -e. THEOPH. sched. 1,33 suspensa scutella desuper -e inuncta. LIBER ordin. Rhenaug. p. 65,22 ab -e abstinemus. ALBERT. M. animal. 1,84 omnia ... membra praeter carnem et -em. 3,167 pinguedo -um *animalium* (*cf.* 6,119 *ova* videntur -s esse pinguedinis). 24,32 *huso* habet -em intermixtum pinguedini. *al. therap.:* AESCULAPIUS 11 p. 15,27 -es anserinos aut gallinaceos. ANTIDOT. Sangall. p. 95,5 -ips porcinus. ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,17 -i strutionis V, -es ansarini II. RECEPT. Sangall. I 82 in -e verruno aut caprino. 98 addis -e de sevo caprino unc. II. HERACLIUS I 13,4 *hirci.* TRACT. de chirurg. 912 -is ursini et vulpis. ALBERT. M. veget. 6,285 cum -e anseris. *al.* **2** *latius i. q. corpus vitreum – Glaskörper:* ALBERT. M. animal. 1,213 -s occuli (*cf.* BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 17[b],22sqq.). **B** *alleg. et translate (c. notione superabundantiae):* **1** *usu bibl.:* HRABAN. univ. 14,21 p. 396[D] -es pacificorum *(Vulg. lev. 6,12. al.)* compunctio cordis et lacrymarum profusio intelligitur. hom. II 81 p. 305[A] non de iactantia facias, sed de intimo -e misericordiae *(cf. Aug. in psalm. 109,1).* TRANSL. Patrocli p. 280[a] 'fama bona impinguat ossa' *(Vulg. prov. 15,30),* huiusmodi -e et pinguedine repleatur anima nostra. THEOD. TRUD. Bav. 16 ardebat sanctae praedicationis -e repleri. *in malam partem (cf. Vulg. psalm. 72,7):* HRABAN. univ. 7,8 p. 210[B] -s crassitudo malitiae. CHRON. Mont. Ser. a. 1216 p. 188,4 talis ... iniquitas ex -e prodire dicitur, hoc est ex superhabundancia. *al.* **2** *de verborum tumore:* EPIST. Hann. 105 p. 176,4 ossaque illa virtutum pompaticam verborum opulentiam quasi superfluum et, qui facile umescat, -em gravantur.

II *de frumento:* **A** *flos, optimum – das Beste, Feinste (cf. Vulg. psalm. 80,17. 147,14):* GODESC. SAXO theol. 23 p. 334,9 -s ille frumenti, id est divinitas verbi. HRABAN. univ. 7,8 p. 210[B] -s spiritalis gratiae intellectus. GODESC. AQUENS. seq. 9,5[a],3 gustent Adae filii hunc suaviter -em tritici. **B** *copia – Fülle:* IONAS BOB. Columb. 1,27 p. 215,18 ut farris -s advenit, alitum falangas imperavit abire *omnipotens.*

adeptio (-cio), -onis *f.* **I** *actio adipiscendi, acquisitio, susceptio, receptio – Erlangung, Erwerbung, Auf-, Übernahme:* **A** *gener.:* **1** *de rebus corporalibus:* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 18 Odalricus paternarum rerum -e poti⟨t⟩us. DIPL. Heinr. II. 475 *res* acquisiturus erit tam exs successione quam et alia ... iusta -e. GERHOH. Sim. p. 250,29 per ... munus pecunie facta largitio vel -o *rerum ecclesiasticarum* est symonia. CHART. archiep. Magd. 385 p. 507,13 quod iustę -is titulo sortita est *ecclesia* (ACTA imp. Winkelm. I 133 p. 116,26). **2** *de rebus incorporalibus:* LEG. Burgund. Rom. 7,6 p. 130,20 -o tyrannidis. DIPL. Ludow. Germ. 167 anno ... -is regni Hlotharii VI. HROTSV. Gall. I 1,5 -em familiaritatis. CHRON. Reinh. a. 1206 p. 571,7 placacionem pape facili -e (-ępc- *var. l.*) promeruit. *al.* **B** *philos.:* ALBERT. M. animal. 16,62 -o formae specificae. eth. 6,1,3 p. 397[a],13 in -e scibilis per scientiam. caus. univ. 2,1,22 p. 471[a],5 est secundum nobiliorem et meliorem -em intellectus ... adeptus. summ. theol. II 10,39,1,3 p. 446[b],7 -o amati ab amante. *al.* **C** *accedit ad sensum possessionis:* ADALBOLD. sphaer. 1

[Payr]

p. 303,4 quod cum ... adeptus fuero, scitote, quia in -e mea et mihi et multis prodesse gaudebo. ALBERT. M. metaph. 11,2,35 p. 667^{b},33 ista -o *(intellectus substantiarum divinarum)* stat in intellectu substantiae primae. summ. theol. II 15,93,2 p. 201^{b},25 *intellectus formalis* est -o specierum intelligibilium.

II *de locis i. q. adventus, recuperatio – Ankunft, Wiedererlangung:* RATHER. prael. 4,1 in alterum *diem* transferre *iter*, ne sera ... -o copiam deneget quiescendi. ACCESS. ad auct. p. 31,10 dilecte patrie -o *Ovidii.*

***adeptivus**, -a, -um. *assequens – erlangend:* ALBERT. M. eth. 6,3,2 p. 448^{b},29 eubulia ... est rectitudo quaedam, quae boni finis est -a (*p. 1142*^{b}*,22* ἀγαθοῦ τευκτική).

***adepto**, -are. *partic.* -ans *i. q. adeptus – einer der erlangt:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,32 gaudet sancta aecclesia ... talem -ans adoptivum natum.

***adeptor**, -oris *m. qui adeptus, compos est – einer der erlangt hat, teilhaftig ist:* VITA Agnet. 231 mortis -r. MIRAC. Adalh. imp. 4 (MGScript. IV p. 647^{a}) caecus lumen recepit ..., post haec luminis -r ... dominum ... revisit.

***adeptrix**, -icis *f. quae adepta est, possidet – eine die erlangt hat, besitzt:* VITA Agnet. 151 Agnes, virtutis -x.

adeptus, -us *m. actio assequendi – Erreichung (cf. p. 192,1):* CHRON. Ven. Alt. p. 99,1 per cenobii-us omnia ... hic in Venecia relinquit.

adequito, -are. *a latere equitare – nebenherreiten:* EINH. Karol. 19 p. 25,1 -bant ei filii, filiae vero pone sequebantur.

adequo *sim. v.* adaequo. ***adera** *v.* *adorn.

***aderantra** *v.* 2.*aden. **aderatio** *sim. v.* adaeratio.

***aderectio** (adh-), -onis *f. elevatio vocis – Tonlage:* GUIDO ARET. form. praef. 5 qui *(motus)* dum tribus applicantur adh-bus, in unoquoque modo diversas et ampliores et in quibusdam districtiores formulas efficiunt, secundum quod unicuique motiones cum adh-bus adiungere possunt.

adereo *v.* adhaereo. **adesatus** *v.* addenso.

adesco, -atum, -are. *nutrire – nähren:* ROD. GLAB. hist. 4,12 e cadaveribus mortuorum ... lupi -ti post longum tempus predam cepere ex hominibus.

***adestimo** *v.* *adaestimo.

adesto *v.* asto. ***adestro** *v.* *addextro.

?*adestrum, -i *n. (orig. inc.) genus marcasitae – Markasitart:* ALBERT. M. miner. 5,1,6 p. 101^{a},38 hic autem lapis *(marcasita)* a physicis antiquis -um vocatur, quod sonat lapis luminis.

***adexactio**, -onis *f. exactio accessoria – zusätzliche Steuer:* ANNAL. Basil. a. 1277 p. 201,36 rex Ruodolphus novam -em adinvenit.

***adexhortatio**, -onis *f. exhortatio – Ermahnung:* CHRON. Merseb. 4 p. 173,35 suavissimis -bus patris ad promissa percipienda animatur.

***adexquisitus**, -a, -um. *acquisitus – hinzuerworben:* DIPL. Merov. III A 22 p. 140,15 villa ... cum omni integritate ... omnemque rem ad exquisitam (-as *chart.*).

***adextra** (ad extra) *adv. extrorsum – nach außen:* ALBERT. M. animal. 1,296 *inflexio poplitis* fit ad extra retrorsum. 3,143 *calidum et humidum* evaporant ad extra. *v. et* extra.

***adextrorsum** (a dextrorsum) *adv. a dextra parte – von rechts:* VITA Deic. 6 (prol. p. 676,49) lineatim ... a dextrorsum perveniamus horsum. *Payr*

adf- *v.* aff- *praeter* **adframio** *v.* adramio.

adg- *v.* agg-

***adhabeo**, -ere. *proprium habere, possidere – innehaben, besitzen:* TRAD. Frising. 391 (a. 818) *altare* ad praefatum edem perpetualiter ... -etur. *fort. huc spectant:* TRAD. Patav. 55^{a} (a. 802) mihi prestare *res* ... -ere (55^{b}). CHART. Sangall. A 201 quod me in antea contingit -ere.

***adhaeree** *adv. tenaciter – fest:* ALBERT. M. animal. 23,137 vidimus eam *(philomelam)* cantantem, dum -e sedet in ovis.

1. adhaerentia (-her-, -cia), -ae *f.* **I** *proprie:* **A** *gener. i. q. adhaesio, coagmentatio, facultas adhaerendi – das Haften, Ansetzen, Haftfähigkeit:* GEBER. summ. 1,40 sublimatio est rei siccae per ignem elevatio cum -a sui vasis. WALTH. AGIL. med. 110 p. 198,24 resolutiones athomosas *urinae* in modum cineris multe adherentie. ALBERT. M. meteor. 3,3,19 p. 661^{a},27 *vapor fulminis* relinquit signa adustionis ... secundum proportionem ... -ae partium materiae eius. veget. 5,72 *ignis* ex humido, cui ligatur, habet -am ad illud, quod exurit. 6,136 *myrrha* est ... multae -ae. animal. 10,60 *sperma* nutritur per poros, quibus continuatur per tactum et -am. 26,20 -a vermis immediate sub capite serpentis. *al.* **B** *anat. i. q. concretio – Verwachsung:* ALBERT. M. animal. 1,472 adhaerent ei *(panniculo ventris)* duo ex lacertis ventris ... forti -a valde: post quorum -am continuatur dyafracmati. 1,477 suspensiones ... voco ... fixiones et -as zirbi.

II *translate:* **A** *gener.:* **1** *propensio – Anhänglichkeit:* CONR. MUR. summ. 6,6^{m} p. 450,25 singulari persone universitas offerat ... fidelem, ferventem, constantem, indefessam adherentiam. **2** *scientia – Vertrautheit:* GEBER. summ. 1,8 doctrinam ... ad artis huius -am sufficientem. **B** *spec.:* **1** *iur. i. q. pertinentia – Zubehör:* DIPL. Heinr. II. 117 cum omnibus ... utilitatibus eiusdem predii vel adherenciis. 118.134.144. *al.* CHRON. Ebersb. II p. 11^{b},2 comitiam ... cum omnibus suis -is (attinentiis CHRON. I p. 14,41). **2** *philos. i. q. cohaerentia – Verbundenheit:* ALBERT. M. bon. 192 p. 118,37 firmitas est continentia sui ...; causatur etiam a propinquitate et -a et sic convenit temperantiae. *strictius i. q. status adhaerendi – das Anhaften (opp.* inhaerentia*):* ALBERT. M. sent. 1,1,12 p. 29^{b},39 comprehensio ..., quae succedit spei, dicit -am, sed amor ... inhaerentiam. summ. theol. I 18,70,4 p. 741^{b},30 esse autem in loco secundum inhaerentiam ubi ... vel secundum -am ... removetur a Deo.

2. adhaerentia, -ium *n. v.* adhaereo *p. 176,42.*

adhaereo (-her-), -haesi, -ere. *script. et form.:* ad(a)e-: *l. 42. p. 175,67. 176,34. al. praes.* -it: *l. 66. p. 175,5. metr.: fere* ădh-; ādh-: AGIUS epic. Hath. 619. *v. et p. 176,4. struct.: fere dat.;* ad: *p. 176,44.* in *(abl.): l. 49. p. 175,41. al. ?gen.: p. 175,12. refl.:* THEOPH. sched. 1,18. 2,28. *v. et l. 60. p. 175,44. acc. c. inf.: p. 175,53.* ut: *p. 175,54.*

I *intrans.:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. ad aliquid haerere, affixum esse – anhaften, festsitzen, hängen (bleiben):* CHRON. Fred. 2,56 p. 77,5 duo aduliscentes carne in invicem soledati -entes. COMPOS. Luc. X 33 flores ... ad⟨h⟩erentes terre. ARBEO Corb. 4 p. 192,11 furem ... dorso illius *(mulae)* adherentem. AGOB. epist. 7 p. 183,35 si pulmo lateri *pecoris* -erit. VITA Gamalb. 5 (2) *arma* numquam ... poterant adherere, sed ... decidere. VITA Steph. reg. I 4 (MGScript. XI p. 231,8) pavimento manibus expansis -ens. MIRAC. Adalb. Wirz. 5 p. 141^{a},3 fusus manui adherens et inherens. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 19,12 *(de avibus)* in rupibus et in criptis. ALBERT. M. animal. 3,152 albedo spermatica ... membris durioribus -ere videtur. 5,64. *al. v. et l. 12. techn.:* MAPPAE CLAVIC. 146$^{med.}$ calefacta gemma ... sic ponenda est, ut adhereat. THEOPH. sched. 1,23$^{in.}$ color ipsa fricatione -at. 1,30$^{ex.}$ probes digitis tuis, si -at, et cum fortiter -serit, bonum est gluten. GEBER. summ. 1,54 p. 611 *(de sublimatione)* nunquam ociosa *(sc. sulphur et arrhenicum)* permittantur aludelis spondilibus -ere. *al. in imag.:* CHART. Livon. A I 13 p. 16,35 (epist. papae a. 1199) Gregorii ... vestigiis -entes ... dispensamus. *c. sensu cohaerendi:* THEOPH. sched. 3,7 forcipes ... in una summitate sibi -entes. *c. sensu dependendi:* BEDA hist. eccl. 1,18 p. 36,14 adherentem lateri suo capsulam. VITA Emm. 13 clypeus parieti. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 71,17 subteriori vero parti rostri adheret pellicula. ALBERT. M. animal. 1,35 *vespertiliones* -ent parietibus. *al.* **2** *latius i. q. adiacere – angrenzen, anliegen:* VITA Filib. 8 (MGMer. V p. 589,12) aderit (adh(a)eret *sim. var. l.*) a borea ... aedicola. DIPL. Karlom. (II.) 16 *terrae* ab aquilone murus ... adheret. HIST. mart. Trev. 18 quatuor *sarcophaga* ... pedibus eius ... -serunt. OTTO FRISING. gest. 2,32 p. 141,3 *tabernacula* muris adherebant. *al. adde:* CHART. Scheftl. 14 (a. 1219) predio vestro habitantes tamquam laboriosi cultores ... vix adherent. *in*

tabula comput.: AGIUS comput. 4,32 his dexter rubricatus *numerus* adheret.

B *translate:* **1** *gener.:* **a** *favere, deditum esse, obsequi – anhangen, ergeben sein, folgen:* PIRMIN. scar. 27 p. 62,3 qui adherit (-et *C*) Domino (GODESC. SAXO theol. 22 p. 299,26. *al.*). TRAD. Ratisb. 5 Christo. ERMENR. Sval. 2 magistro. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 412,20 rebellem patrem debet deserere filius et -ere ... iudici. THIETM. chron. 6,36 regi. DIPL. Heinr. IV. 262ª p. 334,38 si divinis iussionibus sinceris actibus adheremus. OTTO FRISING. gest. 2,20 p. 122,11 civitati. *saepe. de matrimonio, concubinatu:* TRAD. Frising. 450 (a. 821) adherebat *vir* genitialis *(sic)* feminae, sanctae Mariae famulae. WETT. Gall. 3 *concubinis* (*cf.* ANNAL. Altah. a. 1069 p. 78,5 concubinarum amplexibus). DIPL. Otton. III. 383 p. 812,2 colono servo. RAHEW. gest. 4,24 p. 267,17 Anglorum principi superbis adhesit nuptiis. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 50,16 *(de avibus)* femina ... adherebit alii mari, si suum perdiderit. *al.* **b** *assistere, auxiliari, comitari – zur Seite stehen, beistehen, begleiten:* RIMB. Anscar. 2 p. 20,17 qui ei familiarius -bant. PASS. Kil. I 6 episcopo. THIETM. chron. 6,12 Iarimirus ... cum incolis sibi adherentibus ... premittitur. WIPO gest. 2 p. 20,17 cui *(regi)* regina virtutum -bat. CHART. Heinr. Leon. 8 imperatori ... in administratione Romani imperii. CONST. III 128 rex ... imperio adheret et adherere promisit viris et viribus contra quoslibet. *al.* **c** *notione assentiendi:* VITA Paulin. Trev. 15 ut, cui -ere vellet, ab eo se asportari permitteret *pontifex*. TRAD. Teg. 35. CHART. Rhen. inf. II 648 cuicunque parti in dicendo ... iure ... Wildegravius ... adheserit in iure suo, ... prevalebit. **c** *incumbere, studere – obliegen, sich hingeben, sich widmen:* BONIF. epist. 75 p. 158,6 incestis, luxoriis, adulteriis. COD. Karol. 40 piis ... profectibus. WILLIB. Bonif. 7 p. 37,6 sedulo eius admonitione (-i *2c*) adherebat multitudo. WALAHFR. Wett. 702 mundanis rebus. TRANSL. Pus. 3 quotidianis ... obsequiis. IOH. AFFLIG. mus. 21,19 pravo usui. *al.* *adamare – Gefallen finden:* ARBEO Corb. 16 Iberum quendam ... conspiciens, animo adherens, emere vellens (23). **d** *cohaerere, coniunctum esse, proprium esse – zusammenhängen, verbunden sein, eigen(tümlich) sein:* BONIF. metr. p. 580,17 *metris* -et rhythmus. p. 583,4 in nuptiis -sit *epithalamium*. RHYTHM. 149,135 tractanti sedule ... digna -et miratio. ALCUIN. (?) mus. p. 26ª,18 per quos *(tonos)* omnis modulatio quasi quodam glutino sibi -ere videtur. MIRAC. Genes. Hier. 21 ne ... illis verbum malae famae ... -ret. ERMENR. ad Grim. 18 p. 555,13 adhęret pronomen proprio *(sc. nomini)*. EPIST. Worm. I 2 p. 17,22 uno filo generis mihi adhęrere. THEOD. THEOL. Conr. 2 p. 215ᵇ,2 peccatum ... nobis adhereat. *al.* *carum esse – wert sein:* EPIST. Teg. I 12 quibus humanę ... res nimium adherent. DIPL. Heinr. III. 134 p. 170,25 *ordo cleri* sibi ... semper adheserat cordi. **e** *adesse, exsistere – da sein, vorhanden sein:* WALAHFR. Wett. 658 discrimen -et esse subinductas mulieres. VITA Galli II 243 ut vires recreemus, tempus -et. WALDR. carm. 3,34 corpore depellit, quicquid languoris adesit. BRUNO QUERF. fratr. 5 sententia adherebat in ore mei pectoris. DONIZO Mathild. 1,973 Bonefacius hic quod adhesit, dicatur. HEINR. AUGUST. planct. 1104 nondum pudor ullus adhesit. *al.* **2** *spec. in iure:* **a** *subiectum esse – unterstehen:* FORM. Wisig. 3 ut ingenuus in patrocinio mihi persistas et ut idoneus semper adhereas. LEG. Wisig. 12,2,14 p. 420,6 ut nullis modis Iudeis mancipia adhereant christiana. CONC. Karol. app. 6 p. 829,26 plebs ... nulli parrochiae -ere vellet nisi Narbonensi. CONST. I 447,4 per hominium ... dominis. **b** *pertinere – zugehören:* TRAD. Frising. 337 (a. 815) quicquid ei de paterna hereditate ... adherebat. CHART. Lux. I 141ᵇ p. 161,24 ut ... *mansus* nostris usibus adereat. CHART. Sangall. A 853 p. 67,15 hereditaria eis successione. CHART. Carinth. V 61.

II *trans.:* **A** *proprie i. q. affigere – befestigen:* THEOPH. sched. 1,26 -bis eas *(partes stanni)* ligneae tabulae superliniens gluten. 3,53ᵉˣ. partem auri ... super tabulam aequalem -bis cum cera. **B** *translate i. q. adiungere, consociare – anschließen, verbinden, vereinigen:* **1** *obi. res:* LEG. Wisig. suppl. 1,1,2 praeceptionem directis libris. CARM. de Cass. 510 adherentque preces precibus. CHRON. Salern. 154 p. 161,12 dictis illorum iusiurandum adheserunt. **2** *obi. anim.:* ARBEO Corb. 1 in cuius *(sc. suo)* usitato nomine adherebat infantulum *mater*. RHYTHM. 127ᴮ,2 -bit sui (sibi *cod.*) uxorem ([uxori *Vulg. gen. 2,24*]. *ibid. al., cf. adn. 2*). CHRON. Salern. 47 ipsos suo lateri adherebat. *cf.* 6. 45. *refl.:* AGNELL. lib. pont. 112 p. 351,12 ut ... neque quicumque clericus se illi -ret. *v. et* adhaeresco.

adi. **adhaerens**, -entis. **1** *proprie:* **a** *tenax – zäh:* ALBERT. M. veget. 6,266 habent *herbae* has qualitates fractas et aliquando -es et aliquando subtiles. **b** *adiacens, vicinus – angrenzend:* FORM. Augiens. B 13 silvam ibidem adherentem. CHART. Hersf. 26 p. 46,32 vineam 1 adherentem ipse areae. THIETM. chron. 7,58 capellas cum ... adherentibus officinis. TRAD. Werd. 100. CHART. scrin. Col. A I p. 18,38. *al.* **2** *translate:* **a** *deditus – ergeben:* GODESC. SAXO theol. 19 p. 259,3 homo -ens Domino (22 p. 299,26). CONST. II 111 ut ... personis vestre celsitudini adherentibus faciamus pacem. **b** *subditus – untergeben, unterstellt:* LEG. Wisig. 12,2,14 p. 420,17 nulli Hebreo ... christianum ... sub quolibet titulo ... adherentem ... fore. DIPL. Otton. I. 210 p. 290,10 abbatissa ... cum omnibus sibi in presenti adherentibus ... subiectis. CHART. Westph. V 702 p. 331,37. **c** *pertinens – zugehörig:* TRAD. Frising. 30 (a. 769) paterno adherenti patrimonio. DIPL. Karoli III. 140 villam ... cum rebus sibi adherentibus. TRAD. Frising. 1389ᵇ cum omnibus iure huic loco adherentibus utilitatibus (DIPL. Heinr. II. 120). CHART. ord. Teut. (Hass.) 8 bona adherencia. **d** *annexus, coniunctus – verbunden:* CHART. scrin. Col. A I p. 19,15 (c. 1135/42) heredes predicte hereditati aderentes. CHART. Carinth. V 429 quisquam adherens michi per sanguinem.

subst. **1. adhaerens**, -entis *m.* **1** *fautor – Anhänger:* TRAD. Patav. 7 (a. 764/88) Christoque adherentes vitam adipiscunt. CONST. II 161,6 fiat restitutio ... adherentibus domno imperatori ... et adherentibus eis *(Lombardis)* a domno imperatore vel ab adherentibus ei. **2** *subditus – ein Untergebener:* THANGM. Bernw. 6 cunctos sibi -es.

2. adhaerentia, -ium *n.* *pertinentia – Zubehör:* FORM. Pith. B 15 universum meritum ad ipsius pertinentium vel adaerentium. DIPL. Heinr. II. 131 cum omnibus eiusdem predii adherentibus et appendiciis. CHART. Solod. 249 p. 141,7 locum ... castelli ... cum omnibus ei adherentibus.

adv. ***adhaerenter.** *continue – gebunden, 'legato':* GUIDO ARET. ign. cant. I p. 37ª quomodo autem liquescant voces, et an -r vel discrete sonent, ... in ipsa neumarum figura monstratur.

adhaeresco (-her-), -haesi, -ere. **1** *proprie i. q. affigi, inhaerescere – sich anheften, hängen bleiben:* COMPOS. Luc. Y 2 *flores* terre non ad⟨h⟩eserunt. WALTHARIUS 1296 quod *(hastile)* -sit in ima ... parma. CHIRURG. Sudhoff 2 p. 130 ⟨s⟩i in gula spina piscis ... adheserit. **2** *translate:* **a** *se applicare, accedere – sich anschließen, hinzukommen:* ALDH. virg. I 27 p. 264,10 nisi spiritus quoque castimonia ... concorditer -at. HRABAN. carm. 17,3 fidus mihi adhesit amicus. DIPL. Karoli III. 32 p. 55,3 venerabilium locorum statum ... regni nostri prosperis adherescere successibus. MANEG. ad Gebeh. 53 p. 403,30 qui illis *(potentibus)* ... sanguinis proximitate adherescunt. *iur.:* DIPL. Conr. II. 280 p. 388,12 quecumque ⟨per⟩ hereditatem sibi adheserunt. **b** *succedere – nachfolgen:* LIBELL. de conv. Baiuv. et Car. 2 post cuius depositionem ... sedi -sit Savolus abbas. *v. et* adhaereo.

***adhaereticius** (-her-), -a, -um. *adhaerens – anhängend:* SALIMB. chron. a. 1235 p. 89,35 *(proverb.)* de homine adventicio et de pediculo adhe-o non potest homo gaudere.

adhaesio, -onis *f.* *cohaerentia, conexio – das Aneinanderhangen, Verbindung:* ALBERT. M. euch. 3,1,9,1 p. 276ª,28 quando Christo incorporamur, ... -o ... fit primo quidem

[Pape]

fortitudine apprehensionis. 3,1,9,3 p. 277^{b},18 conviscatio mutui amoris vocatur -o (p. 277^{b},30 carnalis a. lenocinium -o vocatur. *cf.* p. 277^{b},24).

***adhaesivus,** -a, -um. *cohaerens – in enge Verbindung tretend:* GEBER. summ. 2,10 p. 641 quod vero sulphuris quantitas combustibilis magis sit argenti vivi substantię -a in eo *(plumbo)* quam in Iove.

adheleta *v.* athleta. ***adherectio** *v.* *aderectio.

***adheredito,** -avi, -atum, -are. *heredem instituere, in possessionem mittere – zum Erben einsetzen, in Besitz setzen:* DIPL. Heinr. III. 92 tale predium, quale Herimannus ... scabinionum iudicio nos -vit (-bit *B*). ROD. CAMER. Lietb. 2 cenobium ... paternis ... hereditatibus -tum. CHRON. Camer. 1,20 possessionibus suis ... ecclesiam hanc -vit. CHART. Lux. I 476 p. 656,9 nec de aliquo istorum *(allodiorum)* aliquem hominem -are potero nisi ... sororem meam. *v. et l. 24.*

***adheredo,** -atum, -are. *heredem instituere, in possessionem mittere – zum Erben einsetzen, in Besitz setzen:* CHART. Traiect. 574,6 (a. 1206) debet dominus Willelmus benefacte -are comitem ... de omnibus supradictis et comes ... dominum Willelmum bene etiam -are. 574,10 reddere feodum ... ad eum bona fide -andum. 574,15 resignato quippe feodo a comite ... et inde -to (adhereditato HONOR. III. registr. 21 p. 19,10) domino Willelmo. 574,19 per uxorem suam -are dominum Willelmum de terra.

adhereo *sim. v.* adhaereo.

adhibeo, -ui, -itum, -ere. *script. et form.:* adi-: *l. 55. p. 178, 10. 19. al.* -heb-: *p. 178,32.* -dip-: *l. 44.* -bet-: *l. 55. coni. praes.* adibiat: *l. 55. inf. pass.* adhibi: *p. 178,25. metr.: fere* ădh-; ādh-: *l. 69. struct. final.: fere c. dat.; c. praep.:* ad: *l. 59. al.* circum: *p. 178,27.* contra: *p. 178,36.* erga: *p. 178,14.* in *(acc.): l. 60.* pro: *p. 178,10.*

I *strictius:* **A** *apponere, admovere, apportare – anlegen, heranhalten, herbeibringen:* WALAHFR. Mamm. 14,7 ignes. TRAD. Frising. 626^{a} p. 534,7 *(de chartis)* testimoniis -tis (CHART. Friburg. 30 t. sigillorum). VITA Liutb. 32 infantem -ere *(sc. ad baptismum).* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,229 fulchra. THIETM. chron. 6,72 cum incenso sibi -to ... transiit anima. OTTO FRISING. chron. 7,20 p. 339,6 ut in dando duci vexillo uterque *(sc. papa et imperator)* manum -ret. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 175,26 debebunt -eri trayne. ALBERT. M. animal. 3,82 pilus ... crispatur, quando -etur ad ignem. *al. medic.:* BOTAN. Sangall. 31,2 adipes caldamenta ad pedes. TRACT. de aegr. cur. p. 236,24 sinpasma ... -ens hoc modo *eqs. in imag.:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 199,11 *regulam* -tis documentorum lanternis ... illustrasti. COD. Karol. 39 p. 551,30 coram nostris aspectibus splendifluam ... fortitudinis vestrae fidem ... -entibus *(sc. nobis).* **B** *addere – hinzufügen:* EGBERT. fec. rat. 1,1537 dies vitę. *math.:* AGIUS comput. 2,8 his *(diebus)* concurrentes -ens solis feriarum apposui ... numerum (*cf.* 4,32). GERB. epist. math. A 1,2,9^{a} p. 20,6 quae pro differentia -entur. **C** *accire, advocare – herbeirufen, hinzuziehen:* LEX Ribv. 50,1 testibus adhibetis (LEX Alam. 1,1 t. sex aut septem adibiat [adhibeat *var. l.*]. CONC. Karol. 50^{D},17 -tis t. vicinis episcopis. TRAD. Ratisb. 266 auribus tractis t. -ti sunt. TRAD. Patav. 637 t. per aurem -ti sunt. *saepe).* ANNAL. Fuld. II a. 866 comites ... suis -ens consiliis (RUOTG. Brun. 37 p. 39,6 ad consilium). FORM. Sangall. I 9 in testimonium. *al.* **D** secum -ere *i. q. secum ducere – mit sich nehmen:* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,33 -tis secum ... fratribus ... profectus est (*cf.* p. 14,15). FORM. extrav. 1,15 -tis secum ... amicis.

II *latius:* **A** *dare, praebere, praestare, tribuere – geben, gewähren, verleihen, erweisen:* HRABAN. inst. cler. 2,55 p. 169,20 sal sinceritatem -et. TRAD. Frising. 414 quod ... habuit ..., -etur in usum ... beate Mariae. AMALAR. off. 1,35,7 cui ... spuitur in facie, despectus -etur. VITA Liutb. 31 spem ... consolationis. POETA Saxo 1,246 -tumque fidem ... auget obsequium. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,214 -e sermonibus aures (DIPL. Heinr. III. 307. *al.*). HROTSV. lib. 1 praef. 9 opem. DIPL. Otton. I. 294 augmentum ... religioni. DIPL. Heinr. II. 257 clericis ... victuale. DIPL. Heinr. III. 164 ob ... servicium fideliter nobis ... -tum. CHART. Heinr. Leon. 105 p. 160,24 attestationem nostram presenti paginam *(sic?)* conscriptam -uimus. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 216,10 eisdem *(falconibus)* ... -eri potest balneum. CHART. ord. Teut. (Thur.) 203 permissionem. *saepe. refl. i. q. se dedere – sich widmen:* DIPL. Arnulfi 95 se illius *(regis)* ... -ere servitio. **B** *usurpare, uti – an-, aufwenden, gebrauchen:* **1** *gener.:* LEG. Wisig. 6,1,5 p. 253^{a},11 pro servis questionandis contropatio adibeatur etatis. LIBER diurn. 46 p. 36,16 in his ... studium -e. AGIUS epic. Hath. 99 modus est ... lacrimis -endus. EINH. Karol. 17 p. 21,1 -ens curam per legatos (DIPL. Heinr. IV. 1 p. 1,27 erga loca). HRABAN. epist. 4 propositionibus ... stilum. GERB. geom. 3,26 p. 335,27 subtilitas minutiarum debet ... -eri. ANON. de min. 3,4 unitas ... denominationibus -atur. THIETM. chron. 2,39 -to Christi testimonio et sacramentis. THIETM. (?) chron. 5,16 animum. TRAD. Frising. 1651 ad refectionem fratrum statutum ... adibeat inpensum. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,16 instrumentis -tis. 1,55 p. 79,10 personae predicta -etur diffinitio. HELM. chron. 100 p. 196,28 -e ... cautionem populo. *al. c. sensu induendi:* LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 293,14 nulla regiae dignitatis insignia sibi -ret. **2** *spec.:* **a** *medic.:* Ps. HIPPOCR. progn. A praef. nullum adiutorium adhibi oportet. BEDA hist. eccl. 1,19 p. 37,32 debilitati suae nihil remedii. **b** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 64 purum circum ferrum adibe delicionem. *ibid. al.* **C** *acquirere, comparare – gewinnen, erwerben:* **1** *obi. homines:* HYMN. Hraban. 17(10),5,2 quos Paulus -et, hos Petrus inserit. VITA Erasmi 475 animas Christo. **2** *obi. res:* CHRON. Fred. 2,36 p. 60,9 Galba in Eberia ..., Oto Romae imperium adhebuerunt. ARBEO Corb. 24 p. 216,5 conviatorem adulteranti cursibus sibimet -ere partem. CONC. Karol. 46^{B},7^{a} ibidem habitantium sibi -ere consensum. RUD. FULD. mirac. 13 vasis ... congruenter -tis. **D** *gerere – führen:* ALBERT. METT. div. temp. 2,21$^{capit.}$ de bello contra Frisios -to. *v. et* *adhabeo.

adi. **adhibitus,** -a, -um. *praesens – vorliegend:* DIPL. Otton. II. 201 per subiectum -i scripti titulum patere volumus. 207 -ae scriptionis. 209. 224. *ibid. al.*

adhibitio, -onis *f.* **1** *admotio, appositio – das Heranhalten, Heranbringen:* EINH. Marc. et Petr. I 3,13 p. 253,17 caerei ... sine -e ignis visibilis ... inluminati. WILH. HIRS. const. 1,17 p. 949^{C} -o digitorum ad os signum est communicandi. **2** *comparatio – Einholung:* CHART. Grimm. 262 (a. 1264) XX dies ... de iniuncta ipsis penitentia cum -e consensus diocesani ... relaxamus. *Pape*

adhinc *v.* abhinc.

adhinnio, -ivi, -ire. *hinnientis admissarii more libidinose concupiscere – wie ein wiehernder Hengst leidenschaftlich begehren:* LIUTPR. antap. 5,32 p. 151,4 dominae asseculas -vit *presbiterulus.* HERM. AUGIENS. vit. 337 Priapo turpe rudenti vel -enti. MANEG. ad Gebeh. 77 p. 430,11 turpi servitio pellicum suarum ut effreni emissarii -unt *clerici* (*cf.* 76 p. 429,10).

***adhio,** -are. *rostrum hiando porrigere – den Schnabel offen entgegenstrecken:* RUODLIEB IX 3 cum ... quis sibi micas prębet, mox illo concurrebant *monedulae* -ando captantes avide. 19 qui digitum prębent, his illi *(pulli sturnorum)* mox -bant.

***adhisco,** -ere. *os hiscere – den Mund aufsperren:* NIVARD. Ysengr. 1,58 lętus adhisco *(sc. lupus)* tibi *(sc. vulpi).*

?*adhlatia. *dub. orig. et interpr. (fort. cohaeret c.* *agglattio, *cf. infra s. v.):* FROUM. carm. 19,25 porrigat et stultus sua fragina (*i.* bargina?) carmina servus talis adhlatia (adhlantia *cod. a. corr.*), dum gens omne magis gratuletur.

***adhoctio** *v.* *adauctio.

adhortatio, -onis *f. script.* adort-: *p. 179,5. commonitio, incitatio – Ermahnung, Ermunterung:* CAPIT. reg. Franc. 268 p. 293,28 illius *(regis)* -e et interventione. LIUTG. Greg. 2 p. 67,24 implens dominicam illam -em. RIMB. Anscar. 19 p. 41,6 -bus, quo ... diis sacrificaret, commonere. DIPL.

[Humperdinck]

Heinr. III. 284 p. 386,22 ob nostrae ... benignae -is excellentiam. Otto Frising. gest. 2,35 p. 144,20 suos ad assultum -e urgebat *princeps. al. seq.* quatenus: Liber diurn. 85 p. 104,22 alia mihi ad vos ... pro vobis est amplissimę caritatis adortatio, quatenus ... relaxetis.

adhortativus, -a, -um. *admonitorius – ermahnend:* Vita Salomae 5 sibi ad salutem acquisitionis animae -a provocativaque materia semper existebant.

adhortator, -oris *m. instigator – Antreiber:* Vitae patr. Iur. 2,9 *(de diabolo)* -r ipse suasorque meus.

adhortatorius, -a, -um. *admonens – mahnend:* Leo III. epist. 2 p. 90,21 -am epistolam.

adhortatus, -us *m. actio admonendi, incitandi – das Ermahnen, Aufmuntern:* Rhythm. 151,102,2 mutuo ... -u. Constant. Mett. Adalb. 33 secundum apostoli dulcissimum -um. Berth. (?) annal. a. 1076 p. 286,16 -u et suasu minax et animosus. a. 1077 p. 290,10 canonicae reconciliationis et apostolicae consolationis idoneos protulit -us *apostolicus. al.*

***adhorti** *v.* *aorta.

adhortor, -atus sum, -ari *et* **adhorto**, -avi, -atum, -are. *script.* adort-: *l. 23. 25. 39. 42.* **1** *gener. i. q. admonere, incitare – ermahnen, aufmuntern:* Form. Marculfi 1,17 p. 54,12 fidelium nostrorum animos adortamus, si peticionibus ... annuemus. Epist. pont. Rom. sel. I 2 p. 57,6 *Graecorum imperatores* pro sacris imaginibus erectione adortavimus. Hraban. epist. 1 te -ante inchoavi *librum.* Dipl. Otton. I. 169 archiepiscopus ... aliquorum ... -tus instinctu. Berth. (?) annal. a. 1075 p. 280,18 ad emendatiorem vitam. *al. c. acc. rei:* Land. Mediol. hist. I 3,15 p. 83,43 apostolicus ... videns, quam sit grave periculum civilia bella -ari. *c. inf.:* Rud. Fuld. Leob. 14. Thangm. Bernw. 1 p. 758,30. *seq.* ut: Epist. var. II 1. Rimb. Anscar. 33 p. 65,5. *al.* ne: Otto Frising. gest. 2,33 p. 141,24. quatenus: Beda hist. eccl. 2,10 p. 102,1. 2,11 p. 105,14. Leo III. epist. 2 p. 90,27. **2** *c. colore quodam:* **a** *docere – unterweisen:* Form. Marculfin. 14 p. 120,3 plebem ... assidua predicatione sermonibus -are et erudire faciatis. Poeta Saxo 5,34 -antis dogmatis alloquio. *al.* **b** *commonefacere – erinnern:* Dipl. Karoli M. 61 p. 89,29 eos de gracia nostra fideliter adortamus. **c** *evocare – kommen lassen:* Annal. regni Franc. a. 788 p. 80,13 confessus est *Tassilo* ... vassos ... regis ad se adortasse. *Humperdinck*

adhuc (ad huc) *adv. script. et form.:* aduc: Chron. Fred. 3,19. Chart. Laus. 187 p. 189,7. *v. et p. 180,5. cf.* Rein. Leod. annal. a. 1215 p. 673,2 adduc *(sic?).* adhoc: *l. 68. p. 180,10.13.* adhunc: Chron. Fred. 4,54. adhucque (-que *abundat*): Nivard. Ysengr. 5,978. *metr.: fere* ădhuc; ādhūc: Cand. Fuld. Eigil. II 7,30. Agius epic. Hath. 7. 486. ădhuc: Cand. Fuld. Eigil. II 10,37. Agius epic. Hath. 487. Poeta Saxo 2,276.

1 *sensu temporali:* **a** *de praesente i. q. usque nunc, (nunc) etiam – bis jetzt, noch (jetzt):* Arbeo Emm. 47 -c cotidie. Liutg. Greg. 13 p. 78,20 nobis etiam -c ... viventibus. Form. Augiens. C 15 humilis non -c monachus. Ruotg. Brun. 48 p. 51,9 -c usque (*opp.* tunc). Walth. Spir. Christoph. I 18 numquid -c. *persaepe. laxius i. q. nunc – jetzt:* Hrotsv. Abr. 1,1 meae -c vacare confabulationi an ... me vis praestolari? Thietm. (?) chron. 6,38. Nivard. Ysengr. 1,769 esne paratus -c? *al. v. et l. 68. iam – schon:* Gerh. August. (?) Udalr. II 25 interrogavit eum, si -c videre potuisset civitatem. **b** *de praeterito i. q. usque tunc, (tunc) etiam – bis damals, noch (damals):* Hugeb. Willib. 2 p. 89,19 non -c ... grandevus. Liutg. Greg. 2 p. 68,5 -c tunc temporis. Wett. Gall. 12 p. 263,41 dum -c pisces ad se trahebant. Ruotg. Brun. 3 regni -c angusti. Dipl. Heinr. III. 134 p. 170,9 suo dilecto -c capellano. *persaepe.* **c** *de futuro i. q. porro – noch (weiterhin):* Dipl. Merov. II 23 -c inantea (*inde* Dipl. Pipp. 8 p. 13,19 adhoc aut inantea). Gerh. August. Udalr. I 28 p. 417,46 quaesitis et -c inquirendis. Froum. carm. 36,34 tempus -c modicum. Berth. (?) annal. a. 1075 p. 279,10 maiores Saxonum -c in perduellione ... duraverunt. Nivard. Ysengr. 2,423 fors piscator -c. *saepe.*

2 *sensu auctivo i. q. etiam – noch (dazu):* Willib. Bonif. 6 p. 28,23 exspectavit ... dies -c aliquos. Hugeb. Wynneb. 7 p. 111,43 quod hiis -c peius erat. Walahfr. Mamm. 23,3 ira ... induratur -c. *al. praeterea – außerdem:* Form. Turon. 20 -c (aduc *A 3*) mihi inserere placuit, ut *eqs.* Rimb. Anscar. 19 p. 44,9 multa -c dici poterant. Gerh. August. Udalr. I 26 p. 412,23 tanto spacio -c interposito. *al.*

3 *singularia:* **a** *sensu locali i. q. (ibi) etiam – (dort) noch:* Poeta Saxo 2,493 rivus -c modicus. **b** *ad hoc – dazu, deshalb:* Lex Sal. Merov. 84 -c (ad hoc *A 2*, pro hoc *A 1*) admonitus. Hrotsv. prim. 296 -c illum mundo Deus abstulit isto, ... ut *eqs.* **c** *ab hoc – daran:* Pass. Afrae I 3 -c (in, ex hoc *var. l.*) me cognosco non esse despecta a facie Dei, quia *eqs.*

adhucusque (ad hucusque) *adv. usque ad nunc – bis jetzt:* Berth. (?) annal. a. 1079 p. 323,9 se ad hucusque iustitiae favisse. Vita Serv. 13 p. 58,12 tumulus ... -e capiti reclinando ydoneus. Chart. Wirt. VIII 2806 p. 121,5.

***adhumo**, -atum, -are. *in pulverem redigere – zu Staub machen:* Ps. Gerh. Crem. sept. p. 360,14 quod in scuto -tum est, sume. *Prinz*

adhunc *v.* adhuc.

1. adiacentia (-cia), -ae *f. script. (cf. J. Vielliard, Le latin des diplômes royaux. 1927. p. 16):* abiac-: Form. Turon. 26 *cod. A 3.* abiec-: Form. Turon. 21 *cod. A 3.* Andec. 37. 46. *al.* acgac-: Chart. Carniol. I 66 p. 72,17. aciac-: Bened. Andr. chron. p. 9,8 (*cf.* p. 168,16 ac iacentia). adg(a)ec-: *p. 181,11. adde* Dipl. Merov. I 34. 37. Form. Turon. 1[b] *cod. b.* Flav. 43. adiaec-: Form. Turon. 17 *cod. A 2.* adic-: Trad. Lunaelac. 2. 90. adidic-: Trad. Lunaelac. 57. 84. 137. adiec-: Dipl. Merov. I 20 p. 21,20 (*cf.* 57 p. 51,39 adieceniis). Trad. Patav. 44[b]. Dipl. Karoli III. 144. *v. et l. 44. 46. al.* adisc-: Trad. Weiss. 217 p. 208,2. agec-: Dipl. Otton. I. 141 p. 228,8. aia-: Chart. Sangall. A 291. Form. imp. 46 p. 322,5. *v. et l. 51. al.* aiec-: Form. Turon. 17 *cod. A 3.* aiecie-: *p. 181,9.* dicentia, sciencia: Trad. Lunaelac. 32 cum omnia d. Trad. Weiss. 233 p. 223,17 cum omnia sc.

I *proprie sensu locali:* **A** *in chartarum pertinentia (propter formularum rigorem singulae notiones non semper certo discerni possunt):* **1** *strictius i. q. loca vicina ad fundum adhaerentia – anliegende, von einem Besitztum abhängige Ländereien:* **a** *gener.:* Dipl. Merov. I 20 p. 21,20 bunoaria XV una cum adiecencias earum. Form. Andec. 37 *mansellum* cum ... iunctis et abiecenciis. Form. Marculfi 2,3 p. 75,10 villas ... cum terris ..., adiunctis, adiecentiis (Cod. Lauresh. 552. *ibid. saepe* [*v. ind.*]. Trad. Patav. 8 adfecemuis [aedificiis *perperam ci. ed.*]. Trad. Frising. 177). Form. Arvern. 6 mansum cum ... edificiis, -is, campis, pratis, vineis. Chart. Sangall. A 7 p. 7,22 terras et silvas vel alias aiacencias. Vita Lamb. Font. 3 (MGMer. V p. 611,3) fiscos duos ... cum universis -is eorum, id est Crisciaco *eqs.* Trad. Frising. 399[a] *locum* cum omnibus ibidem -is, cultis et incultis (*sim.* Chart. Sangall. A 291 p. 271,13. Cod. Lauresh. 1132. Dipl. Otton. II. 16. *al.*). Dipl. Ludow. Germ. 5 res cum ... perviis, -is, exitibus et regressibus (*sim.* 4. Trad. Ratisb. 20. Dipl. Karoli III. 144). Dipl. Ludow. Germ. 8 locum cum reliquis -is in circuitu, quarum terminia sunt *eqs.* 165 *mansos* cum domibus ..., viis et inviis, accessibus et -is (*sim.* Dipl. Ludow. Iun. 4. Dipl. Arnulfi 14). Dipl. Merov. I 5 (spur. a. 1003/05) fiscum ... cum omnibus -is, qui ibi adagunt. Leo Mars. chron. 2,13 p. 637,22 *curtem* cum omnibus pertinentiis et -is suis, quod est terra modiorum trecentorum. *al.* **b** *spec. i. q. confinium, marcha – Grenzsaum, Markgebiet, 'Hammerwurfland' (cf. H. Wopfner, MIÖG 34. 1913. p. 39; A. Dopsch, ibid. p. 413; K.-H. Ganahl, ZRGGerm. 60. 1940. p. 217sqq.):* Form. Sal. Lind. 2 communiis, vineis, -is, appendiciis (Trad. Patav. 44[b]. *cf. A. Dopsch, Wirtsch. u. soz. Grundlagen d. europ. Kulturentw.* [2]*I. 1923. p. 355sq.*). Chart. Sangall. A 334 novale ... tam territorii quam silvarum -is circumquaque excolere. Capit. reg. Franc. 256 p. 260,8 aprisionibus vel villis cum propriis

[Haefele]

terminis propriisque earum finibus et -is (*sim.* CHART. Carniol. I 66 p. 72,17. Naumb. 177 p. 158,10). CHART. Wirt. I 136 p. 159,13 omnia ... tam in agris quam in silvis ..., in novalibus, in -is, in finibus. CHART. Sangall. A 560 sicut a Thiodolfo in omnibus -is ad marcham illius hobę comprehensum fuerat. DIPL. Ludow. Germ. 54 in -is ipsius loci quoddam subsidium nemorum vel piscacionum. **2** *latius i. q. attinentia – Zubehör:* DIPL. Merov. I 66 p. 59,16 (a. 693) ipso locello ... cum omni integritate sua vel aieciencias. TRAD. Weiss. 240 p. 231,8 porcionem meam ad Bisanga ... cum omni adgecenciam. FORM. Marculfi 2,36 *locellum* cum omni -a ad ipso locello ... aspicientem, terris, domibus, mancipiis *eqs.* CHART. Sangall. A 10 p. 12,7 omnia ... cum domibus ..., mobilibus adque immobilibus, cum omnia -a earum. TRAD. Lunaelac. 90 *hereditatem* cum casas ..., cum omni adicencia, quod ad eodem locis pertinet. CHART. Fuld. B 197 res nostras ... tam terris, casis ... cum omnibus -is tam maiorem quam minorem. DIPL. Karoli M. 189 p. 254,17 locum cum omni -a ad se pertinentia. TRAD. Frising. 408 cuncta utensilia ... laxavit, hoc est mancipiis ..., pascuis, pecoribus, omnibus -is. CHART. Fuld. A 597 in ... omnibus legitime -is. CHART. Sangall. A 643 hobas ... cum omnibus -is, id est curtilibus *eqs.* CHART. Solod. 231 p. 127,15sqq. locum ... cum omnibus -is et pertinentiis suis; ... molendinum cum omnibus -is suis; ... ecclesiam ... cum omnibus -is et pertinentiis suis. *al.* **B** *alio usu:* **1** *regio vicina – Nachbargebiet:* LIUTG. Greg. 5 civitatem Wirzeburg cum suis -is. CHRON. Ratisb. (MGScript. XXX p. 1490,1) Carolo concidit cum suis -is universa Alemannia (*ex* HERM. AUGIENS. chron. a. 876 cum adiacentibus provinciis). **2** *vicinitas – Nachbarschaft:* HERBORD. Ott. 1,24 quid de patrimoniali fundo ecclesiae matricis propter -am et oportunitatem coenobiis contulit.

II *translate:* **A** *propinquitas – Nähe:* HINCM. epist. I 37^{b} p. 21,33 multa verba sunt in scripturis, quae secundum qualitatem -ae capiunt vel proferunt significationem intellegentiae. **B** *adhaerentia – das Anhaften:* ALBERT. M. sent. 1,8,31 p. 265^{a},19 cum dicitur, Deus est semper, significatur aeternitas et -a ipsius secundum rationem, quae non est aliud quam Deus (*cf.* 1,8,31 p. 264^{b},18). princ. 4,1 p. 335^{a},46 'quando' est quod ex -a temporis relinquitur. 4,2 p. 336^{a},6 prima est divisio, quae accipitur secundum -as eorum, ex quibus causatur 'quando', sicut cum dicitur, quod aliud est quando aeternitatis et aliud quando temporis. *ibid. al.* *v. et* adiacens *(p. 182,55. 57. 65)*, *iacentia, *aisentia.

2. adiacentia, -ium *n. v.* adiaceo *p. 182,71.*

adiaceo, -ui, -ere. *script.:* aia-: DIPL. Merov. III A 88 p. 202,36 *cod. 1.* adie-: ANNAL. Ven. a. 1120 (MGScript. XIV p. 71,19). *usu trans.: l. 59. p. 182,40.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. iacere iuxta vel prope, conterminum vel finitimum esse – neben (bei) etwas liegen, angrenzen, benachbart sein:* **1** *de situ locorum, regionum, possessionum: c. dat. (vel abl.):* COD. Laures. 197 (a. 766/68) ipsum pratum -et ... prato Friduuuini. DIPL. Karlom. (II.) 16 cum terra ..., cui ab oriente terra eiusdem comitatus -et. POETA Saxo 1,26 Saxonum proxima Francis -et ad boream tellus. VITA Meginr. 4 heremum, quae ipsius laci litore (-i 3) -et. DECRET. Bern. 6 quicquid muris ville circumquaque -et et acclinatur. *al.* *c. acc.:* AETHICUS ISTER 83 p. 64,29 provinciam Lachoniam ..., quae -et a noto Macedoniam, a favonio Achaiam. *c. praep.* ad: CHART. Bund. 35 p. 35,10 (a. 807) *solum* -et et confinat ad ipso manso. COD. Frid. 15 ad ... ecclesiam. *absol.:* CHART. Fuld. B 89 (a. 779) de una parte -et pars sancti Albani. FORM. Augiens. B 13 wanc, qui ab occidentali parte ipsius rivi ... -ere videtur. TRAD. Ratisb. 478 II iugera -ente civitate. *al.* **2** *de aliis rebus:* AESCULAPIUS 35 p. 54,27 de proprietate epatis et renum, qui -ent. BEDA hist. eccl. 3,2 sensit nescio quid frigidi suo lateri -ere. VITA Emm. 24 corpus -ens in plaustrum ... elevare. *geom.:* Ps. BOETH. geom. p. 382,19 quod *(latus)* aequis -et angulis. ANON. geom. I 4,48. **3** *de hominibus:* VITA Balth. B 15 p. 502,27 *(de vicinitate)* sacerdotibus undique -entibus. PETR. CAS. (?) chron. 3,68 cum dux et princeps ... flentes eius pedibus -rent. **B** *latius vi praep. minuta i. q. iacere, (positum) esse – liegen, sich befinden:* TRAD. Frising. 57^{a} (a. 773) tertiam partem hereditatis m(e)ę in ipso loco -entem. TRAD. Patav. 15 mobile vel inmobile, qui -et secus fluenta. TRAD. Frising. 323 silvam circa ipsam ecclesiam -entem. DIPL. Ludow. Germ. 173 (spur.) parrochia, que -et ultra Comagenos montes. DIPL. Karoli III. 26 locis et rebus ... ubicumque -entibus sive positis. DIPL. Otton. I. 238 p. 330,28 iuxta ipsam curtem -entes manentes decem. 371 p. 509,30 predia, que infra pretaxatos comitatus -ent. *al. math.:* ANON. ad Ragimb. p. 535,28 semisses, qui in circuitu -ent. *extendi – sich ausdehnen:* TRAD. Brixin. 5 (c. 975) predium, quod -et de rivo Grimach usque inter duos lacus.

II *translate:* **A** *pertinere – (zu)gehören:* FORM. extrav. I 15 de rebus, quae sibi *(uxori)* -ent (*cf.* FORM. epist. III 3 nobis). TRAD. Ratisb. 17 p. 19,11 ecclesiam cum his qui -ent. CHART. Port. 243 cum omni iure videlicet, quod eidem manso -et in viis et inviis *eqs.* **B** *attingere, aspicere – berühren, betreffen:* LEX Sal. Merov. 83,2 (cod. A 1.2.17) si lex de hoc, quod inculpatur, ad sortem -ret. AURELIUS 14 capit. p. 715,24 quae sunt passiones colerum -entes? ALCUIN. epist. 141 p. 223,12 virtutum insignia, quae huic -ent mandato. WALAHFR. exord. 7 p. 481,21 in rebus autem divino servitio -entibus. BERNOLD. CONST. libell. X 14 p. 117,25 restitutionem lapsorum aeclesiasticae potestati -ere (*cf.* microl. 42). *c. sensu molestiae:* BERNO epist. 2 p. 1160^{B} intimamus, quae nobis -ant incommoditates. **C** *astare – beistehen:* TRAD. Ratisb. 498 p. 283,18 (a. 1044/48) *hobas* suscepit Berngerus abbas -ente manu Ymmonis ipsius familię provisoris. **D** *adhaerere – anhaften:* ALBERT. M. sent. 1,9,1 p. 272^{a},35sqq. aeternitas est duratio extrinsecus -ens: nihil autem extrinsecus -ens est id cui -et: ergo aeternitas non est Deus, cum -et durationi Dei (*cf.* princ. 4,1 p. 335^{a},19sqq.). **E** *praesto esse – zur Verfügung stehen:* RADBERT. Arsen. 1,5 p. 28,16 si iam velle -uerit, posse interdum non habemus *(al.; ex Vulg. Rom. 7, 18)*. EPIST. Teg. I 108 p. 112,25 nobis non -et possibilitas vobis resistendi. **F** *imminere – bevorstehen:* WIDUK. gest. 3,46 melius bello, si finis -et, ... moriamur. **G** *addere – hinzufügen* (*cf.* adicio): CHRON. Hild. 24 hoc eciam laudibus eius placuit -ere, quod *eqs.* CHART. Turg. III app. 10 p. 977,39 - entes, ut. *v. et* *abiaceo, *adago.

adi. **adiacens,** -entis. *compar.: l. 68. abl. plur.* -iis: *l. 55. 57. 65. v. et supra p. 84,4.*

1 *finitimus, conterminus – benachbart, angrenzend (interdum i. q. pertinens – gehörig, e.g. l. 52.54.65):* LIBER diurn. 3 diaconi et plebs consistens cum -bus parrochiis. TRAD. Frising. 127^{a} basilicam meam cum omni territorio -e. 309^{b} pratas bonas -es ad hunc domum. CHART. Sangall. A 239 -i fisco untias auri II ... persolvat. ALTFR. Liutg. 1,24 monasterium ... cum omnibus -bus suis aecclaesiis et villulis. CHART. Rhen. inf. I 65 p. 30,12 res ... cum ... cunctis -bus silvarum et aquarum et pascuarum commodis. DIPL. Karoli III. 35 p. 61,10 res ... cum omnibus ad se pertinentibus tam oraculis quam et aliis -iis rebus sive appendiciis (*sim.* DIPL. Arnulfi 74. DIPL. Otton. I. 32). 94 mansos ... cum terris ..., viis et inviis et -bus finibus (*cf.* 103.107 -iis finibus). 96 monasteriolum ... contiguum videlicet et -em terminibus ... monasterii. DIPL. Ludow. Germ. 138 (interp.) claustrum quoque ingruentissime -s. COD. Odalb. 11 cum curtilibus ..., mancipiis ..., mobilibus et immobilibus inibi manentibus et rite -bus. WALTH. SPIR. Christoph. I 4 prope -is Sirię limitibus. WIPO gest. 2 p. 14,6 Saxones cum sibi -bus Sclavis. ANNAL. Ven. a. 1106 (MGScript. XIV p. 70,39) ecclesie ... cum omnibus adiecenciis casis (*cf.* p. 71,19 adiecentibus). CHART. Steph. Wirz. 51 p. 65,5 Wolmundo, cum -s illi esset, vendidit *vineam.* TRAD. Patav. 562 *predium* sue utilitatis, Ovdalrici videlicet, propius et -ius erat. *saepe.* **2** *instans – obliegend:* WOLFHARD. Waldb. 1,18 (16) pro opportunitate negotii -is festinare.

subst. **adiacentia,** -ium *n.* **1** *iur.:* **a** *gener. i. q. loca contermina ad possessionem adhaerentia – anliegende, von einem Be-*

sitztum abhängige Ländereien (interdum i. q. attinentia – Zubehör, e. g. l. 8. 12): CHART. Rhen. inf. I 20 (a. 801) curtile cum -bus suis, uno rodo et modico prato et uno iurnali in terra arabili. COD. Lauresh. 3726ª quidquid ad ipsam ecclesiam pertinet in mansis . . . cum adiunctis et -bus. CAPIT. reg. Franc. 172 p. 353,39 insulas . . . cum omnibus -bus ac territoriis maritimis. DIPL. Ludow. Germ. 90 p. 130,2 res . . . cum omnibus ibi -bus sive appendiciis ad predicta loca pertinentibus. CHART. Fuld. A 594 quicquid ibi proprietatis visi sumus habere in campis et silvis omnibusque legitime -bus. PASS. Trudp. I 4 praedia . . . cum omnibus -bus (-iis *1*). DIPL. Heinr. II. 361 *monasteria* cum omnibus illis -bus, ⟨que⟩ . . . monasteriis pertinere videntur. *al.* **b** *spec. i. q. confinium, marcha – Grenzsaum, Markgebiet (cf. K.-H. Ganahl, ZRGGerm. 60. 1940. p. 217sqq.):* CHART. Sangall. A 534 (a. 868) inculta quęque . . . necnon -ia cuncta, pascuas, marchas aquarumque decursiones. DIPL. Ludow. Germ. 152 quod noviter in eodem loco agrorum vel pratorum extirpatum est . . ., transfudit ac eidem -ia . . . allaxavit. **2** *alio usu i. q. regio vicina – Nachbargebiet:* HELM. chron. 52 p. 103,16 vexans regionum -ia terra marique. *fere i. q. fines, districtus – etwa 'Gebiet, Bezirk':* PETR. CAS. (?) chron. 4,79 illorum *(hominum)* -ia quaeque devastare. *Haefele*

***adiactio, adiac(h)tivus** *v.* 2. *abiectio, 2. abiectivus.

adianton (-um), -i *n. vel* **adiantos** (-us), -i *m.* (ἀδίαντον *vel* -ος) *script.:* aia-: *l. 38.* addi-: *l. 46.* and-: *l. 44.* adeart-: *l. 34.* adya-: *l. 38. 47.* -iat-: *l. 31.* -iac-: *l. 38.* -anth-: *l. 47.*

1 *capillus Veneris – Frauenhaar (Adiantum capillus Veneris L. et sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 118 sq.):* AURELIUS 12 p. 709,22 herbam [m]adiaton (adianton *cod. Augiens. 120*). PAUL. AEGIN. cur. 9 -us 3 II (*3,2,1* ἀδιάντου). 201 p. 133,1 tales . . . sunt . . . et -um et bdellium. TRACT. de caus. mul. 72 radix adeartus. DYNAM. Hippocr. 2,55 polytrichus sive -us, hoc est coriandrum agreste sive capillus Veneris. DYASC. p. 23ª -on sive galitricon . . . folia habet similia coriandro. GLOSS. Salern. p. 5ª,42 capillus Veneris aiacon. WALTH. AGIL. med. 2 p. 88,13 politrici, adyantos. *al.* **2** *saxifraga – Steinbrech (Saxifraga granulata L. et sim., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 283):* DYNAM. Hippocr. 2,65 saxifrica, quam Graeci -um vocant, alii scolopendriam. **3** *trichomanes – brauner Milzfarn (Asplenium trichomanes L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 490sqq.):* GLOSS. III 494,4 St.-S. -on steinuarn. 485,35 andianton steinfaren. **4** *urtica – Brennessel (Urtica dioica L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 287):* GLOSS. III 535,22 St.-S. addiantos nezelworz. 546,21 adyanthos nezzilwrz. **5** *vetonica – Betonie (Betonica officinalis L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 262):* GLOSS. III 534,41 St.-S. -os . . . baconie *(cf. Ps. Musa herb. Vett. 176).*

adiaphoros (-for-) *adi.* (ἀδιάφορος) *anceps – schwankend:* ALDH. ad Acirc. 1 p. 82,9 omnis sillaba in ultimo versu adiaforos est, id est indifferenter accipitur *eqs. (ex Audace gramm. VII 336,18).*

?*adiascordion *subst. (orig. inc.) agrimonia – Odermennig (Agrimonia eupatoria L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 139sqq.):* ALPHITA II p. 6,3 agrimonia, ferraria, lappa inversa idem, secundum Laurentium etiam vocatur -n, filantropos. *Baader*

adibeo *v.* adhibeo.

adibilis, -e. *accessibilis – zugänglich:* FOLCUIN. Lob. 31 ne pecoribus . . . -e esset *altare.* EKKEH. IV. cas. 55in. locum . . . impugnantibus maximo damno certoque periculo -em. MENKO chron. p. 546,41 in locis . . . equitibus -bus. ALBERT. M. pol. 7,4c difficile -em (*p. 1326b,41* δυσέμβολον) . . . regionem.

adicio (-iic-), -ieci, -iectum, -ere. *script.:* -iic-: *de usu cf.* ERMENR. ad Grim. 14 p. 548,25sqq. addic-: *p. 184,33. 36sq. 56. 61.* ad(d)itiens: *p. 184,8. 34.* -ieciens *(var. l.): p. 184,38. form.:* adices: ANTIDOT. Glasg. p. 105,43. *coniug. I.* adiciata: *p. 184,60 (cf. N. Fickermann, JahrbGesch-Mitteld. 6. 1957. p. 61). metr.* ādic-: AGIUS epic. Hath. 10. *rhythm.* adíce: RHYTHM. 113,63,3.

I *rem ad rem i. q. addere, attribuere, adiungere – beigeben, an-, hinzufügen:* **A** *strictius:* **1** *apponendo, admiscendo, amplificando sim.:* BEDA hist. eccl. 5,24 p. 359,27 huic *libro* -tum alium . . . libellum. LEX Frision. add. 3,54 si supra longitudinem indicis spatium . . . fuerit -tum. EINH. Karol. 15 p. 17,23 ita nobiliter ampliavit *regnum*, ut poene duplum illi -erit. TRAD. Frising. 669 renovavit . . . parentum suorum traditionem suamque -tiens. ANNAL. Xant. a. 861 -ta parte de presepe Domini. *al. techn.:* COMPOS. Luc. M 25 -es acetum. COMPOS. Matr. 59,2sq. -is aquam et nitrum, post -is in vas plumbeum (*cf.* 2,2 in patena). *al.* **2** *adnumerando, computando:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 69,23 -tis quadrantibus et embolismorum incrementis. GERB. geom. 6,5 p. 91,6 numero hypotenusae in se ducto quatuor embadorum numerositas adiiciatur. *al.* **3** *donando, acquirendo:* LEG. Wisig. 5,4,8 quidquid in profectum conparate rei emtor . . . -erat. TRAD. Frising. 683 *pristinae traditioni* -bant mancipia III (DIPL. Karoli III. 104 ecclesie . . . habenda atque tenenda . . . -imus et confirmamus). DIPL. Arnulfi 184 p. 284,32 nonam . . . cum theloneo. DIPL. Otton. I. 153 p. 234,26 immunitatem. DIPL. Heinr. II. 49 p. 58,41 -ta nostrae immunitatis tutela. *al. v. et supra p. 165,64.* **4** *scribendo, dicendo, praecipiendo:* COZROH. praef. p. 2,16 nihil minui vel -i. GODESC. SAXO theol. 23 p. 329,23 protinus -ecit et ait: quae *eqs.* WIPO gest. 1 p. 11,11 quid de vita eorum nominibus -ere conveniret. BERNOLD. CONST. microl. 4 p. 980C ad missam in mane Romani orationem . . . adiiciunt. OTTO FRISING. gest. 2,19 p. 121,29 -ens penam, ut *eqs.* HERBORD. Ott. 1,19 p. 711,35 quisque abbatum . . . -it et reicit, quod vult. *al. absol.:* ERMENR. ad Grim. 12 p. 547,17 in quibusdam *schematibus et tropis* -imus, in quibusdam vero detrahimus. *seq.* ut: LEG. Wisig. 3,5,5 constituentes -imus, ut. CHART. Eichsf. 449 addicitur etiam, ut. CHART. Carinth. II 678 p. 123,6 suo additiens testamento, ut. *al.* quod: THIETM. chron. 6,54. CHART. Sangall. B 462 p. 336,8 hoc -to, q. CHART. Bund. 938 addicientes, q. CHART. ord. Teut. (Hass.) 304 p. 229,27 addicimus quoque, q. *al.* quia: BEDA hist. eccl. 3,11 p. 149,14. 3,19 p. 167,19 -ens (adiec- *M*), q. *adde struct. mixt.:* WIDUK. gest. 1,10 p. 17,16 interpellatio principum . . . -ecit, quia decens foret . . ., utiliusque esse *eqs.* **5** *vario modo:* WALAHFR. Wett. 149 mentis in occulto quantum prius esse benignus vellet, in -ta poteris bonitate probare. ERMENR. ad Grim. 12 p. 547,22 *spiritus sanctus* potens est ad fabricam suam -ere, quod vult. DIPL. Otton. II. 89 p. 104,9 coniugis nostrae -tis petitionibus. *al.* **B** *latius:* **1** *ascribere – beizählen:* WALTH. SPIR. Christoph. I 3 hoc . . . non minimę huius adiicitur laudi, quod *eqs.* **2** *dirigere – richten, hinwenden:* LAMB. HERSF. Lull. 14 p. 327,33 ad omnia, quibus animum -isset, efficacissimus (annal. a. 1069 p. 106,15). **3** *in formulis sensu verbali attenuato fere i. q. deinde, iterum – etwa 'darauf, wiederum':* **a** *c. inf.:* ARNOLD. LUB. chron. 1,3 p. 119,9 non -erunt ulterius impetere castra ducis. 2,10 p. 133,1. **b** *seq.* ut *(cf. Vulg. psalm. 40,9. al.):* ARNOLD. LUB. chron. 1,11 p. 124,24 qui cum prostratus esset, ita ut non -at, ut resurgat. CHART. ord. Teut. (Thur.) 296 p. 239,2 addicere. *al.*

II *rem ad personam i. q. assignare, inferre – zuteil werden lassen, verleihen:* LEG. Wisig. 2,1,19 p. 67,7 quibus tam rationabile tempus -tum est. NADDA Cyriac. I 1,4 nova gaudia adiciata (*W*, annuntiata sunt *B*) sterili: filium concepit. CHART. Pommerell. 117 p. 107,4 addiciens nobis nichilhominus terram . . . possidendam. *al.*

III *personam ad personam i. q. associare – beigesellen:* BURCH. URSB. chron. p. 27,10 *(refl.)* Brixia quoque se itidem . . . -ecit Mediolanensibus.

IV *personam ad rem (v. et l. 17sqq.) i. q. committere – überantworten:* CHART. Beron. 7 p. 74,24 (ante 1170 ?) aeternae damnationi condemnatus adiiciatur. *fort. add.:* ANSCAR. pigm. p. 10 -tus *(sed cf. Alcuin. PL 101,547D* addictus*)* ligno *Deus.* *v. et* adiaceo *p. 182,40.*

subst. **adiciens**, -entis *m. qui (aliquid tribuendo) assistit: – einer der Beistand leistet:* GUNTH. COL. diab. cap.

A 1 quae pariter . . . et -bus et approbantibus notum esse potuit.

adico *v.* addico. **adiecentia** *v.* adiacentia.

adisco *v.* addisco.

1. adiectio (-ccio),-onis *f. script.:* adect-: *l.20.* -iact-: *l.28.* I *actio adiciendi, additio – das Hinzufügen, Hinzufügung:* A *gener. (fere de rebus; de homine: l. 14):* LEG. Wisig. suppl. 1,2 p. 469,7 constitutionem . . . sigilli nostri -e firmatam. BEDA temp. rat. 20,29 diei. DIPL. Heinr. II. 115 p. 142,20 ut . . . assensus nostri -e firmaremus *auctoritatem.* THEOPH. sched. 3,66 ex hoc cupro perfice auricalcum cum -e calaminae. CHART. archiep. Magd. 238 p. 299,29 prediorum. CAES. HEIST. mirac. I 8,77 p. 145,35 quid scholaris aegrotantis ponderatio vel quid pueri pauperis significet -o *in lance.* CHART. Brixin. 171 *sigillum* mutavimus cum -e solis et lune. *al. de litteris, verbis, orationibus sim.:* AMALAR. off. 1,8,2 varietas *officii* est per -em unius lectionis et unius responsorii. HINCM. epist. I. 198 p. 215,21 sine ulla mutilatione vel -e . . . transmisi *privilegium.* EPIST. Teg. I 10 monachi solius nominis -e (adect- *cod.*) vocitati. GUIDO ARET. micr. 5,18 non est aliarum *vocum* -o, sed earundem renovatio et repetitio. CHART. ord. Teut. (Thur.) 323 sine falsi -e et veri suppressione. *al.* B *spec.:* 1 *c. sensu acquirendi:* REGINO chron. a. 890 p. 134,19 Zuendibolch ex -e alterius regni vires . . . sibi accessisse sentiens. CHART. Xant. 187 -em eidem decanatui de ecclesia . . . confirmamus. 2 *c. sensu accumulandi de cantatione:* MARIAN. chron. a. Chr. 1099 non . . . falsa . . . litterarum multarum adiactione super unam litteram . . . placatus Deus. 3 *c. sensu provehendi i. q. conciliatio – Stiftung:* CHART. Worm. 203 p. 142,16 (a. 1242) cum sit modus modum in pacis -bus non tenere.

II *res adiecta, additamentum – Zusatz, Beifügung:* A *gener.:* CHART. Sangall. A 890 p. 106,15 (a. 1244) dum tamen hec -o quattuor libras . . . non excedat. CHART. Grimm. 257 p. 182,3 quia donum, quod -e indiget, dicitur imperfectum, nos . . . -em apponere cupientes . . . donationem . . . confirmamus. *de litteris, verbis sim.:* FORM. Marculfi 2,17 p. 88,4 si quid liturae, caraxaturae, adiecciones superdiccionesvae facte sunt (*cf.* CHART. Epternac. 4 p. 22,24). ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 33,10 'met, te, ce, pte, piam' . . . -es syllabicas esse. WALTH. SPIR. Christoph. I 5 p. 69,13 instituta huius tandem -is idem angelus sale condivit *eqs.* BERNOLD. CONST. libell. X 34 p. 128,28 -es *(sc. ad symbolum)* admittere. EKKEB. SCHON. opusc. 7 p. 313,45 venerandum nomen contraria -e profanari. CHART. Sangall. A 1006 non obstantibus . . . iuramentis, penarum -e, instrumentis. B *spec.:* 1 *archit. i. q. accessio – Anbau:* ERMENT. Philib. 1,29 (MGScript. XV p. 300,23) haec de ecclesiae -e dicta sint. 2 *comput. plur. i. q. epactae – Zuschußtage zum Mondjahr, um es dem Sonnenjahre gleichzumachen (cf. Isid. orig. 6,17,29sqq.):* BEDA temp. rat. 50,4 epactae graeco vocabulo, id est -es, dictae. 50,8 per totum anni vertentis orbem suas quaeque dies habet -es lunares XI.

2. *adiectio, -ire *v.* 2. *abiectio.

***adiectivitas,** -atis *f. natura vel modus adiectivi – adjektivische Qualität:* ALBERT. M. sent. 1,9,7 p. 283^{a},33 quod tres diversitates inveniuntur circa adiectiva; quandoque enim habent tria trahentia ad -em et tantum unum ad substantiam *eqs.* summ. theol. I 14,58,1 p. 585^{a},2 -em huius pronominis 'me' determinat glossa subdens: 'me verum Deum'.

1. adiectivus, -a, -um. I *adi.:* A *gramm. i. q. adiectivi natura praeditus – adjektivisch:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 387,1 aliud est nomen -um 'noxius, noxia, noxium' et aliud est fixum 'noxia'. p. 393,16 -a nomina dicuntur, quae fixis nominibus adiciuntur (ERMENR. ad Grim. 18 p. 555,29). *al.* B 1 *additicius – bei-, zugefügt:* BERNOLD. CONST. microl. 13 p. 985^{D} omnia, quae nos -a notavimus, ille . . . superflua . . . iudicabit, quicunque antiquiores . . . sacramentarios . . . inspexerit. VITA Ludow. Arnst. 21 (ASBoll. Oct. XI p. 761^{A}) miror ego in unum hominem tria haec -a nomina convenisse. 2 *ficticius – erdichtet:* RAIN. GAND. Gisl. 12 (MGScript. XV p. 584,38sq.) ubi vera *gesta* non sufficiunt, permiscent -a; . . . Gyslenus, cui nullus -orum figmentorum est usus. 3 *accidentalis – zum Wesen hinzukommend, nicht wesenhaft:* CAES. HEIST. hom. II p. 116^{a} transitoria quaedam *bona* sunt -a, aeterna vero substantiva, quia permanentia.

II *subst. neutr.:* A *gramm. i. q. vox nominibus adiecta, appositum – Adjektiv:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 393,16 omnia -a sunt semper omnis generis. ERMENR. ad Grim. 18 p. 555,31 quando vero vel fixa vel propria desunt, tunc ipsa -a pro fixis sunt habenda. ALBERT. M. sent. 1,25,1 p. 627^{b},33 -um duo facit circa substantivum, cui adiungitur *eqs.* herm. 1,2,5 p. 393^{a},22 in -is autem, quae qualitatem habent finitam et substantiam habent infinitam, negata qualitate non necessario negatur substantia. *al. v. et p. 185,57.* *per lusum verborum:* HUGO TRIMB. sols. epil. 174 viciorum siquidem crebrum -um politum mundi polluit et mundum substantivum. B *additamentum – Zusatz, Beifügung:* EGBERT. fec. rat. 2,8 his sunt appendenda quidem -a duobus: haec caro queritat induvias et spiritus escas. OTLOH. quaest. 37 p. 109^{A} omnia, quae . . . restant agenda, sunt quasi principalium -a. HIST. Augiens. II 1 p. 653,17 ut cum -o nominis sui vocaretur dives Gebizo.

adv. ***adiective.** 1 *gramm. i. q. sensu vel natura adiectivi – im Sinne, nach Art eines Adjektivs, adjektivisch:* WOLBERO cant. 3 p. 1166^{A} duobus enim modis dici potest bonum, substantive et -e. ALBERT. M. sent. 1,4,11 p. 172^{b},33 ly 'alium' potest teneri -e (*opp.* substantive). 1,9,7 p. 283^{a},7 quod autem significat substantiam, est substantivum et non adiectivum vel non -e retentum. summ. theol. I 6,25,3,3,1 p. 220^{b},24 'tres' non ponitur -e, sed substantive *eqs.* (*de re cf.* sent. 1,9,7 p. 284^{b},10sqq.). 2 a *c. epithetis – mit Beiwörtern:* CONR. MUR. summ. 6,6^{o} p. 471,39 si monachus -e appellaretur magnanimus et bellicosus. b *accidentaliter – zum Wesen hinzukommend, nicht wesenhaft:* ALBERT. M. top. 4,3,4 p. 385^{b}, 49 album -e et non substantialiter et non ut quid, sed ut quale est in nive.

2. *adiectivus *v.* 2. *abiectivus.

***adiectorium,** -i *n. os brachii, lacertus – Oberarmknochen, Oberarm:* WILH. SALIC. chirurg. 4,2 p. 25,18 caput rotundum -i. p. 26,3 vertebrum -i. p. 26,10 tertium os humeri est -i. *v. et* adiutorium *(p. 201,38),* *adiunctorium *(p. 195,26).*

adiectus, -us *m. impositio – Verleihung:* HEIRIC. Germ. I 4,262 quod alas, *Alesia,* proprios praepingui pane colonos, nominis -u quondam signata putaris. *Ziltener*

adigo, -egi, -actum, -ere. *perf.* -ig-: *l. 55.*

1 *strictius:* a *adducere – heranführen:* OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 134,29 a prefecto Urbis ligno -tus. b *infigere, vibrare – hineinstoßen, schwingen:* WALTHARIUS 834 cuspide -ta. WALTH. SPIR. Christoph. I 13 -to percussoris gladio. *al.* c *percutere – treffen:* METELL. Quir. 11^{a},16 rocho iaculans mortifere timpus -erat. d *comprimere, claudere – zusammendrücken, schließen:* NIVARD. Ysengr. 4,505 tanta mole fores -ens incumbit -tis (*cf.* 5,798 ianua . . . -ta). 4,621 has . . . costas -oque ligoque, quas abigit positu macra iuventa suo (*cf.* 4,623 armis . . . -tis). e *intrans. i. q. aggredi – angreifen:* HERIG. gest. 55 p. 188,19 si luporum -igerit rabies, ne nemo sit qui abigat. 2 *latius:* a *impellere, cogere – antreiben, zwingen:* RHYTHM. 149,444 *(acc. dupl.)* tuus quod me -it amor. WALAHFR. carm. 5,79,4 iussio -egit eum. b *edicere – verordnen:* METELL. Quir. 75,43 sic -it rex. c *peragere – vollziehen:* TRAD. Frising. 958 (a. 883) hoc -tum fuit cum consensu canonicorum . . . per licentiam . . . imperatoris. d *subigere – unterwerfen:* GESTA Ern. duc. I p. 12,29 terram illam -egit sibi. e *?adaugere – ?vergrößern:* METELL. Quir. 58,34 crescit -ta (adaucta *W*) foco gloria. *v. et* *adago.

adilis *v.* parulis.

[adimacus. *fort. falso ed. pro* adiuratus *(cf. infra p. 198,2sq. 71):* HILDEG. phys. 7,3 p. 1315^{C} *(in incantatione)* 'audi -us per viventem Deum et acumen virtutis auditus leonis' . . . et ille auditum recipiet.]

adimo, -emi, -emptum, -ere. *script. et form.:* add-: *p. 187,12.* *perf.* -im(i): *p. 187,6.* -imivit: *p. 187,35.* -emt-: *p. 187,12.* -ept- *(var l.): p. 187,16sq. 40.*

[Prins]

I *de ablatione:* **A** *strictius i. q. demere, amovere, abolere – wegnehmen, entfernen, beseitigen:* **1** *gener.:* AESCULAPIUS 3 p. 4,43 ut ... motum -at *accessio.* ALDH. virg. II 1811 praecordia ... infecta malis pro virgine -ta. LEX Frision. 2,4 tertia sacramenti portione -ta. HRABAN. carm. 37,23 omnia finis -emit (-imit *cod.*). WALTHARIUS 1068 mentem. DIPL. Ludow. Inf. 59 *res* suo neglectu -tas. RUOTG. Brun. 19 p. 19,5 sollicitudinem. CHART. march. Misn. II 277 p. 189,33 iure concambii -emimus regno predia. *al. medial.:* ALDH. virg. I 44 p. 297,7 fortuitis -tam casibus *Eugeniam. c. sensu rapiendi:* ANNAL. Alam. a. 911 (rec. B) omnibus viduae illius addemtis. VITA Maxim. Trev. II 134 villas. *c. sensu exstirpandi:* BRUNO MAGD. bell. 36 p. 38,3 funditus ab hominum numero ... -ere *Saxones.* **2** *spec.:* **a** *math. i. q. deducere – abziehen:* ALCUIN. epist. 126 p. 186,18 lunari aetati -ta (adepta *R*) *dies.* WALAHFR. carm. 5,89,3,21 saltu ... -to (adepto *M*). GERB. geom. 6,3 p. 83,20. *al.* **b** *iur. et eccl. i. q. abdicare – aberkennen:* LEG. Wisig. 4,5,1 censura, qua nec parentibus vel aviis -atur iudicandi ... licentia. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,46 ordines et consecrationes. **B** *latius:* **1** *abscidere – abhauen:* WALTHARIUS 1045 dextram ferientis -emit. **2** *debilitare – schwächen:* HROTSV. Mar. 611 defectum dextrae subitum deflevit -tae (*antea:* debilitata). **3** *non usurpare – nicht verwenden:* THANGM. (?) transl. Epiph. 10 pedes reptando manibus -it. **4** *liberare – befreien:* CARM. Aldh. 1,194 -ti a discrimine. **5** *refl. i. q. se subducere – sich entziehen:* RUOTG. Brun. 18 p. 17,2 si te ipsum nostris votis -eris. **6** *partic.* -tus *i. q. perditus – verloren:* WOLFHARD. Waldb. 2,2 damnum mihi rei reparato praesentis -tae.

II *de additione:* **A** *assumere, suscipere – an-, übernehmen:* VITA Deic. 9 in loco, qui Luxovium exin nomen -emit. THANGM. Bernw. 13 p. 764,10 episcopalem potestatem ... se -turum. VITA Mariae rhythm. 1577 ex ea *(Maria)* sibi naturam humanam -imivit (*sim.* 7537). **B** *acquirere – (hinzu)erwerben:* COD. Odalb. 71 cum omni ibidem territorio -to.

adi. **ademptus,** -a, -um. *fere i. q. studiosus – etwa 'eingenommen für':* EPIST. Wisig. 7 p. 668,27 quod de ludis teatriis ... sis -us (adeptus *M 1.2*).

***adimpetro,** -avi, -are. *impetrare – erreichen:* DIPL. Heinr. IV. 483 qualiter *legati* ... id ... -verint, quod episcopus ... bona ... restituit.

***adimplebilis,** -e. *impletus – erfüllt:* ROD. GLAB. hist. 3,30[in] exibuit *Christus* ... de se etiam testimonium perhibentium scripturarum -e documentum.

adimpleo (-inp-), -evi, -etum, -ere. *script.:* ai-: TRANSL. Heliani 2 (MGLang. p. 582,12). adh-: *p. 188,20. form.:* -ire: DIPL. Merov. I 84 p. 75,1. *al.* FORM. Andec. 53. CHART. Westph. VI 59 (a. 1213/16). *v. et p. 188,41.* -iatur: *l. 63.* -isse(t): DIPL. Merov. I 49 p. 45,26. 78 p. 70,4. *?fut.* -etis: *p. 188,11. depon.: l. 69. p. 188,12.22.32.42. adde* HRABAN. epist. 51. *al. cf. imper.* -ere: *p. 188,28.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. complere – (an)füllen:* VITA Emm. 43 cophinos. ARNOLD. SAXO fin. 2,1 p. 49,2 -entur mamille lacte. *metaph.:* COZROH. praef. p. 1,18 cantelenis et ... officiis ... domum sancte Mariae ... quasi mirifici odoris suavitate -vit. RUODLIEB IV 138 virtus ..., pietas ..., sophia intus ut -ent te. *al.* **B** *latius:* **1** *augendo consummare – voll(ständig) machen:* **a** *de numeris, spatiis:* BEDA temp. rat. 38,9 quanta bissexti crescentis particula ... incessanter -atur. COMPUT. cod. Bern. 10 p. 55,25 addis XI *dies* per singulus annus, ut -iatur cursus solis (*cf.* HERIG. reg. 2,21 p. 220,9 si quindecim *dies* addas, undecimum annum -as). *percurrere – zurücklegen:* BEDA temp. rat. 38,20 sol annuum caeli ambitum ... -ere cognoscitur. RHYTHM. 113,49,3 zodiacum. **b** *de possessionibus:* FORM. Augiens. C 15 p. 371,36 ut ..., quod defuerit ex nostro, vos ... -atis (-amini *cod. a. corr.)* ex vestro. TRAD. Frising. 1394 si quid deesset, in alio loco ... sibi -ret (*cf.* DIPL. Heinr. IV. 43). CHRON. Afflig. 18 tertiam ... partem quaedam matrona ... gratis nobis -vit. *restituere – ersetzen:* TRAD. Patav. 96 (a. 1013/45) si aliquid ... sibi subtraheretur, imminutum ... totum id reconpensatio -ret. **2** *adaequare – ausmachen:* PS. BOETH. geom. p. 413,22 quae summa embadalis spatii planitudinem -et (*cf.* p. 417,26).

II *translate:* **A** *ad finem perducere, perficere, exsequi – erfüllen, vollenden, ausführen:* **1** *praecepta, vota, munera, vaticinationes sim.:* *c. acc.:* LEG. Wisig. 2,2,4 penam. LEX Ribv. 59,2 iudicium. 69,4[b] *sacramentum.* LIBER diurn. 85 p. 104,16 officium pietatis (TRAD. Patav. 57[b] episcopalem o.). LEX Alam. 22,1 opera. FORM. Senon. I 27 si hoc facietis, vestra bona consuetudine -etis. HUGEB. Willib. 4 p. 94,20 legem. COD. Karol. 77 p. 609,16 se omnem -eri episcopalem praedicationem. CONC. Karol. 59 p. 785,13 *missam* (*cf.* CHART. Rhen. med. I 97 memoriam). DIPL. Arnulfi 64 petitionem. 188 voluntatem. REGINO chron. a. 883 p. 121,9 ut prophetia ... et maledictum -retur. DIPL. Otton. II. 97 omne consilium salubre ... sequi et -ere. DIPL. Otton. III. 29 nepotis ... interventum. DIPL. Heinr. II. 501[a] p. 641,7 hanc vindictam et istud meum constitutum advocatus ... fideliter -at. CONST. II 107,5 pro pactis adhimplendis. CHART. Basil. C I 191 p. 136,42 obstagium. *saepe. c. dat.:* COD. Karol. 65 p. 592,31 petitioni -eri. EPIST. pont. Rom. sel. I 4 p. 59,25 votis. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 416,28 *(in zeugmate)* petitioni non contradixit neque continuo -vit. *cf.* CONC. Merov. p. 183,15 salubri institutione -ere *(v. et l. 11). absol.:* LEX Ribv. 68,1 si quis legibus ... bannitus fuerit et minime -verit. VITA Hugberti 11 (MGMer. VI p. 489,11) sicut ... melius potes, hodie -ere *(sc. officium divinum).* ANNAL. Lauresh. a. 792 ita de aliquis -tum est. DIPL. Ludow. Germ. 131 ut ... de eisdem rebus ... -remus. CHART. Oelsn. 59 p. 92,19 integre -endo. *al. c. inf.:* FORM. Flav. add. 1 p. 489,24 conponere et satisfacere -atur, insuper ... absolvat. **2** *varias actiones:* CONC. Karol. 50[D],74 ut, quod ... sacerdotalis auctoritas explere nequivit, id terror imperialis ... -at. VITA Emm. 20 quod ergo viribus non potuit -ere, voluntate ... ministravit. CHART. Wirt. V 1452 p. 218,29 resignacionem. CHART. Sangall. A 1004 p. 203,24 infeodacio ... adinpleta. *al.* **B** *praestare, solvere – leisten, zahlen:* LEG. Wisig. 2,1,33 summam (*syn.* persolvat). DIPL. Merov. I 24 p. 25,5 ut ... decimus caput *pecodum* debeatur offerre et -ere. 60 p. 54,4 hoc ei dare et adinplire. LEX Raet. Cur. 23, 7,2 pater... res -iatur. DIPL. Conr. II. 253 peccuniam. *al. c. sensu tribuendi:* PASS. Kil. II 3 martyrii palma ... bonis ... -etur operibus. CHART. Naumb. 279 p. 262,26 gratia vobis et pax -atur.

adimpletio (-inp-, -cio), -onis *f.* **1** *exsecutio, eventus – Ausführung, Erfüllung:* EMBOLIS Amalar. 27 *(de Christo)* veniente corpore, -e videlicet veritatis, cessaverunt umbrae. DIPL. Otton. III. 7[a] p. 402,27 petitionibus fidelium devota -e assensum exhibere. GERHOH. tract. p. 59,17 suae voluntatis, immo cupiditatis -e. CHART. Turic. 1011 p. 95,13 adinpletione mandati. *al.* **2** *recompensatio – Entschädigung:* THIETM. chron. 6,31 sibi placita -cione (reddicione CHRON. Thietm.) hiis ... eadem restituere. 6,33 -cionem sibi placitam acquisivit.

***adimpletrix,** -icis *f. quae implet – Erfüllerin:* WILLIR. cant. 3,10 p. 23 legis -x valeas dilectio legis (felix *var. l.*).

adina *v.* 1. aden. *Prinz*

***adinfigo,** -fixum, -ere. *infigere – anheften:* EPIST. Bonif. 115 p. 249,4 comitem ... incurvato dorso, capite pedibusque uncis -xum.

adinflo, -are. *flatu intendi – sich aufblasen:* WILH. SALIC. chirurg. 1,38 p. 315[G] ista egritudo ... accidit pueris, cum volunt -are aut sonare aut saltando violenter.

?*adinfusio, -onis *f. fomentum humidum – feuchter Umschlag:* AESCULAPIUS 40 p. 65,20 utendum embroce, hoc est -e (infusiones enematum *cod. Augiens. 120*).

adinpleo *sim. v.* adimpleo.

adinquirendum, -i *n.* (*cf.* inquisitum *et* acquirendum) *res acquirenda – künftige Erwerbung:* CHART. Rhen. med. I 41 p. 46,23 (a. 804) adiacentiis, cultis et incultis, quesitis et -is (CHART. Stab. 148 p. 300,22 [a. 1128]). TRAD. Ratisb. 22 p. 28,16 exitibus et regressibus, quęsitum

[Baader]

et -um (DIPL. Ludow. Germ. 5 ad inquirendum. *al. v. ind. s. v.* quaerere). TRAD. Frising. 680ª adquisitis et -is. *al.*

***adinsero,** -serui, -ere. *(decernendo) inserere – (bestimmend) einfügen:* CHART. Carniol. I 67 p. 75,5 (a. 1102) -uimus ad illam partem vel contra quem exinde litem intulerimus mulcta.

adinstar *v.* instar.

***adinsto,** -are. *adesse – beistehen:* EPIST. var. I 7 p. 504,42 (vs.) Deus adiutor validus tibi semper -at.

adintegro, -atum, -are. *redintegrare – wiederherstellen:* MIRAC. Bav. 1,4 *cuncta* ad pristini vigoris sunt -ta statum.

***adinterrogatio,** -onis *f. interrogatio (in stipulatione facta) – (beim Kontraktabschluß erhobene) Frage:* GLOSS. I 10,25 St.-S. adstibulatione adsponsione -e.

***adinterrogo,** -avi, -are. *interrogare – fragen:* CAES. HEIST. mirac. I 5,29 p. 313,32 si ... sciret peccatum, obsidentem -ans (interrogans *var. l.*). 8,20 p. 98,19 si dominum -asset (interrogasset *var. l.*) de eodem opere. *ibid. al.*

***adintra** (ad intra) *adv. introrsum – nach innen:* ALBERT. M. animal. 16,94 attrahi hoc *(sperma mulieris)* ad intra.

***adintus** (ad intus) *adv. intro(rsum) – nach innen:* ALBERT. M. animal. 1,169 quoniam ... esset spatium breve ad intus. 1,295 quarum *(curvitatum)* una ... convexum habet ad silvestre et concavum ad intus.

†*adinudis. *(orig. inc., ni cohaeret c.* ἀδενοειδής*) genus cineris significans – Aschenart bezeichnend:* THADD. FLORENT. cons. 62,247 recipe ... cinerem -em.

adinvenio, -veni, -ventum, -ire. *script.:* aud-: *l. 33.* -vin-: *l. 40.*

1 *quaerendo vel casu invenire – (auf)finden:* FORM. Augiens. C 8 nec ad conparandum aliquid huiusmodi -imus (aud-*cod.*). BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 323,27 consensorem. CHART. civ. Spir. 536 p. 471,8 quicquid ... inquisitum -iri et iuste recuperari poterit. *latius c. sensu assequendi:* DIPL. Heinr. II. 121 coniunx ⟨nostra⟩ regiae consecrationis inibi adi⟨nvenit⟩ dominium. COD. Udalr. 229[in.] quaecunque mala vos -erunt. 2 *componendo, meditando invenire – (er)finden, entdecken:* ANTIDOT. Lond. p. 20,21 emplastrum, quem -vinit Bartholome⟨us⟩. BERTH. (?) annal. praef. p. 268,2 de naturali lunae incensione regulares experimentissimos -it. *al. de computatione:* GERB. geom. 6,7 p. 94,13 numerum. Ps. BOETH. geom. p. 393,5 per se similes figurarum descriptiones ... -ire ... et componere. 3 *fingere – lügnerisch ersinnen:* AGIUS vita Hath. 8 odivit, quod diabolus -it. WIPO gest. prol. p. 5,21 fabulosas narrationes honestis rebus et nominibus velatas ... -erunt. 4 *excogitare – ausdenken:* a *gener.:* WALDR. carm. 3,58 intus -o, manuum quo facta rependo. CHART. Scafhus. 50 quidquid aliqua utilitate dici aut -iri potest. CHART. Hall. I 269 p. 254,10 liberalitas, quam -it devocio. *al.* b *spec. i. q. (excogitando) statuere – (ersinnend) beschließen:* FORM. Sangall. II 39 donec *reges* inter se concorditer -ant, cuinam provinciam istam concedere velint. THANGM. Bernw. 22 p. 769,10 quae ... ab archiepiscopo ... -ta et sacramentis statuta sunt. 36 p. 774,30 illum ... vestro iudicio -ta vel decreta poscere. CONST. I 128,3 pincernę tale iudicium -erunt, ut *eqs.* CHART. Babenb. 232,42 si ... alii sua expurgacio ... fuerit per sentenciam -ta. ANNAL. Basil. a. 1277 p. 201,36 rex Ruodolphus novam adexactionem -it. *c. sensu procurandi:* ADALB. MAGD. chron. a. 967 p. 178,6 imperator ... multa ad utilitatem sanctae ecclesiae -it. 5 *comprehendere – erfassen:* ALFAN. premn. phys. 13,5 naturali ... ingenio -ta (*PG* 40,661[C] φυσικὰς ... ἐννοίας) dicimus, quae firmiter omnibus insunt.

***adinventicius** (-tius), -a, -um. *fictus, fallax – erfunden, trügerisch:* FLOD. hist. 3,22 p. 525,38 quaedam ... -tia reputatione ... reperta. HUGO FLAV. chron. 2 p. 462,2 quodam -o nomine Paterinus dicebatur. HERM. TORN. rest. 2 qui ... in Porphirii Aristotelisque libris ... volunt legi suam -tiam novitatem. EBERH. BAMB. epist. 11 p. 526[D] quodlibet nomen -tium ... ei *(Christo)* attribuere. CHART. Patav. 4 (Mon. Boica XXIX 2 p. 324,13) factum ... novis, -is vel excogitatis versuciis disturbare.

adinventio (-cio), -onis *f.* (*?m.:* FORM. Augiens. A 13 p. 345,20 per quoslibet -es). 1 *res inventa – Fund:* AETHICUS ISTER 26 metalla invenire ... multasque alias -es. 2 *inventio – Erfindung, Entdeckung:* AETHICUS ISTER 93 -um *Hippocratis* curam et ingenium. RADBERT. Arsen. 2,1 p. 61,30 pulverum fallax -o. HRABAN. univ. 15,6 p. 426[C] -es artium (inventiones *Isid. orig. 8,11,3*). ELIS. SCHON. viar. 13 p. 102,37 *(de ornatu)* venalium mulierum -es. *al.* 3 *mala vel falsa fictio – bösartige oder lügnerische Erdichtung:* a *gener.:* CONC. Karol. 56[B] praef. p. 730,10 haec cupiditate et ... -e commentata esse. CAPIT. reg. Franc. 271 p. 301,31 missi ... quasdam -es ... et in mallatione et in exactione intromittunt. MIRAC. Pirmin. 9 iudices ... irritantes Deum in -bus suis. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 321,20 genus -um accusationumque clamosarum. CHART. Turic. 597 p. 103,6 propter -es hominum captiosas. CHART. Merseb. 345 p. 275,42 calliditatibus versutiarum et sinistrarum -um. *al.* b *spec.:* α *iur. i. q. praetextus – Vorwand:* CONC. Merov. p. 130,16 excludatur excusationis -o. FORM. Marculfi 2,1 p. 73,12 si quis huic volontate mea pro quibuslibet -bus seu propositionibus ... tergiversator extiterit (*cf.* 2,3 p. 76,8. CHART. Sangall. A 146. CHART. Rhen. med. I 41 p. 47,25. *al.*). COD. Karol. 10 p. 503,31 sin ... et aliquam posueritis moram et -cionem. CONC. Karol. 50[D],47 p. 641,34 religiosa consuetudo ... non debet nova -e et qualibet pertinaci intentione defendi. CAPIT. reg. Franc. 271 p. 302,19 advocatus ... non cum aliqua nova -e ... malletur. *al.* β *eccl. i. q. error (haereticus) – (häretischer) Irrtum:* GESTA Camer. 3,30 ne umquam vos huic -i ... consensum praebeatis. CONST. II 100 p. 126,22 quod ... provincia mendicatis iniquorum *(i. haereticorum)* -bus inquinetur. *al.* 4 *excogitatio, excogitatum – das Ersinnen, Gedanke:* a *gener.:* ALDH. ad Acirc. 6 nostrae exercitationis sollicitudo ... commentis -um stimulata. FORM. Morb. 27 p. 337,2 xenia propriae -cionis. NARR. de rel. Scafhus. 1 p. 955,19 ex divina magis inspiratione ... quam ex humana -e. EPIST. Teg. I 107 -es eloquiorum. DIPL. Karoli M. 295 p. 441,28 (spur. s. XII.) *legem* non ex mea -e vel corde prolatam. HELM. chron. 22 p. 44,24 imperiali minime institucione, sed ... archiepiscopi -e. *al. c. sensu novitatis inconvenientis:* LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 154,32 quorum terram ... inauditis -bus ... incestaret. HELM. chron. 13 p. 27,3 qui ... supervacuas diligeret -es. b *spec. i. q. sententia – Entscheidung:* LEG. Wisig. 2,1,28 habeantur invalida *vincula definitionum* nec sint -is alicuius conexione firmata.

adinventor, -oris *m. qui excogitat, invenit – einer der ausdenkt, erfindet:* 1 *in malam partem:* ALBERT. AQUENS. hist. 5,16 fraudis. HILDEG. scivias 1,3 p. 410[D] illusorem et extraneae artis pessimum -em. VITA Norb. II 64[med.] cunctorum scelerum malignissimus -r *(sc. diabolus).* ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 550,42 totius nequitie. 2 *in neutram partem:* ANNAL. Magd. a. 969 p. 150,43 nec fefellit -em tam prudens consilium.

adinvicem *v.* invicem.

adinvestigo, -avi, -are. *exquirere – ausfindig machen:* Ps. BOETH. geom. p. 400,1 obscura ... lectorum exercitio -anda committimus. p. 406,10 quorum *(numerorum)* si medium -vero. p. 408,14. 424,4. *Baader*

***adinvoco,** -are. *invocare, invitare – aufrufen, einladen:* CHART. Brand. A III 3 p. 81,2 (a. 1145) Deo igitur et eius famulis nos tam sedulo -antibus (= CHART. Hamb. 180 p. 170,12).

***adiocatio,** -onis *f. iocus, colludium – Scherz, Spiel:* GALB. Karol. 67 (66) comes ... et plausu et -e cum pueris ... iocundabatur.

adiocor, -ari. *irridere – spotten:* REIN. LEOD. inept. 1 p. 593,41 dum familiaribus ... -retur super Vitellio, Romani voracissimo ciclope imperii.

adipatus, -a, -um. 1 *adi.:* *opimus – schwülstig, gesalbt:* MIRAC. Bav. praef. nihil hic -ae locutionis *(cf. Cic. orat. 25).* 2 *subst. neutr.:* *opus pistorium adipe immixto*

[Payr]

confectum – Schmalzgebäck: THIOFR. Willibr. II 3,88 quasi viperei daret his -a veneni *(cf. Iuven. sat. 6,631)*.

***adiperius,** -a, -um. (*ab* adeps, *cf. J. Pirson, Rom. Forsch. 26. 1909. p. 847sq.*) *pinguis – fett:* FORM. Sal. Merk. 63 abstineant se -is cibis.

***adipinus** (adop-, *cf. supra p. 18,50*), -a, -um. *pinguis – fett:* ALPHITA I p. 273,11 adopine carnum omentum idem.

adipiscentia, -ae *f. adeptio, receptio – Erwerbung, Aufnahme:* HONOR. AUGUST. spec. p. 1087D hinc virtutum affluentia, inde bonorum -a. ALBERT. M. probl. 1 p. 34,5 cum secundum potentiam et -am, secundum esse differant possessa et adepta.

adipiscor, -eptus sum, -i *et* **adipisco,** -eptum, -ere. *script.:* adhi-: *l. 39.* adhe-: DIPL. Merov. I 19 p. 20,27. adepisci: EPIST. Desid. Cad. 21. FORM. Flav. 3. CHART. Sangall. A 291 p. 271,6. adaepisci: DIPL. Pipp. 21 p. 30,18. adempti: *p. 192,6. form.: act.* -ere: *l. 28. 45. p. 192,10.* -unt: *l. 40. pass.: stirp. praes.: l. 42. 46. stirp. perf. saepe, e. g. l. 31. 53. struct.:* ad: *l. 23 sq.* in: *l. 32. 57. dat.: l. 29. abl. pro acc.: l. 55sq.*

I *studio assequi, impetrare, acquirere – erlangen, erreichen, (hinzu)erwerben, gewinnen:* **A** *obi. homines:* LIBELL. de conv. Baiuv. 1 -i socios ad doctrinam. WIDUK. gest. 3,53 amicum. THIETM. chron. 5,7 alium ... ad amicum ... -itur. **B** *obi. res corporales:* ALDH. ad Acirc. 142 p. 203,21 vitae nutrimenta per laboris exercitium -i. EPIST. Bonif. 15 p. 28,3 munuscula ... -ere. TRAD. Frising. 93 lucrum meum, quicquid ... -ere aut emeliorare possim. 166a p. 162,29 quod ... suae proprietati -tum est. CONC. Karol. 38,15 quicumque presbyter per pretium eclesiam fuerit -tus. VITA Liutb. 13 p. 19,9 latrociniis -ta pecunia. CHART. Lux. I 173 p. 234,12 castellum ... in proprietatem. THIETM. chron. 6,29 urbem in beneficium. DIPL. Heinr. IV. 335 p. 441,20 scriptum precepti a filiis ... fraudulenter -ti. CHART. ord. Teut. (Thur.) 150I in -to ... beneficio. *saepe. adde:* ERMENR. Har. 4 qualiter Sulpicium et Servilianum -tus fuerit ac ... transtulerit. **C** *obi. res incorporales:* **1** *gener.:* LEG. Wisig. 3,5,1 coniugium. ALDH. virg. II 1661 virtutum culmen. COD. Karol. 22 p. 526,16 effectum ex hoc a vestra adhipisci ... excellentia. TRAD. Frising. 18 Christo adherentes vitam -unt sempiternam (*cf.* HRABAN. inst. cler. 1,31 p. 62,9 virtute ... sacramenti aeterna vita -itur. DIPL. Arnulfi 58a p. 83,40 sempiternae remunerationis compendia. DIPL. Heinr. II. 242 pro remedio vitae perpetuae ... -endo. *al.*). 339 indulgentiam ... -ere. HRABAN. hom. I 48 p. 88D sapientiae notitia qualiter -atur. WALAHFR. Wett. 773 paupertatem. GODESC. SAXO theol. 20 p. 282,19 baptisma. WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 19 te interprete lumen -ta *farrago libelli.* THIETM. chron. 5,3 gratiam ducis ac spem retinendi ... beneficii. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 315,47 post ... victoriam -tam. FUND. Brunw. 23 archipontificatum. BERNOLD. CONST. chron. a. 1057 nomen. CHART. eccl. Halb. I 3 p. 3,16 legitime ac canonice -ta ... ecclesię prepositura. *saepe. c. abl. (cf. D. Norberg, Synt. Forsch. 1943. p. 144):* CHRON. Fred. 4,74 consilio. VITA Leod. 28 (MGMer. V p. 309,10) iure. CHRON. Salern. 50 benedicionibus. *al. pendet* in: EPITOME Pauli I (MGLang. p. 195,23) Audoin nonus -tus est in (*om.* PAUL. DIAC. Lang. 1,22) regnum. *c. inf.:* CHART. Rhen. med. I 8 p. 10,34 (a. 720) ut ... sublevare -amur. **2** *philos. (fere partic.* -tus *i. q. acquisitus – erworben):* ALBERT. M. summ. creat. II 1,54,1 p. 451a,40 *intellectum,* quem vocat Avicenna 'in habitu -tum'. intellect. 2,1,8 p. 514b,28 -tus ... intellectus est, quando per studium aliquis verum et proprium suum -itur intellectum. unit. intellect. 6 p. 464b,33 in omnibus speculativis intelligit seipsum et -itur sic se ...; hic vocatur intellectus -tus. probl. 1 p. 32,18 quod Graeci sapientes possessum, eumdem Arabum philosophi ...-tum esse dicebant. p. 33,5 possessae et -tae sunt formaliter intelligentiae superiorum. summ. theol. II 13,77,3 p. 78a,5 -tus ... intellectus ... est, quem -itur intellectus noster possibilis ex luce intelligentiae. 15,93,2 p. 202b,39 intellectus -tus ex lumine agentis. *al. subst. neutr.: v. l. 12.*

II *eundo assequi, advenire – erreichen, gelangen, ankommen:* HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,24 navilia -ti fuerant loca. CHRON. Salern. 144 Beneventum deseruit, regiam -tus est urbem. OTTO FRISING. gest. p. 4,33 (epist. Frid. I.) Paliologus post -tum Barum ... obiit. *ingredi – einschlagen:* CHRON. Ven. Alt. 71,12 ad Romam -ti (adempti *var. l.*) sunt iter.

III *singularia:* **A** *accipere – an-, aufnehmen:* CYPR. CORD. carm. 1,21 (MGPoet. III p. 144) fueris dum lector -tus. **B** *perficere – vollführen:* CHRON. Salern. 65 p. 62,31 quatenus ipsum facinum -ere valeret. 178 facinus -ere. **C** *(mente) capere – fassen:* DIPL. Karoli III. 188 p. 316,3 -to consilio. HROTSV. Mar. 430 tali consilio consensu plebis -to.

adi. **adeptus,** -a, -um: *v. p. 191,60.*

adips *v.* adeps.

***adirascor,** -i. *irritare – reizen:* GUIC. (?) bers. 4 noli ipsum *brachettum* aliquatenus -i, sed fac ei ad placitum quantum potes.

***adirruo,** -rui, -ere. *corruere – einstürzen:* ANNAL. Ianuens. IV p. 124,6 menia ... civitatum -erunt.

adiscencia *v.* adiacentia.

***aditidem** (ad itidem) *adv. eadem ratione – in der gleichen Weise, Absicht:* MIRAC. Ursm. 2,12 male divisos ab invicem et ... redituros cum armis ad itidem.

aditio (-cio), -onis *f.* **1** *visitatio – Vorsprache, Besuch:* CONC. Merov. p. 106,5 ut familiari -e commonitus sanare ea debeat. **2** *aditus – Zutritt:* GUNTH. PAR. (?) orat. 8,9 p. 170D sacrorum locorum -o ... conceditur. **3** *susceptio – Übernahme, Antritt:* CHART. Turic. 1036 p. 121,23 (a. 1258) sub adicione hereditatis.

***aditum,** -i *n. acc.* -um *et abl.* -o *v.* aditus. *ius, vindiciae – Anrecht, Anspruch (cf. p. 193,15):* FORM. Wisig. 20 p. 584,35 nec nostris -um manebit heredibus ullum.

aditus, -us *m. script.:* add-: *p. 193,5. 13. 15. adde* EPIST. Wisig. 13 p. 680,21. -et-: *p. 193,5.* -ict-: *p. 193,8. form. heterocl.: abl. sg.* -o: *l. 59. adde* VITA Genov. 42 (MGMer. III p. 233,6). *acc. plur.* -os: *l. 52.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *actio adeundi, adventus – das Hingehen, Kommen, Ankunft:* DESID. CAD. epist. 2,8 ut ... vestro -u ... proficiscatur securus. VITA Liutb. 35 p. 42,12 -um vel reditum seu manendi moram. THIETM. chron. 4,66 in primo ... -u trepidare. VITA Afrae 72 ut tibi dent -us gaudia vera mei. *al. de venti flatu:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,179 ac si forte levis -um perceperit aurę ianua. *in imag.:* VITAE patr. Iur. prol. p. 131,6 archanum ... pietatis ... -u reserari. WALAHFR. carm. 5,74,8 *(de incessu) syllaba* adivit ... -u domum ferino. **2** *meton.:* **a** *introitus, accessus, via – Eingang, Zugang, Weg:* LEG. Wisig. 2,1,19 p. 67,16 -um ..., in quo montes transituri sunt. ARBEO Emm. 43 extra -um ecclesiae. WETT. Gall. 6 reseravit -um caelestis regni. CHART. Mog. A 186 p. 114,34 locum ... cum ... cultis et incultis, -bus et reditibus. TRAD. Ratisb. 250 iurgium ... de -bus et reditibus. CHRON. Noval. 3,9 valles et -os Italiae. ANNALISTA Saxo a. 1137 p. 772,7 uno tantum preangusto -u patente. *al. in organo:* THEOPH. sched. 3,83med. procedentibus undique inferius venti -bus. *in corpore humano:* THEOD. CERV. chirurg. 1,13 p. 140H *(de meatibus)* ad urinales et menstruales -us. ARBEO Corb. 10 p. 198,22 *(de ostio)* putridinem anime ad -um oris perducere (Emm. 4. WALAHFR. Gall. 1,18 ex -o [-u *var. l.*]. *al.*). **b** *limen, aedes – Schwelle, Heiligtum:* WETT. Gall. 41 p. 280,2 *tortam cerae* perrexit -bus sancti Galli delaturus. **c** *finis – Grenze:* WILLIB. Bonif. praef. p. 2,28 in Galliae terminis vel in Germaniae -bus aut etiam in Brittaniae limitibus. **B** *latius i. q. facultas vel venia adeundi – Zugangsmöglichkeit, Zutritt:* VITA Balth. B 7 p. 489,5 silvarum -us ad ... monasteria construenda concessit. TRAD. Frising. 182 tractantes seu cogitantes aliquem -um regni caelestis. AMALAR. off. 1,23,11 -us iam paratus primi hospitis per fidem. VITA Rimb. 24 muro ... ex uno in aliud -um intercludente. HELM. chron. 25 p. 50,6 commeantibus -um pons ... continuat. *al. in imag.:* WILLIB. Bonif. 4 p. 17,6 si quanam in parte huius populi euangeli ... -us claresceret.

[Payr]

II *translate:* A *facultas, venia, occasio – Möglichkeit, Gelegenheit, Anlaß:* Leg. Wisig. 6,5,4 ille volens -um mortis dedit, iste nolens mortem iniecit. Desid. Cad. epist. 1,13 quotiens se -us praebet. Form. Marculfi 2,1 p. 72,24 nec ... quicquam ... auferendi ... occansio vel addetus (aditos *A 2*) tribuatur. Chart. Sangall. A 242 p. 234,5 -um in monasterium intrandi habeam (*cf.* Widuk. gest. 1,18 inde exeundi -us non patebat. Annal. Ianuens. IV p. 20,10 adictum ad civitatem ... reddeundi). Dipl. Karoli III. 47 p. 79,1 ne pignerationis occasio -um rapinę predatoribus prestet. Hrotsv. gest. 606 -um ... providerat aptum ipsius Italicum iuri subiungere regnum. Dipl. Otton. III. 101 p. 513,24 ut omnis malorum additus auferatur. Const. II 42,8 omnem -um malignandi ... precludentes. Chart. Turic. 855 ut ... malignantibus ... occasionis additus obstruatur. *saepe.* B *ius, vindiciae – Anrecht, Anspruch:* Leg. Wisig. 4,2,17 p. 185,2 ut ... ad successionem huius -us reseretur. Form. Sangall. I 5 p. 382,16 eo quod praefatus ... illi ad hoc -um damnaret. C *accessus, explicatio – Einführung, Darstellung:* Ps. Boeth. geom. p. 373,23 lucidiore -u expolienda. p. 417,19 patentiore -u. D *eventus, susceptio – das Eintreten, Antreten, Empfang:* Trad. Formb. 414 (a. 1165) post -um conversionis Wigkeri. Chron. Mont. Ser. a. 1128 p. 142,44 territus miser -u (auditu *var. l.*) supplicii. *fort. add.:* Ionas Bob. Columb. 1,30 p. 223,6 Columba gavisus recepti muneris -um congratulatur. *v. et* addo (-itum), adytum. *Payr*

adiudicatio, -onis *f.* 1 *(iudiciaria) addictio, attributio – (gerichtliche) Zuerkennung, Zuweisung:* Gesta Bert. 3,12 plus nobis -o terre illius nocuisset quam profuisset. Chart. Westph. III 751 p. 389,32 sopita fuit causa cum -e spatii XVI pedum. 2 *approbatio – Billigung:* Epist. Col. 10 p. 253,41 archiepiscopos ... depositos cum consensu et -e totius ... ecclesiae. 3 *condemnatio – Verurteilung:* Hincm. epist. I 184[d] p. 185,27 quae de sua et collegarum suorum -e a synodo ... diffinita ... sunt. Rup. Tuit. spir. 3,6 p. 1646[B] ut filius ..., qui post -em ... patris natus est, haereditatem obtineat.

adiudico, -avi, -atum, -are. I *obi. res:* A *addicere, attribuere, conferre – zuerkennen, zuweisen, übereignen:* 1 *iur. et publ.:* Dipl. Otton. I. 320 *praedium* in publicum regni ... ius et fiscum -tum est. Dipl. Heinr. III. 367 bona sua nostrę potestati nostroque publico iuri -ta sunt. Dipl. Loth. III. 68 p. 106,35 decimationum possessio Heinrico abbati ... consensu totius synodi -ta est. Otto Frising. gest. 2,11 p. 112,25 Saxoniae duci Baioariae ducatus -atur. Dipl. Heinr. II. 521 p. 673,32 (spur. s. XII.) coma et cutis si advocato fuerint -ta. Dipl. Karoli III. 177 p. 292,25 (spur. s. XII.) si quis ⟨aliquid ad⟩iudicaverit vel ... donaverit. Chart. Lamb. Leod. add. 8 canonicis ... villam ... per sententiam diffinitivam -vimus. Chart. Babenb. 421 p. 273,4. *saepe. v. et p. 26,69. 194,42.* 2 *vario usu i. q. ascribere – zuschreiben, zurechnen:* Anselm. Leod. gest. 41 p. 211,35 quicquit boni prius habueras, -amus simulationi. Ioh. Afflig. mus. 11,14 ei modo -andus est cantus, in cuius finali cessaverit. Gerhoh. tract. p. 205,20 arietes, per quos eius *(stulti)* prosperitas inferno -atur. B *decernere, arbitrari, constituere – entscheiden, urteilen, beschließen, festsetzen:* 1 *iur. et publ.:* a *latiore sensu:* Vita Leb. 4 praecipuas causas -bant. Regino chron. a. 865 p. 83,20 -antibus episcopis ... sunt depositi. Chron. Mont. Ser. a. 1165 in curia ... stipendia itineris in Lombardiam -antur. *al.* c. *(acc. c.) inf.:* Herig. gest. 22 -vit eius ratam esse intentionem. Otto Frising. gest. 2,2 caput regni eum constituere -verunt. 2,29 p. 135,5 pretemptandum ipsius legatione animum -arunt (*cf.* 1,56). Helm. chron. 84 p. 163,3. *al. seq.* ut: Adrev. Bened. 25 -tum est, ut testes exirent. Vita Wilh. 5 (MGScript. XV p. 212,38). quod: Const. II 289 (a. 1225) a principibus ... -tum ... et sententiatum extitit eidem, quod *eqs.* b *c. colore quodam:* c. *sensu approbandi:* Wipo gest. 18 principibus regni -antibus praecepit illum ... suspendi. Dipl. Heinr. IV. 92 p. 121,14 annuente *Ermenfrido* et ... confirmationis sententiam sponte -ante. Cod. Udalr. 73 p. 146,31 -ante universa synodo. Chart. march. Misn. III 89 p. 72,13 logotetis seu scabinis ... assidentibus et -antibus. *al.* c. *sensu iubendi, concedendi:* Annal. August. II a. 1152 *electio episcopi* canonicis est -ta. Gisleb. Mont. chron. 140 p. 211,7 duellum eis -tum est. Chart. Babenb. 313,11 persona seculari iudicio assignetur, omni tamen culpa, que pecuniarias exigit conposiciones, -ta ecclesie et concessa. c. *sensu inveniendi:* Arno Reichersb. scut. p. 1510[D] qui *(seniores)* si culpam -verint, ... gravius puniatur. c. *sensu demonstrandi:* Trad. Salem. p. 96,6 (s. XIII.[in.]) *villani* ad ... predium ... ęcclesię ... arbusta pertinere -bant. 2 *usu communi i. q. putare – dafür halten:* Vita Wirnt. 1 Deo servire summam libertatem -vit.

II *obi. anim.:* A *condemnare – verurteilen:* 1 *poena indicata:* Form. Marculfi 2,28 me iam morte -tum ... redemistis (Capit. reg. Franc. 197,4. *al.*). Anselm. Leod. gest. 5 p. 193,20 cruci. Dipl. Heinr. IV. 246 capitis sententiae. Otto Frising. chron. 6,15 p. 275,13 tanquam maiestatis reus capite plectendus -atur. gest. 2,40 p. 149,7 ad patibuli ... supplicia. *al.* 2 *poena omissa:* Alcuin. epist. 304[a] p. 463,16 ea hora ... -tus est reus Dominus propter nos. Radbert. Arsen. 2,10 p. 73,27 feminę ..., quam -astis, ... vitam concedo. Regino chron. a. 866 p. 90,14 quosdam ex nobilioribus ... publice -tos gladio percussit. Dipl. Otton. III. 216 abbate nec -to nec deposito. Berth. (?) annal. a. 1077 p. 295,23 sententialiter. Lamb. Hersf. annal. a. 1075 p. 240,16 canonice. *al.* B *declarare – erklären:* Liutpr. antap. 2,6 p. 41,1 qui ... maiestatis reus -tus capite truncatur. Dipl. Otton. I. 331 *comites* exheredes et inlegales sunt -ti. Anselm. Leod. gest. 19 p. 199,28 Waldrada ... -atur adultera. Berth. (?) annal. a. 1078 p. 311,11 manifeste eum excommunicatum ... -bant et comprobabant. Triumph. Remacli 1,5 p. 440,34 reus uterque ... hostis publicus -atur. *al. destinare – bestimmen:* Chart. march. Misn. III 31 p. 29,27 (a. 1198) quod ecclesie advocatus essem, -tus sum pro ea ... debere controversie respondere. C *assignare, proprium dicere – für zugehörig befinden, überlassen:* 1 *iur.:* Chart. Friburg. 211 p. 182,27 (a. 1266) si ... Walterus ... fratribus adiu⟨di⟩cabitur (*opp.* abiudicabitur). 2 *latius:* Bernold. Const. chron. a. 1049 p. 426,18 ut ... presbiterorum concubinae ... Lateranensi palatio -rentur ancillae. Rahew. gest. 4,33 res eorum direptioni, personae servituti -antur. D *in ius vocare – vorladen:* Capit. reg. Franc. 93,1 *clerici* a suis episcopis -ti iustitias faciant.

adi. **adiudicatus,** -a, -um. *addictus – zuerkannt:* Chart. Westph. V 157 (a. 1193) in corporalem rei -e possessionem ... inducentes. Chart. Pomm. A 237 p. 519,41 transiit *pars* in rem iudicatam et eis -am.

subst. **adiudicatum,** -i *n.* *res addicta – das Zuerkannte:* Chart. Heinr. Leon. 106 p. 163,32 concambio -um ecclesię confirmaverunt.

adiumentum, -i *n.* 1 *auxilium – Unterstützung, Hilfe:* Agius vita Hath. 14 se sponte sine alicuius -o in illud *(latus)* convertit. Dipl. Otton. I. 203 quasdam res ... nostro regio banno nostręque potestatis -is ... concessimus. 215 ob ... loci reverenciam atque -um. Hartw. Steph. 25 (Script. Rer. Hung. II p. 435) *iuvenis* parentum -o (adiuvamento *V 2. M 1*) vectus. Otto Frising. gest. 2,21 p. 125,24 *civitas* turris munimentum ... tamquam huius suae imbecillitatis -um ... admisit. 2 *adminiculum, facultas – Hilfsmittel:* a *gener.:* Aldh. virg. I 60 p. 322,10 vestrae *(sc. sanctimonialium)* intercessionis -um. Willib. Bonif. 2 p. 8,6 superni -a divinaque donorum incrementa protectoris. Walahfr. Gall. 1,14 ab omni victus -o corporei ieiunus. Wolfhard. Waldb. 2,2(1) vehicularia petiit -a. Dipl. Ludow. Inf. 33 monasterio aliquod -um conferre (*syn.* sustentaculum). Vita Mathild. I 11 vestium ministrabat -a. Helm. chron. 84 p. 163,30 *ut* subveniret episcopo tam in personis quam in ceteris -is. *al. instrumentum – Werkzeug:* Gerhoh. aedif. 1 p. 1193[A] instrumenta vel -a, quibus operetur *artifex* (*cf.* p. 1193[B]). b *meton. i. q. adiutor – Helfer, Beistand:* Vita Corb. 5 *episcopum* indigentibus omnis boni -um ... fuisse.

[Pape]

adiunctio, -onis *f.* *script.* -nci-: *l. 2.* **1** *adiectio, additio – Hinzufügung, Zugabe:* EPIST. Teg. I 7 -e (-ncione *cod.*) sociorum itineris . . . sublevatos. CHART. Ital. Ficker 302 p. 336,13 episcopum obtinuit iudicibus . . . adiungi; cuius -is rescriptum *eqs.* ALBERT. M. elench. 1,2,5 p. 544^{b},25 accipere ex ipsa -e *orationum* multiplicitatem *significationum.* p. 544^{b},32. *c. sensu accedendi:* OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 78,31 individua substantia tantum persona non dicitur nisi cum -e rationalis naturae. *alch. i. q. coniunctio – Vereinigung:* RICHARD. ANGL. correct. 16 p. 403,12 citrinatio in eo *(auro)* causatur in -e corporis perfecti. **2** *additamentum – Zusatz:* **a** *de verbis, syllabis:* ELIS. SCHON. virg. Col. 9$^{in.}$ nomen in sepultura . . . absque omni -e scriptum. OLIV. hist. Dam. 60 p. 263,8 *(de balsamo)* dicitur . . . opobalsamum cum -e. **b** *iur. i. q. pertinentia – Zubehör (cf. A. Dopsch, Wirtsch. u. soz. Grundlagen d. europ. Kulturentw.* ^{2}*I. 1923. p. 355):* FORM. Wisig. 9 p. 580,11 possessionem . . . cum . . . iure eius atque -bus ad memoratum locum pertinentibus. CHART. Oelsn. 69 (a. 1259) villam . . . cum plena sua circuitione et agrorum -e. **c** *anat. i. q. appendix – Anhang:* ARS med. 7 p. 430,14 ronymphe dicitur ab eo, quod interiorum -o carnium dependit.

adiunctivus, -i *m.* *iungendus – einer der zu vereinen ist:* CARM. Bur. B 169,4,7 *(de amantibus)* tanti spatii intercisio annulletur, ut secura -is prestet iura hec divisio.

***adiunctorium,** -i *n.* *os bracchii, lacertus – Oberarmknochen, Oberarm:* ALBERT. M. anim. 3,4,8 p. 405^{a},40 -um motum expellitur et retrahitur ab humeris immotis. *v. et* adiutorium *(p. 201,38),* *adiectorium *(p. 186,37).*

adiungo, -iunxi, -iunctum, -ere. *script. et form.:* ai-: HIST. Aret. 10 (MGScript. XXX p. 1482,17). *v. et p. 196,15.* -et *(indic. praes.): p. 196,60.* adiuxit: *p. 196,34.* adiuctum: *p. 196,40.* adiuntis: *p. 197,27.*

I *obi. anim.:* **A** *alligare – anspannen:* CHART. Sangall. A 304 (a. 827) cum carra quattuor bubus -tis duas ductiones faciant. *refl.:* EIGIL Sturm. 15 plures alii se -entes nec sic . . . feretrum . . . movere quiverunt. **B** *associare, aggregare, coniungere – vereinigen, zugesellen, zusammenschließen:* EIGIL Sturm. 4 -tis . . . ei duobus comitibus. CHART. Rhen. med. I 39 *monasterium,* ubi turma monachorum . . . -ta esse videtur. EINH. Karol. 16 p. 19,23 revertentibus legatis suos -ens. POETA Saxo 5,594 civibus aethereis *(item theol.:* HROTSV. Pel. 311 *fulget* -tus turmis, caelesti sede receptus). ACTA imp. Winkelm. I 631 mutatis aliquibus consiliariis et -tis aliis . . . requisivimus . . ., ut illi mutati et -ti nobis iurent. *al. v. et l. 4.* *c. sensu includendi:* TRAD. Ratisb. 339 (c. 1020/28) -tis posteris eorum. *medial.:* ARBEO Emm. 42 *missam celebrantibus* senex in comitatu latenter -tus est. WALAHFR. Wett. 173 spiritus alme, veni nostraeque -ere musae. OTTO FRISING. gest. 2,20 p. 122,28 transvadandi labore suis -tus. 2,25 p. 128,35 civibus . . . -ti. *al.* *nota contam.:* CONSUET. Trev. 22 p. 22,20 nullus . . . presumit illorum *(puerorum)* ordini se . . . signo vel nutu adiungi. *refl. i. q. se dedere – sich verschreiben:* TRAD. Frising. 144 (c. 791) si . . . quis . . . in servitium Dei sacerdotali officio se -xerit. **C** *adhibere – hinzuziehen:* TRAD. Frising. 520 p. 444,36 (a. 825) -tis . . . testibus. VITA Emm. 31 -tis eisdem habitatoribus. THANGM. Bernw. 18 *consecrationem* praeparant inconsulto . . . episcopo, quem tamen -ere . . . Gerburgis temptat. **D** *consociare, conciliare – verbinden, gewinnen:* BEDA hist. eccl. 1,12 p. 27,22 murum . . . -ta secum Brittanorum manu construebant. RIMB. Anscar. 13 plurimos religioni christianorum. ANNAL. Her. a. 783 (MG Script. III p. 139,38) Fastradam sibi reginam in matrimonium Karolus -it (THIETM. chron. 1,5 vicinos familiaritate s. -xit. OTTO FRISING. gest. 1,17. CHART. Livon. A I 11 p. 13,3). **E** *refl. i. q. irrepere – sich einschleichen:* FORM. Augiens. B 8 nullus de heredibus vel proheredibus ceteris se ibidem possit -ere (CHART. Sangall. A 603). **F** *intrans. et refl. i. q. appropinquare – sich nähern:* TRANSL. Marci in Aug. 14 nequaquam passus est *Marcus* me illi -ere. CHRON. Salern. 12 p. 19,13 cumque ut invicem se adorare -ret, . . . eum delusit. WILH. HIRS. const. 1,84 p. 1013^{C} *(in sumendo sacramento)* scutellae . . . se -ere.

II *obi. res:* **A** *addere, adicere – zusetzen, hinzufügen:* **1** *apponendo, affigendo:* ARBEO Corb. 10 p. 198,3 lores -tae necessitudinibus elevandi. CHART. Heinr. Leon. 4 p. 7,12 sue maiestatis formam . . . hic -i precepit *(item de sigillis:* CHART. Turic. 548). VITA Meinw. 178 p. 100,23 edificia laicorum, quę ecclesiis -ta sunt *(item c. sensu astruendi:* CHART. Worm. 251). ALBERT. M. animal. 5,11 femina applicat se ei *(mari)* . . . -endo vulvam virgae. *techn.:* THEOPH. sched. 2,30 -e vasi partem fractam. 3,30 cum lima et ferris fossoriis -e eas *(auriculas)* in suis locis. **2** *admiscendo:* ALBERT. M. animal. 3,107 quando -itur ei aliquis calor sanguinis, sentitur dulce *fleuma. techn.:* ANTIDOT. Glasg. p. 113,6 -to modice piper. p. 113,22 aiuncto postea melle. MAPPAE CLAVIC. 25 huic conflato -is auri partem I. HERACLIUS I 12,14 -ta paulatim fluminis unda. **3** *copulando, adunando:* BEDA hist. eccl. 1,15 p. 31,8 *classis* -ta cohorti. DIPL. Ludow. Germ. 73 cellulam . . . monasterio . . . -ere atque . . . tradere. RIMB. Anscar. 22 capit. p. 16,3 episcopatum Bremensis ecclesiae . . . Hammaburgensi sedi. DIPL. Otton. III. 84 *syn.* adauxit, addere. DIPL. Heinr. III. 208^{a} p. 276,12 traditum est . . . bonum . . . -tis duobus mansis. OTTO FRISING. chron. 1,1 ita ut Affricam propter sui parvitatem -xerint Europae *scriptores. al. v. et l. 68.* **4** *adnumerando:* Ps. BOETH. geom. p. 379,10 lineae, quae -untur, aliquam circumferentiae conprehendunt particulam. GERB. geom. 6,2 p. 80,9 si . . . nonam *(partem)* inventae basi -is, hypotenusam habebis. Ps. ODO CLUN. mus. p. 267^{a} si . . . octavam partem super quartam vocem -xeris, ut sint partes novenae. **5** *scribendo, dicendo:* LEG. Wisig. 12,1,3 p. 409,24 decimus . . . canon -itur. CAPIT. reg. Franc. 105,14 quam *(legem)* . . . in edicto -xit. FORM. Dion. 3 p. 499,8 neque enim dicit *propheta* . . ., sed adiuxit: 'ab omni'. HRABAN. epist. 6 sermonem. WALAHFR. Wett. 680 *angelus* ammonuit . . . -ens: 'ego sum' *eqs.* WALDR. carm. 3,68 quod minus aut maius scriptor depinxit . . ., rado vel -o. *al. seq.* ut: CHART. Sangall. A 599 (a. 876) hoc etiam -to, ut . . . census . . . persolvatur. quod: CHART. archiep. Magd. 411 (a. 1185). CHART. Laus. 237 p. 228,3 adiuctum fuit, q. CHART. Brixin. 108. *al.* quia: DIPL. Karoli III. 77 p. 127,7. *struct. mixt.:* ARBEO Emm. 36 -xit, in hoc se veniam . . . praevaleret impetrare. **6** manum -ere *fere i. q. assentiri – etwa 'zustimmen':* TRAD. Ratisb. 190 p. 142,4 (a. 901) tradidit . . . proprietatem . . . coniuge . . . manum -ente. CHART. Westph. III 116 -ta sibi manu filii et heredis. 118. 126. **B** *tradere, conferre – übergeben, schenken (fere in chartis):* LEG. Wisig. 10,3,5 in eius fundi, ad quem a Romanis antiquitus probatur -tum, iure consistat. TRAD. Frising. 278^{b} -xi ei . . . in beneficium etiam territorium. *al.* **C** *accommodare – anpassen, richten auf:* NADDA Cyriac. I 11,1 auribus . . . unicuique sono -tis. DIPL. Otton. I. 286 *ut,* quicquid utilitatis exinde provenerit, suis . . . usibus -ant. 293. *al.* *techn.:* ANON. geom. I 3,10 visum humi -ere difficile mensori . . . putabatur (*cf.* 3,1). **D** *adiacere – anliegen:* **1** *medial.:* COD. Lauresh. 548 (a. 766) de alia fronte -itur dominicum beneficium. 636. 695. **2** *refl.:* DIPL. Arnulfi 184 p. 283,30 (spur. s. X.$^{med.}$) sicut dominicalis terra se ad Poumgartin ipso lacu adiungit. **3** *intrans.:* CHART. Rhen. inf. I 43 (a. 827) -et de uno latus Hocca terra . . ., de alio fronte rivolus.

adi. **adiunctus,** -a, -um. **1** *coniunctus, familiaris – verbunden, vereint:* DIPL. Otton. II. 66 p. 78,19 praesuli nostrae familiaritati digne -o. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 149,11 latronibus -us. EKKEB. SCHON. opusc. 1 p. 233,36 *Seraphyn,* qui . . . Deo -issimi sunt. *al.* **2** *pertinens – zugehörig:* DIPL. Otton. I. 391 sanctorum familiae regiis civitatibus vel palatiis -ae. TRAD. Ratisb. 498 p. 283,22 his *(modiis)* et adiungentur II . . . cum -o ministerio X mod. tritici. **3** *adiacens – anliegend:* CHART. Worm. 291 p. 195,11 (a. 1260) estuarium situm aput portam Iudeorum cum duabus domibus -is. CHART. Brixin. 166 p. 177,14 cancellos nimis -os altari.

[Pape]

4 *accessorius, secundarius – zusätzlich, nebensächlich:* a *mus.:* Ps. Odo Clun. mus. p. 272[a] quam *(vocem)* propter rarum usum . . . non primam, sed magis -am vocamus. Guido Aret. micr. 8,10 'b' . . . rotundum . . ., quod -um vel molle dicunt. b *philos.:* Albert. M. eth. 3,2,1 p. 236[a],21 virtutes (*opp.* cardinales). *ibid. al.*

subst. **1. adiunctus,** -i *m.* 1 *compar – Partner:* Wilh. Hirs. const. 1,34 p. 967[C] *(de vicissitudine sedendi in officio divino)* tunc eius -us est, si adhuc tam alte ordinem habet. Annal. Div. a. 1252 (MGScript. V p. 50,1) exierunt pastores cum multis -is eisdem. 2 *qui adhibitus est – ein Hinzugezogener: p. 195,45.*

2. adiuncta, -ae *f.* 1 *additamentum – Zusatz:* Const. I 349 p. 497,37sq. (a. 1192) illam -am cum suprascriptis perficiant nec propter -am dimittant . . .; que -a talis est *eqs.* 2 *adiectio, auctio – Zugabe, Vermehrung:* Dipl. Karoli M. 316 p. 478,13 (spur. s. XIII.[2]) accipere . . . quadraginta marcas . . . pro -a (-nca *B*) feudi. 3 *conventus, consilium – Vereinigung, Beirat:* Chart. Ital. Ficker 446 (a. 1265) consiliariis . . . congregatis . . . cum adiunta rectorum artium et societatum *eqs.*

3. adiunctum, -i *n.* 1 *plur. i. q. adiacentia, pertinentia – das Anliegende, Zubehör (in chartis s. VII.ex./IX.in.; de re cf. A. Dopsch, Wirtsch. u. soz. Grundlagen d. europ. Kulturentw.[2] I. 1923. p. 355):* Form. Marculfi 2,3 p. 75,10 cum . . . -is, adiecentiis, appendiciis (Dipl. Merov. I 89 p. 79,9. Trad. Weiss. 2 p. 9,14 adiuntis. Trad. Frising. 177. *al.*). Dipl. Karoli M. 185 cum . . . mobilibus et immobilibus, -is, appendiciis. Cod. Lauresh. 3726[a] cum -is et adiacentibus. *al.* 2 *quod coniunctum est – das Zugehörige:* Albert. M. bon. 376 p. 206,40sqq. sancti autem dividunt *timorem* . . . penes differentias sumptas ex parte subiecti vel -i sibi, . . . penes -um autem *dividitur* in servilem et filialem. 3 *additamentum – Zusatz:* Ludolf. summ. 2,1 p. 365,39 inimicus inimico sine aliquibus -is semper preponit se ei *(sc. in initio epistolae).* Albert. M. elench. 1,2,5 p. 544[b],32 quando . . . in paralogismo additur 'saeculum scit aliquis', statim est multiplicitas ex -o. p. 544[b],47. 4 *adiumentum, instrumentum – Hilfsmittel, Werkzeug:* Albert. M. bon. 287 p. 163,40 qui . . . manu, ligno vel quovis alio -o tangunt . . . nervos. animal. 12,13 *gustus* non debite perficitur sine lingua et saliva et aliis -is linguae.

adv. ***adiuncte.** *devote, officiose – ergeben, diensteifrig:* Dipl. Heinr. IV. 311 dum nobis . . . episcopus . . . -ius servivit, diligentius adhęsit. *Pape*

adiunta, -ae *f. v.* adiungo *l. 20.*

adiuratio (-cio), -onis *f.* 1 *iusiurandum, sacramentum – Eid, eidliches Versprechen, Versicherung:* Walahfr. Gall. 1,17 -e valida constrinxit eum (Annal. Rod. p. 690,8 sacramento -is). Nicol. I. epist. 132 p. 653,11 sub -e patrem . . . interrogavimus. Hincm. annal. a. 865 p. 78,7 non solum sub . . . obtestatione . . ., sed verum etiam sub -e et excommunicatione. Const. I 188,13 ita -e astrictus est, quod sine periurio *redire* non potest. Otto Mor. hist. p. 43,6 minantes et summa -e firmantes. Conr. Mend. Attal. p. 131,37 lacrimis, -bus, pollicitationibus, genuum flexionibus fidem fecit. *v. et p. 198,41. strictius i. q. formula obtestandi – beschwörende Formel:* Flod. hist. 3,28 p. 551,23 adiurent . . . testes eorum in illorum baptisma et aliis diversis -bus, ne . . . mendacium proferant. 2 *invocatio sollemnis – feierliche Anrufung:* Leg. Wisig. 12,2,18 p. 427,27 sub divini nominis -e testamur. Capit. reg. Franc. 306,17 cum -e divina.

3 *obsecratio, obtestatio – inständige, beschwörende Bitte:* Bonif. epist. 78 p. 167,10 episcopos . . . subiectionis -e sancti Pauli . . . admoneamus. Conc. Karol. 14 eos *(iudices)* . . . validis exortatus sum -cionibus. Ambr. Autp. Pald. 3 (MG Lang. p. 549,37) multis eum -bus constringentes (Annal. Altah. a. 1052 papae -e). Epist. var. II suppl. 6 p. 623,7 suasoriis affaminibus, immo strictis -bus (iur- *D.* obiur- *P*) compellere. *al.*

4 *exorcismus – Beschwörung:* a *de daemonibus:* Amalar. bapt. 10 in scrutinio . . . facimus signum crucis super pueros . . . et genuflexionem et -em. Walahfr. Gall. 2,23 cum . . . attentius -i insisteret. Rituale Flor. p. 58,16 -o: audi, maledicte satanas, adiuratus per nomen eterni Dei. b *in iudiciis Dei:* Ord. iud. Dei A 21[h] -o aquae: adiuro te, aqua frigida (Rituale Flor. p. 126,25). B 3,1[a] interroget eos *(in aquam mittendos)* sacerdos -e ista dicens: adiuro vos *eqs. (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 580).*

adiurator, -oris *m.* 1 *iuramenti praestandi adiutor – Eideshelfer:* Vita Bonif. II 6 cumque secum -es ([coni- 2]. *cf.* Otloh. Bonif. 2,20 iuramenti faciendi adiutores) ad altare traxissent. 2 *exorcista (daemonum) – (Geister-) Beschwörer:* Einh. (?) Marc. et Petr. II 2,1 malignorum -r iste fuit daemonum.

***adiurno,** -atum, -are. (ad *et* diurnus; *cf. francog.* ajourner) *(ad placitum in diem certam constitutum) advocare, citare – (zu einer auf einen bestimmten Tag festgesetzten Verhandlung) herbeiholen, laden (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 443):* Capit. reg. Franc. 31 pro nimia reclamatione, quae ad nos venit de hominibus ecclesiasticis seu fiscalinis, qui non erant -ti, quando in Caenomanico pago fuimus.

adiuro, -avi, -atum, -are. *?depon.: l. 27. p. 199,19.* 1 *iuramento obstringere, obligare – eidlich verpflichten, vereidigen:* Dipl. Karoli III. 31 p. 53,18 dixerunt . . . -ti ab ipso augusto. Berth. (?) annal. a. 1079 p. 322,31 eos . . . tantotiens peieratos examussim -bat. a. 1080 p. 326,8 milites illorum ipsis distrahens sibique -tos . . . recipiens. Cod. Udalr. 268 p. 457,8 qui *(filii)*, sicut -ti erant, sarcophagum aperientes. Fund. Mur. 3 p. 20,21 se . . . pacto, de quo -tus fuerat, absolvit. Helm. chron. 32 p. 60,15 dic -tus per nomen eterni Dei. Chart. Lux. II 19 p. 23,7 qui super hoc -ti pro testimonio retulerunt. Trad. Ransh. 177 p. 268,7 qui *(salmannus)* . . . predia . . . delegavit -tus a . . . Heinrico. *al. pendet* ut (ut non; *cf. ThLL. I 713,31*): Dipl. Merov. I 25 successores nostros per nomen Dei -amus, ut nullus . . . praesumat *(item in fine chartarum:* Dipl. Ludow. Germ. 138 filios et successores. Chart. Rhen. med. I 95 p. 99,39 tam presentes quam futuros. *al.*). Berth. (?) annal. a. 1078 p. 307,26 qui . . ., ut . . . assisteret, sacramentorum firmamentis -tus fuerit. Petr. Cas. (?) chron. 4,82 p. 804,31 per sacramentum . . . -tus, ut . . . non divastaret. Conr. Eberb. exord. 6,5 p. 1190[A] in virtute obedientiae -ans, ut . . . non celaret; qua . . . adiuratione constrictus . . . explicavit. ne: *v. p. 197,58.*

2 *iuramento sancire, confirmare – eidlich bestätigen, versichern:* Conc. Karol. 14 p. 84,17 ⟨adiura⟩ntes ⟨. . .⟩ iudicium in periurii reatum delapsi sunt. Vulc. Bard. 7 p. 320,35 fidelitatis rursum securitate -ta. *c. (acc. c.) inf.:* Galb. Karol. 47[in.] ut . . . contra eum omnes . . . -verint se nullo modo . . . illum in comitem recepturos. Const. II 428,2,7 si quis . . . pacem nobiscum -et promovere (adiuvet promoveri *cod.*). *in formula sacramenti Iudaeorum:* Capit. reg. Franc. 131,5 -o te per Deum . . . et in illam legem sanctam . . .: culpabilis non sum. *iuramento minitari – unter Eid androhen:* Galb. Karol. 19[in.] mortem.

3 *obsecrare, obtestari – inständig, beschwörend bitten, anflehen:* Beda hist. eccl. 4,26 p. 272,24 -ant per Dominum, lacrimas fundunt, obsecrant. Rather. epist. 29 p. 166,28 mandavi eis -ando per fidelitatem, quam mihi . . . iuraverant. Chron. Andag. 29 a quo *(pontifice)* etiam -tus est sub testimonio collatae sibi benedictionis. Chart. Mar. Magd. 50 lacrimis largis. *pendet* ut (ut non, ut ne): Aldh. epist. 1 p. 478,6 quos *(sodales)* obsecro et -o per clementiam Christi (Bonif. epist. 48 p. 77,3). Ermenr. Sval. praef. 3 per vitam meam. Godesc. Saxo theol. 6 p. 169,15 -vi tamen terribiliter eum *(regem)* per Dominum Deum, ut nec arma sumeret *eqs.* Capit. reg. Franc. 230,15 petimus et per Christum . . . -amus. Ekkeh. IV. cas. 101[in.] Chart. Mar. Magd. 50 -ans me . . ., ut . . . ne commissa fidei meę negligerem, sed . . . adimplere satagerem. *al.* *c. sensu illiciendi:* Hraban. hom. I 2 p. 13[A] quicunque ad ebrietatem pronus fuerit et alios ad hoc -are vel cogere voluerit (42 p. 78[B]).

4 *exorcizare – beschwören:* a *de diabolo, daemonibus, bestiis:* Vita Magni Fauc. 38 diabolus . . . -tus per Deum.

VITA Norb. I 10 p. 680,27 necdum per coruscum sanguinem martirum me -asti (*de daemone ut* RICHER. SENON. gest. 1,22 p. 267,31). *seq.* ut: ANSO Ursmar. 6 (MGMer. VI p. 459,6) inimicum per Dominum. AMALAR. bapt. 28 exorcizatur, id est -atur sive increpatur diabolus (*cf. Isid. orig. 7,12,31*). VITA Mathild. II 19 *cervulam* -ans per nomen Christi (*cf.* CASUS Petrish. 4,28 *formicas*). *al. de hominibus a diabolo obsessis:* LAMB. LEOD. Matth. IV 4[in.] *clericus* -tus, quia . . . in ipso diabolus dixit nihil se exorcismos eorum curare. *cf.* REGINO syn. caus. 1,398 p. 181,11 (*de eo, qui carmina diabolica in funere decantat*) banniatur vel -etur, ut . . . recedat et ad propriam eat mansionem. **b** *in iudiciis Dei:* ORD. iud. Dei A 5[o] -o te, urceole, per Patrem *eqs.* A 20[f] -o et benedico te, aqua. B 5,2[h] sic -etur homo ille, cui culpa obicitur: -o te, homo. *ibid. al. v. et p. 198,3sqq.* **c** *in arte magica i. q. incantare – besprechen:* ALBERT. M. veget. 6,289 eam (*betonicam*) habere signa divinationis, quando decerpitur -ta carmine Aesculapii.

adi. **adiuratus**, -a, -um. **1** *iuramento adactus, constrictus – eidlich gebunden, verpflichtet, vereidigt:* **a** *de militibus:* ROD. GLAB. Wilh. 2 (MGScript. IV p. 656[a],21) miles. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,50 quos (*milites*) iam diu -os sibi fidelissimos fore non dubitaverat. a. 1078 p. 313,14 quos contra Saxones -os contraxerat, . . . in Alemanniam . . . periuros induxerat. *al.* **b** *de officialibus:* CHART. Rhen. med. III 1022 (a. 1249) acta sunt . . . presentibus . . . burgravio, . . . Henrico carnifico -o. **2** *sacer, exorcizatus – geweiht, beschworen:* ORD. iud. Dei app. 1,1[w] adiuro te . . ., ut fias aqua exorcizata, -a et obfirmata adversus . . . diabolum. COSMAS chron. 2,4 p. 87,3 donec . . . ignito ferro sive -a aqua, utrum culpabiles sint, examinentur. *Rudolph*

adiuto, -are. *iuvare – helfen:* LEX Sal. Merov. decr. Child. 2,3 nullus de parentibus . . . quicquam -it. *ibid.:* ei aliquid -are. ARNOLD. RATISB. Emm. 2,21 ad -andum obitum tuum contra potestates aerias.

adiutor, -oris *m.* *script.* aiu-: *p. 200,10.* *form. abl. sg.* -i: *l. 41.* *appos. (c. sensu adi.): l. 54. p. 200,12.*

auxiliator, minister, socius – Helfer, Gehilfe, Bundesgenosse: **I** *gener.* (*cf.* CONR. HIRS. dial. 1096 boetos . . . -r dicitur): **A** *de Deo, sanctis:* FORM. Marculfi 1,2 p. 41,24 (*abl. absol.*) Deo -i. HROTSV. lib. 2 praef. 1,5 superni -is gloria. THIETM. chron. 8,3 -r noster Christus. EKKEH. IV. bened. I 3,15 -r dexter (gloss.: Stephanus). *al.* **B** *de hominibus:* CHART. Fuld. B 13 p. 23[a],13 (a. 751) adstipulator et -r. HIST. Lang. Goth. 7 Langobardi . . . sacerdotum facti sunt -es. CAPIT. reg. Franc. 150,8 pupillorum et viduarum . . . et ceterorum pauperum -es ac defensores. DIPL. Otton. II. 53 p. 63,20 nostrae voluntatis fautor . . . et -r. GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p. 408,37 -es fuerunt, ne . . . excluderetur. THIETM. chron. 5,14 ad regni apicem acquirendam regi . . . -r. CHART. Heinr. Leon. 11 p. 19,12 -bus et amatoribus *abbatissae.* ALEX. MIN. apoc. 20 p. 454,20 -es Antichristi. *al.* **II** *spec.:* **A** *eccl.:* **1** *de clericis inter se assistentibus in cultu divino:* STEPH. EDD. Wilfr. 32 -es episcopos. BEDA hist. eccl. 2,4 p. 87,2 -em evangelizandi. CAPIT. reg. Franc. 187 p. 8,34 -es ministerii eorum (*episcoporum*), id est corepiscopi, archidiaconi et vicedomini et presbyteri per parrochias eorum (*cf.* WALAHFR. exord. p. 516,8 sunt diaconi et subdiaconi presbyterorum -es in verbo *eqs.*). 221,6 -r . . . invitatus a pontifice quisque . . . existat, ut liceat eis . . . diiudicare canonice. 287,7 -es . . . in sua civitate relinquat *episcopus digrediens.* ADAM gest. 1,50 p. 51,1 dati sunt ei -es a papa circumvicini quinque episcopi. CHART. Steph. Wirz. 146 p. 154,16 Hermannus -r *parrochiani. al.* **2** *de officialibus claustralibus:* WILH. HIRS. const. 1,47 p. 977[D] armarius vel -r eius. 2,4 p. 1042[D] *oboedientiariorum* -es . . ., verbi gratia -em primum custodis ecclesiae, camerarii, cellerarii (*cf.* CHART. Port. 130 Albertus de Meldingen, -r cellerarii. CHART. Stir. III 98 p. 165,7 Chunradus, -r camerarii). HIST. Hirs. 9 -r cantoris. *al. usu laxiore:* CONSUET. Trev. 39 sedente cum -bus suis abbate. LIBER ordin. Rhenaug. p. 123,2 in ministerio *lavandi* . . . habent -es presentis ebdomadę servitores. **B** *publ. et iur.:* **1** *in titulo imperatoris:* CONC. Karol. 24[B],1[tit.] Carolus . . . devotus sancte ecclesie defensor et humilis -r (DIPL. Karoli III. 40. DIPL. Heinr. III. 84. DIPL. Heinr. IV. 82). **2** *de officialibus saecularibus, subditis, sociis (fere obligatione quadam ligatis):* CAPIT. reg. Franc. 150,11 ut comitibus ad iustitias faciendas -es sitis. 252,20 advocet *episcopus* cognitorem et -em comitem. 283[E] seniori et regi . . . fidelis et -r ero. BRUNO MAGD. bell. 128 p. 122,2 nostrae partis. CONST. I 238,1 pro se et suis aiutoribus, quibus iuramento tenentur. CHART. Tirol. 540[a] pro omnibus . . . patriarche -bus et pro . . . omnibus -bus eorum (*comitum*) vasallis. CHART. Brixin. 217 p. 207,5 contra . . . episcopum et suos -es, ministeriales et servitores. CHART. Babenb. 232,65 iudicii . . . -es. *de homine ligio:* CHART. Eichsf. 274 (a. 1239) erit -r noster, quod ledechman dicitur in vulgari. **3** *de scelerum complicibus:* LEG. Wisig. 3,3,4 raptoris. CAPIT. reg. Franc. 44,10 *auctorum facti.* CHART. Argent. I 618 (a. 1245/60). **4** *fort. de testibus chartae:* GODESC. BENED. brev. 5 p. 223,13 -es huius donationis exstiterunt Altmannus abbas *eqs.* **C** *priv. de artificis ministro:* THEOPH. sched. 3,60 p. 253,2 sedente -e.

adiutorium, -i *n.* (*? m.:* VISIO Baront. 19 omnem -um). *script.:* aiu-: *p. 201,38.* -tur-: CHRON. Fred. 2,62 p. 88,12. -tar-: CHART. Laus. 807 p. 652,37. -ro: LEX Raet. Cur. 15,1,2. *plur.: l. 28. 72. p. 201,2. 22. 36.*

I *auxilium – Hilfe, Unterstützung:* **A** *gener.:* **1** *de Deo, sanctis:* TRAD. Frising. 57[b] (a. 773) sequestratum ab omnibus -is eius (*Mariae*). EIGIL Sturm. 17 cum -o sancti martyris Bonifacii. GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p. 410,2 cum Dei -o. THIETM. chron. 5,3 Heinricum Christi -o . . . regnaturum. *saepe. de gratia:* ALBERT. M. summ. theol. II 14,90,2 p. 176[b],8 -um creatoris multiplex est; est . . . aliquando per solam influentiam divinae virtutis in esse conservantis. p. 176[b],17 vocatur divinum -um gratia gratis data superaddita naturalibus (*cf. Aug. corrept. 11,32sq. 12,34*). p. 176[b],24 dicitur divinum -um gratia gratum faciens. **2** *de hominibus:* PIRMIN. scar. 31 pauperes . . . -um praestate. TRAD. Frising. 436 p. 375,5 ei auxilium seu -um perdonare. DIPL. Ludow. Germ. 98 de rebus terrenis . . . fidelibus nostris -um prebere. EPIST. Teg. I 75 aliquid -um nobis facere . . . ad nostrum victum. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,48 fore praesidio et -o. OTTO FRISING. chron. 7,26 -o regis. *saepe.* **3** *de rebus naturalibus:* VITA Emm. 43 *panis* -o. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 111,25 -o venti. ALBERT. M. animal. 1,311 motus *mandibulam claudendi* indiguit -o. **B** *spec.:* **1** *eccl. de clericorum in cultu divino cooperatione:* AMALAR. off. 2,11,3 subdiaconi sequentes . . . in eius (*archidiaconi*) -o consecrati sunt. CAPIT. reg. Franc. 197 p. 53,34 per eorum (*presbyterorum*) ministerium et -um. FORMOS. epist. 2 (MGEpist. VII p. 368,23) archiepiscopus . . . in -um Coloniensis archiepiscopi invitatus. VITA Rimb. 11 p. 90,16 in -um consecrationis. ADAM gest. 1,17 in -um predicationis. *al.* **2** *publ. et iur.:* **a** *de servitio vel confoederatione:* CAPIT. reg. Franc. 268,1 firmitas facta . . . de nostro (*sc. regum*) communi profectu et -o. 281,7 qui . . . in vestrum -um pergant. 293,53 ad -um aedificandi. 297,15 p. 439,34 ad defensionem et ad -um gubernationis. 300,7 quo (*consilio*) . . . solacium atque -um . . . mihi subtraheret. BRUNO MAGD. bell. 37 p. 39,15 si quis ei suum iurabat -um. CHART. Tirol. 672 p. 128,19 alium *feudum* dimissum fuit sibi in -um curie sue. 1080[a] p. 364,26 dare succursum et subsidium et -um . . . advocato. *al.* **b** *de actionibus iuridicis:* LEX Raet. Cur. 4,12 iudices pro hcc ei in -o esse debent. CHART. Mar. Magd. 9 p. 8,40 (c. 1137) in consilio et in -o fui, quatenus concambium . . . fieret. CHART. Heinr. Leon. 87 p. 129,32. CHART. Tirol. 608 p. 82,35 dabunt operam et -um comiti. CONST. II 57 p. 71,9 super hoc -um et sententiam principum postularunt. CHART. Tirol. notar. I 747 cum suo -o et voluntate.

II *adminiculum, facultas – Hilfsmittel:* **A** *gener.:* AMALAR. (?) ecl. 16,4 baculum possumus intellegere humanum -um. STEPH. COL. Maurin. 7 cum omnia medicorum defecissent -a. LEO MARS. chron. 1,4 p. 582,7 plurima huic -a contu-

[Baader]

lit, libros scilicet *eqs. al.* *de chartis:* CHART. civ. Magd. 75 p. 36,39 (a. 1213) -a scripturarum. *meton. de adiutrice:* DIPL. Otton. II. 21 p. 29,12 *Deus* -um coniugale ... homini ... fabricatus est *(cf. Vulg. gen. 2,18).* **B** *spec.:* **1** *iur.:* **a** *contributio persolvenda eis, qui loco aliorum expeditioni intersunt – Beisteuer für diejenigen, die an Stelle anderer am Krieg teilnehmen (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 166):* CAPIT. reg. Franc. 50,6 postquam ... sociis suis, qui in hostem perrexerunt, de stipendia sua -um fecerunt. 50,1 qui ... tres mansos ... habuerit, huic adiungatur, qui unum mansum habeat et det illi -um, ut ille pro ambobus possit *pergere.* 162,3 duo vel tres ..., qui ... eunti -um faciant. 165,1 inter duos aut tres seu quatuor ... uni, qui melior esse videtur, -um praebeant ad nostrum servicium faciendum. 193,7. *remissius:* CHART. Bund. I app. p. 380,32 (s. IX.[1]) quando in hostem perget minister, reddere debent unum caballum honestum; etiam et aliud -um reddunt. **b** *exactio communis (fere pro immunitate militiae persoluta), adduamentum – allgemeine (Heer-)Steuer (meist zur Ablösung von Dienstpflicht; cf. H. Mitteis, Lehnrecht u. Staatsgewalt. 1933. p. 613):* DIPL. Otton. II. 181 censibus ... cunctis, id est ... -a nostrae expeditionis cincta ceteraque omnia ad imperiale ius pertinentia. CHART. select. Waitz 12,4 quantum mansionarius debet pro terra de censu in banno ducis posita, tantum de -o dare eum oportebit. CONST. I 149,3 hostanditiae dicuntur -um, quod faciunt dominis Romam cum rege in hostem pergentibus vasalli, qui cum eis non vadunt. ACTA imp. Winkelm. I 63 p. 60,26 ut ... liberi sint ab omni tallagio, -o, dacione et ab omni exaccione atque servitio seculari. 213 p. 193,9 absque omni gravamine, servitio et -o personali et reali nostre reipublice (214 p. 195,13 curie nostre). *ibid. al. (v. ind.).* RYCCARD. chron. a. 1239 p. 200,11 a ... cathedralibus ecclesiis ... -um pro imperatore exigitur. **c** *multa – Geldbuße:* CHART. Oelsn. 18 p. 37,11 (a. 1208) claustro suo detur -um. **2** *medic.:* **a** *medicamentum – Heilmittel:* AESCULAPIUS 2 p. 3,31 omnia stomachi -a. ANTIDOT. Bamb. app. 37,34 ypnoticum -um. ANTIDOT. Glasg. p. 152,34 aliut aiutorium. TRACT. de chirurg. 161[16]. *al.* **b** *os brachii, lacertus – Oberarmknochen, Oberarm (ex arab.* ʿaḍud *translatum, cf. J. Hyrtl, Das Arab. u. Hebr. in der Anatomie. 1879. p. 8sq.):* BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,4 p. 117[E] -um ... est illud, quod est inter cubitum usque ad caput spatulae. ALBERT. M. animal. 1,488 os ... -i est unum solum. WILH. SALIC. chirurg. 3,21 p. 348[G] caput -i. *al.* *v. et* *adiectorium, *adiunctorium.

***adiutorius,** -a, -um. *adiuvans – helfend:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,5 data sibi in invicem ... fide -a. a. 1077 p. 294,6 pars ... animata regis Heinrici ... spe -a et defensione. OTTO FRISING. chron. 7,21 p. 342,9 cum exercitu -o.

adiutrix, -icis *f.* *appos. (c. sensu adi.):* *l.* 55.64. *auxiliatrix – Helferin, Förderin:* **1** *de Maria sim.:* GODESC. AQUENS. opusc. 5,10 p. 162,32 te -em interpellant *sancti (item de Maria:* CHART. Lux. VIII 139,7 cooperatricem et -em. *al.*). ALBERT. M. summ. theol. II 15,95 p. 216[b],27 gratiam -em et reparantem vulnus peccati. **2** *de hominibus:* VITA Balth. A 18 p. 506,30 *regina* consolatrix ... pauperum et ... monachorum -x. AGOB. apol. 2,2 quae *(imperatrix)* ei posset esse -x in regimine. THIETM. chron. 7,27 quae *(regina)* familiaritatis huius -x filios ... cesari commendavit. CHART. cell. Paulin. 75 (a. 1253) quique manum eidem *(loco)* -em porrexerint (CHART. Sangall. B 583. *al.*). **c** *de rebus:* WALAHFR. carm. 5,76,50 *(de urbe)* meis ... fessis unica rebus -x. CONSTANT. APRIC. theor. 4,2 p. 15b[r] natura ... pascitivam *virtutem* fecit -em. AURORA consurg. 4 p. 198,28 herbam -em et curatricem mei corporis.

***adiuvabilis,** -e. *adiuvandus – ein zu Unterstützender:* CHART. Lux. IV 126 p. 186,12 (a. 1269) quin castra ... sint ligia, reddibila et -ia parvo posse et magno ... avunculo meo.

adiuvamen, -inis *n.* **1** *adiutorium – Unterstützung (cf.* GLOSS. IV 29,59 St.-S. -n proventum volleist): **a** *de sanctis:* MIRAC. Audom. 3 (MGMer. V p. 778,15) scientes ... precum ... ipsius *(Audomari)* -e a poenis infernalibus ... liberandos. **b** *de hominibus:* DIPL. Merov. I 54 p. 49,6 pro -n servorum Dei. BONIF. epist. 91 p. 207,11 iustorum -a expetere. CHART. Ulm. 132 (a. 1279) Christi fidelium -e. **c** *de rebus:* BONIF. epist. 35 sive solamine librorum sive vestimentorum -e. 38 pro ... animabus ... orationum -a et missarum sollemnia celebrare. **2** *fulcrum – Stütze:* WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 15,22 per quae *(loca)* transeunt venae subtiles et arteriae -n panniculi subtilioris et melioris et etiam cerebri.

adiuvamentum, -i *n.* **1** *adiutorium – Unterstützung:* COD. Wang. Trident. 206 p. 408,36 (a. 1277) dare operam et -um. *v. et p. 194,57.* **2** *adminiculum – Hilfsmittel:* Ps. AVIC. anim. 7,4 p. 431 urina ... est -um ad alexir.

***adiuvativum,** -i *n.* *adminiculum – Hilfsmittel:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 351,26 *styrax* est mollativum et digestionis -um.

***adiuvator,** -oris *m.* *adiutor – Helfer:* HIST. Lang. Goth. 9 bono pius et misericors factus est -r.

adiuvo, -iuvi, -iutum, -are. *script.:* aiu-: *l. 63.* -iov-: *l. 33.* -iub-: LEG. Wisig. 12,2 p. 407,8. HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,22. *form.:* -vav(i): EPIST. Bonif. 93. ALCUIN. epist. 191. HRABAN. epist. 3 p. 386,24. *v. et l. 48.53.68.* -vat(us): EPIST. Bonif. 62 p. 128,6. EXPOS. miss. 8. EPIST. Einh. 3. *v. et l. 42.51.* -vatur(us): ARBEO Corb. 21 p. 212,23. ITIN. Petr. Dam. 17. *depon.: l. 38. p. 203,10. fort. add.: l. 35. metr.:* TIT. metr. III 3,21 adiūva. HRABAN. carm. 37,36 adiūverit. *struct. select.: c. dat.: l. 35.40sq.43sq. 48.53.57.67. p. 203,23. refl.: l. 46.69.71. p. 203,1. c. (acc. c.) inf.: l. 40. p. 203,6. seq.* ut: GODESC. SAXO theol. 22,14 p. 315,23. *v. et l. 35. iuvare, sublevare, provehere – helfen, unterstützen, fördern:* **I** *gener.:* **A** *subi. Deus, sancti sim.:* DIPL. Karoli M. 90 p. 130,35 Christo adiovante. WALAHFR. carm. 5,20,56 sanctus doctor ... -at et precibus. FORM. Laudun. 2 p. 514,19 sibi Deum omnipotentem ita -ari, ut *eqs.* AGIUS epic. Hath. 498 illos nobiscum -a apud Dominum. DIPL. Otton. I. 234 p. 320,36 *(ex dipl. Hugon. 1 a. 926)* confessoris ... intercessiones nos -ari. CHART. episc. Hild. III 74 sic Deus me -et et sancta crux et ... ewangelia. *saepe.* *de daemone:* WETT. Gall. 7 -a nobis expellere eos de terris. **B** *subi. anim.:* EPIST. Bonif. 97 in aliqua re ... tibi ... -are. COD. Karol. 10 p. 503,28 meis suffragiis -vati. LEX Sal. Pipp. decr. Child. 2,3 ei aliquid -are. HUGEB. Wynneb. 12 ut suae bonitatis clementia illis -are dignetur. FORM. Senon. II 16 qui *(senior)* se *(presbyterum)* de rebus temporalibus -et. CONC. Karol. 38,51 beneficium, unde se -are ac sustentare possent. HRABAN. epist. 11 ut fragilitatem meam orationibus apud altithronum -es. WETT. Gall. 19 ad aedificium cellae ... -vasset ei. FORM. epist. IV 2 p. 529,20 ad illam ... requiem me -andos credo esse mansuros. VITA Liutb. 35 p. 43,23 eam corporalibus necessariis -vatam. THIETM. chron. 8,16 in hoc seculo multos spiritualiter -are. MARIAN. chron. a. Chr. 202 cuius *(papae)* decretis ... episcopus -vavit. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 99,13 qui *(falco)* consentit volare cum alio -ante. *saepe.* **C** *subi: res:* EINH. Karol. 9 -bat in hoc facto Wascones et levitas armorum et loci ... situs. VITA Menel. 1,18 (MGMer. V p. 146,6) si ei -are poterit nostri medicaminis manus. *al.*

II *spec.:* **A** *eccl. de clericorum in cultu divino cooperatione:* THIETM. chron. 6,40 p. 324,10 Hilliwardo confratre nostro -ante. 6,68 -it ... nos Arnulfus presul. 6,81 p. 372,6 confratribus ... eum -antibus. **B** *publ. et iur.:* **1** *de servitio vel societate:* CONC. Karol. 36,42 ad ... eclesias emendandas ... -ent. ERCHEMB. CAS. hist. 41 eum ad aiuvandum. WIDUK. gest. 3,27 alienas partes -ando. DIPL. Conr. I. 11 ut cuncti ... episcopo ... -antes et ... obedientes existant. BERNOLD. CONST. chron. a. 1093 p. 456,9 duci ... contra patrem cum suis -it. LAND. MEDIOL. hist. I 2,22 p. 59,17 in regno ipse *(archiepiscopus)* eum -vaverat. CHART. Traiect. 320 se suosque successores -are. CHART. Tirol. notar. I 543 p. 264,26 inter se defendere et -are. ACTA imp. Winkelm. II 1028 p. 689,13 se vicissim -are ab omnibus (p. 689,16 contra omnes). CHART. Lux. II 351 p. 380,36 per homines

[Baader]

suos ... se poterunt -are. *al. de praestatione piscium:* TRAD. Scheftl. 423 (c. 1236/39) ipse -bit. **2** *de actionibus iuridicis:* LEX Sal. Merov. decr. Child. 3,2 si quis centenarium ... noluerit ad malefactorem persequendo -are. DIPL. Conr. II. 253 eos *(homicidas et latrones)* legaliter iudicare episcopum -etis. TRAD. Patav. 487 hec traditio facta est uxore eius ... et patruis eius ... presentibus, consentientibus et -antibus. *c. sensu instituendi:* DIPL. Otton. III. 328 *(ex Italia)* cum Iohannem, quem ... investivimus de episcopatu ..., cum eodem honore -ti fuissemus. *c. sensu recompensandi:* DIPL. Ludow. Germ. 96 quousque nos in alterum locum ex aliis rebus illum -are possimus. **C** *medic.:* **1** *c. sensu fulciendi:* ALBERT. M. animal. 1,350 *pedem* musculus quidam -at. **2** *c. sensu mediandi:* MAURUS (?) anat. II p. 10,20 quaedam *membra sunt* -antia sive deservientia. p. 11,11 expurgantia et -antia sunt aures, oculi, nares et lingua cum palato, ... nam auribus mediantibus perficitur auditus *eqs.* **3** *c. sensu sanandi:* WALAHFR. hort. 96 *abrotanum* -at artus.

adi. **adiuvans,** -antis: *v. l. 15sq. p. 204,45.*

subst. **adiuvans,** -antis *m., f. adiutor (-trix): – Helfer(in):* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 26 quae *(mulier)* ... cum -bus sibi ripam ... adiit. THIETM. chron. 6,92 bene -ium voluntas patuit.

***adluxtans,** -antis. (iuxta) *propinquus – nahestehend:* COMPOS. Luc. G 10 metallum, ex quo fiet auro, terra rufa, amodis; subrubicunda propter -em illi terra⟨m⟩ est enim et alia similis.

adl- *v.* all- *praeter:*

***adlatus,** -eris. (ad *et* latus, -eris) *conterminus – angrenzend:* CHART. Fuld. B 49 (a. 754/68) hec sunt -es: de una parte strata, de alio latere *eqs. (cf.* 41 hec sunt adfines).

adleta *v.* athleta. **adlumen** *v.* alumen.

admallo (amm-), -avi, -atum, -are. (ad *et* mallo) *script.:* ama-: *l. 48.50sq.55.62.64.* -ala(tus): *l. 42.48. ?form.* -uerit: *l. 45. rarescit a s. IX. in.*

1 *obi. homines i. q. appellare, ad iudicium vocare – an sprechen, vor Gericht laden (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 91; Dt. Rechtswb. I p. 447sq.):* LEX Sal. Merov. 50,3 quem *(hominem)* legitime habeo iactivo aut -tum in hoc (51,1 *bis*). 52,1 sic eum debet -are (mallare *A 3. Her.*). 53,1 si quis ad inium -tus fuerit (53,7). *ibid.:* ille, qui -tus (admalatus *A 3,* mallatus *A 4. Her.*) est. 56,5 si ista omnia impleverit, qui eum -at, et ille, qui -atur, ad nullum placitum venire ... voluerit. 65[c] (ed. Her.) si eum admalluerit. 112. *al. (v. ind.).* LEX Ribv. 36,3 ille ... iurare debet, quod eum ad strude legitima -tum (admallum *A 1–3.5*) habet. 52,1. LEX Raet. Cur. 4,15,1 de presentem *hominem,* quo ammalatus (ama- *var. l.)* fuerit. 4,16 si *homo* ante iudicem pro ... debito amallatus (amm- *var. l.*) fuerit. 9,1,4 si ... homo ... servum de capitale crimine amallaverit (amm- *var. l.*). DIPL. Karoli M. 66 p. 96,10 ut ... nec homines eorum per mallobergiis nullus deberet -are (*sim.* CHART. Rhen. med. I 50 p. 56,9 [dipl. Ludow. Pii]. *inde* DIPL. Otton. II. 52 p. 62,17. DIPL. Otton. III. 51). CHART. Bund. 34 Costancius et Maxemus ... amallaverunt Edalecus et fratre seu Uigeliu de terre deveri. CAPIT. reg. Franc. 61,1 *(var. l.). al.* **2** *obi. res i. q. ad iudicium deferre–vor Gericht bringen:* FORM. Andec. 1 p. 4,13 porciones meas ... contra cuiuslibet hominem accidere vel -are seu liticare facias (*sim.* p. 4,27). 48 eas vel meas prosequere et -are et adcausare facias (*sim.* 51. FORM. Turon. 5. FORM. Senon. II 10). LEX Raet. Cur. 9,26 causas, qui per scripta amallantur. 11,7 si quis homo ad alterum hominem de aliqua iure causam amallaverit (amm- *var. l.*). 27,10 hoc -are (mallare *var. l.*) potest. *v. et* *obmallare.

***adman(n)io,** -ire. (ad *et* mannire) *ad iudicium adducere – vor Gericht bringen (cf. Dt. Rechtswb. I p. 449):* LEX Ribv. 63 si ... testes non potuerit admanire (admonere *A 6,* consequere *A 9,* congregare *A 10–12. B*).

***admano,** -are. *affluere – zufließen:* TRAD. Ratisb. 4 (a. 776) -ante Suleginpah.

admanuensis *v.* amanuensis.

***admanuo,** -are. (ad *et* manus) *dare – aushändigen:* THEOD. AMORB. Firman. prol. p. 27,11 pergamena sibi ... -ari fecit.

***admarinus,** -a, -um. *prope mare vivens – am Meere lebend:* CHRON. reg. cont. V a. 1241 p. 280,9 populos transmarinos et -os.

***admasso** (amasso), -atum, -are. *in massam redigere – verkneten:* Ps. GERH. CREM. sal. II 5 amassabis eum cum unguento.

adi. **admassatus,** -a, -um. *rigidus – erstarrt:* ALBERT. MIL. temp. 215 vinum remanebat amassatum et gelatum.

*?****admasurus.** *(orig. inc.) genus panni significans – Stoffart bezeichnend:* LEO MARS. chron. 1,55 pannum -um.

***admater,** -tris *f. commater – Taufpatin:* GLOSS. III 68,34 St.-S. -r tôta. 177,6 -r gota.

***admato** (amacto), -are. *(francog. vet.* amater, *v. F. Godefroy, Dict. de l'anc. lang. franç. I. 1881. p. 251) signum dare – ein Zeichen geben:* ANNAL. Plac. a. 1237 p. 477,21 miles ... venit ... -ando cum uno capello dicens *eqs.* SALIMB. chron. p. 15,21 Saracenis Saladino amactantibus.

***admelioratio** (amm-), -onis *f. allevatio – Erleichterung:* ALBERT. M. epist. Dion. 4[E] p. 888[b],1 facere amm-em conceptus propter dispositionem matricis.

***admelioro** (ame-), -atum, -are. **1** *obi. res i. q. provehere – in besseren Zustand setzen:* CHART. Sangall. A 10 p. 12,13 (a. 744) res ... -tas (62 p. 62,15. 63 p. 63,8. 67 p. 66,16. 85 p. 81,27. FORM. Augiens. B 37). **2** *obi. homines i. q. maiore quam legitima parte hereditatis instruere – besser stellen als das Pflichtteil ausmacht:* CHART. Sangall. B 63 (a. 933) potestatem abeas illum ameliorare. *ibid. iterum.*

***admensuro,** -atum, -are. *admetiri – zumessen:* DIPL. Karoli M. 97 p. 140,20 *villae* cum appenditiis earum, sicut -tae sunt.

***admereo,** -ui, -ere. *merere – verdienen:* HROTSV. Sap. 5,16 utinam -uissem illam imitari patiendo.

admestia *v.* amnestia.

admigro, -avi, -are. *immigrare – zuwandern:* LEX Sal. Merov. 45,4 si quis vero -vit (*ed. Her.,* migraverit *sim. codd.*). *ibid.:* ubi -vit.

***adminicularis,** -e. *auxiliaris – helfend:* ALBERT. M. metaph. 1,1,11 p. 20[b],38 referens haec ad utilitatem civilem vel -em.

adv. ***adminiculariter.** *accidentaliter – sekundär:* ALBERT. M. eth. 9,3,2 p. 588[b],11 omnia bona ad beatitudinem essentialiter vel -r adiuvantia.

adminiculatio, -onis *f. auxilium – Hilfe:* DROGO Lew. praef. (MGScript. XV p. 783,20) cuius *(fratris)* -e. HIST. Walc. prol. p. 1384,32 interventu suae *(sc. Mariae)* -is. *philos.:* ALBERT. M. top. 1,2,6 p. 259[b],40 omnia ... faciunt ad diffinitionem per modum -um et secundum bene esse.

***adminiculativus,** -a, -um. *auxiliaris – helfend:* ALBERT. M. summ. theol. I 1,3,1 p. 14[b],28 quaecumque sunt -a ad subiectum.

adminiculator (amm-), -oris *m.* **1** *gener. i. q. adiutor – Helfer:* ERMENR. Sval. 6[capit.] silvatici sudoris amm-es. RATPERT. cas. 14 suae partis ... -es (17). DIPL. Ludow. Inf. 59 negotii regni nostri ... -es probabilesque auxiliatores. **2** *spec. i. q. (septimus) iudex palatinus, nomenclator – (siebenter) Pfalzrichter am päpstlichen Hof (cf. Plöchl, Kirchenrecht. I. p. 288sqq.):* LIUTPR. hist. 8 p. 166,5 Stephanus amm-r (*cf.* DIPL. Otton. I. 340 p. 465,13 Stefanus miculator). LEG. Lang. 5,8,9 septimus *iudex palatinus est* amm-r (adm- GODEFR. VIT. panth. 32,11 p. 304,18) intercedens pro pupillis et viduis, pro afflictis et captivis.

***adminiculatorius,** -a, -um. *fulciens – stützend:* LAMB. TUIT. Herib. 2,20 p. 1255,31 baculis ... ibidem relictis -is.

***adminiculatrix,** -icis *f. ministra – Dienerin:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 14 -um manibus ante cistellam ... posita *nonna.*

adminiculor (amm-), -atus sum, -ari. *script.* ami-: *p. 205,15. de assim. cf.* ALDH. ad Acirc. 140 p. 195,17 transit *'ad'*

[Baader]

aliquotiens in 'm' ut 'ammoneo, ammonitus. amm-or ... amminiculum'. *sensu pass.: stirp. praes.: l. 31. stirp. perf.: l. 5. 15. struct.: fere intrans.; trans.: l. 5. 15. 31.*

I *proprie i. q. fulcire – stützen:* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 30 iuvenis ... ab aliis -tus.

II *translate i. q. auxiliari – helfen:* A *subi. anim.:* 1 *gener.:* TRANSL. Rigob. (MGMer. VII p. 79,15) eius *(Rigoberti)* -ante misericordia. LIUTPR. antap. 4,20 priusquam frater ei rex amm-ari posset. DIPL. Otton. I. 82 p. 163,3 (spur. s. XI.) bonis ... amm-ari viris. EPIST. Reinh. 44 copiis ... vobis -ari. CHART. Babenb. 115 in universis ... ipsis amm-ari. *al. adde:* FORM. imp. 4 p. 291,9 divina -ante gloria. *c. sensu animandi:* SIGEB. GEMBL. Wigb. 5capit. avia ipsius ei ad hoc amm-ta est. *c. sensu confirmandi:* ARDO Bened. 3 p. 203,18 eius consilio amm-tus (ami- *var. l.*). 2 *spec. de clericis vel officialibus claustralibus inter se assistentibus in officiis:* CHART. Lux. I 240 (a. 1031) dedicatum est monasterium ... a ... archipresule ... -ante eiusdem loci ... abbate. CHART. Wirt. II app. 1 p. 398,25 amm-antibus obedientiariis nostris. B *subi. res:* 1 *gener.:* a *c. sensu utilitatis:* CHART. Babenb. 113 p. 148,40 (a. 1200) universis, quibus copia rerum et auctoritas agendi quidlibet amm-antur. MIRAC. Adalb. Wirz. 7 p. 50,35 *fluviolus* diversis -atur hominum usibus. *al.* b *c. sensu aptitudinis:* ALDH. ad Acirc. 124 p. 172,3 quae *(verba)* palimbachii legibus ... amm-entur. 139 p. 192,22 quae *(exempla nominum)* epitrito tertio regulariter amm-entur. ERMENR. ad Grim. 11 p. 546,26 quae *(obiectio)* ... commenta confirmantibus amm-atur. 2 *math. i. q. addere – hinzufügen:* HERIG. reg. 2,13 unde his *(divisoribus)* ... secundum denominationem eorum *(dividendorum)*, qui iam divisi sunt, -etur.

adi. **adminiculans**, -antis. *adiuvans – helfend:* ALBERT. M. gener. 1,1,22 p. 363b,36 licet haec quaestio ... -s sit ad dictam ... quaestionem. animal. 6,9 fomentum ... extrinsecus est amm-s.

adminiculum (amm-), -i *n. (m.: l. 43) script.:* ami-: *l. 43.62.67.72. p. 206,19.* -men-: *l. 44.57.* -man-: *l. 43.* -mun-: CHART. Livon. A III 375a. -mnic-: *l. 43.* -nuc-: *p. 206,7.13. adde* CHART. Carinth. V 80 p. 56,41. -nec-: *l. 43.* -col-: GLOSS. I 4,15 St.-S. *(cod. b). v. et l. 57.*

I *proprie:* A *strictius:* 1 *pedamentum – (Reben-) Pfahl:* EDICT. Roth. 292 si quis vitem expoliaverit, id est aminicula (-um, amm-, adm-, amanec-, amniculos *var. l.*) tulerit (*cf.* LEG. Lang. 5,6,18 ameniculum, id est ubi ube pendunt). *fort. add.:* GLOSS. Salern. p. 21,24 amm-um, id est paxillum. 2 *fulcrum – Stütze:* VITA Bert. 21 (MGMer. V p. 769,24) variarum ... infirmitatum ... amm-a. *de actione fulciendi:* RAHEW. gest. 3,7 p. 171,29 machinis et instrumentorum genere et amm-o levari. B *latius:* 1 *instrumentum – Werkzeug:* GALB. Karol. 41 p. 584,13 universae captivitatis -a ferrea. *de corpore humano:* RICHARD. ANGL. anat. II p. 82,7 manus ... *sunt corporis humani* -a. 2 *tegumentum – Bedeckung* (*cf.* redimiculum): VITA Norb. I 13 p. 685,29 involutis ... brachiis aliquibus amm-is vel tunica.

II *translate:* A *strictius i. q. subsidium – Hilfsmittel:* 1 *gener.:* FORM. Marculfi 2,46 *(de commendatione)* vestris ... indigent admenicolis. VITA Ansb. 30 (MGMer. V p. 638,13) tribuit omnipotens congrua servis suis amm-a. MEGINH. FULD. Alex. 4 p. 677,3 amm-a itineris praebuit. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 34 in oleo vel cera ... -a sese ... oblaturam. DIPL. Otton. I. 137 familiis et cartulariis omnibusque rerum suarum ami-is. THIETM. chron. 6,15 marchiones ... solitis adiuvans amm-is. DIPL. Heinr. III. 39 ad ... episcopatum ... restauracionis -is locupletandum. DIPL. Lothar. III. 60 quedam huic donationi -a adiecimus ..., duos videlicet lucos et unum pratum. CHART. Solod. 210 p. 109,27 *ecclesia* paucis fulciebatur ami-is. CHART. Worm. 252 p. 169,29 nos relativis amm-is nullatenus deserendo. CHART. Heinr. Leon. 67 p. 99,32 (spur. s. XIII.) ad usum cotidiani victus amm-a. *al.* 2 *spec.:* a *de remediis:* VITA Magni Fauc. 17 suis -is praeparatis ... procuratus est (*cf.* IOH. IAMAT. chirurg. praef. ipsius [*chirurgiae*] ami-is). b *de chartarum instrumento:* CHART. Babenb. 90 (a. 1195) ut ... litterarum amm-o fulciantur. CHART. march. Misn. III 494 scriptis ac testium amm-is. CHART. Tirol. 1039 eius *(scripturae)* -o et testimonio. CHART. Hall. I 226 p. 216,23 iusto empcionis titulo ac nostre donacionis vero amm-o. 269 p. 253,35 sigillorum amm-is. CHART. Sangall. B 570 p. 405,3 aliquo iuris amminuculo subveniente. 625 p. 435,35 iuris vel pacti amm-o. CHART. ord. Teut. (Thur.) 225 p. 173,38 scripturarum amm-is. *al. absol.:* CHART. Turic. 570 p. 75,7 (a. 1242) privilegia cum aliis amm-is. B *latius i. q. adiutorium – Hilfe:* 1 *gener.:* a *de Deo, sanctis:* CARM. Aldh. 1,150 per Matris -a. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 387,37 divino ... fretus -o (adminuc- *var. l.*). *al.* b *de hominibus:* IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 223,14 regali -o ac presidio. VITA Boniti prol. (MGMer. VI p. 119,10) orationum ... -a. EIGIL Sturm. 15 -um sibi fore, si *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 112,14 ut viduis ... tuitionem atque -um inpertiamus. ERMENR. Sval. 6 amm-um ac solatium praebebant. CHART. Turic. 530 robur et ami-um prebere. *al.* c *de rebus:* RAHEW. gest. 3,51 p. 227,25 nullo pontis vel navigii egens -o. ALEX. MIN. apoc. 1,1 p. 10,12 sine -o verbi. NOTULAE Wilh. Cong. 1066 cum ventosarum amm-o. *al.* 2 *math. de additione:* HERIG. reg. 2,17 *denarii* amm-o ipse nonagenarius conscendat in centenarium. C *meton. i. q. adiutor – Helfer (v. et l. 29sqq.):* VITA Hugberti 15 (MGMer. VI p. 492,6) -um viduarum *(sc. s. Hugbertus). al.* HUGEB. Willib. 6 p. 106,13 multis micant -a. Wynneb. 4 p. 109,7 ut -um tanti laboris ... in divini verbis amministratione illo foret.

adminiculus (ami-), -i *m. minister – Diener (v. et l. 24sqq):* VITA Fidoli 12 (MGMer. III p. 431,20) vir sanctus ... ami-um ... ad ... iudicem ... direxit. VITA Austrig. 7 (MGMer. IV p. 196,13) dicit ad -um suum Marculfum. *Baader*

administer (amm-), -i *m.* 1 *famulus, fautor, satelles – Gehilfe, Förderer, Helfershelfer:* a *in bonam partem:* TRANSL. Pus. 8 auctor et -r factus est condendo pignora sacra. b *in malam partem:* EPIST. Hann. 91 p. 159,5 perturbatori ... ipsius ecclesię Turonensis ac pro eo ... cum Iosfrido comite et -is vecordię ipsius excommunicato. SIGEB. GEMBL. apol. 2 (MG Lib. Lit. II p. 438,37) laicos ..., quibus amm-is tam ordinata agi placuit capitula. LAMB. HERSF. annal. a. 1059 p. 76,26 exactor atque -r huius calumniae vehementissimus. 2 *administrator – Verwalter:* CHART. Carniol. I 83 (c. 1136) ut ipsimet religiosi successive -i forent huius parochiae (*cf.* 99 administratores).

***administrarius**, -a, -um. *administratorius – verwaltungsmäßig:* DIPL. Heinr. II. 93 p. 117,29 assignavimus ... ecclesie ... loca quedam congregationi pro opportunitate -a.

administratio (amm-, -cio), -onis *f. script.:* ami-: *l. 66. p. 207,58. 208,48. adde* CHART. Tirol. 594. amnistr-: CHART. Tirol. notar. II 124b.

I *actio dandi, praebendi, conferendi – das Geben, Darreichen, Entrichten:* A *corpor.:* 1 *strictius:* a *de distributione:* CONC. Karol. 39 p. 454,31 ut de fideli -e a ... Deo ... remunerentur. DIPL. Karoli III. 145 p. 234,13 quicquid exinde fieri potest ..., regulari amm-cione ... utilitatibus eorum ... habeatur. EPIST. Worm. I 10 p. 27,23 alimentorum. TRAD. Patav. 483 p. 191,17 cuiquam ... hoc -is officium iniungatur, ... unum modium tritici ... exhibeat. CHART. Merseb. 158 super amm-e ac defectu prebendarum. WIGAND. Waldg. 19 victualem amm-em. CHART. Lux. III 127 vini. CHART. Carinth. IV 2962 vestium. *al. in imag.:* CONC. Karol. 39 p. 448,22 quatenus sibi subditis hanc geminam pastionem tribuentes ... non de infideli et neglegenti -e condempnari ... mereantur *episcopi.* b *de praestatione (censūs sim.):* CHART. ord. Teut. (Hass.) 12 (a. 1221) ab ami-cione v solidorum ... liberos dimisimus *fratres.* CHART. Westph. VII 351 de lignorum amm-e ... voluntarie resignavit. CHART. Xant. 236 tritici. *al.* 2 *meton. i. q. oblatio, census – Spende, Abgabe:* CHART. Bund. 280 p. 208,20 (a. 1110/25) prebendas aliasque -es. TRAD. Brixin. 533b ut ... amm-es tales inde fratribus exhibeant. CHART. Sev. Col. 25 p. 46,8 amm-cio quotannis fiebat fratribus. CHART. Sangall.

[Haefele]

A 913 qui consimiles -ciones eidem preposito ... de bonis consimilibus faciunt. CHART. Lub. I 310 p. 294,33 tales -es, que ad imperium videntur pertinere. *al.* **B** *spirit.:* HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,8 in divini verbis (*i.* -i) amm-e. BERTHA Adelh. 3 p. 756,42 amm-e suorum *(sc. spiritus sancti)* donorum.

II *gubernatio, moderatio, procuratio – Leitung, Führung, Verwaltung:* **A** *praevalet notio actionis:* **1** *usu eccl.:* WILLIB. Bonif. 2 p. 10,10 disciplinali officiorum -e. VITA Rimb. 10 p. 89,23 quos ... eiusdem offitii *(sc. archiepiscopatus)* ... -o commendet. GREG. VII. registr. 6,27 abbatię. 6,34 in -e huius sedis *apostolicae* succedimus. CHART. Naumb. 425 p. 380,19 *papa* cooperatores in amm-e et procuratione episcopatus ... delegavit. TRAD. Patav. 1008 chori. CHART. Westph. III 735 p. 378,32 habens custodiam sive amm-em cuiusdam officii in ecclesia predicta. *al.* **2** *usu publ.:* EINH. Karol. 1 p. 4,1 regni -em ... praefectus aulae procurabat (WALAHFR. Gall. 2,10 p. 319,21. DIPL. Loth. III. 22. RAHEW. gest. 3,25 p. 198,4. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 228 p. 122,41 iudiciariae potestatis super christianos aliquam -em ... tractare. 302 p. 457,16 populum ... sua dispensatione et tua -e ... te faciat *Dominus* feliciter gubernare. EPIST. Meginh. 38 p. 237,13 negociosa imperii amm-o (CHART. Heinr. Leon. 8 p. 15,39). EPIST. Hann. 82 p. 133,33 in -em rei publicę cooperatoribus. ANON. Has. 35 adoptatus a caesare est *episcopus* in -em publici regiminis. GREG. VII. registr. 2,73 p. 235,4 potestatem sollicita et Deo placita amm-e gerere. NORB. IBURG. Benn. 6 p. 875,4 regiae quoque domus -i ... idoneus. CHART. Babenb. 18 cognatum nostrum ab advocatię -cione ... removimus. CHART. select. Keutgen 147 p. 167 de mala amm-e magistrorum civium populus ... est conquestus. *al.* **3** *usu vario:* CAPIT. reg. Franc. 173 p. 356,2 -em rei nostrae familiaris nonnisi a mundis *(personis)* ... procurari. 228 p. 120,22 privatae rei amm-em implere. GREG. VII. registr. 6,35 p. 450,27 ut ... contextio et recte officiorum gigneretur -o singulorum. CHART. Rhen. med. II app. 2 p. 335,3 curtis -em decem annis tenuerat. CHART. Tirol. notar. I 90 p. 43,17 pro tutella et amm-cione bonorum. CHRON. Mont. Ser. a. 1224 p. 215,37 qui *(fratres)* -cioni preessent. CHART. episc. Hild. III 80 p. 37,4 -em omnium villicationum. *al.* **B** *praevalet notio dignitatis, potestatis:* **1** *usu eccl.:* CONC. Merov. p. 23,10 episcopi -cionis prolixae. HINCM. ord. pal. 14 episcopi ... vicissim hanc -em disposuerunt. DIPL. Otton. III. 215 p. 627,9 abbatias ... cum omn⟨i iure⟩ aeccl⟨esia⟩stice amm-is et conservationis. GREG. VII. registr. 3,10 p. 265,5 in cuius sede et apostolica amm-e. CHART. Merseb. 98 p. 82,20 -em et fructum prepositurę ... obtineat. *al.* **2** *usu publ.:* LEG. Wisig. 12,3,19 quicquid -is sue cura visus fuerit inperare. VITA Ansb. 21 (MGMer. V p. 634,9) Pipinus praefectoriam -em ... adeptus est. WALAHFR. exord. 32 p. 514,27 quibus ... imperium distributum fuerit et ordinatum amm-bus et officiis. DIPL. Otton. I. 346 quelibet publicae -is aut privata persona. GREG. VII. registr. 1,75 que regię amm-is sunt. LAMB. HERSF. annal. a. 1056 p. 69,29 summa tamen rerum ... -o penes imperatricem remansit. CONST. a. 1158 (ZRGGerm. 51 p. 23) omnes iudices a principe -em accipere debent. CONST. I 289,36 p. 403,21 omnes qui habent ami-em ab imperatore in Lonbardia *eqs.* BURCH. URSB. chron. p. 86,3 acquirere temporalium -em (CHART. episc. Hild. II 1053. CHART. Merseb. 415 p. 338,24. *al.*). CHART. Lub. I 123 p. 120,33 finito vero iure -cionis, quod in civitate Lubicensi habuimus. URBAN. IV. registr. 539,3 p. 511,24 nullam potestariam ... aut -em vel commendam ... recipere potuerunt. *al.* **3** *usu vario:* VITA Filib. 1 (MGMer. V p. 584,14) laicale -e cessante. NICOL. I. epist. 91 p. 519,6 ex saeculari -e atque militia et ex foro subito tonsoratus. EPIST. Hann. 53 p. 99,20 cum ipse colloquio ... interesse nequeam, tibi -em ... absens suggeram. VITA Annon. I 3,24 p. 510^{b},9 sicut exegit amm-o defensoris. SIGEBOTO Paulin. 1 p. 911,34 Morcho ... liber et splendidae -is homo. CHART. Salisb. II 603 Wernhardo vicedomini -em tunc agente. *de tutela:* CHART. Tirol. notar. II 323 p. 212,3 (a. 1242) dum eos pueros in -cione et procuratione habuerit et tenebit. ANNAL. Prag. III a. 1283 p. 208,14 tutores vel curatores pupillis ..., ex amm-e teneantur. **C** *meton. i. q. provincia, districtus – Amtsbezirk, Verwaltungsbereich:* PAUL. DIAC. Rom. 16,19 -em illi iuxta Persarum terminos tribuit. CHART. Salisb. III 611 p. 102,7 amm-em in Longowe cum montanis et alpibus. CHART. Babenb. 167 mansos ad amm-em in Willehalmesburc attinentes. CAES. HEIST. hom. exc. 192 cum haberet quendam conversum in exteriori -cione. CHART. Lux. III 479 p. 534,31 ministro provinciali ordinis Fratrum Minorum -is Colonie salutem (*cf.* CHART. Austr. sup. II 430. SALIMB. chron. p. 650,21).

III **A** *operatio, exsecutio – Verrichtung, Ausführung:* **1** *gener.:* STURM. consuet. 1,2 in sacrario magnum silentium et nitidissimam -em. AMALAR. off. prooem. 8 *anima corpus* vivificabat per se, id est per suam amm-em. WALAHFR. exord. 28 p. 513,14 ut sacerdotes ... liberiores fiant ad ... doctrinae amm-em. GREG. VII. registr. 3,19 ut ... labor ... levior sit ex sociorum necessaria -e. CHART. Merseb. 317 p. 251,8 ad amm-em expeditionis (*ex* DIPL. Otton. II. 89 ministrationem). **2** *spec.:* **a** *liturg.:* AMALAR. off. 1,12,26 *(de benedictione olei)* haec -o significat debere adesse terrenam -em spiritali. HUCBALD. Rictr. 31 post expleta piae -is munia. GREG. VII. registr. 2,55 p. 200,36 de amm-e vero altaris ... precipimus, ut nullus ei amministrare presumat, qui *eqs.* FUND. Hild. 3 p. 943,19 ecclesiasticorum sacramentorum -es ... adnullavit. EKKEB. SCHON. opusc. 3,2 p. 276,36 communicaverat mea -e. **b** *techn.:* IOH. sacerd. 80 hec autem -o inter ceteras minorem dat efficaciam. **B** *instructio, paratio – das Herrichten, Zubereiten:* STURM. consuet. 1,4 in refectorio ... ordinatissimam atque mundissimam cibi et potus -em. Iso Otm. 1,7 p. 50^{a},55 luminis (TRAD. Frising. 1555^{a}. 1589^{e}). CHART. episc. Hild. II 442 cene. CHART. Turic. 1121 p. 218,7 ad amm-em ignis tam in coquina quam in furno. **C** *adhibitio, additio – Anwendung, Hinzufügung:* GEBER. summa 1,18 *stanno* retardationem liquefactionis cum -e duorum corporum praestare. 1,40 remota terreitate illius per ignis -em. ALBERT. M. veget. 7,16 ex nutrimenti -e. *latius:* CHART. Bund. 171 (s. XIII.) scimus ..., qua pericia vel qua omnium virtutum -e regni gubernacula tractanda sint. **D** *cura, provisio – Fürsorge, Betreuung:* LIBER diurn. 98 p. 130,9 pro amm-e pauperum (TRAD. Patav. 483 p. 191,35). VITAE patr. Iur. 1,10 p. 136,21 pro salute atque -e tua. WOLFHER. Godeh. I praef. p. 169,8 qui ei ab infantia fideli amm-e contigue coherebat. EPIST. Hann. 74 p. 122,9 personę tuę -em ... constanti diligentia obeas. GREG. VII. registr. 2,39 per generalis curę debitum in -em vestrę salutis ... astricti sumus. CHART. Tirol. notar. I 460 p. 220,36 ami-cionem et provisionem dicte plebis habendam et regendam et conservandam.

administrativus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *procurans – beschaffend:* ALBERT. M. pol. 1,7^{a} p. 53^{b},31 utraque *(sc. chrematistica et possessiva)* est -a facultatum oeconomico ad vivere et bene vivere pro se et familia. **b** *efficiens, operativus – wirksam, schaffend:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,91 p. 23a^{v} pisces ... testiculis calidis -i spermatis sunt. **2** *subst. neutr.: instrumentum, adminiculum – Werkzeug, Hilfsmittel:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,13 p. 27b^{v} primum instrumentum auditus latus est nervus operiens petrosi ossis foramen, quod fit vel ex ipso vel ex alio ipsius -o.

administrator (amm-), -oris *m.* **1** *strictius i. q. gubernator, procurator, officialis – Leiter, Verwalter, Beamter:* **a** *de rectoribus eccl.:* DIPL. Conr. II. 65 p. 81,32 -es sancti loci. TRAD. Brixin. 162 Brixinensis amm-is *(i. episcopi)* Altvvini. CHART. Carniol. I 99 parochiae. CHART. Turic. 583 Luxoviensis abbas et amm-r ecclesie Maurbacensis. NECROL. III p. 158,24 humilis monasterii Tegernsensis amm-r et abbas. **b** *de rectoribus publ.:* CHART. Argent. I 23 p. 18,34 (dipl. a. 831) rei publice -r (CAPIT. reg. Franc. 254 p. 255,8. DIPL. Karoli III. 37 minister vel -r. *al.*). HRABAN. epist. 15,8$^{tit.}$ de amm-bus saecularium iudiciorum. CAPIT. reg. Franc. 213 p. 86,34 publici muneris -r. NICOL. I. epist. 88 p. 485,34

[Haefele]

mundanarum rerum -r. DIPL. Otton. I. 136 nullus dux, comes aut alicuius ordinis -r. PETR. DAM. disc. p. 88, 1 ab aulicis amm-bus. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1278 p. 805,7 marchio ... constituitur -r regni Bohemie. CONST. III 263 quatinus memoratis principibus tanquam a⟨m⟩m-bus et rectoribus nostro nomine in singulis intendatis. *al.* **c** *de dispensatoribus bonorum, redituum sim.:* DIPL. Merov. III A 10 p. 127,11 (spur.) ita quod dictus prior non sit nisi solum -r et commendatarius. BERNOLD. WAT. chron. 9 hilaris machinarum et lignorum -r. CHART. Rhen. inf. I 248 hospitalis -r. CHART. Brand. A VIII 55 tamquam -r ipsius in curia et bonis. CAES. HEIST. Engelb. 1,6 p. 245,6 ut illis *(scoltetis)* ceteri -es rationem reddant. CHART. episc. Halb. 630 p. 561,6 quod amm-es bonorum vestrorum computationem coram vobis non faciunt. CHART. Eichst. 89 p. 137,35 prepositus ... raciones ... amm-bus assignabit, quos amm-es in amministracione nullatenus impediet. *al.*

2 *latius:* **a** *socius, adiutor – Genosse, Helfer:* LIUTPR. antap. 6,2 ut fidelis ei *(regi)* esset -r, cui ... extiterat gubernator. GALB. Karol. 39 qui conscii sceleris et -es fuissent reorum. **b** *auctor – Urheber:* FLOD. hist. 1,7 nullumque demum accensionis huius vel reserationis reperire queunt -em. VITA Annon. I 2,3 p. 485^{b},21 mirabilium amm-r. **c** *patrator – Vollstrecker:* BERTH. (?) annal. praef. p. 267,26 totius sanctae et honestae vitae exstitit -r orthodoxus. a. 1077 p. 305,1 mirae religionis miles industrius et -r. **d** *curator – Besorger:* WILH. HIRS. const. 1,92 p. 1024^{D} -r incensi ad praeparandas prunas exit. **e** *tutor – Vormund:* CHART. Tirol. notar. I 66 (a. 1236) legittimus amm-r filii sui. **f** *praefectus – Vorgesetzter:* CONR. MUR. summ. 6,1 p. 424,38 videndum est, si sit ... amm-r vel subiectus, item miles vel rusticus *eqs.*

administratorius, -a, -um. **1** *adi.: ad administrationem pertinens – Verwaltungs-:* LEG. Wisig. 12,3,19 p. 448,15 ne Iudei -o usu ... christianam familiam regere audeant. EPIST. Teg. I 126$^{tit.}$ supra collegium sancti Quirini -um gerens statum. **2** *subst. masc.: administrator – Verwalter:* TRANSL. Modo. 10 p. 295,32 archiepiscopi, episcopi, abbates ... et diversarum potestatum -i.

***administratrix** (amm-), -icis *f. script.* ami-ticem: *l.* 44.

1 *gubernatrix, procuratrix – Leiterin, Verwalterin:* CONC. Karol. 50^{D},42 ecclesiarum excubatrices et -es *(cf. H. Schäfer, Die Kanonissenstifter. 1907. p. 30sq.)*. CHART. Tirol. notar. I 448 tutricem suorum filiorum et ami-ticem bonorum suorum (*cf.* II 419 -em et curatricem). CONR. MUR. summ. 6,61 p. 447,38 rectores, amministratores, rectrices, -es collegii universitatis. **2** *exsecutrix – eine die ausführt:* HUMB. Sim. 2,2,41 p. 190,39 *dextera nostra* laboriosa ... imitatrix est artium et -x variarum utilitatum sui corporis et aliorum.

administro (amm-), -avi, -atum, -are. *script.:* ami-: *l. 62. p. 210,61.71.* a(d)mistrare: CHART. Sangall. B 303 p. 238,8.

I *dare, praebere, conferre – geben, darreichen, entrichten:* **A** *corpor.:* **1** *c. sensu tribuendi:* LIBER diurn. 67 si de proprio egentibus elemosinam -et. CONC. Karol. 39 p. 416,22 *hospitibus* necessaria. p. 447,21 sanctimonialibus stipendia. TRAD. Ratisb. 650 fratribus ... karitativa ... obsequia. TRAD. Frising. 1629 confratribus consolatio congrua -etur. CHART. archiep. Magd. 327 cuilibet fratri ... prebenda ... cum omni plenitudine amm-etur. CHART. Babenb. 140 p. 181,12 ut ... pauperibus competenter victum ac vestitum ... ami-rent. NECROL. I p. 230,21 ęcclesię nostrę duas cappas et alia ornamenta -vit. *al. absol.:* HROTSV. Abr. 6,6 affatim sumus hebriati tua largitate -ante. WIBALD. epist. 323 p. 452,10 prepositus amm-are fratribus suis intendat (*c. sensu providendi ut:* p. 452,13. 364 p. 493,18). CHART. Altenberg. 84 p. 69,2 servis eundem censum deferentibus large -bitur. *in imag.:* ALTFR. Liutg. 1,22 plebi illi pabula fidei amm-are. *milit.:* WIDUK. gest. 1,8 p. 8,8 auxilia -are amicis. 1,9 p. 14,23 urbibus ... presidia. EKKEH. URAUG. chron. a. 1105 p. 229,23 usque ad Rhenum illi ducatum ... -ari permisit. CHRON. Mont. Ser. a. 1171 p. 154,35 ut ... regalis expedicio ei -retur. **2** *c. sensu praestandi, solvendi (de censu sim.):* CAPIT. reg. Franc. 217 unde eis *(legatis)* -entur obsequia, unde paraveredi. DIPL. Heinr. IV. 8 ad patris nostri ... sepulchrum lumen. TRAD. Frising. 1471^{e} ad idem altare 1 ... denarium. CHART. archiep. Magd. 342 ut ... idem census eis -etur. CHART. episc. Halb. 728 p. 47,20 portenarius duo talenta annis singulis -et. *al. absol.:* TRAD. Ratisb. 507 ut specialiter in usum vel oblationem monachorum ... -ent *hobae cum mancipiis.* **3** *c. sensu porrigendi:* CONC. Karol. 50 p. 639,22 indumenta sacerdotalia praesbyteris -are. BERTH. ZWIF. chron. 40 p. 266,11 effusoria, de quibus aqua ad manus abluendas -atur. *al.* **4** *c. sensu apportandi:* CHART. Ger. Col. 154 (a. 1263) ligna ... nos usque ad molendinum tenemur amm-are. **5** *c. sensu afflandi:* EPIST. var. II suppl. 7 p. 627,16 uno flatu follibus amm-to. **B** *spirit.:* ARBEO Corb. 14 verbum Dei venientibus -ans. AMALAR. off. 4,7,14 *lectionem* domesticis. WALAHFR. carm. 5,77,8 quique quod possunt genus amm-ant laudis honestae. TRAD. Frising. 634 monita ei salutaria -bat. HROTSV. Cal. 9,4 ne effectum -rent sceleri. LAND. MEDIOL. hist. I 2,33 cum solaris annus fere decem menses generi humano ... amm-asset. CONST. II 3,1 universitati nostre certitudinem amm-at, quod *eqs. al.*

II *gubernare, moderari, fungi – lenken, führen, verwalten:* **A** *usu eccl.:* CAPIT. reg. Franc. 196 p. 35,11 constat religionem christianam per successores apostolorum salubriter -ari. VITA Liutw. 14 trium *episcoporum* gubernacula solus feliciter amm-vit. GESTA Camer. 3,27 geminis personis, regali videlicet ac sacerdotali, -ari precipitur *ecclesia.* LAMB. HERSF. Lull. 2 p. 308,22 archiepiscopatum. GREG. VII. registr. 1,9 p. 14,28 universalis ecclesię regimen. ADAM gest. 3,57 p. 202,28 preposituram maiorem episcopii. BERNOLD. CONST. chron. a. 1083 p. 439,25 nec ipsa exteriora officia *monasteriorum* per seculares, set per religiosos fratres -antur. CHART. episc. Hild. I 220 p. 200,13 congregationis gubernationem. ANNAL. Pegav. a. 1106 p. 248,3 beati Petri vicariam. VITA Gebeh. Salisb. II 18 p. 43,44 curam plebani. *al.* **B** *usu publ.:* PASS. Leod. 37 (MGMer. V p. 319,11) functionem fiscali (*i.* -em) -bat. CONC. Karol. 50 p. 653,5 ministerium suum *(sc. regis)* per alios tantum -are. EINH. Karol. 3 post -tum communiter biennio regnum. FORM. imp. 20 p. 300,31 rem publicam (DIPL. Otton. II. 73. *al.*). WALAHFR. Gall. 2,14 Alamanniae curam -bant *comites.* GESTA Font. 1 p. 13,14 praefecturae ordinem ac curam maximam Francorum. VITA Gang. I 3 (MGMer. VII p. 159,5) regni gubernacula (GREG. VII. registr. 2,51.4,28.7,6). WIDUK. gest. 1,16 ducatum (1,14.3,17. LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 288,5). THANGM. (?) vita Epiph. 8 p. 127,31 imperium (DIPL. Heinr. III. 300 p. 408,29). GREG. VII. registr. 2,14 p. 147,11 advocatiam (DIPL. Loth. III. 67 p. 105,13. *cf.* CHART. Stab. 120 p. 246,11 advocationem). ANNAL. Altah. a. 1067 p. 72,22 principatum. ANNALISTA Saxo a. 998 p. 643,2 prefecturam in Magdaburh. HELM. chron. 56 p. 109,24 comeciam. CHART. Rhen. inf. I 487 magariam civitatis. CHART. Osn. I 373 p. 293,33 bannum imperiale. ARNOLD. LUB. chron. 3,9 p. 152,6 officium dapiferi sive pincerne, camerarii vel marscalci nonnisi reges vel duces aut marchiones amm-bant. CONST. III 263 *civitates* ex nostra commissione amm-vit et rexit *dux. saepe. absol.:* LEG. Wisig. 12,3,17 nullus Iudeorum ... ullam -andi, inperandi, distringendi ... potestatem super christianos exerceat. CONST. I 289,36 p. 403,22 infra mensem, ex quo ceperit ami-are. **C** *usu vario:* CAPIT. reg. Franc. 173 p. 355,35 utrum rem suam familiarem et domestica officia per honestas ... an per turpes ... personas tractari atque -ari velit. CHART. Rhen. med. I 376 alodium. II 63 officium siliginis. WIBALD. epist. 327 ychonomias (REIN. LEOD. Regin. 2 echonomiam). OTTO FRISING. gest. 1,48 p. 67,30 magistri officium. CHART. archiep. Magd. 399 p. 525,26 custodiam. CHART. Tirol. notar. I 90 p. 43,16 hereditatem. *al. absol.:* CHART. Carinth. I 351,1 p. 262,39 (a. 1191) curtim stabulariam ..., in qua Gotpoldus tunc -bat. CHART. Tirol. notar. I 318 non ami-at ut debet. CHART. episc. Hild. III 80 p. 37,10 in villicacionibus iam vacantibus capitulum statim -bit.

[Haefele]

III **A** *agere, exsequi – ausüben, durchführen:* **1** *gener.:* HRABAN. epist. 1 officium . . ., quod sola caritas -at. HEITO Wett. 13 cum mundanas leges pro coercenda mali audatia amm-ant *comites.* EINH. Karol. 8 bella (WIDUK. gest. 1,14. DIPL. Otton. I. 438. *al.*). WALAHFR. Gall. 2,10 p. 319,1 excubias apud . . . reliquias. RUD. FULD. Leob. 9 legationem. PASS. Ger. Col. 6 singularis eadem nativitas per Mariam . . . -ta est. THANGM. Bernw. 7 divina ac regalia. WOLFHER. Godeh. I 2 p. 171,10 maiores . . . conatus. ANNAL. Quedl. a. 1010 militiam. GREG. VII. registr. 2,15 p. 148,15 per nos -ta monita *beati Petri.* CHART. Naumb. 169 talis vicinitas *monasteriorum* sine iactura rerum . . . amm-ari nequit. HIST. Torn. 1,1 (MGScript. XIV p. 327,44) excidium . . . a quibus gentibus -tum sit. CHRON. reg. a. 1142 p. 78,27 nuptias. *al.* **2** *spec.:* **a** *liturg.:* BERNOLD. CONST. libell. IV 3 per manus eorum *(excommunicatorum)* non consecracionem, sed dampnacionem et exsecracionem -ari. IV 4 ordinem. XIV4 sacramenta . . . in excommunicatione (ANNALISTA Saxo a. 847 p. 575,53 -ta ab antecessore suo eclesiastica s. cassavit). *absol.:* ANNAL. Quedl. a. 1021 p. 86,26 sancta Thebaeorum martyrum solennia, Arnulfo praesule -ante, . . . celebravit (*sim.* NOTAE Monast. [MGScript. XVI p. 439,8sqq.]). CHART. Beron. 14 p. 84,14 in celebratione divinorum . . . amm-are. **b** *medic.:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,1 p. 118A regimen vulneris vel apostematis -etur, sicut dictum est in fracturis. *c. sensu efficiendi:* ALBERT. M. animal. 1,257 motum toti inferiori parti corporis amm-ans. **B** *parare, instruere – bereiten, herrichten:* REGINO chron. a. 746 cum in quibusdam cibariis -andis errasset (*cf.* WILH. HIRS. const. 1,97 p. 1030C fabas. LIBER ordin. Rhenaug. p. 119,26 cibum et potum. GODESC. GEMBL. gest. 48 p. 543,14 placentas et oblatas). TRANSL. Patrocli p. 280b decorem domus Domini. VITA Cunib. B 11 stramenta . . . lectorum. CHART. Stir. I 93 servi -antes ignem patellis. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 460,7 scopas. *domare – zähmen:* VITA Goar. 6 bestias illas per nulla maleficia -vi. **C** *medic. i. q. adhibere – an-, verwenden:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,5 p. 108D medicinę quidem, quę -antur in huiusmodi vulneribus. ALBERT. M. veget. 6,334 quod autem de eo *(elleboro)* -atur, sunt venae. THEOD. CERV. chirurg. 1,20 p. 142G si -veris unguentum nigrum. **D** *suggerere – nahelegen:* GREG. VII. registr. 5,11 p. 364,35 quod et causa potior et ratio probabilior amm-et. **E** *se dedere, servire – sich widmen, dienen:* VITA Balth. A 11 ut sublimitas . . . vilissimis -ret rebus. GREG. VII. registr. 2,62 eorum ordinum, qui sacris altaribus -ant (2,55. 4,10). LIBER ordin. Rhenaug. p. 123,6 senioribus . . . non eodem modo -atur.

subst. **administrans,** -antis *m. administrator – Statthalter:* LEG. Burgund. praef. 3 omnes itaque -es (iudicia *add. B 1.2.4)* ac iudices secundum leges nostras . . . iudicare debebunt. *Haefele*

1. *adminuo (ami-), -are. *deminuere – vermindern:* CHART. Sangall. A 29 (a. 761) nec alianare nec aminuare, sed . . . meliorare.

2. adminuo, -ere. *deminuere – vermindern:* RUODLIEB V 55 neque fiet, ut tibi quid iuris aut -atur honoris.

***admira** *v.* *amiraldus.

1. admirabilis (amm-), -e. *script.* ami-: *p. 212,5.*

1 *stupendus, prodigiosus – erstaunlich, seltsam:* RUOTG. Brun. 1 diversa donorum largitas . . . est -is quaestio. THIETM. chron. 7,35 hoc -e et nimis terribile cunctis audientibus videbatur. HERM. AUGIENS. mus. p. 4,30 omnes simul musicae proportiones . . . senario quoque numero -es inveniuntur. DIPL. Loth. III. 119 p. 191,42 violenta et amm-i prorsus electione in abbatem raptus. GESTA crucig. Rhen. 1 p. 30,31 cum hoc castrum *(Alkazer)* esset clavis et -e incentivum erroris totius Hispanie. *al. iron.:* EKKEH. IV. cas. 44in. quid petis . . ., frater -is. **2** *venerandus, excelsus – bewunderungswert, erhaben:* HRABAN. carm. 39,79 tuba primi archangeli strepente -i. AGIUS vita Hath. 13 quidam . . . splendore et pulchritudine -is. 21 mater -is. THIETM. chron. 6,6 cum -i laude ad aeclesiam ducitur. ALBERT. M. summ. theol. I 3,16 p. 114b,5 nomen eius *(Dei)* proprium est super omne nomen, quod . . . nominari potest . . ., et ideo . . . -e. *al. medic. i. q. insignis – ausgezeichnet:* ANTIDOT. Augiens. p. 44,19 renibus est amm-is *confectio* (ANTIDOT. Glasg. p. 116,4 ami-is).

2. *admirabilis *v.* *amiraldus.

admirabilitas, -atis *f. venerabilitas, excellentia – Bewunderungswürdigkeit, Vortrefflichkeit:* ALBERT. M. eth. 4,3,3 p. 322a,5 fingit se esse sapientem, ad quod suspenditur proximus propter -em. anal. post. 1,1,1 p. 2a,18 inter logicas scientias omnibus ex duplici causa praefertur *scientia demonstrativa,* subiecti scilicet -e et certitudine ostensionis (*antea:* nobilitate subiecti). miss. prol. 7 p. 4,29 firmitas boni divini et -s et puritas. summ. theol. II 10,39,1,1,2,2 p. 437a,22 penes altitudinem et -em cogniti *Dei.*

***admiraculum,** -i *n. miraculum, prodigium – Wunder, außergewöhnliches Ereignis:* HRABAN. hom. II 63 p. 266D mirati sunt isti qui affuerunt, stupentes -um tam laudabile.

***admiragia** *v.* *amiragia.

***admiragius, -agdus, -aldus, -alius** *v.* *amiraldus.

***admiramen,** -inis *n. stupor – Verwunderung:* CARM. de Lamb. 1,431 vicini multo -e ducti.

1. admirandus *v.* admiror. **2. *admirandus** *v.* *amiraldus.

***admirarius, -athus** *v.* *amiraldus.

admiratio (amm-), -onis *f.* **1** *de novitate vel singularitate i. q. stupor – Verwunderung, Erstaunen:* **a** *gener.:* ARBEO Emm. 23 amm-e perculsi de his incognitis viris. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 318,12 quod nonnullis magnae fuit -i, cur fecerit. HELM. chron. 6 p. 15,31 non caret igitur -cione, quod *eqs.* CHART. Salisb. III 919 p. 469,33 amm-em inducere . . . et offensam. *al. c. acc. c. inf.:* OTTO FRISING. gest. 1,53ex. non sine multorum . . . -e viros magnos . . . pro argumento iuramentum afferre. **b** *philos. (v. et l. 56):* ALBERT. M. bon. 376 p. 206,28 -o sive cataplexis est respectu ardui admirati, in quod non possumus cognoscendo vel operando ex sui ipsius magnitudine. metaph. 1,2,6 p. 30a,19 -em autem vocamus agoniam et suspensionem cordis in stuporem prodigii magni in sensum apparentis. Is. 11,3 p. 174,1sq. timoris quattuor species, scilicet -o, stupor, extasis et reverentia; -o (κατάπληξις) est, ut dicit Damascenus, fuga cordis et suspensio in magna phantasia. *ibid. al.* **2** *de aestimatione i. q. veneratio – Bewunderung, Verehrung:* HROTSV. lib. 2 praef. 2,3 opusculum . . . vestra -e dignum duxistis. BERTH. (?) annal. praef. p. 267,7 ut ab omnibus . . . stupori et -i haberetur *Herimannus Conctractus.* ANNAL. Hild. a. 1000 p. 28,13 amm-is causa magni imperatoris Karoli ossa . . . effodere precepit. *al. medic. i. q. praestantia – Vortrefflichkeit:* TRACT. de aegr. cur. p. 379,31 succus . . . omni amm-e sanat.

admirativus, -a, -um. *stupens – verwundert:* VITA Ger. Bron. praef. p. 656,10 -a vox prophetae clamantis: mirabilis, inquit, Deus in sanctis suis. WOLBERO cant. 3 p. 1219A qui *(dilectus)* enim istam *(ecclesiam)* -o modo extulit, eodem modo illam *(synagogam)* deprimit. ALBERT. M. eth. 4,2,6 p. 305a,41 magnanimi est, quod non sit -us (*p. 1125a,2* θαυμαστικός) in humanis; admiratio enim est suspensio ad magnum. praedicab. 1,1 p. 2b, 1 sqq. fit homo -us eorum, quae comprehendit accipiendo per sensum et intellectum . . .; per hoc autem, quod -us est, suspenditur ad inquisitionem. anal. pr. 2,6,1 p. 765b,25 est animal -um *homo.*

adv. **admirative.** *per stuporem – staunend, voll Verwunderung:* ALBERT. M. metaph. 1,2,6 p. 30a,19 omnes homines, qui . . . philosophati sunt, non sunt moti ad philosophandum nisi -e (*p. 982b,12* διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν). MENKO chron. p. 531,2 'quis', id est 'quantus' -e; vel ideo dicit 'quis' *eqs.* SALIMB. chron. p. 47,17 Moyses Domino esum carnium Iudaico populo promittenti -e dixit *eqs.*

***admiratus** *v.* *amiraldus.

admiror (amm-), -atus sum, -ari. *pass.:* *p. 213,4.27.30.* **1** *de novitate stupenda i. q. obstupefieri – sich wundern, erstaunt sein:* **a** *gener.:* BREV. NOTIT. p. A 4 de quo -ti valde. RIMB. Anscar. 35 p. 67,15 cumque haec omnia -ans et

[Humperdinck]

horrescens aspiceret. HROTSV. Cal. 9,6 -ando deficimus. WIDUK. gest. 1,18ex. ad novas rerum facies stupentes -ti. 1,30 humanae ... mutabilitatis communem -tus est fortunam. THIETM. chron. 7,70 omne rarum est utique -andum ac persepe ut portenta stupendum. DIPL. Conr. II. 130 nefariam consuetudinem. CHART. Rhen. inf. I 261 p. 169,18 super inauditis iniuriis. ALBERT. AQUENS. hist. 6,44 greges ... splendore armorum ... stupescunt et ... clamore exercitus attoniti -antur. *al.* *pendet* quod: THIETM. chron. 7,69. *interr. indir.:* WALTHARIUS 1435. *al.* *c. sensu dubitandi vel exspectandi:* EIGIL Sturm. 6 p. 368,5 Bonifacius memor eremitae sui Sturmi, quodque de inquisitione loci habuisset peractum -ans, nuntium misit. LAND. MEDIOL. hist. I 3,15 p. 83,42 apostolicus per plurimum haec intra se -ans. **b** *philos.:* ALBERT. M. anal. post. 1,2,1 p. 22a,15 ex -ari et tunc et nunc philosophari inceptum *(cf. p. 212,64)*. metaph. 1,1,10 p. 19a,41 -bitur *inveniens quamlibet artem* sicut -atur sapiens, qui -ando quaerit causam primam, in qua stat rei demonstratio et ratio certa. 1,2,6 p. 30b,16 qui autem dubitat et -atur (*p. 982b,17* ὁ δ'ἀπορῶν καὶ θαυμάζων), ignorans videtur. 1,2,6 p. 30b,30 poeta fingit fabulam, ut excitet ad -andum et quod admiratio ulterius excitet ad inquirendum. *ibid. al.*

2 *de aestimatione i. q. praestantia rerum vel hominum capi, venerari – bewundern, staunend verehren:* RIMB. Anscar. 1 p. 19,9 *Anscarii* sanctitatem ... populus universus -batur. VITA Gang. I 13 (MGMer. VII p. 167,16) quatinus ... Gangulfi sanctitas gloriosius ... -etur. HROTSV. Sap. 3,2 uniuscuiusque *mulierculae* pulchritudinem obstupesco, sed et honestatem habitus satis -ari nequeo. STEPH. COL. Maurin. 1 (prol.) cari invicem et noti et in verbis prudentiae sepe -ti. THANGM. Bernw. prol. divinae providentiae sapientem ammirabilemque dispositionem ratio humana nec liquide intueri nec digne suppetit amm-ari. ANNAL. Altah. a. 1060 p. 57,22 *facta* -tu digna. *al.* *c. interr. indir.:* RUOTG. Brun. 33 p. 33,32 qualis quantusque fuerit, -ari possumus, diffinire non possumus. *al.* *de pactione i. q. probare – anerkennen:* DIPL. Otton. III. 100 p. 511,31 amm-ari et observare ... in omnibus *pactum*.

adi. **admirandus**, -a, -um. **1** *stupendus – erstaunlich:* ANNAL. Xant. 839 -ae acies apparuerunt vesperascente die in caelo. AGIUS vita Hath. 17 causam prorsus -am *(sc. visionem)*. HROTSV. Cal. 9,29 -a diaboli invidia. *al.* **2** *admiratione dignus, venerandus – bewundernswert, verehrungswürdig:* WIDUK. gest. 3,2 p. 106a,16 -ae sanctitatis. *al.* *Humperdinck*

admisceo (amm-), -miscui, -mixtum, -ere. *script. et form.:* ami-: *l. 49sq. p. 214,13.* -miss(eo): *l. 50.55. al.* -st(us): *l. 56.62. ind. praes.:* -is: *l. 50.55. al.* -itur: *p. 214,4.*

I *proprie:* **A** *strictius de rebus:* **1** *immiscere – zumischen:* COMPOS. Luc. β 28 amixtum argentum vibum. ANTIDOT. Glasg. p. 111,24 amissis piper -i. RIMB. Anscar. 35 p. 67,28 aliquantulum ipsi aquae ... de potu -bat. THEOPH. sched. 1,1 -e albam ei cerosam. *al.* **2** *permiscere – vermischen:* ANTIDOT. Lond. p. 20,27 -es cum hervarum suprascriptis. ANTIDOT. Glasg. p. 111,1 pulverem ... in duobus libris mellis admissis. ANTIDOT. Cantabr. p. 161,23 mastice et nucleos persice cum lacrimarum ovi admistis. **B** *latius de hominibus:* **1** *refl. i. q. se immittere – sich einmischen:* LEG. Wisig. 7,2,21 nec iudex se in hac re -eat. **2** *medial.:* **a** *se implicare – sich verwickeln:* LEX Sal. Merov. 72 (rec. B) qui in ipsa violentia fuerint -ti. **b** *in coitu coniungi – sich geschlechtlich vereinigen:* WANDALB. Goar. 1,22 cui illicite fuisset admistus.

II *translate:* **A** *de rebus i. q. addere – hinzufügen:* LEG. Wisig. 4,5,1 p. 197b,17 in adnumeratione ... quinte partis quolibet titulo -etur. GERB. geom. 6,1 minutiis -tis. TRAD. Salisb. I 2 redemptionem animę suę eidem traditioni -ens. TRANSL. Tib. 8 (MGScript. XV p. 395,5) *corpora* ceterorum ... martirum reliquiis -ta. ANON. mus. La Fage p. 358 in fine clausulae ... aliquos organi modulos ... -ere. CHART. Eberb. 39 p. 38,2 siquis ... alienam substantiam clam rebus monasterii -uerit. *ligare–verbinden:* LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 118,23 res suas florentissimas desperatis ... eius rebus -ere. OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,20 sententiam ... vocum ... non caute theologiae -uit. **B** *de hominibus:* **1** *associare – zugesellen (fere medial.):* ALDH. virg. I 25 p. 260,4 Silvester ... angelorum coetibus -itur (amm- *O*). CAND. FULD. Eigil. II 17, 102 cum quibus -ta pars ... presbyterum. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 887 Bawariorum primoribus ... ammixtis. *al.* *refl.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 19 congregationi ... se -uit. BERNOLD. CONST. chron. a. 1085 p. 442,15 quod ... Heinricianis se -uerit. **2** *refl. i. q. se dedere – sich hingeben:* RADBERT. Arsen. 2,15 p. 81,39 talibus se -ere negotiis (NARR. de rel. Scafhus. 4).

adi. **admixtus**, -a, -um. *(mixtione) corruptus – verfälscht:* THEOPH. sched. 3,47 si ... *aurum* ammixtum (ami-*G*) *est* (*opp.* purum).

***admiscibilis**, -e. *aptus ad commiscendum – vermischbar:* Ps. ARIST. pract. p. 659b,40 nostra compositio ... est ... humidi cum sicco -is connexio.

admissarius (amm-, ami-, arm-, -mess- *sim.*), -a, -um.

1 *adi.:* **a** *emissarius – Hengst-:* ARBEO Corb. 16 p. 205,7 quendam amyssarium (aemyss- *1*) cavallum. **b** *gregarius – Koppel-:* CONST. I 429,9 equi ... -i, qui vulgariter stuot vocantur.

2 *subst. masc.:* *emissarius – (Zucht-)Hengst (def.:* GLOSS. III 219,41 St.-S. -us qui ad tempus inter equas admittitur rainescros): LEX Sal. Merov. 38,5 si quis ... -o (admasserium *A 4*, armessarium *A 2*, amissario *C 6*, amassiro *corr. ex* amassario *C 5*) ... furaverit, ... mallobergo walderido (*inde* LEX Sal. Pipp. 63,2 [admisario *D 7*, amisario *D 9*]). LEX Ribv. 19,1 sonesti, id est duodecim equas cum amissario (amisario, amessario, amassario *sim. var. l.*). PACTUS Alam. III 13 si ... messarius de grege tuletur. RECEPT. Sangall. I 62 tolles ... sidas de amissario, liga fico de amissario. ARBEO Corb. 22 p. 213,14 ut ... iumentis inmitteret amm-um (emi- *1 p. corr.*, ami- *2*). FORM. Bitur. 15a p. 175,17 cum ipso armesario. GESTA Aldr. 57 p. 327,7 greges iumentorum una cum amissariis. *al.* *pro convicio:* RADBERT. Arsen. 2,7 p. 67,28 sceleratus Naso ..., amisarius ille, qui cuncta reliquit honesta. *fort. huc spectat i. q. nothus – natürliches Kind:* LEG. Langob. p. 656,9 thereus disparilis seu ignobiliter natus, qui etiam dicitur nothus amissarius naturalis (*cf.* p. 653,8 amissivus id est naturalis). *v. et* emissarius.

1. admissio, -onis *f.* **1** *aditus – Zutritt, Empfang:* HELM. chron. 83 p. 157,2 cum ... esset ... difficilis -o. **2** *iur.:* **a** *actio admittendi (ad honorem) – Zulassung (zu einer Würde):* CHART. Lux. IV 144 (a. 1269) receptionem, -em seu intitulationem *vicarii* (457). **b** *probatio – Billigung:* DIPL. Ludow. Inf. 68 p. 203,21 cum apostolica -e. ARNOLD. RATISB. Emm. praef. p. 547,9 aut -em aut remissionem peccati. SUMMA dict. Saxon. 7,7 p. 234,20 exceptionis vel replicacionis -o vel repulsio. CHART. Francof. 222 de consensu et -e manuali ... uxoris (287.315). **3** *commissio – das Begehen:* CONC. Merov. p. 20,10 scandali. NORB. IBURG. Benn. 7 p. 875,43 facinorum. CHART. Argent. I 346,6 sceleris. *al.*

2. admissio *v.* admixtio.

admissor, -oris *m.* *qui admittit – einer der zuläßt:* CHART. Westph. VII 28 p. 13,22 (c. 1203) ut nullus eorum, qui ad medietatem stipendii admissi sunt, sui -is stipendium, cum vacaverit, accipere contendat.

admissura, -ae *f.* *initus – Belegung:* GLOSS. I 300,33 St.-S. kimiskida (*ad Vulg. gen. 30,42 ut* I 303,35 rammilunga).

***admistatus** *v.* *admixtatus. **admistro** *v.* administro.

1. admitto (amm-), -misi, -missum, -ere. *script.:* ami-: *p. 215,2.8.35. 216,22.26sqq.* at-: *l. 72.* ?addim-: *p. 216,15.* -met-: *p. 215,58.* -myss-: *p. 216,40.* -ict(o): *p. 215,56.* -it(o): LEX Raet. Cur. 23,4,2 *(var. l.).* -iss(i): *p. 216,33.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *mittere – (zu)senden:* EPIST. Bonif. 121 p. 258,14 munuscula tuae dignitati -simus. FORM. Augiens. C 19 fratrem ... nobis. CARM. pro schola Wirz. 193 nobis -as quamvis tu mille sagittas. CHART. Traiect. 1652 p. 402,19 abbas suum nuncium ad ipsam ecclesiam atmittet.

[Baader]

2 *concitare – in rasche Bewegung setzen:* ANNAL. Ved. a. 886 p. 60,23 amisso equo (CLEM. IV. registr. 657 p. 670,9 equum admissum). 3 *refl.:* a *properare – eilen:* ADALB. MAGD. chron. a. 961 p. 171,8 per Bawariam ... in Italiam se -sit. b *adniti – sich anstrengen:* STEPH. COL. Maurin. 8 (4) officiosa se sedulitate -sit. B *latius:* 1 *addere – zufügen* (*cf.* GLOSS. I 25,3 St.-S. -ere zo toen): BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 731,32 ut certa amittantur: qui *eqs.* VITA Annon. I 1,28 p. 478[a],17 numero quinque virginum prudentium perfecte -ssus. 2 *dare, tradere – (über)geben, überantworten:* LEX Sal. Merov. decr. Child. 1,2 omnes res suas parentibus legitime -at. 2,1 rem, quam intertiavit, -at. COD. Karol. 40 p. 553,2 nobis ... fidutiae materia de vobis -ssa est. DIPL. Arnulfi 127 ut duę partes in archivum ... ecclesię -antur. DIPL. Otton. I. 256 p. 366,1 res, quas a ... comitissa ... eidem *(ecclesiae)* canonice -sse sunt. CHART. Laus. 836 p. 679,28 (a. 1233) ille *(canonicus hebdomadarius)* ... -et IIII denarios. *remissius:* DIPL. Ludow. Inf. 59 precibus ... aurem (*cf.* LAMB. LEOD. Matth. I 33 aures ... nugis). 3 *ponere – setzen:* GUIDO ARET. micr. 10[n] qui, ubi debuerant semiditonum -ere, apponunt tonum. 4 a *recipere – nehmen:* ABBO SANGERM. bell. 1,446 cupiens -ere (gloss: recipere) scutum. b *percipere – wahrnehmen* (*cf.* GLOSS. II 119,29 St.-S. uirnemet): THANGM. Bernw. 14 p. 765,14 cum ... vix verba illius -ret. EGBERT. fec. rat. 1,1432 voces.

II *translate:* A *aditum praebere, intromittere – Zutritt geben, vorlassen:* 1 *gener.:* CONC. Merov. p. 69,18 in cubiculo ... horum *(clericorum)* ... neque ancilla ... -atur. POETA Saxo 5,363 non -bat medicos. OTTO FRISING. gest. 2,31 p. 140,5 qui *(equites)* eos *(iuvenes)* ... -ent. HERBORD. Ott. 2,41 p. 746,9 non sorex, non sorilegus -itur *(sc. ad mensam).* CHART. civ. Erf. 238 ad eandem *(curiam)* libere ... -amur. *remissius:* CAND. FULD. Eigil. II 25,25 auribus -i ... vaniloquum. 2 *spec.:* a *ad salutationem imperatoris:* EINH. Karol. 24 p. 29,18 amicos -bat (ami- *C 1.2 a. corr.; e Suet. Vesp. 21*). OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 127,23 ad presentiam non -imur principis (*cf.* 2,45 p. 152,20 presentiae principis). *al.* b *ad adulterium:* CAES. HEIST. mirac. I 7,27 p. 36,24 matrona ... militem ... -sit. c *ad lactationem:* ALBERT. M. animal. 2,31 *vacca* -it eum *(vitulum)* tamquam suum. B *adhibere, permittere – beiziehen, zulassen:* 1 *strictius de hominibus:* a *ad actionem iuridicam:* LEX Ribv. 59,2 ad sacramentum. CONC. Karol. 38,34 tales *(sc. viles personae)* nequaquam ad ... testimonium -endi sunt. CHART. Bund. 439,12 *testes.* CHART. com. Mansf. VII 83 p. 423,14 cum ... plebanus ad producendum ... testes sententialiter fuisset -ssus. CHART. Lux. IV 42 p. 51,16 abbatem et conventum -simus ad probandum suam intencionem. *al. c. inf.:* LEG. Wisig. 2,4,13 p. 104,14 fratres ... testimonium dicere non -antur. b *ad pactionem, societatem sim.:* HELM. chron. 34 p. 66,18 ut ... Cruto ... Heinricum ad pacis condicionem -ret. 93 p. 183,28 ut ... -amur deditioni. CHART. Lux. IV 128 p. 191,13 ad homagium. CHART. episc. Wirz. I 435 p. 513,14 curialiter ipsum -at *zunfta. al. v. et p. 214,58. ad honorem imperatoris:* CHRON. Salern. 107 p. 112,7 eas *(nationes)* ammictere non renuis, imperatores ex his predicare non despicis. c *ad dignitatem ecclesiasticam, congregationem sim.:* CONC. Merov. p. 26,2 admettendis *(lapsis)* ad altarium. CONC. Karol. 39[A],119 ut ... nullus praelatorum ... viles ... in sua congregatione -ant personas. 39[A],138 in collegio fratrum -ssi sunt. *al.(v.ind.).* CAPIT. reg. Franc. 179,1 *(de ordinatione episcopi)* monachum -it. 180,9 *(de ordinatione clericorum)* ne plus -antur quam *eqs.* 210,4 ad electionis *episcopi* consortium -untur. STATUT. ord. Teut. p. 52,4 ut mulieres ad ... huius ordinis consorcium non -antur. CHART. civ. Hild. 97 ne ... puella aliqua in sororem -atur. CHART. Friburg. 58 fratres ... predicatores infra parrochiam ... -imus ad manendum (317). ALEX. IV. registr. 475 diaconus cardinalis ... ipsos ... in suos capellanos -sit. CHART. Lux. IV 3 p. 4,18 ad ... capellas ... -ere vel instituere ... capellanum. CHART. ord. Teut. (Thur.) 318 nec habebimus consuetudinem populum inibi *(sc. in capella)* -endi ad officia divinorum. *al.* 2 *latius de rebus i. q. ratum habere – billigen* (*cf.* GLOSS. II 136,44 St.-S. giiazter): ACTA imp. Winkelm. I 320 p. 287,6 (a. 1232) ut probationes patriarche in hoc casu *(sc. in venditione)* sunt -ende. CHART. ord. Teut. (Hass.) 322 p. 242,34 probaciones ... fratris ... decrevimus ... -endas et -simus. C *concedere, annuere – gestatten, gewähren:* 1 *gener.:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 95,1 Vergilius ... barbarismo tribrachum pro dactilo -sit. LIBRI Karol. 1,8 p. 25,21sq. imago magis vel minus non sibi -at, similitudo vero et aequalitas -ant. EINH. Karol. 19 p. 24,18 ut eas *(amicitias)* et facile -ret. WALAHFR. Blaithm. 153 Christo -ente. ALIA MUSICA p. 127[a],26 symphonia unam vocem ... -it. DIPL. Otton. II. 232 p. 261,15 abbatis petitiones (*cf.* DIPL. Conr. II. 238 p. 326,30 preces. *fort. add.:* ACTA imp. Stumpf 413 p. 578,15 cum ... postulationes ... addimittimus [*sic*]). THANGM. Bernw. 9 ut ... nec gracilitas vel parvitas ... sectionem -ret. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 18,32 cum ... nec aliquam comitantiam accidentium -at. *al.* 2 *iur.:* STATUT. ord. Teut. p. 80[a],15 feminarum comitatus ... vel familiaritatem. CHART. march. Misn. III 279 p. 205,26 matrona non -sit et ... cause sue ... abrenuntiavit. CHART. Tirol. notar. I 69 p. 33,7 compensacionem amittimus. CHART. Merseb. 283 p. 225,20 compositionem. *al. seq.* ut: CHART. Eichsf. 392 (a. 1257). D 1 *committere – begehen:* LEX Sal. Merov. 40,10 si hoc -sit. *al.(v.ind.).* LEX Ribv. 75,4 si ... aliquid culpe amiserit (emiserit, commiserit *var. l.*). LEG. Wisig. 6,5,2 si ... ille ... homicidium amiserit. IONAS BOB. Columb. 2,1 p. 232,2 amissi criminis. FORM. Marculfi 1,32 causas contra regi amisit. ORD. iud. Dei A 27[d] furtum. CONC. Karol. 55 p. 702,33 peccatum. POETA Saxo 3,447 scelus. STATUT. ord. Teut. p. 78[a],23 ne crimina -ssa maneant impunita. *saepe. absol.:* LEX Sal. Pipp. 68,7 quasi ingenuos (*i.* -us) -sisset (-ississet *D* 7). 2 *inferre – antun:* LEX Sal. Merov. 16,5 si Romanus hoc Romanum -serit.

subst. **1. admissus,** -i *m. qui adhibitus est – ein Beigezogener:* GERHOH. Antichr. 1,17 p. 324,24 *(de sollemnibus diaboli)* per impudicos -ssos.

subst. **2. admissum,** -i *n. commissum, crimen, peccatum – Vergehen, Sünde:* CONC. Karol. 56[B],45 p. 750,2 filiorum. THIETM. chron. 6,78 admyssa luunt. VITA Heinr. IV. 13 p. 43,26 de pudendis -is. CHART. Rhen. med. I 415 p. 476,10 quorum *(canonicorum)* ... -a corrigeret. *al.*

2. admitto *v.* amitto.

***admixtatio,** -onis *f. additio – Zufügung:* CHART. Lamb. Leod. 91 p. 145,12 (a. 1204) ne rerum gestarum veritas ... aliqua possit falsitatis -e turbari.

***admixtatus** (admist-), -i *m. assecula – Gefolgsmann:* ANNAL. Plac. a. 1281 p. 573,30 marchio cum carocio Mediolani et suis admistatis venit ad hospitandum.

admixtio (amm-), -onis *f. script.:* -sci(o): *l. 63.* -ssi(o): CHRON. Fred. 2,37 p. 61,15.

I *proprie:* A *strictius de rebus:* 1 *immixtio, additamentum – das Einmischen, Beimengung, Zusatz:* a *praevalet notio actionis:* WALAHFR. exord. 16 ne vinum sine aquae -e offeratur. MIRAC. Hucberti 2,21 cum ... pulveris -e. DECRET. Wiberti (MG Lib. Lit. I p. 623,30) aquam ... baptismatis per ... crismatum -es nichil sanctificationis suscipientem. IOH. sacerd. 33 post equalem limature -em (*cf.* 34). b *praevalet notio status:* ISO Otm. 1,10 p. 51[a],23 *panem* cum -e sanguinis ... evomuit. TRACT. de aegr. cur. p. 358,5 propter amm-em melancolie. MAURUS urin. I p. 14,25 flegma ... *urinam* immutat ex substantiali amm-e. ACTA imp. Winkelm. I 791 1 p. 618,8 *res venales* nec ammiscione aliqua sint corrupte. CHART. Rhen. med. III 1347 p. 971,27 panis albus de puro tritico sine -e siliginis. ALBERT. M. animal. 18,55 -o diversi seminis. *al.* 2 *permixtio – das Vermischen:* CAPIT. Bened. add. 4,93 propter -em cibi (4,93[tit.] commixtionem). ALBERT. M. animal. 3,104 ex horum humorum -e. *de permixto:* PRUD. TREC. annal. a. 843 p. 29,27 terrenae -is crustulis. B *latius de hominibus i. q. concubitus – Beilager:* LEG. Wisig. 3,5,2 p. 160,11 de cuius *(feminae)* -e.

[Baader]

II *translate:* A *de rebus:* 1 *additio – Zufügung:* Beda ad Plegu. 1 haec tristi mox -e confudit *nuntius.* Hariulf. chron. 3,3 p. 94,21 absque ulla -e beneficii. Gisleb. Mont. chron. 216 p. 303,10 ex terre -e. Anon. IV mus. Coussemaker I 1,1 p. 328[a] -es *modorum. al. sensu malo:* Chart. Rhen. med. III 718 p. 541,27 (a. 1241) sine omni -e doli. Chart. Bern. II 596 sine -e panis deterioris. 2 *coniunctio – Verbindung:* Ekkeb. Schon. opusc. 1 p. 235,11 -em caritatis et castitatis. B *de hominibus i. q. commercium – Verkehr:* Thangm. Bernw. 25 sceleratorum -e commaculari.

***admixtura,** -ae *f. initus – Belegung:* Chart. Wirt. IV 1142 p. 207,2 (a. 1250) tauros et hircos, arietes et apros tempore -e . . . commodare.

***admode** *adv. valde – sehr:* Form. extrav. II 24 docmate -e florato.

***admodiatio,** -onis *f.* (modius) *exactio in modiis (frumenti) data – in Form von (Getreide-)Scheffeln erhobene Steuer:* Chart. Bern. III 286 p. 267,35 (a. 1279) ratione advocacie, censive, -is aut alterius cuiuslibet exactionis.

***admodio,** -avi, -are. (modus) *moderare – mildern:* Epist. Desid. Cad. 21 nisi vestra bonitas causam -asset.

admodo *v.* amodo.

admodum (amm-) *adv.* I *valde, nimis, praesertim – (allzu)sehr, besonders:* A *strictius:* 1 *c. adi.:* a *anteponitur:* Rimb. Anscar. 11 consiliarius regis -m illi amabilis. 32 episcopus nimium sollicitus et -m tristis effectus fuerat. Hrotsv. Gall. I 3,2 non . . . obscuro, sed vultu -m sereno. Thietm. chron. 6,91 cum Meinverco sibi -m familiari. 7,23 p. 424,26 auxiliatores suos -m paucos. Thangm. Bernw. 14 p. 764,52 habitu non -m nitido. *saepe.* b *postponitur:* Rimb. Anscar. 42 p. 77,34 gloriosum -m . . . locum. Widuk. gest. 3,22 rari -m erant qui *eqs.* Walth. Spir. Christoph. I 10 frumenti pauca ammodum grana. Berth. (?) annal. a. 1069 p. 274,16 pius -m et humanus. *saepe.* 2 *c. adv.:* a *anteponitur:* Aldh. virg. I 7 p. 234,14 omne . . . ammodum inconparabiliter praecellit. Hrotsv. praef. 1,7 -m pie erudivit. b *postponitur:* Thangm. Bernw. 18 aegre -m . . . conquesti. 3 *c. verbis:* Amalar. ad Hild. 6 ammodum restiti. Godesc. Saxo gramm. 1 p. 378,8 placet -m. Thietm. chron. 8,15 p. 512,14 -m vereor. Otto Frising. gest. 2,40 p. 148,23 gravabatur -m . . . eques. *saepe.* B *latius vi attenuata:* 1 *c. negat.:* Conc. Merov. p. 67,20 suis . . . -m non contentus. 2 *c. pron.:* Berth. (?) annal. a. 1079 p. 320,6 Agnetem . . . et ipsam -m in suis omnibus non minus marito virtuosam.

II *c. numer. i. q. accurate – genau:* Lull. epist. 98 p. 219,27 ammodum ante quinquies quina mensium volumina.

III *ad hunc modum – in dem Maße:* Lex Sal. Merov. decr. Child. 2,2 ut -m (ad domum *codd.*) quicumque praesumpserit facere raptum . . ., unusquisque -m (ad domum *codd.*) inimicum Dei persequatur.

IV *fere i. q. praeterea – etwa 'überdies':* Chart. Nuremb. 282 (a. 1236) curiam . . . et pratum . . ., mansionem -m constructam in eodem loco. *Baader*

***admolentus** *v.* *amolyntus.

admonefacio (amm-), -factum, -ere. *monere – mahnen:* Mirac. Verenae 13 (ASBoll. Sept. I p. 171[B]) cumque a nobis saepe foret amm-tus, ut Zurziacum . . . adiret.

admoneo (amm-), -ui, -itum, -ere. *script. et form.: de assim.* amm-: Aldh. ad Acirc. 140 p. 195,17 *(v. p. 205,1).* amo-: *p. 218,11.24.40.51.64. ind. praes.* -nit: Pirmin. scar. 26[in]. Chart. Sangall. A 20. 161. *al.*

I *strictius i. q. adhortari, adducere, impellere – ermahnen, veranlassen, bewegen:* A *gener.:* Aldh. epist. 8 te viva voce aliquotiens de aliquibus amm-ere. Beda hist. eccl. 2,19 p. 122,28 pro Pelagiana heresi . . . cavenda . . . illos . . . -ere. Hugeb. Wynneb. 3 amm-endo atque instigando (*cf.* Conc. Karol. 44[B] p. 522,32 non insinuando, sed -endo). Capit. reg. Franc. 22,60 haec . . . vestram unianimitatem amm-ere. Conc. Karol. 39[A] praef. p. 312,25 ut . . . conventum . . . consulendo -ret *augustus* super quibusdam ecclesiarum praepositis. Hraban. epist. 11 caritatis instinctu -tus. Vita Aldeg. I 3 (MGMer. VI p. 86,21) ab auditu spiritali beata virgo Aldegunda amm-ta. Rimb. Anscar. 20 p. 46,7 miraculo -ta. Dipl. Arnulfi 120 p. 176,17 per dilecti abbatis nostri . . . obtentum -ti. Embr. Mahum. 22 (HistVjSchr. 29 p. 454) res gravis ammonitu. *saepe. c. dat. pers.:* Chart. Sangall. A 16 -et mihi divina preceptio. Capit. reg. Franc. 102[tit.] rex . . . fidelibus suis. Conc. Karol. 50[D],87 vobis a patribus nostris -tum est. *al. pendet* ut: Capit. reg. Franc. 183,3,1 de pace -emus, ut. Conc. Karol. 56[A] praef. p. 706,18. Hraban. epist. 1,23 ut . . . non (Gerh. August. Udalr. I 13 p. 403,9. *cf.* I 6 ut . . . ne). Epist. Meginh. 4 ipsum mihi amonete, ut. *saepe.* ne: Walahfr. Wett. 466. Thietm. chron. 5,5. *al.* quo: Rimb. Anscar. 2 p. 20,14. Poeta Saxo 3,278. *al.* quatenus: Liber diurn. 15. Vita Mathild. II 12. *al.* quia: Godesc. Saxo theol. 22 p. 304,7. *al.* quod: *v. l. 55sq. coni. nudus:* Nadda Cyriac. I 26,5. *interrog. indir.:* Conc. Karol. 22[C],13. Ruotg. Brun. 43. *al. (acc. c.) inf.:* Willib. Bonif. 8 p. 42,3. Conc. Karol. 36,43. Rud. Fuld. Leob. 4. *saepe.* B *spec.:* 1 *in placitum, concilium vocare – (vor-)laden:* Leg. Burgund. const. I 17,5 si actor iterato -tus ad causam dicendam . . . non venerit. Leg. Wisig. 2,1,19 p. 65,20 -ti iudicis epistula vel sigillo. Conc. Merov. p. 62,6 -entem metropolitano episcopo . . . ad concilium . . . venire. Lex Ribv. 36,2/4 capit. p. 57 (A 6.7) tertio vel quarto amoniti. Gerh. August. Udalr. I 28 p. 415,42 nuntius ducis . . . *fratres* illuc venire amm-uit. Chart. Tirol. notar. I 284[a] amm-tus, ut veniret . . ., non venit. *al.* 2 *evocare ad expeditionem – zum Kriegsdienst aufrufen:* Leg. Wisig. 9,2,8 p. 371,18 quicumque mox a duce suo . . . fuerit -tus. Lex Sal. Merov. 93 ad vestigium minandum vel ad latronem persequendum -tus. *al.* 3 *ad observanda legis praecepta impellere – an die Erfüllung der gesetzlichen Pflichten mahnen:* a *strictius c. obi. anim.:* Capit. reg. Franc. 3 p. 6,15 si servus ante -tum dominum defuerit. Leg. Wisig. 8,5,1 eum, cuius porcos invenit, -at, ut . . . decimum . . . solvat. Lex Sal. Merov. 47,1 unusquisque de cumnegotiatoribus suis alter alterum -at. Capit. reg. Franc. 140 p. 288,18 eos, qui illos *(pontes)* emendare debent, ex nostra iussione -ere. Dipl. Loth. III. 58 semel bis vel tercio amm-tus. Chart. march. Misn. III 409 p. 287,26 amicabiliter. Chart. Tirol. notar. I 163 amonitus per curiam . . ., ut . . . solveret. Chart. Brixin. 132 canonice. *al.* b *latius c. obi. rei i. q. efflagitare – anmahnen:* Conc. Karol. app. A 7 de decimis -endis. Walth. Spir. Christoph. II epist. p. 10,14 recepto suae creditionis debito, quod amm-uit. *al.* 4 *iubere – anweisen (fere de iudicibus aliisque instruendis):* Leg. Burgund. const. I 81,1 ut iudices ter -ti causas . . . iudicarent (Leg. Wisig. 2,2,7 p. 84,10. Const. I 439 p. 645,19 comites et electos i. per sacramentum regale). Anselm. Leod. gest. 58 ut amm-tus per oboedientiam . . . iudicii sententiam edicat *episcopus.* Dipl. Heinr. III. 348 p. 476,28 hac notitia, qualiter acta est causa, fieri amonuerunt. *al.* 5 *edicere – eine Bestimmung erlassen:* Conc. Merov. p. 138,19 monita . . . ab spiritalibus filiis -emus in omnibus recipi. Conc. Karol. 50[D],30 a pio . . . Hludowico . . . imperatore iussum et amm-tum est, ut *eqs.* 50[D],73 iam -tum est, quod. *al. c. acc. rei i. q. inculcare – einschärfen:* Capit. reg. Franc. 40 p. 115,17 de causis -endis. Conc. Karol. 50[D],67 que populis generaliter adnuntianda et -enda praevidimus. 6 *praemonere de periculis cavendis – warnen:* Leg. Wisig. 8,3,3 si quis arborem inciderit . . ., priusquam cadat arbor, admoneat. 8,4,23 qui laqueos feris ponit, . . . vicinos -at.

II *latius:* A *commonefacere – erinnern:* Conc. Karol. 46[B],11 sacerdos . . . debet perscrutari et amm-ere eloquia. Thietm. chron. 2,40 cum . . . de tali commisso amoneretur. 3,13 de promissis. Chart. Tirol. notar. I 495[b] p. 238,7 inde etiam pluries amm-ti fuerant per suos antecessores. *al.* B *instruere, docere – unterweisen, lehren:* 1 *gener.:* Beda hist. eccl. 5,21 p. 332,16 -tus ecclesiasticarum frequenti meditatione scripturarum. Ps. Boeth. geom. p. 377,8 secunda *petitio,* ut definita recta linea in continuum . . . producatur, -et. Hrotsv. Theoph. 271 talibus . . . figuris -tus. Thietm. chron. 6,13 perlecto tunc euvangelio presentes idem amm-et de timore

[Humperdinck]

divino. 6,68 commissos salubriter amm-uit *praepositus. al.* **2** *spec.:* **a** *c. sensu certiorem faciendi:* BEDA hist. eccl. 4,23 p. 266,6 ut -remus lectorem operum Domini, quam terribilis in consiliis super filios hominum. THIETM. chron. 7,37 matrona prius per familiares suos amm-ta. *al.* **b** *c. sensu indicandi et significandi:* AMALAR. off. 2,17 in isto primo vestimento *(i. amictu sacerdotis)* amm-etur castigatio vocis. DIPL. Otton. II. 89 multa ... amm-bant *Theophanu et Gisalherius episcopus. al.* **C** *medic. i. q. incitare – (an)treiben:* ANTIDOT. Augiens. p. 43,20 mulierum menstrua ammonet *antidotum.*

subst. **1. admonens,** -entis *m. admonitor – Mahner:* THIETM. chron. 6,21 p. 300,4 amm-es neque spernemus.

2. admonitum, -i *n. ?form.* -tium: *l. 16. adhortatio, consilium – Ermahnung, Empfehlung:* HUGEB. Willib. 5 p. 102,22 fratrum contuberniam sedulis disputationum -tiis (admonitionibus 3) ... docebat. EPIST. var. I 5 p. 499,18 quid surdae aures salutaria amm-a non audiunt? CAPIT. reg. Franc. 180 p. 372,30 -a doctorum et statuta patrum sacerdotes indoctos prohibent consecrari.

admonitio (amm-, -cio), -onis *f. script.:* amo-: *l.69.p.220,35.40.* -mun-: *p.220.17.* *?*-niat-: CHART. Westph. IV 1153.

I *strictius i. q. adhortatio, incitatio, suggestio – Ermahnung, Aufmunterung, Anregung:* **A** *gener.:* BEDA hist. eccl. 4,3 p. 211,8 -i eius *(Domini)* caelesti. STURM. consuet. 2,9 primus *modus paenitentiae est* -o semel et iterum atque tertio. TRAD. Frising. 19 conpunctus Dei amm-e (*cf.* RIMB. Anscar. 3 p. 21,23 sanctae Dei genetricis). WILLIB. Bonif. 8 p. 53,21 gloccum in signum amm-is (amotionis 3) sancti corporis ... commotum est. CONC. Karol. 19F p. 163,11 post ... correptionem vel -em apostolicae auctoritatis et synodalis unanimitatis. 34,17 sacerdotali amm-e. HEITO Wett. 20capit. amm-o angeli de ipsius emendatione. DIPL. Ludow. Iun. 4 necessitates aecclesiasticas ... regali tuemur amm-e (*sed cf.* 3 munitione). GERH. AUGUST. Udalr. I 13capit. de ... amm-e aedificationis aecclesiae. ALBERT. M. sacram. 232 p. 152,8 -o ordinatur ad correctionem *excommunicati. saepe. c. sensu inculcandi (v. et p. 220,20):* CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,40 non indiget *regula Benedicti* expositione, sed amm-e. *de subditorum petitione vel mediatorum interventione:* CAPIT. reg. Franc. 151,2 p. 308,30 quae *(causa)* per eorum *(missorum)* -em emendari non possit. CONC. Karol. 56A praef. p. 706,18 vestram ... supplici amm-e et affectu caritatis excellentiam ammonentes. DIPL. Karlom. (II.) 10 p. 299,21 si iustis et rationabilibus amm-bus seu petitionibus fidelium nostrorum assensum prębeamus (DIPL. Arnulfi 68 p. 102,26 [*sing.*]). DIPL. Arnulfi 89 p. 131,24 rogatu et amm-e. 124 p. 183,27 archiepiscopus per -em ... cancellarii nostri ... interpellavit. 153 p. 233,24 -bus iustisque suggestionibus (DIPL. Otton. I. 108 [*sing.*]). 179 p. 272,31 (spur. s. XI.) -is precatui. CHART. Babenb. 109 p. 143,24 iuxta consilium et -em fidelium ac ministerialium nostrorum. *al.*

B *spec. in iure:* **1** *citatio – (Vor-)Ladung:* LEG. Wisig. 2,1,19 p. 65,22 -e unius epistule vel sigilli ad iudicium venire. CAPIT. reg. Franc. 41,6 p. 118,8 prima amm-o super noctes septem, secunda super noctes quattuordecim. CONC. Karol. 39C p. 463a,10 tua *(sc. episcopi)* vel missi nostri -e. CAPIT. reg. Franc. 297,7 p. 432,14 per -em presbyterorum venire ad episcopum. DIPL. Heinr. III. 108 p. 137,36 amm-em eis fecistis, ut hodie ad vestrum placitum ... venirent. CHART. Babenb. 293 p. 131,2 ad ammonicionem domine ducisse et aliorum. *al.* **2** *evocatio – militärisches Aufgebot, Einberufung:* LEG. Wisig. 9,2,9 p. 374,23 quisquis ... -em cuiuslibet suscipiat ..., quo in loco exercitus bellaturus accedat. *ibid. al.* **3** *actio impellendi ad observandas leges – Mahnung zur Erfüllung einer gesetzlichen Pflicht:* LEX Sal. Merov. 52,5 (rec. A.C) per tres -es adcreverunt *solidi.* 73,6 p. 376,87 (rec. B) dicant *testes,* quod ibi fuissent, ubi illi amonitio (ad mithio rec. A) ad XIV noctes solem collocasset. CAPIT. reg. Franc. 9,3 p. 21,15 *clericum* post -em pontefici suo retenere. CONC. Karol. 37,18 decimas post crebras -es et praedicationes sacerdotum dare. CONST. I 421,2 post terciam amm-em si non satisfecerit. CHART. Tirol. 435 p. 233,5 res ... habere ... sine lite et amm-cione meorum maiorum. REGISTR. Pant. Col. 22 p. 139,37 post quindecim dies ..., qui dies current loco commonicionis, ... sine citacione et -cione denunciabuntur publice excommunicati. CHART. Wirt. VII 2121 p. 68,13 -e quatuordecim dierum premissa. *saepe. meton. fere i. q. multa dilationis – etwa 'Säumnisgebühr':* CHART. Beron. 14 p. 84,20 (c. 1213) in oblationibus et amm-bus sive in tributis ... prebendarius terciam *partem* obtinebit. CHART. Turg. III 548 p. 373,9. **4** *insinuatio vel praeceptio ad placitum vel ad officiales directa – Empfehlung oder Anweisung für Versammlung oder Beamte:* CAPIT. reg. Franc. 28,56 p. 78,21 omnis namque synodus secundum amm-em domni regis consensit. 161,8 volentes ... singulos *iudices* de ministerio sibi credito -em facere. DIPL. Otton. I. 269 p. 384,41 ex iussione domni imperatoris ... seu iudicum amunicione (*sim.* DIPL. Heinr. II. 299 p. 372,1). DIPL. Heinr. III. 108 p. 137,43 per amm-em predictorum iudicum misit cancellarius bannum super ... episcopum. *al.* **5** *inculcatio edictorum, statutum – Einschärfung von Verordnungen, Bestimmung (v. et p. 219, 39):* FORM. extrav. II 8 hanc direximus -em, quemadmodum optime placuit sanctae synodo *eqs.* BEDA hist. eccl. 3,3 p. 131,27 ad -em apostolicae sedis antistitis. CAPIT. reg. Franc. 150,20 de moneta vero, unde iam per tres annos et amm-em fecimus et tempus ... constituimus. 210,6 ut observetur *capitulum,* vestra indiget -e. *al.*

II *latius:* **A** *actio commonefaciendi – das Erinnern, Hinweis:* VITAE patr. Iur. 2,14 p. 151,35 donec domi revertens -e tua largiora transmittam. **B** *instructio, doctrina – Unterweisung, Lehre:* WILLIB. Bonif. 7 p. 37,5 ingens sedulo eius -e (-i 2 *c*) adherebat multitudo. CHART. Bund. 38 lectiones et ... amm-es ante ipsa mensa recitatas. CONC. Karol. 38,17 omelias continentes necessarias amm-es. THIETM. chron. 6,42 populos advenientes amonicionis egens institui. 8,6 Pauli. CHART. Babenb. 360 p. 204,24 frequenti nobis est amm-e declaratum, quod *eqs. al. c. sensu indicandi:* CHART. Tirol. 421 p. 217,33 (a. 1185) scio per me et per ammonicionem mei patris, quod possesio terre istius ... fuit casedei. 920 per amonitionem et preceptum parentum eius sciebat veritatem.

admonitiuncula (amm-), -ae *f. (levis) admonitio – (leichte) Ermahnung:* CONC. Karol. 37,53 libuit ... conventui quasdam -as breviter ... sanctimonialibus scribere. ARNOLD. RATISB. Emm. 2,11 amm-am meam ne putes iniuriam. WILH. HIRS. const. 1,3 p. 936B cum -a, quae illis congruat, ... incitantur *novitii.* NORB. IBURG. Benn. 29 p. 892,26 repetere nunc obtestationis nostrae -am ..., ut *eqs.* EPIST. Wibald. 28ex. vehementia tamen affectus nos aliquatenus insipientes reddidit, quae tales -as velut ad minus sapientem ... edidit.

***admonitius** (Amm-, -cius), -i *m. admonitor – Mahner:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,7 adest mihi frater Ammonitius *(sc. Otlohus ut vid.),* comes rerum mearum fidelissimus (*cf.* ANON. Mell. 62 Arnulfus presbyter ... sancti Emmerammi dialogum scribit Collecticii et Admonicii de virtutibus sanctorum).

***admonitivus,** -a, -um. **1** *admonens – ermahnend:* ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,4 p. 28b,3 -us et exhortativus *modus* in epistolis apostolorum *(cf. p. 221,12).* **2** *significativus – sinnbildlich:* ALBERT. M. phys. 2,2,10 p. 155a,15 caput -um est sapientiae.

admonitor (amm-), -is *m.* **1** *strictius i. q. adhortator, incitator – Ermahner, Ermunterer:* **a** *gener.:* CHART. Rhen. med. I 286 p. 339,3 (a. 1009) etsi amm-e non egeas *(cf. Cic. top. 5)* tuam commonentes dilectionem (*sim.* BERNOLD. CONST. libell. V 1). LIBELL. de Willig. 4 servientibus sibi parum erat opus -bus ullis. EPIST. Mog. 56 p. 407,2 ego durus tibi nuncius, -r condicionis, preco mortis. **b** *spec.: iur.:* ANNAL. Fuld. II a. 864 foederis pactum inviolabiliter ... conservandum testes et -es idonei ex utraque parte statuuntur. CHART. Westph. IV 7 huius rei testes sunt, qui

[Humperdinck]

etiam amm-es fuerunt. *eccl.:* ALBERT. M. sacram. 232 p. 151,52 constitutio ecclesiae ordinat ei *(excommunicato)* -es. **2** *latius i. q. magister – Lehrer, Meister:* CARM. pro schola Wirz. 56 hunc sibi ductorem vel gliscunt amm-em.

admonitorius (amm-), -a, -um. **1** *adi.: admonens – mahnend, aufmunternd:* BONIF. epist. 75 p. 157,23 -am vel precotoriam epistolam. ALCUIN. epist. 111 p. 159,27 hos tuae salutis ... amm-os ... apices (136 p. 209,4 amm-a aeternae s. verba). 188 p. 316,2 litteras. 191 p. 318,10 cartula. WALAHFR. carm. 5,40$^{tit.}$ fabula -a ad quendam. EPIST. ad Hildeg. 67 p. 287^{A} -a ... verba. ALBERT. M. summ. theol. I 1,3,3 p. 18^{a},22 *epistolae apostolorum* -ae sunt et exhortativae ad opera *(cf. p. 220,59)*. 1,5,4 p. 30^{b},9 -us vel exhortatorius modus *disponentis ad bonum.* **2** *subst. fem. plur.: litterae citatoriae – schriftliche Vorladung:* FORM. extrav. I 7 ego iudex has -as tibi delego, quatenus in iudicio praesentiam tui facias. **3** *subst. neutr.: admonitio, instructio – Ermahnung, Anweisung:* CAPIT. reg. Franc. 183,2,28 de -o ad eos, qui legatione funguntur.

admonitus (amm-), -us *m. admonitio – Mahnung:* CAPIT. reg. Franc. 258,3 ut ... se idoneum ad sumendum episcopalem gradum -u ... metropolitani episcopi ostenderet. CARM. de anulo 3,12 (MG Lib. Lit. III p. 727) quos antistes nequeat compescere verbo, ipsius amm-u rex feriat gladio. GISLEB. MONT. chron. 4 amm-u divino animatus cenobium ... reedificavit.

***admonto,** -are. *ascendere – ansteigen:* DIPL. Heinr. III. 388 p. 534,8 (spur. s. XII.) fines serra ... descendente ... in fluvio Trebia, -ante pro fluvio Trebia ad costam Finale (*inde* DIPL. Otton. I. 460 p. 627,21 [spur.]. ACTA imp. Stumpf 326 p. 458,31 [dipl. Heinr. V. spur.]).

admordeo, -morsum, -ere. **1** *serrula incidere – ansägen:* TRACT. de fist. org. p. 13 ex transverso admorsa et patefacta fistula. **2** *medial. i. q. se infigere – sich festhaken:* RICHER. REM. hist. 3,107 cum ... essent lignis ... transversis -si *uncini.*

admoveo (amm-), -movi, -motum, -ere. *script.* amo- *(var. l.): l. 41.* **1** *proprie i. q. adducere, afferre – hinführen, heranbringen:* **a** *obi. homines:* HELM. chron. 63 p. 119,35 populus multa potacione ⟨temulentus⟩ neque strato neque navibus amm-eri (amo- *var. l.*) potuit. CHART. ord. Teut. (Thur.) 73 presentibus et -tis testibus. *de motu partis corporis:* AGIUS vita Hath. 16 ut aurem ori propius -ret. HROTSV. Gall. II 2 si quis ... pedem -vit. RUOTG. Brun. 19 *(in imag.)* aurem cordis ... monitis -eri. *al.* **b** *obi. res:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 10,24 ardens *gagates* igni -tus, incensus serpentes fugat. CARM. de Tim. 116 quaeritur -tis forte locus crucibus. WIDUK. gest. 3,18 machinae muris -tae. STEPH. COL. Maurin. 10 (6) luminibus *aegris* dentem *Maurini* -vit. CHRON. Camer. 3,39 p. 550,5 tuguriis ... ignem -eri. *al.* **2** *translate i. q. adhibere – anwenden:* ALDH. virg. II 1145 genitor ... lubrica ... -vit gaudia. HROTSV. Dulc. 12,2 supplicia non metuis: -bo, quod horrescis.

***admus(s)ito,** -avi, -are. *admurmurare – leise darüber sprechen:* VITA Serv. 54 p. 127,10 tanti ... ad novitatem portenti exanimes eminus admusitavere.

***admutuo** (amm-), -atum, -are. *depromere – entlehnen:* WALAHFR. exord. 26$^{ex.}$ a partibus Romanis mutuatam (ammutuatam 5) *emendationem psalmorum. Humperdinck*

adnato, -avi, -are. *natando accedere – hinschwimmen:* CONR. MEND. Imm. (ArchElsKirchGesch. 2 p. 205,2) corpus *s. Immae* undis ... auferentibus Argentoracum -vit.

adnavigo, -are. *navigando adire – zu Schiff hinfahren:* EKKEH. IV. carm. Gall. 3,4 Castro de Turegum -ant Tucconium.

adnecto (ann-), -nexui, -nexum, -ere. *script.* -nix(us): *p. 222,2.19.23sq. form.: inf. praes.* -xere: CHRON. Salern. 165. *indic. perf.:* -ctuit: *p. 222,40.* -xit: LIBER diurn. 84 p. 96,3. *depon.: p. 222,64.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. alligare, affigere, vincire – (an)knüpfen, festbinden, befestigen:* EINH. Marc. et Petr. I 2,1 p. 245,58 sigilla ... filorum ... summitatibus -it. GESTA Font. 17 p. 52,24 hanappum argenteum ... habentem limaces aureos quatuor in fundo exterius sibi adnixos. WALTH. SPIR. Christoph. I 17 magni lapidis pondus calcibus. EPIST. Worm. I 30 p. 54,8 Lemnius annectit, quos aurea Copia flectit. LEO MARS. chron. 3,18 p. 711,19 *libellum* tabulis eburneis. LIGURINUS 10,210 vades fabricis et turribus. CHART. civ. Halb. 11 p. 13,22 huic pagine ... impressionem nostri sigilli annecti fecimus. GESTA Halb. p. 93,39 *(medial.)* in vehendis curribus corporaliter cogebantur annecti *homines. al. in imag.:* LEG. Wisig. 3,1,4 p. 125,1 -itur copulum nuptiale. FROUM. epist. 79 me vobis cordetenus annexum vinculo totius caritatis. **B** *latius i. q. coniungere – verbinden:* SMAR. carm. 1,13,4 coniunctio verba ordinat, -it, unit. ALBERT. M. animal. 1,333 *(medial.) corda* annectitur ei *(iuncturae digiti)* ligamento.

II *translate:* **A** *addere, adicere – hinzufügen, beigeben:* **1** *scribendo, dicendo sim.:* FORM. Marculfi 2,4 p. 77,14 licet in cessionibus poenam -i non sit necesse. CHART. Epternac. 14 p. 40,23 donatio ... cum stipulatione adnixa (FORM. Bitur. 15 p. 175,33. p. 176,26). LIUTG. Greg. 12 p. 77,1 apostolicum ... testimonium ... in conclusione praedicationis. NOTIT. Arnon. 7,1 quod inibi traditum est ..., subter -imus (FORM. Dion. 2 p. 497,17 subscriptiones s. adnixas. DIPL. Heinr. IV. 323. *al.*). OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 129,26 subsequenter annectitur: quoniam *eqs.* TRAD. Patav. 712 annexa ... tali conditione. ALBERT. M. veget. 3,110 quaedam annectenda sunt de succis plantarum. *al. seq.* quod: THIETM. chron. 2,36. qualiter: THIETM. chron. 2,23. 6,99. ut: DIPL. Otton. I. 235 p. 326,37. CHART. Heinr. Leon. 57 p. 82,30. **2** *adnumerando, computando:* RHYTHM. 113,32,3 feriam. CARM. de conc. mens. 37,3 quater idus tres annectunt numeris paschalibus. **3** *donando sim.:* TRAD. Frising. 408 (a. 819) suam -ens ambarum parcium facultates ... laxavit. TRAD. Ratisb. 17 p. 18,6 manentem Rihbertum. DIPL. Karoli III. 125 p. 200,36 -imus Siccum vidum praeter ecclesiam. CHART. episc. Spir. 327 p. 295,7 officium *(campanatus)* nichil habet annexum a villa vel villanis. **B** *adiungere, unire – anschließen, verbinden:* **1** *de rebus:* **a** *c. sensu attribuendi, deferendi:* VITA Desid. Cad. 50 *praedium* ecclesiae ... dicioni adnectuit. CHART. Ger. Col. 102 p. 99,21 (a. 1235) ecclesiam s. Christophori custodie s. Gereonis et Nuwinkirche ad officium choriepiscopatus annectimus. 126 p. 127,5 residuum proventuum ... ad preposituram ... annectentes seu annexum esse declarantes. CHART. Turic. 1475 p. 185,14 curam animarum ... annectimus, unimus, incorporamus Thuricensi prepositure. **b** *c. sensu adaptandi:* VITA Eucher. 7 (MGMer. VII p. 49,25) honores ... propriis usibus. **c** *c. sensu conveniendi:* GUIDO ARET. form. praef. 5 medie voces semper annectuntur utrisque, acute autem conveniunt authentis et graves plagibus. **2** *de hominibus c. sensu associandi:* VITA Eucher. 4 (MG Mer. VII p. 48,20) ut ... Eucherium famulis tuis plebi Aurelianorum pontificem iubeas -endum. WALAHFR. Wett. 178 cui fortuna dedit scolis -ier illis. RICHER. REM. hist. 3,21 eum ... iure sacramentorum sibi annectit. **C** *proferre, asserere, componere – anführen, aussprechen, verfassen:* COD. Karol. 31 p. 537,22 suasionis versutiam in eis *(litteris)* -xam. 36 p. 546,13 repperimus in eis *(litteris)* -xum, quod *eqs. al.* WALAHFR. Wett. 916 breves bis quinas dictat eisdem sensibus -ens. RICHER. REM. hist. prol. res multo ante gestas ... Hincmarus ... suis annalibus copiosissime annexuit. *c. acc. c. inf.:* CHRON. Salern. 53. *v. et l. 65. c. sensu profitendi:* COD. Karol. 52 p. 574,15 *sponsionem* ante sacram ... apostoli confessionem -xi sumus. *c. sensu firmandi, sanciendi:* TRAD. Frising. 44 (a. 772) stabilem fieri *donationem* -imus stibulatione subacta. **D** *adire – aufsuchen:* COD. Karol. 89 p. 626,9 annectens limina beatorum ... Petri ac Pauli ... episcopus. **E** *intrans. i. q. associari – sich anschließen:* CHRON. Salern. 76 p. 74,19 cum non paucis (*i.* -ci) de ipsa re ad illum -eret (*i.* -erent). 178 p. 180,24. *fort. i. q. procedere – vielleicht 'vorgehen':* CHRON. Salern. 169 p. 171,25 cum multa sevicia erga populum ... rex nimirum -ret.

[Payr]

adi. **adnexus**, -a, -um. **1** *contiguus, vicinus – anstoßend, benachbart:* GESTA Ern. duc. I p. 14,24 in capellam edicule illi annexam. VITA Gebeh. Salisb. II 32 p. 50,5 cum basilica illis *(sacrariis)* annexa. **2** *ascriptus, pertinens – angeschlossen, zugehörig:* **a** *de hominibus:* WALAHFR. Wett. 496 furibus -i. ODILO SUESS. Seb. 91 (44) filium ... monachorum firmarent coetui adnixum. BERTH. ZWIF. chron. 14 p. 194,8 barbatis fratribus annexus. ACTA imp. Winkelm. I 63 p. 60,32 qui feudi *(sic?)* annexi sunt. CHART. Merseb. 300 p. 238,21 cum ... servis glebe annexis. *subditus – untertan:* CHART. civ. Spir. 112 (a. 1267) cives Spirenses sunt imperio annexi. **b** *de rebus:* CHART. episc. Halb. 1056 p. 263,8 (a. 1262) *collegii* universitati ius patronatus ecclesie ... est annexum. CHART. civ. Magd. 141 p. 77,3 burgraviatum et annexum illi pincernatum. CHART. Wirt. VIII 2969 p. 223,6 *ecclesiae* annexa est ecclesia ... tamquam filia. p. 223,27 aliquas possessiones annexas. **3** *coniunctus – verbunden:* CHART. Friburg. 81 (a. 1245/47) decanum tam vicina consanguinitatis linea sibi fuisse -um.

subst. **adnexum**, -i *n.* **1** *pertinentia – das Zugehörige, Zubehör:* ALBERT. M. summ. theol. II 16,99[tit.] de voluntate et annexis. CHART. episc. Hild. III 311 (a. 1272) cum pascuis, pratis, silvis et aliis quibuslibet annexis. 407. *appendix – Anhang:* CHRON. Albr. a. 45 p. 680,9 hystoria Clementis cum suis annexis, id est cum suis disputationibus beati Petri cum Symone mago. **2** *dictum – das Genannte, Gesagte:* LIBER diurn. 101 p. 135,2 in ... monasterio atque omnibus superius annexis ei pertinentibus. COD. Karol. 53 p. 575,7 cuncta in eis -a didicimus.

adnego (ann-) *v.* abnego.

adneo (ann-), -ere. *(de etym. cf. ThLL. I 780,6sqq.) fulgere – strahlen:* IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 224,12 annent decorata tuis factis praecepta, religionis forma praebet nitorem sacra. AETHICUS ISTER 82 p. 63,19 praemia safficaque didola annet materia.

adnexio (ann-), -onis *f.* **1** *appensio – das Anhängen, Befestigen:* CHART. Osn. I 338 p. 274,7 (a. 1175) -e sigilli nostri ... eam *(traditionem)* firmavimus (CHART. episc. Hild. I 705). **2** *additio – Hinzufügung:* CHART. episc. Hild. I 334 p. 320,4 (a. 1163) testium quoque legitima annexione. 343 p. 328,12 banni nostri.

adnexo *v.* adnecto.

adnexus (ann-), -us *m.* *ligamen – Band:* MIRAC. Genes. Hier. 16 artis vinculorum annexibus alligati.

adnihilatio (ann-, -ich-), -onis *f.* **1** *corpor. i. q. exstinctio, corruptio – Zerstörung, Zerfall:* ALBERT. M. phys. 5,3,7 p. 400[a],18 dulcem ... voco *corruptionem*, quae ... ad ann-em deducta est per senium. Ps. PLATO quart. 4 p. 162,34 *corpora caelestia* sunt receptiva alterationis et ann-is. **2** *spirit.:* **a** *iur. i. q. cassatio, abolitio – Ungültigkeitserklärung, Aufhebung:* CHART. Turic. 1602 (a. 1275) ad ... contractus annichilationem et infirmationem. **b** *obtrectatio – Erniedrigung:* HINCM. epist. I 99 p. 46,17 ut sic fratres ... nos ... cum -is despectu iudicarent.

adnihilo (ann-, -ich-), -avi, -atum, -are. *script.:* ani-: *l. 61. p. 224,22.* -ici-: *l. 62.* -ill-: *l. 62. p. 224,30.37.*

I *corpor.:* **A** *obi. res:* **1** *delere, destruere, desolare – vernichten, zerstören, verwüsten:* **a** *strictius:* BRUNO MAGD. bell. 34 p. 36,3 castellum ... adnichilatum. CHART. Heinr. Leon. 58 p. 85,12 privilegia et testamenta ... incendio anichilata ... et consumpta. CHART. Lux. III 134 p. 136,30 si ... domus annicillaretur. IORDAN. RUFF. equ. 6,56 p. 102,1 *(c. sensu conterendi) sola ungulae* -atur quasi et ... subtilis efficitur. *al. c. sensu tollendi:* ANNALISTA Saxo a. 1105 p. 739,60 crisma ..., quod contra edictum archiepiscopi ... confecerant, adnichilatum est. **b** *latius c. sensu pauperandi, deteriorandi:* LIBELL. de cal. Trev. p. 741,10 locuples locus est -tus. DIPL. Heinr. V. (ArchUrkForsch. 6 p. 262,4) tota civitas ob nimiam paupertatem adnichilabatur. NECROL. I p. 643,13 episcopatum a ⟨pre⟩decessore ... prorsus adnichilatum ... reformavit. **2** *consumere, perdere – verbrauchen, verschwenden:* ECBASIS capt. 1174 divitis omne bonum ... solet adnichilari. DIPL. Heinr. V. (ed. Calmet, Hist. de Lorraine I preuves p. 534,9) ut praebendae sororum fere -rentur. ANNALISTA Saxo a. 1077 p. 712,13 regales reditus in duorum regum dimicationibus adnichilati erant. **3** *exstinguere – löschen (cf. p. 228,55):* CHART. Brand. A XIV 18 p. 15,14 (a. 1278) igniculum. **4** *medial.:* **a** *corrumpi – verderben:* REGISTR. Geisenf. 44 (s. XIII.) pista ... acescet et annichilabitur. **b** *deficere – schwinden:* ALBERT. M. animal. 8,95 annichilatur lac in uberibus. **c** *non parere – nicht erscheinen:* ALBERT. M. somn. 2,2,1 p. 170[b],10 *visiones somniorum* exterminantur et annihilantur. **B** *obi. homines i. q. pessum dare, damno afficere – zugrunde richten, schädigen:* FROTH. epist. 9 p. 283,2 familiam ... fames -vit et ad tante perduxit pauperitatis miseriam. AMARC. serm. 1,340 nempe per hystorias vos annichilare severas querunt ypocritę. ANNAL. Ottenb. a. 1180 (MGScript. XVII p. 315,42) abbas ... ante mortem suam biennio per insaniam ... est adnichilatus.

II *spirit.:* **A** *inanem, vanum facere – zunichte, unwirksam machen:* **1** *gener.:* CONC. Karol. app. 11 p. 859,34 conatum. THEOD. AMORB. Mart. 5 nefanda molimina. EPIST. Ratisb. app. 6 p. 380,25 noli, domne, in me peccatore anichilare claves regni celorum. ANNAL. Mell. a. 1136 (rec. A) episcopi factiones apostolica auctoritate adnichilavit. CHART. Turic. 501 ne ... gesta ... oblivionis vitio adnichilentur. **2** *spec.:* **a** *iur. i. q. irritum facere, cassare – für ungültig erklären, aufheben:* DIPL. Heinr. IV. 303 p. 399,15 ad hęc infringenda et -anda ... cartam ... proferebat. CHART. Rhen. inf. II 649 potestatem sui dominii in hac parte nobis assignata annichillari. **b** *deserere – aufgeben:* METELL. Quir. 72,31 causas. **c** *frangere – brechen:* ADALB. MAGD. chron. a. 964 p. 173,38 fidem. **d** *refellere – widerlegen:* BERNOLD. CONST. chron. 1091 p. 451,43 cavillationes ... scismaticorum prudenter. CHRON. Reinh. a. 1191 p. 548,20 errorem ... sensibiliter. Ps. AVIC. epist. 1 p. 863,14 sententiam. **B** *obstruere – vereiteln:* REIN. LEOD. annal. a. 1215 p. 673,18 torneamentum, quod futurum erat ..., penitus adnichillavit. **C** *pro nihilo ducere, detrectare, spernere – für nichts achten, herabsetzen, verachten:* GODESC. SAXO theol. 18 p. 249,9 pretium sanguinis Christi ... non est ausus -are, nullificare vel adnullare *Origines.* VISIO Karoli M. 4 Romana aecclesia suusque patronus ... discerpitur, humiliatur, adnichilatur. EPIST. Worm. I 60 p. 102,16 me ... sic annichilare et tam vilem facere. BRUNO MAGD. bell. 74 p. 76,17 *Romani pontificis* potestatem verbosus adnichilare.

adnisus (ann-), -us *m.* *script.* atn-: FORM. epist. III 4 p. 526,36. *plur.* -bus: EPIST. Teg. I 110 p. 114,6. *occurrit fere abl.; nom.: l. 55. acc.: l. 56.*

1 *contentio, labor, studium, vis – Anstrengung, Bemühung, Eifer, Kraft:* **a** *corpor.:* WANDALB. Goar. 2,34 infantulus lento -u repente surrexit. REGINO chron. a. 746 p. 42,26 eum omni annisu percussit. a. 877 p. 113,16 summo annisu in Gallias repedare. TRANSL. Bav. 1 (MGScript. XV p. 597,28) fabrili annisu sancti aperitur theca. *al.* **b** *spirit.:* LIBER diurn. 33 nostre debet intervenire auctoritatis annisus. BEDA hist. eccl. 1,32 p. 69,5 -um illius virtute ... adiuvate. LIBRI Karol. 1 praef. p. 2,27 ut in eius *(ecclesiae)* defensione ... toto annisu certemus. ANSCAR. mirac. Willeh. 1 (prol.) toto cordis gaudentes annisu. DIPL. Arnulfi 141 papae hortamenta toto mentis -u suscipere. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 258,33 summo annisu. RANGER. Anselm. 2470 annisu cesaris et studio. CHRON. Bened. II 3 conductu et annisu beati Bonifacii. *al. c. sensu adiutorii:* LIBER diurn. 82 p. 88,14 Deo cooperante et beatorum apostolorum annisu. **2** *consensus – Zustimmung:* CHART. Lux. I 308 p. 461,1 (a. 1088) cognati ..., quorum consilio et annisu hec facta sunt.

adnitor (ann-), -nisus (-nixus, *v. et p. 221,66sq.*) sum, -i. *script.* atn-: *p. 225,17. form.: praevalet partic. praes. et perf.; pass.* -sus: *p. 225,28.*

I *proprie i. q. inniti – sich (auf)stützen:* WALAHFR. Gall. 2,46 angulo sarcofagi -xus coepit se sensim erigere. VITA Norb. II add. 1,5 illic *(ad summa templi)* quasi quodam remi-

[Payr]

gio alarum librabatur annixum *sericum*. *in imag.:* HRABAN. epist. 31 p. 455,9 -entes auctoritati sanctarum scripturarum. EPIST. Worm. I 20 p. 37,24 cum ipso necessario, quod maxime vobis -itur, fides . . . monet. 64 p. 109,4 auctoritate et exemplo *patrum* -i. CHART. Port. 46 annixa veritate litterarum testimonia.

II *translate:* **A** *operam dare, auxiliari – sich bemühen, betreiben, unterstützen:* **1** *absol.:* CAPIT. reg. Franc. 291,10 archiepiscopus . . . suis annitentibus suffraganeis . . . presbyterum . . . ordinavit. 299,4 annitente principali potestate. HERM. AUGIENS. chron. a. 1008 -ente . . . cum aliis multis Gerhardo . . . contra regem rebellavit. BERNOLD. CONST. chron. a. 1093 p. 456,25 Chuonradus . . . coronatur annitente Welfone . . . et Mathilda. DIPL. Heinr. V. (ArchUrkForsch. 6 p. 262,18) annitente nostrorum opera civium. EPITAPH. Rud. Trud. 41 (NArch. 22 p. 383) hęc pro posse tamen satis atnitens reparabat. *al.* **2** *c. obi. person. (fere c. sensu auxilii):* IONAS BOB. Ioh. 5 studuit . . . plebem ad caelestia gaudia provocare -ente sibi monacho. ERCHEMB. CAS. hist. 23 annitente sibi Sergio magistro militum. GODESC. GEMBL. paneg. 2,32 (MGScript. VIII p. 559) iustis -i norat pravisque reniti. DIPL. Heinr. III. 409 p. 573,9 abbas . . . admittentibus (adnitentibus *SG, recte ut vid.*) sibi ac simul rogantibus venerabilibus viris. GESTA Camer. cont. I D 24 p. 510,1 maioribus curiae pontifici -entibus. **3** *c. obi. rei:* LAMB. HERSF. annal. a. 1069 p. 107,20 totis Mogontini episcopatus opibus cepto annitebatur. ARNOLD. RATISB. Emm. 1,1 p. 549^{a},50 error bonis . . . invisus, sed a perversis periculosissime annisus. **B** *studere – streben:* HERM. AUGIENS. chron. a. 1008 ad archipraesulatum. a. 1024 ad regnum. **C** *assentiri – zustimmen:* CAPIT. reg. Franc. 258,6 statuit sancta synodus annitente pio principe. DIPL. Conr. II. 124 *matrona* curtem . . . -entibus sibi filio . . . patronoque suo . . . abbati . . . reddidit.

***adniventia** (ann-), -ae *f.* *consensus – Zustimmung:* CHART. Westph. VII 199 p. 86,9 (a. 1220) villicationem in manus nostras sub totius conventus nostri presentia et ann-a . . . resignavit. CHART. episc. Hild. II 726 de consensu meo atque ann-a. *v. et* *adnuentia. *Payr*

adno (ann-), -avi, -are. *adnatare, natando vel navigio accedere – heranschwimmen, schwimmend oder zu Schiff erreichen:* IOH. NEAP. Ian. 26 naviculam ascendimus et Puteolos annavimus. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,225 annabit medicum palmarum remige portum. *in imag.:* EPIST. Teg. I 7 anchoram . . . verissimę spei per nuntium annavimus.

adnominatio (ann-) *sim. v.* agnominatio.

***adnormo**, -avi, -are. *normare – gehörig einrichten:* PAUL. FULD. Erh. 1,2 multis consodalium per devia morum exorbitantibus gressus desiderii virtutis -vit regula.

***adnotarius** (ann-), -i *m.* *chartarum scriptor, notarius – Urkundenschreiber, Notar:* HIST. Augiens. III p. 658,36 littere confirmationis . . . per manum Heinrici de Tanne, ann-i et maioris ecclesie . . . prepositi.

adnotatio (ann-, -cio), -onis *f.* *script.* ano-: *l.* 66.

I *gener.:* **A** *expositio, commentarium – Erklärung, Anmerkung:* EPIST. var. II 26 p. 343,2 ita spaciose inprimantur lineae . . ., ut . . . -um sermunculi . . . adsignentur. LUP. FERR. epist. 37 codicem ann-um beati Hieronymi in prophetas (*cf.* EPIST. var. II 34 p. 358,43. 359,42). **B** *index, conspectus, elenchus – Verzeichnis, Aufstellung, Übersicht:* CONC. Karol. 38^{C} p. 301,32 brevis ann-o capitulorum. CATAL. biblioth. Becker 37,154 -o interrogationum . . . et responsionum. CHART. episc. Hild. I 312 p. 296,26 in ann-bus possessionum. COD. Lauresh. capit. 1 tit. p. 265,2 regum et imperatorum seu abbatum. TRAD. Scheftl. 484 redituum. CONST. II 213,8 bonorum . . . ano-e. *al.* **C** *conscriptio – schriftliche Darstellung, Aufzeichnung:* BEDA temp. rat. 62,5 dies creberrima legis sunt -e praefixi. RUD. FULD. Leob. 1 quae *(memoratu digna)* supradictis -bus copulare. RAHEW. gest. 4,10 p. 241,8 quarum *(legum)* capitula presenti ann-e subiecimus. BURCH. URSB. chron. p. 7,13 omnia in . . . descriptionibus et ann-bus temporum plenius explicabuntur (*cf.* p. 44,34). CONST. III 64 annotacione tacita litterarum. *al.* *actio inscribendi – das Eintragen:* BEDA hist. eccl. 5,21 p. 334,11 numquam in -e festi paschalis errabit. **D** *nota, signum – (kritisches) Zeichen, Bezeichnung:* EPIST. var. II 15 p. 322,13 hęc vero -o rarissime in libris invenitur veteribus. SIGEB. GEMBL. Theod. 16 p. 475,46 alias sigillatim repositas cum propriis ann-bus . . . sanctorum reliquias accepit. WIDO FERR. schism. praef. p. 533,3 sub eadem ann-e capituli.

II *spec. de chartis et decretis:* **A** *ascriptio, adiectio – Eintragung, Vermerk, Zusatz:* LEG. Wisig. 2,3,4 per mandatum . . . trium testium -e firmatum (CHART. march. Misn. II 51 p. 44,10. TRAD. Teg. 349. CHART. Dortm. 67. CHART. Tirol. 1039. *al. latius:* Iso Otm. 1,2 *libellus* multiplici t. -e olim conscriptus. UFFING. Ida 2,1). BERNOLD. CONST. libell. X 47 ex temporis sive consulis ann-e. CHART. Turg. II 51 p. 192,12 scriptum . . . falsa imperatoris ann-e signatum. **B** *subscriptio – Unterschrift:* DIPL. Pipp. 26 p. 37,16 propria manu ann-e studuimus adumbrare (DIPL. Karlom. [I.] 44 p. 64,25. DIPL. Karoli M. 120 p. 168,38. *cf.* DIPL. Merov. III A 22 manus nostre subscriptionibus ac propria ann-e). DIPL. Karlom. (II.) 5 preceptum . . . manus proprie -e insignitum (DIPL. Arnulfi 159). FORM. extrav. II 4 omnium nostrorum subscriptionibus . . . roboramus et communi -is decreto . . . pastorem habendum eligimus *virum idoneum*. **C** *confectio – Ausfertigung, Abfassung:* CHART. Sangall. A 801 (a. 942/50) ut conventionem . . . -e praesentis cartulae roboremus. FLOD. hist. 2,19 p. 470,10 *imperator* cessionem apicum -e et . . . sigillatione roboravit. CHART. Steph. Wirz. 240 p. 257,23 que . . . pertractat, . . . posteritati hominum se recommendari -cione debita exposcunt. CHART. Carniol. II 177 ann-e presentium. **D** *scriptum publicum, instrumentum, acta – amtliches Schriftstück, Urkunde, Protokoll:* CHART. Sangall. A 422 (a. 853) quicquid . . . legitimis . . . securarum -bus habeo circumdatum. TRAD. Patav. 95 traditionis. CHART. Epternac. 211 p. 353,8 presenti ann-e . . . notum facimus. CHART. episc. Hild. I 373 p. 358,33 annotacionem scripsi scriptamque donavi. CHART. Wirt. II 461 p. 265,23 scripta autentica . . ., videlicet privilegia . . ., attestationes etiam seu ann-es . . . episcoporum. DIPL. Westph. 247 p. 344,28 cassatis omnibus scripturis sive epistolis sive ann-bus seu pracmaticis sanctionibus. *al.* *fort. add.:* CONC. Karol. 61,1 p. 796,31 subscriptionem . . . hic inferendam -e publica providi. **E** *tenor – Wortlaut, Inhalt:* DIPL. Merov. III A 39 p. 157,69 (spur. c. 1000 ?) quicquid . . . contulimus, infra simili -e conteximus. CHART. Naumb. 271 p. 255,23 huius . . . paginę ann-em servantibus . . . sit benedictio.

adnotatiuncula, -ae *f.* *(parva) notitia – (kleine) Aufzeichnung:* CARM. var. I 28 praef. quicumque hanc ordinationis meae -am legeris.

adnotator (ann-), -oris *m.* **1** *animadversor – Beobachter:* PAUL. FULD. Erh. 1,1 subtilissimus -r in singulis. **2** *chartarum scriptor – Urkundenschreiber:* CHART. Babenb. 127 p. 166,10 (a. 1202) *testes* Ulricus . . ., Daniel presencium ann-r, capellani (CHART. Carinth. IV 2894 Chunradus not⟨arius⟩ de Eberstaeine, p. ann-r).

?*adnotitia, -ae *f.* *notitia – Kenntnis:* TRAD. Frising. 710 (a. 849) -a cunctorum fidelium, quia *eqs.* (*cf.* 705 ad noti⟨ti⟩a c. f. pervenire. 708 notitia c. f., quia).

?*adnotitio (ann-, -cio), -onis *f.* *conscriptio – das Niederschreiben:* COD. Thietm. praef. huius vero calumnię ne detur alicui occasio, quia sola litterarum annoticio *(sic?)* potest prohibere *eqs.*

adnoto (ann-), -avi, -atum, -are. *script.* ano-: *p.227,56.61.*

I *gener.:* **A** *(scribendo) addere, adicere – hinzufügen, hinzuschreiben:* LEG. Wisig. 2,1,5 quas *(leges)* . . . formavit ac sue glorie titulis -bit. CHART. Mog. A 528 p. 437,18 quę bona prefatis bonis hic -ari precepimus. *latius i. q. attribuere – zuweisen:* BEDA hist. eccl. 3,9 p. 145,6 ut nomen . . . apostatarum . . . aboleri deberet neque aliquis regno eorum annus -ari. HONOR. AUGUST. spec. p. 1078^{D} tres horae singulis vigiliis annotantur. **B** *(con)scribere, litteris mandare – aufschreiben, aufzeichnen:* BEDA hist. eccl. 5,24 p. 357,23

haec in scripturam sanctam ... ex opusculis ... patrum breviter -are (HRABAN. epist. 36 p. 471,1 in paucis br. *cf.* 57 p. 515,20). PAUL. DIAC. carm. 2,9,3 exultat Ausonia regio ..., cum haec annotata sunt. BREV. NOTIT. b p. A 11,29 exhinc -antur traditiones. REGINO chron. praef. p. 2,3 eam *(praefatiunculam)* in prima fronte libelli annotari. IOH. METT. Ioh. 73 cuncta usque ad siliquam ... annotata servabat. RAHEW. gest. 4,14 p. 252,29 qui huius operis principium eius ex ore -vi. *al. pendet interr. indir.:* TRAD. Frising. 397^{c} (a. 819) quomodo. REGINO chron. a. 870 p. 100,23 qualiter. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 94,3. *c. sensu describendi:* CHART. Fuld. B 6 p 8,46 (a. 822/24) ut ... locum, qualiter certis terminis consistit, -emus. *c. sensu componendi:* ALCUIN. epist. 306 quo ... libellum stilo simpliciori digestum ... cultius -rem. **C** *(in indicem) referre – (in ein Verzeichnis) eintragen:* BEDA hist. eccl. 5,24 p. 359,20 in quo *(martyrologio)* omnes ... diligenter -are. NOTKER. BALB. martyr. VI. id. Sept. inter confessores. CASUS Petrish. 6,20 anniversarium matris. *al.* **D** **1** *significare – kenntlich machen:* BEDA temp. rat. 23,11 nudis *litteris,* id est nullo puncto -tis. HRABAN. epist. 5 p. 390,12 querat ... capitulum, quod ante in evangelio annotavit (adn- *V*). HUCBALD. harm. inst. p. 114^{a},21 in ipsa autenti triti melodia ..., quae sic annotatur: NO *eqs.* p. 117^{b},3 per has *(notas musicas)* omne melum annotatum. *al.* **2** *monstrare – zeigen:* VITA Bard. 14 p. 329,16 cunctis eum in invicem -antibus. **3** *in malam partem i. q. famosum reddere – in Verruf bringen:* ANNAL. Egm. a. 1193 principis ... dolosa mors regem Anglie apud omnes peregrinos graviter annotavit. **E** *animadvertere – bemerken:* ALDH. ad Acirc. 122 p. 169,16 in ceteris personarum declinationibus amphimacrus crebro insertus annotatur. *c. sensu vituperandi:* WILH. HIRS. const. 2,21 p. 1068^{B} quamvis ... negligentias debeant annotare, verbis tamen non debent amplificare. **F** *commemorare, nominare – erwähnen, nennen:* TRAD. Frising. 414 (a. 819) -to domo. FORM. extrav. I 18 ut *charta* locum, diem, ... indictionem in fine vel in margine -tam habeat. DIPL. Ludow. Germ. 170 p. 239,41 in villis ... subter -tis. *al.*

II *spec.:* **A** *iur.:* **1** *(chartae) inscribere, perscribere – (urkundlich) niederschreiben, zu Protokoll bringen:* LEG. Wisig. 2,1,30^{b} in speciali formula iudicii sui ... -ari. 2,2,7 pigneris quantitatem. CHART. Rhen. inf. I 12 coram testibus ..., quorum nomina subtus -antur (TRAD. Patav. 94. *al.*). CHART. episc. Halb. 249 p. 217,58 suprascripta ... presentis pagine constitutione -amus. CHART. Carinth. V 97 seriem rei geste ... presenti cedule. CHART. Bern. III 58 p. 55,30 fideiussor ... ea, que ille *(burgensis)* in villa habet, -are sive saisire debet. *al. pendet interr. indir.:* DIPL. Heinr. III. 208^{a} p. 275,38 quibus auctoribus ... id agatur, oportet litteris -are. **2** *conficere – ausfertigen:* TRAD. Frising. 703^{a} p. 590,27 (a. 849) iussione ... episcopi annotavi et conscripsi. DIPL. Arnulfi 124 p. 183,38 presens ... conscriptum. CHART. Burgenl. 50 paginam ... regalis aule cancellarius annotavit. EPIST. Bamb. 40 per litteras sub sigillis ... annotatas. *al.* **3** *subscribere – unterschreiben, unterzeichnen:* DIPL. Karoli M. 133 p. 184,26 manus nostrae subscriptionibus subter eam *(emunitatem)* anotavimus (*cf.* DIPL. Karlom. [II.] 21 p. 315,40 monogrammate). DIPL. Heinr. II. 75 quod ... manu propria annotatum ... iussimus sigillari (DIPL. Conr. II. 52 p. 61,2). *al. in dipl.* **4** *sigillare – besiegeln:* DIPL. Otton. I. 253 p. 362,40 manu propria roborantes de anulo nostro subter anotari iussimus (DIPL. Conr. II. 59 sigilli nostri impressione). DIPL. Conr. II. 143 sigillo. *al. in dipl.* **5** *assignare, addicere – zuweisen, zuerkennen:* DIPL. Loth. III. 36 per alveum fluminis ... iudiciario iure principum suę imperiali annotatum dominationi. CHART. Eichsf. 366 alios reditus ipsi *(conventui)* duximus -andum. **B** *eccl. de muneribus, officiis i. q. designare, proponere – bestimmen, vorsehen:* WILH. HIRS. const. 2,25 p. 1075^{C} sacerdotes quoque sic annotare debet, ut nullus ... se excuset. CHRON. Merseb. 4 p. 174,11 *episcopus* habebat enim ebdomadariam ... vicem sic annotatam, ut *eqs.* EPIST. Wibald. 212 vos successorem annotari. VITA Berth. Garst. 42 quamvis ipse pater ... semper diebus Dominicis -retur. **C** *comput. i. q. ponere, constituere – an-, festsetzen:* BEDA temp. rat. 9,21 hebdomadas non simpliciter -tas sive computatas, sed abbreviatas. 30,51 aequinoctium vernale duodecimo ... die ... specialiter -atur. 47,61. 55,24 poterit ... calculator ... sibi temporum sequentium -are recursus. hist. eccl. 3,25 p. 187,21 sic item XX^{am} *lunam* die dominico paschae -vit. **D** *math. i. q. insignire, determinare – bezeichnen, begrenzen:* PS. BOETH. geom. p. 409,21 annotetur etiam cathetus impari numero (ANON. geom. I 4,44. GERB. geom. 6,4 p. 88,8).

adi. **adnotatus**, -a, -um. **1** *pertinens – zugehörig:* CHART. Rhen. inf. II 281 p. 146,34 (a. 1243) particula sive advocatie sive hominii mansui annotata ad iurisdictionem stabit abbatis. **2** *certus, constitutus – bestimmt, festgesetzt:* CARM. de conc. mens. 5,3 omnis mensis ... suos quosque ... regulares annotatos habet.

subst. **adnotatum**, -i *n. argumentum – Inhalt:* CHART. Sangall. A app. C 44,11 p. 976,47 (a. 1242/43) recepimus litteras vestras et earum intelleximus annotata. *Rudolph*

***adnuentia** (ann-), -ae *f. consensus – Zustimmung:* CHART. Westph. III 63 p. 34,22 (a. 1211) sine nostre benignitatis ann-a. VII 351 sub ... conventus nostri presentia et ann-a. *v. et* *adniventia.

***adnul(l)atim** (ann-) *adv. obiter – beiläufig, obenhin:* ALBERT. M. eccl. hier. 3,16 p. 597^{b},11 annulatim (*PG* 3,433^{C} παρέργως), id est modice.

adnullatio (ann-, -cio), -onis *f. script.* anu-: *l.* 30.

1 *corpor. i. q. exstinctio, corruptio – Zerstörung, Zerfall:* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,1 p. 15a^{r} destructio de suo esse rei est anu-o. ANON. tab. p. 174,7 corruptio, combustio et ann-o. **2** *spirit.:* **a** *abolitio, cassatio – Ungültigkeit, Ungültigkeitserklärung:* BERNOLD. CONST. libell. II 3,29 de huiusmodi *(sc. excommunicati)* sacramentorum ann-e (IV 9). URBAN. IV. registr. 528 p. 499,25 cassationis, ann-is, evacuationis *eqs.* CONST. III 193,10. **b** *despectio – Mißachtung:* GESTA Ern. duc. I p. 14,37 imperialis nominis et Romane dignitatis tanta ann-cio.

***adnullator** (ann-), -oris *m. iur. i. q. violator – einer der verletzt:* DIPL. Heinr. V. (Mon. Boica X p. 445,20) Dei ... despectorem et testamentarie huius conscriptionis ann-em.

adnullo (ann-), -avi, -atum, -are. *script.:* anu-: *p.* 229,31.35. -ul(o): *l.* 63. *p.* 229,13. 185*q*.

I *corpor.:* **A** *obi. res:* **1** *delere, destruere, desolare – vernichten, zerstören, verwüsten:* **a** *strictius:* CAPIT. reg. Franc. 293,62 ecclesiastica ... aedificia dissolutione -ari. DIPL. Otton. II. 167^{b} p. 189,34 aecclesiae ... laesae atque -tae. LIBELL. de cal. Trev. p. 739,22 sanctuarium Dei ... despoliatione. DIPL. Heinr. II. 289 p. 351,36 ut omnia illa scripta ... confringantur et annullentur. CHART. Brand. A VIII 20 p. 108,5 ecclesiam ... dirutam et a paganis pene annullatam. *al.* **b** *latius c. sensu pauperandi, deteriorandi:* CONC. Karol. 50^{D},82 *sedes episcopales* rebus propriis viduate, immo -te. DIPL. Karoli III. 88 p. 142,28 monasteriolum. OTLOH. Alt. 10 (MGScript. XV p. 844,30) locum ... annullari nullaque veneratione ... visitari. **2** *exstinguere – löschen (cf. p. 224,4):* CHART. Brand. A XIV 18 p. 15, 13 (a. 1278) ignem. **3** *laxare, sanare – lösen, heilen:* LAMB. TUIT. Herib. 2,21 *(de claudo)* pollicebatur ... nodositas -ari. URSO gloss. 55 p. 91,7 caliditas ... animalis vincula mortificat et annullat. **B** *obi. homines:* **1** *interimere, pessum dare – töten, zugrunde richten:* HELM. chron. 49 p. 97,9 mortuo ... Heinrico et filiis eius -tis. CHART. Worm. 378 p. 244,36 si ... incluse ... destructe fuerint et sic annulate. **2** *devincere – vernichtend schlagen:* GERH. STED. annal. p. 199,42 Attilam ... fugatum et caesum et adeo annulatum.

II *spirit.:* **A** *tollere, vanum facere – beseitigen, tilgen, auslöschen:* **1** *gener.:* WALAHFR. exord. 27 p. 510,4 ne invocatio summae divinitatis *rebaptizando* -ari videatur. CAPIT. reg. Franc. 293,28 *hospitalitas* propter diversas rapacitates -ta est. RIMB. Anscar. 31 ut ... religio christianitatis ... annullaretur. EPIST. Teg. I 112^{a} vestrę ob magnitudinem maiestatis vilitatem meę annullari paupertatis. ALFAN.

[Payr]

premn. phys. 1,86 annullare atque digerere subdolas eorum *(animalium nocivorum)* potestates. *al. c. sensu finiendi, componendi:* EIGIL Sturm. 18 quod pristina ... -etur inimicitia. FORM. Sangall. II 27 explosis et -tis simultatibus. EPIST. Teg. I 15 has -andas *conflictationes. c. sensu obliviscendi:* CAPIT. reg. Franc. 287 p. 371,25 *statuta canonum* vilescunt atque pene -ta existunt. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 277,26 modernitas nostra ... dedidicerat et annullaverat *constitutiones.* **2** *spec.:* **a** *iur. et eccl. i. q. irritum facere, cassare – für nichtig erklären, aufheben:* CAPIT. reg. Franc. 9,13 quod ... fuerit ordinatum, per subsequentia praecepti nullatenus annullatur. DIPL. Otton. III. 222 p. 635,35 ad nichilum ... redigatur et annuletur, vigore careat *praeceptum.* THANGM. Bernw. 22 p. 769,8 apostolica potestate ... dissipamus, effringimus et -amus, quae ... ab archiepiscopo ... statuta sunt. DIPL. Heinr. II. 501[a] p. 641,18 decretum. ANNAL. Hild. a. 1001 p. 28,26 metropolitani ... usurpationem ... sinodali auctoritate ... -vit. BERNOLD. CONST. libell. IV 8 de annulandis simoniacorum sacramentis. TRAD. Ratisb. 814 p. 389,9 chartam. CONST. III 182 p. 167,34 revocamus, cassamus, anullamus, irritamus. *al. de institutionum abolitione:* CHART. archiep. Magd. 92 p. 132,23 (a. 981) episcopalem titulum ... convellere et annullare. DIPL. Otton. III. 280 mercatum et monetam dissipare et annullare. **b** *reprobare – ablehnen:* THANGM. Bernw. 36 p. 774,25 haec ... vestris scriptis multociens est annullata. **c** *infitiari – bestreiten:* THANGM. Bernw. 14 p. 765,17 pactum foedus ... inanibus verbis annullavit. **B** *obstruere – vereiteln:* EPIST. Teg. I 20 *colloquium* (BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 311,12). THIETM. chron. 6,31 aecclesiae augmentum. 8,6 ut cum prudenti consilio hoc anulletur, quod infausta conspiracione conglutinatur. **C** *pro nihilo ducere, neglegere, spernere – für nichts achten, miß-, verachten:* GODESC. SAXO theol. 18 p. 249,9 *(v. p. 224,39sqq.).* VITA Greg. Porc. I 9 minis ... ab ipso anullatis. WOLFHER. Godeh. I 28 p. 188,14 scisma conciliatur, religio -atur. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 280,11 Deum. ANNALISTA Saxo a. 1044 p. 686,41 fortunam. *detrectare – schmähen:* MIRAC. Bav. 2,20 cum ... sanctum Dei verbis -ret.

adnumeratio, -onis *f.* **1** *computatio – Berechnung:* LEG. Wisig. 4,5,1 p. 197,15 in-e huius tertie ... partis. FORM. Marculfi 2,19 precii -e. **2** in -em *i. q. ratione – in Eigenschaft von, als:* HIST. Walc. 67 p. 531,43 ipsi ... in dotis -em haec contulit. **3** *?commemoratio – ?Erwähnung:* THIETM. peregr. 8,9 sepulchrum Memnonis -e (ammiratione *var. l.*) dignissimum.

adnumero (ann-), -avi, -atum, -are. *script.* anu-: *l. 58.*

I *de actione addendi:* **A** *strictius:* **1** *obi. res i. q. adicere – hinzufügen:* **a** *computando:* BEDA hist. eccl. 3,9 p. 144, 31 regnavit ... Osuald ... IX annos -to etiam illo, quem *eqs.* CHART. scrin. Col. A I p. 86,18 totum ad capitale suum ann-et. **b** *dando:* GESTA Camer. 3,49 p. 484,17 praedium ... his -vit. *in imag.:* WALAHFR. carm. 5,6,8 capit aurea vasa supellex argenti species -ans varias. **c** *sumendo:* CHART. Eberb. 42 p. 87,24 (a. 1186) qui ... terram suis censualibus agris ann-bant. **2** *obi. homines i. q. associare, attribuere – zugesellen, zuteilen:* PIRMIN. scar. 12 in aecclesia catholica anu-tus. ANNAL. Quedl. a. 996 p. 73,24 episcopus ... coelesti -atur familiae. TRAD. Ratisb. 773 perpetuali censu XII denariorum camerę fratrum ... est ann-ta *femina.* HEINR. LETT. chron. 11,7 ann-ti sunt *Letti* cum Lyvonensi ecclesia Rigensibus. **B** *latius i. q. referre in numerum – zurechnen:* HRABAN. epist. 17[b] liber Hester, quem Ebrei inter agiographa ann-ant (OTTO FRISING. gest. 2,20 p. 122,13 inter hostes imperii). Ps. BOETH. geom. p. 417,3 quamvis *rhombi* ... a supradictis parallelogrammis dissideant, tamen sunt ann-andi. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 115,9 Sicilia ... Sardiniae caeterisque Italiae insulis -atur. *al.*

II *de actione tradendi:* **A** *strictius i. q. solvere – zahlen:* LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 127,16 ann-tis in erarium regis mille pondo argenti. **B** *latius i. q. integrum reddere – vollzählig zurückgeben:* EPITAPH. var. I 22,8 quod plebem regerem, hanc ut et ann-em.

III *de actione afferendi:* **A** *strictius i. q. enumerare – aufzählen:* HRABAN. epist. 25 p. 435,13 qui *(Philippus)* et in catalogo VII levitarum primus ... -tus est. RADBERT. Arsen. 2,15 p. 82,20 de his ..., quae ann-vimus. RANGER. carm. 915 urbes. CHART. Argent. I 180 p. 143,25 sicut proximo dictum et ann-tum est. **B** *latius i. q. commemorare – erwähnen, anführen:* SIGEB. GEMBL. chron. a. 888 *Agapitus papa* in aliquibus libris non ann-atur.

adi. **adnumeratus,** -a, -um. *numeratus–bar:* CHART. Carinth. I 164,1 p. 147,7 (a. 1149) VI marcis ann-ę Frisacensis monetę.

adnuntiatio (ann-, -cia-), -onis *f.* **1** *strictius i. q. nuntius, nuntiatio, praenuntiatio – Botschaft, Kunde, Ankündigung:* **a** *gener.:* ALCUIN. epist. 41 p. 84,6 vestrae prosperitatis. AMALAR. ord. expos. II 7 *evangelium dicitur* bona ann-o, eo quod annunciat nobis nativitatem Christi *eqs. al.* **b** *spec. i. q. incarnationis Christi nuntiatio ad Mariam facta – Verkündigung der Menschwerdung Christi an Maria:* ALBERT. M. incarn. 2 p. 172,52 ann-o est, ut habeatur cognitio de eo, quod est esse matrem Dei. *ibid. al. meton. de festo:* DIPL. Heinr. IV. 307 a rege ... ann-em sancte Marie ibidem celebrante. CHART. Bund. 280 p. 209,7 in ann-e sancte Marie. TRAD. Scheftl. 194 ut singulis annis in -ciatione sanctę Marię servicium plenarium fratribus inde exhibeatur. *al.*

2 *latius:* **a** *praedicatio – Verkündigung, Predigt:* BEDA hist. eccl. 2,8 p. 96,28 (epist. papae) ita ut Christi evangelium plurimorum -e in omnibus gentibus ... dilatetur. 2,11 p. 105, 35 frigiditatem cordis ipsius sancti spiritus -e succende. CAPIT. reg. Franc. 122 p. 242,26 de ista -ciatione negligentes *sacerdotes.* **b** *declaratio publica, allocutio – öffentliche Erklärung, Kundgebung:* CAPIT. reg. Franc. 204 p. 70,5 -o domni Hlotharii. 206 p. 75,30 de -e episcopali. 242 p. 157,8 -o domni Hludowici regis apud Confluentes lingua Theodisca. p. 158, 34 Karolus iterum lingua Romana de pace commonuit ... et -bus finem imposuit. *ibid. saepe (v. ind.).* HINCM. annal. a. 862 p. 60,32 scriptas ac consiliariis recitatas -ciationes, quas de illorum conventu debuerunt populo nunciare. **c** *edictum, iussum – Erlaß, Verordnung:* CAPIT. reg. Franc. 33,34 quandocunque iussio nostra vel ann-o advenerit. 49,4 quomodo restaurata sint post annunciationem nostram sive destructa *beneficia.*

***adnuntiativus** (ann-), -a, -um. *significativus – anzeigend:* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,1 p. 36a[r] nunciativa (nocitiva *ed. Basil., recte ut vid.*) vocatur *significatio* infirmitatis ann-a, salubris dicitur ann-a sanitatis.

adnuntiator (ann-), -oris *m. praedicator, praeco – Künder, Prediger:* RATHER. prael. 3,15 p. 229[D] quandiu verbum Dei annuntiabitur, tandiu ann-r angelus dicetur et erit. VITA Theod. Andag. 18 p. 48,16 factus est pietatis in se factae ann-r. LIBER de unit. eccl. 1,8 p. 195,42 angeli Dei hi sunt ann-es verbi, quales fuerunt Ambrosius atque Innocentius. ALBERT. M. summ. theol. II 11,53,2 p. 564[b],8 divinorum ann-r (*ex Ioh. Damasc. PG 94, 884*[A] διηγόρον), David.

adnuntiatrix (ann-), -icis *f.* **1** *nuntia –Botin:* SALIMB. chron. p. 647,19 quod esset *concubina* ann-x malorum secretorum inter illos de Gipso et aliquos de Castellis ... proditores. **2** *praedicatrix – Künderin:* CONR. EBERB. exord. 5,5 p. 1129[D] mulier ... gratiae Dei in se factae testis et ann-x effecta.

adnuntio (ann-, -cio), -avi, -atum, -are. *script.:* anu-: *p. 231,7.* ano-: *p. 231,9. form.:* -iens: *p. 231,6.* -iebatur: *p. 231,28. adde* GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p. 410,7 *cod. 1.*

I *de nuntio afferendo:* **A** *strictius i. q. nuntiare, referre – kundtun, melden, mitteilen:* **1** *gener.:* HUGEB. Willib. 4 p. 98,23 -o vobis gaudium magnum (*cf.* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 430,10 -o vobis, quod illi *prophetae* praenuntiaverunt *eqs.; Vulg. Luc. 2,10* evangelizo). ANSCAR. mirac. Willeh. 9 (8) sacerdos, qui de aliorum sanitate populo annunciaverat. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 402,2 -ans ei adventum ... regis. THIETM. chron. 1,24 p. 30,25 hoc celeriter

-ciavit reginae. *al. c. (acc. c.) inf.:* WIDUK. gest. 1,36 p. 52,8 custodes exercitum barbarorum non longe esse -antes. 3,69 ut Misaco de eo -ent: illi velle arma deponere. *c. notione narrandi, commemorandi:* CAPIT. reg. Franc. 242 p. 158,30 in supra -tis capitulis. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 401,43 -ans (-ens *cod. 1*) psalmigrafi David verba dicentis. OTLOH. Dion. praef. quod vidimus et audivimus, vobis ... anunciamus. *al. c. notione iubendi:* CARM. cod. Paris. 1,5,3 (MG Poet. VI p. 226) anonciante angelum, ut predicaret babtismum (GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 414,42). **2** *spec.:* **a** *theol.: de adnuntiatione Mariae:* ALBERT. M. incarn. 4 p. 174,73 angelus ann-ans Mariae. *de divinatione:* RIMB. Anscar. 25 p. 55,3 Adalhardus ... est propheta ..., qui tibi ea, quae proventura sunt, ann-bit *(cf. Vulg. gen. 29,1)*. p. 55,9 si ... annunciaverit mihi, quae sunt in animo meo. **b** *iur.: de denuntiatione:* LEX Sal. Merov. 113 p. 428,8 si ... non venerit servus nec sunnia -verit. CAPIT. reg. Franc. 25,5 fiat ann-tum domni regi. CONC. Karol. 19^{G},47 de abbatissis, quae canonice ... non vivunt, episcopi requirent et regi -ent. *de pronuntiatione iudicii:* DIPL. Otton. II. 300 p. 355,10 (ex pacto Bereng.) ubi iudicium ambabus partibus -tum fuerit. **B** *latius:* **1** *docere – lehren:* LIBER diurn. 84 p. 96,17 insufflando discipulis 'accipite spiritum sanctum' utpote de se procedentem -at. FORM. Flav. 42 p. 479,17 quod ... Christus per evangelium suum -ciat dicens *eqs.* GESTA Camer. 3,54 quae lex et evangelium -at. **2** *indicare, demonstrare – (an)zeigen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p. 411,37 sonante signo vespertinalis laudis hora -batur (-ieb- *cod. 1*). CONSTANT. AFRIC. theor. 8,1 p. 36a^{r} he ... significationes neque morbum completum neque sanitatem perfectam sunt annunciantes. TRACT. de chirurg. 830 mortem.

II *de nuntio divulgando:* **A** *praedicare, evangelizare – predigen, verkünden:* CHRON. Fred. 3,21 cum a sanctum Remedium in albis evangelio lectio Clodoveo -ciaretur. CAPIT. reg. Franc. 2 quaecumque de evangelio, prophetis vel apostolo fuerit -tum. 19,18 ignorantes legem Dei eam aliis ann-are et praedicare non possunt. 122 p. 242,8 nostram esse negligentiam, ut non annunciemus pleniter de oratione dominica ... et simbolum. RIMB. Anscar. 9 p. 31,19 gentibus verbum Dei. *al. c. interr. indir.:* CAPIT. reg. Franc. 293,39 p. 407,25. HINCM. ord. pal. 5. *c. sensu invocandi:* VITA Hildulfi 16 *senex moriens* utcumque poterat, semper Christum ann-bat. **B** *proclamare, pronuntiare, promulgare – öffentlich erklären, bekanntmachen, verkündigen:* **1** *gener.:* TRAD. Frising. 186 (a. 802) ut ..., ita ut veracissime de ipsa causa scirent, ita in palam -rent *testes*. CAPIT. reg. Franc. 31 p. 82,2 haec ... palatio nostro ... praecipere nostra vice et publice -are. 33,31 qui iustitiam domni imperatoris ann-ant (34,16. 35,55). 268 p. 294,40 sicut tunc omnibus et episcopi et missi nostri plenius -bunt. 270 p. 297,36 capitula ... -ent *missi*. CONC. Karol. 50^{D}, 67 p. 668,15 de his, que populis generaliter -anda et admonenda praevidimus. *al. pendet* quod: TRAD. Patav. 62 (a. 805) hoc addimus et -amus, q. **2** *spec. in contionibus:* CAPIT. reg. Franc. 206$^{tit.}$ *(codd. 1–3)* de his capitulis, quae subsecuntur, -verunt populo domni reges Hlotharius et Karolus. 242 p. 158,14 haec ... domnus Karolus Romana lingua -vit. 282 imperator Karolus -vit generaliter in populum de suo itinere Romam et quia *eqs.* ANNAL. Fuld. II a. 751 stante coram maiore domus et, quae deinceps eo anno agenda essent, populis -ante. **C** *praecipere, iubere – anordnen, befehlen:* CAPIT. reg. Franc. 20,9 ut latrones ... iudices et advocati ad comitum placitum, quando eis ann-verint (ann-tum fuerit *var. l.*), praesentetur. 66,2 ut, quicquid de eius iussione cuilibet praecipere et commendare debent *missi*, potestative annuncient atque praecipiant. *evocare – aufbieten:* CAPIT. reg. Franc. 273^{B},3 p. 312,34 ut hostem nostrum -emus (denuntiemus *var. l.*).

adnuo (ann-), -nui, -ere. *script. et form.:* annuante: FORM. Andec. 7 p. 7,16. FORM. Patav. 6. DIPL. Zwent. 5 p. 26,35. anu-: DIPL. Chr. I. 34. *v. et l. 71. ind. praes.:* -nuemus: *p. 232,24.* anuet: CHRON. Salern. 96 p. 96,31.

I *proprie i. q. nutare, nutu signum dare – (zu)winken, deuten:* STURM. consuet. 2,10 tacto vestimento abbatis ... annuit ad illa loca. *c. inf.:* TRANSL. Marci in Aug. 17 puer ... ad sepulchrum beati martyris se portare annuit. *pendet* ut: WILLIB. Bonif. 5 p. 21,20 *papa* annuens ei, ut abiret. ANSCAR. mirac. Willeh. 9 (8) quod sacerdos ... ei quoque, ut ... ad altare procederet, manu annuerit. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 388,4.

II *translate:* **A** *assentiri, probare – zustimmen, einwilligen, billigen:* LEG. Wisig. suppl. p. 486,3 Sesuldus haec instituta ... annuens subscripsi. CAPIT. reg. Franc. 173 p. 356,20 -ente adque consentiente et ... petente ... concilii ... unanimitate statuimus. 222 p. 104,30 annuente nobis eodem principe. 299,11 annuente ... rege firmaverant *privilegium*. RUOTG. Brun. 10 p. 10,12 annuente regia liberalitate. CHART. Eichsf. 33 his ... presentibus, annuentibus, volentibus, laudantibus hoc concambium. CHART. Heinr. Leon. 32 ipso *(episcopo)* ... annuente et astipulante Deo. TRAD. Scheftl. 247 annuere huic emptioni. *al. seq.* ut: GODESC. SAXO theol. 18 p. 251,16. **B** *concedere – gewähren:* **1** *aures praebere, satisfacere, adimplere – Gehör schenken, stattgeben, erfüllen:* **a** *gener.: c. dat.:* FORM. Marculfi 1,17 p. 54,14 si peticionibus nostrorum fidelium libenter annuemus (DIPL. Ludow. Germ. 6. DIPL. Arnulfi 3 clementer. 135 largiter. DIPL. Ludow. Inf. 4 p. 101,4 gratuita mente. *al.*). EIGIL Sturm. 18 *Deus* precibus fidelium annuens (DIPL. Arnulfi 132. *al.*). 22 votis (DIPL. Arnulfi 8 p. 15,28. OTTO FRISING. gest. 1,35 p. 55,5. *al.*). *c. acc.:* SISEB. Desid. 10 postulata (DIPL. Arnulfi 94). CHRON. Fred. 2,53 p. 73,18 peticionis *(vix gen.)*. DIPL. Ludow. Germ. 2 deprecationem... libenter. 20. CHRON. Salern. 58 preces (84 p. 84,28. 96 p. 96,31). THANGM. Bernw. 22 p. 768,51 quod ... papa annuit. TRAD. Ratisb. 767 p. 357,5 quod cum ab abbate benigne annueretur. *al. c. abl.:* TRAD. Teg. 193^{a} (a. 1127) peticione. ad: POETA Saxo 2,287 ad que cum mente benigna annueret. **b** *c. colore quodam: c. sensu favendi (fere absol.):* BEDA hist. eccl. 4,20 p. 247,11 -e iam coeptis (POETA Saxo 3,70; *cf. Verg. georg. 1,40*). DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,14 ita ... domino annuente perpetuo inconvulsum permaneat (ANNAL. Xant. a. 866. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,21). HRABAN. epist. 18 p. 423,25 gratia Dei annuente. DIPL. Arnulfi 64 p. 95,14 Arnulphus divina annuente clementia rex. 70 Deo annuente (THANGM. Bernw. 11. WIPO gest. epist. p. 3,14 si Deus annuerit). *saepe. c. sensu indulgendi:* VITAE patr. Iur. 1,13 p. 138,36 si quid ... delectationi meae annuis. *c. sensu respondendi:* TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 355^{b},7 tuis chartis, quibus rogatus annuo, perdidici. **2** *tribuere, dare, praestare – geben, verleihen, bewilligen:* **a** *gener.:* WALAHFR. Mamm. 26,30 huic ..., amet quodcumque petendum, caelitus annuitur. carm. 5,62,26 vitam si Deus annuerit. WANDALB. martyr. invoc. 18 veniam. GODESC. SAXO theol. 22,21 p. 323,3 posse clementer annuis mihi (HROTSV. lib. 2 praef. 5 p. 108,3). WIPO gest. 26 p. 45,2 gratiam reconciliationis. *al. seq.* ut: WALTH. SPIR. Christoph. I 27 p. 78,1. quod: WALTH. SPIR. Christoph. II 1,247. **b** *iur.:* DIPL. Heinr. II. 69 p. 86,27 ut nullam ... habeat per se potestatem praeter quam ipsi sibi ... annuerint. 252 quidquid ... possidere videntur *fratres* ..., confirmando delegamus et ... perpetualiter deservienda annuimus. DIPL. Heinr. IV. 53 tradicionem ... ecclesie stabilem decrevimus ac annuimus. DIPL. Loth. III. 20 p. 30,2. CHART. Dortm. 59 p. 16,2 *(c. sensu confirmandi)* predium ..., quod pater ... ecclesie contulit, collatum clementer annuimus. **3** *devovere – weihen, (ver)wünschen:* NIVARD. Ysengr. 2,214 demonibus pisces annuo teque simul. **C** *promittere – versprechen:* HRABAN. carm. 11,43 si Christi regnum, caelorum si annuis arcem. **D** *monstrare, indicare – zeigen, bezeugen:* WALAHFR. Wett. 438 annuit iste locus multum pia vota mereri.

?adnuto, -are. *assentiri – zustimmen:* CHRON. Reinh. a. 1197 p. 556,18 si eorum consiliis ceteri principes -rent (ad|dubi-rent *cod., corr. ed. dubitans; an subest* adarbitrarent?).

[Payr]

adnutrio, -itum, -ire. *enutrire – aufziehen:* TRAD. Frising. 547[a] (a. 827) pascuis, pratis seu omnibus adiacentibus et -tis pecoribus.

***adnutus** (ann-), -us *m. conniventia – Genehmigung:* CHART. Austr. sup. I 59 p. 77,10 (epist. papae a. 1018) nostrae debet intervenire auctoritatis annutus. *Payr*

***adoamentum** *v.* *adduamentum.

adobto *sim. v.* adopto.

***adobumbro,** -atum, -are. *succincte describere – knapp beschreiben:* HILDEG. scivias 3,3 p. 600[A] in -to exemplo.

***adohamentum** *v.* *adduamentum.

adolatura *v.* dolatura.

1. adoleo, -evi, -ere. *signif.:* ERMENR. ad Grim. 15 p. 549,31 '-o, -evi', quod ponitur pro 'incendo' vel pro 'cresco'.

1 *strictius i. q. incendere, comburere (fere de ture) – anzünden, verbrennen (meist von Weihrauch):* **a** *c. acc.:* ALDH. virg. I 47 p. 301,6 timiama diis. CONC. Karol. 44[A] p. 478,40 incensum (RUP. TUIT. off. 1,29. *al.*). METELL. Quir. 80,34 thus. *in imag. et per compar.:* EPIST. Wibald. 392 p. 523,12 vestri . . . memoriam . . . super altare incensi orationum nostrarum iugiter ignis -bit. INVENT. sang. Dom. (MG Script. XV p. 923,57) Christi cruorem -vit et obtulit quasi incensum in odorem sanctitatis. **b** *absol.:* EPIST. Mog. 15 p. 342,24 quid inordinatum Ozias faciebat Deo -ens? ALBERT. M. eccl. hier. 3,5 p. 568[b],8 '-ere' (*PG 3, 425*[B] θυμιᾶν), id est thurificare. **2** *latius i. q. cumulare – überhäufen:* CARM. de exord. Franc. 64 (MGPoet. II p. 143) castis -ens (adorens *cod.*) altaria donis *(e Lucr. 4,1237).*

2. adoleo, (-evi *v. l. 14*), -ere. (*retrograde ab* adolesco) *script.:* ab- *(var. l.): l. 33.* adu-: *l. 40. signif.: v. l. 14. p. 234,19.*

1 *proprie i. q. adolescere – heranwachsen:* HELM. chron. 27 p. 53, 19 ipso -ente (ab- *2*). 49 p. 96,18 ubi autem Kanutus -ere cepit. **2** *translate i. q. crescere – zunehmen:* ABBO SANGERM. bell. 2,525 pugna -et (gloss.: crescit). EGBERT. fec. rat. 1,816 quo placas magis, instigas -ere meracam. HELM. chron. 42 p. 85,26 inter primicias -entis (adolesc- *1*[a]. *2*) religionis.

subst. **adolens,** -entis *m. adolescens – Jüngling:* IOH. VEN. chron. p. 171,20 huius adulentis mores.

adolescentia (adu-, -cia), -ae *f. script.* -isc-: *l. 52sq.55. 58sq.64. adde* TRAD. Frising. 469. *cf.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 385,14 quod per 'i' profertur nomen 'adolescens', unde dirivatur 'adoliscentia', diminuitur 'adoliscentulus', propagatur 'adoliscentior'.

1 *strictius i. q. aetatis gradus fere tertius (ab anno vitae XIV. usque ad annum XXI. vel XXVIII. pertinens) – Jünglingsalter, Jugend (in der Regel vom 14. bis 21. oder 28. Lebensjahr [aliter l. 64]; cf. A. Hofmeister, Puer, iuvenis, senex, in: Papsttum u. Kaisertum [Kehr-Festschr.] 1926):* LEG. Wisig. 3,1,7 adu-e . . . etatem. FORM. Marculfi 1,14 p. 52,8 ab aduliscentia (adulescencia *A 3*) aetatis. BONIF. epist. 73 p. 151,3 in iuventute adoliscentiae (-esc- *var. l.*). WILLIB. Bonif. 2 p. 8,29 pueritiae facessante lascivia et pubertatis inchoante adu-a ([adolisc- *2*[a]]. HUGEB. Willib. 2 p. 89,36 ad lanugine et p. -a perventus est). 9 p. 56,7 in infantia et pueritia vel -a et iuventute aut etiam in senectute. HUGEB. Wynneb. 1 ad -ae (-ulisc- *2*) nondecem annorum aetate. TRAD. Frising. 469 traditionem, quam ab aduliscentia fecerunt. WIDUK. gest. 2,36 p. 97,16 in -a (adolentia *C 2*). DIPL. Heinr. IV. 128 primitias -ę. BRUNO MAGD. bell. 1 p. 14,2 -am, quae communis est omnium campus flagitiorum, ingressus. *al. per prosop.:* CHRON. Fred. 4,87 p. 165,2 haec adoliscencia Sigyberti regis *(sc. XI annos nati)* patravit. *de levitate -ae:* WILLIB. Bonif. 2 p. 8,18 adu-ae incentiva. BERTH. (?) annal. a. 1068 -ae suae errore seductus.

2 *meton. i. q. homines adolescentes – junge Menschen:* SIGEBOTO Paulin. 4 quia . . . rerum abundantia semper -ae nectit retia.

adolescentula (adu-), -ae *f. form. abl. pl.* -abus: *l. 72. iuvencula – Mädchen, junge Frau:* IONAS BOB. Columb. 2,16[capit.] de Domma et duabus adu-abus (*syn.* p. 267,5 infantulae). LEG. Wisig. 3,1,4 p. 125,8 infantibus adu-as disponsationis copula iungunt. CAPIT. reg. Franc. 252,24[b] -a vel adolescens (*fort. huc spectat:* TRAD. Weiss. app. II 8 p. 331,11 de adolescentibus et de -is utriusque sexus). CHART. Westph. II 252 p. 40,35 domum -a quędam . . . resignavit. TRAD. Teg. 370 ingenuę -ę . . . tradiderunt se ad altare. *al. de viduis:* CONC. Karol. 50[D],44 -as viros amittentes. *de sanctimonialibus:* CHART. episc. Hild. I 555 (a. 1200) receptis ibidem *(in coenobio virorum)* numerosis -is. *adi.:* AMALAR. off. 3,5,19 in medio -arum (iuvencularum *Vulg. psalm. 67,26*) tympanistriarum. ALTFR. Liutg. 2,4 filiam habuit -am.

adolescentulus, -i *m. script.* -isc-: *v. p. 233,44. (homo) iuvenculus – junger Mann:* CHART. Fuld. B 529 p. 511,13 (a. 801/02) -os vestros *(sc. alumnos monasterii)* ammonete, instruite. RUOTG. Brun. 5 p. 6,23 Brunonem . . . adhuc -um. WIDUK. gest. 1,2 ut ipse -us audivi. *al.*

adolesco (adu-), -evi, -ultum, -ere. *script.:* adu-: *cf.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 388,12sqq. 'adulescens' . . . nullo modo est dicendum; venit enim . . . ab 'adoleo', id est 'cresco', verbo participium '-ens' et nomen 'adoliscens'. ab- *(var. l.): l. 29.* adh- *(var. l.): l. 67. adde* ALDH. virg. I 46. CONC. Karol. 39[A],145 p. 420,38. -isc-: DIPL. Merov. I 32 p. 31,21. GODESC. SAXO theol. 6 p. 150,8. ERMENR. ad Grim. 15 p. 549,27. *v. et l. 49.53.67. cf. p. 233,43.* -ic-: TRAD. Weiss. 252 p. 244,33 (a. 699).

1 *proprie i. q. (suc)crescere, maturescere – (heran)wachsen, reifen:* **a** *de hominibus:* ALDH. epist. 5 p. 490,2 adulto tenus pubertatis aevo -veras. OTTO FRISING. gest. 1,45 p. 64,1 *Heinricus* iam -verat (ab- *B 3*). *al. iur.:* LEG. Wisig. 4,3,3 p. 192,1 dum ipse minor -verit. *ibid. al.* **b** *de plantis:* WANDALB. mens. 148 in fructum . . . -ere pinguem. **2** *in imag. et translate:* **a** *augeri, corroborari – zunehmen, erstarken:* ALDH. virg. I 18 p. 247,13 *virginitatis gratia* in modum iocundae pubertatis usquequaque virescit et iugiter -it. WALAHFR. carm. 5,28,3 iustitiae virtus primis -at ab annis. RUOTG. Brun. 13 ecclesia lęta prolem suam . . . iam in Christi gratiam -tam . . . ablactavit. DUDO hist. 3 p. 99,25 praesidiis tantarum urbium mirabiliter -tus. HERM. AUGIENS. chron. a. 994 violentia et rapinae . . . -vere. EPIST. Hann. 72 p. 120,15 morbus. LAMB. HERSF. Lull. 16 p. 330,3 gloria loci. inst. p. 343,28 quantum brevi -verit diviciis *Herveldia (cf. Sall. Iug. 18,11).* annal. a. 1073 p. 151,1 -ta iam satisque roborata coniuratione. *al.* **b** *oriri – entstehen:* WOLFHER. Godeh. I 8 p. 173,49 ne . . . ulla pernicialis -esteret *(sic?)* perturbacio.

adi. et subst.: **1. adolescens,** -entis.

I *adi. (saepe accedit appositionis modo ad subst.):* **A** *in virilem aetatem nondum provectus – jung:* **1** *gener.:* CHRON. Fred. 2,33 p. 57,7 cum . . . filiis aduliscentibus. GLOSS. med. p. 72,13 in adu-bus etatibus. HRABAN. epist. 29 p. 447,14 coniugato -i (adu- *V*) vel iuveni. WALTH. SPIR. Christoph. I 4 viri -is. *al.* **2** *spec.:* **a** *distinctionis causa de filio:* CHRON. Fred. 2,42 p. 66,18 Licinius -iscens, Licini agusti filius. OTTO FRISING. gest. 1,30 -em Fridericum. **b** *pro cognomine regis:* WIDUK. gest. 1,22 p. 34,21 (rec. A) tempore Ludewici -is *(theod.: Ludwigs des Kindes).*

B *compar.:* **1** *aetate iunior – jünger:* ANNAL. Altah. a. 1065 p. 66,26 quamvis caeteris -ior esset aetate. **2** *adolescentulus – ziemlich jung (cf. Isid. orig. 11,2,26):* BEDA hist. eccl. 4,25 p. 263,23 adu-ior . . . sum aetate et vegetus corpore. STURM. consuet. 2,7 de -ioribus fratribus maximam curam haberi. WOLFHER. Godeh. I praef. p. 168,51 pro -iori . . . aetate.

II *subst. masc.:* **A** *iuvenculus – Jüngling, junger Mann (de pueris v. l. 69):* LIUTG. Greg. 2 p. 69,5 quae carnaliter blandiri poterant menti -is (*de eodem:* puer). CONC. Karol. 39[A], 135 pueri et -es (-isc- *LP*, adh- *B*, adulisc- *C*). RIMB. Anscar. 35 p. 66,25 ipse -ens et iuvenis senibus et grandevis mirandus videbatur. WALTHARIUS 100 -es propriis conspectibus ambos semper adesse iubet. WIDUK. gest. 2,12 Heinricus . . . erat . . . nimis -ens. 3,1 tener adhuc erat -ens aetatis non habens amplius quam sedecim annos. WALTH. SPIR.

[Ziltener]

Christoph. I epist. p. 63,8 in parvulo . . . iam in -e. TRAD. Corb. 193 -ens Henricus tradidit 1 familiam. TRANSL. Senes. 13 (MGScript. XXX p. 991,37) infans et puer, -ens et iuvenis. CHART. Xant. 76 p. 63,1 testes . . . sunt . . . -es *(seq. nomina). saepe. alleg.:* HRABAN. univ. 7,1 p. 182B infantes enim et -es atque iuvenes mystice significant eos, qui crescunt in gratia Dei. p. 182C in malam partem puer, -ens et iuvenis positi reperiuntur, quando stultitiam sensus . . . significant. **B** *compar. i. q. adulescentulus – jüngerer, (ziemlich) junger Mann:* ALCUIN. epist. 62 p. 105,35 ut exemplis tuis -iores erudiantur, seniores congaudeant (WOLFHER. Godeh. I praef. p. 168,36). ERCHANB. FRISING.(?) gramm. p. 1,20 puerorum vel -iorum ingenia. *de puero in aetate progrediente:* RIMB. Anscar. 3 p. 21,15 cumque . . . -ior fuisset factus.

2. adultus, -a, -um.

I *adi.:* **A** *proprie i. q. pubes, maturus – erwachsen, reif:* **1** *de hominibus:* ALDH. virg. I 36 p. 280,13 iam in tenero pubertatis rudimento -um. CAPIT. reg. Franc. 228,22 ut nulli deinceps inperfectae etatis puero -a femina iungatur. *al. de sene:* VITA Theog. 2,23 p. 476,33 erat vero *abbas* iam aetate -us et canis albentibus caput aspersus (*postea:* sene). *de aetate:* ALDH. epist. 9 (12) p. 501,8 usque -ae pubertatis florem. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 -a iam ętate. *v. et p. 234,27.* **2** *de animalibus:* ALDH. ad Acirc. 58,5 *(de hirundine)* post teneros fetus et prolem gentis -am. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 142,3 -is *pullis rapacium* et maioris etatis (CHART. episc. Halb. 1196 p. 337,20). **B** *translate:* **1** *plenus, totus – voll, völlig, ganz:* CARM. de temp. rat. 727 diem -um dabunt Februo (*cf.* 782 lumen -um). LAMB. HERSF. Lull. 9 p. 319,7 inter vigiliam et -am quietem *(e Macr. somn. 1,3,7). fort. add.:* DIPL. Conr. II. 112 p. 157,3 sortes . . ., quę cunctę -ę perfectę rite nunc sunt (*cf.* DIPL. Karlom. [II.] 25 p. 322,38 sortes plenas ['*Vollhufe*' *ed.*]). **2** *de nocte i. q. multus – tief:* CHRON. reg. a. 1110 p. 49,30 (rec. I) stella -a iam nocte apparuit. **3** *validus – mächtig, reich:* HELM. chron. 69 p. 133,27 diviciis -ae ecclesiae saturi.

II *subst. masc.:* **A** *homo in maturitatem aetatis vel animi provectus – ein Erwachsener, Verständiger:* CONC. Karol. app. 1,2 et -os prius confiteri de peccatis suis. GODESC. SAXO theol. 20 p. 282,7 a peccatis praeteritis per baptismum redimuntur quilibet -i. **B** *minor XXV annis, qui iam pubes et a tutela liberatus curatorem habet – ein minderjähriger Erwachsener (unter 25 Jahren), erwachsener Pflegebefohlener (cf. Inst. Iust. 1,23):* CHART. Tirol. 1198 p. 244,27 (a. 1246) quod *(interesse)* dabit ius eorum curatorie et tutorie predictorum pupillis et -i *(i.* -is; p. et -is: *Cod. Iust. 5,30,5,1. al.).*

adolor *v.* adulor. **adomen** *v.* abdomen. **adon** *v.* aedon.

Adonai. (אֲדֹנָי) *nomen Dei, i. q. Dominus – Herr (-Gott):* RHYTHM. 54,1,1 -ai magne et mirabilis, adesto mihi *(cf. Vulg. Iudith 16,16).* VITA Magni Fauc. 41 in membris nostris cum terribili nomine -ai victos habet et expulsos *daemones.*

***adonio** *v.* *(ex)idoneo. ***adopinus** *v.* *adipinus.

Adonius, -a, -um. ('Αδώνειος) *ad versum dimetrum dactylicum catalecticum pertinens – den Adoneus betreffend, adonisch:* HERM. AUGIENS. vit. 3a[adn.] metrum -um constans ex dactilo et spondeo. METELL. Quir. 2[tit.]. *Ziltener*

?*adonta. (εὐτονία ?, *cf. O. Gombosi, Acta Musicol. 12. 1940. p. 25sqq.*) *t. t. mus.:* Ps. ODO CLUN. prooem. ton. 7 incipit septimus *tonus:* septima enim differentia tonus adonta.

***adoperatio**, -onis *f. cooperatio, suffragium – Mitwirkung, Unterstützung:* CHART. cell. Paulin. 20 p. 27,10 (a. 1145) peticione ipsorum *(monachorum)* et -e religiosorum virorum consecravimus *abbatem.* Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 1,26 p. 807,51 -e septuaginta duorum episcoporum et unanimi consensu principum episcopatum . . . liberum esse constituit *papa.*

adoperio, -rtum, -ire. **1** *proprie i. q. contegere – bedekken:* CONSTR. Farf. 7 p. 10,20 vilibus -ti sunt indumentis. VITA Emm. 6 humum segetibus -tam. AGIUS epic. Hath. 290 saepta *(i. corpora)* . . . sunt -ta solo. **2** *translate i. q. afficere – befallen:* ADREV. Bened. 17 terrore valido -ti. 28 p. 493,6 capti oculis, quolibet scilicet corporis vicio seu pessimo lippitudinis humore seu glaucomate -ti.

adopero, -are. *reddere – machen (zu):* GERHOH. novit. 19 p. 64,11 quos et filius naturalis *(sc. Christus)* in fratres et pater in filios dignatur -are *(cf. Vulg. Ioh. 5,17).*

adoptatio, -onis *f.* **1** *alieni filii assumptio – Annahme an Kindes Statt:* CONC. Karol. 19D p. 136,9 omnis enim -o (adoptio *P 2*) ex affectione ducit vocabuli sui originem. *v. et l. 21.* **2** *traditio – Übereignung:* CHART. Brixin. 146 p. 157,25 (a. 1264) renuncians . . . omni donationi ac -i . . . et omnibus rebus . . ., que sibi per . . . suum patruum . . . fuerant data, collata et adoptata.

***adopticius**, -a, -um. *adoptivus – adoptiert:* DIPL. Karoli III. 145 p. 232,29 Karlomagni regis, -i filii nostri.

adoptio (-obt-, -cio), -onis *f.*

I *actio sibi asciscendi – Besitzergreifung:* **A** *filii alieni assumptio – Annahme an Kindes Statt, Adoption:* **1** *iur.:* FORM. Turon. 23 in omni hereditate mea per hanc epistolam -is (adoptationis *B*) sit successurus. CONC. Karol. 19D p. 134,5 non ex debito, sed ex indulgentia tantummodo -o prestatur. 19E p. 154,30 quid est -o nisi caritatis copulatio, qua pater -e sibi copulat filium, quem proprium non habet. ALCUIN. epist. 166 p. 269,14 non omnem adsumptionem -em esse, licet omnis -o quaedam sit adsumptio. NICOL. I. epist. 99 p. 569,30 inter eos non contrahitur matrimonium, quos -o iungit. PASS. Thiem. I 51 neptem quam sibi progenies, sed fecit -o natam. GUNTH. PAR. (?) orat. 9,4 p. 174A.B -is autem duae sunt species: una quae dicitur adrogatio, et altera, qua nomine generis specialiter -o nuncupatur; adrogatio est, qua quis . . . sic optat in filium, ut totus transeat in potestatem adoptantis; -o autem est, qua quis sic adoptatur ab alio, ut tamen in potestate prioris patris esse non desinat. *al. adde:* ANNAL. Magd. II a. 992 heredem sibi . . . Deum . . . humili -e providit. *de papa regem adoptante (cf. E. Eichmann, ZRGGerm. 37. 1917. p. 291sqq.):* IOH. VIII. epist. A 88 p. 84,10 bene nobis, fili, actio -is vestrę spiritualis favere contra irruentes valebit. 110 Bosonem . . . principem per -is gratiam filium meum effeci. *usu laxiore:* ANSELM. Bis. rhet. epist. p. 103,13 -is vinculo tuo *(sc. doctoris)* iuri . . . colligatus. **2** *eccl.:* **a** *de paterno Dei erga homines affectu (cf. Vulg. Rom. 8,15. al.):* VITA Sollemn. 9 (MGMer. VII p. 319,6) regeneratos fonte baptismatis sancta mater ecclesia . . . -is parturit filios. HRABAN. univ. 7,3 p. 187D Deo non natura, sed -e dicimus: 'Pater noster' *eqs.* GODESC. SAXO theol. 22 p. 307,22 per gratiam -is. CHART. Eichsf. 90 cunctis in spe -is filiorum Dei in ecclesia laborantibus. *de haereticorum doctrina (cf. p. 238,68):* ALCUIN. epist. 137 p. 211,19 de -e vero, quam quidam iniuriose Christo deo ingerere contendunt. 166 p. 273,37 non sit beata virgo secundum Nestorianam impietatem vera genitrix Dei, sed per quandam . . . -em mater Dei. *al. (v. ind.).* CONC. Karol. 19E p. 155,7 per -em vos separatis hominem Christum a Deo filio. 23 p. 203,30 heresiarcha . . . de -e in filio Dei latrans. *al. (v. ind.).* ANNAL. Iuv. a. 793 damnata est heresis de -e filii Dei et Felix episcopus . . . anathematizatus. *al. latius de incarnatione, imaginum cultu:* CONC. Karol. 19A p. 111,30 carnis adobtio in filio Dei . . . nequaquam fuisse asserit. NICOL. I. epist. 82 p. 438,9 quia per naturam filium adoramus, quare per -em nomen novum scriptum in calculo vel gemma non adoremus? **b** *de paternitate sponsorum baptismatis:* BEDA hist. eccl. 4,13 p. 230,18 egressus de fonte loco filii susceptus est *rex Angliae a rege Merciorum,* in cuius signum -is duas illi provincias donavit. NICOL. I. epist. 99 p. 569,11 spiritale . . . patrocinium et secundum Deum -o. NOTKER. BALB. gest. 2,19med. a primoribus palacii quasi in -em filiorum suscepti. **B** *electio, institutio – Wahl, Einsetzung:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6, 242 quem benedicta sibi selegit -o Christi. BOVO SITH. Bert. 6 p. 529,23 cum . . . fratrum -e ipsius *coenobii* regimen commendaretur. *fere i. q. facultas eligendi – etwa 'Einsetzungsrecht':* CHART. Babenb. 48 p. 64,40 (s. XIII.)

[Humperdinck]

rescriptum ... continens ... adopcionem cuiuscunque advocati.

II *adeptio – Erlangung:* DIPL. Heinr. III. 263 exultasse ... de concessa cęlitus filii -e. BERTHA Adelh. 3 p. 757,13 donati sunt -e unius masculae prolis *(cf. p. 239,17)*.

III A *compositio – Sühnegeld:* LEX Alam. B 1,2 (codd. 19–37) res autem ad ecclesiam permaneant cum emendatione (adoptione *20*) hominis illius, qui eas ... subtrahere voluit. B *traditio – Übereignung:* CHART. Argent. I 414 p. 311,34 (a. 1257) cum ... Hermannus cesserit iuri sibi in eodem feodo conpetenti occasione dicte -is sibi facte cum regula a fratre suo.

IV *desiderium, studium – Wunsch, Streben:* WALTH. SPIR. Christoph. II epist. p. 10,5 quem *(libellum)* visendi gratia vestra postulavit -o. 2,142 -o patris. 3,112 me dixit Reprobum generalis -o patrum. DIPL. Otton. III. 241 summa nostrae -is et singularitas est petitionis, quatinus *eqs.* OTLOH. doctr. 33 p. 289C quo tendit -o mentis aut terrena petens vel coelica commoda quaerens. 35 p. 291D quia nil sit -o mundi. LUDOLF. summ. 2,1 p. 260,11 est autem salutacio salutis -cio.

adoptivus (-obt-), -a, -um. *script.* -ib-: CONC. Karol. 19A p. 116,37.

I *adi.:* A *arrogando in familiam assumptus – an Kindes Statt angenommen, adoptiert:* 1 *iur.:* LEX Raet. Cur. 5,1,2 -um *fratrem*, hoc est, qui ante curiales vel pleve gistis fuerit adfiliatus. 22,5 illum dicitur -um, qui patrem habet vivum et ad alium patrem se conmandare voluerit. 22,9 testamentum facere non possunt ... infans ... et -us filius. CONC. Karol. 19D p. 134,3 -us dici non potest nisi is, qui alienus est ab eo, a quo dicitur adoptatus. p. 135,32 -us vero dicitur, cum nihil a patre adoptante debetur, sed gratis indulgendo conceditur. CHRON. Ebersb. I p. 14,35 -us filius ... amitae eius. GODESC. GEMBL. gest. 53 p. 544,12 dicens se tempore traditionis ... denominatum heredem -um. DIPL. Karoli M. 316 p. 478,1 (spur. s. XIII.) damus ... potestatem ordinandi et faciendi filios legiptimos ... et filios adopt⟨iv⟩os. *al. de duce a papa adoptato:* COSMAS chron. 2,30 offerens *missus duci* ... universalis patris -am filiationem. *usu laxiore (de alumnis, discipulis sim.):* EPIST. Aldh. 2 p. 496,16 -um prolem ... ditare non recuses *(sc. praeceptor)*. STEPH. EDD. Wilfr. 59 p. 254,14 puer regius ... pontifici nostro filius -us factus est. HROTSV. Abr. 2,1 o -a filia *(sc. neptis Abrahae)*, ... cede meis paternis monitionibus (*cf.* Pafn. 12,1). prim. 505 -is studuit *fundatrix monasterii* conquirere natis, quicquid *eqs.* ANNAL. Quedl. a. 1025 p. 90,32 filiam ... -ae sibimet sorori *(sc. proavunculi filiae)* ... nutriendam transmittunt *rex et regina*. DIPL. Heinr. IV. 388 -us ille noster filius Ekbertus *marchio* quasi ex ipso dilectionis nostrę sinu prosiliens arma corripuit. *per compar.:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 887 p. 115,17 imperator ... ad hominem sibi quasi -um filium eum *(filium Bosonis)* iniunxit. 2 *eccl.:* a *Dei vel ecclesiae filietatem adeptus – Gnadenkind Gottes oder seiner Kirche:* ALDH. virg. I 2 -as regenerantis gratiae filias. COD. Karol. 10 p. 501,38 ego apostolus Dei Petrus, qui vos -os habeo filios. WILLIB. Bonif. 1 p. 7,10 carnale orbatus patre -um nostrae redemptionis secutus est patrem. HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,32 aecclesia ... talem adeptans -um natum. HRABAN. univ. 7,3 p. 188C mystice autem -i filii intelliguntur esse Christiani, quos *eqs.* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 455,16 ille *(Christus)* filius proprius, isti -i, ille natura, isti gratia. TRAD. Ratisb. 203 quidam -us Dei famulus. WILLIR. cant. 2,3 p. 12 fecit *Christus* -os sibi fratres, fecit amicos. *al. v. et p. 238,27. de haereticorum doctrina (cf. p. 238,68):* COD. Karol. 95 p. 637,35 filium Dei -um confiteri. ANNAL. Lauresh. a. 794 quod ... Christus ... non verus, sed adobtivus filius esset. ALCUIN. epist. 204 p. 338,44 Christus ... proprius et -us Dei patris filius. ANNAL. Xant. a. 794 rex sinodum ... habuit ... de -o filio ... Christo. POETA Saxo 3,104 affirmans *Felix praesul*, Christus ... quod -us sit filius omnipotentis. PONTIF. Rom.-Germ. p. 98b,28 credis ... filium Dei ... non -um nec phantasmaticum. *saepe.* b *sponsoris filius in baptismate vel in sacramento chrismatis factus – Patenkind bei Taufe oder Firmung:* ALDH. ad Acirc. 1 te ... -ae dignitatis vocabula ... sortitum. BONIF. epist. 32 viduam, cuius antea filium in baptismo -um suscipiebat. B *accessorius – zusätzlich:* VITA Ludow. Arnst. 2 (ASBoll. Oct. XI p. 752D) fluviolum ... molendinis ... et aliis usibus -o quodam munere deputatum. C 1 *pass. i. q. desideratus – ersehnt (cf.* GLOSS. III 408,58 St.-S. -um erwunschet): WALAHFR. Wett. 88 venit -um redeundi ... tempus. CARM. Bur. B 122,1,3 laus expirat, -o carens laudis capite *(sc. rege Angliae mortuo)*. 2 *act. i. q. appetens – verlangend:* CHART. Burgenl. 187 p. 138,23 (a. 1232) pro -a voluntate domini Ezelini ... quedam beneficia ... sibi ... vendidi.

II *subst. masc.:* A *filius adoptivus – Adoptivsohn:* CONC. Karol. 19A p. 116,35 dicere ... adobtivum, quem sermo profeticus non formidat dicere servum. THIETM. chron. 4,56 inter caeteros Christi -os numerantur. MIRAC. Firm. 2,4 (MGScript. XV p. 807,55) eum nimio affectu ut -um amplectebatur. ANNAL. Altah. a. 1041 p. 24,18 Stephanus ... rex, avunculus ipsius, ... hunc fęcit -um ipsumque regni heredem locavit. B *alumnus, cliens – Schützling:* EKKEH. IV. (?) prol. Gall. p. 1095,17 sanctum Udalricum Wiboradae nostrae ... -um. ARCHIPOETA 2,25 tuus *(sc. archicancellarii)* quondam -us *(sc. archipoeta)*. C *socius, adiutor – Gefährte, Helfer:* ECBASIS capt. 787 fecit -um vulpina astucia pardum.

adv. **adoptive.** *per adoptionem – durch Annahme an Kindes Statt:* BARDO serm. p. 331,38 filius Dei substantive unus, -e plures ..., adoptivi quidem participant substantivo. GERHOH. Antichr. 2,34 p. 262,23 accepimus Christum ... non -e, sed in virtute Dei filium. ALBERT. M. sent. 1,2,11 p. 65b,30 Deus dicitur tripliciter, scilicet substantive, -e et nuncupative. miss. 2,10,2 p. 68b,18 Arius dixit sic a Deo formatam sapientiam et virtutem non esse verum Deum, sed -e Deum dici.

adopto (-obt-), -avi, -atum, -are. *? depon.:* FORM. Turon. 23capit.

I *sibi asciscere – sich (zu eigen) nehmen:* A *arrogando in familiam assumere – an Kindes Statt annehmen, adoptieren:* 1 *iur.:* FORM. Marculfi 2,13capit. si quis extranio homine in loco filiorum -verit (FORM. Sal. Lind. 18 in l. f. vel filiarum tibi adobtare. FORM. Turon. 23). TRAD. Frising. 607a p. 520,18 quem mihi in filium -vi *(sc. Heilrat, ancilla Christi)* fratris mei nomine vocatum. VITA Liutb. 7 Liutbirgam, quam promissione fidei -vi michi in filiam. ANNAL. Quedl. a. 999 p. 76,3 fratruelem ... Adelheidam, quam sibi -verat *abbatissa*. CHRON. Mich. 32 coniunx imperatoris, amita earum, eas *(puellulas)* sibi -verat in filias. CHART. Argent. I 180 p. 143,13 *(de hereditate)* in advocatia ... cognatos suos ... pueros ... ipsum *(advocatum)* permisimus -are. *al. de papa vel principe rei publicae causa -ante:* FLOD. hist. 4,1 p. 556,1 pro Widone ..., affine suo, quem idem papa in filium -verat. OTTO SANBLAS. chron. 43 p. 70,9 cecus imperator *Graecorum* ... Phylippum *generum* cum filia heredem regni a fratre ablati -verat. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1277 rex Romanorum ... regem Ungarie in filium -vit. *usu laxiore:* VITA Vincent. 4 (MGMer. V p. 117,5) sibi in filium extunc -vit *dux puerum*. THANGM. Bernw. 1 p. 759,3 adolescentem ... in affectum filii -vit *avus*. 25 vos *(sc. Romanos)* filios -vi *(sc. rex)*. ADAM gest. 1,20 *Rimbertum* Ansgarius -ans in filium. CHRON. Sigeb. auct. a. 1142 (MGScript. VI p. 472,51) abbas Ursicampi, fundator duarum abbatiarum, excepta tercia, quam sibi -vit in filiam. *al.* 2 *eccl.:* a *subi. Deus sim.:* ALCUIN. epist. 166 p. 272,13 homo ... in baptismo ... in filium -atur Dei. VITA Hildulfi 1 unicus Dei filius *Christus* ... homines sibi fratres -vit. VITA Gang. II praef. (MGMer. VII p. 172,17) filii ecclesiae, coheredes vitae aeternae, -ti Christi sanguine. ARNO REICHERSB. apol. 10,7 sancti ... nuncupative et constitutive in deos -ti. *al. de haereticorum doctrina (cf. LThK ²I p. 153sqq.):* CONC. Karol. 19E p. 154,7 ut Iesus Christus non sit proprius filius Dei ..., sed nescio ex quo servo -tus in filiaetatem. *al.* b *subi. sponsores baptismatis:* BONIF. epist. 33 p. 57,24 homo quidam ... alterius filium de sacri baptismatis fonte elevans

[Humperdinck]

-vit sibi in filium. RIMB. Anscar. 7 p. 26,33 *regem Danorum* ipse *imperator* de sacro fonte suscepit sibique in filium -vit. CHART. Livon. A I 419 in filiam.

B *vario usu:* **1** *eligere, instituere – (aus)wählen, einsetzen:* GARM. Cantabr. 16,3,3 quem Romani ... post Cuonradum -ant domnum. ADAM gest. 3,43 p. 186,14 dicitur *archipresul* ... comitem -asse in militem. WIBALD. epist. 108 p. 185,31 tales in locum provisionis suae -rent *fratres* personas. **2** *associare – zugesellen, beiziehen:* WOLFHER. Godeh. II 28 p. 212,3 eum sibi in consecretalem et simmistam in Dei servimine -vit *episcopus*. ANON. Has. 35 -tus a caesare est in administrationem publici regiminis *episcopus*. *refl.:* IUSTIN. Lippifl. 781 huic se collegio vir sanctus -at. *fort. de statu secum habendi:* FROUM. carm. 17,7 nil mea vita valet, si non te *(sc. ducem)* semper -et.

II *adipisci, obtinere – erlangen, bekommen:* NADDA Cyriac. I 1 in -anda pignerum procreatione femina se ... sterilem nequaquam dubitabat. HERM. AUGIENS. vit. 1164 laeta, pulcra, prospera -at *luxuria* hic brevissima. chron. a. 822 privatam et quietam vitam. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 298,16 oportunitate -ta. *inire – begehen:* LIOS MON. 27 heia age, non cessans ... crimen -a.

III *tradere – übereignen:* LEX Ribv. 50,1 facultatem suam ... cuicumquelibet ... -are (-obt- *var. l.*) in hereditate vel adfatimi⟨re⟩. LIUTPR. antap. 5,1 placeat ... regi filium suum parvulum Liutolfum mihi *(sc. Suevorum duci)* -are in filium. DIPL. Conr. II. 285 p. 400,28 (spur. a. 1084/88) quare ... dux hunc -verit locum a finibus suis adeo remotum. CHART. Argent. I 414 p. 311,30 cui idem feodum ... a ... fratre suo cum regula fuerat -tum. *v. et p. 236,14.*

IV *optare, desiderare – wünschen, ersehnen:* **A** *gener.:* HUGEB. Willib. 3 p. 90,22 -tam et ortatam se inchoasse metam. Wynneb. 2 p. 107,20 -tum et diu desideratum ... iter. WALAHFR. Wett. 862 secretum infirmus -at. EPIST. Teg. I 101$^{tit.}$ quicquid -ari potest festivius. THIETM. chron. 6,11 -tus eiusdem adventus. DIPL. Heinr. II. app. p. 695,23 -to quoque proprię animę remedio. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 324,31 tamdiu -to libitu conregnare. DONIZO Mathild. 1,812 valde carmen -at *dominam*. CHRON. Thietm. 6,13 p. 291,24 in cuius *(misericordiae)* operacione servanda ... tria sunt -anda (optanda THIETM. chron.). MIRAC. Godeh. 6 petitionis suae sentiebant effectum -tum. CARM. Bur. B 107,10,4 te -bat in amicam. *saepe. c. (acc. c.) inf.:* VITA Lamb. Traiect. 3 (MGMer. VI p. 356,8). EPIST. Bonif. 117 p. 252,32 facere similiter -amus. ARBEO Emm. 19 mori te -a. 38. CHART. Heinr. Leon. 117 p. 174,16. *pendet* ut: THIETM. chron. 1,28 p. 36,12. DONIZO Mathild. 1,220. *enunt. rel.:* ERMENR. ad Grim. 36 p. 577,33 tempore qui longo salvus sit carus, -o.

B *c. colore quodam:* **1** *c. sensu (ex)orandi:* AMALAR. off. 1,23,11 -antur dona vera spiritus sancti. CHRON. Reinh. a. 1206 p. 570,18 eiusdem communicacionis participem se fieri suppliciter -vit. **2** *c. sensu appetendi:* CAPIT. reg. Franc. 9,2 -are locum *episcopi*. DIPL. Merov. I 15 p. 17,22 nullus episcoporum ... possit ... aliquam potestatem sibi in ipso monasterio -are. BERNO epist. 2 p. 1159^{D} siquidem ... pacis donum ... votis omnibus sit -andum. COSMAS chron. 1,17 male -tum obtinuit ducatum. RAHEW. gest. 3,13 p. 181,28 per insidias necem fratris ... -are (optare *A*).

subst. **adoptans,** -antis *m. adoptator – Adoptivvater: v. p. 236,33.*

adv. ***adoptanter.** *cupide – sehnlich:* CHART. Wirt. VIII 2916 p. 191,35 (a. 1279) que ... Ita ... -r desiderat sibi.

adoptulus, -a, -um. *adoptivus – angenommen:* FORM. Sangall. II 28 p. 412,25 *(laxiore usu)* uterinis fratribus -us frater ... salutem. *Humperdinck*

ador, -oris *n.* **1** *far, spelta – Dinkel, Spelt:* GLOSS. III 200,10 St.-S. -r kerno. 323,33 -r weizz. IV 126,63 far, genus frumenti, quod proprie triticum est, quod Galli emerum dicunt, amar vel einchorn vel -r. 167,61 -r spelta. *al.* ERMENR. ad Grim. 36 p. 578,26 ille momordit -r quondam. CHART. Wirt. II app. 1 p. 417,6 (s. XII.$^{med.}$) VIII maltra -is (-r *cod.*) et VIII maltra siliginis (p. 417,13). *de farina:* GLOSS. II 379,5 St.-S. -r offermelo (IV 196,44). **2** *abusive i. q. lolium – Trespe, Lolch (Bromus secalinus L., Lolium temulentum L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 677sqq.):* GLOSS. cod. Monac. 14823 f. 22^{r} -r trefeso *(cf. Hor. sat. 2,6,89 ?).*

adorabilis, -e. *venerabilis – verehrungswürdig:* ALBERT. M. eccl. hier. 1,4 p. 486^{b},10 'secundum -e' (*PG 3,373*^{C} κατὰ τὸ σεπτόν), id est venerabile ..., 'nostrae sacrae traditionis'.

adoratio, -onis *f. signif.:* GUNTH. PAR. (?) orat. 1,3 p. 109^{C} est igitur -o alia divinae venerationis, alia devotae supplicationis, alia piae recordationis.

1 a *latria – Anbetung:* CAPIT. reg. Franc. 28,2 ut, qui imagines sanctorum ita ut deificam trinitatem servitio aut -em non inpenderent, anathema iudicaverunt. CONC. Karol. 44^{E},2 p. 537,12 Dei cultus et -o. *al. v. et p. 243,8.* **b** *veneratio, cultus – Verehrung (cf.* EINH. cruc. p. 148,17 -em pro veneratione sepissime poni): CONC. Karol. 44^{B},60 quod talis esset haec -o, sicuti et nos ante honorabiliores personas, cum eas salutemus, prosternimur humilitatis gratia et eas adorasse dicimur, dum eis nullum divini honoris cultum exhibemus (*cf.* EINH. cruc. p. 148,36sq. quod Greci inter orationem et -em talem differentiam faciunt, ut orationem proséuchin, -em proschínusin appellent *eqs.*). 44^{B} p. 531,25 in imaginum cultura, veneratione vel -e. ALBERT. M. sacram. 89 p. 64,1 quod -o referetur ad significatum sicut cuiuslibet typi ad prototypum ..., ut patet in cruce et aliis imaginibus. *al.* **2** *precatio – Gebet:* AMALAR. off. 3,19,36 praesentes -es (orationes *P 3*) praelibatae sunt in Paralipemenon, ubi orat turba. 3,21,8 dominationum sacrificium -o. CHART. Argent. II 43 (a. 1275) cum devocione, ymnis et canticis, -bus.

adorator, -oris *m. qui adorat, veneratur – Anbeter, Verehrer:* LIBRI Karol. 1,2 p. 13,20 *imagines* spectatores suos ... inducunt in admirationem, -es vero semper in errorem. GODESC. SAXO theol. 6 p. 156,12 sacerdotes idolorum -es erant daemonum. INNOC. IV. registr. A 123 p. 87,3 presentie pape ... magni ... manu tenentis -es crucis. *al.*

adordinatio, -onis *f. dispositio – Anordnung:* EPIST. Wisig. 12 p. 679,23 fili vestri ... -e.

adordino, -avi, -are. *instruere, disponere – einrichten, anordnen:* DIPL. Karoli M. 76 p. 110,32 sicut prefatus pontifex ... sanctum locum -vit. FUND. mon. Leonh. (MGScript. XV p. 1000,40) divina prudentia ... -ante.

***adordior,** -iri. *partic.* -sus: *v.* adorior. *incipere – beginnen:* WILH. HIRS. const. 1,95 p. 1027^{B} lector ... accelerat lectionem -iri. 1,97 p. 1030^{A} prius quam quid aliud faciant, ... horas -antur *hebdomadarii coquinae*. GESTA Ern. duc. I p. 27,27 deliberanti michi mecum, quomodo -amur. TRAD. Falk. p. 15,5 -amur a Waldekke *eqs.* MIRAC. Volq. 16 quod modo quasi -or postponendo, que fuerant preponenda.

adorea *v.* adoria.

adoreus, -a, -um. (ador) **1** *adi.: e farre constans – aus Spelt:* ODO Ern. duc. 6 p. 354^{B} nec -a liba supersunt *(cf. Verg. Aen. 7,109).* **2** *subst. neutr.:* **a** *ador – Spelt:* ALBERT. M. veget. 7,58 siligo et -um (od- *C*) melius proveniunt in vallibus. 7,127 triticum et -um, quod species tritici est sic vocata, eo quod primo ad os hominis est aptata in cibum. animal. 3,123 triticum aut -um masticata conferunt maturandis apostematibus. **b** *libum – Fladen:* EKKEH. IV. bened. II 160 hac cruce signata libemus -a grata.

adoria (-ea), -ae *f.* (adoro; *cf. Walde-Hofmann, Lat. etym. Wb. I. p. 14*) *laus, gloria – Ruhm, Ehre:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,103 qualis exspectet -a Christi asseculas. VITA Annon. III 1,4,1 sereniores spirat -eas coelo lucrandas.

adorior, -ortus (-orsus) sum, -iri. **I** *trans.:* **A** *strictius i. q. aggredi – angreifen:* PORTA Saxo 1,252 depressos somno Francos instanter -ti. 1, 381. **B** *latius:* **1** *(al)loqui, dicere – (an)sprechen, sagen (seq. semper oratio recta):* EIGIL Sturm. 24 omnem congregationem his verbis -sus est. RUD. FULD. Leob. 14. *c. dat.:* WALTHARIUS 742 olli Waltharius ridenti pectore -sus. *absol.:* OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 135,8 taliter -si sunt *legati*. **2** *adire – sich wenden an:* WILLIB. Bonif. 5 p. 18,27 blande -sus est fratres. WALTHARIUS

[Ziltener]

305 dominum laetanter -sus inquit *eqs.* LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 145,13 communibus omnes consiliis regem -ti (-si *B 1.2*) orabant, ut *eqs.* a. 1075 p. 213,17 crebris legationibus -ti ducem. *al.* **3** *suscipere, incipere – darangehen, beginnen:* WALAHFR. Wett. 938 antiphonasque velut quidam praecentor -sus. RADBERT. Arsen. 2,22 p. 93,8 qui eius *(Arsenii)* obitum sic -iri iubes et retexere, ut *eqs.* RUP. MEDIOL. Adalb. 1 artioris vite instituta non segniter ... est -sus. THANGM. Bernw. 29 vicarius ... secundam actionem synodi ... -sus. EPIST. Hann. 85 p. 146,20 iter. PASS. Thiem. II 7 p. 56,16 bellum. OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 113,19 maxima -surus negotia. *al.*

II *intrans.:* **A** *initium capere – anfangen:* LIBRI Karol. 3 praef. p. 102,31 in cuius *(libri)* inceptionis -imur articulo (*cf.* p. 103,20). **B** *nasci – entstehen:* IONAS BOB. Columb. 2,17 p. 268,13 aliaque deinceps hortamina ... coenubio -ta (orta *var. l.*) sunt.

? ***adorn.** *affodillus vel narcissus – Gelber Affodill oder Türkenbund-Lilie (Asphodeline lutea Rchb. vel Lilium martagon L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 474sq.):* GLOSS. III 536,19 St.-S. adorn (adera *var. l.*) golde.

***adornatus,** -us *m. nitor, prosperitas – Glanz, Wohlstand:* ADO VIENN. chron. (MGScript. II p. 321,9) cum igitur omnis potestas Francorum summo -u (adorato *1*, ac moderato *5.6*) otio studeret.

adorno, -avi, -atum, -are. *script.* ab- *(var. l.): l. 56.58. imper.* -e: *l. 54.*

I *exornare, decorare – schmücken, zieren:* **A** *strictius:* **1** *corpor.:* LEX Sal. Pipp. prol. 3 p. 91 (rec. E) martyrum corpora ... Franci super eos aurum et lapides preciosos -verunt. COZROH. praef. p. 1,20 domum sanctę Mariae ... decoratibus in omnibus honorifice -vit. WALAHFR. Wett. 608 splendor luce corusca summus -vit nitidis consessibus ipsas *catervas virgineas.* carm. 5,83,9,3 quem *(topum)* sacrosancti cineres -ant. WALTHARIUS 301 *(de vino)* pigmentatus crateres Bachus -at. TRANSL. Libor. 6 voluntas amplificandae, provehendae atque -andae aecclesiae. FROUM. carm. 6,1 *(de cruce)* germinis ęterni ramos hos vitis *(sc. Christus)* -at. CHART. Gosl. I 164 p. 200,33 (dipl. Heinr. V.) monasterium ... claustrali ambitu. STATUT. ord. Teut. p. 63,35 religiosis ritibus et mundicie cultibus ... -entur *(opp.* deformentur) *ecclesiae. saepe. refl.:* BEDA hist. eccl. 4,25 p. 265, 20 quibus *(subtilioribus indumentis)* ... se ipsas ... -ent *virgines Deo dicatae. in imag.:* HRABAN. epist. 21 p. 427,13 ut ... architectus divini aedificii domum sapientiae ... scriptis ecclesiasticis ... -res. **2** *incorpor.:* LIBER diurn. 60 p. 53,16 apostolicam sedem de perfecta eiusdem nostri patris ordinatione -are. VITAE patr. Iur. 2,8 magnis quoque gratiarum dotibus ... divinitus -tus. DIPL. Conr. I. 8 p. 9,13 si loca sanctorum ... congruis honoribus -amus. WALTH. SPIR. Christoph. I 2 interioris hominis formam bonorum operum studuit -are constantia. CHART. Rhen. med. I 327 p. 381,35, ut animas -et *infula.* p. 382,21 mores tuos ... omni virtutum decore -e (*antea:* compone). *al. medial.:* OTTO FRISING. chron. 3 prol. p. 133,3 non legibus informari, non virtutibus -ari (ab- *B 1*) ... didicerant *homines.* **B** *latius i. q. insignire – auszeichnen:* WANDALB. martyr. 26 diem Felix sacer et confessor -at (ab- *B*). 45 Praeiectumque suum celebrans Arvernus -at. VITA Magni Fauc. 56 his regiae potestatis praesul Wictherpus -tus (donatus WALAHFR. Gall. 2,10 p. 320,26) solatiis.

II *notione exornandi attenuata vel evanida:* **A** *corpor. i. q. praeparare, instruere – ausrüsten, ausstatten:* ANNAL. Altah. a. 1063 p. 62,28 cum audisset expeditionem hanc tali apparatu -ari. CATAL. Weing. (MGScript. XV p. 1314,11) refectorium ... fenestris -tum. *al.* **B** *spirit. i. q. instituere, erudire – unterweisen, unterrichten:* WALAHFR. carm. 5,23^{a},10 vos vestrosque Dei ... potestas ... regat, armet, -et (*cf.* GODESC. SAXO theol. 22 p. 320,18 quae *[pietas]* me ... sic visitet, ut ... informet, -et, decoret *eqs.*). CARM. pro schola Wirz. 128 qui *(magister)* nos informat, ratione facetus -at. DIPL. Heinr. III. 14 abbatem ... regula sancti Benedicti -tum. *fort. add.:* TRANSL. Eug. Tolet. 4 (3) obnixa prece commoti et a divinitus ... -ti (adhortati *corr. Boll.*).

adoro, -avi, -atum, -are. *script.:* adh-: *l. 10.* od-: *l. 28. form. ind. praes.* -ent: *l. 21. signif.:* CLAUD. TAUR. epist. 12 p. 610,36 -are est laudare, venerare, rogare, precare, supplicare, invocare, precem effundere. *struct.: fere c. acc.; dat.: l. 11.20.61.* in: *l. 15.*

1 *venerari, colere, precari – verehren, (an)beten:* **a** *obi. deos, sanctos sim.:* PIRMIN. scar. 22 p. 56,16 Deum ... -ate (adh- *C*). RHYTHM. 7,12,2 trinitatem. AETHICUS ISTER 37 p. 26,7 deos (diis *LGWP*) -ant. CONC. Karol. 44^{B},53 sancti angeli et sancti viri non sunt colendi nec -andi. RIMB. Anscar. 3 p. 22,32 ipsum ... quidam submissis capitibus, quidam supinis vultibus tensisque manibus -bant. WIPERT. Brun. (MGScript. IV p. 579,35) nos deos habemus, in quibus -amus et confidimus. OTTO FRISING. chron. 1,11 Phegius ... mortuus ab eis -tus est ut deus. *saepe.* **b** *obi. res* (*cf.* EINH. cruc. p. 148,3 -are vero rei visibili et coram posite ... inclinatione capitis ... vel alio quolibet modo ... veneratione exhibere): PIRMIN. scar. 22 p. 54,12 nolite -are idolis (idola *E*). AETHICUS ISTER 65 p. 44,27 -ent solem et lunam. CONC. Karol. 14 p. 87,24 crucem pro crucifixo in ea Christo -amus. TRAD. Frising. 228 ubi reliquias ... -antur vel venerantur. CONC. Karol. 44^{B} p. 481,24 qui eas *(imagines)* non solum coli et -ari et sanctas nuncupari sancxerunt. 44^{B},62 p. 501,36 quod non sit manufactum colendum nec -andum. *al. de doctrina haeretica:* NICET. ad Iustin. p. 118,32 qui, ut, quod iam semel ... condemnatum fuerat, vel -aris (od- *cod.*) commonuit? **c** *absol.:* CONC. Karol. app. 1,8 fidelis, -are et orare venientis. HUGEB. Willib. 5 p. 104,4 locum in Bethlem -ando, opem postulando lustrandoque perambulabat. WALAHFR. Wett. 275 -antes veniam deposcite nobis. RUD. FULD. mirac. 8 p. 335,39 cum ... suppliciter -assent. TRANSL. Chrys. et Dar. 18 ubi ad pedes -atur sanctorum. RIMB. Anscar. 3 p. 23,26sq. cum ... ipsis ... *viris* mecum pariter -antibus -assem. MEGINH. FULD. Alex. 9 coram eius sepulcro. HELM. chron. 61 p. 117,23 -turi apud sanctum Iacobum. *al.*

2 *supplicando alloqui, exorare – anflehen, erbitten* (*cf.* ABSAL. serm. 13 p. 86^{C} -are igitur est orando salutem vel ea, quae ad salutem pertinent, devote a Deo postulare): CAPIT. reg. Franc. 28,52 in omni lingua Deus -atur et homo exauditur. WALTH. SPIR. Christoph. I 7 hęc cęlum intuens -vit: 'Domine' *eqs. pendet* ut: ALDH. virg. II 583 intrepidus Dominum Silvester -at, ut *eqs.* HROTSV. Theoph. 298 supplex veneror, laudo, complector, -o ... Christum ..., ut *eqs.* quod: NADDA Cyriac. I 11,8 Deum flebiliter -vit, quod (ut *B*) *eqs. coni.:* ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,10 nunc mihi te spurco succurras, lumen, -o *in formula urbano sermoni intersita i. q. quaeso – bitte:* SALOM. III. carm. 1,2,327 funde preces Domino pro me, mi frater, -o.

3 *salutando venerari (inclinatione, geniculatione sim.) – ehrfürchtig (be)grüßen (durch Verbeugung, Kniefall u. ä.):* CHRON. Fred. 2,62 p. 88,14 -turum se Florianum *usurpatorem* fingens. ANNAL. regni Franc. a. 801 p. 112,29 ab apostolico more antiquorum principum -tus est *rex* (PETR. BIBL. hist. a. 801 [MGScript. I p. 417^{a},41]). WALAHFR. Mamm. 20, 14 prostrata solo veneranter -ans *(cf. Ven. Fort. Mart. 3,314)* bestia, quem *(Mammam)* tantis hominum dementia damnat. LIUTPR. antap. 1,11 p. 11,27 dum dignitates omnes huic occurrere, laudes reddere, -are ... contemplaretur. leg. 32 terratenus. ALBERT. M. animal. 8, 208 discit *elephas* -are regem *(cf. Plin. nat. 8,3). al. v. et p. 240,19. refl.:* CHRON. Salern. 46 p. 48,9 invicem se -verunt. *absol.:* WALAHFR. Mamm. 4,9 animalia ... fixo ... genu patienter -ant. CAND. FULD. Eigil. II 14,15 inque oscula pacis iens pronus dignanter -at. THIETM. chron. 2,26 quem intuens, ad -andum ... supplex processit. VITA Theod. Andag. 18 p. 47,36 humilius -vit. *al. c. sensu admirandi:* RHYTHM. 98,16 quocumque vadunt *scolarii,* -antur omnibus (ab (h)ominibus *codd.*). WANDALB. martyr. dedic. 30 Francica temet sceptra regentem mundus -at.

[Ziltener]

adi. **adorandus**, -a, -um. *adorabilis, venerabilis – anbetungswürdig, verehrungswürdig:* LIBER diurn. 84 p. 97,10 -e incarnationis. GODESC. SAXO theol. 22 p. 323,21 cernuus exoro semper -um, tremendum, piissimum Dominum Deum meum te *eqs.* THANGM. Bernw. 49 -ae et vivificae crucis. *al.*

subst. **adorans**, -antis *m. adorator – Anbeter:* CONC. Karol. 44[B] p. 529,1 quia *Gregorius* ab imaginum adoratione -es compescuerit, nulla dubitatio est.

adort(h)i *v.* aorta.

adosculor, -ari. *osculari – küssen:* ANSELM. LEOD. gest. 35 p. 209,10 inter salutandum et inexplebili dulcedine -andum (deos- *4*) crucifixo Domino . . . reddidit spiritum. *Ziltener*

*?***adosent.** *(orig. inc.) genus medicamenti – Heilmittelart:* ANTIDOT. Glasg. p. 101,46 boni adosent -i.

adp- *v.* app- *praeter:* **adpreviarium** *v.* abbreviarium.

***adprope** (ad prope) *praep. in propinquum – in die Nähe:* ALBERT. M. animal. 7,76 pisces . . . moventur a profundo maris ad prope terram *(p. 597[b],32* πρὸς τὴν γῆν*).*

adpsallio *v.* assalio.

adqu- *v.* acqu- *praeter* **adque** *v.* atque.

adr- *v.* arr- *praeter:*

adra. *(orig. dub., cf.* *adrastus *et Walde-Hofmann, Lat. etym. Wb. s. v.* atrium*) petra – Fels:* GESTA Bereng. 2,100 (gloss.) dicitur autem Adriacum mare . . ., quia saxosum est; nam petra Grecę -a vocatur (*cf. Papias s. v.* adastria). *v. ThLL. s. v. ?* hadra. *Baader*

adracius, adragne *v.* andrachne.

adramasca *v.* astrapassa.

***adramiator** (ara-), -oris *m. fideiussor, praes – Bürge, Gewährsmann:* TRAD. Frising. 398[a] (a. 818) *praesentes* Iob comes, Engilhart centenarius, Sigiperht, Iohan aramiatores. 419 Meginhardus vassus . . . reddidit . . . capsam, quam . . . accepit Uuasucrim aramiator.

1. adramio (achr-, adhr-, adrh-, adchr-, adfr-, af(f)r-, agr-, ar(r)a-, -amm- *sim.*), -ivi, -itum, -ire. (*franc. vet.* hramjan, *gotice* ushramjan; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI p. 236. N.O. Heinertz, Etymolog. Stud. z. Althochdeutschen. 1927. p. 108sqq.) form.: coni. praes.* -eat: *p. 244,13. perf.* adcharmerunt: *p. 244,23.*

repraesentationem quandam in certam diem coram iudice conficiendam spondere, rite promittere – die Erfüllung einer bestimmten Leistung vor Gericht zu einem festgesetzten Termin rechtsverbindlich geloben, förmlich versprechen (cf. Dt. Rechtswb. I p. 444sqq.): **1** *de probatione proprietatis dubiae controversaeque (cf. K. Rauch, ZRGGerm. 68. 1951. p. 20):* LEX Sal. Merov. 37,1 si quis bovem . . . perdiderit et eum . . . consecutus fuerit, . . . ille, qui per vestigium sequitur, res suas per tertia manu debet achramire ([agra- *A 1*, achramn- *A 3*, adcra- *A 2*, adchra- *C 6*, adhara- *C 5*, adrha- *ed. Her.*, adra- *A 4*]. *inde* LEX Sal. Pipp. 62,1 adchramire [chara- *D 7*, clamare *D 9*, adfra- *E 11.12.15*, affra- *E 13*, afra- *E 14*]). 37,2 si . . . tribus noctibus exactis . . . ille, apud quem inveniuntur, si eas *(res)* emisse . . . dixerit, ipse liceat achramire *(var. l. v. l. 49sqq. excepto* ahramn- *A 3*. LEX Sal. Pipp. 62,2 hachra- *D 9*). 47,1 ille, apud quem agnoscitur *res*, debet achramire (agra- *A 1.2*, adra- *A 4*, adhra- *C 5*, adrha- *ed. Her.*, ad hominem ire *A 3*). **2** *de fideiussione:* **a** *per vadimonium:* DIPL. Merov. I 66 p. 59,11 nec venissit ad placitum nec ipse mundeborone suo . . ., quem per ipsas praecepcionis habuit achramitum, nullatinus praesentassit. FORM. Senon. I 10 quod homine alico . . . ante ipso comite aframitum habuisset. CAPIT. reg. Franc. 139,15 fideiussores donet, qui eum adhramire et in placitum adduci faciant (183,4,27 p. 441,2). *refl.:* CAPIT. reg. Franc. 139,15 si liber homo de furto accusatus fuerit . . ., in mallo ad praesentiam comitis se adhramiat (183,4,27 p. 441,1). **b** *per satisdationem:* DIPL. Merov. I 60 quod ipso waddio de mano . . . abbati numquam adchramissit nec hoc ei dare . . . spondedisset. LEX Franc. Cham. 16 qui homini alio adframivit per wadium (wadium adhrammivit *2*). *ibid.:* qui suo wadio adhramivit, . . . omnia componat . . .; ille, qui precat adhramire, duplum componere faciat. 48 *(de fure)* si ibi *(sc. in iudicio Dei)* non incenderit, tunc liceat suo seniori wadio suo illum (suum seniorem wadium suum *2*) adhrammire et pro eo emendare ac de morte liberare. **3** *de testimonio:* **a** *per chartam:* DIPL. Merov. I 59 ut . . . ipso extromento . . . dibiat presentari, quod et ita per fistuca visus est achrammisse. FORM. Ratisb. I 3 ⟨ut⟩ . . . super noctes ⟨tanta⟩s ipsam cartam aframis⟨set⟩. **b** *per sacramentum:* FORM. Sal. Merk. 27 quicquid . . . per suum fistucum habuit aframitum, hoc coniuravit (28. FORM. Turon. add. 6. FORM. Senon. II 2 addramire *cod.*). FORM. Turon. add. 6 dum ipse ille tale sacramento habuit aframitum. CAPIT. part. Saxon. 32 si cuilibet . . . sacramentum debet, aframeat illum ad ecclesiam sacramenta ad diem statutum. CAPIT. reg. Franc. 61,14 ut sacramenta, quae ad palatium fuerunt adhramita, in palatio perficiantur (*inde* 183,3,58. REGINO syn. caus. 2,319. LEG. Lang. p. 491, 28 -ta [adrha- *9*, ara- *3.5*, arra- *7.8*, gloss.: aramita id est promissa]). 139,14. 183,4,26 gloss.: stabon. FORM. Senon. II 1 sacramentum contra ipsa casa Dei . . . -tum. LEG. Lang. p. 491,44 que *(sacramenta)* . . . aramiuntur (arguuntur *cod.*) sponte fieri ad palatium. **c** *per testes:* FORM. Senon. II 3 abba vel ipse advocatus sua testimonia, hominis septem . . ., adcharmerunt, ut . . . presentare deberent. *refl. i. q. se obligare – sich verpflichten:* CHART. Ital. Ficker 23 p. 29, 34 (dipl. Hugon. a. 935) qualiter -misset (-miset *Schiaparelli*) se . . . ad probandum per testes. *Rudolph*

2. *adramio *v.* *affatimio.

[adrariata (CHRON. Ven. Alt. p. 88,27) *falso ed. pro* ad tartara.**]**

***?*adrastus** (arda-), -a, -um. *petrosus – steinig:* COMPOS. Luc. S 26 pice ardasta liber II *(J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 76 cft. dubitans* ἄδραστος*). v. et* adra *et Diefenbach, Gloss. s. v.*

adrhamio *v.* adramio.

***?*adriabulus**, -i *(f.) (orig. dub.;* acerabulus *vel* *agriabulus *cft. J. André, ALMA 23. 1953. p. 109sq.) genus arboris – Baumart:* RECEPT. Sangall. I 62 colligis de nugario et -o cortice mediana.

adrilis *v.* parulis. **adripia, adriplex** *v.* atriplex.

adrumpo *v.* abrumpo.

Adryas, -adis *f.* (Ἀδρυάς) *nympharum genus – Nymphenart:* CARM. Bur. B 54,5,12 vos exorcizo, . . . -es, Satyri . . ., ne vas corrumpatis christianitatis.

ads- *v.* as(s)- *praeter:*

adstraho *v.* abstraho.

***adsub** *praep. subter – nahe unter . . . hin:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 60,3 canis curreret -b pedes falconis.

***adsursum** (ad sursum) *adv. sursum – hinauf:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 17,15 penetrare ad sursum. 2 p. 195,30 sua *(sc. falconis)* diverberatio est ad sursum. 2 p. 200,18 falco . . . rediens ad sursum in deorsum . . . redit super manum.

adt- *v.* att- *praeter:*

***adtrutio** *v.* *antrustio.

adubi (ad ubi, atubi, at ubi). (ad *et* ubi, *cf. E. Löfstedt, Philol. Komm. z. Peregr. Aether. 1911. p. 286sq.*) *metr.* āt-: *l. 65.* **1** *coni.: ut primum – sobald:* FORM. Wisig. 45 p. 595,25 -i cognoverit monitionem vestram. VITA abb. Acaun. 1 (MGMer. VII p. 330,21) ad (at *var. l.*) ubi obstinationem abbatis . . . superare non valuit. VITA Genov. 20 (MGMer. III p. 223,21) -i (at ubi, ubi *var. l.*) de calcis audivit. 26 (ibid. p. 226,9) -i (ubi ad, atubi, ubi *var. l.*) . . . pervenit. 43 (ibid. p. 233,12). **2** *adv.:* **a** *ubi – wo (an abundat* at *metri gratia?):* CARM. Paul. Diac. app. I 4, 1, 4 qui in ripis fluvii morat, at ubi multa salecta / nascitur. **b** *quo, qualiter – wohin, wozu:* CHART. Ital. Ficker 11 p. 15,50 (a. 828) notitia breve iudicati, -i venerunt Andreas . . . nec non . . . Alipertu. *de usu philos. v.* ubi. *Baader*

aduc *v.* adhuc.

***advectatio**, -onis *f. merces advectae – Einfuhr:* RICHER. REM. hist. 2,11[in.] quod ex navium -bus inde plus questus proveniant.

[Prins]

advecticius, -a, -um. *advectus – herbeigefahren:* HAIMO (?) Wilh. 13 p. 216,20 dolia vini -i. GESTA Magd. 22 p. 405,21 mortui et iam in curru -i . . . episcopi.

advectio, -onis *f.* **1** *proprie i. q. actio advehendi, apportatio – Zufuhr, Herbeischaffung:* WILLIB. Bonif. 8 p. 53,6 sancti . . . corporis -em (*cf.* GESTA Font. 14 p. 42,33 reliquiarum. CHRON. Median. 8 p. 90ª,38). GESTA Trud. cont. II 4,30 -es forensis mercimonii . . . interdicens. CHART. Sanzenon. 23 (Mon. Boica III p. 557,30) propter utriusque cenobii ministerii sui difficilem -em. **2** *translate i. q. effectus – Bewirkung:* HONOR. AUGUST. offend. 53 illorum *(Simoniacorum)* olei et panis confectio . . . est . . . mortis -o.

advecto, -atum, -are. *apportare (vehendo, ferendo) – herbeifahren, (hin)bringen:* EPIST. Bonif. 124 p. 261,27 marinis aestibus terram -antibus. CONSTR. Farf. 6 p. 9,8 dapibus . . . dorsis iumentorum hominumque humeris -tis. IOH. NEAP. Sever. 19 sese ad . . . oratorium credulus -ari praecepit. TRANSL. Adelph. 1 (MGScript. XV p. 294,32) Neovillam talem -are patronum. *al.* *in imag.:* ALDH. virg. I 28 p. 265,1 animarum manipulos . . ., quos angelici messores . . . caelestis regni horreo catervatim -bunt. *c. sensu adducendi:* RHYTHM. 149,318 summa animam fastigia -ant poli ovantes *angeli.*

1. adveho, -vexi, -vectum, -ere. *script.:* av- *(var. l.): l. 36* -ech-: MARIAN. chron. a. Chr. 474. *sine* -h-: CHART. Rhen. med. I 555 adveamur.

I *proprie:* **A** *act. i. q. apportare (vehendo, ferendo sim.) – herbeifahren, (hin-, mit-)bringen:* **1** *strictius:* ALDH. virg. I 4 praedam . . . -unt *apes.* LIUTG. Greg. 8 volumina sanctarum scripturarum . . . domum -xit. WALAHFR. Gall. 2,37 mulier . . . filiam . . . humeris monasterio -xit. DIPL. Otton. I. 299 fructibus quoquo modo vel a navigio -tis. RUOTG. Brun. 48 reliquias. *al.* *c. sensu adducendi:* ADALB. MAGD. chron. a. 965 p. 157,27 Benedictum . . . ab urbe Romana secum in Franciam -xit. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 730,23 quanto plus . . . animarum ei *(Christo)* -xissent. **2** *latius:* IONAS BOB. Ioh. 3 quod lectio . . . auri -xerit (av- *A 2*). RADBOD. (?) Bonif. 15 (vs.) Iunius in nonis festum venerabile nobis -it. **B** *medial. i. q. advenire (vehendo, eundo sim.) – (hin)fahren, kommen:* BEDA hist. eccl. 1,12 p. 30,32 Saxonum gens . . . Brittaniam tribus longis navibus -itur. WIDUK. gest. 1,3 Saxones his regionibus navibus -tos. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,71 se -tam . . . urbi. *al.*

II *translate:* **A** *adhibere – gewähren:* TRANSL. Auct. 1in. consolationes et opitulationes suis dilectoribus -it *Deus.* **B** *efficere – verursachen:* MIRAC. Adalb. Wirz. 22 puer . . . tristicie querelam amicis suis -xit. **C** *promovere – fördern:* Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 1,32 locum . . . excolendo ad perfectum -xerat.

2. adveho *v.* aveho.

advelo, -are. *velando offendere – beim Segeln rammen:* CHART. Hans. I 538 p. 190,9 (a. 1260) ubicunque quis alium -at, quod dicimus angheseghelet, et dampnum fecerit eidem.

1. advena -ae *m. (f.: p. 246,30sq.36.38). script.* -vina: *p. 246,21. form.: acc. sg.* -um: *p. 246,1. adde* LEX Baiuv. 4,32 *(var. l.). nom. pl.* -i: *p. 246,29.*

I *subst. i. q. extraneus, alienigena – Auswärtiger, Fremder:* **A** *gener.:* LEG. Wisig. 12,2,2 nullus . . . homo, proprius et -a, proselitus et indigena, externus et incola. WILLIB. Bonif. 7 p. 37,2 a cunctis tam Romanis quam etiam -is. HROTSV. Pafn. 2,2 huius patriae indigena sive -a. GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 395,9 quanto . . . studio in hospitibus et -is Christo ministrarent. TRAD. Ratisb. 569 cuique fideli et incolę et -ę. OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 136,11 -a fuisti ex Transalpinis partibus. *al.* -a fieri *i. q. excludi – ausgeschlossen werden:* BERNH. GEIST. palp. 1,50 mox a consilio peregrinus et -a fio. *c. sensu humiliationis, egestatis:* FORM. Morb. 20 ego ille exiguus -a presuli . . . salutem. THEGAN. Ludow. 8 pauperibus, -is, viduis. *alleg.:* HRABAN. univ. 16,4 p. 455A -ae . . . sunt sancti, qui . . . ad sanctam ecclesiam transmigrant *eqs.* *de statu iur., condicione (cf. A. Dopsch, Herrschaft und Bauer. 1939. p. 119. H. Pirenne, Sozial- und Wirtschaftsgesch. Europas. 1946. p. 72sqq.):* LEX Ribv. 40,1 si quis Ribvarius -am (-um *A 5. B 4*) Francum interfecerit (*cf.* 40,2.3.4). CAPIT. reg. Franc. 46,5 de -is volumus . . ., ut ibi maneant. DIPL. Otton. I. 258 p. 368,21 monasterium cum . . . mancipiis et colonis, -is et peregrinis, servis et ancillis (*cf.* DIPL. Otton. II. 71 p. 87,16. p. 88,2. 105 p. 119,29). TRAD. Brixin. 55 quidam -a Alamannus . . . beneficium promeruit. CHART. Gelr. 376 p. 374,31 -e . . . inhabitantes, cuiuscumque conditionis sint, qui nec dominos nec parentes habeant. CHART. Babenb. 109,5 ne -a aliquod testimonium possit ferre super civem nec civis super -am. CHART. Brunsv. I 1 p. 2,17 quicumque exul sive -a in civitate mortuus fuerit. CHART. Rhen. inf. II 658 quo nobis iure -arum, quod inkomen vulgariter dicitur, attinebant. *al.* **B** *spec.:* **1** *eccl. de praedicatoribus, peregrinantibus sim.:* CAPIT. reg. Franc. 91,10 de -as et peregrinos, qui in Dei servitio Roma . . . festinant. TRAD. Frising. 193ª Tuti Grecus -a episcopus Scottus (*cf.* CARM. Salisb. 1,1ª,6 -a Virgilius). WETT. Gall. 6 spectaculo -arum perculsi. CHRON. Mont. Ser. a. 1211 p. 179,14 ei in abbacia -a *(sc. ex alia ecclesia)* successor factus est. **2** *de proselytis:* CONC. Merov. p. 94,7 proselitum, qui advina (advena *var. l.*) dicitur, Iudaeum facire. **3** *de immigrantibus, fugitivis:* BEDA hist. eccl. 1,15 p. 32,6 grandescere populus coepit -arum. CAPIT. reg. Franc. 260,9 de -is, qui oppressione Nortmannorum . . . confugerunt. *al.* **4** *de colonis:* HELM. chron. 63 p. 120,21 propter odium -arum, quos comes late congregaverat ad incolendam terram. 89 p. 175,2 ad introitum -arum. p. 175,6 Hollandrenses -ae.

II *adi. (usu attrib.):* **A** *extraneus, peregrinus – auswärtig, fremd:* HUGEB. Willib. 4 p. 94,14 -i (-ae *var. l.)* et ignoti homines. POETA Saxo 5,485 -a turba. HROTSV. Sap. 1,3 -a mulier (2,1). DIPL. Heinr. II. 14 res presbiterorum -arum, quos Teutisca lingua overmerke nominamus. ADAM gest. 1,32 confessorem nostrum cum -a martyre certasse. CONST. II 427,65 legato -e vel provinciali. CHART. Hans. I 818 p. 283,18 mercatores hospites et -e. *al.* *de re:* CHART. civ. Spir. 36 p. 35,32 (a. 1224) navis -a (*opp.* navi civium). **B** *congregatus – versammelt:* CAND. FULD. Eigil. II 17,115 elevat . . . -a plebs kyrie eleison (II 21,20).

2. advena *v.* avena. ***advendico** *v.* *advindico.

advenio, -veni, -ventum, -ire. *script.* ave-: *p. 247,33.54. adde* BENED. ANDR. chron. p. 99,12. *partic.* -t(us) *sensu act.: p. 247,22. rhythm.* advénit *(praes.):* RHYTHM. 4,11,3.

I *proprie i. q. accedere, adventare – (heran-, hin-)kommen, ankommen, eintreffen:* **A** *subi. anim.:* **1** *gener.:* TRAD. Frising. 11 p. 38,17 (a. 758) episcopus . . . ad medelam mihi infirmo -it. WILLIB. Bonif. 8 p. 53,1 fratres . . . navigio ad perducendum beati viri cadaver . . . -erant. EIGIL Sturm. 14 p. 371,53 gratus . . . -it (*cf.* HROTSV. Pafn. 7,1 gratanter -is). POETA Saxo 2,116 exercitus illi -it. VITA Sev. Col. 11 Severinum . . . visitatum Aquitanicos cives -ire. PASS. Trudp. 2 ex aliis mundi partibus . . . Galliis partibus -isse. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 386,30 cumque ille responsum accepturus -isset. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 311,34 pro illo disponendo colloquio . . . -erat *legatus.* OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 33,26 quod non amicus, sed ut hostis -erit. *persaepe. c. acc. (v. et l. 68. p. 247,10):* MEGINH. FULD. Alex. 12 eandem viam, quam . . . -erat, . . . regressa est. POETA Saxo 1,10 Carolus villam . . . -ens. 1,320 Noviomagum. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 31 legati coenobium -entes. LIUTPR. antap. 2,6 p. 40,30 Adelbertus regem (regi *C 1.2*) -isse nuntiatur (*cf.* TRAD. Brixin. 24b episcopum). *al.* *c. inf.:* PASS. Petri et Pauli 223 -o Romam crucifigi. *pendet* ut: LEG. Wisig. 6,5,5. HROTSV. Abr. 6,5. **2** *cum colore quodam:* **a** *c. sensu conveniendi:* CAPIT. reg. Franc. 289 p. 377,34 omnes in . . . civitatem -entes. GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 414,31 congregato clero et sanctimonialium congregatione -ente. *al.* **b** *c. sensu aggrediendi:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 896 p. 128,5 -erunt murum. HROTSV. Abr. 3,6 draco . . . rapido impetu -ens. THIETM. chron. 3,7 hostis loricatus -ens. *al.* **c** *c. sensu incidendi:* ANNAL. Xant. a. 833 imperator . . . in dominium filiorum -it. **d** *c. sensu apportationis:* WIDUK. gest. 1,34 p. 48,14 patronum, quo -ente Saxonia . . . facta est libera.

3 *spec.:* **a** *iur. de personis apud iudices apparentibus (v. et l. 13sq.):* Form. Senon. I 18 p. 193,8 homines . . . ante nos facias -ire. Trad. Frising. 183 p. 174,14 ibique -ens quedam femina. Trad. Ratisb. 20 p. 26,27 -it in ipso placito liber homo. *al.* **b** *theol.:* Hraban. carm. 13,28 qua *(die)* . . . rex Deus -et. Cand. Fuld. Eigil. II 10,39 dextera patris desuper -ens. Walahfr. Wett. 237 divina cito -it clementia cursu. Transl. Chrys. et Dar. 19 sanctorum ei *(contractae)* -it virtus. *al.* **B** *subi. res:* **1** *strictius:* Beda temp. rat. 18,25 -et sol partem caeli. hist. eccl. 5,12 p. 306,31 si forte alicunde quid auxilii . . . -ret. Willib. Bonif. 5 p. 24,2 -ente superni roris fertilitate. *al.* **2** *latius:* **a** *iur. c. sensu deferendi:* Dipl. Merov. I 78 p. 69,48 Grimoaldus . . . ac causa ante se iussit -ire. **b** *anat. c. sensu pertingendi:* Albert. M. animal. 1,337 cuique eorum *(musculorum)* ab unaquaque spondili musculus -it. 1,570 intestinis -unt venae ab epate. *ibid. al.*

II *translate:* **A** *evenire, oriri, tribui – eintreten, entstehen, zuteil werden:* **1** *subi. res:* Dipl. Merov. I 41 p. 38,32 quotienscumque altercantium iurgia . . . noscuntur -ire. Antidot. Augiens. p. 51,11 ex melancolias -entes infirmitates. Rhythm. 149,71 hora congrua -ta. Trad. Ratisb. 20 p. 25,26 si obitus ipsius sibi -ret. Wett. Gall. 33 surdi auditu -ente laetati sunt. Thegan. Ludow. 7 luce -ente. Rimb. Anscar. 27 p. 58,8 cum dies placiti -isset. Thietm. chron. 7,30 ne lex nova . . . ibi -at. Albert. M. anim. 1,464 virgae erectio . . . non -it ei nisi ex corde. *al.* **2** *subi. anim.:* Trad. Frising. 35 (c. 769) si successor nobis -erit. Dipl. Zwent. 7 p. 30,24 nullus umquam dominator -at, qui *eqs. al.* **B** *iur. i. q. obvenire, obtingere – zukommen, zufallen:* Form. Flav. 7 p. 475,26sq. que *(portiones)* mihi tam de alode quam de conparato . . . -it vel -ire potest legibus. Chart. Sangall. A 19 que *(pars)* mihi inter fratres meos avenit. Chart. Bund. 28 quod *(pratum)* mihi -it ex conpactione. Dipl. Ludow. Germ. 5 p. 6,24 quae *(res)* . . . in ius potestatis nostrae secundum legem -erunt. Chart. civ. Spir. 4 p. 4,2 quod michi ad partem et in ius . . . -endo ceciderat. Chart. Bund. 339 que *(res)* ei France -erunt vel -ture sunt . . . per hereditatem. *al.* **C** *addi – hinzukommen:* Lex Sal. Merov. 109 si -unt *terrae.* Lex Sal. Pipp. epil. p. 258,7 ut quid -ire poterit. Catal. biblioth. Lehm. I 52 p. 256,21 missale I supervenit . . ., missale I -it, quem Ratfrid tenet. Albert. M. sent. 1,33,5 p. 148a,30 quidquid nulla mutatione subiecti potest -ire subiecto et removeri ab ipso. **D** *adipisci – (zu etwas) kommen, erlangen:* Lex Sal. Merov. 68 ut ad quarta de laude illa -at *mater.* Conc. Karol. 46B,4 ut docti *sacerdotes* valeant ad devitum ministerium -ire. *invenire – finden:* Dipl. Merov. I 39 p. 36,10 congruum locum (*syn.* invenirent). **E** *obsequi – willfahren:* Form. Wisig. 44 p. 594,35 praecibus meis -ire dignatus est. **F** *(verbis) adoriri – anreden:* Eigil Sturm. 6 p. 368,35 cui *(episcopo)* -ens . . . Sturmi respondit. Cand. Fuld. Eigil. II 14,19 -ens prior urbis apex sic incipit ore. **G** *agere – handeln:* Acta imp. Winkelm. I 633 p. 512,22 (a. 1233) iurent . . . in contrarium nullatenus avenire.

adi. **1. adveniens,** -entis. **1** *congregatus – versammelt:* Thietm. chron. 6,42 populos -es . . . institui. **2** *futurus – einer der sein wird, künftig:* Cod. Frid. 12 fidelibus presentibus . . . et per futura tempora -bus. Trad. Aldersp. 41 (Mon. Boica V p. 324,23) presentium seu -ium fidelium. Const. II 156 p. 193,33 ullo -i tempore. **3** *proprius – zugehörig:* Dipl. Otton. II. 231 p. 259,19 proprietates . . . ecclesie . . . usque in hodiernum diem -es. **4** *accessorius – (als sekundär) hinzukommend:* Albert. M. praedicam. 5,4 p. 252b,1 propter dispositionem -em.

2. adventurus, -a, -um. *futurus – künftig:* Dipl. Otton. II. 116 fidelibus nostris assistentibus et -is.

subst. **adveniens,** -entis *m.* **1** *qui accedit – einer der (hinzu)kommt:* Willib. Bonif. 8 p. 54,12 omnibus aliunde -bus. Vita Corb. 8 -bus sibi secumque commorantibus. Gerh. August. Udalr. I 18 nullus ex utraque parte -ium. **2** *advena, peregrinus, hospes – Ankömmling, Fremdling, Gast:* Capit. reg. Franc. 91,8 hic habitantibus aut -bus. Conc. Karol. 56A,3 ut . . . hospitalitas ordinetur -ium. Walahfr. carm. 5,20,8 pius -s *(sc. Christus).* Cand. Fuld. Eigil. II 10,54 nobilis -s. *al.* **3** *particeps (placiti) – Teilnehmer (an Verhandlung):* Trad. Frising. 184a p. 175,26 (a. 802) ad examinandas . . . multorum -ium causas. Thietm. chron. 6,89 cum laude -ium. Otto Frising. gest. 1,1 p. 13,13 omnibus -bus iniurias . . . conqueritur.

adventatio, -onis *f.* **1** *accessus – das Hinkommen, Ankunft:* Eigil Sturm. 14 p. 372,8 monasterium -e multorum crescebat. Honor. August. gemm. 3,111 spiritus sancti -o et vitiorum discessio. Albert. Aquens. hist. 11,20 tumultuosa populi -e. *al.* **2** *sublevatio – Unterstützung:* Albert. M. animal. 7,66 debiliores quasque et tardiores fulciunt *aves* -e (fulcro *Ambr. hex. 5,16,55*) alarum. **3** *meton. i. q. turba congregata – zusammengekommene Menschenmenge:* Gonzo Geng. 4 munuscula, quae sancto suo ibi devoverit -o populica.

adventicius (-tius), -a, -um. *metr. in hexam.: l. 21.46. adde* Walth. Spir. Christoph. II 3,41.

1 *adi.:* **a** *extraneus, alienus – auswärtig, fremd:* Capit. reg. Franc. 102,20 mancipia -tia et fugitiva. Ekkeh. IV. pict. Sangall. 18 (gloss.) cum -tiis etiam sanctis . . . polleat *Suevia.* Chart. Helv. arb. 5 p. 6, 24 controversiam . . . de hominibus -is. *de re:* Beda temp. rat. 6,34 luna autem et stellae, quae non proprio, . . . sed -tio et a sole mutuato lumine fulgent. **b** *(extrinsecus) veniens – (von auswärts) kommend:* Herm. Augiens. chron. a. 1053 p. 132,10 gens *Nordmannorum* . . . ex Gallici oris oceani -tia. **c** *iur. i. q. ab alieno proveniens – von einem Außenstehenden herrührend:* Herbord. Ott. 1,24 quod de patrimoniali fundo ecclesie . . . cenobiis contulit, empticiis et -is prediis recompensare ei curavit (*cf.* 1,12 in -o *fundo.* 1,13). Chart. Argent. III 78,6 p. 28,13 in bonis paternis, maternis vel peculio -o vel profecticio (Chart. Meckl. 1415 p. 556,3 de bonis mobilibus, que videlicet p.-um nuncupantur). **d** *accessorius – (als sekundär) hinzukommend:* Rup. Tuit. spir. 1,3 p. 1573D non utique accidentalem charitatem neque -tium amorem. Albert. M. sent. 1,8,24 p. 254b,40 quae -tiae naturae sunt in inferioribus ut accidentia (*cf.* praedicab. 8,12 p. 142b,25.29). **e** *adinventicius, fictus – erfunden, gefälscht:* Dipl. Otton. III. 392 p. 823,29 que . . . -tiis emphiteuticis scriptionibus . . . sunt alienata.

2 *subst.:* **a** *extraneus, alienigena – Auswärtiger, Fremder:* Capit. reg. Franc. 67,4 de -is ut . . . habeant descriptum *missi,* quanti -i sunt in eorum missatico. 67,5 fugitivos et -os. 273, 31 p. 323,23 de -tiis istius terrae, quae a Nortmannis devastata est. Vita Galli II 111 pellamus ut hostes hinc -os. Thietm. (?) chron. 5,19 indigene cum -is. Fund. Brunw. 36 quidam -us . . ., fullonis officio deputatus. Theod. Hirs. loc. sanct. 1 p. 3 a modernis . . . utpote adventiis *(sic?).* Chart. Helv. arb. 5 p. 7,13 -os . . . episcopi esse. *al.* **b** *congregatus – Versammlungsteilnehmer:* Theod. Amorb. Bened. II 1 p. 260,35 omnes -i, qui tale spectaculum cernere meruerunt.

***adventio,** -onis *f.* **1** *inventio, compositio – Erfindung, Abfassung:* Leg. Wisig. 1,1,5 erit *legislator* in -e (adinventione *var. l.*) Deo sibique tantummodo conscius. **2** *allegatio – Anführung von Gründen:* Lex Raet. Cur. app. 12 ut omnes -es rei a senioribus iudicibus . . . inquirantur.

advento, -avi, -are. *form.:* *partic.* -entes: Vita Sigir. 13 (MGMer. IV p. 614,15). *depon.:* Vita Desid. Cad. 40 -antur.

1 *proprie i. q. accedere, advenire – (heran-, hin-)kommen, ankommen:* Walahfr. imag. Tetr. 46 cernimus aerias simul -are columbas. Mirac. Genes. Hier. 2 p. 170,51 naves transmarinis partibus -antes. Annal. Fuld. Ratisb. a. 893 ut Italicum regnum . . . a malis christianis eruendum -ret. Liutpr. antap. 2,45 Italiam. Burch. Ursb. chron. p. 32,9 Astensium urbem. p. 35,13 -vit imperatori magnus exercitus de Alamannia. p. 43,1 ad auxilium. *saepe. refl. i. q. appropinquare – sich nähern:* Annal. Rup. Salisb. II a. 1278 p. 803,28 ambo reges lentis progressibus se -bant. *sensu hostili:* Capit. reg. Franc. 222,8 ab exteris provinciis -antes depredationes . . . exercere. Otto Frising. gest. 1,33 p. 52,22

[Prins]

suis gregatim -antibus. *al.* *de somnio:* VITAE patr. Iur. 3,15 per soporem -antes . . . viri. *theol.:* ALDH. virg. II 281 -ante Deo. **2** *translate:* **a** *evenire – eintreten:* ALDH. virg. I 9 p. 237,24 -ante autumni fervore. VITA Liutb. 7 -ante iam tempore. OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 142,19 -bat . . . festum. **b** *subvenire – helfen:* FORM. epist. II 2 super nos semper -are. **c** *?propitium esse – ?zugeneigt sein:* THIETM. chron. 8,32 p. 530,24 cum indigenas -are, fideles sibi apparere senior letabatur (senior -ans *eqs.* CHRON. Thietm.). **d** *?appetere – ?erstreben:* VITA Liutb. 18 ad illud, quod -at *rationalis creatura* venire, . . . minime pervenitur.

subst. **adventans,** -antis *m.* **1** *qui accedit – einer der (hinzu)kommt:* BURCH. URSB. chron. p. 117,23 cum cottidie ex -bus cresceret exercitus. THANGM. Bernw. 17 p. 766,10. **2** *advena, peregrinus, hospes – Ankömmling, Fremder, Gast:* CONC. Karol. 39B, 28 in quo *(loco)* -es quique suscipiantur. WALTHARIUS 1224 -es . . . salutans. THIETM. (?) chron. 4,33 circummanentes vel -es. CHART. archiep. Magd. 278 ab omnibus -bus persolvitur *theloneum.* BURCH. URSB. chron. p. 44,11 tam cives quam -es. *al.*

adventor, -oris *m.* *visitator – Besucher:* CONVERS. Afrae 1 videns *meretrix* honestos viros, -es (adventuros *var. l.*) exestimans inpudicos *eqs.*

***adventum,** -i *n.* *acc.* -um *v.* adventus. *accessus – Ankunft:* PAUL. DIAC. Lang. 4,39capit. de -o . . . in Beneventum. ERCHEMB. CAS. hist. 35 cuius -o cognito. CHRON. Salern. 105in. dum . . . -um imperatoris . . . fuisset cognitum. IOH. VEN. chron. p. 169,1 cum . . . foret nunciatum -um.

***adventura** *v.* *aventura.

adventus, -us *m.* *(? f.: l. 45). form.: abl.* -o *v.* *adventum. *plur.* -uum: *p. 250,13. adde* PAUL. BERNR. Herl. 40capit.

I *proprie i. q. accessus, perventio – das Hinkommen, Eintreffen, Ankunft:* **A** *gener.:* ARBEO Corb. 15 p. 203,17 pontificis congratulabatur -ui (-u *1 p. corr.*). CONC. Karol. 44C p. 533,29 de vestro -u ad nos. CHART. Rhen. med. I 135,6 solvit . . . in -u regis pullum I. VITA Rimb. 7 p. 85,12 -us eius Hammaburg. THIETM. chron. 4,63 milicia caelestis exercitus se preparat ad -um . . . animae. ALBERT. M. animal. 7,79 quando . . . meridionalis fuerit hyems, posterioratur -us eorum *(piscium). saepe. meton.:* IONAS BOB. Columb. 1,19 p. 190,14 loca . . ., quo omnium hospitum -us suscipiatur. *reditus – Rückkehr:* CHART. Brixin. 165 p. 176,3 (c. 1270) questionis motio usque ad -um ipsorum habebit inducias. *strictius i. q. causa -us – Grund der Ankunft:* ARBEO Corb. 29 inquirebat, quaenam illius fuisset -us.

B *c. colore quodam:* **1** *c. sensu invasionis, aggressionis, immigrationis:* BEDA hist. eccl. 2,14 p. 113,30 ab -u . . . Anglorum in Britanniam annus circiter CLXXXmus. GODESC. SAXO theol. 6 p. 177,18 -um hostium valde . . . properare. ANNAL. Fuld. II a. 875 p. 85,2 audito Karlmanni -u in Italiam. WIDUK. gest. 1,38 p. 56,25 audientes de . . . regis . . . super eos -u cum valido exercitu. OTTO SANBLAS. chron. 30 p. 43,19 ab -u . . . Francorum, quando eadem terra . . . liberata est, anno LXXXVIII. ALBERT. AQUENS. hist. 12,17 p. 699b navali -u. *al.* **2** *c. sensu apparitionis (de phantasmatibus sim.):* BEDA hist. eccl. 4,9 p. 223,19 *(de visione)* gratus mihi est multum -us tuus. CHRON. reg. cont. I a. 1197 p. 159,23 (rec. I) causam -us sui *(sc. phantasmatis)* debere innotesci. *al.* **3** *c. sensu apportationis:* EIGIL Sturm. 15a p. 373,21 post -um sancti martyris. ANNAL. Corb. a. 836 -us sancti Viti. *al.* **4** *c. sensu introductionis:* ANNALISTA Saxo a. 969 p. 622,54 permansit . . . institutio usque ad -um Hirsaugiensis ordinis. **5** *c. sensu commorationis:* BEDA hist. eccl. 5,11 p. 301,19 primis sane temporibus -us eorum in Fresiam.

C *theol.:* **1** *de Christo:* **a** *de nativitate, incarnatione:* ALDH. virg. I 4 p. 232,12 prophetarum oracula . . . iamdudum salvatoris -um vaticinantia. HUGEB. Willib. 5 p. 104.4 natalem -us sui locum. WALAHFR. carm. 5,25,7 sacer -us Christi. THIETM. chron. 6 prol. -u primo mundum redimensque secundo . . . plasmator dissolvens. *al.* *adde:* OTTO FRISING. chron. 8,26 p. 431,20 putant Iudei in -u Messiae sui Hierusalem . . . restaurari. **b** *de tempore nativitatem praecedente (Adventszeit):* ORDO Rom. 15,1 primitus enim -um Domini kal. Decembris incipiunt celebrare. AMALAR. off. 4,30,2 posse initiari -um Domini in quinta seu quarta ebdomada. RATHER. epist. 25 p. 136,12 in -u Domini . . . quattuor ebdomadibus a carne . . . abstinendum et coitu. RUP. TUIT. off. 3,1 p. 55C ideo -us nuncupatur, quia totus eius ecclesiasticus ordo iuxta contemplationem -us Domini dispositus est *eqs.* HONOR. AUGUST. gemm. 3,1 p. 641D -um . . . Domini ob tres causas celebramus *eqs.* imag. 2,107 a quinto kalend. Decemb. usque ad tertium non. eiusdem, ubicunque dominica occurrerit, -us Domini erit. REGISTR. Ringrav. 3,3 mansi . . . dant . . . in -u XVI solidos. WILH. RUBRUQU. itin. p. 294,20 sabbato secundo -uum. *al.* **c** *de iudicio novissimo (v. et p. 249,69sq.):* HRABAN. epist. 13 p. 401,25 sacratissimi -us diem. FROUM. carm. 2,26 Christi quia tu cupis . . . -um. *al.* *adde de Antichristo sim.:* THIETM. chron. 8,6 ante . . . Antichristi execrabilem -um. ANNAL. Brunw. a. 1145 ut . . . instare perditi hominis -us . . . creditum sit. **2** *de spiritu sancto:* HRABAN. inst. cler. 2,32 p. 121,3 spiritus sancti super primitivam ecclesiam . . . -us. AMALAR. off. 1,25,5 -us spiritus sancti in aquam. **3** *de numine:* HRABAN. carm. 50,1,2 aulam -u dedicat ipse suo. CAND. FULD. Eigil. II 17,42 -us . . . numinis alti.

II *translate:* **A** *eventus, ortus – Eintritt, Entstehung:* **1** *gener.:* WALAHFR. hort. 21 veris . . . -u. THIETM. chron. 8,6 ultimae diei -um. IOH. GARL. mus. mens. I p. 103b perfecta dicitur esse illa *pausatio,* que non transmutat modum propter sui -um. WILH. SALIC. chirurg. 1,25 p. 312D ab hora -us apostematis. *al.* **2** *iur.:* CHART. Tirol. 1163 p. 209, 10 (a. 1243) sufficeret ad implendam condicionem et -um condicionis, si *eqs.* **B** *tributum tempore -us Domini solvendum – zur Adventszeit fällige Abgabe:* CHART. Brem. 155 p. 178,35sq. (a. 1230) bona -us, scilicet quadrantem . . . et terram . . ., unde solventur X solidi . . . in -u. *Prinz*

adverbialis, -e. **1** *adi.:* *ad adverbium pertinens – adverbial:* **a** *natura adverbii praeditus – ein Adverb seiend:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 146,23 -es *numeri* ut 'semel, bis, ter'. ALBERT. M. summ. theol. I 16,64 p. 658a,9 -is determinatio 'aequaliter'. **b** *ex adverbio ductus – vom Adverb abgeleitet:* ALBERT. M. herm. 2,2,2 p. 443a, 1 sive accipiantur cum modo nominali sive cum modo -i *affirmationes et negationes.* top. 2,2,5 p. 321b,45 casus . . ., inflexio -is a principali descendens. p. 322a,41 casus autem per inflexionem venit in adverbium, qui modus actus verbi terminat . . .: et est in eis *(casibus)* modus -is, qui est modus verbi. **2** *subst. neutr.:* *ratio – Beweggrund:* RATHER. concl. 40 (PL 136,363A) quadraginta igitur -bus his quondam . . . cum pro episcopio Leodicensi . . . suasoribus obstiterim.

adv. **adverbialiter.** **1** **a** *formā adverbii – in Form eines Adverbs:* Ps. ODO CLUN. abac. p. 298a quod -r pronuntiasti *(sc. 'semel'),* denominationem esse intelligas. MATHEM. var. Bubnov p. 289,9 dico autem denominationem factam -r pronunciationem, ut 'milies' milia. ANON. algor. Salem. p. 3,13 repetatur denominatio millenorum in ultimo pluraliter, in penultimo singulariter, in reliquis -r. *al.* **b** *modo adverbii – nach Art eines Adverbs:* ALBERT. M. sent. 1,21,3 p. 560b,16 nisi ly 'solus' tantum valeat quantum 'solum' -r sumptum. herm. 2,2,2 p. 443a,6 sic de aliis modis, sive -r, sive nominaliter accipiantur (summ. theol. II 22,138,3 p. 465a,34). *al.* **2** *fort. i. q. per exemplum vel comparationem – etwa 'beispielsweise, vergleichsweise' (cf. Cassiod. inst. 2,3,14 p. 121,24sqq. Isid. orig. 1,30,1 [de glossis]):* BEDA (?) mus. p. 910D -r: nam sicut quando augetur dies vel minuitur, . . . sic etiam musica quando augetur et minuitur per hemitonia *eqs.*

adverbium, -i *n.* *pars orationis ad significationem adimplendam verbo adiecta – Adverb:* **1** *gener.:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 42,18 -um a verbo Donatus separare noluit, sine cuius adiunctione nihil significare posse conspexit. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 402,3 omnis etenim pars, postquam desinit esse, quod est, transit in -um. AUREL. REOM. mus. 8 p. 41b sicuti in -o caeterae redundant partes, ita *eqs.* HONOR. AUGUST. anim. 2 pronomen locum proconsulis, -um

[Ziltener]

locum praefecti sibi vendicant *in civitate grammaticae.* ALBERT. M. summ. theol. II 22,138,3 p. 465[a], 36 praepositio cum ablativo transit in vim -i. *al.* **2** *spec.:* ALDH. ad Acirc. 114 p. 157,9 ab -o qualitatis et quantitatis ut 'sancte, caste' *eqs.* AMALAR. ord. antiph. 11,2 'ecce', quod est -um demonstrativum. ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 39,9 praepositiones sive -a praepositiva. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 357,13 'sodes' -um est deprecantis (*cf.* 2 p. 470,8 -um . . . precativum). p. 358,6 'cum' et 'tum' ordinis -a sunt sicut temporis 'tunc' et 'nunc' (GUNZO epist. 4 p. 27,12). p. 378,14 illa superiora -a *(ut 'sexto')* sunt ordinis, ista *(ut 'sextum')* numeri. 2 p. 492,24 pro 'sic' -o iurativo positum est 'ita'. RATHER. Metr. 6 p. 459[A] dubitandi sum -o *(sc. 'forte')* usus. GERHOH. epist. 23 p. 590[B] -um interrogativum *(sc. 'quomodo'). per lusum verborum de coniunctione monasteriorum:* HIST. Mosom. 2,5 cum illa Tingensi abbatiola Mosomense cenobium nomen habuit et participium, ut cum verbo prepositionis -um fieret coniunctionis *eqs. mus. i. q. expressio – Ausdruck:* AUREL. REOM. mus. 9 p. 42[a] respondit *Graecus* se *Nonaneane sim.* nihil interpretari, sed esse . . . laetantis -a.

adversarius, -a, -um. *script.:* av-: *l. 44sq. 63.* avv-: *l. 48. nota compar. subst.: l. 67.*

I *adi.: hostilis, infensus – feindlich, feindselig:* THIETM. chron. 7, 69 signo sanctae crucis . . . se muniens omnem -am potestatem prorsus excludat. EKKEH. IV. cas. 93[med.] -o . . . amico. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 309,46 partis sibi -ae (p. 312,35. a. 1079 p. 320,37).

II *subst. masc.: inimicus, hostis – Gegner, Feind:* **A** *gener.:* LEG. Wisig. 9,2,8 p. 371,23 -orum hostilitas. LIUTG. Greg. 4 p. 71,23 dum . . . refutati ab omni senatu . . . inde discederent -i. DIPL. Karoli M. 269 p. 397,8 precipimus . . . eosdem tamquam proscriptos et -os imperii ab omnibus evitari. HRABAN. epist. 17[a] p. 421,8 vestra . . . prudentia . . . cunctos -os suos . . . superabit. BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 276,38 coepit *rex* in dies parvipendere inimicitias -orum suorum. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 117,3 quamvis civis lege flectendus, -us armis cogendus secundum leges sit. CHART. Babenb. 445 fautorum nostrorum aut -orum. *saepe.* **B** *spec.:* **1** *iur.:* **a** *de litigatoribus oppositis:* LEG. Wisig. 2,2,3 si pars -orum litigatores una plures habeat et alia pauciores (CHART. Heinr. Leon. 47 p. 67,25). 5,5,10 quod si *testamentum* . . . fuerit . . . -o eius *(heredis)* traditum. CHART. Ital. Ficker 90 p. 135,1sq. comes fecit eum proclamare ambi aversari, ut veniat ad beneplacitum iam dicti aversari. OTTO FRISING. gest. 1,68 p. 97,13 quos rex in causam ponens ad pacemque cum -is suis . . . revocare volens. CHART. Ital. Ficker 448 p. 454,38 banniti . . . habentes pacem et concordiam cum suis avversariis *(ibid. bis). al.* **b** *de impugnatoribus, violatoribus:* CAPIT. reg. Franc. 248 p. 184,13 si quis -us illis *(capitulis)* existere voluerit. CHART. Babenb. 166 p. 220,3 ut . . . ab -orum vexatione quieta . . . sint *praedia.* **2** *eccl.:* **a** *de diabolo (cf. Vulg. I Petr. 5,8):* CAPIT. reg. Franc. 72,9 Satanas sive -us. VITA Lonogh. 6 (MGMer. VII p. 435,29) instigante vero -o. EGBERT. fec. rat. 2,70 semper bella duos movet -us inter. *al. v. et supra p. 142,39.* **b** *vario usu:* LEG. Wisig. 12,2,9 membra Christi -orum eius *(sc. Iudaeorum)* molestiis subiugare. HRABAN. univ. 20,15 p. 547[C] -us, sermo divinus, eo quod contrarius contraria hominum voluntati praecipiat ut in evangelio *(sc. Vulg. Matth. 5,25).* WIDUK. gest. 2,1 p. 66,7 quo *(gladio)* eicias omnes Christi -os, barbaros et malos Christianos. DIPL. Otton. III. 92 p. 503,35 (interp.) ut districto examine anathematis astringat aversarium ecclesię. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,13 Petri gladius . . . in -os zelotes efficacissimus. a. 1076 p. 281,44 -os et insidiatores antichristianos. *al. compar.:* FORM. Sangall. II 4 res eiusdem ecclesiae contra manifestos et occultos -iores . . . defensando. **3** *in ludis tabularum:* **a** *de lusore:* ASILO rhythmimach. p. 16,18 qui victoriam desiderat, in campis -i festinet medietates ponere. **b** *de calculo:* ASILO rhythmimach. p. 16,15 nisi ita undique sint circumsepti -is *numeri,* ut per legitimum tractum non possint evadere.

adversativus, -a, -um. **1** *contrarius – entgegengesetzt:* ALBERT. M. animal. 13,57 irascitivam *partem animae* sive -am eius, quod est triste . **2** *gramm. i. q. opponens – entgegenstellend:* ALBERT. M. pol. 3,10[aa] 'at vero' -a coniunctio.

adv. ***adversative.** *contrarie – gegensätzlich:* ALBERT. M. cael. hier. 4,5 p. 114[a],5 obiicit in contrarium ei, quod dixerat, . . . dicens 'autem', id est, sed -e praedictis *eqs.* CONR. MUR. summ. 6,6[n] p. 467,23 exordia octo modis formantur . . .: absolute, -e *eqs.*

adversator, -oris *m.* **1** *gener. i. q. adversarius – Gegner:* CHART. Hamb. 6 p. 10,17 (c. 822) si quis . . . contrarius -r huic divino cultui institerit. DIPL. Karoli III. 87 p. 141,22 catholicę fidei auctorem sentiat sibi -em. **2** *spec. in chartis i. q. impugnator – einer der anficht:* DIPL. Arnulfi 133 p. 200,30 absque ullius -is impedimento. DIPL. Otton. III. 425 p. 859,26 (spur.?) absque ullius -is futura molestatione.

1. adversatrix, -icis *f. script.* av-: *l. 23. adi.: l. 22sq.26sq.29. adde* CHRONOGR. Corb. p. 59,2.

adversaria – Gegnerin: **1** *de hominibus, sanctis:* CHART. Chemnit. 302 p. 264,19 (dipl. Conr. III.) beatamque Mariam . . . sentiet -em in adventu Christi. LAMB. WAT. annal. a. 1167 p. 542,27 partem -em episcopatum . . . quaerentium advenisse (*cf.* p. 540,45 aversa pars. p. 541,24 aversatrix pars). CHRON. Mont. Ser. a. 1210 p. 177,22 fortis prepositi -x, coniunx marchionis. **2** *de rebus:* EPIST. var. I 15 p. 520,14 inimica veritatis et -x iustitiae . . . oblivio. CONR. BRUNW. Wolfh. 18 illius -x intentio. CHART. Turic. 414 antique sue *(sc. memoriae)* -is, oblivionis. ACTA imp. Winkelm. I 637 p. 515,11 eo illis *(humilibus)* est imanius -x *superbia.* DAVID compos. 1,41,2 dissensionis materia . . ., quae est dilectionis -x. CHART. Stir. III 273 p. 364,5 subdola quoque inversio, -x bonorum. *al.*

2. adversatrix *v.* aversatrix.

adversio, -onis *f.* **1** *observatio – Aufmerksamkeit:* CHART. Turg. III 569 (a. 1271) quia futura monasteriorum dispendia animi -e debita debent precaveri. **2** *adversitas – Gegnerschaft* (*cf.* GLOSS. II 229,19 St.-S. -e [anim- *Greg. M.*] uuidarmotida. 294,38 -o [anim- *Greg. M.*] vuidervuartida): CHRON. Andag. 23 p. 60,4 presertim cum ex ipsa filii eius quadam -e notaret erga patrem iam lese pietatis imaginem. **3** *poena – Strafe* (*cf.* GLOSS. II 229,4 St.-S. -e [anim- *Greg. M.*] uuizze): CHART. Argent. I 561 p. 428,8 (a. 1264) illos . . . auctoritate nostra in -e debita puniatis.

adversitas, -atis *f. script.* atv-: *l. 53.*

1 *strictius:* **a** *hostilitas, infestatio – feindliche Haltung, Gegnerschaft:* LEG. Wisig. 9,2,8 p. 371,10 inimicorum -s contra partem nostram *(sc. regis)* commota. CAPIT. part. Saxon. 10 cum paganis . . . in -e christianorum perdurare. GUNTH. COL. diab. cap. A. B 3 nihil -is suspicantes. CHRON. Merseb. 14 p. 188,10 fortuna . . . nebulam prioris -is fronte detergens. *al.* **b** *actio hostilis, impugnatio – feindliche Handlung, Bekämpfung, Anfechtung:* COD. Karol. 88 p. 625,24 aliquam at-em ei facere. EIGIL Sturm. 11 pravorum hominum obstinationes, immo zabuli -es, ferre. CHART. Sangall. A 511 p. 124,35 bene⟨ficium . . .⟩ . . . absque ulla -e . . . ⟨. . . retineam⟩. HINCM. annal. a. 875 p. 127,11 Hludowicus . . . Karlomannum . . . in -em fratris sui in Italiam direxit. DIPL. Otton. III. 384 p. 812,37 ut sancta ecclesia . . . nullis feriatur -bus. DIPL. Loth. III. 11 ne hanc *defensionem ecclesiarum* ex adverso latere exsurgentis procellę -s ulla fatiget (*cf.* CHART. march. Misn. III 46 p. 41,29 ob evitandum estum -is). *al.*

2 *latius i. q. incommodum, calamitas, res adversae – Widerwärtigkeit, Unannehmlichkeit, Mißgeschick:* ALDH. epist. 9 (12) p. 502,12 ingruente calamitatis -e (BERTH. [?] annal. a. 1079 p. 319,28 -um calamitatibus). BONIF. epist. 73 p. 147, 14 gaudio vestro . . . congaudemus et -e contristamur. ALCUIN. epist. 106 p. 152,36 huius vitae prosperitas et -s variabiles sunt. RIMB. Anscar. 9 p. 31,4 si quid . . . contrarietatis sive -is ei potuisset accidere. 42 p. 78,21 et corporis -bus et animi aestibus excoctus. DIPL. Heinr. IV. 25 p. 31,25 dampnati Iudę supplicium luat nullaque . . . -e careat. CHART. Tu-

[Ziltener]

ric. 712 in ipsius *(Romanae ecclesiae)* -bus et afflictione presenti. *al. v. et p. 256,23.* *c. sensu acerbitatis:* OLBERT. Veron. 1. Redemptor . . . oleum lenitatis et vinum -is mundo cotidie infundit aegrotanti *(cf. Vulg. Luc. 10,34)*.

1. adversor, -atus sum, -ari. *fere c. dat.; c. acc.: l. 32. obsistere, refragari, officere – entgegenwirken, widerstehen, behindern:* **1** *subi. homines:* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 416,38 ut ei, in quibuscumque potuisset, -retur. THIETM. chron. 4,52 quid -aris? THANGM. Bernw. 38 timens, ne coeptis eius -retur. DIPL. Conr. II. 67 p. 84,23 huic nostrę sanctioni -ari (68 p. 85,24). BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,8 ei -ari et calumniari non cessabant. *al.* *pendet* ne: BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,17. *c. sensu animi hostilis:* EIGIL Sturm. 24 qui mihi semper -batur. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,45 Quintio . . . perfecto odio et digna persecutione -tus est. *al.* *c. sensu contradicendi:* CAPIT. reg. Franc. 144,4 illi, cui -tus est, donet wadium suum. THANGM. Bernw. prol. forti auctoritate -batur michi. **2** *subi. res:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,5 si quid eis . . . -retur. *in imag.:* ALDH. virg. II 2456 his -antur vitiorum castra maligna. *c. sensu dissentiendi:* HRABAN. epist. 42 p. 487,23 aliquid . . ., quod evangelio Christi -etur.

adi. **adversans,** -antis. *contrarius – entgegenstehend, widrig:* LIBER diurn. 85 p. 110,17 -ium opinionum. BEDA hist. eccl. 5,23 p. 349,25 rerum -ium motibus. FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 16,24 facta sibi -ia conspiciens.

subst. **1. adversans,** -antis *m.* *qui obsistit, adversator – ein Widerstehender, Gegner:* **1** *gener.:* RIMB. Anscar. 34 p. 66,4 pro -bus et insidiantibus sibi iugiter exorabat. EPIST. Col. 4 p. 244,35 pro metu -ium latenter. DIPL. Arnulfi 18 p. 29,8 sine alicuius -is obstaculo. VITA Anselmi Non. 6 (MGLang. p. 569,15) sumere arcum . . . contra -es se. THIETM. chron. 4,3 -es sibi disiungere vel reconciliari. WIPO gest. 33 p. 52,3 caesari -es . . . subiugavit. *al.* **2** *spec.:* **a** *iur. de litigatoribus:* LEG. Wisig. 2,5,17 p. 117,14 qui per contentionem indebitam . . . laborem intulit -i. **b** *eccl. de adversariis ecclesiae:* LEG. Wisig. 12,2,2 p. 413,6 non inprovitatis contentione litem statuat -is. CAPIT. reg. Franc. 252 p. 213,15 ecclesiae Christi -bus et vestro sacerdotali ministerio renitentibus.

subst. **2. adversantia** (-cia), -ium *n.* *molestiae – Widrigkeiten:* DIPL. Conr. II. 206[a] p. 280,12 ęcclesiarum commoda considerare et omnia eisdem -ia . . . abolere (DIPL. Heinr. III. 3 p. 4,17. *al.*). STATUT. ord. Teut. p. 129,22 contra omnia -cia. CHART. Tirol. 1108 quam plurima sunt -ia generi humano.

2. adversor *v.* aversor.

adversus, adversum *praep.* *script.:* atv-: CHART. Ital. Ficker 37 p. 55,18. abe-: *l. 65.* ave-: *p. 254,11.* -rss-: *p. 254,15.* *struct.: fere c. acc.; c. nom.: l. 63.* *c. gen.: l. 66. cf. l. 55. p. 254,22.* *c. abl.: l. 59. cf. l. 55.62.*

1 *proprie:* **a** *exadversus – gegenüber:* DIPL. Heinr. III. 248 -s eundem locum in altera ripa . . . fluminis unum molendinum . . . tradidimus. **b** *ad – nach . . . hin, zu:* RHYTHM. 39,17,1 vertitur exinde locus, nuncupatur Dacia; unde Gotia emanat -s Dalmatia (Dalmatiam *II*, Dalmacię, -tie *S 1.2*). WIDUK. gest. 3,18 p. 114,13 motus Heinricus -s adolescentem: 'nichil te', inquit *eqs.*

2 *translate:* **a** *de directione actionis hostilis i. q. contra – gegen:* CHRON. Fred. 4,82 nihil -s eodem ausi sunt. EINH. Karol. 7 p. 9,28 susceptum est . . . -s (contra *A 2. B 2*) eos bellum. DIPL. Ludow. Germ. 20 p. 25,9 si aliquas causas -s eum aut mitico suo surrexerint. DIPL. Karoli III. 25 p. 42,43 *(ex Italia)* ipse Rodericus dixisset -s iam dictus Maurinus. CHART. Ital. Ficker 16 p. 21,13 cepit altergare et dicere Aldo . . . abersus Eribrandum. CYPR. COR. carm. app. 2,3 (MG Poet. III p. 148) amici . . . studentes vabra -s sodalium. WIDUK. gest. 3,32 p. 119,1 filium meum habet -m me (aversum a me *A. B1*). THIETM. chron. 2,9 legiones . . . -m hostes dispositas. WIPO gest. 17 ad defendendos terminos regni -s Graecorum versutias. ADAM gest. 3,42 p. 185,16 ne quid impium cogitarent -m (-s *BC*) ecclesiam et pastorem suum. *saepius.* *pendet a subst.:* POETA Saxo 1,83 auxilium . . . -s Longobardos. WIDUK. gest. 3,70 p. 148,1 bellum -m Danos. THIETM. (?) chron. 5,26 certam *esse* -s ducem congressionem. THANGM. Bernw. 18 p. 766,49 iram et indignationem archiepiscopi -s . . . praesulem. WIPO gest. 19 p. 38,23 factiones -s imperatorem. *al.* **b** *de relatione inter homines intercedente i. q. erga – gegenüber:* TRAD. Patav. 61[a] (a. 804/06) Ooto tradidit de partione sua, qui illum constetit -s filios suos. CHART. Sangall. A 185 cum 1 solido . . . -s rectores monasterii . . . proserviant. TRAD. Frising. 679 sculdhaisus contraplacitabat -s . . . episcopum et advocatum suum . . . wergaldum. CHART. Ital. Ficker 37 p. 55,37 taliter se ipse Odo aversus eumdem Azo aba . . . awarpivit. **c** *de recompensatione i. q. pro – für, anstatt:* CHART. Bund. 557 (a. 1212) unus verssus aliud cesserunt et dederunt locum et iura omnesque aciones raciones . . . sibi competentes aut competitura adverssus predictas. **d** *de mensura, comparatione i. q. secundum, prae – gemäß, im Verhältnis zu (cf. A. Thomas, ALMA 5. 1929/30. p. 100; Svennung, Pallad. p. 355):* ANTIDOT. Lond. p. 21,14 cozumbrio autem quadriplum mittis -s alias pigmentas. ANTIDOT. Sangall. p. 80,37 cum melle miscis et dabis -s vires unius cuiusque (ANTIDOT. Berol. 45 p. 76,3). ANTIDOT. Glasg. p. 108,34 dabis . . . -s cocliare 1. p. 109,38 dabis -s fabe (*postea:* -s magnitudinis fabe maioris). p. 110,14 dabis per triduum -s nocis ponticas in aqua calida (*postea:* -s magnitudinem nucis maiores). *v. et supra p. 115,23.*

adverto, -verti, -versum, -ere. *script.:* av-: *p. 255,7sq. 135q. 256,20.* -ort-: *l. 38.* adferte: GLOSS. I 46,1 St.-S.

1 *proprie i. q. afflectere, dirigere – hinwenden, hin-, zuführen:* LEX Alam. 57,37 ad os manum vertere (ad- 7).

2 *translate:* **a** *attendere, observare – achtgeben, beachten:* ALDH. virg. II 2058 rumorem -e parentum. WANDALB. martyr. compr. 30 leges. AGIUS epic. Hath. 17 tu modo me, lector, cum his -e loquentem. METELL. buc. 8,52 grandius -ens et acumen inutile vertens. CHART. Eichsf. 387 nostrarum animarum salutem -endo. **b** *intellegere, cognoscere – wahrnehmen, erkennen, verstehen:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 387,24 illic 'inmunditia' . . . inmundus . . . utique spiritus potest -i. VITA Deic. 1 (prol.) sanae mentis advortitur. HIST. Hirs. 4 p. 257,13 que nec longa nec brevis -retur *statura.* LAMB. LEOD. Matth. III 4 qui pietatem, quam infirmis . . . exercuit, legit, -it. *al.* *adde:* GLOSS. med. p. 65,6 prognosticon, qui et semiothicon dicitur: id est recognoscens vel signa -ens. *c. acc. c. inf.:* LIBER diurn. 84 p. 94,7. EINH. Karol. 29 p. 33,3. FORM. imp. 46 p. 322,20 -imus de earundem kartarum inspectione . . . res . . . ad ius . . . monasterii . . . pertinere. *adde struct. mixt.:* RUOTG. Brun. 34 p. 34,31 si -rent non homines propter locum . . . eligi . . . et quia oboedientia Deo placet. *c. interr. indir.:* AGIUS epic. Hath. 595 haec quid portendant, bene vos -ere quitis. **c** *scire – wissen: c. acc. c. inf.:* DIPL. Conr. II. 142 p. 193,24 libras mille se conpositurum -at. *seq.* quod: DIPL. Otton. III. 279 p. 704,11 omnium . . . fidelium . . . -at universitas, q. qualiter: TRAD. Ratisb. 214 (c. 980/85) oportet . . . vestram -ere pietatem . . ., q. 339. 728. **d** *adhibere – zu-, verwenden:* CHART. march. Misn. II 342 (a. 1166) concessi . . . montem . . . in usum, ad quem eum elegerunt et ad quemcumque . . . -ere poterunt. **e** *evocare – vorladen:* DIPL. Heinr. IV. 335 p. 441,10 cancellarius -ens cos simul in placito convenit. **f** *punire – bestrafen:* ALBERT. METT. div. temp. 1,16[med.] sumptis armis eorum conata -ere parabant.

adi. **adversus,** -a, -um. **I** *proprie:* **A** *oppositus, in conspectu iacens – gegenüberliegend:* AGIUS comput. 3,4 luna pares versus, loca sol -a retentat. 6,6 annorum seriem deponit portio leva, pars -a gerit titulos. **B** *obversus – zugekehrt:* WALTHARIUS 925 sic erat -o mens horum intenta duello. GERB. geom. 4,8 si rectae iacenti lineae duae -is partibus inclinatae . . . superstent. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,78 sub -um statuit vestigia vultum virgo Pudicicia.

II *translate:* **A** *adversarius, infensus – feindlich, feindselig:* **1** *gener.:* **a** *de hominibus:* LEG. Wisig. 5,4,21 quecumque mancipia ... ab -is hostibus extiterint occupata. HROTSV. Abr. 3,1 ne sis -us querimoniae. gest. 257 ab -is cir-

[Ziltener]

cumdatus undique turmis. RUOTG. Brun. 17 p. 15,26 laudare -ę partis fortitudinem. WIDUK. gest. 2,23 eum sibi -um sustinere. GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 413,45 nulli iratus, nulli molestus, nulli -us. *al. v. et supra p. 166,46.* **b** *de rebus:* BEDA hist. eccl. 2,2 p. 84,21 qui *(sacerdotes)* -is nos inprecationibus persequuntur. WIPO gest. 35 p. 55,23 castella sibi -a. LAMB. HERSF. Lull. 13 p. 324,9 omnes eum . . . -is (av- $2^{a.b}$) obtutibus respicere (*cf.* annal. a. 1077 p. 299,26 aversis oculis, infestis mentibus). COD. Udalr. 45 p. 99,12 si de diversis, immo -is regionibus ad concilium convocentur. **2** *spec.:* **a** *iur.:* LEG. Wisig. 2,5,17 p. 117,10 pro sola conmotione partis -e. 4,3,3 p. 191,20 si que contra minorum personas -e accesserint actiones. ACTA imp. Winkelm. I 633 p. 510,43 averse parti vel alicui de aversa parte. **b** *eccl.:* LIUTG. Greg. 7 p. 73,17 non in semet ipso posuit fiduciam suam iuxta morem superbientium partis -ae. ANSELM. BIS. rhet. 6 p. 176,5 crux enim Christi iacet in fronte, fugite ergo, partes -e *(cf. A. Franz, Die kirchl. Bened. im Mittelalter. II. 1909. p. 80.87).* **c** *in ludis tabularum:* ASILO rhythmimach. p. 16,7 quam *(pyramidem)* si XXXVI offenderit sua basis, que militat in -is *(postea:* contrarię partis) castris. **B** *iniquus, sinister – ungünstig, widrig:* EIGIL Sturm. 3 ab -is valetudinibus sanavit aegrotos. EINH. Karol. 18 p. 21,21 summam in qualicumque et prospero et -o eventu constantiam. 19 p. 25,9 -ae fortunae malignitatem. WALAHFR. carm. 5,5,13 per -os successus perque secundos. CAND. FULD. Eigil. II 10,35 sub -o partim sudasse labore. POETA Saxo 5,269 fortis in -is rebus cautusque secundis. WIDUK. gest. 3,46 p. 126,14 pavor . . . Saxoniam . . . pro hac re -a invasit. *al.* **C** *contrarius – widersprechend:* LEG. Wisig. 3,5,7 quanto ea et divinis -a cultibus et contraria castitati conspicimus.

subst. **1. adversus,** -i *m. adversarius – Gegner, Feind:* WALAHFR. carm. 5,76,9 hoc est, quod ferit -os, quod amicis gaudia confert. WALTHARIUS 990 misit in -um . . . tridentem. FROUM. carm. 20,33 nullus ab -is nos petit insidiis. THIETM. chron. 2,8 pacificatis . . . -is omnibus. DIPL. Conr. II. 59 si quis . . . huius precepti violator extiterit et -us.

2. adversum, -i *n.* **1** *proprie:* **a** *pars obversa – Vorderseite:* WIDUK. gest. 3,47 sagittae -o gutturis defixae. **b** *oppositio solis et lunae – Gegenstellung von Sonne und Mond:* BEDA temp. rat. 19,36 non enim hoc argumento, . . . in -o an in coitu solis sit posita luna, requiris *(cf. Plin. nat. 2,45).* **2** *translate:* **a** *actio hostilis – feindliche Handlung:* WIDUK. gest. 1,10 p. 18,2 mansitque ipse in castris, ne quid -i nox ipsa moliretur. DIPL. Otton. III. 97 p. 508,20 quod a pravis hominibus multa pateretur -a *episcopus.* THANGM. Bernw. 33 si quid forte -i ex parte archiepiscopi emersisset. *al.* **b** *incommodum, calamitas – Ungemach, Widrigkeit, Unglück:* BEDA hist. eccl. 4,23 p. 256,23 et in -is rerum sive infirmitatibus membrorum. WALAHFR. Mamm. hymn. 2,1 -a mundi pertulit, calcavit eius prospera (EINH. Karol. 7 p. 10,13. VITA Norb. I 12 p. 685,14 quia laetis tristia, prosperis -a misceri solent. *al.*). RIMB. Anscar. 1 p. 19,18 -a quaeque obicit *diabolus.* VITA Barbati 8 p. 562,6 quia nil -i (adverse *2.3*) de hoc tibi continget. HROTSV. Dulc. 12,2 quicquid irrogabis -i, evadam iuvamine Christi. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,144 laetus in -is melius confide secundis. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 417,23 diversa -a. THIETM. (?) chron. 4,32 sapientis . . . est -a queque . . . cogitando prenoscere. CHART. cell. Paulin. 34 p. 44,37 quatinus . . . ab omnibus in hoc seculo -is protegantur. *saepe.* **c** *contrarium, pravum – Gegensätzliches, Verwerfliches:* WALAHFR. Wett. 623 quos -a docens aeterno prodidit igni (*opp.* iusta). AGIUS epic. Hath. 404 pietas haec impietas magis esse probatur, quando -a pio diligimus Domino. CARM. de bello Saxon. 2,67 hoc ratio probat, -is -a coherent.

sensu adv. **ex adverso** (-su: *p. 256,7.* -sum: *l. 69*). **I** *proprie:* **A** *contra, in conspectu – gegenüber:* LUP. FERR. Wigbert. 14 quae *(vallis)* exadversum (ex -o, adversum *var. l.*) est oppido. WIDUK. gest. 1,9 p. 16,11 aciem ordinant ex -o (ex adversa parte *A*) portae orientalis. ADAM gest. 4,35 p. 269,20 *oceanus* habet ex -o Nortmanniae insulas multas. CHART. Westph. VI 809 domum, que est ex -o posita. *al. geom.:* Ps. BOETH. geom. p. 381,18 omnium triangulorum exterior angulus utrisque interioribus et ex -o angulis constitutis maior existit. p. 383,15 *(de parallelogrammo)* ex -o latera atque anguli constituti. GERB. geom. 4,9. *al.* **B** *ex loco opposito – (von) vorn:* IONAS BOB. Columb. 1,21 p. 198,10 conspicit iuvenem . . . pernici ex -u currere cursu. WIDUK. gest. 2,17 p. 82,20 pars una ex -o ruit in hostes, altera pars a tergo insequitur. 3,53 a tergo namque via . . . obstruitur . . .; ex -o fluvius *eqs.* 3,69 p. 144,8 ex -o et post tergum. *latius:* BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,9 partim ex -o, partim per insidias . . . sibi rebellantes supprimere. *al.*

II *translate sensu iur.:* **A** *modo adversatoris – anfechtend, zuwiderhandelnd:* CHART. Rhen. med. I 180 p. 242,41 (a. 943) contra hanc precariam insurgere ex -o. TRAD. Lunaelac. 44 si quis contra hanc cartulam ex -o venire temptaverit. **B** *a parte altera, ad invicem – andererseits, dafür:* TRAD. Ratisb. 178 (a. 900) ex -o etiam Deotpato . . . tradidit ei alteram silvam (CHART. Westph. VII 1466 exadverso). COD. Wang. Trident. 85 p. 199,21 ex averso quidem Wicomarius pro se et sociis suis . . . iuravit *eqs.*

adv. **adverse.** *inique, moleste – unbillig, ungünstig:* CARM. Bur. B 1,5,5 sed -e premitur pauperum adversitas. *v. et p. 255,55.*

advesperasco, -ere. **1** *proprie i. q. vespertinum tempus fieri, vesperascere – Abend werden, sich dem Abend zuneigen:* RIMB. Anscar. 37 p. 72,28 -ente die (VITA Liutb. 30 una dierum iam -ente die. CHART. Anhalt. II 498 p. 358,20. *al.*). MIRAC. Nicol. Brunw. 5 (4)[in.] beatissimae Barbarae virginis festivitate . . . -ente contigit *eqs.* ADALB. AUGUST. Simp. 28 iamque -ente. **2** *translate i. q. ad finem vergere – sich dem Ende zuneigen:* CHART. Pomm. A 224 p. 490,37 (a. 1235) -ente mundo aevi iam termino (ALEX. MIN. apoc. 16 p. 352,14).

***advexaticius,** -i *m. arrepticius – ein Besessener:* AMULO epist. 1,6 qui se daemoniacos -os esse simularent.

advicem *v.* vicis.

advigilantia, -ae *f. vigilantia – Wachsamkeit:* AGNELL. lib. pont. 60 p. 319,11 (chart.) pastor -a continere debet intemptiones.

advigilo, -avi, -atum, -are. **1** *intrans. i. q. (per)vigilare – (durch)wachen:* THANGM. Bernw. 38 fratrum ac sororum catervas . . . intenta supplicatione in tanta rerum necessitate -are monebat. CHRON. Gladb. 5 (MGScript. IV p. 75[b],24) quod si homo . . . apertos . . . teneret oculos mentis -ans ad adventum Iudicis. *c. sensu curae:* COD. Udalr. 115 p. 227,12 si vestra tantum -verit industria, nostra erit *praepositura.* **2** *trans. i. q. mortuum vigilando custodire – Totenwache halten bei:* CHRON. Andag. 53 p. 127,6 per biduum vero -tus sollempni missarum celebratione . . . tandem sepultus est. 88 p. 219,2 -tum *corpus sancti* a fratribus recollectis.

***advincio,** -ire. *alligare, sub potestatem redigere – (an sich) fesseln, abhängig machen:* GESTA Trev. cont. I 14 p. 187,27 ut potuisset maiorum quempiam sibi -ire (-ere 6[c]).

***advinco,** -vici, -ere. *iudicio vincere – im Prozeß besiegen:* DIPL. Karoli III. 25 p. 42,3 eo quod . . . per iudicum iuditium histum Maurinum advicissemus (advinc- *B*).

***advindico** (-ven-), -avi, -are. *vindicare – beanspruchen: v. p. 263,44.*

***advisito,** -are. *visitare – besuchen:* HRABAN. martyr. p. 1180[A] ut sancti Petri . . . sedem -ret.

***adviso,** -ere. **1** *astrolabio observare – anvisieren:* GERB. (?) astrolab. 6,1 stellarum fixarum altitudines . . . providus horoscopus -ere debes. **2** *invisere – besuchen:* TIT. metr. III 7,74 Christus discipulum mallens -ere castrum.

advivo, -vixi, -ere. *script.* av-: *l. 71. fut. II.* -ver(o): *l. 70. in vita esse – am Leben sein:* FORM. Andec. 40 dum -xeris (FORM. Marculfi 1,12 p. 50,16 dum pariter -xerint in hunc seculum. 2,40 dum -xeretis [adviveritis *B*]. FORM. Senon. I app. 4 p. 210,21 dum avixero. FORM. Turon. 37 dum ego in capud -o. OTTO FRISING. gest. 2,48 p. 155,25 dum -ret [adhuc

[Ziltener]

viveret *B1.2. C*]. *saepe*). 54 quamdiu -ximus (FORM. Turon. 6 q. in caput -xero. DIPL. Ludow. Germ. 7 p. 9,4 q. idem Liuprammus -xerit. *al.*). LEG. Wisig. 12,3,13 p. 441,10 donec -xerint (LIBER diurn. 64 p. 60,12). LIBER diurn. 39 p. 30,3 ut . . . rite possis degere quibus -xeris diebus. TRAD. Frising. 614 dumdiu -xero. EPIST. var. II suppl. 11 p. 638,43 cum -rent (adhuc viverent *Vulg. eccles. 8,10*). VITA Poppon. 19 p. 305,37 in ea *(administratione pontificii)*, quo -xit sub monachili tunica, non defecit (TRAD. Scheftl. 316 quo -at. 317[b] quo -it. *v. et s. v.* quoad). 28 p. 311,38 si utique -ret. *c. sensu supervivendi:* LEX Sal. Merov. 108 quamdiu filii -xerint, terra habeant. FORM. Marculfi 2,40 que ex vobis pare suo suprestis fuerit et -xerit. CHART. Hersf. 26 p. 47,24 si iterum post me virum acciperit, ut tantum hereditatem eius cum dote ipsius in beneficium habeat, dum -xerit. *Ziltener*

adulatio (-cio), -onis *f. script.* ado- *(fere usque ad s. IX.): l. 19. 23. 25. al.*

I *corpor. i. q. actio permulcendi – Liebkosung:* HUGEB. Willib. 1 blandis . . . nutrientium ado-bus . . . confotus.

II *spirit.:* A *blandimentum, ambitio, assentatio, blanda excusatio – Schmeichelei, Liebedienerei, schmeichlerische Zustimmung, Beschönigung:* 1 *gener.:* ALDH. virg. I 58 p. 318,18 -o fallax inimici. EPIST. Bonif. 64 p. 133,15 si . . . ado-is (adu- *2 p. corr.*) gratia . . . falso securitatem populis pronuntient. LIBRI Karol. 2,4 vitium ado-is. CONC. Karol. 39[A],133 *cantores* plus . . . velint . . . populi aedificationem quam popularem vanissimam -em. 39[A],134 p. 412,21 eos *(delinquentes fratres)* suis -bus decipere. OTFR. ad Liutb. p. 168,40 verborum -em politorum. HROTSV. Cal. 2,4 qui simulat, fallit; et qui profert -em, vendit veritatem. WOLFHER. Godeh. I praef. p. 168,53 scolasticae -is, quae . . . sui studium . . . in utramque partem ipsa facilis facile deflectit, . . . incusari. ARNOLD. LUB. chron. prol. p. 115,17 -em, que plerisque scriptorum comes est, omnino dampnamus. *al.* 2 *publ. et iur.:* VITAE patr. Iur. 2,10 nec -e iudicum vana inflatione disruptus est. CAPIT. reg. Franc. 22,63 ut . . . *iudices* iuste iudicent . . . non in ado-e nec in consideratione personae. 33,7 ullum . . . muneris ado-em (*i.* -e) dimittere. *al. (v. ind.).* EPIST. var. II suppl. 11 p. 635,35 remota subdolę ado-is suspicione. ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,15 iustitiam . . . obpugnat severitas et ado-o. HINCM. ord. pal. 9 rex custodire debet, . . . ne . . . -bus decipiatur. THIETM. chron. 7,71 oleum *peccatoris* . . . ponitur . . . pro -cione *(cf. Vulg. psalm. 140,5. v. et l. 25.51.53).* ADAM gest. 3,38 ad hoc turpissimum -is offitium ambitio . . . illexit. *al.* B *illecebrae – Lockung, Genuß:* WILLIB. Bonif. 8 p. 50,13 caducis gentilium ado-bus delectare.

adulator, -oris *m. script.* ado-: *l. 50sq. 55. al. metr.* -ŭ-: DAVID compos. 1,35.

1 *gener. i. q. blanditor, ambitor, assentator – Schmeichler, Liebediener, Jasager:* LIBRI Karol. 2,4 ado-es, ut inliciant, laudant. EPIST. Alcuin. app. 2 p. 485,9 'ado-r unguens caput', id est mulcens et laudans mentem favoris blanditie (*cf.* WIPO prov. 54. *v. et l. 43*). CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,23 quem *(abbatem)* . . . -um et accusatorum subvertebat nequitia. HRABAN. epist. 39 p. 477,39 laudatores suos atque ado-es . . . sibi adquirant. LIGURINUS 3,269 plebis -r, gaudens popularibus auris. ALBERT. M. pol. 5,8[r] p. 536[a],2 'est enim demagogus δήμου -r' *(p. 1313[b],41* κόλαξ), . . . quia in concionibus laudibus populi quaerit placere populo. *al.* 2 *spec. i. q. parasitus (blandiens) – (schmeichlerische) Hofschranze, Höfling:* LIBER hist. Franc. 35 p. 303,29 (rec. B) ado-es, quos regina . . . miserat. LIUTG. Greg. 3 pseudodoctores et -es, qui famam sancti viri . . . impedire conati sunt apud regem. ADAM gest. 3,49 p. 192,15 quam *(partem episcopatus)* . . . ipse *(episcopus)* postea Eberhardo aliisque regis -bus distribuens. 3,66 medici, -es et ypocritae. ALBERT. M. pol. 5,8[r] p. 536[a],22 -r bilinguis est, qui laudando unum detrahit alteri. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 426,18 ad curias principum confluunt . . . ribaldi, buflardi, -es, carciones. *al.*

adulatorius, -a, -um. *script.* ado-: *p. 258,8.10. al. blandus, ambiens, assentiens – schmeichlerisch, (ein)schmeichelnd, schmeichlerisch beistimmend:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,12 laudamentum. CHRON. Merseb. 2 p. 168,24 applausione. HILDEG. scivias 3,5 p. 616[A] Deus nec fallacibus nec -is sermonibus omnino moveri . . . potest. HIST. peregr. p. 151,7 post hec -e prelocutionis verba. *al. mus.:* IOH. AFFLIG. mus. 16,5 alios -us quarti *tropi* sonus attrahit.

adv. **adulatorie.** *blande, ambitiose, assentatorie – schmeichlerisch, liebedienerisch, schmeichlerisch beistimmend:* LIBRI Karol. 4,20 p. 210,37 ado-e imperatorem . . . apostolis coaequare. LUP. FERR. epist. 44 *opp.* serio. HINCM. epist. I 134 p. 79,8 non ado-e . . ., sed sincere . . . didicit praedicator. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 489,10 nobiles . . . pueri . . ., promissam . . . habentes comam, hinc -e vel potius inrisorie . . . 'comatuli'. EKKEH. IV. (?) prol. Gall. p. 1096,11 -e eum laudasse. ARNO REICHERSB. apol. p. 175,36 non falso, non -e, sed vere personam verbi Dei nomine honorans. *al. cum sensu illiciendi:* OTTO FRISING. chron. 8,22 p. 426,6 -e . . . bonorum gloriam eternam predixisse putandus erit *Dominus*.

adulcero, -are. *saniosum facere – eitrig machen:* 1 *proprie:* TRACT. de caus. mul. 38 *(medial.)* si colorica est *menstrua* . . . vel sanguis -atur, clisteris utatur. 2 *in imag.:* FUND. Teg. 4 (ed. Pez, Thes. III 3 p. 492[B]) ut tamen caveant *praelati* -are, quod sanum esse videtur.

adulesco *sim. v.* adolesco.

adulor, -atus sum, -ari. *script.* ado- *(fere usque ad s. IX.): l. 29.31.34. al. form. act.: l. 29.44.*

I *corpor.:* A *de canibus i. q. blande se applicare – schmeichelnd sich anschmiegen:* IONAS BOB. Columb. 1,17 p. 185,12 catuli solent dominis adolare. B *de hominibus i. q. permulcere – streicheln, liebkosen:* CARM. Cantabr. 3,5[b],3 pater . . . nutrit natum nunc adolando, nunc flagellando.

II *spirit.:* A *blandiri, ambire, assentari – schmeicheln, umwerben, schmeichlerisch beistimmen:* 1 *strictius:* a *gener.:* LULL. epist. 92 p. 209,26 adolando fallere. RUP. MEDIOL. Adalb. 26 -antur partibus militares manus. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,22 nemini parcens, . . . laicis tantum -ans. *al.* b *publ.:* HUGEB. Wynneb. 5 potentibus numquam adolando cedebat. HROTSV. Sap. 5,22 versipelli astutia . . . -aris. THANGM. Bernw. 2 p. 759,32 cum alii regi puero -ando obsequerentur. ADAM gest. 3,38 qui -ari nesciret. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 296,1 ipsi *(regi)* gratulanter occurrens omnifariam quoque -tus est. *al.* 2 *latius i. q. blande dicere – schmeichlerisch sagen:* PASS. Leod. 10 (MG Mer. V p. 292,7) eius *(regis)* voluntatem favendum -bat (-batur *var. l.*) prae omnibus. OTTO FRISING. chron. 1,25 p. 56,23 duxisse originem ab Enea profugo et, ut ipse *(sc. Vergilius)* -atur, viro forti. B *devote adorare – demütig anbeten:* HROTSV. Gall. II 5,3 adolabantur creatori. C *mus. i. q. se adaptare – sich anpassen:* ANON. mus. Sowa 2[b] p. 98,28 quadruplum cuilibet cantuum nititur -ari.

adi. **adulans**, -antis. *blandus – einschmeichelnd:* BONIF. epist. 9 p. 4,23 per blandimenta ado-ium (adu- 2) verborum.

subst. **1. adulans**, -antis *m. blanditor – Schmeichler:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,7 nec minis malignantium nec falsis ado-ium fribolis mente agitatur. WALAHFR. carm. 5,39,21 -is ore promo.

2. adulatum, -i *n. blandimentum – Schmeichelei:* TRANSL. Annon. prol. p. 515[b],6 ficta pro veris, -a pro certis cudere.

adv. **adulanter.** *blande – schmeichlerisch:* LIBRI Karol. 4,13 p. 193,11 -r dixisse. *Schmidt*

adulter, -era, -erum. *form. nom. sg.* -erus: *p. 259,17. adde* LEX Raet. Cur. 9,4,6.

I *adi.:* A *de fornicatione:* 1 *matrimonium violans – ehebrecherisch:* LEG. Wisig. 3,4,12 -orum coniugum. CONC. Karol. 21,10 p. 193,20 -e uxoris. *al. alleg.:* HRABAN. univ. 4,1 p. 82[D] mulier -a, quae offertur Domino a Iudaeis lapidanda, ecclesia est. 2 *incestus, concubinalis – unkeusch, buhlerisch:* CONC. Karol. 1,1 falsos presbiteros et -os vel fornicatores diaconos. CAPIT. reg. Franc. 205,5 qui . . . sanctimonialem vel raptam sive -am . . . fugiens secum ducit. *in imag. i. q. illecebrosus – verführerisch:* BRUNO QUERF. fratr.

[Rudolph]

7 p. 722,44 Romulea tellus ... -a pulchritudine adhuc melius placet. **B** *de actione falsandi, prævitate sim.:* **1** *illegitimus – unrechtmäßig:* LEX Raet. Cur. 24,22 ut ipse infans -r non sit nec adpositibus. VITA Chrod. 11 -o autem pastore patria expulso. *v. et l. 64.* **2** *pravus – verkehrt:* CHART. Leub. 27 p. 75,8 (a. 1220; epist. papae) superinducunt -um intellectum. **3** *corrumpens – fälschend:* LEX Raet. Cur. 9,17 quicumque -um monetarium protullerit. **4** *falsificatus – gefälscht:* LEX Raet. Cur. 9,18 quicumque soldum minorem fecerit ... aut -a moneta fecerit.

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *de fornicatione:* **a** *violator matrimionii vel sponsionis – Ehebrecher, Verletzer des Verlöbnisses:* LEG. Wisig. 3,2,2 ut -r et adultera ante iudice publice fustigentur et ignibus concrementur. 3,4,2 si ... puella *(sc. sponsa)* vel mulier adulterium conmisisse detegitur, una cum -o puniatur. PIRMIN. scar. 27 p. 62,1 qui fuit fornicator vel luxoriosus et -r (-erus *C*). LEX Raet. Cur. 9,28 sacrilegus, -r monete, ... sepulcri violatur, -⟨er⟩ ingesti ... nullatinus absolvantur. ARBEO Emm. 36 p. 83,18 quibus distantiis a regno Dei alienentur -i. CAPIT. reg. Franc. 196,54 p. 46,4 qui ... dimissis uxoribus alias ducunt, Domini sententia -i esse notentur. GESTA Alber. 96 Lotharius, quondam rex falso, sed verus -r existens. *saepe. alleg.:* HRABAN. univ. 7,1 p. 184A -r diabolus vel daemones. *per compar.:* ALEX. IV. registr. 464 p. 428,4 ecclesiam non tanquam sponsus, sed -r potius tenuit. **b** *homo libidinosus – Wollüstling:* ALDH. virg. II 2246 ut solus nebulam strofae non nosset -r. **2** *de actione falsandi, pravitate sim.:* **a** *illegitimus – ein Unberechtigter:* PAUL. BERNR. Greg. 64 p. 509,34 ecclesias ... quibusdam -is et simoniacis sub investitura contradidit. **b** *apostata – ein Abtrünniger:* OTLOH. doctr. 14 p. 279C divinae legis -r. **c** *falsarius – Fälscher: l. 18.* **B** *fem.:* **1** *violatrix matrimonii – Ehebrecherin:* CONC. Merov. p. 128,27 quaecumque vivente viro altero nupserit, habeatur -a. CONC. Karol. 21,9 ut ... cognata et socrus deprehendantur -ae. *al. v. et l. 13.* **2** *concubina – Buhlerin:* BERNOLD. CONST. chron. a. 1096 p. 464,34 abiurata -a in gratiam receptus est *rex.* VITA Meinw. 49 p. 41,11 quam *(pelicem)* de sanctimoniali -am ... faceret.

adv. ***adultere.** *illegitime – unrechtmäßig:* RATHER. epist. 26 p. 142,3 omittam ... alium super me -e adductum.

adulteratio, -onis *f.* *concubitus illicitus – unerlaubter Beischlaf:* LEX. Raet. Cur. add. 8 tam viri quam femine, qui supradictas -es faciunt, equali subiaceant sententiam.

adulterator, -oris *m.* *falsarius – Fälscher:* CAPIT. reg. Franc. 139,19tit. de -bus monetae.

adulterinus, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *de fornicatione:* **1** *adulter, matrimonium violans – ehebrecherisch:* ARBEO Corb. 24 p. 215,15 quam *(uxorem fratris)* sibi -a dilectatione sumpsit in matrimonium. CONC. Karol. 16,17 si quis ... a propria coniuge -a separatus fuerit. IOH. VIII. epist. A 156 desponsam ... -o concubitu ⟨a⟩ presbitero quodam pregnantem repertam. CAPIT. reg. Franc. 252,40 ut ille fornicator illam adulteram -o sibi associaret thoro et legitimo matrimonio. *al. improprie de catulis:* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 402,28 (a. 1220) ne post nobilem conceptionem -a comixtione degeneres catulos producant. **2** *concubinalis, amatorius – buhlerisch:* IONAS BOB. Columb. 1,19 p. 188,2 quos *(filios)* de -is permixtionibus habebat *rex.* ALDH. virg. I 44 p. 298,3 -ae titillationis calcar. **3** *adulterio genitus – außerehelich erzeugt* (*cf.* GLOSS. III 323,60 -us ches chebessvn): EPIST. Alcuin. 3,16 (synod.) -os ... filios ac sanctimonialium auctoritate apostolica spurios et adulteros iudicamus. **B** *de actione falsandi, pravitate sim.:* **1** *illegitimus, falsus – unrechtmäßig, unecht, falsch:* **a** *de hominibus:* THIETM. chron. 6,11 fautores -i ducis. ANNAL. Sangall. IV a. 1043 -um et subpositicium regulum. CHART. Stab. 139 p. 283,26 ab illo intruso et -o ... abbate. GALB. Karol. 56 -o comiti (*opp.* verum novumque). CHRON. Reinh. a. 1209 p. 576,24 quasi -us (-e *1*) invasor Moguntine ecclesie repudiatus est. *al.* **b** *de rebus:* LEG. Wisig. 7,5,1 qui signum -um sculpserint. ADALBOLD. Heinr. 15 -a sceptra. ANSELM. LEOD. gest. 19 p. 199,12 -am convocantes synodum ..., ut reginam ... arcessant adulterii. VITA Agric. 20 p. 197,10 -o clavo. CHRONOGR. Corb. p. 61,1 -a clavi armarium aperuerunt. CONST. I 155 eam *(monetam)* tamquam falsam et -am ... refutari (II 370 *opp.* vera et legitima). CHART. Rhen. med. II 9 p. 46,36 de molendinis -is plenariam ... iusticiam fecit. *latius i. q. arte factus – künstlich:* CHRON. Reinh. a. 1198 p. 560,38 civitatensem fluvium per -os alveos ab opido reiecit. **2** *inutilis, noxius – unnütz, schädlich:* ALBERT. M. veget. 7,31 *ager* -is herbis repletus. 7,120 radicibus. animal. 8,159 apes autem -ae (*p.* 625a,14 κηφῆνος). **3** *de enormitate i. q. extra seriem oriens – außer der Reihe entstehend:* ALBERT. M. animal. 2,54 *(de dentibus in fine adulescentiae orientibus; cf. theod.* 'Weisheitszahn') dentes autem -i (*p.* 501b,25 κραντῆρας), qui intra gingivam oriuntur extra ordinem dentium naturalem.

II *subst. masc. (fem.: l. 26):* **A** *qui concubinam tenet – einer der sich eine Konkubine hält:* EPIST. Alcuin. 3,16 (synod.) dicet aliquis -us: meretrix mea non est serva, sed libera. **B** *spurius (-a) adulterio genitus (-a) – im Ehebruch erzeugter illegitimer Nachkomme, Bastard (cf. F. Kogler, ZRGGerm. 25. 1904. p. 96):* DIPL. Heinr. IV. 355 proclamavi *(sc. abbas Farfensis)* ... de filiis ... Randisii -i. GREG. CAT. chron. I p. 244,10 petiam terrę ... tenent -i de Stephano. p. 247,12 casalem 1 ab -a Dononis.

adulterium, -i *n. script.* ault-: LEX Raet. Cur. 9,4. **1** *de fornicatione:* **a** *violatio matrimonii vel sponsionis – Ehebruch, Verletzung des Verlöbnisses:* PIRMIN. scar. 28b p. 66,14 nullus ... homecidium faciat, non -um (adulteratae *A*, adulterare *C*). ARBEO Emm. 36 p. 81,5 his arguere -um studui. CAPIT. reg. Franc. 156,1 raptor *alienae sponsae* vero -i crimine reus teneatur. *al. (v. ind.).* ALBERT. METT. div. temp. 2,20ex. -um in culpam non ducunt. ANNAL. Altah. a. 1071 p. 80,18 viduam uxorem duxit, factumque est manifestum periurium et publicum -um. ALBERT. M. summ. theol. II 18,122,1,4 p. 400a,42 -um, quo coniugalis thorus violatur. *saepe. improprie de iconiis:* CAES. HEIST. mirac. I 10,60 illa absente masculo -um admittens. ALBERT. M. animal. 23,36 dicitur mas huius avis -um per odorem sentire. *strictius i. q. iurisdictio adulterii – Gerichtsbarkeit über Ehebruch:* DIPL. Heinr. IV. 363 p. 483,35 quicquid ... monasterio concessum fuit, id est furtum, -um atque ripaticum. **b** *concubinatus, stuprum, impudicitia – unerlaubtes Verhältnis, Unzucht, Schändung, Unkeuschheit* (*cf.* GLOSS. IV 129,16 St.-S. -um ferleginen): LEX Sal. Merov. 25capit. de -is ancillarum vel servorum. LEG. Wisig. 3,2,3 si mulier ingenua servo ... se ... per -um iungere presumserit. 3,4,14 virginem aut viduam ingenuam violenter polluisse -o. COLUMB. epist. 1 p. 159,5 in diaconatu -um absconsum. BONIF. epist. 73 p. 152,26 commorantes ... in stupratione et -o nonnarum. CAPIT. reg. Franc. 293,77 -a et luxuriae concubinaticae et incesta -a. COSMAS chron. 2,4 p. 86,27 cum liberum nubendi habeant arbitrium, cur committunt -um? *saepe. in imag.:* WALAHFR. Wett. 342 -um in Domini committere sponsam *(sc. ecclesiam). improprie de diversarum bestiarum commixtione:* ARNO REICHERSB. apol. p. 6,17 videmus autem et in naturalibus quaedam fieri ... -a. **2** *de vindicatione illegitima fere i. q. maleficium – etwa 'Übeltat':* PAUL. BERNR. Greg. 64 p. 510,2 Gotfridum ... eiusdem invasionis -o investivit.

adultero, -avi, -atum, -are. *form.* -riando: *p. 261,3. depon.: l. 70. p. 261,4.24. adde* COD. Karol. 3 p. 486,8. *cf. p. 261,41.*

I *intrans.:* **A** *adulterium committere – Ehebruch begehen:* LEG. Wisig. 5,2,5 si mulier fuerit -asse detecta. CAPIT. reg. Franc. 15,11 si quis homo habet mulierem legittimam et frater eius -vit cum ea. TRACT. de caus. mul. 95 p. 56,3 ut mulier cum alio -are non possit. ALBERT. M. animal. 9,54 -ta (*p.* 585a,15 μοιχευομένη) est et impraegnabatur post viri sui impraegnationem. *al. inf. pro subst.: l. 31.* **B** *stuprum facere, fornicare – Unzucht treiben,*

[Rudolph]

huren: CONC. Merov. p. 76,2 si quis *(clericorum)* -asse ... confessus fuerit. BONIF. epist. 74 p. 156,11 luxoriando et -ando (-iando *1*). LEG. Lang. p. 342a,54 mundium ... perdere ... de ipsa, quae -ta non est. *al.*

II *trans.:* A *de fornicatione:* 1 *(coniugem) adulterio decipere – (den Ehegatten) durch Ehebruch betrügen:* CAPIT. Bened. 3,382 de muliere, quae -vit virum suum, similiter de viro, qui uxorem suam -vit (HIST. Franc. Dion. 6 [MG Script. IX p. 397,3]). 2 *stuprare, in stuprum illicere, stuprando maculare – schänden, zur Unzucht verführen, durch Unzucht entehren:* LEG. Wisig. 3,6,2 p. 169,15 uxorem ... -anda (-andam *EV*) cuicumque viro dedisse. CAPIT. reg. Franc. 104,8 si senior vassalli sui uxorem -verit. 228,22 soceri nurus suas -asse convicti sunt. CHART. Ital. Ficker 18 p. 24,10 ut ... in terra illa (*i.* -am) iactasset et -asset illa (*i.* -am). *al.* *in imag.:* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 240,16 ad -andum aecclesiae Babenbergensis castitatem. B *de actione falsandi, pravitate sim.:* 1 *corrumpere – (ver)fälschen:* LEX Raet. Cur. 9,17 *monetam* (CONST. I 194). CAPIT. reg. Franc. 273,20 p. 318,19 mensuram -asse. p. 319,5 ne illi, qui panem coctum aut carnem ... aut vinum ... vendunt, -are et minuere possint. 273,23 p. 320,23 aurum vel argentum. *al.* *mus.:* RUD. TRUD. (?) mus. 1,20 p. 53 septimum tonum in sextum transformare et -ari. *clave adulterina uti – Nachschlüssel verwenden:* LEX Sal. Merov. 11,5 si vero clavem effregerit aut -verit. 2 *detruncare – verstümmeln:* LEG. Wisig. 6,5,13 p. 278,24 nec ... imaginis Dei plasmationem -ent. 3 *natur.:* a *simulare – vortäuschen:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380E cuius *(iunci)* radices assimilantur galangae adeo, quod ... galangam -ant. b *inquinare – verunreinigen, trüben:* ALBERT. M. veget. 6,136 *mirra* aliquando est pura et aliquando est -ta; ... quae autem -atur, commiscetur quodam lacte cuiusdam arboris pestiferae. 6,211 *reubarbarum* -atur ..., quando decoquitur. C *de vindicatione illegitima i. q. violenter invadere – sich gewaltsam bemächtigen:* CHART. Bund. 236 (a. 1112) qui eandem ecclesiam prius -are presumsit et adhuc oportunitatem invadendi querit.

adi. **adulteratus**, -a, -um. 1 *moechatus – verbuhlt (cf.* GLOSS. IV 112,3 St.-S. -um verlegen): CONC. Karol. 5 p. 39,7 ab -is presbiteris ... et fornicariis clericis. 2 *falsificatus – ver-, gefälscht:* NOTKER. BALB. gest. 1,29 in locum vero argenti ... stagnum subiciens ... de -o metallo campanum ... perfecit. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 287,31 litteras -as. 3 *inquinatus – trübe: l. 32.*

subst. **adulterans**, -antis *m.* *adulter – Ehebrecher:* ARBEO Corb. 24 p. 216,5 conviatorem -i (*i.* -is) cursibus sibimet adhibere partem *(cf. notam ed.).*

***adulto**, -avi, -are. *stuprare – schänden:* LEX Ribv. 39,2 capit. p. 58,17 de eo, qui ingenuam puellam -verit.

1. ***adultor** unrehthio *(i. fornicator)* GLOSS. I 91,2 St.-S.

2. ***adultor**, -oris *m.* (adolesco) *praeceptor – Lehrer:* EKKEH. IV. bened. I 45,60 *(de s. Martino)* non poterant cogi non flere obitum pedagogi, dulcis -is fuit mors causa doloris. 53,9 eius *(Christi doctrinae)* consultor ... est et gnarus -r *(sc. Paulus).*

***adultra** (ad ultra) *praep.* *in locum ultra – zu einer Stelle jenseits:* DIPL. Ludow. Germ. 54 ab ipso ... loco usque ad ultra vallem.

adultus *v.* adolesco.

***adumbraticus**, -a, -um. *umbraticus – schattenhaft, Schein-:* BERNOLD. CONST. libell. I 1 p. 8,2 dum nondum vera, sed etiam -a tantum sacrificia celebrarent *sacerdotes veterum.*

adumbratio, -onis *f.* 1 *imago umbratilis, primis lineis designata – Schattenriß, Umrißskizze:* LIBRI Karol. 3,22 p. 149,39 *(de arte pictoria)* haec, quae exsequuti sumus, -bus vel etiam lineamentis quibusque humanis visibus inpertiuntur. 2 *umbra – Schatten:* BEDA temp. rat. 64,82 arboris -e velati.

adumbro, -avi, -atum, -are. 1 *abscondere – verbergen:* MIRAC. Adalb. Wirz. 11 p. 64,23 nuditatem. *latius:* HELM. chron. 14 p. 28,15 dolum verborum coloribus -tum. 2 *protegere – beschützen (cf.* GLOSS. I 40,13 St.-S. -at scuit): ANNAL. Quedl. a. 1022 quam *(mortalitatem)* imperator ... coelitus evadens -tus ... Germanicas pervenit ad oras. 3 *obscurare, antecedere – in den Schatten stellen, übertreffen:* SMAR. carm. 1,3,5 *(de gradibus comparationis)* positum medius, medium praelatus -at. 4 *(verbis) exornare – (mit Worten) ausschmücken:* RUP. MEDIOL. Adalb. 28 p. 22,9 nulla denique sana meditanti provenit iactura, si linguam eius foliorum exuberatio non -et. OTLOH. tempt. 2 p. 390,10 quae scribere coepi qualiterque ea -vi. 5 *in chartis saec. VII./VIII. i. q. confirmare – bestätigen:* FORM. Marculfi 1,35 p. 65,16 privilegium ... per auctoritatem domni illius ... -tum fuisse denoscitur (DIPL. Pipp. 11 p. 16,34). DIPL. Pipp. 3 decretum ... manus nostrę signaculis decrevimus -are. 26 p. 37,16 propria manu annotatione ... -are (DIPL. Karoli M. 94). *al.*

adi. **adumbratus**, -a, -um. 1 *secretus – geheim:* WALAHFR. carm. 5,38,42 occultus et arte usus -a venisti. 2 *praetextus – gesäumt, verbrämt:* HERBORD. Ott. 1,27 erat ... *pellicium* ad oras capitii et manicarum modice vulpinis -um.

***adunabilis**, -e. *qui iungi potest – verbindbar:* ALBERT. M. meteor. 4,4,2 p. 797a,8 sunt enim admixta in musto terrestria et aquea non -ia naturae vini.

adunatio (-cio), -onis *f.* *signif.:* ALBERT. M. praedicab. 4,6 p. 73b,19 -o incipit ab uno et terminatur ad multa (*opp.* collectio).

I *spectat ad anim.:* A *de actione:* 1 *consociatio, unitio – Vereinigung:* RADBERT. Arsen. 2,14 p. 81,27 auctoritas ... legebatur summi pontificis ... pro -e populi et salvatione totius imperii. EPIST. Wibald. 92 fratrum communionem et optabilem in Christo -em ad effectum perduxistis. *al.* 2 *adiunctio – An-, Zusammenschluß:* AMALAR. off. 3,5,1 populi -em ad eum *(Christum).* ord. antiph. 53,8 ad unam fidem. B *de statu:* 1 *societas, congregatio – Gemeinschaft:* FORM. Marculfin. 21 omnis -o sancti illius. WOLFHER. Godeh. I 3 christicolarum -i se ... addicere. *c. sensu coniurationis:* CAPIT. reg. Franc. 158,4 ut nullus homo per sacramentum nec per aliam obligationem -em faciat. 2 *coetus – Versammlung:* GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p. 408,44 cum ei -o omnium episcoporum non consentiret. 3 *exercitus, copiae – Heer, Streitmacht:* ALBERT. AQUENS. hist. 1,7 p. 276d quoniam comes ... -em armatorum contraxisset militum. 8,16 p. 569c -o Langobardorum. *al.* FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 22,8 *(epist. Saladini)* -o enim legis Christianorum bis venit super nos.

II *spectat ad res:* A *de actione:* 1 *coniunctio – Verbindung:* LIBER diurn. 73 p. 72,14sq. in ... Iesu Christo ante -em duas naturas et post -em unam ... credere. ALCUIN. epist. 27 p. 68,22 per sacri baptismatis de illius esse ovili pastoris. ARNO REICHERSB. apol. p. 153,23 dum synodus subsistentiarum in Christo divisionem prohibet, naturalem eorum -em (-nit- *cod.*) adstruit. CHART. episc. Misn. 122 cum ... ex -e ... plebanatuum unius praepositurae dignitas resultasset. *al.* 2 *complexio – Zusammenfassung:* WALAHFR. Gall. 2,9 ad nos pertinet adbrevatio dictionum et -o rationum. 3 *computatio – Addition:* Ps. ODO CLUN. abac. p. 297b si ex -e characterum articulus, id est maior numerus, succreverit. HERIG. rat. 2,6 *(de divisione)* quota minorum divisorum cum suis differentiis -o sibi iuncta extiterit. 4 *natur. i. q. commixtio – Vermischung:* ALBERT. M. animal. 15,128tit. de modo -is spermatis maris et feminae. B *de statu:* 1 *gener.:* a *unitas – Einheit:* VITA Paulin. Trev. 15 illud certamen vertit pietas sancti in caritatis -em. LIBER de unit. eccl. 2,21 p. 238,14 propter -em ... religionis et pacis. b *consensus – Einstimmigkeit:* THANGM. Bernw. 38 mirabilis ... in electum -o. c *compositio – Zusammensetzung:* ALBERT. M. eccl. hier. 5,14 p. 711b,5 propter -em panis ex multis granis et vini ex multis racemis *(cf. Cypr. epist. 69,5).* 2 *spec.:* a *iur. i. q. pactus, conventum – Vertrag, Übereinkommen:* CAPIT. reg. Franc. 242,2 p. 157,18 nepotes nostros in hac -is firmitate nobiscum recepimus. CHART. episc. Spir. 14 p. 14,19 inter eos prius verbositatis -cio

[Rudolph]

convenerat. *fort. huc spectat:* CATAL. biblioth. Becker 37,536 regula sancti Benedicti et -o Rigbodoni episcopi. **b** *natur. i. q. accumulatio – Ansammlung, Anhäufung:* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,8 p. 38a^r motus materiae de membro ad membrum propter -em est VI rerum *eqs.* 9,40 p. 49b^v quod inter eorum *(testiculorum)* substantias nascitur . . ., -o est humiditatis aquosae et frigidae. ALBERT. M. veget. 3,101 -o maior et debilitas unius substantiae . . ., quae est causa transitus unius saporis in duos permixtos. *densitas – Konzentration:* ALBERT. M. animal. 12,70 calor penetrans in lapidem siccum esset acutior qualitate et quantitate minor propter materiae restrictionem et -em.

adunativus, -a, -um. **1** *ad condensationem idoneus – zur Verdichtung geeignet:* Ps. AVIC. epist. 1 p. 864,15 substantiam solidativam et substantiam coagulativam, -am fixam super ignem. **2** *coniungens, comprehendens – vereinigend, zusammenfassend:* ARNO REICHERSB. apol. p. 159,19 cum *persona Christi* trium essentiarum, videlicet verbi, animae et carnis, -a sit. ALBERT. M. praedicab. 4,6 p. 73^a,4 magis autem est collectivum et -um genus quam species. p. 74^a,47. **3** *ad accommodationem idoneus – anpassungsfähig:* ALBERT. M. eccl. hier. 2,12 p. 554^b,20 bonus odor -us est sui ad trahentem.

***adunator,** -oris *m.* **1** *qui manipulos colligat – Garbenbinder:* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 436,17 (c. 1220) dat mansus . . . quatuor flagellatores, quatuor -es, quatuor messores annone. **2** *dux – Heerführer:* FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 23,7 Dominus *(i. Allah)* . . . salvet salvationem . . . excelsi regis, victoriosi -is.

***aduncatio** (-cio), -onis *f.* *violenta possessio – gewaltsame Besitznahme:* CHRON. Reinh. a. 1192 p. 550,33 beati Petri patrimonium paternis -cionibus quasi pyratice detentum.

aduncitas, -atis *f.* *flexura – Krümmung:* ALBERT. M. animal. 25,35 ungues *chamaeleonis* hamatos subtili -e *(ex Solin. 40,21).*

adunco, -avi, -atum, -are. *?depon.: l. 42.* **1** *(hamo) piscari – (mit dem Angelhaken) fangen:* HRABAN. hom. II 163 p. 458^B hamus . . ., quo -tus est Leviathan (MILO carm. 3,4,2,274). **2** *capere – gefangennehmen:* ROB. TOR. chron. a. 1168 p. 517,48 inter quos *(captivos)* etiam senescallum . . . -tus est. **3** sibi -are *i. q. sibi vindicare, invadere – für sich in Anspruch nehmen, sich aneignen:* VITA Deic. 32 omnia . . . potestative invasit tenaciterque sibi -vit (advendicavit *2.3*). CHART. Rhen. med. I 414 p. 475,20 reddidimus . . ., quod Willihelmus . . . iniuste sibi -verat. CHRON. Reinh. a. 1195 p. 553,1 castrum. **4** *decipere – täuschen, betören:* VITA Norb. II 109^med. dicentes se esse delusos et arte magica . . . sensus suos -tos.

aduncus, -a, -um. **1** *curvus, curvatus – gebogen, gewölbt:* BEDA hist. eccl. 2,16 p. 117,29 vir . . . naso-o. SEDUL. SCOT. carm. 2,41,7 frontes *(ovium).* GOZECH. Alban. prol. p. 986,27 liminarem . . . paginam -am *(codicis ampli).* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 11,9 aves rapaces . . . habent . . . ungues -os. *al.* **2** *hamis armatus – mit Haken versehen:* RAHEW. gest. 4,68 ignito ferri pondere et -o . . . machinas attemptabant.

adung(u)o, -ere. **1** *unguere – salben:* CARM. biblioth. 6,16,1 *(de Christo)* pacificus mula residens properatur -ui, quem . . . Sadoc unxit. **2** *illinere – aufstreichen:* MAPPAE CLAVIC. 16 -uis crassitudinem (COMPOS. Matr. 10,1 -gis cr.). COMPOS. Matr. 30,4 in ere autem igne usto -uis et est mirabile.

1. adunio *v.* aduno *p. 264,40.* **2. *adunio** *v.* *idoneo.

adunitio *v.* adunatio *p. 262,52.*

1. aduno, -avi, -atum, -are. *script.:* adhu-: *l. 72. p. 265,23.* ado-: *p. 264,44.* -iare: *p. 264,18. form. ind. praes.* -it: *p. 264,40. ?intrans.: l. 72. p. 264,9. 265,15.*

I *obi. anim. eorumque conventus:* **A** *convocare – zusammen-, einberufen:* LEX Sal. Merov. decr. Child. 2,2 omnibus -tis *(abl. absol. ut* CAPIT. reg. Franc. 173 p. 356,19 -to . . . populi . . . conventu. DIPL. Heinr. II. 62 -tis . . . archiepiscopis. *al.*). CHRON. Fred. 4,8 omnes Gothus . . . Toletum adhunare precepit. CONC. Merov. p. 214,8 citus episcoporum, qui nuper est . . . -tus. THANGM. Bernw. 41 p. 776,24 synodum. *al. medial. i. q. convenire – zusammenkommen:* ARBEO Emm. 19 p. 53,23 clericorum coors . . . ad eum *(sanctum)* -te sunt. WETT. Gall. 24 p. 269,25 totus clerus -tus est. **B** *consociare, congregare – zusammenschließen, (ver)sammeln:* DIPL. Merov. I 42 p. 40,7 quod . . . monachos ibidem sub regula . . . -assent. 95 p. 85,30 familia Christi, que ibidem . . . -are desiderant. ANNAL. Mett. a. 692 p. 13,13 exercitum. CONC. Karol. 44^B,76 p. 523,39 animos in diversa tendentes. ANNAL. Hild. a. 965 omnes suos -vit ad pacem et ad concordiam. DIPL. Heinr. II. 182 sanctimoniales. BRUNO MAGD. bell. 18 p. 24,16 quia non talis amicitia eos *(archiepiscopos)* fideliter -ret, ut *eqs.* CHART. archiep. Magd. 394 p. 517,14 clericos. ALBERT. M. animal. 8,59 anseres . . . -ant de nocte pullos suos sub se. *al. refl. et medial. c. sensu confoederationis:* EDICT. Roth. 12 si . . . tres *homicidae* voluerint se -are (-iare *12*), ut in unum conponant. 263. CAPIT. reg. Franc. 242 p. 157,15 qualiter nos ad haec, quae diximus, exequenda -remus. 281,4 p. 357,17 ut ad . . . fidelium vestrorum salvamentum . . . -ti simus. *al.* CHART. Basil. A II 242 (a. 1279) -vimus nos et confederavimus nos. **C** *adiungere, aggregare – beigesellen, anschließen:* IONAS BOB. Columb. 2,10 p. 256,12 suae pacis (-i *var. l.*), qui remanserant, -are decrevit. BONIF. epist. 33 p. 57,6 ut communioni fraternę . . . vobiscum -tus sim. AMALAR. bapt. 44 *(de baptizato)* quia illius *(Christi)* corpori -tus est. EINH. Karol. 7 p. 10,29 ut *Saxones* . . . Francis -ti unus cum eis populus efficerentur. SALOM. II. epist. 30 multos sibi complices -antes. CHART. Wirt. V 1512 p. 279,25 (a. 1258) *ministeriales* ceterorum ministerialium consortiis -amus. *refl.:* CAPIT. reg. Franc. 264,3 ut . . . accelleretis . . . vos illi -are. *al. medial. i. q. adiunctum esse – zugetan sein:* VITA Gunth. erem. 12 qui *(episcopus)* sibi *(duci)* speciali familiaritate -batur.

II *obi. res:* **A** *strictius:* **1** *coniungere, colligare, contrahere – vereinigen, verbinden, zusammenziehen:* LIBER diurn. 9^tit. preceptum de -andis ecclesiis (AMALAR. ord. antiph. 2,5 -ta ecclesia ex duobus populis. CONC. Karol. 44^B,76 p. 530,8. 530,15). HYMN. Hraban. 4 (1),12,1 corpus haec *(caritas)* Christi copulans -at (-it *Dreves*). CAPIT. reg. Franc. 183 p. 394,13 capitula. DIPL. Ludow. Iun. 23 res sancti Uuicberti . . . -tas habemus. WIDUK. gest. 1,27 regnum. CARM. Bur. B 185,2,2 flores. REIN. LEOD. annal. a. 1213 p. 666,40 classim . . . adonavit. ALBERT. M. veget. 6,56 cypressus . . . -at ramos suos superius. animal. 8,153 qualiter collecta -et *apis. al. medial.:* BEDA hist. eccl. 3,19 p. 165,31 ignes . . . in inmensam -ti sunt flammam. ALBERT. M. veget. 3,42 donec resideat in eis *(fructibus)* humidum . . . et -etur cum terrestri sicco. *publ. c. sensu corrogandi:* DIPL. Otton. I. 86 p. 169,2 ingredi . . . causa -andi placiti. **2** *(uniendo) conficere – (vereinigend) herstellen:* VITA Bonif. II 4 p. 96,5 divisit de Reganesburg . . . Nordgewi et Salafeld et -vit unum membrum ęcclesiae. *de fundatione:* THANGM. Bernw. 12 p. 763,4 coenobium virginum . . . Brunesteshusen -verunt (*cf.* CHART. Rhen. med. I 42 p. 48,5 [a. 804] quem [*casam s. Salvatoris*] . . . ędificaverunt et cum turma plurima ibidem -verunt). **3** *(uniendo) addere – (vereinigend) hinzufügen:* ALCUIN. rhythm. 1,24,4 (MGPoet. IV p. 907) Iesu bone, ⟨qui nat⟩uram nostrae carnis ⟨tuae⟩ deitati -asti. RHYTHM. 115,38,3 qualiter . . . una dies -ta saltum lunę faciat. CHART. episc. Misn. 193 (a. 1263) mansus . . . dominio ex integro maneat -tus. **B** *latius:* **1** *conferre, addicere – zuwenden, übertragen:* LIBER diurn. 88 p. 116,11 loca . . . committi⟨mus⟩ tuae religiositati . . . -antes ei et monasterium. TRAD. Frising. 465 p. 398,4 omnia . . . domui sanctae Mariae in propriam hereditatem -are. CAPIT. reg. Franc. 297,15 p. 438,35 salutem ecclesiae atque regni in manu vestra. *al.* **2** *conquirere – aufbringen:* UFFING. Ida 1,5 quicquid vero de reditibus . . . annuatim potuit -ari. **3** *pangere – vereinbaren:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 888 *(acc. absol.)* multa . . . inter illos convenienter -ta. **4** *natur.:* **a** *condensare, accumulare – konzentrieren, verdichten, erhöhen:* AL-

[Rudolph]

BERT. M. veget. 1,82 umbra continet et -at calorem. 3,55 -atur virtus eius *(caloris)*. animal. 1,164 profundatio ... foveae circa occulum existentis -at et confortat visum. 12,45 causam, propter quid ... -antur ea, quae coagulantur. 19,20 quorum *(oculorum profundorum)* visus egrediens ciliis stringitur et -atur (*cf. p. 781*^{a}*,2* μὴ σκεδάννυσθαι). *ibid. al.* **b** *medial. i. q. conglobari – sich ballen:* COMPOS. Luc. Z 12 calefactum *plumbum* -atur. **5** *medic. i. q. conglutinare – zusammenfügen:* EKKEH. IV. cas. 38$^{ex.}$ fractura ... nullis -ari valuit ligamentis. *medial. i. q. confervescere – zusammenheilen:* ALBERT. M. animal. 1,468 cum fuerit praecisum aliquid de ipso *(praeputio)*, non -atur (*p. 493*^{a}*,28* συμφύεται) per restaurationem.

adi. **1. adunans,** -antis. *convocatus – versammelt:* TRAD. Weiss. 176 (c. 820) una ... cum testium ... illic -ium.

2. adunatus, -a, -um. **1** *convocatus – versammelt:* CAPIT. reg. Franc. 9$^{tit.}$ in sinodo Parisius -a. LEX Alam. tit. p. 63,34 (cod. 10) comites et ceterus populus, multitudo -us. p. 63,42 (cod. 12) una cum ... populo -u (1,1 p. 63,9). **2** *congregatus, communiter degens – vereinigt, gemeinsam lebend:* CHART. Rhen. med. I 19 p. 24,4 (a. 765) ubi ... abba et plurima turba monachorum videtur esse -a. FORM. Augiens. A 13 turba ... adhunata. TRAD. Frising. 322. AMALAR. ord. antiph. 2,5 p. 22,15 -a ecclesia ex duobus populis. *al.* **3** *concors, unanimus – einig, einträchtig:* CAPIT. reg. Franc. 205,8 p. 74,16 sumus ... -i et nos ad invicem et cum fidelibus nostris. 244,3 -i, id est unanimes effecti sumus. **4** *continens – zusammenhängend:* GREG. CAT. chron. I p. 255,27 terram modiorum XL -am. **5** *eccl. i. q. initiatus – eingeweiht:* ALBERT. M. eccl. hier. 2,7 p. 531^{b},30 sacerdotes ... 'reducunt iterum' scilicet baptizatum '-um' (*PG 3,396*^{D} τελουμένῳ), id est assimilatum, 'ad summum sacerdotem'. **6** *natur. i. q. condensatus, accumulatus – konzentriert, gesteigert:* ALBERT. M. veget. 3,55 virtus eius *(calidi)* non est -a. animal. 3,40 vena autem nascitur ... a materia -a in corde et occulta. 19,19 motus parvus ... in oculo ... -i visus existentis faciliter discernitur. *ibid. al.*

subst. **adunata,** -orum *n. particulae territorii continentes – zusammenhängende Landstücke:* GREG. CAT. chron. I p. 254,30 *abbas tenet* inter -a et exunata ultra modia mille (p. 255,25. 256,20).

adv. ***adunato.** *communiter – gemeinsam:* DIPL. Pipp. 16 p. 23,6 qualiter ... sacerdotes atque monachi ... -o ... possint Deo ... laudes referre. *Rudolph*

2. *aduno *v.* *idoneo.

***advocadria** (avog-), -ae *f.* (*cf.* *advocatia, *advocaria) *potestas advocati – Verfügungsgewalt eines Vogtes, Vogtei:* CHART. Tirol. 621 (a. 1211) episcopus ... investivit dominum ... de avogadria, de personis et mansis ad modum recte avogadrie. 1099 p. 139,42 (= CHART. Bund. 763) quae ... commutatio est de ... condiciis et caziis et -is, quae seu quas ... emerunt. p. 140,5.13. *v. et* *advocaria, *advoeria.

***advocalis,** -e. *ad advocatum pertinens – zu einem Vogt gehörig, Vogt-:* CHART. Gelr. 210 (a. 1107/13) beneficium, quod habuit Otto comes ... pro -i (= CHART. Osn. I 226 advoca⟨ti⟩li). CHART. Xant. 15 p. 9,31 infra placitum sine -i banno habitum. TRAD. Formb. 259 ut ... libere ab omni exactione iudicum et ... iure -i ... administretur *villa* (REGISTR. Baiuv. A p. 138,3. 163,3 pro i. -i, quod dicitur dinge). REGISTR. Baiuv. A p. 177,20 de advocatia Rieden avene XI modii -es.

advocamentum *v.* avocamentum.

***advocaria,** -ae *f.* **1** *potestas advocati – Verfügungsgewalt eines Vogtes, Vogtei:* ANNAL. Mosom. a. 1245 (MG Script. III p. 164,24) tenere ... in feudum ab ecclesia ... -am de Bieure. **2** *districtus potestatis advocati – Vogteibezirk:* CHART. Stir. II 362 p. 471,22 (a. 1237) rustici -e sue bis ... ad agriculturam suam conveniant. **3** *tributum advocato solvendum – Vogtsteuer, Vogteiabgabe:* ACTA imp. Böhmer 152 p. 145,6 (a. 1185) investivit ... de ... directis et iuribus ..., usibus aquarum ..., -is ecclesiae. *v. et* *advocadria, *advoeria.

***advocarius,** -i *m.* *homo ad familiam advocati pertinens – Vogtmann:* CHART. Rhen. med. II 58 p. 99,30 (a. 1183) ne abbas ... aliquem de eiusdem *(comitis)* advocatie -is aut de ipsorum bonis ... sibi attrahere tentaret.

***advocata,** -ae *f.* **1** *uxor (vel vidua) advocati – Frau (oder Witwe) eines Vogtes, Vögtin:* TRAD. Altah. sup. 1 (Mon. Boica XII p. 15,14; a. 1104) quidam ... timorati homines, ... Adelheit -a et tres filii eius, ... tradicionem ... innovaverunt. TRAD. Mallerst. 4 (Mon. Boica XV p. 258,12) domina Lewkardis -a, mater Friderici maioris advocati. NECROL. I p. 129,27 Richenze -e et com(itiss)e de Swabegg, fundatricis nostre. TRAD. Ratisb. 851 miles -ę. CHART. Francof. 406 nonam ... concessimus Adelheidi, antique -e de Triburio. *al.* **2** *de Maria i. q. patrona, tutrix – Schutzherrin, Beschützerin (cf. A. Salzer, Sinnbilder u. Beiworte Mariens. 1893. ind.):* ELIS. SCHON. vis. 1,2 p. 4,28 de beata -a nostra. CHART. Rhen. inf. I 515 supremę -ę. CAES. HEIST. mirac. I 7,6 p. 8,4 quae *(Maria)* ordinis *(Cisterciensium)* patrona est et -a (*cf.* hom. exc. 115). CHART. episc. Halb. 610 p. 550,23 in die districti iudicii ... potest existere -a.

***advocatalis,** -e. *ad advocatum pertinens – zu einem Vogt gehörig, Vogt-:* CHART. Salisb. III 1021 p. 573,3 (a. 1243) quorum *(bonorum)* ius -e ad manus nostras *(sc. archiepiscopi)* ... spectare videtur (1056 p. 604,4. TRAD. Altah. inf. 71 [Mon. Boica XI p. 83,16] ius aliquod -e vel steura). *subst. masc.: homo ad familiam advocati pertinens – Vogtmann:* TRAD. Michaelb. 148 (a. 1257/67) dominus ... tradidit nobis quendam -em suum. CHART. Carinth. IV 2919,45 -es domini.

***advocatia** (-cia), -ae *f.* *script.:* avo-: COD. Wang. Trident. 125 p. 286,7. CHART. Bern. II 120. CHART. Zoll. II 65. *al.* atv-: TRAD. Falk. p. 40,42. 41,10. CHART. Laus. 735 p. 593,18. -occa-: CHART. Lamb. Leod. 633.

I *munus, summa iurum, potestas advocati – Amt, Gesamtheit der Rechte, (Verfügungs-)Gewalt eines Vogtes, Vogtei (cf. A. Waas, Vogtei und Bede. I. 1919. O. Brunner, Land und Herrschaft. 1943. p. 355sqq. Th. Mayer, Fürsten und Staat. 1951. ind. s. v. 'Vogt'):* **A** *ecc. i. q. procuratio monasteriorum, episcopatuum, ecclesiarum sim. possessionumque et hominum appertinentium – Kloster-, Bistums-, Stifts-, Kirchenvogtei (saepe subest notio protectionis vel patrocinii, e. g. l. 45.56.61.65.69. p. 267,15.22.28):* **1** *gener.:* DIPL. Otton. II. 42 abbas sibique commissa congregatio ... potestatem habeant -as monasterii sui, cui velint, dandi cuique velint, tollendi. GESTA Camer. 1,99 -as aliquantarum villarum quasi pro defensione presumpsit. TRAD. Frising. 1471^{1} factum est ... Ottone ... -am retinente. DIPL. Heinr. IV. 99 p. 130,43 ut ... -ciam loci ... administraret. CHART. Basil. A I 126 p. 190,18 (privil. papae) ut, qui ... maior fuerit, curam -ae solus teneat. GREG. VII. registr. 7,24 p. 504,10 -am et preficiendi abbatis potestatem et totius rei administrationem. CHART. Epternac. 198 p. 326,23 qui *(comes)* ex ... imperatoris ... licentia ... usus est -a. DIPL. Heinr. IV. 489 ut ... advocatus -am a Spirensi episcopo, episcopus vero a regali ... dignitate suscipiat. CHART. Turic. 253 legitimam. DIPL. Loth. III. 56 ut defensionem et -am ęcclesię ... comiti ... committeremus. ACTA imp. Stumpf 122 p. 152,1 neque umquam in quartam manum transeat -a. CHART. Heinr. Leon. 57 p. 82,11 a ... archiepiscopo ... vocatus in -am predii. CHART. Austr. sup. II 224 -am ipsius *(monasterii)* liberam esse censemus. CHART. Rhen. inf. I 428 tutelam et -am, quę vulgo sale dicitur, ... ad maius munimentum suscepit. CHART. Bund. 373 feodum -ę Curiensis cum ipsa -a ... concessit. CHART. episc. Hild. I 534 vacante ... -cia super villicacionem. CHART. Mog. B 140 -ciam ecclesie in villa ... sive custodiam vel gardyam secundum iuris nuncupacionem. CHART. Babenb. 116 p. 152,32 specialem adversus ... claustrum sibi vendicare ... -îam. CHART. Tirol. 534 p. 20,38 ecclesia et hospitale ..., conventus et congregatio in -a et protectione ... episcopi ... permanere debeant. OTTO SANBLAS. chron. 21 p. 30,9 trium episcopatuum -a cum investitura regalium. CHART. Babenb. 195 predium ... cum totali iure -îe, quod foîtrehte dicitur. *ibid.:*

[Schneider]

datus est ... advocatus ... non feodali -îa, sed petitionaria, quod vulgo dicitur betfoitaeîe. CHART. Wirt. III 588 p. 42,12 ius -cie vel dominii. p. 42,14 ordo Cisterciensis ab omni honere -e ... debet perhenniter conservari. CHART. Hall. I 168 p. 160,2 molendini. CHART. episc. Hild. II 161 infeudatas. HEINR. LETT. chron. 25,2 p. 179,1 miles ... abrenuncians ... in terra beate virginis regalem -ciam. CHART. episc. Wirz. II 43 p. 73,17 sqq. vendidit ecclesie ... -am medietatis hominum et bonorum ..., -am medietatis ville in Heidenvelt, in Hirzfurthe -am totalem. CHART. Merseb. 224 p. 180,15 -ciam katedralis ecclesie nostre, que vulgo tumvoythye dicitur. CHART. Tirol. 1004 p. 58,9 -ciam suum beneficium aut feodum seu mundiburdium ... nominare. CHART. Turic. 528 uxor ... et pueri ... -am dotis ecclesie ... vendiderunt. CHART. Osn. III 219 ultra tres domos. CHART. Wirt. VI 1774 p. 169,12 -am sive ius defendendi, quod habui in predio. CHRON. Hild. 26 p. 859,32 sqq. -ciam ... obediencie ... et aliam -ciam super XII areis ... et -ciam bonorum prepositure. CHART. Rhen. inf. II 730 p. 429,13 sq. -am ... infra ipsum opidum et extra ... resignamus. *saepe. pertinet ad homines:* TRAD. Teg. 368 (a. 1189/1206) nihil ... a ... Haitfolcho (*sc. defensali*) iure defensionis et -ę exigat. TRAD. Frising. 1789 cui ... mulier contulit ius -e in delegatis *(sc. hominibus)*. TRAD. Ratisb. 1036 super homines censuales (CHART. Turic. 1225 h. ... a dominio nostre -cie extrahere. CHART. Basil. B 128 p. 87,4). *al. v. et l. 8.67.* **2** *spec.:* **a** -a principalis *sim. i. q. procuratio maior – Obervogtei:* CHART. Salisb. II 349 p. 486,34 (a. 1160) principalis ... advocatus, qui ... de beneficio principalis -ę ... cenobium ... defendat (p. 487,23.27). III 969 in collatione generalis sive particularis -e. IV 83 monasterium, cuius granarii -a *('Kastenvogtei' ed.)* ad nostram ... spectat celsitudinem. **b** -a particularis *sim. i. q. procuratio minor – Untervogtei:* CHART. Eichsf. 299 p. 172,38 (a. 1241) pro omni iure minoris -e in Thitforde. *v. et l. 30.* **c** *praevalet sensus iudicandi:* DIPL. Loth. III. 73 ipsos *(ministeriales ecclesiae)* ... a districto -e immunes esse. CONST. I 127 p. 181,23 causas ... terminare vel placita -ę tenere. DIPL. Westph. 237 p. 329,16 controversia, quę versabatur ... de -a, quam ... comes tenuit in civitate Monasteriensi *eqs.* (CHART. episc. Halb. 584 p. 521,6 -am et iudicium totius civitatis. CHART. Osn. II 351 p. 272,37. CHART. episc. August. 107 p. 116,17 -am ... tam in civitate quam extra). CHART. Rhen. med. II 247 p. 287,1 -am, que dicitur dincvoidie. CHART. Berg. Magd. 71 p. 50,16 nomine -e ... intelligitur comprehendi ... ius, quod ad burcgravium pertinet in raptu, in effusione sanguinis *eqs.* HEINR. LETT. chron. 11,4 missus est ... miles ... ad procurandum officium -cie in iure seculari. CHART. ord. Teut. (Thur.) 19 predium et -ciam sive temporale iudicium ... donavimus. CHART. Drubic. 24 civibus ... -am porreximus ... super bona, quod nullum -e patientur dominium, nisi si in iudicium fieret. *al.*

B *publ. i. q. procuratio territoriorum, civitatum, possessionum hominumque ad imperatorem, regem, principes, dominos saeculares sim. pertinentium – Reichs-, Land-, Stadtvogtei:* CONST. I 90 p. 141,29 (a. 1111) ne quis episcoporum ... regalia invadant, id est civitates ..., -as regni (CHART. Babenb. 13 p. 18,38 -am gerebat super bonis r. *comes*). CHART. Salisb. III 645[a] p. 147,39 -e fori ... cessit *dux*. CHRON. Mont. Ser. a. 1204 Heinricus palatinus ... -ciam Goslariensem ab eo *(rege)* promeruit. ACTA imp. Winkelm. I 207 p. 185,11 -am, quam a marchione possident per totam marchiam. CHART. Ulm. 87 comiti ... -am in Ulma et iudicium in Piersse ... contulimus. CHART. Sangall. A 976 p. 173,28sq. ius -e seu ipsam -am, que ... dicitur vogteie, oppidi de Wangen ... obligavit. DIPL. coll. 821 (Mon. Boica XXX 1 p. 366,18sq.) -am civitatis nostre in Augusta, castrum nostrum Swabek cum omni -a, quam aput Stratam super homines et bona omnium ecclesiarum, civitatis et dyocesis habemus, ... obligamus. CHART. Osn. III 441 liberum bannum sive -am duarum domorum. CONST. III 167,2 Beronensem. *al. pertinet ad homines:* CHART. Turic. 1281 (a. 1264) ius -e et consuetudinis, quod in Ul(ricum) hominem libere conditionis dictum ... et in rebus ipsius mobilibus et inmobilibus habemus, ... sororibus libere damus. CHART. Wirt. VII 2576 (dipl.) quosdam ... homines censuales ..., qui nobis et imperio ratione -e seu dominii sunt subiecti, qui ... gnoz appellantur. *v. et p. 269,35.*

II *protectio, patrocinium, tutela advocati – Schutz, Schutzherrschaft eines Vogtes, (Schirm-) Vogtei (notione administrationis evanida):* **A** *proprie:* DIPL. Otton. I. 391 (spur. ?) locus sub mundiburdio et -a antecessorum nostrorum ... semper constitutus erat (CHART. Basil. A I 167 p. 246,20 sub nostra [*sc. regis*] ... tutela et -a). CHART. Austr. sup. II 152 p. 224,15 ipsius *(episcopi)* -ae ac tuitioni monasterium ... commendare (*item de monasterio Cisterciensium:* CHART. Salem. 6 p. 12,19 [dipl.]). CHART. Babenb. 153 iure -e ... omnium prediorum Admuntensis ecclesie tutores sumus *(sc. dux)*. ACTA imp. Winkelm. I 174 Herdensi ecclesie, que ... nostram regalem respicit -am ..., securitatem ... procurare. CHART. Babenb. 339 p. 181,36 ut *possessiones monasterii* ... sub solius principis terre persistant et defendantur -a. *al.* **B** *translate:* GESTA Camer. 1,10 causam ... proclamans abbatis -am imploravit. *ibid.:* iudicio se repraesentans -am Dei et sancti Vedasti sibi profuturam assumpsit.

III *districtus potestatis advocati – (Herrschafts-) Bereich, Bezirk eines Vogtes, Vogtei (significari possunt etiam homines districtus: l. 28.30):* CHART. select. Waitz 9 p. 21,34sq. (c. 1070) quicumque super bonum -arum suarum tale exercet officium, si fuerit de ipsius -a vel familia *eqs.* (GISLEB. MONT. chron. 170 p. 254,12 quod ... sequax esse posset [*sc. in iudicio*] ministerialis, scilicet de principis -a vel propria f.). CHART. Westph. I 170 predium ... in pago Ossenthorp, in -a Heinrici comitis. DIPL. Heinr. IV. 476 p. 649,33 infra -ciam suam. DIPL. Karoli M. 261 (spur. s. XII.[1]) ut *advocati* in sua -a placita non habeant ... preter tria. TRAD. Falk. p. 4,24 -a ad Aibilingen. p. 41,19sq. bona, quę ... tradidi: ... media karitativa -a penes Niwinburch, media -a in Bisinberch super barrochiam. CHART. Rhen. med. II 58 p. 99,18 -e terminis. FUND. Grat. Dei 8 ut advocatus ... -am non intret. CONST. II 425,8 de occiso homine mortuam manum habeat ille, cuius servus vel de cuius -a fuerit. CHART. Wirt. III 948 in sua -a et iurisdictione. CHART. Salisb. III 1010 in -is nostris seu comiciis aut districtibus ... exactionem ... accipere. CHART. civ. Hild. 218 in -a nove platee. CHART. civ. Halb. 133 quando in -a nostra vinum venditur. *saepe. v. et p. 265,60. fortasse huc spectat:* CHART. Brunsv. I 3 (a. 1231) actum est ... presidente in -a nostra Henrico.

IV *tributum advocato solvendum – Vogtsteuer, Vogteiabgabe:* CHART. Rhen. inf. I 273 (dipl. a. 1112) curiam ... cum omnibus appendiciis suis, scilicet mancipiis, -a, agris ... confirmamus. REGISTR. Dal. p. 399,11 Bruninc et alie domus ibidem solvunt -ciam. CHART. Hall. I 183 possessores ... ab omni civili iure sive -cia vel exactione dicimus absolutos (CHART. Sangall. A III app. 24 p. 704,37 bona ... absoluta ... a stüris, -is et aliis quibuscumque collectis. CHART. Turic. 1225). CHART. Gosl. I 485 terciam partem decime et sextam partem -cie. CHART. Salisb. III 863 p. 407,28 remittens eis -am, id est procurationes ex ea ... debitas promittens. CHART. episc. Hild. II 410 nullam petitionem ... preter triticum -e. TRAD. Frising. 1798[a] persolvant v denarios ... absque omni -a. CHART. Argent. I 305 ius -e sive quodcumque aliud servitium ... remisimus. CHART. Anhalt. II 299 hominibus nostre -cie in Vrose ... pertinentibus solucionem debite -cie dedimus ad solvendum. CHART. Merseb. 435 villam ... cum ... reditibus, -is et iudiciis et universis iuribus ... resignavimus. REGISTR. Baiuv. A p. 196,7. *al. ususfructus, utilitas advocati – Nutzung(srecht) eines Vogtes:* CHART. Gosl. II 133 p. 194,4 (a. 1267) -am vel ahcwart in silvam ... sibi ... usurpare. *v. et* *advocadria, *advocaria, *advoeria.

***advocatialis** (-aci-), -e. **1** *de rebus i. q. advocato debitus – einem Vogt zustehend, Vogt- (Vogtei-):* CHART. Dortm. 61 (a. 1219) mansum ... ab omni prestatione -olis *(sic?)* servicii

[Schneider]

exemptum. CHART. eccl. Erf. 246 p. 132,33 quindecim solidos ... preter -cialia iura. p. 132,34 pro censu capitali et -ciali. CHART. Gelr. 775 p. 761,36 solidum. **2** *de hominibus i. q. potestati advocati subditus – der Verfügungsgewalt eines Vogtes unterstellt, Vogt-:* CHART. Gelr. 797 p. 777,12 (a. 1257) hominem proprium vel -em. 846 homines nostri -ciales.

***advocatiatus,** -i *m. advocatus – Inhaber einer Vogtei, Vogt:* PAX Valenc. p. 606[a],31 si vero -us aut eius dominus male tractet eum aliunde *eqs.*

*?****advocaticiatus,** -a, -um. *ad advocatum pertinens – einem Vogt gehörig, Vogt-:* CHART. Wirt. V 1255 p. 15,14 (a. 1248/1323) possessiones ... sive bona -a (advccaciata *chart. a. corr.*) in Ingeluingen.

***advocaticius** (-tius), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *de rebus i. q. ad advocatum pertinens – zu einem Vogt gehörig, Vogt-:* CHART. episc. Wirz. I 76 p. 38,19 (spur. post 1115) homines velut e iure -o sibi sugiere ([*i.* subigere]. CHART. Steph. Wirz. 32 p. 45,17. CHART. Merseb. 165 p. 140,12. CHART. Turic. 577 curtis. CHART. Welt. 25 p. 135,26 solvere. *al.*). CHART. Rhen. inf. I 312 prediis ... rusticorum placiti -i obnoxiis. CHART. Eberb. 110 p. 223,5 qui *(mansus)* erat -us. CHART. episc. Wirz. I 222 p. 237,15 angarias. CHART. march. Misn. III 494 ab omni emolumento -o ... mansos ... libertamus. CHART. Brand. A XI 5 servicio. **b** *de hominibus i. q. potestati advocati subditus – der Verfügungsgewalt eines Vogtes unterstellt, Vogt- (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 492):* CONST. II 171,23 (a. 1232) homines proprii, -i, feodales ... ad manendum ... non artentur (CHART. Rhen. inf. II 419 p. 226,40. CHART. civ. Erf. 277 p. 176,11 si h. proprii vel -tii nobilium ... sunt in cives Erfordenses recepti. *al.*). **2** *subst. masc.: homo ad familiam advocati pertinens – Vogtmann:* CONST. I 277,15 (a. 1179) si quis ... habuerit hominem, quem asserat suum proprium esse vel -um. CHART. Raitenh. 325 p. 262,14 -tium meum ..., quicquam iuris advocatie in eo habui, ... donavi cum corpore et rebus. **3** *subst. fem.: potestas advocati – Verfügungsgewalt eines Vogtes, Vogtei:* CHART. Turg. III 620 p. 482,12 (a. 1275) iura et redditus -arum. **4** *subst. neutr.: potestas advocati – Verfügungsgewalt eines Vogtes, Vogtei:* CHART. Carniol. II 204 p. 162,10 (a. 1253) mansos ab omni iure, quod ... iure -i habere deberemus, ... eximimus (CHART. Udalr. August. II 10).

***advocaticus,** -a, -um. **1** *adi.: ad advocatum pertinens – zu einem Vogt gehörig, Vogt-:* CHART. Austr. sup. III 512 p. 473,17 (a. 1277) controversia ... super advocacia seu iure -o. **2** *subst. neutr.: tributum advocato solvendum – Vogteiabgabe:* CHART. Zoll. I 179 p. 69,25sq. (a. 1253; spur. ?) annuum -um habeat, videlicet quatuor maltara ..., quod -um a nostris villicis ... reddendum est.

*?****advocatilis,** -e. *ad advocatum pertinens – zu einem Vogt gehörig, Vogt-:* TRAD. Michaelb. 148 (a. 1257/67) quem *(Sibotonem)* tenebat iure -i ab ęcclesia (*sed cf.* *advocatalis *p. 266,28*). *v. et* *advocalis.

advocatio (-cio), -onis *f. script.* avo-: *p. 271,8.*

I *gener.:* **A** *actio advocandi, arcessendi – das Herbeirufen, Herbeiholen:* **1** *strictius:* RICHER. REM. hist. 2,3 legati ... pro regis creandi -e ... amicitiam pollicentes. THANGM. Bernw. 16 archiepiscopi. CHART. episc. Halb. 516 p. 467,47 -e ipsius *(abbatis)* ei fideliter cooperabimur iudicando *(sc. episcopus).* **2** *latius:* **a** *evocatio – Aufforderung:* ANNAL. Quedl. a. 1024 p. 90,2 iussu et -e regis ... Moguntiam convenit. DIPL. Merov. III B 1 p. 209,35 (spur. s. XI./XII.) cum iure mortimenti et omnium accolarum -is ad fisci dominici opera. **b** *de morte i. q. revocatio – Abberufung:* SIMON SITH. gest. 1,37 imminente ... suae -is articulo. **B** *meton. i. q. conventus – Versammlung:* LEG. Wisig. suppl. 3[A] p. 481,22 (conc.) synodicae -is studia. Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 3 p. 820[a],4 tam principes quam omnis illa -o lacrimas fundebant.

II *spec. in iure:* **A** *actio, defensio advocati – Vertretung, Betreuung, Verteidigung durch einen Sachwalter:* **1** *strictius i. q. actio causae, auxilium forense, officium causidici – Vertretung vor Gericht, Rechtshilfe, Amt eines Rechtsanwaltes:* DIPL. Conr. II. 65 p. 81,31 *(ex dipl. Guidonis 11 a. 891)* ut testimonia et -em ad iusticiam capiendam ecclesia invenire non valeat. EPIST. Meginh. 38 p. 237,33 causa nostra omni -e viduata. LAND. MEDIOL. hist. I 3,31 p. 98,10 sine -e ulla ... excommunicavit imperatorem. ACTA imp. Winkelm. I 855 magistrum Matheum ..., civilis iuris professorem, ... ad -cionis officium admittere. CHRON. Erf. mod. II a. 1274 p. 268,8 pro iniqua -cione vel procuracione. *al. meton. i. q. advocatus – Rechtsbeistand:* PETR. DAM. disc. p. 77,33 -o tantum regia (*antea:* advocatus regius) et Romana invicem obloquatur aecclesia. **2** *latius i. q. munus, summa iurum, potestas advocati, advocatia (in monasteriis, episcopatibus, ecclesiis sim. possessionibus hominibusque appertinentibus) – Amt, Gesamtheit der Rechte, (Verfügungs-)Gewalt eines Vogtes, (Kloster-, Bistums-, Stifts-, Kirchen-) Vogtei (interdum subest notio protectionis vel patrocinii, e.g. l. 27.31.48):* CAPIT. reg. Franc. 163,4 singulis episcopis, abbatibus ... duos concedimus advocatos eosque, quam diu -em tenuerint, ab hoste relaxamus. DIPL. Karoli III. 47 p. 78,31 -em ... per duos vel tres, quos elegerint, perdonamus. HIST. Foss. (MGScript. IX p. 370,41) dedit itaque rex ... villam ..., vicariam quoque -em et ecclesiam. CHART. Rhen. med. I 166 cui *(advocato)* ... in publico mallo officium -is traditum est ab ... rege. GERH. AUGUST. Udalr. I 7 populi et aecclesiae. DIPL. Otton. III. 45 ut ... episcopi provisioni, ordinationi, -i, tuitioni subiaceat *abbatia.* 68 p. 475,44 quamdiu generatio illa maneat, ipsius -is regimen suscipiat. DIPL. Heinr. II. 261 p. 309,7 -es ... ut sibi *(sanctimonialibus)* licitum esset disponere, impetrantes optinebant. THEOD. AMORB. Bened. I 6 tuae *(sc. comitis)* -is locum. MIRAC. Bert. 47 p. 520,18 ville. GESTA Camer. 3,57 qui ecclesiam ... in -em tenebat. CHART. Gosl. I 43 p. 131,34 (privil. papae) filio nostro augusto eiusque successoribus -em ipsius sacri loci ... relinquere, ut semper in potestate habeant, ibi prepositos ... ordinare. FUND. Brunw. 22 in ipso Brunwilrensi oppido, cuius -em ... habuit. CHART. Stab. 116 mansum cum -e. DIPL. Heinr. IV. 460 ut -o eiusdem abbatię ... in ... abbatis ... dono et subiectione consistat. DIPL. Loth. III. 80 p. 125,29 prediorum. EPIST. Wibald. 30 ut ... ius -is ad eadem loca ei ... resignes (*syn.* advocatiam). CHART. Babenb. 123 omnibus super ... cenobii dominicalia -is administrationem gerentibus. CHART. Lux. II 420 p. 463,13 quod ... super homines universos ... ius -is ... habeamus (*postea:* advocatiam). CHART. Austr. sup. II 80 p. 114,31 -em hereditariam sibi ... ascribere. *saepe. praevalet sensus defendendi:* TRIUMPH. Remacli 1,5 malle occumbere, quam non sic relinqueret, ut in -em acceperat, inviolabile *(sc. Malmundarium). praevalet sensus iudicandi:* CHART. Rhen. inf. II 730 p. 429,19 (a. 1279) quod cives dicti opidi non teneantur ad iudicium ..., immo de onere sequele et -e sint ... absoluti.

B *patrocinium, protectio, tutela advocati – Schutz, Schutzherrschaft eines Vogtes, Schutz-, Schirmvogtei (notione administrationis evanida):* **1** *proprie:* VITA Deic. 26 qui Romanum imperium ministrat et -em apostolicae sedis sortitur. 45 (15) locus ipse sub -e imperii nostri *(imperatoris)* ... apostolicae subiacet sedi. TRAD. Ratisb. 564 quędam nobilis ... dedit se proprio ... arbitrio ad s(anctum) E(mmerammum) in muniburdium et in -em *(cf. W. Weizsäcker, VerhHistVerOberpf. 92. 1951. p. 13sq).* CHART. Rhen. med. III 294 ecclesiam sanctimonialium ... nostra *(sc. archiepiscopi)* protectione ... protegi et sub nostre -is titulo feliciter militare. **2** *translate de patrocinio spirituali:* ALCUIN. epist. 296 p. 455,7 quatinus illius *(s. Vedasti)* familiaris -o ... afferret solatium. WILH. CLUS. Bened. 5 p. 201[a],37 *(de Christo iudice)* resurrectionis, ascensionis, -is. RUP. TUIT. off. 10,1 *(de spiritu sancto)* ut ... testamento patris legatam ... haereditatem -e legitima defendat.

C *districtus potestatis advocati – (Herrschafts-)Bereich, Bezirk eines Vogtes, Vogtei:* CAPIT. reg. Franc. 271 p. 302,22 advocatus pro omnibus de sua -e ... integrum bannum componat. CHART. Fuld. A 727 p. 340,30 ut -em Fuldensis

[Schneider]

ęcclesię ... circumduci et determinari iuberem. DIPL. Heinr. II. 501ª p. 641,6 advocatus, in cuius -e hoc evenerit. DIPL. Heinr. IV. 184 villam ... in pago Mersiburch et in -e Ottonis marchionis sitam. TRAD. Frising. 1472 p. 324,3 in sua -e apud Piencinowa.

D *tributum advocato solvendum – Vogtsteuer, Vogteiabgabe:* DIPL. Heinr. IV. 144 (interp. ?) curtim ... cum omnibus appenditiis ... et avo-e et cum omni utilitate. DIPL. Heinr. II. 517 p. 665,40 (spur. s. XII./XIII.) de avena -is et gorveia sint illi liberi. WILH. ANDR. chron. 133 ratione -is antique ... gallinas accipere. CHART. Wirt. III 838 in bonis omni -cione liberis (CHART. episc. Spir. 354 bona ... nullo onere -cionis vel servicii astricta).

E *ius advocatum eligendi – Vogtwahlrecht:* DIPL. Karoli III. 47 p. 78,20 ut ... ecclesiae nostrae defensionis et emunitatis, inquisitionis ... et -is pragmaticum fieri iuberemus. p. 79,10 -is preceptum violare (*cf.* DIPL. Karoli M. 235 p. 326,39 [spur.]).

F *singularia:* 1 *vindiciae – Beanspruchung:* CHART. Lub. I 329 p. 311,2 (c. 1271) si probatum fuerit, quod ... mercatores ... mercandisas pro suis advocaverint, que tempore -cionis ... fuerint aliorum *eqs.* 2 *testatio – Zeugenaussage:* ALBERT. M. pol. 1,9ʰ p. 80ᵇ,11 ne mulieres adducerentur in causis; -es enim mulierum lubricae sunt et inconstantes et allicientes animos iudicum.

***advocatissa,** -ae *f. uxor (vel vidua) advocati – Frau (oder Witwe) eines Vogtes, Vögtin (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VII. p. 345ª):* TRAD. Gottwic. 199ª (a. 1122/25) rogatu Ratisponensis -e nomine Liukarda ... tradidit (*de eadem:* TRAD. Gottwic. 359 [Font. rer. Austr. II 8 p. 93,22]. VITA Mariani 20 Linchardis Ratisbonensis ecclesiae -a). CHART. Port. 164 p. 182,27 Sophia -a de Wida. REGISTR. abb. Werd. 15,4 p. 352,6 in anniversario Wetzelini advocati et -ae. ANNAL. Basil. a. 1276 p. 200,31 obiit -a Alsatiae. *al. fortasse huc spectat:* CHART. Gelr. 1021 p. 991,10 (a. 1280) venerabilis matrona Iustina, quondam -a in Stralen. *de muliere potestate advocati fungente:* CHRON. Gozec. 2,24 Eilica -a ... circa ecclesiae profectum sollicitabatur. 2,28 post -ae serenissimam allocutionem. *? nom. propr.:* CHART. episc. Hild. II 346 (a. 1232) presentes ... Henricus de Scalkesberch, Henricus Ad-e.

***advocatius,** -a, -um. *ad advocatum pertinens – zu einem Vogt gehörig, Vogt-:* REGISTR. Baiuv. A p. 216,7 exigere ius -um vel Herwergam. p. 247,10 de bonis -is siliginis II modios.

***advocativus,** -a, -um. *ad advocatum spectans – auf einen Vogt bezüglich:* CHART. Rhen. med. I 465ª (a. 1129) in qua *(advocatia)* ...-o respectu nullus debet venire nisi vocatus.

advocator, -oris *m. script.:* avo-: *l. 71.* adbo-: *l. 56. actor, provisor – Vertreter, Bevollmächtigter (invenitur saepe in fontibus originis Italicae):* 1 *strictius i. q. actor causae, causidicus – Vertreter vor Gericht, Rechtsbeistand, Advokat (c. sensu tutelae l. 56):* a *gener.:* DIPL. Karoli III. 18 ut liceat sibi *(clerico)* suoque -i ad palatium waidare. CHART. Ital. Ficker 18 Adelgisa ... cum Adelfrid ... parentes (*i.* -e) et adbo-e suo (*postea:* tutor). DIPL. Otton. I. 352 p. 485,17 damus ... ei *(Gausfredo)* licentiam in placito suum -em mittere, qualem elegerit suam causam ... defendendi. DIPL. Heinr. II. 308 dare -es clericis. *remissius de intercessione:* IOH. VIII. epist. A 27 estote *(sc. imperatrix)* pro nobis ostium, lingua et manus, ... -is fungentes officiis *(sc. apud imperatorem).* b *spec. in duello iudiciali i. q. campio – (Zwei-)Kämpfer:* CONST. I 13,8 (a. 967) laicorum vero nullum ... in solis aecclesiasticis rebus -em habere ullum permittimus. *v. et p. 273,62.*

2 *latius i. q. administrator, agens, procurator (administrativus sive forensis) – Verwalter, (Verwaltungs- oder Rechts-)Beauftragter, Vogt:* a *monasteriorum, episcopatuum, ecclesiarum sim. praelatorumque eorum:* DIPL. Karoli III. 31 p. 53,19 Lupus episcopus Senensis et Gaidoaldo avo-e suo. 156 ut -es et iudices atque notarii ... habeant facultatem in toto Italico regno causas ipsius monasterii agere. DIPL. Otton. I. 334 p. 448,42 ut -es de ... aecclesia nullam hostilem exerceant expeditionem. DIPL. Otton. II. 255 p. 296,38 investiverunt ... abbatem et ... -em suum de omnibus rebus proprietatis. CHART. select. Schwind 3 p. 5,29 signum ... comitis et -is ipsius episcopi, qui hanc cartam fecit. LAND. MEDIOL. hist. II 48 p. 41,36 episcopatus -r (*postea:* advocati). HIST. duc. Ven. 12 (MGScript. XIV p. 86,6). *saepe.* b *civitatis:* IOH. CODAGN. annal. a. 1180 fuit placitum inter -es de communi Placentie de furnis.

***advocatorius,** -a, -um. *ad advocatum pertinens – zu einem Vogt gehörig, Vogt-:* DIPL. Ludow. Germ. 180 p. 260,37 (spur. c. 1163) sub pretextu -e occasionis sibi ... ius vendicare. CHART. Wirt. II 466 p. 271,8 homines ... ab -a simul et ab exactoria condicione ... emancipavimus. CHART. march. Misn. III 453 iure (CHART. Wirt. V 1568).

***advocatrix,** -icis *f. script.* avo-: *l. 27.* 1 *uxor (vel vidua) advocati – Frau (oder Witwe) eines Vogtes, Vögtin:* GONZO Geng. 36 -x nostra ... illum ... pascit. GESTA Trud. cont. I 10,10 persequebatur ... eum ... advocatus noster comes Gislebertus et ... -x comitissa Gertrudis, coniunx ipsius. CHART. scrin. Col. A I p. 24,8 quod ego Petrissa -x ... conquisierim. CHART. Austr. sup. II 410 p. 609,10 Liukardis -x Ratisponensis. *al.* 2 *de Maria i. q. patrona, tutrix – Schutzherrin, Beschützerin (cf. A. Salzer, Sinnbilder u. Beiworte Mariens. 1893. ind.):* RHYTHM. 21,8,2 -em esse apud Dominum. VITA Rust. 29 (MGMer. IV p. 351,12) esto -x (avo- *1 a. corr.*) pro ipsis ad Dominum Christum. HIST. Walc. prol. p. 1384,30. NOTAE Gembl. (MGScript. XIV p. 598,13) loci et omnium in se sperantium. ibid. p. 598,30 non -em, sed ultricem.

***advocatura,** -ae *f.* 1 *munus, summa iurum, potestas advocati (in monasteriis et ecclesiis) – Amt, Gesamtheit der Rechte, (Verfügungs-)Gewalt eines Vogtes, Vogtei:* DIPL. Otton. III. 151 aliis advocatis locum -ae evacuare (*inde* DIPL. Heinr. II. 9). LAMB. HERSF. inst. prol. p. 344,20 acceptis, quae iure illis -ae competunt, beneficiis. CHART. Lamb. Leod. 26 p. 42,19 ut comes ... super ea *(traditione)* -am teneat. CHART. Rhen. inf. I 289 ecclesie prediorum ... -am mihi ... retinui, nichil ... de eadem -a ... exigens servitii. 2 *protectio, patrocinium, tutela advocati – Schutz, Schutzherrschaft eines Vogtes, (Schutz-, Schirm-)Vogtei:* DIPL. Heinr. III. 144 p. 182,34 ecclesię -am cum investitura per manum ... abbatis suscepimus *(de re cf. Waitz, Verf.-Gesch. VII. p. 339).* 3 *districtus potestatis advocati – (Herrschafts-)Bereich, Bezirk eines Vogtes, Vogtei:* REGISTR. abb. Werd. 3,27 p. 114,7 (s. XI.) de -a in Peuishem v victimas. 4 *tributum advocato solvendum – Vogtsteuer, Vogteiabgabe:* HARIULF. chron. 4,21 p. 231,17 ne ... in illa villa neque per vim neque per deprecaturam neque per -am ... aliquid expeteret.

advocatus (avo-), -i *m. script.:* avo-: *p. 274,19. 276,22. 277,69. adde* TRAD. Patav. 74. CHART. Sangall. B 303 p. 238,32 (a. 1219). *al.* abo-: CHART. Ital. Ficker 16 p. 21,2. avogad-: CHART. Ital. Ficker 10 p. 14,24. a(d)vok-: CHART. Carniol. I 12ª p. 20,11.17. atv-: CHART. Carniol. I 12ª p. 21,2. *decl.: sing.: nom.* -o: DIPL. Otton. I. 269 p. 384,4. *v. et p. 276,22. gen.:* -is: TRAD. Frising. 185 iudicis et ... -is. CHART. Sangall. A 273. *al. v. et p. 273,39.* ?-us: TRAD. Ratisb. 538. *abl.* -u: CHART. Turic. 153. *plur.: gen.* -um: TRAD. Frising. 615ª. DIPL. Ludow. Germ. 60.62. *dat.* -bus: CHART. Tirol. 454 p. 249,42. *acc.* -us: *l. 67. p. 273,22.*

I *actor, provisor – Vertreter, Bevollmächtigter:* A *strictius i. q. actor causae, causidicus – Vertreter vor Gericht, Rechtsbeistand, Advokat (c. sensu tutelae, e. g. p. 273,37sqq. 47sqq.):* 1 *gener.:* LEX Raet. Cur. 2,9,1 plures sunt, qui in suas causas, quod ipse agere non possunt, -us (-os *var. l.*) inquirunt, qui suas causas agant. CONC. Karol. 19ᴰ p. 135,27 -us mihi ille est, qui pro me iudicem interpellat et causam ... defendit. TRAD. Frising. 173 cum consilio Cozperti fratris et -i mei. CAPIT. reg. Franc. 40,3 ut missi ... scabinios, -os, notarios ... elegant. 102,10 ut vassi et austaldi nostri ...

[Schneider]

suos -os habeant. TRAD. Frising. 400b eum *(missum meum)* potestativum ac legitimum -um feci de ... causa mea (473). FORM. Senon. II 10 -um instruere ..., ut omnes causas ... defendere inoffense valeat. ANNAL. Fuld. II a. 852 p. 43,7 ut nullus praefectus ... alicuius causam -i nomine susciperet. RATHER. epist. 7 p. 39,17 -us et tutor. CHART. Argent. I 49 manu legalis -i mei ... translegavi. CHART. Solod. 171 p. 90,14 cause -us et auctor. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 299,29 *cives* -um suum produxerunt (*antea:* patronum sue iusticie). LAMB. LEOD. Matth. IV 10 quod cum per -um suum pauper se fecisse negaret. ORD. canc. pap. III 2,17 in quacunque causa unus sit -us vel ad plus duo ex una parte. CONST. II 279,6 -um appellamus patronum cause. CAES. HEIST. mirac. I 2,25 p. 97,9 -us Iudaei. CHART. Argent. I 346,24 adversarium vel eius -um ... captivare. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 425,31 *(inter officia)* postulator, -us seu patronus, cliens. SALIMB. chron. a. 1268 p. 476,26 Clemens papa ... fuit famosus -us. *saepe.* **2** *spec.:* **a** *praelatorum personaliter agentium, clericorum, monachorum, sanctimonialium sim. (cf. Plöchl, Kirchenrecht. I. p. 382):* LEX Raet. Cur. 18,11 episcopi vero vel presbiteri, si de criminali causa acusati fuerint, -us (-os *var. l.*) rogent, qui pro se ... respondere debeant. CAPIT. reg. Franc. 95,3 ut pro ecclesiastico honore ... -os habeant *sacerdotes.* TRAD. Frising. 227 p. 210,21 clericus et ... suus -us ... defendebant. 325 trado *(sc. Deo consecrata ancilla)* ... cum -o meo (TRAD. Lunaelac. 63. DIPL. Karoli III. 73 chorepiscopus ... cum manu -i sui). CAPIT. reg. Franc. 180,19 debet ergo unusquisque eorum *(episcoporum)* tam pro eclesiasticis quam propriis suis actionibus ... -um habere. DIPL. Otton. I. 335 ut eorum *(sacrorum ordinum)* -us ... solus iuret. DIPL. Heinr. III. 368 p. 501,7 nemo inde canonicum vel -um eius ad placitum stringat. CHART. Traiect. 440 p. 394,26 Tidricum castellanum huius rei *(sc. traditionis)* -um suscepimus *(sc. canonicus).* CONST. II 427,44 ubicumque clerici, monachi, mulieres pro pace ... conquesti fuerint, iudicium ... fiat non requisitis eorum -is. *saepe.* **b** *feminarum saecularium:* TRAD. Frising. 278a (a. 808) cum consensu vel commune manu -is mei ... traditionem feci (COD. Frid. 14 p. 179,13 nobilis mulier ... cum m. domini sui, qui -us illius tunc erat, ... tradidit ... in m. ... archiepiscopi et -i sui. DIPL. Heinr. II. app. 4 p. 697,29 imperatrix Chunigunt cum m. -i sui Keroldi comitis). 1086 qui *(filius)* ... mulieris in hoc negotio -us extiterat. CHART. Friburg. 36 cuius *(comitissae)* ego iure matrimonialis consortii -us existo. CHART. Basil. C I 196 p. 140,27 quem ipsa pro -o, cum vidua esset, acceperat et tutore. *saepe. v. et l. 36.* **c** *liberorum:* CHART. Sangall. A 157 (a. 799) cum manu patris mei ... et -i trado. TRAD. Frising. 697a p. 583,16 petivit ... infantem et -um eius. WILH. ANDR. chron. 223 dominum ..., quem liberis suis ... -um dederat. *al.* **d** *in iudicio Dei i. q. substitutus – Vertreter:* ORD. iud. Dei A 21a -i ... illorum *(sc. suspectorum)*, infantes, qui mittendi sunt in aquam. 21d -us tuus, qui pro te exire debet ad iudicium. 21h. **e** *in iuramento praestando i. q. coniurator (electus) – (gewählter) Eideshelfer (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 519. L. Cornuey, Le régime de la 'dos' aux époques mérov. et carol. Algier. 1929. p. 63²):* LEX Alam. 86,1 si quis hominem occiderit et negare voluerit, cum XI nominatos iuret et alios tantos -os. *v. et p. 279,24.* **f** *in duello iudiciali i. q. campio – (Zwei-)Kämpfer:* CONST. I 13,10 aecclesiae et comites seu viduae lites suas ... per consimiles -os (-ores *var. l.*) pugna dirimant. *v. et p. 271,62.*

B *latius i. q. administrator, agens, procurator (administrativus sive forensis) – Verwalter, (Verwaltungs- oder Rechts-)Beauftragter, Vogt:* **1** *eccl.:* **a** *procurator monasteriorum, episcopatuum, ecclesiarum sim. praelatorumque eorum vi officii sui agentium – Kloster-, Bistums-, Stifts-, Kirchenvogt (cf. A. Waas, Vogtei u. Bede. I. 1919. II. 1923. Th. Mayer, Fürsten u. Staat. 1950. ind. s.v. 'Vogt'. saepe subest sensus protectionis et patrocinii, e. g. p. 274,15.19. 21.26.38.42):* **α** *gener.:* FORM. Marculfi 1,36 pontifex aut abba vel abbatissa seo -us eius. CONC. Merov. p. 218,2 nullus episcopus causas perferat nisi per -um. DIPL. Merov. II 12 p. 100,39 signum ... comitis, qui -us fuit episcopi. DIPL. Pipp. 12 venientes ... missi et -i sancti Dionisii ... ad ... placitum. CAPIT. reg. Franc. 91,6 ubicumque pontifex substantiam habuerit, -um abeat in ipsu comitatu *eqs.* TRAD. Frising. 193b quesivit ... episcopus et -us eius ... abbatem ... et -um eius. FORM. Augiens. B 13 accepi ... ab -is seu rectoribus ... monasterii. CAPIT. reg. Franc. 163,4 duos concedimus -os (*cf.* LEG. Lang. p. 543,12 [cod. 5.7–9] unum, qui causas procuret, alterum vero, qui sacramentum deducat). TRAD. Frising. 737 Rihinc istius commutationis -us episcopi fuit. DIPL. Karoli III. 25 p. 42,17 Rodericus scavinus et -us monasterii (DIPL. Heinr. I. 12 m. officialibus et -is. DIPL. Otton. I. 47 m. patronus et -us. DIPL. Heinr. II. 12 loci provisor et -us ... m.). DIPL. Otton. I. 14 ut familiae eorum coram ... -o eorum iustitiam saecularem cogantur agere. 342 p. 468,32 abas ... cum Atripertus iudex eius et ipsius abacie avocatus. CHART. Argent. I 41 p. 33,21 -us dimidium mansum ... habere debet, quatinus iustus sit rector et defensor (THEOD. AMORB. Bened. I 6. CHART. Friburg. 42. *sed cf.* CHART. Stir. II 484 p. 497,19 cum ... ordo Cisterciensis nullum -um, sed tantum d. debeat habere. III 59 p. 119,31). CHART. Lux. I 171 p. 227,6 astante ... domus -o. DIPL. Otton. II. 253 p. 288,3 homines ... per patronum seu -um suum ad placita ducantur (CONST. II 8,6. HERM. ALTAH. advoc. [MGScript. XVII p. 373,8] ut quelibet ecclesia -um haberet sive p. *eqs.*). LEG. Lang. p. 515,5 sit ipse -us liber homo, ... laicus aut clericus. DIPL. Conr. II. 278 sub banno et constrictione -i episcopalis. CHART. Lux. I 269 p. 389,9 *(abl. absol.)* eodem *(duce Gozilone)* super bono sancti Martini -o, super bono sancti Maximini comite Heinrico. EKKEH. IV. cas. 17 invadit loca lege Almannica cum -o episcopus. DIPL. Heinr. IV. 127 dedit ... episcopus et comes Sigebodo, frater et -us capitis eius, allodium. 280 p. 360,36 aptum et utilem -um ... eligat *abbas.* 394 Teodericum de Herlár de eadem ecclesia -um fecimus. SIMON SITH. gest. 1,13 -i interest officii res aecclesiasticas ... defensare. CHART. select. Altmann 83,4 p. 166,21 domi manere *debet* -us, ut reditus curtium episcopalium colligat. CHART. episc. Halb. 402 p. 360,9 cum ... veterum diligentia ecclesiarum bonis -os tutores instituit et actores. CHART. Epternac. 224 p. 394,10 die, quo -us suum legitimum ... vogitdinc habiturus est *eqs.* CHART. Rhen. med. III 11 p. 17,20sq. ut ecclesia Lacencis ... semper terreno careat -o preter tali -o, qui ... dicitur dinkvoide *eqs.* (CHART. Altenberg. 341). ACTA imp. Böhmer 274 p. 243,42 consensus ... episcopi tamquam patroni et domini fundi, ducis ... tanquam -i. CAES. HEIST. Engelb. 2,1 p. 250,20 -os sive scoltetos ecclesie. CHART. Tirol. 834 p. 251,1 seculari vel ecclesiastico. HEINR. LETT. chron. 17,4 -us ... Lettorum multa metebat, que non seminaverat, iudicans ... causas eorum. 28,5 p. 203,29 Fredehelmus, dux et -us peregrinorum (HONOR. III. registr. 326 p. 246,16). CHART. Basil. C I 265I p. 192,32 -orum temporalium. CHART. Merseb. 422 cambii. CHART. Tirol. 101 p. 51,40 solempnis ... -us, qui dicitur iuxta privilegia monasterii ... eligendus. *saepissime. v. et. p. 273,42. 276,24. spectat ad singulas causas (cf. A. Dopsch, Wirtschaftsentwicklung der Karolingerzeit. II. 1913. p. 108):* DIPL. Otton. III. 278 p. 700,35 volo scire, si dederis mihi *(sc. abbati)* -um Romanum aut Longobardum. CHART. Ital. Ficker 40 p. 60,28sqq. Adam, ... ipsius monasterio -us, qui pro hac causa ab ... abbatissa ... avocatus ipsius monasterio electus fuit. **β** *spec.:* **αα** *procurator legitimus, principalis sim. – rechtmäßiger Vogt, Haupt-, Ober-, Groß-, Erzvogt (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VII. p. 333sq.; in civitatibus episcopalibus c. officio summi iudicis, e. g. p. 275,8.10.27.31; cf. S. Rietschel, Das Burggrafenamt und die hohe Gerichtsbarkeit in den deutschen Bischofsstädten. 1905):* TRAD. Frising. 1226b (a. 972/76) tradidit ... in manus ... principalis -i (CHART. Basil. C I 33 p. 26,10 p. et legitimo sit semper -o contenta *ecclesia.* CONST. I 157. CHART. march. Misn. II 263

[Schneider]

p. 181,5 p. sive senior de cognatione existens -us). DIPL. Otton. II. 89 liberos homines ... distringere ... iussu potentis -i ipsius aecclesiae (*inde* CHART. Merseb. 317). DIPL. Otton. III. 52 p. 455,45 potestativus -us ab archiepiscopo ... super idem monasterium constitutus. TRAD. Teg. 9 in manum sui *(sc. abbatis)* matricularis -i (44. *al.*). CHART. Lux. I 308 p. 460,19 maioris (RUD. TRUD. gest. 5,3. CHART. civ. Ratisb. 57 p. 25,38 m. -us, qui tumvogt ... appellatur et potestatem habet iudicandi. CHART. civ. Hild. 122 p. 63,22 deferat causam ad m. -um). CHART. Mog. A 443 p. 349,37 legalem. CHART. Friburg. 11 Argentinę urbis. CHRON. Andag. 22 altaris (CHART. episc. Wirz. I 75 p. 36,25). CHART. Rhen. med. I 430 comite ... summo -o ipsius lcci existente (CHART. Lamb. Leod. 139 in ... villis. CHART. civ. Hild. 122 p. 63,19). DIPL. Karoli M. 281 p. 419,34 (spur. s. XII.[1]) plus servitii ... dari ... capsensi -o ([*i.* '*Kastvogt*']. DIPL. Karoli III. 172 p. 279,15. *cf.* CHART. Wirt. III 576 p. 27,15 -us ... ecclesie Hirsaugiensis, qui ... chafsvogit dicitur. CHART. episc. Spir. 136 p. 152,4. CHART. Salisb. III 862 p. 404,24 ut -us granariorum ... ecclesie, qui chastenvogt ... nuncupatur, ... defensor ei [*monasterio*] existeret. *v. et p. 276,20. de re cf. H. Hirsch, ZHistVerSteierm. 26. 1931. p. 64sqq.*). CHART. Argent. I 105 p. 85,30 quod *(cambium)* factum est inter abbatiam ... et inter praeposituram ... per liberos -os (CHART. Lux. I 468 p. 642,17 l. et capitali -o. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 296,22 beati Petri l. -us). CHART. scrin. Col. A II 1 p. 297,3 venientes in legitimum placitum coram urbis comite et -o et rectoribus. CHART. Babenb. 421 p. 273,3 que *(compositiones)* ... nobis ... tamquam veris -is fuerint adiudicate. CHART. Brem. 234 p. 269,30 quod universa facta ... in pretorio tantum coram -o vel iudice ... archiepiscopi ... terminentur. CHART. Basil. C I 213 -i, consulum et rectorum ... preces ... nos inducunt. *saepe. v. et l. 37.* **ββ** *procurator minor, ecundus sim., subadvocatus – nachgeordneter Vogt, Untervogt (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VII. p. 330sqq.):* DIPL. Otton. II. 52 per manus ... monasterii-orum, Harperni videlicet edilis -i et Volperti pagensis. GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p. 393,35 *monasteria* numquam in beneficium laicorum concessit, nisi de exterioribus locis ... concessisset, ut ibi -um monasterii habere potuisset. DIPL. Heinr. II. 136 -us eidem corti ab episcopo inpositus (CHART. Basil. C I 15 p. 14,31). DIPL. Otton. II. 290 (spur. s. XI.[ex]; *cf. H. Aubin, Die Entstehung der Landeshoheit. 1920. p. 305sq.*) per omnem abbatiam ... -os ... disponere. NORB. IBURG. Benn. 14 apud Disnam *(sc. curiam).* CHART. Wirt. I 256 p. 322,6 -us ... autem minor, qui ... subadvocatus dicitur, nullus ibi habeatur. CHRON. Andag. 21 orta contentione inter abbatem et -os. DIPL. Heinr. V. (ed. Calmet, Hist. de Lorraine. I. p. 534,42) ne in Vosago sit -us forestarius ... nisi de familia ecclesiae *(cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 265).* CHART. Mog. B 9 factum est ... Gisone secundo -o (CHRON. Gozec. 2,19. ACTA imp. Stumpf 122 p. 151,38sqq. ut idem -us a rege s. existens unum tantum sibi substituat ... -um). DIPL. Loth. III. 34 villę (GESTA Lob. 11 p. 315,20 habentur in villis ... multi -i, ... qui ... inibi singillatim placitant. CHART. Carinth. V 429 p. 275,37 super villa). 62 nec -um in eadem piscatione habeant. 86 secundarios etiam -os ... interdicimus (CHART. eccl. Werd. 14 p. 22,25). DIPL. Ludow. Germ. 177 p. 254,1 (spur. s. XII.) ut ..., si aliquem -um sive exactorem preter se ... constituat, ... advocatiam ... perdat. CHART. Tirol. 401 vineę. CHART. episc. Hild. II 112 p. 51,5 Theodericus posterior -us. CHART. Argent. I 285 que *(bona)* ... -us episcopalis ... possedit. CHART. Heist. 108 p. 196,1 curie. CHART. civ. Hild. 243 Lippoldus miles -us antiqui fori Hildensemensis. CHART. Hall. I 328 p. 301,29 -us in Tuch. 353 p. 326,4 precni civitatis, qui censetur ... urbaniori nomine -us, vidua, que nubit, solidum dabit. *al.* **γγ** -us fiscalis *i. q. procurator monasterii a rege constitutus – vom König eingesetzter Klostervogt (cf. Th. Mayer, Fürsten u. Staat. 1950. p. 47sq.):* TRAD. Teg. 1[a] (a. 1003/11) patrimonium fiscalis -us ... cum accepisset. 8 p. 9,13. TRAD. Frising. 1438[a] p. 292,38. TRAD. Ebersb. 60. 94. *al.* **b** *procurator sedis apostolicae – päpstlicher Sachwalter, Jurist:* ANAST. BIBL. epist. 5 p. 414,8 neque nos personas -orum vel assertorum eius *(sedis apostolicae)* assumimus. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 896 p. 129,24 qui *(apostolicus)* antecessorem ... per -um suae responsionis depositum foras ... sepeliri precepit. ANNAL. Ianuens. I p. 57,24 (epist. papae) fratribus nostris ... iudicibus, -is, scrinariis. CARM. Bur. B 41,9,3 Curie (CHART. Basil. C I 344[I] p. 253,30. 360 p. 267,40 magistro Roberto ... -o in Romana curia).

2 publ.: **a** *procurator territoriorum, civitatum, possessionum sim. imperatori vel regi subditarum, iussu imperatoris vel regis agens – kaiserlicher, königlicher (Reichs-, Land-, Stadt-) Vogt (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 549sq., H. Niese, Die Verwaltung des Reichsgutes im 13. Jh. 1905. p. 289sqq.; c. officio iudicis, e. g. l. 20.25):* LEG. Burgund. Rom. 6,5 -us fisci vel procuratores (DIPL. Otton. I. 317 publicus f. exactor vel -us. ACTA imp. Winkelm. I 920 p. 697,18). CAPIT. reg. Franc. 152 p. 310,7 ut ... conveniant ... missi ... cum ... -is nostris. CHART. Turic. 203 Turegiensis castri (*cf.* 366 p. 246,13 iudex ... et -us, qui ... kastfoget dicitur, id est in omne Turegum imperialem iuriditionem tenens). DIPL. Otton. I. 269 p. 384,16 iudex et avocato (*i.* -us) domni imperatori. LEG. Lang. p. 534,29 de parte publica. TRAD. Frising. 1422 p. 279,9 inter ... ęcclesię -um et Geroldum imperatoris ... -um lis ... ventilata est. CHART. Gosl. I 123 p. 181,12 -us Goslariensis in seculari precepit placito. ACTA imp. Winkelm. I 129 sculteto, -o, scabinis et universitati civium Aquensium ... gratiam (*cf.* II 1058 Brabantie dux, ... post imperii dominium superior -us [*sc. regalis sedis Aquensis*]). CHART. Advoc. 50 in Wida. 58 Fridericus ... Heinricis, seniori regni nostri -o ... et iuniori ... -o de Plawen. CHART. Ital. Ficker 341 p. 368,47 iudex Pellegrinus ..., mangne curie imperialis -us (342 p. 371,9). CHART. Wirt. VII 2449 terre. CONST. III 28 Rudolphus ... -is, officialibus ac procuratoribus ... omne bonum. CHART. Hohenloh. 386 -us provincialis ... regis. *saepe. dilatato usu:* NOTKER. BALB. gest. 2,9[ex]. *(de rege Persarum)* -us eius *(Karoli)* ero super eam (*terram promissam Abrahae; postea:* procuratorem ... provintie). **b** *procurator territoriorum, civitatum, possessionum sim. ducibus, comitibus sim. subditarum, iussu ducum, comitum sim. agens – herzoglicher, gräflicher etc. (Land-, Stadt-) Vogt (c. officio iudicis, e. g. l. 45.53sq.56.59):* **α** *gener.:* CAPIT. reg. Franc. 90,3 comis aut eius -us. DIPL. Arnulfi 32 p. 48,25 si tale ... est, quod ipse *(ministerialis)* ... vel -us eius corrigere nequiverit. DIPL. Conr. II. 92 p. 126,3 dux de Carinthia una cum comite Wecellino -o suo, qui et walpoto vocatur. p. 127,7 ducatūs. CONST. I 424,11 non violatur pax, si ... dux vel alii comites vel -i ... iudicia exercuerint. CHART. Heinr. Leon. 37 p. 52,30 curię nostre et redituum ac mancipiorum nostrorum. CHRON. Reinh. a. 1226 p. 608,30 suis *(sc. lantgravii)* -is. CHART. Merseb. 161 p. 134,32 eorum, que wikbilde contingunt, nullus iudicabit preter -um et schulthetum. CHART. Sil. C 13 -us, sive perpetuus sit vel temporalis, ... a ... duce potestatem gladii recipiet. 18 ut ... non iudicentur nisi a nobis vel -o de Olava (*cf. H. v. Loesch, ZRGGerm. 58. 1938. p. 315sqq.*). CHART. Merseb. 236 p. 189,29 in hominibus ... ecclesie nec ipsi marchiones nec -i nec bedelli aliquid iuris habebunt ... nisi ... fuerit causa sanguinis. CHART. civ. Vratisl. 19 p. 17,14 promittimus *(sc. dux)* etiam -is et civibus universis, quod nullum eis prefaciemus -um, nec specialem nec generalem. CHART. civ. Misn. 411 Heinricus ... -us in Oszetz ..., Rulico ... -us provinciae. CHART. Sil. A XI 2 de quibus *(marcis)* -us provincialis tollet duas partes, -us ... hereditarius ... terciam partem. *saepe.* **β** *spec. i. q. procurator minor, secundus – Untervogt:* CHART. Col. I 35 p. 495,3 (a. 1106) testes ... comes et ... secundus comes, ... -us et ... secundus -us (*cf. H. Planitz, Die deutsche Stadt im Mittelalter. 1954. p. 126*). CHART. Brem. 49 p. 54,19 testes ... -us civitatis ..., minor -us (*cf. S. Rietschel, Das Burggrafenamt und die hohe Gerichtsbarkeit in den deutschen Bischofs-*

[Schneider]

städten. 1905. p. 284). c *procurator societatis commarchionum – Markvogt (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 1076):* CHART. Rhen. med. I 501 p. 555,40 (a. 1138) *abbas* decimatiunculam ... villule ... contulit sub testimonio prefati loci -i. I 582 p. 641,42 testes ... -us ville, ... -us curię. II 190 nulli patrono, nulli -o decimas ... solvere. *ibid. al.* d *in communitatibus Italiae i. q. iudex, assessor – Richter, juristischer Beirat:* SALIMB. chron. a. 1229 p. 55,9 qui fuit ... iudex et assessor ... et qui semper ibat cum potestatibus, ut esset -us eorum. a. 1237 p. 95,11 communis Parme. a. 1239 p. 164,21 -i erant sive assessores ... potestatis Luce.

3 *nom. propr.:* COD. Lauresh. 3810 (s. XII.) Hereman cognomento -us (CHART. Eichsf. 373). CHART. episc. Hild. II 653 testibus ... Woltmaro Divite ..., Heinrico Ad-o. CHART. Friburg. 203 Wernherus de Riehein dictus Ad-us (CHART. Port. 227). *al.*

II *protector, patronus, tutor – Beschützer, Betreuer, (Schutz-, Schirm-)Herr (notione administrationis evanida):* A *proprie de patrocinio saeculari:* 1 *de imperatore, rege:* a *spectat ad Romam et imperium:* CARM. Cantabr. 17,7,2 -um *(sc. Heinricum II.)* Roma ploret. DIPL. Karoli M. 289 (spur. s. XII.$^{med.}$) Carolus ... imperator et -us Romanorum. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1273 p. 704,44 imperium XXIII annis -o et cesare dinoscitur caruisse. *al.* b *spectat ad universam ecclesiam (cf. H. Planitz, Deutsche Rechtsgesch. 1950. p. 117):* CHART. Bund. 46 p. 40,7 (a. 823; epist. papae ad Ludow. Pium) ecclesie, cuius te tutorem ac defensorem ... scimus esse ..., -us esse et iudex. IOH. VIII. epist. A 36 p. 36,2 *imperatorem* non solum defensorem, sed et patronum et -um nostrum existere. CHRON. Thietm. 4,27 unctionem ... percepit et -us ecclesie sancti Petri efficitur. CONST. I 144,2 *rex* sicut devotus et specialis -us sanctae Romanae aecclesiae. SICARD. chron. a. 1138 imperator, ecclesie catholicus -us. *al.* c *spectat ad singulas ecclesias:* DIPL. Otton. I. 1 p. 90,16 nostrae ... cognationis qui potentissimus sit, -us habeatur et loci ... et ... catervae. 174 nulli seculari dominio sint subiecte excepto nostro, qui earum *(sanctimonialium)* -us ac defensor ... esse volumus. DIPL. Heinr. IV. 249 p. 316,35sqq. ut nullus ... -us in ... abbatiam ... venire presumat preter eum, qui in nostro sanguine senior nobis superstes extiterit, -um, quia ... alium preter nos non concedimus. ACTA imp. Stumpf 329 patres nostri, ⟨qui⟩ ... sedis fundatores, tutores et -i fuerunt. CHART. Salem. 3 (dipl. Conr. III.) alium -um post Deum preter nos non habent. HIST. de exp. Frid. imp. p. 87,26 imperator et -us specialis Ierosolimitanę terrę. *al.* 2 *de ducibus, comitibus sim.:* GALB. Karol. 53 ut susciperent eum *(comitem)* in consulem et terrae totius -um *(sc. Gandenses).* CHART. Gosl. I 234 p. 266,29 ego marchio ... Goslariensis ęcclęsię post regem -us. ANNAL. Disib. a. 1100 p. 17,26 (epist.) Godefridus dux, ... sancti sepulcri nunc -us. TRAD. Salisb. I 641 domnus ... tradidit ... parscalcam ... ea conditione, ut ... -us ei esset. CHART. Babenb. 182 p. 248,44 damnum ... per dominum ducem, -um et principem totius terrę, ... restituere compelletur. CHART. Argent. I 262 ego Eberhardus miles dictus de Grifenstein, dominus et -us eiusdem castri. CHART. Lamb. Leod. 633 magistri ... et tota communitas ... Leodiensis recognoverunt vobis *(duci Brabantie)* ... ius advoccatie civitatis ... et ... vos pro supremo -o suo habebunt et legitimo defensore. CHART. Carinth. V 380 esse -us ... mansi pro defensione sine omni utilitate. 3 *de episcopis, abbatibus sim.:* CHART. Basil. A I 163 p. 239,10 (a. 1122) si alii archiepiscopi vel episcopi regni, qui sunt -i in abbatiis aliorum episcopatuum, ... abbatibus concessionem per virgam fecerint. CHART. Lux. I 385 p. 551,21 illi de ante portam, ... qui nullum nisi abbatem -um habent. CHART. Worm. 67 Wormatiensis ęcclesię -us episcopus (CHART. Tirol. 230 p. 101,7 -us nominative de plebe loci Piani. 614 p. 88,11 defensor et -us illius ospitalis. TRAD. Frising. 1797^{e}). CHART. Lamb. Leod. 129 nec ullum avocatum habebunt nisi custodem beati Lamberti. CHART. Xant. 94 *cerocensuales* cum bonis eorum, que vulgo vaichtgut dicuntur, quorum -us est archiepiscopus. *al.* *sensu attenuato:* VITA Desid. Cad. 34 p. 591,20 liberos ... tibi, ... eclesia, tuoque -o *(sc. episcopo)* ... commendo.

B *translate:* 1 *de patrocinio spirituali (saepe de intercessione, e. g. l. 9.12.15):* a *de Deo, Christo, spiritu sancto:* ALDH. virg. I 30 *Benedictus* cum -o et redemptore nostro felix vocabuli privilegium participavit. VITA Wandr. 18 (MGMer. V p. 23,12) iam prope erat -us ille *(sc. Deus),* qui eum recepiebat. HRABAN. cruc. 1,1 p. 153^{B} Paracletus, id est -us, quia pro nobis intercedit apud Patrem. RUOTG. Brun. 44 p. 48,7 -um habemus apud Patrem, Iesum Christum, iustum. *al.* b *de sanctis, viris religiosis sim.:* VITA Desid. Cad. 55 talem ... procurasti *(sc. Christus)* -um, qui digne pro nostris peccatis possit intervenire. MILO Amand. 1 (MGMer. V p. 451,29) Martinus *(papa),* pietatis -us. DIPL. Heinr. I. 3 sanctis martiribus, nostris -is et intercessoribus. GESTA Magd. 22 p. 405,14 loci -us, princeps Mauricius. CHART. Rhen. med. III 224 p. 186,11 eosdem *(religiosos)* ... confovemus, quatenus apud regem regum nobis -os et patronos invenire ... possimus. ARNOLD. PRAED. correct. eccl. (ed. E. Winkelmann. 1865. p. 9,5) frater Arnoldus, ... -us pauperum. *al.* 2 *de pecunia:* BERTH. ZWIF. chron. 38 p. 260,13 nummus semper fuit praecipuus noster -us, ... rex ... et dominus.

III *vario usu:* A *conviva – Tischgenosse:* EPIST. Ratisb. 9 p. 317,15 *lex* Didia ... inter omnes -os ..., si maiori sumptu cęna pararetur, pęnam inposuit. B *?vicarius – ?Stellvertreter:* AMALAR. off. 1,34,8 orationem illam, quam episcopi sive -i solent facere super populum.

advoco, -avi, -atum, -are. *script.* avo-: *l. 34.66. adde* ANNAL. Ved. a. 892 p. 70,21 *(var. l.).*

I *(ad se) vocare, accire, arcessere, adhibere – (zu sich) rufen, herbeirufen, herbeiholen, hinzuziehen (obi. fere anim.; res: l. 39):* A *gener.:* 1 *strictius:* HRABAN. carm. 39,54 discipulos. ANNAL. Ved. a. 888 p. 64,19 convenerunt ..., qui Odonem -arunt (avo- *B*). HROTSV. Cal. 4 curro sanctumque Iohannem -o. RUOTG. Brun. 44 p. 47,2 semotim episcopos -vit. *saepe. de gruibus c. sensu alliciendi:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 37,26 ut alie alias -ent, audiuntur ... proferre voces. 2 *latius:* a *convocare – einberufen:* DIPL. Arnulfi 142 mercatum, ex quacumque parte voluerit, -are (*antea:* congregare). b *convertere – bekehren:* BEDA hist. eccl. 2,9 p. 98,23 gentem ... ad agnitionem veritatis. 3,7 p. 140,1 multis ... ad Dominum ... populis -tis. B *spec.:* 1 *iur. (testandi, iudicandi, assentiendi sim. causa):* FORM. Andec. 31 -are iudecis seu et vicinis ... et universa parocia. LEG. Wisig. 2,5,17 p. 117,7 testes (LEX Alam. 2,1 quod ... illos ad t. -asset [vo- *1. 10*]). 9,2,9 p. 376,14 ut illum ex episcopis inspectorem sue egritudinis -et. TRAD. Frising. 11 p. 38,23 -ta coniuge ... tradidi. CAPIT. reg. Franc. 224,1 ut in suo auxilio vicinum suum -et comitem. DIPL. Heinr. IV. 280 p. 360,45 quod nisi abbate ... -ante ... minime adeat *advocatus* (DIPL. Loth. III. 80 p. 125,40. DIPL. Karoli M. 261 [spur. s. XII.^{1}]). CHART. Stab. 142 p. 288,9 si apparens culpa ... evenerit, ... -bimus comitem. CHART. Babenb. 232 p. 43,12 tribus citacionibus per preconem ad iudicium -ari. *al.* *citare – aufrufen:* CHART. Turic. 209 (a. 964/68) certis nominibus in presentia illorum iussit eos *(mancipia)* -ari. *invitare – berufen:* CHART. Lux. II 420 p. 463,15 (a. 1243) ad advocatiam sui monasterii ... alium -are. 2 *eccl. (corrigendi, consiliandi, sacri cuiusdam ministerii agendi sim. causa):* TRAD. Frising. 13^{a} (a. 759) -vi ... episcopum ad consecrandum (94 -ante [*i.* -to] ... episcopo. *cf.* 591 -vit ... episcopum ipsam ecclesiam dedicandam). CONC. Karol. 39^{B},18 p. 450,28 si ... *sanctimonialis* incorrigibilis apparuerit ..., -etur ... episcopus. 49,4 *(c. sensu avocandi)* qui a suis eclesiis eos *(sacerdotes)* -ant. CHART. Basil. A I 191 p. 291,18 capellae monachum avocare atque ab eo benedici. STATUT. ord. Teut. p. 49,19 magister ordinis vel vices eius gerentes in tractatu de statutis ... ad ordinem omnes fratres ... -bunt. p. 87,22 ad penitenciam imponendam. *al.*

II *munere actoris, provisoris fungi – das Amt eines Bevollmächtigten, Vertreters ausüben:* A *strictius i. q. munere causidici fungi – das Amt eines Rechtsanwaltes, Advokaten*

[Schneider]

ausüben: CHART. episc. Hild. II 296 p. 136,18sq. (c. 1230) Heynricus de Thossem nomine capituli -ante pro eo comite Hermanno ... et Everhardo ... -ante pro Heynrico de Gustede probavit *eqs.* MENKO chron. p. 528,2 omnibus licet iudicare, -are, testari, qui a iure non prohibentur. CHART. Fris. or. 30 p. 26,35 clerici ... nec iurisditionem secularem exerceant nec -ent in foro contencioso. SALIMB. chron. a. 1285 p. 595,25 veniens ad curiam pape optime -bat et factus est ... dives. **B** *latius i. q. munere procuratoris vel advocati fungi (in monasteriis, ecclesiis) – das Amt eines Verwalters, Vogtes ausüben:* DIPL. Otton. III. 318 p. 745,10 -ante Arbone ac placitante usque in finem vitę. CHART. Anhalt. I 148 ut ... advocatus existam ... prepositure filiusque meus ... non separetur ab eodem -andi iure. CHART. Stir. II 149 nec -andi *('bevogten' ind.)* nec aliquam aliam violentiam inferendi nullam habeam potestatem. CHART. march. Misn. III 401 petendo, -ando vel quocumque modo disponendo in predictis villis quidquam ... presumere. *al.*

III *nominare – nennen:* BENED. ANDR. chron. p. 89,9 hic *(filius)* primus Karolus est -tus.

IV *vindicare – beanspruchen: v. p. 271,21.*

adi. **advocatus,** -a, -um. *citatus – vorgeladen:* LEG. Wisig. 2,5,3 testis. LEX Alam. 52 cum XII sacramentalis iuret, cum quinque nominatos et sex -os *(cf. p. 273,60).*

subst. **1. advocatus,** -i *m.: v. p. 272,51.*

2. advocata, -ae *f.: v. p. 266,5.*

***advoeria** (avocr-, avoir-), -ae *f.* (*cf.* *advocaria) *munus, summa iurum, potestas advocati – Amt, Recht, (Verfügungs-)Gewalt eines Vogtes:* CHART. Basil. A I 337 p. 506,24 (a. 1226) dedit ... avocriam de Liure cum appendiciis suis. p. 507,7 pro acquirenda avocria. p. 507,12 avocriam de Daile. CHART. Lamb. Leod. 366 episcopo ... quitavi -am ... apud Metin, de eadem -a ... me devestiens. CHART. Bern. II 282 avoiriam domus et ecclesie ... et apendiciarum eius *(ibid.:* in quibus habeo avoiriam cum apendiciis omnibus). *v. et* *advocadria, *advocaria. *Schneider*

advolito, -are. **1** *proprie i. q. advolare – herbeifliegen:* RUODLIEB XVII 113 quod ... columba sibi ferat -ando coronam. **2** *translate i. q. velociter accedere, accurrere – eilig herankommen, herbei-, hinzueilen:* **a** *de hominibus:* WALTHARIUS 651 -ans missus vocem repetiverat istam. 1045 cursu -ans. EKKEH. IV. carm. Gall. 4,4 Arbonam per lacum -ant (inv- *C*) Potamicum *Columbanus et socii. al.* **b** *de rebus:* AEDILV. carm. 6,49 ira, saepius quae -at. GERHOH. Antichr. 1,56 p. 365,41 alii ac novi rumores per certos internuncios -ant.

advolo, -avi, -are. **1** *proprie i. q. volando accedere – hin(zu)fliegen:* EGBERT. fec. rat. 1,177 ad pugnos vacuos crebro non -at auceps. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 137,19 si aliquando -verint *pulli falconum.* 3 p. 42,3 facere ipsum *(girofalcum)* -are ad grues. **2** *translate i. q. velociter accedere, accurrere – eilig herankommen, herbei-, hinzueilen:* **a** *de hominibus:* WALTHARIUS 694 -at infelix Scaramundus. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 34,9 aggregatim in adiutorium eius -ant. 1,33 p. 52,21. *al.* **b** *de rebus:* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 30 *beneficiorum* auditus bono rumore ... longe sitas regiones -vit. *profluere – hervorströmen:* CARM. de Lamb. 1,483 humor ab internis ... tractus -at.

advolvo, -volvi, -volutum, -ere. **1** *strictius i. q. volvendo admoliri, adiungere – hinwälzen, anfügen:* HILDEG. scivias 3,10 p. 701C qui *(gradus)* ad lapidem illum magnum ... in modum testudinis decenter -ti videntur. *medial. vel refl. de supplice i. q. procumbere – sich niederwerfen:* WILLIB. Bonif. 6 p. 28,26 pedibus apostolici pontificis -tus est. HROTSV. Theoph. 339 sacris -or sedula plantis. ANNAL. Hild. a. 1106 p. 56,12 eorum pedibus se -vit. *al. nota acc.:* VITA Eucher. 4 (MGMer. VII p. 48,15) pedes ipsius -ti *legati.* **2** *latius i. q. afferre – herbeiführen:* VITA Serv. 30 p. 100,15 temporum rota festivitatis eiusdem sancti annuam -ente noctem.

advos *m.* (*cf.* adversus ?) *hospes – Fremdling:* ALBERT. STAD. Troil. 1,572 Pollux et Castor hi sunt ..., advos pauca loqui quibus hic vult. *cf. ThLL. s. v.* advo⟨r⟩sis.

***adurentia,** -ae *f. cremabilitas – Brennbarkeit:* GEBER. summa 1,14 -am in sulphure dimiserunt et fugam.

adurgeo (-gue-), -ere. **1** *premere – bedrängen:* RICHER. REM. hist. 1,19 oppidum ... multa obsidione ... vehementer -et. **2** *urgere, impellere, cogere – drängen, treiben:* ERMOLD. Ludow. 2,61 non favor aut levitas humanae mentis -uet, quae tibi ... loquor. WALTHARIUS 484 iussio regis -et. RICHER. REM. hist. 1,43 si pugnae necessitas eos -at. EPIST. Hann. 87 p. 149,7 sicut ... scriptis -bas. *al. pendet* ut: RICHER. REM. hist. 1,39. EPIST. Hann. 102 p. 170,29.

1. *aduro, -atum, -are. (*fort. ab* ad *et* ora, *cf. DuC. s. v.; aliter ed.*) *fere i. q. applicare – etwa 'landen':* ANNAL. Ianuens. II p. 118,24 unam de galeis, que in terra -ta fuerat, retinuerunt. III p. 174,11 reduxit galeas in portum Saone -tas in terram. IV p. 22,25 *(cf. notam ed.).*

2. aduro, -ussi, -ustum, -ere. *script.* adh-: MAURUS urin. II p. 6,37.

I *proprie:* **A** *strictius i. q. amburere, inurere, ustulare – anbrennen, (ver)brennen, (ver)sengen:* **1** *de igni, calore sim.:* DIPL. Karoli III. 139 p. 225,15 *chartae* ab incendio Normannorum vel quolibet modo -tae sunt. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,71 mundum flamma Phoetontis -tum. ANNAL. Ottenb. a. 1016 (MGScript. V p. 5,30) multi fulmine -ti (perusti *2*) perierunt. METELL. Quir. 14,36 ut -tus timet incendia cattus. ANNAL. Herb. a. 1147 p. 5,37 alii plantas pedum -ti. CONST. II 338 p. 447,25 possessiones sue -te *sunt.* ALBERT. M. veget. 4,69 si aqua bulliens super gramina effundatur, herba -itur. animal. 1,622 -itur pellis et convertitur in ruborem. 6,9 lento calore fovente et non -ente extrahuntur pulli. *al. de morbo:* CONST. METT. Adalb. 14 p. 662,52 hic medio -tus, aliquis ... -i incipiens. *medial.:* GEBER. summa 1,13 viderunt illud *(sulphur)* -i et evanescere. *in imag.:* WALAHFR. imag. Tetr. 66 pauperies alios devastat -ens. PURCH. Witig. 77 quantus erit, quem sic tuus ignis *(sc. 'amor')* -it. **2** *de frigore:* ANSELM. LEOD. gest. 33 p. 208,8 pedes eius frigore et glaciali viarum asperitate -tos. HERBORD. Ott. 3,39 p. 767,30 penetrabile gelu pedes ... -sserat. **3** *de acido:* ALBERT. M. animal. 4,58 *mastuc* aput nos urtica vocatur, quia quasi -endo capit. **B** *latius i. q. extorrere, exsiccare – ausdörren, aus-, vertrocknen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 159,15 egestio detenta siccaretur in ventre et -retur (*cf.* 2 p. 224,3). ALBERT. M. veget. 6,256 si corilus plantetur iuxta vitem, -itur et exsiccatur radix vitis. 6,420 *papaver* -it eam *(avenam)* et exsiccat trahendo nutrimentum eius a radice ipsius.

II *translate:* **A** *vexare – quälen:* MILO carm. 1,6,3,245 mentem laetam cunctatio -it. **B** *medial. i. q. eniti – sich mühen:* THEODULF. carm. 28,235 alter ut adquirat, ne perdat -itur alter.

adi. **adurens,** -entis. **1** *urens, torridus – brennend, sengend (heiß):* ALBERT. M. veget. 4,60 *calor* est -s. 4,69 quamvis sint ultra temperamentum calida -ia. 4,70. *de veneno:* ALBERT. M. animal. 7,133 serpentes, qui dicuntur flatu -es. **2** *cremabilis – brennbar:* GEBER. summa 1,15 per sublimationem mundaverunt -em sulphureitatem. 1,39 hos mundare ab unctuositate ... -e.

adi. **adustus,** -a, -um. **1** *techn. i. q. ambustus, cinereus – verbrannt, aschenartig:* MAURUS urin. II p. 40,6 colera naturalis existens in fine sue temperantie sive prassina sive -a. ALBERT. M. veget. 6,76 *cassia fistula* educit choleram -am et phlegma. animal. 3,115 remanet grossum -um sicut cinis et haec *cholera* vocatur -a. 25,6 quale venenum dicitur esse plumbum -um ('*Bleioxyd*'). *al.* **2** *aridus, siccus – trocken, dürr:* ALBERT. M. veget. 4,76 *pori viarum* obstruuntur in terrestri -o.

subst. **adustum,** -i *n. quod crematum est – etwas Verbranntes:* ALBERT. M. eth. 7,1,8 p. 483a,38 qui est de cholera adusta, carbones desiderat et alia -a amara.

***adusitatus,** -a, -um. *consuetus – gewöhnlich:* BRUNO QUERF. fratr. 15 si forte parum -um videtur, quod de ardente candela factum est.

adusque (ad usque) *praep. c. acc. postponitur: p. 281,2. 5.8. tenus – bis zu (nach, an, auf):* **1** *de loco:* **a** *de motu,*

directione: WALAHFR. hort. 268 *carbunculus* ructus . . . convolvit . . . oris -e fores. MEGINH. FULD. Alex. 5 Italiae fines -e pervenit. WALTHARIUS 625 crus cum poplite ad usque femur decerpserat. HROTSV. Mar. 229 stratus -e solum. Bas. 257 plebs . . . sparsit -e polum voces. EPIST. Teg. I 102 vos -e . . . me promitto venturum. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,16 ad usque Ulmam et Danubium . . . pertingebant. EPIST. Ratisb. 8 p. 310,13 litus -e . . . defertur *navis. al.* **b** *de situ, positione:* WALAHFR. carm. 5,56,26 tu speciosus enim totus ad usque pedes. DIPL. Otton. I. 62 -e adiacentes ceteras regiones . . . ius servetur forestense. *al.* **2** *de tempore:* WALAHFR. carm. 5,25,4 ad usque obitum. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,8 ad usque mane. a. 1080 p. 326,14 -e quadragesimam. *al. ante–vor:* FROUM. carm. 13,19 tercia namque dies Octobris ad usque kalendas abstulit *Iliam.* **3** *de effectu:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 313,27 mulieres item ad usque mortem constuprando . . . oppresserant. **4** *de enumeratione, ordine:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,24 a minimo ad usque maximum (a. 1078 p. 306,34).

***adustibilis,** -e. *cremabilis – brennbar:* ANON. tab. p. 158,17 ex vegetabilibus et lapidibus, inanimatis -bus, corruptibilibus. GEBER. summa 1,53 p. 608 ex terreae et -is substantiae . . . commixtione. RICHARD. ANGL. correct. 13 p. 397,18 sulphur foetidum et -e.

***adustibilitas,** -atis *f. cremabilitas – Brennbarkeit:* ALBERT. M. miner. 3,2,5 p. 80ª,21 est . . . de numero eorum, quae metallis accidunt et multum iudicant substantias eorum, cremabilitas sive -s.

adustio, -onis *f. de pronuntiatione:* ERMENR. ad Grim. 13 p. 547,44 sine sibilatione dicuntur ut '-o, exustio'.

I *gener. i. q. actio adurendi, exustio, incendium – das Brennen, Versengen, Verbrennung, Brand:* **A** *de igni, calore sim.:* **1** *proprie:* ANSCAR. mirac. Willeh. 5 (4) dum fortuitu ignis -e pede cremaretur. CHRON. Mich. 26 ad -e carbonum manus impias retrahentes. Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 1,21 p. 805,34 vomeres candentes . . . calcavit et sine -is molestia . . . pertransiit. OTTO FRISING. gest. 2,36 p. 144,25 ex -e cadaverum. CHART. Worm. 106 p. 84,29 molendinum . . . trina -e . . . incineratum. ACTA imp. Winkelm. I 653 p. 523,28 *inimicorum* terras . . . supponentes -bus et ruine. ANNAL. Marb. a. 1215 p. 174,10 per -em manuum dampnati. *natur.:* ALBERT. M. veget. 4,29 terra . . . a calore -em non passa dulcis vocatur *eqs.* 6,339 frixae . . . fabae parum inflant propter -em venti. animal. 3,120 *innaturalis melancolia* a colera rubea per -em separatur. *al.* **2** *in imag. vel translate:* INVENT. Gisl. 9 (MGScript. XV p. 578,42) peccatorum triste cyrographum, cuius adeo interius fomentum malae -is exarsit *eqs.* HILDEG. scivias 2,5 p. 490ᴬ exterior videns oculus interiorem calorem in -em excitat. **B** *de frigore:* CHART.Turg. II 104 p. 357,8 (a. 1220) vinea . . . per . . . frigoris immoderatam -em . . . desolata.

II *spec.:* **A** *medic.:* **1** *actio cauteriandi – das Brennen mit dem Brenneisen:* Ps. HELIOD. chirurg. 7 circa -es III: diacausis, epicausis, epifleusis. OTLOH. admon. 9 (PL 146,259ᴮ) -em medicus addit. **2** *ustulatio – Verbrennung:* TROTULA 57 p. 27,14 unguentum valens ad solis -em et quamlibet fissuram. ALBERT. M. veget. 6,255 -i . . . ignis confert *acetum.* 6,465 medicina -is ignis. **3** *inflammatio – Entzündung:* MAURUS phleb. p. 24ª si stridens sit sanguis, significat -em et ad lepram futuram (p. 26ª). urin. I p. 25,29 talis urina significat -em vel mortificationem. **4** *eschara (sive ignis sive cauterii vi effecta) – Schorf (infolge von Verbrennung oder Ausbrennen):* GLOSS. med. p. 74,13 scharas: -es. **5** *residuum ustionis cinereum – aschenartiger Verbrennungsrückstand:* TRACT. de aegr. cur. p. 92,29 urina erit rubea et tenuis in superficie cum aliquo nigrore et -e apparens. ALBERT. M. animal. 1,608 splen . . . est evacuatorium sanguinis et -is eius cinereae. 3,119 licet . . . colera, quam . . . vocavimus adustam, etiam sit -o cinerea *eqs.* **B** *alch. i. q. cremabilitas – Brennbarkeit:* GEBER. summa 1,16 mundaverunt illud *(arsenicum)* et fugam et -em abstulerunt. 1,39 quod vero per sublimationem -o removeatur, patet experimento *eqs.* Ps. AVIC. epist. 3 p. 869,31. *al.*

***adustivus,** -a, -um. **1** *adurens, exsiccans – (ver)brennend, trocknend:* ALBERT. M. veget. 5,114 *operationes plantarum* -ae, sicut adurere videtur euforbium et incinerare humores. 6,216 radix eius *(rosae foetidae)* est sicut piretrum -a. 6,284 est *allium* -um cutis et ulcerativum. 6,398 propter -am suam virtutem (6,411). miner. 3,1,2 p. 61ª,34 unctuosum in oleo . . . esse de facili inflammabile et -um eorum, quibus cognatum est. **2** *cremabilis – brennbar:* GEBER. summa 1,39 unctuositas -a sulphuris, de cuius proprietate est de facili inflammari. 1,51 p. 592 sulphureitas -a. 2,14 p. 655 substantia fugitiva et -a corrumpens. Ps. CALID. verb. 1 p. 353 humiditas aquosa et -a corrumpit corpus.

***adwarpio** *v.* *awarpio.

adytum (-it-), -i *n. (m.: l.23.25.27.29) abl.*-u: *l.23.27.39.*

I *de loco sacro:* **A** *strictius i. q. penetrale, martyrum memoria, presbyterium – Allerheiligstes, Märtyrergrab, Presbyterium:* PRUD. TREC. annal. a. 841 p. 26,32 cuncta . . . adeo iniuriat, ut ne ab ipsis aditis temperaret. NICOL. I. epist. 53 p. 346,10 ut . . . adita sancti Petri violaverint et in ecclesia ipsius sanguinem fuderint. PASS. Ger. Col. 21 ex illo venerabili sanctorum corporum aditu. EKKEH. IV. bened. I 12,26 tunc reserabuntur, aditis que clausa teguntur. *in imag.:* CARM. biblioth. 6,3,10 Hieronimus sacros adytus et eburnea templa discipulis reserat. THANGM. Bernw. 1 p. 758,39 ex intimo aditu phylosophiae prolatis quaestionibus *(cf. Boeth. cons. 2,1,5).* *de crypta:* LEO MARS. chron. 3,26 p. 717,35 aditus ipse in eminentia permansit. p. 717,37 *fornix* eidem adito imminet. *al.* **B** *latius:* **1** *interiora ecclesiae – Kircheninneres:* VULF. Marc. 97 plebs adytis cum rite sacris intrare frequentat. LAMB. TUIT. Herib. 2,90 p. 1255,25 exclusus ab aditis ecclesiae pernoctavit pro foribus. **2** *(paganorum) fanum – (heidnisches) Heiligtum:* GUMP. Wenc. 7 p. 215,40 per nefandas aditorum atque ararum furialium aedes. HEINR. AUGUST. planct. 1113 gentiles aditis ab Appolline vates . . . respondent multa coacti.

II *de loco abdito:* **A** *profundum, abyssus – Tiefe, Abgrund:* RHYTHM. 135,7 hominem qui valuit . . . ex aditu liberare. LAMB. TUIT. Herib. 2,26 a mortis aditis resurgit ad vitalia. **B** *gazophylacium – Schatzkammer:* RANGER. Anselm. 6664 qui divicias habet . . ., profert ex aditis mixta vetusta novis. *v. et* addo (additum), aditus. *Payr*

ae *v.* aio.

Aeacus (Ea-), -i *m.* (Αἰακός) *iudex inferorum – Totenrichter:* CARM. Bur. B 52,1,5 lugeat reus apud Eacum.

aedes (ed-), -is *f. (m.: l. 60.62. adde* TRAD. Frising. 391*). form.: nom. sg.* -is: WALAHFR. carm. 5,9,3,4. *acc. sg.* edum: TRAD. Frising. 365. *v. et l. 62. abl. pl.* edis: *p. 283,8.* (a)editibus: *p. 283,14.19.*

I *domus sacrata – heiliges Haus (praevalere videtur sing.; plur. sensu sing.: l. 68sq. p. 283,4):* **A** *delubrum paganorum – heidnischer Tempel:* WALAHFR. exord. 2 p. 476,20 *daemonibus* solvebantur . . . -ium constructiones. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,180 Iovianam tendit ad -em. EGBERT. fec. rat. 1, 1411 iurat per Castoris -em. **B** *sacrarium christianorum – christliches Gotteshaus, Kirche:* **1** *proprie i. q. basilica, sanctuarium – Kirchengebäude, Heiligtum:* CARM. Aldh. 2,79 edem almam. MIRAC. Gertr. II 4 p. 1474,11 in ipso -e sancto (ipsa -e sancta *var. l.*). TRAD. Frising. 363 obsidere vestituram ad praefatum edum. CONC. Karol. 44ᴮ,1 imagines . . . ab -bus . . . abolere. CAND. FULD. Eigil. II 25,19 in hac -e locum . . . celsum promeruit *(item de monasterio:* VITA Maxim. Trev. II 1 regalem dicat hanc Agricius -em). ANNAL. Fuld. II a. 855 p. 45,11 -es plurimae crematae sunt. POETA Saxo 3,219 in Albani speciosa martyris -e. VITA Libor. 12 sacris -bus (CONST. II 262,8ᵇ censum . . . apud edes [sedes *B 1*] s. mandavimus deponi). VITA Annon. III 3,5,2 collegiales . . . construxit -es hasce duas. *saepe. de structura ecclesiae:* GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p. 403,26 interius -em aecclesiae laquearii vestivit. **2** *in imag. vel*

[Pape]

translate (de regno caelorum, christianitate): ALDH. virg. II 530 Petrus, apostolicae qui culmen praesidet -is. CAND. FULD. Eigil. II 21,32 in hac -e Dei (HRABAN. carm. 13,78). WALTH. SPIR. Christoph. II 4,31 Christi penetrabimus -es. *al.*

II *domus profana – Profanbau (sing. et plur. promiscue adhiberi videntur)*: **A** *proprie*: **1** *domicilium, sedes – Wohnhaus, Wohnung*: **a** *gener.*: TRAD. Frising. 460 (a. 822) cum edis, edificiis, curtis. CAND. FULD. Eigil. II 2,15 abbatis. HROTSV. Agn. 259 *(de lupanari)* detestabilem. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 393,23 episcopus ... ad suam -em ... revertebatur. DIPL. Heinr. IV. 466 p. 631,38 edes vel curtem ..., in quibus habitat. TRAD. Ratisb. 813 -es suas cum ipsa area ... delegavit. NIVARD. Ysengr. 4,282 -is herus. *al.* **b** *spec. de palatio*: VITA Desid. Cad. 13 ut ... eum ab editibus (edibus DIPL. Merov. I 13 p. 15,26) nostris auferamus. TIT. metr. II 2,3,6 regis in -e fuit. CONC. Karol. 56A,63 palatinas. POETA Saxo 2,497 regales. WIPO gest. 7 p. 30,18 -es publicae fuerant, non privatae. *al.* **2** *aedificium – Gebäude, Bau*: VITA Desid. Cad. 20 monasterium ... in cunctis aeditibus eximium. TRAD. Ratisb. 79 in areis namque ac domibus cum universis simul -bus. PURCH. Witig. 218 -bus aecclesiam ... neglectam. OTTO FRISING. chron. 5,24 p. 252,1 silva ... edibus ac igni ... utilis. HIST. Welf. cont. p. 471,27 artifices tam murorum quam aliarum edium. *al.* **3** *cubiculum, camera – Gemach, Raum*: WALAHFR. Wett. 204 stramenta aliam ... feruntur in -em (he- *R*, cellulam HEITO Wett. 2). 830. HROTSV. Dulc. 2,3 in interiorem officinae -em. Mar. 518 secreta residebat in -e. *al.* **B** *in imag. vel translate*: HRABAN. hom. I 5 p. 16B tibi extruso e paradisi -bus. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,218 *(de stellis)* signifer inde suas aperit pecuaribus -es. 6,88 fidem tibi pectoris -e notarem. *de utero*: NIVARD. Ysengr. 4,366 bene formatus matris in -e suę est. *de vagina ensis i. q. receptaculum – Gehäuse*: WALTHARIUS 1036 viridem vacuaverat -em.

aedico *sim. v.* edico.

aedicula (ed-), -ae *f. script.*: -dec-: *l. 47.55. al.* -ola: *l. 49.61. al. form. acc. sg.* -um: *p. 284,5.*

I *domus parva sacrata – kleines Gotteshaus*: **A** *strictius i. q. ecclesiola, oratorium – kleine Kirche, Kapelle*: GERH. AUGUST. Udalr. I 8 de lapidibus et cemento et lignis -am construxerunt. TIT. metr. IV 26,1 consecrat -am mandrita. *al. oratorium privatum – Privatkapelle*: CONC. Karol. 50D, 47 p. 641,26 in ... -is, quas iuxta domos suas construunt. 50D,73 posthabitis -is, quas usus inolitus capellas appellat. **B** *latius*: **1** *sepulchrum (sancti) – (Heiligen-)Grab (cf.* GLOSS. II 588,43 St.-S. sarc): UFFING. Ida 2,1 sacrati pulveris -am. DESID. CAS. dial. 2,3 aedeculam (e- *c*) et altare conspexi *(in ecclesia)*. *monumentum – Grabmal*: VITA Filib. 8 (MGMer. V p. 589,13) Dionisi martyris ... -ola. VITA Ermin. 26 super illud *(sepulchrum)* edificare proposuit e-am cancellatam. **2** *crypta – Gruft*: MILO Amand. 7 (MGMer. V p. 477,7) ut *fluvius* ... omne illud -ae ipsius spatium ... aquis impleret. GERH. AUGUST. Udalr. I 14 formosam -am sub terra muratam. **3** *accessio – Anbau*: PETR. CAS. (?) chron. 3,34 p. 728,4 aedeculas ..., quas instar turrium in atrii diximus angulis constitutas, ... dedicari. *atrium – Vorhalle*: VITA Theog. 1,26 p. 461,41 -a, quae instar paradisi ecclesiae foribus praeminebat.

II *domus parva profana – kleiner Profanbau*: **A** *habitatiuncula – kleines Wohnhaus*: VITA Filib. 19 (MGMer. V p. 594,12) virum Dei in propria recepit -ola. MIRAC. Adalb. Wirz. 2 p. 139b,11 -ae pauperum. *sensu deminutivo evanido*: WALTH. SPIR. Christoph. II 3,150 maior enim -a cedit maiore ruina. *in imag. de corpore*: ENGELH. LANGH. Mathild. 12 p. 440a,46 etsi -a caritatis, caro tua, in morte deciderit. **B** *aedificiolum – kleines Gebäude*: LAMB. LEOD. Matth. I 545 e-am ... molendini. **C** *reconditorium – Aufbewahrungsraum*: WILH. HIRS. const. 2,65 p. 1136D *defunctus* effertur in -am inter capellam ... et infirmariam. LEO MARS. chron. 3,10 parvulam ..., in qua libri reconderentur, aedeculam fabricavit (*cf.* CASUS Petrish. 6,13). **D** *tugurium, taberna – Bude, Laden*: WALAHFR. exord. 6 p. 480,2 cauponum. WILH. APUL. gest. 5,94 *(de castris hiemalibus)* sub aedicolis ... remorantur. **E** *puteus – Brunnen(haus)*: METELL. Quir. 17,18 fons ... conditus -a. **F** *cubiculum, camera – Gemach, Raum*: VITA Liutb. 26 p. 31,4 cum letaniis ... circuiens -am. VITA Rigob. 22 (MGMer. VII p. 75,4) *lux* e-am (-um *2a*) penitravit moenibus ... inherentem. WILH. HIRS. const. 2,5 p. 1043D *syn.* mansiuncula.

***aedificabilis**, -e. **1** *subst. masc.*: *qui aedificare potest – ein Baufähiger*: ALBERT. M. metaph. 9,3,2 p. 533a,39 sicut se habet aedificans secundum actum ad -em, qui potens est aedificare et nondum aedificat. **2** *subst. neutr.*: **a** *quod aedificari potest – was gebaut werden kann*: ALBERT. M. phys. 2,2,8 p. 135b,24 omnibus ex lignis -bus. eth. 10,1,6 p. 611b,30 aedificativa, prout est motus in -bus existens, perfecta est, cum perfecit, quod appetiit. metaph. 6,2,1 p. 389a,22 horum accidentium nulli penitus est aedificativa sive -is ipsa practica sive ars operativa. **b** *materia – Baumaterial*: ALBERT. M. pol. 7,4d p. 657a,33 materia ... lignorum, ad cremabilia scilicet et -ia.

***aedificale** (ed-), -is *n. materia – Baumaterial*: BENED. ANDR. chron. p. 75,12 cuncta e-ia, que ad opus monasterio conspexit.

***aedificamen**, -inis *n. confortatio (fidei) – (Glaubens-)Stärkung*: OTLOH. vis. 13 *visio* utilis ... ad -n illis, qui poenam dubitant restare futuram.

***aedificarius** (ed-), -i *m. magister fabricae (monasterii) – Leiter des (Kloster-)Bauwesens*: CHART. Westph. VII 1372 (a. 1270) prebendarium, vespertinum ac e-um monasterii conventus eligat.

aedificatio (ed-, -cio), -onis *f. script.*: he-: *p. 285,7.* -deve-: *l. 33.* -diff-: VITA Rimb. 15.22 *cod. 1.*

I *proprie*: **A** *actio aedificandi, exstructio – Bautätigkeit, Aufbau, Erbauung*: CHRON. Fred. 2,10capit. de aedevecationem Cartagenis. TRAD. Frising. 34 monasterii. DIPL. Karlom. (II.) 14 novam nostrae e-is basilicam. DIPL. Heinr. III. 137 si aecclesiasticis -bus ... subvenimus. CHART. ord. Teut. 21 p. 19,25 in ... castrorum he-e. CHART. civ. Hild. 209,5 si quis conqueritur de iniusta e-e sibi facta. *saepe. de servitio aedificandi*: EPIST. Wibald. 449med. homines, qui ... ad e-em domus vestrae pertinebant. *c. sensu muniendi*: *v. p. 288,62.* **B** *aedes, aedificium – Bau, Gebäude*: CHART. Sangall. A 325 (a. 829) totum conquestum ... tam -bus quam terris. CAND. FULD. Eigil. I 19 claustri. GESTA Halb. p. 96,34 veterem e-em ... renovavit. *al. de horreis, stabulis sim.*: TRAD. Scheftl. 13 (a. 800/20) cum domo simulque alias omnes e-es. TRAD. Patav. 59. *c. sensu fundationis*: CHART. Bund. 461 p. 353,35 (a. 1193) sue volens e-is utilitati ... ut pote bonus fundator prospicere. *sing. sensu collectivo i. q. summa aedificiorum – Gebäudebestand*: TRAD. Scheftl. 10 p. 15,15 (c. 782) cum -e, tota structura atque cum omni familia. TRAD. Weiss. 22 hoba ... cum casa et scuria, cum omni e-cione. TRAD. Patav. 60 mancipias, terram, e-em. DIPL. Otton. III. 229 p. 724,15 porciones terrarum cum ... -cione inibi constructa. **C** *structura – Bauanlage*: CHRON. Bened. II 14 habitationis e-o. **D** *materia – Bauholz, Baumaterial*: CHART. Sangall. A 426 p. 45,23 (a. 854) omnem utilitatem *saltus* ... in pascuis, in -bus, in lignis caedendis. ALBERT. M. animal. 11,17 lapides et ligna et ceteras ... -es. **E** *?ornamentum – ?Verzierung*: COZROH. praef. p. 1,19 *ecclesiam* pretiosarum metallorum et artificiorum -um decoratibus ... adornavit.

II *translate*: **A** *vigente imagine*: **1** *exstructio spiritualis – geistiges Aufbauen*: LIUTG. Greg. 12 p. 76,39 de viciorum omnium destructione virtutumque -e *(cf. Vulg. Ier. 1,10)*. THIETM. chron. 6,20 usque ad -em ... perfectam complentes *sanctam institutionem*. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 152,14 si ad -em, non ad destructionem aecclesiae Dei rex esse vellet (ALBERT. M. sacram. 209 p. 136,38). *al. de incarnatione*: GODESC. SAXO theol. 22 p. 295,3 *Christus* aedificavit sibi domum, id est humanitatem ..., eamque sibi in unitatem personae non post -em, sed inter aedificandum ... copulavit. **2** *aedificium spiri-*

tuale vel mysticum – geistiger, mystischer Bau (cf. Vulg. Eph. 2,21. 4,12): **a** *eccl.:* CAND. FULD. Eigil. I 17 *(de Christo)* in quo *(fundamento)* omnis -o constructa crescit in templum sanctum. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 398,30 omnis christianitas -o eiusdem templi manere debet. **b** *vario usu:* FORM. Augiens. C 4 *(de eruditione pueri)* cum eo, qui incrementum dat, mansura he-cio *(*hedificia *cod. p. corr.)* credimus operari. HUCBALD. Leb. 15 p. 891B -em ex Deo *(sc. beatitudinem)* domum non manufactam. EPIST. Teg. I 5 quantum nostri cordis domicilium letificat decora -cio. HILDEG. epist. I 80 p. 302B *(de corpore)* mens tua non aedificata est in hac -e, in qua es.

B *attenuata vel evanida imagine:* **1** *confortatio fidei, instructio spiritualis, promotio – Glaubensstärkung, geistige Erbauung, Förderung (cf. Vulg. I Cor. 14. Eph. 4, 29):* LIBER diurn. 85 p. 106,14 ad vestre salutis -em ... profiteri. ARBEO Emm. 23 viventium. WETT. Gall. 29 p. 273,40 eloquia -um eructuans. MIRAC. Genes. Hier. 1 (prol.) ad magnam -em ecclesiae ... adcurrere. WALAHFR. Gall. 1,25 p. 303,16 -is instrumenta. ERMENR. Sval. 2 magistro adherendo omnis -is documentum percepit. DIPL. Otton. I. 110 p. 193,23 animarum. CAES. HEIST. mirac. II 1 p. 16,26 ad credentium e-em et infidelium confusionem. *saepe. exemplum aedificativum – erbauliches Beispiel:* DIPL. Heinr. IV. 283 p. 367,10 cuius *(Karoli Magni)* ... virtutis commemoratio ... successorum est e-o. CAES. HEIST. mirac. II 2,9 monachus ... de e-bus (edificatoriis *1 c*) ... retulit. **2** *institutio – Einrichtung, Gründung:* CHART. archiep. Magd. 130 p. 185,23 (a. 1004/12) episcopus ... parrochiam ... ad e-em Magadaburgensis archiepiscopatus tradidit. ALBERT. M. summ. theol. I 20,80a p. 865b,16 ad domus *(i. familiae)* -em et ad prolis educationem (*cf.* p. 865b,37). **3** *auctio – Vermehrung:* EPIST. Mog. 11 p. 332,30 magnam vitiis ... -em conferre. **4** **a** *forma (scribendi) – (schriftliche) Fassung:* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 66,8 hęc politi operis ... -o. **b** *mus. i. q. dispositio – Gefüge:* ANON. mus. Sowa 1b p. 53,14 secundum quod cantans in e-e armonica sue voci melius viderit expedire. p. 53,16. **5** *utilitas – Nutzen:* LAND. MEDIOL. hist. I 2,26 p. 65,17 ut ..., quae -es suorum et Italiae totius forent, ... tractarent.

***aedificativus**, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *proprie i. q. ad aedificandum spectans – Bau-:* ALBERT. M. metaph. 5,2,13 p. 316b,11 ars -a (*Arist. p. 196b,26* τὸ οἰκοδομικόν) principium est in aedificante *eqs.* **b** *translate i. q. aedificans – erbaulich:* CONR. SAXO spec. 18 p. 263 verba et documenta -a. **2** *subst. fem.: fabrica – Bauhandwerk:* ALBERT. M. bon. 576 finis -ae domus (*Arist. p. 1219a,14* οἰκοδομικῆς). eth. 6,2,16 p. 428a,42 ad lignariam -am. pol. 1,2f p. 20b,35 'necessarium est existere ... organa', ... in -a autem securim, asciam et serram. *ibid. al. v. et p. 284,14.16.*

aedificator (ed-), -oris *m. script.* h(a)e-: *l. 54.71.*

1 *operarius, faber, architectus – Bauhandwerker, Bauarbeiter, Baumeister:* AGNELL. lib. pont. 41 p. 306,5 *imperatrix* largivit ... illi XIII h-es. VITA Chroth. 12 (MGMer. II p. 346,39) e-es monasterii. GESTA Camer. 2,29 abbas ..., ut e-r videlicet idoneus, loco ... emendavit. RELAT. Mutin. 2 (MGScript. XXX p. 1311,13) Lanfrancus, mirabilis artifex, mirificus e-r. TRAD. Scheftl. 394 testes: ... Rudolfus e-r. ALBERT. M. phys. 1,3,14 p. 80a,1 *medicus* aedificat ... per accidens, in quantum accidit medico -em esse. veget. 7,93 lignarii -es. pol. 4,3e p. 336b,22 '-em' (*p. 1291a,14* οἰκοδόμον), qui ... intendit praeparandis domibus. *al. in imag.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 398,32 *(de Christo)* studeamus ... nos -i et inhabitatori nostro coniungere. HILDEG. scivias 3,12 p. 729B *(de sanctis)* -es ... coruscationis coelestis Hierusalem. **2** *exstructor, fundator – Erbauer, Gründer:* LIBER diurn. 25 quatenus -is devotio ... sortiatur effectum. AGNELL. lib. pont. 28 *Neon* -r ... fuit ... ecclesia Petriana. DIPL. Otton. II. 207 genitoris nostri ecclesiae ipsius primi -is. DIPL. Heinr. III. 228 p. 304,14 (spur. s. XII. ?) pontifice ... monasterii he-e favente. CHRON. Mont. Ser. a. 1128 p. 142,3 e-r vel dedicator *capellae. al.*

aedificatorius (ed-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *proprie i. q. ad aedificandum spectans – Bau-:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,24,2 p. 480a,36 ars -a *est* ... forma domus (nat. anim. 2,8 p. 32,14). **b** *translate i. q. aedificans, utilis – erbaulich, lehrhaft:* IOH. METT. Ioh. 91 e-am oblectationem. CAES. HEIST. hom. exc. 274 cum fratres ... de Deo rebusque e-is loquerentur. STATUT. ord. Teut. p. 50,5 verbis e-is. DAVID compos. 3,16 exemplo minus -o. SALIMB. chron. a. 1233 p. 83,7 que ... magis sunt trufatoria quam e-a. *al.* **2** *subst. fem.: fabrica – Bauhandwerk:* ALBERT. M. animal. 14,31 manu ... textura et sutoria et -a et quaelibet artium ... perficitur. **3** *subst. neutr.: exemplum aedificativum – erbauliches Beispiel:* CAES. HEIST. mirac. I 12,31 p. 341,17 cumque simul conferremus de -is. *v. et p. 285,27.*

***aedificatus**, -us *m. modus aedificandi, structura – Bauweise:* CHART. Fuld. A 296 (c. 813) monasterium ..., quod constructum est glorioso -u.

aedificialis (ed-), -e. **1** *adi.: ad aedificandum spectans – baulich, Bau-:* AGNELL. lib. pont. 23 p. 289,12 *domus episcopii* tota -i machina constructa. GESTA Bert. 3,3 ut de opere eius e-i ... loquamur (CHRONOGR. Corb. p. 61,30). **2** *subst. neutr.: possessio aedificiorum (sc. a herede pretio exsolvenda) – Hausbesitz (vom Erben durch Zahlung auszulösen):* CHART. Mog. A 462 p. 370,26 (spur. s. XIII.in.) in e-ium quoque portione, que vocatur buthel.

aedificiolum, -i *n. habitatiuncula – kleines Wohngebäude:* CHRON. Clus. 17 (MGScript. XXX p. 967,31) monachis -a (ediff- *1*) secundum situm loci ... construere.

***aedificiorium** (ed-), -i *n. summa aedificiorum – Gebäudebestand:* CHART. archiep. Magd. 446 (a. 1184/92) quicquid e-i in ipsa curia comparaverat, ... ecclesię donavit.

aedificium (ed-, -tium), -i *n. (m.: l. 37. p. 287,5; f.: l. 38 sq.). script.:* h(a)e-: FORM. Sangall. 15. DIPL. Otton. I. 214. *v. et p. 287,28.30. al.* (a)ede-: FORM. Senon. I app. 1a. TRAD. Frising. 1127. *v. et l. 72.* ete-: CHART. Sangall. A 147 p. 139,7. eteff-: *p. 287,2.* -diff-: *l. 45.50. p. 287,4.30. al.* -citiis: TRAD. Frising. 1191. *form.: nom. sg.* -us: *l. 44. gen. pl.* -arum: TRAD. Ratisb. 5. *fort. add.:* DIPL. Otton. I. 158 p. 239,30. *acc. pl.* -as: TRAD. Frising. 63. 89. 111. *v. et l. 43. abl. pl.* -ies: FORM. Bitur. 15a. *v. et p. 287,3.*

I *proprie:* **A** *domus – Gebäude, Haus:* **1** *gener.:* LEX Baiuv. 10,1 omnia -a conponat atque restituat. TRAD. Scheftl. 14 in e-is duas casas. TRAD. Frising. 61 -as, curtes, mancipias. CHART. Sangall. A 13 ubi e-us vester nunc stat. FORM. Patav. 6 mancipiis, aedifficiis, terris. DIPL. Karoli III. 1 tam terris quam -is, pratis (*syn.* domus). RIMB. Anscar. 25 p. 54,29 structura -orum magna. Ps. BOETH. geom. p. 403,16 -orum areae. MAPPAE CLAVIC. 101 quibus mensuris oporteat e-a disponere. RUOTG. Brun. 21 p. 22,17 privatis vel publicis. CHART. Tirol. 810 edifficare ... edifficia de muro et de lignamine in altum et in bassum. CHART. Brand. A XIV 18 p. 15,7 si quis e-a sua posuit illicite. *saepissime. sing. sensu collectivo i. q. summa aedificiorum – Gebäudebestand:* TRAD. Frising. 300 p. 260,4 (a. 812) curtem cum domo et cum omni -o. CHART. Hersf. 26 p. 45,23 areas IIII cum -o. TRAD. Ratisb. 17 p. 20,36 casam ... cum ... ecclesia cum omnique reliquo -o. TRAD. Frising. 1097 cum uno curtifero sine -o (*opp.* cum curtifero aedificato). *al.* **2** *spec.:* **a** *aedes sacrata, ecclesia – heiliges Haus, Kirchengebäude:* CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,14 non ad gloriam Dei faciunt -a illa. p. 228,22 martyrum. RUOTG. Brun. 33 p. 33,9 ęcclesias, monasteria et cętera -a servitio domini Dei ... apta. DIPL. Karoli M. 295 p. 442,15 (spur. s. XII.2) monasticis e-is. *al.* **b** *habitaculum – Wohnhaus:* LEX Baiuv. 10,14 asseres, laterculi, axes vel quicquid in -o construitur. CAPIT. reg. Franc. 132,5 qui ... in desertis ... consedentes -a fecerint. THIETM. chron. 8,22 cum e-is turpiter mutilatis. VITA Meinw. 178 p. 100,22 e-a laicorum, quę ecclesiis adiuncta sunt. TRAD. Scheftl. 307 e-um suum ... cum omni supellectili. *al.* **c** *horreum, stabulum – Scheune, Stall, Wirtschaftsgebäude (fere in chartis):* DIPL. Merov. I 20 p. 21,23 in terris, domebus, ede-is. LEX Baiuv.

[Pape]

12,9 domum et cetera -a. CHART. Sangall. A 38 sala mea ... cum omnis e-is. 67 casa cum domibus, etefficiis et officinis. FORM. Andec. 41 in domibus, e-ies. TRAD. Frising. 736b curtem cum domo, cum pomeriis et edifficiis. VITA Bonif. II 12 edifitium, qui (quod *var. l.*) nominatur vulgarice Aucarum domus. THIETM. chron. 6,51 vineas et e-a cum frumento ... lesit. *saepe.* **d** *accessio – Anbau:* CHART. Rhen. inf. I 433 p. 302,12 (a. 1169) e-a, quę Vurgezimbre dicuntur. CHART. scrin. Col. B 702 cum omni e-o subtus et superius, quod dicitur uzfanc. **e** *aestuarium – heizbarer Raum:* HERBORD. Ott. 2,24 p. 736,7 -um ..., quod stupam vel pirale vocant. **f** *taberna – Verkaufsbude, Stand:* CHART. eccl. Erf. 167 (ante 1221) curiam in estimatione IV marcarum e-is auctam ostendere. CHART. civ. Magd. 82 p. 40,35 ut domum *(sc. kaufhaus dictam)* ... novis e-is recuperarent. CHART. archiep. Magd. 350 mercatores ... res suas ... vendant congrua e-orum commoditate eis disposita in eadem curia. **g** *saeptum – Wehr:* CHART. Salisb. IV 72 p. 72,17 (a. 1271) e-um, quod wer dicitur. **h** *munitio – Befestigung:* DIPL. Otton. I. 191 cum -is, muro et assiduis vigiliis (*cf.* DIPL. Otton. III. 48 p. 450,15 -is in muro). VITA Annon. I 1,17 p. 475a,15 ad -um muri dispositus erat ascensus. NORB. IBURG. Benn. 13 subterraneis. DIPL. Loth. III. 51 ut nullum castrum seu e-um ... extruatur. CHART. Arnstad. 37 p. 18,36 castrense e-um. *al.* **i** *machina – Belagerungsgerät, -maschine:* ACTA imp. Winkelm. I 687 p. 542,26 (a. 1242) gratum et assidum et lignorum edifficiis apud illas turres conductis. 693 p. 550,15 erexit ... insolitum he-um super rotas. 694 p. 554,26 e-a cum balistis. ANNAL. Ianuens. III p. 128,24 cum machinis ... et aliis hedifficiis ... obsederunt *locum.*

B *structura, opus – Bauanlage, Bau:* **1** *strictius:* TRAD. Corb. 291 (a. 822/26) locum e-i domus (CHART. scrin. Col. B 1075 e-um dicte d.... deposuit. *al.*). WETT. Gall. 2 p. 258,28 murorum -a antiqua. CHART. Rhen. med. I 255 p. 312,27 monasteriale. CAND. FULD. Eigil. I 25 claustri. DIPL. Otton. II. 183 porticūs. ACTA imp. Winkelm. I 47 p. 43,26 gualkeras et omne e-um aquarum. CHART. Westph. III 767 sluse. CHART. Friedb. Hass. 73 (a. 1280) macellorum. *saepe. adde:* CHART. Sangall. A 246 (a. 820) ut ibidem domus e-i edificatur. **2** *latius i. q. opus ligneum, saxeum – Holz-, Mauerwerk:* THEOD. THEOL. Conr. 1 p. 214b,22 lapidum clamabunt -a, quibus aedificavit ... monasteria. INVENT. Matth. 9 (6)med. -a eius *(turris)* et laquearia. CONR. FRISING. gest. p. 323,29 *turrim* lignorum e-o ... compegit. CHART. Tirol. notar. II 414a p. 267,22 *domus* cum e-o et lignamine et canipa murata. CHART. scrin. Col. B 874 tignum et e-um suum inmittere poterunt *(in murum).* CHRON. Erf. mod. a. 1245/46 structura lignei e-i in turri, ubi ... campane pendent. *de navi:* AETHICUS ISTER 70 -um arcae Noe. *fort. add.:* CHRON. reg. cont. II a. 1205 p. 176,3 *tilia* diversis e-is mirabili structura in modum propugnaculi ... deducta.

C *materia, trabs – Bauholz, Balken:* GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p. 403,25 -a ... excidere et adducere. CHART. Xant. 48 ius cedendi ligna sive in -um sive in combustionem. CHRON. Reinh. a. 1212 p. 581,9 currus innumeros plancis et ceteris e-is oneraverat (*cf.* a. 1213 p. 581,17). ALBERT. M. veget. 6,105 *fagus* ad -a non multum valet, licet sit multum dolabilis. 6,183 magna fiunt valde -a de illis arboribus. 6,184 lignum -is est aptum.

D *actio aedificandi, exstructio – das Bauen, (Auf-)Bau, Erbauung:* **1** *gener.:* BEDA hist. eccl. 3,8 p. 144,15 intermissum est hoc -um annis VII. WETT. Gall. 25 -o cellae certatim insistere. GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p. 394,7 in -is ... claustrorum vel aliorum -orum vel murorum. CHRON. reg. cont. I a. 1187 p. 136,12 in -is novarum portarum insudant. *al.* **2** *spec.:* **a** *labor, opus, servitium aedificandi – Bauarbeit, Bautätigkeit, Bauverpflichtung:* TRAD. Weiss. app. I 14 (s. IX.) cum IIII parte carr(adae) ad regis e-um pergere. CHART. Lamb. Leod. 38 p. 63,9 domum ... sufficienter in omnibus necessariis e-is suis retinebit. TRAD. Frising. 1552c quatenus ... ad -a maioris ęcclesię serviat *praedium.* CHART. scrin. Col. A I p. 64,27 quam *(domum)* suo e-o edificavit (*cf.* p. 76,9 nullo e-o domum Brunonis invadet vel ledet). CHART. Pommerell. 314 p. 269,8 absolvimus ... fratres ... a castrorum e-o sive pontium novorum vel antiquorum. *al. consilium aedificandi – Bauvorhaben:* EPIST. var. I 33,12 ut -a immensa ... et cetera inutilia opera omittantur (CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,2). **b** *plur. i. q. architectura – Baukunst:* ANNAL. August. I a. 1041 in artibus, in -is, in auctoribus ... pollebant.

II *translate vel in imag. i. q. aedes spiritualis, mystica – geistiger, mystischer Bau:* **A** *de regno caelorum vel christianitate (cf. Vulg. I Cor. 3):* HRABAN. epist. 2a p. 382, 28 quae *(sancta crux)* columna est caelestis -i. 21 p. 427,11 architectus divini -i. AMALAR. off. 4,3,7 ad -um caelestis Hierusalem ... coniungi. CHART. Solod. 269 in spiritali e-o domus Dei, que est ecclesia. *al.* **B** *de dogmate:* LIBRI Karol. 3,7 p. 119,29 in ... -o si id, quod inaniter surrexit, deiiciatur, ... quod bene fundatum est, remanebit. CHART. Bund. 259 *opp.* fundamentum. GERHOH. aedif. prol. p. 137,13 e-um ... ita clare demonstravit populo, ut cogerentur verecundari aliter edificantes. **C** *de conversatione:* BONIF. epist. 94 ut ... turris evangelicę -um ... perficias.

aedifico (ed-), -avi, -atum, -are. *script.:* he-: *l. 27. al.* -def-: *l. 29.* aedevectate: CHRON. Fred. 2,39. -diff-: VITA Willeh. 9. *al. v. et p. 289,38. ?depon.: l. 28.*

I *strictius i. q. exstruere, constituere, erigere – (er)bauen, aufbauen, errichten:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* FORM. Andec. 46 ecclesiae in honore sancti ... he-te (TRAD. Frising. 108a ecclesiam -ari coepimus). DIPL. Merov. I 69 *monasterium* super rem sua propria ede-vit. WILLIB. Bonif. 9 p. 57,2 *(c. sensu coacervandi)* colliculi opus. ARBEO Emm. 6 *urbs* quadris -ta lapidibus. CONC. Karol. 24A,32 ut ... sacra fons ... honorifice -etur. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,8 martyria. VITA Magni Fauc. 37 locus iste construendus et -andus. DIPL. Otton. I. 364 he-are portum. *ibid.:* mercatum annualem. CHART. Rhen. med. II app. 10 p. 344,32 in Iunio e-are *(ad fruges recondendas; cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 781).* THIETM. chron. 2,36 templum ... de lapidibus. CHART. Argent. I 616,81 quicunque super stratam e-verit. HILDEG. div. op. 1,4,103 p. 887B sicut apes ... favum -at (*item de bestiis:* ALBERT. M. animal. 24,35 garcanez animal ... fluviale ... -at etiam in giro circa eos *pullos* lignis). CHART. Altenberg. 92 p. 77,8 quam *(domum torcularis)* ... ad tectum e-vimus. ALBERT. M. eth. 10,1,6 p. 611b,48 *templi* aedificatio perfecta est, in quo aedificatio in -tum esse ita est. *saepe. v. et p. 284,11.285,59.286,50.* **2** *spec.:* **a** *peraedificare – ausbauen:* GESTA Magd. 26 p. 414,5 structuram, quam Otto cesar ... erexerat, ... e-are aggressus perficere ... optavit. ANNAL. Mell. Claustr. I a. 1114 p. 610,34 monasterium ... inchoatum in edificio ... iuvit e-are. **b** *restituere, emendare – wiederherstellen:* CHART. Sangall. A 113 (a. 787) pontes -are vel novas facere. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 398,37 ut ... e-cient *(sic?)* eandem ecclesiam. **c** *commutare – umbauen:* THIETM. chron. 2,10 domum ... ad aecclesiam ... e-are. **d** *astruere – anbauen:* CHART. Rhen. inf. II 220 (a. 1237) que ... in domibus et edificiis sunt ante e-ta, que vulgariter dicuntur vorgezimbere *(cf. p. 287,8).* **e** *coaedificare – bebauen:* CHART. scrin. Col. A I p. 30,9 (c. 1142/56) ut ... aream e-ent. **f** *munire – befestigen:* ANNAL. Ianuens. I p. 60,9 murum burgi. ARNOLD. LUB. chron. 2,18 p. 138,3 montem ... firmissime e-verat (CONST. II 306. CHART. Rhen. inf. II 185). CHART. Osn. III 678 si ... aliquis Suthusen e-are voluerit, ... edificationem ... tenebimur inhibere. *al.* **g** *in aedificationem erogare – für Bauvorhaben ausgeben:* CHART. scrin. Col. B 2116 (s. XIII.1) x marcas e-bunt infra annum super ... aream. CHART. Rhen. med. III 1119 p. 828,36 x libras, quas in domo de Tris e-asse debebatis. CHART. episc. Halb. 1081 si quid citra viginti marcas circa idem castrum e-bimus. CHART. Hagenow. 486. **B** *translate:* **1** *vigente imagine:* ALDH. virg. II 317 regnum caeli. WALAHFR. Wett. epil. 2,3 *(de scriptore)* -are volens longum stabilita per aevum tecta. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,21 rationabilem domum

[Pape]

Dei. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 432,9 *Dominus*, quod -vit creando, reaedificavit resuscitando. theol. 22 p. 294,24sq. *Christus* -vit sibi domum, id est humanitatem . . ., quam . . . sibi intra uterum . . . Mariae . . . -vit *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 398,28 quod super eos *(apostolos)* esset aecclesia sua -anda *(cf. Vulg. Matth. 16,18). al. iron.:* CAES. HEIST. hom. exc. 142 cum tu . . . peccando cottidie e-es ad illam *(sc. gehennam). mus.:* ANON. mus. La Fage p. 358 ne . . . organum -es et discantum destruas. ANON. mus. Sowa 1[b] p. 53,5 supra burdonem tenoris e-ari cernitur *figura* a natura. **2** *attenuata vel evanida imagine:* **a** *spiritualiter confortare, (in fide) corroborare, promovere – geistlich erbauen, (im Glauben) bestärken, fördern (cf. Vulg. I Cor. 10,23):* BEDA hist. eccl. 1,32 p. 68,10 subditorum mores . . . exempla monstrando -a. ARBEO Emm. 2 intrinsecus -are omnes. VITA Liutb. 35 p. 43,22 eam sermonibus instructam -tamque relinquens. CHART. cell. Paulin. 20 p. 27,13 plebem . . . verbo Dei. HELM. chron. 45 p. 90,4 pugnas . . . verborum, quae non e-ant, sed magis subvertunt. CAES. HEIST. hom. exc. 274 ut *fratres* se invicem e-ent et e-entur. *al. c. sensu commovendi:* CHART. Bern. I 5,98 p. 490,5 (a. 1194) de conversione virorum . . . -ti plurimum et iocundati. **b** *refl. i. q. converti – sich bekehren:* VITA Lonogh. 2 (MGMer. VII p. 433,33) -verunt se plurimi a pravitatibus suis.

II *latius:* **A** *facere, fabricare – anfertigen, herstellen:* AMALAR. off. 4,3,29 vasis musicis, quae -bantur per homines. EINH. Karol. 17 p. 21,3 -tis . . . navibus. HEINR. LETT. chron. 26,3 patherellos et machinas. *fort. add.:* EGBERT. fec. rat. 2,402 de prima ad quintam e-bat apostolus hora *(cf. notam ed.).* **B** *efficere – bewirken:* WALAHFR. carm. 5,82 crimen in illis *(elementis)* -are gens pia vetet. HILDEG. div. op. 1,4,98 p. 883[C] *undecimus mensis* frigus -at. **C** *formare – bilden:* HEINR. AUGUST. planct. 230 ut formavit Adam Deus, -vit et Aevam. **D** *colere, excolere – anlegen, bestellen:* COD. Lauresh. 221 (a. 779) quidquid in silva . . . stirpare vel -are seu attrahere potuero. CHART. Rhen. med. I 235 p. 292,15 ut utrumque . . . meliorare studeret et -are ac fructificare. CHRON. Grad. p. 36,11 ut . . . vineas edifficarent (CHART. archiep. Magd. 314. CHART. Laus. 518). CHART. Livon. A I 236 p. 296,4 allodia. CHART. Carinth. V 444 p. 285,16 *mansum* recipere, colere, -are atque reformare. *al.* **E** *coloniis frequentare – besiedeln:* CHART. archiep. Magd. 343 p. 453,21 (a. 1174) voluntas nostra, quam ad e-andam provinciam Iutterbogk habemus.

adi. **1. aedificatus,** -a, -um. **1** *situs – gelegen:* HUGEB. Willib. 4 p. 98,27 ibi supra nunc est -a aecclesia. p. 99,7 monasterium -um in valle. NOTAE Petr. Col. (MGScript. XVI p. 735[a],12) in quo *(sc. latere)* -a est gerkammer. *al.* **2** *coaedificatus – bebaut:* TRAD. Frising. 1097 (a. 937/57) cum curtifero -o (1105 cum duobus c., uno e-o, alio sine edificiis. 1180). CHART. eccl. Erf. 41 p. 24,39 in areis e-is et edificandis.

2. aedificandus, -a, -um. *coaedificandus – einer der zu bebauen ist: v. l. 51.*

subst. **aedificans,** -antis *m. qui exstruit – ein Bauender: v. p. 284,10. 285,44. 288,20.* *Pape*

***aedilicinus** (ed-), -i *m. magistratus dignitate aedilis (sc. custodis) praeditus – Beamter im Range eines Ädils (Aufsehers):* CONR. MUR. summ. 6,1 p. 426,34 *in Urbe erant* pretores, prefecti, praesides, edilicii seu e-i, castellani, capitanei *eqs.*

aedilicius (ed-), -i *m. magistratus dignitate aedilis (sc. custodis) praeditus – Beamter im Range eines Ädils (Aufsehers):* NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 23,5 dixit . . . episcopus ad hostiarium vel scarionem suum, cuius dignitatis aut ministerii viri apud antiquos Romanorum e-orum nomine censebantur. *v. et l. 59.*

aedilis (ed-), -e. **1** *adi.:* **a** *ad aedem sacram pertinens – zum Gotteshaus gehörig:* VULC. Bard. 10 p. 321,20 ecclesiam . . . condensam intus invenit -bus instrumentis. **b** *residens in monasterio ipso – mit dem Sitz beim Kloster (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 1122):* DIPL. Otton. II. 252 per manus . . . monasterii advocatorum, Harperni videlicet edilis advocati et Volperti pagensis (*cf.* GLOSS. IV 55,52 St.-S. edilis husuogot. 170,20).

2 *subst. masc.:* **a** *custos – Wächter (cf.* GLOSS. IV 30,15 -is. custos edis. eloquens [*lemma proprium ci. ed.*] gispracher): GERH. AUGUST. Udalr. I 15 p. 404,33 unum aedis -em combustum monasterium custodientem. *plur. i. q. praesidium – Besatzung:* CARM. de bello Saxon. 2,111 corrumpunt moenia castri, ediles ipsos perimebant aut capiebant. **b** *summus ostiarius, magister admissionum – Obertürwart, Oberhofmarschall (cf. Waitz, Verf.-Gesch. III. p. 505sq.):* WANDALB. Goar. 2,30 ad . . . clarissimum virum Gerungum, olim palatii -em, nunc monachum. **c** *carpentarius – Zimmermann:* GLOSS. II 7,27 St.-S. edilis zimparman. **d** *singularia:* GLOSS. III 184,54 St.-S. edilis sigindir *(D)* husuoater *(N 4[b]).* IV 55,53 edilis husgot *(v. l. 65).* IV 196,24 -is herlic man.

aedilitas (ed-), -atis *f.* [*erronee, ut vid. (cf. l. 4):* GLOSS. IV 140,53 St.-S. e-s gespreche] *munus ac dignitas custodis vel vicarii praepositi (in collegiis canonicorum) – Amt eines Aufsehers oder stellvertretenden Propstes (in Kanonikerstiftern):* FOLCUIN. Bert. 2,4 p. 85,30 e-em seu custodiam ipsius basilicae sancto Petro . . . reddendam . . . statui. 2,5 p. 88,2. DIPL. Heinr. IV. 178 e-em vero et preposituram, quae mei *(episcopi)* iuris erant, . . . aecclesiae contuli.

?*Aedipticas. *(orig. inc.; an ab* Αἴδηψος, *balnearum loco?) paederastia – Päderastie, Knabenliebe:* ALBERT. M. eth. 10,1,5 p. 609[b],29 in concubitu epheborum, quem quidem Aedipticas vocant, eo quod apud Aedippam primum hoc nefarium vitium inventum sit.

aeditiuncula *v.* editiuncula.

aeditua (ed-), -ae *f. ianitrix – Pförtnerin:* MIRAC. Remacli 2,2 (MGScript. XV p. 440,39) genitrici, quae in atrio aecclesiae excubat – erat enim matricularia et e-a.

aedituus (ed-), -i *m. script.* he-: *l. 40.*

1 *eccl. i. q. aedis sacrae officialis (minoris gradus) officio ianitoris, custodis, sacristani vel mansionarii fungens – Kirchenbeamter (niederen Grades), der das Amt eines Pförtners, Küsters, Sakristans oder Mesners ausübt (cf.* GLOSS. III 180,7 St.-S. e-us vel mansionarius sigersto. III 378,64 e-us coster. III 426,1 e-us mesiner. *al.*): HRABAN. inst. cler. 1,12 'ostiarii sunt qui' et -i (he- *F*) et 'ianitores in lege dicebantur'. ERMENR. Sval. 9 p. 161,4 cellulae. TRAD. Frising. 1287 nobilis presbiter . . ., aecclesię custos et -us. CONSUET. Trev. 12 p. 14,17 e-us secundum pulsabit signum. ROD. CAMER. Lietb. 18 citantur e-i, exponuntur utensilia. RANGER. carm. 184 ad primum limen excubat -us. Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 2,4 p. 812[b],19 quidam e-us in ordine laico ad custodiam aecclesiae deputatus. NIVARD. Ysengr. 1,762 milia mille rotant: . . . -us calicem, presbiter . . . librum. EPIST. Wibald. 421 p. 558,3 inbeneficiatos e-os appellavit, quo nomine vocari solent monachi religiosi templi Dei et sacrorum custodes. TRAD. Frising. 1815 Chunrat . . . e-us magister. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 427,8 *(inter ecclesiasticas personas)* elemosinarius, sacrista seu e-us, simplex canonicus. *saepe. in imag.:* THEODULF. carm. 2,241 hic *(Moyses)* est -us coetus, qui clavibus almis et serat et reserat. *c. sensu tutoris:* MANEG. ad Gebeh. 70 p. 421,20 nos . . . apostolice sedis e-i. **2** *saec.:* **a** *ostiarius – Türhüter:* DONIZO Mathild. 1031 ut teneant valvas, iubet e-o, bene clausas. 1039. **b** *assectator, satelles – Anhänger, Gefolgsmann, Leibwächter:* GESTA Camer. cont. I A 13 remittamus igitur bella imperatoris . . . e-is eius. GESTA Trev. 31 p. 173,22 -os crudeliter mactant. VITA Meinw. 142 p. 74,24. CHRON. Reinh. a. 1204 p. 568,10 e-i, qui intus latuerant, per mortem . . . consumpti sunt. p. 568,35. **c** *plur. i. q. ?penates – ?Hausgötter:* GLOSS. IV 247,34 St.-S. e-i husgota *(cf. l. 15).* *Rudolph*

aedoceo *v.* edoceo.

***aedoeicon** (ediic-, edic-) *n.* (αἰδοιικός) *medicamentum pudendis aptum – Heilmittel für die Schamteile:* PAUL. AEGIN. cur. 159 lapide frigio edicon (*3,26,16* τὸ διὰ λίθου Φρυγίου αἰδοικόν). 224[tit]. ediica et edrica (231).

?*aedoeon *(n.)* (αἰδοῖον) *?lumbus – ?Lende:* GLOSS. III 328,45 St.-S. ydum lænhe *(cf. notam ed.).*

[Baader]

aedon *(m.)* (ἀηδών) *luscinia – Nachtigall:* CARM. Bur. A 201,1,1 p. 79 pange, vox adonis, nobilem prelatum. ALBERT. M. animal. 4,95 *aves,* quae dulce vociferant, ... ut id, quod vocatur hardon (*Arist. p. 536*[a]*,29* ἀηδών), quod est species cocodrilli; Avicenna ... dicit, quod aves sunt, quae vocantur non hardon, sed andon (adon *Mich. Scot. Hain 2220 p. 8*[v]*,13*). 5,30 anderon. 8,222 hardon. *de alia ave canora:* ALBERT. M. animal. 4,98 avis, quae Graece dicitur andochia (*cf. Arist. p. 536*[b]*,17*), quae in Germania grasemushe (*Sylvia spec. L.*) vocatur et est similis filomenae. *falso pro crocodilo: l. 5.* *Baader*

***aedonio** *v.* *idoneo.

aeduco *v.* educo. **aedulium** *v.* edulium.

aeger (eg-), -gra, -grum. *script.* egeris GLOSS. I 26,38 St.-S. *cod. b.* *def.:* Ps. ARIST. magist. p. 639[a],47 sanae dicuntur *res,* in quibus quatuor qualitates ... ita aequaliter existunt, quod nulla earum vincitur a sua contraria; ... -ae dicuntur illae, in quibus est huiusmodi contrarium.

I *strictius:* A *morbo laborans, morbidus – krank, krankhaft:* 1 *de anim.:* ALDH. ad Acirc. 94,5 pulpas ... -as. WALAHFR. hort. 200 pectoris -os comprimit *marrubium* angores. CAND. FULD. Eigil. II 11,5 quatit -r anhelitus artus. POETA Saxo 4,242 -a domum rediit vix pars paucissima *gregis.* NIVARD. Ysengr. 6,272 fętibus -a *leaena* novis. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 167,32 *falco* eger. *al.* *subst. masc.:* HRABAN. carm. 34,24 pes -um inviset. WALAHFR. carm. 5,77,8 divites, sani, tenues et -i. HROTSV. Dion. 249 -i morbis. GLOSS. Roger. III 630[1] egris, qui ducuntur per uillam cum cimbalis. *al.* 2 *de rebus:* ANSELM. GEMBL. chron. a. 1126 omnis seges egra. REIN. LEOD. annal. a. 1196 p. 652,26 sterilitatis et egre messis et parvae. *c. sensu status corrupti:* ALBERT. M. euch. 3,2,2,1 p. 288[a],43 suam quamvis -am retinet vinositatem *vinum.*

B *saucius – verwundet:* WALTHARIUS 1019 cor. GESTA Ern. duc. I p. 23,17 virgini egre. *subst. masc.:* ALDH. virg. II 2660 *(in imag.)* nullum patitur *Christus* letali vulnere labi, ni desperatus medicantem spreverit -r. POETA Saxo 2,114 -os vulneribus multos. C *fatigatus – erschöpft:* WALTHARIUS 1175 -os recreaverat artus. 1397 -r anhelitus arma ponere persuasit.

II *latius:* A *maestus – traurig:* WALAHFR. carm. 5,19,9 animam. WANDALB. martyr. invoc. 35 -r et anxius succumbensque ruam mortis ad intima. HROTSV. gest. 743 ex -i latebris ducens suspiria cordis. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,76 -as ... fenestras *(i. oculos).* *c. sensu indignationis:* TRANSL. Dion. Ratisb. 30 p. 367[b],14 -r morarum taedio *(cf. Prud. perist. 5,355).* B *miser – unglücklich:* HRABAN. carm. 9,6 graviter peccans -r in orbe dego. CAND. FULD. Eigil. II 25,8 dira ... fata manent cunctis mortalibus -is (WANDALB. martyr. compr. 2. mens. 112. *cf. ThLL. I 940,84).* *fort. add. (sc. c. sensu funesti vel corrupti):* BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 718,29 -am Romam intravit *(cf. Prud. c. Symm. 1,1).* C *sollicitus, seditiosus – erregt, aufrührerisch:* RUOTG. Brun. 36 p. 37,10 egrum eius *(Liudolfi)* animum blandiciis ... delinivit *Brun.* D *caducus – vergänglich:* BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 722,38 diviciae.

adv. **aegre** (eg-). *metr.* -rĕ: *l. 65.69.*

1 *strictius i. q. cum doloribus corporalibus – unter Schmerzen:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,21 -ime multum defecit et contabuit. 2 *latius:* a *operose, difficulter – mühsam, schwer:* BEDA hist. eccl. 4,11 p. 225,31 quod dum egre inpetraret. POETA Saxo 5,368 cibis paulo -ius abstinuit *Carolus.* HROTSV. gest. prol. 6 regalium multiplicitatem gestorum nutando et vacillando -ime transcurri. *al.* b *desideranter – sehnsüchtig:* HROTSV. Gong. 321 pluribus in lucem suspensis -e sequentem. WALTH. SPIR. Christoph. I praef. p. 63,24 -e ... notitiam expecto. THANGM. Bernw. 41 p. 776,22 -e illum videre cupiebat. *al.* c *indigne, invite – unwillig, mit Widerstreben:* AGIUS epic. Hath. 66 cum ... corpus damnum sufferat -e suum. HROTSV. Cal. 1 si -e non accipitis. WIDUK. gest. 2,4 in tantum -e passus est fortunam Herimanni, ut *eqs.* RUOTG. Brun. 4 p. 6,7 libros ... minus diligenter tractari omnino egerrime tulit (THIETM. chron. 4,1 quod hii egre ferentes. THANGM. Bernw. 23. *al.*). THANGM. Bernw. 18 -e admodum ... conquesti. ORTL. chron. 1,16 p. 72,5 vix et -e consensit. *al.* d *obiter – obenhin:* BERTH. WERD. narr. 3 *ferramentum* -e affigi iussit, ut in motu equi ... facile ... abiceretur. *Humperdinck*

***aegidia,** -ae *f.* (*cf.* αἰγίς) *capra – Ziege:* ABBO SANGERM. bell. 3,74 -am (gloss.: capram) in giro secteris.

aegilopium (egi-, -gl-), -i *n.* (αἰγιλώπιον) *fistula vel ulcus in angulo oculorum nascens – Augengeschwür, Tränenfistel:* GLOSS. IV 166,26 St.-S. aeglopium cinco. GLOSS. med. p. 5,14 -um est vulnus, quod intra oculum nascitur. ABBO SANGERM. bell. 3,37 procul tibi stent e-a (gloss.: vulnera oculorum). DYASC. p. 53[b] cundros ... e-a ... curat.

aegilops (egi-, egy-, -los), -opis *f.* (αἰγίλωψ) *form.:* *nom. sg. -a: l. 25.27.* -ia: ALPHITA I p. 288,8. *dat. pl.* -is: *l. 23.* *acc. pl.* -as: *l. 21.* *metr.* -lŏ-: *l. 23. al.*

fistula vel ulcus in angulo oculorum nascens – Augengeschwür, Tränenfistel: PAUL. AEGIN. cur. 84 egilops quidem apostema est inter magnum angulum et nasum scindens. DYNAM. Hippocr. 2,90 collectiones in angulis oculorum velut tubera, quas -as vocant. ARS med. 7 p. 427,24 egilos dicitur fistula brevissima, quae circa angulos maioris palpebrae nascitur. ODO MAGD. herb. 1922 e-is (aegi-, egy- *var. l.*) strigni dicunt cataplasma mederi (*e Diosc. lat. 4 p. 38,6*). ALPHITA I p. 288,4 egilopa est quaedam infirmitas oculi, cum minor angulus rotundatur intus crescente carne. p. 288,7 dicitur egilopa ab ege, quod est capra, et obtalmos, quod est oculus. *al.*

***aegios** *adi.* (αἴγειος) *caprinus – Ziegen-:* ALPHITA I p. 282,19 aegios capros id est fimus caprinus (*cf.* p. 295,11 igyoscopi).

aegiros (eg-, ag-), -i *f.* (αἴγειρος) 1 *populus – (Schwarz-)Pappel (Populus nigra L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 279):* PAUL. AEGIN. cur. 68 ex egiro ... acopum (*3,18,6* τό τε διὰ τῆς αἰγείρου ... ὄκοπον). 2 *leuce – Weißpappel (Populus alba L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 279):* DYASC. p. 38[b] agiros (populu *Diosc. lat. 1 p. 88*[b]*,7*) id est populus arbor, quam alii levam (*i.* λεύκην) dicunt.

aegis (eg-), -idos *f.* (αἰγίς) 1 *pellis caprae – Ziegenfell:* GLOSS. II 452,29 St.-S. egidam geizivel (*cf. Serv. Aen. 8,354).* 2 *lorica – (Brust-)Panzer:* GLOSS. II 712,46 St.-S. egidis brustroc *(spectat ad Verg. Aen. 8,435).*

***aegithalos** *(m.)* (αἰγίθαλος) *parus – Meise:* ALBERT. M. animal. 7,34 agameloz ... comedit vermes; modi ... agameloz sunt tres. 8,167 aviculae, quas agynalos vocant.

aegithus *(m.)* (αἴγιθος) *avis (fort. species pari) – Vogel (vielleicht Meisenart):* ALBERT. M. animal. 8,18 avis ... parva, quae achinoz Graece, Latine argitus dicitur. 8,27 hahynoz (8,80). 23,43 egitthus vocatur avis parva.

***aegle** *(f.)* (αἴγλη) *claritas – Glanz:* IOH. SCOT. carm. 2,8,18 chorus et astrigerae perpuri liminis αἴγλη (aegle *var. l.;* gloss.: claritas) Palladis.

aegocephalos *(m.)* (αἰγοκέφαλος) *avis (fort. species strigis) – Vogel (vielleicht Eulenart):* ALBERT. M. animal. 2,86 avis ..., quae Graece vocatur agachychalos ... et vocatur Latine ... caper harundinis.

aegoceros, -ro(n)tis *vel* -ri *m.* (αἰγοκέρως) *de sidere i. q. capricornus – Steinbock (als Sternbild):* IOH. SCOT. carm. 9,11 -ri ... tropea. 9,13 vendicet -ros nascentis gaudia verbi. WALDO Anscar. 105,8 tropici de finibus -rotis. NIVARD. Ysengr. 3,761 egocero fundente nives. ODO Ern. duc. 8 p. 373[0] sol -ronte relicto ingressus Cecropem.

aegolios *(m.)* (αἰγωλιός) 1 *species strigis – Eulenart:* ALBERT. M. animal. 8,82 avis, quae vocatur applyeûs. 2 *falso i. q. species accipitris – Falkenart:* ALBERT. M. animal. 6,47 avis ... rapax, quae Graece agulneos, Latine ... egonus vel egythynus vocatur et est quoddam genus accipitris. 7,33 aquila agolieus. 8,17 colyeuz, quod est genus parvi accipitris.

***aegothelas** *(m.)* (αἰγοθήλας) *caprimulgus – Ziegenmelker:* ALBERT. M. animal. 8,95 avis ... Graece vocata agotilês ...; Graece nomen accipit agotyles, hoc est sugens

[Baader]

ubera caprarum. 23,19 agothylez Graece, Latine caprimulgus vocatur. *v. et* *aegypios. *Baader*

aegre *adv. v.* aeger.

aegresco (eg-), -ere. *aegrum fieri, aegrotare – erkranken, krank sein:* ALDH. carm. eccl. 3,29 morbo correptus ĕgrescit. ADAM gest. 2,67 p. 127,7 duas -ens missas celebravit.

aegrimonia (eg-), -ae *f. morbus – Krankheit:* ANNAL. Quedl. a. 1023 -a depressus ... obiit. a. 1024 p. 89,46 diuturna -a ... fatigatur. CASUS Petrish. 1,55 Dominus ... e-is ... medetur.

***aegritudinalis** (eg-), -e. *def.:* ALBERT. M. nat. anim. 2,14 p. 41,6 quae innaturalia et -ia et corruptiva sunt naturae, sicut est superfluum et diminutum tam in passionibus innatis quam in passionibus illatis *eqs.*

1 *morbum efficiens – Krankheit bringend:* NOTULAE Wilh. Cong. 1390 fluxus *emorroidarum* ... fit causa e-is. 2 *morbidus – krankhaft:* ALBERT. M. cael. hier. 7,13 p. 202^{a},33 operatio sive naturalis sive acquisiti sive -is habitus. eth. 7,1,8 p. 484^{b},3 sunt ... quaedam *malitiae* ... -es (*p. 1149*^{a},6 νοσηματώδεις) eo, quod aegritudinibus quibusdam relinquuntur (*cf.* p. 484^{b},43. 485^{a},2). eth. 7,1,8 p. 484^{b},20 quidam autem impedimentum habent rationis ex aegritudine, sicut epileptici vel insani, et horum habitus dicuntur -es. top. 3,3,1 p. 351^{b},24 de voluptate tormentali, quae ... vocatur in x Ethicorum -is. summ. theol. I 6,26,1,1 p. 232^{b},13 -is delectatio, quae est naturae corruptae operatio non impedita, sicut comestio carbonum. p. 232^{b},23 delectabile -e non est simpliciter bonum, sed alicui.

aegritudo (eg-), -inis *f.* (*? m.:* IONAS BOB. Columb. 1, 12$^{capit.}$) *script.* -ret-: CONC. Merov. p. 194^{b},2. WOLFHER. Godeh. I 32 p. 191,19. CHART. Rhen. med. III 493.

I *strictius i. q. morbus – Krankheit:* A *gener.:* 1 *afflictio corporis – körperliches Leiden (def.:* ALBERT. M. veget. 7,44 duplex causa est -is in animalis corpore, quod videlicet aut qualitate aut humore infirmatur; ita est etiam in agro): VITA Genov. 36 (MGMer. III p. 230,11) uxorem ... paralisi e-e detentam. WILLIB. Bonif. 1 p. 6,16 festina patrem e-o ... subrepsit. HRABAN. epist. 24 valida -e laborabam, ex qua ... absolutus non sum. VITA Euch. Val. Mat. 15 depulsis -um morbis. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. p. 10,22 -o et infirmitas. HEGEL. Clem. 2,5 (MGScript. XXX p. 901,20) quaterno typo, quam longevam e-em dicunt. TRACT. de chirurg. 927 febris superveniens solvit e-em. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 154,3 quasi obliviscitur e-is sue *falco.* ALBERT. M. animal. 1,145 causa -um fleumaticarum. 1,547 -em longam, quae vocatur cronica. 3,94 accidit capillos ... crescere in -bus, quas Arabes asscehaub vocant, hoc est pilosas. 10,37 -es complexionales et ... -es instrumentales ... -es communes. *saepe.* 2 *insania, morbidus se gerendi modus – Geistesstörung, krankhaftes Verhalten:* ALBERT. M. mot. proc. 2,1 p. 58,24 bonum ..., quod ... convenit ex ... -e. eth. 7,1,8 p. 483^{b},39 tales habitus aliquando sunt ex -e, aliquando ex consuetudine, sicut quosdam videmus pilos et ungues dentibus evellere et corrodere (*p. 1148*^{b},25 διὰ νόσους). p. 484^{b},10 ex -e sic dispositus fuit, quod etiam mustelam timuit. p. 484^{b}, 18 *(v. l. 22).* B *spec. de causa excusationis:* 1 *eccl.:* LEG. Wisig. 2,1,19 p. 66,23 si ... e-is instantia patuerit, que hanc disciplinam *ieiunii* sustinere non posse demonstret. CONC. Karol. 50^{D},8 p. 615,20 qui in e-e baptizantur, a gradibus arcentur ecclesiasticis (CAPIT. reg. Franc. 293,48). STATUT. ord. Teut. p. 89,29 tempus e-is in tempore penitencie nullatenus computetur. *al.* 2 *iur. et publ.:* LEG. Wisig. 2,5,11 si ab e-e convalescere potuerint *in minoribus annis constituti,* quidquid eos ordinasse constiterit, totum invalidum erit. 9,2,8 p. 373,20 se esse pre e-e inpossibilem, ut *eqs.* LEX Ribv. 68,1 si e-o eum non detenuerit. *al.*

II *latius i. q. vitiositas morum – Sündhaftigkeit:* HROTSV. Pafn. 7,5 -o animarum aeque ut corporum contrariis curanda est medelis. CHART. Turg. III 315 p. 48,14 (epist. papae a. 1254) sacerdos ... non potest ... parare remedia, cum e-em suam eiusque circumstantias aliquatenus non agnoscat.

aegrotatio (eg-, -cio), -onis *f.* 1 *strictius i. q. morbus – Krankheit, Leiden:* ANTIDOT. Glasg. p. 102,25 omne corpus (*i.* -oris) valitudinem convertit *antidotum* hab e-cionem ad salutem. THIETM. chron. 7,63 longa e-cione vexatus ... obiit. *al.* 2 *latius:* a *aerumna – Kummer:* AETHICUS ISTER 66 p. 45,18 -es multas et non modicas philosophorum ambages mihi fecerunt. b *miseria – Unglück, Leid:* HRABAN. epist. 11 qui ... nostras infirmitates in se suscipere et e-es (aegritudines *Vulg. Matth. 8,17*) portare ... dignatus est.

aegrotativus, -a, -um. 1 *strictius:* a *ad aegrotandum proclivis, aegrotus – kränklich, krank:* CHART. Eberb. 37 p. 78,6 (a. 1184) se videns e-um ... fecit testamentum. ALBERT. M. animal. 10,9 erit infirmus *conceptus* et -us praedicam. 5,4 p. 252^{b},6 operatione medicinae fiunt sanativi vel -i. p. 252^{b},20 -i autem dicuntur, qui ad hoc ipsum habent impotentiam naturalem, nihil scilicet contra sanitatem patiendi (*cf.* p. 252^{a},36sqq.). b *morbidus – krankhaft:* ALBERT. M. somn. 1,2,9 p. 154^{a},44 humiditas *phlegmatis,* quae est nutritiva exteriorum membrorum et non -a, quae facit catarrhum *eqs.* c *insanus – geistig gestört:* ALBERT. M. mot. animal. 1,2,4 p. 275^{b},26 *(subst. masc.)* delectationes -orum ... tristitiae sunt. 2 *latius i. q. moribus corruptus – charakterlich verdorben:* ALBERT. M. nat. anim. 2,11 p. 35,45 habitus innaturales et -i *animae (antea:* passionum turpium). pol. 3,4^{f} 'veluti si accideret sanos esse semper principantes' id est, incorruptos, 'cum essent -i' (*p. 1279*^{a},15 νοσαχεροῖς).

aegroto (eg-), -avi, -are. *script.* incratantibus: ANTIDOT. Bamb. 35 *(cf. A. Thomas, ALMA 5. 1929/30. p. 135). depon.:* VITA Amand. 25 (MGMer. V p. 448,15) e-retur.

1 *strictius i. q. morbo implicari, morbo laborare – krank werden, krank sein:* STEPH. COL. Maurin. 13 (9) clementius e-at. THIETM. chron. 5,42 usque ad mortem e-are. 6,87 ibi tunc Walkerus ... e-vit. THANGM. Bernw. 51 p. 780,17 (chart.) tactus febris incommodo -are coepi quinquennio. DIPL. Karoli M. 232 p. 319,19 (spur. s. XII.) dum ... monachi inter se variis languoribus e-ant et infirmantur. *saepe.* 2 *latius i. q. (vitiositate) laborare – (unter der Fehlerhaftigkeit) leiden:* AGIUS vita Hath. 8 quotiens aliqua *sororum* fide aut mente infirmabatur, ipsa *abbatissa* simul -bat (*cf. Vulg. II Cor. 11,29* infirmor).

adi. **aegrotans**, -antis. *aeger – krank:* HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,1 patrem suum e-em et iam seminecem. THIETM. chron. 4,72 monachum. WIPO gest. 38 exercitum. DIPL. Heinr. III. 29 p. 39,4 multum diuque e-is episcopi. *al.*

subst. **aegrotans**, -antis. *m. qui morbo laborat – ein Kranker:* ALDH. virg. I 34 p. 276,7 -bus sospitatem contulerunt. RIMB. Anscar. 39 de longinquo venire solebant -es. AGIUS vita Hath. 10 sollicita *abbatissa* ... circa -es. OTLOH. Wolfk. 33 sicut mos est -ium in oculis. *al.*

aegrotus (eg-), -a, -um. *metr.* ĕgr-: ALDH. carm. eccl. 4,2,18. HROTSV. Agn. 143.

1 *strictius:* a *de animantium corpore i. q. morbo laborans – krank, leidend:* ALDH. virg. I 24 p. 256,17 -as viscerum fibras. HRABAN. epist. 28 p. 444,2 corpore ę-us. DIPL. Heinr. IV. 466 p. 630,41 canonicus ..., sive sit sanus sive in lecto e-us ..., habeat potestatem allodium ... donandi. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 61,20 *aves* simulantes se e-as fingebant se volare non posse. *al. subst. masc.:* HUGEB. Willib. 4 p. 96,21 infirmi et e-i. EIGIL Sturm. 3 per impostionem manus ... ab adversis valetudinibus sanavit -os. 13 propter -os et imbecilles. WALAHFR. exord. 27 p. 512,25 synodus ... baptizandos statuit -os, qui iam loqui non possunt. *al.* b *de aqua i. q. putridus – faulig:* COMPOS. Luc. P 5 est autem ⟨a⟩qua gravis et e-a pro terra, que flore generat. 2 *latius:* a *maestus – traurig:* ALDH. virg. II 2651 morbum -i medicantur gaudia cordis. b *vitiosus – sündig:* CHART. Turg. III 315 p. 48,12 (epist. papae a. 1254) apud quem *(Christum)* pro tali parrochiano e-o animam suam defixit *sacerdos. Humperdinck*

***aegypios** *(m.)* (αἰγυπιός) *genus avis (cum caprimulgo confusum) – Vogelart (mit dem Ziegenmelker verwechselt):* ALBERT. M. animal. 8,25 agotylez ..., quem nos

[Baader]

caprimulgum vocamus . . .; agolfiez . . . sive agotiloz, quem caprimulgum vocavimus. *v. et* *aegothelas.

Aegyptiace, -is *f.* *de mensura i. q. faba Aegyptiaca*, χύαμος Αἰγύπτιος – *ägyptische Bohne (cf. Galen. ed. Kühn XIX p.780,3)*: ANTIDOT. Lond. p. 18,13 davis magnitudinis egyptiacis (*cf.* p. 17,14 ad magnitudine fave egyptiace).

aelacterium *v.* elaterium.

aelam. (אֻלָם) *vestibulum – Vorhalle:* GLOSS. I 18,2 St.-S. -m fasti.

aelidio *v.* elitigo.

aelius *v.* aerius. **aeliuticus** *v.* halieuticus.

***aeltiarnitus**, -i *m.* (*germ.* *aþala *et* *hernest?; *cf. notam ed.*) *?nobilis apparatu bellico indutus – ?kriegsmäßig ausgerüsteter Adeliger:* CHRON. Fred. 4,64 captis ... septem -is (aeltiarnetis, aeletiartinis, celti arnitis *var. l.*).

aelurus *(m.)* (αἴλουρος) *cattus – Katze:* ALBERT. M. animal. 5,11 mares furiomorum . . . feminae . . . furiomorum. 8,51 animal, quod dicitur feyton a quibusdam. 22,103 furioz . . . animal est Arabice sic vocatum. *fort. i. q. sciurus – etwa 'Eichhörnchen':* GLOSS. III 445,39 St.-S. yluccus eichor.

aemo *v.* hiemo. *Baader*

aemolumentum, (a)emulamentum *sim. v.* emolumentum.

aemulatio (em-, -cio), -onis *f.* *script.:* emm-: PIRMIN. scar. 28ᵇ p. 67,15 *cod. E.* inmol-: PIRMIN. scar. 18 p. 53,6 *cod. A.* *signif.:* GERHOH. psalm. 36,1 p. 485,18 -o multis modis accipitur, videlicet pro dilectione . . ., pro imitatione ..., pro indignatione. ALBERT. M. summ. theol. II 18,117,2,5 p. 368ᵃ,27 *-o* aliquando . . . accipitur pro amore . . ., aliquando . . . pro contentione . . . et tunc habet aliquid invidiae, indignationem scilicet (*cf.* p. 367ᵇ,6. 368ᵇ,9).

1 *imitatio, sectatio – Nachahmung, Nacheiferung* (*cf.* CHRON. Salern. 175 p. 178,34 emulacionem, id est imitacionem seu similitudinem): **a** *in bonam partem:* VITAE patr. Iur. 1,1 p. 131,36 Romanum . . . sancta e-e sectandum. DIPL. Heinr. IV. 88 tam ad e-em patris . . . quam aliorum predecessorum nostrorum . . . pueritię nostrę annos informare. HIST. mart. Trev. 7 etiam propter dignitatum -em haec urbs secunda Roma est vocata. CHART. Heinr. Leon. 107 eiusdem *(Dei)* velud patris misericordiarum emulacione. *al.* **b** *in malam partem:* LIBER diurn. 98 p. 130,10 antiqui hostis e-e. EPIST. Teg. I 12 p. 13,15 non iustam e-em sectari. ROD. GLAB. hist. 4,17 *(de studio alterius superandi)* quis . . . tot malorum e-es audiverat? **2** *eccl. i. q. dilectio – Liebe (cf. Vulg. II Cor. 11,2. sim.):* OTTO FRISING. chron. 6,33 p. 300, 30 e-e Dei plenus. **3** *invidia, rixa, contentio – Neid, Mißgunst, Streitigkeit:* GERH. AUGUST. Udalr. I 22 propter quorundam clericorum -em, qui se aestimabant . . . episcopatum posse adquirere. EPIST. Meginh. 40 p. 241,25 profanas invidorum e-es. OTTO FRISING. chron. 8,23 p. 428,11 ex e-e salutis et prosperitatis alienae. THEOD. PALID. annal. a. 1156 p. 89,56 augusti fert e-em pro eo, quod *eqs.* **4** *inimicitiae – Feindschaft, Feindseligkeiten:* ADAM gest. 2,48 p. 108,23 partium. 3,31 regnum tumultibus implentes gravi -e cesarem lassare. ALBERT. M. animal. 23,11 volat autem haec avis *(sc. herodius)* altissime propter . . . avium -em. **5** *indignatio – Unwille:* UFFING. Ida 2,5 quod si quenquam huius rei quasi fictae . . . -o tacite angit. EPIST. Meginh. 24 p. 221,6 utrum acriori an iustiori ferbuistis e-e contra quorundam . . . insolentiam.

***aemulativus**, -a, -um. *aemulus – nacheifernd:* ALBERT. M. animal. 22,136 *simia animal* est hominis imitativum et -um humanorum operum.

aemulator (em-), -oris *m.* **1** *imitator, sectator – Nachahmer, Nacheiferer:* LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 133,27 paternarum nostrarum traditionum. SIGEBOTO Paulin. 44 p. 931,39 hereditariae dignitatis e-r extiterat. **2** *zelator, propugnator – Eiferer, Verfechter:* GESTA Aldr. 2 p. 310,34 pontifex fuit . . . ortodoxae fidei -r ac defensor fortissimus (ENGELH. WIRZ. Burch. 2,4 p. 27,7). EPIST. Worm. I 28ᵗᵘᵗ. lampabilis rubricę (legis *Vulg. I Macc. 2,50. sim.*) e-i. LIBER de unit. eccl. 2,38 p. 266,6 -es sive auctores scismatum. RUP. TUIT. medit. 2,2 p. 379ᴮ tanquam fortis -r, quasi litigans pro Domino, taliter eum aggressus est *(cf. Vulg. Ios. 24,19)*. CHART. Heinr. Leon. 89 p. 133,20 si itaque in promovendis . . . rebus ecclesię . . . devoti et studiosi e-es fuerimus. FUND. Grat. Dei 9 novarum institutionum e-r. *al.* **3** *invidus – ein Mißgünstiger:* HUGEB. Willib. praef. p. 88,3 contra omnis e-um vituperationes.

aemulatrix (em-), -icis *f.* **1** *imitatrix, sectatrix – Nachahmerin, Nacheiferin:* EPIST. Hann. 105 p. 177,3 fraternitatem tuę sanctitatis comitem et ę-em custodiat Dominus. CONR. BRUNW. Wolfh. 12 p. 186,41 Richeza . . . fidei ac devotionis illorum *(parentum)* -x exsistens. CHART. Wirt. IV 1189 Friderici . . . soboles . . . seve tyrannidis e-x. **2** *studiosa – eine eifrig Strebende:* CAES. HEIST. Elis. I 29 p. 377,18 tanta . . . fuerat e-x sanctitatis, ut *eqs.* **3** *maligna, adversatrix – eine Gehässige, Widersacherin:* MIRAC. Apri 24 (MGScript. IV p. 518ᵃ,37) his eius bonis invidia diaboli . . . e-x accessit. *adi.:* CHART. eccl. Erf. 187 p. 99,25 (a. 1223) e-x invidia (CHART. Mulhus. Thur. 118 malignorum. *al.*).

aemulor (em-), -atus sum, -ari. *script.* hem-: *l. 26. act.* -o: GLOSS. I 28,6 St.-S. *signif.:* HONOR. AUGUST. cant. 8,7 p. 481ᴰ -ari enim est bonos imitari vel malis indignari vel melioribus invidere.

1 *imitari, studiose sequi – nachahmen, nacheifern:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 89,1 quem *(Vergilium)* Lucanus -ans (hem- A^1) his verbis imitabatur. DIPL. Karoli III. 7 p. 11,15 regium morem -antes beneficia . . . largimur. DIPL. Otton. III. 90 p. 500,23 quorum *(progenitorum)* fervorem nos emulari decet. OTTO FRISING. chron. 4,26 p. 217,9 ob singularis fortitudinis virtutem emulabatur *Attila Wesegothas. al. adaequare – gleichkommen:* ALDH. virg. I 29 p. 267,12 pudicitiae virtus . . . legislatorem -ans in aequore. **2** *absol. i. q. certare – wetteifern, eifrig sein:* WALAHFR. carm. 5,21,9,2 hostes stravimus -ante dextra. SEQ. de Plac. (Bündner Monatsblatt 1959. p. 270) psallat -ans odas . . . ecclesia. **3** *invidere – beneiden:* OTTO FRISING. chron. 4,28 p. 219,20 Valentinianus Etii virtutem emulans. **4** *adversari – feind sein:* OTTO FRISING. gest. 2,2 p. 103,20 istae *familiae* . . . frequenter sese invicem emulantes rei publicae quietem multociens perturbarant. **5** *indignari, irasci – ungehalten sein, zürnen:* HERBORD. Ott. 2,18 p. 732,12sqq. -ari autem est velle indignari, licet pro imitari nonnunquam positum inveniatur, . . . paratus sum vobis indignari, quod pridem dixi -or vos. **6** *?excitare – ?aufrufen:* PAUL. BERNR. Greg. 49 p. 500,25 Domino disponente ad emulandam . . . ecclesiam tanti pastoris sanguinem fundere.

adi. **aemulans**, -antis. *invidus – mißgünstig:* CONR. HIRS. didasc. p. 19,13 emulantium Bavii et Mevii . . . invidia.

subst. **aemulatus**, -i *m.* *adversator – Widersacher:* VITA Elig. 2,81 p. 740,34 hunc librum contra omnes -os (emulos *var. l.*) tuae, Christe, defensione commendo.

aemulus (em-), -a, -um. *script.* hem-: EPIST. Meginh. 7. *form.* emulem: VITA Leod. 28 (MGMer. V p. 309,9).

I *adi. (usu attrib.):* **A** *adaequans – gleichkommend:* FLOR. LUGD. carm. 29,39 ut . . . -a sidereis vigilent funalia flammis. **B** *invidus – mißgünstig, neidisch:* WALAHFR. carm. 5,38,66 -a pauperies dum grandia facta vetaret inprobitate sua. EPIST. var. II 34 p. 359,2 oblivio. CARM. var. II A 2,13 quae *(senecta)* nimium nostris obstat nunc -a votis. GESTA Bereng. 3,251 dies instat iuvenilibus -a (gloss.: invida) factis, mortis acerba ferens. CARM. var. III 46,1,17 -a lite. *al.* **C** *hostilis, contrarius – feindlich, entgegenstehend:* ALDH. virg. II 2093 -a dum passim verterunt terga falanges. 2458 -a ceu pugnat populorum turma duorum. 2568 bella. BONIF. epist. 10 p. 10,33 unaquaeque virtus contra emulum suum peccatum excussando me clamitabat. HRABAN. hom. I 62 p. 117ᶜ *avaritia* fit . . . totius pietatis -a *(antea:* contraria). **D** *de colore i. q. fulvus, badius – (gelb-, rot-)braun:* THEOD. CERV. chirurg. 3,55 p. 178ᴮ elephantiae autem signa sunt color lividus faciei et totius corporis emulus. p. 178ᴱ *alopeciae* sunt signa . . . color rubeus vergens in terreum colorem et emulum. p. 179ᴴ colorem emulum faciei.

[Ziltener]

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *imitator, concertator – Nachahmer, Nacheiferer:* DIPL. Heinr. IV. 249 p. 316,14 in virtute eorum *(antecessorum)* imitatores et precipue in ecclesiis Dei fundandis emuli ... existere studemus. ADAM gest. 1,20 *Rimbertum* suae *(sc. Ansgarii)* virtutis-um. **2** *zelator – Eiferer:* HRABAN. hom. II 137 p. 410C *(de dignitatibus iustorum in resurrectione)* qui, ut perfecti essent, primi gradus -i fuerunt. **3** *invidus, obtrectator – ein Mißgünstiger, Neider, Nebenbuhler:* HRABAN. epist. 28 p. 444, 26 ut ... tua auctoritate contra invidos -orum morsus tueatur *praesens opus.* HINCM. epist. I 131a p. 68,21 si nacta occasione aliquis -us recta hinc eraserit. RUOTG. Brun. 23 p. 24,18 nec ab invidis et emulis suis facile potuit reprehendi. BERNOLD. CONST. chron. a. 1077 p. 434,14 emulus eius *(Roudolfi regis)* Heinricus ... advenit. VITA Heinr. IV. 11 p. 36,20 qui *(episcopus)* sui *(Heinrici V.)* honoris emulum *(Heinricum IV.)* recepisset. *al.* **4** *inimicus, adversator – Widersacher, Gegner:* a *gener.:* ALDH. epist. 5 p. 493,7 utpote ... arcister legionum falangibus saeptus -orum spissis. CARM. de temp. rat. 810 *(de quartodecimanis)* fulcimur tunc forte columna contra emulos, currimus ad illam Nicenam synodum. TRANSL. Dion. Ratisb. 38 p. 371a,19 ne ... perpetim ... urbi -os constituamus. LAMB. HERSF. annal. a. 1045 p. 59,24 emulum atque insidiatorem regni sui captum decollavit. BERNOLD. CONST. libell. III praef. illi nostro, nolit Deus ne deinceps dicam emulo, sed amicissimo, satisfacere studui. HELM. chron. 85 p. 166,1 Kanutus, emulus eius *(regis Danorum).* CONST. II 347 fervens pacis emulus. HUGO TRIMB. registr. 117 Oracius ... viciorum emulus firmus et mansuetus. *al.* *de diabolo, daemone:* ALDH. virg. I 26 p. 262,1 lividorum fraudulenta -orum factio. UFFING. Ida 1,8 contra emulum dimicans castitatis. *al.* **b** *iur. i. q. litigator – Gegner vor Gericht:* EPIST. Meginh. 38 p. 237,29 quod ipsum emuli nostri aucupati sunt. ANNAL. Ratisb. fragm. a. 1085 (MGScript. XIII p. 49,27) ad condictam synodum ... perveniens, emulos suos triduo expectavit *imperator.* CHART. episc. Wirz. I 304. *in chartis i. q. violator – einer der zuwiderhandelt:* DIPL. Heinr. IV. 46 si ... quilibet emulus hanc commutationem violare presumpserit. VITA Agric. 7 (privil. spur.) huius privilegii conscii nocivi emuli communione dirimantur. CHART. Hall. I 183 ne vero emulorum obtrectatione ... factum nostrum in irritum revocetur. *al.*

B *fem.:* *aemulatrix – Nebenbuhlerin:* **1** *de rebus:* ADAM gest. 2,22 p. 80,11 cuius *(Ruzziae)* metropolis civitas est Chive, -a sceptri Constantinopolitani ([*cf. Sall. Cat.* 10,1]. *sim.* SCHOL. Adam gest. 111). CARM. Bur. B 57,1,1 bruma, veris emula. **2** *de hominibus:* GLOSS. III 273,38 St.-S. emula (pelex *b*) gella.

C *neutr.:* *exemplum – Beispiel, Vorbild:* EPIST. Meginh. 23 p. 220,15 ite inquam hortamentis mutuis, vos mutuis excitate emulis, vos de virtute provocate *eqs.*

adv. ***aemule.** *cum maligna comparatione – in gehässiger Gegenüberstellung:* EKKEH. IV. bened. I 33,62 cui *(Clyto Philippum extollenti)* cor transfixit *Alexander,* patris acta quod -e dixit.

***aenesis** (en-), -seos *f.* (αἴνεσις) *laudatio, assensio – Lob, Beistimmung:* EPIST. var. III 33 p. 203,21 -eos palmam sunt consecuti. HYMN. Sangall. p. 109 omnis in Domini spiritus gratuletur enesi. RUODLIEB XV 88 his ita coniunctis ēnesis fit maxima plebis.

aeneus (en-, -nus), -a, -um. *script. et form.:* ēn-: *p. 298,14. 25. adde* LEX Sal. Merov. 81 *codd. K 65.66.* hen-: *p. 298,43.* hin(n)e-: *p. 298,24.35.* hini-: LEX Sal. Merov. 53tit. *cod. C 6.* eni-: *p. 298,25.36.* ine-: *p. 298,24.35.* ini-: *p. 298,24.35.* igne-: *p. 298,33.38.* igni-: LEX Sal. Merov. 53tit. *cod. C 6a.* ne-: *p. 298,40.* ignem: *p. 298,26.37 sq.* -nus: *fere apud poetas.* ae- *(monosyll.):* *metr.: l. 72. rhythm.: p. 298,12.* *pronunt.:* ERMENR. ad Grim. 10 p. 544,18 cum ... correpta vocalis est, vocali altera sequente non facit communem syllabam, ut 'aureus, aereus, -us'.

I *adi.:* *aereus – ehern:* **A** *proprie i. q. ex aere factus – aus Erz:* ALDH. virg. II 1527 cuncti pariter velut -a signa rigebant. WETT. Gall. 34 catena. TRAD. Ratisb. 95 p. 86,9sq. thuribulum -um 1 ..., campan(as) aen(eas) II. EKKEH. IV. bened. I 19,18 lavat omnes pelvis -na. TRANSL. Dion. Ratisb. 26 p. 366b,50 crypta -o pessulo obseratur. DIPL. Heinr. IV. 487 p. 663,35 (spur.) -um caldarium. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 150,14 hii annuli sive sint ferrei sive enei sive cornei, non curamus. *al. fort. i. q. cupreus – etwa 'kupfern'* (*cf.* GLOSS. III 388,27 St.-S. eneum cuffern): MAPPAE CLAVIC. 94 de eneo statere denarium. **B** *per compar. vel translate i. q. aeris naturam exhibens – wie Erz:* **1** *c. sensu vilitatis:* IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 225,4 (vs.) -us Macedo *(sc. Alexander; cf. Vulg. Dan. 2,39).* LIBRI Karol. 4,13 p. 198,3 septimum synodi numerum, quem prodecessores eorum ęnea sinodo voluerunt complere, stagnea isti ... synodo adplicata moliuntur adimplere (*antea:* aureum *nummum*). BERTHA Adelh. prol. 1 ut pro eius nomine, qui ... pretulit duo erea minuta viduae, eneum hoc opusculum gratum ... sit munusculum. **2** *c. sensu duritiae, constantiae:* THEGAN. Ludow. 44 p. 600,12 nisi linguam habuissem ferream et labia -a.

II *subst. neutr.* (*cf.* GLOSS. III 717,31 St.-S. enum er [IV 177,6]): **A** *caldaria, situla – Kessel, Eimer* (*cf.* GLOSS. III 447,31 St.-S. -num kezel. IV 26,6 eneum crant): **1** *gener.:* LEX Sal. Merov. 64,1 qui inium (hineo *A 1*, ineo *A 2*, enio *C 5*, eneum *A 3. C 6*, ęneum *A 4*) portare dicitur, ubi strias coccinant. 73,5 eneo (ignem *A 1*, aeneum *B*) calefacere. *al.* WANDALB. mens. 291 undanti ... -no. GISLEB. ELN. inc. 1,22 (vs.) flammae plenis infundere flumen -nis. NIVARD. Ysengr. 3,1037 Tyrio ... extraxit -no *purpuram.* DIPL. Karoli M. 300 p. 451,35 (spur. s. XII.) loca duo in Marsali cum eneis *(i. caldariis salinariis)* suis. **2** *spec. de vase in iudicio Dei usurpato:* LEX Sal. Merov. 73,6 p. 376a manum suam in eneum (ad igneum *A 1*) pro leude mittere (73,5). *latius i. q. iudicium aquae ferventis – Kesselfang:* LEX Sal. Merov. 53,7 si ... eum ad inium (hinne- *A 1*, ine- *C 5*, ene- *A 3. C 6*, eni- *A 4*) admallatum habuerit. CAPIT. reg. Franc. 3,4 si quis ingenuus ... ad eneum (ignem 2) provccatus manum incenderit. LEX Ribv. 32 ad igneum (ignem *rec. B*) seu ad sortem represento *servum. al. (v. ind. p. 191).* LEX Sal. Pipp. 91,1 si nec de conposicione nec de neo nec de ulla lege facere voluerit. *al.* **B** *aeramentum – Gegenstand aus Erz:* COMPOS. Matr. 28tit. deauratio vitreorum et chalconeorum et heneorum. NIVARD. Ysengr. 5,832 horologa immersit tardus -na latex.

aenigma (en-), -atis *n.* (αἴνιγμα) *script.* -nim-: ALDH. ad Acirc. 112 p. 150,1 *cod. F.* *form.:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 415,6 Graeca neutri generis: 'dogma, dogmatis', 'e-a, e-is'. *metr.* ăĕ-, ĕ-: CARM. Salisb. 9,10. MILO carm. 3,4,2,1081. *v. et l. 65. p. 299,27.* *signif.:* ALBERT. M. eccl. hier. 2,8 p. 535b, 18 '-ta', id est obscuras repraesentationes.

I *strictius i. q. scirpus – Rätsel:* ALDH. ad Acirc. 6 Simfosius poeta ... occultas e-um propositiones ... legitur cecinisse. WALAHFR. carm. 5,4tit. MILO Amand. 7 (MGMer. V p. 480,13) Samson ... convivis e-a proposuisse obscurum. ANON. Mell. 72 Athelmus ... edidit scripta, que appellantur e-ta. *al.*

II *latius:* **A** *gener.:* **1** *expositio obscura, figurata, allegorica – dunkle, bildhafte, allegorische Darlegung:* ALDH. ad Acirc. 1 p. 62,5 spiritalium incrementorum fructum propheticus sermo allegoricis e-bus explanans. AETHICUS ISTER 27 difficilia in e-bus suis scripsit de his insulis *Aethicus.* 58 p. 35,23 in e-e rethorico. CHART. Fuld. B 529 p. 510,20 prophetarum e-ta. HRABAN. epist. 21 p. 428,4 loca ... diversis e-bus valde obscura. CARM. imag. suppl. 1,2,6 quae *(carmina)* ... signarent Christum mundi per e-ta regem. RATHER. epist. 9 p. 45,27 promissiloquorum figuris et -bus affatim satiatus. AENIGM. super turb. tit. *al.* **2** **a** *problema – (Streit-)Frage, Problem:* AETHICUS ISTER 24 *philosophi* non valuerunt aliqua e-ta ipsius disserere. 79 p. 60,1 in multis e-bus ... disputaverunt, sed in cunctis coniecturis et problematibus Aethicus superior. **b** *arcanum – das Geheimnisvolle, Geheimnis:* ALDH. epist. 5 p. 491,1

[Ziltener]

tropologicae disputationis ... oracula aethralibus opacorum mellita in -bus problematum. RUOTG. Brun. 5 p. 7,12 nec suffecit ei in gazophilacium cordis sui colligere, quod in promptu habebat, peregrina insuper conduxit e-ta. EPIST. Hildeg. 8 p. 346,31 quare ... profunditate, immo -bus sententiarum insudant? ROSIN. ad Euth. 1 p. 267 hic est ordo scientiae ... et -a eius *eqs.* **B** *spec.:* **1** *theol. i. q. figura repercussa, imago – Abbild, Symbol* (*cf. Vulg. num. 12,8. I Cor. 13,12.* ARNO REICHERSB. apol. p. 60,30 'per speculum in -e', id est in caelestium imaginum aenigmatica apparitione): VITAE patr. Iur. prol. p. 131,24 sublato iam praefigurationis e-e. ALCUIN. epist. 213 p. 356,4 *virtus contemplativa animae est* magis in fide et apud perpaucos per speculum in e-e *eqs.* (ALBERT. M. bon. 364 p. 200,8). OTLOH. doctr. 12 p. 272B quod non possit speculari inter carnalis -ta conditionis. EPIST. Hildeg. 16 p. 385,13 si quaedam in -e, plura tamen puro intellectu ... in veritate conspicatur. DAVID compos. 2,7 non per -ta corporearum similitudinum ..., sed purissima mentis intelligentia Deum in contemplatione videre. CHART. Turic. 1541 quanto certiora sunt experimenta rerum quam e-ta figurarum. *al. praefiguratio – Vorausbildung:* RHYTHM. 8,8,2 Helias venit previde Iohannis in e-e. *cogitatio – Vorstellung:* COD. Karol. 10 p. 502,9 admoneo tamquam in e-e ... vos. **2** *techn.:* **a** *artis opus (allegoricum), repraesentatio – (allegorisches) Kunstwerk, Abbildung:* PAUL. DIAC. carm. 5,1,6 vultus Dominantis et una sanctorum effigies pulchre sub e-e vernant. AGNELL. lib. pont. 23 p. 289,7 gipseis metallis diversa hominum animaliumque ... e-ta inciserunt. **b** *imago speculo expressa – Spiegelbild:* AGNELL. lib. pont. 113 intuisset quis illum lapidem, ... e-a quasi ⟨in⟩ speculum videri potuisset. **3** *gramm. i. q. etymologia – Wortableitung:* RANGER. Anselm. 1631 opponunt voces et Greca e-ta nobis.

aenigmaticus (en-), -a, -um. *script.* enicm-: *l. 63.*

1 *figuratus, allegoricus – bildhaft, allegorisch:* LIBRI Karol. 1,17 p. 41,33 sepositis e-is vel allegoricis figuris (ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,1 p. 23a,8). 2,7 involucris. **2** *medius – vermittelnd:* MILO Amand. 5 (MGMer. V p. 463,6) neque iam per figuras et imagines e-ae nubis ... intuens *(cf. Vulg. num. 12,8). v. et l. 10.* **3** *indirectus, inordinatus – mittelbar, undeutlich:* CAES. HEIST. mirac. I 8,1 p. 81,4 -am *visionem* ..., quam habent viatores. II 1,4 p. 23,7 angeli ..., qui visione presentaria et comprehensiva, non e-a fruuntur in Christi contemplatione. hom. I p. 56b contemplatio -a, quae est in via, multum affinis est contemplationi compraehensive. EMO chron. p. 518,52 visione e-a videtur *Deus* per fidem in presenti.

adv. **aenigmatice.** **1** *figurate, allegorice, obscure – bildhaft, allegorisch, dunkel:* RADBERT. Arsen. 1,11 p. 39,27 de quo proposueras e-e loqui, clarius predicari. VITA Serv. 13 p. 49,23 per Gog et Magog e-e Gotthos et ... Hunos interpretari. OLIV. epist. 6 p. 310,21 Ysaias non ut propheta e-e, sed ... manifeste ... antepredixit. *alch. i. q. arcano modo – in geheimer, geheimnisvoller Weise:* Ps. AVIC. anim. 6,2 p. 202ut. de vero magisterio -e. **2** *symbolice – symbolisch:* ALBERT. M. eccl. hier. 4,4 p. 649b,2 'sub pennatis aenigmatibus', id est sub pennis aliquid -e significantibus. **3** *indirecte – mittelbar:* GUNTH. PAR. (?) orat. 10,3 p. 194C qui nunc mundi cordis oculo speculariter et -e Deum contuetur, postmodum plena eius visione gaudebit. **4** *fort. i. q. explicatoris modo – etwa 'enträtselnd':* TRAD. Fuld. I praef. p. VIII,20 (s. XII.med.) singula magna vigilantea perscrutantes enicmatice vix cuncta perlustravimus.

***aenulus**, -a, -um. *aeneolus – aus Erz:* WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 329A pone in utraque barbula cannulam -am.

aenus *v.* aeneus.

Aeolicus (Eol-), -a, -um. (Αἰολικός *ab* Αἴολος) *ad Aeolum, regem ventorum, pertinens, ventosus – zu Äolus gehörig, stürmisch:* WALTHARIUS 384 velut -is (Eloicis *B*, Aeoliis *Ven. Fort. carm. 7,14,31*) turbatur arena procellis. DROGO Lew. 1,5 (MGScript. XV p. 784,14) E-a rabies (1,9 p. 785,51. *cf. Lucan. 9,454* Aeolia).

Aeolius, -a, -um. (Αἰόλιος) *ad Aeolum pertinens, ventosus – zu Äolus gehörig, windreich:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,118 Mulcifer ... prebuit -os regi cum forcipe folles.

aeon (eon), (-nos) *m. (? n.: l. 10sq.)* (αἰών) *script.* io-: *l. 14. gen. plur.* -on: *l. 9. abl. plur.* -is: *l. 15. metr.:* ĕō-: *l. 9sq.* ēŏ-: *l. 12.18.*

1 *aevum sempiternum – Ewigkeit:* FORM. Augiens. C 21 ereniseona (*i.* εἰρήνη εἰς αἰῶνα) vobiscum (*cf.* EKKEH. IV. carm. var. I 6,13 erinin eonon). RADBERT. carm. 3,13 (MG Poet. III p. 52) per eon. CARM. potat. 98 (MGPoet. IV p. 353) per eon (gloss.: per secla). EUGEN. VULG. syll. 18,1,3 salve, nate deûm, Caesar, in ɛona. **2** *saeculum – Jahrhundert:* EUGEN. VULG. syll. 24,21 mathematici ... cudebant omnia conrotundata ut ionum in circulo anni herere. THEOD. PALID. annal. prol. p. 51,33 de his -is et temporibus, quae ante incarnationem Domini transierunt. **3** *spatium temporis – Zeit(raum):* EUGEN. VULG. syll. 5,22 ut Sergius ... felicia tempora ducta letetur in ɛona longa.

***aeonios** *adi.* (αἰώνιος) *aeternus – ewig:* ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,25 lucis amor, lux ipse Deus, tu chara perenne, -os, zoticos, andria, pistos, ear. *Ziltener*

aepatricus *v.* hepaticus. ***aephopharus** *v.* *ephipharus.

aequabilis (eq-), -e. **1** *proprie:* **a** *comparabilis, par – vergleichbar, gleich:* ALCUIN. carm. 1,1362 signum ... -e signo. *consubstantialis – wesensgleich:* EGBERT. fec. rat. 2,292 -e verbum cum patre. **b** *congruens – angemessen:* CONR. HIRS. dial. 23 fascem ... viribus tuis imponam sic -em, ut *eqs.* RUP. TUIT. off. 9,3 p. 243C quod ait 'rogabo patrem meum ...' -ius est de passione quam de paternae dexterae consessu accipi. **c** *aeque divisus, aequalis – gleich geteilt, gleichmäßig:* TRAD. Frising. 1469 p. 319,33 (c. 1073) reliqua ... filii inter se ... e-i divisione partirentur. **2** *translate i. q. aequus – gerecht:* CHART. cell. Paulin. 44 (a. 1197) *iudices* e-i consilio discordiam ... conplanabant. CHART. archiep. Magd. 451 interveniente e-i dispensatione.

adv. **aequabiliter.** *aequaliter – gleichmäßig:* LEX Alam. 85 dum aequaliter (aequaviliter *8*) partiant *rem.*

aequaevus (-ev-), -a, -um. **1** *strictius:* **a** *coaequalis – gleichaltrig:* VITA Winn. 17 (MG Script. XV p. 777,21) caecitas ... penae -eva sedecim iam annos in homine aequaverat. *subst. i. q. coaetaneus (-a) – Altersgenosse (-in):* NADDA Cyriac. I 5,2 inter -evos suos glorię ... certamen habebat. PASS. Ursulae 6 virgines, -evas ... meas. *fort. add.:* FROUM. carm. 21,25 aequę vosque meos (*fort. leg.* aequęvosque). **b** *coaeternus – gleich ewig:* WILLIR. cant. 5,9 p. 42 -um numen. **2** *latius i. q. aequipollens – gleichgestellt:* RICHER. REM. hist. 3,59 mathematicam, phisicam et theologicam -as eidem generi subesse.

***aequalantia** *v.* *aequalentia.

***aequalens** (eq-), -entis. (*cf.* *aequivalens) *aequivalens, eiusdem pretii – gleichwertig:* CHART. Beron. 132 p. 179,33 (a. 1273) pro redditibus decem solidorum e-bus predictarum possessionum portioni.

***aequalentia** (eq-, -lan-), -ae *f.* (*ex* aequa lance, lancia *ut vid.; cf. J. Vielliard, Le latin des diplômes royaux. 1927. p. 129*) *aequa partitio – gleichmäßige Teilung:* FORM. Marculfi 2,14 quicquid dici aut nominare potest, aequa lentia inter se ... divisisse vel exaequasse (FORM. Senon. I 42 p. 204,18 -antia. FORM. Sal. Bign. 19 per e-a. *al.*). FORM. Senon. I 29ut. e-a vel pactum. FORM. Pith. A p. 597,23 per hanc epistolam -ae. *v. et* lanx.

aequalis (eq-), -e. *rhythm.* equa- *(trisyll.): p. 301,57.*

I *proprie:* **A** *de uno eodemque:* **1** *strictius:* **a** *planus, lēvis – eben, flach, glatt:* VITAE patr. Iur. 1,9 in ... -i solo. Ps. HIPPOCR. progn. A 6 pustellam ... non altam, sed -em. HERACLIUS I 2,8 petram. THEOPH. sched. 3,32 cum lima -i ... plana *nigellum.* BRUNUS LONG. 1,19,3 p. 117B quod in loco asperitatem et sensum invenies non -em. ALBERT. M. veget. 7,140 seritur radix ... in locis ... -bus. *al. c. dat. i. q. exaequatus – in gleicher Ebene liegend:* BEDA hist. eccl. 5,6 p. 290,14 lapis terrae -is. **b** *directus – gerade:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 27,18 *falcones* tenent dorsum e-e. BRUNUS LONG. 2,6

[Payr]

p. 124C sectio sit -is, id est secundum longitudinem. **c** *parilis, sibi constans – gleichförmig, regelmäßig: de forma:* CHRON. Salern. 159 p. 167,1 nares -es et directae. THEOPH. sched. 2,31ex. ut -is fiat *anulus.* THADD. FLORENT. cons. 183,7 *vas* sit sicut una cucurbita sine alembico, e-es *(sic)* per totum. WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 328F *acus triangulata* facilius penetrat membrum quam -is acus. *al. de motu:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p. 31 a r non e-is est pulsus, cuius percussio diversatur sive in motu ... sive in quantitate dilatationis. ALBERT. M. phys. 4,3,10 p. 326a,27 *motus primi mobilis* -issimus et simplicissimus est in partibus. *al. de elevatione vocis:* GUIDO CIST. mus. p. 192b si cantus est -is et organum incipit cum cantu. **d** *medius, proportionatus – mittel, ausgewogen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 36,30 est ... tempus autumpni medium inter estatem ... et hiemem ... et est e-e tempus quodammodo. ALBERT. M. veget. 3,82 *subiectum* est ... -e sive medium inter frigidum et calidum. Ps. ALPHONS. clav. 3 p. 782,35 aequalitas ... apparens consistit in -i compositione ipsius corporis. **2** *latius de partitione i. q. aeque divisus, aequabilis – gleichmäßig (geteilt):* LEX Sal. Merov. 67 res e-e ordine inter se dividant. ALDH. ad Acirc. 126 arsis et thesis -i temporum discrimine dirimuntur *in dispondeo.* REMIG. ALTISS. mus. p. 84b,8 quae -ia diximus, eadem dactylica esse dicemus *eqs. al.* **B** *de relatione i. q. par, idem, similis – gleich (groß, lang, viel, schwer), gleichartig, entsprechend, ähnlich:* **1** *de quantitate, numero, pondere sim.:* **a** *gener.:* ANTIDOT. Lond. p. 19,18 mensura. ANTIDOT. Sangall. p. 99,23 pondere. ALDH. ad Acirc. 77,1 *(de molis)* nos sumus -es ... sorores. MAPPAE CLAVIC. 38 quantum tibi videatur esse e-e ei auro. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 187,22 si fuerint e-is forme *falcones.* ALBERT. M. veget. 2,109 -is quantitatis et dispositionis. animal. 1,469 *spatium. al. de tempore:* GERB. (?) astrolab. 8,1 *(de horis)* quos Arabes muzzewihae, id est -es dicunt, et ezemenie, id est inaequales. *c. sensu aequi, iusti (cf. Vulg. lev. 19,36. Ezech. 45, 10):* ALCUIN. epist. 3,17 p. 26,6 (synod.) ut mensuras aequas et pondera -ia statuant omnibus. CAPIT. reg. Franc. 46,18 aequam mensuram et -ia modia. *al.* **b** *spec.:* **α** *iur.:* LEX Baiuv. 15,7 -em inter filios ... habeat portionem *vidua* (CHART. Brixin. 90. *al.*). FORM. Andec. 37 p. 17,1 e-is lanciae dividere. FORM. Sal. Lind. 11 p. 275,4 e-em partem contra avunculos ... accipere (TRAD. Ratisb. 58. TRAD. Frising. 939. *al.*). TRAD. Frising. 298 -e mensura -ique pretio (CHART. Sangall. A 712 p. 314,8. COD. Hartw. 32. *al.*). TRAD. Frising. 390 tradidit ... e-em causam. TRAD. Ratisb. 173 -em recompensationem. *al.* **β** *math.:* ANON. geom. I 3,2 numerus remanens et latus quadrati -is pronuntietur. 4,24 *pentagonus* -bus continetur lateribus. GERB. geom. 4,4 *rectus angulus* sibi ... ipsi semper et uniformiter -is. ANON. ad Ragimb. p. 533,15 *(de area)* ut quadrato -em constituam triangulum spacio. *al. philos. (cf. p. 302,39):* ALBERT. M. pol. 3,6b videtur -e esse, quod iustum est (*p. 1280a, 11* ἴσον τὸ δίκαιον) *eqs.* 5,1b p. 425b,33 hoc iustum consistit in eo, quod secundum proportionem -e (*p. 1301a,27* κατ' ἀναλογίαν ἴσον) est. **δ** *comput. i. q. communis – gewöhnlich, Gemein-:* RHYTHM. 112,6 compertum adde super numerum dierum pasche decemseptem annis e-bus. **2** *de qualitate, genere, condicione sim.:* **a** *gener.: de hominibus:* CARM. Aldh. 4,70 illis in omnibus -em dico actibus *Aldhelmum.* HUGEB. Wynneb. 5 omnes homines natura e-es genuit. RHYTHM. 8,8,4 aesca, virtute, habitu -es. WIPO prov. 67 viri pontificales sanctis sunt -es. *al. de rebus:* LIUTG. Greg. 12 p. 76,27 uno eodemque -i cum ceteris vestimento et victu ... contentus. FORM. imp. add. 1 p. 328,6 duas commutationes -em habentes tenorem. WALAHFR. carm. 5,76,53 Spira ... Romuleae dicenda ... sedi -is. PASS. Petri et Pauli 316 paribus gestis persolvere poenas -is. DIPL. Conr. II. 206a p. 280,6 -e meritum credimus fore dantis et corroborantis. ALBERT. M. veget. 1,130 non habet anima plantarum effectum vitae, qui sit -is effectui vitae *animalium. al. congruens – angemessen:* HROTSV. Gong. 333 -es meritis protendere laudes. **b** *spec.:* **α** *theol. (cf.* ALBERT. M. sent. 1,31,3 p. 101b,22 -es ... sunt personae distinctae eamdem habentes essentiam *eqs.):* HRABAN. carm. 4,1,8 flatus nempe sacer ... tibi *(sc. patri)* ... permanet -is. GODESC. SAXO theol. 22,3 p. 301,27 Deus pater non debet dici -is Deo, sed Deus filius -is Deo. HROTSV. Mar. 224 -i forma pollens sub nomine trino. *al.* **β** *iur.:* LEG. Wisig. 6,4,3 p. 265,26 e-em statum. FORM. Marculfi 2,12 *filiam* contra germanos ... -em et legitimam esse constituo heredem. DIPL. Heinr. II. 25 ut ... abbas cum fratribus ... sint ... illis *(ceteris locis)* per omnia iure stabilitatis similes et -es. **γ** *log.:* EPIST. Ratisb. 22 p. 348,17 maior *terminus* de minore aut -is de -i predicatur. **δ** *mus.:* HUCBALD. harm. inst. p. 104a,34 de -bus ... vocibus.

II *translate i. q. aequus, iustus – billig, gerecht (cf. p. 301, 35):* FORM. Marculfi 1,38 -es preceptionis eis fieri et accipere iussimus (DIPL. Merov. I 49 p. 45,25. 66 p. 58,49. 51).

subst. masc. i. q. par, aequipollens, socius – ein gleicher, Gleichgestellter, Gefährte: CONSUET. Trev. 16 p. 17,26 si e-is cum e-i contendit. DIPL. Heinr. IV. 402 p. 532,27 marchio suique -es. OTTO FRISING. gest. 2,45 p. 153,17 offenderetne ... Verona principem, quae ... laedere non solet e-m. ALBERT. M. pol. 3,10x -bus natura (*p. 1287a,12* ὁμοίους φύσει) inaequales dantur honores. 4,4c *(de democratia)* principatus ... liberorum et -ium. *al.*

subst. neutr. i. q. par, idem – ein gleiches, dasselbe: **1** *gener.:* WIDUK. gest. 3,54 barbarum salutabat; cui Sclavus -ia respondit. ALBERT. M. metaph. 10,2,6 p. 569a,9 si ... -e dicatur duas naturas significare. **2** *spec.:* **a** *math.: aequalis quantitas – gleiche Größe:* Ps. BOETH. geom. p. 378,3sqq. si ab -bus -ia auferantur, quae relinquuntur, -ia sunt. *aequalis pars – gleicher Teil:* HROTSV. Sap. 3,18 *numerus est pariter par,* qui potest in duo -ia dividi *eqs. latius:* MAPPAE CLAVIC. 87 alumen liquidum, cimoliam e-ia. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 2,30 *corrigiolae* extremitas scindatur per longum in duo e-ia. **b** *iur. i. q. res aequi pretii – gleichwertiges Gut:* BREV. NOTIT. p. A 21,32 (c. 790) dedit ei ... aliud e-e. TRAD. Frising. 579 cuncta -ia, sicut ille traditum habuit. COD. Odalb. 60 p. 122,5 si in ipso loco plus aut -e accepti territorii foret. *al.* **c** *philos. i. q. aequitas – Gleichheit (cf. p. 301,51):* ALBERT. M. eth. 5,2,1 p. 340b,38 iustum ... est et legale et -e (*p. 1129a,34* τὸ ἴσον). pol. 6,1[1] p. 563b,12 -e (*p. 1317b,4* τὸ ἴσον), quod iustum est in democratia, est secundum numerum arithmeticae proportionis. animal. 12,17 -e ... complexionis animalium ... est -e ... secundum geometricam medietatem.

neutr. pro adv.: **1** *in aequas partes – zu gleichen Teilen:* PACTUS Alam. III 2 lectaria parciant -e. **2** *aequo pondere – gleich viel, gleich schwer:* COMPOS. Luc. I 18 ubi e-e penset. I 19.

adv. **aequaliter.** **I** *de uno eodemque:* **A** *strictius:* **1** *directe – gerade:* ANON. circ. p. 537,15 recta linea est, quae ducitur -r per longum aut per latum (*cf.* Ps. BOETH. geom. p. 374,5. *al.*). THEOPH. sched. 2,26 lignum ..., quod -r findi possit. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 27,14 quamvis ducant alas bene et e-r. **2** *spatio constanti – in gleichbleibendem Abstand:* GERB. geom. 4,5 circulus -r a puncto circumductus. ANON. circ. p. 538,14 basi -r opposita. *al.* **3** *aequisone – gleichklingend, einförmig:* REMIG. ALTISS. mus. p. 64b,29 sonus ... est ... vox aliqua uniformiter et -r procedens. *de cantu plano:* HUCBALD. harm. inst. p. 110a,4 caetera -r et in directum dicuntur. **B** *latius de partitione i. q. aeque, in aequas partes – gleichmäßig, zu gleichen Teilen:* FORM. Marculfi 2,12 omnia ... dividere vel exaequare -r. CAPIT. reg. Franc. 224,7 -r ipsas res ... filii ... dividant (WIDUK. gest. 2,10 hereditatem). CHART. Brixin. 108 ut liberi ... e-r dividantur. *al. c. sensu iusti:* DIPL. Ludow. Germ. 47 ut -r et iustę et rationabiliter commutatio illa fiat. CHART. Basil. A I 32 p. 61,27 (spur. s. XII.) *ministeriales* omnes ecclesiae reditus, quanto -ius poterant, in duo sunt partiti.

II *de relatione:* **A** *pari mensura, pondere, parte – in gleichem Maße, gleich viel:* **1** *gener.:* BEDA hist. eccl. 5,10 p. 299,32 *satrapae* ingruente belli articulo mittunt -r sortes. FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,11 XVI -r maiores, XVI -r mino-

[Payr]

res erunt *tabellulae.* ALBERT. M. veget. 5,6 ut unicuique plantae non ... -r in quantitate ministretur de his *eqs. al.* **2** *spec.:* **a** *iur.:* FORM. Sal. Lind. 12 p. 275,11 ipsam hereditatem ... -r contra heredes vestros ..., ipsam videlicet portionem ... accipere. CHART. Sangall. A 381 p. 356,8 donamus in concambium ... hobe decem -r, sicut a vobis accepimus. TRAD. Frising. 1019[a] remensuravit ... episcopo ... pro curtifero duplum, pro pratis -r. CHART. Hall. I 342 p. 314,11 quatuor mansos ... solventes annuatim decem choros tritici et ordei e-r. *al.* **b** *math.:* GERB. geom. 2,8 linearis pes, si latitudine eiusdem quantitatis addita in quadrum -r describatur, constratus ... formatur. Ps. BOETH. geom. p. 379,1 in circulo -r a centro distare. **B** *eodem modo, pariter – in gleicher Weise, ohne Unterschied:* **1** *gener.:* LEX Sal. Pipp. 66,1 quod servum ... e-r per totus tres mallus ... dicere audissent. LIUTG. Greg. 11 plurimi ... -r educati et disciplinati. THEGAN. Ludow. 19 Latinam *linguam* vero sicut naturalem -r loqui poterat. HRABAN. hom. II 45 p. 231[A] cum et patris et filii sunt *sancti,* aequales esse demonstrant, quorum -r sunt. ANNAL. Xant. a. 865 -r ... ceu. HROTSV. Cal. 2,2 non omnes -r, sed unam specialiter. *al.* *c. sensu unanimitatis:* POETA Saxo 4,114 *populus* regi parens -r uni. DIPL. Loth. III. 59 p. 94,9 *fratres* communiter, -r, libere ... eligent *abbatem.* **2** *spec.:* **a** *theol. (de trinitate):* GODESC. SAXO theol. 6 p. 130,17 de spiritu sancto -r procedente a patre et filio. 22,21 p. 323,2 tu ... cuncta ... pariliter et -r nosti. fragm. p. 30,11. *ibid. al.* **b** *iur.:* LEG. Wisig. 3,6,2 p. 168,8 omnibus filiis ... e-r facultas eius obtinenda patescat. CHART. Tirol. notar. I 61 p. 29,1 investiverunt *illos* ... e-r. *c. sensu distributionis:* REGISTR. Patav. I p. 131,12 II beneficia solvencia e-r XII mod. avene et VI cupulas frumenti e-r. **C** *eodem tempore – gleichzeitig:* THIETM. chron. 1,14 tres ... sunt animae, non e-r incipientes nec simul finientes.

aequalitas (eq-), -atis *f.* *plur.: p. 304,14.28.*

I *proprie:* **A** *de uno eodemque:* **1** *strictius:* **a** *plana superficies, planum, aequor – ebene Oberfläche, Ebene, Fläche:* GERB. geom. 2,6 in planitiei ... -e. ANON. geom. I 3,1 si fuerit altitudo in -e. THEOPH. sched. 3,44 qui *(limbus)* superemineat -em totius patenae. HILDEG. scivias 3,9 p. 681[A] ut *aquae* sua effusione -em facerent supra montes *(cf. Vulg. Bar. 5,7).* VITA Norb. I 12 p. 682,19 terrae. TRACT. de chirurg. 778 ut e-s ossis iuncture manuum tactu percipi possit. *fort. add.:* LULL. epist. 140 licet longeuscule alta meritorum (marium *corr. Jaffé, recte ut vid.*) e-e distam. **b** *directio – gerade Linie:* EUGEN. VULG. syll. 16,8 ut directa -e tertius, secundus et primus versus respondeant. **c** *aequabilitas – Gleichförmigkeit, Regelmäßigkeit:* *de forma:* THEOPH. sched. 3,5 recurvum *cornu incudis* in rotunda -e ad similitudinem unius pollicis. *de motu:* ALBERT. M. metaph. 11,2,23 p. 649[a],42 movetur *sol* aequaliter, unde cum -s illa non semper maneat *eqs.* *mus. de mora:* Ps. HUCBALD. ton. p. 226,26 observandum, ut -e diligenti cantilena promatur. **d** *proportio – Ebenmaß, gleichmäßige Zusammensetzung:* *de forma:* EINH. Karol. 22 p. 27,1 membrorum. *de complexione:* MAURUS urin. I p. 9,44 -s ... urinae notat nullam turbationem ... humorum fieri in corpore. ALBERT. M. veget. 1,181 a complexione, quae est -s proportionaliter in se habens omnes qualitates elementorum. 3,34 propter materiae -em. 20,40 ipsa complexio -e sua ad caeli vicinatur -em. *al.* **2** *latius i. q. aequa partitio, dispositio – gleichmäßige (Ver-)Teilung, Gleichmäßigkeit:* BONIF. metr. p. 577,31 caeduntur vero pedum membra vel per -em vel per duplum *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,375 ut spargerentur *nervi* in dyafracmate secundum -em. **B** *de relatione i. q. parilitas, congruentia, compensatio – Gleichheit, Übereinstimmung, Entsprechung:* **1** *de quantitate, mensura, forma:* **a** *gener.:* EPIST. var. I 13 p. 511,14 ad cuius -em ponderis panis debeat fieri. CONC. Karol. 39[A],121 p. 400,28 una ... cibi et potus -s. HIST. mart. Trev. 7 aedificiorum. ALBERT. M. phys. 4,3,10 p. 326[a],20 ad -em illius *(motus unius horae)* mensuramus motum duodecim horarum. animal. 22,52 equi dicuntur ab ⟨a⟩e-e sive paritate *eqs.* eth. 8,1,5 p. 527[a],22 dicitur ... amicitia -s (*p. 1157[b],36* ἰσότης). pol. 5,6[11] -s (*p. 1309[b],39* ὁμαλότης) ... substantiae. *al.* *in imag. c. sensu iusti:* LIBRI Karol. 4,11 p. 191,40 utrum ... nummus plenissimi ponderis -em gerat. *de tempore:* THIETM. chron. 1,14 *anima pecudum* cum corpore parem inicii finisque sortitur e-em. **b** *spec.:* **α** *iur.:* TRAD. Frising. 727 (a. 851) partem suscepit ad -em dationis suae. 1113 pro e-e agrorum. *al.* *meton. i. q. pars aequalis – gleiches Maß:* LEG. Wisig. 4,5,3 heredibus ceteris eadem conpensata e-e. LEX Baiuv. 14,17 -em integram ... reddat. **β** *math.:* GERB. geom. 5,11 angulorum et laterum. RADOLF. epist. 3 p. 521,15 *(de area)* a duplici *(quadrati mensura)* ⟨ad⟩ e-em ... redire. ALBERT. M. anim. 2,1,5 p. 200[b],13 sunt ergo ibi *(in quadrangulo)* duae -es diversae et duae inaequalitates. pol. 5,1[n] 'secundum utramlibet -em' (*p. 1302[a],3* ἰσότητα), scilicet arithmeticam et geometricam. *al.* **γ** *philos. (c. notione aequitatis):* ALBERT. M. bon. 567 p. 301,46 erit -s (*Arist. p. 1131[a],21* ἰσότης), quando unus reddit, quod sibi superfluit a suo, ei, qui in tantum diminutus est ab ipso *eqs.* eth. 5,2,4 p. 343[b],13 aliquod medium est, quod inaequalitatis ad -em reductivum est. pol. 4,7[k] *tria* altercantur de -e politiae, libertas, divitiae, virtus. 6,1[dd] sic ... putabunt existere -em civitati et libertatem. *al.* **δ** *astron. de aequinoctio:* ALBERT. M. metaph. 5,6,1 p. 357[b],19 post -em (*p. 1023[b],10* ἰσημερίαν) aestivalem navigatio tuta. **2** *de qualitate, genere, statu:* **a** *gener.:* OTFR. ad Liutb. p. 167,26 *evangeliorum* quadrata -s. SERMO nat. virg. 4 his ... meritorum gradibus vel potius -bus *(sc. virginitate, paupertate, martyrio).* HONOR. AUGUST. gemm. 1,99 aqua ab -e dicitur *eqs.* quaest. I 8 hominibus repromittitur -s angelorum. *al.* **b** *spec.:* **α** *theol. (de trinitate):* GODESC. SAXO theol. 22,2 p. 299,24 -s et ... parilitas. fragm. p. 34,9 naturae, essentiae, substantiae, maiestatis, potestatis, deitatis unitas et -s. HONOR. AUGUST. cant. 6,4 p. 448[A] trinitatem in personis et unitatem atque -em in essentia deitatis. EPIST. ad Hildeg. I 14 p. 168[B] in patre manet aeternitas, in filio -s. *al.* **β** *iur.:* FORM. Pith. A p. 597,23 contra hanc epistolam -is *(v. et p. 300,61).* CHART. archiep. Magd. 63[a] p. 91,15 *sedem Magadeburgensem* inter ceteras ecclesias ordinem, vigorem, primatum et e-em habere. TRAD. Frising. 1647 in suę societatis -em. CHART. Babenb. 333 iuris.

II *translate:* **A** *constantia, temperantia – Beständigkeit, Ausgeglichenheit:* AMALAR. off. 2,5,4 circulus vero capillorum virtutem -is rationi undique consentientem significat *eqs.* **B** *rectitudo – Richtigkeit:* CHART. Tirol. notar. I 104 (a. 1236) quod dicta instrumenta debeam reducere ad e-em.

aequamentum, -i *n.* *exaequatio – Ausgleich(ung):* ALDH. ad Acirc. 140 p. 199,16 hostimentum, id est -um *(cf. Nonius p. 6)* vel exagium trutinae.

aequanimis (eq-), -e *vel rarius* **aequanimus,** -a, -um.

1 *moderatus, patiens – gelassen, geduldig:* FORM. Augiens. C 8 virum. GEBEH. AUGUST. Udalr. p. 593,5 -us tulit. EKKEB. SCHON. opusc. 4 p. 283,25 in laboribus manet e-is *amor Dei.* ALBERT. M. miss. 1,3,6 p. 24[b],5 pax temporis est -is susceptio emergentium in tempore. **2** *aequalis – gleich:* CHART. Eberb. 469 p. 266,14 (a. 1279) singula feoda ... sorte e-i parciendo.

adv. **aequanimiter.** **1** *de animi habitu:* **a** *moderate, patienter – gelassen, geduldig:* ERMENR. ad Grim. 4 p. 539,1 -r, si qua sunt in eis *(monasteriis)* anomala, dirigis. THIETM. chron. 7,3 illatum facinus -r portavit. CHART. Turic. 1150 p. 246,1 homagii dampnum ... e-r sustinere. *al.* **b** *quiete, pacifice, obtemperanter – ruhig, friedlich, gehorsam:* THEGAN. Ludow. 20 p. 595,30 nullus enim cum eis -r vivere potest. VITA Magni Fauc. 29 equi ... indomiti ... ferentes sanctum corpus valde -r. WIDUK. gest. 3,64 Wichmannus -r se continuit. DIPL. Otton. II. 212 quod ut verius credatur diligenciusque -r ab omnibus observetur. **2** *de relatione i. q. aequaliter, pari modo – in gleichem Maße, zu gleichen Teilen, in gleicher Weise:* LIBER diurn. 92 fas exigit -r nos uniuscuiusque ecclesiae privilegii iura ... promulgare possidenda. DIPL. Karoli III. 165 e-r transfundimus. COD. Odalb. 99[a] territorium ...

[Payr]

contra suum -r mensuratum. TRAD. Frising. 1469 p. 319,36 porcio hereditatis ... fratribus e-r distribuenda. CHART. Chiems. 16 (Mon. Boica II p. 456,27) quod ... ceteri *pueri* ... cum posteris meis e-r *(sic charta,* -tus *ed.)* dividantur. *c. dat. i. q. aeque ac – gleich wie:* CHART. eccl. Erf. 110 p. 60,19 (a. 1193) ut ... orationum suarum munera ... equaminiter *(sic?)* ipsis penes Deum nobis impartiantur.

aequanimitas (eq-), -atis *f.* **1** *constantia, patientia – Gelassenheit, Geduld:* VITAE patr. Iur. 3,18 p. 162,23 quod ... Eugendus tanta patientia atque -e suscepit. VITA Rimb. 13 esse iusticiam ... in -e tolerandi inopiam. COSMAS chron. 3,43 p. 218,9 admiranda e-s *ducis.* ALBERT. M. bon. 165 p. 105,15 -s proprie loquendo differentia formalis est patientiae, sicut et longanimitas ..., et non sunt virtutes distinctae a patientia. CONR. SAXO spec. 14 p. 207 est annus -is, annus severitatis et annus benignitatis. **2** *aequalitas, ordo – Gleichmäßigkeit, Ordnung:* TRANSL. Modo. 31 p. 303,37 angelos ... mirificae processionis concordiam et -em ordinasse.

aequanimus *v.* aequanimis.

aequatio, -onis *f.* **1** *medic. i. q. rectificatio – Reposition:* BRUNUS LONG. 1,19,1 p. 117^{A} fiat extensio secundum rectitudinem, donec fiat eius *(mandibulae)* -o naturalis. 1,19,4 p. 117^{E} aequa ipsam *(fracturam)* -e ultima. *al.* WILH. SALIC. chirurg. 3,4 p. 342^{E}. **2** *philos. i q. congruentia – Entsprechung:* ALBERT. M. eth. 4,3,2 p. 318^{a},15 aliquando consistit *veritas* in -e exemplaris ad exemplar. **3** *comput. i. q. collatio, ratio – Gegenüberstellung, Berechnung:* ALBERT. M. epist. Dion. 7,4^{E} p. 920^{a},5 *conventus solis et lunae* fuit secundum diligentissimam -em undecima die Martii. **4** *math. i. q. numerus, per quem (maximus) divisor dividendo aequatur – Annäherungswert:* Ps. BOETH. geom. p. 400,22 singularis ... vel ... minutum *(i. divisor communis minutus)* per -em maiorum est multiplicandum. **5** *astron. i. q. differentia inter medium et apparentem planetarum motum – Differenz zwischen mittlerer und tatsächlicher Anomalie der Planeten:* ALBERT. M. metaph. 11,2,24 p. 650^{b},37 *Ptolemaeus* complevit eam *(opinionem modernorum)* per demonstrationes -um.

aequator (eq-), -oris *m.* **1** *qui parem reddit – Gleichmacher:* REIN. ALEM. phagifac. 239 Bacche ..., decisor opum, contemptor honorum, e-r rerum. **2** *astron. i. q. circulus aequinoctialis – (Himmels-)Äquator:* ALBERT. M. phys. 8,4,6 p. 632^{a},7 in circulo, qui -r diei et noctis appellatur (*cf. Arist. p. 345^{a},3* ἰσημερινὸν κύκλον).

aequebonus *sim. v.* aeque. **aequedistans** *v.* aequidistans.

***aequevaleo** *sim. v.* *aequivaleo.

aequiangulus, -a, -um. *omnes angulos aequales habens – gleichwinkelig:* Ps. BOETH. geom. p. 389,9 circa datum circulum quinquangulum aequilaterum et -um (*Eucl. elem. 4,12* ἰσογώνιον) designare. ALBERT. M. cael. 3,2,7 p. 276^{b},48 *triangulus* aequilaterus et -us. anim. 2,1,5 p. 200^{a},46 quadratum aequilaterum et -um. *al.*

***aequicallenter** (eq-) *adv. pari calliditate – in gleich schlauer Weise:* VITA Serv. 18 p. 68,8 Etius ... percallide Attilam prevenit ... e-rque ... Occidentem ... in turmas coegit.

***aequicolor,** -oris. *concolor – gleichfarbig:* NIVARD. Ysengr. 1,945 latet -e sub herba *Reinardus.*

***aequicolus,** -a, -um. *parimembris,* ἰσόκωλος – *gleichgliedrig:* ALBERT. M. top. 6,6,1 p. 468^{b},12sqq. -a, quando tot membra habet unum sicut alterum; -a ergo esse dicitur diffinitio, quando quanta secundum numerum partium fiunt composita ..., tanta etiam ... nomina. p. 468^{b},27.

aequicrurius (-rus), -a, -um. *de trigono i. q. duo latera aequalia habens – gleichschenkelig:* GERB. geom. 5,3 isosceles est, qui duo latera habet aequalia, quibus etiam quasi cruribus insistit, ... unde et isosceles quasi -us dicitur *(cf. Mart. Cap. 6,712).* ALBERT. M. anal. pr. 1,5,3 p. 615^{a},1 -rus *triangulus.* p. 615^{b},14 quod anguli -ri (*p. 41^{b},14* τοῦ ἰσοσκελοῦς) super basim sunt aequales. *ibid. al.*

***aequidia,** -ae *f. dierum noctiumque aequalitas,* ἰσημερία – *Tagundnachtgleiche:* CARM. de temp. rat. 762 crementa ... solis et lunae sortiunt fines ... in partibus -arum. *v. et* *aequidium.

aequidialis, -e. *ad aequidium pertinens, aequinoctialis – zur Tagundnachtgleiche gehörig, äquinoktial:* CARM. de temp. rat. 445 -em ... exortum. 457 -is *(dies)* omni mundo est aequalis atque una. 474 horas -es.

aequidies *subst. dierum noctiumque aequalitas – Tagundnachtgleiche:* HONOR. AUGUST. imag. 2,84 dicitur ... isemeria ab aequo et die, quasi -s.

aequidistans (eq-, -que-), -antis. **1** *strictius:* **a** *pari intervallo distans – in gleichem Abstand befindlich, gleich weit entfernt:* FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 82,15 stabunt *socii* ... e-es ab invicem. *philos. de distantia media:* ALBERT. M. gener. 2,2,15 p. 442^{a},5 medium *(quod est per aequalem contrariorum participationem)* -s vocatur a contrariis (*cf.* meteor. 3,1,20 p. 607^{a},47). **b** *intervallo sibi constanti distans, parallelus – in gleichbleibendem Abstand befindlich, parallel:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 78,23 portiones circuli, quas faciunt singule penne, sunt de circumferentiis e-bus (*cf.* 1 p. 103,5). ALBERT. M. lin. 3 p. 470^{b},24 quadrangula superficies -ium linearum, quae ... parallelogrammum vocatur. cael. 2,3,11 p. 196^{a},18 *motus diurnus* est super polos mundi et super circulos -es aequinoctiali (summ. theol. II 1,4,2,5,1 p. 93^{a},27). **2** *latius i. q. apto intervallo distans – in rechtem Abstand befindlich:* ALBERT. M. animal. 12,95 cerebrum autem frigidissimum est, ut -s cordi refraenat calorem ... ipsius. *v. et* aequistans.

adv. ***aequidistanter.** **1** *strictius:* **a** *pari distantia, medio intervallo – in gleicher Entfernung, in mittlerem Abstand:* ALBERT. M. meteor. 3,1,20 p. 607^{a},45 oportet, quod non -r (*antea:* in loco aequidistanti) generetur *ventus.* **b** *intervallo sibi constanti – in gleichbleibendem Abstand, parallel:* ALBERT. M. eth. 1,9,7 p. 147^{b},23 duabus lineis -r descendentibus. **2** *latius i. q. apto intervallo – in rechtem Abstand:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 2,4 p. 111,28 magis aequedistanter locatur pectus super pedes *in homine.*

***aequidistantia,** -ae *f.* **1** *strictius:* **a** *intervallum aequale vel par – regelmäßiger, gleicher Abstand:* ALBERT. M. veget. 2,40 situs nodorum non est per -am in calamis. *philos. de distantia media:* ALBERT. M. bon. 106 p. 70,51 medium enim rei est, quod accipitur per -am ab extremis (*Arist. p. 1006^{a},30* τὸ ἴσον ἀπέχον). phys. 5,2,2 p. 380^{a},11 medium dicitur per participationem ... extremorum, per -am et per abnegationem extremitatis utriusque. cael. 2,4,1 p. 213^{a}, 20 una medietas est -ae. animal. 20,39. *ibid. al.* **b** *intervallum sibi constans – gleichbleibender Abstand, Parallelität:* ALBERT. M. animal. 1,294 si directa linea descenderet *os coxae* per -am. **2** *latius i. q. intervallum (aptum) – (rechter) Abstand:* ALBERT. M. animal. 1,523 nervi et nucha laederentur, si contingerent craneum, et ideo oportuit, ut fierent origines eorum -a quaedam *(sic?)* a craneo.

***aequidium** (eq-), -i *n. dierum noctiumque aequalitas,* ἰσημερία – *Tagundnachtgleiche:* HEINR. AUGUST. planct. 137 militat e-o libripens aries oriundo. HECEL. Clem. 2,2 (MGScript. XXX p. 903,23) duplici e-o veris et autunni. *in imag.:* CAES. HEIST. hom. I p. 99^{b} in quibusdam latet *Deus* ..., in aliis lucet ..., in utrisque tamen aequinoctium vel, ut verius dicam, e-um facit *eqs. v. et* *aequidia.

aequiformis, -e. *parilis, uniformis – gleichartig, gleichförmig:* ALBERT. M. cael. hier. 7,7 p. 182^{a},30 'esse hierarchiam angelorum ... omnino -em' (*PG 3,208^{A}* ὁμοειδῆ), id est aequalem ad invicem (*cf.* summ. theol. II 10,39, 1,4 p. 447^{a},1. *al.*). eccl. hier. 3,19 p. 605^{b},21 '-e secundum naturam' (*PG 3,437^{A}* ὁμοειδεῖς).

aequilateralis, -e. *omnia latera aequalia habens – gleichseitig:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,4,7 p. 60^{b},18 tetragonismus est quadratum orthogonum -e (*Arist. p. 413^{a}, 18* ἰσόπλευρον) aequale altera parte longiori quadrato (p. 61^{a},10).

aequilaterus, -a, -um. *omnia latera aequalia habens,* ἰσόπλευρος – *gleichseitig:* ANON. geom. I 4,29 in omni quadrato -o (ALBERT. M. anim. 2,1,5 p. 200^{a},46). GERB. geom. 5,3 isopleurus, id est -us, solus ... potest esse trigonus oxygonius. Ps. BOETH. geom. p. 376,2 triangulum. ALBERT. M. cael.

3,2,7 p. 277a,20 exagonus ... -us et aequiangulus. metaph. 5,1,7 p. 283b,47 *(per errorem)* isosceles, qui est -us triangulus. *al. v. et p. 305,50sq.*

***aequilibra**, -ae *f. trutina – Waage:* WOLFHARD. Waldb. 3,4 (2) cumque votiva simul cum infantulo -ae imponerent munera. *in imag.:* ALBERT. M. praedicab. 1,3 p. 6b,1 quo iudicio omne, quod scitur, quasi ponderatur, ad -am rationis reducens omne *eqs.*

aequilibratio, -onis *f.* **1** *pondus aequale – gleiches Gewicht:* MIRAC. Ursm. 1,22 p. 834,51 si ad -em *(auri et argenti)* semilibra responderis pecuniae. **2** *examinatio aequa, aequitas – Unparteilichkeit, Gerechtigkeit:* RATHER. prael. 4,3 temporalia ita a Deo summa -e divisa. GERHOH. Antichr. 2,40 p. 278,28 hoc ipsum ex mediatoris -e perpendere.

aequilibratus, -a, -um. *aequaliter pensans – gleich schwer:* REIN. LEOD. triumph. 2 p. 587,13 oblationem infirmae -am deferre.

aequilibris (eq-), -e. *aequaliter pensans – gleich schwer:* FRUTOLF. (?) brev. 16 p. 109 in tres -es primam ceram tu divide partes.

adv. ***aequilibriter**. *iuste – unparteiisch:* CONST. I 153 (a. 1155/61) ut ... suam ... unicuique iustitiam e-r conservemus (*cf.* ACTA imp. Stumpf 396 p. 557,29).

aequilibritas (eq-), -atis *f. aequa partitio – gleichmäßige, gerechte Teilung:* CHRON. Reinh. a. 1193 p. 551,20 se ... locuturum super ... hereditatis e-e (equi libertate *cod.*).

aequilibrium, -i *n. in imag. i. q. trutina, examen aequum – Waage, Gleichgewicht:* ALBERT. M. eth. 4,2,1 p. 295a,25 a temperamento rationis, quo se in -o ponit et tantis se dignificat, quantis ... est dignus.

***aequilineus**, -a, -um. *directilineus – geradlinig:* ALBERT. M. anal. post. 1,5,1 p. 127b,2 quod haec passio, habere tres *angulos* aequos duobus rectis, est trilaterarum figurarum -arum (*cf. p. 86a,2* εὐθύγραμμον) *eqs.* (*cf.* p. 129a, 1sq.).

aequimodus (eq-), -a, -um. *qui eiusdem qualitatis est – von gleicher Qualität:* EPIST. Ratisb. 12 p. 331,9 quę in e-is *(sc. propositionibus)* consideratio esset.

aequinoctialis (eq-), -e. *ad aequinoctium pertinens, aequidialis,* ἰσημερινός *– zur Tagundnachtgleiche gehörig, Äquinoktial-:* **1** *de circulo, climate sim.:* **a** *in caelo (et terra):* BEDA temp. rat. 34,7 ut -em vocent zonam vel circulum illam caeli regionem, qua sol circa aequinoctia ... mundum consuevit ambire (*cf.* hist. eccl. 5,21 p. 340,28 post -em solis exortum). ALBERT. M. cael. 1,1,10 p. 33b,17 in circulo -i et in circulo signorum. meteor. 3,1,22 p. 608b,35 duo coluri ..., et -is, qui venit ab oriente in occidentem, et zodiacus *eqs.* miner. 2,3,3 p. 52a,29 a linea -i et ascendente. *al. subst. masc. i. q. circulus -is – Äquator:* FRID. II. Imp. art. ven. 1 p. 33,20 in India et in regione, que est sub e-i vel prope. ALBERT. M. miner. 2,3,4 p. 53a,21 partes aut sub -i aut inter -em et tropicum. veget. 4,159 in locis, quae non sunt maioris latitudinis ab -i, quam est quartum clima. *al.* **b** *in astrolabio:* GERB. epist. math. I 3,3 per quartam *fistulam* -em *circulum* ... metiri poteris (*cf.* RICHER. REM. hist. 3,51 -is rotunditas). GERB. (?) astrolab. 2,2 circuli, quorum unus -i ratione medio collocatus cursus Arietis et Librae ... notat (*cf.* 2,9). HERM. AUGIENS. mens. astrolab. 1 p. 381B *circulus* -is coelestis. **2** *de horis:* BEDA temp. rat. 3,9 omnes horas aequiperare, hoc est -es habere. hist. eccl. 1,1 p. 11,7 sex ... -ium horarum *dies habet Britannia in bruma.* GERB. (?) astrolab. 8,1 artificialibus horis digestis de -bus ... dicam (13,1).

aequinoctium (eq-), -i *n. script.:* -oci-: COMPUT. cod. Bern. 8. -oxi-: HONOR. AUGUST. imag. 2,84. *metr.* equi-: *p. 308,2.*

noctium dierumque aequalitas – Tagundnachtgleiche: RHYTHM. 113;20,3 -o transcenso. BEDA temp. rat. 30,2 de -is, quod octavo kl. Aprilium et octavo kl. Octobrium ... die sint notanda. ad Wicth. 1 de -o verno, quod ... Anatolius ... in undecimo kal. Aprilium die adnotasse perhibetur. hist. eccl. 5,21 p. 340,10 post -um veris. EPIST. var. I 42,5 e-um habere ... XI. kal. April. ANNAL. regni Franc. a. 822 p. 159,1 post -um autumnale. CARUS Clem. 573 aequa dies et nox pensabant tempora certa, que ... ob hoc e-a dicunt. ALBERT. M. meteor. 3,1,22 p. 608b,37 *zodiacus circulus* venit a solstitiali aestivo per duo puncta -i usque ad solstitialem hyemalem. *al. in imag.: v. p. 306,55.*

***aequinomus**, -a, -um. *aequivocus – gleichnamig:* RATHER. epist. 16 p. 105,34 in vestri libro amici -i. DIPL. Otton. I. 348 p. 474,33 interventu karissimi filii et aeqinomi nostri.

***aequinumeralis**, -e. *(numero) aequalis – gleich (an Zahl):* ALBERT. M. metaph. 13,2,4 p. 750b,12 sunt in universo decem et septem, qui numerus est -is (*p. 1093a,30* ἰσάριθμον) in substantiis *numero novem et octo.*

aequipar (eq-), -is. **1** *de qualitate, ordine, genere:* **a** *comparilis – völlig gleich(artig), gleichgestellt:* EKKEH. I. hymn. p. 118 hic idem maior vatibus, -r angelis. EKKEH. IV. bened. I 5,36 non sunt -es his *(Christi floribus)* regum nomine flores. cas. 49med. cui neminem in regno e-em scio. *de trinitate:* EKKEH. IV. bened. I 56,30 -es sed et unipares, non tergeminales. **b** *concors – einträchtig:* TRANSL. Iuven. 3 (MGScript. XXX p. 979,14) e-em (e-ia *N, fort. recte*) corda gerimus, aeque inter nos obaedientes. **2** *de aetate i. q. coaetaneus – gleichaltrig:* EKKEH. IV. bened. I 5,8 -r (gloss.: etate similis) investes, Ihesu puer, aspice testes.

aequiparabilis (eq-, -per-), -e. *comparabilis, aequipollens – vergleichbar, gleichwertig:* CAPIT. reg. Franc. 22 p. 54,4 non ut me eius sanctitate -em faciam. VITA Maxim. Trev. II 76 thesaurum totis non equiperabile gazis. *subst. neutr.:* CHART. Carinth. I 292 p. 222,9 (a. 1192/1200) cum ipsorum ... donationibus -e nichil adderę valerem. *al.*

aequiparantia (eq-), -ae *f.* **1** *philos. et theol. i. q. paritas – Gleichartigkeit, Gleichheit:* ALBERT. M. sent. 1,4,10 p. 172b,12 relativa, quae in se habet *nomen trinitatis,* non sunt relativa aequalitatis et -rentiae *(sic?)* sicut similitudo. phys. 3,1,2 p. 179b,9 comparationes relativorum secundum suppositionem et -am dictae. cael. hier. 3,1 p. 76b,22 efficiuntur sicut Deus, non per -am, sed per imitationem (*cf.* summ. theol. I 3,13,6 p. 68a,26). metaph. 5,3,8 p. 340b,34 secundum superpositionem aut suppositionem aut secundum -am. **2** *mus. i. q. aequipollentia – genaue Entsprechung:* ANON. mus. Sowa 2a p. 95,26 quolibet esse modo datur e-a nodo.

aequiparatio, -onis *f. comparatio – Vergleich:* VITA Deic. 3 (prol.) miraculorum praecellentia omnia orbis clymata sine -e ... percelluisse.

aequiparativus, -a, -um. *aequipar, congruus – (völlig) gleich, entsprechend:* ALBERT. STAD. Troil. 4,792 bella monilibus ipsis -a pro paritate parat *Penthesileia.*

***aequiparatrix**, -icis *f. (adi.) de elevatione vocis i. q. aequisonus, congruens – gleich, übereinstimmend:* AUREL. REOM. mus. 16 p. 52a,37 quandocumque antiphona ... medietatem atque extremitatem cum initio sui -es fecerit soni. 17 p. 53a,13 secundam et primam syllabam -es initio reddit antiphonae *divisio quarta antiphonarum.*

aequiparentia *v.* aequiparantia *supra l. 34.*

aequiparo *v.* aequipero.

***aequipartitus** (eq-), -a, -um. *aequaliter divisus – gleich verteilt:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 460,31 ut esset in ambobus e-a iniuria.

***aequipedans**, -antis. *aequaliter incedens – von regelmäßigem Gang:* RUODLIEB IV 239 equum fortem, celerem, nimis -em.

***aequipendium**, -i *n. pondus perpendiculi – Senkblei:* ANON. geom. I 3,10 p. 324,17 quin ... perpendiculo -um appendatur, quod geometricaliter institutum ad mensuram paratur.

***aequipendo** (eq-), -ere. *parem iudicare – gleichstellen:* GESTA Trev. cont. IV 4 p. 401,27 *haeretici* dies omnes e-entes feriari aut ieiunare nolebant.

aequiperabilis *v.* aequiparabilis.

aequipero (eq-, -par-), -avi, -atum, -are. *script.:* -ipp-: *p. 309,13.19.23.33.* -per- *longe praepollet.*

I *parem reddere – gleichmachen:* **A** *strictius:* **1** *complanare – ebnen:* EKKEH. IV. bened. I 1,98 vox stratam

[Payr]

Domino paret -paratam (gloss.: planam). **2** *aptare – anpassen:* ANON. geom. I 3,11 stabiliatur arundo visui -parata metientis. **3** *aequalem reddere – gleich (lang) machen:* BEDA temp. rat. 3,9 si ... omnes horas -are, hoc est aequinoctiales habere volumus. **4** *(aequaliter) reparare – (ebenso) wiederherstellen:* THEOD. PALID. annal. a. 983 *digitula crucis* tam puro auro ... non poterat equiparari. **B** *latius:* **1** *comparare – vergleichen:* ALDH. virg. II 321 -ans interpretatio. ANNAL. Fuld. II a. 867 cuius proelia ... Machabei gestis -ari potuissent. ANNAL. Her. a. 867 (MGScript. III p. 140,37) Nicolaus papa ... nullo modernorum e-andus. VITA Greg. Porc. I 3 nullus clericus morum honestate sibi erat equipperandus. *al.* **2** *parem aestimare – gleichstellen, auf eine Stufe stellen:* WOLFHARD. Waldb. 4,15 (11) si sequens praecedenti e-retur miraculo. DIPL. Conr. II. 131 denarios ipsius monete ... precipimus ... Veronensis monete denariis e-ari (*cf.* DIPL. Heinr. IV. 71). *refl.:* FROUM. carm. 2,2 tibi me -ans (*cf.* 19,2). FUND. Ebrac. (MGScript. XV p. 1042,23) infimis vero in nullo se preferens aut equipperans. *medial.:* WALTHARIUS 88 non incusamur, si talibus -amur. *contendere – sich messen:* VITA Sym. Ach. 6 (MGScript. IV p. 445*,53) cum ... facultatem cum eo aequipperandi non haberet. **3** *recompensare – ersetzen:* TRAD. Frising. 1407 (a. 1022/31) e-ando retradidit nisi XII iugera. **4** *librare – ausgleichen:* SMAR. carm. 2,30 *Benedicti regula* mores conponit et ornat, vibrat et -at *eqs.* **5** *potestate instruere – ermächtigen:* DIPL. Ludow. Germ. 176 p. 251,11 (spur. s. XII.) si aliqua molestia de eis *(beneficiis)* orta fuerit, eorum secundum iura ministerialium loci diiudicare abbatem e-vit *(v. et l. 68 sq.)*.

II **A** *c. dat. i. q. parem esse, congruere – gleichen, übereinstimmen:* **1** *medial.:* **a** *gener.:* ERMENR. Sval. 7 quamvis nemo signis Dei -ari (-ipp- *var. l.*) possit. WALTHARIUS 1234 finis ... principio. CHART. Babenb. 86 p. 118,24 de mercimoniis ... tantum ..., ut possint e-ari dimidio currui vestium. *al.* **b** *mus.:* ANON. mus. Sowa 5[a] p. 123,30 secundum morem secundi, tercii vel quarti *cantus*, qui e-antur primo. **2** *act.:* SMAR. carm. 2,70 lacrimarum fusio fonti -at. HRABAN. carm. 21,4 cui *(labori)* non valet alter -are. THEGAN. Ludow. 19 nullus ei in arcu ... sagittando -are (-parare, -parari *var. l.*) poterat. **B** *c. acc. i. q. aequando assequi – erreichen, herankommen:* **1** *gener.:* ALDH. virg. I 14 p. 243,22 normam vitae. WALAHFR. Mamm. 26,9 quem non sanctorum Mammes pietate ... -at. HERIG. reg. 2,21 p. 219,28 *centum* neglegentur, quia divisorem non -parant. DIPL. Heinr. II. 139 predecessores nostros equiparare hac in re. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *aemulari – nachahmen:* ALDH. virg. I 29 p. 267,12 Danielis ... factum -ans in dracone, legislatorem aemulans in aequore. 38 p. 291,6. *ibid. al.* **b** *exaequare – ausmachen:* TRAD. Frising. 1394 (c. 1022) duo curtilia ... e-antia I iugum. **c** *efficere – ergeben:* GESTA Camer. 1,89 p. 436,9 ut quater replicatae *tesserae* eundem *ordinem* e-rent. **d** *sustinere – aushalten:* RUP. MEDIOL. Adalb. 17 dum glaciei tenuitas non equipararet ponderis impressionem. **e** *digne describere – in der Darstellung gerecht werden:* HROTSV. Gong. 284 odis quis potis est dignis opus ... -are Dei.

adi. **1. aequiperans,** -antis. *aequalis – gleich:* ALDH. ad Acirc. 125 p. 174,20 arsis et thesis aequa sillabarum trutina et -e temporum exagio pariter ponderabuntur. HUGEB. Wynneb. 13 p. 115,40 -e dierum seu noctium mensura. CONSTANT. AFRIC. theor. 7,4 p. 32a[r] pulsum ... mediocrem vernali et autumnali equiparantem.

2. aequiperandus, -a, -um. *comparabilis – vergleichbar: l. 11 sqq.*

3. aequiperatus, -a, -um. **1** *planus – eben: v. l. 1.* **2** *aequalis – gleich:* EKKEH. IV. carm. var. I 1,9 -a polis sit ... terra fidelis. DIPL. Heinr. I. 42 p. 76,17 (spur. s. XII.) equiparata iura. ANON. mus. Sowa 2[c] p. 106,7 semibreves satas dic voces e-as. **3** *compositus – wohlgesetzt, ausgewogen:* EKKEH. IV. bened. prol. 2,62 verbis collatis ... et sociatis (gloss.: e-is).

***aequipollentia** (eq-, -cia), -ae *f. plur.: l. 21.*

1 *strictius i. q. res vel summa aequi pretii, aequivalentia, aequipollens – entsprechender Wert, vollwertiger Ersatz, Äquivalent, Gleichwertigkeit:* **a** *iur.:* CHART. Rhen. med. I 431 p. 493,4 (a. 1115) servitii -a sufficienter subministretur. CHART. Naumb. 168 p. 147,12 dum secundum ... munificenciam usus optinuerit e-ciam. CHART. Altenberg. 3 p. 6,39 censūs. ABSAL. serm. 1 p. 17[A] sub aestimatione -ae pretium dare. CHART. Gottwic. 126 p. 134,31 ipsis in e-a curiam ... addidimus ... possidendam. CHART. select. Wopfner 149 p. 197,12 equipolduam *(sic?)* Lantshutensis monete ... solvat. cum -a *i. q. loco – an ... Statt:* CHART. Scafhus. 39 p. 66,3 (a. 1102) cum e-a iuramenti promisit. **b** *mus. de mensuratione:* ANON. VII mus. Coussemaker I p. 302[b] est in quolibet cantu mensuratio salvanda perfectionum e-a. LAMB. mus. quadr. p. 278[b] tempus in tempore semper e-am donat *eqs.* IOH. GARL. introd. mus. p. 160[a] septem cordarum, que equipollent per e-am. mus. mens. II p. 181[a] omnes figure non ligate debent reduci ad figuram compositam per e-am. ANON. mus. Sowa 1[b] p. 48,21 post quam pausam modus alius et nova e-arum variatio ... poterit ordinari. *saepe.* **c** *log. de propositionibus consentientibus:* ALBERT. M. herm. 1,5,2 p. 415[a],5 enuntiatio 'non est homo albus' videtur per -am significare idem quod 'nemo est homo albus'. anal. pr. 1,9,1 p. 681[a],7 secundum -am et convertibilitatem. **2** *latius i. q. aequalitas, congruentia – Gleichheit, gleiche Bedeutung, Übereinstimmung:* PRIMORD. Windb. 3 p. 562,13 cum e-a favoris humani. MIRAC. Adalb. Wirz. 13 p. 70,24 -ae illi *(sc. Zachariae)* Iohannes consonat. *fort. add.:* ENGELH. WIRZ. Burch. praef. p. 5,20 per meritorum diversitate⟨m⟩ aut e-cia.

***aequipollentialiter** (eq-) *adv. mus. de mensuratione i. q. congruenter, aequivalenter – in Entsprechung, als Ersatz:* ANON. mus. Sowa 1[b] p. 63,5 figuram binariam sine proprietate positam et imperfectam pro ipsa *(maiori brevi)* e-r reperire vel figurare (*cf.* p. 64,19).

aequipolleo (eq-), -ere. *script.:* -ipp-: *p. 311,18.* -ole-: *p. 311,38.*

idem valere, aequivalere – (an Wert, Stellung, Bedeutung, Wirkung) entsprechen, übereinstimmen, gleichkommen: **1** *iur.:* **a** *de possessionibus, hominibus:* CHART. Rhen. med. III 488 p. 381,23 (a. 1233) que *(vinea)* ipsi terre e-ret. REGISTR. Ringrav. 10,7 p. 32,5 homines istius carte e-bunt hominibus alterius carte. CHART. Turic. 1301 p. 16,17 qui *(homines)* ipsis in rebus et persona e-ent. **b** *de mensura, pecunia:* CHART. Gosl. I 301 p. 332,15 (a. 1174/95) hec XXIIII maldrate e-ere debent VIII scepelonibus forensibus. CHART. civ. Spir. 60 quod Spirensis denarius duorum Hallensium non excedat valorem, sed eis e-eat. **2** *mus. de mensuratione:* IOH. GARL. mus. mens. I p. 98[a] due breves *pausationes* e-ent longe. *al.* FRANCO COL. cant. mens. 11 p. 252,9 quia tenor cuidam littere e-et. **3** *log. de propositionibus consentientibus:* ALBERT. M. praedicam. 2,4 p. 172[b],35 cum 'non de aliquo' et 'de nullo' praedicari -eant. metaph. 4,2,6 p. 229[b],30 negatio, quae opponitur negationi ..., affirmationi -et. **4** *medic. de aequalitate virtutis:* MAURUS phleb. p. 13[a] hos *homines* ... non minuimus, sed facimus, quod e-et. GLOSS. Roger III 94 unguentum fuscum ... e-et vulneri (*postea:* plus valet).

adi. **aequipollens,** -entis. **1** *strictius i. q. aequivalens, integer, congruus – gleichwertig, vollwertig, entsprechend:* **a** *iur.:* CHART. Heinr. Leon. 130 concambium in bonis ęcclesię e-s nostris bonis. CHART. Babenb. 182 p. 248,32 ad e-em reditum. CHART. eccl. Erf. 216 p. 116,35 restaurum. CHART. Sangall. B 348 p. 266,12 recompensationem. CHART. Basil. A II 231 p. 296,24 fructus e-es. *al.* **b** *liturg.:* BERNOLD. CONST. microl. 14 p. 987[A] licet quinque voces ad signa facienda -es haberemus *eqs.* **c** *mus. de mensuratione:* ANON. mus. Sowa 1[a] p. 23,16 per pausationem aliquam predicte voci e-em. **d** *gramm. i. q. synonymus – gleichbedeutend:* ANSELM. HAV. dial. 2,19 p. 1193[D] -ia et idem significantia *verba.* GESTA Magd. 2 p. 377,10 Grecam ... sequens ethymologiam barbaro e-e vocabulo a parthena

[Payr]

Parthenopolim nuncupavit *civitatem*. GUNTH. PAR. (?) orat. 5,1 p. 140A *nomen dicitur* a Graeco sibi -e onoma. **2** *latius:* **a** *par, similis – gleich, ähnlich:* STATUT. ord. Teut. p. 59,9 nullus frater aliquem christianum audeat clamare proditorem vel renegatum ... aut e-bus vituperiis. GESTA Karoli M. p. 213,10 prodigium ... non accidit e-s gracie huic. **b** *conveniens – angemessen:* VITA Serv. 12 p. 38,3 e-issimum probatur ..., ut ... interpellator eligeretur a populo.

subst. **aequipollens**, -entis. **1** *masc.: aequali potentia instructus – ein Gleichgestellter:* HIST. Welf. 1med. ut ... officia ... per comites vel eis -es regerentur. **2** *neutr.: res vel summa aequi pretii, aequivalens – entsprechender Wert, vollwertiger Ersatz, Äquivalent:* **a** *iur.:* CHART. Turg. III 347 p. 91,29 (a. 1255) tres libras Constantiensis monete persolvat vel aliquid e-s. CHART. Arnstad. 37 p. 17,24 prestabunt subsidium ... vel aliud e-s et datam pecuniam vel suam valenciam. CHART. Carinth. V 143 p. 97,4 ablata seu ablatorum equippollencia. *remissius:* CAES. HEIST. Engelb. 1,8 p. 247,12 ego tibi e-s restituam. **b** *mus.:* ANON. pos. disc. p. 191,3 duae notae, longa scilicet et brevis vel aliquid his -s, ut quatuor breves. ANON. VII mus. Coussemaker I p. 379a,21 si post duas sequatur longa trium temporum, accipiatur suum e-s. ANON. mus. Sowa 2a p. 80,9 e-ta *(sic ?)* in omnibus modis intelligenda sunt. *cantus secundus – zweite Stimme:* IOH. GARL. mus. mens. I p. 106b a parte e-is, qui dicitur secundus cantus *eqs.*

adv. **aequipollenter**. **1** *strictius:* **a** *eodem pretio – gleichwertig, voll:* CHART. Epternac. 213 p. 358,16 (a. 1179) summa summe satis e-r respondit. **b** *aequis viribus – mit gleicher Kraft:* NIZO Frid. 6 crebros et inexorabiles eius -r expugnavit assultus. **c** *eodem sensu – im gleichen Sinne, gleichbedeutend:* GESTA Rom. eccl. VIII 3 p. 411,6 quibus verbis -r dixisti minora esse peccata sacerdotum *eqs.* HONOR. AUGUST. cant. 8,13 p. 492B hoc -r dicit. **2** *latius i. q. pariter, aequaliter – in gleicher Weise, in gleichem Maße:* VITA Serv. 16 p. 64,10 dicta ut facta ipsius e-r ubique Dominus mirificavit. CHART. Lub. I 165 p. 153,8 quin iudici, civitati et actori equipolenter complaceat *causa.* CONR. MUR. summ. 6,6m p. 452,36 alia, que se habeant ad hoc e-r. *al.*

***aequipondero** (eq-), -are. *(aequo pondere) compensare – aufwiegen:* ANNAL. Elmar. a. 1147 p. 110,20 panem argento equitponderare *(sic ?).*

aequipondium (eq-), -i *n. sacoma – Gegengewicht:* EKKEH. IV. cas. 8ex. aurum ..., cuius e-um nunc vobis do. *ibid.:* concordat pondus *auri* e-o.

aequipondus, -eris *n. pondus aequale – gleiches Gewicht:* MIRAC. Modo. 12 p. 314b,22 -is eius *(parvulae)* pensum beato Modoaldo vovit.

***aequipotens**, -entis. *eadem potentia praeditus, aequipollens – gleich stark, gleichwertig, gleichgestellt:* **1** *corpor.:* ALBERT. M. metaph. 5,1,3 p. 270b,31 aequali lumine et -e, ut est in stellis. **2** *spirit.:* ALBERT. M. sent. 1,9,7 p. 283b,20 his ... iungitur ... praepositio denotans correlationes personae ad personam, sicut cum dicitur coaeternus, coaequalis vel -s. cael. hier. 4,7 p. 121a,12sq. videtur ..., quod -ium unus alium non reducat; -es enim sunt, qui aequaliter habent de donis divinis (*cf. PG 3,181A* ὁμοταγέσιν). p. 121b,14 possunt intellegi -es *(angeli)* tripliciter *eqs.* eccl. hier. 4,1 p. 636b,24 est *chrisma* -s (*PG 3,472D* ὁμοταγής) communioni in faciendo societatem ad unum. metaph. 3,1,1 p. 134b,33 per rationes -es.

***aequipotentia**, -ae *f. potentiae paritas, aequalitas – Gleichheit, Gleichartigkeit der Geltung, des Wirkungsvermögens:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,35,1 p. 527b,10 hierarchia per ordinem non debet determinari, sed potius per -am. animal. 7,146 contraria per -am vix permisceri possunt. metaph. 5,1,3 p. 271a,19 nulla est -a inter causam primam agentem et sua causata (*cf.* p. 271a,12). summ. theol. II 10,38,2,1 p. 419b,4 totum universale per -am est in qualibet parte sua.

***aequipraeparo** (-pre-), -avi, -are. *aequiperare, parem aestimare – gleichstellen, gleichsetzen:* EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 33,17sqq. quod magne sit temeritatis ... imagines corpori et sanguini dominico aequipreperare (-prepartire *cod. a. corr.*) velle; non aequipreparaverunt, sed magis scripturaliter dixerunt *eqs.* (*cf.* p. 33,26sq.).

***aequiproperanter** (eq-) *adv. eadem celeritate – gleich schnell:* VITA Serv. 30 p. 102,5 mortem mihi festinam parere credidi, sed e-r unus reorum prosiliens ... ait.

***aequiresponsio** (eq-), -onis *f. compensatio – Ersatz:* CHART. Eichsf. 265 p. 152,11 (a. 1236) bona sua ... nobis pro iure decimali ... titulo e-is dederunt. CHART. Osn. III 14 p. 11,14 titulo e-is, quod vulgo pragaria dicitur.

aequisonantia, -ae *f. de diapason i. q. sonus sibi consonans – (Oktav-)Gleichklang:* BEDA (?) mus. p. 911D multiplex vero non tam consonantias quam -as efficit. SCHOL. enchir. 2 p. 194a in quindecimis locis -a est, quod disdiapason dicitur. HERM. AUGIENS. mus. p. 6,4 propter significandam -am omne diapason ... in eadem litera terminari debeat. p. 12,22 diapason, quod est octava vel -a.

***aequisono**, -are. *aequaliter sonare – gleichklingen:* FRUTOLF. brev. 3 p. 36 quotiens gravi voci vel sono eadem sonoritate -at *vox* (p. 37).

adv. ***aequisonanter**. *de diapason i. q. aequali sono – im (Oktav-)Gleichklang:* SCHOL. enchir. 2 p. 194a ut ... per quindecim regiones -r respondeant *voces*, per duodecimas et undecimas consonanter.

aequisonus (eq-), -a, -um. **1** *strictius t. t. mus.:* **a** *sibi consonus – gleichklingend:* AUREL. REOM. mus. 13 p. 46b,24 -am simplicemque ... vocem. HUCBALD. harm. inst. p. 104b,8 nulla inter eas *(voces aequales)* est consonantia, sunt enim -ae, non consonae. *de diapason:* REMIG. ALTISS. mus. p. 72b,3 ὁμόφωνοι *(cf. Mart. Cap. 9,947)* scilicet dicuntur hi *soni* -i. MUS. ENCHIR. 10 p. 161a,14 non tam consonae voces, quam -ae dici possunt. **b** *planus – nicht figuriert, Choral-:* CASUS Petrish. 3,50 e-o cantu delectabatur ..., gracilem vocem viros cantare ... prohibebat. **2** *latius:* **a** *unanimus – einstimmig, einmütig:* NARR. de lib. Fabar. 6 audierant ... -am vocem omnium gravi fremitu tale scelus condempnantium. **b** *verus – recht:* PAULIN. AQUIL. carm. 1,121 -ae cultores ... fidei.

adv. ***aequisone**. *aequali sono – im gleichen Ton, im (Oktav-)Gleichklang:* FRUTOLF. ton. p. 182 eumdem versum in ipsa finali cum fine praecedentis -e incipere.

aequistans, -antis. *parallelus – parallel:* RICHER. REM. hist. 3,51 circuli ..., qui a Graecis paralleli, a Latinis -es *(cf. Mart. Cap. 8,817)* dicuntur.

aequitas (eq-), -atis *f. plur. p. 313,22.* **I** *proprie:* **A** *de uno eodemque:* **1** *aequor – ebene Fläche, Glätte:* ALBERT. M. metaph. 8,1,5 p. 501a,17 tranquillitas est maris -s sive aequalitas (*p. 1043a,24* ὁμαλότης) *eqs.* **2** *directio – gerade Gestalt:* WOLFHARD. Waldb. 3,11 (6) sinistra *manus* tristi curvedine derelicta priori restituta est -i. **3** *mus. i. q. aequabilitas – Gleichmäßigkeit:* Ps. HUCBALD. ton. p. 228,5 *(de moris)* de psalmorum melodiis et -e canendi. **B** *de relatione i. q. paritas – Gleichheit:* LEG. Wisig. 4,2,6 -s portionis.

II *translate:* **A** *rectitudo – Richtigkeit:* THEOPH. sched. 3,86 si quid per negligentiam vel incuriam de e-e tonorum defuerit, corriges. **B** *iustitia, aequum – Gerechtigkeit, Billigkeit:* **1** *gener.:* ARBEO Emm. 27 superno -is iudicio. GODESC. SAXO theol. 9,1 *(de Deo)* nulla iniquitate, sed summa ... -e. SERMO nat. virg. 11 iustitiae -s. HROTSV. Pafn. 3,4 *Dei* -is lance singulorum merita pensari. RUOTG. Brun. 41 p. 44,1 dux ... observantissimus -is. *al. mens aequa – rechtliche Gesinnung:* CAPIT. reg. Franc. 150,14 de ... fidelium ... -e et pace atque concordia cognoscere. WALTH. SPIR. Christoph. I 26 *Dominus* e-em vidit. THIETM. chron. 7,47 simulata e-s fallentis amici. **2** *iur.:* **a** *latius:* LEG. Wisig. 2,1,30 iudex ... ultionem sustineat legis, que inventa fuerit iudicio e-is (HINCM. ord. pal. 21 ut ... contentiones legales, quae alibi ortae propter -is iudicium palatium aggrediebantur, iuste ... determinaret *comes palatii* seu perverse iudicata ad -is tramitem reduceret. CHART. Brand. A XXV 3 p. 168,33. *al. cf. E. Kaufmann,*

[Payr]

Aequitatis iudicium. 1959). Conc. Karol. 50D,56 p. 652,5 ne in iudicio aliquis a veritate et -e declinet (*cf.* 50D,58 p. 654,30). Dipl. Ludow. Germ. 55 curas ... iuste e-is pondere diiudicare. Dipl. Arnulfi 75 p. 112,34 omnibus iniustitiam patientibus lineam -is exhibere. Dipl. Heinr. III. 239 p. 319,4 precibus rogamur -is. Chart. Brixin. 43 p. 50,16 racio adiuvat -em. Chart. Babenb. 188 p. 258,39 potestatis nostre graviter offenderant e-em. *al.* *de universali conceptione aequi:* Leg. Wisig. 10,1,17 p. 389,12 iusti ... iuris est, ut formam inveterate censure, que ab e-is ratione dissentit, novellis ... sanctionibus emendemus. Form. Sangall. add. 1 p. 434,15 ex qua *(Romana ecclesia)* e-is et iustitiae norma ab inicio hucusque processit. Capit. reg. Franc. 297,12 p. 436,19 reddite subditis iudicium cum misericordia, iustitiam cum -e. *al.* b *strictius:* α *ius – Recht:* Leg. Wisig. 2,1,1 sanctionum obscuritas turbat ordines e-is. Chart. Sangall. A 263 p. 249,38 (dipl. Ludow. Pii) secundum -is ordinem. Trad. Ratisb. 290 sub eodem e-is tenore. Dipl. Heinr. IV. 413 p. 550,19 que ad secularem pertinent e-em. Chart. Babenb. 134 longam iniuriam ad e-em revocare. *al.* β *iudicium iustum – gerechtes Urteil:* Capit. reg. Franc. 121 p. 240,19 pro pecunia non mutet -es.

***aequitibiae**, -arum *f.* *geom. i. q. duo latera inter se aequalia – zwei gleiche Seiten:* Albert. M. anal. post. 1,4,14 p. 121a,29 *isosceles* est -arum triangulus (metaph. 5,1,7 p. 283b,45).

aequito *v.* equito.

***aequityrannicus**, -a, -um. *tyrannidi par – einer Tyrannis gleich:* Albert. M. pol. 2,8a p. 170b,17 'principatum esse valde magnum ... et -um' (*p. 1270b,14* ἰσοτύραννον), id est aequabitur principatui tyrannico.

***aequivalentia** (eq-, -que-), -ae *f.* 1 *res vel summa aequi pretii, aequipollentia – entsprechender Wert, gleichwertiger Ersatz, Äquivalent:* Const. II 102,5 (a. 1225) centum milia unciarum auri vel e-am in argento. Chart. Pruf. 1 (Mon. Boica XIII p. 144,20) VI talenta et dimidium vel e-am salis. Albert. Beh. epist. 45 p. 137,14 exigant pignora vel -am. Chart. Hohenloh. 370 p. 252,8 mille trecentas marcas ... vel e-am Hallensium. 2 *aequa qualitas – gleiche Beschaffenheit:* Chart. Bern. I 5,81 p. 476,32 (a. 1185) si ... huius vini mensura defecerit, vinum eque-e ... persolvat.

***aequivaleo** (eq-, -que-), -ere. *idem valere, aequipollere, respondere – gleichwertig sein, an Wert, Bedeutung entsprechen:* 1 *iur. de pecunia, possessione:* Chart. Argent. IV 147 p. 88,19 (a. 1248) si ... canonici redditus e-rent predicte pensioni. Chart. Eichsf. 350 quod villa nostra ... cum ... suis pertinenciis ... e-ent illis bonis. 2 *mus. de mensuratione:* Ioh. Garl. introd. mus. p. 165b *duo semitonia* e-ent tonum. 3 *log. de propositionibus consentientibus:* Albert. M. herm. 1,5,2 p. 414a,36 haec enim *enuntiatio* 'non omnis homo albus est' -et (*p. 17b,36* ταὐτὸν σημαίνει) huic 'quidam homo non est albus'. *remissius:* Albert. M. animal. 11,61 quod autem tale *(sc. indivisibile)* est, -et individuo. 4 *usu communi:* Gesta Ern. duc. II 17 p. 214,19 hoc enim -ere sentio quam si ... pereamus.

adi. **aequivalens**, -entis. *qui eiusdem pretii est, aequipollens – gleichwertig:* Chart. Rhen. med. II 122 p. 164,18 (a. 1192) stipendium e-s stipendio canonici. Chart. Turg. II 97 p. 334,23 due libre denariorum Constanciensis monete et probate vel e-is. Chart. Brixin. 57 prediolum. Chron. Mont. Ser. a. 1187 reditibus. Chart. Bern. II 267 p. 285,30 commutationem. 456 lunares ... in censu annuali eque-es. Chart. Turic. 921 p. 6,23 alium *obsidem* eque dignum et prestantiorem seu e-em eidem defuncto. Chart. Eichsf. 569 eque-bus bonis. *al.*

subst. **aequivalens**, -entis *n.* 1 *iur. i. q. res eiusdem pretii – entsprechender Wert, Ersatz, Äquivalent:* Pax Valenc. p. 608b,40 quod ... sibi restituatur res aut e-s. Chart. Rhen. med. II 51 e-s nobis restituit. Chart. Tirol. 887 minam ... boni butiri aut aliquod aliut e-s eidem. Chart. Babenb. 430 p. 284,43 iurando super e-e sibi oblato. Chart. Turg. II 246 p. 653,1 easdem marcas vel e-s. Albert. M. eth. 5,2,9 p. 355b,11 pro re non datur -s. *adde:* Albert. M. sent. 1,17,1 p. 462b,46 nihil facit hominem et opus eius valere vitam aeternam, nisi melius vita aeterna vel -s illi *eqs.* 2 *medic. i. quod eiusdem virtutis est – etwas Gleichwirkendes:* Gloss. Roger. I A 1,22 p. 554,29 cum aliquo eis *(sc. aceto, lexivio, vino)* -e est lavandum omne vulnus sordidum.

adv. ***aequivalenter**. *indifferenter – ohne Unterschied:* Albert. M. eth. 5,2,6 p. 349b,34 *iudex* ad differentias personarum non respicit, sed potius illis utens -r (*p. 1132a,5* χρῆται ὡς ἴσοις) in hoc.

***aequivocalis**, -e. *aequivocus – gleichnamig:* Hist. Walc. 57 -i successione. *subst. fem.:* Aribo Frising. mus. p. 56 saltatrix contra saltatricem, spissa contra spissam ... et caeterae contra -es sunt constituendae.

***aequivocatia**, -ae *f.* *(nominis) ambiguitas – (Namens-)Gleichheit, Doppeldeutigkeit:* Ekkeh. IV. cas. prol. cuius nominis *(sc. Salomonis)* tamen -ae sit, ut bene cerneret, praemonemus.

aequivocatio (eq-, -cio), -onis *f.* 1 *homonymia, ambiguitas – Homonymie, Mehrdeutigkeit:* a *de appellatione:* Epist. Worm. I 32 p. 58,26 de e-e habendi. Epist. Reinh. 55 app. p. 51,27 *sophisma constat* vel secundum e-em *eqs.* Albert. M. bon. 73 p. 46,9 falacia est -is. sent. 1,29,1 p. 74b,48 species cum genere non facit -em *eqs.* phys. 7,2,3 p. 511b,33 -es analogorum. cael. 1,4,4 p. 98b,30 ex nominis ... -e et ex ipsius rei multiplicitate. elench. 1,2,1 p. 537a,7 -o (*cf. p. 165b, 26* ὁμωνυμία) ... et amphibologia. *al.* b *de nomine proprio:* Arno Reichersb. apol. p. 12,16 alii quoque in eadem -e nominis (*sc. Ambrosii*) decepti sunt. Chart. Westph. VI 531 p. 152,1 quod propter e-cionem loci Hamelen comparere prepositus non deberet. *al.* 2 *(nominis) aequalitas – (Namens-)Gleichheit:* Ekkeh. IV. cas. 46ex. fecerat et Hartmannus minor quedam, que utrius sunt, e-o dubia facit. Cosmas chron. 1,21 neque eum *(Bolezlaum)* contaminat iniqui patris e-o. *al.*

aequivoces *v.* aequivocus *p. 315,25.*

aequivoco (eq-), -avi, -atum, -are. 1 *aequivoce dicere, ambigue accipere – homonym, mehrdeutig verwenden:* Otto Frising. gest. 1,65 p. 92,10 cum secundum quid aliquid bonum esse assero ..., eius acceptio ad infinita e-atur (*cf.* p. 93,23). Albert. M. bon. 450 prudentia non -atur in illis. phys. 1,2,7 p. 33b,38 Parmenides ... accepit unum ens pro unico ente, tamen non -bat aliquid. nat. anim. 1,3 p. 7,37 non -ari in nomine, sed univoce ... recipere nomen. 2 *ex similitudine appellare – nach der Ähnlichkeit benennen:* Ekkeh. IV. cas. 51med. quem *(fluvium Sinttriaunum)* sanctus Gallus ... sanctae trinitatis amore de tribus fluviis in unum confluentibus sic e-asse fertur. 3 *eodem nomine appellare – gleich benennen:* Wolfher. Godeh. II 24 p. 209, 35 ut -to cum beato Iohanne ... cognomine ... Bardo Chrisostomus diceretur. Carm. dedic. 23 (MGScript. XIV p. 150,56) semine caesareo produxerat -tam ... natam, meritis tamen univocatam. Gesta Ern. duc. II 1 p. 193,7 filium ... patris nomini -vit.

aequivocus (eq-), -a, -um. *script.* equivoqui: Chart. Turic. 200. *form.* -es: *p. 315,25.*

1 *appellatione (non definitione) aequalis, homonymus, ambiguus – (nur) der Benennung nach gleich, gleichlautend, homonym, mehrdeutig:* a *strictius:* Alfan. premn. phys. 18,4 delectationem -am. Honor. August. cant. praef. p. 348D -um ... dicitur, quod unum est in litteratura, sed diversum in significatione ut leo. Arno Reichersb. apol. 183,3 nomen gloriae divinae in Christo ad duo -um. Albert. M. resurr. 79 p. 286,66 caelum -um est ad continens et ad modum vitae, qui est in caelo. veget. 6,13 est ... aloes -o nomine etiam succus cuiusdam herbae *eqs.* eth. 1,5,17 p. 81b,5 casu ... -a (*cf. p. 1096b,27* ἀπὸ τύχης ὁμωνύμοις) dicimus, quae sola casuali impositione unum nomen acceperunt. 6,2,15 p. 426a,12 omne movens -um ad univocum reducitur. Theod. Cerv. chirurg. 3,5 p. 159H cancer nomen -um est ad duas aegritudines. *al.* *subst. neutr.:* Eberh. Alem. labor. 677 probat exemplis Liber -orum, dictio quot

[Payr]

sub se significata gerat. ALBERT. M. div. 2,1 p. 25,1 sub -o ... comprehenditur etiam hoc per analogiam multipliciter dictum *eqs.* summ. theol. I 6,26,1,1 p. 233^{b},3 praedicatio boni de creato et increato non est praedicatio univoci nec simpliciter -i, sed analogiae. **b** *latius i. q. improprius – uneigentlich, äquivok:* ALBERT. M. animal. 1,7 ovantia quasi generationem habent -am. **2** *cui idem nomen proprium est – gleichnamig (saepe subst. masc.; fem.: l. 13):* ERMOLD. Pipp. 2,169 -us patri primus nomenque parentis gestabat Carolus. DIPL. Karoli III. 12 p. 19,21 -us noster. TRAD. Ratisb. 149 duas ancillas e-as nomine Vuolfhilt. ABBO SANGERM. bell. 2,36 Germani ... contemnunt litora sancti -ique legunt. DIPL. Conr. I. 20 *hobam* -e suae Ellinratae contradidit *Ellinrat.* DIPL. Heinr. I. 3 cum prole et e-o nostro. LIUTPR. hist. 2 filium ... sibi -um. leg. 7 -o regis. CHART. archiep. Magd. 95 p. 137,14 Otto ... filii -i et coinperatoris ... pater. THIETM. chron. 2,15 -us imperatoris. 3,13 *papa Benedictus septimus* sic vocabatur ex numero precedentium e-orum. DIPL. Heinr. III. 370 filii nostri et e-i. TRAD. Ratisb. 837 p. 404,6 in locis e-is Tunsbach superius et inferius. *saepe. latius de titulo:* RUODLIEB V 203 *rex* dixit ad -um. *fort. add.:* CARM. Cantabr. 19,4,2 *Otdo* dixit: vvillicumo Heinrich, ambo vos (nos *ci. Seemüller; recte?*) e-i ... nec non et sotii. *congruenter significatus – entsprechend bezeichnet:* RUD. TRUD. (?) mus. 2,26 p. 95 optinet e-es (e-os *var. l.*) *cantus* F tertia, quarta G quartos.

adv. **aequivoce.** **1** *homonyme, ambigue – homonym, mehrdeutig:* **a** *strictius:* ALFAN. premn. phys. 7,1 visus -e (*PG 40,637*^{B} ὁμωνύμως) dicitur; etenim et sensus et virtus sensibilis visus dicuntur. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,26 bonum e-e. ALBERT. M. bon. 450 quod prudentiae nomen -e dicatur ... de tribus modis. herm. 1,5,1 p. 411^{b},26 de eodem subiecto non -e accepto. *al.* **b** *latius i. q. ex similitudine, improprie – der Ähnlichkeit nach, im weiteren, nicht eigentlichen Sinn:* IOH. AFFLIG. mus. 12,39 hemitonia ... eo respectu, quo et tonos -e accipimus, vocum inceptiones vocamus. GERHOH. psalm. 33,2 p. 171,21 *sacrificium sacerdotis et sacrificium Christi* corpus Domini nominatur non -e, sed univoce ac proprie. ALBERT. M. resurr. 21 manus enim truncata non est manus nisi -e (*cf. Arist. p. 726*^{b},24 ὁμώνυμον). veget. 1,19 si vivere dicatur planta, erit vita -e dicta ad vitam animalium. 2,7 sol vel coelum non est pater planetarum nisi metaphorice et -e. 9,100 spermatis nomen non habet nisi -e *sperma feminae. al.* **2** *pariter – gleichlautend:* FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,9 p. 175,9 eodem ... modo ... omnes alias superparticularis species e-e denominatas habebis.

aequo (eq-), -avi, -atum, -are. *depon.: p. 316,7.*

I *parem reddere – gleichmachen:* **A** *strictius:* **1** *coaequare, complanare, levigare – angleichen, einebnen, glätten:* **a** *gener.:* THEOPH. sched. 1,17 -ari debent *tabulae* planatorio ferro. 3,93 *nodulos* cum asperella -bis. VITA Annon. I 1,16 p. 474^{b},35 comam. CHRON. Laet. 4 castrum et munitionem. CHART. Westph. VI 242 tantum equabunt de fossato, ut ... possint construere domum. BRUNUS LONG. chirurg. 1,17 p. 115^{B} ut radas et -es asperitates. VITA Mariae rhythm. 2765 secanda duo ligna ... et equanda secundum quendam modulum. *al. relatione indicata:* CARM. Sangall. I 1,30 si ... -tae celsis valles cum montibus essent. MILO carm. 1,6,3,254 -at inflectens rigidum sancta ad vestigia collum. GESTA Lob. 27 p. 333,30 obambulatorium claustri ... solo ex parte equavit. *al.* **b** *spec.: medic. i. q. rectificare – einrenken:* THEOD. CERV. chirurg. 2,28 p. 153^{C} medicus -et *mandibulam.* WILH. SALIC. chirurg. 3,6 p. 343^{C} conare manibus tuis conducere et -are locum. *archit. i. q. struendo exaequare – ausgleichen:* PURCH. Witig. 504 -ans pulvereae glomeratum pondus harenae fecit ... templum. **2** *aeque partiri, digerere – gleich(mäßig) verteilen, gleich groß machen:* LEG. Wisig. 4,2,16 ut in tanta equitate facultas eorum possit equari. Ps. BOETH. geom. p. 387,2 ad -andam lineam rectam. NIVARD. Ysengr. 2,485 *(de spatio)* interposito partes -ante quaternas. ALBERT. M. animal. 1,201 ut proportionet lucem et -et *tela oculi.* 12,92 cerebrum -at et temperat calorem spiritus calidi. *ibid. al. in imag. de aequilibrio:* WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 21 scis duplices -are in pondere lances. **B** *latius:* **1** *assimilare – gleichmachen, angleichen:* WANDALB. hor. 23 cursibus Octobrem sibimet quis Martius -at (*cf.* 44). HILDEG. Far. 109 (MGMer. V p. 196,17) angelicae excubiae dies cum noctibus -antur. ANNALISTA Saxo a. 1088 p. 724,38 facinus quos inquinat, equat. *concordare – zur Übereinstimmung bringen:* RHYTHM. 113,26,3 ogdoas annorum endecasque quaeritur, que -are cursum solis atque lunae dicitur. **2** *comparare – vergleichen:* ALDH. carm. eccl. 4,12,20 undarum fluctibus -at ... sontes. BEDA hist. eccl. 3,14 p. 154,24 Ithamar ... vita et eruditione antecessoribus suis -andum. EINH. Karol. 22 p. 27,12 quae *natio* in hac arte Francis possit -ari. WALAHFR. (?) carm. 5,50,2,3 artibus in nostris qui non -andus haberis. *al.* **3** *parem aestimare – gleichstellen, auf eine Stufe stellen:* MILO carm. 1,6,2,14 suum carmen, dum Musis suavibus -ant, ostendunt vanum. WIDUK. gest. 1,9 p. 14,8 labores nostros eorum -andos. HROTSV. Abr. 2,4 hominem -ari astrorum radiis. *al. refl.:* WIPO gest. prol. p. 4,27 si se his *(maioribus)* saltem non -verint *posteri.* **4** *componere – ordnen:* CHART. Gelr. 968 p. 935,30 (a. 1275, spur. ?) quidquid minus iuste ... ceciderit ..., hoc idem dominus ... discutiet et -bit. **5** *complere – ausfüllen:* STEPH. COL. Maurin. 9 (5) nec cum integro die aetatem equavit *odor corporis sancti.* EGBERT. fec. rat. 1,122 dies -at longevus Hyringi. VITA Winn. 17 (MGScript. XV p. 777,21) caecitas ... sedecim iam annos in homine -verat. **6** *probare – eichen:* DECRET. Bern. 19 postquam equata fuerint *mensura et pondus.* **7** *rependere – vergelten:* NIVARD. Ysengr. 1,597 malum vice nemo mala nisi pessimus -at. **8** *compensare – ersetzen:* WALAHFR. Mamm. 2,13 regum ... -bat opimas delicias in lacte gregis. **9** *(pretium) solvere – begleichen:* CHART. Osn. I 203 p. 175,34 (a. 1088/93) constituta die ... et equata precaria.

II **A** *medial. i. q. parem fieri vel esse, congruere – gleichen, übereinstimmen, entsprechen:* **1** *gener.:* HRABAN. hom. I 57 p. 106^{B} quando pauperes intuentur *divites* ..., -ari velle optant. THIETM. chron. 6,73 querimonia ... non equabatur dampno. CONST. II 146 p. 180,42 non est amor, qui possit equari materno. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 172,27 ascendunt *falcones,* ut equentur aironi. *al.* ALBERT. M. animal. 1,490 spatium ... -atur spatio. 2,37 aliquando omnes *mamillae* -antur. **2** *spec.:* **a** *de elevatione vocis:* AUREL. REOM. mus. 10 p. 42^{b},33 finis versiculi ... -atur ei *(initio)* nec erigitur sursum *eqs.* GUIDO ARET. form. epil. 241 *vocula* directa, que equari possit cum terminibus. **b** *de area:* ANON. circ. p. 537,12 quadratus tota mensura circumducto circulo -bitur. **c** *de pretio:* CHART. Advoc. 38 p. 15,11 (a. 1209) *bonorum* summa cum novalibus attinentibus XX mansis equatur. **B** *act. (c. acc.) i. q. assequi, accedere – erreichen, herankommen:* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 64,7 Vergilias numeris -ans *Arcturus.* virg. II 2740 ut dominum ... -ret viribus. *ibid. al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *sequi – folgen:* ALDH. virg. II 533 doctorem ... discipulus ... passibus -at. THIETM. chron. 5 prol. Gisla suis meritis -ans vestigia regis Conradi patris. **b** *digne describere – in der Darstellung gerecht werden:* CARM. Cantabr. 11,7,9 quas *(virtutes)* ... Maro ... vix equaret. **c** *aequaliter obtinere – in gleicher Weise innehaben, einnehmen:* WANDALB. martyr. comm. 32 negat priorum nos -are locum vicemque vatum exilis copiae loquacis usus. MIRAC. Hucberti 2,15 frater ... partes -bat ... comitatus.

adi. **1. aequans,** -antis. *aequalis, similis – gleich, ähnlich:* HIER. MOR. mus. 18 p. 291,8 scita manu secundaria ... et eius -e.

2. aequandus, -a, -um. **1** *comparabilis – vergleichbar: v. l. 13. 15.* **2** *aequalis – gleich (lang):* WANDALB. mens. 251 *(de aequinoctio)* quamvis saepe ... luce sub -a messuram vinea falcem quaerat.

3. aequatus, -a, -um. **1** *lēvis – glatt:* MAPPAE CLAVIC. 268 petra ... non e-a, sed aspera. **2** *aequalis – gleich:*

[Payr]

CARM. de temp. rat. 812 ordines -os ... cycli decennovenalis. WANDALB. mens. 140 *Iunio* Gemini -a praesignant lampade Phoebum (*cf.* VITA Maxim. Trev. II 93 cum videt e-is solem succedere stellis). 263 -o spatio iunguntur noxque diesque. WIDUK. gest. 3,54 -o loco fortitudo appareat pugnatoris. LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 84,35 Fuldense nomen caelo prius e-um.

aequor (eq-), -oris *n. (f.: l. 15.34).* *script.* aec-: PAUL. ALBAR. carm. 11,42. *form.: acc. sg.* -um: *l. 33.* *acc. pl.:* -as: *l. 15. 34.* -es: *l. 15.*

I *latius i. q. planum, aequum – ebene, weite Fläche:* **A** *de terra:* WALAHFR. hort. 34 campi ... per -a parvi (ABBO SANGERM. bell. 1,507). EKKEH. IV. pict. Mog. 58 terrę serit -a (gloss.: latitudinem). *al.* **B** *de mari:* HUGEB. Willib. 3 p. 90,4 inmanissimas maris discriminare ... -as (equores *3*). WANDALB. mens. 56 pelagi. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,50 maris. *al.*

II *strictius:* **A** *de terra:* **1** *proprie:* **a** *planities, campus, pratum – Ebene, Feld, Wiese:* WANDALB. martyr. 649 plano qua praeminet -e castrum. 686 qua Rheni celsis succedunt -a silvis. ABBO SANGERM. bell. 1,461 -r (gloss.: pratum) residens almi niveam secus aulam ... Germani. EKKEH. IV. bened. I 20,144 revirescant -a (gloss.: plana camporum) nuda. 24,2 Bethanię ... -a. SOLIMARIUS 48. *al.* *in imag.:* EKKEH. IV. bened. I 24,39 -a depicta (gloss.: campos floridos ecclesię) videt ut depasta relicta. **b** *solum – Boden:* WALAHFR. hort. 154 visitur alterius vitis genus acre per -r serpere pulvereum. THEOD. TRUD. Bav. 28 specum medio domus -e ... effoderat. **c** *area – Fläche:* PURCH. Witig. 412 pulchrum, parvi licet -is, hortum. **2** *translate i. q. tabula latruncularia – Schachbrett:* CARM. ined. 82,11 (ed. H. Hagen. 1877) tetragonum primo certaminis -r habetur. 82,16 -is ... solum. 82,44 secundas *tabulas* -is. 82,59.61. **B** *de mari:* **1** *pelagus, mare – Meer, See:* HUGEB. Willib. 3 p. 91,9 vastum per -um. Wynneb. 2 p. 107,29 super spumosas undarum e-as. WALTHARIUS 48 pulsans -a mane ... sol. WILH. APUL. gest. 3,190 Siculum ... -r. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 114,20 a Tyrreno mari usque ad Adriatici e-is horam. *saepe.* *in imag.:* ALDH. virg. II 537 ex -e mundi. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,228 quod spacio dignum tanto lustravimus -r. 6,261. *de lacu:* WALAHFR. Wett. 22 Rhenus ab Ausoniis quo ducitur Alpibus, -r miscet (*cf.* CARM. Cantabr. 14,1[b],3). **2** *aqua(e) – Wasser:* WALAHFR. carm. 5,46,7 omnia viva, quae vehit -r (*cf. Vulg. Dan. 3,79* in aquis). WANDALB. creat. mund. 108 quaecumque natatu complent -a (*cf.* 114). DIPL. Heinr. III. 387 p. 532,42 servos et ancillas terrasque et -a, piscationes. **C** *de membrana i. q. lēvitas – Glätte (der Schreibfläche):* WALDR. carm. 3,64 ferrum ... per -a ducens.

aequoreus (eq-), -a, -um. **1** *marinus – zum Meer gehörig, Meeres-:* **a** *gener.:* ALDH. epist. 5 p. 490,11 -as ... gurgites. TRANSL. Eug. Tolet. 25 (20) Paulum e-is marinis ... circumseptum. FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 17,35 tot casus e-os ... expertus. *al.* *in imag.:* ALDH. virg. II 2803 terminus -o dum venit margine metri. *subst. neutr.:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,45 Dei imperio nutata fundantur tota etheria, terrestrea, -a, infernalia. **b** *spec. de Britannis i. q. mari cinctus – vom Meer umschlossen (cf. Ov. met. 15,752):* ALCUIN. carm. 1,88 -i potus hausere Britanni. 1,140 gentibus -is. 1,461. *fort. add.:* CARM. var. I 19,3 Beda ... veterum sata lata peragrans, -is rutilum ut conpleret floribus orbem. **2** *aquarius – Wasser-:* ALDH. virg. II 410 baptista tonantem diluit -is mergens in gurgite limphis. HROTSV. Gong. 410 uritur et flammis acriter -is. OTLOH. vis. 16 p. 372[A] sub quodam meatus e-i retinaculo. LAMB. LEOD. Matth. I 547 *molendina* plurima fronte Mosella sustinet e-ā. *aquatilis – im Wasser wachsend:* FLOR. LUGD. carm. 29,34 -am cohibet formatrix cera papyrum.

1. aequus (eq-), -a, -um. **I** *proprie:* **A** *de uno eodemque:* **1** *strictius:* **a** *planus, lēvis – eben, flach, glatt:* AETHICUS ISTER 8 -ae membranae. HERACLIUS I 10,2 marmoris. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 176,15 *sedilis* superficies latior plana est et equa. *c. dat. i. q. exaequatus – gleich hoch:* LEX Frision. add. 3[a],34 cicatricem depressam et non reliquae carni -am. *vasis labra non excedens – randvoll, gestrichen voll:* ABSAL. serm. 22 p. 133[B] plenitudo -a est, cum in re impleta nihil vacuum relinquitur. **b** *parilis – gleichförmig, regelmäßig:* COMPOS. Luc. I 13 si equa fuerit *lamina.* HROTSV. Sap. 3,16 *numerus perfectus* suis -us partibus. **2** *latius de partitione i. q. aequaliter divisus, aequabilis – gleichmäßig (geteilt):* ALDH. ad Acirc. 119 p. 163,29 anapesto -a divisio competit. 135 p. 189,15 in ... pedibus -o divisionis exagio trutinatis. *al.* REMIG. ALTISS. mus. p. 84[a],22 dactylica, ipsa est -a divisio. **B** *de relatione i. q. par, idem, similis – gleich (groß, lang, viel, schwer), gleichartig, entsprechend, ähnlich:* **1** *de quantitate, numero, pondere:* **a** *gener.:* FORM. Marculfi 2,12 equo lante cum filiis ... dividere (ALDH. epist. 4 p. 486,3 pro meritorum diversitate dispar retributio -issimis iudicii lancibus trutinabitur. FORM. epist. III 1 equa erga omnes lance. HROTSV. Cal. 9,6. *al.*). BEDA hist. eccl. 4,23 p. 252,22 *annis* -a parte divisis. CONC. Karol. 19[G],4 p. 166,21 *panes* -o pondere. COD. Hartw. 1[a] p. 190,8 hobas v -a mensura (TRAD. Brixin. 38. *cf.* COD. Hartw. 10 mensuratione). *al.* *medius – mittel, durchschnittlich:* IOH. NEAP. Ian. 32 secundum staturam -iorem. **b** *math.:* GERB. epist. math. I 6,1 p. 34,4sq. si ... feceris primum -um primo *eqs.* geom. 4,9 angulos ... sibi invicem -os. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,165 proportio. ANON. geom. I 4,24 latera. *al.* *de area:* ANON. ad Ragimb. p. 534,9 triangulus equus est *quadrato.* **2** *de qualitate, genere, statu:* **a** *de hominibus:* WALTHARIUS 1399 heroes tam viribus -i quam fervore animi. **b** *de rebus:* WALAHFR. carm. 5,38,60 *omnipotens* dominos famulosque ... non -a ditione facit ... concordare sibi. WALTHARIUS 788 -am pugnandi sortem. HROTSV. Pel. 365 ut ... -a gloriola regnarent mortua membra. WIDUK. gest. 1,14 -o iure. *al.* *de unanimitate:* CAND. FULD. Eigil. II 17,118 laudis vox omnibus -a (una *Verg. Aen. 5,616*).

II *translate:* **A** *constans, patiens – gelassen, ruhig:* WILLIB. Bonif. praef. p. 2,3 ut ... -o animo sustinetis (THIETM. [?] chron. 4,33. *al.*). THIETM. chron. 2,24 equa mente. **B** *rectus, iustus – richtig, (ge)recht, recht und billig:* **1** *de Deo, hominibus:* CHART. mon. Fuld. B 23 (a. 754) iudicem (HRABAN. carm. 4,1,27 iudex ... omnibus -us. WALAHFR. carm. 5,38,82 Deus, occulti iudex atque arbiter -us. *al.*). HRABAN. epist. 3 p. 385,19 tibi, quem benignissimum et -issimum esse scio. HROTSV. gest. 748 Christus. CATAL. abb. Fuld. (MGScript. XIII p. 273,17) potentibus ... saeculi valde gravis et -us extiterat. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 130,3 ab -o principe. *al.* **2** *de rebus:* **a** *strictius:* TRAD. Ratisb. 5 (a. 778) de equissimo Dei iudicio (DIPL. Heinr. II. 300 p. 426,6 per -issimum et legale iudicium). WALAHFR. Wett. 131 norma boni, -a fides. CARM. biblioth. 5,14 primatum cunctis in gentibus -um sola tenes. POETA Saxo 4,74 -o legum moderamine. DIPL. Arnulfi 75 p. 113,4 -a ... discretione sequestrare *marcham.* THIETM. chron. 2,32 p. 78,21 humilitatis ac superbiae non est -a societas. EPIST. Meginh. 30 p. 228,9 ut ... expostulationem tuam iustam esse ... fatear, equam tamen esse nemo nisi iniquissimus dixerit. CHART. Heinr. Leon. 36 quod omnia ... equo ordine procedant. ALBERT. M. summ. theol. I 17,67,2 p. 680[a],45 habet, quod etiamsi nobis ... videatur iniustum ..., tamen -issimum est et ordinatissimum. *al.* *impers.* -um est *sim.:* *c. (acc. c.) inf.:* WALAHFR. Mamm. 21,31 tibi nos -um servire libenter. OTTO FRISING. gest. 2,15 p. 118,20. *seq.* ut: TRAD. Frising. 1086 (a. 926/37) -um ... et racionabile videtur, ut. HROTSV. Cal. 2,1. *al.* **b** *latius i. q. legitimus – berechtigt:* DIPL. Heinr. II. 50 p. 60,20 donamus ... clericis potestatem eligendi ... episcopum, -o tamen regis consensu (97 p. 122,8).

subst. neutr.: **1** *quod rectum et iustum est, aequitas – was recht (und billig) ist, Billigkeit, Gerechtigkeit:* **a** *gener.:* SEDUL. SCOT. carm. 2,64,1 est -um felicis nactio veri. COD. Lauresh. 68 quod de ... rebus minus -o viderer contulisse monasterio (*cf.* HROTSV. Theoph. 139 plus -o. THIETM. chron. 7,25 p. 428,23 plus ... quam -o. *al.*). ANSELM. Bis. rhet. 2,4 p. 148,18 equi et iniqui periit et cognitio utilis vel honesti. EPIST. Meginh. 3 p. 195,20 aliorum exitum vel redi-

[Payr]

tum equi bonique consulimus (EPIST. Hann. 66 p. 114,8. EPIST. Meginh. 33 p. 232,5). EPITAPH. Conr. Trev. 5 (MG Script. VIII p. 219) attulit huc ... venerabile fratribus equum. ADAM gest. 4,6 p. 233,21 multa ... -o bonoque contraria. NIVARD. Ysengr. 3,171 fuit utile gratius -o. CONST. II 388 preter equum et licitum. *al.* **b** *math. i. q. rectitudo – Richtigkeit:* GERB. geom. 4,4 nec se plus -o dilatat nec minus iusto coarctat *rectus angulus.* **2** ex -o *sensu adv.:* **a** *eadem altitudine – gleich hoch:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 172,28 quando sunt ex equo cum airone *falcones.* p. 173,14. **b** *aequabiliter – zu gleichen Teilen:* EINH. Karol. 3 p. 6,3 ut totum regni corpus ex -o partirentur.

adv. **aeque.** **I** *proprie:* **A** *de uno eodemque:* **1** in -e *i. q. plane – eben:* ALBERT. M. animal. 4,41 quaedam *conchylia* habent testas asperas in exteriori, quorum superficies in -e *(cf. l. 28)* non porriguntur. **2** *recte – aufrecht:* AURELIUS 12 p. 707,15 assidue -e sedere. **3** *aequabiliter – gleichmäßig:* HERACLIUS I 16,5 *liquor fellis* eque ... apponatur ubique. **4** *intervallo sibi constanti – gleichbleibend:* GERB. geom. 4,10 *lineae* parallelae, id est -e distantes. **B** *de relatione i. q. pariter, eodem modo, item – in gleichem Maße, in gleicher Weise, ebenso:* **1** *absol.:* ANNAL. Xant. a. 843 ut iterum ... -e tripertirent regnum Francorum. RUOTG. Brun. 7 Grecis, quibus -e magistris usus est. THIETM. chron. 6,78 boni ... etsi ... non eque degant, una tamen felicitatis aeternitate gaudent. TRAD. Frising. 1641 illud -e ac magis fratribus prodesse asseverant. ALBERT. M. animal. 11,57 partes diffinitionis sunt in plus et totum in -e. *al. communiter – gemeinsam:* EKKEH. IV. carm. var. II 12[tit.] epitaphium quatuor scolarum magistris -e tumulatis. *c. adi.:* LEX Frision. 1,20 cum tribus -e liberis. DIPL. Conr. II. 130 praedia pro praediis ... pro eque bonis vel melioribus ... mutari (CHART. scrin. Col. B 1656 cum alia marca ... equebona). DIPL. Heinr. IV. 295 nos -e potentes, -e divites. *al.* *c. adv.:* GODESC. SAXO gramm. 2,11,70 p. 446,11 -e bene. STATUT. ord. Teut. p. 115,3 eque sufficienter et equaliter. **2** *comparatione indicata:* **a** (sic)ut: BEDA hist. eccl. 3,25 p. 185,28 -e sicut Iohannes (GODESC. SAXO theol. 6,5 p. 146,12). VITA Rimb. 12 ut nullus ... instrumenta bonorum operum ... -e ut ipse observaverit (DIPL. Heinr. IV. 342 numerus presens -e ut futurus. *al.; c. enunt.:* BEDA hist. eccl. 4,19 p. 244,23 -e ut ipsa iusserat. TRAD. Ratisb. 92 -e ut dedit). **b** ac: EINH. Karol. 25 p. 30,5 -e illa *(Latina)* ac patria lingua orare. **c** atque: WIDUK. gest. 1,8 p. 9,19 eorum necessitatibus atque commodis -e semper affuturos *amicos.* **d** et: RUOTG. Brun. 16 varius principum -e et vulgi sermo. THIETM. (?) chron. 5,21 calliditate eque et velocitate ... probatus. *al.* **e** -que: WALAHFR. Mamm. 26,18 ardor apostolicus fervorque propheticus -e. **f** *dat.:* EKKEH. IV. prol. Gall. p. 1095,13 -e sibimet ipsis *(auctoribus)* eruditum lectorem. **g** *?abl. compar.:* EPIST. Worm. I 12 scitote ... neminem -e me dolere *(antea:* plus me). **h** *asynd. fere i. q. sicut – etwa 'gleichwie':* ERMENR. ad Grim. 15 p. 552,17 volentibus -e nolentibus ultro expendo *thesaurum caelestem.*

II *translate:* **A** *inoffense – unbehelligt:* DIPL. Heinr. II. 126 p. 153,2 liceat ... ancillulis sub nostra defensione eque ac quiete residere. **B** *vere – wahrhaft:* HRABAN. epist. 23 ut ..., qui -e vellet, hauriret *de fontibus expositorum.* ORIGO Suev. 2 (ed. Hirsch, Sachsengesch. d. Widuk. p. 155) virum eque (utique *ci. Holder-Egger*) prudentissimum. *Payr*

2. aequus *v.* equus.

aer, aeris *m. (f.: l. 68. p. 320,29.31; n.: l. 69.71. p. 320, 33sqq. al.).* (ἀήρ) *script.:* ęr, erem: GLOSS. I 32,31.34 St.-S. *(cod. b).* her-: *p. 320,11.* aher: *p. 321,12. decl.: sing.: gen.* -os: GESTA Bereng. 4,73. *acc.: fere* -a *(cf.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 413,9 nomina tertiae declinationis accusativum Graecum terminant in -a ... ut '-r -a, aether aethera'); -am: *p. 320,29. abl.* -a: AETHICUS ISTER 10 p. 6,7 *cod. L p. corr. plur.: nom.:* -es: *p. 320,13.* -a: ABBO SANGERM. bell. 2,261. *gen.* -um: BEDA hist. eccl. 1,1 p. 12,26. 1,13 p. 29,10. *v. et p. 320,31. acc.* -a: ALDH. virg. II 14. 2388. WANDALB. mens. 91. BRUNO QUERF. fratr. 23. *v. et l. 35. abl.* -bus: *l. 24. metr.: fere* āēr, āēris; āēr: EGBERT. fec. rat. 1,321. ăēr: CARM. cod. Paris. (8812) 2,8. ăēri: CARM. cod. Paris. (8812) 2,15. æ- *(monosyll.):* ALDH. carm. eccl. 4,9,11. virg. II 14. 2388.

I *proprie i. q. materia subtilis mundum circumdans vel formans – Luft (alleg.:* HRABAN. univ. 9,17 p. 275[C] -r ... significat inanitatem cuiuslibet rei ..., tenuitatem mentium saecularium. p. 275[D] praedicatores divini verbi -r significat): **A** *gener. de materia terram involvente:* **1** *strictius:* **a** *spiramen, ventus – Luft (hauch, -zug):* LEG. Wisig. 4,2,17 p. 184,17 ne his, qui nascitur, ... adsumat herem (aerem *sim. var. l.*). Ps. HIPPOCR. phleb. 45 uti fleotomum oportet verno tempore, quia -es equales sunt. TRANSL. Senes. 12 (MG Script. XXX p. 991,16) -is malignitas ... animalia ... perditum ire dabat. HILDEG. caus. 2 p. 140,30 -r illi *(soli)* aliquam frigiditatem ... subministrat. phys. 2,1 -r spiramen est, quod in rore humorum germinantibus insudat. OTTO FRISING. gest. 2,36 corruptus -r. ANON. tab. p. 158,10 accepit vitam ex -e, quae est vita uniuscuiusque rei ex animalibus et vegetabilibus. CHART. Pommerell. 249 cum ... molendinis tam aqua quam -e constructis. *al. alleg. de spiritu pestilenti:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 387,4 *'aura'* non -r ibi, sed diabolus debet intellegi. *meton. de levitate animi:* HROTSV. Gong. 158 emissis ventis -busque vagis. *alch. in nomine ficticio:* Ps. ARIST. interpr. p. 385 sulphur est ... -r fodinae. **b** *aer spatium complens – (raumfüllende) Luft, Luftraum:* LEG. Burgund. Rom. 17,6 de servitute luminis vel -is *(sc. in aedificando).* COMPOS. Luc. M 9 iacet sic ... in -r. VISIO Baront. 12 per -am (-a, -em *var. l.*) fugierunt. AETHICUS ISTER 17 caelum pro -e et interdum -em pro caelo posuerunt. ARBEO Emm. 31 remota -e. RUD. FULD. Leob. 14 -um nimia perturbatio ... -um tenebrositas. WANDALB. mens. 132 -e sub nudo. ABBO SANGERM. bell. 2,244 -r ... amplum. FOLCUIN. Lob. 25 p. 66,28 densaverat -r equorum nebula. CONSTANT. METT. Adalb. 31 ad alta -a. ADAM gest. 4,26 Thor ... presidet in -e. NIVARD. Ysengr. 2,423 -r post nubila candet. HILDEG. phys. 6,54 grasemucka ... de -e spumantium aquarum est. ANON. tab. p. 158,3 homines attrahunt spiritum ex -e, ex quo nutu Dei consistit spiritus eorum. ALBERT. M. meteor. 1,1,8 p. 486[a],39 tertia -is zona sive regio. *saepe. per compar.:* HONOR. AUGUST. sacram. 50 *(de microcosmo)* pectus in forma -is. *de zona inferiori:* MARIAN. chron. praef. p. 448,22 septem ... coelos condidit *Deus:* -r, aether, olympus, spacium igneum, firmamentum, olympus angelorum et coelum trinitatis. WILLIR. cant. 7, 6 p. 57 -is pugnam minitans inimicis *(cf.* STATUT. ord. Teut. p. 129,23 de potestatibus ... -is; *spectat ad Vulg. Eph. 2,2).* **2** *latius i. q. tempestas – Witterung, Klima:* WALAHFR. hort. 12 -e duro (gloss.: in ungeuuitere). WANDALB. mens. 34 -e ... amico. TRANSL. Phil. Cell. 1 ob incommoditatem -is. DIPL. Otton. III. 228 qualitates Italici -is. THIETM. chron. 8,21 -is serenitas. WIPO gest. 14 -is temperiem. DECRET. Frision. A 8 p. 53,6 mutatio -is. OTTO FRISING. gest. 2,37 -is intemperie. CHART. Friburg. 38 p. 24,3 inclementia -is. *saepe.* **B** *spec. de elemento:* **1** *natur.:* Bovo CORB. Boeth. 184sq. quantum interest inter aquam et -em ..., tantumdem inter -em et ignem est. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,2 p. 18a[v] ut complexiones corporis complexiones sequantur -is. HONOR. AUGUST. eluc. 1,5 volucres ... in tenuiorem partem aquae, quod est -r, *Deus* sustulit. HILDEG. fragm. 411 -r tenuis fuit *ante casum Adae.* phys. 5,2 huso de calido magis quam de frigido -e est. OTTO FRISING. chron. 8,9 p. 404,7 duo elementa, -em et aquam, ... post resurrectionem non necessaria, uno in terram, altero in etherem commutato. gest. 1,5 p. 21,35 corpore ex IIII elementis compacto, igne sursum, terra deorsum, aqua et -e. URSO med. 434 -r dominatur in zinzibere. ARNOLD. SAXO fin. 1,3,2 p. 25,11 -r ... est corpus simplex *eqs.* ALBERT. M. meteor. 1,4,10 p. 516[b],32 *(de aurora)* vocatur a vulgo combustio -is. veget. 1,45 frigus plantae est ab -e, per quod constant partes eius et fructus. 4,113 -r ... inclusus in materia. metaph. 1,3,5 p. 45[b],5sq. *Anaximenes et Diogenes* -em priorem aqua esse dixerunt et esse -em omnium principium. *saepe.* **2** *alch. in nominibus ficticiis:* **a** *de igne:*

[Baader]

ANON. tab. p. 157,31sqq. -r est ... ignis lapidis et est ignis circundans. p. 158,1 in illo -e est -r et non -r. **b** *de spiritu:* ANON. tab. p. 157,4 *secundum radicem operis* vocant hic -em. p. 157,21 natus sapientum in -e nascitur, quando sublimatur ad alembicum. **c** *de salsatura (cf. J. Ruska, Archeion 16. 1934. p. 281):* ANON. tab. p. 166,5 una illarum trium imbibitionum est masculus, quem vocaverunt -em. **d** *de lapide philosophico:* ANON. tab. p. 179,26 vocaverunt hanc aquam *albam spiritualem e lapide extractam* ovum maris ... et ... -em.

II *translate:* **A** *dies – Tag:* ARS med. 8 p. 432,1 ipse aher incrementum amittit. **B** *vita temporalis – irdisches Leben:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 110,30 diem ultimum huius -is ... finivere.

1. aera (er-), -ae *f.* (aes) *script.:* ir-: *l.* 24. her-: *l.* 21*sqq.*49. hir-: *l.* 24.

I *de numero i. q. capitulum – Kapitel:* **A** *in legibus, formularum collectionibus:* FORM. Wisig. 40 p. 593,20 legem illam, qui est sub titulo illo, era illa (*cf.* LEG. Wisig. 2,1,5$^{tit.}$ [add. V 1] in ipsa era. *al.* [*v. ind.*]. IULIAN. TOLET. iudic. 7 p. 534,19). LEX Raet. Cur. 33 p. 412,36sqq. (cod. B) hera (herit *cod.*) I. hera (herund *cod.*) II. hera (herunt *cod.*) III. FORM. Flav. 34 require sub hera LXXVIII (*cf.* 70 in hera. 88 in hira). FORM. extrav. I 5 *(de codice Theodosiano)* in ira prima. **B** *in canonibus:* **1** *de conciliis (cf.* BERNOLD. CONST. libell. X 47 hera nonnumquam abusive pro capitulo ponitur ut in illo scripto Toletani concilii): IULIAN. TOLET. iudic. 7 p. 534,14 canonum ... sententia ex concilio Toletano era LXXV. CAPIT. reg. Franc. 113,3 canon Africana -a L. *ibid. al.* **2** *de evangeliis (cf. Isid. orig. 6,15,4):* RUBRICAE cod. Augustodun. 4 f. 1sqq. herae. **C** *in aliis scriptis (cf. Wattenbach, Schriftwesen. p. 186):* HINCM. carm. 4,2,2 haec ... versuum mensura pandit et -arum quantitas.

II *de tempore:* **A** *annus (aetatis cuiusdam) – (Epochen-) Jahr, Ära:* **1** *Hispaniae (cf. H. Grotefend, Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit. I. 1891. p. 181):* FORM. Wisig. 1 Calendis ill., anno ill., ill. regnante, era ill. (*cf.* LEG. Wisig. 3,1,5 anno ... tertio regni nostri, era DCLXXXIX. 12,3,15 p. 457^{b},6 era quadringentesima in Gotis primus rex ... efficitur. *al.*). COMPUT. cod. Bern. 10 p. 56,13 an(no) era CLXVIII Dextro et Prisco ind(ictione). p. 57,15 usque a presente anno, quod est era in ciclo CLXVIII. CYPR. CORD. carm. 6,9 (MGPoet. III p. 145) sextilis ... mensis primo et vicesimo sole era DCCCCXXVIII. *al. (v. ind.).* BERNOLD. CONST. libell. X 36 quartum universale concilium Chalcedone habitum ... hera CCCCLXXXVIII (*cf.* 46 -a ... huiusmodi conciliis prefixa pro anno dominicae incarnationis intelligitur [*sc. non recte*]). HAIMO BAMB. comput. (DtArch. 16 p. 191,5) numerum olimpiadum et herarum. **2** *regni imperatoris:* LIUTPR. leg. 10 -am in ecclesia ponit, quae prosequitur, quo nimirum tempore imperare coeperit, et sic -am, qui id non viderunt, intellegunt. **B** *tabula festorum – Festübersicht:* AGIUS comput. 5,1 quatuor his alias subieci quatuor -as. *v. et* aes, area.

2. *aera, -ae *f.* *(ab* area *potius quam ab* ager, *francog. vet.* aire, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 134sqq.) nidus – Nest:* COD. Wang. Trident. 111 p. 256,16 (a. 1212) -am austurorum. *v. et* 1.* aira, area.

aeramen (er-), -inis *n.* *script.* her-: *l.* 61.67.

I *proprie i. q. cuprum – Kupfer:* **A** *de metallo impermixto:* COMPOS. Luc. A 5 heramen mundum. MAPPAE CLAVIC. 230 tingue eam *(pellem)* cum -e et macera. IOH. sacerd. 28 e-is purgati ciatos II. PS. GERH. CREM. sal. I 61. *al.* **B** *de compositionibus:* **1** -n ustum *i. q.* χαλκὸς κεκαυμένος – *Kupferhammerschlag, Kupferoxyd:* IOH. sacerd. 158 calcucecumenon id est e-n ustum. **2** -is flos *i. q. aerugo,* ἰὸς χαλκοῦ – *Grünspan, Kupferacetat:* COMPOS. Luc. H 9 iarin heramen flos. **C** *de fusionibus:* **1** *aes (Brundisinum) – Erz:* LIBER hist. Franc. 18 p. 272,6 deintus -n et cobrium erat deauratum. **2** *aes candidum,* χαλκὸς λευκός – *weißes Kupfer, Silberbronze (cf. p. 327,31sqq.):* COMPOS. Luc. M 21 de e-n album.

II *meton.:* **A** *supellex aenea – Erzgerät:* FORM. Senon. I 29 aurum, argentum, drapalia, -n (41 p. 203,39. CHART. Wirt. I 18 p. 18,32 codices, e-n. 19 p. 20,21 calices, -n). **B** *vas aeneum – Erzkessel:* RECEPT. Sangall. I 2 teris unum corpus, bullitum mittis manere in cribro aut e-n. **C** *regula aenea – Erzstab:* ANON. geom. I 5^{a} p. 365,6 construe quadratum de ligno aut e-e. *v. et* *rame.

?*aeramenarium (er-), -i *n.* (*cf.* aeramen) *supellex aenea – Erzgerät:* FORM. Bitur. 15 p. 175,20 e-a (aeramenta *ed. in nota*), auri et argenti in solidos C utensilia.

***aeramenteus** (er-, -ius), -a, -um. **1** *cupreus – kupfern:* COMPOS. Luc. I 22 casa e-a. **2** *cupro similis – kupferähnlich:* COMPOS. Luc. K 22 color e-ium. **3** *aeneus – ehern:* COMPOS. Luc. K 20 in caccabom e-o.

***aeramentinus** (her-), -a, -um. *cupreus – kupfern:* COMPOS. Luc. B 1 pectalum he-um.

aeramentum (er-), -i *n.* *script.:* ram-: *l.* 35. her-: *l.* 21. -rem-: *l.* 36. -nttum: *l.* 41.

I *proprie:* **A** *strictius i. q. cuprum – Kupfer:* **1** *de metallo impermixto:* COMPOS. Luc. A 27 limatura -i. G 14 metallum ... he-i petra est viridis. X 2 -i glutem. *al.* **2** *de compositionibus i. q. aes ustum,* χαλκὸς κεκαυμένος – *Kupferhammerschlag, Kupferoxyd:* ANTIDOT. Sangall. p. 84,39 e-o combusto. **3** *de fusionibus:* **a** *aes Brundisinum – Bronze:* THEOPH. sched. 1,36 similiter argentum et -um compones. CASUS Petrish. 6,1 e-a magnarum campanarum (TRANSL. Auct. 11$^{in.}$19$^{in.}$). *alleg.:* ALDH. virg. I 19 p. 248,14 iugalitas *est* -um. **b** *aes candidum,* χαλκὸς λευκός – *weißes Kupfer (cf. p. 327,31sqq.):* MAPPAE CLAVIC. 75 e-um candidum facere. 77 album e-um facere. **B** *latius de variis metallis i. q. rudera – Rohmetall:* HILDEG. phys. 2,3 terra in decursu uniuscuiusque fluminis aliquod genus -orum habet (*cf.* 2,5). 9 praef. in -um auri ... in -um argenti ... in -um calibis.

II *meton.:* **A** *supellex aenea – Erzgerät* (*cf.* GLOSS. IV 17,1 St.-S. ramenta er faz): FORM. Andec. 33 p. 15,26 aurum, argentum, aerementum. CHART. Bund. 17 p. 21,4 -is, ferraturis, loramentis. TRAD. Weiss. 206 p. 198,10 dono de -o omnem portionem meam. CAPIT. reg. Franc. 44,19 libras sex in auro, in argento, bruneis, -o. TRAD. Fuld. I 32^{b} p. 63,36 domus Dei cottidiana servicia habeat ... in e-is et celaturis. COMPOS. Matr. 32,3 *(de stilo)* facis eramenttum. BERNH. MAR. annal. a. 1088 predam auri, argenti, palliorum et e-orum. **B** *tabula aenea – Erztafel:* CHART. Udalr. August. I 15 p. 199,22 (a. 1200) *scriptores antiqui* gesta ... forcium ... e-o imprimebant. ALBERT. M. animal. 8,179 tinnitum faciunt conpercussione -orum. *al.* **C** *campana – Glocke:* NOTKER. BALB. gest. 1,29 appraehenso fune traxit e-um.

aeran wetir war GLOSS. III 79,12 St.-S. (*spectat ad Isid. orig. 12,1,53* aeranen).

***aeranista** *v.* *eranista.

aerarius (er-), -a, -um. *script.:* herr-: CHART. Ital. Ficker 91 p. 135,38. hae-: *p. 323,18.* (a)err-: *p. 323,22.32. metr.* -răr-: *p.* 323,5.

I *adi.:* **A** *in fabricandis operibus aereis peritus – Erz-:* LEG. Burgund. const. I 21,2 fabrum -um (OTTO FRISING. chron. 2,5 p. 73,35). **B** *ad laudemum pertinens – Besitzänderungsgebühr betreffend:* CHART. Friburg. 209 p. 180,21 (a. 1266) pro iure e-o dicto vulgariter erschaz (214).

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *(aeri)fusor – (Erz-)Gießer:* MAPPAE CLAVIC. 74 qua *(cathmia)* utuntur e-i. ALBERT. M. pol. 4,3^{e} p. 336^{b},31 '-um' (*p. 1291^{a},15* χαλκέα), qui scilicet fabricat in aere et ferro ad diversa utensilia civitatis. **2** *custos thesauri – Schatzmeister:* GLOSS. III 136,46 St.-S. e-us dresekamerare. 184,44 e-us vel archarius drise kamerere. **3** *thesaurus – Schatz(kammer):* TRIUMPH. Remacli 2,38 exhaustus -us. **B** *fem.: ars aeris fundendi – Erzgießkunst:* ALBERT. M. pol. 1,6^{b} '-ae' (*p. 1256^{a},6* ἡ χαλκουργική), id est arti, quae fundit imagines. **C** *neutr.:* **1** *thesaurus – Schatz(kammer), Schatzhaus:* **a** *strictius de aedificio* (*cf.* GLOSS. I 33,37 St.-S. -um kaperc vel trisuhus. III 235,60 e-um scazhus. 361,8 e-um sgazcamere): CONC. Karol. 56^{B},66 p. 757,15

[Baader]

qui . . . -um Domini *(cf. Vulg. Ios. 6,24)*, id est templum eius . . . expoliandum . . . arbitrantur. ANNAL. Xant. a. 865 qui -um sancti Petri in vasis . . . exinanivit. VITA Rigob. 3 (MG Mer. VII p. 63,9) commune eis instituisse -um. ibid. p. 64,3 ab -i clavigero. HROTSV. gest. 495 -i claustris . . . reseratis. THIETM. chron. 8,9 quod . . . de antiquo . . . e-o procederent. WIPO gest. 19 p. 38,29 -um (atrium *Z*) episcopi despoliavit. CARM. de bello Saxon. 3,9 -a regia frangunt. COSMAS chron. 2,2 p. 83,19 thesauros ab . . . ducibus in e-o absconditos evolvit. EPIST. Wibald. 436 *monachorum* perfringens e-a. HELM. chron. 1,36 p. 71,3 argentum in e-um Dei sui conferunt. 2,110 recognovit ei . . . de e-o fani equam portionem. OTTO SANBLAS. chron. 40 p. 61,23 *(de Panormo)* e-um thesaurorum regum. PASS. Karoli Boni 7 (MGScript. XII p. 622,9) curritur ad portam -i comitis. *al.* *in imag.:* ACTA imp. Winkelm. I 210 p. 187,40 (a. 1221) illud . . . perpetuitatis e-o conservamus. **b** *latius de fisco (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 218sq.):* CHRON. Fred. 2,57 p. 82,4 modio . . . haerariis publecis dissolvebat (FORM. Sangall. I 2 p. 381,8. CHART. Lux. I 268 p. 387,22 publico regis . . . e-o. RAHEW. gest. 3,2 p. 160,20. *al.*). 4,45 p. 144,3 Francorum -is. CONST. I 446,1 e-o augusti. CHART. Sangall. A 385 p. 5,16 in ęrrarium regis persolvat c solidos auri (LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 226,11. CHART. cell. Paulin. 7 p. 10,31. *al.*). DIPL. Otton. III. 259 in e-o . . . imperatoris. DIPL. Karoli M. 314 p. 475,3 (spur. c. 1078) nostro sacro e-o. ACTA imp. Winkelm. I 841 p. 648,36 magistro particularis e-i in castro Neapolis. 917 p. 690,24 e-orum prepositis. *saepe.* *remissius:* CHRON. Fred. 4,81 aeraries Saracinorum. TRAD. Frising. 60 in e-um . . . virginis Marię depromimus. WIDUK. gest. 1,38 p. 55,12 -um eorum *(Avarum)* replevi. BERTH. WERD. narr. 2 de publico et familiari sumptam err-o ingentem secum abduxerat pecuniam *Manegoldus.* AUCT. Afflig. a. 1162 (MGScript. VI p. 405,23) e-um publicum *Mediolani.* OLIV. epist. 5 p. 303,8 *Sarraceni* togas non acceperunt ab e-o imperatoris Eraclii. *al.* **2** *laudemum – Besitzänderungsgebühr (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 1294):* CHART. Friburg. 83 p. 69,34 (a. 1245) duo . . . capones pro e-o *debent recipi.* 198 p. 171,13 pro e-o, quod vulgaliter dicitur erschaze (*cf.* CHART. Wirt. VI 1804 p. 194,21).

aeratus, -a, -um. **1** *aere ornatus, aeneus – erzbeschlagen, ehern:* ALDH. virg. II 212 lucerna. THIOFR. Willibr. II 4,175 loricas. CONR. FRISING. gest. p. 322,42 trabes. *al.* **2** *aere armatus – erzgeschützt:* WALTHARIUS 1370 -um caput inclinans.

***aereitas**, -atis *f.* *status materiae aerius – luftige Beschaffenheit:* ALBERT. M. animal. 12,106 quod propter aquositatem et -em non . . . assimilatur cibo . . . animalis. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 12,12 p. 232,14 zirbus et pinguedo propter sui -em ignem inflammant. 12,13 p. 232,66 -s manet in medulla. *v. et* *aeritas.

(*aerematicus, -a, -um. BERNH. PROV. comm. 5,4 p. 288,21 aromatica dicuntur quasi aerematica ab aere . . . et maricon.)

1. aereus (er-), -a, -um. (aes) *script.* her-: *l. 56. al.*

I *adi.:* **A** *proprie:* **1** *ex aere factus, aeratus – aus Erz, ehern, erzbeschlagen:* FORM. Andec. 32 p. 14,32 vasa herea. ANTIDOT. Lond. p. 20,25 caccabo hereo. ALDH. virg. I 53 p. 311,17 parma. SERMO de sacril. 19 laminas. AETHICUS ISTER 35 tibiis. PAUL. DIAC. Lang. 5,11 tegulas. WETT. Gall. 6 imagines -as et deauratas. WALAHFR. Gall. 1,19 clavis -is (aeneis *var. l.*). TRAD. Frising. 654 campanas II, unam -am et aliam ferream. VITA Erasmi 409 *(de tormento)* tunica . . . e-a. ANNAL. Rom. p. 477,19 iusta e-am portam. DIPL. Karoli M. 274 p. 406,19 (spur. s. XII.) per paginam -am exauratam. LEO MARS. chron. 3,29 p. 721,11 in -is pixidulis reliquiae martyrum . . . locatae sunt. 3,32 p. 722,45 -a trabes -is aeque brachiis et manibus sustentata. CONR. HILD. ad Hartb. p. 194,31 muscam. p. 196,25 hominem. BRUNUS LONG. chirurg. 1,13 p. 111A cannulas. *saepe.* *fort. i. q. ex aurichalco factus – etwa 'aus Messing':* THEOPH. sched. 1,36 in mortariolo marmoreo cum pistello -o. **2** *aes continens – Erz enthaltend:* CHRON. Albr. a. 1188 p. 862,4 montes e-os. *ibid. iterum.* **B** *translate i. q. aeris naturam exhibens – wie Erz, ehern:* THIETM. chron. 2,45 -um *saeculum.*

II *subst. neutr.:* **A** *opus ex aere sculptum – Erzarbeit:* HUGEB. Willib. 4 p. 98,16 in medio -o est factum vitreum quadrangulum. **B** *aes – Erz:* REGISTR. Mog. p. 35,12 ollam unam de e-o.

2. aereus *v.* aerius.

***?aerginofora.** *(orig. inc.)* *margarita – Perle:* ALPHITA I p. 273,12 -a, gemusa, margarita, perla vel parla alba, albula idem.

aericrepans, -antis. *aerisonus*, χαλκόκροτος *– erzklingend:* SISEB. carm. 21 -em (*cl. Goetz*, matricrepantem *cod.*) vincibilemque . . . clangorem.

***aerifilon, -fylon** *v.* *aeriphilon.

***aerimannus** *v.* *harimannus.

aerinus, -a, -um. (aer, *cf.* ἀέριος) **1** *ad aerem pertinens – zur Luft gehörig:* GLOSS. I 491,74 St.-S. luphtlihhen (*falso vertitur Vulg. Esth. 8,15* vestibus . . . -is [*i. caeruleis*]). **2** *in aere versatus – in der Luft befindlich:* ALBERT. M. animal. 23,51 genus . . . falconem . . . quidam vocat aelium quasi -um falconem; quidam . . . hoc dicunt aeryphylum quasi aerem amantem falconem.

aeripes (er-), -edis. (*ab* aes *et* pes *secundum gr.* χαλκόπους) *celer – rasch* (*cf.* GLOSS. III 144,31 St.-S. eripes gizaler): WALDR. carm. 3,2 si volitare valerem, venissem . . . -pĕs ad te. *de cerva (cf. Verg. Aen. 6,802):* GLOSS. III 33,37 St.-S. cervus hirz eripes hinda.

***aeriphilon** (-um) *n.* (ἀήρ *et* φίλος) *genus falconis altitudinem diligens – die Höhe liebende Falkenart:* ALBERT. M. animal. 23,27 aerifylon avis est . . . rapax . . . et est de consuetudine falconum; dicitur . . . aerifilon eo, quod aerem et aeris alta petat. 23,51 *(v. l. 21).*

***aeritas**, -atis *f.* *status materiae aerius – luftige Beschaffenheit:* ALBERT. M. cael. 4,2,5 p. 307b,14 in quibus *(corporibus compositis)* abundat -s. veget. 3,92 permiscetur ei *(pingui)* -s plurima, quae vehementer intrat in ipsam aqueitatem (*cf.* 3,113). 4,16 omnia corpora . . . raritatem habentia multam sunt habentia -em (*cf.* 4,9). 4,25 in . . . corporibus terrestre . . . -i coniunctum *est.* 6,8 -s . . . *ligni abietis* et raritas faciunt ipsum multum sonorum (*cf.* 6,3). animal. 1,546 albedo . . . eius *(pulmonis)* est ex victoria -is in substantia eius. 12,74 igneitas . . . et -s, quae sunt causa subtilitas membrorum. 14,71 levitate et -e supra fertur avis natans per pennas (*cf.* 20,22). *v. et* *aereitas.

aerius (-eus), -a, -um. (aer, *cf.* ἀέριος) *?script.* ael-: *l. 20.*

I *proprie:* **A** *strictius de materia aeris i. q. ex aere constans – aus Luft bestehend, luftig:* **1** *de elemento:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 360,10 *plumbum* partem . . . -am habet (*cf.* URSO qual. 19 -eas *partes salis*). MAURUS urin. II p. 41,19 *(de regione urinae)* superficies seu corpus -eum. HILDEG. caus. p. 42,7 spiritus . . . ignei et -ei sunt. ALBERT. M. veget. 1,138 -ea pinguedine. 4,21 humoris. animal. 1,544 ex substantia -ea digesta. *al.* *c. sensu vilitatis:* CHART. Hall. I 353 p. 324,17 (a. 1276) -eam levitatem *numismatis.* *c. sensu phantasmatis:* WALTHARIUS 762 sive per-as fallas . . . figuras. **2** *de caelo (v. et* aetherius *p. 341,52):* WALAHFR. hort. 323 aestus solis in -o si te perflarit aperto. ALBERT. M. summ. theol. II 54 p. 571a,15 si . . . *caelum* est receptivum luminis separabiliter, tunc est -eum. **B** *latius de spatio aeris:* **1** *in aere versatus – in der Luft befindlich:* **a** *de avibus:* WALAHFR. imag. Tetr. 46 columbas *(ex Ov. Pont. 3,19). al. fort. add.:* ALBERT. M. animal. 23,51 *(v. l. 20).* **b** *de daemonibus (cf. Vulg. Eph. 2,2):* HRABAN. hom. I 31 p. 60A ad debellandas -eas potestates. SIGEB. GEMBL. Wigb. 16 -earum catervarum incursus. HILDEG. epist. I 128 p. 354A -i . . . spiritus. *al.* **2** *eminens, altus – in die Luft ragend, hoch:* HUGEB. Willib. 4 p. 102,1 *(de nive)* catervas de -eis aetherum arcibus. HRABAN. carm. 37,7 pinus. SYLL. Sangall. 23,32 Alpibus excursis -isque viis. *al.* **3** *caelestis – himmlisch:* WALAHFR. hort. 65 illius *(areolae)* pars . . . muneris expers . . . -i (gloss.: id est

[Baader]

roris). HROTSV. prim. 264 -eos ... sulcos ... sequi. UFFING. Ida 1,2 *Eccebertum aegrotantem* valentiorem auraque animatum -a reperit. *al.*

II *translate i. q. caeruleus – (himmel)blau:* SEDUL. SCOT. carm. 2,32,15 aureus ac viridis, croceus color -eusque conveniunt ... Deo. MAPPAE CLAVIC. 168 lazurin -um. SALOM. II. epist. 40 p. 422,13 -us ei *(caballo)* color innatus. HONOR. AUGUST. sacram. 29 panthera bestia habet colores septem ..., viridem, -um, rubeum. *alleg.:* HONOR. AUGUST. sacram. 29 -us *color est* spes.

aero, -ras i. gieron GLOSS. IV 329,24 St.-S. *(spectat ad Eutych. gramm. V 458,32 cod. t, prave versum).*

***aeromanticus,** -i *m.* (ἀήρ *et* μαντικός) *qui (ex aere) divinat – Weissager (aus der Luft):* ALBERT. M. veget. 6,206 *vermiculus* quando bene obtinet medium gallae, pronunciant -i, quod *eqs.*

***aeruginasco,** -ere. *in imag. i. q. aeruginosum, deformem fieri – grünspanig, entstellt werden:* VITA Reginsw. 7 cum doleret *diabolus* ... neque veteris fermenti aliquo spargine novam conspersionem -ere.

***aeruginatio** (er-, -cio), -onis *f. confectio aeruginis – Herstellung von Grünspan:* GLOSS. Roger. II 306 facta e-cione.

***aerugineus** (er-), -a, -um. *aerugine inductus, adesus – mit Grünspan überzogen, verwittert:* VITA Menel. 1,15 (MGMer. V p. 144,31) e-os postes (*opp.* celestes sedes).

aerugino (er-), -atum, -are. *aerugine vel robigine inducere – mit Grünspan oder Rost überziehen (cf.* GLOSS. I 583,46 St.-S. e-at errostet. *al.):* MAPPAE CLAVIC. 190 ferrum e-tum. ANON. miseric. 318 lapis, qui e-at ferrum. *in imag.:* THEOD. TRUD. Bav. 45 lingua diu tacendo quasi -ta.

1. aeruginosus (er-), -a, -um. **1** *aerugine vel robigine inductus – grünspanig, rostig:* AETHICUS ISTER 58 p. 37,27 *(in imag.)* intellegentiae catenulam e-am. ALBERT. M. veget. 6,344 iuxta ferrum -um vel aes -um. *subst. neutr. (in imag.):* AMALAR. off. 3,40,10 *(de adventu)* clarius in animis devotorum 'Gloria' resplendet, quando ab e-is reparatur. **2** *colore aeruginis praeditus,* ἰώδης *– grünspanfarben:* Ps. GALEN. febr. 174 urina e-a. MAURUS urin. I p. 18,8 colerae quinque sunt species: naturalis, citrina, viridis, prassina, e-a. BERNH. PROV. comm. 1,6 p. 278,5 e-am *coleram. al.*

2. (a)eruginosus *v.* auruginosus.

1. aerugo (er-), -inis *f. (?n.: l. 47.55)* (aes) *script.* ir-: CHIRURG. Sudhoff II p. 3.

I *proprie i. q. viride aeris, robigo – Grünspan, Rost (cf.* GLOSS. III 272,61 St.-S. e-o rubigo rost): **A** *de aere sim.:* **1** *gener.:* COMPOS. Matr. 39,1sqq. e-is arse ciprio mna dimidia, e-is rasi ciprie mna dimidia, e-is eris flos. 68,4 *(de aere)* infunde aceto ... et invenies e-em. NADDA Cyriac. I prol. 12 descriptio ... e-e incorrupta. WALTH. AGIL. med. 141 p. 225,34 urina ... similis e-i eris. ALBERT. M. animal. 3,115 -o aeris viridis. *alleg.:* HRABAN. univ. 8,4 p. 236D -o potest significare arrogantiam atque iactantiam. *in imag.:* CHART. Austr. sup. III 215 p. 209,10 (a. 1254) veterum *(scriptorum)* e-em ad prime iuventutis exordia revocare. **2** *pharm.:* ANTIDOT. Sangall. p. 82,46 e-e Campano -i (GLOSS. Salern. p. 12a,40 e-is Campane viride eris [*cf. Diosc. lat. 5 p. 206,4* e-e Campana sic conficitur *eqs., gr. 5,79,1* ἰὸν δὲ ξυστόν]). ANTIDOT. Glasg. p. 84,40 e-e ‹IIII. *al.* DYASC. p. 34b aeris e-o alia est rasicia, alia granata apud auri fossores *(cf. Diosc. lat. 5 p. 208,3).* GLOSS. Roger. II 211 ex e-e craneum est abradendum. **B** *de ferro:* Ps. GALEN. febr. 548 urina similis *est* e-i ferri. MAPPAE CLAVIC. 20.

II *translate:* **A** *mucor – Schimmel (cf.* GLOSS. III 721,28 St.-S. e-o scimel. *al.):* NOTKER. BALB. gest. 1,15 *(de caseo)* abhominabili ... e-e proiecta. **B** *robigo frumenti – Mehltau:* GLOSS. III 334,19 St.-S. e-o miltowe (*cf.* I 431,27 schimbli in corna). *ibid. al.* **C** *scabritia – rauher Belag:* AESCULAPIUS 21 p. 32,1 -es faucium vel oris fiunt. *v. et* ?*allugo.

2. *aerugo (er-), -inis *f.* (*confusum c.* eruca) *eruca – Raupe:* GLOSS. I 442,25 St.-S. e-o grasevurm (*spectat ad Vulg. III reg. 8,37* aurugo [aerugo *var. l.*]).

aerumna (er-), -ae *f. script.:* her-: RIMB. Anscar. 42 p. 78,16 *(var. l.).* -mpn-: GLOSS. IV 125,49 St.-S. CHRON. Thietm. 8,28. -nn-: *l. 9. metr.: fere* ae̅; a̅e-: *l. 13.*

1 *miseria, calamitas – Drangsal, Mißgeschick:* LEG. Wisig. 2,1,6 p. 49,11 e-a flebilis subiectorum. WALAHFR. carm. 76,43 temporis huius ... -a. AGIUS epic. Hath. 476 *(de vita saeculari)* quod has -as cito transieras (*cf.* CHART. Eichsf. 94 p. 57,8). CHART. Rhen. med. I 371 p. 428,39 omnibus erunnis excruciatus. CHART. Sangall. B 439 p. 320, 22 sororum ... labore famis serviencium et e-a. *al.* **2** *poena – Strafe:* LEG. Wisig. 12,3,5 exilii debita multetur -a. *ibid. al. (v. ind.).* **3** *error – Verfehlung:* HRABAN. carm. 37,61 Samuel quotiens Saulis tolerabat -as.

***aerumnalis** (er-), -e. *miserabilis – mühselig:* CHART. Rhen. med. I 87 p. 92,22 (dipl. Loth. I. imp.) in hac e-i vita (106 p. 111,35 [dipl. Loth. II. imp.]).

(a)erumnis harm luctus *eqs.* GLOSS. I 130,23 St.-S. *(cf. Goetz, Corp. gloss. Lat. VI p. 36a).*

***aerumnositas** (er-), -atis *f. ?miseria – ?Beschwerlichkeit:* FORM. Laudun. 2 p. 514,7 *(loco mutilo)* omnium bonorum e-is defe‹...›.

aerumnosus (er-), -a, -um. *script.* -mpn-: *l. 28.30.*

1 *miserabilis – beklagenswert:* WETT. Gall. 28 exilium. ERMENT. Philib. 2 prol. (MGScript. XV p. 301,46) occidentalium regnorum ... -a discrimina. ANNAL. Eins. a. 1142 (MGScript. III p. 147,16) tempestas e-ae afflictionis. *al.* **2** *corruptus – verdorben:* HUGO FLOR. hist. p. 350,29 quia ... angelica *creatura* ... ab amore sui creatoris recedens erumpnosa facta fuerit. **3** *offendens – kränkend:* RAHEW. gest. 3,6 p. 171,7 ignominiosum et erumpnosum ... responsum.

adv. ***aerumnose.** **1** *miserabiliter – beklagenswert:* BURCH. URSB. chron. p. 43,11 *captivi* nudi et e-e conservati sunt. **2** *perniciose – verderbenbringend:* HILDEG. scivias 2,6 p. 539D ne strepitus libidinis in ipso *(sacerdote)* -e tumultuet.

(a)erumnus armer vel uuenac GLOSS. I 131,23 St.-S.

aes (es), aeris *n. (m.: l. 61) script.:* he-: *l. 45.55. p. 327,62.* hy-: *l. 68.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. cuprum – Kupfer (alleg.:* HRABAN. univ. 17,14 p. 477A in -e ... vanitas vel inanitas fidei exprimitur ...; -s sunt scripturae divinae ...; -s poenitentiae est fortitudo vel sonus praedicationis ...; -s murmuratores in flagellis Dei significat. ALBERT. M. summ. creat. I 4,61,6 p. 658b,30 [*de angelis*] -i [*PG 3,336C* χαλκῷ] ... aut igneum aut auriforme attribuendum): **1** *de metallo impermixto:* LEG. Wisig. 7,6,3 qui aurum ... heris (eris, aeris *var. l.*) vel cuiuscumque vilioris metalli permixtione corruperit. MAPPAE CLAVIC. 1 eris cipri limature (ANNAL. Quedl. p. 29,21. *al.*). 13tit. auri confectio ex ere cornario. EGBERT. fec. rat. 1,121 -s, quodcumque rubet, non credas protinus aurum (*cf.* MARC. GRAEC. ign. 8 -is rubicundi). EPIST. Hann. 80 p. 130,33 merum -s. COMPOS. Matr. 29,1 heris Gallici limatura (*cf.* MARC. GRAEC. ign. 15 de -e Ytalico). BERTH. ZWIF. chron. 45 p. 280,5 pro -e et stagno ad campanas et tintinnabula fundenda. TRACT. de chirurg. p. 145,50 de pulvere heris. ALLEG. sapient. 5 p. 472b,19 -s est corpus tardae liquefactionis, velocis dissolutionis, quod in viride -is vertitur. ARNO REICHERSB. apol. p. 15,12 -s, id est cuprum. OTTO FRISING. chron. 6,24 p. 288,11 venas argenti et eris. ACTA imp. Winkelm. I 1002,1 p. 763,31 *(de nummo)* qualibet libra constabat curie inter argentum, erem et laboraturam tarenos quindecim et granum. ARNOLD. SAXO fin. 1,5,7 p. 43,24 ere liquefacto, si misceatur ei tutya, ... in colorem auri transit. GEBER. summ. 1,36 de Venere sive -e. test. p. 563a,15 -s praeparatum. Ps. ALBERT. M. alch. p. 37,23 -is natura est ex argento vivo plus quam oportet. *saepe.* **2** *de compositionibus:* **a** -s ustum *i. q.* χαλκὸς κεκαυμένος *– Kupferhammerschlag, Kupferoxyd (v. et p. 327,44sqq.):* RECEPT. Donauesch. 51 -is (hyris *cod.*) usti drachmas v. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 383,34 -s ustum calidum et siccum in quarto gradu. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 18ar -s ustum ... alio nomine calcu cecumenon appellatur. GEBER. summ. 1,42 ferri squamae vel -is combusti. *al.*

[Baader]

b -is flos *(aliter l. 9.11) i. q.* χαλκοῦ ἄνθος – *Kupferblüte, Kupferoxydul (v. et l. 47sq.):* TRACT. de caus. mul. 74 eris flos. COMPOS. Luc. N 7 adicies aeri[e]s flos modicum. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 383,38 flos -is calidus et siccus in quarto gradu. IOH. sacerd. 47 flos eris, scilicet quod cadit de eramine calido. Ps. CALID. lap. p. 402 flos -is, quod est venenum Mercurii. *al.* c viride -s *sim. i. q. aerugo,* ἰὸς χαλκοῦ – *Grünspan, Kupferacetat:* DYASC. p. 34[b] -is erugo. TRACT. de chirurg. 293 r(ecipit) floris eris. BERNH. PROV. comm. 3,2 p. 282,11 viride eris. IOH. sacerd. 158 acimar, id est flos eris (*cf.* WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 361[G] ziniar, id est viride -is). ALBERT. M. veget. 6, 344 -s aeruginosum. *al.* **3** *de fusionibus:* a *aes Brundisinum – Bronze, Erz:* HUGEB. Willib. 4 p. 98,15 stat de -e factum sculptum. AGNELL. lib. pont. 94 p. 338,6 equus ex -e auro fulvo perfusus. VITA Erasmi 439 era ... et surda metalla. TIT. metr. IV 1,2 sex has ex -e columnas. EPIST. Teg. 112[b] -is albi unc(ias) VIII. BERTH. ZWIF. chron. 40 p. 264,12 quarta *crux* ex auro, argento, -e et lapidibus fabricata. CASUS Petrish. 2,38 imago ... ex ere fusa. *saepe.* *de materia campanarum (alleg.:* HRABAN. univ. 14,21 p. 396[A] -s ... doctorum praedicationem forinsecus significat. ELIS. SCHON. vis. 3,31 p. 85,37 eris similitudinem venter *ecclesiae* hic habuisse visus est, quoniam huius metalli sonoritatem imitatur ecclesia): AMALAR. off. 3,1,4 -s est metallum durabile et sonorum. THEOPH. sched. 3,84[ex.] ut -s ... resideat. CHART. Babenb. 86,31 de centenario ... eris campanarum. *al.* *de arte fundendi:* NOTKER. BALB. gest. 1,29 infelicissimus in -e magister. b *aurichalcum – Messing:* THEOPH. sched. 3,65 haec commixtio vocatur -s *eqs. (cf. notam ed. Theob.).* 3,66. c *aes candidum,* χαλκὸς λευκός – *weißes Kupfer, Silberbronze:* ARNOLD. SAXO fin. 1,5,7 p. 43,24 si ... fuerit argentum ... et sulphur non purum ..., convertet ipsum in es. **4** *alch. in nominibus ficticiis:* a -s philosophorum, -s umbra carens *i. q.* χαλκὸς ἄσκιος *(sc. materia quattuor metalla complectens) – Kupfer der Philosophen, schattenloses Kupfer (cf. M. Berthelot, Collection des anciens alchimistes grecs. III. 1888. p. 46[4]):* TURBA phil. 11 p. 119,19 -i nostro *(cf. M. Berthelot, op. cit. II. p. 44,2sqq.).* 22 p. 132,18 fiat -s umbra carens *(cf. M. Berthelot, op. cit. II. p. 277,19).* TRACT. Micrer. p. 100,2sq. -s est corpus non fugiens, cuius nomen est -s, non tamen -s est; nam propter eius colorem -s dixerunt, quod est -s philosophorum (*cf.* ANON. tab. p. 158, 4 -s sapientum). *al.* b -s combustum *i.q. auri fermentum – Schwefelkupfer (cf. M. Berthelot, op. cit. II. p. 153,15):* TURBA phil. 10 -s combustum, quod est auri fermentum ⟨et⟩ auri flos. c flos -is *i.q. chalcanthum – Kupfervitriol:* TURBA phil. 21 p. 130,30 *(de confectionibus)* flos -is vel aurum Indicum. d -s album *i. q. aethale argenti vivi – Dunst, Rauch des (Ur-)Quecksilbers (cf. M. Berthelot, op. cit. II. p. 122,11):* TURBA phil. 13 p. 122,19 ethelie dicitur alba et -s album et ab igne fugiens. e plumbum -is *i. q. abarnahas,* μολυβδόχαλκος – *Bleikupfer (cf. M. Berthelot, op. cit. II. p. 11,10):* TURBA phil. 72 p. 169,8 *(de compositione magnesiae)* albar -is. p. 169,19 *(de sulphure philosophorum)* plumbum -is dicitur. f *chrysocolla – Goldlot (cf. Lippmann, Alchem. I. p. 41):* TURBA phil. 31 *chrysocollam invidi nuncupaverunt* nummi vel -is ... nomine.

B *latius de aliis metallis:* **1** *rudera – Rohmetall:* COMPOS. Matr. 7,1 eris de magnisia partem unam ... conflabis. **2** *?argentum – ?Silber:* BENZO ad Heinr. 6,5 p. 665,10 vasa ex auro mundo nec non ex here secundo *(i. 'argento' Franckenstein).*

II *meton. de aere sim. fabrefacto* (*cf.* GLOSS. III 375,10 St.-S. es erezi): **A** *tuba – Trompete:* VITA Annon. I 3,16 p. 507[a],56 -a personuerunt. **B** *tintinnabulum, campana – Schelle, Glocke:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,1 -s tinnit. GISLEB. ELN. inc. 1,78 -i, quod sonat ... super ardua templi. NIVARD. Ysengr. 5,223 tunc forte duo ... -a sonabant. **C** *statua (aenea) – (Bronze-)Statue:* PASS. Petri et Pauli 76 -a cadunt. **D** *armatura – Rüstung:* WALTHARIUS 452 -e ... cinctus. **E** *pecunia – Geld:* **1** *gener.:* THIOFR. Willibr. I A 11 p. 466[E] -s immolacium. ANSELM. MOG. Adalb. 218 era dedit; merce redit, quam comparat ere. NIVARD. Ysengr. 7,669 papa ... Siculi ducis -e illectus. METELL. Quir. 75, 40 eris dampnis. CHART. march. Misn. II 474 p. 329,15 exactiones ... exiget *imperator* ... secundum quantitatem personarum et -is. CHART. Landeshut. 59 (ed. Th. Herzog. 1959. p. 32,24) -um tradicionem. NICOL. BIBER. carm. 90 (ed. Th. Fischer. 1870) cum non sit loyca ... eris amica. *al.* **2** *spec.:* a *nummus – Geldstück:* WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 8 viduae minimo placabitur -e *(cf. Vulg. Luc. 21,2).* b aes alienum *i. q. debitum – Schulden* (*cf.* GLOSS. I 394,4 St.-S. -e alieno i. cinse [*spectat ad Vulg. I reg. 22,2*]): RAHEW. gest. 3,30 p. 205,4 es alienum solvere. CHART. Hall. I 256 p. 243,25 eris alieni onere. *al.*

III *confunditur ut vid. c.* 1. aera *i. q. index capitulorum – Kapitelverzeichnis:* CAPIT. reg. Franc. 180 p. 370,18sq. quae *(capitula)* non legitur in -e ... quae non sunt in -e.

aesalon *(m.)* (αἰσάλων) *genus falconis (fort. smerilio) – Falkenart (vielleicht Merlinfalke):* ALBERT. M. animal. 8,22 acelon. 8,25 aeselon *(bis)* ... celeon. 23,26 assalon parva avis est *eqs.*

***aeschyne** *(f.)* (αἰσχύνη) *pudicitia – Schamgefühl:* ALBERT. M. eth. 4,3,6 p. 327[b],21 αἰσχύνη ... turpitudinem vocant viso vel audito turpi.

***aescula** (esc-), -ae *f.* (aesculus) **1** *fructus sorbi – Frucht des Speierlings (cf. l. 40):* GLOSS. III 99,37 St.-S. e-e sperewn. III 197,33 e-ae speruun. V 34,80 e-e sperwin. **2** *fructus mespili – Frucht der Mispel (cf. l. 43):* GLOSS. III 555,49 St.-S. e-e mispelen.

aesculetum (esc-), -i *n.* *lucus fraxinorum – Eschenhain (cf. l. 49):* GLOSS. IV 344,25 St.-S. e-um locus plenus esculis id est ascon.

aesculus (esc-), -i *(f.)* *script.:* he-: *l. 42.* -scil-: *l. 39.*

1 *strictius de arbore:* a *quercus – Eiche (Quercus robur L. et sim., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 280sq.):* GLOSS. I 612,66 St.-S. e-us sleizeich. II 701,16 -us uirheih. 702,17 -us slaheic. III 467,44 e-us uuildieih. *per compar.:* WALTHARIUS 1000 velut -us (escilus *var. l.*) astitit heros. b *sorbus – Speierling (Sorbus domestica L., cf. Fischer, op. cit. p. 285):* GLOSS. III 273,22 St.-S. e-us eschilbovm. 488,47 he-us sperbŏm. 501,20 he-us spereuueboum. *al.* c *mespilus – Mispel (Mespilus germanica L., cf. Fischer, op. cit. p. 275):* GLOSS. III 466,29 St.-S. e-us nespilboum. ALBERT. M. veget. 6,133 mespilus ... est arbor nota; quae alio nomine e-us corrupte vocatur. d *fagus – (Rot-)Buche (Fagus silvatica L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 414):* GLOSS. IV 245,29 St.-S. -us boke vel ec. e *fraxinus – Esche (Fraxinus excelsior L., cf. Marzell, op. cit. p. 487):* GLOSS. III 720,26 St.-S. e-us vel fraxinus asch. IV 355,59. *al. v. et l. 32.* f *cornus – Kornelkirsche (Cornus mas L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 1166):* GLOSS. III 39,29 St.-S. e-us ... arlzpavm *(cod. L).* **2** *latius de fructu i. q. fructus mespili – Frucht der Mispel (cf. l. 43):* GLOSS. III 386,41 St.-S. e-us fructus mespilboum. *Baader*

aestas (est-), -atis *f.* *(m. vel n.:* CHRON. Moiss. a. 810 [MGScript. II p. 258,44]. ANNAL. Ved. a. 897 p. 78,22. *v. et l. 65)* *? gen. sg.* aestis: HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,18. *etym.:* COMPUT. cod. Bern. 7 nomen accipet ... estas de longitudinem, quod ardor sit.

1 *calidum tempus anni, tempus quo virent plantae – warme Jahreszeit, Vegetationszeit, Sommer:* a *latius:* ALDH. ad Acirc. 33,5 me *(sc. lusciniam)* bruma fugat, sed mox -e redibo. HUGEB. Willib. 3 p. 92,7 crescente e-is chaumate. ANNAL. Lauresh. a. 798 in ipso -e. WALAHFR. carm. 63,1,3 ver novum praesentat -s. ANNAL. Sangall. IV a. 944 -s omnis versa est in pluviam. CHART. Tirol. 514 quatuor karrade *(vini),* tres in e-e, una in hieme (ALBERT. M. animal. 7,82 in duobus temporibus oppositis, quae sunt -s et hyems). *saepissime. alleg.:* HRABAN. univ. 10,11 p. 303[A] -s autem venturae iucunditatis praefiguratio est. *ibid.:* -s futura beatitudo. b *strictius i. q. tres menses aestivales – Som-*

[Pape]

mervierteljahr: Willib. Bonif. 4 p. 17,17 e-is autumnique aliquantulum tempus. Walahfr. carm. 89,2,3 quinque duasque Idus -s capit optima Maii. Wibald. epist. 167 p. 286,19 e-e conceptus, vere natus. Albert. M. animal. 5,31 -is quidem ova producunt *muscae* in autumno. *al. tempus solstitii aestivalis – Sommersonnenwendzeit:* Beda hist. eccl. 1,1 p. 11,3 *Brittania* plurimae longitudinis habet dies -e. p. 11,6. c *nom. propr.:* Chart. Rhen. med. III 922 p. 693,24 (a. 1247) Theodericus Estas de Gisenhoven. Chart. Otterb. 177 p. 129,27 Conradus miles dictus Estas.

2 *meton. i. q. aestus aestivus – Sommerhitze:* Rhythm. 146,39,3 -s me nec ulla, ulla nec frigora vincunt. Walahfr. carm. 46,4 ignis et -s (aestus *Vulg. Dan. 3,67*), cauma geluque. Thietm. chron. 4,18 -s nimia frugibus . . . nocuit. *al.*

***aestheterion** *(n.)* (αἰσθητήριον) *vis percipiendi (sensuum) – (sinnliche) Wahrnehmungskraft:* Beda (?) mus. p. 912D hic nota αἰθητήριον *(sic?)*, id est, custodiam omnium sensuum *eqs.*

***aestheticon** *(n.)* (αἰσθητικόν) *quod sensibile est – das Wahrnehmbare:* Bovo Corb. Boeth. 265 αἰσθητικόν, id est sensibile.

aestifer (est-), -a, -um. **1** *calorem afferens – hitzebringend:* Carm. cod. Ambian. 222 f. 16 -r est pandens ferventia sidera cancer. Carm. Bur. B 132,5a,3 sole in e-o degente domicilio. **2** *calidus – heiß:* Ekkeh. IV. carm. var. II 11,8 Purchardum vita pars rapit -a *(sc. Italia).*

aestigatio, -onis *f.* (aestivus *et* aestuatio *cft. Svennung, Wortstud. p. 62sqq.*) *febris – Fieber:* Ps. Galen. puls. 7 si -o fuerit cum fastidium *(cf. p. 334,39).* *v. ThLL. s. v.* estigatio.

aestimabilis, -e. **1** *qui taxari potest – abschätzbar:* Gesta Autis. (MGScript. X p. 522,42) exierunt . . . cum militibus conductitiis numero quasi duodecies mille -es. **2** *perceptibilis – wahrnehmbar:* Albert. M. phys. 1,3,1 p. 44a,22sqq. iste *(Parmenides)* ponebat entia esse duplicia, scilicet vera et -ia *(cf. Arist. p. 1010a,3* αἰσθητά*)* . . .; sensibilia autem sunt -ia et facientia in apparentia diversitatem. **3** *comprehensibilis – erfaßbar:* Rather. serm. 2,36 *(de Deo)* quod nec corporeus nec visibilis nec -is sit.

adv. ***aestimabiliter.** *secundum aestimationem – schätzungsweise:* Gesta Autis. (MGScript. X p. 522,48) congregatis numero paucis, videlicet trecentis -r viris.

aestimatio (est-, -cio), -onis *f.* *script.:* ext-: *l. 49.59. p. 330,11. al.* exst-: Chart. Tirol. notar. I 609a p. 300,23. 610 p. 301,33. *ibid. al.* sti-: Edict. Roth. 149.

I *strictius:* A *de actione i. q. taxatio, appretiatio – das Abschätzen, Schätzung, Bestimmung des (Geld-) Wertes:* **1** *de pretio:* Leg. Wisig. 8,3,15 si ad ext-em damni . . . non venerit . . ., iuxta e-em testium in duplum cogatur exolvere. Lex Baiuv. 1,13 hoc est agrarium secundum -em (exist-*Bb*) iudicis. Capit. Saxon. 11 compositionis. Trad. Werd. 11 accepto . . . precio e-is congrue (Einh. Karol. 33 p. 40,10 iustae -is). Trad. Ratisb. 95 p. 85,30 consuetudo . . . commutandi . . . per placidam rei commutabilis -em. Form. Sangall. II 11 iuxta -em qualitatis . . . locorum. Dipl. Otton. II. 66 p. 79,3 bannum . . . dominica -e persolvat. Chart. Tirol. notar. I 61 sub ext-e bonorum hominum. 104 instrumenta ext-is. Chart. Carinth. IV 2699 p. 540,18 secundum e-cionem sollempnem, que vrônchost . . . nuncupatur. Registr. Patav. I p. 132,10 solvit . . . IIII porcos ad e-em. Chart. Wirt. VII 2633 iuxta e-em dominorum, que e-o . . . herrengülte nuncupatur *(cf. Dt. Rechtswb. V. p. 821). saepe.* **2** *de numero, spatio, opere:* Beda hist. eccl. 1,25 p. 45,5 insula . . . magnitudinis iuxta consuetudinem -is Anglorum familiarum dc. Capit. reg. Franc. 93,7 iuxta -em vel quantitatem . . . operis. Gesta Camer. 1,54 p. 420,37 (chart.) de silva per e-em . . . bunuaria c. Herig. reg. 2,20 ponendarum -o denominationum. Dipl. Heinr. III. 70 p. 94,9 silvam . . . habentem per mensuram iugera centum milia cum e-e legitima. Balder. Alber. 15 p. 251,36 cum centum militibus secundum e-em, sed secundum veritatem cum sexaginta septem. *al.* *facultas aestimandi – Schätzungsmöglichkeit:* Rahew. gest. 4,74 p. 319,21 prepositorum non erat pre multitudine e-o. Helm. chron. 1 p. 5,23 eo usque latitudo Slavicae linguae succrescit, ut pene careat e-e. *al.* B *meton.:* **1** *pretium aestimatum, valor – geschätzter Wert, Geld-, Gegenwert:* Lex Ribv. 85,1 -e damni culpabilis iudicetur (Lex Sal. Karol. 10,11. Chart. Basil. C 42 p. 32,19. *saepe*). Chart. Sangall. A 718 census reddatur . . . in cera sub e-e unius denarii. Const. I 302,6 servitium . . . e-e panis unius. Chart. Tirol. notar. I 83 cum dote ccc librarum vel ext-e in rebus mobilibus . . . illarum ccc librarum. Statut. ord. Teut. p. 98,22 centum bisancios vel alias res e-cionis similis et valoris. Chart. Gosl. II 195 e-o omnium edificiorum . . . cedet . . . ecclesie. Chart. Merseb. 283 p. 224,40 ut marca suorum denariorum . . . a denariis Vribergensis monete non differat nisi in e-e VI denariorum. *saepe.* *remissius:* Vita Euch. Val. Mat. 14 crucem . . . mirae -is. *pretium nummorum – Münz-, Kurswert:* Chart. archiep. Magd. 380 p. 499,26 (a. 1182) erit autem auri e-o pro qualibet marca auri x marce argenti. *forma solvendi – Zahlungsform:* Conc. Karol. 31 det . . . solidos xx -e argenti in elimosinam. Widuk. gest. 2,6 condempnavit Evurhardum centum talentis -e equorum. *absolutio pecuniaria – Geldablösung:* Chart. eccl. Werd. 11 p. 18,20 (a. 1140) e-em porcorum . . ., que est xii nummorum . . ., inminuere. p. 18,25 linum vero, quod . . . datur, nullius e-is, sed . . . ponderis septem librarum . . . esse debere decernimus (18 p. 28,25sqq.). **2** *amplitudo vel area aestimata – geschätzte Größe oder Grundfläche:* Dipl. Karoli M. 212 est . . . -o illius loci quasi quadraginta mansorum. Form. Sangall. I 18 dedi . . . inter sylvas et agros . . . -em duarum hobarum. Dipl. Loth. III. 14 terram . . . e-e septem mansorum. **3** *charta taxationis – Schätzungsurkunde:* Chart. Tirol. notar. I 153a (a. 1236) ut infrascriptam ext-em autenticarem et publicarem. 159a. *ibid. al.* **4** *solutio – Zahlung:* Chart. Landeshut. 108 (ed. Th. Herzog. 1959. p. 59,38; a. 1272) ut . . . domus eadem e-e nimia gravaretur.

II *latius:* A *sensu act.:* **1** *arbitrium, diiudicatio, respectus – Ermessen, Gutdünken, Beurteilung, Berücksichtigung:* a *gener.:* Antidot. Lond. p. 21,8 mittis pigmentas per ext-em. Mappae Clavic. 280 adicies de simila ad e-em. Regino chron. a. 887 p. 128,5 erat res . . . -e sortis humanae rerum varietate miranda. Hrotsv. Gall. II 3,1 in -e aeternae vite. Otto Frising. gest. 2,30 p. 137,29 e-i tuae prudentumque relinquatur arbitrio. p. 139,3 non sine . . . periculi e-e. *al.* b *philos. i. q. vis aestimativa – Wahrnehmungs-, Unterscheidungs-, Beurteilungsvermögen (cf. p. 331,13):* Albert. M. resurr. 160 p. 344,33 actus -is est duplex, scilicet aestimare, quid nocivum et quid conveniens, et sententiare de fine -is. animal. 7,8 quaedam *(animalia)* autem circa filios stabiliores habent conceptus et -es. 21,30 quae *(vires motivae)* sunt sensus ymaginatio, memoria, -o et providentia. metaph. 4,3,1 p. 235a,7 formae -is sunt principia essendi et cognoscendi omnes res. p. 235a,14 cum opinio sive -o sit passiva quaedam virtus. *ibid. al.* **2** *intentio – Entschluß:* Wett. Gall. 2 p. 258,1 -e etenim coepta portum . . . linquebant. **3** *opinio, sententia – Meinung, Ansicht, Lehre:* Walahfr. exord. 23 p. 501,27 huic . . . -i videtur contrarium. Annal. Fuld. II a. 858 p. 50,12 vulgi. Vita Greg. Porc. I 5 iuxta idiotarum e-em exaltatus. Chart. episc. Halb. 268 p. 231,4 e-i nostre occurrit, quod *eqs. al. c. sensu exspectationis:* Willib. Bonif. 8 p. 51,3 cum . . . de tanta pecuniarum e-e sermocinaret. **4** *praesumptio – Anmaßung:* Purch. Witig. praef. p. 263,21 superbam -em meae protervitatis. Wolfher. Godeh. II 17 p. 205,43 archiepiscopus publico sermone -is suae culpam professus.

B *sensu pass.:* **1** *fama – Ruf:* Cand. Fuld. Eigil. I 10 p. 228,14 non ad gloriam Dei faciunt aedificia illa, sed propter -em humanam. Otto Frising. gest. 1,52 p. 74,20 tantae auctoritatis et e-is viro. **2** *sensus – Sinn, Bedeutung:* Bonif. epist. 73 p. 148,1 malę -is fama. Ermenr. Sval. tit.

[Pape]

de e-e nominis eius. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,35 fama . . . dubia -e praedicaverat.

***aestimativus**, -a, -um. *script.* ext-: *l. 5.7.*

1 *adi.:* **a** *percipiens – wahrnehmend:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 57,29 *(de cane)* habet enim virtutem ext-am et conservativam, quibus suscipit et conservat illud, quod docetur (*fort. add.:* 6 p. 229,31 quadam virtute ext-a [extimata *ed.*]). **b** *consideratus – überlegt:* CAES. HEIST. mirac. I 3,1 p. 110,31 *confessio* multiplex esse debet . . ., meticulosa, vera, -a, hilaris.

2 *subst. fem.:* *vis percipiendi, discernendi, diiudicandi – Wahrnehmungs-, Unterscheidungs-, Beurteilungsvermögen (cf. A. Schneider, Die Psychologie Alberts d. Gr. 1903/06. p. 162 sqq.):* ALBERT. M. incarn. 47 p. 221,69 in anima autem est contrarietas intentionum boni et mali, quas accipit -a. animal. 21,13 cum enim -a brutorum iudicet de intentionibus, quae cum sensibilibus accipiuntur. mot. proc. 2,2 p. 59,75 -a, quae habet aestimare per modum electionis. p. 59,81 in his autem, in quibus sensibilis non est perfectio ultima . . ., in his phantasia et -a et appetitus . . . participant aliquid rationis. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,8 p. 85,39sqq. cum quattuor sint vires sensitivae interiores, scilicet sensus communis et imaginativa, -a et memorativa, et -a est receptiva intentionum *eqs.* 8,3 p. 189,26 -a bruti . . . procedit . . . via apprehensionis et via experientiae et via similitudinis. *ibid. al.*

3 *subst. neutr.:* *perceptio – Wahrnehmung:* ALBERT. M. caus. univ. 2,3,13 p. 563^{b},43 licet in substantia et subiecto intellectivum, ratiocinativum, opinativum et -um sint idem, quando sint in eodem, tamen *eqs.*

aestimator (est-), -oris *m.* *script.* ext-: *l. 34.39. al.*

1 *strictius i. qui appretiat, taxat – Schätzer, Taxator:* LEX Baiuv. 14,17 faciat, sicut -es arbitraverunt, et conponat. CHART. Ital. Ficker 17 p. 23,11 ipsi ext-es extimassent basilicas et res. 27 p. 34,25 bonos homines e-es, qui estimarent *(cf. C. Giardina, RivStorItal. 5. 1932. p. 28sqq. 313sqq.).* LEG. Lang. p. 596^{b},1 tres e-es . . . vadant super terram et estiment eam. CHART. Tirol. notar. I 104 Gheroldus . . . ext-r communitatis Tridenti. CHART. Bern. II 667^{a} p. 724,31 per e-es . . . precium superaddatur. *al. v. et l. 66.70.* **2** *latius i. q. existimator, arbiter – Bewerter, Beurteiler:* AMALAR. off. 3,26,17 tu *(sc. Dominus)* qui es largitor veniae, non -r meriti. LUP. FERR. epist. 48 aequus -r necessitatum. VITA Agric. 38 proprię fragilitatis fortis e-r. GOZECH. epist. 40 p. 906^{D} pauci sunt boni rerum -es. ARNO REICHERSB. apol. p. 37,12 indisciplinatis hominis huius *(i. Christi)* -bus . . ., Iudaeis . . ., haereticis. *al.* *c. sensu confidendi:* RUP. MEDIOL. Adalb. 6 Eggo sponsionis viri Dei e-r avidissimus.

aestimatus, -us *m.* *opinatio – Einbildung:* VITA Menel. 2,8 (MGMer. V p. 153,2) missaticus . . . super nimios securitatis sue -us follis remanebat.

aestimo (est-), -avi, -atum, -are. *script.:* ext-: *l. 66. p. 332,2.4. al.* exst-: DIPL. Heinr. III. 27. CHART. Tirol. notar. I 923. ist-: SERMO de sacril. 23. stim-: *l. 60. p. 332,13.* stem-: *p. 332,39.* *?depon.:* ARBEO Emm. 5 p. 34,2. *v. et p. 332,41.*

I *strictius:* **A** *taxare, appretiare – (ab)schätzen, den Wert bestimmen:* **1** *de pretio:* LEX Baiuv. 13,3 conponat, quantum -verit, qui causas iudicat. LEX Sal. Pipp. 10,8 damnum stimatum reddat. LEX Frision. 3,7 quanti res . . . -bitur. CHART. Mar. Magd. 17 decima . . . XII solidorum taxationem *(sic?)* annuatim e-atur. CHART. Heinr. Leon. 104 p. 158,24 quam *(decimationem)* ad duas marcas argenti e-vimus. CHART. episc. Hild. II 288 marcha quelibet ad viginti solidos . . . e-ta. CHART. Tirol. notar. I 153^{a} nos . . . extimatores . . . extimamus unum vignale . . . quinquaginta libris. CHART. Burgel. 91 p. 109,19 advocatiam e-ando in summam pecuniae taxabunt. CHART. cell. Paulin. 85 p. 99,7 nec e-are nec taxare. *saepe.* *c. acc. dupl.:* CHART. Bund. 445 (a. 1187) estimatores . . ., qui dixerunt et e-verunt predictam ecclesiam meliorem . . . rem. *c. inf.:* LEG. Wisig. 6,1,5 p. 253,23 persolvatur, quantum ipse artifex . . . valere fuerit -tus. *pendet interr. indir.:* LEG. Wisig. 6,4,11 quantum deterior extiterit ipse servus, iudex poterit extimare. **2** *de numero, spatio, opere:* LEG. Wisig. 8,4,2 e-to (ext- *var. l.*) itinere vel labore, extimetur (est- *var. l.*) et conpositio damni. CHART. Sangall. A 381 p. 356,4 de e-ta silva hobe duę. DIPL. Heinr. IV. 336 p. 443,17 se bona fide istimaturos et terminaturos illas terras. **B** *metiri – messen:* ANON. geom. I 3,1 ab eo *(mediclinio)* ante et retro -ando pergatur. 3,3 si quid eminens inaccessibile fuerit, -andum cum horoscopo *eqs.* 3,17 -andae altitudinis orthogonium.

II *latius:* **A** *arbitrari, diiudicare, respicere – ermessen, (ein)schätzen, beurteilen, berücksichtigen:* **1** *gener.:* ANTIDOT. Glasg. p. 121,37 adis oleo, quod stimes. HRABAN. epist. 3 p. 385,17 animus in bonitate dives magis -at devotionem offerentis quam donum. RUOTG. Brun. 16 longe aliter huius viri merita e-bant. HERIG. reg. 2,19 multiplica divisorem, quotiens -veris. THIETM. chron. 4,75 p. 218,30 peior sum, quam possit dici vel ullatenus e-ari. CONR. EBERB. exord. 5,17 p. 1169^{C} ipso . . . pluris -ante. *al.* *refl.:* THANGM. Bernw. 56 quamvis longe aliter se ipse -verit. *pendet interr. indir.:* BOTAN. Sangall. 40,7 herba (*i.* -am) . . . extimare, quantum medicamentum habet. EINH. Karol. 7 p. 10,9. HROTSV. gest. praef. 11 quoquo modo factum sit. *al.* **2** *philos. (cf. p. 331,13):* ALBERT. M. animal. 1,13 caput enim habet . . . distinctiones cellarum capitis ad ymaginandum, e-andum, memorandum. *v. et p. 330,50.* **B** *intendere, deliberare – beabsichtigen, erwägen:* WETT. Gall. 3 -tum iter . . . dimittere. *c. inf.:* WETT. Gall. 27 quam *(axem)* carpentarii -bant proicere. GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p. 410,24 statim -verunt nuntium . . . mittere. GESTA Camer. 1, 72. *pendet interr. indir.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p. 408,36 inter se -verunt, qualiter causa . . . terminaretur (*cf.* 28 p. 415,22). *seq.* ut: GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 20 -are coeperunt, ut legatos mitterent. *decernere – entscheiden:* LEG. Wisig. 2,4,2 quibus magis debeat credi, iudicis extimabit electio. LEX Baiuv. 19,8 quod omnia a falsis iudicibus fuerat -tum (adest- *var. l.*). **C** *opinari, putare – meinen, glauben, halten für:* CHRON. Fred. 4,64 ait ad patricium, quem emperatore . . . stemabat. BEDA hist. eccl. 4,23 p. 255,4 quod . . . magnae virtutis -batur. ARBEO Corb. 40 quis enim e-batur (-bat *1 p. corr.*) aliud quam mortuum. DIPL. Otton. I. 234 p. 320,35 ratas petitiones e-antes (exist- *C*). GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 413,30 non fecisti, sicut ego -vi. RUOTG. Brun. 38 p. 40,29 hoc sibi pestiferum -bant. WIPO gest. 2 p. 17,8 digni tanto honore -ti sumus. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 323,7 quam in eum quidam -rent in hac causa personarum acceptionem. ALBERT. M. metaph. 4,3,1 p. 235^{a},11 si contradictoria simul sunt -ta vera. *saepe.* *c. (acc. c.) inf.:* TRAD. Frising. 14^{a} (a. 759) quod fiere futurum non -o. HUGEB. Willib. 4 p. 94,16 speculatores esse illos e-bant. RHYTHM. 63,8,1 mox mori -vit. THANGM. Bernw. 13 p. 764,3 indignum -ans, nisi a palligero consecrari. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 20,2. *saepe.* *seq.* quod: WIPO gest. 2 p. 16,15. ADAM gest. 2,26 p. 85,1. *al.* ut: GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 394,19 -ans pro certo, . . . ut *eqs.* 10 p. 399,28. *al.* si: THANGM. Bernw. 41 p. 776,13 maximum -batur, si *eqs.* **D** *exspectare – erwarten:* WILLIB. Bonif. 8 p. 51,26 super e-tae amisione pecuniae contristati. **E** *praedicare – rühmen:* RUOTG. Brun. 45 mirabiliter . . . viri . . . merita . . . -bant.

adi. **aestimatus**, -a, -um. *probatus – gültig:* CHART. Sangall. A 310 (a. 827) *redimere* cum XX solidis in pecunia -a.

subst. **aestimans**, -antis *m.* *aestimator – Taxator:* LEG. Wisig. 8,3,6 damnum solvat, sicut inspectio habuerit e-ium.

***aestimum** (ext-), -i *n.* *taxatio – Schätzung:* CHART. Tirol. notar. I 313^{a} (a. 1236) possessionem . . . dare in extimo et arbitrio bonorum hominum.

aestivalis (est-), -e. **I** *adi.:* *aestivus, ad aestatem pertinens – sommerlich, Sommer-:* **A** *gener.:* PASS. Ursulae 2 terra -bus perusta fervoribus. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 280,7 tempore -i. LIBER ordin. Patav. 6,14 ut -e ieiunium semper infra hebdomadam Pentecostes . . . celebretur. GER-

LAC. annal. a. 1184 p. 698,42 post vesperas hiemales et collationem e-em. *al.* *astron.:* RICHER. REM. hist. 3,51 fistulam ... adiecit, quae -em circulationem indicaret. ADAM gest. 4,38 solsticium (ALBERT. M. meteor. 1,4,9 p. 515^{b},32. *cf.* cael. 2,3,3 p. 172^{b},45 punctum -e solstitii). **B** *c. colore quodam:* **1** *aestati accommodatus, aestate utendus – für den Sommer eingerichtet, im Sommer gebräuchlich:* **a** *de aedificiis* (*cf.* GLOSS. IV 197,12 St.-S. zeta -is loiua): ANNAL. Egm. a. 1159 p. 166,35 utramque domum episcopi, hiemalem scilicet et e-em. WALTH. MARCHT. hist. 20 refectorium ... e-e ligneum (CHART. Brixin. 152). *al.* **b** *de vestitu:* COSMAS chron. 2,42 p. 148,10 pelliciam episcopalem ..., unam hiemalem ..., alteram e-em. CHART. Wirt. VI app. 8 p. 435, 16 de e-bus pannis, quę dicuntur hustuoch. CHART. Hall. I 224,26 stivales e-es (*opp.* hyemales). **c** *de libris:* HERM. TORN. rest. 77 in quibus *(libris)* continentur lecciones ..., quorum unus e-is, alter vocatur hyemalis. CHRON. Andag. 3 p. 9,14 *omeliarius.* CATAL. biblioth. Lehm. I 76 p. 415,11 duo volumina, e-e et hiemale. **2** *aestate (ineunte) satus – im (Früh-)Sommer gesät:* TRAD. Udalr. August. app. p. 139, 8 (s. XII.) frumentum. CHART. Gosl. I 301 p. 325,33 mansus dabit ... terciam partem omnium seminum suorum, tam hyemalis quam e-is. **3** *aestate messus, collectus – im Sommer geerntet:* IOH. S. PAUL. diaet. 223 *caulis* (*opp.* hiemalis). CHART. Naumb. 426 p. 382,10 v carratas e-is feni et v autumnalis. **4** *aestate demessus – im Sommer abgeerntet:* CHART. Worm. 389 p. 250,35 (a. 1279) arborum. **5** *semina aestiva ferens – Sommerfrucht tragend:* CHART. Sangall. A 140 (a. 795) duas anzingas, unum autumnalem et alium e-em, ... segare. CHART. civ. Erf. 157 p. 90,24 (a. 1255) *mansum* per fundum yemalem decem agros habentem, per e-em decem, per fundum quiescentem decem. **6** *aestate superveniens – im Sommer erscheinend:* CHART. Hans. I 663 p. 229,39 (a. 1268) hospites e-es cum venerint in terram. ALBERT. M. animal. 8,223 aves vocatae conykôs sunt ex avibus -bus. *v. et* *stivalis.

II *subst. neutr. plur.:* *frumentum aestivum – Sommergetreide:* ANNAL. Prag. I a. 1252 p. 174,17 hyemalia mediocriter ... provenerunt, -a ... defecerunt.

aestivo(r) (est-), -are (-ari). *aestatem degere – den Sommer verbringen:* CARM. Bur. B 74,3,1 e-antur Dryades colle sub umbroso. ANNAL. Marb. a. 1190 peregrini in Grecia hyemantes et partim e-antes. ALBERT. M. animal. 7,78 *(de piscibus)* intrant in locum ... in vere et ibi -ant.

aestivus (est-), -a, -um. *script.* ext-: *l.* 49. *acc. pl.* -us: *l.* 72.

I *adi.:* *ad aestatem pertinens – sommerlich, Sommer-:* **A** *gener.:* WILLIB. Bonif. 5 p. 21,24 tempus (TRAD. Frising. 546. ACTA imp. Winkelm. I 340 ad extremitatem extivi t. *saepe*). WALAHFR. hort. 158 solibus. WANDALB. mens. 185 calores. CARM. Cantabr. 23,5,3 aves ... celebrant e-um undique carmen. LIBER ordin. Patav. 2,12 p. 963,28 ieiunium vernum in quadragesima, -um in pentecoste. *al.* *astron.:* WALAHFR. carm. 89,1,4 solstitium (*cf.* ALBERT. M. veget. 6,489 ad solstitialem -um). GERB. (?) astrolab. 2,2 circulus Cancri tropicus -us dicitur. 2,9 p. 121,26 per -a ... signa. *al.* **B** *cum colore quodam:* **1** *aestati accommodatus – für den Sommer eingerichtet:* ALCUIN. epist. 143 p. 225,13 vermes fenestris involant -is. ARNULF. MEDIOL. gest. 4,8 *ecclesiam* -am (*opp.* hyemalis basilica). **2** *aestate (ineunte) satus – im (Früh-)Sommer gesät:* TRANSL. Modo. 34 p. 305,18 ad -a semina. **3** *aestate collectus – im Sommer geerntet:* DYASC. p. 126^{b} māla. **4** *aestate natus – im Sommer ausgeschlüpft:* ALBERT. M. animal. 5,42 vernales autem et autumnales pulli earum *(columbarum)* meliores quam -i et hyemales. **5** *aestate reddendus – im Sommer zu liefern:* CHART. Epternac. 201 p. 332, 9 (a. 1100/10) addidit ad ... servicium hyemale ... porcellum I, ad e-um ovem I.

II *subst. masc. vel neutr.:* *aestas – Sommer:* RHYTHM. 146,38,6 *(de glacie)* hieme conceptos pendens meos servo parentes et -o rursus ignibus trado coquendos. 149,337 *(de s. Eligio)* non patitur iam -us (-os *B* 3) hiemisve inmoderatos.

III *subst. neutr.:* *saeptum aestate utendum – Sommergehege, Koppel:* GLOSS. IV 58,33 St.-S. e-um farrich.

adv. **aestive.** *in modum aestatis – wie ein Sommer:* NIVARD. Ysengr. 7,623 -e transivit hyemps, hyemaliter ęstas.

***aestualis** (est-), -e. *aestūs tempore eveniens, aestivus – in der heißen Zeit vorkommend, sommerlich:* HUGEB. Willib. 4 p. 96,12 e-e tempore. LAND. MEDIOL. hist. I 3,10 p. 80,47 -ia fulmina. HERM. COL. conv. 8 (PL 170,819^{A}) dies.

aestuarius (est-), -a, -um. **I** *adi.:* *camino exornatus – mit Heizung versehen, heizbar:* CHART. Steph. Wirz. 213 p. 223,9 (a. 1198/1202) caminatis e-is domum *(infirmorum)* ... amplificavit.

II *subst. neutr.:* **A** *cubiculum camino exornatum – heizbarer Raum:* **1** *balneum, sudatorium – Baderaum, -haus, Dampfbad (pars exemplorum etiam ad 2 spectare potest et invicem):* CASUS Petrish. 3,18 p. 652,14 qui differt ingressum e-i intus adhuc cessante densitate fumi. VITA Hartm. (ed. Sparber, Schlernschriften XLVI p. 60,28) e-um, in quo positum fuerat vas cum aqua. WOLFGER. itin. comput. 3 p. 23,5 minutori in e-o XII den. REGISTR. Ringrav. 10,2 p. 30,1 e-um Gebenonis II uncias. CHART. Worm. 291 p. 195, 11 e-um situm aput portam Iudeorum. *al.* **2** *caminata, stuba – geheizter Aufenthaltsraum, Stube:* HELM. chron. 34 p. 67,1 cum e-um, in quo bibebant, incurvus exiret. CARM. Bur. A 180,1,4 hiemali tempore ... concurrunt in -o, qui regnant cum Decio. CHART. Altenburg. 53 p. 42,12 edificia quedam, caminatam, lobium, e-um ... donavimus. CHART. Tirol. 829 dedit quoddam allodium ... in stupa vel e-o sancti Pauli (CHART. Turic. 1030 actum ... in st. seu e-o infirmorum). CONST. II 458 p. 630,32 facta ... in e-o contra hospitium domini regis. *al.* **B** *lacuna arte constructa – künstlich angelegte Lagune:* SIGEB. GEMBL. gest. 33 factis -is vivaria ad recipiendos pisces construxit.

aestuatio (est-), -onis *f.* exst-: *l.* 40. **1** *gener. i. q. fervor, calefactio – Hitze, Hitzeeinwirkung:* COMPOS. Luc. B 19 propter e-em solis (C 6. ALBERT. AQUENS. hist. 3,2). VITA Eptad. 17 (MGMer. III p. 192,1) ardentissima ... febrium e-e. **2** *medic.:* **a** *febris – Fieber:* Ps. GALEN. febr. 151 si e-o fuerit cum fastidio. *v. et* aestigatio. **b** *inflammatio – Entzündung:* DYASC. p. 191^{b} tumorem stomachi et exstuationem (p. 173^{a} e-es).

aestuo (est-), -atum, -are. *script.:* ext-: *l.* 45.53.60. esto-: *l.* 47. stu-: *l.* 46.60. *depon. vel medial.: l.* 51.53.*p.* 335,5.

I *intrans.:* **A** *proprie:* **1** *ardere, fervere, incalescere – brennen, heiß sein, heiß werden:* FORM. Wisig. 39 extuantibus flammis. PIRMIN. scar. 20 ut vinum (a vino *A*, vino *C*) stuetis (estoedis *A*; *ex Vulg. Is.* 5,11). HUGEB. Willib. 3 p. 92,9 febricitando ... calore estuans. NOTKER. BALB. gest. 1,24 gehennae ignibus. TRANSL. Marci in Aug. 18 coepit -are atque ... visus est sudor emanare. WIDUK. gest. 3,47 animi fervore solisque ardore ... accensus -at. 3,75 p. 152,25 -ari (estuare *C* 2) atque fatigari iam coepit. CHRON. Salern. 92 p. 93,13 dum diu ... extuaretur febribus. *al.* *febricitare – fiebern:* RUD. FULD. mirac. 12 p. 338,9 per continuos tres dies ... -ans. AGIUS vita Hath. 21 -antem in morte filiam. **2** *strepere – brausen:* WALTH. SPIR. Christoph. I 20 -antibus undique procellis. **B** *translate et in imag.:* **1** *flagrare, commoveri – glühen, bewegt werden:* VITA Eptad. 17 (MG Mer. III p. 192,3) estuans ... misericordia. HROTSV. Cal. 9,3 desiderio. ARCHIPOETA 10,1,1 -ans (ext- *F*, stu- *D*) intrinsecus ira vehementi. *al.* **2** *saevire – wüten:* AETHICUS ISTER 81 p. 62,25 lanista, quid -aris ergana ? VITA Liutb. 31 -antibus mulieris doloribus. RUOTG. Brun. 10 *nequitiae suae virus* in occidentis partibus e-bat. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,36 commotio regis ... -at incassum. *al.* **3** *agitari – hin- und hergetrieben werden:* HRABAN. univ. 11,7 p. 315^{C} iuxta allegoriam -at mundus undis persecutionum. WALTHARIUS 1138 -at immensis curarum fluctibus. **4** *sollicitum esse – besorgt sein:* WALAHFR. Wett. 943 -at agnoscens, velox quod transitus instet. RUOTG. Brun. 22 Domino serviens -bat. CHART. Merseb. 423 p. 347,25 circa pauperum curam. *al.* *pendet interr. indir. i. q. dubitare – zweifeln:* UFFING. Ida 1,11

[Pape]

quo se verteret, -at anceps. **5** *niti – trachten:* HROTSV. Gong. 358 in facinus. 448 in mortem iusti.

II *trans.:* **A** *proprie:* **1** *calefacere – erwärmen, erhitzen:* VITA Pard. 7 (MGMer. VII p. 28, 13) -bat se ex calidis lapidibus, et cum introibat, ubi -retur *eqs.* **2** *concremare – verbrennen:* GESTA Halb. p. 113,38 *(in imag.)* in medio duorum ignium constitutus non est ... e-tus *(cf. Vulg. Sirach 61, 6).* **B** *translate:* **1** *sollicitare – beunruhigen:* TRANSL. Viti 3 p. 33,12 cum gravi e-retur angustia. **2** *appetere – anstreben:* CHRON. Reinh. a. 1213 p. 583,17 animosus tyro insoliti agonis e-at laborem. *c. (acc. c.) inf.:* LIBRI Karol. 3,26 p. 158,21 in eadem vanitatis lectione, quam illi septimę synodi nuncupatione censeri -ant. UFFING. Ida 1,12 breviare calles. **3** *effundere – ausströmen:* EPIST. Hann. 105 p. 173,15 litteras ... opulentiam sinceri cordis -antes.

adi. **aestuans,** -antis. **1** *proprie i. q. ardens – brennend:* HELM. chron. 92 p. 179,20 *(in imag.)* qui *(Polabi et Obotriti)* erant in medio camini e-is. **2** *translate:* **a** *anceps – unschlüssig:* THIETM. chron. 7,40 post longam e-is animi deliberationem. **b** *flagrans – glühend:* GERH. AUGUST. Udalr. I 18 visitare ... Romam cum -i animo desideraret (HELM. chron. 80 p. 151,14 vir e-is a.).

subst. **aestuans,** -antis *f. quae febri calet – eine Fieberkranke:* AGIUS vita Hath. 20 -em flabello refrigerare.

adv. ***aestuanter.** *instanter – inständig:* UFFING. Ida 1,14 ut ... subvenirent, -r precatur.

***aestuositas** (est-), -atis *f. medic. i. q. inaequalitas – Ungleichmäßigkeit (cf. Galen. ed. Kühn IX p. 505,7* σφυγμὸς ὁ κυματώδης*):* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,10 p. 33a^{v} in periplemonia pulsus erit sicut in lethargia: in magnitudine, mollicie et e-e; ... in periplemonia maior diversitas et e-s.

aestuosus (est-), -a, -um. **1** *medic. i. q. inaequalis – unregelmäßig:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,3 p. 31a^{v} e-i sunt *pulsus,* cum organi pars auriculari digito superposito superius et ante movetur. 9,22 p. 45b^{r}. **2** *turbulentus – stürmisch:* RUOTG. Brun. 30 -um mundi huius naufragium.

aestus (est-), -us *m. (? n.: l. 44) form.: gen. sg.* -i: *l. 52. abl. sg.* -o: *l. 51.*

I *proprie:* **A** *ardor, fervor, calor – Hitze, Glut:* **1** *gener.:* WALAHFR. Mamm. 17,14 flammae medios intrare per -us. hort. 322 solis. MIRAC. Genes. Hier. 20 ob fervorem -us tunica se exui. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,194 rogi. DIPL. Heinr. II. 320 p. 401,19 sustinuit famem, ... sitim, estus et frigus. CARM. de Iuda 3,63 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 280) funestum ... e-um *Averni.* ALBERT. M. caus. element. 1,2,5 illud *(sc. vapor inclusus calidus)* vocatur a nautis -us maris. meteor. 3,1,3 p. 589^{b},5 si autem consideretur subtile siccum, quod est in vapore illo sive fumo, tunc dicitur -us. *al.* **2** *meton.:* **a** *aestas – Sommer:* RHYTHM. 146,39,5 bruma color unus vernoque simul et -o (esto, -u *var. l.*). VITA Germ. 3 (MGMer. VII p. 420,12) non hiemis ... frigore nec -i vapore timebat. MARC. VALER. buc. 1,79 ver fugit ante rosas estusque (aestas *ci. P. Lehmann*) refugit aristas. **b** *febris – Fieber:* TRANSL. Alex. Frising. 2 (MGScript. XV p. 287,51) -us frigore nimio generatus effeta membra depaverat. **c** *aer supremus fervidus – die heiße oberste Luftschicht (cf. Th. Schmitt, Die Meteorologie ... des Albertus Magnus. Diss. München. 1909. p. 38):* ALBERT. M. cael. 2,3,2 p. 169^{b},16 caliditas ..., quae est in regione illa aeris, quae dicitur -us. **B** *fluctus, undatio – Wellen(gang), Strömung, Brandung:* BEDA hist. eccl. 4,16 p. 238,17 in ... pelago bini -us oceani ... sibimet ... conpugnantes occurrunt. AETHICUS ISTER 91 p. 69,35 *Cretam* vallatam a septentrione Ionio et -bus Graeciae. WANDALB. mens. 55 oceani. HILDEG. scivias 3,12 p. 726^{A} quod ... nec aqua -um nec terra fragilitatem ... haberent. *al. accessus recessusque maris – Gezeiten:* WILLIB. Bonif. 9 p. 56,22 propter inmensas ledonis ac malinae inruptiones, quae ... maris -um oceanique cursum ... commovent. VITA Find. p. 504,14 -us maris increscens. p. 504,20.

II *translate vel in imag.:* **A** *flagrantia, affectus – Leidenschaft, Erregung:* WALAHFR. carm. 66,2,3 libidinis. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,22 pocula ..., quę tamen inmensum cumularent caumatis -um. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,37 -u ... Dei amoris succensus. TRANSL. Patrocli p. 280^{b} avaritiae -bus anhelant. *al.* **B** *inquietudo, perturbatio, tribulatio – Unruhe, Verwirrung, Bedrängnis:* AMALAR. cod. expos. 2,1 in ... temptationibus -us huius mundi. RIMB. Anscar. 42 p. 78,22 animi -bus excoctus. SALOM. III. carm. 1,20 p. 298 pars -us, quę cor obnubilat intus. EPIST. Teg. I 52 ex estu talis periculositatis ... emergere. CHART. march. Misn. III 46 p. 41,28 ob evitandum estum adversitatis. *al.*

aesus *v.* esus.

***aesymnetes,** -ae *m.* (αἰσυμνήτης) *rector electus – gewählter Herrscher:* ALBERT. M. pol. 3,9^{f} p. 288^{b},5 monarchia, 'quae quidem erat in antiquis Graecis, quos vocant -as' (*p. 1285^{a},31* αἰσυμνήτας). 3,10^{g} p. 304^{a},15 praefecerunt civitati -am vel tyrannum. 4,8^{c} p. 370,13. *ibid. al.*

***aesymnetica,** -ae *f. monarchia electione acquisita – Wahlmonarchie:* ALBERT. M. pol. 3,9^{l} p. 290^{b},5 quam -am appellant, haec autem est electa tyrannis (*p. 1285^{b},25* αἰσυμνητείαν).

***aesymnetus,** -a, -um. *electione acquisitus – durch Wahl erlangt, Wahl-:* ALBERT. M. pol. 3,9 p. 286^{a},25 regnum despoticum ... regnum -um (3,9^{f} p. 288^{b},2 determinat de r. -o).

aetas (et-), -atis *f. ?abl. pl.* -is: *p. 337,60.*

I *spectat ad animantium vitam (ad plantas: l. 43. p. 337,27):* **A** *tempus vitae – (Lebens-)Alter:* **1** *gener.:* LEX Sal. Pipp. 33,1 si quis femina post media etate, hoc est, quando iam infantes habere non potest *eqs.* HUGEB. Wynneb. 9 p. 114,20 erat ille sexaginta annorum -e. LIUTG. Greg. 10 ab ineunte -e. CAPIT. Saxon. 11 quantum etatem auxerit *bos,* tantu in pretio crescat. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 227,43 vir ... maturae -is. II 14,17 provectus ... temporis -e. DIPL. Ludow. Germ. 35 p. 45,33 mancipiis utriusque sexus et -is (DIPL. Karoli III. 21 p. 35,29). HRABAN. epist. 50 p. 505,2 grandevam. WIDUK. gest. 1,11 p. 19,23 omnes perfectae -is (*opp.* inpuberes). THANGM. Bernw. 1 p. 758,34 ultra id -is. 22 p. 769,26 iuvenis -e, sed senior morum probitate. CHART. Fuld. B 271 p. 391,43 ferunt priscę -is homines. LAMB. LEOD. Matth. I 1453 (gloss.) plena etas est in etate quinquagenaria. ALBERT. M. animal. 2,35 -s animalis cognoscitur in cornu. 5,44 tempus -is, in quo pubescunt ... animalia. 12,217 in -e intellectus, quae est XXX annorum. *saepe. bot.:* ALBERT. M. veget. 1,57 in -e, quae est post statum. 1,202 *arbores* in iuventute steriliores sunt quam in provecta -e. **2** *meton. de hominibus ipsis:* THANGM. Bernw. 1 p. 758,20 tenera -s ... interiora divini sophismatis ... rimabatur. CARM. de Iuda 1,67 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 261) debilis etas non alitur pueri. **3** *spec. in iure:* **a** *de minoribus natu:* LEG. Wisig. 4,3,3 p. 190,21 si patre mortuo in minori etate filii relinquantur (CHART. Tirol. 608 p. 82,23). CHART. Lux. IV 126,8 racione iunioris etatis premissa. *al. vindiciae hominis minoris aetatis – Rechtsanspruch eines Minderjährigen:* CHART. Tirol. 1198^{b} p. 244,33 (a. 1246) numquam implorabit restitucionem ... renuncians minori etati. **b** *de adultis, hominibus sui iuris:* CONC. Karol. 21,9 ante annos pubertatis, id est infra -em. THEGAN. Ludow. 4 postquam ad -em pervenit, desponsavit. CHART. Sangall. A 359 intellegibilem. 571 integram. FORM. Sangall. II 8 nubilem. TRAD. Ratisb. 222 perfectam. 339 possibilem. THIETM. (?) chron. 5,25 cum ... iure consanguinitatis et etatis ... in regem eligeretur. CHART. Wirt. V app. 9 p. 377,12 censualem. TRAD. Ratisb. 777 cum *puella* ad -em suam pervenerit. CHART. Mont. (MGScript. XXI p. 621,35) ad legem etas hominis est XV annorum, femine vero XII. CHART. Tirol. 947 in etate iurandi fidelitatem. CHART. Advoc. 68 ad legitimam viginti quinque annorum etatem. *al.* **B** *gradus vitae – Alter(sstufe):* **1** *gener.:* RIMB. Anscar. 2 p. 20,11 per singula -um momenta. HONOR. AUGUST. imag. 2,75 sunt ... sex -es hominis. URSO med. 297 variatur ... curationis modus ... ab etatibus. HILDEG. Disib. prol. 3$^{med.}$ in tertia ... -e dentibus comedit *homo.* TRACT. de chirurg. 804 ⟨e⟩tates sunt VII, noviter ge-

[Pape]

nita *eqs.* ALBERT. M. animal. 12,67 -es ... sunt quatuor in genere *eqs.* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,29 p. 184,22sq. -s consequitur complexionem, quia in prima -e complexio est calida et humida *eqs. al. v. et l. 27.* *spirit.:* ROD. CAMER. Lietb. 25 p. 852,12 novus homo ... habens ... non annis, sed profectibus distinctas quasdam spirituales -es suas. **2** *meton. de hominibus ipsis:* BONIF. epist. 78 p. 169,12 predicantes ... omnibus gradibus vel etatibus. ARBEO Corb. 8 unicuique se congruens sexui vel -i (TRAD. Teg. 291 omnis s. et etas ... percipiat). RUOTG. Brun. 42 splendore omnis generis hominum, -um, ordinum floruisse. WIPO gest. 37 p. 57,26 neque -bus neque personis pepercit. CHRON. Erf. mod. II a. 1255 p. 247,38 XII ex omni etate, seniorum ..., mediocrum et iuvenum. *al.* **C** *cursus vitae, vita – Lebenszeit, Leben:* LEG. Wisig. 1,2,3 lex regit ... omnem hominis etatem. WILLIB. Bonif. 7 p. 36,12 per cunctos -is suae gradus. LIUTG. Greg. 2 p. 67,33 decimum quintum -is suae agens annum (*sim.* WETT. Gall. 29 p. 273,41. OTTO FRISING. chron. 3,27 p. 167,36. *saepe*). WALAHFR. carm. 88,16 luctu, senio, leto quoque volvitur -s. WIDUK. gest. 1,11 p. 18,25 ad ... senectutem -s me perduxit. EPIST. Ratisb. 18 p. 337,19 humanę -is natura est, ut simul cum tempore labatur. NORB. IBURG. Benn. 27 p. 890,40 -em in palatio educatam ... hic trivit. ALBERT. M. aet. 1,1 p. 306^{a},23 commune ..., in quo sunt omnes conditiones virtutum animalium, ... vocatur -s sive periodus vitae. 1,2 p. 306^{b},26 -s autem in omnibus -e participantibus in quatuor -es dividitur *eqs. al. bot.:* ALBERT. M. veget. 4,129 donec vita eius et -s compleatur et intereat.

II *spectat ad quodlibet tempus:* **A** *spatium temporis, mora – Zeit, Zeitraum, Dauer:* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 5 per succiduas saeculorum -es. WALAHFR. carm. 89,3,15 *annus* non est -e profusus. DIPL. Ludow. Germ. 72 si XXX annorum etate subiectę essent vineę. FROUM. carm. 21,22 nutriat vos temporis etas saecula producens. CHART. Tirol. 1013 labitur occulte ... volatilis etas. *al.* *annus – Jahr:* ALDH. virg. II 332 bis novem ... -um lustra. **2** *comput. de diebus mensis lunaris i. q. lunatio – (Mond-) Alter:* COLUMB. epist. 1 p. 156,34 de hac lunae -e (BEDA temp. rat. 11,9. BERNOLD. CONST. chron. p. 393,28 Romani ... eiusdem anni kalendarias l. -es pro regularibus ... tenere decreverunt. *al.*). ALCUIN. epist. 145 p. 232,12 computare ... -es lunares. *ambitus – Periode:* BEDA temp. rat. 18,49 luna, ubi suam perfecerit -em. **B** *saeculum, aera – Zeitalter, Epoche:* **1** *gener.:* WALAHFR. Wett. 882 praesens. EINH. Karol. prol. p. 1,25 regis ... omnium sua -e maximi. WIDUK.: gest. 2,41 filium ... virtute ... ea -e nulli ... secundum. EPIST. Ratisb. 10 p. 328,1 inter nostrę -is politiores munditias. *al.* **2** *meton. i. q. genus hominum, generatio – Menschengeschlecht, Generation:* BEDA hist. eccl. 1,22 p. 41,29 cum successisset -s tempestatis illius nescia. WANDALB. mens. 104 Mercurii matrem ..., priorum -s quam coluit. POETA Saxo 5,436 -s cui *(Karolo)* vidit nostra parem minime. WIPO tetral. 4 huius res laetas millesima proferat -s. *al.* *in initio chartarum:* DIPL. Otton. III. 311 universę -i ... presentis sęcli ac futuri aevi (*cf.* TRAD. Frising. 1513^{b}). DIPL. Heinr. II. 144 omnium nostri fidelium tam presens etas quam et successura posteritas (*cf.* TRAD. Scheftl. 249). *al.* **C** *pars universi temporis (mundi), aeon – Teil der Gesamtzeit (der Welt), Weltalter:* RHYTHM. 40,2,3 versiculos de sex -is (-es *L*) et mundi principio. BEDA temp. rat. 2,4 quod ... annis saeculisque et -bus ... vitae curricula temperentur. SYLL. Bern. 5,171 futuram ... gloriam -is almam post quietem septimę. DIPL. Otton. I. 273 p. 388,19 nos vero in ultima huius aevi etate constituti. OTTO FRISING. chron. 8,14 p. 411,25 per VI mundi -es. ALBERT. M. summ. creat. I 2,6,4 p. 394^{b},31 vocant saeculum ibi, quod nos dicimus -es mundi. *al.*

aetatula (et-), -ae *f.* **1** *aetas tenera, iuvenilis – zartes, jugendliches Alter:* **a** *gener.:* ALDH. virg. I 32 p. 273,1 tenerrima -a infantis. AETHICUS ISTER 82$^{med.}$ rudis. FUND. Brunw. 15 p. 134,26 in adolescentiae perveniens -am. LAMB. ARD. hist. 89 tenere indulgent e-e. *al.* **b** *meton. de hominibus tenerae aetatis:* VITA Liutb. 3 talis -ae facundae rationis sermonem. THEOD. TREV. Liutr. 7,3 cana mens in tenella eluxit e-a. MIRAC. Adalb. Wirz. 2 quia tenera pueri -a in doloribus ... dies suos consumptura foret. *al.* **2** *cursus vitae – Lebenszeit:* HERM. AUGIENS. vit. 574 laboriose ac perperam ducemus omnem -am. **3** *aetas mundi – Weltalter:* HROTSV. Mar. 46 felix -a sexta. *Pape*

***aetatulum,** -i *n.* *aetas tenera – zartes Alter:* STEPH. EDD. Wilfr. 47 p. 241,11 a primaevo vagientis -i incunabulo.

(*aeterminum, -i *n.* *interminatum – Unbegrenztes: v. p. 339,26.*)

aeternalis (et-), -e. *aeternus, sempiternus – ewig, immerwährend:* HRABAN. carm. 39,86,6 agni Dei sub pedibus laudatur tribus vicibus trinitas, -bus bis binis coram stantibus unitis animalibus. VITA Landel. 416 accipiunt ... -es ... coronas.

adv. **aeternaliter.** *aeterne, in aeternum, semper, in perpetuum – ewig, für die Ewigkeit, (für) immer:* **1** *theol.:* **a** *latius:* ALCUIN. Willibr. 1,32 (MGMer. VII p. 141,11) gloria, quam -r possidet *Willibrordus.* TRAD. Ratisb. 6 vivunt -r, qui ... aeterna adquirunt sibi gaudia. GODESC. SAXO theol. 22,8 unus est Deus ... per essentiam, ubi est essentialiter et -r et aequaliter caritas individua. RATHER. epist. 25 p. 127,16 qui nos ... -r coronabit. THIETM. chron. 4,69 mutans temporalia in -r manentia. CHART. Mog. A 371 p. 271,12 -r ... incendiis pęnalibus tradendus. ALEX. MIN. apoc. 21 p. 471,18 in caelo -r ... exaltabuntur. *saepe.* **b** *strictius i. q. in (ex) aeternitate – in (von) der Ewigkeit (her):* LIBER diurn. 84 p. 96,12 dum de patre filius -r nascitur. GODESC. SAXO theol. 6,4 p. 143,12 *opp.* ex tempore. 22,21 p. 322,1 Deus -r antiquus. 24,1 p. 340,18 *Deus* fecit -r omnia futura. AMALAR. ord. antiph. 13,20 ipse *(Deus)* rex David non temporaliter, sed -r. *al.* **2** *usu communi:* **a** *latius:* BONIF. epist. 46 commonionem dilectionis vestrae ... creator ... -r custodiat. TRAD. Frising. 491 hoc ... -r ... stabilivit. MILO carm. 1,4 p. 566,25 valere vos optamus ... -r. DIPL. Karoli III. 152 p. 246,10 -r confirmamus. DIPL. Arnulfi 157 p. 238,36 tradidimus ... -r in proprium. DIPL. Otton. I. 389 p. 531,5 ut ... preceptum ... inpermutabile -r in posterum fiat. CHART. ord. Teut. (Hass.) 226 p. 175,15 reditus ... cedent e-r et totaliter hospitali. *al.* **b** *strictius i. q. per vitam – lebenslänglich:* TRAD. Brixin. 33 (c. 995/1005) tradidit unam ancillam -r ... possidendam (*cf.* 15).

aeternitas (et-), -atis *f.* *sempiternitas, tempus infinitum – Ewigkeit, unbegrenzte Zeit:* **1** *theol. et philos.:* **a** *latius:* GODESC. SAXO theol. 24,1 p. 339,4 ex -e dispositionis consiliique sui *(sc. Dei).* VITA Liutg. II 2,38 iubilatio nunc et perpetim per infinitas omnium saeculorum -es. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 16,30 quale *(carens principio)* aput nos unum tantum invenitur, e-s videlicet, soli divinitati accommoda. HILDEG. epist. I 14 p. 168^{C} -s manet in similitudine rotae. ALBERT. M. summ. creat. I 2,3,2 p. 330^{a},4 -s dupliciter consideratur, scilicet in se et secundum quod participari potest a creatura. p. 343^{b},3 -s prout comparatur ad vitam, ... aut ... dicitur ipsa vita durans ... aut ... duratio ipsius vitae. p. 344^{a},43 -s quando comparatur ad esse, ... sumitur esse increatum *eqs.* phys. 4,4,1 p. 344^{a},22 -s autem ponitur mensura esse interminati. summ. theol. II 1,4,2,5,1 p. 95^{b},23 -s enim est mora indeficientis et immutabilis, aevum eius, quod extensam habet potentiam. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 16,13 p. 284,48 'nunc' -is correspondet toti successioni temporis. *saepe.* *pertinet ad naturam Dei sim.:* BEDA hist. eccl. 2,10 p. 100,29 divinitatis potentia ..., quae ... invisibili atque investigabili -e consistit. HRABAN. carm. 39,12,4 una trium essentia, ... una -s. GODESC. SAXO theol. 22,8 *Deus* ingenitus vera -s. HROTSV. Gall. II 9,2 gratias regi -is. STATUT. ord. Teut. p. 130,39 incorruptum e-is Deum. *al.* **b** *strictius i. q. vita aeterna, immortalitas – ewiges Leben, Unsterblichkeit:* ALDH. virg. I 5 hereditariam legitimae -is sobolem. WILLIB. Bonif. 3 p. 11,23 ut *Bonifatius* ... exemplar nobis -is ... fiat. DIPL. Karoli III. 121 lucra quae-

[Schmidt]

dam -is in caelestibus. DIPL. Arnulfi 21 pro e-is gaudiis acquirendis. HROTSV. Sap. 5,13 tendo ad bravium -is. DIPL. Heinr. II. 52 ad praesentis vitae statum et -is beatę prȩmia capessenda. THIETM. chron. 6,78 felicitatis -e. *al.* **2** *iur. i. q. auctoritas perpetua – beständige Gültigkeit:* LEG. Wisig. 5,1,1 ut in earum iure . . . legum e-e firmentur. 10,2,4 valitura sanctionis huius e-e decernitur.

aeterno (et-), -avi, -are. *script.* ett-: *l. 19. sempiternum facere, perpetuare, immortalitati tradere – verewigen, ununterbrochen fortdauern lassen, unsterblich machen (cf. E. R. Curtius, Europ. Lit. u. lat. Mittelalt. 1954. p. 470):* **1** *gener.:* WALDO Anscar. praef. 179 quod *(foedus)* Deus -et nobis. VITA Karoli M. 1,7 p. 28,29 antiquissimas . . . hystorias novit et notas scripto e-vit. **2** *spec. in ærengis chartarum:* CHART. Heinr. Leon. 53 factum nostrum presenti scripto e-are. TRAD. Patav. 941 literarum indiciis solent e-ari *negotia.* CHART. Sangall. B 348 p. 266,2 litteris. DIPL. Heinr. VII. (MIÖG 45 p. 200, 31) ea . . . literarum testimonio duximus ett-anda. GREG. CAT. chron. app. 3 p. 319,12 *(in marg.)* per licteras. *al.*

aeternus (et-), -a, -um. *gen. sg.* -is: *l. 48. def.:* ALCUIN. epist. 163 p. 263,15 quid sit inter -um et sempiternum et perpetuum . . . et tempus *eqs.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 420,11 '-us' est, qui nec initium habet nec finem *eqs.* ALBERT. M. caus. univ. 2,1,8 p. 446^{b},13 -um . . . idem est, quod aeterminum . . ., quod terminos esse non habet. mot. proc. 2,1 p. 58,20 -um autem dico, quod incommutabiliter bonum est (*cf.* 2,2 p. 60,15).

I *adi.:* *sempiternus, perpetuus, immortalis, ad aeternitatem spectans – ewig, immerwährend, unsterblich, auf die Ewigkeit bezogen:* **A** *theol.:* **1** *de Deo, Christo, Maria:* ALDH. virg. II 1119 sator. CHART. Sangall. A 190 p. 180,17 ante conspectum e-i iudicis (NOTKER. BALB. gest. 2,11 p. 70,2 de-o internoque i.). EINH. Karol. 31 sanctae et -ae virginis. GODESC. SAXO theol. 22 p. 305,3 dominus et magister -us *(sc. Christus).* DIPL. Karoli III. 33 p. 56,23sq. quatenus . . . ab e-o remuneratore . . . retributionem e-ae remunerationis percipiat. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,254 Christus. ALBERT. M. Is. 40,28 Deus sempiternus dominus, hoc est in omne -us praeteritum et in omne praesens et in omne futurum. *saepe.* *c. notione exsistentis ex aeternitate:* CAND. FULD. Eigil. II 17,71 genitoris es -us sine tempore natus. **2** *de caelo, inferno:* HRABAN. carm. 34,34 -a . . . quaerere regna sacra. WALAHFR. Wett. 623 igni. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,235 chaos. THIETM. chron. 4,63 mansionis. *saepe.* **3** *de variis rebus divinis:* ALDH. virg. II 2876 arbiter -um . . . miserescat in aevum. WILLIB. Bonif. 5 p. 23,24 -ae praedicationis. MIRAC. Gertr. II 3 -is (-ae *var. l.*) in arce lucis. WALAHFR. Mamm. 26,57 -a . . . pietate vocatus. carm. 72,5,2 -is inhians lucellis. GODESC. SAXO theol. 24 p. 341,12 praeordinatio. CONC. Karol. app. 10 p. 857,8 -o anathemate feriatur. CAND. FULD. Eigil. II 2,17 lex -a Dei. HRABAN. epist. 29 p. 447,17 mortis. WANDALB. creat. mund. 162 mens, quae -a maneret. HROTSV. Agn. 426 -i bravio decoris. BERTH. (?) annal. praef. p. 268,32 -a illa et inmortalis vita. OTTO FRISING. chron. 8,26 p. 435,36 interno et e-o gaudio. TRAD. Scheftl. 317 cum Iuda et Nerone e-am habeat portionem. ALEX. MIN. apoc. prol. p. 9,11 iudicium. *saepissime.* **B** *usu communi:* **1** *latius:* WIDUK. gest. 1,9 p. 15,5 terram eis *(Saxonibus)* in possessionem -am traderet. 3,75 p. 152,15 -am reliquit memoriam. OTTO FRISING. chron. 5 prol. p. 226,30 Romanum imperium, quod . . . a paganis -um . . . putabatur. ARCHIPOETA 6,3 laudibus e-um nullus negat esse Salernum. *al.* *in oraculo:* OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,22sq. cum perveneris ad costam tetragoni sedentis -i et ad costam tetragonorum stantium -orum. **2** *strictius i. q. per vitam durans – lebenslänglich:* LEG. Wisig. 12,2,2 exilio. BEDA hist. eccl. 1,15 p. 32,32 servitium. CHART. Sangall. A 672 recipiens . . . ancillam . . . in proprietatem -am. ALBERT. M. animal. 12,114 natura eius *(cerebri)* est natura -a quaedam, dum durat animal. *al.*

II *subst. masc.:* *Deus – Gott:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 84,29 Christus, filius -i.

III *subst. neutr.:* *quod numquam interit, res perpetua – das Ewige, das Unvergängliche (fere plur.; sing.: l. 9):* WILLIB. Bonif. 1 p. 4,30 -a magis quam praesentia cogitare. ALCUIN. epist. 35 *opp.* temporalia (CHART. Tirol. 1292). TRAD. Lunaelac. 71 *opp.* transitoria. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,3 sicut nec tres dii, ita . . . nec tria -a, sed . . . unum -um. *al.* *aeternitas – Ewigkeit:* WANDALB. creat. mund. 2 -i pater. in -um (-o) *i. q. in perpetuum – in Ewigkeit, auf immer:* CONC. Merov. p. 188,19 consensum fixo (*i.* -um) in e-o permansurum. GODESC. SAXO gramm. 1,46 p. 394,23sq. 'in -um': . . . stat '-um' pro aeternitate. CAND. FULD. Eigil. I 24 p. 233,32 cui *(Christo)* gloria et potestas in -um. HRABAN. carm. 32,12 semper in -um . . . vale. THIETM. chron. 2,1 vivat . . . rex victor in e-um. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 318,17 in -um damnandis. HEINR. LETT. chron. 15,3 p. 89,31 Maga magamas, id est: iacebis hic in e-um. *saepe.*

neutr. pro adv.: *in perpetuum – in Ewigkeit:* EUGEN. VULG. syll. 2 p. 413,17 -um salve praesul. BRUNO QUERF. fratr. 31 p. 737,50 sine fine e-um quiescere. ADAM gest. 2,67 suis -um lugentibus.

adv. **aeterne, aeterno.** *semper, in (ex) aeternitate – immer, (auf) ewig, von Ewigkeit her:* LIBER diurn. 85 p. 107,11 verbum . . . de patre . . . natum sine tempore et -e. RHYTHM. 149,378 inter . . . redolentes aromatum silvas -ae frondium. HRABAN. carm. 37,16 tuum credis, quod mendax commodat hora, -o et simili semper habere cupis. OTTO FRISING. chron. 8,33 p. 452,12 delectantur . . . in plene iocunda et e-e beata visione Dei. *Schmidt*

aether (eth-), -eris *m. (n.: l. 42sq. 44sq.)* (αἰθήρ) *script.:* heth-: AUDRAD. carm. 3,2,309. (a)eter-, aetr-: *p. 341,33.36sq. al. decl.:* *sing.:* *acc.:* *fere* aethera *(cf. p. 319,68);* (a)et(h)ra: PASS. Petri et Pauli 150 (*sc. metro cogente,* aethera *cod.; item:* HEIRIC. Germ. I 5 praef. 34). ABBO SANGERM. bell. 2,261. HROTSV. asc. 67. 126sq. Mar. 875. Pafn. 13,1. prim. 65. FROUM. carm. p. XII,16. EKKEH. IV. bened. I 34,5. CARM. Teg. 38,55. *v. et l. 51. p. 341,19.33. al.* (a)etherem: CARM. de Bened. 578. *v. et l. 66. p. 341,7.* aethrem: *p. 341,20.* *abl.:* (a)ethre: BERTH. carm. 1,126 (MGPoet. III p. 396). CARM. cod. Vat. (5330) 13,4. HROTSV. prim. 483. *v. et p. 341,37.39.42.* *plur.:* *nom.:* -a: ALDH. carm. eccl. 4,9,8. virg. II 429. 1989. *v. et p. 341,34.* aethra: *p. 341,29.* *gen.* -(i)um: *p. 341,24.26.* *acc.* -a: ALDH. carm. eccl. 4,2,36. virg. II praef. 32. II 1066. ad Acirc. 5,33. *v. et l. 56. p. 341,31.*

I *strictius:* **A** *de regione i. q. spatium superius caeli subtili materia expletum – Äther (def.:* GUNTH. PAR. [?] orat. 9,6 p. 175^{D} coelum vel coeli dicitur spatium illud mundi, quod est a firmamento usque ad lunarem globum, quod a Graecis -r nominatur. *v. et p. 341,55*): IONAS BOB. Columb. 2,12 p. 261,10 cum . . . *anima* supra aethra veheretur. HRABAN. carm. 4,1,22 quam *(casam)* tribuit illi super -a sedem arbiter omnipotens. HROTSV. Abr. 2,5 pertransies aera, supergradieris -a, zodiacum percurres circulum. Agn. 418 celeres super -is ignes. FROUM. carm. 35,1 turritum caput extollis super -a cuncta. EGBERT. fec. rat. 1,747 lucidus ether (*opp.* aer). *al.* **B** *de elemento:* **1** *elementum purius aere, materia ignea – (Elementar-)Feuer:* GUNZO epist. 15 p. 48,27 cui *(Heliae)* currum ex innocuo perspicuoque -is elemento (*cf. Vulg. IV reg. 2,11* currus igneus) paravit. HONOR. AUGUST. quaest. I 11 -r est ignis, scilicet quartum elementum. OTTO FRISING. chron. 8,9 p. 404,17 aer . . . in subtilitatem e-is transeat. ALBERT. M. summ. creat. I 4,61,2 p. 650^{a},44 -r quandoque dicitur coelum, quandoque ignis, quandoque purior aer. meteor. 1,1,5 p. 482^{b},29sqq. dixerunt . . . quidam sapientes philosophi -em esse idem quod ignem omnino; unde quidam veterum, cui nomen Anaxagoras, opinatus est, quod -is et ignis intentio esset una *(cf. Arist. p. 339^{b},21sqq.).* p. 483^{a},6sqq. duplex est ignis, scilicet purus, qui est superior et clarus et mundus et ille dicitur -r . . .; est autem alius ignis impurus . . . et ille est circa nos et non vocatur -r *(cf. Arist. p. 339^{b},30sqq.).* Ps. PLATO quart. 4 p. 159,43 -r

[Baader]

est substantia lucis vacua accidentibus. **2** *primum elementum (Aristotelis) ab igni distinctum – vom Feuer unterschiedenes Urelement (des Aristoteles):* ALBERT. M. cael. 1,1,9 p. 28b,45 corpus primum est distinctum a quatuor naturis enumeratis elementorum, quae sunt terra et aqua, aer et ignis, ... et propter velocitatem motus sui circularis vocaverunt ipsum -em derivantes nomen ab opere motus sui, eo quod ex motu inflammat materiam elementi sibi vicini *(cf. Arist. p. 270b,22sqq.)*. meteor. 1,1,5 p. 482b,39sqq. diffinitio ... -is est quoddam corpus velocis motus inflammans et inflammabile nominatur -r.

II *latius:* **A** *spatium inferius aere expletum, aer – Luftraum, Luft (cf.* GLOSS. III 351,1 St.-S. aer et e-r lvft): ALDH. virg. I 2 p. 230,11 non ut passivos oculorum obtutus libere per -a (aera *var. l.*) relaxet. 25 p. 258,4 *(de dracone)* -a corrumpens. ad Acirc. 27,3 scando per -a pennis. *al.* WALTHARIUS 46 scutorum sonitu ... superintonat -r. IOH. SCOT. carm. 2,5,36 *(de paschae tempore)* florigeros motus mittit *mundus* in aethra suos. FROUM. carm. 11,8 missile ... saxum ... stridenti sonitu ... fertur in aethrem. **B** *caelum – Himmel (def.: p. 340,64):* **1** *natur.:* ALDH. virg. II 217 fervet torridus -r. ad Acirc. 68,5 sub -is axe. PASS. Praeiecti I prol. p. 226,4 aquila ... ad -a volitans. HUGEB. Willib. 4 p. 102,1 de aereis -um arcibus. HRABAN. carm. 39,13,1 *Deus* formavit -a, terram simul et maria (*cf.* HUGEB. Willib. 5 p. 104,3 altissimi etherium [-rum *var. l.*] plasmatoris). WALAHFR. imag. Tetr. 3 ardentem gradibus legit -a Phoebus. WANDALB. mens. 109 scandentis in -a Tauri. MILO carm. 1,6,4,237 dum ... serena ... se reddunt aethra. EKKEH. IV. bened. I 7,2 conspectibus -a verrant. *saepe.* **2** *theol. de sede Dei, sanctorum sim.:* CARM. Aldh. 2,21 viri ... divulgati per -a summi Olimpi supprema. VITA Pard. 21 (MGMer. VII p. 38,4) ad etera coelorum penetraturus. FORM. Bitur. 3 ad aetra Dei. HRABAN. carm. 31,6 perfectum senio -a te capiant. 39,41,2 omnipotens ... misit pater ab -e filium unigenitum. HEIRIC. Germ. I 6,322 aetra libens repetit, qui germen ab aetere traxit. HROTSV. Dulc. 11,4 plaudent in aethre nostri spiritus. UFFING. Ida 1,13 precibus ... -a pulsant. FROUM. carm. 3,17 sexta idus ... hunc Augusti ... aethre locavit. VITA Maxim. Trev. II 12 cum sanctificatur in aethre. *saepe. meton. de Deo, sanctis:* HROTSV. prim. 483 factori flatum reddebat ab aethre receptum. EKKEH. IV. bened. I 32,6 concinit -r 'ave' tibi.

aetherius (eth-, -eus), -a, -um. (αἰθέριος) *script.* etaer-: *l. 48.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *ex aethere constans – ätherisch:* **a** *de spatio aetheris:* VITA Emm. 31 anima ... -eum (-um, etaereum *var. l.*) caelum penetravit. EKKEH. IV. pict. Mog. 477 mętas -as ... transmisit Helias. ALBERT. M. summ. theol. II 54 p. 570a,23sqq. dicit Rabanus in Glossa *(sc. loco incerto):* 'quidam enim dicunt tres esse coelos, scilicet aereum, -eum et siderum, nonnulli septem, primum aereum, secundum -eum, tertium olympium, quartum igneum, quintum firmamentum, sextum aqueum, septimum angelorum' (*cf.* summ. creat. I 3,14 p. 430b,31). **b** *de elemento:* URSO qual. 618 humiditas substantiam e-eam inspissat in aeream. **B** *latius:* **1** *aerius – Luft-* (*cf.* GLOSS. IV 141,36 St.-S. e-o ... luft): ALDH. ad Acirc. 27,4 -eo ... flatu. **2** *caelestis – himmlisch:* **a** *natur.:* CARM. Aldh. 1,15 sub -ea convexi celi camara. POETA Saxo 3,571 Phebus ... arietis -i gradiens in signa. CARM. cod. Vat. (5330) 14,9 *(de tonitruo)* e-o ... plausu. *subst. neutr.:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117, 45 tota e-a, terrestrea, aequorea. SEDUL. SCOT. carm. app. 2,8 quis videt -a, rura mareque simul. **b** *theol. de sede Dei, sanctorum sim.:* SISEB. Desid. 17 p. 636,6 in castris militare invitatur -eis. ALDH. virg. II 764 -eos per caeli culmina campos ... lustrat. LULL. (?) epist. 37 in -o Deo. HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,41 e-as in arvas. VITA Pirmin. I 2 arbiter -us (e-eus *var. l.*). WALAHFR. carm. 20,44 in -a consotios requie. AGIUS epic. Hath. 158 *patriam* non carnalem, sed magis -eam. DIPL. Karol. III. 80 maiestatem e-eam. POETA Saxo 5,594 civibus -eis. HROTSV. Dulc. 14,5 -eum aeterni regis thalamum. PAUL. FULD. Erh. 6 in e-os meatus. *saepe. remissius de origine divina:* CARM. Aldh. 2,44 tropeo ... -eo. PAUL. DIAC. carm. 6,27 carneus -eo ignis ab igne perit. RADBERT. Arsen. 1,5 p. 27,28 spectant ... puro e-oque sensu. EPIST. divort. Loth. 12 p. 226,31 -eo angelicae visionis ... blandimento. WALTH. SPIR. Christoph. II 4 -eae puritatis.

II *translate i. q. caeruleus – himmelblau:* ELIS. SCHON. vis. 3,1 p. 56,11 coloris e-ei velut saphirus.

aethimologia *v.* etymologia.

Aethiops (Ety-, Ethi-), -opis *m.* (Αἰθίοψ) **1** *subst.:* **a** *homo niger – Neger:* GLOSS. III 429,25 St.-S. Etyops mor. IV 169,72 Ethiopes mori. *ibid. al.* **b** *lapillus niger in ludo tabellari – schwarzer Stein beim Brettspiel:* CARM. Scot. II 1 sol. 3,6 -es sancto concurrunt tramite bini. **2** *adi.: niger – schwarz:* AETHICUS ISTER 65 p. 44,14 -issima forma.

aethra (eth-), -ae *f.* (αἰθρη) *script.* -tr(a): *l. 22.36. plur.: l. 34.*

1 *strictius:* **a** *spatium superius caeli aethere expletum – Äther:* WALAHFR. carm. 19,12 purior -a. SEDUL. SCOT. carm. 1,6,10 quae *(vota)* volaverunt ... per aetram ac penetrarunt Domini ... tecta. **b** *spiramen igneum – Feuerhauch:* ALDH. ad Acirc. 99,1 cunctis aura vescentibus -ae. **2** *latius i. q. caelum – Himmel:* **a** *natur.:* ALDH. ad Acirc. 41,4 volucris penna volitantis ad -am. virg. II 1031 *(in imag.)* iustitiae ... solem septemplicis -ae. *al.* WALTH. SPIR. Christoph. II 133 clauditur ... ventis pluvialibus -a. EKKEH. IV. bened. I 7,14 infantem face ... sub -a micantem. METELL. Quir. 6,32 septem clara planetis caelis -a moras agit. **b** *theol. de sede Dei, sanctorum sim.:* ALDH. carm. eccl. 4,13,7 Christo regnante per -am. virg. II praef. 5 indigno conferre mihi dignetur *Deus* in -a (*huc spectat* GLOSS. II 21,9 St.-S. in lufdin) cum sanctis requiem. WETT. Gall. 2 in -is premio centuplici potiri. GODESC. SAXO carm. I app. 2,12,3 Christus, qui super aetram sceptra paterna continet. BERTH. carm. 1,154 (MGPoet. III p. 397) quae *(pignora)* terris iunxit et -e Deus. *al.*

***aethraleus**, -a, -um. *caelestis – himmlisch:* EPIST. Bonif. 147 -a laetitia.

aethralis (eth-), -e. *script.:* aetr-: *l. 47sq.*

caelestis – himmlisch: **1** *natur.:* ALDH. ad Acirc. 3 p 73,5 ante frontem -is tauri locatus. CARM. Aldh. 4,36 ignis -is. **2** *theol. de sede Dei, sanctorum sim.:* ALDH. virg. I 34 p. 275,11 -is litteraturae albo descriptos. CARM. Aldh. 2,26 -is heri. 3,2 solia. BONIF. carm. 1,124 arbiter. HRABAN. carm. 39,80 animabus aetralibus. WETT. Gall. prol. 7 regnum. 38 p. 278,35 melodias. CARM. var. I 27,1,10 aetrali ... in arce. HUCBALD. ad Karol. 34 (MGPoet. III p. 611) -em ... super astra viam. VITA Landel. 54 edem. *al. remissius de origine divina:* ALDH. carm. eccl. 4,8,2 gratia. virg. II 2513 coronam. epist. 5 p. 491,1 -bus ... in aenigmatibus. p. 491,13 germen -is extaseos. *al.* ARNULF. delic. 280 ensem.

***aethyia** *(f.) (formae ex* αἴθυια *corruptae) mergus – Taucher:* ALBERT. M. animal. 1,27 avis, quam Graeci vocant anzarsalicis. 5,29 avis ..., quae Graece vocatur alboreroz; avis ..., quae a quibusdam antiquis adii vocatur.

aetiologia *(f.)* (αἰτιολογία) *confirmatio – Angabe des Grundes:* ALBERT. M. metaph. 7,1,9 p. 419a,25 est ratio aitologia *(sic?)*, hoc est 'per se' nominatione certior.

aetites (et-, eth-, ech- *sim.*), -is *(m.)* (ἀετίτης) *lapis aquilae – Adlerstein (cf. Aet. Amid. 2,32):* MARB. RED. lap. 25,1 inter praecipuos lapides numeratur ĕthites, quam petit extremis orbis Iovis ales ab oris. ARNOLD. SAXO fin. 3,29 etites lapis est, color puniceus, in littoribus occeani vel in nidis aquile reperitur (*cf.* ALBERT. M. miner. 2,2,5 p. 35b,3 echites gemmarum optima est, colore puniceo). ALBERT. M. animal. 23,11 lapidem echytem sive gagatem. *fort. add.:* Ps. ARIST. lap. I p. 202,39 iste lapis vocatur filcrum coarton id est lapis festinans partum.

[Baader]

Aetna (Ethna), -ae *f.* (Αἴτνη) *metaph. i. q. gehenna – Hölle:* Cosmas chron. 1,38 p. 70,19 pena illos cruciabit in Ethna.

Aetnaeus (-thn-), -a, -um. (Αἰτναῖος) *metaph. i. q. gehennalis – höllisch:* Nivard. Ysengr. 7,667 dux ... Ethneus.

***aetos** *(m.)* (ἀετός) *de sidere i. q. aquila – Adler (als Sternbild):* Arnold. Saxo fin. 1,2,2 p. 17,22 ethos, id est aquila. p. 17,33 aytos. p. 18,10 hettos, id est aquila. *fort. add.:* Arnold. Saxo fin. 1,2,2 p. 16,42 hecos. *Baader*

***aevagogus**, -i *m.* (εὐάγωγος, *ex prava versione*) *princeps aetatis – Führer einer Altersklasse:* Albert. M. pol. 7,5[d] oportet -os, id est duces aevorum, ... institui a legislatoribus, qui -i (*p. 1327[b],38* εὐαγώγους) sunt ad virtutem, id est ad virtutem ducunt homines.

***aeuia** *v.* alleluia.

aeviternitas, -atis *f.* *aevum – Ewigkeit:* Albert. M. sent. 1,8,13 p. 239[a],18 quaeritur, utrum in aliquo differant nunc aeternitatis et aeternitas, et nunc -is et -s ipsa. princ. 4,1 p. 335[a],2. p. 335[a],4 aeternitas et -s non distinguuntur per formales differentias nisi ad temporis distinctionem. summ. theol. I 4,19,1 p. 125[b],6 esse se habet ad aeternitatem ut prius natura et vocat aeternitatem -em.

aeviternus, -a, -um. *aeternus (in aevo) – ewig:* Albert. M. summ. creat. I 2,3,2 p. 344[a],7 creaturas vel temporales vel -as. cael. 1,3,10 p. 89[a],5 vita ... est ibi ... fixa et stans, quemadmodum diximus de rebus, quae sunt -ae. *subst. neutr.:* Albert. M. sent. 1,8,12 p. 235[a],12 de aeternis, -is et temporalibus. phys. 4,4,3 p. 348[b],33 aevum ... excellit -um et ... aequatur illi. princ. 4,1 p. 334[b],32 haec dicuntur a philosophis -a, et ipsorum mensura est aevum. summ. theol. I 5,22,2,1 p. 160[a],3 -um ... est indivisibile per essentiam, expansum autem et divisibile per actum. *ibid. al.*

aevosus, -a, -um. *longaevus – hochbejahrt:* Vita Sadalb. 19 (MGMer. V p. 60,18) cum beata Sadlaberga in sanctitate -a ... vitam duceret. Hincm. epist. I 37[a] p. 14,27 contra ... iam -um in sancta religione patrem. Remig. 1 p. 260,21 in -o eius corpore.

aevum (ev-), -i *n. (? m.: l. 56) script.:* oe-: *l. 47.63. adde* Dipl. Conr. II. 5. *al.* eum: Form. Marculfi 2,46. *v. et l. 65. form. gen. sg.* -e: *p. 344,39.*

I *spectat ad quodlibet tempus:* A *de tempore infinito i. q. aeternitas – Ewigkeit:* 1 *gener.:* Alcuin. epist. 163 p. 263,15 quid sit inter ... saeculum et -um et tempus *eqs.* Wandalb. creat. mund. 5 existens sine fine -i principioque concrevit Deus orbem. Walth. Spir. Christoph. II 3,218 ipse *(Christus)* in principio discernens tempus ab oevo. Adalbold. Boeth. 33 nihil enim aliud est -um quam contractio totius temporis (*cf.* 23sqq.). Honor. August. imag. 2,1 -um est ante mundum, cum mundo, post mundum *eqs.* Albert. M. summ. creat. I 2,4 *(def.).* summ. theol. I 5,23,2,1 p. 178[b],20 -um est mensura eorum, quae facta sunt, sed finem non habent. *al.* 2 *in iuncturis:* in (per) -um, in (ab) -o, omni -o *sim. i. q. semper, in perpetuum, ex aeternitate – (für) immer, in Ewigkeit, von Ewigkeit her:* Leg. Wisig. 6,5,16 hoc omnem per evum mansurum damus edictum. Willib. Bonif. 8 p. 50,15 regnare cum Christo ... in evum. Walahfr. Wett. 632 nomine in -a carebit. carm. 46,1 omnipotentem ... benedicant omne per -um. Wandalb. martyr. compr. 43 ieiunique dies statuit ... servari ... per -um. Audrad. carm. 1,2,51 quam *(coronam)* ... genitor clausam tibi servat ab -o. Walth. Spir. Christoph. II 6,89 tenet imperium vitae mortisque per oevum. Froum. carm. 25,8 hęc ... semper mediteris in -um. *saepe. in formulis chartarum:* Form. Marculfi 1,16 conservare in evum (eum *A 2. 3*). Trad. Frising. 89 anathematus in evo permaneat. Dipl. Arnulfi 32 possidere in -o. Dipl. Heinr. II. 346 ut ... traditionis auctoritas ... omni permaneat evo. Dipl. Heinr. IV. 84 omni tempore et -o. Chart. Heinr. Leon. 73 omnibus evis (eius *C*). *saepe.* B *de tempore universo:* 1 *gener. i. q. saeculum, mundus – Zeit(lichkeit), Welt:* Rhythm. 146,9,1 *(de mola)* senior ab -o, Eva sum senior ego *(v. adn.).* Arbeo Emm. 31 post evi ruinam. Paul. Diac. carm. 7,3,4 despexit -i florida. Walahfr. carm. 77,13,3 respuens omnes vitiantis -i pectore noxas. Wandalb. martyr. concl. 4 quintus ... -i curriculis orbis adest. Agius comput. 2,4 *(de tabula)* brevi spacio cunctum complectitur -um. Dipl. Ludow. Germ. 154 in presenti evo (*opp.* in futuro regnum [*i.* -o]). Dipl. Otton. I. 273 p. 388,19 nos ... in ultima huius -i etate constituti. Benzo ad Heinr. praef. p. 598,32 si litterae celassent res evi praeteritas. Chart. Pomm. A 224 p. 490,37 advesperascente mundo -i iam termino. *al.* *per contrarietatem de regno caeli:* Donat. Ermenl. prol. (MGMer. V p. 682,16) quos *(patres)* ... illius -i ... nativitas caelo parturiendo a mortalium sequestravit obtutibus. Walahfr. carm. 25,11 *Christus* pater -i est alterius. 2 *meton. i. q. genus humanum – Menschheit:* Trad. Teg. 63 (a. 1048/68) descriptio omni presentium futurorumque denuntiet evo (228 o. -o utriusque sexus. 244. Chart. eccl. Erf. 188 p. 100,10).

C *de temporibus certis i. q. aera, spatium temporis – Zeitalter, Zeit(raum):* 1 *gener.:* Beda hist. eccl. 4,17 p. 243,21 -o praecedente (*opp.* nostra aetate). Wett. Gall. 32 mira res et praesenti -o inusitata. Walahfr. Wett. epil. 1,12 bono vigeas longa per -a statu (Wandalb. Goar. 2,1 p. 365,1 per longioris -i tempora. Hrotsv. Pel. 70 *Corduba* subdita per l. paganis regibus -um. *al.*). Hraban. carm. 37,35 nullo ... -o. Poeta Saxo 3,38 antiqui temporis -o. Dipl. Otton. III. 311 universę ętati ... presentis sęcli ac futuri -i notum esse volumus. Thietm. (?) chron. 6,37 ab evo antiquo. *al.* *de millennio:* Metell. Quir. 2,23 Roma ... laeta plenum conditionis -um percelebrando. 2 *comput. i. q. tempus ambitus, cyclus – Umlauf(szeit), Zyklus:* Carm. de temp. rat. 289 fugiens Foebum nata luna ... per -um secedit. 426 *luna* cursum tendit clar⟨i⟩us in -o. Agius comput. 4,18 dextri *lateris paginae* pars solis cum luna comparat -um. *fort. add.:* Gesta Font. 1 p. 14,38 ab anno ... DCXLV ... indictione tertia, -o tertio, qui erat annus ... regis undecimus.

II *spectat ad vitam:* A *de cursu vitae i. q. vita – Leben, Lebenszeit:* 1 *de vita terrena:* Aldh. virg. II 2117 virgineum. Arbeo Emm. 20 in arduam huius evi callem insudando. Hugeb. Wynneb. 13 p. 117,26 ex primo -e (*i.* -i) primordio contracti. Vita Pirmin. I 6 p. 27,11 humani metam ducere -i (Chart. episc. Hild. I 62 p. 56,8). Hrotsv. gest. 163 tranquillum ridens deduceret -um ... res publica. Theod. Trev. Liutr. 54,3 quo *(sc. in paradiso)* primi parentes olim -um letum duxerant. Albert. M. summ. creat. I 2,3,2 p. 345[a],2 dicunt quidam, quod ... -um ... est mensura vitam habentium tantum. *al.* per (totum) -um *i. q. per vitam – lebenslänglich:* Hugeb. Willib. 6 p. 106,8 plures per -um suae piętatis parma protegendo Domino deferebant ... natos. Walahfr. carm. 25,3 *fidem* servare diu totumque per -um ... ad usque obitum. Poeta Saxo 3,317 se fore ... Francis fidum ... per -um. *al.* 2 *de vita aeterna:* Aldh. virg. II 2876 arbiter aeternum mihi ... miserescat in -um. Hrotsv. sap. 9,9 dominaris per interminabilia inmortalis -i saecula. *al.* B *de gradu vitae:* 1 *gener. i. q. aetas – (Lebens-)Alter:* Aldh. virg. II 406 cum ... foret ... adultus atque prophetali iam maturesceret -o. Hugeb. Willib. 1 p. 88,17 fragili evo infantiali sexui. Hraban. carm. 34,5 ut crescat meritis, crescit ceu temporis -o. Walahfr. carm. 28,15 animus ... capacior -o. Waltharius 1454 raucellam nec ... vocem perpende, sed -um. Poeta Saxo 5,579 morbo pariter defessus et -o. *al.* 2 *meton. i. q. generatio aequalis – Altersklasse: v. p. 343,13.*

aevus (ev-), -a, -um. *de origine et usu cf. E. Löfstedt, Late Latin. 1959. p. 121sqq.* 1 *sempiternus, infinitus – ewig, unbegrenzt:* Dipl. Merov. III A 22 p. 140,20 ut ... evis *(Havet, Oeuvres. I. p. 265,* eius *cod.,* perpetuis *Pertz)* temporibus illis in augmentum debeat proficere (Form. Turon. 20. Dipl. Merov. II 23 p. 109,35 -is et futuris t. Cod. Karol. 16 p. 514,9 -is ac laetabundis t. Trad. Frising. 675. Cod. Frid. 19. *saepe in chartis usque ad s. X. ex.*). 2 *longaevus – hoch(bejahrt):* Vita Wandr. 15 (MGMer. V p. 21,23) in eva et lucolenta ... senectudine.

[Schmidt]

aex, -gis *f.* (αἴξ) *capra – Ziege:* ALPHITA I p. 288,8 quaedam infirmitas oculi . . . dicitur egilopa ab ege, quod est capra *egs.* *Schmidt*

***afare** *v.* *affare. **afectio**, -tus *sim. v.* affectio.

***aferecastos** *v.* *antecastos. **aferesis** *v.* aphaeresis.

afero *v.* 1. affero. ***afestuco** *v.* *abfestuco.

affaber, -bri *m.* *artifex – Künstler:* ODO Ern. duc. 5 p. 345[A] rex . . . portans in vertice circum -i (*an adi.?, cf.* GLOSS. IV 30,27 St.-S. -r ingeniosus . . . sinniger) factum studio.

affabilis, -e. **1** *comis, liberalis, amicus – leutselig, wohlwollend, freundlich:* **a** *de hominibus:* CAND. FULD. Eigil. I 11 benignus infirmis, propitius delinquentibus, -is fratribus. HROTSV. Pafn. 2,5 mulierem . . . omnibus amabilem, omnibus -em. WIDUK. gest. 2,7 -is mediocribus *rex.* DIPL. Otton. III. 390 p. 821,19 nostrę . . . iuventutis tam -is multimode literationis informator. OTTO FRISING. chron. 6,5 p. 267,26 gratiosa . . . quocumque venerit et -is *Nortmannorum gens.* ALBERT. M. anim. 2,3,4 p. 237[b],20 esse . . . delectabilem in convictu et -em. *al.* *in allocutione i. q. carus – lieb:* EPIST. var. II suppl. 5 p. 621,24 quid . . ., -is fili, quid . . . edisseras. HROTSV. Abr. 4,1 ave, -is amice. **b** *de rebus:* EPIST. var. II suppl. 5 p. 620,19 -i pioque affamine. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,26 consolatione. TRAD. Salisb. I 1 p. 253,23 verbis. CHART. Livon. A I 254 p. 337,30 ut . . . rex benignitatem sedis apostolicae gratiosam et -em sibi gaudeat invenisse. *al.* *gratus – angenehm:* CHART. Carinth. II 636[a] p. 85,9 (a. 1260) ad ipsius matrimonii conspicuam conventionem et utrimque -em. **2** *eloquens – beredt:* SERMO de Ved. 8 (MGScript. XV p. 403,55) de tota vita eius necnon et miraculis, ut affatim -is erat, retractans *pontifex.*

adv. **affabiliter.** *comiter, liberaliter, amice – liebevoll, wohlwollend, freundlich:* ALDH. ad Acirc. 5 p. 75,16 celsitudinem vestram -r alloquens. WILLIB. Bonif. 8 p. 50,17 cum . . . discipulos ad coronam martyrii -r incitabat. CHART. Austr. sup. II 508 p. 469,11 *Dominus* sic voluit pro mortuis -r exorari, ut *eqs.* CONST. III 216,1 qua *(quiete)* ipsi ecclesie carus astringeris et -r presentaris. *al.*

affabilitas, -atis *f.* **1** *familiaritas, comitas, liberalitas – Zugänglichkeit, Leutseligkeit, Freundlichkeit:* WILLIB. Bonif. 2 p. 10,23 tanta . . . in eo -is erga fratres . . . succrevit magnitudo. WALAHFR. carm. 5,73 ordo, -s, bonitas. BERNO epist. 7 p. 1165[B] te subito ab -e subtrahis. CARM. Bur. B 60[a],2,3 *feminas* alit -s atque cordis simplicitas. ALBERT. M. summ. creat. II 1,41,1 p. 353[b],10 accipere . . . magistri -em et cum illa societatem et amicitiam. CONST. III 250,1 munificentie gratiam et -is affectus, quibus . . . rex . . . domum nostram prosequitur. *al.* *meton. de principis persona affabili:* FORM. Sangall. II 2 p. 396,31 per . . . intercessores -i nostrae conquestus. DIPL. Otton. I. 90 -is nostrae aures. **2** **a** *affatus, sermo – Anrede, Rede, Gespräch:* THEOD. AMORB. Firman. prol. p. 25,17 dulcissima illum -e . . . adire. SIGEB. GEMBL. Theod. 4 cum . . . delectaretur iocunda et seria -e familiarium ac sapientium. ALBERT. AQUENS. hist. 7,19 se . . . libenter velle perfrui eorum communi -e. *ibid.:* nulla -e . . . communicare. **b** *elocutio polita – gepflegte Ausdrucksweise:* EPIST. Bonif. 29 mihi aliqua verba tuae -is . . . transmittere (*opp.* rusticitatem).

affabre (afa-) *adv.* **1** *strictius i. q. artificiose – kunstvoll:* LUP. FERR. Wigbert. 20 crucis . . . argenteam laminam -e inauratam. EPIST. Reinh. 35 p. 35,29 *matutinalem* velim, mi fenestella, -e perficias. **2** *latius i. q. diligenter, strenue – sorgfältig, eifrig:* CHRON. Noval. app. 3 p. 122,42 pius . . . pastor defendit custoditque afabre gregem suum a laceracione . . . ferarum. TRANSL. Tib. 9 (MGScript. XV p. 395,31) procedunt . . . -e distinctis ordinibus.

***affaldra**, -ae *f.* *(theod. vet.* affaltar, *cf. Ahd. Wb. I.p. 33) malus – Apfelbaum (Pirus malus L., cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 144sq.):* HILDEG. phys. 3,1 p. 1215[C] de -a (affoldra *G*); -a calida et humida est. 3,2 p. 1217[D] ad similitudinem -e. 3,57 p. 1245[C] in piro aut in -a.

***affamatus**, -a, -um. (ad *et* fames, *ital.* affamare) *debilitatus – verkümmert:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 135,1 *nidasii falcones* raro producunt eas *(pennas)*, quod non sint alique ex ipsis corrose vel -e.

affamen, -inis *n.* **1** *strictius i. q. allocutio, sermo, colloquium – Anrede, Rede, Gespräch:* EINH. (?) Marc. et Petr. II 24,3 tali Petro . . . respondet -e. WALTHARIUS 1174 laeto solans -e sponsam. PASS. Kil. II 21 prophetico -e. VITA Willib. p. 18,57 inter melliflua eorum -a . . . narravit. THANGM. Bernw. 28 p. 771,50 dulci -e episcopus de pace . . . commonet. DIPL. Heinr. II. 400 pro voto et supplici -e . . . Petri. HUMB. Sim. 2,2 p. 141,42 post -a asinae *(cf. Vulg. num. 22,28).* HAIMO (?) Wilh. 2 p. 212,10 quod carerent eius familiaritatis et -is . . . solamine. METELL. Quir. 18[a],25 nuntius hunc . . . terrens -e tristi. VITA Gunth. erem. 11 inter . . . pii -is verba. *al.* **2** *latius:* **a** *effatus – das Aussprechen:* CARM. de Bened. 442 efficitur hilaris tanti de -e verbi. **b** *vox – Laut:* MIRAC. Bav. 2,10 puerulus . . . toto intellectuali -e mutus. **c** *sententia – Wortlaut:* CONST. I 6 p. 14,14 (a. 948) huiusmodi . . . -is tam salubri missatico.

***affamulor**, -ari. *famulando fovere – bedienen:* RATHER. epist. 10 p. 50,3 ordinatorem meum domi ⟨rec⟩ipio, -or, munero.

*?***affannio** (adf-), -ire. *(orig. inc.) fort. i. q. ad expeditionem substituere – etwa 'zum Heeresdienst als Ersatz stellen':* CAPIT. reg. Franc. 204 app. p. 71,36 qui per se hostem facere non possunt, ut alios ad-ant (adfiniant *var. l.*).

***affare** (afa-) *subst.* *(ital.* affare, *cf. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 3128) negotium – Geschäft:* COD. Wang. Trident. 146 p. 330,10 (a. 1200) turris semper debet esse aperta domino episcopo . . . pro omnibus suis afare et werris.

*?***affateo** (adf-), -ui, -ere. *(cf.* fateri*?) refl. i. q. profiteri – (gerichtlich) erklären:* CHART. Ital. Ficker 19 p. 25,5 (a. 903) adfatuerunt se ipsus Stefanus et Atrualdu, in responsis dixerunt.

1. affatim *adv. script.* aufa-: AETHICUS ISTER 81 p. 62,22 *cod. L. metr.* -fāt- *semper in schedulis nostris.*

abundanter, sufficienter, satis – reichlich, hinlänglich, zur Genüge: VITAE patr. Iur. prol. p. 131,28 dum per se -m rutilat *laus abbatum.* ALDH. virg. I 22 p. 253,5 cum . . . virginitatis exempla -m exuberent et ubertim suppeditent. II 309 -m promens oracula vatis. ALCUIN. carm. 1,75 quod fuit -m factum. GODESC. SAXO gramm. 2,9 p. 426,4 cetera, de quibus -m sancta dixit Agnes. HROTSV. Abr. 6,6 -m refecti, -m sumus hebriati. OTTO SANBLAS. chron. 40 p. 63,5 cunctis laudes -m acclamantibus. *al.*

2. *affatim *adv.* *(ab* affari, *cf. D. Norberg, ALMA 22. 1951/52. p. 13) (affabiliter, instanter) alloquendo – (freundlich, eindringlich) anredend:* TIT. Rom. 11,4 (MG Poet. IV p. 1018) Dominus . . . quem *(Demetrium)* . . . advocat -m: euge *eqs.* EPIST. divort. Loth. 17 p. 238,8 vestram -m deposcimus paternitatem. CHRON. Salern. 38 p. 40,25 inter hec verba . . . -m exflagitabat pontifices . . . principem veniam ei tribueret (66 p. 64,3).

affatimio (adf-, acf-, adram-, -fatha-, -fet-, -fathm-, -tm-, -tom-, -tum- *sim.*), -ire. (*franc. vet.* *fathumjan) *de origine et sensu v. Dt. Rechtswb. I. p. 441sqq.*

1 *strictius i. q. adoptare in hereditatem – als Erben an Kindes Statt annehmen:* LEX Sal. Merov. 46[tit.] (*cf.* 46 capit. p. 104) de acfatmire (hac famirem *A 1*, adfathamire *A 2*, adramire *A 4*, adrhamire *C 5*); *inde* LEX Sal. Pipp. 81[tit.] de affatumire (affactumire *D 7*, afetumiae *D 8*, afatumiri *D 9*; *huc spectare vid.:* LEX Sal. Pipp. 80[tit.] p. 205,27 [rec. E] de affatumiae [afatumiae *E 15*]. LEX Sal. Karol. 48[tit.] de affatomiae [affatomire *K 18*, affa thomiae *K 19*, affatoone *K 79*, fatomię *K 80*]. 48 capit. p. 469 de affatomiae [adfectomiae *K 19*, adfatomire *K 49*]. *v. et infra p. 347,30).* **2** *latius i. q. tradere in hereditatem – als Erbe übereignen:* LEX Ribv. 50,1 omnem facultatem suam . . . cuicumquelibet de proximis vel extraneis adoptare in hereditate vel adfatimi⟨re⟩ (adfatimi *A 1.2.4*, adfatimum *A 9*, adfacimi *A 12*, affitimi *B 10* [*v. app. crit. p. 183*]) per scripturarum seriem seu per traditionem . . . licentiam

[Payr]

habeat (*cf.* 50 capit. p. 61 de adfratimine [*A 4*, agramire *A 3*, adfatimire *A 9.12. B*, adfutimire *B 8*, affatimire *B 19*]. 50,2 capit. p. 61).

***affatimus** (adf-, -fac-, -fad-, -fit- *sim.*), -a, -um. *(cf. franc. vet.* *fathum; *v. Dt. Rechtswb. I. p.443sq.)* **1** *adi.: hereditarius – Erbschafts-:* FORM. Sal. Lind. 13 p. 276,12 *(de donatione inter virum et uxorem)* has duas epistulas adfadimas uno tenore conscriptas inter se fieri vel firmare rogaverunt. **2** *subst.:* **a** *pactus hereditarius – Erbvertrag, Erbeinsetzung (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 73.367):* LEX Sal. Merov. 101,2 si per adfatimus (adfacimus *A 17**) antea non convenerint *vir et uxor.* LEX Ribv. 50,2 quod si adfatimus (adfat mitis *A 5*, ad fatum *A 6.7*, adfatimum *A 9*, adfacimus *A 12*, affatimus *B 15.17*) fuerit inter virum et mulierem. **b** *traditio vel donatio hereditatis – Erbvergabung, Erbschaftsverschreibung:* FORM. Sal. Merk. 24$^{tit.}$ -um. 24 p. 250,19 dabo vobis per hanc -um omni pro portione in loco . . . illo. p. 250,22 quicquid . . . genitor vester . . . dividere et exsequare deberet, vos quoque, nepotes mei, per hanc -um post obitus mei dividere . . . faciatis. p. 250,30 presens -us diuturnum tempore firmus . . . valeat permanere. 25$^{tit.}$ item affitimum. *ibid. al.*

affatio, -onis *f.* **1** *gener. i. q. colloquium – Besprechung, Absprache:* MIRAC. Hucberti 1,6 mutuali consulte instituere -e. **2** *liturg. i. q. oratio – Gebet:* HONOR. AUGUST. sacram. 23 p. 759^{C} ad quam *(lectionem)* genua non flectemus, ne statuam Nabuchodonosor adoremus, ideo ut -o sit separata ab errore gentilium.

*?****affatomia,** -ae *f.* *(ex* affatomire *corruptum ut vid.) (heredis) adoptio – Adoption (eines Erben):* CAPIT. reg. Franc. 142,10 de -e (afatomię *K 35*, afatomie *K 39*) dixerunt (*cf.* LEX Sal. Karol. 48), quod traditio fuisset. *v. et supra p. 346,63sqq.*

***affatuor** (adf-), -ari. (ad *et* fatuus) *hebetari – erschlaffen:* AURELIUS 5 p. 498,19 corpus et anima ad-antur (adfectantur *cod. Augiens. 120*).

affatus, -us *m.* *script.* -att-: *l. 69. form. acc. pl.* -os: *l. 61.66.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. allocutio, sermo, colloquium – Anrede, Zuspruch, Rede, Gespräch:* DESID. CAD. epist. 1,15 quod minus inutilis stili exaravit inpressio, -u latoris praesentium est ore conmissum *eqs.* BEDA hist. eccl. 3,14 p. 155,50 staturā sublimis et -u (affectu *var. l.*) iucundus. EPIST. Bonif. 111 p. 240,30 paternis -bus fraternisque solaciis relevare *servos Dei.* WALTHARIUS 1229 hunc . . . -u compellat valde superbo. HROTSV. prim. 52 -u blando. RUOTG. Brun. 36 p. 37,33 mutuis cum illo . . . -bus. ANNAL. Altah. a. 1043 p. 32,25 nec praesentiam caesaris aut -um meruerunt. VITA Gunth. erem. 10 lacrymabili -u precatur. *al. de allocutione epistolari:* VITAE patr. Iur. 3,10 eum corporaliter cernere aut -u litterario . . . conpellari. *de suadela:* FLOR. LUGD. carm. 2,74 zabuli temptandum -bus offert *Christum.* **B** *latius:* **1** *testimonii dictio – (Zeugen-)Aussage:* CHART. Westph. III 323 (a. 1234) ex -u presentium protestamur, quod *eqs.* **2** *elocutio, dictum – Ausdruck, Wort:* HRABAN. epist. 34 p. 469,7 ut . . . appelleris . . . simul cum propheta angelico -u 'vir desideriorum'. CONST. II 146 p. 180,27 affectus proprios . . . depromere per -us. **3** *usus linguae – Sprache:* LUP. FERR. Wigbert. 30 miraculo -um repente . . . sortitus *mutus.*

II *translate i. q. litterae, epistola – Schreiben, Brief (sing.: l. 62; ceterum plur. sensu sing.):* EPIST. Wisig. 7 p. 669,2 nostre perhennitatis -os nequaquam expectes. FORM. Marculfi 2,42 p. 101,10 nostram extremitatem -u dignabili . . . informare. LIBER diurn. 10 ut datis -bus vestris ad . . . episcopum, quatenus *eqs.* EPIST. Bonif. 80 p. 173,10 erant . . . inserta in eisdem tuis -bus diversa capitula. COD. Karol. 58 p. 583,32 eosdem -os (*antea:* syllabas) infra haec nostra scripta . . . posuimus. 76 p. 607,19 regales vestros suscepimus -us per . . . latorem. CONST. II 215,2 (a. 1239) quin . . . nostre serenitatis affattibus firmaremus. *al.*

affaveo, -ere. *adnuere, assentiri – einwilligen, zustimmen:* CHART. episc. Halb. 461 p. 413,22 (a. 1211) presente et -ente capitulo. 472 p. 420,29 heredum suorum consensu . . . sibi per omnia consonante et in omnibus -ente. 534 p. 480,39 de consensu fratrum . . ., qui sibi in omnibus -bant. CHART. Merseb. 176. *al. in hac regione.* *Payr*

***affectabiliter** *adv.* *studiose – angelegentlich:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 92,12 dux vero Suevię . . . dux etiam Christi exercitus est ab omnibus creatus et -r laudatus.

***affectamentum,** -i *n.* *(tradita) possessio – (vermachter) Besitz:* CHART. Laus. 905^{c} p. 725,6 (a. 1238) pro Benedicto Sutore XII denarii *(solebant distribui)* super -um suum, quod est extra portam.

affectatio (adf-, -cio), -onis *f.* **1** *appetitio – Verlangen:* **a** *gener.:* MIRAC. Hucberti 1,5 ferventissima insistens -e. GESTA Camer. 1,74 p. 427,44 episcopus . . . promissorum munerum -e in aliam sententiam flexus. HELM. chron. 83 p. 159,5 ostentacionis -cio multos eorum ad furta . . . propellit. **b** *medic. i. q. pressio – Drang:* TRACT. de caus. mul. 95 p. 55,17 ex ad-em saciantur sanguinis et semen redent. **2** *iur. i. q. traditio, donatio – Übergabe, Schenkung:* FLOD. hist. 3,4 p. 478,5 (dipl. Karoli Calvi) quisquis . . . aliquid habere disnoscitur . . . per quorumcumque . . . -em. CHART. Naumb. 143 p. 125,1 nostre -i idoneos adhibuimus testes. *charta – Urkunde:* CHART. Lamb. Leod. 54 p. 91,16 (a. 1171/78) invadiationis -em . . . in manum domini Amalrici . . . posuit.

*?****affectativa** muotvuilligiu GLOSS. II 154,14 St.-S. (*ad Cassian. inst. 4,24,1* adfectaticia).

affectator, -oris *m.* *appetitor – ein Verlangender:* ALBERT. M. pol. 1,1^{t} p. 13^{b},32 *pravus* est 'belli -r' (*p. 1253*^{a}*,6* ἐπιθυμήτης).

***affectibile,** -is *n.* *quod animi motui accessibile est – das geistiger und seelischer Regung Zugängliche:* ALBERT. M. bon. 155 p. 100,76 est . . . quaedam *amplitudo animi* respectu multorum scibilium et -ium et quaedam respectu magnorum. praedicam. 4,4 p. 229^{b},33sqq. et sic est de affectu ad -e: . . . affectus est affecti ad -e affectus.

affectio (adf-, -ccio), -onis *f.* *script.:* afe-: *p. 349,7.* eff- *(var. l.): l. 60.65. form. abl. sg.* -ona: *p. 349,7.*

I *act.:* **A** *vis – (Ein-)Wirkung:* ALBERT. M. metaph. 3,3,11 p. 188^{a},13 distincta est *substantia* et distinguibilis -bus qualitatum activarum et passivarum. nat. anim. 1,4 p. 12,27 caelum superius est elevatum ab alteratione et -e formarum alterantium et materialium. **B** *usus – Anwendung:* ANNAL. Prag. II a. 1280 p. 197,2 cessaverunt malefactores a . . . tormentorum -e.

II *pass.:* **A** *latius:* **1** *animi motus – geistige Regung:* HRABAN. hom. I 55 p. 102^{A} quatuor namque sunt qualitates -um, quibus cogitatio iusti taedio compungitur, hoc est memoria *eqs.* RUOTG. Brun. 4 p. 5,29 meditatio et . . . exercitationis studium, cum iam penitus omnis huiusmodi -o transiret in habitum (*cf.* EKKEH. IV. cas. 80$^{med.}$ scripsit *Ekkehardus* . . . vacillanter quidem, quia in -e, non in habitu puer. WOLBERO cant. 1 p. 1033^{D} habitus . . . augmentata -o dicitur). EMO chron. p. 521,10 hee vires *(sc. rationabilitas, irascibilitas, concupiscibilitas)* etiam dicuntur -es naturales. WOLBERO cant. 1 p. 1033^{D} dispositio vero, quam etiam -em dicunt, est . . . amplificata passio. ALBERT. M. praedicam. 5,2 p. 247^{a},10 -es vero dicuntur sive dispositiones, quando subiectum non nisi aliqualiter est affectum *eqs.* p. 247^{a},15 tales . . . -es (*p. 8*^{b}*,35* διαθέσεις) sunt facile . . . permutabiles. *al.* **2** *mens, ingenium – Gesinnung, Sinnesart:* FORM. Marculfi 1,1 p. 39,7 -ccio (effecio *B*) caritatis vestrae. DIPL. Heinr. IV. 246 p. 312,19 quos . . . per -em cognationis diligimus. DIPL. Heinr. V. (Mon. Boica XXIX 1 p. 244,24) ut . . . nostrae benevolentiae piam ac devotam cognosceret -em. CHART. Tirol. 1036 p. 82,14 pia mentis -e. **3** *voluntas, contentio – Wille, Streben:* LEX Baiuv. 1,12 castitatis . . . -o (effectio, -tus *var. l.*). FORM. extrav. I 13 p. 542,7 -ccio peccandi. **B** *strictius:* **1** *gener. i. q. animi concitatio, passio – Gemütserregung, Affekt:* HILDEG. phys. 3,52 hyffa valde calida est et -em signat. HONOR. AUGUST. cant. 5,2/3 p. 435^{C} pedes animae sunt -es, quibus ad quaeque desideria transfertur . . ., quae sunt concupiscentia, timor, gaudium, dolor (*cf.* WOLBERO cant. 3 p. 1224^{A}. ALBERT. M. bon. 119 p. 79,45 gaudium,

[Sroder]

spes, dolor, metus ... omnium harum -um radix est amor. DAVID compos. 3,28,1 septem autem sunt -es mentis communiter: spes et timor, gaudium et moeror, amor et odium et pudor). ALBERT. M. sacram. 117 p. 81,70 dolor -o ... est ex conceptu rationis. *al.* 2 *spec. i. q. propensio, dilectio – (Zu-) Neigung, Liebe:* CHART. Sangall. A 247 (a. 820) amantissime et unica afecciona colende (250 adfeccione. 260 affecciona. *v. et p. 364,34sq.*). RIMB. Anscar. 7 p. 27,29 dulcissima -e. CHART. episc. Hild. II 298 maritali -e. ALBERT. M. cael. hier. 7,1 p. 159[a],32 *(de amore)* cum -o etiam sit in brutis. *al. in allocutione:* RIMB. Anscar. 1 p. 20,8 divinam clementiam ... vestra quoque nobiscum collaudet -o.

affectivus, -a, -um. 1 *vim afferens, movens – Einfluß ausübend, bewegend:* ALBERT. M. cael. hier. 7,1 p. 159[b],39 est tamen *speculatio* minus digna affectione, in qua perficitur motus intellectus -i. p. 160[a],2 visio illa *(sc. summi boni)* ... non est pure speculativa, sed -a. p. 160[a],25 de potentia -a sive motiva. herm. 1,2,1 p. 382[a],8 imago *significationis* potest esse -a et movens ad immutationem *eqs.* eth. 10,3,1 p. 635[b],9 intellectum -um et practicum. nat. anim. 2,14 p. 39,79 de parte ... animae, quae vult et operatur, quae pars -a vocatur. *c. gen.:* RUP. TUIT. off. 8,8 p. 224[D] scripturarum ... intelligentia lamentorum sive luctus causa est -a. 2 *in mente exsistens – im Geist vorhanden:* RUP. TUIT. spir. 1,3 p. 1573[C] filium verbum patris dicimus ..., non utique verbum -um ..., sed substantiale verbum. 3 *studiosus – angelegentlich:* CHART. Austr. sup. III 556 p. 517,17 (a. 1280) precibus -is. 4 a *ad passionem pertinens – die Empfindung betreffend:* ALBERT. M. animal. 11,87 sua -a cognitio ignobilis est ..., eo quod ipse non concipit res ... sine turpitudine affectus. CONR. SAXO spec. 12 p. 167,10 duae vires animae, videlicet intellectiva ... et -a, quae sequitur per dilectionem. b *devotus – liebevoll:* VITA Macar. 30 (MGScript. XV p. 617,30) exceptus ... -a veneratione fidelium. CHART. Turic. XIII 1710[a] flagrantiam suarum orationum ... -am.

adv. ***affective.** 1 *studiose – angelegentlich:* CARM. Cantabr. 3,8[a],8 -e ... omnium subditorum querit utilitates. 2 *concitate – erregt:* ALCUIN. epist. 156 p. 254,35 haec locutus sum non tam ordinate ..., sed tam -e, quam intima cordis conpunctio exegit.

affecto (adf-), -avi, -atum, -are. *script.* -fet-: *l. 51. depon.: l. 53.61. adde* VITA Greg. Porc. I 3.

1 *(studio) amplecti – (mit Eifer) erfassen:* a *(viam) adire – einschlagen:* LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 280,19 *(in imag.)* in cervices ... viam gladio suo -at. b *appetere, persequi – erstreben, zu erreichen suchen:* ANNAL. Einh. a. 769 regnum (ANNAL. Sangall. IV a. 1032 r. Burgundionum tamquam haereditatem. LAMB. HERSF. annal. a. 1057 p. 71,16. *al.*). HROTSV. Theoph. 81 iuris pompas. CARM. imag. 21,9[B],3 rudis ... populus ... dum -at Mosaica. CHART. Rhen. med. I 307 p. 359,20 Thiefridum ... connubialis vinculi sociatum affetasse. COSMAS chron. 2,18 p. 110,15 quem ... ut sensit magis -arier laicalem quam sacre doctrine militiam. ANNALISTA Saxo a. 1104 p. 739,2 simoniace episcopatum -are. OTTO FRISING. chron. 3,27 p. 161,4 martyrium. gest. 2,13 p. 116,9 libertatem. CHRON. reg. a. 1130 p. 67,16 (rec. I) papatum. HELM. chron. 22 p. 45,19 contentiones. HEINR. LETT. chron. 10,3 p. 35,3 Christianorum ... salutem. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 173,4 *falco* sibi -bit cibum. *al. c. inf.:* VITAE patr. Iur. 3,23 p. 165,6 perficere -amus. ERMENR. Sval. 10 p. 161,36 nec ... -or plus commendari. VITA Liutb. 6. THEOD. CERV. chirurg. 2,21 p. 152[A]. *al. pendet* ut: CHART. archiep. Magd. 371 p. 487,8 (a. 1164/80). c *aestimare – schätzen:* PS. CALID. (?) alleg. p. 191[a],25 aqua est a me plurimum -ta. *absol. i. q. cupiditate ardere – Leidenschaft empfinden:* RECEPT. Bamb. 70 p. 77,7 ad eos qui non -ant. 2 *afficere – behandeln:* a *fovere – hegen:* WILLIB. Bonif. 1 p. 4,29 magna ... dilectatione ... ad-us est a patre. b *satisfacere – zufriedenstellen:* HEIRIC. Germ. I 2,64 escis, quis avidum ad-ant humana inventa saporem. c *affligere – heimsuchen:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 126,12 filius ... eodem modo *(sc. morbo)* ... -tus est. DIPL. Otton. III. 260 tristitia -amur. *v. et p. 347,34sq.* 3 *iur.:* a *tradere – überlassen, vermachen:* CHART. select. Waitz 6 p. 12,22 (a. 1068) unam coppatam sancte Marie ... -vi. CHART. Lamb. Leod. 33 p. 54,1 duos mansos ... -vi fratribus. p. 54,6 quod reliquum est de allodio ..., ad altare -vi. CHART. Lux. II 266 p. 288,7 ut ipsam decimam ... meo sororio legaliter -ret. CHART. Naumb. 143 p. 124,46 (dipl.) curiam ... ecclesie ... libere -asse. *al. v. et p. 363,47sq.* b *assignare – zuweisen:* CONST. I 159,5 p. 222,13 (a. 1156, interp. ?) libertatem habeant ... ducatum -andi cuicumque voluerint *(cf. H. Mitteis, ZGRGerm. 65. 1947. p. 320. F. Dölger, DtArch. 8. 1951. p. 238).* c *probare – billigen:* BREV. NOTIT. p. A 11,19 hoc ... nobilissimo viro -ante. CHART. episc. Hild. III 184 concambium tale ... diligo et -o. 4 a *admovere – heranbewegen:* GISLEB. ELN. inc. 2,299 *sexus muliebris* simul incertos studet -are lacertos. b *refl. i. q. favorem sibi conciliare – sich gefällig erweisen:* RUODLIEB II 50 miles ... -ans sese cunctis, valet ut, studiose.

adi. **affectatus**, -a, -um. 1 *exoptatus – erstrebt:* RUP. TUIT. spir. 1,3 p. 1573[C] -am rationem. RAHEW. gest. 3,33 p. 207,6 male -ae laudis avidi. 2 *elaboratus – durchgeformt:* EPIST. Hann. 105 p. 176,6 quippe huic scripto ... nec -ę illius elegantię ita multum deesse videam. 3 *submissus – demütig:* DAVID compos. 3,18,2 ne *humilitas* nimis abiecta vel -a reputetur. *fort. add.:* CHART. Ger. Col. 70 p. 66,25 (a. 1218) sub af(fectata ?) ob(edientia ?).

adv. ***affectanter.** *instanter – nachdrücklich:* AMALAR. off. 3,39,2 ut -r nobis ad memoriam reduceret aegrotantem Iob.

affector, -oris *m. qui studiose diligit – eifriger Diener:* NOTAE Gembl. (MGScript. XIV p. 595,40) ut votorum suorum *(sc. Dei)* exsecutores et -es existerent.

***affectualis**, -e. 1 *latius:* a *ad animi motus pertinens – geistige und seelische Regungen betreffend:* WOLBERO cant. 1 p. 1027[C] potest ... incrementum bifariam dividi, ut dicatur incrementum naturale, incrementum -e ...; porro -e soli rationali creaturae ... tribuitur. 3 p. 1223[D] nascuntur quoque ex hac materiali constitutione quatuor -es qualitates *(sc. irascibilis, risibilis, concupiscibilis, rationabilis).* p. 1224[C] duas constituimus quadrigas, materialem scilicet et -em. DAVID compos. 3,29,4 -is virtutis, quae est perfectio vitae activae et ingressus ordinatus contemplativae *(cf. 3,29,5).* b *ad mentem pertinens – zur Gesinnung gehörig:* BERTH. RATISB. serm. 16 p. 86,21 per plenum frumentum medulla *(i. -am)* -is virtutis ... designat *Dominus.* 2 *strictius i. q. propensus – geneigt:* CHART. Eichsf. 196 (dipl. Otton. IV.) omni promotioni sue ... semper intendemus -i diligentia.

***affectuositas**, -atis *f. propensio – Zuneigung:* GESTA Halb. p. 112,8 cum ... *episcopum* cum multe -is honorificentia suscepisset. p. 115,26 quanta -e ipse eos pertractasset.

affectuosus (adf-), -a, -um. *script.* afe-: *l. 51.62.*

1 *propensus, devotus – geneigt, ergeben:* FORM. Marculfi 2,46 p. 102,22 ad-am (afe-, affe- *var. l.*) beatitudinis caritatem. THANGM. Bernw. 6 p. 760,43 imperatori -issimo animo ... obsequebatur *(cf. 18 p. 766,51* -issimo obsequio). CHART. archiep. Magd. 288 orationis atque servicii -am exhibitionem. *al. clemens – gnädig:* CHART. civ. August. 6 p. 6,13 (a. 1246) ut ... -a et liberalis nostra concessio ... stabilis maneat. 2 *studiosus, attentus – eifrig, angelegentlich, bedacht:* DIPL. Otton. III. 90 p. 500,22 erga religiosos cultus -i ... fuerant *progenitores nostri.* VITA Wern. Merseb. 2 p. 247,34 supra homines -issimo Christi cultu ferebatur. CONST. I 327 grates -as ... recepturi *(cf.* CHART. Sangall. B 419 -as preces). *c. inf.:* ACTA imp. Winkelm. I 687 p. 542,34 (a. 1242) afe-i quidem contra hostes ... potencialiter preliari. *vehemens – heftig:* WIPO gest. 39 p. 59,16 cum lacrimis valde -is. EPIST. Hann. 80 p. 130,11 -o suspirio. 3 *acceptus, amabilis – angenehm, liebenswert:* GEBEH. AUGUST. Udalr. p. 592,5 grata luculentas una cum -a proceritate conveniens. CONR. SAXO spec. 4 p. 44,5 Maria ..., nomen istud -issimum et dulcissimum. p. 47,1 Maria -issima fuit per caritatem. 4 *affectibus favens – Gemütsbewegungen fördernd:* ABSAL. serm. 19 p. 114[D] legere debent scripturas sententiosas pariter et -as, quibus intellectus et affectus simul nutriatur.

[Sroder]

adv. **affectuose.** **1** *benigne, devote – liebevoll, ergeben:* Rud. Fuld. Leob. 20 solito -ius in amicam irruit. Thangm. Bernw. 2 p. 759,10 -issime ab illo susceptus est. Ps. Adalb. Bamb. Heinr. 3 p. 819^{b},18 *imperatorem* -issime salutavit. Albert. M. epist. Dion. 11^{B} p. 1024^{a},13 -e arguens de praeterita erroris pertinacia. *al. clementer, liberaliter – gnädig, großzügig:* Epist. Meginh. 23 p. 218,5 licentiam vobis ... absolute ... et -e concessam. Dipl. Loth. III. 20 p. 30,6 loco dilectionem protectionem ... -ius impendere. Chart. Turic. 292 p. 176,34 predium ... voluntarie et -e donavimus. Gesta Halb. p. 112,12 cancellarius basilicam ... tam -e quam sollempniter dedicavit. *al.* **2** *studiose, attente – eifrig, angelegentlich:* Epist. Heinr. IV. 37 p. 48,16 -issime rogare. Chart. Welt. 3 facta ... -e inchoasse. Otto Frising. gest. 1,1 p. 13,15 iniurias ... -e conqueritur. Chart. Stab. 272 p. 513,6 eam *(matrem Domini)*, quam in terris -e venerantur, advocatam in cęlis effectuose habere (*cf.* Transl. Auct. 16$^{med.}$ cum haec omnia tam -e quam effectuose consummasset). Frid. II. Imp. art. ven. 3 p. 5,7 *falco* insequitur -ius columbos. *al.*

affectus, -us *m. (f.: l. 45.46) script.:* afe-: *l. 55.* eff- *(var. l.): p. 352,11.25sq. form. dat. sg.* -o (?): *p. 352,2.*

I *de animo, habitu (fere de anim.; de rebus: l. 29sq.):*

A *latius:* **1** *animi motus – geistige Regung:* Hraban. carm. 39,82 reddemusque de omnibus rationem -bus *Domino.* Walahfr. carm. 5,4 miris ... stupens -bus. Albert. M. resurr. 80 p. 287,73 alae autem animae sunt intellectus et -us. animal. 1,126 naturales hominum inclinationes -uum. 3,121 tales habent stabilitos conceptus et ordinatissimos -us. *al. de rebus:* Mus. Enchir. 19 p. 172^{b},15sqq. -us rerum ... oportet ut imitetur cantionis -us. Poeta Saxo 5,10 nil fingere mestum est opus, -us res habet ipsa suos. *sententia – Meinung:* Const. II 21 p. 26,21 (a. 1198) post varios tandem -us ... vota nostra ... concurrerunt. **2** *mens, ingenium – Sinnesart, -äußerung:* Aldh. virg. I 36 p. 281,3 ut ... ferreos iuvenculi -us ... inclinarent. Radbert. Adalh. 64 -u qualis fuerit intimare. Chart. Sangall. A 284 malo preventus -u. Agius epic. Hath. 706 sicut in -u, sic et in officio. Ruotg. Brun. 33 p. 34,22 cuiuscumque -us sive conditionis homines. Thangm. Bernw. 28 p. 771,36 legatum ... vario -u excipiunt. Otto Frising. gest. 2,25 p. 129,1 cum Babilonicis, qui -u, non loco fugiendi sunt. Albert. M. animal. 8,239 cantus *avium* ... sunt -us delectationem magis quam conceptus aliquos significantes. Iocalis 337 dicitur -us effectum sepe tueri. *al. c. gen. explic.:* Aldh. ad Acirc. 4 p. 75,1 fraternitatis -us. Hugeb. Willib. 1 p. 88,15 magna devotionis -u. Wynneb. 7 p. 112,19 per blandam suae pietatis -um. Dipl. Heinr. III. 160 dilectionis. Dipl. Loth. III. 53 p. 85,14 compassionis. *saepe.* **3** *voluntas, studium, contentio – Wille, Eifer, Streben:* Vitae patr. Iur. 1,3 p. 133,28 pertrahente imitationis -u. Aldh. virg. I 6 p. 233,8 *(de apibus)* ultroneum videlicet voluntariae servitutis -um. Beda hist. eccl. 5,12 p. 310,13 ob magnum castigandi corporis -um. Wett. Gall. 2 p. 258,17 toto mentis -u (*cf.* Trad. Frising. 701 p. 848,11 voluntatis. Hrotsv. lib. 1 praef. 1,5 intentionis). Trad. Lunaelac. 59 p. 35,22 ad ... monasterio trado ... pro afectu iam dicti monasterii. Dipl. Loth. III. 42 p. 69,38 eius laudabilem -um commendantes et confirmantes. Chart. ord. Teut. (Thur.) 323 in -u habens alienacionem ... ecclesie. Albert. M. bon. 68 p. 42,22 ponitur -us pro intentione directa per fidem. *al. opp.* effectus (*cf.* Godesc. Saxo gramm. 2 p. 420,18 -us est voluntas et desiderium, effectus est profectus et aliquando profectio): Dipl. Otton. I. 11 p. 98,27 -um ad nos confugientium perducere ad effectum. Chart. Welt. 3 p. 104,25 eius pius -us effectum habere ... non potuit. Conr. Hirs. dial. 1783 etsi desit ... effectus, ad haec tamen ... assequenda delectatur -us et aspectus. *al. v. et l. 43. p. 352,15.22.*

B *strictius:* **1** *gener. i. q. animi concitatio, passio – Gemütserregung, Affekt:* Hraban. hom. I 9 p. 21^{C} quatuor -bus animi, id est metu, cupiditate, tristitia et gaudio afficimur. (*cf.* Caes. Heist. hom. exc. 279 spes, timor, gaudium et dolor. Albert. M. bon. 119 p. 79,43). Albert. M. sacram. 116 p. 80,66 dolor magis ad -um pertinet quam ad rationem. *al.* **2** *spec. i. q. propensio, dilectio – (Zu-)Neigung, Liebe:* Ionas Bob. Ved. 5 si fides vestra meo commitaretur -o *(cf. app. crit.).* Aldh. virg. I 57 p. 317,10 compatientis -u, non castitatis defectu. Hugeb. Wynneb. 10 p. 114,46 -u ... sui confessoris. Capit. reg. Franc. 157 propinquitatis -u. Dipl. Ludow. Germ. 26 p. 32,9 paterno ac regali -u. Gunth. Col. diab. cap. A 7 suo viro ... fide, -u ac dilectione coniugali sociata est. Agius epic. Hath. 390 geminum ... -um caelitus ingenitum, carneus est unus, alter divinus. vita Hath. 19 p. 173,19 vester ... erga eam -us et devotio. Capit. reg. Franc. 284 p. 368,5 sacerdotalis -us (eff-*1*). Dipl. Karoli III. 15 p. 23,8 fidelium ... petitionibus pio -u consulimus (*cf.* Dipl. Arnulfi 125 p. 185,24 fidelium ... pio -ui consulimus). Walth. Spir. Christoph. I 16 ut vobis deorum placabilis reddatur -us. Epist. Worm. I 47 p. 85,4 devotionis effectu, ne dicam -u recreari. Narr. de rel. Scafhus. 1 p. 955,10 papa ... materno angebatur -u. Chart. Naumb. 301 hereditario -u. Albert. M. sacram. 253 p. 166,22 uxorius -us. *saepe. meton. i. q. homines dilectione coniuncti – freundschaftlich verbundene Menschen:* Bruno Magd. bell. 46 p. 45,11 fratres ... fuere diversi ... et alii -us erant contra se divisi.

II *effectus – Verwirklichung, Erfolg (fort. per quandam confusionem; cf.* Gloss. I 174,39 St.-S. irritum ... sine -um ana fruma): Aldh. virg. I 18 p. 248,1 congruis ... operum -bus concurramus. Lex Alam. 1,2 -um (eff- *var. l.*) quod inchoavit, non obteneat (*sim.* Chart. Bund. 17 p. 22,14 [eff-D^{3}]. Trad. Lunaelac. 1 p. 2,6). Form. Augiens. A 13 p. 345,18 nullum sortiatur -um. Trad. Ratisb. 57 -um commutationis pandere. Antidot. Glasg. p. 100,23 firmiorem habuissem -um. Dipl. Otton. II. 140 p. 158,1 benignum concedere -um. *al. propositum – Vorhaben:* Form. Augiens. A 14 p. 345,32 -um, quem incoavit, nullatenus valeat perficere. 15 p. 345,43 conatum -us sui obtinere. *al. facultas (efficiendi) – Fähigkeit:* Vita Berth. Garst. 29 p. 481,45 erga daemoniacos non mediocri erat praeditus liberationis -u. *v. et* effectus.

***affeodatus,** -a, -um. (ad *et* *feodum) *pro feodo datus – zu Lehen verliehen:* Chart. Bern. II 700 (a. 1270) duas scoposas, quas -as habeo ... a domo sancti Iohannis.

1. affero (adf-), attuli (adt-), allatum (adl-), -re. *script.:* afe-: *p. 353,2.* auf-: *p. 353,41.* off- *(var. l.): l. 65. p. 353,14.* -feretur: *p. 353,22.* -tull-: *p. 353,4.* ablat(us): *l. 55.60. p. 353,51. form.: ind. praes.* adferit: *p. 353,42. perf.* adferuit: *l. 49. depon.: p. 353,24.*

I *proprie i. q. apportare – herbeitragen, (hin-, mit-)bringen:* **A** *obi. res:* **1** *corpor.:* **a** *strictius:* Aldh. virg. I 38,1 divinitus -ta epularum stipe. Beda hist. eccl. praef. p. 6,24 epistolas ... nobis nostrae historiae inserendas adtulit. Cod. Karol. 14 p. 511,22 missus ... nobis supernae gratiae munus adferuit ([attulit *var. l.*]. Cand. Fuld. Eigil. II 12, 38 m. ad altar ... -tum). Dipl. Karoli M. 170 p. 228,39 episcopus ... adtulit obtutibus nostris quandam traditionis cartam (*cf.* Trad. Frising. 227. Conc. Karol. app. 9 p. 848,14 adlata est coram rege et optimatibus eius traditio). Annal. Fuld. II a. 796 thesauri sublati et Carolo in ... palatio -ti (ablati *3*) sunt. Notker. Balb. gest. 1,25 ad -enda terribilia sacramenta processit (*cf.* Gerh. August. Udalr. I 4 p. 392,16 rite ... sibi -to *chrismate et oleo*). Poeta Saxo 5,374 venantum que labor -lerat. Gerh. August. Udalr. I 14 p. 404,9 reliquias, quas episcopus secum -lerat. Conc. Rem. app. (MGScript. III p. 686,38) ablatus est nobis libellus. Otto Frising. gest. 1,58 p. 82,22 orthodoxorum patrum, quas ... -lerat, ... auctoritates. *saepe. in imag.:* Walahfr. Wett. 199 noctis ... rotam Hesperus -rt. carm. 38,2 fama tui ... mihi nominis auram -lit. Vita Burch. Worm. 17,40 holocausta medullata in ara occulti cordis ... -re (offerre *2; cf. Vulg. psalm. 65,15* offeram). *al. c. sensu transferendi:* Nadda Cyriac. I 28 lipsanę ... -tę sunt in via Ostensi in predium sancti Cyriaci. Excerpt. Altah. a. 851 (MGScript. IV p. 36,9) archiepiscopus sanctum Hermetem ad Saltzburch -lit. *c. sensu importandi:* Trad. Frising. 1045 (a. 908) de orientali ... vino huc -to. **b** *latius:* **α** *solvere, attribuere – bezahlen, beitragen:* Trad. Frising. 1487^{b} (a. 1078/98) si ...

[Sroder]

censum per duos annos non -at. DIPL. Otton. II. 321 (spur. s. XII.) quaevis curia suam porcionem aferat. β *(in dotem) conferre – (als Mitgift) einbringen:* LEX Alam. 54,1 quidquid *uxor* de sede paternica secum adtulit (adtullit *1.10.12*). LEX fam. Worm. 1 quod ... mulier secum ad maritum adtulerat. *al.* γ *tradere – (als Geschenk) überlassen:* FORM. Sal. Merk. 4[a] p. 242,9 si aliquod ... locis sanctorum ... in substantia pauperorum adferimus. CATAL. biblioth. Lehm. I 52 p. 256,2 presbyter -lit librum. δ in publicum -re *i. q. publicare – veröffentlichen:* BERTHA Adelh. 2 p. 756,34 opus ... dignum in publicum -ri. **2** *incorpor.:* **a** *strictius:* VITAE patr. Iur. 3,11 p. 158,29 iussionem. HROTSV. Abr. 9,1 num mihi aliquid -rs gaudii? OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 127,29 preces -imus (off- *A*). *al.* **b** *latius:* α *docere – lehren:* BEDA hist. eccl. 2,13 p. 112,20 si haec nova doctrina certius aliquid -lit. β *nuntiare – melden:* ANNAL. Einh. a. 775 p. 43,17 quod cum regi fuisset adlatum. WILH. HIRS. const. 2,5 p. 1046[C]. *al.* γ *commemorare – erwähnen:* TRAD. Frising. 421 (a. 819) venit iam -tus presbiter. 452 ad iam -to domo. WIPO gest. prol. p. 7,25 si quid in his, quod honestum sit, -atur. *al.* δ *exprimere – äußern:* TRANSL. Viti 24 dum dubitacio -eretur. **B** *obi. anim.:* **1** *strictius:* BEDA hist. eccl. 4,9 p. 223,4 haec *(femina)* ... postulavit se illo adferri. VITA Lamb. Traiect. 26 (MGMer. VI p. 381,10) -tus est *(cf. app. crit.)* Dominus contractum in loco illo. *al.* **2** *latius:* **a** *adducere – herbeiführen:* ALDH. virg. I 46 quae *(virgunculа)* ante theatrales spectaculi clatros cruentis carnificum manibus -ta. WETT. Gall. 17 p. 266,9 mulum. WALTHARIUS 404 si quis mihi Waltharium fugientem -at evinctum. *al.* **b** *(in ius) vocare – (vor Gericht) ziehen:* CONC. Karol. 36,22 iudicetur, utrum ad iuditium domini ... aut ad istam ... synodum adferantur.

II *translate:* **A** *inferre – zufügen, einflößen:* PASS. Afrae I 1 cum ... resistentibus gloriosae passiones adferretur mors. VITAE patr. Iur. 3,7 p. 148,3 oratio ... fratribus adtulit (adprotulit *1*) ... cautelam. HROTSV. Pafn. 1,21 quae vobis minimum -unt delectationis. WIDUK. gest. 3,70 (epist.) iniurias. THIETM. chron. 8,2 omne ... plus damni subsequentis quam boni precedentis -lit. *al.* **B** *efficere – bewirken:* LEG. Wisig. 9,1,4 si ... causam pretendens moras -re voluerit. 10,2,6 quamcumque dilatione ... -re (auferre *E 2*). EPIST. Merov. 17 p. 465,26 felix tristicia, quae gaudium adferit angelorum. WETT. Gall. 3 p. 259,19 lucrum animarum. DIPL. Karoli III. 35 p. 59,18 augmentum. TRANSL. Libor. I 3 aer ibidem ... citius ... maturitatem -re consuevit. *al.* *seq.* ut: EPIST. Wisig. 2 p. 662,16 eventus adtulit, ut me magis flere libeat. *c. sensu generandi:* WALTH. SPIR. Christoph II 2,222 quos *(flores)* cum vere Favonius -rt. *refl. i. q. fieri – sich bilden:* VITA Aniani 5 (MGMer. III p. 111,12) tantus se membrorum ... adtulit vigor. **C** *praestare – leisten:* LEX Baiuv. 15,3 si quis ... se quasi auxilium -turus (abl- *L*) ingesserit. THIETM. chron. 7,41 urbi solatium. OTTO FRISING. gest. 1,53 p. 75,26 pro argumento iuramentum -re. *al.* **D** *transferre – übertragen:* CHART. Pomm. A 324 p. 691,21 (a. 1243) iura debent -re in Stetin.

subst. **allatus**, -i *m. qui adductus est – ein Herbeigebrachter:* EKKEH. IV. cas. 133[med.] propter -um ... vestrum tunica ... decorum.

2. affero *v.* aufero.

***affestuco** *v.* *abfestuco. **affeto** *v.* affecto.

***affibulārium**, -i *n.* *quod fibulae appensum est – Anhängsel einer Spange:* GESTA Ern. duc. II 39 p. 247,27 fibula ... aurea lapidibus Indiae rarissimis ... praefulgura cum suis -is de auro mundissimo contextis.

afficio (adf-), -feci, -fectum, -ere. *script.:* atf-: *p. 354,42.* eff- *(var. l.): p. 354,21.* off- *(var. l.): p. 354,17.* *form.: stirp. praes.:* -fecetur: *p. 354,9.* -fit-: *p. 354,3.* -cirent: *p. 354,2.* *stirp. perf.:* -fic-: HRABAN. cruc. 1,17 p. 215[A] (vs.). *?depon.: p. 354,9.*

I *in statum redigere – in einen Zustand versetzen:* **A** *in malam partem:* **1** *affligere, vexare – heimsuchen, quälen:* **a** *c. abl.:* CHRON. Fred. 4,11 p. 126,29 multis cruciatibus adfectus *propheta* (*cf.* MARIAN. chron. a. Chr. 263 p. 517,59 ut eum ... penis -cirent). ARBEO Emm. 23 pro Christum contumeliis -ti (affitiantur *A 4[a]*). EIGIL Sturm. 18 multo moerore. EINH. Karol. 17 p. 21,15 nullo gravi damno ... a Mauris Italia ... adfecta est. HROTSV. Pafn. 1,2 licet ... maiestas -i non possit iniuriis. MARC. VALER. buc. 1,3 exesis miserum pecus -is herbis. *saepe.* **b** *sine abl.:* CHRON. Fred. 3,83 p. 116,4 *Sedegunde* benigniter recepta, quem postea Goaesinde adfecetur. BEDA hist. eccl. 1,14 p. 29,17 Brettones fames ... magis magisque -ens. MIRAC. Pirmin. 8 p. 33,8 vita ... -ta diverse cruciatur. OTTO FRISING. chron. 8,25 p. 431,3 tormentum ignis ... -ens, non reficiens. *al.* **c** *refl.:* RUOTG. Brun. 46 p. 49,33 se ... interno dolore cordis -ecit *Folcmarus.* CARM. Cantabr. 30[a],4[b],4 nupta ... se ... in lacrimis -erat. **2** *detrectare, nocere – Abbruch tun, schaden:* EPIST. Wisig. 4 p. 666,1 *epistolae* nihil enim glorię vestrę -unt (off- *M 1.2*). FORM. Marculfin. 2,13 mihi paupertas et infirmitas -ere. **B** *in bonam partem i. q. extollere, fovere – erheben, begünstigen:* **1** *c. abl.:* RADBERT. Adalh. 14 auditorem tanto -ens fructu. EINH. Karol. 25 p. 30,9 doctores ... magnis adficiebat (eff- *var. l.*) honoribus. OTTO FRISING. chron. 8,33 p. 453,19 interna ... dulcedine suaviter -antur. *al.* **2** *sine abl.:* PRUD. TREC. annal. a. 852 p. 41,26 Karolus fratrem ... honorifice -it. **3** *refl.:* RUOTG. Brun. 42 p. 45,2 gloria ... sese invicem ... -erunt. **C** *in neutram partem i. q. tangere, commovere, instruere – berühren, bewegen, versehen:* **1** *c. abl.:* HRABAN. hom. I 9 p. 21[C] quatuor affectibus animi ... -imur. OTTO FRISING. chron. 8,33 p. 451,17 virentibus campis ... sensus eorum refici et -i. ANNALISTA Saxo a. 815 p. 571,30 recurrit inperatorem mirando -turus nuncio. ALBERT. M. praedicam. 5,2 p. 247[a],28 -itur homo quodammodo tactu metaphorico. metaph. 3,3,11 p. 188[a],42 substantias ... in materia qualitatibus sensibilibus -i. euch. 3,1,8,5 p. 274[a],38 cibus ... calore membri vivifico est -us. *al.* **2** *sine abl.:* ALBERT. M. praedicam. 5,2 p. 247[a],12 subiectum non nisi aliqualiter est -tum. p. 247[a],47 talis ... affectus ... -ens quemcumque. nat. anim. 1,4 p. 12,32 forma ... nec vere -it vel figurat ipsum *(sc. caelum). al.* **3** *c.* ad: AMALAR. ord. antiph. 1,11 p. 21,6 tale aliquid ... audientem ... -at ad sequendum.

II *efficere – errichten, entstehen lassen:* CHRON. Fred. 2,36 p. 61,1 nobelissima in Gallea Cisalpina atficetur *(cf. app. crit.) Aventicum civitas.* FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,14 p. 180,16 numeris, qui multiplicati aut iuncti medium -ant.

adi. **affectus**, -a, -um. **1** *debilis – schwach:* HUGEB. Wynneb. 9 p. 113,34 membra ... iam adfecta ... mortem manifestabant. **2** *acerbus – schmerzlich:* CAES. HEIST. Engelb. 2,16 p. 277,15 tanto magis iniuria est -ior, quanto proximus est, qui fecit. **3** **a** *inclinatus – geneigt:* LIBER diurn. 62 ut ... -iorem eius sanctitatem erga vestram eminentiam efficiant. CHART. Mog. A 451 p. 358,23 (dipl.) ut ... -ior ... affectus in nos accresceret. **b** *studiosus – eifrig, ergeben:* EPIST. Hann. 48 p. 93,23 quam -e, putas, insudaverim nisu sedulitatis. *c. gen.:* ANNALISTA Saxo a. 815 p. 571,21 contigit eum ... venandi -um ... tentorium fixisse. **4** *apertus – zur Schau gestellt:* AMALAR. interpr. 27 p. 301,26 quae -a bonitate hominibus placent, timemus, ne ... occulto Dei iudicio dispiciantur. *Sroder*

***afflicto** (afi-), -avi, -are. (ad *et* *fictum, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 495*) **1** *pensioni subicere – mit Pachtzins belegen:* ACTA imp. Winkelm. I 34 p. 28,26 (a. 1209) ut liceat vobis ... homines vestros -are. **2** *(servitium quoddam) pensione compensare – (eine Dienstleistung) durch eine Abgabe ersetzen:* CHART. Tirol. 672 p. 133,10 (a. 1215/18) *vilicus* afictavit operas suas in II urnis vini.

***affictum**, -i *n.* (*cf.* *fictum, *affictare*) *acc.* -um *v.* *affictus. **1** *census, pensio – (Pacht-)Zins, Pacht(geld):* HONOR. III. registr. 282 pro -o dabunt domino pape ... quadraginta libras ... annatim. CHART. Ital. Ficker 435 castrum ... cum ... possessionibus, -is, serviciis. **2** *pactum, conductio – Pachtvertrag:* CHART. Tirol. 1199 (a. 1246)

[Schneider]

datum consignatum hoc -um (-u *A*) ... in domo canonice plebis.

***affictus,** -us *m.* (*cf.* *fictus, *affictare) *census, pensio, solutio – (Pacht-) Zins, Pacht(geld), Abgabe:* CHART. Tirol. 985 (a. 1233) de qua *(gereitte)* ... dat ad -um annuatim decem solidos. 1151 p. 192,39 in ... proprietatibus, -bus. p. 195,9 fictus et omnis -us, qui haberi posset ..., in comune totius capituli permaneant. 1210. INNOC. IV. registr. B 126 p. 107,32 -um prestare. REGISTR. Trident. III 22 p. 250,19. CHART. Pruss. II 355 p. 240,25 tertiam partem omnium fructuum ... in ... proventibus, redditibus et -bus de iudiciis.

***affidamentum,** -i *n. script.* -dha-: *l. 21. sollemnis promissio tutelam securitatemque praestandi – feierliche Schutz- und Sicherheitsgarantie:* CHART. Bund. 504 p. 20,8 (a. 1204) bestie *(sc. in alpe)* ... debent esse in -o ipsorum ... cum illis hominibus, qui fuerint cum ipsis, et cum rebus eorum. p. 20,11 hoc -um dedit per illos homines. 840 p. 288,4 dedit firmam fidanciam seu firmum -um in personis et rebus (*sim.* p. 289,3). ALBERT. MIL. temp. 274 p. 532,4 habito personarum -o (*inde* SALIMB. chron. p. 473,15 affidhamento).

***affidatura,** -ae *f. tributum pro tutelae securitatisque praestatione solvendum – Schutz- und Sicherheitsgebühr:* ACTA imp. Stumpf 530 p. 744,5 (a. 1195) ut ... ambulare, pascere ... possint per totam terram Bari ... securę ... et libere sine -a, prętio vel data. ACTA imp. Winkelm. I 307 p. 276,12 confirmavit ... feudum ... cum ... glandagiis, vassallis, -is.

***affido,** -avi, -atum, -are. (ad *et* *fidare, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 498sqq.*) *script.:* afi-: *l. 42.49.57.* -dha-: SALIMB. chron. p. 470,18. 485,27.

1 *sollemniter spondere, fide data promittere – feierlich geloben, unter Treugelöbnis versprechen:* CHART. Laus. 67 (a. 1236) prepositus fecit sibi emendam -ari per Tivuein. CHART. Tirol. notar. I 520 ita ... in manu ... Wiboti -vit. CHART. Bern. I 5,131 p. 522,29 non tenetur aliquis ... solvere bannum ..., nisi forte pro culpa alterius ipsum -verit. *c. inf.:* CHART. Laus. 210 p. 206,26 (a. 1235). *seq.* quod: COD. Wang. Trident. 83 p. 189,3 (a. 1210) episcopus promisit ... et lealiter -vit ... Iohanni ..., quod ... restituet (CHART. Tirol. 608 p. 82,21 per fidem et manum suam afidando ... et legaliter promittendo). CHART. Laus. 161. *al.*

2 *fide data in tutelam recipere, tutum vel securum reddere, (securitatem) praestare – unter Treugelöbnis in seinen Schutz nehmen, sichern, (Sicherheit) garantieren:* **a** *obi. homines:* ACTA imp. Stumpf 530 p. 745,21 (a. 1195) concedentes ... potestatem -andi et conducendi homines. ANNAL. Plac. a. 1252 p. 506,6 afidatis personis ... habuerunt ... castrum (ANNAL. Ianuens. IV p. 29,14 ipsis [*castellanis*] in p. et rebus -tis. ALBERT. MIL. temp. 281 p. 539,27 in avere et p.). INNOC. IV. registr. B 208,10 p. 179,4 omnes ... recipiet ad gratiam suam ipsosque -bit. ROLAND. PATAV. chron. 7,10 licet -ta fuisset tota quedam progenies ..., fracta est eis fides. *al.* **b** *obi. res:* PETR. CAS. (?) chron. 4,25 p. 773,33 comes ... -vit unum navigium, ... ut *monachi* ... securi sint *eqs.* CHART. Laus. 142 afidavit placitum per N. dapiferum. GREGOR. IX. registr. 384 p. 300,10 casalia. RYCCARD. chron. a. 1199 p. 21,3 castrum ... -tum combussit.

3 **a** *fide data sibi despondere – sich feierlich verloben:* LAMB. ARD. hist. 96 p. 607,27 comitis filiam ... -verat. 149 p. 637,30. **b** *fide data matrimonium polliceri – ein Ehegelöbnis abgeben:* HONOR. III. registr. 227 p. 157,8 natam ... regis Ierosolimitani -vit publice in uxorem (234).

adi. **affidatus,** -a, -um. *in tutela exsistens – in einem Schutzverhältnis stehend:* COD. Wang. Trident. 242 p. 453,27 (a. 1214) esse debeant quatuor werki, scilicet socii -i, ad unam rotam de arzento.

subst. **affidatus,** -i *m. qui in tutelam receptus est, cliens – Schutzbefohlener:* ACTA imp. Winkelm. II 10 p. 11,41 (a. 1219) ut -i Brundusine ... ecclesie ... eam habeant libertatem. I 807 de recomendatis ... vel -is. I 1005 p. 774,40 habere auxilium ⟨per⟩ -os de Lanzano. *pro cognomine:* PETR. CAS. (?) chron. 4,30 Iohannes cognomento A-us.

affigo (adf-), -fixi, -fixum, -ere. *script.* adf- *praevalet prioribus saeculis, rarescit inde a s. X. form.:* adfict(us): MIRAC. Eparch. 2 (MGMer. III p. 561,7). *v. et l. 24. depon.: l. 12.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. (in)figere, figendo apponere, suspendere, alligare – anheften, annageln, anhängen, (an)binden, befestigen:* CONVERS. Afrae 6 p. 58,18 Christum ... adfixum (inf- *var. l.*) in cruce (CARM. Hraban. app. 15,1,2). VITA Amandi 14 (MGMer. V p. 438,11) ut eum *(furem)* patibulo deberent -i ([-ere *var. l.*]. RHYTHM. 38,1,2 per crucis p.). DIPL. Otton. I. 239 p. 334,28 anuli nostri inpressionem inferius -i praecepimus (*cf.* CHART. march. Misn. II 426). THIETM. chron. 8,2 per follem testiculi clavo -itur. THEOPH. sched. 2,26 filum ... madidum -e in alterum signum. *al. remissius:* HONOR. AUGUST. hex. 2 (PL 172,256D) planetae ... suis circulis -xi traduntur. *adigere – stoßen:* BRUNO MAGD. bell. 14 p. 21,33 duo gladii ad duo latera eius -xi. *medial. i. q. adhaerere – haften:* ALBERT. M. animal. 4,93 in sono ... anterius *(linguae ranae)* -itur palato. **B** *latius:* **1** *promulgare – öffentlich aushängen:* FORM. Turon. 28 ut una *(epistola)* in foro publico ... sit adficta (adfixa *C*). **2** *proponere, erigere – errichten, aufpflanzen:* ALDH. epist. 3 alma mortis morte *(Christi)* stipite pabuli -xa. RHYTHM. 58,17,3 trabem ... excelsam. THIETM.(?) chron. 5,21 lanceam ... coram tentorio eius -xam. **3** *configere, compingere – zusammenfügen:* BEDA hist. eccl. 3,17 p. 160,33 quibus *(foraminibus)* aedificio erat adfixa *destina.* AETHICUS ISTER 47 trieris navis magna ex tribus navibus ... ferro ... adfixa atque copulata. **4** *imponere – daraufl egen:* TRANSL. Godeh. 1 p. 640,26 lecto -itur *laicus lancea perforatus.*

II *translate:* **A** *adiungere, attribuere – hinzufügen, zugesellen, zuweisen:* BEDA temp. rat. 42,36 eandem mutationem *(lunae)* primo anno circuli ... adfigunt. BENED. ANDR. chron. p. 68,2 fecitque capitula ... et in edictis -i precepit (p. 108,3). GERHOH. novit. 21 p. 68,18 ne ... proprietatem ipsius *(Christi)* persone putes ... forinsecus -xam. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 51,17 non innatam, sed quasi extrinsecus -xam virtutem. **B** *sancire, constituere – bestimmen, festlegen, festsetzen:* LIBER diurn. 60 p. 52,7 quod ... in Dei presentia tenebatur adfixum. BEDA temp. rat. 44,17 paschale ... Theophili, in quo VIII kal. Maiarum die pascha videtur -xum. EPIST. pont. Rom. sel. II B 14 quod patres nostri sive in sanctis canonibus sive in mundanis -xere legibus (BENED. ANDR. chron. p. 65,6). *al. mus.:* GUIDO ARET. micr. 3,2 Γ itaque inprimis -xa. **C** *singularia:* **1** *conficere – vollenden:* RHYTHM. 81,46,4 adfixi dulce ... carmine ad laudem Christi *(v. adn.).* **2** *fingere – nachsagen, anhängen:* RUP. Altm. (PL 148,879A) viro Dei ... -unt (affingunt *ci. ed.*) crimina. **3** *dissolvere, affligere – auflösen:* VITA Wern. Merseb. 2 p. 246,36 quod ... nexu ... caritatis configitur, persecutionum vento ... -itur. **4** *?refl. i. q. se obligare – sich verpflichten:* CHART. Merseb. 309 (a. 1262) ad hoc ... presentibus litteris me -o (*sic ed.*, affugo *cod.*; *sed cf.* 308 astringo).

adi. **affixus,** -a, -um. *adhaerens, coniunctus – verbunden, angeschlossen:* ALBERT. M. animal. 1,325 musculus ... cum inferiori parte adiutorii anterius -us. 15,15 viae spermatis *(animalis castrati)* non sunt tunc -ae et terminatae ad proprias vias exitus seminis. 16,63. *ibid. al.*

***affilatus,** -a, -um. (ad *et* filum, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 260*) *de monetis i. q. levigatus – geglättet:* CHART. select. Jesse 196 (post 1278) omnes Karolinenses et madalee ipsi sint bene -ti.

affiliatio (adf-, -cio), -onis *f.* **1** *charta adoptionis – Adoptionsurkunde:* FORM. Turon. add. 7 instrumenta ..., vendiciones, adfiliaciones ... fuerunt conbursas (*i.* combustae). **2** *donatio in adoptione tradita – anläßlich der Adoption vollzogene Schenkung:* CHART. Ital. Ficker 35 p. 53,21 (a. 988) predicta nostra donatione (*i.* -io), quod est -e, ... redeant ad nostra ... potestatem (*cf. p. 357,10*). **3** *ac-*

quisitio per adoptionem vel hereditatem comparata – durch Adoption oder Erbschaft gemachte Erwerbung: GREG. CAT. chron. I p. 203,36 (dipl. Loth. I. imp.) res . . ., quę per -em vel comparationem . . . ad eum pervenerunt (*inde* p. 216,12. 340,26. *cf.* p. 189,6).

affilio (adf-), -avi, -atum, -are. (*retrograde ab* affiliatus) *adoptare – adoptieren:* LEX Raet. Cur. 5,1,2 adoptivum *fratrem*, hoc est, qui ante curiales vel pleve gistis fuerit ad-tus *(cf. ThLL. I 1216,31)*. CHART. Ital. Ficker 35 p. 52,32 ego . . . -vit (*i.* -i) mihi Iohannes (*i.* -em) . . . in omnibus rebus . . . meis . . . sicut filium meum masculinum. CHRON. Albr. a. 1139 Henricum . . . -ando, id est in filium adoptando (a. 1143 p. 836,53).

subst. **affiliatus**, -i *m. filius adoptivus – Adoptivsohn:* GREG. CAT. chron. I p. 268,35 Lupardus scario . . ., Gumpulus -us eius. p. 272,18. *spirit.:* CHART. episc. Halb. 56 p. 42,12 (epist. Hildewini a. 984/90) cum omnibus nobis *(sc. episcopo)* -is solo tenus prostratis grates vobis flentes . . . effundimus. *Schneider*

***affinalis**, -is *f. (ab* affinis, *cf. p. 358,20) vox confinalis – Nebenschlußton (cf. M. Appel, Terminologie in den mittelalt. Musiktraktaten. Diss. Berlin. 1935. p. 15):* ANON. ton. Schneider p. 113 affines sive -es dicimus illas voces, que finalibus . . . concordant; . . . tetrardus *tonus* non habet -em, ad quam recurrat. *ibid. al.*

affingo, -finxi, -ere. *fingendo attribuere vel ascribere – andichten, zuschreiben:* RUP. TUIT. off. 11,2 p. 295^{B} propria summae et unius divinitatis nomina humana praesumptio falsis diis -xit. *v. et* affigo *p. 356,51*.

***affinio**, -ire. *appellare – bezeichnen:* GESTA Trev. 1 quae *(Europa)* est tertia pars orbis, licet quidam secundam diffiniant (affiniant *var. l.*). *v. et* *affannio.

affinis (adf-), -e. *script.:* adf- *praevalere videtur usque ad s. IX.* afi-: *l. 68. form.: abl. sg.* -e: CHART. Carinth. V 46. *nom. pl.* -is: CHART. Fuld. B 18. 24^{b}. *al. acc. pl.* -is: *l. 39. abl. pl.* -is: *p. 358,9*.

I *adi.:* **A** *de loco i. q. vicinus, finitimus, adiacens – benachbart, angrenzend, anliegend:* VITA Arnulfi 20 domus circumquaque adfinis. CHART. Fuld. B 18 dono . . . vineam . . ., quod sunt adfines de una parte sancti Maximini *eqs.* (*sim.* 23 cui sunt adfines. 25. 33 que est adfinis. *ibid. saepe* [*v. ind.*]). ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 125,14 regiones sibi *(duci)* -es. ADAM gest. 4,8 *Pleicani* -es Gothis. WILH. APUL. gest. 1,303 ad amnem Cannis adfinem. *al.* **B** *de tempore i. q. continuus – aufeinanderfolgend:* BERNOLD. CONST. microl. 37 p. 1006^{D} omnes dominicae solemnitates sibi invicem -es. **C** *de necessitudine i. q. (propinquitate) coniunctus – (verwandtschaftlich) nahestehend:* WALAHFR. Mamm. 6,27 velut -es Mammem venerantur amici. OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 112,16 litem duorum principum sibi *(Friderico)* . . . ex propinquitate sanguinis tam -ium (2,47 p. 155,5). **D** *de relatione:* **1** *similis, congruens – ähnlich, übereinstimmend:* **a** *gener.:* OTTO FRISING. chron. 6,24 p. 286,25 regnum Teutonicorum cum regno Francorum -e et . . . cognatum principium habere. *accommodus – angemessen:* REIN. ALEM. phagifac. 326 tegat -is modicum nubecula votum *in petendo*. **b** *mus.:* GUIDO ARET. micr. 10,12 ut ei *(neumae)* . . . -es voces inquirat *cantor* (RUD. TRUD. [?] mus. 1,20 p. 53 cantio transfertur ad -em v.). **2** *alch. i. q. adunabilis – verbindungsfähig:* GEBER. summ. 1,40 ignis ad suam convertit naturam unumquodque eorum, quod magis -e illi est, quia *eqs.*

II *subst. masc.:* **A** *de loco:* **1** *vicinus, accola, confinis – (Orts-)Nachbar, Anlieger, Markgenosse:* PAUL. DIAC. carm. 35,38 te flent . . . exter et adfinis. THIETM. chron. 7,48 comprovinciales et -es . . . excitat. TRAD. Scheftl. 179 lis . . . sedata est secundum consilium -ium. CHART. Bern. II 111. CHART. Tirol. 566 si qui alii afines sunt. *al.* **2** *finis – Grenze:* CHART. Pomm. A 503 (c. 995) civitatem . . . cum omnibus suis pertinentiis infra hos -es. DIPL. Otton. III. 336 fundum . . . cum omnibus pertinentiis et -bus, ab uno latere *eqs.* GREG. CAT. chron. II p. 129,2 optulit . . . totam sortem suam et de pertinentia eius inter -es *eqs.* p. 129,6. **B** *de necessitudine i. q. propinquus – Verwandter, Angehöriger:* **1** *latius:* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,11 parentum adfiniumque suorum consortia devitare. THIETM. chron. 1,9 per -es legatosque suos . . . interpellat. TRAD. Ratisb. 354 pro remedio animę suę -iumque suorum. *al.* **2** *strictius i. q. propinquus factus per conubium – Verschwägerter:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,42 qui cum suis propriis propinquis et adfinis . . . nupti fuerant. EKKEH. IV. bened. I 33,95 Teutonus -is sordet (gloss.: Teutono), studet . . . extolli soceris . . . Grecis (gloss.: -bus; -is est de uxore cognatus sive de marito). TRAD. Ratisb. 829 manu . . . cognatorum et -ium. ALBERT. M. sacram. 257 p. 168,49 videtur, quod inter -es nullum sit vinculum carnis. *al.*

III *subst. fem.:* **A** *de necessitudine i. q. propinqua – Verwandte:* **1** *latius:* CHART. Carinth. V 77 (a. 1271) promisit . . . apud -em suam Perchtam . . . obtinere. **2** *strictius i. q. propinqua facta per conubium – Verschwägerte:* CHART. Turic. 552 p. 54,6 (a. 1241) dilectam -em meam, uxorem patrui mei. 554 p. 57,4. **B** *vox confinalis – transponierte Lage, Nebenschlußton:* IOH. AFFLIG. mus. 22,26 qui *(cantus)* in proprio cursu deficiunt, sed in -bus . . . decurrunt. 22,27 communio 'Dicit Andreas' in -bus canenda est. *ibid. al. v. et p. 357,23*.

affinitas (adf-), -atis *f.* *script.* adf- *praevalere videtur usque ad s. IX.* *metr.* -fīn-: VULF. Marc. 284.

I *de loco i. q. vicinitas – Nachbarschaft, Nähe:* AETHICUS ISTER 81 p. 61,26 Thessalia . . . eidem *(Boeotiae)* vicina provincia ad-e copulata. NITH. hist. 4,1 in qua divisione non tantum . . . equa portio regni, quantum -s et congruentia cuiusque aptata est. MIRAC. Richar. 1,11 (MGScript. XV p. 917,15) monasteria circumiacentia -i ipsius littoris. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 886 propter -em imperatoris. CHART. Bern. II 456 septem lunares allodii . . . -e comodiores Heinrico. *al. medic.:* TRACT. de chirurg. 282 ubi lacerti ⟨est⟩ -s. WILH. SALIC. chirurg. 2,4 p. 329^{D} propter . . . eius *(oculi)* . . . cum cerebro -em.

II *de necessitudine:* **A** *propinquitas, parentela – Verwandtschaft, Verwandtschaftsverhältnis, -grad:* **1** *latius:* LEG. Wisig. 3,5,2 ad-is consanguinitate (ad-e consanguinitatis *V 1*) coniunctas feminas . . . sibi coniuges sumere. 4,1,2$^{tit.}$ CAPIT. reg. Franc. 45,12 liceat . . . ad-bus populos inter se sociari. CONC. Karol. 37,28 interrogaverunt . . . de ad-e propinquitatum. DIPL. Otton. I. 46 pro salute animę . . . nobis iunctorum -e consanguinitatis (DIPL. Heinr. II. 34 p. 38,10 parentelę et c. -s). *al.* **2** *strictius:* **a** *propinquitas ex conubio contracta – Verschwägerung, Schwägerschaft:* WIDUK. gest. 1,30 desponsata sibi filia . . . -e pariter cum amicitia iunxit eum sibi. RUOTG. Brun. 9 de Cunone in -em regiam assumpto. ALBERT. M. sacram. 260 p. 170,86 impedit -s, sive sit canonica sive civilis (*cf.* p. 170,3). URBAN. IV. registr. 518 p. 482,25 que *(regina)* tibi quarto consanguinitatis et tertio -is gradibus est coniuncta *(de re cf. Plöchl, Kirchenrecht. II. p. 282. 367). al.* **b** *cognatio – Blutsverwandtschaft:* DIPL. Karoli III. 37 Berengarium . . . -e nobis coniunctum. LIUTPR. antap. 4,6 a cuius *(regis)* ipse -is lineam sanguine traxerat. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 34,16 carnis. *al.* **3** *meton. i. q. propinquus – Verwandter:* LEG. Wisig. 4,2,11 quando nulla ad-s usque ad septimum gradum de propinquis . . . inveniri poterit. TRAD. Weiss. 219 ego aut aliquis de -bus meis. CONC. Karol. 21,8 qui propinqui sanguinis ad-em sibi in matrimonium sociare temptaverint. **B** *amicitia, confraternitas – Freundschaft, Verbrüderung:* ALDH. ad Acirc. 4 dextris firmata -s. BONIF. epist. 9 p. 4,25 spiritalis necessitudinis famosa ad-s. LIBELL. de reb. Trev. 5 speciales et privatas . . . inter eas *(ecclesias)* iniciatas -es et amicicias. HUGO FLOR. tract. prol. (MG Lib. Lit. II p. 466,36) quanto foedere vel -e rex et sacerdos . . . debeant convenire. *al.*

III *de relatione:* **A** *similitudo, parilitas – Ähnlichkeit, Gleichheit, Entsprechung:* **1** *gener.:* OTTO FRISING. chron. 1,27 morum et linguae. ANON. mus. Sowa praef. p. 8,7

consonantia -em habet cum Leonitate. p. 8,25. ALBERT. M. metaph. 3,2,13 p. 167^{b},31 haec *(quaestio)* -em habet cum ea, quae iam disputata est. **2** *spec.:* **a** *mus.:* GUIDO ARET. micr. 7$^{tit.}$ de -e vocum per quattuor modos. ANON. mus. Sowa 4 p. 118,31 tonus propter -em concordantiarum . . . sic describitur. **b** *natur.:* ALBERT. M. animal. 4,49 -em etiam habet *aranea maris* cum duris testa. 4,73 ad naturam autem lignei *(animalis)* -em . . . habet *stincus.* veget. 6,349 *frumentum* in radice nullam habet -em cum ea *arundine* (*syn.* similitudinem). **B** *philos. i. q. inhaerentia, conexus – Verbindung, Beziehung:* ALBERT. M. nat. anim. 1,1 p. 4,42 forma differentias habet secundum propinquitatem ad materiam et secundum -em ad motorem. *mystice de numeris:* CAES. HEIST. hom. I p. 127^{b} haec -s in numeris -s dicitur compositionis (*cf.* p. 127^{a}). **C** *alch. i. q. facultas se adunandi – Verbindungsfähigkeit, Affinität:* GEBER. summ. 1,31 habent autem -em magnam metalla ad invicem. invent. 2 p. 712 -s sive vicinitas inter elixir et rem transmutandam, dans adhaerentiam *eqs.* (*cf.* p. 711).

***affinitimus,** -i *m. accola, circummanens – Nachbar, An-, Umwohner:* TRAD. Werd. 30 (spur. post s. XI.$^{in.}$) -i simul omnes dominationem in silva . . . tradiderunt.

***affinito,** -are. (ad *et* *finitare) *adaequare – angleichen:* ALBERT. M. animal. 12,106 quod propter aquositatem et aereitatem non sufficienter -atur et assimilatur cibo ultimo animalis . . ., efficitur pinguedo.

***affinium** (adf-), -i *n. confinium – Gebiet:* TRACT. de eccl. Aldenb. 5 (MGScript. XV p. 868,26) basilicam . . . in Aldenburgensium urbis -o . . . consecravit.

1. *affino, -are. (ad *et* *finare) *definire – bestimmen:* CHART. Turg. III 424 p. 209,17 (privil. papae a. 1260) *ordo monasticus* secundum . . . Benedicti regulam . . . -atur.

2. *affino (afi-), -atum, -are. (ad *et* *finus) *purgare – läutern:* CHART. Tirol. 1164 (a. 1243) ⟨a⟩rgenti puri et afinati.

***affio** (adf-), -fieri. *peragi – veranstaltet werden:* TRAD. Frising. 670 (a. 845) sessionem iuxta morem Baiouuariorum adfieri decreverunt. *Pape*

***affirmabile,** -is *n. quod enuntiari potest, enuntiatio – das Aussagbare, Aussage:* ALBERT. M. metaph. 4,3,5 p. 242^{a},27 sic aliquid affirmari potest de mutante se, postquam immutatum est, et aliquid -e de ipso, quamdiu est in fieri.

affirmatio (adf-, -cio), -onis *f.* **I** *asseveratio, assertio – Behauptung, Beteuerung, Versicherung:* **A** *gener.:* CAPIT. reg. Franc. 170,43 sermonem iuramenti aut -is proferre. OTLOH. vis. 12 p. 367^{D} mihi omnimoda -e indicasti non a te percussum esse *agnum.* *c. sensu testimonii:* NADDA Cyriac. I$^{tit.}$ incipit . . . vita . . . martiris secundum rationis -em . . . Mezenzii monachi (*antea:* auctoritatem). **B** *spec.:* **1** *iur. i. q. professio – Aussage, Erklärung:* CHART. Basil. A I 52 p. 104,5 (a. 823) falsa causarum -e. CHART. Heist. 25 p. 128,9 per -cionem et negacionem parcium lis erat contestata. **2** *philos. i. q. enuntiatio aiens, affirmativa – Bejahung, positive Aussage (opp.* negatio; *fere de syllogismo):* EPIST. Ratisb. 31 p. 365,20 particularis enim negatio universalem interimit -em. HONOR. AUGUST. phys. (ed. Endres p. 143,19) divina . . . bonitas . . . ex negatione omnium essentiarum in -em totius universitatis essentiae . . . descendit. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 16,28 in omni enim nativo negatio prior est -e. ALBERT. M. animal. 11,52 dividendo per -em et negationem. herm. 1,4,2 p. 410^{b},25 -o (*p.* 17^{a},25 κατάφασις) autem est enuntiatio alicuius praedicati de aliquo subiecto. metaph. 6,3,1 p. 397^{b},24 universaliter enim omnis -o in compositione est, negatio autem in distinctione. *al. v. et p.* 360,35.57.

II *corroboratio, confirmatio, ratihabitio – Bekräftigung, Bestätigung:* **A** *gener.:* TRAD. Patav. 44^{b} (a. 796) testes per auriculas trocti *(sic)* . . . in ad-is testimonii. FORM. Sangall. II 6^{b} carta . . . stabilis permaneat cum -e subnexa *(c. sensu stipulationis; cf. Brunner, Rechtsgesch. I. p. 569).* TRAD. Ratisb. 148 actum . . . est . . . cum attestatione et -e monachorum. DIPL. Heinr. I. 35 cum iurisiurandi -e. TRAD. Patav. 92 legali -e. DIPL. Otton. III. 252 sub -e banni nostri donamus. CHART. Mog. A 258 cum stabilissima ad-e coram . . . testibus tradidit. *al.* **B** *meton.:* **1** *traditio (confirmata) – (bestätigte) Übertragung:* CHART. Hersf. 77 (c. 1140) horum prediorum -e pepigit se . . . et filios . . . advocationem . . . habituros. *ibid.:* Widego illius -is prefectus (*inde* 96. 97). **2** *charta (confirmata) – (bestätigte) Urkunde:* CHART. Ger. Col. 131 p. 134,15 (a. 1249) contra tenorem -is sedis apostolice. **3** *institutum (confirmatum) – (bestätigte) Verfügung:* TRAD. Teg. 35 (a. 1034/41) -em frangere aut impedire.

affirmativus, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *gener.:* **1** *qui confirmat – bestärkend, bestätigend:* LAMB. TUIT. Herib. 2,4 p. 1247,45 -am praecedentis vidit visionem. **2** *admissivus – erlaubend:* MENKO chron. p. 528,1 edicta -a (*opp.* prohibitoria). **B** *spec.:* **1** *mus. et philos. i. q. aiens – bejahend, positiv* (*opp.* negativus): LIBER argum. p. 186 *(de certis vocum discriminibus)* species -ae semiditonus, diatessaron, diapente. ALBERT. M. myst. theol. quaest. p. 814^{b},18 -ae autem theologiae producunt nobis occultum divinitatis in manifestum. anal. pr. 1,1,9 p. 472^{a},22 quaedam *(propositiones)* quidem sunt -ae (*p.* 25^{a},3 καταφατικαί), quaedam autem negativae. 2,1,1 p. 690^{a},5 qui *(syllogismi)* concludunt -as (*p.* 53^{a},6 κατηγορικοί) conclusiones, concludunt plures conclusiones. *al.* **2** *gramm.:* **a** *confirmativus – der Bejahung dienend:* GUNZO epist. 5 p. 30,1 quatenus 'si' -a sit coniunctio, non dubitativa. **b** *copulativus – verbindend:* BONIZO ad amic. 9 p. 617,20 'aut' disiunctivam esse coniunctionem, non -am.

II *subst. fem.:* *philos. de syllogismo i. q. enuntiatio, ratiocinatio aiens – bejahende, positive Aussage, Schlußfolgerung* (*opp.* negativa): HONOR. AUGUST. glor. 28 horum falsissima -a subruitur verissima negativa eorumque negatio statuitur veritatis affirmatione. BERTH. ENGELB. assert. 4 (Angelomontana p. 158,9) universali negativa exsistente vera, necesse est universalem -am esse falsam (ALBERT. M. cael. 1,4,8 p. 113^{a},26 u. -a, quae est semper existere. anal. pr. 1,1,9 p. 473^{a},18sq. u. -a convertitur in particularem -am). ALBERT. M. anal. pr. 1,1,9 p. 473^{a},39 particularis -a (*p.* 25^{a},10 τὴν . . . καταφατικήν). *al.* *remissius:* GREG. IX. registr. 703 p. 602,22 -am nostre propositionis negativa ignorantie imperialis interimis.

adv. **affirmative.** **1** *gener.:* **a** *asseveranter – beteuernd:* CHART. episc. Halb. 475 p. 423,16 (a. 1212) *praeposito et comite* -e . . . dicentibus bona sibi . . . pertinere (*sim.* 585 p. 522,11. 600 p. 536,10). **b** *admissivo sensu – in erlaubendem Sinne:* MENKO chron. p. 528,4 ubi constitucio promulgatur -e, intelligitur concessum, nisi reperiatur prohibitum. **2** *philos. i. q. in modum aientis, enuntiationis – in bejahendem, aussagendem Sinne* (*opp.* negative, interrogative): ANSELM. HAV. dial. 2,3 p. 1169^{D} secundum identitatem . . . essentiae recte dicitur -e *eqs.* GERHOH. epist. 23 p. 587^{C} si legatur interrogative . . . Deus, qui iustificat? . . . si vero -e, sensus est errore plenus. ALBERT. M. herm. 1,4,1 p. 406^{b},13 'homo' . . . significat aliquid, sed non significat sic aliquid, quoniam est -e vel negative, sed tunc erit affirmatio vel negatio, si aliquid addatur ut aliquod affirmatum vel negatum de homine. anal. pr. 1,2,5 p. 494^{a},11 praedicatur . . . particulariter et -e (*p.* 26^{b},22 κατηγορικῶς) et negative. metaph. 4,2,6 p. 229^{a},37 de quocumque contingit aliquid dicere -e, de eodem contingit hoc idem negare. *al.*

affirmo (adf-), -avi, -atum, -are. *script.* adf- *praevalere videtur usque ad s. IX.* *? depon.: p.* 361,5.12.

I *asseverare, asserere, contendere, dicere – (ernstlich) behaupten, beteuern, versichern, erklären, nennen:* **A** *gener.:* **1** *latius:* RIMB. Anscar. 35 p. 67,1 ut ipse -bat. CAPIT. reg. Franc. 228,4 si quid enixius ad-andum . . . mentes exigunt. WIDUK. gest. 1,22 quod, quia non probamus, numquam ad-amus. *al.* *c. acc. dupl.:* THIETM. chron. 1,8 p. 14,3 indignum se -vit (8,4). THANGM. Bernw. 20 p. 768,19 Ethrinam . . . terminum . . . parrochiae -bant. OTTO FRISING. gest. 2,34

[Rudolph]

p. 142,30 quod miles ... non homicida, sed vindex -etur. *c. acc. (nom.) c. inf.:* CONVERS. Afrae 5 tanto plus Veneri placere posse (possit *var. l.*), a sacerdotibus Veneris ad-atur. BONIF. epist. 32. AETHICUS ISTER 108 p. 81,20 vates ... restaurationem mundi ... fore ad-ant (-antur *LP*). THIETM. chron. 5,35. ADAM gest. 2,26 p. 86,12 -vit nobis ... omnes fuisse conversos. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,5 ut *scriptum* ... cuidam Armenio divinitus revelatum -retur. CHART. Wirt. II 431 p. 220,22. *saepe. pendet* quia: THIETM. (?) chron. 4,28. 5,16. quod: POETA Saxo 3,102. THIETM. chron. 8,13 p. 508,25. *struct. mixt.:* EPIST. Bonif. 80 p. 173,27 quosdam ad-ari (-are *var. l.*) scripsisti, ut ... quod sacramentum ... haberet (*sim.* CHART. Rhen. med. I 151). *in parenthesi:* WOLFHER. Godeh. I 34 quae *(nonnae)* ... Mogontiam, non quidem -amus metropolitano sciente, collatae *eqs. c. sensu praescribendi:* CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,33 quod simplicitas -at scripturarum Dei. **2** *strictius i. q. promittere – zusagen, zusichern:* THIETM. chron. 4,2 auxilium sibi *(duci)* deinceps ut regi ... cum iuramentis -antes (4,4 -are, ut). *c. sensu minitandi:* ANNAL. Xant. a. 871 p. 29,7 -ans se totum regnum ... usurpare velle. CHRONOGR. Corb. p. 61,6 diversas ergo mortes nostris inferre ... in animam suam -bant. **B** *spec. i. q. aiere – bejahen:* **1** *gramm.:* BEDA hist. eccl. 5,2 p. 284,5 quod *(sc. 'gae' verbum)* est lingua Anglorum verbum ad-andi et consentiendi, id est 'etiam'. **2** *philos.:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,18 de re incerta palpitantes melius negando quam -ando, id est quid non sit quam quid sit, conspicimus. ALBERT. M. herm. 1,5,1 p. 411^{a},25 tali modo -ando et negando de esse et non esse contingit enuntiativam facere orationem. p. 411^{b},3 omne, quod quis -verit (*p.* 17^{a},30 κατέφησε), negare contingit *eqs. ibid. al.*

II *(cor)roborare, confirmare, ratum facere – bekräftigen, bestätigen, rechtskräftig machen:* **A** *usu iur.:* **1** *latius:* **a** *spectat ad pacta publica:* ANNAL. Quedl. a. 859 cum iuramento invicem pacem -verunt (THIETM. chron. 6,25 p. abraso crine supremo et cum gramine datisque -ant dextris). THIETM. chron. 5,3 hoc ... dextris manibus elevatis -atur. **b** *spectat ad iura potestatesque:* DIPL. Arnulfi 184 p. 285,22 (spur s. X.$^{med.}$) quam *(venationem)* populus cum sacramentis in potestatem nostram ad-vit (aff- *BC*). DIPL. Otton. II. 63 electionem sibi abbatem eligendum ... -tum *(sic)* invenimus. THIETM. chron. 3,1 p. 96,30 cum uno libro ... munus -vit. DIPL. Conr. II. 41 p. 47,11 canonica lectione -ante. CONC. Karol. app. 5,8 (spur. s. XI.$^{ex.}$) papa ... hec omnia concessit, laudavit et -ando constituit. **c** *spectat ad chartarum confirmationem:* FORM. Andec. 32 ut hanc carthola, qui vocatur appennis ..., ad-are deberet. 50^{b} hunc noticia manus eorum subter ad-verunt. DIPL. Merov. I 29 p. 28,37 confirmationem auctoritatis. FORM. Marculfi 2,30 has epistolas ... fieri et ad-are decreverunt (DIPL. Merov. II 11 p. 99,29 donationem. FORM. Turon. 29. *al.*). FORM. Senon. I 39 ut ... cartolam ... apud defensore vel omne curia ... debere ad-are et gestibus alegare (40. FORM. Bitur. 15^{b}. *al. in formulis; cf. B. Hirschfeld, Die Gesta municipalia in röm. u. frühgerm. Zeit. Diss. Marburg. 1904. p. 79sqq.*). DIPL. Karoli M. 66 p. 97,17 auctoritatem ... a pontifice vel a leudis nostris subter iussimus ad-are. DIPL. Otton. I. 142 anulo nostro. *al. c. sensu adiungendi:* CHART. Sangall. A 444 (a. 850/55) testium stipulationem subter ad-vimus. **d** *spectat ad quemlibet statum vel quamlibet actionem (fere personalem):* LEX Sal. Merov. 46,6 ut novem ... testes ista omnia debent ad-are. TRAD. Weiss. 242 p. 233,30 res meas ... ad ipso ... monasterio condonavi et ad-vi. FORM. Bitur. 7 ut ... triduum apensionis secundum lege consuetudinis ... mihi ad-are deberitis *(cf. K. Zeumer, ZRGGerm. 1. 1880. p. 89sqq.).* FORM. Bitur. 9 meliorem libertatem in ipsos *(servos)* ... ad-are. FORM. Sal. Merk. 36 per venditionis titulum ... vendidisse vel ad-asse rem. TRAD. Patav. 33^{b} p. 29,24 tradicionem (COD. Odalb. 41 p. 103,32 legali more). TRAD. Brixin. 57 *(de limite)* nomina scabinorum ... illud sacramento -antium. THIETM. chron. 3,1 p. 98,15 haec omnia scriptis manu propria conroboratis -ans. TRAD. Frising. 1513^{a} testimonium. CHART. Bund. 388 ad hanc investituram ad-andam. *al. c. acc. c. inf.:* COD. Lauresh. 83 p. 365,20 (a. 989) publice -o. CHART. Babenb. 86,25 sola manu. *pendet* ut: FORM. Andec. 45 *(c. sensu constituendi)* pro rei tucius firmitate ... ad-vimus, ut *eqs.* **2** *strictius i. q. comprobare – beweisen:* LEX Ribv. 69,1 cum tertia parte iuratores suis ad-are studeat. CAPIT. reg. Franc. 142,12 talia sunt testimonia, qui hoc veraciter ad-are possint. *al. c. acc. c. inf.:* CAPIT. reg. Franc. 139,1 cum duodecim coniuratoribus legitimis per sacramentum ad-et *eqs. pendet* quod: LEX Alam. B 2,2 sua manu sexta per sacramento ad-are, quod *eqs.* DIPL. Heinr. II. 507^{a} p. 649,37 supra sacras reliquias. *al. c. sensu defendendi:* CHART. Sangall. A 673 (a. 889) devotaverunt se hęc ita -turos esse ... usque ad sanguinis effusionem. **3** *meton. i. q. confirmando tradere – unter Bestätigung übertragen:* FORM. Sal. Merk. 22 rem meam ... per libellum dotis visus sum ad-asse (FORM. Sal. Bign. 21 r. ... dato precio ... monasterio ad-vi. TRAD. Frising. 238 contra ... r. ad-tas domo Dei ... duas colonias *dederunt*). TRAD. Frising. 6 haec omnes cum coloniis et uxoribus ... seu cum omnibus utensiliis ... ipsos ... ad-amus ... presente episcopo. CHART. Lux. I 178 p. 244,19 mansum ... legali traditione -vi. *al.* **B** *usu theol.:* AMALAR. interpr. 80 presbyter ... deprecationem populorum ad-at. HRABAN. epist. 42 p. 482,1 testimonia ..., quibus nititur suam sectam -are. THIETM. chron. 7,74 Christi ... eloquium in omnibus -atur. *pendet* quod: GODESC. Saxo fragm. p. 38,14 credo ... et ad-o ... coram Deo ..., quod *eqs.* **C** *usu communi:* **1** *latius:* RUOTG. Brun. 45 p. 49,15 -ando testantur. THIETM. chron. 6,55 quicquid in eum delinquerant *debitores*, dextera hoc -ante ab eo remittitur. *c. acc. c. inf.:* THIETM. chron. 4,70 qui *(nuntius)* haec vera esse -ret. *pendet* quod: THIETM. chron. 1,24 p. 32,5. **2** *c. colore quodam:* **a** *c. sensu agnoscendi:* THIETM. chron. 6,32 cunctis ... sermonem ... -antibus et subscribentibus. **b** *c. sensu promovendi:* DIPL. Otton. I. 180 p. 263,12 monasterium ... construxit ..., primordium ... constructionis -ans cum filia velo consecrata.

III *singularia:* **A** *munire – befestigen:* CHRON. Pol. 2,48 castellum vero Bolezlauus melius ad retinendum -vit (firm- *H*). **B** *deligare – vertäuen:* CHART. Hans. I 810 p. 280,17 (a. 1278) reducent pramonem ... ad pontem nichilominus -ando. **C** *stabilem reddere – festhalten:* THIETM. chron. 8,12 quicquid in permisso ... feci tempore, scriptis -vi. **D** *(memoriae) inculcare – (dem Gedächtnis) fest einprägen:* WILH. HIRS. const. 1,89 cantum ad invicem -are possunt, suppressa tamen voce. NIVARD. Ysengr. 4,591 -at verbum ille quidem – missamque putasti. **E** *mus. i. q. augere – verstärken:* ELIAS SAL. mus. 30 p. 58^{b} -bit totum cantum in debitam sonoritatem. *v. et* offirmo.

adi. **affirmatus**, -a, -um. *(com)probatus – als richtig anerkannt:* DAVID compos. 1,11 noli longum tractatum texere cuiusdam generalis et -ae confessionis.

subst. **1. affirmans**, -antis *m. qui confirmationem postulat – einer der Bestätigung beantragt:* DIPL. Pipp. 17 p. 26,10 per -is studio peciit celsitudinem nostram (*inde* DIPL. Karoli M. 64 p. 94,11).

2. affirmatum, -i *n.* **1** *philos. i. q. additamentum aiens – bejahender Zusatz: v. p. 360,58.* **2** *rhet. i. q. locus communis – Gemeinplatz:* CONR. MUR. summ. 8 p. 482,22sq. ne prosator ... ex suarum formarum -is loqui videatur risum auditoribus interdum facturus, qui enim ex huiusmodi -is sibi nomen usurpat magistri.

***affirmus** (adf-), -a, -um. *firmus – fest, sicher:* TRAD. Weiss. 257 p. 248,27 (a. 724) hut precaturia ad-ior sit.

***affisus** (afi-), -i *m.* (*cf.* affigere ?) *?rudens – ?Tau:* ACTA imp. Winkelm. I 839 p. 646,25 (a. 1239) de faciendis navibus ... ac armandis eisdem, de emendis afisis et ceteris necessariis eorundem. 996 p. 752,33 vassella, lignamina, -os, armamenta.

affixio, -onis *f.* **1** *actio compingendi – das Zusammenfügen:* LIBER de unit. eccl. 2,42 p. 278,22 quae *(crux)* passionis tempore ligni -e construitur *(ex Ps. Aug. serm. 207,3).*

[Rudolph]

Ioh. Wirz. descr. 10 p. 142,9 dum in eadem rupe per -em crux adaptaretur. **2** *additamentum – Zusatz:* Gerhoh. novit. 21 p. 68,22 quia cognata rebus caducis alteritas bene admittit quorundam praedicamentorum inherentias et forinsecas -es. *Rudolph*

af(f)la *subst. anima – Seele:* Gloss. III 177,9 St.-S. anima vel afla sela.

afflagito, -are. *(instanter) postulare – (dringend) ersuchen (cf.* Gloss. II 431,43 St.-S. -o flehon [*ad Prud. perist. 2,63* efflagito]): Gundr. ad Ermenr. (MGScript. XV p. 155,5) teque ipse -o, quin ... firmiter mando, ut *eqs.* Vita Adalb. Prag. 12 (MGScript. XV p. 1182,22) suppliciter ... virum Dei -ant, ut ... permittat.

***afflamen**, -inis *n.* **1** *flatus promovens – das Anblasen, Anhauch:* Heiric. Germ. I 4,279 impulit utque novo terras -e Titan. **2** *inspiratio – Eingebung:* Widr. Gerh. 1,16 sancti spiritus impletus -e. Vita Ger. Bron. 10 p. 660,42 divino ... -e tacti (Odbert. Frid. 16 p. 352,6 repletus. Libell. quer. 1 [MGScript. XXX p. 1462,22] compunctus).

***afflatim** *adv. ?flatu pulsante – ?mit Windeseile:* Libri Karol. 1,12 p. 31,23 qui ... tramitem sui itineris ducem sequi neglexerit, per abrupta et invia -m *(an* affatim *leg.?)* errore duce feratur.

afflatio, -onis *f.* **1** *aspiratio – Anhauch:* Paul. Bernr. Herl. 5 signum periculosi tumoris acceperat in facie ex maligni spiritus -e. *in imag.:* Hildeg. scivias 2,7 p. 561C -o diabolicae persuasionis incendia sua ... emittens. **2** *animatio – belebende Kraft:* Albert. M. Is. 57,16 p. 547,87 flatus autem significat auram et -em spiritus sancti.

afflator, -oris *m. inspirator – Einflüsterer:* Ord. iud. Dei app. I 2d p. 715,17 inflatus per -em malitiae.

afflatus (adf-), -us *m.* **1** *sensu corpor.:* **a** *aspiratio – Anhauch:* Albert. M. animal. 23,102 cavendum ... est ab -u et morsu ... rapacium avium. **b** *perfusio – das Ein-, Hinströmen:* Einh. Marc. et Petr. I 3,19 p. 255,30 cuius *(caloris)* adflatu non solum nebula, verum etiam ... pruina ... consumpta est. **2** *sensu spirit.:* **a** *inspiratio – Eingebung:* Liber diurn. 85 p. 106,2 desiderium per -um sancti spiritus ... sollicitum. Dipl. Arnulfi 121 divino compuncti -u. Heinr. August. planct. 937 numinis -u da *(sc. pneuma hagion)* dicere digna relatu. *al.* **b** *mens – (Sinnes-)Art:* Chron. Noval. 5,30 ut erat benigno -u. Gerhoh. psalm. 33,15 p. 285,17 media sunt, quae in utramque partem pro -u et arbitrio *(postea:* qualitate et affectu) utentis derivari possunt. **c** *insinuatio – Zuspruch:* Epist. Hildeg. 18 p. 390,13 litteras ... novicios dulci -u consolantes.

1. ?*afflecto, -are. *tradere – übereignen:* Vita Meing. 22 (MGScript. XV p. 562,17) quosdam de fundis et reditibus suis -ant (*2*, affectant *1*, *fort. recte*) ad celebrandum ... divinum officium.

2. afflecto (adf-), -ere. *incurvare – einbiegen:* Beda temp. rat. 1,24 cum dicis tria, tertium *digitum* similiter ad-es (*cf.* 1,22 inflectens [adflectens *B*]).

afflictatio, -onis *f. strages – Niederlage:* Adrev. Bened. 33 p. 495,5 Aquitanicae gentis ingentem ... -em (aflictionem *1 a. corr.*).

afflictio (adf-, -ccio), -onis *f. script.* afl-: *p. 364,21.*

I *oppressio, vexatio, necessitas – Be-, Unterdrückung, Quälerei, Bedrängnis:* **A** *de mala tractatione, iniuria, suppressione:* **1** *gener.:* Capit. reg. Franc. 187 p. 8,10 ne forte, quibus subvenire debuerint, ad-em inferant *missi.* Conc. Karol. 50D,51 p. 644,4 ad-em atque obpressionem ingentem pauperibus inrogat. Gerh. August. (?) Udalr. II 25 in hac cum prolixae -is tribulatione laboraret. Dipl. Heinr. IV. 478 (spur. s. XII.) compassi sumus -i *fratrum.* Chart. Lux. I 365 qui eas *(advocatias)* inauditis -um exactionibus destruunt. Chart. episc. Halb. 984 p. 212,9 iacturis, exactionibus et -bus onerati. *al.* **2** *eccl. i. q. exercitatio, mortificatio – Askese, Abtötung:* Conc. Karol. 37,36 mentem enim et corpus ... -o et contritio debet reducere ad veniam. Rimb. Anscar. 26 p. 57,24 in contritione et -e cordis. Vita Liutb. 12 inediae ac vigiliarum iugis et immoderata corporis -o. Elis. Schon. vis. 2,7 corporalem -em (correptionem *var. l.*) communiter pro eis *(sanctimonialibus defunctis)* susceperunt *sorores. al.* **B** *de infestatione, molestia:* **1** *de actionibus hostilibus:* Const. I 302,7 (a. 1185) occurrerunt nobis Cremenses ... ad querimoniam super -e, qua eos affixerunt Cremonenses. *caedes – das Morden:* Annal. Bland. a. 1082 Afflighem ab -e nomen sumpsit. *strages – Niederlage:* Regino chron. app. 2 tanta ... -e ... attritus est *rex*, ut *eqs.* **2** *de morbis:* Gerh. August. Udalr. I 15 p. 405,17 necessitatis eorum -em. Maurus urin. I p. 20,42 fit ... -o continua et calor continuus. *impetus – Anfall:* Tract. de aegr. cur. p. 146,11 maior est -o (*syn.* infestatio). p. 318,28 in impetu -is ... emittitur lapis. Maurus urin. II p. 16,5 per anticipationem accessionis et per acumen -is. **3** *de fatigatione, oneratione:* Arbeo Corb. 4 p. 191,22 ut post tantam ad-em *lamentationis* ... corpori dormiendi concederet requiem. Ursio Marc. 1,7 super eos imposuit -em huius operis, aliis ad lapides deportandos, aliis ad arenam effodiendam destinatis (*cf.* 1,9). **C** *de misera conditione:* Vita Rimb. 17 si christianus in captivitatis -e deficiat. Rather. epist. app. p. 192,3 quam modica *sit* temporalis afl-o. Chart. Basil. A I p. 234,4 -i illi *(ecclesiae)* subvenire. Otto Frising. gest. 2,7ex. expeditio ... pro -e horum ... accipienda. **D** *meton. i. q. tortor – Peiniger:* Carm. Bur. B 165,1,3 Amor telum (prelum ? *ci. ed.*) est ... Veneris, ... amantum -o, cordis fibras ... conteris.

II *punitio, ultio, poena – Bestrafung, Vergeltung, Strafe:* Conc. Karol. 39A,134 p. 411,25 publica obiurgatione et ieiuniorum continua ad-e ... corripiatur. Capit. reg. Franc. 293,82 exilii vel -is cuiuslibet ... ultione plectatur. Chart. Naumb. 261 p. 245,15 cum ... Iuda traditore perpetua -e dampnetur.

III *contristatio – Betrübnis:* Liber diurn. 61 p. 55,14 ne diu ictus -is nos sauciaret. Annal. Xant. a. 846 -o Christianorum propter scelera eorum ... orta est.

IV *devotio – Hingebung (per confusionem ut vid.; cf.* affectio *p. 349,6sqq.):* Chart. Sangall. A 258 (a. 820) dulcissime mihi adque hamatissime et unica adfliccione colenda *(item* 262).

***afflictito**, -are. *(iugiter) opprimere – (unaufhörlich) bedrängen:* Rather. serm. 3,3 p. 717A qui gratis eos ... odiorum insectatione -ant.

***afflictivus**, -a, -um. **1** *adi.: opprimens, onerosus – nieder-, bedrückend, beschwerlich:* Alfan. premn. phys. 30,13 involuntarium -um (*PG 40,724B* λυπηρόν) ostensum est. Albert. M. bon. 254 p. 147,89 est ieiunium -um carnis (*cf.* 262 p. 151,34 -um corporis). eth. 3,2,5 p. 242a,37 fugit *timidus* ipsum *periculum* ut malum poenaliter -um. *de morbo i. q. colicus – anfallartig:* Albert. M. animal. 13,68 dolor renum ... est valde nocens et -us. **2** *subst. neutr.: infortunium – Drangsal:* Albert. M. eth. 3,3,6 p. 263a,31 tristitia *hominis intemperati* non causatur ex aliquo praesenti -o, sed ex delectabilis absentia.

afflicto, -are. *(crebro) opprimere – (wiederholt) bedrängen:* Capit. reg. Franc. 289 p. 377,1 quomodo ... sine rege ... existens *regnum* valde undique -retur. Vita Serv. 36 p. 108,10 qui pauperes iniquis -bant iudicibus.

afflictor, -oris *m. oppressor – Unterdrücker:* Radbert. Arsen. 1,26 p. 56,28 innocentium contra legem -r. Gerhoh. aedif. 30 p. 157,22 ipsis pauperum -bus *(ibid. iterum).*

afflictus (afl-), -us *m.* **1** *collisio – Zusammenstoß:* Carm. de Frid. I. imp. 704 dant sonitum aflictu (flictu [adfl- *var. l.*] *Verg. Aen. 9,67*) galee. **2** *pugna – Schlacht:* Chron. reg. cont. III a. 1217 p. 241,31 in ipso conflictu (afflictu *var. l.*).

affligo (adf-), -flixi, -flictum, -ere. *script.:* adf- *evanescit in schedulis nostris post s. IX.* afl-: Liutpr. antap. 1,1ex. 3,38. *v. et p. 365,28.* -co: Chron. Salern. 43 p. 45,23. *? depon.* afligi *(var. l.):* Liutpr. antap. 3,38.

I *strictius:* **A** *ponere, figere – (auf)setzen:* Ecbasis capt. 282 teneram telluri -ere plantam. *remissius:* Hist. Lang. Goth. 2 in Pannoniae urbis patriam suam hereditatem -xerunt. **B** *ferire – schlagen:* Aldh. virg. II 1320 -tus flagris et stipitis ictu.

II *latius:* **A** *opprimere, vexare – be-, unterdrücken, quälen:* **1** *c. sensu male vel iniuste tractandi, supprimendi:*

[Humperdinck]

a *gener.:* ARBEO Emm.18 tot poenis ad-tus. FORM. Sal. Bign. 2 mundoburdo vel defensione ad basilica . . . se habere cognoscat *vernaculus ingenuus factus*, non ad ad-endum, sed ad defensandum. CONC. Karol. 50D,53 p. 645,35 ut multiplicibus . . . usurarum generibus . . . pauperes Christi ad-ant. ANNAL. Xant. a. 841 nobiles . . . a servis valde -ti et humiliati sunt. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 inremediabili vos cruciatu usque ad consummationem mortis -am. THIETM. chron. 2,5 Beringerus . . . Ethelheidam . . . cum custodia ac inedia lacrimabiliter -xit. DIPL. Heinr. III. 291 p. 394,40 sub occasione exigendi iuris clericos . . . graviter -endo inquietant *comites*. CHART. Babenb. 71 p. 97,26 monasterium . . . graviter -bat. *al.* *c. sensu nocendi:* TRAD. Frising. 2 (a. 748) habeat *episcopus* potestatem ad salvandum et ad dominandum, iam non ad-endum, sed ad meliorandum. b *eccl. i. q. exercere, mortificare – kasteien, abtöten:* HUGEB. Wynneb. 9 p. 113,32 *membra* ille ipse per secretam morum mortificationem sepe ad instar martyrio ad-ere solebat. THIETM. chron. 7,72 vigiliarum et abstinenciae ac silencii assiduitate corpus suum -ens. ALBERT. M. bon. 262 p. 151,36 caro -itur abstinendo. *al.* *refl.:* WETT. Gall. 34 p. 276,12 innumeris cruciatibus se sanctum Dei diu ad-xisse. THANGM. (?) transl. Epiph. 3 se acrius in singulis -bat *antistes*. *al.* 2 *c. sensu infestandi, urgendi:* a *de actionibus hostilibus:* BEDA hist. eccl. 3,7 p. 141,14 rex . . . gravissimis regni sui damnis . . . ab hostibus ad-tus. POETA Saxo 1,174 ut . . . exercitus . . . multis -ret ipsos cedibus ac predis. ANNAL. Sangall. IV a. 1022 licet -ta -xerit *urbs*. DIPL. Heinr. II. 322b p. 408,10 ecclesiam miserabiliter aflixerunt. *al.* *c. sensu profligandi:* ANNAL. Xant. a. 842 servos Saxonum superbe elatos nobiliter -xit. WIDUK. gest. 3,69 audiens . . . urbem captam sociosque -tos. *eccl. de persecutione:* OTTO FRISING. chron. 5,3 p. 232,8 ni ab Arrianorum persecutione cessaret, se Christianos -turum. ALEX. MIN. apoc. 3 p. 43,13 *ecclesiam. al.* b *de morbis:* TRAD. Frising. 39 (a. 770) cotidianis ad-or doloribus. HUGEB. Wynneb. 8 p. 113,6 egritudo . . . valde ad-bat illum. *al.* c *de variis rebus adversis:* ARBEO Corb. 14 cotidiae a supervenientium ad-batur tumultibus. ANNAL. Xant. a. 850 inundatio aquarum . . . humanum genus -bat. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 387,34 pars . . . familiae . . . in magno egestatis labore erat -ta. *al.* *c. sensu fatigationis:* THIETM. chron. 6,4 exercitum nimii laboris necessitate -tum. URSIO Marc. 1,7 -i tanto labore. B *punire – bestrafen:* CONC. Merov. p. 169,23 quod a iudicibus crudelius pro levissimis causis . . . inremediabiliter ad-antur *viduae*. LEG. Wisig. 6,2,1 servi . . . diverso genere tormentorum ad-ti. 6,5,8 qui cedit, homicidio nec infamari poterit nec ad-i. BEDA hist. eccl. 4,23 p. 266,11 ne forte nos . . . ira *Dei* . . . temporalibus damnis . . . -at. WIDUK. gest. 2,7 rex . . . turbatores pacis merita castigatione -xit. DIPL. Heinr. IV. 466 p. 631,45 vel acri corporis disciplina vel ieiunio . . . -atur. *al.* C *contristare – betrüben:* WIDUK. gest. 2,9 -tus est Thancmarus tristitia magna. URSIO Marc. 1,9 senex . . . -ens . . . iuvenes . . . nimia suae aetatis miseratione. *al.*

adi. **1. affligens**, -entis. *gravis, molestus – drückend, beschwerlich:* GERH. AUGUST. Udalr. I 19 ab -bus alligationibus infirmitatis . . . absolvi. ALBERT. M. eth. 3,3,6 p. 263a,18 ex praesentia tristantium terribilium iniacentium et -ium.

2. afflictus, -a, -um. 1 *mortificatus – abgetötet:* RHYTHM. 36,4,5 nos laeta traxit caro de paradiso, . . . -a modo revehat ad sidera. 2 *aeger – krank:* IONAS BOB. Columb. 1,12 cum . . . omnes ad-os cerneret. 3 *miser – unglücklich, arm:* GERH. AUGUST. Udalr. I 8 capit. p. 385,1 quibusdam paupertate -is hominibus. CONR. HILD. ad Hartb. p. 196,36 quas *(volucres)* quidam -as arbitrantur animas vel demones. 4 *maestus – niedergeschlagen:* LEO III. epist. 8 p. 100,1 -is sermonibus increpare patricios. THEGAN. Ludow. 51 coniugem . . . mendaciis -am. HRABAN. carm. 6,12 curis . . . -o . . . animo. ANNAL. Xant. a. 833 imperator . . . merens ad-usque . . . advenit. *al.*

subst. **1. affligens**, -entis. 1 *masc. i. q. oppressor – Unterdrücker:* DIPL. Heinr. IV. 478 (spur. s. XII.) interdiximus cunctis eos -bus, ut *eqs.* 2 *neutr. i. q. infortunium – Drangsal:* ALFAN. premn. phys. 30,9 prae turpibus eligere -ia (*PG* 40,721B τὰ λυπηρά). ALBERT. M. eth. 3,3,6 p. 263a,26 timidus enim fugit tristitias praesenter -ium.

2. afflictus, -i *m.* *homo miser – ein Armer, Bedrängter:* RUOTG. Brun. 8 calamitosis patrocinari, consulere -is, opem ferre miseris. CHART. civ. Erf. 165 (a. 1257) -is non est afflictio addenda. *al.*

affło, -avi, -atum, -are. *metr.* ăf(f)l-: *l. 54. adde* CARUS Clem. 584.

I *trans.:* A *sensu corpor.:* 1 *strictius:* a *de flatu vel anhelitu i. q. flando petere, aspirare – anblasen, anhauchen:* EPIST. var. II suppl. 7 p. 627,18 unam, cum sint diversae *organi* fistulae, armoniam . . . -ando *follibus* . . . reddunt. EPIST. Teg. I 4 ex omni parte nive -ti. HILDEG. fragm. 425 ventus orientalis ad defectum eam *(lunam)* -at. phys. 7,39 cum mus parere debet, . . . lapillos . . . -at. 8,12 creaturam illam *basiliscus* necat, quam -at. *c. sensu promovendi:* PASS. Ursulae 12 vis ventorum . . . virginum -verat naves. *in imag. et per compar.:* THIETM. (?) chron. 5,17 finis venit luctus tui, quia salutaris auster amicam temperiem tibi -vit. EPIST. Meginh. 5 p. 197,9 cum . . . nuntii velut aura eos -asset. b *de calore, odore i. q. perfundere – durch-, überströmen:* ALCUIN. carm. 3,30,10 igneus . . . calor venas -vit apertas *paralyticae*. TRANSL. Patrocl. p. 281a -ti sunt omnes *miro odore*. EGBERT. fec. rat. 1,414 solaris nimium calor -at inertia corda. c *de fulmine i. q. ustulare – versengen:* REIN. LEOD. fulm. (MGScript. XX p. 612,35) ut ne cortinas quidem modicum -verit *fulmen*. 2 *latius:* a *alloqui – ansprechen:* HEIRIC. Germ. I 3,143 gratis . . . hominem sermonibus -at. b *impetere – angreifen:* CARM. Aldh. 3,33 -ant *hostes* necantes imbribus telorum. c *(sufflando) ingerere – einblasen:* HILDEG. Rup. auct. p. 491,13 deceptor . . . mortem ipsius *(hominis)* -at *(postea:* mortem per sufflatum diaboli recipit). B *sensu spirit.:* 1 *animare, inspirare – beseelen, begeistern:* ALDH. virg. I 3 p. 231,4 *homo interior* caelesti -tus spiraculo. EPIST. var. III 16 divino -tus spiritu (RIMB. Anscar. 34 p. 65,30 quasi prophetico -tus sp. REGINO chron. a. 866 p. 90,1 papa sp. sancto -tus. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,1 dum . . . spiritus . . . Dei ad sumenda contra gentes . . . arma totam pene Hesperiam -asset). GODESC. SAXO conf. p. 73,21 fidem catholicam gratis a te pieque -tus, animatus, armatus . . . defendo. VITA Liutb. 10 animi constantiam . . . roboratam ac superno caelitus -tam numine. DIPL. Arnulfi 85 divino -ti instinctu. BRUNO QUERF. Adalb. A 19 quem desiderium aeternorum -vit. CAES. HEIST. mirac. II 2,16 p. 96,9 episcopus divinitus -tus. *al.* 2 *afficere – erfüllen:* HARIULF. Arnulf. 1,2 maiori leticia -ta est *matrona*. 3 *illicere – verführen:* HILDEG. scivias p. 561C.D diabolus . . . voluptatibus eos -at, ita quod eos ad libidinem . . . accendit; quos autem laedere non potest, hos . . . veneno illo . . . ardenter -at.

II *intrans. i. q. spirare – atmen:* CARM. Cent. 31,6 cantica, donec aflat, Davidica psallere.

subst. **afflatum**, -i *n.* *anima – Leben(shauch):* WANDALB. creat. mund. 48 sensu corpora nullo -ove moventur. *v. et* afflatus. *Humperdinck*

***affluctuo**, -are. *fluctibus agitari – auf den Wellen treiben:* UDALSC. Adalb. p. 4,22 -antis, immo periclitantis ipsius *(navis ecclesiae)*.

affluentia (-cia), -ae *f.* *script.* afl-: GLOSS. I 34,7 St.-S. *plur.: l. 71.*

I *proprie:* A *actio affluendi, fluxus (copiosus) – (reichlicher) Zufluß, Zustrom:* ALBERT. M. veget. 3,47 status augmenti, ad quem etiam exigitur humoris -a. B *actio effundendi, profluvium – das Hervorströmen, Verströmen:* IOH. NEAP. Sever. 19 letali -a desperatus *(antea:* profluxione cruor . . . manabat). CHART. Pruss. I 107 p. 82,39 lacrimarum.

II *translate:* A *abundantia, ubertas, copia – Überfluß, Reichtum, Fülle:* 1 *gener.:* *c. gen.:* ALDH. virg. I 38 p. 289,21 diliciarum -as gerulis . . . gestantibus. EINH. (?) Marc. et Petr. II 105,1 cum inmensa lucis -a (ac fluentia

[Payr]

var. l.). THANGM. Bernw. 36 p. 774,35 omnium bonorum. DIPL. Heinr. III. 176 regalium . . . facultatum. CHART. Eberb. 339 p. 104,7 (epist. papae) prosperitatis. CHART. Turic. 1654 p. 10,10 (dipl. Rud. regis) ex -cia . . . gracie plenioris concedimus. *al.* ad: BERTH. ZWIF. chron. 43 habuerunt magnam -am ad victum et vestitum. *absol.:* RUOTG. Brun. 11 in regali -a parcus. **2** *theol.: c. gen.:* HONOR. AUGUST. spec. p. 831C -a spiritus sancti in eo *(Stephano)* loquens. CHART. Friburg. 222 spiritalium -ciam gaudiorum. *absol.:* LIBER diurn. 77 p. 83,3 celestis -ae munere. ALBERT. M. summ. creat. I 4,62,7 p. 660b,28 flumina significant divinos promotus copiosam ipsis *(angelis)* et non deficientem -am *(ex Ps. Dion. PG 3,365B* ἐπιρροήν) donantes *eqs.* **B** *liberalitas – Freigebigkeit:* HUGO FLOR. hist. p. 353,37sq. -am vobis deseruit *rex;* -am enim eius et morum elegantiam . . . possidetis.

***affluito,** -are. *circumfluere – Überfluß haben:* CARM. ad Hadw. (cod. Vat. reg. 421 f. 8v) talibus *(spoliis)* -ans ac sufficienter habundans *ecclesia.*

affluo (adf-), -fluxi, -ere. *script.:* adf-: *l. 23.30.* afl-: *l. 51.* **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *fluendo accedere, profluere, infundi – heran-, hervorströmen, hinfließen:* BEDA temp. rat. 29,29 mare . . . adfluit simul et remeat *(cf. Plin. nat. 2,212).* LEO MARS. chron. 1,35 p. 604,41 in fluvium, qui secus -it (effluit *var. l.*). ALBERT. M. animal. 1,618 per quas *(vias)* -it urina in vesicam. 6,107 incipit -ere sperma. **2** *c. abl. i. q. manare – triefen von:* FLOD. hist. 4,47 p. 596,9 plagae . . . recenti -xere sanguine. CHRON. Pol. 2,16 p. 80,22 puer . . . metuebat totusque sudore . . . -bat. BERNH. GEIST. palp. 1,383 adflue sudore statim dapis huius amore. **B** *latius i. q. accurrere – herbei-, hinzuströmen:* WALAHFR. Wett. 223 turba . . . -xit. NITH. hist. 2,9 p. 23,20 ad illum -ere undique. p. 23,33 dubiis . . . -endi audaciam iniecit.

II *in imag. et translate:* **A** *intrans.:* **1** *abundanter obvenire, abundare – im Überfluß zukommen, überströmen:* EPIST. Meginh. 14 p. 207,2 exuberans ipsum *(amandi tui studium)* se ipso robustius sibi ipsi in se ipso succedit et -it. GERHOH. tract. p. 197,6 huiusmodi felicitas . . . -et Antichristo et ministris eius *eqs.* **2** *plenum, divitem esse – Überfluß haben, reich sein:* PASS. Petri et Pauli 268 quorum *(Petri et Pauli)* tu *(sc. Roma)* munere . . . vernas, flores, -is atque cluis. ANNALISTA Saxo a. 1135 p. 770,13 inperium pace -bat. *al.* **3** *praeterire, effluere – verfließen, vergehen:* TRANSL. Bened. 2 (MGScript. XV p. 480,47) multis -entibus annorum curriculis. **B** *?trans. (nisi casuum subest permixtio) i. q. effundere – (in Fülle) ausgießen, spenden:* AETHICUS ISTER 108 p. 80,32 Arabia . . . ea bona . . . maxima -ens atque succrescens *(fort. huc spectat etiam* 67 p. 48,29 in plerisque . . . locis auro . . . et gemmas . . . -unt *terrae; sed cf. Solin. 15,22).* CYPR. COND. carm. app. 3,1,3 (MGPoet. III p. 148) caritatem afluat *sanctus.*

adi. **affluens,** -entis. **1** *abundans, copiosus, largus – reich, im Überfluß vorhanden:* VITAE patr. Iur. 3,10 -issima signorum largitate. OTTO FRISING. chron. 3,35 p. 171,25 eximiae sapientiae ac -issimae (fluentissime *var. l.*) eloquentiae. THEOD. TUIT. registr. p. 278,15 prandium -s. ACTA imp. Winkelm. I 917 p. 690,17 *pecuniae* -em et celerem missionem. CHART. Traiect. 1264 de -iore . . . gratia nostra. *al.* **2** *abundanter instructus, exuberans – reich ausgestattet, überreich:* WIDUK. gest. 1,34 p. 46,26 cubiculo omnibus deliciis -i. STATUT. ord. Teut. p. 25,32 sunt . . . caritatis beneficiis -es hospitum . . . receptores.

adv. **affluenter.** *abundanter, copiose, large – in reicher Fülle, in großer Menge, reichlich:* BEDA hist. eccl. 1,15 p. 32,10 annonas . . . -ius ministrare. CHART. archiep. Magd. 61 p. 84,40 castra, villas, predia . . . -r ex proprio concessit. HROTSV. Sap. 4,3 vos materno lacte -r alui. EPIST. Hann. 105 p. 176,31 caritatis verba, quę in vobis et ex vobis -issime redundant. *al.*

***affluxus,** -us *m.* **1** *de mari i. q. accessus – Flut:* ALBERT. M. animal. 4,38 in -u maris aperitur *ostreum.* **2** *de corporis humoribus i. q. profluvium – das Hervorströmen, Fluß:* ALBERT. M. animal. 7,113 cum . . . finditur *ampulla,* nimius fit -us humorum. 10,43 *additio in ore matricis* impedit . . . -um spermatis mulieris.

affodillus *v.* asphodelos.

***affolatio,** -onis *f.* (ad *et* *fullare; *francog. vet.* afoler, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 847sq.*) *mutilatio – Verletzung, Verkrüppelung:* GISLEB. MONT. chron. app. p. 343,23 si quis ministrorum per senectutem nimiam vel per -em corporis in paupertatem inciderit.

affor, -fatus sum, -ari. *pass.: l. 25sq.*

1 *strictius i. q. alloqui, colloqui – ansprechen, sprechen zu:* WILLIB. Bonif. 5 p. 23,5 populi principes verbis spiritalibus -tus est. CHART. Ital. Ficker 4 p. 6,20 qui nos -tus est et dixit. HROTSV. Mar. 90 dictis -atur amaris. BURCH. WORM. ieiun. p. 120,15 quando rubo flagranti -tus sic respondit *Moyses.* WIPO gest. 28 p. 46,17 se invicem videre et -ari. PAUL. FULD. Erh. 1,5 p. 13,4 vale dicens fratri sanctisque -tus adhortationibus. HIST. Welf. 2 ridiculose eum taliter -atur: pro guelfo *eqs. al.* *de allocutione epistolari:* CHART. archiep. Magd. 134 p. 191,39 (a. 1012/14) dulce habemus vestram diutius clementiam -ari. *c. dat. i. q. suadere – zureden:* RADBERT. Arsen. 2,8 p. 69,4 beluę factiosissimę . . . -tus est fideliter. **2** *latius i. q. effari, dicere, referre, afferre – verkünden, sagen, berichten, anführen:* LIBER diurn. 101 p. 135,4 ut superius -tum est (*cf.* TRAD. Frising. 228 omnia iam antea -ta). COD. Karol. 43 p. 558,2 de singulis, quae nobis -ti sunt *missi.* CARM. de Quint. 22 viros . . ., per quos miracula Gallos -ari tua . . ., Deus, voluisti. ECBASIS capt. 1199 -atur talia mater. *c. acc. c. inf.:* EPIST. Bonif. 80 p. 175,13 eos . . ., quos repperisse -ta est fraternitas tua pseudosacerdotes. *seq.* quia: COD. Karol. 56 p. 581,22.

subst. **affatum,** -i *n.* *acc.* -um *v.* affatus. *dictum – Wort:* PETR. CAS. (?) chron. 4 praef. p. 754,42 talibus -is nos instruere coepit.

***afforaneus** *v.* *aforaneus. ***afforensis** *v.* *aforensis.

afforismus *v.* aphorismus.

***afforo,** -are. (ad *et* forum; *francog. vet.* aforer, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 737sq.*) *taxare, pretium constituere – taxieren, den Verkaufspreis festsetzen:* CHART. Hans. I 660 p. 227,43 (a. 1268) mercatores . . . Flandrenses apud Hamburgh vina -are non poterunt nec ibidem ea vendere.

***affossatus,** -a, -um. (*ital.* affossare) *fossis sectus vel circumdatus – von Gräben durchzogen, mit Gräben umgeben:* DIPL. Heinr. II. 275 p. 325,6 *(ex Italia)* molendinum . . . cum prato -o.

affractus *v.* anfractus.

***affreno** (adf-), -are. *infrenare – aufzäumen:* IORDAN. RUFF. equ. 7 p. 113,15 equus habens maxillas grossas et collum curtum non de levi ad-atur decenter.

***affreto,** -are. (ad *et* *frict(i)are *ut vid.; prov. vet.* fretar, *hisp.* frezar, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 784/88*) *atterere – reiben:* HILDEG. phys. 5,28 se ad saxa et ad arenam -ant (confricat *G*) *grundulae.*

affrico, -ui, -are. *fricando allinere – einreiben:* COMPOS. Matr. 51,3 -bis de eo, quod conflasti, ea, quae scripta sunt. *in imag. i. q. contagione asciscere – durch Berührung annehmen (cf. Sen. epist. 7,7):* RAHEW. gest. 3,1 p. 167,30 talium . . . nationum vicinia nonnichil atrocitatis tamquam de rubiginoso ferro cariem sibi Polani -uere (affrixuere *B 1*).

affricus *v.* africus. **affrodillus** *v.* asphodelos.

affrodisius *v.* aphrodisius.

affronitrum *v.* aphronitrum.

***affrontatio** (afr-, -cio), -onis *f.* *finis – Grenze:* DIPL. Karoli M. 307 p. 464,6 (spur. s. XI.) donamus exsenplationes vel afr-es et ad ipse vallicule Andorrense, a parte origentis *eqs.* p. 464,10 exsenplationes vel afrontaciones.

affroselinum *v.* aphroselinum.

affructabulum, -i *n.* (*ab* afrutum, *gr.* ἀφρωτόν? *cf. Ernout-Meillet, Dict. etym. de la langue latine.* ⁴1959. *p. 14*) *vas – Behältnis:* VITA Karoli M. 2,22 p. 64,31 cupiens lignum

[Payr]

dominice crucis elicere appodiavit feretro -um. *v. ThLL. s. v.* afrutabulum.

affugo *v.* aufugo.

affulgeo, -fulsi, -fulsurum, -ere. *in imag. i. q. fulgens apparere, radiare – in Glanz erscheinen, leuchten:* TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 352ª,5 Deum humano generi -surum. RUP. TUIT. off. 2,21 p. 47ᴬ pontifices . . ., splendida Romanae sedis luminaria, sicut diversis temporibus -serunt.

***affumatus**, -a, -um. (*ital.* affumare) *fumo infectus vel siccatus – dem Rauch ausgesetzt, geräuchert:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 2,15 que vero ale non ponuntur ad fumum, semper erunt pulcriores . . . -is. 4 p. 67,18 pennas -as et sordidas.

1. *affundo (afo-), -avi, -atum, -are. (ad *et* fundus; *ital.* affondare, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 269*) *demergere – versenken:* ANNAL. Ianuens. III p. 117,20 quam *(galeam)* cum nostri defendere non possent . . ., afondarunt ipsam. p. 165,11 alie *naves* in portu Ianuae afondate. IV p. 74,9 duo ligna . . . -arunt.

2. affundo, -fusum, -ere. *pass. sensu medial.:* **1** *influere – zufließen:* ALBERT. M. animal. 20,51 humidum . . . nutrimentale illi *(corpori)* -itur. **2** *procumbere – sich niederwerfen, hinsinken:* COD. Udalr. 219ᵐᵉᵈ. tam clerum quam populum pedibus vestris -sum . . . deplorare querimoniam. VITA Balder. 31 p. 737,17 *imperatoris* -si genibus. MIRAC. Otton. Bamb. II 5 terrae -sus deficere coepit.

affurcillo, -are. *labefacere – erschüttern, zu Fall bringen:* ABBO SANGERM. bell. 3,91 hunc non allidunt -ando (gloss.: labefactando, concutiendo) sinistri.

***aflctos** *v.* *aphyctos. ***afldo** *v.* *affido.

***afinatus** *v.* 2.*affino. **afinis**, ***afisus** *v.* aff-

***afixia** *v.* *asphyxia. **afligo**, **aflo**, **afluentia** *sim. v.* aff-

***afondo** *v.* 1. *affundo.

***aforaneus** (aff-), -i *m.* (*cf.* aforis, -as; *francog. vet.* aforain, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. III. p. 703*) *extraneus, alienigena – Auswärtiger, Fremder:* ACTA imp. Böhmer 229 p. 205,12 (a. 1208) nullus afforaneus . . . potest de iure civem Leodiensem ad duellum appellare.

aforas *adv. exterius – außen:* COMPOS. Luc. fragm. 4 facis archam et picas eam -s cum sebu et pice.

***aforensis** (aff-), -is *m.* (*cf.* aforis, -as) *extraneus, alienigena – Auswärtiger, Fremder:* CHART. Lamb. Leod. 365 p. 450,12 (a. 1243) si afforensis venerit ad manendum in oppido Traiectensi et concivis Traiectensis esse voluerit.

aforis (a foris). *de accentu:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 402,11 deberi . . . afferri *sub accentibus duobus* 'a foris', 'a modo' . . ., quia prorsus ipsa adverbia magis ibi sunt in sensu nomina.

I *adv.:* **A** *local.:* **1** *ab exteriore parte, extrinsecus – von außen (her), von draußen:* VITA Eparch. 9 (MGMer. III p. 555,26) cum custos carceris ibidem esset, emisit -s . . . preces. AMALAR. off. 2,11,3 necesse est, ut subsequentes *subdiaconi* necessaria a foris ministrent. RIMB. Anscar. 30 p. 61,4 isti a foris urbem debellare, illi de intus coepere . . . repugnare. **2** *exterius, foris – außen, außerhalb, äußerlich:* **a** *gener.:* ANNAL. regni Franc. a. 776 p. 44,28 videntibus multis tam -s quam etiam et deintus (*cf.* p. 46,3 qui -s erant). MAPPAE CLAVIC. 41 pone *aurum* in vitreo vase et circumda -s carbonibus. SALIMB. chron. p. 409,28 quantum -s apparebat, fecit pulcherrimam turtam. **b** *in chartis:* FORM. Senon. I 16 p. 191,27 propriętates tuas tam infra civitatem quam et a foris. FORM. Patav. 5 in villa . . . curtilem 1 et -s de terra iurnales tant(os). TRAD. Frising. 671 p. 565,13 in loco . . . ecclesiam . . . et a foris de terra arabili iornales CXXIIII. *al.* **c** *medic.:* ANTIDOT. Sangall. p. 82,40 qui inter costas apostemas habent, in epate in splene a foris inponis *emplastrum*. RECEPT. Bamb. 5 a foris oculos inunguis (*cf.* TRACT. de caus. mul. 31). **3** *extrorsum, foras – nach außen, hinaus:* CHRON. Salern. 72 p. 70,25 -s in patulo minime exiebant. 150 p. 159,12 per murum undique cervice tenus -s se iactaverunt. **B** *spirit. i. q. forinsecus, specie – äußerlich, nach außen hin, zum Schein:* CHRON. Salern. 32 p. 34,13 per exprobacione, que monachis -s inferunt, deintus quid animo gerat, cognoscere. 55 p. 56,13 hoc . . . non deintus, set -s promebat (59 p. 59,1).

II *praep. c. acc.:* *extra, ante – außerhalb, vor:* CHRON. Salern. 42 p. 43,4 -s portam . . . amplicuerunt. 126 p. 140,17 -s civitatis menia . . . egredi (*cf.* p. 140,18 -s menie properabat. 146 p. 153,16 -s moenia). 139 p. 147,13 -s castellum illum ne unam quidem stillam cecidit.

aframeo *v.* 1. adramio. **afredos** *v.* aphedros.

1. africus (aff-), -i *m.* **1** *ventus ex Africa (inter zephyrum et austrum) spirans*, λίψ – *Südwestwind* (*cf.* Gloss. III 113,48 St.-S. aff-us westsunderwint): EINH. Karol. 29 p. 34,4 ut . . . vocaret . . . -um westsundroni. ALBERT. M. meteor. 3,1,22 p. 608ᵇ,5 ab occidente hyberno -us ruens et furibundus apud Graecos hyps dicitur *(cf. Sen. nat. 5,16,6)*. **2** *(caeli) regio, quae est inter occidentem solem et meridiem – Südwesten:* STEPH. EDD. Wilfr. 13 p. 208,15 vento flante ab aff-o. RUD. FULD. Leob. 19 Scoranesheim quatuor milibus a civitate Mogontia ad -um distans. mirac. 3 p. 332,30 -um versus. ANNAL. Rod. a. 1138 p. 713,30 *iugera* sita sunt retro hospitale sub aff-o ab eadem domo. *al.* *Payr*

2. *africus *v.* *alficus. ***afrodicus** *v.* *aphrodicus.

afrodillus *v.* asphodelos. **afrodisia** *v.* aphrodisius.

afronit(ri)um *v.* aphronitrum.

***afrontatio** *v.* *affrontatio.

afroselinum *v.* aphroselinum.

afrutabulum *v.* affructabulum. **afugio** *v.* aufugio.

***ag.** *(orig. inc.) nomen litterae primae alphabeti inventicium ut vid.:* MAPPAE CLAVIC. 288ᵐⁱⁿ. ag berch *eqs. v. et* *alamoy.

agacia *v.* acacia.

agagula, -ae *m.* (*cf.* *ἀγαγᾶς) *metr.:* ăgă-: *l. 34.* ăgā-: *l. 37.* **1** *strictius:* **a** *leno – Kuppler:* ABBO SANGERM. bell. 3,18 -am (gloss.: lenocinatorem, lenonem) cęlebs aginat. **b** *adulter – Ehebrecher:* GLOSS. III 187,6 St.-S. -a uberhûrare. **2** *latius pro convicio i. q. nugator – Schwätzer:* AMARC. serm. 4,295 nugaris, -a ?

***agallis** *(f.)* (*cf.* ἀγαλλίς) *lolium – Lolch (Lolium temulentum L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 273):* GLOSS. med. cod. Trev. p. 173,21 -is i. lolium vel zizania (*cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz III 552,43* agalis i. lobu).

agalma, -atis *n.* (ἄγαλμα) *script.* -allm-: *p. 371,5. metr.: fere* ăg-; āg-: *l. 67.*

I *proprie:* **A** *imago – Bild:* **1** *strictius:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,73,2,1 p. 607ᵇ,13 -ta . . . idem sunt, quod imagines vel similitudines. cael. hier. 2,15 p. 69ᵇ,14 alia littera habet '-um' loco 'imaginum' (*PG 3,145ᴬ* ἀγαλμάτων) et dicitur multipliciter in Graeco; aliquando enim dicit expressam imaginem, quae intuentibus laetitiam efficit, quandoque vero dicitur imago simillima, sive laetitiam inferat sive non. **2** *latius i. q. similitudo – Abbild (v. et l. 45sqq.):* CARM. biblioth. 6,4,1 homo formatur pulchro sub -e primus. ALBERT. M. cael. hier. 3,2 p. 83ª,18 perficit *hierarchia* . . . '-ta divina' (*PG 3,165ᴬ* ἀγάλματα), id est expressas Dei imagines per similitudinem ex receptis donis, quibus laetitia eis oritur (*cf.* eccl. hier. 3,9 p. 579ᵇ,38). eccl. hier. 4,3 p. 645ᵇ,30 '-ta' expressae imaginationes; alia translatio 'insignia', quae sunt in nobis exemplata. summ. theol. II 4,16,4 p. 217ª,2 *angeli* de prima hierarchia a beato Dionysio . . . dicuntur 'divinum -a', eo quod similitudo Dei expressius relucet in eis quam in aliis. **B** *sepulcrum martyris – Märtyrergrab:* CARM. pro schola Wirz. 180 sanctus Kilianus . . . proprium defendat -a. INVENT. Quint. II 255 (MGPoet. IV p. 1003) crines . . . pro reliquiis sub sacro -e linquit.

II *translate:* **A** *decus, splendor – Zier, Glanz:* CARM. de Quint. 26 virtutum -e florens (CARM. de Cass. 70). 55 crucis . . . -e. 242 baptismi -e comptus. VITA Landel. 204 templi penetravit -a. EKKEB. SCHON. opusc. 4 p. 282,45 tibi gaudium sit, o Maria . . ., prelucidum -a inter primevas lucernas divini liminis (luminis *Pez*) suscepisse. **B** *gaudium aeternum – Freude, Seligkeit:* EGBERT. fec. rat. 2,510 *Christus* dragmam decimam *(i. hominem, cf. notam ed.)* ad -a revexit. BENZO

[Baader]

ad Heinr. 3,15 p. 628,16 *Christus* det -ta, claudat Avernum. 4,12 p. 646,18 habere debemus -ta, quae perdidit primus apostata. THIOFR. Willibr. I A 28 p. 477A ad sempiternę refectionis et delectationis . . . -ta. II 2,14 cęlestis -ta regni. **C** *honor – Würde:* VITA Ger. Bron. 16 p. 666,48 -a (agallma *1*) commissum . . . invisere.

agamus, -a, -um. (ἄγαμος) *caelebs – unverheiratet* (*cf.* GLOSS. IV 129,30 St.-S. -us celeps virgo ungehiter. *ibid. al.*): ABBO SANGERM. bell. 3,84 antropus ast -us (gloss.: sine coniuge) caelibatum colat.

aganoe *v.* agaone. **aganta** *v.* acantha.

agaone (aganoe *sim.*) *subst.* (ἀειΐζωον *cft. J. André, ALMA 23. 1953. p. 110*) **1** *sedum, vermicaria – Mauerpfeffer (Sedum acre L., cf. André, Lex. bot. p. 20):* RECEPT. Sangall. I 187 pipenilla, agaon, cardone (*cf. Misc. Tir. p. 66,21* -e, ⟨id est herba⟩ vernuliaca). GLOSS. III 294,46 St.-S. -e subtilla h(oc est) wormurz (477,6 agonoe vel -e. 511,39 aganoe. 517,43 agones. V 44,29 agvenan). *al.* **2** *pervinca – Immergrün (Vinca maior L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 288):* GLOSS. III 50,23 St.-S. -e bervinke. **3** *aconitum – Sturmhut (Aconitum napellus L. vel A. vulparia Rchb., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 106):* GLOSS. III 524,37 St.-S. agaones wolueswrz (535,57 agornes). **4** *?uva lupina – ?Tollkirsche (Atropa belladonna L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 516sqq.):* GLOSS. III 549,12 St.-S. -e vothwrz vochwrze bochzwrz.

1. agape, -es *f.* (ἀγάπη) *form.: sing.: nom.:* -e: *l. 33.39.* -is: *l. 34.41.* -es: *l. 34.45.52. acc.: fere* -em; -en: ANNAL. Otak. a. 1278 p. 194,15. *v. et l. 50.* -e: PONTIF. Rhen. sup. 194. *v. et l. 50. abl.* -e: *l. 37.40.49.53. plur. acc.* -es: *l. 46.51.*

1 *dilectio, caritas – (Nächsten-)Liebe, Liebesdienst* (*cf.* GLOSS. IV 30,32 St.-S. -e dilectio vel caritas spentae): IONAS BOB. Columb. praef. p. 145,14 fratrum -is (-es *var. l.*) vel patris . . . praeceptum. FORM. Marculfi 2,51 uberim strinuitatis vestrae -em erga nos . . . flagrantem . . . excitare. CARM. Aldh. 2,65 -e pro numinis. PAUL. DIAC. carm. 6,21 dapes -es. ABBO SANGERM. bell. 3,73 -em (gloss.: alienum laborem) suffert -e (gloss.: dilectio) nimis apta. NIZO Frid. 12 *mulierculа* illorum sustentabatur -e. *al. per prosop.:* BENZO ad Heinr. 4,2 Pystis, Helpis et A-is *(cf. Vulg. I Cor. 13,13).* **2** *convivium caritatis, distributio eleemosynarum, eleemosyna – Liebesmahl, Almosenverteilung, Almosen* (*cf.* GLOSS. II 91,62 St.-S. -em alamuosun, idem pastiones pauperum. IV 352,15 roga Latine, -es Grece, Gallice spende. *v. et l. 33*): AGNELL. lib. pont. 11 hic -es cum peregrinis cotidie faciebat. VITA Liutg. I 31 invitat ad -em egentes. HERIG. Ursm. 1,124 indicens -em simul et ieiunia crebra. LAMB. TUIT. Herib. 2,15 quod dabatur sibi de -e. COSMAS chron. 2,42 p. 147,12 consurgens ad -em (-e, -en *var. l.*). DONIZO Mathild. epil. p. 407,76 ingentes -es sibi precipiunt dare large. FUND. Mur. 29 p. 85,13 ut . . . -es pauperum . . . fiat. *al.* **3** *collatio – Beitrag:* CONR. FAB. Gall. 19in. cum -e familiarium ecclesie. **4** *alienus labor – fremde Arbeit: v. l. 38.*

2. *agape *v.* *agapis. **agapen** *v.* sacopenum.

agapetus (-pit-), -a, -um. (ἀγαπητός) **1** *adi.: dilectus – geliebt:* FORM. Augiens. C 21 kere, kyri agapite. **2** *subst. fem.: concubina – Buhlerin:* BERNOLD. CONST. libell. III 11 p. 71,29 quod si . . . aliquis clericus -as amplius quesierit amare quam Christum *(ex Ps. Hier. epist. 42,8).*

***agapis**, -is *(m.) (corrupt. ex* ἀχάτης *ut vid.)* **1** *achates – Achat:* DYASC. p. 115b lapis -is . . . colorem habet similem pelli leonis (*ex Damig. lap. 17* achates). **2** *lapis lazuli – Lasurstein:* ALPHITA I p. 296,22 lapis -is lapis lazuli, lapis est blavi coloris satis bonus. *huc spectare vid.:* TRACT. de aegr. cur. p. 189,2 pulverem . . . de . . . lapide -is. BERNH. PROV. comm. 1,2 p. 279,28 lapis -is (2,4 p. 280,24).

***agardia** *subst. (orig. inc.) herba quaedam – eine Pflanze:* BOTAN. Sangall. 43,1 herba -a *(c.* agaricus *cft. dubitans ed.).*

agaricum, -i *n. vel* **agaricus**, -i *m.* (ἀγαρικόν) *script.:* ha-: ANTIDOT. Glasg. p. 116,10. -car-: *p. 372,7. adde* ANTIDOT. Glasg. p. 109,12. 116,10. 138,9. -arri-: PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 203,27. -ig-: ANTIDOT. Sangall. p. 90,8. *form.:* agarus: GLOSS. III 548,63 St.-S. *?agarium: l. 31. metr.* ăgār-: *l. 15.*

1 *de fungis:* **a** *polyporus laricis vel abietis – Lärchen-, Tannenschwamm (Polyporus officinalis L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 279):* ANTIDOT. Glasg. p. 150,21 acarico, hoc est fungus de larice. DIAETA Theod. 115 -um calidum est. GLOSS. III 546,38 St.-S. -us tannenswam. V 40,14 -o i. bulidus montanus lorihbovmes suuam vel uualhadarich. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 346,9 -us duplex est, masculus videlicet et foemina *eqs.* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 373F -us sive fungus vel bolus, qui in quadam arbore reperitur. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 4br -us est quasi fungus et crescit circa radicem abietis *eqs.* Ps. OTHO med. 6 pretiosus -us. ALPHITA I p. 285,46 cor album, album abietis, -us idem. II p. 3,32 -us, fungus abietis, trodogalo idem. *saepe.* **b** *polyporus fagi – Buchenschwamm (Polyporus fomentarius Fries., cf. G. Pritzel – C. Jessen, Die dt. Volksnamen der Pflanzen. 1882. p. 463):* GLOSS. III 525,4 St.-S. -us buchsuame wegesuamme (533,56. 534,50). **c** *species boleti – Habichtspilz (Hydnum imbricatum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 915):* GLOSS. III 485,20 St.-S. -um habecheswum (570,9 habesamo).

2 *de herbis:* **a** *aristolochia (rotunda) – Hohlwurz (Aristolochia rotunda L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 1194):* GLOSS. III 594,12 St.-S. -i holvvrt. **b** *eruca – Hederich (Raphanus raphanistrum L. et sim., cf. Fischer, op. cit. p. 281):* GLOSS. III 471,9 St.-S. -um hederih. *v. et l. 9sq.* **c** *careum – Wiesenkümmel (Carum carvi L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 860):* GLOSS. III 579,34 St.-S. agarium *(v. app. crit.)* feldchumi. IV 30,40 -um veltchumile. **d** *vitis alba – Zaunrübe (Bryonia dioica Jacqu., cf. André, Lex. bot. p. 20):* GLOSS. med. p. 5,16 -o, id est vitis alba, quod est notia *(sim. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz III 535,20).* *v. et* asarum.

***agariola** *v.* *gariola.

***agasarium** (agaus-) *n.* (agaso) *stabulum equorum (principis) – Marstall:* GLOSS. III 443,24 St.-S. agausarium marstal.

agaso, -onis *m. script.:* agaus-: *l. 55.* -az-: *l. 52.61sqq. form. nom. sg.* -on: *l. 44.*

1 *equarius – Pferdeknecht* (*cf.* GLOSS. III 185,34 St.-S. -o custos equorum marscal vel stutere): **a** *strictius:* ABBO SANGERM. bell. 3,54 sit neque -on (gloss.: provisor equorum) inermis. LIUTPR. leg. 63 p. 211,4 *episcopi* ipsi dapiferi, ipsi -es, ipsi capones *sunt.* RICHER. REM. hist. 2,89 qua tempestate equos educant -es herbatum. AMARC. serm. 3,840 collum cautus -o purrit equi. *al. in stabulo regali:* RICHER. REM. hist. 1,9 ego ex mediocribus regis -o. CHART. Burgenl. 111 p. 78,11 (dipl. regis Hungar. a. 1220) Ladislao, magistro -um. *de censualibus:* CHART. Oelsn. 17 p. 33,12 (a. 1208) addidit . . . villam meorum -zonum . . . et agros meorum ortolanorum. **b** *latius de munere i. q. marescalcus – Stallmeister, Marschall (cf. Schröder – Künßberg, Rechtsgesch. p. 529sq.):* GLOSS. III 443,23 St.-S. agauso marscalh. IV 234,5 -o dicitur magister equorum. LEX fam. Worm. 29 ut ad alium servitium eum ponere non debeat nisi ad camerarium aut ad pincernam vel ad infertorem vel ad -em vel ad ministerialem. CHART. episc. Misn. 54 p. 56,25 -o *regis* Woyzlaus. VINC. PRAG. annal. a. 1148 Iůrik eius *(ducis)* -o (*cf.* a. 1158 p. 671,42 *syn.* marscalcus). CHART. Oelsn. 9 p. 22,3 Przibislaus tunc -zo. CHART. Pommerell. 15 p. 14,21 Paulus -zo noster *(sc. episcopi).* CHART. Pruss. II 64 comes Potrex -zo . . ., Albertus subagazo. **2** *asinarius – Eseltreiber:* NIVARD. Ysengr. 4,368 optat sic asinus, tendit -o secus. LAMB. WAT. annal. a. 1151 p. 520,47.

***agasonia** (-zon-), -ae *f.* (agaso) *munus marescalci – Marschallamt:* CHRON. Cosmae cont. I a. 1130 p. 136,20 inter cameram et mensam et agazoniam.

agat(h)es *v.* achates.

agathos (-tos), -on. (ἀγαθός) *compar. et superl.: p. 373,2. form.: abl. sg.* tagato: *p. 373,5. gen. pl.* tagaton, thogaton: *p. 373,7.*

[Baader]

bonus – gut: **1** *adi.* (*cf.* GLOSS. med. cod. Trev. p. 147,7 agatos i. bonus, agates i. melior, agatotatos i. optimus): WALAHFR. carm. 54,21 agathes (*i.* achates) -os bonus est lapis. CARM. potat. 32 (MGPoet. IV p. 351) -on ... potate Falernum. **2** *subst. neutr.:* WARN. paracl. 357 de tagato ... dicere verum. RHYTHM. Schir. 40,1 (ZDtAlt. 23 p. 181) prothopanton tagaton (thogaton AnalHymn. 46 p. 381) summus illocalis semper fuit. ALBERT. M. metaph. 12,1,4 p. 700^{a},13 quod est bonum et ἀγαθόν (*cf.* p. 699^{a},19.28).

***agaulizo**, -are. (αὐλέω, ἀγλαΐζω *cft. DuC. s. v.*) *resonare – ertönen:* VITA Pirmin. II 13 p. 43^{E} cuius *(animae Pirminii)* in terra defuncto corpori inanimatae materiae *(i. tintinnabuli)* -ret sonus.

***agausarium, agauso** *v.* *agasarium, agaso.

***agaza** (acacia), -ae *f.* *(theod. vet.* agaza, *cf. Ahd. Wb. I. p. 61; francog. vet.* agace, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 51sqq.) pica – Elster:* GLOSS. III 463,39 St.-S. pica vel -a agilstra. BERNH. PROV. comm. 6,2 p. 291,20 adeps pice, id est acacie. *Baader*

agazo, *agazonia *v.* agaso, *agasonia.

agea *v.* agia. ***ageleia** *v.* *aquileia.

agellulus, -i *m.* *(parvus) agellus – (kleines) Äckerchen, (sehr) kleines Stück Land:* RHYTHM. 150,340,2 ut ... non grando ... demetat -os. CHRON. Median. 5 p. 89^{a},42 adiacens cum -is suis villula. HUMB. Sim. 2,35 p. 184,21 ne -um quidem ... retentant. TRAD. Augiens. 81 p. 104,2 duos -os, qui vulgo geren *(cf. p. 374,70)* vocantur.

agellus, -i *m.* *script.* agg-: GLOSS. II 350,44 St.-S.

I *(modicus) ager – (kleiner) Acker, (kleines) Stück Land:* **A** *proprie:* **1** *vi deminutiva vigente:* ARBEO Corb. 20 ut ... salti secretioris et (ad VITA Corb. 14) operatione concederet -um *papa.* SIGEH. Maxim. 17 (15) pauperum -os. WOLFHER. Godeh. I 37 p. 195,7 adeo ut nec unum -um ... in suae commoditatis converterit servitium. *al.* *area horti – Beet:* GLOSS. III 716,28 St.-S. -us in horto bedde. **2** *vi deminutiva attenuata vel incerta:* **a** *gener.:* AGOB. epist. 11,11 p. 203,30 qui *(sacerdotes)* ... -os provideant. TRAD. Brixin. 53 econtra recepit ... -um, qui recipit seminis II modios. EPIST. Worm. I 36$^{tit.}$ quicquid ovi vellus vel agresti reddit -us. VITA Godefr. Cap. I 9 p. 524,34 quid finitimis inhias contempto limite -is? *al.* *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,197 qui retinet censum, videat, ne perdat -um. *cf. p. 374,26sq.* **b** *spec.:* *de cultura:* CHART. Mog. A 296 p. 187,10 (a. 1055) dedi ... -os silvestres. CHART. episc. Halb. 133 p. 96,27 lucos ... cum -is novalibus. *de possessione, situ:* CONC. Merov. p. 95,3 -um ecclesiae. COD. Lauresh. 3817 p. 263,16 (a. 1200) de -o, qui gere *(cf. p. 374,70)* dicitur, XVI denarii. **B** *in imag.:* HROTSV. Theoph. 12 ipsius ingenuum mentisque rigaret -um de sophiae rivis.

II **A** *fundus – Grund(besitz):* GESTA Autis. 33 (MG Script. XIII p. 396,8) -um proprietatis sue contulit, cuius vocabulum est Villare. 36 p. 397,28 -um quendam V mansorum. DIPL. Conr. II. 225 omnem illum -um ... exceptis triginta iugeribus cum omnibus appendiciis eius .. concedimus. **B** *fines – Gebiet:* CARM. de Tim. 7 Noricus in regnum qua se diffundit *(sic cod.,* -fud- *ed.)* -us.

III *iugerum – Morgen, Juchert* (GLOSS. III 277,48 St.-S. iuger, -us, morgen): TRAD. Petr. (FreibDiöcArch. 15 p. 143,6; s. XII./XIII.) triginta -os, quos teutonice dicimus morgon, ... dederunt.

agenda, agens *v.* ago. ***agentia** *v.* *aisentia.

1. ager, agri *m.* *(n.: p. 375,4.43; f.: cf. p. 374,55sq.) script.* ac-: *l. 71. p. 374,4.* *form.: sing.:* ?*gen.* ageris: DIPL. Karoli M. 307 p. 464,2. *acc. (abl.)* agru: CHART. Sangall. A 296. *v. et p. 374,6.* *plur.: nom.* agra, acra: *p. 374,4.* *acc.* agrus: *l. 71.* *metr.:* ăgr- *in thesi;* āgr- *fere in arsi; in thesi:* POETA Saxo 1,70.

I *portio terrae (fere arabilis) – Acker, Stück Land (de silva: p. 374,31.48; de vinea: p. 374,33):* **A** *proprie:* **1** *gener.:* FORM. Andec. 41 p. 18,17 in domibus, ... silvis, pratis, acris (CHART. Sangall. A 6 cum agrus, cum pradus, cum silvis. TRAD. Frising. 12 in ... -is, pratis, silvis. TRAD. Ratisb. 3 -os cum silva et prata. WETT. Gall. 35 p. 277,12 silvae et pratae atque -i. DIPL. Otton. II. 36 cum. .. campis, -is, pratis, pascuis, silvis. *al.*). CHART. Sangall. A 9 casa, sola, orta, agra, prada (A III app. p. 683,9 acra. B 12. *al.*). LEX Baiuv. 17,2 p. 447,9 *syn.* campo. CHART. Bund. 34 de ipsu -u ... dederunt tercia porcione in pacalia. LEX Raet. Cur. 17,10 paludem ... exicare et exinde aut -um aut pradum ... facere (*cf.* TRAD. Ratisb. 44 omne ..., quod ... -orum vel pratorum extirpatum est). CHART. Sangall. A 234 (dipl. Ludow. Pii) ut nullus iudex publicus ... in ecclesias aut loca vel -os ... ad causas audiendas ... ingredi audiat. POETA Saxo 3,264 eiusdem regionis -os villasque ... populari. GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p. 403,2 loca ... in -is et in aedificiis renovare. Ps. BOETH. geom. p. 401,17 formarum -orumque emetirentur areas (*cf.* CHART. Altenberg. 166 p. 125,26 dedit ... marcam pro expensis et -is mensurandis). p. 403,16 -orum planities. CHART. Stir. II 213 predium ... in vineis, areis et in -is (REGISTR. Seccov. p. 93,9 areae et -i areis attinentes). CHART. Babenb. 404 p. 251,4 mansum unum cum -is suis. CHART. Tirol. 1248^{a} p. 369,19 terra -orum solvit XV solidis. CHART. Eberb. 336 p. 99,27 ubi -i et campi ipsorum et fratrum ... separantur (CHART. Gosl. II 131 tam in campo quam in -o). CHART. Westph. IV 799 p. 424,32 de -is ignotis et indivisis, si seminati fuerint, ... decima solvetur. ALBERT. M. veget. 7,62 quietes -orum. *saepe.* *proverb.:* CAPIT. reg. Franc. 293,62 (a. 845/46) qui neglegit censum, perdat -um *(cf. DuC. II. p. 257$^{b.c.}$ v. et p. 373,42).* **2** *spec.:* **a** *de qualitate, cultura:* FORM. Andec. 41 p. 18,31 in ... -is cultis et incultis. TRAD. Ratisb. 216 -os arabiles. CHART. Worm. 91 p. 78,8 campestrium -orum. CHART. Eichsf. 272 -is silve. CHART. Babenb. 359 p. 203,26 -os novellarum. CHART. Friburg. 173 p. 146,5 -is ... frumentariis et viniferis. CHART. Xant. 219 ut nemus ... in -um sacionalem redigant. ALBERT. M. veget. 7,33 quatuor -orum genera ..., sativum videlicet et consitum et compascuum et novalem (*cf.* GLOSS. III 407,15 St.-S. compascuus -r almeinde). 7,36 efficitur -r pulverulentus et sabulosus et salsus et pessimus *eqs.* 7,54$^{tit.}$ de cultu -i montuosi et vallicu-losi. 7,65 -r subcoeninus aut coenulentus. 7,126 cum autem hic *(-r sativus)* duplex sit, campestris videlicet et hortulanus *eqs.* animal. 23,141 -orum sabbatizantium. CHART. Livon. A III 409^{a} si piscina ... in -os fructuosos fuerit redacta (CHART. Wirt. VII 2055 p. 17,18 *silvula* in purum -um). *saepe.* *sing. sensu collect. i. q. arvum – Ackerland, Boden:* COD. Lauresh. 898 p. 262,5 (a. 767/68) trado ... X iurnales -i et prati (COD. Frid. 19 iugera XL -i arabilis et pratorum). ADAM gest. 1,1 p. 5,2 -r *Saxoniae* ubique fertilis, compascuus et silvestris. 2,17 Hammaburg ... -o et frugibus felix. ALBERT. M. veget. 7,25 tertia *aratio est* -i commixtio. *al.* **b** *de possessione, condicione:* LEG. Burgund. const. I 38,8 p. 70,18 si quis in -o regio vel colonica voluerit adplicare. CAPIT. reg. Franc. 167,4 de -o ecclesiastico ... censum persolvere (*cf.* 303,3 -um sanctae Eulaliae). 191,10 -os dominicatos (*cf.* COD. Lauresh. 144 p. 426,11 partem -i dominicalis). CHART. Sangall. A 331 p. 305,4 unum -um salicam (BERTH. ZWIF. chron. 3 p. 152,7 salicae terrae -is). Ps. BOETH. geom. p. 394,12 arcifiniorum -orum ... extremitas. COD. Udalr. 35 p. 67,6 excepta dimidia parte vinearum cum ... suis stipendionariis -is. CHART. Rhen. med. I 404 p. 461,5 tributarios (*cf.* CHART. Eichsf. 441 decimalibus). CHART. episc. Hild. I 208 p. 191,9 hospites -os. METELL. Quir. 54,6 -os ... publicos. CHART. Hamb. 322 p. 281,19 -i, qui dicuntur quadrantes. CHART. Wirt. VII 2170 p. 110,11 -os rurenses. *al.* *describuntur -i vocibus theod.:* REGISTR. abb. Werd. 7,7 p. 209,9 de accommodatis -is, quos dicimus hůrland (*cf.* CHART. Osn. II 145 de quibusdam -is conducticiis, qui hurlande dicuntur. *v. et R. Kötzschke, Stud. z. Verwaltungsgesch. d. Großgrundherrsch. Werden. 1901. p. 60sq.*). CHART. Hamb. 322 p. 281,23 II -i, qui dicuntur geren *(cf. Dt. Rechtswb. IV. p. 253sq. v. et supra p. 373,27. 47).* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 420,34 de -is, quos ubirlende dicunt (*cf.* CHART. Dobr. 52 [ed. Lehmann, UB

[Ziltener]

Dobrilugk. p. 47,18] in superfluis -is, qui vulgariter overlant nuncupantur). CHART. Argent. I 258 -um . . . anewendere *(cf. Dt. Rechtswb. I. p. 776)* dictum. CHART. Westph. VII 452 unum *-um* . . ., quod vulgo dicitur aneval *(cf. Dt. Rechtswb. I. p. 620)*, et unam *(sic)* achteworth *(cf. Dt. Rechtswb. II. p. 1186sqq.)*. REGISTR. Mog. p. 39,25 -i, qui vocantur oppen. CHART. Westph. VII 722 collationem -orum, qui spretland vulgariter appellantur. TRAD. Moosb. 146 (OberbayerArch. 2 p. 47,13) -um . . ., qui vulgariter pieunt *(cf. Dt. Rechtswb. II. p. 238sq.)* vocatur. REGISTR. Patav. I p. 332,3 -i, qui dicuntur ůrboracher. **B 1** *in imag.:* **a** *theol. de Dei terra colenda (cf. parabolam seminantis Vulg. Matth. 13):* WALAHFR. Wett. epil. 2,14 flemus -um subito tanto cultore carere. RUD. FULD. Leob. 9 operarios . . ., qui sibi conlaborarent in -o Dominico (BERTH. [?] annal. a. 1075 p. 277,28 -um D. . . . expurgare). DIPL. Karlom. (II.) 23 fidelibus . . . in -o Dei loborantibus *(sic)*. POETA Saxo 3, 198 dira venenifere conatus semina sectae . . . vellere de sacro Domini radicitus -o *princeps. al. adde:* THIETM. chron. 6,95 steriles hos -os *(sc. Pruciam)* semine Divino studuit fecundare. *de mente:* CAES. HEIST. hom. exc. 293 purgare per confessionem . . . -um cordis nostri a sentibus peccatorum. CLEM. IV. registr. 675 p. 700,40 in -o mentium illorum proditionis zizaniam seminabat. **b** *de campo studiorum:* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,11 scolaribus deditus -is. ADAM gest. epil. 16 (vs.) cumque per innumeros librorum curreris -os. **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 14,30 p. 410B sqq. -i autem nomine humanum genus habitans in hoc mundo exprimitur . . .; item -r est ecclesia . . .; item . . . populus Iudaeorum . . .; -r vero, in quo thesaurus absconditur, disciplinam studii coelestis . . . significat. p. 411A -r autem sancta Scriptura. 19,1 p. 504D incenduntur . . . igne -i . . ., quando . . . omnis superfluitas vitiorum a cordibus electorum exuritur . . .; arantur -i, quando per doctorum praedicationem *eqs.* **3** *meton. de Deo:* EKKEB. SCHON. opusc. 4 p. 280, 24 o flumen pacis, o deliciarum -r, o sapientia sola.

II A *fundus, terminus, praedium – Grund(besitz), Gemarkung, Landgut:* DIPL. Merov. I 41 p. 39,8 quia . . . silvas de ipso -o devastassent (*postea:* -um Elariacum). WILLIB. Bonif. 8 p. 47,10 quae *(gens Fresonum)* interiacentibus aquis in multos -orum dividitur pagos (*cf.* FORM. Senon. I 41 p. 203,35 in ipso pago, in -o illo). HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,24 -um illud, quod nominatur Heidanheim (*antea:* locum). CHART. Rhen. med. I 57 p. 63,38 (dipl. Ludow. Pii) infra -os vel fines seu super terram predicti monasterii. CHART. Sangall. A 572 si factum fuerit, ut ille -r ab hospitali tollatur (*syn.* terrulam, possessiuncula). GESTA Autis. 36 (MGScript. XIII p. 396,28) agellum quendam . . . ex -o Matriacensi . . . contulit. TRAD. Salisb. I 38 concessit ei VI iugera in unoquoque -o. DIPL. Heinr. II. 392 -um nostrum in Marlines et Crenual . . . ecclesie . . . donamus. CHART. Tirol. notar. I 50b domus posita per medium domus archidiaconatus et -os de Saleo. *al.* **B** *fines, regio, campus – Gebiet, Gegend, Gefilde* (*cf.* GLOSS. III 610,18 St.-S. arnoricus [*i.* -r Noricus] peigiro lant): WILLIB. Bonif. 5 p. 22,12 ardua ac plana -orum peragrans spatia. ERMOLD. Ludow. 3,360 haud aliter miseri complebant strage ferarum Brittones lustra sive paludis -os. CAND. FULD. Eigil. II 7,25 latos volitat pennata per -os . . . fama. EINH. Karol. 7 p. 9,23 montium iuga interiecta utrorumque -os certo limite disterminant. WALTHARIUS 181 per latos aciem campos digessit et -os. POETA Saxo 2,138 Thuringorum per -os iter aegerat. WIDUK. gest. 2,24 in Reni orientalem -um depopulandum . . . demerguntur. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,227 in paradisiaci . . . pratensibus -i. CONST. I 111 in vestratem -um parare iam irruptionem (*antea:* dioecesi provinciaque). ACTA imp. Stumpf 339 p. 483,21 pascua de lapidoso -o, qui vulgari tuo Crau nuncupatur. *al.* **C** *rus – (flaches) Land:* COD. Karol. 3 p. 481,34 de presbiteris -orum (*syn.* ruris). CAPIT. reg. Franc. 22,19 quod non oporteat in villolis vel in -is episcopos constitui. WIDUK. gest. 1,36 p. 53,20 cum ergo per omnes -os caederentur, ad urbem . . . fugere temptabant. *al.*

III *mensura quaedam terrae (regionaliter diversa) – ein (nach Gegenden verschiedenes) Landmaß, Acker:* TRAD. Frising. 311 (a. 814) totum . . . tradiderunt . . . excepto -os VI et duo carrada. TRAD. Ratisb. 115 tradidit . . . terrę arabilis -os II. CHART. Rhen. med. I 135,24 p. 155,15sq. de porritto mundat *uxor illius* in orto -um I, de porro maiore -um I et dimidium *(cf. supra p. 128,15)*. TRAD. Frising. 1051 plenum -um ex proprietate sua. TRAD. Corb. 5 II iurnales et L -os. CHART. Bund. 206 p. 165,13 Andrea dedit unum carale in Tihizone et -um in Tulusace. TRAD. Fuld. I 43,1 unusquisque in anno XXXVI -os secat. TRAD. Scheftl. 87 delegaverunt unum -um in singulis campis. CHART. Port. 29 vineam . . . V -orum (REGISTR. Mog. p. 50,23 neglectos -os vinearum XIIII). TRAD. Petr. (FreibDiöcArch. 15 p. 143,23) curtem unam et -os decem, id est morgon. CHART. Altenburg. 88 p. 74,8 (dipl. Frid. II.) VIII -os lingnorum. CHART. Argent. I 242 triginta duos frumentiferos et quatuor pratorum -os . . . vendidit. CHART. civ. Erf. 244 XXII -os terre, II -os salicti et plus. *al.*

IV *gromatice i. q. area – Fläche:* Ps. BOETH. geom. p. 387,4 in duas eum -um dividet partes *linea.*

V *fructus et aedificia fundi – Ertrag und Gebäude eines Grundstücks:* NIVARD. Ysengr. 7,644 qui dominus fundi, legitime esset -i *(de re cf. notam ed.)*.

2. ager *v.* agger. **3. ager** *v.* acer.

ageratos (agir-) *m.* (ἀγήρατος) *lapis quidam astringens – ein beizender Stein:* PAUL. AEGIN. cur. 159 p. 87,25 restringit autem et sanguinarius lapis et frigius conbustus et agiratos *eqs. (cf. Galen. ed. Kühn XII p. 201sq.). v. et* *agrirastum. *Ziltener*

ageropa *v.* caryophyllon.

aggarrio (-ario), -ire. *garriendo proferre – schwatzen:* EGBERT. fec. rat. prol. nenias. HERM. AUGIENS. vit. 668 hoc . . . vulgus mobile aggāriens inprovide. ANSELM. LEOD. gest. 60 iocundissime -endo ingeminabat. *c. sensu iocundi:* RATHER. epist. 32 p. 182,18 coepi et ego ei taliter -ire: si *eqs.*

aggaudeo (adg-), -ere. *gaudere – sich freuen (c. sensu congaudendi: l. 43.46):* MILO carm. 1,6 prol. 45 qui tam iusto cupit -ere labori. VITA Chrod. 14 p. 560,4 regni tranquillitati princeps . . . ad-ens. VITA Annon. I 3,2 p. 499a,5 ipso suae reprehensioni dulciter ad-ente. GESTA Magd. 15 p. 394,11 omnibus hilaris et affabilis -bat (cong- *B*). WOLBERO cant. 3 p. 1178B ad-et profectui germinantis horti sui, in studiis . . . electorum. *al.* sibi -ere: IOH. METT. Ioh. 32 familiariter sibi alterutrum atque officiosissime ad-entes. HUGO FLAV. chron. 1 p. 304,26 nimis sibi -et *ecclesia* in felicitate.

adi. **aggaudens**, -entis. *hilarus – froh:* RIMB. Anscar. 38 p. 73,16 quod ipse . . . esset . . . letus et ad-s.

aggemo (adg-), -ui, -ere. *simul gemendo proferre – zugleich seufzend anstimmen:* METELL. Quir. 76,18 tabulae . . . trenera cunctae adgemuere columpnis.

***aggeneratio**, -onis *f. generatio communis – gemeinsame Erzeugung:* ALBERT. M. eth. 10,1,4 p. 608b,11 dicebat *Plato* delectationem generationem esse secundum quod generatio est -o eorum, quae constituunt naturam, sicut dicimus esse nutrimentum vel augmentum, quorum unum aggenerat membrorum substantiam, aliud autem quantitatem.

aggenero (adg-), -atum, -are. **1** *simul generare – gemeinsam erzeugen: v. l. 59.* **2** *generando augere – hinzuerzeugen:* ALBERT. M. veget. 2,14 ex nutrimento continue ad-antur (age-, aggregantur *var. l.*) ei *(plantae)* partes, ex quibus augetur. **3** *generando incorporare – erzeugend einpflanzen:* ALBERT. M. euch. 3,1,8,5 p. 274a,36 cibus ad-tus membro et virtutibus eius unitus.

aggeniculatio (adg-), -onis *f. genuum flexio – Kniefall:* EBO BAMB. Ott. 2,9 p. 632,17 Domizlaus . . . pio Ottoni humili ad-e prosternitur.

agger, -eris *m. (?f.: p. 377,26sq.) script.:* age-: *p. 377,3. 6.28.62.* ang- *p. 377,15.41.* ?aug-: *p. 377,15. assim. et*

etym.: ALDH. ad Acirc. 140 p. 195,14 solvitur 'd' in 'g' mutam ut 'aggrego, aggredior' . . ., 'aggero, aggessi', unde -em (agerem *KP*[1]) aggestis de fossato sablonibus et collectis in cumulum glareis dici etimologia declarat.

I *materies (aggesta) – (angehäufter) Baustoff:* FROUM. carm. 11,12 murus lapidoso ex -e (exagere *cod.*) structus.

II *aggestus – Anhäufung:* A *structura (terra vel lapidibus facta) – Anlage (aus Erde oder Steinen):* 1 *vallum – Wall, Damm:* a *ad muniendum, obsidendum – (Befestigungs-, Belagerungs-)Wall:* VITA Sandalb. 14 (MGMer. V p. 57,25) nulla -um arte imminente . . . obtinere valuerunt *urbem.* WIPO gest. 19 p. 39,10 insulam -e et vallo firmare. ADAM gest. 2,48 p. 108,15 -em Bremensis oppidi firmatum. CONO LAUS. notae p. 790,3 quod . . . villam munirent angeribus (augeribus [*sic?*] CHART. Laus. 330 p. 291,34). *al. alleg.:* HRABAN. univ. 14,26 p. 407[A] vallum . . . vel -r in Scripturis coangustionem hostium significat *eqs.* b *ad terminos notandos – Grenzwall:* LEX Baiuv. 12,4 agerem terre, quem propter fines fundorum antiquitus apparuerint fuisse ingestum (*cf.* LEG. Wisig. 10,3,3). CHART. Naumb. 213 p. 192,29 usque ad -es, qui sunt secus novalia Hollandensium. ANNAL. Rod. a. 1114 p. 698,1 -r humilis et curvus, ab aratro olim congestus, et est . . . terminus. CHART. Berg. Magd. 72 p. 51,27 ubi in signum distinctionis . . . plures comportati sunt -es. *al.* c *ad viandum – Straße:* VITA Aniani 6 (MGMer. III p. 111,15) nec porro qua pergebat ab -e. VITA Aviti I 10 (MGMer. III p. 385,3) corpus . . . publicum deferre per agerem ([agrum *var. l.*]. FLOD. hist. 4,9 p. 573,44. VITA Serv. 10 p. 34,10 in -is p. via strata. EBO BAMB. Ott. 3,13 p. 669,20. *al.*). CHART. Brem. 138 a transeuntibus per -em Vorde factum . . . accipere *theloneum.* d *ad aquas arcendas – Deich:* CAPIT. reg. Franc. 148,10 de -bus iuxta Ligerem faciendis. CHART. Traiect. 306 (dipl. Heinr. V.) iustitia . . . sive in furtis sive in -bus *eqs.* HELM. chron. 89 p. 175,12 in antiquis -bus, qui congesti fuerant super ripas Albiae. CHART. archiep. Magd. 412 -em ferre, qui dik vulgo dicitur. CHART. Hamb. 508 -em, qui houedic nuncupatur, . . . observabunt. CHART. Traiect. 1560 p. 309,34 vendidimus . . . -em cum littore. *al.* e *ad aquas colligendas – Stauwehr:* WANDALB. mens. 47 piscibus altas praestruere -bus (angeribus C) piscoso in flumine saepes. HELM. chron. 12 p. 24,34 qui propter molendina stipandis aquis -es congesti sunt. CHART. Hall. I 185 p. 173,33 -em sive restagnationem ad lacum construere ac servare et reparare (*cf.* 292 p. 273,31 -is illius, qui dicitur burgensium). CHART. Port. 168 molendinum cum -e, qui laice wer vocatur. *al. latius de stagno:* CHART. Pomm. B 812 p. 156,16 (a. 1266) piscium eiusdem -is. 2 *acervus terrae, tumulus – Aufschüttung, Grabhügel:* RUD. FULD. Leob. 4[in.] tumulus . . . super sepulchrum eius congesto terrae -e . . . compositus est. UFFING. Ida 2,5 sub telluris -e. *al.* 3 *pila pontis – Brückenpfeiler:* POETA Saxo 5,461 -busque pari spatio distantibus. 4 *testudo – Wölbung:* AEDILV. carm. 6,34 medio sub -e *(aedis Domini)* mensam . . . statuit. B *moles naturalis, colliculus – natürliche Erhebung, kleiner Hügel:* HROTSV. prim. 269 sub cuius *(terrae)* lapides latuerunt -e plures. C *congeries, copia – Haufen, Menge:* ALDH. carm. eccl. 3,25 Alpes -bus niveis et montis vertice saeptas. THEOD. TREV. mirac. Celsi 9 totus vesicarum -e cuneatus *puerulus.* GALB. Karol. 35[in.] transtulerunt in ecclesiam . . . librorum -em. TIDER. Pyram. 16 (ed. P. Lehmann, Pseudoant. Lit. p. 36) non facit esse probum quemlibet ager opum (*cf.* BURCH. URSB. chron. p. 82,7 -es nummorum).

aggeratio, -onis *f.* *accumulatio – Anhäufung:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 439,22 (epist. papae) monita nostra re et -e culparum penitus conculcavit *rex.*

aggereus, -a, -um. *aggestus – aufgehäuft:* SISEB. carm. 28 teres umbra rotae *(lunae)* dum transeat himen (limen *Stach*) -i (*CB*, aggeret *O*) velox cumuli *(i. terrae, cf. W. Stach in 'Corona Quernea'. 1941. p. 84sq.).*

1. aggero, -atum, -are. 1 *trans. i. q. accumulare – anhäufen, aufschütten:* THEOPH. sched. 3,52[ex.] -bis carbones in circuitu . . . circa auriculam et ferros desuper carbones. CHART. Traiect. 1448 p. 213,27 cum polrus ille fuerit -tus. CHART. Brem. 302 p. 344,10 pratum . . ., unde aggeres -antur. *c. sensu donandi:* TRANSL. Corn. 1,15,2 (MGPoet. IV p. 238) pretiosas inde vestes -ans quam plurimas. *c. sensu iactandi:* VITA Alcuini 22 p. 195,25 blasphemiae in eum -ans (-ens 2) iacula *diabolus. refl. i. q. se stipare – sich ballen:* HILDEG. div. op. 1,4,94 p. 872[A] horribilis flatus cum magna ferocitate se -at. 2 *intrans. i. q. subsistere – sich wölben:* VITA Mariae rhythm. 3680 e sursum -ans circa Iesum stabat fluvius.

2. aggero (adg-), -gessi, -gestum, -ere. *de assim. cf. p. 377,2.* 1 *apportare – herbeischaffen:* VITA Serv. 33 p. 105,19 tela -itur. 2 *accumulare – anhäufen:* BEDA hist. eccl. 3,2 p. 129,4 adgesto a militibus pulvere. WALAHFR. Mamm. 24,13 ab -to . . . acervo. WANDALB. mens. 253 vinitor adgestas pedibus qui conterat uvas. *v. et l. 7.*

***aggestorium,** -i *n.* *acervus – Haufen:* GLOSS. I 705,10 St.-S. -um hufun (aggestum *Vulg. II Macc. 13,5*).

aggestus, -us *m.* 1 *coacervatio – Anhäufung:* HEIRIC. Germ. I 3,214 pulveris -u facies obducta sepulcri. VITA Ger. Bron. 20 p. 670,29 quid enim -us pecuniae, apud monachos maxime, nisi lepra animae? ANSELM. GEMBL. chron. a. 1124 hiems . . . -u nivis saepius decidentis nimis horrida. 2 *acervus – Haufen:* COD. Lauresh. 134[b] p. 405,61 (a. 1170/75) remoto . . . lapidum -u. 3 *agger – Damm:* FLOD. hist. 2,3 p. 450,7 -um in circuitu silvae ipsius prominentem.

***aggiologia,** -ae *f.* (ἀγγειολογία) *venae sectio – Aderschnitt:* PAUL. AEGIN. cur. 3,78 in capite cirurgias accipiunt, -am dico et arteriotomiam.

?*agglattio, -ire. (ad *et* glattire) *?pipare, cantare – ?piepsen, singen:* RHYTHM. 93,3 audivi avem adcladtire *(cf. notam ed.).*

***agglomeratio** (adg-), -onis *f.* *accumulatio – Anhäufung:* LIBRI Karol. 2,18 p. 77,8 in eadem nugarum ad-e.

agglomero, -atum, -are. 1 *medial. de hominibus:* a *associari – sich anschließen:* ALDH. virg. I 36 p. 283,8 milites . . . orthodoxorum falangibus -antur. b *congregari – sich versammeln:* CONSUET. Trev. 29 cunctis illo festinanter -tis. 2 *de re i. q. suspendere – anhängen:* WALTHARIUS 1430 dextro femori gladium -are (glom- *V*).

***agglorior** (adg-), -ari. *gloriari – rühmen:* ADAM gest. 3,39 p. 182,22 ad-ans hospitalitatem . . . maximam esse virtutem.

?agglutinatio (adg-), -onis *f.* *coagmentatio – das Zusammenziehen:* RECEPT. Donauesch. 85 emplastrum . . . facit . . . ad-es (adglutiones *cod.*) sinibus (sinos *cod.*) apostematum.

agglutino (adg-), -avi, -atum, -are. 1 *(glutinis modo, firmiter) coniungere – (leimartig, fest) verbinden:* a *obi. res: strictius:* HERACLIUS II 7 p. 57,10 in tantum vero coqui facias *cinerem,* ut simul sit -tus (congl- *P*). ALBERT. M. euch. 3,1,9,1 p. 276[a],37 quod viscositate propria membri fortiter -etur *cibus. latius:* HRABAN. disc. 3 (PL 112,1248[C]) unum cum ipso *(corpore)* quodammodo -ari *animum.* THEOD. TREV. mirac. Celsi 7 fidei spem -ans. b *obi. anim.:* THEOD. TREV. sermo de Celso 2 -tus est consortio *sanctorum.* TRANSL. Dion. Ratisb. 36 p. 370[b],7 quos lapis ille angularis coelesti Ierusalem ad-at. ALBERT. M. bon. 530 p. 277,42 non sic sunt sibi *(sc. Christo)* -ti *Iudaei,* quin dimitti possint. *medial.:* ODILO SUESS. Seb. 73 -antur ocyus mali cum peioribus. EPIST. Ratisb. 10 p. 327,6 -entur fidelitate *clerici et laici. al. ?intrans.:* VITA Reginsw. 13 Christus non ferens sponsam suam . . . secularium diutius -are sepulchris. 2 *affigere – anheften:* GISLEB. ELN. inc. 3,144 ultio mox sancti . . . remeanti *feminae* palmas ceu clavo fixas ad-at alvo. OTTO SANBLAS. chron. 39 p. 61,16 quosdam vecte perforatos ventretenus humo -vit. 3 *medic. i. q. solidare – Festigkeit verleihen:* THEOD. AMORB. Mart. 26 paralytici -antur.

***aggracilio** (agr-), -atum, -are. *medial. i. q. attenuari – dünn werden:* RICHARD. ANGL. anat. I 445 alia *membra*

[Prins]

ag⟨g⟩-antur et arescunt, quia nutrimenti habent inopiam. IOH. IAMAT. chirurg. 1,15 paulatim labia *vulneris* sunt agr-ta adeo, ut ... inventa sunt tenua (7,2).

***aggratulor**, -ari. *gaudere – sich freuen:* CHART. episc. Halb. 204 p. 173,29 (a. 1143) talium auctorum zelo in Domino -ans et cum eisdem idem zelans.

***aggravamentum** (agr-), -i *n. (gravis) dispositio – (schwere) Bestimmung:* COD. Wang. Trident. 133 p. 308,7 (a. 1216) nec esse per tale agr-um factum a domino episcopo ..., quod ipse Enrigetus ... portare non possit.

aggravatio (adg-, -cio), -onis *f.* **1** *strictius i. q. gravitatis auctio – Erschwerung, Verschärfung:* BERTH. RATISB. serm. 14 p. 74,48 ex -bus scandali quandoque peccatum multo fit gravius. ALBERT. M. bon. 63 p. 38,74 de -e circumstantiarum in infinitum. CLEM. IV. registr. 676 p. 704,4 multiplicationi et -i *excessuum.* CHART. Wirt. VIII 2818 p. 132,10 pro -e reddituum. *de poenis:* CHART. Wirt. V 1278 p. 42,13 (a. 1253) -bus multiplicibus subsecutis. CHART. Salem. 607 p. 229,7 post ... excommunicationis, interdicti et -um sententias. *al.* **2** *latius:* **a** *oneratio, onus, pondus – Belastung, Last, Schwere:* HONOR. AUGUST. cant. 6,10/11 p. 454^{D} caro est pondus et -o (*cf.* GERHOH. psalm. 31,5 p. 57,17). GLOSS. Roger. I A 2,2 p. 584,38sq. in loco collectionis sentitur -o et pondus, ac si membrum esset plumbeum propter pondus et -em melancholie (*cf.* THEOD. CERV. chirurg. 4,1 p. 180^{A}). CLEM. IV. registr. 682 p. 713,1 sententiarum -o et penarum asperitas. **b** *molestia, angustiae – Beschwerde, Not(lage):* LOTH. I. ad Hraban. (MGEpist. V p. 504,25) senii ... ad-is (adgrationis *cod.*) excusatio. SIMON SITH. gest. 2,105 de regiminis -e nimia. ALBERT. AQUENS. hist. 9,23 audita hac regis Baldewini vulneratione et -e. GISLEB. MONT. chron. 185 p. 273,11 in primis terre illius -bus. **c** *exactio, praestatio – Auflage Leistung:* CHART. march. Misn. II 263 p. 181,2 (a. 1156) alicuius rei vel operis -e seu precaria exactione. CHART. Osn. II 333 p. 260,28 supra consuetum ... per aliquas -es molestari.

***aggravativus**, -a, -um. *premens – drückend:* SALERN. comp. 7 dolor ... -us melancoliam perfecte demonstrat (TRACT. de aegr. cur. p. 130,41).

aggravesco, -ere. *graviorem fieri – sich verschlimmern:* RIMB. Anscar. 33 p. 64,17 -ente dolore defunctus est.

aggravo (adg-), -avi, -atum, -are. *script.:* acg-: CHART. Walkenr. 428. agr-: *l. 64. p. 380,7. adde* CHART. Tirol. notar. I 445. *al.* -ab(o): *l.* 59.

1 *strictius:* **a** *graviorem reddere – erschweren:* CHART. Stab. 23 p. 60,9 (a. 770/79) tributum ... augeri et -are. OTTO FRISING. gest. 1,54 p. 76,24 archiepiscopus causam ad-vit. CONST. II 284,16 expurgationem iudex ... potest -are. ALBERT. M. animal. 3,177 -at partum *orobus* (*cf.* 9,76). **b** *augere – vermehren, steigern:* RUOTG. Brun. 35 p. 35,33 *(medial.)* -ta est ultra modum ... superbia. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 203,27 *(de falcone)* -ando ascensum suum ad superius. CHART. Quedl. 34 p. 26,37 ultra summam expressam census non -bitur (*cf.* CHART. episc. Hild. II 932). **3** *intrans. de auditu i. q. minui – nachlassen:* TRACT. de aegr. cur. p. 167,21 si ... auditus -verit.

2 *latius:* **a** *onerare – belasten:* CHRON. Fred. 4,28 quod saginam esset corpore ad-tus. CYPR. CORD. carm. 1,6 (MG Poet. III p. 144) hoc cibo quis fuerit pastus, haud adgrabat extas. ECBASIS capt. 861 corpus ... vitalem flatum ... -at (*cf.* CHART. Naumb. 325 p. 308,6 animam). HILDEG. phys. 3,8 fructus *aesculi* ... velut quodam pondere inflando -at hominem. URSO qual. 318 -at frigiditas naturaliter. TRACT. de chirurg. 69 a putredine pannus inferior agravari denegatur (*syn.* inficiatur). *al. ponderosum reddere – schwer machen:* FLOD. hist. 4,41 p. 593,2 ita sancti Balderici pignus est -tum, ut nullatenus moveri posset (*cf.* p. 593,24). GEBEH. SALISB. ad Herm. 32 ut domnus apostolicus ... super eos manum -verit (CHART. episc. Halb. 1302 p. 404,62 manus. *al.; ex Vulg., cf. ThLL. I 1314,19sqq.*). *arguere – beschuldigen:* RUD. TRUD. gest. 1,5 p. 231,37 ordinis negligentiam ... in eum ex industria vehementius -are. **b** *comprimere, vexare – bedrücken, quälen:* FORM. Marculfi 2,11 mihi iam senectus ad-at. FORM. epist. IV 1 -tus sum de infirmitate. CONC. Karol. 50^{D},52 quo *(interdicto)* ... pauperes ad-antur. WIDUK. gest. 3,54 p. 134,3 molestiis -tum *exercitum.* DIPL. Heinr. II. 521 (spur. s. XII.) familiam monasterii. CHART. ord. Teut. 337 presbiteros ... indebitis exactionibus. CHART. Brixin. 127 Conradum ... non agravabit, molestabit nec inquietabit. CHART. eccl. Erf. 411 hospicia ... in aliquo -are. *al. c. sensu offensionis:* CONST. I 202 (a. 1161) principes ... cum offensione -asti. *c. sensu condemnationis:* CHART. Epternac. 226 (a. 1181/1210) cum iudiciali sententia esset ad-tus. *medial. et refl. i. q. laborare – sich Mühe machen:* BEBO ad Heinr. 1 p. 493,2 scribendo haec non -bor exponere. ALBERT. M. metaph. 1,3,9 p. 51^{a},24 nec -verunt se in considerando multum, ut *eqs.* **c** *irrogare – auferlegen:* CHART. Eichst. 46 p. 86,13 (a. 1245) nec alie stiure rusticis -entur. **d** *?pro pignore capere – ?pfänden:* CHART. Gelr. 968 p. 935,37 (a. 1275, spur.?) alterius corpus aut bona arrestare, -are, calumniari *eqs.*

adi. **aggravans**, -antis. *graviorem reddens – erschwerend:* ALBERT. M. sacram. 155 p. 102,34sq. tales circumstantiae non dicuntur -es, sed specialia vitia constituentes; -es autem circumstantiae proprie dicuntur illae, quae non inducunt ulteriorem corruptionem super speciem vitii. *Prinz*

aggredior (adg-), -gressus sum, -i. *script.:* adg- *rarescere videtur a saec. IX. med.* acgr-: *l. 46. p. 381,21.* agr-: *l. 53.55. p. 381,34.* egr- *(var. l.): l. 53. al. form.: act.:* -ere: *l. 35.37.45. p. 381,23.25.33. al.* -unt: *l. 62.* -(i)eba(n)t: *l. 58sq.* -derit: *l. 34sq.* -duit: *p. 381,18. sensu pass.:* -atur: *p. 381,26.* -ssum: *l. 65.*

I *proprie i. q. accedere, appropinquare, appetere – (hin)gehen, sich nähern, aufsuchen (subi. fere anim.; res: l. 38.54. p. 381,3.6):* **A** *gener.:* **1** *intrans.:* CHRON. Fred. 4,27 p. 131,33 ne illuc adgrederit. 4,73 p. 158,3 exercitum ... ausiliandum Sisenando adgredere. 4,90 p. 166,33 ut ... usque adgrederit Agustedunum. *al. (v. ind.).* VITA Erasmi 229 -itur statim rex. TRANSL. Dion. Ratisb. 24 p. 365^{b},5 tu ipse licenter -ere. *de tempore:* ALDH. virg. II 2289 numquam -itur rugis sulcata senectus. **2** *trans.:* VITAE patr. Iur. 1,15 p. 140,15 iter (THIETM. chron. 2,4 [*in imag.*] dextrum iter -ssus. *cf.* WALAHFR. Gall. 1,2$^{capit.}$ peregrinationem. *al.*). ALDH. virg. I 37 p. 285,16 heremi vastitatem. WILLIB. Bonif. 5 p. 21,2 limina beati Petri. CHART. Naumb. 186 Saxoniam -i et ingredi. *al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *c. sensu proficiscendi:* CHRON. Fred. 4,66 p. 154,3 ad prilium debebant adgredere. REGISTR. Ringrav. 2,1 in expeditionem ... ad Longobardos acgredi. *al.* **2** *c. sensu ascendendi, ingrediendi:* WILLIB. Bonif. 4 p. 16,8 navem. VITA Mathild. II 22 p. 298,42 *milites* iterumque -ssi *(in ecclesiam).* **3** *c. sensu diruendi:* WALAHFR. Otm. 16 muros ecclesiae machinis. **4** *c. sensu se intrudendi:* DIPL. Heinr. III. 271 p. 362,3 nullus extraneus monachus ... congregationem -i presumat. **5** *c. sensu egrediendi:* CHRON. Fred. 2,57 p. 80,21 extra castra ... agressus (egr- *var. l.*) est. *fort. add.:* PLATO TIBURT. tab. 4 p. 495,8 oleum ... inde agressum (*ibid. eodem sensu:* egressus, egressa). **C** *spec.:* **1** *milit. i. q. assultare, adoriri, invadere – anstürmen, angreifen, überfallen:* **a** *intrans.:* CHRON. Fred. 4,39 p. 140,8 exercitus contra Chlotarium adgredebat. 4,48 p. 144,18 Chuni ... contra gentem qualibet adgrediebant. HINCM. annal. a. 863 p. 61,20 quibus *(Frisiis)* ... Saxones adgrediuntur. CHART. Hall. I 224,11 nisi sit, quod duello -atur. *al.* **b** *trans.:* WILLIB. Bonif. 8 p. 52,11 adgrediunt (-untur *var. l.*) terram. ANNAL. Alam. a. 863 gens Hunorum christianitatis nomen -ssa est. WIPO gest. 37 p. 57,10 gladiis et igne cives -itur. OTTO SANBLAS. chron. 14 p. 17,9 castellum ... -ssum expugnavit. *saepe. remissius:* ARNOLD. LUB. chron. 3,11 p. 155,43 rex ... decanum ... calumpniatorie -ssus est. **2** *publ. i. q. (consilio, petitione) adire – (mit einer Absicht, Bitte) angehen:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 70,2 profetam. CONC. Karol. 53 p. 689,37 quatenus ... solverentur, imperatorem -ssi sunt *fratres.* DIPL. Heinr. II. 87 nostram regalem -ssę maięstatęm *(sanctimoniales).* THIETM. (?) chron. 5,26 legati

[Sroder]

... responsi gracia regem -ssuri. *seq.* ut: DIPL. Heinr. IV. 92 p. 120,36 quem senior ... -ssus est, ut ... expleret. *subi. res:* HINCM. ord. pal. 21 quae *(contentiones)* ... propter aequitatis iudicium palatium -bantur. **3** *mus. i. q. assequi – erreichen:* RUD. TRUD. (?) mus. 1,19 p. 47 aliq uando cantus inlegitime -itur c inferius.

II *translate:* **A** *alloqui – ansprechen:* VITA Liutb. 12 eam blandis ... sermonibus -ssus est dicens (*cf.* HROTSV. Sap. 3,3 blanda alloquutione). BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,15 rex *Saxones* ... comminatorio ... et promissorio sermocinio ... -itur. *al. seq.* ut: THIETM. chron. 6,13 regem suaviter -itur, ut ... asscribere voluisset. **B** *conciliare – zu gewinnen suchen:* REGINO chron. a. 864 pontificem ... rex ... super huiuscemodi discidio omni arte -itur. WIDUK. gest. 1,22 p. 34,1 ea ... varietate virum ... -ssus est *pontifex.* VITA Otton. Bamb. III 2,6 p. 46,8 episcopus alia eos via -i cogitavit. *al.* **c** *acc. c. inf. i. q. flagitare – ersuchen:* COD. Karol. 37 p. 549,14 hoc ... per ... suas nos adgreduit syllabas: ... nos debere concedi. **C** *inire, sus-, incipere – in Angriff nehmen, übernehmen, beginnen:* **1** *gener.:* VITA Arnulfi 9 miracula ... narranda acgrediar. LIBER diurn. 46 p. 35,13 pastoralis regiminis curam adgreditur *sacerdos.* VITA Hugberti prol. (MGMer. VI p. 482,25) narracionis seriem ... adgredere. WILLIB. Bonif. praef. p. 4,5 opus (CHART. Westph. V 236. *al.*). ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p. 120,22 bellum -ere. EPIST. Worm. I 21 p. 39,28 priusquam consilium dicendum -atur. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303,14 vitae religiosae stadium. ALBERT. M. bon. 127 p. 84,71 sustinere terribilia magis difficile est quam -i. *al.* **c.** *inf.:* EINH. Karol. 17 p. 21,12. WOLFHARD. Waldb. 2,6 vitreum decus ... -ssum est dissolutione languescere. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,34. **2** *spec.:* **a** *narrare – schildern:* VITA Amand. prol. (MGMer. V p. 429,1) pauca ... breviter -ere conabor. THIETM. chron. 6,87 Heinrici inclitam conversationem agrediar. *al.* **b** *excolere – bearbeiten:* WALAHFR. hort. 42 iacentes -or glebas. **c** *vindicare, capessere – in Anspruch nehmen, ergreifen:* LEG. Wisig. 4,2,17 viventium iura. CARM. Cantabr. 30^{a},1^{b},12 auxilium -ssus est malefici. **d** *accipere – annehmen:* EBO BAMB. Ott. 2,5 p. 628,20 seque novam hanc legem ... -i non posse. **e** *actoris loco exsequi – als Sachwalter durchführen:* FORM. Senon. II 10 ut omnes causas, quas adgredi vel repellere debet *advocatus,* prosequi et defendere ... valeat.

subst. **aggrediens**, -entis *m. advena – Ankömmling:* DIPL. Otton. I. 77 pacem ... teneant -es et regredientes.

***aggregabilis**, -e. **1** *addibilis – hinzufügbar:* ALBERT. M. sent. 1,24,1 p. 607^{b},17 -is est *unitas* alii in constitutione numeri. p. 607^{b},21 est Deus ... non -is alii ad multitudinem constituendam. **2** *gregalis – einer Herde zugehörig:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,8 p. 85,34 quaedam animalia sunt -ia vel sociabilia (*p.* 487^{b},34 ἀγελαῖα). p. 85,60.

***aggregatim** *adv.* **1** *catervatim – scharenweise:* AGNELL. lib. pont. 126 per diversas portas -m egredientes *cives.* OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 34,8 fideles ducis ... -m in adiutorium eius advolant. BERTH. RATISB. serm. 12 p. 64,37 aliae *aves* -m volant. **2** *unanimiter – einmütig:* ALBERT. M. cael. 2,4,5 p. 219^{b},3 omnes ... antiqui -m convenerunt in hoc.

aggregatio, -onis *f.*

I *spectat ad anim.:* **A** *concilium – Versammlung:* LEG. Wisig. suppl. 3^{A} p. 478,35 -o sacrosancta pontificum. p. 481,26. **B** *caterva – Schar:* VITA Berth. Garst. 50 disparuit illa infernalium canum infelix -o.

II *spectat ad res:* **A** *gener. i. q. accumulatio – Anhäufung:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 492,14 in sola pecuniae -e spem ... constituens. ALBERT. M. eccl. hier. 4,3 p. 642^{a},1 in quodam cumulo et -e bonorum. **B** *spec.:* **1** *math. et philos.:* **a** *computatio – das Zusammenzählen:* HERIG. reg. 2,7 quarum *(differentiarum)* -i, quotiens denarius responderit. ANON. algor. Salem. p. 7,32 de -e pauca ... dicere. ALBERT. M. metaph. 1,5,10 p. 103^{b},40 ex multis numeris fit unus per -em. eth. 5,2,6 p. 349^{a},26 per summam -is. *al.* *summa – Summe:* ALBERT. M. sent. 1,24 p. 606^{a},12 numerus discretae quantitatis, qui est -o unitatum. **b** *compositio – Zusammensetzung:* ALBERT. M. caus. univ. 2,3,3 p. 550^{b},17 infinitum in quantitate duplex est, scilicet divisione et -e. metaph. 1,5,6 p. 98^{a},27 pluritas *fit* -e discreti. 3,3,8 p. 183^{b},2 diversa disgregatione et -e fieri generationem. 13,1,1 p. 730^{b},32 substantia generati non producitur in esse per -em magni et parvi, sed aliter. *al.* **2** *medic. et natur.:* **a** *confluxio, congestio – Zusammenfluß, Ansammlung:* TRACT. de aegr. cur. p. 258,29 sunt diverse cause *colicae* ..., -o egestionum. BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 111^{H} est ... prohibitio -is virus ulcerum in profunditate. ALBERT. M. animal. 7,112 -o puris sive veneni. *al.* **b** *compressio – das Zusammendrücken:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106^{F} quatuor canones *curationis vulneris* requiruntur: quorum unus est -o partium disiunctarum *eqs.* **c** *contractio – Zusammenziehung:* URSO qual. 467 ex quarum *(partium extremarum)* -e et cumulatione subiecti fit induratio (*cf.* 463).

***aggregativus**, -a, -um. **1** *coniungens, componens – von verbindender, zusammensetzender Natur:* **a** *theol.:* EBERH. BAMB. epist. 14 p. 535^{C} vel collatione -a vel connexione ... unum esse Christum cum Deo. **b** *natur.:* Ps. CALID. lap. p. 401 oleum est ingressivum, penetrativum et -um (*cf.* verb. 3 p. 354). *subst. neutr.:* ALBERT. M. top. 1,4,6 p. 286^{a},17 coloris, qui est in corporibus, sunt *differentiae* -i (*p.* 107^{b},30 συγκριτικόν) et disgregativi. **2** *math. i. q. addibilis – hinzufügbar:* GERHOH. Antichr. 1,11$^{med.}$ eo numero, qui apud aritmeticos -us dicitur. ALBERT. M. metaph. 5,1,10 p. 291^{b},45 unitas ... certificans et constituens in esse -o. **3** *ad acquisitionem pertinens – auf Erwerb gerichtet:* ALBERT. M. eth. 1,3,11 p. 44^{a},31 chrysmatistica sive thesaurizativa, quae est scientia thesaurorum -a.

***aggregator** (agr-), -oris *m. qui colligit – Sammler:* VITA Godefr. Cap. I 2 p. 516,18 Norbertus ..., servorum Christi -r. SALIMB. chron. p. 69,2 non fuit *episcopus* rerum episcopalium dissipator, sed potius agr-r et conservator.

1. aggrego (adg-), -avi, -atum, -are. *script.:* adg- *rarescere videtur a s. IX. med.* acgr-: *l.* 59. agr-: *l.* 41. *p.* 383,3. *al. depon.: l.* 57. *p.* 383,21.

I *obi. anim. eorumque conventus:* **A** *associare, suscipere – beigesellen, aufnehmen:* **1** *gener.:* LEG. Wisig. 12,3,13 p. 440,26 qui ex illis *(Iudaeis)* salvaturi vel christiane fidei ad-andi sunt. LIBER diurn. 64 p. 60,14 quos *(monachos)* agregare potueris. 70 p. 66,15 intro ecclesiasticum ovile. FORM. epist. III 4 p. 526,41 in consorcio iustorum. CHART. Lux. III 259 domine ... unam filiarum suarum ordini suo et societati -arunt. *al. admittere – zulassen:* CONC. Karol. 39^{A},118 p. 399,2 ne, si ... plures *clericos* ad-verint, nec ipsos gubernare ... valeant (*cf.* 39^{A},119 p. 399,14). sibi -are *i. q. asciscere – an sich ziehen:* ANNAL. Scheftl. I a. 1212 multitudinem puerorum et mulierum sibi -vit *puer* (*cf.* a. 1225). **2** *iur. i. q. assignare – zuweisen:* LEG. Wisig. 12,2,12 fisco ad-etur *Iudaeus.* LEX Alam. 39 careant libertatem servis fiscalibus ad-andi (LEX Baiuv. 7,3). **B** *consociare, cogere – zusammenschließen, (ver)sammeln:* **1** *gener.:* BEDA hist. eccl. 4,26 p. 268,12 quos *(Saxones)* contra eum Edric ... ad-arat. CONC. Karol. 56^{A},3 p. 707,12 ut ... coram se ad-et *episcopus* pauperes ... ad refectionem. ADEMAR. hist. 3,67 fratrem ... velle cum eo confligi et exercitum ad-ari. HELM. chron. 18 p. 39,7 copiosam monachorum turmam ad serviendum Deo -vit (acgr- 1, congr- 2). *al. medial. i. q. convenire – zusammenkommen:* CHRON. Fred. 3,23 Francis ad-tis in unam turrem. PASS. Quir. Teg. 11 multitudo monachorum ... ibi ad-ta est ad laudem. CHART. Scafhus. 62 p. 106,16 ad curiam -ti fuerant *principes. al.* **2** *spec. i. q. con-, advocare – zusammen-, (ein)berufen:* CONC. Karol. 3^{B} p. 20,2 ad-to sacerdotali collegio. 5 p. 38,14 synodum. EPIST. Bonif. 77 p. 160,27 concilium. CONC. Karol. 14 p. 82,3 vestram ... sanctitatem. THANGM. Bernw. 36 p. 774,27 conventus ... per vos -ti. *al.*

II *obi. res:* **A** *adicere – hinzufügen:* **1** *gener.:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,36 quae *(formae)* ... in capite ponuntur ut generales aut -antur ut differentiales. ALBERT. M. eccl. hier. 4,3 p. 642^{a},9 bene esse -at aliquid supra esse. *absol. i. q. conferre – beisteuern:* CASUS Petrish. 4,10 argenti

[Sroder]

libram, ad quam . . . fratres -verunt. **2** *spec.:* **a** *math. i. q. adnumerare – hinzuzählen:* GERB. epist. math. I 1 p. 13ª,14 digitos vero digitis agregabis. MATHEM. var. Bubnov p. 265,25 unitatem sepositam -a in decenis. p. 278,25 geminos . . . articulos -a cum ternario. ALBERT. M. metaph. 1,5,10 p. 103ᵇ,41 ex quibuscumque numeris -tis fit unus numerus. ANON. algor. Hann. p. 29,1 -are numeros est numerum numero adiungere. *al.* **b** *iur.: attribuere – zuteilen:* CHART. Westph. IV 63 p. 44,23 (a. 1216) decima . . . stipendiis fratrum . . . est -ta. CHART. civ. Magd. 119 p. 64,12 particulam ipsam . . . ecclesie . . . duximus -andam. *praestare – liefern:* CHART. Heinr. Leon. 104 p. 158,27 medietatem, que nostris actenus solebat -ari granariis, . . . dimisimus. *incorporare – einverleiben:* CHART. Turic. 1150 p. 246,5 (a. 1260/61) feoda ipsa suo universo . . . -ari. CHART. Carinth. V 161 bona . . . tuitioni nostrae . . . -amus. *consumere – verwenden:* CHART. march. Misn. II 305 p. 208,17 (a. 1161) reliquum . . . in usum sacerdotis -etur. **B** *coacervare, colligere – anhäufen, (an)sammeln:* **1** *gener.:* **a** *strictius:* ALDH. ad Acirc. 136 p. 190,1 nomina, quae . . . accumulantes -vimus. COZROH. praef. p. 1,11 doctrinę fluenta . . . ad-ari studuit. MIRAC. Adalb. Wirz. 7 p. 52,12 lignorum fascem. *al.* **b** *latius i. q. acquirere – erwerben:* TRAD. Frising. 11 p. 39,3 (a. 758) quicquid . . . ad-are vel adquirere potuimus. 574ª p. 491,1 quicquid de conparatione vel adquisitione ad-vi. RIMB. Anscar. 10 p. 32,7 libros, quos ad servitium Dei sibi -verant. DIPL. Karlom. (II.) 2 reliquias. DIPL. Heinr. IV. 103 p. 136,37 bona modis undecumque legalibus -ta. HARIULF. Arnulf. 3,8 divitias. *al.* **2** *medic.:* **a** *medial. i. q. confluere – zusammenfließen:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 111ᴴ caverna, in qua virus -ari possit. ALBERT. M. animal. 1,24 quod -atur ex superfluitate nutrimenti. 1,65 membrum, in quo . . . -atur illa humiditas. **b** *comprimere, coniungere – zusammendrücken, verbinden:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106ᶠ partes eius *(vulneris)* adinvicem -are. ALBERT. M. animal. 1,323 par *(musculorum)*, quod constringit pectus et -at. 1,377 ipsius *(paris nervorum)* residuum cum aliis paribus . . . -atur in spatula. *al.*

subst. **aggregatum**, -i *n. acquisitum – etwas Erworbenes:* TRAD. Teg. 342 (a. 1173/80) predium cum omnibus super eo -is.

2. aggrego *v.* agrego. **aggresco** *v.* accresco.

***aggressibilis**, -e. *qui suscipi potest – zu einer Inangriffnahme geeignet:* ALBERT. M. bon. 127 p. 84,80 'circa audacia', idest -ia ardua.

aggressio, -onis *f. script.* -stio: *l. 53sq.* **1** *proprie i. q. impetus, oppressio – Angriff, Überfall:* OTTO SANBLAS. chron. 7 p. 7,26 forti -e in brevi expugnans *Romanos. al.* CLEM. IV. registr. 662,1 p. 677,29 cessent guerre, cessent -es itinerum. ALBERT. M. metaph. 2,1,7 p. 124ª,34 ex ordinatione castrorum fiunt bella sive -es. **2** *translate i. q. alloquium (invectivum) – (schmähende) Anrede:* PASS. Quint. 176 capit. (MGPoet. IV p. 983) -stio praefecti secunda. 326 capit. (MGPoet. IV p. 987) -stiones praesidis et responsiones sancti martyris.

aggressus, -us *m. script.* agr-: *l. 68.* **1** *proprie:* **a** *adventus, appropinquatio – Ankunft, Annäherung:* CHRON. Merseb. 2 p. 171,16 imperator felici egressu feliciori -u nostram ecclesiam . . . respectu misericordiae revisit. **b** *impetus, oppressio – Angriff, Überfall:* ANNAL. Rod. a. 1147 p. 719,40 -u victoriae. CARM. de Frid. I. imp. 23 -us predasque numerare. **c** *meton.: aditus – Zugang:* PURCH. Witig. 335 omnibus -um demonstrans *porta* atque regressum. *gradus – Stufe:* THIETM. chron. 2,16 laboriosos eiusdem *(turris)* scandit -us. **2** *translate i. q. actio suscipiendi, initium – Inangriffnahme, Beginn:* BURCH. Iud. 6 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 251) quamvis primaria queque agr-us soleant . . . habere graves. ALBERT. M. bon. 215 p. 131,19 in -u terribilium sola voluntas est causa efficiens. CHART. Brand. A XXIII 3 p. 4,6 omnes *(exercentes officia)* habere volentes quod dicitur innicghe, in previo -u consulibus tres solidos dabunt. HIER. MOR. mus. 25 p. 184,27 vibratio in -u sit morosa, in progressu autem et egressu sit celerrima. *fort. add.:* DECRET. Burch. 19,5 p. 961ᴮ mulieres . . . sperant se utrumque posse facere cum incantationibus et cum -u illarum.

aggrestio *v.* aggressio.

agia (anga), -ae *f.* (ἄγυα) *via in navi – Schiffsgang:* GLOSS. III 164,19 St.-S. agiavia (anga- *var. l.*) bolchin. 217,10.

agiacrafus *v.* hagiographus.

***agibilis**, -e. **1** *adi.: mobilis – beweglich:* ALBERT. M. sent. 4,44,17 p. 568ᵇ,23 corpora erunt -ia non tantum ad motum localem, sed in omnia opera. **2** *subst. neutr.: quod agi potest (intra agentem) – etwas (immanent) Ausführbares:* ALBERT. M. anim. 3,2,1 p. 329ª,8 de parte . . . animae rationalis, qua ipsa anima cognoscit distinguendo et formando -ia et factibilia (eth. 6,2,5 p. 414ᵇ,9). eth. 6,2,1, p. 408ᵇ,45 scibilia, de quibus est ars, et -ia, de quibus prudentia. pol. 7,13ᵈ p. 722ᵇ,39 '-ium' (*p. 1333ª,32* τῶν πρακτῶν) ad activam scilicet vitam pertinentium. nat. anim. 2,6 p. 27,22 in prudentialibus -bus per nos (*opp.* factivorum). *al.* *v. et* *actibilis.

agilis, -e. *superl.* agillim(us): *l. 39.42. adde* ALBERT. AQUENS. hist. 1,17.

1 *mobilis – beweglich:* **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 63,1 volubilis et -is polorum vertigo. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 90,16 habent *aves* linguam gracilem et -em. *remissius:* CARM. Bur. B 86 refl. 8 utensilia -ia, facilia, gracilia. **b** *theol.:* ALBERT. M. sent. 4,44,17 p. 567ᵇ,32 corpora gloriosa numquam erunt ita -ia, quin ex motu graventur (*cf.* p. 568ª,11.20.35. 4,44,19 p. 571ª,8. 4,44,20 p. 572ª,4). **2** *velox, celer, pernix – rasch, schnell, flink:* WOLFHARD. Waldb. 1,18 (16) lapsu -i et horrendo. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 150,32 quemadmodum . . . falco -ior et expeditior est. p. 163,7 sit *falconarius* -is et promptus in suis motibus. 4 p. 77,19 sit *equus* . . . -is ad girandum. ALBERT. M. animal. 12,226 quod *(animal)* cursile sit et -e. *al.* **3** *studiosus, fortis, habilis – eifrig, tüchtig, gewandt:* RHYTHM. 39,23,2 Saxones -es et cor durati. HUGEB. Willib. 5 p. 104,1 -is Christi vernaculus. Wynneb. 8 p. 113,9 mens . . . -ior quam corpus. THEGAN. Ludow. 19 p. 594,38 erat *imperator* fortis in membris suis, -is et impiger. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 33 agillimus erga dominam suam interventor. ALBERT. BEH. epist. 58 p. 150,30 per mercatorem -em. *al.* *? c. gen.:* AMARC. serm. 3,389 phalanx . . . fit agillima pugne. *subst. masc. plur. i. q. primores – die Vornehmen:* GESTA Karoli M. p. 178,28 rex . . . iniit consilium cum -ioribus terre.

adv. **agiliter**. **1** *velociter, celeriter – rasch, schnell:* HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,23 -r . . . venerunt. BURCH. URSB. chron. p. 33,14 -r properat. *al.* **2** *studiose, strenue – eifrig, tatkräftig:* WETT. Gall. 37 p. 278,7 hostis . . . -r eos persequebatur. ANNAL. Xant. a. 864 Saxones agiles . . . -r agebant. MIRAC. Bert. 7 p. 512,28 -r oppetere aut strenue defendere. CHART. Steph. Wirz. 32 p. 45,24 -r vetent, indefesse arceant, invasores reprimant. *al.*

agilitas, -atis *f.* **1** *mobilitas – Beweglichkeit:* **a** *gener.:* ALDH. virg. I 3 p. 231,9 -e corporis theatrales . . . pompas . . . adipiscuntur *gymnici.* **b** *theol. et philos.:* OTTO FRISING. chron. 8,27 p. 438,12 vera corpora . . . -is subtilitate spiritibus non inferiora. ABSAL. serm. 31 p. 182ᴰ -e et subtilitate naturae. CAES. HEIST. mirac. I 12,56 p. 539,10 gloria corporis consistit in quatuor dotibus, id est in subtilitate, claritate, immortalitate, -e (*cf.* p. 359,19sqq. hom. I p. 42ª,1). ALBERT. M. resurr. 152 p. 338,64 -s est dos faciens facile moveri corpus ab anima. sent. 4,44,19 p. 571ª,20 in voluntate et anima consistit illa -s et non in membrorum dispositione. epist. Dion. 4ᴳ p. 889ª,22 utrum Christus habuerit dotem -is. summ. theol. I 18,74,2,1 p. 768ᵇ,8 glorificata . . . corpora . . . pro summa perfectione dotem accipiunt -is, quae est potentia disposita et perfecta ad motum. *al.* **2** *velocitas, celeritas – Raschheit, Schnelligkeit:* AETHICUS ISTER 53 quae *(naves)* ob nimiam -em nomen traxerunt (*cf.* 54). UFFING. Ida 1,12 plantis -em voti aviditas ministrat. ALBERT. M. cael. 1,4,5 p. 102ᵇ,43 -e movere centum leucas. animal. 23,67 non conveniunt *colores* . . . -i volatus. *al.* *levitas – Flüchtig-*

[Sroder]

keit: THEUTM. ad Claud. (MGEpist. IV p. 605,37) non per ordinem misi propter quandam -em et neglegentiam scriptoris. **3** *fortitudo, habilitas – Tüchtigkeit, Gewandtheit:* ERMENR. ad Grim. 1 p. 536,21 vincit *Hludowicus* ... -e Ulixem. RUOTG. Brun. 22 mentis suę -e. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 401,20 ex quorum -e et audacia civitas fortiter ... consistebat. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 30 p. 425ª,7 sensibilitas humanae -is. *al. fort. add.:* HRABAN. epist. 16 p. 419,24 ne ... ponas scandalum in -e (aequitate *Vulg. eccl.* 7,6) tua.

agina, -ae *f.* *aequitas – Gerechtigkeit(ssinn):* HUGO TRIMB. laur. 66 virgo Dei Prisca, ne nos onerent mala prisca sordis et angina, tua nobis prosit -a.

agino, -are. *fugare – vertreiben:* ABBO SANGERM. bell. 3,18 agagulam cęlebs -at (gloss.: fugat). 3,88 -at venerem.

agiographus *v.* hagiographus.

?*agipos. (*orig. inc., ni latet* ἄγριος) *labrusca – wilde Rebe (Vitis silvestris Gmel., cf. André, Lex. bot. p. 20):* DYNAMID. Hippocr. 2,69 ampelos agrios, id est agipos, sive vitis agrestis. *Sroder*

agiros *v.* aegiros.

agitabilis, -e. *mobilis – beweglich:* ALBERT. M. meteor. 3,3,13 p. 654ª,4 *vapor* non aeque agitatur semper neque aeque -is.

agitatio, -onis *f.* **1** *insectatio, irritatio – Verfolgung, Plage:* MIRAC. Gorg. 22ex. *Dominus* elephantos ... -e culicum fugavit. RUD. TRUD. gest. 7,7 p. 267,10 *equi* punctionum suarum *(sc. muscarum)* aut ... morsuum -e ... dissilierant. **2** *iactatio – Wurf:* HINCM. epist. I 160ª,26 p. 133,36 nequaquam sortis -e, sed ... electione ... sunt ordinati *diacones.* **3** *concussio – Erschütterung:* ALBERT. M. animal. 9,44 festinabitur partus ... propter -em capitis fetus. **4** *permixtio – das Umrühren:* MAPPAE CLAVIC. 286 incessanti -e ad spissitudinem ducta *zuchara.* **5** *motus – Bewegung:* ALBERT. M. meteor. 3,2,6 p. 621ª,5 sua *(sc. vaporis)* -e fit ipse incensus. 3,3,4 p. 643ª,22sq. in ventre nubis fit -o vehemens vaporis sicci: -o autem inducit actualem inflammationem. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 10,1 p. 214,61. *ibid. al.* **6** *tremor – das Zittern:* EINH. Marc. et Petr. I 4,14 p. 262,1 *(de spasmo)* ab assidua membrorum -e tremulosa ... vocari potest *passio.* WOLFHARD. Waldb. 1,22 (18) mulier ... miserabili -e perculsa brachii ... officium perdidit tremebunda. FLOD. hist. 1,22 p. 440,4. *al. mobilitas – das Wackeln:* AESCULAPIUS 10 p. 13,8 dentium vitia sunt multa: aut dolor ... aut -es aut frigidationes.

agitativus, -a, -um. *concutiens – Schüttel-:* ALBERT. M. meteor. 3,2,18 p. 635ª,30 movet *terraemotus* motu -o modo ad dextram, modo ad sinistram. p. 635ᵇ,17 motus enim, qui est a dextra in sinistram, qui est motus -us, causatur a vapore non multo *eqs.*

agitator, -oris *m.* **1** *actor pecoris, minator – Viehtreiber:* CHART. Gelr. 302 p. 295,10 (a. 1155/65) familia ... porcorum -es dabunt. **2** *auriga, vector – Wagenlenker, Fuhrmann:* COLUMB. epist. 5 p. 174,36 *Christus* -r Israel *(item in imag.:* AETHICUS ISTER 84 p. 66,19 tuus [*sc. Macedoniae*] -r [-tur *LB*] magnus Alexander). *de sidere:* ANNAL. regni Franc. a. 817 p. 145,27 cometes in signo -is (sagittarii *C3*) apparuit. ARNOLD. SAXO fin. 1,2,2 p. 17,41 ycos et vespertinus oriuntur, ... post oritur -um *(sic).* **3** *instigator, sessor – Antreiber, Reiter (de diabolo, daemonibus):* SIGEH. Maxim. 7 diri -is inquietudine liberatus est *energumenus.* RUP. TUIT. spir. 6,3 p. 1731ᴰ sessorem atque -em bestiae (GERHOH. tract. p. 190,20). CONR. EBERB. exord. 5,17 p. 1169ᶜ *fratris* humeris ferus -r ... insiliit. **4** *auctor – Anstifter:* CAPIT. Bened. 3,141 p. 110,24 *sacerdotes* nec ad pugnam pergant nec effusores sanguinum vel -es fiant (3,142 p. 111,12).

***agitatorium,** -i *n.* *cunabulum – Wiege:* VITA Pard. 20 (MGMer. VII p. 37,16) genitrix ... *puerum* in -o (agitario *2a.b*), quod vulguo berciolum vocant, ... posuit.

agito, -avi, -atum, -are. *intrans.: p. 386,22.31.52.387,2.* **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *pellere, venari, excitare – treiben, jagen, hetzen:* **a** *obi. bestiae:* ALDH. ad Acirc. 68,4 *(de aquila)* in summis cicnos -bo. LEX Saxon. 60 qui in fossam ... pecus quodlibet -verit. ERMOLD. Pipp. 2,101 musio, perge foras mures -are. WANDALB. mens. 43 canibus cervas spiculisque -are. WIDUK. gest. 2,23 porcellum pro porta -ari fecit. CHART. Rhen. med. III 912 p. 683,11 -are, quod vulgariter dicitur sprengin, aliquam feram. ALBERT. M. animal. 4,80 pisces dispersos ... ad unum locum. *al.* **b** *obi. homines:* SEDUL. SCOT. carm. 2,8,19 conterit turmas -ans per arva. HROTSV. Pel. 111 hostes. *c. sensu adoriendi:* CHART. Argent. I 618,7 (a. 1245/60) si autem gladio ... aliquem -verit et ipsum non vulneraverit. **2** *(com)movere – in Bewegung setzen, bewegen:* WETT. Gall. 11 -antur ... membra iam lassa. HROTSV. Pel. 325 viderunt corpus ... inter grandisonas -ari martiris undas. MIRAC. Pirmin. 8 -tis fusilibus campanorum. ALBERT. M. meteor. 3,3,13 p. 653ᵇ,7 vapor ... -atur a frigore. *al. v. et p. 385,24.387,5. de nutu capitis:* VITA Norb. I 12 p. 684,36 caput -ando ... dicebat. *in cunabulo movere – wiegen:* VITA Pard. 20 (MGMer. VII p. 37,25) *infans* numquam a manu hominis fuit -tus (*cf.* p. 37,17). *intrans. i. q. se movere – sich bewegen:* VITA Pard. 20 (MGMer. VII p. 37,22) per se isdem cepit -are berciolus. CATAL. reg. Lang. (MGLang. p. 492,38) videt vermen -antem sub teguga. **3** *percutere – anschlagen:* ROD. GLAB. hist. 5,1in. hora, qua matutinale -tum est signum. **4** *conquassare, corripere – schütteln, ergreifen:* ALDH. virg. II 599 cernua quae graditur *(sc. matrona)* tremulis -ta lacertis. ANNAL. Xant. a. 873 p. 31,25 malignus spiritus ... Karolum invasit eumque horribiliter ... -vit. HROTSV. Gall. II 8,1 ubi -atur *energumenus? intrans. i. q. tremere – zittern:* WOLFHARD. Waldb. 1,22 (18) facitergium ... arae ... -ando imposuit. **5** *permiscere – umrühren, durchschütteln:* ANTIDOT. Lond. p. 19,2 in eodem mortareo mittes ipso electuario et -a fortiter. LUP. FERR. Wigbert. 23 ungentum ..., quando est -tum, ... spargit odores. MAPPAE CLAVIC. 288med. -te cum aqua frigida *partes cineris. al.* **B** *latius i. q. stimulare, incitare, vexare – anspornen, aufreizen, beunruhigen:* ALDH. virg. II 1918 matrona stimulis -ta maligni. HUGEB. Wynneb. 6 -atur in iram. CAND. FULD. Eigil. II 5,3 gregem sibi commissum *(sc. monachos)* ... stimulis -bat ineptis. AGIUS vita Hath. 11 insomniis. RUOTG. Brun. 35 p. 36,10 imperatoris quidem spiritus -batur in ipso, quia *eqs. al.*

II *translate:* **A** *gener.:* **1** *facere, gerere, exsequi (pass.: fieri, exsistere) – tun, handeln, (aus)führen (pass.: geschehen, bestehen):* DIPL. Ludow. Germ. 72 dum turbida res -batur in episcopatu Frisinge. ABBO SANGERM. bell. 1,311 idque die tota stantes -ant in agone. WIDUK. gest. 3,64 rem fraudulenter. OTTO FRISING. gest. 1,30 dissensionis malum -batur. 2,7 controversia, quae inter ... duces de Norico ducatu -batur. HIST. Welf. 28 gwerra diu ... -ta (CHART. Bern. II 236 p. 249,28). *al. intrans. i. q. se gerere – sich benehmen:* MARC. VALER. buc. 4,42 per varios -are modos. **2** *tractare, ventilare – behandeln, erörtern:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 31,12 negotium primitus -tum ... aperuerunt. OTTO FRISING. gest. 1,60 p. 86,10 *capitula.* **3** *peragere (pass.: locum tenere) – abhalten (pass.: stattfinden):* ANNAL. Fuld. II a. 859 p. 53,17 cum diu ... -ta esset disputatio. THANGM. Bernw. 28 p. 771,40 quanta seditione et tumultu -retur *concilium.* **4** *refl. i. q. se immiscere – sich einmischen:* DICTA de disc. (MG Lib. Lit. I p. 459,41) ne ultra de pontificatu Romano se -ret. **B** *spec. in iure:* **1** *(sententiam) pronuntiare – (Urteil) fällen:* HINCM. annal. a. 871 p. 116,33 quatenus de illius pravitatibus regulare ibi -retur iudicium (CHART. Heinr. Leon. 106 p. 162,5). **2** *(causam) habere – (Prozeß) führen:* LEG. Wisig. 2,1,25 si ... de rebus maximis ... negotium -etur (CHART. Heinr. Leon. 102 p. 153,33). **3** *adhibere, persequi – anwenden, durchführen:* LEG. Wisig. 6,1,2 p. 249ª,13 per triduum questio -ari debet (6,1,3. 7,1,5 questionis -etur examen). 6,5,12 p. 275ª,3 -ta discussione ... a iudice. **4** *(tormentis) quaerere – (peinlich) befragen:* LEG. Wisig. 6,1,2 p. 248ᵇ,23 nobiles ... nulla permittimus ratione questionibus -ari.

[Pape]

adi. **agitans**, -antis. *instans – vorliegend:* CONST. II 428II,13 (a. 1254) tractatus negocii tunc -is.

subst. **agitans**, -antis *n. vis movens – bewegende Kraft:* ALBERT. M. meteor. 3,3,12 ex duobus -bus in seipsum agitatus et coagitatus necesse habet *vapor* igniri. *Pape*

agius *v.* hagius.

1. *agla (acla,l acta), -ae *f. (ab* accola; *cf. engad.* accla, *v. et Meyer-Lübke, REW³ nr. 81)* **1** *colonus censualis – Zinspflichtiger:* DIPL. Merov. I 89 p. 79,9 cum ... mancipiis, aclas *(cod. recte [cf. supra p. 97,113sq.],* aecclesias *Pertz),* vineis. **2** *fundus accolae – Grundstück eines Zinspflichtigen:* CHART. Sangall. A 988 p. 185,35 (a. 1270) predium nostrum ... cum universis ... attinentibus in ... pratis, agris, -is, cultis et incultis. *fort. add.:* CHART. Rhen. med. I 41 p. 47,3 (a. 804) tam de actis quam de praesidiis. *v. et* accola *p. 97,28sqq.*

2. *agla. (אגלא) *formula liturg. abbreviata orig. Hebr. (cf. Handwörterb. d. dt. Aberglaubens. I. 1927. p. 213sq.):* INSCR. campanae a. 1273 (ed. S. Thurm, Dt. Glockenatlas, Württ.-Hohenz. 1959. nr. 741) anno ... fusa est hec campana. -a. *fort. add.:* ORD. iud. Dei B 2,3c ogla.

***agleya** *v.* *aquileia.

***agmasticus** (augm-, aum-), -a, -um. (ἀχμαστικός) *florens, vigens; accrescens (sc. falso derivatur ab* augmentum *sim.) – in (voller) Blüte, kräftig; zunehmend:* **1** *de aetate:* PAUL. AEGIN. cur. 28 etatibus autem magis aug-is *(3,4,5* ἀχμαστικαῖς). ALPHITA I p. 279,8sqq. augma ... interpretatur incrementum et inde dicitur adolescentia aetas aug-a, quia in ea crescit homo; inde etiam dicitur febris augmatica *(sic?),* id est crescens, et epaugmastica, id est decrescens; sed augmentum interpretatur status, inde dicitur iuventus aetas aug-a *eqs. subst. masc. i. q. iuvenis – ein im Mannesalter Stehender:* PAUL. AEGIN. cur. 53 p. 29,1 fit vero passio hec ... adolescentibus et -is (aug- *B; 3,13,1* ἀχμάζουσιν). **2** *de febri (v. et l. 29):* Ps. GALEN. febr. 82 -um (*i.* -a, *sc. febris*) pulsum habet ingentem. GLOSS. med. p. 79,14 sinocorum *febrium* tres sunt species, id est homotonus, hoc est maior, aug-us etiam, quem secundo loco ponimus, tertius vero epagmasticus (*cf.* p. 11,19). MAURUS urin. I p. 17,11 dicitur aum-us ab augmento. WALTH. AGIL. med. 124 p. 206,14 secunda species *synochi* ... dicitur aug-a, quia est in continuo augmento.

agmen, -inis *n. (m.: p. 388,18.30.38.54) form. fem. sg.* -in(a): *p. 388,54.56. cf. l. 59.60.62. p. 388,56.62 (v. et N. Fickermann, JbGeschMitteld. 6. 1957. p. 39[78]).*

I *caterva, turba, tractus – Schar, Haufe, Zug:* **A** *gener.:* **1** *de hominibus:* **a** *strictius:* **α** *de itinerantibus:* EINH. Karol. 19 p. 25,2 filiae ... sequebantur, quarum -n extremum ex satellitum numero ad hoc ordinati tuebantur. WALAHFR. imag. Tetr. 130 comitante *equitem* pedestri -e. VITA Liutg. I 34 *(de exsequiis)* comitantibus populorum -bus. UFFING. Ida 2,7 comitante secum *(sc. cum praesule)* inferioris ordinis -e dealbato. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,78 Amadriadum deducens -a secum Silvanus. LAMB. TUIT. Herib. 1,6 p. 744,15 a circumlatero praesulum -e perducitur *archiepiscopus* ... ad Petri limina. *al.* -e facto *i. q. subsequenter – dicht hintereinander:* HROTSV. Agn. 120 velut -e facto. *al.* **β** *de congregatis:* VITA Hugberti 15 (MGMer. VI p. 492,12) monachi cum -a (-e *var. l.*) clericorum. TRAD. Frising. 71 in praesentia ... propinquorum -e vel coniugis. EPIST. Teg. I 52 testis est fidelis curia populique christiani innumera -a. BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 723,21 quorum *(maiorum)* gemino -e plena domus erat. *saepe.* per -a *i. q. gregatim – scharenweise:* HRABAN. carm. 39,57 multi surdi per -a currunt. *abl.* -e *i. q. communiter – geschlossen:* CONSUET. Trev. 23 p. 23,23 si *scholares monasterii* assunt -e. **b** *latius:* **α** *populus, incolae – Volk, Bewohner:* ALDH. carm. eccl. 4,8,3 barbara qui docuit doctrinis -a sacris. HRABAN. carm. 81,24 lucratur *Bonifacius* Christo -a multivaga. TRAD. Frising. 565 pateat cunctis -bus christianis in provincia ... manentibus. *al.* **β** *secta – Anhängerschaft:* EPIST. Desid. Cad. 1 ut ... debeat reddendum -is famulatum. WALAHFR. carm. 88,6 fides crescat populorum, crescat et -n ecclesiae. GODESC. SAXO theol. 7 p. 194,13 Christi ... ad -n. HROTSV. Pel. 42 -n ... tenerum Christo pastore regendum. **γ** *confoederatio – Bund* (*cf.* GLOSS. IV 2,4 St.-S. agmina ... trust): ACTA imp. Winkelm. I 647 p. 520,17 (a. 1236/37) ad honorem ... totius -is Lombardorum. **2** *de bestiis:* **a** *strictius i. q. grex, examen – Herde, Schwarm:* ALDH. virg. II 663 aethereos repetentes *apes* -e nimbos. ad Acirc. 99,5 velox -n equorum. WANDALB. mens. 60 anseris invisum decedere cernimus -n. HROTSV. Mar. 57 ut gregis ... pasceret -a magni. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 117,32 tota -a *avium* in se ipsa densius se constringunt. **b** *latius i. q. gens – Geschlecht:* ERMENR. ad Grim. 36 p. 577,20 Rhenus ... prestans piscosi germinis -n. NIVARD. Ysengr. 4,108 hamus inescatur, qui capit -n aquę. **3** *de sideribus:* ALDH. ad Acirc. 86,3 astrifero procedens -e stipor *(sc. aries).* **B** *spec.:* **1** *milit.:* **a** *proprie:* **α** *exercitus iter faciens – Heereszug, -säule:* AETHICUS ISTER 38 p. 26,16 quadratum (-us *LW*) -n. EINH. Karol. 9 p. 12,9 cum -e longo ... porrectus iret exercitus. POETA Saxo 1,404 infesto Rheni petierunt -e litus. THIETM. chron. 7,21 nostrum -n ... appetitur. *al. pars exercitus iter facientis – marschierende Heeresabteilung:* POETA Saxo 2,374 Italiae partes unum penetraverat -n, ... invasit Baioarios exercitus alter. WIDUK. gest. 3,44 p. 125,16 post tergum novissima -a periclitari. *al. de apibus:* ALDH. virg. I 6 p. 233,17 densis exercituum -bus ... constipari. **β** *exercitus, acies – Heer, Schlachtreihe:* POETA Saxo 1,112 collegit ... variis ex gentibus -n. WALTHARIUS 190 cunctis utroque ex -e pilis absumptis. WIDUK. gest. 1,9 p. 17,5 cum neuter (-um *var. l.*) -n loco cessisset. EPIST. Teg. I 88 H(einrico) christiani -is ductori. *al. pars exercitus – Heeresabteilung:* POETA Saxo 1,242 Saxonum quoddam ... -n. 5,330 quodque sui custos corporis -n erat. WALTHARIUS 208 ductor recavo vocat -a cornu. WIDUK. gest. 3,44 p. 124,7 ab ... latrocinantibus -bus. WIPO gest. 13 p. 34,18 Teutonici ... factis -bus ante et retro Ravennates circumdabant. RAHEW. gest. 4,67 omnibus -bus id maxime cupientibus, qui ... optabant. *al. de crabronum hoste:* ALDH. ad Acirc. 75,10 -a defugiunt iaculis exterrita diris. **b** *translate:* **α** *de caelestium exercitu, de pugnis spiritualibus sim.:* ALDH. virg. II 2461 denso virtutes -e plures occurrunt vitiis. BONIF. carm. 1,339 omnigeno ... mortales -e vasto *(sc. vana gloria).* CAND. FULD. Eigil. II 17,14 compellantur in auxilium caelestia votis -a sanctorumque dehinc exercitus omnis. SYLL. Sangall. 4,11 cęlorum exercitus omnis ... -e ter trino ... concelebrans Dominum. STATUT. ord. Teut. prol. 3 p. 24a,9 cum ceteris celestium virtutum -bus potestates Deo militant. *al.* **β** *de lapillis ludorum tabularium:* CARM. Scot. II 1 sol. 4,10 clarigere bini *lapilli* luctantur in -e turme. CARM. ined. 82,22 (ed. H. Hagen. 1877) digeritur populus regumque duorum -a. **γ** *de ventis:* CARM. Aldh. 1,30 spissa ... spiramina duelli ducunt -a. **2** *eccl.:* **a** *de sanctorum et angelorum choris:* RHYTHM. 42,11,1 laeta processit beatorum -a ... dragmam deportans. 107,10,1 Deo laudem dantes angelorum -a. TRAD. Frising. 7 commissa sit haec donatio ad omnem -am angelorum vel sanctorum (*cf.* 1). 8 cum -a angelorum habeat causam (*cf.* 15). HRABAN. carm. 34,9 -n apostolicum. RIMB. Anscar. 5 inter -a martyrum collocari. *al. de diabolis:* HRABAN. carm. 39,91 Sathan atro cum -e. WALAHFR. Wett. 223 tetro -e. 244. **b** *de conventu coenobiali:* VITA Lamb. Traiect. 6 (MGMer. VI p. 360,14) pater monastyrii una simul cum monachorum -a (-e *var. l.*). VITA Leod. 1,175 (MGPoet. III p. 11) Luxoviense petit ... -n. EPIST. Teg. I 12tit. cum -e fraterno. FROUM. carm. 5,24 -n ... abbatis. THEOD. THEOL. Conr. praef. p. 213,16 minimus cuculligeri -is. *al.*

II **A** *flatus – das Brausen:* TRANSL. Heliani 1 (MG Lang. p. 581,19) procelle pre -e ventorum secantium cana equora conturbabant puppim. **B** *circuitus (anni, diei) – (Jahres-, Tages-)Umlauf:* RHYTHM. 114,14,2 uno nempe atque decem diebus in ordine brevis annus solis superatur -e. WALAHFR. carm. 89,3,19 habet decimus plura -a septimus

[Humperdinck]

annus cycli decennovenalis. C *linea, series – Linie, Reihe:* CARM. Aldh. 2,108 volumina numerosa per -a multimodis et mysticis elucubrata normulis. 4,53 *(in imag.)* Cassis per culmina Prisci candunt praefulgida gloriosa per -a gemmifera ornamina.

agmentum *v.* augmentum.

agna, -ae *f.* *ovicula, ovis – Lamm, Schaf (cf.* GLOSS. III 451,10 St.-S. agne owi vel kilbur): 1 *proprie de ovibus femininis:* CHART. Rhen. inf. IV 608 (a. 1066/81) -am cum agno . . . persolventes. HILDEG. caus. 3 p. 182,28 matricem -ae. phys. 7,15 ovis, sive aries, sive -a sit, frigida est. VITA Meinw. 113 p. 59,25 X -as cum agnellis, V oves sine agnellis. 181 p. 103,10 -as fetas occidi faciens de velleribus agnorum infra uterum earum inventorum pelles fieri mandavit. *al.* 2 *translate de sanctimonialibus sim.:* LULL. epist. 140 teque rogo . . ., -a, Christi pro amore. HROTSV Abr. 3,14 *(de alumna)* quis lupus meam -am raperet. CARM. libr. III 48,2 -a placens Christo. CARM. imag. 21,4,1 rectrix -arum *(sc. abbatissa). in lusu verborum de s. Agnete:* VITA Agnet. 205 exterius non, Agna, tuos mireris amictus *(cf. l. 69).* EKKEH. IV. bened. I 53,50 Agna . . . comes agno. *al. (cf. M. Bernards, Speculum virginum. 1955. p. 67). de monacho:* UFFING. Liutg. 54 ne lupus . . . ullam lucretur ab -is. *v. et* *arna.

***agnaglos(s)a** *(f.)* *(cf.* ἀρνόγλωσσον*) arnoglossa – Breitwegerich (Plantago maior L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 279):* GLOSS. Salern. p. 7b,9 ling⟨u⟩a agni, agnaglosa. *v. et p. 390,55sqq. p. 396,32sq. et* arnoglossa.

agnasticum *v.* anagnosticum.

agnatio (-cio), -onis *f. (m.: l. 42) script.* acn-: FORM. Andec. 54. 1 *cognatio per mares contingens – Verwandtschaft(sbeziehung) über männliche Angehörige:* LEG. Burgund. Rom. 10,5 filius patrui et nepos per virilem sexum -is iure veniens debet succedere. 10,9 si in propinquitate intervenerit femina, soluta -e fit cognatio. ANNAL. Mett. a. 688 p. 3,18 erat ei -e propinquus quidam vir *(sc. avus paternus).* NICOL. I. epist. 44 p. 319,4 quod iure -is (agnit- *cod.*) sive maioris natu vos a talibus illum decet coercere illicitis. CHART. Turg. II 51 p. 192,5 (a. 1175) quodam iure -is et quadam hereditaria iusticia . . . sacerdoti . . . succedere. 2 *progenies – Nachkommenschaft:* LEG. Wisig. 10,1,17 p. 389,16 -em ancille, que servo alieno coniuncta peperit, . . . dividendam. FORM. Andec. 45 ut de -cione, qui de ipsis procreati fuerunt, illi ad ancilla sua duas partes recipiat. FORM. Sal. Merk. 31 ipsa *(puella ingenua servo ad coniugium sociata)* et -o sua . . . valeant permanere ingenui. FORM. Marculfi 2,29tit. carta de -e. CHART. Sangall. A 94 ut . . . censum solvam ego et -o mea post me. CAPIT. reg. Franc. 39,5 -o . . . et consanguinitas eius in servitutem cadat. 41,9 homo denarialis non ante haereditare in suam -em (agnitionem 1–3) poterit, quam usque ad terciam generationem perveniat. *al.* 3 *agnitio – Anerkennung (per confusionem ut vid.; cf.* FORM. Sal. Merk. 31 agnitio): FORM. Senon. I 6 presens -o . . . firma permaneat. *v. et* agnitio.

agnatus, -i *m.* *cognatus per mares iunctus – Verwandter in männlicher Linie (cf.* GLOSS. III 423,16 St.-S. -i i. fadermaga): 1 *strictius:* LEG. Burgund. Rom. 10,9 -i . . . sunt per virilem sexum venientes, cognati, qui per feminas veniunt. 36,1 tutores legitimi -i sunt. LEX Raet. Cur. 26,8 patruus et -us . . . illi sunt, qui ad patrem pertinent *eqs. al. de filio adoptato:* ABBO SANGERM. bell. 3,75 -os (gloss.: -us propinqus, qui loco filii ab aliquo habetur) teneas. 2 *latius de quibuslibet (vel incertis) propinquis:* TRAD. Frising. 1316 (a. 994/97) duos -os meos . . . substituere traditioni. THIETM. chron. 6,50 Rigdago marchioni, -o suimet, ab infancia serviebat. TRAD. Patav. 633 p. 235,16 -is et amicis meis. *al.*

agnella, -ae *f.* *(parva) agna – (kleines) Lamm (translate de virginibus Christo desponsatis):* VITA Agnet. 203 non tulit -am . . . vestis egere. EPIST. Teg. I 57 *(de abbatissa)* dilectam . . . Christi -am (70). VITA Reginsw. 11 niveae -ae puritati. HERM. Ios. hymn. 1,2,1 (AnalHymn. 50 p. 537) o -ae, Christi carae columbellae.

agnellinus, -a, -um. *agninus – Lamm-:* 1 *proprie:* CHART. Salisb. III 737 p. 260,1 (a. 1219) cappe . . . canonicorum -is pellibus subvestiantur. 2 *translate de mansuetudine:* RUODLIEB IV 86 -a pietate.

agnellus, -i *m.* *(parvus) agnus – (kleines) Lamm:* 1 *proprie:* FORM. Marculfi 1,11 p. 49,11 vervices tantos, -us (agnos *A 1*) tantos. FOLCUIN. Bert. 2,90 p. 166,27 (chart.) oviculas lactantes L, vacuas XXIII, multones XIII, -os L. SALOM. II. epist. 34 subministres . . . friskingas ovinas IV, . . . -um I. GESTA Frid. imp. A p. 55,19 occasione . . . -orum in pascha infinitam peccuniam exegit. REGISTR. Patav. II p. 76,16 IIII friskingas ovinas cum IIII -is. THADD. FLORENT. cons. 49,25 *(de carnibus)* inconvenientia . . . sunt -i et porci recentes. ALBERT. M. animal. 22,128 arieti . . . naturale esse -os fastidire (agnas *Plin. nat. 8,188). al. v. et p. 389,12.* 2 *translate:* a *de Christo:* NOTKER. BALB. hymn. p. 80 Aethiopes horridos, Mathee, -i vellere . . . vestisti candido. EKKEH. IV. bened. I 5,16 -o ne vescatur, lupus *(sc. Herodes)* anticipatur. *al.* b *de sanctis:* ALBERT. M. euch. 3,1,1,6 p. 234b,11 qui multi -i humiles et mites et obedientes hunc agnum imitati sunt. c *de alumno:* FROUM. carm. 11,24 sub falsi pastoris nomine . . . linquens -um tenerum mox hoste tenendum.

agneus, -a, -um. *agni moribus praeditus – wie ein Lamm geartet:* RATHER. epist. 1 p. 19,25 apellari . . . Christiani vel -i, id est mites.

agnicellulus, agnicellus *v. l. 33.*

agnicula, -ae *f.* *(parva) agna – (kleines) Lamm:* 1 *proprie:* CARM. Cantabr. 35,6 fossam cavat non modicam intus ponens -am. 2 *translate de sanctimonialibus:* EMO chron. p. 487,44 -ae nunquam expertae talem cladem.

agniculus, -i *m.* *script.* agnocl-: *l. 36. de derivatione:* ALDH. ad Acirc. 132 p. 181,25 diminutiva diminutivorum . . ., ut . . . agnus -us, agnicellus, agnicellulus.

(parvus) agnus – (kleines) Lamm: 1 *proprie:* a *in chartis:* TRAD. Westph. IV p. 48,10 (s. XII.ex.) dat . . . unum -um. REGISTR. Trident. I app. p. 138,22 agnoclum. CHART. Pomm. A 451 p. 910,24 de centum pellibus agnorum, quod vocatur clipping . . ., de centum pellibus -orum. *al.* b *de victima:* COLUMB. epist. 6 p. 178,32 agnus, -us immaculatus, . . . a Domino per Moysen occidere praecipitur. 2 *in imag., alleg., per compar.:* ALCUIN. epist. 145 p. 235,1 quid inter leones -us (*cf.* COSMAS chron. 2,27 p. 121,29 ceu . . . leo -um rapit). PAULIN. AQUIL. carm. 1,56 -os . . . segetes . . . carpere . . . monet *Petrus.* VITA Annon. I 1,21 p. 476a,20 per quam *(scalam)* miri candoris -i laetis gestibus ascendentes aetheris alta penetrabant. *al.* *v. et* anniculus.

agninus, -a, -um. I *adi.:* *ad agnum vel ovem spectans – Lamm-, Schaf-:* A *proprie:* 1 *qui est agni vel ovis – Lamm-, Schaf-:* HILDEG. caus. 4 p. 189,14 ventrem -is . . . pellibus circumponat. IOH. S. PAUL. diaet. 433 -a caro humidior. ACTA imp. Winkelm. I 998 p. 756,42 pro -a *lana.* CHART. Basil. C I 302 p. 218,4 pro carnibus -is in vigilia paschae duodecim solidos . . . solvat. CHART. civ. Erf. 292 ventrem -um solvere. *al.* *per compar. in nomine plantae:* GLOSS. III 481,29 St.-S. lingua -a schafeszunga. ODO MAGD. herb. 198 hanc *(plantaginem)* arnoglossam Graecus vocat, est quia linguae -ae similis foliis. 2 *ex lana, pellibus agnorum vel ovium factus – aus Lamm- oder Schafwolle, -fell:* VITA Norb. II 10med. pelliceum -um. COD. Lauresh. 142c p. 420,87 veste sub -a, si mens etiam sit ovina. CHART. Tirol. 488 p. 276a,1 per pileum unum -um . . . investiverunt . . . episcopum. GISLEB. MONT. chron. app. p. 343,15 vestes -as, pallia scilicet et tunicas. B *translate i. q. agni moribus praeditus – wie ein Lamm geartet:* WALTH. TER. Karol. 12 p. 544,29 -a mansuetudine.

II *subst.:* A *masc. i. qui ab Agno Dei generatus est – ein durch das Gotteslamm Wiedergeborener:* ALBERT. M. miss. 1,3,17 p. 32a,7 iste est agnus, quem omnes -i in vellere sequuntur; haec enim est natura agni masculi, quod omnes quos generat, generantem agnum sequuntur in bonitate . . . velleris. B *neutr. plur. i. q. carnes agnorum – Lammfleisch:* DIAETA Theod. 66 berbicina, ovina et -a digestibilia sunt.

[Humperdinck]

agnitio (-cio), -onis *f.* I *cognitio – Erkenntnis:* A *sensualis perceptio – sinnliche Wahrnehmung:* 1 *recognitio, familiaritas – das (Wieder-)Erkennen, Bekanntschaft:* HEITO Wett. 6 plures eorum suae -i notos dicebat. HROTSV. Abr. 5,3 quia nimium delector in eius -e. 2 *visus – Gesichtssinn:* MIRAC. Remacli 1,19 (MGScript. XV p. 437,49) solo -is sensu eidem *(puero surdo et muto)* divinitus reservato. B *notitia – Kenntnis, Kunde:* 1 *gener.:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 309,29 per cuius relationem ad nostram quoque -em pervenere. OTLOH. Dion. 12 p. 833,40 nulla -is litteratoriae signa. 2 *iur. et eccl.:* a *notio – Kenntnisnahme:* LEG. Wisig. 4,5,6 p. 205,8 ei, quem ordinaverit, utilitates ecclesie vel scripturas in manifestam -em deducat *episcopus.* 12,3,27 postquam eorum *(conversorum)* professio . . . regie -i claruerit (*cf.* 12,1,2). *in chartarum promulgationibus:* DIPL. Arnulfi 58[a] p. 83,43 fidelium . . . patescat -i, qualiter . . . concessimus. DIPL. Ludow. Inf. 70 p. 206,25 fidelium . . . prudens -o comperiat, quia *eqs.* COD. Odalb. 13 ut -i omnibus habeatur. CHART. civ. Hild. 148 ad -em . . . devenire cupimus universorum, quod *eqs. al.* b *diiudicatio – Entscheidung:* LEG. Wisig. 12,3,26 que ab ipsis *(sc. presbyteris vel iudicibus)* nequiverint corrigi, ad -em principis atque pontificum emendanda reducant. HERBORD. Ott. 2,42 retribuat . . . Iesus in die -is omnia bona. C *intelligentia, perspicientia – Verständnis, Einsicht:* BEDA hist. eccl. 5,22 p. 348,5 gaudebant . . . de -e certa et catholica temporis paschalis. WILLIB. Bonif. 5 p. 23,5 populi principes . . . ad veram -is viam et intellegentiae lucem provocavit. LIUTG. Greg. 2 p. 67,30 ad -em veritatis venire (DIPL. Loth. III. 63. *al.*). VITA Liutg. I 1 Christi. CAES. HEIST. mirac. I 12,56 p. 359,25 dotes vero animae sunt -o, dilectio, fruitio; anima beata Deum agnoscet, agnitum diliget, dilecto fruetur. *al. c. sensu paenitentiae:* VITA Meing. 18 (MGScript. XV p. 561,18) de tot . . . criminalibus non habens -em. D *exploratio – Untersuchung, Feststellung:* AETHICUS ISTER 73 quod plures scriptores proxima confinia . . . conperta praefati sunt atque -o caeterorum philosophorum. ARS med. 7 p. 429,29 matricis causa in -cionem deducere. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 166,27 de -e falconis sani.

II A *probatio, acceptio – Anerkennung, Annahme:* LEX Sal. Pipp. prol. 4 post -cionem baptismi . . . martyrum corpora . . . Franci . . . ornaverunt. NOTKER. BALB. gest. 17 p. 88,1 qui eius -e . . . dignus videbatur. B *impositio – Zuerkennung:* HIST. Walc. 1 quae in nominis -e Berta nuncupabatur.

III *progenies – Nachkommenschaft:* FORM. Sal. Lind. 10 ipse et -o sua . . . valeant permanere . . . ingenui. LEX Raet. Cur. 5,10 cum -es, hoc est cum tercia parte de ipsos filius (*postea:* agnacionem). CHART. Sangall. A 158 tota -o, quę de ea nata fuerit. 317 legitima -o nostra a nobis progenita. 446 tota . . . eius -o, posteritas et procreatio. DIPL. Otton. I. 241[a] p. 340,39 carpentarios . . . cum filiis filiabusque seu omni -e eorum (*inde* DIPL. Otton. II. 173. Conr. II. 75. 186). *al. fort. i. q. societas – etwa 'Gemeinschaft':* DIPL. Heinr. III. 185 p. 231,31 in -e filiorum Dei confidimus ascribi. *v. et* agnatio.

agnitor, -oris *m. scrutator – Ergründer:* ROD. GLAB. hist. 3,4[med.] qui -r est cordium *(cf. Vulg. Sirach 7,5).*

agnoclus *v.* agniculus.

agnomen, -inis *n.* 1 *strictius i. q. cognomen (a proprietatibus insignibus sumptum) – (von charakteristischen Eigentümlichkeiten hergeleiteter) Beiname, Spitzname* (*cf.* GLOSS. IV 30,49 St.-S. -n namo, chuntnam): STEPH. EDD. Wilfr. 18 p. 213,34 puer cognomine Eodwald et -e Filius-Episcopi. HRABAN. epist. 5 p. 390,2 nonnulla . . . proprii sudoris indicia per notas vocabuli -isque mei . . . adnexui. TRAD. Ratisb. 312 quidam homo Rizaman nomine, Phóso -e. BRUNO MAGD. bell. 26 p. 30,24 Willehalmus, rex -e (*cf.* 16 p. 23,26 qui propter nimium cultum sui rex de Lotheslovo appellabatur). TRAD. Frising. 1560 Sigehardo, cuius erat -n Huliwe. FUND. Hild. 1 p. 941,12 imperator Karolus . . ., -e quidem Magnus. HONOR. AUGUST. eluc. 1,6 p. 1114[A] magis sunt -a *(sc. Michael, Gabriel, Raphael),* quia ab accidenti sunt eis *(angelis)* ab hominibus imposita. ANNALISTA Saxo a. 1126 p. 764,27 idem 'princeps de urbe Ravanesburch' . . . -n sumpserunt. TRAD. Patav. 628 Fredericum -e Boemum. GISLEB. MONT. chron. 99 p. 140,4 Nicholaus *miles* -e Monachus. app. p. 340,2 Adam -e Bone Vite filius. *saepe.* 2 *latius:* a *nomen – Name:* CHRON. Bened. II 12 hoc presagit celeritas -is ipsius *(sc. Snelbardi),* quod acceleraverit ruina huius monastici status. b *nominatio – Benennung:* CARM. de Lamb. 4 NYC quod mentem dicunt -e Graeci. OTLOH. quaest. prol. p. 61[C] persona pro cuiuslibet rei -e vel demonstratione dici potest.

agnomentum, -i *n. cognomen (a proprietatibus insignibus sumptum) – (von charakteristischen Eigentümlichkeiten hergeleiteter) Beiname:* GERHOH. psalm. 64 p. 472,18 Pius -o et re ille imperator Ludewicus. CHART. eccl. Erf. 246 p. 132,27 Theoderico, -o Duci, civi Erphordiensi.

agnominatio (ann-), -onis *f. t. t. rhet. i. q. paronomasia, similitudo soni dissimilitudoque significationis verborum – Paronomasie, Klangähnlichkeit bei Bedeutungsverschiedenheit von Wörtern:* ONULF. rhet. I 14 est autem ann-o, cum ad res dissimiles similia verba competenter accommodantur *eqs.*

agnomino, -atum, -are. *script.:* ann-: *l. 40.42sq.* adn-: *l. 42.44.*

1 *strictius i. q. agnomine appellare – mit einem (charakterisierenden) Beinamen benennen:* TRAD. Patav. 519 (a. 1120/40) Eppo, -tus Seillose. TRAD. Salisb. I 243 qui *(Enzimannus)* quondam Dimidius Panis (*cf.* 194[d] halpirleib) -batur. HAIMO BAMB. chron. (BiblRerGerm. V p. 547,6) Otto I. . . ., -tus Magnus. ANNALISTA Saxo a. 1036 p. 679,60 qui *(princeps Bawariorum)* -tus fuit de municione sua Havekesberh dicta. CHART. Rhen. med. II 174 p. 216,19 qui *(Mengaudius)* Marcravius -batur. *al.* 2 *latius:* a *nominare – (be)nennen:* RHYTHM. 115,3,1 primum annum et secundum communes -ant. CHRON. Median. 1 in . . . praedio Hundinisheim -to. ENGELH. WIRZ. Burch. 3,3 p. 48,22 monasterium . . . vocabulo *s. Burkardi* specialius -tum. *de nomine papae:* ANNAL. Bes. a. 1119 (MGScript. II p. 250,26) Guido . . . papa consecratus Kalixtus ann-tus est. b *memorare – anführen, erwähnen:* CHART. archiep. Magd. 196 p. 254,21 (a. 1112) cum aliis adn-tis *locis.* CHART. march. Misn. III 3 ann-tarum filiarum suarum. *ibid.:* ann-tos mansos. c *citare – aufrufen:* MIRAC. Ursm. 2,9 ad pacem invitati et . . . singillatim adn-ti, . . . inierunt voluntatem et gratiam pacis componendae.

***agnor(i)um,** -i *n.* (*cf.* *agnorare) *signum – Zeichen:* MOSES PANORM. marisc. 2 p. 147,21 quando color oculi est breve . . ., multum est mali -ri (*sim.* p. 148,1. 150,3). p. 149,12 timent multum de malo -re *(sic?).*

***agnoro,** -are. (*fort. ab* ad *et* *(g)norare) *(signis) suspicari – (auf Grund von Merkmalen) vermuten:* MOSES PANORM. marisc. 2 p. 147,18 milites multum bonum -ant de *equo.*

agnoscibilis, -e. 1 *adi.: notabilis, proprius – erkennbar, charakteristisch:* EKKEH. IV. cas. 46[med.] que autem Tuotilo dictaverat, singularis et -is melodie sunt. 2 *subst. neutr.: facultas cognoscendi – Erkenntnisvermögen:* ALBERT. M. cael. hier. 7,5 p. 174[b],5 *(de nominatione Cherubin)* possunt omnia legi neutraliter sicut -e (*syn.* cognoscibile; *PG 3,205[C]* τὸ γνωστικόν).

agnosco, -novi, -nitum, -ere. *script.:* angn-: *p. 393,59.* ann-: RIMB. Anscar. 2 p. 20,20 *cod. 2.* adn-: *p. 394,44.* -usc-: *p. 393,8.13.37. p. 394,34. al. (cf. J. Pirson, RomForsch. 26. 1909. p. 857).* -oscha: *p. 393,40.* -etus: *p. 394,27. form.:* -ire: LEX Sal. Merov. 37,3 *cod. A 2. v. et p. 394,19.* -nosse: HEITO Wett. 17 *cod. D. depon. (cf. D. Norberg, Synt. Forsch. 1943. p. 155): l. 72. p. 393,63. adde* VITA Eparch. 17 (MGMer. III p. 558,12).

I *cognoscere – erkennen:* A *sensibus (fere visu; odore: p. 393,23) percipere – sinnlich wahrnehmen:* 1 *(notis exterioribus) noscitare, recognoscere – (an äußeren Merkmalen) erkennen, wiedererkennen:* a *gener.:* VITA Arid. 56 (MGMer. III p. 607,4) nec virum suum -i (-ere 1) poterat. ARBEO Emm. 42

[Humperdinck]

qui dum -ret *urbem*. WALAHFR. Wett. 566 qualiter agnovit, quos numquam corpore vidit. THIETM. chron. 1,27 dum eminus hostem suum . . . -ret *canis*. OTLOH. Dion. 12 p. 833,35 quia de illius *(Christi)* resurrectione . . . diffidebant . . ., non est -tus ab eis. HERM. ALTAH. annal. a. 1260 p. 402,18 ne quis eorum *(flagellatorum)* -retur, cooperto capite . . . incedebant. *al. c. acc. c. inf.:* RIMB. Anscar. 3 p. 22,5.

b *iur.:* LEG. Burgund. Rom. 34,1 qui res proprias agnuscit . . ., res suas praesumendi habeat . . . potestatem. LEG. Wisig. 4,4,1 si . . . infans *expositus* a parentibus postmodum fuerit -tus. LEX Sal. Merov. 47,1 si quis servum . . . aut quamlibet rem cum alterum -verit. LEX Sal. Pipp. 62,3 hoc quod se agnuscere dicit. *al. remissius:* WIDUK. gest. 3,52 suum mancipium -it in cuiusdam liberti uxore. **2** *conspicere, animadvertere – erblicken, bemerken:* LEX Frision. add. 3ª,16 si ex percussione deformitas faciei illata fuerit, quae de XII pedum longitudine possit -i. WALAHFR. Wett. 618 qualis *splendor* ab humanis cerni -ique figuris numquam posse datur. THIETM. chron. 5,34 ut primum castra visis -vere tentoriis. *al. c. sensu intuendi:* THIETM. chron. 4,75 p. 218,21 -e, lector, procerem, et videbis in me parvum homuntionem. *c. acc. c. inf.:* THIETM. chron. 5,38. 7,25 p. 428,9 domum . . . optimis redolere odoribus introiens -vit.

B *audire, comperire – hören, erfahren, zur Kenntnis nehmen:* **1** *gener.:* LIBER diurn. 62 p. 57,19 licet . . . propositum documentis plurimis -amus. COD. Karol. 51 p. 571,18 de vestra inmensa prosperitate -entes. EIGIL Sturm. prol. quemadmodum a viris satis fidelibus . . . illius viri principia . . . -vi. WALAHFR. carm. 5,53 qui verba Dei studiosis auribus haurit et complere studet . . . -ta factis. HROTSV. Cal. 5,2 -vistin causam? THANGM. Bernw. 12 p. 763,2 cum votum illorum . . . -vit. *al. c. acc. c. inf.:* WALAHFR. Mamm. 26,23. GERH. AUGUST. Udalr. I 21. FROUM. carm. 30,2. *al. pendet* quod: EPIST. Bonif. 49. RIMB. Anscar. 5. *interr. indir.:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 309,8. HROTSV. Abr. 16. *al.* **2** *in decretorum et chartarum promulgationibus: c. acc. c. inf.:* LEG. Burgund. Rom. 40 omnes agnuscant agros se conparare non posse. DIPL. Karoli III. 49 p. 83,16 centum libras auri . . . se compositurum -at (*sim.* DIPL. Conr. II. 258 p. 357,21 se agnoscha). *pendet* qualiter: TRAD. Ratisb. 45 (a. 863/82). TRAD. Frising. 1153 -at omnium noticia fidelium. *saepe.* quoniam: DIPL. Merov. I 28 -at magnitudo . . . vestra. COD. Odalb. 47 est . . . -endum. quia: DIPL. Otton. II. 25. quod: CHART. Port. 215 (a. 1269) tam futurorum quam presencium discrecionem volumus -visse, quod . . . relaxamus.

C *intellegere, perspicere – verstehen, einsehen:* **1** *gener.:* CONVERS. Afrae 5 veritatem, quam per verbum vis (*i.* vix) -ere possunt homines (HROTSV. Sap. 3,7 -endae v. causa. ALBERT. M. summ. theol. II 23,140,2 p. 472ª,37 impugnatio v.-tae). HRABAN. epist. 17ᵇ horum sensum studiosus lector . . . satis -ere poterit. WALAHFR. carm. 62,16 non dubitans vosmet . . . dogmate plenos -i a vobis. RUOTG. Brun. 44 p. 47,8 *(de confessione)* ut ille, qui se parum novit, veracius semetipsum -at (*cf.* THIETM. chron. 4,61 memet ipsum). THIETM. chron. 4,53 peccatis hoc promerentibus suis -verunt . . . vindictam Dei. *al. v. et p. 391,32. absol.:* HROTSV. Dulc. 13,3 -imus. *c. acc. c. inf.:* ARBEO Emm. 6. HRABAN. epist. 2ᵇ. WALAHFR. Mamm. 5,1. HROTSV. lib. 2 praef. 2,8. *al. pendet* quia: LIUTG. Greg. 11. ORD. iud. Dei A 14ᵇ ut omnes . . . angnoscant, quia tu es benedictus Deus. WIDUK. gest. 3,69. *al.* quod: WALAHFR. Wett. 943. THIETM. chron. 7,43. *interrog. indir.:* HRABAN. carm. 13,60. WIDUK. gest. 1,19. CHRON. Salern. 70 p. 67,33 ut possit quilibet -i . . ., quam valde sit metuendum spernere iuramentum. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *c. sensu concedendi:* THIETM. chron. 7,17 -o me . . . vobis fidem promisisse. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 137,1 rei publicae veterem statum ad sydera usque sustollis; -o, -o. **b** *c. sensu deliberandi:* STEPH. EDD. Wilfr. 18 p. 213,19 mater coram facie -entis *episcopi* cecidit in terram.

D *experiri – kennenlernen, (mit)erleben:* **1** *gener.:* EIGIL Sturm. prol. assidue te amore divino accensam . . . semper -vi. DIPL. Arnulfi 26 p. 141,23 quia eum . . . religiosum . . . -vimus. HROTSV. lib. 1 epil. exitum rei . . . veraciter -visse. THIETM. chron. 6,62 p. 352,10 utilitate certa in te -ta. *al. c. acc. (nom.) c. inf.:* LEG. Burgund. const. I 84,1 -vimus Burgundiones sortes suas nimia facilitate distrahere. EIGIL Sturm. 14. HRABAN. epist. 20 p. 425,23 ut ex hoc veraciter -aris eius *(Christi)* esse imitator. *al.* **2** *spec. de caritate vel familiaritate (cf. LThK.² III. p. 996sq.):* **a** *spirit. i. q. (diligendo) comprehendere, venerari – (liebend) erfassen, verehren:* WALAHFR. Wett. praef. p. 301,33 ex quo . . . exiguitatem meam dignati estis -ere. THIETM. chron. 6,75 p. 364,10 in timore continuo et amore iusto Deum -vit et proximum. ANNAL. Mell. Scot. a. 1229 (MGScript. IX p. 625,35) iudex placabilis est innoscere multus -enti se. **b** *corpor. i. q. coire – geschlechtlich verkehren:* EKKEH. IV. cas. 29 adolescens . . . virginem latenter -vit (*syn.* cognita). 61 propter . . . virginem sacram incestu -tam.

E *explorare, enucleare – untersuchen, feststellen:* **1** *iur.:* CONC. Merov. p. 81,2 si -to iure ecclesiastico non statim ecclesiae *res debitas* . . . reformaverit aut, ut ipsum ius -ire possit, in iudicio electorum venire distulerit. LEG. Wisig. 2,1,23 ut bene causam -at *iudex*. 2,5,15 ad firmitatem vel veritatis huius indaginem -endam. 8,1,3 mox iudex facti crimen -verit, eum conprehendere non moretur. *al.* LEX Baiuv. 12,4 cum antiqui et evidentes ab inspectoribus fines -untur. *c. sensu convincendi:* LEG. Burgund. Rom. 5,2 si . . . servus in his criminibus reus -itur. CHRON. Fred. 2,57 p. 81,9 si quis agnetus prodedisse, capite puniendus esset. **2** *medic.:* LEG. Wisig. 11,1,3 cum viderit vulnus medicus aut dolores -verit. AESCULAPIUS 41 p. 69,1. *in imag.:* THIETM. chron. 1,20 ut -tis vulneribus meis succurras mihi medicationibus necessariis. **3** *usu communi:* HUGEB. Willib. 4 p. 94,16 ut videret et -ret *senex*, unde essent *captivi*.

F *praes. sensu perf. i. q. scire – kennen, wissen:* FORM. Bitur. p. 168,27 caelum et terram ipse qui fecit, meam agnuscit voluntatem. EPIST. Hann. 108 p. 185,24 id . . . mihi perfacile, quisquis te -it, ignoscit. *al. pass. i. q. notum esse – bekannt sein:* LEG. Wisig. 3,4,17 p. 157,5 si . . . puella ingenua . . . meretrix -atur. ANNAL. Hild. a. 4587 Tales Milesius primus fisicus philosophus -itur. a. 5647 Nestorius heresiarces -itur. *c. nom. c. inf.:* TRAD. Frising. 371 (a. 817) quicquid ibidem habere -itur. DIPL. Conr. I. 12 quicquid . . . nostri iuris esse videtur et -itur. DIPL. Otton. I. 92 p. 174,21 ubi sanctus Aper . . . tumulatus -itur. *al. adde:* FORM. Senon. I app. 1ª quod . . . de qualibet *possessione* adtractum adn-itur pervenisset.

G *mensurare – messen:* WANDALB. hor. 27 quarta *umbra* decem excedens pedibus fugit -ta ternis.

II *confirmare, probare – bestätigen, anerkennen:* **A** *iur.:* LEG. Wisig. 2,4,7 p. 100,36 reum se criminis esse -ens suscripsit. CAPIT. reg. Franc. 1 epistulas de anulo . . . signatas. FORM. Wisig. 25 voluntas . . . legatur, ut -ta possit in acta migrare (*cf.* CAPIT. reg. Franc. 158,15 ut vera -atur esse *cartula*). FORM. imp. add. 1 *(de recognitione)* ille notarius ad vicem illius *(imperatoris)* -vit. ANNAL. Hild. a. 967 ut imperator augustus foret appellatus a cunctis, qui eum -vissent. *refl.:* LEX Sal. Merov. 73,3 (rec. B) si se idoneum -it. *remissius:* DIPL. Ludow. Inf. 20 p. 55,19 quęrimoniam illius veram esse -vimus. THANGM. Bernw. 43 p. 777,35 -o . . . et scio . . . aecclesiam . . . ad Hildenesheimenses episcopos . . . pertinere. DIPL. Heinr. IV. 46 p. 58,36 cuius *(episcopi)* petitionem -entes (*cf.* 48 iustam et rationabilem . . . archiepiscopi commonitionem -entes). **B** *eccl.:* LEG. Wisig. suppl. p. 476,42 de -ta et confirmata collatione sanctae trinitatis. BEDA hist. eccl. 3,26 p. 189,19 -ta observatione catholici paschae. *c. sensu profitendi:* BEDA hist. eccl. 3,7 p. 141,15 fides -ta Christi.

adi. **agnitus**, -a, -um. *notus – bekannt:* TRAD. Frising. 397ª (a. 818) dum plerisque . . . bene -um habetur, quomodo *eqs.* POETA Saxo 4,128 copia pauperibus Saxonibus -a primum tunc fuerat rerum. DIPL. Arnulfi 90 fidelibus . . . -um esse volumus, quoniam *eqs.* TRAD. Ratisb. 743 -um esse volumus tam futuris quam presentibus, quia *eqs. al.*

[Humperdinck]

agnosperma *(n.)* (ἄγνου σπέρμα) **1** *salicis folia – Blätter der Salweide:* Gloss. III 197,49 St.-S. -a salhunbleter. 518,15. *v. et l. 6 (cf. Goetz, Corp. gloss. Lat. ind. s. v.* salix marina *et ThLL. I 1366,39).* **2** *salviae folia – Salbeiblätter:* Gloss. III 100,39 St.-S. -a salbeiunbletter *(codd. plerr.)* salhunbleter *(I). v. et* 2. agnus *p. 396,39sqq.*

agnosticus *v.* agonisticus.

1. agnus, -i *m. script.* angnum: Gerh. August. Udalr. I 9 p. 397,53 *cod. 1. vocat.* -us: Hraban. carm. 53,61 -us sancte Dei. *etym. (cf. Isid. orig. 12,1,12):* Hraban. univ. 7,8 p. 202C. Caes. Heist. hom. exc. 82 -us dicitur ab agnoscendo. Albert. M. miss. 3,21,3 p. 158b,43 -us . . . dicitur vel ab ἄγνόν Graece . . . vel ab agnitione *eqs.*

pullus ovinus, ovicula – Lamm, Schäfchen: **I** *proprie:* **A** *gener.:* Matth. Platear. gloss. p. 388B coagulum -i. Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 139,32 carnes . . . porcorum, -orum et hedorum. Albert. M. animal. 3,98 nascuntur -i nigri. 22,130 medulla -i. *al. v. et p. 390,37. latius i. q. ovis – Schaf:* Albert. M. animal. 3, 141 animali, quod naturaliter est multi sepi, sicut accidit -o (*syn.* oves). *v. et p. 390,69sq.* **B** *in chartis, legibus:* Lex Sal. Pipp. 4,1 si quis -um furaverit. Lex Saxon. 66 ovis cum -o et anniculus -us ei superadiunctus solidus I. Capit. reg. Franc. 128,25 p. 254,28 vervices cum -is CL, -os annotinos CC. Cod. Lauresh. 3662 quelibet *sors* solvit . . . -um in pascha (*cf.* Chart. Otterb. 124 p. 96,20 -os paschales). Chart. Rhen. med. I 135,76 solvit . . . vervecem . . . cum -o, si nostram feminam habet. Chart. Heinr. Leon. 88 p. 131,32 ut dent . . . decimum -um. Registr. Trident. I 38 p. 46,33 ad carlaxar(ium) unum -um pezalinum. Trad. Patav. 1007 in pascha . . . duos ventres -orum dare. Chart. Helv. arb. 54 p. 88,5 debent . . . pro -is, qui vocantur ovi lanunar, II den(arios). Chart. Wetzlar. I 107 -orum denarii. Chart. Brixin. 211 xeniis -orum, edorum. *al.* **C** *theol.:* **1** *liturg.:* **a** *in ritu Iudaeorum (cf. Vulg. exod. 12,3sqq.):* Beda hist. eccl. 5,21 p. 336,18 per sanguinem -i Israelitica plebs erepta est. Hraban. epist. 9 typici -i immolatio et pasche celebratio veri -i passionem . . . insinuant. Hrotsv. Mar. 203 qui . . . anniculum gregibus subtraxerat -um, . . . immolat et Domino. Albert. M. sacram. 77 p. 55,15 in azymis -i paschalis. *al.* **b** *in ritu christ.:* Walahfr. exord. 19 p. 491,41 quo *(errore)* quidam -i carnes in pascha . . . sub altari eas ponentes benedictione propria consecrabant *eqs.* Gerh. August. Udalr. I 4 p. 393,12 carnes -i . . . inter missarum solemnia benedicti omnibus dispensavit. Rituale Flor. p. 42,1 benedictio -i: Deus, universe carnis creator, . . . dignare *eqs.* **2** *usu vario:* Vita Bard. 1 p. 323,26 compater . . . donavit eum . . . galea, -o, psalterio; . . . in -o praefigurata patientia. Caes. Heist. Elis. I 10 p. 358,34 Elyzabeth . . . cum candela et -o super altare illum *puerum* obtulit. **D** *in imag. et per compar.:* Walahfr. carm. 77,9 instar -orum reboare laudes pacis. Walth. Spir. Christoph. II 2,3 rex . . . cęlans corda lupi simulatis vultibus -i. Thietm. chron. 6,95 mitis ut -us decollatur *episcopus. al. proverb.:* Conr. Hirs. dial. 1178 iuxta illud vulgare proverbium 'ubi -us ambulat et elephans natat.' Carm. Bur. B 11,21sq. dominus cum iudice dicit: 'Nummus ludebat, -um niveum capiebat.' Nummus, rex magnus, dixit: 'Niger est meus -us.'

II *translate et alleg.:* **A** *de Christo:* **1** *gener. (cf. Vulg. Ioh. 1,29. apoc. 14,1sqq.):* Walahfr. carm. 83,4 -i sanguine loti. Hraban. univ. 7,8 p. 202C -us . . . personam salvatoris nostri mystice gerit. Hrotsv. Mar. 43 purpureum laudare . . . -um. Walth. Spir. Christoph. II 2,138 sub pedibus vivi natum mirabitur -i. Statut. ord. Teut. app. p. 159,20 (vs.) Cesar serviciis qui veri se dedit -i. *saepe.* **2** *spec.:* **a** *in eucharistia:* Hraban. epist. 33 p. 466,33 salvator . . . pascha mysticum . . . in immolatione illius -i, qui tollit peccata mundi, consecravit. Walth. Spir. Christoph. II 4,213 Melchisedech . . . -i . . . ferens libamina casti. Mirac. Pirmin. 16 ad esum -i paschalis . . . populorum frequentia confluxit. Caes. Heist. mirac. II 1,5 p. 25,9 quantum . . . femine in eiusdem -i esu delectentur. *al. adde:* Annal. Altah. a. 1042 p. 31,16 pascalem -um . . . rex . . . Coloniae victimavit. **b** *in imagunculis cereis (cf. LThK. 2I. p. 203sq.):* Amalar. off. 1,17,1 benedici ceram . . . indeque fieri -os eosque . . . dari populo ex his incensum . . . adsuffumigandum domibus suis (*cf.* Ordo Rom. ant. p. 81a,37 -i cerei. Honor. August. sacram. 12 p. 747D ceram . . . benedicunt, -os inde faciunt). *remissius:* Chron. Reinh. a. 1227 p. 610,54 annulus hic sculpturam -i Dei cum vexillo habens in gemma inclusa. **c** *in missae oratione (cf. LThK. 2I. p. 203):* Amalar. off. 3,33,1 Sergius papa . . . statuit, ut tempore confractionis Dominici corporis Agnus Dei . . . decantetur. Honor. August. gemm. 1,111. Vita Meinw. 185 p. 106,16 episcopus . . . missam celebrans post Agnus[r] Dei pulpitum ascendit. Statut. ord. Teut. p. 122,20.27. **B** *de fidelibus, sanctis:* Hraban. carm. 11,33 ne . . . fur . . . intrans mactaverit -um. univ. 5,10 p. 131B oves . . . et -i aut ipsum salvatorem . . . aut simplices quosque et innocentes in ecclesia significant. Hrotsv. Mar. 60 qui *(Christus)* portare suos humeris non distulit -os *(cf. Vulg. Ioh. 10,11sqq.).* Walth. Spir. Christoph. II 6,211 cecidit prędo miti percussus ab -o. Egbert. fec. rat. 1,887 vulpinat Herodes Christi a presepibus -os, dum mactat pueros. *al. alio colore de lascivientibus:* Hraban. univ. 7,8 p. 202C -i homines lascivientes. 14,21 p. 396D in -o lascivia *intelligitur.* **C** **1** *de vento australi:* Hildeg. fragm. 205 ventus ut -us ad umbilicum hominis utraque parte tendit. 449 ventus auster -us; si superflue humidus est, febres *(de re cf. ed. p. 43).* **2** *de sidere arietis (cf. ThLL. I 1365,3):* Rhythm. 117,5,2 habet fides Christiana signorum memoriam, primum -i, qui in cęlo . . . regnat unicus cum patre. Walth. Spir. Christoph. II 5,90 stelliferi vestigia . . . -i. **D** *in nominibus:* **1** *hominum:* Trad. Frising. 231 (a. 806) Agnus episcopus (463). Chart. march. Misn. III 423 p. 296,25 (a. 1229) Gothefridus Capud Agni. **2** *plantae (cf. p. 389,26.390,55sqq.):* Gloss. III 533,7 St.-S. lingua -i, weigebreite (544,39). Alphita I p. 278,20 arnoglossa, lingua -i, plantago maior, lingua arietis idem.

2. agnus, -i *m.* (ἄγνος) *script. et form.:* agru: *l. 40.* agyôs: *l. 56.* agnos: *l. 41.*

1 *lygos, vitex – Keuschlamm, Abrahamsbaum (Vitex agnus castus L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 288):* Paul. Aegin. cur. 3,66 dafne et -i rami (*3,18,4* ἄγνου). 3,222 -i semen (Antidot. Augiens. p. 54,20 agru s. *al. cf.* Antidot. Sangall. p. 95,35 -i sperma [Bamb. 28 agnos sp.]). Dyasc. p. 38a -us sive aligos . . .; -us dicitur propter castitatem greco nomine. Constant. Afric. grad. p. 378,33 -us castus calidus et siccus est in tertio gradu; sperma urit et desiccat. Ioh. Platear. simpl. med. p. 3a[r] -us castus . . . frutex est . . .; flos autem appellatur -us castus; vulgo autem a quibusdam salices marini dicuntur (*cf.* Alphita I p. 273,23 -us castus salix marinus idem; flos eius zuccatorium dicitur. 24 -us castus arbor est vel fructus multum similis salici marinae [*v. et ThLL. VIII 397,1*]). Albert. M. veget. 5,112 -us castus et aristologia, quae tantae sunt abstersionis, quod etiam pellem evellunt. 6,24 vocatur . . . -us castus, eo quod folia et succus et flores eius efficacia sunt in inducenda castitate . . .; velut agnum enim mitem et castum reddit hominem. animal. 8,177 herbae, . . . a quibus accipiunt apes plus mellis et cerae . . ., sunt . . . mirtus, agyôs (*p. 627a,9* ἄγνος), quod alio nomine pentafylon sive quinque folia vocatur (*cf.* veget. 1,160 fingekest [*arab., i. vitex agnus castus*], quod quidam pentafilon vocant). *al. de flore (cf. l. 48):* Gloss. Salern. p. 4a,14 -us castus, zucoaria, felix manna. **2** *hypericum – Tüpfel-Hartheu, Johanniskraut (Hypericum perforatum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 940):* Gloss. III 536,20 St.-S. -us castus artenhewe. **3** *? baca iuniperi – ? Wacholderbeere:* Alphita II p. 11,16 -us, fructus iuniperi idem (amis *var. l.*). *v. et* ami. *Humperdinck*

1. ago, egi, actum, -ere. *script.:* au-: *p. 397,31.50. 400,4.* ha-: Form. Senon. I 38.48. Chart. Friedb. Hass. 21. *v. et p. 399,65. al. perf.* ae-: Arbeo Corb. 26. Dipl. Arnulfi 174. *al. v. et p. 397,49. form.: stirp. praes.: ind. praes.:* ait: *p. 399,3.* agetur: Form. Marculfi 1,26. *coni. imperf.* agerantur: Arbeo Corb. 36. *imper.* aie: *p. 401,9. inf.:* agire: Conc. Merov. p. 48,6. 89,6. *v. et p. 400,9.* aiere:

p. 399,36. partic. egentibus: FORM. Augiens. B 41. *v. et p. 401,50. stirp. perf.: fut. II:* agerit: *p. 400,10. adde* PIRMIN. scar. 33 *(var. l.).* hieris: FORM. Senon. I 40. *inf.* agisse: *p. 398,3. partic.:* attum: *p. 400,4.* actuum: *p. 399,72.403,15. depon.: p. 398,1.60. adde* LIBER diurn. 67. -t(um) habe(o) *sensu perf. act.:* EIGIL Sturm. 6. TRAD. Frising. 343. 359. DIPL. Ludow. Germ. 90 p. 130,7. *al.*

I *proprie:* A *strictius:* 1 *agitare, (de)pellere – treiben, fortreiben:* ALDH. ad Acirc. 103,7 errantes fluctibus -tos. EINH. Karol. 1 p. 3,21 quod *(carpentum)* bubus iunctis et bubulco rustico more -ente trahebatur. CARM. de Quint. 180 qui *(Christus)* egit *hominem ex paradiso.* CARM. var. I 22,18 iuvencos. POETA Saxo 4,240 armenta. *al. venari – jagen:* GESTA Dagob. 2 cervum. EGBERT. fec. rat. 1,1351 ut capias *(sc. lupus porcellum)* . . . -endo. 2 *commovere – bewegen, in Bewegung setzen:* WALTHARIUS 890 *cuspis* viribus -ta furentis. *admovere – anlegen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,226 radicibus -ta securis. *intrans. et medial. i. q. se movere – sich regen, sich bewegen:* CARM. var. I 21,2,26 ales -it noctis. WILH. HIRS. const. 2,24 p. 1075A *armarius* praevenit caeteros . . . in -endo ante et retro. ALBERT. M. animal. 1,143 quorum autem pupillae in girum -untur *eqs.* 3 *percutere – anschlagen:* CONSUET. Trev. 11 signum. B *latius:* 1 *impellere, incitare – antreiben, anspornen:* ALDH. virg. II 258 *Elia* -tus . . . clausit . . . caelum. WALAHFR. Mamm. 4,9 animalia iussu -ta Dei . . . adorant. 7,19 quocumque Dei me spiritus egerit, ibo. *al. c. inf.:* WALAHFR. carm. 5,12 lucis amare viam. *c. sensu uniendi:* WANDALB. martyr. alloc. 46 in unam quos egit . . . lex sacra mentem. *c. sensu cogendi, vexandi:* BEDA hist. eccl. 4,1 p. 202,20 ad suscipiendum episcopatum. PASS. Kil. II 16 infelix cruciatibus aucta furebas. NIVARD. Ysengr. 3,675 -tus . . . in testem. VITA Norb. II 47med. sacerdos . . . coepit -ere daemonem et torquere. *c. acc. rei i. q. extorquere – erzwingen:* NIVARD. Ysengr. 6,520 sacramenta. 2 *ducere, regere – führen, leiten:* ALDH. virg. I 2 liburnam. CARM. de bello Saxon. 3,79 dux agmen -it. LEO MARS. chron. 2,84 p. 686,4 *turmam. introducere – einführen:* CATAL. abb. Non. (MGLang. p. 571,13) abbas . . . ordinatus a domno . . . archiepiscopo . . . -itur. *adducere – hinführen:* OTTO FRISING. chron. 3,9 p. 145,11 sacerdotes in crucem. 3 *gestare, habere – tragen, haben:* CARM. Salisb. 11,12 aurea cum caelo cornua Taurus -it. CARM. de bello Saxon. 3,116 quot vel pontus -it fluctus vel messis aristas. *congerere – aufhäufen:* OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 149,29 *mortui* in cumulos -ti.

II *translate:* A *gener.:* 1 *facere, gerere, exsequi (pass.: fieri) – betreiben, tun, machen, ausführen, handeln (pass.: entstehen, geschehen):* CHRON. Fred. 2,62 p. 88,4 prilia et victurias contra Persos aegit. IONAS BOB. Columb. 2,1 p. 230,16 cum nihil utilitatis augi (agi *var. l.*) cerneret. RHYTHM. 5Autt. quid Dominus in his *(diebus)* operam egit. MAGING. epist. 1 extremum spiritum. ARBEO Corb. 41 quid de tanti patris corpore -ere debuissem. ANNAL. regni Franc. a. 760 iter. CHART. Rhen. med. I 42 p. 48,36 quicquid exinde egeris, feceris, gesseris. WETT. Gall. 16 tristitia parentum -batur. TRAD. Frising. 684 commemorationem . . . parentum. DIPL. Karoli III. 6 p. 10,27 tranquillitati illorum consultius -ere cupientes. POETA Saxo 1,415 non aliquod sexus . . . discrimen -bat. WALTHARIUS 1415 Martis opus. WIDUK. gest. 1,28 bellum. 2,40 venationem. THIETM. chron. 1,4 Kilianus . . . ex se nunc -it signa. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,3 motus per provincias omnes . . . -bantur. LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 88,24 secundas . . . partes. COD. Udalr. 209ex. -tum -ere. NIVARD. Ysengr. 2,124 inque cavo veniam podice nasus -it. ERINH. Heimer. 437 Domino placitive quid egit. *saepissime. c. acc. dupl.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 10 p. 398,47 cum *filius patrem* . . . extorrem regalis potentiae -ere moliretur. OTLOH. quaest. 50 p. 131D ut lapis omnis homo, nisi mollis -atur ab alto. *v. et l. 51. p. 398,17. seq.* ut: RUOTG. Brun. 19 p. 18,15 *(c. sensu intendendi)* -endo, ut plus haberet, ut nichil haberet, . . . effecerunt. *c. inf.:* WALAHFR. Wett. 424 gratis -unt solatia ferre. *absol.:* LEX Alam. 40 contra Deum egisse. FORM. Flav. 117[1] ita et nunc -i non dedignemini. HRABAN. epist. 53 p. 507,15 satis inde -ere per epistulam vobis. ERCHEMB. CAS. hist. 9 se male agisse . . . vociferans. VITA Rimb. 17 non impie -o, si christianum . . . redimo. BOVO CORB. Boeth. 416 vim -endi. WIDUK. gest. 3,64 contra publicam rem. DIPL. Heinr. II. 68 p. 85,9 ut . . . habeant facultatem -ere, ordinare atque disponere. WIPO gest. 25 quod dictu est miserabile, sed -tu laudabile. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 318,2 non cum eo . . . fideliter egit. CARM. Bur. A 61,2,6 quintum, quod est -ere (*item de coitu:* CARM. Bur. B 95,4,2 non didici pati, sed -ere). CHART. civ. Vratisl. 10 ut . . . decimam, sicut -itur in presenti, integre persolvant. ALBERT. M. animal. 20,65 omnia, quae per se -unt et sunt prima causa actionis. princ. 2,1 p. 320b,39 -ere enim fit actione pertinente ad voluntatem vel electionem (*opp.* facere). *saepe. refl. i. q. se gerere – sich verhalten:* WETT. Gall. 28 p. 272,31 utraque pars viliorem se alteri libens egit. THANGM. Bernw. 23 ut se pacifice -ant. DIPL. Loth. III. 1 ita se -at, ut *eqs. al.* 2 *efficere, gignere – bewirken, veranlassen, hervorrufen:* BEDA temp. rat. 30,17 hoc tempus -it hominis fleuma. POETA Saxo 5,77 cum per te mundi dominus plus egeris. CARM. Salisb. 10,41 November -it glaciem. HROTSV. Gong. 469 vindicta . . . caelitus -ta. CARM. de Frid. I. imp. 1687 sudor -it rivos. *al. seq.* ut: POETA Saxo 3,412 est . . . -tum, ut . . . abiret. WIDUK. gest. 1,13. HIST. de exp. Frid. imp. p. 31,13. *al. c. (acc. c.) inf.:* ALDH. virg. II 1185 quantas *(catervas)* exemplis egerunt credere Christo. WALAHFR. carm. 71,5. WALTHARIUS 1257 tui facies patris obliviscier egit. WIDUK. gest. 1,12. *absol. i. q. efficacem esse – wirksam sein:* WALAHFR. Mamm. 1,22 lumen -ens in domate. THANGM. Bernw. 43 p. 777,34 diuturnam peccatis -entibus controversiam. 3 *conficere, effingere, creare – herstellen, bilden, schaffen:* VERS. ad Ebon. 10 (MGPoet. I p. 623) librum iussit -i. DIPL. Karlom. (II.) 6 p. 293,33 pontium . . . structiones. CARM. imag. 18,5 evangelium. CARUS Clem. 169 *Deus* de nichilo prorsus ipsam *(lucem)* . . . egit. GESTA Camer. cont. I B 9 ad -endam picturam. RANGER. carm. 212 *(de eucharistia praeparanda)* vinum sumit -itque cibum. *componere – verfassen:* CARM. Cantabr. 15,1,1 cantilenam. FROUM. carm. 32,55 modulamen. *transformare – in einen anderen Zustand versetzen:* ALBERT. M. meteor. 3,3,10 p. 651b,31 calor . . . in siccum autem -it *vaporem* extrahendo ipsum humidum (animal. 3,82 siccitas, in quam egit c. acutus *pilos*). 4 a *dare – geben:* TRAD. Frising. 358 (a. 816) pro bene meritis . . . erga domum sanctae Mariae . . . -tis. DIPL. Karlom. (II.) 11 circa . . . monasteria Dei beneficia . . . -ere. WALTHARIUS 1141 oscillum. EUGEN. VULG. syll. 23,10 nomine . . . presago quodam fausto divinitus -to. b *adhibere, attribuere – erweisen:* BEDA hist. eccl. 4,22 p. 250,12 curam vulneribus egit. ARBEO Corb. 41 Deo . . . laudes. EIGIL Sturm. 6 gratias. *al. c. sensu comparandi:* LIBELL. de conv. Baiuv. 8 lucrum . . . Deo. c *inferre – antun:* WETT. Gall. 17 ne -ret tibi ullum malum. CHART. Sangall. A 427 molestiam. 5 *disserere, tractare, colloqui – erörtern, behandeln, verhandeln, besprechen:* LEX Ribv. 46,1 non hic res possessa, sed de venationibus -itur. AMALAR. off. 1,1,18 ampliorem mutationem requirit, quam -am. CAND. FULD. Eigil. I 15 utilitates ecclesiarum . . . apud eos -bantur. ANNAL. Ved. a. 886 p. 63,9 Evrardus . . . cum eis de redemptione civitatis -i coepit. COD. Odalb. 84a convenit utrique congregationi commode sibi de ipsis proprietatibus -ere. HROTSV. Cal. 3,1 quid mecum velis . . . sermonibus -ere. RUOTG. Brun. 41 p. 44,6 de pecunia dispensanda. EPIST. Ratisb. 2 p. 277,29 ne invective quid tecum -ere credas. CONST. III 237,3 in . . . articulo, ubi -itur, quod *eqs. al. seq.* ut: RIMB. Anscar. 19 p. 43,5 cum Danis -ere coepit, ut *eqs. c. interr. indir.:* WIDUK. gest. 3,69 egitque cum Sclavis . . ., quomodo *eqs. c. sensu ineundi:* POETA Saxo 3,129 coniuratio . . . inter Francorum proceres crudeliter -ta. ANNAL. Iuv. III a. 786 cum sociis iniquum egit consilium. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,19 *pactum. al. postulare – vorstellig werden:* LAMB. HERSF. Lull. 11 p. 321,18 cum populo clerus . . . iure

[Pape]

gentium -bat apud episcopum. 6 a *degere, transigere, vivere – zu-, verbringen, stehen in:* GENEAL. Franc. (MG Script. II p. 307,28) quintum annum ait sui imperii (LIUTG. Greg. 2 p. 67,33). WALAHFR. imag. Tetr. 227 quamvis subter -as regum tabularia vitam (WIDUK. gest. 3,13 austeriorem v.). OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 134,23 cum . . . -rentur tempora. *al. mus.:* AUREL. REOM. mus. 10 p. 43a,2 in qua *(varietate introitus)* ultima versiculi pars diuscule moras -it. b *versari, se habere, esse – sich aufhalten, sich befinden, sein:* α *intrans.:* ANNAL. Einh. a. 767 p. 75,26 cum adhuc rex Romae -ret (esset *3.5*). DIPL. Otton. II. 234 homines sub tutela . . . ecclesiae . . . -entes. STEPH. COL. Maurin. 1 -ente tum in sceptris divo Ottone. CHART. Naumb. 148 p. 128,21 in extremis. NIVARD. Ysengr. 3,110 ut videam, quis tibi morbus -at. *al. v. et l. 22.* β *medial.:* WALAHFR. Wett. 191 reliquisque salubriter -tis ipse . . . patitur . . . dolores. ANSCAR. mirac. Willeh. 14 (13) filia . . . levius -i coepit. OTTO FRISING. gest. 2,7 p. 107,20 cum omnia prospere in regno -rentur. TRAD. Raitenh. 22 viam, sicut eatenus -batur in extrema parte. γ *refl.:* VITA Liutg. I 12 omni industria et sapienti labore se -ens. VITA Liutw. 4 cum in studiis sanctarum rerum se omnimodis -ret, ut tamen adhuc -ret. *se sustentare – sich ernähren:* RIMB. Anscar. 21 prout potuerat, se -bat. DIPL. Heinr. III. 360 *fratres* de collectis fidelium se -unt. *suo arbitrio vivere – sich selbst überlassen sein:* EPIST. Meginh. 30 tu, qui te ipsum -as. 7 *singularia:* a *replere – einnehmen:* AGIUS comput. 7,3 tercia *(pagina)* per concurrentes nihilominus -ta. b *usurpare – gebrauchen:* FUND. Barr. (MGScript. XV p. 981,41) quod instrumenta ad capturam piscium utilia pariter -rent pariterque participarent. c *significare – bedeuten:* METELL. Quir. 7a,7 dum par *(numerus)* tardus humum, impar -it polum.

B *spec.:* 1 *iur.:* a *petere, litem instruere, causari – (ein)klagen, einen Prozeß anstrengen:* CAPIT. reg. Franc. 88,2 de ista venditione ipsa persona -at, qui venundavit. CHART. Ital. Ficker 55 p. 80,27 contra . . . monasterio aiere aut causare (DIPL. Heinr. III. 339 p. 463,30. CHART. Bund. 339). CHART. Port. 98 Appoldenses ceperunt -ere in Portenses. CHART. Tirol. notar. I 69 p. 31,39 causam, que vertebatur inter Tomasium . . . -entem et Iohannem . . . se defendentem. *al. c. sensu vindicandi:* FORM. extrav. 1,8 nec . . . quelibet -ere nec repetere. DIPL. Heinr. III. 348 p. 476,5 si ipse eam *(cortem)* -ere aut causare vult. *remissius:* BERTH. WERD. narr. 5 iniuriarum cum illo -ere conquiescunt (EPIST. Hann. 80 p. 130,17 de . . . constructionibus tuis mecum -is i. EPIST. Meginh. 30). b *(causam) dicere, expedire – (einen Prozeß) führen:* LEX Raet. Cur. 2,9,1 advocatus (*i.* -os) inquirunt, qui suas causas -ant (DIPL. Ludow. Germ. 85 si iuste c. -retur inter urbem . . . et civitatem Trientam. BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 306,19. HELM. chron. 56 p. 111,4. *al.*). c *(ius) dicere – (Gericht) halten:* FORM. Marculfi 1,4 p. 45,6 nec ad -endum nec freta exigendum . . . ingredire (*cf.* DIPL. Otton. III. 20 ad causas -endas). TRAD. Weiss. 196 p. 186,25 qui in palatio rectum -it. DIPL. Loth. III. 67 p. 105,22 *abbas* de census . . . subtractione . . . cum familia ecclesię -at. CHART. march. Misn. II 565 p. 391,13 advocatus . . . -ens cum hominibus stricto iure. *al.* d *perficere, ratum facere – vollziehen, rechtskräftig machen (cf. Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 446. 452. 454. 468³):* TRAD. Ratisb. 3 (c. 765/91) traditio -ta est in presentia . . . episcopi (TRAD. Frising. 46a -tum hęc t. 91. CHART. Rhen. inf. I 2. *al.*). TRAD. Weiss. 76 -tum publice testamentum sub die *eqs.* TRAD. Frising. 730 campionem. DIPL. Karoli III. 25 p. 42,12 omnia taliter inter nos hactum et wadiatum est. TRAD. Frising. 1464 commutatio iuramento conlaudata est a familia presente -ente et confirmante. CHART. Berg. Magd. 51 omni iure fori coram iudice . . . -to et firmato. *al. per formulam in fine chartarum:* CHART. Sangall. A 4 (a. 720/37) -tus monasterium sancti Gallonis. CHART. Fuld. B 11 -tum Mogontiae . . . publice; facta karta VIIII. kl. Februarias (CHART. Sangall. A 33 -tuum . . . publice). CHART. Rhen. med. I 13 -ta Prumia monasterio. DIPL. Karoli III. 51 p. 87,9 -um Ravennam civitas. TRAD. Ratisb. 95 p. 86,33 -tum est ad Rockinga sub quercu. DIPL. Otton. I. 63 -ta (-to *D*) II. id. Febr. CHART. Laus. 47 auctum Lausanne. 151 attum. *saepe. remissius de chartarum compositione:* TRAD. Patav. 18 (a. 788/89) -ta est haec carta regnante domno Charlo (CHART. Fuld. B 233. 244). e *contra facere – zuwiderhandeln:* FORM. Marculfi 2,4 contra praesentem epistolam . . . venire aut aliquid -ire (-ere *A2.3*). CHART. Sangall. A 2 qui contra hanc donationem istam agerit aut infrangere voluerit. TRAD. Frising. 380 de his rebus -ere contrariae. DIPL. Karoli III. 83 p. 135,12 si . . . contra hoc augustale munimentum -ere et violare illud temptaverit. *al.* f *exigere – einnehmen, eintreiben:* COD. Lauresh. 167 (a. 767?) inferat una cum -ente fisco auri dimidiam libram. DIPL. Arnulfi 141 p. 215,17 nihil . . . iniuste -ere in possessionibus seu hominibus ipsius monasterii. CHART. Worm. 43 p. 34,23 infra hunc terminum . . . aliquid -ere vel exigere. *remissius:* RHYTHM. 61,18,4 quicquid -bat de suo officio, pauperibus tribuebat. g *praestare – leisten:* TRAD. Frising. 364 (a. 816) pro ecclesiam . . . censum annis singulis -ere. 523b itinera. CHART. Rhen. med. I 79 nichil -at servitutis. REGISTR. Patav. II p. 76,4 araturas. 2 *publ. et eccl.:* a *exercere – (aus)üben:* FORM. Marculfi 1,8 tibi accionem comitiae . . . ad -endum regendumque commissemus. LEX Alam. 40 poenitentiam. CHART. Sangall. A 22 potestatem. CONC. Karol. 22C,4 ut *presbyteri* . . . fidem catholicam debeant ipsi -ere (*cf.* HRABAN. carm. 46,8 servorum Domini strenuus -tus amor. RIMB. Anscar. 30 p. 62,33 a carne abstinentiam). HRABAN. epist. 18 p. 423,7 ritum regiminis. TRAD. Patav. 89 vestituram. DIPL. Heinr. II. 100 quicquam iuditiarię potestatis. *al.* b *administrare, gubernare – verwalten, regieren:* CHRON. Fred. 3,11 gens . . ., que mihi -endum iussisti. 4,33 dux . . ., qui Cantabriam . . . egerat. VITA Arnulfi 4 provinciae, quas . . . -unt domestici. CONC. Karol. 16A,15 exterminaretur ab -to officio. TRAD. Frising. 392 circuivit . . . plebem sibi -endum regendumque commissum. HRABAN. epist. 55 ministerium sacerdotale. CHART. Hall. I 106 vices . . . archiepiscopi. *al. absol.:* TRAD. Lunaelac. 31 (a. 749) -ente Tassilone duci anno secundo. ANNAL. Elnon. a. 555 -ente rege Lothario. a. 1088 -ente Hugone abbate. CHART. Turic. 887 p. 347,31 Frederico imperatore in Sicilia -ente. *al. struct. mixt.:* CHRON. Fred. cont. 8 suo consilio atque regimine cuncta sese -bat. c *celebrare, peragere (pass.: locum habere) – feiern, veranstalten, durchführen (pass.: stattfinden):* α *de conventibus:* CAPIT. reg. Franc. 306 p. 466,26 concilium. RATHER. epist. 7 p. 38,19 ordines ecclesiasticos. BERNOLD. CONST. chron. a. 992 p. 423,49 secularia placita. OTTO FRISING. chron. 8,18 p. 416,29 ubi extremi illius iudicii conventus -atur. *remissius:* WETT. Gall. 14 conlocutio . . . inter illos egredi de heremo -batur. 29 conventus popularis -itur. β *de divinis officiis, ritu sacro sim.:* WETT. Gall. 38 exercitium vigiliarum. AMALAR. off. 3,44,3 recordatio mortuorum nuncupativa -itur. RUD. FULD. mirac. 12 p. 338,26 missarum . . . solemnia. HRABAN. epist. 55 quid illis in christiana religione credendum, -endum atque tenendum sit. CONSUET. Eins. 23 p. 88,11 benedictiones per omnes officinas. THANGM. Bernw. 13 p. 764,21 domnae Sophiae velationem. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 293,18 ut . . . exorcismus salis et aquae . . . -atur. STATUT. ord. Teut. p. 90,19 anniversarius magistri. *saepe.* γ *de festis:* ANSCAR. mirac. Willeh. 38 (37) dies depositionis eius . . . et translatio corporis. POETA Saxo 5,372 convivia. WIDUK. gest. 1,12 dies victoriae. 3,43 pascha. RAHEW. gest. 4,72 p. 317,29 laetam victoriam. *saepe.* d *constituere, edicere – festsetzen, verordnen:* CARM. var. II 1,4,1 leges a . . . patribus -tas. THIETM. chron. 6,18 (synod.) decretum. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 283,28 non canonico ordine -tum, quicquid . . . a tam sacrilego errore -tum sit, affirmantes. p. 284,22 ab apostolico -tum est anathema. MENKO chron. p. 528,1 non solum id venit in iudicium, de quo -tum est, ut veniat *eqs. al.*

[Pape]

inf. pro subst. i. q. actio – das Tun, Handeln: ALFAN. premn. phys. 29,2 hoc, quod vere est involuntarium, non solum in pati, sed etiam in -ere (*PG 40,717C* ἐν τῷ πράττειν) ponunt. 40,3 tamquam in nobis existente -ere propositum et non -ere. ALBERT. M. princ. 4,1 p. 334b,28 quaedam autem, quorum esse quidem simul est et posse . . ., sed -ere non est simul (*syn.* actus).

imper. pro adv. c. sensu adhortativo i. q. ergo, eia vero – wohlan, auf: ARBEO Emm. 14 aie (age, v(a)e, ave *var. l.*), episcope. HRABAN. epist. 34 p. 469,10 -e ergo et festina. CAND. FULD. Eigil. II 7,8 vade -e consiliumque voca *(cf. Verg. Aen. 4,223)*. RAPULARIUS 139 dic, -e, dic. ALBERT. M. cael. hier. 13,1 p. 33a,3 '-e' adverbium hortandi. *al. remissius:* VITA Mathild. I 15 p. 581,26 bene -ite ciliciumque mihi subponite.

adi. **1. agens,** -entis. *activus, operans, efficiens, actu exsistens – tätig, wirkend, in Tätigkeit befindlich (cf. A. Schneider, Die Psychologie Alberts d. Gr. 1903/06. p. 187sqq. 242sqq.):* ALBERT. M. summ. creat. II 1,54 p. 452a,2 intellectus -s est pars formalis animae intellectivae (*cf.* p. 449a,9 *opp.* i. . . . potentialis sive materialis et i. in habitu sive formalis. summ. theol. II 15,93,2 p. 201b,5 *opp.* possibilem). animal. 1,46 animalia . . . magis sunt acta quam -ia libere (8,1). veget. 1,108 virtus coelestis est -s in semine plantae. 3,16 -s decoctionem suam *(sc. nucis)* est fumus. *al. v. et p. 402,6.*

2. agendus, -a, -um. *missae celebratione insignitus – durch Meßfeier ausgezeichnet:* ORDO Rom. 7,16 in -is . . . diebus. WILH. HIRS. const. 1,57 p. 987C si festa dies duodecim lectionum vel -a supervenerit.

subst. **1. agens,** -entis *m.* **I** *iur.:* **A** *petitor – Kläger:* CHART. Hall. I 224,19 (a. 1235) si *incusatus de debitis* . . . negaverit, -s . . . ipse tercius in reliquiis probabit. **B** *advocatus, officialis, procurator (forensis, fiscalis sive administrativus), villicus – Vogt, Beamter, Vertreter (in Rechts-, Finanz- und Verwaltungsangelegenheiten), Meier (rarescit inde a s. X.; de re cf. Waitz, Verf.-Gesch. II. p. 119. Schwerin-Thieme, Grundzüge der deutschen Rechtsgesch. 1950. p. 92):* **1** *regis:* CAPIT. reg. Franc. 4,10 si . . . nec -s nec parentes ipsum *(malum hominem)* adducere possunt. 8,11 -es publici. DIPL. Merov. I 18 grafioni vel omnebus -ebus. FORM. Senon. I 36 vicariis, centenariis vel omnis -es nostros. CAPIT. reg. Franc. 146,8 -es vel ministeriales nostri. DIPL. Otton. III. 16 p. 414,13 nullus comes vel sub comite -s vel iudex. *al.* **2** *dominorum, procerum sim. (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 190[87]):* CAPIT. reg. Franc. 9,20 episcoporum aut potentum (*cf.* 9,15). FORM. Marculfi 2,27 quale *(servitium)* mihi vos aut -es vestri iniunxeritis. 2,28 pro . . . -tum vestrorum imperio facere spondeo. FORM. Augiens. B 41 ullus . . . de e-bus nostris. *al. v. et l. 55.* **3** *ecclesiarum, monasteriorum sim.:* CONC. Merov. p. 211,14 monasteriorum. DIPL. Merov. I 64 p. 57,34 basileci. FORM. Marculfi 1,3 in luminaribus ipsius ecclesiae per manu -ium (-dum *A3*, -tum *B*) eorum proficiat. DIPL. Pipp. 6 p. 9,41 quem *(iudicium)* -es sancti Dionisii super -es . . . Grimoaldo . . . evindicaverunt. 12 *syn.* advocati. DIPL. Karoli M. 148 p. 201,18 -es s. Petri vel scabini dicebant. TRAD. Scheftl. 9 trado . . . in iure dominationis -is . . . ecclesiae. GESTA Dagob. 40 ut *plumbum* . . . -bus vel thesaurariis . . . monasterii traderetur. DIPL. Heinr. IV. 348 ut . . . investiatis nos -es ex parte . . . ecclesie de curte una. *saepe.* **II** *gramm. i. qui agit – ein Handelnder:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 196,5 cado occido, quod est patientis et -is ut ruo. **III** *usu communi:* **A** iter -s *i. q. viator – Reisender:* FORM. Turon. 30 p. 152,27 si quis . . . iter -em insidiaverit. **B** *particeps – Teilnehmer:* DIPL. Ludow. Germ. 178 p. 256,34 (spur. s. X./XI.) coram . . . archiepiscopo . . . ceterisque cum eo in sinodo -bus.

2. agens, -entis *n.* *vis movens vel efficiens, causa – treibende, bewirkende Kraft, Ursache, Agens (cf. l. 18):* ALBERT. M. sacram. 83 p. 59,29 dicit Philosophus, quod semper -s *(Arist. p. 430a,19* τὸ ποιοῦν) dignius est patiente (84 p. 59,73. 193 p. 125,18sq. veget. 2,73. *al.*). 85 p. 60,76 cum . . . -is divini potentia . . . excedat virtutem -is naturaliter. veget. 1,86 omne generatum habet -s proprium. eth. 2,1,3 p. 153a,24 cum enim in anima sit duplex -s, -s . . . primum et proximum. summ. theol. II 13,77,3 p. 87a,46 -s enim est intellectus agens, patiens intellectus possibilis, generatum autem intellectus speculativus. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 5,2 p. 154,40 per -s universale, id est solem. 12,9 p. 230,18 duplex est -s, superius et inferius. *saepe.*

3. agenda, -ae *f.* **1** *officium divinum, missarum celebratio – Gottesdienst, Meßfeier:* BEDA hist. eccl. 2,3 p. 86,13 altare . . ., in quo . . . -ae . . . celebrantur. ORDO Rom. 15,125 quando missas facit seu et -as mortuorum (WALAHFR. exord. 26 p. 507,17. CHRON. Erf. mod. a. 1268 p. 259,35. *al. cf.* BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 305,7 post magnificas exequiales -as). WETT. Gall. 26 missarum. **2** *rituale, missale – Gottesdienstordnung, Agende, Meßbuch (cf. L. Eisenhofer, Handbuch der Liturgik. I. 1932. p. 100):* CATAL. thes. (ed. v. Heinemann, Handschr. d. Bibl. Wolfenbüttel. I 1. p. 175) una -a cum epistolario et baptisterio. CATAL. thes. (Mitt. a. d. Gebiet d. kirchl. Archäol. i. d. Diöz. Trier. 2. p. 123,7) quinque -as. ibid. p. 124,35. **3** *propositio – Thema:* OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 87,5 haec . . . de illius concilii -a dixisse sufficiat.

4. agendum, -i *n.* *occurrit fere plur.* **1** *operatio, actio – das Tun, Handlung:* **a** *gener.:* BERTH. RATISB. serm. 1 p. 12,18 de -is, quae necessaria sunt ad perfectionem sanctificationis. STATUT. ord. Teut. p. 74,1sq. de consideratione -orum: in omnibus -is consideranda sunt *eqs.* ALBERT. M. euch. 6,2,4,2 p. 406b,21 *Christus* fecit hoc in omnibus -is suis. *al.* **b** *eccl. i. q. ritus – gottesdienstliche Handlung:* RANGER. carm. 263 levitarum ritus et -a. VITA Serv. 27 p. 96,19 missarum. *missa – Messe:* CAPIT. Bened. 1,55 si quis presbiter in domiciliis -a celebraverit. **2** *canon missae – Meßkanon:* PONTIF. Rom.-Germ. p. 145a,5tit. infra -a. **3** *negotium, officium – Angelegenheit, Geschäft, Aufgabe:* RUOTG. Brun. 12 cum eius industriam in -is nihil effugeret. THANGM. Bernw. 2 p. 759,14 monitis . . . illos ad -a informans. EGBERT. fec. rat. 1,986 serus eris partis conferre paranda et -a. LAMB. TUIT. Herib. 1,3 p. 742,23 episcopus in -is canonicae sanctionis tunc praecipuus. CONST. II 295 imperii. *al.*

5. acta, -ae *f.* *oratio, narratio – Rede, Erzählung:* WALAHFR. carm. 10,3 tertia condignis sequitur pars *(sc. rhetoricae)* -a duobus. EKKEH. IV. bened. I prol. 2,65 *actor* iussa citat populi, sit ut -a licentior illi (gloss.: actor . . . causę in foro . . . recitator, unde et -a dicitur). 40,19 in -is (gloss.: rhetoricis) turpe precari. 41,16 syllogies nostra (gloss.: ratiotinatio fidei) septemplice pollet in -a . . .; hanc (gloss.: -am ratiotinationis) nihil exsuperat. *erronee, ut videtur, pro* acla, *agla: v. p. 97,14.28sqq. 387,7sqq.*

6. actum, -i *n.* **1** *gener.:* **a** *factum, facinus – das Tun, Handlung:* LEX Baiuv. 4,30 si aliquid de istis -is contigerit. ARBEO Emm. 36 p. 82,15 dum -a illius . . . inquisisset. ERMOLD. Ludow. 4,160 si . . . Christus cedat opem voti, protinus -a dabo. HRABAN. carm. 13,45 iudex vigilat hominum super -a supernus. WALTHARIUS 92 dictum compleverat -is. DIPL. Otton. I. 242 p. 345,9 talibus -is . . . aecclesia . . . patitur maximas inopias. FROUM. carm. 11,18 mala . . . -a furentis. CHART. Turg. II 79 p. 206,31 prepositus quod . . . intenderat, produxit in -um. *al. strictius i. q. res gestae – Taten:* VITA Pirmin. I 1 Pirminii gesta -aque. WIPO gest. prol. p. 6,17 victoribus statuas . . . fecerunt antiqui eorumque -a inscribi debere censuerant. p. 7,14 in -is (malefactis *K*) eorum *(regum)* . . . vulganda sunt tam gesta quam omissa. *al. meton. de libro res gestas sanctorum continente:* VITA Sigir. 10 (MGMer. IV p. 612,20) sanctorum -a librosque divinos . . . secum usque detulit. **b** *casus, eventus – Ereignis, Vorgang:* WIPO gest. prol. p. 6,24 -a . . . rei publicae. ADAM gest. 1,39 p. 42,13 abba de sui temporis -is scribens. **2** *iur.:* **a** *negotium – Rechtshandlung:* TRAD. Frising.

[Pape]

66 (a. 774) -um donationis ... firma permaneat. DIPL. Karoli III. 15 p. 43,25 qui *(comes palatii)* in his -is ... interfuit. CHART. episc. Hild. II 217 istius -i hi sunt testes. **b** *rescriptum, charta, instrumentum – Aufzeichnung, Urkunde, Akte:* CHART. Sangall. A 138 (a. 795) -a Werincis scripsi. CAPIT. reg. Franc. 153 ut ... alienationes -is intervenientibus confirmentur. CHART. Ital. Ficker 149 p. 190,1 publicare testamentum ... et -is redigere. CHART. Tirol. notar. I 72 quod ... omnia -a ... in dicta causa debeant valere. CHART. Dortm. 142[a] copia -orum iudicialium. ACTA imp. Winkelm. I 1006 p. 781,4 secundum quod colligitur ex -is pendentibus. ANNAL. Nic. Rem. a. 1237 (MGScript. XIII p. 85,40) cuius cause -a in thesauro ... servantur bullata et in registro ... habentur scripta. *al.* **c** *decretum, edictum – Erlaß, Bestimmung:* CAPIT. reg. Franc. 9 p. 20,31 incipit -uum vel constitutionem ... regis. CONC. Karol. 5 p. 43,20 sinodalia -a. **3** *eccl. i. q. ritus – gottesdienstliche Handlung:* ALDH. virg. II 979 missae solemnibus -is. *Pape*

2. ago *v.* aio. **3. ago** *v.* augeo.

agoge *(f.)* (ἀγωγή) *congregatio – Zusammenführung:* ALBERT. M. pol. 4,4[g] p. 345[a],17 ἀγωγή ... conductio, unde demagogus idem est ac conciones et congregationes faciens in populo.

***agolare** *(n.)* *(cf.* aqualis, *aqualaris, *v. et G. Longa, Studj Romanzi 9. 1912. p. 20)* *fossa – Graben:* CHART. Bund. 904 p. 345,36 (a. 1255) a mane via ..., a sero -e de molendino.

agon, -onis *m.* (ἀγών) *script.* ha-: *l. 32.*

certamen, pugna, luctamen – (Wett-)Kampf, Streit, Ringen (*cf.* HILDEG. phys. 3,45 gelbaum ... -em signat): **I** *proprie:* **A** *gener.:* WALTHARIUS 1025 ut rursum repararet -em (ha- *P*). MILO carm. 3,4,2,42 p. 646 Deo forti dum certat -e *Iacob.* THIETM. chron. 2,27 post longum mutui -is luctamen victor hostem prostravit. HIST. peregr. p. 163,4 cotidie pro Christo in -e mortis et martirio desudamus. *al. ioculariter:* CARM. Bur. A 186,4,3 p. 72 rugit venter in -e, vinum pugnat cum medone. B 65,3[b],2 fautor sis, Paris, Veneris -is. **B** *spec.:* **1** *de ludis gymnicis:* RHYTHM. 118,11,2 -n quinquennalis factus est in Helida. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 240,29 tamquam solemniter indicto -e ... currentes. ALBERT. M. phys. 3,2,10 p. 225[a],19 -es *(cf. p. 206[a],22* ἀγών) in Olympiadibus ludis et torneamento. pol. 8,6[g] p. 800[b],21 -es et musicam et alia exercitia civilia quaerere in conformitate ad spectatorem. *al.* **2** *de duello iudiciali:* HIST. Walc. 8 sub regalis iuris observatione et suae litis -e suae propositionis verba confirmare.

II *translate et in imag.:* **A** *usu theol.:* **1** *latius:* **a** *de pugna spirituali, militia Christi:* ANSBERT. carm. 2 (MG Mer. V p. 542) triumphum reportat in -n (*i.* -e). BEDA hist. eccl. 5,11 p. 303,22 post multiplices militiae caelestis -es. PASS. Praeiecti I prol. p. 225,15 Gregorius ... sanctorum -es, multimoda ... condidit gesta. HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,23 vir Dei ... -e argutus. VITA Pirmin. I 5 p. 25,26 -em suum ... Deo monstrare. WALAHFR. carm. 83,3 superastis arma hostis antiqui ... carnis -e. HRABAN. univ. 20,26 p. 550[A] mundialis. MILO carm. 3,4,1,921 p. 643 geritur luctamen -is. DIPL. Heinr. II. 122 decurso huius vitae -e ... coronari. THIETM. chron. 8,8 in -e (agonia CHRON. Thietm.) huius titubantis seculi ... contendens. CARM. pro schola Wirz. 224 christicolas servi fugiant in -e protervi. THEOD. TRUD. Bav. 11 Domini athleta ... contra eum *(diabolum)* -em suscipiens. *saepe.* *de exorcismo:* VITA Norb. II 47[med.] ut *populus* videret -em sacerdotis et daemonis. **b** *de contentionibus diaboli, schismaticorum:* CARM. Aldh. 2,33 *diabolus* bellicosus in -e Christi. EPIST. Bonif. 60 p. 122,1 quorum *(schismaticorum)* vanum -em Dominus dissipabit. **2** *strictius de martyribus i. q. passio – Leiden, Martyrium:* ARBEO Emm. 18 p. 52,9 factus ... est in -e ex superna virtute robustus. WALAHFR. carm. 77,17,3 quos tui saevam faciunt -es tempnere mortem. NORB. IBURG. Benn. praef. p. 872,8 qui -es martyrum seu vitas scripsere sanctorum. HEINR. LETT. chron. 22,8 qui *(heremita)* ... martyrii sui -em exspectabat. HUGO TRIMB. registr. 528 Mauricius constans in -e. *al.* *in titulo libri:* CATAL. biblioth. Ruf 2 p. 17,22 -es apostolorum. **B** *usu iur. de certationibus forensibus:* EKKEH. IV. bened. I 39,41 qui *(actores causarum)* sermones miscent per -es (gloss.: certamina oratoria). **C** *usu communi:* **1** *latius de labore, contentione:* THEOD. TREV. sermo de Celso 5 inevincibili -e per se, quod audivit, custodire curavit. LAMB. HERSF. annal. a. 1064 p. 92,17 pro qua *(villa)* recipienda diuturnum -em desudavimus. WALTH. MARCHT. hist. 29 post multos labores et ... -es. *de crepitu dentium:* CARM. Bur. A 180,3,6 currunt *(codd. recte,* corruunt *ed.)* dentes in -e. *c. sensu successus:* EPIST. var. III 26 p. 182,39 magistro ... quadriformem -em in cyclo Phenonis, pegaseam sessionem in circulo solis. **2** *strictius:* **a** *angustiae, sollicitudo – Bedrängnis, Not, Sorge:* HILDEG. Far. 119 (MGMer. V p. 199,17) illi ... in hoc -e posito accessit ... Faronis nomen. EPIST. Meginh. 25 p. 223,11 fratres nostri in -e sunt. **b** *colluctatio, agonia – Todeskampf:* VITA Lamb. Font. 2 (MGMer. V p. 609,5) *eo* in extremis posito atque in -e suae dissolutionis intento. THIETM. chron. 4,26 cum ... iam in -e exitus sui iaceret. 6,72 in -e laborantem. ANDR. STRUM. Ioh. 60 marito iam in -e constituto. COSMAS chron. 3,49 p. 222,1 iam spiritus mei in -e. TRAD. Baumb. 210 (Mon. Boica III p. 72,21) Perhtolt ... tradidit duo mancipia ... in -e vite sue. *al.*

***agonalis,** -e. (*cf.* ἀγώνιος) *non angulatus – eckenlos:* ALBERT. M. metaph. 5,3,6 p. 334[b],16 circulus est figura -is (*p. 1020[a],35* ἀγώνιον), hoc est, sine angulo.

agones *v.* agaone.

1. agonia, -ae *f.* (ἀγωνία) *metr.* ăg-: *l. 43.*

certamen, pugna, luctamen – (Wett-)Kampf, Streit, Ringen: **I** *proprie:* NOTAE Weing. (MGScript. XXIV p. 831,18) -a per castra latencia ... continuata. *de ludo gymnico:* ALBERT. M. pol. 4,1[a] p. 318[b],40 scientiam eorum, quae circa -am (*p. 1288[b],17* ἀγωνίαν).

II *translate et in imag.:* **A** *usu theol.:* **1** *latius de pugna spirituali, militia Christi:* FORM. Dion. 23 p. 508,32 Christi milites in -a puriter muniti. TRANSL. Benigni 2 (MGScript. XV p. 571[c],40) sanctae religionis in -a. HUGO TRIMB. registr. 401 sequitur Prudencius hic Psichomachie, per quem pugnantis anime clarescunt -e. *v. et p. 403,58.* *c. sensu vigoris:* ABBO SANGERM. bell. 3,79 leva ancile geras dextra -amque (gloss.: confidentiam, alacritatem; *cf.* GLOSS. IV 4,13 St.-S. -a cambri, snelli *et ThLL. I 1413,60*) fidei. **2** *strictius de martyribus i. q. passio – Leiden, Martyrium:* HARTW. Emm. 15 Christi calicem potare per -am. SIGEB. GEMBL. Lamb. 21 (MGMer. VI p. 402,20) ultimis monitis patris sui iam in -a constituti animati sunt omnes. **B** *usu communi:* **1** *latius de labore, contentione:* VITA Pirmin. I praef. per cuius -am (-a *rec. B*) duodena facta sunt monasteria. VITA Ludow. Pii 28 p. 622,23 haec erat sancti imperatoris ... palaestrica -a. *c. sensu successus:* EPIST. var. III 22 p. 175,20 milites *(sc. viri synodales)* ... ob -am eximie laetantes. **2** *strictius:* **a** *angor, sollicitudo, stupor – Beklemmung, Angst, Sorge, Betäubung:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,18 p. 562[b],41 non parvum sustinens pondus -ae. EPIST. Hann. 105 p. 175,8 quęnam fuit illa -a animę periclitantis ... in admiratione tantorum ... donorum. ALBERT. M. bon. 367 -a ... est timor non potiendi. metaph. 1,2,6 p. 30[a],20 admirationem ... vocamus -am et suspensionem cordis in stuporem. *al. v. et l. 70.* **b** *colluctatio – Todeskampf:* ADAM gest. 3,65 in -a solus iacens exhalavit spiritum. CAES. HEIST. hom. exc. 263 tempore -e. ALBERT. M. animal. 20,29 vocatur haec a medicis -a vel tractus spiritus, a vulgo ... saltus animae. *al. fort. add.:* AURELIUS praef. p. 479,14 in -a (*i.* ἐν ἀκμῇ? *ed.*) ... fortiores febres fiunt.

2. ***agonia** *v.* *hagnonia.

***agonior,** -ari. (*cf.* ἀγωνιάω) *metuere, angi – befürchten, sich ängstigen:* ALBERT. M. summ. theol. II 22,132,1,3,2 p. 443[b],7 *definit Damascenus:* agonia ... est timor per casum et infortunium; timentes enim infortunari actione, -amur (*PG 94,932[C]* ἀγωνιῶμεν).

[Schmidt]

agonista, -ae *m.* (ἀγωνιστής) -ita: *l. 11. adde* GLOSS. IV 129,37 St.-S. -ita chempho.

certator, (pro)pugnator, vir fortissimus – (Wett-)Kämpfer, Vorkämpfer, Streiter, Held: **1** *proprie:* **a** *gener.:* HIST. peregr. p. 117,14 labores peregrinorum sive -arum sancte crucis recolere (*item de crucigeris:* OLIV. hist. reg. 5 p. 87,28 -e Christi ... egressi sunt ad prelium). ALBERT. M. pol. 6,5[g] p. 598[a],43 antiquitus -ae *(sc. levis armaturae)* nudi et uncti pugnabant. *al.* **b** *spec. in duello iudiciali i. q. campio – (Zwei-)Kämpfer:* VITA Austrig. 4 (MGMer. IV p. 194,2) ubi rex -as (-itas 2) expectare solitus erat. **2** *translate et in imag.:* **a** *usu theol. de viris sanctis, fidelibus Christi:* ALDH. virg. I 2 egregius -a et ... dogmatista *Paulus.* ERMENR. Har. 4 Christi. RADOIN. Pard. prol. fratribus ... videntibus palmam istius faustissimi -ae, qualiter agonizaverit contra ... vitia. EPIST. Meginh. 14 p. 208,24 cum in vobis ceperit -a (-e *P*) gloriosus coronari. CHRON. Reinh. a. 1215 p. 585,36 ut bravium eterne quietis fidelibus Christi recompensetur -is. *al.* **b** *usu communi:* ANON. Has. 25 p. 260,37 -a noster *(sc. episcopus)* ... viriliter sibi *(sc. imperatori)* restitit. EPIST. Ratisb. 19 p. 339,34 bellum ... languidus -a exercebam. NORB. IBURG. Benn. 4 inter conscolares -as. OTTO FRISING. chron. 6,20 p. 283,16 (cod. A3) quibus *(insignibus)* semper imperio fidelissimus -a et assiduus propugnator astitit *comes. al.*

agonisticus, -a, -um. (ἀγωνιστικός) *ad certamen vel ad pugnam idoneus vel pertinens – zum (Wett-)Kampf geeignet oder gehörig, Kampf-:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* ALBERT. M. pol. 6,6[aa] p. 615[a],5 de principatu exercitiorum ... sicut de -is et militaribus et sagittariis. *subst. neutr.:* ALBERT. M. pol. 6,5[g] p. 598[b],33 nudum, quod -um dicitur, ... sicut adhuc pugnare solent Sclavi *(cf. l. 8).* **b** *spec. in ludis gymnicis:* RATHER. prael. 6,10 p. 326[B] ut etiam cibus eis *(luctaturis)* -us daretur. ALBERT. M. anal. pr. 1,5,3 p. 614[b],2 -a voluptas est studiosa. pol. 8,2[a] p. 764[a],40. **2** *translate et in imag.:* **a** *usu philos. i. q. sophisticus, litigatorius – sophistisch, scheinlogisch, Streit-:* ALBERT. M. elench. 1,1,4 p. 533[a],41 de -is (agnosticis *falso ed.*) et litigiosis disputationibus. 1,6,4 p. 649[b],4 haec sunt ... species -arum (*cf. p. 174[a], 12* ἀγωνιστικῶν) disputationum. 1,7,3 p. 654[b],32 in -is sive sophisticis exercitationibus sive disputationibus. **b** *usu communi:* EPIST. Ratisb. 20 p. 343,6 -o habitu sine pulvere sudoris vis informari. *in titulo libri:* RATHER. prael. praef. p. 147[A] quem *(libellum)* ..., precor, ut vocitet -um sive medicinalem *eqs.* 6,26 p. 343[A] -us ... communis omnium luctamini manus dantium. FOLCUIN. Lob. 20 Ratherius ... edidit librum, quem appellavit -um. *al.*

adv. ***agonistice.** *sophistice, litigatorie – sophistisch, im Streitgespräch:* ALBERT. M. elench. 1,7,3 p. 654[b],4 quae contradictio ... universaliter accidit in elenchis -e.

agonitheta *v.* agonotheta.

***agonium**, -i *n.* (ἀγώνιος) *passio – Martyrium:* CARM. de Bened. 10 p. 213 āgonium ... conscribere. 614 martyr ... āgoni (-nii *corr. ed. in nota*) ... perceptura superni ... premia regni. *v. et p. 404,50.*

***agonizator**, -oris *m.* (agonizo) *certator, artifex – Wettkämpfer, Virtuose:* ALBERT. M. pol. 8,6[e] p. 799[b],33sqq. ponendum est -es (*p. 1342[a],18* ἀγωνιστάς), qui musicam tractent talibus harmoniis ..., esse -es; ad aliud enim non agonizant nisi ut *eqs.* 8,6[f] p. 800[b],4 musicam tractantes -es; ... ad talia *(sc. ad purificationem)* enim agonizant.

***agonizeta**, -ae *m.* (*cf.* agonizo, agonitheta) *pugnator – Streiter:* DONAT. Ermenl. 1 (MGMer. V p. 686,15) -a (-itheta *3b*) virilis ... caput antiqui conteruit serpentis.

agonizo, -avi, -are. (ἀγωνίζομαι) *script.* -is-: *p. 406,10. certare, pugnare, luctari – wetteifern, kämpfen, ringen, streiten:* **I** *proprie:* HIST. peregr. p. 161,30 fortiter et miserabiliter -ando cum hostibus. ALBERT. M. pol. 6,5[g] p. 598[b],10 cum dissenserint, -ant (*p. 1321[a],16* ἀγωνίζονται), id est certant.

II *translate et in imag.:* **A** *usu theol.:* **1** *latius de pugna spirituali, militia Christi:* ALMANN. Niv. 3 (MGMer. V p. 161,21) qui Deo spiritaliter -ans instar probitatis. EPIST. divort. Loth. 10 p. 224,37 fideliter -antia in Christi corpore membra. PASS. Ursulae 16 cui *(Christo)* -bant. THEOD. TREV. sermo de Celso 5 in palaestra catholicae fidei indigladiabilis miles -ans bonum certamen certavit. BRUNO QUERF. fratr. 10 p. 726,25 viriliter. PASS. Thiem. II 8 p. 57,6 ubi pro regno Dei ... dura angaria ... -bat *episcopus. al. v. et p. 405,15.* **2** *strictius de martyrio i. q. pati – leiden:* ALDH. virg. I 34 p. 276,22 triumpho martirii -arunt. 36 p. 284,3 ritu palestrico. ADAM gest. 1,10 qui eum *(Winifridum)* ferunt -asse. Ps. MARB. RED. lap. 7,4 martyrum rite -isantium (-iz- *V*). *al.* **B** *usu communi:* **1** *latius de labore, contentione:* VITA Gebeh. Salisb. II 24 p. 45,49 pro conservanda fide beato Petro ... viriliter -bant. *v. et p. 405,60sq.* **2** *strictius:* **a** *angi – geängstigt werden:* VITA Godefr. Cap. I 8 p. 523,47 annum fere continuum -bam et ... daemonis infestatione conterebar. **b** *in ecstasin cadere – in Verzückung geraten:* ELIS. SCHON. vis. 2,5 iterum ... -are cepi ... et audivi ab angelo (*cf.* 1,46.48). **c** *animam agere, mori – im Todeskampf liegen, sterben:* THIETM. chron. 4,67 quem -antem mater ... consolatur. CAES. HEIST. mirac. II 2,36 p. 120,16 cum ... desperatus iaceret et -ret. CONR. FAB. Gall. 17[ex.].

subst. **agonizans**, -antis *m.* **1** *certator, pugnator – Kämpfer, Streiter:* **a** *gener.:* EPIST. divort. Loth. 16 p. 236,10 me ... vobiscum confidenter -em futurum. **b** *spec. in musica:* ALBERT. M. pol. 8,6[g] dandum potestatem -bus (*p. 1342[a],26* ἀγωνιζομένοις), qui scilicet exercent exercitium musicae, ... aliquo genere musicae uti. **2** *animam agens – ein im Todeskampf Liegender:* CAES. HEIST. mirac. II 2,36 reverenda quedam persona ... -i apparens. hom. exc. 165 quanta ibi sit amaritudo ..., apparet in -bus.

agonoe *v.* agaone.

agonotheta (-nith-), -ae *m. (f.: l. 64).* (ἀγωνοθέτης) *script.:* -ete-: *l. 54.* -ite-: *l. 54.57. al.* -ote-: *l. 44. cf.* -ize-: *p. 405,63. form.: nom. sg.* -us: *l. 55. gen. pl.* -tum: *l. 55. metr.:* ăgŏnĭtĕ-: *l. 66. usu attrib.: l. 59.*

I *praeses certaminis, rector pugnae – Kampfrichter, Schlachtenlenker:* **A** *proprie* (*cf.* GLOSS. III 140,65 St.-S. agonitheta griezwarto): ALDH. ad Acirc. 121 p. 167,1 praesidente -itheta theatrales pancratiariorum pompae ... peraguntur. **B** *translate, in imag., per compar. de Deo, Christo:* ALDH. virg. I 2 p. 230,5 velut ... gimnosofistas sub peritissimo quodam -itheta ... in gimnasio exerceri. 18 p. 248,2 a vero -itheta cursum certaminis contemplante. AMALAR. off. 3,37,2 sacerdos noster *(sc. Christus)* ut prudens -oteta ... munit eos *(milites).* HADR. II. epist. 6 p. 704,10 summo -itheta nobis concertante (40 p. 757,27).

II *certator, (pro)pugnator, athleta, vir fortissimus – (Wett-)Kämpfer, Vorkämpfer, Streiter, Held* (*cf.* GLOSS. III 697,35 St.-S. agonitheta cheimpho): **A** *proprie:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 15,11 flagrabat tunc in strenuissimis -ithetis gloriosus ardor pugnandi. *v. et l. 70.* **B** *translate, in imag., per compar.:* **1** *usu theol.:* **a** *de sanctis:* ALDH. ad Acirc. 4 p. 75,7 famosus spiritalis palestrae -itheta (-iteta *F*, -eteta *K*). HUGEB. Wynneb. 3 p. 108,38 per ... asperam -ithetum viam ire. 7 p. 111,23 Dei -ithetus (-itheta *2.3*, agonista *4.4[b]*). VITA Cond. 10 (MGMer. V p. 650,24) Condedum exulem egregium reddit -itetam *Deus.* MILO Amand. 6 (MGMer. V p. 473,16) pro eodem *(Christo)* ut invincibilis -a desudans. NOTKER. BALB. carm. p. 151 -ithetae apostoli. TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 354[b],28 spirituales -ithetae ... corpus proprium castigantes. *al.* **b** *de martyribus:* ALDH. virg. I 36 p. 283,21 ferocitas ... anthletis et -ithetis Christi macta martirii merita cumulavit. PASS. Ursulae 8 sapientissimae virginis Deique -ithetae. STEPH. COL. Maurin. 4 in gloriam ... Maurini, nobilissimi -ae. **2** *usu communi:* ABBO SANGERM. bell. 3,7 -iteta (gloss.: preliator) tuus fiat ambusilla. UDALSC. Egin. 3 quomodo ... abbas electum nostrum veluti robustior -a debellaret. HERBORD. Ott. 2,26 p. 738,4 opprobrium crucis, animo et corpore tener -iteta, coram episcopo portare iubebar. *iron.*: ARNO REICHERSB. apol. p. 81,30 noster ille -a *(i. 'adversarius' ed.)* Follis-amarus *(i. e. Folmarus).*

[Schmidt]

***agora** *(f.)* (ἀγορά) *congregatio – Versammlung:* Beda (?) mus. p. 912D Pythagoras indigens interrogatione vel interrogationis cumulo; pythos enim interrogatio, agoras cumulus; inde -a ecclesia vel synagoga vocatur.

***agoranomia,** -ae *f.* (ἀγορανομία) *prave versum i. q. agrorum mensura – das Feldmessen:* Albert. M. pol. 7,10f p. 700b,6 circa ἀγορανομίαν, id est circa mensuras agrorum. *v. et* *agronomus.

agoranomus, -i *m.* (ἀγορανόμος) **1** *exsecutor sententiarum – Urteilsvollstrecker:* Albert. M. pol. 6,6m ἀγορανόμον, id est, qui per actum exsequitur sententias datas. **2** *institor – Krämer, Höker:* Gloss. II 327,15 St.-S. agoranomos daz sin pfragenari (*ad Hier. epist. 125,16,4* ab aedilibus, quos ἀγορανόμους Graeci appellant).

***agoras** *v.* *agora.

agornes *v.* agaone. **agoros** *v.* acorus.

***agosa** *subst. (orig. inc.) praesaepes – Krippe:* Gloss. III 359,23 St.-S. -a crippe. *Schmidt*

1. *agra (-e) *subst. (cf. κάνναβις ἀγρία Diosc. 3,149 et Goetz, Corp. gloss. Lat. VI p. 174a) cannabis – Hanf (Cannabis sativa L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 263):* Gloss. III 294,47 St.-S. -e vel canape hanif. 477,15 -a hanef. IV 361,1 -a i. cannabus hanef. V 42,1.

2. *agra *v.* *acra. ***agracilio** *v.* *aggracilio.

agrale, -is *n. (terrae) fructus – (landwirtschaftliches) Erzeugnis:* Compos. Luc. H 30 omnia plantationum -ia.

1. *agramen *(n.) (orig. inc.)* **1** *carduus silvaticus – große Eberwurz (Carlina acaulis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 840sqq.):* Gloss. III 525,22 St.-S. -n eberwrz. 534,57. 547,18. **2** *centinodia – Vogelknöterich (Polygonum aviculare L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 279):* Gloss. IV 30,54 St.-S. -n anatret. 166,53. Gloss. p. 208,23 Th. *v. et* gramen.

2. *agramen *v.* *acramen.

agrarius, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *de rebus i. q. ad agrum pertinens – Acker-, Feld-:* **1** *gener.:* Paul. Diac. Rom. 14,17 *urbes* rebus -is exinanitas. Anselm. Leod. gest. 55 p. 223,7 -o operi. **2** *iur.:* Richer. Rem. hist. 4,15 civibus ... iniurias de lege -a irrogabat. Chart. Hamb. 552 (a. 1249) decimam tam -am quam minutam trium mansorum (*sim.* Chart. Meckl. 1451). **B** *de hominibus i. q. agrum colens, rusticus – das Feld bearbeitend, bäuerlich:* **1** *gener.:* Rup. Tuit. off. 1,26 frater ... eius maior ille -us *(cf. Vulg. Luc. 15,25).* Thom. Tusc. gest. p. 491,22 Maximianus ..., homo -us. **2** *spec. de ministerialibus inferioris conditionis (cf. C. Erdmann, DtArch. 6. 1943. p. 86):* Widuk. gest. 1,35 ex -is militibus nonum quemque eligens. Rob. Tor. chron. a. 1159 p. 510,8 *rex Anglorum* nolens vexare -os milites. Chron. Sigeb. cont. Aquic. a. 1172 homines -i marchisi de Montferrat, cum quibus militibus *eqs.*

II *subst. neutr.: decima pro agro persolvenda, terragium – Ackergeld (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 206):* Capit. reg. Franc. 8,11 -a, pascuaria vel decimas porcorum aecclesiae ... concedemus. Form. Marculfi 2,36 pascuario aut -o ... solvere. Lex Baiuv. 1,13 qualia tributa reddant *coloni,* hoc est -um (angaria *P 6*) secundum aestimationem iudicis...: de XXX modiis III donet. Dipl. Karlom. (I.) 47 p. 67,25 ut ... nec de ... ovibus pro pascuis discurre⟨ntibus⟩ pontatico nec -o non exactetis. Trad. Brixin. 6 tradidit ... quicquid -i aut in aliquibus rebus tributi.

agravo *sim. v.* aggravo. ***agre** *v.* 1.*agra.

agredo, agredula *v.* acredo, acredula.

agrego, -are. *segregare – trennen:* Liber diurn. 74 p. 76,10 quartas ... vel ... portionem ... nec ... ecclesiasticis officiis -are (aggr- *codd.*). *cf. ThLL. s. v.* abgrego.

agresco *v.* acresco.

agresta, -ae *f. vel rarius* **agrestum,** -i *n. (cf.* agrestis, 2. acer; *v. Meyer-Lübke, REW3 nr. 92) script. et form.:* aggreste: Tract. de aegr. cur. p. 135,1. acr-: Matth. Platear. gloss. p. 371F. -rist-: *p. 408,1.*

sucus uvarum immaturarum, omphacium – Saft unreifer Trauben: Tract. de aegr. cur. p. 103,43 addito aceto et agrista. Geber. summ. 1,33 *argentum* positum super fumum acutorum sicut aceti, salis ammoniaci et -ae. Albert. M. sacram. 79 p. 57,30 obicitur de -a ..., quod non est ibi vinum et male faciunt, qui consecrant in huiusmodi. veget. 3,79 sapor -ae, quae fit ad condimentum ciborum. Wilh. Salic. chirurg. 1,31 p. 314A cum ... granatis, -o et huiusmodi. 2,2 p. 327H -um, vinum granatorum. *al.*

***agresticum,** -i *n. decima pro agro persolvenda – für einen Acker zu entrichtende Abgabe:* Chart. Brand. A XI 2 (a. 1240) burgensibus ... libertatem dedimus ... ab omni ... telonio tam pontatico quam -o.

agrestis, -e. *script.:* agg-: *l. 26.* acr-: *l. 33.72. orm.: decl. III.: gen. pl.* -tum: *l. 24. decl. I. et II.: sing.: nom.* -um: *l. 48. gen.:* -i: *l. 53.* -e: *l. 56. abl.:* -o: *l. 65.* -a: *l. 49. plur.: nom.* -i: *l. 61.63. acc.* -ta: *l. 48. metr.: fere* ăgr-; āgr-: *l. 36sq.*

I *adi.:* **A** *proprie:* **1** *ruri degens, rusticus – auf dem Lande lebend, bäuerlich:* Aldh. ad Acirc. 89,9 cultor -is. Walth. Spir. Christoph. II 2,198 turmas ... -es. Hist. de exp. Frid. imp. p. 88,16 -es Turci. **2** *in agris solute vivens vel crescens, ferus – wild (lebend oder wachsend):* **a** *de animalibus:* Aesculapius 5 p. 10,7 volatilium -ium carnes. Epist. Bonif. 28 p. 50,24 caballum. Walahfr. imag. Tetr. 252 boum ... examen -tum. Dipl. Heinr. II. 54 bannum super -es feras. Cosmas chron. 2,9 p. 95,27 mus. Chron. reg. cont. I a. 1190 p. 150,25 ad ortum ..., ubi aggrestia animalia soltani inclusa pascebantur. Albert. M. animal. 1,44 quaedam ... -ium *animalium (p. 488a,28* τὰ δ'ἄγρια) citissime domesticantur utelefas.8,184 *(de vespis). al.* -is mustela *i. q. species auruginis – Art der Gelbsucht: v. p. 413,15.17.* **b** *de plantis (cf.* Gloss. III 507,46 St.-S. rosa -is wildi rosa. 515,12 serpillum -e pulegium veltkunele. *al.*): Compos. Luc. P 24 zizifa acrestis. Aesculapius 34 p. 53,29 lapatium -e. Recept. Sangall. II 15 cardone -e. Antidot. Cantabr. p. 161,15 lactuce -is. Dynam. Hippocr. 2 praef. -e ... olus. Hraban. carm. 37,12 -es flores. Odo Magd. herb. 370 *althaea* -is ... solet a multis malva vocari. Dyasc. p. 144b -is ficus. Tract. de aegr. cur. p. 277,16 malorum macianorum, id est -ium. Albert. M. veget. 5,115 rutae -is. 6,255 de uva -i, quae labrusca vocatur. *saepe.* **3** *in terra vivens, terrestris – auf dem Lande lebend, Land-:* Albert. M. animal. 1,25 quaedam *animalia* sunt aquosa, quaedam ... -ia (*p. 487a,16* τὰ δὲ χερσαῖα). 2,82 genus ... serpentum medium esse videtur inter *animalia* habentia sanguinem -ia et aquosa. 5,13 tortuca -is et aquatica. *ibid. al.*

B *translate:* **1** *inaratus, asper – unbebaut, rauh:* Botan. Sangall. 14 praef. locis cultis et -bus. Hugeb. Wynneb. 7 p. 111,27 regio ... -tum erat. p. 111,28 -ta silvarum loca. 8 p. 113,22 in -ta ... silva. *al.* **2** *ineruditus, rudis – ungebildet, roh:* **a** *de hominibus:* Godesc. Saxo gramm. 2 p. 494,11 -es Graeci Latinitatis ignari. Decret. Burch. 19,5 p. 971C -es feminae, quas sylvaticas vocant. Nicol. Leod. Lamb. 9 (MGMer. VI p. 413,16) multitudinem -is (-i 6) populi. Helm. chron. 1,13 p. 26,20 -i et inculto viro. *al.* **b** *de oratione i. q. incompositus – plump:* Epist. var. II 21 p. 336,9 -e orationis indisciplinationem. *de lingua vernacula:* Otfr. ad Liutb. p. 168,27 dum -is linguae *(i. Theotiscae)* inculta verba inseruntur Latinitatis planitiae (*cf.* p. 168,29). **3** *vehemens – heftig:* **a** *de hominibus i. q. ferox – leidenschaftlich:* Chron. Ven. Alt. p. 152,27 tribuni et nimium -i de voluntate et ingeniosi. Otto Sanblas. chron. 37 p. 57,5 ferocis -isque nature homo. Albert. Mil. temp. 220 p. 494,30 isti sclavi valde -i et maligni ... sunt. *de comite silvatico Rhenaniae ('Wildgraf'):* Chart. ord. Teut. (Hass.) 17 (a. 1229) mediantibus ... comite -o, comite irsuto. **b** *de animalibus i. q. immansuetus – ungezähmt, wild:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 15,25 anseres *domesticae* ... fiunt -es. 2 p. 147,2 *falcones* fierent magis immansueti et magis -es. p. 168, 33sq. mansuefiunt ... -iores *falcones* tardius; que dicimus, sufficient -ioribus et ferocioribus. *ibid. al.* **c** *de morbo i. q. tenax – hartnäckig:* Antidot. Bamb. 48 iuvat ... inpetiginis -is (35 inpetiginis[is] acrestis; *cf. Aet. Amid. 3,114* λειχῆνας

[Baader]

ἀγρίους). **d** *t. t.* ignis -is *i. q. ignis Graecus – griechisches Feuer:* SALIMB. chron. p. 15,10 cum ... omni genere armorum et igne -i. p. 16,7 ampullas ignis -is v. *ibid. al.* **4** *vilis – wohlfeil* (*cf.* GLOSS. I 10,15 St.-S. -is undaralih): WIDUK. gest. 1,18 cum ... omni -i suppellectili. *fort. de acerbitate:* RHYTHM. 22,12,1 mellis silvestris agrestri *(sic?)* aedulio ... cibatus *(cf. Vulg. Matth. 3,4).*

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *agricola – Bauer:* EPIST. Worm. I 36 quicquid ... -i reddit agellus. *al.* **2** *paganus – Heide:* EPIST. Bonif. 23 p. 39,7 obstinationem -ium convincere.

B *neutr. plur.: ferae – wilde Tiere:* WALAHFR. Mamm. 6,18 domitare feras et -ibus imperitare. 26,34 quod -ia parent.

***agrestitas,** -atis *f. feritas – Wildheit:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 190,30 *falco* rediret ad pristinam -em. p. 195,26 -s et immansuetudo (p. 204,1). p. 212,5 dum ... -s ipsius *(falconis)* nondum plene transierat. *ibid. al.*

***agrestosus,** -a, -um. (agresta) *ex uvis immaturis confectus – aus unreifen Trauben erzeugt:* WILH. SALIC. chirurg. 1,18 p. 310^{A} vinum album -um. 2,1 p. 326^{G} vinum -um parvum.

agrestum *v.* agresta.

***agria,** -ae *f.* (ager) *decima pro agro persolvenda – für einen Acker zu entrichtende Abgabe:* WIBALD. epist. 458$^{ex.}$ possessor fundi tui, qui tibi -am tuam hereditario pacto debita pensione solvit.

***agriaca,** -ae *f. (ex* ἀγρία γαλῆ *per errorem, cf. p. 413,13) species auruginis – Art der Gelbsucht:* WALTH. AGIL. med. 140$^{ult.}$ de yctericia et -a. 140 p. 222,25sq. urina rubicunda ... -am significat; ... -a appellatur ycteritia nigra viridis.

***agriasis** *subst.* (ὠχρίασις) *pallor – Blässe:* AURELIUS praef. p. 485,9 -is (acriasis *cod. Augiens. 120*) palmor (pallor[is] *cod. Augiens. 120*). *Baader*

***agricellus,** -i *m. agellus – kleiner Acker:* TRAD. Mar. Ratisb. 44 (QuellErörtBayerGesch. I p. 181,22; s. XII.$^{ex.}$) delegavit ... septem -os in villa predicta.

agricola, -ae *m. script.:* acr-: ALDH. ad Acirc. 45,1 *cod. P*^{3}. -cal-: *l. 47.* -cul-: ALDH. virg. I 29 p. 266,16 *cod. O.* -gul-: GLOSS. IV 3,57 St.-S. *adi.: l. 52. signif.:* ALBERT. M. pol. 4,3^{c} p. 336^{a},3 'una ... quidem igitur est, quae circa alimenta multitudo, quae vocatur -ae' (*p. 1290*^{b}*,40* γεωργοί), et elaborant alimenta.

cultor agri – Bauer, Landwirt: **1** *proprie:* **a** *gener.:* VITA Pard. 1 (MGMer. VII p. 25,21) hortus puer ex -arum cultoribus fideli genealogia. FORM. Sal. Merk. app. 2 p. 264,14 quae *(longior via)* sua inpeditione christianos ... offendit -as (-cal- *cod. a. corr.*). HRABAN. epist. 31 p. 460,31 nec -ae segetum ... creatores dicendi sunt. CARM. var. I 22,28 qui prius -a, mox et fuit ille poeta. VITA Meinw. 152 p. 80,16 quomodo laborans -a (*cf. Vulg. Luc. 10,7* operarius) mercede operis sui dignus esset. ALBERT. M. pol. 6,1^{h} 'quia diversi populi: fit enim haec quidem -a multitudo' (*p. 1317*^{a}*,25* τὸ ... γεωργικὸν πλῆθος) *eqs.* 6,3 praef. p. 575^{a},16sqq. quod -arum democratia sit melior inter quatuor ..., scilicet -arum, mercenariorum sive banausorum et pastorum. *al. de cultoribus vitium:* GLOSS. III 137,51 St.-S. -a wîngartere vel akêrman (185,17). **b** *spec. de hominibus certae conditionis:* DIPL. Arnulfi 87 p. 129,32 cum ... familiis, mancipiis utriusque sexus, -is, vinitoribus. DIPL. Conr. II. 264 liberam et privatam potestatem -is et pinsionariis prelibati monasterii concesserunt *antecessores nostri.* CHART. Eberb. 68 p. 137,7 *(inter testes)* frater Hertwicus de Munstre, Dithericus -a *eqs.* (*cf.* 187 p. 320,17 frater Cunradus, -a in Walheim). CHART. march. Misn. III 484 predium ... locare -is secularibus. CONST. II 371 quilibet, sive ... burgensis, opidanus vel -a sive villanus ... existat. CHART. Bern. II 578 bona ... sita ... in ... prediis ... aut in mancipiis feodatariis, inquilinis, ascripticiis, -is et censitis. CONR. MUR. summ. 6,6^{1} p. 448,27 minime persone *sunt* ... rustici, ruricole, -e, glebarii seu servi glebe. *al. colonus, qui libere institui vel destitui potest – 'Baumann' (cf. W. Weizsäcker, VerhHistVerOberpf. 92. 1951. p. 7):* TRAD. Ratisb. 393 p. 263,33 (c. 1030/31) census auctionem sub eo tenore professi sunt, ut pro colonis seu -is ad alia loca minime ultra transferantur. TRAD. Salisb. I 432 mansi Luche, quem iure -arum ab ecclesia possidebant. CHART. select. Wopfner 107 p. 157,40 Heroldus -e (*antea:* cultoris) sub nomine bona ... suscipiens. CHART. Salisb. III p. 126,1 -ę nostri, qui sponte colunt terram dominorum Admuntensium sub annuo censu (*postea:* iure colonum). **2** *alleg. et translate:* **a** *de Deo (cf. Vulg. Ioh. 15,1):* HRABAN. univ. 19,1 p. 504^{C} -a autem Deus est ...; item -a apostoli sunt vel caeteri praedicatores. GODESC. SAXO theol. 6 p. 179,23 trinitas, -a verus ac vivus ... Deus. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 277,27 contra spem in summe fortis -ae auxiliatoris spem non parum confisus. **b** *de hominibus sanctis vel pietate conspicuis (v. et l. 9):* HRABAN. univ. 4,1 p. 78^{C} illi autem -ae ... significant apostolos vel successores apostolorum. BRUNO QUERF. fratr. 11 p. 727,20 de loco suo, ubi tunc in vasta heremo pulcher -a *(sc. Benedictus monachus)* proficiens sedebat. VITA Bard. 17 p. 335,17sqq. vitam suam secundum verissimam -arum sectam instituit *eqs. v. et* *agricolus.

agricolatio, -onis *f. agricultura – Ackerbau:* DIPL. Heinr. II. 517 p. 665,39 (spur. s. XII./XIII.) in temporibus fenandi, metendi et totius -is vel sationis.

***agricolia,** -ae *f. (ad* ἀγροικία *formatum) rusticitas – Rüpelhaftigkeit:* ALBERT. M. bon. 116 p. 77,1 -a vero quasi silvestris conversatio non colens iucunda in homine. 344 p. 192,27 ponit enim *Aristoteles* circa delectabile in ludo virtutem eutrapeliam et extrema bomolochiam et agroichiam ([agricoliam *codd.; Arist. p. 1108*^{a}*,26* ἀγροικία]. *sim.* 116 p. 76,56). *v. et l. 47.*

agricolor, -ari. *script.* -cul-: *l. 34. form.* -endi: *l. 33. agrum colere, arare – den Acker bebauen, pflügen:* **1** *proprie:* BEDA temp. rat. 8,80 toto populus ab -andi opere ... vacabat. WALAHFR. Gall. 2,30 a diurno -andi (-endi 2^{b}, -cul- *4*) labore. FORM. Sangall. II 43 p. 426,29 -amini, domos aedificate. NOTKER. BALB. gest. 1,19 bubus -antibus. CONR. HIRS. dial. 1550 in -andi scientia (*syn.* agricultura). CHART. Babenb. 25 p. 35,19 exstirpandi, -andi ubique licentiam. *al.* **2** *alleg. (cf. Vulg. Ioh. 15,1):* GERHOH. tract. p. 331,15 in quibus verbis *(sc. Vulg. Ier. 1,10)* quia non fastus dominandi, sed actus -andi exprimitur *eqs.* p. 332,23 *concordia* inter ... ceteros ... in apostolatu pie -antes et in imperio bene ... dominantes. WIBERT. GEMBL. Hildeg. 2 p. 410,10 coelesti patre -ante.

***agricolus,** -a, -um. (*cf.* ἄγροικος) *rusticus – rüpelhaft:* ALBERT. M. bon. 59 p. 34,55 'circa delectabile ... medius quidem est eutrapelius' ...; qui autem deficit, -us (*Arist. p. 1108*^{a}*,26* ἄγροικος) et dispositio agricolia. *cf. nom. propr.:* IOCUND. Serv. app. (MGScript. XII p. 125,47 vs.) Agricolusque secundus *pontifex* (*cf.* VITA Serv. 20 p. 77,14 Agricolaus agrum Dominicum exculturus).

adv. ***agricole.** *vulgariter – landläufig:* GUIDO ARET. form. 6 (vs.) troporum quintus tritus -e dictus.

***agricultivus,** -a, -um. *agrarius – Ackerbau treibend:* ALBERT. M. pol. 4,5^{c} p. 351^{b},34 'quandoquidem igitur quod -um (*p. 1292*^{b}*,25* τὸ γεωργικόν) et, quod possidet mediocrem substantiam, fuerint dominantes politiae'.

agricultor, -oris *m. agricola – Bauer, Landwirt:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* GESTA Camer. 3,52 p. 485,40 genus humanum ... trifariam divisum esse monstravit, in oratoribus, -bus, pugnatoribus. CONST. II 85,10 -es et circa rem rusticam occupati. ALBERT. M. veget. 7,136 dicit autem -um communis opinio, quod *eqs. al.* **b** *spec. de hominibus certae conditionis:* VITA Vicel. 67 eruit ... queque suus -r ubique. TRAD. Garz. 38 testes sunt: ... Menhart -r *eqs.* CHART. Rhen. med. II 283 p. 318,31 ab -bus persolvuntur *solidi.* FUND. Heinrichow. 1 p. 58,9 cum ... ibidem -es et destructores silvarum multiplicarentur. **2** *alleg. de sanctis:* HRABAN. univ. 19,1 p. 505^{B} segetes autem plebes sunt fidelium, quas mundant ... -es spirituales, hoc est doctores sancti.

agricultura (agri cultura), -ae *f.* **I** *proprie i. q. agrorum cultus – das Bebauen, Bestellen des Ackers:* **A** *latius:* ALDH. ad Acirc. 142 p. 202,23 quamvis Hesiodus et Homerus

[Ziltener]

... quadrifariam -am ... deprompserint. EPIST. var. I 33,16 ut ipsa monasterii ministeria per fratres ordinentur, id est pistrinum ..., coquina, -a (*cf.* ALEX. MIN. apoc. 10 p. 176,30 nec -am nec rerum temporalium possessiones a monasteriorum suorum usibus abstulit *Benedictus*). HELM. chron. 109 p. 216,21 omissis penitus -ae commodis (*cf.* EMO chron. p. 499,1 -a nil melius ..., nil homini libero dignius). TRAD. Teg. 373[c] p. 289,40 ut ipse ea *(praediola)* et liberi eius successive in -a provideant. 394 p. 305,5 ut in -a deficeret *curtis*. CHART. Tirol. 1132 p. 174,39 ista est terra pro -a dimisa. CHART. Hall. I 342 p. 314,4 quia *oberlant* vacat ab -a illo anno tercio. *al.* **B** *strictius:* **1** *de aratione:* CHART. Wirt. III 844 p. 338,21 (a. 1234) tempore -e aratra ... divertent super terras ... non seminatas. CHART. episc. Halb. 1276 qui *(fundus)* ... -a seu aratro laboratur. **2** *de servitio:* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 416,6 (c. 1220) debent ... -as tres, messiones duas *eqs.*

II *meton.:* **A** *terra culta vel ad colendum apta – bestelltes oder bestellbares Land:* **1** *ager, arvum – Acker(land), Stück Land:* VITA Greg. Porc. I 4 in -a laborando ... diem finire consuevit. DIPL. Heinr. V. (ed. C. L. Hugo, Ordin. Praemonstrat. annal. II. 1736. p. DXXXIX, 69) decimationem croadarum et ancingiarum et -ae quatuor boum (*cf.* CHRON. Reinh. a. 1214 p. 583,36 de -a unius aratri). CHART. Hall. I 174 silvam ... et partem -e. CHART. Eberb. 145 p. 257,13 recepimus ab eis V iugera -e. *al. de pertinentiis:* CHART. Lux. I 167 p. 215,17 (a. 958/59) curtem bonam ..., agri culturas bonas, cambam, molendinum. DIPL. Otton. I. 426 mansos ... cum ... silvis, campis, -is (-tuis *A*). ANNAL. Rod. a. 1106 p. 693,45 curtis ... cum -a et quadam silva. CHART. Wessof. 10 p. 388,7 decimationes, que dantur de -a, que antiquitus inserta est ipsi curie. CHART. Carinth. II 585 p. 45,13 mansum unum cum quibusdam -is. V 273 p. 172,17 in inferiori villa cum -a. *alleg. (cf. Vulg. I Cor. 3,9):* HRABAN. univ. 19,1 p. 504[C] spiritaliter ... in scripturis sacris -a corda credentium intelliguntur, in quibus fructus virtutum germinant. OFFIC. Willig. p. 9,19 contulit itaque Dominus sibi *(Willigiso)* plebem, in quam seminavit semen, et -a respondit labori, proferendo plura. PASS. Thiem. II 11 p. 58,27 non fructus in -a sua, sed feda omnia evenerant. **2** *fundus, praedium – Grundbesitz, Landgut:* CHART. Fuld. B 276 (a. 801) quicquid ... de possessione -a *(sic)* proprietatis habemus, id est in terris, silvis *eqs.* ANNAL. Rod. a. 1145 p. 717,29 cum haec *allodia* in vadimonium fuissent deposita ..., in utroque loco exstructa est -a. CHART. Turic. 301 p. 184,2 ut ... predium ... quasi nemorosum et silvestre ratione novalium in -am converterem (CHART. Heinr. Leon. 59 p. 87,11). DIPL. Karoli M. 240[a] p. 335,37 (spur. a. 1155/57) et fructuum terrę et omnis -ę decimas et nutriturę ... persolvant (*cf.* GESTA Halb. p. 79,13). CHART. Osn. I 375 p. 295,8 cui *(castro)* domus -ę Bardenchusen dicta contigua erat (*cf.* TRAD. Teg. 393 residentia ... -ę). CATAL. Weing. (MGScript. XV p. 1314,35) -am eciam in campo Altorfensi amplificavit *abbas. al. de praedio iure agricolae concesso (cf. p. 409,70sqq.):* TRAD. Salem. p. 88,1 scupŏzam unam ... habuit ... non iure feudi, sed tamen iure -e (TRAD. Moosb. 144 [Oberbayer-Arch. 2 p. 46,32]. 169 [ibid. p. 54,13]). **3** *marcha, terminus – Gemarkung, Landgebiet:* REGISTR. Baiuv. A p. 320,31 ibidem mons pertinet ad -am Donrsperch. **B** *fructus – Ertrag, Feldfrüchte:* LAMB. WAT. annal. a. 1170 p. 554,25 aestas ... delectabilis extitit et sicca ..., -a peroptima, vindemiae bonae. **C** *agricola – Bauer* (*cf.* GLOSS. II 329,34 St.-S. -a acharmanne vel eincho): ARBEO Emm. 23 p. 58,5 cunctis agri culturis (*A 1*, cultoribus *cett.*) videntibus. ALBERT. M. veget. 7,2 circa haec enim student omnes -ae (agricultores *V*) praecipue. **D** *fort. i. q. placitum certo tempore constitutum – etwa 'Bannteiding' (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1223sq.):* CHART. Stir. II 362 p. 471,22 (a. 1237) rustici advocarie sue bis tantum in anno ad -am suam conveniant ..., ut iudicium sangwinis tantum in rusticos ... sibi liceat exercere *(de interpr. cf. ind.).*

agrida *v.* cnide. ***agrifico** *v.* *acrifico.

***agrifo**, -are. *(ab* ad *et theod. vet. [et langob.?]* *grīfan, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 78sq.) refl. i. q. ungues immittendo adhaerescere – sich einkrallen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 117,25 bistarde et anates campestres contra aves rapaces horripilant plumas -ando se.

agrifus *v.* anaglyphus.

***agrilis**, -e. *agrestis – ländlich:* HONOR. AUGUST. spec. p. 866[B] -i operi instabat, quo se ... pascere curabat.

agrimensor, -oris *m. geometres – Feldmesser:* Ps. BOETH. geom. p. 401,8 veteres ... -es. CHART. Rhen. med. III 1266 (a. 1254) qui *(termini)* per -es iuratos aliquando declarati fuerant. *Ziltener*

agrimnia *v.* agrypnia.

1. agrimonia, -ae *f. (?n.: l. 22.27)* (*ab* ἀργεμώνη *depravatum, cf. Walde-Hofmann, Lat. etym. Wb. I. p. 24; inde theod.* Odermennig) *script.:* acr-: *l. 27.* arge-: *l. 22.* argi-: *l. 22sq. adde* ANTIDOT. Sangall. p. 81,39. RECEPT. Sangall. I 96. II 10.19.42. agro-: *l. 25sq.* -man-: *l. 30.* -min-: *l. 25.* -mon-: *l. 26. metr.* ăgrĭmōn-: *l. 36sq.*

1 *eupatorium – Odermennig (Agrimonia eupatoria L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 139):* ANTIDOT. Bamb. 14 argimonii radices (45 argemonie radice). ANTIDOT. Augiens. p. 54,20 argimonia, que alii pepona dicunt. ANTIDOT. Glasg. p. 150,12 folia de lappa inversa, que dicitur -a. TRACT. de caus. mul. 18 agrominia ... manipul. semis. BOTAN. Sangall. 40,3 herba agromonia. CAPIT. reg. Franc. 128,37 de herbis hortulanis ... vittonicam, acr-a, malvas. WALAHFR. hort. 358a[tit.] 359 sarcocolam (gloss.: -am, quia sarculo colitur). PULVIS contra febr. p. 23,20 -a (gloss.: clenicleta) m. I. GLOSS. III 514,29 St.-S. -mania clebecruth. 523,38 -a bibona odermenie brachwurc (533,19 archangelica. 548,28 brachkraut). 571,30 -a auermonia uarmonia. 584,13 -a fichwrze *(cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 257).* 595,8 carcocolla -a vel borewort *(cf. G. Pritzel – C. Jessen, Die dt. Volksnamen der Pflanzen. 1882. p. 14).* Ps. ODO MAGD. herb. 18 omnibus est herba haec nobis -a nota. AMARC. serm. 3,446 fuget utque -a morbum tres collecta dies et decantata caducum. HILDEG. phys. 1,114 p. 1176[A] -a calida est. ALPHITA I p. 273,26 -a, gelinum idem secundum quosdam, secundum alios est genus apii. II p. 6,1 -a, ferraria, lappa inversa idem, secundum Laurentium etiam vocatur adiascordion, filantropos *(cf. R. Creutz, QuellStudGeschNat. 7. 1937/40. p. 446).* ALBERT. M. veget. 6,283 -a est herba folia habens fere sicut potentilla. *saepe.* **2** *pipinella – Pimpernelle (Pimpinella saxifraga L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 278):* GLOSS. IV 363,5 St.-S. -a pibinella. **3** *hyoscyamus – Bilsenkraut (Hyoscyamus niger L., cf. Marzell, op. cit. II. p. 925sqq.):* GLOSS. III 478,30 St.-S. -a bilsa bilse. **4** *rheumatica – Kranichschnabel (Geranium L., cf. Marzell, op. cit. II. p. 645sqq.):* GLOSS. III 492,10 St.-S. -a: -a reumatica foliis similis bethonie cranihes snabel. **5** *? lappa – ? Klette (cf. Marzell, op. cit. I. p. 374):* GLOSS. III 518,13 St.-S. -a lappa cletta. **6** *species herbae – Pflanzenart (fort. Caucalis grandiflora L. vel Geium urbanum L., cf. André, Lex. bot. p. 39. 281):* GLOSS. med. p. 73,8 sartocolla argemonia *(aliter l. 28.34).*

2. agrimonia *v.* acrimonia.

***agrinus**, -i *m.* (*cf.* ager, agrios ?) *animal quoddam – ein Tier:* EUGEN. VULG. syll. 31[B],37 garrit -us *(i. 'onager' F. Arnaldi, ALMA 10.1936. p. 47; sed* garrio *usurpatur plerumque de volantibus, cf. J. Wackernagel, Voces variae animantium. 1869. ind.).*

***agriocardamum**, -i *(n.)* (ἀγριοκάρδαμον) *iberis – (orientalische) Kresse (Erucaria aleppica Gärtn. vel sim., cf. B. Langkavel, Botanik der späteren Griechen. 1866. p. 28):* PAUL. AEGIN. cur. 252 p. 198,5 iberidos erbe ..., quam et lepidium, alii vero -um appellant *(cf. Diosc. gr. 2,155).*

agriophagus, -i *m.* (ἀγριοφάγος) *qui carnes ferarum edit – Fleischfresser:* GESTA Ern. duc. I p. 29,22 hii *(Cyclopes)* et a[ri]friofagi dicuntur pro eo, quod solum ferarum carnes edant *(ex Isid. orig. 11,3,16).*

[Baader]

agrios, -a, -on. (ἄγριος) *script.* agna, agma: *l.* 9. *form.: sing.: gen.:* -u: PAUL. AEGIN. cur. 36. 147. 219 p. 160,16. -i: PAUL. AEGIN. cur. 199 p. 127,20. 252 p. 196,16. -ae: *l.* 12. *acc.* -am: PAUL. AEGIN. cur. 23. -an: PAUL. AEGIN. cur. 219 p. 161,9. *plur.: nom.* -oi: *l.* 21*sqq. acc.* -os: *l.* 25.

I *adi.:* A *proprie:* 1 *de plantis i. q. in agris solute crescens – wild (wachsend):* GLOSS. med. p. 77,16 sicis -a (agna, agma *codd.*), id est cucumere agreste. GLOSS. IV 364,53 St.-S. molaca -a wildu bappula. GLOSS. med. cod. Trev. p. 174,14 cromion -on i. cepa canina. DYNAMID. Hippocr. 2,69 ampelos -os, id est agipos. 2,94 staphyos -ae . . . grana. *al.* 2 *de animalibus:* -a gale *i. q. genus auruginis – Art der Gelbsucht:* AESCULAPIUS 35 p. 54 vocatur . . . ⌊agria galle crisinzontas id est⌋ (⌊ ⌋ *add. cod. Sangall. 751*) agrestis mustela, quod auratos habent oculos ictterici. MAURUS urin. II p. 39,43 viridis icteritia seu agriaca pegmosilontis vel agrestis mustela (*sim.* MAURUS phleb. p. 21ª agriaca. p. 21ᵇ egriaca. TRACT. de aegr. cur. p. 293,43. GLOSS. Salern. p. 16,23). *v. et* *agriaca. B *translate:* 1 *de hominibus i. q. rusticus – tölpelhaft:* ALBERT. M. eth. 4,3,4 p. 324ª,1 ἄγριοι (*p.* 1128ª,19 ἄγροικοι) Graece, Latine autem duri vel austeri vocati sunt *eqs.* (*cf.* 4,3,5 p. 325ᵇ,20). 2 *de morbo i. q. tenax – hartnäckig:* AESCULAPIUS 28 p. 43,10 *pediculi* duriores et mordaces sunt; hos Graeci -os vocaverunt.

II *subst. neutr.: pastinaca sativa – Mohrrübe (Daucus carota L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 267):* GLOSS. III 518,26 St.-S. -on holtzmôrheln. *v. et* 1.*agra.

agripennus, -i *m.* (*cf.* arepennis, ager) *mensura agri i. q. iugerum dimidium – Halbjoch:* GERB. geom. 3,15 actus quadratus, qui et -us seu aripennus (-es *var. l.*) dicitur *eqs.* (3,1). 6,4ᴮ,4 quot . . . -os *ager* contineat (*cf.* ANON. geom. I 4,32.33.34). *ibid. al. v. et* aripennis.

agripnia, ***agripnos** *v.* agrypnia, *agrypnos.

***agrippa**, -ae *f. unguentum quoddam (ab Agrippa quodam ut vid. inventum) – Salbölart:* TRACT. de chirurg. 324 -a (-anus *var. l.*) unguento utatur. TRACT. de aegr. cur. p. 208,40 unge de altea vel -a (ROGER. SALERN. chirurg. 3,281¹⁹). WILH. CONG. chirurg. 795 accipe -am vel unguentum de axungia. Ps. OTHO med. 373 dolor . . . tibi cedit -a. GLOSS. Roger. III 595 -a preservat vulnus ab infistulatione. *al.*

***agrippina** (-ipi-) *subst.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* Agrippina) *herba quaedam – eine Pflanze (cf. Diefenbach, Gloss. p. 19ᵇ; fort. Allium ursinum L. vel sim., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 258):* GLOSS. IV 30,58 St.-S. -a (-ipina *c*) rammo ramme ram (*sim.* IV 166,54 -ipina. GLOSS. p. 208,24 Th. -ipina).

***agrirastum**, -i *(n.) (orig. inc., ni cohaeret c.* ageraton; agriartamum *cft. ed., vix recte) planta quaedam – eine Pflanze:* CHIRURG. Sudhoff I p. 102,23 seminis -i.

agriter, agritudo *v.* 2. acer, acritudo. **agrius** *v.* agrios.

***agroicia** (-ochia), -ae *f.* (ἀγροικία) *rusticitas – Tölpelhaftigkeit:* ALBERT. M. eth. 2,2,7 p. 186ᵇ,14 habitus, quo disponitur, vocatur agrochia (*p.* 1108ª,26 ἀγροικία). *v. et* *agricolia.

***agroicus**, -a, -um. (ἄγροικος) *rusticus – tölpelhaft:* ALBERT. M. eth. 2,2,7 p. 186ᵇ,13 qui . . . in ludis deficit verborum et operum, vocatur -us (*p.* 1108ª,26 ἄγροικος) . . . quasi agrestis quidem *eqs. v. et* *agricolus, agrios.

***agronomus**, -i *m.* (ἀγρονόμος) *non accurate versum i. q. agrimensor – Landvermesser:* ALBERT. M. pol. 6,6ᶠ vocant 'principes hos . . . -os' (*p.* 1321ᵇ,30 ἀγρονόμους), id est agrorum mensuratores (*cf.* 7,10ᴳ). *v. et* *agoranomia.

agrostis *(f.)* (ἄγρωστις) *gramen – gemeine Quecke (Agriopyrum repens P. B., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 145sqq.):* DYASC. p. 21ᵇ -is sive gramen virgas habet nodosas (*cf. Diosc. lat. 4 p. 21,1*).

***agrosus**, -a, -um. *ad agros pertinens – Acker-:* CHART. march. Misn. III 92 (a. 1205) cum omnibus attinentiis . . . nemorosis, -is.

***agrupitus**, -a, -um. *(ital.* aggropato *cft. ed.) contractus – zusammengezogen:* MOSES PANORM. infirm. 24 p. 124,21 ista infirmitas *(sc. cancer equorum)* . . . advenit in capite spatule occaxione nervi -i.

agrypnia (agrip-, agrim-), -ae *f.* (ἀγρυπνία) *insomnietas – Schlaflosigkeit:* AURELIUS praef. p. 485,9 agripnia: vigilia. *per prosop.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,202 multo vigilata labore . . . retegebat Agrimnia somnum *(cf. Mart. Cap. 2,112.145).*

***agrypnos** (agrip-), -on (-um). (ἀγρυπνος) *insomnietate insignis – durch Schlaflosigkeit gekennzeichnet:* PAUL. AEGIN. cur. 40 p. 18,20 agripnon enim coma appellatur. 47ᵘᵗ· de catocu scilicet agripnu comatos. 47 p. 25,2 propter agripnum coma.

***agsia** *subst. (orig. inc.) immunditia – Verunreinigung (cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 5. 1936. p. 286):* IOH. sacerd. 175 munda eos *(cortices ovorum)* de -a, id est labia.

agsonia, -ae *f. (germ.* *achtsonia, *francog. vet.* essoigne, *cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 448³⁷ et Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. III. p. 1310sqq.) legitimum impedimentum, vera sunia – gesetzlicher Hinderungsgrund, echte Not:* LEX Sal. Merov. capit. 76 (A 17) p. 108,33 de ag⟨s⟩oniis (saccionis *cod.*). 76ᵘᵗ· (A 17) de -is.

agvenan *v.* agaone. **agubitum** *v.* accubitum.

***agullia**, -ae *f. (ab* *aculea? *ital.* aguglia, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 297) campanarium (acutum) – (spitzer) Kirchturm:* CHART. ord. Teut. 40 p. 32,34 (a. 1206) campum, in quo est -a sancti Petri. *Baader*

agurium *v.* augurium. **agurus** *v.* acorus.

agustus *v.* augustus. **?agutarius** *v.* ?acutarius.

agyus *v.* hagius.

ah (ach, ahc, a) *interi. metr.: fere* ā(h); ă ă ā: *l.* 50. [*dub. interpr.:* CARM. Bur. B 100,3,1 achi dolant, achi dolant.]

1 *strictius de voce doloris vel indignationis i. q. vae, heu – ach, wehe:* a *c. enunt.:* HROTSV. Abr. 3,12 a, frustra vocasti. Gong. 454 immemor antiquae, ah, penitus veniae. RUOTG. Brun. 20 p. 21,4 ah, quanta inportunitate precipites perire festinant. BEBO ad Heinr. 1 p. 491,5 columnae, quibus fabrica regni constabat, ah, ah, . . . ceciderunt. EPIST. Worm. I 2 p. 17,11 voluptatem extorquet, áhc, solum dolorem infert *egestas.* HERM. AUGIENS. vit. 56 perfidus, a, sua tecum . . . conteret otia. WOLFHER. Godeh. II 33 p. 215,43 lugubri, ah, ach, morte defuncto. *al.* b *c. dat.:* BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 723,8 a miserae dilectae Romae! HILDEG. epist. II 7 p. 344,5 ach, ach, ach, ach homicidio. c *c. vocat.:* PAUL. DIAC. carm. 6,97 a lacrimande senex. HERM. AUGIENS. vit. 316 a fas. d *vice subst.:* HONOR. AUGUST. apost. 13 p. 60,23 in illo loco, quo dolor, ah et vae semper erunt sine spe. VATIC. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 566,11) salvant et perdunt a a a, que sunt Hieremie ([*Vulg. Ier. 14,13*]. *cf.* p. 567,23sqq.). 2 *latius:* a *de exclamatione infantis:* EBERH. ALEM. labor. 77 masculus 'a' profert omnis dum prodit ad auras; ex radice trahit . . . Adae *eqs.* b *de idiomatis pronuntiatione:* URSO gloss. 102 Saraceni . . . plus informant vocem in gutture et proferunt 'ach', unde et totum ydioma ad haec deflectitur.

***ahalma** *f.* (הַעַלְמָה) *virgo abscondita – behütete Jungfrau:* EKKEH. pict. Mog. 490 parturiens alma prolem generabit -a (gloss.: id est virgo custodita, lege Hieronimum [*in Is. 7,14*]).

aia *v.* eia. **aiacon** *v.* adianton.

***?aiana.** *orig. et interpr. inc.:* Ps. GALEN. urin. p. 13,29 talem urinam facere possunt ex . . . cerebri inflammatione, hoc est ex usu nostro cottidiano, quod Greci dicunt -a, effici potest (*cf.* febr. 421).

aiccido *v.* alcedo.

***aidus**, -i *m. (cf. got.* aiþs, *v. I. Schröbler bei F. Beyerle, Die Gesetze der Langobarden. 1947. ind. p. 499) sacramentalis – Eideshelfer:* LEG. Lang. p. 385ª,14 ad evangelia sancta iuret cum duodecim -is suis, id est sacramentalibus.

***aies** (ay-) *interi. eia – ei:* FRUTOLF. brev. 14 p. 104 aies vel ayes interiectiones apud nos interpretari possunt eia.

[Payr]

?aigilia bonwibil GLOSS. III 89,44 St.-S. (*cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz V 165,8* ailia vermis fabae).

ain (ayn). (עַיִן) *nomen litterae alphabeti hebraici:* CARM. Scot. I 14,1,16 ain ὀφθαλμὸς ⟨πηγή et⟩ Iudaeus sermo recludit *(cf. Hier. epist. 30,5)*. CAES. HEIST. hom. I p. 77[b] ayn in numero facit septuaginta.

1. aio *verb. defect. script.:* ag-: *l. 10.13.16sq.* ay-: *l. 42.* hait: RHYTHM. 48,8,1 *(in rhythmo abecedario). form.: praes.: ind.:* aio: *l. 40.53.* ais: *l. 24.* ait: *passim.* agit: *l. 28. p. 416,26.* aiet: IONAS BOB. Columb. 1,27 p. 213,9. aimus: *l. 46.* aiunt: *passim.* aient: *l. 54. coni.* ayamus: *l. 42. imperf.: ind.:* aiebam: *p. 416,6.* aieba(n)t: *passim.* ageba(n)t: *l. 37.39.67.al. pass.* aiebatur: *p. 416,32. coni.:* aierem: *l. 55.* aieret: IONAS BOB. Columb. 2,25 p. 291,7. *perf.: ind.:* ait: *passim.* aierunt: *l. 41. coni.* aierit: BEDA ad Plegu. 14. *partic. praes.:* aien(s): *passim.* agen(s): *l. 35. 61.68. p. 416,23. gerund.:* agendi: CARM. de bello Saxon. 1,35. aiendo: *l. 33. imper.:* ai: *l. 64 (cf.* ERMENR. ad Grim. 15 p. 550,3). ae: VITA Aniani 11 (MGMer. III p. 116,7). *metr.: fere* ă-; āiens: *l. 30. adde* WALAHFR. Mamm. 20,2. WALTHARIUS 640. *al.* āiunt: WALAHFR. carm. 21,25. ăi: *l. 64.*

I *proprie i. q. dicere, fari – sagen, sprechen (abund.: l. 49sq.):* **A** *loquendo:* **1** *gener.:* **a** *c. obi. acc.:* WIDUK. gest. 1,10 serione haec an ludo ais? **b** *c. obi. acc. vel adv. modal. adiuncta oratione recta:* WETT. Gall. 17 consolatoria verba ait ei: *'eqs.'* ERMOLD. Ludow. 3,59 'non rediere suos *fines*'; haec Lantbertus ait. WALTHARIUS 841 'accipe scutum'; sic ait. RANGER. Anselm. 626 sic pacienter agit: 'rex' inquit *'eqs'*. ERINH. Heimer. 564 p. 612 sacer est sibi taliter aiens: *'eqs.' al.* **c** *c. oratione recta pro obi.:* **α** *orationi anteponitur:* WILLIB. Bonif. 5 p. 25,16 excusationis exerens sermonem ait: *'eqs.'* WETT. Gall. 35 p. 277,5 cui minas ... inferebat aiendo: *'eqs.'* WALAHFR. Mamm. 25,2 per aera venit vox aiens: *'eqs.'* AGNELL. lib. pont. 131 p. 364,13 prostravit se pedibus ... flens agensque: *'eqs.'* CAND. FULD. Eigil. I 24 p. 233,19 commonitionem ... audiens ait: 'si quem' inquit 'laesi *eqs.*' ERCHEMB. CAS. hist. 6 agebat ... per legatos suos Pipinus: *'eqs.'* CHRON. Salern. 78 p. 75,23 agebant vicissim inter se: *'eqs.'* CHRON. Thietm. 6,47 p. 333,31 protinus aio ad eum: *'eqs.'* HELM. chron. 80 p. 151,28 illi aierunt: *'eqs.'* CONST. II 424,5 ad celum erectis manibus ayamus: *'eqs.'* *saepe.* **β** *orationi inseritur:* EIGIL Sturm. 6 cui ... salutato 'venerandus' ait 'pater *eqs.*' WALAHFR. Mamm. 19,8 'procede, vocat te' miles ait 'Mamma, praeses'. carm. 53,1 'requies' ait 'haec mea' sanctus. MIRAC. Quint. 15 (MGScript. XV p. 268,52) 'heus' aimus universi 'olim exilientem'. VITA Galli II 46 verbis exaggerat iras 'fiat in hac' aiens 'nostri trux ultio gente'. RIMB. Anscar. 4 ipsum allocutus est dicens: 'dic' ait *'eqs.'* *saepe. nota iterationem:* EIGIL Sturm. 18 at ille 'sive' inquit '... et deinceps esto' ait 'in gratia'. **γ** *orationi postponitur:* WALAHFR. Mamm. 6,4 'quo properatis' ait. THIETM. chron. 6,47 p. 332,24 'quid nunc est' aio ad eum. *al.* **d** *c. enunt. pro obi.: (acc. c.) inf.:* IONAS BOB. Columb. 1,19 p. 189,3 aient ille tibi a rege fore directa. 2,23 p. 284,15 cum ... ego aierem *eqs.* ARBEO Corb. 30 agebat oportere Zezabalis insidias cavare. OTTO FRISING. gest. 1,58 p. 83,17. *al. struct. mixt. (cf. l. 71sqq.):* AGNELL. lib. pont. 35 ait ... aulam ... struxisset. BRUNO QUERF. Adalb. A 32[in.] aiunt ... nec unum verbum fecisse (-isset *B*) ... episcopus. quod: EPIST. Bonif. 80 p. 178,24 aiens (agens *var. l.*), quod et a nobis esset absolutus. *interr. indir.:* ARBEO Emm. 37 agebat (ai- *var. l.*) ..., ut ... ad ... ecclesiam ... vellisset accedere. RUODLIEB IV 31 id quando vel ubi fore possit, ai tu. **e** *in parenthesi:* WIDUK. gest. 3,27 pontifex interea, ut ipse aiebat, ... heremeticam ... ducebat vitam. **2** *c. colore quodam:* **a** *c. sensu praecipiendi:* ARBEO Corb. 10 p. 198,17 agebant ... sibi functionem nequaquam auderentur solvere. 17 agentes ..., quod ora tardius gustandi protraheretur. Emm. 5 aiebat, ut ... episcopus apud se ... remansisset. RUD. FULD. mirac. 2 p. 331,45 ait ei, ut sua tolleret. MARIAN. chron. a. Chr. 1058 episcopus ... Heliae ait ... nec Helias neque alius Scottus in monasterio ... fuisset. **b** *c. sensu testificandi:* TRAD. Frising. 437 (a. 820) ait, quod ... episcopus hanc eclesiam dedicasset. **c** *c. sensu cogitandi:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,22 hęc ait intra se. **B** *scribendo:* **1** *c. obi. acc.:* PASS. Petri et Pauli 20 haec Egesippus ait. THIETM. chron. 6,42 haec, quae nunc longe progressus aiebam. **2** *c. obi. acc. vel adv. modal. adiuncta oratione recta:* VITA Goar. 7 p. 419,14 considera sententiam, quam ... Iohannis ait: *'eqs.'* HRABAN. epist. 9 Paulus ad Corintios scribens ita ait: *'eqs.'* CAND. FULD. Eigil. II 14,36 'omnia fac cum consilio' ... sic legifer ipse vester ait *'eqs.'* DIPL. Otton. III. 368 p. 797,14 quod ... Gregorius in registro ... scribens ait: *'eqs.'* RANGER. Anselm. 2691 sic aiens ... 'qui vult' inquit *'eqs.'* OTTO FRISING. chron. 3,5 p. 141,10 de quo in historia Iudaici belli secunda Iosephus sic ait: *'eqs.' al.* **3** *c. oratione recta pro obi.:* FORM. Senon. I 41 p. 203,21 ait enim scriptura: *'eqs.'* CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,20 'quaecumque enim' ait apostolus Paulus 'scripta sunt'. 10 p. 228,9 Iohannes ... de his ... commemorans ait: 'ecce enim' inquit *'eqs.'* HRABAN. epist. 34 p. 468,6 apostolicum exemplar ..., quo ait: *'eqs.'* AGIUS epic. Hath. 357 quod Paulus apostolus inquit ...: 'donec' ait *'eqs.' al.* **4** *c. oratione obliqua pro obi.:* ARBEO Corb. 24 p. 216,5 tituli agentis conviatorem adulteranti cursibus sibimet adhibere partem. **5** *in parenthesi:* TRAD. Patav. 15 (a. 788) nihil enim, ut ait apostolus, in hoc mundo *eqs. (cf.* WALTH. SPIR. Christoph. I 9 sicut. CHART. episc. Hild. III 375 ut agit. *al.*). **C** *arbitrando, putando:* **1** *strictius:* **a** *c. acc. c. inf. pro obi.:* OTTO FRISING. chron. 2,15 p. 83,35 aiuntque primum Cambisis regni Tarquinii XVIIII fuisse annum. 7,23 p. 347,3 sunt ..., qui dicant ..., aiuntque ipsum ... pacem diligere. *nom. c. inf.:* WOLFHER. Godeh. I 31 p. 190,40 cuius machinatione ... comes Saxonicus interemptus aiebatur. **b** *in parenthesi:* BERTH.(?) annal. a. 1076 p. 285,12 induciae, pro quibus nunc, ut ipsi aiunt et testantur, minime datis maxime controversati sunt. *al.* **2** *latius* aiunt *i. q. ferunt, ut fertur – man sagt, angeblich:* **a** *c. acc. c. inf. pro obi.:* BEDA hist. eccl. 3,26 p. 190,8 quod *(monasterium)* aiunt Colmanum ... petisse. WALAHFR. hort. 384 *unguentum* vulnera carnis ... posse abolere aiunt *eqs.* **b** *in parenthesi:* BERTH. (?) annal. a. 1055 p. 269,36 eis ut aiunt ignorantibus. a. 1080 p. 326,23 non sine magno ut aiunt auri ... pondere. OTTO FRISING. gest. 1,3 p. 14,22 patri ... morem ut aiunt gerens. *saepe.* **D** *docendo:* **1** *c. obi. acc.:* AGIUS epic. Hath. 163 iuxta quod ait Dominus nunc nil caro prodest. *adiuncto acc. c. inf.:* WALAHFR. Mamm. 13,9 tenens quod Christus ait non esse timendos, corpora qui perimunt. **2** *c. acc. c. inf. pro obi.:* WALAHFR. carm. 76,73 salvator ait non esse prophetam indecorem nisi *eqs.* **3** *c. oratione recta pro obi.:* HRABAN. epist. 39 p. 477,33 *Dominus* in evangelio contra Iudaeos ... disputans ait: *'eqs'*. **4** *seq.* quod: ANNAL. Lauresh. a. 794 agebant ..., quod *eqs.*

II *translate i. q. testem esse – zeugen für, sprechen für:* MANEG. ad Gebeh. 43 p. 386,4 exemplum quoque, quod de Ebone ... proferunt, diligenter consideratum pro nobis nichilominus ait.

2. aio *v.* 1. ago.

***aiones**, -um *m.* *(orig. inc.)* *litterarum elementa – Anfangsgründe der Rede:* ODILO SUESS. Seb. praef. p. 379,23 ipse ..., qui nec quidem, ut ita dixerim, ipsos -es ad liquidum addiscere valui.

1. *aira, -ae *f.* *(ab* area, *cf. engad.* era; *v. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 626) fundus – Grundstück:* CHART. Tirol. notar. I 105 (a. 1236) de duobus plodiis terre positis de retro -am sancti Laurentii. *v. et* 2. *aera, area.

2. *aira, -ae *f.* *(orig. inc.)* *oxygala – Buttermilch:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 240,6 de lacte suo vaccino, a quo contractum erat butirum, acetoso valde, quod ipsi vocant -am (apram *A*, agram *B C*).

***airalis**, -is *m. (f.)* *(ab* arealis; *cf. prov. vet.* airal, *v. et Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 135) fundus – Grundstück:* CHART. Rhen. med. I 166 (a. 923) *dedit* -es tres cum eorum appendiciis. 171 -es ... cum ędificiorum structuris.

[Payr]

CHART. Lux. I 174 p. 239,3 in comitatu Bedensi -em unum ... et quicquid ad eundum *(sic?)* pertinere dinoscitur cum pascuis, pratis. *v. et* arealis.

***airo**, -onis *m.* *(theod. vet.* heigaro; *cf. H. Suolahti, Die dt. Vogelnamen. 1909. p. 377sqq.)* *ardea – Reiher:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 8,16 ut mutent loca secundum mutationem temporum, ut modi -um, mergorum et corvi marini. p. 13,33 non natant et bene volant ... ut genera -um. p. 37,24 grues ..., -es, anseres et anates. p. 74,26 gracile collum habent modi corlinorum et -um. p. 112,32 ascendunt ... circumvolando ut -es. 5 p. 123,9 qualiter doceri debet *falco* specialiter ad -es. *ibid. saepe. de speciebus:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 54,20 quidam -um cinericiorum et bisorum. 5 p. 123,20 ale de -bus albis aut cinericiis. *al.*

***alronerius**, -a, -um. **1** *adi.:* *ad ardeas capiendas edoctus – zur Reiherjagd abgerichtet:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 151,9 per nullum aliud potest falco -us repulsari tam cito. **2** *subst. masc.:* *falco ad ardeas capiendas edoctus – Reiherfalke:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 189,1 quamvis de huiusmodi *falconibus* inveniantur audaces et boni -i. p. 189,11 quod multi gruerii et multi -i nimio amore loyri fiant ficticii circa principium.

***aisentia** (-san-), -ae *f.* *(ab* adiacentia; *cf. francog. vet.* aisance, *v. et Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 32sq.)* *script.:* aas-: *l. 36.* ass-: *l. 35.* aisgenc-: *l. 29.* age-: *l. 30.* acie-: *l. 31.*

1 *attinentia – Zubehör:* DIPL. Karoli M. 90 p. 130,25 caedimus ... decima parte de villa ... tam terris, mansis ... cum omnis aisgenciis ibidem pertinentis. CHART. Sangall. A 133 mancipia IIII cum hoba una et agentia eorum. 166 donavi ... omnias acientias (175). **2** *ius utendi – Nutzungsrecht:* CHART. Rhen. med. I 612 (a. 1158) dedit ... fratribus omnes -as suas in pascuis pecorum donatione perpetua. II 193 p. 231,38 concessit eis ... per totum bannum suum communes assentias tam in pascuis quam in silvis. CHART. Bern. I 5,57 p. 453,11 dederat ... omnes aasentias per terras suas tam in plano quam in boscho, sive ad focum sive ad edificium, pasturam *eqs.* CHART. Lux. II 348 p. 376,10 in aqua nominata burgenses ville omnes -antias preter piscaturam habebunt. p. 376,23 -antias in nemoribus meis sine pennagio. 425 p. 469,2. **3** *meton. i. q. materia – Nutzholz:* CHART. Lux. II 156 p. 174,9 (a. 1223) -antias ... edificandi et ardendi, ita quod non possint vendere, in nemoribus nostris concessimus eis. *v. et* adiacentia.

***aisiamentum** (asia-), -i *n.* *(francog. vet.* aisement, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 32sq.)* **1** *gener. i. q. usus – Benützung, Nutzen:* LAMB. ARD. hist. 152 p. 640,36 plateas ... ad omne omnium transeuntium as-um ... paratas. **2** *spec.:* **a** *ius utendi – Nutzungsrecht:* WILH. ANDR. chron. 8 comes ... super -o in palude de Hottinghem a nobis ... in perpetuum habendo ... chartam nobis contulit. 24 abbas ei ... boscum totum ... cum pratis et omnibus -is accomodavit. 44 dum ... abbas hospitali ... -um in eo *(nemore)* habere indiscrete permiserat. **b** *ager (publicus) – (Gemein-)Besitz:* LAMB. ARD. hist. 126 p. 623,32 communia populi sui as-a et planiciem camporum ... infra *fossatum* concludens.

aisungia *v.* axungia.

aiungo *v.* adiungo. **aius** *v.* hagius.

aiuvo *sim. v.* adiuvo.

aiz(o)on, -i *n.* (ἀεί̈ζφον) *script.:* azon: *l. 71.* azo: *l. 66.* adzon: *p. 418,4.* zoi: *l. 68.* zyson: *l. 70.* ayhon: GLOSS. III 517,25 St.-S.

1 *sedum – Hauswurz (Sempervivum tectorum L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 284):* AESCULAPIUS 31 p. 48,43 *potionibus* ex vino myrtino ... et azo confectis. 47 p. 78,6 cataplasmandi ex herbis ... aut petroselino aut aizon, hoc est semperviva. AURELIUS 13 p. 714,14 in sucis ... zoi vel mirti. PAUL. AEGIN. cur. 254 p. 201,26 stringnum, andragni, iusquiamum, aizoon. GLOSS. med. p. 96,13 zyson: semperviva id est certavera. FRAGM. mul. III 100 azon sucum veretrum inlinitu. GLOSS. III 49,35 St.-S. aizon huswurz *(b)* haselwrz *(E). al.* **2** *asarum – Haselwurz (Asarum europaeum L.): v. p. 417,72.* **3** *scilla – Meerzwiebel (Scilla maritima L., cf. André, Lex. bot. p. 284):* GLOSS. med. p. 75,14 scilla aizon ([adzon *L*]. *ex Ps. Apul. herb. 42 p. 91,16* Alcibiadeon [biazon *Ca*]) sive stichias Greci dicunt. **4** *herba acetosa – Sauerampfer (Rumex acetosa L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 282):* ODO MAGD. herb. 711 *(v. supra p. 117,19sq.). Payr*

(1. *al. AMALAR. ord. expos. II 6 'al' ... dicitur laus tibi, benedicte; 'le' laus tibi, aeterne, ... vertitur ad alleluia.)

2. *al. *articulus arabicus:* ALBERT. M. meteor. 1,4,10 p. 517^{b},21 al ... articulus arabice est praepositus. *confunditur c.* allah *ut vid.:* GOSW. carm. 65 nomen Alcaser illud *(castrum)* habet, 'al' Deus est castrumque 'caser'.

1. ala, -ae *f.* *script.* aula: *l. 66.* *form.* -es: *p. 419,10.*

I *de membro corporis ad volandum (et natandum) apto i. q. penna – Flügel:* **A** *proprie:* **1** *de volatilibus:* WILLIB. Bonif. 5 p. 22,19 pennigeris ... -is *apis.* HUGEB. Willib. 6 p. 106,7 gallina, que sub -is solet tegendo suos enutrire fetos. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 75,33 -e sunt membra, per que volatilia habent volare. p. 106,8 avium quaedam uno modo movent -as *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,31 mutatur *eruca* in volatilem vermem habentem -as. 1,34 -as coriales sive pennatas. *saepe. adde:* ALBERT. M. animal. 25,26 -as ... genus draconis dicunt habere. *de flabello:* THEOPH. sched. 3,53$^{ex.}$ habeas ... -am integram anseris sive alterius avis magnae ..., cum qua ventilabis et flabis. **2** *de natatilibus i. q. pinna – Flosse:* RUODLIEB XIII 44 capito ... degener -is. HARIULF. Arnulf. 3,8 -arum impetu confringebat *balena* armamenta navium. ALBERT. M. animal. 2,77 pisces diversificantur in -is, quae dicuntur pinnulae. 5,34 -am pinnularem (*p. 543^{a},9* πτερύγιον). *al.* **3** *de angelis:* HRABAN. carm. 66,1,1 angelicis -is haec arca tegatur. HONOR. AUGUST. apost. (MG Lib. Lit. III p. 59,27) propheta Seraphin sex -as habuisse insinuat *eqs.* (*cf.* CASUS Petrish. praef. 3). *al.* *de ornamento chrismati circumposito:* ALBERT. M. eccl. hier. 4,2 p. 639^{a},11 'circumvelatum', scilicet chrisma, 'pennis', alia translatio '-is' (*PG 3,473^{A}* πτέρυξιν). 4,9 p. 664^{a},19 per -as, quae chrismati circumponuntur. *meton. i. q. anima ales – beflügelte Seele:* EKKEH. IV. pict. Mog. 176 gradibus scalę faciunt *dolus et fraus*, labantur ut -ę (gloss.: alites id est animę quasi angeli; *cf. Vulg. gen. 28,11*). **4** *de Amore:* CARM. Bur. B 105,2,3 Cupido ... manu multa tactis -is ... visus est per somnium. **5** *de hominibus:* VITA Sadalb. 24 (MGMer. V p. 63,25) duae -ae a dorso meo venientes *(sc. in visione).* PASS. Petri et Pauli 158 Symon ... assumptis ... -is aeris alta petit. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,70 quas exuit Icarus -as. *meton. i. q. nuntius – Bote:* ALCUIN. epist. 28 p. 70,14 sufficiunt -ae fidei in palatio regis. **B** *alleg.:* VITA Sadalb. 24 (MG Mer. V p. 64,4) -ae ... in scripturis sanctis supernae intelliguntur potestates. HRABAN. univ. 8,6 p. 242^{C} -ae ... significant duo praecepta charitatis *eqs.* p. 242^{D} -ae superbia. *v. et l. 33sq.* **C** *in imag. et translate:* **1** *c. sensu velocitatis:* **a** *de ventis sim.:* ALDH. ad Acirc. 111,35 Zephiri velocior -is. AETHICUS ISTER 62 expedit⟨a⟩ -arum *(sc. Aquilonis et Titanis)* tela. **b** *vario usu:* HRABAN. carm. 37,5 quod non properatis effugit -is. BRUNO QUERF. Adalb. A 16 concita -a pedum confugit. THIETM. chron. 2,34 timore sibi -as subministrante. **2** *c. sensu ascensionis:* ERMENR. ad Grim. 1 p. 536,15 virtutum -is ceteros prę cellis. EKKEH. IV. bened. I 29,22 per amoris scandimus -as. HILDEG. epist. II 2 p. 333,33 homo cum duabus -is rationalitatis ... volat. *al.* **3** *c. sensu protectionis:* FORM. Flav. 42 p. 479,16 sub ... -am proteccionis. DIPL. Otton. I. 137 sub nostrę permaneat aula defensionis. COSMAS chron. 1,17 p. 36,27 sub regulares -as. CHART. Carniol. II 378 p. 293,5 liberum arbitrium ... sub -is ipsius Herbordi ... divertendi. *al.* *de confugio, hospitio:* HROTSV. gest. 575 *domna* Cereris contecta sub -is *(i. culmis).* PURCH. Witig. 172 mansitat ... meis ... sub -is. **4** *c. sensu amplexionis:* ALDH. virg. II 629 nox ... furvis terram complectitur -is. HRABAN. cruc.

[Sroder]

1,3 p. 159A -a inclyta nempe polorum. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,60 omnia, quadrifidis quę terra amplectitur -is. HILDEG. epist. I 67 p. 287A aer utilis est, diversos fructus in -is suis producens. *al.*

II *de rebus pennarum formam exhibentibus:* **A** *anat.:* **1** *axilla – Achsel(höhle):* AMALAR. off. prooem. 21 diaconus stolam . . . ducit subtus dextram -am. METELL. Quir. 62,40 corpus cernes usque sub -as. BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,2 p. 117C pone sub -a pilam magnam. *fort. add.:* GLOSS. III 677,4 St.-S. -es suili pratin *('Vorderschinken' ed.).* **2** *additamentum spondylii – Wirbelfortsatz:* ALBERT. M. animal. 1,258 habent *spondylia* . . . additamenta per modum -arum . . .; -ae autem duae sunt in qualibet *eqs.* **3** *fibra pulmonis – Lungenflügel:* ALBERT. M. animal. 1,544 *pulmo* habens duas divisiones sive -as (*cf.* 1,540.546). **4** *lacinia epatis – Leberlappen:* ALBERT. M. animal. 1,600 epar habet additamenta, quae sunt aures aut -ae epatis. **B** *archit.:* **1** *pars lateralis – Seitenflügel:* GESTA Trud. cont. I 13 app. p. 332,39 in sinistra -a ante introitum criptae et chori. p. 332,42 quae *(turres)* adherent utrisque -is chori. **2** *navis minor – Seitenschiff:* SALIMB. chron. p. 267,19 IIII -as habet *ecclesia cathedralis* excepta nave maiori, que tenet medietatem. **C** *liturg.: pars superpellicii alarum formam gerentis – Teil des flügelförmigen Chorgewandes (cf. J. Braun, Die liturg. Gewandung. 1907. p. 145):* CONR. BRUNW. Wolfh. 5 se monachum est professus, senisque cum Seraphim -is amictus *eqs. ibid.:* duas -as illo, quo totius corporis velatur altitudo, duas, quo bracchiorum tegitur latitudo, duas vero superiores invicem sibi iunctas capitis operimento. HONOR. AUGUST. apost. (MG Lib. Lit. III p. 59,28sq.). OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 372,8 ponunt *monachi* . . . alias *(tunicas)* . . . ex senis partibus tamquam totidem -is . . . constantes *eqs.* CASUS Petrish. praef. 3. *al.* **D** *milit.:* **1** *cornu (exercitus) – (Heeres-)Flügel:* COSMAS chron. 2,35 p. 133,3 pugnare in sinistra -a. **2** *turma, ordo, caterva – (Heeres-)Trupp, Abteilung, Schar:* CHRON. Median. 5 p. 89a,26 -am loricatorum . . ., id est XXX milites, . . . destinare. HIST. de exp. Frid. imp. p. 38,11 assumptis equitum armatorum -is. *al. de avibus pugnantibus:* THEODULF. carm. 72,162 cum . . . -a -a coit. *remissius:* NOTKER. BALB. gest. 1,11 militares viri vel scolares -ae (EGBERT. fec. rat. prol. COSMAS chron. 2,15 p. 105,15. *al.*). WALTH. SPIR. Christoph. II 4,39 nostrę generosus signifer *(sc. Christophorus)* -ae. GISLEB. ELN. inc. 3,69 civiles -ae. **E** *vario usu:* **1** *velum – Segel:* PASS. Ursulae 12 vis ventorum . . . expandens -as. **2** *latitudo (folii) – (Blatt-)Fläche:* WALAHFR. hort. 293 maiores foliorum prorogat *genus huiusce frutecti* -as. **3** *de rebus geminis i. q. pars – Teil:* RIMB. Anscar. 42 p. 77,23 ad . . . activae et contemplativae vitae geminas -as.

2. *ala, -ae *f. (orig. dub.; theod. vet.* âla *cft. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 61) subula – Pfriem:* COMPOS. Luc. L 20 batte et cum -a eum *(aurum)* divide. *Sroder*

alabandina, -ae *f. script.:* alem-: *l.* 55. alam-: *l.* 58. *species carbunculi – Granatart:* MAPPAE CLAVIC. 146in. omnis gemma durioris naturae sicut . . . alemandina. MARB. RED. lap. 21,2 Asiae regio, quae nomen habens Alabanda, fert -am, cuius lux aemula Sardi (*sim.* ARNOLD. SAXO fin. 3,5 -a. ALBERT. M. miner. 2,2,1 p. 31b,3 alamandina). IOH. sacerd. 5 -e colorem *(versum ex arab.* bigādī; *cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 5. 1936. p. 303). alleg.:* HRABAN. univ. 17,7 p. 471D -a . . . sanguinem martyrum per figuram ostendit.

alabastrarius *v.* arcubalistarius.

alabastrum, -i *n.* (ἀλάβαστρος *vel* -ον) *script.:* alb-: MARIAN. chron. a. Chr. p. 497,6. alap-: GLOSS. I 48,27 St.-S. *cod. a.* -baust-: *p. 420,5.12.* plaustrum: *p. 420,3.*

1 *genus lapidis i. q. alabastrites – Alabaster, Marmorgips:* HILDEG. phys. 4,24 -um nec rectum calorem nec rectum frigus in se habet. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 381C in vase facto de -o. BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 26a,5. 8sq. unguentum -i . . . dicitur -um, quia componitur cum -o. B 8 p. 26,15 de lapide -i. ARNOLD. SAXO fin. 3,57 nicomar vel -um idem; lapis albus, prebet victoriam *eqs.* ALBERT. M. meteor. 2,3,16 p. 580b,29 lapis, qui dicitur gypsum, . . . materia est eius, quod vocatur plaustrum (alabastrum *ed. in nota*). miner. 1,2,3 p. 18a,35 in generibus . . . marmorum *est* album, quod vocatur -um (*cf.* ALPHITA I p. 273,28 alabaustrum genus est marmoris album lumini pervium, unde fiunt lampades et lanternae). THOM. TUSC. gest. p. 511,41 de -o sunt tria sepulcra. *al.* **2** *genus vasis ex alabastro factum – aus Alabaster gefertigte Gefäßart:* **a** *vas unguentarium – Salbfaß* (*cf.* GLOSS. I 725,31 St.-S. -um marmoruaz. 727,3 -um ampullunfaz vel salbfaz. IV 3,10 -um olifaz salpfaz. *al.*): MILO carm. 3,4,2,1088 detecto alabaustro (alabastro *var. l.*). IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 10av *camphora* potest . . . servari . . . in -o. *al. alleg. (cf. Vulg. Marc. 14,3):* PAULIN. AQUIL. Laz. 4,1 (MGPoet. VI p. 210) fractum signat -um Iesu corpus mistice. AMALAR. off. 3,27,8 -um . . . significavit cor eius *(Mariae Magdalenae),* in quo erat fides sine impostura. HRABAN. univ. 17,5 p. 464B -um mystice potest significare sanctam scripturam. *in imag.:* VITA Ludow. Arnst. 11 (ASBoll. Oct. XI p. 756E) inbalsamabat viciniam fracti pectoris -um (*sim.* VITA Ermin. 23). **b** *theca reliquiarum – Reliquienbehälter:* VITA Karoli M. 2,20 p. 62,1 dominicus clavus de -o . . . extractus. **3** *unguentum ex alabastro compositum – Alabastersalbe: v. p. 419,71.*

alabrum, -i *n. vel* **alibrum,** -i *n. (orig. dub., cf. Walde-Hofmann, Lat. etym. Wb. I. p. 25) metr.* ălăbr-: *l. 33.*

1 *tradulus – Haspel, Garnwinde* (*cf.* GLOSS. IV 180,48 alibrum [alabrum *var. l.*] haspel. 193,32 tradolium vel alabrum haspal. *al.*): TRANSL. Adelph. 12 (MGScript. XV p. 296,17) mulier . . . netum in manu dextra cum fuso tenuit et sinistra alabrum coepit circumvolvere. ALBERT. STAD. Troil. 5,209 ensis ei *(Penthesileae)* fusum converterat, arcus alabrum. **2** *anulus fictilis in fuso fixus – an der Spindel befestigter tönerner Ring:* GLOSS. III 149,60 St.-S. alibrum wirtin.

***?*alacata,** -ae *f.* (*cf.* allec, allecatus) *species piscis – Fischart:* IOH. DIAC. cen. 2,149 Ioseph captat -am ([*TD,* alcatam *M,* alacantam *J,* pallacata σ; *an* alecatam*? ed.*]. *Ps. Cypr. cena 128* allecem). *Baader*

alacer, -cris, -cre. *form.: decl. III.: nom. sing. masc.* -is: *l. 46sq. 54. decl. I. et II.: nom. sing.* -a: *l. 50. abl. sing.* -o: *l. 50. nom. plur.* -i: *l. 45. metr.: fere* ălă-; ālă-: METELL. Quir. 41,2.

1 *hilaris, laetus – heiter, froh:* VITA Wandr. 21 (MGMer. V p. 24,5) -i sint monachi, quia sanctum Wandregiselum recipiunt. RHYTHM. 149,61 Eligius . . . ingenio . . . -is. RADBERT. Arsen. 1,22 p. 53,3 frater . . . -is sanusque recessit. GODESC. SAXO theol. 1 p. 84,17 *(de Deo) sanator* purus, -r, hilaris atque iocundus. CARM. Hraban. app. 16,7,1 laeta et -is (-a *B*) virtus. 16,11,2 -i (-o *B*) . . . corde. DIPL. Otton. I. 236 quatinus . . . in . . . perenni *vita* -iores semper esse possimus. WIPO gest. 3 p. 24,3 -i vultu. *al. de bestiis i. q. vividus, erectus – lebhaft, munter:* SALOM. II. epist. 40 p. 422,17 qui *(caballus)* montes . . . laetus et -is exsuperat. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 234,17 tenent *falcones sani* oculos -es et rotundos. 6 p. 192,26 quia instat tempus coitus eorum, fiunt *falcones* . . . -iores (*cf.* p. 193,25). **2** *studiosus, fortis, animosus – eifrig, tüchtig, mutig:* LEG. Wisig. 9,2,8 p. 371,22 in adiutorio . . . promptus adque -r pro vindicatione patrie. ARBEO Emm. 4 dux gentis Baiuvariorum, vir -r Theoto. WALAHFR. carm. 89,4,5 -es (prudentes *Vulg. Matth. 25,2*) stant quinque puellae. Gall. 1,24 p. 302,23 in viduarum solatiis -r *Gallus.* TRANSL. Viti 7 -i devocione. DIPL. Karoli III. 15 p. 23,9 eos *(fideles)* -iores in nostrum reddimus servitium. OTTO SANBLAS. chron. 20 p. 24,3 milites Teutonica animositate -es. *al.* **3** *celer, pernix – schnell, flink:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,260 ad tua tendemus -es insignia cursus. 3,23 Fama volans -is.

adv. **alacriter.** **1** *hilariter, laete – heiter, froh:* BEDA hist. eccl. 2,7 p. 94,9 -r terrena quaeque transiliens. GODESC. SAXO theol. 19 p. 269,16 dans -r et daturus hilariter. **2** *studiose, fortiter – eifrig, nachdrücklich:* DIPL. Ludow. Germ.

[Sroder]

17 parentum ... facta ... -r confirmare. 153 p. 216,13 -ius ... Domini misericordiam exorare. DIPL. Heinr. II. 41 quatinus ... -r deserviret. *al.* 3 *celeriter – schnell:* EIGIL Sturm. 5 p. 367,35 -r perrexit. THIETM. chron. 5,6 -r omnes irruunt.

alacritas, -atis *f.* 1 *hilaritas, laetitia – Heiterkeit, Freude:* CONVERS. Afrae 1 perpetua -e gaudere. GODESC. SAXO theol. 1 p. 84,23 trina et una -s, hilaritas, iocunditas. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 66,6 animi -e surrideas. OTTO FRISING. gest. 2,3 p. 104,32 ob presentis diei -em. HONOR. III. registr. 157 nos ... imperatorem ... inestimabili -e ac pace civium ... coronasse. *al. de bestiis:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 109,23 nisi hoc faciant *falcones* -e et letitia. 2 *studium, fortitudo, sedulitas – Eifer, Tüchtigkeit, Geschäftigkeit:* ARBEO Corb. 15 p. 203,7 dux Theoto ... satrapum -e praecipuus. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 324,5 tota cordis -e ad coelestia suspensus. WIBALD. epist. 374 p. 502,23 de -e eventus vestri nos certificare. HELM. chron. 83 p. 158,28 suscepit nos cum multa -e. OTTO SANBLAS. chron. 35 p. 52,33 Francie -em bellandique scientiam ... sustinere. CHART. Eichsf. 240 promta -is devocione. *al. meton. de militibus:* BEDA hist. eccl. 1,12 p. 25,20 militaribus copiis universis, tota floridae iuventutis -e spoliata *Brittania.* 3 *celeritas, velocitas – Geschwindigkeit, Eile:* BEDA hist. eccl. 1,20 p. 38,26 adsumta -e festinant. THIETM. chron. 3,23 navis mirae longitudinis et -is. *al. mus.:* GUIDO CIST. mus. p. 169^{b},16 proprium est autentorum non morose gravari ..., sed quasi quadam -e elevari.

***alacritudo,** -inis *f.* *hilaritas – Heiterkeit:* HRABAN. cruc. 1,28 p. 263^{C} beatitudo, fortitudo, -o ... Deus unus omnipotens *(cf. l. 8).* *Sroder*

***alalagma** *n.* (ἀλάλαγμα) *iubilatio – Jubelruf:* IOH. SCOT. carm. 2,2,43 *animus* ἀλάλαγμα canit. GISLEM. Droct. 7 (MGMer. III p. 539,19) anima ... concrepet -a tonanti. HEIRIC. Germ. I 6,412 polo laetumque -a canente.

***alalos** *adi.* (ἄλαλος) *mutus – stumm:* LIUTPR. antap. 26 p. 85,20sq. Alexandrum ... parvulum et, ut Greci aiunt, -on, id est non loquentem, ἄλαλον dereliquit.

alamandina *v.* alabandina.

***alambicum** *v.* *alembicum.

***alamoy.** *(orig. inc.)* *nomen litterae primae alphabeti inventicium (cf. B. Bischoff, MIÖG 62. 1954. p. 8sq.):* AETHICUS ISTER 113$^{app.}$ alamoy becach *eqs. v. et* *ag.

***alanda,** -ae *f.* *(theod. vet.* alant, *cf. Trübners dt. Wörterbuch. I. 1939. p. 60) inula – Alant (Inula helenium L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 271):* CHIRURG. Sudhoff II p. 434,16 de -a pondus semis dimidii quadrantis.

***alantoides** *(m.)* (ἀλλαντοειδής) *membrana ad fetum nutriendum apta – Harnhaut, Allantois:* ALFAN. premn. phys. 25,10 p. 142,18 receptaculum, quod dicitur -es (*PG* 40,704^{A} ὁ καλούμενος ἀλαντοειδής [*sc.* ὑμήν]), id est ad similitudinem maris, quod existit de superfluitatibus embrii.

alapa, -ae *f.* *script.* -ph-: *l.* 60. *acc. pl.* -es: *l.* 65. I *proprie i. q. colaphus, plaga – Ohrfeige, Schlag:* A *gener.:* PIRMIN. scar. 8 ille *(Christus)* pro nobis ... sustinuit ... -as *(cf. Vulg. Ioh. 19,3).* WETT. Gall. 16 *(de exorcismo)* dedit ei -am dicens: 'Obmutesce, sathanas'. BENVEN. GRAFF. ocul. B 27 p. 46,5 quando *oculi* percussi sunt ... -a. CAES. HEIST. mirac. I 7,33 p. 42,15 fortis erat -pha. ALBERT. STAD. annal. a. 1112 p. 321,4 dedit -am magnam Olrico. *saepe. de blandimento:* HONOR. AUGUST. spec. p. 1003^{C} ut ... -am ei *(moniali)* in posteriora blandiens dederit. B *iur.:* 1 *de confirmationis actu:* LEX Ribv. 63 unicuique de parvulis -as (-es *var. l.*) donet et torcat auriculas, ut ei in postmodum testimonium praebeant. 2 *de violatione:* LEG. Wisig. 6,4,3 p. 265,2 pro -a x ... flagella suscipiat. CHART. Babenb. 183,4 (a. 1212) si aliquis alicui ... viro percusserit -am. CHART. Advoc. 66 p. 31,38 quod super debitis et maledictis ac -is ... iudicabit sculthetus. CHART. Bern. II 281 p. 306,3. *al.* 3 *de promotione i. q. colaphus militaris – Ritterschlag:* LAMB. ARD. hist. 87 p. 602,32 -am collo eius *(comitis)* infixit. 90 licet ... militarem nondum recepisset -am. 91 ei militarem ... dedit -am.

II *meton. i. q. coopertorium librorum, asseres – Buchdeckel:* AGNELL. lib. pont. 27 -as euangeliorum ex auro optimo et gemmis lucidissimis fecit (169). 174$^{ex.}$ euangelia ... habentes -as aureas.

alapizo, -atum, -are. *script.* -ph-: *l. 13. alapis percutere, pulsare – ohrfeigen, schlagen* (*cf.* GLOSS. III 418,20 St.-S. -ant ôrslegen): LAND. MEDIOL. hist. I 3,9 p. 79,39 ipsum graviter -ando. 3,28 impulsionibus ipsum -ando. ALBERT. M. pol. 5,7^{ff} 'Sardanapalum ... cum mulieribus ... percutientem' (*p. 1312^{a},1* ξαίνοντα), id est -antem. MART. OPP. chron. p. 421,11 alaphizatus (colaphizatus *var. l.*) de ecclesia ... extrahitur.

alapor, -ari. *alapis percutere, pulsare – ohrfeigen, schlagen:* CHART. episc. Halb. 1278 p. 387,25 (a. 1273) fratres ... lesit, capillans, -ans, pungnis impie feriens eosdem.

***alapsa** *subst.* *(arab.* al *et* ʿafṣ, *v. Freytag, Lex. Arab.-Lat. III. p. 185^{b})* 1 *galla (quercûs) – (Eichen-)Galle:* GLOSS. Salern. p. 6^{b},38 galla, -a, cicidon. ALPHITA I p. 273,30 -a quandoque est galla et -a quandoque est aluta. p. 292,35 galla, -a (lapsa *var. l.*) seu lapsanum (lapsana *var. l.*), cicidon idem. 2 *pellis tenuiter (cortice quercina) confecta – (mit Eichenrinde) gegerbtes Leder: v. l. 21.*

alathia *v.* alethia. **alatio** *v.* halatio.

***alatronum,** -i *n.* *(fort. ex* sal anatron *formatum; arab.* naṭrūn, *v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1567) sal anatron(i) – mineralisches Alkali, Soda:* MAPPAE CLAVIC. 201 pulverem natroni (gloss.: id est alatroni). *v. et* *natronum *et Suppl. Arab.*

1. alatus, -a, -um. I *adi.:* A *proprie i. q. alis praeditus, pennatus – mit Flügeln versehen, geflügelt:* 1 *de animalibus:* ALBERT. M. anal. post. 2,4,3 p. 213^{a},45 *animal* pennatum, hoc est -um, quod habet alas membranales ad modum vespertilionis. animal. 4,7 quaedam animalia sunt -a (*p. 523^{b},19* πτερωτόν). 8,46 serpentem -um. 25,27 genus ... stellionis, quod invenitur -um. *al.* 2 *de Amore:* CARM. Bur. B 154,1 est Amor -us puer. 3 *in imag. de homine:* EPIST. Ratisb. app. 6 p. 380,22 spei alis -us ad te ... confugi. B *translate:* 1 *c. sensu velocitatis i. q. celer – rasch:* THIETM. chron. 4,38 equo ... -o (7,19). 2 *c. sensu superbiae i. q. elatus – hochfahrend (cf. p. 418,53):* WILLIR. carm. 9,9 -i rebus fastuque superbi *(cf. Vulg. Is. 18,1).*

II *subst. neutr.:* *animal alis praeditum – Flügeltier:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 106,1 nec omne volatile nec omne -um ... esse avem.

2. *alatus, -us *m.* *alis praeditum esse – das Geflügeltsein:* ALBERT. M. summ. theol. I 19,78,1 p. 829^{b},46 volans in potentia est ad -um et pennatum.

3. *alatus *adi. ut vid.* (ad *et* latus; *cf. ital.* allato, *v. Meyer-Lübke, REW^{3} nr. 4934)* *manualis – Hand-, Leit-:* PACTUS Alam. V A 7 si quis pecum manualem, qui dicitur -us, ... occiderit *(cf. Eckhardt ad l.).* *v. et* *adlatus.

***alavarius,** -a, -um. *(orig. inc., ni cohaeret c.* alabandina; *cf. DuC. s. v.* alavanus) ⟨*lapidem pretiosum significans – einen kostbaren Stein bezeichnend*⟩: LAUDES Mediol. 7,2 (MGPoet. I p. 25) alma est *ecclesia* Laurenti intus -is lapidibus auroque tecta.

alauda, -ae *f.* *script.* alod-: *l.* 62. 1 *galerita – Lerche* (*cf.* GLOSS. I 348,22 St.-S. caradrion quidam dicunt lerehha i. aloda [*spectat ad Vulg. lev. 11,19*]. IV 180,41 -a lewerche): CARM. Cantabr. 23,4,2 per agros -a canit. TRACT. de fist. org. p. 13 ovum lodic⟨i vel⟩ -e. WILH. APUL. gest. 5,36 nisus -as insequitur. RUP. TUIT. off. 7,24 p. 205^{B} -a matutina per vocum suarum saepe volitat acumina. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 23,14 avicule ... terrestres sicut sunt -e, cozardi. EBERH. ALEM. labor. 987 indocto doctus cedit, ... -a ascalpho. ALBERT. M. animal. 23,26 -a avis a laude vocata *eqs. al.* 2 *luscinia – Nachtigall:* EGBERT. fec. rat. 1,1426^{a} (tit.) de -a et lupo (*cf.* 1427 dulce suum sub fronde sedens philomena canebat).

[Baader]

***alaudula**, -ae *f. galerita – Lerche:* CARM. Bur. B 58,4,14 -a garrula. 81,4,4 floridum -a tempus salutatur. *v. et* *laudula.

alausa (-los-), -ae *f. (francog. vet.* alose, *theod. inf.* al(l)ôse, *v. Ahd. Wb. I. p. 190) genus aringorum – Heringsart, Alse (cf.* GLOSS. III 683,44 St.-S. alansa alasa. IV 196,50 -a alasa): CHART. Hans. I 432 p. 146,28 (a. 1252) centenum alosarum.

alax *v.* alces.

1. alba *v.* albus. **2. alba** *v.* alpis.

albago *v.* albugo. **albalista** *v.* arcubalista.

Albanum, -i *n. vinum Albanum – Albanerwein:* IOH. DIAC. cen. 2,170 Iohannes bibit -um (Albense *Ps. Cypr. cena 147*).

***albanus**, -a, -um. (albus) **1** *adi.: vestimentis albis (ordinis Praemonstratensis) indutus – weißgekleidet:* VITA Norb. II add. 2,4 p. 602,30 a foris -i, specie non intus inani. **2** *subst. masc.: genus milvi – etwa '(Korn-)Weihe' (cf. prov. vet.* alban, *v. et Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 59):* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 29,29 aves *rapaces,* que dicuntur -i. p. 107,11 aves rare moventes alas volando sunt ... -i, huani, milvi (*cf.* p. 110,12.21. 111,17. 6 p. 226,20). 3 p. 42,33 que *(aves)* habent defensionem suam volandi in altum sicut moha et avis, que dicitur -us. 6 p. 229,15 *falco* timet ... eas *(aves)* ... sicut sunt milvi, milvorum modi, busardi, -i et corvi (*cf.* p. 230,2).

albarius, -a, -um. *albus–weiß:* WOLFHARD. Waldb. 4,15 (11) dum -a sequens adveniret hebdomada *(sc. post pascham). cf. nom. propr.:* METELL. Quir. 53,6 A-um *montem.*

albarus (-ius), -i *vel* **alberus** (-ius), -i *(f.) (ital.* albero, albaro, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 318; theod. vet.* albari, *cf. Ahd. Wb. I. p. 194sq.) leuce – Weißpappel (Populus alba L.; cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz III 264,33* λευκός albarus): CHART. Tirol. 574 p. 55,8 (a. 1208) sub albero iuxta parrochiam (*cf.* CHART. Tirol. notar. I 621 subtus alberum). 1079 aput albarium ad ecclesiam (CHART. Tirol. notar. I 762. 840. 841). 1100 p. 142,27 quod legale iudicium seu êtaidinc debet esse ... ad albarum (CHART. Tirol. notar. I 766). CHART. Tirol. notar. I 756 p. 381,7 in loco de Mûreç subtus alberio. II 10 in Bozano ad albarios apud ecclesiam (283. 332. 345. 398$^{in.}$ 463). *v. et* *albellus.

***albatio**, -onis *f. actio albandi – das Weißmachen:* ALBERT. M. phys. 5,1,1 p. 356^{b},7 albedo (*p. 224^{b},15* λευκότης) non est motus alterationis, sed -o (*ibid.:* λεύκανσις). praedicam. 3,4 p. 202^{a},39 dicitur in genere alteratio et secundum speciem calefactio vel -o.

***albativus**, -a, -um. *alch. i. q. albificans, in argentum mutans – weißend, in Silber umwandelnd:* ANON. secret. p. 74,13 *(de sale talci)* est fixativum et reductivum et mollificativum et -um.

***albatura**, -ae *f. area alba – weiße Grundfläche:* THEOPH. sched. 1,19$^{tit.}$ de -a gypsi super corium et lignum (*syn.* dealbatura).

albatus, -a, -um. (alba) *script.* -lv-: *l. 67. saepe masc. pro subst.*

1 *strictius i. q. veste alba indutus – weißgekleidet:* **a** *alba indutus – mit einer Albe bekleidet:* TRANSL. Modo. 36 p. 306,23 *fratres* -i atque palliati sollempniter ... processere. LIBER ordin. Rhenaug. p. 113,26 tractus a duobus -is canitur. *al.* LAMB. PARV. annal. a. 1185 (MGScript. XVI p. 649,19) Leodienses clerici vel monachi -i. **b** *tunica ministrorum indutus – mit der Akolythentunika bekleidet:* WILH. HIRS. const. 1,93 cui *(missae)* ipsi *(ministri altaris)* intersunt -i. **c** *tunica baptismali indutus, neophytus – mit dem Taufkleid bekleidet, neugetauft:* CARM. libr. I 7,2,28 Carlmannum ... extulit -um sacratis conpater undis. GESTA Neap. 25 p. 414,22 fecit consignatorium alvatorum. AMALAR. off. 1,29,1 -i propter vestes albas appellantur vulgo *eqs.* ORDO Rom. ant. p. 80^{b},13 -i, qui in sabbato sancto baptizati fuerint. HROTSV. Pel. 20 -os ... baptismate natos. HERBORD. Ott. 2,28 p. 738,32 quos *(filios)* illa intuens -os. *al.* **d** *tunica beatorum indutus, caelestis – mit dem Himmelsgewand bekleidet, verklärt:* EPIST. Bonif. 115 p. 248,16 -orum conventicula vivorum et mortuorum ... aspexisse *(in visione).* DESID. CAS. dial. 2,20 cum illa -orum contione. CAES. HEIST. mirac. I 11,8 anima *fratris* ... a conventu -orum ad beatam requiem, corpus vero a conventu albandorum ad ecclesiam *delata est. al.* **2** *latius de rebus caelestibus:* **a** *albus – weiß:* WALAHFR. Wett. 295 angelus -o vestitu ... amictus. VITA Balder. 30,20 -as meruisse togas. **b** *splendens – glänzend:* WANDALB. martyr. 532 Lupus aede coruscat ab alta (albata ęde coruscat *G*).

albedo, -inis *f. nom. sing.* -dine: *p. 425,4. plur.: l. 62.*

I *proprie i. q. color albus, albitudo – weiße Farbe, Weiße:* AMARC. serm. 1,3 cum corporea superes -e cygnos. ANDR. STRUM. Ioh. 20 diversi coloris *vestes* ..., nigredinis scilicet et -is. CONR. HIRS. dial. 856 *(de accidentibus)* -o, rubedo, nigredo. CHART. Mog. A 492 p. 395,15 in magnitudine et -e *panum.* NIVARD. Ysengr. 3,599 *(de canitie)* accidit -o. TRACT. de chirurg. 414 flegmon ... ex flecmate signa sunt hec: -o, mollities. TRACT. de aegr. cur. p. 291,4 -o urine. ANON. tab. p. 190,17 potentiae *lapidis philosophorum,* -o et rubedo. VITA Salomae 4 roseo sanguine liligeram imbibente sibi -em. Ps. OTHO med. 112 nitri summa salis laus est -o nivalis. ALBERT. M. phys. 5,1,1 p. 356^{a},33 -o (*p. 224^{b},14* ἡ δὲ λευκότης) ... est passio corporum. sens. 2,1 p. 41^{b},40 participatio luminis in perspicuo vocatur -o. animal. 1,546 -o ... eius *(pulmonis)* est ex victoria aeritatis in substantia eius; -o enim eius causatur ex multitudine dyafani terminati conclusi in substantia coloris eius. metaph. 10,2,8 p. 574^{b},3 -o (*p. 1057^{b},8* τὸ λευκόν) ... est color disgregativus. *saepe. v. et p. 423,43. de argento:* CARM. Bur. B 42,9,2 rotunditas et -o *nummi* placet. CHART. Merseb. 283 p. 225,6 si *monetarius* ... excesserit in pondere aut in -e *denariorum* contra presens scriptum. CHART. Westph. VII 1321 in -e argenti poterunt *marcae* esse duobus denariis duriores. CHART. Hall. I 353 p. 324,15 moneta ... ab argenti -e seu puritate commendabilis claudicat pro levitate nummismatis. *alleg.:* HILDEG. scivias 2,7 p. 558^{D} in -e ineptam irreverentiam ... ostendunt *zonae vestis.*

II *meton.:* **A** *natur.:* **1** *substantia alba – weiße Masse:* ALBERT. M. animal. 3,151 lac ... -e mamillarum convertitur in -em. 3,152 -o spermatica ... membris durioribus adhaerere videtur (*cf.* 3,179). *v. et p. 428,41.* **2** -o oculi *i. q. album oculi, humor albugineus – das Weiße des Auges, Kammerwasser:* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,15 p. 39a^{r} -o oculorum livida efficitur. BENVEN. GRAFF. ocul. B 5 p. 22,14 sangwis corruptus ... ponitur super -em occulorum, id est circum tunicas ad nigredinem occulorum. MAURUS urin. I p. 12,29 claritas -is occulorum. ALBERT. M. animal. 8,105 in oculis ... ossifragi est -o multa. *al.* **3** -o ovi *i. q. albumen ovi – Eiweiß:* TURBA phil. 4 in quo *(ovo)* quatuor *elementa* coniuncta sunt; eius ... -o *est* aqua. **B** *medic.:* **1** *macula alba – weißer Ausschlag:* SISEB. Desid. 7 *leprosorum* corpora -o deformis invaserat. GLOSS. med. p. 5,17 -o macula est nimium cana, quae nascitur in omnibus corporis locis *eqs.* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,16 p. 39a^{v} morphea est -o in exterioribus apparens corporis. **2** -o oculi *i. q. suffusio oculorum, cataracta – grauer Star:* BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 27^{a},32sqq. quae *(medicina)* valet contra -em (albuginem B p. 30,9) oculorum ideo, quia ingressit tunicam et destruit maculam, id est -em. WILH. SALIC. chirurg. 1,9 p. 306^{c} de ungula et -e in oculo. *remissius:* MIRAC. Heinr. II. 20(10) ceperunt ... ab occulis eius *(caeci)* -es in modum squamarum avelli (*cf. Vulg. act. 9,18*). **C** *alch.:* **1** *sal albus (metalli) – weißes (Metall-)Oxyd:* GEBER. summ. 1,51 p. 595 Iuppiter ... *igni ad calcinandum* dimittatur, quousque in -em mutetur completam. 1,53 p. 605 proprietas argenti vivi erit -em dare per ignem. **2** *albificatio, actio in argentum mutandi – Weißung, Umwandlung in Silber:* ANON. tab. p. 164,25 sulphur vulgi comburitur ... combustione -is et meliorationis. GEBER. summ. 1,29 *arsenicum* est -is tinctura (*cf.* 1,33 *argentum* est ... -is tinctura). **D** *zool. i. q. avis alba – weißer Vogel:* CARM. libr. III 14,24 hic iacet -o

[Baader]

(i. pavo albus). E *bot. i. q. abies – (Weiß-)Tanne (Abies alba Mill.; friaul.* avedin, *cf. O. Penzig, Flora popolare italiana. I. 1924. p. 2):* CHART. Tirol. 1007[b] p. 61,38 (a. 1234) in quo saso est una magna -e.

III *translate i. q. puritas – Reinheit:* HILDEG. scivias 3,6 p. 636[A] Deum ... in -e piae devotionis venerando.

***albella** (-bill-), -ae *f.* (albus, *cf. theod. vet.* albel) *piscis quidam albus – Felchenart, Gangfisch (Coregonus macrophthalmus L.):* REGISTR. Engelb. p. 226,22 CCC pisces albichen *('Blaufelchen'? ed. p. 46[d])* in vigilia omnium sanctorum; ... in nativitate Domini mille -illas. CHART. Sangall. A III app. 59 p. 754,32sq. dant ... sexcentas -illas ..., quingentas -illas. REGISTR. Eins. 1 p. 46,16 CC -ellas. *v. et* *albica, albulus.

***albellus**, -i *f. (francog. vet.* aubel, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 63) leuce – Weißpappel (Populus alba L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 279):* LAMB. ARD. hist. 48 p. 585,4 -us cum tilia ... ibi plantata est. *v. et* *albarus.

albeo, -ere. 1 *proprie i. q. album esse – weiß sein:* HIST. Mosom. 2,6 Iohannem papam cognomento Albam-Gallinam, qui ... dignitatis angelicae -bat canis. NIVARD. Ysengr. 3,600 nova nix -et vixque triennis olor. CARM. Bur. B 151,1,6 prata ... solis radio nitent, -ent, rubent, candent. CHART. march. Misn. III 77 p. 64,3 regiones -ent ad messem *(cf. p. 432,15). al. v. et p. 427,26.* 2 *translate i. q. splendere – glänzen:* ABBO SANGERM. bell. 3,89 alburnis -ent (gloss.: splendent) pomis huic *(agamo)* apofereta.

adi. **albens**, -entis. 1 *proprie i. q. albus – weiß:* ANGILB. carm. 2,45 (MGPoet. I p. 361) curre per -es campos et collige flores. WALAHFR. carm. 41,1 *(de impossibilibus)* -es capiat corvos. 54,14 ἀργιρίου -es ... montes. MILO carm. 1,6,1,448 *(de pergamena)* nigra per -es diffundens semina campos. VITA Theog. 2,23 p. 476,33 canis -bus. *al. c. sensu maturitatis:* ERMOLD. Ludow. 1,83 messes. 2 *translate i. q. lucidus – glänzend:* ALDH. ad Acirc. 70,3 *(de caelo)* per -es ... campos.

***albeolus**, -a, -um. (albus) *albus – weiß:* PAUL. ALBAR. carm. 6,5 lilia. *Baader*

***albergamentum**, -i *n. script.:* abe-: *passim praeter l. 48.* -eria-: *l. 47.* -gem-: *l. 43.45.50.*

possessio vel mansio pro censu locata – Zins-, Pachtgrundstück, verpachtetes Anwesen: CHART. Laus. 77 (a. 1217) dederunt ... capitulo ... abergementum Anselmi *eqs.* 218 capitulum dedit Ugoni ... abe-um ... ad tale servicium, quale debebat *eqs.* 253 si predictus P. recederet ab abergemento capituli. CONO LAUS. gest. 20 *episcopus* emit ... Iohannem ... et W., fratrem suum, et eorum aberiamentum *eqs.* CHART. Bern. II 236 p. 251,11 -um, pro quo ... decem solidi debebantur. 364 p. 388,30 dedimus ... in titulum ... allodii quoddam abergementum. *al. in hac regione.*

***albergaria**, -ae *f. script.* arb-: DIPL. Loth. III. 103 p. 166,41. *v. et l. 58.*

1 *hospitatio – Einquartierung:* DIPL. Otton. III. 383 p. 811,26 ut in castello ... nullus ... -as faciat publicas *(inde* DIPL. Conr. II. 84 p. 115,4). 2 *servitium vel ius hospitii, parata – Herbergsleistung, Herbergsanspruch, Beherbergung (cf. Dt. Rechtswb. V. p. 738):* DIPL. Conr. II. 163 porcos arimannorum et arb-as ... ut ... exigant *episcopi.* GREG. CAT. chron. II p. 166,21 refutaverunt ... -as. DIPL. Heinr. V. (ed. Muratori, Antiq. IV p. 25[c]) -am ... civitatis ... eis remittimus. DIPL. Loth. III. 46 p. 77,4 concedimus ... homines ... immunes esse ab omni -a. CHART. Ulm. 10 p. 19,20 (dipl. Conr. III.) cum ... districtibus, -is, honoribus. CHART. Chemnit. 304 p. 266,6 (dipl. Frid. II.) nec ab advocatis ... in -is vel in aliis ... servitiis graventur *abbas et monasterium.* CHART. Rhen. med. III 261 p. 215,17 ab hominibus ... villarum non accipient -as. ACTA imp. Winkelm. I 188 p. 168,3 donamus ... ius nostrum in fodro, -is ... et ceteris functionibus ad regalem iustitiam pertinentibus. CHART. Turic. 1179 p. 270,33 requirant ... nec -as nec aliquod genus famulatus. *al. census vice hospitii praestandus – Herbergssteuer:* ACTA imp. Winkelm. I 38 p. 34,43 (a. 1210) volumus ... monasterium ab omni datione, functione, -a, pedigaria ... liberum esse. COD. Wang. Trident. 118[c] p. 270,28 fodrum, collectum, -am seu alicuius pecuniae dationem extorquere. CHART. Tirol. 863 cum colta, ficto, -a, drito. 1088 p. 131,12 collectam, -am seu aliquod aliud scufium dare nec facere nec solvere teneantur. *al.* 3 *castrum – Heerlager (fere plur.; sing. l. 8):* OTTO MOR. hist. p. 15,17 tentorium ..., quod in capite -e versus Papiam fuerat. IOH. CODAGN. annal. a. 1217 p. 61,11 prope Rumanengum castrum Cremone suas fixere -as. a. 1229 p. 95,13 in campanea ... suas posuerunt -as. a. 1231 p. 105,37 collectis tentoriis et -is conbustis. ANNAL. Ianuens. IV p. 19,24 prope -as Pisanorum ... imposuerunt castra sua. p. 20,10 relictis -is cum temptoriis et omnibus guarnimentis. *al. v. et* *herbergaria.

***albergarius**, -a, -um. *ad servitium hospitii pertinens – zur Herbergsleistung gehörig:* DIPL. Heinr. V. (ed. Affo, Storia di Parma. II. 1793/94. p. 343) paratas aut operas -as vel aliquam publicam exactionem quaerere. CHART. Ital. Ficker 199 p. 253,41 duo prandia et cena -a. *subst. neutr.: servitium vel ius hospitii – Herbergsleistung, Herbergsanspruch:* ACTA imp. Stumpf 350 (a. 1159) omnia regalia, placita, districtus et -a ... nobis ... adiudicata sunt.

***albergator** (abe-), -oris *m. conductor – Pächter:* CHART. Laus. 682 p. 548,35 (a. 1223) tali ... modo ille burgensis sive abe-r suus ... erga ipsum prepositum ... teneatur.

***albergo**, -avi, -atum, -are. *(germ.* *haribergôn; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 158sqq.) script. et form.:* ha(l)b-: CHART. Laus. 253. *v. et l. 53.* abe-: *l. 43.51.52. 54. al.* (h)arb-: *l. 42.48.* arip-: *l. 34.46.* arib-: *l. 35.47. al.* -ri(o): *l. 51.52.53. al. depon.: l. 57.59.*

1 a *devertere, hospitari – einkehren, Quartier nehmen:* DIPL. Otton. II. 281 p. 328,21 in castellis, villis ... aripergare *(inde* DIPL. Otton. III. 375 p. 803,13 arib-. *al.*). LEG. Lang. p. 560[a],12 (= CAPIT. reg. Franc. 224,3) neque comes ... per suam forciam in mansionem arimanni sui applicet (gloss.: id est -at). CHART. Ital. Ficker 116 p. 160,16. CHART. Tirol. 711 in dicta domo nullus meresscalcus ... episcopi -are seu hospitare non debeat. b *hospitio suscipere – beherbergen, aufnehmen:* DIPL. Heinr. IV. 170 ut nullus ... in eorum domos arbergare (harb- *B*), toloneum ... dare ... eos cogat. CHART. Laus. 316 equos domini ... abergare. 2 *albergariae subicere – mit Herbergsleistung belegen (cf. Dt. Rechtswb. V. p. 739):* DIPL. Otton. II. 283 p. 330,44 servos et colonos ... aripergare. CHART. Bund. 259[a] (dipl. Heinr. V. [spur. ?]) ut hostem non faciant, aribergati non fiant *(inde* DIPL. Otton. I. 246 [spur. post 1116] arbergati non essent). 3 *collocare, imbeneficiare – als Pächter aufnehmen, ansiedeln, belehnen:* CHART. Laus. 160 (a. 1225) qui *(homines)* super terram erant abergati. 361 qui in ea *(terra)* aberiavit ... Iohannem. 457 capitulum abergavit eum de quodam casali ... et aberiavit eum de quadam vinea. 458 capitulum in eo *(casali)* haberiavit predictum P. 682 p. 548,30 burgensem abergare ... infra villam. *ibid. al.* 4 *castra metari – Heerlager aufschlagen, lagern:* IOH. CODAGN. annal. a. 1216 p. 54,22 milites ... apud villam Sarmati -verunt. trist. p. 24,30 -ti sunt circa Casiolum. ANNAL. Plac. a. 1236 p. 474,25 Cremonenses ... super flumine ... -ti residebant. ALBERT. MIL. temp. 207 imperator -vit super Renum. *al. v. et* *herbergare.

***albergum**, -i *n. script.:* arb-: *l. 70.* alip-: *l. 68.* -gium: *l. 72.*

1 *census vice hospitii dandus – Herbergssteuer:* CHART. Ital. Ficker 244 p. 291,29 (a. 1210) si ... dabit dativam vel -um ..., det XV libr. ... et sit absolutus ab ... servitiis (*cf.* p. 291,14). 2 *castrum – Heerlager (cf. Dt. Rechtswb. V. p. 735):* CATAL. reg. Lang. (MGLang. p. 492,32) implevit alipergum de diversis bonis. *ibid. iterum.* 3 *possessio, mansio, domicilium – Besitz, Anwesen:* CHART. Helv. arb. 95 p. 153,30 (a. 1266) tradat titulo pignoris ... dimidiam arbergi. 123 p. 191,12 assettamus ... usagia, que h⟨ab⟩emus ... rac⟨i⟩one -gii. 134 p. 207,16.21. 4 *parentela – Sippe:*

[Pape]

ANNAL. Ianuens. IV p. 71,16 Obertus ... cum ... quibusdam iuvenibus de -o suo *(cf. notam ed.)*. *v. et* *haribergum.

alber(i)us *v.* albarus. *Pape*

albesco, -ere. I *sensu incohativo vigente:* A *proprie:* 1 *album fieri – weiß werden:* MAPPAE CLAVIC. 285 donec *mel* -at. ABSAL. serm. 27 p. 161B quamdiu vident eos *(pullos corvi)* -ere. CHART. Livon. A I 40 multiplicata ... messe fidelium et regionibus circumquaque -entibus iam ad messem *(cf. p. 432,15)*. ALBERT. M. animal. 2,112 semen, quod in ipsis -it testiculis. 6,46 -unt (*p. 563a,25* λευκαίνεται) alae. 15,109 menstruum -it. 22,110 quidam eorum *(leporum)* hyeme -unt. HUGO TRIMB. sols. epil. 251 canis ... -it *senex. al. c. sensu maturitatis:* LAMB. WAT. annal. a. 1159 p. 532,15 -entibus messibus prae maturitate. *in imag.:* SEDUL. SCOT. carm. 2,50,53 perfide, crede Deo, si vis -ere, corve. ABSAL. serm. 27 p. 161C si ... criminosum subditum praelatus videat -ere, hoc est seipsum iustificare. 2 *pallescere – bleich werden:* EPIST. Hann. 79 p. 128,15 -unt maxillę. 3 *(ex)candescere – (weiß)glühend werden:* GEBER. summ. 2,37 in qua *(ignitione)* non -it omnino corpus. WILH. SALIC. chirurg. 5,1 p. 356D quod videantur *instrumenta* -ere in igne. B *translate i. q. illucescere – hell werden:* EINH. Marc. et Petr. I 1,14 -ente caelo. TRANSL. Libor. 25 -ente polo roseum aurorae iubar illuxit.

II *sensu incohativo evanido:* A *proprie i. q. album esse – weiß sein:* ANGILB. carm. 10,3 (MGPoet. II p. 139) albent campi vestimentis mortuorum lineis velut solent in autumno -ere avibus. CARM. Bur. A 185,3,1 p. 247 -it primus *(latrunculus ludi scachorum)*, rubet ... secundus. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 127,10 albi *girofalcones* plus -unt circa pectus. B *in imag. et translate i. q. splendere – (hell) leuchten:* HILDEG. scivias 3,6 p. 639C induitur tunica alba ..., quoniam circumdata est *imago* fidelibus operibus in coelesti desiderio -entibus. HONOR. AUGUST. cant. 1,4 p. 368C dicitur ecclesia formosa, quia in igne tribulationis excocta martyribus rubescit, virginibus -it. ARNOLD. LUB. Greg. 2,399 -unt illi *(iuveni)* nimio candore capilli. *al.*

adi. **albescens,** -entis. *albus – weiß:* PASS. Ursulae 19 p. 156,8 coronam -bus liliis et rubescentibus rosis intertextam. TRACT. de aegr. cur. p. 138,45 urina lactea et spissa vel -s et spissa.

(***albetio,** -onis *f.* ALBERT. M. eth. 9,2,3 p. 574b,9 si albedinem vel calorem verbali nomine significaremus fingentes nomen, quo Latine caremus, dicentes '-o' vel 'caletio', quod nihil aliud est nisi fluxus albedinis vel caloris vel albedo fluens.)

albeus *v.* alveus.

***albica,** -ae *f.* (albus) *piscis quidam albus – Weißfisch:* REGIMEN san. Sal. 86 saxaulis et -a. *v. et* *albella, albulus.

1.*albicium, -i *n.* (albus) *genus ferculi, fort. oxygala – Gericht, viell. Buttermilch (cf. Diefenbach, Gloss. s. v.* albucium): CHART. Brem. 67 p. 77,19 (s. XII.ex.) ultimum ... ferculum sit -um.

2. albicium *v.* alopecia.

albico, -are. *script.* -ig-: *l. 61.* 1 *proprie i. q. album esse – weiß sein:* CONFL. ovis et lini 502 eius *(sacerdotis)* utraque manus ... de lino factis -at exuviis. RUD. TRUD. gest. 1,12 p. 235,41 licet canus *episcopus* toto -ret capite. 2 *translate i. q. splendere – glänzen:* RHYTHM. 149,360 Eligius ... insigni -gat lumine *in caelo.* SEDUL. SCOT. carm. 2,2,12 -et ecclesiis splendida doxa tuis. 2,42,9 *ecclesia* -at in specie, picto micat ipsa decore.

adi. **albicans,** -antis. *albus – weiß:* VITA Antonini Surr. 29 renitentem -is ligni gratiam. EPIST. Teg. I 5 cum undosa hiemps ... soleat in lapides rigescere -es. RUD. TRUD. gest. 6,4 *fratres* surgentes ... ad matutinos sicut se -es nive super vestimenta sua inveniebant.

albicolor, -oris. *albo colore praeditus – weiß(farben):* VITA Agnet. 54 unda ... -r *(i. lac).* MIRAC. Leutfr. (MG Mer. VII p. 17,18) cervam. MISSA Cass. 7b,1 (MGPoet. IV p. 235) cuius *(Cassiani)* -r petra sepulcri ostendit labari chroma rubentis. HONOR. AUGUST. spec. p. 958B est avis -r, quae caradrius vocatur. *al.*

***albiculus,** -a, -um. *albus – weiß:* COSMAS chron. 1,4 p. 12,23 milvum.

***albidio** *v.* *albizo.

albidulus, -a, -um. 1 *albus – weiß:* ERMOLD. Ludow. 4,360 Caesar ... Heroldum suscepit ab undis, vestibus -is ornat. 2 *pallidus – bleich:* EKKEH. IV. cas. 125med. oculis transversis labiisque -is vident praemortuum.

albidus, -a, -um. *compar.: l. 26.* 1 *proprie:* a *albus, ad albedinem vergens – weiß, weißlich (cf.* GLOSS. III 201,44 St.-S. -us blanc): CARM. ad Hadw. (cod. Vat. reg. 421 f. 21r) de lino contexitur -a sindo. GESTA Apoll. 596 capitis nix -a cani. THEOD. TREV. transl. Celsi 20 ossa exsucta et -a. ALBERT. M. veget. 6,108 *folia fraxini* -am habent viriditatem. animal. 1,133 capilli ... flavi et crassi -i. 1,147 *oculi* glauci et -i timidum designant. 19,15 *vegetabilia* in prima nativitate ... sunt -a et ... deinde virescunt. *al. subst. neutr.:* SEDUL. SCOT. carm. 2,81,7 -a pallescunt, misero marcentia vultu. *subst. masc. i. q. equus albus – Schimmel:* GLOSS. III 78,69 St.-S. -us blâncros bleichrôs. b *(spumā) albescens – (weiß)schäumend:* RHYTHM. de Pipp. 5,2 (MG Poet. I p. 116) super flumen -um (*ci. Pertz*, albi *cod.*) Danubium. c *pallidus – bleich:* EPIST. Hann. 27 p. 62,4 labra situ -a. 2 *translate i. q. lucidus – (hell) glänzend:* CARM. de Bened. 241 *Benedicta* cristallo -ior.

***albificatio,** -onis *f.* 1 *actio albescendi – das Weißwerden:* ALBERT. M. phys. p. 386b,31 si dicamus Socratem alterari secundum unam et eandem speciem alterationis, quae est -o. 2 *alch. i. q. actio in argentum mutandi – Umwandlung in Silber:* ANON. tab. p. 156,24 opus secundum est -o ⟨et rubificatio⟩. Ps. CALID. secret. 1 p. 185a,67.

***albifico,** -are. 1 *album reddere – weiß machen:* TRACT. de aegr. cur. p. 182,29 aliud dentes -ans. Ps. GALEN. anat. 1 p. 167D membra alba -ant materias, quas convertunt sicut mamillae lac. THEOD. CERV. chirurg. 3,6 p. 160E lithargyrum ... -etur. ALBERT. M. sens. 2,2 p. 47a,44 lumen retinetur in perspicuo humido ... et -at ipsum. veget. 3,64 calidum ... -at corpora terrea. animal. 1,414 sperma digeritur et -atur. *al.* 2 *albo colore illinere – weiß tünchen:* ARNOLD. SAXO fin. 4,7 p. 84,34 pone condisi et opium vel iusquiamum in albedine calcis, deinde -a domum cum ea. 3 *alch. i. q. in argentum mutare – in Silber umwandeln:* Ps. CALID. secret. 1 p. 184b,30 artificium maius sunt quatuor magisteria ..., videlicet solvere, congelare, -are et rubificare.

***albificus,** -a, -um. *albus – weiß:* RHYTHM. 149,410 *(de caelo beatorum)* ut nunc amictus -a veste decantet verba.

***albifluus,** -a, -um. *albus – weiß:* CARM. de conv. Saxon. (MGPoet. I p. 381) corvos vertit in -as ... columbas.

***albiger,** -geri *m. latrunculus albus (in ludo tabellari) – weißer Stein (beim Brettspiel):* CARM. Scot. II 1 sol. 4,7 -i similes sic certant tramite trino.

albigo *v.* albico, albugo. ***albilla** *v.* *albella.

***albinga,** -ae *f.* (albus) *farfara – Huflattich (Tussilago farfara L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 287):* GLOSS. Roger. I B 1,10 (1,12) p. 529,38 -am, id est ungulam caballinam. *v. et* *albuga.

albinus, -a, -um. 1 *adi.: albus – weiß:* CARM. Bur. A 177,4,6 p. 238 vinum et -um et rufinum. 2 *nom. propr. (ioculariter de martyre quasi nummos argenteos figurante):* GARS. tract. 1 p. 425,31 quo tempore ... pontifex ... martirum corpora, A-i videlicet et Rufini, Romam transferret. LAND. MEDIOL. hist. I 3,31 p. 98,7 ossibus A-i et Rufini sparsis. BERTH. ZWIF. chron. 38 p. 260,18 martiris A-i nec non et membra Rufini si quis habet. CARM. Bur. B 39,3,3 quidam colunt A-um et diligunt Rufinum *(v. comm. ad l.). al.*

***albios oculus** (albioculus *ci. Diez al., cf. O. Deutschmann, RomJb. 1. 1947/48. p. 137sqq.*) staraplinter GLOSS. III 12,16 St.-S.

albiston *v.* asbestus.

[Baader]

***albizo** (-idio), -are. *albidum esse – weißlich sein:* COMPOS. Luc. P 20 herba subtilis, ramosa, spina involuta, -diante.

albo, -avi, -atum, -are. **1** *proprie:* **a** *albo colore illinere – weiß tünchen:* LEG. Lang. p. 176,8 de muro -to. HEINR. AUGUST. planct. 1413 aeri vel stagno par -toque sepulchro (*cf. Vulg. Matth. 23,27* sepulchris dealbatis). CHART. Brixin. 166 p. 177,13 licenciam ... ecclesiam ... murandi, -andi. **b** *album reddere – weiß machen:* ALBERT. STAD. Troil. 5,452 *vir* -at sanguineos excerebratus agros. ALBERT. M. veget. 4,138 per quod *(humidum perspicuum)* -ari possit. animal. 3,161 *sperma* in testiculo -atur. 12,145 lac, quod est -tum et decoctum in mamillis. **2** *translate:* **a** *lucidum reddere – leuchtend machen:* EKKEH. IV. pict. Mog. 6 prima lux -vit. **b** *in caelum accipere – verklären: v. p. 424,5. v. et* albatus.

albor, -oris *m. script.* -ur-: *l. 31. plur.: l. 28.30.*

I *proprie i. q. color albus – weiße Farbe:* PAUL. ALBAR. carm. 9,107 iacintus ... renobans -e redemtos. NOTKER. BALB. carm. 8,3 p. 140 quando per -em corvorum germina sordent. ALBERT. M. animal. 3,115 calidum in terrestri sicco inducit primo -em et tandem obscuritatem.

II *meton.:* **A** *natur.:* **1** *macula alba – weißer Fleck:* ANTIDOT. Augiens. p. 46,16 folia rosarum sine -e tundis. **2** *substantia alba – weiße Masse:* NOTKER. BALB. gest. 1,15 erugine proiecta -e casei vescebatur. **3** -r oculorum *i. q. album oculi – das Weiße des Auges:* AESCULAPIUS 3 p. 5,17 ut -r tantum oculorum videatur. 19 p. 25,20 -es oculorum lucidi fiunt vel albidi. **4** -r ovi *i. q. albumen ovi – Eiweiß:* ANTIDOT. Bamb. 34 ovi -es. ANTIDOT. Glasg. p. 153,16 ovi alburem. MAPPAE CLAVIC. 45. *al.* **B** *vestis alba – weißes Gewand:* TIT. metr. III 7,29 angelicos homines -e micantes *(cf. Vulg. Ioh. 20,12).*

albucium (-tium), -i *n. vel* **albucius**, -i *m. script.:* balb-: *l. 41.* barb-: *l. 41.*

1 *asphodelus – (gelber) Affodill (Asphodeline lutea Rchb., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 474sq.):* DYNAMID. Hippocr. 2,100 asphodelos, hoc est -um. 2,118 balani sementes mittit *bryonia* quasi -us. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 4b^{v} affodili, centum capita, -tium. ALPHITA I p. 273,16 affodillus, balbutium (barbutium *var. l.*, albucium II p. 3,10), centum capita. **2** *radix asphodeli – Affodillwurzel:* ANTIDOT. Lond. p. 19,27 asfudelli radice, id es⟨t⟩ -tio, qui in monte nascitur.

***albuga** *(f.)* (albus) *farfara – Huflattich (Tussilago farfara L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 287):* GLOSS. III 549,31 St.-S. -a i. ungula caballicia huflatiche. *v. et* *albinga.

?*albugena, -ae *f. sal ut vid. – etwa 'Salz':* ANON. lum. p. 65,4 acceptum ... modum de -is contere, exprime et sicca eas.

***albuginarius**, -a, -um. *suffusione oculorum affectus – vom grauen Star befallen:* WOLFHARD. Waldb. 2,3 (2) dum ... mala -a, quae vulgo perulas nuncupamus, obnoxia pateretur.

***albugineus**, -a, -um. **1** *adi.: albidus (sc. albedinem oculi significans) – weißlich (nämlich das Kammerwasser bezeichnend):* Ps. COPHO anat. 99 humor *oculorum*, qui prius exierit, dicitur -us. BENVEN. GRAFF. ocul. B 3 p. 11,2 primus *humor* dicitur -us, qui similis est albugini ovi (ALBERT. M. animal. 1,199). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 68,15 nigredo pupille in talibus *(falconibus nigrorum oculorum)* intensior est nigredine -i humoris *(cf.* ALBERT. M. animal. 1,205 quinta causa *nigredinis oculorum* est, quia forte nimis habundat -us *humor).* ALBERT. M. animal. 1,204 tertius *humor oculorum* est -us, qui est purgamentum glacialis *humoris (cf.* 1,200. 201. 19,14). WILH. SALIC. chirurg. 1,10 p. 307^{A} qui *(locus)* est ... inter humorem christallinum et -um. 4,1 p. 19,14sq. **2** *subst. fem.: humor albugineus – Kammerwasser:* Ps. GALEN. anat. 1 p. 168^{D} -a, quae clara est valde et subtilis.

albuginosus, -a, -um. *albus – weiß:* ALBERT. M. sens. 1,13 p. 32^{b},39 *(de oculo)* nisi esset circum munitum -o humore. animal. 6,14 ova duarum esse humiditatum, -ae quidem et citrinae.

albugo, -inis *f. script.:* -pug-: *l. 22.* -big-: *l. 25.* -bag-: *l. 26.* -buig-: *l. 36. plur.: l. 24.*

I *natur.:* **A** *substantia alba – weiße Masse:* HILDEG. phys. 3,59 aer ... quamdam -em dimittit; de illa ergo sysemera collige. **B** -o (oculi) *i. q. album oculi, humor albugineus – das Weiße des Auges, Kammerwasser (cf.* GLOSS. III 353,52 St.-S. -o daz wize. 362,27 -o witouga): HILDEG. vit. mer. 1,21 -em oculorum magis quam pupillas extorserat. BENVEN. GRAFF. ocul. B 3 p. 11,14 primus humor *oculi* est iste, quem Iohannicius vocat -em *(cf. p. 429,57sq.).* BRUNUS LONG. chirurg. 2,1,9 p. 120^{G}. ALBERT. M. animal. 1,139. *al.* **C** -o (ovi) *i. q. albumen ovi – Eiweiß (cf.* GLOSS. III 493,4 St.-S. -o wiza des eies): THEOPH. sched. 1,24 tolle clarum, quod percutitur ex -e ovi. HILDEG. phys. 1,185 vitellus ovi salubrior est ad comedendum quam -o eius. TRACT. de chirurg. 724 -o ovi et abscinthium et alia mitigatoria. ALBERT. M. animal. 17,23. *al.* **D** *humor albus – weiße Flüssigkeit:* TRANSL. Athan. Neap. 12 coepit ex eis *(oculis)* quasi -o decurrere.

II *medic.:* -o (oculi) *i. q. suffusio oculorum, cataracta – grauer Star:* **A** *proprie (cf.* GLOSS. I 272,37 St.-S. daz uuiza in demu augin. 479,39 houvisal. II 15,66 claucoma -o vel giluh. 220,66 alpuginem den huuizun cincun. 225,13 klasaugi. IV 167,44 cinco vel oucstal. V 46,6 fli): GLOSS. med. p. 18,7 celidonia ... ulcera in oculos et asperitudines sive -es extenuat. ANTIDOT. Cantabr. p. 161,24 ad caliginem et albiginem oculorum. p. 161,31 ad albaginem et nebulam oculorum. RATHER. epist. 3 p. 26,1 quod facit -o in oculo, hoc adulatio in corde stulti. RANGER. Anselm. 7033 perdiderat civis -e lumen ocelli. HILDEG. caus. 2 p. 93,32 de oculorum -e. BENVEN. GRAFF. ocul. B 10 p. 30,9 que *(medicina)* valet contra -em (albedinem A p. 27^{a},34) occulorum. CHART. march. Misn. III 468 p. 323,38 cui -o de oculis excreverat. GLOSS. Roger. I A 3,6 p. 669,1 -o ... est macula inveterata (*syn.* catharacta). ALBERT. M. veget. 6,96 haec lotura abstergit pannum oculi et -em ipsius. *al. remissius (cf. p. 424,61sqq.):* MIRAC. Hucberti 1,8 ab eius decidente oculis albuigine ([albugine *2*]. *sim.* CONR. MEND. Attal. p. 152,44). **B** *in imag. vel translate:* EPIST. var. II 20,9 ut ... ab -e contracta arrogantiae ... oculos tergant. RATHER. prael. 6,25 p. 340^{B} tanta noxiae consuetudinis a meipso obnubiler -e. ALBERT. M. euch. 3,1,4,1 p. 248^{b},5 quae *(fellea amaritudo)* extergit -em spissam, quam nobis ante oculos vanitas mundi posuit *(spectat ad Vulg. Tob. 6,9). al.*

albulus, -a, -um. **1** *adi.: albus – weiß:* CHART. Austr. sup. II 11 p. 16,1 (a. 849) in vernali tempore, quando -i pisces coeunt. **2** *subst. fem. et neutr.: suffusio oculorum, cataracta – grauer Star:* ANTIDOT. Sangall. p. 99,22 ad -as in oculo. CHIRURG. Sudhoff I p. 14,27 -e oculorum sic excu[cu]ciuntur (p. 16,16). VITA Anselmi Luc. 53 cui *(mulieri)* -um unius oculi lumen penitus abstulerat.

album *v.* albus.

1. albumen, -inis *n.* **1** *natur.:* **a** -n (ovi) *i. q. albugo ovi – Eiweiß:* ANTIDOT. Glasg. p. 111,24 cum -n de ovum teris. p. 111,45 -a ovarum ... inicias. MAPPAE CLAVIC. 69 fac ex -e ovorum ... medicamen. Ps. ODO MAGD. herb. 285 donec *liquor salicis* ... teneat facto velut ex -e filo. TRACT. de chirurg. 517 cum -e ovi despumato vel distemperato. GLOSS. Roger. II 475 -n ovi, cum frigidum sit naturaliter, non debet apponi arterie. NOTULAE Wilh. Cong. 75 -n ovi in principio ponitur ad mitigandum et mundificandum et repercutiendum. ALBERT. M. animal. 3,122. *saepe.* **b** -n oculi *i. q. album oculi – das Weiße des Auges: v. p. 435,1.* **c** *pulpa – Fruchtfleisch:* COMPOS. Matr. 74,1 tollis acetum eius *(citri)* et miscis cum -e citri. **2** *medic.:* -n (oculi) *i. q. suffusio oculorum, cataracta – grauer Star:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 130,18 ad -n oculorum. *remissius:* EKKEH. IV. bened. I 30,32 ut cadit -n, redit illi *(Paulo)* concite lumen *baptismo* (30,34).

2. albumen *v.* alumen.

***albumitas**, -atis *f.* (albumen) *virtus albuminis ovi propria – eiweißartiger Charakter:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 3 p. 12,23 albugineus *humor oculi* ab -e dicitur.

[Baader]

alburnus, -a, -um. *?script.* albur(us): *l. 5.* **1** *proprie i. q. albus – weiß:* ABBO SANGERM. bell. 3,89 -is (gloss.: albidis) albent pomis ... apofereta. *fort. huc spectat:* Ps. GERH. CREM. sept. p. 327,13 sumas de capillis rubeis et nigris et alburis. **2** *translate i. q. lucidus – glänzend:* EPIST. Aldh. 3 propter -um dictricis Romaniae decorem.

alburus *v.* alburnus.

albus, -a, -um. *script.* -lv-: *l. 58.69. p. 434,11. compar.:* COSMAS chron. 1,41 p. 76,24. *v. et p. 432,31. superl.: l. 14.64.*

I *proprie i. q. candidus, albidus, canus, cereus – weiß, weißlich, weißgrau, weißgelb:* **A** *de anim. et partibus corporis:* **1** *de bestiis:* **a** *spectat ad pellem:* DIPL. Heinr. II. 427 p. 545,30 equum unum -um faleratum (*sc. papae; cf.* VINC. PRAG. annal. a. 1161 p. 679,19 equum ... -issimum ornatum). ADAM gest. 4,32 p. 267,4 martures -os eiusdemque coloris ursos. BERTH. ZWIF. chron. 10 p. 174,12 cappam nigram -os boves habentem intextos. ALBERT. M. animal. 22,123 *mures. al. alleg.:* ANSELM. HAV. dial. 1,7 equus -us primus est status ecclesiae *(cf. Vulg. apoc. 6,2).* **b** *spectat ad pennas:* SALOM. II. epist. p. 415,18 merulam. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 9,21 ambe species ciconiarum, scilicet -e et nigre. 5 p. 123,20 ale de aironibus -is et cinericiis. ALBERT. M. animal. 8,111 asturem ... valde antiquum et quasi -um factum ex multa antiquitate. 19,39 pavi. 23,65 falco. *al. alch.:* ALLEG. sapient. 1 p. 468^{b},33 lacte -i volatilis. **c** *proverb. de impossibilitate vel raritate:* EGBERT. fec. rat. 1,250 delusor promisit apes ... -as. 1,1276 -us erit corvus *magister*, si strenuus exit alumnus (FROUM. carm. 19,37. ANNAL. August. I a. 1086 p. 132,25. *cf.* NIVARD. Ysengr. 3,655 cornix). **2** *de hominibus:* **a** *spectat ad cutem:* ALBERT. M. animal. 3,178 mulierum -arum (9,63). **b** *spectat ad vestimenta:* ALDH. virg. II 1668 *(de sanctis)* grex (*cf.* HROTSV. Gong. 487 cuneis). *de habitu monachali:* VITA Norb. I 14 p. 686,48 *(in convicio)* -o cane *(de ordine Praemonstratensi ut* FUND. Osterh. [MG Script. XV p. 1106,3] -is canonicis). DIAL. cler. et laic. p. 321, 29 monachi grisei, -i, nigri (*sim.* CONST. II 428II,17). CHART. civ. Erf. 220 p. 137,8 *(de ordine canonico s. Augustini)* collegio sanctimonialium dominarum -arum. *nota de ordine Cisterciensi:* HUGO TRIMB. laur. 134 Godehardus cum grege nos -o precibus compaginet -o. **c** *spectat ad negotium:* CHART. Lub. II 31 p. 28,15 (a. 1259) Meineko et Ludeko cerdones -i *(theod. 'Weißgerber').* **d** *nom. propr.:* CHART. Turic. 212 p. 103,20 (a. 968) Erich Albus. TRAD. Frising. 1293. CHRON. Afflig. 3 Gerardus, qui dicebatur Albus. CHART. Eichsf. 213 p. 128,28 Otto Albus de Botenstein. ALBERT. STAD. annal. a. 1112 p. 320,6 comitem Ethelerum Album. *saepe.* **3** *de partibus corporis:* AETHICUS ISTER 63 p. 42,31 *Albani*, quia -o crine nascuntur. LIUTG. Greg. 15 p. 79,6 lanae. HROTSV. Mar. 362 digitos. COSMAS chron. 3,24 in -o ebore. CHART. Westph. VI 605 porcionem de digito sancti Magni martiris -am. ALBERT. M. animal. 1,517 *cerebri substantia* est mollis, -a, humida. 1,621 cutis ... est -ae substantiae. WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 34,19 a carne glandulosa et -a. *al. alleg.:* ALEX. MIN. apoc. 1 p. 17,15 -us, id est immaculatus et innocens agnus per -am lanam designatur *(cf. Vulg. apoc. 1,14). flavus – blond:* WALTHARIUS 750 crines. **B** *de rebus:* **1** *de plantis et earum partibus:* ANTIDOT. Sangall. p. 89,34 gumen alvu. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 30b^{v} piper aliud -um, aliud longum, aliud nigrum et rotundum. REGISTR. abb. Werd. 8,1 p. 249,6 XXX mo⟨dios⟩ leguminis nec -i nec nigri, sed inter utrumque. ALBERT. M. veget. 2,142 -us *color in floribus* ... causatur ex luminoso aqueo humido. 4,118 communiores ... colores arborum sunt viridis et -us. 4,137 quae *(ulmus)* est -issima. 4,138 ligna sunt quaedam nigra et quaedam -a. 6,3 resina. 6,251 uva ... est -a et rufa et nigra. *saepe. in nominibus plantarum:* ARBEO Emm. 22 in quodam arbore vulgari locutione spine -e. ANTIDOT. Glasg. p. 156,13 cicer. p. 159,3 marrubii alvi. ANTIDOT. Cantabr. p. 160,40 elebore. p. 162,24 costum. DYNAMID. Hippocr. 1,62 crinus leucus, hoc est lilium -um. DIAETA Theod. 50 papaver. GLOSS. III 198,1 St.-S. dictamnum -um wizuurz. 472,26 vitis -a i. liela. 475,41 mentastrum, -a menta, rosseminz vel fiscminz. 541,44 fulphu i. piper -um wizphephir. 559,29 kardus -us woluesmilch. TRACT. de aegr. cur. p. 174,21sq. ligni -i ... sandali -i. ALPHITA I p. 285,46 cor -um, -um abietis, agaricus idem. ALBERT. M. veget. 6,163 camomillae. 6,213 rosa. *saepe.* **2** *de terris, lapidibus sim.:* HUGEB. Willib. praef. p. 88,1 *(de pergamena)* per -as camporum planities. WALAHFR. carm. 54,31 Parium. 83,9,1 -a civitas *(theod. 'Weißenburg')* sacris decorata gazis. MAPPAE CLAVIC. praef. p. 187,11 sulfuris -i aut crocei coloris. 283 lapides -os et rotundos IIII uncias. THANGM. Bernw. 8 p. 761,37 *(de musivo opere)* -o ac rubro lapide. THEOPH. sched. 2,5 lutum. 3,22 ollae. DONIZO Mathild. 1,94 Canossa. HILDEG. phys. 2,11 terra, quae -a, scilicet quae pallida est et arenosa. CHART. Pruss. I 4 p. 3,23 quod regio illa -a esset ad messem (53 p. 39,36; *cf. Vulg. Ioh. 4,35). al. alch.:* ROSIN. def. p. 316,23 recipe lapidem, qui est niger, -us, rubeus, citrinus et avis mirabilis. *proverb. c. sensu prosperitatis:* CHRON. Merseb. 2 p. 171,25 dies alma illuxit seculo -o a nobis assignanda calculo (*cf.* EGBERT. fec. rat. 1,219 res ... insolitę carbone notantur; olim prosperitas calclo numeratur in -o). *de vitro:* HERACLIUS I 19,1 vitrum (THEOPH. sched. 2,12.23). CHART. Rhen. med. III 885 p. 662,22 fenestre ... sive picte sive -e. **3** *de metallis:* **a** *de metallis impermixtis:* GEBER. summ. 1,18 plumbum utrumque, lividum scilicet et -um. CHART. Eichsf. 299 p. 172,18 ducentas marcas -i argenti. **b** *de fusionibus metallorum:* COMPOS. Luc. M 21 eramen. MAPPAE CLAVIC. 77 eramentum. 85 eris (EPIST. Teg. I 112^{b}). **c** *de monetis argenteis:* CHART. Livon. A I 20 p. 27^{a},22 (a. 1211) denarii -i erunt et dativi. CHART. Pruss. II 302 p. 220,11 quod quevis marca fertone sit -a vel -ior. **d** *de pigmentis:* MAPPAE CLAVIC. praef. p. 188,12 minium rubeum vel -um. p. 188,28 de -o plumbo (HERACLIUS II 24 p. 71,20). *al.* **e** *alch. in nomine ficticio argenti vivi:* TURBA phil. 12 p. 121,1 fumus (gloss.: lac virginis) ille -us est et omnia dealbat *(Collection des anciens alchimistes grecs. ed. M. Berthelot. II. 1888. p. 51,1* ὁ γὰρ καπνὸς τοῦ θείου; *sim.* MORIEN. ROM alch. p. 518^{b},45 fumus ... -us est argentum vivum. GEBER. clar. 2,11). 58 p. 161,22 arborem. **4** *de humoribus superfluis:* TRACT. de caus. mul. 23 ad decursione⟨m⟩ matricis -a⟨m⟩. Ps. GALEN. febr. 99 urina ... cum nebulis -is et furfuribus supernatantibus (*cf.* MAURUS urin. II p. 6,10 -us *color urinae* est sicut aqua clara). ALBERT. M. veget. 6,273 anisum ... purgat matricem a fluxu humiditatum -arum. animal. 2,110 viae *testiculorum* ... sunt plenae semine -o. *saepe.* **5** *de morbis:* BENEDICTIO ocul. (NArch. 13 p. 667,13) si *macula in oculo* -a est. HILDEG. phys. 1,23 qui -am lepram, scilicet quedick habet. BENVEN. GRAFF. ocul. B 4 p. 13,2 que *species cataractae* est -a sicut purissima calx. ALBERT. M. veget. 6,429 super morpheam -am. **6** *de vestimentis:* ALCUIN. epist. 134 p. 202,29 *(de baptismo)* -is induitur vestimentis. NOTKER. BALB. gest. 2,9 p. 63,9 pallia Fresonica -a, cana. ARS med. 3 p. 420,14 vestes ... -as induat *medicus.* CONSUET. Trev. 42 p. 41,2 facitergulam. GREG. CAT. chron. app. p. 309,19 planetam diarodinam et aliam -am. p. 309,23 diaspidem. HONOR. AUGUST. glor. 33 per -am vestem, qua eos *(sacerdotes)* induimus, sacerdotalem dignitatem innuimus. BERTH. ZWIF. chron. 10 p. 174,7 dalmaticam. EPIST. Wibald. 325 p. 455,11 examitum megalogramon diplarion -um. CHART. Heinr. Leon. 122 subtile. ANNAL. Prag. III a. 1283 p. 208,37 pallam altaris de -o balkyno. *saepe. de habitu monachali:* GESTA Trev. cont. I 2 p. 176,39 mutatis vestibus ac pro -is nigris indutis (*de ordine canonico s. Augustini ut* ANNAL. Rod. a. 1111 p. 696,29 -o sub habitu. HEINR. LETT. chron. 13,3). OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 372,17 vestem nigram ..., -am vel griseam. VITA Norb. I 12 p. 683,40 *(de ordine Praemonstratensi)* in typo angelorum -ae vestes et in signo poenitentiae laneae ad carnem ferendae videntur. STATUT. ord. Teut. p. 38,24 *(de ordine Teutonicorum)* militibus quidem in signum milicie palliis -is utentibus (*cf.* p. 63,17 pannus -us cum nigra cruce. p. 63,26 sacerdotes ... camisiis -is ac superpelliciis sint induti. *al. v. ind.*). *alleg.:* HONOR. AUGUST. sacram. 29 -us *color*

[Baader]

vestis presbyteri est castitas. 7 *de alimentis, substantiis:* MAPPAE CLAVIC. 285 mel -um et purum. DIAETA Theod. 269 vina -a et dulcia. COMPOS. Matr. 56,3 acetum. GLOSS. III 544,33 St.-S. propoleum i. cera -a wizwachs. ADAM gest. 2,69 p. 131,5 panis (CHART. Xant. 51 p. 40,26. CHART. Argent. IV 35 p. 45,1 panes -os, qui dicuntur smalleibe. CHART. Bern. II 596. *al.*). CHART. Eberb. 304 p. 65,12 defectus suppleatur de -o *vino* meliori. ALBERT. M. veget. 6,252 nunquam ... -um *vinum* efficitur perfecte dulce sicut rubeum. *saepe. proverb. de similitudine:* EGBERT. fec. rat. 1,279 -a videntur in -is ova inserta farinis. 8 *de variis rebus:* HEINR. LETT. chron. 14,5 p. 76,20 in tabulas *(i. parmas)* -as. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 56,33 teste ... ovorum ... sunt -e totaliter. ALBERT. M. meteor. 1,2,2 p. 493^{b},13 de galaxia, quae est idem quod via lactea sive -a. *(spumā) albescens – (weiß)schäumend:* ERMOLD. Ludow. 3,261 -a ... trans flumina Rheni. *fort. huc spectat nom. propr.:* CHRON. Reinh. a. 1168 apud Album-lacum *(theod. 'Weißensee'; cf.* ANNAL. Erf. praed. a. 1248 p. 103,22 Albi-laci oppidum). *remissius:* GESTA Trev. 3 p. 131,29 porta *Trevirensis* ..., ad quam victores de bello revertentes ... excipiebantur ... et ob hoc Alba porta nominata (*cf.* BALDER. Alber. 12 p. 250,43). CHART. Westph. III 604 (a. 1256) se soluturum ... denarios ecclesie ... ad -um officium de manso quodam (*'Weißamt' ed.; sim.* 735 p. 378,33).

II *translate:* A *lucidus – glänzend:* PASS. Petri et Pauli 215 aurora. B *clarus – berühmt:* VITA Paulin. Trev. 8 *episcopus* -ae metropolis Italorum *(i. Mediolani).* C *purus – rein:* BRUNO QUERF. Adalb. A 14$^{ex.}$ -o limo patientię. 18 de -o martyrio (fratr. 13 p. 733,41; *cf. L. Gougaud, RevBén. 24. 1907. p. 365sqq.*). fratr. prol. post -um cor et opus bonum. 1 p. 717,19 -ae continentiae manus. 10 p. 726,23 tota mens et -um opus. D *clemens – gnädig:* CARM. var. III 84,57 quo te nunc senciat -um.

subst. masc.: 1 *catalogus – Verzeichnis:* HARIULF. chron. 4,17 p. 217,6 abba ... loculo quae ... nostro contulit, hic retinet scriptus qui cernitur -us. 2 *latrunculus candidus – weißer Spielstein:* CARM. Scot. II 1 sol. 2,4 unius et tetri interimunt vestigia terni -i lacte magis. ASILO rhythmimach. p. 15,1 VIII -i minores (p. 15,6.9.13). 3 *nummus argenteus – Silbermünze:* METELL. buc. 3,3 argenti dedit -os. Quir. 71,11 aere pius latro, fur auspice defugit -o. *de moneta certi pretii:* CHRON. Laet. 3 III solidos -orum (HIST. Walc. cont. 21). CHART. Lux. II 53 datis ... LX libris -orum. REIN. LEOD. annal. a. 1214 p. 671,10 XV milia librarum -orum et centum libras Leodiensium.

subst. fem.: I *eccl.:* A *vestis vel tunica candida – weißes (Unter-)Gewand (cf. Vulg. Ioh. 20,12):* 1 *gener.* (*cf.* GLOSS. III 663,22 St.-S. -a chemis): ALCUIN. epist. 235 p. 380,35 mitte mihi ... pelliciam longam ..., nisi forte -a potest esse, que molliorem lanam habere videtur. RATHER. epist. 25 p. 131,4 nullus cum -a, qua in suos usus utitur, praesumat missam cantare. BERTHA Adelh. 11 ut sibi *(Adelheidi)* ex proprio labore -am afferret. TRAD. Frising. 1810° dederunt ad communem usum fratrum unam -am. CHRON. Erf. min. p. 592,13 ut summus pontifex ... -a ampla, cingulo precincta continue uteretur (*cf.* p. 592,15 illam -am amplam et longam mutavit in -am strictam, non cinctam, qua modo utitur papa). *paulo aliter:* WILH. HIRS. const. 2,32 p. 1086^{D} *frater molens* seipsum induit -a et supra caput alligat. 2 *vestimentum liturgicum – liturgisches Gewand:* a *camisia candida – Albe (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p. 57sqq.):* TRAD. Patav. 18 (a. 788/89) 1 -a. ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177,28 -as lineas. AMALAR. 2,18,1 *(de presbytero)* postea camisam induimus, quam -am vocamus (*cf.* WALAHFR. exord. p. 504,21). REGINO syn. caus. 1,81 ut nullus presbyter sine amictu, -a, stola ... praesumat missam celebrare. TRAD. Ratisb. 279 p. 227,25 -am in margine supremo auro, argento coccoque textrino opere elaboratam. GESTA Vird. cont. I 11 p. 49,49 -asque septem cum amictis aurofrisio paratas. EKKEH. IV. cas. 90 -a est illa philologiae nuptiis auro insignis. CASUS Gall. cont. 2$^{med.}$ -as ... deauratas in margine et in pectorali. ANDR. STRUM. Ioh. 75 p. 1099,6 flammae ... -am quasi bissinam intrabant. LEO MARS. chron. 3,31 -am a scapulis et capite ac manibus friso decenter ornatam. PETR. CAS. (?) chron. 3,58 p. 743,44 -as sericas IV, de matassa bambacii VIII. CHART. Westph. suppl. 6 p. 4,24 ad praecingendam -am. RUP. TUIT. off. 2,23 p. 54^{A} *(de monachis)* in -is stare vel procedere. LIBER ordin. Rhenaug. p. 60,32 invitatorium in -is canitur. CHART. Turg. II 101 p. 345,22 dum *praepositus* adhuc -a indutus staret super tumulum. REGISTR. Pant. Col. p. 58,14 legavit nobis alvam. *saepe. alleg.* (*cf.* AMALAR. off. 2,18,3 [*de alba*] vestimentum diximus esse castigationem vocis): RUP. TUIT. off. 1,20 -a lineum vestimentum et strictum ... novam vitam sacerdoti ... designat. HONOR. AUGUST. sacram. 29 -am, id est fidem pro lorica (*cf.* gemm. 1,72). *remissius de vestimento certorum festorum proprio:* NOTAE Gembl. (MGScript. XIV p. 594,11) festum ... sancti evangeliste in -is fieri instituit (*cf.* p. 594,15. 595,3). REGISTR. Pant. Col. p. 54,17 octava sancte Marie, Tymothei et Symphoriani in -is. p. 55,1 Bartholomei apostoli in -is. p. 55,19. b *tunica diaconorum – diakonale Tunika (cf. J. Braun, op. cit. p. 60):* VITA Hugberti 16 (MGMer. VI p. 492,26) -am et casulam. VITA Arid. 15 (MGMer. III p. 587,27) diacones in -is exeunt ad processum. PONTIF. Rom.-Germ. p. 153^{b},15 diaconus -a indutus. LIBER ordin. Rhenaug. p. 124,25 diaconus stola et -a indutus. c *tunicella – subdiakonale Tunika, Tunizella (cf. J. Braun, op. cit. p. 79sq.):* ORDO Rom. 6,11 lineam dalmaticam, quam dicimus -am. *fort. add.:* ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177,28 -as Romanas cum amictis suis auro paratas VI. BERTH. ZWIF. chron. 10 p. 174,16 duas -as ex sericis factas. *v. et l. 5.* d *tunica ministrorum – Akolythentunika (cf. J. Braun, op. cit. p. 60sq.):* SIGEH. Maxim. 20 scintilla ... in -am cecidit. CONSUET. Trev. 20 ad predictum chorum in -is intrant ministri. LIBER ordin. Rhenaug. p. 125,3. e *rochettum – Rochett (cf. J. Braun, op. cit. p. 131^{1}):* PETR. CAS. (?) chron. 3,66 p. 749,21 -am ... numquam ei *(Victori papae)* potuerunt induere. 3 *tunica baptismalis – Taufkleid:* ORDO Rom. ant. p. 80^{b},16 benedictio aquae ad -as deponendas. UFFING. Ida 1,9 dum adhuc in -is ab luce raperetur. LAMB. TUIT. Herib. 1,9 p. 748,5 -arum vestes. RUP. TUIT. off. 8,16 p. 236^{B} sabbato, quo deponuntur -ae (*cf.* HERBORD. Ott. 2,27 p. 791,41 in die depositionis -arum). *saepe. alleg.:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,243 -a *baptizatorum* ... sacerdotii praefert stolam. 3,123 -as portamus, quia angelos in -is resurrectionem annuntiasse signamus. 4 *tunica beatorum – Gewand der Seligen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 397,46 pueri agnum in -is sequentes. B *meton. plur. i. q. hebdomada pascham sequens – Woche nach Ostern* (*cf.* HRABAN. inst. cler. 2,39 p. 137,25 VII dies -as vocitamus propter eos, qui in sancta nocte baptizati -is per totam hebdomadam utuntur vestibus): TRAD. Frising. 211 (a. 804/07) in -as post pascha (557^{a}). IOH. DIAC. cen. 1,3,1 in -is pascalibus (PONTIF. Rom.-Germ. p. 141^{a},36. CHRON. reg. cont. I a. 1198 p. 164,13). ORDO Rom. 13^{D},5 dominica prima post -as (*cf.* RUP. TUIT. off. 9,1$^{tit.}$ de dominica secunda post -as). 30^{B} (tit.) usque ad sabbatum in -is (30^{B},71 usque in sabbato de -as). GERH. AUGUST. Udalr. I 20 in pascali ebdomada, quam dicunt infra -as. HONOR. AUGUST. gemm. 3,133 sequens *pascham* septimana vocatur in -is. *al.*

II *margarita candida – weiße Perle:* LEO MARS. chron. 2,59 p. 667,41 tres pannos de altari, unum cum -is, alium cum cruce ex friso et -is. 3,18 p. 711,4 dalmatica ... exameta, auro et -is a capite, manibus ac pedibus insignita. *fort. add.:* COMPOS. Matr. 74$^{tit.}$ confectio -arum.

subst. neutr.: I *proprie:* A *strictius i. q. albedo – weiße Farbe, das Weiß:* METELL. buc. 4,19 bucula ... maculis insignis et -o ac niveo miscens orbes nigros quasi carbo. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 144,30 nigrum minoratur et -um multiplicatur *in egestione falconum.* FABULAR. MIN. 3,3 -um ... caude quod inest. *al.* B *latius:* 1 *natur.:* a -um oculi *i. q. albumen oculi – das Weiße des Auges:* ARS med. 7

[Baader]

p. 428,12 circa -um (albumen *G*) oculorum. **b** -um ovi *i. q. albugo ovi – Eiweiß:* DIAETA Theod. 256 -um . . . ovi oculorum dolorem compescit. ALBERT. M. veget. 1,47 in quo *(ovo)* in -o spisso viscoso est virtus galli. **2** *techn. et alch.:* **a** *pigmentum candidum – weiße Pigmentfarbe:* MAPPAE CLAVIC. praef. p. 189,6 matizabis de -o. THEOPH. sched. 1,1 tolle cerosam, id est -um, quod fit ex plumbo (WILH. CONG. chirurg. 506 -um de plumbo). HERACLIUS II 42 -um de Pullia (ROGER. SALERN. chirurg. p. 177[14]). 50 p. 85,27 -i . . . species cerusa, calx, alumen. *al.* **b** *argentum – Silber:* METELL. Quir. 75,42 *coronas* flavo necnon ars fecerat -o. **c** *sal candidus (metalli) – weißes (Metall-)Oxyd:* GEBER. summ. 1,18 quousque -um factum est in calce sua. investig. 4 p. 483 fit de -o Hispanico. 7 p. 490. **d** -um lunae *i. q. lapis philosophorum mutationem in argentum efficiens – weißes Elixier:* ALBERT. M. miner. 4,1,7 p. 93[b],19 elixir . . . ad argentum . . . vocant -um lunae (p. 93[b],22). **e** -um sulfureum *i. q. argentum vivum – Quecksilber:* TURBA phil. 12 p. 121,7 -um sulfureum (*Collection des anciens alchimistes grecs. ed. M. Berthelot. II. 1888. p. 51,11* θεῖον τὸ λευκόν). **3** *de vestimentis:* **a** *stragulum candidum – weiße Decke:* BALDER. Alber. 23 p. 255,26 in equis -o coopertis. **b** *?alba – ?Albe:* LIBER confrat. Trev. (ArchMittelrhKirchGesch. 7 p. 248,47) -um obtulit (*sed cf.* p. 243,43 albam).

II *translate:* **A** *de libris:* **1** *liber vitae – Buch des Lebens (cf. Vulg. Phil. 4,3. al.; v. LThK.* [2]*II. p. 738sq.):* ALDH. virg. I 34 p. 275,11 aethralis litteraturae -o descriptos. 46 Eulalia . . . caelesti inscribitur -o (FOLCUIN. Bert. praef. p. 607,25). WALTH. SPIR. Christoph. II 2,108 vitę caelestis in -o (WALDO Anscar. 108,62). THEOD. TREV. serm. de Celso 7 in beati ordinis -o. WALDO Anscar. 11,1 -o martyrii . . . attitulari. *al. v. et p. 431,40. fort. add.:* CARM. libr. III 2,13 *(in dedicatione psalterii)* pax sit multa patri . . . super -um. **2** *diptychum, liber confraternitatis – Gebetsverbrüderungsbuch (cf. A. Ebner, Die klösterlichen Gebetsverbrüderungen. 1890. p. 95[8]):* ALCUIN. epist. 67 p. 110,32 in -o beatitudinis vestre. *v. et* alveus. **3** *registrum – Verzeichnis:* ODILO SUESS. Seb. 15 (7) episcopium -o curiae descripturus. **B** *mus. i. q. distantia – Zwischenraum:* ANON. IV mus. Coussemaker I 3 p. 351[a] intervallum sive -um inter duos tractus.

albutium *v.* albucium.

Alcaicus *v.* Alchaicus. ***alcamia** *v.* *alcanna.

***alcanna,** -ae *f. (arab.* hinnā', *v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 867) script.:* alch-: *l. 54.* -ant(a): *l. 49.* -ana: *l. 54.* -amia: *l. 57.*

1 *cyprus – Hennastrauch (Lawsonia inermis L., cf. Hegi, Flora. V. p. 747sq.):* TRACT. de aegr. cur. p. 128,39 ad denigrandos capillos . . . sume alcantam. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 7a[r] -a herba est, in transmarinis partibus et in Sicilia reperitur copiose *eqs.* GLOSS. Roger. III 67[4] olei de -a (ALBERT. M. veget. 6,38). 396 pulv(is) -e. app. p. 293,24 succus rute et -a. Ps. OTHO med. 29 -ae collige laudes. MOSES PANORM. infirm. 35 p. 133,6 alchana. **2** *orbicularis – Alpenveilchen (Cyclamen europaeum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1284):* GLOSS. III 524,20 St.-S. alcamia erdappel. 534,49 -a erdeepfele. 547,15. *v. et* *alterana.

***alcanta** *v.* *alcanna.

alcedo *f. script.:* ace-: *l. 63.* aiccido: *l. 65.* -cedro: GLOSS. III 349,36 St.-S. -certo: GLOSS. III 293,39 St.-S.

1 *ardea – Reiher:* GLOSS. III 495,5 St.-S. pellicanus vel acedo regero heigro. IV 166,55 -o heigir. *ibid. al.* **2** *species fringillarum – Finkenart, Gimpel (Pyrrhula pyrrhula L.):* GLOSS. IV 356,41 St.-S. aiccido lohfinco.

alcedro, alcerto *v.* alcedo.

alces *vel* **alx** *subst. script. et form.:* allex: *p. 436,1.* alax: *p. 436,2.* aloy: *p. 436,4. nom. pl.* elaces, -tes: *p. 436,3. abl. pl.* alcis: *l. 71.*

1 *genus cervi – Hirschart, Elch:* ARBEO Emm. 6 frutecta cervis, -is . . . ornata. THEODULF. carm. 33,2,17 cervus et -es. GLOSS. III 33,6 St.-S. alx elicho *(B)* helfant *(K)* tebit *(q).* 442,32 allex vel flanx elaho. 443,16 alx vel falx eleho. 447,38 alx et flax eleho. IV 180,44 alax animal helle. *al.* ADAM gest. 4,32 p. 267,1 bubali et elaces (elates *var. l.*). CARM. Bur. B 134,6 bubalus, alx (gloss.: eleh). ALBERT. M. animal. 22,5 aloy a Plinio dicitur esse animal mulo propemodum simile. **2** *urus – Auerochs:* GLOSS. III 366,67 St.-S. alx urosse. **3** *elephas – Elefant: p. 435,72.*

Alchaicus, -a, -um. (Ἀλκαικός) **1** *adi.: versum hendecasyllabum Alcaicum significans – den alkäischen Elfsilbler bezeichnend, alkäisch:* HERM. AUGIENS. vit. 39a[adn.] metrum -um constans ex pentimemere iambica et duobus dactilis *(cf. Serv. gramm. IV 466,17).* **2** *subst. neutr.:* **a** *versus Alcaicus – alkäischer Vers:* HRABAN. inst. cler. 3,18 p. 224,19 apud Hebraeos psalterium, ut beatus Hieronymus *(sc. loco incerto)* testatur, nunc iambo currit, nunc -o personat, nunc Sapphico tumet, nunc semipede ingreditur. **b** *versus Asclepiadeus interiecto choriambo – größerer asklepiadeischer Vers:* WANDALB. ad Otric. p. 571,5 quae *(conclusio martyrologii)* mixto coriambico, hoc est gliconio, Asclepiadeo -oque contexitur. p. 571,8 Asclepiadeum spondeo . . ., -um . . . spondeo, tribus coriambis pyrrichioque decurrunt *(cf. Serv. gramm. IV 465,16).*

***alchana** *v.* *alcanna. ***alchemia** *sim. v.* *alchimia.

***alchibus,** -i *m. (arab.* 'aqib, *v. Freytag, Lex. Arab.-Lat. III. p. 190[b]) os calcanei – Fersenbein:* ALBERT. M. animal. 1,300 duo cahab sive -i (*cf.* 1,297 *primum os pedis* vocatur Arabice chahab et a quibusdam achyb, a Latinis . . . basis cruris. 1,495).

***alchimia,** -ae *f. (arab.* kīmiyā', *v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1157) script.:* el-: ANON. lum. p. 61,26. -lk-: *l. 36.42.47sq. al.* -em-: *l. 44sq. 50. al.* -ym-: *l. 36.38.49.* -my(a): *l. 43.*

1 *materia metallum mutans – die Metallumwandlung bewirkende Substanz, Elixier (cf. J. Gildemeister, ZDtMorgenl-Ges. 30. 1876. p. 536):* IOH. sacerd. 198 si vis facere de pisce alk-am. MORIEN. ROM. alch. p. 509,56 -ymia est substantia corporea ex uno et per unum composita. p. 519[b],16 aurum ethees -ymiae purum. p. 519[b],19. *ibid. al.* **2** *ars metallum mutandi, metalli mutatio – (Kunst der) Metallumwandlung:* PLATO TIBURT. tab. 1 p. 491,1 liber Hermetis de blchkmkb (i. alchimia *P*). p. 494,5 ostensio aptationis -e. ALFRED. ANGL. miner. p. 54,1 artifices alk-e (*inde* ARNOLD. SAXO fin. 1,5,11 p. 45,17 alchimye. RICHARD. ANGL. correct. 8 p. 391,7 alchemiae). GEBER. summ. 1,28 p. 543 opus . . . alchemiae. Ps. GERH. CREM. sal. I 6[tut.] in sale -e. THADD. FLORENT. cons. 183,34 *aqua ardens* virtutes . . . meliores habet in alk-a. ALBERT. M. cael. hier. 15,3 p. 401[b],47 aurum -ae. veget. 3,40 in arte alk-ae. HEINR. WIRZ. cur. 1013 forsitan -ymia est. Ps. CALID. secret. 1 p. 184[b],25 artificium maius, quod vocant alchemiam *(cf. J. Ruska, Arab. Alchemisten. I. 1924. p. 49).* SALIMB. chron. p. 160,22 infamatus fuit, quod intromitteret se de -a. AURORA consurg. 4 p. 196,1 nobilis thesaurizaria mater A-a. *al. de titulo libri:* Ps. ALBERT. M. alch. p. 34,28 Avicenna in -a sua dicit. *v. et* *chemia, 1.*kimia, *kinna.

***alchimicosis** *v.* *alchimicus *l. 65.*

***alchimicus,** -a, -um. *script.:* alk-: *l. 64.71. p. 437,5. al.* -ym-: *l. 61.64.*

1 *adi.: ad artem metallum mutandi spectans – zur Kunst der Metallumwandlung gehörig, alchimistisch:* AENIGM. super turb. 7 p. 496[b],64 alchymico phoebo. ALBERT. M. sent. 1,35,3 p. 183[a],38 aurum -um. eccl. hier. 2,8 p. 537[a],33 in . . . aquis -is. miner. 1,1,5 p. 8[a],22 operationes -ae. animal. 16,53 in operibus alkymicis *(fort. huc spectat:* PLATO TIBURT. tab. 3 p. 494,4 in hoc opere alchimicosis [alkemya sic *S; an* alchimico sic *leg. ?*] orsus est). AURORA consurg. 17 p. 219,24 ferrum -um. *al. v. et* *chemicus. **2** *subst.:* **a** *masc.: qui artis metallum mutandi peritus est – ein in der Kunst der Metallumwandlung Erfahrener, Alchimist:* ALBERT. M. miner. 1,1,1 p. 2[a],36 quam *(medicinam)* elisir vocant -i (*cf.* 2,2,6 p. 37[a],8). veget. 6,255 medici et alk-i (metaph. 11,3,2 p. 678[b],38 medicus et -us). *v. et* *alchimus. **b** *neutr.*

[Baader]

pl.: *ars metallum mutandi – Kunst der Metallumwandlung, Alchimie:* ALBERT. M. miner. 1,1,4 p. 6^{b},36 qui . . . in -is studuerunt. metaph. 5,1,3 p. 272^{b},10 in -is et in his artibus (Ps. ALBERT. M. alch. p. 34,28). *de titulo libri:* ALBERT. M. veget. 6,426 Hermes . . . tradit in alk-is.

***alchimista**, -ae *m.* *script.:* alk-: *l.* 9. -em-: *l.* 10. -ym-: *l.* 11. *qui artis metallum mutandi peritus est – ein in der Kunst der Metallumwandlung Erfahrener, Alchimist:* ALFRED. ANGL. miner. p. 53,4 alk-e. RICHARD. ANGL. correct. 10 p. 393,21 aliqui alchemistae. ARNOLD. SAXO fin. 1,5,10 p. 44,14 quam *(rem)* reperire possunt alchymiste. Ps. ALBERT. M. alch. p. 35,22 -ae et cimeginus Hermes. ALBERT. M. miner. 3,1,3 p. 62^{b},48 imperiti . . . -arum. euch. 3,2,1,3 p. 282^{b},23 arte -arum.

***alchimus** (-kim-), -i *m.* *qui artis metallum mutandi peritus est – ein in der Kunst der Metallumwandlung Erfahrener, Alchimist:* ALBERT. M. veget. 7,9 industriae alkimorum (alchimorum, alchymorum, alchimicorum *var. l.*).

alchion(ium) *v.* alcion(ium). ***alchora** *v.* *wazalcora.

***alchorismus** *v.* *algorismus.

***alchos** (alcon) *adi. (orig. inc., ni cohaeret c.* Alchvine*) albus – weiß:* GLOSS. cod. Mon. 6373 f. 1^{r} alcon Grece album dicitur, inde dicitur Alchuinus, id est albus eo, quod . . . habuit albam. GESTA Tull. 4 vir egregius nomine Alcha . . ., -os enim Eolice, albus dicitur Latiali notamine. *v. et* *algorismus *p.* 446,17.

***alchymia** *sim. v.* *alchimia.

alcibiadios *subst.* (Ἀλκιβιάδειον) *echion – Natternkopf (Echium italicum L., cf. André, Lex. bot. p. 23):* GLOSS. med. p. 25,11 ecios herba dicta, quod capiti vipere semen ipsius sit simile, eadem -os.

alcion, -onis *(f.)* (ἀλκυών) *script.* alch-: *l.* 43.45. *form. nom. sg.* -ones: *l.* 43.

1 *de avibus:* a *alcedo – Eisvogel (Alcedo ispida L.):* ARNOLD. Saxo fin. 2,5 p. 59,35 avis . . . -on marittima in medio hyemis cubat ova (*Arist. p.* 542^{b},4 ἡ δὲ ἀλκυών). ALBERT. M. animal. 5,27 illa Arabice . . . vocatur cheren et Latine -es. 23,27 avis est marina . . . et -es sunt aves parvae parum passeris quantitatem excedentes. b *species avis rapacis – Raubvogelart (viell. Fischadler oder Rohrweihe, cf. H. Suolahti, Die dt. Vogelnamen. 1909. p. 340):* GLOSS. IV 31,9 St.-S. alchiones (alciones, acionies *var. l.*) aves marine vigil. 129,45 -es aves marinos di stozlwigil (*cf.* 31,8 alchion diHolzi [*sic cod.*, distozil *corr. Suolahti l. c.*]). 2 *spuma salsa maris (herbis aquaticis applicata) – Salzauswitterung (an Wasserpflanzen):* ALPHITA I p. 282,43 caro marina, -on idem.

alcionis *adi.* (ἀλκυονίς) *ad alcyonem pertinens – Eisvogel-:* ALBERT. M. animal. 23,27 quos dies *(serenos in hieme)* nautici -itas vocant.

alcionium, -i (-u) *n.* (ἀλκυόν(ε)ιον) *script.:* alqui-: *l.* 57.60. alchi-: *l.* 58. -num: *l.* 61*sq.*

1 *spuma salsa maris (herbis aquaticis applicata) vel species corallorum – Salzauswitterung (an Wasserpflanzen) oder Korallenart:* PAUL. AEGIN. cur. 2 -um asperimum incendens et solvens. 3 alquionii conbusti. 142 -u (172 p. 96,16). GLOSS. med. p. 6,6 alch-um in litus maris invenitur in loca scopulosa . . . et generatur de spuma maris. RECEPT. Bamb. 7 alquionio. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 15b^{v} *cepa* cum -o fricatum. ALPHITA I p. 273,34sq. -num, adaras, caro marina idem secundum nos, secundum alios -num, id est quod plumbum ustum vel avis quaedam marina. 2 *plumbum ustum – Bleioxyd: l.* 62. 3 *avis marina – Meervogel: l.* 62.

Alcmanius, -a, -um. (Ἀλκμανικός) *script.* Alemann-: *l.* 69. 1 *tetrametrum dactylicum catalecticum (in syllabam) significans – den (einsilbig) katalektischen daktylischen Tetrameter bezeichnend, alkmanisch:* HERM. AUGIENS. vit. 411a$^{sdn.}$ metrum Alemannium trimetrum dactilicum yper-catalecticum constans ex eptimemere dactilica. 2 *tetrametrum acatalecticum dactylicum significans – den akatalektischen Tetrameter bezeichnend, alkmanisch:* METELL. Quir. 54$^{tit.}$ metrum uno versu -um dactylicum tetrametrum acatalecticum.

***alcofol**, -i *subst. (arab.* kuḥl, *v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1227) antimonium – Bleiantimonglanz:* Ps. AVIC. anim. 1,2 p. 45 de plumbo -i (5,10). *v. et Suppl. Arab.*

***alcon** *subst. (orig. inc.)* 1 *capillus Veneris – Frauenhaar (Adiantum capillus Veneris L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 257):* ALPHITA I p. 273,40 -n (alloon ALPHITA II p. 4,8), id est capillus Veneris. 2 *aros – Aronstab (Arum maculatum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 443sqq.):* ALPHITA II p. 5,8 -n, rarus, [pes] pes vituli idem.

***alcora** *v.* *wazalcora.

***alcoranus**, -i *m.* *(arab.* qur'ān, *v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1250) liber sacer assecularum Mahumeti – heiliges Buch des Islam, Koran:* OLIV. hist. Dam. 24 p. 203,9 in -o, libro legis eorum, scriptum habent (*cf.* epist. 5 p. 299,3. BURCH. SION. descr. 7,17 p. 53,11). CHRON. Albr. a. 1143 p. 837, 17 liber, qui dicitur -us.

***alcos** *v.* *alchos.

***alcreya** *subst. (theod. vet.* âlakrâ, *v. Ahd. Wb. I. p. 180sq.) onocrotalus – Aalkrähe (Phalacorax graculus L. vel Ph. carbo L.):* HILDEG. phys. 6,28 alkreya (alcreia *codd., cf. Fischer p. 92; in capit. cod. G* alerria *legitur, cf. Fischer p. 137*) plus frigida est quam calida.

***alcuba**, -ae *f.* *(arab.* qubba, *v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1221) hemisphaerium – Kuppel:* COMMEM. de casis Dei (ed. T. Tobler, Itin. Hieros. I. p. 305,2; s. IX.$^{in.}$) ecclesia de sepulcro Domini in gyro dexteros CVII, illa -a LIV *habet mensuram.*

***alcuza** (-tia), -ae *f.* *(arab.* kūz, *v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1274) cantharus collo angusto praeditus – Krug mit engem Hals:* Ps. GERH. CREM. sept. p. 351,6 pone in -za lutata bene, cuius os sit firmum bene. Ps. AVIC. anim. 1,5 p. 61 mitte in -tia angusta et rotunda in furno. *v. et* *cuzu(ba). *Baader*

alcyon *sim. v.* alcion.

***aldea**, -ae *f.* *(arab.* dai'a; *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 461) curia, ubi apes coluntur – Imkerei, Zeidlerhof:* ALBERT. M. animal. 8,173 apes unius -ae pugnaverunt cum apibus -ae alterius; -am autem dico grangiam vel curiam, in qua apes custodiuntur in multis alvearibus.

***aldericius** *v.* *aldiaricius.

***aldermannus**, -i *m.* *(orig. germ.) script.:* ol-: *l.* 55.57.64.66. oud-: *l.* 53. -dre-: CHART. Hans. I 540. *occurrit fere in Germania inferiore.*

senior, praeses, iudex, baiulus, procurator – Ältester, Obmann, Richter, Vorsteher (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 528): a *spectat ad civitatem (cf. H. Pirenne, Sozial- und Wirtschaftsgesch. Europas im Mittelalter. 1946. p. 57sq.):* CHART. Lub. I 162 (s. XIII.^{1}) -us, consules et cives in Liwerdcum. CHART. Traiect. 1694 qui *(scabini et consules)* electi ab oud-is civitatis cum eo *(reo)* destinantur. CHART. Hans. I 663 p. 230,2 si furta . . . commissa fuerint . . ., intimabitur o-o de Engeren *eqs.* CHART. Livon. A I 413,11 placita . . . habenda sunt . . . coram duce et o-o Nogardiensibus. *al.* b *spectat ad collegium mercatorum, fabrorum sim.:* CHART. Hans. I 254 (a. 1233) si quis . . . convictus fuerit per duos -os, hansa sua carebit. CHART. Traiect. 1193 scriptor . . . comedet cum -o *(sc. in communi gildae).* CHART. Hans. I 540 -o mercatorum Allemanie in Angliam veniencium (*cf.* CHART. Lub. I 177 p. 164,27 -o Teutonicorum. 329 p. 310,12 -us Romani imperii apud Lennem). 663 p. 230,7 intimabitur o-o vectorum, . . . ut mane veniant ductores. CHART. Fris. or. 1680 eam *(decimam)* . . . locaverunt o-is nostris de convivio beati Petri. *al.*

***aldia**, -ae *f.* *script.* ha-: *l.* 71. *p.* 439,1.

femina minoris libertatis iure aldionum praedita – Minder-, Halbfreie, die nach Aldenrecht lebt (de re cf. p. 439, 59): EDICT. Roth. 208 si quis rapuerit haldiam (al- *var. l.*) alienam. 210. LEG. Lang. p. 160,11 si haldius cuius-

cumque haldiam (al- *var. l.*) alterius tulerit ad oxorem. CAPIT. reg. Franc. 100,1 ut nulli episcopo . . . liceat habere . . . ancillam aut -am (aliam *2*), quae in opinione adulterii manet. DIPL. Karoli III. 179 p. 297,12 (spur. post 881) curtem . . . cum aldiis vel -abus. DIPL. Otton. I. 138 mansa . . . cum servis et ancillis et aldionibus et -abus ad eam curtem aspicientibus. DIPL. Heinr. II. 73 p. 93,25 confirmatis . . . famulis et famulabus, aldiis et -abus. LEG. Lang. p. 347a,21 si quis -ae alienae, id est quae de matre libera nata est, violentiam fecerit. p. 349a,31 -a aut liberta. ACTA imp. Winkelm. I 34 p. 28,21. 404 p. 350,19. *saepe in Italia. v. et l. 34.47. p. 440,38.56.*

***aldiana**, -ae *f. script.* aud-: *l. 26.29. form.: acc. et abl. sg.* -e(m): *l. 19.22. nom. pl.* -es: *l. 22. p. 440,24. abl. pl.* -ibus: DIPL. Arduini 9 p. 712,22. *v. et l. 26.* -abus: DIPL. Otton. I. 242 p. 344,23.

femina minoris libertatis iure aldionum praedita – Minder-, Halbfreie, die nach Aldenrecht lebt (de re cf. l. 59): LEG. Lang. p. 151,6 si quis -e (-am *var. l.*) alienam . . . ad oxorem tollere voluerit. p. 659,33 recepit . . . actor domni regis . . . mundio de -e domni regis (p. 659,35 pro ipsa -em). p. 660,8 servi . . . et ancillas, aldionis et -es. DIPL. Arnulfi 141 ab hominibus liberis ac servis, aldiis ac -is. DIPL. Otton. I. 264 cum . . . colonis et colonabus, aldionibus et -is. DIPL. Conr. II. 282 p. 392,28 (spur. post 1026) cum audiis et audianibus. CHART. Sangall. A III app. C 9 p. 957,47 facimus . . . donationem . . . de tota curte . . . cum servis et ancillis, aldianibus et -is utriusque sexus. DIPL. Otton. I. 461 p. 630,9 (spur. s. XIII.in.) audianos et audianas. *saepe. v. et l. 67.72. p. 440,40.51.*

***aldianus**, -i *m. script.* aud-: *l. 29. abl. pl.* -ibus: *l. 28.*

colonus minoris libertatis – minder-, halbfreier Kolone (de re cf. l. 59): DIPL. Heinr. II. 285 p. 338,19 cum servis et ancillis, -is et aldiabus. DIPL. Conr. II. 270 p. 373,28 cum servis et ancillis, -is, mancipiis cartulatis vel offertis.

***aldiaricius** (-tius), -a, -um. *script.:* -der-: *l. 41.* -diaer-: *l. 47.*

1 *adi.: iure aldionum locatus, ab aldione possessus – zu Aldenrecht ausgetan, im Besitz eines Alden befindlich:* DIPL. Karoli M. 155 damus . . . casa una massaricia . . . et tres casas alias aldericias. GREG. CAT. chron. I p. 193,11 (dipl. Ludow. Pii) monasteriolum . . . cum . . . casis massariciis, -is, bovulcariis. DIPL. Otton. III. 219 p. 631,20 cum . . . mansis tam domnicalibus quam et massariciis, -is, tributareis (*inde* DIPL. Heinr. II. 425 p. 541,3). 2 *subst. fem.: praestatio aldionis – Leistung eines Alden:* LEG. Lang. p. 349a,3 tu es sua aldia et . . . te subtrahis de sua aldiaeritia (p. 349a,8). p. 408b,36sq. (gloss. cod. 4) nullam -am de possessionibus suis dent (*cf.* codd. 5.7.8).

1. *aldio, -onis *m. (germ.* *aldi; *cf. Dt. Rechtswb. I. p. 477) script. et form.:* ha-: *l. 62sqq.* allodionibus: CHART. Sangall. A 734 *(cod. s. XV.). cf.* 2. *allodio. muldionibus *(sic?):* CHART. Stab. 23. -ti-: TRAD. Frising. 58. 63. *al. v. et l. 66. p. 440,10. decl.: nom. pl.* -is: LEG. Lang. p. 135,29 *(var. l.). v. et l. 22. p. 440,24. (?)acc. pl.* -donus: *p. 440,7. viguit s. VI.–X. in Italia.*

colonus minoris libertatis in potestate patroni permanens – minder-, halbfreier Kolone oder Bauer, der seinem Patron unterstellt bleibt, Alde (institutum apud Langobardos inventum in Italia permansit usque ad s. XIII.; de re cf. Dt. Rechtswb. I. p. 477. A. Doren, Ital. Wirtschaftsgesch. I. 1934. p. 49.91): LEG. Lang. p. 118,14 qui ha-em (al-e *2.3*) facere voluerit. p. 135,3 de ha-bus (al- *var. l.*), qui de persona sua ha-es sunt, si qua conpellatio facta fuerit, patronus eius eum defendat. TRAD. Frising. 46a tam servos et ancillas quam libertos et -es. 62 colonias, famulos, altiones. *al. (v. ind.).* CAPIT. reg. Franc. 98,6 -es vel aldianae ad ius publicum pertinentes ea lege vivant in Italia . . ., qua fiscalini vel lites vivunt in Francia. DIPL. Karoli III. 21 p. 35,24 cum . . . -bus utriusque sexus. 179 p. 297,2 (spur. post 881) homines eiusdem monasterii tam ingenuos quam servos, libellarios, -es et aldianas. LEG. Lang. p. 418b,47 qui -em (gloss. p. 418b,51 id est, qui censum capitis dat) facere voluerit, non eum ducat in ecclesia. DIPL. Heinr. III. 60 donamus . . . villam . . . cum . . . -bus vel smurdis (DIPL. Heinr. IV. 140. *v. et* *altista). LEO MARS. chron. 1,54 *praeceptum* de curte Petrae . . . cum IV -bus. *saepe in Italia. v. et l. 24. p. 439,6.24. fort. add.:* ORIGO Lang. 2 Langobardi . . . possiderunt aldonus (-es *var. l.*; -oinus *in marg.*) Anthaib et Bainaib. *praestatio aldionis – Leistung eines Alden:* ACTA imp. Winkelm. I 213 p. 192,33 (a. 1221) confirmamus . . . omnia demania et scadentias, altiones et conditiones in terris.

2. *aldio, -avi, -are. *in potestatem iure aldionum tradere – zu Aldenrecht übergeben:* DIPL. Heinr. III. 228 p. 304,26 (spur. s. XII.) si quis . . . liber homo se suaque . . . monasterio aldiasset *eqs.*

***aldiolicia**, -ae *f. praestatio aldionis – Leistung eines Alden:* DIPL. Loth. III. 101 p. 162,41 homines de Cassissino . . . fictum vel -am facientes beato Iohanni.

***aldiona**, -ae *f. femina minoris libertatis iure aldionum praedita – Minder-, Halbfreie, die nach Aldenrecht lebt: v. l. 39.*

?*aldionalis (-e ?) *f. (n. ?) praedium aldionis – Grundstück eines Alden:* LEG. Lang. p. 660,9 servi . . . et ancillas, aldionis et aldianes . . . de massariis atque -bus . . . fiant deducti erga altario.

***aldionaricius**, -a, -um. 1 *adi.: iure aldionum locatus, ab aldione possessus – zu Aldenrecht ausgetan, im Besitz eines Alden befindlich:* DIPL. Karoli III. 21 p. 35,30 monasterium . . . cum . . . cohortibus et casis massaric⟨iis, a⟩l-d⟨i⟩onariciis et cunctis pertinentiis earum. *v. et* *aldiaricius. 2 *subst. masc.: colonus minoris libertatis, aldio – minderfreier Bauer, Alde:* DIPL. Otton. I. 334 p. 448,30 (ex dipl. Ludow. II. a. 874) cum . . . familiis diversi sexus et aetatis atque conditionis, cartulariis, libellariis, -is.

***aldionus**, -i *m. colonus minoris libertatis – minder-, halbfreier Kolone (de re cf. p. 439,59):* DIPL. Otton. I. 408 p. 555,43 cum . . . utriusque sexus familiis, servis et ancillis, -is et aldiabus (*inde* DIPL. Otton. II. 264. *al.*). DIPL. Otton. II. 242 p. 273,15 -os aut aldionas ibidem commanentes molestare. DIPL. Arduini 8 cortem . . . cum . . . -is et aldianis.

***aldius**, -i *m. script.:* ha-: *p. 438,72.440,47.* au-: *p. 439,26.* alld-: DIPL. Otton. I. 141 p. 222,26. *form. abl. pl.:* -dis: DIPL. Otton. I. 266 p. 380,7 (*inde* DIPL. Arduini 7 p. 709, 12). -uis: CHART. Sangall. A III app. C 10 (a. 1142).

colonus minoris libertatis – minder-, halbfreier Kolone (de re cf. p. 439,59): EDICT. Roth. 28 si quis servum alienum aut ancillam seu haldium ([al- *var. l.*]. gloss. p. 302a,4 [s. XI.] -us proprie est de libera muliere natus *eqs.*) aut libertum viam antesteterit. 216 si haldius (al- *var. l.*) cuiuscumque libera uxorem tulerit. DIPL. Arnulfi 141 theloneum . . . ab . . . servis, -is ac aldianis . . . exigere. DIPL. Otton. I. 136 cum familiis utriusque sexus tam servorum quam -orum. LEG. Lang. p. 359b,34 non liceat -o cuiuscumque, qui amund factus non est, sine voluntate patroni sui terram aut mancipia vendere. GREG. CAT. chron. I p. 171,27 servos vel ancillas, et -os vel aldias. *al. v. et p. 439,5.8,23.* *Pape*

***aldonus** *v.* 1. *aldio.

1. alea, -ae *f.* 1 *proprie i. q. ludus tesserarum vel duodecim scriptorum, taxillus – Würfelspiel, Zwölf-Linien-Spiel, Tricktrack, Puff, Würfel (cf.* GLOSS. III 223,44 St.-S. -a zabel [IV 179,8 -a tafle]. IV 31,19 -a prodicus wrfzabil. GLOSS. p. 208 Th. wurflapol. *v. et H. J. R. Murray, A History of Board-Games other than Chess. 1952. p. 31sq. 56sq.):* ALDH. ad Acirc. 120 p. 164,7sq. -a, unde aleator calculis et tesseris ludens per -am. CONC. Karol. 36,14 -as amare. HRABAN. hom. I 11 p. 24D vanis -ae ludis . . . vacare (LIUTPR. hist. 10 p. 167,24 in ludo -ae Iovis . . . adiutorium poposcisse *papam.* CHART. Eichsf. 401 p. 239,35 ludos -arum, globorum, thesser⟨ar⟩um . . . inhybemus). GODESC. SAXO theol. 21 p. 289,19 ludere . . . -a (CHART. Tirol. 563 p. 46, 3sqq. [epist. Innoc. III.] quamvis . . . testis dixerit, quod

[Ziltener]

[ipse] ludere consuevit ad -as ..., tamen ... non est iudicandus infamis, cum multi honorabiles viri ad -as sepe ludant. CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 210,14 -a, scazis, tesseribus globisque ludencium. CAES. HEIST. mirac. II 2,37 p. 121,22 in -is). WALTH. SPIR. Christoph. II 6,161 cumque sibi geminam proponeret -a sortem. GESTA Camer. 1,89 p. 433,30 saecularem ... et iurgiosam -am. FUND. Brunw. 6 p. 128,40 effulsit in construendo sive dissolvendo flexuoso -arum scemate. p. 128,42 comitem ... compellat, quatenus secum ad tabulam -arum e regione sedeat. *al. fort. de ludo scaccorum auxilio taxillorum luso (cf.* GLOSS. IV 212,40 St.-S. -a est ludus et schachzabel. *v. et H. J. R. Murray, A History of Chess. 1913. p. 409sq.):* HONOR. AUGUST. anim. 5 -a scachos certo numero in certamen ordinat, tabula iactis tesseris senaria sorte congregat. METELL. Quir. 11[a],14 doctior hic obtinuit promptius -am; ... victus ... rocho iaculans mortifere timpus adegerat. *de qualitate taxillorum:* RHYTHM. 103,3 pulcherrimam auream ... -am. CHRON. Andag. 83 p. 208,7 ludum unum christallinarum -arum. CATAL. thes. (ed. Bassermann-Jordan, Bamberger Domschatz. Beil. I A p. 50) -a aburnea *(sic)* et III cristalline. *al.* **2** *translate et in imag. i. q. eventus vel fortuna anceps, discrimen, casus – Ungewißheit, Geschick, Zufall:* LAMB. HERSF. annal. a. 1070 p. 116,28 temptatam fortunae -am detestantes (COSMAS chron. 1,7 p. 18,12 fortuna semper hanc ludit -am sua rota, ut *eqs.* ARABS 13 [AltdtBl. 2 p. 383] -a fortune numerat, dum ridet, amicos. *cf.* COSMAS chron. 3,29 p. 199,16 fatorum). VITA Serv. 21 p. 84,15 dira mortis -a. COSMAS chron. 3,30 p. 201,2 subire -am pugne. WIBALD. epist. 163 p. 271,19 *(de electione archiepiscopi)* in talem disceptationis -am non libenter incidimus. VINC. PRAG. annal. a. 1161 p. 678,37 *(de bello)* tali -a, tali trocho ... ludus exercetur. CARM. Bur. B 101,33,1 dum terminat -a ludum. *al.*

2. alea *v.* allium.

alearis, -e. *alearius – zum (Würfel-)Spiel gehörig:* RATHER. epist. 16 p. 84,6 cum ... ad tabulas insuper luderet -es (alearias *var. l.*).

alearius, -a, -um. **1** *adi.: alearis – zum (Würfel-)Spiel gehörig: v. l. 38.* **2** *subst. neutr.: tabula lusoria – Spielbrett:* MIRAC. Bert. 61 super scacarium vel -um cecidit.

aleator, -oris *m. aleae lusor – Würfelspieler (cf.* GLOSS. IV 179,9 St.-S. -r tafleri [V 46,5]): AMALAR. ad Petr. 5 -es, qui perhibent tribus tesseris suis tria tempora significari. GESTA Camer. 1,89 p. 434,9 canon ... clericos interdicit -es fore. GERHOH. ad Innoc. p. 235,1 clerici lascivi, -es, venatores. CHART. Tirol. 563 p. 44,18 (epist. Innoc. III.) -r et baratarius. CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 210,28 quem *(cellerarium)* ... alii Iudam traditorem, alii -em publice inclamantes. ALBERT. STAD. annal. a. 1183 p. 350,14 Heinricum canonicum, dictum Dobelsten, eo quod -r esset. ALBERT. M. eth. 4,1,8 p. 286[a],31 -r (*p. 1122[a],7* κυβευτής) autem, qui ab amicis lucrari quaerit. *al. v. et p. 440,65.*

aleatrix, -icis *f. ludorum amatrix – (leidenschaftliche) Spielerin:* CHRON. Reinh. a. 1214 p. 584,18 cuius *(Ottonis IV.)* consors ..., -x publica, cum de ludis variis plurimis teneretur debitis *eqs.*

aleb *v.* aleph.

alebra alimentum GLOSS. med. cod. Trev. p. 149,5.

alec *v.* allec.

alector (all-), -oris *m.* (ἀλέκτωρ) *gallus – Hahn:* CARM. Scot. I 7,4,3 iam canit allector praedicens luminis ortum. *v. et* alligator.

alectorius (all-), -i *m.* (ἀλεκτόριος) *script.:* ele-: *l. 69. p. 442,2.* -ter-: *l. 72. lapis in ventriculo (vel in hepate) galli inventus – Stein im Magen (oder in der Leber) des Hahns (cf. Damig. lapid. 19):* DYASC. p. 115[b] lapis all-us invenitur in ventribus gallorum gallinaceorum cristallo similis (*sim.* ALPHITA II p. 91,23 lapis el-us). MARB. RED. lap. 3,7. ARNOLD. SAXO fin. 3,6 -us lapis ... a ventriculo galli castrati trahitur post quartum annum *(cf. notam ed. Rose).* ALBERT. M. miner. 2,2,1 p. 31[b],9 -erius est gemma, quae vocatur lapis galli. animal. 23,118 de gallinacio dicitur, quod post sex annos aliquando in epate lapidem el-um nomine gignit. *Ziltener*

alecus *v.* aliquis. **alef** *v.* aleph. **alego** *sim. v.* allego.

alemandina *v.* alabandina. **Alemannius** *v.* Alcmanius.

***alembicum,** -i *n. vel* ***alembicus,** -i *m. (arab.* anbīq, *v. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 95[b]) script.:* elem-: *l. 16sq.* (a)lam-: *l. 14.32.* alen-: ANON. secret. p. 47,15. allan-: *l. 19.* -bicc(um, -us): *l. 16sq.19.32.*

summa pars vasis destillatorii, quae super cucurbitam ponitur – oberster Teil des Destillationsgefäßes, der auf den Kolben gesetzt wird (cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 6. 1937. p. 62): ANON. tab. p. 157,22 sublimatur *spiritus* ad -um (THEOD. CERV. chirurg. 4,7 p. 183[c] per alambicum). p. 192,21 recipere aquam ... per -um in recipiente. ANON. secret. p. 47,10sq. elembicci cum rostro *(arab.* anbīq ḏāt al-ḫaṭm, *cf. Siggel l. c.)* ... cucurbita ... cum elembicco caeco *(arab.* anbīq aʿmā, *cf. Siggel l. c.).* p. 48,7 sunt allanbicca, quae debent habere rostrum iatum ..., sunt et alia, quae debent habere rostrum strictum. GEBER. summ. 1,47 p. 576 -us cum laxo naso. 1,50 p. 587 quae *(destillatio)* per ascensum fit in -um ...; ne cucurbita vel distillatorius -us rumpantur. p. 589 usque prope collum -i ... usque ad curvitatem ipsius -i ... lutetur -us cum cucurbita sua ...; -us ... et eius cucurbita de vitro sint. THADD. FLORENT. cons. 179,33 distillatio ... *aquae ardentis* fit per -um serpentinum. ALPHITA I p. 273,41 -um, id est vas distillatorium, ut in quo fit aqua rosata et aqua ardens. *al. spectat ad totum vas:* ALBERT. M. miner. 2,3,6 p. 57[a],2 si *lapis* ponatur in -o, hoc est in vase aquae bullientis, cessant ampullae ebullitionis. WILH. SALIC. chirurg. 1,9 p. 306[G] ponebam ... pulveres ... ad lambiccum. *designatur vocibus arcanis:* ANON. tab. p. 163,1 occultaverunt ... nomen cucurbitae et -i et dixerunt cribro et silo. p. 177,17 thalamus est -us, in quo est illud genitum *(i. materia destillata).* p. 192,20 significavit ... per cacumina montium -a. AURORA consurg. 7 p. 203,24 *aqua, aer et ignis* sunt tria -a vitrea, in quibus genitus philosophorum generatur. *al. v. et Suppl. Arab.*

alenitus, aleno *v.* anhelitus, anhelo.

***alentidium** *subst. (orig. inc., cf. André, Lex. bot. p. 23) chamaedrys – Gamander (Teucrium chamaedrys L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 286):* HILDEG. phys. 1,124 gamandrea (alentidium *ed. pr.*) calida est et pinguis.

1. *alenus *subst.* (*cf.* ὠλένη, ὄλενον) *script.:* alien-: *l. 46.* -os: *l. 46. cubitus – Ellbogen:* GLOSS. III 71,40 St.-S. -us elinbôgo. 178,7 alienus elinbogo. 293,40 -os ellenbogo. *ibid. al.*

2. alenus *v.* anhelus.

aleo, -onis *m.* (alea) *aleator – Würfelspieler:* GLOSS. IV 213,7 St.-S. -o -is zabelære.

aleph. (אָלֶף) *script.:* -p: *l. 55.* -b: *l. 53.58.* -f: *l. 58. littera prima alphabeti Hebraici:* **1** *gener.:* URSO gloss. 102 '-b', quod tantum sonat, quantum in nostro ydiomate 'a' ...; primam et ultimam dictionis literam componunt et pro '-p' proferunt 'ab'. **2** *alleg.:* CARM. Scot. I 14,1,1 doctrinam commonet -ph *(cf. Hier. epist. 30,5).* **3** *math. de figurarum puncto:* Ps. AVIC. anim. 6,2 p. 198 scribe in centro *circuli* -f ... de -f ad gim ... de -f ad b *eqs.*

***alephanginus,** -a, um. *(arab.* ʿanfaqah, *v. Freytag, Lex. Arab.-Lat. III. p. 233[a]) parti faciei circa nasum sitae utilis – auf die Nasengegend wirkend:* WILH. SALIC. chirurg. 1,18 p. 309[A] addendo aliquas -as species stomachales ut mastiches *eqs.*

***aleptafilos** *subst. (e* λεπτόφυλλος *corruptum) artemisia – Beifuß (Artemisia vulgaris L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 434):* GLOSS. III 469,31 St.-S. -os id est artemisia buggila. *v. et* leptophyllos.

1. ales, -itis *m. et f. nom. sg.* alis: IONAS BOB. Columb. 2,2 p. 234,5. *nom. pl.:* alis: *l. 71.* ales: *l. 71. p. 443,3.*

I *proprie i. q. avis – Vogel:* **A** *gener.:* IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 228,9 in aescas alis (ales, alites *var. l.*) veniunt. VITA Pirmin. I 10 -e multo (*e Sedul. carm. pasch. 3,210;*

[Baader]

cf. WALAHFR. [?] carm. 50,1,15). CAND. FULD. Eigil. II prol. 1,12 -bus . . . atris. CARM. Salisb. 11,5 Martius . . . -e gaudet. CYPR. CORD. carm. 3,2 (MGPoet. III p. 145) ales . . . pipant . . . voces. EGBERT. fec. rat. 1,148 nidos commaculans inmundus habebitur -s. 1,167 consumendo vorans alios formosior -s. *al.* **B** *spec.:* **1** *de aquila:* WALAHFR. carm. 19,11 -s ad alta volat *(cf.* EKKEH. IV. bened. I 4,24 Iovis -s [gloss.: aquila; *e Verg. Aen. 1,394*]). **2** *de gallo:* HEITO Wett. 28 -bus . . . viciniam diei concrepantibus. **3** *de columba:* ALDH. virg. I 23 p. 254,2 spiritu in simulacro -is descendente. **4** *de pavone:* EPIST. Hann. 24 p. 58,7 *(per compar.) praepositus* ad curiam Iunonius -s evolavit.

II *translate i. q. auspicium – Vorzeichen:* CHRON. Pol. 1,29 sinistro -e.

2. *ales, -itis *(m.)* (alere) *puer – Kind:* ALBERT. M. pol. 7,15[a] p. 745[b],36 'apparet -e' *(gr. p. 1336[a],5 nihil respondet huic voci)* id est eo, quod alitur. p. 745[b],39 vocat pueros tales -es, quia bene aluntur.

3. ales *v.* ala *p. 419,10.*

***alesna** *subst. (germ.* *alisna, *francog. vet.* alesne, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 67) subula – Ahle:* GLOSS. III 679,59 St.-S. -a ala.

1. *aleta, -ae *f. (*ala; *francog. vet.* elette, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 56) pinna – Flosse:* IOH. sacerd. 198 carpe -as et caudam.

2. aleta *v.* athleta.

alethia (ala-, ali- *sim.*), -ae *f.* (ἀλήθεια) *metr.* -i(a): *l. 32.*

veritas – Wahrheit: BERNH. PROV. comm. 5,4 p. 288,25 cinamomum alithinum, id est verum ab ali-a, quod est veritas. *per prosop.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,205 vias Domini Pietas et Ali-a cingunt. CONR. HIRS. dial. 695 certantes personae Pseustis et Alathia, quas introducit *Theodulus* (708. ACCESS. ad auct. p. 22,18 Ps. et Ali-a . . .; Ali-a veritas Dei interpretatur, 'ali' Hebreo sermone veritas, 'thia' Deus dicitur). ARCHIPOETA 10,9,4 non est in tot turribus *Papiae* turris A-ę (alothie, alachie, galathie, alicie *codd.; cf. comm. ad l.*).

alethinus (alitin-, -then-, -ch(i)m- *sim.*), -a, -um. (ἀληθινός) *metr.* ālĭchĭmum: *l. 51.*

1 *adi.:* **a** *verus – echt:* COMPOS. Luc. β 25 compositio cinnabarin alithi[ti]nus *(sic L,* alithinis *codd. Vitr.; cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 92).* BERNH. PROV. comm. 8,3 p. 302,7 alithaunum *cinnamum,* id est verum. *v. et l. 30.* **b** *purpureus, subrufus – purpurfarben, rötlich:* AGNELL. lib. pont. 119 fecit thecam . . . ex blacta ali-o. 155 endotin ex blatta alitheno. CONSTANT. APRIC. grad. p. 368,9 cinnamomum . . . ali-um (theor. 5,34 p. 22a[r] alichmum. ALPHITA I p. 284,19 alichimum. p. 284,21 alithimum . . . interpretatur subtile rubrum. Ps. OTHO med. 60 subtile alichimum. *v. et l. 44).* theor. 7,13 p. 34b[r] rubeum *colorem urinae,* quem vocant alithum (7,14 p. 34b[v] urina rubicundissima et ali-a. 8,5 p. 37b[r]). **c** *ad purpuram spectans – Purpur-:* MAPPAE CLAVIC. 229[tit.] tinctio ali-a. *v. et l. 58.*

2 *subst. fem. et neutr.:* **a** *purpurae infectio – Purpurfärbung:* COMPOS. Luc. D 20 de alitina (23. 32). **b** *color purpureus – Purpurfarbe:* COMPOS. Luc. A 14 tinctio ali-i (ali-a MAPPAE CLAVIC. 159; *cf. J. Svennung, op. cit. p. 103).*

adv. ***alethine.** *purpureo colore – purpurfarben:* COMPOS. Luc. C 25 de pelle ali-ae tinguere. 26 qualiter debeatur pelles tingui alitine.

***aletica** *subst. (orig. inc., ni cohaeret c.* ἀλλάντιον) *tomaculum – Bratwurst:* GLOSS. III 613,28 St.-S. lucanica -a *(an adi.?)* pratuurst. 617,25 -a bratwurst. 691,38.

aletrix *v.* altrix. **alevantus** *v.* elephas.

alevio *v.* allevio. **alevium** *v.* allec. **aleum** *v.* allium.

***alexander** *subst. (corruptum ex* olusatrum, *ital. vet.* alessandrina, *francog. vet.* alisandre, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 64) olusatrum – Pferdeeppich (Smyrnium olusatrum L. et sim., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 284):* ALPHITA II p. 5,1 -r vel olixatrum i. petrosillinum Macedonicum, Gallice alisandre.

Alexandrina, -ae *f.* (Alexander *vel* Alexandria) **1** *bot.:* **a** *agnus castus – Keuschlamm (Vitex agnus castus L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 288):* DYASC. p. 38[a] agnus sive aligos, Latine -e appellatur. *huc spectare videtur:* BERNH. PROV. comm. 6,4 p. 292,34 -a vel eius flos. **b** *laurus Alexandrina – lorbeerblättriger Mäusedorn (Ruscus hypophyllum L., cf. André, Lex. bot. p. 116):* ALPHITA II p. 48,1 dampne, quam alii -am vocant (*cf. Diosc. gr. 4,145* δάφνη Ἀλεξάνδρεια, *Diosc. lat. 4 p. 63,23* dafni aut Alexandria). **c** *chamaedaphne – traubiger Mäusedorn (Ruscus racemosus L., cf. André, op. cit. p. 23):* ALPHITA II p. 6,4 -a, id est camedafne (*cf. Diosc. gr. 4,147* Ἀλεξάνδρειαν, *Diosc. lat. 4 p. 64,17* Alexandria). **d** *?aconitum – ?(gelber) Sturmhut (Aconitum vulparia Rchb., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 108sq.):* ALBERT. M. veget. 6,333 quae *(herba)* -a vocatur et . . . a quibusdam . . . herba luporum. **2** *pharm.: species antidoti – Heilmittelart:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 366[G] -a *dicta est* ab inventore vel forte a loco (*cf.* GLOSS. Roger. III 797 unguentum aureum, quod fit de aurea -a).

***alficus** (afl-, afr-, -fin- *sim.*), -i *m. (arab.* fil *'elephas', v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 605) latrunculus ludi scachorum, senex – Schachfigur, Läufer:* CARM. Bur. B 210,5,1 tertius -us (aflicus, alfinus, arphilus *sim. var. l.*) custos regalis habetur. 210,15,1 -us trivius cornuta fronte timendus. CARM. ined. 83,4 (ed. H. Hagen. 1877) africus in triviis locum capit ex inimicis.

***alfinus** *v.* *alficus. **alfit(um)** *v.* alphitum.

1. alga, -ae *f.* **1** *bryon – Meergras, -tang, Alge (Zostera marina L. vel Fucus L., cf. G. Pritzel – C. Jessen, Die dt. Volksnamen der Pflanzen. 1882. p. 452 et Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 502sqq.):* ALDH. ad Acirc. 142 p. 203,11 refluis -arum illisionibus. VITA Audom. 5 (MGMer. V p. 758,9) litoreas . . . -as. ERMOLD. Ludow. 1,510 ista *(avis)* -is recubat. GLOSS. IV 166,59 St.-S. -a mergras *(v. et l. 42).* CARM. var. III 82,10 pro infamia Walperti *(episcopi)* te *(Adalbertum, regem Italiae)* decet -a regni. LAMB. LEOD. Matth. I 1847 -a loquaci. ALBERT. M. animal. 24,58 hic piscis ex -a nidum construit. *al. in imag.:* RADBOD. carm. 5,76 Silvano extorsimus -am (gloss.: vile obsequium).

2 *carex – Segge, Riedgras (Carex L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 828):* GLOSS. II 492,35 St.-S. -is seim (*lege:* seun). 580,53 -is seon merigrason. 619,22 -a fenum gras sahirahi. 687,44 -a herba maritima i. rietgras vel mies. III 535,36 -a reinegras. 592[1] -a vel saliunca rietgraz. 719,51 -a lius. *ibid. al.* **3** *iuncus – Binse (Iuncus L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 272):* GLOSS. II 562,51 St.-S. -a i. semih. III 584,20 -a semit. **4** *harundo parva – Schilfrohr (Phragmites communis L. et sim., cf. Fischer, op. cit. p. 278):* GLOSS. III 679,16 St.-S. -a ulue. **5** *lenticula aquatica – Meerlinse (Lemna minor L., cf. Fischer, op. cit. p. 273):* GLOSS. III 492,24 St.-S. -a merelinsin. *ibid. al.* **6** *nasturcium – Brunnenkresse (Nasturtium officinale R. Br., cf. Fischer, op. cit. p. 276):* GLOSS. III 221,28 St.-S. arnoglossa wegerich vel -a i. rietgras vel brunnegresso. **7** *nymphaea – Seerose (Nymphea alba L., cf. Fischer, op. cit. p. 276):* DYASC. p. 130[b] nimpha sicut alii cacabus Veneris, id est papaver palustre sive ut Latini -a palustris (gallam plaustrem ALPHITA II p. 126,2; *cf. Ps. Apul. herb. 68 adn. ad l.* 9 [*codd. interpol.*]), nascitur in aquis stantibus *eqs.* (*cf.* Ps. ODO MAGD. herb. 107). **8** *beta – Mangold (Beta vulgaris var. Cicla L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 588):* GLOSS. III 524,31 St.-S. -a romesgras.

2. *alga, -ae *f. (fort. cohaeret c.* *augia, *theod. vet.* ouwa) *campus – Flur:* CHART. Wirt. VII 2377 p. 269,34 (a. 1274) prata . . . sita in -a, que dicitur in der Tachowe. p. 270,1sq. fossus fuit vallus in -a apud Tollendorf, cuius -e pars ad me pertinebat.

***algala** *subst. (fort. e* Galenus *corruptum, cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 5. 1936. p. 315 et* IOH. sacerd. 100 algalias, *ni cohaeret c. arab.* alachuin, *cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. III. p. 1066) commixtio quaedam – ein Gemisch:* ARNOLD. SAXO fin. 3,77 ex eo *(sanguine draconis)* et argento vivo fit -a. IOH. sacerd. 148 de -a.

[Baader]

***algebra** *subst. (arab.* ġabr, *v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 631) medic. i. q. restauratio ossium fractorum – Wiederherstellung von Knochenbrüchen:* GLOSS. Roger. I A 1,6 p. 520,42 dicuntur facientes -a, id est carnis sanatores vel ossium fractorum reparatores. WILH. SALIC. chirurg. 3tit. p. 341A liber tertius de -a.

***algedo,** -inis *m.* (ἀλγηδών) *dolor – Schmerz:* AURELIUS 1 p. 489,1 acredinem multam (*sic ed.*, algedinem multum *cod. Augiens. 120 et Vindob. 68; inde* GLOSS. med. p. 88,4) habet *febris tetrateus.*

***algema,** -ae *f. (?n.: l. 14)* (ἄλγημα) *dolor – Schmerz:* **1** *de mente:* ABBO SANGERM. bell. 3,71 -am (gloss.: dolorem) mentis anquirunt talia. **2** *de stomacho:* Ps. GALEN. frg. 5,20 -a hoc est tumor vel fervor.

***algeme(i)nda** *v.* *almeinda.

algeo, alsi, -ere. **1** *frigere – frieren:* WALTH. TER. Ioh. 1 p. 1140,14 esuriendo, sitiendo, -endo (*cf.* GODESC. GEMBL. paneg. 4,33 [MGScript. VIII p. 561]). BERNH. GEIST. palp. 2,119 bello sudavi . . . et alsi. **2** *frigidum fieri – kalt werden:* **a** *proprie:* HUCBALD. ad Karol. 35 (MGPoet. III p. 611) prius -entes quam vita relinqueret artus. *in imag.:* CARM. Bur. B 53,2,5 *(de schismate)* scintilla caritatis alserat facta iam cinis. **b** *translate:* GODESC. GEMBL. paneg. 5,8 (MGScript. VIII p. 562) probitas *mundi* laudatur et -et.

adi. **algens,** -entis. *frigidus – kalt:* **1** *de hieme:* WANDALB. mens. 349 brumae. **2** *medic. de complexione frigida humorum:* Ps. OTHO med. 155 error -is stomachi.

algesco, -ere. *sterilem esse – unfruchtbar sein:* ALDH. virg. II 418 quamvis . . . iamdudum . . . sterili matrix *Elisabethae* -ret alvo.

adi. **algescens,** -entis. *medic. i. q. complexione frigida humorum effectus – durch kalte Säftekomplexion hervorgerufen:* Ps. OTHO med. 146 splenis tumor -s hepatisque.

***algiditas** (alligi-), -atis *f. algor – Kälte:* ANON. astrolab. p. 372,4 Saturnalibus . . . alligiditatibus.

algidus, -a, -um. **I** *frigidus – kalt:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 94,5 linquit dum spiritus -a membra. virg. II 1099 aequora. WALAHFR. Wett. 716 frigora. *al.* **2** *medic.:* **a** *algore parum sensibilis – gefühlskalt, frigid:* Ps. OTHO med. 139 matrix. **b** *subst. neutr. de complexione frigida humorum i. q. frigidum – das Kalte:* ALBERT. M. animal. 12,48 res, quae sunt . . . calidae et humidae, . . . coagulantur -o et per hoc videntur frigidae sicut sanguis. **B** *translate i. q. obstinatus – verstockt:* CARM. Cenom. 13,4 -a corda fovens dogmate.

II *algens – frierend:* EGBERT. fec. rat. 1,921 plangit Adonidis interitum Venus -a. ABSAL. serm. 50 p. 284B *martyres* rigoribus -i.

***algocera,** -ae *f. orig. et signif. inc.:* Ps. AVIC. anim. 1,1 p. 38 accipit spinam alicuius piscis et mittit subtus -am et permaneat ibi per mensem, inveniet ipsam spinam vermen, qui est centipes.

algor, -oris *m. plur.: l. 59sq. 64. 66.*

1 *frigus – Kälte:* **a** *gener. de hieme:* EGBERT. fec. rat. 1,996 -r acerbus. DECRET. Frision. A 8 p. 53,5 -r et calor: X solidi. ALBERT. AQUENS. hist. 11,15 in mense Decembri, mediis -bus. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 50,20 hyemis -e. VINC. PRAG. annal. a. 1145 p. 661,50 inter fruteta et -es nivium. *al.* **b** *medic. de complexione frigida humorum:* WALTH. AGIL. med. 13 p. 112,25 urina alba . . . -em epatis significat *eqs.* **2** *status algendi – das Frieren:* **a** *gener.:* RAHEW. gest. 3,1 p. 167,23 cum perpetuis rigeant -bus *Polani. de modo paenitentiae:* ARNULF. SAG. invect. 3 p. 95,12 luere multis ieiuniis et -bus. **b** *medic. de febri:* HUGEB. Willib. 3 p. 92,8 febricitando, totiens -e frigans et totiens calore estuans.

***algora** *subst. (orig. inc.) spuma maris salsa, halosachne – Salzauswitterung:* DYASC. p. 31a alosathne . . ., quod nos -a (algeram *Simon Ianuens. clav. s. v.* alga marina *et* algera) vocamus.

***algorismus,** -i *m. (arab.* Ḫuwārizmī, *v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 890) script. et form.:* alch-: *l. 17.* -izm-: *l. 7sq.* -os: *l. 11.*

1 *species artis numerandi secundum Indos (ab Abū ʿAbdallāh Muḥammad ibn Mūsā al Ḫuwārizmī tradita) – Art der indischen Rechenkunst:* ANON. algor. Salem. p. 2,1 liber -zmi. p. 2,5 quae *(ars)* -zmus inscribitur. p. 3,18 prima species -zmi additio dicitur. ANON. algor. Hann. p. 27,24sqq. -us dictus fuit, qui hanc artem invenit; unde arti a se invente nomen eius tradidit; dicunt alii . . . nomen artis huius tractum ab eo, quod est -os, id est alba harena *eqs.* VITA Herm. Ios. 41in. cifram -i. Ps. AVIC. anim. 6,15 p. 288 -us, arithmetica. 6,16 p. 311 per multiplicationem -i. EBERH. ALEM. labor. 939 -i bis quinque figurae. ALBERT. M. metaph. 4,1,6 p. 212a,41 scientia -i et de pugnis numerorum et scientia abachi et huiusmodi. *al. de titulo libri:* CATAL. biblioth. Becker 115,63 alch-us. **2** *alba arena – weißer Sand: l. 11.*

***algorista,** -ae *m. qui algorismo calculat – einer der nach dem Algorismusverfahren rechnet:* ANON. algor. Salem. p. 8,34 radicum subtractio necessaria magis quidem mathematicis quam -is.

algosus, -a, -um. (alga) *algis tectus vel confertus – von Meertang bedeckt oder erfüllt:* ALDH. carm. eccl. 4,5,5 remis. virg. I p. 230,23 spumosis -isque remorum tractibus. AMARC. serm. 3,365 paludes.

algu, -us *n. (?m.: l. 27) frigus – Kälte:* MIRAC. Bert. 1 p. 509,40 -u fere loeto tenus profligatus. REGIN. hymn. 8,2 (AnalBoll. 49 p. 364) sustinebat famem, sitim -u et fortissimum.

***alhidada,** -ae *subst. (arab.* ʿidada, *v. J. Frank – M. Meyerhof, Ein Astrolab aus dem ind. Mogulreiche. 1925. p. 28) script.:* ha-: *l. 43sqq.* alli-: *l. 37.* -dala: *l. 37. form. sing.:* *nom.* -a: *l. 37.43. gen.* -(a)e: *l. 40.43.46. acc.* -a: *l. 40.44sq. abl.* -a: *l. 41sq.*

regula in parte aversa astrolabii sita, verticulum – auf der Rückseite des Astrolabs befindliches Lineal (cf. J. Frank – M. Meyerhof l. c.): GERB. (?) astrolab. 2,12 -a (alli-, -dala *var. l.*), id est verticulum, quod nos radium dicere possumus, quod ad instar regulae extensum superponitur tabulae. 3,4 ipsum -a . . . summitas -ae . . . si posueris -a super vigesimum diem Aprilis. 5,1 insidente -a lineae orientali. 21 dum sol pervenerit ad ipsa signa in -a. ANON. geom. I 3,1 mediclinium (alhidada *suprascr. cod. D*). 3,6 directa ipsius hal-ae . . . linea . . . partium supra hal-a apparentium . . . cuiuscunque proportionis triangulum hal-a in quadrato ipso effecerit. MATHEM. var. Bubnov p. LXI,1 per foramina -e. *ibid. al. (v. ind.).*

***alhigera,** -ae *f. (arab.* hiǧra, *v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 863) discessus Mahumeti e Mecca – Auszug Mohammeds aus Mekka, Hedschra:* CHRON. Albr. a. 607 hic est primus annus -e secundum Sarracenos. a. 1143 p. 837,21 hic erat annus -e DXXXVII; -a autem dicitur sublimatio in prophetam *eqs.* a. 1213 p. 898,43sqq. *Baader*

alia *v.* alius *p. 465,72.*

***aliacum** *v.* *allacium.

1. alias *adv.* **1** *de tempore i. q. alia vice – ein anderes Mal:* THIETM. chron. 6,58 nos hoc modo pacienter ferre et -s . . . nocere. **2** *de loco i. q. alibi, alio – anderswo, anderswohin:* LIUTG. Greg. 2 p. 68,12 quo se -s verteret non habens. GODESC. SAXO theol. 9,3 p. 204,21 dicit -s *Dominus:* 'sic *eqs.*' (OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 65,5 aliis vel -s hoc dicendum relinquimus. *al.*). NIVARD. Ysengr. 2,602 -s illi tutius esse foret. *al.* **3** *de modo:* **a** *aliter – anders:* AMALAR. epist. 1,2 mihi videtur, si tamen vobis non -s, oportere scribi *eqs.* HROTSV. Gong. 571 haut -s quam. CHART. Const. 45 (ed. K. Beyerle, Konstanzer Grundeigentumsurk. 1902. p. 55,11) domibus per incendium vel -s devastatis. *al.* **b** *ceterum, alioquin – im übrigen, sonst, andernfalls:* LEX Sal. Merov. 76 (rec. B) -s de vita componat. EINH. Karol. 19 p. 25,9 licet -s felix. HROTSV. Gall. I 9,2 -s non evademus. *al.* sin -s: WALAHFR. carm. 32,8 visere si poteris, sat erit . . .; sin -s, rescribe. PASS. Kil. I 13 sin autem -s. *al.* **c** *alia notione – mit*

[Prinz]

anderer Benennung: SALOM. II. epist. 34 Nemidonensis episcopus, -s episcopus de Spira. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 93,30 dissonum (absonum -s dissonum *A*). *al.* **d** *alia relatione – anderweitig:* DIPL. Heinr. III. 208ª p. 276,3 -s eam *(villam)* commutare. e -s . . . -s *i. q. partim . . . partim – einmal . . . zum andern:* LAMB. HERSF. Lull. 3 p. 310,17 -s CCCLXXV milibus, -s pene totidem milibus cesis.

2. *alias *v.* *alies.

(*aliatio, -onis *f.* OTTO FRISING. chron. 8,9 p. 402,23 est . . . transitus . . . de esse ad aliter esse; id est transitus, ut ficto nomine dicam, -is a faciendo aliud vel alterationis a faciendo alteratum.)

alibantes i. mortui GLOSS. med. cod. Trev. p. 148,23. *v. ThLL. s. v.* abantes.

alibi *adv.* **1** *alio loco – anderswo:* BEDA hist. eccl. 4,17 p. 244,24 non -i quam in medio eorum . . . sepulta *abbatissa.* EINH. Marc. et Petr. I 4,17 p. 263,52 non -i (aliubi *1 p. corr.*), sed ibi. HRABAN. epist. 36 p. 471,39 *apostolus* ait . . .; item -i ait. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 285,48 non -i nisi in synodo Romana. *saepe.* **2** -i . . . -i *i. q. hic . . . illic, partim . . . partim – hier . . . dort, teils . . . teils:* GODESC. SAXO conf. p. 63,18 cum -i atque -i . . . fateatur *Augustinus.* RUOTG. Brun. 33 p. 34,13 -i singulos, -i binos inclusit. **3** *aliorsum – anderswohin:* FORM. Augiens. C 20 illum -i . . . dirigere. ANNAL. Quedl. a. 1020 p. 85,49. *al.* **4** *aliunde – anderswoher:* CHART. s. Viti 8 (QuellErörtBayerGesch. XV p. 10,38; a. 1253) -i quam de ecclesia sancti Petri eligere *abbatem.* CHART. Const. 54 (ed. K. Beyerle, Konstanzer Grundeigentumsurk. 1902. p. 63,33) pretii, quod -i habere possent. **5** *in enumeratione i. q. alio modo – auf andere Weise:* LEX Baiuv. 16,11 et si mancipium alioquin si dicit: 'istum *eqs.*'; et -i: 'dux *eqs.*'

***alibicumque** *adv. alio quolibet loco – irgendwo anders:* CHART. march. Misn. II 188 (a. 1145) si . . . -e . . . exequia . . . celebrabitur.

alibrum *v.* alabrum.

alica (ha-, -qua, -ga), -ae *f.* (ἄλιξ) **1** *spelta contusa – Spelt grauben:* PAUL. AEGIN. cur. 169 sucum -e ([3,28,10 ἄλικος]. AESCULAPIUS 4 p. 7,34 aliquem s.). 196 p. 121,13 ex condro et oriza et -a. *ibid. al. (v. ind.). remissius:* ABBO SANGERM. bell. 3,80 apogeum aliquam (gloss.: annonam) ampliet altum. **2** *spelta – Spelt:* ANTIDOT. Glasg. p. 155,13 farina de sicale aut de -a. GLOSS. III 111,16 St.-S. aliga amari (*sim.* 173,30. 200,14 h-a. *cf. Ahd. Wb. I. p. 312*). GLOSS. Salern. p. 10ª,32 spelta -a (ALPHITA I p. 273,43). *v. et* *alix.

alicastrum (ha-) *n. ador – Einkorn (Triticum monococcum L.):* GLOSS. III 111,19 St.-S. h-um einkorn (173,31. 200,15).

***alices** *subst. (orig. inc.) extensio alarum vel corporis – das Ausstrecken der Flügel oder des Körpers:* GLOSS. Salern. p. 14,2 -es sunt alarum per fumositatem extensiones (*cf.* ALBERT. M. animal. 6,22 vapor faciens extensiones et -es in *gallina.* 23,79 [*de falcone*]). 19,22 qui oscitando patitur extensiones et -es ex spiritu fumoso grosso.

alich(i)mus *v.* alethinus. **alictus** *v.* alietus.

alicubi *adv.* **1 a** *aliquo loco – irgendwo:* EIGIL Sturm. 7 quando -i noctabat. HRABAN. epist. 21 p. 428,1 -i in hoc opere nostro. *al.* **b** *in aliquem locum – irgendwohin:* ANSCAR. mirac. Willeh. 6 (5) -i (aliquo *var. l.*) devenire. *al.* **2** *hic et illic, interdum – hier und da, bisweilen:* HRABAN. epist. 2ª p. 383,29 pro m littera -i virgulam . . . notavi (*postea:* aliquando). *in enumeratione:* HRABAN. epist. 3 p. 386,20sq. -i . . . -i. ALBERT. M. meteor. 1,4,10 p. 517ᵇ,13 est *vapor* . . . -i spissus et -i rarus. **3 a** *alibi – anderswo:* BEDA hist. eccl. 2,20 p. 125,27 cum nil -i praesidii nisi in fuga esse videretur. UFFING. Ida 2,7 ut . . . veneratio celebrior -i haberetur. *al.* **b** *aliorsum – anderswohin:* LEX Sal. Merov. 14,4 -i (aliubi LEX Sal. Pipp. 16,4) migrare. TRAD. Frising. 684 ad itinera diversa aut in hostem aut -i caballum unum prestare. *al. v. et* aliubi.

alicunde *adv. ex aliquo loco – irgendwoher:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 306,31 si forte -e quid auxilii . . . adveniret.

1. alicus *v.* aliquis.

[2. alicus. *fort. errore pro* acolythus: ORDO liturg. (ed. Young, Drama I p. 142) precedat -us indutus cappa . . ., duo -i *eqs.* (*ibid.:* acoliti, acolitus)] *Prinz*

***aliegena,** -ae *m. paganus – Heide:* FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 14,28 urbem, que . . . -is subditur.

***aliegenatio** (-cio), -onis *f. cessio – Veräußerung:* CHART. Sangall. A 973 (a. 1266) ut hec hominum nostrorum -cio a nobis vestro facta monasterio robur teneat firmitatis.

***alienaliter** *adv.* **1** *foras – nach auswärts:* REGISTR. Patav. I p. 273,3 (s. XIII.) isti sunt, qui non contraxerunt -r (*antea:* sub alieno dominio). **2** *alieno modo – fremdartig:* HILDEG. vit. mer. 2,39 p. 75,15 ipsi *(prophetae)* quasi in aliena vita -r miracula Dei protulerunt.

alienatio (-cio), -onis *f. script.:* -igen-: *l. 43.57.70. adde* CHART. Salem. 267. alenena-: *p. 449,5.*

I *gener. i. q. separatio, discessus, absentia – Trennung, Weggang, das Fernsein, Fernbleiben:* MANEG. ad Gebeh. 32 p. 369,6 ab ecclesiae pace -o tenet peccata. HUGO FLAV. chron. 2 p. 482,32 post decursam ebdomadariam mei ipsius -em. VITA Udalr. Cell. II 47 (24) quibusdam . . . abominabiles preces pro illorum *(Cluniacensium)* -e fundentibus. HILDEG. epist. II 144 p. 380ᴰ o ipsi miseri; quare adiungunt se miseriae -is et peregrinationis. *spirit.:* HILDEG. scivias 3,10 p. 695ᴰ qui *(homo)* in huiusmodi vanitate se mihi in -e ignorantiae nesciat.

II *spec.:* **A** *iur.:* **1** *cessio, abrenuntiatio, resignatio – Abtretung, Verzicht(leistung), Veräußerung:* CAPIT. reg. Franc. 183,2,29 -is autem verbum contineat venditionem, donationem, permutationem et emphitheuseos perpetuum contractum. GERHOH. aedif. 50 (156) p. 1319ᴬ factas in ecclesiae rebus -es corroborari. DIPL. Loth. III. 119 p. 192,5 abbatiam . . . ullo -is modo scindere a regno. CONST. I 148,1 illicitas -es . . . cassamus. EPIST. Wibald. 447 super quibusdam decimis . . . nescio quo -is titulo . . . translatis. CHART. Rhen. inf. II 29 teneant *hereditatem* . . . sine -e, que dicitur balmunt *(cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1177).* CHART. episc. Wirz. I 192 p. 200,4 -em, que vulgo dinge dicitur. CHART. Sangall. A 845 p. 60,40 patrimonium . . . propter feodotalem -em . . . minus utile. CONST. II 67 -es redituum episcopalis mense. CHART. Tirol. 807ᵇ *homines* stando ad manum propriam . . . episcopi sine aliqua -cione . . . libere permaneant. SUMMA dict. Saxon. 11,91 pecuniam . . . non nisi per gravem aligenacionem . . . habere. CONST. II 160 sancimus . . . omnes -ciones, concessiones, vendiciones, laudaciones. CHART. Rhen. med. III 485 p. 378,7 conductio vel -o a marito facta super rebus, que ad ipsam *(uxorem)* pertinebant. CHART. Merseb. 359 resignacioni seu -cioni castrorum et civitatis. *saepe. expressius i. q. ius renuntiationis – Veräußerungsrecht:* CHART. Tirol. 465 p. 257,21 (a. 1191) decimam habere et tenere sine omni -e in aliquo. **2** *(iniusta) ablatio, ademptio, amissio – (ungerechte) Wegnahme, Entzug, Verlust:* CHART. Mog. A 427 p. 334,36 (a. 1106) bonorum -em a se, velint, nolint, patiantur. NARR. de lib. Fab. 3 abbas . . . cum suis fratribus nullo modo consentientes *(sc. in placito)* iniustae -i *(libertatis).* CHART. Mog. B 112 p. 115,25 *ecclesia* anichilata etiam fuit per diversam aligenationem multarum curtium. CHART. ord. Teut. (Thur.) 323 in affectu habens -cionem ipsius ecclesie ab ordine sancti Augustini contra plenitudinem privilegiorum. **3** *actio secum auferendi, evectio – Mitnahme, Ausfuhr:* CHART. Hans. I 746 p. 261,26 (c. 1275) aliquis exiens de terra cum -cione universitatis, quam alevare vocamus, dabit III denarios. **B** *natur. et medic.:* **1** *de corpore i. q. mutatio (in rigorem) – Veränderung (zur Versteifung, Verhärtung):* ARS med. 7 p. 425,27 satyriasis est inpetus circa ventrem sine mensura cum -e et tensione veretri periculosa. TROTULA 11 p. 11,18 -o matricis ex menstruorum retentione. **2** *de mente:* **a** *defectio, torpor – Ohnmacht, Bewußtlosigkeit, Betäubung:* AURELIUS 6 p. 691,9 ne fiat . . . catafora et quae aligenatione mentis signa sunt. CONC. Karol. 37,10 qui se mero usque ad -em mentis ingurgitat. TRACT. de aegr. cur. p. 321,40 vulnere in vesica . . . existente febres fiunt . . .,

[Rudolph]

insompnitas, -o. BRUNUS LONG. chirurg. 1,6 p. 108 spasmus, -o et permistio rationis. ALBERT. M. veget. 6,364 domestica *lactuca* ... valet -i. *al.* **b** *perturbatio – (Gemüts-, Sinnes-) Störung:* CHIRURG. Sudhoff I p. 170,4 de media fronte una incidimus propter capitis dolorem vel alenenationem (gloss.: bucha; *cf.* GLOSS. IV 369,37 St.-S.) frenesis. ALBERT. M. animal. 20,61 desperantia talia animalia et homines patiuntur amentias et -es.

alienator, -oris *m.* *qui illicite alienat – einer der unberechtigt entfremdet:* HINCM. Remig. app. 1 p. 345,31 pari ... dampnatione -r, petitor, dator, acceptor ... ab ecclesia ... seiungantur (CHART. episc. Hild. I 315 d. et a. seu invasor vel quomodolibet -r). CHART. Hamb. 48 p. 54,32 -es decimarum. LIBER de unit. eccl. 2,23 p. 240,17 -r sive venditor ... ecclesiastici praedii ... iudicantur esse sacrilegi. SALIMB. chron. p. 62,19 baratator et dissipator et -r erat episcopalium rerum. *al.*

alienigena, -ae *m.* *(f.: l. 27.31) script.:* aligenig-: *l. 48. adde* OTTO FRISING. chron. 2,47 p. 124,4 *(var. l.). al.* aligenien(a): *l. 31.48.* alienien(a): *l. 32.*

I *subst. i. q. extraneus, advena, peregrinus – Auswärtiger, Fremdling, Fremder:* **A** *spectat ad stirpem:* **1** *homo ab aliena gente oriundus – Fremdstämmiger, Angehöriger eines fremden Volkes:* CHRON. Fred. cont. 1 Chlodoveus ... de genere -arum (alienarum *4a*) reginam accipiens. CAPIT. reg. Franc. 45 p. 127,11 qui *(fines regni)* ad -as extenduntur. CONC. Karol. 44[A] p. 477,21 pagani et -ae. p. 477,29 *opp.* contribules. CAPIT. reg. Franc. 252,39 quicunque -am, hoc est alienae gentis feminam, verbi gratia Francus mulierem Baioaricam ... in coniugium duxerit. COSMAS chron. 2,23 p. 116,15 an putas, quod -a plus nos diligat ... quam indigena? EPIST. Reinh. 11 p. 12,1 Ruht -am (aligenienam *R*). GERHOH. Antichr. 1,47 p. 354,35 Herodis alieniene. *al.* *latius:* RUOTG. Brun. 30 p. 31,18 hunc terrorem ... indigena eque et -a formidavit. CHART. select. Altmann 148,6 -ae, id est wargangi, qui manserint in banno, dabunt comiti IV denarios. **2** *homo ab aliis oriundus – einer der von anderen abstammt:* HEINR. AUGUST. planct. 233 non -ae sibimet iunguntur uterque *(sc. Adam et Eva).* **B** *spectat ad congregationes sim.:* **1** *eccl. i. q. paganus – Heide:* COZROH. praef. p. 1,31 ecclesia Christi inpugnatur non solum ab -is, sed etiam a falsis fratribus. **2** *iur. i. qui collegii expers est – einer der einer Zunft nicht angehört:* CHART. archiep. Magd. 450 (c. s. XII.[ex.]) quod opus operatum -e infra ius communis fori vendere non debeant, constituimus, ne -e opus suum operatum ad forum non deferant.

II *adi. (usu attrib.):* **A** *gener. i. q. alienus, ab aliena gente oriundus – fremd, fremdstämmig:* REGINO chron. a. 746 p. 42,28 homo -a (aligeniena *A 1*, aligenigena *B 1*). COSMAS chron. 1,13 p. 29,19 quia cum viro -a non ... conspiraret plebs indigena. **B** *eccl. i. q. paganus – heidnisch:* EKKEH. URAUG. chron. a. 1101 p. 222,7 contra invasores sanctae terrae predonesque -as pugnare. ALBERT. M. cael. hier. 9,5 p. 274[a],24 'dii -ae' (*PG 3,269[B]* ξένοι τινὲς καὶ ἀλλόκοτοι ... θεοί) id est, qui non sunt divinae naturae, sed tantum participatione nominis ex falsa opinione.

***alienigeno,** -are. *abdicare – veräußern:* CHART. Sangall. A 447 (a. 856) si autem potestas monasterii ... eos *(pueros)* -are conaverit.

1. alienigenus, -i *m.* *homo ab aliena gente oriundus – Fremdstämmiger:* THIETM. chron. 1,19 maxima perdicio est -os regnare.

2. alienigenus (-ige-), -a, -um. *cum alieno factus – mit einem Fremden abgeschlossen:* COD. Karol. 45 p. 561,30 per aligenigena coniugia.

alieniloquium, -i *n.* *dictio figuralis, allegoria – figürliche Redeweise, Allegorie:* GERHOH. psalm. 36,38 p. 576,11 allegoria, id est -um *(cf. Isid. orig. 1,37,22).* p. 576,17.

alieno, -avi, -atum, -are. *script.:* alli-: *p. 450,59.* -igen-: *p. 450,55.451,5. adde* CHART. Babenb. 72. CHART. Brixin. 127. *al.* -ian-: *p. 450,49.* -ion-: *p. 451,18. intrans.: p. 450,36. 61.451,29.*

alienum reddere – entfremden: I *gener.:* **A** *separare, disiungere, arcere – trennen, entfernen, fernhalten:* ARBEO Emm. 36 quibus distantiis a regno Dei -entur adulteri. EINH. Karol. 33 p. 39,10 *rem* a dominio possidentis -tam esse. ADAM gest. 1,22 monasterium ... -tum est a iure sancti Ansgarii. VITA Udalr. Cell. II 47 (24) eos *(Cluniacenses)* ... a vobis -are. OTTO FRISING. gest. 2,48 p. 156,24 Burgundiam ... et Provinciam imperio iam diu -tas (CHRON. Mont. Ser. a. 1157 ab i.). CHRON. Albr. a. 1117 p. 822,9 filiastram ... -vit a terra *(sc. matrimonio).* ANNAL. Prag. I a. 1253 p. 174,33 curia episcopalis ... -ta est ab episcopo. *al.* *c. sensu orbandi:* EPIST. Col. 4 p. 245,28 nos ... tam piissimo doctore *(sc. mortuo)* funditus -tos. *refl. vel medial. i. q. recedere, discedere – sich zurückziehen, weggehen:* THEGAN. Ludow. 54 ut se -ret a societate impiorum. HELM. chron. 56 p. 111,2 domna ... -ta est a negociis ducatus. CHART. Westph. III 411 qui *(pueri)* se ab ecclesia ... irrationabiliter -verint. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 165,31 aves rapaces ... -antur ab ipso *homine. al.* **B** *excludere – ausschließen:* ARBEO Corb. 26 mulier ... viri concubitu -ta. CONC. Karol. 16[B] a collegio *synodalium.* CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 225,14 si -tus fueris a nobis. BURCH. URSB. chron. p. 122,2 quod nunquam ... ecclesia a defensione imperii -retur. *in formulis exsecrationum:* CHART. Sangall. A 733 p. 336,29 (a. 904) si quis ... hoc contraire temptaverit, sciat se ... a regno Dei -andum. CHART. Bund. 27 ab omni ecclesi⟨e⟩ sancto. CHART. Sangall. B 186 p. 169,29 a communione ecclesię et corpore et sanguine Domini. *al. in hac regione.* *abigere – vertreiben:* ADAM gest. 3,48 ut eum *(archiepiscopum)* ... -rent a suo episcopio. **C** *avertere – abwenden, abspenstig machen (fere refl. vel medial.):* DIPL. Ludow. Germ. 96 p. 139,19 a nobis totis viribus se -vit. WIDUK. gest. 2,11 p. 75,11 qui *(Wichmannus)* se primum -vit a rege (3,27 p. 117,6 *opp.* adhaerebant). THIETM. chron. 6,79 mens regis -ta est a vobis. OTTO FRISING. chron. 6,34 p. 302,15 matri -tus per se regnavit. *intrans. i. q. exsurgere – sich erheben:* CHRON. Ved. p. 705,49 Saxones contra regem K(arolum) -vere. **D** *de mentis defectione:* **1** *deturbare – berauben:* ARBEO Emm. 21 pristino -tus sensu. **2** *perturbare – verwirren:* LEG. Wisig. 3,4,13 uxores ... potionibus ... virorum mentes -ant. HROTSV. Dulc. 4,2 iste stultus, mente -tus, aestimat se nostris uti amplexibus. ALBERT. M. veget. 5,76 iusquiamus ... est venenum -ans hominem, si comedat. *al.*

II *spec.:* **A** *iur. de possessionibus sim.:* **1** *dimittere, missum facere, resignare, abrenuntiare – auf-, weggeben, verzichten, veräußern:* LEG. Wisig. 3,6,1 quidquid ... de facultatem mulieris vel -asse vel defraudasse dinoscitur. FORM. Marculfi 2,5 -andi aut minuandi ponteficium. DIPL. Pipp. 3 res a ... compendio fratrum -are aut distrahere. CHART. Sangall. A 29 de ipsa villa nec vindere nec donare nec alianare nec aminuare. CAPIT. reg. Franc. 98,1 ius ... vendendi, commutandi et per aliam cartam ... res -andi. DIPL. Otton. III. 361 p. 790,37 *praedia* de nostro iure in ius ... Kyliani omnino transfudimus et -vimus. TRAD. Werd. 108 curtim ... in presenti dimissam a se penitus ... -vit. TRAD. Frising. 1625 si ... ullo modo id aligenetur oblatione. CHART. Solod. 225 feodum. CHART. Brixin. 52 eum vel posteritatem suam ab ęcclesia. CHART. Babenb. 127 ipsam proteccionem *(sc. donationis)* a propria manu qualitercumque -are. CHART. Tirol. 664 p. 119,39 nec ... bona allienare nec infeodare vel inpedire ... vel ... inquietare. 889 p. 309,5 piscacio et venacio ... non debeant -are *(sic?)* in manus aliorum. CHART. Brixin. 73 ius ... distrahendi, -andi, infeudandi talem censualem. CHART. Mulhus. Thur. 116 civitatem ... per infeodacionem -are. CONST. III 110 firmamus, quod imperialia bona sine consilio principum prorsus -are non possumus. *saepissime.* **2** *auferre, subtrahere – wegnehmen, entziehen:* LIBER diurn. 71 aliquem subtrahere aut -are. FORM. Wisig. 8 quod ... obtulimus, ... a iure ... ecclesiae ... -are. TRAD. Frising. 1244 mulieres ... nuberent ... ita tamen, ne predia eorum ab ecclesia ... -rentur. DIPL. Heinr. II. 399 p. 513,34 qui *(servi)* suos filios vel filias occasione -andi ... a servitio liberis coniugio tradunt. LEX fam. Worm. 11 praedium suum

[Rudolph]

vel mancipia haeredibus suis -are. CHART. Schir. 5 (Mon. Boica X p. 451,21) curtem ... per vim. TRAD. Patav. 627 muliere ... possesiones ... ab ecclesia nostra -are cupiente. CHART. Sangall. B 222 heredes ... ad aliquod beneficium ... cogere nec aligenare ecclesie. CONST. II 282 bona nullius iusticie ... interventu ab ipsis officiis poterunt -ari. HERM. ALTAH. advoc. (MGScript. XVII p. 374,18) ministeriales ... per extraneas nupcias -vit a nobis. *al.* *refl.:* CONC. Karol. 50D,57 p. 653,6 neque enim *rex* ... se ab eo *(ministerio suo)* debet -are. CONST. II 73,3 quacumque causa se ab eorum obsequiis -verint, ... non recipiemus. *pass. i. q. perire – verlorengehen:* DIPL. Karoli III. 48 qualiter ... res ... propter incuriam et negligentiam ... -tę fuissent. **3** *(bonis, proprietate) privare – (der Güter, des Eigentums) berauben, enteignen:* CONC. Karol. 10,12 ut de eorum hereditate exceptis capitalis criminibus non -entur. 16A,17 a proprio ... patrimonio. CHART. Sangall. A 144 p. 136,8 non abeat potestatem ... nobis de ipsos res alionare vel extraere. CHART. Ratisb. 789 hos delegatos quidam ... -are voluit de iure proprio. *al.* **B** *medic. i. q. depellere – beseitigen:* DIAETA Theod. 198 portulaca ... reprimit et reuma et maxima colera et calida, transmutat enim ea et -at.

adi. **alienatus**, -a, -um. *tutus, protectus – sicher, geschützt:* DIPL. Heinr. II. 298 p. 368,16 *monasterium* imperiali tuitione defensum ... ab omnibus inimicis ... -um esse praecipimus. CHRON. Bened. II 3 ecclesia est ... ab introitu mulierum inviolabili sanctione -a.

subst. **1. alienans**, -antis *m.* *qui se subtrahit – einer der sich entzieht:* EGINO epist. 30 p. 445,14 -es autem retrorsum ... ab unitate corporis ecclesiae ... amputamus.

2. alienatum, -i *n.* *possessio abalienata – entfremdeter Besitz:* CHART. Gosl. I 301 p. 321,26 (a. 1174/95) plenarium ecclesie -um occasione pignoris restituit ecclesie.

1. alienus, -a, -um. *script.:* -ige-: *l. 52.68. p. 452,36.453,8. superl.: p. 452,52. struct.:* a(b): *passim.* de: *l. 72. p. 452,24.46.48. abl.: p. 452,49.54. dat.: p. 452,39.42.453,32. gen.: p. 452,51.453,32.*

I *proprie i. qui alterius est, ad alium spectat – einem anderen (zu)gehörig, auf einen anderen bezogen, fremd:* **A** *de proprietate, possessione, relatione sim.:* **1** *gener.:* WETT. Gall. 16 fornicatus es cum tribus mulieribus -is. GODESC. SAXO theol. 16 p. 244,15 pro ovibus tuis, non pro haedis ... -is. WALAHFR. Mamm. 22,21 abscisas -a manus ad corpora iungi. AGIUS vita Hath. 28 ut ... -o linteolo involveretur *mortua.* WALTH. SPIR. Christoph. I p. 65,31 in hoc -i pedis vestigio. WIPO gest. 31 si ... res -as iniuste quaereret. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 131,5 -as ob culpas plectimur. *saepe.* **2** *iur.:* LEX Sal. Merov. 10,1 si quis servum aut ancillam -am ... furaverit. LEG. Wisig. suppl. 2,18 p. 472,2 si suam et -am perdiderit causam. 12,1,3 p. 409,26 ne quis -um clericum vel monachum suscipiat fugientem (CONC. Karol. 22C, 14). LEX Ribv. 39,1 si quis uxorem -am (-ige- *A5*) tulerit vivo marito. LEX Baiuv. 16,4 a venditore iuris -i satisfactio iusta reddatur. CAPIT. reg. Franc. 195,2 si quis colonum -um in re sua triginta annos habuerit. THANGM. Bernw. 22 p. 769,1 (conc.) in -a aecclesia et ab aliis possessa nil iuris habuit. LEX fam. Worm. 15 si quis ex familia -am uxorem acceperit. DIPL. Heinr. IV. 249 quam *(abbatiam)* in -as leges ... cessisse. TRAD. Werd. 129 dum ... filium suum ... licet a se *(sc. monasterio)* -um ... hereditare desideraret (CHART. eccl. Werd. 14 p. 23,6 f. ab ecclesia -i). CHART. Gelr. 421 p. 429,1 proximus heres ..., si -us, id est alterius condicionis sit, ... persolvat. *saepissime.* *remissius:* TRAD. Ratisb. 1053 (c. 1219/35) si ... -o incendio *domus vastabitur (opp.* proprio). **B** *de origine i. q. extraneus, peregrinus – auswärtig, fremd (-stämmig):* **1** *gener.:* LEG. Wisig. 2,1,10 -e gentis legibus ... inbui ... permittimus (COD. Karol. 45 p. 561,31 suarum sequentes uxorum aligenę g. voluntatem). *ibid.:* Romanis legibus seu -is institutionibus. WILLIB. Bonif. 8 p. 43,3 extraneorum -i ... populorum praedones. HRABAN. hom. II 163 p. 458C fratres Iudae ... non sunt etiam de genealogia Christi -i. RIMB. Anscar. 26 p. 56,23 -um deum super nos *(sc. deos terrae)* introducitis. AGIUS epic. Hath. 381 agnas ... percussa matre ... lac quaerentes -um. DIPL. Otton. III. 255 p. 672,9 advocatos ... elegerint tam de suis quamque de -is liberis hominibus. DIPL. Heinr. III. 238 p. 317,24 nulla -a persona succedente inter se eligendi ... arbitrium. ANNAL. Spir. p. 81,37 *regnavit* post hunc Rupertus -us. *al.* **2** *alch. i. q. extrarius – von außen kommend:* Ps. ARIST. interpr. p. 383 est quinta essentia sine -a vita, quae alias quatuor *(virtutes naturales)* ... gignit. **C** *de qualitate i. q. alia natura praeditus – andersartig, fremd(artig):* **1** *gener.:* THIETM. chron. 7,38 vocabulum christianitatis solum professus in multis invenitur longe -us. ANNAL. Magd. a. 1085 p. 177,5 illis, quod Rome oportuit esse definitum, ... sub -o auditore retractari poscentibus. *al.* *remissius i. q. alius – ein anderer:* HROTSV. Abr. 4,4 -os amatores sequi. **2** *spec.:* **a** *natur.:* ALBERT. M. animal. 3,104 ille enim humor -us aut generatur in ipso sanguine aut ab -o. **b** *rhet.:* ACCESS. ad auct. 38,134 sunt enim III stili: dragmaticon ..., exagematicon ..., misticon; latinis etiam nominibus vocantur hii stili proprius, -us, mixtus. **c** *mus.:* IOH. AFFLIG. mus. 23,2 ut ... alter *(sc. cantantium)* per -os sonos apte circueat.

II *translate:* **A** *remotus – entfernt, fern:* **1** *corpor.:* HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,34 -as ... barbarorum villas. FORM. Augiens. C 4 ut *frater* -us de loco isto fieret. THIETM. chron. 7,37 pars terrae illius tantum frigida est, quantum a solis calore -a. **2** *incorpor. i. q. discrepans – abweichend:* OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 87,13 cum eius *(episcopi Giliberti)* usum ... ab aliis magistris ... -um non haberent. se -um reddere *i. q. discedere – sich entfernen:* LEG. Wisig. 2,1,2 a custodia legum. **B** *exclusus, repudiatus – ausgeschlossen, verstoßen:* PASS. Afrae I 6 ut ... me a conspectibus tuis *(sc. Dei)* non facias -am. CONC. Karol. 3B,5 a sacro corpore et sanguine Domini nostri. RUD. FULD. Alex. 2 a veritate culturae illius *(creatoris).* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 277,37 a membris aecclesiae. CHART. eccl. Halb. 13 a consortio fratrum ... aligenus erit. *al.* **C** **1** *aversus – abgewendet:* THIETM. chron. 4,28 Prucorum mentes a Christo -as ... edomare (5,14 senioris sui m. sibi paululum -am). CHART. episc. Hild. I 62 p. 57,11 iuxta monasticam normam sunt a seculi actibus -i. **2** *inimicus, contrarius – feindlich, gegnerisch, abgeneigt:* RIMB. epist. p. 93,42 Deo ... -us extitit. WIDUK. gest. 3,27 nunc regi assistendo, nunc -as partes adiuvando. EPIST. Teg. I 100 ne -um ob hoc habeatis animum. **D** **1** *deturbatus – beraubt:* ARBEO Emm. 19 ut ... a pristino sensu -us efficeris. **2** *spoliatus – enteignet, verlustig:* LEX Ribv. 60,2 de omne res, quod ei condonavit, -us existat. CONC. Karol. 16A,14 a propria alode. CHART. Argent. I 75 de publico ... civitatis iure. **E** *expers, innocens – unbeteiligt, unschuldig:* BONIF. epist. 78 p. 164,19 *episcopi* -i fient a *(om. 1.3)* sanguine animarum perditarum. WIDUK. gest. 1,13 caedis illius quasi -us existeret. EPIST. Hann. 80 p. 130,20 a tota causa -issimus. *al.* **F** *liber – frei:* **1** *gener.:* CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,30 a ruga discordiae. CARM. Teg. 41,3 pena caro sit seu mens -a. **2** *iur. i. q. immunis – unberührt, befreit:* LEG. Wisig. 2,4,10 non ... illis credi poterit, nisi ... ab omni crimine -i extiterint. 12,3,11 pueri tunc a supradictis erunt damnis atque verberibus -i. DIPL. Heinr. IV. 395 p. 523,23 (spur. s. XII.) ab omni proprietate alterius ęcclesię. CHART. Hall. I 138 dum ius ecclesiasticum ab omni iugo servitutis redditur -um. *al.* **G** *inconveniens, naturae repugnans – unpassend, widernatürlich:* WALAHFR. Mamm. 19,22 quibus artibus, edic, legibus a propriis -a ad fata vocasses *flammas.* EPIST. Hann. 72 si morbus ipse adoleverit ..., tempus etiam -um a medicina vos circumvenerit. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,11 ab huius negotii materia -a non putabuntur *gesta.*

subst. masc.: *advena, extraneus – Fremder, Fremdling, Auswärtiger:* **1** *gener.:* AGIUS vita Hath. 10 cum non solum praesentes ... foverit, sed etiam -os et longe positos ... visitaverit. THIETM. chron. 2,32 p. 78,29 -us mihi preponitur. WIPO gest. 2 p. 18,13 -um propinquo ... non praeferamus. STATUT. ord. Teut. p. 115,18 si contigerit -os ad hospicia

[Rudolph]

fratrum ... venire. *al.* *alleg.:* HRABAN. univ. 20,15 p. 547C -i: daemones, Iudaei sive haeretici. *remissius i. q. alius – ein anderer:* HUGEB. Willib. 3 p. 90,15 illos *(pueros)* orbare et -is dereliquere. BRUNO QUERF. Adalb. A 29 -o (alii *rec. B*) nequaquam licet; pontifex totum *potum* sumere debet. **2** *iur.:* TRAD. Ratisb. 24 (a. 829) ut nemo -us in hoc lacu piscari auderet. CHART. Stir. 68 p. 78,15 ius ęcclesię ... super omnes vel suos vel aligenos ... acquisierunt. CHART. Brixin. 74 p. 82,2 sive -us sive indigena gladios ... in hospicio relinquat.

***subst. fem.** (an neutr., sc. -m finali abundante?): possessio alterius – fremder Besitz:* TRAD. Frising. 14a p. 42,13 (a. 759) sibi vindicet damnum, quia -am invasit. 44 p. 72,16 invasor -am si auderet invadi.

subst. neutr.: **1** *quod alterius est vel ad alium spectat, res vel possessio alterius – einem anderen (Zu-)Gehöriges, fremde Angelegenheit, fremder Besitz:* **a** *gener.:* HRABAN. epist. 5 p. 389,17 magis parati sunt -a lacerare quam propria opuscula condere. WALAHFR. carm. 6,34 pessumdant propria, qui ... -a gerunt. RUOTG. Brun. 25 qui in -is se fortissimos iactabant (*opp.* in propriis). THIETM. chron. 6,41 p. 324,35 -a, et quamvis longe sunt, supervacuis cultibus colit. EPIST. Meginh. 29 p. 227,22 qui ocio, cibo et -o pascitur. CHART. Babenb. 34 -a usurpare. *al.* *in imag. de rebus terrenis:* BEDA hist. eccl. 1,26 p. 47,2 cuncta huius mundi velut -a spernendo. THIETM. chron. 2,16 *moriens* dereliquit -a, repetens sua cum pace bona. **b** *iur.:* LEG. Wisig. 5,4,8 -a vendere vel donare. 10,1,5 tantum de suo, quantum de -o occupavit, amittat. *al. (v. ind.).* **2** *quod alia qualitate est – anders Beschaffenes, Anderes:* HRABAN. carm. 19,4 quem te vocitem, ... vulgus ut omne vocat, an -a petis? **3** *quod discrepat – Abweichendes:* IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 249,17 canonicae institutionis (-i *var. l.*) -a eorum studiis teneri. **4** *ineptum – Ungehöriges:* GODESC. SAXO theol. 13 p. 236,17 licenter praetereo, ubi sicut homo -a dictavit (*opp.* verum).

adv. ***alliene.** **1** *insolite – auf ungewöhnliche Weise:* HILDEG. epist. I 104 p. 326B verbum Dei -e homo factum est. **2** *fallaciter – arglistig, betrügerisch:* HILDEG. epist. I 71 p. 292B hoc genus malignorum spirituum ... unamquamque causam -e distrahit. *Rudolph*

2. *alienus *v.* *alenus.

***alies** *subst.* (*cf.* ἀλιάετος, ales) *script. et form.:* -ias: *l.* 44. -iens: *l.* 49. *plur.: l.* 48.

1 *aquila marina – Seeadler:* GLOSS. III 671,49 St.-S. -s vel alietus eringriz. IV 31,36 -as vel alietum eringriz. *ibid. al.* **2** *aquila magna – großer Adler* (*cf. Ahd. Wb. s. v.* arangroz): GLOSS. I 340,13 St.-S. -s id est arangroz (*spectat ad Vulg. lev. 11,13* haliaeetum). IV 25,2. **3** *aquila – Adler:* GLOSS. III 463,15 St.-S. -s (*i.* alites *ed.*) arin. **4** *astur – (Wild-) Habicht:* GLOSS. III 89,37 St.-S. aliens wildehauich. *v. et* alietus.

***alietas,** -atis *f.* (alius) *diversitas (fere ad accidentia pertinens) – das Anderssein (meist das Akzidentelle betreffend):* ALBERT. M. incarn. 32 p. 203,5 erit *Christus* unum, quod gratia diversarum formarum substantialium ponit -em respectu diversorum. sent. 1,4,5 p. 162b,20 ly 'alius' ... -em ponit circa rem significatam in hoc nomine 'Deus' *eqs.* 1,21,5 p. 563a,8 cum enim pater habeat -em ad filium. praedicab. 4,6 p. 74b,16 -s, ut dicit Boetius, causatur ab oppositione. caus. univ. 2,4,12 p. 586b,30 non ... relatio -is, sed potius ... relatio identitatis. metaph. 3,2,11 p. 163b,10 id ... unum, quod -em et diversitatem habet ab uno. summ. theol. I 9,39,2,2 p. 409b,9sq. *al. v. et s. v.* alteritas.

alietus, -i *m.* (*?n.: l.* 67. *p.* 454,7) (ἀλιάετος) *script.:* aliotas: *p.* 454,2. alictum: *l.* 67. albaton: *l.* 69. alinkôs: *l.* 72. linachos: *p.* 454,1.

1 *aquila marina – Seeadler (Haliaetus albicilla L., cf. H. Suolahti, Die dt. Vogelnamen. 1909. p. 349):* GLOSS. III 223,25 St.-S. -um avis eringriz. 687,32 alictum eringrioz. *al. (v. et l.* 43). CARM. de Rob. 151 ad nidum letus sedet in ramis -us. ALBERT. M. animal. 8,101 genus vulturis, quod albaton (*p.* 619a,4 ἀλιάετοι) antiqui Graecorum vocaverunt ..., alia ... genera *(vulturum),* sicut -us et ossyfragus ..., spuria sunt. 8,106 avis ... Graece vocata alinkôs (*p.* 620a,1 ἀλιάετοι), Latine vero -us *eqs.* 23,125 linachos. *fort. add.:* GLOSS. ZDtAlt. 57 p. 126 aliotas wazerualke. **2** *aquila silvestris – Wald-, Steinadler (Aquila fulva L.):* GLOSS. III 27,59 St.-S. -us stocharo. *al.* CARM. Bur. B 133,12 volucres ... referam: ... pavo vel anas, -us (gloss.: stockare). **3** *accipiter – Falke:* GLOSS. III 328,25 St.-S. -us avis falco. **4** *triorchis – Bussard:* GLOSS. IV 460,47 St.-S. -um museri modicus. **5** *?crabro – ?Hornisse:* GLOSS. III 365,56 St.-S. vespa et crabro horneiz, -us idem. *v. et* *alies.

alifer, -era, -erum. *pennatus – beflügelt:* IONAS BOB. Ioh. 16 p. 339,18 -r gallus.

aligeno, aligenus *sim. v.* alieno, alienus.

aliger, -era, -erum. *script.* alli-: *l.* 16.19.21.

I *adi.: alis praeditus, pennatus – mit Flügeln versehen, geflügelt:* **A** *proprie:* **1** *de avibus:* ALDH. virg. II 788 -r (alli- S^1) ... praepes. THEODULF. carm. 50,25 gallinam. *meton. i. q. ex avibus constans – aus Vögeln bestehend:* IONAS BOB. Columb. 1,27 p. 215,17 -os prebuerat *omnipotens* cibos. **2** *de angelis:* ALCUIN. carm. 88,25,3 -os (alli- *Q*) inter socios ... Michael princeps. epist. 146 p. 235,19 precor omnes -as (alli- *var. l.*) ... potestates. *de evangelista:* ALCUIN. carm. 71,1, 14 Lucas ... -i faciem novit gestare iuvenci. **B** *in imag. vel translate:* **1** *c. sensu velocitatis:* RHYTHM. 146,55,6 -as ... reddo *(sc. sol)* temporibus umbras. SEDUL. SCOT. carm. 2,7,132 -o cursu. **2** *c. sensu ascensionis:* CARM. Cenom. 2,80 -r aetherea spiritus astra petat. SEDUL. SCOT. carm. 2,72,30 -is precibus.

II *subst. masc.:* **A** *avis – Vogel:* ERMENR. Sval. praef. 3 p. 156,3 ut -r semiplumatus. BENZO ad Heinr. 5,3 p. 650,54 nocturnum -um. *al.* **B** *de Mercurio i. q. nuntius ales – geflügelter Bote:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,155 -r ille Iovis *(cf. Stat. Theb. 2,1).*

***alimenta,** -ae *f.* *nutrimentum – Nahrung:* TRAD. Frising. 12 (a. 758/63) caelestes -as sempiternas ... possidere.

***alimentale,** -is *n.* *quod ad nutrimentum pertinet – das die Nahrung Betreffende:* ALBERT. M. anim. 2,2,5 p. 222b,26 qualitates elementales sunt concausae et non causae -i.

alimentum, -i *n.* (*?m.: l.* 43) *script.:* aly-: CONC. Merov. p. 51,11. ely-: PIRMIN. scar. 29 *cod. A.*

nutrimentum – Nahrung: **I** *de hominibus:* **A** *strictius i. q. cibus – Speise:* **1** *corpor.:* ALDH. virg. I 38 p. 288,3 cocturam et assaturam -orum. FORM. Flav. 42 p. 479,28 -a aut tegumenta (TRAD. Ratisb. 346 cenobialem -um et tegumentum. *al. cf.* VITA Meinw. 194 p. 112,4 tam in -is quam in vestimentis). ARBEO Emm. 41 ipse *(panis)* tibi in -um sufficiat. HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,25 cum divinis seuque secularis vitae -is (*cf.* CONC. Karol. 38 p. 287,21 non solum corporali, sed spiritali reficiantur *pauperes* -o). WETT. Gall. 29 p. 273,32 -um cibi. POETA SAXO 3,60 fluvius cunctis -a vehebat. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,12 dicimus ... -um bonum ex emolumento nutriendi. ALBERT. M. anim. 2,2,3 p. 218b,37 per illam *(virtutem)* -um movetur ad membrum *eqs.* 2,2,5 p. 220b,35 est ... -um quasi obiectum unum tribus potentiis animae vegetabilis praevium. p. 222a,6 omne -um (*p.* 416a,35 τροφή) patitur ab eo, quod alitur. *saepe.* *de ossibus i. q. materia callos efficiens – Knochennarben bildender Stoff:* TRACT. de chirurg. 825 in senio aut vix aut nunquam consolidabitur *os fractum* ..., quia ipsis -o intraneo deficiente ... non conglobatur. **2** *spirit.:* HRABAN. epist. 47 p. 502,21 divini verbi -um sumendum. THIETM. chron. 6,1 ut ... desiderato diu -o ... recrearetur in mente. ALBERT. M. sacram. 56 p. 40,78 in ecclesia -um spirituale ... immediate est a Deo. *al. v. et l.* 47. **B** *latius i. q. sustentatio, victus, sumptus – Ernährung, Unterhalt(skosten):* **1** *gener.:* FORM. Flav. add. 1 omnia ... in -o ... pauperum ... dono. CAPIT. reg. Franc. 291,12 p. 385,38 facultates, quas reges ... voverunt ad -um servorum Dei. *al.* **2** *iur.:* CHART. Tirol. notar. I 53 (a. 1236) que *(librae)* erant expense ⟨pro⟩ -is dictorum minorum. 507a responsurus ... de -is uxoris, que ei petit. ACTA imp. Winkelm. I 400 p. 348,13 que *(decreta)* in ... transactione -orum ... interponi petuntur. CHART. Ital. Ficker 424 facultatem ... decernendi -a. *al.* *remissius:* CHART.

[Sroder]

Epternac. 167 (a. 926/31) hanc benivolentiam rectoris loci et fratrum sibi in -um optinere. *meton. i. q. substantia – Vermögen:* Conc. Merov. p. 134,16 qui *(clerici)* stipendiis ex ipso -o pascuntur.

II *de bestiis i. q. pabulum – Futter:* Aldh. virg. II 342 volucrum turbae ... dulcia de ramis carpunt -a ciborum. Albert. M. veget. 2,11 cum ... -um ... tribus ingrediatur viis in animal. *al.*

III *de plantis i. q. umor nutritorius – Nahrungssaft:* Albert. M. veget. 1,133 pori, unde trahitur -um *plantae.* 2,11 -o ... utitur planta speciali modo.

IV *de rebus:* A *de igne i. q. fomes – Zündstoff:* Rup. Tuit. off. 10,14 silicium venis exceptus *ignis* et competentibus -is enutritus. B *in imag. i. q. incitamentum – Antrieb:* Carm. Bur. B 117,9,2 frons et gula, labra, mentum dant amoris -um.

***alliminus**, -a, -um. (a *et* limen) *remotus – entlegen:* Gesta Hung. 56 (MGScript. XXIX p. 535,30) per populos -os ferro sibi viam ... apperuerunt.

allimma, -atis *f.* (ἄλειμμα) *unguentum – Salbe:* Pass. Ursulae 9 rex piissimus et divina spiritus -e (almitate *var. l. deter.*) perunctus.

alimonia, -ae *f. vel rarius* **alimonium**, -i *n. script.:* ale-: *l. 40.46.50.* aly-: *l. 62.* eli-: *l. 45.* -mun-: *l. 44.46. adde* Chron. Fred. 3,13.

nutrimentum – Nahrung: I *de hominibus:* A *strictius i. q. cibus – Speise:* 1 *corpor.:* Aldh. virg. I 21 p. 252,10 principalis -ae pulmentum. Arbeo Corb. 17 Deus, qui ... subvectionibus necessitudini ministrabat -am. 24 p. 216,22 tam corporis -am quam animarum. Form. Augiens. B 11 in -is et tegumentis (*cf.* Chart. Turic. 197 p. 89,3 ad -am et vesti⟨tu⟩ram). Ruotg. Brun. 44 p. 48,14 *(de eucharistia)* refectus ... hac vitali -a. Epist. Teg. I 26 minime sufficiunt nobis victuum -a. Vita Meinw. 181 p. 103,30 mendicos ... cibi ... varii -a alendos. *al. meton. i. q. fruges – Feldfrüchte:* Arbeo Corb. 4 p. 193,13 sterilitate -orum. p. 193,17 cum -a humus ... non parturiret. *in imag. i. q. refectio – Erquickung:* Carm. Bur. B 62,7,13 soporis -a ... captatur. 2 *spirit.:* Epist. Bonif. 132 suscepta vestra ale-a sancta. Dipl. Otton. III. 202 p. 612,13 in -am et augmentum animę nostrę (Dipl. Conr. II. 79 p. 105,39). *v. et l. 30.* B *latius i. q. sustentatio, victus, sumptus – Ernährung, Unterhalt(skosten):* Chron. Fred. 4,18 qui ... facultatem suam in alimuniis pauperum distribuit (Dipl. Merov. I 81 p. 72,50 in elimoniis p. *al.*). Dipl. Merov. I 67 p. 60,4 quod ... fuit consuetudo in alemunia vel in lumenaribus ipsius sancti loci ... dandi (Liber diurn. 10 ad luminaria vel ad -as ibidem servientibus offero. *al.*). Form. Marculfi 2,3 p. 75,13 in -is vel substantia monachorum (Dipl. Karoli M. 319 p. 484,27 ale-is. Trad. Lunaelac. 55 p. 32,28). Notit. Arnon. 4,2 p. 23,7 dux ... tradidit ... in -am ancillis Dei ... villam. Form. imp. 4 p. 290,30 in -a pauperum et stipendia monachorum (Dipl. Ludow. Germ. 22 p. 27,41. Dipl. Otton. I. 102 p. 185,22. *al.*). Regino chron. a. 887 p. 128,23 concessit ... ei *(imperatori)* Arnulfus ... fiscos ..., unde ei -a preberetur. Dipl. Otton. II. 279 prędium ... in perennem -am traditum (Dipl. Conr. II. 4 p. 5,27). Epist. Teg. I 34 locorum, quae in -am habemus. Chart. scrin. Col. B 44 Gertrudis ... dedit -am vite sue ... matri sue (*cf.* 62 Elizabet -am vite sue ... effestucavit. 327 Hermannus ad finem vite sue obtinebit -am. *al.*). 1371 magister ... dedit ... in aly-am dimidiam marcam ... duodecem plebanis. *al. expressius i. q. eleemosyna – Mildtätigkeit:* Chart. Babenb. 38 p. 53,23 (a. 1170) ut per -am provideant *potentes* fini.

II *de bestiis i. q. pabulum – Futter:* Aldh. virg. I 7 p. 234,4 ut ... mulsae dulcedinis -am ... gurgustio recondat *apis.* 21 p. 251,17 quae *(arbor)* ... volucrum turmas ... sumptuosa pabulorum -a ... pascebat. *Sroder*

alinquin *v.* alioquin.

allo *adv.* 1 *aliorsum – anderswohin:* Thietm. chron. 2,8 rex eos iterum -ó quam putaret divertentes insecutus. 6,97 sacerdos -o (-a 1 *a. corr.*) declinans. *al. ad aliam personam – an jemand anderen:* Waltharius 1237 velut hinc surdus -o (-as *V*) convertitur aiens. 2 *alibi – anderswo:* Pirmin. scar. 22 p. 55,11 in trivios et ad arboribus vel -o (aliubi *AC*). Thietm. chron. 6,29 nostri navibus -o latenter transvecti. Vita Bard. 19 p. 337,32 nusquam -ô. 3 -o vertere *i. q. mutare – verändern:* Dipl. Ludow. Germ. 76 (interp.) ut ipsa traditio ... stabilis permaneat nec -o vertatur. 4 *ceterum – sonst:* Gesta Mett. cont. I 5 p. 547,7 qui ... frumentum in horreis -oque habundanter bona ... reliquerat.

alioqui(n) *adv. script.:* alinquin: *l. 18.* -qui: *l. 23.* -quim: *l. 17.* -quen: Pirmin. scar. 14 p. 46,6 *cod. A.* -zuin: Ermenr. ad Grim. 13 p. 548,14 usi sunt ... eiusdem *(litterae 'c')* sono dicentes ... '-n aliozuin'.

1 *alias – sonst, andernfalls:* Hraban. epist. 34 p. 469,8 -n viri vocabulum non rite teneres. Hrotsv. Sap. 3,11 expone enucleatius; -n non capit meus animus. Chart. Tirol. notar. I 29 -m quod ... viator det ei tenutam. *saepe.* 2 *at – jedoch:* Trad. Frising. 419 (a. 819) alinquin si salvus ... revertisset. 3 *ceterum – im übrigen:* Aldh. virg. I 35 p. 277,14 -n ... proscriptionem ... perhorrescit. *sensu attenuato:* Chron. Fred. cont. 14 praecedente -n anno sequente. 4 *aliorsum – anderswohin:* Invent. Matth. 15 morborum agmina ... sedibus suis -i pulsa. 5 *in enumeratione i. q. alio modo – auf die eine Weise: v. p. 447,31.*

aliorsum, aliorsus *adv.* 1 *alio – anderswohin:* a *local.:* Aldh. virg. I 38 p. 288,11 -m (-s *B*) ulterius progredi. b *spirit.:* Berth. (?) annal. a. 1077 p. 297,8 quod recte ducat nec -m aliquando trahat *regula.* Lamb. Hersf. Lull. 13 p. 323,24 pontificis ... indulgentiam -m spectare, quam ipsi opinarentur. *al.* 2 *aliter – anders:* Ekkeh. IV. pict. Mog. 151 -m perfice munus. Epist. Meginh. 28 p. 225,15 ne id factum ... -m accipiatis duriusque interpretemini, quam ipse senserit. *diverse – abweichend:* Greg. Cat. chron. I p. 113,18 a vero -s scribere.

***aliotenus** *adv. alia ratione – in anderer Hinsicht:* Petr. Dam. grat. 23 p. 52,5 licet -s heretici sint Novatiani, orthodoxae tamen fidei plenitudinem tenent.

***aliousque** *adv. alioquin – anderweitig:* Vita Radbodi 2 (MGScript. XV p. 570,7) hunc virum ... in patrem exposcere nec alium -e opus haberi quaerere. *Prinz*

***alipergum** *v.* *albergum, *halsperga.

alipes, -edis. 1 *adi.: (pedibus) pennatus, velox – (an den Füßen) beflügelt, schnell:* Carm. de conv. Saxon. 51 (MG Poet. I p. 381) -es griphes. 2 *subst. masc.: equus – Pferd:* Vita Galli II 1521 -um dorsis. Gesta Bereng. 2,87 stimulant longis calcaribus armos -um cuncti. Vita Ger. Bron. 13 p. 663,42 ascenso -e. *al.*

***aliphanum** *v.* *alliphanum.

***alipiados** (-es), -os *f.* (ἀλυπιάς) *script.:* all-: *l. 61sq. adde* Gloss. III 546,41 St.-S. adlimp-: Ioh. Iamat. chirurg. 5,5 p. 29,25. -ippi-: *l. 61.*

1 *alypon – dreizähnige Kugelblume (Globularia alypum L., cf. André, Lex. bot. p. 26):* Paul. Aegin. cur. 54 p. 31,2 est ... hoc *(catharticum)* ... piperis albi, -os (*3,13,2 p. 154,19* ἀλυπιάδος). *fort. add.:* Antidot. Augiens. p. 44,1 recipit hec: -os, petroselinu. 2 *laureola – Seidelbast (Daphne mezereum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 295q.):* Gloss. III 525,21 St.-S. -os ingelinde (*cf.* III 534,52 St.-S. -es cigelinde. *al.*). Dyasc. p. 134ª herbe catholice, id est -os. Tract. de chirurg. 446 radicis -os, id est laureole. Alphita I p. 273,44 alippiados (allipiados *var. l.*), laureola, herba catholica idem, cuius semen est coconidium. II p. 4,9 all-os, anglica *eqs. al. v. et l.* 66. 3 *alleluia – (Wald-)Sauerklee (Oxalis acetosella L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 277):* Gloss. III 524,42 St.-S. -os hasensuramph, item vocatur laureola.

***alipseum**, -i *n. (arab., v. supra p. 422,18) galla (quercus) – (Eichen-)Galle:* Matth. Platear. gloss. p. 371ᴳ cum decoctione -i, id est gallae. *v. et* *alapsa, *lapsanum.

***alipta**, -ae *f.* (*cf.* τὰ ἀλειπτά) *unguentum (olens), mixtura – (riechende) Salbe, Mischung:* Matth. Platear.

[Sroder]

gloss. p. 369A -ae diversae sunt species, alia est amara, alia est muscata (ALPHITA I p. 274,1. II p. 4,26).

aliptes (-lyp-) *m.* (ἀλείπτης) **1** *unctor, fricator – Einreiber, Masseur:* RATHER. prael. 1,23 p. 167C quis illius militis pater? ariolator an pictor; -es an auceps. EGBERT. fec. rat. 1,1231 scriptor, -es (*ex Iuven. 3,76; cf.* GLOSS. II 348,1 St.-S. hêlere). *in imag. i. q. medicus – Arzt:* EUGEN. VULG. syll. 4,1,3 lividas mentes medicans alyptes. **2** *sculptor, lapicida – Bildhauer, Steinmetz:* TIT. metr. IV 46,3,3 cernuus arte cupit memorari, cesar, -es. EGBERT. fec. rat. 1,1492 cote super plana scripturam inpressit -es. *Sroder*

aliqua *v.* alica.

***aliqualis,** -e. *occurrit in schedulis nostris raro ante s. XIII. [dub. trad.:* BERNOLD. WAT. chron. 6 in aliquo aut -i *(v. app. crit.).]*

aliqua qualitate praeditus, aliquis – irgendwie beschaffen, irgendein: CHART. archiep. Magd. 221 p. 278,31 (epist. papae a. 1130) ut tuo crimini fucum -em dares. ALBERT. M. veget. 4,50 calidum -e. CHART. Turic. 1079 p. 171,2 non habent ius aliquod resecandi arbores ad usus -es. CHART. civ. Erf. 241 si ... defectus fuerit ... -is. EPIST. Dominic. 78 -is molestie nebula. CHART. Advoc. 201 p. 102,38 nullum ... ius -e aliqua condicione mediante reservantes. CHART. ord. Teut. (Thur.) 332 p. 281,6 sine ... occasione frivola -i. *al. sensu incertitudinis attenuato:* CHART. civ. Halb. 19 p. 24,5 (a. 1214 ?) ut ... in -em recompensam ... viginti marcas praebeat. CHART. Worm. 293 p. 196,6 cum eorum profectus incrementum -e recipiat. CHART. Culm. 59 p. 44,8 hec itaque dissensio -is ... est sopita. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4,1/2 p. 139,64 licet -e acumen recipiat mel ab *apibus. neutr. sensu adv. i. q. aliquo modo – irgendwie:* NICOL. BIBER. carm. 2225 (ed. Th. Fischer 1870) et, mea Musa, vale claudens opus hoc -e.

adv. ***aliqualiter.** **1** *aliquo modo – irgendwie:* ALIA MUSICA p. 128a,30 sunt ... numeri -r sibi incommensurabiles. Ps. GUIDO ARET. tract. corr. p. 51b,28 me ... productionem -r aggressurum. CHART. Sangall. B 244 p. 202,39 (a. 1209) quod si -r transgressus fuerit. ANNAL. Adm. Garst. a. 1252 ut non esset angulus, qui eius dominium -r recusaret. EPIST. Dominic. 20 p. 64,7 vestram serenitatem ... -r obscuratam. ALBERT. M. eth. 2,2,8 p. 188b,4 omnes istae dispositiones omnibus opponuntur -r; -r autem dicimus, quia secundum veritatem unum uni opponitur simpliciter (*cf.* p. 188b,25 medium non simpliciter, sed -r est in ratione utriusque extremi). CONST. III 70 ne ... aliquid -r exigatis. *saepe.* **2** *paulum – etwas:* ALBERT. M. meteor. 3,3,10 p. 651a,3 cum ... uterque vaporum sit subtilis et -r humidus. animal. 1,395 silvestre etiam -r declinat ad domesticum. **3** *partim – teilweise:* ALBERT. M. praedicam. 5,2 p. 247a,11 subiectum non nisi -r est affectum (*opp.* perfecte). gener. 1,6,3 mixta ... -r esse et -r non esse in mixtura ipsa. veget. 2,97 -r cooperiens ... et -r distans *folium.*

aliquamdiu (-and-) *adv. per quoddam temporis spatium – eine Zeitlang:* RIMB. Anscar. 22 p. 48,7 quod cum ita aliquandiu esset. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,2 bellum ... -u duraverat; tandem vero *eqs. persaepe.*

aliquando *adv. script.* -to: *l.* 67. *metr.* -ŏ: *l.* 65.72. *acuitur* alíquando (*cf.* GODESC. SAXO gramm. 1,16. CONR. MUR. summ. 6 p. 423,20): HERIG. Ursm. hymn. 11,2.

1 *aliquo tempore – irgendwann:* **a** *olim – einst: de praeterito:* ALDH. virg. I 38 p. 290,10 contigit -o, dum ... famis ... grassaretur *eqs.* (*cf.* p. 288,4 -o cum). RIMB. Anscar. 27 p. 58,19 -o ... nunc. HROTSV. prim. 161 hic duo rectores fuerant -o potentes. CONST. I 164,1 facinus ... -o intemptatum. *al. de futuro:* TRAD. Frising. 247 (a. 806/11) ut -to veniam ... mereatur accipere. HRABAN. epist. 53 p. 507,34 si forte ... Dei bonitas veniam peccati -o illis tribuat. *al.* **b** *umquam – jemals (fere sensu negat.):* LIBER diurn. 53 ne -o ... presumatis. RIMB. Anscar. 26 p. 56,4 numquam ... nec ... -o. AGIUS epic. Hath. 22 optima cunctarum, quas ipse -o viderem. RUOTG. Brun. 30 p. 31,9 in balneis ... vix -o lotus est. *saepe. abund.:* EIGIL Sturm. 18 p. 374,46 sive ... umquam -o ... nequiter cogitaveris. **c** *quandoque – (irgend)einmal:* GODESC. SAXO theol. 11 p. 218,11 et -o Paulus dixit de filio: qui *eqs.* conf. p. 55,20 quatenus tandem -o ... patefiat ... veritas (LUP. FERR. epist. 62. *al.*). RIMB. Anscar. 39 cum ... -o coram eo fieret sermo. **2** *interdum – bisweilen:* LIUTG. Greg. 12 p. 77,29 quamvis -o ... ferre videretur ... obpropria. THEGAN. Ludow. 19 diu orans, -o cum lacrimis. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,7 nisi -o ... contigisset. Ps. BOETH. geom. p. 427,17 si -o aliquis ... iuberetur. *saepe. in enumeratione:* BEDA hist. eccl. 4,25 p. 270,10 saepe ... -o ... nonnumquam. RIMB. Anscar. 8 -o ... -o. WIPO gest. prol. p. 6,9 -o ... interdum. *al. sensu temp. attenuato i. q. partim ... partim – teils ... teils:* HRABAN. epist. 54 'quis' ... -o pro interrogatione ponitur ..., -o pro 'raro' ..., -o pro 'difficile' (*cf.* GODESC. SAXO gramm. 1,85). RIMB. Anscar. 35 p. 68,13sqq. -o ... -o ... -o ... -o. CHART. Carniol. II 103 p. 75,23 iidem quandoque et -o alii.

***aliquanties** *adv.* (*cf.* aliquoties) *aliquo modo – irgendwie:* CHART. Burgenl. 405 p. 276,5 (a. 1262) ut ... donationis ... series ... nec ullo umquam tempore possit ... in irritum -s revocari.

aliquantisper *adv.* **1** *aliquamdiu – eine Zeitlang:* EIGIL Sturm. 5in. secum ... habitare -r. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 298,5 -r praestolantes, tandem *eqs. al.* **2** *aliquo modo, paulum – irgendwie, etwas:* GODESC. SAXO theol. 17 p. 162,19 illi *(reprobi)* -r aliquotiens tacti *spiritu Dei* (*antea:* quantulumcumque). HROTSV. gest. praef. 7 unde mei rusticitas velaretur -r. DIPL. Conr. II. 291 p. 412,31 divinam nobis maiestatem ... conciliari -r autumamus. CHART. Salisb. II 231 p. 333,21 stipendia ... -r eis conferre. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,22 civitas ... -r remissior. CHART. Oelsn. 9 p. 19,14 ut monasterium ... forum -r habeat in vicino. *al. nota c. gen.:* FUND. Sangeorg. 34 accepit ... unam aream et -r praedii pertinentis ad eam.

aliquantulus, -a, -um. *script.* aleq-: *l.* 65.

1 *sensu deminutivo vigente i. q. modicus, paululus – gering, (ganz) wenig:* WILLIB. Bonif. 8 p. 50,27 -um adhuc residuum ... vinum. TRAD. Frising. 300 -um refrigerium. HRABAN. epist. 4 ut ... -us adiutor existam. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 447,11 ob -am requiem (*opp.* ob requiei plenitudinem). DIPL. Karoli III. 29 -am terrolam. HROTSV. Pafn. 3,10 -i spatium tempusculi. *al. neutr. pro subst.:* TRAD. Frising. 213a (c. 804/08) -um indulgentię. RIMB. Anscar. 35 p. 67,27 -um ... de potu admiscebat. *al. neutr.* (in) -um (-o) *sensu adv. i. q. paululum – ein wenig, etwas:* TRAD. Frising. 23 (a. 765) in -um veniam aeternam praestare (TRAD. Patav. 71a in -um de peccatis ... minuere. *cf.* TRAD. Frising. 322 in -o veniam ... accipere). HRABAN. epist. 28 p. 443,7 ut ... prophetę sensus -um ... aperirem. RIMB. Anscar. 3 p. 21,16 -um ... frigescere. *al.*

2 *sensu deminutivo attenuato vel incerto i. q. nonnullus, aliquantus – einig(er), ziemlich:* WILLIB. Bonif. 4 p. 17,17 estatis autumnique -um tempus. HUGEB. Willib. 5 p. 104,37 -um temporis indutium. ADALB. MAGD. chron. a. 967 p. 178,22 Willihelmus -a infirmitate detentus. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 166,20 principes ... -a Saxonici furoris labe iam infecti. ALBERT. M. veget. 6,355 cum -a aromaticitate. *al. neutr. pro subst.:* HUGEB. Willib. 4 p. 99,16 -um temporis. GERH. AUGUST. Udalr. I 21 p. 407,23 -um itineris. *al. de approximatione temporali ut vid.:* BEDA hist. eccl. 4,3 p. 208,32 qui cum -um horae quasi adtonitus maneret. *neutr.* (in) -um *sensu adv. i. q. aliquantum, satis – einigermaßen, ziemlich:* CHRON. Fred. 4,57 alequantulum largiorem fecit regni sui spatium. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 p. 74,13 turbata -um fronte. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,9 rege -um offenso (*cf.* a. 1078 p. 311,32 in -um ab eo offensus). CHART. eccl. Halb. II 7 p. 300,14 -um diu ... deliberavimus. ALBERT. M. veget. 5,42 -um longo vulnere abscisus ramus. *al. sensu temporali i. q. aliquamdiu – eine Zeitlang:* RUOTG. Brun. 28 -um inmorari. WIPO gest. 11 -um regi militans.

[Prinz]

al. plur. de numero i. q. aliquot – einige: DIPL. Karoli III. 81 p. 132,32 cum -is cartis . . . suis.

aliquantus, -a, -um. *abl. pl.* -ibus: *l. 24. de accentu:* ERMENR. ad Grim. 18 p. 555,4 '-ó post' due partes sunt, in penultima tamen accentum habent.

I *strictius de qualibet quantitate i. q. nonnullus, non mediocris – einig(er), beträchtlich:* HUGEB. Willib. 4 p. 96,15 -um tempus. THANGM. Bernw. 8 p. 762,4 -am partem *crucis.* DIPL. Heinr. IV. 335 p. 440,37 quandam terram cum -a silva. ALBERT. M. sacram. 121 p. 84,12 -us dolor contritionis. *al. neutr. pro subst.:* EIGIL Sturm. 5[in]. post -um . . . temporis. WALTHARIUS 1357 dirimitque -um loricae. *fort. add.:* CHART. Rhen. inf. I 12 (a. 799) -um particulam hereditatis. FROUM. epist. 37 ut -um cera largiantur. *neutr.* -um (-o) *sensu adv. i. q. satis – einigermaßen, ziemlich:* RUOTG. Brun. 4 p. 5,6 tirranides . . . -um refriguit. GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 413,30 -um (-ulum *2*) . . . consternatus. OTTO FRISING. gest. prol. p. 2,9 -um (-ulum *A*) rebellare. *al. c. compar. i. q. aliquid – etwas:* BEDA hist. eccl. 1,17 p. 32,14 neque -o segnius. *sensu temp. i. q. aliquamdiu – eine Zeitlang:* THANGM. Bernw. 30 -um moratus. OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 142,19 -um (aliquantisper *A*) quiescere.

II *latius:* A *de numero i. q. aliquot – einige:* 1 *usu adi.:* BOBOL. Germ. 8 (MGMer. V p. 36,20) cum -ibus (*1*, -is *2*, aliquot *B*) fratribus. HRABAN. epist. 13 p. 400,31 in -is locis. DIPL. Karoli III. 26 -ae firmitates. *saepe. abund.:* LEX Alam. 85 si qui fratres . . . -i fuerint. *in enumeratione:* VITA Pirmin. I 5 p. 25,30 nomina -a nobis cognita, quaedam non sunt. 2 *usu subst. masc.:* THANGM. Bernw. 22 p. 768,36 -i etiam affuere de Italia. *in enumeratione:* CHRON. Salern. 171 p. 174,29 non paucis . . . -i . . . exiguis . . . reliqui. THANGM. Bernw. 20 p. 768,13 multi . . . -i. 3 *usu subst. neutr.:* EIGIL (?) Sturm. 16 p. 373,53 ei in -is contrarius exstitit. GODESC. SAXO conf. p. 66,20 Gregorius, cuius inde -a iam inserui (*cf.* theol. 18 p. 253,2). B *de parvitate i. q. aliquantulus – gering:* HRABAN. epist. 20 p. 426,14 quatenus -am intellegentiam . . . lectori darem. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 486,16 -i mellis edulio, quin immo gustu. C *c. sensu incertitudinis i. q. aliquis – (irgend)ein:* THANGM. Bern. 41 p. 776,13 si cui -a particula de casula . . . posset contingere.

***aliquantusque,** -aque, -umque. *plur. i. q. plerique – die meisten:* CHRONOGR. Corb. p. 64,4 quia -isque verbis vestris . . . prolixius respondimus.

aliquatenus *adv. script.* -tin-: CHART. Arnstad. 37 p. 17,39. 1 *aliquo modo, aliquantum – irgendwie, etwas:* LULL. epist. 98 p. 219,10 scelerum meorum -s tunc reminiscens. DIPL. Otton. I. 298 -s nominari. THIETM. chron. 8,10 si -s ei profuisset. *saepe. saltim – wenigstens:* RUOTG. Brun. 19 p. 19,6 sollicitudinem . . . aut penitus adimi aut -s minui posse. 2 *aliquando – einmal:* RIMB. Anscar. 35 p. 66,41 quousque iuventutis -s potitus est robore.

aliqui *v.* aliquis.

***aliquidulum** *adv. paululum – ein wenig:* MIRAC. Bav. 1,4 -m (*1.2*, aliquantulum *3*) relevare meam necessitudinem.

aliquis, aliquid *et* **aliqui,** aliqua, aliquod. *script.:* ha-: TRAD. Weiss. 229 p. 220,1. all-: CHART. Sangall. A 159. *v. et p. 461,66.* ale-: CONC. Merov. p. 160,7. *al.* DIPL. Merov. I 19 p. 20,19sq. AETHICUS ISTER 42. 66 p. 47,30sq. *v. et p. 460,22.* -c(us): *l. 66. p. 460,15sqq.10.* -quit: FORM. Marculfi 2,17 p. 87,6 *cod. A2.* LEX Baiuv. 2,12 *codd. Ch.sP.* AGIUS vita Hath. 6 *cod. 1.* DIPL. Karoli III. 90 p. 149,4. -quot: ADAM gest. 2,70 *cod. A1.* TRAD. Teg. 218. *v. et p. 461,68. 462,18sq. form.: sing.: nom.:* -quus: FORM. Sal. Merk. 6. 27. 29. 30. CHART. Sangall. B 24 p. 28,2. -quos: FORM. Marculfi 2,3 p. 76,2 (-cus *A3*). LEX Alam. 19 *cod. 1. v. et p. 461.53.* -cus: DIPL. Merov. I 83 p. 74,3. LEX Alam. 66 *cod. 5.* FORM. Senon. I 7. 8. *ibid. al.* -i(s) *et* -id *confunduntur: p. 460,23sqq.36sq.45.61. adde* LEX Baiuv. 4,4. *gen.:* -cui: *p. 461,59.* -quę: *p. 461,68. dat.:* -quo: TRAD. Frising. 352. EPIST. Teg. I 72. *v. et p. 461,62.462,13.* -quę: *p. 462,28.* -qui: LEX Alam. 57,24 *codd. 1.10. acc.:* -quem *(fem. et neutr.): p. 461,63.70.* -quo: FORM. Marculfi 2,39 (-co *A2*). 2,40. -co: FORM. Senon. I 10. ARS med. 7 p. 426,27 *cod. G. al. v. et l. 71.* -cum: VITA Wandr. 19 (MGMer. V p. 23,25). LEX Baiuv. 1,8 *cod. sP. v. et p. 461,69. abl.* -co: LEX Baiuv. 8,14 *cod. sP.* CHART. Bund. 628 p. 133,11 (a. 1222). 681 p. 166,28. *v. et p. 461,33.66. plur.: dat. et abl.* -is: VITA Leod. 11 (MG Mer. V p. 294,7). HUGEB. Willib. 4 p. 93,9. ANNAL. Nazar. a. 786. TRAD. Frising. 351. IOH. VEN. chron. p. 148,9. CHART. Mog. B 142. *al. adde* TRAD. Frising. 446 alicubis. *acc.* -cus: DIPL. Merov. I 47. *v. et l. 22. rhythm.* -cui *(bisyll.):* THEOD. TREV. Liutr. 14,1. *persaepe praecedunt coniunctiones (e. g.* si, nisi, num) *et negationes.*

I *usu subst.:* A *masc. (nom. sing.: fere* -is; -i: *l. 21.37. adde* CONC. Merov. p. 172,3. *al. fem.* -a: *l. 28. cf. l. 16):* 1 *strictius i. q. quispiam – (irgend)jemand, einer:* LEX Sal. Merov. 9,3 si . . . -a ex ipsis pecoribus perierit (-erint *var. l.*), capitale . . . restituat. 46,4 si contra hoc -is -id dicere voluerit (*cf.* LEX Alam. 14 ab -o -as iniurias . . . passus. THEGAN. Ludow. 13 si -ui -a iniustitia perpetrata fuisset. TRAD. Teg. 165 nec -is -os -bus inde concedere . . . auderet). IONAS BOB. Columb. 1,20 p. 193,18 si -i (-is *var. l.*) iter . . . prohibeat. DIPL. Merov. I 11 p. 14,3 ⟨a⟩d alecus de suis pro⟨p⟩inquis. LEX Alam. 26,1 si -is (-id *5.11*) furtum fecerit. BEDA hist. eccl. 4,5 p. 217,8 ab -o nostrum. LEX Baiuv. 2,4 quando -i (-id *var. l.*) defendere volunt casas. CHART. Sangall. A 82 -id de heredibus. DIPL. Ludow. Germ. 6 p. 8,1 absque -uius contrarietate (*cf.* AGIUS vita Hath. 14 sine -uius adiumento). AGIUS vita Hath. 5 nisi -am *(sc. sanctimonialium)* infirmitas coegisset (*antea:* cuiquam). GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,25 de alio -o (*cf.* FROUM. epist. 3 alterius -uius vestrorum). THIETM. chron. 1,20 dicat -is. 5,40 ut invicem unum -em inquirerent (HIST. mart. Trev. 23 unus -is ex . . . canonicis). *persaepe. abund.:* DIPL. Merov. I 23 p. 24,17 si . . . -is quilibet . . . accepit (CHART. Sangall. A 691 p. 293,1 -is quislibet). VISIO Baront. 20 si quis -is . . . acciperit (FORM. Marculfi 2,7 p. 80,11 si quis . . . -id [-i *A2*] de heredibus. LEX Alam. 57,8. CAPIT. part. Saxon. 14 *al.*). *v. et l. 40.* 2 *latius:* a *alius (quispiam) – (irgend)ein anderer:* DIPL. Ludow. Germ. 126 p. 176,40 nullus abbas neque quispiam -is. THIETM. chron. 3,12 p. 112,8 non aperuit *hoc episcopus* nec umquam mihi -is intimare potuit. THANGM. Bernw. 18 p. 767,2 -em praeter se. *al. in enumeratione:* ADAM gest. 1,26 p. 32,11 -i . . . arbitrantur, nos vero . . . opinamur. b *nonnulli – einige:* LEX Sal. Merov. 45,1 unus vel -i (-id *A1*) de ipsis. HRABAN. epist. 14 p. 403,1 -orum eorum nomina. p. 403,18 -os esse, qui *eqs.* THANGM. Bernw. 33 p. 773,20 -i . . . et quidam de episcopis . . . suadent. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,8 -i ergo de nobis . . . nos transtulimus. *saepe. in enumeratione:* HRABAN. epist. 27 p. 442,11sq. -i auctorum . . . -i. THEGAN. Ludow. 20 p. 595,28 -os . . . alios. WIDUK. gest. 2,17 p. 83,1 ex nostris multi vulnerati, -i etiam caesi. ADAM gest. 2,40 -i . . . quidam . . . omnes autem. *al.*

B *neutr. (sing.: fere* -id; -od: *l. 56.62. al.; plur.* -a: *saepe, e. g. l. 59.64.67:* -bus: *l. 72):* 1 *strictius i. q. quidpiam – (irgend) etwas:* a *gener.:* LIBER diurn. 85 p. 109,5 -od (-id *var. l.*) novi (*cf.* LEX Baiuv. 9,7 nec -id damni. EINH. Karol. 24 p. 29,13 pomorum -id. AGIUS vita Hath. 16 -id tantae pulchritudinis. 23 -a futurorum. THANGM. Bernw. 6 nec -id artis erat, quod non attemptaret). LEX Alam. 32 si illis -id (-is *var. l.*) contra legem factum fuerit. LEX Baiuv. 9,7 -id damnosum (*cf.* AMALAR. off. 3,13 -od sinistrum. AGIUS vita Hath. 15 si quando cuiquam -id secretius committere volebat. OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 25,15 -a tristia). WILLIB. Bonif. 3 p. 12,6 aliud -id (*cf.* LIUTG. Greg. 9 p. 74,38 tale -id. EINH. Karol. 7 p. 10,16 huiuscemodi -id). HUGEB. Wynneb. 1 -a . . . intimando (*cf.* EPIST. Teg. I 103 -a mei . . . sunt enucleanda. ADAM gest. 3,62 p. 207,22 quae per eum deinde gerebantur, -a errantis . . . poterant videri. TRANSL. Conr. Const. 7 -a in subsidiis concessit). FORM. Senon. I 39 abio -co, que gestis prosequere debeam. CAND. FULD. Eigil. I 19 si quandoque . . . in -bus errabat. RIMB. Anscar. 20

p. 44,33 de vino -id emptum. 33 p. 65,2 ut nullius -id concupiscerent. THANGM. Bernw. 42 feminam plus -id ... divinae gratiae concepisse. ALBERT. M. veget. 1,181 -od unum inferiorum elementorum. *persaepe.* **b** *c. emphasi quadam:* *c. sensu praestantiae:* HRABAN. epist. 50 p. 505,1 licet numquam -id fuerim (RUOTG. Brun. 5 p. 7,1. HELM. chron. 42 p. 85,6. *al.*). CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p. 78,1 volumina II parva, unum -od, alter nihil. WIDUK. gest. 3,18ex. si -id scis vel vales. est -id *c. acc. c. inf.:* MIRAC. Adalb. Wirz. 7 p. 52,1 est -id ... habitacula ... constabiliri. *c. sensu pravitatis:* WIDUK. gest. 2,10 qui ... se negabant contra regiam potestatem -id fecisse. *c. sensu exsistentiae:* THIETM. chron. 7,41 nobis autem scriptura prohibet credere fatum vel casum -id esse. *c. sensu paucitatis i. q. saltim quidpiam – wenigstens etwas:* TRAD. Frising. 32 (a. 769) ut -id venie ... accipere de Deo merear. HRABAN. epist. 11 p. 398,31 -id ... servitii explere. *al.* **c** *philos. et theol.: de relatione:* THIETM. chron. 5,43 bonum et malum non sunt ad -id. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 80,17 Deus in substantia predicatur, pater ad -id. ALBERT. M. veget. 1,132 proportio non est inter ea, quae non participant unum -id. summ. theol. I 3,16 p. 113b,13 secundum -id ... nominabilis *Deus* (*opp.* simpliciter). *al.* *de substantia, qualitate:* EGBERT. fec. rat. 1,472 hunc *(hominem)* creat ex -o, qui de nihilo omnia fecit. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 21,10sq. ea diversitas formarum, qua subiectum alio est et alio -id est ..., ut corpus corporeitate esse, colore -id esse dicitur. VITA Norb. II 16in. bonum et -id, nihil et malum ... disiunguntur. ALBERT. M. animal. 3,2 haec enim licet non sit pars, tamen est -id animalis. summ. theol. I 6,24,3 p. 203b,3 infiniti ... termini sunt res, unum, -id, ens. *al.* **d** *sensu adv. i. q. aliquatenus – irgendwie:* in -o: EPIST. Froth. 27 si vos in -co inpedit. DIPL. Karoli III. 12 p. 19,27 in -o violare. THIETM. chron. 3,14 scrupulum in -o ... obsistentem. *al.* -o: THIETM. chron. 7,31 qui se -o ... fore culpabiles negabant. ALBERT. M. sent. 1,8,12 p. 235b,35 illa duratio ... non est intercisa -o. *al.* -id: LEX Sal. Merov. decr. Child. 2,3 ei -id adiutare. HUGEB. Willib. 4 p. 97,27 quando -id vegitatus fuerat. DIPL. Otton. II. 213 ut ... nullus ... se -id intromittat. EPIST. Teg. I 53 si -id nostri indigebitis. OTLOH. tempt. 2 p. 390,21 ut ... vitam ... -id facilius ederem. *al.* **2** *latius:* **a** *aliud (quidpiam) – (irgend)etwas anderes:* THIETM. chron. 6,39 ne in hoc vel in -o offendam maiestatem divinam. **b** *nonnullum – einiges, etwas:* THIETM. chron. 6,100 ut de eo lacius -id scribam. OTTO FRISING. gest. 1,34 p. 54,6 breviter -a dicenda erunt. *al.* *in enumeratione:* HRABAN. epist. 57 p. 515,14 cuncta ... -a ... quaedam. **c** *(quidpiam) quod – (etwas) was:* VITA Galli I 11 non habenti illi ad altare offerre -id potuisset.

II *usu adi. (sing. masc.: fere* -is; -i: *l. 52.57; neutr.: fere* -od; -id: *l. 54sqq.):* **A** *strictius i. q. quilibet – (irgend)ein (neutr.: etwas):* IONAS BOB. Ved. 7 p. 314,21 -i (-is *var. l.*) vir e Francis. FORM. Andec. 5 p. 6,24 qualiter -os homo ... -o homine ... mallavit. LEX Alam. 83,1 si ... -id (-od, -am *var. l.*) damnum fecerit (*cf.* HROTSV. Pafn. 2,3 -id ... negotium. EPIST. Teg. I 75 -id adiutorium). BEDA hist. eccl. 3,26 p. 191,6 clericus -i (-is *CB²*). CHART. Sangall. A 40 -id suposita persona (*cf.* TRAD. Frising. 541 -is persona. CHART. Bund. 557 sine contradicione -ui persone). TRAD. Patav. 28a sine -id boni operis refectione. HRABAN. epist. 2a p. 383,11 propter aliam -am inpossibilitatem. inst. cler. 2,46 p. 154,20 si -ui (-o *var. l.*) utili operi insisteret. EINH. Karol. 24 p. 29,19 litem -am (-em *var. l.*). DIPL. Ludow. Germ. 89 ullam ... molestiam aut -am calumniam. ANNAL. Xant. a. 869 p. 27,13 aliquomodo (CHART. Bund. 628 p. 132,38 allico modo. *saepe*). GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 418,9 -is successor meus. DIPL. Arnulfi 180 p. 274,22 (spur. s. XI.) ut nullus comes nec -ę potestatis persona per -ot ... ingenium ... audeat. CHART. Bund. 681 p. 166,29 -cum dampnum. 724 p. 193,31 per -em ius vel per -am racionem. IOH. GARL. mus. mens. I p. 97b -a longa est, que circumflectit se versus acuitatem vel gravitatem. *persaepe.* *abund.:* EPIST. Aldh. 1 (6) ex -o quolibet ... magistro. LEX Alam. 23 si quis -is homo (*cf.* LEX Baiuv. 1,2 si quis -a persona). ANSELM. Bis. rhet. 8 p. 155,20 providenciam -o ... debilitari flagicio, pocius vero ullo mutari -o. *c. emphasi i. q. saltim quispiam – wenigstens einer (neutr.: etwas):* CHART. Fuld. B 44 (a. 766?) veniam -od promerire. TRAD. Frising. 170 ut -em indulgentiam habere merear. EINH. Karol. 27 ut Christianis ... refrigerium -od ... proveniret. THIETM. chron. 3,15 si divina largitas -am mihi concedere dignatur sanitatem. *al.* **B** *latius:* **1** *alius (quilibet) – (irgend)ein anderer:* LEX Baiuv. 7,5 sive dux sive iudex sive -a persona. HUGEB. Wynneb. 9 p. 114,3 in verbo aut in facto aut in -a causa. DIPL. Otton. I. 158 p. 240,15 nec illo nec -o homini ... conficiatur servitium. THIETM. (?) chron. 6,38 non est michi preter hunc -od auxilium. *al.* **2** *nonnullus – einig(er), mancher (neutr.: etwas):* ANTIDOT. Sangall. p. 81,4 si -em sanguinem resc⟨r⟩eat. WILLIB. Bonif. 6 p. 28,23 dies adhuc -os. ANNAL. regni Franc. a. 771 cum -bus paucis Francis. PASS. Kil. I 3 per -ot (-od *var. l.*) tempus (*cf.* OTTO FRISING. gest. 1,64 p. 90,16 per -od [-ot *var. l.*] temporis spacium). GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p. 393, 42 -os suos presbiteros ... et de capellanis. *al.* *in enumeratione:* RIMB. Anscar. 15 nonnullos emere pueros, -os etiam ... redimere. VITA Liutb. 34 quae *(miracula)* -a ... -a ... omnia (*antea:* quaedam ... quaedam). REGISTR. Baiuv. A p. 316,21 aliquando ... -o anno. **3** *nullus – keiner (sc. praecedente membro negativo):* LIBER diurn. 52 nullius neglectus vel fraudis ... -uius. DIPL. Karoli III. 118 p. 188,1 nulli ... episcopi successori seu -ę iudiciarię potestati. DIPL. Heinr. III. 109 ut ... nulli censum ... persolvant aut -o publico districtui subiaceant. *al.* **4** *quidam – ein (bestimmter):* DIPL. Karoli M. 80 p. 114,34 alpem -am, qui *eqs.* THEGAN. Ludow. 35 partem -am Burgundiae ... aequivoco suo tradidit. **5** *?quisque – ?jeder:* ALBERT. M. veget. 1,52 figuram terminatam -ui speciei animalis propriam *(cf. notam ed.).*

aliqui(s)cumque, aliquodcumque (-unq-). *aliqui(s) – irgendein(er):* LEX Sal. Merov. 13,8 si vero ingenua puella aliquemcumque *(ed. Her.,* quemcumque *sim. codd.)* de illis ... secuta fuerit. RATHER. prael. 5,25 p. 308D ut capiant aliquodcunque de se quoque ipsi consilium.

aliqui(s)libet *pron.* *qui(s)libet – irgendein(er):* LIBER diurn. 91 nulli licere nostrorum successorum vel alicuilibet (alii [-o] cuilibet *var. l.*). FORM. Flav. add. 4 p. 491,8 aut tu ipse aut quislibet (aliquislibet *cod.*) homo.

***aliquisquam** *pron.* *aliquis – (irgend)jemand:* CHART. Eberb. 469 p. 266,10 (a. 1279) si relicta fratris mortui ... contraxerit cum aliquoquam.

***aliquisque** *pron.* *aliquis – (irgend)ein, jemand:* COD. Wang. Trident. 200 p. 398,17 (a. 1266) nec aliquoque modo alienare aliquid. *dub. trad.:* LEX Alam. 57,24 de subterioribus vero duabus *dentibus* primas alicui (alicuique 9, *v. app. crit.*) excusserit. 74,2 si mariscalco alicuius (alicuiusque *4.12, v. app. crit.*) ... occiderit.

1. aliquo *adv.* *in aliquem locum – irgendwohin:* THIETM. chron. 6,15 ne -o deduceretur *mortuus.* *v. et p. 447,59.*

2. aliquo *v.* aliquis *p. 461,35.*

aliquomodo *v.* aliquis *p. 461,65.*

***aliquorsum** *adv.* *in aliquem locum – irgendwohin:* BERTH. (?) annal. praef. p. 267,9 ne se ... -m per se movere ... posset *Herimannus Contractus.* GOZECH. Alban. 15 -m ... ad praedicandum destinari. CONSTANT. APRIC. theor. 3,8 p. 106bF -m ... cadere.

aliquot *pron.* *script.* -d: *l. 65.70. al.* *nonnulli – einige:* **1** *adi.:* BEDA hist. eccl. 4,4 p. 213,9 relictis ... fratribus -t. 5,19 p. 323,5 -t codices. ANNAL. regni Franc. a. 768 -d (-t *var. l.*) dies (EINH. Karol. 10 -t diebus. POETA Saxo 1,444 dies -t. *saepe*). WALAHFR. carm. 9,2,2 ante -t menses. HRABAN. epist. 35 ante annos -t (POETA Saxo 2,196 -t ... per annos. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,11 -t annis. *saepe*). **2** *subst.:* **a** *masc.:* BEDA hist. eccl. 3,16 p. 159,20 -t laesi, omnes territi. HIST. Welf. 21 -dque (-tque *var. l.*) de suis amissis. CHART. Hall. I 226 p. 217,9 -t de fratribus. *al.* **b** *neutr. ut vid.:* WALAHFR. carm. 26,4

[Prinz]

pauca sinisterius torquent tamen obvia flatum, quis -t vobis me reticente patent.

aliquotie(n)s (-oci-) *adv.* *script.* -ico-: LEX Baiuv. 16,12 *cod. sP.* 19,8 *cod. L.* *nonnumquam – bisweilen:* ARBEO Emm. 21 -ens (-ties, -cies *var. l.*) . . . contigit. HROTSV. Dulc. 14,1 semitam -es repperiens. *saepe.* *in enumeratione:* BEDA temp. rat. 26,21 fere . . . -es. hist. eccl. 4,25 p. 269,24 -es . . . saepius. EINH. Karol. 23 semper . . . -es. HRABAN. epist. 24 p. 430,23 -ens verbis, -ens etiam scriptis. *al.*

***aliquotus**, -a, -um. 1 *aliqua quantitate praeditus – irgendwie groß:* CHART. civ. Misn. 390[b] (c. 1222) quod *(ius)* sibi . . . in -a eorundem *(mansorum)* parte . . . posset competere. ALBERT. M. sent. 1,8,12 p. 236[a],5 infinita *linea* . . . stans non potest distingui in partem et partem -am (*cf.* 1,36,8 p. 219[b],12). 1,24,1 p. 606[b],11 hoc modo dicimus lineam esse decem partes -as. 2 *quidam – ein bestimmter:* CHART. Lub. I 114 p. 112,28 (a. 1246) relicta eis -a parte bonorum ad usum.

alitergatio *v.* altercatio. **aliternus** *v.* alternus.

alithia, alithinus *v.* alethia, alethinus.

***aliticius** (alt-) *subst.* *buteo – Mäusebussard (buteo vulgaris L., cf. H. Suolahti, Die dt. Vogelnamen. 1909. p 352sq.):* GLOSS. IV 31,43 St.-S. -us musaro. 129,59 alticius musnaro.

alitilis *v.* altilis.

***alito** (all-), -are. (ala; *cf. francog. vet.* aleter, *v. et Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 56*) *alas concutere – die Flügel schlagen:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 53,7 capit eam *(gruem)* currentem et allitantem (4 p. 112,1). 4 p. 80,15 allitando sublevant se de terra *grues.* p. 99,18.

alitor, alitrix *v.* altor, altrix.

1. *alitus, -us *m.* (alere) *alimonium – Versorgung:* DIPL. Otton. III. 437 (spur. a. 1142/66) nulla tenacitas sive defectus minime debent in -u fratrum considerari.

2. alitus *v.* halitus. **3. alitus** *v.* alo.

aliubi *adv.* 1 *alibi – anderswo:* EINH. Karol. 8 p. 11,19 quae -i (alicubi *var. l.*) erant gerenda. DIPL. Heinr. IV. app. 5 p. 676,11 in episcopatu vel -i. 2 *aliorsum – anderswohin:* DIPL. Merov. I 77 p. 69,21 exinde -y fuerit ipsi marcatus emutatus. FORM. Senon. I 33 -i ipsas *(res)* alienare (*cf.* FORM. Sal. Merk. 35). *al.* *v. et* alicubi.

alium *v.* allium.

aliunde *adv.* 1 *strictius i. q. ex alio loco – anderswoher:* DIPL. Merov. III A 22 p. 140,11 (spur. ?) cum . . . servis . . . -e (-is *chart.*) translatis (CHART. Rhen. med. I 41 p. 46,25 ex -e). DIPL. Arnulfi 27 clero . . . licentiam tribuimus eligendi sibi episcopos sive inter se sive -e. *al.* *theol.:* OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 91,9 qui *(Deus)* non -e, sed ex se habens quod est (*cf.* chron. 8,10 p. 405,14). 2 *latius:* a *alia de causa – aus anderem Grund:* WALAHFR. Wett. 11 non -e . . . componere carmen disposui, quam sancta sequens praecepta priorum. b *alia ex parte – zu einem anderen Teil:* RATPERT. cas. 4 p. 4,7 ex parte ad regiam potestatem, -e vero ad possessionem nobilium virorum pertinere heremum. c *alio modo – auf andere Weise:* LEX Ribv. 59,3 non -e quam de vita conponat. COD. Lauresh. 502 p. 135,8 de . . . materno seu -e conquisito. TRAD. Frising. 518 quicquid elaborare -e potest. GESTA Rom. eccl. I 2 -e ascendit *papa. al.*

alius, -a, -ud. *script.:* ha-: COMPOS. Luc. P 2. alli(us): FORM. Wisig. 7. FORM. Marculfi 2,9 *cod. A 1.* CHART. Sangall. A 22. all(us): CHART. Bund. 686. CHART. Sangall. B 470 p. 345,23. -ut: CHRON. Fred. 3,16. DIPL. Merov. I 82. TRAD. Frising. 269. *al.* -igi: CHART. Wirt. II 528 -igi testes . . . et -igi complures. *form.:* *sing.:* *nom.:* *masc.* -ud: CHRON. Salern. 78. *neutr.* -um: COMPOS. Luc. G 30 -um *afronitrum.* H 3. ANNAL. Maxim. a. 788 (MGScript. XIII p. 22,3). *gen.:* -i: COMPOS. Luc. S 5. TRAD. Frising. 1191. *v. et p. 464,59.* -ae: EINH. Karol. 33 p. 37,21. -us: CHRON. Salern. 60 p.59,10. HERBORD. Ott. 1,18[in]. REGISTR. Trident. I 151. *v. et p. 464,25.28.38.59.* *in poesi (semper* -ius*):* EKKEH. IV. bened. prol. 2,31. ANSELM. MOG. Adalb. 935. NICOL. BIBER. carm. 1342 (ed. Th. Fischer. 1870). *v. et p. 464,36.41sq. al.* *dat.:* -o *(saepius occurrit in schedulis nostris quam dat. in* -i *exiens; cf.* ERMENR. ad Grim. 11 p. 546,38): STEPH. EDD. Wilfr. 15. LEX Alam. 63,2. TRAD. Frising. 48. ALCUIN. carm. 1,1210.1525. FROUM. carm. 9,8. THIETM. chron. 3,12 p. 112,16. HILDEG. epist. I 14 p. 170[A]. *al. v. et l. 29.32.34. al.* -ae: LIBER diurn. 89. VITA Rust. 19 (MGMer. IV p. 347,30). LEX Baiuv. 8,18 capit. p. 22,6. COD. Karol. 45 p. 562,13. DIPL. Otton. II. 68 (*inde* DIPL. Otton. III. 239). *acc.:* *masc.* -ud: CHRON. Salern. 28 p. 30,27. 81 p. 79,34. *v. et p. 465,30.* *neutr.* -um *(c. subst. praeter l. 62):* PACTUS Alam. III 16 per -um ustium. TRAD. Frising. 23 p. 51,30. ARBEO Corb. 18[in]. ANNAL. regni Franc. a. 776 p. 44,16. *al.* *abl.* -(a)e: CHART. Fuld. B 27 de -ae parte. 28. *plur. masc.:* *nom.* -(a)e: CHRON. Fred. 2,10. cont. 51. FORM. Senon. I 18. FORM. Bitur. 7. *acc.* -us: FORM. Senon. I 22.

compar. (per errorem ut vid.): ANTIDOT. Berol. app. p. 75,42 -or melior medicina. *posit. (in prosa):* EIGIL Sturm. 15[a] p. 372,52 -um . . . in locum. WILLIB. Bonif. 7 p. 36,14 -orum per exempla. THIETM. chron. 2,11 rebus in -is. *al.*

I *c. sensu incertitudinis i. q.* ἄλλος (τις) – *(irgend) ein anderer (def.:* ALBERT. M. metaph. 10,2,2 p. 562[b],14 -a . . . dicuntur similia, si habent eamdem speciem ea, in quibus magis et minus est *eqs.* [*cf.* p. 563[a],1sqq.]): A *gener.:* 1 *adi.:* HUGEB. Wynneb. 9 p. 113,34 in -is plerisque occasionibus. EIGIL Sturm. 24 -a nonnulla bona verba. WETT. Gall. 2 p. 258,23 ad -as gentes. GERH. AUGUST. Udalr. I 2 -a vice. EPIST. Teg. I 85 nihil -us servitii. THANGM. Bernw. 11 pro talibus . . . -isque . . . actibus. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 326,26 cum quibusdam -is suis familiaribus. VITA Annon. I 1,6 p. 469[b],4 cuiuscunque -us dignitatis. TRAD. Ratisb. 864 nulli -o servitio. *persaepe.* *abund.:* BEDA hist. eccl. 5,19 p. 327,2 Vilfridus . . . episcopus . . . cum -is CXXV coepiscopis (ep- *var. l.*). 2 *subst.:* a *masc. (fem.: l. 35):* STEPH. EDD. Wilfr. 10 ut . . . -o (-i *1*) meliori sedem . . . relinqueret. LIBER hist. Franc. 1 -i . . . ex principibus. ALCUIN. epist. 229 p. 374,10 nec -o se quolibet credit. RIMB. Anscar. 2 p. 21,1 quae quasi domina -arum videbatur. RUOTG. Brun. prol. p. 2,2 nulli -i tales. PURCH. Witig. 34 cuius solamine tutus -us. PAUL. FULD. Erh. 1,6 quae sua sunt, non quesivit, sed quae -us. *persaepe.* b *neutr.:* HRABAN. epist. 40 p. 478,36 inter -a ita ait. CAND. FULD. Eigil. I 12 haec et -a. AGIUS vita Hath. 6 plura huiusmodi -a agere. DIPL. Otton. I. 317 -ud quid potestatis. RUODLIEB VI 59 ⟨si quid⟩ -us erat opus (*cf.* VII 58 quicquid -us). BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 288,11 his et -is non perpaucis . . . animatus. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 20,4 omne quippe, quod natum est, ab -o . . . originem sumit. ALBERT. M. summ. creat. I 1,1,1 p. 309[b],4 dicitur accidens ens in -o. *persaepe.* B *spec.:* 1 *in comparatione:* a quam: ARBEO Corb. 11 iam -ud quis existimetur quam mortuum? EINH. Karol. 1 p. 3,15 cum . . . nihil -ud proprii possideret quam unam . . . villam. HRABAN. epist. 50 p. 505,2 -ud sum quam eram. AGIUS vita Hath. 8 in amicitiis non -is quam iustis. WIDUK. gest. 1,14 -is legibus quam Saxones utuntur. FROUM. epist. 55[tit.] F(roumundus) . . . non -us aut -ud quam id quod dudum. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 316,26 non -a ratione . . . quam ut *eqs. saepe.* b nisi: LEX Baiuv. 13,5 si nisi ipsas oves nihil -ud habet (THEGAN. Ludow. 44 nihil ob -ud . . . nisi ut. AGIUS epic. Hath. 131 nil -ud . . . nisi flere. BERTH. [?] annal. a. 1073 p. 276,23 nichil illic -ud . . . actum est nisi quod *eqs. al.*). WIDUK. gest. 2,6 ullius -i nisi solius regis (EPIST. Teg. I 49 ullius -us . . . potestati . . . nisi vestre). GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p. 410,41 sin autem -um nisi mihi placentem eligitis. CONSUET. Trev. 22 p. 22,7 non ob -um . . . nisi ut. *saepe.* c praeter: ALDH. ad Acirc. 10 p. 83,2 praeter bella . . . quodlibet -ud continentes *versus.* NITH. hist. 2,10 p. 26,19 pro nulla re -a . . . praeter quod *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 413,21 praeter te nullus -us ibi missam cantabit. *al.* d absque: WIDUK. gest. 1,38 p. 55,14 absque nudis corporibus nulla nobis -a remanente pecunia. e excepto: ARBEO Corb. 2 -ud nihil possidens excepto ministros. *al.* f a(b) *i. q. diversus – verschieden:* OTTO FRISING. chron. 8,34 p. 455,15 ponitur -us Deus non esse a patre. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 205,29 vociferet voce, -a a voce, quam *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,324

constringentes *musculi* sunt -i a dilatantibus. *al.* **2** *in enumeratione (plur. in primo membro i. q. nonnulli – einige):* WILLIB. Bonif. 6 p. 31,1sqq. multi ... -i ... -i ... -i ... -i ... -i ... -i ... -i. THEGAN. Ludow. 20 p. 595,29 aliquos eorum ... -os. RUOTG. Brun. 2 p. 3,26sq. -ud ad oculos hominum, -ud ad testem cordium exhibebat. WIPO gest. 13 p. 34,14 quidam ... -i ... -i ... plures ... multi. OTTO FRISING. gest. 2,38 -i ... nonnulli ... -i ... complures. *al.* **3** *de alternatione:* RUOTG. Brun. 11 si quis -um voto preiret. *de litigio iudiciali:* LEX Sal. Merov. 1,2 ille vero, qui -um manit. PACTUS Alam. III 7 si -us altero pro altero pignorat. LEX Baiuv. 4,17 si quis -um ... inpinxerit. *saepe.* **4** *c. sensu adiectionis i. q. additicius – (ein) weiter(er):* LEX Alam. 29 iuret cum duodecim nominatos et -os duodecim electos. LEX Baiuv. 2,9 si ... -os fratres habuerit. CHART. Sangall. A 41 tantum et -um tantum. TRAD. Frising. 652 boves VII et -as iuniores V. AGIUS comput. 5,3 quatuor his -as subieci quatuor aeras. *al.* **5** *in remissiore copulatione (cf. E. Löfstedt, Syntactica. II. 1933. p. 188sq.):* TRAD. Frising. 5$^{tit.}$ (a. 750) traditio Tassiloni ducis ... seu -orum fidelium. HUGEB. Wynneb. 10 a sorore ... et ab -is venerandis viris. LEX Saxon. 18 vindicetur in illo et -is VII consanguineis eius. *al. nonnulli – einige:* ADAM gest. 3,64 p. 211,4 archiepiscopus ... et fratrum -i.

II *c. sensu certae circumscriptionis i. q. alter – der andere (saepe i. q. reliquus – übrig):* **A** *gener.:* **1** *adi.:* LEX Alam. 55 res ... -as aequaliter dividant. ANNAL. regni Franc. a. 768 cum illa -a sorore. LIUTG. Greg. 2 p. 69,8 omnes -os homines. HRABAN. epist. 23 in -is opusculis meis. THIETM. chron. 6,24 equum, qui maximus inter -os habetur. CHRON. Salern. 22 -ud suum filium. *al. abund.:* CHART. Sangall. A 67 (a. 772) Galli confessoris et -orum ceterorum apostulorum. DIPL. Karoli M. 307 (spur. s. XI.^{2}) reliquos culpas -as. **2** *subst.:* **a** *masc. (fem.: l. 35):* WETT. Gall. 6 ille inter -os eminebat. EPITAPH. var. II 21,5 cernis nomen -us. AGIUS vita Hath. 6 ut, cum ... -as arceret, ipsa laneum *vestimentum* haberet. *al.* **b** *neutr.:* WILLIB. Bonif. 1 p. 7,14 patrem relinquendo ... aut -a, quae huius mundi sunt. HROTSV. lib. 2 praef. 1,2 licet -a gentilium spernant. *al.* in -o *i. q. ceterum – sonst:* THIETM. chron. 2,32 p. 78,22 quodcumque in -o placet seniori meo. **B** *spec.:* **1** *in enumeratione (sing. plerumque i. q. secundus – der zweite; tertius – der dritte: l. 45.47; in primo membro i. q. unus – der eine):* LEX Alam. 36,3 in uno placito ... in -o (CHART. Fuld. B 18 de una parte ... de -a parte ... de tertia parte. VITAE patr. Iur. 3,3 p. 154,31 hinc unus, ast hinc alter atque -us inde. HILDEG. scivias 2,7 p. 555^{B} quinque varietates ..., quarum una ... -a ... -a ... quaedam ... et quaedam. *al.*). EIGIL Sturm. 15 p. 372,27 -a *corpora* ... -a. WIDUK. gest. 1,5 -i ... -i ... omnes. ADAM gest. 1,52 in -is et -is repperimus ... libris. OTTO FRISING. chron. 4,3 p. 188,2 -i filio ... alteri. *saepe. c. nom. propr.:* TRAD. Frising. 550^{a} p. 473,9sq. signum Urso ..., signum Lupo ..., signum -i Lupo, signum -i Urso ..., signum -i Urso. **2** *de alternatione (primo loco i. q. unus – der eine):* BEDA hist. eccl. 4,5 p. 217,9 (conc.) *ne* -a pro -is divulgarentur. FORM. Augiens. B 2 qui de nobis -o superstis fuerit (*cf.* TRAD. Frising. 156 uterque tradidit -o propriam hereditatem. 684 quisquis illorum trium ... -us -o supertis fuisset. DIPL. Ludow. Germ. 135 si ... alter eorum -um supervixerit). WALTHARIUS 693 nec quisquam -i succurrere quivit. VITA Rimb. 24 ex uno in -ud *oratoriolum. in locut. succincta:* MEGINH. BAMB. fid. 2 p. 258,8 -us -o abducti. **3** *de rebus caelestibus:* AMALAR. off. 4,29,1 in -a vita. **4** *de contrarietate i. q. oppositus – entgegengesetzt:* WALAHFR. Wett. 441 ex -a montis ... parte. OTTO FRISING. gest. 1,13 p. 28,24 ex -o latere. *al.* **5** *sensu temp. i. q. proximus – der nächste:* THEGAN. Ludow. 14 -o anno regni sui. DIPL. Karoli III. 25 p. 42,29 usque ad -um placitum. OTTO FRISING. gest. 1,54 p. 76,20 -a rursus die. *al. proximum sequens – der übernächste:* HUGEB. Willib. 3 p. 92,3 usque ad -am sollemnitas pascham.

neutr. pro adv.: **1** *praeterea – außerdem:* MAPPA Ebstorf. 27^{b} Creta ... vulpes edit, -ud larga frugibus. **2** sin -a (-ud): **a** *alioquin – andernfalls:* TRAD. Frising. 348 (a. 815) sin -a, nullam inde potestatem amplius habuisset. 634 p. 539,25 sin -ud. **b** *sin autem – wenn aber:* TRAD. Frising. 556^{a} p. 478,35 (a. 828) si ...; sin -ud alio viro iuncta fuisset *coniux.* 674 p. 568,32 sin -ud si. **3** nullum -um nisi *i. q. non solum – nicht nur:* COD. Karol. 84 p. 619,28 nullum -um nisi propter ... insidias, sed verum etiam *eqs.*

adv. **aliter.** **1** *alia ratione – auf andere Weise, anders:* **a** *gener.:* EPIST. Bonif. 148 sin autem aliut -r tibi melius placet. ALCUIN. epist. 155 p. 251,9sq. -r horae signorum, -r solares, -r lunares conputantur; etiam ... ipsi punctus -r atque -r conputantur. RUOTG. Brun. 16 longe -r huius viri merita estimabant. OTTO FRISING. chron. 8,9 p. 402,22 est ... transitus ... de esse ad -r esse. *saepe.* *c. ellipsi verbi:* FROUM. epist. 92 econtra omnia nunc -r propter peccata mea. *c. sensu pravitatis:* HRABAN. epist. 27 p. 442,14 quae autem -r inveneris (*opp.* congrue). EPIST. var. II 23 si ... Felix verum dicat aut -r. OTTO FRISING. chron. 2,30 p. 101,21 quae ... vel fortiter vel -r gesta sunt. *al.* **b** *in comparatione:* quam: WILLIB. Bonif. praef. p. 2,1 si quippiam -r, quam vestra expetierit voluntas, provenerit. EINH. Karol. 16 p. 19,5 non -r se ... quam proprium suum appellari. WALTHARIUS 48 haud -r ... quam. *saepe.* atque, ac: EINH. Karol. 14 Frisiam ... atque Saxoniam haud -r atque suas provincias aestimabat. WIDUK. gest. 3,44 p. 125,8 -r res acta est ac (quam *A*) arbitrabatur. nisi: FORM. Andec. 2 in -r transagere non possum nisi ut *eqs.* (*sim.* 19). RIMB. Anscar. 24 p. 52,17 non -r nisi fide. *al.* ut *sim.:* WALAHFR. carm. 58,3 ut gaudere solet ... nauta ..., haud -r scriptor ... exultat. WALTHARIUS 189 veluti. POETA Saxo 4,57.367. quia: WALAHFR. carm. 18,11 quia lucifluo succedunt saepe sereno nubila, non -r turbant mea gaudia Chauri. *sine particula:* WALAHFR. Mamm. 22,21. **2** *alia condicione, alioquin – andernfalls, sonst:* CONC. Merov. p. 210,13 si quis ...; sin -r, huiusmodi ordinatio hirrita habeatur. WIDUK. gest. 3,64 -r rem fraudulenter agitasse non dubitaret. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 321,4 eaque conditione colloquium ... se ... habiturum laudabat, -r autem nequaquam. *al.* si -r *i. q. sin autem – wenn aber:* CONC. Merov. p. 198,14 -r si quis ... abstraxerit. LEX Baiuv. 22,11 si -r praesumpserit. **3** *in alium statum – in einen anderen Zustand:* ANTIDOT. Bamb. 40 antidotum pionia -r faciens *(i. auxilians – helfend)* syimpicis. DIPL. Ludow. Germ. 93 auctoritatem largitionis nostrae -r immutare. FUND. Werth. p. 166,29 locum ... -r mutare quam mihi provisum sit. **4** *alia de causa – aus einem anderen Grund:* ARBEO Emm. 35 hoc vero -r tantae pavoris inruisse estimandum non est, nisi ut *eqs.* **5** *omnino – überhaupt:* HUGEB. Wynneb. 6 ut iam pene ... maiorem patiebat gustando continentiam quam -r non recipiendo.

***alix** *m.* (ἄλιξ) *spelta contusa – Speltgraupen:* PAUL. AEGIN. cur. 85 -x elixatus in aceto et bene tritus ... sanat (*3,22,11* ἄλιξ). 176 p. 102,9 aut -x aut far. 233 p. 169,13. ANTIDOT. Glasg. p. 142,1 -x unc. III. *v. et* alica. *Prinz*

alkacantum *v.* chalcanthum. **alkadidis** *v.* chalcitis.
***alkimia** *sim. v.* *alchimia. ***alkoran** *v.* *wazalcora.
***alkreya** *v.* *alcreya. ***alkymicus** *v.* *alchimicus.
1. *alla *v.* *halla. **2. alla** *v.* alum.
3. *alla *subst. (orig. inc.) cos – Schleifstein:* GLOSS. III 122,35 St.-S. -a sliffstein (192,50. IV 180,32).

allabor (adl-), -lapsus sum, -i. **1** *proprie de motu:* **a** *advehi, advenire – heranfahren, heran-, hinkommen:* VITA Serv. 35 p. 107,23 iuvenis ... navigio portui -ens. ALBERT. AQUENS. hist. 12,17 p. 699^{B} exercitus ... navali adventu usque Sur -sus est. CARM. var. Walther 1,6,2 sistunt equos ... et -si nobiles stant utrimque seni. *al. in imag. c. sensu finiendi:* THIOFR. Willibr. II 4,350 de longe littore viso -or ... signa. **b** *delabi – herabgleiten, -kommen:* DIPL. Karoli III. 184 telum divinitus -sum. **c** *sensu pass. i. q. admoveri – herangeschoben werden:* VITA Antonini Surr. 12 bellica mox eriguntur instrumenta: vineae ... proxime murum -untur. **2** *translate i. q. irruere – einstürmen:* EPIST. Teg. I 2 negotiorum nobis undique labo⟨rio⟩se adlabentium (*sim.* 13).

[Payr]

allaboro (adl-), -avi, -atum, -are. **1** *cooperari, auxiliari – mithelfen, mitwirken:* WOLBERO cant. 1 p. 1023C ut ... -ent vocanti gratiae tuae ad percipiendam remissionem peccatorum. p. 1034A gratiae assentire et -are. **2** *operam dare, niti – sich bemühen, sich anstrengen:* EPIST. Hann. 48 p. 93,29 etsi tota intentio mea pro hoc solo lucrando -ret. CHRON. Andag. 77 p. 194,7 se ... -turum ecclesiastice defensioni et ... abbatum restitutioni. 90 p. 232,6 ut ... locis suis in proficiendo -rent singuli. RUD. TRUD. gest. 3,17 preposito Folkardo maxime -ante (*cf.* 4,6). *c. acc. c. inf.:* ANSELM. LEOD. gest. 29 p. 206,2 cum ..., quicquit ubivis studii vel religionis esset, vigere ad-verit. *pendet* ut: CONSTANT. AFRIC. theor. 6,23 p. 29a[r].

***allabrox** *v.* *allobros.

***allacero** (adl-), -are. *dilacerare, vexare – zerfleischen, quälen:* EPIST. Lang. 10 p. 701,22 compunctionis stimulo sese ad-ans.

*?***allacium** *subst. (orig. inc.) hedera – Efeu (Hedera helix L.):* ALPHITA II p. 4,7 -um (aliarum *var. l.*) est edera.

allacrimo, -are. *lacrimas profundere – Tränen vergießen:* CARM. de Lamb. 1,177 -ans illi prosternitur abbas.

allambo (adl-), -ere. **1** *de igni i. q. lambendo attingere – züngeln, lecken an:* GESTA Trud. cont. I 10,15 flamma ... dorso atque capitibus ... desuper -bat. REIN. LEOD. triumph. 5 p. 591,51 parietum fabricam innocui -bant vapores. **2** *de aqua i. q. alluere – bespülen:* ANSELM. LEOD. gest. 9 *lacus* insulam blando stagnantis aquae -it circuitu. VITA Vicel. 7 defuncti vero cineres ad-it Hyrundo.

allampado (ad-), -are. *affulgere – erstrahlen:* SMAR. carm. 20,25 (MGPoet. IV p. 923) cuius *(Dei)* ad imperium rutilans ad-at ignis.

***allanbiccum** *v.* *alembicum.

***allantoides** *v.* *alantoides.

***allapsio,** -onis *f. irreptio – das Einschleichen:* HERM. SANGALL. Wibor. 1,5[med.] contra quam -em *(sc. vitii elationis)* etiam pastorem ecclesiae ... oves cautificare aestimo.

allapsus, -us *m.* **1** *actio arrependi – das (Heran-) Schleichen:* VITA Theod. 27 p. 53,35 timebat ... laudes hominum sicut -us serpentium. **2** *lapsus, meatus (fluvii) – das Gleiten, (Fluß-) Lauf:* GOZECH. epist. 6 p. 888B alluit ad loci munimentum ... non subitis -bus bicornis Mosa. ENGELH. WIRZ. Burch. 2,8 p. 33,2 -u Moeni fluminis cepit instituere cenobium.

***allaqueo,** -are. *colligare, astringere – abbinden:* IORDAN. RUFF. equ. 6,40 p. 81,16 -etur et incidatur vena.

***allargo,** -are. *laxare – lockern:* MOSES PANORM. marisc. 3 p. 158,20 non levare sellam de equo, sed -are cingulas.

allasso (adl-), -avi, -are. *persequendo fatigare – hetzen:* LEX Sal. Merov. 33,4 (rec. C) cervum, quem canes moverint vel ad-verint. 33,5 (ed. Her.) aprum, quem canes moverunt et a⟨d⟩lassaverunt.

allaterium *v.* elaterium.

allatio, -onis *f.* **1** *actio afferendi, apportatio – das Herbeischaffen, Heranbringen:* ALCUIN. epist. 41 p. 84,7 doni -e ... mentis affectum fecundabat. EINH. Marc. et Petr. I 1,7 de -e thesauri. HINCM. Remig. 15 p. 297,29 in -e chrismatis. ANNAL. Rod. a. 1122 p. 703,13 culpato ministro pro secunda vini -e. *al. de translatione reliquiarum:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,40 salutaris -o *reliquiarum. al.* **2** *motus (circuli caelestis) – Bewegung (des Weltalls):* ALBERT. M. gener. 2,3,4 p. 448a,13 -o est motus perpetuus. p. 448a,19 -o (*p. 336a, 17* φορά) autem facit generationem continue durare. p. 448b,27 prima -o, quae est orbis primi. metaph. 11,2,1 p. 610a,35 nisi sit -o circularis. *ibid. al.*

allator, -oris *m. perlator – Überbringer:* EPIST. Teg. I 116 presentium -r litterarum.

allatro, -are. **1** *oblatrare – anbellen (in imag.):* LIGURINUS 4,182 *Canem* tristis Orion -are sibi ... videns. **2** *mussitando (i. vocem 'k' pronuntiando) incipere – knurrend (d. h. mit einem K-Laut) anfangen:* NIVARD. Ysengr. 3,690 Carcophas dicor ab artem -ante Petro *(cf. notam ed.).*

allatus *v.* affero.

allaudo (adl-), -are. *comprobare – zustimmen:* TRAD. Ebersb. 3,9 (AbhMünch. XIV 3 p. 162,22; s. XII.[1]) abbate ... ministrisque omnibus ad-antibus.

allavo, -otum, -are. *lavare – waschen:* EGBERT. fec. rat. 2,148 -ta facie.

***allaxo,** -avi, -are. *concedere – überlassen:* DIPL. Ludow. Germ. 152 omne ... illuc transfudit ac eidem adiacentia ... postea in commutationem -vit. *Payr*

allec, -ecis *n. vel rarius* **allecius** (–um), -i *m. (n.) script.:* ha-: *l. 16.31.44.49.* (h)ale-: *l. 31.36.44.47. al.* -eyc-: *l. 47.* -ch: GLOSS. III 456,10 St.-S. 683,56. ALBERT. M. animal. 6,91. 7,76. 8,123. -eti-: *l. 33.50. adde* GESTA Bert. 3,8 p. 671,18. *al.* -ecti-: *l. 57.58.* -esi-: *l. 19.* ?-evi-: *l. 36. form.: abl. sg.* -e *passim. gen. pl.: fere* -ium; -cum: *l. 28.51. adde* CHART. Pommerell. 54 p. 46,28 hallecum. CHRON. Erf. mod. II a. 1273. *acc. pl.* -es: *l. 46. decl. II.: nom. sg.* -ius: *l. 25. gen. pl.* -iorum: *l. 43.50. dat. pl.* -siis: NOTAE Gembl. (MGScript. XIV p. 594,32) allesiis. *abl. pl.* -iis: *l. 46.57. adde* REIN. LEOD. annal. a. 1206 p. 659,54. *indecl.: l. 35.44. adde* CHART. Pruss. I 260 p. 198,33. *metr.* -ēc: ALCUIN. carm. 118,8 sol, -c ... longa facultas.

piscis ad salsuram idoneus, aringus – zum Einsalzen geeigneter Fisch, Hering (cf. GLOSS. IV 212,34 St.-S. -c, -ius herinch. *ibid. al.):* **1** *gener. (sing. sensu collect.: l. 39.40. 42.44.47. al.):* TRAD. Udalr. August. 2 (a. 1031) vas -cum II den(arii). AMARC. serm. 4,208 cum muria pisces, -c vel habebitis assum. ECBASIS capt. 168 munera portant: ... trutta, cavedonus, hicherus, -c. WILH. HIRS. const. 1,8 p. 942B pro signo halecis: generali signo *(sc. piscis)* praemisso signum salis adde. CHART. Rhen. inf. I 260 p. 168,35 in pauperum elemosina ... -tia ... sunt expendenda. DIPL. Heinr. IV. 487 p. 664,1 de Traiecto venientes ... debent dare ... CXX -ia. GESTA Trud. cont. I 13,4[med.] de -c recentibus (ACTA imp. Böhmer 229 p. 205,22 emere alevia sive recentia sive sint salsa neque pisces salsos sive recentes. REGISTR. Pant. Col. 17,6 p. 110,8 recencia -ia in sagimine assa. CHART. Hans. I 746 p. 261,24sq. plaustrum sicci -is, videlicet spicherinc VI den. et similiter recentis -is). NIVARD. Ysengr. 1,897 unum si retibus -c excuterem. HELM. chron. 108 p. 213,26 in Novembri ... multum illic -c capitur. CHART. Babenb. 86,32 de onere -iorum. CHART. Pommerell. 9 p. 7,23 sarcinam -c. ARNOLD. LUB. chron. 3,5 p. 147,2 comparatis halecibus (all- *var. l.*). CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 450,18 recipit aratrum ... V -es. III 381 refectionem ... in ... -iis vel piscibus. CHART. Hans. I 277 sagiminis -is (al(l)eycis *var. l.*). CHRON. Vill. 18 (MGScript. XXV p. 213,22) comparavit erga nos ... halec (all- *2*) dandum unum singulis diebus. CHART. Pommerell. 235 p. 190,20 in captura -tiorum et aliorum piscium. CHART. Hall. I 353 p. 325,19 de meisa -cum (ale- *M*) denarius. CHART. episc. Hild. III 421 p. 201,9 tres masse de -bus. CHART. Meckl. 13770 lotori -ium. CHART. civ. Hild. 365 de aquatione -ium. *saepe. v. et p. 469,3. de cibo ieiunii:* REGISTR. abb. Werd. 7,13 p. 228,14 (s. XII.[med.]) in nativitate sancti Andree carradam I -ium, in quadragesima VII (CHART. Wirt. III 642 p. 117,17 pro -ctiis per q. fratribus distribuendis). CHART. Worm. 250 ut ... in capite ieiunii -ctia comparentur. CHART. Eberb. 372 ut ... -c ... per adventum Domini ministretur. *al. ioculariter:* NIVARD. Ysengr. 4,355 grẹce -c loquitur *(cf. L. Willems, Étude sur l' Ysengrinus. 1895. p. 163sq.).* **2** *natur. et medic.:* HILDEG. caus. p. 201,1 qui dissinteriam patitur, ... manducet ... pisces, sed -c ... devitet. phys. 5,22 -c ... instabilem et frigidam naturam habet *eqs.* ALBERT. M. meteor. 4,2,2 p. 749b,39 vivit ... -c de sola aqua. animal. 5,34 colni *(sc. piscis)* ovat semel in autumno, et similiter facit -c. 24,8 -c piscis est maximae multitudinis in occeano *eqs. ibid. al. (v. ind.).* **3** *nom. propr.:* CHART. Xant. 182 p. 123,43 (a. 1255) *presente* Alexandro, filio Allecis. CHART. com. Mansf. IX 10 p. 558,5 Hinricus Allec.

***al(l)ecata** *v.* *alacata.

[Schneider]

***allecIator,** -oris *m.* (allec) *lotor allecium – Heringswäscher:* CHART. civ. Hild. 365 (a. 1278) dimisimus -bus domum in Indagine . . . et aquabunt in ea allecia sua.

allecius *v.* allec.

***allecticius** (-tius), -a, -um. (allicere) *alliciens – an-, verlockend:* CHART. Brand. A XII app. 1 p. 484,7 (a. 1264) -tio ac fructuoso penitentie fructu.

allectio, -onis *f. allectatio, illecebra – An-, Verlockung:* IOH. METT. Ioh. 123 nullo terrore, -e vel gratia . . . deflectar. VITA Hartw. prol. (MGScript. XI p. 95,28) in ipsis *(floribus)* intendo colorem . . . et odorem et utriusque -em . . .; -o est promissio coelestis regni. ACTA imp. Winkelm. I 567 p. 455,28 -um et inductionum blandis litteris. ALBERT. M. metaph. 2,1, 11 p. 129^{b},8 propter metum poenarum et -es praemiorum.

***allectivus,** -a, -um. (allicere) *alliciens, incitans – an-, verlockend, anreizend:* CHART. Traiect. 1568 p. 318,30 (a. 1262) -a munera (ALBERT. M. summ. theol. I 20,80,2,4,2 p. 890^{b},41). CONST. III 23 (codd. TE) -is inductionibus. 99 quadam -a dulcedine nos inducunt. CHART. ord. Teut. (Thur.) 282 premiis. *al. mus.:* ELIAS SAL. mus. 5 p. 20^{b} voce placabili et -a.

adv. ***allective.** *per allectionem, incitationem – durch Verlockung, Anreiz:* CHART. Livon. A I 285 p. 369,22 (a. 1255) -e ad cultum fidei . . . eos pertractare.

1. *allector, -oris *m.* (allicere) *qui allicit, attrahit – einer der anlockt, Werber:* CHART. Worm. 293 p. 197,22 (a. 1260) nullus magister . . . alliciat scolares alterius et si compertum fuerit . . . aliquem scolarem fore huiusmodi scolarium -em . . ., excludatur.

2. allector *v.* alector.

1. *allectorius, -a, -um. (allicere) *illecebrosus – verführerisch:* ALBERT. STAD. Troil. 4,225 rex -a verba profert . . . mollificare virum. *Schneider*

2. allectorius *v.* alectorius.

allegatio (adl-, -cio), -onis *f. script.:* ale-: *l. 67.* oblecacio: *l. 61.* eleg-: *l. 68.* -lig-: OTTO FRISING. chron. 6 capit. 17 p. 28,38 *(var. l.). v. et p. 470,28.*

I *in iure:* A **1** *actio proponendi, testimonium, argumentum – Aussage, Behauptung, Beweis(mittel):* VITAE patr. Iur. 2,14 adl-o (allegato 2) omnium in causa. ANNAL. Altah. a. 1061 p. 59,1 utrarumque partium (CHART. archiep. Magd. 292 p. 360,28. *al.*). CHART. Gosl. I 343 p. 369, 27 quatenus . . . audiatis rationes et -es eorum (CHART. Port. 65. *al.*). CHART. Babenb. 182 p. 248,22 iustis -bus eum ab advocatia . . . removit. CHART. Tirol. 928 auditis -cionibus, atestacionibus, disputacionibus. CONST. II 262,5 *causarum.* CAES. HEIST. hom. exc. 168 racionabilibus -cionibus adverse parti institit. CHART. cell. Paulin. 83 p. 94,37 de iure debemus procedere -e facta in contrarium non obstante. CHART. Friburg. 211 p. 183,22 renuntiaverunt omni -i, exceptioni, defensioni (CHART. Sangall. B 570 p. 404,28 multis . . . probationibus, . . . -bus, exceptionibus . . . per advocatos habitis). *al. remissius:* ALBERT. M. Ier. 1,6 tangitur hic impedimenti -o et impedimenti ablatio; -o est ad excusationem. *canonice:* OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 142,26 pontificem . . . cunctos, qui . . . sanguinem fuderant, absolvisse, -bus usum *eqs. intercessio – Vertretung:* ANNAL. Pegav. a. 1106 p. 248,2 militem . . . Romam direxit, qui Romanae libertati coenobium idem -e fideli destinaret. **2** *meton. i. q. instrumentum, charta – Unterlage, Urkunde:* FORM. Andec. 32 strumenta cartarum . . ., noticias, oblecacionis *(v. notam ed.).* CHART. Ital. Ficker 91 p. 135,41 causidici . . . optimas ostenderunt -es. CHART. Frising. 113 p. 111,10 visis et auditis . . . -bus et diligenter inspectis (CHART. Tirol. notar. I 296). ROM. SALERN. annal. a. 1137 p. 224,6. *al.* B *actio inserendi – Eintragung:* FORM. Arvern. 2^{b} abeo, que gestarum ale-o (*i.* -e) cupio roborare (FORM. Bitur. 6. 15^{c} ale-e. FORM. Senon. I app. 1^{c} elegationis [*i.* -e]). C *corroboratio, confirmatio – Bekräftigung, Bestätigung:* EPIST. Wisig. 12 p. 678,35 per pactuum -e pacem . . . roborare. CHART. episc. Wirz. I 83 p. 47,30 qui *(testes)* interfuere supradictę -i. *adnotatio – Aufführung:* CHART. Babenb. 1 (c. 1075) testium -e . . . confirmamus. *subscriptio – Unterschrift:* FORM. Flav. 8 p. 477,21 bonorum hominum signis vel -cionibus roborandum decrevi *paginam.* D *traditio – Übereignung:* TRAD. Frising. 1608 (a. 1022/39) proprietatem suam . . . pontifici . . . firma -e im potestatem tradidit (DIPL. Heinr. II. app. 2 p. 696,1 f. -e iureque perpetuo consistat. TRAD. Frising. 1423).

II *vario usu:* A *missio – Sendung:* EPIST. Bonif. 105 p. 230,5 ut . . . beatitudinem tuam . . . fidelium legatorum -e alloquar. B *accitus – Aufforderung:* WOLFHER. Godeh. I 35 p. 193,8 magis imperatoris . . . iussione quam canonica ad-e vocari *episcopum.* C *admonitio – Vorstellung, Ermahnung:* ADAM gest. 4,30 p. 162,16 regis -bus (allocutionibus *B.C2*) consentientes. HELM. chron. 13 p. 26,17 cumque -cionibus crebris pontificem . . . convenisset. TRANSL. Annon. 1 p. 515^{b},27 his . . . -bus quasi de somno . . . exciti *animantur. commendatio – Empfehlung:* FUND. Brunw. 14 patris . . . consilium . . . per -em archipontificis . . . expetebat. D *ratiocinatio – Beweisführung:* EPIST. Mog. 21 p. 354,13 scolasticis -bus . . . gravare. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 153,4 ius suum . . . rethoricis -bus . . . expostulassent. ABSAL. serm. 28 p. 165^{B} non . . . debent rectores ecclesiarum . . . -bus studere. E *dictum, verbum, sententia – Darlegung, Ausspruch, Meinung:* AMALAR. ord. antiph. 21,12 in prioribus vigiliis dicitur -bus magorum de futuro: 'omnis terra adoret te'. PETR. DAM. grat. 25 p. 53,32 decretales sententiae . . . nostris . . . -bus . . . congruentes. OTTO FRISING. chron. 4 capit. 3 p. 22,8 de hac re -es (alli- *B 2*) diversorum. gest. 2,45 p. 153,18 credere . . . -um rationibus. *designatio – Bezeichnung:* ALBERT. M. Is. 37,3 dies tribulationis et angustiae: -o necessitatis. *ibid. al. v. et* alligatio.

***allegator,** -oris *m. qui alligat – einer der anbindet:* HRABAN. disc. 1 (PL 112,1195^{C}) ab . . . remediorum sacrilegorum -bus (*ex Aug. catech. rud. 7,11* alligatoribus).

allegatura *v.* alligatura.

1. allego (adl-), -avi, -atum, -are. *script.:* ale-: *l. 48.63. al.* abl-: FORM. Arvern. 1^{b}. obleg-: FORM. Andec. 41 gestis . . . oblegatum. *v. et l. 64.* -lig-: *l. 65.72. adde* FORM. Arvern. 2^{b}. *al. v. et* alligo. -lec-: FORM. Andec. 52.

I *in iure:* A *(in iudicio) afferre, proponere, ostendere, dicere – (in der Gerichtsverhandlung) anführen, vorbringen, vorweisen, aussagen:* **1** *gener.:* CHART. cell. Paulin. 50 p. 62,5 (a. 1209) parte nostra adversa multa in contrarium -ante. CHART. Tirol. notar. I 69 p. 32,31 cum hec . . . dicerentur et -rentur. CONST. II 405, 10 decretalem epistolam. ALBERT. M. Is. 59,3 manus *(occisoris)* -at contra os. CHART. Carinth. V 419 p. 269,32 prescriptionem temporis longevi. *al. c. acc. c. inf.:* CHART. Bund. 877 p. 327,32 (a. 1251) sindicus alegabat se admittendum esse. *seq.* quod: CHART. cell. Paulin. 83 p. 93,29 (a. 1257) *iudex* -vit, quod *eqs. remissius c. sensu respiciendi:* ALBERT. M. Is. 58,4 non iura -bant, sed clamoribus . . . opprimebant. **2** *c. colore quodam:* a *defendere – Verteidigung führen:* Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 3 p. 820^{a},13 *regina* eleganter -bat dicens. CAES. HEIST. hom. exc. 167 neque pro se ipsis neque pro aliis -are permittentur *causidici.* ALBERT. STAD. annal. a. 1245 p. 369,11. b *litigare – Prozeß führen:* CHART. Westph. V 197 p. 91,41 (a. 1205) postquam super iure . . . ecclesie . . . fuit aliquandiu -tum. B *inserere, (in gesta) referre – eintragen, (in den Akten) verzeichnen (cf. O. Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters. 1911. p. 11sq.):* LEG. Burgund. Rom. 11,2 mandatum gestis -tum. FORM. Andec. 1^{c} quod dotem . . . gestis municipalibus . . . alegassetis. FORM. Senon. I 13 quasi gestibus fuisset oblegatum *mandatum.* LEX Raet. Cur. 3,5,1 dotes nuptiales firmas esse non possunt, si gestas adligatas non fuerint. CHART. Rhen. med. I 42 p. 48,35 apud laudabilitate curiae. *al. remissius:* LUP. FERR. epist. 1 p. 8,9 quo *(opere)* . . . gesta . . . clarissime litteris -astis. C *corroborare, confirmare, ratum facere – bekräftigen, bestätigen, rechtsgültig machen:* FORM. Bitur. 15^{c} epistola vel mandatum . . . nostris subscriptionibus, qualiter lex et mos est, tibi alegarae adque adfirmarae non tardaris (*ibid.* alligarae). TRAD. Teg. 373^{c}

p. 289b,38 -ta sunt hec coram ... abbate. *al.* *pendet* quod: CHART. Lux. II 305 p. 324,10 (a. 1236) quamquam, quod ... solucio facta fuerat, fuisset ... superficialiter -tum. **D** *legare, tradere – vermachen, übereignen:* FORM. Marculfi add. 1e res ... in sanctorum ... usibus alegatam (*i.* -as) relinquere. CHART. Rhen. med. I 307 mansos. FUND. Sangeorg. 19 praedia. CHART. Wirt. I 242 -o illud *patrimonium* libera manu in manum Ottonis. *al.*

II *vario usu:* **A** *mittere – senden:* IOH. NEAP. Sever. 27 presbyterum cum aqua benedicta ... -at. VITA Pirmin. II 16 p. 45D scripturas divinitus -tas. **B** *accire – auffordern:* WOLFHER. Godeh. I 30 ad quod *(concilium)* seniorem nostrum ... litteris ... ad-vit. **C** *proferre, nominare, designare – vortragen, sagen, nennen, bezeichnen:* PASS. Petri et Pauli 205 preces. VITA Chrod. 15 quem *(Chrodegangum)* ... Karolus unguendum alegaverat. ALBERT. M. Is. 38,14 Domine, vim patior: -at doloris oppressionem. *al.* *c. acc. c. inf.:* RHYTHM. 150,53,2. **D** *pacisci – vereinbaren:* HERM. AUGIENS. chron. a. 1053 p. 133,24 -tum cum imperatore foedus. *c. sensu concedendi:* HERM. AUGIENS. chron. a. 1052 p. 131,39 rege Ungariorum minus minusque pro pacto pacis postulando -ante et promittente. **E** *dare – geben:* RICHER. REM. hist. 2,57 p. 67,27 si quiddam nobis facias, x solidos nos -turos pollicemur. EPIST. Meginh. 2 vini duas species in gemine caritatis typum. **F** *addere – hinzusetzen:* WALTH. TER. Ioh. 12 p. 1146,38 occurrit, quod gestis eius adhuc opporteat stilo currente -ari. **G** *intrans. i. q. se committere – sich anvertrauen:* ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1278 p. 804,27 cum *rex* pro parte sua salvanda militari gladio -ret. *v. et* alligo.

subst. **allegatum**, -i *n.* *argumentum – Beweismittel:* ALBERT. M. bon. 83 ipsi *(legislatores)* iudicant secundum -a.

2. allego, -lectum, -ere. *script.* ale-: *l. 48.50.* *de vocali stirpis:* GODESC. SAXO gramm. 2,27 cum ... 'e' servent '-o, -is'.

allicere – gewinnen (fort. per confus.): IULIAN. TOLET. Wamb. 8 Francorum ... multitudines in auxilio sui pugnaturas -it (-xit 1d).

adi. **allectus**, -a, -um. **1** *susceptus, particeps – aufgenommen, teilhaftig:* VITA Mathild. II 5 ut ... mereretur fieri -a in coelesti patria ([*cf. Sedul. epist. 1 p. 9,8*]. WALAHFR. imag. Tetr. 249 in magno ... per saecla senatu). **2** *electus – ausgesucht, erwählt:* DIPL. Karoli III. 81 p. 132,13 qui in capite omnium sacerdotum -i videntur esse. NOTKER. BALB. gest. 1,10 p. 15,22 (add. codd. ZW) imperator cantorem illum sibi -um (allactum *W*) ... cenobio immorari ... iusserat. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 231,4 equites ... expeditos et tanto negocio -issimos (elect- *corr. ex* alect- *Ba*). **3** *dilectus – auserwählt, lieb:* EPIST. ad Hildeg. 118 p. 341D matri suae sibi in Christo alectissimae (p. 342B). **4** *praecipuus, instans – besonders, dringend:* CONR. MEND. Attal. p. 137,34 -issima et creberrima admonitione ... adiit. *Pape*

allegoria, -ae *f.* (ἀλληγορία) *script.:* adl-: *p. 472,9.* al(l)ig-: *l. 61. p. 472,27. adde* GLOSS. I 182,40 St.-S. -ger-: *p. 472,8.* -ry-: *p. 472,14.* *metr.: semper* allĕgŏrĭa *in schedulis nostris.* -rĭa: GODESC. SAXO gramm. p. 356,16 illa nomina graeca ... corripiuntur in penultima ut '-a', 'hironia'. *de re cf. RAC I. p. 283sqq.*

1 *figura, similitudo ex verbis translatis contexta – Allegorie, aus Metaphern gebildetes Gleichnis* (*cf.* GLOSS. I 48,37 St.-S. -am spelpauhan spelpatih. IV 3,40 alligoria kilihnissi): AMALAR. off. 1,19,6 *(ex Beda)* -a est, cum verbis sive rebus mysticis praesentia Christi et ecclesiae sacramenta signantur. HONOR. AUGUST. gemm. 3,106 -a *(est)*, quae per rem gestam aliud indicat. GERHOH. psalm. 36,38 p. 576,11 huiusmodi locutio dicitur -a, id est alieniloquium *eqs.* **2** *interpretatio figurata – Allegorese, allegorische Auslegung:* **a** *theol.:* EGBERT. fec. rat. 2,228 mores depinxit, contexuit -as *Gregorius.* WILLIR. cant. 7,8 p. 58 post lac historiae vinum fluet -ae. CHRON. Reinh. a. 1207 p. 573,12 ut singula eius *(missae)* solempnia ... per -as congruas declararet. ALBERT. M. Is. 33,21 dum historia fundat veritatem, tropologia virtutis perficit bonitatem, -a fidei astruit sinceritatem, anagogia desideratam omnibus beatitudinem. summ. theol. I 1,5,4 p. 27a,42 est enim -a sermo, qui non ad explanationem, sed ad obscuritatem videtur facere. *al.* **b** *alch.:* ALLEG. super turb. p. 494b,2 incipiunt super librum turbae -ae. **3** *sensus figuratus – allegorische Bedeutung:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 69,13 septinarius supputationum calculus ... misticam portendere -am (-ger- P^1). HRABAN. epist. 5 p. 390,10 cuius *(sententiae)* -am (adl- *M a. corr.*) ignorans. EPIST. var. II suppl. 7 p. 628,19 ut ... flores -arum cum morali intellectu investiges. GUNZO epist. 5 p. 30,9 quid ... erit inter Iudeum et Christianum sublata -a *(sc. sacrae scripturae).* OTLOH. doctr. 12 p. 271B per historiam semper notet -am. THIOFR. Willibr. II 2,19 per inauditam Spartanis -yam. CONR. HIRS. dial. 1605 sub eo sensu, qui est in significatione rerum ad facta mistica, continetur -a, aliud enim dicitur et aliud intelligitur. *al.* *cum colore rationis interpretandi:* ALDH. virg. I 15 metallorum species pro augendis ... pudicitiae meritis assumptas per -ae regulam rimamini, et ... per tipicum tropologiae scrutinium scrutamini. *al.* **4** *in iuncturis:* per (secundum) -am *i. q. figurate, sensu figurato, per interpretationem figuratam, translate – allegorisch, in allegorischer Bedeutung, mit (nach) allegorischer Auslegung, übertragen:* ALDH. virg. I 4 p. 232,20 quadrifaria evangelicae relationis dicta ... quadriformis ecclesiasticae traditionis normulis secundum historiam, -am, tropologiam, anagogen digesta. ad Acirc. 2 p. 67,18 arcana per -am (allig- A^1FN) figuraliter portendisse. LIBRI Karol. 1,29 p. 57,12 domus Dei aut secundum -am ecclesia est aut secundum anagogen caelestis patria aut secundum tropologiam anima hominis. HRABAN. epist. 31 p. 456,18 in aliquibus *(locis)* ... secundum -am ... intelligenda est *lex.* ALEX. MIN. apoc. 2 p. 31,8 potest hoc quoque per -am praesenti ecclesiae applicari. *al.*

***allegorialis**, -e. (allegoria) *ad sensum figuratum pertinens – allegorisch:* EPIST. var. II suppl. 6 p. 624,9 sunt enim primus historialis, secundus -is ... modus *(sc. dinoscendi sacram scripturam).* p. 624,18.

allegoricus, -a, -um. (ἀλληγορικός) *script.* -lig-: *l. 42.52.* *figuratus – allegorisch:* **1** *de allegoriis i. q. figuratum sensum continens, figurate obscurans – mit allegorischer Bedeutung, allegorisch verhüllend:* ALDH. ad Acirc. 3 p. 72,17 Arcturus ... legis austeritatem -is (-lig- A^1FN) enigmatibus praefigurat. LIBRI Karol. 1,17 p. 41,33 enigmaticis vel -is figuris. MILO Amand. 5 (MGMer. V p. 460,4) intellectum sermonis -is tectum nebulis ... in lucem propalare cognitionis. RADBOD. carm. 4tit. carmen -um de sancto Switberto. GERHOH. psalm. 36,38 p. 576,17 per illas *(sc. nuptias carnales)* istae *(sc. nuptiae spirituales)* significantur in locutione -a, quae ... dicitur alieniloquium. *al.* **2** *de interpretationibus allegoriarum i. q. ad sensum figuratum pertinens – auf den allegorischen Sinn bezogen:* BEDA hist. eccl. 5,24 p. 358,1 de aedificatione templi -ae (-lig- *M*) expositionis ... libros. CONC. Karol. 19E p. 154,8 significationum -as interpretationes. *al.* **3** *de sensu allegoriarum i. q. translatus – übertragen:* HRABAN. epist. 13 p. 400,30 ex sanctorum patrum dictis in historiam Iesu Nave sensu -o prolatis (28 p. 443,36 morali s. atque -o. GERHOH. psalm. 36,38 p. 573,25 historia haec -um pariter et moralem s. instruit *eqs.* CAES. HEIST. hom. exc. 31 p. 28,4 s. -o ad fidem instruendam usus sum. ALEX. MIN. apoc. 10 p. 173,23 ignis secundum s. -um est incendium caritatis. *al.*). EPIST. var. II suppl. 6 p. 624,24 significatio (LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 206,22). *al.*

adv. **1. allegorice.** *figurate (obscurando), translate, sensu figurato – allegorisch (verhüllend), übertragen, auf Grund allegorischer Bedeutung:* **1** *spectat ad fictionem allegoriarum:* BEDA temp. rat. 3,4 quamvis -e se diem, discipulos vero ... horas appellaverit. LIBRI Karol. 4,17 p. 206,6 per illud *(tropologicum)* obumbratur -e veritas, per istud *(acyrologicum)* mutilatur sensus puritas. HRABAN. univ. 19,5 p. 509D -e ... matura dicuntur illa, quae perfecta sunt. **2** *spectat ad interpretationem allegoriarum:* ALDH. ad Acirc. 4 p. 74,25 quamvis catholici patres ... latentem ... in litteris

[Schmidt]

sensum perscrutantes -e ad sinagogae tipum retulerint. AMALAR. ad Petr. 5 gentiles argumentantur ludos aliquos suos -e promere. ERMENR. ad Grim. 36 p. 575,22 typos mysticos . . . -ae commentari. CHART. Traiect. 240 p. 218,27 eglogam ad litteram et -e et . . . moraliter explanavi. HONOR. AUGUST. cant. 1,1 p. 359B sacra scriptura quatuor modis intelligitur, scilicet historice, -e, tropologice, anagogice. CHRON. Albr. a. 1130 p. 829,2 scripsit de avium natura moraliter et -e. *al.* **3** *spectat ad sensum allegoriarum:* LIBRI Karol. 1,17 p. 41,36 petra . . . -e Christi figuram gessit. 3,21 p. 147,41 *Dominus* -e per Salomonem . . . se descensurum promittit. HRABAN. univ. 19,4 p. 508A vitis . . . -e significat Christum. HONOR. AUGUST. cant. praef. p. 349A hic liber agit de nuptiis, quae fiunt quatuor modis, scilicet historice, -e, tropologice, anagogice. ALBERT. M. Is. 60,1 p. 566,47 *Ierusalem* -e . . . intelligitur ecclesia et moraliter fidelis anima. *al.*

2. allegoricos. (ἀλληγορικῶς) *figurate – allegorisch:* RADBOD. carm. 4,50 signifer . . . iure triumphali laurea (gloss.: coronam victoriae ferens; μαντορικῶς i. -s) serta gerens.

allegorizo, -avi, -are. (*cf.* ἀλληγορέω) **1** *figurate obscurare – allegorisch verhüllen:* MORIEN. ROM. alch. p. 514b,16 sapientes . . . multas nominaverunt confectiones . . . et sic super vulgus dicta sua -verunt *eqs.* **2** *figurate interpretari – allegorisch auslegen:* EPIST. var. II 33 p. 357,25 quis hoc de alio dictum intelligens -ando, immo divinando, apertissimam historię veritatem evacuare audeat. **3** *figurate significare – allegorisch bezeichnen:* FUND. Schild. 2 p. 1047,29 hec *(florida virecta)* bene vos -ant, qui florentes . . . cras ardetis igne.

allelicia *v.* alleluia.

alleluia. (הַלְלוּ־יָהּ, ἀλληλούια) *abbr.* *aeuia (*cf. Grove's Dictionary of Music. 5I. 1954. p. 65; B. Bischoff in: Deutsche Philologie im Aufriß. 2I. 1957. p. 437; sim.* *euouae): *l. 54.55.59.60. p. 474,12.17.20. script.:* -uya: *l. 65. p. 474,15.* -ue: *p. 474,39.* -licia: *p. 474,44.* alleiua: *p. 474,1.* alles: *p. 474,41.* allia: *p. 474,38. subst.: genus: v. l. 60sqq. p. 474,31. form.: plerumque indecl.; gen. sg.* -(a)e: *p. 474,38.39.40. adde* AMALAR. off. 1,38,10. *cod. R. al. acc. sg.* -am: *p. 474,66. adde* BEDA hist. eccl. 1,20 p. 39,7. *abl. pl.* -is: *p. 474,10. usu attrib.: l. 67. p. 474,20. metr.* -lē-: *p. 474,20.25.30. al. orig. et signif.:* AMALAR. ord. expos. II 6 'al' enim dicitur laus tibi, benedicte, 'le', laus tibi, aeterne *eqs.* AUREL. REOM. mus. 20 p. 60b,14 -a autem ab Ebraeis sumpsimus. RUP. TUIT. off. 1,35 p. 30A. ALBERT. M. miss. 2,6 p. 51a,9 -a, quod interpretatur laudate Dominum vel laudatio Domini (*cf.* GLOSS. I 179,58 St.-S. -a goteslop). *al.*

I *eccl. (cf. Musik in Gesch. u. Gegenwart. I. 1949–51. p. 331–50):* **A** *interi.: acclamatio laeta – Alleluja, Halleluja:* **1** *in formulis liturgicis:* HILDEG. carm. 39 (ed. Roth, Gesch.-Quell. aus Nassau. I 3 p. 440) intercede pro famulantibus tibi in Deo, aeuia, euouae. 53 (ibid. p. 442) laus tibi sit, rex altissime, -a. 58 (ibid. p. 444) amen, aeuia. **2** *vario usu:* BEDA hist. eccl. 2,1 p. 80,21 adludens ad nomen *(sc. Aelli)* ait: '-a, laudem Dei . . . oportet cantari'. WILLIB. Bonif. app. p. 58,36 palmam victoriae accipere meruit . . ., -a. CARM. Bur. A 202,38 p. 90 pax hominibus bonę voluntatis, aeuia, aeuia. *al.* **B** *subst. (fere neutr., cf.* AMALAR. ord. antiph. 30,4 -a neutri generis est. *fem.: p. 474,30.66. adde* BEDA hist. eccl. 1,20 p. 39,7. *al.):* **1** *(formula)* -a, *formula quae* -a *continet – das Alleluja, Alleluja-Formel:* **a** *in officiis sacris:* LEX Alam. 15,2 qui *(clericus)* vel gratalem vel -a . . . cantaverit. CAPIT. reg. Franc. 170,30 ut -uya in septuagesima dimittatur. AMALAR. cod. expos. I 6,3 ipse solus *Christus* cantat versum de -a (ord. antiph. 52,7 ut multi versus -a greca lingua . . . canantur. *al.*). ad Hild. 16 ut . . . ieiunemus de -a VIIII ebdomadas. ord. antiph. 78 quarum *(antiphonarum)* sonus redactus est in sola -a sibi invicem coniuncta, ut . . . super psalmos matutinales solum -a audiatur. *al. (v. ind.).* NOTKER. BALB. hymn. prol. 7. PONTIF. Rhen. sup. 73 cum gloria absque alleiua. ORDO Rom. ant. p. 80b,44 duas *laudes* . . ., id est duo -a: 'haec dies' et 'laudate pueri'. CONSUET. Eins. 14 p. 80,5 ebdomadarius . . . -a . . . et evangelii. 27 p. 96,33 psalmi . . . sub uno -a intonentur. *al. (v. ind.).* LIBER ordin. Rhenaug. p. 73,8 ad cant(icum) 'alleluia' ut 'de Syon' (*v. adn. et cf.* p. 169,21 -a ut ant(iphona) 'dum complerentur'). p. 141,18 ad vesp(eram) ant(iphona) alleluia: 'Ihesum quem queritis' super psalmos. HONOR. AUGUST. spec. p. 887B istis diebus *(sc. quadragesimae)* . . . -a, quod est melos laeticiae, intermittimus. gemm. 4,98 in -is dominicalibus. *al.* CHRON. Basil. a. 370 ut a pascha usque ad ascensionem Domini incipiatur psalterium et finiatur cum -a (aeuia *cod.*). CATAL. thes. (Mitt. a. d. Gebiet d. kirchl. Archäol. i. d. Diöz. Trier. 2. p. 123,11) librum de -a. STATUT. ord. Teut. p. 122,31 quando cantatur de sancto spiritu -uya 'veni sancte spiritus'. CHART. civ. Hild. 342 officii succentoris eciam erit committere -a. CHART. Meckl. 1552 p. 643,17 quando deponitur aeuia *(sc. in septuagesima). saepe. v. et l. 66.* **b** *vario usu:* VITA Germ. 4 (MGMer. VII p. 421,8) cum dulciloco funderit ymno -a (aeuia *2*) carmen (EGBERT. fec. rat. 2,585 -a novum nobiscum psallere c.). AMALAR. ord. antiph. 30,15 cum gloriosa frequentatione -a comitetur angelus . . . et bene disponat itinera tua. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 451,19 cum habeant titulum -a *quidam psalmi.* EKKEH. IV. bened. I 26,69 -a (gloss.: laudes Deo) Sion discriminet in diapason. AMARC. serm. 4,14 quisque . . . post . . . preces amen subiungat et -a. *al.* **2** *nom. propr.:* **a** *campanae:* CASUS Petrish. 5,8 unum quidem *(campanum)* Osanna, aliud vero A-a . . . vocatum est. **b** *uxoris Petri:* NIVARD. Ysengr. 2,66 A-a Petro coniuge fausta diu *(v. notam ed.).*

II *bot. (subst. fem.):* **A** *panis cuculi – (Wald-)Sauerklee (Oxalis acetosella L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 277):* PULVIS contra febr. p. 23,21 ex speciebus . . . subscriptis tercia pars *pulveris* fiat: . . . -a m(anipulus) I. GLOSS. III 533,40 St.-S. -a, panis cuculi, bisen suramphe. 536,1 -a, gotis ampher. 547,56 -a hasinsurampf vel bocsuramph. TRACT. de chirurg. 224 unguentum quoque marciaton . . . herbe muscate, allia (alleluie *var. l.*). ROGER. SALERN. chirurg. 1,687 accipe celidonie, -e (allelue *Fl.*) radicis. IOH. IAMAT. chirurg. 8,1 recipe . . . eruce agrestis, -e et mercurialis. ALPHITA I p. 306,12 panis cuculli, alles (alleluia II p. 134,26). II p. 5,17 -a, panis cuculi, trifolium silvestre idem *eqs.* ALBERT. M. animal. 7,160 herba guguli, quam quidam allelicia vocant, et alluf . . .: has enim herbas egrediens comedit ursus. *al.* **B** *rostrum gruinum – (Schierlings-) Reiherschnabel (Erodium cicutarium L'Hérit. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 298):* GLOSS. III 535,7 St.-S. -a cranichsnabel.

***alleluianus,** -a, -um. *alleluia continens, ex alleluia constans – Alleluja enthaltend, Alleluja-:* EUGEN. VULG. syll. 4,6,3 -um resonant . . . aulae carmen ubique.

alleluiaticus, -a, -um. *metr.:* ăll-: *l. 59.* -lē-: *l. 58sq. al.* **1** *adi.: ex alleluia constans, alleluia continens, cantūs alleluia proprius – aus Alleluja bestehend, Alleluja enthaltend, dem Allelujagesang eigen, Alleluja-:* EPIST. Lup. Ferr. add. 9 p. 123,28 in officio missae . . . festivissimum -um (alleuiaticum *PT*) melos intermittimus. SEDUL. SCOT. carm. 2,25,31 splendida castra sonant -a verba. RADBERT. carm. 1,179 (MGPoet. III p. 51) donec -a circum gaudia stridant. LIBER ordin. Patav. 5,19 ant(iphona) -a una dicitur. *al.* **2** *subst. fem.: antiphona ex alleluia constans, alleluia continens – Alleluja-Antiphon:* LIBER ordin. Patav. 6,3 ad vesperum feriales psalmi sub una -a dicantur (*cf.* 5,20). **3** *subst. neutr.: formula quae alleluia continet, alleluia – Alleluja-Formel, Alleluja:* LIBER ordin. Patav. 6,14 hymnum trium puerorum in allelu(iam) commutant, eo quod paschale tempus non recipiat nisi tantum -um.

adv. ***alleluiatice.** *cum alleluia – mit Alleluja:* LIBER ordin. Patav. 7,14 p. 1025,26 antiphonae enim dicuntur ad nocturnum -e.

***alleluio,** -atum, -are. *alleluia ornare – mit Alleluja versehen:* BERNOLD. CONST. microl. 59 responsoria -ta. 60

[Schmidt]

licet non sit -tum *officium*. LIBER ordin. Patav. 6,14 p. 1005, 19 nullum hymnum infra paschalia -are solemus. *Schmidt*

***allerius,** -i *m.* *(corruptum ex* galerus*? v. notam ed. p. 339,21)* *galea – Helm:* CHART. Tirol. notar. I 689 p. 339,35 (a. 1237) duos gamberos et -os pro v libris.

alles *v.* alleluia. **allesius** *v.* allec.

***allevale,** -is *n.* *lenimen – Linderungsmittel:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 148,13 -ia i. allevationes.

***allevamen,** -inis *n.* *levatio – Erleichterung:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 154,31 portare cum utraque manu iuvat ... propter vicissitudinem -is manuum falconarii. *v. et* *alleviamen.

allevaticius (-tius), -i *m.* *infans expositus – aufgelesenes Kind:* RATHER. prael. 2,16 p. 202A quid enim mendicans clamitat *pater tuus*, nisi te ... factitium, te -tium, te nothum spuriumque demonstrat?

allevatio, -onis *f.* **1** *erectio – das Aufrichten:* CHRON. Median. 18 p. 220A perstrepunt monachi ad -em prostrati. **2** *levatio – Erleichterung:* **a** *strictius:* CARM. de Iuda 3,64 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 280) fiet -o (-via- *exigit metrum*) molis. ALBERT. M. pol. 3,1[1] p. 212b,31 multipliciter ... civitate dicta ... est aliqualiter -o (*p. 1276a, 24* εὐμάρεια) talis inquisitionis. *medic. c. sensu sanationis:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,7 ut sit adiutorium in -e tumoris *phlebotomia*. **b** *latius i. q. deminutio, remissio – Verringerung, Ermäßigung:* EPIST. Wibald. 361 quantitas culpae ipsius pene huius -e videbatur indigna. HERBORD. Ott. 2,30[capit.] super tributi -e (-via- *1*). **3** *lenimen – Linderungsmittel: v. l. 8. v. et* *alleviatio.

***alleviamen,** -inis *n.* *levamen – Erleichterung:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 137,20 talis ... transmutatio est -n aironibus, falconi ... gravamen. *v. et* *allevamen.

***alleviamentum,** -i *n.* *levamen, lenimen – Erleichterung(smittel), Linderung:* VITA Liutg. II 2,34 nullum -um recipere. 2,36 doloris. VITA Eberh. Salisb. II 5 p. 100,50 accepit pro pondere -um.

***alleviatio** (-cio), -onis *f.* *script.* ale-: *l. 52.*

1 *strictius i. q. levatio, levamen, lenimen – Erleichterung(smittel), Linderung(smittel):* **a** *gener.:* HERIG. gest. 6 p. 168,6 baculus pontificalis ... -o (-va- *2 p. corr.*) vestri laboris. POPPO TREV. ad Bened. 4 (MGScript. VIII p. 178,16) angustiarum. *meton. de persona sublevante:* GODESC. GEMBL. gest. 61 p. 546,49 abbati erat ... -o sollicitudinis *praepositus*. **b** *medic.:* MAURUS urin. II p. 32,17 signum ... est ad frenesin, si egri non sequitur -o. ALBERT. M. animal. 12,226 talia animalia mutant cornua sua, et est eis -o et purgatio. 15,96 accidit quies post exitum spermatis et -o. *al. v. et p. 476,45.*

2 *latius:* **a** *deminutio, remissio – Verringerung, Verkleinerung, Ermäßigung:* CHART. Carinth. IV 2180 p. 268,10 (a. 1239) pro ... augmento salutis peneque -cione. ACTA imp. Winkelm. I 681 super aleviacione dacii salis. DAVID compos. 1,11 non adducas velamen excusationis vel -is. **b** *absolutio – Befreiung, Erlösung:* CHRON. Vill. 13 (MG Script. XXV p. 201,24) quatenus rogarent *monachi* Dominum pro -e eius *(fratris mortui)*. ROLAND. PATAV. chron. 8,5 p. 114,36 expectabant ... mortem, penarum scilicet -cionem et consolamen. **c** *adiutorium, auxilium – Unterstützung, Hilfe:* ANSCAR. pigm. p. 47 *exules* -o tuae potentis dexterae celi restituat cives. CHART. Rhen. inf. I 344 p. 233,13 hęc nostra pro pauperum -e concessio. II 191 p. 100,23 bannum ... ad -em dictorum civium et commodum ... sum moderatus. CONST. III 45 -cionis (-va- *E*) antidoto ... animos complacare. *al. v. et* allevatio.

***allevigo,** -are. *levare – erleichtern, Erleichterung verschaffen:* EKKEH. IV. cas. 125[in.] si quem corpore dolentem benedicens tangeret, -ret.

allevio, -avi, -atum, -are. *script.* ale-: *p. 476,19.* *?depon.: p. 476,14.*

1 *strictius i. q. leviorem reddere – leichter machen, erleichtern:* **A** *corpor.:* **1** *gener.:* PEREGRINUS 382 loculos. ANNAL. Ianuens. a. 1195 p. 57,1 pro -andis navibus loricati descenderunt. *in imag.:* CHART. Naumb. 168 p. 147,10 (a. 1144) si manus -atur misericorditer effusa. *exonerare – entladen:* ALBERT. AQUENS. hist. 10,15 quae *(navicula)* dromoni ad -andum semper adhaerebat. CHART. Rhen. med. III 712 si ... navem onustam -ari oporteat in navem vacuam (CHART. Hans. I 810). **2** *natur. et medic.:* Ps. AVIC. anim. 1,7 p. 70 quod dicit '-a ponderosum', vult dicere, quod res, quae est de grossa materia, quod facias levem. ALBERT. M. animal. 15,96 cum aufertur ... causa ... gravitatis, -atur ... corpus. veget. 6,161 omnes ... olei species ... -ant motum. NOTULAE Wilh. Cong. 1426 venarum incisio ... membra -at. *al. refl.:* HILDEG. phys. 5,1 p. 1269B ea, quae devoravit, exspuit, et hoc modo se -at *cetus* (*inde pendet:* 5,1 p. 1270B cum haec -tus fuerit). **B** *incorpor. i. q. lenire, mitigare – lindern, mildern, besänftigen:* HRABAN. hom. II 131 p. 397C indigentiam cuiuslibet pauperis. FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1 praef. p. 169,11 curis gravatam -are ... mentem. CHART. Rhen. med. III 283 p. 229,12 paupertatem ... loci in parte aleviare. *al. medial. i. q. relevari – sich erleichtert fühlen:* OTTO FRISING. chron. 8,7 p. 400,27 quibus *(officiis)* ... minus importune ingruentibus, quamvis tenuiter, -ari videor. ELIS. SCHON. vis. 1,1 p. 3,10 continuo -ta sum.

II *latius:* **A** *deminuere, remittere – verringern, herabsetzen, ermäßigen, erlassen:* ALBERT. AQUENS. hist. 2,17 pretium (*cf. ibidem:* imperator ... peregrinis omnia -bat). VITA Salomae 5 perniciosi tripudia gaudii. *de tributis, debitis sim.:* HARIULF. chron. 4,22 p. 240,10 ut consuetudinem XX porcorum ... -rem, quia valde gravis erat. HEINR. LETT. chron. 15,5 supplicantes ... iura christianorum et ... decimam sibi -ari. EMO chron. p. 512,16 de compositione ... taxata trecentas marcas. CHART. Turic. 1053 p. 139,1 pro ... debitis nos graviter urgentibus -andis. *al.* **B** *laxare – lockern:* HELM. chron. 65 p. 122,32 obsidionem multiplicatis induciis -are. THEOD. PALID. annal. a. 1126 regulam ... -tam et oblitteratam renovavit. **C** *liberare, absolvere – befreien, erlösen:* MIRAC. Godeh. 3 ut -er a fervore febrium. HELM. chron. 22 p. 45,4 *(medial.)* quorum *(episcoporum sedibus suis exturbatorum)* sarcinā ipse -ari cupiens. CHART. Brem. 58 debito cuiusdam exactionis ... eos -vimus. GLOSS. Roger. III 822A sang⟨uis⟩ *(sc. extractus)* ... oculos -at gravitate *eqs. al.* **D** *adiuvare – unterstützen:* CHART. episc. Hild. I 590 p. 565,16 (a. 1204) domus hospitalis ... habere consueverat sacerdotem ad -andam in hac parte domum. *absol.:* ALBERT. M. animal. 9,75 obstetrix ... exercitata potest -are et adiuvare in partus alleviatione. **E** *illustrare – auf-, erhellen:* RUP. TUIT. off. 10,14 noctem nobis -at *ignis*. *in imag.: p. 477,6. v. et* allevo.

***allevium,** -i *n.* (allevare) *fere i. q. adiumentum, alimonium – etwa 'Unterstützung, Unterhalt':* CHART. Helv. arb. 21 p. 37,6 (a. 1220) feudum de Wuriez remanet episcopo in -o.

allevo (adl-), -avi, -atum, -are. *script.:* adl-: *l. 70.* -b(io): *l. 55.*

I *sublevare, tollere – auf-, ausheben, in die Höhe heben:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* COMPOS. Luc. Y 4 -ba cum banga terra⟨m⟩. MAPPAE CLAVIC. 194 si *massa* argentea fuerit, -to opere aurum inclinabitur *(sc. in ponderatione)*. *c. sensu erigendi:* WALAHFR. Gall. 1,18 apprehensa dextera eius -vit eam *([arreptitiam]; cf. Vulg. act. 3,7)*. *in navem recipere – an Bord nehmen:* PETR. WILH. Aegid. (MGScript. XII p. 321a,56) eum furto secum in navi -antes. **2** *iur.:* CHART. Sangall. A 621 (a. 882) placuit ... cartam pacationis ex utraque parte -ari *(de re cf. Brunner, Rechtsgesch. I. p. 570. E. Goldmann, MIÖG 35. 1914. p. 1sqq.)*. **B** *latius:* **1** *exstruere – errichten:* LEO MARS. chron. 1,53 p. 618,5 factum est, ut monasterium ipsum velociter -tum ... sit. **2** *colere – bestellen, anpflanzen:* GREG. CAT. chron. I p. 257,31 quod *(petium terrae)* dedit ... ad -andum filiis Sigizonis. II p. 102,7 quę *(olivae)* -antur. **3** *extollere, incipere – erheben, aufnehmen:* RHYTHM. 148,40,1 adlevabunt ululatum et rugitum inmane. CAPIT. reg. Franc. 252B praef. p. 212,20 super hoc faidam -are.

[Schneider]

II *leviorem reddere, lenire – erleichtern, lindern:* **A** *strictius:* Vita Greg. Porc. I 4 ut -ret (-via- *5 p. corr.*) fastidium. *sanare – heilen:* Ekkeh. IV. carm. Gall. 6,5 Christum supplicans egros -antem. **B** *latius i. q. dilucidare, exponere – aufhellen, auslegen:* Alex. Min. apoc. prol. p. 7,13 -are sive alleviare tenebras et obscuritatem signaculorum ceteraque ... verba, quae sub mysterio latent (p. 7,18 -ans t. interpretatur ... nomen expositoris [*sc. Alexander*]). *v. et* allevio.

allia *v.* alleluia.

alliata, -ae *f.* (allium) *script.:* ali-: *l. 16.* -c(a): *l. 14. ius ex allio paratum, cibus allio conditus – Knoblauchbrühe, mit Knoblauch gewürzte Speise:* Petr. Musand. summ. p. 262,16 tangebat -cam *caro pulparum.* Maurus urin. II p. 9,22 abstineat se patiens ab ... aliata, piperata. Theod. Cerv. chirurg. 3,55 p. 178C fit autem *leonina* de cibis et potibus, sicut ex forti -a et piperata.

***allibro,** -atum, -are. (ad *et* librare, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. V. p. 306*) *aestimare – schätzen:* Acta imp. Winkelm. II 1037[1] p. 714,8 (a. 1245) recentes et importabiles ab ... clericis, eorum possessionibus -tis, collectas extorquet *Fridericus II.*

allicio, -lexi, -lectum, -ere. *form.:* *praes.* -eo: Gloss. IV 180,34 St.-S. *ibid. al.* *perf.* -licu(i): *l. 35.*

1 *proprie i. q. allectare, illicere, inescare – an-, heranlocken, ködern:* Peregrinus 398 unda clientum effluit invitans -ensque viros. Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 170,13 saporando ... -etur ad comedendum *falco.* Albert. M. animal. 5,11 feminae ... furiomorum ... clamant -endo mares ad coitum. *al.* **2** *translate:* **a** *attrahere – nach sich ziehen:* Amarc. serm. 4,206 offa -it offam. **b** *consociare, conciliare – an sich ziehen, gewinnen:* Poeta Saxo 5,39 Saxonum saxea corda ... donis -endo. Richer. Rem. hist. 1,54[ex.] quem *(Hugonem)* ... suasionibus efficaciter -uit ac ... sibi annexuit. Helm. chron. 67 p. 129,4 precantacionibus -xit eos *(Holzatos).* Chart. Livon. A I 362 p. 462,1 proponimus nobis Theutonicos -ere. *al.* *c. sensu irretiendi:* Bonizo ad amic. 6 p. 594,37 *episcopi* animum ... imperatricis ... -unt figmenta quedam componentes. *c. sensu abalienandi: p. 469,27.* **c** *incitare, adducere – antreiben, veranlassen:* Dipl. Otton. III. 249 archiepiscopus ... avaricia -tus. Chart. Mar. Magd. 81 p. 78,11 ad celebranda ibi divina ... parochianos suos -ere. *al.* *c. inf.:* Dipl. Heinr. IV. 462 petitionem ... adtendere nos cogit et -it ... devotio. *v. et* 2. allego *p. 471,36sqq.*

***allicitivus,** -a, -um. *excitans – erregend:* Albert. M. sent. 1,3,3 p. 95[a],28 *fides* est -a timoris servilis. *Schneider*

***allicito** invito spano Gloss. III 294,10 St.-S.

allido, -lisi, -lisum, -ere. *script.* adl-: *l. 61.*

1 *proprie:* **a** *trans. i. q. impingere, affligere, prosternere – anschlagen, anstoßen, niederwerfen:* Carm. Aldh. 3,19 profusis fletibus -ens ... solo tenus ... curvatam colli cervicem. Milo carm. 1,6,3,315 *(de vocis enuntiatione)* non confusa sonans -so verba palato. Hrotsv. Pel. 291 martiris -si corpus. Epist. Hann. 27 p. 62,17 tenuatum corpus quietis gratia nudę humo -imus. *al.* *medial.:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 197,2 cauda falconis -itur manui. *in imag. (cf. Vulg. psalm. 136,9):* Aethicus Ister 43 quicumque ... Aethicum ... legerit, ad plenam spiritalem ⟨se⟩ *(suppl. ed., sed cf. l. 64)* adlidat petram. Hugo Flav. chron. 1 p. 330,32 leonem insidiantem orationibus -bat. **b** *intrans. i. q. impingi, irruere – anstoßen, stürzen gegen (v. et l. 60):* Frid. II. Imp. art. ven. 3 p. 58,24 esset periculum falconi, si impetuose -ret in eo *canis.* **2** *translate:* **a** *labefacere, occidere – zu Fall bringen, vernichten:* Abbo Sangerm. bell. 3,91 hunc non -unt (gloss.: interficiunt) affurcillando sinistri. Egbert. fec. rat. 2,517 debilis -sit fortem per scandala sexum. **b** *deminuere – beeinträchtigen:* Chart. Scheftl. 29 p. 31,22 (a. 1270) mentis ignorantia, que memorias frequenter -it.

adi. **allidens,** -entis. *adiacens, confinis – anstoßend, angrenzend:* Chart. Rhen. med. I 302 p. 354,8 (a. 1030) cum ... III croadis, stagno uni croade -enti, vineis (*sed cf.* 244 p. 299,36 [spur. s. XII.] assidenti).

subst. **allisus,** -i *m.* *lapsus – ein Gefallener:* Wolfhard. Waldb. 1,15 (13) qui ... erectionem largitur -is *(cf. ThLL. I 1678,72sqq.).*

alligamentum (adl-), -i *n.* **1** *ligamentum, fasciae – Binde, Verband:* Gunth. Par. (?) orat. prol. p. 103C -a vulnerum *(cf. Vulg. Luc. 10,34)* salutis nostrae sunt sacramenta. **2** *vinculum, coniunctio – Verbindung, Verknüpfung:* Arteph. clav. 1 p. 503[a],13 de ad-o corporis cum spiritu et etiam animae ... cum animali (*cf.* Ps. Alphons. clav. 1 p. 767, 24).

alligatio (adl-, -cio), -onis *f.* *script.* ali-: *l. 23.*

I *proprie:* **A** *de actione:* **1** *actio vinciendi – Fesselung (cf. Vulg. apoc. 20,3):* Alex. Min. apoc. 20 p. 412,26 in ista magna -e (*cf.* p. 415,11). **2** *actio circumligandi – das Verbinden:* Amalar. off. 1,27,4 sacerdos ... verbis suae orationis ... -em vulnerum monstrat. **3** *impositio – das Auflegen:* Albert. M. veget. 5,116 quaedam *plantae* operari videntur per simplicem -em *eqs.* **4** *constrictio – das Sich-Zusammenziehen:* Ioh. Iamat. chirurg. 8,25 de -e gingivarum. **B** *de statu:* **1** *coniunctio, adnexio – Verbindung, Befestigung:* Albert. M. veget. 3,46 cadit completus partus ab -e (aligacione *P*) matricis. animal. 1,248 *os* est ligaturae fundamentum, quia aliter non esset -o firma. 1,476 -o ... suspensionis precipue sunt glandulae. *al.* *adde:* Ebo Bamb. Ott. 3,22[med.] rusticus ... partem ... segetis ... moriens manu retinuit, ut ... cum hac stupenda -e tumulo traderetur. **2** *contractio – Verkrampfung, Lähmung:* Arnold. Ratisb. Emm. 2,27 lateris contractio et ceterorum nodosa membrorum -o est soluta. **3** *ligamentum, vinculum – Band, Fessel:* Alcuin. epist. 15 p. 41,13 non tortas crinium -es, sed rectas morum bonorum conligationes. *in imag.:* Epist. var. I 15 p. 517,25 querule disputationis exhibitio, nodosa licium ad-e contorta. Gerh. August. Udalr. I 19 ab affligentibus -bus infirmitatis ... absolvi. *al.*

II *translate:* **A** *additio – Hinzufügung:* Chart. Rhen. med. I 375 p. 433,18 (a. 1075) cartam ... banni pontificalis -e corroboravimus. **B** *anathema – Bann:* Bernold. Wat. chron. 24 p. 174,9 quatinus -em episcopi Taruanensis sibi resolveret. **C** *statutum, praeceptum – (schriftliche) Verfügung, Bestimmung:* Vita Ansb. 18 (MGMer. V p. 631,3) iustae -is verbo praesentes futurosque ... constringit, ut *eqs.* Flod. hist. 3,26 p. 544,39 propter -es, quas sanctus Remigius in testamento suo disposuit. Chart. Mog. A 381 roborandum -e decernimus, nostris quicquid agitur temporibus. **D** *corroboratio – Bestätigung:* Leg. Wisig. 2,5,12 p. 112[b],28 scripture, que sub tertii ordinis -e sunt edite. **E** *argumentum – Behauptung (per confus. ut vid., cf.* allegatio *p. 469,38sqq.):* Hincm. epist. I 185 p. 188,33 qui *(legatus)* ... cuiuscumque diversa sentientis -bus ... responderet.

alligator roahhari: gallus hano Gloss. I 18,31 St.-S. (*antea:* aliger ... allobroges). *v. et* *allegator.

alligatura (alleg-), -ae *f.* **1** *adnexio – das Anbinden, Befestigung:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 153,24 falco per huiusmodi -am campanelle tenet caudam male pendentem. p. 181,1sqq. -a ad perticam altam fit cum curtitate longe *eqs.* **2** *ligamentum – Verband:* Wenr. epist. 3 p. 288,17 nullus tales contritiones talibus -is aliquando refecit *(cf. Vulg. psalm. 146,3).* Albert. M. summ. theol. II 9,36,5 p. 399[b],13 non est malagma imponere neque oleum neque -am. **3** *compositio – Zusammensetzung, Legierung:* Acta imp. Winkelm. I 996 p. 751,1 (s. XIII. [med.]) quaternus cotidiani ... laboris facti per eos in sicla continens allegaturas, fusuras ..., blancaturam ... nove monete.

***alligiditas** *v.* *algiditas.

alligo (adl-), -avi, -atum, -are. *script.:* ali-: *l. 71. p. 479,6.40.46.* -leg- *(var. l.): p. 479,47. adde* Pirmin. scar. 28[a] p. 66,2 *cod. A.* *form.* -ens: *p. 479,33.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *adnectere, astringere – an-, festbinden, befestigen:* Sermo de sacril. 19 qui caracteria in carta ... hominibus ... ad collum aligat. Walth. Spir. Christoph. I 25 virum ad ligneam statuam. Carm. Cantabr.

[Payr]

5,9ª,5 inferni confregit vectem -ando principem *(cf. Vulg. apoc. 20,3)*. CHRON. Merseb. praef. p. 165,7 oram dalmaticae ... hastae -vit. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 3,33 in corrigia ... debet -ari pila. ANNAL. Erf. praed. a. 1248 p. 104,10 quod ... imperator ... pontificem ... caude caballi -ari preceperit. CATAL. biblioth. Ruf 23 p. 77,27 chronica aligata est arte calculatoria (*item de libris:* MART. OPP. chron. p. 397,36 ut ... decretalibus ... possit -ari *opusculum*). ALBERT. M. animal. 6,108 *rectoribus ovium* campanas -ant. *saepe. c. sensu imponendi:* ANTIDOT. Bamb. app. p. 37,26 si ad collum sive de brachio de fenicio -veris, optime facit. HRABAN. epist. 42 p. 486,39 utile medicamentum sic -are. *medial. i. q. coniunctum esse – verbunden sein:* ALBERT. M. animal. 1,475 zirbus -atur stomacho. **2** *circumligare, involvere – verbinden, umwickeln:* BEDA hist. eccl. 4,22 p. 250,2 vulnera ... ipse -vit. 5,6 p. 291,25 dissolutam mihi emicranii iuncturam conponere atque -are. **3** *colligare – (zusammen)binden:* REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 17,21 (c. 900) ad quinque acervos manipulos -are. **B** *latius:* **1** *saepire – umgeben, abschließen:* LIGURINUS 6,15 hos ... populos ... Vistula praecingens torrentibus -at undis. **2** *sustinere – halten:* EKKEH. IV. pict. Mog. 8 polum ... -at axis. **3** *refl. i. q. se adiungere, assequi – sich anheften, erreichen:* FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 106,12 quousque -bunt se grui *falcones*. **4** *temperare, commiscere – legieren, (ver)binden:* ACTA imp. Winkelm. I 1003 p. 766,5sq. (a. 1278 ?) es vetus non debet ingranari, quod sine ingranatura potest -ari; item ... gacza de ere -ta cum argento debet minuere uncias II. **5** *impraegnare – schwängern:* THIETM. chron. 1,25 quae eadem nocte a viro -ta suo.

II *in imag. et transl.:* **A** *capere, vincire, tenere – fesseln, binden, bannen:* CARM. Bur. B 77,16,4 *(de pulchritudine)* hec omnium mentem -bant. *eccl.:* ARBEO Corb. 4ex. vir Dei oratione -ens reum. CHART. Naumb. 150 (a. 1140) invasorem ... anathematis vinculo ... -o (154). ACTA imp. Winkelm. I 207 p. 185,4 potestatem ... homines pena sui banni -andi. **B** *obligare – verpflichten, belasten:* LEG. Wisig. 2,1,7 ut pro fide regia conservanda iuramenti se vinculo -et (3,1,5 p. 128,13 si ... sponsus scripture alicuius vel sacramenti v. ... -etur. 12,3,11 cautionis v. *al.*). LEX Raet. Cur. 3,17,3 maritus *viduae* ... sciat se suas res -tas (aligatus *var. l.*) habere (*cf. Cod. Theod. 3,17,4* bona obligata). CHART. Heinr. Leon. 67 p. 100,12 (spur.) nullis omnino prestationibus vel ... oneribus ... astringi posse vel -ari. **C** *(scriptis) detinere, figere – (geschrieben) festhalten, niederlegen, aufzeichnen:* FORM. Marculfi 2,14 facta scribturarum series -are (adli- *A 3*, ali- *B*). FORM. Turon. 17 scripturarum ... titulis -ari (ale- *B*). LUP. FERR. epist. 122 quod nunc litteris -o, meum est iudicium (CHART. Turic. XII 586ª. CHART. Brixin. 115). SIGEH. Maxim. 1 praef. quo ... miracula ... stilo -em. CHART. Sangall. A 650 vinculo conscriptionis -are. *al.* **D** *firmare, stabilire – festlegen, bestimmen:* FORM. Wisig. 14 p. 581,10 distrahentium definitio licet fidei vinculis ad-etur (LEG. Wisig. 2,1,28 iniustitiam ... decretorum v. ad-tam). LEG. Wisig. 2,4,7 p. 100,26 quod testimonio eorum extiterit -tum, valebit perpetuo ... inconvulsum. 2,5,18 aliut per occultum -at testem (*postea:* conligare). *al.* NIVARD. Ysengr. 3,187 -at ac solvit leges secura potestas. CHART. Nuremb. 475 quare fratres ... a predicacione verbi Dei, cum non sit -tum, ... repellatis. **E** *associare, assignare – zugesellen, anschließen:* EPIST. Ebr. 12 (QuellForschItArch. 20 p. 39) non enim sine vestre pietatis assensu illum nobis -bimus aut tenebimus. *partic. perf. pass. i. q. (nexu quodam) pertinens – (durch Bindung) zugehörig:* ARNO ad Ital. (MGEpist. IV p. 498,8) nobis -tus fuit. GERHOH. Sim. p. 252,40 obiciunt quidam ... clericos ... quibusdam titulis fuisse assignatos, quibus tamen nec ipsi erant regulariter -ti. DIPL. Loth. III. 123 ita enim illius apostoli ... ęcclesię -ti sumus, quod *eqs.* CHART. archiep. Magd. 372 p. 488,32 quem nullo iure beneficii in his bonis sibi -tum habeat. CHART. Merseb. 268 eodem iure ..., quo nobis amodo fuit astricta, ecclesie Merseburgensi sit deinceps -ta. COD. Wang. Trident. 206 p. 408,2 sub eorum iurisdiccione esse astrictus vel -tus. **F** *implicare – beteiligen, verwickeln:* ORD. iud. Dei A 26 p. 629,38 quaecumque in isto furto fuerit -tus, aut sapit aut conscius est. **G** *tradere – vermachen (fort. per confus.; cf. supra p. 471,3sqq.):* TRAD. Ratisb. 153 (a. 889/91) proprietatem ... contradidit atque -vit in manum ... episcopi. GESTA Camer. 1,26 p. 411,8 (chart.) suum strumentum -are. *v. et* 1. allego.

subst. **alligata**, -ae *f. obligatio – Verpflichtung:* CHART. Ital. Ficker 46 p. 68,24 (a. 1015) ut alligant querentis partem personamque respondentis sub vinculo fideiussionis in -a denariorum libras XX.

***allimitans**, -antis. *confinis – angrenzend:* DIPL. Heinr. V. (Geschichtsfreund Luzern 43,6 p. 326) agri heremo ... videntur esse -es.

allino, -ere. *adunguere – anschmieren:* EGBERT. fec. rat. 1,303 -is in vanum fundendo picem super udum.

***allioticus**, -a, -um. (ἀλλοιωτικός) *alterativus, digestionem efficiens – verändernd, Verdauung bewirkend:* ALPHITA I p. 288,14 -a virtus dicitur digestiva virtus et interpretatur immutans.

***alliphanum** *subst. (orig. inc.) calix – Becher (cf. Papias s. v.* alifani: calices poculorum): GLOSS. IV 180,51 St.-S. -um (aliphanum *b*) stoch, scaph (*sim.* III 265,6).

***allipiados** *v.* *alipiados.

allisio, -onis *f.* **1** *percussio – An-, Aufprall:* MIRAC. Matth. 3med. (MGScript. VIII p. 234ª,40) comes ... cum equo cecidit et gravi -e corporis adtritus premortuus ... iacuit. *in imag.:* INNOC. IV. registr. B 5 p. 4,29 ecclesia ... sentiat ... non modicum ex illati sic ictus -e dolorem. *de aestu:* THEOD. HIRS. loc. sanct. 40 p. 90 littoris ipsius latera ... frequenti -e quatiuntur. CHART. Traiect. 1253 p. 48,35 propter frequentes -es maris. **2** *contactus, irritatio – Berührung, Reizung:* URSO anat. 119 tussis est offendiculum spiritus in trachea artheria ex -e humorum a capite fluentium effecta. **3** *conflictio – Zusammenprall:* CONST. II 402,8 (c. 1258) ne ... imperii decus irrecuperabiliter decidat violenta partium -e contritum.

***allitigo** (adl-, -co), -are. *litigare, defendere – verfechten, verteidigen:* FORM. Andec. 1ª p. 4,27 haec contra parentis meus vel contra cuiuslibit hominum accidere vel admallare seu adliticare faciatis (*fort. huc spectat etiam* p. 4,14 admallare seu et liticare).

1. *allito (adl-), -avi, -are. (ad *et* litus) **1** *in litus appellere – landen:* ARNOLD. LUB. chron. 5,26 p. 204,27 cancellarius ... apud Cyprum adlitavit. **2** *in litus eici – stranden:* CHART. Lub. I 27 p. 32,23 (a. 1224) si forsan aliquam ratem ... ad litus nostrum naufragam -are contigerit. 279 p. 267,13 *naufragorum* res cum ibidem aut alias adlitaverint vel appulsa⟨e⟩ fuerint. CHART. Meckl. 1293 p. 462,13 quocienscumque ... pisces ... et eosdem piscatores cum captura ad terras vel agros ... adlitare contingit.

2. *allito *v.* *alito.

allium, -i *n. (m.: l. 55. f.: l. 55sqq.) script.:* alle-: RECEPT. Bamb. 50. HILDEG. phys. 1capit. *al.* ali-: *l. 61.71.* ale-: *l. 65.72. adde* GLOSS. I 356,36 St.-S. *form.: masc.* alius: TRACT. de caus. mul. 23. *cf. l. 72. fem.* ale(a): FORMA mon. Sangall. p. 14ª. MOSES PANORM. infirm. 15 p. 115,11. 35 p. 133,7.

1 -um domesticum *i. q. scordium – Knoblauch (Allium sativum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. 1. p. 204sqq.):* **a** *de herba:* CAPIT. reg. Franc. 32,70 p. 90,10 volumus, quod in horto omnes herbas habeant, ... ascalonicas, cepas, alia. ODO MAGD. herb. 161 scordeon argive sunt -a dicta latine. HILDEG. phys. 1,79 de -o. ALPHITA I p. 274,5 -um theriaca rusticorum idem. CHART. Rhen. inf. II 494 p. 278,45 dabit ... alei ligaturas trecentas, quod aleum loich dicitur. ALBERT. M. veget. 6,284 aliud *-um* enim est domesticum et aliud porrinum et aliud silvestre; ... praeter ... dictas species est, quod nominatur -um serpentis. *al.* **b** *de bulbo:* PAUL. AEGIN. cur. 117 p. 71,8 oleum, in quo coctum est -um (*3,7,3 p. 187,19* σκόρδον) aut cepe, instillatum. ANTIDOT. Augiens. p. 43,38 recipit hec: ... alii drag. III. CHRON. Cas. 14 qui prius non noverant nisi caepe et alei. LIUTPR. leg. 20 p. 186,18

[Payr]

haedum ... -o, cepe, porris laute suffarcinatum. EKKEH. IV. bened. II 214 virtutem stomachis solitam dent -a lassis. SATIRA in Mett. 95 (MG Lib. Lit. III p. 621) -a mandetis *eqs.* IOH. S. PAUL. diaet. 204 -a sunt calidiora caepis et sicciora. FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 9,29 leno ille, cuius regnum in prostibulis, ... studium in aleis et -is. ALBERT. M. veget. 5,76 -um ulcerat membra exteriora hominis. 16,133 facientes suppositoria ... acuta de -is. *saepe. vice agnominis:* THEOD. PALID. annal. a. 1082 Heremannus cognomento Allium pro eo, quod electus Isleven, ubi -um habundat. CHRON. Lunib. (MGScript. XXIII p. 395,51) Hermannus Allium. *alleg.:* HRABAN. univ. 19,9 p. 531[B] cepe et -a corruptionem mentis et acredinem peccati significant *(cf. Vulg. num. 11,5). alch. in nomine ficticio:* IOH. sacerd. 44 tolle testam novam, in qua sint -a confracta et frustrum plumbi et ferri. GEBER. clar. 1,59. **2** -um porrinum *i. q. porrum – Porree (Allium porrum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 202sq.): v. p. 480,67.* **3** -um silvestre *fort. i. q. ulpicum – viell.* 'Bärenlauch' *(Allium ursinum L., cf. André, Lex. bot. p. 24):* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 382,24 -um duplex est, domesticum et sylvestre. *v. et p. 480,67.* **4** -um serpentis *i. q. -um viperinum – Schlangenknoblauch, Graslauch (Allium scorodoprasum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 209sq.): v. p. 480,68.* **5** -um agreste *i. q. hermodactylus – Herbstzeitlose (Colchicum autumnale L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1070sq.):* GLOSS. III 471,11 St.-S. ermodactilus i. -um agreste heilhoibedo. *fort. add.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 385[D] est -um agreste *(an i. q. silvestre?)* et domesticum.

***allobros,** *acc. pl.* allabroces *m.* *(orig. inc., ni cohaeret c.* λάβραξ *vel* Allobrox) *species piscis – Fischart:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 147,11 -s genus piscis. CHRON. Median. 13 p. 215[D] nonnullos allabroces (allobroges *ci. ed., cf. notam*) inesse ... flumini.

allobrox (alle-) *subst.* (Allobrox) *gallus – Hahn (per errorem, cf.* GLOSS. III 294,25 St.-S. -x gallus burgendare): GLOSS. III 266,14 St.-S. -x gallus hano (*cf.* III 223,1 -x hano. IV 180,45). *v. et* alligator.

***allocarium** (-gar-), -i *n. ius devertendi – Herbergsrecht:* DIPL. Heinr. V. (Muratori, Antiq. I p. 602[E]) colonos seu inquilinos pro allogariis, quod mansionaticum dicitur, molestare.

***allocatio,** -onis *f. locatio – Verpachtung:* CHART. Turg. III 419 p. 199,11 (a. 1259) donationis, venditionis, permutationis, -is.

***alloco** (adl-), -avi, -atum, -are. **1** *aequare – gleichstellen:* OTLOH. Wolfk. 39[ex.] hunc cum principibus populi sui collocavit (adlocavit *A* 1). **2** *partic. perf. pass. i. q. positus – sitzend:* FORM. Sal. Lind. 17 p. 278,17 dominis sanctis et apostolicis sedibus -tis episcopis, abbatibus (*item* FORM. Senon. II 11 p. 217,2).

allocutio (adl-, -cio), -onis *f. script.:* adl-: *l. 69.* -oquu-: *l. 58.66. adde* FUND. Werth. p. 166,3.

I *gener.:* **A** **1** *affatus, sermo, verbum – Anrede, Rede, Wort:* AMALAR. off. 1,31,8 angelorum -o ad feminas. HINCM. ord. pal. 32 ex domestica ... -e, responsione et consultatione ... consilium ... dare. NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 57,16 consolatoriis -bus animare. HROTSV. Sap. 3,3 si illas ... aggrediar blanda -quutione. VITA Burch. Worm. 3[med.] visionibus et -bus divinis eos ... fuisse consolatos. HIST. Franc. Dion. 16 (MGScript. IX p. 399,46) salutem recepit *papa* visitatione et -e *sancti Dionysii. al. remissius in litteris:* ALDH. ad Acirc. 142 p. 201,21 -o excusativa ad regem. WANDALB. ad Otric. p. 570,17 -o autem, quae lecturos commonens invitat (*cf.* martyr. p. 573). HEIRIC. Germ. I p. 436 -o ad librum. CARM. de Germ. 3 praef. (MGPoet. IV p. 132) incipit praefationis -quutio ad ... regem. **2** *praedicatio, oratio – Predigt, Ansprache:* CONC. Karol. 59 p. 784,15 post -em et ammonitionem sive inquisitionem *sacerdotum.* CAPIT. reg. Franc. 201 p. 453,23 ad-o duorum episcoporum in ecclesia. PONTIF. Rhen. sup. 34 -o ad populum ad ordinandum presbiterum. SERMO de Ved. 8 (MGScript. XV p. 404,7) post ... -em et missae celebrationem. CHRON. Gozec. 2,28 post advocatissae serenissimam -em. *al.* **B** *colloquium – Gespräch:* WETT. Gall. 2 *(de audientia)* regalis clementiae -e vocantur. TRANSL. Germ. 6 (MGScript. XV p. 8,1) mutua ... -e. ADALB. MAGD. chron. a. 965 p. 176,9 nec tamen visu aut -e ipsius participatur. THIETM. chron. 2,39 secretis -bus. CHART. Friberg. I 605 p. 400,32 (epist. papae) -e ... suspendatur. *al.* **C** *consolatio(nis verbum) – Trost(wort):* ANNAL. Mett. a. 690 p. 11,2 his ... et talibus -bus suorum pectora roboravit fidelium. *al.* **D** *admonitio – Mahnung:* CHRON. Gozec. 2 praef. p. 151,38 quin pocius apostolaris meminerit -is Pauli.

II *iur.:* **A** *impugnatio, contradictio – Einspruch, Widerspruch:* CHART. scrin. Col. B 1083 (a. 1268) quod in possessione ... hereditatis per triginta annos et amplius sine aliqua -e possedissent. CHART. Altenberg. 348 sine aliqua -cione seu impeticione. **B** *vindiciae – Anspruch:* CHART. scrin. Col. A I p. 75,17 (a. 1165/72) deposuerunt ... omnem questionem et -em, quam habuerunt super hereditatem ... nepotum. p. 179,18 si liberi ... occasionem et -em habuerint de eadem hereditate. CHART. Westph. VII 842 renunciaverunt omni -cioni, quam super bonis ... habuerunt.

allocutivus, -a, -um. *allocutionem exprimens – Anrede-:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 6,14 sunt ... orationis genera quinque, copulata ... in metris, absoluta in prosa, -a in epistolis *eqs. (cf. Gramm. suppl. p. 161,13).*

concionator **allocutor** redinare GLOSS. III 143,11 St.-S.

allodis *sim. v.* alodis.

***allogallica** (-galiga) *vel* ***allogallicum** (-ganicon) *subst. (corruptum ex* aloe Gallica, *cf. André, Lex. bot. p. 21) gentiana – (gelber) Enzian (Gentiana lutea L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 626):* GLOSS. III 536,7 St.-S. alloganicon genciana encian. 549,20 -um enciane. ALPHITA I p. 274,6 -galiga (-gallica *var. l.*), id est gentiana (*cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz III 551,58* alogalico gentiana).

***allongo** (alo-), -atum, -are. (ad *et* longare; *cf. ital.* allungare, *v. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 5119*) **1** *longiorem facere – verlängern:* ALBERT. MIL. temp. 302 p. 562,5 murata et alongata et conpleta fuit ecclesia. **2** *porrigi, extendi – reichen (bis):* ALBERT. M. animal. 16,92 quod ... veretrum non potest alongare ad locum ante orificium matricis.

***alloon** *v.* *alcon. **allopecia** *v.* alopecia.

allophylus (-phil-), -i *m.* (ἀλλόφυλος) *script.:* alo-: *l. 50sq.57.* -fil-: *l. 61sq. gen. plur.* -um: *l. 61. metr.:* -ȳ- (-ī-) *semper in schedulis nostris. fere subst.; adi.: l. 51.54.*

I *alienigena, gentilis – Fremder, Heide:* **A** *latius:* EKKEH. IV. bened. I 12,78 subdidit -philos (gloss.: gentes), alienos fecit amicos. EPIST. Ratisb. 20 p. 343,12 noli diutius inter -philos peregrinari. **B** *strictius:* **1** *usu bibl. (cf. Vulg. psalm. 55,1. I reg. 17,48sqq.):* **a** *de Philistinis:* ALDH. virg. I 13 p. 242,1 profanos -philorum (alo- *var. l.*) exercitus. VITA Leod. 37 (MGMer. V p. 320,6) prostrato alophilo Philisteo. AETHICUS ISTER 84 p. 66,25 -phili et Sa[r]maritae. SEDUL. SCOT. carm. 2,28,30 David velut alter -os contra ... castra movens. NICOL. I. epist. 88 p. 455,17 gigantem -philum. SALOM. III. carm. 1,71 Israel -philus ... mactat. METELL. buc. 6,29 ex ... spoliis ... -philorum. *al. alleg.:* EPIST. var. I 15 p. 519,3 alophilorum, id est malignorum spirituum sive hereticorum. **b** *de Moabitis:* WARN. synod. 333 Eglon, durorum rex impius -philorum. **2** *de Nortmannis:* ABBO SANGERM. bell. 1,649 Carnoteno ... conflictus applicuerunt -fili. 2,520 -filum in medium migrant. 2,584 sevos -filos.

II *? socius – ? Gefährte (cf.* φίλος *?):* TRANSL. Lando. 2,5 (MGScript. XV p. 611,5) *rem* recentioribus carisque -is nostris ad meliora proficientibus saluberrimam ... fore.

allopicia *v.* alopecia. ***allopida** *v.* *alopida.

alloquium, -i *n. script.* alo-: *p. 483,7.26.*

1 **a** *affatus, sermo, verbum – Anrede, Rede, Wort:* HRABAN. cruc. praef. p. 147[A] musa ..., dicere numen nostra cupit pariter carmine et -is. WALAHFR. Mamm. 9,4 humili ... salutant -o. HROTSV. Gong. 156 rogo parcatis talibus -is. WALTH. SPIR. Christoph. I 24 tum mitibus, tum horrendis

eum ita provocabat -is. CHRON. Mont. Ser. a. 1219 p. 191,43 litigandi consuetudine ... appellacionem quasi familiare aliquod -um attendebat. *al.* *remissius in litteris:* LIBER diurn. 54 premisso salutationis -o (EPIST. Col. 9 p. 251,42. CHART. Ital. Ficker 210 p. 261,37. *al.*). FORM. Marculfi suppl. 3 p. 108,21 de vestra prosperitate per reciprocum paginale aloquium cognuscire. POETA Saxo 5,306 hoc apices ab eis missi testantur ad illum, quorum claret amor ... -o. **b** *enarratio, adnuntiatio – Vortrag, Verkündigung:* LEG. Wisig. suppl. p. 473,41 post huius conventionis -um. BEDA temp. rat. 55,44 innumera huiusce disciplinae ... melius vivae vocis -o quam stili signantis traduntur officio. POETA Saxo 5,34 barbariem ... mollire ... adhortantis dogmatis -o. *al.* **c** *contio – Versammlung:* HIST. Walc. 51 p. 526,53 initium contrarietatis ex hoc -o sumpsit (*cf.* p. 527,6). **2** *colloquium – Gespräch:* POETA Saxo 3,608 dulcibus -is ... peractis. FLOD. hist. 4,10 p. 575,6 *(de audientia)* dum ... regis peteret -um. EGBERT. fec. rat. 1,1415 visus et -um, contactus et oscula amantum *(cf. notam ed.).* **3** *mandatum (nuntiatum) – (mündliche) Botschaft:* WIBALD. epist. 123[in.] universitatis vestrae petens -o. **4** *consolatio – Zuspruch, Trost:* AGIUS vita Hath. 21 flentes compescere, singulas -o suo delinire. *meton. de epistola:* WIBALD. epist. 96 p. 170,12 nulla nobis modo mittit -a. **5** *praeceptum – Gebot:* LEG. Wisig. 7,5,9 p. 309,8 illos, quos principalis instituerit preceptionis -um. RANGER. Anselm. 2579 sacerdos ... divini conscius aloquii. **6** *eloquium – Aussage:* FORM. Marculfi 1,25 p. 58,22 iuxta propositionis vel responsionis -a (DIPL. Merov. II 21 p. 106,24).

alloquor (adl-), -cutus sum, -i. *script.:* alo-: THIETM. chron. 6,61 p. 350,7. -ocuntur: CHRON. Fred. 4,36 p. 137,15. ALDH. virg. I 27 p. 263,1 *(var. l.). v. et p. 484,2.* -oquut(us): *l. 55. form.: act.: inf.* -ire: BOBOL. Germ. 11 (MGMer. V p. 38,7). -bat: *l. 53. pass.: l. 46. p. 484,21.25. struct.: fere c. acc. personae; c. dat.: l. 38. 44. 56. p. 484,22. c. acc. rei: l. 59.*

I *gener.:* **A** *affari, loquendo adire – ansprechen, sprechen (zu), sich wenden (an):* **1** *strictius:* VITA Arnulfi 12 semivivo homini ... ad-itur. AGIUS vita Hath. 25 labia quasi ad -endas astantes movisse. REGINO chron. a. 864 p. 81,8 Guntarius Thietgaudum ... hac de causa -itur. SIGEH. Maxim. 10 (8) mulierem ... in haec verba -itur. RATHER. nupt. 6 (PL 136,574[A]) ad poenitentiam te paulo superius -tam invito. WIDUK. gest. 3,68 dux Sclavum austerius -ens. CHRON. Salern. 65 p. 63,1 princeps taliter ei est -tus. THIETM. chron. 2,5 per legatos -itur dominam. 4,68 ductus est in cimiterium ... et a ductore suo sic -tus est. *saepe.* *remissius in litteris:* ALDH. ad Acirc. 5 p. 75,16 hac praefatiuncula ... celsitudinem vestram affabiliter -ens. FROUM. carm. 32,75 pater ..., iterum vos -or. RAHEW. gest. 4,21 p. 260,33 ut ... dictionibus singularis numeri ipsum -atur. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *salutando, visitando:* WILLIB. Bonif. 6 p. 34,21 nuntii ... sedis apostolicae pontificem ad-ti sunt. HUGEB. Wynneb. 8 p. 113,7 -bat episcopum. **b** *contionando:* CAPIT. reg. Franc. 71,1 singulariter illos -i. 247 p. 171,21 plebem alter Teudisca, alter Romana lingua -quuti sunt. **c** *praedicando:* CONC. Karol. 61,3 p. 810,23 -tus est de eis omni ecclesiae. TRANSL. Libor. 17 antistes ... populum ... ita breviter -tus est. *al.* *adnuntiare – verkünden:* HEINR. LETT. chron. 11,7 Letigallis ... verbum Dei de suscipiendo baptismo -itur. **d** *petendo, instando: pendet* ut: MEGINH. FULD. Alex. 14 vir ... -tus est proximos suos, ut eum illuc veherent. THIETM. chron. 4,12 p. 146,1. *al.* quatenus: THIETM. chron. 6,44. **e** *interrogando:* THIETM. chron. 6,58 ducem ..., cur hoc pateretur, -entes. **f** *instruendo, certiorem faciendo:* CAPIT. reg. Franc. 291,12 p. 387,1 in fine omnes -imur, quod ... vestro profectui ... congratulabimur. EPIST. Col. 8 ex nostris ... fortunis ... nuntium viva voce vos plenius -i iussimus. **B** *colloqui, agere – sich unterreden, verhandeln:* WIDUK. gest. 1,39 rex regem -itur. BRUNO QUERF. Adalb. A 26 familiarius cohabitamus, -imur et convivimus. WIPO gest. 21 p. 41,2 regem Burgundiae -itur ... et habito familiari colloquio *eqs.* ANNAL. Altah. a. 1067 p. 73,13 secreto se invicem sunt -ti. OTTO SANBLAS. chron. 23 p. 34,28 episcopi ... de concordia imperii et sacerdocii imperatorem -cuntur. *al.* **C** *suadere, adhortari, consolari – zureden, aufmuntern, trösten:* ALDH. virg. II 2371 ambas -itur tali cum voce puellas. HUGEB. Willib. 3 p. 90,20 omnibus modis ortando, -endo. CAPIT. reg. Franc. 306 p. 467,14 regem -entes magnis eum obtestationibus astrinximus. AGIUS vita Hath. 10 quanta suavitate singulas -ta fuerit. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 280,36 ad eum ... familiarius ad-endum. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 148,3 sic suos -ens. *al.* **D** *eloqui, decernere – sprechen, entscheiden:* ANNAL. Lauresh. a. 794 sinodus hoc nefandum dictum non consensit, sed ita -itur dicens. PETR. DAM. grat. 16 p. 39,20 contra Parmenianum ... his -itur verbis *Augustinus.*

II *iur.:* **A** *accusare – anklagen:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 184 p. 139,6 (a. 1265) cum nostri confratres ... rectorem ecclesie ... eo, quod ipsos in terminis ... videretur ... impedire, citacione preambula coram ... episcopo ... fuerint -ti. CHART. Brand. A XIV 17 p. 12,2 si quis burgensis alium burgensem cum testimonio -itur. CHART. Rhen. inf. II 696 p. 407,28 si vero advena ... pro aliquo crimine capitali fuerit -tus seu etiam arrestatus. *remissius i. q. appetere – sich wenden (gegen):* CHRON. Worm. p. 168,35 -bantur domino regi et episcopis ... volentes ipsos trahere pro heresi. **B** *audire, quaerere – verhören, vernehmen:* THIETM. chron. 4,46 iterum ab archidiacono Romanae sedis -itur. **C** *vindicare – in Anspruch nehmen:* CHART. Rhen. inf. I 408 (a. 1164) Bertoldus ... filias ... Helemburgis quasi sibi subterfugas -itur. *fort. add.:* FORM. Laudun. 5 p. 515,8 cum id ... attendere et -i valeamur.

***allota** *v.* *alopida.

***allotheta** *subst.* *(fort. ab* ἄλλος *et* -θέτης, *cf. DuC. s. v.) ? qui variat sexum – ? einer der sein Geschlecht ändert:* CARM. Bur. B 65,2[b],7 -a (-teta *B*, athlotheta *Schmeller, cf. notam ed.*) cecinit hoc carmen, quod promisit.

allox (-ux), -ocis *subst.* *(orig. dub., cf. Walde-Hofmann, Lat. etym. Wb. I. p. 633)* *pollex pedis – (große) Zehe:* ALDH. virg. I 36 p. 284,2 dum liciis ... palmarum pollices obvolverent simulque pedum -es ... adnecterent. GLOSS. med. cod. Trev. p. 148,22 -x pollex in pede. GLOSS. III 435,36 St.-S. allux meistaceha (IV 237,5). *cf. ThLL. s. v.* allux.

allubesco (adl-), -ere. *script.:* adl-: *l. 46.* alu-: *l. 46.* **1** *morem gerere, consentire, adnuere – willfahren, zustimmen, gewähren:* DIPL. Otton. II. 136[b] p. 153,24 -entes precibus ... fratruelis ... abbatiam donamus. HERM. SANGALL. Wibor. 1,18[ex.] votis (CARM. Bur. B 57,2,5). *absol.:* PETR. DAM. grat. praef. p. 18,19 superna alubescente (adlub- *C 1*, alluc- *C 2*, illuc- *A 2*) gratia. **2** *se applicare – sich anschmiegen:* GOZECH. epist. 6 p. 888[B] -it ... et alluit ad loci munimentum ... non subitis allapsibus ... Mosa.

subst. **allubescens,** -entis *m.* *qui obtemperat – einer der befolgt:* CHART. Austr. sup. II app. 5 p. 710,33 (epist. papae a. 948) -es autem assensumque praebentes istis ... decretis benedicimus.

alluce(sc)o, -luxi, -ere. *in imag. i. q. affulgere, lucere – leuchten, strahlen:* **1** *c. sensu inclarescendi:* GOZECH. epist. 34 p. 903[B] clarissima duo luminaria postquam ... ad veram lucem, a qua etiam huc -xerunt orbi terrae, ... assumpta sunt. REIN. LEOD. Regin. 11 martiris ergo merita ... civitati sole clarius -xerunt. **2** *c. sensu favendi:* LAUR. LEOD. gest. 28[med.] cum ecce beata Dei genitrix rebus suorum desperatis evidentissime -xit.

***allucratio** (adl-), -onis *f.* *acquisitio, lucrum – Erwerbung, Gewinn:* TRAD. Frising. 576[a] (a. 828) omnes facultates eorum et ad-es ... ad domum sanctae Mariae tenentur.

alludo (adl-), -lusi, -ere. *struct.: fere c. dat.; c. acc.: l. 69sq. p. 485,14sq. 28. 40.* ad: *p. 485,26.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. ludere, mulcere, blandiri – spielen (mit), schmeicheln, liebkosen:* GESTA Apoll. 520 coluber ... natos omnes -ens ... mulcet. HONOR. AUGUST. eluc. 1,30 p. 1132[A] liberos -unt et fovent in gremiis. COSMAS chron. 1,31 p. 56,31 grex ... pastori novo -it. HILDEG. fragm. 693 *infans* matri acquiescendo -bat. CARM. Bur. B 116,2[a],3

(p. 192) optavi . . ., mammis ut -rem. VITA Mariae rhythm. 3470 *bestiae* -entes ante pedes suos se iactabant. MIRAC. Otton. Bamb. II 9 parvulus . . . uni clavorum . . . totis -endo manibus avellere attemptavit. *al.* *in imag.:* EBERH. BAMB. epist. 9 p. 515[A] talibus *(sc. verbis haereticorum)* non convenit -ere, sed . . . tanquam parvulos ad petram allidere necesse est. *de carminis compositione:* RHYTHM. 149,498 haec pauca exametris reciprocare studui versiculis adludentibus digitis. **B** *latius:* **1** *dicendo iocari, blande alloqui – scherzen, freundlich ansprechen:* ANSELM. LEOD. gest. 24 p. 202,2 ipsis . . . dulci carmine -ere. THANGM. Bernw. 27 p. 771,2 ut quondam puero -bat. CHRON. Pol. 1,16[in.] circumstantibus -bat: *'eqs.'* HARIULF. Arnulf. 1,2 infantulum benedicens ac quasi balba locutione -ens ait (*cf.* 2,8). **2** **a** *canendo fingere – singen:* ALCUIN. carm. 58,9 ver prior adlusit ternos modulamine versus. **b** *insonare – erklingen:* CARM. Bur. B 59,2,6 dum garritus merule dulciter -it. **3** *(feliciter) contingere – (beglückend) zuteil werden:* RUP. MEDIOL. Adalb. 15 cecis redditum lucis decus -bat. HUGO FLAV. chron. 1 p. 343,8 ei . . . somnus paulisper -sit. **4** *se insinuare – gefallen:* CHART. Argent. II 42 (a. 1275) opus ecclesie . . . variis ornatibus consurgens . . . oculos aspiciencium . . . allicit et eisdem dulcibus oblectaminibus -it.

II *translate:* **A** **1** *ludendo significare vel indicare – anspielen, andeuten:* BEDA hist. eccl. 2,1 p. 80,21 adludens ad nomen *Aelli* ait: 'alleluia *eqs.*' VITA Ger. Bron. 11 p. 661, 39 -ens . . . eius nomini. SOLIMARIUS 218 non cessat Dominus letis -ere rebus. ALBERT. M. Is. 30,6 p. 330,35 -it interpretationem nominis. CONR. SAXO spec. 11 p. 150 qui -entia huic miraculo mirabilia multa praemisit. **2** *narrando attingere – eingehen auf:* CHRON. Pol. 2,24 interim gestis Bolezlavi militaribus -amus. **3** *congruere – entsprechen:* HELM. chron. 44 p. 88,15 nil fuit, quod in moribus eius . . . emulorum commentis -ret. HEINR. WIRZ. cur. 178 -unt rebus consona verba suis. *c. sensu alternationis:* WANDALB. martyr. compr. 26 tempora . . . quattuor . . . mensibus adludunt . . . ternis. **B** *eludere, irridere – spotten, höhnen:* RHYTHM. 150,167,2 sic -entes ad vana illae *(feminae)* aiunt idola. **C** *impers. i. q. iuvat – es freut, sagt zu:* EPIST. Teg. I 5 duos grandęvos silicernos, quos omnimodis nihil -it operis.

?*allugo *subst.* *(ex* aerugo *corruptum? sed cf. DuC. s. v.)* *aerugo – Grünspan, Rost:* GLOSS. IV 180,49 St.-S. -o, -nis, schimbel, rot.

***alluminor** (adl-), -ari. *(cf.* illuminare; *ital.* alluminare, *v. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 372)* *nitidum fieri, nitescere – glänzend werden, glänzen:* COMPOS. Luc. L 27 habes aquam paratam et bersa super, ut ad-entur se ipse petala.

alluo (adl-), -ui, -ere. **1** *fluctibus attingere, praeter-, affluere – bespülen, vorbeifließen, hinfließen:* BEDA temp. rat. 29,38 aestus oceani . . . terras adluit ac resilit. RUOTG. Brun. 49 p. 52,26 Wishem, quam Mosa -it. DIPL. Arnulfi 179 (spur. c. 1100) vennam . . . cum silvula, quam Cono rivulus -it. *al.* *absol.:* WOLFHER. Godeh. I 19 p. 180,32 *locus* ab -ente quodam alveo Ganda nomine Gandesheim nominatur. ENGELH. WIRZ. Burch. 1,2 p. 10,7 -entis salis fluctus. *v. et p. 484,48.* *in imag. c. sensu abluendi:* CHART. Bern. III 297 p. 278,16 (a. 1280) res gestas -it oblivionis vetustas. **2** *influere, confluere – hineinfließen, münden:* DIPL. Heinr. III. 213 ubi Rotenbach rivus Truna fluvium -it (*sim.* DIPL. Heinr. IV. 59). **3** *perfundere – übergießen, überströmen:* ANSELM. GEMBL. chron. a. 1117 p. 376,44 ventus . . . urbem multo imbre -it. *in imag.:* ABBO SANGERM. bell. 3,78 aulea ne angustent animam sceleris, sed aprilax -at (gloss.: perfundat) ęthereus.

allus *v.* callus.

***alluscino** (adl-), -are. (ad *et* luscus *ut vid.; cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. V. p. 474)* *(limis) aspicere – hinschielen, zusehen:* MATHEM. var. Bubnov p. 277,19 ad-a iam, frater, semiocello, si sex et unus . . . septem faciunt.

allusio, -onis *f.* *oratio vel interpretatio figurata – übertragene Ausdrucksweise oder Deutung:* EPIST. var. II suppl. 7 p. 627,10 diversis -bus dramatum percurrentibus brevia syrnataque vicissim nectendo sententiarum explere libellum. p. 628,20 ut nil in hoc volumine hystorialiter requiras . . ., ne . . . allegoriarum -bus pressus . . . vestra celsitudo theoretica legendo fastidiat (p. 629,2). VITA Agnet. 202a[ult.] -o.

***allusor**, -oris *m.* *coniector, explanator – Zeichendeuter, Erklärer:* PAUL. BERNR. Herl. 1 quod in praesignationem futurae illius parsimoniae sagaces -es dixerunt accidisse.

alluvies, -ei *f.* **1** *imber – Regenguß:* CARM. de Tim. 132 *unda* nec sentit solem nec pavet -em. **2** *profluvium – Ausfluß:* UFFING. Ida 1,13 loetalis humor . . . effluxit et omne pavimentum . . . excussa perfudit -es.

alluvio (adl-), -onis *f.* *script.:* alu-: *l. 31.* -lub-: *l. 18.* **1** *eluvio, inundatio, fluctus – Überschwemmung, Hochwasser, Flut:* **a** *proprie:* GESTA Ern. duc. I p. 25,40 crebra tempestatum -e. CHART. Xant. 46 p. 37,8 sterilitate temporum, -e aquarum, tempestate bellorum. ANNAL. Prag. I a. 1273 foenum de pratis cum -e *descendit. al.* **b** *in imag.:* EPIST. Wisig. 3 p. 664,4 terra . . . cruore catholicorum inmensum excurrens impetum exsatiabit et adlubionem (allub- *var. l.*) aggere implebit. *de vitiis sim.:* LIBRI Karol. 1 praef. p. 1,18 arca *(ecclesiae)* . . . nescit mortiferis praesentis saeculi -bus cedere. EPIST. var. III 7 p. 146,33 acsi omnium viciorum -e respersus. WIBALD. epist. 11 p. 88,15 si vos pater Benedictus ab excessuum -bus erigat. *c. sensu pluviae i. q. benedictio – Segen:* CHART. Eberb. 128 p. 232,20 (epist. papae a. 1223) Dominus . . . viaticum peregrinationis vestre . . . celesti -e multiplicat (CHART. Heist. 49 p. 151,12). **2** *accrementum, alluvius ager – Anschwemmung, Schwemmland:* **a** *iur.:* ACTA imp. Stumpf 197 p. 274,26 (a. 1195) quae accessione et -is iure capiuntur. CHART. Ital. Ficker 197 p. 250,21 castrum . . . cum . . . universis possessionibus, accessionibus et ingressionibus et alu-bus. CHART. Traiect. 594 p. 58,23 decimam -um Reni, sive ripam tangant, sive mediis fluctibus, . . . vobis confirmamus. COD. Wang. Trident. 94 p. 222,18 cum . . . -e et pertinentiis. CHART. Tirol. 1295 p. 335,12 cum aqueductibus et -bus et cum omnibus iuribus et servitutibus (*sim.* CHART. Brixin. 210 p. 201,1). CHART. Turic. 1081 p. 174,15 locum . . . per -em parrochie in Winingen . . . adiectum. CHART. Livon. A I 407 per -em, hoc est per lateris . . . incrementum. *al.* **b** *usu communi:* ALBERT. M. veget. 4,53 est -o, quae sit in aquis mare influentibus; haec autem -o per mare proiicitur super littus. 7,51 terra . . ., quae -e adducta est. *v. et* *obluvio.

alluvium, -i *n.* **1** *inundatio – Überschwemmung:* CHART. Georg. 40 (ArchÖstGeschQuell. 9 p. 298,7; a. 1244) cum locus cenobii . . . per -um Danubii in tantum fuerit interceptus, ut *eqs.* *fluctus – Flut:* ABBO SANGERM. bell. 1,505 cecidit pons . . . obsitus -is tumida bachantibus ira. **2** *alluvius ager – Schwemmland:* DIPL. Merov. III A 73 p. 189,41 insulam . . . cum . . . toto -o, quo eam voluerit divina pietas augmentari. *Payr*

allux *v.* allox. **alma** *v.* almus.

***almadina**, -ae *f.* *(arab.* madīnahun, *cf. Freytag, Lex. Arab.-Lat. IV. p. 161[b])* *civitas (superior) – (Ober-)Stadt (de re cf. F. Kurth, MIÖG Erg.-Bd. 8. 1911. p. 188sq.):* NARR. itin. nav. p. 184,13 civitas in monte, quam -a vocant. p. 184,22 ad -am. p. 184,24 exterius muro -e.

***almarcasita** (-chas-, ama-, arm-, -chacida *sim.*), -ae *f.* *(arab.* marqašītā, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1374)* *metallum rude cum sulphure permixtum – Schwefelkies, -glanz, -blende:* Ps. GERH. CREM. sept. p. 346,12 *medicinae* sunt auripigmenta et almarchasita. IOH. sacerd. 158 almarcacida. ARNOLD. SAXO fin. 1,5,11 p. 45,10sq. amaricacida colorem croceum . . . generat . . ., almarcadice et plumbo idem est effectus. ANON. aqu. 10 de aqua marchaside (almacharcide *var. l.*): almarcasidae croceae et optimae quantum vis assumes. Ps. AVIC. anim. 1,8 p. 77 armarcasita si est de auro. ALBERT. M. meteor. 3,5,1 p. 702[a],22 metallum aliquod, quod Arabice almarcassica et Graece dicitur cathitheos. *v. et* *marcasita.

***almarinus**, -i *m.* *(cf.* marinus *et* allec, ἅλς*? v. ed. ad l.)* *allec – Hering:* EKKEH. IV. bened. II 52 sit salsus piscis bonus -us (gloss.: harinch) in ęscis.

[Humpherdinck]

***almarus**, -i *subst.* *(arab. mārūn, cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 67) chamaedrys – Gamander (Teucrium marum L. vel sim., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 286):* THEOD. CERV. chirurg. 3,52 p. 176[H] pone super ipsum *(pannaricium)* semen -i.

***almedia** *v.* *almeinda.

***almeinda**, -ae *f.* *(theod.* al(ge)meinde) *script.:* algem-: *l. 17sqq.* alem-: *l. 32.* -end-: *l. 20.34.53.* -edia: *l. 44.* *?* -ei(n)dia: *l. 14sq.* -ein(a): *l. 24.42.52. de re cf. Dt. Rechtswb. I. p. 483sq.*

1 *strictius i. q. fundus communis, communitas – Gemeinschaftsgrund, Allmende:* **a** *de compascuo sim.:* CHART. Alsat. 3 (a. 1216) plenam iusticiam habere in banno Brumat in -eidia *(sic?)*, in pratis et in aquis et in nemore. *ibid.:* animalia ... pasci debent in -ia et in nemore. ACTA imp. Winkelm. I 471 quam *(consuetudinem)* in aliis silvis ..., in algemendis sive pascuis hactenus habuerunt. CHART. Wirt. IV 980 (dipl.) communia pascua sive algemendam *(ibid.:* predicte algemeinde). CHART. Schonaug. 137 (ed. Gudenus, Syll. var. dipl. 1728. p. 256,12) tondere fenum in -enda ville. CHART. Wirt. VII 2147 p. 89,35 monachi ... pratis ... uti possunt et semper et ubique -is nostris. **b** *de silva:* CHART. Schonaug. 45 (ed. Gudenus, Syll. var. dipl. 1728. p. 108,31; a. 1219) de communi nemore, quod -eina dicitur. **c** *de partibus variis fundi communis:* CHART. Wirt. II 330 p. 49,23 (a. 1149/52 ?) bona nostra ... cum suis pertinentiis universis, ... pratis, pascuis, silvis, aquis et aliis -is. CHART. Argent. I 383 emptam -endam unam muro uno circumcinxisse *eqs.* CHART. Bern. II 713 discordia ... super quadam -a in careto apud Buchse. CHART. Worm. 381 vendidimus ... conventui ... -am, quam edificiis suis attraxerant. 388 pro alemenda illorum de Peffelnkein. ANNAL. Worm. a. 1278 Iudei dederunt ... quadringentas libras Hall(enses) pro -enda, quam ... occupaverant. *al.* **d** *de universitate fundi communis:* DIPL. Heinr. VI. (ed. Würdtwein, Nova subsidia dipl. XII 42 p. 127,18; a. 1194) concessimus ... omnem -am predictorum locorum cum omni genere utilitatis sue. CHART. Schonaug. 4 (ed. Würdtwein, Chron. dipl. 1792. p. 36,21) bona, que villani -am suam vocabant. ibid. 10 p. 73,15 que *(causa)* ... vertitur ... super quibusdam decimis de -a eiusdem ville. CHART. Wirt. III 917 que *(loca)* dicuntur -ne ...; dicta -na ... abbati ... est adiudicata. VI 1707 p. 108,12 consuetudinem ... obtentam de -edia eiusdem ville. VII 2298 p. 209,17 uti silvis, pratis ..., -a et communitatibus quibuscumque. 2498 uti silvis, pascuis, aquis et aliis utilitatibus sive conmoditatibus nostre -e. CHART. Basil. C II 572 p. 322,10 bona conmunia, que -a dicuntur.

2 *latius i. q. usus fructus fundi communis – Nutzung (srecht) des Gemeinschaftsgrundes:* CHART. Schonaug. 75 (ed. Gudenus, Syll. var. dipl. 1728. p. 173,6; a. 1219) ligna ... ad suam -nam spectare. CHART. Wirt. III 772 dotavimus curiam ... per totum bannum ... cum -endarum omnium participatione. 948 abbatem et conventum ... in -a ville ... impedire. IV 1142 p. 207,7 habere ... tam in -a quam pratis, pascuis, silvis, aquis et aliis iuribus plenariam porcionem.

***almenda** *v.* *almeinda.

***almifico**, -are. *sanctificare – heiligen:* HRABAN. cruc. 1,2 p. 155[A] crucifixi nutus ... undique te *(sc. crucem)* -at.

almificus, -a, -um. **I** *strictius:* **A** *mirificus – wundertätig:* VITA Arnulfi 20 quit miraculi per hunc -um pontificem ... gestum fuerit (*cf.* HARIULF. Arnulf. praef. p. 875,50). VITA Leod. 2,347 (MGPoet. III p. 33) martyris -i medicantia membra. MIRAC. Bonon. 17 (MGScript. XXX p. 1032,39) confessoris. *al.* **c** *sensu creandi:* CARM. biblioth. 6,2,17 spiritus -us hic pandit iura rotarum. **B** *salutifer, beneficus – heilbringend, segensreich:* VITA Bertin. 18 (MGMer. V p. 765,14) -is eum signis ac virtutibus glorificavit *retributor.* HRABAN. carm. 81,6 Bonifacii opus martyris -um. FLOR. LUGD. carm. 5,178 -o Christi ... ab ortu. EPIST. var. II suppl. 7 p. 626,32 affaminibus. *al.* **C** *pie vel sublime sonans – fromm, erhaben (klingend):* VITA Galli II 1530 vocibus -is feretrum sectarier almum. VITA Leod. 1,79 (MGPoet. III p. 8) laudibus (CARM. Cent. 18,11).

II *latius:* **A** *sanctus, venerabilis, pius – heilig, heiligmäßig, ehrwürdig, fromm:* **1** *de Christo, sanctis, praesulibus sim.:* VITA Adelph. 10 (MGMer. IV p. 228,13) beati Augustini et -i Gregorii papae. DIPL. Ludow. Germ. 35 p. 45,28 Baturico, -o episcopo. FLOR. LUGD. carm. 22,4 *Christus* moribus -us. CARM. imag. 1,2,1 Petri. *al. subst. masc.:* VITA Sigir. 15 (MGMer. IV p. 615,21) hunc ergo -um ... veneremur. *al.* EUGEN. VULG. syll. 36,26 maior sit *Sergius papa* magnis et maximus -orum. **2** *de rebus:* ERMOLD. Ludow. 4, 467 cultibus -is transactis rite verenter. CARM. var. I 34,21 dogmate. AGIUS epic. Hath. 458 lingua pia et merita -a. VITA Rigob. 9 (MGMer. VII p. 67,18) -a in conversatione degens. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 24 -am ... in Auvam. CHART. episc. Spir. 14 p. 14,34 altare. CONST. II 82,1 -am Urbem, senatum populumque Romanum. *al.* **B** *sublimis, praestans – erhaben, hervorragend:* **1** *de principibus sim.:* LAUDES Mediol. 18,2 (MGPoet. I p. 26) Liutprandum pium regem meritis -um. FORM. epist. II 1 p. 522,30 -o adque excellentissimo ... imperatore. ERMOLD. Ludow. 1,178 -is pedibus *regis.* HROTSV. Gong. 368 sancti Gongolfi, consulis -i. *al.* **2** *de rebus:* PAUL. DIAC. carm. 36,8 -os actus ... reserare canendo. CARM. var. I 25,11 *(de libro)* decus -um ecclesiae. MILO carm. 1,2,15 -o in giro micat alma corona.

***almifluus**, -a, -um. **I** *strictius i. q. mirificus – wunderausströmend:* DIPL. Ludow. Germ. 138 (interp.) corpus ... -i confessoris. TRANSL. Eug. Tolet. 1 quam *(petram oleum exsudantem)* ... -us ... sanctificavit Lanbertus. ARNOLD. LUB. chron. 5,14 p. 190,6 sacramenta. TRANSL. Auct. 12 virtus de illo -o corpore exibat *(cf. Vulg. Luc. 6,19). al.*

II *latius:* **A** *eccl. i. q. sanctus, venerabilis – heilig, ehrwürdig:* **1** *de hominibus:* EPITAPH. var. I 15,1 artus -i ... presulis Egilis. VITA Landel. 94 cui puer -us committitur instruitandus. CARM. var. III 35,2 pignus. TRIUMPH. Remacli prol. p. 436,37 erga Dei confessorem -um Remaclum. *in allocutione de papa:* EPIST. divort. Loth. 1 p. 209,29 vestris ... precibus -is suffragantibus. 3 p. 231,18 -o apostolatui vestro. 18 p. 240,13 -am paternitatem vestram. *al.* **2** *de rebus:* CARM. Paul. Diac. app. I 5,6 fidei. EPIST. divort. Loth. 3 p. 212,24 -o virtutum diademate. **B** *saec. i. q. generosus – edel:* CHART. Turic. 105 (dipl. Loth. II.) -ae mansuetudini nostrae.

***almigenus**, -a, -um. *generoso loco natus – edelgeboren:* IOH. SCOT. carm. 2,1,48 patribus -is *Karoli regis.* METELL. buc. 6,53 Quirini.

***almiger**, -era, -erum. **1** *strictius:* **a** *fecundus – fruchtbar (in imag.):* COD. Udalr. 282,11 (vs.) -e vitis flos (*sc. Maria; cf. Verg. georg. 2,233* vitibus almis). **b** *salutifer – segenbringend:* VITA Galli II 170 lite sub -a. 865 -a sub lege. **c** *beneficus – mildtätig:* VITA Galli II 719 -o Gallo. **d** *mirificus – wundertätig:* VITA Audom. 7 (MGMer. V p. 757,3) de ... -is illius virtutibus. **2** *latius i. q. sanctus, venerabilis – heilig, ehrwürdig:* VITA Galli II 921 synodum. EPITAPH. var. II 40,6 Bruno ... Agrippinę sponsus ... -ae.

***almigraphus**, -i *m.* (*cf.* psalmigraphus) *librorum sacrorum scriptor, evangelista – Verfasser heiliger Bücher, Evangelist:* CARM. biblioth. 6,19,6 quattuor assignant *prophetae* nobis animalibus almis -os Christi virtutum quattuor aeque.

***almipater**, -tris *m.* *pater sanctus – heiliger Vater:* ALCUIN. carm. 51,6,6 tu *(sc. Benedicte)* monachos deduxeris ante tribunal celsithroni regis, -r, proprios.

***almiphonus**, -a, -um. *sublime sonans – erhaben musizierend:* HERM. AUGIENS. hymn. 4,1,1 exsurgat totus -us supercaelestium chorus citharoedorum.

***almipotens**, -entis. *de Deo i. q. benignitate vel sanctitate praepollens – machtvoll-gütig, hochheilig:* VITA Sigir. 14 (MGMer. IV p. 615,1) -i bonorum omnium largitori. EPIST. Bonif. 8 p. 3,15 Dominum (CARUS Clem. 134). ALCUIN. carm. 83,2,2 Deus. CARUS Clem. 165 conditor (CONR.

[Humpenderinck]

MEND. Attal. p. 155,9). *subst. masc.:* CARM. de temp. rat. 95 superni -is. HEINR. AUGUST. planct. 1615.

***almirantia** *v.* *amirantia.

***almisonus**, -a, -um. *pie vel sublime sonans – fromm, erhaben (klingend):* BONIF. carm. 1,344 preces. PAULIN. AQUIL. carm. 1,140 grates. SEDUL. SCOT. carm. app. 2,26 laudibus. HIST. de exp. Frid. imp. p. 13,3 tuba -ę ... prędicationis.

***almitas**, -atis *f.* *script.* -etas: FORM. Bitur. 13 p. 173,36. *form.* almitem: FORM. Sal. Merk. 48 p. 259,39 *(cf. J. Pirson, RomForsch. 26. 1909. p. 939).*

I *eccl.:* **A** *venerabilitas, sanctitas – (Ehr-) Würdigkeit, Heiligkeit:* **1** *gener.:* VITA Lamb. Traiect. 4 (MGMer. VI p. 357,8) rex cum -em et prudentiam eius percunctasset. ERMENR. Sval. 10 p. 162,33 de -e huius emeriti viri. HEIRIC. Germ. I invoc. 104 non haec ob meriti beatitatem, Germani peto sed per -em. VITA Odil. I 10 (MGMer. VI p. 43,6) ad conprobandam sacrae virginis -em. VITA Greg. Porc. I 1 episcopus ... de eius peticionis -e gavisus. *al.* **2** *meton. in allocutione de episcopis, abbatibus, abbatissis sim. (cf. theod. 'Hochwürden'; spectat fere ad personas ordine superiores vel aequales; inferiores: l. 24.28.33):* DESID. CAD. epist. 1,1 salutamus ... vestram *(sc. praesulis)* -em. FORM. Marculfi suppl. 4 hos appices parvitatis meae ad -em vestram *(sc. genetricis Deo sacratae)* direximus. ALDH. epist. 5 p. 490,5 -i beatitudinis vestrae *(sc. Elfridi magistri).* LIBER diurn. 78 -s vestra *(sc. papae).* BONIF. epist. 33 -is vestrae *(sc. archiepiscopi)* clementiam. 74 -is tuae *(sc. presbyteri).* FORM. Senon. I 36 cognuscat magnitudo seo -s vestra *(sc. nobilium ecclesiae et regni).* CONC. Karol. 14 p. 86,10 in vestrae *(sc. apostolici et episcoporum)* sanctissimae -is potestate. EPIST. Einh. 67 -s vestri *(sc. episcopi)* celsitudinis. VITA Odil. I 16 (MGMer. VI p. 46,10) si vestrae *(sc. sororum)* placuerit -i. EPIST. Hann. 29 p. 67,1 humillime -em tuam ... exoro *(sc. Beatrix fratrem episcopum).* EPIST. ad Hildeg. 80 p. 302[A] -is tuae pedibus ... advolvor. CHART. Carniol. II 48 p. 35,14. *al.* **B** *miraculum – Wunder:* VITA Eucher. 13 (MGMer. VII p. 52,28) custos coenubii intuens -em (*postea:* aspectum miraculum).

II *saec. i. q. sublimitas, nobilitas – Hoheit, Adel:* **A** *gener.:* EPIST. var. II 14 p. 319,42 vestrae *(sc. imperatricis)* -is et inmortalis sapientiae iudicium. ORTL. chron. 1,20 p. 88,10 feminarum aequa ingenuitatis-e decoratarum. **B** *meton. in allocutione de principibus sim.:* ALCUIN. epist. 188 p. 316,1 cartulam dirigere -i vestrae *(sc. Karoli regis).* EPIST. var. II 14 p. 319,22 ut aliquod munusculum ... vestrae *(sc. imperatricis)* offerrem -is flagrantiae. HRABAN. epist. 51 -s vestra *(sc. Lotharii imperatoris).* DIPL. Ludow. Iun. 28 (spur. post s. IX.[ex.]) episcopus ... -em nostram postulans. HROTSV. Sap. 1,2 congratulor tuae *(sc. imperatoris Adriani)* -i. *al. v. et l. 29. de feminis condicionis incertae:* ALCUIN. epist. 32 vestram deprecor -em.

***almitatus** (-met-), -us *m.* *meton. de episcopo i. q. venerabilis excellentia – hochwürdige Exzellenz:* FORM. Marculfi 2,43 *(in papae rescriptione)* almetatui (almitatui *A3*) vestri ... filio.

almities, -ei *f.* **1** *eccl.:* **a** *sanctitas – Heiligkeit:* GLOSS. IV 31,47 St.-S. -es sanctitas ... heilgi (129,60). **b** *meton. de abbatissa i. q. venerabilitas – Ehrwürden:* HROTSV. gest. praef. 2 vestri -em perlustrare. **2** *saec. i. q. nobilitas – Adel:* HROTSV. Gong. 32 transit meritis -em generis.

***almitonans**, -antis. *clemens idemque (tonando) timendus – gnädig und (im Donner) ehrfurchtgebietend:* CARUS Clem. 429 Deus -s consumens dicitur ignis, qui fuit in nube natus de virgine matre. *fort. add.:* TIT. metr. III 3,30 altitonans *(ed.,* almitonans *cod. recte, ut vid.)* Christus.

***almivolus**, -a, -um. **1** *strictius i. q. benevolus – gütig:* ALCUIN. epist. 125 p. 184,16 a vestrae *(sc. papae)* auctoritatis -a pietate. FORM. Bitur. 16 p. 176,28 -o ac benivolo illo ego ille exiguus. TRAD. Frising. 607[a] -a benignitas ... episcopi. CARM. Cent. 170,2 pater -e. **2** *latius:* **a** *sanctus, pius – heilig, fromm:* ALCUIN. carm. 89,6,2 aram hanc tenet -us Audoinus. CARM. Cent. 152,20 Germani sancti, Servatii -i. *subst. masc.:* CARM. Cent. 16,37 ambigit -us nullus hoc credere. **b** *generosus – edel(gesinnt):* COZROH. praef. -o animo.

***almodes** *v.* *psammodes.

***almucium** (-tium), -ii *n. et* ***almucia**, -ae *f.* *(orig. inc., ni cohaeret c. arab.* mustaqa, *cf. Corominas, Dicc. etim. castell. III. p. 466sq.)* **1** *caputium – Kapuze(nmäntelchen):* **a** *usu eccl. (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p. 355sqq.):* CONC. Karol. app. 7 p. 833,1 monachis Gallicanis est indultum, ut ... caperonis de palliis, -is, coopertoriis ... uti possent. RAHEW. gest. 4,77 p. 327,23 (conc.) cancellarium *Romanae ecclesiae* ... ab Urbe exisse ... cum pellibus nigro pallio coopertis et cum nigro -tio. *in resignatione clerici:* FUND. Heinrichow. 1 p. 8,24 dominus N. nutu episcoporum et nobilium deposito -tio geniculavit coram ducibus resignans eis universas suas possessiones. **b** *usu saec.:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 273,18 attulerunt cuilibet nostrum ... -as de pellibus. **2** *capitis velamentum feminarum in scapulas demissum – Kopf- und Schultertuch von Frauen:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 233,7 ornamentum ... in summitate capitis, quod stringunt fortiter -a, que foramen habet in summitate ad hoc aptatum.

almus, -a, -um. *superl.: l. 44.*

I *strictius:* **A** *de sole, lumine i. q. alens, vitalis – erquickend, belebend:* ALDH. ad Acirc. 58,3 oceano Titan dum corpus tinxerit -um. WALTHARIUS 801 licet et lucem mihi dempseris -am *(cf. Verg. Aen. 1,306* lux -a. *al.).* *in imag.:* WANDALB. creat. mund. 249 solis mox tibi lumen caelestis radiare splendorque incipit -us. **B** *medic. i. q. salubris – heilkräftig:* WALAHFR. hort. 354 medicaminis. 374 potus. FLOR. LUGD. carm. 22,15 medela.

II *latius:* **A** *eccl. (c. sensu iur.: p. 491,30sqq.):* **1** *divinus, excelsus, clemens – göttlich, hehr, gnädig:* **a** *de Deo, Christo, trinitate sim.:* ALDH. virg. I 23 p. 254,9 salvator, ... conservandae castitatis -a praefiguratio. HUGEB. Wynneb. 5 Dei. FORM. Salisb. 60 trinitas. HRABAN. carm. 11,55 o pater -e poli. WALAHFR. carm. 20,38 proles virginis -a. 55,2,3 spiritus -e, veni (WANDALB. martyr. hymn. 8. CAND. FULD. Eigil. II 17,123. *al.*). HROTSV. asc. 28 flaminis. FROUM. carm. 1,7 Christo. THIETM. chron. 7 prol. Domino. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,162 Dominus plantas meretrici prębuit -as. *saepe. de Maria:* RHYTHM. 94[B],15 cum Maria -issema. DIPL. Otton. I. 103 sanctae ... Mariae, -ae virgini. EKKEH. IV. pict. Mog. 490 *(in lusu verborum)* parturiens -a prolem generabit ahalma. *de anima:* WANDALB. creat. mund. 222 lumen ... mentis formans indidit auctor, quae pars te -a bearet. **b** *de rebus a Deo oriundis:* HRABAN. carm. 4,2,6 gratia nam Christi donis te impleverat -is. HYMN. Hraban. 4 (1),3,1 creature fuit *caritas Tonantis* -a origo. WALAHFR. imag. Tetr. prol. 8 p. 378 -a Dei pietas. HROTSV. Mar. 737 signi novitas ... -i. VITA Erasmi 88 volitans corvus pastum ... contulit -um. *al.* **2** *caelestis, beatus – himmlisch, selig:* BEDA hist. eccl. 5,8 p. 295,16 -a novae ... consortia vitae. HRABAN. carm. 37,38 in arce polorum, qua pax -a viget. 81,45 requiem sibi comparat -am. CARM. libr. III 51,2 Elysii pratis ... -is. *adde:* RUOTG. Brun. epil. spes comes -a fuit. **3** *venerabilis, sanctus, sublimis – ehrwürdig, heilig, erhaben:* **a** *de hominibus vita vel ordine praecipuis:* BEDA hist. eccl. 4,20 p. 248,20 virginis -a caro (*cf.* DIPL. Otton. I. 219 *Emmerammi* corporis -i pignus). HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,35 -um honorate Wynnebaldum sanctum. HRABAN. carm. 2,1,5 martyris. 15,9 -e pater. 88,12 plebis ... -us amor *(sc. Walahfridus).* WALAHFR. carm. 1,23 doctoribus. Mamm. 19,17 mentem. TRAD. Frising. 591 -is candidisque manibus ... ecclesiam dedicavit *episcopus.* ERMENR. ad Grim. 30 p. 568,22 quattuor et clarus virtutibus -us haberis. AGIUS epic. Hath. 301 Machabaea. POETA Saxo 2,277 Adrianum ad -um pontificem. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 288,38 apostolicae -ae nominationis ... illius *(sc. papae). saepe. de societate fidelium:* ALDH. virg. I 12 beatam caeli familiam et -ae civitatis municipes. HROTSV. gest. 53 ecclesiae pastor

[Humpherdinck]

... -ae (THIETM. chron. 8,24). DIPL. Heinr. III. 317 p. 434,6 -e congregationi *sanctimonialium*. **b** *de rebus:* **α** *corpor.:* HUGEB. Willib. 1 p. 88,34 sancte crucis signum ... -um (HROTSV. Theoph. 95 [*de gestu*] non signatum *virum* signo sanctae crucis -o). HRABAN. carm. 37,44 pagina quos *(patres)* cecinit auribus -a tuis (*cf.* CAND. FULD. Eigil. II 18,17 -a ... lectio). CAND. FULD. Eigil. II 17,30 alta atque -a Dei domus. AGIUS epic. Hath. 316 Ephesus -a. PURCH. Witig. 451 confessio *martyris* ... -a. DIPL. Karoli M. 254 p. 367,7 (spur. c. s. XI.in.) -e urbis Rome (*cf.* OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 135,12. CHART. Ital. Ficker 464 -e Urbis senator). METELL. Quir. 72,8 tumba. *al.* **β** *incorpor.:* ALDH. virg. II 133 anima. BONIF. epist. 106 -is viribus proficientem ... beatitudinem vestram. HUGEB. Willib. 1 p. 88,9 -a priorum exempla sanctorum. COZROH. praef. preceptis. WALAHFR. carm. 61,1 nominis -a tui *(sc. Prudentii)* ... origo. Mamm. 17,8 patientia. Wett. 15 per merita -a. CAND. FULD. Eigil. I 15 -a dies dedicationis. SALOM. III. carm. 1,279 officium. HROTSV. Theoph. 335 propter mysterium sacri baptismatis -um. *al.* **4** *devotus, pius – ehrfürchtig, fromm, heiligmäßig:* ALDH. virg. II 1954 vita. PAUL. DIAC. carm. 6,22 fides (CAND. FULD. Eigil. II 9,12 -a altaque fide). HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,25 -is orationum exercitationibus. HRABAN. carm. 15,21 moribus. WALAHFR. Mamm. 13,17 auditu. CAND. FULD. Eigil. II 24,5 prex. ERMENR. ad Grim. 34 p. 574,4 cordibus. POETA Saxo 2,130 voto. HROTSV. Mar. 177 preculas. *al. vice cognominis:* ERCHEMB. CAS. hist. 10 cesar Lodoguicus cognomento Almus (VITA Athan. Neap. 2 p. 441,28. LEO MARS. chron. 1,16 qui cognominatus est Almus vel Sanctus). **5** *inviolabilis – unverletzlich:* WALTHARIUS 1275 pactum. METELL. Quir. 74,9 -a ... iura lucellis subposuisti. **6** *electus – auserwählt:* WALAHFR. imag. Tetr. 217 plebem ... -am *(Iudaeorum)*. **B** *saec. i. q. generosus, nobilis – erlaucht, edel:* HROTSV. Agn. 28sq. prodiit -orum clara de stirpe parentum, inclita nobilitas quos vexit et -a potestas. gest. 452 Francorum gentis dominos ... -os. VITA Erasmi 237 regnum. EPITAPH. var. II 22,9 -o Bernhardo duci. BERTH. ZWIF. chron. 37 p. 256,14 -o parentum sanguine procreatus. *de forma i. q. venustus – hold:* ALDH. virg. II 612 talis erat species formosae virginis -a.

subst.: **1** *masc.: sanctus, pius, beatus – ein Heiliger, Frommer, Seliger:* ALDH. carm. eccl. 4,12,14 venit Dominus cum milibus -is. virg. II 767 qualibus ... signis effulserit -us. 1648 laus -orum. *de Deo:* RHYTHM. 85,5,2 rogo: -e, miserere Gerolto. HROTSV. Gong. 291. *c. sensu maturitatis:* DONIZO Mathild. 1,1101 in modicis annis sunt hi pueri velut -i. **2** *fem.:* **a** *sancta, generosa – eine Heilige, Edle:* ALDH. virg. II 2418 -a *(sc. Victoria martyr)* sed imperium sprevit complere nefandum. *al.* BEDA hist. eccl. 4,20 p. 248,11 *(de regina virgine)* quid petis, -a, virum. **b** *alba sacerdotum – weißes Priestergewand (fort. per confusionem):* LIBER ordin. Rhenaug. p. 72,8 quecumque festivitas XII lectionum absque -is in dominica occurrerit. **3** *neutr. plur.:* **a** *magnalia – Großtaten:* GERALD. prol. 17 (MGPoet. V p. 407) non canit *libellus* -a Dei. **b** *ritus (paganicus) – (Götter-)Kult:* ERMOLD. Ludow. 1,533 ubi daemonis -a colebant.

***almutium** *v.* *almucium.

***almuzallum**, -i *n.* (*arab.* muṣallā, *v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Ursprs. nr. 1511a; cf. hisp.* almozalla) *tegimen – Decke:* LIBER ordin. Patav. 3,2 sacrista ... titulum, ubi benedicendi sunt rami *palmarum*, -is exornet, ramos superponat.

***alna** *v.* *elena.

***alnaldus**, -i *m.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* *aldio) *fort. i. q. aldio – viell. 'halbfreier Bauer':* REGISTR. Frising. 8 p. 14,18 (a. 1160) de marbalgis tria talenta ..., de -o viginti solidi.

alnetum (-us), -i *n. (m.) script.:* anet-: *p. 492,5.* -id-: *l. 72.* **1** *locus (paluster) alnis consitus – Erlengehölz, -bruch:* HARIULF. chron. 3,16 p. 131,7 (dipl. Karoli Calvi) de alnido bunuarium I. LAMB. ARD. hist. 104 extirpato -o. CHART. Lamb. Leod. 80 de Falisia tenet ecclesia versus A-os *('Les Aulnois'; cf. add. p. 697)*, ... de A-is ... versus le Rues. **2** *lignum alni – Erlenholz:* VINC. PRAG. annal. a. 1158 p. 675,13 cantorem ... baculum de aneto maximum rubricatum cum minis ferentem.

alneus, -a, -um. *ex materia alni excisus – aus Erlenholz:* ALBERT. M. veget. 6,27 illi, qui turres et muros in locis aquosis constituunt, primo replent fundum palis -is profunde infixis.

alninus, -a, -um. *qui est alni – Erlen-* (*cf.* GLOSS. III 98,38 St.-S. erlin. 196,59 erliniz): LEX Sal. Merov. 60,1 in mallo ... quatuor fustes -us super caput suum frangere. MENKO chron. p. 534,47 ligna -a adhuc recentia.

***alnula**, -ae *f. alni germen – Blattknospe der Erle:* ALBERT. M. animal. 22,99 oculus *yricii* ... assatus cum oleo -ae.

alnus, -i *f. de form. cf.* ALCUIN. epist. 162 p. 261,7 grammaticus quidam *(sc. incertus)* ita ait: 'item feminina in 'us' secundae declinationis numero plurali carentia ... -us, fraxinus *eqs.*' *usu adi.: l. 38.49.*

1 *arbor quaedam palustris, gr.* κλήθρα – *(Schwarz-)Erle (Alnus glutinosa Gaertn., cf. Hegi, Flora. 2III 1. p. 173sqq.; Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 217sqq.):* **a** *proprie:* GLOSS. III 43,9 St.-S. -us erla *(sim. codd. plerr.)* vignbovm erl *(K)* veigpoum *(H)* elme *(R)* ilmahi *(a)*. WALAHFR. hort. 114 cucurbita ... amplexa suas uncis tenet unguibus -os. CARM. libr. III 17,5 consiliis vacuus, velud est ex fructibus -us. CHART. Rhen. med. I 310 p. 365,16 a loco, qui dicitur ad -os. COSMAS chron. 1,13 p. 31,33sqq. in alta -o suspendit se laqueo; unde -us illa ... dicta est -us Durinci. CHRON. Thietm. 2,37 -us (aeleri THIETM. chron.) stat in fructectu. HILDEG. phys. 3,29. BERNH. PROV. comm. 6,1 p. 290,37 folia populi, folia -i, folia ulmi ... in fomentis et suffumigationibus. ALBERT. M. veget. 6,25sq. -us est arbor nota in sexto et septimo climatibus; nascitur ... in locis aquosis *eqs.* animal. 22,71 cortices -i arboris. *sensu adi.:* CHART. Rhen. inf. II 281 p. 146,32 (a. 1243) pro carrata ... -orum lignorum *(cf. l. 49). lignum alnorum – Erlenholz:* CHART. Pomm. B 1162 p. 422,17sqq. (a. 1280) termini ... distinguntur a prato ..., ubi -us congesta est, ab -o illa supra montem in stubbam quercinam ... descendendo donec in stubbam -i congestam. **b** *meton. i. q. navis e ligno alneo facta – Schiff aus Erlenholz:* LIGURINUS 10,391 dum ... fluctus ... victam ... premens obsorbeat -um. GOSW. carm. 33 mare sulcatur quam pluribus -is. **2** *ulmus – Ulme: v. l. 26.* **3** *populus – Pappel:* GLOSS. IV 31,53 St.-S. -um alpari (*cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz IV 14,49* -os nunc populus). GLOSS. p. 208,28 Th. -um lignum i. verna, alpari *(cf. ThLL. I 1705, 26)*. **4** *salix – Weide:* GLOSS. III 468,14 St.-S. -us erile vel salix. **5** *ficus – Feigenbaum: v. l. 25sq.*

alo, alui, al(i)tum, -ere. *form.:* aliuntur *(cf. N. Fickermann, JbGeschMitteld. 6. 1957. p. 64): l. 65. depon.: p. 493,2. metr.* ālit: CYPR. CORD. carm. 1,7 (MGPoet. III p. 144).

I *proprie:* **A** *strictius i. q. nutrire, cibare – (er)nähren, speisen:* **1** *obi. homines:* VITA Goar. 4 -bat peregrinum. CONC. Karol. 39B,28 sit ... intra monasterium receptaculum, ubi ... pauperculae ... recipiantur et -antur. WALAHFR. imag. Tetr. epil. 2 Augia quos ... insula -it (*cf.* WANDALB. mens. 365). NOTKER. BALB. gest. 1,31 p. 42,6 ut eos *(opifices)* de publicis rebus -ret et vestiret *praepositus. al. medial.:* WALAHFR. Wett. 194 dapibus ... fastidit -i. MIRAC. Columb. 25 (MGScript. XXX p. 1012,15) illi ... affluentissime -untur (-iuntur *A 1*). *al. in imag.:* EPIST. ad Aldh. 2 (7) p. 496,13 quatenus confotum iam pabulo tenerioris ingenii -as cibo solidiore quoque profundioris sofiae. PAUL. FULD. Erh. 1,5 p. 12,17 -ere *(imper. sensu medial.)* fame in divino servitio. *al.* **2** *obi. bestiae:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 9,22 insula ... -endis apta pecoribus. DIPL. Otton. II. 125 p. 142,17 in qua *(terra)* possunt -i DCCCC oves. *c. sensu proficiendi:* OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,15 iusquiamum

[Humpfordinck]

-it passerem, necat hominem. *in imag.:* ANSBERT. carm. 5 (MGMer. V p. 542) -itor *doctor* gregem. HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,25 pedagogus monachicalem apium examen ... cum divinis seuque secularis vitae alimentis ubertim -endo pascebat. *al.* **B** *latius:* **1** *educare (pass.: adolescere) – aufziehen (pass.: heranwachsen):* IONAS BOB. Columb. 1,15 p. 179,1 se *(sc. corvum)* nullo modo suos pullos aliturum. 1,30 p. 227,15 altus *Columba* Hiberniā. Ioh. 1 qui ... sub christiani vigoris cultu ... a parentibus alitus est atque nutritus. RHYTHM. 149,40 cautis ... moribus alitus. LAND. MEDIOL. hist. I 2,34 cuius auxilio cuiusque sustentaculis ... alitus fuerat. *al.* **2** *sustentare – unterhalten:* CHART. Fuld. B 276 (a. 801) sustentare et -ere infirmitatem imbecillitatis nostrae. CONC. Karol. 38,36 familiam ... -ere et vegetare. ANNAL. Quedl. a. 997 p. 74,24 Iohannes ... regia ... est alitus stipe. VITA Burch. Worm. 20$^{med.}$ pane, holeribus et pomis ... vitam -uit. DIPL. Heinr. III. 203 p. 265,31 res stipendiarias -endis monachis dedicatas. LAMB. TUIT. Herib. 1,7 p. 745,30 ut ... -rentur vestitu, cibo et poculo. *al. refl. i. q. vivere – leben:* CHART. Steph. Wirz. 275 p. 303,23 (a. 1258) portionem ... de fructibus ecclesie ..., de qua se possit -ere conpetenter. *de bestiis i. q. habere – halten:* ACTA imp. Winkelm. I 546 p. 443,27 (a. 1253) non licebit *advocato* ... canes -ere. *al.* **3** *medial. i. q. crescere – wachsen:* WALAHFR. hort. 133 -untur *in cucurbita* multa ... grana. VITA Wirnt. 11 cerebrum ... vermium turmas genuerat, qui male aliti ... miserum ... affligebant.

II *translate:* **A** *animare – beseelen, begeistern:* WALAHFR. carm. 22,4 agmina ..., quae tibi nutrit -endo animus. 39,10 tantus nosmet rumor -it rapitque mentes. CAND. FULD. Eigil. II 2,12 si spiritus intus corpus -it ([*ex Verg. Aen. 6,726*]. OTTO FRISING. chron. 8,27 p. 438,16 quos divinus spiritus i. -ens ... connectit concordia). CARM. Bur. B 60^{a},2,3 in feminis, quas -it affabilitas atque cordis simplicitas. *al.* **B** *augere – vermehren:* RHYTHM. 149,220 cum in apoteca ... exundans -uit baccum *sanctus*. **C** *colere, incolere – bebauen, bewohnen:* LIOS MON. 84 haera creatoris, quae sanctis alta colonis pervia *eqs. fort. add.:* ALBERT. METT. div. temp. 1,11$^{ex.}$ quibus *(praedonibus)* regio ... maxime -batur. **D** *medial. i. q. exsistere – sich befinden:* LIOS MON. 414 quo nihil expectatur -i nisi Tartara.

subst. **1. alens**, -entis *m.* *qui vitam agit – einer der sein Leben verbringt:* DIPL. Otton. II. 71 p. 88,6 (interp. post a. 974) ab omnibus in sinu universalis ecclesię -bus in nostraque administratione manentibus.

2. alitus, -i *m.* *inquilinus – höriger Bauer:* CHART. Rhen. med. III 439 p. 346,24sqq. (a. 1231) monasterium ... decimam dabit de terris ... excepto Alden Hemmenrode et -is suis ...; ecclesia ... similiter de -is suis ... non dabit monasterio decimam.

3. alta, -ae *f.* *filia – Tochter:* ABBO SANGERM. bell. 2,345 Nustria precluibus thalamum nisi comeret -is (gloss.: nutritis, filiabus). *Humperdinck*

***aloarius**, -i *m.* *(cf. theod. vet.* alauuâr*? v. et Ahd. Wb. I. p. 190sqq.) qui rem quandam veram esse confirmat – einer der einen Tatbestand als wahr bestätigt (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 501.510):* FORM. Senon. I 17 facio ⟨in⟩ frodanno ... apud tris -us *(i.* -os; *v. notam ed. p. 192^{3})* et XII conlaudantes (21 post ipse tris -ae [*i.* -i] et XII c. iuraverunt).

alochos (-cos), *acc.* -on *f.* (ἄλοχος) *uxor – Gemahlin:* CARM. potat. 100 (MGPoet. IV p. 353) illa *(Maria)* creatori ... te ... datamque commendet alocon (gloss.: uxorem).

aloda *v.* alauda. ***alodarius** *v.* *alodiarius.

***alodialis** (all-), -e. **1** *ad allodium sive praedium proprium pertinens vel spectans – zu einem Eigengut gehörig, auf ein Eigengut bezüglich:* CHART. Basil. B 42 (c. 1230) all-i libertate et iure (CHART. Rhen. inf. II 579 p. 338,6 in liberiori ... i., videlicet all-i sive proprio). CHART. Lux. IV 529 p. 625,20 bona all-i prescriptione ... subiecit (*opp.* iure feodali). **2** *iure proprietatis possessus, proprius – zu eigen besessen, Eigen-, Allodial-:* CHART. Bund. 772 p. 232,10 (a. 1239) bona sua all-ia et feodalia (CHART. Traiect. 979. ACTA imp. Böhmer 389 in b. hereditariis, que b. censualium et all-ium ... nomen accipiunt. *al. v. et l. 32*). CHART. Lamb. Leod. 576 p. 127,13 bonuaria terre all-is. CHART. Lux. IV 354 p. 451,30 vineam meam all-em. **3** *allodium sive praedium proprium possidens – ein Eigengut besitzend:* CHART. Lamb. Leod. 576 p. 127,7 (a. 1261) Lodouicus ..., civis Leodiensis, ac alii homines all-es.

adv. ***alodialiter**. *iure proprietatis, ad proprium – mit Eigentumsrecht, zu eigen:* CHART. Rhen. med. II 124 p. 166, 22 (a. 1192) castrum ... cum ... appendiciis, que omnia all-r ... ad nos pertinuerunt, ... resignavimus ... et ... recepimus ... iure feudi. CHART. Rhen. inf. IV 664 foedum ... concessimus ... all-r possidendum. CHART. Lamb. Leod. 595 allodium nostrum curtis nostre ... all-r contulimus ... comiti.

***alodiarius** (all-, -dar-), -a, -um. **1** *adi.:* *iure proprietatis possessus, proprius – zu eigen besessen, Allodial-:* CHART. Gelr. 775 p. 762,14 (a. 1255) semper faciam domino ..., prout sibi sum ... obligatus, de domo sua all-a. **2** *subst. masc.:* *possessor praedii proprii – Besitzer eines Eigengutes, Allodbesitzer (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 501):* ACTA imp. Winkelm. I 126 (a. 1215) confirmamus ... arimanos nostros sive -os, quos habemus ..., cum omni servitio. CHART. Ital. Ficker 290 p. 325,39 cum hominibus habitatoribus *castri* seu allodariis.

1. *alodio (all-), -avi, -are. *in allodium sive possessionem propriam commutare – in Eigenbesitz umwandeln, allodifizieren (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 502; A. Dopsch, Herrschaft u. Bauer. 1939. p. 226):* CHART. Gelr. 648 (a. 1244) decimam preposito ... contulimus ... et eam all-vimus (*opp.* in feudum). CHART. Rhen. med. III 1505 bona ... fratribus allodiamus et pro bonis allodialibus ... affectamus. *ibid. iterum.*

2. *alodio (all-), -onis *m.* **1** *coheres – Miterbe (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 501):* CHART. Epternac. 27 (= DIPL. Merov. II 9) quantumcumque mihi ibidem obvenit de genitore meo Pippino, quod contra all-es meos recepi. **2** *aldio – Alde (per confusionem, ut vid.): v. p. 439,52.*

***alodiolum** (all-), -i *n.* *(parvum) praedium proprium – (kleines) Eigengut:* CONR. SCHIR. chron. 4 delegavit ... all-a quedam ad ... villam pertinentia. CHART. Wirt. IV app. 140 p. 438,4 quod all-a sua propriis excolant sudoribus. CHART. Bern. II 663 all-um meum ... nec non porcionem, quam R. frater meus in dicto all-o habebat, ... dedi. III 137 donationem ... cuiusdam all-i.

alodis, -is *f. (m. n.)*, *rarius* ***alodus** (-um), -i *m. (n.)*, *postea* ***allodium**, -i *n.* *(franc.* *alôd, *cf. Ahd. Wb. I. p. 232; Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 75)* **alodis:** *genus: praevalet f.; m.: p. 495,23.59.65.496,38. adde* TRAD. Patav. 78. *al. m. vel n.: p. 495,15.24.26.31.53.56.67. al. n.: l. 55. 56.57. p. 496,1. al. v. et A. Uddholm, Formulae Marculfi. 1953. p. 199. script.:* olo-: *p. 496,28.* all-: *p. 495,8.19.496,28. saepe.* ala-: *p. 495,21. adde* FORM. Marculfi 2,10 *cod. A 2.* -ot-: DIPL. Merov. I 64 p. 57,17. 76 p. 68,13. FORM. Sal. Bign. 19. 21. Senon. I 29. *adde p. 495,34. al.* -does: *p. 496,32. form.: sing.: nom.:* -es: TRAD. Frising. 60. -(a)e: FORM. Marculfi 2,9 p. 81,18. *acc.* -e: FORM. Marculfi 2,9 p. 81,5. Turon. 41. Augiens. C 7 p. 368,7. *adde p. 496,1. al. abl.* -ae: *p. 495,44. ?plur. acc.* -as: *p. 496,35.* **alodus** (-um): *genus et form.: m.: sing. acc.* -um: DIPL. Otton. I. 92 p. 175,11 qui. *plur.: nom.* -i: CAPIT. reg. Franc. 49,4. *acc.* -os: *p. 496,35. adde* CAPIT. reg. Franc. 203,8. *n.: sing. acc.* -um: DIPL. Otton. I. 290 p. 407, 18sqq. quod. *m. vel n.: sing.: acc.:* -um: *p. 495,37. 496,2.26. al.* -o: *p. 495,18. abl.* -o: *p. 495,34.61.70.496,3. 497,45. adde* VITA Deic. 19 in -o sua *(sic?).* CHART. Bund. 329 (a. 1153). *al. plur. abl.* -is: DIPL. Karoli III. 188 p. 317,2. *adde p. 496,37; cf. p. 495,8.13. script.* -ot-: *p. 495, 34.* **allodium:** *script.:* alo-: *p. 495,54.63.69.496,13.17. saepe.* addl-: ACTA imp. Winkelm. I 161. lodium: CHART. Carinth. III 543. alodeum: LEX Baiuv. 16 capit. p. 251,2 *cod. sP.* alodis (-us) *invenitur usque ad s. XI.*, allodium *inde a s. IX.*, allodium *inde a s. XI. de signif. et re cf.*

[Schneider]

Dt. Rechtswb. I. p. 486sqq.; E. Rodon Binué, El lenguaje tecnico del feudalismo. 1957. p. 18sq.

I *notione integrae proprietatis vigente vel praevalente i. q. res familiaris, res proprii iuris, proprium – Eigentum, das Eigen(e), Hab und Gut* (*cf.* GLOSS. IV 167,1 St.-S. allódis eigin): A *proprie:* 1 *notione hereditatis vigente i. q. res mobiles – fahrende Habe, Fahrnis:* LEX Sal. Merov. 59$^{tit.}$ de alodis (-es *C6*, allodis *C5*). 59,6 (cod. C6^{a}) ubi vero alodis ad nepotes . . . evenit (*sed cf.* 59,6 [ed. Her.] de alode terrae [*de re cf. Dt. Rechtswb. I. p. 488*]). 66 si quis . . . de rebus in alode patris inventas intertiaverit (*cf.* 66$^{tit.}$). 2 *bona omnia (sc. mobilia et immobilia) – (Gesamt-) Vermögen:* a *gener.:* LEX Ribv. 57 capit. p. 63,4 de alodis (-es, -bus *var. l.*). FORM. Marculfi 1,33 omnes res suas, tam quod regio munere quam quod per vindictiones, cessiones . . . vel reliqua (-o *B*) alode . . . possedit, . . . confirmare. LEX Alam. 54,1 dotis . . . legitima . . . constat aut in auro . . . aut mancipia aut qualecumque habet ⟨ad dandum⟩ (⟨l⟩ alodo *1*). LEX Baiuv. 1,1 alodem (all- *W*) suam ad ecclesiam . . . donare. FORM. Arvern. 3 liberare ancilla . . ., quem de alode visi sumus habere. CONC. Karol. 16^{A},14 ut . . . a propria alode (ala- *M1*) alienus efficiatur. ANNAL. regni Franc. a. 777 multitudo Saxonum . . . alodem manibus dulgtum fecerunt. LEX Thuring. 26$^{tit.}$ de alodibus. TRAD. Frising. 511 ut de parvo et caduco alode sibi comparassent partem ęterne hereditatis. HINCM. epist. 34 (PL 126,254^{C}) ut . . . de alode, vel naturali vel comparato, feminas habeant. CAPIT. reg. Franc. 242,7 alodes de hereditate et de conquisitu et quod de donatione . . . habuerunt, . . . concedo. LEX Alam. 44 p. 104,27 (cod. B18; s. XII.) dimidiam partem allodii sui perdat. *al. fort. add.:* FORM. Senon. add. 4 p. 224,15 alodis sui reparatoris. b *spec. i. q. patrimonium, hereditas, res hereditariae – ererbtes Gut, Erbe, Erbschaft, Nachlaß:* FORM. Andec. 1^{a} porciones meas, quem ex alote parentum . . . obvenit (41 p. 18,14 ex aloto p. . . . in domibus, edificiis . . ., mobilebus. TRAD. Weiss. 140 de alode p. vel de qualibet adtracto possidere. CHART. Rhen. med. I 186 habeantque alodum . . . p. suorum in beneficio. *saepe*). DIPL. Merov. I 12 de alode ma⟨terna⟩. FORM. Marculfi 2,7 p. 79,21 dono . . . omni corpore facultatis meae, tam de alode aut de conparatum, . . . tam terris . . ., vestimenta, peculium (COD. Lauresh. 686 de alode vel de comparato et de conquisito ac concambiato. *saepe*). 2,10 in omni alode mea . . ., hoc est . . . in . . . movilibus et inmovilibus, . . . recipere. FORM. Bitur. 15 p. 175,12 tantas partis . . . de alodae genetorem *(sic)* meorum (TRAD. Frising. 352 p. 301,32. *al.*). FORM. Sal. Merk. 24 in alode . . . accedere. CHART. Basil. A I 36 p. 75,1 quem *(locum)* ex alode . . . contra germano meo . . . accipimus. TRAD. Frising. 32 alodis vel lucrationis. 75 de propria alode seu de adquisitione sua. CHART. Solod. 2 p. 5,16 quod *(beneficium)* Raperti proprietas fuit ex alode. TRAD. Patav. 69 quicquid . . . ad meam pervenit dominationem tam de alode quam et de emptione. TRAD. Frising. 550^{c} de alode paterno quam de hereditate materna (HARIULF. chron. 1,15 p. 25,6 paternae haereditati, quam nostrates alodium vel patrimonium vocant, sese contulit). CHART. Sangall. A 654 p. 258,17 ex paternico vel maternico alode. *saepissime. v. et l. 6sqq.* 3 *res immobiles (universae), fundus, sedes et solum – (gesamter) Grundbesitz, Liegenschaften, Grund und Boden:* FORM. extrav. 1,10 alodem meum, hoc sunt terras, silvas adiacentes . . ., concedo. DIPL. Merov. I 95 p. 85,16 monasterio . . . in alodo fidele (*i.* -is) nostro (*i.* -i) . . . construere (GREG. VII. registr. 6,6 in proprietate et alodio sui episcopii. GENEAL. Brab. 2 [MGScript. XXV p. 387,54] m. ipsi in allodio suo, scilicet in Brabantia, . . . fundaverunt. *al.*). TRAD. Frising. 72^{a} proprium alodem . . . ad . . . ecclesiam . . . tradedi (FORM. Augiens. B 22 comis . . . disvestivit ill. ⟨de pro⟩prio alode. *saepe*). CAPIT. reg. Franc. 20,5 si alodem habuerit, ipso fisco (*i.* -us) regis recipiat. 120,6 *presbyteri* emunt sibi alodium et mancipia et caeteras facultates. 206,3 ut comes illos distringat . . . cum alode (alodo *2*). IDO Libor. 13 munera . . . in argento et vestibus atque alode . . . sunt attributa. DIPL. Ludow. Germ. 98 qui *(mansi)* coniacent intra alode Amalgeri et Uualtiloni. IOH. VIII. epist. A 111 proprietates, quas vos alodum dicitis. DIPL. Merov. III A 5 p. 121,46 (spur.) dono . . . de meo regali alodo . . . curtem. BERNOLD. WAT. chron. 12 allodium, terras videlicet magnas. CONST. I 117 p. 169,40 allodium . . . comitisse Matilde . . . vobis committimus *(sc. papa)*. DIPL. Heinr. I. 43 p. 78,1 (spur.) ut . . . allodium . . . et possessiones vel predia . . . in nostra protectione . . . consisterent. CHART. Heinr. Leon. 19 quedam de allodio nostro, que eius *(matronae)* erant feudum, capellam scilicet . . . cum . . . appendiciis, . . . conferre (CONST. I 191 Cremenses . . . tam f. quam etiam allodium totum amittant. CHART. Tirol. 936 p. 336,19 f. per f. et alodium per alodium . . . habeant. *al.*). RAHEW. gest. 4,35 si . . . in nostro *(sc. imperatoris)* solo et allodio sunt palatia episcoporum. METELL. Quir. 18^{a},45 ut allodium capiatur, quod . . . promiserat . . . tribui exspoliatarum de fundis ecclesiarum. CHART. Merseb. 129 in toto ambitu alodii D. marchionis. CONST. I 298,1 quod universum allodium Henrici comitis . . . cum abbatiis . . . imperio . . . conferatur. DECRET. Bern. 3 in fundo et allodio imperii . . . residere. CONO LAUS. gest. p. 775,35 tota villa . . ., tam civitas quam burgum, est dos et alodium . . . ecclesie. CONST. II 369 que *(terra Haynoniae)* est allodium . . . beati Lamberti. *saepissime.* 4 *praedium (proprium) – (Eigen-) Gut, (eigenes) Grundstück* (*cf.* GLOSS. III 351,31 St.-S. predium et -um eigen): a *strictius:* FORM. extrav. 1,9 dono . . . alodum de Sociaco . . . et . . . coedo . . . in alio loco . . . alodem meum. LEX Baiuv. 16,17 de his, qui propriam (-um *var. l.*) alodem (all-, ol-, -es *var. l.*) vendunt (CHART. Carinth. III 535 p. 216,27 eum . . . in p. allodio suo Dobrendorf sepelire. CHART. Lux. III 43 castrum . . ., quod erat allodium meum p. *al.*). CHART. Sangall. A I 14 alodoes aliquas de rebus suos adfirmaverunt. CAPIT. reg. Franc. 34,10 qui *(homines)* nostra beneficia habent distructa et alodes eorum restauratas (273,22 qui beneficia vel alodes [-os, -as *var. l.*] . . . habent. TRAD. Ratisb. 758 siquis . . . allodium alicui in beneficium concesserit. CONST. I 277,17. *al.*). 265 in honoribus et in alodis vestris. 274,5 sicut ipsi ipsos alodes in sua manu tenuissent, ita de ipsis alodibus fiat. CHART. Eichst. 1 p. 3,23 tradicioni adiciens alodem, que . . . dicitur pivanch. DIPL. Otton. I. 70 p. 150,44 alodium, quod Angelramnus . . . dedit. FLOD. hist. 3,26 p. 539,33 ne . . . villa in alodem vertatur. DIPL. Conr. II. 40 p. 45,38 molendinum . . . cum alodio eidem pertinente molendino. CONST. I 440 p. 649,4 curie, que pertinent ad mensam regis: . . . Turrin allodium suum. DIPL. Conr. II. 285 p. 400,38 (spur.) ingenuum. CHART. Austr. sup. II 91 p. 128,11 omnia sua allodia tam hereditaria quam suo labore iuste conquisita . . . contulit. ORTL. chron. 1,4 p. 20,2 haec sunt . . . praedia et ista sunt allodia (CHART. Nuremb. 107 [dipl. Phil. regis] allodia sua et predia, quę eciam libera fuerunt). CHART. Ger. Col. 8 p. 13,26 allodium . . . annuente mundiburdo allodii . . . exfestucaverunt. ANNAL. Rod. a. 1153 p. 722,30 assignatum venale allodium . . . a possessore . . . comparavit . . . abbas. CHART. Rhen. med. I 565 p. 624,29 allodium . . ., quod . . . liberum vobis absolutumque concessit (CHART. Lamb. Leod. 287. CHART. Turg. III 649 p. 527,30 l. allodii, quod . . . dicitur vries aigen. *al. v. et p. 497,2*). CHART. Solod. 136 XXXV libras . . . cum tribus allodiis terrę . . . dedit. CONST. I 298,1 coniunctis tam feodis quam allodiis . . . marchiam imperii . . . constituet (LAMB. ARD. hist. 98$^{tit.}$ allodia sua resignavit . . . et ea . . . resumpsit in feodum. CAES. HEIST. Engelb. 2,12 p. 271,12 feoda libera adiudicata sunt dominis suis, allodia heredibus proximis. *al.*). CHART. Argent. I 130 p. 106,22 (dipl. Heinr. VI.) allodium nostrum speciale . . . iure donavimus proprietatis. CHART. Tirol. 1204 diviserunt bona sua . . ., allodia et fictandiva. CHART. Eberb. 75 p. 147,11 allodium, lucum videlicet. CHART. Tirol. notar. II 183^{c} quod ponant . . . denarios in allodio vel pignoracione. CHART. Westph. III 531 domum . . . ab omni . . . obligatione liberimam, utpote legitimum allodium suum, quod . . . dicitur thurslacht egen. CHART. Lamb. Leod. 529 p. 65,12 decem bonuaria de puro allodio meo (CHART. Lux. IV 78 in p. et

[Schneider]

franco allodio). CHART. Bern. II 364 dedimus ... in titulum recti et liberi allodii quoddam abergementum. CHART. Brixin. 136 refutaverunt ... curiam pro vero et proprio allodio. CHART. Westph. VII 1337 vendidi ... pro mero allodio nemus. CHART. Turic. 1624 p. 331,4 iure absoluti allodii, quod ... dicitur lidiges aîgen. *saepissime.* **b** *latius i. q. curia (villicaria), villicatio, curtis – (Guts-)Hof, Meiergut, Vorwerk (cf. Diefenbach, Gloss. p. 24* all-, alodium vorwerck, ... mayrhoff): CHART. Lux. I 371 p. 534,8 (a. 1128) allodium de Roldenges cum familia, piscatura et redditibus *eqs.* CHART. Stir. I 180 p. 188,20 nobilis quidam ... et uxor eius ... allodium suum ... cum castro ..., servis ... tradiderunt. CHART. Carniol. I 106 p. 104,21 trado ... totum allodium meum dominicale in loco, qui dicitur Babindorf *eqs.* CATAL. Col. (MGScript. XXIV p. 340,27) allodium illud celeberrimum, quod Salevelt dicitur, episcopio adiecit. CAES. HEIST. mirac. II 1,3 p. 20,21 abbatia ... magnum habet allodium in Mersenne. CHART. episc. Hild. II 188 archidiaconus decimam ... duorum allodiorum ... obtinuit. CHART. Burgel. 75 secularis familia allodio sive curie deserviens (CHART. episc. Misn. 193 p. 155,34). CHRON. Mont. Ser. a. 1205 p. 172,28 allodia ... Groiz et Lubacisdorp edificavit (CHART. Livon. A I 236 p. 296,3). ANNAL. Erf. praed. a. 1248 p. 103,3 quoddam allodium monachorum ... omni suppellectili ... spoliaverunt. CHRON. Hild. 26 p. 859,23 episcopale. CHART. Leub. 83 p. 188,31 allodium Rogow, quod ... fratres ... de incultis agris ... construxerant ..., appropriamus. CHART. Samb. 77[A] p. 43,3 castrum nostrum ... cum allodio iuxta castrum nostrum sito. CHART. Mulh. Thur. 1037 de novem areis allodio et cum allodio inclusis et circumseptis, que ... ante structuram allodii fuerant desolate. CHART. episc. Misn. 198 allodium ..., quod ab hospitali comparavimus, ... cum ... silvis, pratis *eqs.* CHART. civ. Erf. I 238 quod XX solidos ... procuratori allodii nostri *(sc. archiepiscopi)* ... persolvatis. CHRON. Erf. mod. II a. 1244 p. 239,6 conventus ... in allodia ... se recepit. *saepe. adde:* ALBERT. M. pol. 2,1[1] p. 93[b],35 in qua *(Arcadia)* quilibet in allodio suo seorsum habitat.

B *translate i. q. ius proprietatis, proprietas – Eigentumsrecht, Eigen(tumsanspruch):* DIPL. Pipp. 16 p. 23,32sq. quam *(portionem)* vassus ... per beneficium habuit ⟨et⟩ genitor meus ... mihi in alodem dereliquit et ... portionem, ... quam Heribertus uxori ... in alodem dimisit (DIPL. Karoli M. 148 p. 201,25 in legitima alode). TRAD. Frising. 18 territorium sub nostro iure et alode *tradidi* (CAPIT. reg. Franc. 293,20 in beneficiario i. aut in alode [alod(i)o *var. l.*]. *al.*). 27 hereditatem meam, quam genitor meus mihi in alodem reliquid. DIPL. Karoli III. 184 (spur.) quam *(villam)* ... in beneficium tenuerat et ... in allodium meruerat. DIPL. Loth. III. 33 p. 54,5 ecclesiam ... in proprio fundo constructam ... in allodium proprium obtulit. CHART. Bund. 471 p. 365,9 tenere ... curiam ... per allodium. COD. Wang. Trident. 62 p. 136,11 tradidit castrum ... nomine allodii et proprietatis. CHART. Tirol. 547 p. 27,5 titulo vendicionis ad proprium per liberum et expeditum alodium investiverunt dominum ... de duobus mansis. 1054 dossum ... esse eorum ad alodium. CHART. Xant. 182 omni iuri ... renunciavimus allodium ... bonorum ... conferentes (CHART. Heist. 176 allodium eorundem b. cum dominio et proprietate ... transferimus. CHART. Lux. IV 211 p. 290,16 *bona* tenui tytulo feodali et in alodium michi comparavi laboribus). CHART. eccl. Werd. 64 domum ... racione allodii vendidi. *saepe.*

II *notione integrae proprietatis evanida i. q. fundus ad feudum receptus vel censualis – Lehns-, Zinsgrundstück:* CHART. Epternac. 194 p. 316,11 (a. 1067) reddidi aecclesiae ... alodium (all- *B*) quoddam ..., quod possederam in beneficio ex regno. TRAD. Brixin. 397 confratres liberum arbitrium ... habeant de ... alodio *(sc. a villico contradito)* facere, quod velint. 490[a] rusticus ... dedit ... allodium, quod persolvit quatuor scotas. CONST. I 319,1 p. 453,25sqq. dabit ... totum alodium (all- *2*), ... quod est ... inter Rhenum et Sueviam situm ...: castrum Rotenburch ..., curtes et alodia (all- *2*) *eqs. (de re cf. H. Niese, Die Verwaltung des Reichsgutes im 13. Jh. 1905. p. 9[2].11[1]).* CHART. Babenb. 89 tria allodia vel, quod idem est, mansus tres, que ... lehen dicuntur, ... delegavit. CHRON. Ottenb. p. 629,22 de utroque allodio duos denarios censuales persolvent. CHART. Rhen. inf. II 410 p. 222,12 pronunciamus opidum Tulpense, castrum et quicquid ibi est, esse ligium allodium b. Petri. CHART. Lux. IV 433 donationem ... factam ... per decisionem ... a quodam allodio, quod nostro mancipatum est servitio sub annuo censu. *al.* *Schneider*

aloe, -es *(de genere saepe non constat; m. et n.: l. 44sqq. 49.60; f.: cf. l. 19)* (ἀλόη) *script.:* ol-: ANTIDOT. Sangall. p. 78,40. GLOSS. III 534,38 St.-S. *cod. b.* -oue: *l. 50. form. (semper) sing.: nom.:* -es: *l. 20.23.69. adde* GLOSS. III 546,17 St.-S. -a: DYASC. p. 39[b]. *?*-en: *l. 19. gen.* -e: *l. 30.52.57. acc.: fere* -e; -en: *l. 43.48.51. al. in codd. s. IX.–X. abl.* -e: *l. 40.50.60.62.66. al.*

1 *de plantis:* **a** *herba quaedam amara, gr.* ἀλόη *– (echte) Aloe (Aloe vera L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 224sq.):* HILDEG. phys. 1,224 herba -en calida est (*cf.* 1,174). IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 1b[r] -es ex succo herbe fit, quae herba suo nomine -e appellatur (*sim.* ALBERT. M. veget. 6,13). ALBERT. M. veget. 6,274 quae *(herba)* vocatur -es. *al.* **b** *arbor, cuius lignum agallochon dicitur – Aloeholzbaum (Aquilaria L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 358):* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 355,14 lignum -es tribus ... modis est, unum ... fit in quadam regione Indie et dicitur Come ...; est et aliud, quod fit in insula maris Indie, que vocatur Cumar, tertium in quadam regione fit, que dicitur Samies. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 2a[r] *primum genus ligni -es est* coloris subnigri vel subrufi. ALPHITA I p. 297,38 lignum -e, id est lignum amarum. II p. 194,18 xilocassia, id est lignum -es. ALBERT. M. veget. 6,257 xyloaloes est lignum -es. *al.* lignum -es *pro tota arbore usurpatur:* HILDEG. phys. 3,1 (cod. G) arbor lignum -es calidus est et signat hominem, qui febres habet. *alleg.:* HRABAN. univ. 19,7 p. 525[c] myrrha ... et -e arbores sunt aromaticae, quae continentiam carnis exprimunt (*cf.* HONOR. AUGUST. cant. 4,13/14 p. 426[B]). *v. et l. 34.*

2 *de medicamentis vel aromatibus:* **a** *sucus (exsiccatus) herbae amarae q. d.* ἀλόη *– (getrockneter) Saft der (echten) Aloe:* PAUL. AEGIN. cur. 199 p. 129,25 ex -e picra antidotum (*3,34,4* τὴν διὰ τῆς ἀλόης πικρὰν ἀντίδοτον). *al. (v. ind.).* ANTIDOT. Lond. p. 18,1 -e epatite (*sim.* ANTIDOT. Sangall. p. 98,32 aloenpatite. ANTIDOT. Bamb. 18 -en epatite. *al.* [*cf. Svennung, Pallad. p. 147sqq.*]. GLOSS. III 525,14 St.-S. -e epaticum citrinum alene. ROGER. SALERN. chirurg. 1,566 -e epatici quartam partem). ANTIDOT. Augiens. p. 52,42 -e mundum pulver unc. VI (*sim.* ANTIDOT. Bamb. 20). RECEPT. Sangall. I 4 -en in vino distemperas. *al. (v. ind.).* DIAETA Theod. 108 -e calidum est et diaforeticum. RHYTHM. 59,3,2 corpus ... vinum (*i.* -o) totum conditum ut aloue. RICHER. REM. hist. 3,96 -en ... sanitatis avidus sumpsit. ODO MAGD. herb. 2233 sunt -e species geminae, quae subrubet estque intus sicut hepar cum frangitur *(e Diosc. lat. 3 p. 385,21).* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 354,36 -es tria sunt genera, unum rubeum de quadam insula Indiae, que dicitur Schetra, aliud ... nigrum, quod est de Persia, tertium citrinum et fit in Arabia (*cf.* BERNH. PROV. comm. 1,3 p. 275,28 -e tri[t]a sunt genera, scilicet Succotrinum vel Scotense, epaticum, caballinum vel camelinum). RAHEW. (?) dial. p. 543,5 qui *(medicus)* pro ... -e titimallum ... vendere solet. Ps. OTHO med. 5 est -e carum. ALBERT. M. animal. 23,88. *saepe. v. et l. 20. proverb. (cf. Iuven. 6,181):* RATHER. epist. 31 -e ... stomachus tumens mellis non ructuat dulcedinem. ALBERT. STAD. Troil. 6,199 *Graeci* plus -es quam mellis habent pro pace petita (schol.: amaritiam designat pacis). *al.* **b** *agallochon – Aloeholz (cf. l. 24):* BALDER. Alber. 28 corpus ... myrra et -e et aromatibus conditum *(cf. Vulg. Ioh. 19,39).* MAGNUS chron. a. 1189 p. 512,21 scrinium plenum -es. ALBERT. M. veget. 6,11 -es ... scitur lignum esse ...; dicunt quidam, ⟨quod⟩ -e vocatur.

***aloeticus**, -a, -um. (aloe) *ex aloe confectus – aus Aloe hergestellt:* ANTIDOT. Berolin. capit. p. 66[a],9 ant(idotum)

[Baader]

gyra -a (14 p. 70,39). p. 67ª,2 potio -a (p. 67ª,3. ANTIDOT. Glasg. p. 139,11).

alogia, -ae *f.* (ἀλογία) **1** *cena (luxuriosa) – (unmäßiges) Mahl:* ABBO SANGERM. bell. 3,5 non enteca nec -a (gloss.: convivium), verum absida tecum conmaneat. **2** *impietas – Gottlosigkeit:* CARM. potat. 49 (MGPoet. IV p. 352) quos Babylone reos -a (asogia *cod.;* gloss.: impietas) fecerat olim, hos Solimis iustos hodie theosebeia fecit.

alogus, -a, -um. (ἄλογος) *incongruus – nicht entsprechend:* GUNZO epist. 14 p. 48,9 quę *(lineae)* nulla societate aliis copulari queant, quas non immerito -as dicunt *(cf. Mart. Cap. 6,717sqq.).*

alonge *adv. ex longinquo – von weitem:* WALTHARIUS 878 Waltharius, licet -e, socium fore maestum attendit. CHRON. Thietm. 6,24 prope seu -e. *al. v. et supra p. 2,28.*

***alongo** *v.* *allongo. ***alopadus** *v.* *alopida.

alopecia, -ae *f. (? n.: l. 22)* (ἀλωπεκία) *script.:* all-: *l. 34.39.43.46sq.50.* ala-: GLOSS. I 707,28 St.-S. -pi-: *l. 25.28.30sqq.34.36.39.43.46sq.50.52.* -pa-: *l. 46.* -ti(a): *l. 41.43sq.47.50.* -zi(a): PAUL. AEGIN. cur. 2tit. -ssia: *l. 28.* albicium: GLOSS. III 660,40 St.-S.

defluvium capillorum cum scabie coniunctum – mit Schorf verbundener Haarausfall, Fuchsgrind: GLOSS. med. p. 6,16 -icia est, quae in capillosis locis generatur et ingerit feditatem; est autem capillorum fluor circuminscriptus, quam Graeci psilosin vocant; est autem passio stricture. RECEPT. Bamb. 58capit. ad -icia. ARS med. 7 p. 426,3 -icia (-issia *G*) est nudatio cutis per aliqua loca capitis habens in se infirmos pilos flavos vel albos. GLOSS. III 311,57 St.-S. -icia scabies capitis grint. 349,22 -icia scurf. 494,1 -icia grint ruf. IV 31,58 -icia est grint ‹. . .› vulpecule, quam Greci -iciam voh dicunt. Ps. ODO MAGD. herb. 370 ustus *fimus* -am . . . sanat. CONSTANT. AFRIC. theor. 8,24 p. 39bʳ allopicia et tyria sunt due passiones capillos a capite et pilos a barba et superciliis evellentes suntque hec nomina a simili sumpta; allopices, id est vulpes, plurimum patiuntur, ut pili sibi cadant. TRACT. de chirurg. 554 *leprae* quattuor sunt genera, scilicet leonina, elefancia, tiria, allopicia; allopicia ex flecmate fit (MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380ᴬ contra lepram albam, id est quae fit de phlegmate, quam quidam dicunt -tiam. *al.*). TRACT. de aegr. cur. p. 358,17 tertia *species elephantiae* fit ex melancolia et sanguine et dicitur allopitia. p. 361,33 *(de speciebus leprae)* allopitia *fit* ex sanguine (CAES. HEIST. hom. exc. 278 p. 176,6. *al.*). ALBERT. M. veget. 6,426 facit *raphanus* . . . nasci pilos in -a (allopaciu, allopicia *codd.*). *al. plur. i. q. partes scabiosae – grindige Stellen:* PAUL. AEGIN. cur. 1 allopitias (*3,1,1* τὰς δὲ ἀλωπεκίας) . . . ex eo, quod frequenter vulpibus fiat hec passio, nominaverunt. 95 hoc *(medicamentum)* facit . . . ad allopitias in mento. DYNAMID. Hippocr. 1,18 elixatura eius *(lupini)* -as infantium curat. Ps. ODO MAGD. herb. 188. *al. fort. add.:* GLOSS. med. p. 62,16 sucus foliorum eius alopicis *(i. ἀλωπεκίαις ed.)* capillos creet.

alopeciosus (-pit-, allipic-), -a, -um. *alopecia affectus – vom Fuchsgrind befallen:* **1** *adi.:* GLOSS. III 311,40 St.-S. alopitiosus intercalvus grindohte. 311,58. **2** *subst. masc.:* BERNH. PROV. comm. 8,3 p. 306,43 si grabiosus, id est scabiosus vel allipiciosus, ungatur pice liquida.

***alopecius** (-pic-), -a, -um. *alopecia affectus – vom Fuchsgrind befallen:* ANTIDOT. Glasg. p. 160,4 qui *(capilli)* ex alopiciis vulneribus ceciderunt.

alopex, -icis *f.* (ἀλώπηξ) *script.:* all-: *l. 36.* alokylôs: *l. 68. metr.* ālŏpĭc-: *l. 65.* **1** *vulpes – Fuchs:* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,24 p. 39bʳ *(v. l. 36).* LEO MARS. chron. 1,10 p. 588,10 -esque olidae dudum gannire solebant. *v. et* alopecia *l. 32.* **2** *vulpes marina – Fuchshai (Alopecias vulpes L.):* ALBERT. M. animal. 8,117 animal *marinum,* quod dicitur alokylôs, quod Latine hamus sonat. *v. et* *alopida.

alopicia *sim. v.* alopecia.

***alopida**, -ae *f. (m.: p. 500,4)* (*cf.* ἀλώπηξ) *script. et form.:* allo-: *p. 500,2.8.* allota: *p. 500,8.* -idem: *p. 500,2.* -padi: *p. 500,4.*

1 *vulpes marina – Fuchshai (Alopecias vulpes L.):* IOH. DIAC. cen. 2,153 fert . . . Iacob -am ([allopidam, -em *var. l.*]. *ex Ps. Cypr. cena 132*). *fort. add.:* ACTA imp. Winkelm. I 783 p. 613,15 (a. 1231) magni pisces, ut sturiones, alopadi, umbrine. **2** *rubeta anguillae – Aalquappe (Lota vulgaris L.; cf. theod. inf. vet.* ålroppe, *theod. sup. vet.* rutte, *v. F. Kluge – A. Götze, Etym. Wörterb. d. dt. Sprache.* ¹⁸1960. *p. 1):* GLOSS. III 46,22 St.-S. all-a (all-o *q*) rutte. 47ᵇ allota roppe (*cf.* HILDEG. phys. 5,34tit. de alroppa).

1. *alosa, -ae *f. (orig. theod. ut vid.) pignus – Pfand:* CHART. Wirt. V 1441 p. 206,2 (a. 1257) dominum . . . feodum . . . ratione -e . . . possidere (*cf.* VI app. 10 p. 445,19 [s. XII.] alosun [gloss.: id est pignus]).

2. alosa *v.* alausa. **alosantos, -us** *v.* aloxinum.

alota *v.* aluta. ***alote** *v.* *alodis.

***alotomentum.** *(orig. inc.) formula incantationis ut vid.:* ANTIDOT. Bamb. 34 dicens hec: -um sedraoton terfice *eqs.*

aloxinum, -i *subst.* (ἀλόη ὀξίνης, *francog. vet.* aluisne, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 75*) *script. et form.:* -xan-: *l. 25.28.* alosantos, -us: *l. 26.* adolantus: GLOSS. III 518,12 St.-S.

1 *absinthium – Wermut (Artemisia absinthium L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 420sqq.):* FRAGM. mul. II 26 aloxano (*sim.* III 56 aloxino) . . . teris. GLOSS. III 52,1 St.-S. alosantus wermûte. V 43,34 alosantos vel absinthium uuermoda. *ibid. al.* **2** *potio absinthio condita – Wermutrank:* BOTAN. Sangall. 43,1 dabis *medicamentum* aloxano bibere. *Baader*

alpa *v.* alpis.

***alpaticum**, -i *n.* (alpis) *tributum pro usu alpium solvendum – Almzins:* DIPL. Otton. III. 284 p. 709,38 fodrum aut toloneum vel ripaticum vel -um tollere.

***alpegatio**, -onis *f.* (*alpegare) *actio pascendi in alpibus – Almnutzung:* CHART. Trident. 12 p. 16,13 (a. 1196) tam in pasculo glandium quam in capulo et -em montis et incidendis arboribus.

***alpego** (-igo), -avi, -are. (alpis; *cf. ital. sup.* alpezar, alpegar; *v. Meyer-Lübke, REW³ nr. 379*) **1** *intrans.:* **a** *pecora in alpes agere vel ibi pascere – Vieh auf die Alm treiben, Vieh auf der Alm weiden:* CHART. Bund. 502 (a. 1204) sicut pertinent ista alpe . . . et sicut usus . . . sum . . . pascorando et boscando et -ando comuniter ubique partibus. 504 p. 20,22 pro -are per alpes Clavenne cum bestiis. 840 p. 288,11 ad . . . utilitatem . . . personarum alpigancium in alpibus Clavenne. **b** *pasci – weiden:* CHART. Bund. 925 p. 361,17 (a. 1258) omnes bestias alpigantes in ipsis alpibus. p. 362,4 si bestie . . . fuerint ad alpigandum in ipsis alpibus. *ibid. al.* **2** *trans. i. q. (alpes) depascere, (pro alpibus) uti – beweiden, (als Weide) benützen:* CHART. Tirol. notar. I 347 (a. 1236) fecerant pacem . . . de monte Aresii . . ., de illo -ando et pasculando. CHART. Bund. 925 p. 361,39 si acciderit, quod ipse alpes alpigarentur per homines de Cruala . . . cum bestiis. p. 362,9 licet quod tunc non alpigassent ipsas alpes *bestiae.* p. 362,22. *ibid. al.*

alpes *v.* alpis.

***alpestre**, -is *n.* *regio montana – Berg-, Almgebiet:* ACTA imp. Stumpf 359 p. 512,27 (a. 1163) quod habet in alpibus, id est in toto Faito rotundulo, cum omnibus terris, -bus, castellis, villis. *Payr*

alpha (-fa) *n.* (ἄλφα)

prima littera alphabeti Graeci: **I** *proprie:* **A** *gener.:* MAPPAE CLAVIC. 288ex. -a 'a', beta vel vita 'b' *eqs.* MILO carm. 3,4,2,514 'a' *(sc. vocis q. e. pax)* genitum signat, quod Graecus nominat -fa. VITA Bav. III 85 '-fa' *(sc. nominis q. e. Bavo),* fatiunt quod stigmata terna. *al. in abbreviationibus:* SALOM. II. epist. 24 p. 409,20 beati Π(έτρου) ἀ(ποστόλου) . . . Π(ατρὸς) et Υ(ἱοῦ) et Α(γίου πνεύματος). *alleg.:* CARM. Scot. I 14,2,3 ἄλφα patrem signat, quoniam caput esse videtur. *v. et l. 65.* **B** *math. de numeri signo:* BEDA temp. rat. 1,83 A I, B II, Γ III. CARM. de litt. 5 -a D et compar duo et tria nomina portat.

[Baader]

II *translate:* A *bibl. cum* ω *coniunctum (cf. Vulg. apoc. 21,6. 22,13. al.):* 1 *sensu litterae servato:* a *de Christo, rarius de Deo:* ECBASIS capt. 415 -fa petit simul ω *vulpes.* FLOR. LUGD. carm. 5,181 α prior cunctis, ω cunctis ultimus extat. THIETM. chron. 4,49 -fa et o misereatur eo. AMARC. serm. 4,137 Deus ipse -a vocatus et ω. ALBERT. M. summ. theol. II 13,75 p. 61b,36 *Deus creator* dicitur -a et omega. *al. c. sensu principii (cf. l. 15):* SEDUL. SCOT. carm. 2,25,17 pacificum vestri regnum sacraverat -a, pax nitet in mediis, ω quoque pacis erit. *in symbolo nigromantici:* CHRON. Albr. a. 1233 p. 932,31 -a et omega superscripsit. b *de rebus:* CARM. Bur. B 15,5,7 *constantia* -a principia et o novissimum flectens fit media. 2 *sensu litterae evanido i. q. principium – Anfang (cf. l. 9):* EKKEH. IV. bened. I 18,6 tertia tunc hora crucis -a fit, o quoque nona *(cf. Vulg. Marc. 15,25.34).* B *primus – der Erste:* CARM. var. III 27,1,1 -a nitet dignus pater huius sedis Amandus.

***alphabetarius,** -a, -um. *ordine alphabeti contextus – alphabetisch geordnet:* CATAL. biblioth. Lehm. I 4 p. 19,25 (a. 1085/1101) glossarius -us.

alphabetum (alf-), -i *n.* (ἀλφάβητος) *script.:* alb-: *l. 32.* -feb-: *l. 42.* -th(um): *l. 61. metr.:* -phāb-: *l. 30.58.* -bĕt-: *l. 26.28. tmesis: l. 34.*

1 *abecedarium – Alphabet:* a *de eruditione:* CARM. var. II 10,3,5 alf-um ... scire. LUP. FERR. epist. add. 8 p. 120,31 quasi quibusdam alf-i caracteribus inducti. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,13 sicienti fauce saliva imbibit -um. MIRAC. Godeh. 10 ut disceret *puer* minus -um. EBERH. ALEM. labor. 157 hic *(magister)* -i versum dum ruminat. b *de modo distinctionis operum:* BEDA hist. eccl. 5,24 p. 359,27 librum de orthographia alf-i (alb- *var. l.*) ordine distinctum. CARM. Cent. 1,2 ipse Micon paucos studui decerpere sticos alfaque per betum figere marginibus. ALBERT. M. veget. 6,1 ordinem nostri -i. c *de acrostichide:* ALCUIN. epist. 102 p. 149,13 *Ieremias* quadrivario -i ordine ruituram luxit Hierusalem (*cf.* RADBERT. epist. 5 [MGEpist. VI p. 137,31] tribus decursis in lamentationibus litterarum alf-is. LIBER ordin. Rhenaug. p. 114,14). 243 p. 390,7 psalmus ... centesimus atque octavus decimus ... iuxta alf-um Hebraicae linguae conpositus est. RHYTHM. 148tit. lamentum poenitentiale duplici alf-o (alfeb- *var. l.*) editum. VITA Ermin. 2,3 (MGMer. VI p. 464,29) versus ... per alf-um distincti. CATAL. biblioth. Lehm. I 63 p. 294,25 cantilena Augustini *(psalm. c. Don.)* per alf-um. CONR. HIRS. dial. 584 scripsit *Sedulius (hymn. 2)* ... ymnum ... per alf-um. d *liturg. (cf. LThK.* ²*I. p. 12sq.):* EPIST. Mog. 15 p. 341,12 in dedicatione aecclesiae ab orientali angulo in occidentalem per quadrum in pavimento cum cambutta scribitur alf-um (*cf.* PONTIF. Rom.-Germ. p. 111b,36 totum -um Graecum). HONOR. AUGUST. sacram. 101 p. 803B quia doctrina ecclesiastica Hebraico, Graeco, Latino sermone continetur, ... tria haec -a conscribuntur. TRACT. de Lamb. II 6 (MG Script. XV p. 953,7). *alleg.:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,155 duo -a ... sunt duo populi, qui ex diverso ritu in unam fidem crucis per Christum convenerunt. e *comput.:* BEDA temp. rat. 19,5 totam annalis circuitus seriem ... -is distinximus. *al.* AGIUS comput. 2,1 compotus hic alf-o confectus habetur. f *math. de numeri signo:* Ps. BOETH. geom. p. 397,10 quidam ... literas alf-i sibi assumebant. g *mus.:* Ps. ODO CLUN. mus. p. 276b de musicae -tho. TRACT. de fist. org. p. 18 scribantur -i littere dupliciter. EKKEH. IV. cas. 47ex. in ipso *(antiphonario)* ... ille literas -i significativas notulis ... aut susum aut iusum aut ante aut retro assignari excogitavit. h *usu vario:* BEDA temp. rat. 1,72 cum primam -i literam intimare cupis, unum manu teneto. AGOB. epist. 8,10 p. 189,45 litteras ... alf-i sui credunt *Iudaei* existere sempiternas. *al. de littera:* GLOSS. I 625,23 St.-S. alf-o linnole vel puohstape *(spectat ad Hier. praef. in Ier.). ibid. al.*

2 *meton.:* a *prima elementa – Elementarunterricht:* EKKEH. IV. pict. Sangall. 4 (gloss.) pręgustat in -o. CHART. Worm. 293 p. 196,41 pueri ... ad -um non admittentur. b *liber abecedario distinctus – alphabetisch geordnetes Buch:* CATAL. thes. (ed. v. Heinemann, Geschichtsbl. f. Magdeburg 3. 1868. p. 333,29) -um sive de raris vocabulis. c *acrostichis – Akrostichon:* RHYTHM. 44tit. alf-um de malis sacerdotibus. RADBERT. epist. 5 (MGEpist. VI p. 137,20) ad tertium alf-um (*de lamentationibus Ieremiae ut* GREG. IX. registr. 397 p. 315,21 flagitia ... alf-o quadruplici deploranda. CHRON. Albr. a. 1187 p. 860,31 lamentabili Ieremie ... -o). d *chirographum ad chartam probandam in forma abecedarii factum – Chirograph in Alphabetform zum Urkundenbeweis (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 674):* ACTA imp. Winkelm. I 633 p. 512,27 (a. 1233) quod pluria instrumenta possint fieri de predictis partita per alf-um. CHART. Bern. II 492 p. 518,20 duplicibus instrumentis per alf-um signatis. e *totum diapason – Oktavraum:* FRUTOLF. brev. p. 106 si voluerit organicus extendere ultra quindecim vel sedecim fistulas per tria -a.

alphaea *v.* althaea.

***alphitedon** (alfi-, alfe-) *adv.* (ἀλφιτηδόν) *chirurg. de fracturis i. q. ad modum alphiti – wie Gerstengraupen:* ARS med. 7 p. 429,8 catamete ...: caumedon, emponicas, cidacidon vel alfitedon *(cf. Galen. ed. Kühn X p. 424,13).* p. 429,24 alfetedon vero est *catagma,* quod et multas partes concidunt *(cf. Paul. Aegin. 6,89,2).*

alphitum (alf-), -i *n. vel saepius* **alphita** (alf-), -ae *f.* (ἄλφιτον) *script.:* ol-: ANTIDOT. Cantabr. p. 164,21. -et-: TRACT. de caus. mul. 31.47. *v. et l. 47sq.* -id-: GLOSS. IV 31,23 S.-S. 166,58. *v. et l. 37.40. form.:* acc. sing.: -en: ANTIDOT. Augiens. p. 61,44. -on: PAUL. AEGIN. cur. 190 p. 113,9. *plur.: l. 34sq. 37.50.*

1 *polenta vel farina hordei – Gerstengraupen, -mehl:* PAUL. AEGIN. cur. 78 p. 54,4 cum subtili alfita. 206 cataplasmandum ... alfitis in oxirodino et foliis vitis. 242 p. 183,4 addens ... alfita. 254 p. 202,3 cum ... pali alfite (*3,78,6* σὺν ... πάλῃ ἀλφίτου). *al. (v. ind.).* FRAGM. mul. VI p. 605,7 bibat ... -on (alfida *cod. recte*). DIAETA Theod. 13 sucus polente *(hordei),* quam Greci alfitam appellant. REGISTR. abb. Werd. 2,4 p. 21,5 decem mod(ios) ordei et decem alfitę. GLOSS. IV 129,50 St.-S. alfida gerstmelo. *al. v. et l. 44. sensu adi. ut vid.:* ANTIDOT. Sangall. p. 94,27 farina alfita. 2 *puls (hordei) – (Gersten-)Brei:* GLOSS. IV 228,8 St.-S. alfita i. prio. 3 *sucus hordei – Gerstensaft:* ALPHITA II p. 7,9 -a farina ordei idem vel secundum alium succus ordei. 4 *herba quaedam, fort. species strychni – Pflanzenart, viell. 'einschläfernde Schlutte' (Withania somnifera Dun., cf. André, Lex. bot. s. v.* finitia*):* GLOSS. III 569,6 St.-S. alfeta winwrz. V 40,17 alpheta i. apollonaris uuiuuonuurz. 5 *non accurate versum i. q. species mensurae – Maßart:* ALBERT. M. animal. 7,57 *elephas* comedit ... quinque alkatam (*p. 596a,5* ἀλφίτων), quod est mensura metretae.

alphus (alf-), -i *m.* (ἄλφος) 1 *pustula alba – weißer Ausschlag:* DIAETA Theod. 469 alfos et alopicias ... curat *herba.* DYASC. p. 23b ut alfos tollat *semen althaeae.* p. 98b lepram vel alfos. *fort. i. qui pustulis albis affectus est – viell. 'ein von weißem Ausschlag Befallener':* ANTIDOT. Bamb. 13 facit ad ... leprosus, alsus (alfus *cod. recte*), id est, qui varii sunt. 2 *morbus quidam cutem corrumpens – Hautkrankheit:* ALPHITA I p. 275,1sq. -us, morfea idem; inde -us melas, id est morfea nigra et -us leucas *(sic),* id est morfea alba. *Baader*

***alpigo** *v.* *alpego.

alpinus, -a, -um. 1 *adi.:* a *qui montium est – von Gebirgen, Gebirgs-:* ANSELM. LEOD. gest. 73 -a gerens corpora ... Germania. b *montuosus – gebirgig, bergig:* DIPL. Karoli III. 32 p. 55,11 in -is ac scopulosis vastorum moncium locis. c *in montibus situs, montanus – im Gebirge gelegen, Berg-:* DIPL. Otton. II. 192 p. 220,18 in pratis et -is pascuis (DIPL. Heinr. IV. 304). d *in montanis pascuis confectus – Alm-:* BERTH. ZWIF. chron. 3 p. 152,10 ex alpibus istis ... procurator villae dabit ... vascula ... cum trecentis caseis -is (CHART. Sangall. A III app. 59

p. 746,27). e *rudis, asper – roh, rauh:* ANON. inst. patr. p. 8[a] histrioneas voces, . . . -as sive montanas . . . detestemur. **2** *subst. neutr.: alpis, pascua montana – Alm, Bergweide:* TRAD. Teg. 290[b] (a. 1157) cum . . . molendinis, armentis, -is seu novalium extirpatione.

alpis, -is *f. (m.: l. 24) vel rarius* **alpa**, -ae *f. script.:* alppis: DIPL. Arnulfi 61. alb-: *l. 12. 67. adde* GLOSS. III 16,11 St.-S. *form.: decl. III.: plur. saepe. sing.: nom.: l. 70. gen.:* LEG. Lang. p. 152,10. CHART. Bund. 471 p. 365,9. *acc. et abl. passim. decl. I.: sing.: nom.* -a: *l. 66. gen.* -e: LEG. Lang. p. 144,7. *acc.:* -am: *l. 41.* albam: *l. 67. adde* TRAD. Salisb. I 287[b]. *plur.: acc.* -as: *l. 21. adde* COD. Hartw. 1[c] silvas, pascuas, -as. *abl.* -is: *l. 52. adde* CHART. Sangall. B 33 cum . . . agris, pradis, -is, iuris. DIPL. Karoli III. 98. DIPL. Otton. I. 171. *al.*

1 *strictius:* **a** *mons – Berg, Gebirge:* LEG. Lang. p. 127,8 trans -es . . . in partibus Tusciae (*item de montibus Appennini:* PAUL. DIAC. Lang. 5,27 per -em Bardonis. VITA Ioh. Gualb. 6 [MGScript. XXX p. 1107,20] in -e . . . Muscitana). ALCUIN. epist. 169[tit.] aquile per -es (-as *var. l.*) volanti . . . salutem. PAULIN. AQUIL. carm. 1,36 nubes cum cingeret -em (montem excelsum *Vulg. Matth. 17,1*). WETT. Gall. 15 transgresso -e. 21 p. 268,2 Arbonensi pago, qui est inter lacum et -em. ERMENR. Sval. 4 *locus* undique -bus celsis circumseptus. IOH. VEN. chron. p. 153,11 inter Camerinae marchiae -es. ADAM gest. 4,21 p. 250,10 *Nortmannia* suis -bus circundat Sueoniam. ALBERT. AQUENS. hist. 2,26 p. 319[b] Solimanni copias ab -bus . . . ebullire. NIVARD. Ysengr. 1,892 immota firmius -e sedens. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 114,16 Pyreneo seu Apennino, altissimis . . . -bus in oblongum ductis. p. 115,23 Pyreneae attingunt -es *Pannoniam.* CHART. Babenb. 184 p. 254,8 patrimonii, quod situm est aput Griven in -bus. CHRON. Ottenb. p. 630,14 in Altingen trans -es (*'Schwäbische Alb' ed.). saepe. c. nom. propr. de montibus Alpium ad pascendum aptis* (*cf.* TRAD. Fuld. 3,16 [s. XII.[med.]] tres montes, qui vocantur -es, de his . . . debentur casei III milia): CHART. Bund. 17 p. 16,18 (a. 765) in -e Agise onera centum. TRAD. Frising. 1472 p. 324,23 usque ad -es, que dicuntur Veldalpe. DIPL. Otton. II. 43 territorium . . . et -am Bosangam. CHART. Bund. 355 p. 265,16 in Campaz unum pratum et in -e Mutane. 375 p. 281,3 delegavit . . . curtem dominicam . . . et -em Maiorem. 400 p. 298,6sq. -em Alpigulum et -em Vuengin, a pede montis usque ad cacumen. DIPL. Arnulfi 193 (spur. s. XII.[2]) ab -bus Glodnizze ad desertas -es (*'Wildalpe'). al.* **b** *pascua montana – Hochgebirgsweide, Weidebezirk, Alm, Alpe* (*cf.* ORTL. chron. 1,5 p. 26,17 in pascuis . . ., quas incolae terrae illius -es vocitant): CHART. Bund. 17 p. 21,3 (a. 765) donatio . . . firma permaneat tam agris quam pradis . . ., farinariis, -bus, silvis, aquis, pascuis *eqs.* (*cf.* TRAD. Frising. 177 cum . . . accolabus, mancipiis, -is, silvis. DIPL. Conr. II. 38 cum vallibus et ponte ac -e et mansos. CHART. Bund. 211 in pratis, in -bus, in navi, in silvis. CHART. Solod. 9 p. 16,24 cum . . . vinetis, -bus, censibus, placitis. CHART. Sangall. B 303 p. 236,37. *saepe in pertinentiis*). BREV. NOTIT. a p. A3,30 dedit . . . -es duas his nominibus Gauzo et Luduso ad pascua pecodum. DIPL. Karoli M. 80 p. 114,34 adiungimus ad . . . monasterio . . . -em aliquam, qui vocatur Adra. CHART. Bund. I app. p. 376,17 portionem communem in -bus. EKKEH. IV. cas. 126 -es nostras et montes optinentes *Saraceni.* TRAD. Frising. 1482 quin solvamus debitum servitium pro iure -ium. BERTH. ZWIF. chron. 3 p. 152,6 in montanis . . . -es amplas *dedit.* CHART. Carniol. I 113 p. 112,9 dederunt . . . silvam . . . et -em paschualem. CHART. Bund. 350 p. 260,10 -a in Tasina cum LX caseis *eqs.* TRAD. Salisb. I 437 predia sua sita iuxta albam nostram Witegozurspringe. CHART. Babenb. 224 -em . . . cum omnibus adtinentibus pascuis. CHART. Bern. II 119 concessit duas -es, que erant allodium suum. CHART. Tirol. 1203 pratum et -is ad nos . . . devolvantur. *saepe.* **2** *latius i. q. altitudo – Erhöhung, Wölbung:* RADBERT. Arsen. 1,16 p. 46,24 iubebat . . . sternere lectum . . ., dum equi sella in medio posita, quae unam mihi -em ad caput prebebat, alteram illi.

***alpisermus** (-um ?) *subst. (cf.* alpis; *in altera vocis parte subesse* eremus *ci. DuC. s. v.) fort. i. q. pascua montana – viell. 'Gebirgsweide, Alm':* TRAD. Frising. 19 p. 47,19 (a. 763) iumentis, pecodibus, -is, aquis earumque decursibus. *Payr*

***alroppa** *v.* *alopida *p. 500,9.*

***alsaccia** *subst. (theod. vet.* al *et* sahha, *cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 459[32]) responsio omnino repugnans – vollständige Bestreitung (cf. Brunner l. c.):* LEX Ribv. 61,19 ut nullus hominem regium, Romanum vel tabularium, interpellatum in iudicio non tanganet nec -a (alsacia, alsatia(t), alisacia, alsantia, adsicia, causancia *sim. var. l.*) requirat.

alsus *v.* alphus *p. 502,57.* **alta** *v.* alo.

altanus, -a, -um. (altus) **1** *adi.: altivolans – in der Höhe fliegend:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 186,18 falcones *peregrinos* multi falcones -os vocant. **2** *subst. masc.:* **a** *ventus inter zephyrum et austrum (ab mari alto spirans) – Südwestwind (der vom Meer her weht):* AETHICUS ISTER 100 p. 75,15 ventis discurrentibus euro et -o. HONOR. AUGUST. imag. 1,55 sunt duo venti, aura et -us, aura in terra, -us in pelago. **b** *tranquillitas maris – Meeresstille (cf. Plin. nat. 2,114):* HRABAN. univ. 9,26 p. 283[A] tranquillitas . . . pelagi, quam -um vocant, pacem ecclesiae significat in mundo *eqs.* *Baader*

***altararium**, -i *n. velamen vel palla altaris – Altarbekleidung (cf. J. Braun, Der christliche Altar. II. 1924. p. 9. 18):* CATAL. thes. (ed. v. Heinemann, Die Handschr. der Bibl. Wolfenbüttel. I 1. 1884. p. 333,12) VI torsalia de pallio, XII -a de pallio.

altare, -is *n. (m. f.) vel rarius* **altarium** (-us), -i *n. (m.) genus: masc.:* TRAD. Frising. 13[a.b.] 30. ANNAL. Cas. a. 931 (MGScript. III p. 172,5). *al. v. et l. 48. 60. cf.* TRAD. Frising. 24[b]. *fem.:* TRAD. Patav. 66. Frising. 480. *al. v. et p. 506,18. cf.* HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,44 sacre -e deservire. *masc. vel fem.:* TRAD. Frising. 6. 394. CHART. Sangall. A 394 ad illum -e, quę est. *al. v. et p. 506,17. script.:* alth-: CHART. Salem. 8 p. 15,27. -rae: *p. 506,1. form.: sing.: nom. et acc.* altar: CAND. FULD. Eigil. II 12,37. METELL. Quir. 27,19. *v. et l. 67. dat.* -e: *l. 37. adde* TRAD. Frising. 88. Patav. 187. *acc.* -em: *l. 59. p. 506,17. 507,17. al. adde* LEG. Lang. p. 118,12 *cod. 9. abl.* -e (*cf. N. Fickermann, JbGeschMitteld. 6. 1957. p. 51): l. 58. 69. p. 505,21. al. plur. acc.* -e: TRAD. Frising. 652 -e tria. *decl. II.: sing.: nom.:* -ium: LEO MARS. chron. 2,32 p. 648,12. -ius: HUGEB. Willib. 4 p. 98,28. *dat. et abl.* -io: *l. 50. p. 505,37. 46. 59. adde* DIPL. Otton. III. 404. *al. acc.* -ium: LEG. Lang. p. 199,5 circa -io (-ium *var. l.*). *abl.* -ro: *p. 505,40. plur.: gen.* -iorum: DIPL. Conr. II. 112 p. 156,26. *abl.* -iis: *l. 64.*

I *proprie i. q. ara, mensa sacra – Altar, Altartisch (fere christ.; ara Iudaeorum et paganorum: l. 61. p. 505,10. 19. 27):* **A** *strictius:* **1** *gener. (cf. J. Braun, Der christliche Altar. I. 1924. Hinschius, Kirchenrecht. IV. 1888. p. 399):* HUGEB. Willib. 4 p. 101,20 requiescent tres sancti . . . in uno -e. Wynneb. 9 p. 113,28 in una latera caminate . . . -e conponere. TRAD. Patav. 18 -em ereximus, episcopum invitavimus, ut hunc -em . . . benedicere dignaretur (CONC. Karol. 56[B],17 Abraham . . . Dei -ia erexit. RUD. FULD. mirac. 5 p. 334,12 sub divo). CAPIT. reg. Franc. 47,16 de -ia non consecranda nisi lapidea. CONC. Karol. 44[A] p. 479,11 tabulis imaginum pro -iis utebantur. WALAHFR. Gall. 1,6 unxit -e et . . . reliquias in eo collocavit vestitoque -i missas . . . compleverunt. CAND. FULD. Eigil. II 15,3 quadrata locans -ia. 17,106 regis perpetui magnum . . . ad -r. VITA Liutg. I 24 sub -i ligneo undique linteaminibus circumducto. GESTA Aldr. 17 p. 315,30 fecit tugurium . . . super -e seniori. FOLCUIN. Berth. 85 contra sancti Martini -e capitaneum. SIGEB. Maxim. 16 (14) scopis . . . -e diverberant *rustici.* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 418,6 celebrata

missa -is (*cf.* CHART. Xant. 200 p. 135,5 m. secundarias et in -bus secundariis ... celebrare). RICHER. Rem. hist. 3,23 -e gestatorium (HUGO FLAV. chron. 2,8 p. 374,36 ex auro purissimo). THIETM. chron. 2,36 coram summo -i. 7,3 sanctae crucis. THANGM. Bernw. 13 p. 764,20 principale (WOLFHER. Godeh. I 26 p. 187,10. *al. v. et l. 68. p. 506,40*). GESTA Trud. cont. I p. 297,22 -e, quod est retro maius -e. BOVO SITH. Bert. 3 p. 527,54 cardinale. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,30 dominicum (VITA Otton. Bamb. III 3,5 p. 84,5 iuxta -e d. aliud -e constituens ydolis consecravit). CHRON. Pol. 43 p. 114,3 -ia viatica. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,27 *Abaelardus* de sacramento -is ... non sane dicitur sensisse. DEDIC. Lac. (MGScript. XV p. 970,30) minus. ibid. p. 970,35 -e ante chorum. CHART. Burgenl. 67 tribus diebus, quibus -ia discoperta fuerint. CHART. Turic. III 1088 p. 186,3 lateralia chori -ia. XIII 959[a] super -e portatile (CHRON. Erf. min. p. 614,12 super tabulam consecratam, scilicet -e p. *cf. l. 59*). CHART. Basil. C I 437 p. 320,35 *distantia* inter veteris et novi testamenti -ia. *saepissime.*

mensa Domini – Abendmahlstisch des Herrn: NOTAE Aschaff. 3 (MGScript. XXX p. 758,20) *reliquiae* de -e Domini. *in imag. de doctrina haereticorum:* COD. Udalr. 246 p. 426,11 -e maledictionis erigere. **2** *alleg.:* AMALAR. off. 1,12,54 -e Christum significat. 3,18,6 -e Hierusalem potest designare. 3,19,17 -e nostrum designat ... vitam iustorum. *al. (v. ind.).* HRABAN. univ. 14,21 p. 396[A] potest et -e mystice significare corda electorum *eqs. ibid. saepius.* ALEX. MIN. apoc. 8,3 p. 125,12 qui *(Christus)* est -e nostrum. ALBERT. M. miss. 2,7,1 p. 52[a],25 -e signat sacramentum et armarium Scripturae et sanctificationis. *al.* **3** *iur. et publ.:* **a** *spectat ad refugium:* LEG. Wisig. 3,2,2 si ad -ia sancta confugerit. WIDUK. gest. 2,11 p. 77,1 stabat iuxta -e, depositis desuper armis. *remissius:* WALAHFR. Gall. 1,22 p. 300,37 *puella* cornu comprehendit -is. *ibid. al.* **b** *spectat ad iusiurandum:* FORM. Andec. 10[b] noticia sacramenti, qualiter ... ingressus est illi aput homines tantus ingenuos super -e. LEX Ribv. 61,19 non ei sicut Ribvario ad -io verba commemorentur. LEX Alam. 6 iuret cum suis sacramentalibus in ipso -e. FORM. Senon. I 21 posita manum suam super sacrosancto -ro. CAPIT. reg. Franc. 35,39 caveant periurium ... in -e. NIVARD. Ysengr. 1,751 -ia iuro. *al.* **c** *spectat ad manumissionem:* FORM. Turon. 12 ante cornu -is ab omni vinculo servitutis eum absolvo. LEG. Lang. p. 118,12. FORM. Augiens. B 34 circa sacra -ia illum duci precepi, ut ... ingenuus permaneat. *al.* **d** *spectat ad oblationes, censum sim.:* FORM. Marculfi 1,1 p. 40,10 quod ... in -io offertum fuerit. CAPIT. reg. Franc. 177,16 *oblata* ad -e deferantur. CHART. Bund. 89 p. 75,2 ut ... solidum ... pro censu ... -io imponam. CHART. Solod. 269 p. 155,33 ut oblationes surripiat de -i. CHART. Westph. VII 106 p. 48,17 ad titulatorium vero -e unus offeratur denarius ... sacerdoti. *al.* **e** *spectat ad confirmationem chartarum, traditionum sim.:* LEX Ribv. 62,5 cartam suam super -io positam idoniare. LEX Baiuv. 1,1 epistulam ponat super -e. TRAD. Ratisb. 12 acta est hęc traditio ... ante -e sancti Emmerammi. RUOTG. Brun. 47 lectum est testamentum ... ante -e. TRAD. Ratisb. 257 postque ensem in -i iam positum tradidit ... servum. CHART. Carinth. IV 1682,1 delegationem predii ... manu propria posui super quodam mobili -io eorum. CHART. Tirol. 664 p. 119,19 coram -e ... remissionem fecerat. CHART. Turg. III 566 p. 400,32 acta sunt hec ... ante publicum -e (CHART. Brixin. 171). *saepe.* **f** *spectat ad coronationem vel officium deferendum:* THEGAN. Ludow. 6 ut *rex* ... elevasset coronam, quae erat super -e. FORM. Laudun. 14 vernaculum ... sacris ordinibus dignum ad cornu sacri -is promovere. WIDUK. gest. 2,1 p. 65,13 pone -e, super quod insignia regalia posita erant. DIPL. Arduini 9 p. 713,11 suscepto ... a principali -i regiminis baculo ... subrogetur *abbas*. STATUT. ord. Teut. p. 95,13 frater, qui gesserat vicem magistri, ducat electum ante -e ... assignans sibi officium. *al.* **g** *spectat ad sortilegium, iudicium Dei sim.:* URSIN. Leod. 24 (MGMer. V p. 347,14) *epistolis* super -rae positis, ut ... per eos Dominus declararet *eqs.* ORD. iud. Dei A 27[k] sint ante -e, qui de furto accusantur. A 32[a] ante sanctum -e panem ... exorcizare et benedicere. B 3,3[a]. LEX Frision. 14,1 sunt ... sortes super -e mittendae. *al.*

B *latius:* **1** *de loco ministerii sacerdotis sim.:* LEX Baiuv. 1,8 illi, qui sunt ministri -is Dei (CONC. Karol. 22[c],7. LIBER ordin. Rhenaug. p. 128,6 quatuor -is m., videlicet sacerdos et diaconus et duo subdiaconi. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 252 p. 246,4 more poenitentium sacris -bus et sanctae communioni restituatur. DIPL. Arnulfi 136 clericis ... ad sanctum -e servientibus. GREG. VII. registr. 2,66 p. 222,19 incorrigibiles a sacris -bus arceas. *al. remissius:* CAPIT. reg. Franc. 22,17 quod non oporteat mulieres ad -e ingredi. **2** *de institutis ecclesiasticis (titulis, ecclesiis, abbatiis sim.):* **a** *spectat ad donationes, redditus sim.:* TRAD. Frising. 9[a] (a. 757) rem propriam ... transfundo ad -em beatę Mariae. TRAD. Patav. 8 tradidimus eclesiam sancti Georii ad -e sancti Stephani. 39 trado ad -e sancti Petri, que stat in hereditate mea, servum. CHART. Hersf. 53 ut ... III denarios ... ad predictum -e solverem ... et ... vestimentum optimum iure -is concederetur. TRAD. Salisb. I 22[b] qualiter ... ancillam ad ... -e sancti Petri ..., ubi monachica vita observatur, ... tradiderit. THIETM. chron. 6,16 predium ... -i sancto et confratribus ... dedit. DIPL. Conr. II. 41 censuales ad -e sanctae Marię pertinentes. DIPL. Heinr. IV. 132 monasterium ... -i ... Marię Hildinesheim ... tradidimus. CHART. Rhen. med. I 379 nullum ... advocatum preter ipsum -e habere volumus *censuales*. CHART. Solod. 215 p. 114,20 de hominibus -is, qui dant censum ad luminaria (CHART. Rhen. inf. II 419 p. 227,1 h. ... ad quascumque ecclesias ... vel ad -ia pertinentibus). *al.* **b** *spectat ad officia sacerdotum, advocatorum sim.:* CAPIT. reg. Franc. 252 p. 216[a],2 -i, cui ordinatus fuerat *presbyter*, pars una *weregeldi*. TRAD. Frising. 1263 convenit inter ... episcopum et eius -is proprium clericum. THIETM. chron. 4,70 frater ... in Nova educatus Corbeia et eiusdem -is servus (TRAD. Salisb. I 45 f. eidem -i servientibus). CHRON. Andag. 22 presente ... -is advocato (CHART. episc. Wirz. I 75 p. 36,25 predium ... nullum preter principalis -is a. habeat). CHART. civ. Halb. 58 Heinricus minister -is s. Crucis. *al. remissius:* GERH. AUGUST. Udalr. I 7 comprobato illic presbitero -is procurationem commendavit. **c** *spectat ad introductionem vel ingressum canonicorum, monachorum:* THIETM. chron. 4,16 ad -e hoc *(i. monasterium)* me dare non potuit. 6,81 *archiepiscopus* in aecclesia se primitus -i tradens et communionem fratrum ... acquirens baculum ... accepit. CHART. Tirol. 751 obtulit filium suum ... super -e sancti Dyonisii ... perpetuo ibi mansurum.

II *translate:* **A** *eccl. i. q. capella – Kapelle:* ERMENR. Har. 2 quo *(loco)* postea oratorium ..., nunc autem -e sancti Benedicti constructum est. CAPIT. reg. Franc. 255,7 si necessitas populi exegerit, ut plures fiant ecclesiae aut statuantur -ia *eqs.* **B** *iur. i. q. possessio, praebenda, redditus altaris sim. – Altargut, -pfründe, -einkünfte (cf. H. Rheinfelder, Das Wort 'Persona'. 1928. p. 104):* TRAD. Frising. 184[a] p. 176,23 (a. 802) medietatem ipsius -is ... ad opus suum exquirere. CONC. Karol. 37,26 ut unius -is quatuor partes fiant. HARIULF. chron. 4,22 p. 239,2 -ia villarum ..., super quibus Ratbodo et Hugo personae habentur *(cf. notam ed.)*. DIPL. Heinr. III. 54 dedit ... VI mansos et duo -ia cum terris ... ad ea pertinentibus. GREG. VII. registr. 4,22 p. 332,29 commune malum ..., quod -ia venduntur. CHART. Rhen. inf. I 266 Gere ... -is custodiam tenente. HERM. TORN. rest. 74 p. 309,39 ecclesie ... dare -ia sine simonia. CHRON. Afflig. 19 -e eiusdem villae, quod sui proprii iuris erat. GESTA Lob. 6 p. 311,21 ecclesiam ... preter -e ... restituit. CHART. Xant. 40 p. 30,30 portionem ... -is, id est terciam partem decimarum, sibi usurpare. CHART. episc. Halb. 559 p. 497,15 donum -is, quod in capella b. Martini nos ... contingit (CHART. Solod. 387). *al. v. et l. 21.* **C** *astron. de signo caeli i. q. ara – Altar:* HONOR. AUGUST. imag. 1,132 sacrarium ..., id est -e, in quo dii iuraverunt.

[Pape]

***altariensis**, -e. *altari subditus vel censualis – dem Altar hörig, zinspflichtig:* CHART. Basil. A I 183 p. 277,18 (a. 1139) homines -es, qui censum suum altari debent ad lumen ecclesie (*item* 240 p. 366,28). 265 p. 406,9 *advocatus* in hominibus -bus . . . nichil habet.

***altariolum**, -i *n. parva vel secundaria ara – kleiner Altar, Nebenaltar:* VITA Amati Habend. 9 (ASBoll. Sept. IV p. 104[B]) -o, in quo missas celebrare assuetus erat, aurum superposuit. HERM. SANGALL. Wibor. 1,37[ex.] catenam . . . iuxta -um occuluit. GREG. CAT. chron. II p. 134,12 de ipsis vero novis reliquiis in suo episcopio -um construens consecravit. THEOD. HIRS. loc. sanct. 7 p. 20 Suriani . . . plura in ipsa ecclesia habent -a. *al.*

altarium (-us) *v.* altare.

***altarius**, -a, -um. *ad altare pertinens – zum Altar gehörig, Altar-:* TRAD. Frising. 654 (a. 842) invenimus . . . altarem I, vestimenta -a, sindones. *Pape*

altea *v.* althaea.

***altemon**, -onis *subst. (orig. inc.) pulvis florum – Blütenstaub, Pollen:* ALBERT. M. animal. 8,149 in floribus multum inveniunt *apes* -is, hoc est pulveris crocei *eqs.*

alter, -a, -um. *script.:* autrum: DIPL. Karoli M. 307 p. 464, 18 (spur. s. XI.[2]). -tar-: ANTIDOT. Glasg. p. 104,10. -taer-: TRAD. Patav. 13. altro: *l. 37. form.:* *gen. sg.* -i: *p. 508,53. dat. sg.:* -o: *l. 31.72. p. 508,4.69. adde* ADAM gest. 2,54. -ae: *p. 508,20.23. ?compar.: l. 36. plur. raro occurrit in schedulis nostris, e. g. l. 40.52. p. 508,52. metr.: gen. sg. semper* -lus *in schedulis nostris.*

I *c. sensu certae circumscriptionis:* **A** ὁ ἕτερος – *der andere (saepe i. q. secundus – der zweite, ein zweiter):* **1** *gener.:* **a** *adi.:* BEDA temp. rat. 9,6 tertio vel -o anno singulos *menses* adiciens. ARBEO Corb. 45 -a *manus.* WALAHFR. carm. 45,18 sic ego tu sim -r tuque mihi -r ego (*cf.* EPIST. Hann. 8[tit.] amicitiam . . ., quam amicus debet sibi -i). WANDALB. creat. mund. 214 *(de Deo)* -r tuque vocaris . . . mundus. THEOPH. sched. 1,16[med.] usque ad -ius (exterius *var. l.*) nigrum. REGISTR. Trident. II 8,1 omni altro anno. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 174,10 in quandam consuetudinem, que fit ei quasi -a natura. *persaepe. plur.:* ADAM gest. 4,40 ceteras naves . . . revomens excursio longe ab -is . . . repulit. *c. nom. propr.:* WALAHFR. carm. 35,6 Tullius -r eris. CARM. Cent. 26,5 *(de Turonis)* -a Roma (MIRAC. Adalh. 1,4 [MGScript. XV p. 861,38] *de Corbeia*). THIETM. chron. 7,38 -r Iulianus. LAMB. HERSF. inst. 1 p. 351,9 -r Karolus. *al. adde:* DIPL. Karoli III. 137 in loco, qui A-a villa (*'Autreville'*) nuncupatur. **b** *subst. masc.:* EPIST. Mog. 18 -r iuxta christianitatem a vobis. HROTSV. Pelag. 267 -r ut in regno sis (*cf.* WIPO tetral. 19 -r post Christum regit orbem [*sc. Heinricus imp.*]). **2** *spec.:* **a** *in enumeratione (in primo membro i. q. unus – der eine):* HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,8 illi duo . . ., quorum -r . . . et -r. LIUTG. Greg. 4 p. 71,22 ex una parte . . . ex -a (AGIUS vita Hath. 21 vocare una, revocare -a. OTTO FRISING. gest. 2,14 p. 117,21 unam medietatem . . . et -am. *saepe*). WALAHFR. carm. 89,3,4 primus . . . annus, -r . . ., tertius. Wett. 319 maior et -r (gloss.: minor ordo i. e. prespiterorum) . . . ordo. HRABAN. epist. 5 p. 390,8 priorem *colorem* . . ., -um. RUOTG. Brun. 37 p. 38,26sq. ambos . . ., -um . . ., -um . . ., utrumque. FROUM. carm. 27,2 piger Ellinger, Frovimundus . . . piger -r. ALBERT. M. veget. 6,72 una *species* . . ., -a . . ., -a . . ., -a . . ., -a. *persaepe.* ex -o *i. q. ex altera parte – andererseits:* DIPL. Heinr. IV. 92 p. 121,12 ex uno . . . et ex -o. *c. nom. propr.:* ANNAL. Alam. a. 751 Stephanus . . ., -r Stephanus. CHART. Fuld. B 6 p. 9,8 australem Hunam, . . . -am Hunam. OTLOH. Alt. 16 (MGScript. XV p. 845,20) Heinricus rex tercius, sed -r cesar. *al. cf.* TRAD. Frising. 1095 Kepahart I . . ., Kepahart II . . ., Kepahart III. **b** *de alternatione (primo loco i. q. unus – der eine):* WETT. Gall. 28 p. 272,30 cum utraque pars viliorem se -i libens egit. TRAD. Frising. 671 p. 565,28 unusquisque quod ab -o accepit (HROTSV. Pafn. 1,10 tres esse dicuntur *musicae*, sed unaquaeque . . . -i ita coniungitur, ut *eqs.*). WALAHFR. hort. 315 -a ut -ius potiatur foenore tellus (TRAD. Frising. 706 -r -o tradiderunt proprietatem suam. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 20,20 cum . . . compositionem . . . -um -ius non admittat, -um tamen sine -o esse nequit). DIPL. Ludow. Germ. 92 p. 133,35 qui -o superstes fuerint. FROUM. carm. 7,11 -r in alterutro gratuletur sospite viso. TRANSL. Modo. 34 p. 305,35 duo viri . . ., -r prioris ignarus. CHART. episc. Halb. 929 p. 173,25 quilibet -um iuvabit. *saepe.* **c** *de rebus caelestibus:* WALAHFR. carm. 8,11 quibus -a regna parantur. 25,12 aevi . . . -ius. HRABAN. carm. 37,37 -a vita. *al.* **d** *de contrarietate i. q. oppositus – entgegengesetzt:* ARBEO Corb. 37 -o latere. WALAHFR. (?) carm. 50,1,28 cum color -r *(sc. albus)* abest. EINH. Karol. 15 p. 18,18 in -a Danubii ripa. WIPO gest. 28 p. 46,21 ex parte ducis . . . ex -a. *al. de litigio iudiciali:* LEX Baiuv. 2,1 si . . . ille -r negaverit (16,17). 12,5 sine consensu partis -ius. *de commutationis participe:* TRAD. Frising. 957 (a. 883) in reconpensatione -ius. **e** *sensu temp.: proximus – der nächste:* EIGIL Sturm. 13 p. 371,16 -o . . . anno. WETT. Gall. 38 noctis. GERH. AUGUST. Udalr. I 8 die. WIDUK. gest. 2,31 in -am ebdomadam. MIRAC. Trud. 3 ut . . . hoc narrent . . . filii eorum generationi -ae (GODESC. GEMBL. gest. 68). *saepe. posterior – (der) später(e):* CHART. civ. Ratisb. 40 p. 10,27 (dipl. a. 1182) cognoscat igitur quelibet generatio -a. CHART. Turic. 791 p. 259,22 posteritati -e. *praecedens – vorausgehend:* BRUNO QUERF. fratr. 19 sequenti die illum ambulantem vidit, qui -o die . . . prope mortuus erat.

B *unus (ex duobus) – der eine (von zweien):* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,12 cuius -a latus . . . torpebat. RIMB. Anscar. 42 p. 78,3 utrumque *genus martyrii* voluntate tenuit, ad -um effectu pervenit. WIDUK. gest. 1,22 p. 35,8 quorum -r gener regis erat. WALTH. SPIR. Christoph. I 26 -um ipsius oculum. *al.* -r dimidius *i. q. unus et dimidius – eineinhalb:* RIMB. Anscar. 12 p. 33,4 peracto . . . -o dimidio anno. *subst. masc.:* WIPO gest. 2 p. 17,34 in -o nostrum. *subst. neutr.:* LEX Frision. add. 3[a],8 si -um et non utrumque fuerit.

II *c. sensu incertitudinis i. q. alius – ein anderer:* **A** *gener.:* **1** *adi.:* WALAHFR. hort. 183 in foliis color est alius ramisque odor -r. RIMB. Anscar. 26 p. 56,25 -ius . . . dei culturam (*syn.* alienum). VITA Liutb. 28 -am coaetaneam suam. GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p. 411,47 -a . . . vice. ADAM gest. 3,35 -is . . . infirmioribus. *saepe. nota:* LEX Alam. 70 si . . . per factum -um (-ius, -ium, alicuius *var. l.*) infans natus mortuus fuerit. *latius i. q. peregrinus – fremd (cf. l. 37sq.):* PURCH. Witig. 171 ad patriam rediens demum venit -r ut hospes. **2** *subst.:* **a** *masc.:* BEDA hist. eccl. 4,5 p. 217,5 (conc.) nulli -i copuletur *coniux.* LEX Alam. 80 si . . . una *ripa* -ius est. WALAHFR. Wett. 89 -ius *(i. Dei)* contemplans ora iubentis. 440 -ius *(i. intercessoris)* per verba. CAND. FULD. Eigil. II 23,12 quod . . . compleverat -r (*de successore ut* POETA Saxo 4,321 regimen . . . sumpsit id -r). GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,13 quod quisque sibi noluisset, -i non faceret. FROUM. epist. 3 -ius alicuius vestrorum. ADAM gest. 3,1 p. 142,7 qui simul regnabant cum -is. COD. Wang. Trident. 80 p. 182,35 sine unius -i contradiccione. CHART. Turic. 1475 p. 185,18 sive sit de . . . capitulo vel -r. *saepe.* **b** *neutr.:* TRANSL. Modo. 34 p. 305,37 si nihil -ius fuisset in promptu. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,37sq. omnis quippe diffinitio -ius est et -i convenit. **B** *spec.:* **1** *in comparatione:* **a** quam: AMALAR. off. 4,9,15 qui *(versus)* fit -o ordine in isto officio quam in ceteris officiis (*cf.* antiph. prol. 12). HRABAN. epist. 23 p. 429,29 -ius (alternis *trad.*) scripta . . . quam se veritas habet. **b** et: LEX Baiuv. 19,4 si -r et non ipse reus *abstulerit.* AMALAR. ord. antiph. 13,16. **2** *in enumeratione:* RUD. FULD. mirac. 5 p. 334,19sq. quaedam mulier . . . -a mulier . . . quaedam . . . -a. GUNZO epist. 12 p. 44,1sq. in principio -ius vultus, -ius in medio, in extremo -ius. *al.* **3** *de alternatione:* BERTH. (?) annal. a. 1069 poenitentia -r ex -o effectus. *de litigio iudiciali:* LEX Sal. Merov. 17,1 si quis -um . . . voluerit occidere. LEX Ribv. 5,8 si quis ingenuus -o pedem excusserit. PACTUS Alam. III 24 si quis -ius puellam . . . deviolaverit. LEX Baiuv. 18,1 si unus ex his ab -o interfectus fuerit. LEX Thuring. 51 quicquid homo -i fecerit. *saepe.* **4** *c. sensu adiectionis i. q. additicius – (ein) wei-*

ter(er): EDICT. Roth. 259 nonum conponat et -um tantum ... persolvat. METELL. Quir. 3,13 -as ... millesias *Romae*.

adv. ***altere**. *alias – sonst:* CHART. Chil. 557 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. p. 58) -e contra hoc faciet. *Prinz*

***alterabilis**, -e. **1** *adi.: mutabilis – veränderlich:* **a** *natur. et philos.:* ALBERT. M. phys. 3,1,4 p. 192ª,32 adolescentia, quae est fluxus complexionis adolescentis ..., perfectio est ... -is. 5,1,1 p. 354ᵇ,22 ut -e (*p. 224ª,30* οἷον ἀλλοιωτόν) per se. cael. 1,1,8 p. 23ᵇ,25 utrum ... sit *caelum* ... augmentabile vel diminuibile vel -e. 1,1,9 p. 26ᵇ,46 omne ... est ... -e et transmutabile. meteor. 1,1,6 p. 484ª,34 tale humidum est facile -e. animal. 20,4 humidum vaporans compositum est ex partibus ... ad formam aeris -bus. metaph. 5,1,4 p. 273ª,37 non sunt *elementa* -ia ad invicem nisi divisa per minima. *al.* **b** *anat.:* RICHARD. ANGL. anat. II p. 88,29 cum ... epar sit ... delicatum et de facile -e. ALBERT. M. animal. 23,62 stomachum. **c** *alch.:* GEBER. summ. 2,19 ad profundum corporis -is (Ps. AVIC. lap. p. 636ª,4 rei -is). *v. et l. 24.* **2** *subst. neutr.:* **a** *quod mutari potest – etwas Veränderliches:* ALBERT. M. euch. 3,1,9,1 p. 276ª,9 est cibus generatus ex facile -bus et convertibilibus. summ. theol. II 2,5 p. 117ᵇ,12 propter multitudinem alterantium et debilitatem -is. **b** *quod mutationem affert – etwas Veränderndes:* GEBER. summ. 2,18 non est in complemento -e.

***alterana**, -ae *f.* *(ex* *alcanna *corruptum) cyprus – Hennastrauch (Lawsonia inermis L., cf. Hegi, Flora. V. p. 747sq.):* ALBERT. M. veget. 6,276 -a herba est ab alterando dicta *(aliter interpr. ed.).* *v. et* *alcanna.

alteratio (-cio), -onis *f.*

I *mutatio – (Ver-)Änderung:* **A** *natur. et philos.:* **1** *in univ.:* ALBERT. M. phys. 5,1,8 p. 373ᵇ,10 motus ..., qui est secundum quale ..., vocatur -o (*p. 226ª,26* ἀλλοίωσις). p. 373ᵇ,26 secundum illam speciem, quae est passio vel passibilis qualitas, proprie est -o physica. 7,1,4 p. 494ª,43 -o eorum *(inanimatorum)* non accidit secundum virtutes sensibiles. 7,1,5 p. 496ª,32 -o non est nisi quando sub eodem subiecto manente in omnibus suis substantialibus mutatio fit. cael. 1,1,8 p. 24ª,34 caelum ... neque recipit -em physice loquendo *eqs.* anim. 1,2,5 p. 148ª,43 loci mutatio et -o et augmentum et diminutio. veget. 4,29 adustione solis prohibetur *aqua* a sua naturali -e. animal. 11,49 dixit *Democritus*, quod generatio esset -o (ἀλλοίωσις, *cf. H. Diels, Fragm. d. Vorsokr. ⁶II. p. 94,2*). 18,19 si ... omne, quod corrumpitur, transmutatur ad contrarium et omnis -o corruptio quaedam est, oportebit -em esse motum de contrario ad contrarium. summ. theol. II 16,98,2 p. 227ᵇ,33sq. -o duobus modis capitur, scilicet ab aliter se habere et ab -e proprie dicta, quae fit secundum quale fluens *eqs. ibid. saepe. v. et supra p. 447,11.* **2** *spec.:* **a** *spectat ad anim.:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 323,17 illam -em *(sc. turbationem)* in corpore ... reputabant *infirmati* miraculum. ALBERT. M. veget. 1,187 cum animal sit facilis -is. animal. 1,486 anteriora *membra animalium* sunt principia -is sensibilis. 9,39 in prima mutatione et -e spermatum. 15,10 -o multiplicatur, quousque feminae proprietates accipiat *castratus*. 19,2 quaedam sunt -es animalium secundum accidentia *eqs.* WILH. SALIC. chirurg. 2,26 p. 340ᴳ -o complexionis membri ad caliditatem aut ad frigiditatem. *al.* *sanatio – Heilung:* URSO med. 147 medicina ... datur ... ad morbi -em. *digestio – Verdauung:* ALBERT. M. animal. 1,602 quousque -em et completionem patiatur *cibus*. 2,93. 13,86 tempus -is (*p. 676ª,3* τῆς μεταβολῆς) cibi. 18,19. **b** *spectat ad plantas:* ALBERT. M. veget. 1,188 occurrit -is diversitas in plantis. 1,191 ex -e etiam aliquando contingit, quod ... alteratur planta, quod mutatur omnino in aliam speciem plantae. 1,192 causa ... maxima -um istarum est per cultum et nutrimentum et locum. *ibid. al.* **B** *alch.:* GEBER. summ. 1,13 quae *(proiectio)* est ad intentionem -is *metallorum* (*cf.* 2,11 p. 645. 2,20). **C** *vario usu:* CHART. Rhen. med. II 77 (a. 1186) ne ... in oblivionem et -em transeat inimicam. CHART. civ. Erf. 125 pro rerum -e. *de moneta i. q. falsatio – Fälschung:* CHART. Basil. A I 210 p. 323,20 (a. 1154) super monete ... -e, que sui viluit levitate.

II *vicissitudo – Wechsel:* **A** *gener.:* ANON. astrolab. p. 372,1 naturali -e et annua recursione. OTTO FRISING. chron. 5,36 p. 260,13 in -e sitūs. **B** *iur.:* **1** *de personis i. q. successio – Nachfolge, Ablösung:* CHART. Heist. 11 p. 109,29 (a. 1197/98) ex variarum personarum successiva -cione. CHART. Friburg. 106 si ... -em fieri contigerit in personis. CHART. Turic. 407 p. 290,3 abbatisse vel prepositi. *al. v. et p. 511,5sq.* **2** *de rebus i. q. mutuum – das Wechselseitige:* CHART. march. Misn. II 524 p. 362,34 (a. 1186) hac vicissitudinis et concambii -e prefixa. p. 363,14 hec ... mutuatorum prediorum -o. *v. et p. 512,50.*

III *diversitas – Verschiedenheit:* ALFAN. premn. phys. 2,71 quae *(anima)* species a speciebus secernens diversas eas monstrat -e (*PG 40,569ᴬ* ἑτερότητι) specierum.

***alterativus**, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *natur. et philos. i. q. mutationem efficiens – Änderung bewirkend:* Ps. ARIST. interpr. p. 384 virtus ... -a est masculina calida et humida et est aer. ALBERT. M. animal. 6,9 calor ... -us et maturativus ovi. eth. 2,2,3 p. 174ᵇ,34 motus (top. 6,2,7 p. 454ᵇ,27). *al.* **B** *medic. i. q. sanationem (per mutationem) efficiens – Heilung (durch Änderung) bewirkend:* TRACT. de aegr. cur. p. 161,40 frigidis -is insistendum. THADD. FLORENT. cons. 23,8 tertium *medicamen* -um et confortativum. WALTH. AGIL. med. 135 p. 214,17 de isto electuario -o. *c. gen.:* URSO med. 148 alia *medicina* ... est discrasiae -a. WILH. SALIC. chirurg. 1,18 p. 309ᴳ unguentum ... est magis -um malae complexionis faciei.

II *subst.:* **A** *neutr.:* **1** *philos. i. q. mutationem efficit – etwas Veränderung Bewirkendes:* ALBERT. M. phys. 8,2,6 p. 580ª,3 inconveniens ... est, quod -um (*p. 257ª,24* ἀλλοιωτικόν) sit ex necessitate et ... augmentativum et augibile. **2** *medic. i. q. medicamentum sanationem efficiens – Heilung bringendes Mittel:* ALBERT. M. pol. 1,7ʳ utrum ... -is sit utendum in morbis (metaph. 5,1,6 p. 278ª,38). **B** *fem.:* *virtus mutans – verändernder Einfluß:* ALBERT. M. anim. 2,1,10 p. 208ᵇ,27 calido ... iuvante digestivam et -am cibi.

altercaptio *v.* altercatio.

altercatio (-cio), -onis *f.* *script.:* arter-: CHART. Helv. arb. 149 p. 232,29. altre-: *l. 68sq.72.* altri-: *l. 48.65. p. 511,2.* aliter-: *l. 62.* -rna- *(var. l.): l. 55.* -ga-: *l. 62sq.68sq.* -apt- (-apc-): *l. 70sq. al.*

1 *gener.:* **a** *strictius i. q. iurgium, disceptatio – (Wort-) Streit, Auseinandersetzung:* EPIST. Aldh. 4 p. 482,11 huiusmodi *(sc. haereticorum)* -is opprobrium. EPIST. var. II suppl. 11 p. 636,7 super -e Michaelis archangeli cum diabolo de Moysi corpore *(cf. Vulg. Iudas 1,9).* HINCM. ord. pal. 35 mutua hinc et inde -e vel disputatione. WIDUK. gest. 3,65 -em (altri- *B2a*) super cultura deorum fieri. *al.* *in titulo libri:* CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p. 73,28 -o Athanasii cum Arrio *eqs.* **b** *latius i. q. certatio, pugna – Streit, Kampf:* CHRON. Fred. cont. 44 facta est ... longa -o (*cf. Vulg. II reg. 3,1* concertatio) inter Pippino ... et Waiofario. EPIST. Wibald. 351 bellice -is. ANNAL. Scheftl. I a. 1199 inter Philippum et Ottonem orta est -o de regno. ARNOLD. LUB. chron. 6,17 nec deerant inter has -es (alterna- *var. l.*) funera morientium. CHRON. Reinh. a. 1215 p. 585,43 sacrum corpus pia, si fas est dicere, -cione expetitum est. *al.* *de rhythmimachia:* ASILO rhythmimach. p. 16,17 tali -e alternorum tractuum.

2 *iur.:* **a** *lis, causa – (Rechts-) Streit, Prozeß:* FORM. Andec. 45 ut ... nulla -cio inter nos non debiat esse (DIPL. Merov. I 39 p. 36,34 lis et -o. TRAD. Frising. 392 p. 333,13 contentio vel alitergatio. DIPL. Otton. I. 405 p. 552,15. *al.*). DIPL. Merov. I 77 p. 69,25 sit ... omnis lis et -gacio subita (*i.* sopita). FORM. Marculfi 1,3 ad audiendas -es ingredire (DIPL. Pipp. 10 p. 15,21 [altricaciones *cod.*]. *al.*). FORM. Arvern. 2ª unde ... adversus me -o orta fuerit. CONC. Karol. 24ᴬ,46 -o ... inter virum et feminam de coniugali copulatione. DIPL. Karoli III. 25 p. 41,34 altregacionem abentes. p. 43,18 iusta (*i.* iuxta) eorum altregacionem et professionem (*sim.* DIPL. Otton. I. 342 p. 469,9 -capcione. CHART. Carniol. I 12ª p. 20,31 -captionem. *al.*). 134 p. 215,3 in -cione fuit marca. DIPL. Otton. I. 375 p. 515,21 altrecatio facta est ... inter

[Sroda]

Bononienses et Mutinenses de confinibus. TRAD. Frising. 1447 pro decimatione. CHART. Oelsn. 32 gravis cause altricacio. CHART. Welt. 13 p. 122,2 post multiplices hinc inde -es inter ... partes habitas. *al.* *de synodo:* IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 249,11 quando adversum Eusthasium -o oriretur. **b** *vicissitudo, successio – Wechsel, Ablösung (fort. per confusionem, cf. p. 510,45q.512,50):* CHART. Georg. 41 (ArchÖstGeschQuell. 9 p. 299,14; a. 1214) ut talis collacio sive personarum -cio robur obtineat.

altercator, -oris *m.* *adversator, litigator – Streiter, Widersacher:* HINCM. epist. I 184^{b},1 p. 177,30 nec cum ... Ebone ... extiti -r nec ... illius sum derogator. LAMB. WAT. annal. a. 1167 p. 544,21 electiones, quae ... praesentatae ab -bus extiterant.

***altercatrix,** -icis *f.* *adversatrix – Widersacherin:* AETHICUS ISTER 80 p. 60,27 Thebas urbs ... speculatrix exploratoribus obsidibusque -x nuncupata est.

altercor, -ari *et* **alterco,** -avi, -are.

1 *gener.:* **a** *strictius i. q. iurgare, disceptare – (mit Worten) streiten, disputieren:* ALDH. virg. I 33 quatenus cum rege ... disputans -retur *Babilas.* ANNAL. Mett. a. 767 p. 54,11 -antibus inter se Romanis et Grecis de sancta trinitate. HROTSV. Sap. 3,24 non est tempus -andi. *al.* **b** *latius i. q. certare, pugnare – streiten, kämpfen:* VISIO Baront. 7 dum invicem -rent (-rentur *var. l.*) *Rafahel et daemones.* AETHICUS ISTER 102 cum Albanis -vit *Numitor.* EBERW. Symeon. 7 de stola utrimque -atur. ANNAL. Frising. a. 1198 Philippo et Ottone pro inperio -antibus. *al.*

2 *iur. i. q. litigare, causare – (gerichtlich) streiten, prozessieren:* CONC. Karol. 19^{e},30 de clericis ad invicem -antibus. CAPIT. reg. Franc. 39,4 hominem in iudicio iniuste contra alio -antem. TRAD. Frising. 235 iniuste -bant. DIPL. Otton. I. 405 introgressi -ari inter se ceperunt. *al.*

subst. **altercans,** -antis *m.* *litigator (in iudicio) – Widersacher (vor Gericht):* LEG. Wisig. 2,2,10 -ium negotia. FORM. extrav. I 3^{a} iurgio, quod inter -es vertitur. *al.*

***altercumque** *pron.* *quicumque alter – wer anders auch immer:* CONST. II 427,46 (a. 1244) nullus conductum prebeat -icumque.

alteritas, -atis *f.* **I** *diversitas, dissimilitudo – Andersartigkeit, Verschiedenheit:* **A** *gener.:* OTLOH. quaest. 3 p. 66^{A} comparandae -is copia. ANSELM. Bis. rhet. 1,12 p. 124,6 sexus ... pari sexu ledi non videtur, sed quadam -is diversitate movetur. **B** *spec.:* **1** *natur. et philos.:* ALBERT. M. phys. 3,1,6 p. 194^{b},35 ponunt ... quidam motum alietatem et -em (*p. 201^{b},20* ἑτερότητα καὶ ἀνισότητα). anim. 2,4,10 p. 309^{a},39 oportet ..., quod unum numero sit, quod ponit -em vel identitatem. animal. 15,10 quod parva alteratio ... magnam inducit -em. *ibid. al.* **2** *theol.:* GERHOH. novit. 21 p. 68,6 nec differens in se *est essentia deitatis,* quamquam de tribus -e relationis differentibus. ALBERT. M. eccl. hier. 1,2 p. 478^{b},22 'virtus divinissima ... complicat', id est adunat, 'multas -es (*PG 3,372^{B}* ἑτερότητας) nostras', id est intellectus nostros non firmiter stantes in uno *eqs.* EBERH. ALEM. labor. epil. 4 triplex -s, simplex essentia trino est unique Deo.

II *mutatio – (Ver-)Änderung:* **A** *gener.:* GERHOH. novit. 21 p. 68,21 cognata rebus caducis -s. CHRON. Reinh. a. 1191 p. 549,19 sacramenta ... quadam mirifica -e sui quasi vinum subnigrum ... comparuerunt. a. 1211 p. 578,5 miseranda -e. **B** *philos.:* ALBERT. M. cael. 1,3,3 p. 70^{b},6 omne ..., quod movetur, -e quadam renovationis situs vel formae transfertur (*cf. p. 277^{a},14* μεταβάλλει) de aliquo contrario in aliquod contrarium.

III *vicissitudo, successio – Wechsel, Nachfolge:* WALDO Anscar. 71,8 -s regum fuit immutatio rerum.

***alterius,** -a, -um. *(a gen.* alterius *prave derivatum) qui ad alterum pertinet – dem andern gehörig:* ANDR. BERG. hist. 1 p. 223,2 ut -um (alter alterius PAUL. DIAC. Lang. 4,51 p. 138,5) regnum invaderent *fratres. v. et* alter *p. 508,41.*

alternatim *adv.* **I** *vicissim, invicem, alter post alterum – abwechselnd, wechselweise, nacheinander:* **A** *gener.:* EPIST. Aldh. 5 p. 490,13 -m reciproca facessante noctis nebula. CARM. cod. Vat. (5330) 4,2 Arcturus ... -m in se ... nunc tria *astra* sublimat, nunc quattuor infima reddit. CHRON. Salern. 139 p. 147,11 ut omnes ... vascula -m replerent. THADD. FLORENT. cons. 38,106 ista *medicamenta* dantur -m, ne fiant consuetudinaria nature. *al.* *decussatim – kreuzweise:* PAUL. DIAC. Lang. 4,22 calcei ... -m laqueis corrigiarum retenti. **B** *spec.:* **1** *metr.:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 85,10 decupla scematum species -m inserta. 139 p. 193,9. **2** *mus.:* AUREL. REOM. mus. 20 p. 60^{a},8 antiphona dicitur vox reciproca, eo quod a choris -m cantetur. ANON. inst. patr. p. 7^{a},36 sequentias si cantamus sive -m sive una simul. IOH. AFFLIG. mus. 23,29 ut nunc in eadem voce, nunc per diapason -m fiat *organum. al.* **3** *math.:* GERB. geom. 3,9 dictus *gradus,* quod gradientes homines saepius tantum spatii -m metiantur. 6,6 si ... basis -m sibi quantitatem *catheti* assumat. *al.* *de rhythmimachia:* ASILO rhythmimach. p. 15,16 ex alterutra parte -m trahuntur omnes species multiplicis in ante, retro *eqs.* FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,13 -m fiant tractus. **4** *philos.:* WOLFHER. Godeh. I praef. p. 167,46 ut ... -m semet ... iungat seiungatque conexio. ALBERT. M. praedicab. 4,5 p. 69^{a},30 alternum ... est, quod -m supponitur et superponitur *eqs.*

II *mutuo – gegenseitig:* **A** *gener.:* IULIAN. TOLET. Wamb. 12 p. 512,23 -m sibimet utraeque partes obsistunt. WILLIB. Bonif. 6 p. 29,3 conloquendo -m. CHRON. Salern. 84 p. 85,4 inter se -m ... dividant terram (LAMB. WAT. annal. a. 1153 p. 528,23 praedam sibi -m dividunt). VITA Heinr. IV. 5 p. 21,23 incitatis -m animis. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 156,10 possent *falcones* se capere -m. *al.* **B** *iur.:* TRAD. Frising. 1393 p. 254,23 (a. 1022/23) proprietatis ... partes -m inter se commutare. CHART. cell. Paulin. 50 p. 63,22 -m compromissum est. CHART. Bern. II 245^{A} p. 259,34.

III *versa vice – umgekehrt:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,28 p. 29a^{V} cum ... contineat in se egestionem ..., -m redit ad superiora, quoad per vomitum emittat.

alternatio, -onis *f.* **I** *strictius i. q. vicissitudo – Wechsel, Abwechslung:* **A** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 68,18 per revolventem dierum -em. HUGEB. Wynneb. 4 salubris verborum -bus. GERB. (?) astrolab. 8,3 dicuntur *horae* inaequales propter mutuam -em correptionis et depalationis. *al.* **B** *spec.:* **1** *metr.:* ALDH. ad Acirc. 141 p. 201,15 reciproca duarum sillabarum -e. **2** *mus.:* WILH. HIRS. const. 1,82 p. 1008^{B} ex -e modulantium. ANON. mus. Sowa 2^{b} p. 102,14 -es simplicium figurarum. p. 103,8 -em vocum mutue distributam. **3** *iur. i. q. commutatio, concambium – (Aus-)Tausch, Umwechselung:* TRAD. Teg. 93 (a. 1078/91) utreque ancille pro alterutra ... equali -e sunt tradite. CHART. Altenburg. 228 p. 173,32 mutuam suorum bonorum ... alter⟨n⟩ationem (altera- *AB,* altercatio *C*), quod vulgarius dicitur concambium. CHART. ord. Teut. (Hass.) 315 p. 237,15 -o iuris patronatus. *c. sensu compensationis:* CHART. ord. Teut. 27 p. 24,5 (a. 1192) ego ... in alio loco eis fieri feci ... -em.

II *latius:* **A** *conversio – Umwendung, Wandlung:* **1** *gener.:* EPIST. Hann. 1 p. 16,4 istiusmodi moderationis deputanda est -o (ālinatio *cod.*). *effectus – Verwirklichung:* HUGO FLAV. chron. 1 p. 345,39 (vs.) datur -o votis. **2** *mus. i. q. varietas, differentia (tonorum psalmodiae) – Abwandlung, Differenz (der Psalmtöne):* AUREL. REOM. mus. 16 p. 51^{a},33 hic tonus multimodas in fine versuum antiphonarum habet -um varietates (*cf.* 18 p. 54^{a},13). **B** *agitatio – (Hin- und Her-)Bewegung:* **1** *corpor.:* VITAE patr. Iur. 2,5 p. 146,1 temet huc illucque ... simili -e convertam. **2** *spirit.:* BRUNO QUERF. fratr. 9 p. 725,16 curarum -bus. *dubitatio – das Schwanken:* HRABAN. hom. I 28 p. 54^{D} secum virgo mentis -e confligit, qualis esset ista salutatio.

***alternativus,** -a, -um. **1** *ambiguus – zweideutig:* ORD. canc. pap. 3,3,4 vota conditionalia, -a et incerta penitus reprobamus. **2** *variationem efficiens – Änderung bewirkend:* URSO gloss. 60 p. 100,9 -a virtus per caliditatem colorat (p. 101,14).

[Sroder]

alternitas, -atis *f.* **1** *vicissitudo – Wechsel, Abwechslung:* RATHER. Metr. 7 p. 461[B] quorum *(sc. caelestis orbis)* -s habitacula mortales compulit excogitare. RUD. TRUD. gest. praef. 228,5 -s sapores, licet inpares, aeque tamen ... gratificat. **2** *diversitas, dissimilitudo – Andersartigkeit, Verschiedenheit:* ROD. GLAB. hist. 3,28 sciendum ..., quoniam quecumque res ... per quodlibet accidens vel motione vel cuiuslibet -e sit diversa. *theol.:* EMO chron. p. 522,5 unitas ... essentie in tribus, -e, proprietate, assignatione. *v. et p 511,49sq.* **3** *gramm. i. q. accumulatio earundem litterarum vel eorundem verborum,* ἐπαλλότης *– Häufung gleicher Buchstaben oder Wörter:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 456,20 vitium -is inspice in 'reviviscit' *(cf.* p. 486,10. *ibid. al.).* LUDOLF. summ. 3 p. 369,7 antiqui septem vicia solebant vitare, scilicet ... -em, ut 'ire, redire, contraire'.

alterno, -avi, -atum, -are.

I *trans.:* **A** *strictius i. q. variare – abwechseln lassen, wechseln:* **1** *gener.:* BEDA temp. 12 quamvis ... quidam ... incensiones earum *(lunarum)* medio diei et medio noctis ... -ent (*cf.* temp. rat. 11,26). HRABAN. epist. 10 p. 396,32 variorum doctorum sententias -ando. THANGM. Bernw. 1 p. 758,37 ad prosaicam palaestram exercitium -antes. CARM. var. Walther 1,61,2 -at spectacula theatrale forum. *medial. i. q. variari – sich ändern, wechseln:* OTTO FRISING. chron. 6,17 p. 277,25 varietas humanarum rerum ... ab inicio mundi usque in presentem diem -atur. BURCH. URSB. chron. p. 29,14 imperator ..., cum ... belli vicissitudines ita -ari conspiceret. **2** *spec.:* **a** *mus. i. q. vicissim (voce) emittere – abwechselnd (mit der Stimme) ertönen lassen:* AMALAR. off. 4,7,11 duobus coris -atur antiphona. CONSUET. Trev. 2 p. 22,17 'miserere mei Deus' -ando procedunt *pueri.* NIVARD. Ysengr. 7,128 -at dulcem contio mira liram. LAMB. mus. quadr. p. 281[b] -ando unusquisque vocem suam. *al. de invitatorio:* BERNOLD. CONST. microl. 52 p. 1015[B] sic usque in finem -etur. *alternis cantibus celebrare – im Wechselgesang feiern:* VITA Galli II 745 laude sub excelsa -antes *iuvenes* festa thororum. **b** *iur. i. q. permutare – (ver)tauschen:* CHART. Osn. I 311 p. 252,12 (a. 1160) has *(decimas)* -verunt fratres cum domo Osnabrugge. ACTA imp. Winkelm. I 127 p. 107,30 ut fratribus ... liceat ... emere seu -are, quecumque ... voluerint. **c** *vicissim recitare – abwechselnd vortragen:* ERMENR. ad Grim. 29 p. 567,6 poesis prisco si ... -atur more. EKKEH. (?) prol. Gall. p. 1095,12 huius operis priorem cum ipso *(Hartmanno)* -verat *Notkerus* partem. **B** *latius:* **1** *corpor. i. q. agitare – hin- und herbewegen:* ALDH. virg. 2778 -are nequit *sus* crasso sub gutture rumen. **2** *spirit. i. q. deliberare – erwägen:* WOLFHER. Godeh. I 11 p. 176,28 quid ... consilii arripiat, praemeditatione longae deliberationis -at. *medial. i. q. dubitare – schwanken:* EPIST. var. II 29 p. 346,22 cum in huiusmodi conflictatione animus meus ... -retur.

II *intrans. i. q. vicem peragere, succedere – (sich) abwechseln, aufeinanderfolgen:* **A** *gener.:* HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,22 tunc illi duo germani ... infirmi inter se -antes, alter ambulabat, quando alter iacebat. HRABAN. carm. 37,14 -ant *omnia* vicibus. HROTSV. Sap. 5,6 centuriones -ando scindant flagris eius membra. *al.* **B** *spec.:* **1** *metr.:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 88,5 spondeus isdem locis -are cognoscitur. 141 p. 201,7 multimodas -antes sinzigiae replicationes. **2** *mus. i. q. vicissim canere – im Wechselgesang singen:* WALAHFR. Gall. 2,4 duo chori ... -antium personarum dulcedine perstrepentes. SCHOL. enchir. 1 p. 183[b],6 in -ando seu respondendo. **3** *vicissim vigilare – abwechselnd wachen:* WALAHFR. Gall. 2,12 Deus ... vigilavit, ubi sollicitudo -antium non affuit populorum. **4** *vicissim ad praecedendum se invitare – sich gegenseitig den Vortritt lassen:* VITA Bard. 13 p. 328,33 illis -antibus ait Richardus: ... praecedat ille, quem divinum elegit beneficium.

adi. **1. alternans**, -antis. *vicem peragens – (ab)wechselnd:* VITA Greg. Porc. I 1 -em motum. OTTO FRISING. chron. 1,32 p. 66,26 -ium temporum calamitates. 2,32 p. 105,13 in ... variis ... -ium rerum casibus. *ibid. al. v. et l. 61.*

2. alternatus, -a, -um. **1** *vicem peragens – abwechselnd:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 156,30 -is ictibus. ALBERT. M. animal. 8,54 -is vicibus. **2** *varius – verschieden:* CHART. Raitenh. 285 (a. 1267) ex -is impetencium actionibus.

alternus, -a, -um. *script.* alit-: *l. 10.*

I *strictius:* **A** *vicem peragens, succedens – (ab)wechselnd, aufeinanderfolgend:* ALDH. virg. I 33 p. 274,18 -is vicibus (WANDALB. martyr. compr. 3. *al.*). carm. eccl. 3,44 volvuntur -is tempora festis. ANTIDOT. Sangall. p. 79,44 aliternis diebus (ODO MAGD. herb. 1872 -is febris accedendo d. *al.*). WALAHFR. carm. 19,1 -is ... ignibus auxerunt astra ... iubar. CONR. HIRS. dial. 635 ut -a succedens vicissitudo lectionis legentes reficeret. *al. metr.:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 82,18 dactilo et spondeo ... -a interpositione variatis. *de rhythmimachia:* ASILO rhythmimach. p. 16,17 altercatione -orum tractuum. FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,12 p. 177,23 ad inveniendas ... numerorum multiplicationes -as. **B** *mutuus – gegenseitig:* AGIUS epic. Hath. 531 -um nostrum ... amorem. HROTSV. Dion. 27 -is ... loquelis. WIPO gest. 2 p. 14,11 -a desideria. *al. iur.:* TRAD. Frising. 1038 (a. 903) inter se ... -am traditionem fecerunt (DIPL. Conr. II. 212). DIPL. Ludow. Germ. 150 p. 211,46 vice -a. **C** *ambo, uterque – beide:* ALCUIN. carm. 1,1142 naribus -is. WALAHFR. Wett. 648 morbus ... inficit -as *animas.*

II *latius:* **A** *math.:* **1** *aequidistans, parallelus – in gleichem Abstand, parallel:* Ps. BOETH. geom. p. 376,23 parallelae, id est -ae rectae lineae. p. 383,18 parallelogramma, quae in eisdem basibus et in eisdem -is lineis fuerint constituta. *ibid. al.* **2** *mutuo congruens – wechselseitig entsprechend:* Ps. BOETH. geom. p. 383,2 si in duas ... rectas lineas recta linea incidens -os angulos aequales inter se fecerit. p. 387,21 ab -a divisione circuli (*cf.* p. 388,19). **B** *reiectus, repercussus – abgeprallt, zurückgeworfen:* VITAE patr. Iur. 1,7 -o vicinoque saxorum vapore conflagrant *loca.* **C** *duplex – doppelt:* CATAL. abb. Fuld. (MGScript. XIII p. 273,14) Hatto ... gloriosus, -a virginitate preditus.

sensu adv. **in alternum.** *obviam – gegeneinander:* MARC. VALER. buc. 1,40 spectare ... gemellos currere in -um.

altero, -avi, -atum, -are. *mutare – (ver)ändern (saepe medial.):* **I** *natur. et philos.:* **A** *in univ.:* ALBERT. M. phys. 7,1,4 p. 494[a],4 ipsi ... sensus -antur (*p. 244[b],10* ἀλλοιοῦνται). p. 494[a],35sq. non -antur inanimata secundum omnia illa, quibus -antur animata. cael. 1,1,9 p. 26[b],25 corpus ... -atur alteratione tali, quae imprimit in ipsum aliquod esse. *ibid. al.* **B** *spec.:* **1** *spectat ad anim.:* ALBERT. M. animal. 1,414 neque -atur *vena* in aliquo a seipsa. 2,66 nec -atur *animal* ab hoc colore. *ibid. al. digerere – verdauen:* ALBERT. M. animal. 25,7 non -tum *venenum.* veget. 5,77 istae species *plantarum* non veniunt ad substantiam stomachi nisi -ta *(sic?)* per digestionem. *adde:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 139,4 -tas et minutas carnes facilius digerunt pulli *(antea:* inceptas digeri). **2** *spectat ad plantas:* ALBERT M. veget. 1,191 -atur planta, quod mutatur omnino in aliam speciem.

II *alch.:* GEBER. summ. 2,18 post proiectionem medicinae -antis illa *(imperfecta).* Ps. AVIC. lap. p. 635[b],70 quod non ingreditur ..., non -at neque transmutationem efficit in corporibus metallorum.

III *vario usu:* **A** *gener.:* HERACLIUS II 57 -at *una materia coloris* alteram. CHART. ord. Teut. (Thur.) 219 que fiunt in tempore, cum tempore -antur. *al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *aliter nominare – (um)benennen:* CHRON. Sigeb. cont. a. 1130 (MGScript. VI p. 450,23) Gregorius Innocentii, Petrus Anacleti nomine -antur. **2** *aliis vestibus amicire – verkleiden:* ALBERT. MIL. temp. 66 p. 408,5 subdiaconem -tum callide. **3** **a** *depravare – entstellen:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 286,43 litteras. *al.* **b** *falsare – fälschen:* CHART. Basil. A I 210 p. 323,25 (a. 1154) ut nec ... episcopus ... eam *(monetam)* -are presumat. **4** *calefacere – erwärmen:* HILDEG. phys. 9,2 (ed. pr.) cum calore -ti vini. **5** *exaltare – erhöhen:* ARNULF. MEDIOL. gest. 3,10 nullis ... ecclesiasticis gradibus -tus.

[Sroder]

subst. **1. alterans,** -antis *n. virtus mutans – veränderner Einfluß:* ALBERT. M. phys. 7,1,4 p. 493^{b},28 -s agit dupliciter, scilicet corporaliter et spiritualiter. animal. 1,575 ut ... magis resistat *cor* -bus et nocumentis. *al. v. et l. 7. p. 509,22.*

2. alteratum, -i *n. quod mutatum est – etwas Verändertes:* ALBERT. M. phys. 7,1,4 p. 492^{b},38sq. accidit sic alteratio, quod ultimum alterantis *(p. 244^{b},3* ἀλλοιοῦν) est cum primo -i *(p. 244^{b},4* ἀλλοιούμενον). *al.*

adi. **alteratus,** -a, -um. *diversus – verschieden, abweichend:* **1** *de cognatione:* CHART. Rhen. med. I 307 p. 359,21 (a. 1036) erant cognati, sed quinto generationis actu et sexto vicissim -i. **2** *de habitu:* ADAM gest. 3,38 p. 181,5 *archiepiscopus* quasi -us ab illo, qui fuit (3,62 p. 208,9).

adv. ***alterato.** *iterato – wiederum:* CHRON. Reinh. a. 1204 p. 567,36 regem Philippum -o vocare decreverunt.

***alterus,** -a, -um. *(ital.* altiero, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 387) superbus – hochmütig:* SALIMB. chron. p. 607,35 que *(uxor)* fuit -a et dedignantis nature.

alteruter, alterutra, alterutrum. *form.: gen. et dat. sg.* -(a)e: *l. 30.34.37. gen. sg.* alteriusutrius: *l. 28.*

I *usu subst. et rarius adi.:* **A** *strictius i. q. alter (vel unus) de duobus – der andere (oder der eine) von zweien:* EPIST. Teg. I 23 quod uterque nostrum -i promisit. FROUM. carm. 7,18 alter in -o gratuletur sospite viso. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,52 ut ... -i regum ... despecto ... contrairent, alteri ... servirent. NIVARD. Ysengr. 1,185 -r prẹsto est, neuter, si quẹris utrumque. GERHOH. Antichr. 2 app. 8 p. 349,17 ex imperfectis ... atque alteriusutrius ope ad invicem indigentibus. p. 349,20. *al. adi.:* GERHOH. aedif. 32 p. 1277^{D} -ae professioni *(sc. monachorum vel clericorum)* ... associandus. **B** *latius:* **1** *uterque – jeder von beiden, beide:* WIDUK. gest. 1,6 cum ab -is *(sc. Thuringis et Saxonibus)* pugnatum foret. CHART. Babenb. 177 p. 237,18 partes ... -ę. *ab utraque (sc. paterna maternaque) parte exsistens – beiderseits (d. h. väterlicher- und mütterlicherseits) vorhanden:* EPIST. Teg. I 12 -ius generositatis gloriosum stemma. **2** *mutuus – gegenseitig:* MANEG. ad Gebeh. 48 p. 392,18 -e obligationis rationem. CHART. Babenb. 13 p. 18,40 data et accepta -a et iusta reconpensatione.

II *usu adv.:* **A** *alter alterum, mutuo – einander, gegenseitig (usurpatur et de duobus et de pluribus):* **1** alterutrum: **a** *absol.:* BEDA hist. eccl. 5,19 p. 328,3 coeperunt -um requirere. ANNAL. Xant. a. 841 circuli tres apparuerunt in caelo ... ambientes se -um. IOH. FULD. carm. 28 (MG Poet. I p. 392) -um dantes scripta decora stilo. RUODLIEB VI 66 -um nostros mores donec videamus. OTTO FRISING. chron. 7,29 p. 355,21 Veneti ... ac Ravennatenses plurima mala ... -um intulere. *al.* **b** *c. praep.:* RHYTHM. 87,6,1 dicebant ad -um (REGINO chron. a. 876 p. 111,30 foedus, quod ad -um pepigerant. DIPL. Heinr. IV. 76 ager Corni et Lardarie ad -um extenditur. *al.*). HIST. Walar. 5 (MG Script. XV p. 696,6) dux et comes ab -o divisi. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 324,37 si in -um bello consurgerent. *al.* **2** alterutro: VITA Ludow. Pii 60 p. 644,41 ut ... se -o (-um *4*, mutuo *10*) tuerentur *filii.* TRANSL. Modo. 23 p. 300,7 exhortatione -o impensa. CHART. Port. 48 post longam ... -o disputationem. **3** alterutris: TRAD. Frising. 758 (a. 856) utrique, quod -is acceperunt, teneant. **B** alterutro *i. q. huc illuc – hin und her:* THEODULF. carm. 72,153 -o *(Sirmond recte,* -a *codd., ed.)* paucae *aves* ex utraque volebant parte.

alteruterque, alterutraque, alterutrumque *pron.* **1** *uterque – jeder von beiden, beide:* GERHOH. Antichr. 1,27 p. 337,31 ad alteriusutriusque partis confirmationem vel infirmationem. **2** *neutr. sensu adv. i. q. mutuo – gegenseitig:* RUODLIEB IV 216 -umque iuvant.

***alterutraliter** *adv. utrimque – von beiden Seiten (her):* CHART. Stir. III 242 p. 332,7 (a. 1257) ut ... heredes ... redditus tam patris ... quam matris ... hinc inde -r sortientur.

***alterutrim** *adv. mutuo – gegenseitig:* RUODLIEB V 583 -m ... vale dicebatur. X 24 -m victi. CHART. Hall. I 299 ut vicissitudinaria obsecundacione -m obligemur.

alterutris *v.* alteruter.

1. *alterutro, -are. *variare, commutare – abwechseln lassen, wechseln, austauschen:* VITA Godefr. Cap. II 104 (vs.) ut ... -et ... vicem flamma rotando picem. ALBERT. STAD. Troil. 3,10 Helena ... duos ... maritos ictus horrisonos -are videt. EBERH. ALEM. labor. 428 gaudent *voces* sedes -are suas. ANON. mus. Sowa 2^{b} p. 103,3 diversis metis has *(longas et breves)* ut placet -etis. *Sroder*

2. alterutro *v.* alteruter. **alterutrum** *v.* alteruter.

althaea (-thea, -tea), -ae *f.* (ἀλθαία; *cf. theod. vet.* altê, *v. et Ahd. Wb. I. p. 299) script.:* -teia: GLOSS. V 42,11 St.-S. alphaea: *l. 28.*

1 *hibiscum – Eibisch (Althaea officinalis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 229sqq.):* PAUL. AEGIN. cur. 6 semen altee in balneo fricatum conservat capillos et auget (MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380^{C} semen -ae ... temperatum virtutem habet humectandi ...; semen maioris dicitur malvae ..., maior malva bismalva dicitur et viscus idem dicitur). 73 altee radicis elixatura (WILH. CONG. chirurg. 903sqq. *al.*). 179 cataplasmentur ... his, que sunt de ... foliis altee. GLOSS. med. p. 6,24 altea, id est malva silvatica. ANTIDOT. Sangall. p. 84,31 altee sucus. GLOSS. III 474,37 St.-S. ibisca, malva asinina, altea. 591,21 de altea, alte. ODO MAGD. herb. 366sq. -am malvae speciem nullus negat esse -amque vocant illam, quod crescat in altum *(cf. Isid. orig. 17,9,75);* hanc ipsam dicunt eviscum ... agrestisque solet ... malva vocari. DYASC. p. 23^{b} althea sive molochis agria *(cf. Orib. lat. eup. 2,1,8 La).* ALPHITA I p. 274,13 alphaea, bismalva, enfeos, eviscus, malvaviscus, hibiscus idem. ALBERT. M. veget. 6,285 altea (alica *C*) graeco nomine dicitur a iuvamento multiplici, quod est in ea (*cf. Diosc. gr. 3,146,1* διὰ τὸ πολυαλθές) ...; vocatur etiam bismalva, eo quod habet folia sicut malva, sed est maior ea ...; vocant ... quidam eandem malvaviscum. *al. ?malva agrestis minor – ?wilde Malve (Malva silvestris L. et Malva neglecta Wallr., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 202.274):* GLOSS. III 594,47 St.-S. alteam wiltpoppele. 604,20 altea, idem agrestis malva, poppule.

2 *verbenaca – Eisenkraut (Verbena officinalis L.):* DYASC. p. 96^{a} prima *species hierabotanae* vocatur etiam sideritis, curectis et althea.

altiboo, -are. *alte clamare – laut rufen:* VITA Sigir. 34 (MGMer. IV p. 625,22) eius ... in memoria -ando personemus ore pio congrua melodia.

adi. **altiboans,** -antis. *magnifice loquens – erhaben redend:* CARM. Cent. 17,14 stringere versus Sedulii ex micis superantibus -is.

***alticanax,** -acis. *canorus – hell singend:* EKKEH. IV. bened. I 21,166 omne volans ... suas voces pullos docet -es.

***alticanorus,** -a, -um. *excelse tonans – erhaben tönend:* CARM. biblioth. 3,1,63 -i quinque volumina Moysi. CARM. Augiens. 4,6 orant c⟨uncta⟩ pium hoc nomen et alt⟨icanorum⟩.

alticinctus, -a, -um. *vestibus alte cinctis indutus – hochgegürtet:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 486,14 ad mamillas cincti vocari rite possunt -i.

***alticius** *v.* *aliticius.

***alticrepus,** -a, -um. *(valde) crepulus – (stark) rauschend:* FLOR. LUGD. carm. 22,20 -i ... unda sali.

***altifer,** -fera, -ferum. *in altum volans – hoch emporfliegend:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,61,6 p. 659^{b},27 dicuntur *angeli* -i quantum ad actum. *subst. neutr.:* ALBERT. M. cael. hier. 15,11 p. 440^{a},24 speciem 'aquilae' significare 'regale ... et -um' (*PG 3,337^{A}* τὸ βασιλικὸν καὶ ὑψίφορον), quia in altum fertur.

***altifluus,** -a, -um. *qui ex alto defluxit vel descendit – aus der Höhe herabgeflossen oder herabgekommen:* CARM. Paul. Diac. app. I 8,1 hausimus -o perfusas rore salivas. 11,1 hausimus -am Petri Paulique salutem. SUBSCR. cod. Oxon. Iun. 25 f. 193^{v} patris -i cingat vos gratia nati.

altilis, -e. *etym.:* GLOSS. I 273,7 St.-S. -ia dicta quasi 'alitilia', quia aluntur (*sim.* ALBERT. M. pol. 7,15^{a} p. 745^{b},40).

[Zilleser]

1 *adi.:* *de volatilibus i. q. mansuetus, domesticus – zahm, Haus-:* DUDO hist. 3 p. 99,28 est ... tellus Northmannica ... omnium ... volucrum silvestrium et -ium multimodis pullis incrementata.

2 *subst. neutr.:* **a** *avis, volatile (saginatum) – Vogel, (gemästetes) Geflügel (cf.* GLOSS. I 16,18 St.-S. -ia [alitilia *b*] kafedere. IV 4,9 -ia fliukenti): AETHICUS ISTER 49 eo quod in similitudinem griphorum animalium vel -ium pinnatorum eis *(paganis)* ... simulacrum fabricavit. VITA Magni Fauc. 7 -ia capere (*syn.* avium, alitum, volatilia). EGBERT. fec. rat. 2,567 nos -bus pleni pinguique ferina. PETR. DAM. grat. 18 p. 43,29 -e (*syn.* gallinam) suum, quod perdiderat. CHART. episc. Misn. 59 p. 60,36 decima tam in agris quam in -bus (*cf.* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 404,17sq. solvunt ... annuatim VIII -ia, id est pullos, et cum quolibet -i v ova. CHART. Lux. III 7 iure gallinarum et -ium exempto). OTTO SANBLAS. chron. 38 p. 57,18 -e ligno affixum propria manu vertens assabat *rex. al.* **b** *pecus (saginatum) – (Mast-) Vieh (cf.* GLOSS. II 264,38 St.-S. -ia hant zuchilinga [*ad Vulg. Matth. 22,4*]. IV 32,5 -e mastichi. 129,62 -e masfichi): WIDO FERR. schism. 1,2 p. 535,19 habundabat *mensa* ... volatilibus quoque et -bus omnium generum.

***altiloquus,** -a, -um. *magnifice loquens – erhaben redend:* SEDUL. SCOT. carm. 2,7,44 -us ... Maro. VITA Bav. II 2,329 convenit -ę cui vix modulatio linguę. *subst. masc.:* BURCH Iud. 11 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 251) forte nec -o sunt digna poemata nostra.

***altimensor,** -oris *m.* *mensor altitudinem metiens – Höhenmesser:* ANON. geom. I 3,3 stet -r in metiendi eminentis artifinio suspiciatque per utrumque mediclinii foramen.

***altimetra,** -ae *m.* *mensor altitudinem metiens – Höhenmesser:* ANON. geom. I 3,1 sumatur ab -a astrolabium, et in medietate quadrati ... constituatur mediclinium.

***altimetria,** -ae *f.* *mensura altitudinis – Höhenmessung:* ALBERT. M. anal. post. 1,2,17 p. 66^{b},46 geometricae *scientiae* descendunt in mechanicas, quae sunt manuales, ut cosmetria *(sic?)*, -a et profundimetria. metaph. 3,2,3 p. 147^{b},9 (p. 118,2 G.) *geosophia* divitur in planimetriam et profundimetriam et -am et cosmimetriam.

***altimetricum,** -i *n.* *mensura altitudinis – Höhenmessung:* ALBERT. M. eth. 1,1,2 p. 5^{a},5 sic enim se habet geometria ad cosmimetriam secundum omnes sui partes, scilicet planimetricum, profundimetricum et -um.

***altio** *v.* *aldio.

***altioro,** -are. *exstruendo altiorem facere – höher bauen:* CHART. Rhen.inf. II 249 (a. 1240) neuter eorum edificia sua -bit.

altipetax, -acis. *in altum tendens – in die Höhe strebend:* **1** *de herba:* WALAHFR. hort. 99 -x (gloss.: hohgerniv) semente cucurbita vili assurgens. **2** *de hominibus:* VITA Agnet. 422 -x ex igne polos migravit in altos. PETR. DAM. disc. p. 94,10 (vs.) -x Symonem *(sc. magum)* sequeris Symon astra petentem.

***altipetus,** -a, -um. *altivolus – hochfliegend:* EKKEH. IV. bened. I 4,56 evolat *accipiter (i. Augustinus)* -am *aquilam (i. Iohannem evang.)* spectamine solis acutam.

altipotens, -entis. **1** *de Deo i. q. in alto regnans – in der Höhe herrschend:* PETR. PIS. carm. 41,5 (MGPoet. I p. 74) rex -s, caeli terraeque creator. CARM. Paul. Diac. app. I 1,3 -s ... iudex. RHYTHM. 75,5,2 o Deus alme -sque. CONO LAUS. gest. 6 p. 797,8 (vs.) -s Dominus. *al. subst. masc.:* SEDUL. SCOT. carm. 2,11,7 sic chorus ecclesiae sobolem parit -is. **2** *de principibus i. q. sublimiter regnans – erhaben herrschend:* SEDUL. SCOT. carm. 2,12,4 *(de Karolo Calvo)* Caesaris egregii Ludewici principis almi -s proles (2,30,8). 2,30,88 o dux -s, edite Caesaribus.

***altipotentia** (-cia), -ae *f.* *meton. in allocutione i. q. alta potestas – Hoheit:* ACTA imp. Böhmer 1000 p. 702,7 (a. 1278) dominacionem, -ciam et magnificenciam vestram *(sc. comitis)* ... deprecamur, quatenus *eqs.*

altiriacus *v.* arteriacus.

***altisonantia,** -ae *f.* *fortitudo vocis – Lautstärke:* HERM. AUGIENS. mus. p. 15,17 quomodo sapienter cantant, ... qui tropum tropo permutantes confundunt, qui solam -am laudant?

***altisonorus,** -a, -um. *alte cantans – laut singend:* EKKEH. IV. bened. I 37,22 sanctus rite chorus triplicaverat -us.

altisonus, -a, -um. *script.* -iss-: ANNAL. Ianuens. I p. 218,7.31. *v. et l. 25.*

1 *proprie i. q. clarus – laut(stark):* **a** *de voce sim.:* THEOD. AMORB. Mart. 3 Martinum ... praesulatu dignum ... existere -a voce proclamant. WILH. CLUS. Bened. 5 p. 200,17 cum peracuta et -a voce in processionibus cantando iubilaret. VITA Serv. 53 p. 125,17 Syrenas ... celumque pontumque dulcis querele -is vocibus personuisse. EKKEH. URAUG. Hieros. 32,3 laudes -as. EBO BAMB. Ott. 3,16 p. 674,15 gracilem Adelberti vocem interpretis sua clamosa atque -a comprimens. *al.* **b** *de homine:* CARM. Cent. 160,13 econtra -us Teodingus quam bene cantat.

2 *translate:* **a** *de carmine sim. i. q. dulcisonus – lieblich (klingend):* PAUL. DIAC. carm. 19,8 condere et -um gracili sub arundine carmen. TRANSL. Mercurii I 3 (MGLang. p. 578,6) melos -um. AMARC. serm. 1,18 versibus -is non opus omne viget. **b** *de evangelista i. q. sublimis – erhaben:* SYLL. Sangall. 4,16 Marcus ... -us.

adv. ***altisone.** *clare – laut:* VITA Rigob. 15 (MGMer. VII p. 72,16) -e (altissime *1^{a}.2^{b}*, altissone *2^{c}*) reboabant *campanae.* EKKEH. V. Notker. 12 p. 579^{a},61 alpina siquidem corpora vocum suarum tonitruis -e perstrepentia. GESTA Ern. duc. II 21 p. 219,6 regem ... grocitantem ... -e.

***altista,** -ae *m.* (*cf.* *aldio) *colonus minoris libertatis – minder-, halbfreier Kolone:* CHART. Anhalt. II 145 p. 116,10 (a. 1239) omnes homines burchwardi ..., littones, -e et censuales ecclesie, ... coram advocato ... stabunt ter in anno, smurdones autem nullatenus venire cogentur *(inde* 297 p. 218,33; *cf.* 145 p. 116,27. 297 p. 219,14. *v. et supra p. 440,2sqq.).*

altithronus (-tr-), -a, -um. *script.* -trh-: *l. 64. form.: gen. sg.* -is: *l. 54. vocat.* -us: *l. 50. etym. et signif.:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 457,7sqq. si decepit te ... 'celsitronus', '-us', vide ..., quod 'alti', 'celsi' ... non sunt genetivi, sed accusativi ...; 'altitronus', 'celsitronus': 'altum tronum (altitronum *cod.*) habens' et 'celsum habens'. *tmesis: l. 47sq.*

1 *de Deo (Christo: l. 46) i. q. in alto regnans, celsithronus – in der Höhe herrschend, thronend:* ALDH. virg. II 1863 Christum. BEDA hist. eccl. 4,20 p. 248,33 (vs.) agni. TRAD. Frising. 38 p. 66,17 Dei (ARBEO Emm. 18 tanti alti Deo throni martyris. *al.*). WETT. Gall. 30 p. 274,41 regis. WALAHFR. imag. Tetr. 114 patrem. HRABAN. carm. 32,9 Dominus. CARM. var. I 25,1 arbiter altitronus, mundi formator et auctor. AMARC. serm. 3,190 rector. *al. subst. masc.:* WILLIB. Bonif. 5 p. 20,24 opitulante -o. HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,11 omnipotentis -i. HRABAN. carm. 18,26 filius -i (*cf.* VITA Erasmi 470 altitroni [-is *cod.*] nato. HROTSV. Theoph. 448 unicus -i genitus). 39,100,1 doxa tibi, -e, rex caelorum sanctissime. AMALAR. cod. expos. II 17 p. 280,9 (vs.) angelus -i. HROTSV. Mar. 475 grates -o reddentes. EKKEH. IV. bened. I 46,31 -i dextra tenet hunc *(Andream). saepe. remissius de re i. q. in alto positus – in der Höhe befindlich:* CARM. fragm. 3 (MGPoet. VI p. 134) collocat -a laetos in sede polorum.

2 *de principibus i. q. sublimiter regnans – erhaben herrschend:* SEDUL. SCOT. carm. 2,12,16 centum Solimas hic *(Karolus Calvus)* tenet altitrhonus (*cf.* 2,38,31).

altitonans, -antis. *de Deo i. q. ex alto (sive in alto) tonans – aus (in) der Höhe donnernd:* CARM. var. I 26,3,66 Deus (CARUS Clem. 47.118). VITA Landel. 352 regi. CARUS Clem. 137 immensus Deus, perhennis, pantacrator -s. *subst. masc.:* DONAT. Ermenl. praef. (MGMer. V p. 683,1) solius -is miseratione fidens. AUDRAD. carm. 1,134. CARM. Cent. 28,3. EKKEH. IV. bened. II 67 pisciculis tantis crux obviet -is. *v. et* *almitonans.

[Zilteuer]

***altitonator,** -oris *m.* *qui (alte) praedicat – (lauter) Verkünder:* Benzo ad Heinr. prol. p. 597,8 audiat augustus, quae profert . . . fidei . . . -r.

altitonus, -i *m.* *de Iove i. qui in alto tonat – der in der Höhe Donnernde:* Carm. Bur. B 155,3,4 exoro superos: -um (-em *cod.*) cum Hercule.

altitudo, -inis *f.* *script.:* -idu-: *l.* 44. -uto: Pirmin. scar. 27 p. 64,3 *cod. E.* *form.* altu-: *l.* 37.

I *excelsitas – Höhe:* **A** *proprie:* **1** *strictius de mensura:* **a** *astron., geom.:* Anon. geom. I 3,17 aestimandae -is orthogonium. Gerb.(?) astrolab. 6,1 sicut per solarem -em diurnae inveniuntur horae, sic per stellarum fixarum nocturnae *eqs.* 18,2 -o . . . climatis, in quo es. Herm. Augiens. util. astrolab. 2,1 p. 408^{A} planities inumbrata ad -em, quae umbram iacit, sexcupla erit. Albert. M. meteor. 1,3,1 p. 499^{b},9 circulus . . . -is. *al.* *de tertia dimensione:* Gerb. geom. 2,5 crassitudo, quae consueto nomine -o a geometricis vocitatur, . . . indagatur: . . . -o . . . ut in crassitudine vel spissitudine quarumdam . . . structurarum seu capacitate . . . vasorum. 4,2 *figurae planae* profunditate, id est -e, carentes. Ps. Boeth. geom. p. 373,27 mensura . . . est, quidquid pondere, capacitate, longitudine, latitudine, -e animoque finitur. *al.* *adde:* Ps. Galen. febr. 48 immanitas pulsus est, qui in longitudine et latitudine et -e motus arteriarum tetenderit. **b** *archit.:* Mappae Clavic. 101 quibus mensuris *oporteat aedificia* in -em elevare; . . . si in -em IIII staturis fuerit *aedificium,* fabricam unius staturae -e oportet esse fundamentum. Gerh. August. Udalr. I 13 p. 403,23 priori -i mensuram unius cubiti superposuit. *al.* **c** *vario usu:* Beda hist. eccl. 5,17 p. 319,26 quercus Abrahae, duorum hominum -is truncus. Arbeo Emm. 30 p. 70,26 ut in cubitis *(sic)* -em se coacervaret *humus.* Frid. II. Imp. art. ven. 6 p. 247,12 prius . . . quod falco ascendisset ad consuetam -em sui circumvolatus. *al.* *de ordine sedendi:* Liber de unit. eccl. 2,33 p. 259,11 contentio facta est . . . super -e sessionis suae. **2** *latius:* **a** *gener.:* Arbeo Emm. 21 per -e turrium gradere. Lios Mon. 139 adridet pietas altudine summa. Hrotsv. Abr. 7,4 velut lapsa ab -e caeli. Chart. Rhen. med. I 252 p. 308,40 quicquid nemorum -e silve comprehensum . . . cedi convenisset (['Hochwald' *Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 473*]. *cf.* Annal. Quedl. a. 781 -em sylvae, quae vocatur Haertz. *al.*). Const. I 204 p. 281,31 egregiae molis et -is *vexillum. al.* *collis, mons – Anhöhe, Berg:* Alcuin. epist. 83 p. 126,6 -es (altidudines *K2*) Alpium. Pass. Adalb. Prag. 2 (MGScript. XV p. 707,9) in praemonstrata se videndum presentavit -e (*syn.* in eminenti . . . tumulo). Trad. Gottwic. 9 p. 158,28 inde *limes* eandem -em habet, quam rustici dicunt Wagreim. Const. I 277,18 inde per A-em *('die Höhe' ed.)* in comitatum comitis Heinrici. *al.* *alleg.:* Hraban. univ. 14,21 p. 398^{B} -o *templi Hierosolymitani* spem denuntiat futurae retributionis. **b** *spec.:* *de aquarum retinaculo molendini:* Chart. Mulhus. Thur. 210 (a. 1270) examinata est . . . -o sive exaltacio, que vulgariter hebe *(cf. Dt. Rechtswb. V. p. 497)* appellatur, molendinorum duorum . . . et compertum est utrumque molendinum septem pedes in -em habuisse (*cf.* Chart. Hall. I 229 p. 220,39 retinaculo permansuro in eadem -e, in qua nunc est). *de partibus corporis:* Tract. de chirurg. 939 super -em brachii. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 75,8 ab initio -is pectoris. Albert. M. animal. 1,578 *meatus* constringuntur paulatim secundum cordis -em (*opp.* ampliatione). *al.* *adde:* Constant. Afric. theor. 9,15 p. 43b^{V} una *species coopertionis* est -o superioris palpebre, cum oculum non possit cooperire. **B** *translate et in imag.:* **1** *sublimitas, dignitas – Erhabenheit, Würde:* Hraban. univ. 14,21 p. 396^{A} potest . . . altare mystice significare corda electorum . . . vel -em fidei. p. 396^{C} cornua altaris est -o coelestis patriae. Ruotg. Brun. 6 quis enim a tanta et tam incomparabili -e prohiberet arrogantiam? Wipo gest. 5 p. 27,15 si non esset aequus in -e regali. Conr. Eberb. exord. 4,27 p. 1116^{A} tanta -e spiritualis vitae. Albert. M. miss. 3,4,19 p. 92^{b},2sqq. *agmen angelorum* super se contemplans -em sapientiae et delectationis huius sacramenti, celebrat . . . sacramenti istius -em. *al.* *meton. de principum personis i. q. celsitudo – Hoheit:* Dipl. Merov. I 31 p. 30,28 (a. 673) petiit -em nostram, ut *eqs.* Heiric. Germ. I comm. p. 428,4 *(de Karolo Calvo)* -em vestram sceptra . . . regere. Dipl. Karoli III. 122 p. 194,34 nostre -is firmitatis pactum. Const. I 317 imperialis culminis -o. Acta imp. Winkelm. I 742 p. 586,41 tante -i *(sc. regi)* scribere. *al.* **2** *festivitas, sollemnitas – Festlichkeit, Feierlichkeit:* Amalar. off. 4,18,4 cum alleluia et cum -e psalmi. 4,21,7 -o signorum, quae fiebat per vasa aerea, deponitur. *v. et l. 15.* **3** *superbia, elatio – Hochmut, Überheblichkeit:* Adam gest. 2,68 p. 128,13 subdiaconus . . . verborum . . . -e suspectus audientibus. Otto Frising. gest. 1,49 p. 69,2 ab -e mentis suae humiliatus *Abailardus.* **4** *de voce, sono i. q. elevatio – Hebung, (Ton-)Höhe:* Amalar. off. 4,3,20 per -em vocis -em mentis monstramus, quae se erigit in gaudium supernae civitatis. Remig. Altiss. mus. p. 69^{b} 'exeramus' extendamus vel in -em producamus. Aurel. Reom. mus. 12 p. 46^{b} inter -em vocis et gravitatem. Ps. Hucbald. ton. p. 227,20 indifferenti -is modo. *al.* **5** *de computatione i. q. summa – Ergebnis:* Epist. var. I 17 p. 524,35 quae . . . quantitas numeri multiplicata veluti in . . . dierum anni nostri -o *(sic?)* consurgit. **6** *de crimine vel poena i. q. amplitudo – Ausmaß:* Dipl. Heinr. IV. 402 p. 531,32 -i reatus comparantes -em vindictę.

II *profunditas – Tiefe:* **A** *proprie:* Arbeo Corb. 40 erat ibi *(sc. in praecipitio castri)* tante -is spatia, ut *eqs.* Anon. geom. I 3,20 putei aut cuiuslibet fossae -em (profunditatem *var. l.*) sic probabis. Walth. Ter. Ioh. 12 p. 1146,48 fossam . . . multam . . . profunditatis -em habentem. Casus Petrish. 3,15 cuius *(putei)* -o profunda est simul et angusta. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 51,19 in -e nidi. *al. v. et p. 519,18. 27.* **B** *translate:* **1** *de subtilitate quaestionum sim.:* Godesc. Saxo theol. 24 p. 341,6 quippe . . . profunda sectaris, -e delectaris, medulla pasceris *eqs. v. et p. 519,72.* **2** *de corde, ingenio:* Chart. Pruss. II 59 p. 51,30 (a. 1258) in -e cordis sui. Albert. M. animal. 1,469 mediocritas . . . ventris . . . significat -em intellectus et boni consilii. *fort. add.:* Aethicus Ister 12 haec omnia invenimus nimia -e investigata.

III *latitudo – Breite:* Chart. Argent. I 617,56 p. 481,17 (c. 1200) panni grisei, qui non sunt in -e (*postea:* minoris . . . latitudinis) duarum ulnarum.

altivagus, -a, -um. *alta pervagans – die Höhe(n) durchziehend:* Siseb. carm. 20 non illam *(lunam)* . . . mulier . . . detrahit -o e speculo *(cf. W. Stach in: 'Corona Quernea' [Festgabe K. Strecker]. 1941. p. 83).* Paulin. Aquil. carm. 1,84 angelus -as quisquis iaculatus in auras.

altivolus, -a, -um. **1** *proprie i. q. altipetus – hochfliegend:* Albert. M. cael. hier. 13,7 p. 359^{b},2 ut sint *angeli* -i in superiora (*cf. PG 3,305^{A}* ὑψιπετοῦς ἀειπνησίας). *subst. neutr.:* Albert. M. cael. hier. 15,11 p. 440^{b},12 si *sumitur proprietas aquilae* . . . quantum ad locum motus, sic est -um. miss. 3,4,19 p. 92^{b},10 quia -um in divinas est contemplationes *(sc. angelorum).* summ. theol. II 9,33,2 p. 368^{b},26 in figura . . . aquilae *signatur* -um *angelorum* in contemplatione. **2** *translate i. q. alte resonans – laut (und weit) schallend:* Dudo hist. 3 p. 104,37 confusae -aeque vociferationis.

altiuscule *adv.* *aliquantum alte – einigermaßen hoch:* Decret. Burch. praef. p. 539^{A} animum meum . . . -e assurgere.

alto, -atum, -are. **1** *erigere – aufrichten:* Aldh. epist. 3 p. 479,18 -to . . . sceptri in vertice celydro. **2** *elevare – erhöhen:* Aurel. Reom. mus. 19 p. 58^{b} tertia decima *syllaba* . . . parum -bitur.

adi. **altatus,** -a, -um. *fere i. q. ruderibus opertus – etwa 'mit Schutt bedeckt':* Chart. Helv. arb. 102 p. 162,33 (a. 1268) de viis -is vel impeditis emendare debet.

altor, -oris *m.* *form.* alit-: *p. 521,1.8.* *adi.: p. 521,15.* *nutritor, educator, fautor – Ernährer, Erzieher, Förderer:* **1** *strictius:* **a** *de hominibus:* Paul. Diac. Mett. p. 268,1 orfanorum viduarumque non solum -r, sed et . . . tutor (*inde*

GESTA Mett. 37 p. 540,16 alitor). PAUL. BERNR. Herl. 12 alitoribus suis (*syn.* carnales patroni). **b** *de animalibus:* EGBERT. fec. rat. 1,767 cuculus -em *(sc. currucam)* iniusta mercede cruentat. **2** *latius:* **a** *de hominibus:* ALDH. virg. I 32 p. 272,16 cuius *(Athanasii)* -r et dogmatista beatus Alexander ... extitisse memoratur. ABBO SANGERM. bell. 1,46 urbis erat tutor *Odo*, regni venturus et -r (gloss.: nutritor). VITA Willib. p. 19,34 pater et pontifex, educator et alitor..., nostri miserere. CARM. libr. III 40,8 abba Gerhardus ..., Sewensis ... -r ovilis. 81,15 -em *(sc. Pandulfum)* cum suscipit *Capua. al.* **b** *de Deo, Christo sim.:* WALAHFR. carm. 25ª,10,2 virgo ... lactat -em. MILO carm. 3,4,2,1060 auctor et -r. ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,8 -r cunctorum pietate, minister amore *eqs.* GODESC. SAXO carm. I 3,11,1 sis, *Christe*, mihi factor, mihi sis et -r. CARUS Clem. 596 spiritus -r. CARM. de Cunone 27 qui cunctorum pater extat et -r honorum. *al.*

altrecatio, altricatio *sim. v.* altercatio.

***altrinsecatio**, -onis *f.* (*cf.* altrinsecus, secatio) *mus. i. q. alternatio (vocum in cantu hoqueti) – Wechsel (der Stimmen im Hoketus):* LAMB. mus. quadr. p. 281ᵇ patet -o contra eundem *modum.* ANON. mus. Sowa 2ᵇ p. 97,27 si *hoquetatio* sit sine littera, eadem est vocum -o, sed sepius mutuanda ac etiam resecanda. p. 98,2. p. 100,3 si sit perfecta, tunc talis hoquetatio fit per -em resecationum ab uno cantu in alterum continue mutuatam. 3 p. 106,14.

1. altrinsecus. **1** *adv.:* **a** *ex utraque parte, utrimque – von, auf beiden Seiten, beiderseits:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 194,10 -s corrumpuntur, id est tam praepositio quam ceterae orationis partes. AMALAR. cod. expos. II 11,4 ponuntur candelae ante altare, non iam -s ..., sed mixtim. GERB. geom. 4,5 in media ... area et in singulis -s positis. BERNO ton. prol. 3 p. 64ᵇ consonantiae fiunt, quando -s virilis ac puerilis vox pariter sonuerit. *al.* **b** *invicem, mutuo, inter se – gegenseitig, untereinander:* ALDH. virg. I 60 p. 321,19 cum metrica leporis elegantia et rhetoricae disertitudinis eloquentia tantum -s discrepent, quantum *eqs.* WOLFHARD. Waldb. 2,18 laeta -s fabulatione. PASS. Ursulae 12 omnes *virgines* se -s scuto caelestis fidei ... armaverunt. CHRON. Salern. 126 p. 139,35 ut -s inter se fedus inirent. *al.* **2** *praep. c. acc. i. q. in utraque parte, utrimquesecus – auf beiden Seiten (entlang):* CHART. Pommerell. 319 p. 276,15 (a. 1280) cum feno -s fluvium, qui Strbok dicitur.

2. *altrinsecus, -a, -um. *extrinsecus superveniens – äußerlich:* MIRAC. Bav. praef. quod veritas ... non querat -am colorum adhibitionem.

altrix, -icis *f. form.:* alet-: *l. 61sq.* alit-: *l. 63.69. usu adi.: l. 64.*

nutrix, educatrix, fautrix – Ernährerin, Amme, Erzieherin, Förderin: **1** *strictius:* **a** *de hominibus:* ALDH. virg. I 26 p. 260,11 quae *(verna)* -x infantis fuerat. *in imag.:* BONIF. carm. 1,329 -x me *(sc. ignorantiam)* numquam docuit, sapientia quid sit. **b** *de rebus:* ALDH. ad Acirc. 12,1 -x cunctorum ... nuncupor *(sc. terra).* WALAHFR. carm. 27,1 arboris est -x quondam vagina medullae (*sim.* CARM. Augiens. 3,2). CARM. Cantabr. 35,3,4 luporum -x silvula. *al.* **2** *latius:* **a** *de hominibus:* EPIST. Teg. I 1ᵘᵗ. regum regnorumque -i, nobilissimę Adalheidę auguste, ... titulum ... salutacionis. **b** *de rebus: de terris, urbibus:* IULIAN. TOLET. Wamb. 5 Galliarum terra, -x perfidiae. AETHICUS ISTER 79 p. 59,14 Athenas, ... aletrix iuventum *(sic)* tuorum *(sc. Ioniae).* 108 p. 81,17 ortus et aletrix regum ..., Hierusalem. HYMN. Sangall. p. 126 Italia exultet, alitrix tanti iuvenis. ARNULF. SAG. invect. 8 p. 107,3 -x tyrannorum Sicilia. *al. adi. i. q. patrius – heimatlich:* WALDO Anscar. 13,2 -bus oris. *de rebus incorporalibus:* BONIF. carm. 1,107 -x virtutum ... vocabor *(sc. patientia).* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,7 in gremium -is *(sc. ecclesiae)* sacrę cunasque recepti. CHART. civ. Ratisb. 94 unitas et societas... concordie mater et alitrix noscitur esse vera. *al.*

altudo *v.* altitudo.

***altura**, -ae *f.* **1** *altitudo – Höhe:* CHART. Tirol. 482 p. 270,11 (a. 1194) auctoritatem dedit... edificandi... quamcunque munitionem in quacunque -a sibi in eodem dosso placuerit. **2** *profunditas – Tiefe:* BERNOLD. WAT. chron. 2 ex sui *(sc. amnis)* -a. COD. Wang. Trident. 241 p. 451,14 *(de argentifodina)* in maiori -a ... debent ire. *Ziltener*

altus, -a, -um. *compar. fem. sg.* -iora: *l. 25.63. p. 523,21 (cf. N. Fickermann, JbGeschMitteld. 6. 1957. p. 39).*

I *excelsus, erectus, editus – hoch, aufgerichtet, emporragend:* **A** *proprie:* **1** *strictius de habitu:* **a** *de rebus:* WALAHFR. hort. 102 ulmum. WANDALB. mens. 192 silvis ... sub -is (PETR. CAS. [?] chron. 4,18 p. 770,32 monasterium ... cum s. -a. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 401,33). WALTHARIUS 14 solio ... in -o. HROTSV. Mar. 826 urbem ... moenibus -am. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,21 ripa ... -issima eminebat. *persaepe. in locorum nominibus:* DIPL. Karoli III. 145 p. 232,38 Alta ripa *('Hauterive').* CHART. episc. Halb. 825 p. 110,33 iudicio apud Altam arborem. *al. medic. i. q. tumidus – geschwollen:* TRACT. de caus. mul. 32 locus ... durus et -ciora parit *(fort. leg.:* alcior a⟨p⟩paret). **b** *de anim.:* ALDH. ad Acirc. 71,5 elefantes. WALTHARIUS 460 dum cervicem sonipes discusserit -am. GERH. AUGUST. Udalr. I 17 caballum. *al. per compar.:* ALDH. ad Acirc. 111,21 -ior ... caelo rimor *(sc. creatura)* secreta tonantis. **2** *latius:* **a** *de situ:* ALDH. carm. eccl. 5,8 laqueo suspensus *Iudas* ab -o. AETHICUS ISTER 3 mundus ... informe fuit constitutus, ... dum -iora fabrica tecta videbatur. WALAHFR. carm. 20,26 sidera. HROTSV. asc. 101 super caelos ... -os. EKKEH. IV. bened. I 19,54 gladium ... -um (gloss.: id est levatum ad ictum). ALBERT. M. animal. 1,612 dexter ... ren -ior (*p. 496ᵇ, 35* ἀνώτερος) est quam sinister. *saepe. in locorum nominibus:* WETT. Gall. 3 per Altam Germaniam (*cf.* WALAHFR. Gall. prol. p. 281,13 ab -o situ provinciae idem vocabulum [*sc. Altimania*] ... confictum est). LIUTOLF. Sever. I 7 ad Altum monasterium *('Altenmünster').* LAMB. LEOD. Matth. I 2367 Alti castelli *('Hoenburch')* municipatum. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1276 p. 707,10 Altum forum. *al. de avibus i. q. in alto volans – in der Höhe fliegend:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 178,18 ad airones longinquos et -os. **b** *de directione i. q. in altitudinem versus – in die Höhe gerichtet:* VITA Erasmi 146 mansurus eris ... in ignibus -is. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 731,24 -us cruor. *al. in imag.:* CAND. FULD. Eigil. I 4 precibus -is (II 10,18). **B** *translate:* **1** *gener.:* **a** *sublimis, venerandus, sanctus – erhaben, verehrungswürdig, heilig:* FORM. Senon. I 21 Deo -issimo. EIGIL Sturm. 12 -issimo rege Christo. HRABAN. carm. 11,8 praesul honeste Dei, plebis et -us honor. 23,8 sophia ... -a Dei. WALAHFR. carm. 49,13 tui -a ad praemia regni. CAND. FULD. Eigil. II 17,73 potestas. 17,132 martyr. WANDALB. martyr. 302 Maximine, tibi quarto Trevir -a coruscat. *saepe. de gradu:* LIOS MON. 70 sacratio presulis -i *('Hoherpriester' ed.).* **b** *generosus, nobilis – edel, adelig:* VITA Pirmin. I 6 Wernharius -a prosapia Francorum ortus. CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,27 ab hac -a et generosa electione. II 12,13 regis. DIPL. Otton. I. 365 -ae vel humilis personae (DIPL. Otton. II. 93. CHART. Brixin. 60. *al.*). CHRON. Salern. praef. p. 469,37 (vs.) -e comes. BALDER. Alber. 23 p. 255,11 vir -i sanguinis (CONST. II 54 p. 66,6. *al.*). *saepe. remissius:* TRAD. Weiss. app. I 297 (a. 1058) questio in -o disponatur palatio. CHART. episc. Spir. 318 p. 287,15 recolentes *(sc. Richardus rex)* -issimo placitu ... ecclesiam. **c** *praestans – hervorragend:* WILLIB. Bonif. 4 p. 13,22 ad -iora bonorum documenta. WALAHFR. Wett. 447 -ae Romanae gentis. carm. 38,96 ingenio (CAND. FULD. Eigil. II 14,47. *al.*). VITA Vincent. 5 (MGMer. V p. 117,20) ad -ciora erudicione. FROUM. carm. 32,76 -ior in meritis *pater.* VITA Liutw. I 10 ut in virtutum provectu nullus sibi -ior, in humilitatis despectu nullus inveniretur deiectior. *saepe.* **d** *magnus, gravis, acer – groß, erheblich, intensiv:* WALAHFR. carm. 38,50 nivium vis ... -as fecit habere moras. DIPL. Otton. I. 405 p. 551,42 -is contentionibus. FROUM. carm. 27,14 labor. ANNAL. Pegav. p. 238,5 -a obsidione. *al. de censu:* CHART. Gosl. II 52 (a. 1258) nullus ... ipsos ad censum cogat -ciorem. *de colore i. q. vigidus – kräftig:* TURBA phil. 14 p. 124,14 ut sit *color* -ior ... et audacior.

[Srodor]

e *superbus – hochmütig:* Donizo Mathild. 2,24 elatis -a, mitis sed mitibus astat *Mathildis.* **2** *spec.:* **a** *de sono, voce i. q. elevatus, clarus – erhoben, laut:* Arbeo Emm. 36 confessionem -a voce dedit. Albert. M. animal. 4,108 omnes feminae sunt -ioris et subtilioris (*p. 538b,13* λεπτοφωνότερα καὶ ὀξυφωνότερα) vocis. *al. mus.:* Alcuin. (?) mus. p. 26b,17 primi *toni* -iores, secundi inferiores. Hraban. inst. cler. 2,48 p. 156,21 perfecta ... vox est -a, clara et suavis *eqs.* Ps. Odo Clun. dial. prol. p. 251b,9 vocem ad -um tonum pertinentem. Theoph. sched. 3,86 si volueris cymbalum -ius habere. *sublime sonans – erhaben klingend:* Cand. Fuld. Eigil. II 14,62 -a ... modulamina missae. **b** *de stilo, tenore i. q. grandis – gehoben, feierlich:* Otto Frising. gest. 1 prol. p. 12,15 si ... ad -iora velut phylosophica acumina attollatur oratio. Conr. Mur. summ. 6,6a p. 434,42 tres sunt stili: humilis, mediocris et -us. **c** *iur. i. q. gravis – hoch(gestellt), bedeutend:* Lex Raet. Cur. 2,1,6 -ciores causas. Chart. Hall. I 183 in -o ... iudicio. Chart. Rhen. inf. IV 664 iusticias -as et civiles. Const. III 27.

II *profundus – tief:* **A** *proprie:* Aethicus Ister 58 p. 37,18 -iora limfa. Antidot. Glasg. p. 142,27 vulnera. Poeta Saxo 4,46 sub -o terrarum gremio. Waltharius 50 amnes. *al. in imag.:* Hraban. carm. 39,55 -um abyssum ... dogmatum. *de gemitu ex profundo veniente:* Cand. Fuld. Eigil. II 24,10 -us ... per omnes it gemitus. **B** *translate:* **1** *gener.:* **a** *sublime, sollemniter – erhaben, feierlich:* Aesculapius 3 p. 4,43 somno. Poeta Saxo 3,30 nox. Vita Liutg. II 1,24 p. 101,7 pace. Walahfr. carm. 5,81 oblivio. Caes. Heist. hom. exc. p. 27,16 horrenda sacrilegia '-am vitam' vocant; ... est enim in viciis profunda nimis. *al.* **2** *de mente sim.:* **a** *intellegens, sagax – verständig, einsichtig:* Walahfr. Blaithm. 115 cum sancta viri mens ... sensu praenosceret -o. Thietm. chron. 8,14 in -a mente sua. Thangm. Bernw. 3 -iori ... industria ... simulationes praevidebat. *al.* **b** *secretus – verborgen:* Thietm. chron. 5,29 latentibus insidiis suis -a mentis intencione.

III **A** *local. i. q. longinquus – entfernt:* Waltharius 817 ex Avarum ... sedibus -is. **B** *temp. i. q. progressus – vorgerückt:* Bruno Querf. fratr. 13 p. 733,8 surgente ... die ... usque ad -am horam.

subst. masc.: **1** *deus – Gott (fere superl.):* Paul. Diac. carm. 7,4,2 afflatus -i flamine. Hugeb. Wynneb. 13 p. 116,28 almus -issimi anthletus. Walth. Spir. Christoph. I 19 tu solus -issimus in omni terra. Chart. Turic. 1654 p. 9,5 quanto nos alcius exaltavit -issimus. *saepe.* **2** *homo illustris – ein Hochgestellter:* Hildeg. epist. I 50 p. 259B -i et -iores, parvi et minores.

subst. neutr.: **I** *excelsitas – Höhe:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* Lex Sal. Merov. 102,1 bargo v pedes in -um. Hugeb. Willib. 3 p. 91,24 gressum dirigebant in -um. Agius epic. Hath. 583 ex -o ruiturus. Waltharius 1455 petit *cicada* -a. *saepe. c. gen.:* Arbeo Emm. 25 poli. Hugeb. Wynneb. 4 p. 109,16 Alpium. Walahfr. hort. 107 ramorum. *al. medic.:* Ps. Galen. febr. 199 quartane febres ... pulsum faciunt rarum et segnem et in -um (*cf. Galen. ed. Kühn VIII p. 461,12* κατὰ βάθος). *de tertia dimensione:* Syll. Sangall. app. 5,74 numerus crassus ad -a volans. Adalbold. sphaer. 5 quadratus si septies in -um tollatur, CCCXLIII pedes reddit *eqs.* **2** *latius:* **a** *caelum – Himmel:* Hraban. epist. 12 supernus arbiter, qui in -is habitat. Hrotsv. Mar. 140 angelus ... descendit ab -o. Thietm. chron. 2,10 gratiam spallens ... in -issimis Deo. *saepe. remissius:* Carm. Bur. B 32,2 -a mereri. Const. III 248,1 quantum nobis ex -o permittitur. **b** *solium – Thron:* Waltharius 441 fatur *rex* ab -o. **B** *translate:* **1** *gener.:* **a** *res sublimis – etwas Hochstehendes:* Pass. Petri et Pauli 184 ne multum -a velis, ne inferiora petas *(cf. Vulg. Sirach 3,22).* Otto Frising. gest. 1 prol. p. 12,18 rebus simplicioribus -iora interponere. **b** *res efficax – etwas Wirksames:* Annal. Magd. II a. 954 p. 145,66 coacti sunt obsessi ... aliquid -ius actitare. **2** *spec.:* **a** *de sono, voce i. q. elevatio – Höhe, hohe Lage, Erhebung:* Beda hist. eccl. 3,2 p. 129,5 quia ... elata in -um voce cuncto exercitui proclamaverit. Ordo Rom. 5,66 sequitur in -um prefatio dominicae orationis. Conr. Mur. summ. 2 p. 420,8 quorum *(verborum)* penultima tendit in -um. *al.* **b** *iur. i. q. gravis iurisdictio – hohe Gerichtsbarkeit:* Chart. Merseb. 240 p. 194,7 (a. 1239) in -um et in bassum nostro stare arbitrio promiserunt (Chart. Lux. IV 80 p. 122,21 compromissum de -o et b. Chart. Helv. arb. 147 p. 229,8. *al.*). **c** *philos. i. quod difficulter attingi potest – etwas schwer Erreichbares:* Albert. M. resurr. 106 p. 308,7 -um indeficiens et potens, replens affectum quantum ad alteram sui partem, scilicet irascibilem. p. 308,34 pravus actus ad -um potens est furor. summ. creat. II 67,2,2 p. 558b,11 irascibilis debet denominari respectu eius, quod est proprium obiectum: hoc autem est arduum et -um. *ibid. al.*

II *profunditas – die Tiefe:* Marc. Valer. buc. 2,100 preceps dabo me ... in -a.

adv. **alte.** **I** *excelse, erecte – hoch, aufgerichtet, emporragend:* **A** *proprie:* **1** *de rebus:* Hrotsv. Pel. 400 -e surgentibus undis. Walahfr. hort. 91 abrotani ... -e (gloss.: uf) pubentis frutices. Thietm. chron. 4,30 machinamenta -e constructa. *al. in imag.:* Walahfr. carm. 38,57 -ius ascribent laudes. *al.* **2** *de anim.:* Walahfr. Mamm. 12,2 iubet -ius ... sanctum suspendi. Hraban. carm. 37,19 nutricis gremio ... puer -ius exit. Frid. II. Imp. art. ven. 4 p. 103,21 quidam *(falcones)* volant -e, quidam inferius. *al.* **B** *translate:* **1** *gener.:* **a** *sublime, sollemniter – erhaben, feierlich:* Chart. episc. Hild. I 528 (a. 1197) episcopus ... templum -e consecravit. **b** *magnopere, valde – in hohem Maße, sehr:* Cand. Fuld. Eigil. II 17,83 temet benedicimus -e. Carm. Cent. 146,3 satis -e ... floruit eloquiis. *c. adi.:* Ekkeh. IV. cas. 124 praedicator -issime apertus. *de pretio i. q. impense, care – teuer:* Const. I 140,11 (a. 1152) -ius modium et carius vendere. **2** *spec.:* **a** *de sono, voce i. q. elevate, clare – erhoben, hoch, laut:* Aldh. virg. II 372 tuba ... reboat ... -e. Nivard. Ysengr. 6,9 Reinardus clamitat -e. *al. mus.:* Aurel. Reom. mus. 10 p. 43a,37 -ius finis *versuum* erigitur. Notker. Balb. ad Lantb. p. 106 'a' ... admonet, ut cantus -ius elevetur. Nivard. Ysengr. 7,101 sus super equa levans monacordum iura canebat -ius. **b** *de stilo i. q. granditer – gehoben, feierlich:* Epist. var. II 15 p. 321,34 partem orationis ... -ius enuntiandam. Otto Frising. gest. 1 prol. p. 12,21 sive more ... colonorum summissius vel principum ... -ius narrando. **c** *iur. i. q. modo gravis iurisdictionis – nach Art der hohen Gerichtsbarkeit:* Chart. Helv. arb. 57 p. 91,25 (a. 1250) -e et basse dictum (59 p. 97,15).

II *profunde – tief:* **A** *proprie:* Walth. Spir. Christoph. II 2,216 virga ... -ius in viridis defixa cespite ruris. 6,49 -ius ... pelagi scrutantes terga. *in imag.:* Vitae patr. Iur. 3,14 ne ... -ius graviusque corruerent *superbi. de gemitu i. q. penitus – aus der Tiefe:* Thietm. chron. 8,30 -e gemitu tracto. *al.* **B** *translate:* **1** *intrinsecus – innerlich:* Cand. Fuld. Eigil. II 25,32 paenituit -e. Thietm. chron. 5,20 quem *(archiepiscopum)* cum -cius ... custodia ... in mentis secreto morderet. **2** *subtiliter, diligenter – sorgfältig, genau:* Cand. Fuld. Eigil. I 11 quid ... -ius vel manifestius ... poterit explicari? Trad. Ratisb. 157 -ius excogitare. Thangm. Bernw. 11 -ius indagando repetere. Dipl. Heinr. IV. 423 p. 567,28 rem sanius -ciusque perscrutantes. *al.*

III *de tempore:* **A** *tarde (-ius) – spät(er):* Meginfr. carm. p. 647B de quo ... tractabimus -e. Ekkeh. Uraug. Hieros. 1,7 -ius replicemus. **B** *mature – früh:* Bernold. Const. chron. p. 393,33 Romani a Ianuario, Aegiptii ... a Septembri, scilicet quatuor mensium -ius inchoantes *eqs.*

?***altya,** -ae *f. (orig. inc.) avis aquatica (anatibus similis) – (entenartiger) Wasservogel:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 15,32 anates ... et circelle et -e et geyoni ... pascuntur ... in aquis vel extra aquas. *Sroder*

alvare *v.* alvearium.

***aludel,** -elis *n. vel* ***aludellum** (-us), -i *n. (m.) (arab.* uṭāl, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 2142) script.:* -ute-: *p. 525,12.19.* -uthe-: *p. 525,7.16.* -ela: *p. 525,14.*

[Baader]

vas ex duabus partibus compositum et ad sublimationem specierum solidarum aptum – ein aus zwei Teilen zusammengesetztes Sublimationsgefäß für feste Stoffe (cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 6. 1941. p. 615q.): ANON. secret. p. 48,17 -l est vas pro sublimatione specierum siccatarum et debet esse strictius in fundo *eqs.* Ps. GERH. CREM. sal. I 20 aperi -thel. GEBER. summ. 1,43 p. 566 firmetur vas -l et circumlinatur ad furnum. 1,44 p. 569 intentio . . . vasis -is est, ut fingatur vas de vitro spissum. Ps. AVIC. anim. 6 capit. p. 165 quod -um . . . sit frigidum. 6,6 p. 235 ad lutandum -dellos. p. 238 debent fieri -a: -l fuit inventum per geometrica. p. 240 misce et mitte in -tello . . .; intimavimus -tellos et lutum magisterii. epist. 9 in -e. Ps. CALID. secret. 2 p. 185^{b},20 scire vasa in hoc magisterio, scilicet -dela, et sapientes vocant coemeteria seu cribratoria. Ps. PLATO quart. 4 p. 179,9 sublimetur calcinatum per -thel et decoctum per cucurbitam. ALBERT. M. miner. 4,1,2 p. 85^{b},12 in collo vasis, in quo fit sublimatio, quod -tel vocatur. THEOD. CERV. chirurg. 4,8 p. 183^{H} in -tello. *al.* *v. et Suppl. Arab.* *Baader*

alvea *v.* alveus.

alvearium, -i *n. vel rarius* **alveare**, -is *n. (m. vel f.: l. 40. cf. l. 24) script.:* alb-: *l. 38.44. adde* WILLIB. Bonif. 5 p. 22,22 *cod. 1.* -var-: ARNOLD. SAXO fin. 2,6 p. 62,43 in alvari. -re-: *l. 38. form.: nom. sg. (vel pl.?)* -ia: *l. 28.29. nom. et acc. sg.* alvear: *l. 30.49. adde* GLOSS. III 215,48 St.-S. *ibid. al.* *nom. pl.* -res: *l. 40.*

1 *mellarium, vas (apium), apiarium – (Bienen-)Stock, (Bienen-)Korb, Bienenstand (cf.* GLOSS. III 406,50 St.-S. -ia binekar. 444,74 -ia pivaz. *ibid. al.):* **a** *proprie:* LEX Saxon. 30 qui -um apum . . . furaverit. WALAHFR. Gall. 2,8 -r (alveas 3^{c}) cum melle et apibus furtim . . . auferens. TRAD. Frising. 652 de apibus -ia II. MIRAC. Trud. 7 de suo -o unum vasculum . . . communicare sancto viro. CONST. II 427,28 apes in -bus suis secure consistant. CHART. Livon. A I 93 p. 112,31 in fodiendis -iis apum de lignis, que sunt in myricis. ALBERT. M. animal. 26,5 -is purgationem, *saepe.* **b** *in imag. et per compar.:* ALCUIN. Willibr. 4 (MGMer. VII p. 119,8) quatenus . . . in sui pectoris albeareo (albearo *5*, alveari 3^{b}) . . . virtutum favos construeret (CHRON. Reinh. a. 1213 p. 582,24). EKKEH. IV. bened. I 36,18 (gloss.) -res mansiones paradysi. *de congregationibus:* VITAE patr. Iur. 1,4 coeperunt . . . patrum examina velut ex referto apum -o . . . diffundi. HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,26 monachicalem apium examen . . . ad albeariis (-ris *2*) congregavit vitae aeterne. EKKEH. IV. carm. Gall. 4,3. *in titulo libri:* BURCH. SION. descr. 2,28 sicut in -o Clementis legitur. **c** *translate i. q. exercitus – Heer:* BENZO ad Heinr. 3,15 multi barones perierunt ex utroque -o. **2** *alveus – Trog:* GLOSS. III 694,53 St.-S. -r grant.

alveolus, -i *m. (f.: l. 51; n.: l. 52) script.* -vio-: *l. 58. form. nom. sg.:* -a: *l. 55. adde* GLOSS. III 643,56 St.-S. *al.* -um: *l. 55. adde* GLOSS. III 643,3 St.-S. *al.*

1 *vas(culum) ligneum oblongum, alveus, magis – (kleine) hölzerne Mulde, Trog, Backtrog (cf.* GLOSS. III 265,3 St.-S. -a multera. 349,21 -um trogelen): FORMA mon. Sangall. p. 15^{a} -us, repositio farinae. CHART. Rhen. med. I 514 p. 570,45 mansus quilibet . . . unum -um . . . solvet. CHART. civ. Hild. 287 p. 139,19 lagene V et dolea IIII, alvioli IIII. CHART. Sil. C 62^{a},5 vendentes res super mensas in -is vel capisteriis. *alch.:* AENIGM. super turb. 7 p. 497^{a},4. *scutella – Schüssel:* GLOSS. IV 178,31 St.-S. -us zeile. **2** *feretrum – Bahre:* EBERW. Symeon. 5 p. 100^{B} in -o componitur. CAES. HEIST. Engelb. 3,8. **3** *flumen, fluminis bracchium, meatus aquae – Fluß, Flußarm, Wasserlauf:* DIPL. Otton. II. 191 p. 218,18 usque in Uuillerbach et per eiusdem -i rivulum. GESTA Camer. 1,98 p. 441,25 in tantum excrevit -us, ut *eqs.* CHART. Naumb. 382 usque ad inferiorem -um Sale. *fossatum – Graben:* CHART. Friburg. 253 p. 226,16 (a. 1272) quod . . . derivandi . . . medietatem dicti fluvii a vero et antiquo alveo . . . per -os sive ductus privatos . . . habeant facultatem. *ibid. iterum.* **4** *alveare – Bienenkorb (in imag.):* VITA Annon. I 1,1 p. 468^{a},12 quicquid ad exercendum ingenium . . . se offerebat, statim ut apes . . . -o cordis intulit (*cf.* VITA Theog. 1,25 p. 450,16 pectoris).

***alverana** (-erra-) *f. (arab.* barran; *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Ursprung. nr. 251) turris – (Wacht-)Turm:* NARR. itin. nav. p. 184,25 turris . . . habebat viam ad almadinam . . .; et hec -a dicitur *eqs.* p. 186,11 nobis videntibus de turri, que alverrana dicitur.

alveus, -i *m. (f.: l. 10. cf. p. 525,30; n.: l. 11) script.:* alb-: *l. 15.31.69. adde* WILLIB. Bonif. 5 p. 23,18. ARBEO Emm. 32. *al.* -bi-: *l. 69. form: nom. sg.:* -a: *l. 63. 72.* -um: GLOSS. II 733,7 St.-S. *ibid. al. fort. add. l. 29. gen. pl.* -arum: *l. 43.*

I *vas ligneum oblongum, magis – hölzerne Mulde, Trog:* MAPPAE CLAVIC. 288$^{ex.}$ a dolio in -um exibit vinum *eqs.* GLOSS. med. cod. Trev. p. 151,26 albeus trog (REGISTR. Dal. p. 387,19). TRAD. Westph. III p. 18,9 dabit IIII -os, qui capiunt VI metretas. ALBERT. M. animal. 4,36 quod *(ostreum)* est sicut -i duo coniuncti (*cf.* 4,39). *cymba – Nachen:* HERBORD. Ott. 3,17 p. 757,31 -us (alnus *var. l.*) brevissimus, qui a duobus viris facile portaretur.

II *fossa, per quam fluvius defluit, fluvius, meatus aquae – (Fluß-)Bett, Fluß, Strom, Wasserlauf (cf.* GLOSS. III 415,47 St.-S. -um aherunsi. IV 262,11 -i grundes): **A** *gener.:* **1** *proprie:* LEX Baiuv. 19,2 si . . . cadaver a fluminis -o ad ripam proiectum fuerit (TRAD. Frising. 339. *saepe*). WALAHFR. carm. 14,3,6 te secum rapit -us (*cf. Verg. georg. 1,203*). DIPL. Ludow. Germ. 33 p. 42,27 super -um Fulda. DIPL. Karoli III. 32 p. 55,14 torrentis. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p. 120,39 ut . . . -um *(acc. pro nom., v. notam ed.)* amnis siccum appareret. DIPL. Otton. II. 278 p. 324,4 Trepus dilabitur in albeum Aufidi. CHART. Hall. I 266 p. 216,41 *ripa* mecietur fluvio . . . in suo iusto et pleno -o constituto. *saepe. v. et p. 525,69.* **2** *in imag.:* ACTA imp. Böhmer 975 (a. 1260) nos ab eius naturalis sanguinis -o derivati. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 343,10 populus ab illius imperii -o exsiccatur. **B** *spec.:* **1** *bracchium fluminis vel maris – Flußarm, Meeresarm:* DIPL. Karoli III. 16 p. 25,32 cum . . . insulis, ubicumque esse videntur in -is vel curriculis Padi. ADAM gest. 4,1 p. 229,1 civitas alio cingitur -o, qui ab occeano influit. LEO MARS. chron. 2,65 p. 673,10. CHART. Bern. II 218 collateralem. **2** *cavitas maris – Meeresbecken:* BEDA temp. rat. 29,18 ut . . . aestus oceani . . . suum relabatur in -um. GESTA Karoli M. p. 184,1 tumultus . . . undarum maris litora -arum (-orum *D*) tangencium. **3** **a** *canalis – Kanal:* PORTA Saxo 3,160 si fieret tantus fossa tellure paratus -us. CHART. Burgenl. 33 salsuginis. CHART. Naumb. 279 p. 263,15 ad aqueductus -um. CHART. Hagenow. 335 p. 245,23 -um sive fossatum. *al.* **b** *fossatum vel stagnum molendini, reclusio aquae, saeptum – Mühlgraben, -teich, Staubecken, Wehranlage:* COD. Thietm. 1 -um fluminis Trûnę, qui dicitur teutonice wôrslac. TRIUMPH. Lamb. 7 (MGScript. XX p. 502,41) quae *(aqua)* . . . super rotarum -os influebat. CHART. archiep. Magd. 311 p. 394,12 molendinum . . . cum legitimo superioris et inferioris -i termino. CHART. Turic. 1187 decernimus . . . aqueductum fluere debere per canales ultra -um ipsius molendini. CHART. Basil. C II 234 in molendino seu -o dicto . . . dem Tiche. *al.* **4** *piscina – (Fisch-)Teich:* CHART. Eberb. 187 p. 319,6 (a. 1238) -us . . ., qui vulgo mare vocatur. p. 320,26 piscationis. *ibid. al.*

III *cavum – Höhlung:* WILH. CONG. chirurg. 1655 in -o inter duos musculos sub articulo, ubi humerus coniungitur brachio, fit cauterium.

IV *alveare – Bienenkorb (cf.* GLOSS. IV 241,3 St.-S. -a pinechar): ANNAL. Xant. a. 873 p. 33,5 locustarum innumerabilis turma more apium de -o exeuntium . . . exorta est. *in imag.:* EPIST. Wibald. 221 p. 340,1 in -um cordis mei.

V *alvus – (Unter-)Leib:* BOTAN. Sangall. 17,4 *(de concoctione)* ad albio concitandum. *in imag.:* NIVARD. Ysengr. 3,901 patuli satiabitur -us Orci.

VI *sordes aurium – Ohrenschmalz:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 151,26 -a sordes aurium.

[Pape]

VII *per confusionem ut vid. i. q. album – Buch:* ALCUIN. epist. 269 p. 428,2 nomen in -o (albo *corr. Nolte*) fraternae dilectionis transcribere. *v. et* albus *p. 435,34sqq.* *Pape*

***alvicella**, -ae *f.* *(orig. inc.)* *nomen plantae – Pflanzenname:* IOH. sacerd. 57 olei -e.

***aluinum**, -i *n.* *(retrograde a batav.* aluin, *cf. F. Kluge-A. Götze, Etym. Wörterb. d. dt. Sprache.* [18]1960. *p. 12) alumen – Alaun:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 392,7 asportaverant totum -um de Turquia.

alvio *v.* alluvio.

alum, -i *n., inde* **al(l)a**, -ae *f. (sc. sec.* inula; *cf. Walde-Hofmann, Lat. etym. Wb. I. p. 33)* 1 -um Gallicum *i. q. symphytum – Beinwell (Symphytum officinale L., cf. André, Lex. bot. p. 25):* GLOSS. med. p. 79,3 sinficton -um Gallicum. *v. et* anagallicum. 2 *inula – Alant (Inula helenium L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 271):* ANTIDOT. Glasg. p. 125,8 menta, bettonica, alla, bislingua. *v. et* *elena, helenium, inula.

1. alumen, -inis *n. (?m.: l. 26)* *script.:* adl-: COMPOS. Luc. N 2. hal-: COMPOS. Luc. A 3. alb-: *l. 50.* *form.:* -mium: TRACT. de aegr. cur. p. 122,18. ?aluron: *l. 41.* *plur.: l. 38.50.*

1 *strictius:* a *gener. i. q. stypteria – Alaun (cf. W. Heyd, Geschichte des Levantehandels. II. 1879. p. 550sqq.):* AESCULAPIUS 37 p. 59,10 epithima stipticia strongilos, hoc est ex -e rotundo. COMPOS. Luc. A 8 -n Hegiptiu. G 1 -n scissus (*cf.* ANTIDOT. Augiens. p. 49,18 -is scistis. THEOPH. sched. 1,37[in] cum -e scissili). G 23 -n ... metallum est terra floriens. Q 12 spumatum -n. T 28 -n Alexandrinum. MAPPAE CLAVIC. 94 -is sordidi. 277 -is Persiatici. LUP. FERR. Wigbert. 21 lignorum ... materiam ... -e oblitam. GLOSS. III 407,66 St.-S. -n alune vel beize. 470,16 -n i. mergil. 478,17 -n spât. 485,23 -n beizstein. V 41,9 -n cassalder vel scilt stein. GLOSS. p. 262,182 Th. gallizcienstein. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 382,13 -n ... calidum et siccum in quarto gradu. Ps. ODO MAGD. herb. 476 diversae species dicuntur -is esse ..., virtus ... styptica, mundificans, obscuris visibus apta. ALLEG. sapient. 5 p. 472[a],35 quid ... de -bus dicis? ... plures insunt colores *eqs.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 3b[r] -n est terre maneries secundum quosdam, secundum alios vena terre dicitur esse *eqs.* GLOSS. Salern. p. 4[a],15 aluron *(sic?)* commune, stipterea, zucarium. ROGER. SALERN. chirurg. 1,752 loco *cancri* ... con -e zucarino (gloss.: quedam species est -is albissimi, que ad modum zucari potest pulverizari; alia dicitur -n scissum) fricato. ANON. secret. p. 67,21 ex -e de Marocco. p. 69,1 aqua ... -is Iameni (*cf.* IOH. sacerd. 158 -n album Iacmini est -n plume. *al.).* p. 69,20sq. -n Roche, quod etiam dicitur a quibusdam -n rotundum et ab aliquibus -n Vulcani (*cf.* GEBER. investig. 4 p. 481 -n glaciei vel Rocae). p. 72,14 cum aqua animali (animalis *cod.*) i. albuminum. IOH. sacerd. 122 -is gemini (gloss.: id est tani). 158 -n Scaiola idem est quod -n plume et idem quod -n Castilie. 180 -is facioli libram 1. ARTEPH. clav. 3 p. 508[b],40 -n *est* de natura Veneris. Ps. GERH. CREM. sal. I 3 -n est oleum, quod coagulavit siccitas terre et eius minere sunt multe. 8 de -e alasphor. 21 -i lanoso. ARNOLD. SAXO fin. 1,5,11 p. 45,10 -n album *colorem* ... generat. Ps. OTHO med. 8 si dirimens lumen albedine lucet -n *(cf. Isid. orig. 16,2,2).* GEBER. clar. 2,31 de calce -is. test. p. 564[a],43sq. cum ... sale alkali facto de -e de *Tarbia*, quod ... appellatur -n gattinum. Ps. AVIC. anim. 5,15 p. 138 -n ... Magrani est rubeum. 6,29 p. 385 -n est in tribus modis, album, rubeum, citrinum *eqs.* ALPHITA I p. 275,3sqq. -n stipterea idem; inde stipterea cistis, id est -n scissum; sunt autem tria genera -is, scilicet scissum, quod vulgari nostro dicitur -n de pluma, et rotundum, quod zaccarium dicitur, et est insuper -n liquidum, quo rarius utimur *eqs.* ALBERT. M. miner. 5,1,4 -n est terrestris compositionis *eqs. saepe. fort. huc spectat (sed v. p. 528,12):* IOH. WIRZ. descr. 22 p. 179,6 supra ripam Maris *Mortui* ... multum -is et multum catrani ... reperitur (*cf.* ALBERT. STAD. annal. p. 342,6). b *alch. in nominibus ficticiis (spectat ad elixir):* TURBA phil. 12 p. 120,26 aquae -is ... fumo dealbate (*cf. M. Berthelot, Collection des anciens alchimistes grecs. II. 1888. p. 50,17* στυπτηρίᾳ σχιστῇ). 21 p. 131,1 *(de confectionibus lapidis)* ex -e fixa una *radix.* ANON. tab. p. 165,33 quas *(imbibitiones)* vocaverunt nutrimentum et salsaturas et nitrum et -n. MORIEN. ROM. alch. p. 514[b],25 assos Arabice, -n interpretatur Latine. GEBER. summ. 1,28 quoniam *sulphur* est [lumen] -n et tinctura. *al.* 2 *latius:* a *pigmentum – (Pigment-)Farbe:* IOH. sacerd. 158 sinopidis -n rubeum. *de albo aluminoso:* HERACLIUS II 50 albi ... species cerusa, calx, -n. b *bitumen – Pech (v. et p. 527,70):* THEOD. HIRS. loc. sanct. 35 p. 83,8 circa ipsius *Maris Mortui* ... ripas -n reperitur, quod Saraceni katranum vocant. c *vitrum conflatum – Glasschmelze:* IOH. sacerd. 12 -n rubicondum (*arab.* minā, *cf. J. Ruska, Quell-StudGeschNat. 5. 1936. p. 307).* d *sal – Salz:* IOH. sacerd. 158 alkali, id est -n vitreoli (nitreoli *cod.*) vel vitreorum (nitreorum *cod.*). WILH. SALIC. 1,19 p. 310[D] de -e foecis vini sicco. *v. et* *aluinum.

2. *alumen, -inis *n.* (*corruptum ex* albumen) *albumen (ovi) – (Ei-)Weiß:* GLOSS. V 40,1 St.-S. -n i. clâr vel cassaldar (*cf.* III 471,3 -n clar).

***aluminatio**, -onis *f. script.* hal-: *l. 26.* 1 *proprie i. q. maceratio – das Beizen:* MAPPAE CLAVIC. 235 confice ... pelles et alumina; post -em abluta stipterea tingue eas in vitriolo. 2 *meton. i. q. causticum – Beize:* COMPOS. Luc. H 27 lapides prediximus, metalla, hal-es, herbas.

alumino, -are. *alumine macerare – mit Alaun beizen:* COMPOS. Luc. E 9 confices ... pelles, -a. F 11 cornum ... -as diebus VIII. F 15 -as sicut supra diximus (F 17). Z 32 inauratio ferri, sed primum -atur. *v. et l. 24.*

***aluminositas**, -atis *f. substantia alumini similis – alaunartige Substanz:* GEBER. summ. 2,8 p. 633 floret in superficie ... -s. p. 634 quae -s ... in aquam mutatur. 2,22 lavetur ... solubilis -s.

aluminosus, -a, -um. *alumen continens – alaunhaltig:* DIAETA Theod. 425 alię *aquae* sunt -ę, unde fit alumen. DYASC. p. 97[b] gimelia est ... -a. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,13 p. 21b[r] aqua -a ventrem stringit, refrigerat et exiccat. 5,99 p. 24a[r] aqua non sapida est ... -a, nitrea, metallina. ALBERT. M. meteor. 2,3,20 p. 585[b],13 *aquae* sunt metallicae, in quibus est vis mineralis, et quaedam sunt -ae et quaedam nivosae sive glaciales. *al.*

alumium *v.* alumen.

***alumnulus**, -i *m.* *scholaris vilis – geringwertiger Zögling:* ANSELM. BIS. rhet. p. 100,6 quod *(opusculum)* per suum -um tibi *(sc. Heinrico III. imp.)* fida mandavit Italia.

alumnus, -a, -um. *script.:* all-: *p. 529,7.* -mpn-: *l. 52. p. 529,7.9.30sq. 37.58. p. 530,8.* *form. nom. sg. fem.* -is: *p. 530,4.*

1 *patrius – Geburts-:* ODILO SUESS. Seb. 11 (5) ille *(Rodoinus)* patriam locumque repetit -um. 2 *familiaris – vertraut:* WETT. Gall. 6 athleta Christi cum clientibus sibi -is mansit. DONIZO Mathild. 1,558 fratrem confortat -mpnum.

subst. masc.: I *sensu pass.:* A *qui alitur, infans assumptus, filius (adoptivus) – Pflegebefohlener, (Pflege-)Kind, (Zieh-)Sohn:* 1 *strictius* (*cf.* GLOSS. I 357,48 St.-S. -i achuuemon vel chindili): LEG. Burgund. const. II 20 p. 119,5 dum collegentes -os sibi eripi ... formidant. ALDH. epist. 9 (12) p. 501,9 quasi nutrix gerula dilectos -os ... refocilans. virg. II 1607 qui *(Deus)* ... diliciis proprios tantis pascebat -os. WALTHARIUS 98 veluti proprios nutrire iubebat -os. DIPL. Otton. III. 390 p. 821,7 parentum nostrorum -us nostrarumque cunabularum sotius. *al.* 2 *latius de origine:* PAUL. DIAC. carm. 26,5 quae *(regina)* ... clarae transcendit stirpis -os. *in imag.:* ALDH. virg. II 2692 infula terrenos ni caeli comat -os. PAUL. DIAC. carm. 6,5 Nursia, plaude satis tanto ... -o *(sc. Benedicto).* WANDALB. martyr. 323 ad Christum Oceani qui *(Bonifatius)* traxit -os. *al.* B *qui educatur, sectator – Zögling, Anhänger, Jünger* (*cf.* GLOSS. III 378,69 St.-S. discipulus vel ⟨i⟩ungere, auditor vel -us idem): 1 *gener.:* DIPL. Karoli III. 146 p. 236,2 -is vel confratribus *(sc. canonicorum).* RUOTG. Brun. 46 sedis illius et ecclesię -i. CHART. Heinr.

[Baudr]

Leon. 4 p. 5,24 ut ... sancte paternitatis -os et filios ... revocillent impensis. *al.* *in imag.:* HROTSV. Pel. 196 Pelagius praepollens pacis -us. WALTH. SPIR. Christoph. II 6, 186 fidei ... -um. BRUNO QUERF. Adalb. A 12med. pulchre virtutis -us *(sc. Otto III. imp.)*. EPIST. Teg. I 107 summae bonitatis -o. RUODLIEB IX 28 artis -us. NICOL. BIBER. carm. 21 (ed. Th. Fischer. 1870) allumpnum philosophie. *al.* **2** *spec.:* **a** *de apostolis:* VITA Landel. 39 *Christus* quaterdenos ... delegit -mpnos. HYMN. Hraban. 10 (7),5,1 prodente -o *(sc. Iuda)*. *al.* **b** *de monachis:* ALDH. virg. II 877 huius *(Benedicti)* -orum (*cf.* CAND. FULD. Eigil. II 13,18 Benedictus ... legem ... mandarat -is). CHART. Fuld. B 169 -i sancti Bonifatii. WALAHFR. carm. 75,7,4 tui *(sc. abbatis)* misellum pectus -i. *al.* **c** *de discipulis:* ALDH. virg. I 23 cum tribus -is capite truncatur. WETT. Gall. 25 p. 270,13 *Gallus* -um *(sc. Iohannem episc.)* manu tenens (*opp.* preceptoris). RUOTG. Brun. prol. p. 2,6 quot ... de -is tanti viri episcopos ... novimus. THIETM. chron. 5 prol. nutrit praeclarum Wolfgangus presul -um *(sc. Heinricum II. imp.)*. RUODLIEB XI 3 clericus an mulier inberbes an esset -us. *al.* *in imag.:* HROTSV. lib. 2 praef. 1,7 ut vel extremis me praesumam conferre auctorum *(sc. antiquitatis)* -is. CARM. Bur. B 56,3,1 dum -us Palladis Cytheree scolam intraissem. **C** *servus, cliens – Diener, Schützling:* **1** *gener.:* EPIST. Aldh. 7tit. tuae piae paternitatis supplex -us *(sc. rex)*. FORM. Augiens. A 22 servientium Deo ultimus -us. LIUTG. Greg. 11 p. 75,34 modicus et infirmus -us. WALAHFR. carm. 61,3 haec Strabo ... tuus mittit ... -us indignus. HRABAN. epist. 52tit. ultimus vestre sublimitatis *(sc. regis)* -mpnus Maurus. HROTSV. Pel. 277 caelestis regis -um. EBO BAMB. Ott. 1,4in. cuius *(Mariae)* specialis -mpnus fuit. *al.* **2** *publ.:* **a** *vasallus, fidelis – Vasall, Vertrauter:* VITA Desid. Cad. 29 quae suis fidelibus et -is diversis ... concessit *Desiderius*. ERMOLD. Ludow. 1,599 haec paucis ... Carolus pandebat -is. RUODLIEB XVII 112 *(de somno matris)* qualiter ... in ramis *tiliae* ... suos sub se vidisset -os. GODEFR. VIT. Frid. 560 sedet innumeris solio stipatus -mpnis (gloss.: principibus). CHART. civ. Vratislav. 46 p. 46,8 sub testimonio nostrorum baronum ... ac aliorum multorum nostri palatii -mpnorum. **b** *miles – Soldat:* HROTSV. gest. 567 *Berengarius* suos ... mittebat -os. DONIZO Mathild. 2,467 traditur ... turris ... regis -is. **c** *plur. i. q. populus – Volk:* HRABAN. carm. 37,59 qualia *Moyses* praestat -is.

II *sensu act.:* **A** *pater – Vater (plur.: parentes – Eltern):* **1** *de parentibus adoptivis:* GESTA Bereng. 1,21 Karoli ... nutritus -i (gloss.: -us est, qui nutrit et qui nutritur; sed in significatione hac, cum pro nutritore ponitur, Grecę trophimos vocatur *eqs.*). VITA Mariae rhythm. 2896 cum -um suum *(sc. Ioseph)* videt Iesum conturbatum. *de bestiis:* ALBERT. M. animal. 6,46 nutriti *pulli aquilae* ... devorant -os suos. *per compar. et in imag.:* HUGEB. Willib. praef. p. 86,26 ut egregius exercitorum -us. 6 p. 106,9 quemadmodum -us suos alere solet infantes. p. 106,21 quid dicam nunc de Willibaldo, meo magistro et vestro -o. **2** *de parentibus veris:* PAUL. DIAC. Lang. 1,17 qui *(Lamissio)* ... -i sui *(Agilmundi)* ... necem ulcisci cupiens (*cf.* 1,15). PAUL. BERNR. Herl. 12 nobiles -os suos Rutbertum et Hadiwigam. **B** *magister – Lehrer:* NOTAE Weing. (MGScript. XXIV p. 831,32) quamvis Cunradi fuissent -mpni.

subst. fem.: **I** *sensu pass.:* **A** *quae alitur, infans assumpta, filia (adoptiva) – Pflegebefohlene, (Pflege-)Kind, (Zieh-)Tochter:* WALTHARIUS 379 Hiltgundem ... mi caram deduxit -am. HROTSV. Abr. 3,11 ut reminiscerer -ae. *al.* *in imag.:* SALOM. III. carm. 1,259 p. 304 vię ignaram sustenta presul *(i. compunctio)* -am *(i. mentem)*. HROTSV. Dion. 134 quo vir apostolicus *(sc. Dionysius)* digna celebreris -a *(i. Gallia)*. GUNZO epist. 12 p. 44,5 -am hanc Ciceronis *(i. rhetoricam)*. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,10 me gremio carę Nicostrata *(cf. Isid. orig. 1,4,1)* refovit -ę *(i. scholae ed.)*. **B** *quae educatur, sectatrix – Zögling, Anhängerin:* **1** *de monialibus:* ALDH. virg. I 55 p. 314,8 -is coenubii. HROTSV. prim. 420 *Oda* caras instruxit -as. Mar. 11 quo *(magisterio)* laudem dominae studium supportet -ae *(i. Hrotsvitae)*. *al.* **2** *de discipulis:* ALDH. virg. I 60 p. 323,3 o flores ecclesiae, sorores monasticae, -ae scolasticae. RHYTHM. 140B,11 Theodota, -is tua, Theodotae.

II *sensu act.:* **A** *in imag. de terra i. q. nutrix – Ernährerin:* HUGO LAUB. fund. 2 (MGScript. XIV p. 546,50) quae *(terra)* ... patroni nostri -a fuisse dignoscitur. OLIV. epist. 3 p. 288,11 *(de Ierusalem)* possessio patriarcharum, -mpna prophetarum. **B** *magistra – Lehrerin:* GLOSS. II 474,45 St.-S. -a zuhtarin *(falso vertitur Prud. cath. 3,55)*.

***alunarus,** -a, -um. *(arab.* aḥmar, *cf. J. Ruska, Quell-StudGeschNat. 5. 1936. p. 287) ruber – rot:* IOH. sacerd. 186 marchasite uncias v vel tutie vel çarnich -i.

?Aluntinum, -i *n.* *vinum (conditum) Haluntii, in oppido Siciliae, confectum – (Würz-)Wein aus Haluntium (in Sizilien):* GARS. tract. 5 p. 432,18 bibite ... Massicum, Falernum, ... -um (alnatum, aluatum *codd.; cf. Plin. nat. 14,80* Haluntium).

aluron *v.* alumen *p. 527,41*.

aluta, -ae *f.* (alumen ?) *script.:* abl-: *l. 24.* all-: *l. 26.* alo-: GLOSS. III 358,4 St.-S. *?decl. III.: l. 41.*

pellis tenuiter (alumine et galla) confecta – fein (mit Alaun und Eichengalle) bearbeitetes Leder, Glacéleder: **1** *proprie:* GLOSS. III 144,49 St.-S. de abluta, quę est rubra pellis i. losche. 219,7 al[l]uta cordvan. 349,18 -a leder vel bukkes hut. IV 167,7 -a pellis loskeshûit. 218,28 -a pellis capre i. irahc. *al.* EGBERT. fec. rat. 1,1046 hedi tinctam maculas gestantis -am (gloss.: est pellis capreę tincta). ALPHITA I p. 273,30 alapsa quandoque est galla et alapsa quandoque est -a. WILH. CONG. chirurg. 1730 ocrea de -a. CHART. Hans. I 432 p. 146,13 *teloneum detur* de torsellis -e. **2** *meton.:* **a** *calceamentum (tenue) – (weicher) Schuh:* ODO Ern. duc. 7 p. 360B *(de monstro)* nulla ... pedes vestitur -a. ALBERT. STAD. Troil. 4,737 pes brevis in nivea pulchre celatur -a *(ex Ovid. ars 3,271)*. **b** *medic. de emplastris i. q. sacculus corii (tenuiter confecti) – Beutel aus (Glacé-)Leder:* ANTIDOT. Glasg. p. 128,42 postea inducis *medicamen* in panno aut in -a. ANTIDOT. Sangall. p. 79,37 donec *cortices* in -a redigantur. ANTIDOT. Cantabr. p. 165,48 cum lintheo aut cum -a ad ventrem pone. TRACT. de caus. mul. 16 hec omnia ... moribus malagma molle in -e inducis. TRACT. de chirurg. 238 emplastrum apostolicon -e (gloss.: id est corio) inductum apponimus. *al.* **c** *splenium – Schminkpflästerchen:* AMARC. serm. 1,246 si ... iuvenis ... genas obnubat -a *(ex Ovid. ars 3,202)*.

***alutarius,** -i *m.* *cerdo albus – Weißgerber:* CHART. Westph. VII 1502a p. 1300,20 (a. 1274) actum apud -os Tremonienses in loco legitimo scabinorum.

***alut(h)el, *alutellum** *v.* *aludel, *aludellum.

***alutifex,** -icis *m.* *cerdo albus – Weißgerber:* CHART. Brem. 215 (a. 1240) omnibus -bus civitatis eiusdem, quos expressius cordewanarios nominamus. *Baader*

alvus, -i *m. et f.* *?form. acc. sg.* -us: *l. 64.*

1 *venter (inferior), stomachus, intestinum – (Unter-)Leib, Bauch, Magen, Darm* (*cf.* GLOSS. III 436,46 St.-S. -us buch. 439,52 -us wambe vel uterus vel vulva): **a** *proprie:* VITA Arnulfi 13 -o referto. ARBEO Corb. 31 purgare ... -um. WALAHFR. hort. 214 *foeniculum* fertur ... moras dissolvere ... -i. MIRAC. Genes. Hier. 4 per secretam -i naturam sonitum protulit. LUP. FERR. Wigbert. 30 *homo* pene ad faciem pecoris in -um pronus. ALBERT. M. animal. 1,60 animal habens vesicam habet ventrem sive inferiorem -um. *al.* *expresse de morbo alvi:* SERMO de sacril. 15 incantationes ... ad dracunculum, ad -us. *de corpore mortui:* DONIZO Mathild. 1,744 ut teneas *(sc. Mantua)* -um nostri domini, volo. **b** *in imag.:* ALDH. virg. II 463 imbribus aeternis ... ingurgitat -um *Iohannes*. WALAHFR. hort. 148 *(de cucurbita)* hac ingens sextarius abditur -o. CARM. cod. Vat. (5330) 19,3 nubis in -o. *al.* **2** *uterus – Mutterleib:* **a** *proprie:* ALDH. ad Acirc. 107,8 *(de elephante)* editus ex -o. RHYTHM. 81,5,1 virgineum. HROTSV. prim. 524 maternis quae tunc prorupimus -is. *al.* *adde:* VITA Erasmi 415 genitus ... de demonis

[Pape]

-o. *de bombyce:* CARM. Aldh. 2,130 cumque proles progreditur, ovorum -o oritur. **b** *in imag.:* ALDH. ad Acirc. 104,10 frigida dum genetrix dura generaret ab -o *scintillam.* AGIUS epic. Hath. 171 sata quaeque suo ... terra recondit in -o. *alch.:* AENIGM. super turb. 7 germinis fructificandi granum ... -o philosophico inducatur. **c** *translate i. q. prosapia – Herkunft:* DONIZO Mathild. 2,586 Hugo nobilis -o. *Pape*

alx *v.* alces. **alyptes** *v.* aliptes.

ama (ha-), -ae *f.* (ἅμη; *theod. vet.* âme 'Ohm', *cf. Ahd. Wb. I. p. 325*) *schedulae nostrae praebent tantum exempla ex Germania occidentali et Helvetia oriunda.*

1 *dolium vini – Weinfaß:* **a** *gener.:* GESTA Trev. 31 p. 173,10 XXX hamas (amas 5) praeparat, in quibus singulis singulos milites ... collocat (*cf.* p. 173,20). **b** *spec. i. q. mensura (vini per regiones diversa) complurium, fere quinque vel sex situlārum – (regional verschiedenes Wein-)Maß von mehreren, meist fünf bis sechs Eimern (etwa 150 Liter), Ohm:* CHART. Mog. A 275 p. 172,35 (a. 1028) ut ... vini hamam unam in servicium rependerent. CHART. Lux. I 268 p. 387,9 cum prefata -a vini, que dicitur Pippini. CHART. Argent. I 74 ut ab unaquaque venalis vini carrada due situle, quod nos teutonice -am vocamus, ... persolverent (*cf.* CHART. Basil. A I 191 p. 291,12). CHART. Wirt. I 277 p. 351,11 unam -am de vino. CHART. scrin. Col. A I p. 14,23 dedit -am vini civibus, ut sint sibi testes (*cf.* p. 15,36. *al.*). CHART. Rhen. med. III 5 p. 7,23 ne autumpnales hame ... exigantur. CHART. Col. (NArch. 13 p. 620,29) X stopos, quod est -a vini et dimidia. ANNAL. Marb. a. 1236 vas unum quadraginta capiens -as. REGISTR. Mog. 53,1 vini -a dimid(ia). CHART. Basil. C I 192 p. 137,39 pro annuo censu unius -e rubei vini in festo Marci ... persolvende. CHART. Lux. IV 354 p. 452,3 reservatis michi ... quatuor -is vini. *saepe.* **2** *species vasis – Gefäßart:* AGNELL. lib. pont. 143 p. 372,6 omnia vasa ..., -as, una ex ipsa et bene sculpta. *v. et* 2.*amo, *oma.

amabilis, -e. *superl.:* -illim(us): *l. 52.54.57.* -issimae: DIPL. Otton. I. 214. *metr.:* ăbĭl-: *p. 532,16.*

I *adi.:* **A** *sensu pass.:* **1** *strictius i. q. amandus, desiderabilis – liebenswert, begehrenswert:* HUGEB. Willib. 1 p. 88,13 -is atque dilectabilis *puer.* LIUTG. Greg. 12 p. 77,23 vir iste tam -is humilisque et patiens. HROTSV. Pafn. 2,5 mulierem ... omnibus -em, omnibus affabilem. CARM. Cantabr. 6ª,9,2 uxor ad amandum tua mihi est -is. *de Deo:* HRABAN. carm. 39,4 Deus summus -is. **2** *latius i. q. amatus, carus, gratus – geliebt, beliebt, erwünscht, angenehm:* **a** *de hominibus:* LIBER diurn. 60 p. 51,23 Deo -is viri (CONC. Karol. 52 p. 684,20 principis. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 401,3 Oudalricus episcopus. *al. cf.* COD. Karol. 37 p. 547,27 in Christo -bus filiis. THIETM. chron. 8,9 Christo -is lampas [*sc. solitaria*]). PAUL. DIAC. Lang. 6,17 cunctis -illimus princeps. RIMB. Anscar. 11 consiliarius regis admodum illi -is. DIPL. Karoli III. 22 p. 38,5 augustam, -em sororem nostram. DIPL. Otton. II. 131 -illimae matris nostrae ... interventu. DIPL. Otton. III. 333 nostri -is principis. *al. in allocutione:* ERMENR. ad Grim. 6 p. 541,1 doctorum -illime (*cf.* 16 p. 553,35 preceptor). CHART. Rhen. med. I 97 Ansbaldus ... -i atque dulcissimae in Christo sorori. *al.* **b** *de rebus:* COD. Karol. 39 p. 551,30 Christo -is fortitudinis vestrae. DIPL. Karlom. (I.) 51 p. 71,13 in nostrum ... dominium delectabilem atque -em. PASS. Kil. I 8 omnia, quae dilecta et -ia mihi fuerunt ad habenda. WIDUK. gest. 2,36 p. 95,11 fratrum ... concordia Deo acceptabilis hominibusque -is. EKKEH. IV. bened. II 129 sit cibus illęsus capreę, sit -is esus. *al. de nomine loci:* DIPL. Heinr. III. 180 in loco Campo -i dicto *(cf. notam ed.).* **B** *sensu act. i. q. amans, benignus, blandus – liebevoll, wohlwollend, freundlich:* **1** *de hominibus:* TRAD. Frising. 599 (a. 830) sicut -es fratres ... usitare debuerunt *hereditatem.* ORD. coron. imp. 2,2 fidelibus sui regni sit munificus et -is. **2** *de rebus:* LULL. epist. 103 p. 225,23 Bonifatio ... -em devote caritatis ... salutem. HRABAN. epist. 23 -em caritatem tuam deprecor. 37 p. 474,36 audias illam -em sententiam Domini. TRAD. Salisb. I 1 p. 254,27 verbis -bus suadeo. 2 p. 255,19 -e votum suum ... propalare. DIPL. Conr. II. 222 ob -em interventum ... prolis nostrę. *al.*

II *subst.:* **A** *masc.:* *familiaris – (lieber) Freund:* ALCUIN. epist. 88$^{tit.}$ dilectissimo filio atque -i *(T* recte,* animali *codd. rell., ed.)* meo. EKKEH. IV. cas. 44$^{med.}$ quod viderat, -i suo aperuit. **B** *neutr.:* **1** *quod amandum est – Liebenswertes:* ALBERT. M. eth. 8,1,2 p. 519^{b},9 -e (*p. 1155^{b},18* τὸ φιλητόν) enim taliter esse videntur *(sic?);* nihil enim -e est nisi bonum honestum. **2** *quod bonum, iucundum est – Gutes, Liebes:* DIPL. Otton. I. 355 Oddo ... ducibus caeterisque publicae rei nostrae prefectis omnia -ia.

adv. **amabiliter.** *amice, benigne, blande – liebevoll, wohlwollend, freundlich:* TIT. metr. I 1,2,19 sacras Domini condens -r aulas ditavit. TRAD. Ratisb. 20 p. 26,2 Bernhardus erat hoc -r consentiens. HROTSV. Gall. I 1,7 ut herilem filiam honorabiliter ames et -r honores. OTTO FRISING. chron. 8,26 p. 434,18 ut sponsa ... in eius regni thalamo -r collocatur. *al.*

amabilitas, -atis *f.* **1** *venustas – Liebreiz:* HONOR. AUGUST. inev. A (ed. Kelle, SBWien 150,3 p. 27,9) quod una *mulier* alteram precellit in genere, ... alia aliam in -e. **2** *laudabilitas, praestantia – Löblichkeit, Wert:* ALBERT. M. eth. 4,1,3 p. 277^{b},11sqq. -s fortitudinis non determinatur per operationem boni, sed potius per repulsionem contrarii; -s autem liberalitatis *eqs.* **3** *benignitas, comitas – Freundlichkeit:* GERH. AUGUST. Udalr. I 14 p. 404,17 expleta multimoda -is locutione. 25 p. 410,15 pro divino amore et pro eorum -e illuc perrexit. **4** *favor – Gunst:* IULIAN. TOLET. Wamb. 2 princeps, ... quem populorum -s exquisivit (*cf.* MANEG. ad Gebeh. 29 p. 364,11). *Payr*

***amacto** *v.* *admato.

***amactum,** -i *n.* *(orig. inc., ni cohaeret c. ital.* ammaccare, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 5196) moneta signata (argento vilior) – geprägtes Geld (geringwertiger als Silber):* FORM. Senon. I 2 accepi ... pretium ..., hoc est tam in argentum quam in -um valente solidos tantos tantum (*sim.* 43). 3 in summa necessitate mea argento vel -o tuo valente solidos tantus ... prestitisti (*sim.* 4. 48). *fort. add.:* CHART. Fuld. B 29 (a. 756) inter argento et caballis (amactum *ci. ed. in nota*) libras duas.

amacu *v.* naphta.

***amado,** -ere. (ab *et* metere; *cf. ticin.* madé, *v. et Meyer-Lübke, REW³ nr. 5550) demetere – abmähen:* CHART. Sangall. A 93 (a. 780) in omne zelga iornale uno arare et III dies asecare et III -ere.

amagdalinus *v.* amygdalinus. **amala** *v.* armala.

***amalaxo,** -are. (ad *et* malaxare) *(digerendo) solvere-(durch Verdauung) erweichen:* FRAGM. mul. III 54 ad ventrem -andum (relaxandum II 58) vel purgandum.

***amalgama** *n.* *(arab.* malġam *ex* μάλαγμα, *cf. J. Ruska, Arab. Alchemisten. II. 1924. p. 72; Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1378)* **1** *fusio metalli cuiusdam cum argento vivo conflata – Quecksilberlegierung, Amalgam:* GEBER. clar. 2,75 accipe uncias V boni auri foliati et fac -a cum IV unc(iis) Mercurii ... et super ipsum -a pone octavam partem uncie salis alkali. ROSIN. ad Sarr. 1 p. 282,13. **2** *elixir – Elixier:* PS. AVIC. tinct. 5 p. 630^{b},13 antiqui ... philosophi lapidi nostro imposuerunt multa nomina, ut -a, vitriolum.

***amalgamatio,** -onis *f.* **1** *actio metallum quoddam cum argento vivo fundendi – das Amalgamieren:* PS. AVIC. lap. p. 633^{b},32 stulti ... operantur ... per -es. **2** *amalgama – Amalgam:* GEBER. forn. 29 p. 765 pone globum -is Mercurii et Lunae.

***amalgamo,** -atum, -are. *(cf. arab.* alġama, *v. et J. Ruska, l. c.) metallum quoddam cum argento vivo fundere – amalgamieren:* GEBER. clar. 2,78 recipe Lune pure ... partem unam, Mercurii partes II ..., misce simul et -a bene (invent. 17 p. 727). forn. 24 p. 758 *metallum* -bis cum aere nostro ..., quousque *metallum* bene fuerit -tum. 29 p. 765 Lunam -a cum Mercurio ..., Lunam -m⟨a⟩tam ... adiunge

[Baadr]

Veneris -tae proportionem decuplam. invent. 18 calcina Solem -ando prius cum Mercurio. test. p. 564b,47.

amali(ti)bus *v.* malitia. **amallo** *v.* admallo.

***amallus**, -i *m.* (mallus) *qui eiusdem malli particeps est – Gerichtsgenosse:* Lex Ribv. 37,1 ad eum locum, ubi -us (amallatus, mallatum, mallatus, mallus *var. l.*) est. *v. et* gamallus *et* admallo *p. 203,47.*

amamum *v.* amomum.

***amandinus**, -i *m.* *(orig. inc., ni subest* amiantus, *cf. Isid. orig. 16,4,19) species lapidis, fort. asbestus – Steinart, viell. Bergflachs:* Arnold. Saxo fin. 3,7 -us lapis coloris varii est, venenum omne extingit *eqs.* (Albert. M. miner. 2,2,1 p. 31b,24). *v. et* *amasticum.

amandola *sim. v.* amygdala.

1.*amandus, -i *m.* *(fort. corruptum ex* mansus) *?mansus – ?Hufe:* Bertar. gest. 6 dedit *rex* isti aecclesiae duos -os super Mosellam et Modinum.

2. amandus *v.* amo.

amaneo, -ere. *abesse – fernbleiben:* Abbo Sangerm. bell. 3,80 auspicio -as (gloss.: extra maneas).

***amanes** quasi non boni i. impostores, Theodisce bosichera Gloss. II 709,45 St.-S. (*ad Verg. Aen. 6,11* immane [amanes *cod. Paris. 9344*]).

***amaniacus**, -a, -um. (*cf.* μανιακός *et* amens) *vesanus – Wahnsinns-:* Regino chron. a. 853 in -am incidit passionem.

amanita *subst.* (ἀμανῖται) *species fungi – Pilzart:* Mappae Clavic. 277 oia (gloss.: fungus est rotundus, pagani vocant -a).

***amannus** *v.* *ammannus.

***amantilla**, -ae *f.* *(ital.* amantilla, *cf. O. Penzig, Flora popolare italiana. I. 1924. p. 512) script.* amat-: *l. 35.38.*

1 *valeriana – Baldrian (Valeriana officinalis L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 287):* Gloss. III 533,31 St.-S. -a, potentilla, fu, marcata, valeriana, baldrian (*cf.* Alphita I p. 275,11). *al.* Gloss. Roger. I B 1,10 (1,12) p. 529,34 recipe amatillam, id est valerianam. **2** *sambucus – Holunder (Sambucus nigra L., cf. Fischer, op. cit. p. 283):* Gloss. III 294,53 St.-S. amatilla actex h(oc est) holantar (V 40,11).

amanuensis, -is *m.* *script.:* adm-: *l. 48.50.* amm-: *l. 58sq.64.* em(m)an-: *l. 53.55.58sq.* inman-: *l. 51.* man-: *l. 47.57.* -nuins-: *l. 59.* amaioinsis: *l. 52. ?form. nom. sg.* -ens: *l. 50. occurrit usque ad s. IX.*

notarius iudiciarius pagi (publice institutus) – (öffentlicher) Gaugerichts-, Grafschafts-, Amtsschreiber (cf. O. Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters. 1911. p. 65): Form. Andec. 1 diaconus et -is Andecavis civetate. Form. Arvern. 1a aut regalis vel manuensis vestri. Chart. Rhen. med. I 7a p. 10,25 Hunione presbitero et adm-e (*sim.* Chart. Epternac. 10 p. 34,16). p. 10,26 ego Hunio presbiter .. et admanuens scripsi et roboravi. Trad. Weiss. 194 p. 184,17 ego Liudoinus cancellarius sive et inm-is hoc testamentum rogatus scripsi. 213 p. 205,2 Babo amaioinsis. 56 ego Geroinus acsi indignus presbyter et emm-is hanc donationem ... scripsi et subscripsi (*de eodem:* 57 p. 61,19. 63 p. 69,17). Chart. Fuld. B 23 ego Uuolframnus ema-is rogatus scripsi ac notavi diem et tempus, quo supra (*de eodem:* 22 ⟨e⟩ma-is [ma- *cod.*]. 24b ⟨e⟩ma-is [magocensis *cod.*]; *cf.* 270 p. 389,28 ego Theotricus ... ema-is). 50 ego Iaebo presbiter et amm-is (ammanuinsis *corr. in* emmanuensis *cod.*) hanc kartam ... scripsi. *al. (v. ind.).* Form. Turon. 3 cum *gesta* a nobis fuerit subscripta et a ... illo -e edita. app. 5 p. 161,14 ille -is ipsum *mandatum* accipiat et nobis presentibus recitetur (*sim.* Chart. Rhen. med. I 42 p. 49,16 Leodegarius -is. p. 49,20). Chart. Rhen. med. I 105 p. 111,10 ego Adalbertus amm-is relegi (*de eodem:* 119 p. 125,8).

amaracinus, -a, -um (-on). (ἀμαράκινος) *script.* -itin-: *l. 70.* **1** *adi.: ex maiorana confectus – Majoran-:* Paul. Aegin. cur. 117 p. 71,4 oleum ... -um. Aesculapius 20 p. 27,9 effusiones thoracis fiant ex ... oleo ... -o. Alphita I p. 303,39 oleum -itinum (amarinum *var. l.*), id est de succo maioranae. **2** *subst. neutr.: oleum ex maiorana confectum – Majoranöl:* Paul. Aegin. cur. 236 p. 172,14 in sinum vero *matricis* infundantur Susinon aut -on. 247 p. 188,4 ut -um, malabathrum.

***?amaracoan** *subst.* *(fort. orig. Aegypt. [cf. l. 8], ni ex* ἀμάραντον *corruptum) centaurea minor – Tausendgüldenkraut (Erythraea centaurium L., cf. André, Lex. bot. p. 27):* Dyasc. p. 60b centaurea minor ... nominatur ... -n (*cf. Diosc. gr. 3,7* [*RV*] ἀμάραντον [ἀμάρακτον *var. l.*] *et Ps. Apul. herb. 35,23* Aegypti amarat).

amaracus, -i *m.* *(?n.: l. 12)* (ἀμάρακος) *script. et form.:* aman-: Gloss. III 471,22 St.-S. mara-: Gloss. III 476,13 St.-S. amarcus: *l. 15.* -ascus: *l. 18.* -isc(us): *l. 16.* -os: *l. 21.* -icum *(nom.): v. p. 538,65.*

1 *maiorana – Majoran (Origanum maiorana L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 277):* Antidot. Bamb. 15 p. 26,23 -u z viii. Gloss. V 40,25 St.-S. amarcus vel cassa i. lauindola samsucus vel andola. *al.* Tract. de chirurg. 217 -risci (amarini *var. l.*; gloss.: id est maiorane) lib. I. Alphita I p. 275,12 -rascus (-racus *var. l.*), samsucus, maiorana, persa, olimbrum idem. **2** *artemisia – Beifuß (Artemisia vulgaris L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 434sqq.):* Gloss. III 469,8 St.-S. -os, id (est) artemisia buggela.

***amarantinus**, -a, -um. (ἀμαράντινος) *de oleo fort. i. q. ex heliochryso confectus – etwa ‘aus der (italienischen) Strohblume hergestellt’?:* Tract. de caus. mul. 30 in naribus mitte oleo -um. *fort. add.:* Tract. de caus. mul. 95 p. 54,28 superfonde imo er⟨bam *?*⟩ Egipcium aut -o ovolus iii.

amarascus *v.* amaracus.

***amaraster**, -stra, -strum. (amarus) *ponticus – bitter:* Dyasc. p. 179a herba gustu -a est.

***amarella**, -ae *f. vel* ***amarellum**, -i *n.* (amarus; *theod.* Amarelle, Ammer, *cf. F. Kluge-A. Götze, Etym. Wörterb. d. dt. Sprache.*18*1960. p. 19) *?script.* cromella: *l. 34. amarena – Sauerkirsche, Weichsel (Prunus cerasus L., cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 152):* Gloss. III 487,24 St.-S. cromella *(corruptum ex* amarella *ci. E. Björkmann, ZDtWortforsch. 2. 1902. p. 220)* wihsela. Albert. M. veget. 3,80 *(v. l. 62).*

1.*amarellus *subst.* *(de origine v. l. 30) arbor amarenas ferens – Sauerkirsch-, Weichselbaum:* Gloss. III 353,22 St.-S. -us wichselb(oum).

2.*amarellus, -i *m.* *(theod. vet.* amaro, *cf. Ahd. Wb. I. p. 313) script.* amer-: Gloss. III 88,43 St.-S. 203,77. 404,35 *cod. b. metr.* ămă-: *l. 48sqq.*

1 *ameringa – Goldammer (Emberiza citrinella L., cf. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p. 101sqq.):* Gloss. III 24,60 St.-S. -us amirzo *(De)* amerinch *(C)* hamere golthamere *(K)* amerlinch *(N)* stiglicz *(P). al.* Carm. de Rob. 153 ad nidum letus sedet in ramis ... -us. Regimen san. Salern. 83 sunt bona gallina, ... -us. Carm. Bur. B 133,8 hic volucres celi referam: ... ficedula, perdix, noctua, fringellus seu nycticorax, -us (gloss.: æmerinch). *v. et* *amera, *ameringa, *scorellus. **2** *acalanthis – Distelfink (Fringilla carduelis L., cf. H. Suolahti, op. cit. p. 117sq.): v. l. 46sq.*

***amarena**, -ae *f. vel* ***amarenum**, -i *n.* *(ital.* amarena, amarina, *cf. O. Penzig, Flora popolare italiana. I. 1924. p. 383) script.* -rin-: *l. 59. amarella – Sauerkirsche, Weichsel (cf. l. 33):* Gloss. IV 180,59 St.-S. -a wichsel. Ekkeh. IV. bened. II 196 Christus -inas cruce mulceat Hiberianas. Albert. M. veget. 3,80 aliquando ... maturitas terminatur ad acetositatem propter multum humidum sicut in ... cerasis, quae vocantur -ena (amarella *A*). *Baader*

amaresco, -ere. **1** *proprie i. q. ponticum fieri – bitter werden:* Albert. M. veget. 7,167 -unt fructus *amygdalae.* **2** *translate:* **a** *tristem fieri – sich betrüben:* Berth. Ratisb. serm. 16 p. 87,17 spiritus hominis in se ipso -it *(cf. p. 535,31).* **b** *luctuosum, iniucundum fieri – betrüblich, unerfreulich werden:* Arnold. Ratisb. Emm. 1,17 p. 555b,2 ut, quod in hoc seculo dulce ... videtur, timoris ... consideratione -at *(cf. Greg. M. in Ezech. 2,4,3).* Sigeboto Paulin. 20 p. 919,11 -ant animo dulcia, dulcescant amara. **c** *exacerbatum fieri, irasci – erbittert werden, zürnen:* David (?) inquis. 32 p.

222,10 odio habent eos, contra quos cor eorum ita -it, quod eciam in vultu apparet.

***amaricacida** *v.* *almarcasita.

***amaricamentum**, -i *n.* *tristitia – Betrübnis:* VITA Serv. 13 p. 50,7 ne non ... post ... collocutionis dulcedinem quiddam -i (amaritudinis *var. l.*) sentiret.

amaricatio (-cio), -cnis *f.* **1** *tristitia, dolor – Betrübnis, Schmerz:* VITA Wandr. 15 (MGMer. V p. 20,19) pastor ... per suam dulcidinem multorum -cionis in licorem vertebat. **2** *improbitas – Schlechtigkeit:* HONOR. AUGUST. spec. p. 1092^{A} (vs.) hinc zeli -o, inde zabuli imitatio.

amarico, -avi, -atum, -are. **1** *proprie i. q. sapore pontico inficere, insipidum facere – bitter, unschmackhaft machen:* OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 126,2 aquae ... humanis usibus deinceps inutiles -antur (*cf.* 2,24 p. 127,5). VITA Mariae rhythm. 2513 quibus *(pueris)* mammas medicum est -ari necesse, quod abstineant propter hoc amarum. *medial.:* ALBERT. M. animal. 10,67 si dulcescit saliva eius *(mulieris)*, ipsa concepit masculum, si autem -atur, concepit feminam. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,9 p. 176,18 illa, quae primo sunt dulcia, ... postmodum accrescunt et -antur. *c. sensu detestandi (per compar.):* ARNO REICHERSB. apol. p. 2,14 nec ... quis ... codicem, quasi -antibus ad insuetum cibum dentibus, detestetur.

2 *translate i. q. tristem reddere, affligere – (be)trüben, bekümmern:* BENZO ad Heinr. 6,4 p. 664,12 corona spinea, qua delusit regem suum -ans vinea. WIBALD. epist. 364 p. 493,1 gaudia -vit obitus ... domini nostri. CONR. SAXO spec. 3 p. 43 ut in vera poenitentia ... -emur. *al.* *medial.:* ALBERT. M. summ. theol. II 18,118,2 p. 373^{a},43 cadit *vir* in amaritudinem: -atur enim in seipso ex timore ..., nihil ... sentiens dulcedinis veri boni *(cf. p. 534,66)*. *turbare – stören:* CHART. Raitenh. 82 p. 86,25 (a. 1218) nolentes ... vexationibus ... sabbati -ari quietem (CHART. Heist. 52 p. 154,23).

adi. **1. amaricans**, -antis. *maleficus – Böses tuend:* ARNO REICHERSB. apol. p. 43,11 segregatis amaris et -bus hominibus.

2. amaricatus, -a, -um. **1** *proprie i. q. acerbus, ponticus – herb, bitter:* TRACT. de aegr. cur. p. 90,21 os -um (p. 260,3). *in imag.:* NOTKER. BALB. hymn. p. 8 *(c. sensu detestandi)* ut visu *versuum* delectatus, ita sum gustu -us. LAMB. ARD. hist. 21 p. 572,40 non sine -i gutturis singultibus (*cf.* 44 p. 583,29). **2** *translate:* **a** *tristis, afflictus – betrübt, bekümmert:* GREG. IX. registr. 821 p. 721,32 nos multis -i doloribus. *sollicitus – bedrängt:* OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 142,11 cum mercatum a civibus -is habere non posset. **b** *exacerbatus, irritatus – erbittert, aufgebracht:* VITA Menel. 1,14 (MGMer. V p. 143,32) Barontus -us cordis felle. 1,16 (ibid. p. 144,42) -i cordis. HERM. AUGIENS. vit. 346 ob offensas vel -as *socias*. LAMB. ARD. hist. 21 p. 572,34 -i animi. *al.*

subst. masc. **amaricatus**, -i. *qui infectus, corruptus est – ein Vergifteter, Verdorbener:* EPIST. Heinr. IV. 5 p. 9,9 symoniaco felle -is ... ecclesias ipsas vendidimus.

***amaricosus**, -a, -um. *atrox – grausam:* LAMB. ARD. hist. 20 in milites efferus *Reghemaris* et -us.

***amaricus**, -a, -um. *ponticus – bitter:* CHIRURG. Sudhoff I p. 102,19 salis -i *(cf. p. 537,23)*.

amarifico, -atum, -are. **1** *proprie:* **a** *sapore acerbo inficere, ponticum facere – herb, bitter machen:* ROSIN. interpr. 2 p. 303,18 ipsum *elexir* acumine suum acutum -ans, et ipsum est medium inter amarum et acidum. **b** *ponticum fieri – bitter werden:* DYASC. p. 42^{a} adulteratur *bdellium* gummi admixto, sed non ita -at in gustu (*sed cf. Isid. orig. 17,8,6* -at gustum). **2** *translate i. q. tristem reddere – betrüben:* CHRON. Reinh. a. 1226 p. 603,36 -ta *mulier* medicinalis potu penitencie celesti sponso purgatior ... reddebatur.

***amarina** *v.* *amarena.

amariolum *v.* armariolum.

***amarisca** *v.* *amarusca. **amariscus** *v.* amaracus.

amaritia pittiri GLOSS. II 275,1 St.-S. (*ad Greg. M. in evang. 5,4* a malitia).

amaritinus *v.* amaracinus.

***amaritio** *subst.* *sapor ponticus – bitterer Geschmack:* TRACT. de aegr. cur. p. 130,39 -o oris.

amaritudo, -inis *f.* *script.* -tuto: PIRMIN. scar. 18 p. 51,16 *cod. E.*

acerbitas – Bitterkeit: **I** *proprie:* **A** *ponticitas – Herbheit:* **1** *de ore sim.:* TRACT. de aegr. cur. p. 136,46 -o oris, abhominatio, nausea. p. 252,37 sputi. **2** *de felle, cholera:* ALBERT. M. veget. 2,122 antequam ... mel ... -em aliquam accipit cholerae. animal. 2,88 ex -e (*p. 506^{a},33* πικρόν) fellis. *al.* **3** *de plantis earumque partibus:* HILDEG. phys. 3,3 p. 1219^{A} nuszbaum ... -em habet *eqs.* ALBERT. M. veget. 2,116 humor in his *plantis* invenitur in cortice magis ponticus et ad -em declinans. 4,155 fructus ad -em (*p. 829^{a},39* πικρίαν) convertuntur. *al.* **4** *de substantia terrae:* ALBERT. M. veget. 3,76 ad subiectum calidum terreum, cuius -o vincitur ... aqueitate. 4,155. **5** *de medicamento:* ALBERT. M. animal. 1,217 -o collirii. **B** *asperitas – Schärfe:* NOTKER. BALB. martyr. IX. Kal. Mai. fumi ... -e supposita die ac nocte continuata. HILDEG. div. op. 3,9,13 p. 995^{C} acer ignis cum -e sulphuris. **C** *salsitudo – Salzigkeit:* WILBR. OLD. peregr. 1,2,7 si suavem dulcedinem ortorum ... sua -e non abhorreret *mare*. *fort. add.:* AETHICUS ISTER 75 p. 58,10 sicut maiorem roborem et -em fluctus maris et gurgi⟨te⟩s inmensos retenit (*cf.* p. 58,14). *meton. i. q. aqua salsa – Salzwasser:* EMO chron. p. 495,26 dirupit aggeres Neptunus et totam terram sua replevit -e.

II *translate:* **A** *tristitia, dolor – Betrübnis, Schmerz:* LIBER diurn. 45 p. 35,7 post vite huius -es ad aeternam ... pervenire dulcedinem. HRABAN. hom. I 55 p. 103^{C} poenitentia vera ... censetur ... -e animi. HROTSV. Gall. 2,6 dulcedine tuae alloquutionis -em dulcorasti maesti patris. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,45 tristitia cum sua prole, rancore, pusillanimitate, -e, desperatione ([*ex Cassian. conl. 5,16,5*]. *cf.* ALBERT. M. summ. theol. II 18,118,2 p. 373^{a},42). BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 316,49 non sine lacrimosa domni papae ... -e. RUP. TUIT. off. 9,2 p. 241^{A} poenitentiae. CHART. Mog. A 467 p. 375,6 luctum nostrum in gaudium et -em verteritis in dulcedinem. *al.* *meton. de homine ipso:* RUOTG. Brun. 18 p. 17,14 qui eras gaudium ..., quomodo conversus es in -em? *corpor.:* HILDEG. phys. 1,64 p. 1155^{A} est *ruta* ... bona contra aridas -es. CAES. HEIST. mirac. II 2,19 p. 100,13 omnis caro nostra ... minus -is infligit ... quam Christi caro purissima. *sollicitudo – Bedrängnis:* MIRAC. Pirmin. 8 urbani ... -e pressi. **B** *vehementia, gravitas – Heftigkeit, Intensität:* HROTSV. Cal. 9,15 interni ... doloris. Pafn. 3,7 maeroris. *ibid. al.* **C** *exacerbatio – Erbitterung:* RUOTG. Brun. 9 o in quantam inimicitiarum -em ista ... contubernia resolventur. OTTO FRISING. gest. 2,37 p. 145,21 non sine cordis -e. *al.* **D** *malignitas, improbitas – Bösartigkeit, Schlechtigkeit:* RUOTG. Brun. 14 p. 13,34 -is zelo succensi *(cf. Bened. reg. 72)*. HROTSV. Cal. 9,29 diabolicae -is felle. CARM. Bur. B 120,3,8 serpentinam -em.

amarola *subst.* (amarus, *ital. vet.* amarola) *chamaedrys – Gamander (Teucrium Chamaedrys L., cf. André, Lex. bot. p. 27):* GLOSS. V 40,22 St.-S. -a vel camitrius i. gamaldrea.

***amaron** *subst.* *(orig. inc.)* *species cummis – Gummiart:* ALPHITA I p. 312,36 sarcocolla, acarud gumma est et interpretatur glutinum (add.: -n idem).

amaror, -oris *m.* **1** *in imag. i. q. acerbitas, ponticitas – Herbheit, Bitterkeit:* ENGELM. carm. 3,16 (MGPoet. III p. 62) ne ... nectar ... favi turbaret -r. MILO carm. 3,4,2,532 visceribus ventris ... hoc *(eloquio)* generatur -r *(cf. Vulg. apoc. 10,10)*. **2** *translate i. q. tristitia – Betrübnis:* MILO carm. 3,4,1,87 iste locus salicum, quo multus surgit -r *(cf. Vulg. psalm. 136,2)*. *fort. add. i. q. adversarum rerum experientia – bittere Erfahrung:* CARM. Bur. B 60,1^{b},5 virgo ..., quam scrutabundus amor notarat et -r *(recte trad.?, cf. app. crit.)*.

***amartetes** *subst. pl.* (*cf.* ἁμαρτάνειν?) *fort. i. q. peccatores – viell. 'Sünder':* ABBO SANGERM. bell. 3,87 -es (gloss.: miseros; *ex Corp. Gloss. Lat. ed. Goetz III* 509,63 amarcetes [ἁμαρτίτας *Buecheler*] miseros; *cf. Papias s. v.* amarchetes: miseros) solet idem *antropus* antiquare.

[Sroder]

***amarugma**, *pl.* -ata *n.* (ἀμάρυγμα, *prave versum ut vid.*) *problema, aenigma – Problem, Rätsel:* FROUM. carm. p. XII,17 sophya quęque theologię caput es -ta (gloss.: quae sunt amara ad intellegendum) pandens.

amarus, -a, -um.

acerbus – bitter: I *proprie:* A *ponticus – herb:* 1 *de sapore sim.:* WALAHFR. hort. 184 saporis -ior haustus. 267 ructus ... -os. REGIMEN san. Salern. 159 vigent tres *sapores:* salsus, -us, acutus (*cf.* ALBERT. M. veget. 3,73.81. *ibid. al.*). *subst. neutr.:* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 121 mel tacto potius dulcescit -o. ALBERT. M. veget. 3,82 dulce et -um contrariari per formas saporum. *al. v. et supra p. 146,60.535,17.* 2 *de felle (in imag.):* HROTSV. gest. 490 felle ... plus iusto cordis succensus -o. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,187 abiecta nigredine fellis -i. 3 *de plantis earumque partibus:* WALAHFR. hort. 189 -am absinthi silvam. HILDEG. phys. 1,38 illud, quod sur, id est -um, in ea *(pfefferkrut)* est. ALBERT. M. animal. 22,100 ex ... amygdalis -is. veget. 3,73 opium. 4,55 herbae parvae -ae (*p. 825a,3* πικραί). *al.* *in imag.:* DIPL. Heinr. II. 328 -os nequicie fructus. 4 *de substantia terrae:* ALBERT. M. veget. 3,82 substantia ... terrea calida est -a. 5 *de salibus:* ANON. secret. p. 34,19 salia sunt XI: sal commune, sal -um *eqs.* p. 41,24. 70,18. Ps. GERH. CREM. sal. I 5 p. 15,31 sal -us, et iste sal -us est in Yspania. II 76. 6 *de caseis:* HILDEG. scivias 1,4 p. 415A *(in visione)* pars *lactis* ..., de qua -i casei processerunt (*sim.* p. 423D). B *salsus – salzig:* GESTA Apoll. 209 limphae. ALBERT. M. veget. 4,34 aqua dulcis est super -am *eqs.*

II *translate:* A *de hominibus, habitu, mente:* 1 *tristis, maestus, afflictus – betrübt, traurig, bekümmert:* WALAHFR. carm. 76,61 tormenta ... mentis -ae. HROTSV. Mar. 610 clamans animo subtristis -o. EKKEH. IV. bened. I 20,77 sibi caros solari suevit *Christus* -os. pict. Mog. 416 populum. *al.* *subst. masc.:* PASS. Afrae II 2 *Christus* iustus pro iniustis, ... dulcis pro -is. EKKEH. IV. bened. I 20,59 dat -is gaudia Christus. 2 *irritatus, iratus – aufgebracht, erzürnt:* WIDUK. gest. 2,31 -is animis, dum dulce aliquid offertur. DAVID (?) inquis. 32 p. 222,6 vultum. *philos.:* ALBERT. M. eth. 4,2,10 p. 312b,29 alii superabundantes in ira dicuntur -i (*p. 1226a,19* πικροί), qui ... ab ira difficile solubiles sunt et multo tempore irascuntur. 3 *malignus, improbus, perniciosus – böse, schlecht, verderblich:* FORM. Andec. 57 p. 24,24 non dulcissemo, sed -issimo et exsufflantissimo iocali meo. HROTSV. Gong. 353 coluber cupidus, versutus, -us. ANNAL. Mell. a. 1136 (rec. A) episcopus ... ęcclesiae Dei molestus et -us. THIETM. peregr. 25,2 ab -o heretico. *al.* *subst. masc.:* CARM. de conv. Saxon. 70 (MGPoet. I p. 381) lactea dona bonis seu tristia iungit -is. 4 *ferox – wild:* RHYTHM. 39,18,2 gentes -e et grandevi corpore. CHART. Pruss. II 59 p. 51,29 Tartarorum ... gens -a. 5 *pertinax, resistens – hartnäckig, widerstrebend:* VITA Erasmi 109 *(subst.)* patiens presul multos superabat -os. 6 *anxiosus – angstvoll:* ARNOLD. QUEDL. fund. (ed. A. Schmid, Diss. Jen. 1883. p. 68,30) -issima voce mugire. B *de rebus:* 1 *luctuosus, dolorosus – betrüblich, schmerzhaft:* WALAHFR. Mamm. 18,30 poenis ... -is (VITA Erasmi 454. *al.*). Wett. 852 vitam ... temporis huius -am (RUOTG. Brun. 29). HRABAN. carm. 18,20 mors (HROTSV. Agn. 339. *al.*). POETA Saxo 4,346 -i maestitiae stimuli. GERHOH. psalm. 39 p. 437,31 -ae ystoriae ut in tragediis. *al.* *de tormento fervente:* VITA Erasmi 418 tunicam vestivit -am. *subst. neutr.:* RUOTG. Brun. 34 quibus -um aliquid ... inferebat. CHART. Mog. A 467 p. 375,4 cuius *(Dei)* gratia ... -a vestra dulcia facta sunt. 2 *tristitiam vel dolorem indicans – Trauer oder Schmerz ausdrückend:* ALDH. virg. II 2134 lacrimis (CAND. FULD. Eigil. I 23 p. 232,41. *al.*). WALTHARIUS 1157 -o cum gemitu. HROTSV. gest. 411 planctum. *al.* 3 *vehemens, gravis – heftig, intensiv:* HROTSV. gest. 646 cum tristitia ... -a. *ibid. al.* 4 *exacerbatus, atrox – erbittert, furchtbar:* WALAHFR. Wett. 216 inimicitia. WALTHARIUS 1333 bellum. HROTSV. asc. 34 odiis. *al.* 5 *durus, severus, asper – hart, streng, kränkend:* WALAHFR. Mamm. 10,2 verbis. WALTHARIUS 1055 conviciis. HROTSV. Bas. 202 obprobriis. gest. 710 quem *(populum)* ... imperio nimium corripuit -o (*cf.* ARCHIPOETA 10,25,4 quod caret dulcedine, nimis est -um). *al.* 6 *pravus – verwerflich, schlimm:* HROTSV. Bas. 214 peccatum lapsus deflevit -um. gest. 480 dolum. *al.*

adv. **amare, amariter.** 1 *triste, maeste – betrübt, traurig:* RHYTHM. 10,7,5 oculi fluunt mihi -r. CARM. Paul. Diac. app. II 52,1,2 ad deplorandam pastorum -r reprobam vitam. VITA Mathild. II 26 cum ... abbatissa -e fleret. *al.* 2 *dolenter – unter Schmerzen:* WALAHFR. Wett. 408 vi tormentorum ... succumbit -e. 3 *irate – erzürnt:* HRABAN. hom. I 41 p. 77C nimia iracundia succenduntur et -issime rixantur. 4 *dure, severe – hart, streng:* BRUNO QUERF. Adalb. A 3 filium tradidit -e salubribus scolis.

***amarusca**, -ae *f.* (*?m.* -us: *l. 23*) (*cf.* amalusta *et* amarus, *v. et Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 81*) *script.:* -isc-: *l. 23.* -sta: *l. 21.* amaripta: *l. 21.* *cotula foetida – Hunds-, Stinkkamille (Anthemis arvensis L. vel Anthemis cotula L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 317sqq.):* GLOSS. III 525,25 St.-S. -a hundesrip. 535,6 -a hundestille. 547,49 -usta (amaripta *var. l.*) hunderip *(a. c)* hundesplůme *(b).* ODO MAGD. herb. 553 quam *(herbam)* iusto nomine vulgus dicit -iscam. ALPHITA I p. 275,14 -us (*antea:* amarusca), foetida idem. II p. 8,1 fetet -a, redolet similis camamilla.

amasco, -ere. *adamare – liebgewinnen:* ALDH. ad Acirc. 124 p. 172,13 inchoativa ... -o, lavasco, gelasco. *Sroder*

***amasia**, -ae *f.* *puella amata, amica, concubina – Geliebte, Buhlerin:* CARM. Bur. B 72,5a,3 mitior -a. 121,1,3 factus ab -a viduus priore, caleo nunc alia multo meliore. CHART. scrin. Col. B 618 Gerardus ... ⟨tradidit⟩ -e sue Gertrudi et eorum amborum proli ... dimidietatem domus. ALBERT. M. eth. 9,1,1 p. 561a,20 -a ... delectationem ministrat pro lucro. SALIMB. chron. p. 331,25 iuvencula Theotonica, quam tenebat -am. p. 406,36 cum ... dent ecclesiasticas divitias ... -is, concubinis atque focariis. *al.*

1. amasio, -onis *m.* *amator, amasius – Liebhaber, Buhler:* HROTSV. Pafn. 3,9 fuge lascivorum consortia -um. 4,5 nos sui -es ... sprevit. 5,1 meis ... -bus publice abrenuntiavi.

2.*amasio, -avi, -are. (mansus*?*, *cf.* *amasare '*abitare il manso*', *v. Sella, Gloss. Lat. Ital. p. 16*) *(ad censum) tradere – (gegen Zins) verleihen:* CHART. Ital. Ficker 396 p. 410,35 (a. 1245) dedit et concessit ipsum *(campum)* et -vit Accatte.

amasius, -i *m.* 1 *amator, moechus – Liebhaber, Buhler:* LIUTPR. antap. 2,48 -i sui ... rarissimo concubitu. AMARC. serm. 4,395 nec salvus -us olim caram diripiet. CAES. HEIST. mirac. II 1,1 p. 17,8 vadens ad -um meum deosculata sum illum. ALBERT. M. animal. 9,53 *filius* similis erat -o. *al.* *sensu spirituali de Deo:* VITA Mariae rhythm. 1371 tu meus es -us, tu meus es amator. 2 *exoletus – Buhlknabe:* ABBO SANGERM. bell. 3,31 -us (gloss.: qui ob turpitudinem amatur) absit. EPIST. Hann. 107 p. 179,3 ut cantiones de -is ... ab eius similibus decantentur. HONOR. AUGUST. imag. 1,102 Ganymedes ..., Iovis -us.

***amasso** *v.* *admasso.

*?****amasticum** *subst.* *orig. et signif. inc.:* ARNOLD. SAXO fin. 2,5 p. 60,36 aquilla solicita de pullorum ... cibo ponit -um in nido suo et fugat ab eis venenum. *v. et* *amandinus.

***amata** *subst.* *orig. et signif. inc.:* ACTA imp. Winkelm. I 998 p. 755,15 (s. XII.2) pro potu cuiuslibet eorum per mensem ad barrile amâte barrile unum et medium.

***amaticius** *subst.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* amaracus) *maiorana – Majoran (Origanum maiorana L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 277):* GLOSS. Salern. p. 8a,13 maiorana, samsucum, amaricum, -us.

***amatilla** *v.* *amantilla.

amatio, -onis *f.* *amor – Liebe:* ALBERT. M. eth. 8,1,1 p. 515b,19sqq. -o ... trium modorum est; est quaedam -o simplex, ... quaedam autem cum discretione amati est *eqs.* 9,2,3 p. 574b,2 -o ... passio est et motio affectus. pol. 5,6bb p. 497a,23 respicere ad ... -em (*p. 1309a,34* φιλίαν), id est amorem, politiae. *al.*

[Peyr]

***amativus**, -a, -um. **1** *de anim.:* **a** *amans, studiosus, amicus – liebend, bedacht, Freund (von):* ALBERT. M. animal. 22,41 cathus est animal ... pulcritudinis -um. pol. 2,10^{b},1 p. 190^{b},32 lex ... ista ... facit ... civitatem totam -am pecuniarum (*p. 1273^{a},39* φιλοχρήματον). 7,5^{d} p. 664^{b},18 custodes... oportet -os esse notorum. *subst. masc.:* ALBERT. M. eth. 3,3,2 p. 254^{b},13 -us (*p. 117^{b},30* φιλητικός) ... horum *(sc. honoris et disciplinae)* gaudet ... in adeptione ... ipsorum. **b** *ad amorem propensus – verliebt:* ALBERT. M. eth. 8,1,3 p. 522^{b},16 iuvenes facile -i (*p. 1156^{b},1* ἐρωτικοί) efficiuntur *eqs.* **2** *de rebus i. q. ad amorem spectans, amatorius, venereus – die Liebe betreffend, Liebes-:* ALBERT. M. eth. 9,1,1 p. 560^{a},30 quae *(amicitia)* -a (*p. 1164^{a},2* ἐρωτικῇ) vocatur. pol. 2,1^{8} p. 99^{b},38 in -is sermonibus. 5,7^{x} propter -am concupiscentiam. euch. 1,2,7 p. 200^{a},46 in -is hymnis. *remissius de amore universum movente:* ALBERT. M. metaph. 1,3,11 p. 53^{b},34 ex provisione -a.

adv. ***amative.** *amabiliter – freundlich:* GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 386,40 -e dimissus.

1. amator, -oris *m.* *c. acc.: l. 49.* *usu adi.: l. 28.62.* *qui amat, amicus – einer der liebt, Freund:* **I** *de amore ad animantes pertinente:* **A** *de amore spirituali:* **1** *de amore inter homines intercedente:* HRABAN. epist. 1 nostri censeberis fidus -r. BALDER. Alber. 23 p. 255,10 Ottavianus ..., specialis -r Theutonicorum. ANNALISTA Saxo a. 879 p. 584,41 Bovo *abbas*, fratrum -r. CHART. ord. Teut. 46 p. 39,11 viros persone mee ac heredum meorum et tocius regni mei -es. *al.* *fidelis – Getreuer:* DIPL. Heinr. IV. 351 p. 463,41 archiepiscopum nominis nostri precipuum -em. *sectator – Anhänger:* BEDA temp. rat. 51,72 Victorii. **2** *de amore inter homines et Deum intercedente:* CHART. Fuld. B 237 p. 340,27 (a. 796) ego servitor et -r Dei Adalhart (TRAD. Frising. 1499 Dei et proximi). NOTKER. BALB. hymn. p. 52 christianis, -bus suis *(sc. Christi).* TRAD. Frising. 1406 noverint ... summae divinitatis -es. *al.* *de amore divino:* HRABAN. carm. 2,2,27 Christus dux vester, ... Christus -r (*sim.* 29,5). **B** *de amore inter sexus diversos intercedente i. q. amasius – Liebhaber:* HROTSV. Pafn. 1,25 greges -um ad illam confluunt. Abr. 4,3 illi pecunia ab eius -bus adducitur. CHART. Heinr. Leon. 11 p. 19,12 possessiones, que Iuditha abbatissa adiutoribus et -bus suis ... concesserat. CARM. Bur. B 117,2,2 non fidum -em. *al.* *de Deo (quasi sponso):* ALDH. virg. I 45 p. 298,18 iam alio -e praeventa sum. HROTSV. Pafn. 5,2 superno -i ... copulari. *al. v. et p. 538,50.*

II *de amore ad res pertinente:* **A** *strictius:* ALDH. virg. II 2773 lector libri solers et gnarus -r. BONIF. epist. 94 *Christus* -r caste virginitatis tuae. PAUL. DIAC. carm. 32,10 o pietatis -r, ... rex. RHYTHM. 9,6,2 -r abstinentię (-am *Br recte, cf. D. Norberg, La poésie latine rythmique. 1953. p. 14*). HRABAN. carm. euang. 12 amoris -r *Iohannes.* WALAHFR. Gall. 1,16 falsitatis. CONC. Karol. 56^{B} p. 735,9 divini cultus. NOTKER. BALB. gest. 1,1 p. 2,6 Karoli regis, semper -is et cupidissimi sapientię. DIPL. Arnulfi 153 magni divine legis -is. DIPL. Otton. I. 103 notum sit omnibus ... Dei ecclesiae -bus. TRAD. Ratisb. 271 fidei. THIETM. chron. 1,16 seculi. ALBERT. M. animal. 11,84 alicuius rei. *saepe.* **B** *c. colore quodam:* **1** *appetendi:* CAND. FULD. Eigil. II 6,3 Hludowici, qui semper erat melioris -r vitae. FROUM. epist. 8 summae perfectionis. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 320,33 pacis, iustitiae et oboedientiae -bus (CHART. Turic. 1266 p. 345,11 per viros pacis -es). ANON. Has. 17 erat ... in omni divino servitio -r brevitatis. CHART. Heinr. Leon. 4 p. 5,14 proprie salutis. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,16 singularitatis. *al.* **2** *favendi, servandi:* WIPO gest. 40 imperator Chuonradus, legis -r. TRAD. Welt. 86 specialis -r huius loci ... tradidit. **3** *venerandi:* VITA Rimb. 15 sanctitatis eius.

2. amator *v.* emptor.

amatorius, -a, -um. *script.* -tur-: PIRMIN. scar. 22 p. 55,18. *qui amoris est, ad amorem pertinet – zur Liebe gehörig, die Liebe betreffend, Liebes-:* CAPIT. reg. Franc. 196,54 p. 45,2 poculis -is. HONOR. AUGUST. cant. 1,1 p. 361^{A} drama, quod est -a cantilena *(cf. ThLL. V 2067,9).* CARM. Bur. B. 105,7,1 artes -e iam non instruuntur. GESTA Hort. Mar. 21$^{med.}$ sub verbis -is sponsi et sponse. VITA Herm. Ios. 51$^{med.}$ post illum languorem -um. *al.* *de amore ad Deum spectante:* WOLBERO cant. 1 p. 1070^{B} compunctio alia reconciliatoria, alia -a *eqs.*

amatrix, -icis *f.* *quae amat, amica – eine die liebt, Freundin:* **1** *de amore ad homines vel sanctos pertinente:* COD. Karol. 53 p. 576,2 regina ... -x beati Petri. 58 p. 584,6 pro sustentatione -is vestre, sanctae Dei ecclęsiae. HROTSV. lib. II praef. 1,8 non sum adeo -x mei, ut *eqs.* **2** *de amore ad res pertinente:* ALDH. virg. I 47 p. 301,9 Veneris, stuprorum -is. WALAHFR. imag. Tetr. prol. 13 pacis -x, lucis amica. EPIST. var. III 18 p. 165,33 prudentiam vestram, veritatis et iustitiae -em, exhortor. SYLL. Sangall. app. 5,33 *Dialectica,* rationis -x. GESTA Magd. 4 p. 378,15 hec ... -x, speculum et exemplar totius religionis. CHART. Turic. 484 p. 358,13 hec turtur -x castimonie. *al.*

***amatus**, -us *m.* *amor – Liebe:* RATHER. prael. 6,5 p. 321^{A} quod eius *(Dei)* -u et redamatu ... in aeternum fruemur.

amaurosis *f.* (ἀμαύρωσις) *visus impedimentum, caecitas – Sehbehinderung, Blindheit:* PAUL. AEGIN. cur. 112 de -i et ambliopia; -is (*3,22,31* ἀμαύρωσις) est perfectum videndi inpedimentum sine manifesta passione. ARS med. 7 p. 428,10 -is (amarusis *H*, amaurisis *G*) dicitur lassitudo sensus sine aliqua intercidente causa. *Payr*

ambactus (-um?), -i *m. (n.?)* *(cf. theod. vet.* ambaht; *v. et Ahd. Wb. I. p. 313sqq.)* *circuitus potestatis – Amtsbezirk:* LEX Raet. Cur. add. 12 ut nullus ausus sit in -o suo pauperum oppressiones exercere ...; et unusquisque in -o suo omnes iusticias facere ... non neglegat.

ambages, -um *f.*, *abl. sg.* ambage. *script.* -gie: *l. 51.* **1** *strictius sensu locali:* **a** *proprie i. q. ambitus, circuitus – Umweg, Bogen:* AETHICUS ISTER 21 p. 12,15 dum nimia temeritate -es faceret. 40 tam in litoribus utroque mare -es quam et reliquorum finium illarum regionum ... montes ... ambiunt. WALTHARIUS 356 cursus -e recurvos. **b** *meton. i. q. districtus, amplitudo – Gebiet, Weite* (*cf.* GLOSS. I 18,7 St.-S. -es duinc): VITA Agnet. 397 orbis in -es sparsas direxit habenas. **2** *latius:* **a** *de fasciis i. q. nexus – Umschlingung:* ALDH. virg. I 36 p. 283,9 defuncti cadaver prolixis fasciarum -bus conexum. **b** *de verbis i. q. anfractus – Weitschweifigkeit, Umschweif* (*cf.* GLOSS. IV 32,27 St.-S. -es umbsage): WILLIB. Bonif. praef. p. 2,25 elegante verborum -e (MILO carm. 4 p. 566,21). DIPL. Otton. III. 241 ut omni -e dimota ad vos nude veritatis fruamur loquela. *tergiversatio – Ausflucht:* RUOTG. Brun. 36 p. 37,14 medicinalia sermonum ... antidota ... obliquis -bus declinari ... sensit. **3** *iur. i. q. dubitatio – Beanstandung:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 218 (a. 1269) quod ... quinque marcas ... demus omni -ie procul mota. **4** *comput. i. q. exorbitatio – Abweichung:* BEDA temp. rat. 14,8 mutatis ex tempore ... intercalationum -bus cunctis.

ambago, -inis *f.* **1** *obscuritas – Unklarheit, Dunkel:* MIRAC. Bertini (MGMer. V p. 779,29) sublata prorsus -e totius dubitationis hunc esse reum ... clamitant. **2** *districtus – Gebiet:* GLOSS. I 18,9 St.-S. -es kaduinc. **3** *curvatura – Krümmung:* GLOSS. I 19,9 St.-S. -o chrumpi.

***ambana** pinguedo porci amme GLOSS. III 349,40 St.-S. (*cf. Ahd. Wb. I. p. 323 s. v.* amban). *Rudolph*

ambar, -aris *subst.* (*cf.* *ambra) *excrementa piscis, fort. ceti vel gummi arboris aromaticae cuiusdam – Ausscheidung eines Fisches, viell. des Pottwals, oder Harz des Amberbaumes (Liquidambar styraciflua L., cf. B. Langkavel, Botanik der späteren Griechen. 1866. p. 118 et Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 746):* RHYTHM. 136,3 nardei qui sedulo et -is odorem ore spirabas. ANTIDOT. Sangall. p. 89,4 -r (I. ODILO SUESS. Seb. 74 mirificae virtutis -e suaviter redolentis viri *(sc. Sebastiani)* faciem. *v. et* *ambra. *Baader*

ambarvale, -is *n.* *pompa arvalis – Flurweihprozession:* FUND. Schild. 11 ut annuatim ... patronum ... longo ambitu circumferentes ... pro gentilicio -i ... vos ipsos mactetis.

[Rudolph]

ambascia, -ae *f.* *(theod. vet.* ambaht; *v. et Meyer-Lübke, REW³ nr. 408ª) script.:* anb-: *l. 12.* -asi(a): *l. 7.11.12.* -assi(a): LEX Sal. Merov. 76 *cod. A17.* -asti(a): *l. 9.* -axi(a): *l. 8. de re cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 447.*

1 *mandatum, officium, servitium – Auftrag, Amt, Dienst:* LEG. Burgund. const. I 104 asinum alienum ... in -a sua minare. LEX Sal. Merov. 1,4 si in dominica -a (-asi- *A1*, -axi- *C6*) fuerit occupatus. FORM. Bitur. 2 si ... in quibuslibet -stiis ... a vestris actoribus ... fuerimus imperati. LEG. Lang. p. 659,18 profesavit, cot feceset ei operas ... et -sias per ebdomatas. **2** *negotium – Geschäft:* LEX Raet. Cur. 2,13,1 si ... per forasticas an-as (ambas(c)ias *var. l.*) ipsas causas agere non potuerint.

***ambasciata**, -ae *f.* **1** *legatio – Botschaft:* CHART. Ital. Ficker 473 (a. 1277) ut *nuntius* ... daret tenutam ..., ita quod missum et -am amplius ei mittet. **2** *munus vel officium legati – Amt oder Dienst eines Gesandten:* CHART. Ital. Ficker 387 (a. 1243) quod solvatis ... ambasciatoribus communis ... illud, quod recipere debebunt pro complemento dicte -e de eorum soldis.

***ambasciator**, -oris *m.* *script.:* anb-: *l. 34.* emb-: *l. 39. adde* RYCCARD. chron. a. 1237 p. 195,16. -asa-: CONST. II 328 p. 436,41. -asia-: CONST. II 200,6. 328 p. 436,38. *adde l. 45.* -assa-: *l. 35.41.50. al.* -assia-: ACTA imp. Winkelm. I 729. -axa-: *passim.* -axia-: CHART. Tirol. 764 p. 195,37. -do(r): *l. 34.*

legatus, nuntius, internuntius (cum potestate missus) – (bevollmächtigter) Gesandter, Bote, Unterhändler: **1** *civitatum Italiae superioris:* VITA Bern. Parm. II 9 (MG Script. XXX p. 1326,12) -bus sollempnibus directis. ACTA imp. Winkelm. I 33 p. 25,35 nunciis et -xatoribus comunis Saone. HIST. Frid. imp. cont. p. 186,31 (rec. M) -xatores (legatos rec. prior p. 186,10) Laude miserunt. CHART. Ital. Ficker 304 p. 339,17 precibus ... an-dorum hec omnia scripsi. CONST. II 179 per rectores et -ssatores quarundam ex civitatibus Lombardie *eqs.* ALBERT. STAD. annal. a. 1241 cepit ... -xatores ultra centum. ACTA imp. Winkelm. I 680 graciam ... per dominum legatum et plures -xatores duximus postulandam. 389 p. 340,31 transmissis embaxatoribus ... ad presenciam nostram. GESTA Trev. cont. IV 7 p. 404,26 prelatorum responsales et -ssatores civitatum. ACTA imp. Winkelm. I 495 tradentes *scriptum* ... -xatori ... ducis et comunis Venetiarum. *saepe. v. et l. 18. p. 542,6.* **2** *regis:* CHART. Carinth. V 151 p. 102,44 (a. 1274) petiit ... patriarcha ab -siatoribus regis, quod *eqs.* CONST. III 195 p. 184,14 quod ... rex Romanorum mittat speciales -es et nuntios. ALBERT. MIL. temp. 303 p. 562,41 rex Francorum sibi misit solempnes -xatores et nuncios speciales. *al.* **3** *canonicorum:* CHART. Tirol. 748 p. 180,24 (a. 1220) Adelpertus, -xator canonicorum. CHART. Carinth. V 11 -ssatoribus et nunciis sollempnibus.

***ambascio**, -avi, -atum, -are. *script.:* abb-: *l. 68.* -asi-: *p. 542,2.* -asatum: *p. 542,3.*

nuntium vel mandatum deferre – eine Nachricht oder einen Auftrag überbringen: **1** *gener.:* HINCM. epist. 20 (PL 126 p. 118ᴰ) frater noster a vobis ad me rediens -vit mihi ex vestra parte, ut *eqs. v. et l. 70.* **2** *spec. in fine chartarum i. q. iussum diplomatis conficiendi deferre – Befehl zur Beurkundung eines Diploms überbringen (cf. Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 95):* DIPL. Karoli M. 150 p. 205,2 Ercambaldus ... subscripsi; Fulradus -vit. 176 p. 238,2 Angilberto abbate -ante. *al. (v. ind.).* FORM. imp. 43 Suizgarius -vit, Durandus ... recognovit. DIPL. Ludow. Germ. 4 Gausbaldus ad me -vit. 7 Arnustus et Uuernarius -verunt et domnus rex ita scribere iussit. *al. in dipl. usque ad s. IX.*¹

subst. **ambasciatum**, -i *n.* **1** *nuntius – Botschaft, Nachricht:* COD. Karol. 19 p. 519,38 (lemma) in qua *(epistola)* continentur abb-um Remedii episcopi et Audegarii comitis. HINCM. epist. 20 (PL 126 p. 118ᴰ) remitto illum *(missum)* ad vos, ut ... deneget talia vobis ... non ambasciasse; unde puto, ut, sicut in nomine interprisum est, ita sit et in -o. **2** *munus legati, nuntii – Botschafts-, Botendienst:* CAPIT. reg. Franc. 32,16 si iudex in exercitu aut in wacta seu in -siato ... fuerit. CHART. Tirol. 672 p. 133,36 (a. 1215/18) servit hoc modo, quod est custos foresti et facit -satum domini et gastaldionis.

***ambaxacia**, -ae *f.* *legatio – Botschaft:* ANNAL. Ianuens. III p. 47,12 ambaxatores duos elegit ... et eis -am imposuit supradictam.

***ambaxaria**, -ae *f.* **1** *legatio – Botschaft:* ANNAL. Ianuens. IV p. 51,4sq. exposuit in consilio ... -am suam ex parte domini pape, et sunt tales -e sue. **2** *munus vel officium legati – Amt oder Dienst eines Gesandten:* CHART. Ital. Ficker 472,6 (a. 1261) forbanniti ... nullum officium ..., -am vel capitanariam ... habere debeant.

***ambaxator** *v.* *ambasciator.

ambedo, -esi, -esum, -ere. *(circum) adedere – (ringsum) an-, abfressen:* **1** *proprie:* NIVARD. Ysengr. 3,995 quod canis -sa fertur meruisse placenta, hoc meruit Bruno. REIN. ALEM. phagifac. 218 candida ... -sis carnibus ossa. **2** *in imag. i. q. consumere – verzehren:* RADBOD. carm. 1,1,16 quem longa fames errantem -sit in orbe. STEPEL. Trud. 55 quadam aestus combustione pedes iam pene -sus *presbyter.*

***ambiatus**, -us *m.* (ambi(a)re) *in imag. i. q. ambages – Umweg:* CHRON. Fred. 4 praef. p. 123,3 longo -u vix brevis viae spatium consummo (*ex Hier. chron. praef. p. 2,8 Helm* ambitu).

ambidexter, -tra, -trum. *metr.* ambīd-: *l. 28. qui sinistra manu sicut dextra uti potest – beidhändig:* **1** *proprie:* MILO carm. 3,4,1,265 -r Aoth *(ex Itala iud. 3,15; cf. ThLL. I 1837,55).* ALBERT. M. animal. 2,10 *homo* efficitur -r ex multo calore cordis in sinistro et epatis in dextro latere. pol. 2,11ᴱ p. 199ᵇ,30 quatenus -i (*p. 1274ᵇ,13* ἀμφιδέξιοι) fiant per studium. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 2,3 p. 111,6 homo habiliorem partem habet sinistram quam dextram, ut in multis contingit, quod homo sit -r. *al.* **2** *translate:* **a** *sollers – geschickt:* CHRON. Noval. 3,26 Aystulfus rex -r. **b** *strenuus – rege:* VITA Ger. Bron. 14 p. 665,6 nunc usque exulat ... procurante industria -a (-i *2*) archipraesulis. **c** *amori utriusque sexus deditus – beiden Geschlechtern zugetan:* CARM. Bur. A 199,10,5 p. 78 licet -i nunc multi modernorum, uni tamen prefero iocos geminorum.

1. ambigo, -i(g)i *(v. l. 57)*, -ere. *script.* -gu(o): *l. 48.60. form.: praes.: ind.* -biunt: GLOSS. II 221,64 St.-S. (*ad Greg. M. reg. 2,5 p. 33ᴮ* ambigunt). *?coni.* -guet: *l. 48. inf.* -bire: GLOSS. I 36,17 St.-S.

1 *dubitare, incertum esse, ignorare – (be)zweifeln, ungewiß sein, in Ungewißheit sein (semper post negationem praeter l. 57):* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,42 ista qui legat, intellegat et non -guet. GODESC. SAXO theol. 23 p. 325,10 quod cum certissime ita sit nec ullus hinc christianus ... -ere possit. RIMB. Anscar. 42 p. 78,29 de eo ... viro omnino -ere non debemus. HROTSV. Gall. 12,8 *(in responso)* non -o. *c. (acc.) c. inf.:* DIPL. Ludow. Germ. 31 regni ... stabilitatem posse acummulare non -imus. DIPL. Arnulfi 91 hoc nobis non -imus esse profuturum. WIDUK. gest. 1,2 gentem ... nobilem fuisse non -itur. OTTO FRISING. chron. 1,6 p. 45,8 ab his a Romanis imperium ereptum nemo ... -ere potest. *saepe. seq. interr. indir.:* WALTHARIUS 1142 -ierat (-igerat αV) prorsus, quae sit sententia *eqs. seq.* quin: HROTSV. Abr. 3,10 laetificor auditu nec -o, quin *eqs.* VITA Godefr. Cap. I 3 p. 517,1. CHART. civ. Vratisl. 48 nequaquam -guimus, quin *eqs. al.* quod: ALDH. ad Acirc. 1. TRAD. Teg. 263 generalitati christicolarum non -endum esse desideramus, quod *eqs.* quia: GODESC. SAXO theol. 9,9. **2** *dubium relinquere – Zweifel lassen:* CAPIT. reg. Franc. 179,11 cum ab episcopo loci dissilientes communione privare non -at. **3** *vereri – scheuen:* RHYTHM. 147,9 nec aerumnas carceris -as (ab- *Br*), quas fine carebis.

2. ambigo *v.* ambio.

ambiguitas, -atis *f.* *script.:* anb-: *p. 543,13.* -gue-: *p. 543,7. plur.: p. 543,2.*

1 *amphibolia – Zwei-, Mehrdeutigkeit:* ALDH. ad Acirc. 9 p. 80,9 hos duos metaplasmos saepe -s scandendi conturbat.

[Rudolph]

141 p. 200,17 hypodiastoli (*i.* -e) est divisio compositarum litterarum propter -es. **2** *haesitatio, incertitudo, dubium – Schwanken, Ungewißheit, Zweifel:* **a** *act.:* ALDH. virg. I 11 p. 239,9 sine ancipiti -is scrupulo ... credendum est. VITA Eucher. 1 (MGMer. VII p. 47,16) quia ammonenti -em non posuisti. AETHICUS ISTER 43 quae scripsimus, ex eius codicibus sine -guetate recipimus. ANNAL. Fuld. II a. 874 p. 83,2 omni -e remota. VITA Rimb. 11 p. 89,39 nec ulla -s fuit ... de electione. DIPL. Heinr. IV. 209 p. 268,4 nullam -em nostrae potestatis tunc esse speravimus. ALBERT. M. summ. creat. II 1,53,1 p. 447[a],45 -s autem est motus rationis ambiens utramque partem contradictionis per aequalia media. CHART. Eberb. 220 p. 362,13 ne ... error anb-is ... annecti possit. *saepe. seq.* quin: EPIST. Teg. I 98 ut ex hoc nulla -s subeat, quin *eqs.* **b** *pass.:* LEG. Burgund. const. I 52,1 -em rei oportet absolvi. ALBERT. M. cael. 2,3,11 p. 195[a],12 haec enim omnia magnam habent -em. CHART. Turic. 1081 p. 174,14 terminorum. *al.* *c. sensu varietatis:* ALBERT. M. veget. 1,24 ab intricata valde -e oportet, quod quis extrahat, quid sit principium vitae animalium. *mus.:* REGINO harm. inst. 2 p. 231[a] quorum *(tonorum)* dissonantiam et -em ... suis in locis patefecimus. p. 231[b] antiphonae his -bus et dubietatibus tonorum permixtae sunt. **3** *iur. i. q. dubitatio – Beanstandung:* LIBER diurn. 102 quatenus ... in ipsius dominio sine -e permaneat. COD. Lauresh. 228 quod absque ulla -e ... ad partem ... Nazarii villa ... attingere deberet. CAPIT. reg. Franc. 172 p. 354,48 sine qualibet -e vel contradictione. TRAD. Frising. 1315[m] quin in servitium ... altaris absque omni -e redigantur. *al.*

ambiguo *v.* ambigo.

ambiguus, -a, -um. **1** *incertus, dubius – unsicher, schwankend, zweifelhaft:* **a** *act.:* HUGEB. Willib. 1 p. 88,31 parentes ... de incerta filii sui evasione -os. WALAHFR. carm. 60,12 cordis. CARM. de Tim. 31 -os reddebat adentes (DIPL. Heinr. II. 357 p. 461,4). CHART. Burgel. 58 p. 74,36 -a posteritas. *al.* **b** *pass.:* ALDH. virg. I 54 differt inter -as fariseorum traditiones et elucubratam sacrae scripturae diffinitionem. WALTHARIUS 1122 in -is spes est certissima rebus (ADAM gest. 3,2 p. 145,2. *al.*). REGINO syn. caus. 1,31 ut ... altaria, quae -a sunt de consecratione, consecrentur. ANSELM. Bis. rhet. 1,3 laudem ... -am posuisti. *al.* **2** *subst.:* **a** *masc.:* *dubitator – Zweifler:* ALDH. carm. eccl. 4,6,9 -um *(sc. Thomam)* convertit ... cicatrix. **b** *neutr.:* *incertitudo, obscuritas, dubium – Ungewißheit, Unklarheit, Zweifel:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 172,22 ne quid -i remaneret. DIPL. Otton. I. 182 omne -um removendum. LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 296,25 libera ... te ipsum longae concertationis -o. ALBERT. M. metaph. 3,1,1 p. 134[b],31 -um ... est, quando ambit utramque partem per rationes aequipotentes *(cf. l. 11). al.*

adv. **ambigue.** *dubie – zweifelnd, unschlüssig:* ELIS. SCHON. (?) assumpt. virg. p. 153,9 quod ... Ieronimus de ipsius virginis transitu -e relinquerit scriptum ignorans *eqs.* GERHOH. Antichr. 1,53 p. 360,20 aliqui ... -e se ad ... cancellarii electionem habuerunt. *Rudolph*

1. ambio, -ivi (-ii), -itum, -ire. *script. et form.:* anb-: ALDH. virg. I 58 p. 318,3 *codd. C²O.* amph-: GLOSS. II 221,47 St.-S. -igentem: *p. 544,6. inveniuntur fere formae coniug. IV.; indic. imperf.:* -ieba(n)tur: *p. 544,2.3.* -ibat: *p. 544,17. coniug. I.: indic. perf.* -bavit: *p. 544,41. partic.* -iante: *p. 544,1. depon.: p. 544,42.*

I *strictius:* **A** *circumsistere, circumire – umstellen, umschreiten:* OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 51,13 latus principis ad muniendum -unt *hospites.* CHART. Oelsn. 18 p. 36,11 omnes *(villas)* univi et ... cum meis baronibus -vi et signis munivi. *discurrere – herumlaufen:* LAMB. LEOD. Matth. I 564 inque rote morem versatilis -it sedulus. **B** *comitari – begleiten:* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 84,8 universi ex lateribus -entes. **C** *deviare – irregehen (in imag.):* HEINR. AUGUST. planct. 1745 it recta *(sc. via)* iustus vacuus, malus -it onustus. **D** *cingere, circumdare, circumcludere – um-, einschließen, umgeben, einfassen:* **1** *praevalet notio status:* RHYTHM. 149,328 perpetua caput -ente (-iante m^1) corona. EINH. Karol. 23 *tunica* limbo serico -iebatur. NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 84,4 coxarum exteriora ... ferreis -iebantur bratteolis. CHART. Brand. A XIII 5 p. 205,25 quam *(insulam)* -it stagnum. CHART. episc. Halb. 1108 usque ad murum ... curiam ambigentem. *al. v. et p. 540,37.548,49. refl.:* ANNAL. Xant. a. 841 circuli tres apparuerunt in caelo ... -entes se alterutrum. *geom.:* RADOLF. epist. 3 p. 520,16 cum quadratus tantum ... habeat superficiei, quantum -entibus clauditur lineis. *in imag. c. sensu tenendi: v. p. 547,24.* **2** *praevalet notio actionis:* VITA Udalr. Cell. II 62 (32) locum vulneris ... manibus -endo ... contrectat. ROB. TOR. chron. a. 1140 p. 495,5 urbem ... menibus -vit. *in imag.:* FORM. Dion. 1 p. 494,17 caritatis vinculo -ende ... matrifamilias. *c. sensu afficiendi:* TRANSL. Viti 1 ut ... honore ... sepulchra -ant. *vestire – bekleiden:* WILH. CLUS. Bened. p. 200[a],1 corpus ... cilicio -ibat. **E** *amplecti – umfassen:* WALAHFR. Mamm. 20,18 collum ... martyris amplectens ulnis praemollibus -it *pardus.* EKKEH. IV. bened. I 33,87 rea (gloss.: mecha) quos -it (gloss.: amplectitur), inserta per oscula lambit. **F** *continere, comprehendere – enthalten, fassen (cf.* GLOSS. I 37,13[b] St.-S. -it pihapet): ALDH. ad Acirc. 111,56 obscurior ... latebrosis, -it quas Tartarus, umbris. NIVARD. Ysengr. 5,595 quot artocreas -ret follis ovinus. ALBERT. M. animal. 4,63 testa sua *(sc. malachiae)* non -it totum animal. 6,8 perfectio virtutis in ovo masculino aequaliter -it et continet extrema. *al. v. et p. 543,12.49. comput.:* CARM. de temp. rat. 841 nonae quartanae namque dipondio, item undenae -unt quinos. **G** **1** *circumstruere – herumbauen:* SCHOL. Adam gest. 50 murum civitati -ire. **2** *induere – anlegen:* EGBERT. fec. rat. 1,392 luter amat fortis pelles -ire tenellas. **H** *occupare – einnehmen:* OTTO SANBLAS. chron. 26 p. 38,6 tentoriis ... erectis ... tota planicies -itur.

II *latius:* **A** *adire, persuadere – angehen, überreden:* HEIRIC. Germ. I 3,231 votis -ta virorum succurrit pietas. 3,283 precibus (NOTKER. BALB. gest. 1,16 p. 20,20). *c. sensu adorandi:* HRABAN. carm. 12,2 te *(sc. Deum)* mea mens -it. **B** *(iniuste) quaerere, arrogare – (zu Unrecht) beanspruchen, sich anmaßen:* CHRON. Fred. 4,67[capit.] regnum eius ... -bavit. LIBER hist. Franc. 50[capit.] honorem patris ... -itur (-it *var. l.*). NOTKER. BALB. gest. 1,17 ut *episcopus* virgam auream ... ferendam ... improbus -ret. ANNAL. Altah. a. 1071 p. 80,11 soceri sui ... ducatum. **C** *appetere, cupere, velle – erstreben, begehren, wollen:* WALAHFR. exord. 21 p. 495,18 panem et sanguinem dominicum. CARM. de Herm. 11,2 (MGPoet. II p. 136) caelestia. SYLL. Sangall. app. 2,18 praesulis adventum precibus -vit. RATHER. epist. 6 inhianter. MARIAN. chron. a. Chr. 1080 martirium. WIBERT. GEMBL. Hildeg. 2 p. 408,29 ab animo suo extorsit, ne quid eius -ret. *saepe.* *c. (acc. c.) inf.:* DIPL. Otton. I. 58 nosse cunctos ... -imus. HROTSV. Cal. 9,31 mens invida ... perfectiores -it vilescere. STEPH. COL. Maurin. 3. *al.* *c. notione postulandi:* COD. Lauresh. 123[c] p. 392,20 (a. 1170/75) regales abbatias ... erga regem -vit *archiepiscopus.*

subst. **ambiens**, -entis *m.: v. p. 543,69.*

adv. **ambienter.** *enixe, officiose – eifrig, angelegentlich:* VITA Gamalb. 6 (2) -r implevit omne, quod ... pater ... praecepit.

2. ambio *v.* ambigo.

ambitio (-cio), -onis *f.* **1** *strictius:* **a** *comitatus – Gefolge:* ANNAL. Corb. a. 1019 imperator ... Corbeia fuit cum multa -e. GESTA Ern. duc. II 39 p. 247,21 stipatus -e procedit *imperator.* **b** *regio, adiacentia – Bereich, (umliegendes) Gebiet:* AETHICUS ISTER 38 p. 26,21 munitae in reliquam -em ... lances ... sursum ambulantes perforant. 96 Icharia ... a nullis partibus propter scopulorum -em ... portuosa. DIPL. Merov. III A 33 p. 152,30 (spur. s. XII./XIII.) *locum* cum magna saltus -e et ... circumiacentibus terris ... impetrare. *?remissius de possessionis ambitu:* LEG. Wisig. 12,2,14 p. 421,16 si rerum certe illi -o (habintio, (h)abitatio *var. l., v. et notam ed.*) fuerit (12,2,18 p. 427,25 cum omni -e

[habitione *var. l.; cf.* p. 427,35 habitionis (ambitionis *ci. ed.*) facultas] r. suarum ... fisco erit serviturus).

2 *latius:* **a** *prex, persuasio – Bitte, Zureden:* RIMB. Anscar. 33 p. 64,13 ibi cum multa omnium -e tribus ... annis demoratus est. **b** *(illicitum) studium honoris vel potestatis, avaritia, arrogantia – (unerlaubtes) Streben nach Ansehen, Ehrgeiz, Habgier, Anmaßung:* CAPIT. reg. Franc. 210,4 pestiferae -is vitium. PURCH. Witig. 95 -cione ... capti predia ... obtinuere. DIPL. Loth. III. 120 p. 201,33 eligant ... *abbatem* nullius -is notatum. OTTO SANBLAS. chron. 16 p. 19,3 militibus in conspectu cesaris pro gloria, ... -cione, ostentatione alacriter pugnantibus. ALBERT. M. summ. theol. II 18,120,1,3 p. 381^{b},25 -o, quae cupiditas est dignitatum et excellentiae, ad avaritiam pertinet. *saepe.* **c** *fallaciae, dolus – Ränke, Trug(mittel):* LEG. Wisig. 8,2,1 p. 319,13 fraudulenta -e damnare. CONC. Karol. 56^{A},1 episcopale ministerium per -em munerum adtemptare. FORM. Sangall. II 26 ut *episcopus* ... dignitatem ... non per aliquam -em vel machinationem ... meruerit. CHART. archiep. Magd. 264 p. 333,41 -is eius machinationes iniustas. **d** *appetitio, cupiditas, voluntas – Wunsch, Begierde, Verlangen, Interesse:* LEG. Burgund. const. I 53,1 *propinqui* inter se diverso -is iure dissentiunt. ARBEO Corb. 14 honoris. EPIST. Col. 7 p. 250,11 -o possidendi. ADALB. MAGD. chron. a. 938 -e ducatus regi rebellant. GESTA Camer. cont. I A 20 -e iuvenculae inflammatus. ADAM gest. 3,38 familiaritatis. CHART. cell. Paulin. 63 vendicationis. *al.* **e** *sumptus, apparatus – Gepränge, Ausstattung:* LAMB. HERSF. Lull. 21 p. 335,12 funebrium honorum. CHRON. Median. 3 p. 88^{a},47 veredariis cum orientalium munerum -e directis. *illecebrae – Verlockungen:* CHART. Heinr. Leon. 12 p. 20,21 mundo suisque -bus renuntiantes.

ambitiosus (-ici-), -a, -um. *script.* -izi-: GLOSS. IV 2,29 St.-S. **1** *honoris cupidus, ambitione provocatus – ehrgeizig, durch Ehrgeiz verursacht:* STEPH. EDD. Wilfr. 30 p. 225,22 -is (-us 2^{a}) contentionibus obstiti. **2** *intentus – bedacht:* AGIUS epic. Hath. 624 femina ... non fuerat famae -a suae. **3** *ardens – eifernd:* EPIST. Meginh. 24 p. 221,15 nequitie petulantiam ... -o insectamur dolore. **4** *iniquus, gratiosus – ungerecht, parteilich:* DIPL. Arduini 9 p. 712,36 contradicimus ... -ae praelationis occasionem. **5** *sumptuosus, magnificus, pretiosus – verschwenderisch, prunkvoll, kostbar:* VITA Liutg. I 31 nichil ... super ... -ciosis ministeriis curans. COSMAS chron. 3,42 p. 217,5 -ciosam in vasis aureis ... habundantiam. ANNALISTA Saxo a. 1044 p. 686,49 irrepsit -ciosa curialitas. METELL. Quir. 26,49 vestis -ior. CHART. archiep. Magd. 452 p. 585,38 -ioris sollempnitatis.

adv. **ambitiose.** **1** *ambitionis causa – aus Ehrgeiz:* CAPIT. reg. Franc. 293,30 contemptu minoris ecclesiae -e et improbe ad potiorem aspirare. **2** *studiose – eifrig:* LAMB. HERSF. Lull. 27 p. 340,9 quicquid in laudem viri huius -ius dixi. **3** *instanter – inständig:* WALAHFR. Gall. 1,30 p. 308,16 ut ... -ius Dominum praecaretur. **4** *sumptuose, magnifice, laute – verschwenderisch, prunkvoll, großzügig:* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 225,18 maiores et -ciosius instructas ... copias. GUNTH. PAR. (?) orat. 12,3 p. 209^{B} nimis -e praeparando *cibos.* OTTO SANBLAS. chron. 11 p. 12,19 tribunali -ciosissime instructo. *al.* *de ornatu verborum:* EPIST. Hann. 105 p. 175,19 grandius quidem et longe -ius nonnulla dici possunt.

ambitus, -us *m.* *script.* ha-: *p.* 546,14. *plur.: l.* 71. *p.* 546,40.67.

I *strictius:* **A** *actus ambiendi, circumgressus – das Herumgehen, Umschreiten, Umlaufen:* **1** *de hominibus:* NORB. IBURG. Benn. 14 p. 880,18 spacium, quod hoc -u designaverat. CONR. HILD. ad Hartb. p. 196,12 quemcunque locum solo -u giraverint. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 12,2 quod falco sineret comestionem suam ex -u illius *(falconarii).* *c. sensu pervehendi:* AETHICUS ISTER 104 post -um maris. *processio – Umzug: v. p.* 540,71. **2** *de rebus:* OTTO FRISING. gest. 1,69 Danubii fluminis -u clausum *castrum.* *c. sensu rotationis:* CARM. Bur. B 62,4,5 circulares -us molendinorum. **B** *comitatus – Gefolge:* LAMB. TUIT. Herib. 1,6 p. 744,9 pontifices ... illi occurrunt cum plurimo obsequentium -u. **C** *circuitus, circulus, orbis, sinus – Umfassung, Ring, Kreisbahn, -bogen:* **1** *gener.:* AETHICUS ISTER 36 p. 21,29 quas *(insulas)* duarum geminatas Ianuarum -um inquiens. LULL. epist. 98 p. 220,25 versus ... quaternis versibus ceteros in medio positos velut -u quodam cingentes. HEITO Wett. 10 veni ... in quoddam habitaculum -u parietum destitutum. DIPL. Otton. I. 158 p. 239,32 quod ... c⟨i⟩vitatis interioris mur⟨i⟩ -u continetur (OTTO FRISING. gest. 2,35 p. 143,32. *al.*). ADAM gest. 4,31 p. 263,14 occeani marginem suo circuit -u *Norwegia.* CHART. Rhen. med. I 404 p. 461,35 que *(vinea)* circulari -u in trivio terminatur. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 150,5 fit -us iacti, in quo continetur tibia *falconis.* CHART. Burgenl. 363 que *(terra)* per h-um seu circulum unius mete circumdatur. *al.* **2** *spec.:* **a** *astron.:* BEDA temp. rat. 11,61 tredecies zodiaci -um lustrat *luna* (16,67). **b** *mus.:* GUIDO ARET. micr. 15,27 qualem -um vel lineam una *(neuma)* facit saliendo ab acutis, talem inclinatam altera e regione opponat. **c** *medic. i. q. amplitudo – Weite:* PS. GALEN. febr. 64 qui *(maior pulsus)* ... arterie -um tetenderit in latitudine et longitudine et altitudine. **d** *math. i. q. circumferentia – Umfang:* ANON. geom. I 4,18 *circuli* (GERB. geom. 4,5. ALBERT. M. cael. 1,3,3 p. 71^{a},31 -us c. non est infinitus). 4,37 in civitate rotunda, cuius -us est ... pedum. *fort. add.:* CARM. var. II 3,3,3,4 labentem foris -um ridet tutior intimis. **e** *de verbis i. q. ambages – Umschweif:* ALDH. epist. 1 p. 477,4 prolixo -u verborum ratiocinari (GESTA Camer. 3,49 p. 483,41). *progressus – Verlauf:* NORB. IBURG. Benn. praef. p. 872,12 vita eius ... nostrae narrationis -u descripta. **3** *meton.:* **a** *opus arcuatum, porticus – (Um-)Gang, Wandelhalle, Kreuzgang (cf. H. Otte, Handb. d. kirchl. Kunstarchäol. d. dt. Mittelalt. I. 1883. p. 100):* VITA Richardi 8 monasterii -um amplificare (CHART. Turic. 834 p. 294,31 arbitrium ... pronuntiatum est in -u m.). GESTA Trud. cont. II 4,24 murum ... claustralis -us per gyrum tabulis politis struens. CHART. Merseb. 281 acta sunt hec ... in -u kathedralis ecclesie (CHART. Basil. C I 268). TRANSL. Auct. 5 de -u ad -um ... procedens. *al.* *de ambulacro altare ambiente:* CATAL. thes. Pruf. (NArch. 13 p. 561,7) -us aecclesiae. ibid. p. 562,12 -us ecclesiae ornantur velis, dorsalibus, tapetiis. **b** *saepes – Umzäunung:* CHART. Rhen. med. I 244 p. 299,37 (a. 973) *vinea* uno -u cum orto ... circumsepta simul clauditur. **D** *fines, extensio, area, spatium, locus – Umgrenzung, Ausdehnung, Fläche, Raum, Bereich:* **1** *gener.:* ALDH. virg. I 22 in triquadro terrarum -u. ANNAL. Xant. a. 839 caeli. DIPL. Karoli III. 77 p. 126,26 homines, ... qui in eo -u circuminhabitant. FUND. Brunw. 16 p. 135,6 ponitur *feretrum* ... infra monasterialis -us medium. LEO MARS. chron. 1,53 p. 617,34 concambiavit ... locum, recipiens ... alium tantundem -us. 3,10 monasterii officinas ... angustas -u. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 66,12 numquam maiorem -um occupaverant tentoria. *al.* *caverna – Hohlraum:* RHYTHM. 7,7,1 gaudet infans ... infra ventris -um. **2** *spec.:* **a** *iur. et publ. i. q. territorium, regio, confinium – Bezirk, Gebiet, Gemarkung:* DIPL. Heinr. II. 54 hoc -u ... feras ... captare. 62 quantum ... territorii protenditur -us. GESTA Camer. cont. I A 20 infra -um Cameracae civitatis (CHART. Brixin. 150 p. 162,24. CHART. Friburg. 276). DIPL. Heinr. IV. 411 p. 546,32 intra -um regni nostri libere ... discurrere. CHART. Merseb. 129 in toto -u alodii ... marchionis. PAX Valenc. p. 610^{b},7 infra villam et -um pacis. OTTO FRISING. gest. 2,19 infra castrorum -um gladium ... portare. HELM. chron. 52 p. 103,13 neque -um fani ... temerari paciuntur. CHART. Laus. 288 infra hunc -um ... est decima capituli. CHART. Oelsn. 8 haereditatem cum -u suo ... attribuit; -um quoque piscatorum ... contulit; omnes etiam decimationes in praedictis -bus constitutas ... obtinuit. CHART. Babenb. 331 donamus ... per omnem -um insule ... piscationem. *saepe.* *de novali* (*cf.* GLOSS. II 228,26 St.-S. -u piuankh): CHART. Fuld. A 223 (a. 804?) praeter ... unum -um, quem nos bifang appellamus. 317 x iugera in -u Erminges, id est in holzmarcu. 319. TRAD. Fuld. I 6,104 -um

[Pape]

unum de silva. 6,113. *de districtu immunitatis, iurisdictionis* (*cf.* GLOSS. I 18,4 St.-S. -us kaduinc): DIPL. Otton. II. 53 p. 63,32 -um ... monasterii, quem precinctam vocant, ... concedimus. CHART. Oelsn. 47 ut -ui ... coenobii, qui circuitus dicitur, ... debeat adunari servitiis *villa*. CHRON. Mont. Ser. a. 1205 p. 172,33 -um emunitatis claustri muro amplexus est. *al.* *adiacentia – anliegendes Gebiet:* CHART. Sangall. A 414 p. 34,20 (a. 851) hoc ..., quod trado ... cum omni -u circumquaque consitu. CHART. ord. Teut. 71 domum ... cum -u suo. **b** *anat. i. q. pars vicina – Umgebung, Umkreis:* ALBERT. M. animal. 1,153 -us occuli cavus est tamquam fossa. 1,508 pedum est -us concavitatis solidus. **c** *natur. et philos. i. q. intellectus – Geltungs-, Bedeutungsbereich:* ALBERT. M. animal. 23,13 genus ... aquilae secundum totum suae communitatis -um est brevis caudae. metaph. 7,5,8 p. 487^{a},35 -us huius potentiae impedit conversionem consequentiae *eqs.* veget. 1,151 si ... consideramus plantam secundum ... -um suae praedicationis (metaph. 3,3,4 p. 178^{b},46). *al.*

II *latius:* **A** *ambitio, avaritia – Ehrgeiz, Habgier:* CAPIT. reg. Franc. 203,4 monachi, qui ordinem suum per ... secularem -um deseruerunt. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,19 vixque aliquis nobilis ... tam magno -u inveniri queat, qui *eqs.* CARM. Bur. B 8,4,5 quem sic ambit -us, idolorum servitus. *al.* *prava captatio officii – Amtserschleichung:* GUNTH. COL. diab. cap. B 3 assistente ... Anastasio olim presbytero -us damnato. **B** *appetitio, cupiditas – Wunsch, Begierde, Verlangen:* VITA Bonif. I 2 terreni honoris. ADAM gest. 3,55 gloriae. PETR. PICT. carm. 13 (MG Lib. Lit. III p. 709) Romam sibi vendicat -us eris. *studium, opera – Eifer, Bemühung:* RUOTG. Brun. 11 indignum fore ... metuebant, quod ei cum tanto -u preparabant. 31 reliquias ... miro -u variis de locis adtraxit. THANGM. Bernw. 8 studio vel -u. **C** *sumptus, magnificentia – Aufwand, Pracht:* ADALB. MAGD. chron. a. 952 dux ... regio -u natale Domini ... celebravit. THANGM. Bernw. 12 p. 763,11 fabricam monasterii maiori -u inchoavit. ADAM gest. 3,59 tam in -u curiae quam in profusione pecuniae videbatur improbior. *al.* *Pape*

***ambivertibilis**, -e. *(in utramque partem) versatilis – (nach beiden Seiten) beweglich:* VITA Serv. 54 p. 127,1 -i (-tili *H*) ... vultu oculos circumflexit *miles*.

ambivius, -a, -um. *ambiguus, dubius – sich nach zwei Seiten wendend, ungewiß:* HEIRIC. Germ. I 1,81 cum ... iter -um (ambiguum *Pers.* 5,34) ramosa ad compita vexit *pueros*.

***ambizo**, -are. *(vox naturalem sonum exprimens, cf.* bombizo*) stridere – summen:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 179,19 apes -ant (-bitant *F*) vel bombizant (*cf. Suet. frg. p. 254,1* bombire vel bombilare [ambizant vel bombizant *var. l.*]).

amblastrum *v.* ambulacrum. **amblatio** *v.* ambulatio.

amblygonius, -a, -um. (ἀμβλυγώνιος) *script. et form.:* ambli-: *l. 62.* ampli-: *l. 56. al.* ambi-: *l. 56.* -n(us): *l. 61sq.* **1** *adi.: obtusiangulus – stumpfwinklig:* GERB. geom. 5,2 huius *(trianguli)* species tres sunt: orthogonius ..., -us (ampli-, ambi- *var. l.*) atque oxygonius ...; -us est triangulus unum hebetem et duos acutos habens angulos. Ps. BOETH. geom. p. 376,9 -um..., quod latine obtusiangulum dicitur, est quod obtusum habet angulum. ALBERT. M. summ. creat. II 1,21,3,3 p. 199^{b},21 probat ... Euclides ..., quod omnis visus perficitur sub triangulo amli-no *(sic?)*. 1,21,5 p. 208^{b},7 diametrum trianguli ambligoni. *al.* **2** *subst. masc. vel neutr.: triangulum obtusiangulum – stumpfwinkliges Dreieck:* ANON. geom. I 4,2 -i invenire si vis embadum. GERB. geom. 5,11 quamvis -us propter maiorem angulum ... praeponatur. *al.*

amblyopia (-io-), -ae *f.* (ἀμβλυωπία) *hebes oculorum natura – Sehschwäche:* PAUL. AEGIN. cur. 106$^{tit.}$ ad pterigia et ... -as (*3,22,25* ἀμβλυωπίας). 112 -a ... *est* obscuritas videndi. ARS med. 7 p. 428,11 -a (amobli- *H*, abli- *G*) dicitur minutatio visus.

***amblyopiasus** (-io-), -a, -um. (*cf.* ἀμβλυωπία) *oculis hebes – schwachsichtig:* ANTIDOT. Augiens. p. 44,17 que facit ... spleneticis, -iopiasis, lythargicis. ANTIDOT. Glasg. p. 116,2 suspiriosis, -iopiasis.

1. ambo, -ae, -o. *script.:* amp-: *l. 18.* anb-: PIRMIN. scar. 16 p. 46,22 *cod. E.* *form.:* *nom.: masc.:* -i: *l. 14.23.* -os: *l. 21.* *fem.:* -o: *l. 26.32.* -as: *l. 42.* *neutr.* -a(s): *l. 36. adde* COMPOS. Luc. L 19. *gen. fem.* -orum: *l. 19sq. 28. 31. 43.* *dat. et abl.:* *masc.:* -ubus: *l. 17.* -is: *l. 15.* *fem.:* -obus: *l. 32. 34. 37. 44.* -is: *l. 38sq. adde* COMPOS. Luc. L 30. *acc.:* *masc.:* -o: *l. 22.24. al.* *?*-as: *l. 40.* *fem.:* -os: *l. 41.* *?*-us: *l. 33.* *neutr.* -a: *l. 35.* *metr.: fere* -bō; -bŏ: *l. 25.*

duo (coniunctim) – beide: **1** *usu subst.:* LEX Sal. Merov. decr. Child. 2,2 -o pariter occidantur (TRAD. Frising. 166^{b} p. -i firmaverunt. 358 -i. *al.*). LEX Sal. Merov. 15,3 (rec. A.C) -is convenientibus. ALDH. ad Acirc. 77,3 par labor -arum, dispar fortuna duarum. FORM. Marculfi 2,39 post nostrum -obus (-orum A^{3}, -ubus *B*) discessum (LEX Ribv. 50,2 post d. amporum [-borum *var. l.*]. DIPL. Ludow. Germ. 34 -orum. *al. cf.* CHART. Fuld. B 208 post obitum nostrum -orum). HUGEB. Willib. 5 p. 105,4 *Willibaldus et Wynnebaldus* conventione gratulabantur -os. ALCUIN. epist. 97 p. 141,25 nos -os (-o *var. l.*) ... constringit. CHART. Sangall. A 144 p. 136,4 dum nos -i vivimus. 325 p. 299,35 aut unus vel -i. HRABAN. carm. 39,27 -o simul decepit *chelydros*. CAND. FULD. Eigil. II 17,96 -o graves -oque senes. ANSCAR. mirac. Willeh. 10 (9) erant ... -o (-ae *2.4*) pauperculae. WALTHARIUS 1334 incurrunt hominem nunc -o nuncque vicissim. REGINO chron. a. 869 p. 98,17 -orum *(sc. urbium)* presules. TRAD. Frising. 1428 vel si -o -os petissent, vel si solus Meginhart ... -os aut alterum e duobus rogavisset. *persaepe.* **2** *usu adi.:* LEX Sal. Merov. 15,3 (rec. B) voluntate -orum partium (LEX Sal. Pipp. 15,3 -o partis. VITA Pirmin. I 8 -abus [-obus *B*] partibus silvae. FORM. extrav. I 8 p. 538,4 in -us partis. ROD. GLAB. hist. 3,8 p. 59,2 ex -obus partibus. *al.*). FORM. Marculfi 2,40 -a locella excolere. COMPOS. Luc. Q 26 ista magmata fient -a[s] in lignum detritum. LEX Alam. 80 si -as ripas suas sunt. ALCUIN. epist. 86 p. 129,6 -abus (-obus *var. l.*) ... manibus (WALTHARIUS 841 m. ... -is. EKKEH. IV. bened. I 38,88 m. ... -is [gloss.: pro -abus]. *al.*). CHART. Fuld. B 275 per -os (-as *cod.*) hagon. CHART. Rhen. inf. I 34 de -os latus (*cf.* 36 de -os lates). TRAD. Frising. 390 ut -os res ... recepisset (594 -as r. ... permaneant ... ad domum sanctae Mariae. DIPL. Karoli III. 9). 516^{b} -orum traditionum. GESTA Aldr. 26 p. 320,24 -obus congregationibus. ANNAL. Altah. a. 1064 p. 64,11 -o papae, si fas est dicere. *al.*

2. ambo, -onis *m.* (ἄμβων; *sed cf. l. 49*) *script.:* amm-: *l. 70. adde* ORDO Rom. 8,7. anb-: *p. 549,3.* umb-: *l. 66.* *form. acc. sg.* -um: *p. 613,25.* *orig.:* WALAHFR. exord. 6 p. 480,26 -o ab ambiendo dicitur, quia intrantem ambit.

suggestus in ecclesia exstructus, pulpitum – Podest in der Kirche mit Lesepult (cf. L. Eisenhofer, Hb. d. Liturgik. I. 1932. p. 383): **1** *de usu (legendi, praedicandi sim; cantandi: l. 59. al.):* COD. Karol 99 p. 653,1 in -e relegi fecimus *synodicam fidei missam*. ANNAL. regni Franc. a. 800 p. 112,10 evangelium portans -em conscendit *pontifex* invocatoque sanctae trinitatis nomine ... ab obiectis se criminibus purgavit. AMALAR. cod. expos. II 14,1 ascendit subdiaconus ad -em, ut legat ... praedicationem sanctorum patrum. *al. (v. ind.).* CONC. Karol. 39^{A},76 qui debeant in -e, id est in pulpito, psallere. FORMA mon. Sangall. p. 10,3 -o: hic evangelicae recitatur lectio pacis. CAPIT. reg. Franc. 138,6 in -e ipsa auctoritas coram populo legatur (252,29^{a} libertatis carta). CARM. Cent. 133,3 cernere teque -e dehinc astare decenter, legem evangelii subiectos rite docendo. ANSELM. HAV. apol. (ZHistTheol. 10,2 p. 107,15) in analogium sive -em ascendere. CHRON. Andag. 72 p. 172,22 Otbertus ... -em (umbonem *A*) ascendit et ... abbatem ... excommunicavit. CHART. episc. Hild. II 271 publice de -e quesivimus ..., si aliquis vellet contradicere. *al.* **2** *de ornamentis:* IOH. NEAP. gest. 42 p. 426,22 ammones ex eodem decoravit metallo *(sc. argento)*. CHART. Rhen. med. I app. 3 p. 718,40 -o, quod nos dicimus analogium, argenteus cum arcubus preparatum et desuper

[Sroder]

aquila deaurata. TIT. metr. IV 8,1,1 hoc opus -is auro gemmisque micantis. *al.* **3** *de loco:* AGNELL. lib. pont. 56 p. 318,2 sepultus est ... iuxta anbonem. *al.* *Sroder*

ambolagium *v.* anaboladium.

***ambra,** -ae *f.* *(arab.* ʿanbar, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 78)* **1** *excrementa piscis, fort. ceti – Ausscheidung eines Fisches, viell. des Pottwals, Amber (cf. W. Heyd, Geschichte des Levantehandels. II. 1879. p. 562sqq.):* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 357,27 -a de ventre cuiusdam marinae bestiae egreditur, ... calida et sicca in secundo gradu (*cf.* DYASC. p. 39^{b}). IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 6a^{v} -a ... est alba, et si inveniatur grisei coloris, melior est; nigra nihil valet. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 373^{F} -a ... in occidente maxime reperitur *eqs.* ARNOLD. SAXO fin. 2,7 p. 63,30 cetus ..., cum sperma proicit in coitu ..., quod superfluit ex ipso spermate, supernatat aque et colligitur -a. GEBER. clar. 2,85 in colore -arum. Ps. OTHO med. 18 laudes -a merens levis est *eqs.* ALBERT. M. animal. 24,16 quod resolvitur de spermate *ceti* ..., quaeritur a medicis et est, quod -a vocatur *eqs. al.* *usurpatur in ludo:* ROLAND. PATAV. chron. 1,13 castrum ... expugnatum fuit huiuscemodi telis: ... -a, camphora, cardamo *eqs.* pomum -ae *i. q. species olfactorioli – Riechbüchsenart, Bisamapfel (cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 764):* GLOSS. Roger. III p. 294,10 pomum -e est duplicatum ad reuma suscipiendum et contra debilitatem cerebri. OLIV. hist. Dam. 38 p. 238,6 suscepimus ... magnam partem delitiarum Egypti in ... perlis et pomis -e (mambre, ambris *var. l.*). *v. et* ambar. **2** *arbor vermiculum ferens – Kermeseiche (Quercus coccinellifera L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 280):* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 36a^{v} vermiculum, id est gummi -e.

***ambragyon** *subst.* (φρύγανον *per Arabes corruptum, cf. E. H. F. Meyer, Nicolai Damasceni De plantis libri. 1841. p. 133)* *frutex – Strauch:* ALBERT. M. veget. 1,151 quaedam *(plantae)* inter arbores et herbas ..., quae Graece quidem -on (-gion *var. l.*), Latine autem arbusta dicuntur communi nomine (1,154).

ambrices latton GLOSS. IV 112,19 St.-S.

ambro, -onis *m.* (Ambrones) *form.* -onus: GLOSS. III 699,22 St.-S. *sensu adi.: l. 53sq.*

1 *raptor, praedator – Räuber, Plünderer:* GODESC. SAXO carm. I 7,152 latro nec -o hinc rapient *hominem redemptum. fort. add.:* BERNH. GEIST. dial. p. 19 hi sunt pauperum mambrones *(ed.; an potius* ambrones *leg.?).* **2** *de gulositate i. q. homo vorax, ganeo – gieriger, gefräßiger Mensch (cf.* GLOSS. I 17,4 St.-S. -e kitake. IV 32,33 -o vilurezo. *al.):* ALDH. virg. II 2498 dum *Adam* vetitum ligni malum decerperet -o (*cf.* CARM. var. I 27,1,20). ABBO SANGERM. bell. 3,53 -o (gloss.: elluo, luxuriosus, dissipator) timeto cieri. *fort. de anthropophagis:* ADAM gest. 4,19 p. 248,4 ibi sunt ..., qui dicuntur Alani vel Albani ..., crudelissimi -es. *in imag. (sensu adi.):* ALDH. virg. I 11 p. 239,14 *(de Adam)* buccis -bus et labris lurconibus. 12 p. 241,13 -is orci faucibus. EPIST. Aldh. 7 p. 496,1 -bus siticulosae intelligentiae faucibus. **3** *homo avarus – habgieriger Mensch:* BONIF. epist. 9 p. 5,14 universi aurilegi -es. **4** *homo turpis – schändlicher Mensch:* ALDH. carm. eccl. 4,1,31 ad terram confractis ossibus -o corruit *(i. Simon magus).* AUDRAD. carm. 3,4,8 ut ... facies lucis maculet nebulonius -o (umbro *cod.*) *Marcianus.* BENZO ad Heinr. 5,1 p. 647,46 Patarini et -es, simul et artabati (*cf.* 5,3 p. 650,27).

ambrosia, -ae *f.* (ἀμβροσία) **1** *cibus deorum – Götterspeise:* **a** *strictius:* ALDH. virg. I 6 p. 234,6 flagrantis -ae thimiama. 36 p. 283,5 olfactum -ae et nectaris flagrantiam. ALBERT. M. metaph. 3,2,10 p. 158^{a},27 quae *(manna)* ... a poetis -a deorum dicitur. nat. anim. 2,16 p. 42,73 licet ... quaedam legum Epicureorum philosophorum animas post mortem ... -am in alimentum et nectar deorum accipere in cibum asserant. *al.* **b** *latius i. q. odor suavis – Duft* (*cf.* GLOSS. I 7,22 St.-S. -ae flagrantiae): ALDH. carm. eccl. 3,81 de quibus *(foraminibus turibuli)* -a spirabunt tura Sabaea. virg. II 654 qui *(Ambrosius)* nomen gerit -ae de nectare ductum. 1203 putor -am flagrabat nectare suavem (*cf.* I 35 p. 279,9).

2 *de herbis:* **a** *herba odorifera, fort. botrys – duftende Blume, viell. Traubenkraut (Chenopodium botrys L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 942sq.):* WALAHFR. carm. 8,31,5 cedant -ae, rosa, lilia. CARM. Bur. B 132,5^{b},9 virent viola, rosa et -a. **b** *achillea – Schafgarbe (Achillea millefolium L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 82sqq.):* GLOSS. III 543,19 St.-S. millefolium i. minor -a garwe *(a)* tusentbleter *(b).* GLOSS. Salern. p. 8^{a},32 millefolium, -a, supercilium Veneris idem est. ALPHITA I p. 301,5 millefolium, minor -a idem. *al.* **c** *artemisia – Beifuß (Artemisia vulgaris L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 434sqq.):* GLOSS. III 223,49 St.-S. -a et arthemisia biboz. *ibid. al.* *huc spectare vid.:* RECEPT. Sangall. I 188 -a. GLOSS. III 387,68 St.-S. -a ambrosie. **d** *solsequium – Wegwarte (Cichorium intybus L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 990sqq.):* GLOSS. III 471,13 St.-S. -a hintloipha. IV 179,12 -a apius silvaticus hindilape. *ibid. al.* **e** *verbena – Eisenkraut (Verbena officinalis L., cf. G. Pritzel - C. Jessen Die dt. Volksnamen der Pflanzen. 1882. p. 430sq.):* GLOSS. II 15,41 St.-S. -a genus herbe i. hisinina *(spectat ad Aldh. [v. p. 549,72]).* III 577,26-a isinina. **f** *herba scelerata – Hahnenfuß (Ranunculus sceleratus L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 281):* GLOSS. p. 248,42 Th. -a wilt epe *(spectat ad Isid. orig. 17,9,80).* **g** *pipinella – Bibernell (Pimpinella saxifraga L., cf. Fischer, op. cit. p. 278):* GLOSS. II 724,35 St.-S. -e, que vulgo dicitur pipinella *(spectat ad Serv. Aen. 6,324).* **h** *elelisphacus – wilder Salbei (Salvia pratensis L. vel potius Teucrium scorodonia L., cf. Marzell, op. cit. V. p. 470):* GLOSS. Roger. I A 1,23 p. 560,15 recipe -am agrestem. ALBERT. M. veget. 6,450 silvestris ... salvia alio nomine dicitur -a deorum. ALPHITA II p. 8,16 -a, lilifagus, eupatorium, salvia agrestis idem (p. 60,17). **i** *species tanaceti – Abart des Rainfarns (Tanacetum vulgare L. var. crispum, cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 74):* WALAHFR. hort. 369 haud procul -am vulgo quam dicere mos est erigitur. **k** *aizoon – Hauswurz (Sempervivum tectorum L., cf. Fischer, op. cit. p. 284):* GLOSS. III 172,44 St.-S. semperviva vel ayzon i. huswurz idem -a. **l** *?laureola – ?Seidelbast (Daphne mezereum L., cf. Marzell, op. cit. II. p. 29sqq. 44; G. Pritzel - C. Jessen, op. cit. p. 129):* GLOSS. III 323,26 St.-S. -a phellecrut.

3 *species emplastri – Pflasterart:* ANTIDOT. Sangall. p. 95,4 epithima -a febrientibus.

***ambrosiana,** -ae *f.* (ambrosia) **1** *lympha sanans – heilendes Naß:* MIRAC. Hucberti 1,8 qualiter -a per beatissimi opem Hucberti pontificis erga eam *(caecam)* operatrix sit patefacta. **2** *bot. i. q. species aristolochiae – Osterluzeiart (Aristolochia rotunda L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 392sqq. 1194):* GLOSS. III 536,15 St.-S. -a holwurz. *fort. add.:* GLOSS. III 525,39 St.-S. -a liber blume *(ni i. q. hepatica – Leberblümchen [Hepatica nobilis Mill., cf. Marzell, op. cit. I. p. 271sqq.]).*

ambrosius, -a, -um. (ἀμβρόσιος) *script.* -e(us): *l. 57.60.* **1** *caelestis, dulcis – himmlisch, angenehm* (*cf.* GLOSS. I 6,22 St.-S. -ae liuplih, divine gotchundlich, pulchre figiri): THEODULF. carm. 15,6 quibus sacrae scripturae prata redundant et nemus -eo spirat odore pium (*sim. de scriptura sancta:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,56 -os iuncto thimiamate sucos). 17,88 liquor -us mellis. 25,98 nectaris -i praemia *(cf. Prud. Symm. 1,276).* SEDUL. SCOT. carm. 2,7,23 *Calliope* -eum ... dedit potum mirabile gustu. LOTH. I. ad Hraban. (MGEpist. V p. 503,37) quorum *(sanctorum patrum)* -o liquore funditus nos caruisse doluimus. **2** *divinus – göttlich:* EPIST. Bonif. 85 p. 190,25 vestram a Deo santiatam -am bonitatem. CARM. Cenom. 5,46 dogmatis -i. *Baader*

ambubaia, -ae *f.* *tibicina – Flötenspielerin:* GESTA Ern. duc. II 20 p. 218,3 -arum collegia *(ex Hor. sat. 1,2,1).*

ambulabilis, -e. **1** *adi.:* *qui pedibus ire potest, currens – gehfähig, Lauf-:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 2 *contractus* genutenus pergens reptile potius quam -e animal simulavit (Ps. GALEN. anat. 5 p. 183^{B}. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 84,4 *opp.* in avibus). ALBERT. M. herm. 2,2,2 p. 444^{a},3 potest ...

[Schmidt]

illud, quod est -e secundum potentiam, etiam non ambulare. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 14,12 p. 258,56 proprium est hominis esse -em. **2** *subst. neutr.: animal quod pedibus ire potest – zum Laufen befähigtes Lebewesen:* URSO gloss. 30 p. 62,12 ambulat homo, quia est -e. ALBERT. M. summ. creat. II 1,62,2 p. 536^{b},2 -ia . . . moventur pedibus. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,16 p. 91,65sq. universaliter volatilia sunt calidiora -bus in genere, in specie tamen aliquod -e est calidius aliquo volatili. *al.*

ambulacrum spacium ambulandi, ⌊alibi amblastrum langirra⌋ (⌊*add. cod.*⌋) GLOSS. p. 209,3 Th.

ambulatio, -onis *f. script.:* -bol-: *l. 18.* -bla-: *l. 34.*

I *proprie:* **A** *actio vel facultas vel modus eundi, meatus – das Gehen, Schreiten, Gehfähigkeit, Gang(art):* **1** *gener.:* **a** *de hominibus:* HROTSV. Pafn. 5,2 sequar *(te)* . . . -e, o utinam sequerer et actione. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 203,4 si . . . -o dura et cum strepitu affuerit in falconario. *iter – Wanderung:* BOTAN. Sangall. 1 praef. nocturnas ambolationes . . . nocere ei *(sc. vetonicam secum portanti)* non potest. *alleg. de Deo c. sensu actionis:* HRABAN. univ. 1,1 p. 19^{B} -o Domini, declaratio divinitatis in operibus electorum suorum. **b** *de bestiis:* NOTKER. BALB. gest. 1,24 p. 33,13 -em volubilissimam, cursum rapidissimum *(equi)* . . . cernere gestientes. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 79,5 recedat paulatim, non mutando suum gressum de -e equi. *al.* **2** *spec.:* **a** *natur. et philos.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 105,32 -o est incessus super terram, qui fit per motum pedum (*cf.* ALBERT. M. mot. animal. 2,2,2 p. 295^{a},13). ALBERT. M. animal. 2,14 *homo* poplitem . . . curvat ad anterius et crus ad posterius, quia hoc convenit -i. 2,17 talia *(sc. apis, musca eqs.)* malae sunt -is. sens. 3,4 p. 88^{b},16 -o . . . actus est, qui non est motus temporis, nisi *eqs. al. v. et p. 552,70.555,43.* **b** *in arte equitandi i. q. gradus tolutilis – Paßgang:* BERNH. GEIST. palp. 2,280 ut cui claudus equus vel non amblatio plena. ALBERT. M. animal. 22,54 sunt quatuor equorum motus: cursus . . ., trotatio, -o et peditatio . . .; -o autem fit, quando simul in eodem latere unum anteriorem et unum posteriorem levat pedem *equus.* **B** *facultas vel modus se promovendi – Fortbewegungsfähigkeit, -art:* WOLFHARD. Waldb. 4,6 (5) *puer* fuit . . . per tres annos gressuum -e privatus. OLIV. hist. reg. 18 p. 99,15 a rubro vero mari . . . usque ad mare magnum . . . iter dierum quatuor . . . equitis -e pergentes estimant.

II *translate:* **A** *medic. i. q. progressus – das Fortschreiten:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 112^{A} -o corrosionis cogit nos incidere membrum. **B** *iur. i. q. mutatio – Änderung, Wandel:* CHART. Wirt. VII 2253 (a. 1272; ex regesto) renuntians de -e voluntati⟨s⟩.

ambulativus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *gener. i. q. ad itionem pertinens – Geh-:* ALBERT. M. anim. 1,1,1 p. 118^{a},11 visus non videt sine oculo, neque vis -a ambulat sine pedibus. **b** *medic. i. q. vagans, currens – wandernd, laufend:* SALERN. comp. 7 dolor . . . -us. BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 112^{B} Galenus . . . ulcera corrosiva ignem persicum et formicam -am (*cf. Galen. ed. Kühn XIX p. 412,15* μύρμηκος περιπατοῦντος) nominavit. 2,5,3 p. 123^{E} apostema in cute -um . . . est formica. **2** *subst. fem.:* *facultas eundi – Gehfähigkeit:* ALBERT. M. veget. 1,64 quibus figuris virtutes suae perficerent . . . actus proprios, sicut . . . -a in pedibus.

ambulator, -oris *m. usu attrib.: l. 62.*

asturco, (equus) tolutarius, gradarius – Zelter, Paßgänger, Reitpferd, Reittier (cf. GLOSS. IV 32,36 St.-S. celtari. *ibid. saepe):* FORM. Sangall. 1,12 det . . . cavallum . . . -em cum essedo. GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p. 394,4 qui virtutem caballicandi habebant, in cautissimis -bus pergebant. EKKEH. IV. cas. 97$^{in.}$ -em valde decibilem et alacrem. 127$^{med.}$ -r . . . caput concutiens exultare cepit. CHART. Stir. I 161 a fratribus accepto -e. TRAD. Augiens. 40 pro . . . -e x talenta valente. PS. ADALB. BAMB. Heinr. 1,25 album -em . . . Romano praesuli dari. TRAD. Baumb. 165 (Mon. Boica III p. 56,14) -em pro tribus talentis emit (*cf.* 80 [ibid. p. 28,20] domino annuente et -e nostro iungente). MIRAC. Adalb. Wirz. 12 p. 68,9 quasi novus -r gressu titubabat. *al.* *de asinis:* EKKEH. IV. bened. I 18,11 nusquam gressores (gloss.: ambulatores) memorantur commodiores.

ambulatorius, -a, -um. *script.:* -bol-: *l. 13.* -bla-: *l. 19.*

1 *adi.:* *mutabilis – veränderlich, wandelbar:* CHART. civ. Misn. 164 (a. 1268) cum . . . ultima voluntas -a sit testatoris. CHART. Francof. 410^{a} p. 199^{a},18 voluntate de -tario (-toria *2.3 recte, ut vid.; fort.* deamb- *leg.*) renuncio per presentes.

2 *subst. masc.:* *equus tolutarius – Zelter, Reitpferd:* LAMB. TUIT. Herib. 1,9 p. 748,39 -o episcopi eum imponat.

3 *subst. fem.:* **a** *equa tolutaria – weiblicher Zelter, Reitpferd:* EDICT. Roth. 297$^{capit.}$ de -as (-bol-, -iis *sim. var. l.*). **b** *?pastoria – ?Spannstrick:* EDICT. Roth. 297 de -a *(sic 7, cf. l. 13)*: si quis pastoriam (ambulatoriam 7) de caballo alieno tulerit.

4 *subst. neutr.:* *porticus, ambitus – Wandelgang, (Um-) Gang (cf.* GLOSS. III 415,48 St.-S. -um umbeganc): VITA Anian. 9 (MGMer. III p. 114,19) sanctus . . . per ambulatorium (-bul- *var. l.*) muri cum choris . . . modulabat. ANGILB. inst. 7 p. 299,11 pueros ex -is descendentes. RUD. TRUD. gest. 3,4 p. 242,37 in giro extra turres placidum aspectu composuerant -um. *al.*

ambulatrix, -icis *f.* *equa tolutaria – weiblicher Zelter:* EKKEH. IV. cas. 24$^{med.}$ sternatur utique, ait, -x mea.

ambulla *v.* ampulla.

ambulo, -avi, -aturum, -are. *script.:* anb-: *p. 553,15.* -bol-: *l. 57. p. 553,27.554,39. al.* *struct.: local.:* *plerumque* ad *vel* in; ante: *p. 554,22.* contra: *p. 554,38. 555,18.19.* coram: *p. 554,66.* de: *p. 553,58.554,24.30. al.* erga: *p. 555,3.6.* extra: *p. 553,22.* foris: *l. 43.* inter: *p. 553,20.554,55.* iuxta: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,18. per: *l. 54. p. 553,13.40. al.* secus: *p. 553,65.* super: *p. 553,7.56.554,4. al.* supra: *p. 555,8.* ultra: *p. 553,57. dat.: p. 554,15.39. abl.: p. 554,8.28. final.:* ad: *p. 553,53.555,15.* in: *p. 553,47.554,12.* pro: *p. 553,35.72. 554,12.* super: *p. 554,27. c. inf.: p. 554,16. supin.: p. 553,54. usu trans.: l. 53. p. 553,63sqq.72.554,72.555,1.10. refl.: l. 44.45.*

I *proprie (subi. fere anim.; res: p. 553,27.554,8.51sqq.58):* **A** *ire, vadere, incedere, gradi – gehen, laufen, (einher-) schreiten:* **1** *gener.:* **a** *de hominibus:* PACTUS Alam. II 25 si foris villam -are potuerit et in campo suo cum stelzia -are poterit *alter.* RHYTHM. 93,1 dum myhy ambolare (FORM. Turon. 31. *cf.* 30 aliquis . . . sibi -bat). HUGEB. Willib. 4 p. 95,32 in litore maris, ubi Dominus supra -bat siccis pedibus (CHART. Livon. A III 82^{a} dum mercatores . . . -ant supra p. suos. *al.*). LEX Franc. Cham. 31 si quis latronem viderit cum furtu -antem. GERH. AUGUST. Udalr. I 19 *(c. sensu facultatis eundi)* usu -andi privaris. LEX fam. Worm. 11 equitare aut per se -are. ASINARIUS 296 mima pedes sursum suspensa caputque deorsum -at. CAES. HEIST. mirac. I 4,98 p. 268,9 quam *(stratam)* ego saepius -vi. BURCH. URSB. chron. p. 112,30 quare tam . . . anxius -ret per viam. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 202,8 -are duriter cum strepitu pedum. *saepe.* **b** *de bestiis:* CHRON. Fred. 3,12 p. 97,13 vidit similitudinem bisteis leonis, unicornis et leupardi ambolantibus. RUD. FULD. mirac. 2 p. 331,36 equus . . . nullo modo ad -andum poterat impelli. CONR. HIRS. dial. 1178 iuxta illud . . . proverbium 'ubi agnus -at et elephans natat'. WILH. RUBRUQU. itin. p. 276,14 utrum suaviter -ret *equus. al.* *per errorem in nomine proprio:* ANNAL. regni Franc. a. 802 nomen elefanti erat Abul Abaz (ambulabat *B2; inde* REGINO chron. a. 802). **2** *spec.:* **a** *natur. et philos. (fere c. sensu facultatis eundi):* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 13,26 aves aquatice natantes . . . habuerunt . . . pedes suos dispositos ad natandum magis quam ad -andum. ALBERT. M. animal. 1,87 quia non -ret nisi levato et posito pede *animal.* 7,20 *karabo* -at . . . inclinando cornua sua longa ad latera, ne impediant ambulationem. herm. 2,2,2 p. 444^{a},2 quod -at, potest non -are *eqs. al. v. et p. 551,1.5.50.* **b** *eccl. de agmine:* FORM. Dion. 25 p. 510,38 *ut* clerici, . . . interim

[Schmidt]

quod ipsas letanias faciebant, discaltiati -assent. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 393,7 formosissima processione binis et binis secundum ordinem simul -antibus. CONSUET. Trev. 12 p. 14,7 pueri ... iungunt se ad -andum singuli ad comparem suum. *remissius:* BURCH. URSB. chron. p. 107,27 quod viri et mulieres simul -bant in via. c *iur.:* ORD. iud. Dei B 10,5 qui nudis pedibus super eos *(vomeres)* -verit. d *milit. i. q. gradatim incedere – Schritt gehen:* STATUT. ord. Teut. p. 111,34 -andi modus servabitur, incessus celerior est vitandus. B *circumire, spatiari, obambulare, (per)vagari – umhergehen, spazierengehen, umher-, herumziehen:* 1 *gener.:* a *de hominibus:* CAPIT. reg. Franc. 2 (c. 511) adveniente die domineco bansatrices per villas -are. PIRMIN. scar. 22 p. 55,9 in cervulos et veculas in Kalandas ... nolite anbulare (amb- *AC; de re cf. H. J. Schmitz, Bußbücher und Bußdisciplin der Kirche. 1883. p. 311*). LEX Baiuv. 7,4 si quis ... cum carro -verit. NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 59,20 ut ..., ubicumque vellent, -andi et singula quęque perspiciendi ... licentiam haberent. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 392,34 inter aecclesias -ando psalterium explevit decantando. *c. sensu conveniendi:* GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p. 409,2 extra synodum eum -are cum illis postulaverunt. b *de bestiis:* ALBERT. M. animal. 6,89 *pisces* in tempore ... coitus ... -ant par et par. CHART. episc. Spir. 349 p. 315,37 in quibus *(pascuis)* nostra *(animalia)* -ant. *al.* c *de carris:* DIPL. Merov. I 51 de quantacumque carra, ubi ... in Borgundia ambolare aut discurrere videntur. 2 *spec.:* a *eccl. de clericis vagis (de re cf. M. Bechthum, Beweggründe und Bedeutung des Vagantentums. 1941. p. 13):* CONC. Merov. p. 20,11 presbytero ... sine antistitis sui epistolis -anti (*cf.* CAPIT. reg. Franc. 47,12). CAPIT. reg. Franc. 16,14 ut ab episcopis -antibus per patrias ordinatio presbiterorum non fiat. b *iur.: de paenitentibus exsulibus:* FORM. Sal. Lind. 17 p. 278,28 annis septem in peregrinatione -are. p. 278,30 -are ... pro peccatis suis redimendis. *al. de libera custodia:* LEX Raet. Cur. 11,6,1 quod ipse omo ... sub liberam custodiam -et. *de terminorum circuitione, ut vid.:* CHART. Ital. Ficker 6 p. 8,33 (a. 806) -verunt ... et designaverunt ipsam finem. c *medic.:* PETR. HISP. chirurg. 111 -et paciens per loca virida cum pulcerimis puellis. d *in spectaculis i. q. induci – auftreten:* ARIBO FRISING. mus. p. 17 quamvis isti *(divites)* -ent in tragedia. C *(ad)ire, venire, se conferre, pergere, peregrinari – (hin)gehen, (herbei)kommen, sich begeben, aufsuchen, (weiter)ziehen, pilgern:* 1 *gener.:* LEG. Wisig. 9,2,3 si centenarius ... eum ad domum suam -turum dimiserit (*syn.* redire). PACTUS Alam. III 24 qui in eius *(stupratoris)* solacium -at. FORM. Marculfi 1,11 tam ad -andum quam ad nos ... revertendum (LEX Alam. 28,1. *cf.* CAPIT. reg. Franc. 262,14 quia ... sani -etis et sani ... retornetis). CHART. Sangall. A 10 p. 12,10 accipimus ... ad nostrum iter ad Romam -andum. VITA Desid. Vienn. 8 ad suam *(sc. principis)* ... praesentiam -are. FORM. Sal. Bign. 16 ad basilica sancto Petro ... -are ad oratione. RECEPT. Sangall. II 71 antequam dormitum -et. HUGEB. Wynneb. 12 cum ... ille abiret, illa -bat et molabit. Willib. 4 p. 94,8 -bant super IX aut XII mil. ad castellum. PASS. Flor. 2 Lauriacum -are. LEX Raet. Cur. 2,6 ultra mare. 9,11,2 homines aut de terra -antes aut in sua casa asalire (CAPIT. reg. Franc. 233,17 licentiam ... per t. -andi). WIDUK. gest. 1,22 p. 32,17 (rec. B) ieiuni tota die non possumus -are. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 392,22 in aecclesiam. BRUNO QUERP. ad Heinr. II. p. 702,35 *(de gentilium doctore)* ne ad tam inrationabilem gentem -rem. *saepe. c. acc. spatii i. q. peragrare – durchwandern, zurücklegen:* HUGEB. Willib. 4 p. 93,17 inde -verunt II mil. secus mare ad villam magnam. CHART. Rhen. med. I 135,113 scaram facere debent ..., quantum in IIII dies possunt -are. *al.* 2 *c. colore quodam:* a *c. sensu transmigrandi:* CHRON. Fred. cont. 43 uxores eorum ... in Frantia -are praecepit. LEX Raet. Cur. 14,1 ad aliam civitatem. b *c. sensu intrandi:* LEX Raet. Cur. 9,34 liceat eis ipsa atria pro suas necessitates securus -are. c *c. sensu irrependi:* GODESC. BENED. Anast. 4 precepit ... in eos *(dolios)* milites -are. d *c. sensu participandi:* CONC. Merov. p. 182,1 non licet ... monacho ad nuptias -are (-ase *H*). *cf. l. 43sq.* e *c. sensu opprimendi:* LEG. Lang. p. 416a,9 qui super alium -verit. f *c. sensu abeundi:* HUGEB. Willib. 4 p. 101,2 et inde -antes venerunt ad caput Libani. THIETM. chron. 6,96 de aecclesia. *de fluvio i. q. decedere – abweichen:* LEX Raet. Cur. 17,10 si flumen de alvio suo exierit ... aut ... loco -verit. 3 *spec.:* a *in actionibus publ. et iur.:* α *de missis, iudicibus sim.:* LEX Sal. Merov. 113 p. 430,1 graphio ... ad res suas -et. FORM. Marculfi 1,23 dum ... viro pro nostris utilitatibus ibi -are precipimus (*cf.* LEX Alam. 22,2 in aliqua utilitate). CHART. Ital. Ficker 12 p. 18,5 qui *(missus)* ... super rebus eius *(infantuli)* -asset. DIPL. Otton. I. 416 p. 568,25 quod ... e<i> misos da parte domni imperatoris ... -asent, ut *eqs. al. c. inf.:* DIPL. Merov. I 86 p. 76,39 qui hoc exigeri -rent. *absol. i. q. munere nuntii fungi – Botendienste leisten:* TRAD. Weiss. app. I 17 p. 278,15 (s. IX.) qui ... debent -are per ordinem. β *de petitoribus, reis sim.:* CONC. Merov. p. 187,7 ad potentiores homines vel ubi aut ubi -are. CONC. Karol. 22c,9 usque ad summum principem ... -are propter pauperes. LEX Raet. Cur. 2,16,1 ante iudices. *al. spectat ad iudicium Dei:* LEX Sal. Merov. 14,2 ad inium (LEX Sal. Pipp. 91,1 de neum). 83,2 ad sortem. *absol. i. q. ad iudicium adire – vor Gericht gehen:* CHART. Ital. Ficker 6 p. 8,16 (a. 806) comes et ... episcopus posuerunt constitutum inter se, ut -rent super ipsam intentionem. γ *de manumissis:* FORM. Sal. Merk. 13b parte qua -are voluerit, ... licentiam habeat. CHART. Ital. Ficker 126 p. 168,20 ubi a presenti die de quatuor viis -are ... volueris. *al.* δ *de exsilio damnatis:* FORM. Bitur. 13 *pauperculum* in exilio diximus -are. ε *in cognitione i. q. transire – (über)gehen:* LEX Ribv. 75,1 ipse intertiatus ... per ipsa retorta super ipso sepulchro semper de manu in manum -are debet *eqs.* (*cf.* 61,8). b *in actionibus milit. i. q. proficisci – aufbrechen, marschieren:* LEG. Wisig. 9,2,3 si centenarius ... quemquam ..., in hostem ut non -ret, relaxaverit (LIBER hist. Franc. 31 p. 292,27 in h. ... contra Saxones). DIPL. Merov. I 68 rex partibus Auster hostileter visus fuit ambolasse. ANNAL. regni Franc. a. 743 Carlomannus per se in Saxoniam -bat (-vit *A2. B5*). OTTO FRISING. gest. 1,46 ut ... camporum ... latitudo ad -andum vix sufficere videretur. *al. c. sensu participandi:* LEX Baiuv. 2,9 dum adhuc pater eius *(sc. rex)* potest ... in exercitu -are. D *se (pro)movere, moveri – sich (fort-, vorwärts)bewegen:* 1 *de hominibus:* RIMB. Anscar. 3 p. 22,26 gressu immobili sine via corporea -antes. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,4 in lecticis et in scamellis -antes. *al. cf. p. 552,43.* 2 *de bestiis:* ALBERT. M. animal. 1,33sq. quod *(animal)* ... est repens -ans et vadens -ans; -are autem hic voco moveri, sicut videmus pisces multos rependo -are per aquam. *cf. p. 553,24.* 3 *de rebus:* ORD. iud. Dei A 4 exoramus ..., ut eat, -et ortiolus isto in gyro. HILDEG. epist. I 117 p. 341c aratrum per seipsum recte -ans. *medic.:* WALAHFR. hort. 10 gravi ... veterno (gloss. cod. K: qui inter cutem et carnem -at). ALBERT. M. animal. 9,110 *matrix* hoc facit -ando paulatim. E *incidere – geraten:* LEX Raet. Cur. 2,25 in captivitatem. *remissius:* LEX Raet. Cur. 3,17,3 ut ... res ... in damnum non -ent.

II *translate et in imag.:* A *gener.:* 1 *(viam spiritualem) sequi, vivere – wandeln, leben (def.:* HRABAN. univ. 6,2 p. 178D '-are' ad Deum tendere *significat. de usu biblico cf. ThLL. I 1875,28sqq.):* RHYTHM. 9,9,3 qui Deum fuit reprobus, dolens, conpunctus -et. 14,9,4 hic relinques omnia, unde superbus -as *(cf. Vulg. Micha 2,3).* HUGEB. Wynneb. 3 in recta iteneris tramite -ando. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,38 ut in ea *(pacis tranquillitate)* -are possitis coram Deo. FORM. Flav. add. 5 p. 492,10 hominem perverso -antem secundum desideria cordis sui *(cf. Vulg. Iudas 16.18).* GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p. 409,12 qui ... incaute -ando ceciderunt. WIPO prov. 86 cum Deo -are est animam salvare. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 305,2 in carne -vit. HILDEG. epist. II 157 vide diligentius, in qua via -es (*ibid.* planas vias.

[Schmidt]

CHART. Pomm. A 81 p. 194,40 arctam pro Deo viam -antium). *al.* **2** *se gerere – sich verhalten, vorgehen:* ADAM gest. 3,59 caute -andum esse deliberavit erga principes (NOTULAE Wilh. Cong. 679. *cf. p. 554,69*). OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 33,22 non simpliciter -ans. CONST. I 409 p. 584,32 quod erga te . . . -emus aliter quam deceret. supra se -are *i. q. modum excedere – sich versteigen:* ANSELM. HAV. dial. 2,21 p. 1197^{C} quod nulli Latinorum -anti supra se . . . concessum est. **3** *tractare – durchgehen:* BRUNO QUERF. fratr. 4 cum eo dolens amplius -are caelestia cepi. **4** *currere – verlaufen:* DIPL. Otton. I. 412 p. 562,19 *fine* ascendente per Clapetum . . ., deinde -antem per summam Combreviam. **B** *iur.:* **1** *aggredi – schreiten (zu):* LEX Sal. Merov. 100,2 si mulier . . . ad alias nuptias -are voluerit *(cf. l. 22)*. CHART. Ital. Ficker 8 p. 11,43 ut -rent ad dividendas . . . res. **2** *contravenire, contrafacere – angehen (gegen), zuwiderhandeln:* FORM. Arvern. 5 contra presente cartola . . . -are. CHART. Sangall. A I 15 contra hanc epistola donationis ambolale *(sic)*. TRAD. Frising. 344. *al.* **3** *pertinere – gehören:* DIPL. Merov. III A 21 p. 139,18 (spur. s. X.^{2}) quicquid ad nostram urbem -are visum est. p. 139,27. **4** ad maritum -are *i. q. nubere – heiraten:* EDICT. Roth. 182 potestatem habeat illa vidua . . . ad alio marito ambolandi. 183. LEX Raet. Cur. 20,1 si in alia civitatem (-e *Ac. Bb*) ad maritum -verit *filia. cf. l. 14.*

adi. **ambulans,** -antis. *facultate eundi praeditus, se promovens – gehfähig, sich fortbewegend:* **1** *gener.:* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 21 ut filium . . . -em et sanum dimitterent. ALBERT. M. animal. 14,10 animalia . . . non sunt manentia, sed -ia in aqua. **2** *spec. de equis i. q. tolutarius, gradarius – paßgehend, Paß-, Reit-:* GARS. tract. 4 p. 429,7 *papa* circuivit . . . in palefridis -bus, in curru aureo. CONST. I 447,8 duo equi, unus currens et alter -s. CHART. Rhen. med. II 297 p. 331,39 equum nostrum -em sororibus *legamus.* ALBERT. M. animal. 22,54 optime -es equos.

subst. **1. ambulans,** -antis *(m., f.)* **1** *proprie i. q. animal quod ire potest, animal terrestre – Lauftier, Landtier:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,45 cuius *(Dei)* . . . imperio nutata fundantur . . . infernalia, -es, volantes. **2** *translate: v. l. 1.*

2. ambulans, -antis *n.* **1** *animal quod ire potest, animal terrestre – Lauftier, Landtier:* ALBERT. M. animal. 1,102 haec *(serpentia)* si dicuntur -ia, abusive dicetur -s id, quod repit super ventrem. 6,120 ambulationis . . . omnis -is virtus est in cruribus et pedibus posterioribus. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,20 p. 179,3 bonitas aestimativae solum convenit -bus. *ibid. al.* **2** *animal se promovens – sich fortbewegendes Tier: v. p. 554,49.*

***ambulum,** -i *n.* *?curriculum – ?Auslauf:* CARM. Bur. B 121,3,5 mittam eam *(amicam)* in -is.

ambundanter *v.* abundanter.

amburo, -ussi, -ustum, -ere. **1** *proprie i. q. (circum) comburere, adurere – (ringsherum) ver-, anbrennen, ver-, ansengen:* ALDH. virg. II 1773 ruit in praeceps -ta cacumina linquens congeries lapidum. ADREV. Bened. 33 p. 494,34 -tos cineres. HROTSV. Dulc. 11,5 nec vestimenta ab igne sunt -ta. MANEG. (?) const. 90 si aliquantulum fuerint -ti *panes.* CHRON. reg. a. 1107 p. 47,21 (rec. I) tonitrus . . . gladium . . . in acumine -ssit. *al.* **2** *transl. i. q. inflammare – entzünden:* ALDH. virg. II 2619 expleri rabies -ta negatur.

subst. **ambustum,** -i *n.* **1** *calx cocta – gebrannter Kalk:* GLOSS. III 535,16 St.-S. -um ledirkalc. *ibid. al.* **2** *plur. i. q. area vel reliquiae aedificii combusti – Brandstätte, -ruine:* EKKEH. IV. cas. 86$^{med.}$ relicti sunt circa -a et cineres Galli senes cum iunioribus. *incendium – Brand:* EKKEH. IV. cas. 68$^{med.}$ post talia -orum infortunia.

ambusilla *m.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* arbilla) *venter – Bauch:* ABBO SANGERM. bell. 3,7 agoniteta tuus fiat -a (-bas- *var. l.*; gloss.: venter), . . . is quia multis esse deus solet.

ambustio, -onis *f.* **1** *incendium – Brand(legung):* ADREV. Bened. 34 Normanni . . . urbem -e concremant. ANNAL. Egm. a. 1177 plurimi . . . miserabili -e perierunt. **2** *materia accensibilis – Brennmaterial:* HIST. Mosom. 1,8 p. 606,8 ignis interim accensus undecumque perquisitis -bus.

amellus, -i *subst.* *fort. species asteris – viell. Asternart:* GLOSS. II 726,43 St.-S. -o herba golthblomo *(spectat ad Verg. georg. 4,271).*

amen. (אָמֵן, ἀμήν) *abbr.* -ae *in* *euouae = (in secula) seculorum amen *(cf. Grove's Dictionary of Music.*^{5}*II. 1954. p. 982; v. et* *aeuia *p. 473,33; ?plur.: l. 71): l. 40.41.71. script.:* AMHN: SALOM. II. epist. 29. EPIST. Reinh. 5. amin: *l. 48. adde* FORM. epist. III 3 p. 526,30. amm-: CARM. Bur. B 10,50 *(var. l.). metr.: fere* āmēn; ăm-: *l. 52.62. p. 557,2. al.* -ēn: HRABAN. carm. 9,54. *orig. et signif.:* WALAHFR. exord. 7 p. 481,18 ab Hebreis Greci, Latini et barbari -n . . . mutuati sunt. ALBERT. M. miss. 1,3,24 p. 35^{b},44sqq. -n . . . aliquando interpretatur 'fiat' . . .; aliquando . . . idem est -n, quod 'vere' adverbialiter . . .; aliquando . . . 'verum' vel 'veritas'. *de re cf. Musik in Gesch. u. Gegenwart. I. 1949–51. p. 415sqq.*

I *interi.:* *vere, certe, (ita) fiat – Amen, wahrlich, ja so sei es:* **A** *in formulis liturgicis sim.:* ORD. iud. Dei B 11,2^{n} Deus, . . . ostende nobis . . . iudicium tuum; -n. REGINO ton. (ed. Coussemaker, Script. de mus. II p. 14^{a},13) gloria seculorum; -n (ibid. p. 14^{b},11 et in secula s.; -n. GUIDO ARET. form. 2 p. 87^{b},8 gloria patri . . . sicut . . . in secula s.; -n. *saepe*). **B** *in formulis finalibus scriptorum:* **1** *operum, carminum sim.:* WILLIB. Bonif. 8 p. 56,2 cui *(Domino)* est honor . . . in secula seculorum; -n (THEGAN. Ludow. 58. RIMB. Anscar. 42 p. 79,18. *al. v. et l. 40.41. cf.* HROTSV. Cal. 9,33 per infinita saeculorum saecula; -n). HUGEB. Willib. 6 p. 106,25 'qui glorietur, in Domino glorietur'; -n. LEX Sal. Pipp. 100,5 (subscr.) explicit lex Salica; Deo gracias; -n. WALAHFR. Mamm. hymn. 12,4 sit trinitati gloria . . .; -n. carm. 3,6 semper ubique vale; -n. WANDALB. mens. 367 descriptio explicit feliciter -n. GODESC. SAXO theol. 4 p. 101,21 sit igitur ipsi *(trinitati)* soli . . . laus . . .; -n, -n, -n. HRABAN. epist. 53 p. 508,5 valete et orate pro nobis; -n. HROTSV. Bas. 264 maneat . . . perenniter; -n. Gall. I 13,7 *(in responso)* -n. HILDEG. carm. 39 (ed. Roth, Gesch.-Quell. aus Nassau. I 3 p. 440,15) intercede pro famulantibus tibi in Deo; aeuia; euouae (40 [ibid. p. 440,20] euouae. *ibid. al.*). 58 (ibid. p. 444,11) -n; aeuia. *saepe.* **2** *chartarum:* DIPL. Pipp. 16 p. 25,13 actum . . . villa puplica, in Dei nomine feliciter -n (FORM. Marculfin. 32 valete f.; -n. DIPL. Ludow. Germ. 2 p. 3,27. *al. cf. l. 34*). TRAD. Frising. 29 p. 58,2 epistulam scripsi et subscripsi; -n. TRAD. Patav. 6 acta sunt . . . haec . . . regnante Domino nostro in secula seculorum; -n. FORM. extrav. I 13 p. 542,26 amin; benedictus Deus. *al.* *in fine invocationis:* DIPL. Loth. III. 84 p. 131,29 in nomine . . . trinitatis; -n. **C** *vario usu:* WETT. Gall. 31 cum . . . omnes respondissent '-n'. HRABAN. carm. 11,63 -n, hoc fiat. SEDUL. SCOT. carm. 2,69,13 vos videamus, -n, Septembri mense beatos. HROTSV. Pel. 312 agno cantamen modulando perenniter; -n. THIETM. chron. 3,1 p. 98,5 quod *(munus)* . . . cunctis prosequentibus '-n, fiat, fiat' consolidavit. *al.* *iron.:* COSMAS chron. 3,35 p. 206,21 cras transibimus flumen et cetera post hec; -n *(cf. p. 557,4).*

II *usu subst. (indecl.):* *(formula)* -n – *(das) Amen:* **A** *spectat ad officia sacra sim.:* **1** *gener.:* EPIST. var. II 5,8 si quis praesens ad dicendum post benedictionem -n non fuerit. CONSUET. Trev. 43 p. 49,29 cum respondent -n. *in fabula:* ECBASIS capt. 439 a sociis . . . -n geminatur. *ioculariter:* NIVARD. Ysengr. 4,611 caper . . . trifurculat -n. **2** *mus. in formula* (gloria . . . in saecula) saeculorum; -n *(in differentia; cf. M. Appel, Terminologie in den mittelalt. Musiktraktaten. 1935. p. 57sq.):* GUIDO ARET. micr. 8,27 distinctiones autem dico eas, quae a plerisque differentiae vocantur, ⌊hoc est saeculorum -n⌋ (⌊⌋ *add. V*$_{4}$*G*). IOH. AFFLIG. mus. 11,3 ubi prima syllaba saeculorum -n cuiuslibet toni incipitur. LIBER ordin. Patav. 5,4 secundo tono cantantur euouae. *al. cf. et l. 23sqq.* **B** *vario usu:* ERMENR. Sval. praef. 1 p. 154,14 ut . . . -n . . . ubique dicatur. VITA Galli II

[Schmidt]

1513 his ita prolatis populus responderat -n. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,265 succinat omnis -n, quoniam subit ostia carmen. AMARC. serm. 4,14 post ... preces -n subiungat. *al. iron.:* COSMAS chron. 3,35 p. 207,1 transibis flumen, post cetera non erit -n *(cf. p. 556,55).* -n dicere *sim. i. q. assentiri – Ja (und Amen) sagen:* RUODLIEB XV 87 huius -n dixit procus (*cf.* VITA Galli II 1034 per hanc vocem cum concio redderet -n). *Schmidt*

***amendelarius** *v.* *amygdalarius.

1. amendo, -are. (a *et* mandare) *relegare–fortweisen:* ABBO SANGERM. bell. 3,72 aphatiam -ant (gloss.: effugant, longe mittunt).

2. amendo *v.* emendo.

amens, -entis. *script.* ha-: GLOSS. I 166,36 St.-S. *codd. a. c. metr.: fere* ā-; ă-: *l. 31sq. saepe sensu subst.*

1 *mentis non compos, demens – ohne Verstand, irr:* **a** *latius:* ARBEO Corb. 4 p. 193,9 quod orationes iustorum ... valeant vincla reprobis inicere et -is industria revocare. EPIST. var. II 20,15 quanta ... sit mentium -ium perversitas. GODESC. SAXO theol. 16 p. 160,11 daemones victi ... ceu dementes et -es ... eunt. CAND. FULD. Eigil. II 10,24 discors et futtilis -s ... Heresis refugit. WIDUK. gest. 1,5 -em eum crediderunt. *al.* **b** *strictius i. q. vesanus – wahnsinnig:* HILDEG. phys. 1,91 qui ... lactucas ... comederet, -s, id est unsinnig, fieret. 3,35 qui -s, id est hirnwutig, est. **2** *rabidus – rasend:* ALDH. virg. II 1482 *puer* bacchatur quoniam vagabundis passibus -s. VITAE patr. Iur. 1,12 p. 137,39 quomodo ... multo his -ior seviorque extiterit. WALAHFR. Mamm. 12,3 tormentis ... -s pulsat utrumque latus. *de amore:* ALDH. virg. II 2239 praeses diluditur -s. HROTSV. Agn. 60 his verbis iuvenem causari fertur -em. 122 harum *(medicinarum)* ... iuveni nil proficiebat -i. *al. (v. ind.).* CARM. Bur. B 163,5,5 -s amans ... obligor amore. ALBERT. STAD. Troil. 4,680 mentum *Penthesileae* ... mentem -em reddit, si quis amare velit. **3** *torpidus – bewußtlos:* WETT. Gall. 35 p. 277,24 caput inlisit in superliminare, unde -s cecidit. HAIMO (?) Wilh. 27 p. 222,35 praeceps corruit atque -s factus etiam usum loquendi perdidit.

amentia, -ae *f. plur.: l. 45.48.* **1** *vesania – Wahnsinn (cf.* GLOSS. III 360,43 St.-S. -a vnsin. IV 130,9 -a vnsinnigi laz): THIETM. chron. 3,18 Mystuwoi in -am versus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,33 hac -ae ... passione ... discruciatus. HILDEG. caus. 2 p. 53,11 tepidum in -am eum mittit. ALBERT. M. summ. creat. II 1,43,1 p. 363^{b},46 sunt ... multa genera -arum sicut epilepsia et lethargia et conversio animae ad interiora. anim. 1,2,1 p. 138^{a},37 Hector patiebatur ... usque ad sensus amissionem et -am. animal. 12,121 accidunt ex hoc infirmitates et -ae sive amissio intellectus. 20,61. *al.* **2** *dementia – Sinnlosigkeit, Irrsinn:* RUOTG. Brun. 38 p. 40,7 qua *(invidentia)* nulla maior esse videtur -a. WIDUK. gest. 1,5 meam vobis -am probabitis utilem.

amenticus, -a, -um. **1** *adi.: demens – un-, irrsinnig:* GLOSS. I 111,28 St.-S. -us urmoti (IV 2,20. *cf.* I 110,28 -us unmez pittenti). **2** *subst. masc.: lethargicus – ein Schlafsüchtiger:* ANTIDOT. Glasg. p. 153,27 litargicis, quos -os vocant.

1. amentum, -i *n. script.* amm-: *l. 64. form.* -ia: *l. 40.* **1** *strictius i. q. lorum lanceae – Wurfriemen der Lanze (cf.* GLOSS. IV 175,3 St.-S. -o, cum quo proicitur lancea lâz. *v. et l. 40sq. 64):* WALTHARIUS 772 illa *(cornus ferrata)* retorto emicat -o *(cf. Prud. psych. 325).* GESTA Ern. duc. II 15 p. 210,3 -a (gloss.: phideringe) ... fabricantur. **2** *latius i. q. clavicula – Ranke:* WALAHFR. hort. 122 *(de cucurbita)* vaga tortilibus stringunt amm-a (gloss.: lezza) catenis scalarum.

2. amentum, -i *n. (orig. inc.) species lapidis albi, fort. species nitri i. q. faex vini – weiße Steinart, viell. ein Laugensalz, nämlich Weinstein:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 395^{C} -um ... de vino cocto efficitur ...; lapis est albissimus, dicitur autem dulce ad differentiam -i, quod fit de creta nimis vitiosa. THEOD. CERV. chirurg. 3,54 p. 177^{Q} recipit ... boracis, -is *(sic ?)*, crystalli.

1. amenus *sim. v.* amoenus. **2. *amenus** *v.* *anaemus.

ameos *v.* ami.

***amera** *m. (theod. vet.* amero) *amarellus – Goldammer (Emberiza citrinella L., cf. H. Suolahti, Die dt. Vogelnamen. 1909. p. 101sqq.):* HILDEG. phys. 6,53 -a calidus est *eqs. v. et* *amarellus, *ameringa, *scorellus.

***amerellus** *v.* *amarellus.

***ameringa,** -ae *f. (theod. vet.* amer(l)ing) *amarellus – Goldammer (cf. l. 4):* ALBERT. M. animal. 8,91 citrina quaedam avis, quam gursam quidam, alii autem -am vocant. *v. et* *amarellus, *amera, *scorellus.

ames, -itis *(m.) fustis aucupalis – Stellgabel:* GLOSS. V 46,12 St.-S. -es rethiteros. 47,15 -es i. rethueres.

***ameser(us), *amesser(e)** *sim. v.* *amiscer(e).

amethystinus (-tist-), -a, -um. (ἀμεθύστινος) **1** *adi.: amethystis ornatus – mit Amethysten besetzt:* CARM. de Karolo et Leone 215 immixta est niveis -tistina vitta capillis *(cf. Ven. Fort. carm. 8,3,265).* **2** *subst. neutr. plur.: monile amethystis decoratum – ein mit Amethyst besetztes Halsband:* WALAHFR. carm. 54,23 augustum decorant -tistina collum.

amethystus, -i *m. et f.* (ἀμέθυστος) *script.:* -ma-: *l. 30.* -t(h)ist-: *l. 24.26.30.38.*

1 *gemma purpurea – Amethyst:* **a** *gener.:* AETHICUS ISTER 72 p. 55,14 *(de Graecia)* insigne ... -tisto et sardino. MAPPAE CLAVIC. 146$^{med.}$ gemmae mollioris naturae ... sicut sunt -thistus, cristallus, onichinus. MARB. RED. lap. 16,1 purpureus color ac violaceus est -o *eqs. (cf.* ARNOLD. SAXO fin. 3,8. ALBERT. M. miner. 2,2,1 p. 31^{b},30). ANSELM. MOG. Adalb. 197 *(de veste)* his *(gemmis)* erat admixtus smaragdus, onix, amatistus. HILDEG. phys. 4,15 -us crescit, cum sol circulum suum ostendit. **b** *alleg. (cf.* IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 226,3 -tistus ... herilis Hierusalem positus fundamento *[spectat ad Vulg. apoc. 21,20]):* HRABAN. univ. 17,1 p. 470^{B} -us ... humilem sanctorum verecundiam pretiosamque mortem designat. AMARC. serm. 4,127 *-us* sanctos pretendit fidei, quos purpura vestit. ABSAL. serm. 39 p. 226^{D} per -um apostoli recte designantur. ALEX. MIN. apoc. 21 p. 485,26 duodecimum *fundamentum* est -us (ametistis *var. l.*) ...; per istum lapidem beatissimus Franciscus designatur. *al.* **2** *haematites – Blutstein (per confusionem):* PS. GERH. CREM. sal. II 65 de illo lapide, qui Arabice dicitur sedene, id est condite (gloss.: Latine -us).

ameus *v.* ami. ***amexerum** *v.* *amiscer(e).

amf- *v.* amph- *praeter:* **amfractus** *sim. v.* anfractus.

amfuntica *v.* tunica.

ami (-eos), -eos *n.* (ἄμμι, ἄμι) *script. et form.:* ham-: *l. 55.* amm-: *l. 58.* -eo: *l. 54.* -eu: *l. 53.* -eus: *l. 55.* -eum: *l. 55sq. metr.* ămĕ-: *l. 63.*

1 *cuminum Aethiopicum vel pes milvinus (plerumque de semine) – echter oder unechter Ammi (Trachyspermum copticum Link vel Ammi maius L., cf. André, Lex. bot. p. 27sq.):* PAUL. AEGIN. cur. 236 p. 173,1 ami, [s]sinon *eqs.* 246 p. 186,10 ex semine ... -eos. ANTIDOT. Bamb. 25 -eu scripulu novem. ANTIDOT. Lond. p. 17,26 -eo ‹III. ANTIDOT. Glasg. p. 150,43 hameus -II. ANTIDOT. Cantabr. p. 163,43 -eum semen -VII. CAPIT. reg. Franc. 32,70 solsequiam, -eum (gloss.: baerkümmel). DIAETA Theod. 208 -eos semen herbę calefacit *eqs.* GLOSS. III 484,32 St.-S. semen ammeos wilde morachsamo *(cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 247).* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 369,28 -eos calidum et siccum in tertio gradu *eqs.* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 369^{F} -eos est herba, cuius semen in medicina est ponendum. Ps. OTHO med. 25 -eos apiumque meretur *laudem.* THADD. FLORENT. cons. 1,58 -eos domestici. *al.* **2** *careum – Wiesenkümmel (Carum carvi L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 856sqq.):* GLOSS. Salern. p. 4^{b},5 -eos, pipercula, cimmella, periclu, carvi agresta. ALPHITA II p. 30,20 carvi agreste, cumnella, -eos, cordumeon vel cordumeni idem. *fort. add.:* ALPHITA II p. 8,7 -eos agreste, similis fraxinarie, Anglice wodewhisgle (*cf.* p. 62,35). **3** *chelidonium – Schellkraut (Chelidonium maius L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 923sqq.):* ALPHITA I p. 275,17 -eos, nenuchae (nemithe *var. l.*), scintillades idem.

[Baader]

4 fructus iuniperi – Wacholderbeere: ALPHITA I p. 275,18 -i (-is II p. 8,12) fructus iuniperi idem. *ad totam arborem spectat:* GLOSS. Salern. p. 4b,21 -i fructus, semen iuniperi. p. 7a,35 iuniperus, amifructus, arcotidos.

1. amia *(f.)* (ἀμία) *species thynnorum – Thunfischart:* ALBERT. M. animal. 1,38 -ya. 2,88 ascehez. 6,94 demies. 7,78 piscis, qui dicitur -a. 7,97 -ya et astoroz. 8,118 quod *(animal marinum)* annam vocat Aristoteles, Avicenna ... heraneam. 13,97 araiam. *cf. ThLL. s. v.* amias.

2. *amia, -ae *f. (arab.* aʿmā, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 95b) alembicum caecum – blinder Helmaufsatz:* ANON. secret. p. 12,11 de -a. p. 15,2 capitulum solutionis -ā.

amias *v.* 1. amia. **amica** *v.* amicus. *Baader*

amicabilis, -e. **I** *gener.:* **A** *amicus, comis, benignus – freundlich, freundschaftlich, gütig:* HEITO Wett. capit. 3 p. 267 allocutio. THIETM. chron. 7,47 peticione. WIPO prov. 53 -is increpatio non est dampnatio. EPIST. Ratisb. 13 p. 332,10 verba. *al. v. et p. 560,44. voluntarius – freiwillig:* NADDA Cyriac. I 3,5 militavi ... non ex debito, sed -i consorcio. **B** *necessarius, amicitia coniunctus – befreundet, freundschaftlich verbunden:* HRABAN. carm. 39,95,5 turba nec -is praestat iuvamen debilis. ALBERT. M. eth. 9,3,4 p. 593b,6 quaedam mensura est -is multitudinis. *de bestiis i. q. sociabilis – gesellig:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,21,3 ad hoc, quod animalia moveantur de regione ad regionem, requiritur, quod sint -ia et fortia. **C** *ad amicitiam spectans – auf die Freundschaft bezüglich:* HUGO TRIMB. registr. 635 Arabs -em continens rumorem *(v. notam ed.).*

II *spec.:* **A** *medic. et natur. i. q. utilis, saluber – zuträglich, bekömmlich:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,101 p. 24br vina ... nervosis membris -ia (THEOD. CERV. chirurg. 1,25 p. 144c -issimum). NICOL. anat. 640 habet ... sanguis -es qualitates ..., quae faciunt ad digestionem *eqs. al.* **B** *alch. i. q. adunabilis – verbindungsfähig:* GEBER. summ. 1,30 *(de argento vivo)* est enim -is et metallis placabilis. **C** *iur.:* **1** *foederi accommodus – dem Freundschaftsvertrag entsprechend:* CHART. Brixin. 96 (a. 1240) contra quemlibet ... ritu -i ... manum auxilii ... suffragari. **2 a** *integer, arbitralis – unparteiisch, schiedsrichterlich:* CONST. II 167 (a. 1232) *compromittere* in ... apostolice sedis legatos, tanquam in arbitros vel arbitratores seu -es compositores (CHART. Helv. arb. 70 p. 111,5. CHART. Port. 173 p. 190,26. *al.*). **b** *bona cum gratia factus, per arbitrium effectus – gütlich, im Schiedsverfahren erfolgt:* CHART. archiep. Magd. 358 (a. 1179) cum ... neque iusticie neque -i compositioni consensum preberet (CONST. II 168,4 stare ... sententie, arbitrio sive laudo sive -i c. *al.*). CHART. Turic. 355 ad hanc formam -is transactionis ventum est. **c** *ad compositionem faciendam constitutus – zur Herbeiführung eines Vergleichs bestimmt:* CAES. HEIST. mirac. I 7,7 p. 9,29 partibus duos dies praefixerunt, unum -em ad componendum, alterum vero ad litigandum (CHART. Dortm. 77 p. 31,39. CHART. Osn. III 224). **3** *condictus, voluntarius – (freundschaftlich) vereinbart, freiwillig:* CHART. Tirol. 672 p. 130,11 (a. 1215/18) persolvit ... -es aportatus bis in anno. *v. et p. 560,37.*

subst. neutr.: **1** *gratum – Angenehmes:* EPIST. Ratisb. 14 p. 334,23sq. ut, dum legis -ia, expectas -iora. **2** *officium amicitiae – Freundschaftsdienst:* ALBERT. M. eth. 8,1,3 p. 523b,41 quidam ... faciunt -ia ad invicem per benevolentiam. 8,1,5 p. 526a,14. **3** *convivium amicorum – Freundschaftsmahl:* ALBERT. M. pol. 2,8f p. 174a,29 'circa convivia vocata' phiditia (*cf. 1271a,27* φιδίτια [φιλίτια *var. l.*]), id est -ia, a φίλος, quod est amor. **4** *utile – Zuträgliches:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,33/39 p. 187,79sqq. quando aliquid est in ordine -e, extra ordinem est inimicabile; ... sanguis enim bonus in corpore est -e.

adv. **amicabiliter. I** *gener. i. q. amice, benigne, benevole – freundlich, freundschaftlich, wohlwollend:* FORM. Augiens. C 15 venerabiliter atque -r obediens obsequi. ARNULF. HALB. ad Heinr. p. 474,9 nemo in -r accipiendo paratior. THIETM. (?) chron. 5,18 libenter et -r eum adiuvabat. ALBERT. M. eth. 8,1,5 p. 526a,16 secundum habitum sic dispositi sunt *amici,* ut -r operari possint. *al. v. et l. 56. familiariter – als Vertrauter:* DIPL. Heinr. III. 25 p. 32,37 pro meritorum probitate -r usus est nostra familiaritate.

II *spec.:* **A** *alch. i. q. in modum adunationis – in Form einer Verbindung:* GEBER. summ. 2,23 p. 673 profunde et -r adhaerere. **B** *mus. i. q. apte, accommode – in passender, angemessener Weise:* ANON. mus. Sowa 1a p. 19,2 scematorum plurium querit -r armoniam *plica.* **C** *iur.:* **1** *in modum foederis – in Form eines Bündnisses:* ANNAL. Ianuens. I p. 166,13 his omnibus -r factis et in scripto positis. CHART. civ. Erf. 251 cum ... universitate Erfordensium sumus -r complanati. **2** *clementer – gnädig:* DIPL. Conr. II. 171 in illorum ius, quod nostri erat iuris, -r remisimus. **3** *bona cum gratia, per compositionem – gütlich, durch Vergleich:* CHART. Turic. 378 (c. 1215) utraque pars ... -r sub pena centum marcharum ... compromisit. CHART. Babenb. 235 quęstionem ... mediantibus quibusdam viris honestis -r terminarunt. CHART. Helv. arb. 137 p. 215,17 super controversia ... -r vel iusticia mediante ... sopienda. *al.* **4** *secundum condictum, voluntarie – vereinbarungsgemäß, freiwillig:* CHART. civ. Erf. 258 (a. 1273) dimidiam marcam hospitali ... solvent -r. 259 dabit annuatim -r tres fertones. *ibid. al.*

***amicabilitas,** -atis *f.* **1** *gener. i. q. dilectio, amor – Zuneigung, Liebe (cf.* GLOSS. IV 32,55 St.-S. -s freuntschafft): VITA Menel. 1,10 (MGMer. V p. 141,43) dulcedo ... matris, -s sororis et caritas coniugis. 2,6 (ibid. p. 151,39) intuens fraternam dilectionem et unanimis conversationis -em. **2** *spec.:* **a** *natur. i. q. commoditas – Verträglichkeit:* URSO gloss. 26 p. 57,18 cum res non nutribilis nutribili admixta accidentalem contrahant -em. 35 -s in rebus aliquando inest ex natura, interdum ex accidenti. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4 app. 13 p. 151,47 ex admixtione panis aqua contrahit quandam affinitatem et -em cum membris. **b** *iur. i. q. amicabilis condictio – freundschaftliches Ersuchen:* CHART. Naumb. 270 p. 253,2 (a. 1169; *ironice*) quod ... fecit *advocatus* ..., amicabilem appellavit peticionem; talis vero -s gravis ... fratribus extitit.

amicalis, -e. **1** *gener.:* **a** *amicus, comis, benignus – freundlich, freundschaftlich, wohlwollend:* BEDA hist. eccl. 3,22 p. 172,11 -i et quasi fraterno consilio. LULL. epist. 122 p. 258,26 veracium ... sociorum ... -is memorialisque mos esse dinoscitur. GUNDR. ad Ermenr. (MGScript. XV p. 155,5) ex -i (amicabili *2a*) familiaritate. **b** *amico pertinens, amicitiae accommodus – dem Freunde gehörig, der Freundschaft angemessen:* WETT. Gall. 30 p. 274,29 -bus membris relictis. ABBO SANGERM. bell. 3,82 architriclinus -e (gloss.: amicitię aptum) amineum colit. **2** *iur.:* **a** *amicabilis – gütlich:* CHART. Burgenl. 403 p. 273,38 (a. 1261) -em pacis formam deve⟨ne⟩runt. **b** *subst. masc. i. q. adiutor, testis – Vermittler, Zeuge:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 78 (c. 1240) homines ..., qui -es in facto isto *(sc. venditione)* fuerunt.

adv. **amicaliter.** *amice, benigne – freundlich, wohlwollend:* FORM. Augiens. C 22 bene procurat eum scolastico pedagogio -r docendo. ERMENR. Sval. 1 cum ... imperator ... coeperit familiaritate eorumque colloquio -r (amicabiliter *var. l.*) potiri. *v. et. p. 566,18.*

***amicativus,** -a, -um. *propter amicitiam concessus – aus Freundschaft gewährt, freundschaftlich:* ALBERT. M. eth. 8,3,10 p. 554a,22 de amicitia ... tantum est ibi *(sc. in mutui datione),* quod -am (*p. 1162b,29* φιλικόν) habet dilationem.

amicio, -ictus, -ire. *script.* -citio: *l. 64. medial. i. q. se vestire, indui – sich an-, bekleiden, einhüllen (cf.* GLOSS. IV 327,39 St.-S. amicitio umbiuuintu): WALAHFR. Wett. 295 angelus albato vestitu venit -tus. EINH. Karol. 23 sago veneto -tus. 24 cum calciaretur et -retur (amictaretur *B*). ORD. coron. imp. 17,33 regalibus indumentis. *al. v. et p. 562,61. in imag.:* OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 137,21 virtute sua -tum venit *imperium.*

amicitia (-cia), -ae *f. script.:* -titi(a), -tici(a): *p. 561,5.6. 11. adde* WOLFHER. Godeh. I 22 p. 183,31. *al.* amiti(a), -ci(a): *p. 561,57.67.*

familiaritas, necessitudo, benevolentia, socialitas – Freundschaft, freundschaftliche Beziehung, enges Verhältnis, Wohlwollen, Geselligkeit: **I** *gener.:* **A** *latius:* **1** *spectat ad homines:* FORM. Senon. II add. 4 p. 224,22 pulchras, firmissimas et pulitas meas rumpit amititias. BONIF. epist. 74 p. 156,2 propter puram caritatis -am (-ticiam *1*). EINH. Karol. 19 p. 24,18 erat enim in -is optime temperatus. WIDUK. gest. 1,30 desponsata sibi filia ... affinitate pariter cum -a iunxit eum sibi. NIVARD. Ysengr. 1,796 pondus -ę tristia sola probant. EPIST. ad Hildeg. 24 p. 181[b] -a cognatione coelestis est. *saepe. in allocutione:* EPIST. Worm. I 11 tuę ... amiticię ... preces effundam. *de affinitate:* HRABAN. epist. 29 p. 447,3 ad innovationem generis et -ae ius confirmandum. WIPO gest. 2 p. 17,23 quae *(natura)* sibi cognatam iungit -am. *de libidine:* HROTSV. Pel. 207 iuvenes ardenter amare hos et -ae propriae coniungere velle. **2** *spectat ad bestias:* HILDEG. phys. 6,50 stara ... -am ad genus suum habet. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 252,4 tiratorium inducit falconem ad habendam -am cum homine. ALBERT. M. animal. 8,28 leopardi ... manent simul propter -am eorum ad invicem. 17,20. *al.* **B** *strictius i. q. amor – Liebe:* AMALAR. off. 1,1,23 ubi labor et dolor, ibi ieiunium, saltim -ae huius mundi *(cf. Vulg. Iac. 4,4)*. WALTH. SPIR. Christoph. II epist. p. 10,8 invictę virtutis -cia. **C** *expressius i. q. officium amicitiae – Freundschaftsdienst:* BONIF. epist. 94 p. 214,23 beneficiorum tuorum et antiquarum -arum memor.

II *spec.:* **A** *philos. et natur.:* ALBERT. M. sacram. 247 p. 161,79 -a est de pertinentibus ad beatitudinem. p. 162,18. animal. 15,66 lis autem et -a dispergendo et congregando continuant unumquodque membrum *(geminorum)* ad id, quod est sibi congruum (*cf.* eth. 8,1,1 p. 516[a],17sqq. -am et litem rerum esse principia *eqs.*). eth. 8,1,1 p. 516[a],4 -ae ... inchoatio ... amor est *eqs.* 8,1,3 p. 521[b],43 utilis. p. 522[b],31 -a bonorum et honestorum ... sola vera et perfecta est. 9,3,4 p. 594[b],39 politice tamen ... contingit -am esse ad plurimos. *ibid. al. (v. ind.).* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 8,1 -a et inimicitia ... percipiuntur ... ab aestimativa. *saepe.* *c. sensu amabilitatis:* ALBERT. M. bon. 116 p. 77,4 circa reliquum vero delectabile, quod est in vita, medietas dicitur -a ([*Arist. p. 1108[a],28* φιλία]. eth. 2,2,7 p. 186[b],25 m. ... vocatur ... -a vel gratia). *al.* **B** *eccl. i. q. communio precum – Gebetsverbrüderung (cf. A. Ebner, Klösterl. Gebetsverbrüderungen. 1890. p. 4):* LULL. epist. 119 tuam ... desideramus -am mereri. LUP. FERR. epist. 61 ad repetendam sive ad declarandam -am provocare. **C** *publ. et iur.:* **1** *coniunctio, societas, foedus – (Freundschafts-) Vertrag, Bündnis (cf. M. Wielers, Zwischenstaatl. Beziehungsformen. Diss. Münster. 1959. p. 81sqq.):* CONC. Karol. 44[A] p. 478,28 confirmamus ... -am inter vos et nos constitutam. EINH. Karol. 16[in.] gentibus per -am sibi conciliatis. WIDUK. gest. 1,14 Saxones ... societate Francorum atque -a usi. CHRON. Pol. 2,24 cum Pomoranis ... -as federavit. GALB. Karol. 53 burgenses stabant in eadem securitate et -a ad invicem. CHART. archiep. Magd. 324 p. 421,30 perpetue -cie connexio, que ... facta est inter familiam sancte Coloniensis et Magdeburgensis ecclesie. HEINR. LETT. chron. 5,3 Leththones ... pace facta cum christianis -cie (amicie *Z a. corr.*) fedus ineunt (CHART. Brixin. 96). *saepe. de societate sacramento sancita (cf. W. Fritze, ZRGGerm. 71. 1954. p. 91sqq.):* CHRON. Fred. 4,69 cum ipsum -cias oblegarit. 4,77 -ciam cum sacramentis in invicem inientis. *al.* PASS. Leod. 17 (MGMer. V p. 298,18) inmemor -ae dudum promissae. *meton. plur. i. q. socii – Verbündete:* ANNAL. Ianuens. II p. 127,14 antequam succursum Cremonensibus de eorum -ciis veniret. **2** **a** *gratia – Gnade, Huld:* WILLIB. Bonif. 6 p. 34,22 -ae foedera, quae ... ab antecessore suo *(sc. papae)* sancto Bonifatio ... conlata sunt (*cf.* 6 p. 35,2). FORM. Morb. 16 si gratia et -a (amitia *cod.*) sua vellis habere (WIDUK. gest. 2,38 abbas in g. et -a regis permansit. *al.*). WALAHFR. Mamm. 11,28 liber abibis, fultus -a *Augusti. al.* **b** *favor, respectus – Begünstigung, Rücksicht:* LEG. Wisig. 7,4,6 iudex criminoso non parcat pro patrocinio aut -a alicuius. CAPIT. reg. Franc. 260,4 nec pro -a ... aut amore vel timore ullus latronem celet. DIPL. Heinr. III. 393 p. 546,40 (spur. s. XI.[med.]) pro pretio aut pro aliqua -cia has aecclesias ... delere. *al.* **3** *reconciliatio, renuntiatio inimicitiarum – Versöhnung, Einstellung der Feindseligkeiten (cf. His, Strafrecht. II. p. 297):* LEX Frision. 2,2 inimicitias propinquorum hominis occisi patiatur, donec ... eorum -am adipiscatur. THIETM. chron. 1,7 quod postremo bonorum instinctu in -ciam convenirent. CHART. Heinr. Leon. 106 p. 162,6 pactum -cię super his compositum. CHART. Tirol. notar. I 748 p. 377,36 osculavit ipsum et amicos suos per -ciam. CHART. Brixin. 219 p. 209,35 -cie firmitatem, quod vulgo urvehe dicitur. *al.* **4** *amicabilis compositio, arbitrium – gütliche Einigung, Schiedsverfahren:* CHART. Advoc. 105 p. 53,41 (a. 1254) si ... marchio aliquid questionis ... habuerit contra aliquem amicorum nostrorum ..., de illis ipsi -ciam vel iusticiam disponemus. CHART. Eichsf. 459 in plena -cia composuimus. CHART. episc. Hild. III 500 p. 268,6 causam ipsam in -cia ... terminemus. *al.* **5** *condictum amicabile vel voluntarium – freundschaftliche, freiwillige Vereinbarung, Verabredung:* CHART. Tirol. 672 p. 130,7 (a. 1215/18) vineta ... per -ciam locata. CHART. civ. Erf. 243 p. 154,17 conventus et prepositus domino Henrico ... eam -am de facto facient specialem, quod *eqs.*

amicitior *v.* amicus.

***amicitium,** -i *n. necessitudo – Verbundenheit:* HUGEB. Wynneb. 8 p. 113,16 prudentes viros, quas *(sic)* illo in familiaritate et in divino -o consocii fuerunt.

amico, -avi, -are. *depon.: l. 29. signif.:* GLOSS. IV 32,51 St.-S. -ari significat amicum esse et construitur cum accusativo, id est freund machen.

I *trans.:* **A** *amicum reddere, pro amico habere – zum Freunde gewinnen, als Freund behandeln:* EGBERT. fec. rat. 1,352 mutua cum nata matrem munuscula -ant. ARNULF. delic. 59 quem tibi comperies fidum, fidenter -es. EKKEH. URAUG. Hieros. 13,3 quod ... beneficiis ... sibimet heroas -verit. *al. reconciliare – versöhnen:* GESTA Camer. 3,7 quos ... interposita pace -vit. **B** *mulcere – schmeicheln:* IUSTIN. Lippifl. 119 hic canit auditum dulcedine vocis -ans.

II *medial.:* **A** *gener. i. q. amice agere, se consociare, opitulari – sich als Freund benehmen, zusammenhalten, beistehen:* **1** *spectat ad homines:* GERHOH. glor. 15,1 *consulentibus* amicis, verum ... non plane -antibus. CHART. Pommerell. 225 volumusque eis sincere ... -ari (226). **2** *spectat ad bestias:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 51,6 rapaces *aves* ... sibi invicem -antur. ALBERT. M. animal. 8,28 corvus ... et cocodrilli genus ... -antur et cohabitant frequenter. **B** *alch. i. q. adunari – sich verbinden:* GEBER. summ. 2,3 p. 622 videmus argentum vivum argento vivo magis adhaerere et eidem magis -ari.

amicta *v.* amictus.

***amicticum,** -i *n. (fort. ab.* ἀμυκτικός *et* amictus *per contam.) tegimen – Decke:* GLOSS. Salern. 11[b],11 -is, coopertoriis. *v. et p. 600,33.*

amicticus *v.* amycticus.

1. amicto, -are. *in imag. i. q. velare – verhüllen:* AUDRAD. carm. 1,199 septem palmae faciem salientis *fontis* -ant. *v. et l. 60. p. 560,66.*

2. *amicto, -ere. *medial. i. q. se vestire, indui – sich bekleiden, einhüllen:* GESTA Ern. duc. I p. 20,14 vestibus purpureis ... -bantur. ASINARIUS 358 -atur (-etur *K*, -itur *B*, amicitur *γHM*) pelle priore sua.

amictorium, -i *n. amictus – Umhang:* ABBO SANGERM. bell. 3,88 *caelebs* anaboladia (gloss.: -um lineum) portat.

amictum, -i *n. acc.* -um, *abl.* -is *v.* amictus. *vestimentum – Kleid(ungsstück):* EKKEH. IV. bened. I 1,173 parat asper -a camelus.

amictus, -us (-i) *m. form.: ?nom. sg.* -a: *p. 563,35. nom. pl.* -i: *p. 563,31. abl. pl.* -is: *p. 563,27.30. adde* GESTA Vird. cont. I 11 p. 49,50. *al.*

I *vestitus – (Be-)Kleidung:* HROTSV. Dulc. 13,3 *iuvenes* -u splendidi. UFFING. Ida 1,15 nivei -us foemina. WILH. HIRS. const. 2,37 p. 1095c quid ad -um unusquisque fratrum habere

[Papa]

potest. Cod. Lauresh. 142[c] p. 420,84 tamquam non virtus monachum faciat, sed -us. *vestis mutata – Verkleidung:* Asinarius 309 sponsus asininum ponit -um.

II *vestimentum, amiculum, tegumentum – Kleid, Mantel, Decke, Hülle:* **A** *gener.:* **1** *proprie:* Poeta Saxo 5,345 clamidis speciosę sumpsit -um (Chart. Lux. I 385 p. 552,11 c. vel alterius supervestimenti). Hrotsv. gest. 1480 aeque ferens ... sui cultus omnes regalis -us. Conr. Mur. clip. 52[a] varie fert pellis -um. *al. de veste baptismali:* Notker. Balb. gest. 2,19 p. 90,22 nisi nuditatem erubescerem ..., -um tuum cum Christo tuo tibi relinquerem. *de pallio archiepiscopali:* Ruotg. Brun. 28 venerabilis iste -us. *de amiculo ferali:* Conr. Brunw. Wolfh. 35 p. 194,29 -um amovit, quo sacer eius velabatur adspectus. **2** *translate vel in imag.:* Walahfr. hort. 272 unius patulo sub pellis -u grana ... plurima claudit *papaver.* Milo carm. 1,6,1,385 sol lucifluos pelago tinguebat -us. Gisleb. Eln. inc. 4,168 sub petrae grandis -um. Chart. archiep. Magd. 452 p. 585,10 equitatis et misericordię -u induitur. *al.* **B** *spec. i. q. sudarium liturgicum, anabolagium, humerale – liturgisches Schultertuch, Amikt, Humeral (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p. 21sqq.):* Capit. reg. Franc. 128,4 albas VII, -us IV. Amalar. off. 2,17 -us est primum vestimentum nostrum, quo collum undique cingimus ...; -us ideo dicitur, quia circumicitur. Pontif. Rom.-Germ. p. 155[b],43 nullus cantet sine -u. Hariulf. chron. 2,10 p. 68,25 albas Romanas cum -is suis. Rup. Tuit. off. 1,19 *sacerdos* -u caput suum obnubit *eqs.* Rud. Trud. gest. 6,7 -um magno aurifrigio ... ornatum. Petr. Cas. (?) chron. 3,74 p. 753,34 camisi magni deaurati cum -is suis. Notae Duac. (MGScript. XXIV p. 28,42) triginta tres -i. *al. v. et supra p. 433,67.71. in coronatione imperatoris:* Ord. coron. imp. 14,18 induunt eum -u et alba. *alleg.:* Amalar. off. 2,26,1 -us est castigatio vocis (*cf.* 2,17). Berth. Ratisb. serm. (ZKirchGesch. 39 p. 78,21) -us, qui (-a, quae *cod., fort. recte*) caput tegit, significat, quod Christus divinitatem in humanitate abscondit.

III *armatura militaris, lorica – Rüstung, Panzer:* Waltharius 1207 consueto cinctus -u. Anselm. Mog. Adalb. 292 hos habet invictus miles Remensis -us. Hist. peregr. p. 139,20 milites loricatos ..., quorum eciam equi ferreos habebant -us.

amicula, -ae *f. cara amica – liebe Freundin:* Herm. Augiens. vit. 281 *(de sanctimonialibus)* candidulas ... sororculas, ... suaviloquas semper -as.

amiculum, -i *n.* **1** *vestimentum, amictus, tegumentum – Gewand, Mantel, Hülle:* Aldh. virg. I 37 p. 286,9 spoliare se melote et -is. 50 p. 306,17 peplorum -a. Einh. Karol. 32 p. 36,25 ut fibula sagi rupta ... sine -o (ammini- *var. l.*) levaretur. Vita Ludow. Pii 4 p. 609,14 *puer* indutus -o ... rotundo. *al. v. et l. 50.* **2** *strophium – Busenband: v. l. 51.* **3** *capital – Kopftuch:* Gloss. III 329,3 St.-S. -um peplum fascia pectoralis hobetduch. *ibid. al.*

amiculus, -i *m.* **1** *carus amicus – lieber Freund:* Vita Phil. Cell. 5 nesciebat ..., quod defunctus esset amicus (amiculus *1*) illius. Herm. Augiens. vit. 28 noster ... -us communis Herimannulus. 455. **2** *humilis amicus – demütiger Freund:* Epist. ad Wrat. 9[ut.] veteranus ille inclusus G., -us gloriosissimi regis.

amicus, -a, -um. *form.:* *acc. pl.* -us: *p. 564,30.565,42. 43. adde* Lex Raet. Cur. 4,19,1. *comp.:* amicior: *l. 69. p. 564,39.* amicitior (-cior): *l. 68. superl.: l. 67. p. 564,39. 565,29. al.*

I *gener.:* **A** *latius i. q. familiaris, necessarius, benevolus, benignus – befreundet, nahestehend, vertraut, gütig:* **1** *spectat ad homines:* Poeta Saxo 5,291 mortem sibi flevit -i pontificis. Dipl. Otton. III. 249 archiepiscopus ... ecclesiae non tam -us. Berth. (?) annal. a. 1078 p. 306,48 ipsi notus et -issimus fuerat. Sigeb. Gembl. Lamb. 10 (MGMer. VI p. 394,6) Hildrico nullus fidelior vel amicitior (amicicior *4[a]*, amicior *B1.2*) fuit. *al. de affinibus:* Thietm. chron. 6,71 Bolizlavum, ... -um sibi consanguinitate, tamen pro hoste ... habuit (6,94). **2** *spectat ad bestias:* Albert. M. animal. 22,11 cum -a sibi sint animalia *eqs.* **3** *spectat ad res:* Hraban. carm. 22,6 pectora. Cand. Fuld. Eigil. II 11,15 dictis. Rahew. gest. 3,10 p. 177,15 -a prius invectione precedente. *al. in imag. de armis:* Waltharius 837 ubi se gladio spoliatum vidit -o. 921 hastam. 1041 clipeus. **B** *strictius:* **1** *gratus, commodus, optatus – angenehm, günstig, erwünscht:* Walahfr. carm. 76,6 -a silentia maestis. Hraban. carm. 15,11 qui rebus abundat -is. Ruotg. Brun. 29 a secreto ... et -o meroris loco. Thietm. (?) chron. 5,17 auster -am temperiem tibi afflavit. Vita Theog. 2,24 ad monasterium ..., -um virtutis habitaculum. *al.* **2** *ab amico illatus – vom Freunde zugefügt:* Berth. Werd. narr. 3 -ae iniuriae obviare. **3** *proprius – heimisch:* Chron. reg. a. 1167 p. 118,36 pestilentia Romanis finibus semper -a.

II *spec.:* **A** *philos. i. q. amabilis – liebenswert:* Albert. M. eth. 2,2,7 p. 186[b],23 qui ... condelectabilis est conviventibus, Graece quidem vocatur -us (*p. 1108[a],27* φίλος), Latine autem ... gratus. **B** *natur. i. q. utilis – nützlich:* Albert. M. (?) animal. quaest. 7,33/39 p. 188,3 saliva in homine multum est -a. **C** *publ. et iur.:* **1** *foederatus – verbündet:* Widuk. gest. 3,54 Gero cum -is Ruanis. Thietm. chron. 7,29 -am manum. Otto Frising. gest. 2,20 p. 122,2 civitas Terdona ... Mediolanensibus -a. *al. a sociis possessus – im Besitz der Verbündeten befindlich:* Thietm. chron. 7,28 ad -os perrexit fines. **2** *amicabilis – gütlich:* Chart. Babenb. 42 p. 58,24 (a. 1171) placuit ... ultra iusticiam fieri -am compositionem. Chron. Mont. Ser. a. 1216 p. 189,6 ut causam ... -o fine terminaret.

subst. masc.: **I** *familiaris, benevolens, necessarius – Freund, Vertrauter, Nahestehender:* **A** *gener.:* **1** *latius:* **a** *spectat ad homines:* Pirmin. scar. 28[b] p. 67,23 diligite -us (-os *C*). Conc. Karol. 24[B],2,3 *(de hospite)* ne *presbiteri* abstineant ..., quando advenit -us. Hraban. carm. 2,1,11 abbas ... meus vesterque fidelis -us. Walahfr. exord. 8 p. 483,25 illos *sanctos* vero ut Dei -os ... invocamus *(item de sanctis, viris religiosis:* Hrotsv. Pel. 190 Christi. Carm. Cantabr. 17,8,1 Heinrico, Domini -o. Dipl. Heinr. IV. 278 Iohanni baptistae ... ex servo -o Dei facto. *al.).* Thietm. chron. 7,47 simulata equitas fallentis -i. Chron. Andag. 39 p. 100,5 habitus est apud eum -cior -issimis. Chart. Solod. 357 *(in initio chartae)* episcopus ... dilecto et speciali -o suo. Albert. M. resurr. 164 p. 346,75 -us ... diligit -um propter statum virtutis in eo. *saepissime. ironice:* Waltharius 646 'heus, audi', dixit, '-e' (*sim.* 1425). *c. sensu promovendi (v. et l. 49. p. 565,1.2):* Godesc. Saxo fragm. 11 p. 36,4 veritatis inimicus, falsitatis -us. Thietm. chron. 2 prol. pacis. Chart. Tirol. 1278 p. 315,24 testante -o elemosinarum Thobia. *al.* **b** *spectat ad bestias:* Albert. M. animal. 8,28 dedoz serpens ... est -us vulpis. **c** *spectat ad res:* Wolfhard. Waldb. 3,11 (6) nec te vacantem dies, operis -us, aspiciat. **2** *strictius:* **a** *sodalis, adiutor – Gefährte, Helfer:* Waltharius 1060 simul caesi volvuntur pulvere -i. Thietm. chron. 3,21 visitemus imperatorem, ... certum ... meis necessitatibus -um. Otto Frising. gest. 2,25 p. 128,29 sis eius in pena socius, cuius fuisti in malefactis -us. *al.* **b** *assectator, discipulus – Jünger, Schüler:* Willib. Bonif. 6 p. 33,15 expulsis profani hostis -is (*cf.* Walahfr. Wett. 492 Satanae). Otto Frising. chron. 3,15 p. 153,23 Christianae religionis. **c** *dilectus – Geliebter:* Hrotsv. Agn. 88 *(de Christo)* talis namque meus, quem diligo, constat -us. Carm. Bur. A 112,4.

B *publ. et iur.:* **1** *socius, foederatus – Bundesgenosse:* Conc. Karol. 44[A] p. 478,14 spiritali fratri nostro et pacifico -o (*sc. Ludowico Pio; item de imperatoribus, regibus:* Otto Frising. gest. 1,64. Chart. Heinr. Leon. 117). Widuk. gest. 1,13 p. 22,4 socii quoque Francorum et -i appellati (Thietm. chron. 8,27. Chron. Pol. 1,6 p. 20,2). 1,14 p. 23,9 parte ... agrorum cum -is auxiliariis vel manumissis distributa. Chart. Friburg. 279 nos *(sc. milites)* ... consulum et universitatis -i facti sumus. *saepe.* **2** *adhaerens, fautor – Anhänger, Parteigänger, Gönner:* Dipl. Ludow. Inf. 20 p. 127,7 ob privilegium electionis ... -orum eius *(abbatis)* haec petitio facta est. Thietm. chron. 1,7 regis. Otto Frising. gest. 1,58 p. 83,6 episcopus ... -os ex cardinalibus ... circuit. *al. de satel-*

litibus: WIDUK. gest. 3,18 p. 114,5 ut -i auxiliatores . . . nichil adversi paterentur. 3,57 p. 135,24. *cultor – Förderer:* STATUT. ord. Teut. p. 37,12 pro . . . benefactoribus et . . . aliis -is ordinis. CHART. Gosl. II 248 p. 278,29 burgenses Goslariensis civitatis, -i . . . ecclesie. **3** a *cliens – Schutzbefohlener, Klient (cf. Schröder-Künssberg, Rechtsgesch. p. 169. C. E. Odegaard, Vassi and fideles in the Carolingian Empire. 1945. p. 72):* DIPL. Merov. I 4 monasterium una cum . . . hominibus suis, gasindis, -is susceptis (FORM. Marculfi 1,32 pares, g. vel -i. DIPL. Pipp. 14 p. 20,7. *al.*). GLOSS. IV 6,47 St.-S. cliens -us minor susceptus. b *agens, officialis – Beauftragter, Beamter:* DIPL. Merov. II 20 agentibus . . . seu -is meis seu omnibus missis meis discurrentibus . . . Pippinus (FORM. Senon. I 36). CAPIT. reg. Franc. 255,6 neque . . . suis domesticis aut -is exigendam *dispensam* concedant *episcopi. al.* c *fidelis, vassus, consiliarius – Getreuer, Vasall, Gefolgs-, Lehnsmann, Ratgeber (cf. Waitz, Verf.-Gesch. III. p. 538²; VI. p. 377):* LIBER hist. Franc. 12 p. 256,7 consiliarii et -i mei Burgundiones (WIDUK. gest. 3,15 -is regalibus. CHRON. Pol. 1,13 p. 32,17 habebat . . . rex -os XII c.). EINH. Karol. 33 p. 37,21 divisionem . . . suppellectilis coram -is et ministris suis . . . fecit. ANNAL. Fuld. II a. 849 Ernustus, dux . . . et inter -os regis primus. WIDUK. gest. 1,9 p. 12,4 convocatis principibus et necessariis -is *(de re cf. W. Kienast, ZRGGerm. 66. 1948. p. 428).* THIETM. chron. 4,5 marchionis . . . -um et satellitem. 5,22 miles et -us eius fidus efficitur (TRAD. Scheftl. 267). CONST. I 34 p. 77,1 cum domesticis palatii et -is rei publicae . . . corroboramus. DIPL. Heinr. IV. 33 -issimi nostri, Coloniensis archiepiscopi. CHART. Tirol. 454 licencia . . . comitis . . . et suorum ministerialium, -orum et vassallum. GISLEB. MONT. chron. 98 prepositum a proximis et -is suis . . . abiurari fecit. *saepe.* **4** *arbiter, compositor – Schiedsrichter, Gutachter:* CHART. Tirol. 850ª p. 263,1 (a. 1225) promixit . . . extimacionem . . . in dictu duorum communium -orum (1033). CHART. Tirol. notar. II 582ª p. 371,28 eligunt arbitros et -os de dictis questionibus. *remissius:* THIETM. chron. 6,96 ubi culpabilis a communibus invenior -is. **5** *de familiaribus testimonium dantibus:* LEG. Burgund. Rom. 44,5 Latini . . . nec aliter faciendi sunt, quam si inter -os pronunciante domino ad convivium evocantur *eqs.* LEX Raet. Cur. 22,1,2 Latino ingenio . . . facere potest . . . per minusta cartas, alia est ante -us (-os *Ac.Bb*) *eqs. (cf. Gaius epit. 1,1,2).* 22,2,1 ante principem vel ante -us (-os *Bb*) . . . servus (-os *AcBb*) . . . libertare *(cf. Gaius epit. 1,2,1). de adiuratoribus:* THIETM. chron. 6,98 ut . . . sacramento suorum XI amicorum expurgarent.

II *cognatus, affinis – Verwandter, Verschwägerter (cf. Dt. Rechtswb. III. p. 866 s. v. 'Freund'):* LEG. Wisig. 2,1,8 p. 56ª,10 in . . . uxoribus vel filiis adque -is . . . suas . . . transduxisse . . . facultates. FORM. Sal. Bign. 8 parentes et -i ipsui homine interfecto (FORM. Turon. app. 2 per consensu vel voluntate parentum vel -orum nostrorum. DIPL. Loth. III. 4 p. 5,35 ob . . . memoriam . . . parentum, consanguineorum, propinquorum et -orum. *al.*). CHART. Fuld. B 142 si aliquis de nostris -is hanc traditionem infringere voluerit. FORM. Augiens. B 25 consensu -orum nostrorum . . . te . . . in legitimum coniugium suscepi. REGISTR. abb. Werd. 2,22ª p. 49,19 tradidit . . . pro se et sorore sua ceterisque -is. CHART. Eichst. 2 p. 7,2 mancipia, que ex amabilium -orum meorum tradicione . . . possedi. LEX fam. Worm. 23 -is illius XII scuta . . . pro reconciliatione persolvat. CHART. Babenb. 232,81 omnia bona . . . ad suos -os proximos devolvantur. CHART. Brand. A V 29 anniversarios . . . -orum suorum, scilicet patris sui et matris sue *eqs.* CHART. Tirol. notar. I 612ᵇ duos -os ex parte matris sue. *saepe.*

subst. fem.: *mulier familiaris, necessaria – Freundin, Vertraute, Nahestehende:* **1** *latius:* a *spectat ad homines:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,39 -e eius *(episcopi)* . . . illum osculabant *(item de sanctimoniali:* AGIUS epic. Hath. 91 tali . . . privatus -a). WALAHFR. imag. Tetr. prol. 13 pacis **amatrix,** lucis -a. *de sancta Maria:* WALAHFR. hort. 421 sponsa, columba, domus regina, fidelis -a. b *spectat ad res (c. sensu promovendi):* BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 730,3 nox -a sceleris. EKKEH. IV. bened. I 1,198 fraudes, noctis -as. CHRON. Pol. 3,19 silve, latronum -e. CHART. Turic. 573 p. 78,27 quam *(scripturam)* fore memorie constat -am. **2** *strictius:* a *mulier amata, sponsa – Geliebte, Braut:* WALTHARIUS 550 fidae . . . non parcit -ae. HROTSV. Mar. 79 praepulchram sibi desponsavit -am. CARM. Cantabr. 27,1,1 dulcis -a venito. *al.* b *concubina – Konkubine:* TRAD. Frising. 198 (a. 804) ut mihi ministret . . . ad vitam meam -a mea. 450 -a sua et filius eius habeant hoc. RATHER. epist. 16 p. 84,20 *clericum* -a pro tempore utentem. *al.* c *amita – Vaterschwester (fortasse per confusionem): v. p. 569,17.18.*

subst. neutr.: *commodum, utile – Angenehmes, Nützliches:* HRABAN. carm. 28,8 quisquis enim possit, semper -a paret. EPITAPH. var. II 46,6 sumet -a bonis *beatus.*

adv. **amice, amiciter. 1** *gener.:* a *familiariter, benigne – freundlich, freundschaftlich, gütig:* ABBO SANGERM. bell. 3,90 virtutes cunctę comitantur -r (gloss.: amicaliter) illum (ECBASIS capt. 713). MIRAC. Bonon. 10 (MGScript. XXX p. 1031,43) eum vir venerabilis -r per mentum accipiens erexit. *more affinis – als Verwandter:* OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 33,12 eum -e tamquam sororis suae maritum monet. b *prompte – entgegenkommend:* CHART. Hans. I 433 p. 148,24 (a. 1252) telonearius debitum suum -e recipiat, ut illum pacifice abire permittat. **2** *iur. i. q. amicabiliter – gütlich:* GREG. CAT. chron. II p. 233,19 -r et sine causatione. CHART. select. Keutgen 141,17 coram concivibus suis familiariter et -e terminet. *Pape*

amido, -dum *v.* amylum.

amigdala, -dola, -dula *v.* amygdala.

amilia *v.* chamaelea.

1. *amilum *subst. (orig. inc.) species aristolochiae – Osterluzeiart (Aristolochia rotunda L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1194):* GLOSS. III 525,34 St.-S. -um holẅurz.

2. amilum *v.* amylum. **3. amilum** *v.* melum.

amindola, -dula *v.* amygdala. **Amineiros** *v.* Amineus.

Amineus, -a, -um. *script.:* -i(us): *l. 43.46.49sq.* -eiros: *l. 44. metr.* Āmĭnĕ-: *l. 42.48sq.*

de vino (sc. in regione Aminaeae, urbis Picenae, culto; cf. PAUL. AEGIN. cur. 107 p. 66,9 in vino -o. *al.* [*v. ind.*]. CARM. potat. 48 [MGPoet. IV p. 352] -um . . . liquorem): **1** *adi.:* a *albus – weiß:* GLOSS. III 373,2 St.-S. -ium vinum wisuuin quasi sine minio. ALPHITA I p. 275,22 -eiros (Aramenos *var. l.*) sine rubore, id est album.' b *ruber – rot:* ANTIDOT. Berol. 28 p. 73,12 musto -io, id est rubio. **2** *subst. neutr.:* a *vinum album – Weißwein:* ABBO SANGERM. bell. 3,82 architriclinus amicale -um (gloss.: album vinum) colit (*cf.* 3,93). GLOSS. III 155,23 St.-S. -ium ⟨. . .⟩ wízwin. 214,16. b *uva alba – weiße Traube:* GLOSS. III 194,49 St.-S. **-ium (-ia** *var. l.*) wizdrubo (*cf.* 91,38).

Aminius *v.* Amineus. ***aminuo** *v.* 1. *adminuo.

aminus *v.* emina. ***amiradus** *v.* *amiraldus.

***amiragia** (adm-), -ae *f. munus amiraldi (regni Siciliae) – Amt des Flottenbefehlshabers (des sizilischen Reiches):* ANNAL. Ianuens. III p. 104,11 Ansaldus . . . collatum adm-e beneficium suscepit. *v. et* *amirantia.

***amiragius, -glius** *v.* *amiraldus.

***amiraldus** (amm-, adm-), -i *m. (arab.* amīr, *cf.* LEO III. epist. 7 p. 98,7 amiralmuminin [*item* ANNAL. Bert. a. 831 p. 3,26]; *v. et Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Ursprr. nr. 69) script. et form.:* mir, -i: *p. 567,27.* mir-: LIBER duell. Christ. 1 (MGScript. XXXI p. 677,2) amirariis (mir- *cod.*). arm-: *p. 567,68.* amy-: SIGEB. GEMBL. chron. a. 807. -rat(h)us: *p. 567,6.8.15.43.49sq.51sqq.55.57sq.60.62.68sqq.* -rabilis: ALBERT. AQUENS. hist. 7,10 p. 513ᴰ. CHRON. Albr. a. 1098 p. 807,60. -rad(a): *p. 567,10.* -ra(n)dus: *p. 567,6.29. 35.63.* -ragius: *p. 567,30.65.68.* -ragdus: SIGARD. chron. a. 1190 p. 170,20. -ralius: *p. 567,23.28.46.* -ragli(u)s: ALBERT. MIL. temp. 220 p. 462,30. -raius: LAMB. WAT. annal. a. 1168 p. 547,4. -ral(is): *p. 567,33.* -rari(us): *p. 567,22.34.* admira: *p. 567,20.* am(m)ira(s): *p. 567,20.37.40. cf. p. 567,18.*

[Baader]

amireus: SIGEB. GEMBL. chron. a. 657. 718. 720. 807. *v. et l. 39. metr.* ămĭr-: *l. 43.*

I *de Arabibus et Turcis:* A *dux militaris, praefectus (urbium vel provinciarum) – Feldherr, Statthalter, Emir (cf.* ALEX. MIN. apoc. 13,3 p. 275,1 'admirata est' dicit, quia pagani solent suos dominos admiratos sive admirandos appellare): ANNAL. regni Franc. a. 801 p. 116,3 legatus -rati (adm-, amm- *var. l.*, -thi ANNAL. Mett. a. 801 p. 88,7) Abraham, qui in confinio Africae in Fossato praesidebat. LUDOW. II. ad Basil. (MGEpist. VII p. 391,31) tres ammiradas, qui totam Calabriam depopulabantur, innumeratam multitudinem Sarracenorum prostraverunt *(inde* CHRON. Salern. 106 p. 116,22 [ammirecdas *cod.*]. 108 ['*squadron*' *ed., vix recte*]). ROD. GLAB. hist. 3,25 principis, videlicet ammirati Babilonis (OTTO FRISING. chron. 7,5 p. 314,31 Mempheorum seu Alexandrinorum rex, qui Babyloniorum amm-us a peregrinis vocatur. *al.; cf.* EKKEH. URAUG. chron. a. 1105 p. 230,17 quodam ... ammiratę, qui secundus a rege Babyloniae videbatur, capto). LUP. PROT. chron. a. 1020 mortuus est ipse admira (amm-, ami- *sim. var. l.*). PETR. CAS. (?) chron. 3,45 p. 734,52 eius *(Messanae)* ... admirario interfecto. HUGO FLOR. act. 11 p. 393,27 preerat urbi *(Antiochiae)* -ralius. ALBERT. AQUENS. hist. 4,4 omnes primates et amm-os. 7,13 amm-us Ascalonis, amm-us Caesareae, similiter amm-us Ptolomaidae. 11,34 amm-us, praeses civitatis *(Sidonis). al. (v. ind.).* ANNAL. Ianuens. I p. 10,21 miro, domino bellatorum. p. 10,23 mir ... dixit. FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 18,13 per admiralios soldani. HIST. de exp. Frid. imp. p. 82,13 admirandus ... Turcorum. GESTA Frid. imp. B p. 86^{b},24 -ragium, magistrum militie eorum. HIST. peregr. p. 121,16 in eis *urbibus Saladinus* satrapas et iudices ordinavit, adm-os instituit. MENKO chron. p. 550,2 nobiliores ... occidit ammirales. IOH. CODAGN. gest. p. 502,12 castellas de -rariis. RICHER. SENON. gest. 4,13 -radus de Coine. CHRON. Albr. a. 763 adm-um Toleti. *saepe. v. et l. 39.* B *calipha – Kalif:* SIGEB. GEMBL. chron. a. 635 Ebubeher amiras moritur. a. 644. 657. 721. *de Mahometo:* SIGEB. GEMBL. chron. a. 630 hic *(Mahometus)* in regno Saracenorum quatuor pretores statuit, qui amirei vocabantur; ipse vero amiras dicebatur vel protosimbolus (*cf.* a. 632).

II *de Christianis:* A *praefectus – Befehlshaber:* WILH. APUL. gest. 3,343 qui *(miles)* Siculis datur -ratus (amirantis *cod.*) haberi. B *dux classis – Flottenbefehlshaber, Admiral:* 1 *Siciliae:* a *latius:* ROB. TOR. chron. a. 1152 p. 503,4 Rogerius, rex Sicilie, per ammiralios suos cepit Tonitam. b *strictius de summo magistratu regni (cf. H. Mitteis, Der Staat des hohen Mittelalters. ^{4}1953. p. 281):* CONST. I 413,3 (a. 1156) Maione, magno ammirato ammiratorum. ROM. SALERN. annal. a. 1147 p. 227,13 rex Roggerius misit Salernum ammiratum suum. a. 1153 p. 233,8 *rex Rogerius* Georgium ... magnum constituit ammiratum. ANNAL. Ianuens. II p. 15,21 Gualterius de Moach, admiratus Willielmi, regis Siciliae. CHART. Nuremb. 147 (dipl. Frid. II.) G. Porcus, victoriosi stolii -ratus. RYCCARD. chron. a. 1221 p. 95^{b},11 per Henricum de Malta ..., marini stolii ammiratum. ACTA imp. Winkelm. I 838 Nicolinum Spinulam, civem Ianuae, ... statuimus regni Sicilie ammiratum. CONST. II 239 Ansaldum de Mari, sacri imperii et regni Sicilie ammiratum (252,1). ALEX. IV. registr. 351 cum ... predecessor noster te *(sc. Ansaldum Malonum)* in generalem admiratum regni Sicilie vocari mandaverit. SALIMB. chron. p. 526,38 nec fuit ibi rex Aragonie, sed admirandus eius *(i. Rogerius de Loria).* ALBERT. MIL. temp. 304 p. 564,23 cum ... principibus, scilicet Iacobo de Bresione -ragio et comitte de l'Acerra. *al.* 2 *civitatum maritimarum Italiae:* ANNAL. Ianuens. III p. 63,25 *galearum Ianuensium* capitanei sive admirati (*cf.* IV p. 23,2 armiragii). p. 127,12 Busacarinus Pisanus preerat admiratus. ALEX. IV. registr. 482 p. 447,24 admiratis seu capitaneis Pisanorum (SALIMB. chron. p. 535,25).

***amiralius** *v.* *amiraldus.

***amirantia** (alm-), -ae *f. munus amiraldi (regni Siciliae) – Amt des Flottenbefehlshabers (des sizilianischen Reiches):* RYCCARD. chron. a. 1209 p. 30^{a},12 (epist. regis) comes ... dignitatem almirantie ... postulavit a nobis. *v. et* *amiragia.

***amirarius, -ras, -rat(h)us** *v.* *amiraldus.

***amis,** *acc.* -ida *(f.)* (ἀμίς) *matula – Nachtgeschirr:* PAUL. AEGIN. cur. 247 p. 187,23 quidam vero et amida (*3,71,2* ἀμίδα) attulerunt *naribus* ex urina veteri.

***amiscer(e), -er(us), -er(a), -erum** *sim. subst.* (admiscere *cft. C. Schneller, Trident. Urbare. 1898. p. 140*) *script.:* amisse-, amesse-: *l. 19.27.29.33.* amise-, amese-: *l. 24sq. 30. 35.* amex-, anex-: *l. 31sq.* amissium: *l. 32.* ?avusuribus: ACTA imp. Böhmer 246. *praestatio agraria (cuiusdam mensurae a colono solvenda) – Naturalabgabe (eines Kolonen in bestimmter Höhe):* ACTA imp. Stumpf 336 p. 480,8 (a. 1152) cum ... albergariis, habitaculis, capellis, -bus. REGISTR. Trident. II 1,1 Gostianus ... persolvit ... unum -sserum ... supra terram de prato Walterro. CHART. Ital. Ficker 244 p. 291,32 si fecerit duos -es ... pro hominitio de pane et carnibus. p. 291,36 in istis duobus -bus comprehenduntur omnia alia servitia. CHART. Tirol. 621 p. 94,37 fratres refutaverunt in manibus domini ... omnes mansos et ficta et -eseros et possessiones. COD. Wang. Trident. 140 fictum et -iseras. 285 -isere septem masariorum de familia. REGISTR. Trident. I 82 solvere sex starios de frumento pro -e. 86 solvere ... duos -esseros, scilicet duas spalas et quatuor fugatias. CHART. Tirol. 863 p. 273,37 cum colta, ficto, albergaria, drito, -issere. 1037 solvendo ... illut -iserem. CHART. Tirol. notar. I 122^{b} p. 60,28 in ... redditibus, anexeris. 505^{b} p. 243,31 cum colta et albergaria et amexeris. 755 servicium et amissium. *al. (v. ind.).* CHART. Tirol. 1120 p. 163,24 quando porto dictas -esseres. *al. (v. ind.).* CHART. Tirol. notar. II 573 de omni colta et biscolta, albergariis, -iseris. *al. (v. ind.).* *Baader*

amissarius *v.* admissarius.

***amis(s)er(e)** *sim. v.* *amiscer(e).

amissibilis, -e. *qui amitti potest, fragilis – verlierbar, vergänglich:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,70,4,3 p. 585^{b},40 acceptarum libertatum quaedam est cum rectitudine et quaedam non; et earum quaedam cum rectitudine -i et quaedam non. eth. 1,7,12 p. 124^{b},28 quod immobilis sit felicitas et non facile -is (*p. 1100^{b},3* μηδαμῶς εὐμετάβολον). *v. et supra p. 81,65.*

adv. ***amissibiliter.** *fragiliter – vergänglich:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,70,4,3 p. 586^{b},38 sancti ... habent *liberum arbitrium* acceptum cum rectitudine et inamissibiliter in patria, -r autem viatores.

amissio, -onis *f. script.:* adm-: *l. 63.* amm-: *l. 58.63. 66.70. p. 569,1.* -isi-: WILLIB. Bonif. 8 p. 51,26.

I *de actione volentis:* A *renuntiatio – Verzicht:* WETT. Gall. 3 in prostitutionis -e. SERMO nat. virg. 3 de contemptu ... atque -e parentum et possessionum omnium. DIPL. Heinr. II. 454 quoniam temporalium -e bonorum sine fine manentium debemus sperare remunerationem. B *omissio – Auslassung:* AMALAR. ord. antiph. 43,1 de -e 'gloriae'. C *intermissio – Unterlassung:* ALCUIN. epist. 137 p. 211,2 origo est iniquitatis -o (amm- *var. l.*) bonitatis.

II *de iactura i. q. perditio, privatio – Verlust, Beraubung:* A *gener.:* 1 *de morte:* ARBEO Corb. 34 funere ingenti tanti -is patris. AGIUS vita Hath. 27 quamvis de -e eius ... doleret. *al.* 2 *de sensibus corporis:* ANTIDOT. Bamb. 35 sanat ... vocis ad-is ([*cf. Aetius 3,114* ἀποκοπάς]. 48 amm-is). CONC. Karol. 52 p. 687,9 ob -em luminum scribere nequivi. *al.* 3 *de rebus variis:* CONST. II 123 p. 168,29 (a. 1229) ante amm-em terre sancte. CHART. Carniol. II 92 p. 65,14 cum ... ministeriales ... -em iurium ecclesie allegarent. ALBERT. M. animal. 6,25 post -em ovorum. *al.* B *iur. de poena:* ANNAL. regni Franc. a. 828 p. 174,17 honorum -e multati sunt. CONST. I 120 notarium ... post amm-em officii infamie periculum sustinere. CHART. Solod. 269 p. 155,33 -i sue camere subiacebit. RYCCARD. chron. a. 1221 p. 95^{a},24

[Humpert-Dinckl]

(edict.) lusor ... cum amm-e lingue manu destra mutiletur. STATUT. ord. Teut. p. 88a,2 que *(culpa)* habitus -em inducit. CHART. Tirol. 991 p. 45,8 in -e cuius feudi Warimbertinus fuit condempnatus. *al.*

***amissium** *v.* *amiscer(e). **amissivus** *v.* admissarius. ***amistrum** *v.* *anstrum.

amita, -ae *f. script.:* -met-: *l. 12.* -itt-: CHART. Basil. A I 111 p. 170,3. *metr.* ām-: LIBELL. de reb. Trev. 17 p. 106,21.

1 *strictius i. q. soror patris – Tante väterlicherseits (cf.* GLOSS. III 662,50 St.-S. -a pasi. *ibid. al.):* **a** *gener.:* CHRON. Fred. 2,50 p. 72,10 Theudosius Valentiniano, ametae suae Placidiae filio, ... caesarem facit. DIPL. Ludow. Germ. 34 Theodrada, -a nostra, filia ... avi nostri. DIPL. Otton. III. 178 -ae nostrae Mathhildis *(de eadem:* ANNAL. Quedl. a. 985 p. 67,12 praesentibus dominis imperialibus, ... avia, matre et -a [amica **1**, *fort. recte*] regis. a. 995 p. 72,44 [amica **1**]). THIETM. chron. 5,14 Heinricus comes, Bertoldi -eque meae filius. ARNOLD. LUB. chron. 3,15 p. 158,4 rex ... duxit uxorem -am Wilhelmi Siculi. CHART. Babenb. 461 per ... -am nostram, ... reginam Boemie. *saepe. de patris sorore ex matre tantum genita:* GISLEB. MONT. chron. 75 de... uxore sua ..., ipsius comitis -a. **b** *iur.:* LEX Sal. Merov. decr. Child. 1,1 ut nepotes ... ad aviaticas res cum avunculus vel -as ... venirent. LEG. Wisig. 2,4,13 patrui, -e, avunculi, matertere ... adversus extraneos testimonium dicere non admittantur. CONC. Merov. p. 144,6 a coniugio -ae ... abstinere. CAPIT. reg. Franc. 13,1 si homo incestum commiserit ... cum -a vel matertera. 123,1 nullus ... presbyter ... habitare secum permittat mulierem ... preter matrem et sororem atque -am vel materteram. *al.* **2** *latius:* **a** *thia – Tante (väterlicher- und mütterlicherseits; cf.* GLOSS. IV 180,57 St.-S. -a magin): BERNOLD. CONST. libell. X p. 131,29sq. clericus ... habeat secum ... tantum matrem vel sororem vel ziam, quam ... alia editio ... vocat -am *(cf. l. 31)*; Tusci enim pro -a dicunt ziam. **b** *amica patris – Geliebte des Vaters:* LIUTPR. hist. 4 p. 161,23 Stephana, eius *(sc. Ioannis papae)* -a. p. 161,26.

***amitana** (-med-), -ae *f. plur. decl. III.: l. 41sqq.*

soror patris, amita – Tante väterlicherseits: LEG. Lang. p. 198,16 amedanis (amitanes *sim. var. l.*) ... nepotum possessionem capere nullumodo potebant. p. 198,17 de eisdem amedanibus (amit(t)anibus *sim. var. l.*). p. 198,21. p. 199,1 amedanis (amitanis *sim. var. l.*) ... succedant equaliter. *ibid. al. fort. add.:* CHART. Rhen. med. I 39 (a. 801) quicquid ego de -ae meae Bobanae *parte* ... comparavi.

***amitanus** (-itta-), -i *m. filius amitae – Vetter väterlicherseits:* GLOSS. V 39,23 St.-S. amittanus wasenkint.

amitina, -ae *f. filia amitae – Base väterlicherseits:* TRAD. Asbac. 38 (MonBoica V p. 131,19; s. XII./XIII.) tradidit predium ..., quod erat -e sue.

amitinus, -i *m. filius amitae – Vetter väterlicherseits (cf.* GLOSS. III 67,3 St.-S. -us pasinsun. 715,40 -us wasenkint. *ibid. al.):* LEG. Wisig. 2,4,13 consubrini vel -i. TRAD. Petr. (FreibDiöcArch. 15 p. 154,2; a. 1200) Waltherus, frater ... Cononis, -i quoque eorum ... Conradus et Gotefridus. ANNAL. Adm. a. 1204 -um suum *(sc. Philippi regis)*, Hermannum lantgravium.

***amitrocerus**, -a, -um. *(ab* ἄμιτρος *per confusionem, cf. l. 63) invelatus, perspicuus – unverhüllt, klar:* ALPHITA l p. 275,24 -um interpretatur facile ad cognoscendum vel ad curandum ut in Alexandro de tussi (*Alex. Trall. febr. 5,1 p. 149,13* ἐναργέστατα σημεῖα ... ἀμυδρότερα).

1. amitto, -misi, -missum, -ere. *script.:* abm-: *p. 570,28.* adm-: *p. 571,7.29.* amm- *(cf. J. Pirson, Rom-Forsch. 26. 1909. p. 924): p. 570,9.36.45.62. al.* -ict-: *p. 570,45.571,7.* -ites: ANSELM. BIS. rhet. 1,17 p. 136,14. -issit: AGNELL. lib. pont. 42. -is(us): *p. 570,8.50. depon.: p. 570,16.51. cf. p. 570,7.71.*

I *de actione volentis:* **A** *strictius sensu locali:* **1** *obi. anim.:* **a** *dimittere – fortschicken, entlassen:* ARBEO Corb. 4 p. 191,18 eos ... consolatos -sit. 14 comitatum. *al.* WALAHFR. Blaithm. 39 omnibus -ssis sibimet sine milite servit. *de divortio:* ARBEO Corb. 24 p. 215,13 coniugem. THIETM. chron. 8,18 comes ... iniustam uxorem suam tribus sacramentis -sit. **b** *tradere – überlassen:* WALTHARIUS 1149 ne loca ... incurreret aspera spinis, immo quippe feris, sponsamque -ret illis. **2** *obi. loca i. q. relinquere – verlassen:* ARBEO Corb. 30 locum -sit. 40 amne super pontem -ssi (amisi *corr. in* amisso **1**) contemplabantur puerum. Emm. 3 his iam ammissis partibus. *al.* CONC. Karol. 19e,41 ut nullus episcopus propriam sedem -at aliubi frequentando. LIUTPR. antap. 4,27 p. 122,22 -ssis tentoriis. **B** *latius:* **1** *abicere, tollere – aufgeben, beseitigen:* ALDH. virg. I 43 p. 295,17 qui magorum molimina funditus everteret et medullitus -ret. WILLIB. Bonif. 5 p. 23,12 castimoniae continentiam ... -serant *sacerdotes.* ARBEO Corb. 24 p. 216,9 ut tam execrabilem -rentur (-rent **1** *p. corr.*) coniugium. ERMENR. Har. 2 mundi gaudia -sit. WIDUK. gest. 3,27 officio pontificali -sso heremeticam ... ducebat vitam. DIPL. Otton. III. 237 p. 655,30 quod ut ... pro -ssa dubietate credatur. BRUNO MAGD. bell. 26 p. 31,3 iuraverunt ..., ut ... libertatem suam non -rent. *al. c. sensu deponendi:* VITA Alcuini 9 p. 190,17 capitis comam -serat ac in levitam consecratus fuerat. **2** *omittere – auslassen:* **a** *gramm.:* GODESC. SAXO gramm. 2,39 in 'circumeo' quotiens 'i' sequitur, 'm' -itur. OTFR. ad Liutb. p. 168,5 litteras ... -ere et transilire. *al.* **b** *liturg.:* AMALAR. off. 1,12,32 quare ... -amus 'Gloria Patri'. *al. (v. ind.).* CHART. episc. Hild. I 95 p. 95,21 idem *(sc. vigilias)* abmittimus, si ... alia solempnitas maior intervenerit. **c** *comput.:* BEDA temp. 12 lunaris accensio sese praeoccupando unius diei spatium -ens. CARM. de temp. rat. 769 partem tricesimam *mensis* prorsus -e. **d** *de narratione:* AETHICUS ISTER 101 p. 76,11 ubi non magna feruntur artificia ..., -sit. **3** *desinere, intermittere – (unter)lassen:* EIGIL Sturm. 5 orationibus perseverantes ... Dei sui memoriam non -bant. AMALAR. off. 3,44,7 -endo ea, quae debuimus facere. FORM. extrav. I 25 conatūs ... ammittat (omm- *cod. p. corr.*). CHART. Rhen. med. I 167 p. 231,30 si quis ... hoc concambium irritare conaverit, ... cum verecundia -at. *al. c. inf.:* VITA Liutb. 10 ecclesias Dei visitando diebus ac noctibus frequentare non -sit. *al.* **4** *neglegere – vernachlässigen:* VITA Liutb. 25 antiquam amicitiam -ere non potui, ut te invisitatam relinquerem. **5** *remittere – erlassen:* ARBEO Corb. 22 p. 214,7 ut ... sibi ... -ere non dedignaretur delictum. RYCCARD. chron. a. 1226 p. 140a,3 (epist. papae) quedam sunt, que ammictere vel dissimulare ulterius non valemus. **6** *cedere – abtreten:* FORM. Sal. Merk. 35 quam *(rem)* pro ipso usu vos -sistis.

II *de iactura i. q. perdere – verlieren, einbüßen:* **A** *gener.:* **1** *subi. anim.:* **a** *de defunctis, dilapsis, absentibus:* WILLIB. Bonif. 8 p. 54,15 amisum carnaliter *pontificem.* ERMOLD. Ludow. 3,433 ursa ... catulos -ssa novellos. CONC. Karol. 50b,44 feminae, quae -ssis viris velantur. WIDUK. gest. 3,17 quem in prelio -sit. THIETM. chron. 7,46 patria viventes doluit, -ssos gaudet. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 189,21 ne amore avium ... -i possent *falcones peregrini. saepe. c. sensu desiderandi:* THIETM. chron. 8,32 p. 530,11 quem diu -serat (desideraverat CHRON. Thietm.), Zentepulcum ... suscepit *urbs.* **b** *de viribus et partibus corporis:* ARBEO Emm. 36 oculorum lumen. WALAHFR. Gall. 2,41 -ssae vocis dispendia. ANSCAR. mirac. Willeh. 36 (35) gressu -ssi *(sc. claudi)* pedis ... reddito. ANNAL. Xant. a. 871 vitam. MARIAN. chron. a. Chr. 13 memoriam ac sensum ammisit. WIBALD. epist. 150 p. 233,28 vi non naturalis caloris cute et omnibus pilis -ssis. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 188,3 in magnitudine recuperant *falcones,* quidquid in illis *(sc. in forma et plumagio)* -serant. *al.* **c** *de rebus variis:* LEG. Wisig. 2,3,7 ut mercedem sui laboris -at (*cf.* DONIZO Mathild. 2,650 sudores ammittes atque labores). 3,3,1 integritatem virginitatis. ARBEO Corb. 6 solitudinem paene -sisse ... et ... orationis studium ... -ere. 31 coniux ... Carolo Gallis secuta, -ssa potestate et gloriae decorem. FORM. Salisb. 35 verae divitiae, quae ... nec in ipsa morte ammittuntur.

[Humpordinch]

CONC. Karol. 61 p. 799,29 aecclesiam, quam ... violenter -seram. WALTHARIUS 1218 -ssis ... evadere rebus. DIPL. Ludow. Germ. 56 p. 77,19 ut ... potestatem episcopalem per illum ammissum haberet. THIETM. chron. 2,8 regnum diu -ssum. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 297,11 recte ... faciendo nomen regis tenetur, alioquin -itur. RYCCARD. chron. a. 1221 p. 95ª,5 (edict.) lusores, dum suas admictunt pecunias. ALBERT. M. animal. 6,25 coitus, quem iterant *aves* -ssis ovis. *saepe.* *c. sensu confundendi:* RHYTHM. 113,4,3 annos Christi -es ignaviã. ELIAS SAL. mus. 30 p. 61ª,18 si voces -serint *cantores,* necesse est iterum innovare voces. *c. sensu fortuiti:* STATUT. ord. Teut. p. 111ª,30 *fratres* providentes, ne per oblivionem res aliquas negligant vel -ant. CHART. Tirol. notar. I 42 carta ... erat -ssa et non poterat inveniri. *al.* **2** *subi. res:* BEDA temp. rat. 20,44 luna novembri mensis unam -it diem. POETA SAXO 1,152 repugnandi vires -serat omnes *urbs.* GERB. geom. 3,18 si ... propriam quantitatem area non -at. BERTH. (?) annal. 1077 p. 297,3 ut ... res sua vocabula ammiserant. **B** *spec.:* **1** *iur.:* **a** *de lite:* LEG. Wisig. 2,3,6 si maritus causam ... -serit (8,1,2 et c. -at et aliut tantum ... reddat expulso). **b** *de cessione iudiciaria:* LEG. Wisig. 3,1,8 si ... ad inferiorem ... maritum devenerit *soror,* portionem suam ... -at. 5,1,4 heredes ..., quod possidebant, -ant. 10,1,19 ius rei sue -ere. *al.* CAPIT. reg. Franc. 98,8 servos suos vel adquirat vel -at. LEX Saxon. 47 postquam mulier filios genuerit, dotem -at. *al.* *c. dat.:* FORM. Marculfi 2,24 rem ... pare suo -at (CHART. Rhen. med. I 43). **c** *de poena:* LEX Sal. Merov. decr. Child. 2,5 vitam suam ad-at (amittat *var. l.*). LEG. Wisig. 2,1,6 p. 52,2 christianorum communionem. LEX Alam. 39 omnes facultates -at, quas fiscus adquirat. TRAD. Frising. 49 territorium, quem ... suis -sit culpis. CONC. Karol. 56ª,24 ut ... gradum proprium *episcopi* canonica ... sententia -at. DIPL. Otton. II. 130 p. 146,38 comes -sit predium ... causa magne accusationis. THIETM. chron. 4,30 linguam cum oculis ac naribus -sit. DIPL. Heinr. II. 319 p. 400,28 corium et capillos -at *servus* (LEX fam. Worm. 20 cutem et c.; *cf.* CHART. Babenb. 183 p. 251,24 crines et cutem). WIPO gest. 33 p. 53,35 ducatum. CONST. I 428,3 personam ammittat. *saepe.* **2** *eccl. de poena divina:* LEX Baiuv. 2,8ª vim salutis -at *dux rebellis.* WILLIB. Bonif. 7 p. 40,14 ius aeternae hereditatis -serat *plebs.* ARBEO Corb. 30 Dei gloriam ammittere regni. **3** *mus.:* GUIDO ARET. form. 1 singuli *modi* propriam -unt vim, dum alterius nituntur assumere gradum.

adi. **amissus**, -a, -um. **1** *gener. i. q. anterior – ehemalig:* CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,22 ad exemplum -i abbatis. **2** *mus. i. q. intermittens – aussetzend, pausierend:* IOH. GARL. mus. mens. I p. 97ᵇ unus *sonorum modus* in plenitudine vocis, alter est sub voce cassa, tertius sub voce -a. FRANCO COL. cant. mens. 1 vocis -ae, quae pausa ... appellatur.

subst. **amissum**, -i *n.* *damnum – Verlust:* LEG. Wisig. 8,2,1 p. 319,20 -a recipiant. RATHER. Metr. 3 p. 455ᵇ sancti corpus ... furto laudabili, -o damnabili fuerat asportatum. CHART. Rhen. inf. II 739 p. 437,17 -a seu perdita, que kenlig verleys dicuntur, ... persolvemus.

2. amitto *v.* admitto. **amius** *v.* hamio.

amma, -ae *f.* **1** *striga – Unholdin, Hexe* (*fort. confunditur c.* lamia): GLOSS. IV 236,35 St.-S. -a i. agenga; dicitur ab amando, quod lactantes amat. **2** *strix – Ohreule (strix flammea L.):* ALBERT. M. animal. 23,140 haec avis a vulgo -a ab amando vocatur eo, quod pullos amet et ... pullis humorem lacteum instillat *(cf. Isid. orig. 12,7,42).*

ammallo *v.* admallo.

***ammannus** (ama-), -i *m.* *(theod. vet.* ambahtman, *cf. Ahd. Wb. s. v.) script.:* hamm-: *p. 572,1.* -an(us): *p. 572,3.8.* ammeht-: *p. 572,19.* *de re cf. Dt. Rechtswb. I. p. 538sqq. 576sqq.*

procurator, officiatus (iudiciaria vel administratoria potestate praeditus) – Verwalter, Amtmann (mit Rechts- oder Verwaltungsbefugnissen): **1** *gener.:* CHART. Stir. I 682 p. 658,14 (a. 1186) *testis* Manegoldus, amannus comitis de Pogen. CHART. Ypolit. 17 p. 26,12 Chunrat iudex, Wisint h-us. TRAD. Patav. 835 amannus de Matsę. CHART. Landeshut. 17 (ed. Th. Herzog. 1959. p. 7,22) de familia sancti Nycolai ... Sigilho, -anus noster. CHART. episc. Wirz. II 52 p. 86,13 per manus ... nuntii ipsius -i ... transmittimus. REGISTR. Baiuv. B p. 378,7 de advocatia Holtzheim videlicet de -o sil(iginis) IX mod(ios). *al.* **2** *spec. de officiis circumscriptis:* **a** *exactor publicus – Einnehmer von Abgaben:* CHART. Babenb. 57 p. 77,36 (a. 1180) ut nullus -anorum *ducis* ... sive preconum in ... *pauperum* mansibus quicquam habeat potestatis. 104 ut nullus iudicum aut -orum ... in prediis ... ecclesiarum ... exacciones ... presumat ... exercere. CHART. Austr. sup. II 461 p. 667,30 quem *(censum)* ... fratres -o *episcopi* ... solvunt. CHART. Basil. C II 33 ut unam libram denariorum ... persolvant ... preconibus sive amannis civitatis (329). **b** *magister vici – Bezirksvorsteher:* CHART. scrin. Col. A I p. 341,40 (c. 1179/90) emerunt domum ... et dedit suum urkunde -is, sicut iure debuit. CHART. Altenberg. 85 p. 71,16 officiales, id est ammehtmanni Colonienses, hii nominatim interfuerunt *traditioni.* **c** *villicus officialis – Gutsverwalter, Rentmeister:* CHART. Babenb. 139 p. 179,25 (a. 1203) id sibi iuris *Udalricus advocatus* vendicabat, quod amannus capituli nullas villicaciones ordinare vel aliquas instituciones per mansos et predia ecclesie sine consensu eius facere deberet. *Humperdinck*

***ammehtmannus** *v.* *ammannus.

ammentum *v.* amentum.

amminiculor, amministro *sim. v.* adm-.

***ammirada, -alis, -atus** *sim. v.* *amiraldus.

ammiror, ammisceo *sim. v.* adm-.

ammitto *sim. v.* admitto, amitto.

ammo *v.* 2. ambo.

***ammodes** (amo-, amoy-) *adi.* (ἀμμώδης) *arenosus – sandig:* COMPOS. Luc. G 10 metallum, ex quo fiet auro, terra rufa, amodis (*inde* MAPPAE CLAVIC. 192 p. 224,13 amoydis). *v. et* *psammodes.

ammodo *v.* amodo. **ammodum** *v.* admodum.

ammodytes, -i *(m.)* (ἀμμοδύτης) *species serpentis – Schlangenart:* ALBERT. M. animal. 25,16 arunditis et cauharus sunt serpentes aequales in magnitudine et nocumento; ... color arunditi est color harenae.

ammola *v.* amula. **ammoneo** *sim. v.* admoneo.

1. *ammonia *subst.* (*cf.* Ammoniacus) *gutta herbae odoriferae – Harz der Ammoniakpflanze (v. p. 573,16):* BRUNUS LONG. chirurg. 2,7,2 p. 125ᵇ -a, bdellium, galbanum.

2. *ammonia *subst.* *(fort. ex* anemone *corruptum) papaver agrestis – wilder Mohn (Papaver rhoeas L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 277):* MAPPAE CLAVIC. 72 folia sandaracis montani (gloss.: id est papaveris agrestis, quod et -a dicitur; *inde* COMPOS. Matr. 38,2).

Ammoniacus (Amo-, Armo-), -a, -um. ('Αμμωνιακός) *script.:* Hamo-: *p. 573,32.* Adm-: *p. 573,18.* Armen-: *l. 65. cf. l. 72.* -nic-: *l. 71.* -ag-: *p. 573,19.* *form. gen. sg.* -u: *p. 573,6.*

I *adi.:* A sal -us, -um: **1** *species salis gemmae – Steinsalzart:* PAUL. AEGIN. cur. 158 p. 87,14 salis Amo-i assi. ANTIDOT. Glasg. p. 127,22 salis Amo-os -I. p. 158,39 sales Amo-os -VI. MAPPAE CLAVIC. 73. *al.* *huc spectare vid.:* Ps. GERH. CREM. sal. I 5 p. 16,21 sal Arm-us (sal magnum II 76 p. 80,41) ... non fugiens ignem. **2** *sal q. d. aquila – Salmiak (cf. J. Ruska, SBHeidelb. 1923/5. p. 20sq.):* ANON. secret. p. 74,29 sal Arm -us fit ex flore vaporum balneorum et urina (*cf.* BERNH. PROV. comm. 1,5 p. 277,19 sal Arm-us, qui invenitur in balneis antiquis ut Puteolinis). p. 75,33 de sale Armen-o naturali. IOH. sacerd. 158 almiçadir, id est sal Amo-um. Ps. GERH. CREM. sal. I 9 p. 18,30 sal Arm-us est melior salium ... et est egrediens, prosiliens, incerans omnia corpora. 23 aqua salis Amo-i. II 45 salis Arm-i albi Aegyptiaci. 80 sal Arm-us sapientiae. Ps. AVIC. anim. 5,18 p. 145 sal Arm-um est in multis modis *eqs.* GEBER. clar. 2,11 sal Arm-um vocatur aquila. 2,73 sal Armonicum est calidum et siccum ...; Arm-um dicitur, quia in Armenia reperitur.

[Beadle]

investig. 4 p. 480 sal Arm-us fit ex quinque partibus *eqs. al.* **3** *species salis aquilae similis – Hirschhornsalz (cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 6. 1937. p. 53)*: ANON. secret. p. 35,38 sal Arm-um, quod fit de capillis. **B** thymiama -um *i. q. gutta herbae odoriferae – Harz der Ammoniakpflanze (v. l. 16)*: PAUL. AEGIN. cur. 173 Amo-u thimiamatos . . . 3 VIII. ANTIDOT. Glasg. p. 110,22 Amo-um timiamatu dr. IIII. *al.*

II *subst. neutr.*: **A** *de substantiis*: **1** *species salis gemmae – Steinsalzart* (*cf.* GLOSS. III 485,24 St.-S. ammonium vel -um lutersalz. IV 368,5 -o salgimma): COMPOS. Luc. S 18 corallum lib. II Amo-o[s] fundatum *(cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 74). fort. add.*: ANTIDOT. Bamb. 13 sale Amo-i ‹duo. **2** *sal q. d. aquila – Salmiak*: ANON. secret. p. 35,35 duo sunt Arm-a *eqs.* GEBER. forn. 28 p. 763 parum de aqua -i. **3** *gutta herbae odoriferae – Harz der Ammoniakpflanze (Ferula tingitana L. vel Dorema ammoniacum D., cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. III. p. 1112)*: ANTIDOT. Bamb. 48 Amo-us Z III. RECEPT. Bamb. 1 Adm-um tritum. TRACT. de caus. mul. 55 -ago, panacus, piganum simul teris. MARC. GRAEC. ign. 1 Arm-i (Amo-i *var. l.*) liquidi l(ibram) I. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 375,20 Amo-um calidum est in tertio gradu, siccum in secundo *eqs.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 5b[r] Amo-um gummi cuiusdam arboris, que simili nomine appellatur. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 373[D] -um . . . gummi est, ultra mare invenitur *eqs.* Ps. OTHO med. 13 est pretium pandens -um bene candens. ALPHITA I p. 291,16 genera *ferulae*, scilicet sagapinum, -um, galbanum *eqs.* ALBERT. M. veget. 6,164 est . . . operatio eius *(opoponacis)* propinqua -o (Arm-o *codd.*). *saepe. falso pro amomo*: PAUL. AEGIN. cur. 133 Amo-i (*3,24,2* ἀμώμου). **B** *herba odorifera guttam ferens, fere i. q. metopon - Ammoniakpflanze (cf. André, Lex. bot. p. 156)*: ANTIDOT. Glasg. p. 153,2 gutta Hamo-i (ANTIDOT. Sangall. p. 82,11. *al.* DIAETA Theod. 111 g. -i calida et dioretica est). *v. et l. 23. v. et* 1.*ammonia, *ammonium, *moniaculum.

ammoneo *sim. v.* admoneo.

***ammonios**, -on. (*cf.* ἄμμος *et* Ἄμμων) *arenosus – sandig*: IOH. SCOT. carm. 2,3,39 ventus et exurens ἀμμώνια (gloss.: arenosa) litora siccat.

***ammonium** (amo-, -eum), -i *n.* (*cf.* Ammoniacus) *species salis gemmae – Steinsalzart (cf. l. 9)*: ANTIDOT. Glasg. p. 103,21 amoneum dr. I. MAPPAE CLAVIC. 17 aluminis liquidi partem I, amoni Canopice (gloss.: qua aurifices utuntur) partem I (*inde* COMPOS. Matr. 11,1 amonii. IOH. sacerd. 170 amomi). *Baader*

ammoveo *sim. v.* admoveo, amoveo.

ammula *v.* amula. **amnadola** *v.* amygdala.

amnestia, -ae *f.* (ἀμνηστία) *script.* adme-: *l.* 50.

1 *oblivio – das Vergessen*: ODBERT. Frid. prol. p. 344,18 cupio componere cartam . . . ipsius ex vita, quo non admestia magna hoc nobis tollat, senior plebs quod modo narrat. **2** *remissio, venia – Vergebung, Amnestie*: **a** *eccl.*: CARM. Aldh. 2,70 ut -a nancta foret a numine. **b** *publ.*: ARNULF. MEDIOL. gest. 3,2 coniungunt foedera pacis *Mediolanenses inter se* facientes quidem -am, id est abolitionem malorum, quam Athenienses primi fecisse et sic vocasse leguntur Horosio *(hist. 2,17,15)* teste. OTTO SANBLAS. chron. 28 p. 40,6 -a, id est malorum oblivio, . . . in eternum mansura stabilitur.

amnicola, -ae *m.* *accola amnis – Anwohner des Flusses*: ENO chron. p. 517,35 -e . . . eos . . . repulerunt.

amniculus, -i *m.* **1** *fluviolus – Flüßchen*: OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 65,23 vallem . . . -i . . . medio decursu conspicuam attingimus. 2,21 p. 125,7 -us, qui medius . . . percurrebat suburbium. *ibid. al.* **2** *fons, rivulus – Quelle, Bächlein*: HROTSV. Gong. 176 ut lustraret aquae -um vitreae.

amnicus, -a, -um. *fluminalis – Fluß-*: GLOSS. III 217,27 St.-S. trabariae ‹. . .› naves -es *(sic)* nachun *(ex Isid. orig. 19,1,27). subst. i. q. navis fluminalis – Flußschiff*: GLOSS. III 370,21 St.-S. -a nackun (*cf.* 164,35 -e ‹. . .› nachun).

amnis, -is *m.* *(f.: p. 574,7.14sq.40. al.) script.*: ann-: *p. 574,18.* ampn-: *p. 574,21. form.: abl. sg.: fere* -e; -i: *p. 574,38. ?abl. plur.* -is: *p. 574,6.*

I *proprie*: **A** *strictius*: **1** *fluvius, flumen – Fluß, Strom*: AETHICUS ISTER 59 p. 38,26 inferos ultra . . . *Acherontem* -em esse (*cf.* WALAHFR. Wett. 314 quae [*montana*] . . . in circuitu praecingens igneus -is ambit). ARBEO Corb. 40 Passires -is suis intumescit fluctibus. Emm. 6 in stagnis et in -is (-bus *var. l.*). 32 infusione ymbrium torrentes in -es decreverant. TRAD. Frising. 70 supradicte -is fluentibus. CHART. Fuld. B 172 p. 258,30 super ripam -is, qui dicitur Fuldanensis. TRAD. Frising. 555 prata prope fluvio Ambrę, in -e iacentes carradas LXX. WALAHFR. carm. 54,30 Suevia fors ullum si profert -e lapillum. WALTHARIUS 50 Ararim Rodanumque -es transiverat altos. DIPL. Ludow. Germ. 64 p. 88,20 ubi de venis in -es dirivantur *flumina*. POETA Saxo 5,395 rapidos (-as *var. l.*) . . . -es. DIPL. Arnulfi 184 p. 285,19 inter has duas -es (*inde* DIPL. Otton. II. 165. Otton. III. 1 p. 394,43 inter hos duos -es). EGBERT. fec. rat. 1,28 qui fuerit lenis, tamen haud bene creditur -i. OTTO FRISING. gest. 1,19 infidis predicti -is (annis *var. l.*) procellis. 1,32 p. 49,17 provincia . . . decursu fluminum et -ium conspicua. CHART. Wirt. II 486 p. 300,5 cum . . . silvis, decursibus -ium. CHART. Gelr. 968 p. 937,9 (spur. ?) omnes medii ampnes . . . infra gurgitem Mosae. *saepe. de lacu*: RUD. FULD. mirac. 2 p. 331,22 in alteram -is *(sc. lacus Thuricensis)* ripam feminas . . . navigio transposuit. *de parvo aquae meatu i. q. fluviolus, rivus – Flüßchen, Bach*: CHART. archiep. Magd. 391 (a. 1184) ad -em, qui Ugenbach appellatur. CHART. Wirt. III 634 p. 106,21 ex parte orientali eiusdem -is (*antea*: fluviolus). CHART. civ. Halb. 25[a] p. 587,2 -e ad molendinum descendente. CHART. Salem. 210 p. 243,3 si pecus . . . -em transilierit. *al. in imag. et per compar.*: PAUL. DIAC. carm. 28,9 lacrimarum fundimus -es. LIBRI Karol. 4,10 p. 189,26 est *evangelium* . . . -is quadrifluus . . . ad arentia corda inriganda salubriter emissus. WALAHFR. carm. 62,18 si . . . documenta magistri arida nostra rigent -e manentis aquae. WALTHARIUS 1406 sanguinis undantem . . . -em. *al.* **2** *cursus aquae – Strömung*: ALDH. virg. II 1219 ceu viridis lentescit papirus -e. PASS. Ursulae 12 alveum Rheni prono defluentes -i (*cf.* LAMB. HERSF. Lull. 21 p. 335,7 -e secundo). VITA Bonif. II 1 p. 91,16 in medio -e fluminis. 11 p. 103,14 transnatata (-to *var. l.*) -e Rheni. *al. de aestu maris*: CARM. de Iuda 3,31 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 279) innexum dampnis circumfluit equoris -is. **B** *latius i. q. lympha – (klares) Wasser*: ALDH. ad Acirc. 11,32 siccis . . . laticum duxisti cautibus -es (*cf. Vulg. exod. 17,6* aqua). EPITAPH. var. II 117,12 esuriem dapibus expulit, -e sitim. ODO MAGD. herb. 42 si *abrotonum* mixto sumitur -e. *al. eccl. de aqua baptismatis*: PAUL. DIAC. carm. 27,2 Adeleid -e sacro quae vocitata fuit.

II *translate*: **A** *lacrimae multae – Tränenstrom*: PAUL. DIAC. carm. 4,3,7 -e rigate genas. **B** *cursus lucidus planetae – Lichtbahn eines Planeten*: WALAHFR. (?) carm. 50,1,22 varios . . . -es astrivagi . . . numeri. *Humperdinck*

1. amo, -avi, -atum, -are. *script.*: amm-: ARBEO Corb. 23 p. 215,3 ammavit. FORM. Augiens. C 7 ammantissime *cod. ?c. dat.*: FORM. Senon. II add. 3 p. 222,34 cui amas. *cf. p. 575,5. inf. pro subst.*: *p. 575,21. rhythm.* ámabo: *p. 575,14.*

diligere – lieben: **I** *de amore ad animantes pertinente*: **A** *de amore spirituali*: **1** *strictius*: **a** *de amore inter homines (et bestias: l. 63.72) intercedente*: LIUTG. Greg. 12 p. 77,12 quasi pro amicis . . . eos *(obtrectatores)* -vit. HRABAN. carm. 24,9 sic et -es, frater, . . . sic rursus -eris. CARM. de Tim. 138 *canem* se est fassus amasse *comes*. POETA Saxo 5,481 nemo peregrinos illo plus fertur -asse. WIDUK. gest. 3,29 rex . . . -ans parcebat illis. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,14 monachos . . . more filiorum -vit. FROUM. carm. 4,3 numquam ex te animabor, -bor. THANGM. Bernw. 14 p. 764,48 ut . . . episcopum . . . quasi Dei nuncium ac patrem . . . colerent et -rent. RAHEW. gest. 3,29 p. 202,24 ut et timeri . . . et -ari mereretur *imperator*. VITA Annon. IV 3,3,1 iustos atque pios diligit et -at. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 174,11 trahitur ad -andum hominem *falco. saepe. adde*: FROUM.

[Payr]

carm. 7,3 nescit -are liquor *(sc. mel)*, sed amor dulcescit. *in formula:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,24 per ... Deum et, si se -ret, rogavit *papa regem.* **b** *de amore inter Deum (Christum) et homines intercedente:* FORM. Senon. II add. 3 p. 222,27 quare non -as Deo nec credis Dei filio. HROTSV. Agn. 376 digne laudaris, coleris, veneraris, -aris. THIETM. chron. 3 prol. Christum. *al. de amore Dei:* HRABAN. carm. 35,3 ut te dilexi, te Deus altus -et. WALAHFR. carm. 8,24 quod amans attulit ille *(Christus)* homini. 29,18 Domini protectio vosmet ut tegat ..., inaltet, -et. *al.* **2** *latius:* **a** *amanter salutare – liebevoll grüßen:* VITA Pirmin. I 4 alterutrum se osculo -bant sancto. **b** amabo *i. q. quaeso – bitte (cf. notam ed. et N. Fickermann, JbGeschMitteld. 6. 1957. p. 76[186]):* CARM. Cantabr. 48,2,6 quo fugis, -bo, cum te dilexerim. **B** *de amore inter sexus diversos intercedente:* HROTSV. Abr. 6,2 etiam senio iam confecti ... te ad -andum confluunt. Cal. 9,2 Chalimachus Drusianam ... illicite -vit. Gall. I 13,4 virginem ..., quam ... prae anima a me scis -ari. CARM. Bur. B 56,4,2 *puellam* differentem omnibus -o differenter. 73,5,2 ignem alo tacitum, -o. 73,6[a],1 si quis -ans per -are mereri posset -ari. 149,6 eia, quis me -bit. *saepe. de amore inter mares intercedente:* HROTSV. Pel. 206 caput urbis ... cognoscebant ... iuvenes ardenter -are.

II *de amore ad res pertinente:* **A** *gratum habere, magni aestimare – Freude haben (an), schätzen:* **1** *gener.:* BEDA hist. eccl. 3,17 p. 161,30 haec in ... antistite multum conplector et -o. ARBEO Corb. 6 p. 194,16 *paupertatem.* WALAHFR. carm. 5,14 lucis -are viam. 21,22 quod *(sc. Agaunum)* miratur -ans quadratus orbis. HRABAN. epist. 3 p. 386,25 *catholicam veritatem.* 18 p. 423,12 sensum spiritalem ... in illa *(historia)* -ate. carm. 18,40 *legem caelestem* semper -ato, pater, firmiter atque tene. RIMB. Anscar. 35 p. 66,34 solitudinem. RUOTG. Brun. 32 bonum. THIETM. (?) prol. 39 cronica Thietmari se poscunt, lector, -ari. WIPO prov. 92 mundum praesentem. CHART. Eichsf. 376 ecclesiam in Ryffenstein ... speciali prerogativa complectimur, diligimus et -amus. *al. adde:* UFFING. Liutg. 45 -antes ardua rupes. **2** *c. colore quodam:* **a** *c. sensu obsequendi:* WALAHFR. carm. 34,9 quod Domino, sectare, placet, quod iussit, -ato. DIPL. Arnulfi 150 p. 229,23 alicui ... Deum timenti et divina precepta -anti. **b** *c. sensu se dedendi:* RUOTG. Brun. 29 qui hoc *(sc. lectionem)* ita non -bant. WIDUK. gest. 2,36 p. 97,1 tabularum ludos. GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 395,13 ebrietates et comessationes. **c** *c. sensu libenter utendi:* HERACLIUS I 8,11 hunc *(viscum)* sibi pictor -at et scriptor diligit eque. **B** *desiderare, appetere, cupere – ersehnen, erstreben, wünschen:* **1** *gener.:* BEDA hist. eccl. 2,1 p. 74,12 ut mortem ... ut ingressum vitae et laboris sui praemium -ret. HRABAN. carm. 9,17 inferni ... stagna ... elegi -are magis quam dulcia gaudia caeli. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 227,38 quanta hoc *(magisterium)* prius ambitione mentis -verint. BRUNO QUERF. fratr. 11 p. 727,24 caelestia. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 190,1 quanto magis -bunt loyrum *falcones. al. c. inf.:* HRABAN. carm. 51,2,1 si ... -as custodem noscere templi. CAND. FULD. Eigil. II 13,5 foedera ... iungere semper -a. DIPL. Karoli III. 186 (spur.). AMARC. serm. 1,9. *al.* **2** *gramm. i. q. poscere – verlangen:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 431,9 'effatum', quod -at dativum.

adi. **1. amans,** -antis. **1** *sensu act. i. qui amat, studet – liebend, strebend:* GODESC. SAXO theol. 22,21 p. 321,11 me faciat ... ardentissimum, -issimum ... verissimumque ... cultorem suum. *c. gen.:* RUOTG. Brun. 41 p. 44,1 vir sapiens, ... -issimus pacis. WIPO gest. 4 p. 25,13 pudoris -s. **2** *sensu pass. i. q. amatus, carus, iucundus – ge-, beliebt, lieb, angenehm (fere superl., cf. D. Norberg, Syntakt. Forsch. 1943. p. 189sq.):* **a** *de hominibus:* BEDA hist. eccl. 5,1 p. 282,7 -issimum Deo patrem. CONC. Karol. 6[B] p. 49,4 ceteris -issimis chorepiscopis, presbiteris. HRABAN. epist. 30 p. 448,14 reverentissimo atque -issimo fratri. 51 p. 506,1 -issimo imperatori Ludhario ... salus. EPIST. var. II suppl. 3 domne Gregori, ... excellentissime presul mihique -issime. DIPL. Karoli III. 166 dilectissima et -issima soror. SIGL. rhythm. 1,1,2 (MGPoet. IV p. 174) praesul optime, o cunctis amatissime *(ed.,* amantissime *trad. recte).* DIPL. Otton. II. 130 pro interpellatione nostrę uxoris -isscimę *(sic).* RAHEW. gest. 4,14 p. 249,4 -issimi (amat- *var. l.*) domini et nutritoris mei. CHART. Grimm. 261 regina glorie, quam -issimus filius eius ... honorat. *saepe.* **b** *de rebus:* BEDA hist. eccl. 5,19 p. 322,7 iuvenis -issimae aetatis et venustatis. GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p. 394,2 -issimus ... comitatus pauperum. 15 p. 404,42 optabili licentia clericorum et -issima dimissione populi.

2. amandus, -a, -um. *amore dignus, carus – liebenswert, lieb:* **1** *de hominibus:* EIGIL Sturm. 16 ibi ... -us omnibus exulabat. HRABAN. carm. 4,1,26 rex iustus ... mitis, -us. HROTSV. prim. 450 rectricis. *al. in allocutione:* ANGILB. carm. 16,1 (MGPoet. I p. 418) digne semper -e piis Deus inclite David. HROTSV. Abr. 7,15 pater -e. FROUM. carm. 32,57 mi frater -e Georgi. *al.* **2** *de rebus:* HROTSV. gest. 207 patriam. Pel. 232 ardebat formam regalis stirpis -am. Theoph. 312 animam. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 392,37 psalterio. *al. c. sensu appetendi:* HROTSV. Bas. 3 qualiter et veniam meruit scelerosus -am.

3. amatus, -a, -um. *dilectus, carus, iucundus – geliebt, lieb, angenehm:* **1** *de hominibus:* HRABAN. carm. 39,41,4 misit pater ... filium unigenitum, -um et dulcissimum. DIPL. Arnulfi 183 p. 280,9 (spur.) ob interventum -issimae nostrae prolis Hludouuici. THIETM. chron. 1,22 senioris. HERM. AUGIENS. chron. a. 1000 Silvester II. ..., imperatori admodum -us. *al. in allocutione:* CAND. FULD. Eigil. II 25,1 mi frater -e. HRABAN. epist. 50 p. 505,41 caesar -e. GODESC. SAXO theol. 22,21 p. 322,15 Domine, ... sic ei *(patri)* ... ut ipse sibi care, dilecte, grate, ... -e. *al.* **2** *de rebus:* VITA Pirmin. I 6 invenit venatorum ... -a mappalia. WALAHFR. Mamm. 20,5 cibos. carm. 2,27 nos ne fraudetis -is ... modulis. WALTHARIUS 1152 lumen. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,150 telluris. *al.*

subst. **1. amans,** -antis *m. et f.* **1** *sensu act. i. q. amator – einer der liebt, Liebender:* HRABAN. carm. 15,15 diligit omnipotens sophiam nam semper -em. epist. 22 -em te dilige. 42 p. 481,24 Dominum timentibus atque -bus. EPIST. var. II 30 p. 348,16 -ium semper caeca esse iudicia. EPITAPH. var. II 116,5 Christus animarum -s medicusque peritus. CARM. Bur. B 93,1[a],13 -s tempus perditum non plorat. 113,3,5 -s ... nec vivit nec moritur. *al.* **2** *sensu pass.:* **a** *dilectus – Geliebter:* ALDH. epist. 11 p. 500,8 mi -issime. **b** *dilecta – Geliebte:* VULF. Marc. 215 non morietur -s (*syn.* puella).

2. amatus, -i *m. dilectus, amicus – Geliebter, Freund:* ALCUIN. carm. 11,6 lacrimis lavet *(amor)* pectus, -e, tuum. NOTKER. BALB. carm. 4,1 p. 138 peior -e, meus quondam dilectus amicus. CARM. Salisb. 7,3 semper -e Deo, iugiter bonitatis amator. *al.*

adv. **amanter.** **1** *strictius i. q. cum amore, benevole – in Liebe, liebevoll, freundlich:* TIT. metr. I 1,5,28 funeris officium Thomas hoc solvit -r. AGOB. epist. 3,1 qui *(Christus)* ... -r et vigilanter ... iuvat imperium. LEO MARS. chron. 2,95 honorifice -rque receptus est. OTTO SANBLAS. chron. 51 p. 86,15 a quo *(rege)* -issime amplexata *filia Philippi. al.* **2** *latius i. q. libenter – gern:* LIOS MON. 327 quisquis opus pravum repetens exercet -r. POETA Saxo 5,252 -r eos *(libros)* crebrius audierat (RATHER. epist. 30 p. 175,23).

2. *amo, -onis *subst.* (*cf.* ama) *mensura vinaria, ama – Weinmaß, Ohm:* FUND. Ascov. (MGScript. XV p. 996,28) vineam persolventem sedecim -es.

***amodis** *v.* *ammodes.

1. amodo (a modo) *adv. script.:* adm-: *p. 577,18.* amm-: *l. 71. p. 577,5.7.11sqq.18. rhythm. (cf. supra p. 369,47): fere* ámodo; amódo: *p. 577,2.*

1 *ex hoc tempore, in futurum, posthac – von nun an, in Zukunft, fürderhin:* **a** *strictius (sc. respicitur initium):* LULL. (?) epist. 141 protegatur ... vita tua a modo et usque in sempiternum. DIPL. Ludow. Germ. 69 p. 98,23 nullis temporibus -o et deinceps per futura tempora (DIPL. Karlom. [II.] 10 ammodo et d. *al.*). DIPL. Karoli III. 25 p. 43,20 -o et inantea (CHART. Bund. 224 p. 174,30. *al.*).

[Payr]

CARM. de Germ. 3,45,2 (MGPoet. IV p. 135) accipe ... villam ... -o profuturam usque in perpetuum. *al.* **b** *latius (sc. respicitur spatium):* CONC. Merov. p. 108,20 ut ..., quae ... in praesenti tempore definita sunt, -o ... habeant vigorem. FORM. Marculfi 1,22 ut ... -o (ammodo *A2*) memoratus ille ... valeat permanere ingenuos. NADDA Cyriac. II 46 miracula ..., ammodo quę versu stringere non libuit. CARM. Cantabr. 35,19,2 promittit pro populo se oraturum -o. ANSELM. BIS. rhet. 3,4 p. 170,9 non est -o sperare. NIVARD. Ysengr. 3,851 -o res, ut oportet, eat sino. CONST. I 237 nullos ... Brabantiones ... retinebimus ammodo. CAES. HEIST. hom. exc. 202 p. 146,9 ammodo inter meos tam despectus ero. *al.* *c. subst.:* CHART. Naumb. 153 (a. 1140) omnes ammodo huius ecclesie advocatos. **2** **a** *ex illo tempore, abinde – von jener Zeit an, von da an:* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,6 ut -o iam in futurum proficiens synodali ... interetat instituto. VITA Gang. I 13 (MGMer. VII p. 168,19) rex ... reverenter eum admodo (-o, ammodo *var. l.*) vidit. HILDEG. phys. 1,15 p. 1136[A] mox, cum melius habuerit, eum *(ingewerem)* -o non comedat (*sim.* 1,124). **b** *postmodo – später(hin):* VITA Bonif. III 14 familiaritatem ... sibi suisque successoribus et tunc et a modo condonavit *papa.* *fort. add.:* LEX Sal. Merov. 60,3 (ed. Her.) -o cum duodecim iuratoribus se exinde educat. **3** *nunc – jetzt:* WALTH. CAST. carm. 1,7,1 (MG Lib. Lit. III p. 557) suam Christus admodo vineam non fodit.

2. amodo (-um) *adv.* *admodum – sehr:* IOH. VEN. chron. p. 107,20 hoc -o ducibus displicebat. p. 129,8 vir ... sapiens et -um largus. *v. et* admodum.

amoenitas (-men-), -atis *f. (?m.: l. 33)* *script.:* amm-: *l. 34.* amen-: *l. 37.41sq.45.* -ietas: GLOSS. I 10,6 St.-S. *cod. c.* *suavitas, pulchritudo, iucunditas – Lieblichkeit, Schönheit, Annehmlichkeit:* **1** *corpor.:* **a** *de locis:* ARBEO Emm. 4 tellus ... in pristino (-a *var. l.*) restauratur -e. 30 coepit humus suae -is crescere. HEITO Wett. 6 per viam -is (amm- *PR*) inmensae praeclaram. VITA Liutw. prol. 2 de ... viridissimae -is prato. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 49,19 Pannonia ... innata ame-e faciei laeta. *al.* *de paradiso:* VITAE patr. Iur. 1,11 p. 137,23 paradysi -e ditari (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 305,5). EPIST. Teg. I 1 -em caelestis Elisii. *al.* **b** *de rebus variis:* MIRAC. Martial. 2,2 (MGScript. XV p. 281,15) palacii sui ame-em. WALTH. SPIR. Christoph. I 10 florum. BERNH. PROV. comm. 5,4 p. 288,24 ame-em aeris et locorum. GEBER. summ. 2,18 -is luciditatem *(corporum).* **2** *spirit.:* HUGO FLOR. hist. p. 357,25 ad historicam revertar ame-em. CHART. Tirol. 1171 p. 216,31 in ame-e pacis.

amoeno, -are. *refl. i. q. se adornare – sich schmücken, sich verschönen:* WILLIR. cant. 4,13 p. 33 iam se mundus -at ... ramis.

amoenus (-men-), -a, -um. *script.:* amm-: *l. 56.* asm-: *l. 57.* amęn-: *l. 59.62.* amen-: *l. 58sq.63. p. 578,1sqq.14. 16sq. al.* *form.:* -ia: *l. 56.59.* -bus: FORM. Augiens. C 1 p. 364,31 in pratis ... -bus.

1 *adi.:* *suavis (aspectu), pulcher – lieblich (anzusehen), schön:* **a** *de locis:* VITA Furs. 7 (MGMer. IV p. 437,12) monasterium ... silvarum et maris vicinitate -um. VISIO Baront. 18 dum discendimus in -ia (-na *1 b*, ammoenia *3 d*, asmoenia *1 a*) campania. GLOSS. med. p. 83,15 stafisagria ... nascitur locis amenis. VITA Boniti 16 (MGMer. VI p. 127,24) amenia (amęna *sim. var. l.*) virent ... florida ... prata. WALAHFR. carm. 56,5 Francia. RIMB. Anscar. 2 p. 20,34 viam -issimam. EKKEH. IV. carm. var. II 1,10 delitiis plenus locus appelletur amęnus *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 142,17 in ... valle campi viriditate amena. *al.* *in imag. et alleg.:* ALDH. ad Acirc. 1 p. 62,12 de -issimo scripturarum paradiso. HRABAN. univ. 13,15 p. 372[B] -a ... et aprica loca species virtutum possunt designare. **b** *de rebus variis:* ALDH. ad Acirc. 43,4 ferri stimulus faciem proscindit -am *(tabulae).* ARBEO Emm. 24 in -o gramine. WANDALB. mens. 54 *mensis Martius* terras specie tranquillat -a. CARM. cod. Vat. (5330) 7,2 radiis adeo est armatus -is *Orion.* NOTKER. BALB. hymn. p. 40 sub vite -a. TURBA phil. 65 p. 165,15 elementa cruda, -a, sincera *(cf. notam ed. p. 250[d]).* CARM. Bur. B 160,1,2 tempore. 176,2,2 prolatio vocis amene. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 165,15 videre amenos volatus suarum avium. *al.* **c** *de hominibus:* BRUNO QUERF. Adalb. A 5 amena turba discipulorum. METELL. Quir. 15[a],17 acies ... amenae. **2** *subst.:* **a** *fem.:* *titulus modi sequentiarum – Melodietitel einer Sequenz (cf. W. v. d. Steinen, Notker der Dichter. II. 1948. p. 550):* EKKEH. IV. cas. 47[med.] Romanus vero Romanae nobis ... et -ae de suo iubilos modulaverat *eqs.* **b** *neutr. (plur.):* *loca amoena – liebliche Fluren:* WALAHFR. imag. Tetr. 107 in populis paradysi ad -a vocatis. HERM. AUGIENS. vit. 870 *superbia* parentes pristinos ... paradisi -is expulit. CARM. Bur. B 138,4,6 turba salit avium silve per amena.

adv. **amoene.** *suaviter, pulchre – lieblich, schön:* CARM. libr. III 36,2 cuculus iam cantat amene. ANSELM. MOG. Adalb. 358 scientia ... artis septenae, qua mens effulget amene. NICOL. BIBER. carm. 2426 (ed. Th. Fischer. 1870) tu ..., qui carmina cudis amene.

amolthocius *v.* haemoptoicus.

***amolen(tus), *amoletanus** *v.* *amolyntus.

amollor, -itus sum, -iri. **1** *trans. i. q. amovere, deicere – entfernen, abschütteln:* VITA Serv. 5 p. 14,16 illi ... fastidium temporis et onus vivendi fessis quasi humeris -enti (amoventi *D*). **2** *intrans. i. q. se amovere, abire – sich entfernen:* RICHER. REM. hist. 2,30 oportere Ottonem inde -i regique cedere. 2,42 desertores ... -ti sunt.

amolum *v.* amylum.

***amolyntus**, -um. (ἀμόλυντος, *cf. Svennung, Wortst. p. 65)* *script. et form.:* adm-: *l. 33.* -lint-: *l. 31.* -lent-: *l. 32sq.36.* amolen: *l. 34.* amoletanum: *l. 35.* *non inquinatus – schmutzfrei:* RECEPT. Donauesch. 85 cum ... esse ἀμόλυντον (amolintum *cod.*) coeperit *emplastrum coquendum (cf. ibid.:* amolentum *cod.).* ANTIDOT. Augiens. p. 58,47 cum fuerit resolutum et admolentum *galbanum.* ANTIDOT. Bamb. app. p. 39,4 quando ... amolen fuerit, lebas ab igne. ALPHITA I p. 276,1 amoletanum (-entum *var. l.*) interpretatur sine inquinatione.

1. amomum, -i *n.* (ἄμωμον) *script.:* amm-: *l. 52.64.* ama-: *l. 53.* ammu: *l. 53.* am(m)on-: *l. 48.52.64.* [*per confusionem gloss. ut vid.:* GLOSS. IV 32,60 St.-S. -um silberin (130,15. 167,16)]

1 *frutex botryonum odoratorum, fort. species zingiberis – duftende Gewürzstaude, viell. ein Ingwergewächs (Elettaria Cardamomum [White et Maton] vel sim., cf. J. Berendes, Des Dioskurides Arzneimittellehre. 1902. p. 40sq.; André, Lex. bot. p. 28):* **a** *bot.:* ALBERT. M. veget. 6,29 -um (*cf. Diosc. gr. 1,15* ἄμωμον), testante Avicenna, est arbor similis viti; ... ligni -i ..., boni odoris valde. **b** *pharm.* (*cf.* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 370[B] -num calidum et siccum est ..., semen eius est medicinale): PAUL. AEGIN. cur. 71 p. 49,19 unctio: ... folii -i (*3,20,3* ἀμώμου), storacis, masticis ana ÷I. ANTIDOT. Lond. p. 17,29 smirnion <III, xylocassia <I, -u <III. p. 18,22 ammoni butriones <III. ANTIDOT. Glasg. p. 138,22 amama dr. IIII. p. 138,34 amamo. ANTIDOT. Bamb. 26 ammu dragma una. GLOSS. Roger. III p. 272[1] malue, reupontici, -i ana ʒ II. *al.* **c** *usu communi:* CARM. var. I 34,20 nardus ... hinc sibi ... narcissum nectit, illinc quoque sciscit -um. RADBOD. carm. 5,75 spirantis -i palmarumque inopes. CARM. Bur. B 92,66,3 vie myrrha, cinnamo flagrant et -o. **2** *odoramentum ex amomi botryonibus confectum – Amomumbalsam:* THEODULF. carm. 7,9 Assur odorato veniat si plenus -o. 28,527 caro, quae musco redolenti et flagrat -o (THIOFR. Willibr. II 3,13). CONR. HIRS. (?) epithal. 18[b],1 (AnalHymn. 50 p. 501) recens -um. *fort. add. (cf. Ahd. Wb. I. p. 328):* GLOSS. IV 32,57 St.-S. -na ampulla (*sim.* 130,13. 173,7 ammoma [*an* amula *leg.?, cf.* GLOSS. IV 167,45 St.-S.] ampula). **3** *pars corticis cinnami – Schicht der Zimtrinde (cf. l. 46sq.):* HONOR. AUGUST. cant. 4,14 p. 426[A] superior *cortex cinnamomi arboris* dicitur fistula, medius cinnamomum, tertius -um.

2. *amomum *v.* *ammonium.

***amomus** *adi.* (ἄμωμος) *immaculatus – rein:* CARM. Scot. I 14,1,27 ecclesiae natis, quos sanguis purgat -i ... agni.

amona *v.* amomum. **amoneo** *sim. v.* admoneo.

[Payr]

***amoneum** *v.* *ammonium. **amoniacus** *v.* ammoniacus.

***amonica** *subst. (orig. inc.) pars peritonaei – Schicht des Bauchfelles:* THEOD. CERV. chirurg. 2,18 p. 149[F] est compositus *venter* ex cute superiori et ex cute subtili inferiori, quae quasi pellicula est et, sicut ait Galenus, vocatur -a.

amor, -oris *m. (f.: l. 14sq. adde* FORM. Andec. 1[C] p. 5,2. WILLIB. Bonif. 1 p. 4,29. *al.) script.* ha-: *l. p. 582,5. plur.: l. 62. p. 580,29sq.38. struct.:* in: *l. 50.* ad: *p. 581,1.* super: *p. 580,23.* de: *p. 580,19.*

I *strictius i. q. dilectio – Liebe:* A *de dilectione ad animantes pertinente:* 1 *de dilectione spirituali, caritate:* a *gener.:* α *de dilectione inter homines intercedente:* LULL. epist. 92 p. 209,28 te, pater, ... interni affectus -e diligo. COD. Karol. 44 p. 559,8 ad ... fraternam -em conversi (*cf.* ALCUIN. epist. 43 p. 87,17 fraterni [-ae *var. l.*] -is). ALCUIN. carm. 45,17 te mea mens sequitur, sequitur quoque carmen -is. THEGAN. Ludow. 39 cum magno -e diviserunt se *pater et filius.* CAND. FULD. Eigil. II 21,3 Aeigil, subiectis sacro connexus -e. AGIUS epic. Hath. 393 carnalis -r caros nos plangere nostros ... facit. WIDUK. gest. 1,33 -is vicarii. 3,1 omnem -em maternum transfudit rex in ... filium. HROTSV. Agn. 435 sollicitudo parentalis ... -is. gest. 737 perfectae fidei dilexit -e Henricum ... regina. THIETM. (?) chron. 1 prol. fraterni iuris -e. THANGM. Bernw. 25 -e vestro meos Saxones ... proieci. DIPL. Heinr. III. 112 -e et dilectione et cottidiano servitio Kadelohi ... donamus *quoddam predium.* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 311,6 causa et -e domni apostolici. NIVARD. Ysengr. 3,300 nobile plus odium quam miser ornat -r. OTTO FRISING. gest. 2,8 p. 108,13 ob -em regis. *persaepe. remissius:* CAND. FULD. Eigil. II 8,5 quemcumque cupit vestra concordia ... patrem, ... vestro concessit -i *rex.* CARM. libr. III 35,1 iussimus hęc scribi vobismet prorsus -i. FROUM. carm. 32,55 caris filiolis Froumundus quicquid -is (*sim.* 21,5). *iur. et canon.:* CAPIT. reg. Franc. 22,63 ne ... per adolationem ... aut per -em cuiuslibet amici aut per timorem ... a recto iudicio declinet *iudex (cf.* HRABAN. hom. I 58 p. 109[C] quatuor modis iustitia in iudiciis subvertitur, hoc est timore, cupiditate, odio, -e. CHART. Tirol. 986 p. 41,27 *testes* hoc non dixerant -e vel timore nec odio *eqs.* CHART. Beron. 173 p. 215,35. *al.).* CONC. Karol. 50[D] p. 633,22 sacerdotes ..., qui aut muneris aut -is aut timoris ... causa tempora ... paenitentiae ad libitum paenitentium indicunt. *al.* β *de dilectione inter Deum (sanctos sim.) et homines intercedente:* COD. Lauresh. 429 (a. 755/56) ob -em Domini nostri Iesu Christi et remissionem peccatorum ... dono. DIPL. Ludow. Germ. 2 propter divinum -em et reverentiam ipsius ... loci. WALAHFR. carm. 76,10 sub -e Dei simul atque timore. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 471,23sq. Petri non tres negationes vel tres -is confessiones. AGIUS vita Hath. 6 propter ... nimium in Deum -em. CARM. Cent. 23,15 illius igniti *(sc. spiritus sancti)* nimio caritatis -e. WIDUK. gest. 1,34 p. 47,25 quo eius *(sancti Viti)* -e ardeas *(item de sanctis:* THIETM. chron. 5,28. *al.).* GERH. AUGUST. Udalr. I prol. ista ... in -e Christi legentibus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301,34 superni -is. ALBERT. M. sacram. 128 p. 87,79 -r ... caritatis non praecedit iustificationem. *persaepe. de dilectione Dei sim.:* HUGEB. Willib. 3 p. 90,19 amoenitate paradisi et -e Christi. WALAHFR. Wett. 693 placido temet complector -e *(sc. angelus Wettinum).* HRABAN. carm. 4,3,20 solus -r Christi semper ubique manet. HROTSV. Theoph. 234 corpus, quod dedit humanae morti nationis -e. PURCH. Witig. 345 Christum ... pignus -um. THIETM. chron. 6,32 obsecrat cunctos ... per Christi -em. ALBERT. M. euch. 1,2,7 p. 200[b],4 hoc ... sacramentum *(sc. eucharistia)* cum sit -is. *al.* γ *universalius de virtute caritatis:* WILLIB. Bonif. 7 p. 36,16 ut ... crescat in eis ... intimi virtus -is. ARBEO Corb. prol. exempla ... -is, quae operatus est vitae auctor in iustis. HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,28 magna mentis -e. WALAHFR. carm. 33,8 dum spesque fidesque aruerint, solus tum superabit -r. CAND. FULD. Eigil. I 18 *templum* cum magno pietatis -e construxit (THIETM. chron. 6,96). FROUM. carm. 3,11 cui nullus -e secundus. THIETM. chron. 6,41 -is fomite spiritualis. 6,75 p. 364,9 in ... -e iusto Deum agnovit et proximum. LAMB. LEOD. Matth. I 1142 -is azima. *al.* b *c. colore quodam:* α *c. sensu favoris:* DIPL. Conr. II. 228[b] p. 311,27 quousque quoddam predium ... *imperatori* traderet pro acquirendo eius -e (*sim.* CHART. Laus. 790 p. 634,12). DECRET. Bern. 39 -em domini sui ... obtinere. CHART. civ. Magd. 84 p. 41,41 cum ... predicatorum ordinem specialis caritatis zelemur -e. β *c. sensu famae:* LIUTG. Greg. 3 p. 70,25 ex illo die crevit -r et honor hominis Dei ... apud omnes. γ *c. sensu conniventiae:* RUODLIEB III 15 annuite, vestro quo fiat -e *(cf. notam ed. p. 139).* δ *c. sensu honoris, salutis (de potu):* GODESC. SAXO theol. 23 p. 325,13 bibere ... in illius Dei -e, qui de vino sanguinem suum facit. LIUTPR. antap. 2,70 -is salutisque mei causa ... bibito. hist. 10 p. 167,23 diaboli in -em vinum bibisse. RUODLIEB IV 162 poscit vinum, Gerdrudis -e quod haustum participat nos. *al.* 2 *de dilectione inter sexus diversos intercedente:* a *gener.:* FORM. Marculfi 2,7 p. 79,15 quicquid ... inter coniugatos ... pro -em dilecciones invicem condonare placuerit. LEX Alam. 52 -r de alia eum adduxit, ut illam dimisisset ... uxorem. WANDALB. martyr. alloc. 32 carnis. CAPIT. reg. Franc. 301 p. 455,32 ut ... -e coniugali sincero ... ad vitam perveniatis aeternam. WIDUK. gest. 3,9 muneribus -em reginae super se probare. HROTSV. Mar. 373 spernere terrestrem ... -em. EGBERT. fec. rat. 1,12 sicubi torret -r, mirantur lumina formam. HONOR. AUGUST. cant. praef. p. 351[A] quinque gradus -is sunt, videlicet visus et alloquium, contactus et oscula, factum. CARM. Bur. B 29,2,3 ut -is tedium tibi sit remedium. 57,2,2 omnis nexus elementorum legem blandam sentit -um. 139,2,8 philomena cantibus suscitat -es. STATUT. ord. Teut. p. 50,33 hec *(sc. oscula)* et huiuscemodi secularis -is et lascivie argumenta. ALBERT. M. animal. quaest. 5,4 p. 156,12 appetitus duplex est et similiter -r, scilicet verus et apparens *eqs. saepe. c. sensu cupidinis:* THIETM. chron. 1,5 qualiter eam sibi sociaret, iuvenili exarsit -e. *de dilectione inter mares intercedente:* HROTSV. Pel. 238 non patitur talem Christi nam miles -em regis pagani. EKKEH. IV. pict. Mog. 135 plebs Sodomita fores aperire volens in -es (gloss.: libidinem). b *alch.:* ANON. tab. p. 149,12 cum intraverimus domum -is *(sc. cucurbitam),* coagulabitur corpus meum. B *de dilectione ad res pertinente:* 1 *aestimatio, gaudium, studium – Wertschätzung, Freude (an), Eifer (für):* WALAHFR. hort. 230 suadet -r parvi diffusior horti. CAND. FULD. Eigil. I 14 Dei cultūs. WANDALB. mens. 287 idem -r accendit cunctos. RIMB. Anscar. 3 p. 21,25 compunctionis divinae ... -e languescere. 34 p. 65,39 religionis (POETA SAXO 5,152. *al.).* BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 722,43 nec sic ... desiderabilis Germania ad -em ei *(imperatori)* venit. OTTO FRISING. chron. 7,18 p. 335,4 regnum -e ęcclesiarum attenuatum. *al.* 2 *cupido, desiderium, voluntas – Verlangen, Sehnsucht, Wunsch:* LEX Baiuv. 2,16 perit lex cupiditatis -e. TRAD. Ratisb. 2 propter -em cęlestis regni et remissionem peccatorum ... trado. WALAHFR. carm. 25[a],8 almae pacis. Wett. 510 ne sit -r nummi maior quam mansio caeli. EINH. Karol. prol. p. 1,15 -e diuturnitatis inlecti. GODESC. SAXO conf. p. 64,17 veritatis. DIPL. Karlom. (II.) 6 p. 292,37 ob -em eterne retributionis (*cf.* THIETM. chron. 6,17 divinae remunerationis). WALTHARIUS 354 patriae. GERH. AUGUST. Udalr. I 15 p. 404,46 cum audiret eum pro -e sanctarum reliquiarum exire, desiderio eius satisfaciens *eqs.* EPIST. Teg. I 12 *(c. sensu confidentiae)* -e huius beatae spei. BRUNO QUERF. Adalb. A 12[med.] sive -r hominis (stimulus honoris B) suasit, sive ira Dei iussit. THIETM. (?) chron. 5,23 vite. HERM. AUGIENS. chron. a. 1023 episcopum ... munditiarum ornatusque insueto quodam -e famosum. CHART. march. Misn. II 514 -is insaciandi rapacitas. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 189,21 *(de praeda)* ne -e avium ... amitti possent *falcones. saepe. c. gen. gerund.:* ALCUIN. epist. 88 p. 132,7 sapientiae decorem atque eam discendi -em. WALAHFR. Wett. 80 ne captus -e tenendi linqueret aeternum ... munus. WALTH. SPIR. Christoph. I 5 lucrificandi. ALBERT. M. summ. theol. I 9,41,2,3 p. 438[b],25 -r ... rei cognoscendae sive voluntas imperfectus est. *al.* ad: BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 729,27 propter nimium

[Payr]

-em ad salvam felicitatem. *c. inf.:* BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 722,34 tantus sibi -r habitare Italiam fuit. ut: FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 150,3 propter -em, quem habet, ut pascatur *falco.* C *philos.:* 1 *de dilectione vi sua mundum movente et regente:* ALBERT. M. metaph. 1,3,11 p. 53^{b},2 (p. 41,39 G.) Parmenides ... primum omnium posuit, quod -r (*p.* 984^{b},27 ἔρωτα) deorum providit omnibus. p. 53^{b},25sqq. (p. 41,57sqq. G.) dicunt -em esse unitivam quamdam virtutem superiora moventem ad inferiorum providentiam ... et hunc -em dividunt in divinum, intellectualem, animalem et naturalem. summ. theol. I 6,26,1,2,4 p. 243^{b},4 Maximus episcopus: -r est connexio et vinculum, quo omnium rerum universalitas ineffabili amicitia insolubilique unitate constat. *al.* 2 *de habitu vel affectu animi:* ANSELM. BIS. rhet. 17 p. 136,3 Tullius *(inv. 2,30)* ... -em supposuit affeccioni, que attribuitur personę. ALBERT. M. sacram. 171 p. 111,54 -r multipliciter dicitur: de actu secundum animam et de actu secundum corpus. 173 p. 112,45 ex parte ... conversionis ad bonum commutabile sunt duo, scilicet nimius -r sui et nimius -r boni. 183 p. 118,86sq. -r in aliis virtutibus non est unius rationis cum -e caritatis *eqs.* resurr. 57 p. 271,11 rationalis -r ... medius est inter carnalem et spiritualem *(ex Bernh. Clarev., cf. notam ed.).* sent. 1,10,1 p. 308^{b},24 -r ... dicit adhaesionem affectus ipsi bono, quod amatur, dilectio autem dicit eumdem affectum *eqs.* p. 308^{b},41 omnis ... dilectio est -r, sed non convertitur, et omnis charitas est dilectio et -r *eqs.* bon. 126 p. 84,27 -r ... aut est -r generalis, quo quaelibet potentia amat suum obiectum, aut -r specialis, qui est caritatis. 425 p. 227,26 -r caritatis accipitur duobus modis *eqs.* eccl. hier. 4,9 p. 665^{b},17 -r non tantum est specialis quaedam virtus, sed est communis motor imperans actum *eqs.* epist. Dion. 10^{b} p. 1015^{a},4 quod -r referatur ad ipsam virtutem appetitivam intellectualem *eqs.* summ. theol. II 22,132,2 p. 446^{b},40 triplex est -r sui, scilicet naturalis, gratuitus et vitiosus. *ibid. al.* D 1 *per prosop.:* a *sensu pagano:* NOTKER. BALB. carm. 9,5 p. 140 puer impatiens, quem nos vocitamus -em. CARM. Bur. B 92,77,1sq. -r habet iudices, -r habet iura *eqs.* 154,1 est -r alatus puer et levis, est pharetratus. *al.* b *sensu christ.:* EPIST. var. II suppl. 1 p. 616,12sq. dicatur -r spiritus sanctus ..., unde in scripturis nostris sepius -r, id est caritas, quae in Deo est erga nos, ... spiritus ipse appellatur. GESTA Bereng. 3,230 veneratur -em (gloss.: Deum). ALBERT. M. summ. theol. I 3,3,13,3 p. 59^{b},9 -em, qui est spiritus sanctus. *remissius:* HRABAN. carm. 53,22 Iacobus atque Iohannis -r. 2 *vice agnominis:* CHART. Friburg. 65 (a. 1239) presentibus hiis: ... H. Amor, A. de Bondorf.

II *latius:* A *meton.:* 1 *amatus, dilectus, amicus – Gegenstand der Liebe, Geliebter, Liebling, Freund:* PAUL. DIAC. carm. 35,28 tu requiesque tuis ... salusque fuisti, gloria, deliciae, tu generalis -r. ALCUIN. epist. 34 p. 76,5 tu vero, -r animae meae. HRABAN. carm. 10,1 salve, fidus -r, felix dilectio, salve. 41,14,4 Tiburtius atque Servilianus -r. ERMENR. ad Grim. 32 p. 572,26 pastor, -r, domine. CARM. var. II 5,2,3 orbis -r Karolus. WIDUK. gest. 1,31 primogenitum mundi -em (amatorem *B1*) nomine Oddonem (*cf.* 1,34 p. 48,10 ut videmus in -e mundi et totius orbis capite). EPITAPH. var. II 47,1 regum dulcis -r, patriae pater. BERNO epist. 6 mi praecordialis -r. EKKEH. IV. carm. var. II 12,7 Notker, -r Christo. *saepe. fort. add. de privigno:* EGBERT. fec. rat. 1,52 iniustis alienus -r ne crede novercis. 2 *amator – Liebhaber, Freund:* HRABAN. carm. 19,35 iustitiae cultor et pietatis -r. carm. euang. 21 probitatis -r *Christus.* CARM. imag. 29,1,3,2 evangelicum ... libellum virginitatis -r praestat tibi, sancta Maria, ... Bernwardus. 3 a *osculum caritatis, fraternum – Bruderkuß:* RUODLIEB V 31 abbates ... basiat omnes, eius pręsulibus tunc prębitus est -r ipsus. EKKEH. IV. cas. 13$^{ex.}$ -eque ... osculato et epoto. b *potus in amore sancti cuiusdam haustus, caritas – Minnetrunk (cf. A. Franz, Die kirchl. Benediktionen des Mittelalt. I. 1909. p. 286sqq.):* RITUALE Flor. p. 45,1 benedictio -is sancti Iohannis evangeliste. PEREGRINUS 335 ut potent sancte Gertrudis -em. NICOL. BIBER. carm. 1981 (ed. Th. Fischer. 1870) possunt Gerdrudis -em. *v. et p. 581,67.* c *fort. i. q. donum – viell. 'Geschenk':* CHART. Laus. 917 p. 757,20 (a. 1242) domum suam et casale ... sacrista habet ab eo in -e (*cf.* 766). 4 -r aquae *fort. i. q. terrae oleum – 'Wasserliebe', viell. ein Erdöl:* COMPOS. Luc. A 19 h-r aque lib. 1, napta lib. 1. G 7 memoria[m] universarum herbarum, ... metallorum, -um aque *eqs.* P 3 halii dicunt aque oleum, halii flore aque, halii que⟨li⟩donia, Alexandrini autem -r aque *eqs. (cf. notam ed. p. 155). al.* MAPPAE CLAVIC. 277 gumma de atrinia solidum 1, -is aque libram 1, balsami ÷ IIII. B *amoenitas – Schönheit:* WALAHFR. carm. 22,5,3 campus -e iuvet patulus. C *arbitrium – Belieben, Gutdünken:* CHART. Gelr. 400 (a. 1202) comes veniet satisfacturus duci secundum -em vel gratiam ipsius ducis. CHART. Brixin. 138 p. 145,16 quod per -em vel iusticiam ... discordie per ... comitem decidantur (CHART. Samb. 81 secundum i. vel -em. CHART. civ. Erf. 277 p. 176,31. *al.*).

amoratus, -a, -um. *amore captus – verliebt:* ROLAND. PATAV. chron. 1,3 ipsa nimium -a in eum.

***amorculus**, -i *m. (blandus) amor – (zärtliche) Liebe:* HERM. AUGIENS. vit. 301 quae ... mihi perderes illarum solitum mentis -um.

amorifer, -era, -erum. 1 *strictius:* a *amans, amore captus – liebevoll, verliebt:* EPIST. Teg. I 10 -o corde. CARM. Bur. B 96,1,1 iuvenes -i. b *amatorius – Liebes-:* ARABS 166 (AltdtBl. 2 p. 387) -am conicit esse febrem. 2 *latius i. q. amabilis – lieblich:* CARM. Bur. B 161,1,5 flores -i iam arrident tempori.

***amorosus**, -a, -um. 1 *amans, blandus – liebevoll, freundlich:* BERTH. RATISB. serm. 18 p. 94,45 debet ... religiosus ... esse valde mitis ..., pacificus, -us et quietus. ALBERT. STAD. Troil. 2,74 myrteus in crine, clemens, ... crispus, -us. 2 *venustus, speciosus – anmutig, schön:* HERM. Ios. hymn. 2,2,4 (AnalHymn. 50 p. 540) pulchra nimis et formosa, super omnes -a tu sola (*cf.* 3,1,3). 3 *gratus, carus – geliebt, lieb:* VITA Mariae rhythm. 2621 omnibus hominibus se fecit gratiosum, dilectum et amabilem et nimis -um. 3606 te, mater -a. 5185 mori meum video natum -um. 5484 o puer -e. *ibid. al.* 4 *amatorius – Liebes-:* ALBERT. M. pol. 5,2^{r} p. 446^{a},25 de duobus litigantibus de causa -a (*p.* 1303^{b},22 ἐρωτικὴν αἰτίαν), id est, de amasia.

*adv. **amorose.** 1 *amanter, blande – liebevoll:* BERTH. RATISB. serm. 12 p. 66,12 vivamus pacifice, dulciter, -e, benigne. 2 *amatorie – verliebt:* DAVID compos. 3,35,2 -e se mutuo respiciunt. *Payr*

amotio (-cio), -onis *f.* amm-: *l. 49.52.*

1 *de hominibus:* a *depositio – Absetzung:* LAND. MEDIOL. hist. II 68 -o Ugonis fuit iusta. CHART. episc. Halb. 1175 p. 327,30 cuius *(praepositi)* ... confirmationem ... et ipsius ... -em ad nos ... volumus pertinere. HERM. MIND. epist. 1 (RömQuartSchr. 33 p. 164,2) de mutacione ..., ammocione, correctione cappellanorum. *al.* b *dimissio – Entfernung:* CHART. Gosl. II 200 p. 240,4 (a. 1274) in assumptione seu ammotione colonum. *al.* 2 *de rebus:* a *prohibitio – Verhinderung:* HEINR. TREV. gest. 26 p. 428,23 videns ... omnem suam artem ... ad amocionem inquisicionis ... in nulla parte prevalere. b *exinanitio – Entleerung:* ALBERT. M. animal. 1,275 in ... saturatione membrorum nutritivorum et in -e eorumdem.

1. amoveo, -movi, -motum, -ere. amm-: *l. 65. p. 583,31. removere – entfernen:* I *proprie sensu corporali:* A *strictius:* 1 *abducere, dimittere, ablegare – wegführen, fortschicken:* ARBEO Corb. 10 p. 198,21 vir Dei ... adsistentes longius -vit. WETT. Gall. 22 p. 268,31 quam *(virginem)* rex ... iussit -ere et ad se deducere. HROTSV. Dulc. 1,3 ista insanit; -eatur. CHART. episc. Vratisl. 12 p. 22,19 si ... exercitus ... sit de terra per pecuniam ammovendus. *al. refl. et medial. i. q. se recipere – sich zurückziehen:* AGIUS vita Hath. 17 omnibus, ut petebat, -tis. WIDUK. gest. 2,4 *Wichmannus* -vit se ab exercitu. 2 *auferre, retrahere – wegbringen, zurückziehen:* WILLIB. Bonif. 8 p. 53,16 ne inde ... pontificis corpus -retur. HROTSV. Pafn. 8,1 pessulum. BRUNO QUERF. Adalb. A 5 p. 192^{a},10 si forte magister -ret pedem. THIETM. chron. 4,22 p. 158,6 -tis ... castris. *al.* B *latius*

i. q. repellere – abwehren: BEDA hist. eccl. 3,16$^{capit.}$ ignem orando. GODESC. SAXO theol. 16 p. 244,22 procul ab ovili ... -bis *lupos.* THIETM. chron. 8,25 baculo ... se acriter inrumpentem viriliter -ens.

II *translate:* **A** *obi. homines:* **1** *deponere, excludere – absetzen, ausschließen:* CONC. Karol. 39^{A}, 135 frater ... ab officio -atur. RUOTG. Brun. 38 p. 41,2 nisi et hic penitus -retur et in eundem locum Baldricus ... subrogaretur. ANNAL. Quedl. a. 1015 p. 83,20 -to monasterii patre. GREG. VII. registr. 2,17 Petro ... ab omni honore ecclesiastico sub excommunicatione -to. TRAD. Teg. 193^{b} ne ullus ... a servitio sancti Quirini filias ... Richerii posset -ere. *al.* **2** *possessione privare – enteignen:* CHART. Babenb. 162 p. 211,33 (a. 1208) inventos *(sc. per inquisitionem)* ... a bonis ecclesie -ant. CHART. Welt. 8 potestatem -endi de predicto beneficio ... Wernherum (12 p. -endi eas *personas* supradicto predio). *al.* **3** *revocare – abbringen:* THIETM. chron. 2,2 rex ... filium ... ab iniqua presumptione ... -ere curavit. 4,28 ab ... errore. 6,9 nec -emur inolita nequicia ... poenis. **4** *alienare – abtrünnig machen, entfremden:* THIETM. chron. 2,6 Thiedricum ... pecunia ... -ere temptans. 4,1 amicos a ducis ministerio ... -ere. 6,92. **B** *obi. res:* **1** *tollere, depellere, arcere – beseitigen, abwenden, fernhalten:* BEDA hist. eccl. 4,19 p. 246,19 caliginis incommodum ab oculis. CONC. Karol. 50^{D},85 ut ... ab auribus vestris -atur ... tedium querellarum. DIPL. Heinr. II. 109 omnem ab eis vim et inquietudinem iudicum ... -emus et expellimus. THIETM. chron. 7,45 ut talem plagam ... -at *Deus.* CHART. Raitenh. 120 p. 109,1 ad -endum omnem suspitionem. *al.* *c. sensu repudiandi:* OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 80,8 priorem *regulam* ... penitus -vit (amm- *B1.2*), alteram admittens. **2** *abstrahere – entziehen:* FORM. imp. 53 -tis rerum suarum facultatibus. *al.* DIPL. Otton. I. 419^{b} p. 573,41 ut ... nobis ... hunc *locum* inde -ere ... liceat. **3** *liberare – befreien:* RIMB. Anscar. 21 ipse *(Karolus)* eam *(cellam)* a servitio ... -vit.

2. amoveo *v.* admoveo. ***amoydes** *v.* *ammodes.

ampele(i)on, -leos, -lion, -lios *v.* ampelos.

ampelitis *adi.* (ἀμπελῖτις) *bitumini similis – asphaltartig:* ALPHITA II p. 77,14 gis (*i.* γῆς) ampelitus genus est crete vel terre nigri coloris ut asphaltum.

ampellus *v.* ampelos.

ampeloprason *subst.* (ἀμπελόπρασον) *script.* -ion: *l.46.* *arotellum – Weinbergslauch (Allium vineale L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 216sq.):* DYNAMID. Hippocr. 2,75 -n, id est aritillum, in vineis nascitur. GLOSS. V 39,37 St.-S. -ion louc uuilde.

ampelos, -i *f. (?m.: l.65; n.: l.49sq.)* (ἄμπελος) *script. et form.:* anap-: *l. 61.* -ellus: *l. 52sq.* -eleos: *l. 65.* -elios: *l. 65.68.* -eleon: *l. 56.* -elion: *l. 61.* -eleion: *l. 60.* -phelion: *l. 57.* crampeleon: *l. 61.*

1 *vitis alba – Zaunrübe (Bryonia L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 683sqq.):* GLOSS. III 584,21 St.-S. -ellus liela. IV 357,10 -ellus vitis alba huntestropho. DYASC. p. 27^{a} -os leuce aut brionia aut cucurbita agrestis sive ut Latini vitis alba ([*cf. Diosc. lat. 4 p.87,22*]. Ps. ODO MAGD. herb. 58). ALPHITA I p. 276,3 ampeleon prassion, id est briona, vitis alba idem (II 5,26 amphelion). *al.* **2** *labrusca – wilde Rebe (Vitis silvestris Gmel., cf. André, Lex. bot. p. 175):* DYASC. p. 28^{a} -os agria sive ut Latini vitis agrestis (ALPHITA I p. 276,3 ampeleion agrias. *v. et supra p. 385,19*). ALPHITA II p. 6,11 ampelion vel anapelion vel crampeleon, vitis agrestis, que lambrusca dicitur alio nomine. **3** *vitis – Weinrebe (Vitis vinifera L., cf. André, Lex. bot. p. 333):* DYASC. p. 28^{b} -os ynoferos latine iunifera (*lege* vini-) vitis (ALPHITA II p. 6,17 -eleos ynipheros). ALPHITA I p. 276,6 -elios viniferos, id est vitis vinifera. **4** *vitis nigra – Schmerwurz (Tamus communis L., cf. André, Lex. bot. p. 333):* ALPHITA I p. 276,6 -elios melanis, id est vitis nigra (II p. 6,15).

amphelion *v.* ampelos.

amphemerinus (amf-, -os), -a, -um. (ἀμφημερινός) *script.:* anph-, anf-: *p. 584,7.12.* -phim-, -fim-: *p. 584,7.9. 12.14.* -phym-: *p. 584,2.*

1 *adi.:* *medic. de febri i. q. cotidianus – täglich:* WALTH. AGIL. med. 18 p. 117,35 urina alba ... febrem amphymerinam significat. **2** *subst.:* **a** *masc.:* *febris cotidiana – täglich wiederkehrendes Fieber:* AURELIUS 1 p. 488,12 species *febrium* sunt quatuor, ... sinachus, -us (amf- *var. l.*), triteus, tetardeus. GLOSS. med. p. 49,1 notus amf-us: id est non verus cotidianus. p. 59,14 anphimerinos ..., id est quotidianarios. CONSTANT. AFRIC. theor. 8,4 p. 36b^{V} quartum genus *febrium* ... amphi-os dicitur omni die invadens. *?qui febri cotidiana laborat – ?ein an täglich wiederkehrendem Fieber Leidender:* ANTIDOT. Bamb. 53 faciens ... pleoreticis, quartariis, stritens anfimerini. **b** *fem.:* *febris cotidiana – täglich wiederkehrendes Fieber:* MAURUS urin. I p. 16,8 urina alba ... amphi-am deffitientem significat.

***amphi** *adv.* (ἀμφι-) **1** *utrimque – auf beiden Seiten: v. p. 585,20.* **2** *dubium – unbestimmt: v. l. 56. p. 585,41.*

amphibalus (amf-), -i *m. vel* **amphibalum** (amf-), -i *n.* (*cf.* ἀμφιβάλλω, ἀμφίβολον) *script.:* -phyb-: *l. 30.* -ball-: *l. 30sq.* -bul-: *l. 22sq.25.37.* -bol-: *l. 22.25.* anfibula: GLOSS. II 746,12 St.-S. *metr.* -phȳb-: *l. 30.*

1 *birrus (villosus), paenula – (grober) Kapuzenumhang, Überwurf* (GLOSS. III 265,63 St.-S. -bulum [-bolum *var. l.*] mandal. III 621,41 -bulus inville vel manstruga): **a** *eccl. (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p. 152sq.):* VITA Boniti 8 (MGMer. VI p. 123,19) amfibuli (-boli *var. l.*) summitas, qua capud tegebatur. VITA Elig. 2,70 -um sancti Eligii, quod ... cum magna reverentia servabatur. HINCM. Remig. 32 p. 337,3 futuro episcopo, successori meo, -um album paschalem relinquo. ABBO SANGERM. bell. 3,30 inque thoro amphyballum (gloss.: birrum undique villosum) habeas. VITA Deic. 20 birrum ..., quem Graeci -llum vocant. COD. Lauresh. 142^{c} p. 421,101 -is longis utentes. *al.* **b** *saec.:* VITA Elig. 1,10 p. 677,14 cuncta ..., quae habere poterat usque ad cingulum et -um. ROM. SALERN. annal. a. 810/17 p. 157,11 -llo veneto amictus *Carolus imperator.* **2** *fibula – Spange, Schnalle (cf. Heyne, Hausalt. III. p. 344):* GLOSS. IV 32,40 St.-S. amfibalum (amphi-, amphibulum *var. l.*) nuskil. 130,10. 167,20.

amphibium (amfiv-), -i *n.* (ἀμφίβιον) *animal in terra et in aqua vivens – auf dem Lande und im Wasser lebendes Tier, Amphibie:* DYASC. p. 63^{a} *(de castoribus)* Greci amfivia *(cf. Diosc. gr. 2,24,1)* vocaverunt, sepius namque aquaticam, sepe et terrenam sustinent vitam.

amphibolicus (amf-), -a, -um. (*cf.* ἀμφίβολος) *ambiguus – zweideutig:* CHRON. Albr. a. 1213 p. 898,27 littere amfibolice, duplicem habentes constructionem.

amphibolius *v.* 1. amphibolus *p. 585,9.*

amphibologia, -ae *f.* (*cf.* ἀμφιβολία) *script.* -phyb-: *l. 53.* *ambiguitas, dubietas – Zweideutigkeit, Ungewißheit:* **1** *gener.:* LIUTPR. antap. 3,47 p. 99,28 ut -am dirumperet *Deus* ac veritatem cunctis ostenderet. BENZO ad Heinr. 3,10 senatores ... tractabant inter se de amphybologia regalis epistolae. **2** *philos.:* ALBERT. M. praedicab. 3,4 p. 50^{a},31 sic incidit sophisma secundum -am. div. 2,1 p. 24,30 quam *(ambiguitatem)* Graeci dicunt -am ab amphi, quod est dubium, et bole, quod est sententia. elench. 1,1,6 p. 535^{b},12 sunt autem in dictione modi illi ..., scilicet aequivocatio, -a (*p. 165^{b},26* ἀμφιβολία), compositio. 1,2,1 p. 537^{a},14 aequivocatio in dictione, -a autem in oratione. summ. theol. I 9,39,2,2 p. 410^{b},48 fallacia -ae. *ibid. al.*

***amphibologicus,** -a, -um. (*cf.* ἀμφίβολος) *script.:* -phyb-: *l. 65.* -loic-: *l. 67.* *ambiguus, dubius – zweideutig, ungewiß:* **1** *gener.:* EPIST. Hann. 5 p. 22,19 per hypotesin et quasi amphybologico involutu loquebaris. HERM. ALTAH. annal. a. 1213 in epistola -loica. ROLAND. PATAV. chron. 12,14 -a proposicio. EBERH. BAMB. epist. 16 p. 558^{B} quod ... subinfertis ..., -um est. **2** *philos.:* ALBERT. M. top. 8,2,3 p. 509^{b},12 pluribus existentibus, quae ... sub eadem oratione -a, facilis est dubitatio. elench. 1,5,5 p. 627^{b},21 in -o paralogismo. *ibid. al.* *subst. neutr.:* ALBERT. M. sent. 1,9,17 p. 297^{a},9 nec ...

[Sroder]

decipiuntur *angeli* aequivocis et -is. top. 2,1,5$^{tit.}$ in multiplici -o.

1. amphibolus (amf-), -a, -um. (ἀμφίβολος) *ambiguus, dubius – zweideutig, ungewiß:* **1** *gener.:* LIUTPR. hist. 11 accusationem ... -am retinemus, incerti, utrum zelo iustitiae an impietatis livore prorumperet. THEOD. AMORB. Firman. prol. p. 25,3 ac si quaedam idolotita ac prophana ... -a ac potius sint apocrypha nuncupata. THEOD. AMORB. (?) Tryph. et Resp. p. 291,11 sine titulo auctoris -bolium *(sic?)* est thema subsequentis operis. *al.* **2** *medic.:* AURELIUS praef. p. 485,4 sunt ... dubia, quae Graeci -am (amf-*A*) *valetudinem* vocant.

2. amphibolus, -um *v.* amphibalus.

amphibrachys (-is) *vel* **amphibrachus**, -i *m.* (ἀμφίβραχυς) *script.* -cus: *l. 19.*

pes metricus constans e duabus syllabis brevibus, quae longam circumcludunt – Versfuß, der aus zwei eine Länge umschließenden Kürzen besteht: ALDH. ad Acirc. 121 p. 166,22 quare vocitatus est -us (-cus *F*)? quod ex utraque parte brevibus ambiatur sillabis ...: ergo amphi utrimque, brachus brevis interpretatum dicitur. p. 168,18 inchoativa ... verba tertiae coniugationis ... -um rite generabunt, ut 'rigeo, rigesco'. *al.* BONIF. metr. p. 579,3 unus ... est, qui tripla partitione dividitur ...: -ys. ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 113,18 '-is' circumbrevis *eqs.* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 487,16 'severus' -is. METELL. Quir. 9$^{tit.}$ primus versus constat choriambo et bachio vel -o.

amphibulus, -um *v.* amphibalus.

amphicircos *v.* amphicyrtos.

amphicyrtos *adi.* (ἀμφίκυρτος) *script.:* -circos: *l. 38.* -tricos: *l. 35.* -tritos: *l. 40sq.* -trios: *l. 36.*

de statu lunae i. q. utroque curvatus – nach beiden Seiten hin gekrümmt (cf. Arist. p. 291^{b},20): ALBERT. M. summ. creat. I 3,7,2 p. 399^{b},34 quandoque *luna* dicotomos, quandoque amphitricos et quandoque plena. meteor. 3,4,11 p. 679^{b},16 nec erat luna plena, sed erat amphitrios, hoc est, satis plus quam dimidia, aliquantulum deficiens a plenitudine. veget. 6,378 malva est herba habens folia sicut luna, quae amphicircos est. summ. theol. I 17,68,2 p. 699^{a},28 deficiens *luna* a plenitudine, quod Graeci vocant amphitritos prima et amphitritos secunda, 'amphi' enim Graece 'dubium' sonat Latine, eo quod tunc dubium, hoc est imperfectum habet circulum. II 11,59 p. 586^{b},22sq.

***amphilogia**, -ae *f.* (ἀμφιλογία) *circumlocutio – Umschreibung:* GUNTH. PAR. (?) orat. 1,3 p. 112^{D} circumlocutio duarum pluriumve dictionum, quam Graeci -am vocant. p. 113^{A} quandoque ... homini -a vicem supplet unius vocabuli nondum inventi. p. 113^{C} differentialis -ae sensum.

amphimacrus (amf-), -i *m.* (ἀμφίμακρος) *script.:* -chrus: *l. 55.* -chus: *l. 55.* -cus: *l. 54.*

pes metricus constans e duabus syllabis longis, quae brevem circumcludunt – Versfuß, der aus zwei eine Kürze umschließenden Längen besteht: ALDH. ad Acirc. 112 p. 151,19 hi VII pedes: bachius, palimbachius, -us (-cus *var. l.*) et peones IV. 122 p. 169,16 -us (amfi- *F*, -chrus *P*^{1}, -chus *K*) ... annotatur, ut 'conglobas, conglobant'. *al.* BONIF. metr. p. 579,5 sescupli autem sunt hi: -us. ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 113,20 '-us' circumlongus *eqs.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 382,12 'erudis' -us est. METELL. Quir. 12$^{tit.}$ prior versus ... -o et duobus iambis ... constat.

amphimerinus *v.* amphemerinus.

***amphipendulatus**, -a, -um. (*cf.* amphi *et* pendulus) *pendulus – schwankend:* ARNOLD. RATISB. Emm. 1,7 p. 522^{a},41 e pariete, cui -o dorso tenus innisus adhesit.

***amphiprehensus**, -a, -um. (amphi *et* prehensus) *circumclusus – umschlossen:* RUODLIEB V 1 curtis fuit -a ⟨in me⟩dio vacua scenis foris undique septa. 163 in curtem latam ⟨canc⟩ellis -am.

***amphis**, -is *subst.* (*cf.* ὄφις, ἀμφίσβαινα) *species serpentis – Schlangenart:* ALBERT. M. animal. 25,14 est autem serpens parvus, quem Graeci -im propter extremitatum debilitatem vocant.

amphisbaena, -ae *f.* (ἀμφίσβαινα) *script.:* anphivena: *l. 4.* amphisibena: *l. 7.* anfysibena: *l. 5.*

species serpentis – Schlangenart: AMARC. serm. 4,376 quos vipera non lesit, seps, anphivena, parias. ALBERT. M. animal. 25,14 anfysibena serpens est, quem Arabes ... anksymen vocant. 25,40 qui *(serpens)* salit ad duas partes, quem Graeci amphisibenam vocant, quasi duo capita habentes.

***amphisbetos**, -on. (ἀμφίσβητος) *ambiguus – ungewiß:* LIUTPR. leg. 50 quod tui domini consilio actum esse, non est ἀμφίσβητον.

***amphiseptio**, -onis *f.* *circumiectus – Schirm:* WOLFHER. Godeh. I 19 p. 180,31 locum ... silvarum montiumque -e munitum. *in imag.:* WOLFHER. Godeh. I 8 p. 174,16 ipse, ut erat ... armorum ... spiritualium idonea -e undique munitus.

***amphiseptus**, -a, -um. (amphi *et* septus) *in imag. i. q. circumiectus – umgeben:* WOLFHER. Godeh. I praef. p. 167,42 domno ... liberalitatis coruscamine ... -o.

amphisibena *v.* amphisbaena.

amphitapa (-e), -ae *f.* (ἀμφιτάπης) -phytappa: *l. 24.*

tapete utrimque villosum – auf beiden Seiten wolliger Teppich: ALDH. ad Acirc. 121 p. 166,24 -e (-tapete *var. l.*) genus vestimenti utrimque villosum et hirsutum dicitur *(cf. Non. p. 540).* ABBO SANGERM. bell. 3,16 amphytappa (gloss.: tapete undique villosum) laon extat badanola. ODO Ern. duc. 4 p. 341^{B} -am sedem circum supraque tegentem.

amphitheatralis, -e. *ad amphitheatrum pertinens – Amphitheater-:* EPIST. Ebr. 1 (QuellForschItArch. 20 p. 29) -e de se spectaculum future ... perditionis presagum mundo prebebit.

amphitheatrum (amf-, -tea-), -i *n.* (ἀμφιθέατρον) *script.:* anpe-: *l. 37.* -phyt-: *l. 52.* -pit-: *l. 38.* *plur.: l. 52.*

locus spectaculi in (semi)circulo exstructus – (Amphi-) Theater (GLOSS. II 733,26 St.-S. spilehus vel huorhus. III 224,23 spilstat. 349,37 quelhus. IV 211,15 -teatrum scirmehus ticat [*i.* teatrum *? ed.*] spilehum [*i.* -hus *ed.*]): CHRON. Fred. 2,36 p. 61,8 Titus anpeteatrum Romae aedificavit (MARIAN. chron. a. Chr. 86 ampi-um. OTTO FRISING. chron. 3,18 p. 158,26 -teatrum ['tiergartn' *suprascr. B*^{2}]. *al.*). ALDH. virg. I 36 p. 284,5 in amfitheatrum sanctos ... carnifex imperat duci. ad Acirc. 121 p. 166,25 -teatrum, ubi altrinsecus scenicorum ludibria histrionumque ridiculosa commenta exercentur et ... theatrales pancratariorum pompae ... peraguntur. PAUL. DIAC. Mett. p. 261,23 in cavernis ... -i ... hospitium habuit *Clemens,* in quo etiam loco oratorium Domino construens altare in eo statuit. WALAHFR. Mamm. 8,14 dumque cavo fuerint spectacula in -o. AGNELL. lib. pont. 2 templum Apolinis ... iuxta -teatrum (PETR. CAS. [?] chron. 3,39 p. 731,44 cum ecclesia sanctae Mariae iuxta -um Fundanae civitatis. DIPL. Loth. III. 120 p. 200,9 ecclesiam ... sancte Marię in -teatro). ABBO SANGERM. bell. 3,37 amphyteatra (gloss.: loca spectaculi, ubi pugnant gladiatores) procul tibi stent. ERCHEMB. CAS. hist. 41 Guaiferius ... Berelais, hoc est -um, peramplicuit cum suis *(item de loco munito:* 44 p. 254,6 illis ... in -o circumseptis. GESTA Trev. 22 p. 157,24 in harena civitatis, id est in -teatro, quam munierant *cives*).

amphitricos *v.* amphicyrtos.

***amphitricus**, -a, -um. (*cf.* amphitrite; *v. et Diefenbach, Gloss. p. 32^{a} s. v.* amphitearum) *de oceano i. q. circumfluus – umfließend:* ALBERT. M. cael. 2,2,3 p. 154^{a},21 terra ..., quam tangit undique per circumferentiam -i aqua oceani.

***amphitrio**, -onis *m.* (*cf.* amphitrite *et* septemtrio) *mare Balticum (sc. oceani pars?) – Ostsee:* CHRON. Pol. praef. p. 7,12 sunt etiam ... infra brachia -is *(cf. notam ed.)* aliae barbarae gentilium nationes.

***amphitrionalis** (anph-), -e. *ad mare Balticum (sc. oceani partem?) pertinens – baltisch:* CHRON. Pol. praef. p. 7,4 ad mare septemtrionale vel -e (anph- *var. l.*) tres habet *Polonia* affines barbarorum gentilium ferocissimas nationes.

amphitrios *v.* amphicyrtos.

[Sroder]

amphitrite(s), -ae (-is) *vel* **amphitrix**, -cis *f.* (Ἀμφιτρίτη) *script.:* -phyt-: *l. 7.* anfreti: *l. 3.*

1 *gener. i. q. mare – Meer* (*cf.* GLOSS. I 52,17 St.-S. anfreti uuazzarchunni): THIOFR. Willibr. I A 31 p. 478^{c} pro -ę ac terrę inęqualitate ac excursu. **2** *spec. i. q. oceanus, mare magnum – Ozean, Weltmeer* (*cf. RE XVII 2 p. 2328 s. v.* okeanos): ALBERT. M. phys. 4,1,11 p. 263^{b},29 quod amphytrites est locus proprius aquarum (*cf.* meteor. 2,3,9 p. 573^{a}, 32sq. mediterranea continuantur ad -icem: -x est ergo locus proprius et primus omnium aquarum). nat. loc. 1,9 p. 574^{b},31 quod -es fluat ab aquilone per orientis punctum in parte una et per occidentis punctum in parte alia in meridie. caus. element. 2,2,6 p. 651^{b},25 circulum oceani, quod -es vocatur et continet totam sphaeram terrae. meteor. 2,2,7 p. 551^{b},9 flumina . . ., quae . . . de -e copias trahunt aquarum. 2,2,11 p. 555^{b},39 profundum -is. Is. 5,25 p. 82,79 ubi . . . -e (*sic ed.*, amphictes *B*, ad *L*) nostram finit habitabilem. summ. theol. II 11,56,2 p. 573^{b},32 propter quod . . . -es dicitur ab 'amphi', quod est 'dubium' et 'teres', quod est 'circulus'. *ibid. al.*

amphitritos *v.* amphicyrtos. **amphitrix** *v.* amphitrite.

***amphium**, -i *n.* *(fort. cohaeret c.* ἄμφιον, *cf. DuC. gr. p. 64) species odoramenti – Parfumart:* ROLAND. PATAV. chron. 1,13 p. 25,14 ampullis balsami, -i et aque rosee.

1. amphora (amf-), -ae *f.* (ἀμφορεύς) *script.:* anph-, anf-: *l. 38.49.53sq.56.* ?anfra: *l. 39.* frascia: *l. 58.*

1 *gener. i. q. vas, cadus – Gefäß, Krug* (GLOSS. III 373,50 St.-S. -a kanne. 644,11 situla vel -a eimir. 666,58 situla -a raichiuaz. 718,11 -a vel artabe croch. *ibid. al.*): **a** *spectat ad liquida:* WALAHFR. hort. 150 -a *(sc. formata e cucurbita cavata)*, quae . . . servat incorrupta diu generosi dona Liei. VITA Greg. Porc. I 12 oleum in -a positum. WILH. HIRS. const. 1,84 p. 1011^{B} ad -am aquae, quae de stanno semper est in ecclesia . . ., ut omnes ibi calices laventur. THEOPH. sched. 3,59$^{med.}$ *(in ornamentis turibuli)* flumina paradysi humana specie cum suis -is, quibus effundatur species fluentis aquae. COSMAS chron. 1,6 p. 17,2 aquam de anphora bibunt. *fort. add.:* CHART. civ. Hild. 287 p. 139,19 (a. 1258/60) alvioli IIII, anfre scamgnee III, candelabra V. **b** *spectat ad praeparandum cibum:* ARNULF. SAG. invect. 3 p. 94,24 docebatur . . . figulus -as figmento plasmare mirabili, quibus . . . status . . . superior, repositis escis, fumum per modici oris respiraret angustias. **c** *spectat ad dona mortuis data:* SCHOL. Adam gest. 144 cum aut in -is aut in aliis vasculis secum thesauros infodere iussissent *gentiles.*

2 *spec. de genere mensurae fere i. q. situla – etwa 'Eimer'* (*def.:* CATAL. mensur. cod. Monac. 14747 f. 88^{r} batus -a modia III [*cf. Isid. 16,26,12sq.*]. f. 88^{v} -a VIII modia): **a** *spectat ad liquida:* EPIST. Desid. Cad. 11 unam Falerni anforam deposcimus. CHART. Fuld. B 234 mellis. REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 18,7 unam -am de cervisa et medium afterbier. DIPL. Heinr. II. 461 p. 584,34 terris cum vineis . . ., unde exeunt anforas viginti. DIPL. Heinr. III. 108 p. 137,36 amforas vini. CHART. Rhen. med. I 640 p. 699,29 anforam vini, quam rustici heimer vocant, ministrabit, sequentibus vero annis omnibus eandem anforam in eandem mensuram, quę vulgariter burden vocatur. ALBERT. M. animal. 3,176 tantum de lacte, quantum est mensura, quae frascia (*p. 522^{b},16* ἀμφορέα) vocatur. 7,57 bibit elefas . . . de aqua quatuordecim machandos (*p. 596^{a},7* μετρητὰς ὕδατος Μακεδονικούς), hoc est -as in mane et post meridiem bibit -as octo. *al. remissius:* ODILO SUESS. Seb. 88 (43) vastam olei -am. **b** *spectat ad solida:* REGISTR. abb. Werd. 3,38 p. 123,22 (s. XI./XII.) IIII -as, id est XXIIII modia maiora avenae. 3,44 -am adipis. *ibid. al.* **c** *geom.:* ANON. geom. I 4,49 puteus . . . tot -as capiet, quot processerint pedes ex . . . diametri area altitudineque in invicem multiplicata, si pede uno longa et lata et alta fuerit -a. 4,50 si fuerit cuppa . . ., quot -as capiet, sic quaeras *eqs.* **d** *alleg.:* HRABAN. carm. 38,26sq. 'mea mensura atque -a iusta'; -a iustitiam *ostendit*, vitam mensura modestam. univ. 18,2 p. 489^{A} -a . . . hic significat mensuram grandem iniquitatis Iudaeorum.

2.*amphora, -ae *f.* *(theod. vet.* amph(a)ra*; cf. Ahd. Wb. I. p. 326) acidula – Sauerampfer (Rumex acetosa L.):* HILDEG. phys. 1,41 de -a: -a nec calida nec frigida *eqs.*

amphorula, -ae *f.* (amphora) *de mensura i. q. vasculum – kleines Gefäß:* REGISTR. abb. Werd. 8,10 p. 277,7 (s. XII.$^{med.}$) villicus dabit . . . LX caseos . . . et -am butiri (8,15 p. 285,18).

amphy- *v.* amphi-.

?*ampictus, -a, -um. *(fort. ex* amb- *et* pingere, *cf. DuC. s. v.) circumornatus, pictus – ringsum geschmückt, bestickt:* ODO Ern. duc. 5 p. 344^{E} viri . . . fluxis . . . decori syndone colobiis, tunicisque trilicibus auro -is (amictis *ci. ed. in nota*). *Sroder*

***amplectabilis**, -e. *gratus, optatus – angenehm, erwünscht:* COD. Karol. 24 p. 528,8 -em sospitatis vestrae laetitiam agnoscentes . . . gaudio maxime sumus relevati.

amplectibilis, -e. *reverens – ehrfürchtig:* LIBRI Karol. 3,18 p. 140,34 suscipere imagines cum summo honore et -i adoratione (p. 140,41. EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 18,9).

amplectio *v.* amplexio.

1. *amplector, -ari *vel rarius* ***amplecto**, -are. *confunditur c. 2.* amplector *et neglegitur plerumque ab edd.; v. et N. Fickermann, JbGeschMitteld. 6. 1957. p. 62.*

1 *proprie i. q. complecti, circumplecti, (bracchiis) circumdare – umschlingen, umfassen, umarmen:* ALCUIN. epist. 10 p. 36,4 tempus . . ., quo collum caritatis vestrae . . . -er. 86 p. 129,7 *paginam* laetus ambabus accipiebam manibus et toto -bar (-ebar *var. l.*) pectore. 185 p. 311,10 Aquilam -ari (-are *H. S^{1}*) meum. MILO carm. 3,4,1,700 fratrem velut -atur amantem. THIETM. chron. 2,11 a . . . genitrice . . . -itur (-atur *cod. a. corr.*). *al. v. et l. 66.* **2** *translate:* **a** *colere, diligere, prosequi – verehren, lieben, umhegen:* RUD. FULD. Leob. 18 amabant eam principes . . ., episcopi cum exultatione -bantur (-ebantur *1 p. corr.*). FLOR. LUGD. carm. 28,154 quod spe sitiunt, puro -untur (-antur *cod.*) amore. ADEMAR. hist. 3,41 p. 164,20 -ebatur (-abatur *1*) maximo affectu honoris . . . monachos. *al.* **b** *observare, respicere – beobachten, beachten:* IOH. VIII. epist. A 179 ut, quicquid ab alterutra parte petebatur, . . . efficaciter -atur (-etur *cod.*). EPIST. Ratisb. 1 p. 275,24 ut . . . virtutis cultum . . . -etur. **c** *assequi – erlangen:* RHYTHM. 88,15,3 ut evadant pena dira et -ent supera. **d** *describere, demonstrare – beschreiben, darstellen:* GODESC. SAXO gramm. 2,103 p. 488,4 non inanis ostendat elationem typi, . . . sed simplicitatem potius exilis -etur ingenii *apostolus.*

adi. **amplectandus**, -a, -um. **1** *complectendus – zu umfassen (in imag.):* ALCUIN. epist. 179 p. 296,19 perpetuae caritatis alis -o Aquilae episcopo (253 p. 408,32). **2** *venerandus, amabilis – verehrungswürdig, liebenswert:* EPIST. Bonif. 64 p. 132,15 domino reverentissimo et . . . ab omnibus orthodoxis -o . . . archiepiscopo (FORM. Morb. 20). ALCUIN. epist. 196 p. 323,22 venerando patri nobisque cum summo honore -o (-endo *var. l.*). PASS. Petri et Pauli 133 -a . . . verba salutis. *al.*

2. amplector, -plexus sum, -i *vel rarius* **amplecto**, -plexi, -ere. *imperf.* amplectibamini: *l. 66. confunditur c.* 1. *amplector, *e. g. l.28.30.34.36.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. complecti, circumplecti, (bracchiis) circumdare – umschlingen, umfassen, umarmen (subi. fere anim.; res: l.69):* WALAHFR. hort. 114 -xa suas uncis tenet unguibus alnos *cucurbita.* Mamm. 20,18 collum . . . martyris -ens *pardus.* ANNAL. Quedl. a. 1008 -itur . . . sepulchrum, deosculatur. LAMB. TUIT. Herib. 1,5 infinito excipitur amore, -itur, exosculatur. *al. in imag.:* FORM. Marculfi 2,46 caritatem, qua . . . nostrae extremitatis personolam . . . acsi unice dilecionis vinculum -ibamini (-abamini *var. l.*). PAUL. DIAC. carm. 34,25 *(de epistola)* colla mei Pauli . . . -e. RHYTHM. 81,38,2 Christum -it ecclesia. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,60 omnia, quadrifidis quę terra -itur alis. BERTH. ZWIF. chron. 33 p. 244,9 ille obviis, ut dicitur, manibus -enis suscepit *nemus. al.* **B** *latius:* **1** *ambire, cingere – umgeben, einschließen:* WALAHFR. (?) carm. 59,4.

[Pape]

splendore suo caros -itur *luna.* ADAM gest. 4,35 p. 269,20 qui *(oceanus)* totum mundum -itur. **2** *continere – enthalten:* AUREL. REOM. mus. 10 p. 43b,28 duas hic tonus communionum -itur diffinitiones. 18 p. 54b,7. **3** *comprehendere – erfassen:* ADAM gest. 4,20 quae *(Birca metropolis)* ... paribus ... spaciis omnes illius ponti -itur horas. **4** *efficere – ausmachen:* ALDH. ad Acirc. 137 p. 191,5 'crepuerunt, tonuerunt' ... ionicum minorem -untur.

II *translate:* **A** *colere, diligere, fovere, promovere – verehren, lieben, umhegen, fördern:* RHYTHM. 147,155 dominus ... servum -it. BEDA hist. eccl. 4,11 p. 225,30 mundum. DONAT. Trud. 11 (MGMer. VI p. 285,13) eum ... ut filium ... -ere (-i *var. l.*) et amare. EPIST. Bonif. 148 p. 286,1 munera, quae cum intima caritate -xi. HROTSV. Sap. 5,31 bonum cordetenus -or. ADALB. MAGD. chron. a. 962 p. 172,14 bonis omnibus ... -itur et sustentatur. DIPL. Loth. III. 89 studia ... -i et promovere. CHART. Heinr. Leon. 12 p. 20,39 locum ... honore -endum arbitramur. ARCHIPOETA 3,11 -i minimos magni solet esse viri mos. CHART. Turic. 1480 p. 194,38 sanctos studeamus reverenter -i. *saepe.* **B** *observare, respicere – beobachten, beachten:* RUD. FULD. mirac. praef. p. 329,23 *alii* sanctorum solemnia fidelius -untur. HROTSV. Abr. 8,2 quae iubes, -or. THANGM. Bernw. 5 modum in cunctis agendis ... -ens. STATUT. ord. Teut. p. 65,27 fratres -i decet communia seu necessaria. *al. c. sensu servandi:* HEINR. LETT. chron. 10,5 fidem susceptam se ... -ere (-i *var. l.*) profitentur. *c. dat. i. q. obsequi – willfahren:* COD. Karol. 97 p. 648,12 qui tuis noluerint -ere recte fidei predicationibus. **C** *probare, acceptare, credere – anerkennen, annehmen, glauben (an):* CARM. libr. I 3,23 -it fidem. EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 17,22 suscipio et -o ... venerandas imagines. GODESC. SAXO theol. 13 p. 236,15 sector et -or, ubicumque verum dixit *Hieronymus.* VITA Leb. 3 -ens piam redemptoris visitationem. DIPL. Heinr. II. 389 peticiones. CONST. I 399 p. 571,24 -or omnem divinam scripturam *eqs. saepe. c. acc. c. inf.:* THANGM. Bernw. 1 p. 758,26. *seq.* si: CHART. Sangall. B 456 p. 331,3 (a. 1254) ius ... canonicum libenter -itur, si *eqs.* **D** *optare, appetere – wünschen, begehren:* WALAHFR. Gall. 1,2 alienas -i divitias. *c. inf.:* WIDUK. gest. 1,9 p. 14,11 -rer ... patriam redire. *seq.* ut: HROTSV. Dulc. 1,8 hoc -imur ut *eqs.* **E** *assequi – erlangen:* BEDA hist. eccl. 1,20 p. 39,19 caelestis palmae gaudia. WALAHFR. hort. 427 *(de Christo)* virtutem -xus utramque. **F** *suscipere – aufnehmen:* STATUT. ord. Teut. p. 23,27 quanto favore ... debeat -i tyrones ad benediccionem ecclesiastice proteccionis *Dominus.* **G** *subire – auf sich nehmen:* RUD. FULD. Leob. 4 p. 123,46 iniurias.

adi. **1. amplectendus**, -a, -um. **1** *complectendus – zu umfassen (in imag.):* LIUTOLF. Sever. I prol. fratri ... ulnis ... caritatis -o. **2** *venerabilis – verehrungswürdig:* ALCUIN. epist. 225 p. 368,9 patri ... nobis ... cum omni amore -o. WANDALB. Goar. 2 prol. pater in omnibus -e. EPIST. Teg. I 110tit. -o meritorum sanctuario ... Christi vicario. *al.*

2. amplexus, -a, -um. *difficilis, intricatus – schwierig, verwickelt:* EINH. cruc. p. 146,4 orta est ... questio longe validior atque -ior.

subst. **amplectens**, -entis *m. qui observat – einer der beobachtet, befolgt:* TRAD. Teg. 60 (a. 1048/68) cognoscant normam iusticię -es, scilicet ... Christo credentes. CHART. Naumb. 260 p. 243,45 omnibus ..., que prescripta sunt, -bus et tuentibus sit ... salus.

amplexabilis, -e. **1** *complectendus – zu umfassen:* FORM. Salisb. 10 dilectissimo et indissolubili caritatis nodo -i ... pontifici. **2** *venerabilis, carus – verehrungswürdig, lieb:* CHRON. Median. 3 p. 88b,13 -ia pignora locus hic meruit percipere. **3** *gratus, optatus – angenehm, erwünscht:* RHYTHM. 150,221,3 mihi ... quaevis asperiora sunt -ia. EPIST. ad Hildeg. 13 p. 166D cuius *(verae vitis)* fructus gutturi tuo dulcis et -is.

***amplexator**, -oris *m. qui amplectitur – einer der umarmt:* HILDEG. hymn. 13,1 (AnalHymn. 50 p. 491) o dulcissime amator, o dulcissime -r *(sc. Christe).*

***amplexatrix**, -icis *f. cultrix – Anhängerin:* CHART. ord. Teut. (Hass.) 54 p. 52,27 (epist. papae a. 1235) cuius *(iugi oboedientiae)* sub lege posita maritali ... -x extiterat *s. Elisabeth.*

***amplexatus**, -us *m. amplexus – Umarmung:* VITA Ludow. Pii 11 multo ... eum *(filium)* -u deosculans.

amplexio (-ecti-), -onis *f. in imag. i. q. amplexus – Umarmung:* EPIST. Wisig. 6 apices a domnissimo hac paterna amplectione (-xione *E2. M1*) tenendo imperatore ... oblatos ... percepimus.

amplexor, -atus sum, -ari *vel rarius* **amplexo**, -avi, -atum, -are. **1** *proprie:* **a** *complecti, (bracchiis) circumdare – umschlingen, umfassen, umarmen:* VITA Richar. 5 (MG Mer. VII p. 447,4) cum infantulo -ret. THEGAN. Ludow. 6 p. 592,13 -antes ... se et osculantes (16). WALTHARIUS 1340 *ursus* -ans Umbros *(sc. canes).* VITA Bard. 7 *eum* -tum, osculatum promisit ... non dimittere. CARM. Bur. B 96,1,2 virgines -amini. ARNOLD. LUB. chron. 1,9 p. 122,7 occurrit ei soldanus ..., -ans et deosculans eum. OTTO SANBLAS. chron. 51 p. 86,15 amantissime -ta publici signo osculi ... subarratur *puella. al. v. et l. 49. in imag.:* DIPL. Heinr. II. 363 -antur lapides vivos, quod est interventores querere sanctos *(cf. Vulg. Iob 24,8).* CHART. Turic. 271 religionis amatores sunt vere caritatis brachiis -andi. *c. sensu comprehendendi:* LEX Baiuv. 4,8 si eum per vim implexaverit (amplexaverit *Ep*). WALTHARIUS 362 manu caput -tus utraque egreditur. **b** *medial. i. q. se applicare – sich anlegen:* ALBERT. M. animal. 1,282 ut versus corpus melius -etur *adiutorium bracchii.* **2** *translate:* **a** *(mente) retinere – (im Geiste) bewahren:* WALAHFR. Wett. praef. p. 301,33 sedulo tenaci memoria -bar, cuius praesentiam summo ardore sitiebam. **b** *colere, diligere, fovere – verehren, lieben, umhegen:* HROTSV. Cal. 7,1 qua sinceritate dilectionis te ... -tus fui. EBERW. Symeon. 12 -atur et honorifice sustentatur. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,38 -ti sunt veritatem. OTTO FRISING. chron. 4,10 p. 196,6 *(de Iuliano)* philosophos super omnes -tus (amplexus *B1*). CHART. Hall. I 268 ecclesiam ... singulari favore ... -amur. *al. c. sensu eligendi:* BERNOLD. CONST. libell. II 3 praef. sacerdoti ... misticam cytharam David ... -anti Adalbertus. **c** *probare – anerkennen, billigen:* HUGO FLOR. act. 11 p. 391,31 cuius *(regis)* sponsionem papa libenter -tus est. *c. acc. c. inf.:* SERMO nat. virg. 8 eas invenisse didicimus, credidimus, -ti fuimus.

amplexus, -us *m. gen. pl.* -ium: *p. 591,2.* **1** *proprie i. q. actus amplectendi, complexus, circumplexus – das Umschlingen, Umschließen, Umarmung:* BEDA temp. rat. 1,33 cum dicis triginta, ungues indicis et pollicis blando coniunges -u (*cf.* THEODULF. carm. 16,2,13). HROTSV. Abr. 2,5 donec amplexaris -bus filii virginis. Cal. 9,1 cadavera -u serpentis circumfluxa. VITA Mathild. II 21 regalis conventus postremos alterutrum dedit -us. ORD. coron. imp. 17,4 rex ... recipiatur ab eo *(papa)* ad osculum et -um. *al. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. I 4 optatę lucis. FROUM. carm. 6,4 quem *(mundum)* ... brachia Christi -u rapuere pio de faucibus hostis. CHART. Basil. A II 237 p. 313,2 episcopum ... internis benivolentiae regalis constringamus -bus. *al. de concubitu:* ANNAL. Altah. a. 1069 p. 78,4 concubinarum -bus adhaerere. COD. Udalr. 56 p. 116,8 masculorum ac pecudum -us non abhorrere. ALBERT. M. sacram. 259 p. 170,34 matrimoniales. *al. de matrimonio:* POETA Saxo 2,391 rex contempsit ... praestare petitos virginis -us. **2** *meton.:* **a** *ambitus, circuitus – Umgebung, Einschließung:* SOLIMARIUS 110 se cum milite multo collocat ... arcto vallis in -u. CHRON. Albr. a. 1190 p. 864,22 portum navigiis oportunum sub -u rupium violentiam excludente ventorum. *de funda anuli:* CARM. de anulo 1,11 (MG Lib. Lit. III p. 724) cuius *(anuli)* in -u sicut lapis est preciosus. **b** *confibula, uncus – Klammer, Krampe:* WILBR. OLD. peregr. 1,5,7 cum quarum *(turrium)* iuncturis lapides magni ferreis vinculis et duris -bus internectuntur. **c** *orgya – Klafter:* CHART. Burgenl. 354 (a. 1255) terre latitudo est ... mensurata tali fune, qui continet triginta tres -us, decem et octo funes

et viginti -us *eqs.* 481 quantitas ... terre est ... centum septuaginta -ium. 547 viam sex -uum. *ibid. al.* *Pape*

***ampliabilis**, -e. *qui dilatari potest – dehnbar, erweiterungsfähig:* ALBERT. M. animal. 10,9 debent ... matrices ... esse extensibiles et -es.

***ampliarius**, -a, -um. *copiosus – reich(lich):* BENED. ANDR. chron. p. 106,9 monasterium ... constituit et dona -a fecit.

ampliatio (-cio), -onis *f.* **I** *strictius i. q. dilatatio, propagatio, auctus, extensio – Erweiterung, Vergrößerung, Vermehrung, Ausbreitung, (Aus-)Dehnung:* **A** *gener.:* RATHER. epist. 33 p. 186,12 XL ... libras in restauratione, -e ac decoratione eius *(domus)* expendit. MANEG. ad Gebeh. 13 p. 335,32 angelis Dei de -e multitudinis eorum gaudium erit. CHART. Bund. 616 partem ... vineę ... ad -em cimiterii ... conmutavimus. CHART. ord. Teut. (Thur.) 259 pro -cione fidei catholice. *al.* **B** *spec.:* **1** *natur. et medic.:* IOH. IAMAT. chirurg. 2,4 vulneris. ALBERT. M. animal. 1,424 sola dilatatione et -e det viam buccellae *gula.* 1,624 narium. *al.* **2** *techn.:* GEBER. summ. 1,43 p. 566 reiteretur ... -o auricularum. **3** *philos.:* ALBERT. M. intellect. 2,1,9 p. 516^{b},25 quartus autem motus manifestationis *(sc. luminis primae causae)* est, quo manifestatur in -e luminis sui intelligentiis moventibus orbes. anal. pr. 1,4,16 p. 574^{b},23. elench. 2,2,7 p. 683^{a},4 significat quale quid commune ad praesens vel praeteritum ..., sicut patet ex regulis suppositionum et -um. top. 8,1,3 p. 498^{a},7 ad propositi -em utendum est ... divisione propositi in partes *(de re cf. C. Prantl, Gesch. d. Logik im Abendlande. III. 1867. p. 56). al.* **4** *mus.:* ANON. mus. Sowa 1^{a} p. 25,5 maiorem autem longam in potestate dicimus esse perfectiorem et temporum -e.

II *latius i. q. provectus – Förderung:* DIPL. Otton. I. 301 cum ... ęcclesiis Dei pro augmento vel -e earundem utilia ... sint collata subsidia. CHART. Burgenl. 127 p. 91,21 cum regie maiestatis intersit ad -cionem regni invigilare. CHART. Brixin. 166 p. 177,2 in ... divini cultus -cionem. *al.*

***ampliativum**, -i *n.* *notio amplificans – erweiternder Begriff (cf. C. Prantl, Gesch. d. Logik im Abendlande. III. 1867. p. 134):* ALBERT. M. top. 8,1,3 p. 498^{a},44 *(in syllogismo de proposito)* sic ergo de -is et explanativis utendum est.

ampliator, -oris *m.* *qui provehit, auget – Förderer, Mehrer:* TRAD. Brixin. praef. p. 26,21 (a. 1022/39) Hartvvicus, ... sedis -r egregius. BERTH. (?) annal. a. 1069 Rumaldus ..., aecclesiastici thesauri -r et provisor attentissimus.

***amplicatio**, -onis *f.* *provectus – Förderung:* CHART. Carinth. V 292 (a. 1277) ut ... ad maiorem divini cultus -em ova ... comparentur.

***amplico**, -ui *(l. 56.57)*, -atum, -are. **1** **a** *strictius i. q. ampliorem reddere – vergrößern:* DIPL. Arnulfi 113 ut ... nullus ... episcopus licentiam habeat suum servitium magis -are vel augmentare. *cf. p. 592,20.55.593,49.* **b** *latius i. q. provehere – fördern:* EPIST. pont. Rom. sel. I 5 p. 61,23 quę *(provincia)* ... in christianitatis more -ta et dilatata est. **2** *se applicare, occurrere – sich nähern, begegnen (per confusionem; v. et p. 593,51):* CHRON. Salern. 42 p. 43,4 aforis portam, que aurea dicitur, -uerunt. GODEFR. VIT. Frid. 805 hec *(imperatrix)* ubi carpit iter, studet -uisse marito. *v. et* applico, implico.

amplicus, -a, -um. *amplus – weit:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 206,24 gira sue circumvolationis facit -a propter debilitatem *falco.* *v. et* amplificus *p. 592,72.*

amplificatio (-cio), -onis *f.* **I** *strictius i. q. dilatatio, propagatio, auctus, extensio – Erweiterung, Vergrößerung, Vermehrung, (Aus-)Dehnung:* **A** *gener.:* DIPL. Karoli III. 84 p. 136,13 mercedis certissimam -em ... perpendentes. DIPL. Arnulfi 163 p. 249,17 ob ... aecclesiae restaurationem vel -em. HUGO FLAV. chron. 1 p. 333,55 oro, ut fiat istius vini -o. CHART. archiep. Magd. 356 p. 468,16 prebendis -cionem ... prebere. *al.* **B** *spec.:* **1** *medic.:* GLOSS. Roger. I A praef. p. 503,29 si *solutio continuitatis musculi* ... fiat ... secundum longum, ... tunc dicitur liquefactio vel -o. *ibid. al.* **2** *philos.:* ALBERT. M. caus. univ. 2,2,41 p. 539^{b},21 res intelligibiles in ea *(anima)* sunt per hoc, quod scit eas per sui applicationem vel -em ad intelligentiam.

II *latius:* **A** *provectus – Förderung:* VITA Goar. 11 ut de loco isto -em sibi in regno caelorum conquerat. DIPL. Otton. I. 296 sanctarum -o aecclesiarum salus ... creditur esse regnorum. DIPL. Heinr. IV. 344 illa providere ..., que -i et augmento iusti desiderii ... videntur pertinere. ENGELH. WIRZ. Burch. 2,3 p. 26,23 ecclesiastici cultus. *al.* **B** *de verbis i. q. ambages – Umschweif, weitläufige Darstellung:* CONC. Rem. prol. (MGScript. III p. 658,16) earum *(sententiarum)* -es, digressiones ... refringam. RICHER. REM. hist. 1,39 ut quiesceret ab illicitis, multis -bus agitabat.

amplificator, -oris *m.* *qui provehit, auget – Förderer, Mehrer:* FLOD. hist. 1,1 p. 413,21 diversi ... principes eius *(Romae)* editores vel -es extitere.

amplifico, -avi, -atum, -are. **I** *strictius i. q. ampliorem vel maiorem reddere, augere, dilatare, propagare – erweitern, vergrößern, vermehren, ausdehnen:* **A** *corpor.:* **1** *gener.:* LIBER hist. Franc. 14 dilatavit Chlodovechus -ans (amplicans, adplicans *var. l.*) regnum suum usque Sequanam (POETA Saxo 4,339). TRAD. Frising. 591 basilicam. WALTHARIUS 665 donum. CHART. Sangall. A 645 in terra vel familia res sancti Galli multum -ari potuerunt. TRAD. Salisb. I 1 p. 253,19 curtarum stipendia ... largiter -are. DIPL. Arnulfi 190 (spur. s. XI.) -are et augere civitatem. DIPL. Heinr. IV. 115 *forestum.* ANNAL. Elnon. a. 1169 -tis preter solitum luminaribus. *al.* *medial.:* GISLEB. ELN. inc. 2,58 face solari lux caeperat -ari. METELL. buc. 2,38 quae retinebatur, species bovis -atur. **2** *spec.:* **a** *natur.:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 3 p. 11,19 *ordinatio Dei* occulum -bit mediocriter sive per medium. *medial.:* ALBERT. M. animal. 1,589 quae *(tela)* oritur a cordis loco, ubi -atur ad basim ipsius. 2,106 *papa (i. ingluvies)* superius continue -atur. **b** *techn.:* THEOPH. sched. 2,10 -bis (applicabis *V*) ... circa fistulam fundum *vitri.* 3,92 p. 347,22 foramen. *c. sensu meliorandi:* THEOPH. sched. 2,31 p. 143,27 ut anulus in rotundum -etur. **B** *incorpor.:* WALAHFR. Gall. 2,14 loci statum et gloriam nobiliter -vit et auxit. CAPIT. reg. Franc. 252,18 decus ... ecclesiae. WALDR. carm. 1,12 lętitiam. HIST. Liutpr. (MGLang. p. 11,21) leges. DIPL. Otton. I. 105 propagandae fidei -andaeque religioni ... indulgere. TRAD. Frising. 1316 laudes divinas. EPIST. Heinr. IV. 24 honorem. *al.*

II *latius:* **A** *provehere, exornare, excolere, locupletare – fördern, ausschmücken, ausstatten, bereichern (obi. fere res; homines: l. 49):* WALAHFR. carm. 37,18 virtutem, vitam pacemque ... -et *Deus.* Gall. 2,10 p. 319,6 locum ... multiplicibus ... possessionum -are donariis (DIPL. Arnulfi 58^{A} p. 83,38). WALTHARIUS 138 -bo ... te rure domique. GERH. AUGUST. Udalr. I 15 p. 405,9 servicium Dei. COSMAS chron. 2,7 p. 93,5 cenobium omnibus ecclesiasticis usibus et honoribus sufficienter -tum. *al.* **B** *(augendo) addere – (vermehrend) hinzugeben, hinzufügen:* BREV. NOTIT. a p. A 11,1 dedit ..., quidquid habuit ... quodque alii viri ... de facultatibus suis -verunt (-fi- *suprascr. cod.*). DIPL. Ludow. Germ. 162 quae deinceps in iure ... loci divina pietas voluerit -are *(sim.* DIPL. Karlom. [II.] 8 p. 297,7 addere vel -are. *al.*). *mus.:* IOH. GARL. introd. mus. p. 166^{b} signa semitonia designantia in omnibus tonis possunt -ari. **C** *acquirere – (hinzu)erwerben:* TRAD. Frising. 361 (a. 816) quantumcunque ... suis temporibus evindicare vel -are potuisset. **D** *sublimare, (laudibus) efferre – erhöhen, preisen:* RUODLIEB V 49 non opus est hinc te *(regem)* laudare vel -are. METELL. Quir. 80,23 quoslibet ordine lectos -vit. **E** *medial. i. q. radiari – strahlen:* EBO BAMB. Ott. 2,1 p. 616,10 totus lucrandis animabus invigilans -tus est *Otto* quasi stella matutina in medio nebule.

amplificus, -a, -um. *magnificus, splendidus – großartig, glänzend:* DIPL. Otton. III. 235 p. 650,28 monasterium ... -o benignitatis conamine construxit. EKKEH. IV. bened. I 33,1 laudibus -is extollite festa Iohannis. ADAM gest. 3,16 gesta ... -o (amplico *A 1*) sermone ... describens.

[Rudolph]

***amplifluus**, -a, -um. *largus – reich:* Walahfr. hort. 20 bruma ... totius anni venter et -i consumptrix saeva laboris.

amplio, -avi, -atum, -are. **I** *strictius i. q. ampliorem vel maiorem reddere, augere, dilatare, propagare – erweitern, vergrößern, vermehren, ausdehnen, ausbreiten:* **A** *corpor.:* **1** *gener.:* Trad. Frising. 375 (a. 817) *hereditatem* emeliorare et -are. Einh. Karol. 15 p. 17,23 regnum ... ita nobiliter -vit, ut poene duplum illi adiecerit. Bernold. Const. chron. a. 1083 p. 439,23 monasteriorum aedificia. Vita Theog. 1,28 p. 462,39 moenibus ac possessionibus -vit ecclesiam. Otto Frising. chron. 2,37 p. 111,15 stipendia ... ex preda ... -vit. Cod. Lauresh. 3700 donationem ... per aliam cartam confirmavit atque -vit. Chart. Turic. 393 quod, si ... predium ... contigerit -ari, quicquid iuris -to, debeat etiam -anti suffragari. Hugo Trimb. registr. 511 hoc *(opusculum)* si per incongruos libros -rem. *saepe. v. et p. 594,33.* **2** *natur. et medic.:* Recept. Bamb. 73$^{capit.}$ ut lactem (*i.* lac) mulieris -etur. Tract. de chirurg. 98 vulnus (Wilh. Salic. chirurg. 2,2 p. 327^{F}). Tract. de chirurg. p. 122^{15} ad fistulam -andam. *medial.:* Albert. M. animal. 1,197 cum ... virtus nervorum et panniculi cerebri ... descendunt ad orbitam, dilatatur extremitas utriusque ipsorum ... et -atur. 1,244 epyglotis ... -atur et ... angustatur. *ibid. al.* **B** *incorpor.:* **1** *gener.:* Conc. Karol. app. 9^{A} p. 842,6 honor regni ... -atur. Ruotg. Brun. 25 religionis et ... quietis gratiam. Thangm. Bernw. 46 divinae servitutis obsequium. Const. II 187 p. 228,39 laudum suarum titulos. *al.* **2** *spec.:* **a** *philos.:* Albert. M. anal. pr. 1,4,16 p. 574^{b},15 dictum autem est subiectum -ari secundum ipsius naturam in maiori de inesse ad habitudinem comparatam ad praedicatum. **b** *mus.:* Aurel. Reom. mus. 8 p. 42^{a},14 nec quisquam tonorum valet -are magnitudinem. **c** *math. i. q. multiplicare – multiplizieren:* Rhythm. 113,8,2 per undenos -bis, per triginta divide.

II *latius:* **A** *provehere, exornare, excolere, locupletare – fördern, ausschmücken, ausstatten, bereichern (obi. fere res; homines: l. 42):* Capit. reg. Franc. 254,1 *ecclesiae* honoratae atque rebus -tae fuerunt. Dipl. Otton. I. 290 p. 406,27 locum ... confirmare et -are (Wipo gest. 39 p. 59,22 rex l. sepulturae donis et praediis -vit). Wipo gest. 21 p. 41,9 donis -tus ... reversus est. Helm. chron. 46 p. 91,5 ad -andum cultum domus Dei. Chart. Heinr. Leon. 81 p. 119,20 ęcclesias ... defensare, -are et magnificare. Chart. Raitenh. 77 p. 80,17 ordinem Cisterciensem. *al. v. et l. 11.* **B** *(augendo) addere – (vermehrend) hinzugeben, hinzufügen:* Dipl. Merov. I 11 p. 14,11 -tis titolis. Form. Marculfi 1,3 p. 43,13 quas *(villas)* ... in iure ... loci voluerit divina pietas -are (amplicare *B*). Trad. Ratisb. 868 traditionem ... suscipiens id eis sui iuris -vi, ut *eqs. fort. add.:* Epist. var. II suppl. 11 p. 639,6 qui fecit eum *Behemoth*, -vit (applicabit *Vulg. Iob 40,14*) gladium eius. **C** *meliorare – verbessern:* Trad. Werd. 150 (a. 1268) cum ... bona ... minus culta ... suis laboribus ... -verint assiduis agrorum culturis. **D** *medial. i. q. auctoritate augeri – an Ansehen gewinnen:* Libell. de conv. Baiuv. 11 p. 12,6 coepit ... multum -ari in terra illa *rex.*

adi. **1. amplians**, -antis. *dilatans, amplificans – ausdehnend, erweiternd:* Albert. M. veget. 4,58 quando affuerit calor -s et resolvens. animal. 1,421 corpus foramen arctans et -s.

2. ampliatus, -a, -um. *amplificatus – erweitert:* Gesta Lob. 6 p. 311,10 novum ... oratorium -a ... mensura construxit. *v. et l. 15.*

***amplioro**, -avi, -atum, -are. *dilatare, augere – erweitern, vergrößern:* Gesta Camer. 1,57 episcopus ... monasterium -ari usque ad sepulcrum Iohannis ... disposuerat (1,113). 1,66 res ... sedis aecclesiae -vit. Gesta Trud. cont. I p. 305,21 indignatio et odium ... non erant ... imminorata, sed ... -ta.

amplitudo, -inis *f.* **I** *de statu:* **A** *strictius i. q. latitudo, magnitudo, extensio, ambitus – Weite, Breite, Größe, Ausdehnung, Umfang:* **1** *gener.:* Conc. Karol. 42,3 propter -em parrochiae (Dipl. Heinr. IV. 253). Theod. Tuit. abb. (MGScript. XIV p. 566,23) pallium ... multe -is. Chart. Tirol. notar. II 319 prout est designata *pecia* per -em et longitudinem. *al. profunditas – Tiefe:* Chart. Walkenr. 321 p. 221,8 (a. 1257) in longum et in latum atque in -e lapides effringere *(cf. p. 595,43).* **2** *spec.:* **a** *natur. et medic.:* Tract. de chirurg. 106 panno secundum profunditatem et -em ... replenda sunt vulnera. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 106,22 pennarum. Albert. M. animal. 1,91 piscis ... natat ... per -em (*p. 489^{b},32* τοῖς πλάτεσιν) corporis sui (*cf.* 1,92). 1,276 media earum *(costarum)* propter maiorem corporis -em est maior ceteris. **b** *techn.:* Theoph. sched. 3,26 p. 181,11 donec ei *(calici)* formam et -em secundum argenti quantitatem acquiras. **c** *philos. i. q. facultas se extendendi, vis complectendi – Ausdehnungsfähigkeit, Umfassungsvermögen:* Loth. I. ad Hraban. (MGEpist. V p. 475,13) -em mentis oculorum visus non coangustat. Arno Reichersb. apol. p. 173,29 est enim quaedam spiritalis latitudo sive -o, qua theoricae ... animae ... mirabiliter dilatantur. Albert. M. metaph. 11,2,13 p. 633^{a},31 *unitae substantiae* ambiunt ... -e virtutis *corpora*, sicut lumen solis ambit hemisphaerium. *al.* **3** *meton.:* **a** *area – Fläche, Raum:* Sigeb. Gembl. gest. 12 p. 530,1 *dedit* pratorum -em non modicam. Gesta Lob. 6 p. 311,19 fecit ... porticum claustralem habentem ... in medio -em loco congruentem. *al.* **b** *spatium, laxatio – Zwischenraum, Abstand, Spielraum:* Theoph. sched. 3,3 ut inter duo haec ligna sit -o trium digitorum. Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 129,5 ab una spatula usque ad aliam est -o et spatiositas per medium dorsi. p. 150,7 fit ambitus iacti ... in inferiori *parte* largior; que -o inferior ad hoc valet, quod ... non ledatur pes *falconis. al.* **c** *additamentum – Erweiterung:* Cod. Wang. Trident. 33 p. 87,33 (a. 1189) si ... ampliatum est *bonum*, illud cum omni -e habere debeat. **B** *latius:* **1** *copia – Fülle, großer Umfang:* Godesc. Saxo conf. p. 78,21 retribue copiosae mercedis -em. Einh. Karol. 2 p. 4,14 qui ... opum -e ceteris eminebant. Hraban. epist. 36 p. 471,1 quo haberes ... breviter annotatum, quod ante in multorum codicum -e ... copiose legisti. Ruotg. Brun. 46 consolationis. *de verbis i. q. ambages – Weitschweifigkeit:* Godesc. Saxo gramm. 1,41 p. 390,5 qui rhethoricam amplissimam latitudinem vel latissimam -em attigit. **2** *celsitudo, excelsitas – Hoheit, Erhabenheit:* Leg. Wisig. 2,1,1 in cunctis ... gentibus nostre -is imperio subiugatis. *al. (v. ind.).* Lup. Ferr. epist. 37 p. 46,9 -is vestrae *(sc. episcopi)* ... litterae. Epist. pont. Rom. sel. II 19 ut bracchio -is vestre *(sc. imperatorum)* sublevetur *ecclesia.* Dipl. Karoli III. 158 p. 256,46 insinuavit -i nostrae. *al.*

II *de actione:* **A** *auctus – Vermehrung:* Chart. Raitenh. 253 (a. 1261) ecclesie ... in sue *(sc. virginis)* laudis -em dedicate. **B** *provectus – Förderung:* Dipl. Loth. III. 125 p. 212,25 divini servitii -e.

1. amplo, -are. *dilatare – erweitern* (*cf.* Gloss. I 99,24 St.-S. dilatat altinot vel -at): Registr. Trident. IV p. 278,8 -are viam, ut est terminata per designatores.

2. amplo *v.* amplus *p. 596,5.*

amplus, -a, -um. *script.* anp-: Const. I 288,23. *form. abl.* amplio (*fort. derivata a compar.* amplius): *p. 595,47.*

I *adi.:* **A** *strictius i. q. latus, spatiosus, magnus – weit(räumig), breit, umfangreich, groß:* **1** *gener.:* **a** *corpor.:* Aldh. virg. II 1039 imperium. Vitae patr. Iur. 3,3 p. 155,3 instar -issimae portae. Cozroh. praef. p. 1,9 flosculos de pratis -is decerpens. Wipo gest. prol. p. 6,16 monumenta quam -issima fecerunt antiqui. Arnold. Lub. chron. 5,14 p. 188,44 bycaria ... sunt ... in superioribus ... -iora. Brunus Long. chirurg. 1,17 p. 115^{D} ligamen administretur -um (Chart. Raitenh. 295 duo talenta salis proprii sui et -i l. ... transvehere). Registr. Trident. IV p. 280,14 via ... -a VIIII pasia. Chart. Raitenh. 313 civis ... residens in -a strata. *al. de adunatione hominum:* Poeta Saxo 5,412 captiva ... turba tuorum -ior est numero. **b** *incorpor.:* Poeta Saxo 1,166 spes. Hrotsv. Cal. 9,32

[Rudolph]

in ... -iorem Dei gratiam. THIETM. chron. 7,71 regi ... -ior potestas aperitur. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 282,22 tergiversatione. *al.* *de tempore i. q. longus – lang:* HROTSV. Dion. 111 post spatium decursi temporis -um. **2** *spec.:* **a** *natur.:* EINH. Karol. 22 p. 26,19 corpore fuit -o. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 128,26 *habent falcones* nares -as. ALBERT. M. animal. 1,211 an sint -ae et grossae *venae.* 1,275 *natura* fecit pectus -um et latum. *al.* **b** *astron. et math.:* WANDALB. creat. mund. 82 speris ... sub -is. GERB. geom. 4,6 rectus ... angulus ... acutum, ut videlicet -ior et capacior, interiorem includit (ALBERT. M. summ. creat. II 1,21,3,3 p. 199^{b},23 habet unum a. obtusum sive -um sive expansum, quod idem est). **c** *mus.:* HUCBALD. harm. inst. p. 105^{a},39 sextus *(modus)* nihilominus -ior. **B** *latius:* **1** *copiosus, uber – reich(lich):* HRABAN. epist. 5 p. 390,21 *(de libris)* nobilium ... doctorum -issimis vescatur caenis. carm. 81,37 fructum. HROTSV. prim. 479 quaestum. WIPO gest. 7 p. 30,24 -issimis donis a rege honorati. *al.* **2** *altus, excelsus, excellens, nobilis – hoch, erhaben, glänzend, vornehm:* EPIST. Alcuin. 127 p. 189,5 -iores victorias et honores. WALTHARIUS 1258 tecum degenti mihi patria viluit -a. WANDALB. Goar. 2,34 p. 372,16 pater -issime Marcwarde. HROTSV. Theoph. 337 te pretio sacri scio sanguinis -o emptum. VITA Godefr. Cap. I 12 p. 528,6 matrona ... quaedam -ae satis familiae. HELM. chron. 6 p. 17,3 templum ... -issimo cultu dedicaverunt. *al.* **3** *posterus – spät:* LEX Baiuv. 16,10 si ... non rogaverit placitum -iorem. CHART. Hans. I 53 p. 28,44 (a. 1200) persolvet in octavis paschae ... vel -iori ... termino. **4** *vehemens – heftig:* POETA Saxo 1,294 interius positis ... incautos plaga facile sternentibus -a. **5** *diligens – gründlich:* STATUT. ord. Teut. p. 71,14 pro cuius *regulae* -iori habenda noticia. **6** *multus – viel:* LEX Baiuv. 1,3 si -iorem pecuniam furaverit. WILLIB. Bonif. 8 p. 46,22 completis sermonibus adhuc -iora ... addidit verba.

II *subst. fem.: amplitudo (ambitūs) – Umfang (des Tonraumes):* GUIDO ARET. form. 8 p. 99 simplicior casus quam strictas possidet -as tertia plagarum.

III *subst. neutr.:* **A** *latum, magnum – das Weite, Große:* DIPL. Karoli III. 87 maiorem de -ioribus ... remunerationem ... expectant. ALBERT. M. animal. 1,530 divisio ramorum venarum ... a stricto incipit et terminatur in -um. *ibid. al.* *profunditas – Tiefe:* CHART. Walkenr. 315 p. 218,10 (a. 1256) fossam ... conferimus in longum et in latum atque in -um, prout lapides poterunt inveniri. *ibid. al. (cf. p. 594,6).* **B** *additamentum, novale – Erweiterung, Neubruch (cf. Sella, Gloss. Lat. Ital. p. 18):* DIPL. Heinr. II. 465 p. 592,11 cum casis, terris et vineis ..., cum omnia ipso -io. ACTA imp. Winkelm. I 66 p. 63,6 cum omni iure ... in ... nemoribus, boscis ... et -is. p. 63,14 terratorium cum -is. **C** *compar. de copia i. q. plus (plures, plura) – (noch) mehr (saepius ab adv. discerni nequit, e. g. p. 596,14):* LEX Ribv. 52,2 si quis iudex fiscalis -ius, quam lex ... contenit, tulerit. LEX Alam. 35,2 si -ius non fuerint nisi ille unus. LEX Baiuv. 10,4 non conponat -ius nisi tantum, quantum ignis consumpserit. EINH. Karol. 15 p. 17,24 non -ius quam ea pars Galliae, quae *eqs.* CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,32 ne quidem -ius aliquid sapiatis praeter id, quod *eqs.* RIMB. Anscar. 19 p. 42,29 multa obtulistis et -iora vovistis. THIETM. chron. 2,32 p. 78,6 volupe est mihi ... -ius effari. THEOPH. sched. 1,7 accipe posch ... et admisce ei -ius de prasino. OTTO FRISING. gest. 2,45 p. 153,17 visne -ius? *saepe. v. et p. 596,12.* *facultas maior – größere Möglichkeit:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 22,13 cum -ius quo crescat non habeat, decrescere necesse est. *c. numeris praecedentibus (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. II. p. 8):* LEX Sal. Merov. 2,10 tres porcos aut -ius. BEDA hist. eccl. 4,8 p. 220,26 puer trium circiter non -ius annorum. EINH. Karol. 22 p. 27,20 centum vel eo -ius homines. RIMB. Anscar. capit. 8 p. 14 peracto biennio aut eo -ius. POETA Saxo 5,190 decies centenis milibus atque -ius. THIETM. chron. 8,15 iste annus ... quadragesimus est I vel paulo -ius. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 50,25 per LXX vel -ius ... comitatus. *saepissime.*

adv. **ample, *amplo.** **1** *late – weit:* VITA Gebeh. Salisb. II 5 p. 37,49 ecclesia tua tam -e diffusa est. ALBERT. M. animal. 12,214 animalia acutorum dentium serratilium ... os -e valde aperiunt. **2** *verbose – ausführlich:* EKKEH. IV. bened. I 16,130 hoc patet exemplo, quod mox modulabimur -o.

compar. **amplius.** **I** *vi compar. vigente:* **A** *strictius i. q. magis, ulterius – (noch) mehr, weiter, darüber hinaus:* **1** *de gradu, relatione sim.:* LEX Sal. Merov. 99,2 raptores ..., quod in anteriorem legem scriptum est, -ius non damnentur. BEDA hist. eccl. 4,3 p. 208,12 quo minus ..., eo -ius. BREV. NOTIT. a p. A 9,2 quo -ius tu ... laboraveris et quo plus ... dederis, eo -ius habebit s. Petrus. THEGAN. Ludow. 17 imperator eum honoravit ... donis tripliciter et -ius, quam suscepisset ab eo. AGIUS vita Hath. 23 quia iam -ius non poterat, 'Audite ...' saepius ingeminabat. RUOTG. Brun. 20 p. 21,11 nosti ... eos mihi ... magis infidos fuisse, quos -ius fovi. THIETM. chron. 7,35 nec hunc me -ius expetere sensi. HUGO FLAV. chron. 1 p. 333,57 quanto -ius vacuabatur *vas* ..., tanto magis *eqs.* OTTO FRISING. gest. 2,37 p. 145,17 excandescente -ius ... Canis rabie. STATUT. ord. Teut. p. 39,26 decet multo -ius. *saepe.* *c. iteratione:* COD. Karol. 60 p. 587,7 ut ecclesia ... -ius quam -ius ... exaltata permaneat. DIPL. Otton. II. 306 p. 363,11 servitia Dei -ius et -ius sublevare. CONST. II 409 -ius et peramplius. *al.* *abund.:* FORM. Marculfi 2,10 si -ius vobis insuper ... obvenerit. *c. adi.:* LIUTG. Greg. 9 p. 74,16 iuvenili audacia -ius securi quam oporteret. **2** *de loco:* LEX Baiuv. 1,13 angarias ... faciant usque quinquaginta leugas, -ius non minetur. 12,10 -ius non ponat sepem. **3** *de tempore:* **a** *posthac, praeterhac – künftig, von nun (da) an, ferner(hin):* LEX Alam. 35,1 de hereditatem paternicam -ius ad eum nihil perteneat. LEX Baiuv. 1,6 tollatur manus ..., ut -ius non valeat facere malum. ARBEO Corb. 4 p. 192,19 se -ius peccare detestans. TRAD. Frising. 227 p. 211,1 quod hanc hereditatem -ius querere non debuissent. THEGAN. Ludow. 50 praecavendum est, ne -ius fiat, ut *eqs.* THIETM. chron. 4,72 si -ius inobediens mihi eris. STATUT. ord. Teut. p. 52,31 negociaciones illicitas -ius non exercebunt. *saepe.* *abund.:* TRAD. Frising. 463 (a. 822) fatebat se nullam inde ulterius -ius motionem fecisse. **b** *diutius – länger (saepe numeris accedentibus):* EINH. Karol. 3 p. 5,17 cum per annos XV aut eo -ius ... imperaret. POETA Saxo 3,601 dies ... septem non -ius. WIDUK. gest. 3,75 p. 152,11 manens ... decem et septem non -ius diebus. THIETM. chron. 5,39 zelum Dei -ius ferre non valens. *saepe.* **4** *in ordine, enumeratione sim.:* **a** *porro – sodann:* Ps. BOETH. geom. p. 376,6 -ius trilaterarum figurarum orthogonium ... triangulum est. EPIST. Worm. I 21 p. 40,20. FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 4,20 -ius cetere venationes magis note sunt. ALBERT. M. veget. 1,37 -ius autem quando cibatur animal *eqs. saepe.* **b** *protinus – fort-, voran-, weiter-:* THIETM. chron. 1,8 p. 14,10 sed ... -ius progrediar. 6,65 nunc haec dicta suffitiant et ... -ius loquar. *ibid. al.* **B** *latius:* **1** *iterum – wieder(um), noch einmal:* WETT. Gall. 12 p. 263,39 recedatis nec -ius huc introeatis. ANNAL. Xant. a. 871 p. 30,3 discessit et -ius non est reversus. GERH. AUGUST. Udalr. I 14 p. 404,19 cum ... sanctum ... -ius videre non putaret. THIETM. chron. 8,17 ut numquam haec *civitas* -ius elevetur. *al.* **2** *melius – besser:* RUOTG. Brun. 36 p. 37,9 votis ... imperatoris sic -ius deservire. THIETM. chron. 1,25 ad haec -ius approbanda. *al.* **3** *facilius – leichter:* OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,19 quo -ius decipere posset. **4** *vehementius – heftiger:* OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 66,25 -ius attoniti fuimus. **5** *saepius – öfter:* LEX Baiuv. 22,9 ternis vicibus percutiatur vasculum et non -ius. EINH. Karol. 8 p. 11,2 non -ius ... quam bis. *al.*

II *vi compar. evanida i. q. valde – sehr:* GODESC. SAXO conf. p. 62,34 supplico, Domine, prout -ius possum *eqs.*
v. et peramplus. *Rudolph*

ampono *v.* appono.

ampotis *(f.)* (ἄμπωτις) *abyssus (maris) – (Meeres-) Abgrund:* HONOR. AUGUST. imag. 1,41 -is ..., id est vorago, in Oceano in exortu lunae maiori aestu fluctus involvit et removit.
[Baader]

ampulla, -ae *f.* *script.:* amb-: *l. 5sq.* -pul(a): *l. 5.* *metr.* ámpŭla: *l. 63.*

I *proprie i. q. vas amplum collo stricto praeditum – bauchiges Gefäß mit engem Hals* (*cf.* Gloss. III 654,38 St.-S. ampulas amplun. 655,29 ambulla ampul): A *techn. i. q. lagoena – Ampulle:* Compos. Luc. β 35 ubi ambulla minus habet porfirizontam fumum. Antidot. Sangall. p. 96,38 mittis *oleum roseum* in -a vitrea. Theoph. sched. 2,11 de -is cum longo collo. Anon. secret. p. 83 -a lutata. Geber. clar. 2,29 per os -e sal ... mitte. Ps. Arist. magist. p. 643ª,36 ut ponas *salem* in viscere, id est -a de vitro albo. *al.* B *liturg. (cf. LThK.² I. p. 450):* 1 *amula ad oblationem vini vel aquae in missa praebendam usurpata – Meßkännchen (cf. J. Braun, Das christl. Altargerät. 1932. p. 416sq.):* Alcuin. carm. 1,1504 iussit, ut ... auro -a maior fieret, qua vina sacerdos funderet in calicem. epist. 102 p. 149,22 misi ... -am et patenam ad offerendam ... Deo ... oblationem. Chart. Fuld. B 264ª p. 377,23 tres -ae argenteę. Capit. reg. Franc. 128,3 invenimus ... -am cuprinam I, aliam -am stagneam I, ... -as vitreas parvulas cum balsamo II. Walahfr. exord. 25 p. 503,30 -a *dicitur* quasi parum ampla *(cf. Isid. orig. 20,5,5).* Vita Mathild. II 19 aurea -a. Wilh. Hirs. const. 1,84 p. 1011ᴬ -ae ad subministrationem vini et aquae. 2,29 p. 1081ᴰ -ae ... maiores ... ad vinum, minores ... ad aquam. Consuet. Eins. 17 p. 81,28 calices, -as, offertoriola, vinum. Catal. Mesch. (NArch. 11 p. 409,14) -as III, unam onichinam, II cristallinas. Theoph. sched. 3,57 si ... volueris -am componere ad fundendum vinum, percute argentum *eqs.* Rup. Tuit. inc. 5ᵢₙ. -a ... vinaria et ipsa stagnea. Catal. thes. Pruf. (NArch. 13 p. 561,18) -as argenteas miro opere duas. Ord. coron. imp. 17,30 imperator more subdiaconi offerat ei *(pontifici)* calicem et -am. Conr. Eberb. exord. 1,15 p. 1011ᴮ ut ... -ae ad ministerium altaris sine auro et argento essent. *al. alleg.:* Honor. August. gemm. 1,38 -a, in qua vinum offertur, significat nostram devotionem. 2 *vasculum ad oleum sanctum aptum – Kännchen für geweihtes Öl:* Capit. reg. Franc. 81,17 duas -as ..., unam ad chrismam, alteram ad oleum ad cathecuminos inunguendum vel infirmos. Ioh. Neap. gest. 59 deauratam -am. Hildeg. Far. 118 (MGMer. V p. 198,23) -a manualis. Hincm. Remig. 15ᶜᵃᵖᶦᵗ. -am cum crismate sacro. Honor. August. gemm. 3,83 dum -a cum oleo chrismali ad altare defertur. *al. alleg.:* Amalar. off. 1,12,29 -a cum chrismate quodammodo corpus Domini ex virgine Maria assumptum significat. Honor. August. gemm. 3,83 oleum chrismatis in -a est divinitas in carne humana. 3 *laguncula ad sanguinem sanctum apta – Fläschchen für heiliges Blut (cf. J. Braun, Die Reliquiare. 1940. p. 52sq.):* Transl. sang. Dom. in Aug. 9 -a una ex lapide onychino de salvatoris sanguine plena. Chart. episc. Halb. 56 p. 43,29 qui *(sanguis s. Stephani)* ... in -a sole clarius emicando pullulat *(cf.* Hariulf. chron. 3,20 p. 142,6). 4 *lampas (coram altare flagrans) – (vor dem Altar brennende) Ampel:* Fund. Brunw. 5 p. 128,34 super cuius *(Ottonis II. imp.)* sepulchrum ... ardere cernitur lucidum in -a suspensa oleum. Liber ordin. Rhenaug. p. 39,23 in primis vesperis accendantur omnes -e. Mirac. Modo. 1 p. 311ᵇ,6 sub arcubus columnarum undique -ae dependebant vitreae. Hildeg. epist. I 1 p. 148ᴰ *(de visione)* in lucidissima -a plena optimi balsami velut ignis ardens pendebat. Chart. Rhen. med. II 206 p. 243,18 ordinavimus ... de nostro proprio duas -as olei ... coram altari ..., ut indesinenter ardeant. *al.* C *usu vario:* Vita Pard. 16 (MGMer. VII p. 34,11) aqua -am plenam signo crucis roboratam. Carm. libr. II A 6,2,5 -a ... benedicta. Chart. Stab. 107 p. 225,21 de velo sancte Agathe et de -a eius. Dipl. Heinr. IV. 423 p. 568,24 panem unum, -am vino plenam, quę annuatim ... monachi reddant. Conr. Hild. ad Hartb. p. 194,22 *Neapolis* ymago, in -a vitrea magica arte ab ... Virgilio inclusa. Roland. Patav. chron. 1,13 -is balsami. Salimb. chron. p. 16,6 -as ignis agrestis V.

II *translate:* A *bulla, pusula – Blase:* Tract. de chirurg. 994 signa perfecte decoctionis hec sunt, scilicet cum videris -as in eo salire. Maurus urin. I p. 12,8 -ae apparentes in urina. Gloss. Roger. III 247 istud *(strictorium)* facit -as *in oculo.* Wilh. Cong. chirurg. 1383 si ... tumor unius -e ad modum nucis apparuerit. Albert. M. veget. 2,87 tuber ... habens in superficie -as. animal. 6,37 in suo *(sc. pulli in ovo)* corde ... invenitur -a elevata et depressa a spiritu pulsante. 16,52 quanto fuerint -ae (*p. 735ᵇ,12* τομφόλυγες) minores et latentiores, tanto fit substantia *spermatis* albior. *al.* B *inanitas – Leere:* Gerh. Sted. annal. p. 224,47 qui *(imperator)* ... -as minarum terroremque sui adventus praeambulare fecit.

ampullor, -atus sum, -ari. *superbis verbis uti, se iactare – überheblich reden, sich brüsten:* Rather. epist. 16 p. 83,15 -tus potestate (-em *cod.*), licet non actu. Amarc. serm. 4,317 qui bonus est illustratusque videtur virtutum radiis, non -etur in illis. Arnulf. delic. 489 -atur erus celsa de sede supinus. Epist. Meginh. 18 p. 212,17 ut ipse de se -atur. Wilh. Clus. Bened. 2 p. 198ᵇ,13 qua *(Minerva)* -baris. Hugo Trimb. registr. 54 et verbis et gestibus ... -antur.

***ampullosus**, -a, -um. *script.* anp-: *l. 28.* 1 *pusularum plenus – voller Blasen:* Tract. de aegr. cur. p. 272,18 ex spumosis et -is egestionibus. Ioh. Iamat. chirurg. 8,14 spuma ... -a *urinae.* Albert. M. animal. 7,113 facit ... venenum ... vesicas -as (*p. 604ᵇ,20* φλύκταιναι) in corporibus equorum. 16,52 substantiam materiae *(spermatis)* ... -am. *al.* 2 *superbus, inflatus – überheblich, schwülstig:* Cod. Udalr. 109 p. 198,14 verba (Ligurinus 6,143. Carm. ArchStudNeuSprach. 90 p. 156,75 [ampliosa *cod.*]). Ludolf. summ. 3 p. 370,14 in moderno dictamine an-e et sexquipedales dictiones vitande sunt. Const. II 262,9 sententia. Gesta Hort. Mar. prol. p. 575,20 -a dicta Cyceronis (21 p. 585,39 poetarum -a ac fabulosa dicta). *subst. neutr. plur. i. q. dicta superba – überhebliche Worte:* Rahew. gest. 3,6 p. 171,10 quod deinceps spernentes -a ... reverentiam ... apportarent. *adv.* ***ampullose.** *inflate – schwülstig:* Conr. Mend. Attal. p. 139,39 si *res magna* a me ... non pompose, non -e, sed insipide componatur.

ampullula, -ae *f.* *vasculum (olearium) – kleines (Öl-)Gefäß:* Vitae patr. Iur. 18 p. 163,3 -a cum oleo ... servatur. Hincm. Remig. 15 p. 297,1 -am (ampullam *var. l.*) chrismate sancto repletam. Thiofr. Willibr. I B 1 exceptum *oleum* in -is et datum et missum infirmis unctione salubri restituit.

amputatio, -onis *f.* 1 *proprie i. q. desectio – das Abschneiden:* Leg. Wisig. 12,3,4 veretri ... -e plectetur. Capit. reg. Franc. 132,2 *(de maioribus causis)* membrorum -es, furta. Albert. M. animal. 6,69 per -em caudae eorum *(delfinorum).* *c. sensu praecisionis:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 160,10 de -e unguium. *in imag.:* Gerhoh. Antichr. 1,57 p. 369,12 tempus esse non solum putationis, sed et -is, quatenus celestis agricola unum de palmitibus eiusmodi tollat. 2 *translate i. q. debilitas – Schwäche:* Aesculapius 8 p. 12,1 de vocis -e: debilitatur vox *eqs.* (*cf.* 3 p. 5,7. 21 p. 31,31).

amputatorius, -a, -um. (*cf.* τμητικός) *solvens – lösend:* Diaeta Theod. 173 origanum ... est ... -um et siccatorium. Dyasc. p. 81ᵇ virtus est ei *(elatino)* extenuatoria et -a.

amputo, -avi, -atum, -are. I *proprie:* A *desecare – abschneiden:* 1 *obi. membra corporis:* Lex Ribv. 5,9 articulum. Lex Baiuv. 14,13 qui alterius bovi caudam -verit vel aurem (*cf.* Epist. Alcuin. 3,19). 19,6 caput. Capit. reg. Franc. 98,5 testiculos (*cf.* Chron. Erf. min. p. 600,19). Vita Emm. 17 qui membra ipsius *(s. Emmerammi)* subtilibus sectionibus -rent. Sigeh. Maxim. 15 (13) -tum divinitus digitum. Chart. Babenb. 183,2 si ... aliquis civium alicui -verit manum vel pedem vel oculum *eqs.* Albert. M. animal. 7,168 -ta recrescunt organa. *saepe. medic.:* Annal. Mell. Claustr. I p. 612,26 -to crure. *c. sensu praecidendi:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 148,14 de unguibus -andis (2 p. 160,11). 2 *obi. plantae sim.:* Albert. M. veget. 7,98 -anda ... sunt, quaecunque in ramis et virgis aruerunt. 7,148. animal. 7,50 castor ... -at ramos arborum. B *incidere – anschneiden:* Burch. Ursb. chron. p. 90,13 venam unam organicam -vit. C *deterere – abwetzen:* Albert. M. animal. 7,171 nimis excrescentes ungues et rostrum -ant *aves.*

[Baader]

II *translate:* **A** *abolere – beseitigen:* **1** *gener.:* LEG. Wisig. 12,2$^{ult.}$ de ... Iudeorum cunctis erroribus -tis. CAPIT. reg. Franc. 89,6 hoc ... -are et emendare. 180,27 neglecta refrenare et -are commissa. HRABAN. epist. 29 p. 447,18 vitium. CONST. I 374 dissensionem ... penitus -are. SUMMA dict. Saxon. 11,51 p. 304,20 (epist. papae) defectum, quem tibi natalis qualitas attulit, ... -amus et abscidimus. CHART. ord. Teut. (Hass.) 344 p. 259,18 dampno totaliter -to. *al. medic.:* ANTIDOT. Augiens. p. 57,41 capiti dolorem -at. ANTIDOT. Bamb. 33 fastidium stomachi -at. **2** *c. colore quodam:* **a** *irritum reddere – außer Kraft setzen:* CAPIT. reg. Franc. 92,10 exenia. CONST. I 162 p. 225,33 thelonea, que ... perpetualiter -rentur. *interdicere – verbieten:* GESTA Trev. cont. IV 3 p. 399,14 in ... concilio -ti sunt tres gradus consanguinitatis in matrimonio contrahendo. **b** *tollere – abschaffen:* OTTO FRISING. chron. 4,10 p. 196,4 eunuchos ... -vit *Julianus.* 4,19 p. 207,26 spectaculum. **c** *praecavere – verhüten:* LEG. Wisig. 2,1,8 p. 56^{a},21 nequissimam argumentationem. DIPL. Heinr. III. 317 p. 435,5 -andis omnibus hominibus fatigationibus. CHART. Heinr. Leon. 7 p. 14,3 dubietatis occasionem. CHART. episc. Hild. I 317 p. 302,7 gravamen. CHART. ord. Teut. (Hass.) 75 p. 69,18 ad omnimodam evictionem cavendam et -andam. CHART. Port. 129 p. 152,37 oblivionis incomodo et sinistre interpretationis cavillatione penitus -tis. CHART. Eichsf. 436 ad -andam questionis et controversie materiam. *al.* **d** *remittere – erlassen:* CHART. episc. Hild. III 484 p. 231,8 (a. 1277/86) in debitis ... -vi IIII sol(idos). **e** *removere – entfernen:* BERNOLD. CONST. chron. a. 1092 p. 454,5 ut ... apostatam ... a membris Christi penitus ... -ret. HAIMO (?) Wilh. 28 p. 223,40 mors ... eum de medio -vit. **B** *debilitare – schwächen:* ANTIDOT. Augiens. p. 49,36 vox -ta est. **C** *detrahere – abziehen:* REGISTR. Mog. p. 13,24 -bit annuatim duas marcas pro receptis.

***amsla** *f.* *(theod.vet.* amsla, *cf. Ahd. Wb. I. p. 328sq.) merula – Amsel (Turdus merula L.):* HILDEG. phys. 6,43 -a calida est et sicca *eqs.*

***amstrum** *v.* *anstrum.

amula, -ae *f. script.:* amm-: *l. 45sq. 52sq.* anu-: GLOSS. I 447,30 St.-S. -ol(a): *l. 45sq.*

species vasis – Gefäßart (cf. GLOSS. III 349,38 St.-S. -a fila. IV 33,7 -as fialas altiones [*lege* -ores] in similitudine urceoli. GLOSS. cod. Monac. 6220 f. 139^{v} -as cuhhamâr): **1** *techn. i. q. lagoena – Ampulle:* IOH. sacerd. 198 pone eam *(materiam)* in unam bonam ammolam vitri fortem. *ibid.:* os ammole. **2** *liturg. i. q. ampulla ad oblationem vini vel aquae in missa praebendam usurpata – Meßkännchen (cf. J. Braun, Das christl. Altargerät. 1932. p. 415sq.; A. Jungmann, Missarum sollemnia. II. 1952. p. 10):* AMALAR. ord. expos. I 10,2 archidiaconus ... infundens ... aquam in calicem ex -a (*cf.* ORDO Rom. 6,37). AMALAR. (?) ecl. 20,1 in quo *(calice)* recipiantur ammulae populorum. 22,3 infundens aquam in calicem et ammulam pontificis. AGNELL. lib. pont. 167 fecit ... -am auream. ORDO Rom. 6,7 -ae argenteae ad vina fundenda paratae. LEO MARS. chron. 1,26 p. 598,27 in ... fialis ... et -is. GREG. CAT. chron. app. I p. 310,3 -am argenteam deauratam. *al. alleg.:* AMALAR. ord. expos. I 10,5 -ae ... nostram devotionem significantes.

amurca, -ae *f. (m. vel n.* -um: *p. 600,1)* (ἀμόργη) *script.:* amor-: *l. 62.* -chum: *p. 600,1.*

1 *faex – Hefe, Bodensatz:* **a** *de oleo (cf.* GLOSS. II 288,10 St.-S. trusna vel cherno. III 223,3 drusina. 535,25 amorca i. fex olei heuen): PAUL. AEGIN. cur. 153 -a in ereo vase cocta. THEODULF. carm. 17,87 sic vino faex est et olivo turpis -a. ANTIDOT. Sangall. p. 83,33 -a IIIII. DYASC. p. 5^{a} -a fex est olei nigra et aquosa. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 395^{c} borax est faex olei; ... duplex faex invenitur, una inferius, quae dicitur -a, alia superius, quae dicitur borax. ALPHITA I p. 276,9 -a est fex olei superior et est utilis, imurca est fex olei inferior et est inutilis. *al. in imag. de re vili:* GODESC. SAXO theol. 10 p. 213,18 Dominus ... de -a dicit (*opp.* oleo). HUGO TRIMB. laur. 96 spurca vitii ... -a. **b** *usu vario:* AETHICUS ISTER 88 *(de mari)* amarum -rchum ducit⟨ur⟩. COSMAS chron. 60 p. 239,23 naturalis potus ... -am. IOH. sacerd. 167 -am, que remanserit, sicca. **2** *nucleus, testa – Kern, Kernhülle:* ALBERT. M. veget. 6,158 arborem vocari oleam et fructum olivam, liquorem oleum et os, quod in ipsa est, vocari -am (*cf.* 6,159). *v. et p. 599,62.* **3** *cortex – (äußere) Schale:* HONOR. AUGUST. cant. 7,5 p. 461^{B} in nuce *(cf. Vulg. cant. 6,10)* tria considerantur, scilicet -a amara, testa dura et nucleus dulcis; per haec notantur tres ordines in ecclesia, per -am coniugati in tribulationibus mundi amaricati. **4** *uvae vinacei – Trester:* GLOSS. III 347,27 St.-S. vinacium, -a uvarum vino expresso i. trestir. IV 372,14 -a trester.

***amurcalis**, -e. *in imag. i. q. faeculentus – unrein:* EPIST. Aldh. 9 panagericus rumor ... sine sanna aut -i impostura.

***amurcatus** *v.* *murcatus.

amusoterus, -i *m.* (ἀμουσότερος) *homo ineruditus – ungebildeter Mensch:* ERMENR. ad Grim. 29 p. 567,15 quia nec poętam nec -um me esse profiteor.

amussis, -is *f. script.* -usis: *l. 24.* **1** *proprie i. q. regula – Winkelmaß:* GLOSS. III 383,23 St.-S. -is uuinkelmez. **2** *translate i. q. norma – Ordnung:* CARM. Scot. I 14,1,24 si fuerint sociata *(elementa, i. litterae Hebraicae),* velut pia poscit -is (-usis *codd.*). WALTH. SPIR. Christoph. II 6,267 hęc ... metrica depinxit -i. *c. sensu iustitiae:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,144 catenas hęreticę labis vindex conflavit -is. *v. et* examussim.

amycticus (ami-), -e, -um. (ἀμυκτικός) **1** *adi.: causticus – ätzend:* DYASC. p. 61^{a} est ... herba ... virtutis lacescentis, quam Greci amicticen vocant, ... eius decoctio recorporationis causa ... aptatur. **2** *subst. neutr.: remedium vivificans – belebendes Mittel:* ALPHITA I p. 275,19 amicticum, id est recorporativum vel recuopertivum. *v. et* *amicticum.

amygdala (amig-), -ae *f. vel* **amygdalus**, -i *f., rarius* **amygdalum**, -i *n.* (ἀμυγδάλη, -δαλῆ, ἀμύγδαλος, -ον) *script.:* migd-: RECEPT. Bamb. 22. micd-: GLOSS. I 363,50 St.-S. midall-: *p. 601,8.* emidall(um): RECEPT. Sangall. I 182$^{capit.}$ acmicd-: *l. 47.* amicd-: *l. 49.53.66. p. 601,17.* amind-: *p. 601,6sq.* amiod-: *l. 72.* amand-: *p. 601,3.5.* amend-: *p. 601,25.* amnad-: *p. 601,3.* -id-: *l. 71. p. 601,12.* -dol-: *l. 48. p. 601,3.5sq.12.16.* -dul-: *l. 48. p. 601,7.25.* -dela: *l. 48.*

I *bot.:* **A** *de arboribus:* **1** *amygdalarius – Mandelbaum (Prunus amygdalus Stokes, cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 280):* PAUL. AEGIN. cur. 2 corticem amigdale amare (3,1,2 ἀμυγδαλῆς). COMPOS. Luc. H 23 gumma ex acmicdala. GLOSS. III 42,10 St.-S. amigdala (-dola *H,* -dula *U,* -dela *Q*) mandilbŏm (*cf.* 53,63 amicdalus). EKKEH. IV. bened. I 1,50 induet in florem superum nux (gloss.: amigdalus) plurima rorem ([*ex Verg. georg. 1,187*]. *cf.* 20,161). HILDEG. phys. 3,10 -us valde calida est *eqs.* ARNOLD. SAXO fin. 1,3,11 p. 30,42 amicdale (*Arist. p. 821^{a},34* ἀμυγδαλῆ) et mala granata transmutantur ... per culturam. ALBERT. M. veget. 6,16 amigdalus arbor est satis nota *eqs.* 7,167 satae amigdali. animal. 8,65 nucem amigdali (*p. 614^{b},15* ἀμύγδαλον). 8,183 plantare ... fabam et amigdala (*p. 627^{b},18* ἀμυγδαλῆν). *al. alleg.:* HRABAN. univ. 19,6 p. 514^{B} -a ... primitivam ecclesiam, quae ex Iudaeis credidit, significat. p. 514^{C} in flore -i canos capillos ... ostendit. WALTH. SPIR. Christoph. I 10 fructus amigdalarum typus erat Samonitarum. ABSAL. serm. 43 p. 246^{C} -us ..., quae ante caeteras floret arbores, Mariam significat. *meton.:* HERM. AUGIENS. hymn. 3,3^{b},5 *Mariam* parituram divini floris -um. **2** *iuglans – (Wal-)Nußbaum (Iuglans regia L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 1052sqq.):* GLOSS. I 547,37 St.-S. amicdalum nuzpaum. III 468,19 nux nuzbaum vel amigdalus. 676,48 nuctivus vel amigdalus nuzpoum. IV 32,46 amigdalum arbor nucum hasil. *ibid. al.* **3** *corylus – Hasel (Corylus avellana L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 1199sqq.):* GLOSS. II 700,36 St.-S. amigdalus hasal. III 676,21 corilus vel amidalus hasil. IV 130,11 amiodalum haselt. 167,21 amigdalum hesilin. *v. et*

[Boadv]

p. 600, 68sq. **B** *de fructibus:* **1** *nux amygdalarii – Mandel:* PAUL. AEGIN. cur. 119 amigdalas decorticatas. FORM. Marculfi 1,11 amandolas (amigdalas, amnadolas *var. l.*) tantas. DIPL. Merov. I 86 p. 76,34 de tulloneo ... concesserunt ... amandolus lib. C. ANTIDOT. Bamb. 21 amigdolos amaras. ANTIDOT. Glasg. p. 106,16 amindolas purgatas. p. 143,27 amindulas amaras. ANTIDOT. Sangall. p. 96,23 amigdale farine ses. I. RECEPT. Sangall. I 182 elactuario de midallo. DIAETA Theod. 482 amigdala amara et matura ... extenuatoriam habent virtutem. 492 amigdalae virides nutriunt, ... siccę ... similiter. GLOSS. III 534,13 St.-S. amigdale dulces suze mandelkern. 548,8 amigdole (amidole *c*) mandilkerne. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 365,16 -ae amarae calidę et siccae in secundo gradu *eqs.* PETR. MUSAND. summ. p. 254,13 amigdalas dulces integras. ACTA imp. Winkelm. I 790[l] p. 617[a],14 pro ... salma ... amigdolarum ... solvetur ... tar. I. CHART. civ. Misn. 11 p. 7,29 duo talanta amicdalarum ... ministrentur. ALBERT. M. veget. 2,132. *saepe.* **2** *nux (iuglandis) – (Wal-)Nuß:* GLOSS. III 221,48 St.-S. amigdalum ‹...› i. nuz. **3** *nux coryli – Haselnuß:* GLOSS. I 361,19 St.-S. amigdalas hasalnuzi. III 676,22 avellanę vel amigdalę hasilnuz.

II *anat. plur. i. q. tonsillae – Mandeln (ex arab.* lauzatān *versum, cf. J. Hyrtl, Das Arab. u. Hebr. in der Anatomie. 1879. p. 253sqq.):* Ps. GALEN. incis. app. 5 amendula. TRACT. de chirurg. 732 ‹b›rancis interius tumescentibus et quasi duas amigdalas creantibus. 735 amigdalas instrumento ereo ... captas incide (ROGER. SALERN. chirurg. 390). Ps. GALEN. anat. 3 p. 172[B] posuit Deus ... II -as ... ex parte sanguinis. BRUNUS LONG. chirurg. 2,3,6 p. 122[A] nascuntur ... in gutture apostemata ..., quae branchi vel -ę nuncupantur. ALBERT. M. animal. 1,252 duae amigdali, quae sunt duae auriculae linguae. *al.*

***amygdalarius** (amand-, amendel-), -i *(f.) arbor amygdalas ferens – Mandelbaum (cf. p. 600,45):* CAPIT. reg. Franc. 32,70 p. 91,1 de arboribus volumus, quod habeant ... avellanarios, amandalarios, morarios (*cf.* FORMA mon. Sangall. p. 14[a] avellenarius, amendelarius, murarius).

***amygdalatus** (amig-), -a, -um. **1** *adi.: ex amygdalis confectus – aus Mandeln hergestellt:* MAURUS urin. II p. 21,4 fiat ... inunctio ... de oleo amig-o. **2** *subst. neutr.:* **a** *condimentum ex amygdalis confectum – Mandelwürze:* WILH. SALIC. chirurg. 2,1 p. 326[B] lactucam, endiviam cum -o conditos. 3,21 p. 349[A] faeniculo et petroselino ... conditis cum -o. **b** *cibus ex amygdalis confectus – Mandelspeise:* GLOSS. Roger. III 663[a] dieta tenuis adhibeatur ut amig-um, avenatum. BRUNUS LONG. chirurg. 1,17 p. 115[B] patiens comedat far, -um, olera frigida. **3** *? subst. fem. i. q. cibus ex amygdalis confectus – Mandelspeise:* RYCCARD. chron. app. p. LII,10 sumo oxizaccaram, amig-am pinello squalidam edo vel farra.

amygdalinus (amig-), -a, -um. *script.* amagd-: *l. 61.*

I *adi.:* **A** **1** *qui amygdali est – Mandel(baum)-:* COMPOS. Luc. M 14 gugma amig-a. GLOSS. I 300,25 St.-S. amig-as hesilino mandalpoumine. **2** *qui iuglandis est – (Wal-)Nuß-(baum)-:* GLOSS. I 317,11 St.-S. -as nuzpaumino. **3** *qui coryli est – Hasel-:* GLOSS. V 1,14 St.-S. amig-as heselina. *v. et l. 54sq.* **B** *ex amygdalis confectus – aus Mandeln hergestellt:* ANTIDOT. Sangall. p. 96,14 oleum ! amig-um, quod alii metopium, alii fontalem vocant (RECEPT. Bamb. 13 o. amag-um. ALBERT. M. veget. 6,299. *al.*). TRACT. de aegr. cur. p. 256,36 lac amig-um.

II *subst.:* **A** *fem. plur.: tonsillae – Mandeln (cf. l. 23):* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,20 p. 44b[V] in utraque *(gula)* nascuntur glandes, que ... vocate sunt -e. *ibid. iterum.* **B** *neutr.: amygdalarius – Mandelbaum (v. p. 600,45):* GLOSS. III 388,53 St.-S. amig-um mandelboum.

amygdalio *v.* magdalia.

amygdalius (amig), -a, -um. *ex amygdalis confectus – aus Mandeln hergestellt:* SALERN. comp. 130 cum ... oleo amig-o.

***amylos** (amil-) *(m.)* (ἄμυλος) *placenta e flore farinae confecta – Kuchen aus feinem Mehl:* PAUL. AEGIN. cur. 163 p. 92,3 cibi ... eis convenient sorbiles et ova sorbilia et amilos (*3,82,2* ἄμυλος) et itria.

amylum (amil-), -i *n. vel* ***amidum**, -i *n., raro* ***amido**, -onis *(m.)* (ἄμυλον; *cf. ital.* amido, *v. et Meyer-Lübke REW[3] nr. 437) script.:* amill(um): *l.* 9. amol-: *l. 11. form. gen. sg.* -u: PAUL. AEGIN. cur. 158 p. 87,9. *metr.* ămĭd-: *l. 17.*

flos farinae (triticeae) – feines (Weizen-)Mehl: PAUL. AEGIN. cur. 203 p. 137,6 amili[a] II coclearia. ANTIDOT. Sangall. p. 89,35 amillu z II. MAPPAE CLAVIC. 282 amidum medulla est de frumento media. GLOSS. III 469,23 St.-S. amolu, id est flos farinae melestupe. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 4a[r] quod *(de frumento)* residet in fundo vasis, permittatur siccari et indurari ad solem et illud amidum vel amilum dicitur, quia sine mola fit. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 377[H] -um calidum et humidum. GLOSS. Roger. I B 2,16 (1,21) p. 360,16 accipe ... zuccarum et amidonem. Ps. OTHO med. 20 laus est albentis amidi. ALPHITA I p. 275,20 amidum, amilum idem et interpretatur sine mola fractum et fit de tritico. *saepe.*

***amynter** *(m.)* (ἀμυντήρ) *culmi cornuum cervinorum adversi – die nach vorn gekehrten Zacken des Hirschgeweihs:* ALBERT. M. animal. 8,38 culmos cornuum inferiores, qui vocantur amonitrez (*p. 611[b],4* ἀμυντῆρας).

amyssarius *v.* admissarius.

amystis (ami-), -idis *f.* (ἄμυστις) *haustus potionis uno ductu tractus – Leeren des Bechers auf einen Zug:* GARS. tract. 4 p. 429,5 circuivit *Urbanus papa* ... in Treitia amistide *(cf. Hor. carm. 1,36,10).* *Baader*

1. an *particula.* **I** *sensu interrogativo:* **A** *in interrogatione recta:* **1** *simplici i. q. -ne, num, nonne – (oder) etwa, (oder) nicht:* ARBEO Emm. 19 an pigritiae tuae grave videtur, ut *eqs.* (*cf.* WETT. Gall. 29 p. 273,15 an ego ... peccavi in te? *al.*). VITA Emm. 19 annon melius tibi est *eqs.* AGIUS epic. Hath. 419 quid agam? an ... dicam? (WALTH. SPIR. Christoph. II 4,110 quid ...? an ...? num ...?). SALOM. III. carm. 2,77 plangitur anne magis *eqs.* (WALTH. SPIR. Christoph. II 4,87. 5,113. *al.*). OTTO FRISING. chron. 8,16 p. 414,8 numquid Deus ... iudicabit? annon magis *eqs. saepe.* **2** *composita i. q. aut – oder (in primo membro i. q. utrum):* **a** *duplici:* CAND. FULD. Eigil. II 10,9 an loquar an sileam? (*cf. Verg. Aen. 3,39* eloquar an sileam?). HROTSV. Pafn. 1,10 utrum est una *musica* an plures? WIDUK. gest. 1,10 serione haec an ludo ais? GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 414,40 an ... vel. *saepe.* **b** *multiplici:* HETTI (?) interr. p. 87,40 orationem dominicam didicisti an auctorem ipsius vel qua de causa prolata est an cognitionem harum petitionum? SALOM. III. carm. 1,139 contigit an umquam vel hoc contingere quisquam audierat, num *eqs. al.* **B** *in interrogatione indirecta i. q. num – ob:* **1** *simplici:* WILLIB. Bonif. 5 p. 21,16 inquisivit, an litteras ... detulisset. WALAHFR. hort. 370 an ista sit illa ..., dubium est. VITA Liutg. I 29 eos percunctari ... cepit, anne ... crederent (HROTSV. Sap. 5,6. *al.*). REGISTR. Trident. IV p. 270,11 denunciaverunt ..., an si volebant lasare. *saepe.* **2** *composita i. q. aut – oder, oder ob (in primo membro i. q. utrum – ob):* **a** *duplici:* LEX Alam. 87,2 cognoscere ..., utrum vir an femina fuisset (HRABAN. epist. 15,9 p. 412,27 utrum ... an ne. NITH. hist. 3,2 p. 30,4 utrum ... an non. *persaepe*). BONIF. epist. 33 p. 57,17 si ... an non (FORM. Senon. I 11 se ... anon. WETT. Gall. 12 si ... an. RUODLIEB X 5 si ... anne. *saepe*). ARBEO Emm. 41 sive ... an (WALTHARIUS 761 an ... sive. ARNOLD. LUB. chron. 5,26 p. 203,30 an ... seu. *al.*). WALAHFR. carm. 5,26,8 dubito ..., displiceam an placeam (*cf.* RIMB. Anscar. 19 p. 40,22 quis sit maioris potentiae, vestri ... dii an ... Christus. *al.*). WALTHARIUS 1143sqq. an ... an (FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 26,25sq. an ... an non. *al.*). BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 285,8 -ne ... an. *persaepe. struct. mixt.:* IONAS BOB. Columb. 2,5 p. 237,4 non aperte viri Dei animus cognoverat, iter iustum exitum esse vitae an ad alium quoque locum progressurus. *remissius:* HROTSV. Mar. 687 rogitabat *Herodes*, an ... magi venissent ... vel quid ... demandarent. **b** *multi-*

plici: Lup. Ferr. epist. 8 p. 20,7 an ... aut si ... aut si. Thietm. chron. 6,47 utrum ... an ... seu ... an. Otto Frising. gest. 1,47 p. 66,19sq. an ... -ve ... an. 2,49 p. 157,21 an ... vel ... vel. *al.*

II *sensu disiunctivo i. q. (aut -) aut – (entweder -) oder (cf. D. Norberg, Beitr. z. spätlat. Syntax. 1944. p. 100sqq.):* Leg. Wisig. 4,3,4 p. 193,7 an filiis an quibuscumque personis. Arbeo Corb. 12 infideles an (aut etiam Vita Corb. 7) fideles. Form. Salisb. 39 an ... sive. Annal. Bar. a. 1042 (MGScript. V p. 56[a]) an ... vel. *al.*

III *sensu condicionali i. q. sive – sei es daß:* Leg. Wisig. 2,1,18 an per se vellit an per quem ipse preceperit (Alcuin. epist. 58 p. 101,25). 7,5,9 p. 309,14 utrum ingenuus an fortasse sit servus. Lex Baiuv. 19,7 liber sit an servus. Ruodlieb V 216 gratis an oblitus reticeret is officiales. *al.* *?si – ?wenn (ni abundat):* Form. Marculfi 1,1 p. 40,20 si aliquid ipsi monachi ... tepidi aut an secus egerint.

IV *?en – ?siehe (fort. per confusionem):* Carm. libr. II A 18,8 an ibi Christus adest ([*v. notam ed.*]. *cf.* 18,11 an piger [impiger *ci. ed.*] adcurre).

2. an *praep.* (*cf.* ἀνά) *circum – herum: v. p. 624,52.*

1. ana *adv.* (ἀνά) *metr.* ānā: *l. 37.*

1 *aequis partibus, pariter – zu (gleichen Teilen), je (cf.* Gloss. IV 369,27 St.-S. ana glich. Alphita I p. 276,11 ana, id est sursum vel aequale seu rectum. *v. et p. 622,13):* Paul. Aegin. cur. 73 p. 50,27 castorei et nitri ana obolos II. Antidot. Lond. p. 20,14 sucus arnoglose, cime rubi sucus ana semis uncia. Leo Mars. chron. 3,32 p. 723,21 candelabra magna VI ... ana VI vel V librarum. Acta imp. Winkelm. I 766 p. 607,40 ut ... de feudis ... ana decem feuda conferant. 988[II] p. 737,17 recipiat moderate ana denarios duos per testes. 1002,1 monetam ..., ana denarios sedecim ... pro tareno auri uno. *saepe. absol. sine numero:* Paul. Aegin. cur. 134 ion et lepida ana siccum fac. Tract. de caus. mul. 1 diptimo, gligano, appio semen ana teris cum vino. Odo Magd. herb. 2079 usti stercoris humani cum pulvere tritum ana iunge piper. Anon. secret. p. 52,5 Mercurius et calx sit ana. *al.* 2 *sursum – hinauf: v. l. 25. p. 608,39.* 3 *circum – herum: v. p. 616,9.*

2. *ana *subst.* (*cf.* nabun) *camelopardalis – Giraffe (Giraffa camelopardalis L.):* Albert. M. animal. 22,16 -a ... animal dicunt esse Orientis *eqs. v. et* *anabula.

anabasis *(f.)* (ἀναβάσιον, ἀνάβασις) *fere i. q. ephedra – etwa 'Meertraube' (Ephedra distachya vel sim. L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 209sq.):* Alphita II p. 82,23 hipporis aut anabis *(sic)* nascitur in locis humidis et montuosis, hastas habet rufas *eqs.*

anabathrum (-bratum), -i *n.* (ἀνάβαθρον) *lectorium – Lesepult:* Gloss. IV 212,47 St.-S. anabrata sunt pulpita lecter.

***anabibatotes,** *acc.* -en *adi.* (*cf.* ἀναβιβάζω) *ascendens – aufsteigend:* Carm. de Bened. prol. 2,11 p. 211 in quo *(Cancro)* -en sonipem torquetque ferocem *Phoebus* (*cf. Mart. Cap. 8,871* ἀναβιβάζοντα σύνδεσμον).

***anabola,** -ae *f.* (ἀναβολή) *rica – (herabfallendes) Kopftuch (cf. Heyne, Hausalt. III. p. 318):* Abbo Sangerm. bell. 3,20 utitur ānabola (gloss.: ornamentum muliebre) mulier, sed abutitur ipsa.

anaboladium (amb-, anob-, anag-, -agi-), -i *n.* (ἀναβολάγιον, ἀναβόλαιον) *?nom. sg.* -a(g)i: *l. 71. metr.* ānăbŏlād-: *l. 63.*

1 *gener. i. q. vestimentum lineum, sindon – Gewand oder Umhang aus (feinem) Leinen:* Abbo Sangerm. bell. 3,88 -a (gloss.: amictorium lineum) portat. Gloss. I 384,23 St.-S. anoboladium (*ad Vulg. iud. 14,12* sindones) saban (*cf.* IV 263,6 -um sabsaban). 2 *liturg. (in ritu Romano) i. q. humerale, amictus – Schultertuch, Amikt (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p. 215qq. 48):* Ordo Rom. 6,11 subdiaconi ... accipiunt ad induendum pontificem ipsa vestimenta, alius lineam, alius ambolagium, id est amictum, quod dicitur humerale. 8,1 post haec mittitur -golagi ([-ai *var. l.*]. *cf.* 8,2,4.5). Pontif. Rom.-Germ. p. 96[b],36 -golagium grande. Chart. Werd. 1 (Mon. Boica XVI p. 13,20) pensionem *(papae solvendam)* ipsam esse -golagium, id est fanonem, stolam cum auro *eqs.*

anabratum *v.* anabathrum.

***anabrocismus** *(m.)* (ἀναβροχισμός) *actio sursum ligandi (laqueo) – das Hochbinden (mit Schlinge):* Ps. Heliod. chirurg. 5 circa sarcituras genera octo: ... -us, catabrocismus. 22 -us est, quod fit uno vel duo⟨bus⟩ pilis in superiore palpebra pungentibus oculum sublatio palpebram per filio *(sic ?)* de bissino *eqs.*

***anabrosis,** *acc.* -in *f.* (ἀνάβρωσις) *corrosio – Zersetzung:* Paul. Aegin. cur. 175 p. 99,8 si vero secundum -in (-im *B*) *sanguinis fiat sputum.* Alphita I p. 276,13 -is sive diabrosis est corrosio venae. *fort. add.:* Gloss. med. cod. Leninopol. p. 273,17 adina, -prosis *(i.* ἀνάπρισις *ci. ed.),* algima. *Prinz*

***anabula** *subst. (a* nabun *per corruptionem) camelopardalis – Giraffe (Giraffa camelopardalis L.):* Albert. M. animal. 22,16 -a, ut scribit Plinius *(nat. 8,69),* bestia est Ethyopiae, quam Arabum quidam et Ythalicorum seraph appellant. *v. et* 2. *ana.

***anabulla,** -ae *f. (orig. inc.) script.* -ul(a): *l. 26.29sq. 33.*

1 -a (minor) *i. q. species tithymalli – Wolfsmilchart (Euphorbia L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 362sqq.):* Gloss. III 525,33 St.-S. -a woluesmilich. Ioh. Platear. simpl. med. p. 38b[v] de illa specie *tithymalli,* quae -ula vocatur. Bernh. Prov. comm. 1,2 p. 274,10 titimallus, qui dicitur -a, de cuius lacte conficitur panis angelorum (Ioh. Iamat. chirurg. 9,26 cum ... l. -ule). Wilh. Cong. chirurg. 868 sucum -ule. 871 folia -ule. Alphita II p. 9,34 -a minor, titimallus, verrucaria, labulla idem. p. 88,21 labulla vel -a idem, genus est titimalli maioris *eqs. al. fort. add.:* Alphita I p. 312,16 sanabugla (sanabula vel sanabulla II p. 160,31) similis est centum granis. 2 -a maior *i. q. laureola – Seidelbast (Daphne mezereum L., cf. Marzell, op. cit. II. p. 29sqq.):* Alphita II p. 9,26 -a maior, spurga, mezereon, rapiens vitam, faciens viduas, leo terre species est titimalli (p. 112,1).

***anacardiale,** -is *n. anacardium – Frucht des Elefantenlausbaumes:* Thadd. Florent. cons. 49,338 que *(inunctio)* fit ex confectione -is.

***anacardinus,** -a, -um. 1 *adi.:* a *ex anacardiis confectus – aus Früchten des Elefantenlausbaumes hergestellt:* Matth. Platear. gloss. p. 393[b] de Theodorico -o (Ioh. Platear. simpl. med. p. 18b[v]. *al.*). Thadd. Florent. cons. 42,73 mel ... -um sic fit: recipe anacardos tritos *eqs.* b *anacardiis conditus – mit Früchten des Elefantenlausbaumes gewürzt:* Wilh. Salic. chirurg. 5,9 p. 359[A] mel ... -um sic fit artificialiter *eqs.* 2 *subst. neutr.:* a *anacardium – Frucht des Elefantenlausbaumes:* Thadd. Florent. cons. 42,71 -i drachmas V. Ps. Avic. anim. 2,4 p. 97 spica, folium, -um, fu, meu. b *antidotum ex anacardiis confectum – Heilmittel aus Früchten des Elefantenlausbaumes:* Ps. Otho med. 237 ex -o procedit causa salubris.

***anacardium,** -i *n., postea* ***anacardus,** -i *m. vel rarius* **anacardis,** -is *m. vel f.* (ἀνακάρδιον) *script.:* inc-: *l. 65.* ane-: *l. 61.* anci-: *p. 605,1.* -char-: *l. 62.* -tar-: *l. 66.*

fructus arboris cuiusdam aromaticae – Frucht des Elefantenlausbaumes (Semecarpus anacardium L. fil., cf. André, Lex. bot. p. 29; Fischer, Pflanzenkunde. p. 284): Antidot. Sangall. p. 79,31 anecardiu -i. Antidot. Augiens. p. 45,39 antidotum Theodoricum dianachardium ... -chardii dragm. IIII (Antidot. Glasg. p. 109,16. *cf.* Matth. Platear. gloss. p. 393[G]. Bernh. Prov. comm. 8,4 p. 307,32). p. 50,17 -chardii uncia. p. 53,26 incardiu unc. VII. Gloss. III 547,21 St.-S. -di (-tardi *c,* -tardus *b*) elephandislus (*cf.* 524,21. *al.*). Constant. Afric. grad. p. 382,20 -di calidi et sicci in quarto gradu *eqs.* Matth. Platear. gloss. p. 369[A] -di sunt fructus cuiusdam arboris in India nascentis, qui alio nomine pediculi elephantis dicuntur (*cf.* Alphita I p. 276,15). Ps. Gerh. Crem. sept. p. 354,15 cum melle de -dis. Arnold. Saxo fin. 4,7 p. 83,43 postquam comederit -des. Alphita II

[Baader]

p. 9,23 ancicardi fructus cuiusdam arboris in India, quos imperiti ... testiculos vocant. ALBERT. M. veget. 5,114. *al. v. et p. 604,46.*

***anacarsis,** *acc. (abl.)* -im, -in *f.* (*cf.* ἄνακαρ) *motio ad caput versa – Bewegung nach dem Kopf hin:* Ps. HIPPOCR. phleb. 3 cefalicon et epaticon -im ambas facimus, id est allatus (*i.* a latus) in foris fleotomamus (*cf.* TRACT. de chirurg. 935). 8 *(de cephalica vena)* -im anastamum a susum incidens (teritur -is p. 67ª,6 [rec. Brux.]). 16 *(de mesa vena)* si -im (-in p. 67ᵇ,22 [rec. Dresd.]) incisa fuerit. 22 *(de hepatica vena)* inciditur ... de fleotomo anastamum vel plagiotomum -im (anacarsico p. 68ᵇ,17 [rec. Dresd.]; *cf.* TRACT. de chirurg. 948). TRACT. de chirurg. 947¹¹ *(de phlebotomia)* per -im, id est superius elevando.

***anacatha** *v.* *anocatum.

anacephaleosis (-zeph-), *acc.* -in *f.* (ἀναχεφαλαίωσις) *recapitulatio, comprehensio – Wiederholung, Zusammenfassung (cf. LThK.² I. p. 466 sq.):* GODESC. SAXO theol. 22,6 p. 306,21 *Deus* concludens hominem velut per -in, ut ita dixerim, suam. LIBELL. de conv. Baiuv. 6 anazephaleos *(sic)* de Avaris.

anachoresis, -is (-eos) *f.* (ἀναχώρησις) *script.: v. l. 32. metr.* ănăchŏrēs -: *l. 27.*

secessus (anachoretarum) – (Einsiedler-)Einsamkeit: ALDH. virg. I 29 p. 267,17 theoricam -eos transegit vitam (37 p. 285,17). epist. 4 p. 481,15 contemplativam -eos ... vitam. CARM. libr. III 38,52 vitae communis de fine vel -is colloquitur ... collatio ... Iohannis *(Cassian. conl. 2,2,2).*

eremus – Wüste: GLOSS. III 116,42 St.-S. -is ⟨...⟩ heremus i. ŵste (207,56. 406,67).

anachoreta, -ae *m.* (ἀναχωρητής) *script.:* ancho-: *l. 47.* -rit- (*cf.* GODESC. SAXO gramm. 2,68 'anachoresis' dicitur et tamen non '-a', sed '-ita'): *l. 38 sq. 41 sq. 45 sqq. 58.* -rẹt-: *l. 37. metr.* ănăchŏrēt- (-īt-): *l. 39.45.48.50. 58.*

1 *eremita – Einsiedler (cf.* GLOSS. III 360,42 St.-S. -a einsidil; *de re cf. LThK.² I. p. 465):* FORM. Sangall. 28 p. 413,29 iuxta ... Antonium ... -am (-rẹtam *var. l.*). CAPIT. reg. Franc. 23,2ᵗˡᵗ. de -itis. ALCUIN. carm. 1,1388 claruit ... Echa ..., -a sacer. epist. 7,33,4 misi ... per singulos -itas III siclos de puro argento. GODESC. SAXO theol. 18 p. 177,5 quando *diabolus* ... coenobitis, -itis et heremitis obesset. VITA Cond. 1 (MGMer. V p. 646,23) sanctus presbyter et -ita Condedus. RIMB. Anscar. 19 p. 39,36 quendam -am Ardgarium nomine illas in partes direxit. HERIG. Ursm. 1,442 martir, confessor, heremita vel -ita. VITA Landel. 502 fit ... fortissimus -ita. MARIAN. chron. a. Chr. 411 Iohannes monacus anchorita clara *(sic?)* habetur. THIOFR. Willibr. II 1,106 ex cœnobita prodit nova -ita. COSMAS chron. 1,37 p. 66,17 erat -ita, sanctarum virtutum archimandrita. NIVARD. Ysengr. 4,177 sit -ita lupus, sit papa, sit abbas. *saepe.* 2 *de institutione monastica i. q. reclusus – Rekluse (cf. LThK.² V. p. 679 sq.; L. Gougaud, Ermites et reclus. 1928. p. 57 sqq.):* CHRON. Clus. 5 (MGScript. XXX p. 962,6) sanctus -a (*sc. Iohannes Ravennas; cf.* 11). OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 373,2 certamen spiritaliter instructum -arum et solitariorum. VITA Norb. I 12 p. 683,14 alius heremiticam, alius -arum vitam, alius Cysterciensium ordinem assumendum suadentes. BERNH. GEIST. palp. 1,307 tunc -ita, tunc esse volens heremita.

***anachoretanus** (-rit-), -i *m. eremita – Einsiedler:* CHRON. Tiburt. a. 371 (MGScript. XXXI p. 238ª,18) Iohannes -itanus (ano- *cod.*) claruit (ALBERT. MIL. temp. 41).

anachoreticus, -a, -um. (ἀναχωρητικός) *script.:* anch-: *l. 67 sq.* -rit-: *l. 68 sq. metr.* ănăchōrĭtĭc-: *l. 69.*

ad eremitas spectans – Einsiedler-: BEDA hist. eccl. 3,20 p. 168,2 in anchoretica conversatione vitam finire. 4,26 p. 271,7 anchoriticae ... contemplationis. FLOR. LUGD. carm. 17,10 -iticae vitae (HUGO FLAV. chron. 2 p. 402,22. *al.*). DESID. CAS. dial. 1,7 p. 1121,38 Iohannes ... monachus ... sub -a disciplina solitarius commoratur.

***anachrosticis** *v.* *anacrostichis.

***anacochus,** -i *subst. (cf.* coccus *?) fructus lauri – Beere des Lorbeerbaums:* ALPHITA I p. 276,17 -i baccae lauri idem.

anacollima *n. (f.* -am: *l. 11)* (ἀνακόλλημα) *script.:* ano-: *l. 8.* -oli-: *l. 8.11.*

1 *emplastrum glutinans – klebendes Pflaster:* PAUL. AEGIN. cur. 217 p. 158,12 aliud -a. DIAETA Theod. 259 ovi vitellus ... stringere potest per anocolima illinitus. GLOSS. Salern. p. 11ᵇ,14 -a adherens medicamen. 2 *tumor – Geschwür:* TRACT. de chirurg. 980 oleum tepidum in loco dolenti imponimus propter anacolimam, id est collectionem futuram.

anacoluthon (-ulaton) *n.* (ἀνακόλουθον) *dictio non habens verba congrua – unkonzinne Ausdrucksweise, Anakoluth:* GESTA Bereng. 4,110 (gloss.) -culaton est, cum dicit 'quot' et non premisit ⟨'tot'⟩ (*cf.* 2,57 gloss.).

Anacreonticum (-eun-), -i *n.* (*cf.* 'Ανακρέων) *metrum Anacreonti ascriptum – anakreontisches Versmaß:* EUGEN. VULG. syll. 31 (in marg.) -eunticum Colophon *(non respondet metro carminis, cf. notam ed.).*

Anacreontius, -a, -um. ('Ανακρεόντειος) 1 *dimetrum Ionicum (variatum) significans – den (anaklastischen) jonischen Dimeter (a minore) bezeichnend:* WALAHFR. carm. 74ᵗˡᵗ. metrum -um. METELL. Quir. 24ᵗˡᵗ. metrum -um ypercatalecticum constans anapaesto, duobus iambis et semipede. 2 *dimetrum iambicum catalecticum significans – den katalektischen jambischen Dimeter bezeichnend:* HERM. AUGIENS. vit. 232ª adn. metrum iambicum dimetrum -um catalecticum constans ex tribus pedibus et sillaba *(cf. Sacerd. gramm. VI 520,6).* METELL. Quir. 29ᵗˡᵗ. metrum iambicum dimetrum catalecticum, quod et -um. 35ᵗˡᵗ. metrum uno versu iambicum -um.

***anacrostichis** (-chrostici-), -idis *f. vel* ***anacrosticha** (-ca), -ae *f.* (*ἀνά et* ἀκροστιχίς *sive* ἀκρόστιχα) 1 *carmen, cuius litterae initiales versuum verbum quoddam formant – Gedicht, dessen Versanfänge ein Wort ergeben (cf. RAC I. p. 235 sqq.):* HRABAN. cruc. 1,2 p. 158ᶜ qui *(versus)* ... in anachrosticide positus est ... 'O crux *eqs.*'. 2 *carmen figuratum – Figurengedicht:* AMALAR. epist. 2 Porfirius philosophus nomen Ihū in anacrostica sua Latine scribit ... Iesus.

***anadochus,** -i *m.* (ἀνάδοχος) *patrinus – Taufpate:* ALBERT. M. eccl. hier. 2, 4 p. 520ª,23 vocatur ille -us, id est in superiora ducens, quem nos patrinum appellamus. 2,7 p. 531ª,26 'sacerdote praedicante', id est nominante ... 'ipsum' baptizandum 'et -um' (*PG 3,396ᶜ* ἀνάδοχον) eius 'ex descriptione'. p. 531ᵇ,23.27. 7,21 p. 803ª,7.

***anadomenus,** -a, -um. (*corruptum ex* ἐξανεμόω) *libidine in admissarios inflammatus – rossig geworden:* ALBERT. M. animal. 6,99 dicimus eas *(equas)* esse -as *(p. 527ª,13* λέγονται δὲ καὶ ἐξανεμοῦσθαι, anathomeni *Mich. Scot.),* hoc est hinnientes.

anadosis, -is *f.* (ἀνάδοσις) *script.* -thos-: *l. 58. metr.* ănăthŏs-: *l. 58.*

distributio digesti facta per sanguinem in corpore – Verteilung der verdauten Speise durch Blut im Körper (cf. Galen. ed. Kühn XIX p. 373,9 sqq.): GLOSS. med. cod. Leninopol. p. 272,4 quid ... anathosis? (gloss.: adductus sanguis in venis; *ex Ps. Soran. quaest. med. 63).* ALPHITA I p. 307,1 pepsis ... ponitur ... pro prima digestione ..., sed secunda digestio dicitur madosis, tertia vero -is.

***anaemus,** -a, -um. (ἄναιμος) *script.* amen-: *l. 64.*

exsanguis – blutlos: EMO chron. p. 519,6 anima *(hominum)* recte dicitur quasi amena, id est a sanguine longe discreta. ALBERT. M. animal. 26,1 p. 1580,1 de animalibus parvis -ys, hoc est sanguinem non habentibus.

***anafod** (-phod) *subst. (orig. inc.)* 1 *species plantae, fort. marrubii – Pflanzen-, viell. Andornart (cf. Ahd. Wb. I. p. 462):* GLOSS. III 570,2 St.-S. -d andor. 2 *armoracia – Meerrettich (Armoracia rusticana G. M. Sch., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 396 sqq.):* GLOSS. III 52,9 St.-S. rafanum (anaphod *E*) mrethio (*lege* merrethic). 3 *?ungula*

[Baader]

caballina – ?Huflattich (v. l. 33): Gloss. III 493[21] St.-S. anagalus roshuof (-d alox *suprascr. cod.*).

anaforeticus, *anafrasis *v.* anaph-.

anagalla *v.* anagallis.

anagallicum, -i *n. vel* **anagallicus,** -i *m. vel f.* (*corruptum ex* alum Gallicum) *script. et form.:* ane-: *l. 12.* -ali-: *l. 12.* -ig-: *l. 12. adde* Antidot. Glasg. p. 117,17. -on: *l. 17.* -icio: *l. 17.*

1 *symphytum – Beinwell (Symphytum officinale L., cf. André, Lex. bot. p. 29sq.):* Aesculapius 34 p. 53,28 -i succus. Antidot. Glasg. p. 148,16 tassolus de -o. p. 156,27 anegallici radices. Tract. de caus. mul. 19 anagaligo ... fasc. I. Dynamid. Hippocr. 2,74 symphyton, id est -um. Alphita I p. 276,18 anagallis vel -us seu anagalla consolida maior (*cf.* p. 285,44). *al.* **2** *favata – Bachbunge (Veronica beccabunga L. vel sim., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 288):* Gloss. III 525,17 St.-S. -um bungel. 534,43 -on (-icio *b*) pungil. 546,27.

anagallis, -idis (-idos) *f. vel* ***anagalla,** -ae *f. vel* ***anagallus, -um.** (ἀναγαλλίς) *script. et form.:* anan-: Alphita II p. 45,7. -golum, -us: Gloss. III 470,20 St.-S. 485,34. -al(is): *l. 40.42.* -alus: Gloss. III 493,40 St.-S. 525,44. -asus: *l. 35.* -ulus: Gloss. III 570,3 St.-S. -ilus: *l. 38.* -idos *(nom. sg.?): l. 40.42.*

1 *de herbis:* **a** *mecia – Ackergauchheil (Anagallis arvensis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 253sqq.):* Paul. Aegin. cur. 212 p. 153,9 -idos nigrum florem habentis ... suci. Aesculapius 2 p. 4,2 succum ... -idos. Bernh. Prov. comm. 7,4 p. 296,40 morsus galline, id est -us. **b** *symphytum – Beinwell (v. l. 9):* Dynamid. Hippocr. 2,31 -idis, hoc est auriculae muris sucus. *v. et l. 14. huc spectare vid.:* Tract. de aegr. cur. p. 197,28 -am tritam. **c** *ungula caballina – Huflattich (Tussilago farfara L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 287):* Gloss. III 52,33 St.-S. -us rossehŭb. 549,36 -gasus vel ungula caballi rossehŭf. *ibid. al. v. et l. 2.* **d** *buglossa – Ochsenzunge (Anchusa officinalis L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 262sqq.):* Gloss. IV 363,8 St.-S. -gilus ochsenzunga. **2** *de semine i. q. semen myrti – Myrtensamen (Myrtus communis L., cf. Fischer, op. cit. p. 275):* Dyasc. p. 4[b] -galidos semen est miricum *eqs. (cf. Diosc. gr. 1,89 et Diosc. lat. 1 p. 90[a],20sqq.).* Ioh. Platear. simpl. med. p. 8a[r] -galidos semen est myrte.

***anaglifte** *v.* *anaglypte.

anaglifus (-sus) *sim. v.* anaglyphus.

***anagloxena** *subst. (orig. inc., ni ex* anag(al)lo *et* ξένια *compositum, ut ci. Steinmeyer ad l. 49)* **1** *sucus ex radicibus sambuci et ebuli commixtus – Saft aus Holunder- und Attichwurzeln (cf. Ahd. Wb. I. p. 690):* Gloss. III 478,22 St.-S. -a sucus radicum holentres vnt atheches saf conmixta. **2** *sambucus – Holunder (Sambucus nigra L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 283):* Gloss. III 493,37 St.-S. -a holender. 518,6. *Baader*

anaglypharius, -a, -um. *incisus – eingraviert:* Gerb. (?) astrolab. 1,1 perigraphias partitionesque -as in ea *(plana sphaera Ptolemaei)* scriptas.

***anaglyphatus** (-glif-), -a, -um. *caelatus – erhaben, Relief-:* Thiofr. Willib. I A 8 p. 465[c] sedes ... leonibus atque bobus insignita -ifato opere.

***anaglyphicus** (-glif-), -a, -um. *caelatus – erhaben, getrieben:* Gesta Font. 17 p. 52,22 calices argenteos ... -ifico opere patratos.

anaglyphus (-gliph-, -glif-), -a, -um. (ἀνάγλυφος) *script.:* agrif-: *p. 608,22.* anclif-: Gloss. II 318,14 St.-S. -gliff-: *p. 608,8.17.* -glis-: *p. 608,19. al.* -gliv-: Gloss. IV 33,10 St.-S. *cod. f.* -grif-: *l. 72. metr.:* -glȳph-, -glĭf-: *p. 608,2.3.5.*

1 *adi.:* **a** *caelatus, sculptus – ziseliert, erhaben (gearbeitet), Relief-:* Heito Wett. 15 duxit eum ad loca pulcherrima ... opere -ifo discreta (Iots. Odil. 2,18 [MGScript. XV p. 818,42] cum vitreis vasculis -ifo o. formatis. Fund. Ensd. 117 [MGScript. XV p. 1082,41] turribulum -ifi o. *al. cf.* Agnell. lib. pont. 80 -grifa operatione). Hraban. univ. 22,3 p. 597[b] vasa enim caelata sive -a significant sanctos. Thiofr. Willibr. II 1,404 exsculptum signis solium miris -is. Metell. Quir. 15[c],21 bibitur cipho vivis signis -ifo. *al.* **b** *ad caelaturam pertinens – zur Reliefarbeit gehörig, Relief-:* Walahfr. Wett. 532 structura ... praebuit arte oculis -ifa (gloss. cod. O: cum sculptili) pascere mentem moenia.

2 *subst. fem. et neutr. (def.:* Godesc. Saxo gramm. 1 p. 358,2 '-ifa' caelaturae argenti. app. 1 p. 498,5 '-iffa' caelatura argenti): **a** *caelatura, opus caelatum – Relief(darstellung), erhabene, getriebene Arbeit (cf.* Gloss. IV 223,30 St.-S. -ifa kipurtit enti irhapanaz): Ekkeh. IV. cas. 39[ex.] picturas ... et -iphas ... epigrammis decorabat. 40[med.] cui similem -ipham raro ... videre est alteram. Hugo Flav. chron. 2 p. 374,22 colunnae ... arte fusili et -ifo productae. Epist. ad Hildeg. 101 p. 322[D] sancti spiritus organum ... tot miraculorum -is mystice insignitum. Chart. Hans. I 523 p. 184,28 argentum ad vasa ... facienda seu ad speciem -iffi (Chart. Rhen. inf. II 452 p. 251,23). *al. imago hominis – Menschendarstellung:* Gloss. IV 130,28 St.-S. -isa manalicho *(cf.* I 435,29 -ifa manlicha *[ad Vulg. III reg. 6,32]). ibid. saepe.* **b** *vas caelatum – Gefäß mit erhabener Arbeit:* Chron. Cas. 7 in agrifis batiam unam et scaptonem 1 *abstulit (cf.* Leo Mars. chron. 1,26 p. 598,32).

***anaglypte** (-glif-) *adv. (cf.* ἀνάγλυπτος) *opere caelato – in erhabener Arbeit:* Agnell. lib. pont. 170 mensam argenteam ... habentem infra se -ifte (una gliste *cod.*, anaguste *in margine*) totam Romam.

anagnosticum (agnast-, -gnust-), -i *n.* (ἀναγνωστικόν) *scriptum (legendum) – Schreiben, Lesestoff:* Epist. Desid. Cad. 1 dum inmensa tantarum (-orum *corr. Norberg in ed. sua*) -gnusticorum studia animo librante pensarem. Form. Bitur. app. 3 per vestrum ... noscere agnasticum.

anagoge, -es *f.* (ἀναγωγή) *script.* -goen: *l. 59. form.: sing.: nom.* -en: *l. 59. cf. l. 40. gen.* -es: *l. 54.69. acc.:* -em: *l. 61. p. 609,7.48.* -en: *l. 48.61. p. 609,4. al. abl.:* -e: *l. 67. p. 609,46.* ?-i: *p. 609,46. plur. acc.:* -as: *p. 609,21. 31.* -es: *l. 56. metr.* ānăgŏg-: *l. 53. orig. et signif.:* Gerhoh. psalm. 36,38 p. 577,17 -e ... interpretatur sursumductio: ana, sursum, goge, ductio (*cf.* Gloss. I 50,2 St.-S. -en uflih). *de re cf. LThK.* [2]*I. p. 465sq.*

I *theol.:* **A** *strictius in arte explanandi sacram scripturam sim.:* **1** *locutio mystica vel aperta ad caelestia vergens – auf Himmlisches weisende, anagogische (Gleichnis-) Rede, Redeweise:* Amalar. off. 1,19,16 *(ex Beda)* -e, id est sensum ad superiora ducens, locutio est, quae de praemiis futuris et ea, quae in caelis est, vita futura sive mysticis seu apertis sermonibus disputat (*cf.* Honor. August. sacram. 12 p. 749[B]). 1,38,7 dicendo ..., quod pertinet ad -en. Honor. August. gemm. 3,106 quartus *pes mensae tabernaculi mosaici explanatus figurate est* -e. *ibid. al.* **2** *interpretatio mystica caelestia sim. monstrans – anagogische Auslegung:* Sedul. Scot. carm. 2,69,7 mystica ... tropicis -e floret in arvis. Carm. libr. II 22,5 -en altus vulgaris est et perfectus Christi ... libellus. Notker. Balb. notat. p. 67,23 -es ... culmen. p. 72,2 qui multas ... interpretationes, tropologias et -es sacrarum scripturarum proposuit. *cf. p. 609,24.* **3** *sensus mysticus caelestia significans – anagogische Bedeutung:* Amalar. off. 4,3,19 in illa *(lectione)* non deest historia, ... allegoria, ... tropologia, ... -en (-goen *P3*). Thegan. Ludow. 19 sensum ... in omnibus scripturis spiritalem et moralem nec non et -en (-em *4*, anagogicum *5*) optime noverat. Conr. Hirs. dial. 207 -e, id est superior intellectus. Tract. cod. Mon. (ed. M. Grabmann, Gesch. d. schol. Meth. II. p. 43,38) practica spiritualis intelligentie ... subdividitur ... in -en, que est de superiorum ductu et intellectione; ducit enim intellectum hominis ad superiora. Honor. August. cant. 1,1 p. 359[C] in -e ... similitudo rerum pensatur (*cf.* p. 359[B.D]). Absal. serm. 16 p. 99[D] observatio ... tropologiae, -es. *al.* **4** *in iuncturis:* secundum (iuxta, per) -en *i. q. mystice ad caelestia sim. vergendo, interpretatione vel significatione mystica caelestia monstrante, mystice – anagogisch, in (nach, mit, durch) anagogische(r) Auslegung(s-*

[Schmidt]

methode) oder Bedeutung, mystisch: ALDH. virg. I 4 p. 232,20 quadrifaria evangelicae relationis dicta ... quadriformis ecclesiasticae traditionis normulis secundum historiam, allegoriam, tropologiam, -en digesta. LIBRI Karol. 1,29 p. 57,12 domus Dei aut secundum allegoriam ecclesia est aut secundum -en caelestis patria aut secundum tropologiam anima hominis. WALAHFR. subv. Ierus. p. 973^{D} per -em ... animam significat sanctam. NOTKER. BALB. notat. p. 75,22 quid hystorice quidem factum, sed quomodo moraliter vel iuxta -en sit faciendum. EKKEH. URAUG. Hieros. 34,3 presagia licet per -en ad illam, quae sursum est, matrem nostram Hierusalem referantur. EPIST. Reinh. 34 p. 33,14 quam lucide ... facta patriarcharum ... secundum allegoriam, -en et tropologiam exponeret. WOLBERO cant. 1 p. 1051^{A} cum hoc loco meridies iuxta -en solummodo accipi debeat. CATAL. biblioth. Beinw. (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 159,5) expositio IIII evangeliorum secundum -en. *al.*

B *latius in ratione mysticae vel intellectivae elationis:*

1 *de vi elationem agente:* a *proprietas sursum ducens – emporführende Eigenschaft:* ALBERT. M. cael. hier. 13,7 p. 358^{a},27 'subintroducere -as' (*PG 3,304^{D}* ἀναγωγάς), id est proprietates sursum ductivas. b *contemplatio sursum ducens – emporführende Meditation:* ALBERT. M. eccl. hier. 4,3 p. 641^{b},11 '-e' (*PG 3,473^{B}* ἀναγωγή), id est contemplatio sursum ductiva ... ritus. c *vita et doctrina sursum ducens – emporführendes Leben und Lehre:* ALBERT. M. eccl. hier. 7,21 p. 803^{b},9 '-en' (*PG 3,568^{C}* ἀναγωγήν), id est, secundum vitam et doctrinam sursum ducentem. 2 *actio elationis – Erhebung:* AMALAR. off. 4,3,14 sanctorum mens non habet maiorem laetitiam quam ut per -en sublevetur ad caeleste regnum. ALBERT. M. cael. hier. 10,2 p. 300^{b},18 '-as' (*PG 3,273^{C}* ἀναγωγάς), id est reductiones in superius. 3 *status elationis vel contentio supernorum – das Erhobensein, Streben nach oben:* ALBERT. M. cael. hier. 2,15 p. 70^{a},4 'in -en' (*PG 3,145^{B}* ἀναγωγήν), id est in superiora ducti *(sc. nos).* summ. theol. II 10,39,2,1,1,2 p. 456^{b},31 a qua *(pedestri minoratione)* -en (*Ps. Dion. PG 3,237^{C}* ἀναγωγήν) ex natura habent omnes angeli (*cf.* p. 456^{a},2 '-en', hoc est sursum ductionem). *ibid. al.*

II *log. i. q. reductio – Zurückführung:* ALBERT. M. metaph. 6,2,5 p. 394^{a},17 ἀναγωγή (*p. 1027^{b},14* ἀναγωγή) sive supersiliens reductio. 6,2,6 p. 395^{b},20 omnia reducuntur per ἀναγωγὴν ad causam primam.

III *medic. i. q. fluor sanguinis (ad os ascendentis), sanguinis eruptio – Blutsturz:* AESCULAPIUS 40 p. 63,39 ut in sanguinis -i ([-e *cod. Augiens. 120*]. *cf. Gariopont. pass. 3,34* emagoga) et hęmoptoicorum caussis supra scripsimus. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 371^{E} per -em notat sanguinis omnimodum fluxum, tam per superiora quam inferiora secundum diversitatem membrorum. ALPHITA I p. 276,21 -e, id est refectio sanguinis sursum per os. *v. et* *haemagoga.

***anagogia**, -ae *f.* *(cf.* anagoge, analogia *sim.)* 1 *locutio mystica ad caelestia vergens – anagogische (Gleichnis-) Rede, Redeweise:* ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,4 p. 27^{a},9 quatuor sunt sensus sacrae scripturae: ... -a (anagoge *Ps. Walahfr. gloss. ord. praef.* [*PL 113,63^{B}*]), in qua de summis et coelestibus traditur, per quae ad superna ducimur. p. 29^{a},27 *spiritualia* nobis competentius exponuntur per similitudines corporales ... et ideo quoad nos -a explanatio est. *confunditur cum analogia (sc. hominis et caelestium):* ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,4 p. 29^{a},30 propter nostram -am (*Ps. Dion. PG 3,140^{A}* ἀναλογίαν) non valentem immediate in invisibiles extendi contemplationes. 2 *interpretatio mystica caelestia monstrans – anagogische Auslegung:* ALBERT. M. Is. 33,21 p. 362,96 allegoria fidei astruit sinceritatem, -a desideratam ... beatitudinem. 3 *intellectus mysticus caelestia significans – anagogische Bedeutung:* ALBERT. M. Is. 30,26 p. 339,35 qui *(Christus)* ... coruscare fecit ... lucem -ae in appetendorum demonstratione. summ. theol. I 1,5,4 p. 27^{a},16 secundum -am (anagogen *Ps. Walahfr. gloss. ord. praef.* [*PL 113,63^{C}*]). *confunditur cum analogia (sc. consensus utriusque testamenti):* ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,4 p. 28^{a},25 scriptura ... traditur ... secundum -am (analogiam *Aug. util. cred. 3,5 p. 8,12*), cum docetur convenientia inter duo testamenta. *v. et l. 30.*

***anagogicus**, -a, -um. (ἀναγωγικός) *script.:* agog-: *l. 37.* agoni-: *l. 38.* -goi-: *l. 38. adde* AMALAR. off. 1,92,2 *cod. N.* -cic-: *l. 44. signif.:* GERHOH. psalm. 36,38 p. 577,17 sensus -us, id est omnino supernus ac caelestis.

I *adi.:* A *strictius in arte explanandi sacram scripturam sim. i. q. mystice sursum monstrans – anagogisch:* 1 *de locutione i. q. caelestem sensum continens, per caelestia interpretandus – mit anagogischer Bedeutung, anagogisch auszulegen:* GERHOH. psalm. 36,38 p. 575,8 -um *(nuptiale convivium),* quod in caelo agitur. ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,4 p. 27^{b},11 cum ... -us *(sermo)* ... intellectualia per figuras corporalium describat *eqs. adde:* AMALAR. off. 1,31,2 habes lectionem de -o pede *(cf. p. 608,49).* 2 *de sensu i. q. caelestia sim. significans, mysticus – Himmlisches bezeichnend, mystisch:* RUP. TUIT. medit. 2,8 p. 386^{D} sensum ... -um super hac maledictione ... consulimus (ALBERT. M. summ. creat. I 4,65,1 p. 678^{b},40 secundum ... s. -um vis est facienda in interpretatione nominis [*sc. Michael*]. *cf.* summ. theol. I 1,5,4 p. 30^{b},3 *Augustinus* sub allegorico comprehendit tres *sensus,* allegoricum scilicet specialem et tropologicum et -um specialem. *v. et p. 608,61).* HONOR. AUGUST. sacram. 12 p. 748^{D} quatuor pedes *(cf. p. 608,49)* sunt hi, historicus intellectus, allegoricus, tropologicus ..., -us, id est superior (anim. 12. cant. 1,1 p. 359^{C}. SALIMB. chron. a. 1248 p. 242,38). ALBERT. M. summ. theol. II 9,33,2 p. 365^{b},4 quaeritur de -is significationibus *corporum assumptorum ab angelis. al. per errorem de analogia consensus utriusque testamenti:* ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,4 p. 30^{a},20 *ab Augustino* etymologicus et -us sub litterali sensu comprehenduntur. p. 30^{a},24 -us *sensus narrat rem* ... cum utriusque testamenti consonantia. *v. et p. 609,71.* B *latius in ratione mysticae vel intellectivae elationis i. q. ad caelestia efferens, ad superna ducens vel tendens – zu Himmlischem erhebend, nach oben führend oder strebend:* AMALAR. off. 4,3,22 gloria subsequitur in -o (agog- *F,* agoni- *P3.Q,* -goi- *AGT*) officio. ALBERT. M. cael. hier. 2,2 p. 26^{a},35 'sanctas scripturas -as', id est sursum ductivas ex sensibilibus formis. eccl. hier. 4,11 p. 670^{a},19 Seraphin ... 'sunt -a' (*PG 3,481^{A}* ἀναγωγικά), id est sursum ductiva.

II *subst. neutr.:* *locutio vel significatio mystica vel aperta caelestia monstrans – anagogische (Gleichnis-) Rede oder Bedeutung:* AMALAR. off. 1,19,18 totum -cicum sonat (1,38,7). VITA Mariae rhythm. 628 *Maria* capiebat intellectum totum, sensum ... -i sive literalis. ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,4 p. 29^{a},19 quod obiicitur de -o.

adv. ***anagogice.** *signif.:* ALBERT. M. cael. hier. 1,1 p. 12^{a},36 '-e' (*PG 3,121^{A}* ἀναγωγικῶς), id est sursum ductive, id est ducendo nos in superiora per symbola. *mystice vel aperte ad caelestia sim. vergendo, interpretatione mystica caelestia monstrante, sensu mystico caelestia significante, mystice – anagogisch, nach (durch) anagogische(r) Auslegung, in anagogischer Bedeutung, mystisch:* 1 *strictius:* a *spectat ad fictionem locutionum:* OTTO FRISING. chron. 8,30 p. 443,9 tronos vero ... 'sanctissimos tronos' -e vocat. ALBERT. M. eccl. hier. 4,4 p. 648^{b},12 non est possibile aliter nobis lucere divinum radium nisi varietate sacrorum velaminum -e (*PG 3,121^{B}* ἀναγωγικῶς) circumvelatum. b *spectat ad interpretationem:* HONOR. AUGUST. cant. 1,1 p. 359^{B} sacra scriptura quatuor modis intelligitur, scilicet historice, allegorice, tropologice, -e. GERHOH. Antichr. 2,73 p. 334,22 sopor ille paradisiacus ... potest -e pro nocturnae quietis gratia intelligi. ALBERT. M. summ. creat. I 4,65,1 p. 678^{b},9 si ... -e exponatur de primo casu daemonis. eccl. hier. 4,7 p. 660^{a},21 intendit hic exponere ... -e et ideo reducit in summum, in quod reduci potest, quod est Dominus Iesus Christus. *al.* c *spectat ad sensum:* ARNO REICHERSB. apol. p. 53,12 divinitatis praesentiam agnoscere, hoc theorice vel -e palpare et videre Deum est. HONOR. AUGUST. cant. praef. p. 349^{A} hic liber agit de nuptiis, quae fiunt ... tropologice, -e. *al.* 2 *latius i. q. ad caelestia ducendo – durch Führung*

[Schmidt]

zu Himmlischem: ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,1 p. 22^{b},19 ut ex his *(imaginabiliter formatis)* quasi manuductus et -e elevatus ... attingat ad invisibilia. *v. et* analogice *p. 613,5.*

anagolagium *v.* anaboladium.

***anagraphus**, -a, -um. (*cf.* ἀναγραφή? *prave trad. pro* ayographus *ci. ed. p. 232; sed vide, an sit formatum ad exemplum vocum q. s.* anagoge, anagogicus [*v. p. 608,38.610,7*]) *?scriptis res supernas continentibus attribuendus – ?den Schriften mit himmlischem Gegenstand zuzurechnen:* HUGO TRIMB. registr. 475 liber genealogus hiis annumeretur, cum et is -us esse comprobetur.

anagrifus *v.* anaglyphus. ***analatus** *v.* *anhelatus.

***analepsia** (-lemp-), -ae *f.* (*cf.* ἀνάληψις, ἐπιληψία) *script.:* alemsia: *l. 23.* alepsya: *l. 23.* -lemsia: *l. 19.21. adde* GLOSS. med. p. 7,5. -lemptia: *l. 26.*

genus epilepsiae ex stomachi anathymia ortum – aus Magenblähungen entstehende Art der Epilepsie: ASCULAPIUS 3 p. 4,11sqq. (sec. cod. Augiens. 120) epilempticorum genera sunt tria, -msia, epilempsia et catalempsia; -msia ipsa est anathemia; hinc initia epilempticorum creatur ... ex anathemia stomachi in cerebri superiores partes ...; -msia dicta est eo, quod susanas partes capitis sensum privet. GLOSS. med. p. 32,8 alemsia (alepsya *L*), epylemsia et catalemsia. TRACT. de aegr. cur. p. 111,26 -lempsia fit ex materia existente in stomacho ... in venis, ... per quorum medietatem materia ebulliens rapitur ad cerebrum. ALPHITA I p. 276,22 -lemptia species est epilepsiae de vitio stomachi. THEOD. CERV. chirurg. 4,9 p. 183^{E} quandoque fit *epilepsia* de remota, id est vitio stomachi, et dicitur -a. *al.*

analepticus (-lemp-), -i *m.* (*cf.* ἐπιληπτικός) *qui ex anathymia epilepticus est – Epileptiker, dessen Krankheit durch Magenblähungen hervorgerufen ist:* TRACT. de aegr. cur. p. 111,36 -lemptici ex repletione stomachi labant. THEOD. CERV. chirurg. 4,9 p. 184^{C} cum hoc unguento ungatur caput epileptici et stomachis et *(fort.* stomachus *leg.)* -i.

analeticus *v.* analyticus.

?analies *(sic charta,* -ięs *ed.)* terris, mancipies, pratis CHART. Sangall. A 214 (a. 815) *orig. et interpr. inc.*

analiticus *v.* analyticus.

analogia, -ae *f.* (ἀναλογία) *script.:* anna-: *p. 612,44.* -loia: *p. 612,41. form. acc. sg.* -an: *l. 51. struct.:* ad: *p. 612,1.18.20.* cum: *p. 612,10.11.* in: *p. 612,7.8.* inter: *p. 612,30. gen.: p. 612,9. metr.:* ānălŏgĭa: *p. 612,37. cf.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 357,1 nomina, quae sunt a masculinis venientia ut ... '-a' ..., producuntur in paenultima. ERMENR. ad Grim. 10 p. 544,41. *de re cf. LThK.* ^{2}*I. p. 468sqq.*

I *gramm. de norma i. q. aequabilitas fictionis et declinationis verborum – Gleichartigkeit der Wortbildung und -beugung:* ALDH. ad Acirc. 134 p. 187,4 excipiuntur anomala sinistimus et dextimus ..., nam secundum -am (-an *N*) sinisterrimus et dexterrimus diceretur. *al.* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 87,22 -a est, cum quamlibet rem incognitam alteri iam cognitae volueris comparare *eqs.* RUP. TUIT. spir. 7,11 p. 1765^{A} divisiones ... grammaticae artis ..., id est ... orthographiam, -am, etymologiam.

II *philos. et theol.* (*def.:* ALBERT. M. bon. 17 -a ... tribus modis est, scilicet secundum convenientiam ad subiectum ... aut per comparationem ad unum actum ... vel per comparationem ad unum finem ...; istae enim distinctiones analogi ponuntur ab Aristotele in principio III. metaphysicae [*cf.* summ. theol. I 6,26,1,1 p. 233^{a},17sqq.]):

A *similitudo, comparatio – verhältnismäßige Gleichheit, Ähnlichkeit, Analogie* (*opp.* aequivocus, univocus): **1** *strictius de communitate inter notiones discernibiles unius eiusdemque vocis intercedente:* ALBERT. M. bon. 17 illa *(communis ratio boni)* non posset esse generis vel speciei, sed erit secundum -am (*cf.* summ. theol. I 6,26,1,1 p. 233^{b},3 praedicatio boni de creato et increato non est praedicatio univoci nec simpliciter aequivoci, sed -ae). cael. hier. 1,2 p. 14^{b},38 unitas istius radii est unitas -ae (*PG 3,121*^{B} ἀναλόγως). metaph. 5,2,15 p. 319^{b},16 talis possibilis potentia dicitur secundum metaphoram et non secundum -am aliquam ad veram potentiam. summ. theol. II 15,94,2 p. 213^{a},26 non univoce nec aequivoce liberum arbitrium convenit Deo et creaturae, sed communitāte -ae, quae est secundum prius et posterius (*cf.* p. 213^{b},2). *al.* **2** *latius de communitate inter notiones variarum vocum intercedente:* ALBERT. M. sent. 1,24,2 p. 609^{b},27sq. -a in creatura et creatore non est secundum -am determinatam in creaturis. animal. 15,109 *albus humor feminae* non habet -am spermatis, sed materiae. lin. 7 p. 481^{b},2 lineae et planum ... habent -am cum articulo (p. 481^{b},17 punctum non habet -am cum a.). praedicab. 2,9 p. 39^{a},39 universale non dicitur communiter de ipsis *(sc. genere, specie, accidente sim.)* ut genus, sed ut commune proportionis ad unum, quod vocatur commune secundum -am (*cf.* p. 39^{b},41). *al.* **B** *convenientia, respectus, proportio – Verhältnis(beziehung), Entsprechung, Proportion:* **1** *de relatione inter principia intercedente:* ALBERT. M. animal. 11,55 potentia rationem habet per -am ad formam *eqs.* 15,109 fit ... generatio ... unius propter coniunctionem activi et passivi -am habentium ad se invicem et ad generationem. phys. 2,1,9 p. 111^{b},46 *forma et materia* habent unitatem proportionis ad invicem et -ae. *al.* **2** *de relatione inter variabilia intercedente:* ALBERT. M. pol. 3,8^{e} 'etsi ... secundum -am' (*p. 1282*^{b},40 ἀναλογίαν), id est proportionem, 'excedant *nobilitas et pulchritudo* plus fistulativam' ... 'quam ille *(fistulator)* secundum fistulativam' *eas.* 4,10^{e} 'ubi ... excedit egenorum multitudo secundum dictam -am', id est proportionem, 'hic nata est esse democratia'. mot. proc. 1,4 p. 52,47 necessarium ... est esse quandam -am virtutum inter movens et id, quod movetur. p. 52,50 si ... unum contrariorum debeat movere reliquum, oportet, quod in aliqua -a excellat ipsum.

III *vario usu:* **A** *competentia, ratio – Verbindung, Beziehung:* EUGEN. VULG. syll. 37,21 *(ex Mart. Cap. 7,743)* decas ... numerorum regulas -asque ... concludens. CARM. var. III 41,2 qui cupias priscum modulandi noscere nisum, huc ades, incerta tibi hic patet -a. *sensu adv.* de -a *i. q. similiter – analog:* Ps. HIPPOCR. phleb. p. 64^{b},23 de -a, id est de ambobus tymporibus (*cf.* CHIRURG. Sudhoff I p. 169,37. 170,46). **B** **1** *genealogia – Verwandtschaftsverhältnisse:* CHART. Turic. 140 (a. 876/80) de analoia, id est de genere IIII fratrum servorum clericorum. **2** *?conditio vitae – ?Lebensverhältnisse:* AGNELL. lib. pont. 42 si vultis eius *(augustae)* inquirere annalogiam (ana- 2), Maximiani... cronicam legite (*aliter DuC. s. v.* annologia). **C** *meton. i. q. imago, imitatio – Nachbildung:* GERH. AUGUST. (?) mirac. Udalr. II 7 -ae secundum menbra diversa infirmantium figuratae ... ibi videri possunt. *v. et* *anagogia *p. 609,60.71.*

analogicus, -a, -um. (ἀναλογικός) *per analogiam effectus, ad analogiam pertinens, proportionalis – in Analogie begründet, die Analogie betreffend, analogisch:* ALBERT. M. div. 1,2 p. 19,13 -am ... habet in hac scientia divisibile communitatem (praedicab. 2,9 p. 39^{b},32 haec ... est ratio communitatis -ae ..., quod commune analogice simplex est in uno, in aliis ... secundum quamdam proportionem ad illud). *v. et* *anagogicus *p. 610,30.*

adv. **analogice.** *per similitudinem vel proportionem, per mutationem quandam notionis – auf Grund von Analogie, (nur) mit gewissem Bedeutungswandel:* **1** *spectat ad communitatem:* **a** *inter notiones discernibiles unius eiusdemque vocis:* ALBERT. M. cael. hier. 12,1 p. 325^{b},4 quod vocetur *(virtus)* eodem nomine quo Deus, non aequivoce, sed -e. metaph. 1,1,3 p. 7^{a},13 ens in omnibus his unitatem habet -e, quae unitas non est quid aequivoci omnino *eqs.* summ. theol. II 15,94,2 p. 213^{a},34 una est definitio *(libertatis)* -e conveniens et non secundum unitatem generis et speciei vel univoci. **b** *inter notiones variarum vocum:* ALBERT. M. metaph. 1,1,2 p. 5^{b},11 amplius partes ... non reducuntur ad Deum sicut ad commune praedicatum de ipsis sive communitas generis sive -e accipiatur (top. 1,2,6 p. 260^{a},23 c. non una ratione erit, sed -e. *v. et l. 55*). 5,2,8 p. 310^{a},43 comparatio

[Schmidt]

et proportio est inter similia, quae non sunt nisi univoce vel -e idem participantium. **2** *spectat ad relationem inter variabilia intercedentem:* ALBERT. M. sent. 1,46,12 p. 445^{b},17 proportio ista -e diversificatur ex parte proportionatorum ad illud unum. **3** *per confusionem i. q. anagogice – zum Himmel empor:* EPIST. Dominic. 63 p. 91,42 mori lucrum reputant post hanc vitam ad spem sacram -e manuducti. *v. et* *anagogice *p. 611,2.*

analogium, -i *n. (m.* -us*: l. 54)* (ἀναλογεῖον) *script.:* ane-: *l.* 20. an(n)o-: *l. 45.63. adde* GLOSS. II 50,10 St.-S. -gum: *l. 12. metr.:* anā-: *l. 24. orig. et signif.:* WALAHFR. exord. 6 p. 480,24 *dicitur* -um (-gum 5), quod in eo verbum Dei legatur . . ., logos enim Grece verbum vel ratio dicitur *(cf. Isid. orig. 15,4,17). de re cf. Religion in Geschichte und Gegenwart.* ^{3}*III (1959) p. 1130sqq.* ^{3}*IV (1960) p. 325sq.*

1 *latius i. q. suggestus in ecclesia (refectorio) exstructus, pulpitum, ambo – Podest mit (Lese-)Pult in der Kirche (Refektorium), Ambo (cf.* GLOSS. III 654,36 St.-S. pulpitum, ambo vel anelogium lector. *ibid. al.):* **a** *de usu (fere legendi, praedicandi sim.; cantandi: l. 25.28):* AMALAR. ord. expos. I 9 audivit populus Christum in -o praedicantem (ANSELM. HAV. dial. 3,7 p. 1218^{B} eos [*patriarchas*] in -o stantes et . . . p.). ABBO SANGERM. bell. 3,39 scandito -um (gloss. cod. Q p. 122: ambonum). CONSUET. Eins. 23 p. 89,6 in -o versum iubilent 'Israhel'. 24 p. 93,3 diaconus . . . legat super -um bene provolutum facitergiis evangelium (LIBER ordin. Rhenaug. p. 110,18. *al. v. et l. 35*). SIGEB. Maxim. 8 in -o . . . alleluia cantare. EKKEH. IV. cas. 14$^{ex.}$ infantulis . . . lectitantibus et -o descendentibus. HONOR. AUGUST. gemm. 1,23 diaconus cum ascenderit in -um, primum salutat populum. *al. v. et p. 548,65. remissius de rostris:* EKKEH. IV. bened. I 40,4 eius (gloss.: fidei) pro rostris (gloss.: -is) non sunt subsellia monstris. **b** *de ornamentis, materia:* EKKEH. IV. cas. 22$^{med.}$ altare . . . et -um ewangelicum . . . deaurata . . . vestivit argento. GISLEB. Amand. 1 (MGScript. XV p. 849,40) columnas . . . cum -o honestae fabricae. **c** *de loco:* RATPERT. cas. 26 tumbam sancti Galli cum . . . altaribus et -o . . . innovari. VITA Richardi 8 -um supra eadem fabricavit sepulcra, ut deambulantium . . . arcerentur vestigia. *adde:* PASS. Ragneb. 7 (MGMer. V p. 211,17) est . . . translatus in ecclesiae templum, iuxta sancti Dei -um constitutus.

2 *strictius i. q. lectorium, pluteus – (Lese-)Pult:* **a** *de usu (fere legendi sim.; cantandi: l. 51):* ORDO Rom. 19,4 habent . . . prope mensa abbatis cathedra . . . cum annologio, ubi librum ponitur (LIBER ordin. Rhenaug. p. 135,2sqq. diaconus . . . l. -o superponit, deinde . . . contra -um inclinans *eqs.*). FORMA mon. Sangall. p. 9^{b} -a duo ad legendum in nocte (*cf.* EKKEH. IV. cas. 6$^{ex.}$ quam [*crucem*] . . . -o nocturnali superposuit). LIBER ordin. Rhenaug. p. 123,24 duo fratres ad -um venientes . . . precinunt *eqs.* p. 124,26 precedunt . . . unus de custodibus . . . cum -o decenter cooperto et ministri. *al. remissius de receptaculo:* Ps. HIPPOCR. progn. A praef. sub capite ipsius -us positus erat, ubi eius *(Hippocratis)* corpus recondebatur. *ibid.:* Caesar . . . iussit aperiri . . . sepulcrum et invenit -um sub capite positum, ubi omnia secreta artis erant. **b** *de ornamentis, materia:* HUGO FLOR. hist. p. 386,34 -um Hispanico metallo fieri fecit fusoria arte compositum, cui preminet deaurata aquila pansis alis. CASUS Petrish. 5,42 p. 676,35 -a multa satis pulchra. *al. v. et p. 548,72.* **c** *de loco:* LIBER ordin. Rhenaug. p. 125,5 inter illam *(mensam principalem)* et gradum ligneum ponitur idem -um. CONSUET. Mell. p. 234,22 custos anologium bene velatum ponat ante gradus. *v. et l. 45.*

analogus, -a, -um. (ἀνάλογος) *def.:* ALBERT. M. praedicab. 1,5 p. 11^{a},44 -a . . . sunt proportionaliter dicta, ut Arabes dicunt, convenientia, et sunt media inter univoca et aequivoca, quae sunt imposita diversis . . . per respectum ad unum, cui proportionantur. *v. et p.* 611,61.

I *adi.:* **A** *de rebus communitate analogica coniunctis i. q. respondens, similis – entsprechend, ähnlich:* ALBERT. M. animal. 15,108 licet autem menstruum sit -um spermati. mot. proc. 2,7 p. 67,32 principium . . . animativi motus quibusdam quidem est in corde, quibusdam autem in membro, quod est cordi -um (*p. 703^{a},15* ἀνάλογον), eo quod corda non habent. **B** *de rebus relatione analogica coniunctis i. q. conveniens, proprius – in Einklang stehend, gemäß, eigen:* ALBERT. M. caus. univ. 2,2,24 p. 515^{a},30 recipiunt eam *(virtutem)* per . . . deductionem usque ad facultatem sibi -am. eth. 8,2,1 p. 531^{a},36 oportet -am sive proportionabilem ad statum personae esse amicitiam.

II *subst. neutr.:* **A** *de eo quod complura analogice comprehendit:* **1** *vox continens notiones discernibiles – unterscheidbare Bedeutungen enthaltender Begriff:* ALBERT. M. bon. 17 dicitur ens -um per convenientiam ad substantiam, quae subiectum est omnis entis. phys. 3,1,3 p. 183^{b},6 motus est aequivocum vel -um. praedicab. 1,5 p. 11^{a},15. eth. 5,1,1 p. 332^{b},43 talia *(sc. sanum)* proprie non aequivoca, sed -a dicuntur. *al.* **2** *commune coniungens notiones variarum vocum – das analog Gemeinsame:* ALBERT. M. lin. 7 p. 481^{a},30 quia habent *(lineae et planum)* aliquid -um, hoc est secundum proportionem similitudinis dictum ad articulum. eth. 1,3,11 p. 45^{b},4 omne -um est in uno simpliciter et in aliis secundum respectum ad illud. **B** *de rebus communitate analogica coniunctis i. q. simile secundum analogiam – Analogon:* ALBERT. M. sent. 1,24,2 p. 609^{b},26 sunt tamen, qui dicunt aequivoca -a esse comparabilia *eqs.* phys. 7,2,3 p. 511^{b},33 aequivocationes -orum, quae habent quamdam similitudinem et proportionem, eo quod referuntur ad unum.

***analopos** (anapolos) *subst.* (*ἀνάβολοψ, -οπος; *cf. Physiologus 36 [ed. Sbordone. 1936. p. 116,1]*) *species dorcadum – Antilopenart:* ARNOLD. SAXO fin. 2,4 p. 56,38 animal anapolos cornibus suis arbores resecans *eqs.* (*inde* ALBERT. M. animal 22,15 p. 1357,15 analopos).

***analysis**, -is *f.* (ἀνάλυσις) *de re cf. LThK.*^{2}*I. p. 476sq. species logicae scientiae, resolutio in principia – Disziplin der Logik, Reduktion auf die Grundbestandteile:* ALBERT. M. anal. post. 1,1,1 p. 3^{b},33 ratio . . . -is sive resolutionis. p. 3^{b},41 resolutio in causas consequentis addit supra resolutionem in terminos . . ., et ideo haec -s posterior est illa, quae in prioribus traditur.

analytice *(f.)* (ἀναλυτική) *resolutio unitatis in diversa – Auflösung von Einheit in Verschiedenes (sed cf. C. Prantl, Gesch. d. Logik im Abendlande.* ^{2}*II. 1885. p. 29):* EPIST. var. III 15 p. 162,23 divina in omnia processio ἀναλυτική *(cf. Ps. Dion. PG 3,208^{C})* dicitur, hoc est resolutio.

analyticus (-lit-), -a, -um. (ἀναλυτικός) *script.* -let-: *l. 64.65. def.:* ALBERT. M. anal. post. 1,4,11 p. 113^{b},34 -am . . . voco *(rationem)*, quae procedit per iudicium resolvendo principiatum in principia.

1 *adi.: resolutorius, ad resolutionem in principia spectans – analytisch, die Analysis betreffend:* EPIST. var. III 14 p. 161,23 -liticae artis regulis utitur et . . . commonet per privationem omnium . . . oportere ad veritatem . . . recurrere. ALBERT. M. cael. hier. 7,10 p. 193^{b},21 *primae essentiae* non illuminantur per -am (*PG 3,208^{C}* ἀναλυτικήν) scientiam. anal. post. 1,4,13 p. 118^{b},41 talis -a ostensio non colligit nisi demonstrationi propria *eqs. al.*

2 *subst. fem.: scientia resolutoria – Analysis:* ALBERT. M. probl. 10 p. 47,7 melior scientia hominis est resolutionis scientia, quam -am Graeci vocant.

3 *subst. neutr. plur.: meton. de opere logico Aristotelis:* EPIST. Ratisb. 6 p. 285,26 -litica (*cf. Arist. p. 19^{b},31* ἀναλυτικοῖς) Aristotilis in nos exercentur. OTTO FRISING. chron. 2,8 p. 76,2sq. alter *(sc. Aristoteles)* logicam in sex libros, id est . . . priora -letica, topica, posteriora -letica . . . distinxit. RAHEW. gest. 4,14 p. 250,11 in topicis, -leticis atque elencis. CATAL. biblioth. Lehm. I 10 p. 33,17 Porfirius: predicamenta, periermenie, -litica. ALBERT. M. metaph. 4,2,2 p. 219^{b},11 ignorant posteriora -a. *al.*

adv. **analytice.** *resolutorie, via resolutoria – analytisch, auf analytischem Wege:* ALBERT. M. cael. hier. 15,1 p. 395^{a},19 '-e' (*PG 3,328A* ἀναλυτικῶς), id est resolvendo corporalia in proprietates. anal. post. 1,4,13 p. 118^{b},35 -e . . . proprie

[Schmidt]

procedendo per resolutionem demonstratae conclusionis in sua principia. *ibid. al.*

anamartaron *v.* martyr.

anamarteton *(n.)* (ἀναμάρτητος) *impeccantia – Sündlosigkeit:* OTLOH. quaest. 12 p. 76^{C} Deo ... soli -on *(cf. Cassian. conl. 23$^{tit.}$)*, id est impeccantia, aptaretur.

***anamemigmenos**, -e, -on. (ἀναμεμιγμένος) *commixtus – zusammengemischt:* COMPOS. Luc. A 15 tinctum ungues subtiles vitria et ungues dracontea anamemigmenis *(codd., cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 30;* draconte⟨m⟩a anamemigmenum *Hedfors)* et fiet sicut rubea (*cf.* δ 18).

***anancla** (-tia) *v.* *avancia.

***ananno** *subst. ⟨vocabulum musicum originis Graecae, ut vid., sc. litteratura toni cuiusdam ecclesiastici tonum ipsum significans⟩* AUREL. REOM. mus. 8 p. 41^{b},34 Carolus ... quatuor *(tonos)* augere iussit, quorum hic vocabula subter tenentur inserta, -o, noēane, nonannoēane, noēane. *v. et* *annoanes. *Schmidt*

anans *v.* anas. **anantea** *v.* inantea.

anapaesticus (-pest-), -a, -um. (ἀναπαιστικός) **1** *pedem e duabus brevibus syllabis et una longa formatum significans – den Anapäst bezeichnend:* ALDH. ad Acirc. 119 p. 163,11 exemplis -pesticis. BONIF. metr. p. 585,5 trimetrum versum in ... -is metris per pedes duplices computari (WANDALB. ad Otric. p. 570,7). **2** *versum e tribus anapaestis et una syllaba formatum significans – den katalektischen anapästischen Dimeter bezeichnend:* EUGEN. VULG. syll. 17$^{tit.}$ metrum -pesticum isosyllabum. RADBOD. carm. 2^{B} $^{tit.}$ metrum -um ypercatalectum. HERM. AUGIENS. vit. 244^{a} adn. metrum -pesticum constans ex tribus anapestis et sillaba sive ex posteriori parte heroici versus. METELL. Quir. 28$^{tit.}$ metrum -um catalecticum. 47$^{tit.}$ metrum -um paremiacum. **3** *versum e quattuor anapaestis formatum significans – den akatalektischen anapästischen Dimeter bezeichnend:* METELL. Quir. 44$^{tit.}$ metrum -um Pindaricum.

anapaestus (-pest-), -i *m.* (ἀνάπαιστος) **1** *metr. i. q. pes e duabus brevibus syllabis et una longa formatus – Versfuß aus zwei kurzen und einer langen Silbe, Anapäst:* ALDH. ad Acirc. 129 p. 163,29 -pesto aequa divisio competit, quia totidem tempora arsis sibi usurpat, quod in thesi continentur. ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 113,13 -pestus repercussor vel repercussio, quasi longa syllaba duas breves repercutiat. HERM. AUGIENS. vit. 232^{a} adn. metrum ... recipit iambum vel spondeum vel -pestum. METELL. Quir. 55$^{tit.}$ feregratium recipiens prima regione pro spondeo -um. *al.* **2** *argumentum in adversarium retortum – Entgegnung:* RATHER. epist. 16 p. 83,16 hunc ei reddidi -pestum. coni. 15 p. 545^{B} huius ... -i suspecto.

anapelion *v.* ampelos.

***anapepticus**, -a, -um. (ἀνά *et* πεπτικός) *de digestione i. q. recte coquens – richtig verdauend:* ALPHITA I p. 306,48 peptica digestio et -a, id est recta digestio.

***anaphod** *v.* *anafod.

anaphoreticus (-for-), -i *m.* (*cf.* ἀναφορικός) *haemoptyicus – Blutspeier:* ANTIDOT. Augiens. p. 42,27 dabis ... emoptoicis et anaforeticis.

*?***anaphrasis** (-fr-), -is *f.* *(cf.* ἀνάβρασις*?) species morbi – Krankheit:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 381^{D} electarium ... anafrasim stomachi amputat ex indigestione facta.

anaphus *v.* hanappus.

***anaphusa** *subst.* *(orig. inc., ni cohaeret c.* ἀναφυσάω*) rete venarum – Adernetz:* Ps. GALEN. incis. 45 rete *venarum* custodit et gubernat cerebrum et vocatur -a.

***anapneon**, -ontis *subst.* (ἀναπνέων) *qui graviter anhelat – ein schwer Atmender:* AURELIUS 16 p. 718,5 crassum et gravc ¡inspirantia nabnoenda nam¡ (␣inspirant; iam nabnuendas haec *cod. Augiens. 120*) Graeci dicunt.

***anapopleticum**, -i *n.* (*cf.* ἀνα-, ἀποπληρωτικός) *remedium vulnera replens – Heilmittel für Wunden:* ALPHITA I p. 276,24 -a sunt, quae replent vulnus carne.

***anapostatos** *v.* *anypostatos.

anappus *v.* hanappus. ***anaprosis** *v.* *anabrosis.

***anaraphe** (-rafe, -refe) *(f.)* (ἀναρραφή) *de oculorum curatione i. q. actio sursum suendi – das Heraufnähen:* Ps. HELIOD. chirurg. 4 circa sarcituras genera octo: ... -rafe, catarafe. 19 -refe est, quod in capillis fit superiores palpebre cum incisione et sarcitura ad conclinanda loca.

***anarchia**, -ae *f.* (ἀναρχία) **1** *prave versum i. q. principatus vicibus alternans – im Turnus wechselnde Herrschaft:* ALBERT. M. pol. 6,4^{e} p. 587^{b},10 est -a circularis principatus, dicta ab ἀνά, quod est circum, et ἀρχή, quod est principatus. 6,4^{f} p. 588^{a},43 '-a servorum' (*p. 1319^{b},28* ἀναρχία τε δούλων), id est circularis dominatio, qua servi sibi invicem dominantur et principantur. *ibid. al.* **2** *defectus principii – Fehlen des Anfangs:* ANSELM. HAV. dial. 2,1 p. 1165^{B} sapientissimi Graecorum ... vitaverunt dicere ... ἀναρχίαν, quae est 'sine principio'.

***anarchos**, -on. (ἄναρχος) *qui sine principio est – ohne Anfang:* HEIRIC. Germ. I invoc. 27 *Deus* per se ipsum sapiens, ἄναρχος idem. HERIG. Ursm. 1,323 Deus archos, sed -os (SIGEB. GEMBL. Theod. praef. p. 464,2). ANSELM. HAV. dial. 2,1 p. 1165^{B} noluerunt ... suscipere in Deo ἄναρχον, id est 'sine principio', quia hoc, quod est sine principio, dixerunt esse inordinatum. *ibid. al.*

adv. ***anarchos.** *sine principio – ohne Anfang:* ALBERT. M. bon. 298 p. 169,24 'Christus ... ex patre -os' (*Ioh. Damasc. PG 94,1209^{C}* ἀνάρχως), id est sine principio, ... est genitus.

***anarropon** (-ap-) *(n.)* (τὸ ἀνάρροπον) *positio sursum versa – nach oben gerichtete Lage:* TRACT. de caus. mul. 19 ut renis patente sint sursum, quod Greci -apon dicunt.

anas, -atis *f. (m.: l. 35sq. 64) script. et form.:* -ax: GLOSS. IV 181,1 St.-S. -ans, -antes: *l. 44. adde* GLOSS. IV 219,10 St.-S. -edem: *p. 631,67.* -etes, -ites: *l. 42. metr.* ānās: *l. 49.* **1** *de avibus:* **a** *species avis aquaticae – Ente (Anas boschas L. vel sim., cf. H. Suolahti, Die dt. Vogelnamen. 1909. p. 419sq.; v. et* GLOSS. III 27,49 St.-S. -s aneta [*N*] antvogel [*F*] antrecha [*x*] habich [*q*] habech [*H*]. GLOSS. [ZDtAlt. 57. 1920. p. 127,2] -s vvazeranet): ALDH. ad Acirc. 131 p. 179,21 -es (anseres *var. l.*) teritisant (*cf.* CARM. Bur. B 132,2^{b},11 -s tetrinnit). ANTIDOT. Glasg. p. 132,27 -is femine sanguine eius dr. II. THEODULF. carm. 39,11 colla superba teras, -es ut turba caporum. VITA Caril. 5 (MGMer. III p. 390,27) hinc *(sc. ab Anisola fluvio)* est, quod volucres anetes (anites *var. l.*) nuncupantur. CAPIT. reg. Franc. 128,26 habet ibi *(in villa)* ... anantes VIII. ODO MAGD. herb. 2231 anseris aut -is mixta pinguedine thuri. AMARC. serm. ♣209 condimenta -esque. IOH. S. PAUL. diaet. 475 -es et anseres calidi sunt et humidi et malorum humorum generativi. REGISTR. abb. Werd. p. 187,20 de curia dabuntur -es et anseres silvestres. CARM. Bur. B 133,12 pavo vel -s. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 186,7 que *(venatio)* fit ... ad -es. p. 186,21 maslardos ... dicimus masculos -um. ALBERT. M. veget. 6,342 cum adipe -is. animal. 5,43 anser ... domesticus et -s. 7,39 aves ... corium inter digitos habentes ... sunt anser et -s. 23,25 -s avis nota est apud nos ...; hoc igitur genus ... duorum est generum ...; tertium autem genus ... est mergus quidam *eqs. al. (v. ind.).* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,8 p. 86,27 -bus et aucis. *saepe.* **b** *species mergi – Zwergsäger (Mergus albellus L., cf. H. Suolahti, op. cit. p. 440): v. l. 55.* **c** -s campester *i. q. species tardae – kleine Trappe (Otis tetrax L., cf. H. Suolahti, op. cit. p. 264):* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 8,83 -es, que dicuntur campestres, ⟨que⟩ similes sunt bistardis. **d** *accipiter – Habicht: v. l. 35sq.* **2** *de pisce:* -s aquaticus *i. q. species rhombi – Plattfischart, Butt:* ALBERT. M. animal. 5,34 -s aquaticus, qui in Graeco vocatur papy (*p. 543^{a},2* ψῆττα). *v. et* *aneta.

***anasarca** *subst.* (ἀνὰ σάρκα) *species hydropis – Art der Wassersucht:* TRACT. de aegr. cur. p. 298,3 yposarca vel -a *fit* ex distemperantia frigiditatis vel siccitatis. p. 298,12 superflua ... sub carne retinentur, unde hec species dicitur ...-a, id est iuxta carnem (*cf.* PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 148,1 ydros ... ana sarca [*3,48,1* ὕδερος ... ἀνὰ σάρκα]. 214 p. 154,25).

[Baader]

anasceuasticus, -a, -um. (ἀνασκευαστικός) *sanans – heilend:* PAUL. AEGIN. cur. 252 p. 198,18 -is ... emplastris. p. 198,21 que appellatur leena, -um (*3,77,5* τῶν ἀνασκευαστικῶν) est.

***anastamen** *subst. (cf.* ἀναστόμωσις *sim.?) species apostematis – Geschwürart:* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,9 p. 38b^{r} si *apostema* aperiatur, -n vocabitur; hoc vero nomen significat separationem et elongationem *eqs.*

***anastas**, -antis *m.* (ἀναστάς) *qui resurgit – der Auferstehende:* EKKEH. IV. bened. I 20,104 laus sit -i (gloss.: resurgenti) nova mundo gaudia danti (20,149. 21,167).

***anastasificus**, -a, -um. *resurrectionem efficiens – die Auferstehung bewirkend:* ARNOLD. RATISB. Emm. praef. p. 546,41 enotavi ... Gregorium Nazazenum, doctor quam mirificus et -us.

anastasis, -eos (-is) *f.* (ἀνάστασις) *script.* -assis: *l. 19. metr.:* -stās-: *l. 21.* -stās-: *l. 23.25.27.*

1 *resurrectio – Auferstehung:* ALDH. virg. I 32 p. 271,4 -is (-assis *var. l.*) dominica ... celebratur. VITA Lupi Senon. 29 (MGMer. IV p. 187,27) beata -i suscitandus. EPITAPH. var. II 94,6 lętus -eos (gloss.: resurrectionis) nunc gemit inducias. DIPL. Otton. III. 418 ecclesiam Ravennatem in honorem agiae -eos fundatam. CARM. var. III 43,15 cuius *(Christi)* -is confringens vincula mortis. EKKEH. IV. bened. I 20,132 cum caro corrupta sit -i minus apta. 21,65 *(de Iona)* mortis -is numquam fuit antea talis. HERM. AUGIENS. hymn. 2,6^{b},3 *(de Christo)* spes ἀναστάσεως. IOH. WIRZ. descr. 12 p. 150,19 altare in honorem -eos, id est sanctae resurrectionis, consecratum. *meton. de ecclesia (cf. l. 23):* AGNELL. lib. pont. 23 p. 289,16 dedicata est ipsa ecclesia et vocata -is. **2** *visio – Erscheinung:* BRUNO QUERF. fratr. 26 qui, quo loco stat, insueta -i nescit.

anastomosis (-mas-), -is *f.* (ἀναστόμωσις) *medic. i. q. apertio – Öffnung (cf. J. Hyrtl, Onomatologia anatomica. 1880. p. 28):* PAUL. AEGIN. cur. 175 p. 98,23 si ... secundum -masin (*3,31,1* ἀναστόμωσιν) *fiat sanguinis sputum.* 176 p. 101,4 qui ... propter rupturam aut -masin reiciunt. ALPHITA I p. 276,30 -is interpretatur venae apertio.

***anastomus** (ano-, -stam-, -stim-), -um. (*cf.* ἀναστόμωσις) *de phlebotomo i. q. sursum curvatus – aufwärtsgebogen:* Ps. HIPPOCR. phleb. 7 de fleoto (fleotomum p. 67^{a},4 [rec. Brux.]) -stamum (-stomum p. 67^{a},5 [rec. Brux.], -stoma p. 67^{b},4 [rec. Dresd.]) a susu cute incidis. 21 inciditur ... de fleotomo anastamum (-stoma p. 68^{b},6 [rec. Dresd.]) vel plagiotomum anacarsim (*cf.* TRACT. de chirurg. 948 de flebotomo anostomo). *subst. neutr. i. q. phlebotomum sursum curvatum – aufwärtsgebogenes Aderlaßmesser:* Ps. HIPPOCR. phleb. 8 anacarsim -stamum a susum incides. TRACT. de chirurg. 936 [c]epaticon anostomum (anastamum *var. l.*), id est flebotomum rectum et superius levare. 947^{11} fit flebotomia ... per anostomum, id est collateraliter.

anastropha (-ę), -ae *f. vel* ***anastrophon** *n.* (ἀναστροφή) **1** *rhet. i. q. inversio (verborum) – Umkehrung (cf. H. Lausberg, Handbuch der literar. Rhetorik. 1960. p. 355sq.; v. et* GODESC. SAXO gramm. 2,54 '-a' conversio): VITA Deic. 11 ut -on locorum caussa sequentium faciam. 35 temporibus praeposterum ordinem imponere, quem Greci -ę vocant. **2** *medic. i. q. vomitus – Erbrechen:* TRACT. de aegr. cur. p. 258,4 in -a, id est nimio vomitu.

anastros, -on. (ἄναστρος) *sine astris – sternlos:* SYLL. Bern. 7,11,4 ambiens cursus ... neque tectus ullis siderum formis ideoque Grecis dictus -os *(cf. Mart. Cap. 8,814).*

***anasus** (on-), -i *m.* (nasus) *homo naso carens – Mensch ohne Nase:* GLOSS. III 145,12 St.-S. onasus naselôser. 179,41 -us naseloher.

***anata** *v.* *aneta.

***anatale**, -is *n.* (anas) *repagulum (ad anatis formam factum) – Türverschluß (in Entenform):* FORM. Senon. I app. 5 qualiter ... per hostium et -ia ... tradidisset. *v. et* anaticula, *axatorium. *Baader*

anathema, -atis *n. (f.: p. 618,9sqq.25)* (ἀνάθεμα, ἀνάθημα) *script.:* ena-: *p. 618,44.* adn-: CONC. Karol. 3,5^{B} *cod. B.* ane-: IOH. VIII. epist. B 4 *cod. A.* -te-: FORM. Marculfi 2,1 p. 73,14 *cod. A3.* OTTO SANBLAS. chron. 40 p. 64,16. *al. v. et l. 57.* -ta-: *l. 52.* -ti-: *l. 7.* -tha-: TRAD. Frising. 61. -thae-: GLOSS. I 24,18 St.-S. -thi-: *l. 9.* -tte-: CHART. Mur. 8 (QuellSchweizGesch. III 3 p. 125,1). *form.: sing.: nom.* -me: TRAD. Patav. 8. *gen.* -timatus: FORM. Flav. 44 p. 482,35. *dat.* -ę: *l. 44. abl.* -me: *l. 65. plur.: gen.* -orum: FORM. Wisig. 45. *decl. I.: acc.* -am: CONC. Merov. p. 52,20 anathimam. TRAD. Weiss. 178 p. 168,18. *v. et p. 619,7. ?abl.* -ma: CONC. Merov. p. 63,4 (-is *B*). 144,13 (-te *O*^{b}). 166,28 (-te *AB*). *v. et l. 52. metr. et rhythm.: semper* -thē- *in schedulis nostris; cf.* GODESC. SAXO gramm. 1,16 'romphea, -a' ... habent paenultimam longam, sed antepaenultima habet accentum (*cf.* 56). ERMENR. ad Grim. 10 p. 544,36 'abyssus, -a' ..., quamvis in metro producantur, in prosa ... corripiuntur.

exsecratio vel devotio (ecclesiastica) sollemniter pronuntiata – feierlich verkündete (kirchliche) Verfluchung, Bannfluch (cf. GLOSS. III 420,11 St.-S. -a verwazunge; *v. et Hinschius, Kirchenrecht. IV. p. 800sq. V. p. 7sq. Plöchl, Kirchenrecht. II. p. 346):* **I** *proprie (spectat fere ad homines eorumque conventus; ad res: l. 29.38.56.57):* **A** *latius:* LIBER diurn. 84 p. 101,7 Simonem ... nexu perpetue (-i *var. l.*) -is devinxerunt (EPIST. var. II 32 p. 355,10 secta ... Arrii ... sub perpetuo -e confossa. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 293,56 -a aeternae est mortis dampnatio *eqs.* 299,9 -e terribili ferientur *excommunicati.* ANAST. BIBL. epist. 5 p. 406,23 excessus ... damnatione simul et -e punit. IOH. VIII. epist. B 14 uxorem ... non solum excommunicatione, que a fraterna societate separat, sed et -e, quod ab ipso corpore Christi ... recidit, ... percussam (A 17 p. 15,16 post excommunicationem ... -is gladio puniendum. *al.*). EKKEH. IV. pict. Sangall. 26 refellentem damnant -e gentem. GESTA Trev. cont. I 16 p. 189,22 episcopus maledixit ei -e maranatha (*v. et p. 619,4sqq.*). *saepe. de abiuratione, abrenuntiatione:* NICET. ad Iust. p. 119,27sq. erravi, peccavi; -a Nestorii, -a Euticis. BEDA hist. eccl. 2,13 p. 112,34 ut templa ... -i et igni contradamus. **B** *strictius i. q. separatio a consuetudine fidelium, interdictio sacrificiorum, (maior) excommunicatio (notione exsecrationis aeternae deminuta vel evanida) – Ausstoßung aus der Gemeinschaft der Gläubigen, (Kirchen-)Bann, Exkommunikation, Interdikt (cf.* GLOSS. IV 212,42 St.-S. -a pan): **1** *gener.:* FORM. Marculfi 1,1 p. 40,26 reatu -e (ena-ę *B*) subiaceat. CONC. Karol. 3,6^{C} apostolicae auctoritatis -is vinculis esse innodatum (ALBERT. M. sacram. 165 p. 108,8 vincula -is fiunt ex causis diversis. *al.*). ANNAL. regni Franc. a. 787 p. 76,9 supra ducem ... -a posuit. CAPIT. reg. Franc. 293,78 ne ... periculum interdicti -is ... incurratis. 252 p. 215,14 ab episcopis -e excommunicationis percelluntur. RATHER. epist. 24 p. 122,14 -ta pro nihilo duci compellis. INSTIT. regal. 2 (MG Script. XXX p. 1452,7) sub -tama (-tagma *Solmi*) sit. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,22 in regem ... actum est -a. GREG. VII. registr. 1,35 p. 57,12 generalis -is mucrone percussi ... obtemperare recusabunt. CHRON. Pol. 1,19 p. 43,14 eam *(terram)* -e percussisse (CHART. Carniol. II 61 p. 47,8 -tematis vinculo ... tam personam quam terram propriam censuit subiciendam. *al.*). VITA Norb. II 92 -a unius anni. *saepe. prave versum i. q. separatio – Trennung:* ALBERT. M. pol. 5,8^{1} '-ta' (*p. 1313*^{b},*22* τὰ ἀναθήματα), id est separationes 'Cypselidarum', ... quae *(gens tyrannica)* semper schisma ponit inter suos. **2** *c. colore quodam:* **a** *comminatio excommunicationis – Androhung des Bannes, Banndrohung:* CHRON. Ven. Alt. p. 76,6 per ... confirmationis ... scriptum -me constrictum. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 313,53 sub -e constituit. CHART. Heinr. Leon. 60 p. 89,30 paginam ... apostolorum ... banno et -e ... confirmari fecimus (CHART. civ. Erf. 100 p. 55,8). CHART. Rhen. med. II 173 p. 215,25 factum ... a ... archiepiscopo per -is conclusionem postulavimus roborari. *al.* **b** *decretum excommunicationis – Bannbulle:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 286,1 in ipso -e domnus apostolicus ... omnibus christianis praecepit, ne *eqs.*

[Schneider]

II *meton.:* **A** *de hominibus i. qui sollemniter exsecratus vel excommunicatus est – ein (feierlich) Verfluchter, vom Bannfluch Getroffener:* FORM. Wisig. 7 in adventum Domini sit *ille*-a maranatha (AMAND. testam. [MGMer. V p. 484,20] sit -a m., quod est perditio in adventum ... Christi. HUGO FLAV. chron. 1 p. 321,27 [conc.] anathema ⟨ma⟩ranatha. *al. cf. et p. 618,35*). TRAD. Weiss. 53 p. 57,19 -am ... esse in conspectu altissimi. IOH. VIII. epist. C 9 p. 328,13 -a sit a patre et filio et spiritu sancto. GUNZO epist. 7 p. 34,6 Achar, qui '-a' interpretatur *(v. notam ed.)*. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,41 ut execrandum -a fiat. a. 1078 p. 309,8 ut -a sint, quicumque praedas ... facere praesumpserint. CHART. Raitenh. 57 ex parte Dei ... et beati Rûdberti nostreque auctoritatis -a sit. CHART. Babenb. 225 p. 28,22 obviantes perpetuum esse statuit -a. *saepe. de Sodoma:* EKKEH. IV. pict. Mog. 140 restat gemma salis Loth connuba ..., quod ... -ta spreta respexit. **B** *de rebus i. q. (sollemni) interdicto affectum est – etwas unter (feierlichem) Verbot Stehendes, ein Tabu:* ALDH. virg. I 55 Achar, ... qui de -e municipii ... legulam auri ... surripuit *(cf. Vulg. Ios. 7,1. v. et l. 10)*. CAPIT. reg. Franc. 112,40 sibi aliqua peculiaria usurpare ..., quod -a esse novimus. *v. et* *panthema.

***anathemalis,** -e. *anathema efficiens – den Bannfluch mit sich bringend, Bann-:* DIPL. Heinr. II. 193 -i percussione in perpetuum feriatur.

anathemaranatha *v.* anathema *l. 6.*

***anathematicus,** -a, -um. **1** *adi.:* **a** *ad anathema pertinens – zum Bann gehörig, Bann-:* BRUNO QUERF. Adalb. B 18 (ed. Kolberg) vinculis -is nectimus. **b** *exsecrabilis, anathemate dignus – fluchwürdig, den Bann verdienend:* BERTH. (?) annal. a. 1070 p. 274,44 ille -us episcopalem cathedram pervicax invasor ... usurpavit. a. 1079 p. 317,34 tyrannum. p. 321,39 concilium. p. 322,1 in pacis ... -os induratosque contemptores. **2** *subst. masc.:* *qui anathemate perculsus est – ein vom Bannfluch Getroffener:* GERHOH. aedif. 51 p. 166,16 si ... aliud evangelizant, ... -is (-os *cod.*) addicit apostolus.

anathematio, -onis *f. comminatio anathematis – Androhung des Bannfluches, Banndrohung:* CHRON. Noval. app. 3 p. 123,43 (epist.) quatenus ... talem illi transmittatis ... -em, quod ... anathematus permaneat in aeterno tartari igne. DIPL. Karoli M. 254 p. 367,9 (spur. s. XI.$^{in.}$) universi cum sacro pontifice dederunt perpetuam -em, quatinus nullus ... audeat.

anathematismus, -i *m.* **1** *comminatio anathematis (iure canonico sancita), praeceptum anathematizandi – (kanonisch festgelegte) Banndrohung, Bannbestimmung:* RADBERT. Arsen. 2,3 p. 64,37 timendi sunt tot -i sanctorum patrum, qui leguntur ... in sacris canonibus. HINCM. epist. I 136 p. 96,16 non dubium est huic -o nuptias Stephani subiacere. BERNOLD. CONST. libell. II 3,19 tres modos -i, quos Triburiense concilium nobis prescribit. **2** *exsecratio sollemnis – feierliche Verfluchung:* BERNOLD. CONST. ver. corp. (ed. J. R. Geiselmann, Bernold v. St. Blasien. p. 94,21) formam ... iuramenti et -i (-thematis *Chifflet*) ... sinodus ... abdicandis heresibus ... prescripsit.

anathematiso *v.* anathematizo.

***anathematizatio,** -onis *f.* **1** *actio (sollemniter) anathematizandi, excommunicatio – (feierliche) Bannung, Bannfluch, Exkommunikation:* COLUMB. epist. 5 p. 173,19 causa scismatis incidatur ... hereticorum omnium abominatione ac -e. EPIST. divort. Loth. 11 p. 225,23 excommunicationem atque -em ... de ea declarare. CHART. Carinth. III 675 p. 270,36 sub pena ... perpetuę -is. ALBERT. M. sacram. 165 p. 108,13 multis modis fit -o. *alleg.:* HONOR. AUGUST. cant. 4,7/8 p. 418^{B} Hermon -o *(cf. Aug. in psalm. 41,12)*. **2** *comminatio excommunicationis – Banndrohung:* WOLFHELM. ad Heinr. 35 (MGScript. XIV p. 142,30) cui *(maledictioni)* ... papa ... suam quoque iungit -em. **3** *exsecratio, devotio – Verfluchung, Verwünschung:* RUD. TRUD. gest. 6,18 horribili quadam -e se ... dirae morti ... devovit. TRACT. Micrer. p. 95,30 nisi praeceptis ... et -bus hoc prohiberent *philosophi*, hoc ... exponerem: ... timeo enim anathemizatus esse.

anathematizator *v.* anathematizo *p. 621,21.*

anathematizo, -avi, -atum, -are. *script.:* -te-: *l. 65.67. adde* CHART. Turic. 265 p. 151,28. *al.* -tha-: GLOSS. II 151,8 St.-S. -thi-: GLOSS. I 379,45 St.-S. -is(o): *l. 52. p. 621,18. adde* DIPL. Karoli M. 239 p. 333,14.19.

I *sollemniter exsecrari vel devovere, anathemate percutere – feierlich verfluchen oder verwünschen, mit dem Bannfluch belegen (cf. Hinschius, Kirchenrecht. V. p. 9):* **A** *latius:* **1** *spectat ad homines vel eorum conventus:* EPIST. Wisig. 20 -at eos pater et filius et spiritus sanctus et ... ecclesia. LIBER diurn. 85 p. 109,16 quos -vit atque damnavit *synodus*, -o et damno (ALEX. MIN. apoc. 13 p. 280,31 damnatis ... et -tis ... haereticis. *al.*). CONC. Karol. 19^{A} p. 119,16 sqq. -amus Sabellium ...; -amus Arrium *eqs.* BEDA hist. eccl. 4,15 p. 240,18 corde et ore. EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 39,10 Greci ecclesiam catholicam -are conati sunt. CAPIT. reg. Franc. 228,12 nec absque metropolitani cognitione ... quemlibet -andum esse permittimus. HINCM. annal. a. 868 p. 94,14 Anastasius ... excommunicatus et ad ultimum -tus (GREG. VII. registr. 1,85^{a}. ANNAL. Magd. a. 1127 a tribus archiepiscopis ... e. est et ab omni ecclesia -tus. *al.*). ANNAL. Fuld. II a. 863 p. 57,25 synodum. CHART. Basil. A I 112 p. 174,6 si quis ... infringere conatus fuerit, ... catena sit ligatus, -tus *eqs.* EKKEH. URAUG. Hieros. 24,3 omnes eum maledicebant et -bant. *saepe. refl.:* CONC. Karol. 23 p. 204,17 si non ... reversus fuerit in veram ... fidem, semetipsum -vit. *de idolo paganorum:* ADAM gest. 2,62 ydolum gentis nomine Thor ... -are. **2** *spectat ad res i. q. exsecrando abicere – unter Verfluchung verwerfen:* NICET. ad Iust. p. 119,26 nomen tuum cum deperditione tua plorant, -ant. FORM. extrav. 2,7 haereses vero et scismata ... respuo, -o (GODESC. SAXO theol. 22,2 p. 298,16. *al.*). ALCUIN. epist. 199 p. 330,29 adoptionem carnis seu nuncupationem in humanitatem filii Dei -antes. CONC. Karol. 36,56 si quis viduam uxorem duxerit ..., tales copulationes -ari ... praecipimus. REGINO chron. a. 865 scripta. RUP. TUIT. off. 11,7 p. 300^{D} hoc abhorret fides, -at pietas. *al.* **3** *absol.:* LEG. Wisig. suppl. 3^{B},1 p. 485,24 Fonsa vir illuster -ans subscripsi *eqs.* LEO MARS. chron. 2,99 terribiliter. **B** *strictius:* **1** *a communione fidelium separare, excommunicare – aus der Gemeinschaft der Gläubigen ausschließen, exkommunizieren:* CHART. Rhen. inf. I 11 (a. 799) a consortio omnium eclesiarum. GUNTH. COL. diab. cap. B 3 Anastasio ... ambitus damnato ... et -to (-themato *3*). REGINO chron. a. 899 ut Reginarium et Odacrum ... -rent. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 317,29 milites -ti sunt. GREG. VII. registr. 8,20^{a},3 (conc.) Heinricum ... iterum excommunicavit *synodus;* -vit item Ildimundum. CHART. Babenb. 140 A^{1} p. 181,38 excommunicatione. CHRON. Erf. mod. a. 1252 p. 244,12 Fridericus ... -tus (-sa- *1*) et imperiali honore privatus. *saepe. v. et l. 55. refl.:* CHART. Brixin. 35 p. 41,24 (a. 1120) nosmet ipsos et nostros successores, si institutionem ... destruxerimus, -amus *(sc. episcopus). absol.:* PETR. CAS. (?) chron. 4,111 p. 825,31 ignoras ... hos ... coniurasse, ... -asse et deposuisse. **2** *anathematis poenam comminari, sub anathemate prohibere – mit dem Bann bedrohen, unter Androhung des Bannfluchs verbieten:* ANON. Has. 14 omnes ... aliquam iniustitiam facientes terribiliter -vit. *seq.* ut, ne: ANNAL. Bes. a. 1105 (MG Script. II p. 250,11) ut nulli ... liceat hoc cenobium ... perturbare ... et ne quis eam *(sic?)* in cellam redigere audeat, -vit *papa*. DIPL. Karoli M. 173 p. 232,18 (interp. s. XII.) -tematizamus, ut *eqs.* ALEX. MIN. apoc. 12 p. 258,6 -ante papa, ne *eqs.* si: LAUR. LEOD. gest. 12 p. 498,9 -tematizavit, si quis ... auferret.

II *exsecrando abiurare, renuntiare – unter Verfluchung abschwören, sich lossagen:* **A** *spectat ad homines:* PETR. CAS. (?) chron. 4,108 p. 821,13 ut iureiurando filium Petri Leonis -ari a ... monachis faceret (*cf.* 4,115 p. 832,25). **B** *spectat ad res:* BEDA hist. eccl. 3,1 p. 127,22 rex ...

[Schneider]

sacramenta regni caelestis ... -ando prodidit. EPIST. pont. Rom. sel. I 2,25 p. 56,33 pseudosyllogum. BERNOLD. CONST. chron. a. 1056 heresim suam ... -vit et abiuravit (ANNAL. Disib. a. 1099 p. 17,17). *al. c. sensu revocandi:* CONC. Karol. 23 p. 204,1 hereticus ... fecit illum orthodoxum ... libellum -ans et confirmans *eqs.*

adi. **anathematizatus**, -a, -um. *anathemate percussus, excommunicatus – vom Bannfluch getroffen, exkommuniziert:* EPIST. Mog. 23 p. 359,26 ex delatione -ae Imme apostolicus ... interdixit. BERTH. (*?*) annal. a. 1077 p. 290,35 a Placentino antiepiscopo periuro et -o capti sunt *episcopi. al.*

subst. **anathematizatus**, -i *m. qui anathemate percussus vel excommunicatus est – ein vom Bannfluch Getroffener, Exkommunizierter:* GUNTH. COL. diab. cap. B 4 tibi ... -orum ... communicatori ... communicare nolumus. IOH. VIII. epist. C 9 p. 329,38 ut ... excommunicatorum et -orum consortia ... declinetis. VITA Burch. Worm. 22in. bannitos seu a se -satos ... absolvit. BERNOLD. CONST. chron. a. 1084 p. 440,26 sedem Romani pontificis ... per manus -orum ... invasit (*inde per errorem:* ANNALISTA Saxo a. 1100 p. 734,15 p. m. anathematizatoris). *al.*

anathematus, -a, -um. *script.* -te-: *l. 29.31.*

anathemate perculsus, excommunicatus – vom Bannfluch getroffen, exkommuniziert: EPIST. Wisig. 20 cognoscente (agnosce te *J*) ... esse excommunicatum et -um (-tizatum *J*). TRAD. Frising. 12 p. 40,12 ab omni communione christianorum. 89 -us in evo permaneat. HADR. II. epist. 39 p. 751,32 ab -o et damnato Photio. MARIAN. chron. a. Chr. 1066 emtor ... et venditor spiritualis gratiae sunt -temati. ANNAL. Div. a. 1214 (MGScript. V p. 48,22) ivit ... contra Otonem imperatorem -tematum. *al. v. et p. 619,41.620,46. c. sensu separationis:* TRAD. Frising. 157 (a. 792/800) -us sit de omnibus sanctis. *? subst. masc.:* CHART. Rhen. med. I 8 p. 11,30 (a. 720) si ei *(sc. contravenienti)* rami evenerint, ad nihilum deveniant tamquam -us in radium solis.

***anathemizo**, -are. *sollemniter exsecrari, anathemate percutere – feierlich verfluchen, mit dem Bannfluch treffen* (*cf.* GLOSS. I 723,37 St.-S. -are ueruazan): HIST. de exp. Frid. imp. p. 75,24 *Graeci* -ant omnes suo dogmati non consentientes. *Schneider*

***anathole** *v.* *anatole. **anathomia** *v.* anatomia.

***anathymia**, -ae *f.* (*cf.* ἀναθυμίασις) *script.:* -t(h)im-: *l. 46.48.51.* -them-: *p. 611,20sq.*

1 *ventositas stomachi (ascendens) – (aufsteigende) Blähung des Magens:* AESCULAPIUS 3 p. 4,12 *(v. p. 611,20sq.).* 21 p. 29,19 -thimiam in stomacho sic apprehendimus: caput dolet vel aures sonant *eqs.* (*cf.* p. 28,11). GLOSS. med. p. 17,11 oritur *cefalargia* ... ex -timias *(an* -as⟨i⟩ *leg.?)* stomaci vel ventris. **2** *per confusionem i. q. atonia – Schwäche:* AESCULAPIUS 21 p. 28,26 debilitationem stomachi, quam Graeci -thimiam (athoniam *cod. Augiens. 120*) vocant.

anathymiasis, *abl.* -i *f.* (ἀναθυμίασις) *script. et form.:* anthemasia: *l. 60.* -thim-: *l. 58.* -timas-: *l. 57.* -t(h)umas-: *l. 61. adde* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 389B. -tham-: IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 1 aV.

ventositas stomachi (ascendens) – (aufsteigende) Blähung des Magens: AESCULAPIUS 1 p. 1,32 si ex stomacho -timasis (-thimiasis *cod. Augiens. 120*), hoc est ventositas, est in cerebro (*cf.* p. 2,9). 11 p. 15,5. TRACT. de aegr. cur. p. 146,28 spiritūs ex anthemasia, id est fumositate a stomacho superius ascendente. ALPHITA I p. 276,28 -thumasis, id est delatio fumi stomachi sursum ad caput vel ventositas. *al.*

anaticula, -ae *f.* (anas; *cf. wallon.* antèie, *v. et Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 92) translate i. q. repagulum (ad anatis formam factum) – Türverschluß (in Entenform):* FORM. Senon. I 8 per illo ostio vel -a de ipsa casa ... manso ... visus fuit tradidisset. *v. et* *anatale, *axatorium.

***anatole** (-atho-), *acc.* -en *f.* (ἀνατολή) *form. nom. sg.* -l: *l. 71. metr.: fere* ān-; ăn-: *l. 71.*

oriens – Osten, Morgenland: HRABAN. cruc. 1,12 p. 196A (vs.) en -l, dysis, arcton, mesembria *(sim.* ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,32 [vs.]. SIGEB. GEMBL. Theod. 17 p. 478,25 [vs.] -en; *cf. ThLL. V 1,2332,50).* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,135 hac ... parte, quam Gręcia solis ab ortu dixerat -thole. GODESC. AQUENS. seq. 1,7a,2 artos et dysis, -e, mesis ..., quae suis in primis Adam literis signat nomine (*cf.* HONOR. AUGUST. gemm. 3,42).

anatolikos, -e, -on. (ἀνατολικός) *orientalis – östlich:* LIUTPR. antap. 2,45 gentes ... ἀνατολικαί, -e, id est orientales.

anatomia (-atho-), -ae *f.* (*cf.* ἀνατομή) *script.* ano-: *l. 13sqq.*

divisio corporum – (Auf-, Zer-)Gliederung von Körpern, Anatomie: **1** *strictius:* a *de anim.:* MAURUS anat. I 4sq. anothomia est recta divisio et dicitur anothomia ab ana, quod est rectum, et thomos divisio; debet autem fieri anothomia in porco *eqs.* ALBERT. M. somn. 1,2,6 p. 147a,35 ex recisionibus et divisionibus corporum, quae Graece -ae vocantur. veget. 1,110 -a, quae divisio vocatur, cognoscuntur animalium corpora. animal. 2,110 diversitas ... canalium ... non apparet sensui nisi per valde subtilem incisionem et -thomiam. 8,1 parva *animalia* ... rimari per -thomiam non possunt. *al.* b *de plantis:* ALBERT. M. veget. 2,59 hoc ... quadam communi et usitata -a cognoscitur in urtica. 3,70. **2** *latius i. q. conformatio – Bildung, Bau:* ALBERT. M. animal. 1,256 doctrinam -thomiae ossium et nervorum *eqs.* 2,100 hanc capitis serpentis -thomiam ego ipse sum expertus. 6,24 genera ... pullorum diversantur secundum ... -thomiam ovorum. 6,60 inter -thomiam ... generationis ovorum avium et -thomiam generationis piscium ex ovis est differentia. *ibid. al. expressius de descriptione:* ALBERT. M. animal. 1,21 diversitates membrorum, quas in -thomia inferius exsequemur. 1,466.

anatomicus (-atho-), -a, -um. (ἀνατομικός) **1** *adi.: ad anatomiam spectans – anatomisch:* ARS med. 5 p. 424,4 -ae ... doctrinae. **2** *subst. masc.: qui anatomiae peritus est – Anatom:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,2 p. 9aV hi *(lacerti)* ... vix inveniuntur ab -is. PS. GALEN. anat. 1 p. 165A medicorum -os (-thomaticos *V*). ALBERT. M. animal. 3,3. *al.* **3** *subst. neutr. plur.: anatomiae descriptio – Behandlung der Anatomie:* ARS med. 7 p. 429,27 mulierum natura in -is nobis historiam dedit.

***anatomizo**, -are. *dissecare – zergliedern:* MAURUS (*?*) anat. II p. 14,12 animalia viva ad -andum esse potiora.

***anatresis** (-tris-) *(f.)* (ἀνάτρησις) *perforatio (sursum versa) – das Durchbohren (nach oben):* PS. HELIOD. chirurg. 36 cyrurgiae genera x: -isis, catatrisis *eqs.* 38 -isis est pertusura ossis facta in susum.

***anatrope** (ano-, -trup-, -pha, -pa *sim.*), *acc.* -en (-in) *f.* (ἀνατροπή) *medic. i. q. motio sursum versa – Aufwärtsbewegung:* AESCULAPIUS 21 p. 29,32 -phia (-pa *cod. Augiens. 120*), hoc est sursum evertens ⟨si ex vomitu⟩ (⟨vomitum *cod. Augiens. 120*) ... vomunt *(cf.* GLOSS. medic. p. 7,14 -upa stomaci *eqs.).* GLOSS. Salern. p. 13,36 anotropa est conversio stomachi. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 13bV contra vomitum factum ex -pha. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 371B bombax ... sanguis -in, id est fluxum per subversionem, ... curat. p. 390A -en et catatrophem. *al.*

***anatropice** *adv.* (*cf.* ἀνά *et* τρέπω) *sursum versus – nach oben gerichtet:* GODESC. SAXO theol. 22,6 p. 306,24 ut ... -e se formatum videns *homo* figurae suae *(sc. Dei)* etiam secundum erectionem corporis congrueret (*cf. Papias s. v.* antropos: ... quasi anatropos, id est sursum versus).

1. ***anax** *m.* (ἄναξ) *regnator – Herrscher:* IOH. SCOT. carm. 2,4,26 Karolus ..., fortis et almus -x (gloss. cod. R: rex). EUGEN. VULG. syll. 15,2 *(de Christo)* vexillum gestans, arx in quo permanet ānax.

2. **anax** *v.* anas.

***anaxeranticus** (anex-), -a, -um. (ἀναξηραντικός) *siccativus – trocknend:* GLOSS. med. p. 60,12 folia eius *(plantaginis)* virtutem anexeranticam (-rat- *L*) et stipticam habet.

***anc** *v.* *hanc. **ancaria** *v.* angaria. **ancella** *v.* ancilla.

anceps, -itis. *script.* ancepitem: GLOSS. I 16,30 St.-S. *codd. a. b.*

1 *strictius:* **a** *bisacutus – doppelschneidig:* WALTHARIUS 336 femur -i praecinxerat ense. 918 bipennem. *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,98 -is mucronem ... oris *(cf. Vulg. apoc. 1,16). al. subst. i. q. gladius bisacutus – doppelschneidiges Schwert:* CAPIT. reg. Franc. 167,6 (spur. ?) cum lorica et scuto, -e atque fuste. *fort. add.:* AETHICUS ISTER 82 p. 63,34 nec hasta ... nec -s. **b** *duplex – doppelt:* RAHEW. gest. 4,64 -i malo novi schismatis. **2** *latius:* **a** *vacillans – wankend:* GISLEB. ELN. inc. 2,83 -es plantae. **b** *ambiguus, incertus – schwankend, ungewiß:* ALDH. virg. I 11 p. 239,9 sine -i (antic- *BR*[1]) ambiguitatis scrupulo. WIDUK. gest. 1,9 p. 13,1 pugnatum est -i bello. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 388,4 -i timore septus. OTTO FRISING. chron. 1 prol. p. 6,11 de rerum temporalium motu -ique statu. *al. c. gen.:* MIRAC. Gunth. erem. 4 -s promissi ... revertitur. *subst. neutr.:* ANNAL. Fuld. II a. 850 p. 41,1 in -i positus. CHRON. reg. cont. I a. 1198 p. 165,13 in -i pugnatum. *al.* **c** *diversus – verschieden:* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 5 formas moribus -es.

***ancesta** *subst. (orig. inc.) species herbae – Pflanzenart:* DYNAMID. Hippocr. 2,41 -a, id est croxentella, hoc est sclataollas.

***ancha**, -ae *f. (germ.* *hanka, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 141sqq.) script.:* h-: *l. 28.39.44.47.* -c(a): *l. 40.44.* -ga: Ps. HIPPOCR. phleb. 144.

1 *proprie:* **a** *strictius de osse i. q. coxendix – Hüftbein, Hüftgelenk:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,8 p. 6a[v] os medium atque superius proprie vocatur h-a *(cf.* IOH. IAMAT. chirurg. 6,1. ALBERT. M. animal. 1,445). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 79,33 ut vertebra ossium coxarum firmentur in foraminibus -arum *(item de avibus:* ALBERT. M. animal. 2,69 -a [*p. 503*[b]*,35* ἰσχίον] ... volatilis, hoc est os, ad quod ligatur crus eius. 14,73 omnes aves habent -as, quamvis multi opinentur aves -as non habere ...; quaecumque enim animalia bipedia sunt, duas -as habent necessario *eqs.).* BRUNUS LONG. chirurg. 1,20,8 p. 119[D] dislocatio -ę quattuor accidit modis *eqs. al.* **b** *latius de parte corporis coxendicem circumdante i. q. coxa – Hüfte:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,8 p. 6a[v] h-arum ossa ... cum ani ligantur ossibus (LEO MARS. chron. 3,29 p. 720,29 [*inter reliquias*] os ... ancae. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 79,29. ALBERT. M. animal. 1,292. 300. WILH. SALIC. chirurg. 4,5 p. 38,19sqq. *al.*). ARNOLD. SAXO fin. 4,6 p. 83,18 corium serpentis, cum stringatur super hancam mulieris. GLOSS. Roger. I A praef. p. 504,41 in ... musculis -e. ALBERT. M. veget. 6,398 doloribus -arum. animal. 14,48 -ae hominis multum sunt carnosae. CHIRURG. Sudhoff I p. 80,18 h-a cauterizatur multis modis. *al.* **2** *translate i. q. pampinus – Ranke:* ALBERT. M. veget. 6,238 -a ... est quaedam pars vitis involuta sicut chorda et in diversis locis ante emissa *eqs.* 6,314 cucumer est herba repens -is sicut cucurbita. *ibid. al. (v. ind.).*

***anchidis** *v.* *baucides.

***anchilops**, -opis *f.* (ἀγχίλωψ) *acc. pl.* -as: *l. 58. tumor in angulo maiore oculorum nascens – Schwellung am größeren Augenwinkel:* PAUL. AEGIN. cur. 84 de egilope et -e: ... priusquam ... in ulcus disrumpatur apostema *(i. egilops),* -s dicitur *(cf. Galen. ed. Kühn XIX p. 438,7).* 85 -as sanabit. *Prinz*

***anchofilus** *v.* *antofilus. **anchora** *v.* ancora, *antora. **anchoraus** *v.* ancoraus. **anchoromacus** *v.* ancyromacus.

anchusa (anc-, enc-, -ura, -ira, acora, ansora, angula), -ae *f.* (ἄγχουσα, ἔγχουσα) *form.* ancus: *l. 65. p. 624,7sq.*

1 *calyx – Alkannawurzel (Alkanna tinctoria Tausch, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 193):* ANTIDOT. Glasg. p. 107,8 ancus ϑ i. p. 112,10 ancusa viride sucus ipsius ... dabis ex idromelle. RECEPT. Sangall. I 187 ancusa, hoc est calcatripa. COMPOS. Matr. 67,6 teris ... cum aceto et -a. GLOSS. III 599,10 St.-S. ancusa rotewrz. HILDEG. phys. 1,15 p. 1136[B] (ed. pr.) cum modico succo ancusae. *huc spectare vid.:* TRACT. de aegr. cur. p. 280,26 labrum Veneris ... in aqua coque ..., similiter fac ... de ancusa nigra vel alba. ALPHITA I p. 312,5 saliunca quidam dicunt, quod est encusa, sed ... accipimus pro ea spicam Celticam. **2** *aquileia – Akelei (Aquilegia vulgaris L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 359sqq.):* GLOSS. III 536,12 St.-S. ancusa ageleia (549,25). **3** *solsequium – Ringelblume (Calendula officinalis L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 715sqq.):* GLOSS. III 294,52 St.-S. ansora ringila. 485,36 ancusa i. lacca vel solsequium ringela. 517,23 angula ringel. 517,48 ancira ringel. 524,2 ancus ringele. 525,2 ancusa areola ringele. 533,54 ancusa (ancus calendula acora *b*) ringele. V 43,31 ancura vel solsequia hringilla. *ibid. al.*

ancia *v.* ansa. ***ancianus** *v.* *antianus.

***ancicardus** *v.* *anacardium. **anciconon** *v.* cichorium.

1. ancile, -is *n. abl. pl.* -iis: *l. 25. scutum – Schild:* **1** *proprie (cf.* GLOSS. III 161,16 St.-S. -e scirnnscilt): ABBO SANGERM. bell. 3,79 leva -e (gloss.: scutum) geras. COSMAS chron. 3,56 p. 231,1 fit ... pugna inter quinque -ia et quinquaginta fortium scuta. LAMB. LEOD. Matth. I 1587 cum ... sub -i resoluto verbere pauper per stadium *morti giraret proximus.* OLIV. hist. Dam. 7 p. 177,11 sinistra manu circumferens -e. **2** *in imag. (cf.* GLOSS. I 48,43 St.-S. -ia galaupo, arma caelestia *eqs.):* ALDH. virg. II 2463 *(de iustitiae comitibus)* gestantes ... -e duelli. EPIST. Aldh. 5 p. 493,10 amissa -ium testudine. LIBRI Karol. 3,13 p. 128,28 erroris presumptionem hoc -i tueri. EPIST. var. II suppl. 7 p. 629,10 -iis evangeliorum munitus. *Baader*

2. ancile *v.* ancyle.

1. ancilla, -ae *f. script. et form.:* -cell(a): BEDA hist. eccl. 4,23 p. 255,24. CHART. Sangall. A 6. CHART. Argent. I 25 p. 20,33. *al. v. et l. 67.* -cil(a): LEX Raet. Cur. 4,8,3. DIPL. Otton. I. 87. CHART. Carniol. II 15. *plur.: nom.* -as: *p. 625,22. abl.* -abus: LEG. Wisig. 11,1,1. DIPL. Pipp. 35. DIPL. Heinr. III. 198[b] p. 253,31. *etym.: l. 51.*

I *mulier serviens, pedissequa, ministra, famula, serva – dienende Frau, Dienerin, Magd:* **A** *gener.:* **1** *proprie:* VITA Richar. 9 (MGMer. VII p. 450,14) vernaculi aut -as aut servos, quod habuit (WILLIB. Bonif. 8 p. 52,18. *al.*). HUGEB. Wynneb. 12 venit una -a sua molare granum domini sui. WALAHFR. Gall. 2,44 cuiusdam patrisfamilias ... -a. WIDUK. gest. 3,74 p. 151,6 domesticos omnes, famulos et -as, ... litteris ... instituit. EPIST. Ratisb. 6 p. 287,18 non ut convitia infligamus convitiis, quod etiam in sinagoga -arum usitatum est. CARM. Bur. B 156,5,7 Veneris. CAES. HEIST. mirac. I 9,50 sacerdotis. *saepe. in formulis devotionis:* FORM. Marculfi 2,17 p. 87,23 ego illa, -a tua, domine et iogalis meus. FORM. Senon. I 44 domno ... rege ego -a vestra ultissima, servicissima omnium -arum vestrarum. WETT. Gall. 22 p. 268,10. *al. v. et l. 70sq. alleg.:* HRABAN. univ. 16,4 p. 455[D] -ae enim Dei ... animae sanctae. p. 456[A] item -ae apostoli ...; rursum -ae animae peccatorum sunt. ALBERT. M. euch. 3,3,2,2 p. 319[a],7 -ae, quae dicuntur ab ἀν, quod est circum, et cilleo, cilles, quod est moveor, sunt qui continue circummoventur sacerdotes *eqs.* **2** *translate vel in imag.:* ALDH. virg. I 19 ut sit ... castitas domina, iugalitas -a. DIPL. Heinr. III. 372[b] p. 511,25 ut *familia sancti Maximini* propria ... advocatorum esse videatur -a. DIPL. Heinr. IV. 345 p. 457,6 ut Aquileiensis ecclesia ... susciperet eandem ecclesiam ... non ut -am, sed ut filiam. CHART. Scheftl. 14 funeratio et decimatio ... nequaquam ad earundem *(ecclesiarum paroecialium)* -as, scilicet cappellas, ... pertinent. ALBERT. M. metaph. 1,2,7 p. 31[b],13 geometria est -a in quibusdam demonstrationibus arithmeticae. summ. theol. I 1,6 p. 31[a],7 humana natura -a (*p. 982*[b],29 δούλη) est. *al.* **B** *spec.:* **1** *eccl. de mulieribus Deo dicatis, sanctimonialibus sim.:* LIBER diurn. 87 congregatione servorum aut -arum Dei (LULL. epist. 113. *al.*). BONIF. epist. 48 p. 77,8 monachos et ancellas Christi defendere (CONC. Karol. 1,7 monachi et -e Dei monasteriales). FORM. Senon. I 35 una cum monichas vel Dei -as. FORM. epist. III 4 humillima -a -arum Christi ... abbatissa (*cf.* CHART. Sind. 4 p. 101,12 ego ... magistra et -a -arum Dei). TRAD. Frising. 325 ego Soanpurc Deo consecrata -a. THANGM. Bernw. 12 p. 763,35

-arum Dei velationes. ALEX. MIN. apoc. 21 p. 481,20 de virginibus Deo dicatis et devotissimis -is Christi. CHART. Livon. A I 300 p. 388,4 collegium ... -arum Christi Cisterciensis ordinis. *saepe. remissius:* THIETM. (?) chron. 4,34 donec sancta Dei -a *(sc. comitissa)* obdormivit. **2** *iur. de mulieribus domini vel institutionis alicuius potestati subiectis: a spectat ad servitutem variae conditionis:* LEX Sal. Merov. 104,11 si ... -a ipsa cellaria aut genicium domini sui tenuerit. EDICT. Roth. 222 si quis -am suam propriam matrimoniare voluerit, ... debeat eam libera thingare. LEX Ribv. 61,14 si ... -am regis seu ecclesiasticam vel -am tabularii sibi sociaverit. LEG. Wisig. 6,5,13 servum vel -am ... truncare (LEX Baiuv. 1,4 ecclesiae. CONC. Karol. 3[B],10 servum aut -am ... Iudeo ... venundare. CHART. Sangall. A 228 p. 220,28 servi vel -ę coniugati et in mansis manentes. *al.*). PACTUS Alam. V 1 (rec. A) si quis femina ingenua ... percusserit ..., solvat solidos II; si lisa fuerit, solido uno et tremisse; si -a fuerit, solvat solido uno. LEG. Lang. p. 118,19 si mulier libera servum tolerit ..., sit -a palatii (BERNOLD. CONST. chron. a. 1049 p. 426,18 ut Romanorum presbiterorum concubinae ... Lateranensi palatio adiudicarentur -ae). LEX Alam. 21 -as (-ae *var. l.*) ... opera inposita ... faciant. CAPIT. reg. Franc. 16,7 si servus suam -am concubinam habuerit *eqs.* (CHART. Brixin. 69 c. suam et -am, quam postea in uxorem receperat *ministerialis*). LEX Raet. Cur. 4,8,3 codidiana. 24,21,2 qui ad suam -am ingenuitatem promiserit facere. CHART. Fuld. B 174 donamus ... mancipia ...: Germunt et una -am eius. 232[a] p. 335[a],4 trado ... -ae ... duas partes. LEX Frision. 13,1 qui ... cum -a ..., quae nec mulgere nec molere solet, quam bortmagad vocant, moechatus fuerit. TRAD. Frising. 567 presbiter tradidit ... -am suam cum colonia. CHART. Sangall. A 373 p. 348,18 ut -ę foris domo ... duas pisas ... operentur. TRAD. Frising. 1045 accepit ... de genetio -as. COD. Odalb. 17 tradidit ... -am cum filiis suis ... perpetualiter in proprietatem. DIPL. Otton. II. 253 p. 287,28 ut districtiones in ...-as faciant pertinentes ad eandem ecclesiam. EPIST. Teg. I 59 famulos et -as sancti Quirini. TRAD. Salisb. I 7 -am ... legavit ad altare ... cum omni posteritate ... censu se redimendos. TRAD. Patav. 113 quedam -a sancti Stephani ... sui proprii iuris famulam ... tradidit. TRAD. Teg. 325[a] dotalem. TRAD. Scheftl. 265 hereditariam. *saepissime. de mulieribus ad praedia aspicientibus (fere in formulis pertinentiarum):* TRAD. Lunaelac. 33 (a. 741/48) curtem cum domos, servos et -as, terram. CHART. Sangall. A 12 p. 15,6 loca ... con servis et -is peculiaribus, cum ... mancipiis domesticis. TRAD. Scheftl. 3 servos et -as, colonos seu tributales. COD. Lauresh. 3654 -ę ... ad easdem hubas pertinentes faciant singulę camisile I. CHART. Carniol. I 106 p. 104,22 allodium ... cum omnibus servis et -is seu mancipiis ... pertinentibus. II 290 p. 224,23 quicquid habebat ... in Carsto ... in ... prediis, delesmanis, servis et -is et aliis hominibus. *saepe.* **b** *spectat ad ius censualium:* CHART. Hersf. 53 (a. 936/59) ego Himiza ... liberis parentibus procreata ... in propriam -am ad altare ... memet ipsam contradidi *(cf.* CHART. Rhen. inf. IV 605 cum essem ingenua, deliberavi esse -a et esse sub tributo; *de re cf. U. Berlière, La familia dans les monastères bénéd. du moyen âge. 1931. p. 114).* **c** *spectat ad ius ministerialium:* DIPL. Heinr. IV. 491 predia cuiusdam -ę nostrę de Bobardo ..., videlicet tres curtes.

II A *mulier – Weib:* RUODLIEB VIII 28 -a tua neptis si fuerit illa. **B** *meretrix – Hure:* CARM. Bur. B 39,2,6 Raab -a navem mundi mersit *(cf. comm. ad l.). remissius:* THIETM. chron. 8,3 plus quam compressa -arum multitudo quaedam pars matronarum ... nunc mechatur.

2. *ancilla, -ae *f. (ab* ansa *ut vid.) translate i. q. manubrium, occasio – Handhabe, Anlaß (cf. Diefenbach, Novum Gloss. p. 25* -a, anxilla, grepe): CHART. civ. August. 13 p. 13,24 (a. 1254) ad omnem -am discordie amputandam.

ancillaris, -e. *ancillae proprius, ad ancillam spectans – einer Magd zukommend, dienend, Dienst-:* **1** *proprie:* EPIST. Worm. II 17 *(de uxore fugitiva)* in ministerio ... parrochialis vitam ducere ... -em. **2** *translate vel in imag.:* GERHOH. ad Innoc. p. 211,19 ubi haec *(libera vita)* in clero defecit, ... subintroivit velut -is vita (p. 211,41). CHART. march. Misn. III 101 p. 83,14 *ecclesiam* omni -i obligatione inmunem.

adv. ***ancillariter.** *in imag. i. q. more ancillae – wie eine Magd:* ALBERT. M. eccl. hier. 7,16 p. 792[a],4 'ministratorie', id est -r: ancillaretur enim divina sapientia, si sequeretur hominum desideria. eth. 4,1,1 p. 274[a],43 luxuriae ... -r deservit prodigalitas.

ancillarius, -a, -um. *ad ancillam spectans – einer Magd zukommend, Mägde-:* WOLFHARD. Waldb. 3,9 (6) -o onusta ex opere domum ... requisivit *mulier.*

***ancillatio,** -onis *f. conditio vel indoles ancillaris – Stand einer Magd, dienende Natur:* ALBERT. M. summ. theol. I 1,6 p. 31[a],9 *(in imag.)* propter -em quaerit mechanicas *scientias humana natura. meton. c. sensu devotionis:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,202 nostra tuam *(sc. Domini)* cupit -o peltam.

ancillatus, -us *m. servitium ancillae – Dienst(verhältnis) einer Magd:* HIST. Mosom. 1,10 p. 608,41 *mulier* -ui sancti sese subdidit.

ancillo, -avi, -atum, -are *vel* **ancillor,** -atus sum, -ari. *script.* -cil(or): *l. 58.*

I *act. usu trans. i. q. ancillam facere, pro ancilla habere, subicere – zur Magd machen, als Magd behandeln, dienstbar machen, knechten:* **A** *proprie:* TRAD. Ransh. 172 (c. 1215) Alheidis, cum esset libera, se ... s. Pancratio ... sub pensione ... census -vit (173; *de re cf. p. 625,57).* **B** *translate vel in imag.:* CHRON. Camer. 3,17 ut Atrebatensem ecclesiam tanto tempore -tam ... liberam efficiat (DIPL. Loth. III. 52 incompetenter. OTTO FRISING. chron. 6,34 p. 302,24 ę. diu iam -tam. CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 202,3 ecclesia ... ab episcopis ... -batur. *al. cf.* CHART. archiep. Magd. 275 [a. 1152] quod libertas aecclesiae -etur). WILH. ANDR. chron. 193 *(de irrogatione tributi) rex* -vit regnum, quod invenit liberum.

II *depon. usu intrans.:* **A** *ancillam agere, famulari – Magd sein, (als Magd) dienen:* **1** *proprie:* VITA Gang. I 13 (MGMer. VII p. 166,18) una ex illis, quae praedictae mulieri videbantur -ari, puellis. *de sanctimoniali:* VITA Dagob. 2 quae *(Balthilda)* in Cala monasterio -batur Domino. **2** *translate vel in imag.:* SIGEB. GEMBL. Theod. 3 p. 465,39 quod viro tantae nobilitatis -retur urbs (GOZECH. Alban. 28 erroribus). VITA Meinw. 5 p. 8,6 cuius *(episcopi)* benivolentię -batur humilitas. ALBERT. M. nat. anim. 1,1 p. 3,66 mechanice deserviunt et -antur usibus servilibus *artes.* metaph. 1,2,7 p. 31[b],12 *philosophia* stat in seipsa ... et ideo nulli -atur *eqs.* HUGO TRIMB. registr. 809 que *(artes)* nunc in theoloycis scriptis -antur. *al. pendet* ad: ALBERT. M. summ. theol. I 1,6 p. 31[a],16 ut -entur ad sciendi adminiculum *logicae scientiae.* p. 31[a],31. *absol.:* CARM. Bur. B 4,2,7 iuris libertas -atur obsecundans pecunie. FUND. Grat. Dei 2 p. 686,13 voluntati famulabatur carnis spiritu -ante. ALBERT. M. summ. theol. I 1,6 p. 31[a],12 quod ad -andum quaeritur, liberum esse non potest. *al. v. et l. 9.* **B** *fornicari – Unzucht treiben:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 149,3 ancilatur i. adulteratur.

adi. **ancillatus,** -a, -um. **1** *qui famulatur – dienend:* RATHER. phren. 20 p. 388[c] (vs.) -a Deo ... corda. **2** *subiectus – unterworfen: v. l. 32.34.*

subst. **ancillans,** -antis *m. famulus – Diener:* TRANSL. Eug. Tolet. 35 *Dominus* pervigili sibi -ium affectatione ... illos glorificabat. WIGAND. Waldg. 21 quasi unus ex Deo -bus esse cepit.

ancillula, -ae *f.* **I** *(parva vel vilis) ancilla, ministra – (kleine oder niedrige) Magd, Dienerin:* **A** *gener.:* VITA Balth. A 11 ministerium exhibebat eius ut vilissima -a (PURCH. Witig. 465). THEODULF. carm. 28,701 -a mendax. LAMB. LEOD. Matth. IV 42 -a infantem, ut solet, in ulnis ... accepit. *al. in formula devotionis:* TRAD. Patav. 33[a] p. 29,29 (a. 789/91) ego ..., domine mi rex, una ex -is vestris.

LIUTPR. antap. 4,10 p. 109,20. *al. v. et l. 4.* **B** *spec.:* **1** *eccl. de mulieribus Deo dicatis, sanctimonialibus sim.:* PASS. Desid. Alseg. 7 (MGMer. VI p. 61,2) Christi. TRAD. Frising. 605 ego . . . humillima -a Dei Deota. DIPL. Heinr. II. 126 p. 153,2 Christo famulantibus -is. HELW. denar. p. 91,35 sorores meas . . . in claustro recipiens et in -as suscipiens. *al. remissius:* CONR. EBERB. exord. 5,5 p. 1130[c] increpabat *Dei genetrix* daemones . . ., quod suam -am invadere praesumpsissent. **2** *iur. de mulieribus alicuius potestati subiectis:* TRAD. Ratisb. 93 (a. 880/85) propriam -am meis . . . laboribus acquisitam . . . tradidi.

II *(parva) puella – (kleines) Mädchen:* CHART. Livon. A I 419 (a. 1270) -am quandam multum tenerae aetatis, utpote triennem. *Pape*

ancilus *v.* ancyle. ***ancing(i)a** *v.* *andecinga.

ancipiter *v.* accipiter. **ancira** *v.* anchusa, *antira.

ancistrum (ang-, anth-, ani-), -i *n.* (ἄγκιστρον) *medic. i. q. hamus – Haken:* Ps. HELIOD. chirurg. 18 enterismos est de angistrum adtrahere aliquod de corpore. ARS med. 6 p. 424,8 feramentorum nomina, . . . anthistrum (ani-, angi- *var. l.*). *in imag.:* MILO carm. 3,4,2,274 cuius *(crucis)* in -o fortem Leviathan aduncans. LIUTPR. antap. 4,3 Albericum rex Hugo . . . caperet τούτῳ τῷ ἀγκήστρῳ, tuto to agkistro, id est isto hamo.

ancisus, -a, -um. *circumtonsus, circumcisus – ringsherum beschnitten:* COD. Lauresh. 142[c] p. 421,99 (vs.) *monachi* sunt . . . tonsi caput alte cautius -is certoque tenore capillis. *in imag.:* ABBO SANGERM. bell. 3,65 -us (gloss.: circumcisus) vivas. *v. et ?**ancitus.

*?****ancitus,** -a, -um. *(orig. inc., ni i. q.* ancisus*) angustus – schmal:* TRACT. de aegr. cur. p. 183,34 *uva palati* est . . . superius lata, inferius -a quemadmodum uva.

ancla *v.* antlia.

anclo, -are. (ἀντλέω) *extrahere – herausziehen:* HUGO TRIMB. laur. 226 (add. p. 309,14) vincula qui . . . dirupit . . . Petro, nos ab inexstincto luis -et (avolet *var. l.*; gloss.: ancla est rota, cum qua extrahitur aqua . . ., inde . . . -o, -are, quod est extrahere) carcere tetro.

ancon (-os), -onis *(m.)* (ἀγκών) **1** *cubitus – Ellbogen:* WALAHFR. exord. 6 p. 480,29 cancelli dicuntur a cubito, qui Grece -os dicitur. **2** *hamus – Haken:* GLOSS. IV 167,48 St.-S. ancónes uncinos hâkin *(cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz V 340,19).*

anconiscos (-com-, -mos) *(m.)* (ἀγκωνίσκος) *commissura – Verbindung:* GLOSS. III 219,3 St.-S. ancomiscos incastratura nôt (223,23. 293,56 ancomismos. 311,34. 329,9).

1. ancora (anch-, anck-), -ae *f.* (ἄγκυρα) **1** *instrumentum nauticum ad naves figendas usurpatum – Anker (cf. P. Heinsius, Das Schiff der hansischen Frühzeit. 1956. p. 145sqq.; v. et* GLOSS. III 164,61 St.-S. anchora [anckora *B*] âncher. IV 181,8 anchora i. senchel): **a** *proprie:* ANNAL. regni Franc. a. 792 pons . . . factus est anchoris et funibus. THIETM. chron. 3,22 anchoram ponentes. 4,25 p. 160,27 anchorae levantur. MIRAC. Bernw. 9 argenteam anchoram . . . obtulerunt *s. Bernwardo mercatores.* HEINR. LETT. chron. 19,5 p. 129,13 si cymbas intraveritis . . . et anchoras deducentes proieceritis in profundum. p. 129,15 funibus anchoris alligatis coggones trahendo. *al. alleg.:* HRABAN. univ. 20,40 p. 556[A] significat . . . anchora intentionem sanam et affectum animi bonum, quo homo tendit ad Deum et ad vitam aeternam. **b** *in imag. vel translate:* ALDH. virg. II 2809 anchora . . . sistat metrica barcam. PAUL. DIAC. carm. 13,9,1 anchora me . . . vestri . . . amoris detinet. WILLIB. Bonif. 8 p. 50,9 spei vestrae -am in Deum figite. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,264 per cuius *(Christi)* veniam stabilis tenet anchora cymbam. DIPL. Heinr. II. 34 p. 37,38 tenacissimam in commune bonum fidelitatis anchoram. WIPO gest. 1 p. 9,12 divina providentia anchoras ecclesiae commisit viris pontificalibus. VITA Gebeh. Salisb. I 2 stabilitatis anchoras non habebant. ALBERT. STAD. Troil. 3,519 clavo tenet anchora mentis Achillem. *saepe. meton. de hominibus:* WALAHFR. Blaithm. 50 diu titubans stetit anchora. EPIST. Teg. I 7 *(de abbate)* anchoram . . . spei per nuntium annavimus. *al.* **2** *saxum ad ancorandum aptum – Ankerstein:* GLOSS. III 356,59 St.-S. anchora senchelsteyn (IV 212,12). **3** *signum – Zeichen:* MIRAC. Gertr. II 2 Christus eam *(Gerdrudam)* tali anchora decoravit.

2. ancora *v.* acorus.

***ancoragium,** -i *n. tributum pro ancora in portu figenda solvendum – Ankergebühr:* ACTA imp. Böhmer 897 (a. 1190) donamus . . . vobis libertatem terciarie et ancorandi et -i omnium navium vestrarum. *v. et* *ancoraticum.

ancorareus (-cho-), -a, -um. (ancora) *archit. i. q. ancora instructus, fundamentalis – mit einem Anker versehen, Grund- (cf. Mittelniederdt. Wörterbuch. I. 1956. p. 93 s. v. 'ankerstêin'):* CAES. HEIST. mirac. I 8,63 p. 135,16 lapides anchorarei (-ii *var. l.*) valde sunt ponderosi.

***ancoraticum** (-ticium), -i *n. tributum pro ancora in portu figenda solvendum – Ankergebühr:* ACTA imp. Stumpf 530 p. 742,9 (a. 1195) concedimus . . . potestatem . . . tollendi . . . -cium. ACTA imp. Winkelm. I 210 p. 188,19 absque . . . pro barcis et vasellis . . . -o (anconatico *codd.*) et portulagio. *v. et* *ancoragium.

***ancoratio** (anch-), -onis *f. actio ancorandi – das Ankern, Verankerung:* ALBERT. M. animal. 5,30 alciones . . . apparet in locis anchorationum (*p. 542*[b]*,23* ἐν τοῖς ὑφόρμοις), ubi naves anchoris ligantur. 14,19 *(in imag.)* pedes istorum . . . animalium congruunt tali apprehensioni et anchorationi.

ancoraus (-chor-), -i *m. (orig. gall.; wallon. vet.* ancrawe, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 93) species salmonis – (Haken-) Lachs (Salmo salare L.):* GESTA Trud. cont. I 13,4[med.] piscem cotidie dabat, scilicet aut magnos lucios aut anchoraum sive salmonem. *ibid.:* de anchorao . . . portio. *cf. ThLL. s. v.* ancorago.

ancoro (anch-), -atum, -are. **1** *trans. i. q. ancora figere – verankern:* CONST. I 1,1 (a. 921) quae *(navis)* -ta in fluminis medio . . . fixa erat. VITA Liutg. III 1,1234 anchorata navi. *refl.:* ALBERT. M. animal. 14,19 additamenta *(pedum)*, per quae seipsa anchorant (*p. 685*[a]*,34* ἀποσαλεύουσιν) dicta animalia. **2** *intrans. i. q. in ancoris consistere – ankern:* ACTA imp. Böhmer 897 *(v. l. 8).* ALBERT. STAD. Troil. 2,288 -at . . . plures nautica turba dies.

ancos *v.* ancon.

***ancrasaxa** *subst. (cf.* ancora *et* saxum*) saxum ad ancorandum aptum – Ankerstein:* GLOSS. III 266,5 St.-S. -a senchilstein (292,7. 294,21).

***anctorismos** (enterism-) *(m.)* (*cf.* ἀγκτηριάζω) *actio vulnus concludendi ancistro – Schließen einer Wunde mit einer Hakennadel:* Ps. HELIOD. chirurg. 4 circa sarcituras genera octo: . . . -os. 18 *(v. p. 627,18).*

***anctua** *subst. (orig. inc.) species salmonis – Lachsart (cf. P. Kattara, Die Glossen des Cod. sem. Trevirensis R. III. 13. 1912. p. 279):* GLOSS. III 683,48 St.-S. -a cupiro (IV 169,51).

anctus *v.* ango.

1. ancus *subst. (cf.* ἀγκών*) forma cuiusdam neumatis – Neumenform (sc. climacus liquescens; cf. D. Johner-M. Pfaff, Choralschule. [8]1956. p. 13):* FRUTOLF. (?) brev. 14 p. 102 climacus, torculus, -us.

2. ancus *v.* incus. **3. ancus** *v.* anchusa.

ancusa *v.* anchusa.

ancyle (ancile, ancilus, ancille, angcile, angia) *subst.* (ἀγκύλη) **1** *poples – Knie(kehle):* GLOSS. IV 181,6 St.-S. ancilus (ancille *b*) super genu i. hamme. *remissius de genu:* PAUL. AEGIN. cur. 183 pedes porcellini, angcile (*3,34,1* ἀγκύλαι), richi, aves, omnes frigide. **2** *manubrium ferreum scuti – eiserner Schildgriff:* GLOSS. I 14,1 St.-S. angia nagala ferrum intus scuti *(cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz V 489,46).* III 323,61 ancille bukkellær (IV 181,4 ancile).

ancyromacus (-chor-) *subst. (cf.* ἄγκυρα*, v. et A.-G. Amatucci, ALMA 4. 1928. p. 51) species navis – Schiffsart:* GLOSS. III 216,61 St.-S. anchoromacus snacgun.

andabata, -ae *m. gladiator pugnans visu orbatus – ein mit verdeckten Augen kämpfender Gladiator:* OTLOH. Wolfk.

[Baader]

28in. haereticus -arum more, quod 'Verbum caro factum est' oppugnans, dixit (PETR. DAM. disc. p. 86,6). *Baader*

***andana** *subst. (ital.* andana, *cf. Meyer-Lübke REW³ nr. 410) messis – Mahd:* GLOSS. III 656,15 St.-S. -a mada.

***andecinga** (anc-, ans-, anz-, -eng-, -ia *sim.*), -ae *f. (m.: cf. l. 20) (orig. inc.) pars agri dominici colono ad colendum commissa – einem Kolonen zur Bestellung übertragenes Stück des Herrenlandes (de re cf. Ch.-E. Perrin in 'Mélanges F. Lot'. 1925. p. 619sqq.):* LEX Baiuv. 1,13 -as (-cen-, -ceng-, -ten-, -ting-, ancing-, anzing- *sim. var. l.*; gloss.: scaramez) legitimas – hoc est perticam X pedes habentem, IIII perticas in transverso, XL in longo – arare *debent coloni.* CHART. Epternac. 154 ansingas XX de terra arabili ... usu fructuario ... habere. *al.* CHART. Rhen. med. I 368 p. 425,37 annonam ex ancingis et cruadis. DIPL. Heinr. V. (ed. Hugo, Annal. Praemonstr. II. Prob. p. 540) debent ... tres gerbas de ancingiis (*cf.* p. 539). CHART. Pfedd. 4 (ed. Bonin, UB Pfeddersheim p. 2,25) singuli ... mansi binas ancingas habent. *de modo operis dominici:* CHART. Sangall. A 140 (a. 795) per annis singulis ... duas anzingas, unum autumnalem et alium estivalem, illos segare et intus trahere. CHART. select. Waitz 2 p. 4,24 faciat ... mansus unusquisque anzingam integram in corrogata.

andeda, -us *v.* andena.

***andelago** *sim. v.* *andelangus.

***andelangus**, -i *m. (orig. inc.) script. et form.:* ando-: *l. 42.* -lag-: *l. 38. acc.: sg.* -aginem: *l. 37. pl.* -lagnus: *l. 41.42.*

1 *signum quoddam in traditionibus praediorum adhibitum (?chirotheca, ?cremaculus) – bei Grundstücksübereignungen verwendetes Traditionssymbol (?Handschuh, ?Kesselhaken; cf. Dt. Rechtswb. I. p. 608):* FORM. Senon. I 50 omnes res meas ... per meos wadios et -os ... trado (FORM. Ratisb. I 4). FORM. Sal. Lind. 1 mansos ... per hanc cartolam donationis sive per fistucam atque per -um ... donamus. *al.* ([*v. ind.*]. FOLCUIN. Bert. 2,45 p. 115,10 [chart. a. 867] per festucam et -aginem. SIGEB. GEMBL. gest. 9 p. 528,45 [chart. s. X.²] per festucam atque andelagum). 2 *traditio signo quodam adhibito confirmata – durch Überreichung eines Symbols bestätigte Übereignung:* TRAD. Weiss. 232 (a. 713) quod ... pater ... dato praecio conparavit per andelagnus. 233 quicquid ... per andolagnus ... visus sum tenuisse.

andena, -ae *f. (m.: l. 51.53) (gall.* *anderos; *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 94) script.:* -na: GLOSS. III 372,31 St.-S. *al. v. et l. 54.* -eda (-dus): *l. 51.52.53. adde* GLOSS. III 293,27 St.-S. *al.* -la: GLOSS. III 222,20 St.-S. *al.* -cla: GLOSS. IV 196,52 St.-S. -eua: GLOSS. III 635,5 St.-S. endir (-ra, -re): GLOSS. III 636,3 St.-S. 657,13. 677,51. *form.: decl. II.* -dum, -dos: *l. 51.53. decl. III.* andeonem: *l. 54. fulcrum focarium – Feuerbock:* CAPIT. reg. Franc. 32,42 ut unaquaeque villa intra cameram ... -edos, catenas, cramaculos ... habeant. 128,25 gramalium I, -edam I (128,30). 128,34 -edum I. TRAD. Frising. 657 tradidit ... caldarium I, andeonem I. GLOSS. III 645,34 St.-S. -a brantraite ferrum trium pedum, super quo ponuntur ligna ad faciendum focum. *ibid. al. Pape*

andeo *v.* andena.

***anditus**, -i *m. (ital.* andito, *cf. Meyer-Lübke REW³ nr. 410) aditus – Zugang:* DIPL. Heinr. II. 530 p. 686,11 (spur. s. XII.¹) concessimus *terras* cum viis et aquis et -is suis.

***ando**, -are. *(ital.* andare, *cf. Meyer-Lübke REW³ nr. 409) ire – gehen:* NOTAE Pis. a. 1148 (MGScript. XIX p. 266,33) per -are et prendere et subiugare ... terra (*i.* -am) paganorum. ALBERT. STAD. annal. a. 1179 p. 249,9sq. hostiarii *papae* clamabant: 'Levate, -ate, -ate, -ate'.

andrachne (-i), -is *f.* (ἀνδράχνη) *script.:* adr-: *l. 69sq. 72. p. 630,5sq.8.* ara-: *p. 630,6.* -gn-: *l. 72. p. 630,3.5sqq. 9.11.* ?andaree: IOH. IMAT. chirurg. 8.1. *form. (tantummodo sing.): nom.:* a(n)dragnis: *p. 630,7.9.* adragma: GLOSS. III 546,29 St.-S. *cod. b.* andrago: *p. 630,11.* adragus: GLOSS. III 546,29 St.-S. *cod. c.* adracius· *p. 630,8. acc. (abl.)* adragno: ANTIDOT. Berolin. 8. *abl.* -gni: *p. 630,3. portulaca – Portulak (Portulaca oleracea L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 279):* PAUL. AEGIN. cur. 176 p. 101,16 -i comesta facit. 185 p. 109,25 cum ... -gni cataplasma (*3,35,1* σὺν ... ἀνδράχνῃ κατάπλασσε). 198 p. 123,18 -gnis sucus. ANTIDOT. Lond. p. 20,47 folia persecis, adragne. ANTIDOT. Glasg. p. 122,8 aragne semen -II. p. 122,19 adragne, hoc est portulaca, teris. GLOSS. III 469,6 St.-S. -gnis, id est portulaca urcilla. 524,12 adracius portulaca burgle. ODO MAGD. herb. 748 -e (-gnis *var. l.*) Graece, quae portulaca Latine dicitur, haec vulgi pes pulli more vocatur. ALPHITA I p. 276,31 andrago (-gnis *var. l.*) portulaca, portacla idem.

***andragathia**, *acc.* -αν *f.* (ἀνδραγαθία) *virtus (virilis) – (männliche) Vortrefflichkeit:* ALBERT. M. pol. 2,8° p. 172ᵃ,25 'ἐπιείκεισι sic existentibus et eruditis sufficienter ad ἀνδραγαθίαν', id est ad virilem bonitatem.

andrago *v.* andrachne. **andraunia** *v.* androdamas.

***andria**, -ae *f.* (ἀνδρεία) *virtus – Vortrefflichkeit:* ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,25 lux ipse Deus, ... -a, pistos, ear.

***andrium**, -i *n.* (ἀνδρεῖον) 1 *cena publica – öffentliches Mahl:* ALBERT. M. pol. 2,9ᵈ p. 180ᵇ,46 'vocabant Lacedaemones' supple convivia 'non phiditia, sed -a' (*p. 1272ᵃ,3* ἀνδρεῖα) ab ἀνήρ, ἀνδρός, quod est vir (*sim.* 2,10ᵉ). 2 *prave versum i. q. domus privata – Privathaus:* ALBERT. M. pol. 2,8ᵃ 'in atriis' vel 'in -is' (*p. 1270ᵇ,12* ἐν τοῖς Ἀνδρίοις) secundum aliam translationem, id est in privatis habitationibus, supple, saepe ostendunt.

androdamas (-manta, -dragma *sim.*), -antis *m.* (ἀνδροδάμας) *species magnesiae – schwefelhaltiges Erz:* MAPPAE CLAVIC. 57 accipias lapidem -anta. COMPOS. Matr. 72,1 mittis ... andromadas pensu solidi VIII. MARB. RED. lap. 48,1 androdragma lapis formae quasi tessera quadrae (*sim.* ARNOLD. SAXO fin. 3,9 -anta lapis est *eqs.; cf. Isid. orig. 16,15,8).* Ps. ARIST. lap. I p. 200,32 *magnesia* vocatur etiam auhetion. II 22 Greci vocant eas (*species magnesiae*) andraunias.

androgynus, -i *m.* (ἀνδρόγυνος) *script.:* -gin-: *l. 39.42.* -gen-: *l. 39.* -gim-: GLOSS. IV 196,1 St.-S. *decl. I.* -ginae: *l. 42. hermaphroditus – Zwitter (cf.* GLOSS. IV 173,10 St.-S. -ginus widilo): PAUL. DIAC. carm. 19,33 proditur -geno nonnumquam sexus uterque. EPIST. var. III 12 p. 156,27 quaedam contra legem naturae videntur procreari ut ... ermaphroditae sive -ginae. ALBERT. M. summ. theol. II 11,64 p. 613ᵃ,11 quos -os vocant, hoc est hermaphroditos.

***androlibanus** (endroliv-), -i *(m.) (cf.* λίβανος ἄρρην, *ni cohaeret c.* δενδρολίβανον) *thus masculum – männlicher Weihrauch (cf. André, Lex. bot. p. 31):* ANTIDOT. Augiens. p. 49,24 recipit ... -u Ə I. *fort. add.:* ANTIDOT. Lond. p. 20,43 samsuco, endrolivano, livistico.

androna, -ae *f.* (ἀνδρών; *ital.* androne, *cf. Meyer-Lübke REW³ nr. 450) script.* -omena: *l. 52. angiportus, semita – Gäßchen, Weg (cf.* GLOSS. III 294,4 St.-S. -dromena i. gazza. IV 33,21 -a vvidervart): DIPL. Otton. III. 308 -ae venientes ad ipsam aecclesiam. MANEG. ad Gebeh. praef. p. 311,14 per omnes plateas et -arum recessus ad ecclesie ludibrium propalatur. *fort. add.:* TRANSL. Eug. Tol. 29 recta est via *vitae,* quamvis angusta, quae ducit ad coelestem -am (*cf. Vulg. Matth. 7,14* vitam).

Andronia, -ae *f.* (*cf.* Ἀνδρων) *trochiscus ab Androne inventus – von Andron erfundene Pille (cf.* PAUL. AEGIN. cur. 198 p. 125,5 Andronos trociscus. AESCULAPIUS 11 p. 15,18 ex trocisco Andronio): TRACT. de caus. mul. 2 -a ad ventrem malaxandum (*cf.* FRAGM. mul. III 54). *fort. add.:* AESCULAPIUS 11 p. 15,40 andromacum (-e sucum *cod. Augiens. 120).*

andropomorfita *v.* anthropomorphita.

androsaemon (-sem-) *(n.)* (ἀνδρόσαιμον) *ascyron – Mannsblut (Hypericum androsaemon L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 937sq.):* DYASC. praef. p. 15,1 unus ... -semon similare voluit hipericho.

***androtocos** *f.* (ἀνήρ *et* -τόκος) *quae hominem parit – Menschengebärerin:* ALBERT. M. bon. 299 p. 169,87 *Maria* dicendum est theotocon et non Christotocon nec etiam -os.

andrus(ti)cio, andrustio *v.* antrustio.

***andulgis,** -is *f.* *(francog. vet.* andoille, *cf. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 652sq.) farcimen – Wurst:* Wilh. Rubruqu. itin. p. 226,7 de intestinis equorum faciunt -es meliores quam de porcis.

andustrio *v.* antrustio. ***aneda** *v.* *aneta.

***anellaris,** -e. *anulum portans – Ring-:* Lex Alam. 57,49 si ... digitus -is (anullarius, anelarus, anularis, hanoflaris *var. l.*) ... abscisus fuerit.

anellarius, -i *m.* *(cf. francog. vet.* anelier, *v. et Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 95) anulorum faber – Ringmacher:* Ps. Avic. anim. 1,12 p. 89 modulus ad -os.

***anelleta** (-ele-), -ae *f.* *(cf. francog. vet.* annelet, *v. et Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 95) anulus parvus – kleiner Ring:* Moses Panorm. marisc. 3 p. 160,18 pone in morsu freni plures -eletas ferri, ut iste -elete tangant linguam equi.

anellus, -i *m.* *anulus (parvus) – (kleiner) Ring:* 1 *de signo episcopali:* Anselm. Mog. Adalb. 1061 -us pontificalis. 2 *de freno equi:* Moses Panorm. marisc. 3 p. 159,23 quoquere musellum cum -o ferri.

anelo *sim. v.* anhelo.

anemone, -is *(f.)* (ἀνεμώνη) *script. et form.: nom. sg.:* nemon: *l. 29.* anemo: *l. 30.* anomo(n): *l. 30sq.* animonis: Gloss. med. cod. Trev. p. 174,7. *gen. sg.* animonis: *l. 35.*

1 *rhoeas – wilder Mohn (Papaver rhoeas L., cf. André, Lex. bot. p. 238):* Gloss. med. p. 51,14 papaver a Grecis dicitur quodie, alii ... nemon. Gloss. III 490,6 St.-S. nemon wi⟨l⟩de macesamo. 533,50 anemo (anomo *b*) rotman. *ibid. al.* Alphita I p. 276,32 anemo (anomon II p. 10,24) papaver rubrum vel ruffum. 2 *crinon – Kranzwindröschen (Anemone coronaria L., cf. André, op. cit. p. 31):* Paul. Aegin. cur. 5 -is florem (*3,1,5* ἀνεμώνης). 103 -is sucus. Dyasc. p. 13[a] animonis idem papaveris duo sunt genera, agrestis et ortina *(cf. Diosc. lat. 2 p. 242,20).*

*?**anemos** *(m.)* (ἄνεμος) *ventus – Wind:* Emo chron. p. 519,8 animus dicitur a nimi *(sic?),* id est a vento *(cf. Isid. orig. 11,1,7).*

1. ***aner** *m.* (ἀνήρ) *acc. sg.* ἄνδρα: *l. 43. gen. pl.* androrum: *l. 44.*

vir – Mann: Ioh. Scot. carm. 2,8,67 Deus ... sese perfecerat ἄνδρα (gloss.: virum). Albert. M. animal. 17,63 *kyrikes* nec nomen habet androrum, hoc est virorum, quia nichil virilitatis est in eis. *v. et p. 630,23.*

2. ***aner** *subst. (orig. inc.) piper – Pfeffer:* Gloss. IV 33,28 St.-S. -r piper ([*cf. notam ed.*]. 130,51. 173,12).

***anervolosus,** -a, -um. *(cf.* ἄνευρος*?) ?sine nervis – ? ohne Sehnen:* Arnold. Saxo fin. 2,4 p. 58,28 animalia -a moriuntur, cum caput eorum inungitur oleo.

***anesis,** -is *f.* (ἄνεσις) *script.* -ess-: Gloss. med. p. 80,5 *cod. P. form. acc. sg.* -in: *l. 54sq.*

relaxatio, quies – Nachlassen, Ruhe: Gloss. med. p. 7,17 -in, id est requiem. p. 79,11 quae *(febres synochae)* non habent -in vel declinationem indutiarum. Bernh. Prov. comm. 11,2 p. 319,31sq. anetum, id est quietem, ab -i, quod est quies; ventositatem extenuando facit -im. Alphita I p. 276,34 -is (anes *var. l.*), id est resis, id est requies ...; inde anetica, id est mitigatoria (mitigatio *var. l.*).

anesum *v.* anisum.

***aneta,** -ae *f.* (anas, -etis; *cf. theod. vet.* aneta, *v. Ahd. Wb. I. p. 517) script.:* ann-: *l. 72.* ant-: *l. 68.* ana-: *l. 67. p. 632,6.* enec-: *l. 70.* -ed-: *l. 67.* -od-: *l. 68.* -it-: *l. 68.* -tha: Gloss. IV 173,11 St.-S. *metr.* ănēt-: *p. 632,2.5.*

anas – Ente (cf. p. 616,33; v. et Gloss. III 294,7 St.-S. -a anit avis aquatica. 365,31 -a anetfogel): Lex Sal. Merov. 7,8 si quis anserem aut anedam (anedem *C 5,* anatam *Her.*) furaverit. Pactus Alam. V 8 anite (ante, anoda *sim. var. l.*), gariola ... requerantur. Capit. reg. Franc. 32,40 ut unusquisque iudex per villas nostras singulares ... enecas ... habeant. Salom. II. epist. 34 illi *(episcopo)* subministres ... -as (ann- *var. l.*) II. Notker. Balb. gest. 2,13 p. 76,11 falconem ... de -a ... extrahere. Ekkeh. IV. bened. II 81 escis decretam benedicat Christus -am. Hildeg. caus. 4 p. 206,14 rostrum -ae scilicet feminae ... accipiat. phys. 6,12 -a, quae domestica, gravem colorem habet. 6,13 silvestris ... -a. Iocalis 690 pullos, ut fugiant, mater -a movens. Acta imp. Winkelm. I 998 p. 756,24 *(de aestimatione)* pro anata gr. IIII. *al. v. et* *anetus.

***anetae,** -arum *f.* *anethum – Dill (per confusionem):* Marc. Graec. ign. 2 r(ecipit) ... oleum ... -arum.

***anetella,** -ae *f.* *pullus anatis – junge Ente:* Gloss. III 465[3] St.-S. -a diminutivum.

***anetellus,** -i *m.* *pullus anatis – junge Ente:* Gloss. IV 219,11 St.-S. -i anitinchili.

anethatus (-ta-), -a, -um. *anetho conditus – mit Dill gewürzt:* Aesculapius 35 p. 55,23 cum oleo -tato (anetino *cod. Augiens. 120*) unguentum. Antidot. Augiens. p. 41,30 *antidotum* facit ... pleureticis cum aqua -tata.

***anethicius** (-iti-), -a, -um. *anetho conditus – mit Dill gewürzt:* Antidot. Glasg. p. 156,35 oleo aniticio.

***anethileon** (-til-) *subst.* (ἀνηθέλαιον) *oleum anetho conditum – Dillöl:* Constant. Afric. grad. p. 364,1 -on epithimatum rigores febrium ... curat. Walth. Agil. med. 4 p. 95,2 -tileon ... quart. I. 17 p. 115,46 olei -on ... drachm. I. 66 p. 169,10 accipiatur libr. I de oleo -tileon.

anethinus (-tin-), -a, -um. (ἀνήθινος) *script.:* ana-: *l. 31.* *?ancini(us): *l. 32.*

anetho conditus – mit Dill gewürzt: Paul. Aegin. cur. 199 p. 128,6 embrocas ... faciendum de ... -tino oleo. Antidot. Sangall. p. 97,19 oleo -tino: oleo lib. V, aneti flores -V (Antidot. Glasg. p. 144,31). Tract. de caus. mul. 80 clistere uteris ... ex ... oleo anatino. *al. huc spectare vid.:* Tract. de aegr. cur. p. 130,10 fac pulverem et cum ... oleo ... ancinio ... distempera. *subst. neutr. i. q. unguentum anetho conditum – Dillsalbe:* Paul. Aegin. cur. 162 p. 92,18 eum calefaciendum et cum ... -tino. 172 p. 96,15 unguentis ... utendum calidioribus, irino, -tino.

anethum (-tum), -i *n.* (ἄνηθον) *script. et form.:* anhe-: *l. 60.* -ithon: Gloss. IV 1,8 St.-S. -eton: Gloss. III 469,11 St.-S.

1 *absinthium dulce – Dill (Anethum graveolens L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 305sqq.):* Aesculapius 1 p. 2,9 ex decoctione ... -ti. Paul. Aegin. cur. 207 p. 140,12 sanare embroca ex pigano aut -to. 224 p. 164,19 -tum combustum siccum. Capit. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant, id est ... -tum (gloss.: dill; *cf.* Forma mon. Sangall. p. 14[a]). Pulvis contra febr. p. 23,15 -ti seminis (gloss.: tilli samo). Antidot. Glasg. p. 136,6 -ti radices. Consuet. Trev. 22 p. 21,26 legumina ... cum ... -to ... parata. Gloss. III 679,18 St.-S. auetum *(sic?)* tulle tullaih. IV 33,34 anéthum ⟨...⟩ prohibet etiam sternutamentum. Odo Magd. herb. 395 a medicis calidum siccumque refertur -um (-tum *codd.*) et dicunt, quod sit gradus huic in utroque secundus. Wilh. Hirs. const. 1,12 p. 944[c] pro signo -ti generali pollicem cum indice proximo naribus admove. Conr. Hirs. dial. 1261 sicut ... -tum conditis escis ... proicitur, sic *eqs.* Hildeg. phys. 1,67. Ioh. Platear. simpl. med. p. 4a[v] -tum herba est, cuius semen principaliter competit usui medicine, radix secundario, tertio herba; unde cum invenitur in receptionibus -tum, de semine est intelligendum. Ps. Otho med. 23 linguam pungit -um. Alphita I p. 276,37 -tum absynthium dulce idem. Albert. M. veget. 6,282 -tum (anhetum *var. l.*) est herba *eqs.* animal. 3,177 si capita ... piscium elixantur in aqua -ti. 23,105 accipe pulverem ... cannae de -to. *saepe.* 2 *anisum – Anis (Pimpinella anisum L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 278):* Gloss. III 576,13 St.-S. -tum anys. 3 -um agreste *i. q. meum – Bärwurz (Meum athamanticum Jacquin, cf. Fischer, op. cit. p. 175):* Alphita I p. 314,12 siler vel -tum agreste, id est men. p. 314,43 sister, -tum agri (agreste *var. l.*), men (meu II p. 174,49) idem. *huc spectare vid.:* Gloss. Salern. p. 7[b],33 lucia gaude -tum agreste. *v. et* *anetae.

aneticus, -a, -um. (ἀνετικός) *vacans ab accessionibus – frei von Anfällen:* Antidot. Augiens. p. 51,37 antidotum ...

[Baader]

facit ... in accessionibus et diebus -is vigilias in somnum perducere. *subst. neutr. i. q. remedium mitigatorium – beruhigendes Mittel:* Gloss. Salern. p. 11b,10 -a requiem dantia. *v. et p. 631,58.*

anetinus, -a, -um. *ad anatem spectans – Enten-:* Antidot. Sangall. p. 86,28 adipe -o.

anetum *v.* anethum.

***anetus**, -i *m.* 1 *anas (sexus masculi) – Ente(rich):* Gloss. III 203,43 St.-S. anas -us anetrecho vel aneth. 462,4 -i anitun. IV 167,11 -us antrech vel ganzo. *ibid. al.* 2 *anser sexus masculi – Gänserich: v. l. 9.*

aneurysma *(n.)* (ἀνεύρυσμα) *tumor arteriae – Schlagadergeschwulst:* Theod. Cerv. chirurg. 1,13 p. 140F est ... emborisma -a seu tumor mollis *eqs.*

***aneutinus**, -a, -um. (ἀνεύθυνος) *rationi reddendae non obligatus – nicht rechenschaftspflichtig:* Albert. M. pol. 2,8α p. 172b,20 'melius est ipsos *(ephoros)* non -os esse', id est sine correctione. *Baader*

***anexerum** *v.* *amiscer(e). **anexum** *v.* anisum.

***anfano**, -onis *(m.) (theod.vet.* hantfano *ut vid.) manipulus – Manipel (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p. 518):* Chart. Austr. sup. II 36 p. 49,24 (a. 903) tradidit ... stolas II cum -e auro et gremmis paratum *(sic?).*

anfibula *v.* amphibalus. **anfinus** *v.* anthemis.

anf(o)ra *v.* amphora. **anforismus** *v.* aphorismus.

anfractum, iter difficile, chera Gloss. IV 130,34 St.-S.

***anfractuositas**, -atis *f. curvitas – Krümmung:* Albert. M. animal. 1,169 ut -s *(viae auris)* sit elongans spatium viae. 1,171 figuram semicirculi et -is *auris.* Albert. M. (?) animal. quaest. 19,7/9 p. 306,65 tortuositas et -s pororum.

anfractuosus (amf-), -a, -um. 1 *proprie:* a *flexuosus – gekrümmt:* Ps. Galen. anat. 7 p. 185D *meatus auris* -us est *(item de auri:* Albert. M. animal. 1,168 foramen -um. 1,169 via -a). Albert. M. spirit. 1,2,4 p. 236b,19 per colla quaedam -a arteriarum. veget. 2,108 *vena* meatum habet -um. 2,136 materia floris ... efficitur -a (amf- *var. l.*). Albert. M. (?) animal. quaest. 2,9/12 p. 114,11 cervus ... habet ... cornua -a. *al.* b *asper – uneben:* Albert. M. metaph. 5,3,5 p. 332b,20 circumferentia *circuli* erit non indivisibilis, sed -a propter diversam positionem atomorum. c *versatilis – schnell wendend:* Regino chron. a. 860 p. 79,2 velocium equorum -os (amf- *var. l.*) recursus. 2 *translate i. q. confusus – verworren:* Cod. Lauresh. 4 p. 273,24 (a. 1170/75) leges ... casibus am-is vel preposteratis descripte.

adv. ***anfractuose.** *in imag. i. q. per itinera furtiva – auf Schleichwegen:* Arnold. Ratisb. Emm. 1,17 p. 553b,50 ad malitiae cryptas -e divertentes.

1. **anfractus**, -a, -um. 1 *proprie:* a *flexuosus, sinuosus – voller Krümmungen, Buchten:* Aethicus Ister 101 Baleares insolae -ae. b *effractus – zerbrochen:* Walth. Spir. Christoph. II 2,75 *(in imag.)* optimus -a perculsus imagine plastes *(i. Deus).* c *mus. i. q. plures tonos in una syllaba exhibens – mehrtonig auf einer Silbe:* Guido Aret. micr. 17,40 alius ... in compositis et -is vexationibus pascitur. 2 *translate:* a *tortuosus – gewunden:* Ioh. Neap. gest. 46 utilius est veritatem proferre quam ... ire per -am locutionem. b *deletus – untergegangen:* Aethicus Ister 70 texit historiam, -a regna maiora.

2. **anfractus** (amf-), -us *m. ?script.* aff-: *p. 634,2. ?acc. plur.* -as: *p. 634,42.*

I *proprie:* A *flexus, curvitas – Biegung, Krümmung:* 1 *de viis sim. (interdum i. q. devium – Umweg):* Willib. Bonif. 6 p. 30,12 per longos viarum -us. Lamb. Hersf. annal. a. 1075 p. 232,14 iter unius diei ... longos -us ... legendo vix triduo confecit. Chart. march. Misn. II 524 p. 363,3 omnia ecclesie ... contulimus cum ... fluviis et fluviorum -bus. Gunth. Par. hist. 5 p. 17,29 *strata* per angustos Tridentine vallis -us Veronam ducit. *al. in imag.:* Pass. Kil. II 9 quatenus cognito tramite veritatis abigere valeret am-us erroris. Rup. Mediol. Adalb. 8 ut ... non modo difficultatis, sed etiam impossibilitatis -us incurramus. Bruno Querf. fratr. 22 improvisa mors ... curvo -u incumbit. Hildeg. epist. II 29,12 inter tam ... periculis obnoxios vitae huius affractus *(sic?)* ... medio tutissimus ibis. *al. meton. de lineis curvis litterarum:* Aldh. ad Acirc. 70,5 lucida nigratis fuscans *penna* -bus arva *(i. pergamenum).* 2 *de partibus corporis:* Aldh. ad Acirc. 115 p. 157,19 varicibus, id est tortuosis venarum -bus (Albert. M. animal. 1,466). Marc. Valer. buc. 4,71 collorum longis ... am-bus. *tuber – Höcker:* Siseb. Desid. 21 *(de camelo)* est animal tortuosum ... habens et naturaliter quosdam -us. 3 *de rebus eminentibus:* Walahfr. Wett. praef. p. 302 vasti montium et saltuum ... -us (amf- *var. l.*). 4 *de mari i. q. sinus – Bucht:* Geneal. Flandr. VIc 12 post ... maris -us ac tractus. B *angulus – Winkel:* 1 *strictius de sidere:* Aldh. ad Acirc. 6 p. 72,20 obliquis linearum -bus. 2 *latius i. q. latebra, regio remota – Schlupfwinkel, abgelegene Gegend:* Vita Liutw. 5 cunctos illius *(loci)* -us ... peragravit. Theod. Amorb. Bened. I praef. p. 363,11 te ... Germanicis latitantem (*codd. recte,* laetantem *ed.*) -bus. Transl. Dion. Ratisb. 31 p. 368a,5 cunctos cryptae -us ... perlustravit. *al.* C *asperitas – Unebenheit:* Aldh. virg. I 23 p. 253,26 vox *(sc. Iohannis Baptistae)* verbi salebrosos complanans -us. D *de motu flexuoso:* 1 *circuitus siderum – Bahn der Gestirne:* Siseb. carm. 56 vagans *(luna)* errore rato cum devia tortos conligit -us. Honor. August. anim. 8 Hyginus per astrolabium ... -us solis ... obtendit. 2 *inflexio, inclinatio – Beugung, Verneigung:* Chron. Reinh. a. 1190 p. 545,17 de continuis brachiorum -bus ... fatigatus. Caes. Heist. mirac. I 5,4 p. 279,33 *puellae* variis -bus iuvenes invitantes. 3 *gyrus, saltus transversus – Volte, Seitensprung:* Liutpr. antap. 1,21 p. 20,11 Bagoarius equo versili varios perplexosque per am-us cepit discurrere. Mirac. Hucberti 2,15 *aper* post varios -us ... gradum figens. E *de voce:* 1 *mus. i. q. plures toni in una syllaba exsistentes – mehrere Töne auf einer Silbe (cf. E. L. Waeltner in 'Medium Aevum Vivum' [Festschr. W. Bulst]. 1960. p. 59):* Aurel. Reom. mus. 10 p. 43a,31 nec vox sinuosos decurrit per -us (16 p. 52a,36. 19 p. 59a,37). 19 p. 57a,17 ea melodia, quae fit in undecima syllaba, videlicet 'a', tractim prolixoque -u ... circumfertur. 2 *plur. i. q. voces reciprocae multiplicatae – vielfaches Echo:* Abbo Sangerm. bell. 2,514 -us ... per astra per arva volabant.

II *translate:* 1 *ambages – Irrweg, Verirrung:* Lull. epist. 103 p. 227,6 quatenus erroris mei -us (-as *var. l.*) ... certus cognoscam. Pass. Kil. II 15 uxor ... diversos -us nequitiae suae fraudibus praetendebat. Guido Aret. ign. cant. II p. 43a per -us multos deiectus. Epist. Teg. I 119 hunc ... suorum am-u errorum multum obesse. 2 *ambiguitas, perturbatio – Ungewißheit, Verwirrung:* Lamb. Tuit. Herib. 2,5 p. 1248,50 altiori am-u torquebatur. Const. III 220,2 p. 203,31 (a. 1278) ut ... obvietur futuris -bus. 3 *circuitio – Umschweif:* Gloss. IV 112,18 St.-S. -us umbisage.

anfreti *v.* amphitrite. **anfrovinum** *v.* aphronitrum.

anfus *v.* hanappus. **anfysibena** *v.* amphisbaena.

***anganellus** *v.* *manganellus. *Ladner*

angaralis *v.* angarialis.

***angararius**, -a, -um. 1 *adi.: angariis obnoxius – frondienstpflichtig:* Acta imp. Winkelm. I 834 (a. 1239) villani -i baronie sue ... ad loca propria redire contempnunt (920 p. 695,40). 2 *subst. masc.: qui angariis obnoxius est – Fronarbeiter, Frondienstpflichtiger:* Acta imp. Winkelm. I 63 p. 60,32 (a. 1211) ut, quicunque ... domibus hospitalis ... se ... offerre voluerint, liberam habeant facultatem exceptis -ris (127 p. 108,16 e. -iis. 134 p. 113,19 e. anga⟨ra⟩riis). Ryccard. chron. a. 1232 p. 180,26 notarius publicus ..., qui vilis conditionis sit, villanus aut -us forsitan. *v. et* angarius.

angaria, -ae *f.* (ἀγγαρεία) *script.:* anc-: Chart. Sangall. A 91. -e(a): *p. 635,28. metr.* -rI-: *p. 635,11.17. rhythm.* -gár-: *p. 635,5.*

I *gener.:* A *strictius:* 1 *compulsio, coactus, vis – Zwang, Gewalt (cf.* Gloss. III 224,50 St.-S. -a genotunge): Ruotg. Brun. 37 p. 39,22 quid in -a ... agendum esset. Tract. de ord. pont. (MG Lib. Lit. I p. 10,19) -a oblatrantium circumseptus. Gesta Camer. cont. I A 16 qui ... lignarium per -am

[Schneider]

colligit. COSMAS chron. 2,4 p. 86,18 decreti per -am. GESTA Ern. duc. I p. 38,7 dux annuit, sed in -a. HERBORD. Ott. 2,26 p. 738,2 crucem cum Symone in -a portavi ([*cf. Vulg. Matth. 27,32*]. HIST. peregr. p. 145,11. *al.*). CARM. Bur. B 17,3,6 sors salutis ... est affectus et defectus semper in -a. CHRON. reg. cont. V a. 1239 p. 275,33 terras adversariorum ... per -am evacuat. *al.* **2** *oppressio, vexatio – Bedrückung, Heimsuchung:* CHRON. Hild. 28 p. 861,7 -as et oppressiones liberorum ... comicie. ANNALISTA Saxo a. 1124 p. 761,54 regionem ineffabili -a vexando exhausit. LIGURINUS 2,339 ab -is Italorum pene solutus. CHART. Port. 81 p. 107,6 conquesti sunt super vexationibus et -is, quas paciebantur ... a decimatoribus. *al.* **3** *labor, tribulatio, angor – Mühsal, Not, Beklemmung:* EBO BAMB. Ott. 1,16[med.] post ardue peregrinationis -am. PASS. Thiem. II 8 p. 57,6 pro regno Dei ... tam dura -a quam diutina agonizabat. CONR. FAB. Gall. 24[med.] -as mentis cur dicere tardas? **4** *molestia – Belastung, Bürde:* MIRAC. Adalb. Wirz. 11 p. 64,33 vir mestitudinis -a confractus. SALIMB. chron. a. 1261 p. 405,11 tales -as nobis *(sc. praedicatoribus)* vultis imponere. **B** *meton.:* **1** *onus – Last:* TRANSL. Modo. 33 *(de scrinio reliquiarum)* aliis ... suae felicitatis -am suscipientibus. **2** *plaustrum, carrus – Last-, Packwagen (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. II. p. 248):* DIPL. Karoli III. 125 p. 201,13 dentur ... cilitia nec non tempore militiae -a I, id est carrum unum. FLOD. annal. a. 923 p. 13,20 perditis multis -is, quas ... comes ... abduxit. RICHER. REM. hist. 3,77 -as ... accelerare. *al.* **3** *oneraria – Lastschiff:* HIST. Lang. Goth. 5 p. 10,1 misit movere -eas. *cf.* angarialis *p. 636,39.* **4** *cadus, cupa – Standfaß, Kufe:* GLOSS. III 650,37 St.-S. -a stanta. *ibid. al.*

II *iur.:* **A** *servitium vel opus (imprimis publicum) – (vorwiegend öffentliche) Dienstleistung, Frondienst, Frone (def.: p. 636,63):* **1** *strictius de munere vehendi i. q. vectura (imprimis publica), bastaga – (vorwiegend öffentlicher) Fuhrdienst, Transport-, Fuhrfrone, Anger(fahrt), Fronfuhre (cf. A. Dopsch, Wirtschaftsentw. d. Karolingerzeit. II. 1922. p. 221):* FORM. Marculfi 2,1 p. 72,16 ut ... paraverida vel carrarum -a ... non requiratur. LEX Baiuv. 1,13 -as (gloss.: vel fuora) cum carro faciant usque quinquaginta leugas. CHART. Sangall. A 18 recollegere et intus ducere et -a, ubi obus est. LEX Raet. Cur. 8,2[tit.] de cursu publico, -is et parancariis ([-ga- *Ac. Bb*]. CONST. I 175 regalia sunt ... -arum et parangariarum et plaustrorum et navium prestationes). CAPIT. reg. Franc. 297,14 p. 437,35 neque per -as in tempore incongruo illos *(servos)* affligant. CHART. Rhen. med. I 135,6 ducit ad monasterium de spelta modios XV -am integram. 135,24 p. 156,34 in -a detur ... gubernatori navis ... panes V (*cf.* ibid. p. 157[1] curie ... -as illuc navigio facere tenebantur). 135,54 solvit unusquisque ... -as II, unam de vino, alteram de annona. *al.* DIPL. Karlom. (II.) 6 p. 293,32 nullas ... excubias, nullas paratas vel -as facere sive persolvere cogantur *monachi.* REGINO syn. caus. 1,384 tria carraria opera licet fieri ..., id est hostilicia carra, victualia vel -a. DIPL. Otton. II. 250[a] p. 284,33 foderum vel -am aut aliquam publicam funccionem exigere (DIPL. Conr. II. 92 p. 126,7 fotrum et -a seu publicum servitium ... et alias -as ... dare). DIPL. Heinr. IV. 411 p. 546,35 nullus ab eis *(Iudaeis)* equum ad profectionem regis ... aut -am regie expedicionis requirat. CHART. Lamb. Leod. 30 p. 49,2 (dipl. Heinr. V.) si quis rusticus aliquam -am nostram nobis de villa prosequtus fuerit. *al.* *remissius i. q. opera quaelibet animalium – beliebige Arbeit(sleistung) von Tieren:* LEG. Wisig. 5,5,2[tit.] de animalibus in -am prestitis. **2** *latius de variis vel incertis muneribus servilibus (cf. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 152sqq.; fortasse huc spectant etiam nonnulla loca supra allata, e. g. l. 44.51.54):* LEG. Wisig. 12,1,2 exactionibus, operibus vel -is ... populos adgravare. CAPIT. reg. Franc. 93,5 ut servi ... non ... ad ulla -a seu servitio publico vel privato cogantur (*cf.* LEG. Lang. p. 505[b],3 ita est exponendum, scilicet sive ipsa -a sit servitium publicum vel privatum). DIPL. Karoli III. 21 p. 36,8 quaslibet -as ... contra morem canonicum ... obponere. DIPL. Otton. I. 258 p. 368,31 inlicitas redibiciones aut publicas -as exigere. DIPL. Loth. III. 102 a custodia castri vel etiam ab aliis conditionibus seu -is ... liberam esse volumus *ecclesiam.* ANNAL. Ianuens. I p. 50,12 ut ab omni -a et perangaria habitatores civitatis ... debeant ... excusari (CHART. Port. 254 mansum ... absolutum ab omni -a advocacie et perangaria. *al.* *remissius:* ALBERT. M. pol. 5,4[b] -is ... et perangariis opprimendo populum. summ. theol. I 20,80[a],2,1 p. 870[a],42). CHART. Oelsn. 23 ut sint liberi ab -is ..., que vulgo dici solent povoz, prevod, slad, preseka *eqs.* (*sim.* CHART. Heinrichow. 28 p. 176,13). REGISTR. Patav. I p. 57,3 pro -is vernalibus et autumpnalibus X sol. CHART. Sil. C 42 p. 331,16 liberi erunt ab ... exactionibus et operibus, id est -is personalibus vel predialibus. *saepe. v. et p. 635,56. fort. add.:* AGNELL. lib. pont. 168 ligna ... et quae necessaria erant ... cives volventes in -a cum funibus. *de servitio extraordinario:* CHART. Wirt. V 1287 p. 51,16 (a. 1254) cum per -as, id est extraordinaria servicia, ... sit gravata *grangia.* **B** *exactio, vectigal, tributum – Abgabe, Steuer, Zins:* CAPIT. reg. Franc. 180,26 a subiecto sacerdote ... dationes ... exigere aut superposita in -is inferre (*cf.* GLOSS. II 137,54 St.-S. -a scara i. [vel *c. d*] cinsa). DIPL. Conr. II. 146 p. 197,40 curaturam vel teloneum sive -am aliquam tollere. FLOR. WIG. chron. a. 1031 (MGScript. XIII p. 127,18) ut ... viatores absque omni -a clausurarum et thelonearium ... eant et redeant. CHART. Babenb. 15 p. 21,16 ut nullus ... silvę procuratorum ... precium seu qualiscumque -ę gravamen ... faciat. DIPL. Heinr. IV. 456 (spur. s. XII. ?) ut ... moneta sine omni contradictione vel -a libere cudatur. CONST. II 389 quedam exactio sive -a, ungelt appellata. CHART. Babenb. 122 -as pati ..., quotiens ... forum adire necesse habuerint. ACTA imp. Böhmer 396 ab hac -a, que ... dicitur houbetreht, ... sint exempti. *al. v. et p. 407,56.637,23.* **C** *sarcina quaedam poenae causa portanda – Sühnelast (cf. J. Grimm, Deutsche Rechtsaltert. [4]II. 1922. p. 309):* DIPL. Arnulfi 188 qui ... per miliare unum ab urbe -as ferentes ... -as deposuerunt. *v. et* *angarus.

angarialis, -e. *script.* -ral-: *l. 44.46.* **1** *adi.:* *onerarius – Last-, Fracht-:* ORIGO Lang. 5 misit navem -em. **2** *subst. masc.:* *qui angariis obnoxius est – Fronarbeiter, -knecht, Frondienstpflichtiger:* DIPL. Arnulfi 140 p. 212,35 *(ex Dipl. Ludow. II. imp. a. 853)* contulit ... in Cerri -es (*cf.* DIPL. Otton. I. 237 p. 329,16). GREG. CAT. chron. app. I p. 297,20 -rales nostros constituimus in nostris manualiis operas ... exercere. p. 298,3. p. 300,20 concedimus ... duos homines, -rales nostros ..., qui ipsam terram laborant. CHART. Ital. Ficker 133 p. 175,44 liber homo, qui non sit servus aut -is alicuius.

***angariatio** (-cio), -onis *f.* *officium praestandi servitia vel exactiones – Verpflichtung zur Leistung von Frondiensten oder Abgaben:* CHART. archiep. Magd. 321 p. 415,38 (a. 1166) ut ab omni -cione et peticione ... sint liberi *inhabitatores.* CHART. Heinr. Leon. 93 fratribus ... aquam ... absque omni -e et promulgatione sententię ... possidendam permisimus. CHART. archiep. Magd. 404 p. 532,42 villa ... ab omni -e et iure advocati ... libera est.

***angaridia**, -ae *f.* *vectura publica – öffentlicher Fuhrdienst, Fronfuhre:* CHRON. Ven. Alt. p. 80,23 parati et recepta sive gundolis et -is dominus dux (*i.* -i) faciebat (*i.* -bant) toti Capurlenses (p. 166,8. 170,15). p. 172,3.

angario, -avi, -atum, -are. *form.* -rare: DIPL. Otton. I. 262. *metr. et rhythm.* -rl-: *p. 637,18.19.25. adde* NICOL. BIBER. carm. 1046 (ed. Th. Fischer. 1870). *signif.:* GODESC. SAXO gramm. 1,83 -ari cogi, compelli; venit ... ab 'angaria' nomine, quo significatur publicum servitium, ad quod ... compelluntur homines.

I *gener.:* **A** *strictius:* **1** *cogere, compellere, incitare, commovere – zwingen, (an)treiben, nötigen, veranlassen:* SIGEB. GEMBL. chron. a. 1096 omnes ... nullum ullo -ante ... concurrunt. OTTO FRISING. chron. 7,7 p. 317,11 presul ... ad ydolatriam ... -atur. PASS. Thiem. II 11 p. 58,40 paganos ... -are ad servicia cottidiana consuerunt, ligna ... de procul

[Schneider]

baiolare. CHART. Rhen. med. I 641 p. 700,31 homines ... ad facienda aliqua ruralia opera -bit. CONST. I 283 p. 389,24 ad solvendas ... collectas. *c. inf.:* TRANSL. Auct. 7 quem ... matrona ... -vit pransum ... ire. *v. et p. 636,72. pendet* ut: GERHOH. psalm. 34,1/2 p. 331,21. *absol.:* ARNULF. MEDIOL. gest. 3,12 -ante ipso *(notario)* cum laycis. *de motu i.q. agitare – hetzen:* VITA Serv. 50 p. 122,10 *puerum* sepe in ignem, sepe in aquam a demone -tum (*cf. Vulg. Marc. 9,21* misit). **2** *premere, opprimere, vexare – bedrängen, bedrücken, heimsuchen, quälen:* PAUL. DIAC. Lang. 3,16 nemo aliquem iniuste -bat. EPIST. Mog. 18 p. 348,9 quasi pupillae Domini -antur, exterminantur, excaecantur *episcopi.* EPIST. Worm. I 2 p. 17,9 -or egestate. GERHOH. aedif. 8 p. 142,8 in spiritualibus dignitatibus ... aecclesiam ... -are. ROB. TOR. chron. a. 1127 super his ... rex -tus consilium tenuit. THEOD. HIRS. loc. sanct. 24 p. 62 comprehenderunt eum *(Dominum)* et -verunt. NICOL. BIBER. carm. 1170 (ed. Th. Fischer. 1870) *presul* deterior pharaone -ans clerum. *al. absol.:* BERNH. GEIST. palp. 2,252 quae magis -at crux? **3** *molestare, inquietare – belästigen, behelligen:* CHART. Raitenh. 28 (a. 1173/80) eos *(fratres)* -are pro censu reddendo. ACTA imp. Winkelm. I 174 ecclesiam ... exactionibus vel angariis -are. CAES. HEIST. hom. I p. 108[a] cuius insolentia apostolus toediatus et -tus ... dicit. CARM. var. (NArch. 2 p. 424) virum et matronam -ant pro brasio. CHART. Wirt. VIII 2773 p. 97,11 monachos ... -vimus servitiis indebitis. *al.* **4** *damno afficere – schädigen:* HIST. de exp. Frid. imp. p. 26,12 in ... conmutatione denariorum ... graviter Ungari nostros -verunt. **B** *latius i. q. vehere – fahren:* CHART. Argent. I 171 p. 135,7 (a. 1218) qui -ant lapides ad opus ecclesie.

II *iur.:* **A** *servitiis (imprimis publicis) subicere – (vorwiegend öffentlichen) Frondiensten unterwerfen:* DIPL. Karoli III. 47 p. 78,40 supra res ... ecclesiae residentes distringere, pignerare vel -are. DIPL. Otton. I. 237 p. 329,28 famulos flagellare vel -are. DIPL. Heinr. II. 426 collectas facere vel homines -are (CHART. eccl. Werd. 69 p. 89,8 h. ... -ant et perangariant). TRAD. Ratisb. 773 mulierem. *al. absol.:* CHART. Wirt. II 306 p. 1,17 (a. 1138) ne comes ... -andi... potestatem habeat. **B** *exactionibus vel vectigalibus subicere – Abgaben unterwerfen:* CHRON. Ven. Alt. p. 172,9 -bant ... duces et omnes tribuni ... venientibus (*i.* -es) de littus ... usque ad ... castrum. TRAD. Reichersb. 65 -are ... naves bona ... portantes. CHART. Babenb. 155 si quisquam ... fratres ... -verit.

adi. **angarians,** -antis. *gravis – drückend, quälend:* GEBER. summ. 1,17 delusio -s ... moerorem attulit.

angarium (agg-), -i *n. (an adi.?) tributum, exactio – Abgabe, Steuer:* CHART. Rhen. inf. II 201 (a. 1235) quicquid ... superest quinque marcis denariorum aggariorum Mersnensium ..., contulit sacerdoti possidendum.

angarius (ha-), -i *m. qui angariis obnoxius est – Fronarbeiter, -knecht:* CHART. march. Misn. II 458 (a. 1172/81) vobis *(sc. villicis)* precipio, ut ... hangarios meos ab invasione illorum *(fratrum)* revocare studeatis. *v. et p. 634,62.*

angarizo, -are. *compellere – zwingen:* STEPH. EDD. Wilfr. 28 p. 222,6 si te subterfugientem ... episcopum -rem et ... retinerem.

angaro *v.* angario.

angarus (-er-), -i *m. vel* ***angera,** -ae *f. (cf. theod. vet.* anger, enger; *v. et Dt. Rechtswb. I. p. 644) vectura, bastaga – Anger(fahrt), Fronfuhre (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 816. v. et p. 635,36):* CHART. Rhen. med. I 135,7 (a. 893?) facit ... iugera II, -era integra (135,8 -era i.). 135,10 in -era ducit de vino carradam I. 135,53 colligunt ... annonam in -arum carrum I. 135,83 corvadas III, -erum I. 135,95 solvit unusquisque ... -aros II (135,104 s. ... -arum ad monasterium, id est modios VIII). *ibid. al. v. et* angaria. *Schneider*

***angelicatus,** -us *m. dignitas sacerdotalis – Priestersendung:* RATHER. prael. 4,17 p. 265[b] principatum illum *(sc. episcopi),* -um illum, apostolicatum illum, pontificatum illum ... non possis *(sc. rex)* tua vi ..., tua tollere potestate.

***angelicida,** -ae *m. angelorum occisor – Engelmörder:* EKKEB. SCHON. opusc. 2 p. 262,32 ab initio in nobis homicida fuisti *(sc. lucifer),* sed prior in te ipso tuisque consortibus ... -a factus es.

angelicus, -a, -um. (ἀγγελικός) *script.:* angelia, anglic(i)a, anglitia: *l. 72.* -ik-: *l. 37. form. gen. pl.* -um: *l. 64.*

I *adi.:* **A** *strictius i. q. ad angelos pertinens – Engel-:* **1** *gener.:* ALDH. virg. I 19 p. 248,10 -a relatione refertur. RHYTHM. 40,1,4 novem ... ordines -os (ALBERT. M. summ. theol. II 4,16,4 p. 218[a],45). CHART. Fuld. B 529 p. 512,1 de suffragio -o. GODESC. SAXO conf. p. 71,10 prolapsionis -ae. RIMB. Anscar. 35 p. 67,11 animae... -o ministerio rapiebantur et ducebantur in caelum. VITA Liutb. 29 p. 34,1 diabolus -as in se figuras assumens. HROTSV. Mar. 367 per -um... ministrum. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,9 multitudo. FROUM. carm. 17,21 -i cives, Henricum ducite ... per cunctam ... viam. CAES. HEIST. Engelb. 1,1 p. 235,21 ex theutonico latinoque compositum -am sonat libertatem *(sc. Engelbertus).* HONOR. AUGUST. hex. 4 (PL 172,260[c]) -a ... natura, quae est intellectualis, in primis conditur. HUGO TRIMB. sols. 28 in quo *(vase)* voces -e resonabant. *saepe. sensu gen. obi.:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 69,7 *(de Iacobo)* post -ae conluctationis palestram. ANNAL. Xant. a. 867 visiones -as vidisse. **2** *spec.:* a *liturg. de cantico q. d. 'Gloria' vel 'Sanctus':* ALDH. epist. 4 p. 482,17 -a ... melodia. AMALAR. interpr. 38 osanna vero bis repetitur in -o hymno. WALAHFR. exord. 23 p. 497,19 ymnum autem -um, in quo paucis verbis, quae ab angelis circa nativitatem dominicam in laude Dei sunt prolata, ... patres ... congruentissimas dictiones addiderunt (*cf.* p. 498,1). ORDO Rom. 5,58 finita prefatione incipiant dicere ymnum -um, id est 'Sanctus'. **b** *mus.:* ELIAS SAL. mus. 28 p. 56[a] vix aut numquam aliquis discretus in hac arte -a poterit errare. *fort. add.:* HILDEG. caus. 2 p. 148,29 Adam ... -um carmen ... sciebat. **c** *de rebus (et hominibus: l. 19.48) ab angelis nomen trahentibus:* CHART. Lub. II 31 p. 23,35 (a. 1259) in -ka fossa. *v. et l. 67.* **B** *latius i. q. angelorum naturae similis – engelartig, Engel-:* **1** *c. sensu beatitudinis, situs caelestis:* ALDH. virg. I 7 p. 234,9 sanctae virginitatis gloria -ae beatitudinis germana creditur. VITA Pard. 25 (MGMer. VII p. 39,17) doctrinam. HRABAN. carm. 2,1,10 qui te ... inserat ... laetum coetibus -is. 39,16 stationis -ae. THANGM. Bernw. 57 felix hanc vitam mutat in -am. *saepe.* **2** *c. sensu integritatis:* ALDH. virg. I 17 p. 246,8 castitatis. 29 p. 268,4 puritatis. HROTSV. Agn. 4 -ae pro virginitatis honore. EKKEH. IV. ben. I 53,30 creditur -a fore vivens virgo pudica. **3** *c. sensu religiositatis, pietatis, sanctitatis:* VITA Erasmi 4 diceris ore hominum -us quoque vir *(sc. Engilmarus).* WALTH. SPIR. Christoph. I 1 dictus est -a appellatione Christophorus. DIPL. Otton. III. 418 Federici Ravennatis et -i eiusdem sedis archiepiscopi. ANNAL. Quedl. a. 1021 p. 86,32 misticis -isque ornatibus plebs sacerdotalis compta. DIPL. Heinr. II. 455[a] p. 577,27 christianae religionis et -ae conversationis amatores. CONR. BRUNW. Wolfh. 7 *(de monacho)* propter assumptum -ae dignitatis habitum. CHART. ord. Teut. 83 p. 66,21 -e legionis fraternitati hospitalis Alamanorum. *al.* **4** *c. sensu formositatis:* BEDA hist. eccl. 2,1 p. 80,40 nam et -am habent *Angli* faciem, et tales angelorum in caelis decet esse coheredes (*cf.* THIETM. chron. 7,36 Anglos ab -a facie, id est pulchra, ... dictos). RUD. FULD. Leob. 11,18 erat *femina* aspectu -a. ANSELM. Bis. rhet. p. 139,19 facies humilis, aspectus -us.

II *subst.:* **A** *masc.:* *angelus – Engel:* CARM. de Bened. prol. 3,4 aeterni numen patris ..., -um species, orbigenum requies. **B** *fem.:* **1** *laureola – Seidelbast, Zeiland (Daphne mezereum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 29sqq.):* GLOSS. III 533,34 St.-S. alipiades, herba -a, laureola catolica, cigelinde. ALPHITA II p. 95,9 ⟨l⟩aureola, alipiados, -a, lepidon, herba catholica, gingelide idem *eqs.* **2** *heliotropium – Ringelblume (Calendula officinalis L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 715sqq.):* GLOSS. III 548,34 St.-S. aureola vel -a (angelia *b,* anglicia *a,* aglitia *c*), ringele *(a. c),* engel-

[Ladner]

wrze *(b)*. **3** *aureola – Engelwurz (Archangelica officinalis Hoffm., cf. Marzell, op. cit. I. p. 327sqq.): v. p. 638,68.72.* **4** *aquileia – Akelei (Aquilegia vulgaris L., cf. Marzell, op. cit. I. 359sqq.):* Gloss. Salern. p. 4ª,7 -a, aquileia.

adv. **angelice.** *modo angeli – wie ein Engel:* Bernh. Geist. palp. 1,303 -e faris, refer, -e modularis.

***angeliforme,** -is *n. quod angelorum simile est – etwas Engelähnliches:* Albert. M. cael. hier. 3,1 p. 78ᵇ,14 dicendum, quod non potuit dici -e *(sc. hierarchia)*, quia in actione hierarchica non intenditur similitudo ad angelum, sed ad Deum (*cf.* p. 75ᵇ,38).

angelus, -i *m.* (ἄγγελος) *script.:* ha-: Rhythm. 76, 8,2. -gl-: Herig. Ursm. 1,39. Egbert. fec. rat. 1,105. 2,100.105. -gul-: Chart. Heist. 19 p. 121,32. *form.: nom. sg.* -os: Pirmin. scar. 12. *acc. pl.* -us: Pirmin. scar. 2. *usu adi.:* Arbeo Emm. 25 -orum spirituum.

creatura vel nuntius caelestis – Engel, Himmelsbote (cf. LThK.²III. p. 863sqq.): **I** *proprie:* **A** *de caelicolis:* **1** *gener.:* Conc. Karol. 5 p. 43,5 non plus quam trium -orum nomina cognoscimus, id est Michael, Gabriel, Raphael. 44ᴮ,38 qua ratione quave auctoritate imagines -orum vel aliorum sanctorum adorandae sint (Theoph. sched. 3,59 p. 249,9 [*de ornamentis*]. *cf.* Sermo de sacril. 15 qui ... -orum vel Salomonis ... caracteres suspendit). Hraban. univ. 4,10 p. 101ᶜ -i vero, qui in ... beatitudine perseverant, non natura possident bonum, ut non mutarentur cum caeteris, sed arbitrii servantes bonam voluntatem, bonum conditionis et fidem scilicet servaverunt Domino suo. Hrotsv. Abr. 2,5 si ... virgo permanebis, -is Dei fies aequalis. Gerh. August. Udalr. I 9 p. 398,8 sicut -i in primae conditionis possibilitate permanebunt, sic et homines post resurrectionem aequales -is ... perseverant in civitate Dei nostri. Adam gest. 3,63 p. 209,2 Iesum testor et -os eius omnesque sanctos. Epist. Ratisb. 1 p. 276,4 -i boni creati sunt, nullus autem malus. Otto Frising. chron. 8,30 p. 441,2 civitas illa *(sc. caelestis)* ... ex -is constat et hominibus. Albert. M. caus. univ. 2,5,6 p. 619ᵇ,6 quidam contendunt spiritus, qui vulgariter -i vocantur, intelligentias esse (*cf.* summ. creat. 1,4,20 p. 456ª,24 Damascenus ... dicens [*PG 94,865sqq.*], quod -us est substantia intellectualis, semper mobilis, arbitrio libera, incorporea, Deo ministrans, secundum gratiam, non natura suscipiens immortalitatem. 2,1,60 p. 517ª,38 -us sive nuntius intelligentiae in eo, quod nuntiat extra id, quod interius conceptum est ab intelligentia. cael. hier. 1,1 p. 7ª,46 prima accidentia -orum naturalia eorum sunt quatuor, scilicet simplicitas essentiae, perspicacitas intelligentiae, personalis discretio et liberum arbitrium). miss. 3,4,15 p. 90ª,22sqq. -i hic omnes coelestes essentiae vocantur. *persaepe. de hierarchia (cf. Vulg. Col. 1,16):* Hraban. carm. 39,14 bonos creavit -os, ordines et archangelos. hom. 1,31 p. 59ᴮ testante sacro elogio scimus -os, archangelos, virtutes, potestates, principatus, dominationes, thronos, cherubim atque seraphim. Vita Sadalb. 2 (MGMer. V p. 52,3) novem quoque ordines -orum ... disseruit. Hildeg. epist. I 116 p. 338ᴮ Deus discernit populum in terra sicut in coelo, videlicet -os, archangelos, thronos, dominationes. Albert. M. cael. hier. 6,4 p. 146sq. *al. alleg.:* Hraban. univ. 1,5 p. 32ᴬ -us autem typice Dominus Iesus Christus nuncupatur, id est nuntius paternae voluntatis. 21,11 p. 565ᴬ -i, in quibus significati sunt evangelistae praedicatores Christi. Alex. Min. apoc. 5 p. 84,12 numerus -orum innumerabilem significat multitudinem electorum. 21 p. 473,10 *(de fratribus minoribus)* per -os accipiuntur ministri et priores. *al.* **2** *spec.:* **a** *de -is nuntiis, ministris, comitibus, protectoribus:* Rhythm. 148,42,1 -i tunc copulabunt scelere consimiles, quos cursim praecipitantes dabunt flammis inferi. Arbeo Corb. 4 p. 191,23 -us ... ei per visum apparens. Wett. Gall. 8 Deus ... -um suum mittet, qui nos ad regem Italiae perducet. Walahfr. Wett. 295 -us albato vestitu venit amictus. Regino chron. a. 871 p. 103,17 cuius animam ... ab -is in caelum viderat deferri. Rather. epist. 26 p. 153,26 ille poenitentia sua -os ad sibi auxiliandum, immo ... famulandum coegit. Widuk. gest. 1,34 p. 47,13 -o flammas sedante illaesus egreditur. Gerh. August. Udalr. I 27 p. 413,36 per quendam presbiterum ab -o flagellatum. Thietm. chron. 2,24 evaginato apparuit -us gladio. Thangm. Bernw. 48 metropolitanus ... animam in manus -orum efflavit. Ekkeh. IV. bened. I 37,60 -us ecclesiam servet sibi quisque dicatam. Honor. August. eluc. 2,28 unicuique genti, unicuique civitati praesunt -i, qui iura, leges, mores iuste dispensant et ordinant *eqs.* Albert. M. cael. hier. 4,4 p. 110ª,19 -us enim dicitur propter officium nuntiandi nobis. summ. theol. II 2,5 p. 117ª,18 custodia, qua -us custodit hominem ..., non ponit eum in gradu inferioritatis ad hominem. p. 114ᵇ,8 -us est assistens Deo. 2,7 p. 133ª,4 ministrant *-i* non tantum in custodiendo hominem, sed in omnibus creaturis mundi. *persaepe. fort. de nuntio humano:* Land. Mediol. hist. II 2,22 p. 30,1 cum profecissem ..., michi -us occurit *(cf. Castiglioni, ed. p. XV).* **b** *de coetu caelesti:* Trad. Frising. 1 (a. 744) ut ... omnium sanctorum atque -orum agmina extraneus permaneat. Chart. Fuld. B 12 p. 19,33 ut ... mercedis vestrę premia in superna curia -orum clarescant. Conc. Karol. 12 p. 67,14 animae in coelestibus regnis cum -is triumphant. Willib. Bonif. 8 p. 50,11 quia ... vobis ... sedem cum supernis -orum civibus condonat. Carm. Cantabr. 41,2 -orum sacra canunt in excelsis agmina. Chron. Erf. min. p. 650,5 vidit ... Dominum sedentem in excelso throno ... circumstante exercitu -orum in prato. *saepe.* **c** *de rebus (et hominibus: l. 34.36sq.) ab -is nomen trahentibus:* Bernh. Prov. comm. 1,2 p. 274,11 titimallus ..., de cuius lacte conficitur panis -orum, qui leprosis potest dari. Richer. Rem. hist. 2,69 in palatio Angleheim, quod interpretatur -orum domus. Dipl. Heinr. II. 522 (spur. c. 1180) Rado, Montis -orum primus abbas. Notae Hild. (MGScript. XXX p. 765,35) in nativitate sancte Marie, in festo -orum. *de agnomine:* Chart. ord. Teut. (Hass.) 28 p. 25,14 (a. 1232) frater A-us de Minorum fratrum ordine. 320 p. 240,15 testes sunt ... Conradus de Stenhus, A-us, filius quondam A-i antiqui. 380 p. 283,35 testes ... Henzo dictus Engel ..., A-us. *al.* **d** *meton. de vexillo:* Widuk. gest. 1,38 p. 57,11 videntes ... -um; hoc enim vocabulo effigieque signum maximum erat insignitum (*cf.* 3,44 p. 124,12). **B** *de ministris satanae:* Godesc. Saxo theol. 6 p. 131,2 ut locum apostatae -i suppleret. conf. p. 72,16 ab exordio malignorum damnationis -orum. Dipl. Heinr. II. 433 in infernum inferius cum sathana et -is suis ... descendat. Alex. Min. apoc. 7 p. 110,29 isti erant -i, id est nuntii satanae. *al.*

II *translate:* **A** *de sacerdotibus, episcopis, monachis sim. (cf. Vulg. apoc. 1,20sqq.):* Alcuin. epist. 17 p. 46,24 memor esto, quod sacerdos -us Domini Dei est excelsi. Rup. Tuit. off. 9,7 p. 257ᶜ de hominibus sanctis, qui annuntiando veritatem Dei supernorum imitantur officia spirituum ..., ut -i vocentur. Chron. Andag. 90 p. 228,33 ille modernus eius sedis -us. Gerhoh. aedif. prol. p. 137,11 Chŏnoni, Ratisponensis aecclesiae -o. epist. 3 p. 491ᴬ tibi, -o ecclesiae Frisingensis. p. 491ᴰ -us ecclesiae Iuvavensis. p. 492ᴬ ille unus -us in hac provincia. **B** *de haereticis:* Chron. Sigeb. cont. a. 1148 (MGScript. VI p. 454,4) qui ... de suis quosdam quidem -os, alios autem apostolos faciebat. *Ladner*

1. *anger *subst. (theod. vet.* anger *ut vid., cf. Ahd. Wb. I. p. 518) curculio – Kornwurm:* Gloss. III 224,39 St.-S. -r engerlinc. *ibid. al.*

2. anger *v.* agger. ***angerus, -a** *v.* *angarus.

angia *v.* ancyle.

angina, -ae *f. script.:* aug-: *p. 641,5.* -gia: *l. 67.* -gula *(var. l.):* Gloss. IV 181,16 St.-S.

1 *strictius i. q. morbus faucium, synanche – Halskrankheit, Bräune (cf.* Gloss. I 14,6 St.-S. uuassi. III 292,4 chelwarch. 451,35 worunga. 493,36 -gia chelesuth. *ibid. al.):* Odo Magd. herb. 83 subvenit *herba absinthii* -ae melli nitroque iugata (*cf.* 1352). Ps. Galen. anat. 28 p. 210ᴮ minuuntur *venae iugulares* in principio leprae et fortis -ae (squinancie *V*) et angustatione anhelitus. Alphita I p. 276,38 -a est apostema, quod nascitur sub gula, dictum ab 'angо, -gis,'

[Sroder]

qui morbus maxime porcis accidit et quandoque hominibus. **2** *latius:* **a** *vexatio – Qual:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 9 cumque in hac doloris -a ultimum traheret *puerulus* spiritum. **b** *afflictatio – Pein:* HUGO TRIMB. laur. 66 ne nos onerent mala prisca sordis et -a (aug- *cod.*).

***anginna** (angimma, angimina, auguma) *subst. (orig. inc.) chelidonia – Schellkraut (Chelidonium maius L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 264):* GLOSS. III 548,50 St.-S. -a (-imma *vel* -imina *c*) schellewrz (*cf.* 535,40 auguma [*v. notam ed.*] senewiz).

***angio,** -avi, -are. (*cf.* angere, angariare) *(tributis) onerare, urgere – (mit Abgaben) belasten, bedrängen:* CHART. select. Schwind 43 (a. 1256) si ulterius ... homines ... -vero.

angiportus, -us *m. via angusta – schmaler Weg:* DIPL. Conr. II. 245 per transitus aquarum et per -us paludium. *in imag.:* RATHER. prael. 6,25 p. 341[B] librorum -us lustrare.

anglstrum *v.* ancistrum.

***Anglicus,** -i *m.* (Anglia) *genus nummi Britannici – englisches Geldstück:* MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p. 180,6; a. 1091/92) qui *(canonicus)* ... suae mensurae filum argenteum duos -os appendens pro munere tibi deferet (*cf.* CHART. Meckl. XXV 13775 XLII libras Anglicorum denariorum).

angnosco, angnus *v.* agn-.

ango, anctum, -ere. *script. et form.:* -guens: *l. 31.* ?anio: *l. 56. praes.* -e(n)t: *l. 29.46. inf. pass.* -eri: *l. 32sq.*

I *proprie sensu corporali i. q. cruciare, vexare – quälen, plagen* (*cf.* GLOSS. IV 112,24 St.-S. -it [-et *var. l.*] bedwinget): ALDH. virg. II 1191 anthletam Domini ... crudis nervorum nexibus -ens (-guens *V*) *miles.* VITA Elig. 2,27 p. 715,8 cum ... videret eum vehementer -eri (-gi *4*). 2,77 coepit ... rex ... infuso corpore febri ... -eri. THIOFR. Willibr. II 2,79 viator ..., quem via longior -it. *al.*

II *translate:* **A** *trans.:* **1** *anxium reddere, sollicitare, affligere – ängstigen, bekümmern, bedrücken:* GODESC. SAXO theol. 22,21 p. 321,21 temptatione concutior et -or. POETA Saxo 4,346 -bant cunctos ... maestitiae stimuli. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 418,24 magna angustia mentis -batur. THIETM. (?) chron. 1 prol. 25 ne mala nos stringant ... et -ant. THIOFR. Willibr. II 4,147 non legibus -itur *gens* ullis. CHART. Hall. I 262 cum ecclesia nostra debitis -retur. *al.* **2** *terrere – schrecken:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 306,26 quidam spirituum obscurorum ... circumdederunt me atque oculis flammantibus ... -bant. RANGER. Anselm. 5917 variis hostem congressibus -ent (-unt *ci. ed. in nota*) *Romani.* **3** *compellere – antreiben:* ERMENR. Sval. praef. 1 vitam describere me non solum poscis, sed et obnixius -is (agnis *1*). *seq.* ut: METELL. Quir. 41,13. **4** *mus. i. q. coangustare – beschränken:* ANON. mus. Sowa 1[b] p. 59,6 lex plica quos *(punctos)* tangit, quam nulla parenthesis -it. **B** *intrans.:* **1** *pavere, anxiari – besorgt sein, sich ängstigen:* HUGEB. Willib. 1 p. 88,22 pater et mater ... -ere (anxiari *var. l.*) ceperunt, quod *eqs.* MILO carm. 1,6,1,181 quo gressum verteret, -it *puer.* **2** *tremere – zittern:* VITA Caril. 5 (MGMer. III p. 390,25) 'anio' 'tremo' intellegitur, idcirco Anisola dicitur, hoc est tremoris insula adque frigoris.

adi. **1. angens,** -entis. *sollicitus – bekümmert:* VITA Amati Habend. 14 (MGMer. IV p. 220,33) se ... orphanos atque -es esse relictos.

2. anctus, -a, -um. *afflictus – bedrückt:* BERNH. GEIST. palp. 2,40 res sacrosancta libera corda petit, praecordia non subit -a.

?***angonali(s)** *subst. (orig. inc., nisi latet-γόνος)* **1** *sanguinaria – Vogelknöterich (Polygonum aviculare L., cf. André, Lex. bot. p. 281):* BOTAN. Sangall. 14 praef. nomen erba pulogonis; Romanis -is vocant, ultra mare scripione vocant. **2** *xiphion – Schwertel (Gladiolus L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 690sq.):* BOTAN. Sangall. 27 praef. nomen herba gladiol(us); Romani -i vocant.

angor, -oris *m. script. et form.:* anc-: *p. 642,5.* -guor-: *p. 642,7.*

1 *proprie sensu corporali:* **a** *strictius i. q. constrictio – Beklemmung:* WALAHFR. hort. 201 pectoris aegros comprimit *marrubium* -es. **b** *latius i. q. cruciatio, vexatio, dolor – Qual, Plage, Schmerz:* VITA Arnulfi 28 magnis vallata *mulier* ancoribus. WALAHFR. Wett. 195 multus ... parum discesserat -r. MIRAC. Richar. 2,16 (MGScript. XV p. 918,54) fomes istius anguoris. *al.* **2** *translate:* **a** *anxietas, sollicitudo, afflictatio – Angst, Kummer, Bedrückung* (*cf.* GLOSS. IV 3,61 St.-S. -r unfroi): WILLIB. Bonif. 5 p. 19,21 magno ... mentis -e premebatur. WALAHFR. Wett. 232 vallus in -em (gloss. RO: anxietatem; *cf. Vulg. Luc. 19,43*) positus. WANDALB. martyr. concl. 6 mens nimiis ... -bus tremit. *al. c. gen. obi.:* AETHICUS ISTER 104 -r praetermissorum. CHART. Wirt. V app. 8 p. 375,26 (a. 1111/25) abbas pulsatus -bus pecunie, quam prius dederat. **b** *concitatio – Erregung:* ALDH. virg. I 42 p. 294,10 consul ... acri -e afficitur. CHART. Lamb. Leod. add. 28 p. 264,1 (a. 1277) sevus -r me angit.

***angous** *subst. (theod. vet.* ango *c. termin. lat.) aculeus – Stachel:* GLOSS. p. 208,12 Th. stimulus -us.

anguicomus, -a, -um. *serpentes loco crinium habens – schlangenhaarig:* VITA Balder. 30,12 (vs.) -ae vis seva Meduse.

anguifer, -era, -erum. **1** *colubrifer – Schlangen tragend:* VITAE patr. Iur. 1,11 p. 136,36 caput -i hostis *(sc. diaboli).* **2** *in imag. i. q. serpentium proprius – Schlangen-:* EPIST. Wisig. 9 p. 671,27 progenies ... -o tenetur morsu captiva.

***anguilinus** *v.* *anguirinus.

anguilla, -ae *f. (?m.* -us: *l. 33) script.:* aggu-: GLOSS. II 367,37 St.-S. a(n)guui-: *l. 60.62.66. adde* BENVEN. GRAFF. ocul. B p. 17,15. angi-: GLOSS. I 509,1 St.-S. anguwi- *(var. l.):* GLOSS. III 83,43 St.-S. -il(a): *l. 50.68sq.* anquil(a): *l. 50.*

I *conger – Aal (Anguilla anguilla vel sim. L.; cf.* GLOSS. II 623,37 St.-S. -a al. IV 181,14 anguis villus [*i.* anguillus *ed.*] piscis, id est al. *ibid. al.):* **A** *de generatione, natura sim.:* ANSELM. GEMBL. chron. a. 1124 -ae innumerabiles propter glaciem a paludibus exeuntes. HILDEG. phys. 5,33 p. 1283[B] -a super eadem grana ex ore suo velut lac emittit *eqs.* ALBERT. M. sent. 1,19,10 p. 526[a],11 piscatores dicunt, quod -ae de superfluitate aliorum piscium generantur. animal. 3,79 -a ... caret cortice squamoso. 4,103 quaedam animalia ... non habent diversitatem sexus ... ut enkeliz, hoc est -a (*p. 538[a],3* ἔγχελυς). 4,104 numquam ... inventa sunt ova in -is in matrice aliqua. 6,81 omnia genera ... -arum generantur sine coitu. 7,29 -ae fluviales comedunt radices. 24,8 -a piscis est ab angue dicta, eo quod anguis habet figuram *(cf. Isid. orig. 12,6,41).* 24,19 congrui pisces ..., qui a quibusdam -ae marinae vocantur. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 14,6 p. 253,74 partes descissae adhuc vivunt, ut patet in -a scissa. *saepe.* **B** *de captione:* LEX Sal. Merov. 27,27 retem ad -ilas (-quilas *A2*, anguilaricia *C5*, -tiam *C6*). RUODLIEB XIII 45 quotquot fuerant ibi capti *pisces:* ... labilis -a. NIVARD. Ysengr. 1,679 *(de lupo per caudam piscante)* -as percasque tene. ALBERT. M. animal. 7,26 quando volunt piscari -am, turbant aquam *eqs. al.* **C** *de usu:* **1** *spectat ad tributa sim.:* CONC. Karol. 53 p. 692,11 censum de platessis et -is Somnensibus. CHRON. Mich. 8 ut solvant *fratres* ... XXX -as in festo sancti Andreae. LEO MARS. chron. 2,13 p. 638,3 sex milia -as. CHART. Old. II 17 nonaginta ligaturas -arum. REGISTR. abb. Werd. 3,1 p. 90,32 XX sticken aguuillarum. 6,10 p. 180,8 viginti snesan -e maioris. *al.* **2** *spectat ad cibum:* EKKEH. IV. bened. II 56 mittat in -am (anguuillam *cod.*) dextram, qui condidit illam. GESTA Trud. cont. I 12,9[med.] palustres -ae veru assatae. TRACT. de chirurg. 371 auferas ei *(infirmo)* -as (*cf.* HILDEG. caus. 5 p. 207,36 -am ... devitet. BENVEN. GRAFF. ocul. B p. 36,13 custodiat se a cibariis contrariis, sicut sunt agwille fumigate). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 140,15 qui dant *falconibus* carnes piscium sicut -ilarum. *al.* **3** *spectat ad medicamenta praeparanda:* ANTIDOT. Glasg. p. 140,31 -ila in vino sufugabis. TRACT. de chirurg. 727 -am vivam incide et guttam sanguinis in oculum mitte. HILDEG. caus. 4 p. 208,17 modicum de sagimine -ae accipiat. BENVEN.

[Sroder]

GRAFF. ocul. A p. 37b,14 fel -e et stercus lacertule ... confice. *al.* **4** *spectat ad gluten faciendum:* THEOPH. sched. 1,38 follem ... -ae diligentissime rasum ... eodem modo coque. **D** *per comparationem et in proverbiis:* MIRAC. Gorg. 16 p. 244a,23 debacchante in se maligno spiritu ... convolvebatur quasi -a vel muraenula. NIVARD. Ysengr. 1,334 lubrica ... -ę fallere cauda solet. IOCALIS 226 qui tenet -am per caudam, non habet illam.

II *lumbricus – Spulwurm:* ALBERT. M. animal. 23,86 si ... -ae, hoc est lumbrici longi, comedunt falconem.

III *flagellum – Peitsche:* GLOSS. III 163,10 St.-S. -a, quę et scotica dicitur, geisila (IV 33,54. 167,23).

anguil(l)aricius, -a, -um. *ad anguillam pertinens – Aal-:* LEX Sal. Merov. 27,27 *(v. p. 642,50)*.

***anguillaris**, -e. *ad anguillam pertinens – Aal-:* BEDA hist. eccl. 4,13 p. 231,30 retibus -bus.

***anguillarius**, -a, -um. *script.* -ila-: *l. 21. in nomine locorum vel aquarum i. q. ad anguillam pertinens – Aal-:* DIPL. Heinr. III. 271 p. 361,13 ecclesiam sancti Iohannis in Piscaria -a de Mortaria. 315 per ... aquam, que vocatur -ilaria maior et -ilaria minor.

anguinus, -a, -um. *script.* aguui-: *l. 28.*

1 *proprie i. q. ad anguem pertinens – Schlangen-:* CHRON. Pol. 3,23 p. 152,23 dentibus -is. **2** *translate:* **a** *perniciosus – verderblich:* UFFING. Liutg. 54 ne lupus ... rictibus -is ullam lucretur ab agnis. **b** *diabolicus, malitiosus – teuflisch, arglistig:* HROTSV. Theoph. 122 blanditiis -ae (aguuine *M*) calliditatis. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,5 potestas regis ... in -ę mentis collecta monetam.

*?****anguirinus**, -a, -um. (anguis) *ad anguem pertinens – Schlangen-:* IOH. DIAC. cen. 2,62 Iohannes camelinam *vestem*, Iudas capit -am (anguilinam *J*, argyrinam *Ps. Cypr.*).

anguis, -is *m. (f.: l. 41)* **I** *proprie:* **A** *strictius i. q. serpens – Schlange (cf.* GLOSS. III 366,22 St.-S. hunc. 454,18 uurm. IV 130,41 nater): WALAHFR. hort. 253 si perfidus -is ... serit ore venena pestifero. HROTSV. Dion. 75 *(de visione)* baratrum ... -bus impletum. NIVARD. Ysengr. 2,55 puer ruptum prudens intermeat -em. HILDEG. phys. 5,33 p. 1283A aquatilis -is, qui femina est, separat se a masculo *eqs.* 5,36 p. 1284C quidam serpens ..., cum ova aquatilis -is viderit, mox -em illam depellit. CARM. Bur. B 132,3b,8 -is sibilat. ALBERT. M. veget. 6,47 castanea ... valere dicitur contra morsum -ium. *al. in imag. vel per compar.:* WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 16 quo *(Baldrico)* pastore gregis obdormit luridus -is. EGBERT. fec. rat. 1,488 bile sub obliqua geris in penetralibus -em. ANNAL. Aquens. a. 1164 idem velut -e viso cessavit. *al.* **B** *latius:* **1** *de diabolo:* PAUL. DIAC. carm. 6,51 -is inique, furis, luco spoliatus et aris. HRABAN. carm. 33,6 hoc venenum invidiae -is sevit in homine. GODESC. SAXO fragm. p. 42,1 antiquus ... -is. **2** *de sidere:* CARM. de Bened. prol. 2,16 -is acu asportat lites ... ingeniosus. **3** *de Christo:* CARM. de Iuda 2,97 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 267) effectus crucis -is *(cf. Vulg. num. 21,8)*.

II *translate i. q. perplexitas – das Gewundene:* HUGO FLAV. chron. 1 p. 340,43 post flores rethoricos ac -es sillogismicos *(cf. Mart. Cap. 4,328)*. *Sroder*

1. angula *v.* angulus. **2. angula** *v.* anchusa.

angularia *v.* anularia.

angularis, -e. **I** *adi.:* **A** *proprie:* **1** *in angulo vel versura situs – im Winkel oder an der Ecke befindlich, Eck-:* **a** *de aedificiis, lapidibus sim.:* LEX Baiuv. 10,8 de -i columna interiori: si interioris aedificii illam columnam eicerit, quam winchilsul vocant *eqs.* (10,10). EKKEH. IV. cas. 42in. in quorum *(sedilium)* uno -i foribus proximo Notkerus psallere erat solitus. RUP. TUIT. inc. 13 turris ... -is, id est in angulo stans. CHART. Burgenl. 118 p. 84,37 flectitur ... ad metam -em (380 p. 260,3 tres m. -es terree. 480 p. 322,1. *ibid. al.*). CHART. Chil. 235 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. p. 24) domum. CHRON. Erf. mod. a. 1276 p. 277,12 lapides. *alleg.:* IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 226,1 *(de Christo)* quae *(petra)* lapis -is, crisofrasus *eqs.* ([*ex Vulg. I Petr. 2,6. al.*]. LULL. epist. 92 p. 209,11 in -i lapide utriusque testamenti ... salutem. *al.*). *per compar.:* OTTO FRISING. gest. 2,2 p. 103,29 *(de Friderico I.)* tamquam -is lapis utrorumque horum parietum dissidentiam unire. **b** *de fundis:* CHART. Meckl. 1319 (a. 1274) vendiderunt ... hereditatem illam totam -em, que sita est inter forum medie civitatis et macella (2700). *adde de colonis i. q. remotus – abseits wohnend:* CHART. Eichst. 66 p. 109,27 (a. 1259) ut contra personas capituli castrales, villanas sive -es non fulminet *episcopus* sentencias. **c** *anat.:* LEX Frision. 22,20 unum ex -bus dentibus. **d** *math. i. q. diagonalis – diagonal:* Ps. BOETH. geom. p. 418,16 -is lineae protensio ... tetragonorum. ANON. ad Ragimb. p. 534,4 cuius *(spatii)* -em lineam diagonium Platonis auctoritate sumens. *al. de delineatione dialectica decussata (cf. C. Prantl, Gesch. d. Logik im Abendlande. I. 1855. p. 692sqq.):* LIBRI Karol. 4,23 p. 220,32 ducantur ... sensus indagationes quasi quędam lineę -es duę. ALBERT. M. herm. 2,1,2 p. 430a,21 -es *enuntiationes*, hoc est, in angulis directe oppositas. **2** *ad angulos pertinens – Winkel-:* ALBERT. M. Is. 11,1 p. 164,48 -es ... formae sunt, quae formant ad angulum rectum et ad simplices rectitudines. **3** *angulos vel acumina exhibens – eckig:* **a** *math.:* Ps. BOETH. geom. p. 423,8 de -bus figuris (ALBERT. M. praedicam. 3,13 p. 219a,37). **b** *anat. c. sensu flexurae:* URSO anat. 171 si -is esset *stomachus*. ALBERT. M. animal. 1,375 *(de nervis)* absque inclinatione -i. *al.* **4** *ad conclave pertinens – Raum-:* BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 731,25 ut altus cruor -es parietes ... purpuraret *(cf. infra p. 646,12)*. **B** *translate i. q. dolosus – hinterlistig:* CHART. Bern. III 86 A p. 85,33 (a. 1274) res gesta scriptis inseritur, ut veritas ... nugas reprobet -es.

II *subst.:* **A** *masc.: lapis angularis – Eckstein: v. p. 647,72.* **B** *neutr.:* **1** *versura – Gebäudeecke:* TRAD. Neocell. 232b (a. 1276) concessimus ... aream ad faciendum cellare iuxta turrim vel -e monasterii. **2** *polygonum – Vieleck:* ALBERT. M. phys. 2,2,8 p. 136a,5 remota *forma* est sicut -e tetragono.

adv. **angulariter**. **1** *ad formam anguli – winkelförmig:* GLOSS. Roger. I A 1,2 p. 510,39 caput ... vulnerari ... secundum longum et latum, circulariter et -r. BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,5 p. 117G ut suspendatur manus infirmi -r ad collum eius. ALBERT. M. animal. 3,91 quae *(ossa)* ibi -r coniunguntur. **2** *secundum angulos – in bezug auf die Winkel:* Ps. BOETH. geom. p. 417,2 quamvis *rhombi* aut -r aut lateraliter a ... parallelogrammis dissideant. **3** *angulis se tangentibus – durch Berührung der Ecken:* ALBERT. M. cael. 3,2,7 p. 277b,30 octo cubi -r in uno puncto coniuncti. **4** *diagonaliter, oblique – übereck, diagonal, schräg:* Ps. BOETH. geom. p. 427,16 notas ... -r inscribere. ASILO rhythmimach. p. 12,7 species multiplicis legitimos tractus habeant in ante, retro, dextrorsum, sinistrorsum, -r in campum secundum. RADOLF. epist. 1 p. 514,15 si *quadrato* per oblicum linea -r fuerit ducta. *decussatim – kreuzweise, x-förmig:* WOLBERO cant. 1 p. 1069A -r ... utrinque repugnant *equitatus Domini et invidia, equitatus diaboli et dilectio*, ut simul esse nequeant.

angulatim *adv.* **1** *per angulos – im Winkel:* MAPPAE CLAVIC. 213 -m ... tres virgulae coniunctae orthogonium faciunt. **2** *diagonaliter – übereck, diagonal:* RADOLF. epist. 1 p. 514,23 -m dividitur quadratus. *decussatim – kreuzweise, x-förmig:* GESTA Karoli M. p. 205,9 et angulos et cineres aspersos -m *(de re cf. supra p. 19,47sqq.)*.

***angulatio**, -onis *f. angulus – Ecke:* URSO qual. 499 quod rotundatur non habens -es.

***angulatorium**, -i *n. norma – Winkelmaß:* GLOSS. III 718,44 St.-S. -um winkelmate.

angulo, -atum, -are. *medial. i. q. flecti – sich biegen:* CHART. Burgenl. 33 p. 17,33 (c. 1180/c. 1250) ubi -atur ... fluvius.

adi. **angulatus**, -a, -um. **1** *qui angulos habet – einer der Winkel hat:* GERB. geom. 4,3 planae figurae, quas rectis lineis determinari -asque esse diximus (5,1. *al.* ALBERT. M. eth. 6,2,26 p. 444b,31). **2** *angulatim flexus – im Winkel ge-*

[Humperdinck]

bogen, abgewinkelt: ALBERT. M. praedicam. 5,8 p. 259^{b},17 -um esse acuto angulo vel recto vel hebete. metaph. 5,3,1 p. 326^{b},4 sicut terminatum esse est qualitas circa quantitatem dicta, ita -um esse et ipse angulus. *v. et infra p. 647,16.* **3** *distinctus – eingeteilt:* ORDO Farf. (MGScript. XI p. 547,22) cella novitiorum . . . sit -a in quadrimodis, videlicet prima ubi meditent, in secunda reficiant *eqs.*

***angulositas,** -atis *f. concavitas angularis – winkelförmige Vertiefung:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 81,4 ut . . . lacerti reciperentur in -bus illis, que fiunt ex osse medio elevato *pectoris* et duabus partibus subiacentibus.

angulosus, -a, -um. **I** *proprie:* **A** *c. sensu constrictionis i. q. (multos) angulos habens – winklig:* **1** *de aedificio:* LIBER de appar. Mich. 5 (MGLang. p. 543,9) erat . . . domus *(i. ecclesia)* -a. **2** *anat.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 81,12 concavitates . . . -e affuerunt, . . . ut in eis locarentur lacerti. **B** *c. sensu prominentiae i. q. (multa) acumina vel acies exhibens – (viel)eckig, kantig:* **1** *de rebus fabrefactis:* CASUS Petrish. 1,19 p. 56,9 cassis *ciborii* ligneis columnis tornatis superpositus -us et deauratus. **2** *de terris, locis:* AETHICUS ISTER 101 p. 75,30 Corsica . . . multis . . . promunturiis -a *(cf. Oros. hist. 1,2,103).* CHART. Burgenl. 485 p. 326,1 pervenitur ad quendam locum -um, ubi precisa est . . . via inhibi existentibus binis metis. *v. et infra p. 647,34.* **3** *math.:* RAGIMB. epist. 4 p. 524,6 quod trium laterum per communem terminum, id est angulum, coniunctio sit -a tantum extremitas etiam in solido. 6 p. 530,14 planitiem aliquam -am vel rotundam. ALBERT. M. phys. 4,1,13 p. 269^{b},11 dicitur circulus aequalis figurae -ae in geometria (gener. 1,5,15 p. 401^{b}, 36). summ. theol. I 6,24,1 p. 195^{b},34 linea circuli magis est unum quam aliae lineae -ae (*Arist. p. 1016^{a},13* τὴν δὲ κεκαμμένην [*sc.* γραμμὴν] καὶ ἔχουσαν γωνίαν); -ae enim dividuntur in diversas formas, acuti scilicet et recti et hebetis. *subst. neutr. i. q. forma acumina exhibens – eckige Form:* ALBERT. M. cael. 2,2,1 p. 150^{b},9 quod est unum in sphaerico, non intrat in compositionem -i. **4** *natur.:* ALDH. virg. I 3 p. 232,3 multiformem favorum machinam -is et opertis cellulis construunt *apes.* ALBERT. M. veget. 6,177 rami. *ibid. al.*

II *translate:* **A** *confusus, obscurus – verworren, unklar:* AMALAR. interpr. 56 sensum, quem planum potuit facere, valde -um fecit. EKKEB. SCHON. cath. 2,1 o Cathari plebs -a *(cf. p. 648,16).* 4,3 p. 26^{D} de vestra abscondita fide et de -a doctrina vestra. **B** *dolosus – hinterlistig:* CAND. FULD. Eigil. I 6 insidiis. **C** *tergiversans – Ausflüchte suchend:* DAVID compos. 3,43,1 p. 266,3 nostra -a opinio.

1. angulus, -i *m. (n.* -um: *l. 54. p. 646,12; f.* -a: *p. 646,38. 70. 648,2. cf. p. 646,32) etym.:* HRABAN. univ. 14,23 p. 402^{B} -us . . . tractus est . . . a gony.

I *proprie:* **A** *c. sensu constrictionis (vel remotionis) i. q. spatium quibusdam finibus fere coeuntibus terminatum,* μυχός, γωνία – *Winkel, Ecke:* **1** *de aedificiis, rebus fabrefactis sim.:* **a** *strictius:* LEX Sal. Merov. 58,2 in casa sua intrare et de quatuor -os terrae in pugno colligere. RHYTHM. 146,5,6 pede per -a versant *mensam.* LEO MARS. chron. 3,29 p. 721,47 (add. 2) in quattuor -is campanarii hae reliquiae sunt. HONOR. AUGUST. gemm. 1,155 duo alphabeta, quae ex diversis -is *pavimenti ecclesiae dedicandae* in formam crucis conveniunt *(cf. supra p. 644,60).* GESTA mon. Mans. (MGScript. XV p. 934,4) per quatuor ipsius *altaris* -os foramina quatuor fieri. CHART. Naumb. 325 p. 307,43 custos . . . luminaria subministret . . . in IIII claustri -is. *al. de tabula rhythmimachiae:* ASILO rhythmimach. p. 16,2 si contrarius numerus in -is aut in lateribus circumponatur his partibus. **b** *latius:* **α** *aedicula astructa vel inserta, conchula – kleiner An- oder Einbau, Nische:* PAUL. BERNR. Greg. 50 p. 501,17 -um brevem praesepii . . . intraverunt. CHART. Mog. A 569 p. 485,37 ad porticus exteriores ecclesie cum -is adherentibus . . . observandos. AEG. AUR. gest. 2,58 p. 63,15 in -o cripte humilioris in oratorio sancti Hylarii se sepeliri constituit *episcopus.* CHART. Turic. 1578 cum . . . regina cum . . . dominabus seorsum in quodam -o (*'Erker' ed.*) resedissent. **β** *latebra – (Schlupf-)Winkel, Unterschlupf:* ARBEO Emm. 19 ex latebris . . . et aedificiorum -is. CONC. Karol. 56^{A},38 ne in . . . monasteriis multimodi sint -i vel talia loca, quae sint tenebrosa. NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 72,1 in -is aut subter altaribus . . . absconsus. *al. de viis angulosis civitatis:* ARNULF. MEDIOL. gest. 2,18 pugna committitur per plateas et -os *civitatis.* TRAD. Scheftl. 337^{b} domnus Fridericus in A-o. *recessus – abgeschiedener Raum:* EKKEH. IV. cas. 69 caminatam quandam, veterum seniorum -um vocatam. EKKEH. IV. (?) prol. Gall. p. 1096,29 quae . . . nobis . . . in -is nostris pateant. **γ** *conclave – Raum:* BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 733,26 Benedictus . . . secus principalem (-e *cod.*) -um in dextra parte introeuntibus domum . . . iacebat. *de area oblonga rhythmimachiae:* FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,12 p. 178,4 nota secundum -um, cuius inicium est quaternarius. **2** *de terris sim.:* **a** *strictius:* LEX Baiuv. 16,17 per IIII -os campi aut de signatis terminis . . . tollat *venditor* de ipsa terra. **b** *latius:* **α** *agellus (fere acutus vel remotus) – kleines (meist spitz auslaufendes oder abgelegenes) Grundstück:* COD. Lauresh. 252 (a. 767) proprisum, qui iacet in illo -o, ubi Suarzaha intrat in fluvium Wisscoz. CHART. Rhen. inf. I 19 in proximo -o inter Rurum et Uuidubergum. TRAD. Weiss. 127 p. 123,18 dedit . . . circumseptum in uno -o ad occidentalem plagam. CHART. Austr. sup. II 51 p. 69,20 abnuit se illius scahhi de profundissimo -o. CHART. Altenberg. 10 p. 17,9 in -o, qui dicitur steinrot, iacet una quedam agri particula. CHART. episc. Halb. 370 p. 332,15 -us graminum iuxta preurbium situatus. CHART. Burgenl. 82 p. 53,10 venit *meta* ad -um Zered (*cf.* CHART. episc. Misn. 121 p. 109,34 inde in -um Nakuthipozcaki). CHART. Traiect. 1518 terram . . . cum -o, qui dicitur Orch, qui adiacet prato ecclesie. CHART. Brand. A XIII 25 p. 221,6 trans stagnum . . . versus austrum -us quercea. *al.* **β** *regio remota – abgelegene Gegend, Ende:* EPIST. Aldh. 3 (9) in extremo Francorum limitis latens -o exsul. BEDA hist. eccl. 1,15 p. 31,23 de Anglis, hoc est de illa patria, quae A-us dicitur *eqs.* (*cf.* THIETM. chron. 7,36). 5,15 p. 315,24 in extremo mundi -o. BONIF. epist. 30 tenebrosos -os Germanicarum gentium lustrare. HINCM. ord. pal. 36 populus in qualibet regni parte, regione seu -a turbatus. ARNULF. MEDIOL. gest. 2,13 ut omnis Italia, universa Germania convenirent . . . ab -o usque ad -um. OTTO FRISING. gest. 1,56 p. 81,9 in -is Galliae, id est circa Brittanniam et Guasconiam. CHART. Sangall. A 848 ad Frimannehus in -o. *al. latebra – Schlupfwinkel:* WALTHARIUS 497 -us hic virides . . . gesserat herbas. **γ** *regio – Gegend:* ARBEO Emm. 1 occidentales tot -orum, Brittanniae, Hiberniae, Galliae *eqs.* **δ** *clima caeli – (Himmels-)Richtung:* LEX Sal. Merov. 60,1 quatuor fustes . . . in quatuor partes per quatuor -os . . . iactare. FORM. Sal. Merk. 13^{b} qua ambulare voluerit in quattuor -is terrae. HILDEG. epist. II 10 p. 349,16 quatuor venti per quatuor -os -orum in magnam ruinam moti sunt. ALBERT. M. animal. 20,46 descensus radii . . . ad -um occidentis et ad -um mediae terrae et . . . reditus eius ad -um orientis. *al.* **3** *math.* (*def.:* GERB. geom. 4,3 est . . . planus -us duarum linearum in planitie e diverso ductarum ad unum punctum coadunatio; sive aliter: -us est spatium, quod sub duabus lineis se invicem tangentibus continetur *eqs.* ALBERT. M. metaph. 5,3,1 p. 326^{b},5 [p. 258,75G.] -us . . . est passio continui finiti linea, sive illud superficies, sive corpus sit): MAPPAE CLAVIC. 213 -o . . ., in quo iunguntur basis et ypotemusa. GERB. geom. 4,4 rectus *-us,* qui et normalis dicitur, hoc modo fit *eqs. al. (v. ind.).* RAGIMB. epist. 4 p. 522,28 cubicus numerus . . . unitatem in -o demonstrat; . . . qui magis sit exterior in cubico quam in plano -o, iudicare nequeo. Ps. BOETH. geom. p. 383,2 alternos -os aequales. p. 393,12 rationabilium . . . -orum genera sunt tria, hoc est rectum, hebes, acutum; haec . . . habent species VIIII: tres rectarum linearum, tres rectarum et circumferentium *eqs.* Ps. PLATO quart. 4 p. 160,22 substantia est susceptiva trium -orum, haec sunt principia corporum. ALBERT. M. anal. post. 2,3,2 p. 198^{b},13sqq. -us apud Graecos est foeminini generis . . .; propter quid recta -a, scilicet ut ita liceat loqui, in medio circulo descripta recta est. *saepe.* per -os *i. q. diagonaliter – diagonal:* ASILO rhythmimach.

[Humperdinck]

p. 16,20 sive fiat *medietas* per -os sive in directum. *de opticis:* ARNOLD. SAXO fin. 4,9 p. 87,14 in ... speculis ... visus in equalibus -is reducuntur (*cf.* ALBERT. M. summ. creat. II 1,21,3,3 p. 199^{b},35sqq.). DAVID compos. 3,43,1 p. 266,4 solis radius nunquam facit -um. ALBERT. M. summ. creat. II 1,21,3,3 p. 199^{b},28 quod immutabit oculum, ... attingit ipsum in puncto -i. animal. 16,60 ex multiplicitate ... -orum radiorum *caelestium* (*cf.* 16,22). caus. univ. 2,2,38 p. 536^{a},26 oblique respiciunt *stellae* secundum -um obtusum vel contingentiae *(i. supplementi).* **4** *natur.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,15 p. 43b^{v} in extremitate -i palpebre *(cf.* Ps. GALEN. anat. 8 p. 186^{D} ad -os lachrymales oculorum. ALBERT. M. animal. 1,139 -i ciliorum. *al.).* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 101,3 quando ala est extenta, unaqueque *pennarum* facit -um acutum cum ala sibi subiecta. THEOD. CERV. chirurg. 2,48 p. 156^{B} dimittat *infirmus* cubitum angulatum ...; non cesset constringere suspensorium paulatim, donec -us constringatur. **B** *c. sensu prominentiae:* **1** *aculeus, acumen, acies – Spitze, Ecke, Kante:* **a** *de aedificiis, rebus fabrefactis sim.:* WALAHFR. Gall. 2,46 -o sarcofagi adnixus. ALTFR. Liutg. 2,18 iuxta ... aecclesiae -um. THEOPH. sched. 3,44 percuties -os inter ... arcus patenae. HILDEG. scivias 3,7 p. 642^{D} habebat *columna* ... in exteriore sui parte tres -os ... a pede usque ad cacumen. ANNAL. Pegav. a. 1091 p. 244,34 ut propriis humeris per duodecim -os fundamenti *ecclesiae* totidem cophinos lapidum primus deferret *marchio.* FUND. Schild. 7 p.1048,53 alii -os rectangulant. *al. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. I 3 velut abiectum reprobi lapidis nomen in ecclesiastici parietis -o ... fundatur *(cf. Vulg.psalm. 117,22). fort. i. q. ansula – viell. 'kleiner Griff':* PETR. CAS. (?) chron. 3,74 p. 753,41 fistula aurea cum -o (anulo *J. Braun, Das christl. Altargerät. 1932. p. 250*[18]). **b** *natur.:* MAPPAE CLAVIC. 290 fricabis -os *cristalli.* HILDEG. div. op. 2,5,2 p. 903^{B} si terra angulosa et non rotunda esset, -i ... inaequalitatem ponderositatis ei inferrent. ALBERT. M. veget. 3,30 non esset ratio *in fructu sphaerico,* quare una pars ad -um elevaretur longius a centro distantem. 4,113 *(de spina)* acuti -i penetrativi. animal. 12,70 propter humorem, qui remollit acutos -os ignei caloris (*cf.* 12,86 Pitagoras bene dixit pungens esse calidum, eo quod ex acutis componitur -is). 23,49 additamentum triangulare forte, cuius prominens et rectus -us est in superiori pectoris *falconis,* et est durus valde -us. *al.* **2** *terminus, caput – Ende:* **a** *de aedificiis, rebus fabrefactis:* LEO MARS. chron. 3,33 p. 724,47 subtus ... et super deambulatorios fornices fecit et in eius utrisque -is marmoreos gradus. TROTULA 17 p. 14,26 tendatur *linteamen* ... per quatuor -os. WILH. RUBRUQU. itin. p. 290,6 non terminatur *mitra* in unum -um. **b** *math.:* MATHEM. var. Bubnov p. 274,27 latent *divisores* ... in -o a b a c i pro consuetudine (p. 277,15). **c** *natur.:* ARNOLD. SAXO fin. 4,8,20 ex uno -o ipsius magnes trahit ferrum et ex opposito -o fugat ipsum *(inde* ALBERT. M. miner. 2,2,11 p. 40^{b},25; *cf. J. Ruska, Das Steinbuch des Aristoteles. 1912. p. 38sqq.).* THEOD. CERV. chirurg. 2,6 p. 146^{D} cutis ... in medium crucis findatur, et quatuor -i cutis ... discarnentur. ALBERT. M. animal. 4,29 recedunt *ova* a rotunditate ad -os. 6,8 ova ... habentia in loco acuti -i rotunditatem (*antea:* capitis). 17,16 ova ... habentia -um spericum acutum. *al.*

C *c. sensu sinuationis, inflexionis:* **1** *sinus – Bucht, Einbuchtung:* WIDUK. gest. 1,8 p. 10,4 insula *Anglisaxonum* in -o quodam maris sita est (*cf.* CHART. Turic. 1086 lacūs). RICHARD. ANGL. anat. II p. 87,27 forma *stomachi* ... non ... habet -os (*cf.* ALBERT. M. veget. 2,65 competit *rotunditas* motui nutrimenti plantarum, quod in strictura -orum impediretur. animal. 1,551). **2** *curvatio – Krümmung:* CHART. Burgenl. 430 p. 293,23 (a. 1263) in -o fluvii Ichoa. ALBERT. M. veget. 2,108 per venam, quae divertit in -um et meatum habet anfractuosum. animal. 1,446 sub osse -i *(sc. curvationis dorsi)* est ... os renum. *al.* **D** *c. sensu fundamenti:* **1** *lapis quadratus – Eckstein:* EKKEH. IV. pict. Mog. 180 ecclesie muro lapis ... futuro -us aptatur oleique liquore sacratur. *alleg.:* HRABAN. univ. 14,23 p. 401^{D} -us ... sive angularis ... intelligitur Christus. *de meta angulari ut vid.:* PIRMIN. scar. 22[in] nolite adorare idolis; non ad petras neque ad arbores, non ad -os (-as *A*) neque ad fontes, non ad trivios nolite adorare *(de re cf. ed. p. 132sqq.).* **2** *columna angularis – Ecksäule:* ANNAL. Altah. a. 1045 p. 40,4 fractis -is vestibulum concidit. **3** *cardo – Angelpunkt:* AMALAR. ord. antiph. 6,1 mane est quidam -us noctis et diei. ALBERT. M. animal. 14,52 pes ... habens cahab *(i. posteriores ungues)* est sicut habens duos -os; et tunc duas habet inflexiones.

II *translate:* **A** in -o (-is) *i. q. secreto – insgeheim:* CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 225,1 in -o susurrantes. OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 24,11 iuramenta, quae contra leges ... in -is fiunt. **B** *firmamentum – Stütze:* RADBOD. (?) Bonif. 6 p. 66,10 Angli ... ab -o, id est firmamento regni, derivari. **C** *confusio sectae – verworrene Lehre:* EKKEB. SCHON. cath. 2,1 quando iniit hoc consilium Dominus, vellet esse absconditus in -is vestris *(sc. catharorum)* ? **D** *captio – Verfänglichkeit:* ABSAL. serm. 46 p. 264^{C} investigasse ... -os syllogismorum. **E** *illiberalitas – Engherzigkeit:* GERHOH. psalm. 36,31 p. 553,4 *(ex Bernh. Claraev.)* ubi proprietas, ibi singularitas; ubi autem singularitas, ibi -us; ubi vero -us, ibi ... sordes.

2. *angulus *subst. (orig. inc.) citrullus – Wassermelone (Cucurbita citrullus L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1029):* GLOSS. Salern. p. 5^{b},41 citrolus -us.

3. angulus *v.* angelus. **anguo, anguor** *v.* ango, angor.

angustatio, -onis *f. coartatio – Verengung:* PS. GALEN. anat. 14 p. 192^{B} propter eius *(coli intestini)* -em. THEOD. CERV. chirurg. 3,55 p. 178^{E} -o narium, unde videntur loqui cum naso. *v. et supra p. 640,71.*

angustia, -ae *f. (? n. pl.* -a: *l. 72) script.* -scia: *l. 53. saepe plur. sensu sing.*

I *proprie:* **A** *coartatio – Enge:* **1** *strictius i. q. strictura – Schmalheit:* **a** *gener.:* ANNAL. Altah. a. 1063 p. 63,9 -as viarum vallabat *rex.* CHART. Mog. A 552 p. 460,37 *pars pagi* pre -a transitus vulgariter slinch vocata. OTTO FRISING. chron. 7,14 p. 327,25 portarum. gest. 1,19 p. 32,28 pontis. *al. fauces – Engpaß:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,34 per Carantaniae abruptas -as Bagoariam ... intraverat *rex.* OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 113,4 emensis Alpium -is. *al.* **b** *medic. i. q. angustatio – Verengung:* WALTH. AGIL. med. 19 p. 119,36 horis (*i.* oris) venarum. BRUNUS LONG. chirurg. 1,18 p. 115^{F} violentia ... compressionis maiorem generat -am *ossium fractorum.* **2** *latius:* **a** *restrictio, parvitas – räumliche Beschränkung, Kleinheit:* ALDH. epist. 1 p. 477,4 stricta epistularis -a (*cf.* WALAHFR. hort. 300 carminis. EGINO epist. 5,31 p. 446,46 cartulae). NOTKER. BALB. gest. 2, 14 p. 78,10 propter ... -am ... terrarum *regni.* EPIST. Teg. I 27 p. 30,18 Deus ... parvitatem, -am vel pauperiem eiusdem loci non despexit. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 123,22 arcis. CHART. civ. Magd. 120 ad ampliandam -am aree ... fundum ... dedimus. *al.* **b** *medic. i. q. constrictio – Beklemmung:* RECEPT. Sangall. I 172 pectoris. TRACT. de caus. mul. 91 anime defeccio et ... anguscia. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,111 p. 25a^{v} -a est, cum paulatim calor naturalis interiora subintrat corporis. GLOSS. Roger. III 473 si quis ... sentit -am circa cor. WALTH. AGIL. med. 19 p. 119,33 stomachi. ALBERT. M. animal. 7,110 vehementer inspirant *vaccae* ex -a. 20,41 calor et -a sunt quodammodo generantia spiritus per resolutionem interioris humidi. *al. remissius:* CARM. Bur. B 127,6,1 tanta est -a, que currit per viscera. **B** *brevitas – Kürze:* WALAHFR. Mamm. 21,8 ne praeceptis -a temporis obsit. GESTA Halb. p. 116,11 -am termini prefiniti iuste pretendens. *al.* **C** *exiguitas, defectus – Geringfügigkeit, Mangel:* GESTA Trud. cont. II 4,10 p. 354,29 pre -a et tenuitate censūs.

II *translate:* **A** *pressura, necessitas – Bedrückung, Drangsal, Not(lage):* ARBEO Emm. 42 ex tot -is ... eruere. WALAHFR. Gall. 2,46 inter peregrinationis -as. RIMB. Anscar. 1 p. 19,3 inter varias ... pressurarum -as positi. DIPL. Otton. II. 231 p. 259,14 ecclesie ... ab oppressoribus ... conculcate ... miseriis et -is subvenientes. THIETM. chron. 7,73 qui ... regnum Dei pacienciae vincentis -a solacio promeretur

[Humperdinck]

(de forma cf. N. Fickermann, JbGeschMitteld. 6. 1957. p. 42sq.). VITA Virg. Salisb. II 21 p. 94^{b},47 iudiciales . . . -as. CHRON. Reinh. a. 1190 p. 547,1 undosis -is *(sc. maris).* CHART. ord. Teut. (Thur.) 155 mansos . . . pro legittimis -is terre sancte vendidi. *saepe. de medicamento morbi amaritudinem angustiante:* ALBERT. M. top. 6,1,2 p. 433^{a},37 putrimordax . . . dicat *Plato* felagon (*p. 140^{a},4* φαλάγγιον σηψιδαχές), hoc est fellis sive amaritudinis angorem vel -am. **B** *tribulatio, maestitia – Betrübnis, Kummer:* BONIF. epist. 63 p. 129,8 fessę mentis -as. VITA Liutb. 29 p. 33,15 maximam maeroris mei -am. BRUNO QUERF. fratr. 8 infinita -a accrevit cordibus eorum. ALBERT. M. mot. animal. 1,2,6 p. 278^{b},30 -a . . . cordis diffinitur per contristans. *al.* **C** *difficultas, impeditio – Schwierigkeit, Behinderung:* HRABAN. epist. 35 grandis mihi questionis in animo -a versatur. GODESC. SAXO theol. 21 p. 293,27 si quis adhuc magnis coartatur -is de seminibus animatis. CHART. Babenb. 466 p. 334,44 per stricturas legum et iudiciorum -as discutere iura. *al.* **D** *vilitas, humilitas – Dürftigkeit, Niedrigkeit:* VITAE patr. Iur. prol. p. 131,26 quamquam non decoloret virtutum amplitudinem sermonis -a. CHART. archiep. Magd. 452 p. 586,2 vestrę . . . benignitatis exhuberantia . . . mee pravitatis excedit -as.

angustio, -avi, -atum, -are. *de usu:* EKKEH. IV. bened. I 42,44 si legat *Priscianus* 'angustat', '-iat' ista *(translatio fida)* rependat. *cf. p. 650,22. saepe medial.; refl.: l. 39; intrans.: l. 41.54sqq.; cf. l. 48.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. coartare – einengen, verkleinern:* ADALBOLD. Boeth. 367 unde illa *(mens)* dilatatur, istud *(corpus)* -atur; angusta sede corpus gravatur, mens reficitur. RADOLF. epist. 1 p. 517,12 quantum . . . unus *(angulus)* ultra rectum dilatatur, tantum duo reliqui infra medium -antur. **B** *latius i. q. constringere – verkrampfen, beklemmen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,23 p. 4b^{r} corpus . . . si . . . -etur et tristetur. TROTULA 17 p. 13,39 sunt . . . quaedam mulieres ita angustiosae in officio partus, ut vix . . . se expediant; . . . quandoque enim calor extraneus supervenit circa interiora: unde . . . nimis -antur in partu. HILDEG. phys. 1,99 sudor de homine exit, cum ille -atur. *refl.:* ALBERT. M. animal. 23,95 si se -verit *accipiter,* accipe sirupum. *intrans.:* GONZO Geng. 31 coepit illa *(puella contracta)* sudando, gemendo, -ando voces emittere.

II *translate:* **A** *premere, affligere – bedrücken, bedrängen:* VITA Arnulfi 18 paupertate et miseria -amini. DIPL. Heinr. IV. 264 pauperes . . . consolari et non -are. CHRON. reg. a. 1111 (rec. II) in tantum rex -atur, ut pene iam fugam iniret. *al.* **B** *maestum reddere, anxiare – in Kummer versetzen, ängstigen:* ALCUIN. epist. 198 p. 328,15 noli -ari (-are *T*) de morte carorum. HILDEG. phys. 5,13 de magnis inundationibus aquarum . . . valde timet et -atur *elsua piscis.* ALBERT. M. mot. animal. 1,2,5 p. 277^{a},8 aptissimus gaudio . . . non tristabitur nec -bitur nisi ex magna causa. *c. acc. c. inf.:* TRANSL. Godeh. 1 p. 640,28 antistes . . . se sacris ordinibus quasi homicidam esse repellendum -atur.

adi. **1. angustians,** -antis. **1** *afflictus – bedrängt:* CHRON. Fred. 2,62 p. 87,27 rex . . . coartatus -s . . . petebat Bellesario. HINCM. annal. a. 879 p. 149,24 -es . . . Gozlanus et Chuonradus . . . fecerunt confugium. CHART. Westph. VII 552 cum . . . reverende persone . . . -es auxilium pecierint. *al.* **2** *sollicitus – besorgt:* HINCM. epist. I 186 p. 191,24 -s *clericus . . .,* ut qualicumque modo gradus posset habere.

2. angustiatus, -a, -um. **1** *afflictus – bedrängt:* ROLAND. PATAV. chron. 8, 14 -um Ansedisium. **2** *maestus, anxius – betrübt, ängstlich:* IOH. CODAGN. gest. 1 p. 465,21 pre nimio luctu ita erant -i, quod loquela etiam carebant. ALBERT. M. mot. animal. 1, 2, 6 p. 278^{b},17 non . . . omnis, qui corde est debilis, est tristis vel -us.

angustiosus, -a, -um. **1** *proprie:* **a** *artus, parvus – eng, klein:* AGNELL. lib. pont. 40 *(de Ravenna)* quod priscis temporibus -a erat, idem augustus ingens fecit. **b** *medic. i. q. constrictus – verkrampft:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,4 p. 41a^{v} anhelitus *phreneticorum* -us. *v. et l. 35.* **2** *translate:* **a** *sollicitus, anxius – sorgenvoll, ängstlich:* AGNELL. lib. pont. 42 cum esset *Placidia* -a per discrimina maris gradiens. ALBERT. M. mot. animal. 1,2,6 p. 278^{b},31 -us . . . est, quem angit in corde id, quod modicam habet causam tristitiae. **b** *gravis – drückend:* INNOC. IV. registr. B 32 p. 25,7 -e servitutis obprobrium.

angusto, -avi, -atum, -are. **I** *proprie:* **A** *strictius i. q. coartare – verengen:* Ps. GERH. CREM. sept. p. 334,11 -ando capud aluthel. ALBERT. M. animal. 1,419 ne sua duritia -ent *circuli cannae vocis* ysophagum. *medial.:* GLOSS. Roger. I A 3,23 p. 705,19 si nares incipiunt -ari eis. **B** *latius:* **1** *restringere – einengen:* CHART. Rhen. med. I 69 p. 77,10 (dipl. Loth. I.) nos propter arduam et strictam regni nostri partem -ti et constricti. **2** *terminare – begrenzen:* LAMB. TUIT. Herib. 2,14 neque *puerum caecum* res has, quae termino -antur, unquam visurum.

II *translate i. q. affligere, urgere – bedrängen, in die Enge treiben:* HRABAN. carm. 38,22 *Aegyptus* sonat '-ans tribulatio'. EKKEH. IV. bened. I 36,30 quos *(dictatores)* -tus populus creat. OTTO SANBLAS. chron. 23 p. 33,16 inperator . . . -tus legatos . . . direxit. *al. c. sensu violandi:* CAPIT. reg. Franc. 252,20 si quis . . . consecratum . . . vulneribus vel . . . iniuriis -verit (-stia- *var. l.*).

angustus, -a, -um. **I** *proprie:* **A** *artus – eng:* **1** *strictius i. q. constrictus – schmal:* ALDH. virg. I 4 p. 232,8 -a alvearii vestibula. WETT. Gall. 10 valles. RAHEW. gest. 3,3 p. 168,29 in -is (-iis *A.B1*) locis. ARNOLD. LUB. chron. 5,14 p. 188,44 bycaria quasi ductilia in inferioribus sunt -a. ALBERT. M. animal. 1,349 qui *(musculus)* est -us et longus. *al. subst. neutr. plur. i. q. coartatio – Enge:* WALTHARIUS 692 -a loci solum concurrere soli cogebant. *in imag.:* HUGEB. Wynneb. 3 ad -am paradisi portam . . . ire ([*ex Vulg. Matth. 7, 13sq.*]. *cf.* HRABAN. carm. 11,25 duc . . . via populos -a. *al.*). WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 118 si sub litore primo -um miratus iter *(i. laborem scriptoris)* campestria captas. **2** *latius i. q. restrictus, parvus – räumlich beschränkt, klein:* ALDH. virg. I 36 p. 282,10 quis ubertim -o stili textu effari valeat *eqs.* WALAHFR. carm. 9,3,3 aedis . . . nostra est nobis -a duobus. NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 72, 27 ad cellulam sancti Galli, quę cunctis locis imperii latissimi pauperior visa est et -ior. HROTSV. Mar. 586 -o praesepi *Christi.* RUOTG. Brun. 3 regni. *al.* **B** *brevis – kurz:* **1** *gener.:* WANDALB. mens. 331 December, arcitenens Phoebum -is cui cursibus effert. ALBERT. M. animal. 1,510 qui . . . -is passibus incedunt, inefficaces sunt. **2** *de tempore:* HEITO Wett. 4 in tam -o temporis articulo (*cf.* WALAHFR. Wett. 270 in -o . . . temporis artu).

II *translate:* **A** *sollicitus, maestus – sorgen-, kummervoll:* THIETM. chron. 4,55 -ae mentis deliberacione. 6,57 principes -o versant in pectore, quid *eqs. (cf. Verg. georg. 4,83).* **B** *minutus, vilis – engherzig, unbedeutend:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 390,1 qui . . . grammaticam -am et artam artem scit. EPIST. Meginh. 11 vellem vos . . . accisis tantis opibus in -iorem personam includi. *subst. masc. i. q. homo vilis – unbedeutender Mensch:* OTTO FRISING. chron. 6, 13 p. 273,35 qui post ipsum *(Arnolfum)* . . . confuse regnarunt, non imperatores et augustos, sed invasores et -os appellare consueverunt.

anhela *v.* anhelus *p. 653,56.*

anhelabundus, -a, -um. *suspirans, exanimatus – keuchend, atemlos* (*cf.* GLOSS. III 224,14 St.-S. -us fneschezenter): VITA Austrig. 4 (MGMer. IV p. 194,11) veniens quidam ex ministris . . . -us . . . nuntians regi mortuum esse . . . Bethelenum.

anhelatio, -onis *f. dyspnoea – schweres Atmen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,26 p. 46b^{r} apostemata calida in stomacho sunt nascentia cum . . . angustia, -e, grossitudine.

***anhelatus** (anal-), -us *m. spiratio – Atem(holen):* TRAD. Frising. 39 p. 67,8 (a. 770) iuventutis amissa vigore suspirus fruor analatum. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 167,35 anhelat *falco sanus* frequenter, non movens caudam motu -us, quemadmodum faciunt egri. *v. et infra p. 651,36.*

[Humperdinck]

***anhelio** (anel-) *m.* *astron. i. q. celeripes – Schnelläufer:* CARM. de Bened. prol. 2,7 velliger anelio *(sc. sidus Arietis)* quo surgat, tu *(sc. Deus)* quoque mandas.

***anhelitas** (anel-), -atis *f.* *in imag. i. q. suspiratio – das Seufzen:* CONST. II 424,12 (a. 1265) clamat ... tocius orbis amarus anelitatis a vena cordis decurrentis singultus.

anhelitus, -us *m.* *script.:* hanhel-: *l. 31.* (h)anel-: *l. 20.26.* anill-, annil-: *l. 36.* angel-: *l. 29.* alen(i)t-, alin-: *l. 14sqq. 36.* *form. abl. sg.* -o: *l. 23.*

1 *strictius:* **a** *dyspnoea, asthma, singultus – schweres Atmen, Asthma, Röcheln:* AESCULAPIUS 20 p. 25,42 diversitatem esse inter -um, orthopnoiam et dispniam *eqs.* ANTIDOT. Bamb. 15 alenitum ... et omnem asmam curat *antidotum.* 25 ad alentum. ANTIDOT. Glasg. p. 104,12 ad suspirio et ad alenitum. RUOTG. Brun. 43 p. 46,18 iam ... -us intercluso faucium meatu vitalium lassitudinem premonstravit. CONSTANT. AFRIC. theor. 9,22 p. 45b^{r} -us, id est angustia spiritus. TRACT. de aegr. cur. p. 211,46 species *asthmatis,* que dicitur hanelitus. ALBERT. M. veget. 3,105 bene redolentia ..., quae in olfaciendo sedant -um sive spiritum. *al.* **b** *spiritus – Atem(zug):* IONAS BOB. Columb. 2,6 p. 239,13 pos tergum viri Dei tacito -o stetit *frater.* AETHICUS ISTER 11 p. 6,18 -us corporis mei cum taedio multo patitur anxietatem vitae meae. GERB. geom. 3,19 spatium uno -u (hane- *var. l.*) transcursum. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,144 ut gelidos recreavit -us artus. CONSTANT. AFRIC. theor. 4,6 p. 16b^{r} -us sive flatus est necessarius *eqs.* CHIRURG. Sudhoff I p. 177,34 qui graviter ang-um attrahunt. ALBERT. M. animal. 1,168 est *auris* instrumentum auditus omnino impertinens ad h-um(*p. 492^{a},13* ἄπνουν). 1,548 cum ... brevis et spissus est h-us, ... timidus est *homo. al. v. et p. 291,22.38.* *de exhalatione:* ALDH. virg. I 25 p. 258,4 pestifero spiritus -u aethera corrumpens *draco.* HILDEG. phys. 7,20 -us eius *(canis)* nocivus est. **c** *flatus – das Wehen:* LIBER hist. Franc. 25 p. 283,21 neque annilitus (anillitus, alinitus, anhelatus *sim. var. l.*) venti ... senserunt. AETHICUS ISTER 10 p. 6,3 flante vehementi -u ignifera iacola. 81 p. 62,10 cum ingruerit ... aquilo vim -u⟨u⟩m suorum. *al.*

2 *latius i. q. pulsatio cordis – Schlag des Herzens (cf. l. 68):* ALBERT. M. animal 6,61 pulsus cordis *pulli piscis in ovo,* quem quidam vocant -um.

anhelo, -avi, -are. *script.:* hanhel-: *p. 652,54.72. 653,2.* hanel-: *p. 652,6.13.* anel-: *l. 53.58. p. 652,4. 25.40.* anehl-: *p. 652,33.* anehal-: *p. 652,33.* anchill-: ALCUIN. epist. 251 p. 406,36 *(var. l.).* anell-: LAND. MEDIOL. hist. I 2,21 p. 58,13. alen- *(cf. A. Thomas, ALMA 5. 1929/30. p. 100): l. 57. p. 652,50.* ansel-: *l. 69.* *?form. ind. praes.* -et: *l. 58.* *metr.: fere* ān- (*cf.* ALDH. ad Acirc. 121 p. 167,23); ān-: *p. 652,42.*

I *intrans.:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *anguste, spisse, vehementer spirare, suspirare – kurz, häufig, schwer atmen, keuchen* (*cf.* GLOSS. IV 2,6 St.-S. anelantur fnehant atimizant): LULL. epist. 98 p. 219,23 omnibus membrorum conpaginibus quassatis et contritis -ans fatigatus resto. WALTHARIUS 223 fessus -o. **b** *spirare – atmen:* ANTIDOT. Glasg. p. 113,20 nec alenare vix possunt. WALAHFR. carm. 84,12 dumque caduca manet vita, dum flatus anelat (-et *cod.*). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 167,32 suaviter -at *falco sanus.* ALBERT. M. animal. 1,168 fingens poetice, quod caprae h-ant (*p. 492^{a},14* ἀναπνεῖν) per aures. 12,199 per cannas pulmonum h-ant *animalia,* quae vere h-ant. *al.* *c. sensu exspirandi:* AESCULAPIUS 20 p. 26,4 fętide -antes. **c** *flare – blasen:* ORDO Rom. 31,80 -et *pontifex* in modum crucis in fontem. **2** *latius:* **a** *aestuare – lodern:* BONIF. epist. 10 p. 9,5 flammam inmensae magnitudinis -antem et ... ad superiora ascendentem. **b** *agitari – sich heftig bewegen:* ROLAND. PATAV. chron. 8,14 corde reverberante ... et -antibus (ansel- *1.2a*) arteriis *(cf. l. 40).* **c** *laborare – leiden:* BEDA hist. eccl. 2,1 p. 77,9 lentis quidem, sed tamen continuis febribus -bat. **d** *cursu exanimari – atemlos laufen:* WILLIB. Bonif. 8 p. 43,11 mundus ... ad praedestinatum -ando finem festinat. SEDUL. SCOT. carm. 2,70,3 properans October -at.

B *translate:* **1** *studere – sich bemühen, streben:* **a** *c. gen. vel dat.:* VITA Lamb. Font. 1 (MGMer. V p. 608,7) licet eius mens alterius miliciae plus anelaret. WETT. Gall. 2 p. 258,17 lucris caducae huius vitae -are. *fort. add.:* EGBERT. fec. rat. 1,734 ut predam rapiat, consuete miluus hanelat *(cf. notam ed.).* **b** ad: WILLIB. Bonif. 1 p. 5,4 ad eam *(monasterialem vitam)* mentis cottidie nisibus -are. HRABAN. epist. 29 p. 445,19 *(c. sensu exspectandi)* ad promissa exequenda avidius -are. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,13 princeps ... -bat ... ad accipiendam orbis et Urbis monarchiae coronam. CHART. Pruss. II 151 quod ... ferventius ad nostri redemptoris hanelent obsequium. *al.* **c** in: ALCUIN. epist. 251 p. 406,36 in *divitias.* BALTH. Fridol. 29 in virtutem. **d** *absol.:* DIPL. Arnulfi 15 in nostra fidelitate pio -bant studio. **e** *(acc. c.) inf.:* WILLIB. Bonif. 1 p. 6,10 sacris se coniungere litterarum studiis ancxius -bat. WETT. Gall. 34 p. 276,6 -antes ... certi fieri. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 883 p. 109,29. LIUTPR. leg. praef. Ottones ... imperatores ... Liudprandus ... valere, prosperari, triumphare -at, desiderat, optat. THIETM. chron. 8,14. CHART. Brixin. 162. *al.* **f** ut: WOLFHARD. Waldb. 3,2 (1) coepit *puella caeca* ... totis -are precordiis, ut ad sacrarium venire mereretur. **2** *flagrare – entbrannt sein:* VITA Audoini 10 (MGMer. V p. 559,26) cum semper eius mens ... in caelestibus anelaret. TRANSL. Patrocli p. 280^{b} principes avaritiae aestibus -ant. CARM. Bur. B 109,2,3 Delium flagrantem, procantem, -antem Daphne respuit. *exardescere – entbrennen:* WETT. Gall. 29 cum ... multi propter desiderium visus eius -assent. **3** *sollicitari, anxiari – besorgt, angstvoll sein:* BOBOL. Germ. 7 (MGMer. V p. 36,2) -are coepit de tam plurima multitudine, si ... inveniri possent loca uberrima. CHRON. Pol. 1,26 noli miserum clericellum pre timore diutius -are (anehl-, anehal- *var. l.*). **4** *supplicare – flehen:* ERMENR. Har. 4 ad Deum -ans. VITA Liutb. 36 quibus ... orationibus -bat.

II *trans.:* **A** *proprie:* **1** *de spiritu i. q. attrahere – einatmen:* AESCULAPIUS 20 p. 26,1 orthopnoia enim anhelitus rectus, ut quantum proiicit foris, tantum -et. **2** *(ore) proferre – (mit dem Munde) hervorbringen:* ARBEO Emm. 18 cuius quamvis modica vox ... anelabat Daviticum carmen.

B *translate:* **1** *desiderare, appetere – ersehnen, erstreben:* ABBO SANGERM. bell. 3,76 aregidiam ... verbi -es. DIPL. Heinr. IV. 103 p. 136,28 nostra tenera aetas virile robur -ans. THEOPH. sched. 3 praef. p. 147,13 quam *(caelestem curiam)* ... totis visceribus -bat. CHRONOGR. Corb. p. 62,4 cordis elucubrationem. *al.* *c. sensu consequendi:* CHRON. Salern. 117 p. 129,35 nemo potest gaudia patrie celestis anelare, nisi si Christum ... imitat. **2** *exhibere – ausüben:* CHRON. Laet. 9 p. 497,36 multas consuetudines difficiles et molestas alenabat (alevabat *codd.*) *villicus.*

adi. **1. anhelans,** -antis. **1** *proprie:* **a** *strictius i. q. spirans – atmend:* ALDH. ad Acirc. 83 *(de Colosso)* nullus -i procedit viscere flatus. ALBERT. M. animal. 12,199 de aliter h-bus animalibus. *de exspirante:* ALBERT. M. animal. 2,85 omne animal spirans sive -s (*p. 506^{a},2* ἀναπνεῖ καὶ ἐκπνεῖ) habet pulmonem et cannam. **b** *latius i. q. exanimatus, festinus – atemlos, eilend:* TRAD. Frising. 670 (a. 845) mox successit in illa loca -s. FROUM. carm. 14,28 volitans mihi pennula stridet -s. *in imag. (cf. Vulg. I Cor. 9,24):* ALDH. virg. I 2 p. 230,13 -ium in stadio cursorum. HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,37 anthletas Christi ..., -es properate. **2** *translate:* **a** *studiosus – eifrig:* BOBOL. Germ. 3 (MGMer. V p. 34,13) -s (-i *var. l.*) animo coepit ... cogitare, qualiter mundanas inlecebras ... evadere possit. **b** *instans – inständig:* IULIAN. TOLET. Wamb. 3 per hanelantia plevium vota.

2. anhelandus, -a, -um. *spirans – atmend:* VITA Dagob. 12 p. 519,5 cui vix -us rex ait: '*eqs.*'

subst. **1. anhelans,** -antis *m.* *qui suspirat – ein Seufzender:* FROUM. epist. 77 subiaceo ... ponderi huius cupidinis similis -i.

2. anhelans, -antis *n.* *animal spirans – atmendes Wesen:* ALBERT. M. animal. 1,29 illa *animalia,* quae vocantur h-ia

sicut homo et omnia agrestia pulmonem habentia. 12,199 omne ... h-s praecipuam habet causam hanhelandi, corporis eventationem *eqs.*

adv. ***anhelanter.** 1 *studiose, desideranter – eifrig, sehnsüchtig:* Vers. ad Ebon. 13 (MGPoet. I p. 623) accelerans velociter illum *(librum)* ... magister coepit -r, perfecit et ipse flagranter. Epist. Hann. 36 p. 76,11 quam *(incolumitatem)* -r desideravi. Herm. Augiens. vit. 1023 -r lucra ... sitire et querere. Chart. Walkenr. 28 p. 29,22 ad ... contemplativae vitae beatitudinem -r conscendere. *al.* 2 *suppliciter – inständig:* Godesc. Saxo theol. 22 p. 318,16 orare -r pro invicem.

anhelosus (anel-), -i *m. anhelator – Asthmatiker:* Antidot. Augiens. p. 48,1 artyria purgat *antidotum* anelosis.

anhelus, -a, -um. *script.:* (h)anel-: *l. 18.29.39.49.* angell-: *l. 18.* anhell-: *l. 18.* alen-: *l. 59. metr.: semper* ăn- *in schedulis nostris (cf.* Aldh. ad Acirc. 121 p. 167,9 exempla ad amphibrachum pertinentia: ... togatus, -us [anhell-, anel-, angell- *var. l.*]).

I *adi.:* A *proprie:* 1 *strictius:* a *anguste, spisse, vehementer spirans, suspiriosus – kurz, häufig, schwer atmend, keuchend:* Aldh. virg. II 2430 restaurat pectus -um *energumeni.* Walahfr. Wett. 282 resedit -us. Waltharius 961 sudorem tersit -us. Froum. carm. 11,33 lupus ... ora ... premit, stipulas ne turbet -us. *medic. de tussi quatiente:* Walahfr. hort. 216 radix ... tussim .. repellit -am ([*ex Verg. georg. 3,497*]. gloss. cod. L: quę -os facit). Amarc. serm. 4,463 si te vexat -a tysis cacexica sive catarrus. b *spirans, animatus – atmend, beseelt:* Egbert. fec. rat. 2,378 qua *(anima)* nunc spiramus haneli. 2 *latius:* a *medic. i. q. spiritum accelerans, aestuans – den Atem beschleunigend, hitzig:* Lull. epist. 98 p. 219,28 dum me ... febris -e frigus et calor decoquerent. Sedul. Scot. carm. 1,14,11 morbis ... -is. *al.* b *exanimatus, festinus – atemlos, schnell:* Waltharius 435 graditur properanter -us. Hrotsv. Dulc. 13,1 quo tenditis tam -i? Ekkeh. IV. pict. Mog. 458 telo pectus transfixit -o. Chron. Pol. 2,25 p. 92,16 donec venator -us cum alia turba canum suis laborantibus occurrit. c *impatiens morae – ungeduldig:* Carm. de Mart. 5,15 (NArch. 11 p. 465) hanelos dimittat *sacerdos* populos. d *neglegens – oberflächlich, flüchtig:* Waldr. carm. 3,67 quod minus aut maius scriptor depinxit -us, rado vel adiungo. e *laborans – sich mühend:* Hrotsv. Sap. 5,21 -i tortores levatis dextris librant ictum. *in imag.:* Ekkeh. IV. bened. I 33,49 numquam tale scelus sol conspiciebat -us (gloss.: laborando contra cęlum; *cf. p. 651,2*). B *translate:* 1 *appetens, flagrans – (be)gierig, leidenschaftlich:* Bruno Querf. fratr. 13 p. 730,39 venerunt impii -a malicia. *c. gen.:* Tit. metr. IV 8,1,2 caelestis honoris. Egbert. fec. rat. 2,322 cedis hanelus *Paulus* (1,1754. Ekkeh. IV. bened. I 28,6). Chart. Hohenloh. 126 p. 70,31 divine retributionis. 2 *anxius, sollicitus – angstvoll, beunruhigt:* Wolfhard. Waldb. 2,4 -os in pectore animos volvens. 3 *supplex – inständig flehend:* Paul. Diac. carm. 4,1,30 cordis -i vota.

II *subst.:* A *masc. i. q. anhelator – Asthmatiker:* Odo Magd. herb. 615 curat *nepeta* -os, asthmaticos medici quos graeco nomine dicunt. B *fem. vel neutr.:* 1 *spiritus, suspirium – Atem(zug), Seufzer:* Ionas Bob. Columb. 2,7 p. 242,1 in extremis -is positam *puellam.* Arbeo Corb. 12 ut ne ... tortarum fulsione alena suffugaret (*inde* Vita Corb. 7 p. 606,5 nec tortarum obpressio -am [anhelitum *1.8*] eius suffocavit). Vita Germ. 5 (MGMer. VII p. 421,17) fesso iam pectore, parumper -a (anhelitum *2*) reducens ait rex *eqs.* Upping. Ida 1,19 crebris ... heiulatibus -um trahere. 2 *aestuatio – ängstliche Besorgnis:* Tract. de Lamb. I 3 (MGScript. XV p. 948,32) timor in corde, -a in pulmone, laeticia in splene *est.*

***anhomiomerus** *v.* *anomiomerus.

***anhypostatos** *v.* *anypostatos.

***ani.** *(orig. inc.) vox incantationis:* Recept. Sangall. I 18 scribis in carta: ... oranio ani. onio ioo. sanat.

***anica** *subst. (orig. inc.) herba quaedam, fort. i. q. tribulus – eine Pflanze, vielleicht Burzeldorn (Tribulus terrestris L., cf. André, Lex. bot. p. 320):* Carm. ArchStudNeuSprach. 90 p. 156,86 de senticula sterilis anica *(cod., recte ut vid., cf. Diefenbach, Novum Gloss. p. 24b;* erica *ed.)* ... fructus nescia cunctis inimica.

Anicani *v.* Antecanis.

anicetus (-cit-) *subst.* (ἀνίκητος) *de nomine commendaticio antidoti i. q. (medicina) invincibilis – unübertrefflich(e Medizin):* Antidot. Bamb. 39capit. antidotum anicitus.

anichilo *v.* adnihilo. ***anichos** *v.* *anicos.

anicilla, -ae *f. femina aetate provectior – ältere Frau:* Carm. Bur. B 39,2,5 diu manens sterilis ... generat *Rachel* -a (ancilla *cod., cf. comm. ad l.*). *cf. ThLL. II 68,76.*

***anicos** (-chos) *adi.* (*cf.* ἀνίκητος) *invincibilis – unbesiegbar:* Chron. Noval. app. 5 (vs.) monachos ostili fraude -chos (anini *cod. a. corr.*). Conr. Hirs. dial. 1090 -os invictus; non enim vir iste *(sc. Anicius Boethius)* ... flecti potuit.

anicula, -ae *f. script.* ann-: *l. 19. muliercula senex – alte Frau (cf.* Gloss. IV 33,56 St.-S. alticha, altvuip): Anscar. mirac. Willeh. 3 (2) quadam deducente se -a (ann- *2*). Cosmas chron. 3,58 p. 235,1 contingat mihi -e cito moriture non ... mori. Nizo Frid. 12. *al. sensu collect.:* Simon Sith. gest. 2,92 ad libertatem defendendam Sithiensem -a et trementi capite animatur. *in imag. de Byzantio renovando (de re cf. E. R. Curtius, Europ. Liter. u. lat. Mittelalter. ²1954. p. 112sqq.):* Aldh. virg. I 25 p. 258,24 apparuit ei *(Constantino imp.)* in visione ... -a satis decrepita, etiam paene moritura, quam ... suscitare ... iubetur (*cf.* p. 259,7). Trad. Petr. (FreibDiöcArch. 15 p. 168,29) cuius *(ecclesiae)* menia ad instar Constantinianę -ę corruerant. Gunth. Par. hist. 16 p. 46,29 -am quamdam, longevam valde.

aniculata *v.* calyculata.

***aniculus,** -a, -um. *vetulus – ältlich:* Notker. Balb. hymn. p. 86 ceu sororis -ae lippitudo eum *(Iacob)* iuvet.

***anieros** *adi.* (ἀνίερος) *impius – unheilig:* Albert. M. cael. hier. 5,1 p. 134a,40 ἀνίεροι, quod est non sacrum.

anilis, -e. *metr.: fere* ăn-; ān-: *l. 54.* 1 *proprie:* a *ad mulierem senem pertinens – einer alten Frau (eigen):* Walth. Spir. Christoph. II 4,206 pignus ... -e *(sc. Isaac).* Egbert. fec. rat. 1,1508 torqueo nunc stuppas, rem debilitatis -em. Cosmas chron. 3,58 p. 234,21 -es ... preces. Albert. M. animal. 9,36 canescunt *feminae* et -es accipiunt rugas et dispositiones. b *decrepitus – altersschwach:* Carm. Bur. B 101,27,2 corpus. Albert. M. animal. 8,178 debiles apiculae et -es, quae volare non possunt. *de voce i. q. balbus – stammelnd:* Rhythm. 150,229,2 edentula in loquendo nil -e profero (*opp.* sermone plano). 2 *translate:* a *invalidus – kraftlos:* Matth. Platear. gloss. p. 381b -i utuntur nutrimento *animalia sericum operantia.* b *obsoletus – altertümlich:* Ermenr. ad Grim. 13 p. 548,5 cur non omnes Latinorum -es consuetudines renovemus? c *ineptus, superstitiosus – läppisch, abergläubisch:* Odo Magd. herb. 1902 sic et amicitias captari posse ... fingunt *magi,* quae ... vana ... nobis et -ia iure videntur. Lamb. Leod. Matth. I 653 -is fabula. 1288 -i murmure factas vel fictas sortes adiit. IV 34 medicinam et -ia adhibuit carmina. *ibid. al.*

adv. **aniliter.** *stulte, superstitiose – töricht, abergläubisch:* Libri Karol. 1,22 p. 50,32 imaginibus -r fit *adoratio.*

anilitas altin Gloss. III 179,61 St.-S. *Humperdinck*

anima, -ae *f. script.:* ha-: Form. extrav. II 35. anni-: Trad. Welt. 62. *metr.* ān-: *p. 657,54. etym.:* Ermenr. ad Grim. 3 p. 538,22 -a ... ex eo, quod ad vivendum animet corpus, vocatur. Emo chron. p. 519,6 hec, quoniam immortalis est, -a recte dicitur quasi amena.

I *spiritus – Atem:* Tract. de caus. mul. 91 ad moliere, cui -e defeccio ... est. Berth. Zwif. chron. 22 p. 212,9 Adilbero ... vix -am prae dentibus habens.

II *principium vitae et motus,* ψυχή *– Lebenskraft, Bewegungsprinzip, Seele:* A *de doctrina:* 1 *philos. et natur. (cf. A. Schneider, Psychologie Alberts d. Gr. I. 1903. II. 1906):* a *strictius de animantium incorporali vitae principio (fere de hominibus; expresse de animalibus: p.656,43.48; de plantis: p.655,14.656,48):* α *def.:* Albert.

M. summ. creat. II 1,1,2 p. 8^{b},4 impii errantes putabant -am esse ventum respirationis et calorem naturalem. 1,4 p. 31,16 -a (*Arist. p. 412^{a},27* ψυχή) est primus actus corporis physici potentia vitam habentis (*cf.* summ. theol. II 12,69,2,2 p. 15^{b}, 16sqq. definitio Aristotelis inducta dicit, quid est -a secundum quod -a est forma et substantia animati corporis ..., et non est data de -a secundum quod est in seipsa). 1,4,5 p. 53^{a},17 -a est perfectio prima corporis naturalis instrumentalis habentis opera vitae *(ex Avic. lib. natur. 6,1,1 f. 2b^{v})*. 1,4,6 p. 54^{b},25 quare -a dicitur ab Aristotele *(p. 412^{b},16)* substantia secundum rationem sive ratio corporis physici habentis principium motus et status. mot. proc. 2,11 p. 72,79 -am dupliciter considerari, ut actum videlicet sive formam materiae et ut motorem. veget. 1,62 erit -a plantae entelechia et perfectio corporis plantae talia opera vitae in ipsa principians et terminans. metaph. 7,3,4 p. 456^{b},42sqq. considerata ... -a hominis secundum quod ipsa est cum corpore constituens hominem sic est forma, considerata autem secundum quod ipsa est principium vitae ... est ipsa -a quidditas *eqs.* summ. theol. II 12,69,1 p. 7^{b},26 -a est substantia incorporea regendo corpori accomodata. 12,69,2,2 p. 16^{a},25 dicit Isaac ..., quod -a rationalis substantia est in umbra intelligentiae creata. 12,69, 2,3 p. 18^{a},24 -a est principium et causa ... vitae, physici scilicet corporis organici *(ex Arist. p. 415^{b},8). ibid. al., cf. A. Schneider, op. cit. II. p. 365sqq.* **β** *de gradibus vel partibus -ae:* ALBERT. M. incarn. 18 p. 189,34 in sanguine est virtus -ae vegetabilis, scilicet virtus nutriendi et generandi (nat. anim. 1,3 p. 8,95. *cf.* anim. 1,2,15 p. 184^{a},45 cibativa -a prius inest quam sensitiva). 37 p. 208,70 constat, quod sensibilis et rationalis -a quantum ad distinctiones potentiarum diversificantur secundum naturam (nat. anim. 1,4 p. 11,49 s. -a imprimit in vegetabilem *eqs.*). resurr. 3 p. 239,25 erit -a intellectualis causa vitae perpetuae secundum suae substantiae proprietatem (metaph. 11,2,12 p. 631^{a},44 Democritus ... dicebat, quod omnia habent -as intellectuales, sed sunt in quibusdam materiis oppressae). nat. anim. 2,12 p. 37,40 -a rationalis fundamenta habet vegetativum et sensitivum *eqs.* (summ. theol. II 2,9 p. 139^{a},20 cum vero dicitur -a r., sumitur pro ratione inquisitiva *eqs. v. et l. 30.56*). mot. proc. 2,2 p. 59,31 -a cognitiva ... potius arbitrium proprium sequitur quam naturam rei. pol. 7,14^{c} p. 734^{b},23 ^{c}-ae (*p. 1334^{b},18* ψυχῆς) videmus duas partes^{3} ... irrationabile et rationem habens. *al. v. et p. 663,65. adde:* ALBERT. M. epist. Dion. 9^{R} p. 999^{a},4 utriusque partis -ae, scilicet divisibilis et indivisibilis. **γ** *de potentiis vel viribus -ae (cf.* ALBERT. M. eth. 1,9,3 p. 142^{a},23 -a una est substantia, ex qua diversae fluunt potentiae. *v. et p. 656,30):* HONOR. AUGUST. scal. I 5 (PL 172, 1232^{B}) -am plures vires habere non ignoras, ex quibus ea, quae corpus vivificat, ... proprie -a cognominatur (*opp.* spiritus, mens). HILDEG. div. op. 1,4,17 p. 816^{B} in -a tres vires sunt, id est expiratio, scientia et sensus. caus. 1 p. 23,26 -a rationem, intellectum, scientiam et sensibilitatem in se continet. ALBERT. M. resurr. 3 p. 239,3 potentia movendi in -a est perpetua. 80 p. 287,73 alae ... -ae sunt intellectus et affectus, pennae ... virtutes intellectuales et affectivae. summ. creat. II 1,17,3 p. 159^{b},16 -a rationalis, hoc est -a hominis cum omnibus potentiis suis vegetabilibus et sensibilibus et rationabilibus. anim. 2,1,10 p. 208^{a},22 potentias ... vocamus -ae partes ..., quae sunt vegetativum, sensitivum, motivum ... et intellectivum. veget. 1,60 principium ..., quod plantis inest, per se ipsum movet corpus nutriendo et augendo et generando; oportet igitur illud principium esse -am. mot. proc. 2,1 p. 57,19 -ae vires sive potentiae ... sunt intelligentia et phantasia et prohaeresis et voluntas et desiderium. 2,2 p. 59,21 -a ... libertatem habet ... eligendi. eth. 1,7,17 p. 133^{a}, 34 -a ... rationalis ... duas operationes habet, scilicet ad intellectuale lumen primae causae et ad corpus, ad quod comparatur per potentias vegetabilis et sensibilis. summ. theol. I 6,29,1,1 p. 292^{b},19 -a nobilis habet tres operationes, scilicet divinam, intellectualem et animalem. 9,41,2,3 p. 438^{a},45 mens, intelligentia et voluntas in -a non sunt personae, sed potentiae. *al. v. et l. 27.30.* **δ** *de natura et proprietatibus -ae:* HILDEG. fragm. 363 -a ignea est et cerebrum ingenio et sensualitate calefacit. epist. I 47 p. 221^{C} symphonialis est -a (*cf.* ALBERT. M. pol. 8,4^{o} p. 787^{a},7 qualiter congruit -ae musica). phys. 6 praef. cum -a in corpore hominis aerea est *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 79,24 -a, quae substantia est et rationalis naturae. ALBERT. M. bon. 78 p. 50,53 -a est instrumentum intelligentiae quantum ad conceptiones et non quantum ad operationes. epist. Dion. 9^{R} p. 999^{b},41 motus ... circularis -ae est, secundum quod retrahit se in seipsam. eth. 2,2,1 p. 169^{a},7 quae in -a fiunt, tria sunt, passiones, potentiae, habitus. summ. theol. I 3,13,3 p. 60^{a},6 -a ... humana nullius rei accipit scientiam nisi illius, cuius principia prima habet apud seipsam. *al.* **ε** *de ratione, quae intercedit inter -am et corpus:* ERMENR. ad Grim. 3 p. 538,15 -a ... hominis cum ratione sua et cum sensibus suis substantialiter movet substantiam corporis. 23 p. 560,6 in eo, ... quod agit in homine, -a proprie nuncupatur, in eo, quod spiret in corpore, spiritus ... vocatur. ALFAN. premn. phys. 3,4 necesse est ... uniri -am (*PG 40,592^{B}* ψυχήν) et corpus et commutari et corrumpi utraque ut elementa. HILDEG. scivias 1,4 p. 425^{C} -a corpus vivificat ..., corpus autem -am sibi attrahit. ALBERT. M. summ. creat. II 1,2,3 p. 16^{a},39 -a secundum quod est primus actus, conducit corpus ad esse, et secundum quod est actus secundus et motor corporis, conducit ipsum ad operationes. cael. hier. 11,1 p. 308^{a},23 si ... non haberent individuationem nisi ex corpore, ex omnibus -abus non remaneret nisi una destructis corporibus. 13,9 p. 372^{a},5 -a non est in corpore sicut locatum in loco, ... sed sicut forma in materia. eth. 1,9,3 p. 142^{b},6 -a ... secundum ... quod actus corporis est, diversimode immergitur in corpus et sic diversarum efficitur potentiarum. metaph. 8,2,5 p. 514^{b},29 -a coniungitur cum corpore mediante vita *eqs.* summ. theol. II 13,77,2 p. 74^{b},25 media ... sunt duo, sensualitas ex parte corporis et phantasticus spiritus ex parte -ae. *al. adde:* HILDEG. caus. 2 p. 133,11 cum humores in eo veloces non sunt, sed tepidi, -a hoc sentiens ex natura sua totum corpus per sternutationem concutit. **ζ** *de origine -ae:* ERMENR. ad Grim. 23 p. 560,14 origo -ę est flatus vitę ex spiritu Dei (*cf.* HILDEG. caus. 2 p. 108,24 spiraculum vitae, quod -a est). GUNZO epist. 9 p. 37,22 non putabam ... transitum -arum ... in diversa corpora fieri. THIETM. chron. 1,14 p. 20,18 tres ... sunt -ae, non equaliter incipientes nec simul finientes; prima angelorum ..., II^{a} hominum, ... tercia species est -ae pecudum ac volatilium *eqs.* ALFAN. premn. phys. 2,86 videtur ... Apolinario -as ab -abus gigni. ALBERT. M. summ. creat. II 1,17,3 p. 159^{b},16 -a rationalis ... non est in semine sicut in effectivo neque per substantiam *eqs.* sent. II 18,8 p. 324^{b},15 nulla -a est ex traduce, nec plantae nec bruti neque hominis. mot. proc. 2,13 p. 74,14 -a ... producitur a causa prima sub lumine intellectus caelestium substantiarum ex semine habente in se virtutem -ae et corporis generantis *eqs.* Ier. 1,5 p. 633,51 fuerunt ... haeretici, ... qui ... -as ab aeterno esse dixerunt vel ab initio mundi simul esse creatas. *al.* **ϑ** *latius de motus rerum principio (cf.* ALBERT. M. cael. 2,1,5 p. 133^{a},31 caelum habet -am, quae est in eo principium sui localis motus): BOVO CORB. Boeth. 13 philosophi unam totius mundi magnam videlicet -am ducentes multa de eius divina ... natura ... dixerunt (OTTO FRISING. gest. 1,51 quod spiritus sanctus sit -a m. ALBERT. M. caus. element. 1,2,9 p. 619^{a},22 intelligentiam, quae movet orbem lunae, a Platone dictam fuisse -am m.). ALBERT. M. anim. 1,2,3 p. 143^{b},9 *Melissus* opinatus est -am per motivum esse diffiniendam, quia dixit magnetem habere -am (*p. 405^{a},19* ψυχήν), per quam ferrum trahit. caus. univ. 2,1,2 p. 436^{b},18 -a ... nobilis ... non est -a animalium vel hominum, sed orbium. metaph. 11,2,10 p. 626^{a},9 dixerunt *Peripatetici* -as has intellectu et imaginatione et desiderio ... distingui. 11,2,12 p. 631^{b},22 cum dicunt sic -am inesse coelesti circulo, non dicunt eiusdem rationis esse -am cum illa, quae est animalium inferiorum (p. 632^{a},39sq. aequivoce dicitur -a de superiori et inferiori -a). 11,3,1 p. 676^{b},16 quia ... animatum est ante inanimatum, dicunt quidam principium coeli esse -am *eqs. al.* **2** *theol.:* AGOB.

[Payr]

epist. 13,14 p.217,38 ecclesiastici ... doctores ... docuerunt -am non esse partem divinae substantiae vel naturae *eqs.* ERMENR. ad Grim. 31 p. 571,24 neque augetur neque minuitur *Deus*, quod -a hominis patitur. GODESC. SAXO theol. 23 p.337, 22 in colorem carneum ... non revertitur istud corpus et sanguis Domini, quia ... in eo non est -a Christi. gramm. 1 p. 426,11 quattuor ... sunt mortes -ae, in corde, in opere, in consuetudine, in laudatione. HILDEG. Disib. prol. 6 corpus ... peccatum appetit, -a vero hoc ... prohibet, et tamen unum instrumentum Dei sunt. ALBERT. M. sacram. 244 p. 159,83 in sacramento primum movens est coniunctio -ae cum Deo tamquam sponsae spiritalis cum sponso spiritali. resurr. 42 p. 261,57 gloria -arum erit Deus perfecte implens eas plenitudine suae bonitatis. sent. II 18,8 p. 324^{b},32 -a contrahit originale a carne. summ. theol. II 2,9 p. 139^{b},16 -a rationalis et angelus eiusdem finis sunt. *al. v. et p.656,52.*

B *de usu:* 1 *de humanae naturae spirituali et immortali parte:* a *strictius:* LEX Ribv. 61,1 servum suum pro -ae suae remedium ... liberare (TRAD. Frising. 3 ego Tassilo dux pro r. -ę Oatilonis ... locum trado. DIPL. Karoli III. 21 p. 35,39 pro remedio -ae nostrae vel genitoris nostri. *saepe*). BEDA hist. eccl. 3,19 p. 167,33 reliquit monasterii et -arum curam fratri (RUOTG. Brun. 23. STATUT. ord. Teut. p. 63,24. *al.*). TRAD. Patav. 2 dedit pro -a sua ... servum et ancillam (*cf.* THANGM. Bernw. 51 p. 780,30 tradidi ... pro -abus ... seniorum meorum imperatorum omniumque successorum. *al.*). LEX Baiuv. 1,1 pro redemptione -ae suae. 8,21 diuturnam, postquam incarnationem suscepit -a, quamvis ad nativitatis lucem minime pervenisset, patitur poenam. TRAD. Frising. 2 cogitante vel tractante de -a mea seu de vita futura. ARBEO Emm. 13 propriam -am martyrio Deo propinare. CAPIT. reg. Franc. 117,6 commendationem -ae (THIETM. chron. 7,32 p. 438, 6. *al.*). FORM. Augiens. B 15 reliqua ... pro salute -ae tuae donasti. WALAHFR. Mamm. 13,11 victuras sine fine -as quia perdere nullis suppliciis possunt. carm. 70,4 parte ex -ae cognitor est Dominus. CAND. FULD. Eigil. II 24,9 undantem ...-am superas proflabat ad auras. RIMB. Anscar. 23 p. 49,18 pro lucrandis -abus gentilium. POETA Saxo 5,97 exemplis -as et dogmate sacro multas caelesti reddiderant patriae. WALTHARIUS 867 caeligenas -as Erebi fornace retrudunt. DIPL. Otton. I. 110 p. 193,24 reges ob edificacionem suarum -arum quasdam res ... concesserunt sancto Petro. 147 habeatque liberam potestatem donandi ..., hereditandi, pro -a iudicandi (DIPL. Heinr. III. 47. CHART. Tirol. 1034 pro -a et corpore iudicare. *al.*). WALTH. SPIR. Christoph. II 2,166 *Christi* dignatio finxit terrigenam hac triplicis -ę ratione politum (*cf.* ADALBOLD. Boeth. 234). GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p. 410,7 orationis suffragia pro -a imperatoris poscentem. BRUNO QUERF. Adalb. A 21$^{in.}$ *fratrum* -as gladius pertransivit (*cf. Vulg. Luc. 2,35*). THIETM. chron. 3,19 corpus -amque caelesti sacramento muniunt. 6,84 p. 376,7 transiit felix -a eius ... ad sponsi caelestis thalamum. 7,43 nisi resipiscant satisfacientes, perdiderunt -am. SIGEB. GEMBL. Theod. praef. p.464, 11 adsis una trias -ae, trina monas. BERTH. (?) annal. praef. p. 268,25 peccatricem -am meam. a. 1077 p. 304,29 exequialibus officiis, missarum sollemniis, elemosinis, vigiliis ... pro -a illius celebratis. WIBERT. GEMBL. Hildeg. 4 p. 412,37 dicitur ... quodam lumine ... -am suam irradiari. STATUT. ord. Teut. p. 53,24 victus uni fratrum debitus pro -a defuncti VII diebus pauperibus erogetur. *persaepe.* dies -arum *i. q. commemoratio omnium defunctorum – Allerseelen (cf. A. Thierbach, Benennung der Kirchenfeste in den rom. Sprachen. 1951. p. 121):* NOTAE Gembl. (MGScript. XIV p. 594, 4) in die -arum de parte ... decime ... x solidos *dare.* CHART. Raitenh. 243 in cena Domini et in die omnium -arum. *de -abus corpore imaginario per se exsistentibus:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 306,13 quinque -as hominum merentes heiulantesque. UDALSC. Conr. 8 in avium specie -as nondum plene purgatas ... cruciari. THEOD. TUIT. chron. (MGScript. XIV p. 573,2) *Theoderici* -am ... a Iohanne papa ... in olla Vulcani vidit iactari. ELIS. SCHON. vis. 2,7 -e sumus. BERNH. GEIST. palp. 1,102 -as superosque timentes. *al.* b *latius:* α *c. sensu conscientiae (fere de iuramento; cf. Waitz, Verf.-Gesch. VI. p. 479; H. Mitteis, Deutsches Privatrecht. ^{2}1953. p. 26):* WIDUK. gest. 3,2 p. 104,18 Hugo missa legatione iurat per patris sui -am. CONST. I 238,7 super -am eius, scilicet archiepiscopi, iuraverunt. 259,2 imperator faciet iurari in -a sua ... et consules Cremone ... in -abus populi ex mandato ipsius populi. CHART. Tirol. 557 p. 39,7 Drueholarus ... iuravit ad sancta Dei evangelia in -am communitatis Tridenti ... dantis ei parabolam *eqs.* 994 p. 49,42 iuravit ... tam supra eorum quam supra suam -am. TRAD. Brixin. 562 super -am suam dixit. *al. periculum – Verantwortung:* CHART. Salem. 190 (a. 1237) portioni, que vos contingit, unum de conversis nostris in -am suam preficiemus. STATUT. ord. Teut. p. 95,3 *praeceptor* nominabit in -am suam, quemcunque iudicaverit magisterio digniorem. CHART. scrin. Col. B 796 illuminationem procurabit ... magister eorum et hoc super -am suam, quanto melius poterit *eqs.* β *c. sensu intimae (et pretiosissimae) partis:* GESTA Camer. cont. I A 12 episcopus usque ad -am conturbatur. *in imag.:* LEG. Wisig. 1,2,2 lex est ... magistra vite, -a totius corporis popularis. EPIST. Ratisb. 30 p. 363,29 extincta nanque memoria, quę est animi -a, patet sepulchrum eius. *in allocutione blanda* (*cf.* OTTO FRISING. gest. 1,25 p. 42,20 principem, qui est cor nostrum et -a nostra): HROTSV. Abr. 2,1 o adoptiva filia, o ⟨meae⟩ pars -ae (*cf. Hor. carm. 2,17,5*). THANGM. Bernw. 23 vos, -a mi, quem vita cariorem habeo. c *meton.:* α *homo – Mensch (cf. Vulg. gen. 46,26. al.):* DIPL. Karlom. (II.) 24 p. 321,26 quod modo habet aut in antea ... per fideles -as adeptura est *abbatia* (*sim.* DIPL. Otton. III. 363). WIDUK. gest. 3,26 absque -abus exercitus a nulla re abstinebat. WALTH. SPIR. Christoph. I 9 erant ... promiscui sexus centum et quindecim -ę. OTTO FRISING. gest. 2,26 p. 131,33 -abus solum ex miseratione ... principis saluti et libertati datis. HELM. chron. 109 p. 215,15 quod ... de captivitate Danorum septingentae numeratae sint -ae, omnes venales. CHRON. Albr. a. 1204 p. 883,20. *al. animans – (lebendes) Wesen (cf. Vulg. gen. 1,21. al.):* CAES. HEIST. mirac. I 10,41 p. 246,22 ut ... omnem in eo *(monasterio)* -am viventem, ab homine usque ad pecus, extingueret. β *vita – Leben:* LEG. Wisig. 3,4,13 p. 153,23 (cod. V 4.8) salva tantum nefarii adulteri -a. 6,5,12 sepe presumtione crudelium dominorum extra discussionem publicam servorum -e perimuntur. WALAHFR. Mamm. 6,13 pro Christo ponere malens quam servare -am. WALTHARIUS 1020 cor pulsans -am liquit mox atque calorem. CONST. I 60 quod aut tu morereris aut michi -am regnumque tolleres *(antea:* vitae regnique ... hostis; *sed cf. notam ed. p. 109^{1}).* CONR. BRUNW. Wolfh. 30 p. 192,13 quoniam res pro -a fuerat illis ([*cf. Vulg. I Macc. 12,51*]. THEOD. PALID. annal. a. 1155 p. 89,17. *al.*). *al.* 2 *de animalium vitae principio:* POETA Saxo 4,245 dulces -as virides efflavit ad herbas *pecus (cf. Verg. georg. 3,495).* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 36,25 tempora vero ventosa ... cognoscunt aves quadam vi -e presagia futuri. 3 *de rebus:* a *alch.:* α *fermentum, tinctura – Ferment, Elixier (cf. E. Darmstaedter, Die Alchemie des Geber. 1922. p. 170sq.):* ALLEG. sapient. 18 p. 475^{b},29 qui non albificaverit -am, id est argentum vivum, et exaltaverit eam ... et diiudicaverit educere -am ex corpore. p. 475^{b},56 non fit -a tinctoria nisi ex corporibus coniunctis, quae denominata est -a et vapor *eqs.* ANON. tab. p. 154,32 destillatio, tenuatio et extractio -ae a corpore in aqua spiritali. p. 165,13 flores lapidis, qui sunt -a et -ae tinctura et tinctura sulphuris. p. 167,35 qui dicit ex sapientibus -am, intendit tincturam totaliter ab ipso lapide extractam. Ps. AVIC. anim. 6,15 p. 292 -a est ignis et vivit de aere. ANON. epist. p. 390 caput et cauda *(draconis)* est -a *eqs.* ROSIN. ad Sarr. 1 p. 285,19 cum ... aqua fermentum pone, quod philosophi -am vocant, et hoc ideo, quia corpus humanum sine -a nihil est, imo est sicut terra immunda absque fermento, id est eius -a *eqs. al.* β *spiritus – flüchtige Substanz:* Ps. GERH. CREM. sal. I 11 p. 19,30 arsenicum quidem -a et est minerale. GEBER. clar. 2,44 mercurius est -a et spiritus solis. b *techn.* -a vini *i. q. aqua vitae – Weingeist (cf. E. O. v. Lippmann, Chemikerzeitung. 37. 1913. p. 1359sqq.; Heyne,*

[Payr]

Hausalt. II. p. 381[229]): THADD. FLORENT. cons. 180,3 aqua vite ... simplex est, que sine alicuius rei admistione simpliciter de vino ellicitur et dicitur -a vini.

III *animus, mens, cor – Sinn, Gesinnung, Herz (cf.* GLOSS. I 441,55 St.-S. -a muoth. *al.):* TRAD. Frising. 398[a] (a. 818) quodque ... indubitanti quave intitubanti -a peregit. WETT. Gall. 10 desiderio desideravit -a mea (*Vulg. Luc. 22,15* desideravi). CAND. FULD. Eigil. I p. 233,16 in oratione ipsorum delectabatur -a eius. CHRON. Mont. Ser. a. 1224 p. 213,41 idem cum Ottone ... in unam ut sic dicam -am confluxerat. CHART. ord. Teut. 179 nos ob tam piam -am ... eisdem condescendimus ... in nostrorum solacium peccatorum. *al.*

animabilis, -e. *qui animari potest – beseelbar:* ALBERT. M. summ. theol. II 13,77,2 p. 73[b],38 quod corpus, quod -e est, animae conveniat ad vitae operationes et passiones. *Payr*

***animadversatio** (-cio), -onis *f. poena – Strafe:* FUND. Grat. Dei 10 p. 690,17 cum nullis precibus -cio ... episcopi circa ipsum *(Tizzonem)* revocari posset.

animadversio, -onis *f. script.* -mav-: *l. 33.*

I *de animi intentione:* **A** *observatio – Aufmerksamkeit:* CHRON. Gozec. 2,29 p. 156,47 tota -e de eorum *(fratrum)* tractabat *abbas* augmentatione. **B** *deliberatio – Erwägung:* GESTA Halb. p. 117,25 post multam ... utriusque partis -em tandem tale consilium habuerunt *eqs.* **C** *mens – Sinnesart:* CHART. cell. Paulin. 24 p. 33,18 (a. 1153) zelo pie -is inductus. **D** *consensus – Vereinbarung:* CHART. march. Misn. III 103 (a. 1206) Heinricus ... duos mansos ... contradidit ea ... -e, ut ... XV marcas ... acciperet.

II *de punitione, comminatione sim. (cf.* GLOSS. II 209,31 St.-S. raphsungo. 234,35 zorne. 239,13 throuungo. 752,12 strityn): **A** *gener. i. q. poena, castigatio – Strafe, Züchtigung:* ALDH. virg. I 25 p. 258,8 bestiam ... perpetuae ultionis -e (anima versione *AG*) ... multavit. CAPIT. reg. Franc. 210,2 debita -e punire. RUOTG. Brun. 45 p. 48,26 divinę -is iudicio. DIPL. Otton. II. 276 p. 321,42 se ... in nostrę indignationis -em ... incursurum. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 277,31 catholicae et apostolicae -is securibus. DIPL. Ludow. Germ. 150 p. 212,28 (interp. s. XI./XII.) iudicialis gladii nostri -e. OTTO FRISING. chron. 4,27 p. 219,15 Attila ... Mediolanum ... crudeli -e depopulatur. CHART. Raitenh. 335 -is penam. *al.* **B** *expressius:* **1** *ius puniendi – Strafberechtigung:* DIPL. Arnulfi 62 p. 92,22 (interp. s. XI.[med.]) ut ... eius ... pastoralitati christianitatis -o valida persistat. CHART. Oelsn. 48,11 p. 82,5 -o in personam per suspendium vel decollacionem ... ad iudicium castellani ... pertinet. **2** *minatio poenae – Strafandrohung:* DIPL. Loth. III. 116 sub canonica -e. **3** *severitas vultŭs – strafender (Gesichts-) Ausdruck:* NOTKER. BALB. gest. 1,3 cum magna -e (severitate *ZW*) vultum contorquens *Karolus.* 2,11 p. 70,2 sola oculorum -e ... omnia correxit. 2,17 p. 87,24.

***animadversitas,** -atis *f.* (*cf.* animadversio) *poena – Strafe:* WALAHFR. Gall. 2,12 capit. p. 311,23 qua animadversione (-e 4) ... comes a sua praesumptione sit repressus.

animadverto, -verti, -versum, -ere. *script.* -mav-: *l. 62. depon.: l. 61.65sq.*

I *de animi intentione:* **A** *attendere, observare – achtgeben, beachten: c. acc.:* ALDH. ad Acirc. 136 p. 190,5 -e ... metricae artis subtilitatem. CHART. march. Misn. III 103 (a. 1206) illas *utilitates* -imus. *c. dat.:* ALBERT. AQUENS. hist. 6,42 p. 491[E] ut populus christianus ... praedae ... -retur (-ret *var. l.*). *seq.* qualiter: DIPL. Otton. I. 374[a] qualiter ... id iuste fieri ... possit, -avertite. **B** *intellegere, cognoscere, comperire – wahrnehmen, erkennen, erfahren:* ALDH. virg. I 13 p. 242,10 haec ... si vestra ... solertia plenius -i maluerit. WALTHARIUS 628 his -sis. WIDUK. gest. 2,14 urbes ... illorum fugam -entes. MIRAC. Pirmin. 7 -sus est scripturam. *al. c. acc. dupl.:* THIETM. chron. 5,14 -ens senioris ... mentem sibi ... alienam. OTTO FRISING. gest. 2,26 p. 131,19 quem *(populum)* ... desperatum ... -bat. *al. c. acc. c. inf.:* BEDA hist. eccl. 1,33 p. 71,2. WIDUK. gest. 2,10. THIETM. (?) chron. 5,27 -entes ... se merito succumbere. *al. c. interr. indir.:* ALDH. virg. I 35 p. 277,7 dum solerter -ret, quantum caelestis philosophiae dogma ... praestaret. WIPO gest. 8 p. 31,28 ut -ret, si rex ... promissa attenderet. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 130,19. *al. seq.* quatenus: TRAD. Ratisb. 281 (a. 1010/20) universa fidelium turba -at, q. qualiter: DIPL. Otton. II. 258 -at omnium fidelium ... industria, q. quia: BEDA hist. eccl. 4,22 p. 251,3. quod: BEDA hist. eccl. 5,13 p. 313,16.

II *de punitione, vi:* **A** **1** *trans. i. q. punire – (be)strafen:* SIGEH. Maxim. 11 (9) Megingaudus tam acriter ... -sus in se rediit. OTTO FRISING. chron. 3,13 p. 149,31 hoc scelus ... ultio divina -it. **2** *intrans. i. q. poenam statuere – strafend vorgehen:* DIPL. Loth. III. 94 nos ... ecclesie consilio et principum nostrorum auxilio in te -emus. **B** *necare – ermorden:* ANNAL. Geng. a. 1075 (MGScript. V p. 390,12) capellanus ... ab eodem *(milite)* gladio -itur.

animaequus (-meq-), -a, -um. *in schedulis nostris tantum extat compar. praeter l. 19.*

1 *tranquillus, moderatus, fiducialis – beruhigt, gelassen, zuversichtlich (cf.* GLOSS. IV 34, 1 St.-S. -equus ebinmŏtiger): MIRAC. Bert. 7 p. 512,26 illi ... non adeo tali nuntio consternati, immo magis -iores facti. SALOM. III. carm. 2,97 -equior exto. HELM. chron. 67 p. 127,30 -equior ... ero, si vestra concors mecum fuerit voluntas. *al.* **2** *placatus, propensus – besänftigt, geneigt:* HELM. chron. 48 p. 94,27 -equiores facti sunt animi obsidentium. OTTO SANBLAS. chron. 9 p. 10,18 cesarem placavit *apostolicus* et a priori indignatione revocatum -equiorem reddidit (*cf.* 33 p. 49,9). *al.*

animal, -alis *n. (?m.: p. 661,29sq. 36.44.51. al. ?f.: p. 661, 55) form.: acc. sg.:* -le *(var. l.): p. 661,22.25.29. al.* -lem *(var. l.): p. 661,23sq. al. abl. sg.* -e: ARBEO Corb. 4 p. 193,4. *decl. II.: ?gen. sg.* -lii: *p. 661,37. abl. pl.* -liis: DIPL. Otton. I. 337 p. 459,33 *(ex dipl. Loth. I.).* GREG. CAT. chron. I p. 279,29. *al.*

animans – Lebewesen: **I** *gener.:* WALAHFR. carm. 24,15 dum sopor internis -ia fessa medullis solvit *(cf. Verg. Aen. 8,26).* HROTSV. Agn. 172 neque suum quid viventis monstrant *simulacra* -is. Pafn. 12,6 universae -is species *laudent Deum (cf. Vulg. Dan. 3,76).* RICHER. REM. hist. 3,52 qui *(circulus)* ... a Latinis ... vitalis dicitur, eo quod -ium figuras in stellis contineat. ALBERT. M. resurr. 32 p. 255,74 ille ... sensus *(sc. tactus)* -l facit -l. phys. 2,1,2 p. 94[b],21 a natura ... fiunt omnia -ia (*p. 192[b],9* ζῷα) et partes -ium. animal. 11,8 -l est substantia animata sensibilis *eqs.* 11,34 anima formale et finale principium -ium. *saepe (v. ind.).* veget. 1,18 vivum enim in graeco sonat -l; zoa enim -ia sonant *eqs.* 1,27 non ... dicitur *planta* vivum prout -l dicitur vivum. mot. proc. 2,1 p. 58,50 -l movet se. anal. post. 2,4,6 p. 218[a], 36sq. insunt *essentialia* omni -i, hoc est -i universali universaliter considerato. top. 5,1,2 p. 394[b],25 quamvis -i sit essentiale componi ex corpore et anima. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4,9 p. 144,55 aliter est virtus in -i quam in inanimatis. *saepe. de partibus animantium:* ALBERT. M. anim. 1,2,15 p. 184,13sq. diversa -ia dixit *Pythagoras* congregata in uno -i, ita quod dixit hepar esse -l et matricem aliud -l *eqs.* (*cf.* animal. 1,456).

II *spec.:* **A** *de hominibus:* CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,47 ne ... abiciaris cum -bus (animabus *ci. ed. in nota*) tibi subiectis. HRABAN. epist. 41 p. 480,8 cum -l rationale contra naturam inrationabili ... se commiscet animanti. TRAD. Ratisb. 48 -i ratione degenti, id est homini. ALBERT. M. animal. 1,3 membra perfectissimi ... -is, quod homo est. pol. 1,1[t] p. 13[b],4 quod 'homo natura -l civile (*p. 1252[a],3* πολιτικὸν ζῷον) est'. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,13 p. 89,42 homo -l discretum est ratione et prudens *eqs. al.*

B *de brutis animantibus i. q. bestia – Tier:* **1** *in univ.:* WALAHFR. imag. Tetr. 125 pacatis -ia litibus assunt. HRABAN. carm. 39,21,4 aves, pisces et pecora, bestias, -ia, tum demum ... condidit *Deus* hominem. GODESC. SAXO theol. 21 p. 291,2 de seminibus -ium corpora creat *Deus* eorum. DIPL. Conr. I. 22 forestensia (*cf.* DIPL. Loth. III. 34 silvestrium). THANGM. Bernw. 46 feris ... seu brutis -bus. UDALSC. Conr. 10 p. 433, 38 -l mortis (*sc. aranea*). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 8,2 quam-

[Sroda]

vis Aristotiles dividat omne -l in aquatile et terrestre. ALBERT. M. meteor. 4,1,11 p. 721^{b},40 innascuntur ... -ia (*p. 379^{b},4* ζῷα) ex putrefactis *eqs.* animal. 1,29 de -bus aquaticis ... differunt -ia agrestia *(cf.* 1,77 pilosum. 1,98 volatilia ... gressibilia. 4,65 anulosorum. 12,32 frigidum ... calidum. 16,75 imperfecta. *ibid. saepe. [v. ind.])*. 7,3 -ia ... ad hominem habent differentias *eqs.* veget. 6,386 noxia. nat. anim. 1,1 p. 1,71 videntur -ia magis imitari hominem in mechanicis quam in liberalibus. *saepe. per compar.:* BEDA hist. eccl. 4,24 p. 260,31 quasi mundum -l ruminando. GODESC. SAXO theol. 24 p. 341,5 instar -is corticem lambis. THIETM. chron. 6,11 hii ... brutis peiores -bus. *alleg.:* HRABAN. univ. 7,8 p. 199^{C} iuxta allegoriam ... -ia brutos homines significant et terrena tantummodo cogitantes *eqs.* p. 200^{A} -ia cornuta ... virtutes significant sanctorum. *al.* HILDEG. phys. 7 praef. -ia ... cogitationes ..., quas homo opere perficit, designant *eqs.*

2 *bestia domestica – Haus-, Nutztier (plur.: pecus – Vieh; interdum de speciebus bestiarum, e.g. de equis, bubus: l. 22sqq. 45.47.57; cf.* GLOSS. III 10,22 St.-S. hrindir): **a** *in legibus, chartis sim.:* LEG. Wisig. cod. Eur. 278 qui cavallum aut quodlibet -ium genus ad custodiendum ... commendaverit *(sim.* LEX Baiuv. 15,1. *al.)*. LEX Sal. Merov. 3,3 si quis bimum -l (-le *A 4*, -lem *A 2.3*) furaverit, mallobergo ochstiorci sunt (*de bove ut:* 3,12sq. 9,1 si quis -l [-lem *A 4*, -lia *A 1*] aut caballum vel quemlibet pecus in messe sua invenerit. 9,4 si quis -lem [-le *A 1.4*, -l *A 3. Her.*] aut quodlibet pecus ... nocuerit. WIBALD. epist. 419 p. 555,17 abstulerant nobis -ia centum, oves centum viginti *eqs. al.*). 37,1 si quis ... qualibet (quemlibet *var. l.*) -l (-le *A 4*) ... perdiderit. LEG. Wisig. 8,4,3 alterum qualemcumque -l. FORM. Wisig. 37 de fruges ... atque ... -ia ... decimas ... persolvere (CAPIT. reg. Franc. 140,5 de frugibus terrae et -ium nutrimine. DIPL. Heinr. III. 338 p. 462,7. CHART. Babenb. 323 p. 163,16 d. ... personales et -ium. CHART. ord. Teut. 112 p. 92,3 -ium et avium. CHART. ord. Teut. [Hass.] 373 p. 277,8 tam de pecoribus quam de -bus. *al.*). LEX Alam. 68,4 alia minuta -ia. LEX Baiuv. 14,4 -l, quod (quem *var. l.*) ledisti (*cf.* 14,6 possessor -is [-li, -lii *var. l.*] laesi). CHART. Fuld. B 35 p. 62^{b},8 cum ... hortis, -bus, iumentis, pecoribus *(item in pertinentiis:* TRAD. Patav. 51 cum terra et pratas, mancipias, -ia. CHART. Sangall. A 428 terris, -bus, ovibus, capris, porcis, bubus *eqs. al.)*. FORM. Sangall. I 9 pastum ... vel saginam -ium *(cf.* CHART. Stab. 29 p. 75,1 in pascuis -ium et porcorum. DIPL. Ludow. Germ. 103 ut ... habeant ... pasturam -bus, qui [*A*, quę *BC*] in eadem cellula sunt. *al.)*. CAPIT. reg. Franc. 31 ut ... cum suis -bus seniori suo ... araret (*cf.* CHART. Raitenh. 138 [a. 1242] sive fiant *vecturae* navigio ... seu -bus per terram). CHART. Rhen. med. I 135,114 debet unum -l senioris accipere ... et de suo nutrire. II app. 10 p. 345,22 cum quis ... de hac vita decederet, optimum -l, quod vulgo dicitur hertmal, ecclesie dari constituit (*cf.* DIPL. Conr. II. 216 p. 296,11 preciosius -l. CHART. Tirol. 733 -l melius). *persaepe. in mensura pastūs:* CHART. Rhen. inf. I 61 (a. 845) terram XX -ium et dimidiam unius *eqs.* **b** *usu communi:* ARBEO Corb. 18 p. 208,11 -is domestici. VITA Pirmin. I 8 ceterarum (ceterorum *var. l.*) ... -ium utilia castra. EIGIL Sturm. 7 ad tutamen -is sui *(sc. asini)*. WETT. Gall. 30 vehente corpus eius -i indomito ([*sc. equo*]. *cf.* WALTHARIUS 1129). ANNAL. Xant. a. 852 pabula -ium defecerunt. POETA Saxo 2,15 molles -bus herbę ... praebuerant ... pabula. CHRON. Salern. 140 populis ... et -iis ablatis (*cf.* 174). WALTH. SPIR. Christoph. II 2,81 cum suspensa cibo faveant -ia Christo. DECRET. Burch. 3,133 mea *(sc. Dei)* -ia, quae fatigas *(sc. homo)*. HEINR. LETT. chron. 16,4 p. 108,25 -ia mactant, canes et hircos immolantes. *al.* **C** *bibl. de figuris phantasticis (cf. Vulg. Ezech. 1,5sqq.; apoc. 4,6sq.):* WALAHFR. Wett. 119 refert scriptura Iohannis ante retroque -ia sancta oculata fuisse. HRABAN. carm. 39,87,2 bis binis coram stantibus, unitis -bus. CHART. Naumb. 104 ad instar cęlestium -ium alter ad alterum dilectionis pennas iungamus. ALEX. MIN. apoc. prol. p. 5,11 Ezechiel quatuor -ia vidit, sic quatuor -ia vidit Iohannes. 4 p. 60,8 quatuor ... -ia virtutum sunt quatuor genera. p. 65,3 alii dicunt per quatuor -ia quatuor regna designari *eqs.* ALBERT. M. Is. prol. 2 p. 6,43 in -bus Ezechielis. *al. de hominibus:* BRUNO QUERF. Adalb. A 13 divinum -l *(sc. Adalbertus)* habens oculos ante et retro. fratr. 2 p. 719,2 preciosum -l (11 p. 727,27). **D** *alch.:* ANON. secret. p. 78,1 quaedam ... sunt aquae ... ex -bus et ex animatis egredientes, ut testudine, ovis *eqs.* (*cf.* p. 42,26). p. 78,8 alii aquam -is seu oleum nuncupaverunt. *al. in nomine ficticio:* Ps. GERH. CREM. sal. I 19 p. 23,20 est *mercurius* ... fons -is, de quo qui bibit, non moritur. MORIEN. ROM. alch. p. 515^{a},58 naturaliter haec res uulphi, id est -l, appellatur.

***animalifico**, -are. *pullos viventes parere – lebendige Junge gebären:* ALBERT. M. pol. 1,6^{1} p. 46^{a},15 animalia ... ovificant ...; alia autem -ant (*p. 1256^{b},13* ζωοτόκει), id est animalia pariunt.

subst. **animalificans**, -antis *n. animal pullos viventes pariens – lebendige Junge gebärendes Lebewesen:* ALBERT. M. pol. 1,7^{a} p. 60^{a},45 tam in ovantibus quam in -bus.

***animaliolum**, -i *n.* **1** *bestiola – kleines Tier:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 158,14 mures, lacertos, grillos et huiusmodi -a. **2** *iumentum – Zugtier:* PASS. Flor. 9 mulier ... iungens -a (animalia sua *var. l.*) ad fluvium properavit. *ibid. bis.*

***animaliphagus**, -a, -um. (*cf.* ζωοφάγος) *carnivorus – fleischfressend:* ALBERT. M. pol. 1,6^{f} p. 44^{b},7 animalium 'quaedam' sunt '-a' (*p. 1256^{a},25* ζωοφάγα), id est animalia comedentia ..., quaedam fructiphaga.

animalis, -e. **I** *adi.:* **A** *animae (sc. principii vivendi et cogitandi) proprius – der Seele (als Lebenskraft und Denkprinzip) eigen (def.:* ALBERT. M. caus. univ. 2,1,16 p. 459^{b},19 operatio -is ab anima et non ab animali dicta): CONSTANT. AFRIC. theor. 2,1 p. 5b^{r} actiones sunt tres: spiritualis, naturalis et -is, quibus corporis instrumenta sunt similia. ALBERT. M. sent. I 8,26 p. 260^{a},23sq. spiritus est instrumentum animae quoad operationes primas ipsius, quae sunt vitalis, naturalis et -is ...; per -em *spiritum influit anima* -ia *opera*, ut sunt sensus et motus. spirit. 1,2,1 p. 231^{b},14 principium ... -is *spiritus* dicit *Galenus (cf. Galen. ed. Kühn V. p. 644,13sq. al.)* esse in cerebro per nervos sensibiles et motivos. 1,2,4 p. 237^{a},24 sentire ... et imaginari et memorari et intellegere animae vocantur opera: et ideo vires illae et spiritus -es vocantur *eqs.* veget. 1,71 iudicium totum est -e et non corporale. nat. anim. 1,8 p. 17,35 tres habet *nobilis anima* operationes, divinam ... et intellectualem et -em *(cf. notam ed.)*. caus. univ. 2,1,5 p. 458^{b},10 dico ... -em *operationem* ... influxivam vitae et motus localis. *al. remissius:* CARM. Bur. B 105,1,3 dum ... langueret -is, prevaleret naturalis virtutis dominium. *mus.:* ABBAL. serm. 20 p. 122^{A} alia *musica, quam docet Deus*, ... est -is, alia spiritalis, alia coelestis; -is est musica, quando sensus exteriores nihil superfluum appetunt et a ductu rationis nequaquam discordant *eqs.* **B** *ad animantia pertinens – den Lebewesen zugehörig:* **1** *vivus, animatus – belebt, beseelt:* **a** *philos. et natur.:* ALBERT. M. sent. I 8,26 p. 260^{a},42 de actu vitae, quae est anima, cuius effectus dat esse -e. veget. 2,20 quaedam *animalia* sunt perfecta in participando potentias -es et quaedam sunt imperfecta. *al. v. et p. 663,55.* **b** *alch.:* ANON. secret. p. 68,29 teratur *alumen plumae* ... cum quadruplo eiusdem urinae vel cum aqua -i (-lis *cod.*). p. 72,14. PS. AVIC. anim. 7,1 p. 397 vocatur *sanguis* lapis -is (Ps. ARIST. tract. p. 787, 27 l. -em, vegetabilem, mineralem). *al.* **2** *vitalis, animans – belebend, beseelend: v. p. 663,63.* **C** *carnalis, terrenus – fleischlich, irdisch (cf. Vulg. I Cor. 2,14. 15,44sq.):* HRABAN. univ. 7,8 p. 199^{D} in corpore -i significat *apostolus* praesentis vitae statum, quamdiu homo gerit corpus mortale. NADDA Cyriac. I 8,4 tu, homo -is, minime quę Dei sunt, sapis. CHART. Eberb. 19 p. 40,5 secundum necessitatem -is hominis, sine qua spiritualis ministerium suum nequit explere. *al.* **D** *brutus, stultus – unverständig, einfältig:* VITA Udalr. Cell. II 41 (21) erroneo populo adhuc rudi, adhuc -i.

II *subst.:* **A** *masc.: homo terrenus – irdischer Mensch:* AMALAR. epist. 6,8 tui -es, inflati munditia corporis. off. 1,12,3

(bis). OTTO FRISING. chron. 8,27 p. 438,4 ad hanc ... vitam mortalem ... nascentes -es seminamur. **B** *neutr.:* **1** *quod animae proprium est – das Seelische:* PS. PLATO quart. 3 p. 129,24 per -e est, quod cognoscitur naturale. **2** *animatum – das Belebte:* ALDH. ad Acirc. 7 ab -i ad inanimale *(cf. Isid. orig. 1,37,3)* metaforice retulit. FROUM. epist. 74 ab -i hoc inanimale *(sc. epistola)* pro -i mittitur ad -e. *alch.:* PS. CALID. secret. 3 quidam ... nominaverunt ea *(sc. naturas rerum)* mineras et quidam -e, quidam autem herbale.

adv. **animaliter.** **1** *animae (sc. principio vivendi et cogitandi) convenienter – der Seele (als Lebenskraft und Denkprinzip) gemäß:* ALBERT. M. animal. 3,41 quae in cerebro accipiunt virtutes -r operantes. veget. 1,68 -r ... inesse *animalibus* dicunt sensum, quando inest secundum solum animae actum vel passionem. caus. univ. 2,2,44 p. 545^{a},34 in anima ... nobili -r secundum eius proportionem et possibilitatem *sunt haec omnia. al.* **2** *spiritualiter – geistig:* RATHER. apol. 5 pascere ... gregem ... -r ... et, opus si fuerit, corporaliter. epist. 26 intus *(sc. in ecclesia)* .. esse corporaliter ..., sed -r in atrio exteriori stare. **3** *carnaliter – fleischlich, körperlich:* ARNO REICHERSB. apol. p. 84,6 cognoscetis non me *(sc. Christum)* -r ut alterius pecoris carnei ... coctum ... manducandum. ALBERT. M. summ. theol. II 8,31,2,3 p. 350^{b},19 inter vitam -r viventium et beatorum. **4** *brute, stulte – unverständig, einfältig:* RANGER. carm. 413 non ita desipuit -r architriclinus *(cf. Vulg. Ioh. 2,9)*.

animalitas, -atis *f.* *natura animantis propria – die für ein (tierisches) Lebewesen charakteristische Natur:* HONOR. AUGUST. eluc. 2,13 illa *vis,* qua corpus vivificatur, -s vel carnalitas vel sensualitas nominatur *eqs.* cant. 6,10/11 p. 454^{b} tria sunt in homine, caro, -s, spiritus ...; -s *est* libitum carnis. ARNO REICHERSB. apol. p. 57,29 de -e in spiritualitatem. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 77,30 qualis est a plurium similitudine maior corporeitas, minor -s, minima ... humanitas significata. ALBERT. M. myst. theol. 5,1 p. 860^{b},23 habet ... homo naturam -is. spirit. 1,2,5 p. 238^{a},28 cum ... nutrimentum sit secundum formam membrorum ..., oportet, quod nutriens ea operetur ad -em. animal. 7,6 in natura ... -is plurimi sunt gradus. 16,62 quando fiunt organa sensus, inest virtus -is. 21,40 minus de -e et plus de plantae natura habet stincus. anal. post. 2,4,6 p. 218^{b},40 quia -s est causa inhaerentium animali. PS. PLATO quart. 4 p. 168,41 quod dicit *philosophus,* quod necessarium est ... genus humidum, significat -em *eqs. al. v. et p. 664,7.* *Sroder*

***animamen,** -inis *n.* *anima, vita – Seele, Leben:* ARNULF. delic. 152 agnitor est renis fingens -a *(H recte, cf. Voigt p. 383;* animantia *V, ed.)* membris.

animatio, -onis *f.* **1** *actio animandi, animalitas – das Beseelen, Beleben, Beseelt-Sein, Belebt-Sein:* ALBERT. M. animal. 16,9 humidum ... est causa vitae, terrestritas autem sicca ... remota est ab -e. 16,81 de virtute spermatis et -e embrionum. 20,86 si ... -o est una specie, tunc erit -o eadem specie, quae est forma -is *eqs.* mot. proc. 2,11 p. 71,31 de -e animalium corporum. caus. univ. 2,2,39 p. 537^{b},31 *corpus aereum* ex sui -e est vehiculum virtutis vitae. summ. theol. II 12,69,2,2 p. 16^{a},49 non enim est *anima* endelechia nisi per -em, quam facit corpori per opera vitae. *al. v. et p. 664,19.* **2** *cupiditas – Verlangen:* LIUTPR. antap. 4,7^{ex}· censūs -e.

***animativus,** -a, -um. **1** *adi.:* **a** *animans, vitalis – beseelend, belebend, Lebens-:* ALBERT. M. mot. proc. 2,7 p. 67,17 spiritus ... videtur in movendo et causando motum aliquid simile habere cum primo animali sive -o principio. **b** *affectivus, irascibilis – muthaft:* ALBERT. M. anim. 3,4,1 p. 395^{a},15 dividunt animam in ratiocinativam et eam, quae ab animositate vocatur -a (*p. 432^{a},25* θυμικόν), quam quidam vocant irascibilem. **2** *subst. neutr.:* *principium vitae – Lebensprinzip:* ALBERT. M. mot. proc. 2,7 p. 67,23 *spiritus* habet ... simile aliquid ad primum -um.

animator, -oris *m.* *vivificator – Lebensspender:* GODESC. SAXO carm. I 2,2,5 summe creator et reparator ..., sis -r et recreator.

***animeitas,** -atis *f.* *essentia et virtus animae – das Seelische, Seelenkraft:* ALBERT. M. caus. univ. 2,2,36 p. 532^{a},20 -s ipsa nobilis animae constituitur ex potestate imaginativa figurae corporis *eqs.* p. 532^{b},8 anima pro certo est omne illud, quod naturam praeparat ad vitam et motum localem, et hoc est -s eius. summ. theol. II 2,6,1 p. 123^{a},34sq. animal duobus modis dicitur, scilicet ab animalitate et ab -e; angelus ... dicitur animal eo, quod actum -is et animae rationalis assumpsit.

***animella,** -ae *f.* *schedula (epistolae inserta) res secretiores continens – Beilage (eines Briefes) mit vertraulichem Inhalt:* ALBERT. BEH. epist. 17 p. 101,6sq. per -am litteris praesentibus interclusam plenius respondebo; haec est igitur -a: petitiones vestras *eqs.*

animo, -avi, -atum, -are. **I** *subest* anima: **A** *strictius i. q. animam infundere, vivificare – beseelen, beleben:* WANDALB. creat. mund. 160 perfectum ... opus ipse inspirans -vit (*cf.* 208). ALBERT. M. anim. 1,2,15 p. 184^{a},30 *partes animae* non -ant rem secundum perfectum modum animationis. 3,5,4 p. 418^{b},45 dicunt tres substantias esse unam animam, eo quod in uno actu -andi uniuntur *eqs.* (*cf.* animal. 20,86). summ. theol. II 13,77,2 p. 72^{b},9 oportet disponi corpus ad hoc, ut -etur. *al.* **B** *latius i. q. recreare, firmare – kräftigen, stärken:* WALAHFR. Wett. 198 ad hanc vitam quoniam cibus ille -vit (gloss. cod. O: confortavit). EPIST. Teg. I 20 marcescentes artus ... penes vos aliquantulum -are cupimus.

II *subest* animus: **A** *strictius:* **1** *erigere, incitare – ermutigen, ermuntern, anreizen:* BEDA hist. eccl. 2,6 p. 93,1 Petri flagellis simul et exhortationibus -tus famulus Christi. NOTKER. BALB. gest. 1,5 p. 8,21 instinctu Dei ... -tus. 2,6 elevatos *(missos)* consolatoriis allocutionibus -are. EPIST. Teg. I 1 huius magnae spei securitate -ti (*cf.* DIPL. Westph. 214 p. 281,18 spe futurę retributionis -ti obtulerunt). FROUM. carm. 4,3 tu me nempe fugis, numquam ex te -bor, amabor. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 288,12 consiliariorum suorum vecordiis commonitus et -tus. OTTO FRISING. chron. 4,26 p. 218,3 de hoc, quod ... virum potentissimum ... occidendum intellexit, -tus. *al.* ad: RIMB. Anscar. 41 p. 76,17 ad divinum ... servitium. POETA Saxo 1,136 quos -vit ad hoc longinqua profectio regis. OTTO FRISING. chron. 3,27 p. 167,6 ad patientiam. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 20,8 falco -bitur perinde plus ad eundum ad loyrum. ut: ADALB. MAGD. chron. a. 964 p. 174,15 Benedictus ..., diutius ut imperatori resisterent, Romanos -vit. CHART. episc. Halb. 572 p. 507,15. *al. c. inf.:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 158,22 ut minus animosior *falco* -etur per ipsum volare ad aironem. **2** *pass. sensu mediali i. q. animum intendere – sich zuwenden:* **a** *c. sensu appetendi:* ADALBOLD. Heinr. 5 Benno ut sapiens non -batur ad regnum. **b** *c. sensu insistendi:* LAMB. TUIT. Herib. 1,8 p. 746,46 *sacerdos* a primordio repetens eidem -atur operi. **B** *latius:* **1** *adiuvare, sublevare – unterstützen, aufrichten:* EPIST. Worm. I 36 p. 67,32 dives ... divitem tantum ... invitat ad caritatem nec pauperis ... movetur -are tantillitatem. ACTA imp. Stumpf 87 p. 97,20 pia vota roborantes modis quibus possumus -are. **2** *afficere – erfüllen, beseelen:* TRAD. Frising. 106 (a. 782) quidam vir religiosus -tus cum divino timore. THIETM. chron. 6,7 plebeios ... servili presumptione -tos. EPIST. Teg. I 98 comperi, quod me affectu -vit inedicibili *eqs.* CHART. cell. Paulin. 20 p. 26,25 hoc ... zelo karitatis -tus pro ... abbatia ... multum laboravimus. *al.*

adi. **1. animans,** -antis. *vi animae praeditus, vigens – mit Seelen-, Lebenskraft ausgestattet:* ALBERT. M. princ. 3,1 p. 332^{a},3 bruta meliores ... accipientia complexiones ... sunt -iora, hoc est in viribus animae et actibus potentius operantia *(ex Gilberto Porret. PL 188,1261^{A}).*

2. animandus, -a, -um. *qui incitari potest – erregbar:* OTTO FRISING. chron. 7,8 p. 318,23 Saxoniam, terram et gentem contra regnum facile -am.

3. animatus, -a, -um. **I** **A** *anima praeditus, vivus – beseelt, belebt, lebendig:* **1** *gener.:* WANDALB. creat. mund. 128 telluris superabat pars, quae iussa -as posset gignere for-

mas. FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 4,6 venari . . . cum instrumentis -is. CHART. Turg. III 446 p. 243,33 omnes res -as seu inanimatas . . . trado. **2** *spec.:* **a** *theol.:* LIBER diurn. 73 p. 72,19 *Christum* credimus . . . sumpsisse veram carnem -am anima rationali. GODESC. SAXO theol. 21 p. 291,13 de seminibus -is (*cf.* p. 291,24sqq.). **b** *philos. et natur.:* GUNZO epist. 15 p. 49,22 oritur . . . de celestibus corporibus quęstio, utrum -a sint an inanimata *(cf.* ALBERT. M. veget. 1,24 coelestia . . . -a non erunt, eo quod sint impassibilia *eqs.).* ALBERT. M. veget. 1,20 sensus . . . solus est causa, quare illa animalia esse dicantur viva et -a. 1,69 agens et patiens . . . in his, quae -a sunt, est anima. 1,71 in vegetabilibus ultimum suscipiens est corpus -um et numquam anima sola. animal. 1,427 mery est pellis -a. 16,46 utrum sperma plantarum et animalium sit -um (*p.* 735^{a},5 ἔχει ψυχήν) vel inanimatum. *ibid. saepe.* **c** *alch. (cf. p. 658,53sqq.):* ANON. tab. p. 190,7 ipsa est cinis -us. ARTEPH. secret. p. 24 istud argentum vivum vocatur sal -um et praegnans et ignis. Ps. ARIST. tract. p. 791,36 hic lapis -us Rebis vocatur, cum in se continet perfectionem omnis rei. *al.* **B** *animae (sc. principii vivendi et cogitandi) proprius, animalis – der Seele (als Lebenskraft und Denkprinzip) eigen, seelisch:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,1 p. 5b^{r} membra virtutem -am sequentia vocantur -a (MAURUS [?] anat. II p. 10,9. RICHARD. ANGL. anat. II p. 81,5sq. membrorum alia -a, alia spiritualia, alia nutritiva, alia generativa; inter -a membra principalius est cerebrum). 3,21 p. 12a^{v} quo . . . *spiritus vitalis* in -um spiritum facile queat mutari. 4,1 p. 14b^{v} alia *virtus* dans sensum et voluntarium motum et intellectum similiter est anime et vocatur -a. *al.*

II *affectus – gesinnt:* RUOTG. Brun. prol. p. 1,14 qui ab inicio sic fuit -us, ut non magis sua causa se putaret natum quam nostra.

subst. **1. animans,** -antis *(m., f., n.)* **1** *latius i. q. animal – Lebewesen:* HRABAN. epist. 37 p. 473,25 de homine et partibus eius et reliquis -bus. POETA Saxo 3,30 cum nox omnigenis -bus alta quietem suggereret. **2** *strictius i. q. bestia, pecus – Tier, Vieh:* LEX Alam. A capit. 95 (codd. 6.7) de venationum -bus et reliquis furatis vel occisis. WILLIB. Bonif. 9 p. 57,7 tam hominibus quam etiam -bus. LIBRI Karol. 4,21 p. 241,13 pecualis -is. WALAHFR. Gall. 2,18 silvestribus feris vel -bus. GODESC. SAXO theol. 21 p. 293,3 more brutorum -ium. DIPL. Arnulfi 31 omnium -ium et iumentorum. DIPL. Heinr. I. 23 in annona, in censibus, pecoribus et cunctis -bus. *al. v. et p.* 660,59.

2. animatum, -i *n. quod vivum est, animal – das Belebte, Lebewesen:* **1** *gener.:* DIPL. Loth. III. 31 tradidimus abbaciam . . . cum omnibus ad eam pertinentibus . . ., -is et inanimatis, mobilibus seu inmobilibus. EPIST. Reinh. 101 villam ... cum -is et inanimatis ... diripiens. **2** *spec.:* **a** *philos. et natur.:* ALBERT. M. veget. 1,24 quid sit animal sive -um nobile, quod circumeundo coelum continet. 1,25 cum . . . -um ab inanimato differre videtur duobus maxime, sensu scilicet et motu. 1,85 in his autem . . . multa sunt, quae non nisi potentia habent formas -orum sicut semen. 2,4 vocamus plantam proprie, quod vocatur vivum vel -um occultum. animal. 7,6 tales operationes omnibus -is sunt universales. *al.* ANON. lum. p. 62,24 horum, quae elementorum beneficio subsistunt, tria sunt genera: -um, vegetabile et lapis. **b** *alch.:* ANON. miseric. 140 -um de suis confectionibus generatur cum aqua et aere et igne.

animositas, -atis *f.*

I *proprie:* **A** *gener.:* **1 a** *audacia, fortitudo – Mut, Kühnheit, Tapferkeit:* SALOM. II. epist. 40 p. 422,14 qui *(caballus)* pernicitate Cillarum, -e Rhebum . . . antecellat. REGINO chron. a. 870 p. 101,9 tanta huius principis duricia, tanta -s fuit. SERMO nat. virg. 11 fortitudinis -s. OTTO SANBLAS. chron. 20 p. 24,2 videns . . . milites Teutonica -e alacres (*cf.* 35 p. 53,1). *al. meton.:* ADEMAR. hist. 3,30 in gravi praelio decertantes Francorum et Aquitanorum -es. **b** *temeritas – Verwegenheit:* HEINR. LETT. chron. 4,7 quorum -em ceteri videntes . . . eos impugnant. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 56,14 hoc accidit eis *(girofalcis)* ex -e, per quam credunt vincere illas *(aves magnas).* **c** *confidentia – Zuversicht:* THANGM. (?) transl. Epiph. 5 gratia Dei -e freti . . . tandem invenere sepulchrum. **2 a** *inimicitia, adversitas – Feindseligkeit, Feindschaft:* ADALB. MAGD. chron. a. 953 p. 166,17 -es et consilia occulte contra eum facta palam coeperant apparere. THANGM. Bernw. 18 p. 766,52 ob hoc -em invidiamque plurimorum in se commovebat. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 321,21 accusationum . . . excogitamenta ipse . . . tumultuosa nimis -e inportunus illic . . . concinnabat. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,9 rudis populi animis premolli dogmate ad -em accensis. *al.* **b** *exacerbatio – Erbitterung:* EINH. Karol. 7 p. 9,29 *bellum* magna utrimque -e . . . gerebatur. **c** *violentia – Härte:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 281,40 Saxonibus . . . illi non parvum infensis . . . utpote tam saeva et iniuriosa -e ipsius maiestative depressis. **d** *anticipatio – Voreingenommenheit:* GODESC. SAXO conf. p. 71,20 si haec . . . -e deposita sollerter inspiciant (*sim.* theol. 24 p. 340,25). **3** *conturbatio – Erregung:* ALBERT. M. animal. 24,35 garcanez animal ... fluviale ... mordens retia erumpit non tam fortitudine quam -e. **4** *superbia, arrogantia – Hochmut, Anmaßung:* ANNAL. Petr. Erf. III a. 1180 p. 65,19 imperator querimonie principum super ducis intolerabili -e satisfaciens. **5** *magnanimitas, mens – Edelmut, (hoher) Sinn:* EINH. Karol. 11 p. 14,11 cuius contumaciam ... -s regis ferre nequiverat. MIRAC. Bav. 3,1 nec fas est credi -em sanctorum sic velle irasci, ut nequeant placari. CHART. Solod. 210 p. 110, 5 multis preditus . . . virtutibus, prudentia, sapientia, -e.

B *spec.:* **1** *philos. i. q. affectiva pars animae, irascentia, passio – Muthaftigkeit, das Muthafte, Affekt:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,67,5 p. 689^{a},31 loco concupiscibilis in intellectuali natura est voluntas et loco irascibilis animus, secundum quod -em animi habitum consuevimus appellare (*cf.* p. 689^{b},5). anim. 3,4,1 p. 395^{a},15 dividunt animam in ratiocinativam et eam, quae ab -e vocatur animativa. top. 4,3,1 p. 380^{a},29 cum sit *timor* in anima secundum -em, hoc est secundum irascibilem, quae -e (*p.* 126^{a},8 ἐν τῷ θυμοειδεῖ) movetur. *v. et p.* 667,19. **2** *iur. i. q. impugnatio – Anfechtung:* DIPL. Arnulfi 140 p. 212,32 sine alicuius -is impedimento divinis laudibus . . . insistere. TRAD. Patav. 90 ut . . . securiter et absque ulla -e iam dicta tradicio me habere liceat.

II *translate:* **A** *vis – Kraft, Macht:* RUP. TUIT. off. 9,7 p. 256^{D} tota pene huius euangelicae -s tubae. **B** *fomentum – Zündstoff:* VITA Aldeg. II 22 (ASBoll. Ian. II p. 1039) concha fervens in partem se vertens -em igni subministravit.

animosus, -a, -um. **1** *audax, fortis – mutig, kühn:* WIPO prov. 61 iuvenis -us senex fiet gloriosus. gest. 1 p. 12,15 -o impetu. CONSTANT. AFRIC. theor. 1,12 p. 3a^{r} homo non -us, piger. CHRON. reg. a. 1152 (rec. I) erat . . . vir militari virtute strenuus et, quod regem decuit, valde -us. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 99,1 *falco* erit -ior . . . ad gruem (3 p. 44,3. *cf.* ALBERT. M. animal. 17,5 aves). *promptus – entschlossen:* BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 324,20 cui rex Roudolfus . . . occursare -us . . . bello congredi . . . destinavit. *al.* **2** *excitatus, iracundus, acer – erregt, aufgebracht, erbittert:* EPIST. Col. 7 p. 250,6 quos . . . ardor -ae contentionis exanimat. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 286,17 rex . . . apud Oppinheim villam . . . minax et -us consedit. a. 1079 p. 321,40 turbidus satis et -us Heinricus rex. *al. irascibilis – reizbar:* NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 73,11 ut omnes debiles -iores sanis esse consueverunt (2,21 p. 91,15). **3** *animatus – erfüllt, beseelt:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,37 rex autem alia -us intentione venerat, ea scilicet *eqs.*

adv. **animose. 1** *alacriter, audacter – lebhaft, kühn:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 20,31 *falco* vadit -e ad loyrum (4 p. 100,15). **2** *studiose – mit Eifer:* EINH. Karol. 13 p. 15,25 *bellum* et -ius quam cetera et longe maiori apparatu administravit. **3** *superbe – hochmütig:* ANNAL. Petr. Erf. III a. 1180 p. 64,21 Heinricus . . . presenciam sui regie maiestati iam diu -e subtrahens.

animula, -ae *f. script.* -mol-: *p.* 667,2.6.

[Payr]

1 *anima (parva) – (kleine) Seele:* Visio Baront. 5 nocere ad istam -olam. Godesc. Saxo theol. 21 p. 290,16 si homines de uno . . . verme unum . . . corpus et unam animam habente tot vermiculos, tot corpuscula, tot -as . . . secando potuerunt facere. *c. sensu humilitatis:* Trad. Frising. 400[a] p. 342,6 (a. 818; *ex Italia*) pro refrigerio -ole meae (p. 342,38). Epist. var. II 24 meae parvitatis -ae hinc abeuntis vel in hoc corpusculo commorantis memores esse. Dipl. Otton. I. 36 pro Dei amore nostraeque -ae remedio. **2** *papilio – Schmetterling (cf. Goetz, Corp. Gloss. Lat. VII s. v.* papilio): Gloss. IV 181,17 St.-S. -a musca, que dicitur bitterfliuge.

animus, -i *m. script.:* ha-: Dipl. Merov. I 71 p. 63,28. ane-: Dipl. Merov. I 19 p. 20,28. anni-: Form. Marculfi suppl. 6 p. 109,11 *cod. A 1. form.: nom. sg.* -os: Epist. Desid. Cad. 1. *acc. pl.* -us: Iulian. Tolet. Wamb. 15.

mens – Geist, Sinn: **I** *latius de humanae naturae spirituali principio omnes animae virtutes in se continente (cf.* Albert. M. cael. hier. 2,4 p. 33[b],9 -us . . . secundum Anselmum tripliciter dicitur, scilicet animositas . . ., secundo modo ipsa concupiscentia . . ., tertio dicitur motor -ae, . . . et hoc est intellectus): **A** *spiritus, anima – Sinn, Seele, das Innere:* **1** *proprie:* Willib. Bonif. 1 p. 4,30 labentia cuncta -o subiecerat. Arbeo Corb. 21 p. 212,9 facinus -i vulneris nefandum confiteri. Eigil Sturm. 7 Deum gemitibus -o ad caelum levato orabat. Walahfr. Wett. 664 dulcis enim est -o carnique insana voluptas. Hraban. epist. 30 p. 449,1 -us sentiebat se *in multas partes esse divisum. Rimb. Anscar. 29 p. 60,4* quantum ad eius pertinuit -um, *ibi ille* sine dubio pro Christo passus est. Poeta Saxo 5,218 pro meritis -i gloria proveniet. Widuk. gest. 1,12 divinum ei -um inesse caelestemque virtutem. Gerh. August. Udalr. I 23 p. 408,32 in indumento ... habitus exterioris ... voluntatem cognoscere -i interioris. Wipo gest. prol. p. 5,24 -os humanos aeternos esse et . . . animam post animal non perire. Epist. Ratisb. 25 p. 363,13 hanc vim *(sc. principium motus)* ad mensam phylosophię sedentes -o tribuunt. *saepe. sensu attenuato:* Willib. Bonif. 4 p. 15,19 ad consensum suae voluntatis sancti viri -um provocavit. Hrotsv. Gall. I 2,5 quo ab huiusmodi intentione Gallicani revocet -um. Thietm. chron. 1,21 merentis reginae -um ... declinavit. *al.* **2** *meton. de homine:* Hraban. epist. 3 p. 385,17 -us in bonitate dives magis aestimat devotionem offerentis quam donum. Walahfr. carm. 6,4 suscipe . . ., quae simplex humili fert ratione -us. Poeta Saxo 3,124 horror inest -is tales recolentibus ausus. Widuk. gest. 2,31 p. 92,7 amaris -is dum dulce aliquid offertur. Otto Frising. gest. 1,52 p. 75,3 ut . . . vix . . . eruditis . . ., quae ab eo dicebantur, paterent -is. *al.* **B** *natura, indoles, mores – Charakter, Wesen, Sinnesart:* Einh. Karol. 8 p. 11,22 -i magnitudine praestantissimus. 10 p. 13,17 utilitate gentis magis quam -i eius obstinatione considerata. Rimb. Anscar. 35 p. 67,3 studebat ... inimicus ... peste iam dicta *(sc. cenodoxia)* -um illius inficere. Agius epic. Hath. 196 vultum iocundum atque benignum -um. Widuk. gest. 3,6 accepta . . . potestate -um tranquillum, quem in puero gessit, exuit. Thietm. chron. 1,9 quia flexibilis est mulieris -us. Thangm. Bernw. 13 p. 764,15 Osdagus, simplicis -i vir. Otto Frising. gest. 1,20 p. 33,9 tam -i quam generis nobilitate insignis. *al. de bestiis:* Walahfr. Mamm. 20,4 parate feras, quas nostis habere cruentos atrocesque -os.

II *strictius:* **A** *de facultate cogitandi:* **1** *gener. i. q. intellectus, ratio – Verstand, Vernunft, Intellekt, das Denken:* Liber diurn. 61 p. 56,11 Deo eius -is inspirante. Trad. Frising. 369[b] testibus . . . testificantibus, ut ego Sigifrid bono -o haec omnia peregi. Amalar. off. 2,5,1 duae partes sunt -i, superior et inferior *eqs.* Walahfr. Blaithm. 61 perdidicit divina -o documenta sagaci. Trad. Scheftl. 26 tractavi in -o meo. Einh. Karol. prol. p. 2,25 nisi -o praemeditatum haberem. Hraban. epist. 47 p. 502,18 infirmitas -i mei atque ęgritudo senilis corporis. Godesc. Saxo gramm. 1 p. 358,5 anima vivit, -us et ratio sapit. Agius vita Hath. 2 in tenero quamvis corpore maturiori -o. Waltharius 104 robore vincebant fortes -oque sophistas. Dipl. Otton. I. 145 p. 226,35 quicquid . . . eorum decreverit -us. Ruotg. Brun. 25 -i plus quam corporis viribus . . . decertavit. Walth. Spir. Christoph. I 4 prudentis -i vigilantia duce. Gerh. August. Udalr. I prol. p. 384,15 praedestinata -o *(Dei)* idonea taxatione. Thangm. Bernw. 7 -o fluctuabat. 51 p. 779,30 -um . . . rationis compotem. Dipl. Arnulfi 160 p. 295,17 (spur. s. XI.) corporis et -i sanitatem. Epist. Ratisb. 1 p. 275,4sq. exercitatio . . ., quę non minimum in -o locum dignitatis obtinet, si sui obliviscitur, officium -i quasi favilla superducta soporatur. Otto Frising. gest. 1 prol. p. 10,4 tamquam -o futura presagiente. Archipoeta 10,13,1 poculis accenditur -i lucerna. Chart. ord. Teut. (Thur.) 201 rustici . . . ex deliberato -o dederunt . . . modios. Albert. M. Is. 61,10 p. 583,30 -us ... hominis sive mens et sponsus et sponsa dicitur *eqs. saepe.* **2** *spec.:* **a** *(animi) intentio – Interesse, Aufmerksamkeit:* Hraban. epist. 52 ne ... brevitas -um legentis attolleret. Wipo gest. 5 p. 26,8 *historia publica* -um lectoris ad novitatem rerum . . . attentiorem facit. Chart. eccl. Halb. I 24 universis huic pagine -um apponentibus. *remissius c. notione assentiendi:* Widuk. gest. 2,17 p. 82,4 si meae suasioni dignaretur -um inclinare. Dipl. Otton. III. 380 cuius . . . petitioni nostre benignitatis -um prebentes. *al.* **b** *memoria – Gedächtnis, Erinnerung:* Walahfr. carm. 36,4 novit Strabonem te retinere -o. Hrotsv. Mar. 402 haec . . . discens -o mandavi. Walth. Spir. Christoph. I praef. p. 64,5 cum id benefactum meę parvitatis -us . . . non aboleverit. Thietm. chron. 4,6 hoc semper iste in -o *tenuit. Statut. ord. Teut. p. 25,16 subit eciam* -um . . . bellum Machabeorum. *al.* **c** *iudicium, opinio – Ansicht, Meinung:* Einh. Karol. 31 p. 35,18 omnium -is sedit nusquam eum honestius tumulari posse. Dipl. Heinr. III. 148 p. 187,32 quibus . . . id -i idque fidei sedet, ut . . . non parum prosit, si *eqs. (cf.* 154. *al.).* Chron. Pol. 2,16 p. 82,2 vestrum dignemini nobis -um aperire, si manere liceat *eqs.* **d** *conscientia – Gewissen:* Thietm. chron. 6,13 ut eo liberiori -o hodie Deum interpelles. Archipoeta 10,21,4 cuius non est -us conscius peccati. **e** *vis, sententia – Bedeutung, Sinn:* Liber diurn. 106 p. 139,12 stilo exarante illud ad -um apostolicae consolationis reducimus, quo consolatur moerentes: *'eqs.'* **B** *de facultate sentiendi:* **1** *animae pars affectiva, cor, pectus – Gemüt, Gefühl, Herz:* Willib. Bonif. 5 p. 20,3 servum suum tanta -i pressura perturbatum. Arbeo Corb. 18 p. 208,17 nihil diffidentiae -i inherere praecipiens. Hraban. carm. 40,8 durescit qui -o. epist. 1 p. 381,13 qui in -o meo primatum tenes (*cf.* Poeta Saxo 5,56 nostri dux -i). Walahfr. Mamm. 9,24 -os per gaudia sancta refecti. 20,30 quorum ardere videt casto in amore -os. Rimb. Anscar. 32 consolatus est . . . eum Dominus spiritali in -o consolatione. Waltharius 1209 -o trepidare. Widuk. gest. 1 praef. ut ea legendo -um oblectes. Walth. Spir. Christoph. I prol. p. 66,6 commode dictis -i alacritate surrideas. Gerh. August. Udalr. I 3 p. 390,8 hilaritate vultus et -i. Thietm. chron. 7,73 omnem -i suimet motum componens. Thangm. Bernw. 17 p. 766,19 missam . . . magna -i contritione peragit. Berth. (?) annal. a. 1072 p. 275,40 multorum -os contra se excitavit. *persaepe. c. sensu favoris:* Eigil Sturm. 17 fratres -os suos ab illo propter prioris *(abbatis)* amorem avertebant. Widuk. gest. 1,9 p. 12,2 -um sibi Irminfridi connexerat (*cf.* Thangm. Bernw. 2 ut . . . eius -um sibi colligaret. Wipo gest. 6 p. 28,18 militum . . . -os . . . attraxit). Wipo gest. 2 p. 18,19 si -um populi cognovero te velle. *al.* **2** *mentis concitatio, (temporarius) habitus, affectus, passio, sensus – Gemütsverfassung, Stimmung, Empfindung, Gesinnung, Haltung:* **a** *gener.:* Willib. Bonif. praef. p. 2,4 aequo -o. Walahfr. Mamm. 20,27 postquam colla -o subrexit dura superbo. Hraban. epist. 14 p. 402,20 *opusculum* deprecor eo -o suscipiatis, quo vobis illud transmisi. Dipl. Ludow. Germ. 20 *beneficium* libenti -o ei concessisse. Rimb. Anscar. 30 p. 62,3 laeto et forti -o. Dipl. Arnulfi 19 nos . . . benigno -o petitioni eius annuentes. Widuk. gest. 1,11 motu corporis -i constantiam declarans. 3,17 ille . . . leoninum exerens -um. Ruotg. Brun. 32 religioso affectu et -o. Walth. Spir. Christoph. II 3 -i referens portenta futuri. 5,33 casta puellaris -i concordia. Gerh. August. Udalr. I 27

[Payr]

p. 413,44 relevatus mente bono -o manebat. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 731,36 numquam mestos -os deiecit. THANGM. Bernw. 6 imperatori affectuosissimo -o ... obsequebatur. WIPO gest. 2 p. 16,10 -um suum ingeniose quisque dissimulabat. 25 p. 44,10 fidem dedit ... nullam ultionem neque malum -um pro hac re se redditurum fore. LAMB. HERSF. annal. a. 1057 p. 70,20 universi ... uno -o, pari voluntate in electionem consenserunt. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 136,28 regalem servans -um. CHART. Solod. 269 p. 155,34 obstinato -o. *persaepe.* ex -o, (toto) -o *i. q. sincere, libenter – von (ganzem) Herzen, aufrichtig, gern:* ARBEO Corb. 4 p. 192,21 eum (*i.* eo) ... ex -o confitente (WALAHFR. carm. 11,2 ex -o ... libens. THIETM. chron. 5,13. *al.*). WETT. Gall. 5 optabant eum toto -o (RUOTG. Brun. 35 p. 36,14 toto ... -o conversus ad pacem. BERTH. [?] annal. a. 1076 p. 283,41). FROUM. carm. 32,60 diligo vos -o. **b** *spec.:* **α** *fortitudo, audacia, virtus – Kühnheit, Tapferkeit, Mut:* ARBEO Corb. 16 p. 206,11 victo -o. RIMB. Anscar. 42 p. 78,8 quia ... ad ... martyrium persecutor sibi, non -us defuit. POETA Saxo 1,383 armis -isque priores. WALTHARIUS 476 viros ... viribus insignes, -is plerumque probatos. WIDUK. gest. 1,9 p. 15,19 prestantes corpore et -o viros. OTTO FRISING. gest. 1,13 p. 29,21 fracti -o Franci terga verterunt. *al.* **β** *amor, propensio – Liebe, Zuneigung:* TRAD. Frising. 450 (a. 821) *filium* ingenti -o in corde adamavit. THIETM. chron. 1,9 iam ... latentis -i fervor erupit. THANGM. Bernw. 25 quos paterno -o complector, numquam ab affectu meo exulari patior. *v. et p. 668,55sqq. meton. in allocutione blanda:* EKKEH. IV. cas. 14in. quare illuc, -e mi, ... non ibimus? BERTH. (?) annal. praef. p. 269,3 noli, -e (amice *var. l.*) mi, ... plorare. **γ** *indignatio, ira – Erbitterung, Zorn:* TRAD. Frising. 304 (a. 812) superato -o in amore Dei expulsionem meam libenter sustineo. THIETM. chron. 5,38 rex ... lenivit in hoc suimet -um, quod *eqs.* **C** *de facultate concupiscendi:* **1** *propositum, voluntas, consilium – Absicht, Wille, Entschluß:* EINH. Karol. 11 p. 14,15 -um ducis per legatos statuit experiri. VITA Mathild. II 15 dicens sibi esse -um regionem visitare Romanorum. VITA Bonif. II 7 est quidem -o proficisci. WIPO gest. epist. p. 3,13 mihi ... is -us est ... utriusque acta referre. DIPL. Heinr. III. 54 p. 71,27 eo -o, ut concambium beato Paulo daret. CHART. archiep. Magd. 194 p. 253,2 *donationem* firmavimus ... eo ... -o et studio, ut nullus ... illam presumat confringere. STATUT. ord. Teut. p. 82,22 si fratrem lapide ... -o nocendi petierit. *al. sensu remissiore (vigente notione cogitandi):* WILLIB. Bonif. 1 p. 5,14 patri ... haec, quae -o gerebat, revelavit. TRAD. Patav. 7 statui in -o meo ... aliquid Deo conferre. EIGIL Sturm. 6 p. 368,33 erat ... -o intentus ... monachicam ... instituere conversationem (POETA Saxo 5, 428 i. bellis continuis animo. *cf.* THANGM. Bernw. 51 p. 779,23 hoc ... opus quam mature -o intenderit). EINH. Karol. prol. p. 1,4 postquam scribere -us tulit. WALAHFR. Blaithm. 82 unde -o sedit ... temptare viam (CHART. Pomm. A 254 p. 552,3 cum sedisset -o nostro, ut *eqs.*). RUOTG. Brun. prol. p. 2,16 precepti ... vestri dignitatem ita venerari ... -um induxi (49 p. 51,34 que in -um induxi de rebus ... dispensandis). GERH. AUGUST. Udalr. I 21 -o decrevit ..., ut *eqs.* CHART. Hall. I 99 apposui -um, quatenus. *saepe.* **2** *desiderium, appetitus – Wunsch, Verlangen:* LIBER diurn. 90 poscentium -is alacri devotione inpertire assensum. ARBEO Emm. 45 statim edenti (edendi *var. l.*) intra visceribus stomacho -us aderat. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 154,15 augebitur sibi *(falconi)* voluntas et -us volandi. **3** *libido, cupiditas – Begierde, Leidenschaft:* ALBERT. M. animal. 6,100 nigromantici quaerunt ipsum *(sc. hippomanes)* ... ad compellendum -os feminarum.

***anisinus,** -a, -um. *ex semine anisi confectus – Anis-:* TRACT. de chirurg. 911 olei muscellini, olei -i et pulegini, olei lauri *eqs.*

anisum, -i *n.* (ἄνησον) *script.:* aniss-: *p. 670,7.9. adde* RECEPT. Bamb. 17. anisium: GLOSS. III 525,11 St.-S. 546,12 *cod. b.* anes-: *p. 670,13.16. adde* ANTIDOT. Bamb. 15. anessu: *p. 670,9.* anexum: *p. 670,10.* amiso: ANTIDOT. Sangall. p. 88,35. *form. gen. sg.* -u: PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 149,22. *metr.* -nis-: *l. 19.*

cuminum dulce – Anis (Pimpinella anisum L., cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 1193): PAUL. AEGIN. cur. 37 crisma ad cefaleam: ... opii miconis, -i (*3,5,5* ἀνίσου), iusquiami ... ana ʒ II. 58 p. 35,13 cataplasmata ... eorum, que ad inflationes, selinum aut -ssum aut ciminum. 138 odorifera ... sedant sternutationem, -um, ozimum. ANTIDOT. Lond. p. 19,10 -sso -i, apii semen -i. ANTIDOT. Bamb. 11 -essu, petrosilino. ANTIDOT. Glasg. p. 130,17 -exum -iiii. RECEPT. Bamb. 10 -esum sepius in manu teneat. CAPIT. reg. Franc. 32,70 p. 90,4 quod in horto omnes herbas habeant, ... dragantea, -esum, coloquentidas. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 376,12 -um calidum et siccum est in tertio gradu. DIAETA Theod. 206 -us calefacit et desiccat nimis *eqs.* HILDEG. caus. 4 p. 186,8 calor -esi humores commovet. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 5a^v -um ... alio nomine dicitur ciminum dulce; semen est cuiusdam herbe, que simili nomine appellata est. Ps. OTHO med. 24 copia dulcoris dos est -i melioris. ALBERT. M. veget. 6,272 -um alio nomine feniculum Romanum vocatur. 6,273 -um est aperitivum cum aliqua parva stypticitate. *al.*

***anitícius** *v.* *anethicius.

***anitíes** (-cies) *subst. senectus – Alter:* GLOSS. IV 196,46 St.-S. -cies eldi. *cf. ThLL. II 106,4sq.* *Payr*

***anna** *interi.* (הוֹשִׁיעָה־נָּא *et* אָנָּא) *oh, salve – ach, heil (spectat ad Hier. epist. 20,3.5 et Isid. orig. 6,19,22):* EXPOS. miss. 22 nunc dicitur ... osanna, ante dicebatur osianna; osi interiectio est laudantis ..., -a salvifica. GLOSS. II 322,15 St.-S. -a interiectio deprecantis, quod in nostra lingua dicitur le vel leo *eqs.* 326,28 in hebreo legitur *(psalm. 117,25)* -a adonai, osianna ..., quasi barbarus dicat uuola hêrro. III 65,10 -a interiectio est, quasi dicas heilo aut willicomo. *ibid. al.* ALBERT. M. miss. 3,5,4 p. 95^a,23 -a ..., quod additur in compositione, est interiectio obsecrantis.

annalis, -e. *script.* amn-: *p. 671,36. form.:* *nom. sg.* -ius: *l. 46. abl. sg.* -e: *p. 671,34.*

I *adi.:* **A** *ad annum vel cursum anni spectans – auf das Jahr oder den Jahreslauf bezüglich, Jahr(es)-:* **1** *gener.:* PAUL. DIAC. carm. 2,5,1 percucurrit hinc -is ordo sua spatia quingentenis ... annis. DONAT. Trud. 11 (MGMer. VI p. 285,1) -i circulo revoluto. ANSELM. BIS. rhet. p. 100,14 *(de epitoma)* de -i eius *(Drogonis)* opere mensualem et de mensuali reddidimus ebdomadalem. *res memorabiles anni describens – die Ereignisse des Jahres darstellend:* POETA Saxo 5,202 -es ... retulere libri. EUGEN. VULG. syll. 34,3 testatur hoc fastus -ius ([*sc. Hier. chron. a. Abr. 468*]. CHRON. Pol. 3 p. 121,9 quodsi reges Polonos ... fastis indignos -bus iudicatis). **2** *spec.:* **a** *comput.:* **α** *ad dispositionem anni spectans – auf die Jahreseinteilung bezüglich:* BEDA temp. rat. 14,18 computus (POETA Saxo 5,553). 23,3 in -i ... libello (ALCUIN. carm. 72,3). 37,3 antiquos ... populos diverse in observatione -i a vero deviasse. AGIUS comput. 1,16 totam ... -em ipse *(Deus)* docet seriem. *al.* **β** *primum anni diem designans – den ersten Tag des Jahres bezeichnend (cf. F. Rühl, Chronologie. 1897. p. 68):* CHART. Sangall. A 845 (a. 1218) commutatio facta fuit anno ..., F -i litera ..., G litera dominicali (CHART. Turg. II 106 p. 366,3. *al. in hac regione*). **b** *eccl. i. q. per cursum anni ecclesiastici dispositus – nach dem Ablauf des Kirchenjahres eingeteilt:* GESTA Hort. Mar. 21 p. 586,3 sermones -es, quorum ... quosdam ... ad utilitatem legencium conscripsit. *fort. add.:* CATAL. biblioth. Becker 38,103 (s. X.) liber -is. **B** *annuus – jährlich:* **1** *eccl. i. q. quotannis celebrandus – alljährlich zu feiern:* WALAHFR. Wett. epil. 2,31 dies. **2** *publ. et iur.:* **a** *quotannis praestandus vel solvendus – alljährlich zu liefern oder zu zahlen (cf.* GLOSS. III 622,26 St.-S. camisam -em iarhemidi): CHART. Rhen. med. I 432 (a. 1115) excidendam concessi *silvam,* non tamen sine iure -i et utilitate conditionali. **b** *quotannis eveniens – alljährlich stattfindend:* DIPL. Karoli III. 152 p. 245,38 de mercatis -bus ... et de ebdomadalibus. CHART. Brand. A I 2 p. 366,35 (a. 1245) tempore ... nundinarum, id est -is fori (CHART. civ. Vratisl. 2). *ubi annu-*

ale mercatum habetur – Jahrmarkts-: CARM. Bur. A 182,5,1 hic est locus -is. **c** *usu communi i. q. quotannis procreatus – alljährlich erzeugt:* FORMA mon. Sangall. p. 14[b] repositio fructuum -ium. **C** *in unum annum institutus – für die Dauer eines Jahres eingesetzt:* ANNAL. Rod. a. 1131 p. 709,38 Eugenius . . . sacerdotes conductitios a pastoribus constitutos non -es, sed stabilitos comprobavit. ACTA imp. Winkelm. I 942 auctoritate . . . constitucionis nostre de -bus iudicibus . . . creandis et anno quolibet removendis. *ibid. al.* **D** *qui unius anni est – einjährig:* CHART. Sangall. A III app. B 59 p. 748,6 (s. XII./XIII.) dat II -es frussingos. p. 750,38 berbices -es. p. 751,23 unum frissingum -em vel II iuvenes. *ibid. al.*

II *subst. masc. vel neutr.:* **A** *kalendarium – Kalender:* BEDA temp. rat. 14,37 eorum *(Aegyptiorum)* -em (-es *P*) describentes. **B** *liber res memorabiles anni continens – Jahrbuch, Annalen (fere plur.; sing.: l. 19.20.34):* **1** *gener.:* WALAHFR. Ludow. prol. p. 589,2 opusculum in morem -ium Thegan . . . composuit. HINCM. epist. I 187 p. 196,8 in -i gestorum nostrorum regum. p. 196,18 -e . . . rex habet. VITA Agric. 2 revolutis . . . -bus . . . civitatis gesta antiquissima continentibus (OTTO FRISING. chron. praef. p. 1,17 Persarum rex . . . -ia . . . revolvi iussit). RANGER. Anselm. 5529 -es pontificatus ex praecio faciunt. CHRON. reg. cont. IV a. 1235 p. 267,8 quem diem rogavit imperator omnibus -bus asscribi. *al. in iudicio novissimo:* RHYTHM. 148,34,1 -bus reseratis nudabuntur publice omnium hominum facta *(cf. Vulg. apoc. 20,12). remissius i. q. narratio – Schilderung:* CASUS Gall. cont. 11 -es nostrorum laborum et dolorum . . . audire (*ex Verg. Aen. 1,373; cf.* GLOSS. II 686,11 St.-S. -es i. iartate). **2** *eccl. i. q. liber commemorationum per annos dispositus – nach Jahren geordnetes Totenverzeichnis (cf. A. Ebner, Klösterliche Gebetsverbrüderungen. 1890. p. 152sq.):* BEDA hist. eccl. 4,14 p. 235,24 presbyter . . . requisivit in -e suo. *fort. add.:* CATAL. biblioth. Becker 37,38 vita sancti Chutberti et hymni et amnales in uno codice (*sim.* 37,280). **C** *anniculus – Jährling:* FOLCUIN. Bert. 2,90 p. 166,28 (chart. a. 866) habet multones XIII, -es VIII.

adv. ***annaliter.** **1** *quotannis – alljährlich:* CHART. Rhen. med. I 151 (spur. post 905) ut . . . duos denarios . . . -r persolvam. **2** *in unum annum – für die Dauer eines Jahres:* RUD. TRUD. (?) gest. 9,27 -r . . . pono in ea *(domo)*, quem volo. *ibid. iterum.*

annalius *v.* annalis. **annalogia** *v.* analogia.

***annatim** *adv. quotannis – alljährlich:* HONOR. III. registr. 282 p. 204,7 dabunt . . . quadraginta libras . . . -m in mense Martii. *v. et* annuatim.

anne *v.* an *p. 602,36.52.* **annecto** *v.* adnecto.

annego *v.* abnego. **anneo, annexio** *sim. v.* adneo, adnexio.

1. anniculatus (ani-, -col-), -a, -um. *qui unius anni est – einjährig: v. l. 61sqq.*

2. anniculatus *vel* **-um** (ani-, anne-, hono-, -col- *sim.*), *acc.* -um *m. vel n. aetas unius anni – Einjährigkeit:* LEX Sal. Merov. 2,12 si quis tertussum porcellum furaverit usque ad -um ([anne- *A 2*, -col- *C 5*, *ed. Her.*, honocol- *A 4*, anniculum *A 1*]. caus. 1,3 usque ad ani-um). 2,13 post -um (annocol- *A 2*, annicol- *A 3. C 5*). *v. et l. 62.*

anniculus (ani-, anno-, annu-, -col- *sim.*), -a, -um. *form. abl. sg.* -colone: *p. 672,4.*

1 *adi.:* **a** *gener. i. qui unius anni est – einjährig:* LEX Sal. Merov. 2,7 si quis porcum -um (-colatum *ed. Her. in nota*, usque honocolatum *A 4*) furaverit (3,2 -um [-culatum *C 6*, aniculatum *C 5*] animal. 4,2 -um [-col- *A 2*, -culatum *C 6*, -colatum *C 5*] vel bimum vervicem). LEG. Wisig. 8,4,5 pulletrum. AESCULAPIUS 5 p. 10,10 vinum. LEX Saxon. 66 bos -us XII mensium. HROTSV. Mar. 203 agnum. ALBERT. M. animal. 8,38 cervi sunt -i in fine primi anni. *al. v. et l. 56. p. 676,68.* **b** *iur. i. q. quotannis solvendus – alljährlich zu zahlen:* CHART. Carinth. V 331 (a. 1278) teneor . . . decem libras . . . de debitis -is.

2 *subst. masc.:* **a** *animal unius anni – einjähriges Tier, Jährling:* LEX Sal. Pipp. 3,2 si quis annuculum (anni- *D 7.8*) usque ad bimatum furaverit. *latius i. q. pullus – Jungtier (fort. de ovibus, sc. vi vocis q. e.* agniculus): ACTA imp. Winkelm. I 998 p. 756,7sq. (s. XIII.[med.]) pro -colo duorum annorum tar. VII et ½, pro -colone *(sic)* unius anni tar. III gr. X. **b** *annus – Jahr:* EPITAPH. var. I 19,4 *Irmingart* multos prefuit -os.

annihilo *sim. v.* adnihilo.

***annilis,** -e. *spatium unius anni perdurans – ein Jahr dauernd:* VITA Virg. Salisb. II 19 ab esu carnium -em petit abstinentiam.

annilitus *v.* anhelitus.

***annipensionalis,** -e. *ad annuum censum pertinens – zur jährlichen Abgabe gehörig:* CHART. Westph. III 997 (a. 1276) curtim . . . cum -i tritico nobis de manso nostro . . . debito vendidimus.

annisus, annitor, anniventia *v.* adn-.

anniversalis, -e. **1** *adi.:* **a** *eccl. i. q. quotannis repetendus – alljährlich zu wiederholen: v. p. 673,37.* **b** *iur. i. q. die annualis commemorationis dandus – am Tage der jährlichen Gedächtnisfeier zu geben:* CHART. Turic. 1284 p. 3,15 (a. 1265) singulis annis ipsi superstiti unus -is simulus conferatur. **2** *subst. masc. vel neutr.: dies anniversarius, commemoratio annualis – Jahrestag, jährliche Gedächtnisfeier (de re cf. l. 68):* **a** *spectat ad obitum:* IOH. VIII. epist. A 91 intimasti . . . -em . . . imperatoris. CHART. Steph. Wirz. 3 in -i meo servitium fratribus . . . annis singulis sufficiat. SALIMB. chron. a. 1284 p. 515,14 in -i istius comitis misit uxor . . . pallium. **b** *spectat ad dedicationem:* CHART. Austr. sup. III 434 (a. 1273) dedicationem et -e monasterii . . . accedentibus dies quadraginta *remisimus.*

adv. ***anniversaliter.** *in modum anniversarii – als Jahresgedächtnisfeier:* HECEL. Clem. 2,4 (MGScript. XXX p. 905,36) cum himnodia . . . sancti -r recoleretur.

anniversarius, -a, -um. *script.* ani-: *l. 65. p. 673,20.22. adde* CHART. Brixin. 120.

I *adi.:* **A** *ad annum vel cursum anni spectans – auf das Jahr oder den Jahreslauf bezüglich, Jahres-:* ALDH. ad Acirc. 3 p. 71,24 -a temporum vicissitudo. *expressius i. q. ad annum novissimum spectans – auf das letzte Jahr bezüglich:* ALCUIN. epist. 253 p. 408,34 -o tempore plurimas . . . direxi litterulas. **B** *quotannis recurrens vel eveniens, quotannis celebrandus – alljährlich wiederkehrend oder stattfindend, alljährlich zu feiern:* **1** *eccl.:* **a** *spectat ad synodum:* CONC. Karol. 21 p. 189,13 in -a . . . concilii . . . sessione. **b** *spectat ad obitum vel annualem commemorationem eius (de re cf. l. 68):* CAPIT. reg. Franc. 170,73 ut pro abbate defuncto -um fiat officium. AMALAR. off. 3,44,16 -a dies ideo repetitur pro defunctis, quoniam *eqs.* (TRAD. Ratisb. 353. MIRAC. Otton. Bamb. I 12 p. 914[b],18 ut iam non -us, sed natalicius d. celebretur. *al. v. et p. 682,19.21). al.* **c** *spectat ad ritum, festum:* ORDO Rom. ant. p. 30[b],14 in -i . . . ieiunii puritate. GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 413,10 quam *(missam)* -is solemnitatibus . . . cantare consueverat (LIBER ordin. Patav. 5,20). *al. v. et p. 673,33.677,9.10.* **d** *spectat ad dedicationem:* CHART. Hall. I 317 (a. 1265) qui capellam . . . in ipso die -o dedicacionis sue . . . visitaverint. **2** *usu remissiore:* BERNOLD. CONST. chron. a. 1086 p. 445,24 in -a die, quando . . . rex . . . Baioarios devicit.

II *subst. masc. vel neutr.:* **A** *cursus anni (ecclesiastici) – Ablauf des (Kirchen-)Jahres:* VITA Aldeg. I 1 (MGMer. VI p. 85,22) festivitates, -i circulum revolventem, . . . celebrantes. **B** *spatium anni – Jahresfrist:* TRAD. Ratisb. 205 (a. 975/80) quatinus . . . hanc *(proprietatem)* post -um . . . pro sua anima presentaret. CHRON. Pol. 2,33 p. 100,20 -um (ani- *S*) desponsacionis implevisse. **C** *dies quotannis recurrens commemoratione celebrandus – alljährlich wiederkehrender, durch eine Gedächtnisfeier zu begehender Tag, Jahrestag:* **1** *eccl.:* **a** *spectat ad obitum sim. (cf. A. Ebner, Klösterliche Gebetsverbrüderungen. 1890. p. 89; K. Merk, Meßliturgische Totenehrung. 1926. p. 107):* CONSUET. Trev. p. 54,1 quociens obitus aut -us alicuius celebretur (CHART. Turic. XII 476[a] p. 53,10 quinque -a, ut moris

ecclesie nostre est, ... celebremus. *al.*). TRAD. Teg. 144[a] ut post obitum eius in -o depositionis ... panes ... tribuantur. CHART. Stir. I 286 septenarium, tricenarium, -um ... exhibere. TRAD. Teg. 318[b] ut fratres ... annuale servitium ... in -o eius persolvant. CHART. Solod. 359 scribatur in kalendario ... -um ipsius. STATUT. ord. Teut. p. 90,18 -us magistri poni debet in scriptis, ut ibi agatur, ubi corpus requiescit. CHART. Brixin. 120 -um ... singulis annis ... cum X sacerdotibus missas pro defunctis cantantibus ... peragere (CHART. Merseb. 363. *al.*). CHART. Nuremb. 428 in die obitus ..., qui -us dicitur. *saepe.* **b** *spectat ad dedicationem:* CHART. Brixin. 125 (a. 1251) qui ecclesiam ... in -o dedicationis eiusdem ... visitaverint ([*ibid. al.*]. *cf.* CHART. Hall. I 358. CHART. Eichsf. 646). **2** *usu remissiore:* CHRON. Pol. 1,4 VII[0] ... recurrente nativitatis eius -o. **D** *bonum pro commemoratione defunctorum peragenda donatum, institutio commemorationis – für die Abhaltung einer Totengedächtnisfeier ausgesetztes Gut, Jahrzeitstiftung:* VITA Bern. Parm. II 5 (MGScript. XXX p. 1325,8; post a. 1133) ecclesiam ... cum multis -is (anivellariis *cod.*) ... copulavit *monasterio.* CHART. Epternac. 232 Reinoldus, qui preest reditibus -orum. CHART. Basil. C I 126 p. 90,5 census de ani-is constitutis et constituendis. ACTA imp. Winkelm. I 534 p. 435,17 -a legare, relinquere et dare. CHART. Carniol. II 252 sex mansos ... ad idem -um assignavimus. REGISTR. abb. Werd. 15,7 duos pullos de -o Hadewigis. *al.*

III *subst. fem.: dies quotannis recurrens commemoratione celebrandus – alljährlich wiederkehrender, durch eine Gedächtnisfeier zu begehender Tag:* CAND. FULD. Eigil. I 22 -am Styrmes ... in missarum celebratione ... celebrare. *ibid. iterum.*

adv. **anniversarie.** *quotannis – alljährlich:* MILO Amand. 6 (MGMer. V p. 473,35) -e (-ę, -o *var. l.*) septimo kalendarum Novembrium die ... celebratur *miraculum.*

***anniversatialis,** -e. *quotannis repetendus – alljährlich zu wiederholen:* WILH. HIRS. const. 1,4 p. 940[A] post psalmos -es (-sales *var. l.*) ... semel inclinamus.

***anniversus,** -a, -um. *quotannis recurrens – alljährlich wiederkehrend:* TRAD. Ratisb. 650 (c. 1080/88) ut ... annuatim -a depositionis eius die karitativa ... amministrentur obsequia.

***annoannes** *subst.* ⟨*vocabulum musicum originis Graecae, ut vid., sc. litteratura toni cuiusdam ecclesiastici tonum ipsum significans*⟩ AUREL. REOM. mus. 8 p. 42[a],6 *Latini* quatuor ediderunt tonos, quorum hic praescribere censui litteraturam: neno, teneano, noeano, -s. *v. et* *ananno.

annologium *v.* analogium. *Pape*

annomino *sim. v.* agn-. **annon** *v.* an *p. 602,33.38.*

annona, -ae *f. (?m.: p. 674,20) script.:* ano-: *occurrit in schedulis nostris fere usque ad s. IX.; s. XIII.: p. 674,26. 675,37.* -una: CHART. Sangall. A III app. 1 p. 683,11 (a. 780). *form. gen. sg.:* ?-i: *p. 674,20.* -is: *p. 675,45.*

I *strictius i. q. frumentum, fruges – Getreide, Korn, Körner (fere de universis frumenti speciebus; de secali vel tritico: p. 674,26.27.675,20 [cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 549]; de fructu apii: p. 675,25):* **A** *gener.:* **1** *proprie:* **a** *de frumento demesso vel triturato:* LEX Sal. Merov. 16,3 si quis spicario aut machalum cum anona incenderit. FORMA mon. Sangall. p. 15[a] locus ad torrendas -as. EINH. epist. 9 de illa -a sive ad farinam sive ad bracem faciendam ... nihil misisti. LUP. FERR. epist. 109 minatur cervesiam *defuturam* ... sterilis -ae proventus. OLIV. hist. Dam. 31 p. 220,4 durabilis non est -a Egypti. HEINR. LETT. chron. 4,3 in ... foveis -am plurimam et cibaria invenerunt. CHART. Lux. IV 263 p. 362,25 molentur blada seu -a ... prioris ad usum suum. *saepe. proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,75 absque suis paleis nequit ulla -a venire. *farrago – Futter(getreide):* ALCUIN. epist. 298 p. 457,10 de -a ad caballos modia quattuor. THIETM. chron. 5,9 p. 230,12 ob acquirendam equorum -am. RUODLIEB I 23 fert ... -ę saccum. WILH. HIRS. const. 2,44 p. 1104[B] iumentorum. ACTA imp. Winkelm. I 938 p. 714,23 dantur ... duobus stallonis equinis et duobus stallonis asinis pro -a eorum ... de ordeo salme tredecim. *al. v. et l. 23.48.49.* **b** *de frumento in culmis exsistente, segetibus:* ANNAL. Mosell. a. 792 (MGScript. XVI p. 498,26) ostensa ... verno tempore falsa -a per campos. CAPIT. reg. Franc. 70,4 si quis messes aut -as in hoste ... paverit aut furaverit aut cum caballis vastaverit. CHART. episc. Vratisl. 36 p. 43,7 -e conculcate post quinquaginta mansos. CHRON. Erf. mod. II a. 1224 ventus excussit in agro -am. *al. v. et l. 16. p. 675,9.* *arista – Ähre:* CONC. Karol. 19[0],25 ebullire vacuas anonas. **c** *de frumento molito vel cocto:* CAPIT. reg. Franc. 32,24 unusquisque iudex II habeat de -a pastos. CONR. BRUNW. Wolfh. 32 p. 193,20 mnis generis -ae panem. *v. et l. 28. remissius i. q. panis – Brot:* WOLFHARD. Waldb. 3,4 (2) dampnum sublatae -ae. **2** *in imag.:* WOLFHARD. Waldb. 4,14 (10) ut ... sanctae praedicationis creditam mellitis labiis sereret -am *episcopus.* **B** *spec.:* **1** *publ. et iur.:* **a** *de tributis, decimis sim.:* DIPL. Karoli M. 97 p. 140,25 de ... villis ... -ae sive volatilia ministrentur. DIPL. Karoli III. 65[a] p. 111,29 nonam partem ... de anona, vino, freskingis (CHART. Rhen. med. I 368 p. 426,11 nonas ... scilicet -i [*sic?*], vini, feni. *al.*). CHART. Rhen. med. I 135,46 p. 171,1 molendini II, qui reddunt de -a mixta modios XL. DIPL. Otton. I. 105 sex carradas -ę pastui equorum. CHART. Gosl. I 301 p. 321,23 dare ... duram -am ad bracium, sive triticum sive ordeum sive avenam. CHART. Tirol. 670 starios IIII frumenti et IIII anonę (CHART. Stir. II 400 unam mensuram mixti f. et duas mensuras -e). CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 431,35sq. recipit etiam minutam -am de -a, que in molendino preparatur fratribus. CHART. Wedingh. (NArch. 13 p. 607,2) pro -a missali (‘*Meßkorn*’) duas mensuras avene ... ecclesie persolvet (CHART. Brem. 321 respondebit plebano pro -a, que dicitur missalis, ... modium ordei. *al.; de re v. K. J. Merk, Abriß einer liturgiegeschichtlichen Darstellung des Meß-Stipendiums. 1928. p. 12[23]*). CHART. Argent. I 265 quadraginta quartalia -e mensurnalis (353 p. 268,24 mansurnalis. *cf.* 167 p. 132,4 mânzalkorn). CHART. episc. Halb. 705 p. 31,10 dabunt ... -am ebdomodalem sparungam. 850 p. 127,16 quod ... abbas ... archidiacono ... in -a sinodali provideri faciat (CHART. Livon. A I 467 p. 583,31. *al.*). CHART. Oelsn. 72 persolvet ... maldratam triplicis -ae, ... tritici, ... siliginis et ... avenae. CHART. Altenburg. 232 castrensem -am cum nummis attinentibus (*cf.* CHART. ord. Teut. [Thur.] 196; *de re cf. Dt. Rechtswb. II. p. 628 s. v. ‘Burgkorn’*). CHART. Pomm. B 988 concordaverunt super -a ecclesiastica. *saepe. describitur -a vocibus theod.:* CHART. Argent. I 131 p. 108,22 (a. 1193) duodecim quartalia ad -am ..., quę ... dicitur wegecorne. CHART. Babenb. 100 ius nostrum in -a, quę dicitur marichfûter (421 p. 273,18 marichalis -e, que dicitur marchfuter). CHART. march. Misn. III 118 bruckorn (*cf. Dt. Rechtswb. II. p. 535*). CHART. Merseb. 236 p. 189,33 bodelcorn (*cf. Dt. Rechtswb. II. p. 667*). CHART. civ. Misn. 157 -am foresti, quae ... dicitur vorstcorn (*cf. Dt. Rechtswb. III. p. 644*). CHART. episc. Misn. 133 wahtcorn (*cf. S. Rietschel, Das Burggrafenamt und die hohe Gerichtsbarkeit. 1905. p. 238sqq.*). CHART. Meckl. 792 p. 102,10 bedecorn (*cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1342*). CHART. Lux. IV 16 -e, que dicitur kerne. CHART. Basil. C II 43 de conmuni depaleata -a, que vulgo dicitur mülikorn. 133 spihercorn. *voce slavica:* CHART. Merseb. 428 p. 353,1 (a. 1277) -am, que cip ... appellatur (*cf. Deutsches Wörterbuch. XV. 1956. p. 1541sq.*). **b** *de pensionibus, solutionibus, pretio sim.:* CHART. Alsat. 117 (ed. A. Bruckner, Regesta Alsatiae. I. p. 60,5; a. 730) accepi ... in -a vel alio precio valente solidos triginta. CHART. Sangall. A 25 ut iterum per precariam ... accipiam *bona* et ... censum solvam, hoc est de -a spelda modias X et de avina XX. *al. (v. ind.).* COD. Lauresh. 554 pro quo (*manso vendito*) accepi ... de -a modios X. CHART. Rapp. I 66 (a. 1231) pro summa decem quartalium utriusque -e annuatim ... persolvenda. CHART. Gelr. 556 p. 559,2 X maldra -e, que halspille dicitur, persolvet annuatim (*cf.* 559 p. 561,24 half spindecorn; *de re cf. Deutsches Wörterbuch. X 1. 1915. p. 2499*). CHART. ord. Teut.

[Rudolph]

(Thur.) 116 hyemalis. REGISTR. abb. Werd. app. 5 p. 364,30 praepositus ... non tenetur ... Iohanni aliquam dare -am de granario suo pro praebenda. CHART. eccl. Erf. 357 panem, vinum et -am prebendalem sibi *(sc. episcopo)* dare. CHART. Lux. IV 383 -am ... monasterium percipere debet *(antea:* tritici). CHART. com. Mansf. III 34 recipiant a dicta ecclesia XX quadrantes quadruplicis -e. *al.* **c** *de angariis, servitiis:* CHART. Rhen. med. I 135,1 (a. 893) adducit ... ad monasterium de -a modios V. 135,23 ad -am purgandam et ad colligendam ... mancipium I. 135,55 p. 175,20 excutiunt ... -am de spelta ... vel de rogone. 135,114 debet unusquisque ... tres XV noctes, ... terciam ... cum -a ad Chúckeme ...; facit iugera III de sua -a. *ibid. al.* **d** *de mercatu, teloneo:* CAPIT. reg. Franc. 28,4 ut nunquam carius vendat -am ... quam modium publicum *eqs.* DIPL. Heinr. IV. 196 p. 254,7 laudamus ... tertiam ... partem reditus mensurae, quo *(sic)* venduntur -ae. CHART. Merseb. 166 p. 141,40 in Groiz non erit forum -e, quod ... dicitur cornmarct (CONST. II 439,13). CHART. Burgenl. 161 in inportando ... donaria, videlicet pisces ... sive -am vel certe frumentum. *al.* *expressius i. q. venditio frumenti – Getreidehandel:* CHART. Argent. I 618,18 (a. 1245/60) quandocunque consules ... aliqua instituta fecerint de -a interdicenda, de vino, de cultellis. **2** *pharm. i. q. semen – Samen:* ALBERT. M. animal. 22,85 unguentum ... sic fit: accipiatur veteris -ae apii duas partes *eqs.*

II *latius i. q. cibus, victus (cotidianus), victualia – Nahrung, (tägliches) Brot, Lebensmittel:* **A** *gener.:* **1** *proprie:* ARBEO Corb. 19 ad superne dispensationis -e (-a *1 p. corr.*) discludere. FORM. Sal. Bign. 27 cellarium ... infregi et exinde -am vel aliam raupam ... furavi. WIDUK. gest. 1,20 ut aliis nationibus ... pro -a servirent *Saxones.* LEG. Lang. p. 293ª,34 si quis scamaras ... celaverit aut -am dederit. TRAD. Ratisb. 393 vestitu et -a de ... curte sibi *(servis)* concessa. ADAM gest. 2,69 p. 131,5 ut cotidie panis albus fratribus detur ultra solitam -am. OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 373,8 -am tocius ebdomadae sabbato accipiunt *anachoretae.* CHART. Nuremb. 362 ob dispendium pauperum ex anone penuria. *al. v. et l. 46.* *cena – Gericht, Mahlzeit:* REGISTR. abb. Werd. 3,36 (c. 1063) festivis diebus -am piscis unam et quartam partem casei. *pabulum – (Tier-)Futter:* ALBERT. M. animal. 5,13 in tempore coitus non accipit camelus nisi modicum de -a. 21,30 -am accipiunt *pisces.* 21,42 quae *(aspis)* ... solitam ... accepit -am (*cf. Plin. nat. 10,208* ad consuetudinem cibi). **2** *in imag.:* HUGEB. Wynneb. 6 per divinam aeterni -is (amoris *3.4.4ᵇ*) dispensationem. CONC. Karol. 39ᴬ,123 p. 403,15 ut familiae Christi -am spiritalem carnalemque ... subministret. WALTH. SPIR. Christoph. II 4 cęlestis sibi prębuit -a solatium. *al.* **B** *spec.:* **1** *milit. et publ. i. q. cibus demensus, fodrum – Proviantration, Fourage:* LEG. Wisig. 9,2,6 si contigerit, ut ... annonarius ... -as eorum *(militum)* dare dissimulet, comiti exercitus sui querellam deponant, quod -as eorum eis dispensatores tradere noluerint. *al. (v. et p. 676,26).* LEG. Lang. p. 178ª,14 tollant magistri anonam per tremisse uno, segale modia tria, lardo libras X *eqs.* VITA Ludow. Pii 7 p. 610,36 inhibuit a plebeis ulterius -as militares, quas vulgo foderum vocant, dari. p. 611,8 stipendiariam ... -am militarem dari. *al.* **2** *eccl. et iur. i. q. res ad vivendum necessariae, stipendium, praebenda – Lebensunterhalt, Unterhaltsanteil, Pfründe (cf.* GLOSS. III 616,46 St.-S. -a phrunt vel prebenda. *al.; de re cf. U. Berlière, La familia dans les monastères bénéd. du moyen âge. 1931. p. 43):* CONC. Karol. 39ᴬ p. 400,19 ut nonnulli clerici ... maiorem ... -am accipiant. TRAD. Frising. 382 p. 365,33 quod eius *(patris)* -am in sua parte haberet *filia.* 426 quatenus -am ad praebenda ibi teneret. CHART. Turic. 124 duorum fratrum -am *(sic)* ... et indumenta ... mihi tribuantur, insuper et unius canonici tercia -a (CHART. Bund. 103 ecclesiam ... ad -am f. ... concessimus. TRAD. Ratisb. 625 ut sibi in victu et vestitu statuta f. daretur -a. *al.*). FORM. Sangall. II 15 usque ad diem obitus ... -am sufficientem in pane et cervisa et leguminibus ... exhibere. VITA Find. p. 505,42 parvam -am, quae ad victum cottidianum ... ipsi ... dabatur, pauperibus erogare. TRAD. Scheftl. 30 si quis episcopus vel ad -am eorum *(fratrum)* seu ad ipsius usum aliquem de xenio horum presumeret vertere. CHART. Tirol. 33 ut ipse -am et communionem habeat sicut ceteri *monachi.* TRAD. Teg. 2 pro duabus -is, una monachica ... et altera suo servo danda. TRAD. Ratisb. 265 quatenus ... deputatam sibi -am de monasterio haberent et hanc usque ad obitum vitę ... optinerent. TRAD. Teg. 57ᶜ ut cottidie alicui ęlemosinario ... omnis monastica -a ... tradatur. CHART. Stir. II 53 p. 91,16 -ę suę meliorationem ... fratribus ordinavit. REGISTR. Austr. I p. 162,1 redditus -e ...: serviunt scapham siliginis, ... pullos III, ... fasciculum lini. *saepe.* *fort. add.:* THIETM. chron. 3,15 *(de visione)* vidit ... prepositum ... -am sancti Mauricii eminus sibi porrigentem. *de praebenda praesenti pecunia solvenda:* CHART. Dortm. 113 p. 52,1 (a. 1262) agros ... pro parata -a vel pro tercia garba ... exponere.

annonalis *v.* annualis *p. 678,4.*

annonarius, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *ad triturationem destinatus – zum Ausdreschen bestimmt, Dresch-:* LEG. Burgund. const. I 23,2 area. **b** *victualis – zum Lebensunterhalt gehörig, Ernährungs-:* COD. Hartw. 14 ut ... loci possessio ... eorum *(canonicorum)* -ę utilitati deserviret. **2** *subst. masc.:* *summus dispensator annonae – Oberproviantmeister:* LEG. Wisig. 9,2,6 comes civitatis vel -us, quantum temporis eis *(militibus)* annonas consuetas subtraxerat, in quadruplum ... restituat. *v. et p. 675,50.*

annono, -are. *?medial.: l. 32.* *alere, cibum vel pabulum praebere – verpflegen, füttern, Nahrung oder Futter reichen (cf.* GLOSS. IV 197,6 St.-S. -antur gespuuendot werdant): GESTA Camer. 3,52 p. 485,45 *pugnatores* reditibus agrorum -antur. RUODLIEB III 19 qui *(servus)* sibi *(comiti)* prendat equum stabulans -et et ipsum. VI 57 ⟨app⟩ortat fęnum quibus -at parafredis. *victualia praestare – Nahrung liefern:* RUD. TRUD. epist. p. 328,29 quod *(molendinum)* singulis annis -bat nobis. *Rudolph*

annositas, -atis *f.* **1** *gener. i. q. aetas (provecta) – (hohes) Alter:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 15 pro -is mea grandaevitate sciolum me esse autumans. MANEG. ad Gebeh. 8 p. 326, 10 quippe qui ... etate maturum se ac provecte -is seniorem sensu ... exhibuerit. **2** *iur. i. q. spatium temporis – Zeitraum:* LEG. Wisig. 10,1,4 ne ... tricennalis obviet -s petitori.

annosus, -a, -um. **1** *vetus, longaevus – alt, hochbejahrt:* **a** *gener.:* VITA Liutg. I 29 arbusta (*cf.* SIGEBOTO Paulin. 38 silvae. ANNAL. Magd. a. 1174 robora). DIPL. Otton. I. 405 qui *(Hildeprandus)* antiquioris erat ętatis et -ior. EKKEH. IV. bened. I 12,17 hunc ... gravis -usque saluto. **b** *c. colore quodam:* **α** *antiquitus notus vel probatus, priscus – altbekannt, altbewährt, altehrwürdig:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 164,19 per tam -am, morosam, spatiosam consuetudinem. WOLFHER. Godeh. I 9 p. 175,9 -a probataque constitucio. EKKEH. URAUG. chron. a. 1121 p. 257,8 -ae dignitatis tuae *(sc. Mogontiae)* menia superba. **β** *obsoletus – veraltet:* THEOD. AMORB. (?) Tryph. et Resp. p. 291,9 -um ac neglectum opus comminare ... in melius. **γ** *maturus – gereift:* VITA Cunib. C 3 p. 365,3 in Christi ... paciencia -us et longanimis (*cf.* B¹,2 -am sapientiam ostendens). NIVARD. Ysengr. 4,443 -i iuvenis sermone peracto. **2** *qui multorum annorum est, diuturnus – reich an Jahren, langdauernd:* **a** *gener.:* HRABAN. carm. 21,7 vetustas. CHART. Mog. A 250 ecclesia -o tractu pene consumpta ... renovata est. EKKEH. IV. pict. Mog. 97 reddit egressos -o (gloss.: diuturno) carcere fessos. **b** *iur.:* LEG. Wisig. 4,5,6 p. 203,8 -a id *(admissum facinus)* obpositione solidare. **3** *quotannis solvendus – alljährlich zu zahlen:* CHART. Fuld. A 634 (a. 889) ut id ipsum ... cum -a pecunia ... ad meam possideam vitam.

***annoticus**, -a, -um. *qui unius anni est – einjährig:* CAPIT. part. Saxon. 11 bovem -um (anncolum *var. l.*), ... sicut in stabulum mittitur pro uno solido.

1. annotinus, -a, -um. *script.* arn-: ALDH. ad Acirc. 132 p. 181,23 arn-us, hornotinus, quorum primitiva sunt ... arnus, horno.

[Papa]

1 *comput. i. qui anni praeteriti est – vorjährig:* BEDA temp. rat. 60,19 in quo *(anno)* ... XII diebus -um cursum praecurrere solet *luna quarta decima.* **2** *annuus, anniversarius – jährlich, alljährlich wiederkehrend:* **a** *eccl. i. q. quotannis celebrandus – alljährlich zu feiern:* CHART. Rhen. inf. I 515 (a. 1188) resurrectionis ... sollempnizare ... -um tempus. *spectat ad primum diem anniversarium (cf. K. A. Kellner, Heortologie. 1901. p. 57):* BERNOLD. CONST. microl. 56 Romani -um pascha quasi anniversarium dicunt, quia ... in sequenti anno ... suae ... regenerationis anniversarium diem ... celebraverunt (HONOR. AUGUST. gemm. 3,137). **b** *iur. i. q. quotannis dandus – alljährlich zu geben:* EKKEH. IV. cas. 52 nisi -um corium sibi ad manus daretur. **c** *usu communi i. q. quotannis procreatus – alljährlich erzeugt:* CHART. march. Misn. III 78 (a. 1204) omnem agriculturę ... fructum -um decimare. **3** *in modum annalium conscriptus – in Annalenform abgefaßt:* ODILO SUESS. Seb. praef. p. 379,43 inter alia, quae -o cursu dictabat *Agenardus (cf. notam ed.).* **4** *qui unius anni est – einjährig:* CAPIT. reg. Franc. 128,25 poledros bimos X, -os VIII ..., agnos -os CC *eqs.* 128,31 pultrellas ... bimas XII, -as XIII. *ibid. al.* **5** *qui huius anni est – diesjährig:* GLOSS. IV 196,22 St.-S. -us vel hornus hurig.

2. annotinus *v.* anodynus.

annoto *sim. v.* adnoto. ***annuabile** *v.* *anuabile.

annualis, -e. *script.:* anu-: *p. 678,9.18. adde* DIPL. Ludow. Inf. 68 p. 202,36. anno-: CONC. Merov. p. 75,22 *(var. l.; v. ind. p. 259ª). cf. p. 678,4. form. abl. pl.* -iis: CHART. Naumb. 273 p. 257,21 -iis serviciis.

I *adi.:* **A** *ad annum vel cursum anni spectans – auf das Jahr oder den Jahreslauf bezüglich, Jahr(es)-:* **1** *gener.:* EPIST. Teg. I 22 in semper -i revolutione temporis vigilias ... facere. **2** *spec.:* **a** *comput.:* AMALAR. off. 2,1,10 per tres tesseracedecades -es fiunt ebdomadae XL duae. **b** *eccl. i. q. per cursum anni ecclesiastici dispositus – nach dem Ablauf des Kirchenjahres eingeteilt:* CATAL. biblioth. Becker 44,34 (a. 964) omeliarius I -is. 115,176 -is liber. **B** *annuus – jährlich:* **1** *eccl.:* **a** *quotannis habendus – alljährlich abzuhalten:* WALTH. ARR. fund. 8 (MGScript. XV p. 1122,39) pastorali cure in -i capitulo cedere studuit. **b** *quotannis celebrandus – alljährlich zu feiern (spectat fere ad obitum vel commemorationem eius; de re cf. p. 672,68):* CHART. Rhen. med. I 110 p. 115,42 (a. 868) in commemoratione -i. VITA Liutg. II 2,9 p. 117,18 -em depositionis eius feriationem. DIPL. Karoli III. 132 in -i nostrae consecrationis die ... et postea in -i nostri transitus die. PASS. Ursulae 19 p. 156,17 cottidiana pariter et -is ... recordatio. THIETM. chron. 6,27 -em ... Thebaidae legionis festivitatem. THANGM. Bernw. 5 nomina ... fratrum, quorum -is memoria instabat, cottidie recitari iubebat. *al.* **2** *publ. et iur.:* **a** *quotannis praestandus vel solvendus – alljährlich zu leisten oder zu zahlen:* LIBER diurn. 96 p. 127,5 ut ... fundos ... monasterium ... absque qualibet -i possideat functione. ANNAL. Mett. a. 755 p. 49,5 tributum. ANNAL. regni Franc. a. 827 p. 173,19 dona. DIPL. Karoli III. 138 p. 222,18 ut nunquam ab eis amplius exigatur praeter -em censum (TRAD. Ratisb. 268. CHART. Raitenh. 198. *al.*). DIPL. Loth. III. 72 contuli ... reditum -em, qui vocatur wozop. TRAD. Teg. 318ª servitium (GESTA Trev. cont. IV add. p. 393,12. *al. v. et p. 673,4*). CHART. Otterb. 4 p. 3,29 in iustitia constituimus -i. CHART. Rhen. med. II 265 ius -is petitionis, quod ... kintbeide dicitur. *al.* **b** *quotannis eveniens – alljährlich stattfindend:* **α** *spectat ad nundinas:* DIPL. Heinr. II. 358 mercatum ... publicum cum omni iure eiusdem, -e scilicet et ebdomadale, ... instituimus (DIPL. Conr. II. 144. *al.*). CHART. civ. Magd 94 p. 48,30 tempore ... nundinarum, id est fori -is (REGISTR. Baiuv. A p. 141,17 de foro -i dicto isenmargt). **β** *spectat ad placitum:* CHART. Rhen. inf. IV 638 p. 787,12 (a. 1189) in quolibet suo *(sc. advocatorum)* -i placito ... solidos ... recipere. **C** *spatium unius anni perdurans – ein Jahr dauernd:* **1** *eccl.:* FORM. extrav. 2,31 *(de noviciatu)* sub -i optione aut excusare licuit aut suscipere *(cf. Bened. reg. 58).* STATUT. ord. Teut. p. 61,12 -em ... subire penitenciam. *ibid. al.* **2** *publ.:* PAUL. DIAC. Lang. 4,35 facta pace -i. **D** *qui unius anni est – einjährig:* ANTIDOT. Glasg. p. 131,37 folia caulis veterini -es. TRACT. de aegr. cur. p. 112,24 carnes ... -is porci et -is agni (*fort. huc spectat:* p. 86,12 caro annonalis [*sic?*] agni). CHART. Sangall. A III app. B 59,2 p. 758,32 debet dare XI oves -es. *al. de carne animalium anniculorum:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,16 p. 35b^{r} -es carnes porcine sive agnine (THADD. FLORENT. cons. 22,19 c. ... castratine anuales). *al.*

II *subst. fem.:* *amica huius anni – diesjährige Geliebte:* CARM. Bur. B 168,1,1 -is mea *('Maienbraut'; cf. notam ed.)* sospes sit.

III *subst. neutr.:* *anniversarium – jährliche Gedächtnisfeier (de re cf. p. 672,68):* **A** *spectat ad obitum:* FOLCUIN. Bert. 114 ut inde -e celebrent in elemosina fratribus. **B** *spectat ad dedicationem:* LAND. MEDIOL. hist. II 34 p. 34,34 quo etiam die ad frequentationem huius solempnitatis statutum est anuale et mercatum.

adv. ***annualiter.** **1** *singulis annis, quotannis – in jedem Jahre, alljährlich:* . **a** *eccl.:* TRANSL. Godeh. 1 p. 642,39 ad eam *(sollemnitatem)* -r convenire. ALBERT. MIL. chron. 3 p. 584ª,43 domnus apostolicus -r in hac ecclesia missarum sollempnia celebret. **b** *publ. et iur.:* *spectat ad censum sim.:* DIPL. Karoli III. 84 p. 136,36 *reddere* -r ... solidos decem. TRAD. Teg. 10 pro prefato censo -r dando. GESTA Trev. 5 vectigal -r accipere. CHART. eccl. Erf. 490 mansum ... solventem -r quatuor talenta cere. *saepe. spectat ad nundinas:* DIPL. Conr. II. 247 -r ... mercatum publicum habere. **2** -r et diurne *i. q. per spatium anni et diei – für den Zeitraum von Jahr und Tag (de re cf. p. 681,33):* CHART. select. Keutgen 135,12 (a. 1164) de patrimonio vel hereditate in potestatem ... vendicatis -r et diurne inducian-dum fore concedimus *eqs.*

annuatim *adv.* **1** *singulis annis, quotannis, semel in anno – in jedem Jahre, alljährlich, einmal im Jahre:* **a** *astron.:* BEDA temp. rat. 6,15 sol ... aequinoctium, quod -m servaretur, inchoavit. VITA Reginsw. 18 III. idus Iulii, in quo Phoebus ... penultimam tropici cancri partem -m ignire solet. **b** *eccl.:* AMALAR. cod. expos. 2,18 crux ... solet -m praesentari populo. off. 2,2,1 quattuor ieiunia -m celebrare. WALAHFR. exord. 29 p. 513,20 laetanias ... una die denominata ... -m (annuationem *2*) facere. CHART. Brixin. 125 omnibus ... -m ... quadraginta dies de iniunctis penitentiis ... relaxamus. *al.* **c** *publ. et iur.:* CAPIT. reg. Franc. 172 p. 354,9 censum et pensionem ..., quae -m in palatium ... inferri solebant. EINH. Karol. 1 p. 3,22 qui *(conventus)* -m ob regni utilitatem celebrabatur. DIPL. Ludow. Inf. 11 quod *(iugerum)* ... vinitores ... -m laborare dinoscuntur. TRAD. Frising. 1589ᵉ contulit *predium* ... ad -m censum v denariorum a se ... solvendorum. SALIMB. chron. a. 1250 p. 373,12 dabant eis *(burgensibus)* de Parma -m rectorem. *saepe. abund.:* DIPL. Conr. II. 185 solvere ... -m ... annuam pensionem. **2** *in unum annum – für die Dauer eines Jahres:* MIRAC. Bav. 2,19 capitalem ... censum -m retinuit. GALB. Karol. 7 quicumque ... ancillam liber in uxorem duxisset, postquam -m eam obtinuisset, non erat liber. *v. et* *annatim.

***annuatus**, -a, -um. **1** *quotannis eveniens – alljährlich stattfindend:* CHART. Rhen. inf. IV 638 p. 786,32 (a. 1189) advocati ... -o placito presidentes. **2** *spatium unius anni perdurans – ein Jahr dauernd:* BERNOLD. CONST. libell. X 47 Theodosio sepcies, subauditur, in consulatu -o, factum est ... concilium.

annul(l)us *sim. v.* anulus.

annus, -i *m. (n.: l. 66. p. 681,46) script.:* han-: DIPL. Heinr. II. 299 p. 372,1. arn-: ALDH. ad Acirc. 132 p. 181,24 *(cf. p. 676,71). form.: sing.: nom.* -um: CHRON. Ven. Alt. p. 140ᵇ,10. *gen.* -is: HUGEB. Willib. 4 p. 94,5. 5 p. 105,4. *ibid. al. plur.: acc.* -us: COMPOS. Luc. G 4. LEX Raet. Cur. 18,8. *al. v. et p. 679,50. synt. (confunduntur casus): gen. sg.* -i *(sensu abl.):* TRAD. Frising. 481 -i Dei DCCCXXIII. CHART. Bund. 499. *al. v. et p. 680,38. nom. pl.* -i *(sensu acc. vel abl.):* CATAL. reg. Franc. (MGLang.

p. 491,10sqq.) regnavit -i III. *ibid. al.* *acc. pl.* -os *(sensu nom.)*: HUGEB. Willib. 4 p. 102,7 fuerant VII -os. *etym.*: BEDA temp. rat. 36,2 -us vel ab innovando ... vel a circuitu temporis nomen accepit (*cf.* COMPUT. cod. Bern. 8).

I *proprie i. q. spatium temporis (fere 365 dies continens) – Zeitraum (von meist 365 Tagen), Jahr:* **A** *gener.:* **1** *strictius:* **a** *spectat ad rationem temporis:* CHRON. Fred. 2,46 cum ibidem duobus -is resedissent. LEX Alam. 17,2 si ... tres -os induraverit opus ancillae. WILLIB. Bonif. 4 p. 17,8 multis transactis -orum curriculis. ARBEO Corb. 28 per XL -os humus aridus ... remansit. GODESC. SAXO theol. 21 p. 290,28 sextus horno, id est hoc -o, completus est -us. WALTHARIUS 10 ultra millenos ... -os. COD. Lauresh. 53 p. 337,58sq. usque dum presens seculum ... de die in diem et de -o in -um persiterit. WIDUK. gest. 2,39 imperavit ... expeditionem ... in -um secundum. CHART. archiep. Magd. 61 p. 85,15 eo ... revoluto -o et altero dimidio transacto. THANGM. Bernw. 14 p. 765,10 ibique -um vel biennium commorata. CHART. Tirol. 826 p. 245,4 non sumus ausi ab uno -o in ça ... introire. *saepissime.* *c. emphasi de longo tempore:* LIUTPR. antap. 4,30 quibus moderata huius *(nuntii)* processio ... -us erat *(cf. Ter. Haut. 240).* *expressius de proventu laboris annualis:* HRABAN. epist. 34 p. 468,5 appellamus humum et pretium poscimus -i. *de annali narratione rerum gestarum:* THIETM. chron. 7,67 antequam huius conclusionem -i faciam. **b** *spectat ad aetatem hominum (bestiarum: l. 30. p. 671,67.672,4):* **α** *in univ.:* WILLIB. Bonif. 3 p. 12,27 XXX aut eo amplius -orum habens aetatem (HUGEB. Willib. 2 p. 89,22. *al. cf.* THEGAN. Ludow. 7 -o aetatis suae LXXII.). WALAHFR. Mamm. 1,16 moribus aetatem, sensu tener extulit -os. carm. 14,6,1 -is ... recentibus ... ni frenis ... presseris *pullum.* POETA Saxo 4,331 meritis maturus et -is. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,15 ubi nutricem cunarum depulit -us. OTTO FRISING. gest. 1,10 Friderico quindecim, Conrado duodecim -os habentibus. *saepe.* *expressius de ultimo anno vitae:* BERTH. (?) annal. praef. p. 268,11 libellum hunc chronicorum ... usque ad -um suum ... collegit. **β** *in imag. de vocibus musicis:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,190 filiolę resonare melodima doctę ... pro numero -orum pulsant discrimina vocum. **γ** *meton. de hominibus ipsis:* WALAHFR. Mamm. 11,31 memento ... -os deflere tuos. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 85 dociles instruxerat -os. 2,119 quem *(introitum)* prima tuis industria suaserat -is. **c** *spectat ad qualitates, eventus temporum (fere per prosop.):* AGIUS epic. Hath. 28 hoc nos hic -us praemonuit sterilis. POETA Saxo 3,435 testis hic est -us, quo *eqs.* THIETM. chron. 8,30 iste -us nova nuncupacione terrae mocio vel magna contricio ... appellari potest. WIPO gest. 40,13 (vs.) crudelis. BERTH. (?) annal. a. 1068 totus ille -us pluvialis. CHART. Tirol. 1013 nichil est -is velocius. *al.* **2** *latius:* **a** *tempus – Zeit:* DIPL. Merov. I 60 p. 54,1 ante hus -us (TRAD. Frising. 183. *al.*). HRABAN. carm. 23,9 te perpetuis ... conservet *Christus* in -is. DIPL. Karoli III. 6 p. 10,34 ut hoc ... praeceptum in succedentibus -is firmius habeatur. DIPL. Otton. I. 182 ab antiquis -is. CHART. Tirol. 614[b] p. 88,30 -os eternos in mente habentes. CHART. Otterb. 77 p. 57,6 renuntiamus ... tam in -is quam sub -is iam existentibus. *al.* **b** novus -us *i. q. initium anni – Jahresbeginn, Neujahr:* **α** *spectat ad kalendas Ianuarias:* CHART. Tirol. 716 (a. 1217) usque ad proximum festum -i novi dabunt ... mille libras. CHART. Tirol. notar. I 959 hinc ad proximum -um novum. **β** *spectat ad primum mensem:* BEDA temp. rat. 11,22 quem *(theseri)* ... novum -um appellant *Hebraei.*

B *spec.:* **1** *comput.:* **a** *de temporibus circuitionis solis vel lunae:* BEDA temp. 12 ad certum embolismi vel communis -i terminum (EPIST. var. I 42,11. *al.*). temp. rat. 2,19sq. solis -um ... lunae ... -um (RHYTHM. 114,13,1. *al.*). COMPUT. cod. Bern. 10 p. 55,23 -us ... lunaris secundum cursum lunae habit in -o lunacionis (*i.* -es) XII et dies CCCLIIII (CHART. episc. August. 49 p. 48,6). HUGEB. Wynneb. 13 p. 115,41 quod *(aequinoctium)* denuo in -o ... solet fieri. ALCUIN. epist. 145 p. 232,4 -um legitimum a mense Septembrio incipere. CARM. de temp. rat. 321 -us civilis est hic solaris (THIETM. chron. 3,26. *al. v. et l. 10*). AGIUS comput. 7,18 invento ... cum concurrentibus -o. CARM. de conc. mens. 49,1 bissextilis (CHART. Salisb. 455 p. 617,4 -o bisextili et embolismali). *saepe.* **b** *de cyclis, temporibus circuitionis siderum (de re cf. B. L. van der Waerden, Hermes 80. 1952. p. 129sqq.):* REGINO chron. a. 405 Victorinus ... revolutionem magni -i describit (SIGEB. GEMBL. chron. a. 829 hoc -o ... finitur nonus -us magnus ab initio mundi *eqs.* ALBERT. M. summ. theol. II 1,4,2,5,2 p. 100[a],12). HONOR. AUGUST. imag. 2,66 Martis -us duobus solaribus constat. 2,68 Saturni -us triginta -is completur. 2,69 -us remissionis, habens curricula septem -orum, alter iubilaeus quinquaginta -orum. *ibid. al.* **2** *eccl.:* **a** *spectat ad festivitates, officia sim.:* CONC. Karol. 36,36 de festivitatibus -i. WALAHFR. exord. 21 p. 494,31 in dispositione officiorum -i. HRABAN. epist. 48 ut martyrologium per totum -um tibi conscriberem. CATAL. biblioth. Becker 37,49 liber expositionum lectionum ... per totum -um. *al.* *remissius:* CHRON. Lippold. p. 556, 42 (catal. librorum) de doctrinali -o tractatus. **b** *spectat ad indulgentiam (cf. N. Paulus, Geschichte des Ablasses im Mittelalter. II. 1923. p. 82sq.):* CHART. Bund. 209 (a. 1087) indulgencie ... date sunt XL dies criminalium et -i venialium omnibus ... visitantibus (CHART. Basil. C II 26. CHART. Friburg. 303 -um v. iniuncte penitentie. *al.*). ANNAL. Prag. I a. 1254 dedit indulgentiam -um unum et XL dies. **c** *spectat ad noviciatum:* CHART. Raitenh. 127 (a. 1241) novitium infra -um suae probationis benedixisse (CHART. Basil. C II 271 p. 154,10). *al.* **d** *spectat ad solutionem archiepiscopo debitam:* CHART. eccl. Werd. 24 (c. 1202) ut ... ęcclesia in Brule ... archiepiscopo, quando -us cathedralis est, tres marcas ... persolvat. **e** -us iubileus *i. q. tempus (apud Hebraeos) sanctificatum – geheiligte Zeit (der Hebräer), Jubeljahr (cf. Vulg. lev. 25,10sqq.; de re v. Plöchl, Kirchenrecht.[2] II. p. 280):* ROD. CAMER. Lietb. 22 hunc diem -um iubileum dixerim, cum cuique sua iura restituuntur. VITA Meinw. 219 p. 132,19 -us hic verus iubileus episcopo extitit. *v. et l. 12.* **3** *publ. et iur.:* **a** *spectat ad data:* LEG. Wisig. chron. 42 obiit ... -i (*i.* -o) incarnationis Domini ... DCLXXII, -i cycli decemnovalis octavo (BEDA temp. rat. 47,11. TRAD. Frising. 11 p. 39,10. *saepe. cf.* ANSO Ermin. 12 [MGMer. VI p. 470,12] -o ... ab incarnatione [TRAD. Frising. 23 p. 52,28]). CHART. Rhen. med. I 8 p. 11,40 -o primo regni ... Theoderici regis (COD. Lauresh. 966 -o VI. regnum. THIETM. chron. 2,2. *saepe*). LEX Alam. 42,2 scriptura non valeat, nisi in quam -us et dies evidenter ostenditur (HROTSV. Dion. 12. THIETM. chron. 6,47. *al.*). BEDA temp. rat. 9,64 quadragesimo -o dominicae passionis. TRAD. Frising. 2 -o XII. Oatiloni ducis. 19 in -o XVI. regnante ... Tassilone (183 r. et imperante ... Karolo. *al.*). 139 eo -o, quo ... Karolus intravit in Hunia. 182 -o II. domni Karoli imperatoris. TRAD. Patav. 68 facta est ... traditio in primo -o, quando ... episcopatum accepit. TRAD. Ratisb. 20 p. 27,3 actum est -o Domini DCCCXXII (WIPO gest. 25. CHART. Argent. I 194. *saepe*). CHART. Turg. I 84 -o VI. Leonis, papae IIII. DIPL. Karoli III. 59 -o ... augustali ... in Italia II., in Francia I. WIDUK. gest. 1,15 imperii. THIETM. chron. 1,8 ordinacionis. THANGM. Bernw. 36 singularis nativitatis Domini. 47 incarnati verbi. CASUS Petrish. 5,3 -o ... a partu virginis MCXXXIV, a condito ... monasterio CLII. OTTO FRISING. gest. 2,1 -o ab Urbe condita MDCCC (ALBERT. STAD. annal. p. 293,10 -o ... a. U. c. DCCLI, -o repromissionis MDXL). CHART. Friburg. 65 gratie. CATAL. cod. Conr. Schir. (MGScript. XVII p. 623,26) -o ab humanitate filii Dei. CHART. Hall. I 292 reparacionis nostre. *saepissime.* *in ordine librorum annalium:* ANNAL. Xant. a. 833 -o DCCCXXXIII. ANNAL. Marb. a. 1209 -o MCCIX. *saepe.* *remissius* usque -o et die *i. q. usque ad id tempus – bis jetzt:* FORM. Sal. Bign. 3 in omni corpore scimus eum sanum usque -o et die. **b** *spectat ad spatium regiminis vel muneris:* EIGIL Sturm. 4 cumque ... tribus -is sic presbyteratus sui ... officium gereret. EPITAPH. var. I A 2,2 bis binos -os rexerat hic pueros. REGINO chron. a. 421 Glodoveus ... in Gallias regnat XXX -os.

[Pape]

THANGM. Bernw. 54 sedit . . . in cathedra triginta -is. CHART. hosp. s. Spir. 4 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XVI 1 p. 9,17) qui *(rector sacerdos)* . . . ad -um vel ad -os . . . instituetur. *al. v. et p. 679,1.* **c** *spectat ad aetatem legitimam, emancipationem:* FORM. Wisig. 34 ut patres filios in potestate habentes tempore, quo perfectos in eos esse praespexerint -os, . . . concedant *absolutionem.* LEG. Wisig. 4,3,4 minorum etas in -is pupillaribus constituta. LEX Raet. Cur. 12,1,3 pupilli, qui infra -is sunt (CHART. scrin. Col. A II 1 p. 132,21 qui [*pueri*] erant i. -os. GESTA Ern. duc. I p. 10,16). LEX Frision. add. 3[a],70 puer, qui nondum XII -os habet. TRAD. Welt. 33 quando veniunt ad -os suos *mulieres* (ALBERT. M. sacram. 60). CHART. archiep. Magd. 280 infra -os discretionis (CHART. Lub. I 165 p. 152,6 cum pervenit ad -os d., cum dicitur . . . selbmundinch. CHART. Friedb. [Hass.] 42. *al.; de re cf. J. Jungmann, Missarum Sollemnia. II. 1952. p. 29[117]).* OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 51,32 *rex* eo usque in puerilibus -is positus nondum militem induerat (CHART. ord. Teut. [Thur.] 12. *al.*). CHART. Carniol. II 15 nubiles (CHART. Worm. 341. *al.*). CHART. Port. 153 p. 175,28 legittimos habens -os feodalia recipiendi ac resignandi. *saepe.* **d** *spectat ad conventiones, pacta, indutias sim.:* LEX Sal. Merov. 73,7 quod legem (*i.* lex) . . . -o integro nullatenus terminetur (DIPL. Conr. II. 73 p. 93,40. *al.*). LEX Ribv. 69,4[a] ante -um revolutum vel septem noctes sacramentum . . . offerat. CONC. Karol. 1,6 in carcerem missus vertentem -um ibi paenitentiam agat (CHART. Sangall. A 24. *al.*). FORM. Flav. add. 4 ad -os v . . . res habere (OTTO FRISING. gest. 2,56 treugam a proximo pentecosten ad -um iurari fecit. *al.*). DIPL. Karoli III. 17 p. 27,33 pactum observare . . . per -os constitutos. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 289,50 infra -um. *al.* **e** *spectat ad certum spatium temporis (sc. fere unum annum, sex septimanas, tres dies) in iudicio adhibitum (cf. J. W. Planck, Deutsches Gerichtsverfahren im Mittelalter. I. 1879. p. 648):* DIPL. Heinr. V. (ArchUrkForsch. 6 p. 262,39) si quis curtem . . . per -um et diem . . . possederit (CONST. I 149. CHART. episc. Hild. II 516 infra -um et d. CHART. Pomm. B 976 p. 279,13 si . . . in excommunicacione -o et die, id est sex septimanis, . . . persteterint. *al.*). CHART. episc. Hild. III 214 p. 107,31 obligant se ad terminum unius -i, qui iar unde tach . . . dici solet. **f** *spectat ad annuas praestationes (fere in iuncturis* in -o, singulis -is *sim. i. q. quotannis – alljährlich):* LEX Baiuv. 2,1 per singulos menses vel -os . . . persolvat (TRAD. Ratisb. 19 p. 24,36. *al.* CONC. Karol. 2,2 -is singulis). TRAD. Frising. 652 operantur in -o camisalem I. DIPL. Karoli III. 169 per unumquodque -um. TRAD. Ratisb. 224 tot -is. CHART. scrin. Col. A I p. 106,39 ut tantum sex solidos inde -o solvat. TRAD. Patav. 1353 censum suum ab -o in -um persolverunt. *al. fort. add.:* TRAD. Ratisb. 515 (a. 1058/60) -otenus se debet cum decem nummis persolvere.

II *translate:* **A** *reditus in unum annum libero arbitrio possessoris permissus – für ein Jahr der freien Verfügung des Inhabers überlassenes Jahreseinkommen, Gnadenjahr (cf. Feine, Rechtsgesch. I. p. 225[2]):* CHART. episc. August. 45 (a. 1173) -um post mortem suam cuicumque relinquere vellet, potestatem haberet. CHART. eccl. Erf. 232 ut post primum -um, qui cedit mortuo, sequens -us eiusdem stipendii . . . deserviat sartatectis ecclesie. CHART. Rhen. med. III 578 p. 444,27 -um vero gratie prebende mee domino Richardo . . . colligendum committo (CHART. episc. Hild. II 745 fructus alterius -i, qui nunc vocatur -us g., cedant defuncto. CHART. eccl. Halb. I 65 nisi intrans religionem -um g. obtinuerit et tunc ecclesia -um subsequentem percipiat. *al. v. et l. 71).* CHART. Ger. Col. 109 per communem -um, qui -us defuncti dicitur. *al.* **B** *reditus annualis ad ecclesiam restaurandam reservatus – für Kirchenreparaturen einbehaltenes Jahreseinkommen, Fabrikjahr (cf. Feine, Rechtsgesch. I. p. 312):* CHART. Ger. Col. 109 (a. 1238) tertius -us ad utilitatem ecclesie . . . convertetur. CHART. episc. Wirz. I 312 p. 350,1 in observacione -i gratie et -i fabrice consuetudo servetur. *v. et l. 58.64.*

1. *annutus, -a, -um. *quotannis solvendus – alljährlich zu zahlen:* CHART. Wirt. III 606 (a. 1218) ut -um censum . . . abbatie persolverem.

2. *annutus *v.* *adnutus.

annuus, -a, -um. annoe *(adv.):* DIPL. Karoli M. 131.

I *adi.:* **A** *ad annum vel cursum anni spectans – auf das Jahr oder den Jahreslauf bezüglich, Jahr(es)-:* **1** *gener.:* WANDALB. martyr. invoc. 13 curriculis . . . sub -is. POETA Saxo 5,5 -a . . . gesta . . . connumerare. CHART. Heinr. Leon. 80 p. 117,29 ut -a revolutione . . . dies . . . observetur. ALBERT. STAD. Troil. 5,798 meta. **2** *spec.:* **a** *comput.:* BEDA temp. rat. 20,7 -as addens epactas (60,3). **b** *eccl. i. q. ad cursum anni ecclesiastici spectans – auf den Ablauf des Kirchenjahres bezüglich:* BEDA hist. eccl. 4,18 p. 241,19 cursum canendi -um, sicut . . . Romae agebatur. **B** *quotannis eveniens vel recurrens – alljährlich stattfindend oder wiederkehrend:* **1** *eccl.:* **a** *spectat fere ad obitum vel commemorationem eius:* ALCUIN. Willibr. 1,31 (MGMer. VII p. 137,25) -us (anniversarius *4b.g*) . . . Wilgilsi sanctae migrationis dies (THIETM. chron. 8,10 -a d. sui patris). FORM. Sangall. I 16 -am memoriam in anniversario die depositionis meae faciat. *al.* **b** *spectat ad festa:* ALDH. virg. II 904 cum tempus festis paschalibus aptum -a . . . renovaret vota. HYMN. Hraban. 23,1,2 fratres . . . mecum participes luminis -i *(sc. festi sancti Martini). adde de paganorum sacris:* HELM. chron. 21 p. 43,13 -as sacrificiorum impensiones. **2** *publ. et iur.:* FORM. Wisig. 36 decimas . . . -a inlatione . . . persolvere. LEG. Wisig. 12,1,2 quod numerarii . . . -a vice mutentur. FORM. Augiens. B 5 temporibus. DIPL. Karoli III. 21 p. 36,8 exactiones. ANNAL. regni Franc. a. 829 p. 177,20 dona. TRAD. Frising. 1717[a] tradidit . . . in -um censum (CHART. archiep. Magd. 311 p. 394,30. *al.*). CHART. Raitenh. 140 reditus -os . . ., qui vulgo dicuntur pivdelgelt. *al.* **3** *usu remissiore:* PAUL. DIAC. carm. 28,4 *(de die natalicio)* -a nec venit lux geminata tibi. **C** *semel in anno percipiendus – nur einmal im Jahr zu empfangen:* WALAHFR. exord. 21 p. 493, 32 *(de communione)* celebrationem -am in die caenae dominicae faciebant (*cf.* p. 493,36). **D** *spatium unius anni perdurans, in unum annum institutus – ein Jahr dauernd, für ein Jahr vorgesehen, eingesetzt:* **1** *gener.:* TRAD. Lunaelac. 73 (c. 820) ut . . . ad eam *(vitam)*, que non est -a, sed continua, perveniamus *(ex Greg. M. in Ezech. 2,26 p. 1203[A]).* EGBERT. fec. rat. 1,309 -um ab exitibus non omne revertitur agmen. **2** *spec.:* **a** *eccl.:* STATUT. ord. Teut. p. 88,16 -am penitenciam subeat. *ibid. al.* **b** *publ. et iur.:* CONC. Karol. 39[C] p. 461[b],11 qui vero hoc -o tempore nostrae . . . iussioni . . . obtemperare neglexerit. DEUSD. c. invas. 2,11 (MG Lib. Lit. II p. 329,31) pulsis catholicis episcopis . . . singulos, interdum autem binos vel -os prelatos . . . substituens. **c** *medic.:* TRACT. de aegr. cur. p. 206,29 si fuerit -a passio vel longioris temporis. **E** *qui unius anni est – einjährig:* RANGER. Anselm. 210 Saul ante puer -us exprimitur *(cf. Vulg. I reg. 13,1).* ALBERT. M. veget. 7,77 ne semina iacta vetustiora sint quam -a.

II *subst. fem.:* **A** *commemoratio annualis – jährliche Gedächtnisfeier:* CHART. Sangall. A 487 (a. 861) -a eorum X annorum agatur. **B** *solutio quotannis praestanda – jährlich zu leistende Zahlung:* CHART. Lamb. Leod. 48 p. 82,23 (a. 1158) -am (annue *ci. ed.*) pro hiis omnibus V solidos . . . persolvent.

III *subst. neutr.:* *solutio quotannis praestanda – jährlich zu leistende Zahlung:* BURCH. URSB. chron. p. 94,2 -um, quod sibi pro advocatia . . . solveretur.

adv. **annue,** *rarius* ***annuo.** *quotannis, semel in anno – alljährlich, einmal im Jahre:* **1** *eccl.:* LIBER diurn. 66 confectionem oleorum . . . -e facies. CONC. Karol. 3[B],4 ut . . . episcopi . . . -e . . . praesententur. WALAHFR. exord. 29 p. 513,29 triduanae . . . laetaniae, quae . . . -e . . . celebrantur. *al.* **2** *publ. et iur.:* LIBER diurn. 95 p. 125,4 ad dandam -e pensionem. DIPL. Conr. II. 58 p. 69,30 de censu et redditu, quos -e dominus exinde dederit. TRAD. Patav. 1085 censum . . . -o persolverunt (TRAD. Scheftl. 306 -o. TRAD. Frising. 1574 -e. *al.*). CHART. Rhen. med. III 1179. *al.* *Pape*

***anocatum** (anacatha) *adv.* (*cf.* ἄνω κάτω) *sursum deorsum – nach oben und unten:* AESCULAPIUS 21 p. 30,5 itora (fitora *cod. Augiens. 120*) stomachi, hoc est corruptela, fit ex nimio potu vel cibo ⌞manducato⌟ (⌞anacatha, hoc est susum iusum *cod. Augiens. 120;* anocatum GLOSS. med. p. 35,12), ita ut vomitum et ventrem simul solvant (*inde* GLOSS. med. p. 8,1).

***anodia**, -ae *f.* (*cf.* ἀνώδυνος) *medicamentum (mitigativum) – (schmerzlinderndes) Heilmittel:* ABBO SANGERM. bell. 3,9 ānodiam (gloss.: medicinam) sectare gemellam.

***anodium** *(n.)* (*cf.* ἀνώδυνος) *scelerata – Hahnenfuß (Ranunculus sceleratus L., cf. André, Lex. bot. p. 284):* ALPHITA II p. 11,26 apium risus ... secundum anthicos aquilaria vel -um, id est mitigativum.

***anodynitas**, -atis *f.* (*cf.* ἀνώδυνος) *virtus mitigativa – schmerzlindernde Eigenschaft:* WILH. SALIC. chirurg. 1,7 p. 306^{c} hoc ... emplastrum removet tumorem resolvendo inflammationem sua -e.

anodynus (-din-), -a, -um. (ἀνώδυνος) *script.* annotin-: FRAGM. mul. III 33. *form. nom. sg.* -os: *l. 24.26.*

mitigativus – schmerzlindernd: AESCULAPIUS 4 p. 7,29 -inis potionibus. 31 p. 48,39 ex trociscis anotericis (anodinos *cod. Augiens. 120*). PAUL. AEGIN. cur. 117 p. 71,12 -inorum colliriorum. FRAGM. mul. III 18 pes(sus) malactecus -inos. ANTIDOT. Augiens. p. 41,21 antidotum mystirium -inum. p. 56,4 trociscos trigonos -inos. WILH. SALIC. chirurg. 2,23 p. 339^{0} omnia supradicta ... appellata sunt -a, id est doloris sedativa. *al. subst. neutr. i. q. medicamentum mitigativum – schmerzlinderndes Heilmittel:* PAUL. AEGIN. cur. 254 p. 202, 26 post usum ... -inorum. GLOSS. Salern. p. 11^{b},3 -inum mitigatorium.

anologium *v.* analogium.

anomalus, -a, -um. (ἀνώμαλος) *script.:* ann-: *l. 42.* ana-: *l. 38. form. nom. pl.* -es: *l. 42. metr.:* ānŏmăl-: *l. 48.* ănōmăl-: *l. 56.*

I *adi.:* **A** *gramm. et mus. i. q. a regula discrepans – von der Regel abweichend:* ALDH. ad Acirc. 116 p. 159,30 'faxo', quod -um (ana- *var. l.*) est. LUP. FERR. epist. 8 in aliis ... quibuslibet verbis ... -is. HERM. AUGIENS. mus. p. 18,4 illam *(speciem diapente)* -am FB *(i. tritonum FH) esse. remissius i. q. non congruens – nicht regelrecht:* GUIDO ARET. form. 4 p. 90^{b} habet ... multas antiphonas, que ann-es esse videntur. FRUTOLF. ton. p. 146 differentiae quotidiano usu a multis usurpatae sunt et usitatae, quo -ae videntur. **B** *salebrosus – holperig:* TRANSL. Modo. 14 confragosos scopulos et itineris -os anfractus magis ... reptans quam incedens ... circuibat.

II *subst.:* **A** *masc.: homo iniquus – ungerechter Mensch:* CARM. de Quint. 281 hinc contra -us *(sc. praefectus) dixit.* **B** *neutr.:* **1** *quod a regula discrepat – etwas Regelwidriges:* **a** *gramm. et rhet.:* ALDH. ad Acirc. 134 p. 187,1 excipiuntur -a 'sinistimus' et 'dextimus'. MEGINH. FULD. Alex. praef. recta confirmantes, -a corrigentes. **b** *eccl.:* ERMENR. ad Grim. 4 p. 539,2 si qua sunt in eis *(monasteriis)* -a, dirigis atque ad statum aequitatis perducis. **2** *quod iniquum est – etwas Unrechtes:* BENZO ad Heinr. 1,13 p. 603,37 fac *(sc. imperator)*, ut -a vellas. **3** *quod naturae contrarium est – etwas Naturwidriges:* RHYTHM. Schir. 40,4 (ZDtAlt. 23 p. 181) *Deus* fecit hoc -um, ut esset mortalis?

***anomiomerus** (anhom-), -a, -um. (ἀνομοιομερής) *ex partibus inaequalibus consistens – aus ungleichen Teilen bestehend:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,11,4 p. 124^{b},24 sunt ... in corpore membra -a ut manus et partes, quae sunt secundum speciem et formam. p. 124^{b},42 organa, quae sunt -a. meteor. 4,4,7 p. 804^{a},15 ea *(membra)*, ex quibus componuntur dissimilia, quae anh-a Graece vocantur. *subst. neutr. plur.:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,11,4 p. 124^{b},32 sunt quaedam partes mediae, ex quibus componuntur -a. gener. 1,3,7 p. 380^{b},28 anh-a, id est membra dissimilia. p. 381^{a},33 manifestum est in anh-is. meteor. 4,4,8 p. 807^{a},37 anh-a (*p. 388^{a},18* τὰ ἀνομοιομερῆ) ..., quae sunt ex istis homoiomeris composita sicut caput, manus et partes. miner. 1,1,1 p. 2^{b},34 homoiomera ... sunt per naturam ante anh-a.

***anomus**, -a, -um. (ἄνομος) *iniquus – unrecht:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,166 *(de sorte aleā portenta) lapillus* tuus ... ānomus errat.

anorexia (ana-), -ae *f.* (ἀνορεξία) *defectus appetitus – Appetitlosigkeit:* AESCULAPIUS 21 p. 28,27 ex appetitu cibi cessante, quem Graeci anarexiam (anorexia *cod. Augiens. 120*) vocant. p. 31,36 anarexiam (anorexiam *cod. Augiens. 120*), hoc est fastidium, ... ita apprehendimus (AURELIUS praef. p. 485,10. PAUL. AEGIN. cur. 191 p. 114,6. PS. GALEN. fragm. 5,22).

***anormalus**, -a, -um. (*cf.* norma *et* anomalus) *eccl. i. q. a regula discrepans – von der Regel abweichend:* CHART. Lux. III 374 p. 406,21 (a. 1262) quidam *monachi* -i sunt, se a regula huius unitatis excipiunt. p. 407,8 si primam unitatem *claustralem (i. religionem)* non servat, fit anormatus *(sic).*

***anormatus** *v.* *anormalus. **anotericus** *v.* anodynus.

***anothen** *adv.* (ἄνωθεν) *deorsum – von oben:* CARM. Scot. I 14,2,18 πῆ *(i.* πῖ *littera)* fidei atque operis (*sc.* πίστεως καὶ ποιήσεως) speciem confirmat ἄνωθεν.

anotides *v.* arceuthis.

?*anoton. *(ab* εὐτονία*?, cf. O. Gombosi, Acta Musicol. 12. 1940. p. 27) t. t. mus.:* PS. ODO CLUN. prooem. ton. 1 prima differentia tonus Dorius ... organum -on.

anpeteatrum *v.* amphitheatrum.

anphimerinus *v.* amphemerinus.

anphivena *v.* amphisbaena. **anquaesitum** *v.* anquiro.

anquina, -ae *f.* (ἄγχουνα) *funis, quo antemna ad malum alligatur – Rahschlinge:* ABBO SANGERM. bell. 1,379 -is ... trahebantur ripas secus *cymbae ardentes.* 3,67 ducitur -a (gloss.: fune, corda) limbus. GESTA Ern. duc. II 16 p. 212,15 -a ... funis, quo ad malum antempna constringitur *(ex Isid. orig. 19,4,7).*

anquiro, ?-quaesitum, -ere. *investigare – untersuchen:* AMALAR. off. 2,12,11 bonum est -ere, quid significet *positio manus.* ABBO SANGERM. bell. 3,71 algemam mentis -unt (gloss.: valde quaerunt).

***?subst.* anquaesitum**, -i. *n. quod quaesitum est – das Erkundete:* AMALAR. off. prooem. 2 non me piguit anquesitum (inquesitum, ante quesitum *sim. codd.*) meum super hac re *(i. ordine orationum)* a Romanis.

1. ansa, -ae *f. script.:* ancia: GLOSS. III 161,45 St.-S. 215,70. anss-: *l. 44.*

1 *proprie:* **a** *manubrium – Henkel, Handgriff (cf.* GLOSS. II 720,26 St.-S. anssas habe. III 223,52 -a hiena [*cf. notam ed.*]. 293,19 -a hantaba vel hasta. IV 177,8 -a hanthenge. *al.):* ORDO Rom. 5,55 involutis -is *calicis* cum offertorio suo (LEO MARS. chron. 2,47 p. 659,15. COSMAS chron. 1,37 p. 66,25 *calix* duas ... habet -as, quod nos vulgo dicimus aures. *al.*). LIUTPR. antap. 6,8 *anuli* -is, quae in scutulis prominent, positi. THEOPH. sched. 2,10 -as in eo *(vitro)* facere, quibus possit pendere. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 153,7 foramen ... in -a campanelle *falconis. al. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II epist. p. 10,19 ne ... lividorum manus -am tenentes calumnię ... effundant vasa contumeliae. **b** *fibula – Schnalle:* ALBERT. STAD. Troil. 4,760 *(de zona Penthesileae)* -a ... aurea tota rubet. **c** *ansula, laqueus – Schlinge, Schnur:* GLOSS. I 334,9 St.-S. -e naruuon *(spectat ad Vulg. exod. 26,10).* III 395,23 zinkia -a nestela. 668,37 -a senue vel snŏr. *al.* THEOPH. sched. 3,4 ubi ... duae -ae ex eadem pelle consuantur. *in imag.:* THEOD. AMORB. (?) Tryph. et Resp. p. 291,17 calumpniae -a nostram parvitatem ... innodare. **d** *margo – Rand(besatz):* GLOSS. IV 179,26 St.-S. -a brord (V 46,23). **e** *anulus (catenarum) – (Ketten-)Glied:* ALBERT. M. veget. 2,126 cuius *(humiditatis)* partes sibi coniacent sicut -is cathenarum colligatae (*sim.* animal. 3,173. 20,10). 5,72 *(in imag.)* hoc *(acumen sicci terrei)* Pythagoras -as catenae aureae vocavit.

2 *translate i. q. facultas, occasio – Handhabe, Anlaß:* HUMB. Sim. 2,15 p. 155,47 -am calumpniae in nos retorquendam (EBERH. BAMB. epist. 16 p. 560^{c}). CHART. Mog. A 451 p. 359,7 (dipl. Heinr. V.) *Adelbertus archiepiscopus* Loudewico et Wicberto audendi in nos -am (ausum *cod.*) prebet.

[Baader]

GERHOH. Antichr. 2,35 p. 265,11 tollant hinc ambiguitatis -as. CHRON. Mont. Ser. a. 1212 p. 183,16 -a familiaritatis quesivit *frater* ab eo *(marchione)*.

2. *ansa *v.* *hansa. **ansarinus** *v.* anserinus.

ansatae, -arum *f. tela amentis praedita – Geschosse mit Wurfriemen:* ALDH. virg. I 60 p. 322,24 oratio quasi ... propugnaculum contra venenatas aemulorum -as fore creditur.

anser, -eris *m. (f.: l.15.23.28.37.39sqq.p. 686,7) script.:* aucer: *l. 14.* anc-: *p. 686,3.* anz-: *l. 72.* -sar-: *l. 15. form. acc. sg.* -am: *l. 15.*

I *de avibus:* **A** *gener. i. q. auca sive silvestris sive domestica, gr.* χήν *– (Grau-)Gans (Anser anser L., cf. H. Suolahti, Die dt. Vogelnamen. 1909. p. 410sqq.; v. et* GLOSS. III 222,53 St.-S. auca vel -r gâns. 462,3 aucer uuildiugans): **1** *proprie:* LEX Sal. Merov. 7,8 si quis -em (-am *C 5*, ansare *A 1.2*) aut anedam furaverit domesticam. ALDH. ad Acirc. 131 p. 179,20 -es crinciunt vel trinsiunt (*cf.* CARM. Bur. B 132,2[a],8 -r craccitat). BOTAN. Sangall. 10,3 fel de -e. CAPIT. reg. Franc. 32,62 de pullis et ovis vel -bus, id est aucas. FORMA mon. Sangall. p. 14[b] -bus locus hic ... manet aptus alendis. WANDALB. mens. 60 -is invisum ... agmen. SALOM. II. epist. 34 illi *(episcopo)* subministres ... -em (aucam *A 1.2*) **1** *(item de praestatione:* DIPL. Otton. I. 105 duas -es, decem gallinas *eqs.* CHART. Heinr. Leon. 2 p. 2,26 decimam ... -um ... dare. CHART. Rhen. med. II 242 p. 280,31 [*inter iura telonei*] album -em. CHART. Hall. I 224,28 p. 213[a],3 spectant ad ius, quod rade dicitur, ... -es et pulli *eqs.* CHART. Eberb. 265 p. 20,10 duas -es. REGISTR. Geisenf. 27 de interioribus, qui dicuntur iuvenes -es ['*Gansjung*'], dande sunt kartate. *al.*). FLOD. hist. 1,1 p. 413,9 tertius *fornix portae* ... cignorum vel -um figuratus auspicio. DIAETA Theod. 79 -es humidiores sunt et ventrem procurant. THEOPH. sched. 3,28 *nigellum* mitte in pennam -is. EKKEH. URAUG. Hier. 11,2 confictum est de Karolo Magno ... fribolum ... illud de -e quasi dominam suam deducente. COMPOS. Matr. 62,3 sanguine -is. HILDEG. phys. 6,10 -r, scilicet gans, calidus est *eqs.* caus. 4 p. 206,14 ungues -is ... feminae. BERNH. PROV. comm. 6,2 p. 291,8 adeps -is silvestris. CARM. Bur. B 58,4,10 -r sagax. 76,20,1 perdices et -es ducte sunt coquine. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 36,12 sunt plures species -um sicut species illarum, que dicuntur rosete, et species illarum, que dicuntur carbonere, et species berneclarum et species gantarum (*cf.* 1 p. 38,18. 54,33. 55,1.3). BERTH. RATISB. serm. 17 p. 90,5 corda sunt quasi carnes ... -is antiqui silvestris, qui vix decoquuntur. ALBERT. M. animal. 1,37 -es grisei et albi. 1,50 quaedam *(animalia)* verecunda et observantia se ab aliis sicut -r (*p. 488[b],23* χήν) et cattus. 23,22 -r vel auca ... est avis aquatica ...; invenitur ... haec avis ... silvestris et domesticat; et silvestris ... quinque specierum invenitur; est enim magnus -r, qui cinerei coloris est et apud Germanos gragans vocatur; et est alius minor illo eiusdem coloris ...; et est tertius totus albus praeter alarum extremas ... pennas ...; et est quartum genus illo minus habens rostrum -is, sed colorem capitis pavonis ..., quod vulgus dicit nasci de arbore; quintum autem genus -is ponit Plinius *(nat. 29,55)* vocans ipsum comage ...; aliud autem genus addunt quidam ..., quod nos volmare vocamus; hoc enim maius est cigno. *al. (v. ind.).* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 3,12/16 p. 131,68 in -bus deplumatis ad culcitras. *saepe. de ave sexus masculini* (*cf.* GLOSS. III 492,26 St.-S. -r ganizo): EGBERT. fec. rat. 1,1472 furtivus ... -r. 1,1478 non fuit auca, sed -r. NIVARD. Ysengr. 4,15 actitat excubias -r Gerardus. *fort. huc spectat:* REGISTR. abb. Werd. 3,2 p. 92,4 (s. X.[ex.]/XI.[in.]) *solvit* VI aucas et XII pullos, ... XII pullos et III -es. EKKEH. IV. bened. II 79 fauce malum rauca nullum paret -r et auca. *per compar. et proverb.:* ALCUIN. epist. 159[tit.] nobilissimo avium aquilae -r stridenti voce salutem. EPIST. Ratisb. 5 p. 283,21 cum sit -r inter olores *(cf. Verg. ecl. 9,36)*. COSMAS chron. 2,32 p. 129,18 sedit mulier ... velut -r, cum facit sibi nidum *eqs.* METELL. buc. 3,57 -r ... in spe ... est gallo minor in re. **2** *alch.:* **a** *in nomine ficticio:* ARTEPH. secret. p. 58 qui *(pulvis)* vocatur anzer et pullus Hermoginis. ROSIN. ad Sarr. 1 p. 285,8 spiritus ..., qui dicitur -r Hermetis et pullus Hermogenis. **b** *meton. i. q. sal Ammoniacus – Salmiak:* Ps. AVIC. anim. 7,4 p. 430 pro ancere intelligo sal Armoniac(um). **B** *spec. (cf. H. Suolahti, op. cit. p. 415sqq.):* **1** *ganta – Saatgans (Anser segetum L.): v. p. 685,41.50. huc spectare vid.:* ADSO Waldeb. 1 (MGScript. XV p. 1172,34) -es agrestes, quas a candore vel sonitu more rustico gantas vocitant. **2** *mullis – Schneegans (Chen hyperboreus Pall.):* ALBERT. M. animal. 7,41 -es albi, qui -es grandinis sive nivis vocantur. *v. et p. 685,51sq.* **3** *bernecla – Nonnengans (Bernicla leucopsis L.): v. p. 685,42.52sqq.* **4** *roseta – Ringelgans (Bernicla torquata L.): v. p. 685,40sq.* **5** *species avis aquaticae, fort. i. q. pelicanus – Wasservogelart, viell. Pelikan (Pelecanus onocrotalus L., cf. H. Suolahti, op. cit. p. 388sqq.): v. p. 685,55.*

II *de pisce:* -r aquaticus *i. q. species piscis marini, fort. i. q. umbra vel aquila – Meerfischart, viell. Umber oder Adlerfisch (Umbrina cirrhosa L. vel Sciaena nigra vel aquila L., cf. R. Strömberg, Studien zur Etymologie und Bildung griech. Fischnamen. 1943. p. 66sq.):* ALBERT. M. animal. 5,34 -r aquaticus, qui in Graeco achynari (*p. 543[a],2* χρομίς) vocatur.

anserinus, -a, -um. *script.:* aser-: *l. 26.* -sar-: *l. 26. adde* ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,18. *ibid. al.*

1 *ad anseres spectans – Gänse-:* ANTIDOT. Lond. p. 21,13 sevo ... ansarino. ANTIDOT. Bamb. app. p. 39,30 adipe aserino. FOLCUIN. Bert. praef. p. 607,21 paginula sapienter -i vomeris cultro sulcata (UFFING. Ida 2,1. THEOD. AMORB. Bened. I praef. p. 363,10). HERM. TORN. rest. 26 carnem. TRAD. Westph. IV p. 149,22 *(de praestatione)* unum ovum -um. WILH. CONG. chirurg. 797 de anxungia ... -a. ALBERT. M. animal. 23,87 stercori[ni]s -i. *al.* **2** *anseri similis – gansartig:* ALBERT. M. animal. 22,39 castor ... posteriores pedes habens -os (23,14).

***ansiatio, ansietas** *sim. v.* *anxiatio, anxietas.

***ansinga** *v.* *andecinga. **ansora** *v.* anchusa.

***anstra(le)** *v.* *anstrum. **anstructio** *v.* antrustio.

***anstrum** (amistrum, amstrum, anstra(le), antra) *subst. (orig. inc.; wallon.* henistrai, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 100) viscum – Mistel (Viscum album L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 288):* GLOSS. III 292,10 St.-S. anstra mistil (294,33). 353,20 anstrum mistil. 485,25 amistrum i. viscum mistel (514,27. 570,12). 493,28 amstrum mistil. 579,5 antra mistil. *fibula – Schnalle (per confusionem litterarum):* GLOSS. III 266,28 St.-S. anstra nustil. IV 181,21 anstrale (anstral, anstrā *codd.*) i. nusgil *(a)* misigil *(b).*

anstru(s)tio *v.* antrustio.

ansula, -ae *f. (?m.: l. 57) script.* as-: *l. 63. form. acc. pl.* -os: *l. 57.*

1 *manubrium – Henkel, Handgriff* (*cf.* GLOSS. IV 167,50 St.-S. -ę hanthâbin): GESTA Font. 17 p. 52,37 calicem aureum ... duas ... habentem -as (LAMB. HERSF. inst. 1 p. 349, 10). **2** *laqueus pro vinculo usurpatus – Schlinge (spectat fere ad Vulg. exod. 26,4):* ALDH. ad Acirc. 2 p. 64,19 curtinae ... tabernaculi ... diversis -arum nexibus assutae. GLOSS. I 272,14 St.-S. -as nustun. 323,31 -a snŏra. 330,22 -as narvan vel nestilu *(g)* narwn garhote *(h).* 336,29 -os ense. III 223,53 -a slŏfa. 409,39 -is hæftelin. *ibid. al. alleg.:* HRABAN. univ. 14,21 p. 394[c] -ae cortinarum hyacinthinae *sunt* coelestia praecepta. *in imag.:* EPIST. var. I 15 p. 519,22 *secretarius* caritatis vinculo et humilitatis -a religatur. **3** *ferrum curvum (tintinnabuli) – (Glocken-)Öse:* CYMBALA XXI p. 56,26 asula (*i.* -am) illic *(in camera tintinnabuli)* ... efficere.

anta, -ae *f. form.* -es: *l. 68sq.* **1** *parastatica – Pilaster:* VITA Desid. Cad. 16 p. 574,20 edificavit ... prope ... aecclesiam domus ... ornatas -is quadrisque munitas. *fort. huc spectat:* GLOSS. IV 239,5 St.-S. -es welzestein. **2** *postis – (Tür-)Pfosten:* GLOSS. III 128,23 St.-S. postes et -es ⟨...⟩ turstûdile (*spectat ad Isid. orig. 15,7,9* -ae). 180,23. 410,77.

***antabra,** -ae *f. vel* ***ant(h)abrum,** -i *n. (orig. inc.) forma ad fundendum apta – Gießform:* MAPPAE CLAVIC. 85

[Baader]

eris cipri partem I, stagni partem I una conflentur in -am (gloss.: est autem -a forma pecuniaria). COMPOS. Matr. 61,3 conflabis cum medicamentis et adicis chalcitis dragmas II et hoc facis in anthabro.

antagonista, -ae *m.* (ἀνταγωνιστής) *adversarius – Gegner:* INVENT. Matth. 17$^{in.}$ qui cum praevalido -a ... in arenam duelli causa descendit.

***antalus**, -i *m. vel* ***antale** (ent-), -is *n. (orig. inc.) lapis ignotus, fort. testa animalis cuiusdam – unbekannter Stein, viell. Schale eines Tieres (cf. W. S. van den Berg, Eene middelnederlandsche vertaling van het Antidotarium Nicolai. 1917. p. 200):* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 395^{D} -i et dentali frigidi et sicci ... lapides sunt satis conformes *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 362,39 -i, dentali, camphora superponantur. THEOD. CERV. chirurg. 3,54 p. 177^{G} vernicis, dragaganthi, entalis, dentalis, bellirici *eqs.* 3,55 p. 177^{G} entale, dentale ... pulveriza.

antapodosis (ante-, -pad-, -das-), *acc.* -in (-im) *f.* (ἀνταπόδοσις) **1** *retributio – Vergeltung:* LIUTPR. antap. 3,1 cur ἀνταπόδοσης, antapódosis, ei *(operi)* inseritur titulus? ... sit ... eis *(viris illustribus)* praesens pagina antapódosis, hoc est retributio, dum ... inpietatem eorum ... denudavero. **2** *repetitio – Wiederholung:* AURELIUS 1 p. 489,20 minimum (-us *cod. Augiens. 120*) *hemitritaeus* est, qui post diem et noctem antepodasin (antapodasim *cod. Augiens. 120*), hoc est repetitionem, habet.

***antara** (-um?) *subst. (cf.* ἀρά*) exsecratio – Fluch:* WALAHFR. exord. 6 p. 480,13 a precationibus, quas Greci aras vocant, ... imprecationes -a (ante ara, antera *var. l.*) dicuntur (*cf. Isid. orig. 15,4,13* κατάρα).

antarcticus, -a, -um. (ἀνταρκτικός) *australis – südlich:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,221 Pistricem Eridano confert -us ordo. GERB. epist. math. I 3,3 per quintam *(fistulam)* hiemalem, per sextam -um (-os, arcarcticum *var. l.*) circulos metiri ...; pro polo ... -o ... terra ... per ... fistulas intuenti occurrit (ALBERT. M. cael. 2,1,5 p. 136^{a},12 in polo australi, qui vocatur -us. meteor. 1,3,8 p. 506^{a},34).

***antartes** *v.* *intarta.

***antarticus** *subst. (orig. inc.) ultima pars intestini ut vid. – etwa 'Darmausgang':* GLOSS. III 439,44 St.-S. -us ustragel. *Baader*

ante *adv. et praep. script.* -em: *p. 688,14. metr.* antē: CAND. FULD. Eigil. II 12,26. *postponitur vel interponitur: p. 688,63sq. 689,11sq. struct.: c. abl. (fere s. VI./VIII.): p. 688,39sqq. 53sqq. 58.60.67. p. 689,4. adde* TRAD. Frising. 653 (a. 842). CHRON. Salern. 23.24. *saepe. c. gen. (per ellipsin): p. 688,61; cf. p. 688,44.*

I *adv.:* **A** *de loco:* **1** *de positione i. q. in fronte – vorn, voran, davor:* ALDH. ad Acirc. 76,6 *(de bulla aquatica)* -e catervatim per lymphas duco cohortes. WALAHFR. Wett. 121 -e superna videt, retro terrena (GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p. 393,48 -e et r., ad dexteram et ad laevam. CHART. Altenberg. 231 iacent ille mansiones -e et r., subtus et superius. *saepe*). MIRAC. Genes. Hier. 14 dum aliquantisper -e prostratus iacuisset. CHART. Rhen. inf. II 220 p. 114,2 ea, que Colonie in domibus ... sunt -e edificata, que vulgariter dicuntur vorgezimbere. ALBERT. M. veget. 4,40 in habitis -e libris. CHART. Wetzlar. I 241 in domibus vestris vel -e. *al. sensu subst. i. q. pars anterior – Vorderseite:* ALBERT. M. animal. 6,40 membra ... converturtur ad -e et non ad dorsum (2,41 *opp.* ad posterius). **2** *de motu i. q. prorsus – nach vorn, vorwärts:* HEINR. AUGUST. planct. 810 corpore septimodus variabitur undique motus: -e, retro, sursum, girans, hinc, inde, deorsum (UDALSC. Conr. 6. *al.*). *sub conspectum – vor Augen:* CANTAT. Argent. 8 p. 8,20 -e venire iube, quo possim singula scire. *sensu subst. i. q. inclinatio in orientem versa – Verbeugung nach Osten (cf.* WILH. HIRS. const. 1,4 p. 939^{D} quam inclinationem nos per usum -e et retro appellamus, quae contra orientem incipit et finit contra occidentem): WILH. HIRS. const. 1,31 p. 964^{A} -e et retro non facit. 2,24 p. 1075^{A} in agendo -e et retro. LIBER ordin. Rhenaug. p. 63,11 absque -e et retro exeunt. *ibid. al. (v. ind.).* **B** *de tempore:* **1** *strictius i. q. prius, antea – früher, zuvor:* **a** *gener.:* CONC. Karol. 15^{A},2 -e ... aut postea (*cf.* THIETM. chron. 4,18 numquam ... -e nec post). WILLIB. Bonif. 5 p. 23,6 olim -e. TRAD. Frising. 200^{s} in -e acta traditio (547^{e}). LIUTG. Greg. 15 p. 79,13 -e ... nunc. POETA Saxo 421 diu ... -e. *persaepe. pendet ab adi., subst.:* AGIUS epic. Hath. 616 -e potens. REGINO chron. a. 896 retro -e seculis. RUOTG. Brun. 19$^{med.}$ dux paulo -e fortissimus. *al. abund.:* ALDH. virg. II 402 hunc Gabrihel ... praedixerat -e. HEITO Wett. 10 praescitum -e non fuerat. HRABAN. epist. 8 p. 394,3 nominibus -e in pagina prenotatis. CONSUET. Eins. 10 p. 78,3 pridie -e. *saepe.* **b** *in correlatione: seq.* quam *(interdum in tmesi i. q. prius-quam – bevor):* ANTIDOT. Glasg. p. 112,12 dabis pocionem -em quam luceat. FORM. Dion. 1 p. 494,35 *Maria Magdalena* prima post resurrectionem -e quam (anteque 2) nullus apostolorum ... Dominum meruit videre. WALAHFR. carm. 38,35 non -e ... requiem ... habuit, quam ... coegit. AGIUS comput. 3,4,4 lunam non -e suum cyclum peragrare, quam ... compleverit. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,35 puellaris animi concordia ..., -e diabolico quam ferret tuscula templo, ... impulit ... magistrum. DIPL. Otton. III. 146 si ... soror nostra -e quam nos ... carnis iter arripiat. OTTO FRISING. gest. 2,19 p. 121,22 -e vero quam abinde castra moverentur, ... rex ... disponit. ALBERT. STAD. annal. p. 285,8 surrexit regnum Scitarum LX annis -e quam Assiriorum. *saepe. seq.* quod: LEX Sal. Merov. 24,6 -e quod nomen habeat *infans.* CHRON. Ven. Alt. p. 140,10 -e quod quartum annum expletum esset. **2** *latius i. q. potius – eher, lieber:* **a** *gener.:* WETT. Gall. 28 p. 273,4 lingua fatigata videtur mihi -e deficere. VITA Corb. 18 -e se esse moriturum. **b** *in correlatione seq.* quam: WETT. Gall. 41 p. 280,15 dies ... ei -e quam sermo cessabit. HRABAN. carm. 6,19 -e solum terrae caelique volubile cyclum praetereant, vester quam quoque cesset amor. ROD. GLAB. hist. 4,5$^{in.}$ hos ... ita maculaverat heretica pravitas, ut -e erat illis crudeli morte finiri quam *eqs.* WIPO gest. 6 p. 28,2 -e me desererent vires quam materies. *saepe.*

II *praep. i. q.* πρό *– vor:* **A** *de loco (sive de positione sive de motu):* **1** *strictius:* CHRON. Fred. 4,48 quod ... -e Chunis precederint. LEX Baiuv. 4,12 si -e cubitum transpunxerit *brachium* (*opp.* supra cubitum). ARBEO Corb. 43 cum ... vasculum ... -e ... deposuissent altari. LIUTG. Greg. 15 p. 79,24 iussit se -e oratorium ... portari. CHRON. Noval. 2,2 p. 83,29 -e cenobii tantum, quantum potest hictus iaci sagitte, erat ecclesia. CONR. HIRS. didasc. 995 dicitur ... prologus et -e rem et preter rem *eqs.* HERBORD. Ott. 2,1 p. 725,22 Pomerania ... -e se ..., id est versus aridam, ... fines respicit Ungariae. *persaepe. in nom. propr.:* TRAD. Ratisb. 854 (c. 1149/60) Gozwinus -e urbem. OTTO SANBLAS. chron. 20 p. 25,17 *(de ecclesiis)* ad Sanctam Mariam -e Sanctum Petrum. CHART. Eberb. 399 p. 164,8 Desiderium dictum -e portam ecclesiae. *al.* **2** *latius:* **a** *coram, ad – angesichts, zu:* FORM. Senon. I 7 veniens homo ... -e bonis hominibus. STEPH. EDD. Wilfr. 2 -e regalibus conspectibus ... stare *(cf.* RHYTHM. 34,13,3 saeculi -e oculis. WALAHFR. carm. 24,19 visa libri series coram ... -e meos vultus. HRABAN. carm. 39,8,2,6 posita -e obtutus crimina. *saepe).* RHYTHM. 40,14,3 accepit legem *Moyses* -e Domino. LEX Baiuv. 2,4 coram duce ... vel -e comitem suum. TRAD. Frising. 51 cum eadem Mariam iusti ante iudicis tribunali communicet causam (*cf.* 95 -e districti ... iudicis reddat rationem). AMALAR. ord. antiph. 58,2 puer esse -e Albinum ... magistrum. PASS. Quint. 168 (MGPoet. IV p. 983) Quintinus eum quamvis ... sisteret -e. RIMB. Anscar. 9 p. 31,24 -e praesentiam caesaris adductus. CHART. Heist. 144 p. 227,24 res ... libere deduci valeant -e castrum. *persaepe. abund. (cf. l. 56):* ANNAL. Bar. a. 1042 (MGScript. V p. 56^{a}) -e coram Materialis oculis. **b** *prae – an:* VITA Mathild. II 16 p. 294,25 -e se gessit parum auri. **B** *de tempore:* **1** *strictius:* FORM. Marculfi 2,35 -e os annos ⟨aut⟩ -e anno. DIPL. Merov. I 60 p. 54,4 -e dies (*cf.* OTTO FRISING. gest. 1,48 p. 67,34 noviter ... -e hos dies). WILLIB. Bonif. 3 p. 12,24 documentum non

[Prins]

.. -e tempus arripuit (*cf.* RUOTG. Brun. 13 sedem ... -e tempora preparatam). 4 p. 15,17 secreta ... -e ea (antea *var. l.*) abscondita. ANSO Ursmar. 1 (MGMer. VI p. 454,20) -e nativitate et postea (*cf.* THIETM. chron. 1,2 -e Christi incarnationem vel post. BERTH. [?] annal. praef. p. 267,24 -e et post clericatum susceptum). TRAD. Frising. 435[c] -e hoc trium dierum. LIUTG. Greg. 6 -e magistrum migraverunt a seculo. WALAHFR. imag. Tetr. 93 -e bonum non esse malum. THEGAN. Ludow. 7 in ultimo -e obitus sui diem. RIMB. Anscar. 25 p. 55,27 -e profectionem illam longe. POETA Saxo 5,599 die quinta ... -e kalendas. VITA Liutb. 32 miserabilem -e partum. WIDUK. gest. 2,31 modicum -e pascha. 3,49 intra ducentos annos -e eum. *persaepe. abund. (cf. p. 688,11):* ANTIDOT. Glasg. p. 144,16 habsenti flores maturas -e pridie collectas (p. 114,2. 144,43; *cf. Svennung, Wortstud. p. 65*). HUGEB. Willib. praef. p. 87,23 pridie -e solstitia. *per inversionem quandam:* EPIST. var. II 5,8 signum, quod pulsare solet -e unam horam vespere *(i. una hora ante vesperem). seq.* quam: IONAS BOB. Columb. 2,10 p. 254,20 -e triginta dierum circulo, quam vertentis anni meta compleretur, ... interiit. HROTSV. prim. 561. WIPO gest. 8 p. 30.35 Adalbero -e tres menses, quam rex veniret, migravit a seculo. **2** *latius i. q. intra – innerhalb:* LEX Sal. Merov. 46,3 -e duodecim menses. LEX Alam. 17 -e *(om. 1)* tres annos liberam potestatem habeat. THIETM. chron. 7,2 p. 398,22sq. ut -e XXV annos diaconus, presbiter ... -e XXX annos nequaquam ordinetur. **C** *de praestantia:* RHYTHM. 99,1 -e omnes artes inventa est littera melior (*cf.* WALAHFR. carm. 76,47 Spira, mihi -e alias quondam dispectior urbes). ARBEO Emm. 2 -e omnia ... desudabat (THANGM. Bernw. 27 p. 771,4. *saepe*). WETT. Gall. 10 cum -e alios ... polleret. EPIST. Worm. I 67 p. 113,6 vos inprimis et -e primo. *saepe.* **D** *de causa:* RHYTHM. 23,9,3 tremunt sancti -e tanta maiestate Iesu Christi. REGINO chron. a. 874 p. 107,35 veluti herba pratorum recisa -e acumen falcis cadit. **E** *de pretio i. q. pro – für:* CHART. scrin. Col. A II 1 p. 40,30 (c. 1190/1202) alteram partem eiusdem domus habent in vadio -e *(theod. 'vor, für' cft. ed.)* octo marc. et III sol. (p. 204,31).

compos.: abante(a), adante(a), deante(a), exante, inante(a). – antea, ante(a)quam, antehac.

antea *adv. script.* -ia: *l. 57. metr.* -eă: WALTHARIUS 434. 957. 1086. NIVARD. Ysengr. 1,645. 6,175. *v. et l. 60.*

I *de tempore:* **A** *strictius i. q. prius – früher, zuvor:* **1** *gener.:* LEX Alam. 56,2 sicut -a diximus. TRAD. Frising. 5 -a iam temporibus plurimis. HRABAN. epist. 45 nusquam ... -a. THIETM. chron. 8,4 ab eodem, ut modo, -a expulsus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 293,29 toto biennio -a. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 115,33 -a ... nunc. *persaepe. pendet ab adi., subst.:* HRABAN. epist. 20 p. 426,11 nullius -a ... expositionem inveni. AGIUS vita Hath. 20 iam -a omnibus nota ... pietas. WIDUK. gest. 1,18 invisum -a genus. COSMAS chron. 1,23 olim in -a diebus. *al. abund.:* DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 92,16 -a in priori placito. VITA Corb. 16 iam -a praedictus comes. GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p. 410,12 eos -a praemonuit. *al. v. et l. 57.* **2** *in correlatione:* **a** *seq.* quam, quod *(in tmesi i. q. priusquam – bevor):* LEX Alam. 50,1 si -a (-ia *1*, ante ea *11*) mortua fuerit *uxor*, -a quod (antequam, antequod, quam *var. l.*) ille maritus eam quaesierit, cum CCCC solidis conponat (*cf.* 50,2). WALTH. SPIR. Christoph. II 6,224 -a suppositum quam framea sanguine collum imbueret. **b** *seq.* quousque: RIMB. Anscar. 34 p. 66,11 ut ... legationis causam numquam -a tractare ... omiserit, quousque ultimum exalavit spiritum. **B** *latius i. q. potius – eher, lieber:* BONIZO ad amic. 9 p. 614,20 nemo ... cum eo *(rege)* fuerat; -a enim maluerant propriis sedibus carere.

II *de loco:* **A** *in fronte – vorn:* STATUT. ord. Teut. p. 111,7 fratres ... equitabunt sub vexillo suo posterius vel -a. **B** *prorsus – nach vorn:* OTTO MOR. hist. p. 84,15 gattus ... iam -a prope murum ... precesserat (*cf.* p. 89,5). *Prinz*

anteactus, -a, -um. *script.* -hac-: *l. 71.* **1** *gener. i. q. anterior – früher:* DIPL. Merov. I 77 p. 69,16 -hactis temporebus. HINCM. Remig. 16 p. 301,4 Genebaudus ... de -a vita ... confidens. CHRON. Reinh. a. 1209 p. 576,31 -is diebus. **2** *iur. i. q. antea peractus – vorher durchgeführt:* CHART. Friburg. 117 p. 99,22 (a. 1250) curia fuerat ... secundum -um processum adiudicata. *antea perscriptus – vorher ausgefertigt: v. p. 688,4. subst. neutr.: quod antea definitum est – das vorher Festgestellte:* CHART. Traiect. 1172 p. 505,11 (a. 1248) recognoscentes ... plenum ius ... secundum -a omnia.

anteaquam *coni. in tmesi: p. 689,56. priusquam – bevor:* GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 414,1 -m aurora ... cognosci potuisset. 28 p. 417,37.

***antecamera** (anti-), -ae *f. conclave ante cameram situm – Vorzimmer, Kabinett:* CHART. Carinth. IV 2685 (a. 1258) apud Civitatem in anti-a patriarchali ... patriarcha ... presentavit litteras (2762 p. 574[a],30 apud Civitatem in anti-a p. ... patriarcha ... ordinavit ... procuratores ad recipiendum ... possessionem).

Antecanis (Anti-), -is *m. script. et form.:* Ani-: *l. 23.* -carius: *l. 24.*

astron. de signo caeli i. q. Procyon – Kleiner Hund: EKKEH. IV. bened. I 7,60 Anticanis Leporem patitur transire ⟨fugacem⟩. HONOR. AUGUST. imag. 1,126 Procyon Anicani, quod et Anticanis dicitur, qui canis Orionis fertur. ARNOLD. SAXO fin. 1,2,2 p. 17,29 tunc oritur Anticarius. NOTULAE Wilh. Cong. 1435 in temporibus, in quibus excessus frigoris et caloris nimius est, non est aperienda vena, sicut sub Cane et Anticane.

antecapio, -ere. *praevenire – zuvorkommen:* RAHEW. gest. 4,26 p. 269,11 alius alium in respondendo -ere cupiebat.

***antecastos** *v.* *authecastos.

antecedo, -cessi, -ere. *script.* -cid-: *l. 66. adde* GLOSS. I 44,20 St.-S. -cidet.

I *proprie i. q. anteire, praecedere, praegredi – vorher-, vorausgehen, voranschreiten:* **A** *local.:* **1** *strictius de motu:* BEDA hist. eccl. 2,16 p. 118,18 ut ... *regem* equitantem ... -ere signifer consuesset. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 393,3 clerum ... solemnibus vestibus indutum -ssit *episcopus. v. et p. 691,36.* **2** *latius de statu:* **a** *gener. i. q. situm esse ante – (da)vorliegen:* CHART. scrin. Col. A I p. 313,13 (c. 1197/1215) que *(pars areae)* -it hereditatem Godefridi. **b** *log. i. q. priorem esse – zuerst kommen:* EPIST. Ratisb. 31 p. 366,2 si ... compositus esset *syllogismus*, aut -ret una kathegorica et sequeretur una hypothetica ... aut *eqs.* **B** *temp.:* **1** *strictius de motu:* GERH. AUGUST. Udalr. I 8 mihi viae ductorem dimittendo -ite. **2** *latius de statu:* ALBERT. M. bon. 435 dicitur -ere in actu operis voluntas. *v. et l. 61sq.*

II *translate i. q. superare – überragen:* WIPO gest. 2 p. 16,32 nobilitate vel divitiis propinquos nostros -ere.

adi. **antecedens,** -entis. *praecedens, praeiens, prior – voran-, vorher-, vorausgehend, früher:* **1** *local.:* **a** *gener.:* HRABAN. epist. 2[a] p. 383,29 pro 'm' littera alicubi virgulam super -em sibi vocalem notavi. **b** *anat. i. q. anterior – vorderer:* ALBERT. M. animal. 1,350 qui *(musculus)* ponitur in cannae domestico -e. 1,417 super -em coxae partem. *ibid. al.* **2** *temp.:* **a** *gener.:* WILLIB. Bonif. praef. p. 3,9 suorum sibique -ium temporum historias. TRAD. Ratisb. 58 vestigia imitando -ium patrum. DIPL. Otton. II. 252 ab -e marito. GERH. AUGUST. Udalr. I prol. -bus meritis confidens. **b** *philos. et theol.:* ALBERT. M. bon. 90 p. 58,76 quaedam sunt voluntaria voluntate -e et quaedam voluntate consequente. p. 58,83 voluntate ... personae -e dicuntur voluntarii primi motus, quia voluntas antecedenter est de aliquo, ad quod sequuntur primi motus *eqs. al.* **c** *medic.:* TRACT. de caus. mul. 19 p. 22,6 si longo tempore sid ex -cidente aborsione *fluxus sanguinis.* BRUNUS LONG. chirurg. 2,5,1 p. 122[F] cuius *(apostematis)* causa ... duplex est, scilicet -s et primitiva; et -s quidem causa est interior, quae ex repletione et corruptione fit humorum.

subst. **antecedens,** -entis *n.* **1** *gener. i. q. res vel factum praecedens – das Vorausgehende, Frühere:* THIETM. chron. 4,67 nobis omnibus et -s ac consequens intimavit. 8,14 de -i

[Schmidt]

nunc dico. CASUS Gall. cont. 5 p. 15,4 ex sequentibus -ia probantes. **2** *log. i. q. propositio iudicii hypothetici vel sententiae conditionalis – Vordersatz des hypothetischen Urteils oder des Bedingungssatzes (cf. C. Prantl, Gesch. d. Logik im Abendlande. I. 1855. p. 678. ²II. 1885. p. 188.202. III. 1867. p. 139):* EPIST. Ratisb. 6 p. 288,20 consequentia declarat, quod -s non contradicat. 31 p. 365,37 non ... ponitur -s, ut ponatur consequens *eqs.* CONR. HIRS. dial. 188 *argumenta* fiunt ... a consequentibus, ab -bus, a repugnantibus.

adv. ***antecedenter.** **1** *gener. i. q. antea – vorher:* ALBERT. M. gener. 1,4,1 p. 388ᵃ,10 -r oportet determinare ea. **2** *philos. et theol. i. q. modo vel ratione praecedentis – vorhergehend(erweise):* ALBERT. M. bon. 90 p. 59,12 dormiendo non peccatur, nisi causa praecesserit in vigilia, quae -r sit voluntaria. p. 59,15 cum nec -r nec coniuncte nec consequenter voluerit aliquid. eth. 6,1,2 p. 394ᵃ,20 scientia et sapientia ... dupliciter se possunt habere ad voluntatem, -r scilicet et consequenter *eqs.* summ. theol. I 1,1 p. 10ᵇ,41. *al. v. et p. 690,63.*

antecello, -ere. **1** *superare, praecedere – überragen, übertreffen:* CAPIT. reg. Franc. 234 quantum ceteros ... potestatis fastigio -it *celsitudo imperialis* (*inde* DIPL. Karoli III. 77 p. 126,9). GERHOH. ord. p. 282,33sq. ut ... sacerdotalis dignitas regalem -at semperque -ere debeat honorificentiam. **2** **a** *praevenire – zuvorkommen:* GLOSS. I 44,19 St.-S. -it furi quimit. **b** *antecedere, praeterire – vorausgehen, überholen:* GLOSS. IV 2,26 St.-S. -it furi ferit.

antecenia, -ae *f. metr.* -tēc-: *l. 32. merenda, ius – (Vor-)Imbiß, Brühe, Suppe (cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. ²I. 1889. p. 362):* ABBO SANGERM. bell. 3,72 -am (gloss.: merendam) quoque largam edificant. GLOSS. IV 179,25 St.-S. -a merd iusen.

antecessio, -onis *f. actio praecedendi, praecursio – das Voran-, Vorausgehen:* **1** *local.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 401,26 unus Ungrorum, qui caeteros pugnando antecedebat et ex cuius ductu et -e maximam praeliandi ... confidentiam habebant. **2** *temp.:* **a** *theol. et philos.:* ALBERT. M. myst. theol. 3,1 p. 846ᵃ,16 praedestinatio et praescientia differunt a scientia et sapientia tantum in modo -is, qui importatur per praepositionem. summ. theol. I 15,61,1 p. 619ᵇ, 42 cum dicitur praescientia, duo dicuntur, scilicet scientia et -o ad rem scitam *eqs.* (*cf.* sent. 1,38,1 p. 280ᵇ,37). *al.* **b** *medic. cum notione causae:* GLOSS. Roger. I A 1,14 p. 539,33 spasmus etiam accidit absque -e lesionis parve.

antecessor, -oris *m. script.:* ancess-: FORM. Turon. add. 8 *cod.* anti-: DIPL. Heinr. II. 453. 454. Heinr. III. 203 p. 265,12.37. -ceso-: *p. 692,59.* -ur: DIPL. Merov. I 59. *metr.* -tēc-: *p. 692,44. usu attrib.: l. 56sq. p. 692,5.20. al. qui praecedit, qui prior est – ein Vorher-, Vorangehender, Früherer (spectat fere ad homines; ad rem: p. 692,32):* **I** *strictius:* **A** *decessor – Vorgänger (cf. H. Fichtenau, MIÖG Erg.-Bd. 18. 1957. p. 49sqq.):* **1** *de dignitate, iure, possessione sim.:* **a** *eccl.:* BONIF. epist. 86 p. 192,16 -r ... precessoris vestri, ... Gregorius *papa.* DIPL. Pipp. 11 p. 16,26 quod -es abbates ibidem laboraverunt. COZROH. praef. p. 2,7 -um patrum *(sc. episcoporum)* temporibus. CAPIT. reg. Franc. 290,2 absque legitimorum -um auctoritate. DIPL. Otton. I. 143 quas *(res)* ... illorum *(sacerdotum)* -es tenuerunt. EPIST. Mog. 18 p. 348,20 quae *(ecclesia)* ... a vestris nostrisque -bus et iam predecessoribus *(sc. episcopis)* ... est determinata. THIETM. chron. 7,26 corpus suum *(sc. archiepiscopi)* ... ad -es suos locatur. 7,67 successit -i suo Nonnoni *episcopo.* CHART. Welt. 2 p. 103,2 Wolfgangus, quintus -r meus. CHRON. Merseb. 8 p. 181,12 praesul Eccelinus haud ullo (ulli *1*) -i (-um *4*, -e *ci. ed.*) suo minus pius. CHART. Raitenh. 70 benefacta venerabilium -um nostrorum, ... Wolfkeri successorisque sui, nostri autem predecessoris, domini Popponis. CHART. Babenb. 323 p. 163,1 mansos ... plebanus non habuit nec suus habuit -r. *saepissime. remissius:* RATHER. epist. 29 p. 160,19 consuetudinem -um pontificibus suis incessanter rebellium *(sc. clericorum).* CASUS Gall. cont. prol. p. 3,1 -es nostros ... gesta non scripsisse. *al.* **b** *publ. et iur.:* LEG. Wisig. 10,1,14 *(de terris praestandis)* quantum vel ipsi dederint vel -es eorum. LEX Baiuv. 3,1 sic reges -es nostri concesserunt eis. FORM. Senon. I 35 p. 201,19 sicut ab -es regis, parentes nostros, seo et ... genitore nostro ... fuit concessum. AGNELL. lib. pont. 143 -es tuos, ... principes. CAPIT. reg. Franc. 207 p. 77,13 -es nostri, hoc est pater et avus noster (*cf.* DIPL. Karoli III. 3). DIPL. Ludow. Germ. 124 sicut ... illorum -es nostris -bus persolverunt *censum (cf.* CAPIT. reg. Franc. 285 sicut vestri -es boni meis melioribus praedecessoribus extiterunt *adiutores. al.).* DIPL. Karlom. (II.) 21 p. 315,14 ex dono priscorum regum reginarumque tam -um quam propinquorum nostrorum. DIPL. Arnulfi 9 p. 17,28 in commemoracionem iam fati -is nostri *(sc. Karoli III.).* 15 in servitio ... avi nostri Hludouuici et filiorum eius ..., -um nostrorum. DIPL. Ludow. Inf. 28 p. 139,21 in divorum commemorationem -um nostrorum matrisque nostrae (DIPL. Conr. I. 1 pro nostra et -um nostrorum, videlicet regum seu imperatorum, pia commemoratione). DIPL. Heinr. II. 24 ipse Petrus vel pater suus seu -es duces *(Veneticorum).* THIETM. (?) chron. 5,28 anniversarium domni et -is sui, Cesaris. WIPO gest. 4 p. 24,17 nullius -is sui ministeria aptius ... provisa memini. DIPL. Heinr. III. 259 Otto *(II.)* imperator, noster scilicet quorundamque nostrorum -r -um ... et imperatorum. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 138,25 leges -um meorum, imperatorum. CHART. Tirol. 1145 p. 187,2 -es sui *(in officio pistoriae)* tale servicium fecerunt. *saepissime. remissius:* CHART. Lub. 165 p. 151,10 (c. 1250) plus fatigamur ... quam -es nostri *(sc. cives).* **2** *usu communi:* HRABAN. epist. 48 nomina sanctorum, quae ... notata ab -bus in libellis repperi, ibidem inserui. *in imag.:* ALDH. ad Acirc. 134 p. 187,23 quemadmodum -r *(sc. paeon primus)* sescupla discretione dirimitur *paeon secundus.* **B** *plur. i. q. maiores – Vorfahren, Väter:* **1** *in univ.:* TRAD. Frising. 120 (a. 788) sicut ab initio consueverat antiquitus *(an* -tas *leg.?)* -um nostrorum stipulatione interposita. CAPIT. reg. Franc. 142,10 sicut per longam consuetudinem -es eorum facientes habuerunt. AGNELL. lib. pont. 25 p. 289,35 sicut ipsi *(seniores)* traditum habuerunt ab -bus suis. GODESC. SAXO theol. 21 p. 286,11 veluti latuit -es nostros, sic etiam nos et posteros nostros lateat origo animae. OTFR. ad Liutb. p. 168,30 qui *(Theotisci)* nec historias suorum -um ... commendant memoriae nec *eqs.* THIETM. chron. 3 prol. qui *(timor)* ... turbaverat ... -es nostros. 5,10 quam inique comparandi sunt -es nostri et contemporales. CHRON. Pol. 1,29 p. 55,12 adolescens ... antiquum morem -um gerebat. *al.* **2** *de membris unius eiusdemque familiae (huc spectare possunt etiam nonnulla exempla supra allata velut l. 3.7.13):* LEX Baiuv. 12,8 hucusque -es mei tenuerunt. TRAD. Frising. 13ᵃ pro remedium animae meae seu -um meorum oratorium aedificavi (913 cogitans pro remedio animę suę et -um nihilominus successorumque suorum. CHART. Tirol. 1133 p. 175,28 *opp.* heredum. *al.*). TRAD. Patav. 11 hereditatem meam dimissam mihi ab -bus meis multis. TRAD. Frising. 140 pro redemptione anime meae et -es meis. CHART. Sangall. A 373 p. 348,1 pro ... animabus -um ... tradimus. EPIST. Teg. I 12 -um vestrorum beneficio. CHART. Tirol. 549 p. 29,8 castrum ... fuit patris et -um suorum allodium. 806 p. 230,3 hoc scio auditu et sacramento meorum -cesorum. CHART. Solod. 359 dedimus ... pro -bus nostris, uxore et heredibus quandam summam cere. CHART. Tirol. notar. II 392 ipse nec ... suus pater nec avus eius ... nec abavus eius ... nec sui -es. *saepissime.*

II *latius i. q. propugnator – Vorkämpfer:* ALDH. virg. I 10 ut ..., qui ... in sancto proposito successor extiterat, ... efficiatur -r.

***antecessorius,** -a, -um. *ab antecessore originem ducens – vom Vorgänger herrührend:* GESTA Lob. 11 p. 315,20 (chart. c. 1100) qui *(advocati)* hereditarii sunt hereditate -a. CHRON. Albr. a. 774 p. 713,43 *Karolus* tanquam -o iure Romane patricius urbis.

antecessus, -us *m. iur. i. q. solutio in receptione fundi conducti facta, arrabo – Zahlung bei Übernahme von Pacht-*

[Schmidt]

land, Handlohn: CHART. Rhen. med. III 930 p. 698,32sqq. (a. 1247) quicunque recipit bona, dabit nobis tantum in -u, quod vorhure nuncupatur, quantum in censu receptorum bonorum, sed de campis, inde solvunt annonam, non dabunt -um.

antecido *v.* antecedo. **antecipo** *v.* anticipo.

antecurro, -ere. **1** *proprie i. q. praevenire – zuvorkommen:* LEG. Lang. p. 369ª,25 si eum *(fugacem)* tenere non potuit *portonarius,* mox innotescere aut -ere debuit. **2** *translate i. q. maturius evenire – früher eintreten:* TRACT. de caus. mul. 69 p. 45,11 menstrua -unt tempora. 73 menstrua -it.

***antecustodia,** -ae *f. primum agmen – Vorhut:* CHRON. Albr. a. 1204 p. 883,32 Petro ... tradita fuerat -a.

antedatus, -a, -um. **1** *prius edictus – früher erlassen:* LEG. Burgund. const. I 48,3 -is legibus (47,4 [*var. l.*]). **2** *supra dictus – vorher genannt, obig:* CHART. civ. Spir. 103 p. 75,15 (a. 1263) sub pena formidinis -e.

***antedecessor,** -oris *m.* **1** *decessor – Vorgänger:* **a** *eccl.:* STEPH. EDD. Wilfr. 51 p. 245,27 -r vester ... Agatho in hac apostolica sede. 52 p. 246,14 -um nostrorum percurrere kanones. ADAM gest. 4,40 p. 276,9 in diebus -is sui. **b** *publ.:* DIPL. Karloin. (II.) 26 precepta ... omnium -um nostrorum venerabilium inperatorum (*inde* DIPL. Karoli III. 28). **2** *plur. i. q. maiores – Vorfahren:* CHART. Rhen. inf. II 546 (a. 1264) ob -um nostrorum animarumque propriarum remedium. *Schmidt*

antedictus, -a, -um. *supra dictus – vorher genannt (cf. D. Norberg, Beiträge zur spätlat. Syntax. 1944. p. 70sqq.):* TRAD. Frising. 228 (a. 806) prefatam ecclesiam in -o loco cum rebus ipsis iam dictis praedicti traditores confirmaverunt. STATUT. ord. Teut. p. 160,3 Henricus -us. *saepe.*

anteeo, -ire. *script.* -hibat: *l. 33.* **1** *antegredi – vorangehen:* FORM. Dion. 9 p. 501,14 -hibat (-ibit *Vulg. Is. 58,8*) fatiem nostram iustitia. **2** *praecurrere – zuvorkommen, vorher hinkommen:* VITAE patr. Iur. 3,6 cum ipse ... cunctos in oratorium diutissime -ret. **3** *progredi – vorwärtsgehen:* IOH. CODAGN. gest. 4 p. 473,15 -ire non poterant, retro vero redire non valebant.

***antefacies,** -ei *f. persona – Maske:* ALBERT. M. summ. theol. I 10,43,1 p. 450ᵇ,36 *prosopon* componitur a πρός, quod est ante, et ὤψ, quod est facies, quasi ante faciem vel -s; -s enim sive anterior facies larva est; ... in Latino *dicitur* persona.

***antefacio,** -feci, -factum, -ere. *praeferre – vorziehen:* CHRON. Pol. 1,16 p. 36,13 Deus ... eum ... tot regibus ac ducibus -fecit.

adi. **antefactus,** -a, -um. **1** *antea effectus – vorher ausgeführt:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 112,1 hoc scandalum -i puerilis consilii spatio unius anni sentitur (*sim.* p. 112,20). **2** *antefatus – vorher genannt (per confusionem): l. 54.56.*

antefatus, -a, -um. *script.:* -phat-: *l. 53.* -fact-: *l. 54.56. antea dictus – vorher genannt:* LIBER diurn. 71 -o venerabili monasterio. CHART. Culm. 50ª p. 35,22 -phatis fratribus. CHRON. Worm. p. 183,38 episcopus -ctus. *saepe. subst. masc. et fem.:* SISEB. Desid. 21 -a *(sc. Brunigildis)* sustollitur. EPIST. Desid. Cad. 19 *(abl. absol.)* reduce ... -cto.

antefero, -latum, -re. *praeferre, praeponere – vorziehen, voranstellen:* EINH. Karol. 22 p. 27,15 ut nullus ei *(Karolo)* iuste valeat -ri. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,5 quę quibus -am? CHART. Westph. V 200 obedientia victimis -rtur. *al. medial. i. q. praestare – voranstehen:* CHART. Raitenh. 335 p. 268,21 (a. 1275) quanto in rigore religionis ceteris -rtur *ordo Cisterciensis.*

adi. **antelatus,** -a, -um. *supra dictus – vorher genannt:* DIPL. Karoli III. 21 p. 35,22 -um abbatem. CHART. Sangall. A III app. 24 p. 704,28 monasterio -o. *al.*

***antefonarius** *v.* *antiphonarius.

***antegardia** (-varda), -ae *f.* **1** *statio prima – Vorposten:* LAND. MEDIOL. hist. I 2,26 p. 63,39 circa urbem -vardis ordinatis. **2** *acies prima – vorderste Schlachtreihe:* CHRON. Albr. a. 1187 p. 860,11 in isto prelio non fecit -am ..., sed fecit retrogardiam.

***antegradus,** -a, -um. *comput. i. q. procedens – vorwärtsgehend:* HAIMO BAMB. comput. (DtArch. 16 p. 179,25) supputatio et comparatio annorum procursus eorum *(regnorum)* -a, id est incipiens ab exordiis (*opp.* retrograda).

***antegravius** (anti-, -dus, -tus), -i *m.* (*corruptum ex* lant(e)gravius) *comes provincialis – Landgraf:* GREG. IX. registr. 368 p. 283,30 defecerunt nobilis vir -us et episcopus Augustensis. ANNAL. Plac. a. 1246 p. 493,17 Henricus antigratus Durenghe. CONST. II 424,8 per antigradum.

antehabeo, -habitum, -ere. **1** *praeferre – voranstellen, den Vorzug geben:* LAMB. HERSF. Lull. 6 p. 315,17 commodum tuum cultui divino -ere. annal. a. 1074 p. 195,19 rex ... privatae rei curam externis negociis -endam ratus. **2** *antea conficere – vorher anstellen:* CHART. Mulh. Thur. 124 (a. 1252) bona deliberacione -ta vendidi ... molendinum.

adi. **antehabitus,** -a, -um. *praecedens, prior – vorhergehend, voriger:* ALBERT. M. veget. 1,1 sicut saepe probavimus in -is libris. *ibid. al. cf. p. 687,57. subst. neutr.:* ALBERT. M. veget. 4,132 sicut diximus in -is. *ibid. al.*

antehac *adv.* **1** *antea, prius – zuvor, vorher:* WANDALB. mens. 203 remittit/-c flammigeram volventem lampada solem *mensis Augustus.* RUOTG. Brun. 26 cui *(pastori)* -c ... collatum est ... oleum gaudii. GERHOH. tract. p. 197,16 opusculum ... porreximus -c ... cardinali perspiciendum. *al.* **2** *tunc, illo tempore – damals, zu jener Zeit:* VITA Chrod. 23 p. 565,26 urbibus, quae usque -c Romani pontificis dictioni subditae serviebant, bello captis.

antela, -ae *f. script.:* -ella: *l. 32. adde* GLOSS. III 374,8ˢ St.-S. -ena: GLOSS. III 669,42 St.-S.

lorimentum pectorale equi – Brustriemen, Vordergeschirr des Pferdes (cf. GLOSS. III 216,19 St.-S. -a fûrbûge. 443,48 -ella vordersatelboge. *al. v. et p. 708,52):* ABBO SANGERM. bell. 3,68 canterus -is et postelis equitatur. *v. et* antelina.

antelatus *v.* antefero.

***antelectum,** -i *n.* (ante *et* lectus) *script.* anti-: *l. 43. donum nuptiale uxori a marito oblatum, dotalicium – Hochzeitsgabe des Mannes an die Frau, Morgengabe:* CHART. Tirol. 600 p. 76,30 (a. 1210) relinquo ... curtem unam ... mihi datam iure donacionis -i et morgingab. CHART. Tirol. notar. I 729ᵈ comes ... confirmavit datam et -um, qui morgengab dicitur *(de re cf. notam ed. p. CXI).* 829ᵇ Irmela faciat de ... libris ..., quicquid voluerit, ... sicut mos recti -i postulat. II 211ᵉ pro sua dote et contrafacto et antilecto investivit suam uxorem. CHART. Tirol. 1242 p. 280,4 quod ... domina ... lueretur XX marcis ... nomine donationis propter nuptias et X marcis nomine donationis -i. *al. in hac regione.*

antelectus, -a, -um. *supra adnotatus – vorher aufgezeichnet:* DIPL. Merov. I 53 p. 48,28 -os principes.

antelegatus, -a, -um. *antea traditus – vorher übertragen:* TRAD. Brixin. 124 (c. 1050/60) -i predii.

antelina, -ae *f. lorimentum pectorale equi – Brustriemen, Vordergeschirr des Pferdes:* GLOSS. III 651,27 St.-S. -a furpugi. *v. et* antela *et ThLL. II 150,47.*

antelongior, -oris *m. math. i. q. species quaedam parallelogrammi – bestimmte Art des Parallelogramms:* ANON. geom. I 4,7 per cathetum basim ducere nihil aliud est, nisi aream quadrati vel -ioris (gloss.: hic pro altera parte longioris) implere. *cf. Papias s. v.* antelongior.

antelucanus, -a, -um. **1** *gener. i. q. ante lucem exsistens – vor Tagesanbruch liegend:* ADALB. MAGD. chron. a. 942 -o tempore. **2** *eccl. i. q. ante lucem cantandus vel absolvendus – vor Tagesanbruch zu singen oder abzuhalten (cf.* GLOSS. IV 34,16 St.-S. -us giziter, zitiger. 196,21 -us eruuakerer; *de re v. F. Rühl, Chronologie. 1897. p. 209):* MIRAC. Quint. 13 (MGScript. XV p. 268,18) fratribus ... -os cantus Domino ... persolventibus. EINH. Marc. et Petr. I 1,10 ad -um officium celebrandum (NOTKER. BALB. gest. 1,31 p. 42,18). WALAHFR. exord. 26 p. 505,11 ymnos -os (ante galli cantus lucanos *var. l.*) celebrasse.

neutr. **antelucanum** *pro adv. ante lucem – vor Tagesanbruch:* WIDUK. gest. 1,24 -m (ante lucanum *A. B2*) relictis castris. ALBERT. METT. div. temp. 1,14ᵉˣ· -m ... abire.

[Rudolph]

anteluco, -are. *ante lucem proficisci – vor Tagesanbruch aufbrechen:* EPIST. var. III 26,3 p. 187,11 cursor vester regressionis anxius -andum credidit atque ... matutinus abscessit.

***antematutinalis**, -e. *usque ad tempus matutinum prohibitus – bis zum Morgen gesperrt (de re cf. W. Jacobeit, Schafhaltung und Schäfer in Zentraleuropa. 1961. p. 15sqq.):* CHART. Rhen. med. II 11 p. 49,9 (a. 1171) ut ... libere et quiete pascant, excepto quod de -bus pascuis ... morem rusticorum ... servabunt.

antememoratus, -a, -um. *supra commemoratus – vorher erwähnt:* DIPL. Karoli M. 186 p. 250,36 -o Bernerado archiepiscopo. CHART. Rhen. med. II 216 p. 254,42 -as ecclesias. *al.*

antemeridianus, -a, -um. *qui ante meridiem est – vor Mittag liegend, Vormittags-:* EINH. Marc. et Petr. I 3,6 p. 250,22 horis -is (GERB. [?] astrolab. 2,3. GOZECH. epist. 9 p. 890[B]). 4,7 p. 258,8 -o tempore.

antemis *v.* anthemis.

***antemitto**, -missum, -ere. **1** *antea auferre – vorher wegschaffen:* ADO VIENN. Desid. 3 (MGMer. III p. 646, 31) subcelant corpus *sancti* atque ... -unt. **2** *demittere – herabschicken:* ERMENR. ad Grim. 5 p. 539,36 discus ille Petro -ssus de caelo (*cf. Vulg. act. 10,11* descendens vas).

antemna, -mpna *v.* antenna.

antemuralis (-ria-), -e. **I** *adi.:* *ante murum urbis positus – vor der Stadtmauer gelegen:* LAUR. LEOD. gest. 30 p. 509,1 socios extra turrim ad ectetas -es evocavit.

II *subst. masc. vel saepius neutr.* (*cf.* GLOSS. III 722,9 St.-S. -e uurburge): **A** *murus anterior, munitio exterior, propugnaculum – Vormauer, Außenwerk, Bollwerk:* **1** *proprie:* DIPL. Karoli III. 29 ut nemo ... Garibertum de predicta terra cum -e molestare ... presummat, set cum omnibus muris ad se pertinentibus ... possideat (*inde* 114 cum -em). FLOD. annal. a. 925 p. 31,18 vallum, quo pro -i cingebatur *castrum*. CHRON. Salern. 110 ut ... -em illum, qui est iuxta mare, ... in altum elevet. CHART. Argent. I 51 p. 41,34 cum muro et -i, suburbiis, vicis. BENZO ad Heinr. 6 praef. p. 658,25 ipse *(Dominus)* dabit virtutem ad destruendas turres et -es. COSMAS chron. 3,40 turris, que forte in -i stabat propinqua muris. ALBERT. AQUENS. hist. 3,41 muros ... exteriores, qui erant -e ..., quod Franci barbicanas vocant. OTTO SANBLAS. chron. 40 p. 64,11 pagani ... Ierusalem duplici muro -i opposito ... cingentes. *al.* **2** **a** *in imag.:* OLIV. hist. Dam. 32 p. 228,3 civitas hec ..., clavis et -e totius Egypti. CHART. Lub. I 167 munitio nostra ... scutum erit et -e. *al.* **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 14,1 p. 384[D] murus significat fidem et -e bona opera. **c** *meton.:* EPIST. Hann. 18[tit.] p. 41,26 regi H., inexpugnabili ... ecclesię -i. ACTA imp. Winkelm. II 1035 p. 697,26 quod estis vos *(imperator)*, -e fidei orthodoxe. **B** *suburbium, loca ante urbem posita – Vorstadt, Vorgelände:* CHART. Steph. Wirz. 3 (a. 1057) iugera bina ... ad cenobium s. Petri in -i urbis ... condonavi. CHRON. Reinh. a. 1199 p. 562,2 -e civitatis cum fortibus auxiliariis invasit. **C** *pomerium – Zwinger:* CHART. march. Misn. II 466 (a. 1182) acta sunt hec ... in -i Duringeburch castro nostro. **D** *maceria (areae) – gemauerte (Grundstücks-) Umfriedung:* THEOD. HIRS. loc. sanct. 19 p. 50,12 secus -iale, quo templarii domos et curiam suam munierunt.

antena *v.* antela.

antenatus, -i *m. plur. i. q. seniores – Ältere:* CHRON. Noval. 2,13 sicut ab -is audierat.

antenna (-mna), -ae *f. script.* -mpn(a): *l. 65.*

1 *lignum transversum ad malum navis alligatum – Segelstange, Rahe* (*cf.* GLOSS. II 709,42 St.-S. -mnę segalgerdun. III 223,55 -mna segelbom segelrota. 687,31 -mpna segalroda): ALDH. virg. II 2808 nauta ... -mnas ... solvens de parte rudentum. ERMENT. Philib. 1,82 (MGScript. XV p. 301,5) sublevant cornua -arum. GESTA Apoll. 343 -as oblique tendite longas. *al.* *in imag.:* ALDH. virg. I 59 p. 320,23 carbasa -mnarum ... ventorum flaminibus sinuata. **2** *contus – Stange:* ALBERT. M. mot. proc. 1,3 p. 51,16 firmatis -is ad malum aut ad aliam partem navis (*sim.* p. 51,19). **3** *armamenta – Segeleinrichtung, Takelage* (*cf.* GLOSS. III 369,54 St.-S. -mna segel): CHART. civ. Spir. 36 p. 35,24 (a. 1224) magna navis habens -am vel hoc, quod vulgariter stuindre vocatur. **4** *clavus – Steuerruder:* GLOSS. II 358,58 St.-S. *(auctore Ekkeh. IV.; ad Oros. hist. 6,8,14)* audivimus etiam barbarice interpretari -mnas stiur ruodir.

antenominatus, -a, -um. *supra commemoratus – vorher erwähnt:* DIPL. Otton. II. 68 -o ... monasterio. CHART. Nuremb. 455 p. 282,11 -i Werenheri. *al.*

antenotatus, -a, -um. *supra adnotatus – vorher aufgezeichnet:* TRAD. Ratisb. p. XIII,11 (s. IX.[ex.]) per capitula -a. CHART. Wirt. II 330 p. 50,21 -us terminus. *al.* *Rudolph*

***anteosto**, -avi, -are. (ante *et* obstare; *cf. francog. vet.* oster, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. VII. p. 287sqq.*) *script.* -ort- (*cf. franc.* *hùrt, *francog. vet.* horter; *v. et v. Wartburg, op. cit. XVI. p. 271sqq. et DuC. s. v.* anteortare *et* obstare): *l. 21.*

defendere, depellere – abwehren, wegstoßen (cf. B. Löfstedt, Stud. über die Sprache der langob. Gesetze. 1961. p. 330 sqq.): LEX Sal. Merov. 27,16 si quis ... aratro de campo alieno -verit ([-ort- *ed. Her.*]. *cf.* LEX Sal. Pipp. 46,3 ostaverit [vetaverit *E*]. LEX Sal. Karol. 29,19 intrare prohibuerit) aut iactaverit.

antepaenultimus (-pen-), -a, -um. *script.* -neul-: *l. 38. 40.*

1 *adi.:* *tertius ante ultimum – drittletzter:* **a** *gener.:* WOLFHER. Godeh. II 26 p. 210,41 in -penultimo praesentis vitae anno. GERHOH. tract. p. 121,16 *tuba* -penultima congruit scientiae. *al.* **b** *metr.:* ALDH. ad Acirc. 112 p. 152,4 qui *(accentus)* tribus locorum limitibus clauduntur, id est ultimo, paenultimo, -o. AUREL. REOM. mus. 12 p. 46[b],4 quando in ... -penultima syllaba finis versiculi pinguem reddit sonum. **2** *subst.:* *tertia ante ultimam syllabam vocis – drittletzte Silbe eines Wortes:* **a** *fem.:* ALDH. ad Acirc. 117 p. 162,16 -a accentu notatur. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 376,11 -a habet accentum. LUP. FERR. epist. 5 p. 17,9 an ... accentus in -am transferatur. CHRON. Salern. 154 p. 161, 28 -penultima producta. *al.* *meton. i. q. vox, quae in tertia ante ultimam syllabam acuitur – auf der drittletzten Silbe betontes Wort:* ALDH. ad Acirc. 141 p. 200,22 -a (-pene- *N*) est nomen ante duas sillabas habens a fine accentum. **b** *masc. vel neutr.:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 378,6 'mulierem' in -penultimo nemo debet acuere.

antependens (ante pendens), -entis. *qui ante pectus vel in fronte pendens portandus est – vorn (herab) hängend zu tragen:* CATAL. thes. Gandersh. (AnzDtVorz. N. F. 20. 1873. p. 346,24; s. XII.) III cruces ante pendentes. ibid. p. 347,5 cingula XIII ante pendentia.

antepen(e)ultimus *v.* antepaenultimus.

***antephanarius, antephona** *sim. v.* antiph-.

antepono, -posui, -positum, -ere. **I** *proprie:* **A** *gener.:* **1** *latius i. q. proponere, obtendere – (da) vorstellen, (da) vorhalten:* THEOD. TREV. Liutr. 195,3 quod *(oleum)* ... cum vase sepulchro fuit -tum. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 77,20 quam *(personam)* Greci ab -endo prosopon ... dicunt. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 115,31 *aves* -unt ... pectori suo pedes. **2** *c. colore quodam:* **a** *(currui) adiungere, praeligare – vorspannen, vorbinden:* GERH. AUGUST. Udalr. I 24 -tis equis vexit ad Augustam. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 183,17 -atur rostro suo *(sc. falconis)* testa. **b** *in frontem vertere – nach vorn kehren:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 180,15 a posteriori falco ... libentius ascendet super sedile quam -ta facie vel pectore. **c** *de cibis edendis i. q. apponere, obicere – vorsetzen, vorschütten:* RICHER. REM. hist. 4,50 p. 153,3 annona ... equis -ta est. THEOD. PALID. annal. a. 1022 p. 67,56 ipsi carnes in parasceue -i fecit. **B** *spec.:* **1** *comput. de ratione temporis i. q. praeponere – voranstellen:* BEDA ad Wicth. 3 nox omnis, ex quo Dominus ... resurrexit, sequentis diei temporibus -itur, non autem praecedentis apponitur. **2** *iur.* se -ere *i. q. obsistere – sich entgegenstellen (cf. B. Löfstedt, Stud. über die Sprache der langob. Gesetze. 1961. p. 223.330sqq.):* EDICT. Roth. 26 si quis mulieri ... in

[Schmidt]

via se -suerit. 280 si ... homines rusticani ... cuicumque se -suerint.

II *translate vel in imag.:* **A** *gener.:* **1** *in usum tradere – zur Verfügung stellen:* Rud. Trud. (?) gest. 9,19 quibus *(personis)* nocturnalis candela -itur. **2** *anteferre – vorziehen:* Agius vita Hath. 3 fulgentibus parentum tectis ancillarum Dei contubernium -ens. Dipl. Zwent. 7 Dei timorem cunctis mortalibus -ere negotiis. **3** *praeficere – überordnen:* Leg. Wisig. 3,1,4 p. 125,7 maribus puellulas -unt *patres*, dum infantibus adulescentulas disponsationis copula iungunt. **4** *narrare, ostendere – erzählen, vorstellen, zeigen:* Arbeo Corb. 20 cuncta sibi de sua conversatione displicentia -ens. Gerh. August. Udalr. I prol. p. 384,16 ut diligentibus Deum exempla aedificationis -ant. Conr. Fab. Gall. $2^{in.}$ dictis ... iam elapsa iunioribus ... -ere, laudare. *al. referre – vorlegen:* Elis. Schon. virg. Col. 4 quales ... fuerint tituli ..., oculis legentium -ere curavi. **5** *crimini dare – vorwerfen:* Hist. Walc. 7 p. 508,28 cui *(patri)* mortem matris requirens -suit. **B** *iur.:* **1** *praecipuo iure tractare – den Vorrang einräumen:* Leg. Burgund. Rom. 10,9 cognatus gradu proximus ad successionem ceteris cognatis -etur (-itur, -it, interponiter *var. l.*). Capit. reg. Franc. 159,3 ut ... caeteris -antur *personae*. **2** *dominum interponere – als Lehnsherrn einschalten:* Const. I 453 (spur. s. XII.) frater ... domino suo ... pro suo beneficio, quia nullum alium dominum habere videbatur, nullo -to fidelitatem fecit. *ibid. iterum.* **3** *excipere, reservare – ausnehmen, vorbehalten (occurrit haec notio, ut vid., tantum in Italia et in Helvetia):* Capit. reg. Franc. 91,4 non -atur emunitas. Lex Raet. Cur. 18,1 quodquod de mobilia ... expendiderunt, execepto de terra aut de mancipia -imus (Chart. Ital. Ficker 74 ecsepto -o, quantum ... defendere possum per cartula. *cf. l. 57.60*). Capit. reg. Franc. 214,3 si ... venire contempserit -tis (-to *2*), quae superius -suimus. Chart. Sangall. B 63 -o Falsicia et -o, que pro anima dare cupio (Chart. Bund. 211 Falsiciam -o, cui legibus pertinet. *cf. l. 57*). Dipl. Otton. I. 400 p. 545,8 -o tibi ipsa casa. Chart. Ital. Ficker 31 p. 43,27 preter -amus centum porcos. Chart. Bund. 220 -o tantum, quantum cantat prima carta. *al. abl. absol.* -to: *excepto – ausgenommen, mit Ausnahme (de struct. cf. E. Löfstedt, Philol. Komm. z. Peregr. Aether. 1911. p. 298sq.):* Capit. reg. Franc. 93,1 p. 196,20 -to persona clericorum (*cf.* Leg. Lang. p. 505^{a},2 -to [-tum 5, -ta 7–9] ... de p. c.). Chart. Ital. Ficker 31 p. 43,35 preter -to de ipsos centum porcos. 63 p. 87,37 -to ... iuges ... triginta. 185 p. 227,48 ante posito eo, quod ... precepit. *al. v. et l. 33. excepto quod – ausgenommen daß:* Capit. reg. Franc. 88,2 -to aedificia aut labores ... tollat.

adi. **antepositus**, -a, -um. **1** *proprie:* **a** *ante exsistens – davor (befindlich):* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 98,13 hec ... loca *(corporis)*, cum ... non habeant carnes -as. *fort. add. de tempore:* Wolfhard. Waldb. 3,11 (6) in -a septimana media. **b** *supra dictus – vorgenannt, obig:* Otto Frising. gest. 1,55 p. 78,24 ex -a personae diffinitione. Chart. ord. Teut. (Hass.) 182 p. 139,8 in -a villa. *al.* **2** *translate i. q. exceptus, reservatus – ausgenommen, vorbehalten:* Chart. Sangall. B 41 (a. 852/59) dono ... omnia ..., sicut lex continet, exeptu Falsicia -a.

subst. **antepositum**, -i *n. exceptum – das Vorbehaltene:* Dipl. Otton. I. 400 p. 545,15 que sunt in casale ..., tibi ... in integrum trado ... exepto suprascripto -o.

***anteporta**, -ae *f. usu attrib. i. q. ante portam (urbis) positus – vor dem (Stadt-)Tore (gelegen), Vortor-:* Land. Mediol. hist. I 2,24 p. 61,21 portis et seris et -is turribus valde munitis, quod anteportale vocatur consitum ante portas et triangulare, hostibus introitum claudens. *nom. propr.:* Chart. Tirol. notar. II 392 (a. 1242) in presencia ... Ropreti villici de A-e. Chart. Tirol. 1194 p. 236,37 investivit Ropretum villicum de A-a ... de suo manso villacionis iacente in Boçano ante portam. *al. de eadem curte.*

***anteportale**, -is *n. munimentum ante portas constructum, barbacana – Bollwerk vor den Toren, Außenwerk:* Land. Mediol. hist. I 2,2 p. 45,50 -e altissimum et triangulare opere decentissimo haedificantes. 2,26 p. 64,8 portas et -e et cetera civitatis munimenta ... custodiebantur. *v. et p. 697,64.*

***antepraecessor** (-pre-), -oris *m.* **1** *decessor – Vorgänger:* Dipl. Ludow. Iun. 28 (spur.) qualiter -precessorum nostrorum tradiciones regum firme ... consistunt. **2** *per errorem i. q. successor – Nachfolger:* Dipl. Ludow. Iun. 28 (spur.) si quis autem ullus -precessorum nostrorum, qui hanc tradicionis cartam ... violare conaverit.

***antepraedicatio**, -onis *f. vaticinium – Weissagung:* Albert. M. cael. hier. 4,4 p. 112^{b},30 *angeli* revelantes 'prophetice quasdam -es' (*PG 3,180B* προαναρρήσεις), id est antepraedictiones 'divinas'.

***antepraedico** (-pre-), -dixi, -dictum, -ere. *praedicere – vorhersagen:* Oliv. epist. 6 p. 310,22 Ysaias ... manifeste passionem Christi -predixit.

adi. **antepraedictus** (-pre-), -a, -um. *supra dictus – vorher genannt:* Dipl. Karoli III. 64 ecclesie -predicte.

***antepraedictio**, -onis *f. vaticinium – Weissagung: v. l. 12.*

***antepraefero** (-pre-), -re. *prae se ferre – zur Schau tragen:* Conr. Mur. clip. 5^{b} albus leo vult -preferre coronam.

***antepraeteritus** (-pre-), -a, -um. *plus quam praeteritus – mehr als vergangen:* Chart. Carinth. II 588 p. 53,6 (a. 1251) ut de aliis tam preteritis quam -preteritis *(damnis)* taceatur.

antepridie *v.* ante *p. 689,14.* *Schmidt*

antequam *coni. et adv. in tmesi: p. 688,12. cf. p. 689, 19sqq.*

1 *coni. i. q. priusquam – bevor (seq. plerumque coniunctivus):* Lex Baiuv. 9,19 neminem damnes, -m inquiras veritatem. Hugeb. Wynneb. 9 p. 114,15 sarcofago (*i.* -us) ... multos annos, -m de mundo migraverat, fuerat excisa (*cf.* 13 p. 117,43 iam olim, -m de seculo migraret). Liutg. Greg. 15 p. 79,14 non transibo ..., -m ipse veniat. Thegan. Ludow. 6 -m divisi fuissent, ... flere coeperunt. Thietm. chron. 2,36 beneficium ..., -m ordinaretur, optinuit. *persaepe. abundat* ante-: Hugeb. Wynneb. 2 p. 107,36 timebant ..., ne ... prius ... congelescerent, -m illi almam apostoli adire ... meruerunt basilicam. **2** *adv. i. q. antea – früher, zuvor:* Trad. Frising. 320 (a. 814) ne ... -m in mei ipsius disperationem incidam. Chron. Worm. p. 189,28 erat ... temporibus suis et -m plus quam viginti annis ungeltum in civitate.

***antequisitus**, -a, -um. *antea acquisitus – vorher erworben:* Annal. Fuld. Ratisb. a. 888 nil ... ei -i regni abstrahitur. *Prinz*

antereon, -ion *v.* anthereon.

anterior, -us. *acc. plur. fem.* -as: Cod. Karol. 79 per -as nostras syllabas *(cf. N. Fickermann, JbGeschMitteld. 6. 1957. p. 40).*

I *adi.:* **A** *de loco:* **1** *proprie i. q. prior, in fronte situs, anticus – vorderer, vorne befindlich, Vorder-:* **a** *strictius:* Willib. Bonif. 9 p. 57,15 -bus ... cruribus (*cf.* Gloss. Roger. I A 2,14 p. 624,9 pedum). Lex Frision. 22,19 si unum dentem de -bus excusserit. Dipl. Karoli III. 94 mansos tres -es. Leo Mars. chron. 2,3 p. 630,29 -em faciem altaris. Chart. Altenberg. 207 domum suam -em totalem ... et dimidietatem domus sue posterioris. Albert. M. animal. 1, 486 membris -bus. *al. initialis – Anfangs-:* Marian. chron. a. Chr. 1098 collige litteram -em, volvito summam. **b** *latius de ordine:* Hraban. epist. 12 p. 399,12 perspectis -um librorum expositionibus. Rhythm. 114,33,1 huius cycli pars vocatur ogdoas -r. **2** *translate i. q. praestabilior, potior – überlegen, besser, vorzüglicher:* Aldh. carm. eccl. 4,5,11 *Iohannes* omnibus -r, magno dilectus amore. Chron. rhythm. Col. 2,29 sunt bini *(sc. episcopi)* flores virtutibus -es (*cf.* 2,43). **B** *de tempore i. q. prior, superior, antiquior – früher, voriger, älter:* **1** *strictius:* Lex Sal. Merov. 100,1 mulier si de -e marito filios habet. Leg. Wisig. 22,1,11 p. 59,7 preteritas et -es leges. Form. Turon. 1 p. 136,10 qui alterum strumentum exinde presentaverit aut -em aut posteriorem. Trad. Frising. 193^{b} vestituram. Cand. Fuld. Eigil. I 11 cum -bus nostris abbatibus. Waltharius 584 devenerat illo -e die quam princeps noverit ista (Otloh. Wolfk. $38^{ex.}$ -e d.

[Payr]

fuit ingrediente Novembre). DIPL. Otton. I. 3 -um regum temporibus. FROUM. epist. 55 -i anno. ALBERT. M. veget. 5,57 arboris. *al.* *?abl.* -e *pro adv. i. q. antea – früher:* LEX Sal. Merov. epil. p. 410,14 ut ⟨i⟩sta omnia sicut -e constructa starent. **2** *latius de ordine successionis:* VITA Balth. A 18 p. 506,32 Radegunde . . ., Chlotharii quondam -is regis regina. CONC. Karol. 5 p. 38,26 iubente . . . antistite apostolico Gregorio -e. DIPL. Karoli M. 56 p. 82,31 antecessores nostri, Pippinus -r . . . et . . . genitor noster.

II *subst.:* **A** *masc. (plur.):* *praedecessores, proavi – Vorgänger, Vorfahren:* DIPL. Ludow. Germ. 147 p. 205,26 *decimas* -es nostri concesserunt. SALOM. II. epist. 26 ab -bus meis archipresbyteratus ministerio suscepto. NOTKER. BALB. gest. 2,6[in.] ita estis inhonorati sicut numquam -es vestri. DIPL. Otton. I. 336 p. 451,44 ipsi habitatores eorumque -es. *al.* **B** *neutr.:* **1** *pars prior, frons – vorderer Teil, Vorderseite:* WALAHFR. exord. 4 p. 477,35 priora autem et -a templi vel altaris. FABULAR. MIN. 8,16 quid sit posterius, indicat -us. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 17,11 qui tenet falconem, non habeat -us *(i. faciem)* versus falconem, sed deorsum sive posterius *eqs.* (*cf.* p. 36,1 *falco* opponit -a sua supervenienti). ALBERT. M. animal. 1,192 cum cartillagine, quae est in -i nasi. *al.* *summitas – oberer Teil:* ALBERT. M. veget. 2,130 *grossum terrestre* obcludit vias processus eiusdem *(humidi)* ad -a fructus. **2** *quod praeiacet – das vorn, vor etwas Liegende:* EGBERT. fec. rat. 1,50 gallina, ut semper, trahit -a retrorsum. CHRON. Reinh. a. 1212 p. 580,11 ad -a civitatis . . . castrametati sunt. **3** *quod antecedit – das Vorhergehende:* HRABAN. epist. 17[b] horum sensum . . . lector, cum -a bene rimaverit, satis agnoscere poterit. **4** *de directione* ad (in) -a *sim. i. q. prorsus – vorwärts, nach vorn:* HRABAN. hom. II 144 p. 426[D] faciem in -a tenere. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 84,4 ad -us . . . et non posterius. ALBERT. M. veget. 2,129 subtile . . . humidi . . . ad -a propellitur. *in imag. (cf. Vulg. Phil. 3,13; Hier. epist. 148,32. al.):* VITA Euch. Val. Mat. 22 currentes viam mandatorum Dei semper ad -a impulit. OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 113,2 quin . . . Deo se committendo in -a extenderetur. *al.*

adv. et praep. **anterius.** **I** *adv.:* **A** *de loco:* **1** *in fronte – vorne:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 71,23 airones habent rostrum longum . . . -s incisivum. ALBERT. M. animal. 1,29 *animal volans* habet rugas anulorum in corpore suo -s et posterius. 1,297 *pes* factus est . . . -s longus. *al.* **2** *prorsus, protinus – vorwärts, weiter:* **a** *proprie:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 206,13 *falco* diverberat se -s. ALBERT. M. animal. 1,313 *motus capitis* non est nisi quatuor modorum, . . . -s vel posterius aut a dextris aut a sinistris. 2,14. *al.* **b** *translate:* VITA Serv. 23 p. 90,14 procedentibus -s -sque prosperis. **B** *de tempore i. q. prius, antea – früher, vorher:* CONC. Merov. p. 26,9 ea, quae sunt -s instituta, non solvemus. CHART. Rhen. med. I 41 p. 47,20 -s vel posterius prenotatus (COD. Lauresh. 20 p. 301,36 *instrumentum* indicium datarum -s vel p. habens). CHRON. Merseb. 2 p. 169,32 ferimus, quod latet -s. *al.* in -s: DIPL. Otton. II. 247 *praedium* in -s praetio comparaverunt.

II *praep. c. gen.:* *ante – vor:* ALBERT. M. animal. 1,454 -s . . . matricis sunt intestina.

***anterioro,** -atum, -are. **I** *de loco i. q. promovere – vorwärtsbewegen* (*cf.* GLOSS. II 732,18 St.-S. -are fordaron): ALBERT. M. animal. 1,91 non volvunt eas *(pinnulas)* posteriorando et -ando. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 2,6 p. 112, 46sq. ut extendendo extremitates alae ad anterius -ent corpus, sicut nauta in extendendo remum -at navem.

II *de tempore vel acceleratione:* **A** *act. i. q. maturare – früher tun, früher beginnen:* ALBERT. M. animal. 6,109 oves . . . potantes aquam salsam -ant concubitum (*p.* 574[a],9 πρότερον ὀχεύεται). 22,129. **B** *pass. sensu mediali:* **1** *maturius fieri – früher geschehen:* ALBERT. M. animal. 7,80 adventus et motus eorum *(piscium)* -bitur (*p.* 598[b],8 ἐκπλέουσιν . . . θᾶττον). 9,121 -atur . . . haec operatio aliquando et posterioratur aliquando per unum diem. **2** *celerius moveri – sich schneller bewegen:* ALBERT. M. cael. 2,2,5 p. 160[a],4 *polus* videtur aliquando posteriorari, aliquando -ari in arcu maiori vel minori. **C** *regredi, repetere – zurückgehen, zurückgreifen:* ALBERT. M. sent. 1,44,1 p. 389[b],33 ulterius procedo sic in infinitum -ando *eqs.* p. 391[a],19 in infinitum -ando videtur auferre principium durationis. summ. theol. I 19,77,3,4 p. 827[b],35.

anteritas, -atis *f.* **1** *vetustas – Alter:* CARM. var. III 15,7 *Treveris* caput Europae cognoscitur -e (*inde* THIOFR. Willibr. I A 20 p. 471[E]). TRAD. Ensd. 24 *ecclesia sancti Stephani* mater est cenoby in -e, filia in subieccione. **2** *antiquitas, maiores – Vorfahren:* VITA Annon. I praef. p. 466[b],5 accidit hoc frequenter -i doletque posteritas. NIVARD. Ysengr. 6,433 pauperior tota meus -e suorum patruus.

***anterus,** -a, -um. (ante; *cf.* posterus) **1** *adi.:* *prior – Vorder-:* NIVARD. Ysengr. 4,775 -a iam tectum tenet ungula, postera fęnum. **2** *subst. masc. (plur.):* *antecessores – Vorfahren:* CHART. Pommerell. 14 p. 12,40 (a. 1209) que tam nobis quam -is nec non posteris . . . ad eternam proficiat salutem.

1. antes, -ium *(m.)* **1** *strictius i. q. extremi ordines – äußerste Reihen (cf. Corp. Gloss. Lat. ed. Goetz VI p. 75):* GLOSS. I 50,13 St.-S. -es extremi ordines vinearum, ez antelode uzzen antiprurti uuinkartono. II 364,39 -es enti (II 702,15. IV 130,55. *v. et l. 27*). **2** *latius:* **a** *pampini – Weinranken:* ALDH. virg. I 38 p. 290,7 cum noverimus vinearum -es et palmitum propagines vere . . . frondescere. II 179 vinitor . . . spoliat frondentes falcibus -es (*cf.* GLOSS. II 14,20 St.-S. enti). EGBERT. fec. rat. 1,1134 infodiet propagans vinitor -es. **b** *extremae partes filorum – Enden der Fäden:* EKKEH. IV. bened. I 34,30 sint litium gentes, Iudei sint stemmatis -es (gloss.: finales stipites).

2. antes *v.* anta.

***antescribo,** -scriptum, -ere. *praescribo – vorschreiben:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 357,19 'praescribo' -o sive contradico.

adi. **antescriptus,** -a, -um. *supra dictus – vorher genannt:* CHART. Basil. C II 1 p. 1,30 (a. 1268) in domibus -is.

antesignanus, -i *m. form.:* -at(us): *l. 41.* -arius: GLOSS. III 717,1 St.-S. -arius furfenere.

1 *signifer, propugnator – Bannerträger, Vorkämpfer* (*cf.* GLOSS. II 368,36 St.-S. -us gundfanari. 378,2): **a** *proprie:* LIUTPR. antap. 5,5 *Anscarius* -um (-tum *B*) suum . . . talibus adorsus est verbis. FOLCUIN. Bert. 100 Folbertus . . ., Karoli regis -us. TRIUMPH. Lamb. 14 (MGScript. XX p. 507,49) Lambertum militem et -um militum. **b** *in imag. et translate:* HUCBALD. Leb. 12 p. 362,32 crucis signum praeferebat manibus utpote sui regis -us. RATHER. concl. 40 (PL 136,361[B]) Dionysio . . ., -o clarissimo in martyribus. BENZO ad Heinr. 3,1 p. 622,14 Petrus et Paulus, christianae miliciae -i. WOLBERO cant. 1 p. 1062[A] ecclesiae . . . quasi -us est Christus passus. **2** *testis (signo probatus) – (durch ein Wunderzeichen beglaubigter) Zeuge:* ODILO SUESS. Seb. 13 se . . . in astipulationem dictorum -um palam praebet.

antesignatus, -a, -um. *supra dictus – vorher genannt:* CHART. Rhen. med. I 373 p. 430,33 (a. 1074) -um locum. CHART. Austr. sup. II 78 p. 103,34 -um portum predicti fluminis. *al.*

antespasis *sim. v.* antispasis.

***antesterno,** -ere. *praesternere – ausschütten vor:* EKKEH. IV. cas. 14[med.] *infantibus* poma in medio aecclesiae pavimento -i iubens.

antesto (anti-), -steti, -are. **1** *stare coram – stehen vor:* GODESC. SAXO (?) carm. 12 (MGPoet. IV p. 934) -bis eum *(Deum)* pudibundus quando. *huc spectare vid.:* ARBEO Corb. 10 p. 198,13 cum quo tribunus et centenarii . . . -are (attestare *Riezler*) fecisset, coepit *sanctus* humilia postulatione *eqs.* **2** *iur. (cf. B. Löfstedt, Stud. über die Sprache der langob. Gesetze. 1961. p. 332sqq.):* **a** *strictius: obstare – im Wege stehen:* EDICT. Roth. 29 p. 17,18 si quis . . . homini prohibuerit, id est -erit, ut non ingrediatur. *obstruere, cohibere – verstellen, aufhalten:* EDICT. Roth. 27 p. 17,11 si quis homini libero viam -erit. LEG. Lang. p. 125,20 fideiussorem. **b** *latius i. q. retinere, reddere nolle – zurückhalten,*

verweigern: EDICT. Roth. 209 si . . . -erit (-irit *1*) et non permiserit vindicare *mancipium*, conponat qui -erit (-irit *1*) solidos vingenti (*sim.* 273. LEG. Lang. p. 469[a],10). LEX Alam. 20 si quis mancipium . . . fugitivum . . . neglexerit reddere et contra legem -erit (-iterit *1*). 22,1 si quis legitimum tributum -erit (-irit *1*). DIPL. Karoli III. 17 p. 29,30 *(ex pacto Loth. I.)* pignus. **3** *praeesse, praepositum esse – stehen über, vorstehen* (*semper* -tist- *in schedulis nostris, fort. ad analogiam vocis q. e.* antistes): **a** *gener.:* WOLFHER. Godeh. I praef. p. 168,10 nec se infra ea *(animalia)*, quibus originaliter -istat, . . . deprimat *homo*. **b** *eccl.:* WOLFHER. Godeh. I 29 p. 189,7 in cenobio virginum, cui soror archiepiscopi -istabat. *episcopum esse – Bischof sein:* ANNAL. Leod. a. 618 (MGScript. IV p. 10,68) sanctus Ebregisus Tungris -istat (SIGEB. GEMBL. gest. 23 p. 534,14. *al.*). SIGEB. GEMBL. Theod. 7 Leucis praeerat Gerardus, Virduni -istabat Wicfridus. *v. et* *antistito.

***antesuccessor**, -oris *m.* *? antecessor – ? Vorgänger:* CHART. Tirol. 230 (a. 1147) offersionem fecit . . . episcopus . . . pro anime sue et -um et precedencium episcoporum mercede.

***antesuprema**, -ae *f.* *paenultima – vorletzte Silbe:* ANON. mus. Sowa 1[b] p. 47,12 vult tamen hoc tegma, quod longa sit -a.

***antesyllogismus**, -i *m.* *syllogismus, cuius conclusio est alterius syllogismi praemissa, prosyllogismus – Schluß, dessen Konklusion im folgenden Schluß Prämisse ist, Vorschluß:* ALBERT. M. anal. pr. 1,5,5 p. 621[a],49 quando autem per -os (*p.* 42[b],5 διὰ προσυλλογισμῶν), qui dicuntur prosyllogismi, concluditur *eqs.*

***anteteneo**, -ere. *retinere, reddere nolle – vorenthalten:* CHART. Tirol. notar. I 756 (a. 1237) conquerendo se de ipso Hainrico et suis filiis, quod ipsi ei . . . iniuste -bant quadam decima. 764 *canipam muratam* ipse sibi iniuste -bat et violenter.

antetractatus, -a, -um. *supra dictus – vorher genannt:* TRAD. Brixin. 134 (a. 1050/65) -us legator.

antevado, -ere. *praecellere – übertreffen:* HERBORD. Ott. 3,34 p. 765,18 suos capellanos gratia et caritate longe -ens.

***antevarda** *v.* *antegardia.

antevenio, -veni, -ire. **1** *proprie:* **a** *adire, advenire – hingehen, hinkommen:* GALB. Karol. 66 castellanus . . . -it regem obsecrans . . . pro liberatione Roberti. **b** *antecedere, praecurrere – vorangehen, Vorläufer sein:* EKKEH. IV. bened. I 27,36 *(de Iohanne Baptista)* -i regem (gloss.: præcurre Christum). **2** *translate i. q. praecellere – übertreffen:* ADAM gest. 1,10 p. 11,5 omnes alios *praedicatores* . . . studio ac predicationis labore -it *Winifridus*.

***antevenum** *subst.* *(theod. vet.* hantfano *ut vid., cf. Steinmeyer ad l. 50) mappa, sudarium – Handtuch, Taschentuch:* GLOSS. III 656,20 St.-S. -um vel mappula hantvane (*cf.* 654,28 adn.).

***anteverbium**, -i *n.* *praefatio – Vorwort:* EXPOS. in Luc. prol. cod. Vind. 997 (Sacris Erud. 6 p. 263,25) hucusque prochemium, idest -um.

***antevicinium**, -i *n.* *translate i. q. confinium, antelucanum – Übergang, Schimmer:* RATHER. prael. 6,25 p. 341[A] captanda ergo mihi censeo quaedam eiusdem lucis -a, quibus paulatim assuefactus . . . valeam luminis radium intendere.

antevolo, -are. *praecurrere – vorauseilen:* GESTA Apoll. 518 -at cunctos cum gressibus aulicus heros.

***anteurbanus**, -a, -um. *suburbanus – vor der Stadt gelegen:* GERH. STED. annal. p. 222,7 casas -as non fossa aut munitione aliqua . . . defensas.

***anthabrum** *v.* *antabra. **antheci** *v.* antoeci.

anthemis, -idis *f. vel rarius* ***anthemum**, -i *n.* (ἀνθεμίς, ἄνθεμον) *script.:* ante-: *p.* 702,12. anti-: *p.* 702,20. ath-: *p.* 702,8. anfim-: *p.* 702,21. anfinus: *p.* 702,22. -emnis: *p.* 702,11. -enum: *p.* 702,3. althemesis: *p.* 702,7. alchemesis: ALPHITA II p. 11,13. *form. acc. sg.* -mim: *p.* 702,3. *metr.* -thēm-: *p.* 702,15.

1 *bot. et pharm.:* **a** *chamaemelon – (echte) Kamille (Matricaria chamomilla L., cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 987):* PAUL. AEGIN. cur. 249 p. 192,2 clausas . . . matrices aperire . . . glicone et -idi (*3,74,9* ἀνθεμίδι). ODO MAGD. herb. 549 -mim (-num *var. l.; cf.* GLOSS. p. 261, 139 Th. -mum megheblume ut hundesblumen aut wizeblumen) . . . commendat . . . Asclepius *(cf. Plin. nat. 22,53)*, quam chamaemelum nos . . . dicimus *eqs.* ALPHITA I p. 276,43 -is camomilla idem. II p. 28,10 camamilla althemesis idem ut in Alexandrino athemis, et est quasi medium inter feniculum et amaruscam *eqs.* **b** *cotula fetida – Hunds-, Stinkkamille (Anthemis arvensis vel cotula L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 317sq.):* GLOSS. III 485,32 St.-S. -mnis crotuntille. 594,50 antemim hundesblome. *v. et l. 4.* **c** *eranthemon – (rotblühende) Kamillenart (?Anthemis rosea Sibthorp, cf. J. Berendes, Des Dioskorides Arzneimittellehre. 1902. p. 353):* ODO MAGD. herb. 560 dicitur -is proprie, cuius foliorum purpureus color est *(cf. Diosc. gr. 3,137).* **2** *techn.:* **a** *in nomine commendaticio compositionis i. q. flos – Blume, Blüte:* COMPOS. Luc. A 19 de antimis Dedamia *(v. notam ed. et Svennung, Compos. Luc. p. 31sq.).* **b** *plumbum sulphuratum – Schwefelblei:* COMPOS. Luc. β 7 antimis (anfimis *cod.*) fiet sic *(v. notam ed.).* MAPPAE CLAVIC. 149[capit.] anfinus sic fit.

anthera, -ae *f.* *(n.* -ium: *l. 40)* (ἀνθηρός) *script.:* -t(h)ir-: *l. 27sqq.* -ter-: *l. 33.37sq. 40.*

1 *medicamentum quoddam compositum – ein zusammengesetztes Arzneimittel:* PAUL. AEGIN. cur. 157 sub mento vero utendum -ira (*3,26,13* ἀνθηρᾷ) aut sferio. 241 p. 181,25 aut -iram aut calcitin. 262[tit.] de ragadas talorum et pelmatum; antiras (*3,79,4* ἀνθηρά). AESCULAPIUS 10 p. 13,40 -ae confectione aut thymi . . . loca . . . spargenda sunt (p. 14,5 pulverem . . . ex -a. p. 14,12. *al.*). **2** *bacilla, quae in interiore floris rosei parte inveniuntur, 'semina rosae' – Staubblätter der Rosenblüte, Antheren (cf.* GLOSS. III 533,52 St.-S. -tera semen rosarum rosensame. *al.):* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 33a[v] -a dicitur sive flos rosae sive quiddam, quod interius reperitur. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 369[b] sicca vero eligenda est rubea *(rosa)* remota antera (p. 379[a] pulvis cinamomi et -ę). TRACT. de aegr. cur. p. 156,11 anteram, id est illud croceum, quod est in rosa. p. 156,25 pulverem sarcocolle vel anterium aut taciam imponas. ALPHITA I p. 276,44 -a semen rosae idem.

anthereon (-te-), -onis *m.* (ἀνθερεών) *script.:* -ion: *l. 49.*

colli pars inter mentum et guttur sita – Teil des Halses zwischen Kinn und Kehlkopf: AURELIUS 12 p. 708,19 antereonis (-onhis *cod.*) locis interioribus. p. 709,4 his locis submentum, quod Graeci antereon vocant (GLOSS. med. p. 8,9 anterion). *remissius i. q. mentum – Kinn:* GLOSS. Salern. p. 11[a],39 anterion, id est mentha.

antheticus *v.* antitheticus. ***anthianus** *v.* *antianus.

anthias *(f.)* (ἀνθίας) *genus piscis marini – Seefischart (?Labrus anthias L., cf. R. Strömberg, Griech. Fischnamen. 1943. p. 26):* ALBERT. M. animal. 8,32 animalia, quae in mari congregantur . . ., sunt ista: . . . alatybo (*p.* 610[b], 5 ἀνθίαι), abatyno. 8,116 piscis dictus affimes (*p.* 620[b],33 ἀνθίας).

anthilia *v.* antlia.

? ***anthiophin** *subst.* *(orig. inc.) compositio quaedam – ein zusammengesetztes Heilmittel:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 393[b] dicitur . . . tryphera, id est iocunda, vel -in, quod victoria interpretatur.

***ant(h)isma** *subst.* *(cf.* ἀνθισμός*?) ?materia splendens – ?Glanz:* MAPPAE CLAVIC. 3 ponis in medio conflaturam latificatam . . . et antisma commisces.

anthistrum *v.* ancistrum. **anthletus** *v.* athleta.

***anthmallus** (-um) *subst.* *(theod. vet.* hant *'origo' et* mahal *'forum, possessio', cf. W. Krogmann, Handmahal, ZRGGerm. 71. 1954. p. 145sqq.) ?script.* amall-: *p.* 703,8. *patrimonium, forum, quod personae cuidam (propter patrimonium ibidem situm) competit – Stammgut, (auf Grund eines Stammgutes) zuständiger Gerichtsbezirk (cf.* COD. Odalb. 44[b] p. 107,35 excepta lege sua, quod vulgus hantgi-

[Payr]

mali vocat. 63 p. 125,21 particulam proprietatis, quod hantkimahili vulgo dicitur): LEX Sal. Karol. app. 1 p. 534,58 si quis aliquem ad servitium mallaverit et ille wadium dederit et fideiussorem posuerit, ut -o legitimo de patria, de qua est, testes sue libertatis dare debeat. 2 p. 535,22 si ... suam libertatem in suo -o proportare possit (*cf.* p. 535,26). *fort. add.:* CAPIT. reg. Franc. 134,2 liceat illi sacramentum in patria, id est in legitimo sacramenti loco (‹a mallo 7, amallo *Zeumer, cf. ind. p. 719*), iurandum offerre.

anthonomasice, -matice *v.* antonomastice.

***anthora** *v.* *antora.

1. *anthos *(n.)* (ἄνθος, -ους) *pharm. i. q. flos – Blüte:* PAUL. AEGIN. cur. 172 p. 96,16 squinu -os (*3,29,1* ἄνθους) partes II (236 p. 172,20). ANTIDOT. Augiens. p. 45,17 cnidios -os crip. III. *strictius de flore roris marini:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 375^{H} dianthos electarium est ab -os dictum, quod est flos rorismarini (*cf.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 34a^{v}). p. 375^{E} -os calidum est et siccum *eqs.*

2. anthos *(m.)* (ἄνθος, -ου) *genus avis, fort. i. q. motacilla flava – Vogelart, viell. gelbe Bachstelze (Motacilla flava L., cf. RE s. v.):* ALBERT. M. animal. 8,23 avis quaedam, quam Avicenna hyz, Aristotiles autem yboz (*p. 609^{b},16* ἄνθος) vocat, et Latine vocatur acontis (*i.* acanthis), quae ... comedit gramina *eqs.* (*cf.* 8,27 yboz). 8,26 inoz (*p. 610^{a},6* ἄνθος) et affachydoz pugnant ... ad invicem. 8,71 venantur in aquis ... peditando ... sicut avis, quae antoz a Graecis vocantur. 23,121 iboz avem dicunt ... odiosam equis existere. *v. ThLL. s. v.* anthus.

***anthracosis,** *pl.* -es *f.* (ἀνθράκωσις) *ulcus, carbunculus – Geschwür, Karbunkel:* PAUL. AEGIN. cur. 107 p. 65,16 -is et ipsa male consuetudinis ulcus est habens putredinem *eqs.* p. 65,20 in his, que in oculo sunt -es.

anthrax (-tr-), -acis *m. (?f.: l. 42)* (ἄνθραξ) *script.* actrata (-aga): *l. 47. form.: abl. sg.* -ice: *l. 60. acc. pl.* -as: *l. 42.45sq. metr.:* -thrāc-: *l. 45.49.* -trīc-: *l. 60.*

1 *gemma rubicunda, carbunculus – roter Edelstein, Karfunkel (cf. Isid. orig. 16,14,1):* MARB. RED. lap. 23,4 Graeca lingua lapis idem dicitur -x. ARNOLD. SAXO fin. 3,13 carbunculus gemma ... Grece antrax dicitur. **2** *ulcus, carbunculus – Geschwür, Karbunkel:* **a** *proprie:* PAUL. AEGIN. cur. 107$^{tit.}$ de -i (*3,22,26* ἀνθρακώσεως). ANTIDOT. Augiens. p. 54,13 facit ... ad antracas malignas. ARS med. 7 p. 427,7 antrax dicitur rubor intra superficiem gingivae vel oris spatia, in quo nigra ulceratio nascitur. ODO MAGD. herb. 496 *sabina* iuvat -as, bona quae plebs ulcera dicit (*cf.* GLOSS. III 598,18 St.-S. antracas vresme. GLOSS. p. 258,53 Th. actrata sunt magna ulcera ...; item actraga est apostema ... et dicitur teuthunice gothesvile). Ps. ODO MAGD. herb. 21 possunt -as folia *(agrimoniae)* in potu dare sanos. ROGER. SALERN. chirurg. 2,139 de cura antracis vel carbunculi. TRACT. de aegr. cur. p. 381,2 apostema, quod vulgo bonus malanus dicitur, appellatur ab auctoribus -x vel carbunculus. CAES. HEIST. mirac. I 2,6 p. 69,14 in manu ... morbo, qui -x dicitur, punitus est. THEOD. CERV. chirurg. 3,12 p. 163^{D} -x vel carbunculus, ignis persicus et similia apostemata, omnia fiunt ... ex cholera citrina permista melancholiae. ALPHITA I p. 277,12 antrax est venenosum apostema. *saepe.* **b** *translate i. q. rubor – Röte (cf. Corp. Gloss. Lat. ed. Goetz III 596,25* antrix i. rubor *eqs.):* GESTA Apoll. 162 exarsit vultus rutilans antrice (id est color in superficie cutis *gloss. cod. Maih.*).

***anthrene** *f.* (ἀνθρήνη) *species crabronum – Hornissenart:* ALBERT. M. animal. 8,142 apis citrina parva, quae Graece hakyhyheuz (*p. 623^{b},10* ἀνθρήνη) ... vocatur.

***anthropodalis** (-tr-), -e. (ἀνθρωπος) *humanus – menschlich:* HEINR. AUGUST. planct. 196 *homo* solus faciem sustollens antr-em est potis ad caelum sublimem tollere vultum.

anthropomorphitae, -arum *m.* (ἀνθρωπομορφῖται) *script.* andropomorf-: *p. 704,7.*

haeretici, qui Deum humanae formae esse arbitrantur – Häretiker, die Gott menschliche Gestalt zuschreiben, Anthropomorphiten: HRABAN. univ. 6,1 p. 166^{C} in -arum ... haeresim cadere est eum, qui ... circumplectitur omnia inter corporalia lineamenta concludere. RATHER. serm. 2,29 *haeresim* mutuato a graecitate vocabulo -arum etiam latinitas appellare consuevit (FOLCUIN. Lob. 24 *Ratherii* libellus contra -as *eqs.*). SIGEB. GEMBL. chron. a. 939 Italiam vexat heresis andropomorfitarum *eqs.*

***anthropopathos** *subst. (adv.)* (ἀνθρωποπαθῶς, *cf. Hier. in Ier. 4,12,3. al.*) *script.:* -posta-: *l. 14.16.*

figura, per quam humani affectus (et proprietates) Deo attribuuntur – Übertragung menschlicher Gemütsbewegungen (und Eigenschaften) auf Gott, Anthropopathismus (cf. LThK. ²I. p. 627): ALBERT. M. Is. 1,14 p. 23,59 'odivit anima mea' ... est -os (antropostatos *codd.*), hoc est humana passio, quando aliquid simile humanae passioni Deo attribuitur. 59,16 p. 563,72 est -os (-statos, -states *codd.*), quando hic Deus sibi attribuit, quod hominibus accidere solet. summ. theol. I 4,20,5 p. 148^{b},5 hoc *(sc. manus, iram sim.)* symbolice ... per figuram, quae dicitur ἀνθρωπόσπαθος *(sic?)*, Deo attribuit.

anthropophagi (-tropof-), -orum *m.* *qui humana carne vescuntur – Menschenfresser:* ADAM gest. 4,19 p. 248,8 qui dicuntur antropofagi et humanis vescuntur carnibus *(cf. Plin. nat. 6,53).*

***anthropus** (-tr-), -i *m.* (ἄνθρωπος) *form. gr.: nom. sg.* -os: *l. 28.34. acc. sg.* -on: *l. 33. gen. pl.* -on: *l. 31. metr.* -trŏp-: *l. 30.*

homo, vir – Mensch, Mann: IOH. SCOT. carm. 2,8,37 ἄντρωπος factus sumens de virgine carnem. ABBO SANGERM. bell. 3,84 antropus (gloss.: homo) ast agamus caelibatum colat. EKKEH. I. hymn. p. 118 odon ad antropon corda parat Deo *Iohannes Baptista.* CARM. cod. Guelf. Gud. 335 f. 38^{v} tum Deus ἄντροπον sexta limaverat aura. ALBERT. M. top. 1,2,4 p. 256^{b},18 quid significetur per hanc vocem '-oς', et respondetur 'homo'. *vice nom. propr.:* ALCUIN. epist. 38$^{tit.}$ dilectissimis ... amicis fratri et filio -o *('Monna', cf. notam ed.)* et Stratoclei ... Alchuine salutem. *v. et* *autoanthropos.

anthrum *v.* antrum.

***anthypatus,** -i *m.* (ἀνθύπατος) *script. et form.:* -hip-: *l. 42.* -tip-: *l. 44sqq.* -pater: *l. 45sq.*

de titulo honorifico i. q. proconsul – Prokonsul: LEO MARS. chron. 2,2 p. 630,11 a Mariano ..., imperiali -ipato, patricio et stratigo Calabrie. ANNAL. Benev. a. 915 (MGScript. III p. 175^{b}) primus annus patriciatus domni Landulfi antipati, patricii et principis. a. 943 (ibid. p. 175^{a}) Landulfus antipater (*cf.* p. 175^{b} Landulfus princeps antipater).

anthypophora (antip-), -ae *f.* (ἀνθυποφορά) *rhet. i. q. anticipatio, obiectio – Vorwegnahme und Widerlegung eines (möglichen) Einwandes:* ALBERT. M. myst. theol. 1,3 p. 824^{b},19 respondet huic quaestioni faciens anti-am. epist. Dion. 3^{D} p. 880^{b},17 facit anti-am respondens tacitae quaestioni *eqs.* pol. 1,3^{e} p. 27^{a},38 per figuram, quae dicitur anti-a. Is. 42,14 p. 434,51. *Payr*

***anti** *praep.* (ἀντί) *contra – gegen:* THEOD. AMORB. comm. p. 20,30 -i ... grece latine dicitur contra *([cf. Isid. orig. 8,11,20]. sim.* OTTO FRISING. chron. 8,1 p. 393,27. *v. et p. 709,6.720,65.721,11).*

***antiabbas,** -atis *m.* *abbas contra abbatem legitimum constitutus, abbas excommunicatus – Gegenabt, exkommunizierter Abt:* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 317,35 rex ... -em suo more apposuerat. MANEG. ad Gebeh. 25 p. 357,8 ex regis insolentia exepiscopi illi et -es ... consilium arripuerant, ut obedientiam sedi apostolicae ... abdicarent.

antiae (-thiae, -ciae), -arum *f.* *capilli in fronte dependentes – über die Stirn hängendes Haar (cf.* GLOSS. I 50,16 St.-S. -ae [-cie *b. c*] antilodi. 51,16sq. -thie reid, -e loccha. III 191,26 -cie zophe): ALDH. virg. I 58 p. 318,3 -ae frontis et temporum cincinni calamistro crispantur.

***antianaria** (anç-), -ae *f.* (*antianus) *officium antiani – Vorsteheramt:* ALBERT. MIL. temp. 291 p. 550,11 Napulionus ..., perpetuus ançianus populi civitatis Mediolani, ... est remotus a dicta anç-a.

[Ladner]

***antianus** (anc-, ans-, antr-, anx-, anz- *sim.*), -i *m.* *(ital.* anziano, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 236)* **1** *magistratus superior (in civitatibus Italiae) – hoher Regierungsbeamter (in italienischen Städten):* ANNAL. Ianuens. III p. 49,18 anciani et rectores ipsius societatis. IV p. 26,9 more aliorum capitaneorum fuerunt electi de populo anciani XXXII. CONST. II 393,3 sacramentum fidelitatis ... per capitaneum populi et anthianos et senatores ... comune prestabit. URBAN. IV. registr. 555,2 p. 538,21 potestati ..., capitaneo, anzianis, consilio et communi Lucanis. CHART. Ital. Ficker 443 p. 451,44 consensu ... capitanei et anxianorum Lucani populi. 448 p. 454,25 dispensatio per ... potestatem, ... -os comunis Bagnacavalli super bannitis. CONST. III 98 universis marchionibus, comitibus, nobilibus, vicariis, capitaneis, potestatibus, anzianis (ans-, anc- *var. l.*), consiliis, communibus civitatum Ytalie. ALBERT. MIL. temp. 257 fuerunt eo anno facti ançiani pro bono statu civitatis Reg(ii) et electi ad sortem in consilio *eqs. al. v. et p. 704, 71.* *remissius i. q. seniores – die Ältesten:* ALBERT. M. pol. 5,4[e] oritur contentio inter demagogum et antiquos sive antranos. **2** *praefectus militum vel classis – Truppen-, Flottenkommandant:* ANNAL. Ianuens. III p. 121,1 galeas XX, in quibus Obertum Poncetam statuit ancianum. ANNAL. Plac. p. 549,53 fecerunt ancianos per quamlibet portam. **3** *praepositus monasterii – Propst:* CHART. Bund. 673 (a. 1228) frater Bertromeus et frater Petrus de sancto Romerio et de sancta Perpetua, ancianis (*i.* -i) dictis monesteriis.

antias *(f.)* (ἀντιάς) *tumor tonsillarum – Mandelschwellung:* PAUL. AEGIN. cur. 158 p. 87,16 est ... -s tumor durus paristmion.

antibacchius (-ach-), -i *m.* (ἀντιβακχεῖος) *pes metricus e duabus longis syllabis et una brevi formatus – Versfuß aus zwei langen und einer kurzen Silbe, Antibaccheus:* ALDH. ad Acirc. 124 p. 171,10 ob quam rem -achius vel palimbachius dictus est? -us contrarius bachio (*sim.* ERCHANB. FRISING. [?] gramm. p. 114,2). p. 172,16.

antibacchus, -i *m.* (ἀντίβακχος) *pes metricus e duabus longis syllabis et una brevi formatus – Versfuß aus zwei langen und einer kurzen Silbe, Antibaccheus:* BONIF. metr. p. 579,7.

***antiboladium** *n.* (*ἀντιβολάδιον) *instrumentum chirurgicum quoddam – ein chirurgisches Instrument:* ARS med. 6 p. 424,9 nomina feramentorum: ... antivolatum (antiboladium, tibulacio *var. l. p. 146*).

***antibolomenicus**, -a, -um. (*cf.* ἀντιβάλλειν, ἀντιβολή) *subst. neutr. i. quod vicissim commutari potest – etwas Auswechselbares:* BERNH. PROV. comm. 6,5 p. 293,11 rorastrum, cuius flos vel fructus est -um pro sumac. 8,2 p. 301,32 gumi arabici, dragagantum -a sunt, id est unum pro altero ponitur. *adv.* ***antibolomenice.** *commutabiliter – auswechselbar:* BERNH. PROV. comm. 5,1 p. 286,3 mirtus autem et lentiscus -omice *(sic?)*, id est unum pro altero ponitur (p. 286,34 -ominice).

***anticamera** *v.* *antecamera. **Anticanis** *v.* Antecanis.

*?****anticarbus.** COMPOS. Luc. H 18 tamus Atica ⟨a⟩rpustris est, anti carbus (ἀνθεῖ καρπός *ed.*, *i.* *ἀνθόκαρπος *'mit Blumen auf der Frucht', Svennung, Compos. Luc. p. 51*).

Anticarius *v.* Antecanis.

***anticelmenon** *v.* *anticimenon.

***anticeps** *adv. (cf.* anticipare, praeceps *sim.) praecipue – besonders:* FUND. Hild. 1 p. 942,13 locum ... hunc *(sc. ecclesiam Hildensemensem)* ... imperator toto affectu -s promovere aggressus.

anticessor *v.* antecessor.

***antichir** *subst.* (ἀντίχειρ) *pollex – Daumen:* ARS med. 5 p. 422,16 pollex, quem Greci antichir vocant.

***antichristalis**, -is *m.* *antichristi sectator – Antichristanhänger:* BENZO ad Heinr. 5,1 p. 648,27 *(de patarenis)* omnes pene se iuncxerunt hiis -bus.

***antichristellus**, -i *m.* *iron. in lusu verborum i. q. parvus antichristus – kleiner Antichrist:* BENZO ad Heinr. 2,4 p. 614,24 Prandellus, diaboli membrum, novus -us.

***antichristianus**, -a, -um. **1** *adi. i. q. Christo vel religioni Christianae infestus – christus-, christentumfeindlich:* **a** *nefandus, diabolicus – gottlos, teuflisch:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 281,44 *Gregorius papa* nonnullos adversarios et insidiatores -os propter iustitiam sustinebat. ANNAL. Ultrai. a. 1135 (MGScript. XV p. 1302,25) clerus ... -e *crudelitatis* rabiem ... sustinuit (GERHOH. Antichr. 2 praef. p. 184,20). **b** *schismaticus – schismatisch:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,14 hereticae incorrigibiles personae -orum episcoporum. **2** *subst. masc. i. q. christianorum inimicus – Christenfeind:* WIDO FERR. schism. 1,2 p. 535,44 aliis ... vocantibus eum *(Gregorium)* impostorem et antimonachum et -um. VITA Godefr. Cap. I 4 p. 518,27 Fridericus comes, profanus et -us potius quam christianus.

***antichristicola**, -ae *subst. usu adi.* *antichristi cultor – Antichristverehrer:* LAND. MEDIOL. hist. I 2 praef. p. 45,1 (vs.) plebs -a.

***antichristinus**, -a, -um. *Christo contrarius – antichristlich:* BENZO ad Heinr. 4,6 p. 642,47 -a tempora.

antichristus, -i *m.* (ἀντίχριστος) *script.:* -te-: *l. 25.* -ikr-: CONC. Karol. 5 p. 39,14. *tmesis:* CARM. imag. 30,1,111[v]. *Christi adversarius – Feind Christi, Antichrist:* **1** *proprie:* **a** *strictius de homine potente in mundi fine surgente (cf. LThK.[2] I. p. 634sq.; v. et* GLOSS. III 182,49 St.-S. -us endikrist): ELIG. praed. 20 (MGMer. IV p. 758,56) Antechristi adventus adhuc restat (VITA Boniti 44 [MGMer. VI p. 129, 9] ante adventum orribilis -i multi hereses emergendo habent procedere). ALDH. virg. II 277 contra -um gestant vexilla tonantis. RHYTHM. 88,8,3 *Christus* occidet -um. ANNAL. Xant. a. 871 ecclesia ... sentiens tempora -i appropiare. ANNAL. Maxim. II a. 945 (MGScript. IV p. 7,6) signum *(caeli)* quidam -i esse dicebant. HONOR. AUGUST. eluc. 3,11 -us in magna Babylonia de meretrice generis Dan nascetur ([*cf. Vulg. gen. 49,17*]. GERHOH. Antichr. 1,1sqq. ALEX. MIN. apoc. 7 p. 117,16). HILDEG. caus. 2 p. 58,12 diabolus ... flatum Luciferi in -um ... feret ad concipiendum eum. LUDUS de Antichr. (ed. K. Langosch, Geistl. Spiele. 1961. p. 214,6) ingreditur -us ... comitantibus eum ypocrisi ... et heresi. ALEX. MIN. apoc. 20 p. 450,21 satanas, id est diabolus in -o. ALBERT. MIL. chron. 185 p. 663,2 tunc veniet Helyas et Enoch et preliabunt cum -o. *saepe. spectat ad certas personas (cf. l. 67):* ARNULF. SAG. invect. 3 p. 93,25 ut ... ipsum *(Anacletum II.)* esse -um universitas gentium passim crederet. SALIMB. chron. a. 1253 p. 456,21 iste rex Castelle ... est -us. **b** *latius:* GODESC. SAXO theol. p. 189,2 *reprobi* sunt membra diaboli et corpus -i. p. 226,20 pereunt omnes reprobi membra -i (IOH. VIII. epist. A 87 p. 82,31. *cf.* GREG. VII. registr. 4,1 p. 289,31 quando -us in suis membris iam operatur ubique). conf. p. 345,23 qui ... non oves Christi, sed haedi sunt -i. *al.* **2** *translate:* **a** *de haereticis, schismaticis, paganis sim.:* HUMB. Sim. 2,39 p. 188,23sq. heretici, qui a Domino dicuntur pseudoprophetae et pseudochristi, utputa -i, faciunt ante suum principem -um. GOZECH. Alban. 2 martyres, qui ... restiterunt adversum diabolum eiusque -os repugnantes (COD. Udalr. 38 p. 78,13). MANEG. ad Gebeh. 32 p. 369,16 quicunque ergo non manent nobiscum *(in ecclesia)*, ... manifestum est, quod -i sunt. GERHOH. ord. p. 276,22sqq. hereditas, quae a priscorum temporibus -is possideri non potuit, a nostri temporis -is in pace ... possidetur, novi ac moderni -i adimplent mensuram patrum suorum, illorum ... -orum, qui heredem ... occiderunt. vigil. 14 p. 514,18 omnis christianus, qui secundum suae professionis normam non vivit aut aliter docet, -us est, sed inter eos -os, qui ecclesiam persecuti sunt, quadriformis invenitur distinctio. *remissius de calumniatoribus:* EPIST. Teg. I 25 diffamaverunt nescimus qui -i vos defunctum esse. **b** *de certis personis (cf. l. 41):* GREG. VII. registr. 8,5 p. 522,32 conati sunt ... W(ibertum) ... -um sibi et heresiarcham constituere. BERNOLD. CONST. chron. a. 1085 p. 443,37 Theobaldus Mediolanensis non archiepiscopus, set -us.

antichthona (-ito-), -ae *f.* (ἀντίχθων) *terra opposita – Gegenerde:* ALBERT. M. metaph. 1,4,3 p. 64[b],39 (p. 50,61

[Ladner]

G.) cum autem novem sint tantum manifestae *sphaerae caelestes* ..., ideo decimam fecerunt *Pythagorici* primam antitonam (*p. 986a,12* ἀντίχθονα), hoc est contrarium motum habentem. *v. et* *antigion.

***anticimenon,** *pl.* -a *n.* (ἀντικειμένον) **1** *strictius i. q. contrarium – Gegensatz:* OTLOH. quaest. 3 p. 65D nulla rerum qualitas, nisi per -a, id est contraria, valet agnosci. **2** *latius plur. i. q. liber sententias oppositas sanctae scripturae continens – Buch mit biblischen Widersprüchen (cf. M. Manitius, Gesch. der lat. Liter. des Mittelalt. I. 1911. p. 132sq.):* CATAL. biblioth. Becker 37,375 liber *(Iuliani Toletani)*, qui appellatur -on. 37,518 quaestiones ac responsiones novi ac veteris testamenti et appellatur hoc -on, id est contrapositorum (ANSELM. HAV. dial. prol. p. 1140C ἀντικειμένων, id est librum c.). LEO MARS. chron. 1,33 p. 603,3 cuius *(Bertharii abbatis)* et -on de plurimis tam veteris quam novi testamenti questionibus hic habetur. ANSELM. HAV. dial. prol. p. 1142A ea, quae ego in hoc ἀντικειμένων sub dialogo contexui.

anticipatio, -onis *f.* **1** *strictius:* **a** *actio praecipiendi vel praeponendi terminum temporalem – Vorwegnahme, Vorausnahme, Vorverlegung:* BEDA temp. rat. 9,66 his per -em praelibatis. PAUL. DIAC. Lang. 3,11 bella ..., quae superius per -em diximus (OTTO FRISING. chron. 5,1 p. 230,17. ALBERT. M. summ. creat. II 1,75,1 p. 626b,5). AMALAR. ad Hild. 46 propter -em nativitatis Domini. off. 4,33,13 per -em paschae. BERNOLD. CONST. microl. 48 p. 1012D annuntiatio ... in sabbato ante palmas anticipetur ..., quae -o et omni necessaria videretur anno *eqs.* LIBER ordin. Rhenaug. 241,34 ut historie ... per -em canantur. *mus. (cf. l. 61sqq.):* HIER. MOR. mus. 25 p. 183,33 est ... reverberatio brevissimae notae ante canendam notam celerrima -o. *al.* **b** *actio tollendi ante tempus – vorzeitige Wegnahme:* ARNOLD. LUB. chron. 5,23 p. 200,32 haec ... -o *reliquiarum* tali ... ex causa exstitit. **c** *iur. i. q. venditio praematura – vorzeitiger Verkauf:* CHART. Landeshut. 123 (ed. Th. Herzog. 1959. p. 71,1; a. 1279) omnes -es, vendiciones iuri divino contrarie, quod vulgo furchaffen dicitur, legitime inhibentur. **2** *latius i. q. processio – das Vorrücken, Vorausgehen:* BEDA temp. rat. 42,8 velocitatis et, ut ita dicam, -is, tametsi ordo non facile patet, mensura nequaquam latet. WALTH. AGIL. med. 94 p. 190,5 moventur febres errantes motu -is et suboccupationis et retrogradationis sicut planete.

anticipo, -avi, -atum, -are. *script.* ante-: *p. 708,7.*

1 *strictius:* **a** *antea occupare – vorher besetzen:* NIVARD. Ysengr. 4,846 si noverit hostis, propositum insidiis -bit iter. 5,766 cogitat *lupa* insidiis -are fores. **b** *praecipere, praemature statuere vel peragere – vorwegnehmen, vorverlegen, vorzeitig ausführen:* ALDH. virg. I 18 p. 246,22 futura angelicae vitae celsitudo ab illaesae virginitatis sectatoribus ... iam quodammodo violenter -atur. epist. 4 p. 483,19 *paschalis calculi terminum* -are et transgredi. AMALAR. interpr. 58 hoc nos totum -amus in eadem oratione. CONSUET. Trev. 44 p. 53,1 non prandium, sed cenam -ent. VITA Theog. 1,14 p. 454,21 erat ei consuetudo communes fratrum -are vigilias. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 38,26 -ant aut postponunt suum transitum quelibet species *avium*. ALBERT. M. veget. 7,127 satio ... protrahitur aut -atur, secundum quod terra magis et minus est calida et humida. CHART. Basil. C I 495 p. 355,43 ius -andi messes et premetendi ... retinemus. *al. cum sensu antecedendi:* ADALB. MAGD. chron. a. 951 p. 165,3 quod iter filius eius *(Ottonis)* Liudolfus cum Alamannis -ans. **c** *mus. i. q. reverberationem cantare – einen Vorschlag singen:* ELIAS SAL. mus. praef. p. 17b vix dignantur aliquotiens pedem suum facere de cantu plano, -ando, festinando, retardando et male copulando punctos. **2** *latius:* **a** *praevenire – zuvorkommen:* AMALAR. cod. expos. II 9 p. 269,15 Christus non -vit tempus, quod praenuntiatum est per ora prophetarum. EKKEH. IV. cas. 76 post pauca paucis verba utrimque semet -antes considunt unanimes. ALBERT. M. animal. 6,18 videntur -are tempus tonitrui ovando et fovendo *corvi. al. cum sensu opprimendi:* ANNALISTA Saxo a. 1138 p. 776,29 -vit ille manum inimicam. *cum sensu praecavendi:* ADALB. MAGD. chron. a. 964 p. 173,27 necem. CHART. archiep. Magd. 169 conatum. *cum sensu praepediendi:* EKKEH. IV. bened. I 5,16 agnello ne vescatur, lupus -atur. **b** *antea sibi conciliare – im voraus günstig stimmen:* SALOM. II. epist. 34 eum benefactis -tum habemus. **c** *praemeditari – sich vorher überlegen, sich vornehmen:* FORM. Marculfi 2,3 p. 74,25 futurorum temporum vicissitudinem prehoccupans antecipare. *c. inf.:* CHART. Rhen. inf. I 390 p. 270,27 (a. 1156) -vi de ipsis reditibus memoriam mei statuere in anniversarium defunctionis meę diem. **d** *praeferre – bevorzugen:* CHART. Rhen. inf. II 165 p. 86,8 (a. 1229) ita quod neuter ab altero videri possit -tus. **e** *circumscribere – übervorteilen:* THANGM. Bernw. 16 quamquam plures illum *(episcopum)* -tum archiepiscopi advocatione obicerent. **f** *praemature accidere – vorzeitig eintreten:* ALCUIN. epist. 126 p. 186,9 in communibus annis ... quarta decima luna paschalis locum prioris quartae decimae undecim diebus -at. WALTH. AGIL. med. 94 *erratica febris* aliquando -at et aliquando suboccupat. **g** *eminere – hervorragen:* CHRON. Salern. 114 p. 127,30 inter omnes illis -bant *Helim filii*. **h** *comprehendere – umfassen:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 199,14 cum tamen in epitrito quarto arsis -et tempora quaterna et thesis terna.

adi. **1. anticipans,** -antis. *praecipiens – vorgreifend:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 96,23 interrogationes tuae -es.

2. anticipatus, -a -um. *praematurus – vorzeitig:* ROB. TOR. chron. a. 1138 mulieres ... gravidas findebant *Scoti* et fetus -os abstrahebant.

***anticiput** *n. occiput – Hinterkopf:* COSMAS chron. 2,32 p. 129,20 *mulier* apprehendit manu sinistra -ut semiviri.

antico *v.* antiquo.

***anticor,** -cuoris *n. ulcus pectoris equorum iuxta cor situm – ein in der Herzgegend gelegenes Brustgeschwür bei Pferden:* IORDAN. RUFF. equ. 6,3tit. de -cuore. p. 28,23 cor eiusdem apostemate posset laedi facilius; et haec infirmitas dicitur -r, idest contra cor. p. 29,1 dico contra infirmitatem -cuoris.

***anticrocus** *(m.) cnecos – Saflor (Carthamus tinctorius L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 855):* ALPHITA I p. 277,1 -us est herba, quae habet florem croceum in modum croci. II p. 10,29 -us (anthi- *var. l.*) est cardo habens flores similes croco.

***anticula,** -ae *f. (orig. inc.) scamnellum – Krücke:* EINH. Marc. et Petr. I 4,10 p. 259,39 homo ... brevibus -is sustentandi se gratia sub ascellis positis cernuus incedebat.

1. anticus, -a, -um. *script.* -qu-: *l. 47.* **1** *adi.: anterior – vorderer:* GERB. (?) astrolab. 2 p. 118,16 in cuius -a (-qua *var. l.*) planitie trifidi zodiaci inscribuntur circuli (2 p. 122,17. 5 p. 129,11). **2** *subst. neutr. plur.: frons – Vorderseite (cf.* GLOSS. III 130,8 St.-S. -a ⟨. . .⟩osterteil): WALAHFR. exord. 4 p. 477,36 orientales partes templorum -a ... dicebantur. **3** *fort. per confusionem i. q. antilena – Brustriemen:* GLOSS. III 692,45 St.-S. -a (antela *var. l.*) fuiribuoge.

2. anticus *v.* 1. antiquus.

***antidonum,** -i *n. remuneratio – Gegengabe:* CHART. Port. 119 p. 143,29 (a. 1243) cum ... Ottoni ad multorum benefactorum -a fratres Portenses ... teneantur.

antidora, -ae *f.* (ἀντίδωρον) *remuneratio – Gegengabe:* CHART. Friburg. 66 p. 54,29 (a. 1239) cum quilibet ... ob tante liberalitatis meritum ad -am, hoc est versa vice donationem, naturaliter teneatur.

***antidotarius,** -a, -um. **1** *adi.: ad medicamenta pertinens – Heilmittel betreffend, Arznei-:* ALBERT. M. eth. 1,3, 11 p. 44a,18 sub medicinali *(arte)* -a, electuariorum compositoria, unguentaria. **2** *subst. masc. vel neutr.: liber medicamentorum – Arzneibuch:* CHART. episc. Hild. I 324 p. 312, 4sq. (a. 1161) offero ... -um sarrocinicum et liber febrium ... in uno volumine; -um Constantini et librum graduum ... in uno volumine. NOTULAE Wilh. Cong. 81 unguentum fuscum, quod invenitur in -o (*cf.* 452).

***antidotius** (anth-), -a, -um. *venenatus – Gift enthaltend:* EPIST. Wisig. 9 p. 672,15 *(in imag.) Arius* inlinita dulcedine pocula -a mortifera propinavit.

[Ladner]

antidotum, -i *n. vel* **antidotus**, -i *f. (m.: l. 42)* (ἀντίδοτον *vel* -ος) *script.:* anty-: *l. 49.* -oth-: *l. 39.* -od-: *l. 33. form. gen. pl.* -um: *l. 26.35. def. (cf. Isid. orig. 4,9,7):* Gloss. III 310,32 St.-S. -um contra datum i. tranc. Matth. Platear. gloss. p. 366[E] -um dicitur contra datum ab anti, quod est contra, et dosis, quod est datio.

1 *strictius:* **a** *remedium contra venenum sumendum – Gegengift:* Aldh. virg. I 13 p. 243,9 tiriaca vel -a, quae letiferum virus auferre solent. Land. Mediol. hist. I 2,19 p. 57,1 medicinae aut -i regi nichil profecerant. Otto Frising. chron. 2,45 p. 121,32 qui *(Archelaus)* . . . naturam suam multis firmasset -is. Albert. M. animal. 25,7 salus . . . a tali veneno non est nisi . . . per -um contrarium ipsi veneno. *al. in imag.:* Capit. reg. Franc. 272,2 p. 307,13 contra venena diaboli ministrare curabimus medicinalia -a Christi. Thangm. Bernw. 19 infusum venenum *(schismatis ecclesiae)* nisi apostolico et imperiali -o conprimi non posse. **b** *venenum – Gift:* Iulian. Tolet. insult. 5 plures . . . fellis tui -o quam armorum iaculis confodisti. *in imag.:* Thietm. chron. 8,15 evomere -um . . . periculosum. **2** *latius i. q. remedium, subsidium – Gegen-, Heil-, Hilfsmittel:* **a** *proprie:* Paul. Aegin. cur. 209 p. 144,20 Theodoritum -um optimorum est medicaminum (*3,46,5* ἡ Θεοδώρητος δὲ ἀντίδοτος). *al. (v. ind.).* Antidot. Lond. p. 17,11 confectio -orum diversarum. Epist. var. II suppl. 7 p. 627,28 diversa unguenta et -a temperatim . . . componere. Epist. Col. 8 plura -orum (-um *cod.*) . . . genera. Egbert. fec. rat. 1,725 herba nec -um poterit depellere loetum. Odo Magd. herb. 899 digestibilibus . . . -is. Dipl. Heinr. IV. 411 p. 547,24 habeant . . . licenciam *Iudaei* . . . pigmenta et -a vendere christianis. Tract. de aegr. cur. p. 249,14 utendum est . . . -o Iulii Cesaris. Carm. Bur. B 62,3,1 o quam felix est -um soporis. Honor. III. registr. 285 p. 206,23 nec convenientia existant uni morbo -oda universa. *saepe. in titulo libri:* Catal. biblioth. Lehm. I 49 p. 248,11 confectionum, malagmatum, -um et emplastrorum et dieta medicinae in codice 1. *alch.:* Ps. Avic. lap. p. 635[b],28 spiritus praeparans . . . corporum est lavacrum, purgamentum et -um. **b** *in imag. et translate:* Ioh. Scot. carm. 2,8,74 -othumque potens cunctis prodesse paratum. Regino chron. a. 866 p. 89,44 pernities . . . apostolico rennuens mederi -o. Uffing. Ida 2,1 p. 483,8 rethorici -i penitus ignari. Liutg. 5 -um, qui (quod *var. l.*) pectoris expiat antrum. Epist. Hann. 5 p. 23,11 lętitię -o ne differas potionari. Cod. Udalr. 233 p. 409,7 fidelitatis -um (*opp.* perfidiae achonitum). Epist. Hildeg. 1 p. 329,26 salutaribus doctrinis -us recuperationis nobis refunditur. Thietm. peregr. 20,8 ad -um . . . reconciliationis causa . . . ecclesie larga contulit predia. Caes. Heist. Engelb. 3,58 p. 317,22 sacra communio corporis Christi non ei facta est antydotum, sed tormentum. Eberh. Alem. labor. 866 tristis ad -um iudiciale fugis. *al.*

***antiepiscopus**, -i *m. episcopus contra episcopum legitimum constitutus, episcopus excommunicatus – Gegenbischof, exkommunizierter Bischof:* Berth. (?) annal. a. 1077 p. 294,5 regis Heinrici necnon -orum illius spe adiutoria et defensione. p. 294,32 symonianis -is Mediolanensi, Placentino et caeteris per Italiam excommunicatis. a. 1079 p. 323,32 Mediolanensi heretico -o. *al.* Maneg. ad Gebeh. 25 p. 357,14 -i huiusmodi consilium regi . . . dederant.

***antifacio**, -ere. *refl. i. q. resistere – sich widersetzen:* Annal. Plac. a. 1250 p. 499,53 ut se -ret, quod blava de Placentia non conduceretur Parmam. *Ladner*

***antifactum**, -i *n.* (factum *et* anti *potius quam* ante, *cf.* contrafactum) *donum nuptiale uxori a marito oblatum, dotalicium – Hochzeitsgabe des Mannes an die Frau, Morgengabe (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 343sqq.):* Leg. Lang. p. 334[a],14 (s. XI.[ex.]) -i et morgincaph cartule lecte sponse a sponso tradantur. p. 402[b],28 si quis Longobardus . . . aliam . . . uxorem duxerit, cui quartam et -um ut priori fecit *eqs. al. (v. ind.).* Chart. Bund. 544 p. 50,18 investivit . . . sponsam suam . . . de omnibus suis rebus . . . nomine -i. *Rudolph*

antifana *v.* antiphona. ***antifenarius** *v.* *antiphonarius.

antifer *subst. hesperus – Abendstern:* Marian. chron. a. Chr. 750 mense Ianuarii . . . plus diebus stella, quae -r dicitur, apparuit in occidua.

antifona *sim. v.* antiphona.

antifrasis *v.* antiphrasis, antispasis.

***antigion** *subst.* (*cf.* ἀντίχθων, γῆ) *terra opposita – Gegenerde:* Albert. M. cael. 2,4,1 p. 211[b],22 *Pythagorici* dixerunt esse aliam terram oppositam diametraliter huic terrae, in qua nos habitamus, quam vocaverunt -on. p. 211[b],27 eclipses, quae proveniunt habitantibus in -on. *v. et* antichthona.

***antigradus** *v.* *antegravius.

antigraphum, -i *n.* (ἀντίγραφον) *de titulo libri i. q. apologeticum – Verteidigungsschrift:* Chron. Albr. a. 1177 *Lambertus Leodiensis* -um scripsit *(cf. LThK.[2] VI. p. 756sq.).*

antigraphus, -i *m.* (ἀντιγραφεύς) *notarius – Kanzleischreiber:* Abbo Sangerm. bell. 3,26 basileus constes, abstemius -usque (gloss.: cancellarius scriptor).

***antigratus** *v.* *antegravius.

***antilechis** *v.* *antilexis. ***antilectum** *v.* *antelectum.

***antilegon**, *acc.* -onta *m.* (ἀντιλέγων) *qui contradicit – ein Widersprechender:* Heiric. Germ. I alloc. 36 his *(verbis)* nos ἀντιλέγοντα subimus.

***antilexis**, *acc.* -in *f.* (ἀντίλεξις) *log. de specie definitionis q. e.* κατὰ λέξιν (κατ' ἀντίλεξιν *apud Latinos per corrupt., cf. Isid. orig. 2,29,6) i. q. ad verbum – wörtlich (cf. C. Prantl, Gesch. d. Logik im Abendlande. I. 1855. p. 690[107]):* Wolbero cant. 3 p. 1184[A] quid sit plenitudo legis, pulchre per quintam speciem definitionis, qua Graece κατὰ ἀντίλεχιν *(sic ?)*, Latine ad verbum dicitur, declaratur, quando id, quod quaeritur, uno verbo ostenditur.

***antilopa**, -ae *f. (cf.* ἀγχίλωψ*?) turbatio oculi – Augenschwäche:* Theod. Cerv. chirurg. 4,4 p. 181[D] sequitur de -a, in qua in una hora diei turbatur et impeditur visus, ut dicit Alexander. *v. et* anchilops.

antimis *v.* anthemis.

***antimonachus**, -i *m. falsus monachus – falscher Mönch:* Wido Ferr. schism. 1,2 p. 535,44 aliis . . . vocantibus eum *(Gregorium)* impostorem et -um et antichristianum.

***antimonialis**, -e. *ad antimonium pertinens – zum (Blei-)Antimonglanz gehörig:* Arteph. secret. p. 13 sol submergitur vere tantum in argento vivo -i saturniali. p. 17 sine aceto nostro *(i. argento vivo)* -i aurum album alchimiae non fit.

***antimonium**, -i *n.* (ἄνθεμις; *cf. J. Svennung, Compositiones Lucenses. 1941. p. 90; minus probabiliter derivat ab arab.* itmid, *gr.* στίμμι *Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 518*) *metr.* antīmŏn-: *l. 68.*

1 *fere i. q. stibium cum sulphure (vel plumbo) coniunctum – etwa 'Grauspießglanz oder Bleiantimonglanz' (cf. Lippmann, Alchem. p. 629):* Constant. Afric. grad. p. 381,37 -um calidum et siccum in quarto gradu; valet oculis *eqs.* Ioh. Platear. simpl. med. p. 4a[F] -um . . . vena terre est et metallo assimilatur, stanno precipue; discernitur autem a metallo, quia -um teritur, metallum non; . . . -um uritur; -um quanto clarius est, tanto melius (*cf.* Geber. clar. 2,65). Matth. Platear. gloss. p. 373[B] -um . . . in transmarinis partibus invenitur et artificiose coaptatur. Anon. tab. p. 161,13 carbonem montis et picem et -um. Bernh. Prov. comm. 8,4 p. 308,5sq. -um sumptum cum ovo sorbili valet ad tussim; mulieres Salernitane suffumigantur cum -o. Arteph. secret. p. 13 -um est de partibus Saturni . . ., et -um Saturninum convenit soli, et in eo est argentum vivum, in quo non submergitur aliquod metallum nisi aurum. Geber. investig. 4 p. 484 -um calcinatur, dissolvitur, clarificatur et congelatur et est praeparatum. Gloss. Roger. II 529 pulvis -i carni superflue optimum est remedium. Ps. Otho med. 15 multum splendoris -i melioris est signum. Alphita I p. 316,7 stiphei, id est -um. *al.* **2** -um Iovis et Saturni *fort. i. q. stagnum et plumbum combustum – viell. 'Zinn- und Bleioxyd':* Geber. summ. 2,40 eorum *(Iovis et Saturni)* . . . reductio in alieni corporis potius quam proprii naturam vergit; in clarum . . .

[Ladner]

videlicet -um Iovis; in fuscum vero Saturni converti reductione repertum experientia nostra extitit *(cf. E. Darmstaedter, Die Alchemie des Geber. 1922. p. 169[172]).*

***antimoron** *subst.* *(orig. inc., ni ab* ἀντί *et* μόρος*)* *species electuarii purgantis – breiartige Arznei, Latwerge (cf. W. S. van den Berg, Eene middelnederlandsche Vertaling van het Antidotarium Nicolai. 1917. p. 201):* Ps. Otho med. 197 -on delicta sciae, nefresim, cephalaeam ... destruit.

***antinoidea** *v.* *arytaeneoidea.

antinomatice *v.* antonomastice.

antinoracea *v.* armoracium.

***antiofilus** (-um ?) *v.* *antofilus (-um ?).

***antiotomum** (-thit-, -otho-) *(n.)* (ἀντιοτόμον) *chirurg. i. q. species scalpelli – Messerart:* Ars med. 6 p. 424,14 universorum feramentorum nomina: ... anthitomum (antiothomum *var. l.*).

***antipapa**, -ae *m.* *papa contra papam legitimum constitutus – Gegenpapst:* Rob. Tor. chron. a. 1167 p. 516,3 -am ... Widonem de Creme Romam adduxit. Chron. Sigeb. cont. Aquic. a. 1179 p. 418,19 quemdam clericum ... contra papam Alexandrum -am statuunt. Gunth. Par. (?) orat. 2,1 p. 118[A] alius ... ab unitate ecclesiae sese ... abrumpit ut -a sive schismaticus. Chron. Basil. a. 1160 contra istum *(Alexandrum)* electus fuit Paschalis -a. Menko chron. p. 539,19 imperator ... renunciavit cause Octaviani -e. *al.*

antipasis *sim. v.* antispasis.

***antipater**, -tris *m.* **1** *antipapa – Gegenpapst:* Ranger. Anselm. 3370 non potes *(sc. Guibertus)* esse pater, sed magis -r. **2** *anthypatus – Prokonsul: v. p. 704,45sq.* **3** *species plantae – Pflanzenart:* Thadd. Florent. cons. 43,70 syrupus est huiusmodi: recipe ... ysopi, -is, boraginis.

***antipedes**, -um *m.* *(cf.* ἀντίποδες*)* *antipodes – Antipoden, Bewohner der andern Erdhälfte:* Albert. M. cael. 4,1,2 p. 290[a],8 cum homo ambulat convertendo pedes inferius, tunc oportet, quod convertat apud -es pedes ad aerem et non ad terram. *remissius de terra contraria:* Albert. M. cael. 2,4,2 p. 214[a],27 illam *(terram)*, quae est sub nobis, quam vocant -es, quoniam contra pedes nostras conversa est, non videmus. *v. et* antipodes.

***antipenton** *subst.* *(cf.* ἀντί *et* πέσσειν*)* *aurum obryzum – geläutertes Gold:* Ioh. Neap. gest. 42 p. 425,36 fecit crucem auream, mirabili fabrefactum opere, quod spanoclastum et -on vocitatur.

***antipersicum** *subst.* *(cf.* ἀντί *et* persicum*)* *fort. i. q. persicum in prunum insertum – viell. 'auf Pflaume gepfropfter Pfirsich':* Alphita I p. 285,3 cochima, -a (-psica *var. l.*), crisonula idem: quod interpretatur mala aurea, vulgari provincialium amoraix.

antipharmacum (-ifa-), -i *n.* (ἀντιφάρμακον) *vincetoxicum – Schwalbenwurz (Vincetoxicum off. Moench, cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 190):* Alphita I p. 277,3 -farmacum, vincetoxicum idem.

antiphasis *v.* antispasis.

antiphona, -ae *f.* *(cf.* ἀντίφωνος*)* *script.:* -teph-: *l. 70. p. 712,33.37. adde* Hugeb. Willib. 6 p. 106,18. -ifo-: *p. 712,1.38. adde* Andr. Strum. Ariald. p. 1075,2. -phan-: *l. 70. adde* Thietm. chron. 8,9 -am *(ed.,* -phanam *1). metr.: semper* -phŏn- *in schedulis nostris. def.:* Aurel. Reom. mus. 20 p. 60[a],6 -a dicitur vox reciproca, eo quod a choris alternatim canetur *(cf. Isid. orig. 6,19,7).* Honor. August. gemm. 2,17 anti dicitur contra, φωνή vero dicitur sonus, inde -a nomen habet, quod circa sonum sonet, quia, cum videlicet -a incipitur, secundum tonum eius psalmus canitur. *v. et p. 712,24.*

cantus reciprocus ex psalmis vel hymnis compositus – aus Psalmen oder Hymnen bestehender Wechselgesang, Antiphon: **1** *strictius in officiis liturg. (cf. L. Eisenhofer, Handb. d. kath. Liturgik. I. 1932. p. 222sqq.; LThK.[2] I. p. 657):* **a** *in horis canonicis:* Conc. Merov. p. 127,6 ut in diebus aestivis ad matutina sex antephane binis psalmis explicentur. Steph. Edd. Wilfr. 47 p. 242,22 iuxta ritum primitivae ęcclesiae asono vocis modulamine, binis adstantibus choris, persultare responsoriis -fonisque reciprocis. Vita Pard. 25 (MGMer. VII p. 29,1) post matutinas ... laudes responsoria vel -as de sanctis martiribus ... decantando meditabatur. Ordo Rom. 12,2 -ae in evangelio sive ad matutinos seu ad vesperum, dum interim de evangelio habuerit, ipsae dicuntur. Amalar. ord. antiph. 68 -as de evangeliis. Aurel. Reom. mus. 20 p. 60[a],5 nocturnum officium in -is responsoriisque constitit. Notker. Balb. gest. 2,7 praecepit *imperator* clericis suis, ut ... easdem -as *(Graecorum)* in Latinum conversas ipsi praesentarent. Consuet. Trev. 42 p. 50,2 ebdomadarius ... -as nocturnarum, matutini, vespere, misse in tota ebdomada primus recitetur *(sic).* Liber ordin. Patav. 5,19 -a alleluiatica. Salimb. chron. p. 556,26 *fratres* in matutinis dicunt -am illam 'O martyr *eqs.' saepe.* **b** *in missa (cf. J. Jungmann, Missarum sollemnia. I. 1952. p. 415sqq.; II. 1952. p. 489sqq.):* Amalar. ord. antiph. 42,9 de ratione -arum, quae sunt de benedictione. Walahfr. exord. 23 p. 497,14 -as ad introitum dicere Caelestinus papa xlv. instituit (Ordo Rom. 5,14. Albert. M. miss. 1,1,2 p. 8[b],11 dicitur ... hic introitus ab antiquis -a). p. 500,12 de -a, quae ad communionem dicitur (Ordo Rom. 7,25). Consuet. Trev. 37 in cena Domini cursum ... cum -is et responsoriis atque lectionibus, psalmos tantum alta voce soliti sunt cantare. Honor. August. sacram. 89 -a sequens est communio, est vox reciproca et illos signat, qui cognoverunt Dominum in fractione panis. Albert. M. miss. 3,23,1 p. 162[a],36 cantatur communio, quae antiquitus -a dicebatur, hoc est circularis sonus. *al.* **c** *in aliis caeremoniis liturg.:* Epist. var. I 33,19 ut crucis gloriatio ... fiat ante missam fratribus omnibus ... hymnos et -as cantantibus. Capit. reg. Franc. 170 p. 345,22 ut in quadragesima ... vicissim sibi pedes lavent et -as huic officio congruentes decantent. Pontif. Rhen. sup. 71 cum venerint ad ostium ecclesie, ... dicit *pontifex* antephonam. Ordo Rom. ant. p. 78[a],1 -a ad processiones. Chart. Brixin. 166 p. 177,33 -a ... per fratres ante missam cantetur. *al.* **2** *latius in variis ritibus eccl.:* Visio Baront. 7 *duo angeli* inciperunt antephonam decantare. Aldh. carm. eccl. 3,46 dulcibus -fonae pulsent concentibus aures. Addit. Nivial. (MG Mer. IV p. 451,13) corpora ... cum -is et canticis spiritalibus ... ad monasterium ... deportata sunt. Heito Wett. 31 -as omnes et psalmorum initia quasi praecentor ordiens pro se fecit decantare. Regino harm. inst. 2 p. 231[a] sunt ... quaedam -ae, quas nothas, id est degeneres et non legitimas, appellamus, quae ab uno tono incipiunt. Otloh. Dion. 15 papam Gregorium auctorem antiphonarii primum -as quasdam de eiusdem scriptoris hystoria nosco excerpsisse. Lamb. Hersf. annal. a. 1063 p. 86,30 crucem sibi preferentes, -a imposita, claustris monasterii erumpunt *fratres rabidi.* Liber ordin. Patav. 6,18 p. 1007,39 -as Graeci composuerunt duobus choris alternatim concinentibus, quasi duo seraphica *eqs. saepe. alleg.:* Amalar. off. 4,7,12 coniunctio duarum pennarum *(cf. Vulg. Ezech. 1,6sqq.)* -a est, quae vicem tenet caritatis. *v. et l. 24.*

***antiphonale**, -is *n.* *antiphonarium – Antiphonar:* Cod. Karol. 24 p. 529,20 direximus ... libros ..., id est -e et responsale.

***antiphonarius**, -a, -um. *script.:* -thi-: Catal. biblioth. Lehm. I 42 p. 212,10. -teph-, -tef-: *l. 64.70. adde* Trad. Frising. 654. 742. -ifo-: *p. 713,12. adde* Epist. var. III 31,6. Chart. Rhen. med. I 120 p. 125,39. Annal. Otak. a. 1271 p. 187,39. *al.* -phan-: Catal. biblioth. Lehm. I 3 p. 18,31. -fen-: Chart. Trident. 24 p. 29,14.

1 *adi.:* *ad antiphonarium spectans – Antiphonar-:* Capit. reg. Franc. 128,5 libri antefonarii II. Epist. Reinh. 27 -um et gradualem librum.

2 *subst. masc. et neutr.:* *liber antiphonas (et responsoria) continens – Antiphonen (und Responsorien) enthaltendes Buch, Antiphonar (cf. S. Bäumer, Gesch. d. Breviers. 1895. p. 211sq.):* Ordo Rom. 15,79 antiphonam cantando in processione, sicut continet antephonarius. Gesta Font. 17 p. 53, 13 -um ... in membrano purpureo argenteis scriptum litteris ornatumque tabulis eburneis. Amalar. antiph. prol. 1 inventa

[Ladner]

copia -orum . . ., id est tria volumina de nocturnali officio et quartum, quod solummodo continebat diurnale (*cf.* BERNOLD. CONST. microl. 25 p. 999A in diurnali -o). 18 notandum est volumen, quod nos vocamus -um, tria habere nomina apud Romanos: quod dicimus gradale, illi vocant cantatorium, . . . pars, quae continet responsorios, vocatur responsoriale, et pars, quae continet antiphonas, vocatur -us. ord. antiph. 28, 6 multa officia sanctorum indidi in nostro -o ex Romano, quae non habet Metensis -us. 80,1 inveni in vetusto Romano -o responsoria ad vesperos. *al. (v. ind. p. 444)*. AGOB. epist. 18,3 -um . . . correximus. CATAL. biblioth. Lehm. I 53 p. 260, 28 -us gradualis. 76 p. 416,22 -fonarium . . . de tempore et de sanctis non scripsit, sed notavit. Ps. ODO CLUN. mus. p. 280a, 26 qui -um per monochordi litteras notare debet. ADEMAR. hist. 2,8 p. 81,30 tribuit *papa Carolo* . . . -os sancti Gregorii, quos ipse notaverat nota Romana. GUIDO ARET. ign. cant. I p. 35a,37 -um neumare. BERNO modul. psalm. 14 p. 113b,21 in emendatioribus -is. EKKEH. IV. cas. 47 authenticum -um docere et melodias Romano more tenere sollicitus. HONOR. AUGUST. sacram. 91 p. 796D -us et missalis habent quatuor officia. PETR. CAS. (?) chron. 3,63 p. 747,2sq. -a de die duo in choro semper habenda, -um de nocte. *saepe*.

***antiphonatim** *adv. more antiphonarum – antiphonisch:* AMALAR. off. 3,5,2 constituit *Caelestinus papa*, ut psalmi . . . ante sacrificium psallerentur -m ([*ex Libr. pontif. p. 94,5 M.* antefanatim]. *cf.* MARIAN. chron. a. Chr. 451. GERHOH. psalm. 64 p. 445,37. *al.*). 4,7,9 hos quinque psalmos -m solemus cantare. WALTH. TER. Karol. 38 p. 554,33 'te Deum laudamus' . . . -m cantare cepit. REIN. LEOD. inept. 1 p. 598,49 cantica canticorum aliquanta ex parte -m modulatus est. CHART. Brem. 181 p. 216,24 in vesperis incipient duo custodes chori -m alleluia feriale.

antiphrasis (-ifr-), *acc.* -in (-im) *f.* (ἀντίφρασις) *script.:* -typh-: *l. 44.* -phres-: GESTA Bereng. 1,154 gloss. *rhet. i. q. notio contraria – Gegensinn (cf. H. Lausberg, Handb. d. lit. Rhetorik. I. 1960. p. 303):* HRABAN. hom. II 163 p. 462D Roboam interpretatur latitudo vel impetus populi per -im, eo quod angustum regnum . . . habuit. THEOD. AMORB. comm. p. 20,41 per -in, id est per contrarietatem. EGBERT. fec. rat. 1,1101 lucus enim -frasin a non lucendo vocatus *(cf. Isid. orig. 17,6,7)*. BONIZO ad amic. 5 p. 584,18 Theophylatus . . . , qui cata -frasin vocabatur Benedictus. COSMAS chron. 2,35 p. 132,3 quasi per -in loquens. CAES. HEIST. Engelb. 2,1 p. 251,20 per antyphrasim, id est contrarium. IUSTIN. Lippifl. 323 mutat in -frasim mulieris in hoc epithetum. 971 -frasis floris defloret honorem. *al.*

***antiphrasius** (-ifr-), -a, -um. *contrarie appellatus – entgegengesetzt benannt:* EPIST. Alcuin. 182 p. 301,1 fratri Albino . . . , non Christi ministro, sed -frasi Beati foetidissimi discipulo (p. 301,18 -frasius Beatus. p. 305,9. 183 p. 308, 15).

***antiphraso** (-ifr-), -avi, -are. *per antiphrasim loqui – im Gegensinn sprechen:* NICOL. BIBER. carm. 7 (ed. Th. Fischer. 1870) est fortasse, qui me putat -frasasse (ana- *var. l.*).

***antiphrastice** *vel* ***antiphrasticos** (-ifrati-) *adv. sensu contrario, perperam – mit entgegengesetztem Sinn, fälschlich:* LUP. FERR. epist. 49 villa, quae -frasticos Viniacus vocatur. TRAD. Ensd. 128 Laideratestorf -fratice dictum, sed veraciter Libindorf.

antipodes, -um *m. vel* **antipodae**, -arum *m.* (ἀντίποδες) *antichthones – Bewohner der andern Erdhälfte, Antipoden:* BEDA temp. rat. 34,60 neque . . . -arum . . . est fabulis accomodandus assensus. FLOR. LUGD. ad Drogon. 5 instar -arum capite deorsum, pedibus sursum versis. BOVO CORB. Boeth. 12 -arum fabulas. ALBERT. M. summ. creat. I 3,8,1 p. 410b,42 *Pythagoras dixit* illos, qui habitant sub sphaera occulta . . ., esse immediate orbis inferioris in parte sinistra, hoc est, illos -es, qui sunt versus polum antarcticum versus orientem. nat. loc. 1,10 p. 549b,43 convertunt contra se pedes invicem, ita quod diameter inferior circuli paralleli per zenith capitum et per pedes et per centrum semicirculum transit, et isti vocantur -es. *al.* *v. et* *antipedes.

***antipodus**, -a, -um. *ex adverso situs – gegenüber liegend:* ARNOLD. RATISB. Emm. 1,14 p. 1013A ad aram suae requietionis -am.

antipophora *v.* anthypophora. *Ladner*

antiquarius, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *artis librarii peritus – des Bücherabschreibens kundig, kalligraphisch:* ALDH. ad Acirc. 142 p. 203,19 Theodosius . . . alimoniam . . . -i (-ris P^1) scriptoris mercimonia indeptus est. CHRON. Noval. 3,20 ubicumque sua manu -a libros a se conscriptos . . . invenimus. **b** *vetustus, obsoletus – altertümlich, veraltet:* HINCM. Remig. praef. p. 250,40 librum maxime quantitatis manu -a scriptum (ODO GLANN. Maur. praef. p. 463,25 quaterniunculos . . . -a et obtunsa olim conscriptos manu. HERIG. Land. 19 [MGScript. XV p. 603,34]). **c** *priscis temporibus conscriptus vel editus – in alter Zeit schriftlich niedergelegt, alter Zeit entstammend:* VITA Leutfr. prol. (MGMer. VII p. 8,1) quae ex -is monumentis partimque relatione maiorum nobis comperta sunt. FOLCUIN. vita Folcuin. prol. p. 425,13 si quippiam vobis manu venisset -a, quod eorum *(sanctorum)* cuique festivitati . . . congrueret. CHART. Rhen. med. I 310 p. 365,25 quicquid -a traditione a fratribus . . . possideri videtur. **2** *subst. masc.:* **a** *scriba, librarius – (Bücher-)Schreiber (cf. Wattenbach, Schriftwesen. p. 423sqq.):* ALDH. virg. I 59 p. 320,15 dictandi tenorem notariis excipientibus et -is describentibus usurpare. **b** *auctor prisci temporis – alter, früherer Schriftsteller:* EPIST. var. II 20,12 cum haec, quae scribimus, de -orum antiqua scriptura sint, . . . cum auctorum nominibus defloramus. ENGELH. WIRZ. Burch. 2,11 p. 36,17 que decerpta a nonnullis -orum *(AC,* antiquorum *D)* relationibus satis simpliciter exaratis nostras in manus devenerant. **c** *antiquitatis gnarus – Kenner der alten Zeit:* EPIST. Frid. I. (ArchDipl. 1 p. 319,8) recolite librarios et percunctamini -os vestros *eqs.* **d** *qui vetus est – ein Alter:* EGBERT. fec. rat. 1,1222 levis adhuc tyrunculus, -us actu.

antiquatio, -onis *f. alch. i. q. reservatio, resolutio – das Abstehen, Zersetzung:* Ps. GERH. CREM. sal. I 4 accipias de alumine . . . et effundas super ipsum . . . de urina puerorum; post decoctionem eorum et ipsarum -e ergo bulli eam super ignem.

antiquitas, -atis *f. script.* -quet-: CONC. Merov. p. 25,11. *plur.: l. 63.*

I *tempus prius vel praeteritum, praeterita – die frühere, alte Zeit, Vorzeit, Altertum, Vergangenheit (cf. W. Freund, Modernus und andere Zeitbegriffe des Mittelalters. 1957. p. 44sqq.):* **A** *gener.:* WALAHFR. exord. 26 p. 507,25 plenarius officiorum ordo . . . post -em multis temporibus evolutam institutus . . . est. VITA Sev. Col. 15 nobis quasi per densissimam -⟨ti⟩s nebulam prospicientibus. EPIST. Worm. I 34 p. 64,9 ut ait -is delator (*sc. Sallustius; item de temporibus Romanorum:* OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 135,35 nobili illo -is insigni – senatum loquor – . . . neglectui dato). ADAM gest. 1,3 p. 6,13 de -e . . . Saxonum meminit Gregorius. EPIST. Ratisb. 13 p. 333,8 -em, que est honesta et sobria, . . . inspiciamus. HERM. ALTAH. annal. a. 1180 marchio . . . , mutato -is nomine, dux appellari gloriatur. *al. usu adverb.* ab, ex -e *i. q. antiquitus – von alters her:* LEG. Wisig. 2,1,5 quas *(leges)* . . . ex -e iuste tenemus (CHART. Turic. 67 Lucerna ex -e est dictus *locus. al.*). CHART. Turic. 197 p. 89,1 quod pars decimationis . . . ab -e separata esset. **B** *c. colore quodam:* **1** *primordium – Ursprung(szeit):* DIPL. Otton. III. 2 p. 395,40 abbatiam . . . debitam . . . ex -e ipsius constructionis suae *(sc. episcopi)* sedi. **2** *scientia rerum antiquarum – Kenntnis der Vergangenheit:* EPIST. Wibald. 10 propter -es et rerum gestarum relationes eius *(sc. Petri Casin.).* **C** *meton.:* **1** *status vel mos antiquus – alter Zustand, Sitte, Brauch:* GODESC. SAXO theol. 2,73 p. 447,22 displicet . . . vocum novitas, ubi regulariter stat -is veritas. MIRAC. Ursm. 2,1 nihil residui fuit -is praeter lapides. CHART. Argent. I 80 quarum *(litterarum)* usu -s redit ad memoriam (*cf.* CHART. Pomm. B 666 p. 58,33 quo canescens -s . . . valeat renovari). GERLAC. annal. a. 1197 p. 708,52 quod usque ad istum episcopum -s transmisit. HIST. Walc. cont. 1 uti nostrorum consueverat -s. *al.*

[Pape]

spectat ad vetus testamentum: HILDEG. scivias 2,4 p. 470^{C} te *(Moysen)* ... magistrum huius -is nominans, quam Filius perforabit. OTTO FRISING. chron. 7,33 p. 365,1 episcopum ... iure -is exemplo Abrahae decimas ... exigentem. **2** *traditio antiqua, fabula, historia – alte Kunde, Überlieferung, Geschichte:* RUD. FULD. Alex. 1 sicut tradit -s. PASS. Ursulae I 1 cuius *(regis)* nominis notam mundana occuluit -s. THIETM. chron. 6,24 testatur idem -s errore delusa vario. PAUL. FULD. Erh. 2,2 (1) -e repudiata ea tantum, quae ... diffamat novitas, promere. ADAM gest. 2,26 p. 86,1 episcoporum vix aliquem sic clarum -s prodit. HELM. chron. 18 p. 37,22 quae *(praedia)* olim ad ... episcopium pertinuisse -s commemorat. *al.* *narratio fundationis – Gründungsgeschichte:* PRIMORD. Windb. 1 p. 561,12 hec est honorabilis et amabilis -s Winithbergensis aecclesiae. **3** *homines prisci temporis, genus hominum antiquorum, maiores – die Alten, Menschen der Vorzeit, alte Generation, Vorfahren:* **a** *latius:* TRANSL. Chrys. et Dar. 24 quam *(villam)* -s Tabernam voluit appellare (CHART. Wirt. IV 1110 p. 173,18 vulgaris -s). VITA Liutw. I 5 posteritati fidelis tradit -s (CHART. Turg. III 632 p. 502,6 patrum). CHART. Hall. I 131 facta ... scripto commendare provida decrevit -s (CHART. Tirol. 679). *al.* **b** *strictius de Graecis vel Romanis:* ALDH. ad Acirc. 3 p. 73,4 quas *(hyadas)* Romulea latinitatis -s suculas vocitavit. 123 p. 170,23 sacra ... orgia nuncupari veterum -s ... decreverat. EPIST. Hann. 78^{a} p. 126,25 Nestorem ... fabulosa miratur -s. **4** *prosapia, progenies – Geschlecht, Ahnenreihe:* IOH. METT. Ioh. 7 -is enumeratio et nomina ... maiorum. CHRON. Albr. a. 513 cuius *(Crothildae)* talis exstat -s. a. 810 ab isto Pipino ... -s comitum Campani descendit. a. 1055.

II *vetustas, annositas – (hohes) Alter, langjähriger Bestand:* **A** *de rebus:* **1** *gener.:* ADAM gest. 4,36 p. 272,9 quod eadem glacies ... arida videatur propter -em. EPIST. Ratisb. 8 p. 311,17 quin in divinis maior -s, maior auctoritas ... perpendatur (*cf.* ALBERT. M. euch. 5,1 p. 340^{a},10sqq. -em autem et auctoritatem similiter imponimus, quia auctoritas partim pendet ex -e). CASUS Petrish. 1,22 -s ei *(picturae)* iam decorem abstulerat. ALBERT. M. animal. 6,16 modus corruptionis est -s ovi. *al.* *c. sensu venerabilitatis:* DIPL. Otton. I. 86 p. 169,15 -e ac vetustate precedit alias ... ecclesias *Trevirensis ecclesia.* **2** *c. colore quodam:* **a** *status senilis – Alterszustand:* CASUS Gall. cont. prol. p. 4,9 ab exordio ... loci usque ad senissimam -em nostram *(cf. notam ed.).* **b** *diuturnitas – (lange) Dauer:* DIPL. Conr. II. 281 p. 390,47 (spur. s. XII.$^{in.}$) temporum transeuncium -s ... ingerit oblivionem (CHART. ord. Teut. [Thur.] 3. CHART. Tirol. 584 p. 62,23). **c** *assiduitas – ständiges Auftreten:* LEG. Wisig. 2,1,5 innovare leges veternosas peccaminum -s inpetrabit. **3** *spec.:* **a** *iur.:* **α** *ius antiquum – alter Rechtsanspruch:* CHART. Basil. C I 43 (a. 1169) quas *(ecclesias)* tenore -is ... abbatiam ... subegisse asseruimus. **β** *praescriptio – Verjährung:* TRAD. Patav. 121 (a. 1121/38) ne possit *commutatio* ... -e aboleri. **b** *medic. i. q. inveteratio – Persistenz:* IORDAN. RUFF. equ. 6,48 p. 90,20 quod accidit ex longa -e vulneris incurati. **4** *meton. i. quod antiquum est – das Alte:* ADALBOLD. Heinr. praef. p. 683,36 in omnibus scriptis -s ... veneratur, novitas ... repudiatur. p. 683,41 dicimus haec, non ut abiciatur -s, sed ut recipiatur novitas. *ibid. al.* **B** *de animantibus (de plantis: l. 66):* EPIST. Ratisb. 21 p. 347,14 tua ... -s, quam nos omni honoramus reverentia *(v. notam ed.).* CHRON. reg. cont. I a. 1191 p. 154,2 (rec. I) homo mirae -is. CONR. FAB. Gall. 2 p. 137,9 dierum. ALBERT. M. animal. 4,101 viri et mulieres, qui usque ad -em suam nunquam somniaverunt. 8,111 asturem ... antiquum et quasi album factum ex multa -e. 23,10 dicunt ... aquilam ... exuere -is habitum. veget. 1,188 arbor ... -e nimis induratur. *al.* *habitus (aetatis) – (Alters-) Stadium:* ALBERT. M. animal. 7,165 quaedam *(animalia)* remanent in -e suae generationis.

***antiquitor,** -atus sum, -ari. *medic. i. q. inveterari – persistent werden:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106^{B} vulnus postquam -tum est et non recipit consolidationem.

antiquitus *adv.* *form.* -to: *p. 716,17.*

1 *antiquis temporibus, primitus, prius, olim – vor langer Zeit, ursprünglich, früher, einst:* LEG. Wisig. 10,3,3 que *(arbores)* -s probantur incise. GODESC. SAXO gramm. 1,70 'recenseo' habuit -s duo praeterita. DIPL. Karoli III. 35 p. 60, 29 molendina, que constructa -s fuerunt et nunc usque nova construuntur. THANGM. Bernw. 15 decimae ... et -s et moderno tempore impensae (DIPL. Heinr. III. 34). HELM. chron. 1,2 p. 7,25 qui -s Wandali, nunc autem Winithi ... appellantur. *saepe.* **2** *ab antiquo, diu, semper – von alters her, seit langem, (schon) immer:* CAPIT. reg. Franc. 61,8 ut mercatus ... in nullo loco habeatur, nisi ubi -s fuit. HRABAN. epist. 8 p. 391,17 magnorum virorum conamen -s fuit, ut *eqs.* HROTSV. Abr. 4,4 hoc meretricibus -s fuit in more. WIDUK. gest. 3,65 Dani -s erant Christiani. CHART. Raitenh. 356 ita quod eam *(capellam)* ... teneant, sicut ipsam -s tenuerunt. *saepe.* *nota:* CHRON. Fred. 4,48 Winidi befulci Chunis fuerant iam a b -to (4,38).

antiquo, -atum, -are. *script.* -tic-: CHART. Bern. III 189 p. 183,5.

I *act.:* **A** *in pristinum statum revocare – in den früheren Zustand zurückversetzen:* ABBO SANGERM. bell. 3,88 amartetes solet idem *(sc. caelebs)* -are (gloss.: ad statum revocare). **B** *removere, tollere – abschaffen, aufheben:* RAIN. GAND. Gisl. 12 (MGScript. XV p. 584,52) ut ... placeret Domino flagellum ... -are. WIBALD. epist. 167 p. 278,11 quae *(verborum novitates)* multorum sunt correctione -tae.

II *medial.:* **A** *gener.:* **1** *in antiquum statum relabi – in den alten Zustand zurücksinken:* RUOTG. Brun. 28 *(impers.)* ut non, sicut prius, -etur, sed de virtute in virtutem ut eatur. **2** *veterascere, senescere – alt werden, altern:* CHART. Raitenh. 4 p. 6,21 (a. 1143) omne, quod -atur et senescit *(cf. Vulg. Hebr. 8,13).* ALBERT. M. animal. 9,18 mulieres multos portantes infantes citius -antur. veget. 3,116 malum vinum novum efficitur optimum, cum -tum fuerit. *al.* **3** *diutius exsistere – dauern:* HAIMO BAMB. comput. (DtArch. 16 p. 193,27) cuius *(Christi)* regnum ... non ideo -atur, quia finis mundi prolongatur ..., sed in eternum stabit. **B** *spec.:* **1** *medic. i. q. inveterari – persistent werden:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,16 p. 114^{D} si cancer fuerit -tus. THEOD. CERV. chirurg. 2,7 p. 147^{E} fiat epithema ex ... arsenico citrino, si livor fuerit -tus. *al.* **2** *alch. i. q. reservari, resolvi – abstehen, sich zersetzen:* Ps. GERH. CREM. sal. I 9 p. 18,12 postquam -atur aliquod diebus *aqua casei.*

adi. **antiquatus,** -a, -um. **I** *antiquus – (ur)alt:* **A** *gener.:* **1** *antiquis temporibus actus – vor langer Zeit geschehen:* CARM. Bur. B 58,1,11 fatum -um querule retractat *philomela.* CONR. FAB. Gall. 2 p. 137,7 cum sit ... moris ... senibus iuvenilia sua facta -a repetere. **2** *priscus – altertümlich:* NOTKER. BALB. Gall. 3^{c} -i operis ornamenta. **3** *vetus effectus – alt geworden:* ALBERT. M. animal. 3,137 pinguedo -a ... cicius liquescit. 6,114 tauri. *ibid. al.* **4** *aetate corruptus, dilapsus – durch Alter schadhaft geworden, zerfallen:* STEPH. EDD. Wilfr. 16 culmina -a tecti. CHART. Mog. A 324 p. 214,24 -a ... privilegia sua et iam senio confecta ... innovare. **5** *diu exsistens, antiquitus constitutus vel notus – seit langem bestehend oder gültig, altbekannt:* GERHOH. psalm. 31,5 p. 52,8 -ae impietatis deleri ... reatum. CHART. cell. Paulin. 45 privilegii -i auctoritate civium ... conatus evicit. CHART. episc. Misn. 72 p. 69,2 ex antiqua et -a consuetudine. CONR. MEND. Attal. p. 111,26 nemo ... approbet illa, quia veteri auctore scripta et -a. *al.* **B** *alch. i. q. reservatus, resolutus – abgestanden, zersetzt:* Ps. GERH. CREM. sal. I 18 proiece super ipsum *(sulphur)* de urina -a. 60 de aqua -a. *ibid. al.*

II *futurus – künftig:* CHART. Pommerell. 301 (a. 1278) temporalem non recipit actionem posteritas -a.

subst. **antiquatum,** -i *n.* *quod aetate corruptum est – durch Alter schadhaft Gewordenes:* ROB. TOR. chron. a. 1158 p. 508,30 meliorans ... quedam -a in capsa sancti Auberti.

1. antiquus, -a, -um. *script.:* -tic-: DIPL. Karoli III. 29. DIPL. Otton. I. 274 p. 390,34. -tequ-: *p. 718,42.*

[Pape]

I *vetus – alt (cf. W. Freund, Modernus und andere Zeitbegriffe des Mittelalters. 1957. p. 43sqq.):* **A** *prior, anterior, antecedens – früher, vorig, vorangehend:* **1** *gener.:* EIGIL Sturm. 21 cum omnibus, quae in illa villa -i reges possidebant. TRAD. Ratisb. 38 in -is ... temporibus (DIPL. Otton. I. 143 -is et priscis t. *al.*). WALTHARIUS 12 -os ... renovare triumphos. WIDUK. gest. 1,38 p. 56,5 ab -is opem petunt amicis. 3,44 p. 123,9 ob -am fidem ac gratiam. RUOTG. Brun. 38 p. 41,16 ut ... episcopo bis iam destituto -a sedes ... redderetur. THIETM. chron. 8,20 -iorem ... confirmacionem diu esse abolitam. LEG. Lang. p. 337[a],55 iudices (p. 339[a], 10; *de re cf. E. Hoyer, Die Ehen minderen Rechts in der fränkischen Zeit. 1926. p. 166[264]*). OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 136,5 quatinus ... Romano imperio tuaeque personae -a redeat magnificentia. CHART. Raitenh. 378 p. 302[b],17 in -o privilegio. *saepe. de schola philosophorum (cf. p. 719,47):* ALBERT. M. sent. 1,19,14 p. 535[b],9 dicunt -i magistri. 26,3 p. 7[a],11 sententia -orum doctorum. **2** *c. colore quodam:* **a** *primordialis – ursprünglich:* ALDH. virg. I 29 p. 267,5 cum ... in -um chaos omnia redire cogerentur. LEX Baiuv. 12,4 -i ... ab inspectoribus fines agnoscuntur. DIPL. Otton. I. 314 *(de praebenda)* ut calices ... in -um et pristinum statum redeant. **b** *qui (ante) fuit, quondam – ehemalig, vormals:* **α** *de personis officio functis:* CHART. Rhen. med. II 295 (c. 1210) Henricus, -us villicus *('Altmeier')*. CHART. ord. Teut. (Thur.) 213 Gotfridus, -us iudex. ANNAL. Erf. praed. a. 1237 p. 93,1 Bernhardum in Pragensem consecravit episcopum cooperantibus ... istis presulibus ... ac Peregrino -o Pragense. *al.* **β** *de rebus:* OTTO FRISING. gest. 2,27 p. 132, 14 -um regum Langobardorum palatium.

B *qui olim fuit, priscus, praeteritus – der Vorzeit angehörig, einstig, altertümlich, vergangen:* **1** *latius:* EINH. Karol. 29 p. 33,12 -issima carmina, quibus veterum regum actus ... canebantur, scripsit. THEGAN. Ludow. 19 ut antea nec in -is libris nec modernis temporibus auditum est. NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 46,16 -orum ornatus vel paratura Francorum. 2,18 p. 89,7 *Karolus* in -os hominum artus et animos exurgens. THIETM. (?) chron. 6,37 lucum ... ab evo -o numquam violatum. OTLOH. Dion. 13 p. 834,33 in -issimis ... passionariis ... legitur. VITA Agric. 2 revolutis ... annalibus ... civitatis gesta -issima continentibus. HELM. chron. 6 p. 16,9 tradit ... veterum -a relacio. OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 88,1 novis et -is probatur testimoniis. *al. obsoletus – veraltet:* LUP. FERR. epist. 5 p. 17,23 -arum litterarum *(sc. uncialium)* ... mensuram. **2** *strictius:* **a** *spectat ad Graecos, Romanos sim.:* BEDA temp. rat. 37,2 -os diversarum gentium populos. LEX Baiuv. prol. p. 201,6 viros sapientes, qui ... legibus -is eruditi erant (CONST. II 213,2 sicut -is l. est inductum. 213,4 [*de re cf. O. Kellner, Das Majestätsverbrechen im Deutschen Reich. 1911. p. 62sq.*]). GODESC. SAXO gramm. 1,17 Latini. NOTKER. BALB. gest. 1,28 basilicam -is Romanorum operibus praestantiorem (THIETM. chron. 4,47 -am R. consuetudinem ... renovare. *al.*). WIPO gest. 2 p. 16,2 de -o genere Troianorum regum. ADAM gest. 4,21 p. 250,11 -i auctores, Solinus et Orosius. BERNOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 451,29 multa ... -is doctoribus incognita elucidavit. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 66,9 iuxta Troiam -am. *saepe.* **b** *spectat ad tempus veteris testamenti:* ALDH. virg. II 244 -ae ... littera legis. ANNAL. Xant. a. 873 p. 33,3 -a Egiptiorum plaga. OTTO FRISING. chron. 1,3 capit. p. 11 de longevitate -orum patrum ... auctoritates. *al.* **c** *spectat ad Christianos primorum saeculorum:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 303,27 miraculum memorabile et -orum simile (POETA Saxo 3,481. *al.*). WALAHFR. Wett. 872 moribus -os sequitur ... patres (OTTO FRISING. gest. 1,60 p. 86,17. *al.*). RIMB. Anscar. 42 p. 77,8 -orum vigebant exempla sanctorum. *v. et l. 55.* **d** *spectat ad paganos:* ALDH. virg. II 692 -i confracta fraude sacelli fabricat altithrono ... templa sacerdos. SERMO de sacril. 2 -as aras aut lucos. 22 ducere ad monumenta, id est sarandas -as. THIETM. (?) chron. 4,28 ab -e pravitatis errore.

C *vetustus – reich an Jahren:* **1** *de rebus:* **a** *gener. i. q. diu exsistens, notus, usitatus – seit langem bestehend, (alt)bekannt, (alt)gewohnt:* ARBEO Emm. 1 Pictavis vocabulo urbs -a. DIPL. Karoli III. 104 villam ... cum omni -a integritate ad eam pertinente. TRAD. Salisb. I 1 p. 252,34 in -issimo coenobio. ADALBOLD. Heinr. praef. p. 683,37sq. quae recipiuntur ut -a, nisi primitus essent nova, non essent -a. OTTO FRISING. gest. 1,60 p. 85,32 modernas amicitias -is ... preponere. CHART. episc. Misn. 121 p. 111,6sq. per -am stratam ... in -um vadum trans Alestram. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 235,10 que *(mansuefactio)* fit sine capello, ... est -ior penes nos. *saepe. in nominibus propriis locorum, fluminum sim.:* BONIF. epist. 73 p. 150,10 in -a Saxonia. DIPL. Ludow. Germ. 26 p. 32,14 ad Corbegiam -iorem. NOTKER. BALB. gest. 1,23 in Francia ..., quę dicitur -a *(v. notam ed.)*. DIPL. Otton. III. 135 in loco ... -iore Hagenenrod vocato. THIETM. chron. 1,5 quam *(urbem)* A-am civitatem nominamus (HELM. chron. 12 p. 23,31 Aldenburg ... Slavica lingua Starigard, hoc est -a civitas, dicitur. *al.*). CHART. archiep. Magd. 253 que *(aqua)* vocatur Albis -a. CHART. Eichsf. 213 p. 127,13 mansos in Antiqua-Indagine *('Altenhagen'). al. adde:* DIPL. Otton. II. 199 intra ductum nove et -e urbis. **b** *c. colore quodam:* **α** *ex longo tempore celeber – altberühmt:* RUOTG. Brun. 27 prope -um locum, ubi ecclesia ... martyris erat. WIDUK. gest. 2,1 p. 65,25 quia -ior sedes esset *(Trevirensis)*. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 136,33 -am tuae proponis urbis nobilitatem. *al.* **β** *diu excultus – seit langem in Kultur befindlich:* CHART. Laus. 293 p. 260,24 (c. 1200) tam de -is agris quam de novalibus. CHART. Merseb. 236 p. 189,14 terre citra terminos istos site vocantur -e. CHART. episc. Misn. 121 p. 110,15 ab -o campo. **γ** *insitus, innatus – innewohnend, angeboren:* WALAHFR. Mamm. 20,11 saevitiae memor -ae *ursa.* GODESC. SAXO theol. 21 p. 283,10 illud -um originale peccatum. ANNAL. Xant. a. 795 -a illorum *(Saxonum)* infelicitas. WIDUK. gest. 3,10 Heinricum ... -a stimulatum invidia. THIETM. chron. 5,11 -o more ... refrenato. EPIST. Ratisb. app. 4 p. 375,1 a pervagata bonitate et -a sanctitate domni vestri. *al.* **δ** *vulgaris – volkstümlich:* WILLIB. Bonif. 4 p. 16,5 *locus* usque hodie -o Anglorum ... vocabulo appellatur Lundenwich (EIGIL Sturm. 8).

c *spec.:* **α** *publ. et iur. i. q. antiquitus acceptus vel constans – seit langem gültig:* CAPIT. reg. Franc. 8,1 ut ... -i iuris norma servetur (CHART. Brixin. 54. *al.*). LEX Alam. 36,1 ut conventus secundum consuetudinem -am (-tequ- *4.12*) fiat (CHART. Rhen. inf. I 524 monetas ... cudi non permittemus nisi secundum -am c. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 74,4 constitutio (THIETM. chron. 5,14). 202,3 mensuram. POETA Saxo 5,539 -as leges correxit (OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 136,14. *al.*). CHART. eccl. Werd. 10 p. 15,4 ad -am pertinere ... annonam. CHART. Traiect. 1252 decime. *al. hereditarie susceptus – (alt)ererbt:* WIPO gest. 6 p. 28,19 -a beneficia parentum nemini ... auferri sustinuit. CHART. Tirol. notar. I 518 p. 252,12 feodum. *al.* **β** *medic. i. q. chronicus, inveteratus – chronisch, persistent:* AESCULAPIUS 19 p. 23,39 febribus. ALBERT. M. animal. 22,45 fluxum. veget. 6,44 solutioni. THEOD. CERV. chirurg. 3,1 p. 157[D] alia *(fistula)* est recens, alia est -a. *al.* **2** *de animantibus (de plantis: l. 58. p. 719,33.34):* **a** *gener.:* **α** *grandaevus, annosus – hochbetagt, bejahrt, uralt:* WALAHFR. hort. 424 *(de Christo)* flos unicus -ae reparator stirpis. WANDALB. mens. 320 *arbor* (ALBERT. M. veget. 5,42). GODESC. SAXO theol. 22,21 p. 322,1 Christe ..., deus aeternaliter -us et homo nove. HROTSV. Mar. 525 altithroni prolem mundo satis -iorem. BERNOLD. CONST. chron. a. 1090 Adelbero ..., unus de -ioribus episcopis. FUND. Heinrichow. 1 p. 41,17 rusticus ... valde -us. *al. v. et p. 715,64. adde:* DIPL. Otton. I. 405 -ioris erat ętatis et annosior. **β** *maior natu – älter:* PAUL. DIAC. Lang. 6,35 quam *(basilicam)* -us Aripert construxerat. HRABAN. carm. 16,30 -um populum praevenit ecce minor. ODILO SUESS. Seb. 40 (22) antistes ... Rothadus -ior. DIPL. Otton. III. 68 p. 475,42 qui -ior in materno suo genere inveniatur. BRUNO QUERF. Adalb. A 9 duorum ... oblita Ottonum -um *(sc. primum)* nominat *ecclesia.* CHART. civ. Erf. 74 testes ...: Hermannus -us Monetarius (*cf.* 79 senior). ALBERT. M. animal.

[Pape]

8,93 *(de avibus)* -us gugulus, qui ovat in nido avis. CHART. ord. Teut. (Hass.) 320 Angelus, filius quondam Angeli -i. CHART. Basil. C II 203 testes . . .: Nicolaus -ior et . . . Nicolaus iunior sacerdotes. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *qui veteris nobilitatis est – altadelig:* WIDUK. gest. 1,2 gentem -am et nobilem. 1,30 erat . . . nobili genere ac familia -a natus (OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 33,5). RUOTG. Brun. 39 Lotharium . . . de -a regum prosapia ortum. *al.* **β** *aetate venerabilis – (alt)ehrwürdig:* CONST. I 190,5 p. 267,41 Imarum . . . episcopum, omnium cardinalium priorem et -iorem *eqs.* CHART. Salem. 268 p. 300,35 IV viri -iores et meliores eiusdem ville. **γ** *antiquitus incolens – alteingesessen:* ALCUIN. epist. 7 p. 32,7 -i Saxones . . . ad fidem Christi conversi sunt (VITA Leb. 2 transmarinis, id est -is Saxonibus). OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 115,32 artatis -is eiusdem provinciae incolis. **δ** *veteranus, diuturnus – langjährig, ständig:* CAPIT. reg. Franc. 93,5 libellarii -i vel illi noviter facti. WALAHFR. Gall. 1,6 dii veteres et -i huius loci tutores. THIETM. chron. 8,32 -us fornicator Bolizlavus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 292,48 non solum vero novitii milites, set etiam -i . . . apostataverant. *al.* *diuturna familiaritate coniunctus – altvertraut:* BRUNO MAGD. bell. 33 p. 35,19 *rex* quibusdam de suis -is familiaribus occulte praecepit, ut *eqs.* CARM. Bur. A 112,3 ubi est -us meus amicus? **ε** *antiquitus exsistens, sempiternus – seit eh und je vorhanden, Erb-:* WIDUK. gest. 2,5 -i hostes Ungarii venerunt (*ibid. al. cf.* RUOTG. Brun. 19 p. 19,3 Ungros, -am pestem patrię). *de diabolo:* VITAE patr. Iur. 1,11 contra spiritum persecutoris -i. 1,13 p. 138,7 enervatum est consilium hostis -i (ARBEO Corb. 4 p. 191,7. ORD. coron. imp. 1,9. *saepe*). NOTKER. BALB. gest. 1,23 p. 32,2 furis. HROTSV. Abr. 3,4 serpentis *(cf. Vulg. apoc. 12,9). al.* **ζ** *perennis – ausdauernd, perennierend:* WALAHFR. hort. 52 temptamus holuscula . . . stirpibus -is priscae revocare iuventae. 82 progenies florum . . . facit -os defungier . . . ramos.

II *praestans, gravis – vorrangig, angelegentlich:* EINH. Karol. 27 neque . . . quicquam duxit -ius *(ex Suet. Claud. 11).* EPIST. Ratisb. 8 p. 301,26 tua . . . clementia . . . nihil -ius.

III *futurus – künftig:* DIPL. Conr. II. 159 ut . . . auctoritas . . . inconvulsa per -a seculorum curricula permaneat (160. 161).

subst. masc.: *qui vetus est – ein Alter (fere plur.; sing.: p.720,18.20):* **1** *priores, antecedentes – die Früheren, Vorangehenden:* DIPL. Heinr. II. 219 quod *(praedium)* a modernis Tareisa, ab -ioribus vero Sintherishûsun est nuncupatum. OTTO FRISING. gest. 1,17 p. 30,34 id iuris . . . Maguntini archiepiscopi ab -ioribus esse traditur. *de philosophis scholae anterioris (opp.* moderni; *de re cf. M.-D. Chenu, Rev-ScPhilThéol. 17. 1928. p. 82sqq.):* ALBERT. M. sent. II 37,7 p. 575^{a},1 -i circa hanc questionem . . . duobus modis opinabantur. euch. 6,2,3,5 p. 402^{b},32 -i quidam sicut Stephanus Cantuariensis et Praepositus . . . dixerunt. summ. theol. I 7,30,3,2 p. 319^{a},35. *ibid. al.*

II *homines temporis praeteriti, maiores – Menschen der vergangenen Zeit, der Vorzeit, des Altertums, Vorfahren:* **A** *latius:* EDICT. Roth. 74 maiorem conpositionem posuimus quam -i nostri. WILLIB. Bonif. 4 p. 14,10 coenobium . . ., quod -orum nuncupatur vocabulo Glestingaburg. EINH. Karol. 24 p. 29,8 legebantur ei historiae et -orum res gestae. THIETM. chron. 5,33 approbata sunt . . . -orum proverbia. *al.* **B** *strictius:* **1** *spectat ad Graecos vel Romanos:* ALDH. ad Acirc. 134 p. 186,24 -issimi non 'vetus', sed 'veter' protulere ut Ennius. WALAHFR. Wett. 117 artes septenas . . ., -i quas auribus indunt nobilium. WIPO gest. prol. p. 6,17 victoribus statuas . . . fecerunt -i. BERNOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 451,31 in quadruvio . . . -is videbatur praeminere. OTTO FRISING. gest. 1,28 senatoriam dignitatem equestremque ordinem renovare ad instar -orum. *al.* **2** *spectat ad tempus veteris testamenti:* RATHER. epist. 3 p. 26,32 dicite, quod -i solebant dicere: 'quid mihi *eqs.*' ALBERT. M. resurr. 37 p. 259,5 ex fide -orum. 38 p. 259,56 meritum -orum effectum habuit ex virtute . . . Christi. *ibid. al.* **3** *spectat ad Christianos primorum saeculorum:* HRABAN. epist. 9 p. 395, 33 ubi minus -orum invenire potui, explanationes nostras . . . inserui (*cf.* 20 p. 426,6). **4** *spectat ad paganos:* THIETM. chron. 2,2 ubi prius ab -is Irminsul colebatur.

III *qui aetate provecti sunt, senes – die Bejahrten, Greise, alte Leute:* **A** *gener.:* THIETM. chron. 1,13 hiis similia accidisse ab -issimis percepi. OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 25,14 adhuc ab -ioribus . . . dicitur, quod *eqs. al. parentes – Eltern:* CHART. Westph. III 751 p. 388,25 (c. 1265) dicit, quod et ea vidit et audivit ab -ioribus suis. **B** *c. colore quodam i. q. honorabiles, seniores – die Angesehenen, Ältesten:* CHART. Salem. 159 p. 177,10 (a. 1225) ut seniores . . . adhibitis secum -ioribus de Runstal limites . . . distinguerent. *apud Graecos i. q. senatores – Ratsherren:* ALBERT. M. pol. 5,4^{e} oportet . . . esse -os et senes et digniores, qui usque hodie in civitatibus -i (*cf. p. 1306^{a},17* γερόντων) dicuntur; aliquando autem oritur contentio inter demagogum et -os sive antranos.

IV *usu bibl. c. sensu aeternitatis (cf. Vulg. Dan. 7,9):* SALOM. III. carm. 1,195 in A-um qui credit . . . dierum (RUP. TUIT. off. 10,1 p. 263^{A}). HILDEG. epist. II 10 p. 349,7 advocemus A-um.

subst. neutr.: *quod vetus est – das Alte:* **1** *solitum – das Altgewohnte:* EGBERT. fec. rat. 1,251 'ludimus -um' rapiens aquila inquit ad aucam. EPIST. Meginh. 35 iterum certe -um prestabimus *eqs.* **2** *plur. i. q. fabula – Sage:* MILO carm. 3,4,1,821 de vertice cuius *(anguis)* ortos multiplices ydros -a loquuntur. **3** *usu adverb. de tempore* ab, ex -o (-is) *i. q. antiquitus – von alters her:* DIPL. Arnulfi 112 quę *(abbatiae)* ab -o collatae fuerant (DIPL. Otton. I. 287 ut ab -is fuit. CHART. Solod. 404. *al.*). DIPL. Heinr. II. 58 p. 72^{a},3 regalium ex -is coenobiorum nostri regni . . . libertate concessa (OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 49,16 provincia . . . ex [ab *A*] -o Pannonia dicta. *al.*).

adv. **antique.** *secundum morem – nach alter Sitte:* CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1157 p. 408,24 (epist. Frid. I.) cum Romano pontifici scribimus, iure et -e nomen nostrum vestro preponimus.

2. antiquus *v.* anticus.

***antira** (-ci-) *subst. (orig. inc.) tithymallus – Wolfsmilch (Euphorbia L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 362; v. et Diefenbach, Gloss. p. 37^{c} s. v.* anthera): GLOSS. III 524,35 St.-S. -cira woluesmilich (535,53 -tira [-cira *var. l.*]. 549,8 -tira [aut- *var. l.*]).

***antiron** (ati-, -ci-, -ria, -rinon) *subst. (orig. inc.) Sabina – Sadebaum (Iuniperus Sabina L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 1094):* GLOSS. III 469,25 St.-S. -n id. savina seuiboum (*cf.* 485,38 -ria. 494,5 -rinon. 535,60 -n [-ci- *a*, atiron *b*]).

antisigma (-imma) *n.* (ἀντισιγμα) *sigma inversum – umgekehrtes Sigma, Gegensigma:* HINCM. Remig. prol. p. 259,4 paragraphus Ⅎ preponatur ad separandas res . . ., -imma vero Ↄ subiungatur, ubi sunt finienda, quae paragraphus prenotavit.

***antisma** *v.* *anthisma.

antispasis (-ipa-), *acc.* -im (-in) *f.* (ἀντισπασις) *script.:* ante-: *l. 61.* -ifra-: *l. 68.* -ipa-: GLOSS. Salern. p. 14,1. TRACT. de aegr. cur. p. 121,1. *al. v. et l. 58.66.68.* -ipha-: *l. 65.* -ipass-: *l. 66.* *?form. acc. sg.* -en: TRACT. de aegr. cur. p. 215,39 antipasen.

medic. i. q. deductio humoris in oppositam partem – das Abziehen der Flüssigkeit nach der entgegengesetzten Seite: Ps. HIPPOCR. phleb. 90 antespasin fit, quando ex ipsa parte, quę infirmatur, proximum patienti loco vena incidatur *(ex Oribas. syn. 1,10).* MAURUS phleb. p. 6^{a} minucio alia fit per metacentesim, alia per -im *eqs.* GLOSS. Salern. p. 21,28 -iphasis ab anti, quod est contra, et phasim, quod est positio. TRACT. de aegr. cur. p. 373,38 per -ipassim, id est contrariam detractionem, evacuare sanguinem. WILH. CONG. chirurg. 1095 fiat flebotomia per -ifrasim (-ipasym *B*). *al.*

antispasticus, -a, -um. (ἀντισπαστικός) *metr. i. q. ex antispastis constans – aus Antispasten bestehend, antispastisch:* BONIF. metr. p. 585,10 metra . . . octo esse principalia . . ., choriambicum, -um.

[Pape]

antispastus, -i *m.* (ἀντίσπαστος) *script.:* ante-: *l. 7.8.9. al.* -tip-: *l. 8.11.* -spat-: *l. 8.*

metr. i. q. pes constans e duabus syllabis brevibus duas longas circumcludentibus – Versfuß, der aus zwei Kürzen und zwei von ihnen umschlossenen Längen besteht, Antispast: ALDH. ad Acirc. 112 p. 151,11 pedes, qui aequam divisionem sortiuntur . . ., id est pirrichius . . ., -us (ante- *N*). 129$^{tit.}$ de ante-o (anti-, -tip-, -spat- *var. l.*). 129 p. 177,16 exempla . . . ante-o congruentia. BONIF. metr. p. 578,11 partimur ergo in aequo . . . ditrochaeum, -um. ANON. mus. plan. Coussemaker p. 491^{b} antipastus dicitur ab anty, quod est contra, quasi contrarius suis spatiis; constat enim ex iambo et trocheo, qui sibi sunt contrarii. *al.*

antistes, -itis *m. (f.: l. 45. p. 722,17)*; *script.:* ante- *(cf.* EUGEN. VULG. syll. 35,16 antestes, non -s, quia regulariter non corrumpitur; *occurrere vid. tantummodo usque ad s. XI.$^{in.}$): l. 19.45.52.72. p. 722,6. adde* CONC. Merov. p. 2,18. DIPL. Heinr. II. 291 p. 356,19. *al.* -stet-: CONC. Merov. p. 32,31. 60,28. *form.:* *sing.:* *nom.:* -testis: *l. 45.72. p. 722,9. adde* CONC. Merov. p. 143,7. *al.* -tistis: *l. 45. p. 722,5. adde* ALCUIN. carm. 1,210. *al.* -istitis *(var. l.):* VITA Lupi Trec. 5 (MGMer. VII p. 298,2). *v. et l. 45.* -stites: TRAD. Frising. 1112. THIETM. chron. 7,31 *(cod.).* 7,56 *(cod. a. corr.). gen.:* -stit(a)e: FORM. Marculfi suppl. 1. VITA Lamb. Traiect. 29 (MGMer. VI p. 384,16). -stites: WILLIB. Bonif. 5 p. 20,5 (-stitis *var. l.*). *decl. isosyllaba (occurrere vid. fere usque ad s. XI.$^{in.}$; cf. N. Fickermann, JbGeschMitteld. 6. 1957. p. 53):* *sing.:* *gen.* -is: LIBER diurn. 84 p. 97,4. THIETM. chron. 6,31. *al. v. et p. 722,14.* *dat.* -i: FROTH. epist. 7$^{tit.}$ THIETM. chron. 5,5 *(cod. a. corr.).* *acc.* -em: TRAD. Frising. 394. *abl.* -e: THIETM. chron. 5,4 *(A;* -it- *suprascr. V).* *plur.:* *dat.* -bus: LIBER diurn. 9. *acc.* -es: BEDA hist. eccl. 5,8 p. 295,31 *(var. l.). al. v. et l. 54.* *etym. et signif.:* HONOR. AUGUST. sacram. 24 p. 760^{C} -s quasi ante stans sive contra stans, scilicet haereticis *eqs. (cf.* FORM. Sangall. II 44).

I *sacerdos – Priester (de re v. l. 45):* **A** *paganorum:* ALDH. epist. 3 Lupercorum bacchantum -es. VITA Otton. Bamb. III 3,12 p. 97,11 profanus . . . ydolorum -s. **B** *christianorum:* WILLIB. Bonif. 8 p. 54,7 Domini (FORM. Sangall. II 48 p. 430,11. *al.*). LIUTG. Greg. 5 electus Dei -s. EIGIL Sturm. 15 p. 372,24 sanctum Christi -em (HRABAN. epist. 20 p. 426,16). WALAHFR. Wett. 340. *v. et l. 35.* *tutor, advocatus – Sachwalter, Anwalt:* LEG. Wisig. 1,2,2 lex est emula divinitatis, antestis (-tistis *V2*, -istitis *E1. V3*) religionis. HUGEB. Willib. praef. p. 87,26 *(de Christo)* Dominus Deus nosterque -s.

II *rector (ecclesiae episcopalis vel congregationis ecclesiasticae), praelatus – Vorsteher (einer Bischofskirche oder eines kirchlichen Verbandes), geistlicher Würdenträger:* **A** *strictius i. q. episcopus – Bischof:* **1** *in univ.:* IONAS BOB. Columb. 2,13 p. 263,8 beati antestitis Martini. BEDA hist. eccl. 5,11 p. 303,15 *Willibrordus* alios quoque . . . ipse constituit -es ([antistes *N*]. *de re cf. V. Fuchs, Der Ordinationstitel. 1930. p. 219).* LULL. epist. 128 Lullus, . . . humilis antestis. CHART. Sangall. A 135 Constantiensis urbis . . . antestis. TRAD. Frising. 353 vir venerabilis Hitto, dilectus antestis. EPIST. var. II 22 *(de chorepiscopo)* Theganus peccator, licet -s. DIPL. Karlom. (II.) 15 tradidit . . . in manum . . . -is advocatique illius. ANNAL. Fuld. II a. 864 Karolus . . . Liutbertum archiepiscopum et Altfridum -em elegit. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 416,17 legebant canonicas lectiones de electione -um. DIPL. Heinr. II. 1 ob interventum . . . Mogontinae sedis venerandi archipręsulis et . . . Wirciburgensis aeclesiae illustris -is. THIETM. chron. 6,30 concilium . . . ab omnibus cisalpinis -bus visitatur. THANGM. Bernw. 48 futurum pontificem cum . . . consecrare deberet . . . -s Bernwardus. CHART. Salem. 54 p. 83,36 (privil. papae) liceat vobis, quemcumque malueritis, catholicum adire -em. *saepissime.*

2 *de archiepiscopis, patriarchis:* ALDH. virg. I 28 p. 265,4 Athanasius, Alexandrinus -s. TRAD. Lunaelac. 7 p. 4,30 venerabilis Arn, Salzpurgiensis antestis. LIBRI Karol. 2,20 Cyrillum, Alexandrinae urbis antestitem. RUOTG. Brun. 17 designatum -em. 43 summus -s Bruno. ADAM gest. 2,82 p. 140,18 corpus -is . . . tumulatum est. *saepe.* **3** *de papa:* LIBER diurn. 83 p. 90,10 futurus . . . huius apostolicae sedis antistis (-stes *var. l.*). CONC. Karol. 5 p. 38,26 iubente . . . antestite apostolico (NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 36,16. *al.*). ARBEO Corb. 6 sub ditioni summi antestitis huius liminis (POETA Saxo 3,461. *al.*). ERMOLD. Ludow. 2,235 o sacer antestis, Romani pastor ovilis. REGINO chron. a. 655 p. 40,12 nec Augustorum nec -um numerus annorum. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 132,29 Romanus -s Adrianus. HEINR. LETT. chron. 4,7 Romane sedis. *al.* **B** *latius i. q. abbas, abbatissa – Abt, Äbtissin:* BOBOL. Germ. 14 (MGMer. V p. 39,14) corpus beati antistis. FORM. Dion. 9 p. 503,3 monasterii. MIRAC. Furs. 2 (MGMer. IV p. 440,13) pius . . . antistis (-stes *var. l.*) Furseus. EPITAPH. var. II 42,3 candida lacteoli coetus -s (*sim.* PASS. Ursulae I 8).

antistitium (-cium), -ii *n. praelatura, officium episcopi – geistliche Würde, Bischofsamt (spectat fere ad episcopatum; ad archiepiscopatum: l. 22):* VITA Rigob. 28 (MGMer. VII p. 77,8) corpus . . . transtulit . . . Remorum archiepiscopus . . . anno . . . -i (-ti 2^{b}) sui primo. FOLCUIN. Lob. 21 qui *(pontifex)* . . . Farabertum . . . -i sui reliquit heredem. WOLFHER. Godeh. I 9 p. 175,19 -cii . . . regimen subire. VITA Leon. Nobil. 3 (ASBoll. Nov. III p. 151^{B}) cupiunt infulas -cii. ANNAL. Hild. a. 1036 p. 41,10 regalis capellanus . . . -cium *(Mindonense)* . . . accepit. CHRONOGR. Corb. p. 53,3 -cii locus illius dispositore vacabat. CONST. III 16 p. 19,25 prefulgentes -cii dignitate. *al.* *adde:* WOLFHER. Godeh. I 8 p. 174,8 eum . . . a suae dignitatis -cio deiecit.

***antistito**, -are. *praelati vel episcopi officio fungi – das Vorsteher-, Bischofsamt ausüben:* VITA Bard. 4 p. 324,50 cum rex . . . nullum -are volentem invenerit, . . . me constituet antistitem. 14 p. 329,19 te eiusdem ovilis *(sc. dioeceseos)* -are statuimus. *Pape*

antisto *v.* antesto.

antithesis, -is *f.* (ἀντίθεσις) *oppositio, contrapositum – Gegenüberstellung, Gegensatz:* HONOR. AUGUST. eluc. 3,21$^{tit.}$ -es beatorum et damnatorum. ALBERT. M. summ. theol. II 11,62,2 p. 600^{b},31 dicit Augustinus . . ., quod pulchritudo universi contexitur per -im (*civ. 11,18* antitheta), sicut pulchritudo sermonis, in qua etiam malum commendat bonum, ut eminentius appareat *(cf.* p. 603^{b},21; *v. et l. 51).*

an(ti)theticus, -i *m.* (ἀντιθετικός) *adversarius – Gegner:* GESTA Apoll. 373 illius *(Apollonii)* antheticum saevo mucrone paratum.

antithetum, -i *n.* (ἀντίθετον) **1** *oppositio, contrapositum – Gegenüberstellung, Gegensatz* (*cf.* ALDH. ad Acirc. 124 p. 171,11 -a contraposita): ALBERT. M. sent. 1,47,2 p. 465^{b},27 Augustinus . . . loquitur de ordine universi, quod est distinctum quibusdam -is interpositionibus mali *(cf. l. 41).* **2** *contradictio, obiectio – Gegenrede, Einwand:* EPIST. var. II 32 p. 354,42 quin . . . singulis . . . perverse obiectis rationalibus atque piissimis -is ad liquidum obviarem. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,239 contra nullum vox regia fecit -um.

antitona *v.* antichthona. ***antivolatum** *v.* *antiboladium.

antlia, -ae *f. script.:* ancla: *p. 627,36.* anthlia: *l. 61sq.* antla: GLOSS. ZDtAlt. 64 p. 78. anthilia: *l. 63.*

instrumentum putei aptum ad aquam hauriendam – Schöpfvorrichtung am Brunnen (cf. GLOSS. II 14,39 St.-S. -thlia curba [*a*] galgaruota ruota fontana [*c*] *eqs.* 22,4 uuazaruuinda): ALDH. virg. I 9 p. 237,7 limpha, quam anthlia (-thilia *var. l.*), hoc est rota hauritoria, exanthlamus (*cf.* II 219). ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1065^{B} per -am laticem de puteo exantlavi. HUGO TRIMB. laur. 226 *(v. p. 627,36).*

antoeci, -orum *m. script.* -thec-: *p. 723,1.*

qui in contrariis partibus (terrae) habitant – Bewohner entgegengesetzter Teile (der Erde): MANEG. c. Wolfh. 4 (PL 155,154^{C}) quod . . . de quatuor habitabilibus maculis in circuitu terreni puncti secundum fidem tui Macrobii constitutis et de antipodis seu -is per eas incommeabiliter dispositis affirmatur *(cf. Macr. somn. 2,5,33).* OTTO FRISING. chron. 1,1

[Sroder]

p. 37,27 (cod. B^2) quia anthecos nostros quidam manere somniant *(cf. notam ed.)*.

***antofalus, *antofanus** *v.* *antofilus.

***antofilus** (-um?), -i *subst.* *(fort. ab* ἄνθος *et* φύλλον, *cf. ital.* antofili; *v. et Diefenbach, Gloss. p. 38c s. v.* antofalus; *DuC. gr. s. v.* ἀντόφαλι) *script.:* aut-: *l. 13.* anch-: *l. 15.* -tiof-: *l. 15.* -fal-: *l. 12.* -fan-: *l. 11.*

caryophyllon, sc. flos vel fructus siccatus loti Indicae (Eugenia caryophyllata Thunb., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 336) – Gewürznelke: ANTIDOT. Augiens. p. 62,30 muscu ‹I, -fani -I s. GLOSS. Salern. p. 6b,39 gariophili magni, -fali, id est ante nati. TRACT. de aegr. cur. p. 247,14 fiat ... pulvis aromaticus ex ... gariofilo, auto-o. ALPHITA I p. 277,8 -i, id est maiores gariofili, et sunt idem antio-i gariofili quod grossi ficcubus. II p. 10,3 ancho-i ... gariofili magni idem.

***antola** *v.* *antora.

antonomasia, -ae *f.* (ἀντονομασία) *substitutio vocis communis pro speciali, pronominatio – Verwendung einer allgemeinen Bezeichnung statt der speziellen, Antonomasie:* BERTH. ENGELB. assert. 13 (Angelomontana p. 160) aer solum avium, aqua vero navium, terra demum hominum ...; enimvero terra, licet pro sua mole solidior ceteris hoc vocabulum sibi per -am prae aliis principaliter vindicaverit *eqs.*

***antonomasiatim** *adv. substitutione vocis communis pro speciali, modo pronominationis – mit einer allgemeinen Bezeichnung statt der speziellen, nach Art der Antonomasie:* BERTH. ENGELB. assert. 13 (Angelomontana p. 161) si dicimus: apostoli est auctoritas ista, -m intellegitur Paulus. *v. et l. 37.*

antonomastice (anth-, aut(h)-, antin-, -asi-, -ati-) *adv.*

1 *strictius i. q. modo pronominationis – nach Art der Antonomasie:* **a** *substitutione vocis communis pro speciali, per excellentiam – mit einer allgemeinen Bezeichnung statt der speziellen, vorzugsweise:* RUP. TUIT. medit. 1,12 p. 370A istum specialem sive proprium angelum, qui antinomatice dicitur angelus. OTTO FRISING. gest. 1,54 p. 77,2 -asice Paulum solemus vocare apostolum vel gloriosam Dei genitricem virginem singularem (CHART. Livon. B 25 p. 33,35 auto-e). CAES. HEIST. mirac. I 5,1 p. 274,24 daemones anthonomasice (anthonomatice *var. l.*) dicuntur tentatores. IOH. IAMAT. chirurg. 8,9 p. 58,18 ydropem quidem authonomatice leucoflegmantiam appellant. ALBERT. M. bon. 268 p. 155,54 sic -e (-masice *codd.*) dicitur hic mundum. cael. hier. 7,14 p. 208b,14 causa finalis *(sc. Dominus)*, quae -e dicitur causa. veget. 6,423 auto-e (-atice, antonomasice, antonomatice *var. l.*) radix vocatur *herba, cuius radix est valde magna.* Is. 22,2 p. 261,18 apud nos -e urbs ut Roma intelligitur. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 425,8 papa et imperator anthonomasice appellantur principes (*cf.* 6,61 p. 449,17). ANON. mus. Sowa 2b p. 97,11 que ... hoquetatio ... authonomatice nuncupari poterit armonia. *al.* **b** *substitutione vocis partem principalem significantis pro voce totam compositionem significante – mit der Bezeichnung des Hauptbestandteiles statt derjenigen einer Zusammensetzung:* MAURUS urin. I p. 4,14 Theophilus ... per sanguinem anthonomasice intellexit alios humores, cum sanguis dignior sit aliis.

2 *latius:* **a** *de una eademque voce i. q. egregie – auf besondere Weise:* ALBERT. M. resurr. 79 p. 287,35 -e dicitur de Christo homine, quod sit in dextera patris, de aliis *(sanctis)* autem communi modo. CONST. II 424,14 cui *(Friderico)* antiqua consuetudine imperandi -asice (-mastice *var. l.*) natura imperii arridebat (*cf.* 424,22). ANON. mus. Sowa 1b p. 41,30 que *(figurae)* cum proprietate propria nominantur authonomatice, quia sunt aliis pulcriores. *al.* **b** *modo eiusdem significationis pluribus vocibus expressae – nach Art einer Tautologie:* GUNTH. PAR. (?) orat. 11,5 p. 205C forma ... orandi canonica est eorum, qui -e canonici regulares appellantur, cum tamen canonicus nihil aliud quam regularis.

***antora** *subst. (ital.* an(ti)tora, *fort. ab* anti *et* φθορά, *cf. C. Battisti–G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 230.232) script.:* ancho-: *p. 724,10.* antho-: *p. 724,4.* -tola: *p. 724,4.*

1 *aconitum salutiferum – fahler Sturmhut (Aconitum anthora L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 98):* BOTAN. Sangall. 48,1 herba -a dragmas III teris *eqs.* RECEPT. Sangall. II 58 herba antola. ALPHITA I p. 276,45 anthora herba est sic dicta, quod contra thoram, id est herbam venenosam (*sim.* II p. 10,27). **2** *luparia – gelber Sturmhut (Aconitum vulparia Rchb., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 108sq.):* GLOSS. IV 362,19 St.-S. -a wolsegeda (wolfegelegeda *ci. ed. in nota*). **3** *sanicula – Sanikel (Primula auricula L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 280):* ALPHITA II p. 11,11 anchora i. sanicula gilba.

***antraculus**, -i *m. (ab* antrum*?) ?(oculi) cavea – ?(Augen-)Höhle:* BENVEN. GRAFF. ocul. 2 p. 8,23 (rec. B) -us ille, in quo est occulus positus.

***antranus** *v.* *antianus. **antrax, -ix** *v.* anthrax.

***antropus** *sim. v.* *anthropus.

***antrorsum** *adv.* (ante *et* versum, *cf.* retrorsum) *in parte antica – vorn:* CHART. Wirt. II 330 p. 49,30 (a. 1149/52?) circa ipsum monasterium, dextrorsum, sinistrorsum, retrorsum et -m sita *bona.* ODO Ern. duc. 5 p. 349D paries ... paratur -m clypeis.

antrum, -i *n. (f.: l. 26) script.* -thr-: *l. 57. p. 725,5.*

I *strictius i. q. spelunca, caverna – Höhle, Grotte:* **A** *proprie:* ALDH. virg. II 787 in obliquum latices *fontis* effuderat *glarea* -um. VITA Cond. 9 (MGMer. V p. 650,14) vulpis ... ad suam (suum *var. l.*) ... remeabat -um. ERMENR. ad Grim. 29 p. 567,5 -a Musarum. ECBASIS capt. 430 leonis ad -um. *al. (v. ind.).* ADAM gest. 4,41 homines in -is subterraneis ... latitantes. OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 373,16 alii vitae suae solum Deum testem habere cupientes -is, speluncis, parietibus se includunt. ALBERT. STAD. annal. p. 338b,36sq. est -um naturale in monte et urbs de -o facta. ALBERT. M. animal. 22,46 cuniculus est animal ... in -is sub terra habitans. *al. in nom. propr.:* MARTYR. Fuld. VIII. kal. Apr. in pago Namnetico insula, quae dicitur A-um *('Indre', olim 'Antre').* CHART. Carniol. II 317 p. 249,27 Carniole A-um et castrum Lapis (*cf.* p. 250,3). **B** *in imag.:* **1** *c. sensu obscuritatis vel pravitatis:* ALDH. carm. eccl. 4,12,6 tetris herebi gaudens emersit *Christus* ab -is (MILO carm. 1,6,2,271 malis poenae quae conserventur in -is). HRABAN. epitaph. Eigil. (MGPoet. II p. 117) perparvi domatis -um *(cf.* VITA Gang. I 13 [MG Mer. VII p. 166,19] corpus in -o tumulandum sepulchri. *al.).* EINH. (?) Marc. et Petr. II 17,1 -i carceralis *(cf.* HROTSV. Dion. 174 tristifico ... in -o. PURCH. Witig. 6 sub carceris -o. *al.).* HROTSV. Agn. 210 in ... lupanaris nigrum ... -um *(cf.* 224 sordidulum ... in -um. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,134 obscoenum ... libidinis -um *[cf. Arator act. 2,7]. al.).* EKKEH. IV. bened. I 54,25 absint prędonum specora, procul -a (*cf. Vulg. Marc. 11,17* speluncam) latronum (*cf.* PETR. DAM. grat. praef. p. 17,19 -a monetae). LAMB. LEOD. Matth. I 1489 demonis egit opus aliquis, fit demonis -um. **2** *c. sensu absconsionis vel profunditatis:* WALAHFR. carm. 24,33 intima cordis -a (CARM. Walahfr. app. 5,5,5 c. mundi -a. AMARC. serm. 4,140 amor conponit c. in -o. *al.*). EPIST. var. II 34 conservato vobis ... in -o pectoris mei fide et amore (GODESC. SAXO carm. I app. 2,10,6. *al.*). SEDUL. SCOT. carm. app. 2,39 altitronus denudat anthra sophiae. *fort. add.:* AETHICUS ISTER 79 p. 60,14 -a e contrario tamdiu polita Hister resumit. **3** *c. sensu ambaginis vel difficultatis:* CARM. Scot. II 1 sol. 4,2 lector ... expediat numerorum numinis -a ordinibus variis. CHRON. Gozec. 1,25 laborintheo ... in -o. **4** *c. sensu secessus:* WALAHFR. Wett. 138 redeunt ... Augense sub -um (*cf.* 88). **C** *alleg.:* HRABAN. univ. 13,8 p. 370D -um significat hominem peccatorem. **D** *meton. i. qui in antro congregati sunt – die in der Höhle Versammelten:* ECBASIS capt. 556 qui te commorit ..., verbere contorto toto torquebitur -o.

II *latius:* **A** *cavitas – Hohlraum:* VITA Erasmi 360 statue ... ab -o. NORB. IBURG. Benn. 18 p. 884,17 -um ... interius *(altaris)* reperit ad sui receptionem corpusculi sufficienter extentum. **B** *fovea, cavum – Grube, Loch:* EKKEH. IV. pict. 522 super -a (gloss.: latibula; *cf. Vulg. Dan. 14,35*

[Strodter]

acum) leonum. NARR. itin. nav. p. 189,22 ab -o (aratro *Ta*) quodam, quo frumentum servabatur. *in imag.:* ARNULF. delic. 247 precaveat lapsum, qui fratri suffodit -um (foveam *Vulg. prov. 27. al.*). **C** *sepulchrum – Grab:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,10 fodentes ad anthro (-thor *1*) venerunt. EPITAPH. var. I 22,1 ossibus et nervis iam sum disiunctus in -o. TRANSL. Athan. Neap. 11 ad beatissimi presulis -um. THEOD. TUIT. revel. p. 293,28 hic iacet in -o sanctus martir Quirillus. *al.* **D** *crypta – Krypta:* CAND. FULD. Eigil. I 17 subtus terram, ubi pervium circuit -um. II 15,25 in parte occidua constructum cernitur -um. 19,4. **E** *carcer – Gefängnis:* VITA Erasmi 216 sunt visę . . . in -o ardere lucernę. **F** *cellula – Eremitenzelle:* ANNAL. Sangall. IV a. 980 Hartker mox -um postquam se damnat in ipsum. **G** *latebrae – Unterschlupf:* WALAHFR. Mamm. 4,3 praecisis . . . arboribus struit -a magis quam . . . tecta.

antrustio (andr-, adtr-, anstr-, andustr-, -scio, -ssio, -utio, -sticio, -usco *sim.*), -onis *m.* (*franc.* *antrôstjo, *theod. vet.* trôst) *form.:* *gen. pl.* -onorum, -anorum: *l. 39.* *? abl. pl.* -onis: *l. 43.*

1 *comes, satelles regum Francorum – Begleiter, Gefolgsmann der Frankenkönige (cf. H. Mitteis, Lehnrecht und Staatsgewalt. 1958. p. 20sqq.):* LEX Sal. Merov. 42,1 (rec. B) si quis . . . hominem ingenuum . . . adsallierit . . ., si andruscio dominicus (in truste dominica [rec. A. C]) fuerit (*inde* LEX Sal. Pipp. 70,1 [rec. D] -scio, -sticio. 70,1 [rec. E] si quis . . . -em [anstru(c)tionem *var. l.*] . . . adsallierit). 42,2 (rec. B). 70,2 (rec. A) si -scione (-ussionem [rec. B]) vel feminam talem ordine interfecit. 73,1 (rec. A) si -scione -scio (andustrione [rec. A 17]) . . . admallare voluerit. 73,6 p. 376^{b},67 (rec. B) -sco. 73,7. 106 cum viris magnificentissimis obtimatibus vel -bus. *al. (v. ind.).* LEX Sal. Merov. caus. 8,7 si quis andrustione, qui inter duos reges pagaverit, qui eum adsallierit et occiserit. FORM. Marculfi 1,18$^{capit.}$ de regis -e (-em *A 2*, anstrustione *A 1*, andrusticione *A 3*). p. 55,9 fidelis . . . noster veniens ibi in palatio nostro . . . in manu nostra trustem et fidelitatem nobis visus est coniurasse: propterea per presentum preceptum decernemus ac iobemus, ut deinceps memoratus ille inter numero -scionorum (-stionorum *A 2*, andrustianorum *A 3*) conputetur. LEX Sal. Karol. app. p. 534,48 qui -usionem, quo puer regis est, occiserit. *al.* **2** *adiutor – Helfer:* LEX Sal. Merov. 113 p. 430,25 graphio cum VII rachymburgiis antrutionis bonis credentibus . . . a casa illius ambulent. p. 430,53 qui mallat, ipsum ad nos adducant et adtrutionis secundum legem consecutus habuerit.

***anuabile** (annu-) *subst.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* manus, manualis; *vix ab* annalis, *ut ci. Diefenbach, Gloss. p. 39^{b} s. v.* annuabile) **1** *genus ferramenti – ein Eisenwerkzeug:* GLOSS. III 265,61 St.-S. -e halbisen; agum *(i.* sagum *ed.)* lachin (*cf.* 294,17 annuabile halbisin lachin). 639,37 -e habenisen. **2** *genus vestimenti – ein Kleidungsstück: v. l. 50.*

***anuatim** *adv.* (1. anus) *retrorsum – nach hinten:* RUODLIEB XIV 21 per sępem ut -m sit sibi t⟨ractum⟩.

***anudum** macht man GLOSS. III 525,38 St.-S. *(orig. et interpr. inc., subesse vid. nomen plantae).*

1. anula, -ae *f.* *muliercula senex – alte Frau* (GLOSS. II 445,47 St.-S. -a alticha [*spectat ad Prud. perist. 6,149*]): VITA Austrig. 3 (MGMer. IV p. 192,29) pauper veteranus cum -a (anenula *1^{a}*) sua.

2. *anula. *(orig. inc., ni cohaeret c.* Ani El; *cf. A. Franz, l. c.) vox quaedam arcana:* ADIUR. febr. 6 (ed. A. Franz, Kirchl. Benediktionen im Mittelalter. II. p. 481,13) Christus, qui venturus est . . .: -a, sinula, adea, libera . . . de frigoribus.

anularia (angu-), -ae *f.* *genus coloris albi ex gemmis anularibus effecti, anulare – Ringfarbe, Ringkreide (cf. Vitr. 7,14,2; Plin. nat. 35,48):* HERACLIUS II 55 cum in formosam seu angulariam vitro miscentes inficiunt ex ea colores *(v. notam ed. p. 145sq.).*

anularis (annu-), -e. **1** *adi.: ad anulum pertinens – Ring-:* WILH. SALIC. chirurg. 1,42 p. 316^{E} inter ann-em digitum et auricularem manus. *remissius de digito pedis:* WILH. SALIC. chirurg. 5,2 p. 356^{H} in planitie . . . pedis inter auricularem digitum et -em. **2** *subst. masc.: digitus, qui anulum ferre solet – Ringfinger* (*cf.* GLOSS. III 178,19 St.-S. -is vel medicinalis goltfinger. 439,17 vingerlaere. IV 34,25 golt trago): LEX Frision. 22,31 si ann-em absciderit, VIII solidis componat (*cf.* add. 2,4). HILDEG. fragm. 728 sensus in pollice, intellectus in indice, electio in medio, inceptio in -i, perfectio in auriculari, et sic sunt quinque sensus hominis . . . ut quinque digiti in manu. ALBERT. M. animal. 1,332 iste *musculus* duas cordas -i et auriculari transmittit (*cf.* 1,412).

anulatus (annu-), -a, -um. *anulo ornatus – mit einem Ring versehen:* GERHOH. glor. 21,2 p. 1152^{D} filius ann-us ferendo annulum non mutatur in illum nec annulus in ipsum (20,4 p. 1149^{B}. tract. p. 290,24 filio -o [*v. notam ed.*]). *subst. masc.:* ALBERT. M. princ. 7,1 p. 360^{a},42 ann-us secundum digitum simpliciter est ann-us, quia annulus digiti est ornamentum totius.

***anulifex**, -icis *m.* *anulorum faber – Ringmacher:* BERNH. PROV. comm. 5,5 p. 289,7 margarite pertusate, que reperiuntur apud -es.

***anulositas**, -atis *f.* *zool. i. q. figura in seriem anulorum disposita – ringförmig aufgeteilte Form:* URSO anat. 109 -i eius *(trachiae)* alliditur *vox.* ALBERT. M. animal. 4,6 terrestria *animalia*, quae sunt anulosi corporis, quorum est multa diversitas, quia -s (*p. 523^{b},14* ἐντομάς) eorum aut erit in ventre aut in dorso aut in utroque simul. 4,66 est *membrum erucae* aequalis -is per totam corporis longitudinem (*cf.* 4,46). 14,3 per -em . . . efficitur *animal* curtum, postquam fuit longum *eqs.*

***anulosus** (annu-), -a, -um. *in seriem anulorum dispositus – ringförmig aufgeteilt:* **1** *zool.:* URSO anat. 107 trachea . . . rotonda et -a (*cf.* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 91,29 canna . . . pulmonis cartilaginosa et -a est. ALBERT. M. spirit. 2,2,2 p. 248^{b},21 est compositio eius [*trachiae*] ex ann-is circulorum portionibus). ALBERT. M. anim. 1,2,16 p. 188^{b},42 in his animalibus, quae ann-a vel rugosa (*p. 411^{b}, 20* τῶν ἐντόμων) dicuntur. veget. 4,57 per totum corpus -am (annu- *var. l.*) accipiunt *animalia lumbricalia* figuram. animal. 4,65 in genere . . . -i animalis multi sunt modi sicut vespa et apis *eqs.* 12,138 animalia . . . -a habent suum exterius durius . . . et positi sunt in ipso sui anuli ligati *eqs. ibid. saepe (v. ind.). subst. neutr. i. q. animal, cuius corpus in seriem anulorum dispositum est – Insekt:* ALBERT. M. animal. 1,9 in consideratione vermium et -orum. 1,176 -a, ut apis genera. *ibid. al.* **2** *bot.:* ALBERT. M. veget. 6,56 in corticibus ramusculorum cypressi inveniuntur maculae albae, ac si sint incisae in eis in loco rupturae foliorum per circuitum, quasi cortex eius compositus est ex corticibus -is.

anulus (annu-), -i *m. (?n.: p. 727,45sq.) script.:* an(n)ol-: *l. 69sq. p. 727,44.46.48.71.728,17.35sq. al.* anal-: *p. 727,65.* -ull(us): *p. 727,54.69.728,14.16. form. acc. pl.* -us: *l. 69sq. p. 728,20. metr.* ăn-: *p. 728,22.*

circulus – Ring: **1** *de circulis in digito portandis (fere metallinis; vitreis: l. 63; de usu cf.* HONOR. AUGUST. gemm. 1,216 annuli usus ex evangelio [*Luc. 15,22*] acceptus creditur. *alleg.:* HRABAN. univ. 21,24 p. 584^{A} annulus . . . fidei signaculum significat . . ., item annulus obsignatio sacrae legis est. *in libri titulo:* REIN. LEOD. inept. 1 p. 596,40 tractatum . . . A-um titulavit *Rupertus Tuitiensis):* **A** *de ornamento:* VITA Boniti (MGMer. VI p. 123,22) non praeponebat pauperi divitem neque aureum habentem -um. ALCUIN. epist. 34 p. 76,25 digitos -is ostentationis radiare. THEOPH. sched. 2,31$^{in.}$ ex vitro etiam fiunt -i hoc modo *eqs.* VITA Otton. Bamb. III 2,13 p. 58,17 filiis . . . potentum -os et baltheos . . . contulit. CAES. HEIST. Elis. I 9 p. 358,25 -os et quodlibet aliud ornamentum. *saepe. proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,330 -us in digito, digitus cenosus in ungue. *in chart. de cessione, pigneratione:* FORM. Andec. 1° p. 5,10 cido tibi inaures . . ., annolus valentus soledus tantus. 54 transcribo ad ipsa *(sponsa)* . . . anolus de soledus tantus. CHART. Tirol. notar. II 440 -os de argento, quod dicebat sibi pignus stare (*cf.* 172).

B *de signo dignitatis:* **1** *principum (cf. Waitz, Verf.-*

Gesch. ²*VI. p. 300sq.)*: Ioh. Neap. Sever. 4 (1) -um, quod magni regis erat insigne. Pontif. Rom.-Germ. p. 135ª,1 armillas et pallium et annulum accipiat *rex* dicente metropolitano: accipe regiae dignitatis annulum et per hunc in te catholicae fidei cognosce signaculum (*cf.* Ord. coron. imp. 11,7. 14,33). Ord. coron. imp. 13,1 in digito habet *imperator* unum annulum episcopalem *(cf.* Benzo ad Heinr. 1,9 p. 602,30 cum -o pontificali; *de re cf. B. Schwineköper, Der Handschuh im Recht. 1938. p. 42)*. Benzo ad Heinr. 7,2 p. 671,12 desponsatur *rex* patriciali -o. Annal. Bland. a. 1106 misit *Heinricus IV.* filio -um imperialem cum gladio. Helm. chron. 32 p. 60,1 coronam, -um et purpuram ceteraque ad investituram imperialem pertinentia. *al. nobilium Romanorum:* Conr. Hild. ad Hartb. p. 194,5 cum -is tunc temporis *(sc. Hannibalis)* tantum nobiles uterentur. **2** *episcoporum (cf. Waitz, Verf.-Gesch.* ²*VII. p. 279sqq.; LThK. VIII. p. 900)*: Conc. Karol. 61,3 p. 810,22 dedit *Ebbo episcopus* eis *(episcopis electis)* . . . -os et baculos suae auctoritatis in confirmationem eorum ordinationis. Bruno Querf. Adalb. A 15 episcopus ad episcopium redit, pro cuius regimine virgam, pro pignore -um dante apostolico, accepit. Humb. Sim. 3,6 p. 205,13 quid . . . ad laicas pertinet personas sacramenta ecclesiastica . . . distribuere, camyros scilicet baculos et -os? Chron. Hild. 20 p. 856,5 -os . . . duos pontificales suo nomine inscriptos. Carm. de anulo 4,1 (MG Lib. Lit. III p. 726) -us et baculus sunt pontificalia sacra, quę falso cesar arrogat esse sua. Const. I 91 papa Paschalis concedet . . ., quod domnus rex illum *(episcopum electum)* -o et virga investiat. Cosmas chron. 3,8 cesar . . . dans Hermanno -um et virgam episcopalem. Const. I 107,1 ego Heinricus . . . dimitto . . . catholicę ecclesię omnem investituram per -um et baculum. *saepe.* *expressius de iure investiendi episcopos:* Otto Frising. gest. 1,29 p. 46,38 papa concessit Siculo virgam et -um, dalmaticam et mitram atque sandalia. **3** *abbatum:* Dipl. Karoli III. 182 p. 304,33 (spur. s. XII.) investientes ipsum abbatem ⟨et comitem⟩ per -um aureum de prefato comitatu. Chron. reg. a. 1143 (rec. I) hic *abbas* a domno apostolico ad decus ecclesiae suae promeruit -um antecessoribus suis non concessum. Herm. Altah. advoc. p. 375,9 abbas per Hermannum . . . privilegium infule et -i . . . inpetravit. **4** *magistrorum ordinis Teutonici:* Statut. ord. Teut. p. 95,14 frater . . . ducat electum *(sc. magistrum)* ante altare . . . assignans sibi officium cum -o et sigillo *eqs.* **C** *de signo sponsalium:* **1** *saec.:* Chron. Fred. 2,62 p. 85,23 commutantis ab invicem anolis. 3,18 p. 99,30 hoc -um tibi direxit *Chlodoveus.* p. 99,32 accipe . . . anolum hoc meum. Leg. Wisig. 3,1,3 cum . . . -us arrarum nomine datus fuerit vel acceptus. Liber hist. Franc. 11 p. 255ª,17 (rec. A) anolus eius et reliqua ornamenta sponsalia. Capit. reg. Franc. 296 p. 426,6 accipe -um, fidei et dilectionis signum atque coniugalis coniunctionis vinculum. Chart. Argent. I 617,45 p. 480,16 annuli visitales, annuli sponsales. Otto Sanblas. chron. 51 p. 86,16 a quo *(rege)* . . . amplexata *filia Philippi* publici signo osculi mutacioneque -orum subarratur. Chart. Tirol. notar. I 47ª p. 21,37 eam annullo desponsavit. *al.* **2** *eccl.:* Aldh. virg. I 45 p. 298,19 ab alio amatore praeventa sum, qui me -o fidei suae subarravit. Pontif. Rom.-Germ. p. 143ᵇ,26 accipe annulum fidei . . ., ut sponsa Dei voceris. Land. Mediol. hist. I 2,35 p. 72,44 urbani sacerdotes in manibus dexteris -os cotidie deferebant, quatenus ecclesiae sponsos esse ostenderent. Wibald. epist. 235 misimus tibi -um subarrationis, ut nullum preter Christum amatorem admittas. *al.* **D** *de sigillo (cf. Bresslau, Urkundenlehre.* ²*II. p. 548sqq.)*: **1** *proprie:* **a** *principum:* Form. Marculfi add. 2 manu propria subter firmavimus et de -o (analo *cod.*) nostro sigilavimus. Lex Baiuv. 2,13 -um aut sigillum. Dipl. Pipp. 3 p. 6,4 -o regio adfirmare. 15 p. 21,29 -i nostri inpressione adsignari (Dipl. Ludow. Germ. 13 p. 16,32. Thegan. Ludow. 19. Dipl. Conr. I. 14 anulli nostri i. Dipl. Heinr. III. 228 p. 305,4. *saepe. cf.* Dipl. Arnulfi 30 p. 45,19 -o nostrę impressionis). Chart. Fuld B 43 p. 76,19 de anolo nostro sigillare. Vita Boniti 2 (MGMer. VI p. 120,18) -o ex manu regis accepto referendarii officium adeptus est *Bonitus (cf.* Vita Ansb. 4 [MGMer. V p. 621,24] gerulus -i regalis; *de re cf. Brunner, Rechtsgesch.* ²*II. p. 156)*. Vita Melan. 5 (MGMer. III p. 374ª,29) per -um suum . . . concessit *rex villam.* Trad. Ratisb. 95 praecepto -oque prefatę magnitudinis firmetur *commutatio.* Dipl. Karoli III. 143 p. 230,19 de annulo nostrae dignitatis consignari. Dipl. Arnulfi 25 p. 37,25 -o . . . imaginis nostrae . . . insigniri. Dipl. Zwent. 3 -um . . . nostrum imprimere. Dipl. Otton. I. 140 p. 221,21 -o nostre munitionis. Dipl. Otton. II. 63 -o . . . nostri imperialis palatii. Chron. Reinh. a. 1227 p. 610,53 annulum, quo pro discreto sigillo utebatur *princeps Heinricus.* Chart. Burgenl. 510 p. 342,6 privilegium . . . regis dupplici sigillo et annulo . . . signatum. *saepe.* **b** *magistratuum sim.:* Leg. Wisig. 10,2,6 p. 394,21 -o (anullo *var. l.*) iudicis aut saionis (*cf.* p. 395,21). p. 395,20 si aliquid ibi repositionis habeatur et -o (anullo *var. l.*) domini sui non est signatum. Dipl. Merov. I 78 p. 70,5 de anolo ipsius Grimoaldo, maiorem domus nostri, sigellatum *sacramentum.* Lex Raet. Cur. 3,19,4 pecunia omnia in uno collegatur . . . et de anulus (-os *var. l.*) ipsorum bonorum hominum segelletur. Audrad. carm. 3,12,132 praeses . . . praecipit illum . . . carcere claudi cum sanctis -oque suo signavit et ipse. **c** *episcoporum:* Capit. reg. Franc. 1 vestras epistulas de -o vestro infra signatas. Form. extrav. 20 -o ecclesiae nostrae bullare. Adso Frodob. 30 (MGMer. V p. 85,16) ossa . . . pontificali -o diligentius signans. Sido ad Gozw. p. 244,4 episcopus . . . -o suo libertatem resignans privilegio sua bulla insignito confirmavit. *al.* **2** *in imag.:* Form. Laudun. 5 p. 515,6 dile⟨ctionis⟩ -o in corde nostro esse signatum. **3** *meton. i. q. vocatio in ius anulo ducis obsignata – gerichtliche Vorladung, die das herzogliche Siegel trägt:* Chart. Pommerell. 214 p. 176,15 (a. 1266) coram nobis, cum nostro annulo fuerint evocati, . . . respondebunt. **E** *de signo virtutis cuiusdam magicae sim.:* Sermo de sacril. 21 qui de anolo aureo vulnus circat, vel qui propter dolorem oculorum annolum qualecumque sibi super ipsum oculum ligat (*cf.* 22). Godesc. Saxo gramm. 2 p. 476,15 Gigas . . . vidit -um in digito hominis mortui *(cf.* Epist. Ratisb. 6 p. 294,2 *[v. et notam ed.])*. Hildeg. phys. 5,8 oculum piscis . . . in argenteo annulo besmyde (*cf.* 6,7 p. 1292ᴬ). Rahew. gest. 4,45 p. 285,8 preciosa . . . quasi munuscula . . ., medicinas, -os, gemmas . . . venenatis furfuribus circumlita (*cf.* Theod. Palid. annal. a. 998). *fort. sensu symbolico:* Ars med. 1 p. 418,13 chirurgiae . . . -um ferreum, diaeteticae . . . baculum. **II** *usu vario:* **A** *strictius:* Theoph. sched. 3,56 -us, per quem inserto digito portari possit *colum.* Caes. Heist. Elis. I 3 p. 350,14 in quolibet . . . ludo sive -orum sive denariorum (*cf.* 12 p. 361,6. Vita Ermin. 35 p. 497,2 cum . . . vitreis -is [annulis *4*] more luderet *Leukardis* puellari). Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 150,14 hii annuli *(sc. in iactis)* sive sint ferrei sive enei sive cornei *eqs.* Chart. Hans. I 432 p. 144,21 navis . . ., que habet retro -os *('Ösen' P. Heinsius, Das Schiff der hansischen Frühzeit. 1956. p. 123)* ferreos. *al. v. et p. 729,4. alleg.:* Absal. serm. 28 p. 163ᴬ per quatuor -os (circulos *Vulg. exod. 25,14*) aureos quatuor exercitia praelatorum . . . debemus accipere. **B** *latius de rebus circuli formam exhibentibus:* **1** *zool. de dispositione continua circulorum:* Constant. Afric. theor. 3,20 p. 12bᵀ deforis panniculos habet unusquisque -us sicut operimentum canalis pulmonis (*cf.* Ps. Galen. anat. 23 p. 203ᶜ). Albert. M. animal. 1,29 quod *(animal)* habet rugas -orum (*p. 487ª,33* ἐντομάς) in corpore suo anterius aut posterius. 4,7 habent *animalia* -os duplicatos, ita quod unus corrugatur super alium, quando se contrahunt animalia illa. 26,1 corpora eorum *(animalium)* ubique esse insecta et quasi ex -is ex centro generationem habentibus composita. summ. theol. II 4,14,3,1 p. 175ª,15 pennas, pinnulas, annulos. *ibid. al.* **2** *techn. de corona ex granis formata:* Theoph. sched. 3,26ᵐᵉᵈ. designabis -um, qui inter nodum et pedem *calicis* . . . debet esse *eqs.* 3,43 -um . . . deaurabis *eqs.* **3** *de compede:* Chron. Albr. a. 1208 p. 888,12 quos *(fratres)* . . . in diligenti custodia in annulis detinuit.

[Sroder]

1. anus, -i *m.* *metr.* ăn-: *l. 23.*

I *gener. i. q. circulus – Ring* (*cf.* GLOSS. IV 223,35 St.-S. ringa): CHRON. Noval. 2,7 p. 86,9 in cuius *(baculi)* summitate plurimis configi precepit anulis, qui per singulis ipsorum -orum singulis tintinnabulis appendi fecit. NIVARD. Ysengr. 5,1263 quod foribus nostris omnes detraxeris -os (*cf.* 1295).

II *anat.:* A *strictius i. q. orificium intestini recti, culus – Mündung des Mastdarms, After* (*cf.* GLOSS. III 433,54 St.-S. arsloch): AESCULAPIUS 43 p. 73,5 in -o multę fiunt caussae *eqs.* (*sim.* GLOSS. med. p. 77,11). UNIBOS 18,1 (ed. K. Langosch, Walthartus, Ruodlieb, Märchenepen. p. 256) -um dum certat tergere, herbam festinat rumpere. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 61,1 trahentes *pulli* -um ad marginem nidi ... non sordidant nidum. BRUNUS LONG. chirurg. 2,6 p. 124^{D} exitura -i. ALBERT. M. animal. 1,480 quod circumstat ipsum *(sphincterem)*, est -us, qui est callis stercoris vehementis sensus positus in clibani parte infima. 4,45 habet *membrum intestinale* -um (*p. 529^{a},13* ἡ τελευτὴ τοῦ ἐντέρου) supra caput suum. 22,97 ericius ... duos -os ad stercus eiciendum solus dicitur habere. WILH. SALIC. chirurg. 4,4 p. 37,10 longaon ... finitur in -o, et circumdant ipsum -i foramen quinque venae. *al.* *c. sensu detrectationis:* EGBERT. fec. rat. 1,32 ignis -o, cibus ore licet – privignus at idem *(cf. notam ed.).* SALUTARIS POETA 67 (ed. P. Leyser, Hist. poet. et poem. p. 2061) in nebulone nihil differt sonus oris et -i. NICOL. BIBER. carm. 932 (ed. Th. Fischer. 1870) iuris perversor, -i cum pollice tersor. *v. et l. 55.* B *latius:* 1 *sphincter – Aftermuskel:* TRACT. de aegr. cur. p. 323,37 sister, id est -us, paralisim pati dicitur. 2 *intestinum rectum – Mastdarm:* ARS med. 5 p. 423,22 longaon vel -us. RICHARD. ANGL. anat. I 374 ultimum *intestinum* longaon vel -us, qui etiam rectum intestinum nuncupatur. 3 *infima pars spinae – unterster Teil der Wirbelsäule, Steißbein:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,4 p. 6b^{r} spondiles ..., que sunt iuxta -um, duorum sunt ossium, quorum unum vocatur iuxta -um ..., alterum os vocatur ipse -us, similiter de tribus factum ossibus (*cf.* 2,8 p. 6a^{v}. IOH. IAMAT. chirurg. 6,1 relicum *os* appellatur -us).

2. anus, -us *f.* *acc. sg.:* -em: *l. 50.* -am: *l. 51.*

mulier senex – alte Frau (*cf.* GLOSS. III 437,10 St.-S. altzwip. 715,25 -us vel vetula quene. *adde:* II 470,31 -us i. stiuf⟨muoter⟩ *[ad Prud. c. Symm. 2,177, non accurate versum]):* 1 *gener.:* CONC. Karol. 39^{B},23 propter -us ... et infirmas debet intra claustra ab abbatissis mansio fieri. MIRAC. Trud. 6 quaedam -us mansionarii officio functa. ALBERT. M. animal. 10,46 mulier multum pariens ... cito fit -us. *al.*

2 *c. colore quodam:* a *c. sensu verecundiae:* COSMAS chron. 3,11 dimitte -um *(cf. app. crit.)* quiescere in pace. EPIST. Hildeg. 25 p. 401,10 hauriendo de pectore veterano sanctae -us aquas sapientiae (*cf.* p. 402,3). b *c. sensu detrectationis:* ARBEO Corb. 29 ut ipsam iam anem (-um *1 p. corr.*, canem *corr. in* anam *2*) propriis cederet *vir Dei* manibus. EMBOLIS Amalar. 15 -us ... dicuntur vetulae feminae, de quibus ... dicitur, quod habent usum supervacua quaeque ... referre. CONFL. ovis et lini 28 foeda ... -us. NIVARD. Ysengr. 2,128 anus -usque pavent, sed magis anus -u. CARM. Bur. B 81,4,5 -us, licet vetula, mire petulatur. *al.*

anxia, -ae *f.* *constrictio, angustia (spiritus) – Beklemmung, (Atem-)Beschwerde:* ANTIDOT. Bamb. 38 nec angustiam nec -am, sed confortationem ... corpori prestat *antidotum* epilemticis.

***anxiabiliter** *adv.* *studiose, enixe – eifrig, angelegentlich:* CHRON. Salern. 128 cenobium beati Benedicti -r pergere cupit *Guaiferius.* 153 eadem ... verba ancxiabiliter repetebat.

***anxialis**, -e. *trepidus – angstvoll:* ANNAL. Xant. a. 871 ecclesia ... -i spiritu gemens.

***anxianus** *v.* *antianus.

***anxiatio** (ansiacio), -onis *f.* *dubitatio, ambiguitas – Ungewißheit, Zweifel:* ACTA imp. Winkelm. I 633 p. 512,33 (a. 1233) si ... oriretur ... aliqua dubitacio inter partes ..., illa dubitacio et ansiacio diffiniatur ... et interpretetur ad ... voluntatem dicti domini Persavalli.

anxietas, -atis *f.* *script.* ansi-: *l. 35.*

1 a *trepidatio, sollicitudo, tristitia – Angst, Kummer, Betrübnis (def.:* ALBERT. M. bon. 366 p. 201,4 dicit ... Gregorius et Iohannes Damascenus, quod quattuor sunt genera tristitiae, scilicet achos, -s [*PG 40,688A et 94,932B* ἄχθος], invidia, misericordia. 375 p. 205,27 -s ... vocatur tristitia aggravans et praecludens cordi et rationi vias evasionis et ideo dicitur angustum et anxium): RIMB. Anscar. 26 p. 57,4 cum ... pro hac re in maxima esset positus -e. POETA Saxo 1,103 ut ... pontificis succurreret -i. HROTSV. Gall. I 2,1 -e cordis fatigor. RUOTG. Brun. p. 18,4 -s et metus ... comitum *(gen. obi.).* CARM. Bur. B 163,4^{a},4 (p. 274) laxum mee vinculum fac -is. *al.* *seq.* qualiter: OTTO FRISING. gest. 2,7 p. 107,19 erat ... multa ... principis -s, ... qualiter controversia ... terminari posset. *proverb.:* ADALBOLD. Heinr. 32 cuique modesto ... proximi calamitas propria fit -s. *c. sensu misericordiae:* CONC. Merov. p. 32,29 quidquid aerumnarum ... unus susciperit, consolatio fraternae ancxietates relevit tribulantes. b *afflictatio, pressura – Bedrückung, Drangsal:* WETT. Gall. 9 meroris -s. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 896 p. 127,25 totus ... exercitus maxima -e et penuria preoccupatus (*cf.* p. 127,27). EPIST. Worm. I 10 p. 27,12 sollicitudinum obpressi -bus. TRAD. Frising. 1458^{a} soluti ab omni servili -e. SIGEB. GEMBL. Theod. 22 p. 482,14 evomens ... ab animo omnem curialis -is nauseam. DIPL. Heinr. IV. 351 p. 464,8 magnis difficultatibus et -bus. ALBERT. M. eccl. hier. 3,11 p. 586^{a},16 'in ... multitudine -um' (*PG 3,430C* τῶν ἀνιόντων [ἀνιώντων *var. l.*]), id est tribulationum. *al.* *meton. de homine ipso:* PAUL. BERNR. Greg. 45 p. 498,19 pater furum ..., custos susurrationis, -s conspirationis. c *intentio, cupiditas – Spannung, Verlangen:* AGIUS vita Hath. 19 quanta -e et parumper cellula egressos nos requisierit (*cf.* epic. Hath. 76 qua -e meam gestierit faciem).

2 a *constrictio, angustia (spiritus) – Beklemmung, (Atem-)Beschwerde:* ANTIDOT. Glasg. p. 114,25 non ansietate facit *antidotum*, ... sed fortitudinem prestat (*cf.* p. 126, 42). CONSTANT. AFRIC. theor. 5,11 p. 20b^{r} multa pessima accidentia ... sicut alienationes ..., nimie -es. MAURUS urin. I p. 33,32 si -em haberet *mulier.* b *dolor, vexatio – Schmerz, Pein:* TRIUMPH. Remacli 2,16 sitis -e. METELL. Quir. 43,6 corporeis super -bus.

anxietudo, -inis *f.* *dolor, vexatio – Schmerz, Pein:* WOLFHER. Godeh. II 26 p. 210,26 cogente gravissima doloris -e. CARM. de Rob. 22 vulnere te crudo tristis necat -o.

anxio, -atum, -are *vel* **anxior**, -atus sum, -ari.

1 a *act. i. q. afflictare, premere – bedrücken, bedrängen:* TRAD. Ratisb. 773 (c. 1126/29) femina ... pro iniusta servitute ab Adalwardo ... -ta. b *medial. i. q. pavere, sollicitari, se afflictare – sich ängstigen, sich beunruhigen, bedrückt sein:* AGIUS vita Hath. 16 -ari tam vehementer coepit *Hathumoda*, ut pene decessura videretur (*cf.* 17. TRANSL. Libor. 25). LAUR. LEOD. gest. 31 Raynaldus ... aeger anxiebatur *(sic?)* iraque et dolore extra se rapiebatur. *seq.* quod: FROTH. epist. 12 inde me usquequaque fateor -ari, quod *eqs.* *?intrans.:* HROTSV. Cal. 9,14 cordetenus contristor, -o, gemo, doleo super impietate mea.

2 sibi -are *i. q. constrictione affici, dolere – sich beklemmt fühlen, Schmerz empfinden:* ANTIDOT. Augiens. p. 44,34 qui sibi -ant in stomacho languente.

adi. **1. anxians**, -antis. *pavidus – ängstlich:* ROLAND. PATAV. chron. 8,10 p. 109,12 Tolbertus ... et Albertus ... -es et fugientes secuti sunt fugientem.

2. anxiatus, -a, -um. 1 *pavidus, sollicitus, afflictus – ängstlich, besorgt, bedrückt:* BONIF. epist. 63 p. 129,5 ancxiatae mentis solacium ... quaerere. RIMB. Anscar. 36 p. 71,17 qua de causa cum nimium esset ... episcopus -us. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 312,32 exercitus ... satis superque -us. *al.* 2 *angustus, artus – eng, straff:* STEPH. EDD. Wilfr. 38 coangusta et ancxiata vincula.

anxius, -a, -um. *script.* ansi-: *p. 731,36.*

1 a *pavidus, sollicitus, afflictus – ängstlich, besorgt, bedrückt:* CAND. FULD. Eigil. I 11 non turbulentus vultu, non

[Sroder]

-us animo. WANDALB. martyr. invoc. 35 aeger et -us. RIMB. Anscar. 19 p. 39,33 pastor ... nimio merore -us. THIETM. chron. 4,40 -a mente. 7,23ex. cor -um. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 138,9 implorasti *(Roma)* misera felicem, ... -a securum. *al. ?c. acc.:* IONAS BOB. Columb. 1,20 p. 195,23 -us pater tantorum membrorum dispendia (-o *var. l.*). de: RIMB. Anscar. 38 p. 73,10 de hac re ... -us. *inconstans – schwankend:* THIETM. chron. 3,26 nutat ancxia ... populi sententia (6,32). **b** *studiosus, intentus, cupidus – eifrig, bedacht, begierig:* IONAS BOB. Ioh. 2 -a cordis vota. WILLIB. Bonif. 1 p. 6,13 ancxiae voluntatis augmentum. 8 p. 44,21 coepit *Pippinus* -us vota Domino devota persolvere. TRAD. Frising. 394 -e petitioni obtemperans. CARM. Bur. B 105,10,2 sine re iactantiam -i venantur *moderni. al. c. gen.:* DECRET. Burch. 19,5 p. 971A dum -i fuerint hospitii. TRANSL. Auct. 5 ne quisquam forte furti -us alicubi latitaret. *al.* ad: LEO MARS. chron. 2,64 p. 672,39 ut sunt ad rapinam avidi, ad invadenda aliena bona inexplebiliter -i. **c** *terrificus, sollicitans, gravis – beängstigend, beunruhigend, bedrückend:* IONAS BOB. Ioh. 3 -o cordis stimulo (4ex.). WILLIB. Bonif. 5 p. 20,4 ancxio ... dolore. RUOTG. Brun. 19 p. 18,14 sollicitudo. BRUNO QUERF. Adalb. A 32in. mors. THIETM. chron. 2,20 rebus ... in -is (4,71). CARM.Bur. B 108,1a,5 mens ... estuat in tumultus -os. *difficilis – beschwerlich:* EPIST. ad Hildeg. 63 p. 283B commissum ... arduum et -um, regimen scilicet animarum. **2** *constrictus, angustus – beklemmt, beengt:* TRACT. de aegr. cur. p. 217,6 -us spiritus. WILH. CONG. chirurg. 912 faciunt *glandulae* ... -am aeris attractionem.

adv. **anxie.** **1** **a** *pavide, sollicite – angstvoll, besorgt:* AGIUS vita Hath. 2 -e ingemuit. HROTSV. Cal. 2,1 -e diuque gravem sustinui dolorem. *al. inconstanter – schwankend:* OTTO FRISING. gest. 2,41 p. 150,16 hac illacque ad inquisitionem veritatis non circumfertur dubie anxius et -e dubius. **b** *intente, studiose – angelegentlich, eifrig:* ALTFR. Liutg. 1,30 cupiens -e. CHRON. Salern. 105 p. 105,30 quid est, quod domino meo ipsum nimirum ansie (anxie *ed. in nota*) querit? EKKEH. IV. pict. Mog. 830 -e querebant, quapropter et inveniebant. NARR. de lib. Fab. 1 -e die noctuque ... meditatur. *al. vehementer – heftig:* LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 256,16 -e aestuaverat. **2** *dolenter – schmerzhaft:* UFFING. Ida 1,14 haec ... paralisi per quinquennium -e torquebatur.

anxu(n)gia *v.* axungia.

***anypostatos** (anap-), -on. (ἀνυπόστατος) *subsistentia carens – substanzlos:* ALBERT. M. summ. theol. I 8,35,3,1 p. 364b,28 dicit Damascenus, quod 'verbum Dei non est anap-on (*PG 94,805A* ἀπυπόστατον), sed subsistens' (*cf.* p. 366b,13). *Sroder*

anzer *v.* anser. ***anzinga** *v.* *andecinga.

aorasia, -ae *f.* (ἀορασία) *script.:* acra-: *l. 58.* acris-: *l. 55.60.62.* aoris-: *l. 59.61.* auris-: *l. 64.*

caecitas momentanea et partialis – vorübergehende und teilweise Blindheit (cf. Vulg. gen. 19,11 [gr. ἀορασία*] et Aug. quaest. hept. 1,43; def.:* ALBERT. M. eth. 3,1,10 p. 207a,17 quae [*caecitas*] dicitur acrisia, in qua caecitate caecus omnia videt praeter hoc solum, quod ibi et nunc convenit): SIGEB. GEMBL. Theod. 5 barbaros percussos ea coecitate, quae Graece dicitur acrasia. SICARD. chron. a. 649 p. 146,24 percussus -isia (ab orisia *var. l.*). THIETM. peregr. 21,3 latrones ... mentali cecitate percussi et acrisia. OLIV. hist. Dam. 31 p. 220,10 noctibus velut -isia percussi apertis oculis nichil videre dicebantur. VITA Mariae rhythm. 6885 luminis acrisia percutiebantur. THOM. Tusc. gest. p. 514,36 divina ... voluntate percussus aurisia.

***aorta,** -ae *f. vel saepius* ***(ad)ort(h)i** (adh-, ab-, -y, abhar *sim.*) *indecl.* (ἀορτή; *inde arab.* awurṭi, *cf. A. Fohnahn, Arabic and Latin anatomical terminology. 1922. p. 22*)

1 *arteria magna a corde exiens – Hauptschlagader, Aorta:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,13 p. 8br altera *vena* est priore maior, quam Aristotelici vocant orthy, audacem vero medici. 3,22 p. 12av unde *(e sinistra parte cordis)* maior arteria exit, que vocatur orthy, et omnium est fons arteriarum totius corporis (*sim.* MAURUS anat. I 58 adhorti [adorti, aborti *var. l.*]. RICHARD. ANGL. anat. I 223 adorti [abortis *var. l.*]. II p.85,22 adorti). MAURUS (?) anat. II p. 20,4 arteria ... dicitur adorthi, quae ... bifurcatur. Ps. GALEN. anat. 22 p. 201D alia vena egrediens a corde est illa, quae dicitur -a (adorti p. 25,35 [rec. Vind. m.1]), quae defert sanguinem vitalem per totum corpus. ALBERT. M. somn. 1,2,7 p. 148b,18 quarum *(venarum)* una vocatur magna et alia maior; illa proprio nomine vocatur adorti. animal. 1,452 *venae* derivantur a duabus venis, quarum una est pulsans, quae orti vocatur, et altera est quieta, quae vocatur ventrem habens (*cf.* 1,615 ab orthy descendente exeunt duae venae, una ... quieta, quae venit a vena maiori ..., altera est pulsans, quae venit ab orthy). 3,17 quam *(venam)* quidam ... Graecorum vocant orthyn (*p. 512a,20* ἀορτήν). 9,72 quaedam *(venae)* ... sparguntur iuxta venam, quam abhar (*p. 586b,20* πρὸς τὴν ἀορτήν) Arabes vocant. 12, 116 ut habeat cor ... calorem ... in duabus venis, scilicet in vena maiori et in adorti (*p. 652b,29* ἀπὸ ... τῆς καλουμένης ἀορτῆς). 13,39 de ea *(vena)*, quae Graece orthy (*p. 667b,16* τῆς ἀορτῆς) vel adorty vocatur ab Arabe, qui articulum Arabicum praeponit Graecae dictioni. *ibid. saepe.* **2** *arteria in tempore sita – Ader an der Schläfe:* ANTIDOT. Glasg. p. 141, 28 deunguis frontem et -as, templas et naribus.

ap *v.* 2. a(b). ***apactuo** *v.* *appactuo.

***apaedeusia** (apedeps-), -ae *f.* (ἀπαιδευσία) *defectus doctrinae – Mangel an Bildung:* ALBERT. M. metaph. 4,2,2 p. 221b,8 iste error contigit eis *(imperitis)* propter apedepsiam (*p. 1006a,6* ἀπαιδευσίαν); est autem apedepsia ignorantia, qua non cognoscitur, quorum oportet quaerere demonstrationem.

***apagesis** (-isis) *subst.* (*cf.* apage sis) *per confusionem (v. notam ed.) i. q. nugigerulus – Lügenbote:* GLOSS. IV 34,29 St.-S. -is gibostrago. 130,62 -isis gipostrago.

apallarea, -ae *f.* (ἀπαλός, *cf. A. Ernout – A. Meillet, Dictionn. étym. de la langue Lat. 41959. p. 38*) *cochlear – Löffel:* COD. Karol. 17 p. 517,37 pro ... benedictionis causa direximus vobis -am unam. *cf. ThLL. s. v.* applar.

***apallis** *subst. (orig. inc.) species herbae, fort. i. q. polygala – Pflanzengattung, viell. Kreuzblume:* MAPPAE CLAVIC. 277 -is (gloss.: alii ramitan, alii cordenan, alii poligalla; herba est alta *eqs.*) lactis eius collecti et sicci aureas IIII.

***apalo,** -are. (apalus) *mollire, testa privare – weichmachen, abschälen:* BERNH. PROV. comm. 7,1 p. 294,28 ova sorbilia vel apala, id est sine pelle, id est sine testa exteriori nata; dura etiam ova potes -are sic: pones ea in aceto *eqs.*

apalus, -a, -um. (ἀπαλός) *script.:* apul-: *l. 52.* appol-: *l. 57.*

mollis, testa privatus – weich, abgeschält: AESCULAPIUS 33 p. 51,33 pisces teneros, quos aspratiles (spapodasces *cod. Augiens. 120*, apalos sarces *cod. Sangall. 751*, apalos *cod. Casin. 97, Bruxell. lat. 1342–50*) vocant. AURELIUS 13 p. 715, 9 dabimus ova apula (TRACT. de aegr. cur. p. 186,22. IOH. IAMAT. chirurg. 8,26 p. 68,5. *v. et l. 44*). ALPHITA I p. 277,13 sqq. -um interpretatur sine pelle, inde et dicuntur ova -a, id est sine pelle vel sine testa seu mollia, inde dicitur -a sarcos, id est caro mollis ... et ab hac mollitie quaelibet sorbilia dicuntur -a vel appola.

***apantema,** -ae *f.* (*cf.* ἐξάνθημα *et* ἀπόστημα) *species apostematis – Geschwürart:* ANTIDOT. Glasg. p. 141,41 miracopum pro -as et scabiola minuta ... sic conficis.

***aparachytus** (paratic-, paracit-), -a, -um. (ἀπαράχυτος) *merus – unvermischt:* DYASC. p. 193b vinum, quod dicitur paraticum (aparacytu *Diosc. lat. 5 p. 172,9; cf.* DIAETA Theod. 326 vinum paraticum [paracitum *var. l.*]).

aparctias *(m.)* (ἀπαρκτίας) *ventus septentrionalis – Nordwind:* HONOR. AUGUST. imag. 1,55 primus cardinalis *ventus* septentrio, qui et -as, faciens frigora et nubes.

***aparilla, *apatilla** *v.* *asparilla.

apathia (aphatia), -ae *f.* (ἀπάθεια) *impassibilitas – Empfindungslosigkeit:* ABBO SANGERM. bell. 3,72 āphătiam (gloss.: impassibilitatem) amendant.

***apedepsia** *v.* *apaedeusia. **apeliotes** *v.* apheliotes.

[Baader]

Apella (Apae-, Appe-), -ae *m.* *de Iudaeo i. qui sine pelle (fidei) est – einer der ohne das Kleid (des Glaubens) ist (pendet ab Hor. sat. 1,5,100 ut Papias s. v.* -a Iudaeus sine pelle): EGBERT. fec. rat. 1,1036 scissa tibi pellis fidei, Iudeus -a. THIETM. chron. 6,16 antistiti mercatores et Iudeos Apaellas (Appellas CHRON. Thietm. 6,16) . . . reddidit.

Apellaeus (apileos) *(m.)* (Ἀπελλαῖος) *nomen mensis Graeci – griechischer Monatsname:* BEDA temp. rat. 14,14 vocatur . . . apud eos *(Graecos)* ipse December Apileos (Aphi-, Apelios *var. l.; cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz V 167,24).*

1. apello, -ere. (ab *et* pellere) *depellere – vertreiben (cf.* GLOSS. II 733,40 St.-S. -i [app- *ED*] fartriban): CARM. Cent. 95,13 quem *(dolorem)* Deus -at (app- *B*). 126,4 poscite divum, ut procul -at debita cuncta sua. *v. et* aspello.

2. apello *v.* 1. appello. **3. apello** *v.* 2. appello.

***apendis, *apennis** *v.* *appennis.

***apepsia** (apicia) *(f.)* (ἀπεψία) *indigestio – Unfähigkeit zum Verdauen:* GLOSS. med. p. 8,10 apepicia (-tia *var. l.*) vel oxyregmia, hoc indigestio vel acres ruptus. *Baader*

aper, apri *m.* *script.* abro: LEX Sal. Pipp. 52,3. RECEPT. Sangall. I 51. *v. et l. 27. form. acc. pl.* -es: *l. 33. metr.:* ăpr-: *l. 47.58. al.* āpr-: *l. 44.54. al.*

1 *sus silvaticus, singularis – Wildschwein, wilder Eber, Keiler (Sus scrofa L., cf.* GLOSS. III 33,26 St.-S. -r ebir, eberswein, wiltswein, swein): **a** *proprie:* LEX Sal. Merov. 33,5 si quis -um lassum, quem canes moverunt, occiderit *(cf.* PACTUS Alam. V 7 [abro *4.5*]). ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,1 -i frendunt (CARM. Bur. B 132,3[a],10). WALAHFR. imag. Tetr. 122 ursus, -r . . . domitique dracones. WANDALB. mens. 317 -os silvis . . . duros quaerere . . ., dum . . . praedurant ictibus armos antiquaque fricant solidandas arbore costas *(cf.* ALBERT. M. animal 6,97). DIPL. Arnulfi 184 p. 285,23 (spur. s. X.[med.]) ad venandos ursos et -es *(inde* DIPL. Otton. II. 165 p. 186,47 -os. *al.).* DIPL. Otton. III. 93 cervum aut cervam, -um vel apram . . . capere *(cf.* DIPL. Heinr. II. 80 de genere cervorum . . . aut -orum . . . agitare . . . marem seu feminam. 367 -um vel lefam. GESTA Halb. p. 89,30 -um vel suem). ECBASIS capt. 721 lupus infestus pecori, venantibus -i. EKKEH. IV. cas. 48 canes . . . ad Tuscos, ut quidam ait *(Iuven. 1,22),* minandos aluerant -os. CHRON. Ebersb. I p. 10,17 repperit . . . insolitae magnitudinis vel singularem -um silvarum *(cf.* ALBERT. M. animal. 22,20 -r silvestris bestia est saeva, quae . . . a nonnullis singularis ferus appellari consuevit). NIVARD. Ysengr. 3,48 Grimmo tribunus -is. METELL. Quir. 3[a],47 campos innumeri sanguine Martios pardi, linx, -r inbuunt. CARM. Bur. B 64,3 Erymantheum . . . -um. ALBERT. M. animal. 1,50 *animalia* non recipientia doctrinam bonorum morum sicut -r agrestis ([*p. 488[b],14* ὃς ἄγριος]. 5,57 -r sive porcus agrestis [*p. 546[a],7* κάπρος]). 2,46 quaedam autem *animalia* inter dentes habent culmos duos . . . sicut -r et porcus masculus (*p. 501[a],15* οἱ ἄρρενες ὗες). *al. usurpatur pro cibo, medicina:* ANTIDOT. Cantabr. p. 167,4 -i testiculi cum aqua potui dare. ABBO SANGERM. bell. 1,129 non tibi nunc Cererem vel -os (gloss.: carnes) Bacchumque litavi? EKKEH. IV. bened. II 120 dente petulcus -r cruce tactus sit minus asper. WALTH. AGIL. med. 4 p. 95,43 carnes -i venati. *al.* **b** *per compar.:* ALDH. ad Acirc. 100,10 setigero . . . audacior -o. WALTHARIUS 899 spumantis -i frendens de more. WILH. APUL. gest. 2,508 ut duo cum certant productis dentibus -i. ALBERT. M. animal. 1,132 capilli stabiles vel nigri . . . animum indicant violentum: et -o sunt similes tales *eqs. al.* **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 7,8 p. 207[A.B] significat autem -r ferocitatem principum huius saeculi . . .; spiritaliter autem -r . . . diabolus intelligi potest. **d** *in nominibus: rerum:* GLOSS. III 485,41 St.-S. -i radix eberwurz (493,12). GODESC. BENED. brev. 5 p. 223,14 abbas de Monte -i *('Ebersberg'). hominis:* TRAD. Patav. 826 (a. 1200/20) testes sunt . . . Henricus et Aper.

2 *verres – Eber des Hausschweins:* CHART. episc. Hild. 271 p. 251,1 (s. XII.[2]) -um I domesticum. REGISTR. abb. Werd. 9,2 VI porcos et in tercio anno -um. CHART. Turg. III 330 p. 68,27 cellerarius debet nobis dare -um. ALBERT. M. animal. 22,21 -r . . . domesticus secundum minus istas participat proprietates *eqs. al.*

***aperanum** (-us), -i *subst.* (ἀπέρανον *vel* -ος) *substantia quaedam medicamenti – ein Arzneigrundstoff:* PAUL. AEGIN. cur. 131 p. 77,10 leviores vero parotidum et calefactio cum muria diaforesin habere facit et ex -o farmacum (*3,23,13* τὸ διὰ τοῦ ἀπεράνου φάρμακον).

***Aperiensis** *adi. (vel subst.)* (*ab* aperio, *cf. ThLL. II 211,72sqq. s. v.* aperilis) *de mense Aprili i. q. aperiens, apertor – erschließend, Erschließer:* CATAL. Mediol. (MG Script. VIII p. 107,37 vs.) ante Kalendas illius mensis, qui dicitur -is.

aperio, -rui, -rtum, -ire. *script. et form.:* appe-: *l. 48. p. 735,26.736,35. adde* HRABAN. epist. 15,12 p. 415,26. *al.* apparuendo: *l. 25. perf.:* apparuit: *l. 23.* ?-rivit: *p. 735,59.* -rierit: *l. 33. depon.: l. 46.*

I *proprie i. q. patefacere, reserare – öffnen, aufschließen:* **A** *strictius:* **1** *de mansionibus, portis, saeptis sim.:* **a** *gener.:* LIUTG. Greg. 15 ostium. HROTSV. Pafn. 12,1 fenestram. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 -to carcere. THIETM. chron. 6,11 portas. *saepe. in imag.:* WILLIB. Bonif. 3 p. 11,28 portam Domini Dei nostri, quam iusti intrabunt, ipse ingressus -uit (apparuit *var. l.*). HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,40 caelorum regna per arctam . . . callem omnibus apparuendo patefecit. WALTHARIUS 1047 animae valvas. DIPL. Otton. III. 304 p. 730,29 misericordiae portum. HIER. MOR. mus. 11 p. 48,8 quae *(claves)* -tae -unt dulcedinem organicae melodiae. *al.* **b** *iur.:* **α** *c. sensu facultatis adeundi:* COD. Wang. Trident. 13 p. 40,18 (a. 1172) ut castrum illud et domus . . . episcopo . . . tam in werra quam in pace -antur (CHART. Tirol. 426 p. 222,8 castra. p. 222,34). *al.* **β** *de saeptis violatis:* LEX Sal. Merov. 9,9 si quis . . . sepem alienam -uerit (-ierit *var. l.*). 34,1 (rec. B) virgas. **2** *de vasculis, sepulcris sim.:* COMPOS. Luc. α9 tolles obum et -es. LEX Baiuv. 22,9 vasculum *apium* non -etur (-atur *var. l.*). ARBEO Corb. 43 monumentum. WETT. Gall. 34 p. 276,5 *capsellam.* HROTSV. Cal. 9,1 -to sepulchro. CHART. Hans. I 746 p. 262,4 veniens cum navi ad portum tytulo vendicionis -it et dividit res suas, quod sic nominamus: ofte he sinen bounich breket. *al. absol.:* THIETM. chron. 3,4 ut -rent ei *(sc. episcopo in sepulcro expergiscenti)* velociter. **3** *de libris, epistolis, chartis:* **a** *gener.:* WALAHFR. Mamm. 3,9 legit -tum *euangelium.* THIETM. chron. 8,10 volumen . . . prius caeteris confessoribus suis ostensum mihi -uit. *al.* **b** *iur.:* LEX Raet. Cur. 26,7,2 heres ipsum testamentum ante iudices -atur. REIN. LEOD. annal. a. 1209 p. 661,52 atestationes non -uerunt *inquisitores.* ACTA imp. Winkelm. I 58 p. 54,2 iudices . . . preceperunt apperiri litteras commissionis eis facte super causa. CHART. Tirol. notar. II 298 ad -endum et intelligendum testes *(i. testimonia)* . . . de causa *(de re cf. ed. vol. I. p. CLXIVsq.). al. adde:* ORD. iud. Dei app. I 2[e] p. 715,25 manus *culpati ferrum ignitum portantis* sigilletur . . . et post tres noctes -atur. **4** *de partibus corporis:* **a** *de usu naturali:* GODESC. SAXO theol. 23 p. 331,1 oculos et a ures -at et haec videat et audiat. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 124,9 -unt *airones parvuli* rostrum petentes cibum. ALBERT. M. animal. 1,367 ad cimbalarem -endam et claudendam. 4,36 quaedam *ostrea* numquam -unt concam. *al. in imag.:* DIPL. Heinr. III. 48 precibus viscera misericordię -ire. *de restitutione usus:* BEDA hist. eccl. 4,9 p. 223,17 os et oculos -uit *Christi famula linguae motu carens.* HUGEB. Willib. 4 p. 99,16 -ti sunt oculi eius *(caeci)* et visionem recipit. ALTFR. Liutg. 2,14 subito -tae sunt aures eius *(surdi).* **b** *de sectione sim. (fere medic.):* HINCM. annal. a. 877 p. 137,7 quem *(imperatorem mortuum)* -entes . . . ablatis interaneis . . . coeperunt ferre versus monasterium. RUODLIEB V 119 -to cautius alvo *lyncis.* FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 93,13 -at *falconarius* pectus gruis cum cultello. WILH. CONG. chirurg. 1041 -atur vulnus cum spatumine. THEOD. CERV. chirurg. 3,18 p. 165[F] si patiens timet ferrum, -atur cum medicinis -entibus exituras. *al.* **5** *de viis:* **a** *gener.:* PETR. CAS. (?) chron. 4,11 p. 766,47 iter ad sepulchrum Domini -ire. OTTO FRISING.

[Humpordinck]

gest. 2,40 p. 148,9 quo . . . -iri posset via ingenio, . . . edoceri petit. *in imag.:* WIDUK. gest. 3,32 quo via eis *(hostibus)* iterum laedendi -retur (WALTH. SPIR. Christoph. I 6. *al.*). **b** *iur.:* LEG. Wisig. 8,4,24 qui viam clauserat, . . . priorem viam -ire cogatur (LEX Baiuv. 10,20). CHART. Carinth. V 2 p. 2,32 (a. 1269) si . . . regi placuerit, quod . . . strata debet -iri. **6** *de humo, aqua:* **a** *c. sensu effodiendi:* CARM. Salisb. 11,17 semina Septimber sulcis inmittit -tis. VITA Udalr. Cell. II 58 sarculo terram -it. CHART. Naumb. 264 p. 247,24 fossatum . . . arbusta excidendo ad aque ductum usque in montem -iri. **b** *c. sensu excavandi:* CHART. Gosl. II 274 p. 293,38 (a. 1280) quantum terre aqua . . . -uerit. **c** *c. sensu defundendi:* DIPL. Conr. II. 65 p. 81,25 *(ex dipl. Guidonis 11 p. 31,7)* fossata cavare, molendina construere . . . et aquam -ire et claudere. *in imag.:* ALDH. epist. 5 p. 491,12 orthodoxiae -ito gurgitem et sitientia rigato arva mentium. **7** *de instrumentis:* THEOPH. sched. 2,24 duos ferros . . . copulabis . . ., ita ut possint claudi et -iri. **B** *latius:* **1** *pandere – ausbreiten:* COMPOS. Luc. L 18 -is aurum per medium. WIDUK. gest. 1,5 -it sinum et accipit humum. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 202,17 -it *falco* caudam ⟨et⟩ alas. *al. refl. sensu milit.:* BALDER. Alber. 25 p. 256,9 notares milites modo condensatos, modo subito sese -ire. *cf. p. 740,13. in imag.:* HERM. AUGIENS. mus. p. 20,18 aptissima duobus tropis sinum biformitas -it. DIPL. Heinr. III. 47 pauperum indigentiis . . . sinum nostrę largitatis apperire. **2** *relaxare, dilatare – auflockern, erweitern:* WANDALB. mens. 78 vocitamus *mensem* Aprilem, . . . quod terras brumali frigore clausas in varios -it faetus (*cf.* ALBERT. M. meteor. 3,1,2 p. 588^{b},9 -it *auster* plus aquas et terram et attrahit . . . vaporem humidum ad pluvias). TRACT. de aegr. cur. p. 228,38 caliditate . . . poros *venae* -ente sanguis resudat. *medial.:* ALBERT. M. animal. 12,132 -untur *cellae cerebri. alch. i. q. corrodere – zersetzen:* ALBERT. M. miner. 4,1,6 p. 91^{b},4 -it *sal* cupri substantiam. **3** *instituere – eröffnen:* BEDA hist. eccl. 3,30 p. 200,3 ut relictis . . . fanis . . . -rent ecclesias. ANNAL. Hild. a. 5117 p. 5 scolam. **4** *prodere – preisgeben:* THIETM. chron. 5,33 qui prius . . . suam ab hoste defendere studuit patriam, tunc -uit huic in rapinam. **5** *techn. i. q. detegere – erschließen:* WIDUK. gest. 3,63 qualiter . . . venas argenti -uerit *imperator.* CHART. Naumb. 264 p. 247,16 fontium . . . venas -iri. *in imag.:* PONTIF. Rhen. sup. 349 p. 98,7 fontem . . . baptismatis -is *(sc. Domine)* . . . gentibus innovandis.

II *translate:* **A** *manifestare, publicare – offenbaren, kundtun:* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,17 cuncta animi sui secreta . . . patenter -uit. STEPH. COL. Maurin. 10 (6) langoris sui inclementiam. DIPL. Otton. III. 146 summatim hic -atur *traditio.* THIETM. chron. 6,47 Deum rogavi, ut aliquam de me certitudinem dignaretur -ire. TRAD. Ratisb. 791 p. 370,9 clamor illorum nobis frequenter *rem* -uit. *saepe. c. sensu deferendi:* THIETM. chron. 2,6 si consocios talia machinantes -ret et sibi traderet puniendos. *c. acc. c. inf.:* CAND. FULD. Eigil. II 12,17 fratres . . . venisse . . . coram . . . patenter rege -it. *pendet* quod: OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 33,27 quod non amicus, sed ut hostis advenerit, re et voce -itur. CHART. Brixin. 143 p. 150,33 -imus, quod . . . contulimus. *interrog. indir.:* WILLIB. Bonif. 5 p. 21,14 quali . . . desiderio . . . desudasset, -uit. HROTSV. Abr. 7,2. LAUR. LEOD. gest. 24 Iohanni . . ., quonam iret, -ivit *(sic?). al.* **B** *explicare, enarrare – erklären, darlegen:* LIUTG. Greg. 9^{in}. Gregorii facta et virtutes . . . paucis -ire. WALAHFR. Gall. 1,3 sacras scripturas -ens. WALTH. SPIR. Christoph. I 5 totam sibi catholicę fidei normam . . . luce sermonis -uit. ANNAL. Pegav. a. 1090 p. 243,43 ex ordine causas et eventus itineris sui -ens. *al. pendet interrog. indir.:* CAPIT. reg. Franc. 80,13 qualiter. WANDALB. Goar. 1,23. THIETM. chron. 7,47. *al.* **C** *medial. i. q. obtingere – sich bieten:* THIETM. chron. 7,71 papae securitas regique nostro amplior potestas -itur. **D** *incipere – beginnen, eröffnen:* EPIST. Hann. 7 p. 25,24 cum . . . oriri et -iri dissensio cepta est. **E** *iur.:* **1** *medial. i. q. vacare – frei werden, anheimfallen:* VITA Poppon. 19 p. 305,11 quascumque *abbatias* rectoribus viduatas -iri contigit. CHART. Lux. I 325 p. 480,23 si forsitan villa . . . vel plures ditioni nostrę -antur. COD. Wang. Trident. 97 p. 228,8 Brianus . . . ab omni iure suo illius domus cadat . . . et in episcopatum -atur et veniat. 126 p. 290,5 in episcopatum revertatur et -atur illa *canipae* venditio (CHART. Tirol. notar. I 726 quod . . . feudum . . . fratribus ledice -atur et r.). *al.* **2** *vacuefacere – frei machen:* COD. Udalr. 117 ad regios usus multa modo sunt -ta, multa cito -enda. **3** *ad utendum tradere – für die Benützung freigeben:* CHART. Frauens. 37 (ed. W. Küther, UB Frauensee. 1961. p. 21,24; a. 1240) bona cum omni iure et usu . . . monasterio -uimus.

adi. **apertus**, -a, -um. **I** *proprie i. q. patulus – offen(stehend):* **A** *strictius:* **1** *de mansionibus, portis, saeptis:* **a** *gener.:* WALAHFR. Blaithm. 139 cohors per -a ruebat tecta. THIETM. chron. 5,9 portis . . . eundem suscipiunt -is. CHART. Wirt. IV 1239 p. 313,10 ne unquam ostium stet -um. *al. per compar.:* BEDA hist. eccl. 3,8 p. 144,4 ut . . . quasi opobalsami cellaria esse viderentur -a. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,177 -is in foribus. **b** *iur. i. q. accessibilis – zugänglich:* LEX Ribv. 64,1 si quis servum suum libertum fecerit et civem Romanum portasque -as conscribserit (FORM. Arvern. 3 p. 30,19. FORM. Augiens. B 42). CHART. Sangall. A 51 si mihi oportuerit, quod ianuas -as volo habere. COD. Wang. Trident. 6 p. 28,5 castrum debet esse -um per werram . . . episcopo (CHART. Tirol. 426 p. 221,41). CHART. Livon. A I 140 p. 180,12 ut flumen sit liberum et -um. *al.* **2** *de libris, epistolis, chartis:* **a** *gener.:* OTFR. carm. 1,39 liber . . . -us. **b** *iur. (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 65sqq.; II. p. 587sqq.):* DIPL. Karoli M. 151 p. 205,27 per -am cartam. ACTA imp. Winkelm. I 142 p. 119,37 (a. 1217) ex -o scripto . . . imperatoris. 768 facte sunt littere -e Philippo . . ., per quas constituitur iusticiarius (RYCCARD. chron. a. 1226 p. 141^{b},33. CONST. II 156 p. 193,25 omnia privilegia, l. -as et clausas . . . in irritum revocamus). CHART. Tirol. notar. I 62 iudex pronunciavit testes . . . appertos de causa *eqs. (cf. p. 734,50). al. remissius:* SALOM. II. epist. 36 hanc breviculam -am illi signatae coallige. **3** *de partibus corporis sim.:* ALDH. virg. II 2436 ut . . . lacertos . . . rictu rodat *gypsa* -o. ad Acirc. 52,1 palmis plasmabar *(sc. candela)* -is. BEDA hist. eccl. 4,17 p. 245,34 pro -o et hiante vulnere (*cf.* GLOSS. Roger. III 131 dimittatur orificium *vulneris* -um). WETT. Gall. 18 -is oculis. *al. in imag.:* ARBEO Emm. 23 -is oculis eius agnoscentes sanctitatem. WALAHFR. carm. 76,50 Spira . . . gremio profugum collegit -o. *al.* **4** *de viis:* **a** *gener.:* WALAHFR. carm. 67,2,4 ne sit demonicis huc via -a choris. WIDUK. gest. 1,13 viam habeto -am a nobis discedendi. *in imag.:* WILLIB. Bonif. 5 p. 18,11 ut -ior . . . vitae morumque eius . . . pateat callis. **b** *iur.:* TRAD. Lunaelac. 128 vias nostras -as ad illa mulina. CHART. Carinth. V 2 p. 2,16 (a. 1269) quod omnes strate, terre et districtus . . . debeant esse -e. **5** *de voragine:* BEDA hist. eccl. 5,14 p. 314, 15 quia videret inferos -os. *per compar.:* WALTHARIUS 1101 qui saltu baratrum sponte attemptarit -um. **6** *de forma instrumenti:* THEOPH. sched. 3,7 forcipes . . ., quae sint in una summitate integri et plicati, in altera -i et modice curvi.

B *latius:* **1** *spatiosus, extensus, liber – weit, ausgebreitet, frei:* **a** *gener.:* LEG. Wisig. 8,4,26 de -orum et vacantium camporum pascuis. CARM. de Tim. 89 planicie. WALTHARIUS 1119 campos ubi calcet -os. DIPL. Otton. III. 54 p. 459, 24 frascarium . . . cum aliquantis terris -is . . . corroboramus . . . episcopo. **b** *mus.:* REMIG. ALTISS. mus. p. 73^{b},20 'alia diastemata spissa', scilicet sunt, 'alia rariora', id est -iora. HIER. MOR. mus. 25 p. 184,9 -i *flores harmonici* autem sunt, quorum vibratio est morosa metasque toni non excedit. *ibid. al.* **2** *detectus – offen(daliegend):* AGIUS vita Hath. 12 aedificia . . . -a suis oculis et perspicua prorsus fuisse. CONSTANT. AFRIC. theor. 2,12 p. 7b^{v} vocatur *arteria* -a, cum appareat. *al.* **3** *publicus – öffentlich (zugänglich):* CHART. episc. Halb. 236 p. 203,47 (a. 1151) in -a sinodo nostra. **4** *non consitus – unbepflanzt:* CAPIT. reg. Franc. 233,24 flumina, que -a habuerunt . . ., ab hodie in annos triginta reaperiantur. **5** *non occupatus – unbesetzt:* STATUT. ord.

[Humpherdinck]

Teut. p. 111,38 si viderit *frater* locum sibi cum suis servis sufficientem in rotta vacuum et -um, potest intrare.

II *translate:* **A** *non secretus, manifestus – unverhohlen, offen:* BEDA hist. eccl. 3,25 p. 181,26 -um veritatis adversarium. EINH. Karol. 7 p. 9,26 bellum. WALAHFR. Mamm. 6,9 minas. WALTHARIUS 1265 iram. WIPO gest. prol. p. 5,22 -is disputationibus rationis fidem faciebant *philosophi*. CHART. Brixin. 145 p. 155,4 machinationibus ... occultis et -is. *al.* *c. sensu insolentiae:* ARBEO Emm. 17 impietatem cordis -o testimonio eructuant. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 326,4 fronte satis -a ... regi suo pervicaces apostatae rebellabant. *notus – bekannt:* CHART. Eberb. 287 (a. 1254) -um esse volumus universis ..., quod *eqs.* **B** *perspicuus, evidens – klar, offenkundig, deutlich:* **1** *gener.:* WALAHFR. Wett. 605 Valentinum specie cognovit -a. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 446,12 propter planiorem et -iorem sensum. Ps. BOETH. geom. p. 409,12 facillimum et -issimum ... exemplum. THANGM. Bernw. 8 -is signorum miraculis. EPIST. Ratisb. 8 p. 304,3 quid his verbis lucidius? quid -ius? ALBERT. M. sent. 4,17,33 p. 705,22 -a haeresis, quae expresse contrarium praedicat. CONR. MUR. summ. 6,6[a] p. 465,30 cum exordium constat ex verbis nimium -is. *al.* **2** *iur.:* CAPIT. reg. Franc. 294,1 p. 422,32 sine -a convictione. CHART. Eberb. 69 p. 139,6 (a. 1209) iure debito et -issimo. CHART. Walkenr. 380 litteram ... vidisse ... -am, nullam habentem cancellationem aut vicium (*cf.* CHART. Eichsf. 563 per -issima instrumenta). **C** *sincerus, simplex – lauter, offenherzig, schlicht:* WALAHFR. Wett. 306 psalmi ... canuntur -a veracique fide. EKKEH. IV. cas. 124 praedicator altissime -us. EPIST. Hann. 105 p. 175,23 quam simplex, quam -us, quam humilis incedit *scriptor*. **D** *clarus – hell, laut:* **1** *de luce:* EKKEH. IV. carm. var. II 12,3 *(in imag.)* Notker, -us doctrinę fomes. **2** *de voce:* SCHOL. enchir. 1 p. 184[a] exhibebis ... altitudinem ad congruentiam morae cum -is et suavibus neumis. CONSUET. Mell. p. 229,6 pueri ... legant -a voce. **E** *de feudis sim. i. q. vacuus – unbesetzt, aufgelassen:* EINH. epist. 34 consolationem ei faciatis de beneficiis, que ... absoluta et -a esse noscuntur. CAPIT. reg. Franc. 281,8 si ... aliqui honores interim -i fuerint. COD. Wang. Trident. 85 p. 202,12 -um sit *feodum* in episcopatu. 141 p. 319,31 quod feodum de infrascriptis hominibus ... esset -um per laudum curie in ... episcopum ... a filiis ... Oluradini. CHART. Tirol. notar. I 733 ei post mortem eius ledice -um fuit *feudum. al.*

subst. **apertum**, -i *n.* **1** *spatiositas – Weite:* WALAHFR. hort. 322 aestus solis in aerio si te perflarit -o. **2** in -o *i. q. in publico – in der Öffentlichkeit:* THIETM. chron. 1,22 quod baculum pastoralem ... in -o portaret. 6,75 severus in -o, mitissimus fuit in occulto. CHART. Brixin. 143 p. 151,34 omnes donationes ... in publico et -o dedimus ... nostris avunculis. *al.* **3** *quod facile intellegi potest – etwas Leichtverständliches:* FORM. Augiens. C 13 in -is gavisi sumus, in topicis vero acumen ingenii laudavimus.

adv. **aperte**. **1** *non secreto, manifeste, publice – unverhohlen, offen, öffentlich:* **a** *gener.:* WILLIB. Bonif. 6 p. 31,4 clanculo ... -e. RIMB. Anscar. 40 p. 75,12 non ... per somnium, sed -ius consolari. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 309,20 offendicula ... -e cognita. *al.* *impudice – frech:* THIETM. chron. 4,63 quod venale habet *matrona* in se, cunctis amatoribus ostendit -e. **b** *iur. et publ.:* LEG. Wisig. 2,1,6 p. 52,5 vel silenter musitans vel -e resultans. CAPIT. reg. Franc. 254,2 si quis quemcumque contra nos ... aliquod moliri ... cognoverit, ... -e prodat atque denotet. *al.* **2** *perspicue, evidenter – klar, offenkundig, deutlich:* **a** *gener.:* ARBEO Corb. 11 si tam -e non apparuisset insignia. GODESC. SAXO fragm. p. 44,12 claret ... satis -e, quoniam *eqs.* EPIST. Hann. 5 p. 22,12 de quo *(consilio)* ut -ius tibi iussisti a me rescriberetur. CONST. II 213,10 ut ... edictum in libris statutorum suorum faciant seriatim et -e transcribi. *saepe.* *c. subst.:* AGIUS vita Hath. 7 -e mala ... mente execrata est; -e bona ... adimplere contendit. ADAM gest. 3,63 p. 208,17 hanc pernitiosam ... Adalberti commutacionem ... et -ius deteriorationem dum ... fama ... dispergeret. **b** *iur. et canon.:* TRAD. Frising. 360 (a. 816) cunctis ... -ius demonstramus, qualiter *eqs.* GODESC. SAXO theol. 22 p. 295,15 Nestorium ... -issime convincit scriptura divina (CAPIT. reg. Franc. 275,10 qui peccavit et inde aut sponte confessus aut -e convictus fuerit. BERTH. [?] annal. a. 1076 p. 285,16 in ... causis ... -e convictis). DIPL. Conr. II. 281 p. 391,12 (spur. s. XII.[in.]) forestum nostro regali dominio pertinere -e cognovimus. ACTA imp. Winkelm. I 214 p. 195,11 quecumque alia in ... privilegiis -ius continentur. CHART. episc. Halb. 848 p. 126,28 quod ... ad cautelam presentium et notitiam futurorum -issime protestamur. *al.* **3** *clare – hell, laut:* **a** *de luce:* WILLIB. Bonif. 2 p. 10,26 *(in imag.)* fama eius multis per monasteria ... -issime claruit. **b** *de voce:* BEDA hist. eccl. 3,19 p. 164,31 quod -e eos *(angelos)* ... resonare audiret. ALTFR. Liutg. 2,14 -e sonum cloccarum audire. CONSUET. Trev. 44 p. 64,32 abbas cum suo dextro choro incipiat plenam vigiliam -e. **4** *omnino – vollständig:* GERB. geom. 2,6 qui *(solidus pes)* in planitiei quidem aequalitate non potest -e figurari. BERTHA Adelh. 4 filiae ... nec -e vigilanti nec integre dormienti visus est quidam astitisse.

aperitio *v.* apertio.

aperitivus, -a, -um. *script.:* app-: *l. 42.* apert-: *l. 35.* **1** *adi.:* **a** *aperiens – öffnend, offen haltend:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 382[z] loco prius inuncto cum oleo calido et -o. GLOSS. Roger. I A 1,24[med.] si ... tumores reprimi non possunt, tunc utendum est emplastro maturativo, attractivo, -o. **b** *relaxans, dilatans, solvens – auflockernd, erweiternd, lösend:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 366,10 asphodeli ... sunt -i, urinę et menstruorum provocativi. NOTULAE Wilh. Cong. 506 (cod. B) *artemisia* -a est. ALBERT. M. meteor. 3,1,2 p. 588[a],41 quia calidum est -um et resolutivum, resolvit *auster* materiam vaporis. veget. 1,138 est *humor origani* calidus et siccus et -us valde. 4,131 planta ... retinens suum calorem -um pororum (animal. 22,122 cinis eius *mustelae* apertivus est pororum. pol. 7,9[b] p. 691[b],23). *alch. i. q. corrosivus – zersetzend:* ALBERT. M. miner. 4,1,6 p. 91[b],3 est ... sal -um et ideo aperit cupri substantiam. **2** *subst. neutr. i. q. fomentum vel emplastrum tumoris apertionem provocans – Umschlag, der ein Geschwür zum Aufbrechen bringt, Zugpflaster:* MAURUS phleb. p. 11[a] si ex punctura nervi tumuerit, ... -is ... est insistendum. GLOSS. Roger. III 102 istud app-um *tumori* superponatur. 601 istud *emplastrum* interpolet in -a.

apertio (-cio), -onis *f.* *script.:* app-: *l. 57.61.* -rit-: *l. 61.68. p. 739,23sq.*

I *de actione:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. patefactio – das Öffnen, Öffnung:* **a** *de mansionibus sim.:* **α** *gener.:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 176,2 per -em et clausuram fenestrarum. *in imag.:* MIRAC. Adalb. Wirz. 14 p. 72,23 si perseveraverit pulsans *puella infirma*, -em pollicetur *(cf. Vulg. act. 12,16. al.).* **β** *iur. c. sensu facultatis adeundi:* CHART. Livon. A I 140 p. 180,15 (a. 1234) libertas et -o aquae permaneat omnibus temporibus. CHART. Rhen. inf. II 489 p. 274, 23 altera partium parti alteri tempore necessitatis ad suorum -em castrorum et munitionum ... erit exposita. **b** *de sepulcro:* VITA Steph. reg. I 22 (MGScript. XI p. 241, 22) in -e (apparitione 1) ipsius *(tumbae).* **c** *de libris, chartis sim.:* **α** *gener.:* SALIMB. chron. p. 440,1 de -bus sigillorum *(cf. Vulg. apoc. 5sq.).* **β** *iur.:* ACTA imp. Winkelm. I 58 p. 54,5 (a. 1210) que littere ... fuerunt aperte ..., quas dicti iudices iusserunt me ... notarium exemplare et apperitionem scribere. CHART. Westph. V 276 p. 131,36 licet ... procurator ... -em testium *(i. testimoniorum)* ... postularet ([*antea:* dicta t. clausa sub ... sigillis]. CHART. Beron. 175 ad videndum -em t.). **d** *de partibus corporis:* **α** *de usu naturali:* HILDEG. scivias 1,2 p. 397[A] est *fluxus sanguinis* -o occultorum membrorum uteri. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 238,28 donec ... perdat *falco ferox* -ritionem rostri. ALBERT. M. animal. 4,35 in modo clausurae et -is *concharum. al.* *in imag.:* EKKEH. IV. bened. I 20,129 credere post tardis ut in hoc sit -o cordis. *de restitutione usus:* LUP. FERR. Wigbert. 30 miraculo affatum repente obstructarum-

[Humperdinck]

que aurium sortitus -em. β *liturg. in scrutinio baptismali (cf. L. Eisenhofer, Handb. der kath. Liturgik. II. 1933. p. 256):* AMALAR. off. 1,8,2 quarta feria ... in -e aurium dicitur; ... tanguntur aures et nares catecuminorum digitis presbiterorum (PONTIF. Rhen. sup. 315. ORDO Rom. ant. p. 35ᵇ,30). γ *iur.:* LEX Frision. iud. Wul. 3 totidem solidis -em vulnerum componat, quot pro ipsis vulneribus composuit. DECRET. Frision. A 8 p. 54,14 pro qualibet interiorum ostiorum *nasi transfossi* -e duodecim solidi. δ *medic.:* TRACT. de chirurg. 956 multis causis flebotomi facimus -em. BRUNUS LONG. chirurg. 2,6 p. 124ᶜ quaedam exiturarum faciunt -em per se. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 9,7 p. 206,38 fluit sanguis propter -em earum venarum. GLOSS. Roger. II 151 quando fit -o vulneris in modum crucis. *al.* ε *de granis:* ALBERT. M. veget. 6,60 -o ... cooperculorum granorum cypressi est secundum omnem partem. ζ *de humo:* ALBERT. M. veget. 7,25 quarum *(arationum)* una est terrae -o (-itio *var. l.*), secunda ... eiusdem adaequatio *eqs.* **2** *latius i. q. extensio, dilatatio, relaxatio – Ausdehnung, Erweiterung, Lockerung:* a *medic.:* TRACT. de aegr. cur. p. 236,11 diaforesis, id est pororum -o. ALBERT. M. veget. 6,415 sunt in effectibus eius *(Pyoniae)* ... stypticitas cum resolutione, -ritione *eqs.* animal. 3,162 signa ... spermatis calidi ... -ritio magna venarum in virga. 12,132 ad clausuram et -em *cellularum cerebri.* b *bot.:* ALBERT. M. veget. 2,17 -o ... pororum *plantae* et divisio *substantiae nutriti* per calorem. 7,18 aqua ... illo calore coadiuvat ad ... radicum -em.

B *translate:* **1** *revelatio – Offenbarung:* HRABAN. hom. II 121 p. 378ᴬ quod autem fregit panes, quos discipulis daret, -em designat sacramentorum. ALBERT. M. anim. 3,1,9 p. 328ᵃ,7 phantasia dicitur visio vel -o latine. **2** *explicatio, solutio – Erklärung, Lösung:* THEUTM. ad Claud. 8 (MG Epist. IV p. 606,36) quaestiones XXX atque -es illarum. **3** *praefatio – Einleitung:* CONR. MUR. summ. 6,60 p. 441,4 thema ... est ... -o dictorum, per quam auditor loquentis intelligit voluntatem.

II *de statu:* A *foramen, apertura – Loch, Öffnung:* WILH. CONG. chirurg. 1039 ad faciendam maiorem -em *vulneris.* ALBERT. M. animal. 1,165 si ... fuerint *oculi* multae -is et paucae clausurae (*p. 492ᵃ,11* ἀτενεῖς), significatur stultitia et inverecundia. B *spatiositas – Weite:* SIGEBOTO Paulin. 38 p. 928,45 campestris -o (*antea:* latitudo camporum).

apertivus *v.* aperitivus.

apertura, -ae *f.* I *de actione i. q. patefactio – das Öffnen, Öffnung:* A *proprie:* **1** *de mansionibus sim.:* a *gener.:* WANDALB. Goar. 2,14 *(c. sensu destructionis)* qua eam *(turriculam)* sui -a et solutione transierit *domus eruta.* b *iur. c. sensu facultatis adeundi:* COD. Wang. Trident. 62 p. 138,10 (a. 1198) securitatem de -a castri faciat episcopatui. **2** *de corpore:* ALBERT. M. animal. 19,22 in -a ... oris ... sentit *oscitans* aurium magnam repletionem. **3** *de fructibus:* ALBERT. M. veget. 3,54 separaret *natura* semina per cessuram et -am a carne fructuum cadentium. B *translate de navibus i. q. praeparatio – Zurüstung:* GREG. IX. registr. 791 p. 698,17 solvere debet ... papa ... pro magisterio et -a uniuscuiusque taride libras XXVI. p. 699,18 libre XXVI, que expenderentur in preparatione, hoc est in -a, uniuscuiusque taridarum.

II *de statu i. q. foramen – Loch, Öffnung:* A *de mansionibus, structuris:* RUODLIEB IX 2 per -as in domate *monedularum* (*cf.* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 145,25). MIRAC. Virg. Salisb. praef. (MGMer. VI p. 545,28) fratribus ... -as ... muri latius patefacientibus inventa est ... tumba. CHART. Traiect. 740,3 de latitudine ... -e dammi. B *de capsula:* CAES. HEIST. mirac. I 10,29 p. 239,4 -a facta est in ea *(capsula).* C *de corpore:* **1** *de foraminibus naturalibus:* ARNO REICHERSB. apol. p. 59,11 per foramen, id est -am sensus parietis corporei, ... ad spiritum theoriae illuminatio pervenit. NICOL. anat. 594 orbus dicitur *intestinum tertium* propter unicam -am. ALBERT. M. animal. 1,192 per -am *nasi.* 1,241 -a oris in inferiori sui parte in duo dividitur foramina. *ibid. al.* **2** *de foraminibus arte vel vi factis:* CONR. EBERB. exord. 5,1 p. 1125ᶜ plaga recens terribili -a dehiscens. WILH. CONG. chirurg. 255 craneum perforetur cum trepano ... et, si aliquid ibi sit, quod per illam -am expurgari possit, expurgetur. *al.* ALBERT. M. animal. 22,64 foramen -ae *gibbi* apertum servetur. WILH. SALIC. chirurg. 2,1 p. 326ᶜ -a aut vulnus. D *de voragine:* ALBERT. M. epist. Dion. 8ᴴᴱ p. 965ᵃ,8 terra videbatur sibi aperta et videbat quamdam obscuram et tristem -am vel profunditatem vel hiatum.

E *de figura geom.:* BURCH. URSB. chron. p. 111,5 dum pugna intra ipsos dispositos quasi in formam trianguli figure ex una parte -am habentis ageretur. F *de acie exercitus:* ALBERT. M. pol. 5,2ʳ p. 446ᵇ,26 quando ... turmas timens aliquis hostium aperit et irrumpit acie ordinata, tales -ae *(cf. 1303ᵇ,13* αἱ διαβάσεις τῶν ὀχετῶν, *sc. prave versum)* 'distrahunt acies'. *Humperdinck*

***apeschediasmenos.** (ἀποσχεδιάζειν) *parum accuratus, inconsultus – unsorgfältig, unüberlegt:* ALBERT. M. eth. 5,2,2 p. 342ᵃ,32 malam civilitatem Aristoteles vocat *(p. 1129ᵇ, 25)* ἀπεσχεδυασμένος a νόμος, quod est regula, et ά, quod est sine, et ποσχεδία, quod est adiectum regulas, et sonat idem quod imperscrutatum vel irrationabile.

apex, -icis *m. (f.: l. 42. p. 741,45.57sq.60sq.63sqq.70. 742,8.11sq.14; n.: l. 54) scripl.:* app-: *p. 741,58.* ab-: *p. 742,13. form. acc. pl.* -is: *p. 741,57.742,13.*

I *strictius:* A *cacumen, culmen – Spitze, Gipfel:* **1** *proprie:* HUGEB. Willib. 4 p. 102,1 in -e montis. ANON. II mus. Gerbert I p. 342 summus -x medii *(digiti).* DIPL. Heinr. IV. 47 ad -em Gemeinengunbet. TRAD. Brixin. 407 ad -em silicis, qui vocatur Crispa de Laitemar, usque ad alium -em Limidar alt. *pars suprema – oberster Teil:* ALDH. virg. I 36 p. 283,17 rotundum sperae -em. EINH. Karol. 22 p. 26,22 -e capitis rotundo (POETA Saxo 5,337). **2** *in imag. vel translate i. q. fastigium, summa dignitas, sublimitas, celsitudo – Höhepunkt, höchste oder sehr hohe Würde, Erhabenheit, Hoheit:* a *publ. et canon.:* LIBER diurn. 86 p. 111,7 summę apostolicę dignitatis -x. VITA Willeh. 5 qui *(Karolus)* ... imperiali fuerat -e sublimatus (*cf.* HELM. chron. 41 p. 83,24 promotus est ad -em imperii per manus ... papae). VITA Anstr. 5 (MGMer. VI p. 68,35) -em assecutus levitici ordinis. DIPL. Otton. I. 365 Adalbertum ... in primi archiepiscopatus -em ... promovendo. THIETM. chron. 5,14 ad regni -em acquirendam. GODESC. BENED. Anast. 6 ut -em abbatiae ... illi traderet. RANGER. Anselm. 697 ut ... Lucanus -x non ... inminuatur. OTTO FRISING. chron. 3,6 p. 142,27 monarchiae -x, id est singularis super totum mundum principatus. *saepe.* c. *sensu potestatis:* IULIAN. TOLET. iudic. 2 tyrannicae sortis -e provocatus. DIPL. Otton. II. 232 p. 260,32 cum decessorum nostrorum ... -es ... aecclesiarum Dei munitionibus creverint. OTTO FRISING. gest. 1,60 cervicem contra Romanae sedis primatum et -em erexit. 2,6 p. 107,14 *Ungaros* ad monarchiae -em reducere. *al. meton. de imperatoribus, regibus, papis, episcopis:* EPIST. Bonif. 84 p. 188,20 egregie et sacerdotale prefulgidum -x. PAUL. DIAC. carm. 22,52 *(de Karolo Magno)* celsus -x. HRABAN. carm. 7,1 pontificalis -x. CARM. var. I 26,3,22 Hludowicus ... divus et orbis -x. CAND. FULD. Eigil. II 14,19 urbis -x sic incipit ore. RANGER. Anselm. 32 Hildebrandus, -x et columen fidei. 95 regalis -x. NIVARD. Ysengr. 1,468 nec coram Remico metuit nec pręsule Romę, sedis, uter libeat, sollicitetur -x. *al.* b *eccl.:* INVENT. Memmii praef. (MGMer. V p. 365,19) episcopatum ... in Christi -e acceperunt. ANSO Ermin. 4 (MGMer. VI p. 464,3) ad summum -em christianae religionis adtigit. VITA Eucher. praef. (MGMer. VII p. 46,29) prolixius pollit decalogi -is fulvum. VITA Filib. 8 (MGMer. V p. 589,10) cuius *(ecclesiae s. Mariae)* -em obtinet alma virgo Maria. HRABAN. epist. 17ᵃ p. 421,17 de terreno regno ad caelestis regni -em conscendere. hom. II 79 p. 300ᶜ cuius *(legis)* ... -x et perfectio est evangelium. *al. meton. de Deo:* WALAHFR. carm. 37,15 nobilitatis -x, hominum pater unus. SYLL. Sangall. 7,18 trinus et unus -x. *al.* c *usu vario:* THEODULF. carm. 28,296 firmus stet tibi *(iudici)* mentis -x (*cf. Prud. c. Symm. 2,629).* ANON. geom. I

[Baader]

4 prol. p. 336,34 ad -em huius scientiae pertingere. HILDEG. scivias 3,7 p. 649^{C} potestas, voluntas, ardor, hi tres -es in uno culmine operationis sunt. CHART. episc. Hild. II 314 ad aliquem litterature -em promoveri. *al. meton. de poeta:* PAUL. DIAC. carm. 29,3 Fortunatus, -x vatum. **B** *lapis terminalis – Grenzstein:* CHART. Salem. 125 p. 163,2 (a. 1222) in -bus, que per varia loca eriguntur. **C** *lingula librae – Waagenzünglein:* NIVARD. Ysengr. 5,618 quas *(partes)* probat equato pondere rectus -x.

II *latius de litteris:* **A** *notula, lineola – Häkchen, kleiner Strich, Apex (spectat fere ad Vulg. Matth. 5,18 ut* GLOSS. I 709,71 St.-S. -x strikko. 720,16 -x titela vel puncto [*a*] mal [*b*] *eqs.* II 329,45 -x riz vel stuph): HRABAN. hom. II 79 p. 300^{C} -x ... ipsius *(iota)* est aliqua in summa particula. ANSELM. HAV. dial. 2,22 p. 1198^{B} nolis vel unum iota vel unum -em addere vel demere vel ... mutare. *al. c. emphasi de exiguitate:* LIBER diurn. 83 p. 91,17 sancta ... universalia concilia ... usque ad unum -em inmutilata servare. STEPH. EDD. Wilfr. 57 ne unius quidem litterae -em ... condemnabo. CONC. Karol. 21 p. 189,10 ne unus quidem -x intermittatur. *al.* **B** *gramma – Buchstabe:* AETHICUS ISTER 73 suos ... -es in medium positos. FORM. extrav. II 12 scedulam ... Grecis -bus ... insignitam. AGIUS comput. 8,8 maior -x huius cycli primordia monstrat. CHART. Rhen. med. I 235 p. 292,18 -es huic cartae ... insertos eradere. EGBERT. fec. rat. 1,980 dediscunt -es, quos turpis inertia vexat. EKKEH. IV. bened. I 6,13 sevus -x (gloss.: littera occidens; *cf. Vulg. II Cor. 3,6*) legis mitescat nomine regis. cas. 28 *(de litteris initialibus)* in -bus L et C longi ewangelii primis videre est. GESTA Camer. 1,89 p. 437,26 *(in lusu litterarum)* primum faciunt -emque secundum *(sc. nominis)* octavumque decem bis ducti. LAMB. HERSF. Lull. 19 p. 333,3 privilegii ... cassos ... -es. GOZECH. epist. 1 male tornatos -es. CHART. Oelsn. 9 p. 17,17 lapides -bus mei nominis insculptos. *saepe. proverb.:* ANSELM. HAV. dial. 2,14 p. 1183^{C} lupus positus ... ad discendos -es ... semper clamavit agnum. *signum abaci – Abakusfigur:* Ps. BOETH. geom. p. 397,2 habeant ... diverse formatos -es vel caracteres. *ductus – Schriftzug:* ALDH. virg. I 21 p. 251,21 flexis litterarum -bus in quadrata parietis pagina caraxatis. **C** *verbum – Wort:* ALDH. ad Acirc. 6 Simfosius ... enigmatum propositiones ... ludibundis -bus legitur cecinisse. SMAR. carm. 1,13,5 -es coniunctio nectit. *fort. de versibus:* CARM. Cent. 24,14 hos -es relege. 72,16. 81,23. *ibid. al.* **D** *scriptio – (Nieder-)Schrift:* HUGEB. Willib. praef. p. 87,24 istas ... litterarum -es non ... disputare inchoo (COSMAS chron. 10 p. 22,9. *al.*). VITA Libor. 5 certa de eius meritis -um monimenta. CHART. Babenb. 182 p. 248,8 (a. 1212) certis ... -bus annotari. CHART. Raitenh. 232 ad monimentum futurorum -bus tradere. CHART. ord. Teut. (Hass.) 233 nisi sigilletur *actio temporalis* -e firmitatis. CHART. Welt. 21 p. 130,28 ea sigillatis -bus perhennare. CHART. Castell. 17 (Mon. Boica XXIV p. 329,28) litterali -e necnon testium subscriptione ... roborari. *saepe.* **E** *epistola, charta – Brief, Urkunde (plur. fere sensu sing.; form. sing.: p. 742,13):* **1** *publ. (fere de scriptis imperatorum, regum, paparum; persaepe in diplomatibus aevi Karolini):* FORM. Marculfi 2,46 hos (has *B*) -es (-is *A 2.3*) vilitatis nostrae ([*sc. papae*]. *cf.* suppl. 4 hos appices [has -es *A 3*] parvitatis meae). EPIST. Bonif. 105 p. 230,24 per hunc ... baiulum harum -um reverentiae vestrae. COD. Karol. 59 p. 585,9 in ipsas vestras *(sc. Karoli Magni)* mellifluas -es. CAPIT. reg. Franc. 294 p. 422,28 per hos (has *1*) nostrae *(sc. episcopi)* humanitatis -es. MILO Amand. 2 (MGMer. V p. 456,11; epist. papae) cum has synodales -es nostras. DIPL. Ludow. Germ. 88 p. 127,6 has -es serenitatis nostrae (DIPL. Otton. I. 379 hos -es. DIPL. Heinr. II. 12). DIPL. Karoli III. 124 p. 198,41 hos privilegii -es. DIPL. Arnulfi 60 hos praesentes regalitatis nostrae -es. DIPL. Zwent. 10 eminentię nostrę ... -es. DIPL. Conr. II. 65 p. 80,3 *(e dipl. Guidonis 11 p. 29,22)* has nostre auctoritatis -es ..., per quos *eqs.* DIPL. Heinr. III. 203 p. 266,1 contra hos nostros regales -es. RANGER. Anselm. 114 Teutonicos -es iussaque nota facit. CHART. Heinr. Leon. 19 p. 28,14 -es concedimus cum sigilli nostri impressione. CHART. Ital. Ficker 127 p. 169,32 senatus *Romani* -es ... fieri iussimus. CHRON. Reinh. a. 1215 p. 588,19 papa ... ad cunctas orbis partes dirigit -es preceptivos. CHART. Frauens. 15 (ed. W. Küther, UB Frauensee. 1961. p. 8,6) subscriptis ... -bus ... volumus *(sc. abbas)*, ut innotescat *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 359 spetiales nostri culminis -es. *saepe.* **2** *usu communi:* EPIST. var. I 2 -es hae minime in uno retinentur loco. LIBRI Karol. 1,6 p. 21,5 Hieronimus ... *papam Damasum* humillimis -bus, ut -es accipiat, deprecatur. ALCUIN. epist. 32 p. 74,9 hos (has *cod.*) ... legentes -es. 111 p. 159,27 ammonitorios (-as *H*) ... -es. FORM. Morb. 23 istum -em ... remeare faciatis. FORM. Senon. I 37 abicis nostros vobis direximus. EPIST. Einh. 69 per vestras -es ... remandare. GODESC. SAXO epist. p. 50,2 exiguitas mea semel lustravit -es. *saepe.* **F** *scriptura – Schrift, Werk (praecipue de libris sanctis; semper plur., fere sensu sing.):* ALDH. virg. I 35 p. 277,5 ad sacratissimos evangeliorum -es. 49 p. 303,9 a nostris litterarum scedulis et -um pittaciolis excludatur. WALAHFR. Wett. epil. 4 extortos -es protege. ORDO Rom. 35,1 dum infans ... sacris -bus fuerit edoctus. ECBASIS capt. 984 -es, quos scribit virgo Iohannes. THEOD. TUIT. revel. (MG Script. XIV p. 569,51) quorum *(sanctorum)* nomina ... scedulis et -bus ... annotari. *saepe.* **G** *ars – Kunst:* AETHICUS ISTER 79 p. 59,15 *(de Athenis)* doctrix liberalium forma -um.

aphaeresis (afe-, affe-, aufe-, eparis-, eparas-), *acc.* -in *(f.)* (ἀφαίρεσις) **1** *gramm. i. q. ablatio principii dictionis – Entfernung des Wortbeginns:* GESTA Bereng. 1,15 ferre (gloss.: referre; aferesis est). LAMB. LEOD. Matth. I 263 quod oportunum venit (gloss.: auferesis). **2** *medic. i. q. phlebotomia – Aderlaß:* PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 145,3 frequenter aferesin faciendum (*3,46,6* συχνὸν ἀφαιρετέον). 210 facientes afferesin (*3,47* ἀφαίρεσιν). Ps. HIPPOCR. phleb. 88 eparisin ... tempus est *eqs.* 90 eparasin facere melius est.

aphatia *v.* apathia.

aphedros (afredos) *(f.)* (ἄφεδρος) *marrubium – Andorn (Marrubium vulgare L., cf. André, Lex. bot. p. 34):* GLOSS. med. p. 64,11 prasios herba a Graecis dicitur, alii ... afredos (*e Ps. Apul. herb. 45 l. 29* afedros).

apheliotes (ape-) *(m.)* (ἀπηλιώτης, ἀφηλιώτης) *subsolanus – Ostwind:* HONOR. AUGUST. imag. 1,55 secundus cardinalis *ventus* subsolanus, qui et apeliotes, temperatus *(ex Isid. nat. 37,2).*

***aphesis** (affe-) *f.* (ἄφεσις) *remissio – Vergebung:* HERM. AUGIENS. hymn. 1,6^{b},2 *(de Christo)* ἄφεσις (affesis *var. l.*) benignula tu τῶν ἁμαρτιῶν.

***aphilotimia** *(f.)* (ἀφιλοτιμία) *pusillanimitas – Kleinmut:* ALBERT. M. eth. 4,2,8 p. 309^{b},28 φιλοτιμία scilicet et ἀφιλοτιμία *(cf. p. 1125^{b},22)* sive ambitio et pusillanimitas (p. 309^{b},31).

***aphilotimus**, -a, -um. (ἀφιλότιμος) *ambitionis negligens – gegen Ehrgeiz gleichgültig:* ALBERT. M. eth. 2,2,7 p. 185^{a},16 'qui autem deficit *(desideriis honorum)*, vocatur -us' (*p. 1107^{b},29* ἀφιλότιμος) ab ἀ, quod est sine, et amore honorum, quia non curat honores sibi congruos (*cf.* bon. 116 p. 76,41).

***aphlegmantus** (affl-), -a, -um. (ἀφλέγμαντος) *medic. i. q. inflammationem praecavens – Entzündung verhütend:* PAUL. AEGIN. cur. 214 p. 155,11 cataplasmatibus ... aff-is (*3,50,2* ἀφλεγμάντοις) utendum.

aphlopho (calfu, talfy *sim.*) *subst. (orig. Aegypt. ut vid.; cf. Diosc. gr. 4,189 [RV]) mercurialis – Bingelkraut (Mercurialis annua L., cf. André, Lex. bot. p. 207):* ALPHITA I p. 296,40 laxanatis, mercurialis, linotides, talsum vel talsa (calfu II p. 95,20; *sim.* I p. 317,2 talfy [talphi II p. 181,47]. *cf. Ps. Apul. herb. 83 l. 34* altof [*codd. interp.*]).

***aphobia** *(f.)* (ἀφοβία) *audacia – Furchtlosigkeit:* ALBERT. M. eth. 2,2,7 p. 182^{b},31 ea, quae Latine dicitur intimiditas et Graece ἀφοβία ab ἀ, quod est sine, et φόβος, quod est timiditas.

aphorismus (afo-, affo-, ampho-, anfo-, apophor-, emphorim-), -i *m.* (ἀφορισμός) *definitio, sententia (brevis) – De-*

[Baader]

finition, Kernspruch: **1** *gener.* (*cf.* GLOSS. Salern. p. 14,7 apophorismus est sermo diffinitivus): ABBO SANGERM. bell. 3,25 af-os (gloss.: breves sermones) os tibi servet. **2** *spec. in titulis librorum medic.:* **a** *Hippocratis:* RICHER. REM. hist. 4,50[in.] ad -orum lectionem. ODO MAGD. herb. 1814 in ... suis Ippocras -is (amph-, aff- *var. l.*) ... meminit *(sim.* TRACT. de chirurg. 904 in anf-is. ALBERT. M. summ. creat. II 1,61,2 p. 531[a],1 in secunda particula emphorimorum. *al.).* PETR. CAS. (?) chron. 3,35 p. 729,12 expositionem af-i *a Constantino Africano scriptam.* **b** *aliorum medicorum:* ANTIDOT. Augiens.[tit.] liber anf-orum medicinalium (EKKEH. IV. cas. 123[med.] in aff-is m.). URSO gloss. 43 huius aff-i expositionem.

1. aphorus *v.* aphros. **2. *aphorus** *v.* *aphrurus.

***aphrodicus** (afr-), -a, -um. (*cf.* ἀφρός) *spumosus – schaumig:* AETHICUS ISTER 26 afrodica terra et safargica.

Aphrodisia (Afr-, Affr-, -icia, -ina), -ae *f.* ('Αφροδίσιος) **1** *bot.:* **a** *acorus – (gelbe) Schwertlilie (Iris pseudacorus L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 1031sqq.):* GLOSS. III 494,9 St.-S. Afrodisia suertila (535,42 Affrodina. 548,54 Affrodisia. 570,5 Afrodisia). DYASC. p. 2[b] acorus, id est herba Venerea vel Affrodisia (*cf. Ps. Apul. herb. 6 l.11* Afrodisias). **b** *species orchis – Orchideenart (Serapias L., Orchis L., Ophrys L., cf. André, Lex. bot. p. 229sq.):* DYASC. p. 141[a] orchis, quem alii ... Afrodisiam ... dicunt *(cf. Diosc. gr. 3,126 [RV]).* **2** *usu communi i. q. aetas amoris – Liebesalter:* ALPHITA I p. 273,19 Affrodisia (-icia II p. 3,7), id est aetas Veneris.

***aphron** (afon) *subst. (hebr.* יָמִּין *cft. J. Ruska, Das Steinbuch des Aristoteles. 1912. p. 39) meridies – Süden:* ARNOLD. SAXO fin. 4,8,21 angulus eius *(magnetis)* oppositus *est, cuius virtus attrahendi ferrum est* ad afon, id est meridiem (*inde* ALBERT. M. miner. 2,3,6 p. 56[a],37 ad aphron, id est polum meridionalem).

***aphronemos** (afr-) *(m.)* (*cf.* ἄφρων *et* φρόνιμος) *qui impudens est – ein Schamloser:* GLOSS. II 676,17 St.-S. afronemoc Grece, unde infrunitus i. scamelôser. IV 196,17 afronemos vel infronitus vn⟨s⟩gameliner.

aphronitrum (afr-, affr-), -i *n.* (ἀφρόνιτρον) *script.:* af(f)o-: *l. 45.52.* -t(um): *l. 52.57. adde* COMPOS. Luc. β 2. RECEPT. Bamb. 7. anfrovinum: *l. 48.* afronitria: ANTIDOT. Glasg. p. 153,22. *form. gen. sg.* -u: *l. 45.*

1 *spuma salis alkali, sc. flos nitri – auswitterndes alkalisches Salz, nämlich Soda oder Pottasche:* PAUL. AEGIN. cur. 172 p. 96,17 afonitru (*3,29,1* ἀφρονίτρου) partes II. COMPOS. Luc. G 28 afronitro ... nascitur in loco nitri. β 14 compositio afronitri secunda *eqs.* MAPPAE CLAVIC. 33 sal granum aut certe affronitrum (*inde* COMPOS. Matr. 20,3 anfrovinum. THEOPH. sched. 1,37[med.]). 280 hoc erit affronitrum ad solidaturam. DYASC. p. 38[b] afronitrum eligendum est, quod est lenissimum et splendidum. GLOSS. Salern. p. 11[b],7 affronit⟨r⟩um spuma nitri (ALPHITA I p. 273,17 affronitrum [affo- *var. l.*]). CHIRURG. Sudhoff I p. 102,20 r(ecipit) ... afronitri eronici l(ibram) 1. *al. v. et* aphros *l. 61.* **2** *per confusionem i. q. abrotanum – Eberreis (Artemisia abrotanum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 412sqq.):* GLOSS. III 606,6 St.-S. humore afronito, id est cartuurz.

***aphros** (afr-, affr-), -i *(m.)* (ἀφρός) *script. et form.:* afforus: *l. 68.72.* affroz: *l. 67.* afforez: *l. 68.* aforon: *l. 68.* alforaz: *l. 68.*

1 *spuma – Schaum:* PAUL. AEGIN. cur. 173 nitri afri (*3,29,2* νίτρου ἀφροῦ) triobolon. ALPHITA I p. 273,19 affros spuma, idem affrosum. **2** *genus piscium parvorum – Art kleiner Fische:* **a** *aphye – Sardellenart (Engraulis encrasicholus L., cf. R. Strömberg, Studien zur Etymologie und Bildung griech. Fischnamen. 1943. p. 131):* ALBERT. M. animal. 6,83 sicut affroz (*p. 569[a],20* ἀφρός) dictum. 6,86 afforez. 8,106 aforon. 24,9 alforaz piscis est *eqs.* 24,11 afforus piscis est, qui propter exiguitatem hamo capi non potest *(ex Isid. orig. 12,6,40).* **b** *spinatia – Stichling (Gasterosteus aculeatus L., cf. Diefenbach, Gloss. p. 16[b]):* GLOSS. III 46,13[s] St.-S. afforus phrille (293,26). *cf. ThLL. s. v.* aphorus.

***aphroselinum** (afr-, affr-), -i *n.* (ἀφροσέληνος) **1** *strictius i. q. species gypsi, selenitis – Gipsart, Selenit:* MAPPAE CLAVIC. 1 terre lunaris ..., que Grece dicitur affroselinum (*inde* COMPOS. Matr. 2,2. IOH. sacerd. 169). DYASC. p. 34[a] afroselinum in Egipto tantummodo invenitur *(cf. Diosc. gr. 5,141).* **2** *latius i. q. vitrum album ad instar selenitidis – weiße Glasmasse ähnlich dem Selenit (cf. Lippmann, Alchem. I. p. 113):* COMPOS. Matr. 74,4 *(de confectione margaritarum)* accipies afroselinum, quod nascitur in Edretia Apollinis.

***aphrosum** (affr-) *subst.* (*cf.* ἀφρός) *spuma – Schaum:* ALPHITA I p. 273,19 *(v. p. 743,63).*

***aphruronius** (aphur-), -a, -um. (*cf.* ἄφρουρος) *procuratorius – Verwalter-:* ALBERT. M. pol. 2,7[k] *(v. l. 18).*

***aphrurus** (aphur-, aphor-), -i *m.* (ἄφρουρος) *falso versum i. q. procurator – Verwalter:* ALBERT. M. pol. 2,7[k] 'eum *(Spartiatam),* qui genuerit tres filios, aphuron (*p. 1270[b],4* ἄφρουρον) esse', id est aphuroniam dignitatem eligi; in civitate enim dicebantur aphori vel ephori procuratores publicorum negotiorum.

aphtha (afta), -ae *f.* (ἄφθα) *apostema circa os nascens – Mundschwamm:* PAUL. AEGIN. cur. 157 aliud facit ad afthas (aftas *codd.*, id est laviorum ulcera *gloss. cod. A; 3,26,13* πρὸς ἄφθας). ARS med. 7 p. 426,21 afta dicitur ulceratio circa superficiem linguae (circa facie et lingua *G*) ..., quod maxime infantibus evenire solet *(cf. Galen. ed. Kühn XVII 2 p. 627,7 sqq.).*

***aphtunna** *v.* *haftunna.

***aphuronius, *aphuros** *v.* *aphruronius, *aphrurus.

***aphyctos** (afi-), -on. (ἄφυκτος) *log. i. q. ineffugibilis – zwingend:* LIBRI Karol. 2,30 p. 95,5 qui *(syllogismus)* ... aficton, id est inevitabilis, nuncupatur *(ex Hier. in Matth. 12,33).*

aphye *(f.)* (ἀφύη) *aphros – Sardellenart (cf. p. 743,64sq.):* ALBERT. M. animal. 6,85 species generis piscis, quod vocatur aconiz (*p. 569[b],26* ἐκ ... ἀφύης). *huc spectare vid.:* ALBERT. M. animal. 24,11 abydes est animal marinum *eqs.*

apiacum *n. vel* **apiago** *f. melissophyllon – Melisse (Melissa officinalis L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 34):* GLOSS. III 106,26 St.-S. -um ⟨...⟩ binsôga (*spectat ad Isid. orig. 17,9,80* -go [-co *DK*] *ut* III 173,1. 199,11 -cu. V 36,12. GLOSS. p. 248,44 Th. -go). HILDEG. phys. 1,59 binsuga (-go *ed. pr.*) calida est *eqs.*

apiana *f. chamaemelon – Kamille (Matricaria chamomilla L., cf. André, Lex. bot. p. 34):* GLOSS. III 199,17 St.-S. ⟨camemelon⟩ (*suppl. ex* 107,52) vel -a vel thobari.

apiaria (-asia) *f. melissophyllon – Melisse (Melissa officinalis L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 34):* ALPHITA II p. 115,7 melissa, -asia (-apia *var. l.; cf. Aug. gen. ad litt. 12,25* -aria), mellilempnias, suringula, citrago (*spectat ad Diosc. gr. 3,104* [*RV*] ἀπιάστρουμ).

apiarium, -i *n.* (*f.* -a: *l. 55*) *script.* app-: *l. 54sqq. mellarium, alvearium – Bienenstock, -stand:* LEG. Wisig. 8,6,2 si quis app-a ... construxerit. 8,6,3 p. 350,3 si quis ... in app-a (apiario *var. l.*) furti causa fuerit conprehensus. LEX Ribv. 46,6 (add. A 5) si quis de app-o apem furaverit. TRAD. Fuld. I 9 (s. XII.[med.]) in Wingardi ... vinea una et -um. TRAD. Weihenst. 10 p. 438,2 nisi ... -a prestaret. CHART. Babenb. 51 p. 67,36 ut ... nec stabula peccorum aut -a illic collocentur. CHART. Westph. III 1054 p. 548,2 domum ... cum aptario *(sic?),* quod vulgariter dicitur ymmehof. *al.*

apiasia *v.* apiaria.

apiastellum (-ate-) *n. scelerata – Hahnenfuß (Ranunculus sceleratus L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 34):* GLOSS. III 107,45 St.-S. -atellum ha⟨necrut?⟩ vel birnnecrut. 525,20 -um bremcrute. 546,35 -um bramelchrut *(b).* 592,39[1] herba scelerata vel -um vel apium rusticum prennewrz vel hanwurz *(spectat ad Ps. Apul. herb. 8 l.15 [cf. app. crit.]).*

1. apiaster, -i *m.* (apis) *examen apium – Bienenvolk:* CHART. Fuld. A 540 (c. 841) tradidit ... oves XII, -os XL.

2. apiaster, -i *m. vel* **apiastrum** (app-), -i *n.* (apium) **1** *apium (rusticum) – (wilder) Eppich (Apium graveolens*

[Baader]

L. var. sativum vel silvestre, cf. André, Lex. bot. p. 35 s. v. apium): GLOSS. II 369,33 St.-S. -r aliud genus herbae vvilderephi *(spectat ad Prisc. gramm. II 127,10).* 371,72 -r agreste apium effe *(spectat ad Prisc. gramm. II 223,19 ut* 376,3). **2** *melissophyllon – Melisse (Melissa officinalis L. vel sim., cf. André, op. cit. p. 34):* GLOSS. IV 245,28 St.-S. -um biniuurt. *fort. add.:* ANTIDOT. Glasg. p. 112,17 appii astrum £, appii semen £. **3** *scelerata – Hahnenfuß (Ranunculus sceleratus L. vel sim., cf. André, op. cit. p. 34):* HONOR. AUGUST. imag. 1,36 in ea *(Sardinia)* est et herba similis -o, quae comedentibus rictus contrahit *(cf. Plin. nat. 20,116).*

apiata, -ae *f. script. et form.:* app-: *l.* 17. abiat: *l.* 16.

1 *aristolochia – Osterluzei (Aristolochia clematitis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 393sq.):* GLOSS. III 569,8 St.-S. -a biuerwrz. **2** *aqua apio condita – Eppichwasser:* ANTIDOT. Glasg. p. 122,26 oleo . . . partes II, abiat -I, vino L. p. 152,37 *antidotum* in appiata aut in condito . . . ieiunus accipiat.

apicula, -ae *f.* **1** *apis – Biene:* ABSAL. serm. 16 p. 101[A] cerae operatricem -am. ALBERT. M. animal. 2,165 -ae iuvenes (*p.* 625[b],30 οἱ νεοττοί). 8,178 pulli aut debiles -ae et aniles. *al. per compar.:* VITA Bard. 9 p. 327,1 ut prudens -a *(sc. Bardo). alleg.:* ABSAL. serm. 16 p. 101[B] per -am . . . sanctam accipe meditationem. **2** *species papilionis vel tineae – Schmetterlings- oder Mottenart:* ALBERT. M. animal. 4,69 quaedam anulosorum habent maculas supra oculos . . . sicut -ae (*p.* 532[a],27 ψυχαί). 5,6 ex coitu -arum (*p.* 539[b],12 ἐκ τῶν ψυχῶν) producuntur vermes. 15,77 muscae quaedam et -ae (*p.* 723[b],5 τὰ γένη τῶν καλουμένων ψυχῶν). *huc spectare vid.:* ALBERT. M. animal. 15,5 *animalia* anulosa sicut sunt -ae et pediculi et pulices. **3** *nympha – (Insekten-)Puppe:* ALBERT. M. animal. 17,49 in -is aurei coloris existentibus (*p.* 758[b],31 αἱ καλούμεναι . . . χρυσαλλίδες) . . . ex vermibus vesparum et apium generantur ea, quae Graece harynos vocantur, et sunt quaedam -ae longae.

***apiculare** (apec- *sim.*), -is *n.* (apis) *alvearium – Bienenstand:* EDICT. Roth. 318 si quis de apeculare (apeclare, apiclare, apiclario, apiculare(m), apiculari *var. l.*) vas cum apes furaverit.

***apiculus,** -i *m.* (apex) **1** *littera – Buchstabe:* VITA Beth. 16 (MGMer. III p. 619,28) ne *oculi* valeant notare -os. **2** *verbum – Wort:* CARM. Cent. 22 epil. 5 ut hi -i presse legantur. **3** *plur. i. q. epistolium – Brieflein:* RATHER. epist. 30 p. 170,12 dum -os vel ineptiunculas . . . mihi mittitis.

***apifusus** *v.* *aprifulsus.

***apile,** -is *n.* (apis) *mellarium, alvearium – Bienenstock, -stand:* LEX Baiuv. 22,8 si apes, id est examen alicuius, ex -e (-em, -i, apelę *var. l.*) elapsus fuerit.

apiorisu *v.* apium *p.* 748,50.

***apirocalia** (ep-, -pyr-, -phyr-, -per-, -chal-, -tal-), -ae *f.* (ἀπειροκαλία) *infinita bonitas, immoderata liberalitas – unbegrenztes Erweisen des Guten, schrankenlose Freigebigkeit:* ALBERT. M. bon. 116 p. 76,29 dicitur apyrochalia ab 'a', quod est sine, et 'pyr' ignis et 'chalo' bonum quasi 'sine igne bonum', cum dilapidet omnia, unde Latine dilapidatio dicitur; vel ab 'apyr', quod est infinitum, et 'chalon' bonum, quasi infinita bonitas non restricta termino virtutis. 153 circa pecunias . . . superabundantia . . . apyrocalia (*Arist. p.* 1107[b], 19 ἀπειροκαλία) et vanusia (116 p. 76,28 apyrochalia [apir-, aphyr- *var. l.*]. eth. 4,1,9 p. 288[b],5 apercocalia [*p.* 1122[a],31 ἀπειροκαλία]. pol. 1,8[c] p. 66[a],44 apyrocalia. 5,8[z] secundum epirotaliam. 6,5[l] hoc est . . . epirotaliae).

apirocalos (apyr-), *nom. pl.* -oi *m.* (ἀπειρόκαλος) *qui immoderata liberalitate est – einer der schrankenlos freigebig ist:* ALBERT. M. pol. 2,3[f] p. 125[b],28 quia sub luxu vivere non est bene vivere et banausi efficiuntur et ἀπυρόκαλοι, ut dicit in Ethicis (*p.* 1122[a],31).

***apiros** (apyr) *adi.* (ἄπειρος) *infinitus – unbegrenzt:* ALBERT. M. bon. 116 p. 76,32 *(v. l. 56).*

apis, -is *f. (m.: p. 746,10) script.:* ab-: *p.* 746,7. *adde* BOTAN. Sangall. 9,1. GLOSS. III 15,40 St.-S. av-: *p.* 746,44. *adde* LEX Baiuv. 1,13 *codd. L. P6. form.: sing.: nom.* -es: *l.* 22.47sq.50.57. *p.* 747,26. *acc.* -im: *p.* 747,28. *abl.* -i: *p.* 747,28. *plur.: gen.* -ium *vel* -um *passim. metr.: nom. sg.* -es: *fere* -ēs *(cf. Prob. cath. gramm. IV 26,16sqq.);* -ĕs: *l.* 50.57.

1 *gr.* μέλισσα – *(Honig-)Biene (Apis mellifica L.):* **A** *strictius:* **1** *gener.:* LEX Sal. Merov. 8[tit.] de furtis -ium (abium, apum *var. l.*). ALDH. ad Acirc. 131 p. 179,19 -es ambizant vel bombizant (*cf.* CARM. Bur. B 132,2[a],15 -es bombilat). LEX Baiuv. 22,9 quae *(capturae)* ad capiendas (capiendos *var. l.*) -es ponuntur, id est vascula -ium. CHART. Fuld. B 232[a] p. 335,16 sex examina -ium . . . trado. WANDALB. mens. 65 -bus sedes statione parandae. WOLFHARD. Waldb. 2,1 ceriferae . . . -es. BENEDICTIO apium (ed. A. Franz, Die kirchl. Benediktionen. II. p. 136[2]) ad -es conformandas. DIPL. Karoli M. 169 p. 228,10 (spur. s. X.[2]) septa apum. DIPL. Heinr. II. 3 cum . . . venationibus apumque pascuis, quę vulgo dicuntur cidaluueîdis. THIETM. chron. 7,20 excepto apum magistro. CHART. Nuremb. 5 accipiant . . . -bus ponendi capsulas, quod rustice cideleuueida dicitur. CONSTANT. AFRIC. theor. 8,29 p. 40a[r] vespe atque -es eis, quos pungunt, tumorem . . . faciunt *eqs.* RUP. TUIT. off. 3,25 -es . . . *nullo* concubitu miscentur. MARC. VALER. buc. 3,105 gaudet -es calathis. HILDEG. phys. 6,63 -is de calore solis est *eqs.* CHART. Wirt. II 389 p. 156,13 (dipl. Frid. I.) silvam . . . cum omni iure et usu . . . apum investigationis. CHART. Babenb. 362 p. 207,18 non truncos apum . . . exquirat. CHART. march. Misn. III 375 p. 264,29 cum . . . venationibus et in omni utilitate apum. HEINR. LETT. chron. 10,13 p. 44,7 arbores apum. ALBERT. M. veget. 1,23 -is gusanes *generat.* 6,177 in casulis apum, quae omnes sunt hexagonae. animal. 1,68 in aliis *(animalibus)* . . . non est sanguis sicut in -bus (*p.* 489[a],32 μέλιττα). 4,65 in genera . . . anulosi animalis multi sunt modi sicut . . . -is communis . . . et -is citrina magna, quae a quibusdam vocatur caeca, . . . -is magna varia et -is rubea. 5,33 generantur . . . -es ex carnibus putribus. 8,151 kynceon et pulli apum cibantur ex habundantia mellis. 8,152 -es feminae interficiunt et regem et mares. 8,171 genus apum (*p.* 626[b],1 μελιττῶν) forte . . . facit melius mel . . . et . . . illae sunt -es de montanis floribus colligentes *eqs.* 8,178 -es . . ., quae expeditiores sunt et maioris laboris, sunt parvae fuscae, quasi sint combustae. *al. (v. ind.).* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 8,26 -is est animal frigidae et siccae complexionis. *saepe. v. et p.* 747,3.5.12.15. **2** **a** *per compar.:* VISIO Baront. 17 p. 391,4 *animarum* quasi -ium (apum, avium *var. l.*) similitudinem recurrentium ad vascula sua. WETT. Gall. 6 qui in morem parvissimae matris -is ingenium exercebant in artibus diversis. FORM. Augiens. C 8 si tam rabula -es, ut tu is (*i.* es), fuissem, aculeum . . . sensisses. VITA Paulin. Trev. 2 seu -es prudentissima colligere non distulit. EKKEH. IV. bened. I 2,76 *(de populo Iudaeorum)* vellera das ut oves, -es ut sibi parca sapores. CASUS Petrish. 2,5 ex ipso *(Lamperto aegro)* quasi examina apum . . . de auribus . . . prodibant *pediculi. saepe.* **b** *in imag.:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,24 prudens populi pedagogus monachicalem -ium examen . . . alendo pascebat. WALAHFR. carm. 8,26 *(de hominibus)* quae se hoc non sponte nectare pascat -es. EKKEH. IV. bened. I 24,36 dux -es est illa *(sc. Christus).* **c** *proverb.:* ERMENR. Sval. praef. 1 -is . . ., quod nequit viribus, conatur ingenio (*cf.* ERMENR. ad Grim. 29 p. 567,19). EGBERT. fec. rat. 1,123 praestat -es una inmensis per moenia muscis. 1,250 delusor promisit -es . . . albas. BERTH. ZWIF. chron. 20 p. 208,19 qui examen apum inconsulte fugerunt, examen vesparum temere incurrerunt. *al.* **d** *alleg.:* ALDH. virg. I 5 -is . . . pudicissimae virginitatis tipum et ecclesiae portendere speciem . . . asstipulatur. HRABAN. univ. 8,7 p. 256[B] -es formam virginitatis sive sapientiae tenent. p. 256[D] typice per muscam Pharaonem et per -em Nabuchodonosor demonstrat, qui populum Iudaeorum peccantem dignis flagellis castigaverunt. CARM. Cantabr. 23,6,1 nulla inter aves similis est -i, que talem gerit tipum castitatis nisi Maria. **e** *in nomine plantarum:* GLOSS. Salern. p. 8[a],29 millefofilli, venter -is. DYASC. p. 2[b] acorus, id est herba Venerea vel Affrodisia vel piper apum. *al.*

[Baader]

3 *spec.:* **a** rex ap(i)um *i. q. apis sexus feminini fecunda – Bienenkönigin:* ALBERT. M. animal. 1,164 -is ... rex, quae regit alias. 17,56 semen apum ... numquam invenitur sine regibus apum (*p. 759*^{b}*,10* βασιλέων). 26,4 quod rex apum generaliter omnium apum sit mater. *v. et p. 746,37.* **b** -is mala, masculina, secunda *sim. i. q. masculus apium – Drohne:* ALBERT. M. animal. 8,141 secundum ... genus *(animalium anulosorum)* est mala -is, propter quod etiam kakym (*p. 623*^{b}*,9* κηφήν) Graece vocatur. 8,149 apothecas kakyceon (*p. 623*^{b}*,34* τὰ κηφήνια), hoc est apum secundarum. 8,152 quod -is, quam kakyn vocavimus, sit non alia quam masculus -is operatricis, quae est femina. 8,178 -es ... ornatae et pulcrae et longae et bonae figurae ... nichil nisi inutilia et mala facientes. 26,4 -es ... maiores generatae dicuntur masculinae ..., tertiae -es parvae sunt, quae aculeum habent. *v. et p. 746, 35.37.* **c** -is (adulterina) mascula mala *i. q. fur – Raubbiene:* ALBERT. M. animal. 8,156 in domibus ... apum masculorum, quae kakyn (*p. 625*^{a}*,5* φῶρες) dicuntur, aut nichil aut parum mellis invenitur. 8,159 -es ... adulterinae masculae malae ..., quas vocant coroh (*p. 625*^{a}*,14* τοῦ δὲ φωρός), nichil omnino operantur et insuper corrumpunt aliarum apum operationes. 8,173 custos examinum ... interfecit -es extraneas praedatrices. **B** *latius:* **1** *examen – (Bienen-)Schwarm:* LEG. Burgund. const. I 70,3 si ... minora furta, id est ... capram, -em involaverit (91.95). LEX Ribv. 46,6 (add. A 5) si quis de appiario -em furaverit. LEX Baiuv. 22,8 si -es, id est examen, alicuius ex apile elapsus fuerit. WANDALB. Goar. 2,32$^{tit.}$ promissa a patre -i. 2,32 -im unam – sic enim vocare rustici examen apum consueverunt – ... afferam. **2** *vas – (Bienen-)Korb:* LEX Sal. Merov. 8,1 si quis unam -em, hoc est unum vasum, ... furaverit (8,2.3).

II *species vesparum – Wespenarten:* **A** -is (citrina) caeca *i. q. species crabronis – Hornissenart (Vespa crabro L. vel sim.):* ALBERT. M. animal. 7,114 -is crocea aput nos, valde magna et insidiatur equis. 8,142sq. quartum ... genus *(animalium anulosorum)* est -is caeca secundum tres diversitates ... et primum ... genus est -is citrina parva, quae Graece hakyhyheuz (*p. 623*^{b}*,10* ἀνθρήνη; *cf.* 8,156) ... vocatur ...; secundum ... est medium genus -is citrinae ..., a Graecis yryby vocatur; tertium ... genus est maximae quantitatis et vocatur -is citrina caeca, ... post succinctorium posterius habet oculos (*cf.* somn. 1,2,3 p. 143^{b},29sq. -is tritea, quae vocatur -is caeca) ...; hoc ... genus Graecae karameridos (*p. 623*^{b}*,10* τενθρηδών) vocatur et est acerrimum. 8,184 quod ... in tertia specie vespae posuimus et Germanice hornezech vel hornuz vocatur et ... a quibusdam vespa sive -is caeca vocatur. *v. et p. 746,33.* **B** -is magna varia *i. q. species vesparum solitariarum – Lehmwespe (Eumenes coarctata L. vel sim.):* ALBERT. M. animal. 1,42 quaedam ... faciunt sibi foveas ... sicut ... -es quaedam magnae. 1,95 -is magna varia ... per se nidum habet in terra. 8,144 inter ... tria genera apum ... tertium genus, quod atacum quidam vocant, est minimae longitudinis. *v. et p. 746,34.*

III *species muscarum – Fliegenarten:* **A** *musca carnaria – Schmeißfliege (Calliphora erythrocephala Meig.):* ALBERT. M. animal. 7,60 -es quaedam magnae (*p. 596*^{b}*,13* αἱ μυῖαι), quae lupi dicuntur. **B** porca apum *i. q. species muscae – Mistbiene (Eristalis tenax L. vel sim.):* ALBERT. M. animal. 4,88 -is quaedam (*p. 535*^{a}*,3* κώνωψ) ..., quae non diligit nisi fetida, ... a quibusdam porca apum quasi spurca vocatur.

apiscor, -i. *studio assequi – erstreben:* EGBERT. fec. rat. 1,554 virtutum flores ... -ere (gloss.: -or ... inquiro).

1. apium (appi-), -i *n. (m.* -us: *p. 748,66sq., cf. p. 748,60) plur.: p. 748,18sq.*

1 -um (domesticum *sim.*) *i. q. selinum – Sellerie, Eppich (Apium graveolens L. var. sativum, cf. André, Lex. bot. p. 35; Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 354sqq.):* ANTIDOT. Bamb. 20 radices appii. *ibid.:* dabis in apodima appii. ANTIDOT. Glasg. p. 101,2 appii viridis fasciculum. CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant, ... petresilinum, -um (*cf.* FORMA mon. Sangall. p. 14^{a} -um). WALAHFR. hort. 327 quamvis in nostris -um vilesceret hortis. GLOSS. III 547,11 St.-S. -um eppe vel merk. RUODLIEB VI 84 panes semine conditos -i. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 379,5 -um calidum est in initio tertii gradus, siccum in medio (*cf.* HILDEG. phys. 1,69). IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 3b^{v} sunt et alii maneries -i sicut -um raninum vel reninum et -um risus et -um emorroydarum. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 371^{B} cum invenitur -um, simpliciter commune tantum intelligendum est ..., etiam debet intelligi semen et non radix et non folia. ROGER. SALERN. chirurg. 1,230^{10} pultes de succo -i ... conficiantur. Ps. OTHO med. 25 ut sibi laus detur ameos -umque meretur. ALBERT. M. veget. 6,281 -um est herba ..., aliud ... est montanum, aliud silvestre et aliud est domesticum et aliud est aquaticum et quoddam est ... declinans ad albedinem. ALPHITA I p. 277,17 -um domesticum (-um domesticum sive ortolanum II p. 11,44), cuius semen selinum dicitur. p. 277,22 trifolium est genus -i. *saepe. alch. ex arab.* karafs *versum (cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 6. 1937. p. 68):* ANON. secret. p. 15,3 capitulum de solutione -orum. p. 83 dissolutio cum -is. **2** -um agreste: **a** *scelerata – Hahnenfuß (Ranunculus sceleratus L. vel sim., cf. André, l. c.):* DYNAMID. Hippocr. 2,44 butracion, hoc est -um agreste sive -um risus. **b** *holus atrum – Pferdeeppich (Smyrnium olusatrum L., cf. André, l. c.):* ALPHITA I p. 301,8 minon, id est -um agreste. II p. 13,21 -um agreste (*Diosc. gr. 3,71* ἀγριοσέλινον) minoci idem. p. 197,35 yposelinum, quod alii -um agreste vocant sive ut Latini olixatrum, melius ortino et albidius. *v. et l. 13.* **c** *selinum – Sellerie (cf. p. 747,66sq.): v. p. 745,4.* **3** -um aquaticum *fort. i. q. species sceleratae – viell. Wasserhahnenfuß (Ranunculus aquatilis L., cf. G. Pritzel–C. Jessen, Die deutschen Volksnamen der Pflanzen. 1882. p. 324): v. l. 13.* **4** -um caerefolium *i. q. caerefolium – Echter Kerbel (Anthriscus cerefolium Hoffm., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 259):* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 8a^{r} -um, quod vulgus cerfolium vocat, calidum est. **5** -um haemorrhoidarum *i. q. ficaria – Scharbockskraut (Ranunculus ficaria L., cf. G. Pritzel–C. Jessen, op. cit. p. 325):* ALPHITA I p. 277,20 -um hemorrhoidarum, quod est simile ranino, nisi quod habet guttas nigras in foliis. II p. 115,32 mentula episcopi ... secundum antiquos appellatur -um emoroydarum. *v. et l. 6.* **6** -um montanum *i. q. petroselinum Macedonicum – Mazedonischer Eppich (Athamanta Macedonica Sprengel, cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 1259):* ALPHITA II p. 11,40 -um silvestrum vel montanum, petrosil⟨l⟩inum Macedonicum idem. *v. et l. 12.* **7** -um ranarum, raninum *i. q. species filipendulae – Pferdesamen (Oenanthe aquatica Lamarck, cf. Tschirch, op. cit. II. p. 904):* TRACT. de chirurg. 550 -i ramni (*cf.* 566 -i ranini). ALPHITA I p. 277, 18 -um ranarum sive raninum. *v. et l. 5.37.* **8** -um risus *i. q. scelerata – Hahnenfuß (cf. l. 20):* GLOSS. III 294,50 St.-S. apiorisu vel butracion heininfuoz (295,49. V 35,27). 589,8 -um risus scelerata wolfuûrz. ROGER. SALERN. chirurg. 3,514^{27} radix -i risus. ALPHITA I p. 277,19 -um risus, quod idem est quod scelerata vel verctillana sive balaneca. II p. 64,1 ferula, -um risus herba est scelerata. *v. et l. 5.21sq. fort. add.:* ALPHITA II p. 13,29 aquileia, columbina idem secundum Laurentium, sed secundum hunc est -um risus. **9** -um rusticum *i. q. scelerata – Hahnenfuß (cf. l. 20):* GLOSS. III 324,1 St.-S. -um rusticum hannenfûz (*cf.* 172,6). *v. et p. 744,67.* **10** -um silvestre, silvaticum: **a** *scelerata – Hahnenfuß (cf. l. 20):* GLOSS. III 588,13 St.-S. -um silvester vel ⟨...⟩ wilder eppeich wolfwurc (*cf. Fischer, op. cit. p. 281).* **b** *holus atrum – Pferdeeppich (cf. l. 22sq.):* ALBERT. M. veget. 6,441 semurion est -um silvestre. *v. et l. 12.* **c** *petroselinum Macedonicum – Mazedonischer Eppich (cf. l. 41sq.): l. 43.* **d** *solsequium – Wegwarte (Cichorium intybus L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 990sqq.):* GLOSS. IV 179,12 St.-S. ambrosia -us silvaticus hindilape. V 46,13.

2. *apium *v.* 1. *apius.

1. *apius, -i *(m.) vel* ***apium,** -i *(n.)* (ἄπιος, -ον) *form. acc. pl.* -us: *p. 749,1.*

1 *pirum – Birne:* PAUL. AEGIN. cur. 30 -um (*3,4,7* ἄπιους) edant. 176 p. 100,14 mala granata, mala, -a. p. 102,5

[Baader]

-orum ... decoctionem. p. 102,13 pomorum ... mala, -us (*3,31,4* ἀπίους). **2** *?species liquaminis – ?Flüssigkeitsart:* PAUL. AEGIN. cur. 225 siccum *(medicamentum)* insperge prius abluens -o (*3,59,2* οἴνῳ [ἀπίῳ *var. l.*]).

2. apius *v.* 1. apium.

aplanes, (ἀπλανής) *script.* appl-: *l. 32sqq. form.: gen. sg.:* -es: *l. 36sq.* -etis: *l. 32sq.35. acc. sg.* -en: *l. 28. gen. pl.* -orum: *l. 39.*

1 *adi.: astron. i. q. non devians, regularis – nicht abweichend, regelmäßig:* AUREL. REOM. mus. 8 p. 40ᵃ,32 superiorem esse circulum coeli, qui ... -es appellatur, id est sine errore, eo quod recto cursu feratur. ALBERT. M. cael. 3,2,9 p. 191ᵇ,33 isti ... duo motus sunt in superioribus, qui Graece vocantur πλανής et ἀπλανής, hoc est erraticus et sine errore. anim. 1,2,7 p. 155ᵇ,5 unus ... primus motus et motor, qui est -es vocatus quasi sine errore existens et rectus, qui est motus diurnus (caus. element. 1,2,2 p. 602ᵃ,4. gener. 1,6,4 p. 410ᵇ,20. metaph. 2,1,6 p. 123ᵇ,6). animal. 20,71 peryodum ... componebant ex motu planes et ex motu -es. metaph. 1,3,13 p. 56ᵃ,15 unum mobilium coelorum habere motum -es vocatum, hoc est regulariter super polos aequinoctialis ... a dextro mundi per sinistrum revolutum. summ. theol. II 1,4,2,5,1 p. 96ᵇ,39 *Deus caelestem circulum* divisit ... in circulum -es et in circulum planes. *al.*

2 *subst. (masc. [l. 34] vel fem. [l. 28], ceterum genere dubio):* **a** *sphaera suprema, caelum stellarum fixarum – oberste Sphäre, Fixsternhimmel:* DUNGAL. epist. 1 p. 571,12 qui *(circuli)* -en illam ambiunt. p. 571,27 septem ... speras maximae sperae XII signa continenti, quae -es vocatur, subiectas *(cf. Macr. somn. 1,14,23).* RADBOD. carm. 4,56 orbibus -es (gloss.: spera summa) obvius empyriis. ADALBOLD. Boeth. 278sqq. dum spaeram applanetis ab oriente in occidentem ... convertit ...; applanetis ... festinationem ... obrotacio planetarum retardando temperat, ut nec ipse applanes pro nimio impetu suo corruat. 288 ex hac applanetis rotatione. *remissius:* THIOFR. flor. 4,6 p. 398ᴰ conditoris yles et -es. Willibr. II 1,153 -es quis volvat spiritus orbem. **b** *stella fixa – Fixstern:* ALBERT. M. metaph. 11,2,22 p. 647ᵇ,30 dedit *Eudoxus* eis *(soli et lunae)* sphaeram -orum *(p. 1073ᵇ,19* τῶν ἀπλανῶν ἄστρων), hoc est eam, quae sine errore est (p. 648ᵃ,22).

***aplastos** *adi.* (ἄπλαστος) *verax – wahrhaftig:* CHRON. Gladb. (ed. P. Ropertz, Publ. aus der rhein. Gesch. II. p. 1, 17) incipit μικρολόγος ἄπλαστος (gloss.: sermo brevis, non fictus vel sine dolo vel simplex) de ... monasterii Gladebacensis constructione.

***aplatonans,** -antis. (*cf.* ἄπλατος *et* tonare) *horribiliter tonans – schrecklich tönend:* CARM. cod. Guelf. Gud. f. 39ᵛ (s. X./XI.) mox atrox erebi princeps tremit -is.

***aplatos,** -on. (ἄπλατος) *horribilis – schrecklich:* ALBERT. M. animal. 7,127 in Libia invenitur genus serpentum, quod -on (*p. 606ᵇ,9* μέγεθος ... ἄπλατον) Graeci sapientes dixerunt.

aplestia, -ae *f.* (ἀπληστία) *(insatiabilis) cupiditas – (unersättliche) Begierde (cf.* GLOSS. I 48,22 St.-S. apustia ummez [*e Corp. gloss. Lat. ed. Goetz IV 207,11* aplistia]): AMARC. serm. 1,357 maxime -a mentes dissicit et venas distendit et incitat inguen.

aplictum *v.* applictum. ***aplilicon** *v.* *pleres.

apluda, -ae *f. script. et form.:* ablund(a): *l. 64.* apludi(um): *l. 63.*

furfur – Kleie (cf. GLOSS. IV 34,46 St.-S. -as chliwa): ANTIDOT. Bamb. 25 in apludii potione. ABBO SANGERM. bell. 3,18 agagulam cęlebs aginat, pecudes nec ablundam (gloss.: paleam).

aplustre, -is *n. vel* **aplustra,** -ae *f.* (ἄφλαστον) *script.* amp-: *p. 750,3.*

1 *plur. i. q. armamenta navis – Ausrüstung des Schiffes (cf.* GLOSS. IV 34,48 St.-S. -a [-ia *i*] girusti. 167,17): MILO carm. 1,6,2,230 iactant -ia navis. *in imag.:* EGBERT. fec. rat. 1,3 lintris foeta iocis diversa -ia (schol.: -e dicitur in(s)trumentum naviculę) portat. **2** *gubernaculum – Steuerruder (cf.* GLOSS. III 658,22 St.-S. -e stiur⟨ru⟩der): RANGER. Anselm. 3514 ipsum manibus fluctus -e rapit. ODO Ern. duc. 4 p. 338ᴬ hi fractum amp-e retentant. *in imag.:* WOLFHER. Godeh. I praef. p. 168,27 inscius sine vestri magisterii -a rudis navigator.

***apo** *praep.* (ἀπό) *script.* appo: *l. 8. metr.* ăpŏ: CARM. cod. Vat. (5330) 6,3.

1 *de derivatione i. q. de – von:* GLOSS. med. p. 36,11 dicta est fleumone apo (appo *var. l.*) flegi (*i.* φλέγειν). ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 110,20 dicta ... syllaba apo toy syllabannita grammaton, id est conceptione litterarum. **2** *de confectione i. q. ex – aus:* MAPPAE CLAVIC. 129 oxiporfiron to apo rodinis. **3** *de modo i. q. secundum – gemäß:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 394,13 per figuram, quae dicitur apocynu, id est a communi (*cf.* p. 387,8).

apobalsamum *v.* opobalsamum. **apoca** *v.* apocha.

***apocaligus** (-alli-), -i *m.* (*cf.* ἀπὸ καλίγων, a caliga) *tiro – Neuling:* IOH. VIII. epist. A 208 p. 178ᵃ,21 Hadriani papę ... hęc ponimus verba ...: 'quia ... in patriarchatus culmen erectus est -alligus' (*p. 178ᵇ,22* ἀπὸ καλίγων).

***apocalista** *m.* (*cf.* ἀποκάλυψις) *de Iohanne i. q. apocalypsis auctor – Apokalyptiker:* INSCR. reliq. (ed. H. Grundmann, Der Cappenberger Barbarossakopf. 1959. p. 6) -a, datum tibi mu⟨nus⟩ sus⟨cipe gr⟩atum.

apocalypsis (-lip-), -is (-eos) *f.* (ἀποκάλυψις) *script.:* appo-: *l. 29.48.* -kal-: *l. 32.41.* -chal-: *l. 38.* -col-: MARIAN. chron. a. Chr. 2,7 capit. p. 496. *metr.:* ăpŏcăl-: *l. 43.* ăpŏcāl-: *l. 42.*

1 *gener. i. q. revelatio, visio – Enthüllung, Offenbarung:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 65,18 in eodem ... -ipseos (appo- *var. l.*) oromate ... cernere promeruit *Iohannes (cf.* ALEX. MIN. apoc. prol. p. 5,4). ALEX. MIN. apoc. 13 p. 278,18 prophetia ista vocatur -kalipsis Iesu Christi ([*e Vulg. apoc. 1,1*]. 19 p. 398,5. *cf.* 20 p. 449,8). *al. sing. sensu plur.:* VITA Serv. 12 p. 37,6 Servatius ... -eos (gloss.: revelationum sibi a Deo factarum) sue unum de mille revelare discipulis dignatus. **2** *meton.:* **a** -is (Iohannis) *i. q. liber revelationis s. Iohannis – Offenbarung des Johannes:* EPIST. Alcuin. 182 p. 303,26 in exposito -chalipsin *dixit Hieronymus.* HRABAN. epist. 18 p. 423,14 in -ipsim (-i, -in *var. l.*) liber ... ostenditur. CATAL. biblioth. Lehm. I 18 p. 84,29 actus apostolorum et -kalipsin in volumine I. CARM. potat. 10 (MG Poet. IV p. 350) Danihel -ipsisque Iohannis. DONIZO Mathild. 2,220 bestia, quam videt dilectus in -ipsi. SALIMB. chron. p. 559,27 expositionem abbatis Ioachym super -ipsim. *saepe.* **b** -is Primatis *i. q. carmen q. d. metamorphosis Goliae – Offenbarung des Golias (cf. M. Manitius, Gesch. der lat. Liter. des Mittelalt. III. 1931. p. 269sq.):* SALIMB. chron. p. 83,27 cuius *(Primatis)* appocalipsim, quam fecerat, vidi.

apocatasticus (-kat-), -a, -um. (ἀποκαταστικός) *astron. i. q. in uno loco consistens – am selben Ort stehenbleibend:* EUGEN. VULG. syll. 24 -us dicitur uno loco consistens ... utpote Saturnus, qui ob tarditatem sui cursus -us, id est uno loco consistens, dicitur. RADBOD. Mart. 3 triumphus Iosue sole -katastico (apostatico *var. l.*) stupendus *(cf. Vulg. Ios. 10,13).*

apocha (-ca), -ae *f.* (ἀποχή) *charta confirmationis – bestätigende Urkunde:* PETR. DAM. disc. p. 87,24 si ... non potuerit ab aula regia pragmaticae sanctionis ... -ca reportari.

apochrifus *v.* apocryphus.

apochyma (-quimatos) *(n.)* (ἀπόχυμα) **1** *rasura navium – Schiffsharz (cf. Diosc. gr. 1,72,5):* ALPHITA I p.277, 44 -quimatos succus seminis lini idem ... vel sordes navium. *huc spectare vid.:* ANTIDOT. Glasg. p. 142,39 -quimatos. **2** *sucus seminis lini – Saft aus Leinsamen: v. l. 62.*

apocima *v.* apozema. **apocisticus** *v.* apocrusticus.

apocope *(f.)* (ἀποκοπή) *ablatio finis dictionis – Entfernung des Wortauslauts:* WALAHFR. hort. 181 absinthi (gloss.: -e pro absinthii) frutices.

***apocopo,** -atum, -are. (*cf.* ἀποκοπή) *metr.:* ăpŏ-: *l. 72.* āpŏ-: *p. 751,6.*

1 *proprie:* **a** *amputare – abschneiden:* CHRON. rhythm. Col. 1,54 sincopat hic partus dolor, alter -at artus. **b** *praeci-*

dere – beschneiden (in imag.): ACTA imp. Böhmer 923 p. 633,38 (spur. s. XIII.) Romanum imperium longe lateque diffusum, -tum sincopa capitis et rectoris. **c** *abbreviare – verkürzen:* CARM. Bur. B 42,13,3 si verbum Gallicum *(sc. 'paies')* vis -are. **2** *translate:* **a** *abradere – abzwacken:* EBERH. ALEM. labor. 860 sudoris pretium mendax astutia ... -are solet. **b** *tollere – beseitigen:* CHART. episc. Halb. 1350 p. 427,4 (a. 1279) cum omnium ymago vite mortalium -etur.

apocrifus *sim. v.* apocryphus.

apocrisiarius (-sar-), -i *m.* (ἀποκρισιάριος) *script.:* apro-: *p. 752,7.* -chris-: *l. 21.25.44.63. p. 752,7sq.* -crys-: *p. 752,25.* -iss(i)ar-: *l. 23.33.43.* -ifa-: *l. 37.* -anus: NICOL. I. epist. 37 p. 308,30 *cod.* -ar(us): *p. 752,5. adde* MARIAN. chron. a. Chr. 349 p. 526,11 -ris. *metr.* āpŏcr-: *p. 752,5.*

I *strictius i. q. nuntius, responsalis – Gesandter, (bevollmächtigter) Vertreter (cf.* GLOSS. IV 34,50 St.-S. -us rationator poto): **A** *de nuntiis assiduis paparum (cf. J. Pargoire, Dict. d'archéol. chrét. I 2. 1924. p. 2544sqq.):* **1** *apud imperatorem Byzantinum:* PAUL. DIAC. Lang. 3,13 beatus Gregorius diaconus, qui papa post extitit, cum esset -us. 4,29 *Gregorius M.* scribens ... epistulam Saviniano suo -chrisario, qui erat aput Constantinopolim. BENZO ad Heinr. 7,2 p. 670,14 *Constantinus imp.* de manu papae accipiens -issarium. *al.* **2** *apud exarchum Ravennatem:* LIBER diurn. 63 ad -chrisarium Ravenne *eqs.* **B** *de nuntiis cum certis mandatis directis:* **1** *eccl.:* **a** *paparum (spectat ad concilia celebranda, ecclesiam corrigendam sim.):* EPIST. divort. Loth. 9 p. 223,10 Engilramnus ..., summus capellanus eius *(Karoli M.)* et -us apostolicae sedis in istis regionibus. NICOL. I. epist. 34 p. 305,18 Arsenium, ... episcopum Ortensem, -um et missum apostolicae sedis et dilectum consiliarium nostrum. IOH. VIII. epist. B 56 Gregorio, dilecto filio, nomenclatore, misso et -o (-issi- *var. l.*) sanctę sedis nostre. CAPIT. reg. Franc. 279[6],5 Leonem ..., Gabinensem episcopum et sanctae Romanae ecclesiae missum et -um. CONST. I 6 p. 13,12 sinodus ... collecta est presidente ... domni Agapiti pape -sario (-fario *var. l.*). COSMAS chron. 2,29 dirigitur in Boemiam Rûdolfus -sarius et consiliarius Gregorii pape. 3,10 a cardinali Rŏperto, Clementis pape -sario, ... ordinatus est ... episcopus. MART. OPP. chron. p. 429,34 celebrata fuit v. synodus Constantinopoli ..., cui prefuit Petrus, presbiter cardinalis, et ... Eugenius, Hostiensis episcopus, -sarii (-issa- *var. l.*) domni pape. *saepe. remissius:* NICOL. I. epist. 87 p. 453,37 per lationes, syllabas et -chrisiarios nostros ... mittere ... dogmata. *al.* **b** *archiepiscoporum:* CHRON. patr. Grad. 7 patriarcha Primogenius -um suum dirigens in regiam urbem ad ... Iustinianum. CONC. Rem. 23 (MGScript. III p. 670,5) vocationes ... eius *(archiepiscopi Remensis)* ad synodum per epistolas canonicas et per -os. CHRON. Reinh. a. 1205 p. 569,14 *Adolfus archiepiscopus* occultos ad Philippum dirigit -os. **c** *variorum:* PETR. CAS. (?) chron. 4 praef. p. 755,31 dum ... pro ... Casinensis coenobii causis imperiali curiae -sarius adaererem. CHRON. Hugon. Weing. (MGScript. XXI p. 475,14) quam *(epistolam)* idem *presbyter* Emmanueli imperatori Grecorum per -sarium suum misit. **2** *publ.:* **a** *imperatoris Byzantini:* EKKEH. URAUG. chron. a. 803 -i (legati ANNAL. regni Franc. a. 803) Nicephori. OTTO FRISING. gest. 1,24 Iohannis, regiae urbis imperatoris, -i ... Romanorum principem adeunt (*cf.* 1,25 p. 38,28). **b** *imperatoris Romani:* AMALAR. ad Hild. 5 quando fui -sarius ... in partibus Grecorum. ANSELM. HAV. dial. 1,10 p. 1156[C] cum essem in ... Constantinopoli -us Lotharii ... imperatoris. CONST. I 231 p. 237,26 quicquid ... -chrisarii nostri apud vos *(Cameracenses)* ordinaverint. **c** *aliorum principum:* TRANSL. Heliani 1 (MGLang. p. 581,13) quem Constantinopolim destinarent *Beneventani* -sarum. ERCHEMB. CAS. hist. 38 *Saugdan, rex Sarracenorum,* Annosum et Abadelbach ante -sarios miserat. CHRON. Salern. 16 princeps *Arichisus* ... Constantinopolim -ch⟨r⟩isarios direxit. *al.*

II *latius:* **A** *officialis cancellariae – Kanzleibeamter:* **1** *in aula Merov. i. q. referendarius – Kanzleivorstand (cf. J. Pargoire, Dict. d'archéol. chrét. I 2. 1924. p. 2552):* VITA Audoini 6 (MGMer. V p. 555,40) Audoenus, -us regis. VITA Chrod. 9 p. 557,35 cuius gloriae -i sit dignitas (*syn.* referendarius). **2** *usu vario (cf.* ABBO SANGERM. bell. 3,25 -sarus [gloss.: minister secretorum] ades): CHART. Ital. Ficker 51 p. 75,20 (a. 1029) misit in manu d(omini) Gebehardi archiepiscopi *Ravennatis* et Iohannis tabellionis aprochrisiarii. HONOR. AUGUST. gemm. 1,185 -o, id est secretorum sigillatori. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 425,28 quedam ... officia conmuniter ... conmode habentur in foro et curia ecclesiastici principis et secularis ut ... circumductor, -us, petitionarius, abbreviator, grossarius. DIPL. Conr. II. 284 p. 400,2 (spur. s. XIII.[ex.]) Henrigus -sarius et iudes curia inperratoris. **B** *(archi)capellanus sacri palatii – Hofkaplan (cf. J. Bärmann, ZRGGerm. 75. 1958. p. 42sqq.):* HINCM. ord. pal. 13 per -um, id est responsalem negotiorum ecclesiasticorum. 16 -us ..., quem nostrates capellanum vel palatii custodem appellant, omnem clerum palatii ... regebat. 19.20.32. **C** *in usu Cluniac. i. q. custos monasterii – Klosterschatzmeister (cf. E. Tomek, Studien zur Reform der deutschen Klöster im 11. Jh. 1910. p. 198):* WILH. HIRS. const. 2,27 -us, qui custodit ecclesiae thesaurum ..., sacerdos esse debet. 2,31 p. 1086[B]. 2,34. *huc spectare vid.:* VITA Richardi 11 beatus hic *(sc. Richardus)* cum Gervino, ecclesiae huius venerabili -crysiario, advenerat.

***apocrisis,** *acc.* -in *(f.)* (ἀπόκρισις) *responsio – Antwort:* LIUTPR. antap. 2,23 p. 48,23 ab eis audivit ἀπόκρισιν, apócrisin, id est responsionem.

apocrusticus, -a, -um. (ἀποκρουστικός) *script.:* apro-cu-: *l. 39.* -cist-: *l. 34. form. gen. pl.* -on (-um): *l. 38.*

1 *adi.:* *repercussivus – abwehrend:* PAUL. AEGIN. cur. 99 p. 62,2 -a *(3,22,21* ἀποκρουστικῆς) ... virtute (100). IOH. IAMAT. chirurg. 9,9 unguentum album -um. ALPHITA I p. 277,24 apocisticus, id est repercussivus. **2** *subst. neutr.:* *substantia vel medicina repercussiva – abwehrende Substanz oder Medizin:* PAUL. AEGIN. cur. 30 infrigdantibus et -is *(3,4,7* τοῖς ἀποκρουστικοῖς) utemur. 120 in ... elixatura aliquorum -con (-um *var. l.*) velut lentis aut rosarum. ROGER. SALERN. chirurg. 2,144[a] apponenda sunt aprocustica, id est repercussiva (TRACT. de aegr. cur. p. 147,27).

***apocrypho** (-criph-, -crif-, -grif-), -are. *haereticum declarare – für glaubenswidrig erklären:* CONC. Merov. p. 129,13 quos *(auctores)* sedis apostolica ... -grifare non fecit. GERHOH. psalm. 64 p. 448,11 cetera *scripta Cassiani* sunt -ifata. tract. app. p. 374,25 quem *(librum Cosmae de transitu s. Mariae)* ... Gelasius -iphavit.

apocryphus (-cryf-, -crif-), -a, -um. (ἀπόκρυφος) *script.:* -chr-: *l. 53.62.* -iff(us): GLOSS. I 51,40 St.-S. *metr.:* āpŏcr-: *l. 55.* āpōcr-: *p. 753,8.*

I *adi.:* **A** *strictius de libris in scripturae sanctae canonem non receptis i. q. non canonicus – nicht kanonisch:* LIBRI Karol. 6,10 p. 189,36 epistolae *Abgari ad Iesum et Iesu ad Abgarum directae* ... inter -chrifas scripturas ... deputatae. BERNOLD. CONST. libell. X 28 prophetiam *Enoch* sancta ecclesia quasi -ifam repudiavit. RANGER. Anselm. 6751 -ifas voces ... in aecclesiae non tulit officio. EPIST. Reinh. 35 p. 36,1 *passiones apostolorum* -ife sunt. HUGO TRIMB. sols. epil. 65 quod omnis -a doctrina non dampnetur. *al.* **B** *latius:* **1** *haereticus – häretisch:* EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 40,14 -ifas et omne dirisione dignas nenias. EPIST. var. I 40 p. 563,17 neve aliquo fatigeris a superstitioso argumento inscio de fide, -chrifo. **2** *spurius, incredibilis – nicht beglaubigt, unglaubwürdig:* THEOD. AMORB. Firman. prol. p. 25,3 quod *opuscula* ... proprii auctoris omisso vocabulo ... amphibola ac potius sint -ipha nuncupata. OTTO FRISING. chron. 4,1 p. 185,18 ea, quae in ... Silvestri vita de lepra ... leguntur, -ifa videntur. CHRON. Albr. a. 774 p. 714,38 licet ... narratio videatur esse in aliquibus -ifa. *al.* **3** *non legitimus – nicht rechtmäßig:* CAPIT. reg. Franc. 293,10 p. 400,28 talium -iphorum rectorum *monasteriorum.* DIPL. Merov. III A 44 p. 163,35 (spur. s. XII.) ut posteris non videatur -ifum *donum,* sed stabile.

[Baader]

II *subst.* **A** *masc.: haereticus – Häretiker (cf. Hier. praef. Vulg. pent. p. 65,10):* ALDH. virg. I 54 -iforum ... naenias ... nequaquam catholica receptat ecclesia. *huc spectare vid.:* HUGEB. Willib. praef. p. 87,20 ista non -iforum venia (nenia *4*) ... relata esse cognoscamus. **B** *neutr.:* **1** *strictius i. q. liber in scripturae sanctae canonem non receptus – nicht kanonisches Werk:* WARN. synod. 79 scripta ... discernit bene, quisquis -ifa spernit. BERNOLD. CONST. libell. X 28 -ifa ... dici ... tradunt ..., quia dubiae et suspectae auctoritatis esse videantur. LIBER ordin. Patav. 7,4 si quis episcoporum -a habere non prohibuerit. *al.* **2** *latius:* **a** *liber spurius vel incredibilis – nicht beglaubigte oder unglaubwürdige Schrift:* COD. Karol. 70 p. 600,32 quem *(Verecundum)* in -is reperientes. THEOD. AMORB. (?) Tryph. et Resp. p. 291,12 ne inter -a *opus titulo carens* ... censeatur. ANNAL. Pegav. a. 1187 p. 265,39 multa -iforum somnia ... scriptis ... delata de tonitruis ... timidos perculerunt. **b** *quod adulteratum est – Unechtes:* ORTL. chron. 2,2 p. 110,28 *(de reliquiis)* ne vera tradantur aliis, -ifa remaneant nobismet.

***apocynu** *v.* *apo.

apodelon *v.* asphodelus.

***apodemus** *adi.* (ἀπόδημος) *peregrinus – fremd:* GOSB. carm. 39 (MGPoet. I p. 621) Gosbertus tapinos, micros, -us et exul.

***apodexa** *v.* *apodixa. **apodexis** *v.* apodixis.

apodicticos, -a, -on. (ἀποδεικτικός) **1** *adi.: (firmiter) probans, demonstrativus – (schlüssig) beweisend:* ALBERT. M. anal. post. 1,2,1 p. 22^{b},27 demonstrationem dico ... syllogismum, qui proprie dicitur ἀποδικτικόν (*p. 74^{b},10* ἀποδεικτικός) Graece, Latine autem dicimus syllogismum facientem scire. p. 22^{b},29 ἀποδικτικόν dicimus syllogismum, secundum quem in habendo ipsum perfecte in principiis et consequentia scimus vere. **2** *subst. fem.: ars (firmiter) probandi, ars demonstrativa – (schlüssige) Beweisführung, Apodiktik:* TRACT. cod. Mon. (ed. M. Grabmann, Gesch. d. schol. Meth. II. 1911. p. 43,41) logica rationalis ... subdividitur in ... dyalecticam ..., in -am i. demonstrativam, in sophisticam i. fraudulentam et fictam.

apodima *v.* apozema. **apodix** *v.* appodix.

***apodio** *sim. v.* *appodio.

***apodixa**, -ae *f.* (*cf.* ἀπόδειξις) *script.:* -dex-: *l. 58.* -diss-: *l. 60.* -disi-: *l. 54.*

1 *confirmatio scripto facta – schriftliche Bestätigung:* **a** *de pecuniae solutione i. q. apocha – Quittung:* ACTA imp. Winkelm. I 841 p. 648,37 (a. 1239) recipientes ab eo *(magistro aerarii)* de omnibus, que sibi assignaveritis, ydoneam -am. CONST. II 338 p. 447,6 inventum est in -a sua, quod nos debemus *eqs.* ACTA imp. Winkelm. II 1036 p. 707,11 plures -as factas ab ipso domino archiepiscopo. I 994 p. 748,26 pecuniam ... recipient et facient inde predictis officialibus -as. 995 p. 749,17 fieri -am secundum formam, quam ipsi racionales rescribebant eisdem. *al. (v. ind.).* ANNAL. Ianuens. V p. 32,30 *commune Ianuae* armari fecit galeas VI ad solidos ... et XXVIII et unam sagiteam ad -isias (*cf.* p. 23,18). **b** *de privilegio i. q. quitatio – Bestätigungsurkunde:* ACTA imp. Winkelm. I 257 p. 234,18 (a. 1223) Ugoni ... ipsam *(baroniam)* ... restituit per privilegium suum, quod inde apparet -exa (-ixa *b*) propria confirmatum. **2** *libellus accusatorius – Anklageschrift:* CHART. Ital. Ficker 470 (a. 1273) quia fuerunt *Cio et Iohanellus* denunptiati per -issam.

apodixis, *acc.* -im *f.* (ἀπόδειξις) *script.:* -dex-: *l. 64sq. form. acc. sg.* -en: *l. 68. metr.* ăpŏ-: *l. 65.*

probatio – Beweis: GODESC. SAXO theol. 21 p. 292,7 illud arbitretur in -exim, id est argumentum seu probamentum suae assertionis. VITA Agnet. 251 magicae ... artis -exim ... monstrare *(e Ps. Ambr. epist. 1,10).* RATHER. serm. 8,3 ecce -is, ecce coniectura. HIST. Aquic. 5 (MGScript. XIV p. 588,4) pater ... non ignobilem virtutis suae -en dedit.

***apodora** *(f.)* (ἀποδορά) *chirurg. i. q. actio deglubendi – das Wegschinden:* PS. HELIOD. chirurg. 2 genera septem *incisionum:* ... -a, ypodora. 10 -a est a loco debili vel membrano sublatio.

***apoecia** *(f.)* (ἀποικία) *non accurate versum i. q. vicinitas – Nachbarschaft:* ALBERT. M. pol. 1,1^{p} viciniae, quae ad eandem cognationem pertinent, et dicuntur Graece ἀποικίαι (*p. 1252^{b},21).*

***apoferasis, -esis** *v.* *apophoresis.

apofereta *v.* apophoreta.

apoflatisma, -flatizo *v.* apophlegmatismus, -phlegmatizo.

***apoforesis, -xis** *v.* *apophoresis.

apogeum *v.* hypogaeus. **apogima** *v.* apozema.

apographus (epi-), -i *(m.)* (ἀπόγραφον) *exemplar – Abschrift:* FORM. Morb. 20 ego ille epigraphus curavi tibi carraxere de 'agiacrafu'.

***apolegium** *v.* *apologium.

Apollinaris (-llon-, Abollena) *(f.)* **1** *mandragora – Alraun (Mandragora officinalis L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 36):* DYNAMID. Hippocr. 2,119 mandragora dicitur et -is. GLOSS. III 536,5 St.-S. Abollena alrun. **2** *species strychni – einschläfernde Schlutte (Withania somnifera Dun., cf. André, op. cit. p. 139):* GLOSS. III 472,6 St.-S. -onaris viuenwrcz. V 40,17 alpheta i. -onaris uuiuuonuurz.

***apollogesis** *sim. v.* *apologesis.

***apologesis**, -is *(f.)* (*cf.* ἀπολογία) *script.* appo-: *l. 24. defensio – Verteidigung:* **1** *gener.:* GERHOH. Antichr. 1,73$^{tit.}$ app-is. **2** *meton. i. q. scriptum defensorium – Verteidigungsschrift:* ARNO REICHERSB. apol. p. 247,17 quae *(persona)* mihi huius -is ... occasionem ... praebuit.

apologeticus, -a, -um. (ἀπολογητικός) *script.:* app-: *l. 62.* -ollo-: *l. 33.36.38.41sq.47.49sq.56.62sq. p. 755,7.* -git-: *l. 32sqq.41.50.55.* -tium: *l. 50.*

I *adi.: defensorius, purgatorius, excusatorius – verteidigend, rechtfertigend, entschuldigend:* ALDH. virg. I 32 p. 274,3 -itica verborum veritate ... defenditur *Athanasius.* ALCUIN. epist. 82 p. 125,2 litteras ... -llogiticam tenentes rationem. 237 p. 382,6 parafrasticas -itici sermonis excusationes. ANNAL. Fuld. II a. 859 p. 53,25 -a (-git- *var. l.*) intentione. CONR. HIRS. dial. 164 est -llogeticum *carmen,* id est excusatorium. GERHOH. Antichr. 1,19 p. 326,20 ipsius *(Gregorii VII.)* testatur -llogetica epistola episcopis ... directa. CHRON. Albr. a. 1203 p. 882,27 Guido *de Bazochiis* scripsit librum unum -um. *al. sensu attenuato:* THEOD. AMORB. Bened. I praef. incipit -llogetica (apologitica *var. l.*) prefatio. CONR. HIRS. dial. 129 est ... prologus aut -llogeticus aut commendaticius, vel enim se excusat aut commendat.

II *subst. masc. vel neutr. (fem.: l. 51):* **A** *defensio, purgatio, excusatio – Verteidigung, Rechtfertigung, Entschuldigung:* **1** *gener.:* EPIST. var. II suppl. 7 p. 626,19 nullo -o (apollo- *var. l.*) anfractuque excusationis. UDALSC. Egin. 21 p. 441,1 *canonicus* -um 'verum', inquit, *eqs.* RAHEW. apol. tit. -llogeticum. *sensu attenuato:* VITA Elig. 2,81 capit. p. 669,20 -iticum (-itium, -ollo- *var. l.*) in calce libri. ALCUIN. epist. 240 (lemma) ad domnum regem -itica, quod ad palatium venire non possit. **2** *meton. i. q. scriptum purgatorium vel defensorium – Rechtfertigungs- oder Verteidigungsschrift:* **a** *strictius ad defensionem fidei orthodoxae spectans:* ALDH. virg. I 27 p. 263,9 in prologo -itici *Gregorii Nazanzeni.* BERNOLD. CONST. libell. II$^{tit.}$ incipit -us (apollo- *var. l.*) super decreta, quae ... papa Gregorius ... promulgavit. VITA Anselmi Luc. 26 -um unum diversis ex sanctorum patrum voluminibus compilavit. WIBALD. epist. 1 p. 77,4 ut -os vestros ... nobis mittere velitis. ARNO REICHERSB. apol. p. 1,9 quod *(opus)* ... -um dici volumus. OTTO FRISING. gest. 1,51 Petrus *Abaelardus* ... -llogeticum (appo- *var. l.*) scribens. CATAL. biblioth. Becker 129,113 -llogeticum Bernardi abbatis. *al.* **b** *latius:* RATHER. epist. 30 p. 170,21 -um dictitare. LAUR. LEOD. gest. 17 -um de se scripsit *Guido.* ALBERT. M. top. 5,1,1 p. 392^{a},29 proprium est animae ad corpus et coniunctum respiciendo, ut dicit Plato in -get⟨ic?⟩is *(sc. Phaedone p. 82e).* **B** *responsio – Antwort:* **1** *gener.:* LIUTPR. antap. 4,28 p. 123,33 rex ... nuntiis -um dedit (5,13 -éticum. 5,32 p. 150,24). leg. 12 cui *(Nicephoro)* cum respondere et -um dignum ... evomere vellem. **2** *meton. i. q. scriptum responsorium – Antwortschreiben:* LIUTPR. hist.

[Baader]

13 *papa* huiusmodi -um (apollo- *var. l.*) scripsit. **C** *liturg. i. q. confessio (ad praeparationem missae spectans) – Schuldbekenntnis (bei der Meßvorbereitung; cf. J. A. Jungmann, Missarum sollemnia. I. 1952. p. 354)*: ORDO Illyr. (PL 138, 1305A) quomodo sacerdos -a celebrare debeat. **D** *iur. i. q. polyptychum – Besitzverzeichnis:* DIPL. Karoli M. 235 p. 325,17 (spur. c. 882) -llogeticum ..., in quo ... res ... ecclesiae per singula loca ... insita erant.

apologia, -ae *f.* (ἀπολογία)

I *defensio, purgatio, excusatio – Verteidigung, Rechtfertigung, Entschuldigung:* **A** *gener.:* ALDH. epist. 4 p. 482, 22 se ... tali excusationis -a ... defendentes. IOH. SCOT. epist. 14 (MGEpist. VI p. 159,22) nostra ... translatio *Dionysii Areopagitae* non ... prolixae indiget ... -ae. EPIST. divort. Loth. 12 p. 227,15 -arum nostrarum litterae. CHRON. Andag. 81 p. 201,7 hanc epistolarem -am scripsit ecclesie Leodiensi. METELL. Quir. 12tlt. -a scribentis. *al. sensu attenuato:* MIRAC. Bav. praef. mihi facilis -ae patet occasio. ALBERT. M. eccl. hier. 3,27 p. 621b,16 '-am', id est excusationem, 'facit' (*PG 3,441D* ἀπολογεῖται). *al. c. notione propositionis:* CONR. FAB. Gall. 24 p. 207,3 -am eis ... proposuit *abbas*. **B** *c. colore quodam:* **1** *contradictio – Widerrede:* EPIST. pont. Rom. sel. I 14 p. 74,14 haec ... absque ulla -a ... inpleantur. THEOD. TREV. transl. Celsi 1 omni -ae dimota ambage. **2** *tergiversatio – Ausflucht:* VITA Ger. Bron. 16 adversus -am huiusmodi ... dicentes. **C** *meton. i. q. scriptum defensorium – Verteidigungsschrift:* ANAST. BIBL. epist. 9 p. 423,33 -am quarti Iohannis Romani pontificis pro Honorio papa. *al.*

II *responsio – Antwort:* LIUTPR. antap. 2,13 -am, ἀπολογείαν, id est responsionem, remittunt.

III *liturg. i. q. confessio (ad offertorium spectans) – Schuldbekenntnis (beim Offertorium; cf. J. A. Jungmann, Missarum sollemnia. II. 1952. p. 104sqq.)*: ORDO Illyr. (PL 138,1326B) -a sacerdotis: suscipe confessionem meam *eqs.*

***apologium**, -i *n.* (*cf.* ἀπολογία) *script.:* -ollo-: *l. 40sq.* -leg-: *l. 46.*

1 *defensio, purgatio, excusatio – Verteidigung, Rechtfertigung, Entschuldigung:* **a** *gener.:* WOLFHER. Godeh. I praef. p. 169,51 hoc rationabili -llogio. 8 p. 174,17 se convenienti -llogio ad hoc regimen imparem humiliter excusavit. 34 p. 192,42. **b** *meton. i. q. scriptum defensorium – Verteidigungsschrift:* CATAL. biblioth. Ruf 90 p. 358,33 -um in tribus voluminibus. **2** *iur. i. q. polyptychum – Besitzverzeichnis:* MIRAC. Gorg. 1 p. 239a,33 *Chrodegangus, episc. Mettensis*, in -egiis suis scribit, quae penes nos ... servantur.

apologus, -i *m. (f.: l. 49)* (ἀπόλογος) *metr.* āp-: *l. 53.*

1 **a** *narratio ficta – Lügenrede:* LAMB. ARD. hist. 95 p. 605,49 Arnoldus ... -um aviam *(comitissae)* minus prudenter intelligens. ALBERT. M. pol. 3,10ee in quibus *(legibus)* consuetudo facit credi -os, id est falsas responsiones, pro veris accipere. **b** *fabula – Fabel:* EBERH. ALEM. labor. 607 instruit -is ... Avianus. **2** *defensio, purgatio – Verteidigung, Rechtfertigung:* ADAM gest. 2,50 haec in -um presulis dicta sufficiant. *Baader*

apomel(l), -itos *n.* (ἀπόμελι) *aqua mellea – Honigwasser:* PAUL. AEGIN. cur. 64 p. 40,24 vetus -i dabimus. 174 p. 98,5 cum ... ydromilo aut -itos (*3,30* ἀπομέλιτος) aut ydrorosatu. ALPHITA I p. 277,30 -l, id est aqua frigida, in qua favus mellis abluitur.

*?**apommaton** *subst. (orig. et signif. inc., ni subest* ἀπ' ὀμμάτων, *cf. ed. ad l.)* GLOSS. med. cod. Leninopol. p. 273,17 *(inter morbos et partes corporis)* abomaton.

apopanax *v.* opopanax.

apophasis (-ofa-), *acc.* -im *f.* (ἀπόφασις) **1** *rhet. i. q. negatio, recusatio – Verneinung, Ablehnung:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 148,1 apofasis i. depulsio vel negatio. RATHER. prael. 4,10 p. 258c cataphasim et -im ... decidemus. **2** *apospasis – das Ausreißen (per confusionem): v. l. 67.*

***apophaticus** (-ofa-), -a, -um. (ἀποφατικός) *log. i. q. negativus – negativ:* EPIST. var. III 14 p. 161,23 *mystica theologia* in duas maximas logicae disciplinae dividitur partes, kataphaticam plane et -am (apof- *C*), id est in esse et non esse (*cf.* 15 p. 162,26.30).

apophlegmatismus (-ofl-), -i *m. (n.: l. 11.13)* (ἀποφλεγματισμός) *script. et form.:* apoflatisma: *l. 13.* -ple-: *l. 12.* -eum-: *l. 14.*

medicamentum vel curatio ad pituitam purgandam apta – Heilmittel gegen Verschleimung oder deren Behandlung: PAUL. AEGIN. cur. 64 p. 40,16 utamur et -flegmatismis (*3,18,2* ἀποφλεγματισμοῖς) ex timo et origano cum aceto elixatis. 73 p. 54,21 sternutamentis et -flegmatismis utendum. *al. (v. ind.).* RECEPT. Donauesch. 36tlt. aliud (alium *cod.*) -um (-ple- *cod.*). BERNH. PROV. comm. 8,4 p. 309,15 piretrum masticum educit flegma a cerebro; apoflatisma mirabile. ALPHITA I p. 277,25 -fleumatismus, id est omne, quod per os vel per nares fleuma deponit a capite, sive sit gargarismus sive masticatio sive fricatio interioris oris sive caputpurgium per nares immissum sive sternutatorium *eqs.*

apophlegmatizo (-ofl-), -are. (ἀποφλεγματίζειν) *script.* -adi-: *l. 20.* *pituita liberare – vom Schleim befreien:* Ps. GALEN. fragm. 6,20 stomachum -flegmadizandum est. GLOSS. med. p. 8,14 -flegmatizandi sunt, id est caput eis purgandum est. GLOSS. Salern. p. 11b,1 -fl⟨egm⟩atizare, id est purgare a flegmate.

***apopholus**, -i *m.* (ἀπόφωλος) *iron. in lusu verborum de apostolis i. qui vanus est – ein Eitler:* CARM. Bur. A 189,2 p. 249,6 lectio actuum -orum.

***apophoresis** (-ofo-), -is *f.* (ἀποφόρησις, *cf.* ἐπαφαίρεσις) *script.:* op-: *l. 37.* -pher-, -fer-: *l. 33.34.36. al.* -ras-: GLOSS. med. cod. Trev. p. 135,3. -ris-: *l. 36.* -ex(is): *l. 34.*

phlebotomia (iterata) – (wiederholter) Aderlaß: PAUL. AEGIN. cur. 200 p. 131,11 flebotomandum ... secundum apoferesin ([-im *var. l.*]. *3,44* ἐπαφαιροῦντας). 252 p. 196,10 flebotomiam a cubito assumamus cum apoferesi ([-forexi *var. l.*]. *3,77,1* μετὰ ἐπαφαιρέσεως). AESCULAPIUS 4 p. 7,25 flebotomentur cum multis apoferisibus (-res- *cod. Augiens. 120*). 24 p. 41,4 sanguinem emittere debent cum opopherisi (apoferesin *cod. Augiens. 120*). TRACT. de chirurg. 952[14] est -is repetita efluxio. MAURUS phleb. 7a,22 fit minucio per apoforesim, id est per temp⟨er⟩antiam detractionem *(sic ?)*. GLOSS. Salern. p. 11a,34 apoforesis eventatio. *al. v. et* epaphaeresis.

apophoreta (-ofo-), -ae *f. vel* **apophoretum**, -i *n.* (ἀποφόρητος) *script.* -fer-: *l. 45.* *metr.* āp-: *l. 45.*

1 *lanx – Schale:* ABBO SANGERM. bell. 3,83 malis etiam -fereta (gloss.: vasa pomis ferendis apta) autumnus honustat (*cf.* 3,89). **2** *arca – Schrein:* ROD. GLAB. hist. 4,6 p. 96,20 imposita *ossa* in diversis -foretis. 4,14 p. 103,24 innumerabiles sanctarum -forete reliquiarum.

apoplecticus, -i *m.* (ἀποπληκτικός) *script.* -eti-: *l. 54.*

qui apoplexia laborat – ein Gelähmter: PAUL. AEGIN. cur. 63 p. 39,16 -i (*3,18,1* ἀπόπληκτοι) igitur iacent sine voce et sine motu et insensibiles sine febre. AESCULAPIUS 29 p. 44,35 quomodo -i lumbricos discernis? ANTIDOT. Glasg. p. 113,41 colici, -etici. p. 115,47 facit *antidotum* ... ciliacis, -is.

apoplectus (-plic-), -a, -um. (ἀπόπληκτος) *apoplexia ictus – gelähmt:* PAUL. AEGIN. cur. 63 p. 39,3 dicit ... Ypocrates: apoplicton (*3,16,1* ἀπόπληκτον) ei crus factum est.

apoplexia, -ae *f.* (ἀποπληξία) *script.:* eproploxia: CHRON. Fred. 2,46. -plix-: PAUL. AEGIN. cur. 63tlt. *?*-epsia: *p. 757,10.* -exa: *l. 65.* *metr.* āpōpl-: *p. 757,2.*

1 *ictus sanguinis, species paralysis (cerebri) – Schlaganfall, (Hirn-)Lähmung:* PAUL. AEGIN. cur. 64 p. 40,2 -e (*3,17,2* ἀποπληξίας) passio nunquam aut raro curatur. AESCULAPIUS 22 p. 33,43 *paralysin* cum sensu -am dicimus. AURELIUS praef. p. 481,22 -exa: subita gelatio sanguinis, et aut omnium membrorum aut alicuius partis resolutio. GLOSS. med. p. 8,16sqq. -a est depressio atque lapsus atque subductio plerumque sine febre veniens adrepentinus, talis ut sine sensu ... efficiat eum, cui venit; ... -e causae duae sunt. p. 8,22 maior ... -a venit aut per cibos nimios aut per vinum multum aut per balnearum calorem; hii subito cadunt et moriuntur. p. 9,7 signa haec -a *(sc. minor)* sibi habet: lingua eis tenetur,

[Ladner]

ut loqui non possint *eqs.* Ps. Galen. febr. 173 urina pinguis ... -a⟨m⟩ facit. Abbo Sangerm. bell. 3,86 haud huic est -a (gloss.: mors subita; passio similis paralisi) cure. Richer. Rem. hist. 2,37 Heribertus ... maiore -a ob superfluitatem humorum captus. 4,108 Richardus ... -a minore periit. Constant. Afric. theor. 6,21 p. 28a^{v} si incipiente nucha contigerint *(frigida complexio, apostema sim.)*, totum corpus emollitur et minor -a vocatur. 9,6 p. 42a^{r} est ... -a, cum omnes ventriculi cerebri omnino oppilantur. Tract. de aegr. cur. p. 112,11 maior -epsia *(sic?)* incurabilis est. Hildeg. phys. 4,17 qui ... -am habet, id est hanc pestem, quae medietatem corporis apprehendit, ita quod se movere non potest. Albert. M. veget. 6,380 multus ... usus mandragorae et odoramentum eius facit -am. metaph. 9,2,2 p. 527^{a},34 -a minor, quae ignorantiam scitorum inducit. *al.* **2** *species morbi gutturis – Art von Kehlkopfkrankheit:* Salimb. chron. p. 609,22 ex quadam infirmitate gutturis mortuus est, quam Graeci -am vocant.

***apoplexicus**, -i *m.* *qui apoplexia laborat – ein Gelähmter:* Amarc. serm. 4,420 os -us a basilisca contrahit.

apopompaeus (-eus), -i *m.* (ἀποπομπαῖος) *script.* opopump-: *l. 28.*

1 *qui expulsus est – ein Ausgestoßener (cf. Itala lev. 16,8 [Rufin. Orig. princ. 3,2,1]):* Benzo ad Heinr. 3,29 p. 634,4 Annas autem habens similitudinem -ei. 7,3 p. 674,32 erit de sorte Domini, non sequax -ei. **2** *fort. i. q. emissarius – viell. 'Abgesandter':* Iulian. Tolet. Wamb. prol. ibi invenies opopumpeum grandem *(aliter ed. in nota)*, cum quo possis legitime concertare.

***apopsectrum** (-psictr-) *n.* (ἀπόψηκτρον) *medicamentum detergens oculos – Augenspülmittel (cf. Galen. ed. Kühn XII p. 818,4sqq.):* Paul. Aegin. cur. 143 p. 81,24 aliud apopsictrum (*3,25,4* ἀπόψηκτρον).

apoquima *v.* apochyma. ***aporema** *v.* *aporisma.

aporia, -ae *f.* (ἀπορία) *script.* abo-: *l. 38. metr.* ăp-: *l. 42.*

1 *gener. i. q. angustia, molestia, acedia – Ausweglosigkeit, Verlegenheit, Verdruß (cf.* Gloss. I 576,41 St.-S. -a [abo- *var. l.*] avizzod suvintilunga. III 349,46 -a armode. 382,40 -a ûrdroz. IV 177,10 -a vertigo suimo): Abbo Sangerm. bell. 3,38 amphyteatra ... scrupulum (gloss. cod. Q p. 122: -am, angorem) generant. 3,69 -am (gloss.: anxietatem) ... patiaris. Theod. Trud. Bav. 13 Allowinus -a seculari non ultra se sustinens accidiari. Albert. M. Is. 59,16 p. 563,70 -a est destitutio ex labore vel ex privatione bonorum. **2** *philos. i. q. dubitatio – Ungewißheit, Aporie:* Albert. M. metaph. 8,2,4 p. 513^{a},46 ista enim -a sive angustia et ambiguitas est eadem cum hoc si dicamus, quod teres dicens rationem teretis sive sphaerae est. **3** *vertex – Scheitel (confunduntur 'vertex' et 'vertigo', cf. l. 40):* Gloss. III 435,28 St.-S. -a sceitela.

***aporinisis** *subst.* (*cf.* ἀπορρινᾶν) *chirurg. i. q. actio delimandi – das Abfeilen:* Ps. Heliod. chirurg. 38 cyrurgiae genera x: ... -is. 46 -is est, ut de lima ossa limentur.

aporior, -atus sum, -ari *vel* **aporio**, -atum, -are. *script.:* abo-: Gloss. I 354,22 St.-S. 615,9. *al.* appo-: *l. 67.*

1 *praevalet notio depon.:* **a** *angustari, sollicitari – bedrückt, in Verlegenheit sein:* Aldh. virg. I 23 p. 254,5 -ans asperrimae invectionis severitate. Amalar. epist. 6,2 -tus sum tua dilectione. Agnell. lib. pont. 174 p. 390,36 Georgius ... stabat -tus prae cunfusione. Gozech. epist. 33 proventus ... rerum mearum ... desiderabilium -atur inopia. *al.* **b** *ad paupertatem redigi – verarmen:* Mirac. Berch. 2 (MGScript. XV p. 435,21) innumeris militibus pene -tis. Chart. Rhen. med. II 292 p. 326,21 cepit locus ille in exterioribus ... -ari.

2 *praevalet notio act. i. q. opprimere, urgere – bedrängen, bedrücken:* Gerhoh. Antichr. 1,25 p. 335,4 ad dehonestandam vel apporiandam ecclesiam. Lamb. Wat. annal. a. 1167 p. 544,18 missi ... a rege valde -ti. Chart. Altenberg. 355 p. 257,13 conventus ... per nobilem virum ... iniuste -tus. *al.*

***aporisma** *(n.)* (ἀπόρημα) *log. i. q. syllogismus contradictionis – dialektischer Widerspruchssyllogismus:* Albert. M. top. 8,2,7 p. 515^{b},18 -a (*p. 162^{a},17* ἀπόρημα) autem dicitur syllogismus dialecticus contradictionis, qui maxime est in obviativis disputationibus, et est graecum nomen compositum ab ἀ, id est sine, et πόρις, quod est apparitio ...; melius ... dicitur a πορία, quod est conturbatio *eqs.*

***aporrheuma** *v.* *aubrema.

***aporriatus**, -a, -um. (*cf.* ἀπόρροια) *affluens, abundans – reichlich zuströmend, im Überfluß vorhanden:* Aldh. epist. 3 p. 479,9 -is vitreorum fontium limpidis laticibus.

***aposceparnismus** *subst.* (ἀποσκεπαρνισμός) *species vulneris calvariae (securi effecta) – Art einer Schädelverletzung (durch Axt):* Ars med. 7 p. 428,20 specialia catagmata haec sunt: ... camarosis, -us (aposciparamimosus *H*, aposiparamarinmos *G*). p. 429,3 -us (aposciparnimon *H*, asparseparminon *G*) dicitur ossis divisio in circuitum ... praecisus usque ad duplicem calvariam. *Ladner*

***aposia** *v.* *apusia. **apospasis** *v.* apophasis.

***apostamia**, -ae *f.* (*cf.* apostema) *in imag. i. q. apostema – Geschwür:* Hugo Flav. chron. 1 p. 321,30 (conc.) dum parvum vulnus in te neglectum est, insanabilis adcrevit -a *eqs.*

apostasia, -ae *f.* (ἀποστασία) *eccl. i. q. defectio, praevaricatio – Abfall, Abtrünnigkeit, Ketzerei (de re v. Plöchl, Kirchenrecht. ^{2}II. p. 297; cf.* Conc. Karol. 50^{b},9 p. 616,6 in -am aut infidelitatis aut heretice pravitatis aut fraterni schismatis): **1** *de desertione Dei vel fidei christianae:* Aldh. virg. I 38 p. 288,4 *Iulianus* tyrannidem et -am pariter arripuit. Beda hist. eccl. 3,1 p. 128,11 propter -am regum Anglorum. Rather. epist. 16 p. 101,28 christianitatis initia -a sequente comburet. Chart. Pruss. II 106 p. 92,10 per aliquos christiane fidei inimicos et aliquorum -am. 137 Berischo Sambite in -a terrarum ad nos confugenti (138. 144. Chart. Samb. 73 p. 39,8 propter servicia in -a terre ... exhibita). Albert. M. sacram. 190 p. 122,74 illa virtus est fides et privatur per -am *eqs.* (p. 123,37). summ. theol. II 4,18,2,1 p. 232^{b},20 quod *(tempus)* fuit inter instans creationis et instans -ae *angelorum. al. vice versa de defectione a cultu idolorum:* Rhythm. 150,163,1 sicut vestram audiere cuncti -am, sic vestram conversionem aeque cuncti videant. **2** *de laesione doctrinae christianae vel unitatis ecclesiae, haeresi, schismate:* Nicol. I. epist. 93 p. 541,30 in -am multos demergere. 98 p. 562,35 quatinus in illa execrabili -a fautores existatis, videlicet ut ... in consecratione Photii ... consentiatis. Itin. Petr. Dam. 6 *Kadaloi* nefandam -am ... condempnavit. Greg. VII. registr. 3,10^{a} episcopum ... iuste depositum pro simonia, periuriis, sacrilegiis et -a ... excommunicamus. Gebeh. Salisb. ad Herm. 31 ad -am et perfidiam ... constringimur. *al.* **3** *de recessione ab ordine vel religione, de discessione a monasterio illicita:* Conc. Karol. 52 p. 685,9 *monachi* in -am prolapsi fuerant. Regino chron. a. 870 p. 102,2 Carlomannus ... per -am recedens ab ecclesiastica religione ... alter Iulianus efficitur. Gerhoh. aedif. 10 (23) p. 153,27 regales et militares administrationes ab episcopis sine certa sui ordinis -a gubernari non possunt. Chart. Turic. 303 p. 186,12 fratres ... professi ac denuo in errore -ę Iudę proditoris vestigia imitantes. Honor. III. registr. 305 p. 232, 38 alium de -a monachatus publice infamatum ... in canonicos ... receperunt. Caes. Heist. hom. exc. 183 tacitā -ā ordinem intravit Predicatorum *monachus.* Albert. Stad. annal. a. 1144 p. 325,17 ut -am elemosinis redimeret. *al.*

***apostasis**, -eos *f.* (ἀπόστασις) *medic. i. q. ulceratio, abscessus – Geschwür, Abszeß:* Paul. Aegin. cur. 185 in -in (*3,35,1* ἀπόστασιν) ... converso tumore ... his, que dicenda sunt de apostematibus, utendum. 240 p. 179,4 flegmone in -in converso. *al.* Aesculapius 40 p. 63,9 collectio fit in renibus, quod apostema vel apo⟨s⟩tasin Graeci dicunt (Ps. Galen. fragm. 5,23. Alphita I p. 277,46). Ps. Otho med. 354 oxyrocroceo vis ... solvit -eos mala.

apostata, -ae *m. (f.: p. 759,13.25)* (ἀποστάτης) *script.:* app-: *p. 759,60.67.* -stota: *p. 759,67. form.* -orum: Bonif. epist. 65 *cod. 1. adi.: p. 759,9sqq.25.27.49sqq.64sqq. compar.: p. 759,51sq.*

desertor, praevaricator, rebellis – Abtrünniger, Abgefallener, Ketzer, Rebell: **I** *eccl.:* **A** *de desertoribus Dei vel*

fidei: **1** *de angelis vel hominibus a Deo deficientibus:* ALDH. virg. I 11 p. 239,10 Lucifer . . . -arum satellitibus glomeratus. WALAHFR. Mamm. 20,32 a cunctis patitur iam factus -a poenas *homo*. AMARC. serm. 2,459 concidit ipse de superis . . . et -a semper in igne est. HILDEG. epist. I 47 p. 223[B] *Deus* tenebris deputat omnes, qui sibimetipsis attribuunt ea, quae gratia spiritus sancti in eis operata fuerit, et ipsi -ae nominantur. *adi.:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 131,2 Deus hominem condidit, ut locum -ae angeli suppleret (CHART. Naumb. 261. 270. 277). LIUTOLF. Sever. II 3 praesbitero libellum exorcismi legente -a spiritus dixit (ANNAL. Fuld. II a. 858 p. 53,1). *al.* **2** *de christianis fidem abicientibus:* **a** *strictius:* ALDH. virg. I 47 p. 302,1 earundem probrosas -arum cicatrices. BEDA hist. eccl. 3,9 p. 145,4 ut nomen . . . -arum de catalogo regum christianorum . . . aboleri deberet. PRUD. TREC. annal. a. 847 p. 35,6 ut memoratus -a *(sc. Bodo Iudaeus factus)* reposceretur. EKKEB. HERSF. Heimer. 15 *(pro convicio)* beatum virum . . . delirum et -am appellare. RANGER. Anselm. 4625 in fidei gremio famosus -a *(sc. Iulianus)* crevit. COSMAS chron. 3,57 p. 232,9 post baptisma factus -a. HEINR. LETT. chron. 27,1 p. 194,10 ad preliandum prelia Domini contra -as illos. *al. vice versa de paganorum conversione:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,202 ut . . . errorum mundi merearis -a dici. *adi.:* THIETM. chron. 8,6 confrater Parthenopolitanus et -ae istius gentis *(cf. Vulg. Ezech. 2,3)* tunc episcopus. ARNOLD. LUB. chron. 2,11 p. 134,3 *(c. sensu impietatis)* viros illos -as secum educere. **b** *latius i. q. paganus – Heide:* ANNAL. Bar. a. 1003 (MGScript. V p. 53[A]) obsessa est civitas Bari a Saphi -a atque caiti.

B *de haereticis, schismaticis sim.:* LUDOW. II. ad Basil. (MGEpist. VII p. 389,26) -is *(sc. Graecis)* desertis . . . *papae* adhaeserunt genti adhaerenti Deo *(sc. Francorum)*. IOH. VIII. epist. B 7,2 vos tamquam -as et refugas . . . anathematis vinculis innodabimus. LIUTPR. hist. 16 p. 172,13 reprobato ob improbos mores Iohanne -a. INSTIT. regal. 21 (MGScript. XXX p. 1458,3) Iohannes Grecus, qui fuit verus -a . . . et hereticus (ANNAL. Quedl. a. 997 p. 74,20 *Iohannem* non tam papam quam -am constituens). GREG. VII. registr. 7,28 p. 510, 2 *Macharum* -am et christianę unitatis inimicum. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 315,23 *Simoniaci et Nicolaiti heretici* synodalibus . . . diffinitionibus . . . scienter inoboedientes -arumque pertinacia eis recalcitrantes. BERNOLD. CONST. chron. a. 1081 p. 437,6 Heinricus . . . cum suo non apostolico, set -a Guiberto. GESTA Vird. cont. II 12 p. 525,8 Friderici *(II. imp.)* -e. STATUT. ord. Teut. p. 86,16 -a catholice ecclesie. ANNAL. Div. a. 1266 (MGScript. V p. 50,19) Menfredum -am. *al. remissius:* ABBO SANGERM. bell. 3,78 noxis ne -a (gloss.: transgressor) fias. *adi.:* EPIST. Hann. 34 p. 73,24 crede matrem ecclesiam . . . auxilium suorum non -arum filiorum . . . implorare. *nota compar.:* BENZO ad Heinr. 5,1 p. 648,24 'non est Deus' asserentes, quid -acius? 6 prol. p. 660,33 abusive coronatur, quid -acius? **C** *de clericis vel religiosis ordinem deserentibus:* VITA Filib. 24 (MGMer. V p. 596,14) Ebroinus . . . clericus Luxovium egressus, -a factus. WILH. HIRS. const. 1,2 p. 933[C] si quis . . . de alieno monasterio -a venit *eqs.* WOLFGER. itin. comput. 1 p. 9,23 cuidam calvo -e de Enstorf XXIIII den. CHRON. Reinh. a. 1245 p. 618,36 *Iacobus* fuit -a Cisterciensis ordinis. ALEX. MIN. apoc. 20 p. 425,28 trecenti milites, omnes -ae literati. CHART. Sangall. A III 895 p. 111,26 gyrovagi et app-e. CHART. Argent. I 548 p. 416,20 -as . . . dicti monasterii . . . nunc vagantes. DECRET. Frision. B p. 286[A],16 si quis proscriptos vel -as sive excommunicatos publice ad se colligerit. *al. adi.:* OLIV. epist. 5 p. 299,11 Sergius monachus -a. ALBERT. STAD. annal. a. 1172 p. 347,23 omnes monachi -ae. CHRON. Erf. min. p. 660,10 -a Cisterciensis. *?nom. propr.:* CHART. Turic. 159 (a. 893) Wolfiger, Appostota, Erimprecht.

II *publ.:* DIPL. Arnulfi 97 quia ille -a factus est et regnum nostrum . . . depredavit. DIPL. Conr. II. 54 p. 63,18 Yeronimo olim Vicentino episcopo periuro -e, qui . . . Ardoino . . . associatus est. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,28 arma . . . pro Deo deposita . . . -a resumserat. p. 326,5 regi suo pervicaces -ae rebellabant. *al.*

apostatatus, -us *m. officium antipapae – Stellung als Gegenpapst:* ANNAL. Winch. a. 1168 (MGScript. XVI p. 481,46) successit ei *(Widoni)* in -um quidam Ricardus . . ., qui et Calixtus III. dictus est.

apostaticus, -a, -um. (ἀποστατικός)

I *adi.: qui apostasiae vel apostatae est, praevaricatorius, rebellis, impius – den Abfall oder den Abtrünnigen betreffend, abtrünnig, ketzerisch, gottlos:* **A** *de apostasia a Deo vel fide:* **1** *strictius:* GODESC. SAXO conf. p. 52,6 diabolum . . . cum omnibus angelis suis -is (OTLOH. Wolfk. 15[med.]). RATHER. laps. 4 (PL 136,484[A]) *peccatum* -um. serm. 6,2 cum . . . pugnare contra domini mei fideles . . . non solum perfidum, sed et . . . -um sit *eqs.* WIPO gest. 33 p. 52,7 *Liutizi* olim semichristiani, nunc per -am nequitiam omnino sunt pagani. RANGER. Anselm. 2860 spiritibus. RAHEW. Theoph. 560 codicillos. *al.* **2** *latius:* **a** *diabolicus – teuflisch, Teufels-:* EPIST. Ratisb. 15 p. 335,28 filii sanctę ęcclesię . . . aciem -i decursus non metuunt. **b** *paganus – heidnisch:* ALDH. virg. I 52 p. 309,20 Dianae . . . -o ritu turificare. VITA Aldeg. II 2 (ASBoll. Ian. II p. 1035) nobis -ae diu servituti addictis.

B *de haeresi vel schismate:* ALCUIN. epist. 280 p. 437,21 erumpunt . . . -a (apostolica *cod.*) seducti calliditate pseudodoctores (*antea:* adversarios apostolicae doctrinae). CONC. Rem. app. (MGScript. III p. 686,41) ad domnum apostolicum reverti et . . . ei -um libellum portare. LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 299,4 papae huius -i *(sc. Wiberti)*. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,41 -a praesumptione. RAHEW. gest. 4,63 p. 308,17 cum intruso et -o Octaviano. **C** *de apostasia a religione monastica:* LEG. Wisig. 3,5,3 p. 161,12 -e calamitatis obprobrium . . . extirpari conpellimur.

II *subst. masc.:* **A** *eccl. i. q. apostata, praevaricator – Abtrünniger, Ketzer:* **1** *de christianis fidem abicientibus:* ERINH. Heimer. p. 610,393 exstat -us. GUNTH. PAR. (?) orat. 2,1 p. 117[D] alius . . . fidei christianae renuntiat, cum tamen nequeat non esse christianus ut apostata vel -us. **2** *de schismaticis:* DICTA de disc. (MG Lib. Lit. I p. 459,16) ut . . . non iam papa vocaretur, sed sathanas, non apostolicus, sed -us diceretur. COD. Udalr. 245 p. 424,13 Petrum . . . contra Deum et . . . ecclesiam erectum . . ., non apostolicum, sed -um, . . . abdicamus. **B** *publ. i. q. rebellis – Empörer, Verräter:* RICHER. REM. hist. 4,102[med.] cui . . . fidum obsequium praebui, donec eum . . . apostatare intelligens . . . cum omnibus suis -is dereliqui.

adv. ***apostatice.** *more vel conditione apostatae – als Abtrünniger:* COD. Udalr. 201[in.] *canonicum nostrum* -e redeuntem. GERHOH. aedif. 51 (162) p. 193,6 si clerici . . . canonice, apostolicę et non -e viverent.

apostato, -avi, -atum, -are. *script.:* app-: *p. 761,25. adde* SALIMB. chron. p. 165,11. -stot-: *l. 62. adde* SICARD. chron. a. 585 p. 144,22 *(var. l.)*. CHRON. Merseb. 2 p. 168,14 *cod. 3.* apost(o): *l. 57.71. p. 761,3.25.*

I *intrans. i. q. apostatam fieri, deficere, desciscere – abtrünnig werden, abfallen:* **A** *strictius:* **1** *eccl.:* **a** *de apostasia a Deo vel fide:* ALDH. virg. I 34 p. 275,15 nolentes . . . -are (apostare *var. l.*) . . . capitalem compulsi sunt subire sententiam. 47 p. 301,25 feminis, quae . . . a Christi consortio -verant. GREG. VII. registr. 4,19 a Deo -are atque contra eum . . . superbire *(cf. Vulg. Sirach 10,14)*. GESTA Trev. cont. I 17 p. 191,28 aliis *Iudaeis* . . . -antibus iste . . . in fide remansit. CHRON. Basil. a. 364 *Iulianus* -stotavit. HEINR. LETT. chron. 27,2 p. 195,33 fidei sacramenta -ando violare. CHRON. Erf. min. cont. I p. 678,32 soldanus publice -antibus . . . multis milibus dedit vitam. SALIMB. chron. p. 181,12 Iudas Scarioth et Iulianus Apostata et omnes, qui -ant. *al.*

b *de apostasia ab ordine vel religione:* BERNOLD. CONST. chron. a. 1092 p. 454,2 laicus communem vitam . . . professus . . . cepit -are. VITA Annon. I 1,32 p. 480[b],6 propter cuius *(uxoris)* mortiferam dulcedinem -verat. CHART. Mar. Magd. 12 qui ab eodem *conventu* apostaverint. CAES. HEIST. mirac. II 1,28 p. 53,6 habitum abicere et -are. ALBERT. STAD. annal.

[Payr]

a. 1105 p. 318,15 abbas loci illius -are volens. CHART. scrin. Col. B 963 si ... ordinem suum ... infra annum probationis abiecerit et apostaverit. CHART. Argent. IV 255 p. 154,20 que -vit a sororibus. SALIMB. chron. p. 325,30 *(de episcopo)* quod tu ... quasi -veris, quia cum esses in statu perfectionis et in vita contemplativa, ad activam redisti. p. 427,22 *Iohannes* stetit in ordine fratrum Predicatorum et postea -vit et intravit ordinem canonicorum sancti Frigdani. *al. remissius:* COD. Udalr. 56 p. 116,24 qui tibi votum continentiae ... faciens postea voluerit -are. **2** *publ.:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 298,49 regis Roudolfi ... milites turpis lucri causa ab eo -bant. OTTO SANBLAS. chron. 51 p. 84,15 *principes* Ottoni prius adherentes demum -verant. *al. iur. de censuali:* CHART. Eichsf. 213 p. 127,1 (a. 1221) Heinricus obtulit se ... dicte ecclesie ..; qui cum postmodum -asset *eqs.*

B *latius i. q. (a virtutibus christianis) desistere – ablassen (von den christlichen Tugenden):* VITA Aldeg. I 17 (MGMer. VI p. 88,13) ne a bonis actibus -ret. CONR. FAB. Gall. 7$^{med.}$ a caritate ... -are. *al.*

II *trans.:* **A** *corrumpere – zerrütten:* DIPL. Heinr. III. 62 quomodo ... imperator eandem *sedem episcopalem* ab antecessoribus suis informatam, sed peccancium culpis -tam in priorem sui ordinis statum reparavit. **B** *repudiare – verlassen:* LAMB. ARD. hist. 129 p. 625,35 cum *iuvencula* a quodam compatriota ... appostata esset ut a multis et eum in maritum habere vellet.

adi. **apostatans**, -antis. *apostaticus, praevaricatorius, impius – abtrünnig, ketzerisch, gottlos:* **1** *de apostasia a fide (cf. Vulg. Ezech. 2,3):* MEGINH. FULD. (?) Ferr. 6 per -em populum Domini prophetae sancti mortificantur. HEINR. LETT. chron. 16,4 p. 108,12 Lyvones -es. 27,1 p. 195,2 *Deus* victoriam de gentibus -bus semper concessit. *al.* **2** *de schismate:* GESTA Rom. eccl. X p. 419,19 in ... -em (apostantem *2*) Liberium spiritualiter manum misit *Eusebius.* p. 419,20 Anastasii papae -is (apostantis *2*).

apostatrix, -icis *f. praevaricatrix, peccatrix – Abtrünnige, Sünderin:* **1** *de apostasia a fide, de impietate:* NICOL. I. epist. 39 p. 313,21 quod *scelus* Ingiltrudis -x et adultera perpetravit. *adi. (cf. Vulg. Ezech. 2,3):* IOH. CANAP. Adalb. 25 vir ... sanctus ... ad -em gentem pergere coepit. EBO BAMB. Ott. 3,1 p. 650,14 ignis Dei cecidit de coelo super -em civitatem. *al.* **2** *de apostasia a religione monastica:* FORM. Sangall. II 6 p. 400,24 ille apostata vel illa -x ... possessionum ... reddantur extorres.

apostema, -atis *n. (f.: l. 52sq.72)* (ἀπόστημα) *script.:* opost-: TRACT. de caus. mul. 37. TRACT. de chirurg. 1119. epost-: RECEPT. Bamb. 67. CHIRURG. Sudhoff II p. 386, 69sq. *al.* post-: ANTIDOT. Cantabr. p. 165,20. abost-: BOTAN. Sangall. 18,5. apust-: RECEPT. Bamb. 25. TRACT. de chirurg. p. 144^{8}. -stim(a): *p. 762,18sqq. adde* BOTAN. Sangall. 7,2. 18,5. -stom(a): GLOSS. med. p. 9,16. RECEPT. Sangall. I 183. *al. form.: decl. I.: acc. sg.* -am: ANTIDOT. Augiens. p. 61,4. *acc. pl.* -as: *l. 68. adde* RECEPT. Bamb. 24. 67. *al. decl. II.: nom. sg.* -um: *p. 762,20. gen. sg.* -i: *p. 762,18. metr.* ăp-: *l. 70.*

1 *medic. i. q. abscessus, suppuratio, vomica – Abszeß, eitrige Entzündung, Geschwür:* **a** *def.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,8 p. 38a^{r} -a est grossitudo et inflatio, quas de superfluis humoribus membrum aliquid patitur *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 373,14 -ta ... aut sunt sanguinea vel colerica vel fleumatica aut melancolica. GLOSS. Salern. p. 13,41 -a est tumor vel inflatio membri preter naturam. GLOSS. Roger. II 492 est -a morbus compositus ex tribus generibus morborum *eqs. al.* **b** *de speciebus:* PAUL. AEGIN. cur. 203$^{tit.}$ de -e (3,45,5 ἀποστήματος) et ulcere urinalium particularum. Ps. GALEN. febr. 55 urina ... rubea et turbulenta ... -ta, id est parrotidas, nascitura adnuntiat. ANTIDOT. Sangall. p. 82,40 qui inter costas -as habent in epate, in splene, a foris inponis *emplastrum* et intus rumpitur. ODO MAGD. herb. 379 *althaea* rumpit ... -ta dura. TROTULA 8 p. 9,22 nascuntur in matrice inflationes et -ta diversi coloris. HILDEG. caus. 2 p. 153,36 de -bus: nam quaedam est velut nigra *eqs.* MAURUS phleb. p. 13^{a} cerebri -te. p. 15^{a} -te pleuretico. ROGER. SALERN. chirurg. 2,121 -a ..., quod fit de colera rubea, dicitur herpes estiomenus, quod autem fit de melancolia, dicitur cancer interior *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 161,10 -a aurium. p. 201,22 quinantia est -a, quod fit in gutture. TRACT. de chirurg. 433 ⟨s⟩crofula, id est durum -a. CAES. HEIST. mirac. II 1,9 p. 28,25 mala congeries -is rupta est. CHRON. Reinh. a. 1204 p. 568,18 -ta foraminosa. BRUNUS LONG. chirurg. 2,5,3 p. 123^{H} -a, quod ignis Persicus nominatur. ALBERT. M. veget. 5,115 radix lilii dirumpit superficiem -um. WILH. SALIC. chirurg. 1,36 p. 315^{C} cognoscitur -a calidum ... per rubedinem loci. NOTULAE Wilh. Cong. 1438 ex venenoso -e. SALIMB. chron. p. 614,11 *medicus* invenit -a super cor gallinarum. *saepe. sarcosis – Auswuchs:* CAES. HEIST. mirac. I 10,42 monstruosum illud -a (*antea:* de ... latere pendebat caro miri horroris).

2 *philos. i. q. distantia – Abstand:* ALBERT. M. sens. 3,7 p. 93^{b},3 est ... ultimitas -imi (*cf. p. 449^{a},22* ἀπόστημα) dicta ab Euclide et Platone unum indivisibile, quod numquam videtur (p. 93^{a},35 -imum ... voco indivisibile *eqs.*).

apostematicus, -i *m.* (ἀποστηματικός) *qui apostemate laborat – einer der an einem Geschwür leidet:* ANTIDOT. Sangall. p. 82,37 *apostolicon* facit ... -is.

***apostematio**, -onis *f. formatio apostematis, ulceratio – Abszeßbildung, Eiterung:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106^{E} ex hac ... ligatura sanguis ad locum infirmum transmitti non potest, unde -o evitatur (*sim.* THEOD. CERV. chirurg. 1,4 p. 136^{G}). p. 106^{D} ut prohibeamus eorum *(vulnerum)* -em *eqs.* ALBERT. M. animal. 9,79 accidit infirmitas mamillae et -o. 10,16 retentio ... menstrui signum est -is. WILH. SALIC. chirurg. 2,15 p. 337^{A} ibi fiet quaedam -o. *al.*

***apostemo**, -are. **1** *trans.:* **a** *act. i. q. apostemate corrumpere – zum Eitern bringen:* ALBERT. M. veget. 6,83 *coloquintida* adhaeret partibus stomachi et involutioni intestinorum et -at ea. **b** *medial. i. q. apostemate corrumpi vel turgere, suppurare – eitern, anschwellen, schwären:* GLOSS. Roger. I A 1,14 p. 539,45 -antur nervi. BRUNUS LONG. chirurg. 1,17 p. 115^{D} siphac ... vehementer solet ulcerari et -ari. ALBERT. M. animal. 1,608 *splen* intumescit et forte -atur. 6,111 -antur ora exteriora matricum. 25,15 locus, ubi morsus est, -atur et denigratur. WILH. SALIC. chirurg. 2,19 p. 338^{A} quin *membrum* -etur. *al.* **2** *intrans. i. q. apostema gignere – einen Abszeß bilden:* WILH. SALIC. chirurg. 3,28 p. 351^{E} ne ... humores superflui ad locum fluant et -ent.

***apostemosus**, -a, -um. **1** *purulentus, ulcerosus – eitrig, schwärend:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,8 p. 33a^{r} propter membri -i cum alio colligationem. BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 106^{C} huiusmodi vulnera sunt dolorosa, -a, quorum apostema necesse est ad saniem devenire. WILH. SALIC. chirurg. 1,21 p. 310^{F} eminentia. 3,14 p. 346^{F} tumor (3,24 p. 350^{B}). **2** *apostemate effectus – durch einen Abszeß verursacht:* WALTH. AGIL. med. 66 p. 170,14 cura colyce -e calide. **3** *comitantia apostematis exhibens – die gleichen Begleiterscheinungen aufweisend wie ein Abszeß:* CONSTANT. AFRIC. theor. 6,23 p. 29a^{r} tertia *fatigatio exterior* est -a ex nimio calore lacertorum propter motum naturalem; unde infirmus -os sentit omnes pulsus *eqs.*

apostimum *v.* apostema.

***apostizo**, -are. *(a religione) apostatare – (vom Ordensstand) abtrünnig werden:* LEG. Wisig. 3,5,3 p. 162,2 quicumque ... ad laicalem conversationem postmodum -ando (apostatizando *var. l.*) redierint. p. 162,24 -andi (apostatizandi *var. l.*) precipitatio.

aposto *v.* apostato.

apostolaris (-stul-), -e. *apostolicus – apostolisch:* **1** *de Paulo apostolo:* CHRON. Gozec. 2 praef. p. 151,38 -is ... allocutionis Pauli. **2** *de papa:* COD. Karol. 16 p. 513,20 commissa me -ularis cura provocat.

apostolatus, -us *m. form. abl.* -o: *p. 763,17.26.*

1 *missio (apostolica) – Sendung, Apostolat:* **a** *strictius de Christo et apostolis:* RATHER. epist. 33 p. 187,4 *Deus* dedit ... Iudę -um neque reliquit. WALTH. SPIR. Christoph. I 27

[Payr]

Christophorus dominici -us particeps fuit. VITA Serv. 4 p. 12,2 quatuor probabilium species -uum ... discernuntur ... in Christo, Petro, Materno et Servatio; Christus a patre missus est, ... Petrus a Christo *eqs.* **b** *latius de praedicatoribus fidei (cf. Vulg. II Cor. 12,12)*: HINCM. Remig. 5 p. 267,32 signa ... -us eius Franci sunt. WOLFHARD. Waldb. 1,2 (1) gens Anglorum per -um ... papae Gregorii ... christianitatem coepit amplecti (*cf.* OTLOH. Bonif. 1,1 p. 117,19). PS. ADALB. BAMB. Heinr. 1,30 quam praeclara tanti -us societas *(Heinrici II. imp. et Stephani regis)*. VITA Karoli M. 3,11 p. 78,28 quis sui -us *signa*, Saxoniam, Hispanorum ... multitudinem ... non extollat. HILDEG. epist. II 13,4 p. 373,29 ut -us sui *(Martini)* signa ex conversione ... multorum ostenderet.

2 *officium apostolicum, dignitas apostolica – apostolisches Amt, apostolische Würde:* **a** *episcopatus – bischöfliche Würde, Bischofsamt:* EPIST. Desid. Cad. 15 vos merear in -o videre. VITA Eptad. 9 (MGMer. III p. 190,2) pro summo ... honore -us ad hunc se ... poenitentie gradum ... inclinans. *v. et l. 53. meton. in allocutione:* DIPL. Merov. I 7 p. 9,22 suggestionis meae paginam manibus -us vestri ... porrigo. EPIST. Desid. Cad. 7 commendo -ui vestro servellos vestros. LIBER diurn. 3 precamur -um vestrum. *al.* **b** *pontificatus – päpstliche Würde, Pontifikat:* CONC. Karol. 14 p. 86,23 ut ... in -us culmen unus de cardinalibus presbiteris aut diaconibus consecraretur. ANNAL. Engol. (MGScript. XVI p. 485,27) de -o ... Marcellini usque tempus ... Karoli regis. CONST. I 26 p. 56,18 ad incrementa sui -us nostrique imperii. ANNALISTA Saxo a. 1074 p. 702,26 cum ... Alexandro in -u successisset. CHART. Solod. 217 p. 117,1 anno -us eius *(Alexandri)* XXIII. CHART. Naumb. 426 p. 382,29 Innocentio -um tenente, Philippo regnante. CHRON. Reinh. a. 1215 p. 588,31 *papa* regem Anglie ... suo -ui subiciens. ACTA imp. Winkelm. I 136 ad cathedram -us fuistis de communi cardinalium assensu promoti. GREG. IX. registr. 413 ex iniuncto nobis -us officio. *al. meton. in allocutione vel titulo honorifico:* CONC. Karol. 3[B] p. 28,13 gratia diffusa cor -us vestri succensum est. EPIST. divort. Loth. 3 p. 214,7 orationum vota vestro sanctissimo -ui humiliter intimamus. EPIST. Col. 5 p. 248,26 ut ... vester -us pallii largitione ... antistitem nostrum ... praemuniat. IOH. VIII. epist. A 6 p. 5,28 non legatus quilibet, ... sed ipse per semetipsum -us noster adveniens. DIPL. Otton. III. 212 abbatem Petrum vestro commendamus -ui. POPPO TREV. ad Bened. (MGScript. VIII p. 178,14) dato nobis vestri -us decreto. CHART. episc. Misn. 62 p. 63,33 cum de ... episcopo vestro olim sinistra quaedam -ui nostro delata fuissent. *saepe.*

***apostolicalis, -e.** *pontificalis – päpstlich:* ALBERT. MIL. temp. 165 p. 444,47 (add. cod. Cas.) -i privilegio.

***apostolicatus,** -us *m. officium apostolicum, dignitas apostolica, apostolatus – apostolisches Amt, apostolische Würde, Apostolat:* **1** *episcopatus – bischöfliche Würde, Bischofsamt:* HILDEG. Far. 63 (MGMer. V p. 190,10) *germanos* aequales sacratissimo -us (apostolatus *var. l.*) officio. *remissius:* RATHER. prael. 4,17 p. 265[B] angelicatum illum, -um illum, pontificatum illum. **2** *pontificatus – päpstliche Würde, Pontifikat:* PAUL. DIAC. Lang. 4,29 ad -us officium Savinianus est ordinatus. RATHER. epist. 16 ad -um Romane illius sedis. LIUTPR. hist. 22 p. 174,27 *papam Leonem* tu nobiscum ... ad -us culmen elegisti. CHART. archiep. Magd. 52 p. 73,25 anno -us nostri secundo. OTTO MOR. hist. p. 13,1 in honoris -u. ANNAL. Ianuens. I p. 213,19 dominus apostolicus Alexander ... -um regebat. *al.*

apostolicus, -a, -um. (ἀποστολικός) *script.:* app-: ANNAL. Rod. a. 1129 p. 708,33. -stho-: DIPL. Merov. I 57 p. 51,33. 70 p. 62,30. -lec-: FORM. Andec. 32. DIPL. Merov. I 64. *al. neutr. (indecl. ut vid.)* -con: *p. 765,70sqq.*

adi.: **I** *strictius de apostolis (evangelista: l. 70):* **A** *qui apostolus est – der Apostel ist, apostolisch:* WALAHFR. Mamm. 20,28 *spiritus* dat -is ignea corda viris. CARM. imag. 23[c],4,2 vir -us *(sc. Lucas)*. EKKEH. IV. bened. I 28,17 amicos. *al.* **B** *qui apostolorum vel apostoli est – die Apostel betreffend, Apostel-:* **1** *gener.:* RHYTHM. 151,67,1 liber acta narrans -a. WILLIB. Bonif. 8 p. 48,9 iuxta -ae institutionis normam. LIUTG. Greg. 11 p. 75,22 -um illud ... testimonium *(Vulg. act. 10,35)*. HRABAN. carm. 34,9 agmen -um primus et in ordine Petrus. WALAHFR. Mamm. 26,18 ardor -us fervorque propheticus. RIMB. Anscar. 14 p. 36,20 *Gauzbertum* honore -i nominis Symonem vocaverunt. POETA Saxo 5,89 oris -i terram sonus ivit in omnem. CARM. cod. Vat. (5330) 17,5 nubis -us specię signatur Olympus *(cf. Isid. nat. 33,3)*. VITA Walar. 30 (MGMer. IV p. 173,1) reliquiis. RITUALE Flor. p. 57,1 symbolum. *saepe. remissius:* LUP. FERR. epist. 84 p. 75,28 nos ex -a successione debitores sumus omnibus, ut *eqs.* p. 77,16 tua culpa separatus ab -a et nostra societate. TRANSL. Wandr. (MGScript. XXX p. 818,41) Martino tertio vices -as agente. *al.* **2** *de Paulo apostolo:* ALDH. virg. I 18 p. 248,5 -ae iubilationis tripudio. WILLIB. Bonif. 5 p. 22,23 ratiocinationis. THEGAN. Ludow. 44 p. 599,23 praecepta. HRABAN. epist. 24 -orum dapium *(sc. collectarii in Paulum)* inedia. WALAHFR. exord. 23 p. 499,1 lectiones -as vel evangelicas. VITA Rimb. 23 -am praetendebat fortitudinem, de qua dicit: 'quando enim infirmior *eqs.*' CHART. Raitenh. 50 p. 46,28 auctoritas. *saepe.*

II *latius:* **A** *c. respectu successionis i. q. institutionem apostolorum traditione conservans, successione cum apostolis cohaerens, ad apostolos eorumque successores spectans – die apostolische Tradition fortführend, in der Nachfolge der Apostel stehend, apostolisch:* **1** *de ecclesia:* LIBER diurn. 1,12 episcopus sanctae ecclesiae catholicae atque -ae urbis Romae (CONC. Karol. 23 p. 203,15. CAPIT. reg. Franc. 289 p. 377,10 assensus c. et -ae matris nostrae). THANGM. Bernw. 36 p. 774,28 senatus -ae aecclesiae. GREG. VII. registr. 2,5 p. 132,35 matrem vestram, sanctam Romanam et -am ecclesiam (4,16). *al.* **2** *de personis vice apostolorum (Petri: l. 43 sqq.) fungentibus:* **a** *de episcopis:* CONC. Merov. p. 147,20 meretis -o fratri Egidio *episcopo Remensi*. EPIST. Desid. Cad. 17 -o in Christo patri domno Desiderio papae (CHART. Fuld. B 18 -o p. Bonifatio). FORM. Marculfi 1,7 vir -os (-us *var. l.*) ille, illius urbis episcopus (COD. Lauresh. 281 ubi ... v. -us Růtgangus abbas esse videtur. EBERW. Magner. 11). EPIST. var. I 2 -o apostolorumque imitatione colendo ... episcopo. FROUM. epist. 8 L(uitoldo) -is agminibus ... connumerato. VITA Theog. 2,17 p. 474,50 ut ... Metensem electum in sacerdotem -um consecraret. *al. (rarescit a s. XI.[in.]).* **b** *de episcopo Romano, papa:* STEPH. EDD. Wilfr. 51 unitas -orum virorum (BERTH. [?] annal. a. 1076 p. 285,17. 1077 p. 289,6 virum vere -um). WILLIB. Bonif. 7 p. 36,20 pontificis. p. 36,22 patris. RHYTHM. 145,17,1 pastor. POETA Saxo 2,282 antistes. 2,291 presul. TRANSL. Libor. 4 vere -us papa sedis Romanae Leo. *persaepe. qui papae est – päpstlich:* THANGM.(?) transl. Epiph. 1 contra -um hostem *(Berengarium)*. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 307,7 legatus -us. *al.* **3** *de rebus ab apostolis (Petro: l. 60sqq.) institutis eorumque successorum propriis:* **a** *episcopalis – bischöflich, Bischofs-:* CAPIT. reg. Franc. 1 p. 2,9 orate pro me, domini sancti et -a sede dignissimi papae (CHART. civ. Spir. 4 p. 5,3 -e sedis [*Spirensis*] Reginboldum episcopum. EPIST. Teg. I 82). LEG. Wisig. suppl. p. 484,22 -i vestri ordinis dogmata. VITA Elig. 2,2 -am benedictionem. app. p. 741,15 domino ... culmine -o sublimato. THANGM. Bernw. 22 p. 769,15 -am ferulam. *al. (rarescit a s. XI.[in.]).* **b** *pontificalis, papalis – päpstlich, Papst-:* CONC. Merov. p. 101,12 sectas sedes -a sancta condemnat (DIPL. Otton. II. 315 p. 371,41 Benedicti ... universalis pape in -a sacratissima beati Petri ... sede undecimo ... anno. BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 298,22 *assumpto* cardinali -ae sedis. *saepe*). FORM. Sangall. I 2 p. 381,14 annum Karoli ... imperatoriae ... potestatis et -e benedictionis tertium (COSMAS chron. 1,22 p. 43,10 Iohannes ... Bolezlao ... -am benedictionem). HRABAN. hom. I 24 p. 48[c] *Bonifatius* vice -a legatus Germanicus ... est destinatus. NICOL. I. epist. 59 p. 368,9 *diffinitiones* in ... synodo -is canonicisque auctoritatibus ... roborasti. 117 p. 636,1 pallio. HADR. II. epist. 2 -ae recordationis decessor ⟨nos⟩ter. IOH. VIII. epist. A 214 noster -us animus. NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 35,16 ut ... nomen

[Payr]

... imperatoris ... -a auctoritate gloriosius assequeretur. REGINO chron. a. 865 p. 83,6 ecclesiastica atque -a ... decreta. HROTSV. prim. 178 -i iuris ... coenobium. THANGM. Bernw. 19 -o et imperiali antidoto. 28 insigniis -is. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 288,18 anathema. a. 1077 p. 300,6 litteras ... non ut -as, set quasi diabolicas ... profanabant. a. 1078 p. 307,22 iudicio -o et synodali. GREG. VII. registr. 2,73 p. 234,9 sub obẹdientia -i principatus. VITA Meinw. 6 p. 9,14 privilegium -e confirmationis. CHART. Heinr. Leon. 92 banno -o et episcoporum banno. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 349,17 Eugenius Cysterciense monasterium ... manu propria et -a dedicavit. *persaepe.* **B** *c. respectu similitudinis:* **1** *apostolorum similis, apostolo dignus – den Aposteln gleich, eines Apostels würdig:* CONC. Karol. 5 p. 39,33 quod ipse esset vir -ae sanctitatis et signa ... fecisset. WALAHFR. Wett. 722 pulcher -ae vitae pervertitur ordo (TRAD. Welt. 86 canonicę sive -ę v. reparator). POETA Saxo 3,586 *Martinus* confessor -a virtute choruscus. *de praedicatoribus fidei:* VITA Audoin. prol. (MGMer. V p. 754,7) Deus ... populis ... signis ac virtutibus ... notum Audomarum -um donavit doctorem. BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p. 705,3 nonne magnus honor ... regis esset, ut aecclesiam augeret et -um nomen coram Deo inveniret. VITA Otton. Bamb. III 2,17 p. 65,6 cum sanctis et -is viris ... conferendum *Ottonem. al.* **2** *ecclesiasticus, christianus – kirchlich, christlich:* ALDH. virg. I 55 p. 314,8 contra -a statuta et legalia scita. WILLIB. Bonif. 3 p. 11,24 -ae eruditionis norma. VITA Ansb. 5 (MGMer. V p. 622,25) -a et monastica docet regula. CARM. Bur. B 39,3,1 doctores -i et iudices katholici.

subst.: **I** *masc.:* **A** *apostolus – Apostel:* ALDH. carm. eccl. 4,11,2 Simon zelotes ... inter -os Petri cognomine functus. **B** *episcopus – Bischof:* DIPL. Karoli M. 66 p. 95, 39 Karolus ... -is, ducibus, comitibus. SEDUL. SCOT. carm. 2,33,6 (add. p. 751) -o ... novo *(sc. episcopo Leodiensi).* MIRAC. Hucberti 1,3 ad mausolium ... almi -i ... adiit. **C** *summus pontifex, papa – Papst:* **1** *de episcopo Romano* (*cf.* HONOR. AUGUST. gemm. 1,188 *papa* -us nuncupatur, quia principis apostolorum vice fungitur): ORDO Rom. 23,7 communicat solus -us. 35,5 -us ... pontifex maximus est. TRAD. Frising. 7 quando domnus -us in partibus Gallie venerat (LIUTPR. leg. 47 domni -i et universalis pape. OTTO SANBLAS. chron. 9$^{capit.}$ de reconciliatione domini -i et cesaris. *saepe).* AMALAR. ord. antiph. 11,4 interrogavi -um Gregorium. ANNAL. Xant. a. 815 -us ... fecit benedictionem imperialem super Ludewicum. THIETM. chron. 7,2 cesar ... *episcopum* ab -o ... consecrari precepit. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,22 ab -o actum est anathema. CHRON. Pol. 1,6 p. 17,7 Bolezlavus ... episcopos per -um, ymmo -us per eum ordinavit. HONOR. AUGUST. glor. 8 si princeps episcopo, tunc iustissime rex ... subiectus erit -o. CAES. HEIST. hom. exc. 259 p. 169,29 -i ... condiderunt decreta, imperatores leges. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 363,13 Wicberto, imperatoris Heinrici -o. 20 p. 442,19 -i ... regnantes cum ceteris episcopis. *persaepe.* **2** *abusive:* **a** *de haeretico:* CHRON. Albr. a. 1229 p. 923,18 captus fuerat et igni traditus ille pestifer, qui dicebatur -us Albigensium, Guilelmus nomine. **b** *de chalifa:* CHRON. Albr. a. 1195 p. 872,25 unus frater eius factus est califas, id est -us, in Baldach. a. 1217 p. 906,13.

II *?fem. plur. (sc. litterae?):* *litterae appellatoriae, apostoli – Bescheinigung über Einlegung und Zulassung der Appellation, Apostel (cf. p. 767,36sqq.):* CHART. episc. Vratisl. 45 p. 48,28 (a. 1271) sanctitati vestre presentibus -is declaramus.

III *neutr.:* **A** *sententia apostoli (Pauli) – Wort des Apostels (Paulus):* ALCUIN. Willib. 1,6 (MGMer. VII p. 121,15) iuxta -um illud: 'quomodo praedicabunt *eqs.*' VITA Odil. 2 (MGMer. VI p. 38,9) memor illius -i, quo dicitur *eqs.* 13 (ibid. p. 44,20). **B** -on *i. q. genus emplastri q. d. apostolorum – Apostelpflaster* (*cf. p. 766,52;* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 382^{c} non dicitur emplastrum -on, ut quidam dicunt, sed -on, id est principale, quia inter cętera emplastra praecipuum est): ANTIDOT. Sangall. p. 82,32sq. inplastrum -on: -on facit ad omnes causas. WILH. CONG. chirurg. 1538 calefiat ad ignem -on. TRACT. de chirurg. 859 -on corio inductum superponi *humero* iubemus. ROGER. SALERN. chirurg. 1,159 de -on cirrurgico (1,171). Ps. OTHO med. 345. *al.*

adv. **apostolice.** **1** *sententiă apostoli (Pauli) – durch das Apostelwort:* ANAST. BIBL. epist. 7 p. 421,13 industria tua interim -e doctus in nomine Domini opus ... arripiat. **2** *more apostolorum – in der Art der Apostel, apostolisch:* LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 288,23 papa tam eximie tamque -e vitam instituebat. GERHOH. ad Innoc. p. 204,19 -e viventibus. **3** *sollemniter (more missae pontificalis) – feierlich (wie in der Papstmesse):* NECROL. Fuld. (MG Script. XIII p. 210,34 cod. 1) publica missa -e incępta.

***apostolissa** (app-), -ae *f. de haereticis (cf. p. 767,30sq.):* SALIMB. chron. p. 564,3 *iuvenculae* se dicebant sorores app-as esse hominum supradictorum *eqs.*

apostolium *v.* epistolium.

apostolus, -i *m.* (ἀπόστολος) *script.:* -thol-: CONC. Merov. p. 19,14 *cod. K.* -ul-: FORM. Marculfi 2,1 p. 71,24. LEX Baiuv. 1,11. CHART. Sangall. A 67. *al. attrib.: p. 767,19.*

I *eccl. i. q. missus Christi, praedicator fidei (christianae) – Apostel, Glaubensbote:* **A** *strictius de discipulis Christi eorumque adiutoribus:* **1** *gener.:* LIBER diurn. 84 p. 95,12 fidem Christi, quam -i tradiderunt, -orum discipuli docuerunt. BEDA hist. eccl. 3,28 p. 195,21 -orum more pedibus incedendo. ARBEO Corb. 9 recepto palleo cum sanctiones beati principis -orum Petri. TRAD. Ratisb. 20 p. 25,24 sanctorum Petri et Pauli -orum limina querens. HRABAN. carm. 41,14,1 Timotheus, -us almus. epist. 23 collectarium in epistulas Pauli -i ... confeci. univ. 4,1 p. 73^{A} -i ... totius ecclesiae portant typum *eqs.* RIMB. Anscar. 42 p. 77,25 cum sancto -o et evangelista Iohanne. DIPL. Ludow. Inf. 63 p. 193,2 *coenobium* sub honore ... -orum Symonis et Tathei dicatum. THIETM. chron. 3,11 coram altari -orum Philippi et Iacobi. LIBER ordin. Rhenaug. p. 158,8 in quolibet festo minorum -orum. VITA Otton. Bamb. III 2,1 p. 36,5 illud de -is responsorium. TRAD. Ransh. 6 in die Barnabe -i. TRAD. Scheftl. 444 p. 432,42 infra festa sanctorum Andree et Thome -orum. ALEX. MIN. apoc. 4 p. 52,20 *principes ecclesiae* ex auctoritate XII -orum ... iudicant subditos. 21 p. 475,26 sanctus Franciscus, imitator -orum. ALBERT. M. sacram. 226 p. 147,80 successoribus -orum relictae sunt claves *eqs. persaepe. in nominibus rerum ab apostolis nomen trahentium:* LEG. Wisig. 12,2,18 p. 427,8 simbolum ... -orum. FORM. extrav. II 1 p. 550, 10 de canone -orum ... legatur (*item de canonibus apostolicis:* CAPIT. reg. Franc. 113 capitul(a) -orum. THEGAN. Ludow. 20 p. 595,36 scripturam canonicam, quod -orum concilium nominatur). HRABAN. epist. 33 p. 466,44 in actibus -orum ... legimus. THEOD. CERV. chirurg. 3,1 p. 158^{Q} unguentum veneris, quod dicitur XII -orum (WILH. SALIC. chirurg. 1,22 p. 311^{D} cum unguento -orum. 5,5 p. 358^{E}). *saepe.* **2** *per antonomasiam:* **a** *de Paulo (Petro: l. 59) epistolarum auctore:* **α** *proprie* (*cf.* OTTO FRISING. gest. 1,54 p. 77,2 antonomasice Paulum solemus vocare -um): WILLIB. Bonif. 6 p. 36,6 iuxta illud -i. WALAHFR. imag. Tetr. 218 tu dicis, -e Christi. CAND. FULD. Eigil. I 23 p. 232,34 secundum -i commonitionem *(Vulg. I Petr. 5,6).* RIMB. Anscar. 42 p. 78,30 iuxta -um. CARM. de Germ. 1,104,2 (MGPoet. IV p. 129) 'omnibus omnia factus' sequitor -i. CHART. Raitenh. 4 p. 6,26 testante -o. *persaepe.* **β** *meton. i. q. epistolarum apostolicarum (fere Pauli) lectio vel codex – Episiel, Apostelbriefe:* ORDO Rom. 17,32 ingreditur lector ad legendum -um. HINCM. epist. I 125 p. 60,17 post -um, id est post epistulam. TRAD. Scheftl. 118 traditionem bonorum matutinalium et -i glosati. CATAL. biblioth. Gottlieb 14 p. 100,18 introductiones, -us et cantica canticorum glosata in uno volumine. CAES. HEIST. hom. exc. 195 hic cum ... -um in manibus haberet. *al.* **b** *plur. de Petro et Paulo:* WILLIB. Bonif. 5 p. 19,17 ad limina -orum Romam venire. DIPL. Otton. III. 389 p. 819,47 Otto, servus -orum. THIETM.

[Payr]

chron. 6,68 in natali -orum. GREG. VII. registr. 1,40 p. 63,15 ad visitationem -orum venire. 2,30 p. 164,5 super corpora -orum. OTTO FRISING. gest. 2,6 p. 107,6 in festivitate -orum. *saepe.* **B** *latius de discipulorum Christi successoribus vel imitatoribus:* **1** *c. respectu successionis de episcopis vel papa:* VITA Desid. Vienn. 2 sanctus . . . -orum ordinem decoratus. GUNTH. COL. diab. cap. A praef. domnus Nicolaus, qui dicitur papa et qui se -um inter -os adnumerat. TRACT. Ebor. V (MG Lib. Lit. III p. 680,17) *apostolorum vice et officio* si vere fungitur *Romanus pontifex,* consequens est, ut etiam -us nominetur. **2** *c. respectu imitationis:* **a** *de praedicatoribus fidei:* BEDA hist. eccl. 2,1 p. 73,12 *Gregorium papam* recte nostrum appellare possumus . . . -um. CHART. Fuld. B 198 p. 296,39 omnium ęcclesiarum Gallię, Alamannię et Germanię -us et predicator extitit sanctus Bonifacius. ANNAL. Quedl. a. 814 Carolus imperator magnus et Saxonum -us. ADAM gest. 1,33 Ansgarius . . ., foris -us, intus monachus. PS. ADALB. BAMB. Heinr. 1,29 *Heinricus II.* -us fit Ungarorum (*cf.* 1,30 per reges -os). EBO BAMB. Ott. praef. p. 588,21 -us gentis Pomeranorum. OTTO FRISING. gest. 1,35 p. 55,8 *Bernhardus Clarevallensis* ut propheta vel -us habebatur. RUD. collect. (MGScript. XI p. 17,31) beatus Rudbertus -us factus est Babarie. DIPL. Karoli M. 284 p. 425,46 (spur. s. XII.) glorioso Francorum -o *Remigio. al.* **b** *de viris sanctis:* CHRON. Lippold. 7 p. 550,10 Betto, vere Christi discipulus . . . et primus, ut ita dicamus, -us. CHRON. Andag. 9 Fulcaudus Montensis pro bonis moribus cognominatus Iohannes -us. **c** *de haereticis ('Apostoliker', cf. LThK.² I. p. 757):* CHRON. Sigeb. cont. a. 1148 (MGScript. VI p. 454,4) qui . . . de suis quosdam quidem angelos, alios autem -os faciebat. SALIMB. chron. p. 281,11 revera isti . . . -i errant. p. 287,27 quod isti -i Ghirardini Segalelli multum stultizant. *ibid. al.*

II *saec. i. q. nuntius – Gesandter:* LIUTPR. leg. 19 ut omnium gentium -is, id est nuntiis, penes nos Bulgarorum -i praeponantur *eqs.*

III *iur. et canon. i. q. libelli appellatorii, litterae remissoriae – Bescheinigung über die Einlegung und Zulassung der Appellation, Apostel (cf. Plöchl, Kirchenrecht.² II. p. 358):* CHART. Tirol. notar. 431 (a. 1236) Albertinus . . . appellavit ad dominum imperatorem vel ubi de iure procedere debet -osque cum instancia petiit (*sim.* 433ᵇ. 523 p. 255,18. 568 p. 276,29. 574 p. 280,30). CHART. Turic. 1087 ut eandem appellationem coram nobis innovet viva voce -os postulando. CHART. episc. Vratisl. 45 p. 50,6 a vobis iterum appellamus nos . . . proteccioni sedis apostolice subponentes, -os petimus et instanter (*cf.* p. 51,8). CONR. MUR. summ. 6,6ᵐ p. 460,21sq. rarum est tamen, ut iudex, a quo appellatur, det -os secundum petitionem appellantis, nisi iudex in -is datis errorem . . . possit . . . excusare. *al.* *Payr*

apostoma *v.* apostema.

apostropha, -ae *f.* (ἀποστροφή) *script.* -straph-: *l.* 66.

1 *allocutio, affatus – Anrede, Ansprache:* **a** *strictius usu rhet. i. q. conversio ad certam personam – das Sichhinwenden zu einer bestimmten Person (cf. H. Lausberg, Handbuch der literar. Rhetorik. 1960. p. 377sqq.; v. et* GODESC. SAXO gramm. 2,54 p. 474,7 '-a' aversio): RUP. TUIT. medit. 1,12 p. 370ᴬ per tropum, qui -a dicitur, id est conversio, sermo ad eos omnes reducitur *(a filio Dei).* LAMB. WAT. annal. a. 1153 p. 526,32 mihi heu! dicendum est -a *(sc. ad personam absentem).* GERHOH. psalm. 36,38 p. 577,5 stropha . . . dicitur conversio, unde et dicitur -a locutio in medio sermonis ad aliquem vel praesentem vel quasi praesentem conversa. EBERH. ALEM. labor. 317 thematis in tractu mihi servit -a, sermo cuius ad absentem se rapit arte sua. **b** *latius:* ANSELM. LEOD. gest. 74 -a ad Lethgiam, ut religionem teneat. COSMAS chron. 40 p. 73,29 hanc -am (-straph- *var. l.*) eufonizat *iuvenis* secum: *'eqs.'* SUMMA dict. Saxon. 7,12 p. 244,21 ad eum, cum quo dispensat *papa,* -am facit et dirigitur sermo eius. ALBERT. M. Is. 45,2 p. 458,94 'gloriosos terrae humiliabo', -a ad Cyrum et ad Christum. 45,17 p. 465,26 -a est ad populum, ut consoletur. GESTA Ern. duc. II 18 p. 215,20 ad quos *(milites)* iterum dux sub -a ait: *'eqs.' al.* **2** *mutatio – Wandlung:* AMALAR. ord. antiph. 5,20 -a fit de converso homine per paenitentiam ad evangelicum virum. 44,3 nos -am facere de laetitia in tristitiam. **3** *mus. i. q. genus neumatis formam apostrophi exhibentis – Neumenzeichen in Form eines Apostrophs (cf. P. Wagner, Neumenkunde. 1905. p. 20sq.):* FRUTOLF. (?) brev. 14 p. 101 -a, distropha.

***apostrophatio,** -onis *f.* *allocutio, alloquium – Anrede, Ansprache:* LAMB. ARD. hist. 155 capit. p. 563,50 -o ad invidos. ALBERT. M. Is. 45,3 p. 459,25 apostropha ad Cyrum . . ., quae iterata -o signum dilectionis divinae est.

apostropho, -avi, -are. *(verbis) se convertere, alloqui – sich (mit Worten) wenden, anreden:* GESTA Ern. duc. II 2 p. 195,16 -ans ad filium in haec verba prorupisse narratur: *'eqs.'* 3 p. 196,9 ducem . . . in horum tenorem verborum -vit: *'eqs.'*

apostrophus (-ofus) *subst.* (ἀπόστροφος) *form. nom. sg.* -fos: *l.* 22.24.

1 *gramm.:* **a** *signum loco subtractae vocalis positum – Zeichen an Stelle eines ausgefallenen Vokals, Apostroph:* ALDH. ad Acirc. 141 p. 199,21 sunt . . . prosodiae X: acútus, gràvis . . ., -fus ' *(de fontibus v. notam ed.).* p. 200,13 -fus (-fos *var. l.*) est signum extritae vocalis. p. 201,1 -fus ponitur supra. **b** *diastole – Trennungszeichen:* EPIST. var. II 15 p. 322,9 -fus (-fos *var. l.*) . . . separet male coniuncta, ut 'conspicitur sus' *(sc. per errorem, cf. Pomp. gramm. V 132).*

2 *allocutio – Anruf:* VITA Agnet. 173ᵃ -us (*cf.* 180ᵃ).

3 *homo strophosus – ränkevoller Mensch:* ANNAL. Magd. a. 1030 si . . . rex, quare praedo? si simplex, quare -us?

***apotasis** *v.* *apostasis.

***apotauros** *adi.* (ἀπόταυρος) *de bubus i. q. non admissus – nicht zugelassen:* ALBERT. M. animal. 7,55 custodiunt tauros (*p.* 595ᵇ,18 βοῦς) novem annis, ne coeant, et vocantur . . . tales tauri affocoroz (*p.* 595ᵇ,19 ἀποταύρους).

apotelesma, -atis *n.* (ἀποτέλεσμα) *script.:* -thel-: *l.* 39. -lis-: *l.* 47.

1 *quod fabrefactum est, opus – das Hergestellte, Erzeugnis:* ALBERT. M. phys. 2,1,2 p. 95ᵃ,1 sunt . . . omnia talia artis -ta sive opera ut lectus et indumentum. animal. 15,84 ars est principium -thelesmatis (*p.* 724ᵃ,34 τῶν δημιουργουμένων) sive artificiati. eth. 6,2,7 p. 416ᵃ,20 ars . . . tres habet fines: . . . secundus . . . est operationis finis, et hoc est opus sive operatum, quod iamdudum -a vocari diximus. metaph. 2,8 p. 127ᵃ,5 in liberalibus . . . finis est operatio ipsa, in mechanicis autem -a sive operamentum. 9,4,2 p. 539ᵃ,29 aedificatio . . ., quae est actio, et aedificatum, quod est -a *eqs. ibid. al.*

2 *documentum – Beweis:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 148,21 -lismata i. documenta *(cf. Aug. gen. ad litt. 2,17 p. 60,1).*

apotelesmatice, *acc.* -en *(f.)* (ἀποτελεσματική) *perfectio – Vollendung:* EPIST. var. III 26, 2 p. 182,37 regenti *magistro* . . . in -en, perfectam scilicet consummationem.

apotheca (-tec-), -ae *f. (n.* -um: *l.* 58) (ἀποθήκη) *script.:* -t(h)ic-: *l.* 62. -ech-: *p.* 769,20. pot-: *l.* 56.

I *repositorium, receptaculum – Aufbewahrungsort, Behälter:* **A** *proprie:* **1** *de aedificiis, cameris:* **a** *horreum, promptuarium, cellarium – Lagerhaus, Speicher, Vorratskammer (cf.* GLOSS. III 630,16 St.-S. potheca khellari. 660,31 -teca vel orreum stadil): VITA Lupi Senon. 18 (MG Mer. IV p. 184,17; add. VII p. 832) inlesa -a (inlesum -um *1a. 3a¹, recte*) reservatur. VITA Elig. 2,18 p. 709,30 -tecam plenam (*item de cella vinaria:* RHYTHM. 149,220 cum in -teca vel peno exundans aluit baccum. URSIN. Leod. 27 [MGMer. V p. 351,14] intra -tica [-thicam, -thecam *var. l.*]. MIRAC. Firm. 2,15 [MGScript. XV p. 811,21] cui [*fratri*] -arum tunc erat custodia. WILLIR. cant. 2,4 p. 12). AGOB. epist. 9 p. 201,1 esse . . . maledicta eorum cellaria, horrea, -as *(cf. Vulg. deut. 28,17).* ANSELM. LEOD. gest. 53 p. 221,9 frumenta coemere et tutis -is recondere. HERBORD. Ott. 1,33 -as suas aperuit *episcopus,* panes praeparat, alit egentes. ACTA imp. Winkelm. I 104 p. 91,28 concedimus eidem monasterio . . . domos, -tecas, vineas. CHART. Wetzlar. I 37 ecclesie . . . -am . . . contulit. CHART. civ. Spir. 82 una -teca, que dicitur stadel. BERTH. RATISB. serm. 18 p. 94,11 quarta *camera fuit* -a sive

[Sroder]

esca, ubi omnia genera escarum ... erant (*cf.* p. 96,17). CHART. Friedb. Hass. 46 mansum unum ..., -am unam in Frideberg et omnes agros. CHART. Eberb. 385 p. 149,23 duas -tecas apud Monetam sitas et ortos quosdam ... vobis ... confirmamus. ALBERT. M. animal. 8,149 faciunt *apes* domos et -as (*cf.* 26,5 domos ... habitationum et ... mellis -as). *al. meton. de rebus in horreo conditis:* CHART. Fuld. A 529 p. 235,29 (c. 840) quę possidemus in substantia, in pecunia ..., in pecoribus et in omni -a mea, trado. **b** *gazophylacium – Schatzkammer:* COSMAS chron. 3,21 p. 188,9 non abbas ..., non laicus ... fuit, qui non conferret invitus aliquid duci de sua -a. CHRON. Cosmae cont. I a. 1136 p. 142,11 plurima bona in -a sui pontificis in eadem villa reposita esse cognoverat *Wratislaus. per compar.:* RICHARD. ANGL. anat. II p. 83,4sq. sicut ... in templo sunt tres partes principales, scilicet vestibulum, consistorium, -a, sic in cerebro ...; in memoriali *cellula* quasi in -a ... ea, que imaginacio suscipit, racio decernit ⟨et⟩ memorie commendat conservanda. **c** *fort. i. q. crypta – viell. 'Krypta':* LAND. MEDIOL. hist. I 3,30 p. 96,1 in arce Trevali in -techa sancti Ambrosii. **2** *de vasis:* **a** *dolium – Faß:* UNIBOS 167,3 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 292) in -a mittite, in qua me missum claudite (*cf.* 175,2). **b** *unguentarium – Salbgefäß (alleg. de Maria, cf. A. Salzer, Sinnbilder und Beiworte Mariens. 1893. p. 320):* ABSAL. serm. 1 p. 16[A] attende huius unguenti artificem, attende -am ...; artifex ... fuit spiritus sanctus, -a beata Dei genitrix ..., nonne videtur tibi artifex iste in -am hanc descendisse? **c** *?scrinium – ?Schrein:* VITA Meinw. 135 p. 70,20 prolatis de -is suis *(sc. episcopi)* reliquiis sanctorum apostolorum. **B** *translate:* ANSELM. LEOD. gest. 19 p. 200,6 quam *(animam)* ... caelestibus -is credimus reconditam (*cf.* WILLIR. cant. 5,1 p. 37 in aeternis ... -is). ARNO REICHERSB. apol. p. 93,1 in quem *(Iesum)* ... omnes gratiarum et bonitatis suae *(sc. Dei)* -as contulerit. GERHOH. tract. p. 267,4 congregando in pectoris virginei -am divitias virtutum. EMO chron. p. 484,44 quasi spiritus sancti -a afficiebatur *Emo* et reficiebatur dulcedine mirabili. *al.*

II *taberna – Verkaufsstand, Bude (huc spectare possunt etiam nonnulla exempla supra allata, e. g. l. 4. p. 768,70):* **A** *gener.:* ACTA imp. Stumpf 205 p. 286,34 (a. 1197) ut in domo eorum ... habeant ... fenestras, uscias, -as. ACTA imp. Winkelm. I 271 p. 246,38sq. in prefata planca sive -a ... concedimus, ... ut liceat in ea emere et vendere ..., que in legitima planca vel -a fieri debent *eqs.* CHART. Pruss. II 323 p. 219,36 -tecas institorum vulgariter Creme dictas *eqs.* REGISTR. Mog. p. 54,27 redditus in Ascaffenburch ... in -teca, que sita est in cimiterio. CHART. civ. Erf. 189 p. 112,6 pensiones, que de -tecis sitis in ponte mercatorum in Erfordia persolvuntur (*cf.* 225). *al. per compar.:* DAVID compos. 3,3,3 sicut ... mercator non in uno foro vel -a omnia simul invenit ..., sed in diversis diversa, ita religiosus *eqs. in nom. propr.:* CHART. Wetzlar. I 19 p. 7,2 (a. 1233) Wigandus inter A-as (*de eodem:* I 69 p. 23,7 W. de Apotecis). CHART. Mar. Magd. 134 Heinricus de -a. **B** *spec. i. q. taberna aromatica vel medicamentaria – Gewürzladen, Apotheke (de re cf. R. Schmitz, Das Apothekenwesen von ... Trier. 1960. p. 20sqq.; H. Dadder, Das Apothekenwesen von ... Mainz. 1961. p. 18sqq.):* TRACT. de aegr. cur. p. 338,29 accipe cobaturam *(sic?)* -tece. GLOSS. Roger. III 94 unguentum fuscum, quod fit in -tecis. CAES. HEIST. hom. II p. 84[a] specionaria ... -am, vestem et manus aromaticas habere consuevit. ALBERT. M. animal. 7,44 in serpentibus, qui venduntur in -is (*p. 594[a], 23* παρὰ τοῖς φαρμακοπώλαις). 8,133 medici, qui -tecas faciunt et vendunt species et venena et antidota. *per compar.:* EPIST. Dominic. 26 p. 67,22 memorialis ... potencia, penes quam ingenialis virtus ... aromaticam constituit -am.

III *iur. i. q. depositio, hypotheca – Hinterlegung, Unterpfand:* CHART. Wirt. VII 2310 p. 219,6 (a. 1272) sub -a rerum mearum.

apothecarius (-tec-), -i *m. script.:* appo-: *p. 770,5.* -eka-: *p. 770,5.27.*

1 *mercator (fere aromaticorum vel medicamentorum) – (Gewürz-)Händler, Apotheker:* CHART. Rhen. med. III 932 p. 700,25 (a. 1248) quilibet mercennarius sive -tecarius. CHART. Basil. C I 238 a Iohanne -tecario et uxore sua *(de eodem:* 249 -tekario civi Basiliensi. C II 104 app-us. *ibid. al. v. ind.).* CHART. Const. 45 (ed. K. Beyerle, Konstanzer Grundeigentumsurk. p. 55,18) magistri Wernheri Apotecarii (*de eodem:* 57 -us Constantiensis). REGISTR. Mog. p. 54,40 mercatores de Selegenstat ..., -i Ascaffenburgenses libram piperis *dant.* CONR. MUR. summ. 6,1 p. 426,1 stabularius, scriniarius, -tecarius, claviger. CHART. Nuremb. 550 testes sunt ... Iohannes -us de Nurnberc, Heinricus institor. ORDO liturg. (ed. Young, Drama I p. 435) -tecarius audiens eas vocet ...: 'unguentum, si vultis, emite.' SALIMB. chron. p. 377,36 medici, stationarii et -tecarii specierum. *al. de confectoribus medicamentorum:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 25b[v] peiores *margaritae,* quas -i in medicinis ponunt. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 374[c] -i de illo rufo zuccharo ... faciunt zuccharum et cum eo conficiunt medicinas suas. BERNH. PROV. comm. 8,1 p. 298,25 pisa alba, que -i Salernitani ponunt in tyriaca pro orobo (*cf.* 8,3 p. 306,22). THEOD. CERV. chirurg. 3,47 p. 174[D] praedictum unguentum habui a quodam amico meo -o. ALBERT. M. eth. 1,5,17 p. 81[b],32 medicus ... dicitur -us; servus commixtione specierum subserviens medico. *al.*

2 *cellarius – Beschließer:* GLOSS. III 373,10 St.-S. cellarius kelnere ⌊-tekarius idem⌋ (⌊⌋ *add. cod.).*

[***apothema.** ALBERT. M. cael. hier. 2,15 p. 69[b],29 alia littera loco 'imaginationum' habet 'apothematum', id est absurditatum. *fort. per corruptionem ex* ἀπηχημάτων *(PG 3, 145[A])*].

apotheosis (-teo-), -eos *f.* (ἀποθέωσις) *deificatio – Vergötterung:* TRACT. Ebor. IV (MG Lib. Lit. III p. 665,31) si Greci sermonis utaris ethimologia, consecratio, id est -is (-ia *B p. corr.*), sonabit tibi deificatio. *in libri titulo:* CATAL. biblioth. Becker 28 p. 62,10 opus ipsius *(Boethii)* de dividuitate, idem -teosis. LAMB. LEOD. Matth. I 95 (gloss.) Prudentius libro -eos.

apotima, apoxima *v.* apozema.

apozema (-zim-), -atis *n. (f.: l. 43sq.)* (ἀπόζεμα) *script.:* epo-: *l. 57.* -cim-: *l. 54.* -dim-: *l. 56.* -gim-: *l. 54.57.* -tim-: *l. 55.* -xim-: *l. 47.60.63. form.: nom. plur.* -ma: *l. 64. decl. I.: sing.: gen.* -e: *l. 51. acc.* -am: *l. 52. abl.*. -a: *l. 51. cf. l. 53.56. ?plur. acc.:* -as: *l. 55. metr.* ăpo-: *l. 58.*

decoctio, elixatura – Dekokt, Absud (*cf.* GLOSS. III 477, 8 St.-S. -xima piza [IV 359,25 -cima i. puza; *cf. E. Karg-Gasterstädt, Beitr. z. Gesch. d. dt. Liter. 65. 1941. p. 188sq.*]. 485,40 -zima tranc): AESCULAPIUS 15 p. 19,21 accipiant -zima, hoc est elixaturas. PAUL. AEGIN. cur. 16 ablue ... lupinorum -zima (*3,3,1* ἀποζέματι). 203 misce in coclearia II -zime nardi. 204 da ... -zimam artemisie bibere. ANTIDOT. Lond. p. 17,16 davis *antidotum* ... cum -a (ANTIDOT. Glasg. p. 123,16 -cima). ANTIDOT. Glasg. p. 137,41 -gima, qui facit ad fel nigrum. ANTIDOT. Bamb. 19 cum -timas fenigreci. 20 dabis in -dima apii. RECEPT. Sangall. II 153[capit.] ad febres incidendas epogima, que febrem tollit. ABBO SANGERM. bell. 3,21 convenit invalidis -zima (gloss.: aqua cum variis cocta condimentis). ODO MAGD. herb. 2001 pruritus ... scabies ... illius *(paratellae)* ... cedunt -zimate (-ximate, -zemate *var. l.*) fota. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 376,9 muliere in eius *(amomi)* -e sedente. TRACT. de aegr. cur. p. 159,4 cum -ximate mirobalanorum. GLOSS. Roger. III 601 omnia -zima valent ad consolidationem vulneris. ALPHITA I p. 278,1 -zima interpretatur defervescens, nos intelligimus decoctionem ab 'apo', quod est 'de' et 'zeo' quod est 'ferveo'. *saepe.*

***appactuo** (apa-), -avi, -are. (*cf.* *appactum, *v. p. 771,7*) *pacisci – einen Vergleich abschließen:* CHART. Bund. 34 (c. 791/806) debuerant iurare et non iurarunt, et postia apactuarunt parentes, que de ipsu agru ... dederunt tercia porcione in pacalia.

[Sroder]

***appalto,** -are. (*cf.* *appaltum) **1** *locare – verpachten:* CHART. ord. Teut. 98 p. 76,20 (a. 1244) quod ea *(bona)* non vendent nec pignori dabunt nec -bunt nec permutabunt in aliquam personam. **2** *conducere – pachten:* CHART. ord. Teut. 116 p. 102,13 (a. 1258) in dominio alterius domus de cetero emere, -are, scambire.

***appaltum** (*vel* -us), -i *n. (m.)* (*appactum, *ital.* appalto, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 533*) *conductio – Pacht(ung):* CHART. ord. Teut. 112 p. 94,3 (a. 1257) que ... acquirantur per donum ... seu per concambium aut per -um perpetuum. *meton. de proventu rerum locatarum:* CHART. ord. Teut. 112 p. 91,40 (a. 1257) decimam de proventibus molendinorum suorum, -is et aliis redditibus nobis ... persolvi.

***appanis** *v.* *appennis.

***appar** (adp-), -is. (ad *et* par) *accommodatus – angepaßt:* VITA Erasmi 410 fuerat tunica ... erea ...; *Erasmi* stature adpar fuit hęc operata. *v. et* *appare.

apparamentum, -i *n.* **1** *gener. i. q. instrumentum – Gerät(schaft):* WOLFGER. itin. comput. 3 p. 23,23 pro operienda sella ... et aliis -is. 5 p. 34,16 pro suffe⟨rr ?⟩atoriis -is. **2** *eccl. i. q. ornatus sacer – liturgischer Ornat:* CHRON. Cosmae app. II p. 254,8 qualicumque -o septem cardinales altari sancti Petri ministrare student, mitra, sandaliis *eqs.*

apparatio, -onis *f. script.* apa-: *l. 32.40.*

1 *comparatio, praeparatio – Zurüstung, Vorbereitung:* CHRON. Median. 13 p. 215^{c} fratrum ... usibus -o piscium omnino deerat. *milit.:* NORB. IBURG. Benn. 13 p. 879,21 diutino certamine et magnis bellorum -bus laborasse. VITA Annon. I 1,32 p. 480^{b},18 cessavit ... tam operosa bellicae conventionis -o. **2** *res praeparata, ornatus – Einrichtung, Ausstattung:* **a** *strictius:* BENED. ANDR. chron. p. 149,10 apa-o eius *(ecclesiae)* ..., destructe cuncte monasteriae eius. HONOR. AUGUST. anim. 13 in quo *(caelesti regno)* sunt multae mansiones, hoc est multiplices divinae -es *(cf. Vulg. Ioh. 14,2).* **b** *latius i. q. pompa, magnificentia – Prunk, glänzende Ausstattung:* URSIO Marc. 2,5 (2) albis et stolis induti *abbas et fratres* ad locum accedunt quanta possunt -e. **3** *per confusionem i. q. apparitio, epiphania – Offenbarung, Erscheinen:* MARIAN. chron. a. Chr. 2,66 capit. p. 497,38 in apa-e Domini. *v. et* apparitio.

apparator, -oris *m. minister, famulus – Diener, Gehilfe:* GESTA Rom. eccl. I 8 missis -bus (-rit- *var. l.*) suis *(sc. Gregorii VII.)* filium viduae apprehendit. *v. et p. 777,50sqq.*

apparatura, -ae *f. ornamentum – Schmuck:* AGIUS vita Hath. 2 aurum et -am pretiosam.

apparatus (adp-), -us *m. script.:* adp-: *l. 52sq. p. 772, 31sq.* apa-: *l. 52. p. 772,49.* abpa-: *p. 772,27.* parat- *(var. l.): l. 52. p. 772,62. form. abl. pl.* -is: *p. 772,52.*

I *de rebus praeparatis:* **A** *strictius:* **1** *instrumentum, supellex, res necessaria – Gerät(schaft), Ausstattung, Zubehör:* **a** *gener.:* LEG. Burgund. const. I 27,9 p. 65,11 boves cum iunctura et -u (adparatum, aparatum, paratum *sim. var. l.; cf. app. crit.*) aratri. CHRON. Fred. 3,65 ad-um ..., cum quo filaret *Narses.* CHART. Stir. I 167 tradidit ... curtem unam, -um unius taberne, -um unius vinee, mansum unum ad -um forensem. CONST. II 190,3 preter omnem -um, aurum et argentum laboratum et vasa, equos, pannos *eqs.* CHART. Ypolit. 60 p. 87,13 pro comparando -u, quo indigent *coriatores* ad opus suum. *al. in imag.:* EPIST. Hann. 78^{a} p. 127,16 mechanicis -bus e Carinthia evolvendus eritis. *de operibus civitatis:* DIPL. Ludow. Inf. 9 p. 110,18 civitatem cum omni -u munitionis seu utilitatis. **b** *spec.:* **α** *milit. i. q. ornatus militaris, armatura – Ausrüstung, Bewaffnung:* IULIAN. TOLET. Wamb. 13 p. 513,26 apparuere ... acies, armorum pariter et animorum -u dispositae. CAPIT. reg. Franc. 274,13 cum ... necessario hostili -u. ANNAL. Quedl. a. 999 p. 75,19 bellicorum instrumentis -uum. ANNAL. Hild. a. 1105 p. 53,20 transmeandi *fluminis* ... -um. OTTO SANBLAS. chron. 23 p. 32,31 -um, quem ad expugnationem ... civitatis fecerat *caesar.* HONOR. III. registr. 44 octo naves cum -u earum. STATUT. ord. Teut. p. 103,17 omnem milicie -um. *al. in imag.:* RUP. MEDIOL. Adalb. 4 talibus ... heros munitus et redimitus -bus. *v. et p. 771,65. meton. i. q. exercitus, copiae – Heer, Streitmacht:* ANNAL. Einh. a. 761 cum magno belli -u Aquitaniam ingressus. NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 84,9 omnes ... sequentes et totus ... -us. ADALB. MAGD. chron. a. 951 p. 164,31 multo se ad hoc iter -u prestruxit *rex.* ALBERT. AQUENS. hist. 9,48 p. 621^{c} virtus et -us magnus regis Babyloniae ... tam in mari quam in arido profectus est. CHRON. reg. a. 1114 p. 53,31 coacto ... delecte iuventutis copioso -u. *al.* **β** *eccl. i. q. ornamentum sacrum, res ad cultum pertinens – sakraler Gegenstand, liturgische Ausstattung:* CONC. Karol. 37,49 quo -u missarum sollemnia ... celebrari debeant. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 388,3 episcopum ... missatico -u vestitum (*cf.* THIETM. chron. 3,11 sacerdotali -u). LIBELL. de cal. Trev. p. 740,2 partem ... monachorum cum suo -u illuc convenire. WILH. HIRS. const. 2,34 p. 1090^{D} ut ... nihil de ecclesiae -u minuatur. LIBER ordin. Rhenaug. p. 83,17 processio ... absque sanctorum reliquiis et cętero -u agitur. DIPL. Loth. III. 91 *ecclesias* omni -u necessario instruxit *episcopus.* CHART. Port. 73 p. 98,20 missale, casulam et albam cum nola et alio -u altaris. *al.* **γ** *publ. i. q. insignia regia, ornatus – Herrschaftszeichen, Schmuck:* HINCM. annal. a. 879 p. 148,1 coronam et spatam ac reliquum regium -um. THIETM. chron. 4,50 corpus imperatoris cum -u imperiali, lancea dumtaxat excepta. *remissius:* REGINO chron. a. 860 p. 79,17 Carolus ... aufugit, derelicto papilione, tentoriis et omni regio -u. LIUTPR. antap. 2,62 balteum armillasque aureas omnemque preciosum -um (abpa- *B*). RYCCARD. chron. a. 1194 p. 17,6 cunctum palatii diripuit -um. **2** *cena, epulum – Essen, Mahl:* **a** *gener.:* VITAE patr. Iur. 1,13 p. 138,34 apponitur ... ganeonibus in communi mutatus pristinus ad-us (*cf.* p. 139,9). *de mensa adornata:* THEOD. PALID. annal. a. 1022 p. 67,50 episcopus in cenaculo ad-um regis preconsiderans. **b** *eccl. de oblatione commemoratoria fere formam convivii exhibente:* VITA Leutfr. 31 (MGMer. VII p. 17,17) pro eius *(Leutfredi)* memoria nullus vobis -us a me exhibebitur. TRAD. Brixin. 423 ut ipse annuatim ... in kalendis Augusti ... confratribus plenum -um ... tribueret *eqs.* 450^{c} honestum -um aut honestam oblationem. 472. *al.* CHART. Raitenh. 39 p. 38,1 quę *(talenta)* in copiosos fratrum -us ipso anniversarii sui dię ... expendantur. **3** *possessio – Besitz:* CATAL. biblioth. Becker 28 p. 61,21 tradidit ... Madalwinus ... totum -um suum. *c. sensu impensae:* EPIST. Meginh. 18 p. 212,4 privato -u ... voluntati vestre morem gerere. VITA Gunth. erem. 10 ut in reliquo de -u proprio nulla necessaria ei *(viro sancto)* deessent, se daturum promisit *dux.* **4** *commentarius, explicatio – Kommentar, Erklärung (cf. Feine, Rechtsgesch. p. 247):* CHART. Turic. XIII 1414^{a} (a. 1269) librum 'Decretalium' in cartis edinis cum apa-u Bernardi *(v. notam ed.).* **B** *latius i. q. pompa, sumptus, magnificentia – Prunk, Aufwand, glänzende Ausstattung:* CHRON. Fred. 3,83 cum magnis thinsauris et -is in Spania directa est *Sedegunde* (*cf.* WETT. Gall. 21 *filiam* cum omni -u usque ad Renum perduxit *pater.* CHRON. Pol. 1,5 p. 15,12 illa domina cum magno seculari et ecclesiastico religionis -u Poloniam introivit). CONC. Karol. 50^{D},19 p. 626,3 discretio in vestium cultu et mense -u. WALAHFR. Gall. 1,22 p. 300,29 fiebat ... utroque in loco ingens -us laetitiae *(item de festis:* WIDUK. gest. 3,14 -us paschalis. CHRON. Pol. 2,18 -um ... magnificum in civitate Plocensi preparavit *Wladizlavus. al.).* AGIUS vita Hath. 7 cultiorum indumentorum -us. LIUTPR. antap. 2,38 miro ... -u (paratu *var. l.*) ab Adelberto suscipitur *Hulodoicus* (OTTO FRISING. chron. 7,12 p. 323,18 non ut exul, sed ut rex regio -u susceptus est *Heinricus.* HELM. chron. 84 p. 160,28 cum grandi -u. *al.*). RUOTG. Brun. 11 locus ... clero, populo, ecclesiis omnique -u elegantior. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,1 maximo ... epularum -u. ARNOLD. LUB. chron. 3,9 p. 152,1 inedicibilem -um. *al. expressius de modo se gerendi:* THIETM. chron. 6,41 p. 324,31 moribus et raris -bus huic similem numquam vidi.

II **A** *comparatio, labor – Zurüstung, Anstrengung:* GESTA Camer. 1,6 p. 405,41 in ipso congressionis -u coepe-

[Sroda]

runt *Franci* mente deficere. DIPL. Karoli M. 315 p. 475,29 (spur. s. XII.in.) post corporeos -us dormitum ivimus. SUMMA dict. Saxon. 11,103 p. 341,19 cum nec persecuti sint *nonnulli* votum emissum nec persecucionis exhibuerint tenuem -um. *al.* **B** *gestus – Haltung:* VITA Theog. 1,30 p. 463,47 in ipso humili corporis -u, quo humi procumbere gestiebat *sacerdos*. **C** *medic. i. q. proclivitas – Neigung:* MAURUS urin. I p. 17,37 urina subrubea ... timpanitem vel -um ad timpanitem significat. **D** *iur. i. q. ius hospitii, parata – Unterkunft(sanspruch):* LEO MARS. chron. 2,63 p. 670,33 ministri, qui praemissi de more fuerant ad -um regium exigendum.

***appare** *vel* **-um** *n. (subest* a pari *ut vid., cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 122sq.) ratum exemplar chartae – rechtsgültige Urkundenabschrift:* HUGO FARF. opusc. hist. p. 65,5 ut acciperet illud *(tertium genus)* prefatus comes et -e ab illo firmatum nobis mandaret. p. 65,8 numquam stat tercium genus legaliter sine -e (*cf.* p. 74,17 -e de illo scripto, ut lex precipit, non fecit. p. 75,1). GREG. CAT. chron. I p. 254,21 -um, quod Transmundus dux et marchio fecit, manifeste declarat hoc. *remissius:* GREG. CAT. chron. II p. 12,11 fecit *abbas* ei *(Venerando)* ... libellum ..., unde et -um ipse abbas apud se retinuit.

apparentia (-cia), -ae *f. script.* apa-: *l. 71. plur.: l. 49.*

I *strictius:* **A** *de actione:* **1** *actio in conspectum prodeundi, se ostendendi – das Erscheinen, Auftreten:* GESTA Ern. duc. I p. 38,4 cum ... eiusmodi clientule -cia nulli imperatorum obvenerit. ACTA imp. Winkelm. I 261 p. 239,27 in -a potentie et evidentia virium. *medic.:* WILH. SALIC. chirurg. 3,12 p. 346^{D} usque ad saniei -am. **2** *philos. i. q. actio (sensibus) se offerendi – das (sinnliche) Sich-Darbieten:* ALBERT. M. metaph. 4,3,7 p. 246^{b},18sq. non ... est proprie verum, quod apparens sit simpliciter, quod res secundum sui substantiam non est apparens ita, quod -a sit esse et substantia eius, sed quando apparet, apparet alicui ..., sic in -a est et non simpliciter. p. 247^{a},31 hoc non est verum in re, sed est verum huic, cui apparet, ita quod totius veritatis -a sit causa. *actio (sensibus) percipiendi – Wahrnehmung:* ALBERT. M. metaph. 4,3,7 p. 246^{b},3 sunt *ea* ... relativa, et -a aestimantis dat eis esse (*cf.* 4,3,9 p. 252^{a},6). **B** *de statu i. q. habitus, aspectus – äußere Erscheinung, Aussehen:* DAVID compos. 3,59,4 Pharisaei in exteriori -a et nomine religionis tantum gloriabantur. BERTH. RATISB. serm. 2 p. 16,26 -a vestium. CHART. Carniol. II 272 p. 211,18 florem ... in -cia marcescibilem. MORIEN. ROM. alch. p. 514^{a},20 filii et filiae in colore et aspectu vel -a ... dissimiles. SALIMB. chron. p. 127,20 Saul habebat -am et existentiam *eqs. al. expressius i. q. ornatus – Ausstattung:* CHART. Brem. 94 p. 110,18 (a. 1203) aliis -is, quibus maiora festa decorari solent, decenter applicatis.

II *latius:* **A** *species – Anschein:* **1** *gener.:* CONST. I 375,1 p. 523,17 (a. 1196) nos ad id non secundum -am, sed potius secundum existentiam evidenter intendere. ABSAL. serm. 9 p. 59^{B} quod operum -am magis quam munditiam conscientiae fuerint secuti *multi*. GREG. IX. registr. 355 p. 270,16 ad solam -am auferentes eis *pecuniam* clanculo restituitis. **2** *spec.:* **a** *philos. et natur.:* ALBERT. M. phys. 4,1,9 p. 258^{a},26 locus materia videtur esse per similem huius phantasiam et -am (*p. 211^{b},34* φαντασίας), licet non sit verum. gener. 1,1,2 p. 347^{b},47 quidam ... qualitates secundum rem esse ponebant, quidam autem non nisi -am. meteor. 3,4,8 p. 674^{b},40 non est ibi color verus, sed -a coloris (*cf.* sens. 2,1 p. 41^{a},16 phantasia coloris sive -a coloris, quam φαντασίαν Graeci vocant). veget. 4,151 erit *gummi* in -a (*p. 829^{a},22* κατὰ τὸ φαινόμενον) ... valde infrigidatum. elench. 1,1,2 p. 529^{a},16 aptissimus est *locus sophisticus* ad decipiendum per causam -ae. **b** *mus.:* HIER. MOR. mus. 25 p. 183,24 quae ... disiunctio non pausa, sed suspirium dicitur et nihil aliud est quam -a pausationis. **B** *iur. i. q. evidentia, certitudo – Offensichtlichkeit, Gewißheit:* CHART. Austr. sup. II 378 p. 548,21 (dipl. Otton. IV.) si aparencia furti vel latrocinii aut aliquid genus maleficii ... in homine ecclesie notorie fuerit deprehensum (383. CHART. Stir. II 376 p. 488,9. IV 30 p. 21,14).

appareo (adp-), -ui, -iturum, -ere. *script. et form.:* adp-: *rarescit in schedulis nostris post s. VIII.* apa-: *l. 12.41sq.47.70. p. 775,1.21.45. al.* abpa-: *p. 775,43.46.* ap(p)er-: *p. 775,1.58. praes.:* -rit: *l. 41.* -ias: *p. 775,45.* -ia(n)t: *p. 775,1.58sq. metr.:* -păr-: *p. 775,21.23.50. depon.: p. 775,66. refl.: p. 775,43sq.*

I *strictius:* **A** *in conspectum prodire, se ostendere, conspicuum fieri, venire – in Erscheinung treten, auftreten, sich zeigen, sichtbar werden, kommen:* **1** *subi. anim.:* **a** *gener.:* FORM. Morb. 1 coram vobis *(sc. episcopo)* aparere. TRAD. Frising. 353 presbiter ... ei in obviam -ens. WIDUK. gest. 2,14 nec ultra ... in Saxonia -erunt *hostes*. ALBERT. M. animal. 5,30 tantum ... tempore illo -et (*p. 542^{b},23* ὁρᾶται) *avis*, quando ... occidunt Pliades. *al. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. I 21 preco noctis, quem Vesperum vocamus, -uit. **b** *iur. i. q. in iudicium venire – vor Gericht erscheinen:* CHART. Tirol. notar. I 936 (a. 1237) ex quo ipse non venit nec -uit nec ... responsalem misit ad terminos sibi statutos. **2** *subi. res:* **a** *gener.:* OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,22 cum mitigatis aquis terrarum facies -ret. CHRON. Erf. mod. I a. 1166 p. 184,21 nigro ... caractere inter scapulas *infirmorum* -ente. ALBERT. M. animal. 1,621 rubor sanguinis tunc per ipsam *(pellem)* non -et. *al. de prodigiis vel miraculis:* WILLIB. Bonif. 6 p. 31,23 quattuor ... aequali longitudine trunci ... -erunt. ANNAL. Chesn. a. 786 (MGScript. I p. 33^{b},11) tonitrua et fulgura immensa -erunt. WETT. Gall. 41 p. 280,6 extraxit *homo* ceram, sed in manu eius ... durus lapis -uit. ANNAL. Xant. a. 817 igneae acies -erunt in caelo. WIDUK. gest. 2,32 portenta quaedam -ere, scilicet cometae. OLIV. hist. Dam. 9 p. 174,1 -uit iuxta solem crux. *saepe.* **b** *spec.:* α *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 39 misium mitte, donec tibi -eat cyprum. 60 inunge stagneas laminas et -bunt tibi auree. THEOPH. sched. 1,16^{ex} ut nec simplex ogra nec simplex rubeum -eat. GEBER. clar. 2,30 cum ceperit -ere *vapor urinae. al.* β *math.:* ANON. geom. 3,6 numerus partium supra halhidada -entium. *c. sensu restandi:* Ps. BOETH. geom. p. 408,17 quibus si unitas subtrahatur, XV -ent. γ *medic.:* TRACT. de caus. mul. 68 si menstrua aliquid aparit (75). ANTIDOT. Glasg. p. 126,2 inplantra ad ficum, qui aparuerit in posteriora. **B** *in conspectu esse, praesto esse – sichtbar sein, vorhanden sein:* **1** *subi. anim.:* **a** *gener.:* CARM. Cent. 110,2 abiit Magenardus monacus ... ex hac convalle plorationis et ... -ere desivit. **b** *iur. i. q. notum esse – bekannt sein:* LEX Sal. Merov. 102,1 ut homicida illa non -eat (apareat *A 2*, apparuerint *A 17*). *v. et l. 59.* **2** *subi. res:* **a** *gener.:* EINH. Karol. 13 p. 16,6 ut ne vestigium quidem ... humanae habitationis -eat. CAND. FULD. Eigil. II 14,4 ad urbem ..., -et quae ... super glacialis aquai ripam Rheni. CHART. Brixin. 166 p. 177,14 sicut nunc -et *ecclesia. al.* **b** *spec.:* α *techn.:* THEOPH. sched. 3,45 donec iunctura non -eat. β *math.:* Ps. BOETH. geom. p. 396,5 de arithmetica ... et geometrica, quid attinet dicere, cum, si vis numerorum pereat, nec in nominando -eant? ANON. minut. 1,5 p. 234,11 in XXIIII bis duodenarius -et. γ *medic.:* BEDA hist. eccl. 4,32 p. 280,29 ac si nil umquam in eo *(oculo)* deformitatis ac tumoris -uisset. δ *iur.:* LEX Alam. B 2,2 (codd. 19–37) si ... nec carta nec testes -uerint *eqs.* LEX Baiuv. 12,8 ubi evidentia signa non -ent. DIPL. Ludow. Germ. 2 quia auctoritas traditionis exinde minime -bat (*cf.* 3). CHART. Francof. 222 (a. 1258) domum ... cum ... universis suppelectilibus ... in eadem domo -entibus. CHART. ord. Teut. (Hass.) 181 p. 138,5 cum omni utilitate ..., qui nunc -et vel in posterum -bit. CHART. Port. 173 p. 190,23 cum ... utilitatibus nunc in eis -entibus vel quomodolibet in evum emersuris. CHART. Turg. III 617 p. 476,31 cum omnibus ... rebus -entibus et non -entibus. *al. de partibus corporis i. q. nudatum esse – entblößt sein:* LEX Sal. Merov. 17,4 (rec. A) si quis alterum in caput plagaverit, ut cerebrum -eat ([apa- *A 1*]. *cf.* LEX Alam. 57,6 cervella. LEX Baiuv. 4,6. 5,5). LEX Alam. 56,1 si eam *(feminam)* denudaverit, usque genetalia eius -eant

[Sroder]

(apariant *1*, -eat *3*, appereat *10*). 57,3 ut testa -eat (aperiat *8*) et radatur (LEX Baiuv. 4,4 ut . . . in capite t. -eat. 5,3. 6,3.5. LEX Frision. 22,5). 57,18 dentes. **C** *aspectui se exhibere – aussehen:* LEX Baiuv. 4,14 si aurem maculaverit, ut exinde turpis -eat. THIETM. chron. 7,3 p. 402,3 vivarium . . . -uit sanguineum. STATUT. ord. Teut. p. 63,22 sacerdotalia indumenta nitida . . . semper -eant. **D** *philos. i. q. se (sensibus) offerre – sich (den Sinnen) darbieten:* ALBERT. M. metaph. 4,3,7 p. 246^{a},44sq. non erit omne, quod -et (*p. 1011^{a},18* τὸ φαινόμενον), verum, nam quod -et, alicui -et *eqs.* p. 246^{b},32sq. contigit . . ., quod eidem homini idem secundum rem diversum -et secundum diversos sensus; citrina . . . cholera eidem visu potest -ere (*p. 1011^{a},26* φαίνεσθαι) mel et gustu non mel *eqs.* **E** *theol. i. q. se manifestare – sich offenbaren, erscheinen:* **1** *de Christo:* **a** *in nativitate:* HUGEB. Willib. praef. p. 87,14 loca, ubi Dominus noster nascendo patiendoque ac resurgendo nobis -uit. NADDA Cyriac. II 42 die . . ., quo Deus ingenitus -uit genitus. OTTO FRISING. chron. 2,47 p. 124,15 -turo in carne Dei verbo. **b** *post resurrectionem:* BERNOW. carm. 4,4 (MGPoet. I p. 414) qui *(Christus)* ter discipulis . . . -uit (aparuit *cod.*) gaudens. WALAHFR. carm. 20,7 munera suscipiens dignis -uit ipse. PASS. Petri et Pauli 217 -uit sibimet *(Petro)* Christus sub imagine certa. ALBERT. M. resurr. 71 p. 280,45 primo inter viros -uit Petro. *al.* **c** *in iudicio novissimo:* HRABAN. epist. 27 p. 442,24 cum . . . iudex . . . vivorum et mortuorum -uerit. FROUM. carm. 32,67 -ens Dominus cuncto venerandus in orbe. *al.* **2** *de angelis, sanctis, mortuis sim. (fere in visionibus):* ARBEO Corb. 4 p. 191,24 angelus . . . ei per visum -ens. HUGEB. Willib. 4 p. 98,23 locum, ubi angelus pastoribus -uit. VITA Rimb. 8 p. 86,23 -uit ei presbiter Arnulfus iam diu defunctus. GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p. 403,18 in visu ei sancta Afra -uit. THIETM. chron. 7,32 contigit, quod in imagine mortuorum callidus homini -et inimicus. HONOR. AUGUST. eluc. 3,8 animae sanctorum -ent, quando volunt et quibus volunt. *saepe.*

II *latius:* **A** *se praebere, exsistere, esse – sich erweisen, sich herausstellen, sein:* **1** *subi. anim.:* FORM. Marculfi 1,8 ut . . . viduis . . . defensor -eas. 2,26 se hoc facere contempsero aut . . . neglegens -uero (FORM. Sal. Bign. 14 p. 233,33. *al.*). TRAD. Frising. 2 si . . . contra hanc donationem venire . . . voluerit, . . . ab omni loca sanctorum excommunicatus vel extraneus -eat (*cf.* CHART. Sangall. A 26 ab omni eclesia excommunes abpareat. CHART. Fuld. B 63 se excommunis -eat. *al.*). FORM. Marculfi 2,18 ut . . . in omnibus . . . absolutus -eas (aparias *A 3*). FORM. Senon. I app. 6 p. 211,4 unde . . . de ipso furtu victus abparueri. ARBEO Emm. 7 contra mites humilis -uit. 15 reus . . . criminis. CAPIT. part. Saxon. 11 si quis domno regi infidelis -uerit. RIMB. Anscar. 37 p. 72,14 blandus -bit *Dominus* iustis. CARM. var. III 18,12 in celo messor ut -eas *(sc. diaconus)*. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 883 p. 109,32 constructor male factionis . . . mortuus non mora -uit. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 conversacione -uit christianus. THIETM. chron. 4,55 quae *(Bona)*, sicut sonuit in nomine, -uit . . . in re. CHART. Rhen. med. II 101 p. 137,41 si . . . incorrigibiles -uint *(sic)*. *saepe.* **2** *subi. res:* **a** *absol.:* CHRON. Fred. 4,25 ubi congressus erit certaminis, ibique tua et mea utilitas adparebit. LIUTG. Greg. 8 coeperunt . . . hereticae pravitates non -ere. ORD. iud. Dei B II 1 p. 641,19 apperiad, Domine Iesu Christe, . . . virtus tua . . ., -eat omnipotencia tua. WALAHFR. exord. 19 p. 491,36 qui non in multitudine umbrarum -turam quaerunt veritatem. HROTSV. Cal. 9,16 superna gratia in te. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 16,17 ut . . . sensus verborum facilius -eat. *al.* *c. dat.:* WALAHFR. carm. 1,5 pars . . . magna boni . . . omni -ere potest mundo. **b** *c. adi.:* FORM. Senon. I 36 ut haec perceptio nostra firmior -eatur. WETT. Gall. 38 p. 278,40 latitudo eius *(pallae)* tribus digitis maior -uit. DIPL. Heinr. II. 109 ut haec . . . auditoribus -eant vera. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,8 ut . . . per clara clariora, quae . . . dicenda fuerint, -eant. *al.* *gen. vice adi.:* HRABAN. hom. II 80 p. 302^{B} quae *(sinapis)* sit . . . vilis quidem passim contuentibus nullarumque virium -ens. **3** *impers. i. q. claret, manifestum est (fit) – es ist klar, es ist (wird) offenbar:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 189,10 ut -et et lucet et claret. RUOTG. Brun. 43 p. 46,29 ut liquido -et in eius verbis. *al.* *c. acc. c. inf.:* LEG. Wisig. 10,3,3. GODESC. SAXO theol. 23 p. 332,10 evidenter -et et . . . claret non oportuisse . . . Dominum . . . pati. WIDUK. gest. 1,12. *interr. indir.:* AGIUS vita Hath. 2 quantae apud seculum nobilitatis sancta ista . . . fuerit, hinc -et, quod frater eius regum neptem in matrimonio habet. THIETM. chron. 1,10. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,27 ut . . ., quanta divinae celsitudinis esset potentia . . ., luce clarius -ret. *al.* quod: HUGEB. Wynneb. 10. GODESC. SAXO theol. 3 p. 98,17. *v. et l.* 7. quia: CONVERS. Afrae 5. *al.* quin: ANSELM. MOG. Adalb. 1025 nec minus -et, quin vivum vulgus amaret. **B** *videri – den Anschein haben, (er)scheinen:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 375,26 pene velut aequales -ent *digiti* sub aqua. THIETM. chron. 1,20 extrinsecus -ui bonus, interiora violans pessimis cogitationibus. 8,13 quibus ignotus eram, despectus -ui. WILH. RUBRUQU. itin. p. 233,12 quando equitant plures domine simul et videntur a longe, -ent milites habentes galeas *eqs. al.* *c. inf.:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,29 p. 184,68 -ent tales aves iuvenescere. *c. sensu suspicionis:* COD. Wang. Trident. 18 p. 52,21 (a. 1183) qui -eat ipsis vim facere posse. **C** *contingere – widerfahren:* COD. Wang. Trident. 9 p. 33,21 (a. 1163) si werra -uerit episcopo.

adi. **apparens**, -entis. **1** *medic. i. q. in superficie cutis exsistens – auf der Hautoberfläche befindlich:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 111^{F} ulcera aut sunt -ia aut sunt profunda . . .; ulcera . . ., quae sunt -ia, id est quae non habent profunditatem. **2** *philos. i. q. se (sensibus) offerens – (den Sinnen) erscheinend:* ALBERT. M. metaph. 11,1,7 p. 590^{a},40 dicamus . . ., quod materia uniuscuiusque est, cum qua est hoc aliquid ens et -s. p. 590^{b},18 ens -s. *v. et p. 773,34.*

subst. **apparens**, -entis. **1** *masc.:* *persona per visionem se ostendens – visionäre Erscheinung:* METELL. Quir. 47,7 ab -e monetur, ut ad ecclesiam properaret. **2** *neutr.:* *signum morbi – Krankheitssymptom:* WILH. SALIC. chirurg. 2,5 p. 330^{F} propter ista -ia non steti, quin . . . ipsum *(infirmum)* . . . visitarem.

adv. **apparenter**. **1** **a** *proprie i. q. perspicue – klar (sichtbar):* HILDEG. scivias 1,3 p. 404^{B} faculas sursum -r positas. HELW. denar. p. 91,4 quod *(aurum)* et si gloriose et -r, non valde tamen gestabat utiliter. ALBERT. M. veget. 4,146 totus humor sic attractus retinebit colorem lacteum, qui etiam -r est in eo, quando decerpitur planta. **b** *translate i. q. manifeste – offensichtlich:* CHART. Naumb. 218 p. 199,14 (a. 1150/54) -r . . . innotescat. CONST. II 424,4. **2** *per speciem – dem Schein nach:* ALBERT. M. elench. 2,5,1 p. 709^{b},46 neutro modo neque vere neque -r (gener. 1,1,2 p. 347^{b},44sq.). ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,29 p. 184,71 realiter senescunt *aves*, etsi -r iuvenescunt.

apparesco (adp-), -ere. *script.:* apa-: *l. 54.* -ris-: *l. 60.* **1** *strictius:* **a** *se ostendere – sich zeigen:* AESCULAPIUS 2 p. 3,24 vertigo ante eos *(scotomaticos)* -it. ANTIDOT. Glasg. p. 126,6 in primis dies X ligabis et non aparescat *infirmitas.* **b** *sensibilem fieri – fühlbar werden:* AURELIUS 13 p. 712,6 pulsus venae. **c** *aspectui se exhibere – aussehen:* AESCULAPIUS 19 p. 25,18 ex saniebus diverse -entibus, liquidis et fetidis. **2** *latius i. q. evenire – sich herausstellen:* VITA Serv. 12 p. 47,14 minaciter . . . -bant (apparebant *R*), que predixerat. *c. adi.:* COMPOS. Luc. I 16 ut curte in medio adparisca⟨n⟩t *laminae.*

***apparibilis**, -e. *conspicuus – sichtbar:* CHRON. Ven. Alt. p. 98,13 ut nunquam sit -is *lancea.* p. 170,33.

apparitio (-cio), -onis *f.* *script.:* apa-: *p. 777,26sq.* -rat- *(var. l.): p. 777,5.26.*

I *actio in conspectum prodeundi, se ostendendi – das Erscheinen, Auftreten:* **A** *de anim.:* **1** *gener.:* VITA Serv. 66 p. 145,7 Servatius . . . supplicibus . . . suis utrimque appropians -bus, alloquutionibus et beneficiis communicat. OTTO FRISING. chron. 1,13 capit. p. 12,6 de . . . -e Minervae. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,26 p. 182,22 tempore . . . -is (*opp.* latitationis) *animalium.* **2** *iur.:* CHART. Salem. 418

[Sroder]

p. 468,8 (a. 1266) cum instaret -o dictorum testium. **B** *de rebus:* **1** *gener.:* ALBERT. M. animal. 6,77 aput -es stellarum. ANNAL. Ianuens. III p. 116,21 post -em . . . galearum. *de prodigiis vel miraculis:* EINH. epist. 40 horrendi sideris -em (apparationem *V*). ANNAL. Fuld. II a. 875 p. 83,32 rem stupendam . . . sua -e (-cione *2*) praemonstrans *cometa.* OLIV. hist. Dam. 9 p. 174,13 tertia fuit -o . . ., ubi . . . apparuit crux magna. *al.* **2** *medic.: de nudatione partium corporis:* Ps. GALEN. incis. app. 4 -o nervi. BRUNUS LONG. chirurg. 1,17 p. 115^{c} cerebri. *de phantasiis infirmorum:* MAURUS urin. I p. 17,20 febris adest . . . sine requie, in nocte -o quasi lampadarum. THEOD. CERV. chirurg. 4,5 p. 181^{D} rufae et citrinae fiunt in somno -es.

II *philos.:* **A** *genus cognitionis, actio (sensibus) percipiendi – Erkenntnisweise, Wahrnehmung:* ALBERT. M. anim. 2,4,7 p. 304^{a},2 phantasia autem ab -e dicta est: quoniam illa est maior cognitio quam habeat anima sensibilis. **B** *perspicuitas – Klarheit:* ALBERT. M. top. 8,2,7 p. 515^{b},18 aporisma . . . est graecum nomen, compositum ab ἀ . . . et πόρις *(sic?)*, quod est -o.

III *theol. i. q. manifestatio, epiphania – Offenbarung, Erscheinung:* **A** *de Christo:* **1** *de die epiphaniae:* CAPIT. reg. Franc. 122 p. 241,25 in die -is Domini. HRABAN. inst. cler. 2,32 p. 120,14 cuius diei nomen ex eo, quod apparuit gentibus, epiphania nuncupatur; epiphania enim graece -o (aparatio *B*) vel ostensio dicitur (*cf.* ORDO Rom. ant. p. 21^{a}, 21). CHART. Laus. 140 (a. 1218/19) in sero Aparitionis. *al. de stella nativitatem Christi adnuntiante:* EINH. epist. 40 sola . . . scriptura salutarem novae stellae -em fuisse testatur *(cf. Vulg. Matth. 2,2).* **2** *post resurrectionem:* VITA Norb. II 116$^{med.}$ quae sequantur opera tam manifestae huius -is. ALBERT. M. resurr. 57 p. 270,38 de -bus Iesu Christi post resurrectionem eius *eqs.* 76 p. 284,45 -es multiplicantur penes ea, quae certificant in resurgente et in ipsis, quibus factae sunt -es *eqs. al. v. et* apparatio. **B** *de angelis, sanctis:* LIBER ordin. Patav. 7,14 p. 1025,20 in festivitate s. Michaelis, quae -o eius dicitur. ALBERT. M. caus. univ. 2,5,24 p. 619^{b},13 de motibus et -bus et operationibus eorum *(angelorum).* summ. theol. II 9,36,2 p. 390^{b},42 sextus *effectus custodiae angelorum* est, quod revelat mysteria per -es et visiones. *meton. de loco:* TRANSL. Dion. Ratisb. 33 p. 368^{b},42 ipse locus, quia ibi . . . sanctus Dionysius augusto apparuerit, . . . ab ipsis incolis A-o Dionysii nominatur. **C** *de diversis manifestationibus:* ADALBOLD. Boeth. 109 bonorum . . . operatio summi boni est -o *eqs.* ALBERT. M. incarn. 3 p. 174,8 annuntiatio erit opus -is et non missionis. p. 174,25 dicatur . . ., quod -o duobus modis consideratur, scilicet in se et in comparatione ad finem; si in se, sic manifestat naturam unius Dei *eqs.* (*cf.* sent. 1,14,2 p. 391^{a},33sq.). *al.*

apparitor, -oris *m. script.:* apa-: *p. 778,5. adde* GLOSS. II 408,45 St.-S. -rat- *(var. l.): p. 778,22.* -ret-: *p. 778,21. metr.* -păr-: *p. 778,6. attrib.: l. 63.*

1 *gener. i. q. minister, famulus – Diener, Gehilfe* (*plur. interdum i. q. comitatus – Gefolge; cf.* GLOSS. III 183,38 St.-S. -r vel minister dienestman. IV 167,37 inchineth): **a** *principum, comitum sim. (fere de ministris armatis, cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 204):* EPIST. var. II 20,16$^{med.}$ qui *(princeps),* ut trucidaretur *Dionysius,* huc Roma suos -es direxerit. NOTKER. BALB. gest. 1,26$^{med.}$ statim cum -bus et scola tyronum . . . perrexit *Karolus.* 2,22 cuncta . . . praeter gladium . . . -bus dare consueverat *imperator.* BENED. ANDR. chron. p. 6,2 consilio facto cum -bus suis *(sc. Augusti).* ANDR. STRUM. Ariald. 19 p. 1063,37 servos illuc . . . -es mittens. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 173,9 neque cum ea militum aut -um frequentia . . . venerant *principes.* GENEAL. Flandr. V 5 Rodbertus . . . comes . . . bona eorum *(clericorum)* per satellites et -es impios . . . diripuit. ORTL. chron. 1,7 p. 38,25 tradiderunt . . . paene cunctos -es et milites suos cum castello. *al.* **b** *episcoporum, abbatum sim.:* INVENT. Phil. Cell. 2 abbas . . . sibi fidos ex -bus suis sapientes clericos . . . adesse constituit. EKKEH. IV. cas. 2 episcopus cum . . . paucis suae linguae -bus. 27 missis circumquaque -bus presbyteros . . . collegit *abbas. fort. add.:* CHRON. Gozec. 1,27 ecclesiarum . . . istius et Hildesheimensis vectigalibus et -bus primus ministeriales instituit *abbas.* **c** *variorum:* MIRAC. Trud. 6 veniens . . . impius quidam . . . cum manipulo furum . . . aparitoribus suis iniquis iussit *eqs.* RUODLIEB V 268 illeque *(miles)* non solum, quin quod fuit -um, . . . simul . . . condoluerunt. CHRON. Pol. 1,10 cocis, inquilinis, -bus, parasitis exercitūs. *al. in imag.:* BERTH. (?) annal. praef. p. 267,19 mirae custos patientiae, -r oboedientiae praesentissimus *Herimannus.* **2** *spec.:* **a** *exsecutor, tortor – Henkersknecht, Peiniger* (*cf.* GLOSS. IV 178,61 St.-S. spiculator, -r vel lictor slegere): VITA Amand. 14 (MGMer. V p. 438,14) a ministris vel -bus . . . fur adfixus patibulo est. 23 (MGMer. V p. 446,13) -es (persecutores *var. l.*), qui ad interficiendum eum fuerant missi. HUGO FLAV. chron. 2 p. 388,56 pro meritis cuique pena a suis parabatur -bus *in inferno.* VITA Berth. Garst. (ed. Pez, Script. rer. Austr. II p. 132^{c}) quidam . . . damnatus ad crucem -bus elapsus accurrit. *al.* **b** *officialis – Beamter* (*cf.* CONR. MUR. summ. 6,1 p. 425,40 preco, -r, lictor): LEG. Burgund. Rom. 30,1 ne quis . . . exequi praeceptionem praesumat, nisi per principes -um (-ret- *var. l.*) officii probatoria ordinatus. 30,5 ipsi -es (-rat- *var. l.*). CHART. Landeshut. 123 (ed. Th. Herzog. 1959. p. 96,33; a. 1279) -r seu praeco civitatis.

apparo, -avi, -atum, -are. *script.* apa-: *l. 32.*

1 *gener. i. q. comparare, instruere – vorbereiten, herrichten:* LEG. Wisig. 8,4,23 quia in itinere . . . hoc periculum *(sc. insidias)* nescientibus -are non debuit. WALAHFR. carm. 54,1 donum. ABBO SANGERM. bell. 3,98sq. buggeus -at (gloss.: adornat, construit) et burgos, verum biliosus; -at (gloss.: construit) atque bosor taphium sibi. ANNAL. Ianuens. I p. 190,1 hospitio . . . mirabiliter aparato.

2 *iur.:* **a** *praestare – liefern:* CHART. Eichst. 23 p. 53,10 (a. 1189) ut . . . possessores . . . unicuique canonico . . . de tritico unum . . . panem -ent. **b** *assignare, legare – zuwenden, vermachen:* CHART. scrin. Col. B 199 (a. 1230) Tripoldus -vit . . . uxori . . . partem domus sue. 778 Symon . . -vit seu assignavit triginta solidos. 811 contulit et -vit.

adi. **apparatus,** -a, -um. **1** *gener. i. q. magnificus – prächtig:* ODO GLANN. Maur. 10 (1) ad convivium -ioris (apparacionis *1*) prandii. **2** *spec.:* **a** *theol. i. q. promptus, inclinatus – bereitwillig, geneigt:* VITA Pirmin. II 10 p. 41^{B} nos . . . conformare oportet -ae Deitatis gratiae. **b** *medic. i. q. paratus, proclivus – bereit, zuneigend:* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,3 p. 36a^{v} humores -i ad putredines; oportet, . . . discernatur inter ephimeram *febrem* et -am putredini.

apparuo *v.* aperio.

***appater** (adp-), -tris *m. compater – Taufpate:* GLOSS. III 68,31 St.-S. ad-r vel patrinus tôte. 177,5 pheterin. *Sroder*

appellatio (-cio), -onis *f. script.* ape-: *l. 61.66. p. 779,16. al. etym.:* ALBERT. M. praedicam. 1,4 p. 158^{b},33sqq. quod dicitur '-em', quae dicitur quasi ad pulsum et componitur ab 'a' praepositione et 'pello, pellis', notat, quod alienum pulsum sit ad id, quod denominatur, sicut et nomen proprium -o vocatur proprie, quia ex collectione accidentium ad id significandum appulsum est.

I *allocutio – das Anreden:* **A** *gener. i. q. actio adeundi, deprecatio, obtestatio – das Ansprechen, Anflehen, Anrufung:* WALAHFR. exord. 27 p. 510,2 quicumque . . . sub -e legitima . . . trinitatis fuerit baptizatus. PURCH. Witig. praef. p. 263,15 sub quadam ape-e loci personam feci meis assertionibus occurrere. EPIST. Heinr. IV. 42 p. 64,7 pro Deo et pro -e . . . Romani pontificis . . . et Romanę ecclesię. *c. sensu salutationis:* BONIF. epist. 108 haec fuit occasio tarditatis litterarum et -is paternitatis vestrae. *intercessio – Fürbitte:* EPIST. Col. 5 p. 247,28 suffragium et ape-o sancti Petri. **B** *iur.:* **1** *provocatio – Berufung, Appellation (de re cf. H. v. Voltelini, Die Südtiroler Notariatsimbreviaturen. I. 1899. p. CLXXIVsqq.; Plöchl, Kirchenrecht. ²II. 1962. p. 358):* **a** *latius:* LEG. Burgund. Rom. 33,3 -is sane tempora haec sunt, ut *eqs.* NICOL. I. epist. 11 p. 277,32 ad apostolicam sedem libellum -is suae misit. ACERB. MOR. hist. p. 166,11

misit ... imperator ... episcopum ..., ut ... de litibus -um sua vice cognosceret. CHART. Bund. 466 p. 358,34sq. in vocem -is erupit et tamen -em, quam interposuit, ... prosequi omnino contempsit (DIAL. cler. et laic. p. 318,22 canonice et legitime. *al. cf.* ACTA imp. Winkelm. I 1000 p. 760,22 de -cionibus ultimis interiectis). CHART. eccl. Halb. I 14 p. 11,39 sententias per -is remedium retractatas. CHART. Rhen. med. III 124 se ... per frustratorie -is obiectum opponere. CONST. II 71,3 ne ab legato nostro ... ad nostram audientiam fiat -o. SUMMA dict. Saxon. 7,9 p. 236,26 -cio secundum diffinicionem iuris est ad superiorem provocacio. p. 237,21 quod in iudicio delegatorum -cio et facta per saltum ad papam valeat. ACTA imp. Winkelm. I 977 cum ... -e pendente nichil debeat innovari. CHART. Tirol. notar. I 240 iudex -um statuit terminum ... de causa -is. CONST. II 421 tradita potestate ... de ape-bus cognoscendi, quotiens in civilibus vel criminalibus causis ab ordinariis iudicibus fuerit appellatum. *saepe. v. et p. 780,58. 783,8.* **b** *strictius:* **α** *ius provocandi – Berufungsrecht:* CHART. Solod. 196 p. 100,29 (a. 1166/79) omni -cione ac contradictione cessante. DIPL. Loth. III. 29 p. 46,18 (spur. a. 1172/76) omni -e remota. CONST. II 158,7 proclamationis ac -is beneficium ab hereticis ... amovemus. CHART. Merseb. 264 per censuram ecclesiasticam -cione postposita compescendo. *al.* **β** *diiudicatio provocationum – Appellationsentscheidung:* CONST. I 331 p. 469,40 (a. 1191) concedentes eis *(Placentinis)* regalia ... exceptis -bus et fodro regali. 348,4 exceptis -bus, secundum quod in forma pacis continetur (*cf.* 289,10). CHRON. reg. cont. I a. 1187 p. 135,33 papa Coloniensi archiepiscopo ... ius -is et vicem suam ... indulget. *al.* **c** *meton.:* **α** *litterae provocationem continentes, apostoli – Berufungsschreiben:* SUMMA dict. Saxon. 10 p. 238,13 de hiis litteris, que sunt quasi sequaces sentencie, videlicet de -cionibus et confirmacionibus *eqs.* CHART. select. Keutgen 162,12 -o ... discussa cum sententia approbata debet ... litteratorie presentari. **β** *litterae diiudicationem provocationum continentes – Entscheidungsschreiben auf Appellationen:* SUMMA dict. Saxon. 6 p. 214,12 a sede apostolica dantur ... confirmaciones, -ciones, executorie. **2** *interpellatio – Einspruch:* **a** *latius:* DIPL. Ludow. Germ. 80 p. 117,34 res ... remota ... iudiciariae potestatis inquietudine et vulgari -e quieto ordine ... possidere. *v. et p. 780,62. adde:* ROB. TOR. chron. a. 1182 p. 533,36 sepelierunt eum ... contra voluntatem et -em eorum, qui corpus eius deducebant. **b** *strictius i. q. ius interpellandi – Einspruchsrecht:* DIPL. Loth. III. 29 p. 46,23 (spur. a. 1172/76) si forte quis ... proprietatem vel quamcumque -em sibi de his presumpserit. **3** *actio, accusatio – Klage, Anklage:* **a** *latius:* FORM. Turon. 29 si quando cuiuscumque iniuste -o (ape- $A^3.B$) conprobatur, sumptus ... in quadruplum ab accusatore cogatur restitui *(de fonte v. notam ed.).* CAPIT. reg. Franc. 299,6 rex ... synodo libellum -is (*cf.* PRUD. TREC. annal. a. 859 p. 52,4 accusationis) ... porrexit. CHART. Ital. Ficker 46 p. 68,22 iudices ... litis -em ... audientes. **b** *strictius i. q. ius litigandi – Klagerecht:* CHART. Tirol. 961[b] (a. 1231) omnem -em, que possit exire occasione illius debiti ..., ei remiserunt. 1090. 1103[b]. *ibid. al. (v. ind.).* **4** **a** *postulatio – Antrag, (Heraus-)Forderung:* CHART. Ital. Ficker 91 p. 135,43 (a. 1098) invita parte ecclesiae *iudices* fecerunt -em et responsionem de pugna. PAX Valenc. p. 606[a],45 si dampnificatus potest ... probare intentum ... per -em duelli. **b** *vindicatio – Anspruch:* TRAD. Frising. 1447 (a. 1039/47) episcopus ... inquisitionem vel -em eiusdem decimationis ... remisit. CHART. Heinr. Leon. 2 p. 2,19 paludem ... ab omni tam nobilium ... seu ruricolarum -e liberam factam. CHART. Stir. I 394 p. 374,16 XII talenta accepit et verbum -is sue dimisit. *al.*

II *nominatio – das (Be-)Nennen, Benennung:* **A** *gener. i. q. nomen, terminus – Name, Ausdruck:* CHART. Rhen. inf. I 11 (a. 799) unus *(rivulus)* vocatur Diapanbeci, alter ... est absque nominis -e. WALAHFR. exord. 7 p. 481,16 fit ..., ut rerum intellectus alii ab aliis addiscentes nomina quoque et -es earum ... cum nova intellegentia in suam proprietatem trahant. EINH. Karol. 29 ventos duodecim propriis -bus insignivit. MUS. ENCHIR. 6 notarum. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 dictus ... est angelica -e Christoforus. MEGINH. BAMB. fid. 4 p. 269,18 ut veritas geniti ... non -e, sed in utraque nativitate filii nomen ... haberet. CHART. Rhen. med. II 292 p. 327,2 quod *(ius)* vulgari -e herwede dicitur. *al. cognomen – Beiname:* WALTH. SPIR. Christoph. I 2 eiusdem ... -is *(sc. Chananei)*, licet non eiusdem loci ambo in terra sortiti essent vocabulum. **B** *spec.:* **1** *publ. i. q. titulus – Titel:* CHRON. Salern. 107 p. 112,17 (epist. Ludow. II.) apud quos *(Romanos)* ... primum tantae culmen ... -is *(sc. imperatoris)* effulsit. BERTH.(?) annal. a. 1077 p. 297,28 *Augustus* -em domini ut homo declinavit. ANNAL. Disib. a. 1081 p. 8,42 Henricus ... una cum uxore ... cesarea imposita -e coronatus est. *al.* **2** *gramm. i. q. nomen commune – Gattungsname, Appellativum:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 66,3 *(ex Prisc. gramm. II 54,8)* quinque sunt partes orationis: nomen, -o, verbum *eqs. fort. add.:* CATAL. biblioth. Lehm. I 82 p. 463,5 duo Donati cum -bus ..., expositiones super declinationes. **3** *philos. i. q. designatio – Bezeichnung:* ALBERT. M. praedicam. 1,4 p. 157[b],27 *denominativa* ab aliquo principali solo casu differentia secundum nomen ad casum inflexum habent -em (*p. 1[a],13* προσηγορίαν). p. 157[b],38 quae sunt eiusdem naturae, denominationis non suscipiunt praedicationem vel -em. *ibid. al. v. et p. 778,52.55.*

appellativus, -a, -um. GLOSS. IV 2,13 St.-S. -um kinantlicher.

1 *adi.:* **a** *gramm. i. q. communis – Gattungs-:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 81,16 genus dictandi ab undecima -orum nominum specie translatum. ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 8,20 omne nomen aut proprium est aut -um. ALBERT. M. herm. 1,5,1 p. 413[a],2 quamvis '*omnis*' sit nomen -um, hoc est, multis secundum naturae suae aptitudinem conveniens. metaph. 8,2,6 p. 516[a],22 'substantia' est nomen -um, quod qualitatem communem significat. praedicam. 1,4 p. 158[b],41 nomen ... commune ... dicitur -um, eo quod in eo multa pelluntur in unum. *al. alleg. vel tropice:* CAES. HEIST. hom. I p. 63[a] si quaeritur, assumpta natura *(Christi)* cuius qualitatis? respondetur, -ae, quia homo est nomen multis commune. HUGO TRIMB. sols. epil. 179 in qua *(significatione)* vere propriam servat qualitatem -am coacervans culpa quantitatem *Babylon.* **b** *usu communi i. q. invocativus – ersuchend:* CONR. MUR. summ. 6,6[9] p. 472,25 sunt verba *epistolarum* ... absolutiva, -a, auctorabilia. **2** *subst. neutr.: nomen commune – Gattungsname, Appellativum:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 193,21 haec ... tam propria quam -a ... pentaptota sunt. SMAR. carm. 1,2,16 *discretio* concedit propriis proprium, concedit et illis -is nomen habere suum. GODESC. SAXO gramm. 1,88 -a ut 'aer, aera'. GESTA Bereng. prol. 8 prosequitur gressum nulla Thalia (gloss.: nulla Musa; proprium pro -o posuit) tuum.

appellator, -oris *m. script.* ape-: *l.* 60. **1** *qui provocationem facit – einer der Berufung einlegt, Appellant:* GERHOH. Antichr. 1,52 p. 359,25 iudiciorum iustorum contemptores et iniqui -es. ALBERT. STAD. annal. a. 1179 p. 349,5 audimus ... appellationem factam, quam coactus est resignare -r. **2** *interpellator – einer der Einspruch erhebt:* LEX Raet. Cur. 11,11 si ... ape-bus (app- *Ac*) consentire voluerit *(cf. Cod. Theod. 11,11,5).* CAPIT. Bened. 3,251[tlt.] ut liceat litigatoribus vitiatam causam appellationis remedio sublevare et ut -es in nullam custodiam redigantur. *ibid. iterum.*

appellatorius, -a, -um. *ad provocationem spectans – auf eine Appellation bezüglich:* CONR. MUR. summ. 6,6[n] p. 464, 39 in literis, que dicuntur ... dimissorie, -e, commendative.

***appellatus,** -us *m. potestas provocationes diiudicandi – Appellationsgerichtsbarkeit, Berufungsinstanz:* SUMMA dict. Saxon. 11,89 p. 334,5 privilegium ... vestro *(sc. papae)* non potuit -ui presentari vel etiam apportari.

[Pape]

1. appello (adp-), -avi, -atum, -are. *script.:* adp-: *occurrit perraro in schedulis nostris, v. l. 11. p. 782,2.* ape-: *l. 11.13.24.38.65. al.* -pel(o): *l. 24. p. 782,68. al. form.: praes.* ap(p)ellit: *l. 26. p. 782,53. adde* LEG. Burgund. Rom. 33,3 *(var. l.). inf.* -ere *(var. l.): p. 783,38.*

I *alloqui – ansprechen:* **A** *gener. i. q. adire, affari, deprecari – angehen, anreden, anflehen:* BEDA hist. eccl. 4,20 p. 259,23 eum ... salutans ac suo -ans nomine ... inquit. FORM. epist. IV 2 illum tuum mihi (*i.* me) ... -are iussisti fidelem. RUD. FULD. mirac. 12 p. 338,10 sanctam Gerdrudam ad-bat. PURCH. Witig. 461 talibus in votis apellans iura tonantis. BRUNO QUERF. Adalb. A 15 de reditu pastoris papam apellant. EPIST. Hann. 55 p. 101,26 maiestatem vestram -o pro paupere sorore nostra. EPIST. Heinr. IV. 42 p. 64,18 ut ipse *(filius)* cesset nos persequi ..., -vimus et iam tertio -amus ... Romanum pontificem ... et ecclesiam. *al. pendet* ut: BRUNO QUERF. Adalb. A 12ex. legatos mittit *regina,* elemosinas et orationes multorum, per quos ... redemptorem -ret, ut ... regem ... liberaret. NARR. de rel. Scafhus. 4 p. 956,11. *cf. l. 15. in imag.:* HRABAN. epist. 34 p. 468,5 -amus humum et pretium poscimus anni. **B** *publ. et iur.:* **1** *adhortari, evocare – mahnen, auf-, herausfordern:* CHART. Solod. 7 p. 14,20 (a. 1036) si ... inde semel aut bis apelatus ... non emendaverit. PAX Valenc. p. 606a,14 si damnificatus -et reum de duello. *pendet* ut: LEX Sal. Merov. 1,3 uxorem illius ... -et (apellit *A 1.2*; apellat *C 5*), ut *eqs.* **2** *invocare – um Rechtsbeistand ersuchen:* ALCUIN. epist. 245 p. 393,36 reus ... ad ecclesiam confugit ... cesarem -ans (p. 394,21). CAPIT. reg. Franc. 141,25 comitem. 252,2 p. 214,14 communem episcoporum synodum. VITA Norb. I 21 p. 701,14 iudicii et iusticiae tribunal -verunt. CHART. Babenb. 65,19 quod si ... clementer gubernare despexerit *dux* ..., -andi (ape- *A*) et adeundi imperatoris curiam ... habeant licentiam. *al.* **3** *provocare – Berufung einlegen, appellieren (de re v. p. 778,67):* LEG. Burgund. Rom. 33,3 pendente sententia quisque -are voluerit *eqs.* STEPH. EDD. Wilfr. 47 p. 242,27 de hac ... questione ... sedem apello apostolicam (NICOL. I. epist. 11 p. 277,30. OTTO FRISING. gest. 1,48 p. 71,12. *al.*). HINCM. epist. I 160b,6 episcopus ad primatem alterius provintiae ... non habet licentiam -andi ... nisi apud Romanum pontificem. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,33 ad illam *(Romanam ecclesiam)* de qualibet mundi parte -andum est, ab illa autem nemo est -are permissus. WIBALD. epist. 240 utrum a sentencia, non ab executione -andum sit (CHART. Tirol. notar. I 431. *al.*). CHART. archiep. Magd. 292 p. 361,18sq. abbas ... -vit in hec verba: ego ... -o domnum papam (CHART. Hall. I 106 absolute ad dominum p. -vit. *al.*). CHART. Bund. 390 p. 290,15 iudex ... protulit sententiam dicendo ... male esse -tum (CHART. Tirol. notar. I 57. *al.*). CHART. Tirol. notar. I 574 p. 280,27 si ipsos ... vellent ... agravare, ab illo gravamine -bant ante sententiam. CHRON. reg. cont. III a. 1203 p. 202,9 (rec. I) -verunt Coloniam ad audientiam cardinalis. STATUT. ord. Teut. p. 161,34 quicumque frater ad ordinem et consuetudines racionabiliter -verit, audiatur. CHART. Rhen. med. III 1461 p. 1058,4 nos ab eodem archidiacono ad ... archiepiscopum -amus in scriptis. CHART. Raitenh. 336 potestatem agendi ..., -andi et prorogandi. CHART. select. Keutgen 162,12 si forte ab aliquo civium pro sententia ad curiam regiam ... -atur. *saepe. v. et p. 783,11. refl.:* CHART. Tirol. notar. II 249 (a. 1242) se ad ... potestatem ... viva voce de hoc laudo -vit (296). *in iudicio novissimo:* CARM. Bur. B 6,50 quem iudex tunc arguerit, -are non poterit. **4** *interpellare – Einspruch erheben:* LEX Raet. Cur. 11,11 si aliquid contra hunc factum testamentum apellare (app- *Ac*), vedare voluerit, ut *eqs. (cf. Cod. Theod. 11,11,5; de re v. E. Meyer-Marthaler, SchweizerZGesch. 3. 1953. p. 50157).* CHART. Salem. 442 p. 24,11 (a. 1268) nichil exceptum fuit contra predicta omnia nec ab aliquo -tum. 549 p. 153,4. **5** *in ius vocare, accusare, arguere – vor Gericht ziehen, anklagen, anschuldigen:* EDICT. Roth. 365 si quis post mortem patris filium de debitum -verit. LEG. Wisig. 2,1,24 p. 71,8 aput audientiam principis -are iudicem. 2,8,9 p. 86a,13 nihil horum, unde ad-atur, scire ... neque fecisse. *al. (v. ind.).* LEX Raet. Cur. 9,26 ille absolutus est, quem -vit. CAPIT. reg. Franc. 214,1 de servitio. IOH. VIII. epist. A 101 p. 95,6 archiepiscopus de his nichil me postea -vit, sed ad accusationem regis me respondere ... prę cipiebat. WIPO gest. 35 p. 55,7 in ipso placito ... Italici -bant archiepiscopum ... pro multis causis. *al. citare – vorladen:* DIPL. Loth. III. 41 presbiter ... suos -at ... et culpas eorum ... corrigit. CHART. select. Keutgen 139,45 precones ... in suo officio ad -andum homines ad iudicium ... debent parati esse. GERHOH. Antichr. 1,52 p. 359,5 -o ... te ad Romanum pontificem, ut ... coram eo mihi ... respondeas. **6** a *postulare, requirere – fordern, beantragen:* CONST. I 429,6 (s. XI.ex.) si quis ... quasi reus acclamatus fuerit et ipse innocentie sue expurgationem -verit. NIVARD. Ysengr. 5,299 -o duellum. *c. acc. c. inf.:* NICOL. I. epist. 109 p. 625,10 quodsi ... episcopus ... -verit se de hoc in nostra praesentia iudicium agere. *seq.* ne: CHRON. Mont. Ser. a. 1205 p. 173,16 super sigillo ecclesie -antes, ne quid ... contra ipsos ... scriberetur. b *vindicare – beanspruchen:* TRAD. Ratisb. 864 p. 417,32 (a. 1149/60) posteri iniuste ad servitium -ti sunt (*cf.* p. 417,36). CHART. Austr. sup. II 234 p. 344,5 filios ... eadem bona -antes ab eis amoverunt datis XX talentis. *remissius:* CHART. select. Keutgen 139,39 (s. XII.1) quicumque pro aliqua causa coram consulibus terminata testimonium ipsorum -verint.

II *nominare – (be)nennen (pass.: heißen):* **A** *gener. i. q. designare, nomen imponere – bezeichnen, Namen geben:* BEDA hist. eccl. 3,25 p. 184,33 quare stultum -are velitis laborem nostrum. LEX Baiuv. 10,2 de illo granario, quod parc -ant. WILLIB. Bonif. 8 p. 44,13 in loco, qui -atur Wirzaburch. EINH. Karol. 28 in epistolis fratres eos *(imperatores Graecos)* -ando. CHRON. Salern. 107 p. 112,14 (epist. Ludow. II.) quod non Francorum, set Romanorum imperatores -emur. THIETM. chron. 4,56 quem *(filium)* fratris sui nomine Bolizlavi -vit. TRAD. Teg. 13 cum universis rebus qualicumque modo -andis. *saepissime. in explicationibus etymologicis:* WIDUK. gest. 1,18 a ... duce nomine Gotha Gothi -ti sunt. OTTO FRISING. gest. 2,41 hystoria ab hysteron ... -ari consuevit. *al. c. sensu increpandi:* GESTA Trev. cont. I 10 p. 183,24 insultanter eos ecclesianos -antes. CHRON. Mont. Ser. a. 1225 p. 222,12 verbis ... in eundem invectus est, ut ... leccatorem publice -ret. *al.* **B** *spec.:* **1** *iur.:* CHART. Heinr. Leon. 112 homines ..., sive censuales sive asscripticii ... secundum consuetudinem terre -entur. CHART. Burgel. 94 p. 113,8 in quo *(sigillo)* me 'de Kamburc' -o. CHART. select. Keutgen 139,50 qui in iudicio advocati 'anspreken' -antur. *al. intrans. (sensu pass.):* FORM. Senon. I app. 1a p. 208,9 ipsi filii mei secundum lege naturalis -ant. *v. et l. 68. declarare – bestimmen, erklären:* LEX Sal. Merov. 46,4 illum, quem heredem -at (ape- *A 2.4*, -it *A 1*), publici similiter nominent. CAPIT. reg. Franc. 215,6 de cartis, quae a quibusdam personis falsae -antur. *al.* **2** *publ. i. q. acclamare, approbare, titulo honorare – (er)nennen, anerkennen, mit einem Titel auszeichnen, proklamieren:* ANNAL. Fuld. I a. 801 Karolus rex a Romanis est -tus augustus (ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 896 p. 128,22. *al.*). ANNAL. Einh. a. 750 secundum Romani pontificis sanctionem Pippinus rex ... -tus est (THIETM. chron. 4,2 publice. *al.*). REGINO chron. a. 898 p. 146,25 a summo pontifice coronatus imperator -atur *Ludowicus* (WIDUK. gest. 3,49 ab exercitu. *al.*). WIDUK. gest. 1,13 socii quoque Francorum et amici -ti *(sc. Saxones).* BERTH. (?) annal. a. 1061 *Heinricus* patritius Romanorum -tus est. *saepe.*

III *per confusionem i. q. appellere – ansteuern: v. p. 783,38. adi.* **1. appellans**, -antis. *intrans. (sensu pass.) i. q. vocatus – namens:* DIPL. Otton. I. 416 in laubia app⟨elant⟩e Reges ecclesie. *v. et l. 51.*

2. appellatus, -a, -um. **1** *vocatus – genannt, namens:* ANNAL. Xant. a. 815 in loco -o Paderbrunnon. NICOL. I. epist. 71 p. 393,13 ecce sedem Petri caput -am. Ps. BOETH.

[Pepo]

geom. p. 393,17 rectus angulus ... latine normalis -us. TRAD. Frising. 1288 presbiter Ratolt appelatus. *al.* 2 *commemoratus – erwähnt:* NICOL. I. epist. 57 p. 358,3 -am sedem.

subst. **1. appellans**, -antis *m.* *qui provocat, appellator – einer der Berufung einlegt, Appellant:* NICOL. I. epist. 58 p. 363,4 -em aliquem apostolicam sedem ... sustinere detrimentum. CONST. II 217 p. 302,21 nisi ... appellationum numerus appellationis subsidium adimat -i. CHART. select. Keutgen 148,1 -s sententiam suam ... prosequatur. CONR. MUR. summ. 6,6[m] p. 459,35 dimissorie etiam litere dicuntur apostoli, quos -i iudex dat, a quo appellatur. p. 460,13 ut habeat *libellus* nomen -is et iudicis. *al. v. et p. 767,48.*

2. appellatus, -i *m.* *reus ad superiorem iudicem provocatus – Berufungsbeklagter:* GERHOH. Antichr. 1,52 p. 359,7 que verba eis scripta porrigunt, ut maiorem terrorem suis -is incutiant. p. 359,11 quasi ape-i plerique non supersident *eqs. ibid. al.*

3. appellatum, -i *n.* *philos. i. quod certo termino designatur – das durch einen bestimmten Ausdruck Bezeichnete:* ALBERT. M. metaph. 7,2,1 p. 431[a],9 nullius nominis primum significatum est -um eiusdem (p. 432[a],13). p. 432[a],30 homo in praedicato stat pro natura multiplicata per sua supposita sive singularia vel -a. *ibid. al.*

2. appello, -puli, -pulsum, -ere. *script.:* apu-: *l. 46.* -pel(o): *l. 29.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. compellere, adigere – hintreiben, hinbringen:* **1** *gener.:* CHART. Sind. 13 p. 122,7 (a. 1274) ordinamus de appulsione equorum ... in pratum ... facienda, quod appeli debeant duodecim equi. **2** *in re nautica i. q. (navem) applicare – anlegen, landen:* LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 267,15 ut -sa navi ... ad aecclesiam procederent. *intrans.:* HELM. chron. 1,15 p. 32,21 -erunt litoribus Albiae fluminis. *in imag.:* CARM. Bur. B 76,5,2 *(c. sensu advehendi)* qualis ad hec litora appulit te ventus? **B** *latius i. q. (navigando) assequi – ansteuern, erreichen:* ANNAL. regni Franc. a. 810 p. 131,6 classem ... Frisiam -isse (*cf.* p. 130,20). VITA Ludow. Pii 33 p. 625,28 naves pyraticas ... praedatum nostros fines appellare (-ere *var. l.*) velle. *in imag.:* VITA Ludow. Pii 6 p. 610,1 ense, iam -ens (transcendens *var. l.*) adolescentiae tempora, accinctus est.

II *translate:* **A** *(ad)vertere, accommodare – hinlenken, hinwenden:* ALTFR. Liutg. prol. animum ad illud scribendum appuli (ADSO Frodob. 22 [MGMer. V p. 80,7]. *al.*). WALTH. SPIR. Christoph. II 1,111 studiis fallacibus aures. HIST. Torn. 6,5 p. 348,50 manum ad scribendum minime -erunt (apu- *1*). *v. et p. 778,56.* *refl.:* ADAM gest. praef. p. 2,3 appuli me ad scribendum. **B** *inferre – antun:* IULIAN. TOLET. Wamb. 28 quae eidem terrae ... depraedatione nostrorum ... -sa sunt. *v. et* appulo. *Pape*

3. appello *v.* 1. apello. **appencio** *v.* appensio.

1. *appendentia (adp-, -cia), -ae *f.* *script.* adp-: *l. 57.61.* *form. abl. pl.* -ces: *l. 57.*

1 *res pertinens, pertinentia, attinentia – das Zugehörige, Zubehör, 'Drum und Dran':* **a** *de terris adiacentibus vel pertinentibus (interdum de confinio, marcha: l. 57.59; de re cf. p. 785,9):* TRAD. Weiss. 240 p. 231,3 (a. 699) dono ... curtilis, campis ..., silvis, aquis ... cum ad-ces earum. DIPL. Arnulfi 57 cum curtilibus ..., mancipiis ... et cum universis -ciis et adiacenciis finibus ad ... hobas iuste aspicientibus. CHART. episc. Hild. I 746 bona ... cum universis ad-is suis, agris ..., aquis. CHART. Bern. III 212 p. 204,13 quicquid habet ... infra dominium seu -as ipsius dominii. *fort. add.:* FORM. Andec. 46 p. 20,33 cum terris ..., iunctis et -diensi abiecenciis in se habentis. *de aedificiis adiacentibus, ut vid.:* CHART. Lux. I 19 p. 24,10 (a. 732/33; interp. ?) donamus ... villam ... cum omni integritate sua, tam domibus, aedificiis, -ciis (appendiciis *CD*), casis *eqs.* **b** *de summa possessionum, aedificiorum, mancipiorum sim.:* DIPL. Zwent. 5 omnia *(loca nominata)* ... cum omnibus -is (appenditiis *C*), id est ecclesiis, vineis et mancipiis ..., molendinis *eqs.* DIPL. Otton. II. 62 p. 72,28 abbatiam ... cum omnibus -is ... teneant. DIPL. Heinr. II. 100 civitatem Scidere cum omnibus -is suis in pagis ... sitis. DIPL. Heinr. III. 278 mansos ... cum omnibus pertinentiis et -is suis. CHART. Rhen. med. I 603 p. 662,13 grangiam ... cum omnibus -is et usuariis suis. CHART. Rhen. inf. I 428 ut cum omni iure et omnibus -is in proprietatem ... ecclesię cederet *praedium.* CHART. Pomm. A 77 emit eam *(possessionem)* ... abbas cum omnibus -is suis. *al.* **2** *status adhaerendi – das Daranhängen:* CHART. Walkenr. 426 (a. 1273) cuius *(comitis)* consensus per -am sigilli sui poterit comprobari.

2. appendentia, -ium *n. v.* appendeo *l. 50.* *Schneider*

appendeo, -ere. **1** *strictius i. q. adhaerere, suspensum vel affixum esse – (daran) hängen, angehängt oder hängend befestigt sein:* **a** *proprie:* AGIUS vita Hath. 14 quae *(cortina)* parieti -bat. BENED. ANDR. chron. p. 86,1 que *(crux)* in suis cervicibus -bat. THEOPH. sched. 2,11 fistulam cum vitro, quod ei -et. 3,82 p. 315,19 foramini fenestra lignea -et. **b** *translate:* **α** *gener. i. q. dependere – abhängen, beruhen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,53 quia totius natura medendi -et fidei. **β** *iur. i. q. pertinere – zugehören:* TRAD. Ratisb. 95 p. 86,27 (a. 882) ad Filesia, cui subsequentia -ent, sunt mancipia XI. CHART. Lux. I 168 p. 218,27 ut ... perfecta possessione ad ... cenobium -eat *praedium.* DIPL. Heinr. II. 22 dedimus ... XX hobas ... et quicquid in illis utilitati -et. *al.* **2** *latius i. q. pondus habere, aequivalere – wiegen, wert sein (c. acc. mensurae):* CHART. Laus. 584 (a. 1216) cuius monete ... XVII solidi et VI denarii debent -ere marcham. 727 calix marcam et dimidiam -et.

adi. **appendens**, -entis. **1** *strictius usu iur.:* **a** *pertinens – zugehörig:* BREV. NOTIT. a p. A 8,5 dedit in heremo eiusdem loci -e locellum. CHART. Sangall. A 357 mansum ... cum mancipiis tam ibi commanentibus quam ei -bus. DIPL. Otton. I. 289 p. 405,18 villam ... cum hominibus ... camerae ipsius episcopi -bus. TRAD. Brixin. 63 cum ... omnibus ... rebus iure et legaliter ad eandem proprietatem -bus. DIPL. Heinr. IV. 265 de LX porcis ... XX cum omni -e servicio nostro usui detraximus. HILLIN. Foill. 15 (MGScript. XV p. 926,50) transiens per ... vicum -em usibus ... ecclesiae. *al.* **b** *alligatus – angehängt:* CHART. Mulh. Thur. 107 (a. 1250) instrumentum ... -cium sigillorum testimoniis roborari (124. 137). **2** *latius i. q. pondus habens, aequivalens – schwer, wert (c. acc. mensurae):* CATAL. thes. (ZGesch-Oberrh. 4. 1853. p. 250,15; s. IX.) calix argenteus -s unc(ias) XI, patena eius argentea -s unc(ias) VIIII (CHART. archiep. Magd. 381 p. 501,4). LEO MARS. chron. 1,53 p. 618,11 vascula aerea ... -ia libras sexcentas. CASUS Petrish. 1,20 tabula ... de auro optimo -s auri talentum. CHART. Laus. 844 magna campana ... -s V milia librarum et CC libras. CHART. episc. August. 65 p. 65,4 porcum libram -em. *al. v. et supra p. 641,22.*

subst. **appendentia**, -ium *n.* **1** *pertinentia – das Zugehörige, Zubehör:* CHART. Hagenow. 59 (a. 1036) ut de quesitis et inquirendis omnia -ia causa luminis ad custoriam pertinerent. *v. et p. 785,48.* **2** *res cuiusdam pretii – Sachen im Wert von:* PETR. DAM. disc. p. 91,8 usque ad mille ... libras -ia rapuit.

appendicia *v.* appendicium.

***appendicio** (-tio), -onis *f.* **1** *terra pertinens – zugehöriges Landstück:* CHART. Turic. 765 p. 236,10 (a. 1249) donacionem ... cum omnibus pertinenciis suis, decimarum videlicet, ... nemorum necnon et omnium -um tam in poscho quam in plano. **2** *actio suspendendi – das Anhängen:* CHART. Rhen. med. III 329 (a. 1227) scriptum ... -tione sigilli ... confirmari. CHART. Turic. 1442 ea, que geruntur, ... cum sigillorum -tione roborantur.

?*appendicitia, -ae *f.* *villa pertinens – zugehöriger Hof:* CHART. Epternac. 206 p. 342,25 (a. 1156) quicquid iuris habuimus in ęcclesiis et ęarum -is, quarum hęc nomina sunt: Flardinge *eqs.* (*sed cf.* 207 p. 344,33 appenditiis).

appendicium (adp-, -iti-), -i *n.* (*m.: cf. p. 785,36. adde* DIPL. Merov. I 5 [spur. a. 1003/05] -tiis ..., qui) *vel rarius (a s. XI., ut vid.)* **appendicia**, -ae *f.* *(v. p. 785,28.69. 786,2. 3.11.14.35)*

[Rudolph]

script.: adp-: *occurrit in schedulis nostris usque ad s. IX., v. l. 13.14. adde* CHART. Sangall. A 12 p. 15,9. TRAD. Frising. 627. *al.* abp-: TRAD. Lunaelac. 124. DIPL. Otton. I. 114. ape-: *l. 40.42.56.71. p. 786,40. al. form.* -ies: CHART. Traiect. 35 (dipl. a. 713) adiecentias vel -ties (-cias *B*).

I *res pertinens, pertinentia, attinentia – das Zugehörige, Zubehör, 'Drum und Dran':* **A** *spec.:* **1** *iur.:* **a** *de terris ad fundum quendam pertinentibus (interdum de confinio, marcha, e. g. l. 13.16.19; de re cf. A. Dopsch, Wirtschaftl. und soz. Grundlagen der europ. Kulturentw.* ²*I. 1923. p. 355. 372; K.-H. Ganahl, ZRGGerm. 60. 1940. p. 217sqq.):* DIPL. Merov. I 57 p. 51,39 villa cum terris ... campis, pratis, ... cum adieceniis, ad-is (CHART. Sangall. A 7 p. 7,20 omnes res ... condonare ... cum omnibus adiacentiis vel ad-is eorum in areas vel silvas. DIPL. Karoli M. 73 cum omnibus adiacentiis vel -tiis, cum omnibus terminis et marchis suis. NOTIT. Arnon. 1,1 oppidum ... et castrum ... cum terminis ... et confinibus vel omnibus -tiis suisque adiacentiis. TRAD. Patav. 44[b] -is. *al.*). CHART. Rhen. inf. I 52 tradidi unum bivang ... cum omnibus -tiis suis, id est terris, silvis *eqs.* TRAD. Welt. 14 predium ... cum omnibus -is sive in agris sive in silvis sive in pascuis. CHART. scrin. Col. A 1 p. 37,27 tradiderunt ... partem suam domus ... cum -o, id est werf. CHART. Bund. 363 p. 271,13 partem castri ... cum omnibus -is suis infra Clusam sitis. CHART. Eberb. 32 p. 68,1 curia non de omnibus -is, sed de paucis agellis et pratis suis tantillum decime solvebat. CHART. Lux. III 169 p. 173,30 si vero extra dominium vel -as ... castri ... acquestavimus aliqua. *saepe.* **b** *de summa possessionum, aedificiorum, mancipiorum sim. vel partibus eius:* CHART. Rhen. med. I 19 p. 24,9 (a. 765) villas ... cum omnibus -is vel quicquid ad ipsas villas aspicit (CHART. Rhen. med. I 41 p. 46,19. *cf.* CHART. Lux. I 167 p. 215,14 cetera ad eandem villam -tia). BREV. NOTIT. a p. A 10,22 curtem cum territorio suo et ... cum molendinis et aliis -is suis. DIPL. Ludow. Germ. 96 p. 139,16 medietatem unius fisci ... cum omnibus -is eius, ... qui ad ipsum fiscum pertinent, tam mancipiis quam vineis, terris *eqs.* DIPL. Karlom. (II.) 5 cellulam ... cum universis intrinsecus et extrinsecus -is. DIPL. Karoli III. 125 p. 200,30sqq. Alano cum omnibus ape-is suis, exceptis paucis, qui ... monasterio deserviunt, ... et Salsurias cum omni suo apenditio. TRAD. Ratisb. 137 beneficium ... cum omnibus -tiis suis. DIPL. Zwent. 3 p. 21,11 capellam unam cum -is eius. COD. Lauresh. 68 mansos VIIII cum omnibus legitimis -tiis suis. DIPL. Heinr. III. 102 bonum ... donavimus ... cum omnibus suis -is, hoc est ... mancipiis, areis, aedificiis *eqs.* ANSELM. LEOD. gest. 26 p. 204,1 ut ... cuncta illuc -tia (appendentia *1*) ... diriperet. CHRON. rhythm. Leod. 419 emptis tot -is, castellorum tot necessariis. CHART. archiep. Magd. 257 p. 325,17 *syn.* pertinentiis, attinentiis. *saepissime. v. et* *pendicium. *nomine proprio accedente i. q. villa pertinens, curtis – Nebenhof, Vorwerk:* CHART. Epternac. 3 p. 19,28 (a. 697/98) dono ... portionem meam in ipsa villa Epternaco ... cum -is suis, id sunt Baidalingo *eqs.* DIPL. Karoli M. 116 p. 163,9 Hamalum⟨burg⟩ ... cum ... ape-is suis Achynebach *eqs.* CHART. Wirt. II 491 p. 307,12 locum ... cum ... -tio eius Vorst. *al.* **c** *de iuribus, servitiis, redditibus sim.:* DIPL. Heinr. IV. 264 XXX porcos cum omnibus suis -is exsolvat. 298 comitatum ... cum omnibus -tiis legum ... tradidimus. FUND. Boson. 2 (MGScript. XV p. 979,28) donantes villas quasdam cum allodiis suis, cum fiscalium redituum -tiis. CHART. Wirt. II 340 p. 66,7 ut ... suum servitium, videlicet duas victimas cum suis -tiis, accipiat. CHART. Heist. 41 p. 146,24 duas amas vini cum suis minutis -is ... persolvet. CHART. Laus. 287 menaidas pro viridario cum -is. CHART. Friburg. 126 silvam ... cum suis -is ... vendidimus. *al.* **2** *eccl. i. q. ecclesia filialis – Tochterkirche:* DIPL. Heinr. II. 115 p. 142,14 ut et ipsa *(ecclesia Leodiensis)* et sue -tie ... libere ... consisterent. ANSELM. LEOD. gest. 8 p. 195,29 in maiori aecclesia inque omnibus, quae ad illam videntur apenditia. GESTA Trev. cont. I 20 p. 193,35 Ivodii, quod ... diocesis -um est, fuerunt ... heretici. CHART. Lamb. Leod. 78 p. 124,19 hee ecclesie ... sunt -tie matricis ecclesie. p. 125,3 instituere ... capellanum in ... -tia. *al. in hac regione.* **3** *liturg. i. q. additamentum – Zusatz:* WILH. HIRS. const. 2,48 p. 1106[c] 'benedixisti' cum reliquis sine -tio. p. 1106[d] sequitur 'kyrie eleison' cum familiaribus -is 'adiutorium nostrum'. LIBER ordin. Rhenaug. p. 44,10 canitur matutina laus ... cum -is suis de adventu Domini. p. 116,18. *al.* **4** *philos. i. q. accidens, adnexum – das Hinzukommende, Anhängende:* ALBERT. M. cael. hier. 11,1 p. 312[a],17 virtutes sunt, quae non operantur circa materiam et -as eius. mot. proc. 2,13 p. 74,59 intellectus ... separatus est ... ab omni materia et materiae -is. eth. 10,2,2 p. 625[a],29 quae autem immersa sunt in materiam et conditiones et -as materiae acceperunt. *al.* **5** *anat. i. q. appendiculum – Anhängsel:* ALBERT. M. animal. 1,467 scimus subnexa esse ventri genitalia cum suis -is. *in imag. de aquila spirituali:* THIOFR. flor. 4,7 p. 400[c] in ... artubus et in omnibus eorum -is tam substantialibus quam accidentalibus.

B *usu communi:* **1** *de territoriis, aedificiis sim.:* **a** *districtus pertinens, regio vicina – zugehöriger Bezirk, Nachbarschaft:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 12 in b. Eucharii septulis vel in eiusdem monasterii -is. GESTA Camer. cont. I A 15 in civitate Cameracensi et circumquaque in omnibus -tiis. GESTA Ern. duc. I p. 12,25 terra ad ducem Ernestum pertinuit cum -is suis. CHRON. Sigeb. cont. (MGScript. VI p. 438,28) Normannia et Aquitania cum universis -tiis relictis. **b** *aedificium vel conclave adiacens – Nebengebäude oder -raum:* CAPIT. reg. Franc. 128,25 invenimus ... casas ... XVII cum totidem cameris et ceteris -is bene conpositis. GESTA Trud. cont. I 10,13[med.] quam *(caminatam)* ... abbas latam ... edificavit cum necessariis eius -is. GERLAC. annal. a. 1173 p. 685,37 caminatam ... cum stuba et aliis -is. *amplificatio aedificialis – bauliche Erweiterung, Anbau:* CHART. civ. Erf. 203 p. 126,10 (a. 1266) quod in circuitu ... nulle ... fieri debeant -e sive receptacula seu structure alie. **2** *de vase, ornatu:* WILH. HIRS. const. 1,84 p. 1011[A] urceus argenteus cum -o suo ad manuum ablutionem. CATAL. thes. Cur. (ZSchweizKirchGesch. 21. 1927. p. 154,34; a. 1240) novem paria distincta ex stolis, manipulis, apendiciis. **3** *de rebus familiaribus:* COSMAS chron. 2,2 p. 84,3 ut eos ... cum suis peccoribus et ceteris rerum -is transferat. **4** *de rebus adiunctis:* THIOFR. flor. 3,1 p. 365[B] in omnibus eorum *(sanctorum)* -is exterioribus. HILDEG. div. op. 1,4,105 p. 899[A] Deus hominem cum omnibus -is suis ... creavit. GESTA Hort. Mar. 25 seculum cum suis -is ... relinquens. **5** *de stemmate i. q. suboles – Zweig, Nachkommenschaft:* CHRON. Albr. a. 1031 p. 783,51 de Hadewide ... processit tota progenies de Ruminiaco cum -is suis.

II *actio suspendendi – das Anhängen:* CHART. Pomm. A 234 (a. 1236) presentibus eam *(donationem)* litteris bonum duximus cum sigilli nostri -tiis communire. CHART. Pruss. II 262 p. 188,31 sigillorum -is perhennantur *illa.*

***appendicius** (-tius), -a, -um.

pertinens – zugehörig: **1** *iur.:* ANSELM. LEOD. gest. 25 maluit sedem regiam honorare his, quae prius ad memoratum oppidum erant -tia. 61 p. 225,34 Aquisgrani palatium ... iuri suo *(sc. regis)* -um. DIPL. Heinr. III. 390 (spur. s. XII.) castrum ... cum omnibus rebus -is. CHART. Eberb. 36 p. 76,6 super villam ... et terras illi -tias erat advocatus. *al. remissius de ministerialibus:* LAMB. ARD. hist. 111 barones castro Ardee -tios. **2** *eccl. i. q. subditus – unterstellt:* CHART. Traiect. 245 p. 221,33 (a. 1085; spur. ?) dedi eis ecclesiam ... cum tribus -tiis capellis (258). CHART. Lux. I 361 p. 518,12 ecclesiam ecclesie Romane -am ... fundavit. **3** *rhet. i. q. accessorius, adiunctus – zusätzlich, Neben-:* GERHOH. Sim. p. 255,31 orationem ex nomine ac verbo constantem perimunt seu perficiunt reliquae orationis partes -e, dempte vel addite. *remissius:* GERHOH. Sim. p. 260,9 sacramentorum effectus, quem diximus passivum, semper est uniformis ..., in secundariis et -is partibus modus est interdum varius.

[Rudolph]

appendiculum, -i *n.* **1** *gener.:* **a** *apparatus suspendendi – Haken zum Aufhängen:* HERM. SANGALL. Wibor. 2,4med. viderunt illius *(virginis)* pectinem sine -o ab aere sustentari. **b** *appendix parva ex metallo confecta – kleiner metallener Anhänger:* CONVERS. Otgar. II 3 (MGMer. V p. 205,24) dum . . . baculum cum suis -is pavimento . . . impelleret. ODO Ern. duc. 7 p. 367A subsellia *(muli)* raris increpitant -is. **c** *pensatio – Erwägung, Überlegung:* WIBALD. epist. 374med. subtili -o cavendum, ne *eqs.* **2** *iur. i. q. actio suspendendi – das Anhängen:* CHART. Westph. VI 439 (a. 1245) hoc factum . . . sigilli -o volumus communiri (CHART. Gosl. II 103 cedulam nostri s. -o communivi. CHART. eccl. Halb. II 37 p. 321,17).

***appendimentum**, -i *n.* *pertinentia – Zubehör:* CHART. Turic. XII 386a p. 41,8 (a. 1218) donavit filio . . . castrum Doutedenges cum militibus et -o et Hieguestorf cum -o *eqs.*

appenditia *v.* appendicium. ***appenditio** *v.* *appendicio.

appenditium *sim. v.* appendicium.

appendium, -i *n.* *actio suspendendi – das Anhängen:* CHART. Eichsf. 487 (a. 1268) litteram sigilli nostri -o fecimus roborari.

appendix, -icis. *script. et form.:* ape-: *l. 32. adde* DIPL. Conr. II. 287 p. 404,13. *nom. sg.* -ex: *l. 54. gen. pl.* -ium: *l. 33.*

I *subst. (fere fem.; masc.: l. 32):* **A** *res pertinens, pertinentia, attinentia – das Zugehörige, Zubehör, 'Drum und Dran':* **1** *iur.:* DIPL. Karoli III. 154 optulit . . . praecariam . . . de Urtis . . . villa . . . cum suis -bus, de Salis . . . villa . . . cum -bus pagi Atoariorum. TRAD. Corb. 23 predium cum silvis, pratis . . . et cum omnibus -bus, utilitatibus. CHRON. Noval. 3,14 p. 101,46 dedit . . . cortem magnam . . ., ubi cum apendices suos erant mansas mille. CHART. Argent. I 122 p. 101,32 molendini trium rotarum et eius -ium, scilicet saltus *eqs.* **2** *anat. i. q. appendiculum – Anhängsel:* Ps. GALEN. anat. 4 p. 179D stomachus cum suis -bus. **B** *additamentum, subdivisio, adiunctum – Ergänzung, Unterteilung, Neben-:* **1** *philos.:* EKKEH. V. Notker. 38 p. 589a,1 quatuor virtutes cardinales et earum -es (*cf.* WOLBERO cant. 3 p. 1143B). **2** *rhet.:* CONR. HIRS. dial. 258 istae VI particulae principalium partium, id est nominis et verbi, quasi -es vocantur sinkategoremata. *v. et l. 59.* **3** *math.:* FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,12 p. 177,25 in tabula huius, quam descripsimus, tabulae -e fac figuram . . . quadratam. **4** *astron.:* AETHICUS ISTER 16 mensa solis dicta, eo quod alia signa illius notitiam subministrent et -es sint.

II *adi.:* **A** *iur. i. q. pertinens – zugehörig:* CHART. Lux. I 129 p. 140,18 (a. 896) decimationes . . ., ut ad eandem capellam -es fierent, . . . impetravi. CHART. Austr. sup. II 44 p. 60,15 capellam . . . cum -e servicio . . . delegavi (REGISTR. Frising. 8 p. 16,2). CHART. Basil. A II 23 in ecclesia Stetin et in villis -bus. **B** *eccl. i. q. subditus – unterstellt:* DIPL. Otton. I. 169 nulli alii eclesiae vel sedi -em aut subiectum . . . repperimus *locum.* DIPL. Otton. II. 7 ut . . . coenobium . . . nec alicui sedi aut aecclesię . . . famulum aut -ex subiaceat *(inde* DIPL. Heinr. II. 94. *al.).* SIMON SITH. gest. 2,85 cellam . . . aecclesie sancti Vedasti -em. *al.* **C** *rhet. i. q. accessorius, adiunctus – zusätzlich, Neben-:* HUGO TRIMB. registr. 208 *orationis* partes . . . nomen atque verbum sepe scruplum gingnerent . . ., si partes -es sex non declararent sensum. *v. et l. 40.*

appendo (adp-), -pendi, -pensum, -ere. *script.:* habe-: *p. 788,19.* adp-: *occurrit in schedulis nostris usque ad s. VIII., v. l. 68. p. 788,27.29.* ape-: *l. 64. p. 788,13.61. 789,7.* asp-: *p. 788,21. form. inf. praes.* apendire: PIRMIN. scar. 22 p. 55,2 *cod. E.*

I *trans.:* **A** *strictius i. q. suspendere, (suspendendo) affigere, adnectere – an-, aufhängen, (anhängend) befestigen:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* BEDA hist. eccl. 3,10 adpendens linteolum cum pulvere . . . in una posta parietis. CAPIT. reg. Franc. 23,34 ut . . . nec cartas per perticas -ant propter grandinem. WETT. Gall. 11 in quam *(crucem)* -it capsellam. ANON. geom. I 3,10 p. 324,17 perpendiculo aequipendium. FROUM. carm. 14,19 sepibus infantes -ant corpora . . ., ut talia cernant. COMPOS. Matr. 1,7 *vasculum* -e ad solem duobus diebus. VITA Vicel. 310 portas exstruxit, valvas -ere cepit. GUIC. (?) bers. 4 -e curnum ad collum. CHART. Hans. I 746 p. 261,23 *(in ordine vehiculorum)* si due rote vel plures posterius -se sunt vacue. *al. apponere – hinsetzen:* TRAD. Ransh. 29 (c. 1070) ut . . . illam *(aegrotam)* coram . . . altari -ret. **b** *publ. et iur.:* **α** *de damnatis ad suspendium:* CAPIT. reg. Franc. 51,5 de hominibus -sis. RATHER. epist. 1 p. 18,1 furca . . . -ere. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 149,26 a . . . iudice patibulo -si sunt. *al.* **β** *de sigillis ad chartas alligatis:* CHART. Eichsf. 214 (c. 1221) bullam nostram fecimus -i. CHART. Brixin. 84 sigillum . . . iussit apendi (CHART. Eichsf. 262 testibus sigillisque -sis. CHART. ord. Teut. [Hass.] 374 p. 278,16. *al. cf.* CHART. Brixin. 150 p. 163,1 privilegio . . . munimenta sigilli domini . . . comitis . . . -i et apponi). **γ** *de libellis i. q. proponere – öffentlich aushängen:* FORM. Arvern. 1a ista *(i.* istam *contestatiunculam)* . . . per triduum habendi *(i.* appendimus *ed.)* vel custodivimus *(de re cf. K. Zeumer, ZRGGerm. 1. 1880. p. 93sqq.).* FORM. extrav. 3a edictus . . . in foro . . . debit aspendi ([app- *Lex Rom. Visig. ed. Haenel. p. 454*]. 3b). **2** *translate usu iur. i. q. adiungere – hinzufügen:* CHART. Pomm. B 491 (a. 1249) in defectus . . . compensationem duo mansi ex parte nostra . . . parti monasterii sunt -si. *zeugmatice: v. l. 14.* **B** *latius i. q. expendere – abwiegen:* **1** *proprie usu medic., pharm., techn.:* Ps. HIPPOCR. phleb. 39 sanguis *(missus)* ad-i debet usque ad libras duas. ANTIDOT. Glasg. p. 113,11 tunde illa singula separati cribella pariter ad-is. THEOPH. sched. 3,37 -e ipsam deauraturam in statera. CYMBALA II 3 ad primum . . . tintinnabulum . . ., quali volueris pondere, ceram -e. *in imag.:* GODESC. SAXO theol. 16 p. 243,3 statera illa, in qua sunt . . . -sa peccata ([*cf. Vulg. Iob* 6,2]. GESTA mon. Mans. [MGScript. XV p. 933,26] in st. considerationis). *pendendo admetiri – zuwiegen:* GODEFR. VINDOC. libell. I (MG Lib. Lit. II p. 682,41) quorum stateris dolosis viris fidei non -itur. **2** *translate:* **a** *solvere – (be)zahlen:* **α** *gener.:* PETR. DAM. Rom. 40 (MGScript. IV p. 854,17) Romualdus . . . unum . . . aureum pro aqua . . . -it. ORTL. chron. 1,5 p. 30,8 pecuniam. *al. pass. i. q. constare – kosten:* GESTA Trev. cont. I 6 p. 180,32 quia . . . modius unus frumenti -retur solidis XXV. **β** *iur.:* TRAD. Frising. 1617 (c. 1053/78) -sis ad idem altare tribus aureis. CHART. archiep. Magd. 375 pro . . . possessione . . . legitimis heredibus . . . publica emptione coram nobis per manum . . . camerarii . . . octoginta libre argenti -se sunt. **b** *aestimare, arbitrari – ermessen, erkennen, einschätzen:* **α** *gener.:* GODESC. SAXO theol. 21 p. 294,8 hoc . . . attendatur, -atur perpendaturque. *al. in hac iunctura (v. ind.).* EPIST. Meginh. 9 p. 202,4 nostrę parvitatis officium . . . magnifica -itis estimatione. CONR. HIRS. (?) epithal. 12b,1 (AnalHymn. 50 p. 501,5) -it visu stupido, quod profertur in praemio. *pendet interr. indir.:* HRABAN. hom. I 57 p. 107A ex vita tua . . . -e, quanti valeat aeterna. *comparare – vergleichen:* HRABAN. hom. I 57 p. 107D -e cum buccella tua vitam aeternam, divitias sempiternas, nulla est comparatio. **β** *iur. i. q. taxare – schätzen:* CHRON. Afflig. 19 cuius *(allodii)* fiscus . . . decem libris argenti -itur. CHART. eccl. Halb. I 3 p. 3,39 si tantum uno talento -se fuerint *res litonum.*

II *intrans.:* **A** *pharm. et techn. (c. acc. mensurae) i. q. pondus habere – wiegen:* ANTIDOT. Sangall. p. 98,45 facis fasciculum rute . . . et urtice, qui apendant singuli lib(ras) binas. THEOPH. sched. 3,28 pondera tantum plumbi, quantum -it medietas ipsius cupri. **B** *iur. i. q. pertinere – zugehören:* DIPL. Conr. I. 17 quicquid ad ipsa loca -it, . . . roboramus (GESTA Camer. 1,68 p. 425,42 q. ibi in omnibus rebus iuste et legaliter -it). DIPL. Otton. II. 84 ut hec ecclesie . . . ad illam . . . ecclesiam . . . -ant perpetuoque pertineant. *v. et* appendeo (-ens), *unde nonnulla exempla huc trahi possunt.*

adi. **appensus**, -a, -um. **1** *suspensus, (haerendo) affixus – aufgehängt, (hängend) befestigt:* **a** *gener.:* EPIST. Teg. I 2 claves . . . cingulo undique -os . . . porto. ENGELH. epist. (NArch. 6 p. 525,11) non collotenus . . ., sed ut canes aut lupi

[Rudolph]

calcaneis -i. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 77,29 selle arconi posteriori debet esse -a carneria grandis. *al.* **b** *anat.:* RICHARD. ANGL. anat. I 531 per hunc *(nervum)* videntur testiculi -i. ALBERT. M. animal. 1,391 cum panniculis -a pars illa *(arteriae).* **c** *iur. i. q. propositus – öffentlich ausgehängt (de re v.p.788,19):* FORM. Arvern. 1[b] plancturia per triduum partibus foris puplicis apensa. **2** *expensus – abgewogen:* EPIST. Teg. I 23 materies metalli aequa lance . . . iacet -a. *per compar.:* WIBALD. epist. 374[med.] verba, quae ad domnum papam . . . diriguntur, tanquam -a et dimensa memoriter retinebant.

subst. **1. appensa,** -ae *f.* **1** *aequipondus – gleiches Gewicht (cf. LThK. III. 1931. p. 592 s. v. 'Eigengewicht'):* GONZO Geng. 28 eius *(puellae claudicantis)* -am tibi *(sc. s. Gengulfo)* . . . devoveo. **2** *actio suspendendi – das Anhängen:* CHART. Brand. suppl. 5 (a. 1233) cartulam cum sigillorum . . . -a ordinari decrevimus.

2. appensum, -i *n.* **1** *aequipondus – gleiches Gewicht (de re cf. l. 13):* GONZO Geng. 18 faciunt ei *(s. Gengulfo)* praecordiale votum, corpusculi scilicet illius *(filiae)* -um. **2** *plur. i. q. pertinentia – Zubehör:* GESTA Lob. 17 altare de Hom cum -is suis.

***appennis,** -is *m. (?n.: l. 34.36)* (appendo) *script.:* adp-: *l. 36.* ape-: *l. 34.36.39. al.* appa-: FORM. Turon. 28 capit. p. 134,45 *cod. A 3.* -pen(is): *l. 37.* -pend(is): *l. 34. form. acc. sg.* -o: *l. 36.*

charta vice authentici perditi appensione publicata et confirmata – an Stelle des verlorenen Originals durch Aushang veröffentlichte und bestätigte Ersatzurkunde (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 60sq.): FORM. Andec. 32 ut hanc carthola, qui vocatur -is, . . . roboratas accipere et adfirmare deberet . . .; ita ut duo -is quoequalis ex hoc adfirmatus accipiat, unum, quem . . . reteniat, et alium, quem in foro puplico suspenditur; facto apendi (FORM. Andec. 33 -e in civetate . . . prosequaere et a. FORM. Turon. 28). 33[tit.] notitia ad -o firmare. FORM. Turon. 28[tit.] item -em (adp-, ape-, appenem *var. l.*). FORM. Senon. I 38 ut, se (*i.* si) cuiuscumque domus igne cremetur, pro seriam scripturarum cartolam relatione, que dicitur apennis, recipiat. *al. in formulis (v. ind.).* *Rudolph*

appensa *v.* appendo *p. 789,12.*

appensio (adp-), -onis *f.* *script.:* adp-: CHART. Raitenh. 230. ape-: *l. 45.71. adde* CHART. ord. Teut. (Thur.) 333. *al.* -ci(o): CYMBALA III 1. CHART. Lux. III 65. apenti(o): CHART. Pomm. A 170. CHART. Lux. II 399.

I *strictius de pendendo, haerendo sim.:* **A** *actio appendendi vel suspendendi, alligatio – das An-, Aufhängen, Anbinden:* **1** *iur.:* **a** *de sigillis (cf. Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 586sqq.):* TRAD. Werd. 138 (a. 1182/96) concessionem . . . sigilli nostri -e confirmavimus. CHART. Hall. I 229 paginam . . . prepositi et capituli . . . sigillorum -bus . . . consignari. CHART. Tirol. 1131 p. 174,1 ut . . . munimen . . . sigillorum per -em . . . prestaretur. CHART. Argent. I 321 instrumentum . . . episcopi, civitatis . . . et mei sigillorum -bus feci sollempniter roborari. *saepe. expressius de modo alligationis:* CHART. Livon. A I 224 p. 283,23 (c. 1251) sigillorum aptis -bus. CONR. MUR. summ. 7 p. 480,33 sigilla . . ., si plura fuerint, equalibus -bus et intersticiis debent decenter ordinari. **b** *de poena:* THEOD. HIRS. loc. sanct. 25 p. 63,4 crucis -i . . . adiudicatus est *Dominus.* **2** *medic.:* WILH. SALIC. chirurg. 3,22 p. 349[H] nec omittatur brachii ligatio et -o eius ad collum cum fazolo. **B** *status (ad)haerendi, inhaerendi, dependendi – das Daran-, Herab-, Aushängen:* **1** *iur.:* **a** *de sigillis:* CHART. Turic. 418 (a. 1223) scripturam ipsam cum suorum -e sigillorum . . . contradidisse. CHART. Babenb. 342 apponimus sigilla . . ., ut eorundem -o . . . perpetuo corroboret ipsum factum. *al. expressius de modo alligationis:* HEINR. TREV. gest. 46 p. 440,24 (chart. a. 1264) que *(instrumenta)* . . . sunt sigillata uno sigillo, una -e sigilli et eadem circumscripcione. **b** *de promulgatione chartarum:* FORM. Bitur. 7 triduum ape-is secundum lege consuetudinis. **c** *de poena:* SIGEB. GEMBL. chron. a. 620 Anastasius . . . post diutinam -em per unam manum . . . martyrizatur. **2** *usu communi:* ODO GLANN. Maur. 30 sursum ascendere illius *(naucleri in malo suspensi)* intercepti -e non valentes *nautae.*

II *latius de ponderando, solvendo sim:* **A** *proprie:* **1** *libratio, ponderatio – das Ab-, Auswiegen:* HELM. chron. 1,38 p. 77,8 posuit . . . in -e stateram gravissimi ponderis. CYMBALA II[tit.] (cod. M) -o cymbalorum. II 2 caute providendum est in -e cerae, qua formantur *tintinnabula (de re v. notam ed. p. 22 et W. Theobald, Technik des Kunsthandwerks im 10. Jahrh. 1933. p. 434sqq.).* **2** *pondus – Gewicht:* ORD. iud. Dei app. I 3 p. 715,34 (codd. 2.3.4) quorum *(panis et casei)* -o est unius unciae *(sc. in exorcismo).* CYMBALA II 3 recipias sequens B, videlicet eiusdem -is iterum octo partes alias addita insuper nona parte *(sim.* II 4; *de re v. l. 10).* *copia ponderata – abgewogene Menge:* CYMBALA II 5 primi tintinnabuli -em divide in tres partes. III 2. **B** *translate usu iur.:* **1** *pensio – Rente:* CHART. Basil. C II 49 (a. 1270) ambobus defunctis erit ecclesia nostra -e (*sic? cf. ibid. bis* pensionem) predicta libera. **2** *obligatio pertinens – zugehörige Verpflichtung:* CHART. archiep. Magd. 431 p. 567,46 (a. 1191) quam *(villam)* liberam esse decernimus ab omni iure advocati et -e omnis servitii.

***appensorius,** -a, -um. **1** *adi.: pendulus – herabhängend, Hänge-:* AGNELL. lib. pont. 36 calices -i, quos in ornamentis cernimus habere . . . ecclesia *(de re cf. J. Braun, Das christl. Altargerät. 1932. p. 29).* **2** *subst.: cremaculus – Kesselhaken:* REGISTR. Geisenf. 41 tenetur *ignifactor* expedire cum -is (*suprascriptum:* haln) sive catenis in ollis.

***appensus,** -us *m.* **1** *pertinentia, villa pertinens – Zubehör, zugehöriger Hof, Nebenhof:* CHART. Argent. I 25 p. 20,37 (spur. s. XII.[2]) Munzinga villa cum suis -bus, basilica, vicis . . ., mancipiis *eqs.* p. 21,1sq. dominicam curtem . . . cum salica terra et suis -bus; d⟨ua⟩s ⟨curtes⟩ . . . cum suis -bus Lumarshein, Lupotheshein. **2** *actio appendendi – das Anhängen:* CHART. Merseb. 367 (a. 1270) paginam . . . abbatis et conventus sigillorum -bus fecimus confirmari.

1. *appertinentia (adp-, -cia), -ae *f.* *script.:* adp-: *l. 45.47.53. al.* atp-: CHART. Sangall. A 790. CHART. Salisb. III 1086 (a. 1246). ape-: *l. 44.* -ten-: *l. 47.*

iur. i. q. res pertinens, pertinentia, attinentia – das Zugehörige, Zubehör, 'Drum und Dran': CHART. Sangall. A 3 (a. 716/20) tradimus . . . de colonis meis Erfoinum . . . cum omni ape-a sua, cum casa *eqs.* CHART. Bund. 17 p. 18,12 curtem meam . . . cum omni ad-a sua. *ibid. al. (v. ind.).* CHART. Sangall. A 81 p. 77,30 donat . . . colonicas duas, id est Baltfritus et Achilmunt, cum omnes adpertenentias eorum. DIPL. Otton. I. 365 abbatiam . . . cum omnibus eiusdem abbatiae legalibus iustisque -is (DIPL. Otton. II. 51 res earumque legales -as. *cf.* 204 omnibus ad . . . terminum iuste legitimeque -is). THIETM. chron. 5,9 Budusin civitatem cum omnibus -ciis (appertinentibus sibi CHRON. Thietm.). CHART. Hamb. 248 predium . . . cum universa rerum ad-a. CHART. Rhen. med. III 584 nobiles viros investimus cum comitatu Wede cum universis -is suis. *saepe. de terris adiacentibus, ut vid.:* TRAD. Brixin. 56 (a. 996/1005) II iugera arabilis terrae et III iugera pratorum . . . cum omnibus legitimis ad-is.

2. appertinentia, -ium *n. v.* appertineo *p. 791,14.*

appertineo (adp-), -ui, -ere. *script. et form.:* adp-: *l. 67.68. p. 791,2. al. adde* CHART. Sangall. B 12 adpirtenit. atp-: *p. 791,24. adde* CHRON. Thietm. 3,16 p. 117,24. ape-: *l. 70. p. 791,4.20.* -pir-: *l. 61.* -ten-: *l. 61.67.70. ind. praes.* -tenit: *l. 61.67.*

pertinere, attinere – (zu)gehören: **1** *iur.:* CHART. Sangall. A 9 (a. 744) dare . . . de parvola terrola mia . . ., quantu ad me adpertenit, casa, sola *eqs.* CHART. Bund. 17 p. 18,2 quidquid ad ipsam curtem ad-et. CHART. Sangall. A 81 p. 77,26 colonicas duas Erfones et Sandratus cum omnibus, que eis apertenent (*cf.* p. 77,36). DIPL. Otton. I. 419[b] p. 573,19 locum . . . equius ad suam aecclesiam . . . -ere. *spectat ad terras adiacentes:* CHART. Bund. 17 p. 17,17

[Schneider]

(a. 765) villam meam cum casa ... et omnibus, quę circa ipsam curtem ad-ent (p. 19,15). **2** *usu communi:* VITA Brun. Querf. 9 (MGScript. XXX p. 1363,16) quidquid ad veram eternamque vitam apertinuerat.

adi. **appertinens**, -entis. *abl. plur.* -iis: *l. 9. pertinens, attinens – zugehörig:* FORM. imp. 42 res proprietatis nostre ... -es ad ipsos mansos (DIPL. Otton. II. 51 res ... ad eandem aecclesiam ... iuste -es. DIPL. Heinr. II. 265[a] p. 315,14 cum omnibus -iis rebus). *ibid.:* mansos ... -es ibi. DIPL. Otton. II. 90 forestum ... cum banno ad-i. THIETM. chron. 6,59 monasterium ... cum edificiis -bus (adp- CHRON. Thietm.). CHART. Eichsf. 76 p. 45,13 bona ... ecclesie Moguntine -ia. *al.*

subst. **appertinentia** (-cia), -ium *n. res pertinentes, pertinentia, attinentia – das Zugehörige, Zubehör, 'Drum und Dran':* **1** *iur.:* THIETM. chron. 1,3 civitatis ad-cia ... univit (3,1 p. 98,9 Suencuam civitatem cum -bus [adp- CHRON. Thietm.] cunctis ad servitutem ... tradidit). *al.* CHART. march. Misn. II 481 ut *ecclesia* ... in universis sibi ape-bus ... sit libera. *al. v. et p. 790,52. de usufructu:* THIETM. chron. 8,20 cum maxima parte -ium ... hunc *(forestum)* restituit. **2** *usu communi:* THIETM. chron. 4,25 quantum ... valuisset ministrare, de vino ac de caeteris -bus (atp- CHRON. Thietm.) sibi deferre. *Schneider*

appetentia, -ae *f. cupiditas, concupiscentia – Streben, Verlangen:* HONOR. AUGUST. spec. p. 1087[D] hinc cibi abstinentia, inde boni -a. GERHOH. Antichr. 2,18 p. 226,27 veritatis amator vanitatis -am suadenti diabolo respondit. DAVID compos. 3,67,3 p. 364,9 *spiritus sanctus* dilatato cordi per desiderii sui -am profusiorem gratiam infundit.

appetibilis, -e. **I** *adi.:* **A** *usu pass. i. qui appeti potest vel appetendus est, desiderabilis – begehrbar, begehrenswert, begehrt:* **1** *gener.:* **a** *latius:* WANDALB. Goar. 2,11 magnos et -es ... mundi honores ... contempsit. GUMP. Wenc. prol. p. 213,9 audax prudencia -em laudis gloriam promeretur. EPIST. Ratisb. 10 p. 322,20 cum id ... sit ... depromptu -e. **b** *strictius de nutrimento:* ARNULF. delic. 304 dulcedinem favorum -em. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 221,2 que carnes sint -iores falconi. *in imag.:* ELIS. SCHON. epist. 14[med.] nobis sapidior et -ior est *gustus suavitatis Domini.* **2** *philos.:* ALBERT. M. bon. 435 non dicitur antecedere in actu operis voluntas, sed in acceptione scientiae ..., secundum quod est -e. anim. 1,2,5 p. 150[a],7sqq. id, quod est per se bonum et propter se -e ..., sit propter aliud bonum aut ex alia causa -e. mot. proc. 2,1 p. 58,76 ambulat animal ad appetitum ... eligens secundum rationem, dum alteratur ... ab -i bono. *al.* **B** *usu act.:* **1** *philos. i. q. appetens – begehrend:* ALFAN. premn. phys. 16[tit.] de irrationali animae parte, quae et passibilis et -is (*PG 40,671C* ὀρεκτικόν) nominatur. **2** *medic. i. q. nutrimenti cupidus – Appetit habend:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,17 p. 3b[v] si calidum et siccum *est corpus*, ... homo intellectualis ..., -is et digestibilis.

II *subst. neutr. sensu philos. et theol.:* **A** *usu pass. i. quod appeti potest vel appetendum est, desiderabile – das Begehrbare, Begehrenswerte, Begehrte:* **1** *sing.:* ALBERT. M. phys. 1,3,16 p. 86[b],44 cum enim forma sit quoddam divinum et ... -e (*p. 192[a],17* ἐφετοῦ). animal. 21,18 fantasticam aestimationem de operabili vel -i. eth. 6,1,4 p. 401[a],14 formam ... -is determinat ratio per formam rationis. *al. v. et p. 792,10.793,52. remissius:* ABSAL. serm. 50 p. 283[D] quid -ius, quid maius hac mercede promitti potuit. **2** *plur. i. q. res desiderabiles – begehrte Dinge:* ALBERT. M. bon. 197 sunt quaedam -ia temporalia, in quibus post habitum est aliquid utilitatis ..., sicut est appetitus divitiarum vel honorum *eqs.* animal. 21,24 p. 1335,16 animalia aliquando statim ex ipso sensu moventur ad -ia. summ. theol. II 14,86,1 p. 139[b],23 ad plura illicita -ia non potuit esse una inclinatio per appetitum, sed multae. *al.* **B** *usu act. i. q. virtus appetendi – Begehrungsvermögen:* ALFAN. premn. phys. 15,4 Aristoteles ... in physicis quinque dicit esse partes animae, hoc est nascibile et sensibile et mobile ... et -e (*PG 40,669A* τὸ ὀρεκτικόν). 27[tit.]

appetitio (adp-, -cio), -onis *f. script.* adp-: *l. 14.16.* **1** *proprie i. q. actio adeundi – das Aufsuchen, Hingehen:* WOLFHER. Godeh. I 4 p. 171,44 quidque super hac heremi -e sentiret.

2 *translate i. q. cupiditas, concupiscentia – Streben, Verlangen:* **a** *philos. et theol. i. q. cupido, actio appetendi – Begehren, Begehrenshandlung:* HONOR. AUGUST. cant. 8,7 p. 482[D] dilectio ... est magna -o alicuius rei perfruendae. ALBERT. M. eth. 9,2,3 p. 574[b],21 appetitus ... non -is, sed appetibilis est. p. 574[b],23sqq. **b** *medic. i. q. cupiditas (nutrimenti) – Appetit:* AESCULAPIUS 31 p. 48,25 cibi -o et bona digestio. **c** *publ. et iur. i. q. intercessio, petitio – Antrag, Bitte:* DIPL. Ludow. Germ. 75 p. 109,37 si ... necessitates ecclesiasticas per ad-es sacerdotum nostro relevamus iuvamine (*sim.* 80 p. 117,3. 115 per -ciones fidelium. *al.* [*v. ind.*]. DIPL. Ludow. Iun. 12 per adpeticiones). DIPL. Karoli M. 85 p. 123,14 ad peticionem (appeticione *cod. Eberhardi s. XII.*[med.]) ... abbatis.

appetitivus, -a, -um. **I** *adi.:* *ad appetitum pertinens – zum Begehren gehörend, Strebe-, Begehrungs-:* **A** *philos. et theol.:* **1** *appetens, ad actionem appetendi directus – strebend, auf das Begehren gerichtet:* ALFAN. premn. phys. 16,10 passio est motus sensibilis -ae (*PG 40,673A* ὀρεκτικῆς) virtutis (ALBERT. M. bon. 355 p. 195,13). ALBERT. M. anim. 1,1,4 p. 123[a],18 alii ..., ut Plato, dixerunt, ... quod ... *anima* concupiscibilis sive -a (*cf. p. 407[a],5* ἐπιθυμητική) sit in hepate. animal. 20,73 *virtus distinctiva* distribuitur in potestates sensitivas et ymaginativas et -as. eth. 6,1,2 p. 395[a],49 vires sive potentiae -ae non sunt subiecta virtutem nisi per formam rationis participatam ab eis. *al. remissius:* ALBERT. M. miss. 3,3,1 p. 81[b],20 *(c. sensu zelandi)* dicit Dionysius: 'Dominus superpositionis et dominationis incessanter est -us' ([*PG 3,237C* κυριότητα ... ἐφιεμένην; *sc. non accurate versum*]. 1,2,3 p. 17[a],11). p. 81[b],28 dominationis suae *(sc. Dei)* incessanter -i continue ad moenia civitatis, quae domina gentium est, ascendamus. *v. et p. 795,67.* **2** *appetitu effectus – durch Begehren veranlaßt:* ALBERT. M. mot. proc. 1,2 p. 48,79 de motu -o, quo animalia a seipsis moventur. **B** *medic. et alch. i. q. nutrimentum appetens – Appetits-:* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,2 p. 15b[r] quattuor virtutes ... sibi *(virtuti pascitivae)* servientes, id est -am, contentivam *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 242,41 appetitus ... stomachi ... a dupplici virtute perficitur, scilicet ab -a naturali et sensibili influente. AURORA consurg. 9 in cholera virtus -a intelligitur, quia colorat *eqs.* Ps. ARIST. interpr. p. 383 maior mundus creatus est ex quatuor virtutibus naturalibus ..., quarum prima est -a, secunda digestiva, tertia attractiva seu retentiva, quarta vero expulsiva. *al.*

II *subst. fem. et neutr.:* *virtus appetendi – Begehrungsvermögen:* **A** *philos.:* ALBERT. M. bon. 435 dicit ... Philosophus ..., quod 'appetitus movet et propter hoc intelligentia movet, quia principium ipsius -um (*p. 433[a],20* τὸ ὀρεκτόν) est'. eth. 1,2,5 p. 24[b],13 quando -a movere vult. 7,1,4 p. 472[b],16 quae *(propositio)* irrationali -o concepta est. **B** *medic. i. q. virtus nutrimentum cupiendi – Appetit(svermögen):* ALBERT. M. anim. 2,2,8 p. 226[a],25 -a ... appetit cibum appetitu naturali (*cf.* p. 226[a],24).

appetitor (adp-), -oris *m. script.:* adp-: *p. 793,4.* ape-: GLOSS. IV 131,1 St.-S. appetores: *p. 793,1. usu attrib.: l. 67.*

qui appetit, concupiscit – ein Begehrender, Strebender, Begieriger: **1** *gener.:* AGOB. apol. 2,4 -es divitiarum, gloriae. EPIST. var. II 34 rerum ... fieri -em labentium. VITA Chrod. 16 p. 561,16 humilitatis et abiectionis summus -r. WILH. CLUS. Bened. 8 p. 203[a],34 miraculorum -r et amator. RUP. TUIT. dial. 3 (PL 170,595[B]) hominem similitudinis Dei nimium -em. CHART. Rhen. med. I 501 p. 556,5 dux ..., -r pia devotione supernorum. VITA Norb. II 106 p. 1333[D] avidiores crudelis illius necis -es. CONR. EBERB. exord. 4,17 p. 1106[C] non ut scientiae -es generaliter condemnemus. *al. cultor, procus – Verehrer, Bewerber:* WIBERT. GEMBL. Hildeg. 2 p. 408,24 cum pro exteriori decore ...

[Schmidt]

multos haberet -es (appetores *cod.*) *Iutta.* **2** *iur. i. q. usurpator, impugnator – einer der ungerechte Ansprüche erhebt, Anfechter:* Capit. reg. Franc. 145,3 ut ecclesiarum defensores res suas contra suos ad-es eadem lege defendant *eqs.*

appetitus (adp-), -us *m. script.:* adp-: Gloss. I 271,36 St.-S. 312,3. 316,14. ape-: Gloss. II 318,15 St.-S. *metr.* -tĭ-: *l. 11. v. et p. 794,35. plur.: l. 11.28.56. adde* Albert. M. animal. 12,15.

cupiditas, desiderium, concupiscentia, impetus – Streben, Verlangen, Begierde, Lust, Trieb: **I** *gener.:* Aldh. virg. II 2578 haec *(philargyria)* ... -us turpis lucri et periuria ... conglobat in cuneum (Willib. Bonif. 5 p. 25,12. *al.*). Vita Mathild. II 22 p. 298,10 non pro -u humanae laudis, sed solo desiderio aeternae remunerationis. Rup. Tuit. omnip. 8 (PL 170,461^{A}) *Adam* superbia tumens ex -u divinitatis plus voci uxoris suae obedivit. Ekkeh. Uraug. Hieros. 1,3 -um mundi (*opp.* contemptum). Rahew. gest. 3,12 p. 179,31 Burgundia ... ex -u libertatis ... insolentiam ... induerat. Chart. Pomm. A 136 humanae condicionis fragilitas ... res transitorias nimio amplectitur -u. *al. v. et p. 791,64.*

II *c. colore quodam:* **A** *c. sensu intentionis:* Hraban. epist. 50 p. 505,12 iuxta bone voluntatis -um. Annal. Fuld. II a. 876 p. 87,29 refrena ... animum tuum ab huiuscemodi -u. **B** *c. sensu irritationis:* Albert. M. animal. 1,218 quando fit -us sternutationis, statim sequitur sternutatio. **C** *c. sensu libidinis veneriae:* Vita Eberh. Salisb. II 10 p. 103^{b},12 mulier ... insaciabilem fovere cupiens -um. Chart. Basil. A I 414 p. 595,18 pravos carnis -us. **D** *c. sensu deliciarum:* Thietm. chron. 4,55 non propter triformem mundi huius nocivi -um *(cf. Vulg. I Ioh. 2,16)*, quin pocius propter futurae mercedis ... desiderabilem fructum.

III *spec.:* **A** *philos. et theol. (def.:* Albert. M. bon. 7 est -us perfectus, et ille est cum apprehensione; et est -us naturalis, qui nihil aliud est quam aptitudo et inclinatio eius, quod est in potentia, ad perfectionem. cael. hier. 11,1 p. 312^{b},34sqq. -us [*cf. Arist. p. 1369^{a},4* ὀρέξεις] ..., qui dividitur per irascibilem et concupiscibilem, est -us irrationalis *eqs.; cf. A. Schneider, Die Psychologie Alberts d. Gr. 1903/06. p. 255sq. 278sq.):* **1** *absol.:* **a** *de anim. (plantis: l. 60):* Albert. M. bon. 7 malum in ratione mali, ut dicit Dionysius, est 'praeter -um (*PG 3,732^{C}* σκοπόν) et praeter voluntatem et praeter causam'. sent. 1,45,1 p. 402^{a},19 in Deo ... nulla est indigentia, ergo nullus -us. mot. proc. 2,1 p. 57,33 voluntas ... et ira et desiderium, hoc est concupiscentia, omnia in movendo habent in communi rationem desiderii sive -us (*p. 700^{b},22* ὄρεξις), qui facit impetum in motu. p. 57,40 fit opus -us in acquisitione vel fuga. nat. anim. 2,6 p. 27,90 omnis ... -us et inquisitio per aliquid simile perficitur *eqs.* eth. 1,3,6 p. 37^{b},4 bonum ipsa sui forma et ratione movet -um. 4,1,6 p. 282^{b},2 electio ... *est* -us consiliativus *eqs.* 6,1,4 p. 401^{a},10 non ... determinatur -us nisi per formam appetibilis sibi nuntiativam. *saepe. v. et p. 791,46.68.792,9.51.795,31. expressius i. q. virtus appetendi – Begehrungsvermögen:* Amalar. off. 1 praef. 2 p. 25,12 voluntas quasi quidam stipes est, ... cui inhaerent quasi quidam ramusculi -us. Albert. M. bon. 435 omnes potentiae motivae uniuntur in -u (*cf. Arist. p. 433^{a},21* τὸ ὀρεκτικόν). *ibid.:* -us (*p. 432^{b},3* τὸ ὀρεκτικόν) ... in rationali voluntas fit, ut dicit Philosophus. veget. 1,67 Plato dixit desiderium inesse plantis et -um. eth. 6,1,4 p. 400^{a},17 tria sunt dominativa in anima actus et veritatis, scilicet sensus, intellectus et -us (*p. 1139^{a},18* ὄρεξις). pol. 7,14^{a} p. 733^{b},9 sensualis -us (*p. 1334^{b},22sq.* θυμὸς ... βούλησις ... ἐπιθυμία) mox natis pueris existit, intellectus ... non. *al.* **b** *de rebus:* Albert. M. phys. 1,3,16 p. 87^{a},14 est ... potius -us materiae, non ut salvetur, sed ut transmutetur in id, quod appetit. animal. 3,159 -us spermatis feminae est ad formam masculi. *al.* **2** *c. gen. obi.:* Vita Liutb. 18 omnes in -u boni ... consentiunt (Albert. M. eth. 1,3,5 p. 36^{b},13). Absal. serm. 31 p. 185^{B} ut motus sensualitatis ex una parte stent ad -um necessitatis. Albert. M. bon. 223 p. 135,27 dicit Philosophus, quod ira est -us (*p. 156^{a},32* ὄρεξις) poenae in vindictam *eqs. al.* **B** *natur. et medic.:* **1** *latius:* Constant. Afric. theor. 3,34 p. 13b^{V} *panniculus matricis* necessarius -ui trahendi spermatis. Frid. II. Imp. art. ven. 4 p. 72,6 falcones in hiis horis perdunt ... -um venandi. Albert. M. anim. 2,2,8 p. 226^{a},30 -us (*cf. 414^{b},12* ἐπιθυμία) cum sensu ... vocatur fames et sitis *eqs.* animal. 1,605 ut mordicando ea *(intestina)* excitet ad ... -um attractionis *fel.* 22,2 in coitu tria esse necessaria, -us ... ymaginativus et spiritus et humor *eqs. al. v. et p. 792,57.* **2** *strictius i. q. cupiditas nutrimenti – Appetit, Eßlust, Freßlust:* Tract. de aegr. cur. p. 244,21 deffectio -us fit ex humoribus concreatis in stomacho. Hildeg. phys. 1,63 p. 1154^{C} comedendi. Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 143,17 videatur -us, quem habuerit ... unusquisque *falco (sim.* p. 143,20. 3 p. 50,14). Walth. Agil. med. 55 p. 163,27 erroneus. Albert. M. animal. 12,69 caninum. 18,80 turbatio -us ex impraegnatione. veget. 6,92 qui *(syrupus)* confortat -um mortuum et deiectum. 6,128 *mala* dantur ... ad provocandum -um. Albert. M. (?) animal. quaest. 14,2 frigidum et siccum est causa -us. Wilh. Salic. chirurg. 1,37 p. 315^{E} -us necessarius ad vitam totius corporis. *al. v. et p. 792,42. remissius:* Vita Rimb. 13 ut ... corporis frangeret -um. Gesta Trud. cont. I 10,4 p. 292,43 si quid -ui eius *(infirmi)* non conveniebat. Transl. Modo. 34 p. 305,32 abbate ... de -u se excusante. **C** *publ. i. q. intercessio, petitio – Ersuchen, Bitte:* Dipl. Heinr. II. 116 pro ... contectalis nostrae ... dulci -u ... predium ... monasterio ... donavimus.

appeto (adp-), -peti(v)i, -petitum, -ere. *script.:* adp-: *occurrit in schedulis nostris usque ad s. VIII., e. g. l. 50.54. 70.* ape-: *l. 32. p. 795,14.59.* abp-: *p. 795,60.* anp-: *l. 70.* -ciit: *l. 48. p. 795,14. form.: indic. praes.* -ent: Liber hist. Franc. 19 p. 274,21 (-unt *Greg. Tur. Franc. 3,3). stirp. perf.:* -iv(i): *l. 34. p. 795,10. adde* Leg. Wisig. 9,1,16 apeteverit *(V2). ?*-tit: *p. 795,46.53. metr.:* Ermenr. ad Grim. 11 p. 546,15 compositum '-o, -is, -vi vel -ii', supinum '-ĭtum, -ĭtu' et participium '-ĭtus' facit, nomen vero 'appetitus' penultimam corripit.

I *proprie i. q. accedere, se conferre, aggredi – aufsuchen, sich begeben, angehen, sich wenden an:* **A** *gener.:* Meginh. Fuld. Alex. 5 p. 429,13 Hludowicum ... -iit (-itit *cod.*). Thangm. Bernw. 13 imperatoris ... filia ... Willegisum -it, indignum aestimans nisi a palligero consecrari. **B** *c. colore quodam:* **1** *c. sensu intrandi:* Aethicus Ister 59 p. 39,8 aquila ... t⟨h⟩ermosiles specus voragine -it. Hrotsv. Gong. 174 nec spineta pede horruit -ere. **2** *c. sensu assequendi:* Ekkeh. IV. bened. I 4,54 accipiter ... Aurelius (gloss.: Augustinus) ... hanc (gloss.: aquilam [*i. Iohannem evang.*]) cupit -ere (gloss.: evolare). **3** *c. sensu moriendi:* Thietm. chron. 4,43 inperatrix ... gaudens -ciit, de quibus orta fuit. **4** *c. sensu capiendi ad coitum:* Chron. Fred. 3,9 bistea Neptuni Quinotauri similis eam *(uxorem)* adpetisset. **C** *spec.:* **1** *de invasione hostili i. q. invadere, impugnare, opprimere – angreifen, anfallen, überfallen:* **a** *corpor.:* Chron. Fred. 3,36 Chlotarius et Hildebertus Burgundias adpetunt. Walthārius 1243 ut ... nos -at armis *amicus.* Thietm. chron. 8,24 antistes ... in sua curte a quodam tirone ingenuo -itur. Berth. (?) annal. a. 1075 p. 278,45 acies castrorum ... in eos *(Saxones)* ex inproviso -endos ... ordinaverat *rex. al. refl. i. q. se interficere – sich entleiben:* Pass. Kil. II 16 gladio semet -iit. **b** *spirit.:* Epist. Mog. 9 p. 327,6 occulta persecutione ... ab eis *(archiepiscopis)* ... iniuriis -itur *primatus in sede s. Petri.* Thietm. chron. 8,16 a talibus *(phantasiis)* -itur. **2** *de petitione publica:* Dipl. Otton. II. 116 clementiam nostri mox -iit precatu supplici mansum ... licere ... tradere. **3** *de voce organali:* Guido Aret. form. epil. 392. 394 G cum terminatur, organum F -at, A cum finem ponit cantus, organum G -at.

II *translate i. q. concupiscere, captare, intendere, velle – begehren, trachten, erstreben, wollen:* **A** *gener.:* Leg. Wisig. 2,1,6 p. 48,20 eminentie celsitudo terrene tunc salubrius sublimia probatur adpetere (an- *R1*). suppl. 3 p. 483,9 regale fastigium. Walthārius 701 gazam. Trad. Ratisb. 153 rerum suarum oportunitates -ere et indagare.

[Schmidt]

RUOTG. Brun. 2 cum omne, quod bonum esset, vivacissime semper -ret. THANGM. Bernw. 5 frugalitatem ... in -endis ciborum deliciis in eo laudare. *al. c. gen.:* ERMENR. Sval. 10 p. 161,32 quod servitii mei (servitium meum *var. l.*) est dignatus -ere *rex. c. (acc. c.) inf.:* HRABAN. epist. 39 p. 477,38 qui ... ab hominibus videri -unt. CHRON. Thietm. 6,75 laudari se ab aliis non -bat. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 195,7 -it fugere *falco. al. pendet* ut: GERHOH. vigil. 17 p. 517,36. **B** *c. colore quodam:* **1** *c. sensu petendi:* TRAD. Frising. 5 (a. 750) -vi locum ad proprios heredes. FORM. Senon. I 33 unde precaria (*i.* -am) nobis vel ab ipso monasterio adpetisti. **2** *c. sensu nuptias cupiendi:* LEG. Wisig. 3,6,2 p. 167,11 alias ... uxores adpetere. HELM. chron. 1,13 p. 26,16 quam *(sororem episcopi)* -iit (apeciit *1*) regulus Obotritorum. *al.* **3** *c. sensu discendi, explorandi:* AGIUS vita Hath. 2 litteras ... ultroneo studio -iit. *pendet* ut: NADDA Cyriac. I prol. 1 quę *(inquisitio)* -ere et quę investigare desiderat, ut ... aliquid novi proferrem. **4** *c. sensu eligendi:* CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,21 quem una societas -bat, altera denegabat. RUOTG. Brun. 33 p. 34,9 solitariam vitam. *al.* **5** *in lusu verborum i. q. obtingere – zukommen:* ALCUIN. epist. 99 p. 143,28 vicinitas locorum tibi *(sc. patriarchae)* competit et sapientiae decus subpetit et auctoritatis excellentia tibi -it. **C** *spec.:* **1** *philos. et theol. (cf. A. Schneider, Die Psychologie Alberts d. Gr. 1903/06. p. 257):* **a** *subi. anim.:* ALBERT. M. bon. 197 ipsa *(temperantia)* ... facit nihil -ere paenitendum. eth. 3,3,5 p. 261^{b},32 talem ... lectum non ad hoc omnes secundum unum modum concupiscentiae -unt (*cf. p. 1118^{b},10* ἐπιθυμεῖ). 9,2,3 p. 574^{b},24 benevolentia ... est ad id, quod -itur. *al.* **b** *subi. res:* AMALAR. off. 1 praef. 2 p. 25,16 ratio dirigit radios appetitus ad verum solem Deum, ut sua luce ... sciat, ... quale sit, quod -it. HILDEG. Disib. prol. 6 corpus ... propter gustum carnis peccatum -it. ALBERT. M. bon. 1 dicit Aristoteles ... 'optime annuntiant bonum, quod omnia -unt' (*p. 1094^{a},4* ἐφίεται). phys. 1,3,16 p. 87^{a},4 si ... non esset privatio in materia, non esset nata -ere (*p. 192^{a},18* ἐφίεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι) formam (p. 87^{a},16sq. *al.*). eth. 1,3,5 p. 36^{b},2 omnis actus et electio bonum quoddam -ere videtur (*cf.* p. 38^{a},6). *al. v. et p. 793,66. 796,5.6. remissius:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 8,26 quod natura earum *(aquaticarum avium)* hoc -it, ad aquas redeunt. **2** *natur. et medic.:* **a** *latius:* ALBERT. M. animal. 6,106 *veteres porcae* tardius -unt (*Arist. p. 573^{a},33* ὀχεύονται) coitum. 9,90 ut idem membrum, quod -it et attrahit aliquid secundum naturam, illud ipsum reiciat peracta utilitate, propter quam -it et attraxit ipsum. *ibid. al.* **b** *strictius i. q. nutrimentum cupere – Appetit haben:* AESCULAPIUS 22 p. 34,34 si in ipsa passione paralisis cibum non -ierint. *cf. p. 792,57. absol.:* ROGER. SALERN. chirurg. 1,273 si non bene -at, male digerat *eqs.* **3** *iur.:* **a** *usurpare, postulare – beanspruchen, beantragen, fordern:* LEG. Wisig. 6,1,5 p. 255^{b},2 qui eum iniuste questionandum adpetiit (appetit *var. l.*). CHART. Sangall. A 20 quod adpetit, vindecare non valeat. CAPIT. reg. Franc. 260 p. 274,19 quatenus ... indebita iniuste non -ant. **b** *affectare – zu erreichen suchen:* CONC. Merov. p. 190,13 ut nullus Iudaeorum qualemcumque militia ... super Christianos ... adpetere a principe ... presumat. LEG. Wisig. 3,1,9 cum quisque ... coniunctionis copulam -it ([ape- *R1*]. 9,1,16). 12,2,6 nullus *(Iudaeus)* festa nuptialia aliter ... adpetat (abp- *R1*) vel usurpet. COSMAS chron. 2,32 p. 128,12 legitimum -ere coniugium. *v. et* oppeto.

adi. **appetens**, -entis. **1** *gener. i. q. avidus – begehrlich:* LUP. FERR. epist. 60 si eius *(potus)* -iòr fuerit deprehensus. **2** *philos. et theol. i. q. intendens – (er)strebend:* ALBERT. M. cael. hier. 8,1 p. 218^{a},14 dominationem dico -em (*PG 3,237^{C}* ἐφιεμένην), id est appetitivam dominationis. eth. 1,3,4 p. 36^{a},11 *factio* cum principiis bonum aliquod -bus non numeratur.

subst. **1. appetens**, -entis *m.* **1** *gener. i. qui affectat – einer der erstrebt:* HRABAN. epist. 6 qualiter eas *(species virtutum)* -es et custodientes Deo placerent. **2** *iur. i. qui usurpat – einer der Anspruch erhebt:* LEG. Wisig. 10,3,4 si vero idem aliena -s aliquid ... repetit non presumptive.

2. appetens, -entis *n. philos. i. quod cupit – ein Begehrendes:* ALBERT. M. bon. 3 ubicumque est aliquid, quod appetitur, ibi erit etiam aliquid -s *eqs.* nat. anim. 2,6 p. 27,92 nec umquam aliquid appetitur nisi per hoc, quod est simile -i. eth. 6,1,4 p. 401^{a},7 in multis ... -bus agitur et non agit *appetitus.* *Schmidt*

appiarium *v.* apiarium.

appingo, -pinxi, -pictum, -ere. *script.* api-: *l. 19. inf.* -ier: *l. 14.*

1 *proprie:* **a** *(im)pingere – (auf)malen:* EKKEH. IV. cas. 76$^{med.}$ Benedicti, cuius imago -ta sedebat, ... solium. VITA Annon. I 2,17 p. 491^{b},25 (vs.) astantes -ier ordine patres. *de signatione crucis:* PAUL. BERNR. Greg. 8 signum crucis -xit et ... incendium protinus extinxit. **b** *ascribere – aufschreiben:* CARM. de Iuda 2,421 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 275) causa suo *(sc. Christi)* capiti regali proxima liti ponitur apicta. **2** *translate i. q. imputare – zuschreiben, 'ankreiden':* GERHOH. Antichr. 1,56 p. 366,10 de conspiratione, que electioni in Alexandrum facte ab adversariis -itur (p. 367,18).

***appirium**, -i *n.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* ἀρούσιον) *herba quaedam, fort. vitrum – eine Pflanze, viell. Färberwaid* (*Isatis tinctoria L., cf. André, Lex. bot. s. v.* apision): RECEPT. Sangall. I 118 appirio tere cum uncto et sal, ... et folia eius ... coquere.

applanes *v.* aplanes.

applano (adp-), -are. *planum reddere, levigare – flach machen, glätten:* COMPOS. Luc. L 20 ad-are *laminas auri* cum matiola lignea. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 206,1 -at *falco* caput. p. 206,11 -at *falco timens* plumas capitis (p. 229, 25).

***applarium**, -i *n.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* appilare, appiliarius, *cf. DuC. s. v.*) *appendicium – Nebenbesitz:* GREG. CAT. chron. I p. 228,18 in Quinto concessit *abbas* casam, quę est -um ad Sanctum Laurentium.

applaudo (adp-), -plausi, -plausum, -ere. *script.:* apl-: *p. 797,5.* -plos-: *p. 797,5. form.:* *praes.* -et: *l. 51. partic.* -ant- *(cf. N. Fickermann, JbGeschMitteld. 6. 1957. p. 62): l. 49sq. 65.*

I *intrans.:* **A** *strictius:* **1** *gestibus blandiri, adulari – mit Bewegungen schmeicheln, schöntun:* HILDEG. phys. 6,3 cum pennis suis illis *(pullis)* -it *pavo masculus* et gaudium se habere ostendit. ALBERT. M. animal. 1,50 -it *canis* dominis suis. *v. et p. 797,9.* **2** *mus. i. q. consonare – zusammenklingen:* ELIAS SAL. mus. 30 p. 58^{a} per quartam *vocem* habetur secunda, quia secum -it. **B** *latius:* **1** *acclamare – (zu)jubeln:* THIETM. chron. 3,19 -antibus cunctis, quos obviam habuere. 6,1 omni populo -ante. THEOD. AMORB. Bened. I 3, non tacebo, quod ... -et (-it *var. l.*) monachorum ⟨chorus⟩ Benedicto. VITA Serv. 14 p. 61,7 ignis ... divinus ... servasse ardenter Servatium – ad-ite! – ultimum ostendit. *al. remissius i. q. laetari – sich freuen:* PS. ADALB. BAMB. Heinr. 1 p. 816^{b},43 universitas principum eius *(imperatoris)* glorie congaudebat, habundantia pacis, qua per eum fruebantur, -bant. **2** *(plaudendo) assentiri – (unter Beifall) zustimmen:* CONST. I 235 cui *(marchioni sententiam proferenti)* omnes -serunt et unanimi acclamatione ... assensum prebuerunt. II 352 p. 460,15 communi voto principum, qui in electione cesaris ius habere noscuntur, in Romanorum regem, -entibus ceteris principibus, est electus *(de re cf. supra p. 93,70sq. et H. Mitteis, Die deutsche Königswahl. 1944. p. 184).* CHART. Lux. IV 570 p. 664,12 principum -ante consensu. *al.* **3** *favere – begünstigen:* HEIRIC. Germ. I 3,69 dicitur ... haec experientia ... -sisse viro. THANGM. Bernw. 1 p. 758,40 tanta ergo facilitate cupitum eius ingenium michi -bat. HIST. peregr. p. 120,12 Turcis -it victoria. **4** *se dedere – sich hingeben:* HINCM. epist. I 198 p. 217,9 pompae ac ostentationi ... in ecclesiastico ministerio ad-ere aut ... inservire. CHART. episc. August. 117 (a. 1273) quanto divino cultui a vere credentibus est -endum. **5** sibi -ere *i. q.*

[Humpordinch]

gloriari – sich rühmen: IULIAN. TOLET. insult. 1 de erecto tibi fastus supercilio ad-bas. HUMB. Sim. 2,22 p. 167,4 quae *(haereses)* sibi -unt de nomine christiano. *al.*

II *trans.:* **A** *strictius:* **1** *prosternere – niederwerfen:* NIVARD. Ysengr. 7,649 vix applosa (apl- *var. l.*) solo tenuerunt corpora fortes. **2** *palpare – streicheln:* OFFIC. Willig. p. 27,19 -endo digitos offerentis inpingebat. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 61,30 nichil dabitur cani ad comedendum super anserem, nisi quod -etur cani, et -etur caput eius, dum mordet anserem. **B** *latius:* **1** *laetanter adnuntiare – froh verkünden:* HARIULF. Arnulf. 2,27 p. 893,6 (vs.) nuntius -it, quae presul letior audit. **2** sibi -ere *i. q. sibi arrogare – sich anmaßen:* ALDH. virg. I 44 p. 297,10 qui *(haruspices)* sibi ... latentium rerum peritiam -unt.

adi. **applaudens,** -entis. *blandus – schmeichlerisch, zutunlich:* ALBERT. M. animal. 1,50 quaedam *animalia* autem iracunda ad quosdam et quibusdam -ia (*p. 488*^{b}*,21* φιλητικὰ καὶ δωρευτικά) sicut canis.

***applausio,** -onis *f. favor, assensio – Begünstigung, Zustimmung:* CHRON. Merseb. 2 p. 168,24 Giselherus donativa ... principibus ... distribuit, quatenus adulatoria -e dignitatem *archiepiscopatus* ... concederent.

***applausivus,** -a, -um. *inclinatus, benignus – geneigt, wohlwollend:* CHART. Rhen. inf. II 667 (dipl. a. 1275) *archiepiscopum* ad benivolos -e dulcedinis amplexus admittentes. CONST. III 159 sublimacionis nostre fastigiis -o congratulantes affectu.

***applausor,** -oris *m. fautor, assensor – Beifallsspender, Gleichgesinnter:* CHRON. Ebersh. 35 p. 449,35 ad furorem suum multos habet -es.

applausus, -us *m.* **1** *strictius:* **a** *strepitus – Rauschen:* FUND. Schild. 2 p. 1047,30 nemorum -us. **b** *percussio (alarum) – (Flügel-)Schlag:* HEIRIC. Germ. I 6,565 seraphin ... modulantia δωξαλογίαν ... pandunt blandis -bus (gloss.: percussionibus) alas. **2** *latius:* **a** *acclamatio – Jubel, Beifall:* LAUR. LEOD. gest. 15 p. 499,46 rex ... susceptus est cum totius urbis -u. **b** *assensus (plausu expressus) – (durch Beifall ausgedrückte) Zustimmung:* OTTO FRISING. gest. 2,3 p. 104,19 cum omnium qui aderant -u ab Arnaldo ... archiepiscopo ... coronatus *rex.* GESTA Mett. cont. I 3 communi clericorum electione et tam militum quam civium -u successorem habuit *episcopus* ... Fridericum. GESTA Trev. cont. V 4 p. 413,12 regem Hyspanie ... in Romanorum regem ... elegit *archiepiscopus,* omnium qui aderant accedente -u letifico et consensu. CHART. Basil. A II 2 p. 3,17 pontifex ... ecclesiam ... consensu advocati et totius urbis nobiliorum -u ... prediis dotavit. *al.* **c** *sensu gratulationis:* CONST. II 252,1 (a. 1244) in -um honoris sui misimus ad eum *(papam)* sollempnes nuncios. **c** *favor – Gunst (bezeigung):* CONST. II 263,4^{B} (a. 1245) sub humane quodam dileccionis -u et amplexu. **d** *pompa, ostentatio – Prunk, Aufwand:* RYCCARD. chron. a. 1212 p. 45^{a},37 (epist. papae) cum non secularis -us, set spiritualis profectus in hoc sit negotio *(sc. concilio)* requirendus.

applecto (adp-), -ere. *in imag. i. q. amplecti – liebend umfangen:* CHART. Rhen. med. II 207 p. 245,1 (spur. s. XIII.$^{ex.}$) paterno affectu inclinati ... monasterium ... tanquam nostrum membrum speciale ad-entes.

applene (adp-) *adv. ad plenum, omnino – ganz, vollständig:* IONAS BOB. Columb. 2,12 p. 261,15 ad-e saeculum non reliquisti. THANGM. (?) vita Epiph. 4 in hac quietis tranquillitate beato viro necdum biennio ad-e constituto. ANNAL. Floriac. a. 1003 (MGScript. II p. 255,29) civitas ... necessariis ... rebus ad-e referta. EKKEH. V. Notker. 11 p. 579^{a},26.

***appleo** (adp-), -ere. *exsequi, efficere – ausführen, verwirklichen:* COD. Karol. 21 p. 523,9 omnia adpleri et ... conservari adfirmantes, quae ... polliciti ... estis. FORM. Morb. 16 p. 333,41 si adples cito isto verba.

***applicabilis,** -e. **1** *proprie i. q. flexibilis, mollis – biegsam, geschmeidig:* ALBERT. M. animal. 12,197 -e (*p. 659*^{a}*,33* δυνάμενον ἐλίττεσθαι) ... fecit *natura nasum elephantis,* eo quod utitur ipso loco manus. WILH. SALIC. chirurg. 2,15 p. 336^{E} esset *intestinum animalis* -e. **2** *translate:* **a** *inclinabilis, obsequiosus – geneigt, willfährig:* ACTA pacis Sangerm. 1,10 p. 13,12 ⟨quod⟩ satis se -em tunc desideriis ecclesie obtulisset. ALBERT. M. eth. 4,1,7 p. 284^{a},44 quia dativus et consumptivus in multos per amorem in multis -is est *prodigus.* **b** *philos. i. q. aptabilis – anpassungsfähig:* ALBERT. M. caus. element. 2,2,2 p. 646^{a},24 *sermo* -is intellectui ad comprehendendum. intellect. 2,1,11 p. 519^{a},8 anima humana per intellectum -is et quasi immissibilis ... lumini intelligentiarum. praedicab. 1,4 p. 7^{a},12 quod *(subiectum)* omnibus in omni aequaliter -e est. herm. 2,1,3 p. 431^{a},33 qualitates et formas ... cuilibet -es. summ. theol. I praef. p. 4,4 scientia *sacrarum litterarum* intellectui nostro maxime est -is. *al.* **c** *astron. i. q. communicabilis – mitteilbar, -sam:* ALBERT. M. eth. 6,2,17 p. 430^{a},36 lux ... solis omnium formarum sensibilium constitutiva est immediate -is ipsis existens. metaph. 11,2,25 p. 653^{a},35 qui *(Mercurius planetes)* commiscibilem et -em habet virtutem.

***applicabilitas,** -atis *f. aptabilitas – Anpassungsfähigkeit:* ALBERT. M. summ. theol. I praef. p. 1,11 ad intellectum nostrum -s *scientiae sacrarum litterarum.*

applicatio, -onis *f.* **I** *de actione:* **A** *proprie:* **1** **a** *appositio – das Hinhalten, Hinstellen:* THADD. FLORENT. cons. 183,30 cum -e candele ad cannutum inferius. **b** *suppositio – das Darunterlegen:* ALBERT. M. cael. 3,1,3 p. 243^{b},19 si ... sibi supponantur *superficies,* nunquam fiat ex eis profundum, sed potius per talem -em dicuntur esse aequales vel inaequales. **c** *impositio – das Daraufhalten:* HIER. MOR. mus. 28 p. 289,4sq. duae chordae *rubebae* per se, id est sine -e digitorum super ipsas necnon et cum -e sonum reddunt decem clavium. *ibid. al.* **2** *admotio – das Heranbringen:* OLIV. hist. reg. 6 p. 89,2 -e castri ... muros ... ascenderunt (hist. Dam. 12 p. 181,8). ALBERT. M. animal. 5,14 celeti ... coit ... per -em dorsi ad dorsum (17,36). **3** *appulsus – das Anlegen, Landung:* CHART. Eberb. 397 p. 161,12 (a. 1265) naves sue sine -e ... descendentes et ascendentes. CHART. Hamb. 704 causa, que ... super -e navium et thelonio vertebatur. **B** *translate:* **1** *gener.:* **a** *appetitio, studium – das Streben, Bemühung:* WOLBERO cant. 3 p. 1211^{D} dentes *intelliguntur* ... mentis ... vehementes cum studio -es ... Scripturarum ... oppositiones infringentes. CONR. FRISING. gest. p. 323,4 vehemens circa omnem litteralis scientiae disciplinam -o. ALBERT. M. bon. 68 p. 41,82 studium ponit actualem -em animi ad rem. **b** *inclinatio, obsequentia – Geneigtsein, Willfährigkeit:* ALBERT. M. eth. 4,1,7 p. 284^{a},44 per -em delectari quaerit *prodigus* in aliis. **c** *institutio – Einführung:* Ps. GERH. CREM. sept. p. 327,5 dicam -em ad preparationem. **2** *spec.:* **a** *medic. i. q. adhibitio – Anwendung:* WILH. SALIC. chirurg. 1,4 p. 305^{D} dentur ei pilulae ... et istud fiat ante localium -em. **b** *iur. i. q. collatio, traditio – Zuwendung, Übereignung:* CHART. Lux. III 349 (a. 1261) collationem ... ipsarum usibus applicatam ... ratam habentes ... collationi sive -i ... prebemus assensum. **c** *astron. et philos.:* **α** *infusio, communicatio – Einfluß, Mitteilung:* ALBERT. M. veget. 7,70 virtus illarum *(stellarum)* communicatur lumini solis et lunae per -em lunae ad eas. **β** *adaptatio, coniunctio – Anpassung, Verbindung:* ALBERT. M. eth. 6,2,17 p. 430^{a},11 intellectus ... immediatam -em habet ad primas formas intelligibiles. metaph. 1,4,12 p. 83^{a},20 ut exsequantur *dii inferiores* eum *(sementem primum)* ... in omnibus luminarium -bus et praeventionibus. 11,2,32 p. 663^{b},12 inferior intelligentia applicatur superiori ... et haec -o fit usque ad movens primum. *ibid. al.*

II *de statu:* **A** *adhaerentia – das Anhaften:* ALBERT. M. animal. 2,39 in ... virgarum absolutione et -e differunt animalia secundum plus et minus. *ibid. iterum.* **B** *iunctura – Zuordnung:* ALBERT. M. veget. 6,61 in pomo ... cypressi ... concavitates quaedam fiunt secundum -es ramulorum in pomo ad se invicem factas. animal. 1,542 ipsum, per quod fit -o *cannae ad cor,* est ligamentum. *ibid. al.* **C** *alch. i. q. compositio – Verbindung:* TURBA phil. 18 p. 128,2 quae ...

[Humpenderinck]

ex gumma fiunt -es . . ., nunquam diminuuntur (*cf.* p. 127,30).

applico (adp-), -ui (*rarius* -avi), -atum (*rarius* -itum), -are. *script.:* adp- (*cf.* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 480,10 'apprehende' et 'appropinquat' scatet vitio, contra 'approbat' et '-at' placet *eqs.*): *praevalet in schedulis nostris s. V.–VII., rarescit a s. VIII.* apl-: *l. 31. p. 800,22. 52. 802,16.* abpl-: *p. 800, 46.* ampl- (*var. l.*): *p. 801,48.* *form.* -ict(us): *p. 802,16.*

I *proprie:* A *de actione ponendi, collocandi sim.:* 1 *apponere, adiungere, iuxtaponere – an-, hin-, daneben-, zusammenlegen, -fügen:* a *gener.:* WALTHARIUS 1158 cuicumque *trunco* suum caput -at. NOTKER. BALB. carm. 2,4,2 p. 149 mortuus -atur illi. ALBERT. M. animal. 1,282 ut manus cum manu . . . ante pectus -etur. b *spec.:* α *iur.:* CHART. Sangall. B 377 p. 285,14 (a. 1241) nostrum presenti pagine sigillum fecimus -ari (CHART. Port. 165). β *math.:* ALBERT. M. cael. 3,1,3 p. 244^{a},7 sicut linea cum linea -atur ex parte una, quae est sua longitudo. *medial. i. q. adiacere – anliegen:* RAGIMB. epist. 4 p. 524,4 ad tres superficies *solidorum* unum angulum -ari. *al.* γ *medic.:* RECEPT. Bamb. 35 puleium tritum . . . naribus ad-ato. δ *archit. i. q. astruere – anbauen:* CHART. Naumb. 316 p. 300,2 (c. 1182) ius . . . clausuram . . ., quantumcunque fracta fuerit, ad litus -andi. *medial. i. q. continuari – sich fortsetzen:* DIPL. Karoli III. 35 p. 60,29 mercata vel portus, qui currunt a rivo frigido et -antur usque ad vadum sancti Iohannis. ε *anat. usu medial. i. q. adnexum esse, cohaerere – verbunden sein, zusammenhängen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 83,23 extremitati . . . huius ossis -ati sunt . . . digiti pedis. ALBERT. M. animal. 1,32 petris . . . -ata (*p. 487^{b},8* τῷ προσπεφυκέναι) nutrimentum inundat super ea *(animalia).* 1,432 qualiter est aplicata *creatio mery* cum spondilibus. 1,541 canna . . . -atur (*p. 495^{b},6* συνήρτηται) mediante corde venae pulsanti magnae. 1,549 ysophagus . . . -atur (*p. 495^{b},20* συνεχὴς ὤν) cum ea *(canna).* 1,611 epar . . . -atum (*p. 496^{b},29* προσπέφυκε) venae maiori. 2 *imponere, imprimere – auflegen, aufdrücken:* a *gener.:* FLOD. annal. a. 937 p. 66,7 cum quidam Hungarorum . . . arae manum -uisset. WILH. HIRS. const. 1,64 p. 993^{B} in loco suo sedens mensale -at. CHRON. Reinh. a. 1206 p. 571,17 codici . . . os suum osculando -uit. b *spec.:* α *iur.:* CHRON. Andag. 16 p. 40,17 filii . . . sui dexteram super . . . altare . . . -uit. β *mus.:* HIER. MOR. mus. 28 p. 289,10 si quis . . . tangat cum arcu primam chordam non -ans aliquem digitorum super ipsam. *ibid. al.* γ *medic.:* RECEPT. Sangall. II 67 lauri folia . . . renibus ad-bis. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 382^{E} si . . . theriaca morsurae . . . -etur. *al.* 3 *induere – anziehen:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 488,6 ephod et theraphim *(cf. Vulg. I reg. 23,9).* 4 *erigere, collocare – auf-, hinstellen:* IOH. VEN. chron. p. 145,11 tentoria -are. CHART. Pomm. A 391 p. 796,23 concessit . . . res eorum in utroque littore Visle . . . -are. ALBERT. M. animal. 4,101 si quis . . . -averit candelam apibus. *c. sensu appendendi:* CHART. Merseb. 162 p. 137,3 (a. 1216) habeant potestatem . . . retia sua in littore . . . cum piscibus -andi. *medial.:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 894 p. 123,20 utrique in acie ut murus inter eos constanter -ati sunt. *refl. i. q. considere – sich niederlassen:* HROTSV. Gong. 216 se . . . mensā -at appositā. ALBERT. M. animal. 7,87 hyrundines plantis . . . concavis se -uerunt. *v. et p. 800,65.* B *de actione ducendi, admovendi sim.:* 1 *adducere, arcessere – hin-, herbeiführen, holen:* a *gener.:* LEX Ribv. 34^{a} postquam eum *(servum)* ad igneum placuerit (-uerit *B*). EPIST. Alcuin. 184 p. 308,27 -ate ipse Ermedeo ad vos. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 189,24 -itis propere . . . equis. ALBERT. AQUENS. hist. 5,37 p. 456^{D} in terminos civitatis . . . suum -uit commeatum. CHART. Argent. I 616,19 usque ad scalam reum -are. METELL. Quir. 3^{a},41 praebent -itas . . . ludi . . . feras. CARM. Bur. B 162,3,3 Venus . . . venit -ans Bachum. *al.* *de tempore:* ALCUIN. carm. 62,80 omnis paulatim loeto nos -at hora. -are post se *i. q. trahere post se – an seine Fersen heften:* CARM. Salisb. 7,11 Orpheus . . . -uit post se montes. b *refl.:* α *appropinquare – sich nähern:* CHART. Carinth. V 238 (a. 1277/80) dum . . . se domui -ret *ignis.* β *se associare – sich zugesellen:* RUODLIEB V 93 se mulieribus -uere *ursi saltantes.* γ *impingi – sich stoßen:* HROTSV. Gong. 171 -at . . . se paliuris. c *medial.:* α *pervenire – kommen, sich einfinden:* AGNELL. lib. pont. 158 p. 380,2 infra episcopium eius -itus est *papa.* HELM. chron. 73 p. 141,5 fratres lecto egrotantis -iti. CARM. Bur. B 76,4,3 unde es . . . hucce -atus? *c. sensu apparendi:* WALAHFR. Gall. 1,22 p. 300,27 ut . . . tuis possim -ari (-are *var. l.*) conspectibus. β *illabi, converti – hineingeraten, sich hinwenden:* ALBERT. M. animal. 4,85 reti . . . infecto sorditie . . . non -antur ei pisces . . ., novis . . . -antur. summ. theol. I praef. p. 4,23 oculi . . . herodii -antur lumini solis in rota. γ *(sub)sequi – (dicht) folgen:* HELM. chron. 81 p. 153,14 -itus . . . vestigiis tuis. 2 *appellere, admovere – anlegen, heranbringen:* RUD. FULD. mirac. 7 *navis* litori ad-ita (REGINO chron. a. 873 p. 106,10). FLOD. annal. a. 937 p. 66,2 aecclesias ignibus -itis . . . succendere. WIDUK. gest. 3,36 machinas muris ad-ari. LAMB. HERSF. Lull. 24 p. 338,21 cum . . . osculum fixura . . . caput . . . altari -uisset. ALBERT. M. animal. 5,10 iricii . . . erecti coeunt -antes dorsum dorso. *al.* CHART. Wirt. VII 2321 tempore messium instante ad bladum falces non aplicent (*cf.* ORTL. chron. praef. p. 2,19 suffragiis confisi manum -avimus). *c. sensu adhibendi:* ALDH. virg. I 47 p. 301,24 torrentes lampadarum flammas -vit *carnifex* (*cf.* 51 p. 307,16). *medial. i. q. allabi – sich anschmiegen:* ALBERT. M. animal. 7,42 comedunt *serpentes* . . . carnem sugendo humiditatem animalis, cuius carni -antur. 3 *porrigere – (dar)reichen:* a *gener.:* WILH. HIRS. const. 1,64 p. 993^{C} ut . . . inferius sedenti -etur *scutella. ibid. al.* b *iur. de manibus coniunctis in homagio (cf. H. Mitteis, Lehnrecht u. Staatsgewalt. 1958. p. 30sqq.):* THIETM. chron. 5,3 quamquam . . . manus eidem non -uit. 5,11 Francorum . . . primatus regi manus tunc -ans gratiam eiusdem meruit. 6,91 manibus -atis miles efficitur. C *de actione attingendi:* 1 *navigando adire – ansteuern, anlaufen:* ALDH. epist. 5 p. 489,10 territorii marginem Britannici sospitem -uisse. REGINO chron. a. 810 p. 69,32 Mauri . . . classe collecta primo Sardiniam, deinde Corsicam -uerunt. 2 *veniendo assequi – zu Lande erreichen:* CARM. Cantabr. 6,5,9 pergentes litora maris -arunt. LUP. PROT. chron. a. 1093 -uit *papa* coenobium. PETR. CAS. (?) chron. 4,108 p. 820,22 per furcas Caudinas Beneventum -uerunt. *al.* *in imag.:* VITA Bonif. III 18 fama beati Willibaldi . . . aures *Bonifacii* -uit. D *intrans. de actione adveniendi sim.:* 1 *(naves) appellere – landen:* BEDA hist. eccl. 1,25 p. 45,10 in hac *insula* ergo ad-uit . . . Augustinus. ARBEO Corb. 19 loca ad abplicandum. OTTO FRISING. gest. 1,62 p. 88,28 qui tam mature -uerant. CONST. I 205,5 in eo *(litore)* . . . -are cum mercibus. CHART. Heinr. Leon. 60 p. 89,14 navium ad eandem civitatem -antium. HIST. peregr. p. 96,16 in eodem portu . . . necessitate cogitur -are. ACTA imp. Winkelm. I 217 p. 199,14 tam per mare quam per terram ibi venire et aplicare. *saepe.* *navigare – segeln:* REGINO chron. a. 810 p. 69,42 classem . . . de Nortmannia in Fresiam -uisse. 2 *(ad)venire – (an-, hin)kommen:* a *gener.:* HROTSV. Gong. 202 -uere sui in propriis domini. HARTW. Emm. 112 ad Helphendorf -uit. LEO MARS. chron. 1,27 p. 599,13 secus Caietam -antes castrametati sunt. PETR. CAS. (?) chron. 4,11 p. 767,40 ubicumque -bant, gloriabantur. *al. v. et l. 8.* b *c. colore quodam:* α *accedere – hinzutreten:* TRANSL. Callisti 2 (MGScript. XV p. 419,29) cumque alii atque alii presbiteri -uissent. β *appropinquare – sich nähern:* COSMAS chron. 2,10 p. 96,26 cum -uissent munitioni. γ *se reficere – rasten:* LEG. Burgund. const. I 38,8 p. 70,18 si quis in agro regio . . . voluerit ad-are. LEG. Wisig. 8,2,3 qui in itinere constitutus in . . . campo ad-verit (se a. *var. l.*). 8,4,25 ut iter agentibus ad-andi spatium non vetetur. δ *albergare – Quartier nehmen:* CAPIT. reg. Franc. 224,3 comes . . . neque per suam fortiam in mansionem arimanni -et. ε *acclinari – sich anlegen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 84,1 replicationes . . . iuncturarum in coxis . . . contrarie sunt replicationibus iuncturarum in alis, in sursum scilicet et deorsum -ando ad corpus.

[Humpordinck]

II *translate:* A *gener.:* 1 *advertere – (hin)richten, zuwenden:* VITA Rimb. 6 p. 84,16 ad quem ... animum -asse (CHRON. Pol. 1,30 p. 57,2 stilum et a. WOLBERO cant. 3 p. 1211[D]). CONST. I 235 eidem sententie auctoritatis nostre maiestatem clementer -antes. CHART. archiep. Magd. 406 securitati ecclesiarum ... desiderium et intentionem -antes. *al.* 2 *instituere – einführen:* Ps. GERH. CREM. sept. p. 328,41 radices vero -andi ad ipsum *(sperma)* preparandum sunt ita. 3 *assignare, ascribere – beimessen, zuschreiben:* LIBER diurn. 46[in.] ne ... eius ad nostram ... -etur poenam perditio. WALAHFR. exord. 27 p. 511,20 cum ... omnia ... suis erroribus quasi propria -arint *haeretici.* GODESC. SAXO theol. 13 p. 233,7 gratiae Dei ... totum semper -ant. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 397,10 non suis meritis, sed Dei ... misericordiae. CHART. Ital. Ficker 133 p. 175,33 nostris laudibus ... -ant, quod ... ordinatur. 4 *conectere, conciliare – verbinden, gewinnen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,19 grammaticis opibus me tercius -at annus. BERNOLD. CONST. chron. a. 1083 p. 438,47 pro eis suae parti -andis ... laboravit. THEOD. PALID. annal. a. 1046 p. 69,10 qui miro ordine primum litteris ad-atus est. a. 1147 p. 82,36 cultui divino ... artius eos ad-are cupientes. CHART. Hall. I 209 p. 195,24 eos nostris et nos eorum ... familiaritatibus -are. HIER. MOR. mus. 28 p. 291,2 arte usui -atā. *al.* 5 *incipere – unternehmen:* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p. 120,3 nec mora meditatum est proelium -ari. B *spec.:* 1 *iur.:* a *conferre, tradere – zukommen lassen, übereignen:* LEG. Wisig. 6,5,17 facultatem parricide parentes occisi ... iuri suo ad-are non dubitent. CONC. Karol. 56[D],37 p. 745,31 ea, quae ecclesiae ... sunt conlata, ... ecclesiae sunt usibus -anda. TRAD. Ratisb. 834 monasterio nostro -uit tradiditque ... Emmerammo ... hereditatem. CHART. archiep. Magd. 412 ius ... omni suę utilitati -andi alveum aque. CHART. Solod. 254 ut ... agros ... in suis necessariis usibus -rent. ACTA imp. Winkelm. I 60 p. 55,43 se noverit ... centum libras auri ... compositurum, quarum medietas imperiali fisco -etur. CHART. Livon. A I 292 p. 381,2 domum seu fundum suum ad ius civile spectantem religioni, quam ingreditur, -are. CHART. Basil. C II 201 p. 112,39 cedent et -buntur *supellectilia* dominio monasterii. *al. adhibere – heranziehen:* CONC. Merov. p. 90,10 clericus (*i.* -os) ... publicis actionibus ad-are. b *adnectere – angliedern:* CHRON. Pol. 1,19 p. 42,17 suo ... dominio ... quisque castella ... contigua ... -bat. HELM. chron. 54 p. 106,19 Nordalbingorum fines partibus eius -iti sunt. HIST. Augiens. II 2 predia circumquaque conparari et -ari. c *per confusionem, ut vid., i. q. ampli(fi)care – erweitern:* LEX Baiuv. 10,18 signum, quod propter defensionem ponitur ... vel campum ... -andum (amplicandi *sim. var. l.*). 2 *eccl. et publ.:* a *incorporare, recipere – eingliedern, aufnehmen:* COD. Udalr. 206 p. 378,2 -antur ordinibus filii virginum per vim raptarum. ARNOLD. LUB. chron. 5,7 p. 183,25 militari collegio -ati sunt *comitis filii.* VITA Berth. Garst. 6 (ed. J. Lenzenweger. 1958. p. 271,29) Dominicis castris -atur. *intrans. i. q. intrare – eintreten:* TRAD. Ratisb. 279 p. 227,7 (c. 1066) regularis vitae succensi desiderio huic -uerunt monasterio. *medial. i. q. consociari – sich zusammenschließen:* CONC. Karol. 50[D],23 quicumque ... sacris officiis servituri sub quolibet ordine ad-antur. b *praeficere – zum Vorgesetzten geben:* FUND. Werth. p. 166,44 (cod. B) aliquem eis cum ... electione fratrum ... -are. c *subicere – unterstellen:* α *medial.:* HELM. chron. 88 p. 173,21 ut reciperent *episcopi* ab eo *(duce)* dignitates suas et -rentur ei per hominii exhibicionem. β *refl.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 387,16 ut suo se vellet -uisse servicio. 3 *astron. et philos. usu mediali:* a *(radiando vel formando) infundi, communicari – (ausstrahlend oder gestaltend) beeinflussen, sich mitteilen:* ALBERT. M. veget. 7,70 -atur *luna* omnibus respectibus earum *(stellarum).* eth. 6,2,17 p. 430[b],1 quodlibet principium formale -atur secundis. *ibid. al.* b *adaptari, coniungi – sich anpassen, sich verbinden:* ALBERT. M. intellect. 2,1,11 p. 519[b],33 quando animae eorum *(excellentium virorum)* formis mundi -antur. animal. 1,73 virtus cordis est sicut virtus luminis solis, cui -antur omnia alia et accipiunt virtutem ab ipso. 5,54 Mars ... bis ... -atur eidem *(Saturno).* metaph. 11,2,32 p. 663[b],15 movens primum, quod largitur omnibus et a nullo accipit et ideo nulli dicitur -ari. *ibid. al. v. et* *amplico.

adi. **applicatus**, -a, -um. 1 *adhaerens, adiacens – anhaftend, anliegend:* ALBERT. M. animal. 2,39 quaedam *animalia* ... habent virgas per follem ad ventrem -as. 2,79 quidam branchi sunt -i corpori piscis. 2 *pertinens – zugehörig:* CHART. Turic. 858 (a. 1253) ecclesiam ... tenuit hactenus sui monasterii usibus -am. 3 *deditus – ergeben, zugewendet:* OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 68,30 terra clericorum acuta ingenia et artibus -a habentium ... ferax.

subst. **applictum**, -i *n.* *?appendicium – ?Ausläufer:* GREG. CAT. chron. I p. 277,34 (chart. a. 756) planities ... montis ... cum suis vocabulis, id est Pes de Fista ... et aplicto de Cavallari.

applodo *v.* applaudo.

applоro, -are. *cum querelis nuntiare – unter Klagen berichten:* COSMAS chron. 2,41 p. 146,14 ut -ret apostolico ... iniusticiam. 3,20 p. 185,17 iniuriam.

appobalsamum *v.* opobalsamum.

***appodiamentum**, -i *n.* 1 *sustentaculum – Stütze:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 8,15/20 p. 194,74 corpus eius *(gruis)* cum dormit, indiget maiori -o (apo-, appe-, ape- *var. l.*). 2 *substructio – Unterbau:* CHART. Lamb. Leod. 341 p. 421,3 (a. 1242) potest ... -a ... pontis sursum ... extollere.

***appodiatio** (-cio), -onis *f.* *script.* apo-: *l. 38.*

1 *proprie i. q. actio innitendi – das Sich-Aufstützen:* CAES. HEIST. hom. II p. 115[b] nudo capite et sine -e orationes solemnes dicere. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 86,12 fit ... -o avis ad posterius super ipsum *(digitum posteriorem).* 2 *meton.:* a *eccl. i. q. stalla chori (fulcris praedita) – Chorgestühl (mit Stützen):* CAES. HEIST. hom. exc. 50 contemplatus sum in choro abbatis ... super -cionem circulum lucidum. b *archit. i. q. substructio – Stützmauer:* OLIV. hist. Ierus. 90 p. 63,32 *(ex Petro Comest.)* non erexit *Cyrus* muros templi nisi usque ad apodiacionem (ALBERT. STAD. annal. p. 288,5). c *anat. i. q. sessio, inhaesio – Ansatz:* Ps. GALEN. anat. 4 p. 175[C] ut elongetur *p ars superior cordis* ab inhaesione (-e *V*) super ossa pectoris (*cf.* 8 p. 186[D] quasi inhaesio [ut sit quasi -o *V*]).

***appodio**, -avi, -atum, -are. (ad *et* podium; *cf. ital.* appoggiare, *francog.* appuyer; *v. et Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 239sq.*) *script.* apo-: *l. 49.52.67.72.al.*

I *proprie:* A *trans. i. q. acclinare, fulcire, sustentare – (an)lehnen, stützen, halten:* 1 *gener.:* VITA Karoli M. 2,22 p. 64,30 -vit *Gelasius* feretro affructabulum. CONO LAUS. notae p. 788,9 lignum apodiatum ad murum. WILH. RUBRUQU. itin. p. 270,11 cum -at maxillam vel mentum super manum. ALBERT. M. miner. 3,2,5 p. 81[a],28 ligna viridia ad lapidem aeris apodiata ... cremabantur. miss. 2,7,6 p. 55[a],27 liber ab omnium manibus -tus. *al. medial.:* COSMAS chron. 2,10 p. 96,23 alii stant -ti arboribus. FUND. Sletst. (MGScript. XV p. 999,35) ad hostium monasterii -tam *sanctam Fidem.* CHRON. Albr. a. 1197 p. 874,33 corruit ... de fenestra ..., ubi incaute fuit -tus. ALBERT. M. animal. 2,15 -tus parieti ... dormit *elephas. al. v. et l. 70. p. 803,1. refl.:* COSMAS chron. 2,49 -ans se mense. ROGER. SALERN. chirurg. 3,355 ne infirmus supra illud *(bracchium)* se -et. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 232,20 -at se *falco* super manum cum cauda sua. ALBERT. M. miss. 2,7,6 p. 55[a],30 si diaconus se in eam *(crucem)* -at manu. *al. v. et l. 67.69.72. p. 803,5.9.* 2 *in imag.:* WOLBERO cant. 3 p. 1141[B] ad internae refectionis epulas quasi fatigatam ignorantia mentem -at. CAES. HEIST. hom. IV p. 77[a] paxilli validi iustorum sunt exempla, in quibus se apodiare debet infirmitas nostra. 3 *spec.:* a *archit.:* RUD. TRUD. gest. 9,33 columnam ... -antem se super ... trabem. CHART. Carinth. V 127 que *(domus)* ... ad murum civitatis -ta est. b *anat.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 76,23 super quod *(os)* quodammodo apodiat se pollex. ALBERT. M. animal. 1,414 antequam

[Humpenderinck]

dorso -etur *vena.* **B** *intrans. i. q. inniti – sich anlehnen, stützen:* NIVARD. Ysengr. 6,100 posti ... retrorsum -at *lupus.* GESTA Halb. p. 112,26 -ans ad cancellos. CAES. HEIST. mirac. I 5,5 p. 282,13 cui *(formae)* idem novicius ⟨se⟩ *(add. ed., vix recte)* apodiabat.

II *translate:* **A** *in re nautica i. q. (navem) applicare – landen:* WILBR. OLD. peregr. 1,19,5 in portum ... -verunt. **B** *iur. i. q. tradere – übereignen:* CHART. Laus. 579 (a. 1215) nec potest aliqua persona illius loci se vel locum dare vel sociare vel -are alicui loco vel personae.

appodix *f.* (*cf.* appendix, podex) *script.* apo-: *l. 16.* **1** *socia – Gefährtin:* ABBO SANGERM. bell. 3,70 aporiam ... patiaris, ut acam atervam -x (gloss.: socia; *cf. ThLL. II 277,35 s. v.* appendix) tua mens sibi congerat eius. **2** *meretrix – Dirne:* VITA Conw. I 1,10 (MGScript. XV p. 456,40) reperit eum una apodix, id est meretrix.

appolus *v.* apalus.

***appondero,** -avi, -are. *script.* apo-: *l. 23.* **1** *(aequo pondere) compensare, expendere – aufwiegen:* COSMAS chron. 2,5 p. 90,15 dux Mesco ter semetipsum hoc -arat auro. **2** *(elevatione) secundum pondus aestimare – (durch Anheben) im Gewicht abschätzen:* ANNAL. Prag. III a. 1279 p. 198,38 rapuerunt scrinia aponderantes cistas graviores. **3** *pondus habere, pendere – Gewicht haben, wiegen:* COSMAS chron. 2,5 p. 90,22 (vs.) ter centum libras -at hoc opus auri. *Humperdinck*

appono (adp-), -posui, -positum, -ere. *script.:* adp-: *rarescit in schedulis nostris a. s. IX.* amp-: *p. 806,16.* abp-: *p. 804,58.* apo-: *p. 804,10.46.*

I *proprie:* **A** *iuxtaponere, collocare, (figendo vel ponendo) addere – an-, hin-, dazulegen, auf-, hinstellen, an-, hinzufügen:* **1** *gener.:* WALAHFR. hort. 113 -tas ... furcas. VITA Corb. 35 *sanctus* feretro ad-tus (superposito ARBBO Corb. 35). UFFING. Ida 1,20 medicanti tumbae -tus *contractus.* LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 126,6 ossa beati Remacli ... super mensam ... -unt. a. 1076 p. 256,3 -tus extra domum spiculator confodit eum *(ducem).* CONR. SCHIR. annal. a. 1225 abbas ... signum crucis cruci -ens. CHART. Rhen. med. III 667 plantulas inserendo ac fimum necessarium -endo. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 204,29 prius -at tiratorium in pedibus falconis. *al.* *c. sensu circumligandi:* OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 149,23 funibus cervicibus singulorum -tis. *(mortuos) deponere – beisetzen:* RUD. FULD. mirac. 8 *corpus* in arca ... condidit cineresque sanctorum martyrum ... pariter ad-uit. GESTA Camer. 1,88 *Ansbertus* ad patres ... suos -tus (*cf.* OTTO FRISING. gest. 1,15 patribus). *al.* **2** *spec.:* **a** *iur.:* CHART. Solod. 254 (a. 1202) sigillum ... ecclesiae volumus -i (CHART. Friburg. 42. CHART. Gosl. II 28 p. 127,41. *al.*). **b** *math. de abaco:* Ps. BOETH. geom. p. 400,14 primis articulis dividendo vel secundatis -tis. **c** *archit. i. q. astruere – anbauen:* BEDA hist. eccl. 3,17 p. 160,28 destina in munimentum est parietis ... forinsecus ad-ta. *ibid. al.* ANNAL. Quedl. a. 997 p. 74,10 aedificium -ere curavit. **d** *techn. i. q. affigere – anbringen:* THEOPH. sched. 3,30 aures calici -ere. 3,84 p. 325,8 ubi folles -i debent. *ibid. al.* **e** *anat. usu mediali i. q. adiacere – anliegen:* ALBERT. M. animal. 1,473 quod -untur ei *(panniculo ventris)* ibi venae et arteriae. **B** *admovere – heranbringen, anlegen:* BEDA temp. rat. 1,50 laevam medio pectoris supinam -es. ANON. geom. I 3,16 oculo humi -to. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,48 -ta ... marra. UNIBOS 103,1 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 276) -it ori bucinam. CHART. archiep. Magd. 368 qui cum manus -ret et ... edificia ampliare vellet. CHART. Port. 19 p. 34,4 ut ... nullus ... ignem -ere ... audeat. *saepe.* *de personis usu mediali i. q. convenire – zusammenkommen:* BRUNO QUERF. Adalb. A 5 -untur (ad unum *add. B*) pedagogus et herus legere. **C** *imponere – auflegen, aufsetzen:* **1** *gener.:* VITA Corb. 10 ad-tam super se sagmam ... ursus ... sagmam usque ad Romam perduxit. **2** *spec.:* **a** *iur. (liturg.: p. 804,1sq.) de impositione manus:* TRAD. Ratisb. 190 p. 142,9 (a. 901) Urolfo ... manum in rebus sororis -ente. LAMB. WAT. annal. a. 1116 quae *(personae)* mihi *(sc. clerico)* manus -uerunt. TRAD. Salem. p. 108,1 proles ... donationi manus -uit (CHART. Brixin. 209). *al.* **b** *archit.:* VITA Richardi 7 ecclesiae culmen -uit. CHART. Laus. 363 aquisitionem ... cum edificio ibidem -turo. **c** *medic.:* BEDA hist. eccl. 4,30 p. 279,27 ad-tis pigmentorum fomentis. ODO MAGD. herb. 1067 -to ... medicamine. **d** *techn. i. q. inducere – auftragen:* HERACLIUS I 16,5 hoc *(fel)* eque ... -atur ubique (16,6). **D** *(cibos sim.) ministrare – vorsetzen, auftragen:* ORDO iud. Dei A 30ᵇ p. 633,40 aponatur ei panis et caseus. WALTHARIUS 440 hos *(pisces)* dum ... -uisset regi. THIETM. chron. 8,15 p. 512,8 de -ta mihi testa aliquid manducare. CHART. Friburg. 185 p. 157,18 quale *(vinum)* in mensa ... fratribus -etur. *saepe.* *absol.:* EKKEH. IV. cas. 18 per presbyteros -itur episcopo. *remissius:* CARM. Bur. B 77,30,4 cuncte ... delicie simul -untur. *de mensa i. q. parare – herrichten:* ARBBO Corb. 26 sibi ad-tam mensam. HROTSV. Pafn. 452 -tae ... fercula mensae. *al.* **E** *induere – anziehen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,38 cuti ... laneum -ens vestimentum. BURCH. URSB. chron. p. 40,13 mantum ei ad-uit. **F** **1** *de ludo i. q. in medium (con)ferre – (ein)setzen:* CAES. HEIST. mirac. I 5,34 p. 318,16 *diabolus* denarios liberaliter -uit, tesseres iactavit. **2** *componere – zahlen:* LEX Baiuv. 5,7 cum VI sol(i)d(is) conponat (adponatur, apponatur *var. l.*). **G** *admiscere – beimischen:* MAPPAE CLAVIC. 95 -e gluten eri. THEOPH. sched. 1,1 plus -e albi. *medial. i. q. affluere – zufließen:* BERTH. RATISB. serm. 7 p. 40,20 *(in imag.)* -untur eis aquae.

II *translate:* **A** **1** *adiungere – hinzufügen:* **a** *gener.:* ALCUIN. epist. 172 p. 285,13 Beselel ... de paternis versibus ad-ere poterit. HUCBALD. harm. inst. p. 112ᵇ una voce -ta. RUD. TRUD. (?) mus. 1,19 initia ... inregulariter cantui -ta. OTTO FRISING. chron. 3,18 p. 157,12 cum Iudei ... peccatum peccato -uissent. *saepe.* *seq.* quod: EPIST. var. II suppl. 11 diabolus ... resistebat angelo -ens, quod *eqs. al.* *absol.:* HUNALD. carm. 28 (MG Lib. Lit. III p. 721) *rex* legibus -it. *ascribere – hinzuschreiben:* AGIUS comput. 6,9 his tribus -tis annis. ANON. ad Ragimb. p. 536,1 quem *(pedem)* superioribus -tum. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 129,23 linea recta curvo parieti -ta (opposita *A*). STATUT. ord. Teut. p. 102,2 cum superscripcione -ta. *al.* **b** *spec.:* **α** *iur.:* ECBASIS capt. 1105 testibus -tis. CHART. archiep. Magd. 362 auctoritatem privilegii nostri -imus. CHART. march. Misn. III 405 ne quis contra hec ... venire presumat, vite et rerum -imus condempnationem. CHART. Raitenh. 325 p. 262,24 tali aposita paccione. *al.* *seq.* quod: CHART. Sangall. B 244 p. 202ᵇ,37 (a. 1209) est ... sub conditione -tum, quod *eqs.* **β** *gramm.:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 456,18 praepositiones, quando nominibus -untur, gravantur. **γ** *math. i. q. adnumerare – zuzählen:* BEDA temp. rat. 65,10 -tis ... bissextis. RHYTHM. 113,5,3 praesens anni -atur ibidem indictio. HROTSV. Abr. 1,4 si unius rotatus mansurni -retur. ANON. algor. Salem. p. 5,3 si vis probare ..., deme, quod -uisse scis te. *saepe.* **2** *associare – zugesellen:* VITA Bard. 2 p. 323,39 scolaribus alis -tus. *refl.:* ADALB. MAGD. chron. a. 954 p. 168,14 ipse se ... secundum *inimicum* -uit. **3** *augmentare – erweitern:* CHART. Bund. 1075 p. 37,16 (a. 1277) si necesse habent *ista statuta* renovari, meliorari, abponi vel minui in aliqua clausula. **4** *adnectere – angliedern:* OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 137,33 si ... principes ... urbem cum Italia ... Francorum ... -uerint terminis. **B** **1** *advertere – hingeben, -wenden:* NOTKER. BALB. gest. 1,29 cor *divitiis (cf. Vulg. psalm. 61,11).* ANNAL. Ved. a. 885 p. 58,27 ingenium suum -unt ad captionem civitatis. CHART. eccl. Halb. I 24 p. 24,26 universis huic pagine animum -entibus. *al.* *seq.* quatenus: CHART. Hall. I 99 p. 103,27 (a. 1185) -ui animum, quatenus *eqs.* **2** *ad effectum adducere – zur Ausführung veranlassen:* LAMB. TUIT. Herib. 2,26 pertinaci infidelitate *vir* non -itur et rustico corde. **3** *convertere – bekehren:* HERBORD. Ott. 2,5 p. 727,16 reliquos de gente perfida ... fidei christianae -ere. 2,37 p. 744,31 tota civitas ... -ta est ad Dominum. **4** *adhibere – anwenden:* LEG. Wisig. suppl. p. 482,34

[Baader]

pro quo ... extirpando scelere edictum tale in regulis -atis, ut *eqs.* HROTSV. Agn. 121 -unt variis aptas morbis medicinas. LAMB. LEOD. Matth. IV 2 p. 8[D] quidquid a physicis ad-tum est. CHART. Pruss. I 289 ut ... salubre consilium -atur. **5** *commendare – anvertrauen:* **a** *gener.:* ANNALISTA Saxo a. 1074 p. 702,7 hunc *(Gregorium VII.)* litteris erudiendum -uit. CHART. Worm. 293,4 pueri pauperum, quos de novo -ent scolis. *al. seq.* ut: TRAD. Lunaelac. 34 (s. IX.[ex.]) cogitacioni ... -ere, ut *eqs. refl. i. q. se accommodare – sich anpassen:* GESTA Camer. cont. II G 1,2 p. 247 his scriptis nostra subdimus et stilo nos -imus. **b** *mus. i. q. adaptare – zuordnen:* HUCBALD. harm. inst. p. 117[a],33 *notae musicae* unicuique chordarum -tae. EBERH. FRISING. fist. p. 279[a] quot choros fistularum musici solent ipsi organico instrumento -ere. **6** *tribuere – verleihen:* **a** *gener.:* CHART. episc. Halb. 56 p. 42,15 (epist. a. 984/96) quidquid superna manus nostre humilitati aut digito introsus depinxit aut transitorie extrinsecus -uit. EGBERT. fec. rat. 1,429 quem Deus -it, lętus servabis honorem. **b** *iur. i. q. conferre, tradere – zuwenden, übereignen:* DIPL. Karoli III. 188 p. 316,20 (spur. c. 886) quod *(beneficium)* ... abbatiae per cartae scriptum ad-uit. CHART. Pomm. B 889 p. 217,6 civitati ... addidit, adiecit et -uit silvam Submerio. *al.* **C 1** *irrogare – auferlegen:* **a** *gener.:* HROTSV. Pafn. 1,13 tanto difficiliora nobis non desinis *(sc. magister)* -ere. **b** *iur. i. q. praecipere, constituere – auftragen, festsetzen:* BURCH. URSB. chron. p. 94,2 quatenus ... in prediis ... -ret annuum. *c. inf.:* CHART. Carinth. V 70 (a. 1271) uxori ... -uit legare denariorum marcas ... usualis monete. **2** *instituere – einsetzen:* CARM. Cantabr. 13,3[a],2 duces gentis -uisti *(sc. Christus).* VITA Burch. Worm. 17 -to gubernatore. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301,29 Heinricum ... patriarcham ... qualitercumque -uit. a. 1078 p. 310,10 qui *(episcopus)* a rege ... episcopio non canonice -tus sit. *c. sensu illegitime opponendi:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 280,4 cui *(Annoni)* ... Hildulfus ... -tus et ... substitutus est. a. 1079 p. 317,35 cui *(abbati)* rex ... antiabbatem ... -uerat. *ibid. al.* **3** *exsequi – vollziehen:* HROTSV. Gong. 422 loetali poena ocius -ta. **4** *tendere – stellen:* WIPO gest. 18 p. 38,5 insidias sibi ... omnibus modis -uit. **D** *afferre – anführen: c. interr. indir.:* FORM. Senon. I 20 p. 194,8 ipse ille nullatenus potuit dicere nec ad-ere ..., per quid *eqs. seq.* quod: CONST. II 178 (a. 1233) ut ipse *(papa)* -ret in dicto suo sive ordinamento, quod *eqs.* **E 1** *substituere – ersetzen:* FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 2,9 -uimus illa *verba,* que magis videbantur esse propinqua. **2** *supponere – unterschieben:* LEX Raet. Cur. 24,22 quod si ... obsetrices infantem ... ad-uerint. **F** *insuper facere, praesumere, decernere – noch dazu tun, sich unterfangen, beschließen (usus bibl.):* **1** *c. inf.:* HRABAN. epist. 21 p. 427,4 -ui ... solatium tuae ... impendere sollertiae. HROTSV. gest. praef. 6 nec augustalis proceritatem excellentiae sine ducatu -o subire. STEPEL. Trud. 13 iterato Dominus laetificare ad-uit nos per ... virtutum suarum opera. LEO MARS. chron. 2,75 ut ... *Normanni* neque praedationis gratia venire in hanc terram -rent (praesumerent *var. l.*). ALBERT. AQUENS. hist. 6,15 -uerunt ... instrumenta quatuordecim mangenarum erigere. CHART. Altenberg. 277 p. 193,36 quod neque nos neque posteri ... -emus in ... silvam ... invadere. *saepe.* **2** *seq.* ut: HIST. Franc. Sen. (MGScript. IX p. 367,34) non -uit ultra Otto rex, ut veniret ... in Frantiam. GESTA Lob. 3. **G** *proponere, respicere – vor Augen stellen, berücksichtigen:* DIPL. Karoli M. 226 p. 305,30 (spur. s. X.[ex.]) si ... beneficium ... necessitates ecclesiasticas -entes ad petitionem sacerdotum nostrorum relevamus. WIPO gest. prol. p. 4,22 cum ... posteris ... bene vivendi -ta sit forma. **H 1** *obicere – entgegenhalten:* LEX Baiuv. 12,4 nec contra signa evidentia ullum longe possessionis tempus opponit (apponat, apponis *var. l.*). **2** *refl. i. q. se opponere – sich entgegenstellen:* CHART. Turic. XIII 387 p. 25,5 (privil. papae a. 1218) electioni *abbatissae moniales* ... se -ere curaverunt. *v. et l.35sq.*

adi. **appositus,** -a, -um. **1** *adiacens, vicinus – anliegend, benachbart:* EINH. Karol. 15 p. 18,18 Pannoniam et ad-am in altera Danubii ripa Daciam. HROTSV. Mar. 819 urbibus -is. **2** *amice consociatus – freundschaftlich verbunden:* HELM. chron. 25 p. 47,20 *Butue* -us ... populo Saxonum ... provinciam involvet doloribus. **3** *adhibitus – beigezogen:* GREG. CAT. chron. II p. 232,19 ut per -am personam ipsum faceret sacramentum. **4** *mus.:* **a** *iuxtapositus – danebengesetzt:* GUIDO ARET. micr. 16,16 -us *motus,* id est, cum in eadem voce unius motus finis erit alteriusque principium. 16,22 *voces* -ae. *al.* **b** *eadem voce (ut sequens antiphona) finiens – in gleicher Tonhöhe (wie die folgende Antiphon) schließend:* GUIDO ARET. form. praef. 6 vox autem fit prepositа, -a et supposita. *v. et* appositivus. **5** *adversarius, oppositus – gegnerisch:* TRAD. Frising. 17 (a. 762) si ... quis -a persona contra hanc donationem venire temptaverit (112. FORM. Augiens. B 18 [*ex* FORM. Marculfi 2,32 opposita p.]. 41 amposita p. CHART. Rhen. inf. I 11 ad-a p. CHART. Old. V 8 p. 11,32. DIPL. Otton. I. 121).

subst. **1. appositus,** -i *m.* **1** *qui institutus est – ein Eingesetzter:* BENNO OSN. ad Sigew. (MGScript. XXX p. 883,27) depositus -o, eiectus electo salutem. *qui intrusus est – ein widerrechtlich Eingesetzter, ein Aufgedrungener:* BERTH. (?) annal. a. 1071 Karlomannus, Constantiniensis ille -us (COD. Udalr. 37 p. 73,20). a. 1078 p. 313,47 Hildulfus, symoniacus ille Coloniensis -us. **2** *mus. i. q. appositio – Anschluß:* ARIBO FRISING. mus. p. 52 diatesserontice ... ascendit -us ...; diapenticus -us. *ibid. al.*

2. appositum, -i *n.* **1** *terra adiacens, vicinitas – angrenzendes Gebiet, Nachbarschaft:* CHART. Mar. Magd. 58 (a. 1173/84) litus in -o molendini Rodenburg. **2** *quod ministratum est – das Aufgetragene:* GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 391,18 -a cum gaudio sumpsit.

adv. **apposite.** *apte, congrue – geeignet, angemessen:* RADBERT. Arsen. 1,21 p. 51,4 -e ad curandum peccati vulnera medici ... officia peregit *abbas.* WOLBERO cant. 2 p. 1104[B] quorum *(oratorum)* est dicere -e ad persuadendum. BALDER. Alber. 22 Baldricum ... sepe -ę perorantem.

apporior *v.* aporior.

apportatio, -onis *f. allatio – Überführung:* CONO LAUS. notae p. 785,9 ea die in ipsa -e *reliquiarum beatae Mariae* venit ... puellula.

***apportator** (apo-), -oris *m. allator – Überbringer:* INVENT. sang. dom. (MGScript. XV p. 921,41) quis -r esset huc in nostram patriam tanti thesauri. CHART. Turic. XIII 1609[a] presencium *reliquiarum* exhibitor et apo-r.

***apportatura** (apo-), -ae *f. census (pro vectura solvendus) – (Fuhrleistungs-)Ablöse:* CHART. Tirol. 672 p. 127,42 (a. 1215/18) servit ... pro apo-a in nativitate VIII galvaias frumenti. p. 128,12.

***apportatus** (adp-, apo-), -us *m. census (pro vectura solvendus) – (Fuhrleistungs-)Ablöse:* CHART. Tirol. 515 (c. 1200) -um sancti Vigilii (COD. Wang. Trident. 286 p. 509,22 -um s. V., qui est vacca una *eqs.*). 672 p. 127,22 percipit ... pro apo-u VI panes et II carnes. p. 128,3 solvit ... in nativitate apo-um VI panes et III carnes. p. 128,29 servit ... ad-um et steuram. p. 128,39 in -um IIII galvaias. p. 129,3 duos alios apo-us. *saepe in hac regione.*

apporto (adp-, apo-), -avi, -atum, -are. **1** *proprie i. q. afferre, adducere – heranbringen, -führen:* WETT. Gall. 11 ad-tum rete. NOTKER. BALB. gest. 1,16 p. 20,3 murem ... episcopo venalem ad-vit. THIETM. chron. 6,14 igne iam ad-to. WIPO gest. 39 p. 59,15 crucem sanctam ... -ari fecerat. ALBERT. M. animal. 1,523 sanguinem, quem ad-ant *venae. saepe. c. sensu solvendi:* CHART. ord. Teut. (Hass.) 49 (a. 1235) censum ... ad ... cenobium ... apo-vi (CHART. Tirol. notar. I 415 p. 194,13). *c. sensu perferendi:* DIPL. Conr. II. 144 Manigoldus ... nostrae ad-vit presentiae preceptum. CHART. Bund. 1067 -ta est indulgentia de peractione officii corporis Christi. **2** *translate:* **a** *nuntiare – melden:* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 322,40 oboedientiam ... ex parte Heinrici pseudolegatus -vit. OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 25,15 nuncius aliqua tristia ipsi -ans. *al.* **b** *tradere – übereignen:* LEX Ribv. 50,1 facultatem suam ... cuicumquelibet ...

adoptare (adportare *var. l.*) n hereditate vel adfatimi⟨re⟩.

***apportus** *vel* **-um** (apo-), -i *m. (n.)* (apportare) *census (pro vectura solvendus) – (Fuhrleistungs-)Ablöse:* CHART. Tirol. 672 p. 128,16 (a. 1215/18) solvere aportum et steuram (p. 128,34). p. 129,15 solvit ... in aporto VI panes et II carnes. p. 132,40 II predia solvunt IIII libras cum bono aporto.

apposco (adp-), -ere. *poscere – fordern:* VITA Serv. 12 p. 38,5 ad-unt voce unanimi Servatium legationi.

appositio (adp-, -cio), -onis *f. script.* apo-: *l. 58. plur.: l. 39.64.67sqq.72.*

I *de actione:* **A** *proprie:* **1** *actio (corporaliter) addendi – das Hinzufügen, -tun:* **a** *natur.:* ALBERT. M. animal. 15,124 postquam *animalia anulosa* mutata sunt ex ovis venti per solam masculini spermatis -em. **b** *iur.:* TRAD. Teg. 315^{b} (a. 1163) paginam ... sigilli nostri -e confirmari (CHART. Berg. Magd. 101 p. 75,16. *al.*). **2** *impositio – das Auflegen:* **a** *iur. de manu imponenda:* DIPL. Otton. III. 60 *donationis concessionem* manus ... proprię -e ... notamus. DIPL. Heinr. III. 408 (spur. s. XII.) contradendo manus -e hanc donationem confirmantibus Beatrice ... filioque. CHART. Eberb. 83 p. 160,17 qui ipsum factum per -em manuum confirmarunt. **b** *medic.:* BEDA hist. eccl. 4,32 p. 280,20 tumorem ... horum *(capillorum sancti)* ad-e conprimere ... curabat. ALBERT. M. animal. 22,85 propter ferri super iuncturas -em. WILH. SALIC. chirurg. 1,21 p. 310^{E} emplastri. **c** *techn. i. q. inductio – das Auftragen:* GUNTH. PAR. (?) orat. 2,2 p. 121^{D} lineamenta pictoris ante coloris -em. **3** *de cibis i. q. ministratio – das Auftragen, Vorsetzen:* WILH. HIRS. const. 2,57 p. 1125^{B} cum huiusmodi -o incipitur. *de cibatione falconum:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 144,10 -o crudi. 3 p. 48,29 sine -e carnium. **4** *actio induendi – das Anlegen:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 498,16 -o sacrarum vestium. **5** *admixtio – das Beimischen:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 368^{B} opium *ponitur in aurea* propter modicam similium -em. **B** *translate:* **1** *adiunctio – Zufügung:* **a** *gener.:* RUD. TRUD. (?) mus. 1,19 p. 43 quae *(cantiones)* carent psalmorum ... -bus. TRACT. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 127,13) canonice scripture pessimam mendacii -cionem faciunt. ANON. mus. Sowa 2^{b} p. 98,4 per discantus -em. *ascriptio – das Hinzuschreiben:* MUS. ENCHIR. 8 p. 157^{b} notarum -e per syllabas. **b** *spec.:* α *iur.:* CHART. Tirol. 1102 p. 146,23 (a. 1239) ea ... corroborari cum testium -e. β *gramm.:* ALBERT. M. eth. 7,1,3 p. 470^{b},44 incontinens *est*, hoc est sine -e determinationis (*p. 1046^{b},19* ὁ ἁπλῶς ἀκρατής). herm. 1,2,5 p. 394^{b},17 per -em negationis. **2** *auctio – Vermehrung:* GESTA Lob. 7 p. 312,15 ad hanc ... -em *(sc. canonicorum)* perficiendam. **3** *adversio – das Hinwenden:* RUP. TUIT. medit. 1,9 p. 366^{A} *locus scripturae* -em significat sensuum ad meditandum tantae rei negotium. **4** *adhibitio – Hinzuziehung:* URBAN. IV. registr. 632 p. 625,2 nostri *(sc. papae)* -e consilii. **5** *medic. i. q. accessio – Anfall:* AESCULAPIUS 20 p. 26,39 aliquibus ... contingit circa initium -is, ut tumidi fiant.

II *de statu:* **A** *positio, exsistentia – Lage, Vorhandensein:* **1** *gener.:* CHRON. Ven. Alt. p. 64,2 tam mirabilis aque apo-em vidit *Narses* (*cf.* p. 63,2. 80,7). IOH. WIRZ. descr. 16 p. 164,20 locus ... publico usu discretus sine ecclesiae -e venerabilis. **2** *anat.:* ALBERT. M. animal. 1,120 -o ... additamentorum in quibusdam *(ossibus)* est, ut sint armata. **B** *ferculum – Gericht:* GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,1 prima -o panum atque ciborum. SALIMB. chron. p. 218,16 XII ferculorum diversitates, id est ciborum -es sive varietates. *ibid. al.* **C** *additamentum – Zutat, Zusatz:* **1** *gener.:* WALAHFR. exord. 23 p. 502,11 sequitur *canonem* oratio dominica cum -bus congruis. HILDEG. scivias 3,3 p. 591^{D} spectaculum hoc cum -bus suis demonstrat. ARNO REICHERSB. apol. p. 131,34 *anima* nec paulatim -bus completa, figurata, sed subito perfecta. LUDOLF. summ. 2,1 p. 361,29sq. debemus eum aliquo honoris titulo honorare vel laudis -cione ...; oportet ... -ciones has accipi a persona. p. 362,8 hoc solet fieri per hanc -cionem 'Dei gracia'. ALBERT. M. cael. hier. 15,7 p. 426^{b},31 purum ab -e eorum, quae sunt extra (*PG 3,332^{D}* καθαρεῦον τῆς τῶν ἐκτὸς προσθήκης). **2** *spec.:* **a** *gramm. i. q. iuxtapositum est – Beifügung:* ALCUIN. epist. 162 p. 262,4 'spicio' multas in compositione recipit praepositiones et nullam in-e. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 401,10 praepositiones eidem *(adverbio)* in -e copulentur ... ut 'ab intus'. p. 417,27 'epithema' superpositio vel -o. 2 p. 466,19 significat 'con' in compositione, quod 'cum' significat in -e. **b** *philos. i. q. accidens – Akzidens:* ALBERT. M. metaph. 7,1,10 p. 423^{b},31 nec unquam possunt *definientia* per aliquam -em vel determinationem ita separari. **c** *medic. i. q. tumor – Schwellung:* IOH. IAMAT. chirurg. 8,14 venarum ad anum terminantium fiunt... -es.

appositivus, -a, -um. *script.* -bus: *l. 27.*

1 *gramm. i. q. more epitheti usurpatus – appositionell:* ALBERT. M. summ. theol. I 13,51 p. 529^{b},5sq. nec construitur cum hoc nomine *(sc. 'alium')* 'Deum' ut adiectivum cum substantivo, sed cum eo habet -am constructionem vel quasi -am, ut sit sensus 'genuit alium Deum', hoc est 'alium, qui est Deus' (p. 529^{b},26. *cf.* sent. 1,4,5 p. 162^{b},9.13). **2** *mus. i. q. eadem voce (ut sequens antiphona) finiens – in gleicher Tonhöhe (wie die folgende Antiphon) schließend:* GUIDO ARET. form. 1 -e ... *formulae* sunt, que in eadem voce quam formula finitur, antiphone principium ponitur. *v. et* appositus *p. 806,9sqq.* **3** *suppositicius – untergeschoben:* LEX Raet. Cur. 24,22 ut ipse infans adulter non sit nec ad-bus.

adv. ***appositive.** *gramm. i. q. more epitheti – appositionell:* ALBERT. M. sent. 1,4,5 p. 163^{b},10 -e vel quasi -e construitur *'alium' (cf. supra l. 17sqq.).*

appositor, -oris *m.* **1** *in imag. i. q. ministrator (ciborum) – einer der (Speisen) aufträgt, vorsetzt:* ACTA imp. Winkelm. II 1025 p. 686,38 (a. 1236) pape ... dispensationis contrarie mensa preponitur, cui -es fel ministrant et mortem. **2** *translate i. q. augmentator – Vermehrer:* HIER. MOR. mus. 12 p. 53,4 noluerunt -es plures litteras ad opus musicae quam septem assumere.

appositus, *abl.* -u *m. medic. i. q. impositio – das Auflegen:* ODO MAGD. herb. 603 -u potuque ... *nepeta* menstrua purgat. Ps. ODO MAGD. herb. 26 *folia agrimoniae* -u ... suo cancromata vulnera sanant. *al.*

***apposta,** -ae *f.* (apponere) *destina – Stützpfeiler:* BEDA hist. eccl. 3,17$^{capit.}$ ut -a (*syn.* destina) ecclesiae ... flammis absumi nequiverit.

1. *apposto, -are. (*ital.* appostare; *cf.* apponere) *attribuere – zuweisen:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 214,12 dicere de loco convenienti falconi, -ando locum suo modo falconis. p. 214,31 ut ... -emus loca, secundum quod convenit cuique.

2. apposto *v.* apostato.

***appotiatus,** -a, -um. (ad *et* potio) *(potione) venenatus – (durch Trank) vergiftet:* ARNOLD. LUB. chron. 1,2 p. 117,18 rex veneno interiit, -tus ... a fratre suo. *Baader*

***appraedor** (adpre-), -ari. *despoliare, depraedari – ausrauben, plündern:* PRUD. TREC. annal. a. 849 p. 37,11 Mauri ... civitatem adpredantes (depredantes *vel* adprehendentes *ci. Pertz*) ... maritima omnia ... devastant.

appraehendo *v.* apprehendo.

***appraeparo,** -atum, -are. *apparare – (zu)bereiten:* Ps. PLATO quart. 2 p. 108,37 in eo, quod -tum est ei ex figura.

***appraesento** (adp-, -pres-), -avi, -atum, -are. *script.* apr-: *l. 71. p. 809,9.*

1 *obi. anim. i. q. adducere, producere, repraesentare – herbei-, vorführen, vorstellen:* **a** *gener.:* COD. Karol. 91 p. 628,10 Erminbertus episcopus ... nostris ... adpresentatus apostolicis aspectibus. **b** *iur.:* DIPL. Heinr. II. 507^{a} p. 649,40 fideles ... adquirant et ad predictam poenam presentibus nunciis utrorumque abbatum adpresentent *reum.* *refl. i. q. (in iudicio) apparere – (vor Gericht) erscheinen:* DIPL. Karoli M. 216 ut infra noctis XLII ante nos sibi ad-are debuisset *homo* pro aliquas causas in racionis. CHART. Ital. Ficker 55 p. 80,32sq. nullus se ibi se minime apresentavi (*i.* -vit), qui ipsis rebus aiere aut causare voluisset, nisi se apre-

[Sroder]

sentavit Bulgarello (*sim.* DIPL. Conr. II. 258 p. 357,9. CHART. Ital. Ficker 72 p. 99,16).

2 *obi. res i. q. ostendere, proferre – (vor)zeigen, darreichen:* **a** *gener.:* GESTA Dagob. 14 p. 405,3 cum ... regi abscisam particulam de capite filii sui ad-asset *armiger.* EPIST. var. II 18 litteras ... magnitudini vestrae. **b** *iur.:* DIPL. Karoli M. 138 advocatus ... suam noticiam ... ante nos legibus optulit vel adpresentavit ad relegendum. CHART. Ital. Ficker 231 p. 281,20 (a. 1210) Marchabrunus apresentavit et dare voluit Armanno ... unum breve sigillatum. 270 p. 312,13 litteras ... regis.

***appraesto** (-prest-), -itum, -are. (ad *et* praestare; *cf. francog. vet.* aprester) *script.* apr-: *l. 21.*

1 *proprie i. q. offerre – (dar)bringen:* CHART. Turic. XIII 1710[a] (a. 1278) ut ... luminaria altaribus apprestentur.

2 *translate i. q. concedere, praestare – zugestehen, gewähren:* FOLCUIN. Bert. 1,47 p. 66,17 (chart. a. 800) appresto *(fort. -⟨it⟩o leg., ni subest* praesto *adv.)* beneficio vestro. 1,50 p. 69,1 benivolentia vestra habuit pietas -tum beneficium tam mihi quam et infantibus meis. CHART. Osn. II 364 p. 285,7 (a. 1237) viri ... contra delinquentem auxilium aprestabunt.

apprecio *v.* appretio.

apprehendo (adp-), -hendi, -hensum, -ere. *script.:* adp- *(cf. p. 810,44sq.): praevalet in schedulis nostris s. VII./IX., rarescit a s. X.* apr-: *l. 63. p. 810,9.* -praeh-: *l. 38sq. 48. p. 810,2 sq. 5. 28. 31.* -preen-: *p. 810,9. 16. 32.* -hin-: *p. 810,4sq.* -prind-: *p. 810,7. form.: inf.* -ire: *p. 810,5. perf.* -diderunt: *l. 50.*

I *proprie i. q. capessere, accipere, amplecti – ergreifen, erfassen, umfassen:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *obi. res:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 14 stipham lectuli -it *nonna paralytica.* ARNOLD. LUB. chron. 7,19 p. 249,27 strepam ipsius *(papae)* devote -it *imperator. al.* **b** *obi. anim. vel partes corporis:* BEDA hist. eccl. 5,2 p. 284,1 ad-ens eum *(pauperem)* de mento. WETT. Gall. 5 ad-sa manu eius. WIPO gest. 5 p. 27,3 quem *(expulsum)* rex per brachium -ens ... attraxit usque ad solium. *al.* **c** *sensu violentiae i. q. arripere – pakken:* CHRON. Fred. 2,57 p. 81,19 adpraehendit *leo* cornum *cervi.* LEX Alam. 78,6 si ipse canis eum per vestimentum adpraehenderit. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,6 ubi natantes -issent *natandi indocti. al.* **c** *absol.:* ALBERT. M. animal. 1,486 digitos ad fortiter -endum. **2** *spec.:* **a** *natur.:* ALBERT. M. meteor. 4,2,9 p. 761[b],17 humidum ... fortiter -sum est a sicco. animal. 20,54 aqua -it aerem et tenet et -itur et tenetur ab eo. **b** *iur. et canon. de actione sollemni (de investitura cf. H. v. Voltelini, Südtiroler Notariats-Imbreviaturen d. 13. Jahrh. I. 1899. p. XLIVsqq.):* **α** *obi. res:* LEX Sal. Merov. 50,3 p. 304,36 ille, cui fides facta est, ... adpraehendat festucam. TRAD. Frising. 142 ad-sum pallium altaris (274. 281). DIPL. Otton. III. 396 p. 828,41 adprehendiderunt *abbas et advocator* in manibus suis virgam et miserunt in manu supradicto Petro. GREG. CAT. chron. I p. 176,2 axem hostii de molino. II p. 24,3 presbyteri -erunt baculum et in manibus ... abbatis ... ecclesias refutarunt. **β** *obi. homines vel partes corporis:* LEX Baiuv. 17,6 ad-at (prendat *sim. var. l.*) *testis* manum proximi sui et dicat: *'eqs.'* (TRAD. Frising. 11 ad-sis manibus et elevatis filii nostri ... offeravimus filium nostrum in altarem. ARBEO Emm. 39 ad-sam ... mulieris dexteram m. ... tradidit eam ... in matrimonium. FORM. Turon. 30 p. 153,10 ad-sam m. vel arma ... iudicis ... coniuratus dixit). DIPL. Otton. II. 315 p. 372,37 -it ... episcopus suum missum ..., ut de ipsis rebus eum *(presbyterum)* investiret (DIPL. Heinr. III. 192 p. 243,11 apr-it ... cancellarium Dominicus ... misitque in manus ... abbatis *eqs.*). **c** *theol. (in imag.):* ARNO REICHERSB. apol. p. 47,22sq. homines -it *Deus,* angelos autem non -it *(cf. Vulg. Hebr. 2,16),* quos et -ere naturae ordine non potuit *(cf. infra p. 811,29).* ALBERT. M. euch. 3,1,9,2 p. 276[a],46sq. quasi duobus brachiis intellectus et affectus -amus Christum ..., sicut ipse nos ... -it et comprehendit. **B** *latius:* **1** *comprimere – (zusammen)drücken:* ALBERT. M. meteor. 4,3,7 p. 781[a],13 non omnia pulsui cedentia formantur nec -untur. 4,3,9 p. 782[b],44 spongiam. **2** *captare, deprehendere – festnehmen, fangen, aufgreifen:* CHRON. Fred. 2,57 p. 81,28 adpraehensa cum esset *vulpis* in poena. LEX Ribv. 85,2 peculium in messe adpraehenso (-sum, -hinso *var. l.*). LEX Alam. 35,1 si pater ... eum *(filium)* vicerit et adpraehendere (-ire *1*, adprehindere *8*, adprehendi *4*) potuerit. LEX Sal. Pipp. decr. Child. 3,2 (rec. D 6) ad malefactorem adprindendum. BREV. NOTIT. p. A 7 piscationem habere vel castores -ere. DIPL. Otton. I. 340 p. 465,28 apreendit meam personam et misit me in vincula. *al.* *in imag. i. q. superare – überwinden:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,11 prudentiam ad-it *vir Dei* serpentis *(cf. Vulg. apoc. 20,2).* **3** *occupare, potiri – in Besitz nehmen, sich bemächtigen:* **a** *iur.:* LEG. Wisig. 4,5,4 p. 200[a],17 facultatem eius *(patris)* ... fratres ... ad-suri sunt. 8,1,4 qui domum alienam ... ad-ere, discribere aut obsignare presumserint *(cf.* DIPL. Heinr. IV. 336 p. 442,26 nec casas appreendere nec dissipare nec sigillare). CHART. Ital. Ficker 1 p. 1,22 casalem ... Liutpertus sibi -it (CONR. SCHIR. chron. 2). CHART. Turic. 199 p. 91,3 predium auferendo et filiis suis ... adprehendo *(sic).* CHART. Ital. Ficker 192,8 p. 238,44 se habere animum -endi possessionem illius *(Ansereti)* et retinendae, et sic eam possessionem recepit (417 p. 428,47 in retinendo tenutas et possessiones -sas et -endas. CHART. civ. Erf. 174 res ..., quarum p. et dominium personaliter non -isset. *al.*). CHART. Helv. arb. 123 p. 192,2 Humbertum de eisdem corporaliter investimus concedentes, ut ipse ... debeat -ere res predictas. *al.* **b** *milit.:* CHRON. Fred. 2,62 p. 88,13 ordonans *(Belisarius)* suis pueris circum adpraehendere, ubi cathedra imperiae Floriani parabatur. LIBER hist. Franc. 38 p. 308,30 civitatem. CHRON. Cas. 25 p. 487,12 possedit *Aistolfus* Romam et appraehendit Ravennam. ANNAL. Rom. p. 471,28 castella ... appreendere, depredare et incendere. *al.* **c** *de rebus adversis, diabolo c. sensu invadendi:* WETT. Gall. 4 stupor ac dementia eos ad-ant. 37 ab antiquo hoste ad-si sunt. EBO BAMB. Ott. 2,1 p. 618,21 omnis pressura et calamitas -it eos *(fratres).* CHART. archiep. Magd. 290 quem ... infirmitas ... -isset. *al.* **4** **a** *obi. res i. q. pervenire – gelangen (zu):* NOTKER. BALB. gest. 8 p. 59,4 litus Italiae. HELM. chron. 55 p. 107,25 sacerdotes ... Falderense presidium -erunt. **b** *obi. homines i. q. incidere – treffen (auf):* HELM. chron. 7 p. 18,20 Karolus ... cum grandi exercitu Northmannos iuxta Mosam fluvium -it. **5** *incendere – anzünden:* COMPOS. Luc. L 25 tolle carbones ..., ad-e illos in focario. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 480,7sq. inter 'ad-ere' et '-ere' differentia est: 'ad-e arma' et '-e lucernam', id est accende. **6** *math. i. q. terminare – begrenzen:* PS. BOETH. geom. p. 375,12 ea, quam diametrus -it (ad-it *q*, comprehendit *m*) circumferentia.

II *translate:* **A** *concipere – (geistig) erfassen:* **1** *intellegere, cognoscere – begreifen, erkennen:* AESCULAPIUS 1 p. 1,10 unde eum *(dolorem)* -is. ALDH. epist. 1 p. 477,11 haec *(metra)* ... brevi temporis intercapidine ... -i nequaquam valebunt. **2** *comprehendere, percipere – auffassen, wahrnehmen:* ALBERT. M. incarn. 51 p. 226,82 apprehensiva *vis animae* ... -it triste. veget. 1,16 desiderium ..., quod nunquam fit in desiderante nisi prius -so desiderabili. 1,72 dixerunt plantas animas habere apprehensivas, sed non -ere. *c. sensu imaginandi:* ARNOLD. SAXO fin. 2,1 p. 49,35 accidit in coitu regis, cum ymaginatus esset in picturis monstruosum, et hoc cum -erit eius apprehensiva in commixtione seminum. **3** *discere – lernen:* COD. Karol. 41 p. 553,36 quam *(modulationem)* ab eo *(Simeone)* ad-ere ... nequiverunt *monachi.* **B** *assequi, adipisci – erlangen, erreichen:* **1** *obi. res:* THIETM. chron. 6,48 p. 334,25 *beatitudinem* -ere studeat. *mus. c. sensu ascendendi:* HIER. MOR. mus. 21 p. 160,16 si ... nusquam duplam suae finalis -it *cantus.* **2** *obi. anim. i. q. prope assequi – annähernd heranreichen:* EKKEH. IV. (?) prol. Gall. p. 1096,2 non dico eis *(Notkero et Ratperto)* se aequiperare, sed et ipsos -ere nullo quidem pacto sufficiat *aliquis.* **C** *promere – vorbringen, mitteilen:* CHRON. Ven. Alt. p. 164,4 -amus et dicamus ..., qualiter *eqs.* **D** *de tempore i. q. tenere – einnehmen:* BEDA hist. eccl. 5,21 p. 337,19

[Sroder]

etsi ... ipsum septimum *diem* ad-erit *pascha*. **E** *attinere – zugehören:* CHART. Stab. I 120 (a. 1088) si per se staret *villa* vel alias -ret *(cf. J. Balon, Ius medii aevi. II 1. 1960. p. 77)*.

apprehensibilis, -e. **1** *proprie i. qui comprimi potest, qui prementi corpori cedit – (zusammen)drückbar, elastisch:* ALBERT. M. meteor. 4,3,9 p. 782^{b},36 corpus -e. p. 783^{a},2 quaecumque ... porosa sunt ..., -ia (*p. 386^{b},7* πιεστά) sunt quemadmodum spongia. 4,3,10 p. 783^{b},47 lana, quae tractiva est et -is. *ibid. al. subst. neutr.:* ALBERT. M. meteor. 4,3,9 p. 782^{a},26 sunt ... -ia, quaecumque ... facile impelluntur in seipsa *eqs. ibid. al.* **2** *translate i. q. comprehensibilis, qui percipi potest – erfaßbar, wahrnehmbar:* ANON. tab. p. 196,31 nihil scientes et mirantur de dictis philosophorum ..., cum apud eos non sit *ars* -is. ALBERT. M. praedicab. 5,1 p. 80^{a},39 quando unum ab altero alteritate quadam cuiuscumque communiter -is accidentis differre dicitur.

apprehensio (adp-), -onis *f. script.:* apr-: *l. 40sq.* -praeh-: *l. 65. plur.: l. 59.*

I *proprie i. q. actio attingendi, accipiendi, amplectendi – das Ergreifen, Erfassen, Umfassen:* **A** *strictius:* ALBERT. M. animal. 1,288 quodlibet ... os cuiuslibet digiti est aliquantulum curvum ..., quia hoc fortem ... perficit -em et tentionem. 2,16 ista flexio *pedum* competit natationi et -i. 15,40 -o humoris a specie membri. veget. 5,98 lubrificatio ... contingit humido per -em sicci. *ibid. al. v. et infra p. 821,38. per compar.:* DAVID compos. 1,33,3 p. 45,14 ex coniectura alicuius verbi quasi ex caudae -e *(cf. Vulg. exod. 4,4). in imag. (cf. p. 809,65sqq.):* ARNO REICHERSB. apol. p. 47,27 mirabile ..., quod ... in seminis Abrahae -e a Deo factum est. ALBERT M. euch. 3,1,9,2 p. 276^{a},30 adhaesio *(sc. quando Christo incorporamur)* ... fit primo ... fortitudine -is; secundo ... glutino amoris (p. 276^{a},43). **B** *latius:* **1** *compressio – das (Zusammen-)Drücken:* ALBERT. M. meteor. 4,3,7 p. 781^{a},10 illa, *quae pulsui cedunt*, sunt, sine quibus nec formatio fit nec -o. 4,3,9 p. 782^{b},37 non impedit illa plenitudo *spongiae madefactae* -em corporis illius. **2** *captio (per vim facta) – Gefangennahme:* DIPL. Heinr. II. 303 neque aliqua superinposita ... fiat, scilicet de fodro, de ad-e hominum (*sim.* ACTA imp. Winkelm. I 33 p. 24,32). ACTA imp. Winkelm. I 217 p. 200,26 vim aut iniuriam ..., aprehensionem vel saximentum. *c. sensu invasionis:* LAND. MEDIOL. hist. II 47 in ipsa aprehensione interfecit Ottonem. ACTA imp. Winkelm. I 507 p. 420,24 venit ... comes ... furtivo ... remigio gallearum ad -em honoris nostri. **3** *iur. i. q. occupatio – Besitznahme:* DIPL. Karoli M. 306 p. 462,23 (spur. s. XII./XIII.) alodes, quos ... adquisierunt ... per scripturam donationis seu et per suam -em. *v. et* *aprisio. **b** *milit. i. q. expugnatio – Einnahme:* ALBERT. AQUENS. hist. 11,14 p. 668^{E} in prima -e civitatis.

II *translate:* **A** *comprehensio, perceptio(nis facultas) – geistiges Erfassen, Wahrnehmung(svermögen):* **1** *gener.:* GESTA crucig. Rhen. 4 p. 37,16 latitudo *maris* ... orizuntha in -e hominis equitantis intelligibilem parumper excedit. **2** *philos.:* ALBERT. M. phys. 4,3,4 p. 313^{a},35 quando non determinamus esse aliquam mutationem, sed in uno et eodem indivisibili videtur manere -o animae nostrae. veget. 1,16 neque -e aliqua videmus eas *(plantas)* res sensibiles consequi. 1,17 prima ... cognitio, quae est in animatis, est -o sensibilium. animal. 12,102 multa animalia carentia sanguine subtiliora sunt in -bus (*p. 650^{b},19* τὴν διάνοιαν) sensibilium. 21,22 aestimatio componitur ... ex -e fantasiae et appetitu desiderii. eth. 6,2,4 p. 413^{b},22 necessariorum ... comprehensio ante existimabilium est -em. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 13,16 p. 246,76 provenit ... fletus ex -e disconvenientis. *al.* **B** *medic. i. q. epilepsia – Epilepsie:* AESCULAPIUS 3 p. 4,24 Graeci ... epilepsiam appraehensionem vocaverunt *(cf. Isid. orig. 4,7,5)*.

***apprehensivus**, -a, -um. **1** *adi.: ad comprehensionem pertinens, cognoscens, aptus ad perceptionem – auffassend, erkennend, der Wahrnehmung fähig:* ALBERT. M. incarn. 48 p. 223,48 in potentiis ... -is est recipere et non tantum recipere, sed etiam iudicare. anim. 1,2,4 p. 145^{a},16 omnem virtutem -am sive cognitivam sensum vocantes *antiqui.* mot. animal. 1,2,7 p. 281^{a},26 virtutes appetitivae et motivae retrahunt vires -as et e converso. eth. 1,2,7 p. 27^{b},30 in viribus animae tam -is quam motivis, quae sunt partes animae naturales. summ. theol. I 3,15,2,2,1,3,2 p. 100^{b},34sq. potentia ... dividitur in duo, in -am scilicet et motivam; -a ... cognitiva est, motiva autem operativa. *ibid. al. v. et p. 810,54.57. c. gen.:* ALBERT. M. phys. 7,1,4 p. 494^{a},40 non habent *inanimata* virtutes -as suarum alterationum. nat. anim. 2,2 p. 20,83sqq. quaecumque est virtus operans in corpore, non est -a nisi formarum corporalium ...; intellectus autem ... -us est simplicium, infigurabilium. *ibid. al.*

2 *subst.:* **a** *fem.: imaginatio – Vorstellung(skraft): v. p. 810,60.* **b** *neutr.: perceptio – Wahrnehmung:* ALBERT. M. praedicab. 9,1 p. 144^{a},34sqq. sensibile ... est quasi species huius, quod dicimus -um; omne enim sensibile -um est et non convertitur, scilicet quod omne -um sit sensibile sive sensitivum.

***apprehensor**, -oris *m. minister, famulus – Diener, Gehilfe:* ALBERT. M. summ. creat. I 3,16,2 p. 440^{b},10 item Rabbi Moyses *(Maimonides, Dux neutr. 2,5):* coeli sunt animalia rationalia, scilicet -es creatoris. metaph. 7,2,10 p. 448^{b},45 natura est causa et intellectus -r et minister. *Sroder*

appressio, -onis *f. impressio – das Aufdrücken:* CHART. episc. Halb. 249 p. 217,58 (a. 1156) suprascripta ... sigilli nostri -e signamus. CHART. Ypolit. 27 p. 42,13 scriptum ... sigilli nostri -e plenius munimus.

1. *appresso (adpresso, apriso *sim.*). (ad *et* presse, presso; *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IX. p. 365sqq.*) *prope – nahe (bei):* **1** *praep.:* ORIGO Lang. 6 rupit ... castra Romanorum, quae fuerant circa litora apriso (a prope *2*) Lune usque in terra Francorum. **2** *adv.:* LEX Alam. 57,17 si autem totus *nasus* a presso (adpresso *1*, a pressu *4.12;* gloss.: biselbemo) abscisus fuerit, cum XL solidis conponat.

2. *appresso, -ere. *urgere – dringen (auf):* CHRON. Ven. Alt. p. 135,14 ingressi ... illi ecclesia servi -bant intus ecclesie interficere illos.

appretiatio (-eci-, -cio), -onis *f.* **1** *pretium, taxatio – Preis, (Gegen-, Schätzungs-)Wert:* DIPL. Conr. II. 106 Gebhardus ... pro absolucione ... decime XXX libras in -ciacione unius missalis paramenti Hartwico episcopo tradidit. SIMON SITH. gest. 1,36 codices ... non modicae -is conscribi fecit. CHART. episc. Hild. I 272 p. 251,29 -ciationis quantitas. CONST. III 175 p. 161,34 de extenta seu -ciacione terrarum (p. 161,38). *al.* **2** *pensitatio – Bezahlung:* CHART. Anhalt. II 341 (a. 1267) in edificiis reparandis et -ciatione sartaginis inpendebantur *duae marcae.*

***appretiator** (-eci-), -oris *m.* **1** *aestimator – Schätzer, Taxierer:* CHART. Ital. Ficker 95 p. 141,19 (a. 1115) ego ... una cum doctis hominibus rerum stavilium -bus ad ipsam obligationem perrexi. **2** *procurator, thesaurarius – Finanzverwalter:* CHART. Argent. I 610 (a. 1266) -ciator fabrice.

appretio (adp-, -cio), -avi, -atum, -are. *script.:* apr-: EDICT. Roth. 377 *(var. l.)*. ROB. ARR. fund. (MGScript. XV p. 1124,23). abp-: CHART. Ital. Ficker 75 p. 102,24. -raet-: *l. 62.64sq.67. depon.: p. 813,34.37.*

I *strictius:* **A** *aestimare, taxare – (ein)schätzen, taxieren, bewerten (cf.* GLOSS. IV 131,2 St.-S. -cio vuerdon. 196,39 -cior ihc geuuerdon): **1** *iur.:* LEX Sal. Merov. 50,1 praetium adpretiare (CHART. Sangall. A 68 in precio adpreciato). LEX Ribv. 75,6 qualiter adpraetiatus fuerit *animal.* EDICT. Roth. 11 componat *homicida* ipsum mortuum, sicut adpraetiatus fuerit, id est wergild. 374 ad-etur (appr- *var. l.*) *homicida* pro libero hominem. LEX Alam. 62,1 adpraetiat eum *(caballum)* dominus eius cum sacramento usque ad sex solidos. 65,1 licet eam *(ductricem)* dominum eius adpraetiare XII solidis. LEX Baiuv. 1,4 cum XV solidis conponat auro adpreciatis (TRAD. Frising. 200^{c} XL solidos auro ad-tos). 14,8 ad-et illud pecus quid valet. CAPIT. reg. Franc. 88,2 existimatores ... ad-ent res. PRUD. TREC. annal. a. 860 p. 53,23 ut ... domus eorum et omnia utensilia adpreciaren-

[Ladner]

tur et inde statutus census exigeretur. CHART. Mar. Magd. 23 quam *(curiam)* ... adpreciatam emimus. CONO LAUS. notae p. 783,7 dedit *rex* ... vasa sua ... et lapides ..., quod -ciatum fuit IX m(ilia) marcarum. WILH. ANDR. chron. 134 cappam ad quinque solidos sterlingorum annuatim -tam ... confirmari fecit. CHART. Bund. 705 p. 181,11 II solidi mercedis in ovibus -ciatis. *saepe.* **2** *usu vario:* VITA Menel. 1,6 (MGMer. V p. 139,24) parentum ... generositatem multo adpreciavit. CARM. Teg. 37,8 quos precio tali voluit Deus -ciari. EKKEH. IV. cas. 124 animas hominum carissime -tas. *de numero:* GESTA Frid. imp. A p. 30,17 milites fuerunt -ti quindecim milia. *expressius c. sensu magni aestimandi:* ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177,36 instrumenta ..., quae ... tunc temporis -ciata sunt a fidelibus Dei. ALBERT. M. animal. 24,50 sunt *raythae* -tae in cibum. **B** *aequiperare – im Wert gleichsetzen:* GERHOH. Sim. p. 248,20 quibus omnibus *(creaturis)* -ciari vel comparari non potest creator spiritus. **C** *animadvertere, respicere – beachten, berücksichtigen:* VITA Menel. 1,16 (MGMer. V p. 144,40) Meneleus nec varias gladii discussiones nec ventosas minarum -cians verbositates. 2,8 (ibid. p. 153,1) angustias pii Menelei.

II *latius:* **A** *pretio agere, emere, vendere – um Geld verhandeln, kaufen, verkaufen:* EKKEH. IV. bened. I 54,23 nemo sacer sanctas velit -ciare columbas. CARM. invect. (NArch. 13 p. 571,24sqq.) hinc Ellenhardus ... -ciatarum raptores ecclesiarum omnes mutavit, aliis curiisque locavit; ast his ablatis pro partibus -ciatis, is qui vendebat velut immunis residebat. **B** *locare, conducere – leihen, dingen, pachten:* FUND. Aquic. (MGScript. XIV p. 582,42; s. XII.^{2}) fossores lapidum -ciati. WOLFGER. itin. comput. 5 p. 37,21 presbytero -ciavimus equum usque Mutinam (CHART. Meckl. 1377). 7 p. 57,17 pro -ciando curru v solidos. ALBERT. M. eth. 4,1,1 p. 273^{b},41 qui de furto scortum solvit et -atur. pol. 6,3^{m} -antur (*p. 1319^{a},17* τιμῶνται) ... non totas possessiones, id est, sub pretio locant non totas possessiones uni. **C** *compensare, solvere – entschädigen, vergüten, bezahlen:* VITA Godefr. Cap. I add. p. 529,26 quia licet digne -ari non sufficeret, libens tamen aliquantum pretii ad illorum offeret arbitrium. CHART. march. Misn. III 101 p. 84,4 custos non serviet sacerdoti ..., nisi ... -ciaverit eum. OTTO SANBLAS. chron. 43 p. 69,29 ubi se sperabant liberalius -ciari *milites.* **D** *in rationes referre – verrechnen:* CHART. Wirt. VII 2609 p. 456,28 (a. 1276) quod etiam de parte nostra tenemur -are.

adi. **appretiatus,** -a, -um. *aestimatus – geachtet:* VITA Menel. 2,3 (MGMer. V p. 150,19) innote parentele nec adpreciate persone quidam *(sc. Meneleus).*

subst. **appretiatum,** -i *n.* *taxatio – Schätzungswert:* TRAD. Frising. 432 (a. 819) quod superfuit de ad-o, hoc tradiderunt ad altare sanctae Mariae.

***appretium** (adp-, -eci-), -i *n.* *script.* apr-: *l. 51.54.* **1** *pretium — Wert:* GLOSS. IV 34,58 St.-S. -cium (apretium *b*) wert. 173,22 adprecium wert. **2** *fort. i. quod notario solvitur – viell. Notariatsgebühr:* CHART. Ital. Ficker 16 p. 21,19 (a. 886) aprecium recipatum et publica notario scripta de testibus roboratum secundum legem.

***apprimitus** (adp-) *adv.* *primo, primitus – zuerst, zunächst:* HUGEB. Willib. 6 p. 106,13 *Willibaldus* cum paucis ad-us satellitum subsidiis sanctae conversationis inchoaverat exercitium et tandem *eqs.* Wynneb. 4 p. 109,26. 7 p. 111,29. 11 p. 115,7.

apprimo (adpremo), -ere. *affligere – bedrücken:* RHYTHM. 54,1,3 me adpremit vulnus insanabilis.

apprimus (adp-), -a, -um. *script.* apr-: *p. 814,6. adde* FORM. Dion. 2 p. 496,34. *singularis, egregius – einzigartig, hervorragend:* CHRON. Lippold. 10 p. 552,11 vir -e prudentiae. *fort. add.:* CHRON. Erf. mod. I a. 1183 Cristanus Mogontinus ..., vir facie, consiliis, eloquencia et bellicis apparatibus -is *(sic; an* -us *leg.?)* et elegans.

adv. **apprime.** **1** *sensu modali:* **a** *strictius i. q. imprimis – besonders:* WILLIB. Bonif. 2 p. 8,4 *Bonifatius* divino exarsit ingenio ac lectionis ad-ae se subdidit exercitio. WALAHFR. hort. 89 dicitur occultis ad-e obstare venenis *ruta.* RUD. FULD. mirac. 1 p. 330,7 in scripturis divinis ad-e eruditus. DIPL. Otton. II. 22^{a} p. 30,37 illis ... ad-e favendum est, quos *eqs. al.* **b** *latius i. q. valde, optime – sehr (gut):* VITA Pirmin. I 3 utramque linguam ad-e sciebat. HROTSV. lib. 2 praef. 2,3 cum philosophicis ad-e studiis enutriti ... sitis. EPIST. Ratisb. 11 p. 330,19 Fabius aprime eruditus. THANGM. Bernw. 1 p. 758,43 in scribendo vero ad-e enituit. *al.* **2** *sensu temporali i. q. primo – zuerst:* ERMENT. Philib. 1,29 (MGScript. XV p. 300,20) non ... ad sepulturam capiendam fundamenta ipsius ecclesiae -e iacta fuerant, sed postea *eqs.* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 34 *Swanahilt* salutavit ad-e fratres ... ac deinde *eqs.*

apprindo *v.* apprehendo.

approbabilis, -e. *probabilis, laudabilis – gutzuheißen(d), lobenswert:* RATHER. prael. 5,12 p. 296^{B} esset fortassis venibile, etsi non -e. epist. 30 p. 178,7 non episcopum ... in cathedra episcopali sedere, estne, rogo, -e atque legale? ALBERT. M. epist. Dion. 8^{cc} p. 963^{a},14 motus suos 'non zelabiles', id est non -es. CHART. Basil. C I 259 si *vinum* minus -e visum fuerit. CHART. Carinth. V 431 p. 277,15 personas ornatas ... vita -i. *al.*

approbatio (adp-, -cio), -onis *f.* *script.:* apr-: *l. 51.* abp-: *l. 62.*

I *comprobatio, consensus – Billigung, Zustimmung, Genehmigung:* **A** *iur. et canon.:* NICOL. I. epist. 86 p. 449,9 ex laicali ordine sine canonica -e ad patriarchatus dignitatem subito transcendere. HINCM. ord. pal. 9 electione cleri ac plebis et -e episcoporum provinciae quisque ad ecclesiasticum regimen ... provehi debet. RATHER. epist. 26 p. 139,31 *Romae* examinatio canonum, -o recipiendorum, reprobatio spernendorum. EPIST. Hann. 20 p. 49,17 ut nullus umquam papa fieret nisi per electionem cardinalium et -em populi et per consensum ... regis. CHRON. Cosmae cont. I a. 1135 p. 141,12 quatenus electio sua *(sc. episcopi Pragensis)* imperiali assensu et -e corroboraretur. TRAD. Teg. 369 facta sunt hec peticione ... abbatis ... et ad-e ministerialium. CHART. Carinth. V 243 innovacionis, -cionis et confirmacionis paginam (CONST. III 225 p. 213,30). ANNAL. Mell. Vind. I a. 1267 p. 700,26 (chart.) concilii -e precipimus. *al. remissius i. q. confirmatio, comminatio – Bekräftigung, Androhung:* THANGM. Bernw. 18 p. 767,8 episcopus ... synodum suam ... cum banni -e denunciat. **B** *theol.:* ALBERT. M. eccl. hier. 6,1 p. 739^{b},41 'ad vitalem -em' (*Dionysiaca. II p. 1378* ἀπόδειξιν), scilicet baptismum, per quem capientes spiritualem vitam approbantur a Deo. miss. 3,4,1 p. 84^{a},36 *in praefatione missae* quatuor continentur, scilicet responsionis -o, approbatae responsionis determinatio *eqs.*

II *ostentatio – (nachdrückliche) Darlegung:* **A** *strictius i. q. demonstratio – Beweis:* **1** *iur.:* CONC. Karol. 56^{A},47 sine -e ... in causis repraehensibilibus. CHART. Bund. 441 p. 341,4 episcopus ... ecclesiam suam ... semper fuisse apr-bus multis ostendebat. **2** *math.:* RAGIMB. epist. 8 p. 532,20sq. miror te dixisse meam sententiam -is inopem, dum nostra ... facilius in propositionibus quam in illa figura capiat -em. **3** *log.:* EPIST. Ratisb. 7 p. 295,18 ubi ... modi syllogismorum cum -bus laborant. **4** *usu communi:* TRANSL. Pus. 1 (praef.) illa ... duritia ... argumentis et -bus validis ... expugnata est. **B** *latius:* **1** *testificatio – Beglaubigung, Bestätigung:* DIPL. Otton. I. 163 nos ... veritatem eiustem donationis ... testium ... -e coram omnibus investigantes. COD. Thietm. 11 p. 217,10 cum consensu clericorum et laicorum et testium abp-e. **2** *iustificatio – Rechtfertigung:* LEG. Wisig. 6,1,5 p. 254,15 dispendium, quod dominus ... in ad-em innocentis servi pertulerit, ... ab iniusto accusatore ... restituatur.

III *examinatio – Prüfung:* ALBERT. M. bon. 538 p. 282,71 maiores natu non sanciunt legem per auctoritatem, sed per -em et consilium.

approbativus, -a, -um. **1** *laudativus – lobend:* VITA Karoli M. 3 praef. p. 67,17 est ... epistola per omnes et singulos sue porrectionis articulos iustissimi ... Karoli Magni -a. **2** *demonstrativus – beweisend:* ALBERT. M.

[Ladner]

epist. Dion. 9° p. 998ᵃ,23 'illam *(traditionem non symbolicam) esse* ... philosophicam ... et receptivam' (*PG 3,1105ᴰ* ἀποδεικτικήν), id est -am, quae in ipsa approbatur. **3** *approbatus – anerkannt:* REMIG. ALTISS. mus. p. 91ᵃ,17 *species numerorum* docimenae *(per errorem pro* dochmiacae, *cf. Mart. Cap. 9,990)*, id est approbatae, nominantur: docimenae a verbo δοκῶ 'approbo', inde docimenae species, id est -ae dicuntur.

approbator (adp-), -oris *m.* **1** *assentator – einer der zustimmt, gutheißt:* RICHER. REM. hist. 4,6 si vera proferat, eius verborum -es nos sine dubio habebit. CHART. archiep. Magd. 221 p. 278,38 haereseos. CHART. Brem. 323 p. 366,12 conservatoribus ... statutorum et -bus eorumdem ... introitum ecclesie denegamus. **2** *testis, auctor – Zeuge, Gewährsmann:* DIPL. Merov. II 10 p. 98,1 Wulframnus ... ad-es suos ... et testatores ad monasteria sancti Petri ... interpellavit. CHART. Solod. 171 p. 90,25 (a. 1156) huius vero cause in presentia beate memorie -es et confirmatores aderant *eqs.* CHART. Salisb. II 349 p. 488,29 colloquio nostro super ista questione habito ... idonei -es interfuerunt.

***approbatrix,** -icis *f.* *quae consentit, confirmat – eine die gutheißt, bestätigt:* ANAST. BIBL. epist. 13 p. 432,19 quae *(sapientia)* fuit alterius interpretationis hortatrix et auxiliatrix, sit etiam nostrae qualiscumque susceptrix et -x.

approbo (adp-), -avi, -atum, -are. *script.:* adp-: *rarescit in schedulis nostris post s. IX.* apr-: *p. 816,51.* abp-: *l. 55. adde* GLOSS. II 538,63 St.-S.

I *comprobare, assentiri, consentire – billigen, zustimmen, gutheißen:* **A** *strictius:* **1** *iur. et canon.:* NICOL. I. epist. 100 p. 601,20 promotionem non solum non -vimus, sed et damnavimus. ANAST. BIBL. epist. 9 p. 424,37 quae *(capitula)* ..., quia sedes apostolica non -vit, tota latinitas reprobavit. CAPIT. reg. Franc. 252 p. 247,3 subscriptio ... confirmata et laudabiliter -ta. DIPL. Otton. I. 209 p. 288,22 precatum ... pontificis congruum -antes. GREG. VII. registr. 5,5 p. 354,5 quam *(personam)* nostra ... auctoritas -are et confirmare debeat (DIPL. Loth. III. 86. CHART. Brixin. 85. *al.*). 5,6 p. 355,5 quia rem ... in prima auditione tam subito -are tutum non fuit. CHART. Babenb. II 281 curie vendicionem. CONST. II 323 lata est sententia et a principibus ac magnatibus imperii -ta. ANNAL. Mell. a. 1274 *Gregorius X.* electionem Rudolfi regis -vit. *saepe. de chartarum roboratione i. q. confirmare – bestätigen:* TRAD. Frising. 745 (a. 855) ut haec commutatio firmior habeatur, manu firmatione regis ad-bitur. DIPL. Loth. III. 80 p. 126,4 ego ... Lotharius ... traditiones ... inspexi et -vi. CHART. archiep. Magd. 272 p. 341,20 patrum ... facta ... diligendo -are et -ando ad posteros eciam per scripta transmittere. CHART. Raitenh. 352 hec omnia filius suus sub publico testimonio -vit. *al.*
2 *theol.:* GODESC. SAXO theol. 16 p. 243,15 quod ita ... probamus et -amus et satanae ministros ... refutamus et improbamus. THANGM. Bernw. 11 Deo ... aecclesiae operis effectum exterius -anti. HELM. chron. 30 p. 58,19 divina voluntate -ante sive permittente. **3** *usu communi:* REGINO chron. praef. ut *chronica* vestro perspicaci iudicio aut -etur (probetur, abp-etur *var. l.*) aut condempnetur. *pendet* quod: BEDA hist. eccl. 3,17 p. 161,34 quod ... pascha non suo tempore observabat, ... non ad-o nec laudo. quia: BEDA hist. eccl. 3,17 p. 162,1. **B** *latius i. q. laudare – loben:* CARM. Bur. B 50,14,3 cuius *(marchionis)* vires -at Grecus et Latinus.

II *ostendere – (nachdrücklich) darlegen:* **A** *strictius i. q. demonstrare – beweisen, nachweisen:* **1** *iur.:* LEX Sal. Merov. 30,3 si quis mulierem ingenuam ... alteram meretrice clamaverit et ⟨ei⟩ non potuerit ad-are. 33,2 si ... hoc per testibus ⟨ei⟩ fuerit ad-tum. CONC. Merov. p. 47,24 apostolicis dogmatibus adversarius ad-atur. LEG. Wisig. 3,6,2 p. 169,15 si mulieris maritus masculorum concubitor ad-atur. CAPIT. reg. Franc. 88,3 si -are potuerit, reddat launegild. 201,11 interrogentur *testes*, si audent per pugnam illorum testimonium -are. *saepe. c. nom. c. inf.:* LEG. Wisig. 7,5,2 p. 304,24 illis consignentur ... servituri, quibus scripturam ... lesisse fuerint ad-ti. *pendet* quod: LEG. Wisig. 9,1,4 si certe potuerit ad-are, quod fugitivum non celaverit. CONC. Karol. app. 9 p. 836,18. *c. acc. rei i. q. convincere – überführen:* HYMN. de Ansb. 14,3 (MGMer. V p. 643,3) *Ansbertus* nullum ad-tus crimen. **2** *math.:* Ps. BOETH. geom. p. 412,20 quod Architae iudicio in hoc eodem orthogonio -tum est. **3** *theol.: v. p. 815,3.* **4** *usu communi:* RIMB. Anscar. 35 p. 69,36 ut misericordiae ac pietatis eius viscera exemplis -emus. THIETM. chron. 1,13 ut idoneum in multis -at exemplum. *al. c. acc. c. inf.:* EINH. Karol. 3 p. 6,13 in hoc plus suspecti quam periculi fuisse ipse rerum exitus ad-vit. **B** *latius:* **1** *testificari – bezeugen:* CAPIT. reg. Franc. 253,2 gubernatore navis hoc ad-ante cum iuramento. THIETM. chron. 4,7 si ... id ... sacramentis credibilibus -ret. *al. c. acc. c. inf.:* THANGM. Bernw. 20 p. 768,21. *pendet* quod: GODESC. SAXO fragm. p. 38,15 ego Gothescalcus ... adfirmo atque -o coram Deo ..., quod *eqs.* **2** *iustificare – nachweisen, rechtfertigen:* LEG. Wisig. 7,2,8 ad-et se aut sacramento aut testibus innocentem. CAPIT. reg. Franc. 293,68 si *clericus* ... suspitionibus fuerit propulsatus et canonice nequiverit -ari, ... se purgare cogatur. EPIST. var. III 7 p. 146,13 si vestro vestrorumque iudicio -tus vestraque defensus sententia fuero.

III *examinare, probare – prüfen, feststellen:* CHART. Bund. 46 p. 40,10 (a. 823) si ad-are vultis, utrum vera sint an non. DIPL. Karlom. (II.) 9 si necessitas fuerit ..., per inquisitionem regalem rei veritas -etur. GERB. geom. 5,2 ut et quivis facile intelligere et in figuris ... oculis valet -are. LEO MARS. chron. 1,3 quam *(historiam)* praedictus papa Bonifatius -ans laudare dignam duxit. FRID. II. IMP. epist. (DtArch. 18 p. 197,25) tuam industriam -antes de eo, quod *eqs. aestimare – halten (für):* LEG. Wisig. 2,5,8 iniustum penitus ad-amus, ut *eqs.*

adi. **1. approbandus,** -a, -um. *laudabilis – lobenswert:* CHART. Heinr. Leon. 108 vir vita -us.

2. approbatus, -a, -um. **1** *cognitus, probatus – anerkannt, bewährt:* DIPL. Heinr. II. 337 p. 428,32 dignum et iustum ..., insuper legibus -um perspicientes libenter donamus *eqs.* GESTA Vird. cont. II 2 vir generosus et -i meriti. CHART. Brixin. 65 p. 70,7 usus -us suadet et regula rationis dictat. FRID. II. IMP. art. ven. 5,26 p. 169,9 *falco* -us est. *al. v. et supra p. 815,6.* **2** *laudabilis – lobenswert:* VITA Corb. 33 cum ... ad-is ecclesiasticis viris. PAUL. BERNR. Greg. 58 p. 505,23 veridicis et -is religiosisque viris. CHART. Brixin. 68 a principibus et magnatibus imperii -is. CHART. Merseb. 296 p. 235,17 conventui sanctimonialium ... -issima liberalitate ius patronatus ... tradidit. *al.*

subst. **approbans,** -antis *m.* *assentitor – einer der zustimmt:* GUNTH. COL. diab. cap. A 1 quae pariter ... et adicientibus et -bus notum esse potuit.

adv. ***approbate.** *pro certo – genau:* LAND. MEDIOL. hist. II 44 p. 39,42 Rolandum esse mentitum aprobatissime novit. *Ladner*

***approfero** (adp-), -tuli, -re. *inferre – einflößen: v. p. 353,35.*

***appropecto,** -pexum, -ere. *prorsus permulcere – nach vorn streichen:* LAMB. ARD. hist. 96 p. 607,37 ea *(barba)* digitis insertis appexa et -xa.

appropero (adp-), -are. *velociter accedere, accurrere, celeriter appropinquare – (herbei-, hin)eilen, -laufen, rasch herannahen:* **1** *local.:* FLOD. hist. 1,22 p. 440,18 quo decreverat aegrota se trahere, agili coepit incessu gaudens -are. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,156 ovis ad notę cantica vocis -at. ANNAL. Quedl. a. 1024 p. 89,46 locum ... festive -at *imperator. al.* **2** *temp.:* LIBER diurn. 42 dies ... ad-at.

***appropiatio,** -onis *f.* *accessus – das Herankommen, Ankunft:* GUNTH. PAR. (?) orat. prol. p. 103ᴳ Samaritanus ... redemptor noster est; cuius -o (appropians *Vulg. Luc. 10,34*) nostrae susceptio infirmitatis.

appropinquatio, -onis *f.* **I** *de actione:* **A** *appropiandi:* **1** *proprie i. q. accessus, approximatio – das Herankommen, Hinzutreten, Annäherung:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 140,30 prohibeat *falconarius* per suam -em aironem

[Schneider]

descendere. ALBERT. M. meteor. 2,1,5 p. 523ª,32 tali ... -e solis vapor roris ascendit. *c. sensu facultatis:* ALBERT. M. meteor. 2,1,5 p. 523ª,28 cum sol liberam habet -em ad inferiora. **2** *translate i. q. assimilatio – Anpassung:* ALBERT. M. meteor. 2,1,7 p. 525ª,38 ad quam *(formam)* continue est -o per motum. **B** *adducendi i. q. allatio – das Heranführen:* ALBERT. M. metaph. 4,3,1 p. 235ª,46 est ... fascinatio, quando anima unius per visum vel aliam -em imaginationis vel excitationis operationem impedit alterius.

II *de statu i. q. propinquitas – Nähe, Nahesein:* ALBERT. M. animal. 11,82 scientia ipsorum *(animalium et arborum)* levior est propter ipsorum ad nos -em. 18,8 hoc accidit propter -em (*p. 764ᵇ,24* σύνεγγυς) quorumdam membrorum ad invicem, sicut ad patrem vel matrem, ad quam ... appropinquat sperma.

appropinquo (adp-), -avi, -atum, -are. *script.:* adp- *(cf.* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 480,9 *[v. supra p. 799,5]): praevalet in schedulis nostris usque ad s. VIII., deinde rarescit.* atp-: *l. 53.* -nc(o): *l. 35.36. adde* MARIAN. chron. a. Chr. 2,56ᶜᵃᵖᵗ. adpropincaset. *struct. local.: dat.: passim. acc.: l. 26.27.30.31.36. al.* ad: *l. 14.28.35. al.* in: *l. 31.* prope: *l. 30.* super: *l. 37.*

I *proprie i. q. appropiare, advenire, prope accedere – (heran)nahen, -kommen, sich nähern:* **A** *local.:* **1** *subi. anim.:* **a** *gener.:* BEDA hist. eccl. 3,11 p. 150,19 ad-vit atrio. VITA Hugberti 15 (MGMer. VI p. 492,11) cum ad-rent locum. ARBEO Corb. 22 p. 213,8 cum ... urbis ad-asset portam. HUGEB. Willib. 4 p. 100,26 ad-verunt ad illo *leone.* VITA Magni Fauc. 28 cum ... prope oppido ... praesul -ret. IOH. VEN. chron. p. 166,4 urbem. CHRON. Noval. 2,13 illo in loco. OTTO MOR. hist. p. 32,11 Veronam. *saepe. v. et p. 818,15. in imag. de Deo:* RUOTG. Brun. 44 p. 47,15 ut mens *morientis* ... iudici suo -anti assurgat. **b** *c. colore quodam:* **α** *c. sensu adoriendi:* VITA Pard. 15 (MGMer. VII p. 33,23) cum iam ad portam monasterii eminus ad-carent *hostes.* ibid. p. 34,1 ianuas ... -cant. WIDUK. gest. 2,11 p. 76,12 quia super se cum valida manu -asset. OTTO FRISING. gest. 1,18 cum milicia sua castro -ant. *al. v. et p. 818,23.* **β** *c. sensu intrandi:* CONST. II 418,5 (a. 1223) de Lombardia non recedet *comes,* ut regno -are debeat, nisi cum *eqs.* **2** *subi. res:* **a** *math.:* HERIG. reg. 2,20 lineis divisor dividendo -at. **b** *mus.:* ANON. mus. (La Fage) p. 358 discantus ... suo cantui -are nullo modo debet. IOH. GARL. mus. mens. I p. 106ª iste sex species ... multum -ant ipsi equalitati (*opp.* distant). **c** *natur.:* ALBERT. M. meteor. 2,1,5 p. 523ª,24 sol -at (*p. 347ᵃ,3* πλησίον ... ὄντος) vapori. animal. 1,342 tertio sunt *musculi,* qui elongant, et quarto, qui ⌊-are faciunt⌋ (⌊⌋appropinquant *cod. m.*[1]). 16,92 distillatio ... humoris fit a pueris ... per confricationem genitalium, quando -ant sibi per coitum, antequam spermatizent. *v. et l. 14.* **d** *usu communi:* BEDA hist. eccl. 3,19 p. 165,33 ignis mihi ad-at. AETHICUS ISTER 59 ut ... nullus hominum accessus audeat at-are. *al.* **B** *temp. (subi. fere res; anim.: l. 59):* **1** *gener.:* ARBEO Corb. 4 p. 191,11 vespero ad-ante. TRAD. Ratisb. 7 finis mundi ... ad-are dinoscitur. FORM. Augiens. A 23 ad-are cernimus ... diem Domini (THIETM. chron. 8,6 iudicii). OTTO FRISING. gest. 2,24 -bat paschale festum. *al.* **2** *spectat ad obitum:* Ps. HIPPOCR. progn. B praef. cum Ypocras morti -ret. FORM. Marculfi 1,7 finem ad-antem ab hac luce migravit (EINH. Karol. 32 p. 36,3. *al.*). ARBEO Corb. 33 cumque exitus viri Dei ad-asset. THIETM. chron. 4,36 -ante iam carnis eius dissolucione. *al.*

II *translate:* **A** *similem esse – ähnlich sein:* BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 720,1 abbas ... similis Benedicto, quantum ... lutum ad-at auro. *v. et p. 820,44.* **B** *adaequare – gleichkommen:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 179,19 peregrinus -at girofalco in velocitate.

adi. **1. appropinquans,** -antis. *propinquus, coniunctus – nahestehend, verbunden:* TRAD. Teg. 210 (a. 1127/47) filiis Israel et universo populo ad-i Deo notificamus ([*cf. Vulg. psalm. 148,14*]. 219. 248).

2. appropinquatus, -a, -um. *instans – nahe bevorstehend:* MIRAC. Bert. 3 p. 510,48 gratulabundus pro -a pene consummatione ... operis.

***appropinquus,** -a, -um. *affinis – nahestehend, verwandt:* WOLPHER. Godeh. II prol. p. 197,46 quantum brutis *(sc. animalibus)* excellentiores, tantum racionabilibus sunt -iores *canes.*

appropio (adp-), -avi, -atum, -are. *script.:* abp-: *l. 47.* adp-: *l. 15.31.38.53.* apr-: SALIMB. chron. a. 1187 p. 5,21. -opr- *(var. l.): l. 22.44. struct. local.: dat.: passim. acc.: l. 17.18.29.* ad: *l. 19.25.27.*

I *proprie i. q. appropinquare, advenire, prope accedere – (heran)nahen, -kommen, sich nähern:* **A** *local.:* **1** *subi. anim.:* **a** *gener.:* VITA Emm. 36 p. 84ᵇ,9 prope non erat *mulier,* quia ad-are (adpropinquare ARBEO Emm. 36) non poterat. RUODLIEB I 123 metropoli. CHRON. Gladb. 6 (MG Script. IV p. 76ª,1) ultra terminum diocesis -erunt Molensium fines. THEOD. THEOL. Conr. 8 p. 219ᵇ,5 valvas. ROM. SALERN. annal. a. 1177 p. 452,39 cum ... ad papam -asset. CHRON. Reinh. a. 1195 p. 554,18 -are (appropriare *1*) ei *(corpori exanimi). al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *c. sensu adoriendi:* PAUL. DIAC. Lang. 3,1 gens -at ([adpropriat, appropriat, approperat, appropinquat *sim. var. l.*]. CHRON. Gladb. 7 [MGScript. IV p. 76ª,13] Ungarorum ... gente ... ad istas partes -ante). WIDUK. gest. 1,9 p. 12,23 cum gravi exercitu -ans terminis Thuringorum. *al.* **β** *c. sensu prorumpendi:* CHRON. Reinh. a. 1208 p. 575,6 ad penetrale regis -at. **γ** *c. sensu obrependi:* CHRON. Ved. p. 688,26 duo iuvenes quasi legationem ferentes regem -ant. EKKEH. IV. pict. Mog. 36 Satanas ... -at mulieri. **δ** *c. sensu reverenter adeundi:* PASS. Quint. 198 (MGPoet. IV p. 984) nisi ... ad-es venerando deos. SYLL. Sangall. 7,6 sacris. **ε** *c. sensu advehendi:* RHYTHM. 151,52,1 quidam ... homo nobis cum navi -at. **2** *subi. res:* BEDA temp. rat. 26,44 hoc *(luminare; sc. luna)* ... nobis -at. POETA Saxo 5,618 sol superis partibus -ans. EKKEH. IV. bened. II 183 -are botris sit nulla licentia tetris. **B** *temp.:* BEDA hist. eccl. 4,29 p. 274,7 quia dies sibi mortis vel vitae magis ... ad-ret introitus. ANNAL. Xant. a. 871 p. 30,29 sentiens tempora antichristi -are (HELM. chron. 59 p. 115,3). THIETM. chron. 3,19 -ante ... nocte.

II *translate:* **A 1** *imminere – (drohend) bevorstehen:* EPIST. ad Wrat. 9 de parvis maiora vobis -are timeatis. **2** *manere – in Aussicht stehen:* NIVARD. Ysengr. 1,1034 futuras divinans epulas -are (appropriare *BE*) sibi. **B** *se convertere – sich zuwenden: v. p. 776,68.* **C** *adaequare – gleichkommen:* VITA Serv. 8 p. 29,5 utriusque virtuti ... abp-bat (appropiabat *sim. var. l.*) Servatius. **D** *(a veritate) non multum abesse – (der Wahrheit) nahe kommen:* EKKEH. IV. bened. I 57,37 multi querebant, ... nulli prendebant, aliqui tamen -bant (gloss.: quantum velamine carnis poterant). **E** *promptum paratumque adesse – sich bereit erklären, bei der Sache sein:* TRAD. Frising. 394 (a. 818) omni intentione statim ad-vit (*cf.* 391) et vociferavit se ... hereditare. *v. et* approprio.

adi. **appropians,** -antis. *praeceps – schnell hereinbrechend:* RATHER. epist. 11 p. 59,29 non -s intempestivitas, sed proximans aevi afferre coeperat ... maturitas canos.

subst. **appropiatum,** -i *n. conveniens – das Gemäße:* ALBERT. M. animal. 4,88 quilibet modus animalis diligit omne sibi -um.

***appropriabilis,** -e. **1** *qui attribui vel ascribi potest – zuweisbar, zuschreibbar:* ALBERT. M. incarn. 3 p. 173,71sqq. donum gratuitum datur a Deo -e alicui personae, sicut donum sapientiae ... et scientiae sunt dona -ia filio *eqs.* sent. 1,5,9 p. 191ª,40 in nos ... transit dilectio essentialis -is spiritui sancto (1,10ᴮ,6 p. 320ᵇ,1.14.22). bon. 265 p. 152,89 secundum ... quod generaliter sumitur *sobrietas,* dicit actus plurium *virtutum,* -es tamen sobrietati. summ. theol. I 12,50,1 p. 515ª,24 sapientia ... essentialis est et -is et non propria. *ibid. al. v. et p. 819,21.25.820,9. subst. neutr.:* ALBERT. M. elench. 1,5,6 p. 636ᵇ,15 dialectica ... genus ... et -e ut proprium. **2** *qui transfundi potest – über-*

[Schneider]

tragbar: ALBERT. M. intellect. 1,1,7 p. 488ª,34 Abubacher et Averroes . . . intellectum universalem esse posuerunt nec -em nobis nisi per imaginationem et sensum.

***appropriabilitas,** -atis *f. facultas attributionem suscipiendi – Zuweisbarkeit:* ALBERT. M. incarn. 3 p. 174,20 missio per -em . . . doni manifestat personam, per effectum . . . doni manifestat essentiam.

appropriatio, -onis *f.* **1** *iur. i. q. actio in proprium tradendi, donatio (iure integrae proprietatis addito) – Übereignung, Schenkung (zu vollem Eigen):* CHART. Pomm. A I 490 (a. 1253) testes huius donationis et -is sunt . . . dominus Hermannus *eqs.* (CHART. ord. Teut. [Hass.] 243. *al.*). CHART. ord. Teut. (Hass.) 329 ad . . . gratiam in -e . . . bonorum prefatis viris . . . factam nos . . . induxit, quod *eqs.* **2** *philos. et natur.:* **a** *attributio, actio ascribendi (qualitatem quandam) – Zuweisung, Zuschreibung, Beilegung (einer bestimmten Eigenschaft):* ALBERT. M. incarn. 17 p. 188,7 per attributionem tamen loquendo et per -em conceptio de spiritu sancto est rationibus assignatis ex evangelio (sent. 1,10,3 p. 315ᵇ,4 non multiplicatur ratio verbi per -em: verbum . . . semper est appropriabile filio. *al.*). sent. 1,9,10 p. 288ᵇ,20 appropriatum . . . supponit proprium nec potest fieri -o nisi . . . praeexistente proprio (summ. theol. I 7,30,2 p. 309ᵇ,6 omnis . . . -o fit per convenientiam ad p. *al.*). 1,10ᴱ,6 p. 320ᵇ,9 operati -o non aequaliter convenit tribus, sed est . . . operatum appropriabile uni personae. eth. 6,2,11 p. 420ᵇ,6 propter -em et non propter proprietatem temperantiae attribuitur, quod sit salvativa prudentiae. miss. 1,3,23 p. 35ª,9 -o personae quoad sanctificationem. *ibid. al.* **b** *actio transfundendi, translatio – Übertragung:* ALBERT. M. somn. 3,1,11 p. 194ª,26 non nisi formam communem non appropriatam elicere potest *divinans* ex astris: -o autem est commixtionis et materiae et virtutum . . ., quae sunt in materia. metaph. 2,1,5 p. 121ª,32 (p. 96,7 G.) si movens primum distat per infinita, numquam fiet -o (-pia- G.) et cessabit omnis motus. *v. et p. 820,14.* **c** *qualitas attributa vel ascripta, proprietas – die zugewiesene oder beigelegte Eigenschaft, Eigentümlichkeit:* ALBERT. M. summ. theol. I 12,50ᵘᵗⁱ. de -bus divinis. praef. p. 511ª,10 quaeritur, qualiter horum trium *(sc. Patris, Filii, spiritus sancti)* sit -o. *qualitas translatione effecta – durch Übertragung bewirkte Eigenschaft:* ALBERT. M. animal. 3,59 hoc *(lumen solis)* autem, secundum quod stellis quasi quibusdam membris applicatur, diversas accipit -es.

***approprietas,** -atis *f. actio in proprium tradendi – Übereignung:* CHART. Otterb. 200 (a. 1276) pratum . . . assignabimus pleno iure proprietatis et consuetudinis -e.

***approprieto,** -are. *in proprium tradere – übereignen:* CHART. Carinth. V 17 (a. 1270) mansum . . . conventui -amus.

approprio (adp-), -avi, -atum, -are. *script.:* adp-: *l. 69. p. 818,22. adde* GERH. STED. annal. p. 217,35. apr-: *p. 820, 37.38.44.50. adde* CHART. Gosl. II 254. -obr-: CHART. Francof. 316 p. 157,30sq. *struct. local.: dat.: passim. acc.: p. 820,37.38.*

I *subest* proprius: **A** *iur.:* **1** *in proprium dare, (iure integrae proprietatis possidendum) tradere – übereignen, zu eigen geben:* TRAD. Frising. 1565ᵇ (post 1187) predium . . . per commutationem . . . sibi -tum vendidit. CHART. march. Misn. II 587 eam *(advocatiam)* . . . ęcclesię -vimus. CHART. ord. Teut. (Hass.) 15 mansos . . . cum omni integritate . . . possidendos liberaliter -amus (CHART. Mulh. Thur. 144 mansum . . . -vit pro quodam manso alio. 233. *al.*). CHART. Gosl. I 486 hospitale fratribus . . . -vi taliter, ut nullus . . . iurisditionem sibi usurparet. CHART. episc. Wirz. I 428 p. 500,7 decimam. CHART. Pomm. B 1159 p. 419,25 titulo donationis -vimus . . . conventui . . . villas. *saepe. assignare – anweisen:* CHART. Helv. arb. 38 p. 65,3 (a. 1234) -are episcopali mense . . . L libras monete. **2** *vindicare – beanspruchen:* CHART. Ital. Ficker 21 p. 27,42 (a. 918) fines per sacramenta . . . sibi ad-are. CHART. Basil. A I 221 p. 339,5 nec . . . aliquid iuris in eis *(hominibus)* sibi -et. CHART. Bern. II 486 p. 508,5 sine . . . consensu nostro predictorum *(hominum ligiorum)* fidelitates sibi -vit. *remissius:* ALBERT. STAD. Troil. 2,603 laudes alterius -are sibi. *proprium habere – als eigenen Besitz halten:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 291,5 qui *(homines)* habent villas, sed nulla animalia sibi -ant. **B** *philos.:* **1** *attribuere, ascribere – zuweisen, zuschreiben, beilegen:* ALBERT. M. bon. 193 p. 119,42sqq. firmitas . . . -atur fortitudini . . . et positio modi et mensurae -atur temperantiae (eth. 6,2,11 p. 420ᵇ,2). summ. theol. I 7,30,2 p. 309ᵇ,2 istud est primum, quod intelligi potest in processibus, qui fiunt a prima intelligentia agente; ergo non est appropriabile ad aliud, sed alia possunt ad ipsum -ari. 12,50,1 p. 512ª,15 voluntas . . . -anda est Patri *eqs. ibid. al.* **2** *transfundere, transferre – übertragen:* ALBERT. M. metaph. 2,1,5 p. 121ª,12 (p. 95,68 G.) si commune primum distat per infinita, numquam contingit fieri appropriationem (-pia- G.) usque ad propriam istius vel illius materiam, quia, quotcumque additis, non -bitur (-pia- G.), quod a proprietate istius distat per infinita. animal. 11,61 forma semper remanet communis, nisi sit aliquid eam -ans: quod autem -at eam, non est aliquid formae. **C** *natur. i. q. recipere, incorporare – aufnehmen, einverleiben:* ALBERT. M. animal. 6,65 *galea* post partum ipsorum *(pullorum)* -at (*p. 565ᵇ,21* δέχονται εἰς ἑαυτούς) eos iterum sibi. **D** *medic. i. q. addere, applicare – bei-, hinzugeben:* WILH. SALIC. chirurg. 1,67 p. 324ᶠ patiens purgetur cum pilulis foetidis . . . primo syrupo -to noto. **E** *usu vario:* **1** *committere – überlassen:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 186,4 diximus de venatione ad grues, quam -vimus girofalco. **2** *destinare – zuordnen:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 176,10 falcones sacros -vimus ad venationem aironum. **3** *conciliare – gewinnen:* ALBERT. M. pol. 7,15ᵐ p. 750ª,35 nulli . . . permisit *Theodorus* ante se inducere neque vilium hypocritarum tamquam -tis theatris (*p. 1336ᵇ,30* ὡς οἰκειουμένων τῶν θεατῶν). **4** *medial. i. q. proprium esse – charakteristisch sein:* NICOL. BIBER. carm. 690 (ed. Th. Fischer. 1870) rosa laudatur, quod ei rubor -atur.

II *subest* prope *(sc. per confusionem):* **A** *proprie i. q. appropinquare, appropiare – nahen, sich nähern:* ERCHEMB. CAS. hist. 58 Capuam -ans *(sive* apr- *codd.,* appropians *ed.).* 64 Teanum apropriantes *(cod.,* appropiantes *ed.).* RATHER. prael. 4,24 p. 276ᴮ praedicatoribus . . . non obaudierunt eius *(Dei)* -are cupientis *(cf. Vulg. gen. 26,16).* DIPL. Loth. III. 121ᵇ partibus illis. WILH. RUBRUQU. itin. p. 294,4 litori. *al. v. et p. 818,20.* **B** *translate i. q. similem esse – nahestehen, ähnlich sein:* ALBERT. M. veget. 4,137 aliud lignum quodlibet, quod -at (apropriat(ur), appropinquat *var. l.*) illi in proprietate. *v. et* appropio.

adi. **appropriatus,** -a, -um. **1** *spec.:* **a** *iur. i. q. integrae proprietatis iure pertinens – mit vollem Eigentumsrecht zugehörig:* GERH. STED. annal. p. 230,13 ut . . . ecclesiae iure perpetuo sit -um *praedium.* CHART. ord. Teut. (Hass.) 19 emancipavimus . . . eosdem *(curiales)* tradentes eos apr-os domui hospitalis. DIPL. Loth. III. 128 A¹ p. 220,3 (spur. s. XIII.ᵉˣ.) in silvis, montibus . . . ecclesie -is. **b** *philos. et natur. i. qui unius est, singularis, specialis – eigentümlich, charakteristisch, speziell:* ALBERT. M. sent. 1,31,2 p. 100ª,17 -um est alicui, quod semper convenit ei et non alii. animal. 1,104 unumquodque eorum *(modorum animalium)* habet formam essentialem sibi -am (*p. 490ᵇ,32* καθ' ἕκαστον αὐτῶν) sicut homo, leo (11,61 habere sanguine<m> est quaedam forma . . . substantialis non -a. *v. et p. 819,31).* 2,69 *(de alis)* hoc membrum est -um (*p. 503ᵇ,35* ἴδιον) volatili pennato. *ibid. al.* **2** *usu communi:* **a** *aptus, idoneus – passend, geeignet:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 64,24 si natura . . . membra formasset propter operationes, ad quas -a sunt. *al. accommodatus – geschaffen:* LUDOLF. summ. 3 p. 369,14 quedam . . . dictiones sunt quasi -e ad principia. *per errorem:* ALBERT. M. pol. 7,15ᵐ p. 750ª,39 talia spectacula -a *(cf. supra l. 30)* sunt theatris et 'primis auditibus', qui sunt iuvenum auditus. **b** *approbatus – anerkannt:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 174,26 alia *sedes* est, que -o vocabulo sedile seu seditorium nuncupatur.

subst. **1. approprians,** -antis *n. quod transfundit, vis transfundens – das Übertragende, die übertragende Kraft:*

[Schneider]

ALBERT. M. animal. 3,63 aliud est principium sensus et aliud sensus virtutem ... distinguens et -s; principium autem sensus ... est cor: -s autem et distinguens ... sensus est organa determinatorum sensuum. *v. et p. 820,17.*

2. appropriatum, -i *n.* **1** *quod attributum est, qualitas attributa vel ascripta – das Zugeschriebene, die zugewiesene oder beigelegte Eigenschaft:* ALBERT. M. incarn. 3 p. 173,32 quae *(incarnatio)* est unum de -is ... Filio. myst. theol. quaest. p. 815^{b},19sqq. prius est proprium quam -um; ... propria ... sunt occulta, -a vero manifesta (summ. theol. I 7,30,2 p. 309^{b},4sq. primum ... necesse est, quod sit p. et non -um; omne enim -um ante se ponit p. *al. v. et p. 819,21*). **2** *qualitas singularis – charakteristische Eigenschaft:* ALBERT. M. animal. 3,59 assimilatio *(sc. ad membra)* est determinatio ex universali forma cibi ad -um huic membro et illi.

adv. ***appropriate.** **1** *ratione attributionis, per attributionem (sc. qualitatis cuiusdam) – im Sinne der Beilegung, durch Zuweisung (einer bestimmten Eigenschaft):* ALBERT. M. incarn. 17 p. 188,37 licet Pater det Filium, tamen -e loquendo incarnatio non est de ipso. sent. 1,3,21 p. 121^{b},7 imago -e convenit Filio, qui est imago Patris. bon. 193 p. 119,40 dictum Bernardi non verificatur de iis, quae conveniunt virtuti proprie, sed de iis, quae conveniunt -e in conexione aliarum virtutum (summ. theol. I 14 praef. p. 573,4. *al.*). **2** *specialiter – speziell:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 13,17/18 p. 247,74 risus sibi *(homini)* inest -e ([proprietate *var. l.*]. *p. 673^{a},8* τὸ μόνον ... τῶν ζώων).

***approprior,** -ius. *aptior – geeigneter:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 7,26 debet fieri ligatura cum una alia -i parte, qua coniungitur corpori *columbi,* et non cum coxis.

approximatio (adp-), -onis *f.* *script.:* adp-: *l. 36.* apr-: *l. 36.*

I *de actione:* **A** *appropinquandi i. q. appropinquatio, accessus – Annäherung, das Herankommen, Hinzutreten:* **1** *gener.:* NICOL. I. epist. 51 p. 336,26 quidam ... etsi aproximare videntur ..., apr-o (adp- *C*) turbationem adducit *(cf. Vulg. Luc. 8,43sqq.).* ALBERT. AQUENS. hist. 9,52 p. 625^{B} equus ... nullius -is aut apprehensionis patiens. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 80,9 grues ... propter -em hominis versus eas non coadunant se. *ibid. al. in imag.:* EKKEB. SCHON. opusc. 4 p. 279,22 a tue *(sc. Christi)* divinitatis immediata -e totus caritate ignitus. *c. sensu adoriendi:* ALBERT. AQUENS. hist. 11,20 Turci comperta ... illius -e ... recesserunt. **2** *spec.:* **a** *philos.:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,2 p. 80,10 perfectio attenditur ... in immaterialibus penes -em (per comparationem *VT*) ad principium simplicissimum (*opp.* remotionem). **b** *alch.:* GEBER. summ. 2,13 p. 650 Saturni ... praeparatio multiplex adhibetur essentiae et Iovis ... secundum ipsorum multiplicis perfectioni -is aut elongationis ab ea gradum. **c** *medic.: v. l. 52.* **B** *admovendi i. q. adhibitio – Anwendung:* WILH. SALIC. chirurg. 1,1 p. 304^{H} timendo ... de -e cauterii propter -em maiorem aquae ad cerebrum. 5,9 p. 359^{C} per unicam -em ..., per plures -es.

II *de statu i. q. propinquitas – Nähe, Nahesein:* ALBERT. M. caus. univ. 2,5,18 p. 610^{b},19 necesse est, quod tria sint media: unum ... per aequidistantiam, duo ... per -em extremorum.

approximo (adp-), -avi, -atum, -are. *script.:* adp-: *p. 822,4.6.13.16. al.* apr-: *l. 35. struct. local.: dat.: passim.* ad: *l. 65. al.* versus: *l. 67.*

I *intrans.:* **A** *proprie i. q. appropinquare, advenire, prope accedere – (heran)nahen, -kommen, sich nähern:* **1** *local.:* **a** *subi. anim.:* **α** *gener.:* VITA Audom. 16 (MGMer. V p. 764,10) ad ... basilicam. VITA Norb. I 6 p. 675,33 villis. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 80,23 quando -atur ad iactandum *falconem.* 6 p. 235,23 secundum quod falco ... -verit versus eum, sic ipse -et anatibus. p. 238,32 collateraliter. *al. v. et l. 35.* **β** *c. colore quodam: c. sensu adoriendi:* BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,1 castris. *c. sensu appetendi:* LIUTG. Greg. 4 frequentius -are palatio ... et loqui cum regibus. *c. sensu reverenter adeundi:* UDALSC. Egin. 6 p. 435,10 cui *(sacramento)* ... quanta reverentia ... -bat *puella clauda. cf.* BERNOLD. CONST. libell. III 18 p. 82,5 non tamen divinis sacramentis tam temere -ant *paenitentes.* **b** *subi. res:* BARDO serm. p. 334,64 nubes soli ad-ant. URSO qual. 467 *siccitas* partes extremas facit mediis -are. **2** *temp.:* PAUL. DIAC. Lang. 6,55 rex ... morti ad-vit. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 68,16 -at iam estati *ver.* **B** *translate:* **1** *investigando accedere – forschend eindringen:* HELM. chron. prol. p. 1,18 arcanis *Dei* -are cupientes *scriptores.* **2** *pervenire – gelangen:* PETR. MUSAND. summ. p. 254,9 quibus *(sex rebus non naturalibus)* impossibile est corpus humanum non -are ad hoc, ut diu vivat. **3** *mereri – Anspruch haben:* WIPO prov. 12 *(in proverbio)* qui fidus est seniori, ad-at honori. (*sim.* TRANSL. Dion. Ratisb. 32 p. 368^{b},10). **4** *impers. i. q. convenire – entsprechen, gemäß sein:* CHART. Naumb. 264 p. 246,36 (a. 1168) racioni ad-at nos ... diligere (271 p. 254,32. CHART. archiep. Magd. 335 p. 438,25. *cf.* CHART. Naumb. 279 p. 262,27 iudicio racionis). CHART. archiep. Magd. 334 p. 436,22 debitum officii ... expostulat et iusticie -at, ut *eqs.* **5** **a** *philos. i. q. propinquum esse – nahestehen:* ALBERT. M. eth. 8,3,6 p. 547^{b},27sqq. magis -atur pater filio ...; genito enim magis -at (*p. 1161^{b},21* συνῳκείωται) id, quod est, a quo genitum est. p. 547^{b},43 generanti ... genitum per aliquid sui nihil -at (*p. 1161^{b},22* οἰκεῖον). p. 547^{b},48 caput plus -at capillo quam capillus capiti. *ibid. al.* **b** *natur. i. q. similem esse – ähnlich sein:* GEBER. summ. 1,34 plumbum ... dicunt multum in natura sua auro -are. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 127,32sq. qui *(girofalci)* vero -bunt hiis *(albis),* quanto plus -bunt, tanto laudabiliores erunt.

II *trans.:* **A** *proprie:* **1** *gener. i. q. admovere – heranbewegen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 217,23 manus, super quam sedet *falco,* -etur balneo. *refl. i. q. appropiare – sich nahen:* CHART. episc. Hild. I 62 p. 56,13 (a. 1019) quantis ... ritibus ... se Deo -verit ... Salemon. *medial. i. q. se adiungere – sich anschließen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 44,7 *(de avibus)* -ari societati propter sui defensionem. **2** *iur. i. q. ad iudicium adducere, educere – vor Gericht bringen, vorführen:* PAX Valenc. p. 606^{b},57 si vir -tus fuerit ab aliquo. **B** *translate:* **1** *medic. i. q. adhibere – anwenden:* THADD. FLORENT. cons. 184,5 curat *aqua vitae* egritudines ... exterius -ta. BRUNUS LONG. chirurg. 1,3 p. 107^{A} non est rectum, ut in eis *(vulneribus)* -etur aqua. **2** *natur. i. q. adunare – verbinden:* ALBERT. M. veget. 5,56 commixtio eius *(plantae)* proxima est elementis et materiae inter ea, quae -ta (eis *add. A,* complexionata *V*) sunt. *medial. i. q. adaptari – sich anpassen:* ALBERT. M. meteor. 3,4,17 p. 687^{a},16 colores ... ibi *(sc. in semiglobo rorationis)* generati ... -antur aeri intermixto roratione subtili et grossiori. **3** *philos. usu mediali i. q. coniunctum esse – sich verbunden fühlen: v. l. 21.*

adi. **approximans,** -antis. *vicinus, propinquus – nahestehend, verwandt:* GEBER. summ. 1,50 p. 588 cum ea *(destillatione)* ... subtiliores et ... ad naturam aqueitatis simplicis -es *(terrae partes)* magis elevari contingit.

***approximus** (adp-), -a, -um. *propinquus – nahe (befindlich):* FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 100,33 si iactabitur *falco* -iori loco versus gruem.

adv. ***approxime.** *in proximo – in nächster Nähe:* DIPL. Heinr. II. 143 p. 170,46 tradens ... mansos ... in ad-e iacentibus locis.

***appublico** (adp-), -are. *pronuntiare – öffentlich bekanntmachen:* FORM. Wisig. 25 ut post transitum suum apud gravitatem vestram eam *(voluntatem)* ad-rem.

appulo, -ere. **1** *(navem) appellere – landen:* HINCM. annal. a. 869 p. 106,24 *(abl. absol.)* -entibus (applicantibus *A*) ad ipsum castellum Sarracenis. **2** *advertere – hinwenden:* EPIST. var. II suppl. 7 p. 626,24 stilum -ere (appellere *T 1;* vel apponere *T 2 in marg.*) ad exarandum.

***appulsio,** -onis *f.* **1** **a** *actio propellendi – das (Aus-)Treiben:* CHART. Sind. 13 p. 120,18 (a. 1274) ordinamus ... de -e pecorum in augiam et prata. *v. et supra p. 783,28.* **b** *appulsus – das Anlegen, Landen:* ODO GLANN. Maur. 30 hoc ... contigit in littore scilicet -is piscatorum. **2** *pulsatio –*

[Schneider]

das (An-)Klopfen: VITA Annon. I 2,1 p. 484ª,62 ad primam digitorum eius *(pontificis)* -em resiliente repagulo *capsulae* sonitus [illegible] exortus est.

***appulso** (adp-), -are. **1** *pulsare – anklopfen:* EPIST. Worm. I 41 pauperes . . . pietatis tuę ianuam . . . -ant. **2** *incitare – antreiben:* RHYTHM. 149,30 dulcedo . . . adpulsans plus quasi malleus instat.

appulsus, -us *m.* **1** *offensio – das Anstoßen:* REGINO harm. inst. 17 p. 245ᵇ omnis . . . sermo his novem rebus formatur: primo -u quatuor dentium *eqs. (cf. Mart. Cap. 3,261).* **2** *concitatio motus sonum efficientis – Erregung der den Ton hervorbringenden Schwingung:* HUCBALD. harm. inst. p. 105ᵇ,31 nec possibilitas humani -us hic accommoda erit, ut in tam longe distantibus vocibus uno quasi ictu tam facile e summo ad infima reflectatur (*sim.* BERNO ton. prol. 2 p. 64ᵇ,29). *Schneider*

apra, -ae *f. sus fera – Bache (Sus scrofa L.): v. p. 733,35.*

aprasion *v.* prasion.

***apraximeron** (aprox-) *subst.* (*cf.* ἀπραξία, μέρος) *defectus potentiae generandi – Impotenz:* GLOSS. Salern. p. 13, 34 aproximeron est genitalium partium inoperatio (*sim.* TRACT. de aegr. cur. p. 327,25. *cf.* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 368ᴮ *zingiber* valet contra apraxim eorum, id est contra inoperationem illarum partium).

aprehendo *sim. v.* apprehendo.

***apresento** *v.* *appraesento.

***apresso** *v.* 1. *appresso. ***apresto** *v.* *appraesto.

*?****apricantia** *subst.* (*orig. inc., nisi cohaeret c.* apricari) *colles, saxa – Erhebungen, Klippen:* ALBERT. M. caus. element. 1,2,6 p. 612ᵇ,38 ex . . . collibus, qui sunt intra mare, qui colles -a vocantur, et apud Graecos dicuntur scyllae.

apricitas, -atis *f.* **1** *situs soli expositus – sonnige Lage:* ADREV. Bened. praef. opacitate . . . nemorum, collium -e. **2** *calor – Wärme:* EINH. Marc. et Petr. I 1,14 aeris tam . . . iucunda tranquillitas, ut veris temperiem -e blanda praecederet. *v. et* *aprilax.

apricor, -ari. *in imag. i. q. conquiescere – ruhen:* EPIST. Hann. 62 p. 110,23 ne librum hunc otiari et velut -ari apud vos sinatis.

apricus, -a, -um. *metr.:* ăpr-: *l. 44sq. 49. 52.* āpr-: *l. 47.* **1** *soli expositus – besonnt:* HRABAN. univ. 13,15 p. 372ᴮ *(alleg.)* amoena . . . et -a loca species virtutum possunt designare. *sub sole exsistens – in der Sonne lebend:* ERMOLD. Ludow. 1,302 ales -a. **2** *tepefaciens, protegens – wärmend, schützend:* ALDH. virg. II 784 fruitur foliis pro -o tegmine pepli. CARM. Aldh. 1,171 genestarum -a . . . velamina pelluntur parietibus. WANDALB. mens. 255 poma carpere et -is . . . componere tectis. **3** a *vernus – im Frühling stattfindend:* LAMB. LEOD. Matth. I 676 ut -a venerit insicio. b *aestivus – sommerlich:* GLOSS. IV 112,27 St.-S. -us calor . . . sumerhizza. 131,5. 196,23. **4** *meridianus – Mittags-:* MARC. VALER. buc. 1,93 cernis, ut ardorem crescens obducat -um Phebus.

***aprificatio** *v.* *aptificatio.

*?****aprifulsus** *subst. (orig. inc., ni corruptum ex* acrifolium; *aliter E. Steinmeyer ad l. 59) ilex – Stechpalme (Ilex aquifolium L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 987sq.):* GLOSS. III 294,44 St.-S. apifusus h(erba) washolant. 478,12 -us holent.

***aprilax** *m. (corruptum ex* apricitas, *cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz VI p. 84ª) calor – Wärme:* ABBO SANGERM. bell. 3,77 aulea ne angustent animam sceleris, sed -x (gloss.: calor) alluat ęthereus.

Aprilis, -is *m. vel rarius* **Aprillius,** -i *m. script.:* Abr-: DIPL. Merov. I 71. Aper-: *p. 824,9. adde* CHART. Sangall. A 414 p. 35,12. -rel-: CHART. Rhen. med. I 42 p. 48,27.39. CHART. Rhen. inf. I 38. DIPL. Karoli III. 23 p. 39,25. 25 p. 43,10. *v. et p. 824,1.5. metr.:* Āpr-: *p. 824,3.* Apr-: *p. 824,8sqq. interdum adi., e. g. l. 72. p. 824,3.5.*

quartus anni mensis – April: COMPUT. cod. Bern. 3 quia . . . VIII kl. -ius factus mundus traditur. *ibid.:* Marcius et -ius. BEDA hist. eccl. 2,14 p. 114,3 pridie iduum -ium. WILLIB. Bonif. 5 p. 21,25 Nisan mensis, qui est -elis. EINH. Karol. 29 p. 33,22 -em Ostarmanoth . . . appellavit. WALAHFR. carm. 42,17 -es . . . kalendas. 89,1,1 bissenis, -is, habes vernale kalendis par spatium noctis . . . et diei. CHART. Sangall. A 299 in nonas -elis. 325 p. 300,17 in mense -io (ANNAL. Fuld. II a. 841 p. 31,33. OTTO FRISING. gest. 1,64 p. 90,20 m. -i). WANDALB. martyr. 178 purpureo quem flore sibi ver sancit -em. mens. p. 607 de -i. EKKEH. IV. carm. var. II 6,1 euphonię senis Aperilis in arte kalendis Notker conticuit. NIVARD. Ysengr. 5,193 undecies denis plures barbę eius -es impendent. HILDEG. caus. 4 p. 191,9 in -i. *saepe.*

aprimia *v.* aprunum.

aprinus, -a, -um. **1** *adi.: ad aprum pertinens – Eber-* (*cf.* GLOSS. III 368,35 St.-S. -a eueren): MAPPAE CLAVIC. 33 -o dente literas perfrica. WALTHARIUS 1436 carnem vitabis -am (DIAETA Theod. 70). ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1072ᶜ -ae spadulae. **2** *subst. fem.: caro aprina – Schwarzwildbret:* BERNH. PROV. comm. 11,1 p. 318,29 ursina, -a, iuvencula, passeres comesti prosunt paraliticis. *v. et* aprugnus.

***aprioratus,** -a, -um. (prior) *praeveniens, repentinus – zuvorkommend, überraschend:* CHRON. Sigeb. auct. a. 1203 (MGScript. VI p. 474,48) -i Franci inopinata audacia . . . urbem impellunt.

***aprisio** (adp-), -onis *f.* (apprehensio) **1** *occupatio terrae per exstirpationem effecta, captura – Besitznahme durch Rodung, Bifang (cf. E. Rodon Binué, El lenguaje tecnico del feudalismo. 1957. p. 26):* DIPL. Karoli M. 179 concedimus ei . . ., quantum ille . . . occupaverit vel -e fecerit cum homines suos. CAPIT. reg. Franc. 76 p. 169,34 quod per triginta annos abuerint per -em, quieti possideant. **2** *meton. i. q. terra per exstirpationem occupata – durch Rodung in Besitz genommenes Neuland:* CAPIT. reg. Franc. 132,3 in portione sua, quam ad-em vocant.

***apriso** *v.* 1. *appresso. **aprobo** *sim. v.* approbo.

***aprolensis** *v.* *proeleusis. **apropima** *v.* aprunum.

aprop(r)io *v.* approp(r)io.

***aprosegoria** (-oterig-, -sig-), -ae *f.* (ἀπροσηγορία) *resalutationis omissio – Nichterwidern des Grußes:* ALBERT. M. eth. 8,1,5 p. 526ª,23sq. quod multas amicitias aproterigoria (*p. 1157ᵇ,13* ἀπροσηγορία) dissolvit; aproterigoria autem dicitur irresalutatio et irreappellatio *eqs.* (*sim.* miss. 3,3,3 p. 83ᵇ,39 -igoria. summ. theol. II 4,14,4,2 p. 201ª,32).

aprostonos *v.* opisthotonus. **aprotanum** *v.* abrotanum.

***aproterigoria** *v.* *aprosegoria.

***aproximeron** *v.* *apraximeron.

aprugnus, -a, -um. *ad aprum pertinens – Eber-:* GLOSS. IV 219,6 St.-S. -us eberiner. *v. et* aprinus.

aprunum, -i *n. (orig. inc.) melimelum – Honigapfel (Pirus Malus mitis L., cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 145):* ALPHITA II p. 12,5 apropima vel aprimia (*cf. Diosc. lat. 1 p. 99,7* apruma), id est melimela, solvunt ventris ardorem *eqs. v. ThLL. s. v.* aprugnus.

apsinthium *v.* 1. absinthium.

apsis *v.* absis. ***apsoxitus** *v.* *absacitus.

***apsus** *v.* *absus. **apsyctos** *v.* absictus.

1. aptabilis, -e. *script.* abt-: *l. 65.*

1 *qui accommodari potest – anpaßbar:* AEG. ZAM. mus. 13 p. 387ª primus tonus est mobilis et habilis et ad omnes secundum affectus -is. **2** *idoneus, utilis – geeignet, brauchbar, fähig:* a *de rebus:* MILO carm. 1,6,2,15 carmen . . . ostendunt vanum nullisque -e lucris. HONOR. AUGUST. spec. p. 944ᶜ lignum ad crucem. p. 1019ᶜ aedificio Dei -es *lapides.* b *de hominibus:* DIPL. Ludow. Germ. 48 si talis *frater* . . . abt-is et idoneus tam in moribus quam in scientia . . . invenitur (58).

2. aptabilis *v.* optabilis.

***aptamentum,** -i *n. involucrum, formella – Hülle, Form:* TRACT. de aegr. cur. p. 135,15 pones ea *(sc. psilliticum, triferam)* in pasta involuta prius in aliquo -o, ne possit per pastam diffluere dissoluta a calore.

aptarium *v.* apiarium. **aptaticus** *v.* heptateuchus.

[Payr]

aptatio (-cio), -onis *f.* I *de actione:* A *proprie:* 1 *accommodatio – Anpassung:* Rup. Tuit. off. 1,22 casula ... -e manuum, quae extensionem manuum crucifixi Domini apte depingit, in anteriorem et posteriorem partem quodammodo dividitur. 2 *actio apte collocandi – das Richtig-Lagern, Richtig-Stellen:* Brunus Long. chirurg. 1,3 p. 106[G] Galenus sanavit magnum vulnus ... solum cum -e figurę, quod est, quia aptavit profundum superius et orificium inferius *eqs.* Albert. M. animal. 7,51 dentium inaequalitas linguae et maxillarum impedit -em. B *translate:* 1 *attributio – Verleihung:* Hrotsv. Mar. 634 postquam fuit ergo repleta ... circumcisio Christi nominis atque sui fulgens -o. 2 *adhibitio, operatio – Anwendung, Wirkung:* Dipl. Karoli M. 295 p. 441,44 (spur. s. XII.) locum, qui Aquis ab aquarum calidarum -e traxit vocabulum. *alch.:* Plato Tiburt. tab. 1 p. 491,6 Hermetem ... tractasse ... solis -em ex libro Galieni. p. 492,10 sunt nate res omnes ab hac re una -e. 3 p. 494,12 alchimie operis -em. *ibid. al.*

II *de statu i. q. apparatus – Vorrichtung:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 71,14 modi ... mergonum habent rostrum cum -e, qua iuvantur in piscatione.

aptator (-ur), -oris *m.* 1 *dispositor – Ordner:* Albert. M. eccl. hier. 3,30 p. 630[b],27 Graecus ἁρμοστὴν *(PG 3,445[B])* habet, quod aptius compaginatorem seu dispositorem vel -em dicere possumus. *v. et* *adaptator. 2 *auctor – Urheber, Stifter:* Chron. Fred. 3,1 pacis -ur caelebris, nullius avariciae sectatur.

***aptificatio** (apri-), -onis *f. consensus – Einverständnis:* Dipl. Merov. I 94 p. 84,24 quod ipsa villa ... abbati ... vindedisit et iuxta sui apr-e *(sic?)* precio exinde recepisit.

aptifico, -avi, -atum, -are. *script.* abt-: *l. 48.*

1 *gener.:* a *congruenter collocare – richtig anbringen:* Vita Ger. Bron. 4 p. 657,28 quomodo quaeque inibi *(sc. in oratorio)* oporteret -ari. b *idoneum reddere, praeparare – geeignet machen, vorbereiten:* Arnulf. delic. 393 ante diem belli solet alipes -ari. Ekkeb. Schon. cath. 9,9 *Deus* in ea purgatione eos *(bonos)* locat, in qua ad futuram gloriam eos -at. Epist. Hildeg. 6 p. 340,14 animae ... ad receptaculum ipsius claritatis -antur. c *exstruere, parare – errichten, bereiten (in imag.):* Heiric. Germ. I 27 ut ... sapientia ... -are domum dilecto in pectore posset. Vita Aldeg. I 4 (MGMer. VI p. 87,21) *Deus* auxilium suae dilectae virgini ..., geminatum donum sibi ex una lucida massa -vit (ampl- *var. l.*). 2 *iur. (cf. A. Uddholm, Formulae Marculfi. 1953. p. 160):* a *subi. homines i. q. conveniens iudicare, convenire, consentire – für richtig halten, übereinkommen, einverstanden sein, (gemeinsam) festlegen:* Form. extrav. 1,8 sic inter⟨venientes⟩ boni ominibus inter medio in ambus partis ab-verunt, ad ... concordia fuissent revocati. Form. Dion. 25 sic consideraverunt sacerdotes nostri et nos omnes ita -vimus. Dipl. Karoli M. 130 p. 181,2 viris venerabilibus ita -antibus. Capit. reg. Franc. 27 p. 71,15 omnes ... consenserunt et -verunt, ut *eqs. al. refl.:* Form. Andec. 30 ut, quamdiu ipsi illi se -vit, ipsas vinias ... habere debiat. Form. Sal. Merk. 10 ille non perdit, qui se -ante ex pretio in conpensu recipit. b *subi. res vel impers. i. q. conveniens esse vel videri, placere – richtig, angemessen sein oder scheinen: pass.:* Form. Sal. Merk. 12 quod pretium mihi bene conplacuit vel -tum fuit (Form. Turon. add. 2). Form. Sal. Bign. 20 iuxta quod nobis -tum vel conventum fuit. *al. act.:* Form. Marculfi 2,27 iusta quod mihi -vit, taliter inter nos convenit. Form. Pith. B p. 659,11 sicut inter nos bene complacuit et -vit (Form. Sal. Merk. 11 quod pretium mihi c. vel -vit. *al.*). Cod. Lauresh. 233 accepi a vobis pretium, iuxta quod nobis placuit atque -vit. *al.*

***aptis(c)o**, -are. *convenire – übereinkommen:* Form. Pith. B p. 654,14 taliter placuit ... apud parentes nostros communis ab utrasque partes -scantes (-santes *D*), ut *eqs.*

***aptitudinaliter** *adv. potentialiter – der Möglichkeit nach:* Albert. M. summ. theol. I 6,25,1 p. 205[b],46 incomplexa ... veritatis modo non designantur actualiter, quamvis -r enuntiari possint *eqs.* p. 206[a],1 -r vera sunt.

aptitudo, -inis *f.* I *de accommodatione:* A *proprie i. q. conformitas, iunctura – Anpassung, Verbindung:* 1 *strictius:* Rup. Tuit. off. 9,6 p. 255[c] ut Christo tanquam corpus consona membrorum -e cohaereamus. 2 *latius:* Guido Aret. micr. 13,4sq. ex quarum *(neumarum)* -e ita modum cantionis agnoscimus, sicut saepe ex -e corporis, quae cuius sit tunica, reperimus. Ioh. Afflig. mus. 11,5 tenoribus, videlicet tonorum -bus. *formula – Psalmformel:* Ioh. Afflig. mus. 11,26 *cantiunculas* etiam -es sive formulas modorum appellare possumus. B *translate:* 1 *satisfactio – Entsprechung, Erfüllung:* Epist. Hann. 36 p. 77,15 tuo studio ut -em inquirerem. Const. III 95 votis ... successiva processuum -o non affuit. 2 *consensus – Einverständnis:* Chart. Meckl. 1206 p. 396,21 (a. 1270/71) cum amicis suis caute cecidit in -em. 3 *institutio – Einrichtung:* Chron. Bened. II 3 ecclesia est ... preter ceteras cenobialis cautele -es ab introitu mulierum ... alienata.

II *de conditione, indole:* A *opportunitas – günstige Lage, Gelegenheit:* Chart. Rhen. inf. I 301 p. 197,37 (a. 1126) de -e loci. Helm. chron. 53 p. 104,10 viros ..., qui specularentur -em montis. 90 p. 175,28 locus munitior et omni prorsus -e commodior. *remissius:* Carm. Bur. B 169,3,4 furabar vi nocturne -is oris basia. B *dispositio, potentia, habilitas – Eignung, Hinordnung, Anlage, Fähigkeit:* 1 *philos. et natur.:* Nicol. anat. 38 'pars animalis' potest notare actum vel -em *eqs.* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 120,21 hoc totum opinamur accidere ex motu superiorum et diversis -bus materie. Albert. M. bon. 10 p. 7,7 substantiale est ei *(bono)* appeti secundum -em, licet non secundum actum. 487 p. 254,50 *docilitas* potius sonat in -em quandam ingenii quam in habitum aliquem virtutis. sent. 1,13,1 p. 370[a],27sq. *filius* non ponit -em ad hoc, quod donetur ..., sed -em ad hoc, quod sibi impendatur *eqs.* animal. 3,157 in qua *(materia)* est forma per -em et incoationem, sed non per efficiendi potestatem. *al.* 2 *usu communi:* Wolbero cant. 2 p. 1107[D] secundum illorum *(sanctorum)* -em ... per inspirationem suam venire afferetur *spiritus sanctus.* Helm. chron. 80 p. 151,2 quam *(electionem)* perfecisset ... -o personae. Ryccard. chron. a. 1216 p. 76[a],19 (epist. papae) cum ... operandi vigeat cordis -o. Frid. II. Imp. art. ven. prol. p. 5,17 illa quadrupedia non habent tantam -em fugiendi. Urban. IV. registr. 594 p. 588,30 principum ... -e ad hoc et promptitudine ... pensatis. *al.* C *meton. i. q. apparatus – Vorrichtung:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 71,21 rostrum habet suam -em capiendum ... pisces.

1. apto, -avi, -atum, -are. *script.:* abt-: *p. 827, 45. 828, 2. 7.* opt- *(var. l.):* Transl. Marci in Aug. 3.

I *de actione accommodandi:* A *proprie:* 1 *strictius:* a *applicare, convenienter apponere – an-, auflegen, passend anfügen:* Walahfr. Gall. 1,34 quicumque ... laborantes ... quippiam cerae ... locis, quae huiusmodi tenebantur incommodis, -verunt. Theoph. sched. 3,20 cum ... fuerint ... suis manubriis -ti *ferri fossorii.* 3,52 partem maioris fili -bis cum forcipe ... circa oram auris. *al.* Brunus Long. chirurg. 1,3 p. 106[G] -etur ligatura vehementior apud vulneris profunditatem. *al. remissius:* Poeta Saxo 4,329 nunc cytharis David digitos ..., nunc capulis -are manus armisque solebat. *in imag.:* Walahfr. Gall. prol. p. 281,3 grande onus humeris -vi debilibus. b *apte collocare – passend anbringen, aufstellen:* Cand. Fuld. Eigil. I 24 p. 233,11 sarcofagum vero in locum monumenti -vit (*cf.* Eberw. Magner. 53). c *porrigere – darreichen:* Carm. imag. 12,1,6 -at et hic *(angelus)* ensem *regi.* 2 *latius i. q. addere – hinzufügen:* Liutg. Greg. 12 p. 77,1 in conclusione praedicationis suae annectere voluit et -are, quod dictum est *eqs.* Epist. var. II 34 p. 359,5 glosas vestras ... operi meo -vi. Carm. Sangall. II 6,5,3,3 eradere, quod superest, et ... -are, quae desunt. Regino chron. a. 91 annus, qui hoc in loco -atur. *al.* B *translate:* 1 *adhibere, usurpare – an-, verwenden:* Epist. var. II 6 p. 307,29 *versus* in quisbusdam responsoriis a nostris ... cantoribus inconvenienter -bantur. Walahfr. Gall. 2,40 rusticus ... cerae particulam suis -andam usibus ab altari ... diripuit

[Payr]

(CHART. Lux. I 88 p. 83,31 si ... magistri propriis vel alienis u. ... ex his quicquam -verint. *al.*). WILH. SALIC. chirurg. praef. p. 303[A] ille est melior medicus, qui melius novit -are vel contrahere, quod docetur in universali, ad particulare. *al.*

2 *conferre, tribuere – geben, verleihen:* **a** *gener.:* FORM. Augiens. A 18 res suas ad sustentationem servorum Dei ... -are (*cf.* COD. Lauresh. 53 p. 336,9 ut ... aliquid ... sanctę congregationi in usum -rem). TRANSL. Viti 4 p. 34,18 ut ... locum sanctificaret *episcopus* ... nomenque, ut Corbeya vocaretur, -ret (WIPO gest. 9 p. 32,1 regium n. ... sibi -vit. *al.*). DIPL. Merov. I 8 p. 12,8 (spur. s. XI.) ut ecclesia ... famulantibus ... Dei -etur. **b** *c. colore quodam:* **α** *committere, tradere – überlassen, anvertrauen:* ALDH. virg. II 2758 frustra virginitas laudem rumoribus -at. WANDALB. mens. 130 classem ... ventis -are secundis. RHYTHM. 149,9 cogito ... -are carmine plectro, sermone tandem vel tenui acta narrare Eligii (*sim.* 149,4). VITA Meginr. 2 cum iam eam attigisset aetatem, qua -ari possit literarum studiis. **β** *adiudicare – überantworten:* WANDALB. creat. mund. 254 facta luci -anda vel umbris. HROTSV. Cal. 9,33 *Deus* unumquemque ... praemiis suppliciisve -bit. **γ** *subministrare – verschaffen:* HEINR. TEG. Quir. p. 344,10 quorum *(comitum)* posterior priori advocatiam coram rege -arat. **δ** *refl. et medial. i. q. se dedere, se convertere – sich widmen, sich zuwenden:* WALTHARIUS 998 nec dubitat princeps tali se -are labori. CARM. Sangall. I 5,10 iam celsus festis in terra -are coactis ac requiem caeli da scandere. **3** *aequare – angleichen:* **a** *attribuere – zuordnen:* BEDA temp. rat. 55,28 singulis his *(articulis)* singulos -antes annos. *medial. i. q. respondere – entsprechen:* CAND. FULD. Eigil. II 21,30 octonae ... columnae tot ... beatitudinibus -antur. **b** *comparare – vergleichen:* AMALAR. cod. expos. II 10,6 *diaconi* bene martyrum choro -ari possunt. **c** *medial. i. q. congruere – übereinstimmen:* AUREL. REOM. mus. 10 p. 43[a],4 extollitur ... vox in sublime, ut capiti possit -ari introitus. **d** *refl. i. q. aemulari – nacheifern:* EIGIL Sturm. 14 ad omnia, quae eis dicta ... fuerant, sanctorum exemplis semetipsos toto adnisu -are. **e** *iur. i. q. approbare – anerkennen:* LEX Raet. Cur. 11,10 si ipsum iudicium -are noluerint.

II *de actione (convenienter) parandi:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *praeparare – (vor)bereiten, herrichten:* MAPPAE CLAVIC. 290 fricabis angulos, quos prius -are nequivisti in lamina. WALDR. carm. 3,62 cultro menbranas ad libros presulis -ans pumice corrodo *eqs.* ECBASIS capt. 645 piscibus -andis. AMARC. serm. 1,388 tabulam ... abta. OTTO FRISING. gest. 1,34 p. 53,13 -tis ... triremibus. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 158,26 ungues -are (*cf.* 3 p. 46,5 sit grus -ta de unguibus, oculis et rostro). COD. Wang. Trident. 206 p. 408,13 coperire et -are et reparare ipsam turrim. *al.* *c. abl. i. q. instruere, ornare – ausstatten, schmücken:* GESTA Vird. cont. I 11 p. 49,51 auro ... -vit duas *cappas*. LAMB. TUIT. Herib. 2,4 p. 1247,47 eiusmodi vestibus singuli *episcopi et abbates* -bantur. CHART. civ. Magd. 82 p. 40,37 ut domum illam *(concrematam)* ... burgenses propriis expensis ac novis edificiis recuperarent et -rent *eqs.* **b** *congruenter parare, conformare – entsprechend oder in angemessener Weise bilden, gegenüberstellen:* WALAHFR. Wett. 538 operi tanto veracem -are staturam aut decus excellens veris disponere verbis. THEOPH. sched. 3,60 p. 257,18 -bis unicuique apostolo convenientem prophetam. STATUT. ord. Teut. p. 39,5 ut ita ... decenter -entur fratrum indumenta..., quatenus pro diversitate personarum *eqs.* *remissius:* GERB. epist. math. I 5 p. 31,4 ad quem *(numerum)* -etur sesqualtera ... proportio. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 45,9 (ed. F.-J. Schmale. 1961) responsionem. **2** *latius:* **a** *conficere, instituere, exstruere – herstellen, einrichten, errichten:* CHRON. Fred. praef. p. 123,20 de hisdem libris breviatem (brevitate *var. l.*) ... -are presumsi. EPIST. Aldh. 2 p. 497,2 una eademque littera comparis linearum tramitibus -ta. WANDALB. mens. 26 domibus classique -are secures. 352 lentandis *avibus* ... pedicas -are. DIPL. Otton. II. 88 forum et monetam ... -are et facere. DIPL. Heinr. II. 231 cum omnibus utensilibus, quę ibi inveniri vel -ari possunt. LEO MARS. chron. 2,25 basilicam. *al.* **b** *confingere – ersinnen:* SISEB. Desid. 4 talia fraudis documenta fraudator abtavit (*cf.* 9). **B** *translate:* **1** *strictius:* **a** *idoneum reddere – geeignet, fähig machen:* HELM. chron. 65 p. 123,8 ceteris retentis, quos servicio robustior -verat etas. CARM. Bur. B 61,1[a],2 siquem Pieridum ditavit contio, nulli Teiorum -etur otio. **b** *assuefacere – abrichten:* GUIC. (?) bers. 2 abtare braccetum ad sanguinem. **c** *se parare – sich anschicken: intrans.:* TIT. metr. III 7,76 talia de sacris -bat dicere verbis. *refl.:* VITA Bonif. II 12 p. 104,13 dum se -vit *piscator* extendere lina. **2** *latius i. q. reddere – machen:* VITA Arnulfi 3 *Arnulfum* regis ministerio dignum -vit. DIPL. Ludow. Inf. 76 *fideles* in nostro promtiores credimus -ari obsequio. OTLOH. doctr. 39 p. 294[B] non homo, non aurum poterit -are beatum.

adi. **aptatus,** -a, -um. **1** *de rebus:* **a** *idoneus – geeignet:* ALBERT. M. animal. 1,612 quia tunc sanguis -us est, qui vadat ad membra. **b** *destinatus – bestimmt:* DIPL. Conr. I. 10 locis divinis cultibus -is. BERTH. ZWIF. chron. 40 p. 266,27 mappulae vel fanones ceteris maiores ad epistolas legendas -ae. **2** *de hominibus i. q. dignus – würdig:* CHRON. Merseb. 4 p. 173,13 quovis honore erat -us.

2. apto *v.* opto.

aptotos, -on. (ἄπτωτος) *indeclinabilis – undeklinierbar:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 82,18 ea nomina, quae non sunt -a *(ex Don. gramm. IV 378,4)*, id est..., quae integram habent declinationem. EUGEN. VULG. syll. 30,5 unum est -on, quod est 'in calce' i. in fine.

aptus, -a, -um. *script.* abt-: *l. 32.*

I *accommodatus – angepaßt:* **A** *proprie:* BEDA hist. eccl. 4,19 p. 246,24 -um corpori virginis sarcofagum inventum est. *remissius i. q. repositus – hingelegt:* AMARC. serm. 3,313 *(abl. absol.)* ad nidum pullis villosis unguibus abtis. **B** *translate:* **1** *congruus, conveniens – entsprechend:* **a** *gener.:* AGIUS vita Hath. 24 psalmos decessioni eius -issimos. RUOTG. Brun. 5 p. 6,24 locum ... tam lucidissimo -um speculo *(sc. Brunoni)*. HROTSV. Pafn. 3,10 pretium piacli -um esse ad opus beneficii. THIETM. chron. 4,75 p. 218,18 *voluntati bonae* vires -as suggerere. *al.* *subst. neutr.:* WOLFHER. Godeh. I 30 p. 189,38 pluribus -is ineptis congestis. **b** *c. colore quodam:* **α** *dignus – würdig:* HROTSV. gest. 122 Liudulfum, tantis genitoribus -um. **β** *efficax – wirksam:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3, 183 fessis rebus -am ... promitte medelam. GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 394,31 morbis vitiorum -issima fomenta emendationum opposuit. **γ** *comparatus – relativ:* ABSAL. serm. 22 p. 133[B] plenitudo ... -a est, quae replet secundum rei congruentiam *eqs.* **2** *acceptus, gratus – angenehm, wohlgefällig, recht:* **a** *de rebus:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,10 locum menti suae -um investigare (Willib. 4 p. 94,33). PAUL. DIAC. carm. 6,134 sint, precor, -a tibi *poemata*. TRAD. Frising. 679 accepit a ... episcopo unam colonicam sibi -am. *iur. i. q. ratus – verbindlich:* FORM. Senon. I 13 quicquid exinde aegeris ..., apud me in omnibus ... ratum et -um atque transactum ... esse cognuscas. **b** *de hominibus:* PAUL. DIAC. carm. 6,109 o nimis -e Deo. WALAHFR. (?) carm. 50,2,2 inclyte, salve, quem nobis -um facit experientia rerum. DIPL. Ludow. Inf. 44 infra regiam curtem illis -um querant *episcopum*. *al.* **3** *decens, commodus – angemessen, gehörig, passend:* WETT. Gall. 30 p. 274,32 vexillum crucis cum omnibus exsequiis -is tollebatur. WALAHFR. carm. 63,7 vestra pax ut pace cunctos firmet -a subditos. DIPL. Karlom. (II.) 15 -am utilemque complationem *(sic)* facere. CHART. Lux. I 173 p. 235,4 liberam et -am potestatem tenendi. DIPL. Otton. III. 189 benivolentia qua scimus et possumus -issima. LIBELL. de Willig. 1 p. 744,15 vices temporum -as apte servabat. *al.* *c. inf.:* WIPO gest. prol. p. 4,22 rerum ... memoriam litterarum vinculis connectere ... -um et conveniens esse putavi.

II *apparatus – zugerichtet:* **A** *strictius:* **1** *paratus – bereit:* HUGEB. Wynneb. 4 p. 109,29 prophetarum vaticinios ... manu -os habere solet. LIBELL. de conv. Baiuv. 13 -a fuit ecclesia consecrandi. **2** *instructus, ornatus – versehen, geschmückt:* PAUL. DIAC. carm. 1,14 -a est ... foliis mirtea virga

[Payr]

suis. STATUT. ord. Teut. p. 106,27 balistas -as pedibus ad trahendum. 3 *?constitutus – ?eingesetzt:* CARM. de Lamb. 206 ut reddatur eis Landberti gratia sancti, pastoris prisci sub eorum vocibus -i *(v. notam ed.).* **B** *latius i. q. idoneus, utilis, habilis, opportunus, capax – geeignet, nützlich, brauchbar, günstig, fähig:* **1** *gener.:* **a** *de rebus:* **α** *c. dat.:* COD. Lauresh. 3680 (s. VIII./IX.) serviles hube ... nullo usui -ę. WETT. Gall. 2 p. 258,31 officina habitationi -a. NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 47,16 bellicis rebus ... -ior habitus. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 19,11 *divina essentia* nec diffinitioni nec divisioni ... -a est. *al.* **β** *c. praep.:* ad: EIGIL Sturm. 4 -um ... servis Dei ad inhabitandum ... locum. HRABAN. epist. 21 p. 427,14 instrumentum ad hoc -ius esse putavi. *al.* pro: ALDH. epist. 10 de terra ... pro captura piscium -a. **γ** *c. inf.:* CHART. Dortm. 67 p. 21,26 (a. 1230) agri semina avene ... -i recipere. *al.* **δ** *absol.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 17 p. 406,3 cum ... alia vada -iora quaererent. OTTO FRISING. gest. 1,12 p. 28,6 castrum in aliquo -o loco edificans. *al. remissius de tempore:* ALDH. virg. II 903 tempus festis paschalibus -um. WALAHFR. carm. 64,1 votis -a vestris venit hora. THIETM. chron. 4,13 *inimicitiam* ulcisci eveniunt nobis tempora hiis multo -ciora. *al.* **b** *de hominibus:* **α** *c. dat.:* WALAHFR. Wett. 56 vita probus, -us amori. DIPL. Karoli III. 131 eidem officio -us dignusque. HROTSV. prim. 70 sceptris Henricum ... satis -um. BRUNO QUERF. Adalb. A 24in. *socios* -iores portando evangelio. WIPO gest. 1 p. 10,6 -us regalibus consiliis. *al.* **β** ad: TRAD. Frising. 1301 (a. 981/94) postquam -i fuerint ad opera facienda. ADAM gest. 3,36 p. 178,12 -i ad verbum seu callidi ... ad servitium. *al.* **γ** *c. acc. gerund.:* PASS. Trudp. 4 servos ... saltum ... purgandum -issimos. **δ** *c. abl.:* BEDA hist. eccl. 3,29 p. 196,12 episcopatu. VITA Vicel. 163 hoc munere. **ε** *c. inf.:* HROTSV. Theoph. 51 sese dicens fore ... non -um sancto Christi populo dominari. **ζ** *absol.:* WETT. Gall. 6 cum Gallo, -issimo discipulo. POETA Saxo 2,429 rex ... *Baioariam* commendavit rectoribus -is. DIPL. Heinr. IV. 280 p. 360,36 -um et utilem advocatum. *al. de equo:* GERH. AUGUST. Udalr. II 29 sano et -o cavallo ad Augustam pervenit. **2** *c. colore quodam:* **a** *de rebus:* **α** *destinatus – bestimmt, dienend:* INVENT. Quint. I 189 solvere ... census divinis cultibus -os. RUOTG. Brun. 33 p. 33,10 ędificia servitio ... Dei sui et honori sanctorum eius -a. DIPL. Heinr. III. 236b p. 314,26 ęcclesias divinis laudibus -as. *al.* **β** *necessarius – notwendig (subst. neutr.):* WETT. Gall. 2 p. 258,6 -a ... omnia ... illis praeparari iussit. *ibid. al.* **b** *de hominibus i. q. morigerus, obsequiosus – ergeben, willfährig:* WALAHFR. Wett. 659 mulieres pluribus -as. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 4 Einhardum ... in omnibus ... ministeriis sibi *(Karolo)* semper -issimum. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 416,35 episcopus ... duci -ior mansit in omnibus. *al.* **3** *sensu attenuato:* **a** *de rebus i. q. praestans, bonus – trefflich, gut:* WALAHFR. carm. 47,1,6 stat ... -us amor. HRABAN. carm. 33,9 quis tegumenta parat, ornatum quaerit et -um. WALTHARIUS 898 parmam ... concusserat -am. VITA Liutb. 5 -is ... moribus pollens. *al.* **b** *de hominibus i. q. iucundus, comis – freundlich, gefällig:* WALAHFR. Wett. 130 fulget in ingenio verax, probus, -us, honestus. CARM. var. I 11,14 pacificus, verax, mitis et -us erat. DIPL. Ludow. Germ. 72 dono Dei -issimus rex Ludowicus. CARM. Salisb. 2,9 miseris largus, simul omnibus -us. CARM. Bur. B 168,1,7 pulchrior et -ior in mundo non est ea. *al.*

adv. **apte.** **1** *proprie i. q. congruenter – passend, übereinstimmend:* BEDA hist. eccl. 4,19 p. 246,27 locus ... capitis seorsum fabrefactus ad mensuram capitis illius -issime figuratus apparuit. HROTSV. Agn. 228 vestem ... eius mensurae conformatam satis -e. **2** *translate:* **a** *commode, decenter, digne, recte, bene, iuste – in angemessener, rechter Weise, schön, gut, richtig:* PAUL. DIAC. carm. 7,15,3 pinxit -e lineam vitae sacrae sequacibus *Benedictus.* HRABAN. carm. 82,1,2 *laudes* proferre cogit -e nunc sanctorum gloria. CAND. FULD. Eigil. II 17,7 vexilla ... luminibus roseis -e stipata. HROTSV. Dion. 108 sedis apostolicae culmen rexit satis -e. GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p. 402,42 imminentia dampna -issime superare. THIETM. chron. 1,21 huic Bawarios ad tuendum -cius assignari. STATUT. ord. Teut. p. 49,30 quia ... quiete noctis silencio talia consilia ... magis -e tractantur. *saepe.* **b** *tempore opportuno – rechtzeitig:* WIPO gest. 5 p. 26,20 viri constantis est nequaquam differre, quod -e fieri valet. *Payr*

apud (-ut) *praep. raro in poesi secundum schedulas nostras (cf. B. Axelson, Unpoetische Wörter. 1945. p. 77sq.). postponitur vel interponitur: p. 831,39.57. struct.: c. abl.: l. 26.43.48.63. p. 832,2. al. c. dat.: p. 831,63. 832,37. struct. mixt.: l. 28. p. 831,2sq. 832,40. paene vicem gerit dat.: p. 832,5.10.*

I *παρά, penes – bei:* **A** *coniungitur c. rebus:* **1** *de loco:* **a** *prope, iuxta – (nahe) bei, neben, an:* EINH. Karol. 2 p. 4,8sq. duobus magnis proeliis, uno in Aquitania -d Pictavium civitatem, altero iuxta Narbonam -d Birram fluvium. p. 5,3 -d ecclesiam beati Silvestri constructo monasterio. WIDUK. gest. 3,2 coacto -d Camaracam urbem exercitu. *persaepe. in nom. propr.:* TRAD. Patav. 727 (a. 1180/1200) Richolfus -d Danubium ..., Diethmarus -d Danubium ..., Pernoldus super Danubium. CHART. Frauens. 55 (ed. W. Küther, UB Frauensee. 1961. p. 34,36) Henricus -d ecclesiam. CHART. Eberb. 460 Godefridus -d puteum. **b** *in – in, auf:* CONVERS. Afrae 1 -t provinciam Retiam in civitate Augusta. ANNAL. Lauresh. a. 795 -d Aquis palatio. EINH. Karol. 3 p. 5,20 Pippinus ... -d Parisios ... obiit. REGINO chron. a. 906 p. 152,4 -d Triburias villa regia. WIDUK. gest. 3,38 locus ... concilii -d Fridisleri notabatur. EGBERT. fec. rat. 1,19 in curte est pecus adveniens nutritus -d rus. ADAM gest. 4,8 p. 236,2 Heinricus -d Orchadas ante fuit episcopus. OTTO FRISING. gest. 2,2 p. 103,15 -d Galliae Germaniaeve fines. 2,16 p. 118,21 rege -t Roncalias ... sedente. TRAD. Salem. p. 83,6 decimam, quam ... milites ... -d fodinam lapidum habebant. *saepe. pendet a subst.:* EINH. Karol. 32 p. 36,10 pons Rheni -d Mogontiacum. CHART. Friburg. 272 p. 243,23 (a. 1273) Sororibus Penitentibus -t Friburg. *al. de scriptis:* FORM. Andec. 1 habeo, quid -d acta prosequere debiam. CHART. Pruss. I 260 p. 198,7 causa facti conscribitur -t acta. **2** *de tempore i. q. in – an, während:* ALBERT. M. animal. 7,136 omnes fere pisces -t principium suae impraegnationis sunt boni. *ibid.:* -t tempus impraegnationis. **3** *de modo i. q. secundum – gemäß:* FORM. Morb. 17 -t recta racione. EPIST. Teg. I 35 -d legum conditores. DIPL. Heinr. III. 284 p. 386,10 -d humanas leges. *v. et l. 70.* **B** *coniungitur c. personis:* **1** *strictius:* **a** *de positione, commoratione, habitatione:* LEX Sal. Merov. 37,2 ille, -d quem inveniuntur res. FORM. Wisig. 25 gesta -d nobis habita subscripsit. BEDA hist. eccl. 4,20 p. 250,29 an forte litteras ... -d se haberet. ARBEO Corb. 13 cuius sepulchrum ... -d nos manens. ANNAL. Fuld. II a. 838 p. 28,10 terrae motus -d sanctum Nazarium ... factus est. WIDUK. gest. 1,16 ultimus ... Karolorum -d orientales Francos imperantium. CHART. Salem. 435 p. 16,30 equi, quos habet -d Conradum. *saepe. pendet a subst.:* TRAD. Ratisb. 1046 p. 533,28 (a. 1223) die sepulture prefati -d nos militis. *iuxta – neben:* WETT. Gall. 22 p. 269,3 fecit *rex virginem* discumbere -d se. **b** *de eruditione, commemoratione sim.:* EINH. Karol. 25 p. 30,14 -d quem *(Alcuinum)* ... plurimum et temporis et laboris inpertivit. WIDUK. gest. 1,14 cum -d plures inveniatur lex ... descripta. THIETM. chron. 4,16 me ... -d suam materteram ... litteris bene adhuc instructum. *al.* **c** *de consuetudinibus, institutis:* PASS. Praeiecti I prol. p. 225,3 studii fuit -d ... eruditissimis viris, ut *eqs.* LEX Saxon. 48 hoc -d Westfalaos; -d Ostfalos ... nihil accipiat *mulier.* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 297,20sq. -d veteres ... fortes reges tyranni vocati sunt, -d Grecos ... basilei vocantur. CHART. Eichsf. 94 p. 57,26 ut ... depositionis dies -d ... fratres ... celebris habeatur. CHART. Hamb. 756 exactionis, que ... unghelt dicitur -d vulgum. *saepe. adde:* ALBERT. M. animal. 1,582 quod *(animal)* -d nostram linguam hamester vocatur. **d** *de possessione, potestate:* WILLIB. Bonif. 6 p. 29,4 ut ... -d se pontificalis ... ordo permaneret. HRABAN.

[Prins]

epist. 14 p. 402,16 -d quem librorum maxima copia est. DIPL. Heinr. II. 249 ut . . . eadem etiam lege ipse . . . -d vos et vestris successoribus . . . permaneat. *al.* *de culpa:* LEX Sal. Merov. 79praef. -d quemcumque . . . latrocinium conprobatur. e *de aestimatione, recordatione, cogitatione sim.:* FORM. Marculfi 1,5 quem . . . -t animos nostros . . . accio probata commendat. LEX Baiuv. 9,5 quamvis deliciosus sit *servus* -d dominum suum. EIGIL Sturm. 15a p. 373,22 coepit . . . locus . . . magnus -d omnes haberi. LIUTG. Greg. 7 p. 73,6 quantum valeret *oratio* -d Deum. AMULO epist. 2 p. 371,3 his . . . tranquille -t te tractatis. RIMB. Anscar. 39 si dignus essem -d Dominum meum. WIDUK. gest. 2,28 nullo -d vos infidelitatis scrupulo notari. DIPL. Heinr. III. 109 in . . . beneficiis -d fidelium mentes perfecta dileccio comparatur. *saepe.* *pendet ab adi.:* THANGM. Bernw. 17 p. 766,21sq. virum . . . -d se quidem . . . humilem, sed -d Deum . . . eiusque fideles vere sublimem. *de indole, mente:* WALAHFR. Mamm. 11,4 nihil esse nefandae artis -d Mammem. CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 225,5 foedum est . . . -d te, ut *eqs.* 2 *latius:* a *coram, adversus – angesichts, vor, gegenüber:* α *publ. et canon.:* LEX Baiuv. 9,18 ut causa . . . -d iudicem sit iudicata. FORM. Senon. I 39 cartolam . . . -d defensore vel omne curia . . . adfirmare. EIGIL Sturm. 16 p. 373,38 beatum virum -d illum *(regem)* accusabant (THIETM. chron. 3,9. *al.*). VITA Cunib. B1 4 -d Sigibertum . . . vel proceribus eius semper intervenire. THIETM. chron. 2,8 cum se -d regem excusare non possent. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,3 qui pro symoniaca heresi . . . -d Romanam sedem canonice delatus. *saepe.* β *eccl. de Deo et Christo iudicibus:* TRAD. Frising. 23 p. 765,22 (a. 765) qui . . . -d Dominum intercedat (WALAHFR. Wett. 552. *al.*). EIGIL Sturm. prol. tu me -d Christum . . . sustenta. THIETM. chron. 4,61 ut hii omnes . . . -d Deum omnipotentem recordentur mei. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,42 ut . . . velut praevaricator . . . -d Dominum reus exsistat. *saepe.* *pendet a subst. vel adi.:* THIETM. chron. 6,3 sancti Mauricii -d Deum intercessionem. WIPO gest. 1 p. 11,4 archiepiscopus . . . bonus -d Deum et homines. γ *usu vario et remissiore:* LIUTG. Greg. 2 p. 70,20 laudem . . . -d regem . . . non celare. WALAHFR. carm. 6,28 nos -d es mutus. HRABAN. epist. 11 p. 398,9 qua *(excusatione)* me a tanto onere -d te absolvere volui. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 313,7 nullum . . . profectum -d apostolicae sedis adversarios se nec habuisse nec habiturum fore. *al.* b *inter – unter, zwischen:* HRABAN. epist. 2b -d saeculares et -d ecclesiasticos plurimi inveniuntur, qui *eqs.* CAND. FULD. Eigil. I 12 utilitas ecclesiarum . . . disputabatur -d eos. TRAD. Ratisb. 82 commutatio . . . -d Ambrichonem episcopum et quendam nobilem . . . peracta est. RUOTG. Brun. 30 p. 31,15 -d mites et humiles nemo humilior. THIETM. chron. 4,63 matronibus, quae -d modernos sunt. *al.*

II *ab – von:* A *de acquisitione, acceptione, impetratione sim.:* LEX Alam. 18 ut conparasset *res* -t (a *var. l.*) pastorem ecclesiae (CHART. Mulhus. Thur. 215 bona . . . comparavit -d dominum abbatem). 53,2 antequam illo mundio -d (ad, a *var. l.*) patrem adquirat (DIPL. Karoli III. 1 p. 3,31 hereditatem, qualem -d Richgerum acquisivit. *al.*). VITA Eucher. prol. (MGMer. VII p. 46,37) quod . . . -d veraces coevisque nostris didicimus. TRAD. Frising. 38 p. 66,15 pio -d Domino veniam . . . accipere. ARBEO Emm. 36 p. 82,28 veniam -d Deum . . . impetrare. EIGIL Sturm. 17 Lullus . . . obtinuit -d Pippinum . . ., ut *eqs* (THIETM. chron. 4,20 patris bona -d regem optinuit. *al.*). DIPL. Ludow. Germ. 2 p. 2,35 premium nobis -d Dominum . . . recipere. TRAD. Frising. 860 quod filii sui aliquantulum servitutis indulgentiae -t pio pontifici Annoni habuissent. DIPL. Ludow. Iun. 13 premium . . . -d Deum . . . rependi. *saepe.* B *de auctoribus:* CONC. Merov. p. 148,5 hoc -d . . . concilium constitutum. LEX Alam. 10 qui *(presbyter)* in parochia positus est -t (ab *var. l.*) episcopo. LEX Baiuv. tit. p. 267,3sq. hoc decretum est -d regem et principes eius et -d cunctum populum. 1,1 -d (ab *var. l.*) episcopum defendantur res ecclesiae. HIST. Daret. p. 195,26 quanta calumnia sua -d eorum exercitum . . . perpessi sunt. TRAD. Frising. 9a -d patre meo utebatur *hereditas. al.*

III *ad – zu, nach, an:* A *strictius de motu:* EPIST. Bonif. 17 p. 30,15 Bonifatium . . . -d eisdem partibus dirigere. CHART. Worm. 17 p. 9,34 quanticumque negotiatores . . . -d Wangionem civitatem devenissent. DIPL. Otton. II. 266 p. 310,25 ubi . . . illa -d nos non remiserit. OTTO FRISING. gest. 1,50 p. 70,3 ad audientiam -t Senonas evocatur *Abaelardus.* CONST. II 158,9 quocumque et -d quemcumque vestrum pervenerint. *al.* *pendet a subst.:* THANGM. Bernw. 34 peregrinationis eius -d imperatorem. B *latius:* CONC. Karol. 16b ut -d monachos parrochiae commodari deberentur . . . baptismatis obsequia. LIUTG. Greg. 7 p. 73,15 noster . . . patronus -d Deum consideravit. RIMB. Anscar. 34 p. 66,6 pro conversione eorum . . . -d Dei misericordiam sine cessatione rogabat. CHART. episc. Hild. II 815 p. 414,2 -t quem tota dominatio . . . spectabat. *al.* *pendet a subst.:* CHRON. Thietm. 6,43 p. 327,38 in predii mei dacione -d patruum. *contra – gegen:* EIGIL Sturm. 24 p. 377,18 prave . . . -d vos egi.

IV *cum – mit (floret haec notio in Francogallia s. VI./VIII.):* A *de societate, comitatu sim.:* FORM. Andec. 10a ut ipsi homo -t homines XII . . . coniurare deberet (DIPL. Merov. 60 p. 54,6. *al. cf.* FORM. Andec. 11a -t homines tantus . . . excusare. FORM. Senon. I 17 -d tris aloarius . . . conlaudantes). 29 veniens homo . . . -t femina. DIPL. Merov. 70 p. 62,51 quod exinde socer suos concammio -d ipso Magnoaldo ficisset (CHART. Sangall. A 699 concambium facere -d Salomonem abbatem . . . et episcopo et cum advocato eius). LIBER hist. Franc. 10 p. 253,3 rex omnem exercitum suum -d (cum *Greg. Tur.*) armorum apparatu iussit venire. BONIF. epist. 73 p. 153,2 Ceolredum . . . -d comites suos splendide epulantem (*cf.* ARBEO Corb. 17 p. 207,13 cunctis, qui -t illum sufficiens comedebantur). ANTIDOT. Berolin. 24 -d calda aqua dabis *antidotum* (*cf.* ANTIDOT. Glasg. p. 114,41 oppopanacis tritas -t mel). FORM. Senon. I 40 ut hias ad illa civitate -d cartolam. TRANSL. Phil. Cell. 2 cum venissemus . . . -d (cum *4.5*) sanctissimum corpusculum ad locum. NADDA Cyriac. I 18,1 pactum, quod -d Romanos firmissime stabiliere. *al.* B *de hostilitate:* FORM. Andec. 6 quem *(litem)* -t mihi abuit. CHRON. Fred. 2,40 -d (adversum *Hier.*) eam *(Zenobiam)* demicavit Pompegianus. 2,57 p. 79,15 quadam vice -d Odoagrum rege et Aerolis Theudericus . . . prilium concitasset. DIPL. Merov. I 66 p. 58,51 Chrotcharius -d ipso Amalberctho de ac causa placitum habuit incitum. *al.* C *de instrumento:* LEX Baiuv. 13,8 si quis messem alterius initiaverit maleficis artibus (-d malefic(i)as artes *sim. pars codd.*). VITA Goar. 5 p. 415,21 -d *(om. codd. plerr.,* de *A 3)* ipsud lacte linebat membra. FORM. Senon. I 17 homo . . . -d arma sua super me venit. 26 quod -d nostro signaculo homine . . . mannitum habuisset. D *de modo:* PASS. Praeiecti I 12 cumque eum . . . Praeiectus -d multa dolore tumulasset (*syn.* cum merore). E *de pretio:* LEX Alam. 50,1 -d (cum *var. l.*) cccc solidos eam *(uxorem)* solvat. CHART. Sangall. A 338 hoc in hereditate redimere -t solidos X. *Prinz*

apulus *v.* apalus.

apus (opp-), -odis *subst.* (ἄπους) *avis hirundinis similis, cypselus – Mauerschwalbe, Mauersegler (Cypselus apus L.):* ALBERT. M. animal. 8,94 avis, quae actorôs Graece (*p. 618a,31* ἄποδες), Latine autem ciprêlus vocatur; et est species quaedam hyrundinis; quidam autem Latinorum vocant hanc avem oppodem *eqs.*

***apusia** (abu-, apo-), -ae *f.* (ἀπουσία) *detrimentum – Abfall, Verlust:* MAPPAE CLAVIC. 16 invenies aurum optimum et sine aposia (COMPOS. Matr. 10,5). 86tit. argentea vasa tergere sine abusia *eqs.*

apustema *v.* apostema. **apustia** *v.* aplestia.

aput *v.* apud. ***apyrochalia** *v.* *apirocalia. *Payr*

aqua, -ae *f.* *script.* acqu-: *p. 835,27.* *form.:* *gen. sg.* -ai: *l. 72. p. 835,2.* *gen. pl.* -(a)erum: *p. 836,52.* *adde* FORM. Marculfi 1,14d. 1,33. *ibid. al.* *abl. pl.* aquibus: *p. 836,55.*

ὕδωρ – *Wasser:* I *strictius:* A *proprie:* 1 *de statu vel cursu naturali:* a *gener.:* WILLIB. Bonif. 9 p. 56,22 -arum *(maris)* diminutiones infusionesque. CAND. FULD. Eigil. II 14,4 super glacialis -ai ripam Rheni. PONTIF.

[Baader]

Rhen. sup. 247 exorcismus -ae super fontes. DIPL. Otton. I. 338 p.461,24 -as ... Sipontini laci ..., quas ecclesia tenuit. DIAETA Theod. 387 -a omnis frigida natura est et humida *eqs.* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,99 p. 24a^{r} -a non sapida est salsa et sulphurea et picea, aluminosa, nitrea, metallina. CONST. I 228 p. 324,7 quatinus ... clausura destructa -a Rheni ... fluat. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 137,43 a pariete usque ad viam ... defendet -am, ne cadat super hereditatem Iohannis. I p. 363,40 -a (gloss.: drupa), que currit de domo Herbordi. ALBERT. M. miner. 1,1,3 p. 4^{a},17 quod ... -a passa a sicco calido vel frigido sit materia communis ... lapidum. veget. 4,28 dividitur -a in dulcem -am et amaram. 4,69 in quibus *(locis)* currit -a calida thermarum. animal. 7,97 de numero ... -arum (*p. 601^{b},23* ὑδάτων) pluviae convenit ... -a aestivalis (*p. 601^{b},24* θερινοὶ ὄμβροι). 20,4 humidum ... convertitur ad -am pluviae vel roris vel alicuius alterius ab alto cadentis -ae. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4 add. 8 -a marina constat ex tribus elementis. *persaepe.* **b** *de elemento:* CARM. de Lamb. 32 ignem vel -am debere vocari rite deos. HONOR. AUGUST. quaest. II 1 p. 1186^{C} *(de creatione mundi)* est ... gemina -arum natura, una crassa ..., altera tenuis a terra suspensa, quae aer dicitur. HILDEG. epist. I 14 p. 171^{A} -a tenuitatem et ventum mundando et nivulos educendo habet. caus. 1 p. 21,14 -a ... vires quindecim habet *eqs.* OTTO FRISING. chron. 8,9 p. 404,7 duo elementa, aerem et -am, ... post resurrectionem non necessaria, uno in terram, altero in etherem commutato. ARNOLD. SAXO fin. 1,3,2 p. 25,8 -a ... est corpus simplex *eqs.* ALBERT. M. metaph. 1,3,5 p. 45^{b},5 *Anaximenes et Diogenes* aerem priorem -a (*p. 984^{a},6* ὕδατος) esse dixerunt. veget. 4,38 certissimum est -am dulcem esse elementum et principium -arum. animal. 20,54 -a apprehendit aerem. *saepe.* -a vitae, ardens *sim. i. q. anima vini – Weingeist:* TROTULA 58 p. 33,3 recipe -ae vitae de vino meliore distillatae (THADD. FLORENT. cons. 180,2 -a v. alia simplex, alia composita *eqs.* GEBER. test. p. 564^{b},22). SALERN. comp. 48 de -a ardente ... recipe vini ... libra una *eqs.* (GEBER. clar. 2,54. MARC. GRAEC. ign. 27. *cf.* MAPPAE CLAVIC. 212 fit -a, quae accensa flammans incombustam servat materiam). GEBER. clar. 2,55 -a illuminans. MARC. GRAEC. ign. app. p. 123 -a acuta omne metallum dealbans. *al.* **c** *de liquore -ae simili:* **α** *anat. et medic.:* ANTIDOT. Glasg. p. 106,2 facit *antidotum* ... ad infirmos, quos -a coegit. BRUNO QUERF. fratr. 11 p. 728,14 -arum humectat tristem vultum largo flumine. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 373,13 citrinam -am hydropicorum. ANON. secret. p. 78,1sqq. quaedam ... sunt -ae videlicet ex animalibus et ex animatis egredientes ..., quae non solum sunt solventes, sed etiam tingentes et perficientes; ... alii ... -am occulti lapidis, alii -am animalis ... nuncupaverunt. ALBERT. M. animal. 1,464 -am sudoris. 3,76 in quo *(foramine cartillaginis)* est modicum humiditatis -ae medullosae. 6,86 *aphros* generatur -a (*p. 569^{b},29* ὑγρός) aliquantulum pinguescente. 6,101 quidam habent humorem decurrentem *a matrice* vocatum Graece fomeroz (*p. 572^{a},27* ἱππομανές) aut -am spermaticam. *al.* **β** *bot. i. q. sucus – Saft:* TRACT. de aegr. cur. p. 208,27 siropum de -a cucurbite. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380^{E} -a vitis frigida et sicca *eqs.* ANON. secret. p. 77,33sqq. quaedam sunt -ae solventes et haec sunt -a citrorum, granatorum et ... vegetabilium -ae. ALBERT. M. animal. 8,166 cibant eas *(apes)* humore dulci ... sicut ex -a arnidi et -a liquiritiae. **γ** *techn.:* TROTULA 58 p. 33,33 -a alia *(i. oleum terebinthinum).* ALBERT. M. meteor. 4,2,13 p. 766^{a},4 lixivium ... voco quamlibet colatam -am ... et ideo omnes -ae alchimicae lixivia sunt quaedam. *al. v. et l. 58. p. 835,37.44. de metallis liquefactis:* MAPPAE CLAVIC. 10 confla *metalla* pariter, donec -a fiet. **d** *alch. in nominibus ficticiis:* **α** *de fermento vel mercurio:* TURBA phil. 16 p. 126,7 terite ... ipsum *(lapidem)* ... -a maris. 25 p. 135,21 humidum ... est -a sulfuris. ALLEG. sapient. 1 p. 467^{a},54 accipe -am -ae. ANON. tab. p. 152,30 voluit per hoc -am divinam, quae est anima. p. 155,16 per haec ... intelligunt -am foliatam, quae est aurum philosophorum (*cf.* ALLEG. sapient. 9 p. 473^{a},57 -a nummosa). p. 179,24 haec anima rubea latet in ipsa -a alba spirituali. p. 191,8 draco ... est -a divina ... et est cinis, qui est in cinere. Ps. GERH. CREM. sal. I 19 p. 23,19 *mercurius* est -a permanens et -a vite et mortis. II 17 *argentum vivum et sulphur* sunt -a et unguentum. RICHARD. ANGL. correct. 11 p. 395,14 corpus solvitur in spiritum, id est in -am mineralem. Ps. AVIC. tinct. 1 p. 627^{a},7 *argentum vivum* est -a perennis, -a vitae. *saepe. v. et p. 833,48sq. 835,47.* **β** *de sulphure:* GEBER. clar. 2,11 -a, que fetet, vocatur sulfur. **γ** *de urina:* Ps. ARIST. magist. p. 646^{a},3 cum -a animalis seu urina ... destilla. Ps. GERH. CREM. sal. I 60 submerge ipsum ... de -a antiquata (reservata, id est urina II 50). **δ** *de specie lapidis aerosi:* ANON. secret. p. 37,17 unus *lapis,* qui vocatur edaus, ... dicitur -a ferri. **ε** *de plumbo:* Ps. GERH. CREM. sal. II 58 ipsum *plumbum* est -a sulphurata. **2** *de usu, derivatione sim.:* **a** *gener.:* FORM. Senon. II 11 mansionem ei *(itineranti)* et focum, panem et -am largire. HEITO Wett. 21 -a ... ad potandum laudabilis est. RIMB. Anscar. 35 p. 69,32 -am ad manus lavandas exhibebat. 40 p. 74,40 ut gladio trucidaretur aut igne cremaretur aut in -a necaretur. EBERW. Magner. 3 *(de miraculo)* ut ... -am de arida terra produceret. DIPL. Pipp. 33 p. 46,44 (spur. s. XII.) per ignem aut -am instrumenta cartarum perdita sunt. HILDEG. caus. 5 p. 232,11 in -a balneare. OTTO FRISING. gest. 2,25 usibus ... humanis ineptas -as haurire. WILH. RUBRUQU. itin. p. 229,15 sclavi ... implent ventrem ... -a crassa. CHART. Friburg. 253 p. 226,19 per quos *(alveolos seu ductus privatos)* -a ad prata ... dirigitur. ALBERT. M. veget. 4,86 -a ... est alimenti vehiculum. *persaepe.* **b** *iur. et canon.:* **α** *de iudicio Dei:* ORD. iud. Dei A 6^{a} exorcismus -ae calidae ad faciendum iudicium. B 2,2$^{tit.}$ coniuracio -a frigida ad iudicium. 5,3^{a} ut, *Domine,* ... sanctifices hanc -am, licet fluentem, ad discernendum iustum iudicium tuum. 18,3$^{tit.}$ benedictio super -am ferventem. C 3 adiuro te ... per iudicium -ae frigidae. CARM. de Tim. 73 ignis, -a occultos rimantur frustra reatus. HINCM. annal. a. 876 p. 132,23 Hludowicus ... decem homines -a calida et decem ferro calido et decem -a frigida ad iudicium misit. LEX fam. Worm. 30 p. 644,8 ipse se bullienti -a adversus episcopum expurget. VULC. Bard. 6 p. 320,19 homo dives ... in -am miserabiliter missus. ANNAL. Frising. a. 1090 ad -am eas *(mulieres)* examinantes. COSMAS chron. 2,4 p. 87,3 donec ... ignito ferro sive adiurata -a ... examinentur. CHRON. Andag. 41 sacramentum iudiciali examinatione per -am confirmavit. TRAD. Frising. 1544^{d} mulier ... cum filiis ... per iudicium -ę et ferri tributarii iuris debitores se esse comprobaverunt. CHRON. Ortl. add. 2 p. 132,26 per iudicium frigidae -ae ... virginea corpora *(i. reliquias)* sancta ... esse comprobavimus. TRAD. Salisb. I 425^{a} cespitibus in -a benedicta depositis probatum est iure predia ... possideri. *saepe.* **β** *de poena, ieiunio:* LEG. Wisig. 2,1,19 p. 66,21 sufficiat ... illis ... panis vel -e refectionem accipere. LULL. epist. 128 excommunicatę *feminae* ... penitentiam ... agentes in pane et -a. THIETM. chron. 6,18 (synod.) in pane, sale et ⟨aq⟩ua ... ieiunare. BERNOLD. CONST. libell. VII 2,3 ut ... XL dies in pane et -a ... peniteret. CHRON. reg. cont. I a. 1198 p. 165,32 omnes sceleris ... reos -ae bullient itradi iussit. THEOD. PALID. annal. a. 1097 *Gregorius papa* Heinrico ... alteram diem in pane et -a deducere iniungit. CHRON. Erf. mod. II a. 1274 p. 269,14 nichil ... detur eis *(cardinalibus)* nisi ... panis et -a, donec provideant ecclesie de papa. *saepe.* **c** *liturg.:* BEDA hist. eccl. 5,4 p. 287,19 miserat ... mulieri *aegrotae* ... de -a benedicta, quam in dedicationem ecclesiae consecraverat (CONSUET. Trev. 28 pueri -a b. sperguntur a magistro. THIETM. chron. 7,72. HEINR. LETT. chron. 1,12. ALBERT. M. sacram. 15 p. 11,40 de -a b. dicendum, quod non est instituta ad deletionem venialis, sed ad fugandos daemones. *saepe. v. et l. 50. p. 835,21).* HRABAN. inst. cler. 2,55 benedicitur sal et -a in diversos usus fidelium *eqs.* WALAHFR. exord. 30 -am sparsionis cum sale benedici et in habitaculis ... spargi ... papa constituit (*cf.* VITA Liutb. 22 episcopus ... cellulam ...

[Baader]

aspersionis -a salubriter sparserat). UFFING. Liutg. 36 rigat ora *Saxonum* ... aeternam in vitam puteo salientis -ai *(cf. Vulg. Ioh. 4,14)*. DROGO Winn. 22 (MGScript. XV p. 781,34) *daemoniacus* positus in exorcizata -a. LEO MARS. chron. 2,90 p. 690,5 ex -a, qua post missarum sollemnia manus ablueret *(cf.* RITUALE Flor. p. 86,35 -a ablutionis. CHRON. Reinh. a. 1191 -am quasi sacramentalem ministris commendavit. ARNOLD. LUB. chron. 5,14 p. 190,10 -am retranssubstantiatam. *al.)*. LIBER ordin. Rhenaug. p. 117,15 a famulis elemosinę cum -a calida prelavantur pedes eorum *(pauperum)*. RITUALE Rhenaug. 149 (Spicil. Friburg. V p. 156,31) *defunctus* turificatur et -a aspergitur. HILDEG. scivias 2,6 p. 526^{C} in consecratione ista vino -a immista esse debet, quia de latere filii mei sanguis et -a emanavit. ALBERT. M. sacram. 38 p. 28,29 -a est materia baptismi. euch. 3,2,3,2 p. 290^{b},23 quod ... -a in sacramento ponitur, ad significandum tres sunt causae *eqs. persaepe.* **d** *pharm.:* AURELIUS 4 p. 497,31 cataplasma ... ex oleo et mellis -a. ANTIDOT. Augiens. p. 41,30 cum -a anetata. ANTIDOT. Glasg. p. 156,32 omnia in -a pluviale aut fluvialem ... coquat. ANTIDOT. Cantabr. p. 166,31 panem ... azimum cum -a benedicta pistratum. RECEPT. Sangall. I 30 milfolio cum -a pisiva bibatur. 84 in -a mulsa. HILDEG. phys. 3,26 p. 1235^{C} eum *(fructum fagi)* in pura -a, scilicet springbornen, commisce. TRACT. de chirurg. 290 -e calcis, quod sufficit. TRACT. de aegr. cur. p. 94,22 -am marinam accipe. THADD. FLORENT. cons. 131,122 *substantias* bulitis in acqua. MAURUS urin. II p. 50,44 utatur ... *spleneticus* -a ferrariorum, in qua extinguatur ferrum candens. ALBERT. M. meteor. 2,3,17 invenitur in Teutonia ... -a acris, qua utuntur incolae pro medicina laxativa. veget. 6,294 praegnans sedeat in -a *camomillae. saepe.* **e** *techn.:* COMPOS. Luc. α17 -am de gummam (*cf.* HERACLIUS II 28 -a gummata). MAPPAE CLAVIC. 55 mittis in -a melanterie (gloss.: id est -a caligariorum, qua denigrantur coria). IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 33a^{v} -a ros(ata) sic fit *eqs. (cf.* ALBERT. M. euch. 3,2,1,3 p. 282^{b},22 -a ... rosacea et caeterae -ae omnes, quae arte alchimistarum fiunt. *al.)*. TRAD. Salisb. I 86 locum patellę ... et VIIII. partem -ę ... contradidit (*cf.* 127 contradidit ... duas -as ['*Solenanteile*'] *eqs.* 322^{a}. TRAD. Bercht. 4 [QuellErörtBayerGesch. I p. 241,13]. CHART. Stir. II 6 super -a salaria. CHART. Salem. 186 -am salsam. CHART. archiep. Magd. 379 p. 496,26 censum ... de salva [*an* salsa *leg.?*] -a ad conficiendum sal. *al.*). ANON. secret. p. 77,35 -ae solventes et figentes ut -ae salium et aluminum et atramentorum et his similium. p. 77,36sqq. -ae mineralium calcinatorum, cum quibus legantur spiritus et resurgunt et vocantur -ae perennes. Ps. GERH. CREM. II 13 cum -a salis armoniaci. IOH. sacerd. 83 stagnum ... involve -a ... alkali et nitrina. PS. CALID. lap. p. 399 da ... -am safferanicam de endacuto factam et -am viridis aeris ... et da mercurio de -a laborata. GEBER. test. p. 564^{b},11 cum -a dulci distillata. *saepe.* **B** **1** *alleg.:* HRABAN. univ. 11,1 p. 310^{B} -ae ... aliquando spiritum sanctum, aliquando scientiam sacram, aliquando scientiam pravam, aliquando tribulationem, aliquando defluentes populos, aliquando mentes fidem sequentium demonstrare solent. p. 310^{D} -ae sunt angeli ..., -ae gentes sunt ..., -a fluenta divinae praedicationis. p. 311^{B} -ae persecutiones huius mundi ..., -ae temptationes diaboli ..., -ae baptismum haereticorum ..., -ae multiplicatio peccatorum *eqs.* p. 311^{C} -a luxuria carnis. IOH. SCOT. carm. 2,5,30 hic *(Christus) est* ... via, panis, -a. RUP. TUIT. spir. 3,12 p. 1653^{A} -a illa, quae cum sanguine de mortui Christi latere fluxit, nova creatura fuit. HONOR. AUGUST. gemm. 1,158 per -am intelligitur humanitas *Christi*. ALBERT. M. sacram. 74 p. 52,47 -a significat per appositionem suam *in calice* actualem unionem ecclesiae cum Christo. euch. 3,2,3,1 p. 290^{a},24 -a propter suam insipiditatem significat hominem insipidum. *saepe.* **2** *in imag.:* WALAHFR. Mamm. 14,12 quod multis non possit -is pius ardor amoris extingui *(cf. Vulg. cant. 8,7)*. HONOR. AUGUST. gemm. 1,99 *(de eucharistia)* ut ex -a renati fonte vitae satiemur. HILDEG. scivias 3,9 p. 681^{A} Dominus in unico verbo suo -is -arum *(sc. apostolis)* dicebat, ut sua effusione aequalitatem facerent supra montes. *al.* **3** *per compar.:* AMALAR. off. 3,19,30 sicut vinum et -a unum fiunt in calice, sic populus et cantores in corpore Christi. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,42 malae cogitationes, quae ... quasi -a erumpunt. HILDEG. scivias 3,2 p. 582^{D} sicut -a semper inundat et celat in se mortifera animalia ..., ita est homo inundans in malis factis suis celans. *al.* **4** *proverb.:* MIRAC. Genes. Hier. 3 quis ... super fluvium pergens -am quaerit? THIETM. chron. 5,35 -e torrenti et homini potenti arduum esse ... resistere. EGBERT. fec. rat. 1,382 spes venientis -ę, quo iam fluere ante solebat. DIPL. Karoli M. 251 p. 356,36 (spur. s. XI.$^{ex.}$) sicut piscis sine -a, sic monachus sine -a et sine regula. WIBALD. epist. 150 p. 251,5 mittere -as in flumina. RAHEW. (?) dial. p. 528,18 acsi molendinum -am petat a furno. ALBERT. M. eth. 7,1,2 p. 469^{b},14sq. quando -a (*p. 1146^{a},35* ὕδωρ) suffocat, quid oportet adhuc -am bibere? NICOL. BIBER. carm. 969 (ed. Th. Fischer. 1870) non -a laudatur, que fonte carere probatur. *al.*

II *latius:* **A** *flumen, rivus, stagnum, lacus, undae – Fluß(lauf), Bach, Teich, See, Gewässer:* **1** *gener.:* RHYTHM. 80,19 -arum bestias. ALDH. virg. II 1338 Neptunus, ... regnator -arum. LEX Alam. 79 si quis aliquam clausuram in -am fecerit. HUGEB. Willib. 4 p. 96,20 dirivatio -e *(sc. Iordani)*. VITA Pirmin. I 6 quem *(locum)* ob confluentiam -arum duarum vocant Gamundium. HRABAN. carm. 39,20,4 *Deus* -as diviserat. DIPL. Karoli III. 135 ⟨negociatores in⟩ -is et arvis sine tholoneo pergant. HROTSV. Pafn. 12,6 confusae -arum gurgites. CHART. Worm. 44 -am et ripam eius et alveum dedi. DIPL. Conr. II. 65 p. 81,25 *(ex dipl. Guidonis 11 p. 31,7)* -am aperire et claudere. 242 p. 333,40 de fluminibus ... -as extrahere. DIPL. Heinr. IV. 244 ius ... piscationum in profluentibus et stantibus -is. VITA Meinw. 137 molendini -am *obtulit*. CHART. Bund. 508 -am coriuam. CHART. Turic. 1079 p. 169,6 quod *(ius)* in ... hominibus et bonis in terra, super terram, in -is, super -is habuimus. CHART. Hamb. 508 per aliquam -am, quam heydep seu woltwater vocant, aggerem ... facere. CHART. Eberb. 187 p. 321,6 alveus sive -a, que dicitur mare *(i. lacus)*. CHART. Raitenh. 124 ut ... victualia ... per terras et -as deferant. CHART. Pomm. A 314 p. 668,32 -am liberam usque ad portum maris ... vendidimus. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 214,4 sunt ... -e parve stantes, que dicuntur piscine vel lacune. CHART. Bern. II 280 vendidi prata ... usque ad mortuam -am. CHART. Austr. sup. III 411 concessimus ecclesie ... -e meatum. *persaepe. v. et p. 833,32. additur nom. propr.:* TRAD. Patav. 12 (c. 785) in alio loco, ubi dicitur Inone -a. DIPL. Otton. I. 73 in loco ... sito inter -as Emisa et Hasa dictas. 209 p. 289,1 piscationem in -a Sedes. CHART. Bund. 405 decimas ... de -a de Luuri. CHART. Tirol. 1089 p. 133,12 -a Atasis. *saepe.* **2** *in pertinentiis chartarum:* DIPL. Merov. I 57 p. 51,39 ut ... villa ... cum ... -is -erumve decursebus ... concessemus (COD. Lauresh. 686 cum ... -is -arumque decursibus. DIPL. Otton. II. 205. DIPL. Heinr. III. 261. *saepe*). TRAD. Frising. 52 ecclesiam ... cum molendinis et aquibus. 443 prata cum silvis vel -arum utensiliis. DIPL. Karoli III. 47 p. 78,34 cum piscationibus et fluminibus ... -arumque ductibus (DIPL. Arduini 10 cum ... -is -arumque d. DIPL. Conr. II. 65 p. 80,5. *al.*). DIPL. Zwent. 22 res cum ... silvis, -is -arumque cursibus, molendinis. DIPL. Otton. I. 232^{a} urbes cum ... -is salsis et insulsis. DIPL. Conr. II. 66 portum ... cum legittima -arum riparumve districtione. 208^{a} p. 284,30 comitatum ... cum omni districto suo, ... ripaticis, -is -arumque fluxibus, molendinis. CHART. Salisb. II 224 p. 324,33 predium ... cum omnibus pertinentiis suis, ... pratis, -is tam stantibus quam fluentibus. CHART. episc. Halb. 238 p. 206,12 mansum ... cum ... pischationibus et -arum reditibus. CHART. Tirol. 863 p. 274,3 cum ... usibus -arum et aqueductibus. CHART. Pommerell. 271 p. 229,3 quitquit ... terminis interclusum fuerit in ... -is molendinariis et -arum decursibus. *persaepe.* **3** *in nom. (propr.):* **a** *locorum:* GLOSS. III 611,25 St.-S. Torta A-a i. Zurzache. CHART. Tirol. 13 p. 7,1 qui

(locus) dicitur A-a Baszi *('Etschfurt')*. DIPL. Otton. II. 254[b] p. 291,17 ad A-a Fundata *('Acquafondata')*. 285 p. 333,12 que *(civitas)* dicitur Caput A-is *('Cappaccio')*. DIPL. Heinr. II. 290 p. 353,21 castello de A-a Viva *('Acquaviva')*. ANNAL. Altah. a. 1056 p. 52,15 ad Duras A-as *('Zürich')*. BERNOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 451,20 ad Duplicem A-am (gloss.: Zwiuelton). ACTA imp. Stumpf 424 abbatis sancte Marie de A-a Frigida *('Acquafredda')*. ACTA imp. Böhmer 308 apud A-am Pendentem *('Acquapendente')*. CHART. Tur. 1212 inter A-as ..., quod vulgariter dicitur zen waszern *('Nesslau')*. *saepe.* **b** *rivi:* CHART. Sangall. A 683 (a. 891) pradu in A-a Rubia (*cf.* B 158 ad Auua Rubia ['*Fluppibach*']). **c** *hominum:* CHART. Hall. I 106 p. 109,1 (a. 1192) Theodericus trans A-am. CHART. Brixin. 50 Waltherus miles de A-a. CHART. Turic. 467 Arnoldus de A-is *('Aa')*. CHART. Westph. VII 399 Conradus super A-a. CHART. Old. IV 265 Herbordus prope A-am. CHART. Wirt. VIII 2805 Conradus villicus de A-a *('Ach')*. *saepe. nota:* CHART. Sangall. B 513 p. 372,20 (a. 1263) colonia Alberti dicti de A-a *('Au')*. **d** *plantarum:* ALBERT. M. veget. 6,395 nenufar ..., quia aquaticus est, vocatur ... caulis -ae. 6,412 piper -ae est olus, quod in -a nascitur. *ibid. al.* **e** *olei terrae:* COMPOS. Luc. A 19 hamor -e lib. L. P 2 halii dicunt *substantiam q. d. iscyra* -e oleum, halii flore -e. **4** *expressius i. q. ius (regale) ad flumen pertinens – Wasserhoheitsrecht:* CHART. Ital. Ficker 288 p. 323,46 (a. 1220) -am illam regalem, quam habent in flumine Tiberis, ... confirmamus. CHART. Tirol. 1105 mansus ... -e, que pertinet ad dictum mansum in sortem. **B** *fons – Quelle (fere plur.; sing.: l. 37):* IONAS BOB. Columb. 1,10 p. 169,12 ibi *(Luxovii)* -ae calidae ... habebantur. EINH. Karol. 22 p. 27,13 delectabatur ... vaporibus -arum naturaliter calentium. DIPL. Ludow. Germ. 76 traditionem factam ... pro calidis -is, que dicuntur Balnei *('Baden-Baden')*. DIPL. Karoli M. 295 p. 441,44 (spur. c. 1166) ad locum, qui A-is ab -arum calidarum aptatione traxit vocabulum. CHART. Burgenl. 176 terram cum ... pratis et -a calida ... contulimus. *al. in nom. propr.:* CHART. Sangall. A 218 (dipl. Ludow. Pii) actum A-is Grani (CHART. Rhen. inf. I 412 p. 283,38 quoniam Aquisgranum locus regalis *est. cf.* THEGAN. Ludow. 37 venit ... imperator A-is ad sedem suam. CAPIT. reg. Franc. 251 p. 194,7 abbatiam de A-is. REGISTR. Pant. Col. 1 p. 54,11 comes de A-is. WIDUK. gest. 3,14 apud A-as. OTTO FRISING. gest. 1,23 p. 36,24 in palatio A-is. CHART. Altenberg. 148 Walterus de A-is. *saepe. v. et l. 35*). DIPL. Lothar. III. 120 in A-is Segestianis. DIPL. Karoli M. 230 p. 315,21 (spur. s. XII.[2]) actum in A-is Augustis *('Dax')*. CHART. Helv. arb. 5 p. 8,30 in opido de A-is *('Aix-les-Bains')*. ACTA imp. Winkelm. I 620 actum fuit hoc apud A-is *('Aix-en-Provence'). al.*

***aquacius,** -a, -um. *in aquis vivens – in, an Gewässern lebend, Wasser-:* ANTIDOT. Glasg. p. 153,28 testuginis -e[m].

***aquaconductus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. cursus aquarum, fossa – Wasserlauf, -graben:* CHART. Tirol. 952 (a. 1231) molendinum et casale cum roçales et -o.

***aquaductilis,** -is *subst. cursus aquarum, fossa – Wasserlauf, -graben:* CHART. Ital. Ficker 40 p. 60,11 (a. 999) cortes ... cum ... silva ..., cum omnibus -es seu piscationibus (p. 60,33.42).

aquaductus *v.* aquaeductus.

***aquaeducatus** (aque ducatus), -us *m. fossa – Wassergraben:* CHART. Basil. C I 148 (a. 1238) aque ducatum cum aqua sufficienti ... molendino ... contulerunt.

aquaeduc(t)ium (aque-), -i *n. cursus aquarum, fossa – Wasserlauf, -graben:* ACTA imp. Winkelm. I 34 p. 28,11 (a. 1209) in ... rivorum dutionibus per vias et campos et aqueduciis. p. 28,16 cum ... aquis aquarumque decursibus et aqueduciis (p. 28,18).

aquaeductus (aquae ductus, aque-), -us *m.* (*n.* -um: *l. 70sqq.*) *scripl.:* aquad-: *p. 838,5.37.* -doct-: CHRON. Fred. 3,23. *form. decl. II.: sing.: nom.* -um: *p. 839,47. cf. p. 838,17. gen.* -i(s): *p. 838,48. 839,46. acc. (neutr.)* -um: *p. 838,45. abl.* -o: *p. 838,15.35.37. plur. abl.* -is: *p. 838,22.*

1 **a** *structura ad aquam ducendam erecta – Wasserleitung:* LEX Raet. Cur. 27,11,3 aque-um publicum conturbare. CHART. Sangall. A 680 in usus monasterii ... ad -us et ad tegulas ligna ... succidimus. GESTA Aldr. 2 p. 310,15 aquam per aquaductum in ... civitatem ... adducere. EKKEH. IV. cas. 102 ad -um ... fistulas terebrare. CHRON. Gozec. 2,21 aquae ductu locum laetificavit. CHART. episc. Wirz. I 195 p. 202,9 aque-um subterraneum, qui thol vocatur, ... cum lapidibus ... firmatum ... preparare. CHART. Wirt. VI 1964 p. 357,4 Iohannem aque-us magistrum ... educarunt. CHART. Gosl. II 243 ut ... aque-um, scilicet fistulas sub terra de fonte, ... conservet. *saepe. in nomine locorum:* DIPL. Karoli III. 118 in ... villa videlicet A-u *('Ahuy')*. DIPL. Zwent. 24 actum villa Aque-us *('Audun-le-Roman')*. DIPL. Conr. II. 238 in A-o *('Pieve Acquedotto')*. **b** *fossa, canalis – Wassergraben, Kanal* (*cf.* GLOSS. III 411,19 St.-S. -um wazzerrunst): CHART. Bund. 16 p. 11,42 (a. 751/60) praedium ... cum omnibus pertinentiis ..., scilicet cum ... aquis, -bus *eqs.* (*item in pertinentiis:* CHART. Tirol. 566 cum ... omnibus racionibus, aque-us et accionibus. CHART. Tirol. notar. I 828[a] cum capulo, pasculo et venacione, cum aque-is. CHART. Brixin. 210 p. 201,1 cum aque-u et alluvione. CHART. Salem. 425 p. 2,37 cum ... itineribus, aque-bus, piscationibus. *al.*). ANNAL. Mosell. a. 792 (MG Script. XVI p. 498,19) ad quendam -um (fossatum ANNAL. Lauresh. a. 793), quem inter Danuvium fluvium et Radantiam alveum facere caeperat, *Karolus M.* secessit. CATAL. abb. Fuld. (MGScript. XIII p. 272,18) partem fluminis Fuldae monasterio per -um *Sturmus* introduxit. EPIST. Reinh. 81 ad cataractas in nostro aque ductu faciendas. CHART. Worm. 104 p. 83,16 ut ... in usus ecclesie ... convertat ... terciam partem aque-us. CHART. Traiect. 557 p. 22,32 ut tres aque-us, qui vocantur weteringe, preparentur. CHART. scrin. Col. A I p. 35,22 domum super aque-um (gloss.: id est pulo) sitam. II 1 p. 317,10 de aque-o, qui dicitur canle. CHART. Bund. 558 p. 59,15 investiverunt Anselmum ... de aquaducto ipsius molendini. CHART. Steph. Wirz. 241 p. 260,19 VIII molendinorum aque-us, quod vulgariter dicitur mulewasser. CHART. Friburg. 139 concessionem aque sive aque-us defluentis per molendina. *persaepe. remissius i. q. cursus (aquarum) – (Wasser-, Fluß-)Lauf:* DIPL. Otton. III. 54 p. 459,28 (spur. post 989) iuxta -um, qui pergit ad Vicoferdulfi. p. 460,7 si aliqua navis ... per Padum aut per aliquem -um Ferrariam transierit. CHART. Wetzlar. II 6 -um fluminis ... adiacens civitati ... Wigando ... concessimus. CHART. Tirol. 1100 p. 143,38 *domum* iacentem apud monte ex alia parte vetus aque-i Ysarci *(cf. p. 839,46)*. CHART. Brand. B I 184 aque-us, in quibus possent construi molendina. **c** *cataracta – Schleuse:* CHART. Hamb. 508 (a. 1237) aque-u, quem sluse vocant, in fluvio Crimpe destructo.

2 *actio aquam ducendi – das (Wasser-)Ableiten:* CHART. civ. Halb. 40[a] (a. 1239) quatinus per fossam faciendi foramen conveniens ad aque-um nobis licentia tribueretur. CHART. Friburg. 253 p. 226,6 super iure servitutis aque-us fluvii molendinaris ... materia questionis exorta. *v. et* ductus.

***aquaefluxus** (aque-), -us *m. cursus aquarum, fossa – Wasserlauf, -graben:* CHART. scrin. Col. B 745 (s. XIII.[2]) emerunt sibi aream ... salvo aquefluxu cimiterii Sancti Albani, qui per eandem aream transire debet.

aquaelicium *v.* aqualicium.

aquaemanile (aquae manile), -is *n.* (*m.: cf. p. 839,4*) *scripl.:* aquam-: *l. 67sq.70.72. p. 839,2.5.* (a)qui-: *p. 839,4.7sq.* -min-: *p. 839,7sq. form. nom. sg.* -es: *l. 67. liturg. i. q. pelvis ad lavandum apta – Waschbecken (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 537sq.; v. et* GLOSS. III 634,4 St.-S. aquamaniles hantchar. IV 181,27 aquamanile [-manicus *b*] pelvis hantfas vel urceus. *al.*): CHART. Fuld. B 154 p. 230,10 (a. 784) trado ... cortinas et aquae manilia. CAPIT. reg. Franc. 128,3 urceum cum aquamanile cuprinum (HARIULF. chron. 3,3 [chart.] urcei argentei cum aquamanilibus. CHART. Rhen. med. I app. 3 p. 719,12.

[Baader]

al. cf. Leo Mars. chron. 1,53 p. 618,10 urceolum ... cum aquamanili). Amalar. off. 2,11,3 accipiunt *subdiaconi* sciffum aquae et -e cum manutergio. Agnell. lib. pont. 143 p. 372,7 ipse aquimanile (quim- *cod.*) desupra ex argento investito talis. Ordo Rom. 6,7 quae *(sacri ministerii vasa)* sunt aquamanile, hoc est vas manuale *eqs.* Petr. Cas. (?) chron. 3,58 p. 744,4 concam argenteam cum aquiminili suo. 4,90 p. 808,2 aquiminilia argentea. *al.*

***aquaglium,** -i *n. (cf.* aquaticum *p.841,27sqq.) census ad aquarum usus solvendus – Wassernutzungsabgabe:* Chart. Traiect. 142 p. 137,40 (spur. post 992) perdonavi ... silvam ... cum omni iure ..., pedagio et -o.

aqualentus, -a, -um. *hydropicus – wassersüchtig:* Herm. Sangall. Wibor. prol. p. 294[8] ut ... illud *(cilicium martyris)* ... super -a extenderet membra. *cf. ThLL. s. v.* aquilentus.

aqualex, -egis *m. scrutator aquarum – Wassersucher:* Albert. M. meteor. 2,2,4 p. 548[b],2 *liquorem* sudorem -es (aquileges *Sen. nat. 3,15,7*) vocant.

aqualicium, -i *n. cursus aquarum, fossa – Wasserlauf, -graben:* Chart. Helv. arb. 142 p. 222,7 (a. 1275) habeat ... capitulum ... viridarium ... cum ... -is eidem pertinentibus et coherentibus. *cf. ThLL. s. v.* aquaelicium.

aqualiculus, -i *m. (n.* -um: *l. 33) script.:* aquic-: *l. 26.* -licus: *l. 37.* -col-: *l. 26sq.*

1 *alveus – Bauch, Wanst* (*cf.* Gloss. IV 196,2 St.-S. aquicolus vel aqualicolus uuamba): Thiofr. flor. 2,7 p. 358[c] *pignerum electorum* sepulcra sunt avium et bestiarum -i. Willibr. I A 33 p. 479[b] cum ... rapto lętatus inani farsisset -um. 36 p. 482[a] protensus -us *energumeni* crebris et gravissimis exagitari pulsibus. II 1,332 pectus, -us ... dexter et armus. **2** *pars intestini, venter – Teil des Darms, Magen* (*cf.* Gloss. IV 35,4 St.-S. -um gulidarm): Aurelius 14 p. 716,12 stomachus est, qui laborat, et -us et intestina. Hincm. annal. a. 865 p. 80,27 quidam intestina cum -o per anum emittentes moriuntur. **3** *arvina (ventris) – (Bauch-)Fett:* Gloss. III 265,9 St.-S. -licus vel -us pinguedo ventris i. arvina smero.

aqualis, -e. **1** *adi.: ex aqua constans – aus Wasser bestehend, Wasser-:* Carm. cod. Vat. (5330) 15,6 traicit inpressus humores splendor *solis* -es (*cf. Isid. nat. 31,1* humori nubilo). **2** *subst. neutr.:* **a** *cursus aquarum – Wasserlauf:* Chart. Bund. 297 (a. 1137/39) ad -e, quod intrat in Lacum Album et ad -e de Campofare (*raet.* aual *cft. ed., v. et* *agolare). Chart. Tirol. notar. II 398[a] p. 257,12sq. terram ... iacente ... ex alia parte antiqui -is et aqueductis usque ad monte et sicut vadit dictum -e et aqueductum de via (*cf.* 401). **b** *excrementum liquidum – flüssige Ausscheidung:* Aesculapius 32 p. 49,40 -ia multum egerunt *lienteriaci* humecta et spumosa vel alba.

aquamanicus, aquamanile(s), -minile *v.* aquaemanile.

***aquando** (a quando) *coni. ex quo (tempore) – seit(dem):* Cod. Karol. 29 p. 535,17 numquam nobis suas *Marinus* direxit litteras, a quando illuc ... properatus est.

***aquaricum,** -i *n. salsugo – Sole:* Trad. Salisb. I 180 (a. 1125/47) hallarius ... dimidium patellaris loci necnon octavum -i tradidit.

***aquaritia** *v.* *equaritia.

aquarius, -a, -um. *script.* -e(us): *l. 72. form. gen. sg.* -ri: *p. 840,6.*

I *adi.:* **A** *de materia i. q. aquosus – wasserreich:* Bened. Andr. chron. p. 75,10 castrum antiquum -um, qui ad radices montis ... emanat aquas. Dipl. Otton. III. 46 p. 447,16 proprietates ... obtulerunt ... cum ... rivis ac paludibus -is. **B** *de usu:* **1** *ad aquam condendam aptus – zum Wasserauffbewahren geeignet, Wasser-:* Gloss. IV 269,23 St.-S. cantarus -us dranccoph. Gesta Ern. duc. I p. 21,34 omnes ... in vasis -is aureis abluti sunt. **2** *(aqua) madefactus – (mit Wasser) befeuchtet:* Mappae Clavic. 126 *adamantem* in cote -a exacuas. **C** *de situ, positione i. q. in aquis crescens – in, an Gewässern wachsend, Wasser-:* Gloss. III 49,22 St.-S. balsamita, menta -ea i. bachmunza.

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *aquae portator – Wasserträger:* Ecbasis capt. 581 officiis ... non desit -us istis. *astron. i. q. hydrochoos – Wassermann* (*cf.* Gloss. IV 173,24 St.-S. -us wazersterno): Beda temp. rat. 16,55 undecimum *est* -i sidus a parte solari mediantis Ianuarii. Wandalb. mens. 30 bis sex hunc stellis astrum praesignat -ri. Thiofr. Willibr. II 3,264 non infudit aquam studiosus -us unquam. Honor. August. imag. 1,102 -us, scilicet Ganymedes. Arnold. Saxo fin. 1,2,2 p. 16,42. *al.* **2** *vas ad aquam condendam aptum – Wassergefäß:* Gloss. III 265,53 St.-S. -us âchari (294,14). **B** *fem.:* **1** *vas ad aquam condendam aptum – Wassergefäß:* Gloss. III 373,51 St.-S. -a eger. **2** *cursus aquarum – Wasserlauf:* Dipl. Heinr. III. 316 da szera -a, quae tenet usque in via. **C** *neutr.:* **1** *aquae – Gewässer:* Chron. Ven. Alt. p. 62,20 molendinus ... in illud -um machinans erat. p. 66,15 totum ... -um ... subiugavit ... episcopo. *ibid. al. plur. in pertinentiis:* Chart. Carniol. I 106 p. 104,26 (a. 1152) allodium ... cum ... aquis, -is aquarumque decursibus. Acta imp. Stumpf 149 p. 198,17 villa ... cum -is et piscationibus aquarumve decursibus. Cod. Wang. Trident. 39 p. 101,13 semiteria, -a, rizalia aquarumque ductus. **2** *fossa – Wassergraben:* Dipl. Karlom. (II.) 23 molendinum regium ... cum -o suo.

***aquates,** *abl.* -bus *adi. in aquis viventes – in, an Gewässern lebend, Wasser-:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 11,24 de -bus *avibus* ... et de mediis nulle sunt rapaces. Albert. M. (?) animal. quaest. 1,8 p. 85,51 de agrestibus et de -bus *animalibus* (4,1/2 p. 139,33).

***aquatices** *plur. adi. in aquis viventes – in, an Gewässern lebend, Wasser-:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 10,25 sive sint -es sive terrestres sive medie *aves* (p. 11,26).

aquaticus, -a, -um. *script.* -dic-: Gloss. I 168,29 St.-S. *cod. c.*

I *adi.:* **A** *proprie:* **1** *de materia:* **a** *strictius:* **α** *ex aqua constans, aquam continens – aus Wasser bestehend, wasserhaltig, Wasser-:* Gloss. II 9,30 St.-S. bulla -a ... uuazar platra. Honor. August. quaest. II 3 dicuntur quaedam corpora ... ignea, quaedam terrestria, quaedam -a, quaedam aerea. Albert. M. summ. creat. II 1,29,5 p. 266[a],17 ligna *sunt* -a, quia magis sunt frigida et magis humida humiditate aquae. gener. 1,3,8 p. 383[b],47 humor ... -us. Ps. Arist. pract. p. 659[b],23 *elementa* -a ... *sunt* aer et aqua. Theod. Cerv. chirurg. 3,11 p. 162[E] utilior ... est panis, si sit opyrus seu autopyrus nec -us. *aqua allegorice significatus – durch Wasser symbolisiert:* Gerhoh. psalm. 36,38 p. 574,12 -a legis scientia saporem vini assumente in nuptiis universalibus Christi et Ecclesiae. novit. 4 p. 44,13 -a fluxe mutabilitatis infirmitate deposita. **β** *aquosus – wasserreich:* Chart. Wirt. II app. 1 p. 393,21 (s. XII.[med.]) offerens ... dimidium -um septum. Chart. Stir. I 655 p. 635,10 fodinam illam Zezzen, quam dicunt -am. **b** *latius i. q. aquae similis – wasserähnlich:* Aesculapius 37 p. 57,15 hydropisis dicta est ... ab humoris profusione -a. **2** *de usu i. q. aqua pulsus – durch Wasser betrieben, Wasser-:* Chart. Pomm. B 792 (a. 1266) in molendino -o. Hier. Mor. mus. 2 p. 12,7 in hydraulis, id est in -is instrumentis. **3** *de situ, positione i. q. aqueus – Wasser-:* **a** *in aquis vivens – in, an Gewässern lebend:* Carm. Walahfr. app. 5,8,4 mensis ... est imposita -a praeda. Vita Liutg. III 2,677 demon -us hominem ... illudens. Arnold. Saxo fin. 1,3,6 p. 27,41 sunt ... animalia terrestria, alia aerea, alia -a. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 110,15 modi rallorum tam campestrium quam -orum. Albert. M. animal. 1,48 -orum ... animalium ... quaedam sunt pelagalia et quaedam undalia. 2,79 lupi. 4,16 draconem. 7,9 *animal* vocatur marinum sive -um natatile (*p. 589[a],15* ἔνυδρα). 7,10 tortucae -ae (*p. 589[a],26* θαλάττιαι) ... et equus -us (*p. 589[a],27* ποτάμιοι). *saepe.* **b** *in aquis crescens – in, an Gewässern wachsend:* Gloss. III 605,15 St.-S. mentam -am waterminten. Hildeg. phys. 1 capit. (cod. G) nasturtium -um burnekarse. Tract. de aegr. cur. p. 87,15 balsamitam. Albert. M. veget. 6,304 est ... caulis silvestris videlicet et domesticus ... et marinus et -us. 6,317 *cicuta.*

[Baader]

ALPHITA II p. 23,22 lanceolata. p. 61,17 fabaria. *saepe. in aquas dependens – in Gewässer herabhängend:* CHART. Gelr. 838 p. 821,21 (a. 1260) *forestarii* possunt secare ramos -os, qui materna lingua vocantur vater tuellegin. **c** *in mari exsistens – im Meer befindlich:* ALBERT. M. animal. 5,68 hacynda, quae generatur in fissuris lapidum -orum. **d** *in aquis aedificatus – in, an Gewässern errichtet:* CHART. episc. Misn. 103 (a. 1227) Heinricus de A-o Castro. CHART. Turic. 860 p. 321,23 in Túrego sub tekto capelle, que dicitur A-a. **e** *in terra prope mare sita habitans – Küstenland bewohnend, See-:* GESTA Camer. 3,22 p. 472,32 A-orum Frisonum. *iron. de dominatione minuta:* GALB. Karol. 70 p. 598,19 arcessito fratre suo, consule -o Roberto. **B** *translate:* **1** *caeruleus – wasserblau:* ARNOLD. SAXO fin. 3,44 iacintus -us gemma est. **2** *pallidus – verwaschen:* ALBERT. M. animal. 1,132 capilli . . . -i coloris sordidi. **3** *inutilis – unbrauchbar:* ALBERT. M. veget. 1,124 habent . . . plantae . . . pullulationes surculorum in diversis locis corporum suorum, quae sunt flagra quaedam -a (*'Wasserschößling'*).

II *subst. neutr. (?masc.: l. 31):* **A** *animal in aquis vivens – Wassertier:* ALBERT. M. animal. 7,11 omnia -a (*p. 589ª,33* ἔνύδρων) habentia cannas . . .; utrum plus sequantur naturam marinorum simpliciter -orum (*p. 589ᵇ,4* ἔνυδρα) aut *eqs.* **B** **1** *aqua fluvialis – Flußwasser:* ECBASIS capt. 642 latices luter, deducat -a fiber. **2** *aquae – Gewässer:* DIPL. Otton. II. 220 p. 249,37 quicquid habere videmur . . . in omnibus . . . planitiebus, -is, fossatis. **C** *census ad aquarum usus solvendus – Wassernutzungsabgabe:* DIPL. Karoli III. 111 theloneum, ripaticum, -um, stirpaticum, erbaticum . . . exigere. DIPL. Otton. I. 374 Tanagri fluminis omnem ripaticum et -um . . . concedimus. DIPL. Otton. III. 99 p. 510, 19 quicquid ad publicum ius . . . in . . . redibitione . . . -i atque ripatici pertinere videtur. ACTA imp. Winkelm. I 196 p. 174,30 donamus . . . districtum . . . cum -o, pascuatico. 213 p. 193,20 ut . . . nullus herbaticum vel glandaticum aut -um tollat. 783 p. 613,39 -um, scilicet pars piscium, . . . est curie. *al.*

aquatilis, -e. **1** *adi.:* **a** *de materia i. q. aquam continens – wasserhaltig:* HILDEG. phys. 7,14 (ed. pr.) quia boves aliquantum -es sunt. *medic.:* DYASC. p. 113ᵇ si fuerint pustule -es. **b** *de situ, positione i. q. in aquis vivens – in, an Gewässern lebend, Wasser-:* SISEB. Desid. 13 *aquila* pulmentum -e deferens. HONOR. AUGUST. cant. praef. p. 348ᴰ leo -is *est* piscis in aqua. HILDEG. phys. 5,33 p. 1283ᴬ anguis. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 7,25 -es . . . dicuntur aves de rivera . . ., quarum mansio est in aquis et circa aquas. ALBERT. M. anal. post. 2,2,3 p. 171ᵇ,8 per negationem *animalis* -is (*p. 90ᵇ,19* ἔνυδρον). *al.* **2** *subst. neutr.: animal in aquis vivens, piscis – Wassertier, Fisch:* EKKEH. IV. bened. II 41 pneuma sibi sanctum perfundat -e cunctum.

aquatio, -onis *f.* **1** *lavatio – das Waschen:* CHART. civ. Hild. 365 (a. 1278) quam *(immunditiam)* civitas habuit de -e allecium. **2** *locus adaquandi – Tränkstelle:* DIPL. Conr. II. 292 p. 414,33 -es aquarumque cursus . . . donamus.

aquatus *v.* aquo, arcuo.

***aqueitas**, -atis *f.* **1** *status materiae aquam continentis vel aquae similis – wasserhaltige oder wasserähnliche Beschaffenheit:* ALFRED. ANGL. miner. p. 50,14 que *(siccitas)* alterat -em ad terreitatem. Ps. AVIC. tinct. 3 p. 628ᵇ,36 cum argentum vivum habet in se . . . -is substantiam. ALBERT. M. meteor. 3,3,19 p. 661ᵇ,28 -s ipsius vaporis *fulminis* mixta est cum terrestreitate calore corrumpente. miner. 3,2,5 p. 81ª,16 sulphur suum *(sc. argenti)* habet aliquid -is sulphureae. veget. 3,92 spissitudo substantiae proportionatur ei *(dulci)* cum -e et pauca aeritate. 6,130 arbor . . . composita est ex terreitate plurima et -e pauca. animal. 5,51 propter spermatis parvitatem et -em. *al.* **2** *substantia aquam continens vel aquae similis – wasserhaltige oder wasserähnliche Substanz:* GEBER. summ. 1,42 -em ex sublimandis *substantiis* exprimere. 1,45 p. 573 modus . . . remotionis -is ipsius superfluae. ALBERT. M. animal. 7,96 frigiditatem et -em grossam piscium. *al.*

***aquescens**, -entis. *lucidus – durchsichtig:* PAUL. ALBAR. carm. 6,9 *(de carbunculo)* lapillus -s. 9,106 iacintus adest undose nobis -s.

***aquestris**, -e. *aquis formatus – durch Gewässer gebildet, Wasser-:* CHART. Old. II 85 p. 33,7 (a. 1243) stratam regiam . . . per vias -es quam terrestres . . . pacificabimus (*inde* 132).

***aquestum** *v.* *acquaestum.

***aqueus**, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *de materia:* **1** *strictius i. q. ex aqua constans, aquam continens – aus Wasser bestehend, wasserhaltig:* GEBER. summ. 1,50 p. 585 distillatio vaporum -orum. ALBERT. M. veget. 2,107 humor multus -us in vite et platano. 2,113 complexio folii . . . est ex humido -o et terrestri faeculento. 2,143 in . . . flore duplicem esse substantiam, terrestrem et simplicem -am. 7,6 quae *(plantae)* cibantur laetamine -o. *saepe.* animal. 2,52 equus habundat humore -o. **2** *latius i. q. aquae similis – wasserähnlich:* **a** *anat.:* ALBERT. M. animal. 1,441 quod exprimitur *ex mamillis masculorum*, non est nisi substantia -a. 3,1 generalis pars *corporis* . . . est sanguis -us. 5,44 *sperma immaturum hominis* est adhuc -um. **b** *natur. de caelo:* HONOR. AUGUST. imag. 1,138 super firmamentum sunt -ae instar nebulae suspensae, quae coelum in circuitu ambire dicuntur, unde et -um coelum dicitur. ALBERT. M. summ. theol. II 11,48 p. 529ᵇ,26 coelum, quod supra firmamentum est, propter . . . convenientiam cum aqua in substantia dicitur -um et propter soliditatem dicitur coelum crystallinum (p. 530ª,3. *cf.* summ. creat. I 3,14 p. 430ᵇ,12). *v. et supra p. 341,54sq.* **B** *de situ, positione i. q. in aquis vivens – in, an Gewässern lebend, Wasser-:* Ps. ARIST. lap. I p. 189,7 est cancer marinus et lepus -us. ALBERT. M. animal. 2,82 -i et marini serpentes (*p. 505ᵇ,7* ἔνύδρων). *de signis zodiaci:* ALBERT. M. miner. 2,3,4 p. 52ᵇ,38 triplicitas signorum -orum vocatur aquilonaris *(i. cancer, scorpio, pisces).*

II *subst. neutr.:* **1** *status materiae aquam continentis vel aquae similis – wasserhaltige oder wasserähnliche Beschaffenheit:* ALBERT. M. veget. 2,120 florum . . . substantia . . . ebullit . . . propter abundantiam -i. **2** *substantia aquam continens vel aquae similis – wasserhaltige oder wasserähnliche Substanz:* ALBERT. M. veget. 1,138 acutum . . . -um vel viscosum terreum multum extenditur in longum. 2,40 substantia plantae . . . latitudinem habens foliorum propter multum -um facile dilatabile. 2,123 quod florum substantia sit ex subtili -o (2,126. *cf.* animal. 3,86 totum est subtile -um et aereum). *Baader*

aquicolus *v.* aqualiculus. **aquiesco** *v.* acquiesco.

aquila, -ae *f. (m.: cf. l. 63) script.* agrali: *p. 845,18. etym.:* ALBERT. M. animal. 23,7 -a ab acumine dicitur; tres enim habet acuitates, visus videlicet et irae et instrumentorum venandi *(cf. Isid. orig. 12,7,10).*

I *de avibus rapacibus:* **A** *latius i. q.* ἀετός *– Adler (Falco aquila L.; cf.* GLOSS. III 354,47 St.-S. -a âr. 464,17 -a adelare): **1** *proprie:* LEX Baiuv. 19,5 si . . . -ę vel ceteri aves cadaver reppererint. ALCUIN. epist. 213 p. 356,21 cunctis . . . avibus -a celsius volare . . . consuevit. FLOD. hist. 1,24 p. 443,33 misticus ales -a . . . girando circumvolans . . . locum monasterii capacem . . . designavit. CARM. Cantabr. 23,4,1 ad astra volans -a. HONOR. AUGUST. spec. p. 842ᶜ dicitur, quod -ae senescenti cornu oris . . . incurvetur *eqs.* SIGEBOTO Paulin. 15 cum . . . Dei famula -ae quasi auguriatrici minus intenderet. HILDEG. phys. 6,8 -a valde calida est, velut ignea sit. CARM. Bur. B 58,4,2 mergus aquaticus, -a munificus. 132,2ᵇ,9 -a clangit. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 10,31 multo minus . . . quidam modus -arum innobilium . . . dici debent rapaces. 6 p. 194,2 -e . . . consueverunt exaureare, de quibus timent falcones. p. 223,8 propter -as aut vultures aut ossifragos aut alias aves huiusmodi . . . ascendet *falco.* ALBERT. M. animal. 23,7 omnis . . . -a viget acumine visus, maxime vero illa, quae nobilis -a vocatur et haec herodius Latine. 23,13sq. sex inveniuntur -arum genera, quorum primum quidem est herodius; secundum . . . nobilius est, quod accipit anseres et cignos . . .; tertium autem est, quod . . .

[Rudolph]

truncatis libenter insidet arboribus et ideo truncorum -a ... vocatur et accipit ... anates et ... anseres ... et est minus quantitate duobus praeinductis et est cinerei coloris; quartum autem est id, quod accipit pisces ...; quintum autem est parvulum valde et ... vocatur frangens os ...; sextum autem genus -ae est rarum ... et est totum album nivei candoris ... et vivit de venatione leporum et cuniculorum. *al. v. et p. 844,31.34. 845,40.52.* *in fabulis:* WALAHFR. carm. 19,23 -a ... inquit (EGBERT. fec. rat. 1,251). *al.* *proverb.:* NOTKER. BALB. gest. 1,25 p. 34,3 cum ... fama malum ... de minima meisa super -arum magnitudinem excresceret. **2** *symbolice (sc. de ave picta vel ficta; cf. E. Gritzner, Symbole und Wappen des alten deutschen Reiches. 1902. p. 13sqq.; J. Deér, AbhGött. Phil.-hist. Kl. III/36. 1955. p. 111sqq.):* **a** *eccl.:* **α** *in paramentis:* LEO MARS. chron. 2,59 p. 667,41 abstulit ... pannos de altari, ... alium cum cruce ..., alterum ... cum -is. PETR. CAS. (?) chron. 3,58 p. 743,43 planetam purpuream ... cum -a de margaritis. **β** *in ambone (cf. H. Otte, Handb. der kirchl. Kunstarchäologie. I. 1883. p. 301²):* FOLCUIN. Lob. 29 p. 70,48 quae *(emicedia pulpiti)* ... fusilem habent -am optime deauratam, quae ... alis extensis capacem evangeliorum codici locum pandit. HUGO FLAV. chron. 2,8 p. 374,15 instrumentum ..., quod paratum est receptui textus ęvangelii, Iohannes ęuangelista in similitudine -ae volantis adornat. *al. v. et supra p. 549,1. 613,59.* **b** *publ. de insigni maiestatis, dignitatis, honoris sim. (cf. W. Wegener, ZRGGerm. 72. 1955. p. 71sqq.):* RICHER. REM. hist. 3,71 aeream -am, quae in vertice palatii ... acsi volans fixa erat, in vulturnum converterunt (*sim.* THIETM. chron. 3,8. BONIZO ad amic. 4 p. 581,7). WILH. APUL. gest. 3,50 indiciis -ae *(sc. loricae applicatis)* ... Graecorum dominus cognoscitur. OTTO MOR. hist. p. 61,23 ponere signum -e super campanile ... in signum fidelitatis. ACTA imp. Winkelm. I 340 -arum imperii signis explicitis. CONR. MUR. clip. 1ᵇ rex Romanorum ... -am nigre forme croceo clipeo fert (17ᵃ dux Merantinus -am c. gerit albam). *al.* *in investitura:* ANNAL. Rom. p. 477,9 prefecturam per -am confirmavit. **c** *milit. de vexillo (cf.* GLOSS. II 500,1 St.-S. victrices -as guntfanon; *de re v. C. Erdmann, Quell-ForschItArch. 25. 1932. p. 18sqq.; P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. II. 1955. p. 644):* WIDUK. gest. 1,11 signum ... leonis atque draconis et desuper -ae volantis insignitum effigie. TRANSL. Dion. Ratisb. 11 p. 360ᵇ,53 tribus ... signiferis frontem exercitus munito, -am in medio, ventosos dracones utrimque ... sistito. COSMAS chron. 1,13 p. 29,21 victrices -as ... referunt (EPIST. Reinh. 8 v. -as ... versus urbem direximus. CHRON. Erf. mod. a. 1162 p. 181,22. *al. v. et l. 54.58.59*). GESTA Ern. duc. I p. 13,1 palatinus erectis -is suos convocavit. HERBORD. Ott. 3,10 p. 754,17 versis -is ad sua redire. IOH. CODAGN. annal. a. 1208 p. 34,2 tensis -is ... prelium incipitur. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1278 p. 803,10 una *turma* portavit vexillum Romane -e. ANNAL. Plac. a. 1268 p. 528,25 qui ferebat -am, ... fuit mortuus (*opp.* vexillum crucis). *al.* *in imag. de militia caelesti:* ALCUIN. carm. 1,10 o sancti, ... victrices -as caeli qui fertis in arcem (SIMON SITH. gest. 2,1 p. 644,4. *al.*). METELL. Quir. 4,39 triumphales -as super astra ... effert. *meton. i. q. legio, turma – Legion, Schar:* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 48 victrices -as mentitus Apollo delusit ... Latinos (METELL. Quir. 15ᵃ,1 v. -ae renovant decus urbis herile). METELL. Quir. 14ᵃ,39 -as Romuleas Noricus ensis regit. *al.* **d** *usu vario:* RUODLIEB V 344 in medio cuius *(fibulae)* -ę stat imago volantis. GESTA mon. Mans. (MGScript. XV p. 933,15) cuius *(turris)* tecti cacumen cruce deaurata et triumphali -a ... decoravit (ANON. tab. p. 147,6 vidi in tecto imagines novem -arum pictas). *al.* **3** *alleg., per compar., in imag.:* ALCUIN. epist. 181 p. 299,11 quae esset convenientia inter leonem *(sc. regem)* et -am *(sc. papam)*. HRABAN. carm. euang. 30 ille *(Christus)* ... -ae probus inditur arti. univ. 8,6 p. 243ᴮ vocabulo -ae aliquando maligni spiritus raptores animarum, aliquando praesentis saeculi potestates ... vel incarnatus Dominus ... designatur. p. 244ᴬ. *al.* ORDO Rom. ant. p. 38ᵇ,15 Iohannes evangelista habet similitudinem -ae, eo quod nimis alta petierit (*de eodem:* EKKEH. IV. bened. I 4,10 pande, volans -a de se quid clanxerit ipsa). THIOFR. flor. p. 400ᴮ cum ... praepeti mentis annisu ad aethera libraretur more -ae *Reginbertus eqs.* VITA Norb. I 12 p. 683,3 quod docebat, velut -a provocans ad volandum pullos suos, operibus praemonstrabat. ALBERT. M. cael. hier. 15,11 p. 440ᵃ,22 censendum est 'ipsam' speciem *(angelorum)* '-ae' significare 'regale'; ... dicitur enim rex avium. ALEX. MIN. apoc. 4,7 p. 62,24 -a designat temperantiam. p. 63,5 quod papa sit -a. BERTH. RATISB. serm. 12 p. 64,5 immunda erat -a, quae signat superbos in religione *(cf. Vulg. deut. 14,12). al.* *usu physiognomico:* ALBERT. M. animal. 1,224 -ae ... nares magnanimis attributae sunt. *in vaticiniis de personis potentibus:* SALIMB. chron. p. 540,10 -a *(sc. gens vicecomitum Mediolanensium? ed.)* ... turrim ... delebit. p. 544,31 *Karolus, rex Siciliae,* partes -e trucidabit *(item de Frid. II. imp. et progenie eius:* p. 546,19. *al. [v. ind. p. 711ᵃ et J. Deér, op. cit. p. 121sqq.])*. p. 544,33 surget -a *(sc. Petrus III., rex Aragoniae)* habens rostrum fortius. orientalis -a *fere i. q. imperator aeternus – etwa: Endkaiser:* PETRUS DE PRECE epist. (DtArch. 13 p. 169,15) de orientali ... -a, quam dicitis occidisse, que ... vivit tamen in pullis multis *(cf. notam ed. p. 155sqq.).* **4** *in nominibus:* **a** *hominum:* ALCUIN. carm. 18,2 fac paucos A-ae *(sc. Arnoni, archiep. Salisburgensi)* versiculosque meo *(de eodem:* epist. 59 patri A-ae antistiti transmarinus cignus ... salutem. *al. [v. ind. s. v.* Arn *et supra p. 685,67])*. PETR. CAS. (?) chron. 3,39 p. 731,47 una cum Richardo cognomento de A-a. *al.* **b** *locorum, civitatis:* TRANSL. Callisti 7 (MGScript. XV p. 420,51) ad locum, qui A-ae silva dicitur. CHART. Livon. B 7 p. 7,25 citerior ... vocetur Mons A-e eo, quod -a nidificat ibi. ALEX. IV. registr. 439 clero de A-a Furconensis diocesis. CHART. Friedb. Hass. 73 domum ... nominatam ad A-am. *al.* **c** *sideris:* HONOR. AUGUST. imag. 1,120 deinde est -a; Iupiter in -am versus Ganimedem rapuit. *v. et supra p. 343,8sq.* **d** *alch.:* ALLEG. sapient. 4 p. 471ᵇ,41 dictum est *misadar (i. sal Ammoniacus; cf. J. Ruska, SBHeidelb. Phil.-hist. Kl. 1923/V. p. 6)* -a propter nimiam velocitatem. IOH. sacerd. 158 -a, id est sal Armoniacus. *al.* *meton. i. q. sal Ammoniacus – Salmiak:* Ps. GERH. CREM. sal. I 1 regimen ipsius *(atramenti)* est cum -a. sept. p. 356,9 ut sumas ... de alahinem sublimata -a. GEBER. clar. 1,8 -a facit eum *(vitriolum)* ... penetrare usque ad profundum. *al.* **5** *translate i. q. gloria – Ruhm(estat):* CHRON. Noval. 2,7 p. 86,3 cuius *(Waltharii)* fama ... ultra caesareas scandit abhinc -as. **B** *strictius:* **1** *aquila nobilis, fulva – Stein-, Goldadler (Aquila chrysaetus L.):* ALBERT. M. animal. 6,50 -a ... magna, quae aput nos est et herodius vocatur. *v. et p. 842,69.71.* *avis aquilina cinerei coloris – Kaiseradler (Aquila heliaca Savign.):* ALBERT. M. animal. 23,16 est ... minor -a truncali *accipiter. v. et p. 843,1.* **2** *haliaetus – Seeadler (Haliaetus albicilla L.):* ALBERT. M. animal. 23,13 haec -a quantitate minor est herodio ... et alba est in pennis ani. *v. et p. 842,71.* **3** *pandion – Fischadler (Pandion haliaetus L.):* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 9,4 genus -arum, que dicuntur ... -e piscatrices. ALBERT. M. animal. 2,70 quaedam inveniuntur in uno pede haben⟨t⟩es distinctos digitos et in alio coniunctos per membranam sicut -a parva, quae vocatur -a piscium. *v. et p. 843,3.* **4** *aquila minuta – Zwergadler (Eutolmaetus pennatus Gmel.):* ALBERT. M. animal. 8,105 avis ... Latine vocatur ossifragus; est autem avis de genere -arum parvarum ... et ... ducit ossa in altitudinem *eqs. v. et p. 843,4.* **5** *aquila nivei coloris – Islandfalke (Hierofalco candicans Gmel.): v. p. 843,5.* **6** *aquila serpentes venans – Schlangenadler (Circaetus gallicus Gmel.):* ALBERT. M. animal. 8,12 quoddam genus est -ae, parvum in quantitate, quod venatur ... serpentem. **7** *aquila asturi similis – Habichtsadler (Eutolmaetus fasciatus Vieill.):* ALBERT. M. animal. 8,20 avis dicta yricez (*p. 620ᵃ,18* ὁ ιέρακος) et est genus -ae valde forte et magnum, pugnat cum vulpe et lepore et cuniculo. **8** *triorchis – Bussard (Buteo buteo L.):* ALBERT. M. animal. 7,31 carnes autem comedunt -ae, quae vocantur Graece tharyagroz (*p. 592ᵇ,3* ὁ τριόρχης), quae est in

[Rudolph]

quantitate milvi. **9** *vultur barbatus – Bartgeier (Gypaetus ossifragus Savign.)*: ALBERT. M. animal. 7,31 kyni ... est cinerei coloris et hoc genus -ae quidam grifen esse existimant. **10** *de strigibus:* **a** *fort. i. q. Surnia ulula (L.) – viell. Sperbereule:* ALBERT. M. animal. 7,33 -a kalon (*p.* 592^{b},11 ἐλεός) et -a agolieus (*p.* 592^{b},11 αἰγώλιος) dicta assimilantur multum avi illi *(corvo nocturno)*. **b** *fort. i. q. Syrnium uralense (Pall.) – viell. Habichtseule: v. l.* 6. **11** *phoenix – Phönix (usu alch.)*: ANON. tab. p. 191,17 est ... lapis -ae lapis cognitus et est lapis, in cuius ventre est lapis, qui movetur, per quem significavit aquam ascendentem et cinerem extractum a cinere. ROSIN. interpr. 1 p. 294,1 nota de -a ...: sicut moritur et dirimitur eodem modo, relevatur et regeneratur.

II *de pisce i. q. species piscis marini (fort. Sciaena aquila Lacép. vel Myliobatis aquila L.) – Meerfischart (viell. Adlerfisch oder -rochen; cf. R. Strömberg, Studien zur Etymologie und Bildung griech. Fischnamen. 1943. p. 112sq.)*: ALBERT. M. animal. 5,15 agrali (*p.* 540^{b},18 ἀετός; *Mich. Scot.* -a) et rana et lamyae sunt etiam in mari.

***aquilanus**, -a, -um. (*cf.* aquilinus) *fuscus – dunkel, schwärzlich:* GLOSS. III 580,56 St.-S. musa -a erdebere (*cf.* 574,32 muras suarz peri).

***aquilaria** *v.* *aquileia.

***aquileia**, -ae *f. (orig. inc., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 359sq.; theod. vet.* ageleia, *cf. Ahd. Wb. I. p. 55sq.) script.:* lacel-: *l.* 34. ack-: *l.* 38. aco-: *l.* 36. age-: *l.* 35. agi-: *l.* 32. agl-: *l.* 35.37. *al.* aqua-: *l.* 43. -lari(a): *l.* 44. -le(a): *l.* 40.41.43. *al.* -legi(a): *l.* 32.39. *al.* -ley(a): *l.* 35.37.43. *al.*

1 *anchusa – Akelei (Aquilegia vulgaris L., cf. Marzell, l. c.; André, Lex. bot. p. 37)*: GLOSS. III 125,3 St.-S. -a agileia *(E)* ... âglei *(A)*. 518,16 -legia strorchensnabel. 719,33 -a storkesneuel. *al.* TRACT. de aegr. cur. p. 194,35 tere laceleiam et inde iussum extractum pone in vulnere. HILDEG. phys. 1,133 capit. p. 1128 ageleia. 1,132 p. 1184^{B} agleya (acoleia *ed. pr.*) frigida est ...; in quo *(homine)* orfimae crescere incipiunt, agleyam crudam saepe comedat. 1,210 eis *(scrofulis)* ackeleiam primo superponat. ROGER. SALERN. chirurg. 1,936^{13} succus -legie. ALBERT. M. veget. 2,135 flos oleris, qui vocatur -ea, eo quod quatuor aquilas flos eius figurare videtur. 3,36 in semine ... -eae. *al.* **2** *scelerata – Hahnenfuß (Ranunculus sceleratus L.)*: ALPHITA I p. 278,4 -alea (-leya *var. l.*), columbaria idem, dicitur herba quaedam calida, idem est, quod pes gallis *(sic)*. II p. 13,31 -laria vel -a unum stipitem habet et folia fissa ... et florem album, secundum antiquos apium risus appellatur. *al. v. et supra p.* 683,13. 748,55. **3** *verbenaca – Eisenkraut (Verbena officinalis L.): v. l.* 43 *et p.* 748,55.

aquilentus *v.* aqualentus.

***aquileus**, -i *m. lapis aquilae – Adlerstein:* ALBERT. M. miner. 2,2,5 p. 35^{b},5 echites gemmarum optima est ... et vocatur a quibusdam -us ..., eo quod aquilae hunc aliquando ad nidum suum iuxta ova collocantes *eqs.*

aquilex *v.* aqualex.

***aquilianus**, -a, -um. (*cf.* aquilinus) *caliginosus – finster:* ORD. iud. Dei B XII 3^{d} p. 671,13 exorzizo te, inmundissime draco, serpens antique, -a nox.

aquilifer, -era, -erum. **1** *adi.: aquila exornatus – mit einem Adler geschmückt, Adler-:* EKKEH. IV. cas. 59$^{med.}$ reliquias ... cappa illa -a indutus ... domum reportabat *(cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p.* 311). **2** *subst. masc.: qui aquilam portat – Adlerträger:* PETR. CAS. (?) chron. 4,37 obviam ei pontifex misit ... stauroferos, -os, leoniferos *(cf. J. Deér, AbhGött. Phil.-hist. Kl. III/36. 1955. p.* 119^{3}).

***aquilinitas**, -atis *f. aduncitas rostro aquilae similis – dem Adlerschnabel ähnliche Krümmung:* ALBERT. M. praedicab. 5,1 p. 82^{a},3 quamvis simum et aquilum sit aliud per substantiam nasi, hoc tamen non est per simitatem et -em (*p.* 136^{a},27 ἡ γρυπότης), quae sunt accidentia.

aquilinus, -a, -um. **1** *subest* aquila: *aquilae similis – adlerähnlich, Adler-:* LAND. MEDIOL. hist. I 3,14 p. 82,52 Herlembaldus ... oculis -is, pectore leonino. *alleg. de Iohanne evangelista:* EKKEH. IV. bened. I 4,45 homo ... -us. **2** *subest* aquilus: *fuscus – dunkel, schwärzlich (cf.* GLOSS. III 581,12^{4} St.-S. musa -a; *v. et p.* 845,21*)*: HIST. Daret. p. 196,26 Achimaycus decorus aspectu et corpore -o (ALBERT. STAD. Troil. 2,31. 2,57). **3** *subest* aquilo: *v. p.* 848,19.

aquilo, -onis *m. (f.: cf. l.* 42*) form. nom. et voc. sg.* -on: *l.* 11.42. *plur.: l.* 22. *usu attrib.: l.* 46.51. *p.* 847,30. *signif.:* RICHARD. ANGL. anat. II p. 89,13 kylos succus latine, inde -on ventus sine succo.

I *aparctias – Nordwind* (*cf.* GLOSS. II 704,25 St.-S. -o norduuint): **A** *latius:* **1** *proprie:* HONOR. AUGUST. cant. 4,16 p. 429^{B} -o est ventus durus et frigidus, qui transtringit *(an* terram stringit *leg.?)* ac flores necat. HELM. chron. 110 p. 218,3 frigus -is. HILDEG. epist. I 49 p. 256^{B} septentrio cum -e bacchabatur. ALBERT. M. meteor. 3,1,20 p. 605^{a},18 inter -em sive septentrionem et favonium sunt duo venti. 3,1,21 p. 606^{a},30sq. non movetur -o ad inferiorem partem terrae vel ulterius procedendo ad -em. *al.* **2** *in imag.:* CARM. Scot. I 11,34 raptus e portu -is arte. RADBOD. carm. 5,5 turgebant hostia flatu exagitata feris ... -bus (gloss.: diaboli immissionibus). **3** *alleg.:* HRABAN. univ. 9,25 p. 282^{C} -o ... significat ... diabolum vel homines infideles, ut iniquitatis abundantiam et defectum charitatis. HILDEG. epist. I 70 p. 291^{A} -o ... firma correptio est. ABSAL. serm. 36 p. 209^{B} nomine -is ... spiritus malignus intellegitur. **B** *strictius i. q. ventus septentrioni vicinus ad orientem vel ad occidentem versus – Nordost- oder Nordwestwind* (*cf.* GLOSS. III 113,64sq. St.-S. -o nordôsterwint [*B*] ... nortowestirwint [*F*]): EINH. Karol. 29 p. 34,6 ut ... vocaret ... -em nordostroni. CHRON. Merseb. 13 p. 187,12 flante borea aspirat -o. ALBERT. M. meteor. 3,1,22 p. 610^{a},19 septentrio ... a sinistris ... versus orientem habet -em. 3,1,23 p. 611^{a},1 corus collateralis est boreae ex parte orientis et -o ex parte occidentis. *ibid. al.*

II *regio septentrionalis, septentrio – Norden (interdum de regione septentrionali paulum in orientem vergente velut l.* 53*)*: **A** *gener.* (*cf.* GLOSS. III 606,26 St.-S. -o nordan): **1** *proprie:* BEDA hist. eccl. 5,23 p. 349,11 portabant ... facem ignis contra -em (aquilonalem *M*) *cometae*. ANNAL. Petav. a. 722 (MGScript. I p. 7^{b}) bella contra -em. AETHICUS ISTER 33 p. 20,12 tu, -on, mater draconum et nutrix scorpionum. WALAHFR. carm. 5,59 ventus ... a Scithico ducens -e fragorem. EPIST. var. III 16 evangelizandi licentiam in partibus -is accepit (DIPL. Heinr. II. 299 p. 369,26 iusta palacio ... da parte -o. *al.*). RIMB. Anscar. 12 p. 33,25 quae *(provincia)* erat in -e ultra Albiam. POETA Saxo 3,370 -is ad axem. LIUTPR. antap. 5,15 p. 137,32 lingua ... Teutonum nôrd -o, man autem dicitur homo, unde et Nordmannos aquilonares homines dicere possumus. DIPL. Heinr. II. 257 extra murum ad -em plagam urbis. CHRON. Pol. 3,24 Prussiam, terram -i contiguam. HELM. chron. 86 p. 169,14 transmisit dux nuntios ad ... regna -is, Daniam, Suediam, Norwegiam, Ruciam. ARNOLD. SAXO fin. 1,2,2 p. 17,9 ⟨in⟩ vicesimo tertio gradu ... piscis -is et oryon ... oriuntur. CONST. II 235 p. 324,4 qui *(Heinr. VII.)* ... sibi sedem assumpserat -is *(sc. Germaniam)*. ALBERT. M. meteor. 3,1,10 p. 595^{b},40sqq. dupliciter possumus accipere -em et meridiem, scilicet secundum quod sunt partes, quae sunt iuxta polos mundi, secundum quod sunt in mundo -o et meridies *eqs. saepe. v. et l.* 20. *p.* 847,33. **2** *in imag. de sede diaboli (cf. Vulg. Is.* 14,13*; v. et J. Grimm, Deutsche Mythologie.* ^{4}*1875/76. p.* 28.836*)*: RAHEW. Theoph. 166 delegit tua *(sc. diaboli)* perdita mens -em. HILDEG. epist. I 51 p. 261^{D} oculos in ante, ad -em dirigentibus, ne bellator -is ... eos corruere faciat. p. 262^{A} ne ... -i appropinquent, ut morte aeterna suffocentur; ... oriens, auster et occidens Deum ostendunt, sed -o ... ei subiectus est. **3** *alleg.:* HRABAN. univ. 9 praef. p. 261^{B} -o significat populum gentium. HONOR. AUGUST. gemm. 1,22 per -em quoque diabolus designatur. spec. p. 833^{D} per -em, ubi sol sub terra latet, Mathaeus exprimitur. **B** *publ. et iur. in descriptione terminorum:* TRAD. Frising. 8 p. 35,10 (a. 755) ab oriente ..., ab

[Rudolph]

occidente ..., contra -em ..., a meridie. TRAD. Ratisb. 11 p. 10,32 tradiderunt parte meridiana miliaria III, -e miliaria II. DIPL. Ludow. Germ. 8 in parte -is. DIPL. Heinr. III. 316 ab -e silva. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 49,30 attingitur ... inter -em et ... orientem Pecenatorum ... campania *Pannonia.* CHART. Tirol. 1161 p. 205,24. *al. fort. add.:* CHART. episc. August. 84 p. 85,29 (a. 1257) tam ex parte australi, boreali, -is quam etiam septentrionali. **C** *abusive i. q. plaga meridionalis – Süden:* PAULIN. AQUIL. carm. 6,2,1 occasus, ortus, -o, septentrion, ... lati polorum iubilate cardines.

aquilonalis, -e *vel* **aquilonaris,** -e. *script.:* acq-: CHART. Wirt. VII 2527 p. 387,13. -nia-: *l.* 30. aquilonalis *a s. XII. rarescere videtur.*

I *adi.: ad aquilonem pertinens, septentrionalis – nördlich, Nord-:* **A** *a septentrione veniens – von Norden kommend:* ALBERT. M. meteor. 2,1,13 p. 530^{a},33 flante -ri vento. veget. 7,125 quamvis ... -ris *ventus* impediat fructus, miro tamen modo ... custodit sanitatem. pol. 4,3,2^{f} p. 328^{a},45 'boreales' id est -res *venti. al.* **B** *qui in regione septentrionali est – im Norden befindlich:* **1** *de rebus i. q. in regione septentrionali situs – im Norden gelegen:* **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 1$^{tit.}$ Acircio -lis imperii sceptra gubernanti. WALAHFR. exord. 4 p. 477,37 partes templorum ... -les (-res 3) sinistra ... dicebantur (ANNAL. Fuld. II a. 875 p. 83,29. *al. v. et l.* 35). WALTHARIUS 524 cum bella cierent contra -res (-les *PT*, aquilonenses *B*) ... regiones (THIETM. chron. 7,39 ad comprehendendas -ris regionis [*i. Scandiae*] varietates. ALBERT. M. animal. 7,71. *al.*). LIUTPR. antap. 4,15 mundi partes -ris. BERTH. (?) annal. a. 1070 filius Ottonis, ducis Saxoniae -ialis. HELM. chron. 18 p. 39,12 in -li (-ri *edd.*, aquiloni 1) absida ... ecclesiae. CHART. Bern. II 40 facta sunt hec ... ante fores -res ecclesie. ALBERT. M. meteor. 3,1,18 p. 603^{b},24 aer in aquilone tunc incipit infrigidari propter discessum solis a signis -ribus. 3,1,22 p. 609^{a},27 parallelum -rem. veget. 5,22 capillaritas magis invenitur in parte -ri arboris et in locis -ribus silvarum. *saepe.* **b** *publ. et iur. in descriptione terminorum:* DIPL. Ludow. Germ. 25 territorium ... terminatur ... ab -li parte de ... strata *eqs.* DIPL. Arnulfi 184 p. 283,18 usque dum Tuontina in -ri (-li *C*) parte fluit. *al.* **2** *de animantibus i. q. regionem septentrionalem habitans – im Norden heimisch, ansässig:* BEDA hist. eccl. 3,24 p. 180,13 qui *(Mercii australes)* sunt ... discreti fluvio Treanta ab -ribus (-libus *M*) Merciis. ANNAL. Mett. a. 780 Saxones. ADAM gest. 3,74 concilium ... omnium -lium (-rium *B* 1^{b}.2) episcoporum. ALBERT. M. animal. 8,107 fortissimum ... genus *(accipitrum)* ... capit grues ..., quando est -re bene nutritum. *al. v. et p.* 846,49.

II *subst. masc. plur.: incolae plagae septentrionalis – Nordländer, -männer:* STEPH. EDD. Wilfr. 43 p. 237,12 *(de Northumbris)* ad Aldfridum, regem -lium. 60 p. 255,2.

***aquilonarius,** -a, -um. *septentrionalis – nördlich:* GESTA Trud. cont. I 12,9 p. 309,1 edificavit sibi cellulam versus -am partem iuxta occidentalem monasterii absidem. CHART. Salisb. II 328 p. 456,31 ex parte -a fluminis Isare. *in imag.:* ACTA imp. Winkelm. I 725 p. 571,13 (a. 1246) ille -us princeps Sathanas ..., qui deitati solis suam ex obposito sedem voluit adequare.

***aquilonensis,** -e. **1** *adi.: septentrionalis – nördlich, Nord-: v. l.* 26. **2** *subst. masc. plur.: incolae plagae septentrionalis – Nordländer, -männer:* STEPH. EDD. Wilfr. 51 p. 245,29 *(de Northumbris)* regem Aldfridum -ium.

aquilonia, -ae *f. plaga septentrionalis – Norden: v. p.* 848,1.

aquilonialis *v.* aquilonalis.

***aquilonicus,** -a, -um. *septentrionalis – nördlich:* CHRON. Moiss. (MGScript. I p. 298,34) in -is partibus Saxoniae.

aquilonius, -a, -um. **1** *adi.: septentrionalis – nördlich:* CHART. Sangall. A 440 (a. 855) in marcho Wangon prope Argunam -iorem. **2** *subst. neutr.: plaga septentrionalis – Norden:* ANNAL. Mosell. a. 722 (MGScript. XVI p. 494,30) pugna contra -um (aquiloniam ANNAL. Lauresh. a. 722; *cf. p.* 846,41).

aquilus, -a, -um. *script.:* aci-: *l.* 6.8. acy-: *l.* 6. **1** *subst* aquila: **a** *adi.: aduncus modo rostri aquilae – gekrümmt nach Art eines Adlerschnabels* (*cf.* GLOSS. II 366,29 St.-S. acylum chîrmunden. III 384,41 acilus nasecrumber): OTLOH. Wolfk. 28$^{med.}$ accidens est ... quadriforme: unum quod nec accidit nec recedit, ut acilus et simus (ALBERT. M. praedicab. 5,2 p. 85^{a},9 homo est risibilis, nasus est simus vel -us. p. 85^{b},40sqq. -um [*p.* 1360^{a},29 γρυπά] esse vel simum sunt formae, quae permixtibiles invicem sibi non sunt et ... non suscipiunt magis et minus, quod falsum est, quia ... -o -ior. *ibid. al. v. et p.* 845,68). **b** *subst. neutr.: aduncitas – Krümmung:* ALBERT. M. praedicab. 5,2 p. 84^{b},24 -um (*p.* 1309^{b},24 τὸ γρυπόν) vero ex retorsione anterioris partis nasi ... causatur, quando ... cartilago ... ad modum rostri aquilae ad superius labium recurvatur. **2** *subest* aquilo *(sc. per errorem): septentrionalis – nördlich:* GLOSS. I 46,21 St.-S. -um *(a. b)* aquilinum *(c)* nordanondi ... nigrum *eqs.* *Rudolph*

aquimanile, -minile *v.* aquaemanile.

aquimolus, -i *m. vel* **aquimolum,** -i *n. script.:* -bol-: *l.* 35. -mul-: *l.* 31. *form. decl. I. non occurrunt in schedulis nostris, nisi hic illic subsunt in abl. plur.* -is. *molendinum aquae impetu motum – Wassermühle:* CONC. Karol. 12 p. 67,24 concessimus ... salinas et -a. GREG. CAT. chron. I p. 182,18 (epist. papae a. 817) aquas necnon et -os ... concedimus. DIPL. Otton. I. 336 p. 453,2sq. delegavit ... -um ... et alias *(sic)* duo -a. 337 p. 455,24 confirmamus ... fundum ... cum ... silvis et -is. CHART. Ital. Ficker 54 p. 78,21 nego *decimam* ... de uno -mulo posito in flumine. GREG. CAT. chron. II p. 45,11 dederunt ... -um molentem. p. 51,18 in quo *(loco)* sunt -a. DIPL. Frid. II. (NArch. 20 p. 464,14) concedimus castrum ... cum ... molendinis, aquis, -is (-bolis *cod.*). *al. usu adi. ut vid.:* DIPL. Heinr. II. 29 p. 32,39 quicquid ibi ... concessum est ... cum ... piscationibus, molendinis -is in utraque parte fluminis Danubii (*inde* DIPL. Conr. II. 31). DIPL. Heinr. IV. 355 aquam de Manicone ... cum -is molendinis ..., aliud molendinum in fundo Intedocrino ... proclamavi (*inde* GREG. CAT. chron. II p. 169,20). *cf. ThLL. s. v.* aqu(a)emola.

***aquindinas** *subst.* (ἀκίνδυνος) *medicamentum sine periculo adhibendum – gefahrlos anwendbares Heilmittel:* ANTIDOT. Augiens. p. 45,24 antidotum seu catapotias, que vocatur -s.

***aquinus,** -a, -um. *aquam continens, aquae similis – wasserhaltig, wasserähnlich:* ALLEG. sapient. 1 p. 468^{a},52 sanguis, qui -us est de corpore animato, est terra nostra. TRACT. Micrer. p. 99,29 sulphur -um calidum est.

***aquirica** *subst. (orig. inc., nisi corruptum ex* ἀδρὰ ῥίζα *[Diosc. gr. 3,1 RV] i. q. aristolochia – Osterluzei, Hohlwurz) ?sedum – ?Hauswurz (Sempervivum tectorum L.):* GLOSS. III 536,14 St.-S. -a huzwurz *(an corruptum ex* holwurz*?, cf. l.* 52).

aquiro, *aquisto *sim. v.* acquiro, *acquisto.

aquo, -avi, -atum, -are. **1** *adaquare – tränken* (*cf.* GLOSS. I 818,32 St.-S. -are [adaquare *Vulg. Luc.* 13,15] trenchi): FROUM. carm. 30,9 pecus ... ducit -andum. EGBERT. fec. rat. 1,42 dum ducis *bovem* -tum. STATUT. ord. Teut. p. 112,9 de -andis equis. **2** *irrigare – bewässern:* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 450,36 (c. 1220) pratum. **3** *conspergere, lavare – benetzen, waschen:* TRACT. de caus. mul. 30 os eorum -bitur. VITA Mariae rhythm. 4315 non solum pedes ad lavandum, dabo manus atque caput totum ad -andum. CHART. civ. Hild. 365 infra murum antiquum -ari allecia nulla debent. **4** *aqua perfundere – unter Wasser setzen:* CHART. Pfedd. 4 (ed. Bonin, UB Pfeddersheim. p. 2,34; spur. c. 1175) in vindemiis torcular verrere et -are. **5** *in aquam infundere – ins Wasser schütten:* MILO carm. 3,4,1, 257 *Moses* illam *(iuvencam)* arripuit, fregit, combussit, sparsit, -vit (sparsit in aquam *Vulg. exod.* 32,20).

[Baader]

adi. **aquatus**, -a, -um. **1** *aqua confectus vel dilutus – mit Wasser hergestellt oder verdünnt:* AURELIUS 25 p. 729,22 decoctionem fenograeci -am (*cf.* 4 p. 497,18). AESCULAPIUS 46 p. 76,4 utantur ... cibis et potibus -is. ALBERT. M. pol. 3,1[a] p. 207[b],41 Athenienses occiderunt cicuta -a Socratem. **2** *aquae similis – wasserähnlich:* AESCULAPIUS 40 p. 63,2 attestante urina -a et mucilenta qualitate. Ps. GALEN. febr. 413 paulo -ior ipsa urina invenitur. TRACT. de caus. mul. 25 si decursio -a fit ex loca dilectabilia mulieris. 84 menstrua. *al.*

aquositas, -atis *f.* **1** *ubertas aquarum – Reichtum an Gewässern:* MENKO chron. p. 546,41 cum reliquam partem terre propter -em et fossata non posset optinere. **2 a** *status materiae aquam continentis vel aquae similis – wasserhaltige oder wasserähnliche Beschaffenheit:* HILDEG. div. op. 1,4,6 aquosus aer ... -e sua vires fortitudinis illius *(nebulae)* attenuat. ALBERT. M. miner. 4,1,2 p. 85[b],38 albedo eius *(argenti vivi)* est ab -e et terreitate subtili decocta. veget. 4,137 quod ... apprehensa fuerit tota -s a proprietatibus terrae. animal. 3,145 propter sanguinis -em. **b** *substantia aquam continens vel aquae similis – wasserhaltige oder wasserähnliche Substanz:* ARNO REICHERSB. apol. p. 199,33 casei tenacitatem et seri -em (*cf.* p. 199,35 -s ... lactis, quam serum dicimus). SALERN. comp. 48 -s descendens per nasum ventosae colligatur. GLOSS. Roger. III 729[a] ventositas vel -s *cancri* ... cum sagitella fomentetur. IOH. IAMAT. chirurg. 8,9 -s inter siphac et intestina ydropicorum coadunata. ALBERT. M. nutrim. 1,3 p. 329[b],16 fit depuratio in hepate ab -e superflua. veget. 3,75 albumen ovi insipidum ... vocatur propter superfluitatem suae -is. animal. 1,444 superflua -s pauca, quae exsudat in gummis plantarum. 3,110 partes quaedam colericae ... -i fleumatis immiscentur. 3,141 propter saginosam -em, quae illuc declinat ab epate. 12,77 cum cibo commixta est -s per potum accepta. *saepe.*

aquosus, -a, -um. *script.* acqu-: *l.* 43.

I *adi.:* **A** *proprie:* **1** *de materia:* **a** *strictius:* **α** *aquā exuberans – wasserreich:* WILLIB. Bonif. 8 p. 47,3 -a Fresonum arva. WETT. Gall. 10 heremus ... asper et -us. HILDEG. scivias 1,3 p. 407[C] aerem. CHART. com. Mansf. VII 10 p. 393,30 tribuimus pratum ... cum locis -is et inaquosis. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 67,1 terre paludose sunt -iores. ALBERT. M. veget. 1,165 in ... -is locis dulcibus. *al.* *pluviosus – regenbringend, regnerisch:* ALDH. ad Acirc. 16,3 nubis -ae. AGNELL. lib. pont. 138 p. 368,1 acquosus Orion *(cf. Verg. Aen. 4,52).* FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 66,32 tempus est humidum et -um. **β** *ex aqua constans – aus Wasser bestehend:* PURCH. Witig. 453 qua *(hydria)* fieri vinum fluxum precepit -um. *in imag.:* HEINR. WIRZ. cur. 634 decipit ... Bachum mater -a senem. *aqua allegorice significatus – durch Wasser symbolisiert:* HILDEG. epist. I 47 p. 236[A] *(de aquis diluvii)* qui *(Christus)* in ea *(Maria)* omnem livorem -i peccati exsiccavit. **γ** *aquam continens – Wasser enthaltend, wasserhaltig:* BONIF. epist. 9 p. 5,30 luto. HILDEG. phys. 1,9 hirs ... cerebrum hominis -um facit. 8,5 frosch frigidus est et aliquantum -us. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 73,2sq. vallones -i et non -i. ALBERT. M. veget. 2,38 *genera cirpi* sunt debilis substantiae valde et -ae. 2,92 sunt ... in ventre plantae ... vapor ... humidus et -us et vapor siccus ventosus. *al.* *medic.:* AESCULAPIUS 37 p. 57,13 quid est hydropisis? extensio ventris innaturalis -a. BRUNUS LONG. chirurg. 2,11 -a ... hernia nihil aliud est nisi aggregatio humiditatis (WILH. SALIC. chirurg. 1,51 p. 319[A]). **b** *latius i. q. aquae similis – wasserähnlich (interdum spectare potest etiam ad l. 51sqq.):* **α** *anat. et medic.:* LEX Frision. add. 3[a],44 ut non sanguis, sed humor -a decurrat. Ps. GALEN. febr. 110 si ... e naribus ... fluxerit sanguis -us (ALBERT. M. animal. 3,148 [*p.* 521[a],33 ἰχωροειδές]). 119 urina alba et -a. EKKEH. IV. bened. I 11,32 *(de lacrimis)* sanguis ... -us. HILDEG. div. op. 1,2,27 p. 771[D] qui *(oculus)* -um circulum infra albedinem suam situm habet. ALBERT. M. animal. 3,60 quae *(vasa epatis)* recipiunt coleres aut -os aut terrestres. 3,69 in aliquo nervo invenitur humiditas -a (*p.* 515[b],28 ἰχῶρος). 3,70 modus filositatis -ae (*p.* 515[b],35 ἶνες) non invenitur in sanguine cervi. *al.* **β** *bot.:* ALBERT. M. veget. 1,138 vitis ... humor est subtilis et -us magis. 2,33 plantae ... -um habentes succum. **γ** *de aliis rebus naturalibus:* URSO qual. 18 calor ... salis terrestres partes dissolvit in -as. IOH. S. PAUL. diaet. 550 vinum ... subtile et -um. ALBERT. M. animal. 1,83 in ovantibus ... est humor citrinus ... aut alius humor -us. **2** *de usu:* **a** *aqua dilutus – mit Wasser verdünnt:* ODO MAGD. herb. 648 quod *(acetum)* sit -um. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,101 p. 24b[r] vinum. ALPHITA I p. 277,27 si ... plus habeat aquae et minus mellis, dicitur mulsa -a. *in imag.:* ALDH. virg. II 2796 ni fallax caupo strofas infundat -as. **b** *ex aqua instructus – aus Wasser hergerichtet:* Ps. GERH. CREM. sal. I 26 solve ... in balneo -o. **c** *(aqua) madefactus – (mit Wasser) befeuchtet:* ALDH. virg. II 914 lichinos. **3** *de situ, positione i. q. aquaticus – Wasser-:* **a** *in aquis vivens – in, an Gewässern lebend:* ALBERT. M. animal. 1,25 quaedam *animalia* sunt -a (*p.* 487[a],16 ἔνυδρα), quaedam ... agrestia. 2,106 -us anser (*p.* 508[a],3 λάρος). 25,15 serpens est -us. **b** *in aquis crescens – in, an Gewässern wachsend:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 377,3 calamenthum. **4** *de relatione i. q. ad aquas spectans – Wasser-, Meeres-:* ALDH. ad Acirc. 49,2 in limphas ... quod mergar *(sc. tippula)* -as. 67,5 in fundo, tranat qua piscis, -o. virg. II 2483 qui *(Deus)* turmas flustris densas *Aegyptiorum* perdebat -is.

B *translate:* **1** *pallidus – verwaschen:* ALBERT. M. veget. 2,80 aliquid albi in profundius nigri -i penetravit. **2** *sapore carens – schal:* ALBERT. M. euch. 3,1,2,1 p. 239[b],23 quamvis ... novem sint sapores corporales, scilicet ... acutus et acetosus, salsus, amarus et -us, qui insipidus vocatur.

II *subst. neutr.:* **A** *area aquis exuberans – wasserreiches Gebiet:* CHART. Carinth. 138 p. 133,5 (a. 1145) delegavit ... predia ..., videlicet ... prata, pascua et palustria ..., -a et inaquosa, molendina (CHART. Turic. 1502). **B** *substantia aquam continens vel aquae similis – wasserhaltige oder wasserähnliche Substanz (interdum ab adi. vix discerni potest):* MAPPAE CLAVIC. 280 quicquid ... lexivae vel -um remansit. ALBERT. M. veget. 2,40 secunda *digestio separat* -um, quod calore compleri non potest. 2,86 cum *fungi* ... ex humido -o putrescente et vaporante nascantur. animal. 3,55 calor magnus ... consumit superfluum -um, quod est in nutrimento. **C** *animal in aquis vivens – Wassertier:* ALBERT. M. animal. 2,82 genus ... serpentum medium esse videtur inter habentia sanguinem agrestia et -a (*p.* 505[b],7 ἐνύδρων).

Baader

1. ara, -ae *f.* *script.* arra: *p.* 851,1. *form. gen. pl.* ararium: MARIAN. chron. a. Chr. 381. *plur. sensu sing.:* *l.* 54.65. *al.* *etym.:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,122 -a ... quasi area, id est plana.

altare, mensa sacra – Altar, Altartisch: **I** *proprie:* **A** *strictius (cf. J. Braun, Der christliche Altar. I. 1924. p. 21sqq.):* **1** *gener.:* **a** *de altaribus paganorum:* SERMO de sacril. 2 antiquas -as aut lucos. WANDALB. mens. 187 farre ... imbutas libare per -as. WIDUK. gest. 1,12 -am ... victoriae construentes ... sacra sua ... venerati sunt. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,22 gentiles preterit -as. ORIGO Franc. 3 (MGMer. VII p. 525,17) Iovis. *al.* *expressius de cultu:* WALTH. SPIR. Christoph. I 14 si illum ... vestri *(sc. puellarum)* amplexus ad -as deorum revocarent. II 4,29 detestandas horremus demonis -as. *ibid. al.* **b** *de altaribus Iudaeorum:* WALAHFR. carm. 20,9 qui *(Christus puer)* ... in templo est oblatus ad -am. HROTSV. Ioh. 14 testes clara clamantes voce sub -a *(cf. Vulg. apoc. 6,9sq.). al.* *spectat ad sacrificium:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,218 quem *(Isaac)* dum verus amor patris decreverit -is. **c** *de altaribus christianorum:* EIGIL Sturm. 18 cum ad sacras -as Deum ... exorasset *rex* (CAND. FULD. Eigil. II 14,61. *al.*). WALAHFR. Wett. 551 quibus *(sanctis)* officia ornatas praebetis ad -as. CAND. FULD. Eigil. II 17,132 occidua martyr tumulatus ... compta iacet altus in -a. NOTKER. BALB. carm. 5,4 p. 139 -arum speciem fugiens, discursor hararum. WOLFHER. Godeh. I 31 ante principalem -am. NOTAE Monast. (MG

[Pope]

Script. XVI p. 439,15) occidentalis arra. ALBERT. STAD. annal. a. 1172 archiepiscopus ... assistens -ae ... celebravit ... divina. CARM. Bur. B 42,11,4 est minus celebris -a quam sit arca. *saepe. v. et l. 58. remissius:* HROTSV. Dion. 20 inter ... simulachra ... deorum ... poni praeceperat -am *eqs. (cf. Vulg. act. 17,23). expressius de cultu:* WANDALB. martyr. 94 *Polocronus et Donatus,* fides, sanguis quos iungit et -a. 567 pontifices -a, meritis vitaque colendi. *ibid. al. tabula altaris – Altarplatte:* ARDO Bened. 17 p. 206,6 in altare ... tres -as censuit subponi. **2** *in imag.:* WALAHFR. Wett. 13 cui *(Deo)* cordis in -a fertur adeps (RADBOD. carm. 4,17 ignis ... c. fervebat ab -a [gloss.: conscientia bona]). HRABAN. carm. 16,57 victima hic *(Christus)* placita est -aque, ille ipse sacerdos. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,223 prẹco Dei superas iam victima dignus ad -as. VITA Meinw. 182 p. 105,5 qui *(Christus)* se ... Patri optulit in -a crucis. *al.* **3** *iur. et publ.:* **a** *spectat ad refugium:* WALAHFR. Mamm. 7,4 supplex alius complectitur -am. WIDUK. gest. 2,11 p. 77,7 quidam ... militum ... secus -am extinxit Thancmarum (THIETM. chron. 2,2). **b** *spectat ad oblationes:* CONC. Merov. p. 166,24 ut omnibus Dominicis diebus -is oblatio ... offeratur. THIETM. chron. 7,71 traxit in predam, quod multorum devota manus ad -am apostolorum ... congessit in hostiam. METELL. Quir. 62,82 panes oblati super -am. *ibid. al. remissius:* CHART. Rhen. med. I 8 p. 10,33 (a. 720) parva pro magnis ... in -a summi Dei ... offerre. **c** *spectat ad confirmationem chartarum, traditionum sim.:* TRAD. Frising. 220 (a. 805/08) cartulam fieri rogavi et ... in -am ... Mariae reponi. TRAD. Ratisb. 73 accessit ad -am ... et renovavit traditionem (*cf.* 213[b] huius traditionis vestituram ... presentavit ad -am). **d** *spectat ad officium deferendum:* VITA Sollemn. 5 (MGMer. VII p. 315,17) duxerunt *episcopum* ad -as templi ... tradentes et baculum pastoralem. **4** *in nom. propr.:* LAMB. LEOD. Matth. I 1915 castrum, quod dicitur Ara Lunę (*'Arlon'; cf.* IV 33). **B** *latius:* **1** *de loco ministerii sacerdotis:* CAND. FULD. Eigil. II 17,21 presbyteri ... intrant -aeque ministri. *?meton. de ministris altaris:* ANGILB. carm. 1,7 (MGPoet. I p. 358) plebs, clerus, -a (turba *ci. ed.*), sacerdos adventus vestri gaudia magna metunt. **2** *de institutis ecclesiasticis (ecclesiis, abbatiis sim.):* **a** *spectat ad donationes vel censum:* CHART. Bund. 89 p. 75,7 (a. 909) ut ... censum ... persolvat ... ad illius *(Galli)* -am. TRAD. Salisb. I 11 qualiter quedam mulier ... servum ... tradiderit ad -am sancti Petri ..., ubi cęnobite sunt monachi. TRAD. Patav. 97 se ipsam ... in -am ... tradidit. TRAD. Welt. 46 tradidit ... famulas ... ad -am sancti Georii in manum ... abbatis. CHART. Tirol. 846 contulit ad -am ... agros et vineas. CHART. Babenb. 289 p. 126,31 delegavit ... super -am ... villam. *saepe.* **b** *spectat ad ingressum monachorum:* DIPL. Heinr. II. 525 (spur. s. XI.[med.]) se contulit monasterio ... et, ne vacuus ad -am Domini veniret, ... tradidit praedium. METELL. Quir. 18,33 gladios -ae ... imposuere ... seque Deo tribuunt.

II *translate i. q. possessio, praebenda altaris – Altargut, -pfründe:* BERNH. GEIST. palp. 1,115 *aula* tibi praebendas dat et -as.

III *per confusionem pro* area: **A** *locus triturae – Tenne:* GLOSS. I 38,24 St.-S. -e arin altare *eqs.* (*cf.* 100,2). **B** *locus apertus – offener Platz:* CHART. Tirol. notar. II 516 (a. 1272) due quarum *(peciarum)* iacent in -a *('erhöhter Platz?' ed. in ind.)* ante castrum. **C** *piscina – Fischfanganlage:* DIPL. Otton. I. 338 p. 461,17 oppidum ... cum aquis et -is ibidem structis (*cf.* p. 461,25). **D** *salina – Salzsiedeanlage:* CHART. Anhalt. I 693 (a. 1195) salis -am apud Stasfort ... sitam ... donavi. **E** *curtile – Hofstatt:* ACTA imp. Stumpf 149 p. 198,8 (a. 1164) concedimus ... curtas, ... -as et alias possessiones. *fort. add.:* TRAD. Frising. 215 (a. 804/09) tradidi ... sex -as.

2. *ara, -ae *f.* (ἀρά) *precatio – Gebet:* TIT. metr. III 3,16 votiferas ... Christo offeras [et] -as. HONOR. AUGUST. gemm. 1,122 -a ... Graece dicitur, Latine imprecatio. *v. et supra p. 687,29.*

3. ara *v.* hara. **arabiacus** *v.* obryzus.

Arabica, -ae *f. de suco speciei acaciae i. q. gummi Arabicum – arabischer Gummi (cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 454):* THEOPH. sched. 1,34 moniaculum ... misces cum -a.

arabilis, -e. *script.:* ha-: FORM. Sal. Bign. 12. arr-: DIPL. Karoli M. 300 p. 451,17 (spur. s. XII.). *v. et l. 14.* -rib-: *l. 14.* -avi-: TRAD. Frising. 465. *form.: abl. sg.* -e: COD. Lauresh. 1056. FORM. Senon. II 12. *al. abl. pl.* (terris) -is: *l. 14.15. saepe.*

1 *adi.:* **a** *qui arari potest, aratorius – pflügbar, kulturfähig, Acker-* (*cf.* GLOSS. IV 35,17 St.-S. -is ... arhhast): **α** *latius:* DIPL. Merov. II 13 donamus ... terram -em bonarios XXX. CHART. Sangall. A 107 terris arribilis, campis, pratis. TRAD. Frising. 321 cum ... curtiferis, terris -is, campis. TRAD. Lunaelac. 149 mansum unum -is terrę et pratorum. DIPL. Ludow. Germ. 83 de territorio -i. TRAD. Ratisb. 46 dedit ... inter terram -em et silvam exstirpativam iugera CL. DIPL. Karoli III. 94 cum terris ... -bus cultis et incultis. COD. Frid. 19 iugera XL agri -is. SIGEBOTO Paulin. 38 area ... infecunda, lutuosa nec -is. CHART. Basil. B 90 terras ... tam -es quam nemorosas. ALBERT. M. veget. 7,37 tales agri nec -es nec sativi dicuntur. *persaepe. de mensura agri:* CHART. Rhen. med. I 653 p. 709,41 (a. 1168) sunt ... ad ecclesiam pertinentes: ... decem dies -es in Isenach. **β** *strictius i. q. excultus – in Kultur befindlich, bebaut:* TRAD. Ratisb. 55 (a. 863/85) terrę -is iugera LXX et novalis iugera X. TRAD. Frising. 1222 III hobas -is tęrrę et incultę. 1240 -is terrae et inaratae. *ibid. al.* **b** *ad arandum utilis – zum Pflügen tauglich:* CHRON. Pol. praef. p. 8,14 equi durabiles, boves -es. **2** *subst. fem.: terra aratoria – Ackerland:* TRAD. Frising. 1349 (a. 994/1005) dedit ... inter prata et -em utileque lignum LXIII *iugera.*

***araboth** *subst.* (עֲרָבוֹת) *septimum caelum – der siebente Himmel (cf. H. L. Strack–P. Billerbeck, Kommentar zum Neuen Testament. III. 1934. p. 532sq.):* AGOB. epist. 8,10 p. 190,3 alterum *(caelum)* vero appellant *Iudaei* -th, in quo Dominum astruunt residere et hoc esse in psalmo *(sc. 67,5).*

arachne, -es *(f.) vel* ***arachnes** *m.* (ἀράχνη *vel* ἀράχνης) *aranea – Spinne:* Ps. ODO MAGD. herb. 449 *acetum* morsus pellit -es. ALBERT. M. animal. 8,17 avis vocata ascalonitiz aliquando comedit abachyez (*p. 609[a],29sq.* ἀράχνη ... τοὺς ἀράχναϛ), quando praevalet adversus eum.

arachnoides *adi.* (ἀραχνοειδής) *anat. i. q. telae araneae similis – spinnwebartig:* ARS med. 5 p. 422,24 quorum *(oculorum)* prima tunica ceratoides dicitur, secunda vero -es (aragoides *H*). *cf. p. 854,71.*

***arachnos** *(m.)* (ἀραχνός) *aranea – Spinne:* IOH. SCOT. carm. 2,4,11 miratur *opera reginae* fugitans numquamque propinquat -os.

***aracia** *v.* *haracium. **arado** *v.* arrado.

***aradoricius** *v.* *aratoricius.

***aragiatus,** -i *(m.)* (*orig. inc., cf. DuC. s. v.* aragaicus) *morbus intestinus quidam equorum – eine Darmkrankheit der Pferde:* IORDAN. RUFF. equ. 6,15[tit.] de infirmitate -i. ibid. p. 47,24 equus ex ... evacuatione ventris debilitatur ..., quae infirmitas -us vulgariter nuncupatur. p. 48,2 contra infirmitatem equi -i, quae vix fit nisi in equo ... equitando ex nimia comestione hordei indigesti *eqs.*

aragne *v.* andrachne. ***arahum** *v.* *harahum.

***arale** *n.* (arealis) *locus curtis – Hofstatt (de re cf. infra p. 918,65):* CHART. Rhen. med. I 167 p. 231,24 (a. 926) traduntur ... mansi quinque ... et -e unum ... cum suis appenditiis. GLOSS. III 350,12 St.-S. -e vel casale vel mansura houestat. 352,10 -e curale curtis colonia hovestat. *ibid. al. v. et* arealis.

***aralicius,** -a, -um. (*ab* arare, arealis) *qui fundum possidet – einer, dem der Grund gehört:* FUND. Boson. 2 (MGScript. XV p. 979,39) quicquid melius in mobilibus reliquerit, indigena capitali et advena -o terre domino dare debebit.

[Pape]

***aralis**, -e. (*cf.* arare, arabilis) *ad arandum utilis – zum Pflügen tauglich, Pflug-:* TRAD. Fuld. I 44,26 (s. XII.med.) boves -es LVIII, boves armentales XII.

***aramannus** *v.* *arimannus. **aramatha** *v.* maranatha. **Aramenos** *v.* Amineus. **aramio** *sim. v.* 1. adramio.

***arancium**, -i *n. vel* ***arancia**, -ae *f. (persice* nāräng; *v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 1555; Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1029. 1387) fructus pomi aurantii – Frucht der (bitteren) Pomeranze (Citrus Aurantium L. subsp. amara L., cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. 1918. p. 582sqq.; v. et* ALPHITA II p. 15,3 arange citromilum idem. p. 40,31): ANON. secret. p. 77,25 superapponatur ... acetum granatorum vel limonum vel -orum. THADD. FLORENT. cons. 4,28 cum ... suco berberis vel limonum vel -arum (44,39 -orum). WILH. SALIC. chirurg. 1,62 p. 323[B] utatur ... vino de granatis, -is et limonibus. *cf.* *arangus.

aranea, -ae *f. script.:* are-: *l.* 62. arauca: *l.* 26. *form. gen. sg.* -nę *(in fine hexametri):* EGBERT. fec. rat. 1,1280. *usu attrib.: l.* 69.

I *de animalibus arachnoidibus i. q. arachne – Spinne (cf.* GLOSS. III 17,45 St.-S. -a spinna. *al.):* **A** *gener.:* **1** *proprie:* PASS. Leod. 33 (MGMer. V p. 361,4) cuius *(matronae)* capud morsu cuiusdam vermiculi, quem -a vocant, ... tumuerat (IOH. S. PAUL. diaet. 274 p. 29,6 [add. B] apozima bibitum araucarum morsibus occurrit. *al.*). THEOD. AMORB. comm. p. 17,22 -am insidiatricem esse muscarum, que ... in iuncturis parietum manet. EGBERT. fec. rat. 1,363 tabida quam facili quassatur -a tactu. DYASC. p. 39[b] -e tela ... vires habet constringentes (Ps. ODO MAGD. herb. 391. ALBERT. M. animal. 21,47. *saepe*). CONSTANT. AFRIC. theor. 8,30 p. 40b[r] -arum multe sunt species, que ubi mordent, faciunt multum dolorem ... et citrinum colorem. HILDEG. phys. 8,10 -a plus calida est quam frigida. ALBERT. M. animal. 5,31 nidum faciunt -ae; ... ovant ... in autumno. 26,7 -arum ... diversitas est ex venatione, ex opere, ex quantitate et ex colore; dicimus enim omnem vermem -am, qui rotundus est longorum crurium, quae sunt numero octo *eqs.* 26,8. *saepe.* **2** **a** *in imag.:* BONIF. epist. 9 p. 5,15 fragilia -arum ... tetendisse retia *(item de insidiis:* VITA Liutb. 19 diversis -arum cassibus ... animos capere). EPIST. Ratisb. 13 p. 332,32 *(de opere frustrato)* ne, si ab experte petitur *consilium*, tela -ę texatur. **b** *per compar.:* NICOL. I. epist. 29 p. 295,29 quasi -arum tela ... dissipatur astutia. HILDEG. epist. II 39 occulte insidiantur sicut -ae, quae pungunt. LAMB. LEOD. Matth. I 56 ut tenui que pendet -a filo. BERTH. RATISB. serm. p. 2,2 est talibus ut -ae, quae ... multum laborat ... et se exviscerat *eqs. al.* **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 8,4 p. 236[B] -a ... humanam fragilitatem significat. **d** *nom. propr.:* CHART. scrin. Col. B 1103 (a. 1261) domunculam, que dicitur ad A-am. **3** *translate:* **a** *lucerna (ad araneae formam facta) – Leuchter (in Spinnenform):* CHART. Col. II 531 p. 572,23sq. (s. XIII.) candelabrum et -a per totas matutinas ardebit, que quidem -a cum septem candelis ... in quolibet duplici festo ... incendetur. *ibid. al.* **b** *tela aranea – Spinnwebe:* α *gener.:* ALBERT. M. animal. 26,27 *(per compar.)* egreditur aliquid cum ea *(urina)*, quod videtur esse sicut -a. β *anat. i. q. anterior pars retinae – vorderer Teil der Netzhaut (Zonula Zinnii; cf. p. 854,71):* BENVEN. GRAFF. ocul. B 2 p. 9,3 VII sunt tunice ... oculorum, quarum ... vocatur ... tertia filirus, quarta arenea (Ps. GALEN. anat. 6 p. 184[D] dicitur -a [*sc. tunica oculi*], quia ad modum telae -ae subtilis est). ALBERT. M. sens. 1,13 p. 31[b],34 per ipsum foramen uveae deveniunt *formae visibiles* ad cellam, quae vocatur -a. γ *medic.* herpes -a *i. q. serpulus – Blasenflechte (Herpex simplex vel sim.):* GLOSS. Roger. I A 2,2 p. 586,35 cum ... fel ... fuerit ... putrefactum, tunc generatur herpes cingulus vel herpes -a.

B *spec.:* **1** *arachne quaedam saltans (sc. ex familia Salticidarum) – Spinne aus der Familie der Springspinnen:* ALBERT. M. animal. 8,133 aliud autem genus parvarum valde -arum ... stat super terram: et est haec -a valde acris et acuta et saltans et saltando comprehendit muscas ...; graece hoc genus -arum kakenlach (*cf. p.* 622[b],31 ψύλλα), hoc est malum, vocatur. 26,8 quaedam *-ae* sedent in foraminibus terrae et insiliunt per saltum in parva animalia *eqs. ibid. al.* **2** *arachne quaedam nigra (sc. ex familia Agelenidarum) – Spinne aus der Familie der Trichter- oder Labyrinthspinnen:* ALBERT. M. animal. 8,133 aliud ... -arum genus ... est nigri coloris, cuius crura anteriora sunt longiora posterioribus *eqs.* 8,134 lacon (*p.* 623[a],2 λύκων) autem est genus -ae ... et hoc subdividitur in genera multa: lacon enim idem sonat quod operatrix *eqs. ibid. al.* **3** *arachne quaedam maculis retialibus conspersa (sc. ex familia Argiopidarum, fort. i. q. Araneus diadematus Cl.) – Spinne aus der Familie der Radnetzspinnen (viell. Kreuzspinne):* ALBERT. M. animal. 8,135 aliud *genus -ae* ... texit sub tecto contra fenestras ... et ... habet maculas sicut rete et habitat in medio ... retis *eqs.* **4** *arachne quaedam viridis (sc. ex familia Thomisidarum, fort. Diaea dorsata F.) – Spinne aus der Familie der Kugelspinnen (viell. grüne Kugelspinne):* ALBERT. M. animal. 8,133 aput nos ... -a, cuius morsus est venenosior ..., est -a viridis, quae texit inter folia plantarum. **5** *araneola quaedam venenosa (sc. ex familia Lycosidarum) – Spinne aus der Familie der Wolfsspinnen:* ALBERT. M. animal. 26,20 phalangyae sunt de genere -arum parvarum, habentes morsum venenosum *eqs.* (*cf.* 22,43). **6** *arachne quaedam rotunda (sc. ex ordine Phalangidorum) – Spinne aus der Ordnung der Afterspinnen, Weberknechte:* ALBERT. M. animal. 26,8 quaedam *-ae non operantes* sunt longorum pedum et sunt rotundae et discurrunt in gramine et sugunt humiditates fructuum *eqs.*

II *de cimice i. q. animal quoddam super aquam currens (sc. ex familia Gerridarum) – Tier aus der Familie der Wasserläufer:* ALBERT. M. animal. 8,139 est ... aliud genus -arum aquaticarum, quae ... stant super aquam in pedibus suis et currunt velociter super eam *eqs.* 26,8 quaedam *-ae* currunt erectis cruribus super aquam *eqs.*

III *de tinea i. q. pyrausta – Wachsmotte (Galleria mellonella L. vel Achroea grisella F.):* ALBERT. M. animal. 7,119 in examine corrupto inveniuntur nidi et telae -arum; -a autem illa Arabice felydeoz (*p.* 605[b],11 χλῆρος) vocatur *eqs.* 8,157 ex cuius *(mellis)* corruptione generantur quaedam -ae, quae corrumpunt favos. *ibid. al.*

IV *de paguro i. q. cancer parvus (sc. ex familia Majidarum) – See-, Meerspinne (Hyas aranea L. vel Maia squinado Rond., cf. Diefenbach, Gloss. p.* 44[b] -a merspinne): ALBERT. M. animal. 4,20 aliud autem genus cancrorum est parvum valde ... et hoc aput nostros marinarios -a maris appellatur. 4,49.

V *de pisce i. q. draco marinus – Petermännchen (Trachinus draco L., cf. Diefenbach, Gloss. p.* 44[b] -a petermanche): ALBERT. M. animal. 24,11 -a piscis est marinus spicula habens in auribus brancorum *(cf. Isid. orig. 12,6,18).*

***aranealis**, -e. *anat. i. q. telae araneae similis – spinnwebartig:* ALBERT. M. animal. 1,407 ex istis ... ramis separantur multi rami, qui dicuntur -es (*cf. Galen. ed. Kühn II p. 808,12* ἀραχνοειδεῖς) venae, eo quod sensui non subiacent.

araneola, -ae *f. (parva) aranea – (kleine) Spinne:* SEDUL. SCOT. carm. 1,16,6 loricae textura rigente metallo ut fragilis telae nutat -ae.

1. araneus, -i *m. (?n.* -um: *l.* 63) *arachne – Spinne:* **1** *proprie:* WANDALB. Goar. 2,3 ductam -i telam. IOH. DIAC. cen. 2,155 Tecla -um (-am *var. l.*) sustollit et Noe coracinum. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 21,1 comedunt *quaedam animalia* ... modos -orum et modos vermiculorum. **2** *translate i. q. tela aranea – Spinnwebe:* RECEPT. Sangall. I 13 -o in purris teris.

2. araneus, -a, -um. *ad araneam spectans, telae araneae similis – Spinn(web)-:* **1** *pharm.:* RECEPT. Sangall. I 56 ovo cum -a tela trito crudo bibatur. **2** *anat. de anteriore parte retinae (cf. J. Hyrtl, Das Arab. und Hebr. in der Anatomie. 1879. p. 55.58; Cl. Bäumker, Witelo. 1908. p. 611):*

MAURUS (?) anat. II p. 35,23 sub qua *(tunica uvea oculi)* est quaedam subtilissima, quae tela -a sive pupilla est dicta (WILH. SALIC. chirurg. 1,10 p. 307[A]). WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 19,6 ex rethino autem panniculo *(sc. oculi)* generatur panniculus -us.

***arangus,** -i *(f.) (persice* nāräng, *cf. p. 853,7)* **1** *arbor pomi aurantii – Pomeranzenbaum (Citrus Aurantium L.):* ALBERT. M. veget. 6,54 -us pomum habet breve et rotundum ... et truncus -i est grossus et altus. **2** *arbor pomi citrini – Zitronatzitronenbaum (Citrus medica L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1031):* ALBERT. M. veget. 6,53 haec autem cedrus vocatur a quibusdam -us. *cf.* *arancium.

***aranza** *v.* *arariza. **arapentis** *v.* aripennis.

***ararius,** -a, -um. *qui arari potest, aratorius – pflügbar, Acker-:* RUD. TRUD. (?) gest. 9,32[in] inter silvam et terram -am ... XL mansi.

***arariza** (aranza) *f. (orig. inc.) species aristolochiae – Osterluzeiart (Aristolochia longa L. vel Aristolochia clematitis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 389sq.):* GLOSS. Salern. p. 4[a],36 aristologia longa, -a. ALPHITA I p. 278,7 aranza longa, aristologia longa idem.

arata *v.* aro. **arather** *v.* crater.

***aratia** *v.* *haracium.

aratio (-cio), -onis *f.* **1** *gener. i. q. actio arandi, aratus – das Pflügen, Ackern (cf.* GLOSS. III 212,18 St.-S. -o erunga. 407,26 -o art. *al.):* **a** *proprie:* ANON. Has. 29 universum paene tempus stercorationis, -is totiusque agriculturae dum solis lapidibus componendis iugiter impenditur. ALBERT. M. veget. 5,2 opera rusticana iuvant coelestem effectum -e et cultu. 7,25 -es autem et fossiones ... quatuor conferunt utilitates. 7,67 talis ager ... non potest etiam per -es aut fossas ad hoc redigi, ut in eo fiat ... domesticatio plantarum. *ibid. al.* **b** *in imag.:* HILDEG. scivias 2,5 p. 499[C] *homines* sunt inutiles absque -e legis Dei. **2** *iur.:* **a** *debitum opus arandi – Ackerfron (de re v. p. 858,42):* CHART. Argent. I 41 p. 33,13 (a. 961) singuli mansi in vernali -e duo iugera, in autumnali similiter. REGISTR. abb. Werd. 8,17 p. 288,15 pro -e III d(enarii), pro messione I. REGISTR. Patav. p. 68,15 dantur ... pro -e III sol(idi). *al.* **b** *ius arandi – Ackerrecht (spectat ad novalia):* DIPL. Otton. I. 384 ut *incensiti* ... in silva Alferia capellaticum, seminationem, -em et pascua ... habeant *(cf. F. Schneider, Burg und Landgemeinde in Italien. 1924. p. 178).*

aratiuncula (-aci-), -ae *f. sulcus, parva fossa – Furche, kleiner Graben (cf. Vulg. III reg. 18,32):* GLOSS. IV 35,27 St.-S. araciuncula modica fossa hůli vel sůele. 131,13 -as huohih vel svoli. *ibid. al.*

***arativus,** -a, -um. **1** *adi.: qui arari potest, aratorius – pflügbar, kulturfähig, Acker-:* **a** *latius:* CHART. Sangall. A 25 (a. 759/60) unum iornalem de campo -o. 531 inter -am terram et silvosam iugera cv. *saepe (v. ind.).* FORM. Sangall. I 2 unam hobam ... de terra -a. ORTL. chron. 1,4 p. 20,17 quae ... cum herbida tellure ..., -o vel sterili rure ... pro C mansis aestimabantur. COD. Wang. Trident. 74 p. 170,34 in ... terris -is, prativis. *al. in his regionibus.* **b** *strictius i. q. excultus – in Kultur befindlich:* ORTL. chron. 1,6 p. 36,8 cum ... agris -is vel inaratis. **2** *subst. fem.: terra aratoria – Ackerland:* CHART. episc. Spir. 370 p. 336,36 (a. 1273) fratres ... in recompensam ... -ę superfluę ... villanis modium siliginis dabunt. **3** *subst. neutr.: debitum opus arandi – Ackerfron:* LEX Alam. 21 servi dimidiam partem sibi et dimidiam in dominicum (-ico *var. l.*) -um reddant.

arator, -oris *m. script.* arr-: *l. 67. usu attrib.: p. 856,10. qui arat, agricola – Pflüger, Ackermann, Bauer (cf.* GLOSS. I 409,55 St.-S. -es eriun. II 371,16 -r akkerman. *al.):* **1** *gener.:* **a** *proprie:* LEX Sal. Pipp. 46,3 si quis aratrum (arr- *D*7) cum -e (arr- *D*9) de campo alieno ostaverit. VITA Emm. I 23 quosdam -es de menbris beati martyris inquirebant. EGBERT. fec. rat. 1,564 Nabal, cum parcis, est durus -r habendus *(cf. Vulg. I reg. 25,21).* COSMAS chron. 1,7 p. 17,13 ascendit equum -r. **b** *in imag.:* WETT. Gall. 28 p. 272,8 nunc fiam -r evangelicus, qui retro respiciens non est regno Dei aptus? *(cf. Vulg. Luc. 9,62).* RUP. TUIT. off. 4,7 p. 93[C] seminator ... sapientiae coelestis *(sc. Dominus)* ... -es suos, id est sanctos apostolos, conducens. *al.* **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 19,1 p. 505[A] -r crux sive praedicationis officium vel inchoatio bonorum operum. *al.* **2** *iur. de condicione:* LEG. Burgund. Rom. 2 p. 125,22 (cod. 5) pro -e triginta ... solidos inferatur. CHRON. Cosmae app. 4 p. 258,22 monasterium ... dotavimus ... -bus. CHART. Francof. 42 *testis* Heinricus -r *(an nom. propr.?).* CHART. Burgenl. 136 servos -es. CHART. episc. Vratisl. 2 p. 3,5 (epist. papae) cum ... quidam homines, vulgariter appellati smardones ..., -es, decimas non solverent *(cf. notam ed.).* FUND. Schild. 15 ut ... XI curtibus II -es, II -um ministratores ... provideret. *al. v. et p. 858,1.*

***aratoricius** (-dor-, arraturec-), -a, -um. *qui arari potest, aratorius – pflügbar, kulturfähig, Acker-:* CHART. select. Schubart 18 p. 18,2 (a. 780) in ... vineis, terris arratureciis, pratis. DIPL. Karoli M. 313 (spur. s. XII.) inter terra aradoricia et terra vidata. *v. et l. 35.*

aratorius, -a, -um. *script.:* arr-: CHART. Tirol. notar. I 718. ?ardu-: CHART. Fuld. B 172 p. 258,37. -tur-: CHART. Fuld. B 22.32. COD. Lauresh. 482. *al. v. et l. 27.28.38.*

1 *adi.: qui arari potest, arabilis – pflügbar, kulturfähig, Acker-:* CHART. Arnstad. 1 p. 1,29 (a. 704) donamus ... centum ... iugera de terra -a. CHART. Epternac. 16 p. 45,13 cum ... terris, pratis, pascuis et -a terra. CHART. Fuld. B 37 p. 64,26 dono ... id est areis, mansis, ... terris araturiis. COD. Lauresh. 987 in ... terra araturia (artaturia *cod.*), campis, pascuis. CAPIT. reg. Franc. 77,19 terram -am studeant femare. CHART. Hersf. 26 p. 46,37 in ... terris araturiis (-ris *C*), vineis, campis. CHART. Rhen. med. I 63 p. 71,24 de terra -a dominicata. TRAD. Frising. 700 terras -as, exstirpatas sive exstirpandas. DIPL. Otton. II. 22[a] p. 31,27 cum manso I et terra -a. DIPL. Otton. III. 226 p. 640,39 cum ... campis -is (aratoriciis *BD*), pratis, pascuis. CHART. Tirol. 1072 terram -am, roncatam, diboscatam et inplantatam. 1259 p. 299,6 de quadam pecia terre vineate et grezive et partim -e. *saepe. de mensura agri:* CHART. Fuld. B 40 p. 70,21 (a. 763) dono araturia iugera XXV. CHART. Tirol. notar. I 99 (a. 1236) tradidit ... quartam unius plodii -i. **2** *subst. fem. et neutr.: terra arabilis – Ackerland:* CHART. Tirol. 961 p. 22,38 (a. 1231) cum -is, pradivis et buskivis. 1152 p. 196,15 vineam et -am et decimam et pratum. CHART. Tirol. notar. II 91 p. 52,12 mansum ... cum ... terra et vineis et -is. *al. in hac regione. nom. propr. (fort. per confusionem):* HIST. Foss. (MGScript. IX p. 370,42) dedit ... possessionem, quae Oratorium sive A-um dicitur *eqs.*

***aratratus,** -a, -um. *operi arandi obligatus – zur Ackerfron verpflichtet (cf. Ch.-E. Perrin, Recherches sur la seigneurie rurale en Lorraine. 1935. ind. s. v.):* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 432,40 (c. 1220) mansionarius arat nobis in vere duos dies sicut -us est (p. 434,22 m. servit nobis sicut -us est). p. 443,5 servit nobis mansus, sicut -us est, ... uno die (p. 451,11 m. ... servit tribus diebus aratro, sicut aratrus [*sic*] est). *ibid. saepius.*

***aratrilis,** -e. *ad aratrum pertinens – zum Pfluge gehörig: v. l. 71.*

aratrum, -i *n. (?f.: p. 857,14) script.:* arr-: *p. 855,67.* aro-: GLOSS. III 666,14 St.-S -thr(um): CHART. Pruss. I 140 p. 105,21. *form. acc. sg.* -am: *p. 857,14. metr.:* LUP. FERR. epist. 5 p. 17,3 in eiusmodi dictionibus, ut est '-um' ..., quae ... paenultimam videntur habere productam, magna haesitatio est *eqs. (cf. D. Norberg, Introduction à l'étude de la versification latine médiévale. 1958. p. 13sq.). rhythm.* ár-: CHRON. rhythm. Leod. 42.

instrumentum, quo aratur – Pflug (fere de carruca; de unco Slavorum: p. 857,68.71; de re cf. K.-J. Hollyman, Le développement du vocabulaire féodal en France. 1957. p. 68): I *gener. (cf.* GLOSS. III 650,9 St.-S. -um fluoc. 681,22. IV 35,24): **A** *proprie:* LEG. Burgund. const. I 27,9 duos boves cum iunctura et apparatu -i (adparatum aratrile *sim. var. l.*) ... tradere. WANDALB. mens. 35 tractis terram pro-

scindere -is. AMARC. serm. 3,855 ars ab eo *(Deo)* conponendi processit -i; illa quibus constat: buris, dentalia, themo, stiva, rotę *eqs.* THEOPH. sched. 3,82[med.] quo *(terebro)* forantur medioli in rotis -i. COSMAS chron. 1,2 p. 6,9 regio ... intemptata iacebat -o. PETR. WILH. Aegid. (MGScript. XII p. 322[b],6) ut octo boves ... -o uno adiungantur, quod ... karruca vocatur. ALBERT. M. veget. 7,54 evertunt eam *(humum)* ... aut -o aut ligone. REGISTR. Mog. p. 54,19 ferramenta -i, que dicuntur scar. *saepe. v. et p. 855,67. adde:* CHART. march. Misn. III 266 p. 196,2 (a. 1219) ecclesia ... cum ... IIII mansis sub -o. **B** *in imag. et per compar.:* **1** *spectat ad praedicationem, vitam monachorum sim.:* ALDH. virg. I 28 Antonius, caelestis -i stibarius. HUGEB. Willib. 6 p. 106,16 per ... Baguariorum provinciam -am (-a *var. l.*) trudendo, ... messem metendo ... Domino delibat dona. CHART. Mog. A 327 p. 218,12 qui *(abbas)* ... manum misit in -um ... m⟨onasterii⟩. CHART. Heinr. Leon. 4 p. 5,22 neminem ... Deo famulantium, dum -um tenet, retro cogat respicere ... paupertas *(cf. Vulg. Luc. 9,62). al.* **2** *spectat ad opus scribendi, corrigendi:* ALDH. ad Acirc. 43,5 ferri stimulus ... sulcos obliquat adinstar -i. ARBEO Corb. prol. nisi per -um rationabilis normae vestrae locutionis fuerit delimatum *opus.* REIN. LEOD. inept. 2 p. 599,44 ceras obruere et, quae exarata erant, emulo unguis -o confundere. **C** *alleg.:* HRABAN. univ. 22,14 p. 610[D] -um ... mystice significat opus praedicationis evangelicae.

II *iur.:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *spectat ad fines designandos:* LEX Baiuv. 16,17 per IIII angulos campi ... tollat de ipsa terra vel -um circumducat *traditor.* ANNALISTA Saxo a. 1126 p. 764,11 ut tantum ... sibi condonaret, quantum ... cum -o suo posset circuire. **b** *spectat ad arationem illegitimam campi alieni:* LEX Sal. Merov. 127,2 qui in ipsam mansionem aut sortem aliquid erpi⟨ce au⟩t -o *(ed.,* petrio taratro *cod.)* fuerit factum. **c** *spectat ad refugium:* CONST. I 277,2 (a. 1179) si reus ad -um, molendinum seu villam confugerit, firma pace potiatur. **d** *spectat ad poenam:* OTTO FRISING. gest. 2,46 p. 154,14 ut ... ministerialis sellam, ⌊rusticus -i rotam⌋ (␣ *desunt BC*) ... in proximum comitatum gestare cogatur. **e** *spectat ad debitum opus arandi:* CHART. Rhen. med. I 135,24 p. 155,7 (a. 893) facit corvadas III cum -o, qui boves habent. CHART. episc. Misn. 241 (a. 1276) vendidimus *proprietatem* ... cum ... decem -is servientibus ter in anno. *al. v. et p. 856,54.* **f** *spectat ad culturam propriam (cf. A. Dopsch, Herrschaft und Bauer. 1939. p. 145sq.):* CHART. Rhen. med. II app. 10 p. 339,41 (s. X./XII.) de dominicali terra habemus IIII carruades; II arantur ex nostro -o et alię II cum familia. CHART. Naumb. 146 quas *(possessiones)* ... Hartwicus ... sub -i sui cultu ... tenuit. CHART. Rhen. inf. II 1 p. 1,12 quos *(mansos)* colunt -a nostra. *al.* **2** *latius:* **a** *spectat ad mensuram agri (cf. R. Kötzschke, Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters. 1924. p. 399):* COD. Odalb. 55 casam cum curte et territorio ad -um unum. CHART. Heinr. Leon. 111 quod *(allodium)* quatuor excolitur -is et amplius. ACTA imp. Winkelm. I 71 p. 66,36 terram ... sedecim -is plene sufficientem (112 terras laboratorias ad decem -a, quatuor bobus per -um computatis. CHART. Burgenl. 458 p. 308,8 t. ... trium -orum et dimidii usui competentem). CHART. episc. Spir. 380 p. 344,20 dedimus ... curiam ..., cuius agri ad culturam unius -i sufficiant *eqs. saepe.* **b** *spectat ad censum, decimam mensurae agri accommodatam (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 371):* DIPL. Ludow. Germ. 140 largiens ... decem mansos litorum ... et ducenta -a decimarum *(sim.* CHART. Westph. I 86 triginta -orum decimas ... prestitit). DIPL. Heinr. III. 103 p. 131,4 octoginta -a decimationum ... monasterio condonavit (VITA Meinw. 43 X -a decimationis. *al.* [*v. ind.*]). CHRONOGR. Corb. p. 44,15 debere ... nomismata ... de uniuscuiusque soli sui unci cultura, quem nostrates -um vocitant. HELM. chron. 14 p. 28,4 de quolibet ... -o, quod duobus bobus aut uno constat equo, mensura grani. CHART. Pruss. I 105,21 de ... Teutunicali -o ... et de Polonicali -o, quod hake dicitur, unus modius tritici. CHRON. Reinh. a. 1212 p. 581,3 de singulo -orum (aratorum *1*), novo exaccionis genere excogitato, nummum ... emungere. *al.* **B** *meton.:* **1** *terra arabilis, ager – Acker(land):* DIPL. Conr. II. 114 p. 160,10 decimaciones ... de suo -o de Gezze. CHART. scrin. Col. B 738 curtim cum centum iurnalibus -i et XXX iurnalibus nemoris. *remissius:* HEINR. LETT. chron. 23,5 *Letti* relinquentes -a sua terram Ruthenorum incolebant. **2** *huba – Hufe:* LEG. Wisig. 10,1,14 ad tota -a, quantum ipsi ... in sua sorte susceperant. REGISTR. abb. Werd. 2,15 p. 40,2 (s. X.) selihoua cum duobus -is uno anno, altero anno cum duobus -is malterot. DIPL. Heinr. II. 107 tradidit ... centum -a in aliis locis. VITA Mariani 20 triginta -a ... cum silvis et ... appendiciis suis. CHART. Wirt. III app. 17 curtis fructuosa conficiens duo -a. CAES. HEIST. mirac. I 7,51 p. 71,8 conversus quidam ... nemorali -o cuiusdam grangiae deputatus. CHART. Salem. 145 p. 183,32 si -a in grangiis ... adauxerint *eqs.* CHART. Burgenl. 246 dimisi ... unum -um cum pertinentiis suis. CHART. Lux. III 396 p. 428,30 culturam agrorum ad dimidium -um. FUND. Heinrichow. 1 p. 19,25 contulit ... partem hereditatis ..., in quantitate ad duo -a. *saepe.* **3** *societas hominum debitum opus arandi communiter exsequentium – (Fron-) Pfluggenossenschaft:* CHART. Rhen. med. I 135,24 p. 157,4 (a. 893) ad centenam unoquoque -o panes II. REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 17,19 debetur uni -o sextarius de cervisa *eqs.* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 440,41 recipit -um ... obolum pro caseo. CHART. Friburg. 162 cum ... monasterium -a conduxerit, peccora ipsis -is attinentia simili ... conditione gaudebunt. CHART. Altenberg. 355 p. 257,8 percipiemus medietatem omnium proventuum residua medietate -o remanente. *al.*

aratura, -ae *f. form. abl. pl.* -bus: *l. 61. al. usu attrib.: l. 59.61. p. 856,31.*

actio arandi, aratio – das Pflügen, Ackern, Feldbestellung: **I** *gener.:* CAPIT. reg. Franc. 57,2 ut liberi homines nullum obsequium comitibus faciant ... neque in messe neque in -a. FUND. Mur. 20 p. 63,2 ter in anno ... arabunt *hobarii* ...; quartam autem -am provideat prepositus. CHART. episc. Halb. 496 p. 440,20 tempore seminum arabuntur ab ipsis tria iugera in seminum -a *eqs.* CHART. Ger. Col. 136 antiqui limites ... per -am diutinam sunt amota. *al.*

II *iur.:* **A** *proprie:* **1** *debitum opus arandi – Ackerfron (cf. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 156sqq.):* CHART. Sangall. A 91 (a. 779) censum solvat ... et -a per tempora iornales tres. 226 opera vel -as ... exigere. CHART. Rhen. med. I 135,45 p. 170,4 *homo absus* facit -am iornalem dimidium. DIPL. Heinr. II. 438 colonis ... -am ... perdonamus. CHART. Epternac. 197 p. 322,28 ius advocati in -a et messione. REGISTR. Patav. II p. 75,4 husimanni ... agunt CXX -as in anno. REGISTR. Mog. p. 46,25 dantur ... pro -a IX sol(idi). *al.* **2** *cultura propria – Eigenbau (de re v. p. 857,44):* CHART. Leub. 14 p. 44,11 (a. 1211) sive nostra *(sc. ducis)* ... seu quorumque aliorum -a ibi fuerit. CHART. Sil. C 7 p. 282,18sqq. ad -am nostram sex mansos excipimus ... Walthero ... ad suam -am ... concedentes ... quinque partes. CHART. Oelsn. 42 in allodio Sawona de -a et laboribus propriis decimam ... retinebunt. **B** *meton.:* **1** *terra arabilis, ager – Acker(land):* CHART. Hersf. 21 p. 38,9 (a. 802) quicquid ... visi sumus habere ... in ... terris -is, mansis (TRAD. Ratisb. 37 cum terra -a, vineis atque pratis. CHART. Epternac. 164 p. 255,16 tam terris -bus, pratis, pascuis). COSMAS chron. 1,40 p. 75,28 qui de suo pheodo vel allodio -am haberet. CHRON. Camer. 3,32 cuius *(allodii)* partem -ae Gerulfus ... redemit. *al. v. et p. 856,31.* **2** *plaga agri dominici, quae arari debet – in Fronarbeit zu bestellendes Ackerstück (de re cf. l. 42):* CAPIT. reg. Franc. 128,8 unusquisque *mansus servilis* ... arat dimidiam -am. REGISTR. Patav. II p. 75,17 (s. XII.[ex.]) qui *(husiman)* ... arat in hovasacha V -as. p. 76,21. **3** *tertia pars agrorum, sicio – Flurabteilung der Dreifelderwirtschaft, Zelge (cf.* GLOSS. III 647,19 St.-S. -a zelga; *de re v. Heyne, Hausalt. II. p. 115sq.):* CHART. Sangall. A 80 (a. 776/79) per singulas -as singulas iuches arare. 368 in unaquaque -a iurnales III.

[Pape]

al. (v. ind.). TRAD. Frising. 1305 tradidit ... hobam I legalem, id est in unaqueque -a iugera XV. *al.* **4** *huba – Hufe:* CHART. Babenb. 404 p. 250,36 (a. 1242) octo -as, quas in feodo habuit quidam nobilis. ANNAL. Prag. I a. 1250 rex ... collegit collectam ... de singulis -is accipiens. **5** *instrumenta arandi – Ackerbaugerät:* CHART. Pomm. B VI 3916 p. 321,1 (a. 1208/19) ut ego *(sc. dux)* villam ad meliorem culturam instituam -a et equis et bobus *eqs.*

araturius *v.* aratorius. **arauca** *v.* aranea.

arax, *dat.* arachi *(m.)* (ἄραξ) *species cicerculae – Platterbsenart (Lathyrus annuus L. vel sim.; cf. André, Lex. bot. p. 37; v. et Diefenbach, Gloss. p. 44ᵇ* aracus, arachus wicken): PAUL. AEGIN. cur. 72 opistonoticis potus: ... da arachi equale (*3,20,4* ἄραχι ἴσον) ante somnum. *Pape*

arbalista *v.* arcubalista.

arbegla, arbella *sim. v.* ervilia.

arbiter, -tri *m. (f.: cf. p. 860,69) form.: nom. pl.* -ii: *p. 860,8sq. decl. III. (cf. N. Fickermann, JbGesch-Mitteld. 6. 1957. p. 55): sing.: nom.* -tror: *l. 63.65. gen.* -is: *l. 28. p. 860,24.28. adde* WETT. Gall. 39 p. 279,8. CHART. Rhen. med. I 235. *saepe. dat.* -i: *p. 860,15. adde* LIBELL. de cal. Trev. p. 739,27. *acc.* -em: IOH. VIII. epist. A 92. *abl.* -e: *p. 860,29.45.59. plur.: nom.* -es: *l. 37.49. p. 860,13.39.46.64. gen.* -um: *l. 31. adde* CHART. Tirol. notar. I 803. CHART. Turic. 833 p. 293,15sqq. -ium: *l. 59. adde* CHART. Tirol. notar. II 323 p. 212,39. *abl.* -bus: CHART. Tirol. notar. II 323 p. 212,22. *usu attrib.:* VITA Sigir. 17 (MGMer. IV p. 616,25) iusti -is Dei.

I *testis, confirmator – Zeuge, Gewährsmann:* **A** *proprie:* MIRAC. Bertini (MGMer. V p. 779,32) praevaluit contra eum *(reum)* ius -um. EPIST. Teg. I 113 -i ... testes adhibentur ... nihil a nobis esse usurpatum. ADAM gest. 3,65 p. 212,18 asserunt ... paucos interfuisse -os, in quorum presentia *eqs.* CHART. march. Misn. III 103 testes et facti nostri -os fideles. CHRON. Erf. mod. I a. 1160 p. 181,1 Cristanum ... paucis -is episcopum constituerunt. *remissius:* IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 222,25 qui sui vademonii -es essent. *fere i. qui ex officio animum attendit – etwa: bestellter Ohrenzeuge:* ANSELM. HAV. dial. 2,1 p. 1163ᴮ positisque silentiariis ... et datis -is et sedentibus notariis. **B** *meton. i. qui per se ipsum testimonio est – lebendiger Beweis:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 4 qui *(contractus miraculo sanatus)* cum in medium adductus fuisset -r et ab omnibus fuisset agnitus *eqs.*

II *disceptator, sequester – Schiedsrichter, -mann (cf. H. Krause, Die geschichtliche Entwicklung des Schiedsgerichtswesens in Deutschland. 1930):* **A** *strictius:* **1** *eccl.:* CONC. Karol. 19ᴾ p. 161,24 congregationi sacerdotum auditor et -r adsedi *(sc. Karolus M.).* HINCM. epist. I 184ᵃ p. 177,10 cuius *(restitutionis)* estis a domno apostolico -es constituti. CHRON. Reinh. a. 1206 p. 570,47 *episcopus* -r instituitur, ut, qui ab eo denominatus fuerit, ... electus habeatur. *al.* **2** *iur.:* CHART. Helv. arb. 10 p. 20,5 (a. 1198) *instrumentum* sigillatum septem sigillis -orum, in quos tam canonici quam episcopus compromiserunt (CHART. Salem. 101 p. 143,34 in nos, non tamquam -os, sed sicut iudices delegatos, c. CHART. Welt. 6ᵃ p. 113,29. REGISTR. abb. Werd. 7,20 p. 245,29. *al.*). CHART. Hall. I 138 ordinationis -i. CHART. Babenb. 194 p. 271,17 super ... controversia -os statuentes. CHART. Tirol. notar. I 768ᶜ p. 391,7 precepta dictorum -ium. II 125 p. 77,4 -i ... cum ... coarbitriis ex utraque parte electis. CHART. Burgenl. 343 quod magister Dionisius non fuerit ordinarius iudex eorum, set fuit -r inter eos et intellector. CHART. Brixin. 138 p. 145,25sq. -tror in eum conpromissum dominus Fridericus ... debet diffinire et frater suus ... erit unus -tror inter sex. CHART. Friburg. 180 p. 153,5 cum ... coram iudice ... causa fuisset ... *non* fine debito terminata, tandem ex utraque parte in -os ... consenserunt. CHART. Frising. 273 p. 298,18 in -os sive in arbitratores seu in amicabiles conpositores *(cf. p. 862,25sqq.). saepe. fort. add.:* VITA Mathild. II 5 *rex* egressus a iudicio ... -is reliquit discutienda, quaeque fuerant legaliter punienda. **3** *publ.:* CHART. Tirol. notar. II 323 p. 212,10 (a. 1242) *comites* compromiserunt unus alteri ... et de hoc IIII -os inter se acceperunt. CONST. III 4 p. 10,20 -i sunt electi, quibus ... comes ... pro mediatore est adiunctus. 113 p. 104,2 nos ... -i dominorum Romanorum et Boemie regum ... arbitrando pronunciamus. CHART. Carinth. V 637 p. 405,33 ducem ... pro communi -o, qui vulgariter uberman dicitur, eligentes. *al.* **B** *latius (usu iur.) i. q. aestimator – (Schieds-)Gutachter:* LEX Alam. 67,2 quantum aestimaverint -ii (-ium *A 4*), ... tantum ... restituat. 68,4 secundum quod -ii (-ium *A 1*, -io *3.5*, -i *6.7*) adpraetiaverint. TRAD. Salisb. I 245 suppleto precio ... possessionum, quantum -i iudicaverint.

III *iudex – Richter:* **A** *strictius:* **1** *iur. et eccl.:* FORM. Wisig. 40 p. 593,14 cum inter illum et illum -es sedissemus ..., legis auctoritate illis praecepimus. EINH. (?) Marc. et Petr. II 98,1 donec taetro nuntiarent tormentorum -i atque ipso conperirent decernente iudice. HROTSV. Gong. 424 princeps ..., -r egregius, mandans, ut ... damnandus clericus ... pergeret e patria. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 130,24 iudicetur ... a iusto rerum -o aequa lance primo Tycinum. *in curia Romana i. q. auditor litterarum contradictarum – Untersuchungsrichter (cf. B. Rusch, Die Behörden und Hofbeamten der päpstlichen Kurie. 1936. p. 46sq.):* HEINR. WIRZ. cur. 319 contradictarum certus sedet -r illic. **2** *theol. de Deo, Christo:* TRAD. Frising. 33 (a. 769) iram summi -is incurrat (DIPL. Zwent. 16 p. 46,20). WALAHFR. carm. 38,82 Deus occulti iudex atque -r aequus. CAND. FULD. Eigil. II 17,77 tu patris in dextra regnas ... certus ... -r orbis. GODESC. SAXO theol. 22 p. 313,8 interni -is iudicio placere (TRANSL. Dion. Ratisb. 25 p. 366ᵃ,12. *al.*). DIPL. Otton. I. 242 p. 344,1 ab aeterno -e ... retributionem percipiat. *saepe. remissius i. q. vox interna – innere Stimme (cf. l. 28):* LAMB. LEOD. Matth. I 771 quandoquidem resipiscere deputet ipsa *(humana superbia)* pudori, si tamen accedat huic -r, absque magistro desinet. **B** *latius:* **1** *iur.:* **a** *qui sententiam quaerit – Urteilsfinder:* WIDUK. gest. 2,10 factumque est, ut causa inter -os iudicaretur debere examinari *(de re cf. notam ed.).* **b** *scabinus – Schöffe (cf.* GLOSS. ed. Steffen, Public. de l'Inst. de Lux. 62. 1928. p. 449,43 sub -is schefinum): CHART. OberbayerArch. 32 p. 11,30 (s. XII.²) legitimi -es huius provincie *(cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 57).* **c** *custos, exsecutor – Wahrer, Vollzieher:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 298,27 *rex* aequitatis et paternarum illius gentis legum -r iustissimus. **2** *eccl.:* **a** *existimator – Beurteiler:* ANAST. BIBL. epist. 1 p. 397,12 neque enim fas est, ut ... absque te *(sc. papa)* omnium -o (-e *T*) aliquid consummetur aut divulgetur. **b** *consiliarius – Ratgeber:* ODILO SUESS. Seb. 20 (9) erant -es diffinitionis universae *apud papam.* **3** *usu communi i. q. intellector – Interpret:* CARM. anon. 1,130 (SBMünch. 1873/III p. 699) paternorum malus -r officiorum *(sc. Phaethon).*

IV *dominus – Herr:* **A** *strictius:* **1** *publ. i. q. princeps – Herrscher:* ALDH. ad Acirc. 150 Romanus miles equester, -r imperio dum regni sceptra regebat. PAUL. DIAC. carm. 32 epil. 4 Carole princeps atque togate -r orbis. PASS. Mauric. 190 -r infelix (*antea:* tirannus). LIGURINUS 3,536 Siculae ... -r aulae. **2** *theol. de Deo, Christo:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 85,32 -r omnipotens mundi dempsit peccata. PASS. Praeiecti 1,8 p. 230,10 -r ille, qui pio moderamine cuncta disponit et regit. EPIST. var. III 24 p. 177,22 cum regum rege -o (-e *var. l.*) saeculorum. LAMB. LEOD. Matth. III 4 novit Deus, -r aevi. *saepe.* **3** *usu communi:* WILLIR. carm. 3,14 sunt in pace quidem, quae possidet -r idem *(cf. Vulg. Luc. 11,21).* **B** *latius:* **1** *rector, praeses – Leiter, Vorsitzender:* HRABAN. epist. 36 p. 471,36 *viri ecclesiastici* si terrenis negotiis preponantur ..., ita ut in ... conventibus quasi -es presideant et eorum *(saecularium)* conflictuum iudices fiant. **2** *machinator – Anstifter:* BURCH. WORM. ieiun. p. 120,29 erat *(diabolus)* ... fratrum accusator ac nequitiae -r mendaciique inventor. **3** *vis agitans – treibende Kraft:* WETT. Gall. 28 p. 272,30 ubi -r humilitas exstitit. **4** *in ludo scachorum i. q. latrunculus magni discriminis – wichtige Spielfigur:* CARM. Bur. A 185,9,1 p. 247 *pedes* factus mulier regi ferus -r hęret, imperat et regnat.

[Heßler]

arbitra, -ae *adi.* **1** *arbitralis – schiedsrichterlich:* CHART. Bund. 501 p. 14,37 (a. 1203) -e potestates preceperunt (*antea:* arbitri). **2** *potens – mächtig:* EPIST. Hildeg. 16 p. 385,13 *domina* vigilans, ... compos et -a sui. **3** *solutus, sua aestimatione discernens – unabhängig, nach eigenem Ermessen entscheidend:* HEIRIC. Germ. I 3,257 *(de libero arbitrio)* error *Pelagianus* ..., quod satis ad propriam posset conferre salutem -a libertas.

***arbitrabilis,** -e. *arbitrali sententia constitutus – durch Schiedsspruch festgelegt:* CHART. Salisb. III 633 p. 134, 26 (a. 1209/10) arbitrii decisionem ... iussimus roborari statuentes, ut hanc -em transactionem ... nulli ... liceat irritare.

arbitralis, -e. *arbitri proprius – schiedsrichterlich, Schieds-:* CHART. Lamb. Leod. add. 7 p. 245,26 (a. 1223) dicimus per sententiam -em (CHART. Traiect. 1468 p. 232,9. CHART. Basil. C II 192 p. 108,37. *al.*). CONST. II 180 p. 223,31 principes ... -e iudicium ecclesie non libenter subibunt (CHART. Helv. arb. 39 p. 67,16). CHART. Lux. IV 328 ex pronunciatione -i.

adv. ***arbitraliter.** **1** *more arbitri – schiedsrichterlich:* CHART. Gosl. I 524 p. 503,11 (a. 1232) arbitrio in nos recepto consilio prehabito -r duximus statuendum. CHART. episc. Hild. II 660 recepimus negocium -r finiendum. CHART. Wirt. IV app. 158 p. 456,38 *arbiter* curiam -r adiudicavit ecclesie. **2** *in modum disceptationis arbitrorum – wie bei einem Schiedsverfahren üblich:* CHART. Worm. 244 (a. 1253) in ... episcopum ex parte nostri et ex parte ... dominarum extitit -r conpromissum. CHART. Heist. 161 p. 240,1 *partes* in nos sponte et absolute ... causam ... -r compromiserunt.

***arbitramentum,** -i *n.* *arbitralis sententia, compositio – Schiedsspruch, Vergleich:* CHART. Basil. C I 357 (a. 1259) vos ... constituimus nostros ... procuratores, dantes ... potestatem ..., arbitrium, -um et amicabilem compositionem ac etiam sententias audiendi et omologandi et approbandi.

arbitrarius, -a, -um. **1** *arbitri proprius – schiedsrichterlich, Schieds-:* **a** *strictius de munere arbitri:* CHART. Turic. 378 (c. 1215) per -am sententiam inter partes taliter diffinivit (CHART. Pommerell. 93. *al.*). CHART. Helv. arb. 38 p. 64,13 ex -a potestate (CHART. Rhen. inf. II 549 p. 315,6. CHART. Merseb. 420). CHART. Burgel. 75 p. 93,34 auctoritate -a precipientes (CHART. Port. 161. *al.*). CHART. ord. Teut. (Hass.) 359 ordinacionem -am ... observare. *v. et p. 862,43.* **b** *latius de eo, qui arbitrando iudicat:* SUMMA dict. Saxon. 7,7 p. 232,4sqq. iudices ... sunt alii ordinarii, ... alii subdelegati, alii -i ...; -i sunt, qui ex aprobacione parcium ... negocium aliquod sibi terminandum assumunt *eqs.* **2** *liber – frei:* **a** *gener. i. q. ex libero arbitrio pendens – beliebig, freiwillig:* GUNTH. PAR. (?) orat. 8,4 p. 166[c] -um tempus orationis est, quod quis ... propria voluntate ductus orationi voluerit deputare. CHART. episc. Hild. I 745 p. 699,37 alias ... memorias, videlicet voluntarias et missas -as. **b** *iur. i. q. ex (iudicis) aestimatione pendens – auf (richterlichem) Ermessen beruhend:* SUMMA dict. Saxon. 7,3 p. 225,37 ordinariorum ... iudicum scitaciones -e. **c** *publ. i. q. ex consultu et electione civium pendens – auf Beschluß der Bürgerschaft beruhend, 'gewillkürt' (cf. p. 863,57sqq.):* CHART. Meckl. 1216 p. 403,10 (a. 1271) facultatem ... liberam eisdem *(civibus)* concessimus condendi inter se statuta -a.

adv. ***arbitrarie.** **1** *more arbitri – schiedsrichterlich:* CHART. Basil. C II 309 p. 174,11 (a. 1280) causam nobis ... conmiserunt -e decidendam. **2** *in modum disceptationis arbitrorum – wie bei einem Schiedsverfahren üblich:* CHART. Gosl. II 112 (a. 1265) ab utraque parte in manus nostras est -e compromissum. **3** *voluntarie, sua sponte – freiwillig, von sich aus:* CHART. Basil. A I 346 (a. 1230) *comes* poenam -e suscepit omnibus renunciando exceptionibus.

arbitratio (-cio), -onis *f.* **I** *sensu act.:* **A** *iur. (et publ.: p. 862,6):* **1** *disceptatio arbitrorum – Schiedsverfahren:* CHART. Tirol. notar. II 582 p. 371,28 (a. 1259) faciunt inter se compromissa et eligunt arbitros et amicos de dictis questionibus et -cionibus. **2** *arbitralis sententia – Schiedsspruch:* CHART. Westph. VII 200 p. 87,23 (a. 1221) a die -is infra mensem. CHART. Worm. 237 p. 159,10 nostre -cioni et voluntati partes ... consenserunt. CHART. Carniol. II 371 p. 287,19 quam -em ac discussionem ... admisimus confirmandam. CHART. Lux. IV 219 p. 301,8 per -cionem et ordinacionem (CHART. Carinth. V 46 arbitrium seu -cionem, pronuntiacionem, laudum seu o. ... receptare, servare et emulgare). *al.* **B** *theol. i. q. deliberatio – reifliche Überlegung:* ALBERT. M. Is. 10,7 p. 153,50 -o ... ad consilii refertur inquisitionem.

II *sensu pass. i. q. fides – Glaubwürdigkeit:* CHART. Pomm. A 97 p. 229,26 (a. 1213) in cuius rei testimonium et ratam -cionem sigillum ... est appensum.

arbitrator, -oris *m.* **1** *mediator, compositor – Vermittler, Schlichter:* LEX Raet. Cur. 23,24 p. 419,10 si duo heredes ad dividendum res suas venerint et ... intencione inter se habuerint, iudex inter eos alterum hominem iustum -em mittat, qui inter eos deliberet. *de usu in iure canonico cf. P. Caspers, Der Güte- und Schiedsgedanke im kirchlichen Zivilgerichtsverfahren. Diss. Mainz. 1954. p. 52sqq.* **2** *arbiter, sequester – Schiedsrichter, -mann (fere iur.; publ.: l. 25sq.):* CHART. Helv. arb. 34 p. 58,27 (a. 1229) promisit ... arbitris seu -bus et mandatoribus. CONST. II 167 dantes *(sc. imperator)* ei ... potestatem ... compromittendi ... in ... legatos tamquam in arbitros vel -es seu amicabiles compositores *(sim.* 168 p. 207,9. CHART. Lux. VIII 133 p. 152,15 in arbitrum, -em, ordinatorem seu amicabilem compositorem. CONST. III 114 p. 106,11. *saepe; cf. K. S. Bader, ZRGKan. 77. 1960. p. 239sqq.).* CHART. Burgel. 75 p. 93,15 -es ... super causa. CHART. Turic. 834 p. 294,17 -es ... vel diffinitores. *al.* **3** *qui mandato publico rebus agendis delegatur – offizieller Beauftragter, Bevollmächtigter:* **a** *interpres pacis – Friedensunterhändler:* CHART. Stir. III 138 p. 209,11 (a. 1254) nos ... -es ... regis Ungarie significamus ..., quod ... deputatis nobis ... coarbitratoribus ... convenimus in hac forma. CONST. III 137 p. 132,4 ubi tui -es cum eisdem apte conveniant. **b** *legatus civitatis – städtischer Abgesandter:* CONST. II 395,1 p. 498,11 (a. 1256) nos ... syndici et -es ... civitatis Massiliensis ... eligimus ... dominum Anfossum ... in imperatorem.

***arbitratorius,** -a, -um. **1** *medians – vermittelnd:* CONR. MUR. summ. 6,6[o] p. 472,24 sunt verba *epistolarum* amabilia, arbitraria seu -a, absolutoria seu absolutiva. **2** *ex (iudicis) aestimatione pendens – auf (richterlichem) Ermessen beruhend:* DIPL. Karoli M. 262 p. 381,23 (spur. s. XIII./XIV.) ab eorum iudicibus ordinariis ... ad emendam -am condempnentur.

arbitratus, -us *m.* **1** *compositio, disceptatio – Schlichtung, Entscheidung:* **a** *arbitralis sententia – Schiedsspruch, Schiedsurteil:* CHART. Wirt. II 379 p. 141,10sqq. (a. 1163) discretarum personarum -ui omnem controversiam ... exposuimus ...; quorum *(arbitrorum)* -ui summissi stetimus. CHART. Helv. arb. 121 p. 186,10 eorum dictum, arbitrium seu -us in sua maneat firmitate (*syn.* ordinatio). **b** *aestimatio, taxatio – Abschätzung, Festsetzung:* CHART. Tirol. 552 p. 33,30 (a. 1204) detracta quarta parte precii extimata -u bonorum hominum (666 p. 122,25 -u ... gastaldionis et b. h.). **2** *opinio – Meinung:* **a** *libitum – Gutdünken, Belieben:* EINH. Karol. 22 p. 27,6 plura suo -u quam medicorum consilio faciebat (*inde* POETA Saxo 5,364 plus -u cuncta suo faciens). THANGM. Bernw. prol. meo -u, quae compingerem, relinquens *episcopus.* WIBALD. epist. 138 p. 218,9 pro suo -u aecclesias ... ordinare. **b** *sententia – Erachten:* ADAM gest. 1,61 meo autem -u, sicut inutile videtur ..., ita impium est. VITA Serv. 45 p. 117,17 homo ... conscium se esse veritatis dixit, palum suo pro -u (arbitrio *var. l.*) fixit.

***arbitriosus,** -a, -um. *ex deliberatione pendens – von Erwägung abhängig:* ALFAN. premn. phys. 34,10 p. 122,13 determinatae sunt ... *artium* rationes exceptis artibus, quae vocantur graece stochasticae, id est -ae, ut medicina ars et gymnasium et ars gubernatoria.

[Heßler]

arbitrium, -i *n. script.:* arp-: Gloss. I 50,22 St.-S. *cod. a.* ab-: *p. 864,56.* ha-: Form. Marculfi 1,12 p. 50,18 *cod. B. form.* -us: *p. 864,59.*

I *arbitralis sententia – Schiedsspruch (fere iur. et publ.):* A *proprie:* 1 *strictius:* Chart. Helv. arb. 6 p. 9,36 (a. 1185) -um ipsum scripto nostro *(sc. papae)* postulas roborari.9 p. 14,38 auttenticantes -um vel iudicium. Chart. Merseb. 140 p. 120,37 (epist. papae) compromissum est in -um archiepiscopi. Epist. Mog. 65 p. 419,19 mulcta in -o dictata. Chart. Babenb. 158 p. 204,33 tale pronuntiavimus -um. 194 p. 271,25 quam sentenciam simul et -um utraque pars ... acceptavit. Chart. Hall. I 167 partes -o ... prepositi ... se submiserunt. Const. II 168,4 promittentes ... stare ... eorum sententie, -o sive laudo sive amicabili compositioni (Chart. Merseb. 240 p. 194,8 in altum et in bassum nostro st. -o. Chart. Burgenl. 179 p. 133,33. *al.*). Chart. Merseb. 236 p. 190,1 pene, per quas vallatum est -um. Chart. Raitenh. 122 p. 110,8 -um, quod arbitrati sunt. Trad. Werd. 144 in eo consedit -um, ut *eqs.* Registr. abb. Werd. app. 5 p. 364,19 discordia ... fuit per -um legitime terminata. Chart. Friburg. 162 *arbitri* actionem ... per formam -i deciderant. Chart. Salem. 462 p. 48,25 si -um vel concordia usquam intervenerit. *persaepe. v. et p. 862,6. adde:* Chart. Pommerell. 93 (a. 1246) a ... *vicario* pape ... lato -o ... me fateor *(sc. dux)* condemnatum. *compositio – Vergleich:* Chart. Hall. I 310 p. 287,21 (a. 1263) questiones ... per modum -i terminatas. 2 *latius i. q. munus arbitri – Amt des Schiedsrichters:* Chart. Monast. 19 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XX p. 117,7; c. 1194) qualiter nos *(sc. episcopus)* causam ... facta in nos per affidationem compromissione susceptoque taliter -o ... consensu partium deciderimus. *v. et p. 861,22.* B *meton.:* 1 *collegium arbitrorum – Schiedsgericht:* Chart. Babenb. 131 p. 170,21 (spur. c. 1235) que discussione iudicii vel -i discretione terminantur. Chart. Carinth. V 187 p. 126,5 -o interesse non posse. 2 *arbiter – Schiedsrichter:* Chart. Tirol. notar. II 578[a] (a. 1272) si ... *unus arbitrorum* non esset Boçani, quod alium -um eligatur.

II *diiudicatio, decretum – Beurteilung, Entscheidung:* A *proprie:* 1 *strictius i. q. sententia, iudicium – Urteilsspruch, Urteil:* a *iur. et eccl.:* Conc. Karol. 38 app. B 12 haec ... usque ad -um domni imperatoris reservata sunt. Walahfr. Wett. 57 largus in auxilio, ... iustus in -o (gloss. RO: iudicio). Conc. Karol. 50[b],49 p. 643,2 in -o episcoporum pendet (Bruno Querf. fratr. 13 p. 729,47 cuius [*papae*] -o tota p. harum rerum cogitatio). Widuk. gest. 2,13 veniam deposcit se ... ipsius *(regis)* -o tradens. Chart. Raitenh. 153 p. 134,16 cum ordinatio ecclesiarum ... in providencie nostre dependeat -o. Statut. ord. Teut. p. 87,34 -o superioris et fratrum. *al.* b *usu communi:* Walth. Spir. Christoph. II 6,162 *alea* -o cęcata suo *eqs.* Honor. August. inev. B (PL 172,1200[B]) -um est propriae voluntatis iudicium, quid velit quidque nolit. Otto Frising. gest. 2,30 p. 137,29 estimationi tuae prudentumque relinquatur -o. 2 *latius:* a *propositum – Vorschlag:* Wipo gest. 2 p. 18,14 hodierna dies ... pro tali -o satis laeta. Chart. Solod. 275 *ducis* -o et consilio parere. b *edictum – Edikt:* Hrotsv. Pel. 76 librans -um fidei (*syn.* legem, decretum). c *statutum a civibus sua sponte electum – städtische Satzung, Vorschrift, 'Willkür' (cf. H. Planitz, Die deutsche Stadt im Mittelalter. 1954. p. 342):* Chart. Meckl. 873 p. 156,24 (a. 1260) de -o, quod discrecio proborum virorum cum deliberacione provida statuit. p. 157,6 istud -um stabit per annum. Chart. select. Keutgen 150,1 pro iuribus civilibus et -is inter se, que habuit hactenus civitas *Hamelen.* Chart. Pomm. B 1091 p. 367,24 quoniam ... de iuris -o nostre civitatis ... discordia generatur, ... iura arbitrata et consueta, que ... arbitrata fuerant et statuta ..., decrevimus conpilari. B *meton. i. q. tribunal – Gericht:* Nivard. Ysengr. 1,466 monachus sic ista fuisse -o synodi ... probat.

III *opinio, libitum – Meinung, Gutdünken, Belieben:* A *gener.:* Leg. Wisig. 1,1,9 leges pro -o suo ferunt. Antidot. Augiens. p. 58,15 mittis milium in cacabo ad -o pugno i. Antidot. Glasg. p. 156,34 omnia in -o. Capit. reg. Franc. 170,7 ut balnearum usus in -o prioris consistat. Dipl. Arnulfi 150 p. 229,30 licentiam ... iuxta eorum -um ... eligendi abbates. Alia Musica p. 129[a],5 post symphonias ex -o musici propositas. Anselm. Bis. rhet. 2,10 p. 158,17 nobis ... liberum ab infancia fuit -um, secura potestas committendi ... carnale desiderium. Berth. (?) annal. a. 1079 p. 318,43 ut certum tempus ... colloquii ad -um suum et otium ... determinaret. Otto Frising. gest. 1,35 p. 54,24 ex propriae auctoritatis -o responsum dare frivolum iudicans. Chart. Brixin. 48 p. 56,37 que *(beneficia)* ... pro vestre voluntatis -o distribuebantur (Chart. Solod. 390. Chart. Brixin. 101 p. 106,30). *al.* B *c. colore quodam:* 1 *praesumptio, licentia – Anmaßung, Willkür:* Leg. Burgund. const. I 23,1 quicumque ... praesumptione et -o suo ... per vim tulerit. Willib. Bonif. 3 p. 12,25 doctrinae caelestis documentum non suo ante tempus arripuit -o. Capit. reg. Franc. 219,5 ut nullatenus audeant secundum -um suum iudicare *iudices iniusti.* Chart. Brixin. 98 p. 103,20 vineam ..., quam ... proprio excoluerat -o. *al.* 2 *error – Wahn:* Willib. Bonif. 7 p. 40,13 *plebs* proprio inplicata -o et hereticorum decepta suggestione. 3 *consilium – Absicht, Plan:* Epist. Teg. I 96 quo rex eorundem *(Ungrorum)* nostro quam propere -o sit colligandus. Walth. Spir. Christoph. II praef. 83 -um tamen excusant prȩcepta patroni. Chart. archiep. Magd. 325 aream ... donavit pie ... deliberationis -o. 4 *assensus, comprobatio – Zustimmung, Billigung:* Trad. Ratisb. 276 (c. 1006) quidam ... pro -o abbatis ... concampii statum ... expetivit. Nivard. Ysengr. 1,390 invenit -um nulla retorta meum. 5,586 non habet -um regula tota meum. C *iur.:* 1 *aestimatio (iudicis) – (richterliches) Ermessen:* Leg. Wisig. 7,5,2 in -o eius consistat. Leg. Lang. p. 120,10 causa, quae per -um iudicata fuerit. p. 135,14 alii per consuitutinem, alii per -um iudicare ęstimabant. Lex Raet. Cur. 27,5 in -o iudicis sit, quomodo exinde iudicium det aut componere debeat. Capit. reg. Franc. 98 p. 204,36 pleraque ... ex ... lege competenti sententia terminata sunt, quaedam ... in nostri *(sc. imperatoris)* examinis -um ... dilata. Leg. Lang. p. 645,41 antea per cadarfada et -o seu ritus fierunt causationes. *al.* 2 *persuasio – Überzeugung:* Lex Baiuv. 12,8 *commarcanus* dicit: 'hucusque antecessores mei tenuerunt ...' et ostendit secundum proprium -um locum.

IV *possibilitas, potentia – Befähigung, Vermögen:* A *strictius:* 1 *publ. et eccl. i. q. potestas (imperandi), auctoritas – (Amts-, Befehls-)Gewalt, Machtvollkommenheit:* Chart. Bund. 236 p. 181,33 (a. 1112) electum, qui nunc se omnimodis in tuo *(sc. papae)* -o ponit. Otto Frising. chron. 4,32 p. 224,33 iam gentes ... in proprii -i auctoritate stare discunt. *al. administratio – Leitung:* Capit. reg. Franc. 179,6 si *xenodochia* ... rationabili statu caruerint, catholici provisoris -um prestolentur. 2 *iur.:* a *potestas disponendi – Verfügungsgewalt:* Leg. Burgund. const. I 51,2 ut filius de portione *sua* ... faciendi quod voluerit liberum potiatur -um (Form. Andec. 41 p. 18,20. Dipl. Karoli III. 94. *al.*). Form. Marculfi 2,9 *villae* in vestro sint -o (ab-o *B*) et potestate (Trad. Ratisb. 17 p. 21,34 libero fruar -o, sicut ... propriam habui potestatem. *al.*). Dipl. Karoli M. 90 p. 130,32 in omnebus ... perfruatur eis -us (Dipl. Ludow. Germ. 3 p. 4,30 perfruantur -o faciendi. *al.*). Dipl. Arnulfi 91 p. 134,26 ut ... perenni ... utantur -o. 136 p. 205,4 -o et dispositione. Libell. de cal. Trev. p. 741,19 locus ... -o monachorum subiacuit. Berth. (?) annal. a. 1079 p. 318,49 ut ... episcopis ... ingressum et -um ... concederet. Chart. Raitenh. 365 p. 293,16 in ... abbatis et sui conventus -o penitus resideat arearum institucio. *saepe.* b *concessio, ius – Befugnis, Recht:* Leg. Burgund. Rom. 25 maritus ... liberum -um habebit utrumque ... punire. Capit. reg. Franc. 233,35 ut ... illi tribuatur -um iurandi. Dipl. Arnulfi 105 p. 155,25 concedimus -um et potestatem ... abbatissas eligendi (Dipl. Otton. I. 176 e. ... abbatem ... licentiam et -um. Dipl. Otton. II. 207 ius speciale ... ac singulare -um e. *al.*). Dipl. Otton. I. 85

[Heßler]

p. 167,22 electionis -um (DIPL. Otton. III. 29 regulare e. -um. *al.*). OTTO FRISING. gest. 2,6 p. 106,31 principis -i esse episcopum quem voluerit ... ponere. *al. adde:* GESTA Camer. cont. II A 298,3 captis dedit -um vivendi. **c** *ius sibi leges statuendi – 'Willkür-', Satzungsrecht (de re cf. p. 863,59):* CHART. Meckl. 1078 p. 294,34sq. (a. 1266) ut *civitas*... suo libero fungatur -o, quod in vulgari wilkore vocatur, dantes ei opcionem augmentandi et minuendi ipsum -um ..., ita dumtaxat, ut in preiudicium ... nostrum ... nichil penitus arbitretur. **d** *plena pubertas, aetas matura – Volljährigkeit, Mündigkeit:* LEG. Wisig. 3,4,2 mulierem, que in suo consistat -um. *adde:* PAUL. FULD. Erh. 1,2 necdum liberi iudex ad plenum -i *erat.* **3** *natur. de rebus i. q. efficientia, vis – Kraft, Gewalt:* MEGINFR. Emm. 14 (PL 141, 983^{D}) truculentia furentis aurae quievit reditque pax aetheris et -um luminis. **B** *latius:* **1** *gener. i. q. facultas discernendi vel eligendi – Entscheidungs-, Wahlfähigkeit:* ALBERT. M. incarn. 2 p. 172,61 prophetia praedestinationis impletur sine -o humano operante, sed non sine -o humano consentiente in opus Dei. eth. 3,1,16 p. 219^{a},47 -um aequivoce dicitur secundum quod est eligentiae sive prohaeresis et secundum quod est liberi -i. summ. theol. II 14,91,2 p. 186^{a},42 facultas liberi -i ... determinatur ad -um rationis et ad appetitum voluntatis. **2** *spec.:* **a** *usu fere theol.* liberum -um *sim. i. q. libertas ex ratione et voluntate discernendi vel eligendi, libera voluntas – freie Entscheidungs-, Wahlfähigkeit, freier Wille, Willensfreiheit:* ALDH. virg. I 58 p. 319,8 virginitatis privilegium ... inflexibili ultroneae voluntatis -o ... tutatur (*cf.* GUNZO epist. 1 p. 20,25 *gentes* ultroneitate -i sibi concessa abutentes). COD. Karol. 95 p. 642,7 quod in nostra est potestate quasi libertate -i (LUP. FERR. epist. 4 p. 13,40 humani libertas -i eget ... auxilio gratiae Dei. ANSELM. Bis. rhet. 3,6 p. 174,8 esse ... videtur libertas -i discrecio et iudicium racionis et potestas vertendi ad utramvis partem boni vel mali. *al.*). EPIST. var. III 22 p. 172,41 humanitas ... in libero -o potenter stabilita. ALBERT. M. sent. 2,24^{E},5 p. 401^{b},35 liberum -um est potentia specialis completa per habitum naturalem, qui est libertas eius: unde habet aliquid rationis et aliquid voluntatis. 2,24^{E},7 p. 404^{b},9 electio liberi -i sequitur consensum spontaneum sine regula aliqua regente ...; electio autem eligentiae sequitur rationis *regulas.* eth. 3,1,16 p. 219^{b},11 liberum -um eligit ad votum, prohaeresis autem saepe contra votum. summ. theol. II 14,91,1 p. 184^{a},29 liberum -um est potentia animae media inter synderesim et sensualitatem. *persaepe. expressius:* HRABAN. epist. 2^{a} p. 382,26 non necessitas inponitur *(a Deo)*, sed uniuscuiusque proprio -o relinquitur. IOH. VIII. epist. A 229 p. 203,33 quod non propria voluntate, non -o, ... quin potius coacte admittitur. GUNZO epist. 9 p. 39,1 corruptum ... in primo homine -um legimus. OTLOH. prov. 1 (PL 146,303^{B}) -i donum nobis causa est meritorum. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,33 numquid nostro magis -o quam divina providentia civibus his ... adiuncti sumus? *al. adde:* HELM. chron. 81 p. 153, 33 obsequium, quod de -o, non de iure subsistit. **b** *publ. i. q. libertas – Freiheit:* HROTSV. Gall. II 1,1 christiani libero utuntur -o et iactant se leges debere sequi ... Constantini.

V *voluntas, desiderium – Wille, Wunsch:* LEG. Burgund. const. I 52,3 proprio -o et voluntate (CAPIT. reg. Franc. 6 p. 13,21 pro -i sui v. HUGEB. Wynneb. 3 secundum suae voluntatis -o. CHART. Babenb. 33 p. 48,31 ad -um prepositi [*syn.* ad voluntatem]. *al.*). LEX Raet. Cur. 4,6 nec per parentorum -um nec per nula carta amplius in res intrare non potest *naturalis filius.* WETT. Gall. 9 -o proprio tunc relictus est. DIPL. Loth. III. 20 p. 29,43 pro -o et petitione. TRAD. Frising. 156$1^{f}$ censuales ecclesie ... de libera manu et proprio -o collati. *al. de Deo i. q. summa voluntas – höchster Wille, Ratschluß:* WETT. Gall. 4 Deus rector poli, in cuius -o totus mundus decurrit. WALAHFR. imag. Tetr. prol. 3 p. 378 illius *(Dei)* -o factum nutuque fatebor. RIMB. Anscar. 10 p. 32,10 in Dei ponens -o, quid illi contingeret. ARNULF. delic. 79 iudicis *(Dei)* -um (voluntas *Vulg. prov. 11,1*) pondus deliberat equum.

1. arbitror, -atus sum, -ari *et* **arbitro,** -avi, -atum, -are. *form.: act.: l. 5.36. p. 867,2.18.26. pass.: praes.: l. 7.35. p. 867,12. perf.: saepe, e. g. l. 12.14sq. 17.26.38.*

I *testem esse, testari – Zeuge sein, bezeugen:* VISIO Baront. 10 sic -vi, quod in toto mundo resonavit strepitus vocum sanctorum. TRAD. Ratisb. 49 tradidit ... pulchram portionem, ut a plerisque -atur.

II *arbitrio disceptare, arbitrium dare – schiedsrichterlich entscheiden, Schiedsspruch fällen:* **A** *strictius (usu iur. et publ.):* CHART. Helv. arb. 8 p. 13,29 (a. 1191) de controversia ... nobis *(sc. episcopis et abbatibus)* -antibus ... transactum est. CHART. episc. Halb. 452 ea, que -ta fuerint, rata ... habere volentes. CHART. Helv. arb. 31 p. 54,15 quicquid ... habuerunt ..., a nobis -tum est possidendum. CHART. Dortm. 77 p. 32,25 actum publice et -tum. CHART. Tirol. notar. I 543 p. 264,20 quod ... domini ... ei dicent ac precipient et -ti fuerint. TRAD. Werd. 144 ut ... -ta iuramenta reciperet. ANNAL. Erf. praed. a. 1234 p. 87,21 rex compositionis formam -tus. *al. pendet* super: CHART. Brixin. 77 p. 85,34 (a. 1230) nos VI arbitri, qui et super hoc -ti sumus. CHART. Babenb. 302 p. 140,11 super eadem lite taliter sunt -ti, quod *(cf. l. 28). absol.:* CHART. cell. Paulin. 50 p. 65,5 (a. 1209) accepta ... -andi deliberatione ... tale pronunciaverunt arbitrium, ut *eqs.* (*cf.* TRAD. Weiss. app. II 8 p. 330,33 assumpto ... onere -andi ... pronunciamus et dicimus). TRAD. Werd. 144 sicut -tum fuerat. CHART. Friburg. 250 nobis ... -antibus taliter est sopita *causa. al. seq.* quod: CHART. Brixin. 77 p. 85,4 (a. 1230) inter partes -ti sumus ..., q. CHART. Hall. I 237 in hunc modum -ti sumus, q. CHART. Neocell. (Frising.) 38 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX) precepimus, sentenciavimus et -ti sumus, q. *al.* ut: CHART. Raitenh. 102 (a. 1225) decanus ... -tus est ita, videlicet ut plebanus ... recipiat capellam. **B** *latius:* **1** *iur.:* **a** *aestimare – abschätzen, begutachten:* EDICT. Roth. 352 si fecerit plagas ..., -entur et conponantur. *al.* LEX Baiuv. 14,17 sicut aestimatores -verunt. **b** *agere – verhandeln:* CONST. II 196,4 (a. 1235) ut ... *iudices* causas coram eis -tas ... iusto iudicio terminent. **c** *consentire – übereinkommen:* CHART. scrin. Col. B 653 (c. 1250) Renerus ... cum uxore ... sic -tus est et uterque disponendo alteri ... remisit eam hereditatem, quam nunc habent. *ibid. al.* **2** *usu communi i. q. deliberare, consiliari – erwägen, beratschlagen:* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 20 aestimare coeperunt *episcopi,* ut legatos ... mitterent ...; cum haec inter se -rentur *eqs.*

III *diiudicare, statuere – beurteilen, entscheiden:* **A** *iur. (et theol.: l. 65):* **1** *decernere – bestimmen:* CONST. II 189 (a. 1234) ut tempus ... -emini *(sc. papa)*, quo ... dotes ... exolvantur. CHART. Raitenh. 354 pronunciamus, -amur et volumus *(sc. dux)* iudices ... ordinem observare. **2** *ex libero arbitrio agnoscere, voluntarie sibi iniungere – freiwillig anerkennen, sich auferlegen (cf. J. F. Niermeyer, ALMA 15. 1940. p. 167):* CHART. Heist. 34 p. 138,23 (a. 1215) ex parte offerencium et oblatorum ... firmiter -tum et inviolabiliter stabilitum est, ut ... sorores ... II denarios ... persolvant. CHART. Traiect. 855 p. 273,21 formam ... a ... comite electam et -tam. 966 p. 352,33 miles ... ex proprio suo arbitrio -ando nobis idem theloneum vacare *eqs.* CHART. Rhen. med. III 804 -antes in se dampnationem ..., si ... monasterium ... presumerent molestare. CHART. Chil. 461 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. p. 49) -tus est, si amplius deliquerit, amiserit collum suum. *al.* **3** *damnare – verurteilen, verdammen:* AETHICUS ISTER 10 p. 4,23 confundunt multi operibus Dei ... fallentes, quod diabolus in suo iudicio non demum -tus, sed suo livore vulneratus sibimet ... dampnationem acciperet. **B** *publ. de civitatibus i. q. sua sponte constituere – selbständig verordnen: v. p. 863,66. 865,10.*

IV *putare, existimare – glauben, meinen, halten (für):* **A** *gener.:* LIUTG. Greg. praef. ut illos proximos nostros veraciter -emur. HRABAN. epist. 34 p. 467,35 haec causa, ut -or, fecit, quod *eqs.* HROTSV. Gall. 10,1 templa -or transeunda.

[Heßler]

:: recte -aris. WIDUK. gest. 1,26 tanto honore nos indignos -amur (-amus *B 1*). RAHEW. gest. 4,26 p. 269,11 hoc recti consilii -antes. *saepe. c. (acc. c.) inf.:* TRAD. Patav. 6 (a. 774) quod fieri non -or. EINH. Karol. 7 p. 9,19 Saxones ... neque divina neque humana iura ... transgredi inhonestum -bantur. HRABAN. epist. 17[a] non frustra -tus sum ... historiam ... transmittere. WIDUK. gest. 2,15 rem celare potius -ti sunt. ADAM gest. 2,22 p. 79,9 volupe -or pauca inserere. HERBORD. Ott. 2 praef. p. 724,35 animam Deo lucrificare maioris apud Deum -or quam *eqs. saepe. nom. c. inf. (sensu attenuato):* AUREL. REOM. mus. 18 p. 54[b],14 difinitionum numerus ... centum et tres -atur (*syn.* creditur, videntur) reddere. *seq.* quod: ALDH. virg. II 1465. *al.* ut: HRABAN. epist. 1 dignum ... -bar, ut ... primitias operis primus acciperes (34 p. 468,45). si: ADAM gest. 2,20 non ab re -amur, si ... aliquid dicemus. **B** *c. colore quodam:* **1** *falso opinari – wähnen, vermeinen:* CHRON. Fred. 2,62 p. 86,27 cum -ret inpossebile Wandalos superare. EINH. Karol. 30 p. 35,5 -tus ... morbum posse depelli ... *imperator* decessit. REGINO chron. a. 865 p. 83,8 Petri sedem ... fallere posse -ti sunt. THIETM. chron. 4,14 ne quis me Crispini discipulum lippi esse -etur. *saepe. imaginari – sich einbilden:* ADAM gest. 3,28 -batur se ... aut per mare ambulaturum aut per terram navigaturum. **2** *conicere – vermuten:* AUREL. REOM. mus. 18 p. 53[b],12 sin autem displicet *(spectatori)* aut naevum erroris -arit. THIETM. chron. 4,41 ut -or, non consilio patris, sed amore virginis et ob metum ... dedecoris. ADAM gest. 3,63 -or eum ... infestatione inimicorum ... lapsum. *al. suspicari – Verdacht hegen:* WIDUK. gest. 2,37 pontificem ... hoc non pure, sed ficte fecisse -ti sunt. **3** *exspectare, sperare – erwarten, hoffen:* WIDUK. gest. 1,30 regnum se habiturum -tus est. 3,44 p. 125,8 aliter res acta est ac -batur. RUOTG. Brun. 19 p. 18,23 facile se imperaturos -antes. *al.* **4** *sibi persuasum esse – überzeugt sein:* WALAHFR. Mamm. 18,27 nunc -or ... nos magicos superare dolos. WIDUK. gest. 1,9 p. 14,5 in rebus ... honestis pulcherrimam semper esse -or perseverantiam. OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 135,14 pacificus si venisti, immo quia, ut -or, venisti, gaudeo. **5** *optare, velle – wünschen, wollen:* WIDUK. gest. 1,19 haec ideo de hac gente dicere -ti sumus, ut possit tua claritas agnoscere *eqs.* 2,4 de quo in sequentibus plenius (nos *add. B1, C1*) dicturos -amur. *Heßler*

2. arbitror *v.* arbiter.

arbor, -oris *f. (m.: p. 868,15.22.37sq.49.60.869,40. al.; cf. H. G. Schöneweiss, Die Namen der Obstbäume in den romanischen Sprachen. 1955. p. 148sq.) form. nom. sg.* -os: WALAHFR. imag. Tetr. 6. WANDALB. creat. mund. 244. mens. 163.

I δένδρον – *Baum:* **A** *strictius de planta viridi (sing. sensu collect.: l. 54. p. 868,30; def.:* ALBERT. M. veget. 1,153 -r ... est *planta*, quae habet ex sua radice stipitem fortem, super quem nascuntur rami plures *eqs.):* **1** *gener.:* BEDA hist. eccl. 4,26 p. 271,16 locus ... -is inops. FORM. Sangall. 9 ruendo -es glandiferas. WANDALB. mens. 7osq. plantas ... fecunda ex -e lectas -is alterius natus de germine cortex accipit. CARM. de temp. rat. 376 usus architectorum prodiderunt paternales solis iugo ... pleno octonis diebus -es cedere (*cf.* BEDA temp. rat. 28,21. HILDEG. caus. 2 p. 79,21 positiones etiam et putationes -um meliores sunt ad stabilitatem in detrimento lunae). VITA Magni Fauc. 12 subter unam -em abietis. NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 47,2 baculus de -e mālo. THIETM. chron. 7,76 -r *diu arida* floruit et hunc *(peregrinum in ea suspensum)* Christi martirem esse monstravit. DIPL. Heinr. II. 320 p. 401,22 sunt ... -es decorticate. HILDEG. phys. 3 praef. omnes -es aut calorem aut frigus in se habent (*cf.* ALBERT. M. veget. 5,15 -r ... in genere suo est calida et humida). TRAD. Teg. 329[a] p. 249,38 iuxta populum -em. CHART. Francof. 30 de -bus, que fructifere non sunt, que in vulgari urhulze appellantur (*cf.* CHART. Helv. arb. 86 p. 138,36 -es, que ad mort boys non pertinent, pirum videlicet, pomum, quercum, fagum). ALBERT. M. veget. 1,112 quaedam -es habent nodos et venas et ventres et lignum et corticem et medullam *eqs.* 1,118 -es solae sunt perfectiores plantae. 1,188 de sterili -e aliquando fit fertilis. 1,189 quaedam -es dicuntur masculinae et quaedam femininae. 6,212 rosa autem est -r aut frutex cum spinis. CHART. Worm. 389 p. 250,35 -um estivalium. *persaepe. de effigie, figura:* LIUTPR. antap. 6,5 p. 154,11 aerea, sed deaurata quaedam -r ante imperatoris sedile stabat. ALBERT. M. cael. 2,3,8 p. 188[b],43 in cuius draconis *(sc. umbrae in luna apparentis)* dorso erigitur figura -is. **2** *spec.:* **a** *iur.:* **α** *de signis terminorum:* LEG. Burgund. Rom. 39,1 -es terminales, quae decusas accipiunt, ... abscidere (*cf.* LEG. Wisig. 10,3,3). LEX Baiuv. 12,8 ubi evidentia signa non apparent in -bus. CHART. Sangall. A 581 p. 194,4 finem fecerunt de illos -es, qui corticem illorum palebant inter nos usque in vallem. DIPL. Heinr. II. 244 p. 281,27 forestem ... se habentem ad rivum ... usque ad -em Lachbuocha. CHART. Rhen. med. II 213 p. 251,17 precidi -es et signari novas quoque et expressas per loca disponi ad habendam ... noticiam terminorum. CHART. Burgenl. 201 p. 150,7 venit *meta* ad -em pomiferam. *saepe.* **β** *de proprietate, usufructu, decimis:* LEX Sal. Merov. 27,26 si quis -em post annum, quod fuit signatus, praesumpserit, nullam habeat culpam. COD. Lauresh. 497 cum ... -bus pomiferis et inpomiferis *(item in pertinentiis:* DIPL. Karoli M. 160 fructiferis et infructiferis. DIPL. Heinr. II. 466 p. 593,28 cum ... pomariis et -bus suis. TRAD. Teg. 210 cum ... -bus nemoralibus vel arbustis. COD. Wang. Trident. 114 p. 261,15 cum ... -bus tam domesticis quam silvestris. *al.).* CAPIT. reg. Franc. 233,25 capulare ... omnem -em non portantem. DIPL. Heinr. II. 51 potestatem -es nutriendi. TRAD. Teg. 4 de usu -um et feni ... nihil depactus est. TRAD. Patav. 1466 debentur XL denarios de -bus. CHART. Stir. IV 13 p. 10,20 in quibus ... possessionibus licet ... socer noster sibi ... terciam -em vendicaret. *saepe.* **γ** *de laesione:* LEG. Burgund. const. I 28,2 si quis vero -em fructiferam (-um *var. l.*) ... inciderit, per singulas (-os *var. l.*) -es ... singulos solidos domino silvae inferat. LEX Baiuv. 22,1 alios -es similes ibi plantet et unamquamque -em cum solido conponat. LEX Saxon. 55 si -r accensa ceciderit hominemque oppresserit. CAPIT. reg. Franc. 252,36 insperatus casu -is depressus. DIPL. Ludow. Inf. 58 p. 187,3. *al.* **δ** *de exstirpatione:* CHART. Xant. 219 (a. 1265) ut nemus ... incisis et eradicatis -bus ... in agrum sacionalem redigant. **b** *in ritibus paganis vel superstitiosis:* LEG. Wisig. 6,2,5 in ... -bus maleficium aut diversa ligamenta ... in contrarietatem alterius ... facere. PIRMIN. scar. 22 p. 55,11 membra ex ligno facta ... ad -bus ... facire. LEG. Lang. p. 142,4 qui ad -e, quam rustici sanctivum vocant, ... adoraverit (*cf.* VITA Elig. 2,16 p. 708,1 fontes vel -es, quos sacrivos vocant, succidite). VITA Elig. 2,16 p. 706,7 nullus christianus ... ad -es ... luminaria faciat aut vota reddere praesumat. p. 706,12 pecora per cavam -em ... transire. SERMO de sacril. 2 qui ... ad -es ... vadet vel de animalibus ... ibi offert. VITA Amand. 13 (MGMer. V p. 437,1) idolum adorare ..., scilicet -em, quae erat daemoni dedicata. ADAM gest. 4,27 ut ... -es eius *(luci)* ex morte vel tabo immolatorum divinae credantur. HELM. chron. 84 p. 164,30 iurare in -bus. VITA Otton. Bamb. III 3,11 p. 96,2 -em nucum, quam ... paganorum populus quasi sub religionis obtentu frequentare consueverat. VITA Mariae rhythm. 5896 -r solis atque lune, qui tunc in oriente responsa dabat, aruit Iesu patiente. *saepe.* **c** *in nom. propr.:* CHART. episc. Halb. 825 p. 110,8 (a. 1250) presidentibus nobis iudicio apud Altam A-em. ANNAL. Worm. a. 1253 Conradus de A-e rosarum (*cf.* CHART. Raitenh. 251 Wernherus dictus sub A-e). **3** **a** *alleg.:* HRABAN. univ. 19,5 p. 508[D] -r ... humanum genus significat. p. 509[A] -r bona dicitur bonus homo et mala -r malus homo *eqs. ([Vulg. Matth. 7,17.12,33].* ALEX. MIN. apoc. 9,4. *v. et p. 869,22).* GODESC. SAXO theol. 23 p. 328,13 qui *(Christus)* est utique -r ligni vitae. AGIUS epic. Hath. 609 -r ..., quae ... fuerat sibi visa *(sc. in visione)* ...., progenies eius ... est. *v. et p. 869,60.* **b** *in imag.:* **α** *de incremento, diffusione, stemmate sim.:*

[Humpordinck]

ALDH. virg. I 16 ut ... uberrima -is maliferae plantaria ... fecundentur, quatinus ... virtutum surculos pastinare ... possimus. AGIUS vita Hath. 2 Hathumod ... ex bono bonarum -um semine flos. ELIAS SAL. mus. 10 p. 28[a] in -e matrimonii ponitur truncus in persona hominis ..., quia alii descendunt ab ipso. *mus. de stemmate sonorum:* ELIAS SAL. mus. 10 p. 27[a] positi sunt *toni* a parte dextera -is et tangunt -em ut patrem per lineam ascendentem et seipsos ut fratres. p. 27[b] in figura sive in -e primi toni. *ibid. al.* *in titulo libri:* MENKO chron. p. 532,8 collegit sibi opuscula ... sicut 'A-em viciorum et virtutum'. β *alch.* -r alba *i. q. argentum vivum – (Ur-)Quecksilber:* TURBA phil. 58 p. 161,15 cur -em dimisisti narrare, cuius fructum qui comedit, non esuriet unquam? p. 161,22 accipe illam albam -em, et aedifica ei domum circumdantem *(cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 1. 1931. p. 246[1]). al.* *in nomine ficticio substantiae cuiusdam:* ALLEG. sapient. 3 p. 469[b],47 accipe de arg(ento) vivo ... unum et de -e citrina, qua artifices operantur, duo, tere et cribra. p. 470[a],6. *ibid. al.* **c** *per compar.:* WOLFHARD. Waldb. 1,2 (1) gens Anglorum ... quasi fructuosae -is radix ... emisit propaginem *eqs.* HROTSV. Cal. 9,29 Fortunatus ... comparatur malae -i. THIETM. chron. 7,72 in infructuosa -e, id est in populo nimis insulso. HILDEG. scivias 1,2 p. 392[B] cum vir ... fertilis est, ... ei mulier coniungenda est, velut cum -r flores incipit emittere, debita cultura ei adhibenda est. ALBERT. M. animal. 3,49 si diceretur, quod orirentur *venae* a corde, oporteret animal et hominem esse ... -em (*p. 467[b],2* τοῦ φυτοῦ) inversam, cuius stipes et radix ex ramo orirentur. *al.* **d** *proverb.:* ERCHEMB. CAS. hist. 17 mala -r, modo malus infigendus est cuneus. **B** *latius de planta caesa vel dolata:* **1** *truncus, lignum – Stamm, Holz:* **a** *in re nautica:* CHART. Port. 164 p. 183,14 (a. 1258) iuncturam -um fluxibilium, que vloiz ... appellatur (*cf.* p. 183,8). **b** *in re milit.:* WIDUK. gest. 3,53 via -um robore obstruitur. HEINR. LETT. chron. 30,5 p. 220,5 preparans ... maximas -es abiegnas et terebinthinas ad faciendam turrim. *al.* **c** *in clausura molendini:* CHART. Rhen. inf. IV 671 p. 806,35 (a. 1269) assignare ... magistro curtis quatuor -es faginas et quatuor quercinas vulgo dictas werboume. CHART. Anhalt. II 461 p. 332,25 -r molendini ..., qui vulgariter gruntbom appellatur. **d** *in structura pontis:* CHART. Tirol. 1100 p. 142,16 (a. 1239) quod ... nullus accipiat vel incidat -es, asseres et tramites pontis (*cf.* p. 143,29.33). CHART. Tirol. notar. II 398 p. 258,35 -es et plaustra et ligna ... pontis. **e** *de receptaculo apium:* LEX Baiuv. 22,10 si ... dominum -is vel vasculi non interpellaverit ... et ille ... eum conpellaverit, ut ex suo opere vel -e retulisset *examen.* HEINR. LETT. chron. 16,6 data est sententia, ut Letti suas -es apum ... reciperent. *al.* CHART. Livon. B 21 in ... pascuis, piscariis, -bus mellifluis. **f** *de prelo:* LIUTPR. antap. 6,5 p. 155,10 quo *(ergalio)* torcularium -es subvehuntur. **g** *de cruce:* CARM. Bur. B 47,1,4 -r salutifera perditur. BERENG. TREV. laud. 1,1 pro nostra salute passurus -em crucis ascendit. **2** **a** *malus – Mastbaum:* ALBERT. AQUENS. hist. 6,55 p. 500[D] sagittarum ictibus a supereminenti -e ... viros inpugnantes. HONOR. AUGUST. cant. 2,3 p. 383[D] malus navis, scilicet -r veli. ANNAL. Ianuens. III p. 137,11 antennarum et -um. GESTA Ern. duc. II 16 p. 211,18 malus ... modio, cui -r solet insistere, infigitur. *al.* *alleg.:* HONOR. AUGUST. scal. I 1 (PL 172,1230[C]) navis est christiana religio, ... -r crux. **b** *stipes coronam Maiam portans – Maibaum:* CAES. HEIST. mirac. II 1,17 p. 39,30sqq. cum corona fuisset erecta et ... plebanus -em succidisset ..., advocatus ... -em altiorem erigi precepit. **3** *asser – (Trag-)Stange:* HRABAN. carm. 16,63 referunt vectores -e botrum (in vecte *Vulg. num. 13,24*).

II **A** *planta – Pflanze:* EGBERT. fec. rat. 2,455sq. natura utilior lapidi premittitur -r; -r item pecori cedit prepostera valde. HILDEG. scivias 2,6 p. 523[D] granum frumenti ... nec in culmo suo succum ... ut caeterae -es habens. ALBERT. M. animal. 13,119 animal ... marinum, quod ... chyboz vocatur, non diversificatur ab -bus (*p. 681[a],10* τῶν φυτῶν) nisi parum. **B** *frutex – Strauch, Staude, Stock* (*cf.* GLOSS. IV 127,26 St.-S. frutectum, -um contextus vel densitas, spreid): WALTH. MARCHT. hist. 37 iuxta -em, que dicitur schizbirbon. ALBERT. M. veget. 1,161 -r malvae. 6,21 omnes autem huiusmodi plantae *(sc. -r paradisi, -r mirabilis)* magis sunt in natura oleris quam -is. 6,150 corilus ..., quae est -r nota. 6,195 piperis -r non est alta, sed est sicut -r iuniperi. *al.* *de corallio:* ALBERT. M. animal. 3,48 corallus, quae est -r durissima in modum lapidis, nascitur in mari.

***arboraticum,** -i *n.* *tributum pro numero malorum solvendum – nach der Zahl der Mastbäume zu zahlende Abgabe:* ACTA imp. Winkelm. I 304 p. 274,12 (a. 1229) concedimus ... in ipsis fluviis datum, ripaticum, -um.

***arborealis,** -e. *in arboribus nidificans, arboreus – auf Bäumen nistend, Baum-:* ALBERT. M. animal. 23,108 falco, qui vocatur -is.

arboretum (-dus), -i *n. (m.) vel* **arboreta,** -ae *f.* *arbustum, nemus – Baumpflanzung, Gehölz:* CHART. Bund. 35 p. 35,11 (a. 807) in quo *(manso)* illi -dus est. FOLCUIN. Bert. 2,43 p. 113,12 (chart.) mansum cum casa et aliis casticiis et -a (GESTA Camer. 1,54 p. 420,8 [chart.]). CHART. Rhen. med. I 108 p. 113,15 curtilem cum -a unum. DIPL. Otton. I. 318 p. 433,11 mansas tres, arboreta et prata. CHART. Brand. A IX 3 datum apud Rathenou in -o, scilicet in horto ferarum, quod vulgariter dicitur dihrgarthen. *al.*

arboreus, -a, -um. **1** *qui est arboris – zum Baum gehörig, Baum-:* **a** *de partibus arboris sim.:* HROTSV. prim. 222 -as umbras. RAPULARIUS 294 frondibus -is (326). CHART. Wirt. VII 2046 p. 9,16 dabunt *vinitores* nobis ... -i fructus dimidietatem (ANNAL. Prag. I a. 1251 p. 173,20. GLOSS. Roger. II 120). **b** *de planta in arbore crescente:* ALPHITA II p. 52,1 edera -a. **c** *de avibus in arbore nidificantibus:* WILH. SALIC. chirurg. 3,1 p. 341[H] avium parvarum -arum et non paludalium. **2** *qui ex arboribus constat – aus Bäumen bestehend, Baum-:* CARM. Scot. II 3,16 -us populus roscida mella fluit. HROTSV. gest. praef. 5 emensa -ae medietate spissitudinis. CARUS Clem. 177 -i saltus florent et frondea silva. **3** *arborum ramis absconditus – mit Baumzweigen getarnt:* PASS. Agil. 27 (ASBoll. Iul. II p. 726[C]) veniebat rex -us cum -is militibus. **4** *arboris specie indutus – baumgestaltig:* MILO carm. 1,6,4,295 -am ... deam. **5** *plantarum naturae similis – den Pflanzen wesensähnlich:* ALBERT. M. praedicab. 5,2 p. 86[a],16 quidam longius ab usu rationis remoti vocantur homines -i.

***arborinus,** -a, -um. *in arbore ortus – am Baum gewachsen:* IOH. DIAC. cen. 2,66 Eva cepit -am *vestem,* Helias aeriam *(ex Ps. Cypr. cena 56). subst. neutr.:* *resinula ab arbore exsudata – ein Stückchen Baumharz:* MAPPAE CLAVIC. 29 misce I -um, quod est lacrima quasi gummi de arbore, in qua -um nascitur.

arborosus, -a, -um. *arboribus frequens – baumreich:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 137,23 a loco -o.

arbos *v.* arbor. ***arbostoriciae** *v.* *arbustaritiae.

arburius *v.* obryzus. **arbus** *v.* armus.

***arbuscellus,** -i *m.* *arbor parva, frutex – Bäumchen, Strauch:* MOSES PANORM. infirm. 14 p. 114,13 accipe de suco -i, qui vocatur bantreca.

arbuscula, -ae *f. (n. pl.* -a: *l. 61. p. 871,22)* **1** *arbor (parva), frutex – Bäumchen, Baum, Strauch:* VITAE patr. Iur. 1,1 p. 132,21 erant ... pauce silvestres -e, quae ... pomula ministrabant. VITA Elig. 2,22 ex ... -a (*antea:* arbor magna nucarii; *postea:* arbustae) avellere nuces. HRABAN. carm. 39,20 herbarum format *Deus* germina, virgultum ac -a (virgultorum -a *Columb. [?] carm. AnalHymn. 51 p. 276*). VITA Liutg. I 29 p. 77,3 frutices et -ae (arbustulae *var. l.*) minores. HILDEG. epist. II 29,28 in nonnullis herbis et -is ..., quae ... fructu detrahuntur. **2** *surculus, arbor novella – Schößling, junger Baum* (*cf.* GLOSS. III 352,32 St.-S. pro<p>hris): WALAHFR. carm. 5,27[tit.] de osse dammulae, per quod -a crevit. NOTKER. BALB. gest. 2,1 p. 50,11 plantabuntur -ae, quae ... abscisae atque proiectae comas caudicum foliorumque proferunt. *in imag.:* CHART. Rhen. inf. I 292 p. 191,29 (a. 1121) antiquę institutionis et novellę plantationis aliquas cupiens -as inserere *eqs.*

[Humperdinck]

***arbustaritiae**, -arum *f. script.* arbostoric-: *l. 8.*

tributum quoddam (fort. ex arbustis solvendum) – eine Abgabe (viell. von Baumpflanzungen zu leisten): Dipl. Arnulfi 123 p. 182,3 *(ex Italia)* ad ... redibitiones vel inlicitas occasiones aut illas, quas -as vocant, ex rebus ... monasterii requirendas consurgere. Chart. Ital. Ficker 135 p. 177,41 (a. 1164) fecerunt finem ... adversus eandem ecclesiam ... de ... albergariis et frodis ... et arbostoriciis et caseis.

***arbustinum**, -i *n. vinum in arbusto vinario crescens – im Baumweingarten wachsender Wein:* Ioh. Diac. cen. 2,169 bibit ... Zacheus -um *(X,* arbusti(v)um *sim. Y; ex Ps. Cypr. cena 146).*

arbustivus, -a -um. *in arbusto vinario crescens – im Baumweingarten wachsend:* Walahfr. hort. 106 -um (gloss. cod. L: velud vvaldhaft) vitis genus, arbore cum se explicuit. *v. et* *arbustinum.

***arbustris** (arp-), -e. *frutici similis – strauchartig:* Compos. Luc. H 17 tamus (tumus *J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 51)* At⟨t⟩ica ⟨a⟩rpustris est.

arbustulum, -i *n. frutectum (parvum) – (kleines) Gesträuch:* Carm. Cantabr. 10,6,3 vocis eius *(philomelae)* pulchritudo ... implens silvas atque cuncta modulis -a (arbuscula *var. l.*). Hist. Mosom. 1,5 p. 603,35 adhuc manent vestigia *sepulcri* fruticibus et -is circumsepta. *v. et* arbuscula *p. 870,63.*

arbustum, -i *n. vel rarius* **arbusta**, -ae *f. script.* -bast-: *l. 44.*

1 **a** *frutex, frutectum, sarmentum – Strauch, Gebüsch, Reisig (cf.* Gloss. III 91,21 St.-S. -a risehe [A], ... riser [*H*], ribischehe [*L*]. 352,33 -um gesprinode. 720,12 -a stutheithe. IV 131,16 -um spreid): Epist. Wisig. 9 p. 674,12 granum sinapis ... fructicando se porrigens ... sublimem -am efficiet. Walahfr. Gall. 2,20 cum ... pauca succideret -a. Walthar. 420 saltus -aque densa requirens. Ligurinus 1,42 fruticosa leves quatiunt -a cicadae. Tract. de locis terrae sanctae (SBMünch. 1865/II p. 155,9) -a, que seminantur sicut triticum, unde colligunt banbace. Albert. M. veget. 1,154 plantae ..., quae sunt mediae inter arbores et herbas, quae dicuntur ... -a, habent emissos a radicibus suis multos ramos. 2,22 -a ... sunt quasi busta arborum dicta, quae ... ad perfectionem arborum non perveniunt. 2,25 herbae ... lignescunt processu temporis, ut -a ... efficiuntur quaedam earum. Moses Panorm. marisc. 23 p. 193,1 accipe ... de scordeis arbasti (gloss.: vel arbusti) tamaritii. *al.* **b** *arbor – Baum:* Vita Liutg. I 29 p. 76,17 cadebant annosa circumquaque -a. Hraban. hom. II 47 p. 234^{c} cum -a plantamus, tandiu eis aquam fundimus, quousque ea in terra convaluisse videmus. *al. v. et p. 870,60.* **c** *planta – Pflanze:* Rapularius 365 -orum (-arum *var. l.*) didici vires lapidumque. **2** *arboretum, nemus – Baumpflanzung, Gehölz:* Arbeo Corb. 25 pomifera conponens -a. Trad. Frising. 44 cum pomifera -a atque nemora *(item in pertinentiis:* Dipl. Otton. I. 67 cum ... pratis, pascuis, -is. Trad. Teg. 181 cum ... arboribus, nemoribus, -is. 210 cum ... arboribus nemoralibus vel -is. Chart. archiep. Magd. 335 p. 438,45 cum -is et salictis. Dipl. Karoli M. 312 p. 471,35 [spur. s. XII.] cum olivetis et vinetis, -is, arboribus. *al.).* Dipl. Heinr. II. 350 p. 449,14 nostra ... de ... forestibus, silvis vel -is precepta. Fund. Sangeorg. 67 arvi ... iugera XXI et -i ... I mansum. Chart. episc. Halb. 226 p. 193,14 qu̧e *(novalia)* in -o, quod northolt nuncupatur, sita sunt (*cf.* Chron. Reinh. a. 1034 p. 518,37 novalia innovans et -a in campi planiciem coequans). *al. de vineto arboribus vites adminiculantibus consito:* Gloss. I 50,29 St.-S. -a perantpaum *(cf. Ahd. Wb. I. p. 895sq.).* Tract. de aegr. cur. p. 294,38 vinum -orum album.

arbuteus, -a, -um. *ex unedone ortus, vimineus – vom Erdbeerbaum herrührend, zu Flechtwerk bestimmt (cf.* Gloss. II 675,47 St.-S. -e crates widinohurde *[spectat ad Verg. georg. 1,166 ut* II 672,45 St.-S. erpica i. egida. IV 348,45 zuninan. *al.]):* Altm. Florian. (ed. Pez, ScriptRerAustr. I p. 60,27) sub -is virgis *(cf. Verg. Aen. 11,65)* clarissima stella *(sc. martyris corpus)* ecclypsim patitur.

arbutum, -i *n.* **1** *fructus unedonis, pomum silvestre – Frucht des Erdbeerbaums, Wildfrucht:* Hraban. carm. 4,3,17 p. 168 folia decidunt, arescunt -a (-sta *cod. p. corr.*) silvis (*cf. Verg. georg. 2,520* -a silvae). **2** *(spectant glossae ad Verg. georg. 1,148. 3,301)* **a** *pomum vel frutex cynosbati vel spinae albae – Frucht oder Strauch der Heckenrose oder des Weißdorns (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1217sqq.):* Gloss. II 687,60 St.-S. -a hiufiltrun. IV 348,36. *fort. add.:* Gloss. II 672,37 St.-S. -a ... haginperi. 720,37 hangenbere. **b** *gemma, germen – Knospe, Schößling:* Gloss. II 699,53 St.-S. -a brust. 703,14. **3** *fort. i. q. arbustum – viell. Gehölz:* Modoin. ecl. 2,55 'pax terris pacem fert' -um (-am, -a *codd.*) et omne conclamant nemus.

arbutus, -i *(f.)* **1** **a** *frutex, frutectum – Strauch, Gesträuch:* Gloss. IV 35,29 St.-S. -us spreid, spreideiche. 131, 17 spreider. **b** *cynosbatos vel spina alba – Strauch der Hekkenrose oder des Weißdorns (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1217sqq.):* Gloss. II 377,44 St.-S. -us hyfeldra. **2** **a** *arbor silvestris – Wildbaum:* Gloss. IV 349,17 St.-S. -us vuildpoum *(spectat ad Verg. georg. 2,69 ut* Gloss. II 673,22. 688,9). **b** *carpinus – Hainbuche (Carpinus betulus L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 851sq.):* Gloss. III 386,7 St.-S. -us hagenbuoche. **c** *betula – Birke:* Gloss. II 701,41 St.-S. -us birka *(spectat ad Verg. georg. 2,69).* **d** *malus (silvestris) – (Wild-)Apfelbaum (cf. Ahd. Wb. I. p. 35):* Gloss. III 720,11 St.-S. malus vel -us apeldere. *Humperdinck*

arca (-cha), -ae *f.* **I** *strictius i. q. cista, capsa, scrinium, vas – Kiste, Truhe, Schrein, Behälter:* **A** *proprie de receptaculo:* **1** *pecuniae, rerum pretiosarum:* Hraban. carm. 11,47 cum gazas gestet in -a. Notker. Balb. gest. 1,28 p. 39,4 cum ... preciosiora quęque in -is (archis *var. l.*) vel scriniis absconsa concluderet. Hariulf. chron. 3,28 p. 164,2 erat ei in monasterio sancti Richarii -a, ob tutelam scilicet quarumque rerum pretiosarum. Chron. Laet. 11 custos ... per singulas curtes archam suam locabat, in cuius fronte sculptum erat 'elemosina'. Chart. Tirol. notar. I 335 dare bonum pignus de archa. Chron. rhythm. Col. 4,36 archarum sunt ... milia plena. *al. proverb.:* Nivard. Ysengr. 4,439 vox iuvenum vento, seniorum traditur archę. *meton. i. q. fiscus – Staatskasse:* Leg. Wisig. 5,4,19 in -a publica functionem exolvere. **2** *vestimentorum sim.:* Vita Galli I 9 uxor ... posuit *tortam ceram* in -am suam inter alia linteamina. Rud. Trud. gest. 6,4 habebant ... pro lectis ligneis -as seratas, in quibus surgentes lectisternia sua obfirmabant. **3** *librorum, chartarum (interdum i. q. armarium – Archiv):* Aldh. ad Acirc. 89 -a (archa *var. l.*) libraria ([Gloss. II 9,64 St.-S. poharacha]. *cf.* Catal. biblioth. Lehm. I 75 p. 412,31 libros ... in predicta archa reconditos). Form. Turon. add. 5 p. 161,23 ut gesta ex hoc conscripta ... in -is publicis memoranda servetur. Chart. com. Mansf. VIII 8 p. 542,9sq. sigillum ecclesie in archa communi reponatur, cuius arche unam clavem prepositus habeat *eqs.* Chart. Basil. A II 215 p. 274,33 hoc ... scriptum ... in archa nostra publica conservetur. **4** *pignorum foederis Dei ('Bundeslade'):* Aldh. virg. II 1358 -a Dei (Hraban. carm. 16,71sq. Ekkeh. IV. pict. Mog. 415). Rud. Fuld. mirac. 3 p. 333,11 sanctorum ossa ... in -a, quam ad instar -ae foederis Dei ... posuerat, condidit. Statut. ord. Teut. p. 54,3 in archa testamenti reposita pariter virga et manna. *al. per compar.:* Ruotg. Brun. 8 p. 9,10 bibliothecam suam sicut -am dominicam circumduxit. *alleg.:* Hraban. carm. 16,54 ecclesia et Christo -a Dei tegitur. Alex. Min. apoc. 12 p. 256,2 Christus, qui est -a testamenti. Albert. M. sacram. 73 p. 52,1 -a ... significat eucharistiam. p. 52,28 -a ... significat uterum beatae virginis. **5** *mortuorum, reliquiarum i. q. sarcophagus, acerra – Sarg, Reliquienschrein:* Vita Galli I 5 imposuerunt -am ipsius in feretro. Trad. Frising. 300 ante ... archa sancti Corbiniani. Heito Wett. 9 in -a plumbea (Walahfr. Wett. 372. Caes. Heist. Elis. II 4 p. 387,7. *al.*). Rud. Fuld. mirac. 3 p. 332,49 in -a saxea inclusis eorum *(martyrum)* plumbeis loculis (14 p. 339,31 in -a s., quam etiam ligno circumdatam auri argentique metallo decenter ornavit. Iso

[Ladner]

Otm. 2,2 p. 53b,13). Gerh. August. Udalr. I 14 p. 403,45 -am aptam componere ad cooperiendum corpus in sepulchro. Theod. Trev. transl. Celsi 20 Celsi ossa . . . sunt . . . in -a gestatoria collocata. Vita Bonif. II 10 p. 102,5 vestimenta *Bonifatii* . . . in -a lignea iacent. Rituale Flor. p. 33,26 duo presbiteri tollant -am cum reliquiis. *saepe. v. et p. 872,57.* 6 *variarum rerum:* Haimo (?) Wilh. 15 aperta archa *frumenti.* Albert. M. animal. 16,115 facere -am (*p. 743a,25* κιβωτόν) ex lignis. *al. v. et p. 874,53.* **B** *translate:* Arbeo Emm. 40 cum lacrimis ex himo cordis -ae indesinenter Deo fundebat preces (Erchemb. Cas. hist. 68). Unibos 132,2 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 284) huius sub pelle bestiae -a latet laetitiae. Chart. Stir. IV 4 scripture, que est archa memorie. Albert. M. animal. 12,91 cerebrum est -a virtutum (12,114).

II *latius:* **A** *cella – Kammer:* **1** *techn.:* **a** *camera subaquanea – Caisson:* Compos. Luc. fragm. 2 facis -am triangulam (*cf.* 4). **b** *camera ad vitrum conflandum apta – Kammer zum Glasschmelzen:* Heraclius II 7 p. 57,1 super fundamentum furni incipies facere tres mansiunculas, quae archae nominantur *eqs.* **2** *anat. i. q. atrium cordis – Herzvorhof (cf. l. 10):* Ps. Galen. anat. 4 p. 177A II -ae recipientes a vasis, deinde remittentes receptum. Albert. M. animal. 1,580 haec *duo additamenta cordis* . . . sunt duae archae, quae recipiunt (*cf.* 13,38). **B** *carcer – Kerker:* Arnulf. delic. 122 aula poli parvis, orci patet -a protervis. Nivard. Ysengr. 5,534 alii . . . latento post archam. 5,917. **C** *navis (a Noe constructa) – Arche (Noe):* Aethicus Ister 70 propter aedificium -ae Noe. Alcuin. carm. 115,10 Noe . . . sibi fabricat -am. *al. alleg., in imag., per compar.:* Hraban. univ. 17,2 p. 459C -a . . . ecclesiam demonstrabat, quae natat in fluctibus mundi huius (*cf.* carm. 16,22 ne in mundo pereant, -a pios revehit). Ermenr. ad Grim. 5 p. 539,35 portat . . . -a Noe sub figura ecclesiae et mitia et venenata animalia. Benzo ad Heinr. 1,28 eos expuli ab -a Petri. Chron. Andag. 90 p. 227,29 constat . . . eos eterne mortis diluvio involvi, qui extra archam catholice unitatis fuerint reperti. Magnus chron. a. 1169 p. 493,54 animabus . . . inibi velut in -am ingressis et aforis clausis. Alex. Min. apoc. 20 p. 437,10 ex -a Noe, id est curia summi pontificis. *al.* **D** *horreum – Speicher:* Chart. Argent. I 199 p. 162,7 (a. 1225) annuatim . . . fratres hospitalis dabunt de archa sua XVII quartalia. **E** *monumentum sepulchro superpositum – Grabmal:* Eigil Sturm. 20 super sepulcrum . . . Bonifacii auro argentoque compositam statuit -am, quam nos solemus requiem appellare. Walahfr. Gall. 2,2 desuper . . . -am altiorem construxit. Gesta Trev. cont. II 3 p. 376,49 quem *(Ivonem)* tandem tumulavit in ecclesia . . . sub -a meridionali. Leo Mars. chron. 3,26 p. 717,33 -am de Pario marmore. *al. confessio – Grabkammer:* Ord. coron. imp. 14,25 electus . . . et uxor eius prosternuntur ante archam beati Petri. **F** *signum terminale – Grenzzeichen (cf. Glossarium mediae Latinitatis Cataloniae. 1962. p. 133sqq.):* Leg. Wisig. 10,3,3 aggeres terre sive -as, quas propter fines fundorum antiquitus apparuerit fuisse coniectos adque constructas. Dipl. Karoli III. 148 p. 240,4 *(ex dipl. Karoli II.)* villam Baschara cum suis villaribus necnon et archas *(cf.* p. 239,34 areas *[i.* arcas *ci. ed.]).* **G** *pila pontis – Brückenpfeiler:* Notker. Balb. gest. 1,30 p. 40,25 -ę pontis Magontiacensis. **H** *saeptum – Wehr (cf.* Chart. Tirol. 54 p. 33,32 [a. 1030/39] piscium decipulam, que teutonice arch dicitur): Trad. Augiens. 103 (a. 1202) predia . . . una cum archa adiaciens Ovve yn Eno. **I** *radius (rotae) – Speiche:* Albert. M. Is. 40,22 p. 417,49 unam . . . -am rotae volubilis fortunae una manu elevat et alteram alia premit.

III *per confusionem ut vid.:* **A** **1** *area, platea – freie Fläche, Platz:* Ord. coron. imp. 19,3 processionaliter exiens usque ad suggestum arche, que est in capite graduum *(cf. p. 917,64. 918,19).* **2** *area, curtile – Hofstatt:* Cod. Lauresh. 3721d (a. 797) tradidit . . . de manso indominicato ad edificandam domum et -am construendam. **B** *arrha – Pfand:* Chart. Burgenl. 225d (a. 1235) in -am seu pignus gratie res . . . tibi concedimus hereditarie possidendas. *Ladner*

***arcadica** *v.* *marcasita.

arcanus (arch-), -a, -um. *form.* -nia: *l. 38.*

I *adi.:* **A** *celatus – heimlich:* Thietm. (?) chron. 5,18 archanas Sclavi insidias. Ekkeh. IV. bened. I 38,131 archani (gloss.: secreto passi) . . . martyris. Carm. Bur. B 105,11,1 res -a Veneris, virtutibus habenda. **B** *occultus, secretus, mysticus – verborgen, geheim, geheimnisvoll:* **1** *de Deo, cultu divino (cf.* Gloss. IV 3,1 St.-S. archana heilac kiruni): Aldh. epist. 5 p. 491,17 -a luce inormiter referti. Ruotg. Brun. 28 archano . . . Dei . . . consilio. Lamb. Hersf. Lull. 22 p. 337,2 de rebus tam archanis adeoque ab humana scientia remotis. *al.* **2** *de cogitationibus humanis sim.:* Form. Senon. I 27 archana cordis . . . plenitudo. Wandalb. creat. mund. 261 celsa capessunt *sensus* . . . -o . . . volatu. Thangm. Bernw. 27 p. 770,50 in archanum mentis secretarium. *al.*

II *subst. neutr. i. q. secretum – Geheimnis:* **A** *de Deo, cultu divino:* Liber diurn. 84 p. 97,11 incarnationis archanum. Aldh. virg. I 24 supernorum civium -a castis obtutibus contemplatur *Paulus.* Willib. Bonif. 2 p. 11,6 sacramentorum archana mysteriorumque abdita. Arbeo Emm. 2 praedicando sapientibus archana eructuans. Egbert. fec. rat. 1,910 archanum proferre Dei sanctissima virtus. *saepe.* **B** *de ritibus paganis:* Beda hist. eccl. 4,25 p. 169,22 plagam per incantationes vel filacteria vel alia quaelibet daemoniacae artis -a cohibere. Chron. Mont. Ser. a. 1185 incantationes et horribilia quedam archana. **C** *de cogitationibus humanis sim. (interdum i. q. intimum – das Innerste):* Aldh. virg. I 44 p. 297,16 abdita secretorum -a produntur Deo. Arbeo Emm. 17 ex archana cordis praetulerunt verba. Hraban. carm. 18,3 pectoris archanum. Thietm. chron. 6,10 reconditum zeli latitantis archanum. *al.* **D** *de scientiis:* Aldh. epist. 1 p. 478,4 tanta rerum -a *(sc. computum sim.)* examusim non posse intellegi, nisi *eqs. alch.:* Turba phil. 72 p. 169,29 plumbum aeris, in quo totum est -um. Geber. summ. 2,30 -um preciosissimum, quod est super omne huius mundi scientiarum -um. *al.* **E** *usu vario:* Aldh. virg. I 53 p. 310,18 futurorum . . . prodigiorum -is imbutum *Ioseph.* Aethicus Ister 90 p. 69,11 archania intima maris magni. Epist. Col. 9 p. 253,12 qui *(legati)* nostra *(sc. regis)* archana . . . vestrae *(sc. papae)* reserent pietati. *per compar.:* Thietm. chron. 8,11 ut optimi archanum thesauri crimen . . . celavi.

***arcarismum** *vel* **-us** (arch-), -i *n. vel m.* **1** *armarium – Archiv:* Gesta Tull. 43 p. 646,11 privilegium . . . papae, quod in sancti . . . Stephani retinetur archarismo (archarissimo *1*). **2** *sarcophagus – Sarg:* Gloss. III 382,56[20] St.-S. sarcophagum sarc, -um idem.

***arcarium** (arch-), -i *n. translate i. q. pars interior – innerer Teil:* Epist. Reinh. 71 Ungariorum gentem . . . Teutonici regni archarium ac penetrale, Galliam videlicet, Germaniam atque Italiam, . . . victores penetrasse. *Prinz*

1. arcarius (arch-), -i *m.* **1** *faber lignarius – Schreiner:* Albert. M. sent. 1,6,1 p. 199a,23 ut -us praemeditatur, in qua parte materiae arcae faciat fundum *eqs.* **2** *thesaurarius – Schatzmeister (cf.* Gloss. III 184,44 St.-S. erarius vel archarius drise kamerere): **a** *eccl.:* **α** *curiae Romanae (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 201):* Ioh. VIII. epist. A 224 p. 200,1 Marinum . . . episcopum et -um sedis nostrę. Dipl. Otton. III. 278 p. 703,14 Leo, -us sanctę apostolicę sedis (*de eodem:* p. 700,27. 703,32. 339 p. 769,21). Liutpr. hist. 9 p. 166,5 Andreas -us. Leg. Lang. p. 664,20 tertius iudex est -us, qui praeest tributis (*cf.* p. 663,14. *v. et infra p. 877,24*). Ord. coron. imp. 14,1 recipitur . . . uxor eius *(imperatoris)* a dativo iudice et archario. Chart. Ital. Ficker 127 p. 169,4 ego Gregorius de Primicerio archarius iudex . . . confirmo. **β** *aliarum ecclesiarum:* Odo Glann. Maur. 29 Othbertus, qui eodem tempore ecclesiarum eiusdem loci -us erat. **b** *publ.:* Alcuin. epist. 111[tit.] regalis palatii -o Megenfrido. Chron. Median. 12 p. 92a,18 duo pondo auri appendit *coenobium* archariis gazae imperatoris. Chart. Babenb. 36 decrevimus *(sc. Heinricus dux)* burgensibus . . . remittere vinum . . . et quod pro ipso inferebatur archariis nostris. **3** *(arcae) custos – (Schreins-)Wächter (cf.* Gloss. I 261,1

[Ladner]

St.-S. -us muntporo. 27,11 archarius patronus): SIGARD. chron. a. 875 p. 156,17 qui *(episcopus)* corpus martiris ... Cremonam portavit et archarium instituit.

2. arcarius *v.* arcuarius.

Arcas (Arch-), -adis *m.* (Ἀρκάς) *Arcadiae incola – Arkadier (sc. de homine integro; cf. Verg. ecl. 7,4* -es ambo): CARM. de Cass. 73 -s mellifluus *(sc. Cassianus)*. 288 -es ambos (CARM. de Quint. 41). CARUS Clem. 96 pius Clemens, mitis, largissimus -s.

***arcator, arcatus** *v.* *arcuator, arcuo (-tus).

arcella (arch-), -ae *f. (parva) cista, (parvum) scrinium – (kleiner) Kasten, (kleiner) Schrein:* **1** *proprie de receptaculo:* **a** *pecuniae, rerum pretiosarum:* VITAE patr. Iur. 3,22 cellam, armarium -amve nullus illic omnino habuit umquam. HARIULF. chron. 3,28 p. 164,9 cum suam -am (arch- *var. l.*) ... Bernardus aperuisset (*syn.* arcae). CHRON. Ebersh. 35 p. 449,42 -e ... securibus effringuntur (*syn.* loculis). VITA Ermin. 26 in archellam oblationum mittere *nummum.* **b** *mortuorum, reliquiarum:* ORDO Rom. 23,15 ponunt eam *(crucem)* super -am. THEOD. TREV. transl. Celsi 17 glebam beati Celsi ... in -a quasi in quodam divinarum opum gazophylacio collocare. INVENT. sang. dom. (MGScript. XV p. 923,39) invenerunt ... marmoream -am *eqs.* ibid. p. 923,56 -am fabrefactam, plenam reliquiis sancti Oswaldi. **2** *translate:* ANNAL. Otak. a. 1271 p. 187,24 in -a memoriae ... verbum salutis conservare.

***arcellaris,** -e. *reliquiis condendis aptus – als Reliquiar dienend, Reliquien-:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,39 p. 568ª,32 sarcofago lapideo iussit -e vel sepulchrale scrinium inmitti ligneum.

arcellula, -ae *f. (parvum) scrinium – (kleiner) Schrein:* IOH. WIRZ. descr. 16 p. 165,5 sacrum divi Charitonis martyris corpus ... integrum in quadam lignea -a reconditum. *Ladner*

arcellus *v.* aucellus. **arcentella** *v.* argentilla.

arcenteria *v.* argentarius.

arceo, -ui, -itum *vel* artum, -ere. *script.* arch-: CONC. Merov. p. 93,12 *(var. l.). v. et l. 51. form. coniug. IV.:* -ire: GLOSS. I 26,7 St.-S. *v. et. l. 51.* -iri: CONC. Merov. p. 101,15. -iens: *l. 53.* -it: GLOSS. I 26,3 St.-S. *codd. a. b.* -ivit: GLOSS. II 248,32 St.-S.

1 *coercere, constringere – innehalten, zurückhalten:* **a** *proprie:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 365,9 fluxum sanguinis -et *balaustia.* ACTA imp. Winkelm. I 32 p. 23,25 fecerunt *murum* ... ad -endum flumen. **b** *translate:* **α** *regere – leiten:* WALAHFR. Wett. 49 cuncta sacris sub legibus -ens (gloss. R: constringens) *pater.* **β** *punire – bestrafen:* STATUT. ord. Teut. p. 79,42 articuli incidentem certo ... penitencie limite non -entes. **2** *abstinere, prohibere – fernhalten, hindern:* **a** *proprie:* CONC. Merov. p. 212,17 ut sacerdotes loci illos ... ab ipsis atriis vetare debiant et -ere (archire *AV*). ALDH. virg. II 1404 limpida sed tenebras -bant lumina furvas. RHYTHM. 149,99 nocturno tempore -iens membra mollimine. AGIUS vita Hath. 6 ut, cum a laneis ad carnem vestimentis ... alias -ret, ipsa laneum haberet. CHART. Raitenh. 96 p. 94,5 -entes ab eis violentorum ... oppressionem. *al. per compar.:* RUOTG. Brun. 37ex. ut quasi saga cilicina deforis violentiam tempestatum -rent. *expellere – vertreiben:* HRABAN. carm. 82,5,2 ex insanis foras -ent *Petrus et Marcellinus* vim horrendam daemonis. POETA Saxo 2,43 -endos ... regni de finibus hostes. **b** *translate:* RHYTHM. 1,4,2 per cultum artus *(Medardus)* igne mundi iugis pre vigiliis. ALDH. epist. 9 p. 501,7 quis ... labor existens ab illo vos antistite separans -at? EKKEH. IV. pict. Mog. 765 quibus *(carcere et morte)* -ar. *al. c. inf.:* AETHICUS ISTER 90 p. 69,17 nec me laudare -as ... Cyprum. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,95. **3** *inicere, immergere – hineinwerfen, versenken:* HUGEB. Willib. 4 p. 102,6 cum flamma proiectum atque in mare arcitum (coniectum *4*) et tunc iterum de mare proiectum in aridam *pumicem.*

***arceolus** (arces, arctolus, arsilûn) *subst.* (arcus) *pars sellae curvata – Sattelbogen:* GLOSS. III 623,16 St.-S. -us satilpogo (162,8 arces. 293,24 arctolus. 561,32 arsilûn). *ibid. al. v. et* 1. *arco.

arceotide, arceptis *v.* arceuthis.

arcersio *v.* arcesso. ***arces** *v.* *arceolus.

arcessio *vel* **accersio,** -onis *f.* **1** *advocatio – das Herbeiholen, Berufung:* HUGEB. Wynneb. 1 arcessione ... episcopi nostri ad ... meritorum profectionibus inhiando properabat. **2** *de morte i. q. revocatio – Abberufung:* CAES. HEIST. mirac. I 11,4 p. 272,34 accersionis suae hora.

arcesso, -ivi, -itum, -ere *et saepius* **accersio,** -i(v)i, -itum, -ire. *script.:* arcess(o) *rarescere vid. post s. IX.* arcersi(o): *l. 18sqq. form. (cf.* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 478,11sqq. 'arcesso' et 'lacesso' tertiae sunt coniugationis ...; sed quia frequenter in nostris invenitur auctoribus 'accersire' *eqs.):* arcesso *(coniug. IV.): inf. praes.* -ire: *l. 33. adde* GLOSS. I 32,4 St.-S. *imperf.* -iret: *l. 53.* accersio *(coniug. III.): imperf.* -retur: *l. 24. plusq.* -rserat: *l. 25.* arcerso: *inf. praes.* -ire: *l. 33.59. adde* VITA Pirmin. I 6. *perf.:* -ivit: *l. 44.* -erserunt: *l. 43.* -itum: *l. 34sq. depon.: l. 24.*

I *strictius i. q. accire, advocare – holen (lassen), herbeirufen:* **A** *gener.:* BEDA hist. eccl. 5,20 p. 331,31 cantatorem ... ad se suosque instituendos accersiit *episcopus.* ARBEO Corb. 10in. ut virum Dei ... Pippinus ad se veniendi accerseretur obtutibus. Emm. 11 presbiterum ... ad se accerserat (accesserat *A* 1, accersierat *A* 2ª.3.4ª). ANNAL. Einh. a. 785 p. 71,13 ad eos *(Saxones)* accersiendos ... Amalwinum direxit *rex.* GERH. AUGUST. Udalr. I 21 p. 407,36 accersita imperatrice. VITA Theog. 2,14 p. 473,24 Theogerus ... discipulum ... accersiens. HELM. chron. 43 p. 86,32 sacerdos *(aeger)* misit ad accersiendos sacerdotes. *saepe.* **B** *c. colore quodam:* **1** *c. sensu alliciendi:* IONAS BOB. Columb. 1,17 p. 185,8 feras, bestias ac aves arcessire (arcersire, accersire *var. l.*). p. 186,2 de arduis arborum culminibus arcessitum (arcersitum, accersitum *var. l.*) *exquirium.* WALTHARIUS 421 volucres. **2** *c. sensu auxiliandi:* BEDA hist. eccl. 5,24 p. 352,29 Angli a Brettonibus accersiti (arcesiti *M*). HELM. chron. 34 p. 67, 29 direxit nuntios ad accersiendum ducem Magnum et fortissimos Bardorum. *al.* **3** *c. sensu moriendi:* BEDA hist. eccl. 2,17 p. 119,31 (epist. papae) dum quis eorum de hoc saeculo ad auctorem suum fuerit arcessitus. **C** *iur. et canon.:* **1** *citare – vorladen:* TRAD. Frising. 401ª p. 345,12 (a. 818) episcopus et Luitpaldus arcerserunt illos homines, qui hanc causam optime noverant. 438 p. 377,15 episcopus arcersivit eum ad se. CONC. Karol. app. 10 p. 856,36 nec presumat episcopus ... abbatem ad se pro quibuslibet negotiis arcessere nisi sinodi gratia. DIPL. Otton. I. 367 p. 504,14 accersito episcopo, cur hoc presumpsisset, percunctavimus. LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 137,27 ad curtim regiam, ut causam diceret, accersiebatur *dux. al.* **2** *adhibere, invitare – heranziehen, einladen:* CONC. Merov. p. 168,6 si placuerit episcopo, ut secum ordinarium iudicem ... in audientiam eorum arcessiret. THANGM. Bernw. 16 archiepiscopus accersitur *(sc. ad consecrationem).* CHART. march. Misn. III 289 propter quos eos *(advocatos)* accersiri contigerit. CHART. Port. 252 presentibus eis et ad hoc testibus accersitis. *al.* **3** *convocare – versammeln:* CAPIT. reg. Franc. 169 p. 339ª,24 episcopos et ... praelatos ... ad te *(sc. archiepiscopum)* arcersire. STATUT. ord. Teut. p. 92,4 infra quem *(terminum)* fratres ad eleccionis negocium necessarii valeant accersiri. *al.* **4** *in iudicium vocare, accusare – vor Gericht ziehen, anklagen:* ANSELM. LEOD. gest. 19 p. 199,13 ut reginam Tietbirgam arcessant adulterii *accusatores.*

II *latius:* **A** *convertere – lenken:* HUGEB. Willib. 5 p. 102,25 ut omnium amorem seu timorem in ipsum provocando arcessivit (accersiret *3.4.4ª*). **B** *adducere – veranlassen:* HUGEB. Willib. 5 p. 104,15 illum ... rogando seu precipiendo arcessivit, ut ad sancto Bonefatio veniret.

arcettes *v.* arceuthis.

arceuthis (arcept-, arciatitus, arc(h)iotid-, a(r)niotid-, artiotid-, arcettes, aspalitum *sim.*), -idos *subst.* (ἀρκευθίς)

baca iuniperi, iuniperus – Wacholderbeere, Wacholder (Iuniperus communis L.; cf. Marzell, Wörterb. dt. Pflanzennam. II. p. 1072sqq.): PAUL. AEGIN. cur. 249 p. 190,6 arceptidos (*3,74,4* ἀρκευθίδων) fructum. ANTIDOT. Berolin. 21 p. 72,3 arciotitus, cimino, bagas lauri. ANTIDOT. Bamb. 12 cardamomi, artiotidon, piper (28 archiotidon). 33 arciotidis carne, id est semen iuniperi. RECEPT. Bamb. 59 archiotedas, hii sunt bacas iuniperi. TRACT. de caus. mul. 29 arciatitus, salviola. PULVIS contra febr. p. 23,18 aitiotidus chraneuuito (GLOSS. III 548,65 St.-S. arciotidos crenwitber [*b*]). GLOSS. III 99,58 St.-S. arciotida wachaltsbere (518,8 anotides. 536,17 arnotide). 469,12 artiotidon, id est baca iuniperi, rechilter (52,34 artiotidas rekoltsber [*E*]. 469,33 arcettes. *fort. add.:* IV 363,9 aspalitum recchelterboum). ALPHITA I p. 278,9 arceotide, iuniperus idem (II p. 14,8). *al.*

1. archa *v.* arca.

2. *archa *f.* (*cf.* ἀρχή, ἄρχος) *dominatrix – Herrscherin:* CARM. de temp. rat. 476 -a . . . Alexandria.

***archadius,** -i *m.* (*arab.* ḳāḍī, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 984*) **1** *iudex, praefectus – Richter, Vorsteher:* ANNAL. Ianuens. I p. 10,21 miro, domino bellatorum, et -o, domino mercatorum, omnia . . . narraverunt *Saraceni. per confusionem i. q. arcarius – Schatzmeister (cf. p. 874,55):* GODEFR. VIT. panth. 32,11 p. 304,13 (rec. D) tertius *iudex palatinus ecclesiae Romanae* est -us, qui preest tributis. **2** *episcopus Saracenorum – geistlicher Würdenträger der Sarazenen:* OLIV. hist. reg. 8 p. 92,11 ammiratum urbis et -um, episcopum perfide gentis *(ex Fulch. hist. Hieros. 2,9,7).*

archangelicus, -a, -um. (ἀρχαγγελικός) *script.* arca-: *l. 45.* **1** *adi.: qui archangeli (-orum) est – Erzengel-:* NOTKER. BALB. hymn. p. 24 Gabrihelis -o . . . oraculo. EKKEH. IV. bened. I 37,54 turmę. **2** *subst. fem.:* **a** *urtica maior – große Brennessel (Urtica dioica L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 287):* GLOSS. III 525,36 St.-S. -a grozenezele (536,9. *cf. l. 38*). **b** *urtica minor – kleine Brennessel (Urtica urens L., cf. Fischer, op. cit. p. 287):* GLOSS. III 549,22 St.-S. -a groznezzele *(a)*, aiternezzel *(b).* **c** *lamium – Taubnessel (Lamium album L., cf. André, Lex. bot. p. 38):* ALPHITA II p. 14,11 -a vel barba anglia, g(all.) archangle, angl. ded[e]netle *(cf.* p. 111,9 marrubeum album, -a idem *eqs.).* **d** *eupatorium – Odermennig (Agrimonia eupatoria L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 139):* GLOSS. III 533,19 St.-S. agrimonia -a odermenie. ALPHITA I p. 278,8 arca-a, agrimonia, lappa inversa idem.

archangelus, -i *m.* (ἀρχάγγελος) *script.:* arca-: PIRMIN. scar. 2 *cod. E.* DIPL. Pipp. 8 p. 12,41. arga-: CHRON. Cas. 21. -age-: *l. 60. metr.* archă(n)g-: *l. 60.*

angelus gradus superioris – Engel höheren Ranges, Erzengel (cf. GLOSS. III 182,15 St.-S. -i furstinengila): **I** *proprie:* **A** *gener.:* EXPOS. miss. 14 decem fuerunt ordines angelorum; decimus ordo cecidit . . ., novem . . . permanserunt in sanctitate sua; haec sunt nomina eorum: angeli, -i, virtutes *eqs. (cf.* AETHICUS ISTER 10 p. 5,19 sine . . . -orum thronis ac dominationibus, principatibus *eqs. v. et supra p. 639,49sqq.).* 15 angeli nuntii, -i excelsi nuntii dicuntur. VITA Rup. 10 ut sancta illa anima manibus sanctorum -orum ad Dei . . . praesentiam gestaretur. MILO carm. app. 3,1,9,2 copulatus intimis -orum gaudiis. IOH. SCOT. carm. 2,2,11 aggelus, archagelus, princeps . . . te *(sc. crucem)* colit. EKKEH. IV. bened. I 37,52 angelus insomnes, -us audiat omnes. HONOR. AUGUST. quaest. I 6 pauperes spiritu angelis, mites -is associantur. ALBERT. M. incarn. 4 p. 175,23 -orum est officium revelationis arcanorum Dei. cael. hier. 9,2 p. 256ª,3 summa nuntiare videtur proprium esse -orum. p. 256ª,41 dicitur . . . -us quasi princeps angelus, non ergo videtur esse aliquis ordo per se. *saepe.* **B** *de certis -is:* **1** *de s. Michaele:* WILLIB. Bonif. 6 in honore sancti Michaelis -i dedicavit *ecclesiam.* VITA Pard. 8 (MGMer. VII p. 29,6) -um Michaelem coram se in somnis adsistentem vidit. DIPL. Karoli M. 146 p. 198,26 ęcclesiam sancti -i Dei Michahelis. CAND. FULD. Eigil. 1,18 sancti Michaelis, -i Christi. CHRON. Clus. 14 (MGScript. XXX p. 966,8) principi caelestis exercitus, -o Michaeli. CHART. Babenb. 165 p. 216,30 in festo beati Michahelis -i. *saepe. per antonomasiam:* LIBER diurn. 14 beneficia beati -i. PAUL. DIAC. Lang. 4,46 oraculum sancti -i in Monte Gargano. *al. meton. de sanctuario s. Michaeli dedicato:* DIPL. Ludow. Germ. 1 ut . . . pleniter ad supradictum -um constaret. TRAD. Ratisb. 164 diaconus . . . tradidit . . . ad sanctum Dei -um Michaelem . . . proprietatem. *al.* **2** *de s. Gabriele:* SEDUL. SCOT. carm. 2,48,2 alloquitur Mariam Gabriel -us almam *(cf. Vulg. Luc. 1,28).* DEDIC. Brunw. (MGScript. XXX p. 770,24) oratorium . . . dedicatum est in honore sancti Gabrihelis -i. *al. per antonomasiam:* ALDH. virg. I 21 p. 250,21 Daniel . . . ab -o saepe vir desideriorum vocitatus *(cf. Vulg. Dan. 9,23).* 40 p. 292,10 Maria . . . redemptorem soli -o pronuntiante . . . suscipere meruit.

II *translate de titulo honorifico hominum:* EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p. 2,18) -o Germaniae et Illyrici *(sc. Conrado, archiepisc. Salisburgensi?).* CHRON. Albr. a. 1047 Odilo, abbas Cluniacensis, qui monachorum -us vocabatur.

***archantus** *m.* (*cf.* ἄρχων, -οντος) *administrator militaris – militärischer Verwaltungsbeamter:* ANNAL. Ianuens. I p. 114,18 -us unus, qui tenebant insulam Cipri et Filocarius vocabatur. *v. et* archon.

archanus *v.* arcanus. ***archarismum** *v.* *arcarismum.

archarius *v.* arcarius, arcuarius. **Archas** *v.* Arcas.

archata, *archator *v.* arcuo (-ta), *arcuator.

***archatus,** -us *m.* (*cf.* ἀρχή, exarchatus) *dominatio, potentia – Herrschaft, Macht:* GODEFR. VIT. panth. 7,7 p. 137,28 tunc neque papatus fuerat . . ., non erat -us neque marchia nec comitatus. 21,5 p. 153,5 lex aut -us, nisi per me *(sc. senatum)* canonicatus . . ., non erit orbe ratus. 21,7 p. 155,37 grandis in -u, grandis sua *(sc. Maguntiae)* pompa notatur. 23,8 p. 217,49. *ibid. al. meton. de territorio:* GODEFR. VIT. Frid. 1071 prospicit *Caesar* -us, circuit omne latus.

arche, *acc. pl.* -as *f.* (ἀρχή) *de ordine angelorum i. q. principatus – Fürstentum (cf. p. 898,5):* ALBERT. M. cael. hier. 5,1 p. 134ª, 26 -as (*PG 3,196C* ἀρχάς), id est principes. *fort. huc spectat i. q. regnum – Herrschaft:* VITA Eucher. 9 (MGMer. VII p. 51,8) ut cum electis suis *(sc. Domini)* . . . in aula suae archę (arche *2a*, arc(a)e *1a1.2*) coevus persisteret ceteris. *v. et* *archa.

***archeclavius, archediaconus** *sim. v.* archi-.

***archeitus** *subst. (fort. latet arab.* arridf, *cf. P. Kunitzsch, Arab. Sternnamen in Europa. 1959. p. 143) stella in sidere cycni posita – Stern im Sternbild des Schwanes:* GERB. (?) astrolab. 17 p. 137,3 post quam *(stellam)* est -us (archeteus, arrectus *var. l.*) vel alrif . . . et est in cygno.

archella *v.* arcella.

***archemon** *(m.) (cf.* ἡγεμών, ἀρχηγός *sim.) dux – Führer:* HUGO TRIMB. laur. 126 sit Iacobus cunctis . . . pervius (*cf.* add. p. 309) -n, hos ne calvat cacademon.

archepresbyter *sim. v.* archipresbyter.

archerius *v.* arcuarius. **archeter** *v.* archiater.

archeterium *v.* archisterium.

archetypus (-tip-), -a, -um. (ἀρχέτυπος) *script.* -chit-: *p. 879,8.*

1 *adi.: sensu ideae Platonicae i. q. exemplaris – als Urbild dienend:* VITA Ioh. Gualb. prol. (MGScript. XXX p. 1104,31) in libro Timaei . . ., quem . . . Plato . . . de -ipo vel sensili edidit mundo ([*cf. Chalc. transl. p. 38C*]. HONOR. AUGUST. imag. 1,2 immensitas mundi in mente divina concipitur, quae conceptio -us mundus dicitur. ARNOLD. SAXO fin. 1,1,14 p. 14,42. ALBERT. M. sent. 1,35,7 p. 190ª,36 ideae et rationes mundi -i in mente Dei. eth. 10,1,1 p. 601ᵇ,18. *al.*).

2 *subst. masc. vel neutr.:* **a** *philos. sensu ideae Platonicae i. q. exemplar – Urbild:* ALBERT. M. bon. 21 p. 12,16 'bonum, super solem sicut super obscuram imaginem segregate -um' (*Ps. Dion. PG 3,693B* τὸ ἐξηρημένως ἀρχέτυπον), id est excellenter principale exemplum. eth. 1,5,12 p. 72ᵇ,35 eorum, quae sunt in materia, sunt -a *ideae.* miss.

3,20,1 p. 144ª,31 virtus haec est imago quaedam ... in hominibus ... et -us est in primo patre. *ibid. al.* **b** *theol. i. q. typus praefiguratus (in Vetere Testamento) – (im Alten Testament) vorausgebildete Gestalt:* THIOFR. Willibr. I A praef. p. 459ᴮ cum Ysaac, -o Dei. 27 p. 476ᴱ Heliseus, Domini Dei -us. **c** *archit. i. q. forma – Bauplan:* TRANSL. Auct. 13 iubet *marchionissa* ... monasterium fundari ..., laudabiliter architypo dictante instrui. *Prinz*

archi- (ἀρχι-) *praeverbium usitatissimum, accedit etiam ad nom. propr.:* NICOL. BIBER. carm. 1781 (ed. Th. Fischer. 1870) Archiwernherus *(i. archiepiscopus W.). in tmesi vel ellipsi: p. 880,62.882,17.887,68.888,17sqq.892,58. 893,40.894,10.895,33.*

archia, -ae *f.* *(cf.* ἀρχή, μοναρχία *sim.)* **1** *proprie i. q. principatus – Herrschaft, Leitung:* ALBERT. M. pol. 6,6ʳ p. 611ᵇ,43 nauarchiae et equiarchiae et generaliter ordinum -ae *(p. 1322ᵇ,3* ταξιαρχίαι), id est cuiuslibet legionis principatus (6,6ᵃ p. 612ᵇ,8 ordinis -ae). **2** *meton. i. q. princeps – Herrscher, Leiter:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,83 -a regni. 6,170 -a ... imperii. *mus. de intervallo principali:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,193 dyplasii octonas erexerat -a chordas.

***archiacolythus** (-lit-), -i *m. praepositus acolythorum (urbis Romae) – Vorsteher der Akolythen (in Rom):* LIUTPR. hist. 9 p. 166,12 Stephanus -itus cum omnibus acolitis et regionariis. GESTA Rom. eccl. I 1 p. 369,26 -itus et subpulmentarius.

***archiadvocatus,** -i *m. procurator principalis – Erzvogt, Domvogt (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VII. p. 333sq.):* TRAD. Frising. 1153 (a. 957) tradidit ille presbiter cum manu advocati sui ... in manus episcopi et -i sui Ratoldi, quicquid proprietatis habuit (*cf.* 1451). TRAD. Augiens. 41 ducis Heinrici, qui tunc temporis fuit Ratisponensis -us.

***archiantistes,** -itis *m. decl. isosyllaba (cf. N. Fickermann, JbGeschMitteld. 6. 1957. p. 53):* *gen.* -is: THIETM. chron. 5,40. 6,75. 7,24 *(1,* -itis *ed.).* *abl.* -e: THIETM. chron. 2,37 *(T,* -ite *V).*

archiepiscopus, metropolitanus – Erzbischof, Metropolit: DIPL. Otton. II. 198 venerandi -is Adalberti. THIETM. chron. 6,1 cum -is baculo Taginonis. 6,35 rex ... -em inthronizatum ... consecrari ... precipiens. 6,62 p. 352,12 Walterdum nobis in dominum et ad -em eligimus. 6,89 iussu regis ... a Gerone archipresule ... Unwan ungitur -s. 7,24 Gero -s (Maiedeburgensis *add. V*). *saepe.* COD. Thietm. 3 -s ... fecit quoddam concambium. LAMB. TUIT. Herib. 1,1 electissimus ... -s creatori rerum Heribertus. GESTA Trud. cont. II 3,1. *al.*

***archiantisticus,** -a, -um. *archiepiscopalis – erzbischöflich:* THIOFR. flor. praef. p. 315ᴬ -a ... fastigia.

***archiapostata,** -ae *m. summus deus paganorum – Erzgötze:* THIOFR. Willibr. I A 11 p. 466ᴳ *insula* barbarice Fositeslant est nuncupata a quodam Fosite, ydolorum suorum -a principe *eqs.*

***archiapostolus,** -i *m. de Petro i. q. princeps apostolorum – Apostelfürst:* VITA Gaug. 14 (ASBoll. Aug. II p. 678ᴳ) in numero ... illorum, de quibus per -um dicitur: 'vos estis genus electum'. *Payr*

archiater, -tri *m.* (ἀρχίατρος; *cf. theod. vet.* arzât, *v. Ahd. Wb. I. p. 669sq.*) *script.:* arci-: *p. 880,17.18.20.* archy-: *l. 68.* -chet-: *l. 66.* *form.:* *gen. sg.* -is: *p. 880,20.* *acc. sg.* -em: *p. 880,18.* *metr.* -iāt-: *p. 880,7.21.22. al.*

I *strictius i. q. medicus summus vel eminens – Oberarzt, hervorragender Arzt:* **A** *proprie:* **1** *de viris saecularibus:* **a** *de auctoribus medicinae antiquis:* BEDA temp. rat. 30,13 Hippocrates -r. ANTIDOT. Sangall. p. 91,38 cataplasma ydropicis, quas usus est aclepiuset (Asclepiades *ci. ed.*) -r. *adde:* RECEPT. Sangall. I tit. p. 10,2 dicta, quem Aristotelis archeter dictavit. **b** *de medico regis Merovingici ('Leibarzt', cf. Heyne, Hausalt. III. p. 177sq.):* CHRON. Fred. 4,27 cum Petro -yatro. **2** *de viris sanctis sim. (fere miraculis sanantibus vel adiuvantibus):* ALDH. virg. I 34 caelestis medicinae -os Cosmam et Damianum. VITA Rigob. 28 (MGMer. VII p. 78,8) convaluit per hunc -um Domini Rigobertum. WIGAND. Waldg. 36ᵉˣ. eius suspiriis indulgentissimus -r medicus affuit pietatis. *al.* *de archangelo obstetricante:* EKKEH. IV. bened. I 12,39 hoc (gloss.: Raphahele) -o peperisti, *Maria.* **B** *in imag.:* **1** *de Deo, Christo:* IOH. SCOT. carm. 2,7,20 quam *(salutem)* largitus erat maximus -r. HYMN. Sangall. p. 108 quem *(Christum)* ... visentes doctorem vel -um docent auctoritate sua. EKKEH. IV. bened. I 16,63 -r (gloss.: princeps medicorum), medicam leprosis porrige dextram. pict. Mog. 728 -r (gloss.: summus medicorum) Iesus. HARIULF. chron. 4,27 p. 251,6 caelestis -r (VITA Cuneg. B 13 p. 214ᴬ). *al.* **2** *de viris sanctis sim.:* BOVO CORB. Boeth. 2 praesul egregie et spiritalis animarum -r. VITA Deic. 11 Alamannorum ... cervicositati praepotens -r a Domino est destinatus (PASS. Thiem. III p. 896ᴮ). VITA Virg. Salisb. II 15 p. 93ª,40 prophetam nobis et -um divina bonitas suscitavit. *al.*

II *latius i. q. medicus – Arzt:* LEG. Wisig. 11,1,3 si quis medicum (arciatrum *R2*) ad placitum ... poposcerit. WOLFHARD. Waldb. 1,18 (16) arciatrem *(1ª,* -um *1 p. corr. 2.2ª)* tuae stude perquirere sectionis. *ibid.:* suffragium accelerans ... adiit arciatris *(1ª,* -i *1 p. corr. 2.2ª).* EGBERT. fec. rat. 1,1088 ringeris -o non solvens debita digno. *al.* *in fabula:* NIVARD. Ysengr. 3,205 domine -r, domine Ysengrime. 3,523 *(de vulpe). ibid. al. (v. ind.).* *Rudolph*

***archibricus** *v.* *archybricus. **archibum** *v.* archivum.

***archicamerarius,** -i *m. summus camerarius – Ober-, Erzkämmerer:* CHART. Rhen. med. I 530 p. 588,43 (a. 1144) testes... Uogelo camerarius, Herimannus -us *(sc. Coloniensis).*

***archicancellaria,** -ae *f. dignitas et officium summi cancellarii – Würde und Amt des Erzkanzlers:* WERR. (?) Albert. 5 (MGScript. XXV p. 143,22; c. 1193) imperator ... Lotharium ... investit regalibus Leodiensis episcopatus, quem ... designaverat archicancellarium regni Theutonici; quem honorem -e ... resignat.

***archicancellariatus,** -us *m. dignitas et officium summi cancellarii – Würde und Amt des Erzkanzlers (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 443ᵈ):* DIPL. Heinr. V. (ed. Naudé, Die Fälschung der ält. Reinhardsbr. Urk. p. 116,33; spur. s. XII.ᵉˣ.) Adalbertus cancellarius vice Moguntine ecclesie, que nunc -um tenet, recognovi.

***archicancellarius,** -i *m. script.:* arci-: CONST. II 46/7 p. 59,28. argi-: DIPL. Otton. II. 254ª p. 295,10. archy-: DIPL. Arnulfi 22. 178. *v. et p. 881,13.* -kan-: DIPL. Karoli III. 127. 136. -chan-: CONST. I 15 -chancelarii. CHRON. Gurc. 4 (MGScript. XXIII p. 9,34). -ze-: OTTO MOR. hist. p. 168,9. DIPL. Karoli III. 182 p. 305,2 (spur.). *v. et l. 61.* -ge-: DIPL. Karoli III. 29. 32 p. 55,37 -gelarii. 35 p. 61,29. 88 p. 143,34. -ela-: *l. 43.46.61. adde* CONST. I 19. *al. form. gen. sg.* -ri: DIPL. Arnulfi 96. *tmesis: l. 62.*

summus cancellarius, princeps notariorum – Ober-, Erzkanzler, Vorsteher der Kanzlei (cf. GLOSS. III 379,1 St.-S. -us uronecancelere): **1** *in capella et curia regis vel imperatoris (cf. Bresslau, Urkundenlehre. ind.; J. Fleckenstein, Die Hofkapelle der deutschen Könige. I. 1959. p. 122sqq.; 174sqq.; 190sqq.):* DIPL. Loth. I. (ed. Bouquet, Recueil des historiens ... de la France. VIII. p. 378ᴳ) Agilmarus, ... archiepiscopus et sacri palatii nostri -us (DIPL. Karoli III. 126 p. 203,2 per Liutuuardum, ... nostri ... p. summum -um. *v. et p. 881,9).* DIPL. Ludow. II. (MIÖG 5 p. 386,35) Hericus ... cancellarius advicem Dructemiri -i recognovi (CAPIT. reg. Franc. 238 p. 146,45 Petrus canzelarius a. Adelardi episcopi et -zelarii recognovi. DIPL. Zwent. 20 p. 56,2 a. Rathpodi archiepiscopi archiquecancellarii [21. 22. *al.*]. CHART. Stir. II 161 p. 242,35 [dipl. Frid. II.] vice ... Moguntine sedis archiepiscopi, totius Germanie -i. *v. et p. 882,9. cf.* DIPL. Arnulfi 129 p. 193,26 Uuihhingus -us a. Theotmari archicappellani recognovi). CHART. Rhen. med. I 102 p. 106,36 (dipl. Loth. II.) Ercamboldus, regię dignitatis -us, recognovit. CAPIT. reg. Franc. 279ᴰ p. 350,5 Gauzlenus, abba et -us. DIPL. Arnulfi 63 Asperto, ... dilecto -o nostro, ... cappellam ... concessimus. DIPL. Otton. I. 367 p. 504,24 fracto sigillo ... per manum Huberti ... -i. DIPL. Conr. II. 57 p. 67,2 abbas ... per ... -um nostris presentavit

[Schneider]

obtutibus precepta. VITA Annon. I 1,53 p. 480^{b},59 archiepiscopum Coloniensium ... et -um totius Italiae (ANNAL. Ianuens. I p. 203,7sq. Coloniensis archiepiscopus et ... Magontinus archiepiscopus, unus -us Italie et alter -us Teotonice. CHART. Brixin. 206 sacri imperii per Ytaliam -us. *al.*). RAHEW. gest. 3,12 p. 180,7 Stephanus, Viennensis archiepiscopus et -us de Burgundia (*de eodem:* ACTA imp. Böhmer 102 p. 95,29 ut in regno Burgundiae sacri palatii nostri -us et summus notariorum ... existas). ARCHIPOETA 7,1,1 -e, viris maior ceteris. CHART. Epternac. 216 p. 384,11 (dipl. Heinr. VI.) Mogunt(inensis) sedis archiepiscopus, Germanie -us (CONST. III 18 sacri imperii per Germaniam archy-us. *al. v. et p. 880,64. sim. l. 4. p. 880,32*). *saepissime, imprimis in recognitionibus dipl. remissius de cancellario:* LAMB. TUIT. Herib. 1,4 p. 742,31 Heribertum ... -um et secreti sui voluit esse primum *Otto III. abusive:* DIPL. Loth. III. 121^{g} (spur. s. XII.$^{med.}$) Guibaldo, ... Romani imperii -o. DIPL. Pipp. 31 p. 43,37 (spur.) Bonefacius -us recognovi. *al. in dipl. spuriis huius aevi (v. ind. p. 541^{c}sq.).*

2 *in curia Romana (cf. Bresslau, op. cit. I. p. 237sqq.; R. Elze, Studi Gregoriani. IV. 1952. p. 39^{67}):* CHART. Anhalt. I 131 (privil. Leonis IX. a. 1054) data per manus -i et bibliothecarii sancte sedis apostolice Hermanni, Coloniensis archipresulis (CHART. Fuld. A 755 p. 365,16 vice Annonis, sanctę Romanę et a. s. -i). COD. Udalr. 151 p. 279,9.

3 *in curiis episcoporum et principum (cf. O. Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalt. 1911. p. 156):* CHART. Hamb. 118 p. 113,7 (a. 1091) Waldo senex et vetulus -us recognovit. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 425,30 quedam ... officia communiter respiciunt et conmode habentur in ... curia ecclesiastici principis et secularis, ut sunt ... cancellarius, -us.

***archicancellatura,** -ae *f. dignitas et officium summi cancellarii – Würde und Amt des Erzkanzlers:* CHART. Bund. 231 p. 179,26 (dipl. Heinr. V.) Maguntine ęcclesię, que nunc -am optinet (DIPL. Heinr. V. [ed. Naudé, Die Fälschung der ält. Reinhardsbr. Urk. p. 119,12]).

***archicanonicus,** -i *m. archipresbyter, summus canonicus – Erzpriester, Erzkanonikus (cf. Hinschius, Kirchenrecht. I. p. 379):* GREG. CAT. chron. II p. 244,28 qui *(Benedictus)* ... vendidit illud *(papatum)* Iohanni, -o Sancti Iohannis Portę Latinę.

***archicantator,** -oris *m. princeps cantorum, primicerius scholae cantorum – Leiter der Sängerschule:* BEDA hist. eccl. 4,16 p. 240,31 Iohannes, -r ecclesiae sancti ... Petri ..., qui nuper venerat a Roma.

***archicantor,** -oris *m. princeps cantorum, primicerius scholae cantorum – Leiter der Sängerschule:* AUREL. REOM. mus. praef. p. 28^{a},18 Bernardo -i, ut opto, totius sanctae ecclesiae et ... futuro nostro archiepiscopo ... Aurelianus. CHART. Mog. B 38 p. 43,25 *praesentes* abbates ..., -es Hartwinus et Emricho capellani *eqs.*

***archicapellanus,** -i *m. script.:* arki-: DIPL. Arnulfi 143 p. 219,18 (interp. c. 1165/70). archy-: DIPL. Conr. II. 128. *al.* DIPL. Heinr. III. 34 p. 44,37. *v. et p. 882,23.* -ka-: *p. 882, 16.44. adde* DIPL. Ludow. Germ. 170 p. 239,31. -appe-: *p. 882,14.28. al.* -appa-: DIPL. Otton. I. 391. -appu-: DIPL. Otton. I. 199. -pil(l)-: *p. 882,33. adde* DIPL. Merov. III A 29 p. 147,40 (spur. s. X.^{2}) -pilani. -ecian-: DIPL. Ludow. Germ. 185 p. 271,8 (spur. s. XI.^{2}). -llal(us): DIPL. Heinr. II. 318. DIPL. Conr. II. 220. -ar(us): *p. 882,11. tmesis: p. 882,17.*

summus capellanus, capellanus curiae – oberster Kaplan, Erz-, Hofkaplan: **1** *strictius de rectoribus presbyterorum et notariorum in curia saeculari vel ecclesiastica adunatorum:* **a** *in capella regis vel imperatoris (notione merae dignitatis posterioribus saeculis praevalente; de re cf. Bresslau, Urkundenlehre. ind. s. v. 'Erzkaplan'; J. Fleckenstein, Die Hofkapelle der deutschen Könige. I. 1959. p. 45sqq.; 167sqq.):* DIPL. Ludow. Pii (PL 104 p. 1139^{D}) comes per Hilduinum -um nostrum nobis subiecit. HRABAN. epist. 14$^{tit.}$ Hilduino abbati et sacri palatii -o Hrabanus (CHART. Bund. 57 p. 50,4 [dipl. Ludow. Pii] Drogo archiepiscopus et s. p. nostri -us. *al.*). THEGAN. Ludow. 36 Pippinus ... cum magnatis primis patris sui, Hilduvino -o et Iesse ... episcopo. CAPIT. reg. Franc. 228 p. 117,8 cui *(synodo)* praesederunt ... Theodemarus ... patriarcha et Ioseph ... episcopus atque -us totius ecclesiae *(cf. J. Fleckenstein, op. cit. p. 127sq.).* DIPL. Ludow. Germ. 69 p. 97,32 Grimaldus, -us noster et abba. 80 p. 117,43 Hadebertus subdiaconus advicem Grimoldi -cappellani recognovi (DIPL. Heinr. III. 306 Uuinitherius cancellarius vice Liutboldi archicancellarii et -i [*de hac iunctura v. notam ed. p. XXVsq.*]. DIPL. Arnulfi 36 p. 54,32 [spur. s. XI.] a. Thiotmari -ari [-ani *CD*]. DIPL. Loth. III. 12 vicem Adelberti -i. *saepissime. v. et p. 880,66*). RIMB. Anscar. 12 p. 34,20 Drogonis ..., summae sanctaeque palatinae dignitatis tunc -cappellani (-capillarii *B1*). DIPL. Ludow. Germ. 170 p. 239,31 Liutberhtus, Mogonciae civitatis metropolitanus et -kapellanus (CHART. Rhen. med. I 157 p. 220,41 [dipl. Karoli Simpl.] Trevericae sedis m. archiquecapellanus noster). VITA Mathild. II 9 rex adiunxit eum *(Brunonem)* sibi ... in ministerium -i. HERM. AUGIENS. chron. a. 1047 p. 126,34 Theodericum ..., cancellarium suum *(sc. regis)* et -um. DIPL. Karoli M. 219 p. 294,14 (spur. s. XII.$^{ex.}$) ego Liutpertus recognovi -us et subscripsi. VITA Gebeh. Salisb. I p. 25 archy-um sibi fecerat hunc ... regnum. *saepissime, imprimis in recognitionibus dipl.* **b** *in curia principis:* WALTH. TER. Karol. 14 prepositus quidam Brugensis, Bertulfus nomine, -us et cancellarius totius Flandrensis curie. **c** *in curia (archi)episcoporum:* TRAD. Frising. 1322 (a. 994/1005) episcopus eiusque -cappellanus ... commutationem agere decreverunt. BRUNO MAGD. bell. 98 Herdwigus, tunc Mogontini praesulis -us, ... urbem Magedaburgensem archipraesul ingressurus. *officio primicerii notariorum praevalente:* CHART. Basil. A I 93 p. 150,8 (a. 1008) Leo -capillanus iussu episcopi rescripsi. CHART. Hamb. 82 data est haec carta per manum Liodgarii -i *(cf. Bresslau, op. cit. I. p. 599).* **d** *in curia papali:* BERNOLD. CONST. chron. a. 1057 Fridericus ..., Leonis papae -us (*erronee, ut vid., pro* cancellarius). **e** *ioculariter in fabula:* ECBASIS capt. 263 -us, camerarius et cocus ... extitit ericius.

2 *latius de claris presbyteris (laico: l. 49) titulo summi capellani honoris gratia appellatis:* **a** *de capellanis assistentibus in rebus spiritualibus feminis nobilibus:* ANNAL. Hild. a. 1029 Willehaelmus, reginae -us. VITA Otton. Bamb. III 1,4 p. 7,6 quem *(Ottonem)* mulier nobilissima *(sc. ducissa Polon.)* -i (-ka- *var. l.*) functum officio unice dilexit. **b** *vario usu:* VITA Dagob. 10 Bonefacius, regis -us. EKKEH. URAUG. chron. a. 751 Folradus -us (capellanus ANNAL. regni Franc. a. 749), quem quidam abbatem ... scribunt (*de eodem:* ENGELH. WIRZ. Burch. 2,1 p. 23,19). COD. Lauresh. 19 p. 298,5 Einhardus -us notariusque imperatoris Karoli *(cf. J. Fleckenstein, op. cit. p. 68).*

***archicapellarius** (-pp-), -i *m. summus capellanus – Erzkaplan:* CHART. Hamb. 101 p. 98,5 (a. 1069) data per manum Meginuuardi -cappellarii *(cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 450^{2}.599). v. et supra l. 11.14. Schneider*

[***archicardinalis.** ANON. Has. 2 p. 255,7 Hiltebrando, Romanae ecclesiae -i subdiacono (*ex* GUNDECH. lib. pont. p. 246,12 cardinalis subdiaconus). *errore pro* cardinali archisubdiacono; *v. infra p. 897,26.*]

***archicatharus,** -i *m. magister catharorum – Haupt der Katharergemeinde (cf. A. Borst, Die Katharer. 1953. p. 194sqq.):* EKKEB. SCHON. cath. 8,2 statuitur in medio infelix ille, qui ... catharizandus est, et assistit ei -us tenens in manu libellum. 8,3 *igne* baptizavit Colonia -um vestrum Arnoldum. *ibid. al.*

***archiclaviger,** -eri *m. clavicularius (caelestis) – (Himmels-)Pförtner:* DIPL. Heinr. IV. 280 p. 361,34 Petrum, regni cęlorum -um.

***archiclav(i)us,** -i *m. script.:* arci-: *p. 883,6.* arche-: *p. 883,1.* archę-: *p. 883,7. form. gen. sg.* -vis: DIPL. Merov. III A 28 p. 146,29 (spur.) signum Bosonis -vis.

1 *de Petro i. q. clavicularius (caelestis) – (Himmels-)Pförtner (cf. Vulg. Matth. 16,19):* RHYTHM. 145,13,15

Petro . . ., caeli archeclavio. CHART. Bern. I 4,37 p. 275[B],16 habeat . . . -vum tocius monarchie ecclesiarum . . . obstitorem. **2** *de munere eccl. i. q. officialis aedis sacrae officio custodis, sacristae, thesaurarii fungens – Küster, Sakristan und Schatzmeister im Kirchendienst:* **a** *in monasteriis:* ORDO Rom. 15,145 offert abba oblatione . . . seu presbiter vel archiclavius . . . pro ipso abbate. 18,6 archęclavius, qui clavis ecclesiae sive minesterium sacrum sub cura sua habit *eqs.* ROD. GLAB. hist. 3,14 Martini Turonis monasterium . . . a . . . Heriveo, eiusdem loci -vo, . . . reedificatum. *al.* *de abbate:* CHRON. Albr. a. 814 p. 728,1 Alcuino . . ., sancti Martini Thuronensis -vo reverentissimo. **b** *in ecclesiis episcopalibus:* GESTA Autis. 36 (MGScript. XIII p. 397,43; s. IX.[2]) ut . . . refectio preparetur, una per prepositum, altera per eiusdem ecclesiae -vum. CHART. Basil. A I 111 p. 171,19 s(ignum) Rotberti -ii et archidiaconi.

***archicola,** -ae *m.* *de archidiacono i. q. summus minister – erster Diener:* CARM. de Mart. 4,5 (NArch. 11 p. 464) ⟨. . .⟩ic -a⟨m⟩ (*suppl. vid.* altaris *sim., cf. Greg. Tur. Mart. 1,4* archidiacono) querebat.

***archicommentariensis,** -is *m.* *summus notarius – Vorstand der Kanzlei (cf. Waitz, Verf.-Gesch. III. p. 512[2]):* FORM. Sangall. add. 2 p. 434,39 ego N. notarius vel exceptor ad vicem N. -is (archimentariensis *cod.*) recognosci feci.

***archicoq(u)us** (-cus), -i *m.* *summus coquorum – Oberkoch:* CATAL. fam. pap. p. 197[a] servientes nigri . . .: Rufinus -qus (p. 203[a]. p. 205[b] -cus).

***archicustos** (archy-), -odis *m.* *eccl. i. q. (principalis) sacrae aedis custos et thesaurarius – (oberster) Küster und Verwalter des Kirchenschatzes (cf. Hinschius, Kirchenrecht. III. p. 321; Pöschl, Bischofsgut. II. p. 42):* **1** *in monasterio:* MILO Amand. 7 (MGMer. V p. 478,15) -s (archy- *B* 6[b]) ad tumulum . . . accessit *(v. notam ed.).* **2** *in ecclesia episcopali:* CHART. Rhen. med. I 320 (a. 1043) Folcmarus noster archidiaconus ac huius ęcclesię *(sc. Treverensis)* -s.

***archidecanus,** -i *m.* *maior decanus – Domdekan (cf.* GLOSS. III 378,54 St.-S. -us uronedechen): VITA Annon. I 2,8 p. 486[b],58 de -o suo Sigewino (3,16 p. 504[a],50). CHART. Heist. 38 p. 143,3 Conradus maior decanus et -us *Coloniensis.*

***archidiabolus,** -i *m.* *sensu convicii i. q. diabolorum princeps – Erzteufel:* CHART. Osn. I 156 (a. 1068/88) tam scelerati sacrilegii princeps erat quidam Hartericus, -i *(sc. Tizonis praepositi)* signifer ad destruendum Dei servicium.

archidiacon *v.* archidiaconus.

***archidiaconalis,** -e. **1** *adi.:* *qui archidiaconi vel archidiaconatūs est – archidiakonal, Archidiakonats-:* CHRON. Andag. 52 exactiones et iustitias episcopales et -es (94 p. 244,3. CHART. Ypolit. 24 p. 36,25). 94 p. 246,14 banno. CHART. Rhen. med. II 290 p. 324,39 ab omni onere exactionis . . . salvo . . . iure -i . . . ecclesiam exemimus (CHART. Salisb. III 718 p. 234,24. CHART. Ger. Col. 126 p. 126,37 i. -i ac decanali). app. 12 p. 358,16 potestate. CHART. Austr. sup. II 373 p. 533,9 *causa* vertitur inter praepositum . . . et archidiaconum . . . super -i iurisdictione in parochia . . . praepositurae. CHART. Rhen. med. III 325 p. 262,4 ad synodum episcopalem et -em . . . venire. CHART. Westph. IV 198 p. 130,4 cum . . . sex sedes -es per episcopatum Paderburnensem . . . distinxissemus. *al.* **2** *subst. neutr. plur.:* *agenda archidiaconi – Angelegenheiten des Archidiakons:* CHART. Traiect. 841 (a. 1232) salvo . . . iure episcopi in episcopalibus et archidiaconi in -bus.

archidiaconatus, -us *m.* *script.:* archy-: *p. 884,26.* -dyac-: CHART. Heinr. Leon. 41 p. 59,15 (spur. s. XIII.). *v. et p. 884,26.895,15.* -acho-: CHART. Tirol. 667. *form. gen. sg.* -i: Pass. Praeiecti I 13 p. 232,20 (-us *A 2a*).

1 *dignitas et officium archidiaconi – Würde und Amt des Archidiakons, Archidiakonat:* **a** *usu antiquiore de vicariis episcoporum (cf.* GLOSS. III 379,39 St.-S. -us corbiscophdûme): VITA Leod. 1 (MGMer. V p. 283,9) ad onus -us fuit electus. VITA Desid. Cad. 1 Rusticus . . . -us officium in urbe Rutena . . . administravit. VITA Beth. 4 (MGMer. III p. 615, 17) episcopus . . . honus ei -us imposuit et curam rei familiaris et thesauros aecclesiae illi commisit. *al.* *adde:* EKKEH. IV. bened. I 3,11 (gloss.) *Stephanum* segregatum a Petro in opus Dei, id est -um. *in ecclesia Romana:* GREG. VII. registr. 1,1* in -us honorem . . . sublimatum Heldibrandum . . . archidiaconum (*de eodem:* ANDR. STRUM. Ioh. 61). **b** *usu recentiore de praelatis suae potestatis (hic illic accedente notione locali, e. g. l. 19.21):* DIPL. Heinr. IV. 156 p. 203,19 cardinalem -um eiusdem urbis *(sc. Tullensis)* ad ipsum cenobium *(s. Gangulfi)* pertinere. GREG. VII. registr. 6,5[b] p. 403,20 si quis prebendas, -us, preposituras . . . vendiderit. VITA Udalr. Cell. I 4 *episcopus* eum . . . praepositura Frisingensi simulque -u donavit. CHART. Merseb. 129 p. 108,14 preposito . . . in toto ambitu allodii D(edonis) marchionis Lusicensis -us officium . . . investivimus. CHART. Rhen. med. II 196 auctoritate episcopali -usque iure freti. CHART. civ. Magd. 81 cum . . . maior prepositus -um civitatis habeat sue prepositure annexum. CHART. episc. Hild. I 424 p. 412,34 magister Alexander . . . in quibusdam benefitiis, videlicet -u veteris ecclesie . . ., feodaliter fuit institutus. CHART. episc. Halb. 1318 p. 410,13 quod prepositus ad convocationem -us . . . venire minime teneatur. *al.* **2** *pars dioeceseos archidiacono subiecta – Archidiakonat(ssprengel):* CHART. Argent. I 13 p. 8,23 (spur. s. XI./XII.) qualiter . . . *episcopus* episcopatum Argentoratensem in septem -us constituerit. LAUR. LEOD. gest. 16 p. 501,7 laicis de -u Guidonis salutem. CHART. Xant. 34 p. 24,15 in archydyaconatu meo *(sc. praepositi Xantensis).* CHART. Hall. I 107 p. 110,26 cum -u Hallensi, qui protenditur usque ad hos fines *eqs.* CHART. episc. Halb. 453 cum . . . episcopus ipsis *canonicis* duos -us . . . assignasset. CHART. Rhen. med. III 1437 quod archidiaconi . . . in suis -bus plenam et liberam exerceant iurisdictionem. CHART. Carniol. II 342 p. 264,1 plebanis . . . in Marchie et Carniolae ac Sauniae -bus constitutis. CHART. episc. Hild. III 292 curia pertinens ad bannum sive ad -um in Holle. *al. v. et l. 19.21.*

***archidiaconia,** -ae *f.* **1** *dignitas et officium archidiaconi – Würde und Amt des Archidiakons:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 494,35 decania, -a, praecentura et aliis . . . officiis promissis. p. 494,44 in duabus aecclesiis praelationem optinendo, scilicet -as duas, cum non esset diaconus *eqs.* **2** *pars dioeceseos archidiacono subiecta – Archidiakonatssprengel:* EPIST. Vienn. 26 p. 104,22 de Salmoriacensi -a. 30 p. 108,36 in Salmoriacensi -a consecrationes vel ordinationes . . . Viennensis ecclesia . . . habeat.

***archidiaconium** (-acho-), -i *n.* *dignitas et officium archidiaconi – Archidiakonat:* VITA Ger. Bron. 12 p. 662,21 haec . . . agebantur sub -o eius. RANGER. Anselm. 5336 gradu pollens -chonii.

archidiaconus, -i *m.* (ἀρχιδιάκονος) *script.:* arci-: *l. 72. p. 885,6.27. adde* DIPL. Karoli M. 118 p. 165,34. CHART. Carniol. II 296. *al.* arche-: *l. 72. p. 885,6. adde* FORM. Senon. I 35 p. 201,2.14. FORM. Bitur. 5. archy-: CHART. Carinth. V 460. *v. et p. 886,2.* -dyac-: *p. 885,67. 886,9.23. adde* CHART. Lamb. Leod. 479 p. 590,22. CHRON. Erf. min. p. 546,1. *al.* -acho-: DIPL. Karoli M. 306 p. 461,21 (spur. s. XI./XII.). CHART. ord. Teut. 22.25. CHART. Rhen. med. III 44 p. 49,33. *v. et p. 886,4.* *form.: sing.: nom.* -os: FORM Marculfi 1,2 p. 42,5. -es: LEX Raet. Cur. 20,1 *cod. Ac.* *gen.* -is: BEDA hist. eccl. 5,19 p. 324,23 *cod. M.* *acc.* -em: *p. 885,37.39. adde* STEPH. EDD. Wilfr. 5 p. 198,15 (-um *cod. 1*). *plur.:* *acc.* -es: *p. 886,33.* *abl.* -bus: CAPIT. reg. Franc. 25,2. 86,3. OTTO FRISING. gest. 1,48.52.61. *v. et p. 886,35.* *ellipsis:* ANSELM. LEOD. gest. 41 p. 214,28 quia diaconus es, dic, unde tibi nomen archi?

summus diaconus – Archidiakon (cf. Hinschius, Kirchenrecht. II. p. 183sqq.; Dict. de droit can. I. 1936. p. 948sqq.; LThK.[2] I. p. 824sq.): **I** *usu antiquiore de -is vices episcopi tam in ecclesia cathedrali quam in tota dioecesi gerentibus:* **A** *in univ.:* **1** *de iurisdictione, statu sim.:* CONC. Merov. p. 91,19 absque presbytero aut arci-o . . . iudix publicus audire negotium non praesumat. p. 107,11 ut qui . . . in carceribus deputantur, ab arci-o (arche- *var. l.*) seu

praepositu eclesiae ... requirantur. p. 211,10 quod ... ipsi, quorum villae sunt, ... clericus, qui ad ipsa oraturia deserviunt, ab -o cohercere *non* permittant. LEX Ribv. 61,1 episcopus -o iubeat, ut ei *(servo)* tabulas ... conscribere faciat. FORM. Marculfi 1,1 p. 40,6 nullam ... potestatem in ipso monastirio ... episcopi aut -i (arche-, arci- *var. l.*) ... aut qualibet alia persona ... habere non presumat *(sim. in formulis exemptionis:* DIPL. Merov. I 95 p. 85,45. FORM. Flav. 43 p. 480,36. DIPL. Karlom. [I.] 52 p. 73,13. *al.)*. CAPIT. reg. Franc. 13,3 ut -us episcopi eos *(presbyteros et clericos)* ad synodum commoneat. 37,15 -i super presbyteros parroechianos quandam exercent dominationem et ab eis censum exigunt. 43,15 nec -i sint laici. 187 p. 8,34 adiutores ministerii eorum *(episcoporum)*, id est corepiscopi, -i et vicedomni. WALAHFR. exord. 32 p. 516,12 in quibusdam ecclesiis -os familiae respicit gubernatio. AMALAR. off. 2,13,9 -us eandem consecrationem habet quam ceteri diaconi, sed electione fratrum praeponitur. *saepe. v. et p. 897,21sq.* **2** *de officiis liturgicis:* AMALAR. off. 3,19,25 accipit *sacerdos* ... ab -o duas *oblationes*. 3,26,9 Ioseph *(ab Arimathia)* ad memoriam ducit -us, qui elevat calicem de altari (*cf.* CONC. Karol. 57[c] p. 779,15 asserit significare ... -um Nichodemum. FLOR. LUGD. ad Drogon. 4). ord. expos. I 10,2 -us aut quicumque vicis suae ordine legerit evangelium *eqs.* ORDO Rom. 5,19 duo et duo diaconi altaris cornua osculentur et novissime -us solus. *al. v. et l. 50.* **B** *de certis -is:* **1** *gener.:* CONC. Merov. p. 112,9 Bantardus arci-us directus a domno meo Ruricio episcopo ... subscripsi. TRAD. Frising. 7 testes ...: Victor -us. URSIN. Leod. 2 (MGMer. V p. 325,10) -us effectus curam sub pontifice omnibus ecclesiis ipsius diocisis est prelatus. VITA Ansb. 17 (MGMer. V p. 630,18) *archiepiscopus* -os convocans de praedicatione populorum ... gerere curam ... commonebat. LUP. FERR. epist. 80[tit.] dilecto Usuardo abbati et -o. CHART. Hersf. 29 p. 51,12 (dipl. Ludow. Pii) neque episcopus Mogonciae civitatis ... neque -us eius. MILO carm. 1,6,1,326 *Sulpicius* tunc erat -us et post extitit ... praesul. ADSO Frodob. 27 (MGMer. V p. 83,3) *episcopus Trecassensis* suae sedis -em (-um *4*) ... dirigit. LIUTPR. antap. 4 *Tedbaldum* in Mediolanensi ecclesia -em ... constituit. TRAD. Frising. 1145 Frisingensis episcopus et quidam nobilis eiusdem ęcclesię -us. *saepe. adde:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,180 -us dicitur summus diaconus, ut fuit Stephanus vel Laurentius. **2** *spec.:* **a** *de -o ecclesiae Romanae:* LIBER diurn. 59 p. 49,9 ille archipresbiter, ille -us ... servantes locum sanctae sedis apostolicae. CONST. I 38 p. 84,18 per Romanum -um. CHART. Mog. A 293 p. 185,7 data per manus Friderici -i, bibliothecarii et cancellarii sancte Romane ecclesie. BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 276,8 Hiltebrandus, Romanae aecclesiae -us, ... expetitur papa constituendus. ORD. coron. imp. 14,18 cum ... cardinalium archipresbitero et -o. 14,46. *al.* **b** *de -o capellae regiae:* HRABAN. epist. 19 Gerolto, sacri palatii -o (RUD. FULD. mirac. 15 p. 340,42). DIPL. Otton. III. 278 p. 700,25 domnus Leo, -us sacri imperii palatii.

II *usu recentiore de praelatis suae potestatis in singulis dioeceseos partibus iurisdictione, visitatione sim. fungentibus:* **A** *de iurisdictione, statu sim.:* CONST. I 396[a],3 (a. 1107) -i nisi adepto diaconatus ordine non sint. 401,4 nullus ... -us aut archipresbyter sive praepositus vel decanus animarum curam ... alicui tribuat *eqs.* CAES. HEIST. hom. exc. 102 -us, si non fuerit sacerdos, asinum poterit ligare et solvere, non animam. 158 p. 125,31 satis potentes sunt hodie -i, adiutores episcopi. p. 126,2 quando -us parochias suas visitat. ALBERT. M. sacram. 226 p. 147,85 -i non habent claves. p. 148,6 non-presbyter potest ligare vinculo anathematis ut -us. p. 148,15 a sacerdote praelato alteri, scilicet -o, potest committi *clavis iurisdictionis*. CHART. Salem. 584 p. 201,12 ut ... *sacerdos* -dyacono in omnibus iuribus ... debeat respondere. *al.* **B** *de certis -is:* **1** *de -o maiore ('Domarchidiakon'; huc spectare possunt etiam nonnulla exempla supra allata, e. g. l. 35.40):* CHRON. Pol. 2,43 p. 113,8 presul, sacerdos, -us. CHART. Argent. I 92 p. 73,24 Heinrico portenario et -o. CHART. Tirol. 381 p. 191,7 Odalricus, Aquilegensis -us et prepositus (CHART. Babenb. 144[B] p. 187,7. CHART. Carinth. V 445 Otto, Dei gratia p. et archy-us ... ecclesie Salzburgensis. *al.*). CHART. ord. Teut. 18 data Accon per manum Petri, Lyddensis -choni regisque cancellarii (*cf.* CHART. Raitenh. 339 [epist. papae] magistri Lafrancii, -i Pergamensis, sancte Romane ecclesie vicecancellarii). CHART. Bund. 439,38 -i sancte Marie matricis ecclesie Cumane. CHART. civ. Halb. 23 p. 32,4 Annonis cellerarii, -i civitatis. CHART. Lux. IV 82 p. 128,33 maior -dyaconus *Treverensis* (CHART. Rhen. med. II 207 p. 245,19sq. Wilhelmus maior decanus, Theodericus m. -us ..., Odowinus -us et magister scholarum). *saepe. v. et l. 24.* **2** *de -is ruralibus ('Landarchidiakon'; cf.* GLOSS. III 378,51 St.-S. -us id. archipresbiter, quem vulgo guuwedechen nominant): EPIST. Hann. 17 p. 40,16 tam ipsum *decanum*, quam alios ... *Tullensis* ecclesię -os. DIPL. Loth. III. 1 Embrico prepositus (*Erpisfortensis, cf.* 3) et -us (CHART. Raitenh. 195 Hainricus Dei gracia p. et -us Kymensis. *al.*). CHART. Heinr. Leon. 27 p. 37,39 Esicus -us *Goslariensis*. LAMB. LEOD. Matth. IV 33 ecclesia *(Arae Lunae)* ab -o sigillo damnata erat. CHART. Babenb. 180 p. 245,15 Chunradus, -us Carinthie, Rudbertus, -us Marchie. CHART. episc. Halb. 477 p. 426,83 -us orientalis. CHART. Merseb. 236 p. 189,4.14 marchiones ... habebunt ius presentandi -os (-dyac- *C*) novarum terrarum ipsius diocesis ..., relique vero terre ... ad -um cathedralis ecclesie pertinebunt. 249 ut, quicumque ... provisor ... hospitalis fuerit electus, -o loci rite ac canonice presentetur investituram ... recepturus ab ipso. CHART. Carniol. II 173 -i Saunie et Villacensis. CHART. episc. Hild. II 940 -us de Berlin. CHART. civ. Erf. 171 p. 99,31 Erfordensibus, Iecheburgensibus et Durlonensibus -is. CHART. Carinth. V 443 magistro F(riderico), -dyacono iuxta Traham. *saepe.* **3** *usu mixto:* CHART. Argent. I 13 p. 8,24 (s. XII.) qualiter ... *episcopus* singulis *archidiaconatibus* singulos -es ... in vice sua preposuerit. OTTO FRISING. gest. 1,48 p. 68,6 *Pictavensis episcopus* a duobus -bus suis ... ad summi pontificis examen vocatur. CHART. Hall. I 135 p. 131,26 Conradus, magister Gernandus, -i ecclesię nostre. CHART. episc. Halb. 972 p. 203,2 Metensis episcopus ... abbatibus, prioribus, prepositis, -is, archipresbiteris ... salutem. *al.*

***archidicus**, -a, -um. *eloquentissimus – höchst wortgewandt:* CARM. de Cass. 529 rhetores -i depromant syrmate dulci, quę virtus illi fuerit.

***archidilectus**, -a, -um. *dilectissimus – geliebtester:* EPIST. Worm. I 42[tit.] -o magistro suo.

***archidoctor**, -oris *m. princeps doctorum – erster und größter Lehrer:* ALBERT. M. caus. element. 1,1,1 p. 585[b],13 sequentes Aristotelem, -em philosophiae.

***archiducissa**, -ae *f. uxor principis ducum – Gattin des mächtigsten Herzogs, 'Erzherzogin':* GENEAL. Brab. (MG Script. XXV p. 404,42; s. XIII.[2]) filia Francorum regis *(sc. Margareta)* fit Lotharicorum -a, duci nunc associata Iohanni.

***archidux**, -cis *m. dux vel princeps potentissimus, princeps ducum – mächtigster Herzog oder Fürst, 'Erzherzog':* RUOTG. Brun. 20 p. 19,13 *Otto* Brunonem occidenti tutorem ... et, ut ita dicam, -em ... misit (SIGEB. GEMBL. Theod. 7 Bruno -x et archiepiscopus. CAES. HEIST. Engelb. 2,16 p. 277,20 iuxta mausoleum nobilissimi presulis *Coloniensis* et -is *Westphaliae* Philippi). VITA Annon. IV 2,1,1 Romani imperii caesar et -x, Henricus ... tertius. GENEAL. Brab. app. 3 (MGScript. XXV p. 393,22) Pipinum Parvum, -em Lotharingie et Brabantie quintum. 9 p. 395,26 preter tres principes et tres -es. p. 404,25 *(de Iohanne, duce Brabantie)* dux hic -x est (*antea:* dux princepsque ducum).

***archielectus**, -i *m. script.:* arci-: *p. 887,3.* archy-: CHART. Burgenl. 75. CHART. Salisb. IV 20.

archiepiscopus electus (nondum consecratus) – erwählter (noch nicht ordinierter) Erzbischof: CHART. Rhen. med. II 1 p. 35,28 (a. 1169) domno Arnoldo, Treverensi tunc -o. 239 acta sunt hec ... Teoderico Coloniensi -o ex istente. CAES. HEIST. Engelb. 2,13 p. 271,16 infeodatus a rege -us ... Moguntiam descendit. CHART. Rhen. inf. II 169 testes ...: Sifridus, Moguntinus -us, Theodericus, archiepiscopus Treverensis. 238

C(onradus), Dei gratia sanctae Coloniensis ecclesie -us et cancellarius Italie. ANNAL. Mell. Lamb. a. 1258 electio Ulrici, arci-i Salzpurgensis, Rome confirmatur. CHART. Carinth. V 120 per nunc antistitem aut per suos successores archiepiscopos vel -os. *saepe.*

***archiepiscopalis**, -e. *metropolitanus – erzbischöflich, Erzbischofs-:* STEPH. EDD. Wilfr. 43 p. 236,22 in sedem meam -em (RIMB. Anscar. 23 p. 49,1 ut sedes suffraganea in -em verteretur. CONST. II 400,6 p. 511,11. *al.*). RIMB. Anscar. 23 p. 51,35 Bremensis ecclesia ... facta est -is. EPIST. Col. 3 ut ... ei transmittere dignemini ... -e pallium (BERNH. CONST. can. 46 p. 515,27. *al.*). DIPL. Arnulfi 90 locum. CHART. Mog. A 210 -i nostra auctoritate. 376 p. 278,3 mitram. CHART. Rhen. med. I 396 p. 452,14 familiaribus, qui -es servientes dicuntur. CHART. Heinr. Leon. 19 p. 28,20 -em cathedram Colonie. CHART. Rhen. inf. I 551 agros istos in pheodo tenuit de manu -i Coloniensi. SALIMB. chron. p. 267,12 in ecclesia Ursiana, que est -is ecclesia civitatis Ravenne. p. 294,33 civitas. *persaepe.*

***archiepiscopatus**, -us *m. script.* archęep-: *l. 30.*

1 *sacerdotium et officium archiepiscopi – Würde und Amt des Erzbischofs:* BEDA hist. eccl. 3,29 p. 196,15 quatinus accepto ipse gradu -us catholicos ... ordinare posset antistites. WILLIB. Bonif. 6 p. 35,4 sumpto ... -us pallio. NICOL. I. epist. 26 p. 291,40 ut episcopus Bremonensis ... potestatem et honorem -us super Danos ... habeat. THIETM. chron. 2,22 Aethelbertum ... ad -us apicem ... promovit. OTTO FRISING. gest. 2,27 p. 132,25 Ravennatensem -um per cleri et populi electionem ... a principe accepit. ANNAL. Basil. a. 1276 p. 200,12 Innocentius ... in archę-u non peregit annum. *saepe.* **2** *sedes metropolitana – Erzbistum:* CHART. archiep. Magd. 95 p. 138,11 (a. 981) ęcclesia ... Magadaburgensis ... -us honore hactenus floruit. 139 p. 197,26 (epist. papae) confirmamus tibi ... -um Magadaburgensem cum suis omnibus pertinentiis. BRUNO QUERF. Adalb. A $12^{in.}$ episcopatum deiecit, ut ... -um ditaret. WIPO gest. 1 p. 10,4 -um Moguntinensem rexit Aribo. ADAM gest. 2,16 Magedburgensi -ui subiecta est tota Sclavania. GREG. VII. registr. $7,14^{a}$,7 p.487,9 patriarchatus, primatus, -us, episcopatus frequenter tulistis pravis. CHART. Mog. B 38 p. 43,30 Meingotus, vicedominus -us nostri. WILBR. OLD. peregr. 1,19,14 in hac ecclesia *(sc. Tharsis)* ... ordinaverat dominus rex ... -um Latinum. CHART. Babenb. 309 p. 147,21 in diocaesi Salisburgensis -us. CHRON. Erf. min. p. 604,12 papa ... -um de Wormacia transtulit ... in Maguntiam. *al.* **3** *dioecesis archiepiscopo subiecta vel provincia ecclesiastica – Erzdiözese oder Kirchenprovinz:* EKKEB. SCHON. cath. 10,9 in his tribus *(sc. Treverensi, Coloniensi, Maguntinensi)* -bus (*syn.* provinciis), qui principales sunt apud Teutonicam gentem. ANNAL. Ianuens. I p. 187,24 *varietates* orte fuerant per universum -um nostrum. CHART. Mog. B 129 p. 131,14 infra -us nostri ambitum. CHART. Bund. 460 in -u Maguntino in episcopatu Curiensi. CHRON. Reinh. a. 1232 p. 614,12 oppidum Fritzlar -us Moguntini. *al.* **4** *ecclesia cathedralis – erzbischöfliche Kathedrale:* ROM. SALERN. annal. a. 1154 p. 236,9 rex Rogerius ... sepultus in -u eiusdem civitatis *(sc. Panormi).*

***archiepiscopium**, -i *n. tmesis: l. 68.*

1 *sacerdotium et officium archiepiscopi – erzbischöfliche Würde und Amtsgewalt:* CHART. Mog. A 606 p. 526,15 (a. 1136; spur. ?) auctoritate ... nostra, qui ordinarii iudicis vicem racione -i in predicto loco tenemus. **2** *sedes metropolitana – Erzbistum:* DIPL. Otton. I. 365 novum -um *(sc. Magdeburgense)* inter gentiles ... situm. ANNAL. Magd. a. 969 p. 149,17 Magdeburgense -um ab Ottone ... fundatur. a. 982 p. 156,27 *Merseburgensem episcopatum* pro abbatia -o adiciens tenuit *Giselharius.* ODO Ern. duc. p. 312^{E} caesar multae ditionis dote locum ditans, ubi magnum conderet archi nomen episcopii *eqs.*

***archiepiscopius**, -a, -um. *archiepiscopalis – Erzbischofs-:* EPIST. Alcuin. 127 p. 188,8 in duas -as sedes.

***archiepiscopo**, -are. *in archiepiscopatum sublimare – zum Erzbistum erheben:* CHART. Austr. sup. II app. 5 p. 710,3 (epist. papae spur. s. $X.^{ex.}$) Lauriacensem ecclesiam ... -amus et in culmen metropolitanum sublimamus.

subst. **archiepiscopans**, -antis *m. qui officio archiepiscopi fungitur – einer der das Amt eines Erzbischofs bekleidet:* BERNH. CONST. can. 30 capit. p. 475,40 quicquam divinum ab eodem *(invasore papa)* vel ab aliquo per eum -e vel -is ordinato ... accipere. 42 cuiuslibet ex eius pallio -is sive episcopi (46 p. 515,29).

archiepiscopus, -i *m.* (ἀρχιεπίσκοπος) *script.:* ha-: DIPL. Arnulfi 143 p. 219,2 ha-um Hattonem *(cf. p. 893, 32).* arci-: HETTI epist. 1. CONST. II 45 p. 57,5. *al.* arhi-: DIPL. Conr. II. 36. 37. 39. archy-: DIPL. Karoli M. 118 p. 165,30. EPIST. Reinh. 19 p. 19,20. *al.* archeep-: FORM. Bitur. 16 p. 176,36. -ięp-: DIPL. Heinr. IV. 5. -pysc-: CHART. archiep. Magd. 430. *ibid. al.* -ischo-: CHART. archiep. Magd. 372 p. 488,2 (a. 1180). 388 p. 510,14. *tmesis et ellipsis: in metro:* WALAHFR. carm. 43,1,5 episcopus archi. *v. et p. 889,16. in prosa:* CONO LAUS. gest. cont. p. 808,15 dictus archi- et episcopus *(sc. Bisuntinus et Lingonensis). v. et p. 889,27. fort. add.:* HEINR. TREV. gest. 4 p. 416,23 in archi Trevirorum episcopum.

episcopus praecipuae auctoritatis vel rector ecclesiae metropolitanae – Erzbischof (cf. Plöchl, Kirchenrecht. ^{2}I. p. 337; Feine, Rechtsgesch. p. 200sqq. et passim): **I** *latius de episcopis honore pallii et titulo -i necnon maiore quam ceteri auctoritate praeditis:* CONC. Karol. 1,1 ordinavimus per civitates episcopos et constituimus super eos -um Bonifatium, qui est missus sancti Petri (5 p. 38,6 Bonifatii, sanctissimi -i provinciae Germaniae. WILLIB. Bonif. 8 p. 41,10 Bonifatius -us, Mogontiae civitati ... pontificatu praesidens. LIUTG. Greg. 10 p. 75,12sq. Willibrordus -us et confessor et Bonifatius martyr atque -us. *al. usu minus accurato:* CHART. Fuld. B 11 [a. 751] domnus Bonifatius, -us urbis Mogontię. EKKEB. SCHON. cath. 10,8 Bonifatius ... missus est ... Maguntiam et primus in ea -us factus est. *al.*). 14 p. 82,18 Uuilcarius ..., -us Galliarum. 19^{6},55 p. 171,16 ut Angilramnum -um in suo palatio assidue haberet (DIPL. Karoli M. 161 p. 218,19 Angilrannus, Mettensis ecclesie -us atque capellanus palacii nostri). 36 p. 259,6 Hildibaldus ..., sacri palatii -us *(cf. A. Hauck, Kirchengesch. Deutschl. ^{8}II. 1954. p. 212^{4}).* CAPIT. reg. Franc. 12,3 constituemus super eos *(episcopos)* -us (-um *var. l.*) Abel et Ardobertum *eqs. (cf. Dict. de droit can. I. 1936. p. 931).* COD. Lauresh. 1 p. 267,14 Rûdgangus -us *(Metlensis)* et abbas (*cf.* ALCUIN. Willib. 1,31 [MGMer. VII p. 137,26] abba Aldberctus, successor venerandi -i *Willibrordi.* ANNAL. Lauresh. a. 764 Chrodegango -o et suos monachos). CHART. Bund. 57 p. 50,4 (dipl. Ludow. Pii) Drogo -us et sacri palatii nostri archicapellanus. ANNAL. Quedl. a. 1009 sanctus Bruno, qui cognominatur Bonifacius, -us (*'Missionserzbischof'*) et monachus. *al.*

II *strictius de episcopis metropolitanis (cf.* GLOSS. III 179,31 St.-S. -us vel metropolitanus ercibiscof): **A** *in ecclesia catholica:* **1** *in univ.:* CONC. Karol. 34 de baptismo, ut unusquisque -us suos suffraganeos ... admonere studeat *eqs.* COD. Karol. 91 p. 628,24 sub nullius -i iurisdicione esse. CAPIT. reg. Franc. 281,8 si ... -us defunctus fuerit, vicinus episcopus ipsius dioeceseos cum comite ipsam sedem praevideat *eqs.* 297,1 p. 428,19sq. sicut nec -i sine coepiscopis, ita nec coepiscopi sine -orum consensu ..., nisi quae ad proprias pertinent parroechias, debent praesumere. GREG. VII. registr. 6,35 p. 450,15 sedes apostolica ... presules, -os et primates ordinavit. ALBERT. M. sacram. 214 p. 139,83 de ordine -orum et primatum et papae. *saepe.* **2** *de certis metropolitis:* STEPH. EDD. Wilfr. 54 p. 250,13 (epist. papae) *Berhtwaldum* -um ibidem *(sc. in ecclesia Cantuariorum)* confirmavimus. BEDA hist. eccl. 4,17 p. 239,12 (synod.) Theodoro ..., -o Brittaniae insulae et civitatis Doruuernis. TRAD. Frising. 186 missi domni Karoli ..., Arn videlicet -us et Adaluuinus coepiscopus. VITA Lamb. Font. tit. (MGMer. V p. 608,2) Lanberti, abbatis Fontanellae et -i Lugduni (DIPL. Ludow. Inf. 69 p. 204,38 Hatho venerabilis -us et abbas. *al.*). RIMB. Anscar. 1 p. 18,10 Anskarii, primi Nord-

albingorum -i et legati sanctae sedis apostolicae ad Sueones *eqs.* (ADAM gest. 3,76. TRAD. Salisb. II 226. *al.*). 12 p. 34,18 Anskarium . . . imperator . . . consecrari fecit -um per manus Drogonis . . . astantibus -is Ebone Remensi, Hetti Treverensi et Otgario Magonciacensi. DIPL. Arnulfi 90 Deotmarus . . ., Iuvavensis ecclesiae -us et archicappellanus noster *(cf.* DIPL. Conr. I. 1 Hathonis -i summique cappellani. *al.)*. DIPL. Zwent. 13 p. 41,17 Ratbodus . . ., ecclesie Treverensis venerandus -us nostrique palatii archicancellarius *(cf.* CHART. Bund. 331 p. 242,17 [dipl. Frid. I.] Arnoldus, Coloniensis -us et Italici regni cancellarius. ANNAL. Ianuens. I p. 247,11 cum Christiano, Magontino -o et Germanie archicancellario. *al.)*. RUOTG. Brun. 41 p. 43,10 unxerunt . . . Ottonem . . . Bruno -us, Wilhelmus et Heinricus *(cf.* ORD. coron. imp. 15,4 p. 49,5. *al.)*. VITA Maxim. Trev. II 30 Trevericę sedi firmatur episcopus archi. THIETM. chron. 6,68 Redingus ab -o constitutus est ad prepositum cum . . . electione confratrum. WIPO gest. 2 p. 18,36 -us Moguntinensis, cuius sententia ante alios accipienda fuit. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 309,54 electione . . . metropolitani et -i sui Mogontini . . . in episcopum consecratus . . . est. MARIAN. chron. a. Chr. 513 sanctus Patricius, Hiberniae -us. PRIMORD. Windb. 3 p. 561,47 sancti Gregorii, Armeniorum quondam . . . -i. OTTO FRISING. gest. 1,17 p. 30,34 Albertus – nam id iuris, dum regnum vacat, Maguntini -i ab antiquioribus esse traditur – principes regni . . . convocat. ANNAL. Frising. a. 1200 a . . . Kunrado, Maguntine sedis archi- et Sabinensi episcopo. SUMMA dict. Saxon. 7,2 p. 220,21 in principibus -is et episcopis Alemannie, qui utroque gladio sunt insignes et tam spiritualia quam temporalia possunt conmittere. *persaepe. de papa: v. p. 893,33.* **3** *abusive:* HUGEB. Willib. 4 p. 102,14 venit ad urbe Capua et ille -us misit eum ad alio urbe. DIPL. Arnulfi 163 p. 249,6 (spur. s. X.) Vivulo, quondam sanctae Lauriacensis aecclesię -us, . . . primus episcopavit *sedem Pataviensem* (*cf.* HERM. ALTAH. inst. p. 369,41). TRANSL. Dion. Ratisb. 25 p. 366[a],26 a sancto Paulo apostolo Atheniensium ordinatus -us *Dionysius.* **B** *extra ecclesiam catholicam:* **1** *de haereticis:* CHRON. Sigeb. cont. a. 1146 (MGScript. VI p. 389,17) episcopos etiam et -os . . . ordinabat *Eunus haereticus Britannicus.* **2** *de sectis orientalibus:* CHRON. reg. cont. IV a. 1237 p. 270,6 patriarcha Iacobitarum orientalium . . . cum maximo comitatu -orum, episcoporum . . . et monachorum. p. 270,21 duo -i, unus Iacobinus de Egipto et alius Nestorianus de oriente.

***archieraticus** (-iger-), -a, -um. (ἀρχιερατικός) *(archi)episcopalis – (erz)bischöflich:* AGNELL. lib. pont. 40 augustus . . . XIV civitates . . . largitus est -geratica potestate (-ae potestati **2**; *de fonte cf. notam ed.*) et usque in praesentem diem XIV civitates cum episcopis sub Ravennense ecclesia redactae sunt. 100 pie tenuit -a sede. 136 -am dignitatem. NICOL. I. epist. 85 p. 444,20 in regia urbe *(sc. Constantinopoli)* . . . apicem -ae potestatis . . . habere.

archiereus (archy-), *acc.* -ean *m.* (ἀρχιερεύς) *episcopus – Bischof:* IOH. SCOT. carm. 7,2,14 rexit Cecropidas pervigil -s *Dionysius.* ODBERT. Frid. 1 Fredericus, Fresonicae gentis archy-s (archue- **1.2**). *de summo pontifice:* LIUTPR. antap. 2,48 p. 59,9 Ravennatae sedis, secundus qui post Romanum -ean archipraesulatus habebatur.

***archiergatus,** -i *m.* (*cf.* ἐργάτης) *magister fabricae – Werkmeister:* AGNELL. lib. pont. 73 accersitum -um, id est principem operis.

archifer *v.* arcifer.

***archiflamen,** -inis *m.* **1** *sacerdos provinciae, archiereus – Provinzialoberpriester (cf. Feine, Rechtsgesch. p. 91):* OTTO FRISING. chron. 3,2 p. 137,21 ubi . . . sub principibus gentium flamines erant, ibi . . . a nostris locati sunt episcopi, ubi illi -es, nos archiepiscopos . . . habere cepimus ([*e Ps. Isid., cf. notam ed.*]. *cf.* ALBERT. MIL. chron. 132). **2** *archiepiscopus – Erzbischof:* ACTA imp. Böhmer 124 p. 116,21 (a. 1166) ut metropolitanus eius *(ecclesiae Viennensis)* inter caeteros -es principalem locum . . . obtineat.

***archiformis,** -e. *primiformis – urbildlich:* ALBERT. M. eccl. hier. 4,3 p. 645[b],3 'respiciunt *sancti* ad solam intelligentiam', id est Deum, '-em' (*PG 3,473[D]* ἀρχέτυπον), id est principalem formam habentem.

***archigallina,** -ae *f.* *gallina exquisitior – erstklassiges Huhn:* BERNOLD. WAT. chron. 28 commune legumen, fercula non digniora, non archipisces, non -ae *eqs.*

Archigenes, *acc.* -em (-en) *m.* ('Αρχιγένης, *sc. medicus celeberrimus, cf. Iuv. 6,236. v. et* PAUL. AEGIN. cur. 203 p. 136,25 -es . . . dicit. 243 ex -is iera) *script.* archy-: *l. 13. medicus – Arzt:* BENZO ad Heinr. 7,2 p. 672,44 precepit -em venire. THIOFR. Willibr. I A 19 p. 471[c] advocans -en . . ., ut arte hypocratica tanta evaderet supplicia (II 2,497 archygenen).

***archigeraticus** *v.* *archieraticus.

archigeronta, -ae *m.* (ἀρχιγέρων) *?magister senior – ?Altmeister:* COSMAS chron. 1 praef. p. 2,10 liberalium artium studiis pleniter imbuto . . . -e Gervasio *(antea:* ad Gervasium magistrum *[cf. notam ed.])*. *in malam partem:* COSMAS chron. 1,30 p. 55,20 fuit hic Ztrahquaz . . . tocius erroris mandrita atque in omnibus operibus malis iniquorum -a.

***archilegatus,** -i *m.* *princeps apostolorum – Apostelfürst:* CARM. libr. III 40,24 *ecclesia Babenbergensis* archilegato dans prima cubilia Petro.

***archilevita,** -ae *m.* *archidiaconus – Archidiakon:* LAMB. TUIT. Herib. 1,11 p. 750,39 -a Vincentius . . . magnificus martyrio. 2,2 p. 1246,43 -ae Laurentii. VITA Ger. Bron. 12 p. 662,24 humillimus -a *Adhelelmus* (p. 662,40). DIPL. Karoli M. 307 p. 464,23sq. (spur. s. XI.[2]) signum Gebice -e; Wantardo -a subscripsi *eqs.* NIZO Frid. 5 matris ecclesiae *(Leodiensis)* canonicus efficitur, deinde -a ordinatur.

***archilevitica,** -ae *f.* *dignitas archidiaconi – Würde des Archidiakons:* VITA Boniti 15 (MGMer. VI p. 127,16; s. VII.) Cautinum -ae ministrum.

***archilogotheta** (-tet-), -ae *m.* (λογοθέτης) *archicancellarius – Erzkanzler (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 454):* LAMB. TUIT. Herib. 1,5 p. 743,28 Otto imperator . . . Heriberto -tetae gratiam et Coloniam.

Archiloicus, -a, -um. ('Αρχιλόχειος, Archilochicus) *de metro i. q. ab Archilocho inventus vel adhibitus – archilochisch:* **1** *de tetrametro dactylico cum ithyphallico:* METELL. Quir. 4[tit.] versus -us tetrametro heroico et tribus trochaeis . . . constat. **2** *de tetrametro trochaico catalectico:* HERM. AUGIENS. vit. p. 385[adn.] metrum trochaicum -um, constans ex VII pedibus et sillaba *eqs. de tetrametro trochaico catalectico per dimetros diviso:* METELL. Quir. 33[tit.] metrum trochaicum -um recipiens spondeum (-um uno versu acatalectico, altero catalectico β). **3** *de dimetro iambico:* PAUL. DIAC. Lang. 1,26 p. 67,27 ymnum . . . metro iambico -o ita texuimus *eqs.*

***archilupus,** -i *m.* *princeps luporum – Erzwolf:* NIVARD. Ysengr. 4,790 arripe primum -um turbę totius hucque rota.

archimagirus (-marg-), -i *m.* (ἀρχιμάγειρος) *praepositus mensae regiae – Truchseß:* GLOSS. IV 112,29 St.-S. -margirus (i. princeps cocorum *add. i*) truchsazzo.

***archimagister,** -i *m.* *scholae cathedralis praepositus – Vorsteher der Domschule (cf. Fr. A. Specht, Gesch. d. Unterrichtswesens. 1885. p. 182):* COD. Udalr. 182 amico E(keberto), Coloniensi -o, H. suus . . . salutem.

archimandrita (-es), -ae *m.* (ἀρχιμανδρίτης) *form.:* -es: *p. 891,14.* -em: *p. 891,41. metr.* archī-: EPITAPH. var. II 58,6. *v. et p. 891,31.*

I *de ordine monastico:* **A** *strictius:* **1** *abbas superior, abbas generalis – Oberabt, 'Erzabt':* CHART. Fuld. A 713 p. 330,27 (privil. papae a. 969) ut . . . Uuldensis abbas ante alios abbates Galliae seu Germaniae primatum . . . obtineat necnon et -a consultior . . . permaneat *(cf. K. Lübeck, ZRGKan. 33. 1944. p. 277sqq.).* HUGO FARF. opusc. hist. p. 39,28 *Oddonem, abbatem Cluniacensem,* -am constituit *Albericus* super cuncta monasteria Rome adiacentia. *iron.:*

[Payr]

LEO MARS. chron. 2,61 *(de principe)* mandat ... ille summus -a, ut aliquot de ... prioribus ad eum Capuam pergant, quatinus ... abbatem illis constituat. PETR. CAS. (?) chron. 4,88 p. 806,44 *(de monachis)* in unum summi -ae convenientes per archipresbyterum suum in ... Oderisium sententiam depositionis ... promulgant. **2** *abbas – Abt (plerumque de abbatibus praecipuae auctoritatis):* VITAE patr. Iur. 3,21 refutato -arum orientalium instari. ALDH. virg. I 13 p. 242,11 a Cassiano, Massiliensis parrochiae -a (38 p. 287,11 quingentorum ... monachorum -a et rector extiterat). WILLIB. Bonif. 4 p. 14,7 -a, qui ... praeerat monasterio. CONC. Karol. 21 p. 194,3 neque ... quilibet de clero vel etiam -is ... sibi licentiam tribuat ineundi *(in monasteria puellarum).* ODILO SUESS. Seb. 24 (11) Ingoaldus -es. CARM. Cent. 82[tit.] ad nostrum -am. ANDR. STRUM. Ioh. 84 in ... Passinianensi cenobio, ubi domnus -a Iohannes ad celestia migravit. ORTL. chron. 1,11 p. 54,3 Willehelmus -a *Hirsaugiensis.* ANNAL. Div. a. 990 (MGScript. V p. 41,16) ordinatio ... Willelmi, Divionensis abbatis coenobii, ... in officio -e atque presbiteri. *al.* **B** *latius i. q. pater (venerabilis) – (ehrwürdiger) Vater:* **1** *de eremita:* COSMAS chron. 1,37 p. 66,18 anachorita, sanctarum virtutum -a. **2** *de luminibus ordinis canonici* (*opp.* abbates): ARNO REICHERSB. scut. p. 1498[c] per meos *(sc. ordinis canonici)* -as Hilarium, Ambrosium et Augustinum ... spiritualium frugum abundantia ... reposita est.

II *de clericis i. q. praelatus, antistes – geistlicher Würdenträger, Oberhirte:* **A** *archiepiscopus – Erzbischof:* ERMENR. Sval. 2 sancti Bonifacii -ae. HINCM. Remig. app. p. 349,17 gloriosus -a Remigius. CHART. Lux. I 173 p. 235,13 Heinrici, Trevirorum -e. BRUNO QUERP. Adalb. A 9 -a Mogontinus ... Willigisus. WALDO Anscar. 29,6 -am sacrari caesar ... Anscharium fecit. VITA Gebeh. Salisb. II 27 p. 47,30 -a Iuvavensis Chunradus. HUGO TRIMB. registr. 322 Remensis yconomus et -a Gwillermus. *al.* *de papa:* ALCUIN. epist. 94 p. 139,1 probatissime -a. THEOD. AMORB. Mart. 11 Romanae urbis -a Martinus. **B** *episcopus – Bischof:* DIPL. Otton. I. 140 p. 221,19 consultu ... Adelberonis, Mettensis ecclesie -e. CHART. Merseb. 52 hoc predium idem -a ... concessit. **C** *parochus – Pfarrer:* GLOSS. V 46,16 St.-S. -a i. pharrare. **D** *usu vario:* DIPL. Otton. II. 283 p. 330,15 inter quos *(aulicos)* quendam -em et consecretalem meum ... repperi. ALBERT. M. Is. 44,20 p. 454,7 summis ecclesiae -is.

***archimentariensis** *v.* *archicommentariensis.

***archiminister,** -i *m.* **1** *eccl.:* **a** *archidiaconus – Archidiakon:* PASS. Praeiecti I 13 p. 233,6 hec conditio ... fuerat facta predicti -i, quia se credebat in ipso ministerio *(sc. episcopi)* successorem (*postea:* leviticum ... servitium). VITA Leod. 1,99 (MGPoet. III p. 9) meritis crescentibus -r efficitur. **b** *archangelus – Erzengel:* EPITAPH. var. II 22,3 ferunt Domino qui laudes ..., prompti servitio desudant -o *(sc. Michaeli).* **2** *publ.:* *summus consiliarius – erster Ratgeber (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 142):* CAPIT. reg. Franc. 220 p. 99,38 signum Bosonis, incliti ducis et sacri palatii -i atque imperialis missi (221 p. 104,2).

***archimonasterium,** -i *n.* *monasterium principale – bedeutendes Kloster:* CHRON. Andag. 47 p. 118,2 si ... *abbas s. Huberti* convenit idoneus inesse apostoli Francorum *(sc. s. Remigii)* -o.

***archimonetarius,** -i *m.* *magister monetae – Münzmeister (cf. H. Troe, Münze, Zoll und Markt ... 1937. p. 39sqq.):* CHART. Brunsv. II 147 (a. 1253) Brunewicensis civitatis consules, ... Ludolfus -us, Henricus clericus (173. CHART. Gosl. II 35).

***archimonium,** -i *n.* *(cf.* patrimonium, regimonium *sim.)* *?patriarchatus – ? Patriarchat:* CARM. de Aquil. 10,2 (MGPoet. II p. 151) katervatim perit omnis illustris nobilitas -o sublato dirutisque menibus.

***archinotarius,** -i *m.* *summus notarius, archicancellarius – Vorstand der Kanzlei, Erzkanzler (cf. Waitz, Verf.-Gesch. III. p. 513[3]):* **1** *capella vel curia regis vel imperatoris:* FOLCUIN. Bert. 2,2 p. 82,26 (dipl. Ludow. Pii) frater noster Hugo, sacri palatii nostri -us. DIPL. Otton. I. 418 Uuillisus cancellarius advicem Rodberti -i subscripsi (*inde* DIPL. Otton. II. 45). **2** *in curia Romana:* CONST. I 450 p. 678,3 (s. XI.[ex.]) scripta per manum Gregorii -i nostri. **3** *in curia (archi)episcoporum:* TRAD. Frising. 1463 (a. 1058) Otbertus -us recognovi. CHART. Eichsf. 91 p. 55,38 data ... per manum boni viri, domni Magni -i.

***archioeconomus** (archyc-), -i *m.* (οἰκονόμος) *summus oeconomus ecclesiae – oberster Verwalter des Kirchenvermögens:* CAPIT. reg. Franc. 153 p. 311,9 sive ipse archyc-us (oeconomus *Iulian. epit. novell. 7,32*) alienaverit *res eqs.*

archiotidon *sim. v.* arceuthis.

***archiparaphonista** (-fon-), -ae *m.* *(cf.* παραφωνία) *de gradu superiore in schola cantorum i. q. summus paraphonista – rangältester Paraphonist (cf. C.-A. Moberg, ZMus-Wiss. 12. 1929/30. p. 220sqq.):* ORDO Rom. 5,51 descendit subdiaconus sequens in scolam et accipit in fontem de manu -ae (6,46 -fonistae). 6,15 -fonista, id est quartus scholae, qui semper debet pontifici de cantoribus nunciare.

***archipastor,** -oris *m.* *de archiepiscopo i. q. summus pastor – Oberhirte:* CHART. Salisb. II 81 p. 140,5 (c. 1172/76) Baldevinus ..., Iuvavensis ecclesie -r indignus (CHART. Carinth. I 19 p. 62,12).

***archipater,** -tris *m.* **1** *patriarcha (populi Israel) – Patriarch, Erzvater:* CARM. imag. 21,9,1,3 *(de evangelio Matthaei)* Christi genealogia formans ceu doctrinalia punctum in -bus locat. **2** *archipontifex – Oberhirte:* **a** *de archiepiscopis:* ALCUIN. carm. 103,3,3 pius -r, Metensis gloria plebis, Hrotgangus. CARM. Cent. 112,3 humili -i *Ansegiso.* GESTA Camer. 1,85 Brunonis ... -is. **b** *de papa:* CONST. II 233,1 (a. 1240) ecclesie generalis -r (archipresbiter *C4*).

archipirata, -ae *m.* (ἀρχιπειράτης) *script.:* arci-: ALDH. ad Acirc. 133 p. 185,3 *(var. l.).* -pyr-: *l. 38sq.41.*

1 *strictius i. q. dux piratarum – Seeräuberhauptmann:* ALDH. virg. I 42 p. 294,22 ut barbarus praedo vel crudelis -a. HUGO FLOR. act. 1 p. 378,25 Danorum erat dux Rollo ..., Gurmundi regis et -pyratae propincus. *sensu convicii:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 466,11 Heinrico *(sc. IV.)* -pyratae, usurpatori imperii (*de eodem:* EKKEH. URAUG. chron. a. 1106 p. 239,33 a catholicis ... -pyrata simul et heresiarcha ... dicebatur). **2** *latius i. q. amiraldus, praefectus classis – Flottenkommandant:* **a** *in regno Siciliae:* OTTO SANBLAS. chron. 39 p. 61,8 Margaritam -am, potentissimum illius terre baronem (41 p. 66,8). **b** *apud Arabes:* HIST. peregr. p. 121,27 -am debellatum et captum ... in urbem *Tyrum* adducunt.

***archipiscis,** -is *m.* *piscis exquisitior – erstklassiger Fisch: v. p. 890,7.*

***archiplebanus,** -i *m.* *archipresbyter – Erzpriester:* TRAD. Bercht. 125 (QuellErörtBayerGesch. I p. 364,11; s. XII.[2]/XIII.) -us Ratisponensis ęcclesię Dietmarus.

***archipoeta,** -ae *m.* *princeps poetarum – Erzpoet:* ARCHIPOETA 2 superscr. cod. Goth. f. 2[b] -a. CAES. HEIST. mirac. I 2,15 p. 84,15 vagus quidam clericus ..., quem vocant -am.

archipontifex, -icis *m.* *tmesis: l. 58.*

archiepiscopus – Erzbischof: HINCM. carm. 7,1,5 archique pontifici distinguit iusque modumque *iste pitatiolus.* VITA Chrod. 26 p. 568,7 coepit ..., quicquid -es agere consuerunt, apostolica auctoritate agere *Chrodegangus.* DIPL. Otton. III. 252 sine ipsius loci -is licentia. COD. Bald. 17 -x tradidit ... hobam (*syn.* archipraesulis). LIBELL. de reb. Trev. 3 p. 100,41 substituens eiusdem sedis *(sc. Iuvavensis)* -i tres episcopos suffraganeos *Bonifatius.* BENZO ad Heinr. 1,9 p. 602,36 -x Ambrosianus *(i. Mediolanensis).* GESTA Trev. cont. IV 7 p. 404,33 duo -es, Moguntinus ... et Coloniensis. *al.*

***archipontificatus,** -us *m.* *sacerdotium et officium archiepiscopi – Würde und Amt des Erzbischofs:* BONIF. epist. 78[tit.] fratri -us infula sublimato, coepiscopo Cudberhto. ALCUIN. epist. 264[tit.] Aquilae -us honore sublimato. FUND. Brunw. 23 Herimannus ... Coloniae -um ... adeptus est.

[Payr]

archiposia (archy-) *m.* (*cf.* συμποσία) *conviva – Zechgenosse:* THIOFR. Willibr. I A 19 p. 471[A] poscisne, ut ... vinum tuum levis archy-a bibam.

***archipotestas,** -atis *f. sacerdotium et officium archiepiscopi – Würde und Amt des Erzbischofs:* CATAL. Salisb. 26 (MGScript. XI p. 20; s. XI.[ex.]) Arn cui successit ..., -em qui primus habebat eandem.

***archipraepositus** (-prep-), -i *m. maior praepositus, ecclesiae cathedralis praepositus – Dompropst:* CHART. Mog. A 299 p. 191,7 (a. 1057) Embricho -prepositus. ANON. Has. 34 p. 263,50 Chunoni -preposito *Ratisbonensi.* CHART. Mog. B 34 p. 38,32 ut prepositus ... nulli -preposito aliquid habeat respondere *eqs.* 38 p. 43,19 -prepositus maioris ecclesie ..., prepositus sancti Petri. TRAD. Gottwic. 341 p. 472,32 coram domno Chadalhoho -preposito, tunc temporis episcopi *(Pataviensis)* ... vicario. CHART. Eichsf. 127 p. 75,39 (dipl. Frid. I.) Nuenburgensis ecclesie -prepositus. *al.*

***archipraesul** (-pres-), -is *m. script.:* harch-: *l. 32.* archy-: STEPH. LEOD. vita Lamb. tit. (MGMer. VI p. 385,6). CHART. Rhen. med. II 112 p. 155,4. *tmesis: l. 40.*

archiepiscopus – Erzbischof: **1** *latius de episcopis honore pallii et titulo archiepiscopi praeditis:* CONC. Karol. 61 app. 2 p. 804,22 Drogo ..., caesarum totiusque sanctae ecclesiae ipsorum palatinus -l. VITA Burch. Wirz. 5 egregius -l Bonifacius (PASS. Kil. II 22 -em Bonifacium, qui tunc Magontiae praeerat ecclesiae). VITA Bonif. III 11 Bonifacius ... -presuli *Willibrordo* coniunctus. *al.* **2** *strictius de episcopis metropolitanis:* FORM. extrav. II 5 p. 554,41 eligitur episcopus ... cum consensu regis -isque. CHART. Rhen. med. I 161 p. 225,13 Gozelinus notarius ad vicem Rotgeri -presulis summique cancellarii recognovit (*cf.* DIPL. Otton. I. 368 advicem Hattonis, harchipresulis et summi cappellani). RATHER. epist. 7 p. 34,1 domine reverentissime, -um archiepiscope et ... universalis papa nominande. CHART. archiep. Magd. 64 (epist. papae) confratri nostro Adelberto, sanctę Magadaburgensis ęcclesię -presuli. THIETM. chron. 2,18 Willehelmus, sanctae -presul Magonciae, cui cura ab imperatore ... commissa fuit ... regni necessaria regendi. CARM. Cantabr. 16,2,3 *Heinricum* voluisti ... coronari ... manu Piligrimi presulis archi. CHART. Lux. I 275 p. 398,14 sanctissimorum Trevericę metropolis -presulum. COSMAS chron. 1,30 p. 55,26 -presul infulatus. CARM. de Frid. I. imp. 2267 menia, qua pratum fuit -presulis *(Mediolanensis)* olim. SALIMB. chron. p. 7,23 cum venerabili G(erardo), -presule Ravennate, Romane sedis legato. *persaepe.*

***archipraesulatus** (-pres-), -us *m.* **1** *sacerdotium et officium archiepiscopi – Würde und Amt des Erzbischofs:* LIUTPR. antap. 2,57 -us amore vehementer animatus. RUP. MEDIOL. Adalb. 3 Willibrordum Romam dirigunt ab apostolico ad -presulatus ordinem promovendum. VITA Mathild. II 21 Bruno ... -us tenebat infulam. THIETM. chron. 6,30 -presulatum ... adipisci. HERM. AUGIENS. chron. a. 1031 *Aribonі* in -u Bardo ... successit. CHART. Heist. 19 p. 119,38 nostri -presulatus tempore. 40 p. 145,19 nostri ... -presulatus anno quarto. *al.* **2** *sedes metropolitana – Erzbistum:* CHART. archiep. Magd. 92 p. 132,10 (chart. papae a. 981) *Magdaburgensis ecclesia* -presulatus honore insignita est (*cf.* 95 p. 138,25). BRUNO QUERF. Adalb. A 4 *Parthenopolim* rex ... in magnum -presulatum erexit. NECROL. II p. 154,16 *Tietmarus* hunc -presulatum *(sc. Salisburgensem)* ... provexit. *al. v. et p. 889,59.*

archipresbyter (-bit-), -eri *m.* (ἀρχιπρεσβύτερος) *script.:* arci-: *p. 894,28.* arhi-: TRAD. Frising. 1463. arce-: *p. 894,3.* arche-: *p. 894,34.36.* archy-: NOTAE Mathild. (MGScript. XXX p. 974,14). *v. et p. 894,30.* -praesb-: DIPL. Heinr. II. 297 p. 366,36. -presp-: CHART. Sangall. B 327 p. 254,14. CHART. Turg. III 322. *v. et p. 894,55.* -bet-: *p. 894,36. form. sing.: nom.* -us: COD. Wang. Trident. 57 p. 129,19. *gen.* -is: COD. Wang. Trident. 125 p. 286,6. *acc.* -em: COD. Wang. Trident. 179. 180. *tmesis: p. 894,10. summus presbyter – Erzpriester (cf. Hinschius, Kirchenrecht. II. p. 261sqq.; Dict. de droit can. I. 1936. p. 1004sqq.; LThK. [2]III. p. 1082):* **I** *de -is ecclesiae cathedralis (cf.* GLOSS. III 179,70 St.-S. -r ercibriester): **A** *gener.:* IONAS BOB. Ved. 9 p. 317,9 ad vir venerabile Scupilioni, arcepresbitero loci illius *(sc. Atrabati).* TRAD. Frising. 7 p. 34,22 ego ... Arbeo -iter ... hanc donationem scripsi et subscripsi. 186 advocato ipsius ecclesiae et -itero ipsius episcopi Ellannodo (199 a domno Ellannodo -itero et vocitato abbate. 235). WALAHFR. exord. p. 516,9 sunt etiam -i in episcopiis canonicorum curam gerentes. CHART. Turic. 197 p. 88,23 coram suo *(sc. episcopi)* misso ... archique eius presbytero. CAPIT. reg. Franc. 228,6 in singulis urbium vicis ... per municipalem -iterum ... strenuos ministros procuret episcopus. DIPL. Otton. I. 253 canonicis ..., scilicet Grasulfo archidiacono, Suauerico -o et primicerio. RANGER. Anselm. 5333 -iteri constancia pene soluta est (*cf.* 7293). SALIMB. chron. p. 62,27 abstulit episcopatum Parmensem magistro Iohanni ..., qui erat -iter maioris ecclesie. *saepe.* **B** *spec.:* **1** *de -is ecclesiae Romanae:* LIBER diurn. 60 p. 54,18 ego ille humilis -iter sanctae Romanae ecclesiae. BEDA hist. eccl. 2,19 p. 123,5 (epist. papae) Hilarus -r et servans locum sanctae sedis apostolicae *(cf. supra p. 885,43).* CONC. Karol. 12 p. 70,18 Gregorius, -iter sanctae Romanae ecclesiae titulum sanctae Balbinae. ORD. coron. imp. 14,12 -itero cardinalium et archidiacono ... eum *(electum)* ducentibus (14,18). ALEX. MIN. apoc. 4 p. 53,3 ecclesia beati Petri absque papa ... habet -um cardinalem. *al.* **2** *de -o palatino, archicapellano (cf. J. Fleckenstein, Die Hofkapelle der deutschen Könige. I. 1959. p. 46. 130sq.):* FORM. Dion. 12 Fulrado ... arci-o et abbati (DIPL. Pipp. 27 p. 38,4 F. capellano nostro sive archypresbitero. DIPL. Karoli M. 136 p. 187,5).

II *de -is ruralibus:* **A** *usu antiquiore i. q. rector ecclesiae baptismalis, plebanus – Vorsteher einer Taufkirche, Pfarrer:* CONC. Merov. p. 127,19 -iteri ... vicani. p. 127,21 quocienscumque archepresbiter ... in vico manserit. p. 200,3 ut in parrociis nullus laicorum -r preponatur. FORM. Bitur. 5 p. 170,14 ad archepresbeterum instituendum. CAPIT. reg. Franc. 210,21 ne episcopi, quando ... parroechias circumeunt, -os suos gravent. 225,12 singulis plebibus -os praeesse volumus *eqs.* DIPL. Otton. I. 153 p. 234,45 ut ... presbiteri, qui principales ecclesias tenerent, -iterorum officio fungerentur *eqs. al.* **B** *usu recentiore i. q. decanus ruralis – Landdekan (cf. p. 886,13):* CONC. Karol. 24[A] p. 212,3 -iteri, qui perquirere ... ceteros presbiteros solent *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 255,3 statuant episcopi loca convenientia per decanias, sicut constituti sunt -i *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 395,3 -iteros et decanos. EPIST. Teg. I 35 in concilio -iteri et apud legum conditores diiudicetur. TRAD. Welt. 8 clericus Enirhart, qui et -r, tradidit suum proprium clericum. CONST. I 396[a],3 decani, quos -iteros vocamus, nisi adepto presbiteratus ordine non sint (396[b],3). 401,4 nullus ... archidiaconus aut -r sive praepositus vel decanus animarum curam ... alicui tribuat. COSMAS chron. 2,4 p. 88,1 opus et, quod in opere est inventum, -iter tollat iumentum. CHART. Babenb. 114 dominus Poppo, -r de Rŏsebach. CHART. Tirol. 757 presentibus domino ... decano ... et domino de Sellano, -pytero de Nomaso, canonicis Tridentinis. CHART. Tirol. notar. I 124[a] p. 63,20 vendidit ... Callapino -itero recipienti ... vice ecclesie ... peciam terre. CHART. Merseb. 365 p. 297,15 quodam -itero nostro ... sinado *(sic)* presidente. CHART. episc. Vratisl. 57 dominis de Sagan ... et de Glogouia -is. *saepe.*

***archipresbyteratus** (-bit-), -us *m. script.* -presp-: *l. 67. 69. p. 894,2.*

1 *dignitas et officium archipresbyteri – Würde und Amt des Erzpriesters:* **a** *de officio archipresbyteri ecclesiae cathedralis (huc spectare possunt etiam exempla infra allata, e.g. l. 72. p. 895,2):* TRAD. Ratisb. 279 (a. 1006) sub ... Wolfkango episcopo ... -piteratus meruit officio fungi (THIETM. chron. 6,36). **b** *de officio plebani:* SALOM. II. epist. 26 -us (-presp- *C*) ministerio suscepto ... plebem sibi commissam regere curavit. **c** *de officio decani ruralis:* CONST. I 49 (a. 1047) clericatus ordinationem aut -um ... vendere GREG. VII. registr. 5,18 ut neque archidiaconatus neque -us.

[Payr]

... pretio dari permittas. MANEG. ad Gebeh. 18 p. 341,29 vicedominatus, prepositure, decanie, -piteratus. NORB. IBURG. Benn. 6 p. 875,2 in villa Goslaria in -us ordine synodalis negotii non segnis exactor. CHART. episc. Halb. 158 *Othelricus presbiter* in orientali Widerstide -iteratum canonice tenuit. CONST. I 249,19 archipresbiter ... de Sacco in -u quondam suo et aliis beneficiis ... restituetur. TRAD. Neocell. 187 litem, que ... vertebatur ... pro -u Pustrisse vallis *eqs. al.* **2** *districtus archipresbytero subiectus, decanatus – Archipresbyteratssprengel, Landdekanat:* CHART. Hamb. 180 p. 170,20 (a. 1146) -um ..., quem preposito ... donavimus. HILDEG. in reg. Bened. (PL 197,1063[A]) sacerdos ... est ille, qui aut praepositurae aut -ui aut parochiae praeerat. CHART. Heinr. Leon. 41 p. 59,15 (spur. s. XIII.) auctoritatem ... regendi sui episcopatus in archidyaconatibus vel -iteratibus ordinando ... nulli licere nisi solis pontificibus.

***archipresbyteria** (archepresbet-), -ae *f. officium plebani – Amt des Pfarrers:* FORM. Bitur. 5 p. 170,17 committimus tibi vico illo ..., ut ibi archepresbeteriae curam indesinenter agas.

archipresbyterium (-bit-), -i *n. script.* arce-: *l. 24.*

1 *dignitas et officium archipresbyteri – Würde und Amt des Erzpriesters:* **a** *de officio plebani:* CONC. Merov. p. 218,15 ut laici homines ... in arcepresbiterii honore per parrochias non instituantur. **b** *de officio decani ruralis:* EPIST. Teg. I 111 *illi* dignitatem -biterii per summam decoranti sapientiam. **2** *decanatus ruralis – Landdekanat:* CHART. Mog. B 27 p. 30,39 (a. 1144) capellam ... fundatam in -iterio Reinede in villa Lochereden consecrari feci.

archisacerdos, -otis *m. script.* archy-: *l. 43. metr.* archi-: *l. 33. tmesis: l. 33.*

1 *archiepiscopus – Erzbischof:* ALCUIN. carm. 2,1 pontificalis apex meritis archique sacerdos Aelberhtus. epist. 266 p. 424,28 Aquilae -i Albinus. CARM. Salisb. 1,1[b],8 *Arnonem* Carolus ... superauxit honore -is *eqs.* 15,5,1 -s Liuphrammus. LAMB. TUIT. Herib. 2,1 columna christiani imperii, -s Heribertus. *al. de (archi)episcopo fundatore:* EPIST. var. II 11 p. 315,20 Marcus evangelista et beatus Hermagora -s (*cf.* p. 315,3 prisci pontificis) et martyr. **2** *archipresbyter – Erzpriester:* VITA Rigob. 28 (MGMer. VII p. 77,20) Siglohardus ... cum preceptore suo, -e Tetboldo *(cf. notam ed.)*, ... conversatur. TRANSL. Lando. 1,1 (MGScript. XV p. 608,1) Landoaldi archy-is. *Payr*

***archischolasticus** (-sco-), -i *m. summus scholasticus – Erzscholaster:* CHART. Rhen. med. I 375 p. 433,36 (a. 1075) ego Winricus, primę sedis s. Petri -scolasticus et bibliothecarius, recognovi.

***archischolia** (-sco-), -ae *f. officium archischoli – Amt des Erzscholasters:* CHART. Rhen. med. II 161 p. 203,35 (a. 1196) de annona ... decanie viginti modios ..., -scolie decem, custodie viginti adiudicavimus.

***archischolus** (-sco-), -i *m. scholae cathedralis praefectus, summus scholasticus – Leiter einer Domschule, Erzscholaster:* ROD. CAMER. Lietb. 4 capit. p. 841,35 merito scientiae -scolus efficitur. 4 p. 845,3 preficitur cunctis scolaribus ...; replicatur pontifici, quid noster -scolus agat.

***archiscriba,** -ae *m. scriba praecellens – hervorragender Schriftsteller:* CHRON. Marian. (MGScript. V p. 488,6) bene predicor *(sc. cyclus Mariani)* precellens, multa atque iam mira mandans sicut -a pretendens.

***archiscriniarius** (-nar-), -i *m. in curia Romana i. q. protoscriniarius – Protoskriniar (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 206):* CHART. Salisb. II 62 p. 115,38 (epist. papae a. 993) scriptum per manum Benedicti, -i sancte Romane ecclesie. WOLFHER. Godeh. I 22 p. 183,25 ad quam *(synodum)* Fritherici us -narius ... ex parte apostolici et imperatoris destinatur.

***archisedens** (arci-), -entis *m. magister convivii – Tafelmeister:* RHYTHM. 7,16,1 quibus mirans -s ([arci-s *codd.*]. *Vulg. Ioh. 2,9* architriclinus) testatur eloquium.

***archisenior,** -oris *m. procer – Vornehmster:* HILDEG. Far. 72 (MGMer. V p. 191,16; a. 869) stipatores *(regis)* et -es principum ... edictum ... refringere temptaverunt.

***archisolium,** -i *n.* **1** *strictius de Karoli M. sella Aquensi i. q. solium principale – bedeutendster Thron, Erzsitz (cf. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. I. 1954. p. 349):* WIPO gest. 6 p. 28,9 rex ... usque ad ... Aquisgrani palatium pervenit, ubi publicus thronus regalis ab antiquis regibus et a Carolo praecipue locatus totius regni -um habetur. OTTO SANBLAS. chron. 46 p. 74,19 Otto ... -um ..., quod Aquisgrani est, adeptus *eqs.* ANNAL. Trudp. a. 1204 (MGScript. XVII p. 292,47) apud Aquisgrani -o ... potitur *Philippus rex.* **2** *latius i. q. sedes regni, caput – Regierungssitz, Hauptstadt:* OTTO SANBLAS. chron. 21 p. 30,5 regnum Burgundie cum -o Arelatensi. 34 p. 50,10 Iconium versus, tocius Cilicie metropolim soldanique -um. 40 p. 61,22 Palernum civitatem ..., que caput Sicilie -umque necnon erarium thesaurorum regum ... extitit.

***archisophus,** -i *m. homo summa astutia praeditus, veterator – Schlaumeier:* NIVARD. Ysengr. 5,108 -i Symonis forfice tondet oves *papa.*

***archispeculator** (archy-), -oris *m. archiepiscopus – Erzbischof:* ALCUIN. epist. 218[tit.] venerando patri ... Aquilae *(sc. Arnoni Salisburgensi)* archy-i.

***archisterialis** (arci-), -e. *ad archisterium pertinens, monasterialis – klösterlich, Kloster-:* VITA Willib. p. 18,61 arci-i iam iugo constrictus *Willibaldus.*

archisterium, -i *n.* (*deformatum ab* ἀσκητήριον *accedente vi vocum* ἀρχι- *et* ἀρχή) *script.:* ascist-: *l. 34.* aschit-: *l. 32.* arci-: *l. 33.35.37.* archy-: *l. 57.* archit-: *l. 30.32.* archet-: *l. 31. metr.* -stĕr-: *l. 37.*

I *monasterium – Kloster:* **A** *gener.:* VITA Elig. 1,10 p. 678,7 *libertos* archit-is ... destinatos (*syn.* claustra coenobii). 1,17 p. 682,25 sanctarum virginum construxit archeterium (architerium, aschiterium *sim. var. l.*). WOLFHARD. Waldb. 1,17 (15) ad ... virginis arci-um. *al.* CHART. Ital. Ficker 52 p. 75,48 prope ascisterium sancti Silvestri. COSMAS chron app. I p. 249,7 arci-i sui commisit ius regiminis abbatialis Emmerammo. *expressius de vita monasteriali:* ABBO SANGERM. bell. 3,81 armenum cordi tollas, arci-um (gloss.: singularitatem Dei servicii) addas. **B** *spec. i. q. principale monasterium – bedeutendes Kloster, Hauptkloster:* THEOD. AMORB. Firman. prol. p. 25,14 a ... Ioanne, eiusdem -i *(Cassinensis)* patre. Bened. I praef. p. 363,13 *(de Floriaco)* in illo solitario ... monachorum -o, quod ... omnium paene monasteriorum obtinet monarchiam. VITA Karoli M. 1,14 p. 36,15 Anianensis ... monasterii -um (*inde* ANNAL. Marb. a. 731 p. 150,62).

II *(principalis) sedes – (Haupt-)Sitz:* **A** *strictius:* **1** *metropolis, caput – Hauptort, Hauptstadt:* VITA Deic. 2 (prol.) in civitatibus muratis et -is episcopalibus. THEOD. TREV. transl. Celsi 4 quod Treverica metropolis ... totius Gallię -um sit ... vocitata. **2** *solium, cathedra – Thron:* PASS. Thiem. III p. 898[A] Dei sacerdos ... electus *(archiepiscopus)* ... unctus consecratur, ad -um hymnidicis odis inthronizatur. **B** *latius (sensu spirit.):* **1** *habitatio, domicilium – Wohnsitz, Behausung:* THIOFR. flor. 1,7 p. 335[B] cum electi Dei sint aeternae sapientiae -um, cuius habitationem vaporat odor. 2,5 p. 356[B] eremita, -um sancti spiritus (Willibr. I A 13 p. 468[D] archy-um s. sp. *Willibrordus. ibid. al.*). *sensu malo:* THIOFR. flor. 4,2 p. 392[A] zabuli -um, Iulianum Apostatam. **2** *fastigium – Gipfel:* ANON. astrolab. p. 370,16 ad intimas philosophiae disciplinas et sublimia ipsius perfectionis -a. **3** *excelsitas – erhabene Höhe, Erhabenheit:* BERENG. TREV. laud. 1,16 p. 949[C] in coelesti sanctae trinitatis -o.

III *summa potestas – höchste Macht:* **A** *strictius i. q. principatus, imperium – Leitung, Herrschaft:* CHRON. Cosmae cont. II a. 1159 -um (*syn.* principatum) apostolicae sedis suscepit. **B** *latius de Deo i. q. voluntas – Wille:* **1** *nutus, iussum – Geheiß:* BERENG. TREV. laud. 2,11 p. 962[B] *Constantinus* signi coelestis instructus -o ... inquirendae crucis ardebat desiderio. **2** *providentia, divinum arbitrium – Vorsehung, Ratschluß:* BERENG. TREV. laud. 1,2 p. 938[B] Ioseph ..., Isaac et Moyses ... per antiquae divinitatis

[Heßler]

-um triplex nobis debent apportare mysterium (2,5 p. 956[C]). 2,8 gratiae coelestis -o (*cf.* 3,4 p. 969[A] per inaestimabilem gratiam coelestis -i).

archistrategus (-tig-), -i *m.* (ἀρχιστράτηγος) *form. nom. sg.*: -os: *l.* 8. -as: *l.* 10. *metr.* -strātēg-: *l.* 10.

princeps militiae (caelestis) – oberster Feldherr (der himmlischen Heerscharen): LIUTPR. antap. 3,34 in honore ... archangeli Michahelis, qui Grece -strátigos (ἀρχιστράτηγος *A* 2.3), hoc est miliciae princeps, apellatur. EKKEB. SCHON. opusc. 11[1] p. 336,29 qui dominatur *(in caelo)* ... -as non vi, sed amore gubernans. ALBERT. M. cael. hier. 2,2 p. 25[b],43 ne imaginemur angelos esse '-os' (*PG* 3,137[A] ἀρχιστρατήγους), id est principes equitum.

archisubdiaconus, -i *m.* *princeps subdiaconorum – Vorsteher der Subdiakone, Archisubdiakon*: **1** *apud presbyterum*: CONC. Merov. p. 180,7 *presbyter* ad archidiacono suum -um (subarchidiacono *O*) transmittat. **2** *ad ecclesiam cathedralem*: ORDO Rom. 5,75 archidiaconus levat calicem et dat eum -o. LAND. MEDIOL. hist. I 1,5 *Ambrosius* omnibus *(diaconis et subdiaconis)* magistros instituit, quorum unus archidiaconus, alius -us vocaretur. CHART. Argent. I 103 *praesentibus* Cōnrado archidiacono, Alberto -o. *al.* **3** *in curia Romana (cf. A. Werminghoff, Geschichte der Kirchenverfassung Deutschlands im Mittelalter. I. 1905. p. 131)*: ANON. Has. 37 p. 265,16 sompnium de Hilteprando, tunc ... Romanae ecclesiae -o.

***archisummum**, -i *n.* *summum fastigium – höchste Stelle*: SICARD. chron. p. 166,29 etiam illa *(Cremona civitas)* ..., quam *imperator* in -o constituerat aliarum.

archisynagogus (-sin-), -i *m.* (ἀρχισυνάγωγος) *praefectus synagogae – Synagogenvorsteher*: ALCUIN. epist. 138 p. 219,22 tres ... mortuos ... Christum evangelica narrat historia *(Marc. 5,22)* suscitasse: filiam -i *eqs.* (ITIN. Petr. Dam. 10 p. 1040,37. *al.*). CARM. Bur. A 202 p. 80,15 -um et suos Iudęos (*cf.* 202,41 p. 91). VITA Cuneg. B 21 hunc -us videns *eqs.* *publ.* (*cf.* GLOSS. I 727,2 St.-S. -sinagogus furisto dingman): CHART. civ. Spir. 11 p. 12,3 (a. 1084) sicut tribunus urbis inter cives, ita -us suus omnem iudicet querimoniam, que contigerit inter eos *(Iudaeos)*. *per compar. de regibus Merovingicis*: EPIST. Hadr. IV. (Arch. Dipl. 1 p. 327,6; spur. a. 1158) quam gloriosus erat rex Alemannorum, dum in carpento boum quasi -us residebat.

***architecta**, -ae *m. (f.: cf. l. 46)* *aedificator – Erbauer*: ALBERT. M. anim. 1,1,7 p. 131[a],44 mechanicus, qui dicitur instructor sive -a, qui structuras facit. *alleg.*: ALDH. ad Acirc. 2 p. 64,16 illa proverbialis aula, cuius -a (-us *P*[1]) et opifex Sapientia Salomone attestante *(prov. 9,1)* legitur extitisse.

architectica, -ae *f.* *architectura – Baukunst*: ALBERT. M. spirit. 1,1,8 p. 225[b],47 artifex habet in se omnes formas -ae.

architecton, -onis *m.* (ἀρχιτέκτων) *principalis artifex, magister – leitender Handwerker, Meister*: ALBERT. M. pol. 1,9[g] p. 79[b],7sqq. *Aristoteles* subdit: 'opus ... -is' (*ph.* 1260[a],18 ἀρχιτέκτονος) ...; 'ratio enim -n', id est principalis artifex, qui rationem dat, qualiter unusquisque operetur.

architectonicus, -a, -um. (ἀρχιτεκτονικός) *script.* archy-: *l.* 67*sq.*

1 *proprie i. q. ad architecturam vel artem aedificandi pertinens – architektonisch, Bau-*: **a** *de artis ratione vel usu*: VITA Antonini Surr. 10 *Antoninus* construxit ... oratorium, cuius introitus valvas ... manibus suis composuisse dicitur; nam in arte -a laudabilis magister perhibebatur. GERB. (?) astrolab. 1,3 de eius *(Walzagorae)* perigraphiis -a seu mechanica ratione comparatis (ANON. astrolab. p. 374,9). ALBERT. M. animal. 16,42 motus instrumenti -i informatur ab arte archy-a. *al.* **b** *de artificibus*: ALBERT. M. animal. 20,39 in instrumentis archy-orum fabrorum (20,12).

2 *translate*: **a** *principalis – grundlegend, prinzipiell*: ALBERT. M. phys. 2,1,11 p. 114[b],15sqq. illa *ars* dicitur -a, id est principalis operatio respectu activae, quae praeparat apotelesma; usualis enim est quodammodo -a (*ph.* 194[b],3 ἀρχιτεκτονική), quae princeps est in opere artis; ... sicut militaris se habet ad equestrem et equestris ad fraenifactricem, et -a est respectu eius *(cf. ph. 1094[a],10sqq.)*. eth. 1,3,13 p. 46[b], 25 tales autem *doctrinae*, ad quas aliae artes referuntur, -ae dicuntur ab ἀρχή, quod est principatus, et τέκτων, quod est conditiva, hoc est operati propter alicuius operationem constitutiva. *ibid. al.* **b** *theoricus – theoretisch*: ALBERT. M. pol. 3,7[g] p. 261[a],12 *Aristoteles* subdit: 'medicus autem' supple est 'et qui operator' id est practicus 'et qui -us' (*ph.* 1282[a],3 ἀρχιτεκτονικός) id est theoricus *eqs.*

subst. **1. architectonicus**, -i *m.* **1** *principalis artifex, magister – leitender Handwerker, Meister*: ALBERT. M. pol. 1,9[g] p. 79[a],48 in artibus mechanicis, in quibus -us, id est principalis artifex, praecepta et rationem operum dat omnibus usualibus sibi subiectis. metaph. 1,1,9 p. 18[b],8 (p. 14,54 G.) artifices ... possunt ex habitu artis docere ... et similiter -i; hi autem alii, qui dicuntur experti et manuartifices sive usuales, docere per ... rationem non possunt. *ibid. al.* **2** *operarius, faber lignarius – Bauhandwerker, Zimmermann*: ALBERT. M. animal. 16,31 -us acuit dolabrum, ut ... dolet aedificium.

2. architectonica, -ae *f.* *architectura – Baukunst*: WIBALD. epist. 167 p. 277,29 rusticas ... res, agriculturam videlicet et -am, ... non pauci in libris ediderant. ALBERT. M. Is. 6,1 p. 86,31 sicut in -a, quae ... inducit formam motoris ad speciem artis.

3. architectonica, -orum *n.* *architectura – Baukunst*: ALBERT. M. miner. 1,2,4 p. 19[a],44 in -is latomi his *(silicibus)* raro utuntur.

1. architector, -ari. *in imag. i. q. formare, perficere – gestalten, verwirklichen*: EPIST. Meginh. 16 quonam modo divinum illud et singulare consilium excudere et -ari possitis.

2. architector, -oris *m.* **1** *strictius*: **a** *architectus, aedium constructor – Architekt, Baumeister*: TOMELL. hist. 2 (MGScript. XIV p. 150,18) cumque -r (-us *var. l.*) extremam operi manum dedisset. RELAT. Mutin. 4 (MGScript. XXX p. 1313,17) Lanfranchi -is (*syn.* artifex, edificator). **b** *principalis artifex, magister – leitender Handwerker, Meister*: ALBERT. M. pol. 1,9[g] p. 79[b],18 *Aristoteles* dicit ..., quod in unaquaque arte est, qui ex fine artis rationem dat omnium operandorum; ... habet virtutem, 'quam immittat ipsis', -r (*syn.* architecton) supple. **2** *latius i. q. operarius, faber – Bauhandwerker*: **a** *faber lignarius – Zimmermann*: MARCUS chron. (MGScript. XIV p. 53,28) sunt ... ibi multi pauperes -es (*syn.* magistri carpentarii, artifices). **b** *tectorum artifex – Dachdecker (cf. l. 63. p. 899,53)*: GLOSS. I 24, 38sq. St.-S. -r ..., qui domum degit (tegit *var. l.*), der das huz dachit. IV 212,24 -r techare. *fort. add.*: GLOSS. I 28,18 St.-S. -r haerosto dacheo.

***architectonicus**, -a, -um. **1** *proprie i. q. ad architecturam pertinens – architektonisch, Bau-*: THIOFR. flor. 2,7 p. 361[B] angelicis ... manibus ... constructa aedificia ... nulla -a, nulla arte mecanica sunt conspicua. **2** *translate i. q. principalis – grundlegend, prinzipiell*: ALBERT. M. pol. 7,2[z] p. 641[a],46 meditationes et theoriae eorum, qui ordinant extrinseca, sicut principes et consiliarii, dicuntur -tae *(sic?)*, id est principales, eo quod ordinationes sunt aliorum.

***architectorius**, -a, -um. **1** *ad architecturam vel artem aedificandi pertinens – Architektur-, Bau-*: NORB. IBURG. Benn. 21 p. 886,42 erat ... -ae artis ... valde peritus *episcopus*. NOTAE Salv. Scafhus. (MGScript. XIII p. 722,13) quod templum ... comes ... prefiguratione atque adiutorio cuiusdam ... presbiteri, artis -ae satis conscii, construxit. **2** *ad artem concamerationes facientium pertinens – Gewölbebau-*: MIRAC. Modo. 6 p. 312[b],37 vir artis -ae gnarus cryptam ecclesiae ... tegebat.

architectura, -ae *f.* *metr.* -chī-: *p.* 899,9.

1 *proprie*: **a** *strictius i. q. scientia vel ars aedificandi – Baukunst, -wesen, -handwerk*: IOH. METT. Ioh. 66 -ae non ignobilis ei *(Ansteo abbati)* pericia suberat. ALBERT. M. veget. 6,184 optime convenit -ae lignum *platani. al.* *in titulo libri*: CATAL. biblioth. Lehm. I 49 p. 247,25 de -a volumen I. **b** *latius i. q. actio vel mos aedificandi – das Bauen, die*

Art und Weise zu bauen: ALBERT. M. animal. 8,52 hirundines tam artificiose nidos construunt, quod in -a (*cf. p. 612*^{b},22 σκηνοπηγία) aliquid artis et intellectus videntur ostendere. **2** *meton.:* **a** *structura, aedificatio – Baustelle, Bau:* ANNAL. Prag. III a. 1281 p. 203,25 coepit laborare ... faber in fabrica, carpentarius in -a. **b** *aedificium, opus – Bauwerk, Werk:* RUP. TUIT. off. 11,8 p. 301^{B} visibilem mundi huius -am, sphaericam coeli cameram *eqs.* ODO Ern. duc. 1 p. 312^{E} magnam maioris foedere cambit -am sacraeque ditat legioni *Otto caesar. in imag.:* THANGM. Bernw. 51 p. 779,48 (chart.) meditatione volvens, qua meritorum -a ... possem *(sc. Bernwardus)* mercari caelestia.

architectus, -i *m. (cf.* ἀρχιτέκτων; *accedit interdum vis vocis q. e.* tectum: *v. l. 55)* **I** *proprie (def.:* ALBERT. M. Is. 3,3 p. 50,40sqq. -us dicitur dupliciter, large -us et stricte; stricte dicitur, qui causas operum novit alicuius mechanici sicut faber in fabrilibus et lignarius in aedificiis; large autem dicitur -us, qui princeps est mechanicorum, ab archos, quod est princeps, et tectonica, quod est aedificativa; *de re cf. N. Pevsner, Speculum 17. 1942. p. 549sqq.):* **A** *strictius:* **1** *architecturae peritus, aedium constructor, fabricae praefectus – Architekt, Baumeister, Bauleiter (cf.* GLOSS. III 186,1 St.-S. -us werchmeister): ALDH. epist. 5 p. 489,5 oraminum aedes -i ingenio fabre conduntur. CATAL. abb. Fuld. (MGScript. XIII p. 272,25 abbas Ratger, sapiens -us *([cf. Vulg. I Cor. 3,10].* GESTA Camer. 3,49 p. 483,26. HERBORD. Ott. 3,36 p. 765,30 omnes sapientes et industrios -os, fabros et cementarios. *cf. l. 31sqq.).* NORB. IBURG. Benn. 9 p. 876,42 -us praecipuus, cementarii operis solertissimus erat dispositor *Benno. al. per compar. et in imag.:* LIUTG. Greg. 7 sapiens -us ... Bonifatius ... aedificavit domum suam (FORM. Augiens. C 4 p. 366,11 ut s. -us fundamenta prius ponere *in educando.* VITA Bonif. I 6 ille s. -us *Bonifatius* elegit sibi ... medicos animarum. *al. cf. l. 25sqq.*). NICOL. I. epist. 29 p. 296,20 ab illa petra ..., super quam verus -us *(Christus)* totius domus suae voluit fundamentum construere. MEGINH. BAMB. fid. 3 p. 262,29 labyrinthus Arrianorum Satana -o multipliciter impeditus. OTTO FRISING. chron. 3,14 apostoli, utpote principes et -i huius *(Christi)* civitatis. *al.* **2** *principalis artifex, magister – leitender Handwerker, Meister (cf.* GLOSS. I 25,38 St.-S. -us der haohspaho id est magister): *v. l. 17.* **B** *latius i. q. operarius, faber – Bauhandwerker:* **1** *caementarius, faber lignarius – Maurer, Zimmermann (cf.* GLOSS. I 760,22 St.-S. -us zimberman. *al.):* BEDA hist. eccl. 5,21 p. 333,3 -os sibi mitti petiit *Naiton rex,* qui ... ecclesiam de lapide ... facerent. CARM. de temp. rat. 373 ars et usus -orum prodiderunt ... octonis diebus arbores cedere. CHART. Lux. I 274 p. 395,2 exceptis ... fabris, cementariis, -is sive latomis. THEOD. PALID. annal. a. 1046 p. 69,9 -i cuiusdam filius nomine Hildebrandus. ALBERT. M. animal. 8,180 quidam sunt ... cerdones, quidam autem -i et alii aliarum artium operatores. caus. univ. 2,3,7 p. 556^{a},45 sicut *habet* ... -us dolabrum. **2** *tectorum artifex – Dachdecker:* WIBALD. epist. 251 p. 375,24 (a. 1150) monachus, dum in resarciendo tecto aecclesiae -is subministrat.

II *translate:* **A** *episcopus – Bischof (cf. l. 31sqq.):* TRAD. Brixin. 124 (a. 1050/65) Waltchuon ... Altvuino, Brixinensi -o, triginta mansos ... tradidit. **B** *cherub – Cherub:* HILDEG. epist. I 99 p. 321^{B} Dominus illis *militibus* pennas cuiusdam -i dedit, et cherubim oculis suis ad illos vidit (II 162).

architenens *v.* arcitenens. **architerium** *v.* archisterium.

***archites** *m. (cf.* ἀρχι- *et* ἡγητής) *magister – Meister, Haupt:* THEOD. AMORB. comm. p. 10,19 philosophorum -es ac preceptor Neronis, Senecas. *v. et* *architos.

***architheoria,** -ae *f. deliberatio maximi momenti, theoria principalis – wichtigste Überlegung, Haupttheorie:* ALBERT. M. pol. 7,2^{E} p. 642^{a},15 'maxime autem agere dicimus et dominos extrinsecarum actionum' ... 'et -as' *(p. 1325*^{b},23 ἀρχιτέκτονας, *sc. prave versum),* supple dicimus 'intelligentibus', id est inter intellectuales meditationes, quae sunt de communibus bonis.

***architheorus** (-ite-), -i *m.* (ἀρχιθέωρος) *princeps legationis (sollemnis) – Leiter einer (Fest-)Gesandtschaft:* ALBERT. M. eth. 4,1,9 p. 288^{a},21 sumptus decens ... -iteorum (*p. 1122*^{a},25 ἀρχιθεώρῳ), hoc est principem legatorum, qui videt, quae honesta sunt legationi.

***architos,** *acc.* -on *m. (cf.* ἀρχηγός *sim.) princeps – Fürst, Herrscher (cf.* GLOSS. I 26,1 St.-S. -i herostun, *sed v.* I 26,6 architi vocati): LUDOW. II. ad Basil. (MGEpist. VII p. 388,12) cum ... vestri codices *principem Arabum* modo -on, modo regem ... nuncupent. *v. et* *archites.

***Architrenius,** -i *m.* (threnus) *vir persaepe lacrimans – Erzweiner (de prima persona carminis a Iohanne de Alta Villa compositi):* EBERH. ALEM. labor. 629 circuit et totum fricat -us orbem, qualis sit vitii, regio quaeque docet.

architriclinium, -i *n.* **1** *proprie i. q. mensa principalis – Haupttafel:* WILH. HIRS. const. 1,97 p. 1030^{D} praelatus dapifer stat inclinis ante -um (*antea:* a principali ... mensa). *in imag.:* HELM. chron. 79 p. 149,3 vos quoque, qui residetis in -o ecclesiae Lubikanae. **2** *translate i. q. sedes praecipua – bevorzugter Sitz:* THIOFR. Willibr. I A 34 p. 480^{b} tocius religionis archytriclynio, abbati Humberto.

architriclinus, -i *m.* (ἀρχιτρίκλινος) *metr.:* -chĭtrĭcl-: *l. 29sq.* -chītrīcl-: *l. 28.*

triclinii praepositus, convivii magister – Tafelmeister (spectat ad Vulg. Ioh. 2,8sq.; cf. GLOSS. I 806,68 St.-S. -o demo furistin stuoalsazin. III 184,36 -us stûlsezo): **1** *proprie:* IOH. DIAC. cen. 2,184 vinum petebat Maria, -us hydrias. EKKEH. IV. bened. I 8,29 -o date nunc de principe vino. AMARC. serm. 1,508 bibit -us. *cellerarius, oeconomus – Keller-, Haushofmeister:* ABBO SANGERM. bell. 3,82 -us (gloss.: princeps domus) amicale amineum colit. **2** **a** *alleg.:* HRABAN. univ. 4,1 p. 82^{C} -us Moyses intelligitur. CAES. HEIST. hom. II p. 4^{D} triclinium designat monasterium, ... -us abbas est. **b** *in imag.:* BERENG. TREV. laud. 1,16 p. 950^{C} aqua conversa in vinum prima deferri debet ad -um ...; pastoribus ecclesiarum nomen istud bene videtur convenire *eqs.* CHRIST. cal. Mog. 11 (MGScript. XXV p. 244,19) o cardinales! ... venite, haurite nunc et ferte -o vestro diabolo eique offerte ... vosmet ipsos. **c** *per compar.:* ARNO REICHERSB. apol. p. 103,34 se ... quasi nuptialis convivii -um intimans *Iohannes baptista.*

***archityrannica** herostin richisodes GLOSS. II 103,59 St.-S. (arce tyrannica *Conc. African. 53). sim.* 119,45.

***archivenator,** -oris *m. in imag. i. q. venator strenuissimus – Erzjäger:* CARM. Bur. B 53^{a},1,2 passeres illos, qui transmigrant supra montes, Alexander tertius sagax et fidelis -r illaqueavit.

***archivillanus,** -i *m. fort. i. q. dominus villanorum vel villae – viell. Dorfherr:* WILH. ANDR. chron. 246 parrochiani ..., inter quos erant -i quatuor, Guido ... et Willelmus vavassores, Reinerus et Daniel ministeriales.

***archius,** -a, -um. (*cf.* ἀρχεῖον *et* ἄρτιος) *principalis – der erste, Haupt-:* REMIG. ALTISS. mus. p. 73^{b},8sqq. *diastemata sunt* alia -a (artia [archia *var. l.*] *Mart. Cap. 9,949),* id est principalia vel aequalia, alia perissa ...; sed prima, id est -a, aequalia scilicet dicitur voce Latina, ... memorabo.

archivum, -i *n. (m.: p. 901,5.48.902,5; f.: p. 901,58)* (ἀρχεῖον) *script.:* har-: *p. 901,31.* achyv-: *p. 901,25.* arc-: *l. 70. p. 901,2.4.7.18.30.39.* arg-: *p. 901,45.* -ev-: *p. 901,60.* -ib-: *l. 72. p. 901,7.* -ip-: *p. 901,31.* -ium: DIPL. Otton. III. 72. -vi(um): *p. 901,8.24.35. form.: nom. sg.* -us: *l. 57. gen. sg.* -e: *l. 57. abl. pl.* -ibus: *p. 901,30sq. saepius plur. sensu sing., e. g. p. 901,11sq.17.*

I *locus scriptis vel rebus pretiosis reponendis destinatus – Aufbewahrungsstätte von Schriftgut oder Wertgegenständen (cf. A. Brenneke, Archivkunde. 1953. p. 7.113sqq.):* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. tabularium, chartarium, scrinium – Archiv(gebäude, -raum), Archivalienbehältnis (interdum spectat et ad ipsa scripta reposita: p. 901,2.24):* **a** *eccl.:* **α** *in curia Romana:* LIBER diurn. 82 p. 89,19 in arcivo ... sanctae Romane ecclesiae, scilicet in sacro Lateranensi scrinio (CONC. Karol. 3^{B},15 p. 20,7 in -bo. CHART. Carinth. V

[Hoßler]

226. *al.*). NICOL. I. epist. 87 verbum a verbo transferentes *(sc. papa)*, quemadmodum et in antiquis arcivis invenimus. *al.* β *in (archi)episcopatibus:* CONC. Merov. p. 53,6 *ego* episcopus ... autenticum in arcivo ecclesiae *Arausicanae* reservavi. AGNELL. lib. pont. 134 -us ecclesiae istius *Ravennatis* ab igne cuncrematus est. FORM. Senon. II 9 p. 215,29 Senonis in arcibo ecclesiae episcopii. EPIST. pont. Rom. sel. II B 46 p. 610,15 exemplar ab -vio Remensis ecclesiae sumptum. LIBELL. de reb. Trev. 4 p. 101,9 in -o ... *Moguntinae* aecclesiae. *al.* γ *in monasteriis:* WANDALB. Goar. app. p. 373,22 *privilegium* in -is ipsius *Prumiensis* monasterii ... manet. HARIULF. chron. 4,21 p. 232,6 *abbas* chirographum -is nostris reposuit. *al.* δ *in variis ecclesiis:* DIPL. Merov. I 7 p. 10,41 ut haec supplicatio ... in universalis ecclesiae -o servetur. LEG. Wisig. 12,3,28 sacerdos ... scripturas in -is (*syn.* scriniis) sue ecclesie recondat. FORM. Flav. 8 p. 476,10 testamentum ... in -is basilice ... conservandum. HADR. II. epist. 39 p. 753,23 ut ... kapitula ... in singularum arcivis ecclesiarum provide recondantur. *al.* b *publ.:* α *in sedibus principum:* ANNAL. regni Franc. a. 813 p. 138,14 in -o palatii (CAPIT. reg. Franc. 132 p. 262,42). CAPIT. reg. Franc. 137 p. 275,13 in publico -o recondere. CONC. Karol. 53 p. 689,33 exemplar in -o est imperatorio. DIPL. Conr. III. 145 in -is (-viis *var. l.*) imperii nostri continetur, quod *eqs.* CHART. Burgenl. 273 privilegium in nostro *(sc. Belae regis)* achyvo ... detentum. ACTA imp. Winkelm. I 995 p. 749,27 inventaria conservabantur in -o curie *regni Siciliae* per magistros racionales. *adde:* ACTA imp. Winkelm. I 994 p. 748,27 (a. 1258/66) habebunt secum racionales *in Apulia* ... custodem unum -i. β *in civitatibus:* FORM. Marculfi 2,38 ut in arcipibus (harcipibus *A 3*) publicis memoranda servetur (CHART. scrin. Col. A II 1 p. 281,47 in -o publico familie sancte Marie ad gradus. p. 281,52 scabinorum Coloniensium. CHART. Rhen. inf. II 273 p. 141,37 Nusie *civitatis*). ANNAL. Ianuens. IV p. 4,7 in -vio comunis. **2** *latius:* a *bibliotheca, armarium – Bibliothek(sraum), Bücherschrank (cf.* GLOSS. II 137,34 St.-S. -o puohchamaro. *al.):* EPIST. var. II 21 p. 337,5 *libros* mutuare ab -o ecclesiae *sancti Dionysii.* EPIST. Lup. Ferr. add. 10,2 in nostrae arcivis ecclesiae *Autissiodorensis.* EPIST. Teg. I 47 quam *(historiae tripartitae partem)* quia in vestris *(sc. episcopi)* -is minime deesse novimus. THIOFR. flor. praef. p. 318[B] *librum* -is sanctae ecclesiae *Treverensis* consecrate. *al.* *in imag.:* GODESC. SAXO theol. 7,13 p. 196,16 quae peritissimi Latinorum ... recondita mirantur ... in thesauris -isque (arg- *cod.*) Graecorum. CARM. biblioth. 6,3,9 -um penetrans Hebraeum lampade cordis Hieronimus *(cf. Hier. praef. Vulg. Esth. p. 3,2).* AEG. ZAM. mus. 4 p. 377[a],23 in libro, cuius titulus est A-us, id est Armarium. *remissius i. q. locus ad erudiendum aptus, schola – Bildungsstätte, Schule:* CARM. pro schola Wirz. 13 summis -is epulas acquirere si vis necnon perfectę scrutari dindina sectę, Wangia. b *gazophylacium, thesaurus, sacrarium – Schatzkammer, -haus, -kapelle:* FLOD. hist. 2,19 p. 467,13 -um ecclesiae tutissimis aedificiis cum cripta ... construxit *Ebo archiepiscopus.* MIRAC. Adalh. 2,5 (MGScript. XV p. 865,41) *confessor* repositus in -o aecclesiae *Corbeiensis.* INVENT. sang. dom. (MGScript. XV p. 923,40) cum omni regio Anglorum et paterne -e thesauro. *aerarium – Kasse:* DIPL. Karoli M. 123 p. 173,9 ut ... partes *multae* in -evum ipsius monastirii *sancti Marcelli* reddat. AGNELL. lib. pont. 111 p. 350,17 sedecim milia *solidorum* in -o ecclesia *Ravennatis* deportavit. DIPL. Arnulfi 127 p. 190,7 ut duę partes *multae* in -um ipsius ecclesię *Cameracensis* admittantur. c *receptaculum reliquiarum – Reliquiar:* CHRON. Reinh. a. 1202 p. 565,29 ossa regine ... de mauseolo translata sunt et sanctorum scriniis et -is ... inserta. B *translate:* **1** *cella, cellula – Kammer, Kämmerlein:* THEOD. AMORB. Mart. 1 acumina literarum -o mentis ... recondere. GREG. IX. registr. 365 p. 279,12 ut hec in -vio memorie valeas iugiter intueri (CONST. III 115,1). CHART. Sil. B 1 p. 486,28 memorialis -i. **2** *intima – Innerstes:* EPIST. Mog. 15 p. 342,2 (a. 937/54) in prudentissimo sacri pectoris vestri *(sc. archiepiscopi)* -o. THEOD. TREV. transl. Celsi 9 secum anxius in -o mentis volvens *Egbertus archiepiscopus,* quatenus ... perpoliret ecclesiam.

II *principatus – Herrschaft (cf.* GLOSS. II 121,7 St.-S. -us furistuom; *sc. prave versum):* GODEFR. VIT. panth. 23,3 p. 210,22 qui tenet -a (gloss.: principatus), que sepe cadunt recidiva *eqs.*

archo *v.* arcuo.

***archochyrus,** -a, -um. (ἀρχι- *et* ὀχυρός, *cf. ed. p. CXVI*) *munitissimus – stark befestigt:* AETHICUS ISTER 107 *Niniven* philosophus inter alias urbes moenianam -am vocitavit.

***archomegisti** (-co-), -orum *m.* (ἀρχι-, ἄρχων *et* μέγιστος) *primi magnatum – höchste Würdenträger:* ODBERT. Frid. 7 p. 346,18 accersitis arco-is et magnatis palatii rex plebem interrogat.

archon (-con), -ontis *m.* (ἄρχων) *form.:* *acc. sg.* -onta: *l. 21.* *nom. pl.* -ontae: *l. 29.*

1 *princeps, dominus – Herrscher, Herr:* CARM. potat. 88 (MGPoet. IV p. 353; c. 900) quo ... presentem foveat *s. Iulianus* arconta Wilelmum, *Aquitaniae ducem. de Deo:* LIOS MON. 42 arcontem dominum procerum clamate patronum. *fort. add.:* ABBO SANGERM. bell. 3,64 teche Dei, ieron -onque (gloss.: princeps) palinodianque. *in imag.:* CARM. Aldh. 1,33 horum *(ventorum)* -on (-ons *cod.*) ... veniebat a cardine. **2** *plur. i. q. proceres – die Vornehmsten:* LIUTPR. antap. 3,35 Romanae dignitatis archontes, id est principes *(sc. Byzantinorum).* **3** *archiepiscopus – Erzbischof:* BENZO ad Heinr. 6 praef. p. 656,18 duo -ontae, ... videlicet tocius Lyguriae primas et Hemilie rector Ravennas. *v. et* *archantus.

archonticon (-cont-, -cot-), -i *n.* (ἀρχοντικός) *principalis species electuariorum – Hauptform der breiartigen Medikamente, Hauptlatwerge:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 381[c] electarium pliris arcoticon ...; arcoticon dicitur principale, princeps electariorum (IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 32[a],49 in p. arcoticon pulvis ... ponitur. TRACT. de aegr. cur. p. 114,37. MAURUS urin. II p. 48,21 dant eis [*hydropicis*] aliquod electuarium, ut p. arcontici, diatagogon *eqs.*). THADD. FLORENT. cons. 2,43 pillule arcoticon. *v. et* *aretica.

***archoos** (-ous, -chus) *adi. et subst.* (*cf.* *archos) *form.:* *acc. sg.:* -on: *l. 50.* -um: *l. 49.* -chum: *l. 52.* *abl. sg.* -o: *l. 48.* *nom. pl.* -chi: *l. 54.*

primus, princeps – erster, leitender: MUS. ENCHIR. 1 p. 152[b],13 primus *sonus tetrachordi,* qui gravissimus, Graece protos dicitur vel -os, secundus deuteros. 3 p. 153[b],10 primi toni melum ... sono -o 𝄞 *(sc. D)* regitur et finitur. 18 p. 170[a],31 syllabae, quae sonant tetrardum 𝄞, -um 𝄞 *eqs.* SCHOL. enchir. 1 p. 176[a],12 in 𝄞 -on devenit *pentachordum.* p. 178[a],25 aliquid canere, quod in sonum, verbi gratia 𝄞 -chum, finiat. MUS. ENCHIR. add. 1 p. 78[a],7 nota terminales sonos ... post mutationem ..., que presenti melo contingit, sonari archi 𝄞. *al.*

1. ***archos,** *acc.* -ον *m. (f.: p. 903,12) (retrograde a* μόναρχος *sim.) script.:* -cos: *l. 72.* -kos: *l. 68.* *form. acc. pl.* -cus: *p. 903,20.* *metr.* -chōs: *p. 903,4.16.* *usu attrib.: p. 903,4.13.16.* *adi.: p. 903,12.* *substituitur, ut vid., pro* archi-: *p. 903,4sqq., pro* -archa: *p. 903,13.*

I *princeps, rector, dominus – Herrscher, Gebieter, Herr (def.:* BERENG. TREV. laud. 1,16 p. 950[c] cum ... -os Graece, princeps dicatur Latine. *al. v. et p. 899,18):* A *publ. (v. et p. 903,4.10):* POETA Saxo 3,251 fortissimus -os *(sc. Karolus M.).* ABBO SANGERM. bell. 2,555 inclitus -os Claromontinsis Wilelmus. THIOFR. Willibr. I A 6 p. 464[c] precluis -os *(sc. Pippinus maior domus).* 11 p. 466[E] accersiit ... profanus -os *(Radbod dux)* ierarcham. *fort. add.:* CARM. potat. 98 (MGPoet. IV p. 353) cosmi basilissa ... arkos (gloss.: princeps), si *(i.* σοί, *sc. comiti Wilelmo)* sit katfige per eon. B *eccl.:* **1** *de Deo, Christo:* HERIG. Ursm. 1,323 -os, sed anarchos (SIGEB. GEMBL. Theod. praef. p. 464,2). CARM. Cantabr. 48,1 -os (-cos *C*) te protegat.

[*Hoßler*]

HERM. AUGIENS. hymn. 1,6b,8 ἀρχός patrum et optimas. ARNULF. delic. 78 (add. p. 383) servitio pronos celestis liberat -os. **2** *de praelatis:* **a** *de archiepiscopis:* RUOTG. Brun. epil. 49 Bruno ... -os antistes (STEPH. COL. Maurin. 5 [1] archosantistes. PASS. Agil. 2 [ASBoll. Iul. II p. 721B] pius -os a. *Agilolfus* [*syn.* archipraesul]). BENZO ad Heinr. 4,6 p. 643,2 -os pater egregie *(sc. Theodaldus Mediolanensis).* 6 praef. p. 657,29 Ambrosianus vicarius, ... Liguriae -os (*syn.* primas) et primarius. GODEFR. VIT. Frid. 1193 presul Agrippinus dux est et presul et -os. *adde (de sede archiepiscopali):* WALDO Anscar. 47,28 domus ipsa *(sc. Hammaburgensis ecclesia)* prothos pontificalis et -os. **b** *de patriarcha:* DONIZO Mathild. 1,649 pater -os *(Aquileiensis)* consecrat illum. **c** *de episcopis, abbatibus:* Ps. WALAHFR. carm. 5,50tit. πρὸς τὸν ἀρχὸν τῶν ἀγαθῶν. 5,56,21 *(de episcopo)* tu lucidus optimus -os. VITA Landel. 248 -os antistes (*sc. Autbertus episcopus; de eodem:* 257 pater ac -os, morum virtute sacerdos). *v. et* *archa.

II *intestinum rectum – Mastdarm:* PAUL. AEGIN. cur. 234tit. ad decidentes -cus (gloss.: anos [*3,59,12* ἀρχούς]).

2. archos *v.* oryx. ***archosantistes** *v.* *archos *l.* 5.

***archosis** *m.* (*orig. inc., nisi cohaeret cum arab.* kasas) *piscis quidam – ein Fisch:* ALBERT. M. animal. 1,92 pedibus et pinnis natat piscis vocatus -is (arthosis *Mich. Scot.*).

***archous** *v.* *archoos. **Archtos** *v.* Arctos.

Archturus *v.* Arcturus. **archuo** *v.* arcuo.

archus *v.* archoos, arcus. **archy** *v.* harpe.

***archybricus** (-ibr-), -i *m.* (ἀρχι- *et* ὕβρις) *homo insolentissimus – ganz frecher Mensch:* GESTA Camer. cont. II B 1 p. 211,16 Manassem ... archiepiscopum vocat -ibricum, asinum coronatum *egs.*

arciater *v.* archiater. **arciatitus** *v.* arceuthis.

***arcicancellarius, *arciclavius, arcidiaconus, *arcielectus, arciepiscopus** *sim. v.* archi-. *Heßler*

arcifer (archi-), -eri *m.* *qui arcum fert, sagittarius – Bogenträger, -schütze:* ANNAL. Ianuens. I p. 51,16 soldaderios, balistarios et archiferos.

arcifinium (arti-), -i *n.* *confinium, lapis terminalis – Grenze, Grenzstein:* ANON. geom. I 3,3 stet altimensor in metiendi eminentis artifinio (cum finio, arti confinio *var. l.*).

***arciger**, -eri *m.* *qui arcum fert, sagittarius – Bogenträger, -schütze:* LEO MARS. chron. 1,61 p. 624,10 litteras et anulum ... callidus -r clam sagittae inseruit.

arcio *v.* arceo.

arcion *(n.)* (ἄρκιον) *script.* arthion: *l.* 48. *lappa – Klette (Arctium lappa L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 374sqq.):* GLOSS. med. p. 10,23 arthion (arcion *Diosc. lat. 4,102 p. 53,22*): herba, quam quidam prosupida vocant (p. 65,13 -on).

arciotida *sim. v.* arceuthis.

arcipresbyter, arcisedens *v.* archi-.

arcister *m.* *attrib.:* *l.* 55. *sagittarius – Bogenschütze:* ALDH. ad Acirc. 71,3 quamvis venator ... garriat -r contorquens spicula ferri. *per compar.:* ALDH. epist. 5 p. 493,7 aper ... utpote belliger ... -r ... falangibus saeptus. *v. et* arques.

arcisterialis, arcisterium *v.* archi-.

1. arcitenens, -entis *m.* (arcus *et* tenere) *script.* archi-: *l.* 61. *metr.:* ALDH. ad Acirc. 130 p. 178,5 exempla coriambo congruentia ...: armipotens, -s (archi- *var. l.*).

qui arcum tenet, sagittarius – Bogenträger, -schütze: **1** *milit.:* DONIZO Mathild. 2,1324 scutatas gentes disponit et -es *(an adi.?).* **2** *astron.:* WANDALB. martyr. 755 -s gelido hinc contristat sidere caelum. mens. 331. HUCBALD. carm. 3,23 -s volucri septenam *diem* mense Decembri incursans telo ferit. EPITAPH. var. II 11,5 -s ipsam *(Machtildem)* quarto sub lumine fixam transtulit ad vitam lucis in arce sitam. HONOR. AUGUST. imag. 1,100 nonum *signum zodiaci* sagittarius est, qui et -s.

2. *arcitenens, -entis. (arx *et* tenere) *script.:* archi-: *p. 904,2sqq.* -nes: *p. 904,7.*

1 *adi.:* *de Deo i. q. in arce caelesti regnans – im Himmel herrschend:* ALDH. virg. II 1538 sator -s (archi- *var. l.*). ad Acirc. 111,19 dum pater -s (archi- *var. l.*) concessit, ... guberno (ERMOLD. Ludow. 2,339). BONIF. carm. 2,34 archi-s altor, qui sidera clara gubernas. **2** *subst. masc.:* **a** *de homine i. qui in arce regnat – Burgherr:* GODEFR. VIT. (?) Heinr. 97 *(de Rocca Arcis ut vid., cf. notam ed.)* -nes Teobuldus comes est effectus. **b** *de Deo i. qui in arce caelesti regnat – Himmelsherrscher:* BONIF. carm. 1,33 soboles ... archi-is ... restaurat saecla redemptor. ANNAL. Quedl. a. 1024 p. 89,47 summi -is dono.

1. *arco, -onis *subst.* (arcus; *cf. francog.* arçon, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 128*) *pars sellae curvata – Sattelbogen:* FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 77,25 sellam, que sit minus alta -bus suis. p. 77,29 selle -i posteriori debet esse appensa carneria. *v. et* *arceolus.

2. arco *v.* arto. **3. arco** *v.* arcuo.

arcobalista(rius) *v.* arcubalista(rius).

***arcomegistus** *v.* *archomegistus.

arconcilla, -tilla *v.* argentilla.

***arco(n)ticon** *v.* *archonticon.

***arctamentum** *v.* *artamentum.

arcticus, -a, -um. (ἀρκτικός) *script.:* art-: *l. 26. 30.* -thyc-: *l. 30.*

septentrionalis, aquilonalis – nördlich, Nord-: GERB. epist. math. I 3,3 -um (arti- *var. l.*) circulum ... metiri (*cf.* RICHER. REM. hist. 3,51). SCHOL. Adam gest. 142 populi ... -ae (aquilonaris, -alis *var. l.*) plagae. ALBERT. M. cael. 2,1,5 p. 136a,14 in polo aquilonari, qui vocatur -us (meteor. 1,3,8 p. 506b,33. animal. 22,135 versus polum arthycum).

arcto *v.* arto. ***arctolus** *v.* *arceolus. **Arcton** *v.* Arctos.

Arctophylax (-phil-, -fil-), *acc.* -aca *m.* (Ἀρκτοφύλαξ) *script.* Arto-: *l. 37.*

1 *de sidere i. q. custos arcti, Bootes – Bärenhüter, (Sternbild des) Bootes:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,211 sequens circus tenet -philaca secundus. GERB. (?) astrolab. 17 p. 136,22 Almarech, id est Arto-x. HONOR. AUGUST. imag. 1,107 sidus Bootes, id est custos plaustri, quod et -x. ALBERT. M. animal. 7,78 postquam oritur -filax (*p. 598a,18* μετ' Ἀρκτοῦρον) astrum. *al.* **2** *de homine i. q. custos vel actor ursorum – Bärenhüter, Bärentreiber (cf. Ahd. Wb. I. p. 896 s. v.* berari): GLOSS. III 144,39 St.-S. artofilax (arctofilos *C*) bêrri. 188,60 -filax berri.

Arctos (-us), -i *f.* (Ἄρκτος) *script.:* Art-: *l.* 50. Archt-: *l.* 53. Arthot-: *l.* 54. halraco: *l.* 65. *form. nom. sg.* -on: *l.* 51.56.

1 *de sidere i. q. ursa, plaustrum – Sternbild des Bären, des Wagens (cf.* GLOSS. I 19,15 St.-S. -us daz ist der uuagan in himile): WANDALB. martyr. 837 Phoebus ... gelidam ... conversus ad -on (Arton *B*). HONOR. AUGUST. imag. 1,106 versus aquilonem sunt haec signa: iuxta axem -on, scilicet plaustrum, quod sidus et Septentrio et Helicae nominatur. ARNOLD. SAXO fin. 1,2,2 p. 16,39 stella archtos occidit et turbat aerem (*cf.* p. 17,22. 17,32 arthotos). **2** *de regione i. q. plaga septentrionalis – Norden:* HRABAN. cruc. 1,12 p. 196A (vs.) anatole, -on, mesembria (*sim.* ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,32 anathole et disis, ... mesymbria et -os. SIGEB. GEMBL. Theod. 17 p. 478,25. GODESC. AQUENS. seq. 1,7a,1). THIETM. chron. 7,37 ad patrias ... -os (ad terram arctoam CHRON. Thietm.), id est septemtrionalem plagam, quae hoc nomen ab arcturis duabus, hoc est ab ursis minoribus et maioribus, sortitur. LAMB. LEOD. Matth. I 1491 tendentibus -on. **3** *de bestia i. q. species pagari – Krabbenart (cf. R. Strömberg, Griech. Fischnamen. 1943. p. 106):* ALBERT. M. animal. 5,74 animal ... halraco (*p. 549b,23* ἄρκτοι) dictum.

arctous, -a, -um. (ἀρκτῶος) *script.* arct(us): *l. 71. p. 905,1. form. gen. pl.* -oum: *p. 905, 4.*

1 *adi.:* *in septentrionali parte positus, aquilonalis – im Norden befindlich, nördlich:* PAUL. DIAC. Lang. 1,1 -o (arcto, arcturo *sim. var. l.*) sub axe (COSMAS chron. 1,1). ADAM gest. 3,68 -ae gentis. 4,32 trans -am plagam. epil. 31

[Sroder]

arctorum ... populorum. *al. v. et p. 904,60.* **2** *subst. neutr.: quod in septentrionali parte situm est – das im Norden Befindliche:* ANON. astrolab. p. 371,31 inter summos -oum ambitus.

Arcturus, -i *m. (f.* -a: *l. 15)* (Ἀρκτοῦρος) *script.:* Archt-: *l. 17.* Act-: *l. 24.* Art-: *l. 15.* Arkatoron: *l. 12.* Artacarez: *l. 10.* affrotoroz: *l. 29.*

1 *de sidere:* **a** *Bootes vel stella principalis Bootis – Bootes oder größter Stern des Bootes:* ALBERT. M. animal. 7,84 usque ad occasum stellae, quae dicitur Artacarez (*p. 599*^{b}*,11* Ἀρκτούρου) in Arabico. 8,86 aput ascensionem Arkatoron (*p. 617*^{a}*,31* Ἀρκτοῦρος). **b** *ursa, plaustrum – Bär, Wagen (cf.* GLOSS. III 607,1 St.-S. wagan): ALDH. ad Acirc. 3 p. 72,13 -us ... septiformi temonis et plaustri sidere signatur. 64$^{tit.}$ -us (-a, de Arturo *sim. var. l.*). HONOR. AUGUST. imag. 1,108 -us, scilicet plaustrum, quod et Cynosura dicitur. ARNOLD. SAXO fin. 1,2,2 p. 17,7 Archturus. p. 17,41 -us, id est septentrio. *al. v. et p. 904,61. alleg. vel per compar.:* HRABAN. univ. 9,13 p. 273^{B} in -o ..., qui per gyrum suum nocturna spatia non occasurus illustrat, ... ecclesia designatur, quae fatigationes quidem patitur nec tamen ... inclinatur *eqs. (cf. Isid. nat. 26,4). al. fort. add.:* HEINR. LETT. chron. 14,8 p. 80,26 condolebat eis tota ecclesia, que tunc erat tamquam -us (Act- *var. l.*), qui semper tunditur (arcus durus ... tenditur *Bauer in ed. a. 1959, vix recte*) et nunquam frangitur *(v. notam ed.).* **2** *de regione i. q. plaga septentrionalis – Norden:* LIUTPR. antap. 2,44 ab occasu sive ab -o. **3** *species piscis – eine Fischart:* ALBERT. M. animal. 6,83 piscium affrotoroz *(p. 569*^{b}*,3* ἀπ' ἀρκτούρου μετοπωρινοῦ, *sc. prave versum)* dictorum.

1. arctus *v.* artus. **2. arctus** *v.* arctous.

3. Arctus *v.* Arctos.

***arcualis**, -e. (arcus) **1** *arcuatim curvatus – bogenförmig gekrümmt:* **a** *natur.:* ALBERT. M. meteor. 3,4,9 p. 677^{a}, 45 propter convexum nubis apparet *iris* -is. **b** *math.:* ALBERT. M. cael. 1,1,10 p. 30^{b},10 lineam -em, quae est aliqua portio circuli (2,1,1 p. 148^{a},2). **c** *anat.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 104,32 hec forma *caudae* est -is non exterius, sed interius. ALBERT. M. animal. 1,138 supercilia ..., quando fuerint -ia (*p. 491*^{b}*,16* τὴν καμπυλότητ' ἔχουσαι). 1,276 costae. *v. et l. 46.* **2** *ad arcum pertinens – Bogen-:* MIRAC. Wigb. 7 (MGScript. VIII p. 522,28) manus meae digitos artissime constrinxit -i corda.

adv. ***arcualiter.** *arcuatim – bogenförmig:* ALBERT. M. animal. 8,156 coopertoria domorum suarum *(apium)* quasi gibosa et arcualia, non ad unam lineam aequaliter descendentia, sed in finibus retracta et in medio -r descendentia.

***arcualitas** *v.* *arcularitas.

arcuarius, -a, -um. *script.:* arca-: *l. 57sq. 60.* archa-: *l. 63.* arche-: *l. 59. 63. 65. 68.*

1 *adi.:* *arcuatim curvatus – bogenförmig gekrümmt:* THEOPH. sched. 2,1$^{ex.}$ fac partem interiorem *furni* cum muro exteriori in similitudinem fornacis -i (fornicis -ari *var. l.*). *fort. add. c. sensu formositatis:* EPIST. var. III 34 quasi -a folia cum spineo vel fraxineo sapore. **2** *subst.:* **a** *masc.:* *sagittarius – Bogenschütze:* CONST. I 331 p. 470,30 (a. 1191) auxilium militum vel arcariorum. RYCCARD. chron. a. 1217 p. 79^{a},21 balisteriorum, arcariorum et militum ... acies innumeras. ALBERT. MIL. temp. 220 p. 482,13 de ... archeriis ferro bene coopertis. 251 p. 519,36 (add.) balestarii et arcarii et fundibularii. *al. de venatoribus:* GUIC. (?) bers. 2 oportet, quod bersator ... habeat bonam memoriam rememorandi, ubi posuit archerios (archa- *var. l.*). **b** *fem. vel neutr.:* *fenestra ad sagittas arcu mittendas apta – Schießscharte:* OTTO MOR. hist. p. 85,18 multas ... archerias in eo *(castello)* composuit. LIBER duell. Christ. 1 (MGScript. XXXI p. 675, 15) in hac *turri* ... camere erant ... septuaginta et in singulis his tria archeria.

arcuata *v.* arcuo.

***arcuaticus** (arqua-), -i *m.* (*cf.* arcuatus) *icterus, aurugo – Gelbsucht:* AESCULAPIUS 35 p. 54,4 de icterico, quem aliqui -um (arquaticum *cod. Augiens. 120;* arquaticum ..., id est morbum regium GLOSS. med. p. 91,14) vocant. p. 54,8 unde ... -us (arquaticus *cod. Augiens. 120;* arquatus GLOSS. med. p. 91,19) dictus est *morbus* a colore arcus coelestis. *v. et* arcuatus *p. 907,43.*

arcuatim *adv.* *modo arcus – gekrümmt wie ein Bogen:* ODO GLANN. Maur. 31 (9) -m se virtute, qua poterat, colligens de lecto agiliter prosiliebat *Witcherius.*

arcuatio, -onis *f.* **1** *archit. i. q. fornicatio – Wölbung:* GESTA Trud. cont. II 4,7 capit. p. 334 de ... -e eius *(cancelli sanctuarii)* ... sublata. **2** *anat. i. q. curvatio – Rundung:* ALBERT. M. animal. 1,186 usque ad capitis -em posteriorem.

***arcuator** (arca-, archa-), -oris *m.* (arcus; *ital.* arcatore) *sagittarius – Bogenschütze:* OTTO MOR. hist. a. 1160 p. 110,14 cum peditibus et arcatoribus et balistariis. VINC. PRAG. annal. a. 1158 p. 669,27 arcatores et balistarii plurimas ... pretemptant sagittas. ANNAL. Ianuens. I p. 165,17 libras MCC pro ... soldatis, militibus et archatoribus prestandis. CONST. I 330,4 p. 469,18 auxilium militum et archatorum. CHRON. Basil. a. 1050 p. 291,44 archatores et diverse maneriei armatos. *saepe.* *c. contemptu quodam:* CHART. Tirol. 563 p. 44,17 (epist. papae a. 1206) unus ... eorum *(testium)* balistarius est et arcator, alius aleator et baratarius. *de venatoribus:* GUIC. (?) bers. 3 quo loco ponere debeat *bersator* archatores. 10. 14.

arcuatus *v.* arcuo.

arcubalista, -ae *subst. script.:* arcob-: *l. 36.* acrob-: *l. 35.* arbal-: *l. 33. 38. 41.* arbar-: *l. 41.* albal-: *l. 32.*

1 *fem.:* *tormentum arcu missilia iaculans – Armbrust (cf. K. Huuri, Zur Gesch. d. mittelalt. Geschützwesens. 1941. p. 43sqq. 110. 207sqq.):* MIRAC. Mart. Vert. 5 (MGMer. III p. 571,1) genus arboris aptum spiculis et -is (-isticis 1^{b}). GUIC. (?) bers. 3 quod cognoscat *bersator* bene albalistam. 11 non ... debent arbalistas in strata tendere. *meton. i. q. missile tormento iactum – Armbrustbolzen:* RICHER. REM. hist. 2,92 ab urbanis nimium acrobalistis impetebantur *Belgae.* 3,104 missae ... sagittae et arcobalistae cum aliis missilibus. GALB. Karol. 61$^{med.}$ tapeta ... suspenderant, ne funda et arbalistis ... percuterentur intrinsecus. **2** *masc.:* *qui tormento arcu instructo missilia iacit – Armbrustschütze:* TRIUMPH. Lamb. 1 (MGScript. XX p. 499,18) nisi ... iaculum intentet ... cautus arbalista (arbarista *var. l.*). 17 (ibid. p. 509 20).

arcubalistarius, -i *m. script.:* arco-: *l. 47.* alabastrar-: *l. 48.*

qui tormento arcu instructo missilia iacit, sagittarius – Armbrustschütze: CONST. I 141 (a. 1152) in Italicam expeditionem ducet ... quinquaginta arcobalistarios. CHRON. reg. cont. I a. 1197 p. 161,15 (epist.) arma alabastrariorum et sagittariorum.

1. arcula, -ae *f.* *(parva) cista, (parvum) scrinium – (kleiner) Kasten, (kleiner) Schrein:* **1** *proprie de receptaculo:* **a** *pecuniae:* CHART. eccl. Erf. 118 (a. 1157/94) pauperum Christi ... oblationes misse in -am ad sanctam crucem in medio ecclesię locatam. **b** *ossium, reliquiarum:* TRANSL. Callisti 2 (MGScript. XV p. 419,33) presbiter ... -am de feretro elevans sustulit. INVENT. Matth. 18 -am, qua apostoli sacra ossa asservantur. *sarcophagus – Sarg:* STEPH. COL. Maurin. 6 (2) lignea ferro evincta ... -a. **c** *tabellarum in rhythmimachia:* FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,6 -ae intrinsecus adeo capabilis, ut tabellulas numeris inscriptas includere possit. **2** *in imag.:* MILO carm. 3,4,2,731 secretum cum forte aliquod tenet -a cordis (GERB. [?] astrolab. 1). EBERH. ALEM. labor. 134 quidquid thesaurizatis, -a nostra *(sc. philosophiae)* tenet.

2. ***arcula** *v.* *artula.

***?arcularitas**, -atis *f.* *curvitas – Krümmung, Rundung:* ARNOLD. SAXO fin. 2,1 p. 52,48 cum fuerint supercilia ut -s ([*an* arcualitas *leg.?*]. *Arist. p. 491*^{b}*,16* καμπυλότητα) declinantes ad tympora. *cf. p. 905,40. 907,58.*

arculus, -i *m.* *(parvus) arcus – (kleiner) Bogen:* **1** *archit.:* THEOD. HIRS. loc. sanct. 5 p. 14,9 columnellae in circuitu constitutae et -os impositos gestantes superpositum tec-

[Sroda]

tum ... continent. 2 *mus.:* Beda (?) mus. p. 913^{D} accipe regulam ligneam ... formatam et praeparatis tribus articulis vel -is ex omni parte aeque libratis et cavatis, extende nervum super regulam. p. 914^{A} si dividas totam chordam in septem partes, pone -um et tange utrasque partes.

arcuo, -atum, -are. *script.:* archua-: *l. 19.* archa-: *l. 16.51.* arca-: *l. 42.* ?arg:- *p. 909,24.* a(r)qua-: *l. 44.47.*

1 *trans.:* a *curvare – wölben:* Chart. Anhalt. II 433 p. 312,24 (a. 1274) testudines *monasterii* tardius quam expediat -ari. *medial. i. q. curvari – sich krümmen:* Albert. M. animal. 8,102 vultur ... quando senescit, elongatur uncus rostri eius superioris et -atur (*p. 619^{a},17* γαμψούμενον). b *(telis) aggredi – beschießen:* Aethicus Ister 82 p. 64,7 -et *Alexander* funda urbium frendore concussa⟨rum⟩ ventilans orbem. 2 *intrans. i. q. sagittas mittere – (mit Bogen) schießen:* Guic. (?) bers. 14 cum archabunt *archatores* ad bestias.

adi. **arcuatus**, -a, -um. 1 *arcuatim curvatus, cameratus – bogenförmig gekrümmt, gewölbt:* a *archit.:* Catal. Floriac. (MGScript. XV p. 501,6) totam ... archuato opere eandem extruens basilicam (Leo Mars. chron. 3,26 p. 718,8 cisternam ... -o o. sub eiusdem pavimento atrii fabricavit. Gesta Trud. cont. II 4,5$^{med.}$ volam ... quatuor sustentam columpnis -o o. exstruxit). Itin. Petr. Dam. 13 p. 1043,3 ecclesia maxima et -a. Simon Sith. gest. 1,18 basilicam ... testudine -a ... consummavit. *al.* b *zool.:* Columb. epist. 5 p. 176,10 quamvis trisulcus -o vulnere scorpius insurgat (Thiofr. Willibr. I A praef. p. 459^{F}. Cod. Lauresh. 155^{c} p. 439,46 -o vulneri cauterium obponens *imperator ecclesiae*). Albert. M. animal. 25,10 serpentes surdi et -i sunt ...; -i ... vocantur, quia per modum arcus incurvantur. 26,31 habet *scorpio* aculeos duos, quibus -o ferit vulnere, quoniam non potest ferire, nisi ad dorsum in modum arcus caudam recurvet. *adde:* Hildeg. div. op. 1,1,1 in summitate ... -ae recurvationis huius dextrae alae quasi caput aquilae. 2 *flexus – gebeugt:* Aldh. epist. 3 p. 479,21 tuum discipulatum ceu cernuus -is poplitibus flexisque suffraginibus ... posco (5 p. 491,6). 3 *partibus curvis instructus – mit Bogen versehen:* Gesta Trud. cont. I 12,10$^{med.}$ duas fenestras ... cum -is columpnis. Hildeg. scivias 3,6 p. 625^{A} murum ... totum -um secundum modum cancellorum. *in nom. propr.:* Dipl. Otton. III. 385 p. 815,18 unum *mercatum* in Castello A-o (Artuato *B*). Catal. fam. pap. p. 205^{b} Bononia de Castro Arcato.

subst. 1. **arcuatus**, -i *m.* a *icterus, aurugo – Gelbsucht:* Aesculapius 16 p. 21,17 ex colore viridi vel aquato simili. *v. et* *arcuaticus *p. 905,70.* b *qui aurugine laborat – ein Gelbsüchtiger:* Antidot. Augiens. p. 43,34 qui *(antidotus)* facit ... ad arquatos.

2. **arcuata**, -ae *f. spatium, quod sagitta missa percurrit – Bogenschußweite:* Annal. Crem. a. 1234 (MGScript. XXXI p. 16,20) utraque parte ... ad pugnam preparata, ita quod duas archatas non distabant.

3. **arcuatum**, -i *n. fornix, concameratio – Gewölbe (cf.* Gloss. III 331,19 St.-S. camera absita vel -um gewelbe. IV 177,12): Conr. Mend. Attal. p. 147,6 quaedam *corpora* in -is lateraliter sunt collocata.

***arcuositas**, -atis *f. curvitas – Krümmung, Rundung:* 1 *natur.:* Albert. M. meteor. 3,4,26 p. 697^{b},1 ad -em iridis. 2 *anat.:* Albert. M. animal. 1,138 -s (*p. 491^{b},16* καμπυλότητα) *superciliorum.* 1,492 digiti parvam -em debent habere ad domesticum.

***arcuosus**, -a, -um. *script.:* acuo-: *l.64.* artuo-: *l.65.* *arcuatim curvatus – bogenförmig gekrümmt:* Oliv. hist. Dam. 40 p. 244,7 litus maris -um. Wilh. Rubruqu. itin. p. 289,1 isti *boves* ... habent cornua ... longa, -a (acuosa, artuosa *var. l.*). Albert. M. meteor. 3,4,16 p. 686^{a},17 vitri.

1. **arcus**, -us *m. script.:* arch-: *p. 909,26.50.* art- *(var. l.): p. 909,2. form.: sing.:* ?*nom.* -u: *p. 909,59. gen.* -i: Chron. Noval. 2,18. *abl.* -o: *p. 908,69. adde* Chron. Noval. 2,18. *plur.: acc.* -os: *p. 908,31sqq. abl.* -is: *p. 909,7.28.*

I *strictius i. q. instrumentum aptum ad sagittas mittendas, τόξον – Bogen (waffe):* A *proprie:* 1 *spectat ad usum hominum:* a *de instrumento bellico:* Capit. reg. Franc. 75 unusquisque cabalarius habeat scutum et lanceam et spatam et ... -um et pharetras cum sagittis. Waltharius 730 hastam, pharetram gestavit et -um. Regino chron. a. 889 p. 133,2 ex corneis -ubus. Hrotsv. Dulc. 14,2 extende -um, iace sagittam, perfode hanc maleficam. Lex fam. Worm. 28 si quis in civitate ad aliquem occidendum ... -um tetenderit et sagittam nervo imposuerit (*cf.* Chart. Babenb. 109,8 ut nullus extraneorum intret civitatem cum -u tenso *eqs.* 237,9. 24). Arnulf. Mediol. gest. 1 praef. p. 6,21 non in cathedra, sed in -u et faretra. Chart. Heinr. Leon. 89 p. 133,27 ea, quam gladio et -u nostro conquisivimus ([*cf. Vulg. gen. 48,22. al.*]. Annal. Scheftl. I a. 1229 p. 339,4). Heinr. Lett. chron. 10,12 p. 41,37 Rutheni ..., qui artem balistariam ignorant, -uum consuetudinem habentes. *saepe. de (arcu) ballista (cf. K. Huuri, Zur Gesch. d. mittelalt. Geschützwesens. 1941. p. 435q. 115. 130):* Carm. de bello Saxon. 1,112 quidam baleari -u dimissis hostes stravere sagittis (Albert. Aquens. hist. 2,33. 6,16. *al.* Theod. Hirs. loc. sanct. 17 p. 47,12). Gisleb. Mont. chron. 216 p. 303,4 machina, que manghenellus dicitur -us. Annal. Basil. a. 1275 p. 198,29 balistam, cuius -us de cornu nobili longitudo xiii pedes habebat. b *de instrumento venatorio:* Walahfr. imag. Tetr. 250 timent vestros ... -us ursus, aper. Dipl. Heinr. III. 209 p. 278,25 apros ... venari, -u sagittaque figire (213 p. 284,26. Chart. Brixin. 24). Chart. episc. Wirz. I 112 p. 95,1 ius ... habeat ... venandi in foresto illo -u tantum et balista, quod in teutonico dicitur birsen. *al. instrumentum, quod casu tactum sagittas mittit – Falle (cf. M. Bambeck, Lat.-roman. Wortstudien. 1959. p. 3):* Leg. Burgund. const. I 46,1 p. 76,12 quicumque ... occidendorum luporum studio -us (-os *var. l.*) posuerint *eqs.* 46,4 p. 77,7 is, qui -us (-os B^{6}, -um B^{7}) tetenderit. *al.* Leg. Wisig. 8,4,23 si quis ... laqueos vel -os (-us *var. l.*) protenderit. c *de instrumento ad spatium metiendum usurpato:* Anon. geom. 3,26 p. 334,20 si cuiuslibet rei altitudinem investigare volueris ..., sume -um cum sagitta et filo *eqs. remissius:* Rahew. gest. 3,43 p. 216,24 quantum -us iacere potest (*cf.* Frid. II. Imp. art. ven. 3,23 p. 50,1). 2 *spectat ad usum deorum, Amoris:* Epist. Worm. I 30 p. 54,10 (vs.) sic fidus parcum spernis Cillenius -um *(v. notam ed.).* Carm. Bur. B 59,4,3 -um Cupidineum (*cf.* 105,6,4 Cupidinis -us. 117,5,4sq.). B *alleg.:* Hraban. univ. 20,9 p. 541^{c} -us est iuxta mysticum sensum evangelicus sermo ..., -us haereticorum dogma ...; -um ... scripturam novi et veteris testamenti ... accipimus *eqs.* Anon. tab. p. 196,9 -us in pedibus aquilarum potentiam et fortitudinem illarum indicant. Alex. Min. apoc. 6 p. 91,13 per -um designatur potestas procul nocendi per insidias ..., et iterum per -um notantur insidiae *eqs.* C *in imag. vel per compar.:* Ekkeh. IV. bened. I 16,54 effugiat populus iaculamina prepetis -us (gloss.: Satane). cas. 70 licentias interdum, quae etiam irregulares essent, tanquam novitiis dare, -um tendere et laxare. Gerhoh. aedif. 40 (110) p. 180,35 induciarum expectatione quasi -us trahitur, ut sagitta excommunicationis ... fortius mittatur. Annal. Ianuens. III p. 83,28 Saonenses ... conversi sunt in -um perversum (pravum *Vulg. psalm. 77,57; cf.* Emo chron. p. 469,40).

II *latius i. q. res in formam partis circuli curvata, curvatura – Bogen (interdum de rotunditate perfecta, e. g. p. 910, 17.25):* A *archit. i. q. fornix, concameratio – (Schwib-) Bogen, Wölbung (cf.* Gloss. III 180,37 St.-S. -us vel fornix suibogo. 313,35 camera, absida vel -us i. gewelbe. IV 143,52 fornix, swibogo, -us triumphalis): 1 *intra aedificia:* Paul. Diac. Mett. p. 268,12 altare ... atque cancellos, presbiterium -usque per girum. Epist. pont. Rom. sel. I 2 p. 50,14 -um ibidem *(in basilica beati Pauli)* maiorem faciens *Leo papa (item de fornicibus sanctuarium terminantibus:* Gesta Font. 15 p. 45,4 subtus -um introitus absidae. Agnell. lib. pont. 36 in -o [-u 2] maioris tribunae. Chron. Mont. Ser. a. 1174 eam partem monasterii, que est ab -u crucis. *al.; de re cf. H. Otte, Handb. d. kirchl. Kunstarchäologie. I. p. 50).* Einh. Karol. 31 p. 35,23 -us ... supra tumulum deauratus

[Sroder]

cum imagine et titulo exstructus. 32 p. 37,8 in margine coronae, quae inter superiores et inferiores -us (artus A^1) interiorem aedis partem ambiebat. WALAHFR. Wett. 530 hoc opus ... nituit ... -ubus (gloss. O: suuibogon) effulgens. PURCH. Witig. praef. p. 263,11 in variis diversi operis -uum columnarumque celaturis. DIPL. Otton. III. 278 p. 700,16 ecclesias... cum...-is, columnis et oratorio Salvatoris. HARIULF. chron. 3,3 p. 87,29 trabes ... sustentantes -us XVII ..., inter quos stant imagines bestiarum, avium *eqs.* RUD. TRUD. gest. 1,11 inter maiorem turrim et -um grandem antepositum. THEOD. HIRS. loc. sanct. 17 p. 47,7 stabula equorum ... fornicibus erecta, -ubus et testudinibus multipliciter variata. CATAL. episc. Frising. (MGScript. XXIV p. 317,31) ut potior nemo sedet -u sub duodeno pastor Dracolfus. *saepe. per compar.:* GISLEB. ELN. inc. 4,215sq. cum flectant artus in tormentis velut -us -ubus oblique, quibus est crux unica cuique. **2** *sub aedificiis, in cryptis:* ALCUIN. carm. 88,4,6 latior ut fieret cripta ..., supponens tectis firmatos ter quater -us. FORMA mon. Sangall. p. 9[b] involutio -uum *(cf. notam ed.).* CAND. FULD. Eigil. I 17 -ubus ... in eandem *(columnam)* compaginatis (*cf.* II 15,11). EREMB. Bertin. (MGScript. XV p. 524,1) ecclesiola in honore beati ... Iohannis super -us erecta. **3** *in muris:* VISIO Baront. 19 remansi ante ipsius ecclesiae sancti Petri -um (arquatus 3^a, ianuas arguatas 3^d; *v. app. crit.*). VITA Boniti 16 (MGMer. VI p. 128,11) crebris ... -uum (archuum *2*) macheriae foraminibus manent. VITA Filib. 8 (MGMer. V p. 590,2) operosa saxis claustra comitur -is (-ubus *var. l.*). GERH. AUGUST. Udalr. I 14 p. 403,45 perrupto muro ecclesiae -um muratum desuper *(sc. super sepulchrum)* curvare praecepit. PURCH. Witig. 413 quem *(hortum ante ecclesiam)* cingens muris ac -ubus undique curvis. GESTA Trud. cont. I 12,10 capitulum ... ordinavit *abbas* tribus parietibus, iuxta quartum templi habens -um ad introeundum. *al.* **4** *in porticibus:* FORMA mon. Sangall. p. 13[a] porticus -ubus lucida *(cf. notam ed.).* CHRON. Noval. app. 13 fuerat ... civitas ... et -us in circuitu per totum deambulatorios cum propugnaculis desuper atque antemuralibus (LEO MARS. chron. 2,89 d. -us cum columnellis. 3,33 p. 724,43). CHART. Bern. II 281 p. 310,11 cuilibet burgensi -us lapideos ante domum suam facere licet et desuper edificare. *meton. i. q. porticus – Säulengang:* ANGILB. inst. 11 p. 302,3 per -us ... occidentales revertantur (p. 303,3). **5** *in ponte:* DIPL. Heinr. IV. 312 pontem ... cum -ubus. **6** *sub fornace:* FORMA mon. Sangall. p. 12[a] fornix (-ax *cod.*) super -us *(cf. notam ed.).* **7** *de monumentis undique patentibus:* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 50 ante triumphalem patrię ... -um (LAND. MEDIOL. hist. I 2,24 p. 61,25. ANNAL. Rom. p. 478,13). DIPL. Otton. III. 436 -um sancti Georgii. CHRON. Noval. 2,18 precępit *patricius* ex candidissimis marmoribus ... elevari archum in Sigusina civitate *eqs.* ANNAL. Ianuens. I p. 49,20 iuxta -um Romanum imperator tentoria posuit (RAHEW. gest. 3,43 p. 216, 31 unde et -us Romanus appellata est *turris* sive ab antiquo aliquo Romanorum imperatore ... in fornicem triumphalem erecta sive *eqs.* GESTA Frid. imp. A p. 31,14 vocabatur *turris* -us Romanus, quoniam quattuor -us inferius habebat. *al.*). CHART. Rhen. med. I 411 p. 471,27 ante -um iuxta viam publicam. *al. fort. add.:* DIPL. Otton. II. 254[b] p. 291,40 at locum, qui dicitur -u de Gizzuli (DIPL. Conr. II. 270 p. 374,3 ad -um Gizuli). *alleg.:* HILDEG. scivias 3,3 p. 598[c] in -u, id est in excellentia saecularis potestatis. **B** *natur. i. q. iris – Regenbogen* (*cf.* GLOSS. V 45,10 St.-S. -us celestis regenboge dictus): **1** *strictius:* HONOR. AUGUST. imag. 1,58 -us in aere quadricolor ex sole et nubibus formatur, dum radius solis cavae nubi immissus repulsa acie in solem refringitur. ALBERT. M. meteor. 3,4,6 p. 672[a],30 dicitur ... iris aliquando -us varius propter diversitatem colorum eius. 3,4,7 p. 673[a],9 iris -us est rotundus (*p. 372[b],22* τῆς δ'ἴριδος ... κύκλος) vel fere rotundus, non excedens semicirculum. 3,4,22 p. 691[b],16 -us ... daemonis *(cf. p. 910,2)*, qui videtur ex luna, non est in coloribus similis iridi, qui fit ex sole. *saepe. alleg.:* HRABAN. univ. 9,20 p. 278[A] -us ... coelestis est signum testamenti *eqs.* ALBERT. M. meteor. 3,4,6 p. 672[b],1sq. Hesiodistae theologi ... vocabant *iridem* -um daemonis, quod est intelligentiae et sapientiae et dicebant -um esse signum clementiae Dei. **2** *latius de prodigiis:* ANNAL. Chesn. a. 768 (MG Script. I p. 33[b]) -us coeli in nubibus apparuit per noctem. ANNAL. Xant. a. 841 circuli tres ... similes visioni -us. THEOD. PALID. annal. a. 1179 p. 95,16 apparuit splendor ..., a quo usque ad solem -us incurvatus *eqs. al.* **C** *math. vel astron. i. q. pars circuli – Kreisbogen:* **1** *in univ.:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 18,10 lineam -us semicirculi. ALBERT. M. cael. 1,1,10 p. 29[b],27 concavum ... est in interiori -us et convexum in exteriori. p. 30[a],30 signato -u (*p. 271[a],7* περιφεροῦς) inter A et B litteras et subtensa sibi chorda, quae est linea secundum A et B. p. 30[b],22 infiniti possunt -us (*p. 271[a],9* περιφερεῖς) describi inter quaelibet duo puncta. *ibid. al.* **2** *de certis lineis curvis:* **a** *de circulis meridianis:* ALBERT. M. meteor. 1,3,1 p. 499[b],5 dicitur ... -us meridiei -us ille, qui a polo septentrionali incipit *eqs.* veget. 2,71 -us meridionales (pol. 7,5[a] p. 663[b],10). **b** *de cursibus planetarum, signorum:* ALBERT. M. animal. 5,46 circa quantitatem spatii et -us, super quem coniunctio fit minor Iovis et Saturni de novo signo in novum signum (*cf.* 5,53). veget. 2,69 quae *(signa)* ... se intersecant in -ubus (2,75). **c** *de rotunditate lunae:* ALBERT. M. cael. 2,3,8 p. 188[b],36 versus inferiorem -um lunae. **d** *de lineis trigoni:* ALBERT. M. veget. 2,70 cum figura trigoni sit duorum generum, rectilinea et ex -ubus composita. *transfertur ad formas plantarum:* ALBERT. M. veget. 2,72 figuratur trigonus ex -ubus tribus, qui ... lumine suo talem plantis imprimit figuram. *v. et l. 46.* **e** *de lineis curvis astrolabiorum, horologiorum:* GERB. (?) astrolab. 11 quantus est -us a priori loco usque ad secundum locum Almeri, ipse est orbis, quem quaeris. HERM. AUGIENS. util. astrolab. 2,1 p. 405[c] eius *(quartae partis circuli in instrumento horologico)* ... -um, id est curvam lineam, in tria partior. **f** *de partibus abaci in curvaturas exeuntibus (cf. M. Cantor, Vorl. über die Gesch. der Math. I. 1880. p. 770):* Ps. ODO CLUN. abac. p. 296[a],33 ars dispositione -uum distincta ab uno surgens usque ad infinita per denarium numerum accrescit (p. 296[b],4sq.). MATHEM. var. Bubnov p. 292,5sq. sit tale dividendum, quod supervadat -us divisorum; dehinc dissipetur X a maximo dividendorum in inferiorem -um *eqs. al.* **D** *bot. i. q. pars curva plantarum – bogenförmiger Pflanzenteil:* FROUM. carm. 11,31 salicti foeturam pecudis securi pellimus -us *(i. in -us ed.).* ALBERT. M. veget. 2,104 folia perfectarum plantarum ... figuram habent, quae componitur ex duabus aequalibus proportionibus duorum -uum. 2,105 ex extremitate -us folii *eqs. ibid. al.* **E** *anat. i. q. pars curva corporis – bogenartiger Körperteil:* GISLEB. ELN. inc. 3,113 genuum ... -us. CARM. Bur. B 67,3[b],6 -us supercilia discriminant gemelli. ALBERT. M. animal. 1,276 directo -u ... porrigitur *costa.* 1,311 ad fornices sive -us mandibulae. *ibid. al.* **F** *mus. i. q. instrumentum, quo imposito chordae sonant – Bogen eines Saiteninstruments:* HIER. MOR. mus. 28 p. 289,3 viella, cum -u tangitur. p. 289,9 si quis ... tangat cum -u primam chordam. **G** *techn.:* **1** *pars curva (vasorum, coronae sim.) – bogenförmiger Teil (an Gefäßen, Kronen u. ä.):* THEOPH. sched. 3,59[med.] in ipsa rotunditate vasis fiant quatuor -us in supremo modice producti. 3,60 p. 255,19 pertrahe in singulis frontibus *(turibuli)* singulos -us et ... sub singulis -ubus ... singulas valvas. *al.* HONOR. AUGUST. gemm. 1,224 -us super coronam curvatur. ARNULF. SAG. invect. 3 p. 94,27 inferior ... pars *amphorae* cancellatis -ubus undique perforata. **2** *arco – Sattelbogen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 221,16 accipiens -um selle anteriorem cum manu sua. **3** *folium pergamenae, plicatura – Pergamentbogen (cf. P. Lehmann, ZentralblBibl. 53. 1936. p. 346):* NOTA marg. cod. Monac. 6295 f. 154[v] (s. XI.) deest -us. CONR. MUR. (?) carm. (AnzDtVorz. N.F. 19. 1872. p. 314) libris aptatur *pellis vituli:* primo quadratur in -us, -us iunguntur in statione pari. **4** *instrumentum fabricatum ad praeparandum cottum – Vorrichtung zum Spinnen von Baumwolle:* RYCCARD. chron. a. 1232 p. 183,20 (decret.) de -u coctonis idem *servabatur (cf.*

[Sroder]

notam ed.). **5** *curvatura rotae – Felge:* ALBERT. M. eth. 8,1,1 p. 516^{b},42 volubilem et rotundam esse *fortunam* asserunt et in quolibet -u pressam et prementem. **H** *geogr. i. q. flexus fluminis – Flußwindung:* CHART. Rhen. med. I 378 p. 436,18 (a. 1084) ad -um Olivie ultra aquam iuxta viam duo morgani.

2. *arcus *v.* *archos. **arcutus** *v.* arguo.

ardalio, -onis *m.* (ἀρδαλος *accedente vi vocis q. e.* ardere, *cf. l. 13*) **1** *ganeo – Schlemmer* (*cf.* GLOSS. I 38,1 St.-S. -o farslintanti. III 350,2 -o lekkere): NIVARD. Ysengr. 4,481 -o demens, . . . te . . . exocula. **2** *qui cibum assat – einer der brät:* GLOSS. III 428,51 St.-S. -o pratere. **3** *fumarium – Rauchfang, Schlot:* GLOSS. III 224,55 St.-S. -o slât. *v. et* *ardaria, *ardorium.

***ardalius,** -a, -um. (*cf.* ardalio) *vorax – gefräßig:* EUGEN. VULG. syll. 30,9 relliquias musca roserat -a *(v. notam ed. p. 409sq.).*

***ardaria** *subst.* (*cf.* ardere) *fumarium – Rauchfang, Schlot:* GLOSS. III 210,46 St.-S. -a stat *(i.* slat *ed. in nota).* *v. et* ardalio, *ardorium.

***ardastus** *v.* *adrastus.

ardea, -ae *f. script.* -dua: *l. 27; cf. l. 24. adde* GLOSS. I 343,10 St.-S. *etym.:* ALBERT. M. animal. 23,20 quia alte volat, dicta -a, quasi ardua *(ex Isid. orig. 12,7,21);* . . . alii autem dicunt -am dictam ab ardendo, quia stercus eius adurit hoc, quod contingit *eqs.*

erodius – Reiher (*cf.* GLOSS. III 22,17 St.-S. -a [-dua *N*] haigir. IV 219,8 alcedo vel -a vel tantalus heigro): **1** *gener.:* EUGEN. VULG. syll. 31^{A},5,2 rauce sonat . . . -a. EGBERT. fec. rat. 1,484 -a nomen avis, nomen de ventre cacatrix (*cf.* 1,1522). BERNH. PROV. comm. 6,2 p. 291,6 adeps -e . . . vel . . . ova vel caro comesta . . . in passionibus membrorum spiritualium multum conferunt (*cf.* THEOD. CERV. chirurg. 4,5 p. 181^{H} cum axungia anseris vel -ae). ORIGO Suev. 9 (ed. Hirsch, Sachsengesch. d. Widuk. p. 159) mittens Witto accipitrem ad irretiendam -am. CARM. Bur. B 133,4 -a (gloss. B: raeiger) vel turtur. IOCALIS 250 -a sublime volitans. ALBERT. M. animal. 2,107 quae *(aves)* habent longum collum sicut grus et -a. 8,23 genera . . . -arum sive ardyolarum, quas Graeci aradyon (*p. 609^{b},21* ἐρωδιῶν) vocant, sunt tria, et primum quidem genus quidam Graecorum vocant kalohoz (*p. 609^{b},22* πέλλος), alii autem suasper; secundum autem quidam vocant lantoz (*p. 609^{b},22* λευκός), alii autem leugon; tertium vero quidam vocant astariez (*p. 609^{b},22* ἀστερίας) et alii iapeleon. 8,24 aput nos autem genera -arum sunt quidem tria, quorum duo sunt cinerei coloris, magnum videlicet et parvum, et tertium est album sicut nix. 8,71 quaedam illarum *(avium)* . . . venantur in aquis non natando, sed peditando sicut -a. *ibid. al. alleg.:* HRABAN. univ. 8,6 p. 246^{A} -a . . . potest significare animas electorum. *per compar.:* NIVARD. Ysengr. 5,885 vocis ut -a clarę . . . sonat *abbas (quasi alter lupus).* VITA Mariani 1 ne videamur aborigines sicut vultur et -a, quorum ortus et exitus soli Deo cognitus est. **2** *spec. (cf. H. Suolahti, Die dt. Vogelnamen. 1909. p. 377sqq.):* **a** *erodius cinereus – grauer Reiher, Fischreiher (Ardea cinerea L.): v. l. 41.46.* **b** *erodius albus – Silberreiher (Herodias alba L.): v. l. 43.47.* **c** *erodius stellatus – Rohrdommel (Ardea stellaris L.): v. l. 44.* **d** *cochlearium – Löffler (Platalea leucorodia L.):* ALBERT. M. animal. 23,21 -arum aput nos tria inveniuntur genera . . ., tertium habet longius collum et rostrum ante rotundum sicut circulus super circulum, et ideo coclearium vocatur et est totum album.

***ardenia** *v.* *ardevia.

***ardennana** *subst. vel adi. (orig. inc.) species lapidis – eine Steinart:* MAPPAE CLAVIC. 258 viridi vitro, cupro mixto, superfundas contusam petram -am.

ardeo, arsi, arsum, -ere. *depon.: p. 912,22sqq.*

I *intrans. i. q. flagrare – brennen:* **A** *proprie:* **1** *flammis correptum esse, (ex)uri – in Flammen stehen, (ver)brennen:* **a** *subi. anim.:* **α** *gener.:* LEX Sal. Merov. 16,1 si quis casa . . . incenderit . . ., et si aliquis intus -serit. ALDH. ad Acirc. 26,4 nec crepitante foco . . . -o *(sc. salamandra).* BONIF. epist. 73 p. 150,27 laudabilis mulier . . . esse iudicatur, quia . . . in uno strue pariter -at cum viro suo. HROTSV. Gong. 407 inter frigoreas -ens comperit *coniunx lasciva* undas, quid posset . . . dextera . . . Dei. *al.* **β** *eccl.:* AGIUS epic. Hath. 561 -surumne putatis eum, cuius pia facta . . . stant sine fine? CARM. imag. 3^{a},3,1 spiritus hos *(apostolos)* edocens linguis hic -et et igne *(cf. Vulg. act. 2,3).* EKKEH. IV. pict. Mog. 864 -et et -bit satanas semperque dolebit. GODESC. BENED. Anast. 15 mulier . . . clamare cepit demoniaco more se -ere. VITA Norb. I 10 p. 681,10 clamabat *daemon:* en -o, en -o, en morior. **b** *subi. res:* **α** *gener.:* COMPOS. Luc. P 31 si plus -serit ignis (HRABAN. carm. 39,89,4 i. sulphureus). LEX Alam. 2,2 si . . . illa carta . . . -serit. 76,1 omnia, quid ibidem -sit (-sa fuerit, -serit, -serunt *var. l.*), . . . restituat (*cf.* LEX Baiuv. 1,6 p. 274,7 quicquid in illo incendio -serit). EBERW. Symeon. 5 ubi s. Moyses -entem vidit non -ere rubum *(cf. Vulg. exod. 3,2).* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301,18 incendiis -ere et fumare regionem depopulatam. THEOD. PALID. annal. a. 1129 in occidentis partibus viris . . . capilli circa capita . . . -ere ceperunt. ALBERT. STAD. annal. p. 347,38 terra circa Bremam -sit graviter in aestate fervida fere per mensem. *saepe. usu depon.:* CHART. Ital. Ficker 6 p. 8,23 (a. 806) quando . . . domus sancti Zenonis -sa est (*cf.* p. 8,32 per praeceptum . . ., quod -sum est). WIDUK. gest. 3,39 Rainesburg pene omnis proxima nocte -sa (concremata *B^{1}. C*). *v. et l. 14.* **β** *eccl.:* WALAHFR. Gall. 1,34 duo cerei *in loco sepulturae* . . . non deficiendo -bant et -endo non deficiebant. TRAD. Scheftl. 211 delegavit mansum . . . ea conditione, ut semper . . . in ipso monasterio -at lumen die ac nocte (*cf.* CHART. Carniol. II 56 quod . . . duo luminaria coram altari . . . -ant et luceant. CHART. Brixin. 81 p. 89,31 ad lumen perpetuo ibidem . . . -endum). *al.* **γ** *medic. i. q. gangraenâ laborare – an kaltem Brand leiden:* CONSTANT. METT. Adalb. 14 p. 662,51 qua *(clade)* manibus pedibusque -entes miserabili poena . . . confluebant. GESTA Vird. cont. I 2 p. 46,8 coepit -ere pes. **2** *candere, fervere – glühen, heiß sein:* COMPOS. Luc. R 20 ostria . . . decoques in fornace, donec -at et fiat pulvis. METELL. Quir. 3^{a},8 -ent axe rotae verbere concitae. *conflari – schmelzen:* COMPOS. Luc. I 30 debeat *aurum* -ere in ipsa fornace. MAPPAE CLAVIC. 58 argentum confla et, cum -serit, adice sulfur. **3** *fulgere, lucere – funkeln, leuchten:* WANDALB. mens. 305 -et . . . Scorpius. HROTSV. prim. 195 sub noctis claras tenebris -ere lucernas . . . videre subulci. ANNAL. Iac. Leod. a. 1144 (MGScript. XVI p. 640,51) cometes -et. **B** *translate vel in imag. i. q. (animo) incendi, exardescere – entbrennen, brennen (auf), erglühen:* **1** *gener.:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,16 ille, qui prius zelo rigoris -bat. AMALAR. interpr. 8 in dilectione. *ibid.:* in dilectionem proximorum. off. 2,1,12 in Marte. WALAHFR. carm. 8,7 amor -et . . . animis. 20,30 -ere videt casto in amore animos. 21,15,3 commotum scelus -et in . . . pectoribus. WALTHARIUS 864 sitis . . . habendi. RIMB. Anscar. 13 p. 35,20 ferventissimo . . . desiderio. WIDUK. gest. 1,34 p. 47,25 quo eius *(Dei)* amore -as et ardore ipsius amoris . . . eius patrocinium merearis. 2,15 p. 79,18 cupiditate. BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 718,32 Dei amore totis ossibus -sit. HILDEG. epist. II 5 p. 337,33 in impudicitia. *al. c. (acc. c.) inf.:* WALTHARIUS 1368 -bat . . . infligere vulnus. HROTSV. Gall. I 13,7 me ipsum . . . sancto viro . . . sodalem -o associatum iri. THANGM. Bernw. 34 Italiam . . . adire. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *irasci – zürnen:* ALCUIN. epist. 248 p. 401,13 episcopus multum -et super nos. **b** *furere – rasen:* WALTHARIUS 854 infelix . . . -sit . . . venis laudem captare cupiscens. **c** *afflatum esse – begeistert sein:* CAND. FULD. Eigil. II 14,101 gaudent . . . simul -entque tuendo.

II *trans. (cf. D. Norberg, Synt. Forsch. 1943. p. 183sq.; v. et supra l. 22sqq.):* **A** *proprie i. q. comburere – verbrennen:* **1** *obi. homines:* AUDRAD. carm. 3,232 septem germanos -sit *praesul. refl.:* LAND. MEDIOL. hist. II 17 p. 28,4 -e te cum Dei maledictione. **2** *obi. res:* LEX Sal. Merov. 76 (rec. B) quicumque domum alienam -serit.

[Sroder]

COMPOS. Luc. U 29 donec -etur ipsud argentum bibum. BONIF. paen. p. 435,16 si grana -serit. MILO carm. 3,4,1,52 Domini templum ... ignibus -sit *Nabugodonosor* (3,4,1,203. *cf.* 3,4,1,59 urbem). GESTA Camer. cont. II F 295,3 villas. HERACLIUS II 7 p. 57,17 accipe limaturam cupri et -e eam, quousque pulvis sit. *al. absol.:* CHART. Lux. II 156 p. 174,9 (a. 1223) aisantias ... edificandi et -endi ... in nemoribus nostris concessimus eis. **B** *translate i. q. (vehementer) cupere, amare – (heftig) begehren, lieben:* LIUTPR. antap. 4,3 Albericus ... Romam, ... quam nimis -bat, non tradidit. 4,14 tres *concubinas* ... turpissimo amore -bat. HROTSV. Gong. 356 clericus audax -bat propriam plus licito dominam. FROUM. carm. 10,40 servorum, qui vos *(sc. Deum)* famulamine dulciter -ent. BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 724,13 qui ... monachicum habitum, heremum et martyrium toto desiderio -bat. MARC. VALER. buc. 2,4 qua *(flamma)* ... superbus *Iarbos* Eufilen -bat *(cf. Verg. ecl. 2,1). al.*

adi. **1. ardens,** -entis. **I** *proprie:* **A** *flagrans, flammis correptus – brennend, in Flammen stehend:* **1** *gener.:* HROTSV. Sap. 5,11 -bus rogis. THIETM. chron. 4,68 in hanc -em ... foveam. HILDEG. caus. 2 p. 136,28 ignis -ium montium. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,36 faculae. *al.* **2** *eccl.:* CAND. FULD. Eigil. II 25,13 fortis et -s ultimus ille dies. HRABAN. carm. 9,41 Tartarus. REGINO syn. caus. 2,413 debent ... sacerdotes ... lucernas -es ... tenere, quas in conclusione anathematis vel excommunicationis proiicere debent in terram *(cf.* BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 308,21 candelis -bus ab apostolico ... in anathematis ... complementum canonice in terram missis et extinctis. BERNOLD. CONST. chron. a. 1085 p. 443,15. *al.; de re cf. E. Wohlhaupter, Die Kerze im Recht. 1940. p. 113sqq.). al. per compar.:* THIETM. chron. 7,56 lampas -s *(cf. Vulg. Ioh. 5,35),* Woitegus. **B** *fervidus, aestuans – glühend, heiß:* **1** *gener.:* COMPOS. Luc. B 27 metallus -s sintillas dimittit. ALDH. virg. II 1206 -em ... lumine solem. 2781 Quintilis. WALAHFR. hort. 140 -i sartagine (gloss. L: in gluentero fannum). HERACLIUS II 53 super tegulas -es. *al.* **2** *medic.:* HILDEG. phys. 1,173 qui -es febres habet, id est brinnende fiber. **C** *fulgens – strahlend:* WANDALB. mens. 275 quam *(libram)* ... flammis scorpius -em iuxta Herigonem ... reliquit. HROTSV. Mar. 349 -is radios ... solis. *al.* **D** *alch.* aqua -s *i. q. aqua vitae, spiritus terebinthinae – Weingeist, destilliertes Terpentinöl (cf. Lippmann, Alchem. p. 480; Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 891):* SALERN. comp. 48 ad modum aqua *(sic?)* roseae fit -s aqua; recipe vini rubei libra una *eqs.* GEBER. clar. 2,54 de aqua -i *(v. notam ed.).* THADD. FLORENT. cons. 183,2 ad faciendum aquam vite, que alio nomine dicitur -s *eqs.* MARC. GRAEC. ign. 27. *al.*

II *translate:* **A** *acer, studiosus, vehemens – feurig, eifrig, heftig:* **1** *spirit.:* ALDH. epist. 2 -i desiderio flagrabat. virg. II 1130 -s ingenio et prudens pectore puber. PAUL. DIAC. carm. 32,6 -i ... sub corde. TRAD. Frising. 392 secundum -issimam erga divini cultus operationem ... voluntatem. WALAHFR. Wett. 649 -e cupidine stupri. Ludow. prol. quod effusior et -ior in loquendo videatur. DIPL. Karoli III. 64 ut -iores et promtiores in Dei ... parati sunt obsequio. POETA Saxo 5,94 mentes -es fecit amore tuo. VITA Mathild. II 3 p. 285,38 iter acceleravit -s. *al. c. sensu irascendi:* WALAHFR. Mamm. 11,10 dictis -s pro talibus intus. **2** *corpor.:* BEDA hist. eccl. 5,3 p. 286,19 dolor ... de brachio, ubi -ior inerat, ... ablatus est. **B** *splendidus – schimmernd:* WALAHFR. hort. 397 -i ... murice.

2. arsus, -a, -um. *coctus, combustus – gebrannt, verbrannt:* COMPOS. Luc. K 4 de sale ... -a *(cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 130sq.).* MAPPAE CLAVIC. 280 cinerem. THEOPH. sched. 3,33 argillam. COMPOS. Matr. 39,1 eruginis -e ciprio. *fort. add.:* DIPL. Otton. III. 323 p. 751,5 usque Solarium -um.

subst. **1. ardens,** -entis *m. qui morbo febriculoso laborat – ein an einer fiebrigen Erkrankung Leidender:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 403,56 videres monasterium ... -ium turbis refertum.

2. ardentia, -ium *n. pl. incendia, ignis – Brände, Feuer(sbrunst):* BARDO serm. p. 332,8 sunt ... Cherubym incendia, Seraphym -ia *(cf. Vulg. Hebr. 1,7).* ANNAL. Iac. Leod. a. 1089 (MGScript. XVI p. 639,36) pestilentia terribilis et multiplex -ium. CHRON. Camer. 3,13 plaga ... -ium.

adv. **ardenter. 1** *acriter, studiose, vehementer – feurig, eifrig, heftig:* RIMB. Anscar. 3 p. 24,11 bonis ... operibus ... -ius inherere. HROTSV. Pel. 206 -r amare. EPIST. Teg. I 32 eo -ius ... gratiam ... habere ... sitimus. THIETM. chron. 3,9 Waldo -cius insequitur hostem. CHART. Carinth. V 362 -cius queritando. *al.* **2** *clare – deutlich:* ANON. Has. 39 nisi Deus ... -r ostenderet.

ardeola (-dyo-), -ae *f. erodius – Reiher:* ALBERT. M. animal. 8,24 dicit ... Aristoteles, quod unum genus ardyolarum (*p. 609b,21* ἐρωδιῶν) est, quod kalaoz (*p. 609b,23* πέλλος) vocat. 23,20 ardea, quam quidam -am, quidam autem tantalum vocant. *v. et l. 57. p. 911,39.*

***ardeos** *subst.* (*fort. corrupt. ex* ami, ameos) *careum – Wiesenkümmel (Carum carvi L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 856sqq.):* ALPHITA I p. 284,15 ciminella, biperdium, -eos idem. *cf.* ami *p. 558,64sqq.*

ardesco, -ere. *(animo) incendi, exardescere – entbrennen, brennen (auf), erglühen:* HROTSV. Pafn. 1,21 in eius *(Dei)* amore -it. Bas. 38 infelix, spiculis perfossus amoris, quo magis -it, tanto plus corde tabescit. CARM. Bur. B 151,2,7 -unt iuniores hoc in tempore. HIST. Frid. imp. retr. p. 34,32 Mediolanenses ... super opprimendos Laudenses nimium -bant (ardebant *var. l.*). *seq. inf.:* HROTSV. Pel. 357 -ens *turba fidelis* sancti mercari corpus amandi.

adi. **ardescens,** -entis. **1** *proprie:* **a** *flagrans – brennend:* ALDH. virg. II 1758 rogus -s. **b** *fervidus – glühend:* ALDH. ad Acirc. 60,3 ignibus -s *lebes.* **2** *translate i. q. (animo) incensus – entbrannt:* POETA Saxo 3,458 -s Christi ... intus amore *martyr.*

***ardevia** (-enia, -isia) *subst. (orig. inc., ni cohaeret c.* ἀκαλήφη; *cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz III 587, 19* acdivis. *617,9* acdefis. *al.) semen urticae – Nesselsamen:* GLOSS. III 525,30 St.-S. -a nezelsam. 535,20 ardenia nezelsame. 536,11 ardisia nezelsame. 548,14[5] acantum nezzelsame, -a idem.

***ardica** (-rti-), -ae *f.* (νάρθηξ, τὴν [ν]άρθηκα) *porticus ante ecclesiam sita, paradisus – Vorhalle der Kirche, Narthex (cf. LThK.[2] VII. 1962. s. v.* narthex): AGNELL. lib. pont. 8 aedificata est iam dicta basilica iuxta -am beatae Eufemiae *(cf. Testi Rasponi ad l.).* 30 p. 294,1 introeuntes vos intra -am beati Petri apostoli. 102 sepultus est ... in -a beati Apolinaris. *al. (v. ind.).* SALIMB. chron. p. 167,5 uxor ... mortua est et sepulta ... in ecclesia sancti Vitalis in artica apud Ravennam.

ardillus *v.* arietillum.

***ardio,** -ire. *(germ.* *hardjan, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVI. p. 155sq.) corroborare, affirmare – (die Wahrheit) erhärten, beweisen (cf. Brunner, Rechtsgesch.[2] II. p. 562sq.):* LEG. Lang. p. 433a,35 falsa est ipsa carta.:: vis ei -ire? p. 575b,37 vis ei probare (-ire *var. l.*)? *cf.* *adardio.

***ardisia** *v.* *ardevia.

***ardolotum** *subst. (cf.* ardeola?) *erodius – Reiher:* ALBERT. M. animal. 8,21 vultur pugnat cum animali, quod Graece arodyeuz (*p. 609b,7* ἐρωδιός), Latine autem -um vocatur.

ardor, -oris *m. (f.: p. 915,7.15) plur: l. 65. p. 915,17. 23.25.39.*

I *proprie:* **A** *incendium, ignis – Brand, Feuer (cf.* GLOSS. IV 127,18 St.-S. flamma, -r, incendium ... lōch): **1** *gener.:* ALDH. virg. I 41 horrendos focorum -es obvia quaeque crematuros. HRABAN. carm. 37,71 *sanctos* consumpsit flammeus -r. WALAHFR. Otm. 11 ignis ... in candela solito rutilabat; cerae vero nihil per hunc -em minui videbatur. MILO carm. 3,4,1,190 Sodomiticus -r. EKKEH. IV. carm. Gall. 9,3 fit ... -r, ... regnat vis flammarum. *al.* **2** *eccl.:* HRABAN. carm. 39,90,3 *(ex Columb.)* -r flammaticus *inferni.* HILDEG. scivias 3,7 p. 649c potestas, voluntas, -r

[Sroder]

(sc. spiritus sanctus): hi tres apices in uno culmine operationis sunt. **3** *medic. i. q. gangraena – kalter Brand:* Rod. Glab. hist. 5,15 consumpsit ... quidam mortifer -r multos ..., quosdam vero truncatis menbrorum partibus reservavit. **B** *fervor, aestus – Glut, Hitze* (*cf.* Gloss. III 680,61 St.-S. -r hizze): **1** *strictius:* Aethicus Ister 23 propter -em validum (-am *var. l.*) solis (Waltharius 1345. *al.*). Walahfr. carm. 46,4,2 omnipotentem ... adorent ... frigus et -r (aestus *Vulg. Dan. 3,67*). Hrotsv. Sap. 6,1 in fornacem igneum colorem prae nimio -e exprimentem. Hildeg. scivias 2,2 p. 451[B] flamma ... in splendida claritate et insito vigore ac igneo -e consistit. *al.* **2** *latius de corpore humano:* **a** *de morbis:* Aesculapius 1 p. 1,39 quod si cum febre fuerint -r et dolor capitis. Ionas Bob. Columb. 2,4 p. 236,2 prius ... quam noxia (noxius *var. l.*) -r suppremas eum privet ab auras. Beda hist. eccl. 5,4 p. 287,29 febrium ... -bus. Antidot. Augiens. p. 60,23 stomachi. Thietm. chron. 8,29 acri -e succensi celeriter mortui sunt. Benven. Graff. ocul. p. 24[B],10 (rec. A) ascendit *sanguis* in oculis cum magno furore et -e. *al.* *meton. de tumore:* Beda hist. eccl. 4,19 p. 246,13 dum mihi nunc pro auro ... rubor tumoris -rque promineat. **b** *de siti:* Aldh. virg. II 785 sitis -em demebat gurgite fontis. Milo carm. 3,4,2,353 ut liquor -es et fauces proluat ustas. Gars. tract. 2 p. 427,8 cyphum ... plenum vino ..., unde ... pontifex -es suos ... extinguebat. **c** *de ebrietate:* Land. Mediol. hist. I 2,23 p. 60,38 Teutonici ... nimio vini -e bachantes. **C** *fulgor, splendor – Schimmer, Glanz:* Walahfr. carm. 25[B],4,2 movit -em sacra lux magorum.

II *translate vel in imag.:* **A** *gener. i. q. flagrantia, studium, cupiditas – Leidenschaft, Eifer, Begierde:* Liber diurn. 87 p. 114,2 -e christiane religionis et studio divini cultus permovemur *(item c. gen. obi.:* Thangm. Bernw. 51 p. 780,5 [chart.] animus ... -e sancti propositi desudabat. Otloh. quaest. 16 p. 80[A] -e ... solutionis, quam exquiro. *al.).* Aldh. virg. I 51 p. 307,6 crudelitatis. Liutg. Greg. 2 p. 69,12 quis -r caritatis ad oboediendum ... inflammavit iuvenis mentem? Radbert. Adalh. 33 inter venereos palatii -es. Walahfr. Mamm. 26,18 -r apostolicus fervorque propheticus. hort. 412 amoris. Sedul. Scot. carm. 2,12,5 Martius. Rimb. Anscar. 7 p. 27,8 qui multo -e circa divinam religionem ferveret. Bruno Querf. Adalb. A 12[in.] bellicus. Berth. (?) annal. a. 1077 p. 304,49 iuvenilem. *saepe.* **B** *c. colore quodam:* **1** *amor – Liebe:* Carm. libr. II 16,1,1 -e tuo perscripsi, Christe, libellum. Egbert. fec. rat. 2,281 proximus -r. Carm. Bur. B 156,5,9 Veneris ancilla si non curat, -r durat. *al.* **2** *ira – Zorn:* Walahfr. carm. 63,8,4 cedat ... omnis -r hostium. Poeta Saxo 2,263 Caroli requieverat -r.

***ardorium** *subst.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* ardere, ardor) *?fumarium – ?Rauchfang:* Chart. Meckl. 1374 p. 525,18 (a. 1275) Rapesulver *dedit* x solidos de malo -o. *v. et* ardalio, *ardaria.

arduitas, -atis *f.* **1** *proprie i. q. praeruptio – Steilheit:* Chron. Pol. 2,26 Moravia -e montium ... est obstrusa. **2** *translate:* **a** *difficultas, molestia – Schwierigkeit, Beschwerlichkeit:* Wolfher. Godeh. I praef. p. 169,14 me tantae -i comparem credere. Albert. M. bon. 178 p. 111,7 propter -em difficultatis in sustinendo. *spectat ad difficultatem intellegendi:* Albert. M. bon. 486 p. 253,90 non ... sunt timidae *cogitationes,* nisi propter -em divinorum, quae opprimunt cor cogitantis. cael. hier. 9,4 p. 270[b],2 miracula auferunt actum rationis observando ipsam sua -e et convincendo sine ratiocinatione aliqua. **b** *gravitas – Wichtigkeit:* Honor. III. registr. 228 p. 157,40 tanta est -s negotiorum instantium ..., quod ... opus esset nostra presentia corporali.

ardura, -ae *f.* (*cf.* ardere, arsura; *francog. vet.* ardure) **1** *de inferno i. q. incendium, ignis – Brand, Feuer:* Rhythm. 91,6 et tu, crudeles Iuda, permanes in -a. **2** *de morbo i. q. aestus, fervor – das Brennen, Hitze:* Antidot. Augiens. p. 61,41 implastrum ad -am stomachi.

ardurius *v.* aratorius.

arduus, -a, -um. **I** *proprie:* **A** *clivosus, abruptus, aditu difficilis – steil, schroff, schwer zugänglich:* Willib. Bonif. 5 p. 22,11 -a ac plana agrorum peragrans spatia. Hugeb. Wynneb. 4 p. 109,15 per -a Alpium alta. Thietm. chron. 6,10 -am irrupere viam. *al.* *de inaccessibilitate oppidi:* Lamb. Leod. Matth. I 531 qua densis longe patet -a silvis Belgis *(i. Treverorum urbs)* contermina montibus. *in imag.:* Willib. Bonif. 3 p. 11,25 -am caelestis intelligentiae semitam. Arbeo Emm. 20 in -am huius evi callem. **B** *altus, excelsus – hoch, emporragend:* Walahfr. hort. 125 tecta cavarum -a porticuum. Thietm. chron. 8,21 -as munitiones ad capiendas ... feras. Carm. Bur. B 92,51,3 cervix *equi.* Chart. Eberb. 275 edificia. *al.* *in nomine loci:* Lamb. Leod. Matth. I 702 silva ... -a *('Ardennen').* **C** *in alto positus – in der Höhe befindlich:* Carm. Aldh. 4,18 astra Olimpi ... -i. Walth. Spir. Christoph. II 5,196 sidera.

II *translate:* **A** *difficilis, operosus, molestus – schwierig, mühsam, beschwerlich:* **1** *gener.:* Willib. Bonif. praef. p. 1,11 -um ... opus inchoavi (Hraban. epist. 10 p. 396,15. *al.*). Agius vita Hath. 6 alia ..., quae ceteris -a, ipsi ... facilia videbantur. Poeta Saxo 5,549 -a phylosophis etiam res hęc foret (Archipoeta 10,7,1 res est -issima vincere naturam. Albert. M. bon. 162 p. 103,63 quaeritur differentia inter res -as et difficiles *eqs. al.*). Dipl. Otton. I. 210 p. 290,6 -am vitam duxisse. Hrotsv. lib. I prol. 1,8 p. 2,36 quamvis ... metrica modulatio femineae fragilitati difficilis videatur et -a. *al.* *impers.* -um est *sim.:* Hraban. epist. 28 p. 443,37 quod mihi -um valdeque difficile visum est, ut hoc ... temptarem aggredi. Thietm. chron. 5,35 homini potenti -um esse testabantur resistere. *al.* **2** *iur. i. q. severus, durus – streng, drückend:* Leg. Wisig. 2,1,12 comprehendendi sunt et -a in vinculis custodia retinendi (9,1,9). 3,5,4 detrusioni. 6,5,12 per -am ... tormentorum discussionem. **B** *gravis, magnus – wichtig, bedeutend:* **1** *gener.:* Metell. Quir. 16,15 memor sit ille sponsionis -ae. Vita Gebeh. Salisb. II 27 p. 48,15 scripsit hic ... opus -um ac luculentissimum. Statut. ord. Teut. p. 96[B],6 -a ecclesie tractare negocia (Chart. Mar. Magd. 122 -issima atque inevitabilia n.). *de fide i. q. firmus – fest:* Wolfher. Godeh. I praef. p. 168,52 (vs.) -a quippe fides robustos exigit annos. **2** *iur. (cf. R. His, Das Strafrecht des dt. Mittelalters. I. 1920. p. 42):* Const. II 196,28 (a. 1235) iudex ... dies in illis -is causis ... non prefiget sine nostro ... mandato (Chart. Sil. C 27 p. 311,9 de c. magnis et -is, culpis videlicet capitum. *al.*). **C** *sublimis, venerandus – erhaben, verehrungswürdig:* Hraban. carm. 9,50 -a ... regna poli. Cand. Fuld. Eigil. II 12,46 rex -us. 17,70 lux -a, Christus. Pass. Ursulae prol. p. 143,6 -ae vestri ... honorificentiae. Wipo gest. 5 p. 26,26 dignitati. Otto Frising. gest. 1,65 quod tam -o et bono inchoata *expeditio* principio tam humilem et non bonum exitum acceperit. *al.* **D** *fervidus – glühend:* Bruno Querf. Adalb. A 24 p. 212[b],12 fervet in eo spes -a pro Christo moriendi.

subst. **1. ardua,** -ae *f.* *quae in alto volat – die in der Höhe Fliegende: v.* ardea *p. 911, 24.*

2. arduum, -i *n.* **1** *proprie:* **a** *locus abruptus, altitudo (ascensu difficilis) – steiles Gelände, (schwer ersteigbare) Anhöhe:* Beda hist. eccl. 1,7 p. 20,30 montem ... ascendit ..., in quo nihil repente -um, nihil praeceps, nihil abruptum. Poeta Saxo 1,394 fuerant quibus -a montis ... nota (Walth. Spir. Christoph. II 2,195. *al. cf.* Hugeb. Wynneb. 2 p. 108,5 Alpium). Uffing. Liutg. 45 amantes -a rupes *(cf. Verg. georg. 3,315). al.* *proverb.:* Wipo prov. 21 qui per -a vadit, saepissime cadit. *in imag. (spectat ad viam virtutis sim.):* Aldh. virg. II 762 monuit ... -a sectari necnon devexa caveri, dum calles gemini dispari tramite tendunt. Walth. Spir. Christoph. II 2,209 per -a dextrum pręco Dei meditatus iter. Thietm. chron. 5 prol. 2 scandit ... -a virtutum. *al.* **b** *locus in alto positus – das Hohe:* Walth. Spir. Christoph. II 3,30 qui *(Deus)* conderet -a cęli. *in imag.:* Hraban. carm. 36,2 -a succumbunt,

[Sroder]

imaque celsa petunt. *strictius i. q. caelum – Himmel:* WALAHFR. Mamm. 18,2 dum ... solis ... conscenderet -a currus. 19,15 victorem sancti ducant ut ad -a cives. **c** *pars summa – oberster Teil:* EKKEH. IV. bened. I 35,38 crucis -a. pict. Mog. 699 subit arboris -a Zacheus *(cf. Vulg. Luc. 19,4).* METELL. Quir. 25,67 scanderat ipsa -a templi concamerata. **d** *altitudo – Höhe:* PAUL. DIAC. carm. 4,1,24 omne, quod ... spatiis effertur in -a vastis (22,43). **2** *translate:* **a** *res difficilis – Schwieriges:* WOLFHER. Godeh. I praef. p. 168,21 -a quaedam delucidare. ALBERT. M. bon. 165 p. 104,89 -um .. . dicit poenae elevationem in comparatione ad infirmitatem sustinentis, difficile autem dicit contrarietatem ipsius ad sensum absolute. *incommodum – Unannehmlichkeit:* THIETM. chron. 7,25 p. 428,24 sociis ... victum defecisse vel aliquid -um occurrere. **b** *res gravis – Bedeutendes:* HYMN. Hraban. 7,1,3 qui *(Dominus parvulus)* format minima et qui creat -a. CONST. II 196 p. 241,34 -a quedam, que generalem statum et tranquillitatem imperii reformabant.

adv. **ardue.** *difficulter, operose – schwierig, mit Mühe:* AETHICUS ISTER 21 p. 13,4 refert sofista de vertice ipsius montis -e (-ae *W*) ultra oceanum vidisse. THIETM. chron. 6,66 quamvis -e, tamen desiderata impetrans. *Sroder*

ardyola *v.* ardeola. ***are** *v.* *re.

area, -ae *f. script.:* ha-: *p. 919,72. 920,9.* haria: *p. 918,18.* ari(a): *l. 34. p. 919,44. 921,41. cf. p. 918,2.* ar(a): *l. 33.* aer(a): *l. 57.68.* aere(a): *l. 65.* arc(a) *(var. l.): l. 64. p. 918,19.* arae(a): *p. 919,2.* arę(a): *p. 919,1.* eria: LEG. Burgund. const. I 99 add. p. 113,30.

I *proprie:* **A** *terra plana – (Land-)Fläche:* **1** *strictius de terra inculta:* **a** *locus triturae (in campo situs) – Dreschplatz (auf dem Felde), Tenne (cf.* GLOSS. I 38,26 St.-S. are [*a*], arę [*b*], areę [*c*] flazzi. III 408,33 -ę tenne. *al.):* LEG. Burgund. const. I 23,2 p. 61,1 in ... -a (aria *var. l.*) annonaria. LEG. Wisig. 8,2,3 si ... messis aut -a ... concremetur. RITUALE Flor. p. 103,2 veniat ... super hanc -am ... benedictionis ubertas. MARC. VALER. buc. 3,104 optat ... -a trita Nothos. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 63,24 inveniuntur grues sepius in -is camporum, in ... regionibus, in quibus homines triturant segetes in campis. *v. et p. 921,16.*

de loco intra horreum sito (cf. GLOSS. II 296,21 St.-S. -am chornstadale): FORMA mon. Sangall. p. 14[b] -a, in qua triturantur grana et paleae. *in imag.:* IONAS BOB. Columb. 2,17 p. 269,22 pectoris sui -am purgare studuit *(cf. Vulg. Luc. 3,17).* ARBEO Emm. 24 ex certaminis campo, id est ex -a, quae tunc frumenti praetiosiore margaretis purgati tritici ... consparsa deiacebat. HROTSV. lib. 1 praef. 6 scripturarum, quas intra -am nostri Gandeshemensis collegeram coenobii. CONST. II 36 ut ... Taurinensis episcopatus -a ventiletur. CARM. Bur. B 93[a],5,3 inde senex -am relinquo successori. *al. alleg.:* HRABAN. univ. 14,30 p. 411[c] -a mystice ecclesiam significat. 22,14 p. 611[b] item -a praesentem mundum. **b** *locus ad sal excoquendum institutus – Salzgewinnungsstätte, 'Salzgarten':* VITA Lamb. Font. 3 (MGMer. V p. 611,5) terram super litus maris et -as salinarum piscationumque, quae ibidem institutae erant. EPIST. Froth. 8 quod propter pluvias in -is (aeris *cod.*) maritimis, ubi fieri solebat, *sal* non potuisset perfici. *cf. p. 920,21sq.* **c** *terra ad ripae munitionem suggesta – Uferaufschüttung:* CHART. Wirt. VIII 2796 p. 114,16 (a. 1278) in ripa fluminis Reni ... ex materia terre vel lapidum -as construere. **d** *locus apertus, atrium – offener Platz, Vorplatz:* DIPL. Otton. II. 312 p. 368,38 petiam de muro civitatis Cumanę cum -a sua. ORD. coron. imp. 18,3 usque ad suggestum -e (arce *FS,* aeree *P*), que est in capite graduum. CHART. Friburg. 93 omnem -am et vacuitatem ... capellam ... ambientem. **2** *latius de terra culta:* **a** *hortus – Garten:* IONAS BOB. Columb. 2,17 p. 268,19 in hac -a (aera *B 1[a]*) holus excolimus (*antea:* in horto). WALAHFR. hort. 33 atriolum, quod pro foribus mihi parva patenti -a vestibulo solis convertit ad ortum. *fort. add.:* CHART. Burgenl. 413 p. 281,18 (a. 1262) de duobus pomeriis et duobus -ys pro loco castri ... fossatis. *in imag.:* CARM. Aldh. 2,105 carismatum donamina, quibus ditatur -a (arida *cod.*) animarum perflorea. VITA Karoli M. 1,11 p. 33,15 ad edificationem ... omnium per presentis scripti -am deambulantium ... rosas ... implantamus (*cf.* 1,16 p. 43,30). **b** *pulvinus – Beet (cf.* GLOSS. IV 228,15 St.-S. -a beti): CHART. Rhen. med. I 135,1 p. 145,7 (a. 893) Widradus ... unam -am in orto dominico mundat. **c** *ager – Feld, Acker:* CHART. Sangall. A 7 p. 7,20 (a. 741) res meas ... cum omnibus ... adpendiciis eorum in -as vel silvas (*syn.* terras). WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 6 laeti quem deficit -a farris. CHART. select. Keutgen 99 p. 62,9 qui *(villani)* in exercendis vineis vel -is occupantur. *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,12 scolaribus deditus agris inter multimodas contubernalium -as.

B *fines – Bereich:* **1** *strictius i. q. locus terminatus – abgesteckter Platz, Bezirk:* **a** *gener.:* VITA Richar. 8 (MGMer. VII p. 450,2) non multa bonuaria consignavit *Maurontus* in ipsa haria (*syn.* foreste). DIPL. Merov. III A 16 p. 133,8 (spur.) -am (arcam *3*) ... piscatoriam in Imgauna fluvio. CHART. Westph. VII 372 domum nostram in -a emunitatis ecclesie beati Patrocli sitam. **b** *spec.:* **α** *locus pugnandi – Kampfplatz:* CHART. Burgenl. 371 p. 253,6 (a. 1256) pugiles ... congressos ad -am ... certaminis duelli. *in imag.:* BRUNO QUERF. Adalb. A 6 in -a (arena *KH*) studii palestram exercet ingenii. MEGINFR. Emm. 7 (PL 141,977[c]) ut in hac -a certaminis ... perveniret ad palmam. **β** *statio mercatoris – Verkaufsplatz:* DECRET. Bern. 5 ut ... mercatores tempore fori publici in plateis vel allodio imperii ... sibi -as et tentoria preparent. **2** *latius:* **a** *regio – Gegend, Gebiet:* LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 155,31 qualiter ... de angustiis Saxoniae in latissimam regni -am bellum traiceret *Heinricus rex.* GISLEB. ELN. inc. 1,96 quos *(monachos)* nec in exili locat -a sueta cubili. *laxiore usu:* DIPL. Otton. III. 304 p. 731,7 aecclesiastica -a ... vexatur flagitiis. **b** *amplus orbis – weiter Umkreis:* EGBERT. fec. rat. 1,1283 quam mundi miseram cum non tulit -a pestem. *laxiore usu:* CARM. libr. III 40,32 opellis ..., quibus utitur -a mundi.

C *solum, fundus – Grund und Boden, Liegenschaft:* **1** *gener.:* SIGEBOTO Paulin. 38 p. 928,38 -a ipsa brevis et monasterio adiacens palustris. CHART. Heinr. Leon. 59 p. 87,20 -am in orientali parte monasterii. CHART. episc. Hild. I 416 p. 403,36 dotalem -am, in qua sunt III mansi (CHART. march. Misn. III 78 dominicale ..., cuius -a novem mansos habere dinoscitur). CHART. Burgenl. 489 excepto fundo ... sive -a in quantitate sex iugerum. CHART. Carinth. V 408 p. 262,12 in quadam -a in castro Strazvrid. *al. de partibus fundi i. q. particula – Parzelle:* CHART. Mog. A 501 p. 404,2 (a. 1122) tres -as, quas vulgo bundas vocant (CHART. Stir. I 719 -am unam graminis, quod vocatur piunt). CHART. Rhen. inf. I 477 agros ... per -as distribuit. CHART. Basil. C I 329 p. 240,12 partem agri ... vendidit ... cum omni iure, quod sibi in eadem -a competebat. CHART. Gosl. II 197 duas -as lignorum *('Holzflecke' ed.). al.* **2** *spec. de vineis, hortis:* CHART. Tirol. 13 p. 8,13 (a. 1022/55) II -a vineorum. TRAD. Salisb. 202 -am ad vineam plantandam. CHART. Tirol. 387 -am ... nunc incultam et desertam, ... aliquando vineis bene consitam. 488 A[1] p. 276,12 vinetum cum -a, in qua iacet. CHART. Burgenl. 336 cum nos quandam -am ... pro orto parando contulissemus. CHART. Eichsf. 419 -am, que vocatur wingharde. *al.*

D *fundus cum aedificiis ibi constructis vel construendis – Hausgrundstück, Bauplatz:* **1** *strictius i. q. locus curtis, curtile – Hofstatt, 'Hofreite', 'Worth' (cf.* GLOSS. IV 196,49 St.-S. -a houastat. *al.; de re v. Dt. Rechtswb. V. p. 1354sqq.; K. S. Bader, Das mittelalterliche Dorf. 1957. p. 52sqq.):* **a** *gener.:* **α** *ruri:* CHART. Fuld. B 32 (a. 758) hereditatem meam ... in -is, terris araturiis, campis. COD. Lauresh. 603 petiolam de -a in Herimundesheim. CHART. Fuld. A 461 exceptis duabus legitimis -is (CONST. I 430,1 infra legitimas -as domuum ['*Ehofstatt*' *Bader, op. cit. p. 121*], quas hovestete vulgo vocamus, sive sint septae seu *eqs.; v. et p. 920,12*).

[*Heßler*]

TRAD. Ratisb. 51 partem aręę ..., id est in longitudine perticas XII, in latitudine duas (109 araeę p. *al.*). TRAD. Frising. 1349 -ae iugum I. TRAD. Teg. 13 fundum cum -a, agris, pascuis. TRAD. Frising. 1383[a] -am I iuxta curtiferum cuiusdam viri ... sitam cum hoba I ad eandem -am pertinente. CHART. Heinr. Leon. 32 tres mansos cum quatuor -is (CHART. Altenburg. 261 p. 204,39 mansus cum sua -a, que vulgo hovereite dicitur. *al.*). CHART. Babenb. 263 super tribus curtilibus, que vulgo dicuntur lehen ...; ex ipsis tribus -is *eqs.* CHART. episc. Hild. III 180 p. 87,15 -am feodalem. *persaepe. cum distinctione qualitatis (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 221):* COD. Lauresh. 3006 (a. 844) -am unam indominicatam ... et insuper serviles -as duodecim. DIPL. Otton. I. 292 proprietatis nostrae curtem ... cum omnibus ad eam pertinentibus ..., -is, agris (DIPL. Otton. II. 234. *al.*). TRAD. Ratisb. 577 huobam nobilium ... cum tribus -is. REGISTR. Neocell. (Frising.) 106 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX) curiam principalem ... cum omnibus ... -is et vineis (CHART. Rhen. med. I 135,23 p. 153,44 haistaldi vocantur manentes in villa, non tamen habentes hereditatem de curia nisi -as tantum *eqs.* CHART. Carinth. V 180 p. 122,19. *al.*). CHART. Anhalt. II 65 quatuor autem mansi pertinentes ad allodium unam habent -am spacium ... quatuor -arum capientem. *al.* β *intra vel prope civitates:* FORM. Marculfi 2,20 vinditio de -a infra civitate. CHART. Fuld. B 33 -am I intus muro. DIPL. Arnulfi 169 p. 258,18 in urbe Pattaviensi media dominicalem -am. CHART. Heinr. Leon. 47 p. 66,33 -a ..., quę nomine vulgari Lederstain vocatur (*syn.* predium). CHART. Argent. I 116 -am ... precio duodecim denariorum tributariam. CHART. civ. Halb. 16 p. 21,8 V solidos de -is, que dicuntur tinsammeth. CHART. Babenb. 313 p. 152,11 ante... civitatem triginta -as. CHART. Basil. C I 305 p. 220,15 dare honorarium ... de -a sua. CHART. Friburg 272 -a una, que dicitur hofstat dicta des Vriburgers. *saepe.* b *spec.:* α *de fundo exceptis aedificiis: ruri:* CHART. Fuld. B 40 p. 70,17 (a. 763) -am unam cum casa. 81 p. 149,28 -am ... cum sala desuper stabilita. COD. Lauresh. 1076 dimidium mansum cum omni edificio superposito, hoc est casa et -a. TRAD. Patav. 102 -am unam ministri. TRAD. Frising. 1457 predium ... cum -a et uno horreo exceptis ceteris edibus. CHART. Carinth. I 270 -am domus. *saepe. intra vel prope civitates:* CHART. Fuld. B 248[a] p. 354,29 (a. 797) infra civitate Mogontia -as II cum omni aedificio. FORM. Senon. II 20 ariam ... cum omni ... superposito. LEX fam. Worm. 26 ut, si quis ... hereditalem -am habuerit ..., si domum ... vendiderit, -am perdat. TRAD. Ratisb. 718 ab illo censu, quem dare debuerat de -a domus sue (REGISTR. Pant. Col. 46 p. 182,37 censum -e, qui hovescins dicitur. *al.*). CHART. scrin. Col. A I p. 337,43 domum cum -ae rectitudine. CHART. Raitenh. 87 *comparavi* domum propriam, -am censualem, quam quasi in feodum ... suscepi *(sc. abbas)*. CHART. civ. Halb. 108 -as ab annua pensione, que ... dicitur worthtins, exemptas. *saepe.* β *una cum aedificiis: ruri:* WIDUK. gest. 3,69 *Wichmannus* -am cuiusdam ... intravit. TRAD. Frising. 1405 proprietatem ..., quam *servus* hereditario iure possidebat, id est iugera XII cum -a. CHART. Carniol. I 46 decimas, quae ... ex -is servisque suis *patriarchae* proveniunt. CHART. episc. Hild. I 479 p. 455,24 cum ... medietate -e, unde idem mansi colebantur. CHART. Babenb. 201 p. 2,38 aréé custos. 359 p. 203,31 -as, quas inhabitant Adelolt et Perhtoldus. CHART. Traiect. 957 p. 346,38 -a, que ... vocatur sedelhofstat. CHART. episc. Hild. II 646 in -a Gifthene, in qua manet *Walburg. al. intra vel prope civitates:* CHART. Naumb. 29 (a. 1033) ut, quę septa cum -is quisque *mercator* insederit ..., sine censu possideat (CHART. civ. Halb. 49 p. 53,19 -as ... liberas dimittimus ..., ita ut homines ... *nullo* c., qui worttins vulgo dicitur, ... molestentur. CHART. Xant. 172 p. 116, 44sqq. inhabitatoribus censum solventibus ad acquirendas in ipsis -is mansiones ... imponebatur ... pecunie extorsio a patronis seu dominis -arum). CHART. Austr. sup. II 228 -am ... inbeneficiavimus. CHART. select. Keutgen 133,7 si quis aliquem in propria harea vi invaserit. CHART. Basil. C I 490 -am sive domum. *al.* γ *una cum aedificiis et agris:* REGISTR. Austr. I 1 (a. 1220/40) sunt X -e solventes X sol. et XV den.; ibidem sunt X -e sine agris *(cf. notam ed. p. CXIV).* δ *de aula vel spatio ad domum iacente:* CHART. Babenb. 221 (a. 1220/24) domum cum aliis ... attinenciis, -a videlicet et orto et stabulis. CHART. Basil. C I 277 p. 201,40 domum ... cum sua -a retro eam sita (*cf* 337). ε *de loco coaedificando:* CHART. select. Keutgen 133[I] (c. 1120) unicuique mercatori haream in constituto foro *Friburgensi* ad domos ... edificandas distribui (CHART. archiep. Magd. 368 p. 483,16 in -is edificandis. CHART. scrin. Col. A II p. 231,31 contulit ... agros ..., ut ibi fierent -e legitime et domus edificarentur. CHART. Brixin. 89. *al.*). REGISTR. abb. Werd. 9,6,24 retro ortum vana -a. CHART. Rhen. inf. I 477 conventus ... vineam suam versus forum per -as distribuit et cuilibet -ę onus pensionis ... imposuit. CHART. Hamb. 285 p. 252,24 liberas -as secundum iustitiam Lubicentium concedimus. CHART. Traiect. 1295 ad -arum suarum reedificationem. *al.* 2 *latius de locis ad varios usus coaedificatis:* a *de fundo exceptis aedificiis:* α *gener.:* DIPL. Arnulfi 170 p. 259,24 sal, quod ... a locis sartaginum vel de -is eiusdem ... *Frisingensis* ecclesiae redimatur *(cf.* DIPL. Heinr. II. 126 p. 152,39 -as duas et panstel duas. CHART. Wirt. I 222 p. 264,11 in Halle inferiori I hoba et due -ę, in superiori ... V -e *[de re cf. W. Hommel, Württembergisch Franken. 20/21. 1939/40. p. 142]).* CHART. Bund. 201 p. 161,15 pro silva castanea cum -a, in qua stat cum casina insimul corette pecia. CHART. Gosl. I 301 p. 322,26 -am molendini. CHART. Brixin. 82 p. 90,38 domos in -a predicta sitas (*syn.* insulam). CHART. Worm. 210 VIII unceas ... de -is *duorum macellorum* censuales. 223 -am, in qua linei panni venduntur. CHART. Basil. C I 302 p. 218,5 panifex ... furnum faciens in -a. CHART. Carniol. II 275 stupam balnearem cum -a sua. CHART. Basil. C I 414 territorium sive -am, que vulgo dicitur dir Shurhof. *al.* β *eccl.:* EPIST. Hann. 12 p. 30,28 in ecclesia in propria -a ... legitime constructa. CHART. Friburg. 60 -am unam in curia monachorum ..., in qua ... capella de novo constituta est. CHART. civ. Erf. 123 omnes -as, in quibus domus eorum *(fratrum Praedicatorum)* fundata est. CHART. Friburg. 192 p. 163,14 fratribus hospitalis ... quinque -as et dimidiam ..., ubi ... primo elegerant mansionem, ... conferimus. CHART. Basil. C II 161 -am sive fundum, in quo suum claustrum ... construxerunt *sorores.* 194 domui Conversarum, cuius -a ad me spectat. b *una cum aedificiis:* α *curia canonicorum – Stifts-, Domherrenkurie:* DIPL. Karoli III. 146 p. 236,1 canonici in suis mansionibus vel -is intra claustra positis. HELM. chron. 90 p. 176,1 locum, in quo fundari deberet oratorium ... et -as claustrales (CHART. Basil. C II 49 loco predicte claustralis -e. *ibid.:* -am curie claustralis). CHART. Heinr. Leon. 90 p. 136,32 ad -as fratrum. β *curia monasterii - Klosteranwesen.* CHART. Frauens. 13 (ed. W. Küther, UB Frauensee. 1961. p. 6,26; a. 1222) advocatiam -e in Lacu et prediorum adiacentium. CHART. Friburg 129 p. 109,19 *consecratio* tam altaris quam etiam -ae factae, cum primum moniales ordinis Cistertiensis ... ibidem collegium habuerunt. c *de locis coaedificandis:* α *gener.:* TRAD. Ratisb. 931 (a. 1179) Engilpertus ... Fridericum ... inpigneravit -a ...; et quia idem locus aptus erat ad molendinum construendum *eqs.* (CHART. Basil. C I 253. II 39 p. 24,36. CHART. Welt. 25 p. 135,24). CHART. Raitenh. 63 p. 59,21 -as duas ..., in qua possint *fratres* edificia decoctionis salis necessaria edificare. β *eccl.:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 2 p. 2,23 (a. 1200) fratres ... -a quadam ... ad hospitale pauperum ... opus habentes. CHART. Friburg. 191 domum et -am ... fratribus *Minoribus* conferimus ..., ut ibidem sibi chorum construant. 317. γ *milit.:* CHART. civ. Erf. 45 p. 19,23 (a. 1170) -as ad locandos milites ... non habuimus. CHART. Stir. III 177 p. 260,12. CHART. Carinth. IV 2632 p. 495,43 in civitate Chreinburch -am, in qua licebit eis ... municionem erigere. CHART. Samb. 52[a] p. 17,6 ex altera parte -e ..., ubi fratres castrum edificare proponunt. *al.*

II *translate:* A *praevalente sensu aequi et plani:* 1 *math.:* a *planities, forma plana – Ebene, (Grund-)*

[Heßler]

Fläche: MAPPAE CLAVIC. 213 metire spatium -ae. PS. BOETH. geom. p. 403,17 planum est . . ., quod per longitudinem, latitudinem consideratur, ut agrorum planities et aedificiorum -ae absque tectoriis operibus . . . ac tabulatis. CHRON. Camer. 1,5 in qua *(epistola) Gerbertus* . . . de cubis, de soliditate, de -a . . . disputavit. *adde:* WALAHFR. carm. 14,1 quisquis tramite pendulo declivique spheram loco plana ponit in -a. **b** *embadum – Flächeninhalt:* GERB. geom. 4,2 planities planarum figurarum lineis circumsepta embadum a Graecis appellatur, quod a nostris interpretatum -a nuncupatur (PS. BOETH. geom. p. 404,18). ANON. geom. I 4,14 per latitudinem longitudo est multiplicanda, et qui inde excreverint, fiunt pedes -ae. *ibid. saepe.* **2** *astron. i. q. corona (stellarum) – Hof (um Gestirne):* ALBERT. M. meteor. 3,4,3 p. 668ª,26sq. quae *(impressiones ex lumine caelestium in nubibus depictae)* Graece vocantur ἅλων, quod -a interpretatur, eo quod simile sit -ae rotundae ad trituram factae . . .; in multis superioribus corporibus apparet iste circulus. **3** *pagina, index – Seite, Tabelle:* AGIUS comput. 4,12 illas posterior, prior -a digerit istas. **4** *tabula ad experimenta adhibita – Experimentiertisch, -platte:* MAPPAE CLAVIC. 2 accipies arenam, sub -am teris *eqs.* **5** *tabulatum – Stockwerk:* LAMB. ARD. hist. 127 p. 624,12 triplicem . . . -am in ea *(domo)* constituit et solium solio longe a solo quasi in aere suspendit. *ibid. al.* **B** *praevalente sensu terminationis:* **1** *locus sepulturae – Grabstätte:* WALAHFR. carm. 42,7 haec magni tam parva viri tenet -a corpus (EKKEH. IV. carm. var. II 12,1). **2** *nidus – Horst:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 46,2 nidi rapacium *avium,* qui a quibusdam dicuntur -e *(cf.* 2 p. 137,1 -a nidi *falconum).* **3** *cella – (kleiner) Raum:* TRAD. Ratisb. 1057 (a. 1267/77) Leutwinus -as censuales . . ., videlicet duas in balniari stupa sitas, solventes LII denarios, ad tres personas tenebit. *ibid. al.*

III *per confusionem, ut vid.:* **A** *aera, numerus datus – gegebene Zahl:* ANON. geom. I 4,17 pentagonus . . . ter multiplicationem unius lateris in se expostulat et ex illius summa multiplicationis semel -am (*cf. Grom. Mortet* 27 eram) diducere *(v. notam ed.).* **B** *arca, receptaculum – Behälter:* HARIULF. chron. 3,3 p. 87,19 conchae . . . pendentes II, -ae maiores III, minores III, turibula . . . VIII. **C** *ara – Altar* (*cf.* GLOSS. IV 35,44 St.-S. aria altar): LAMB. TUIT. Herib. 1,8 p. 746,27 ubi antiquitus colebatur -a daemonum.

areala *v.* areola.

arealis, -e. *script. et form.:* ari-: *l. 64. 68. p. 922,2. 4sq. 8. 10. 17. sing.: gen.* -ali: CHART. Fuld. A 328. *plur.: nom.* -ea: *p. 922,20. gen.* -eum: *p. 922,21. abl.* -(i)is: *l. 67. p. 922,17.*

I *adi.:* **A** *iur. i. q. ad fundum vel curtile pertinens – Grundstücks-, Hofstatt-, 'Worth'- (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 691):* CHART. Osn. II 77 p. 57,1 (a. 1217) XII nummos -es, quos . . . campus solvebat. III 544 p. 377,37 ut . . . annuatim de area sua . . . quinque solidos denariorum -ium amministrent. **B** *math. i. q. ad embadum pertinens – den Flächeninhalt betreffend, Grundflächen-:* PS. BOETH. geom. p. 414,5 Architas . . . alio modo huius amblygonii aream reperiri constituit . . ., non ut XXXVI, sed XXXII in se colligeret -is illa contemplatio. p. 415,10 -e huius trigoni pavimentum. p. 417,28 tetragoni pedes -es. *ibid. al. (v. ind.).* **C** *per confusionem, ut vid., i. q. ara(bi)lis – pflügbar, Pflug-:* FUND. mon. Leonh. (MGScript. XV p. 1001,19; s. XII.ᵐᵉᵈ.) dedit . . . -es agros viginti et unum, in Bersa curtem unam cum duobus agris vinearum.

II *subst.:* **A** *fem. i. q. locus curtis, curtile – Hofstatt:* **1** *gener.:* CHART. Fuld. B 174 (a. 788) duas ariales, id est houasteti. *ibid. al.* **2** *spec.:* **a** *de fundo exceptis aedificiis:* **α** *ruri:* TRAD. Weiss. 9 p. 17,14 (a. 735) quicquid . . . visus sum habere . . . silvis, -is, domibus, edificiis. CHART. Fuld. B 220 illam arialem . . . et omnem aedificium, quod ibi constructum est. TRAD. Weiss. 190 p. 177,12sq. iurnales XX et -e I cum casis . . . et quicquid supra ipsa -e stabilita est. 167 p. 155,17sqq. -em legitimam, casam in ea et granicam et aliam -em vacuam. *al. in his locis.* **β** *intra vel prope civitates:* CHART. Fuld. B 184 (a. 789) in Mogontia civitate . . . unam arialem cum duabus mansis, id est cum duabus casis. *ibid. al.* **b** *una cum aedificiis:* **α** *ruri:* CHART. Fuld. B 235 (a. 780/96) quicquid . . . terrae habuimus excepta una ariale. A 289 duas huobas et tres ariales et res ad easdem pertinentes, hoc est mancipia *eqs.* **β** *intra civitates:* CHART. Fuld. B 11 (a. 751) -em I ad commanendo infra murum civitatis Mogontiae. 89 arialem et IIII mancipia. **c** *una cum aedificiis et agris:* CHART. Fuld. B 224 (a. 780/802) tradiderunt-que mihi *(sc. abbati)* illam arialem . . ., id est . . . ad possidendum, ad excolendum . . . habeamus potestatem. **d** *de loco coaedificando: v. p. 921,72.* **B** *neutr. (masc.: cf. l. 16; fort. confunditur cum fem.: p. 921,70) i. q. locus curtis, curtile – Hofstatt:* **1** *strictius:* TRAD. Weiss. 153 p. 143,6sq. (a. 780) vendidi infra murus civitatis Argentoratinse -e cum casa superposita, et ipse -e habet terminos *eqs.* CHART. select. Schubart 18 p. 18,1 omnia . . . in montania arialiis, areis, vineis *eqs.* DIPL. Heinr. III. 4 tale predium . . ., hoc est -e unum . . . in loco Bohcpart. CHART. Argent. IV 28 p. 26,16 qui habent -ea de selgerete intra civitatem sita et dant censum debitum. 29 p. 30,11 descriptio -eum. *ibid. al.* **2** *latius:* CHART. Sind. 4 p. 100,4 (a. 1146) mansum et duo -ia molendinorum, quę dicuntur mulestal. CHART. Argent. IV 25 p. 15,27 item -e, quod dicitur curia templariorum (28 p. 27,27 c. claustralis. p. 28,29 prepositi. *al.*). 28 p. 26,27 de quarto -i, quod est hortus. *ibid. al. v. et* *airalis, *arale. *Heßler*

arefacio (*pass.* **-fio**), -feci, -factum, -ere. *script.* arr-: *l. 42. form.* -ficiunt: GLOSS. II 234,10 St.-S. *de accentu:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 376,23 '-is' . . . accentum habet paenultima, licet sit brevis.

I *strictius i. q. (ex)siccare, indurare, torrefacere – (aus)-trocknen, hart oder welk machen, dörren:* **A** *gener.:* OTTO FRISING. chron. 8,11 p. 407,13sq. mundum . . . autumpnali siccitate decoctum -fieri, hiemali algore -tum emori. ALBERT. M. meteor. 4,1,1 p. 706ª,22 effectus principales, qui sunt . . . humectare et -ere (*p. 378ᵇ,17* ξηραίνουσαι). p. 706ᵇ,25 convenit ei *(calido)* -ere per hoc, quod facit humidi extractionem. p. 706ᵇ,46 -it *frigidum* humorem comprimendo. *ibid. al.* **B** *spec.:* **1** *de terra, aquis:* LIBRI Karol. 1,21 p. 49,2 miraculo -ti fluminis *(sc. maris Rubri).* VITA Otton. Bamb. III 2,16 p. 64,3 subito -tus est locus *(sc. palus).* THEOD. CERV. chirurg. 3,55 p. 178ᴰ terra arrefacta a sole vel prunae combustione. *al.* **2** *de plantis:* ANNAL. Altah. a. 1036 p. 20,6 in qua *(hieme)* etiam multitudo arborum -ta est. HILDEG. phys. 1,91 ventus, qui fructus terrae -it, id est derret. epist. I 288ᴮ nebula superveniens illum *(hortum)* -bat. ALBERT. M. animal. 10,47 cuius *(coniugis)* sperma -it lactucam, ille est causa sterilitatis. veget. 3,20 completa autem semina aut -ta decidunt. *al. in imag.:* HEITO Wett. 21 ut vitiorum radicibus -tis virtutum possint germina pululare. CLEM. IV. registr. 657 p. 666,31 Dominus . . . domum ipsius Friderici . . . in radice -fecit et ramis. **3** *de parte corporis animantium:* ANTIDOT. Augiens. p. 52,31 pulmonem cervi . . . -tum.

II *latius i. q. debilitare, contrahere, laedere – entkräften, lähmen, schädigen:* ANTIDOT. Augiens. p. 54,32 pulmonem -tum restaurat. TRANSL. Viti 7 manus eius -te sunt. ANNAL. Prag. III a. 1279 p. 201,49 doloribus . . . et gemitibus . . . -ti. *al. adi.* **arefactus,** -a, -um. *siccus – trocken:* CHART. Turic. 293 (c. 1149) octo modii siliginis -i. CASUS Petrish. 1,34 ligna. ALBERT. M. animal. 20,10 in aliqua sui parte terrestre *est* grossum -um.

***arefactibilis,** -e. *(ex)siccabilis – zum (Ein-, Aus-)-Trocknen geeignet:* ALBERT. M. meteor. 4,2,5 p. 753ª,8 causa autem eius materialis, quod est -e, est aqua. p. 753ᵇ,31 urina et lixivia . . . materialiter . . . -ia sunt. animal. 20,10 terrestre autem grossum -e est in ossibus et cartillaginibus. *subst. neutr.:* ALBERT. M. metaph. 3,3,13 p. 191ᵇ,6 materiae compositionem, sicut . . . liquabile, -e, scissibile. p. 191ᵇ,25.

arefactio (-facc-), -onis *f.* **I** *strictius i. q. exsiccatio – Austrocknung:* **A** *gener.:* ALBERT. M. meteor. 4,2,5 p. 753ª,4 -o est motus eius, quod est in actu humidum et fluidum, ad exsiccationem. *al.* CHRON. rhythm. Austr. 694 incendium sic

[Humperdinck]

e regione solis spera detulit -ccione. **B** *spec.:* **1** *de terra, humore:* ALBERT. M. veget. 5,66 modus . . ., quo domestica *planta* fit silvestris, est per . . . loci indurationem et -em. nat. anim. 2,15 p. 42,25 per solam aquosi humoris -em efficitur *flamma* clara. *v. et p. 925,38.* **2** *de partibus corporis animantium:* Ps. GALEN. anat. 1 p. 168^{A} in locis . . . iuncturalibus . . . ponuntur *glandulae* ad . . . prohibitionem -is superfluae. *asperitas – Rauheit:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 395^{B} si facies vel manus . . . exasperetur, valet hoc unguentum, quia mitigat -em.

II *latius i. q. debilitatio, atrophia – Entkräftung, Auszehrung:* WALTH. AGIL. med. 134 p. 211,33 est in omnibus membris . . . -o et extenuatio. *Humperdinck*

***aregidia,** -ae *f.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* irrigare) *in imag. i. q. imber – Schwall, Strom:* ABBO SANGERM. bell. 3,75 -am (gloss.: pluviam) quoque verbi anheles.

***aregon** (ari-, arro-) *subst.* (ἀρήγειν) *de nomine commendaticio medicaminis i. q. (unguentum) adiuvans, adiutorium – helfende (Salbe), Hilfe:* TRACT. de aegr. cur. p. 86,30 ungantur *aegroti* . . . de arrogon vel marciaton. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 394^{F} unguentum arigon valet arteticis. Ps. OTHO med. 371 arrŏgŏn ista fugat.

***aren** *v.* *arrhen.

arena (ha-), -ae *f.* aer(i)-: *p. 924,25.49. plur. sensu sing.: p. 924,19.31sq.43.* [*ex corruptione:* MAPPAE CLAVIC. 193 gauzo -a est. *cf.* COMPOS. Luc. H 19 gauto erba est.]

I *de specie terrae:* **A** *proprie i. q. sabulum – Sand (cf.* GLOSS. III 212,37 St.-S. h-a griez. 369,4 -a sant. *al.):* **1** *gener.:* DYASC. p. 32^{b} -a maris. HILDEG. phys. 4,16 p. 1260^{B} achates de quadam -a aquae nascitur. CAES. HEIST. mirac. II 2,17 p. 97,10 infirmus . . . eras, quando in -a te baptizavimus. ALBERT. M. veget. 4,31 totus locus factus est -a (*p. 823^{b},40* ψάμμος). *al.* **2** *spec.:* **a** *de proprietatibus:* **α** *de granorum innumerabilitate:* ALDH. ad Acirc. 73,7 his *(milibus viventium)* neque . . . sidera sperae fluctivagi ponti nec compensantur h-ae. POETA Saxo 5,412 turba . . . amplior est numero quam sit h-a maris. *al.* **β** *de levitate, instabilitate:* WALTHARIUS 384 Aeolicis turbatur -a procellis. *in imag.:* LIUTG. Greg. 7 super fluidam h-am humani consilii. *alleg.:* HRABAN. univ. 17,3 p. 463^{A} -a . . . mystice significat instabilitatem hominum . . . vel infertilitatem Iudaici populi. **b** *de materia:* **α** *glarea aurifera – Goldsand:* DIPL. Arnulfi 163 p. 250,7 (interp. s. X.) aurifices . . . fluminum h-is . . . utantur. THEOPH. sched. 3,49 fodiuntur -ae . . . effluentibusque -is remanet aurum. *al.* **β** *terrae species ad vitrum faciendum apta – ein Glassand:* COMPOS. Luc. C 17 coctio vetri: . . . nascitur . . . in partibus Italie in montibus ista -a, est autem et petra, habet colorem vitri, subnicra. G 19. **γ** *pulvis Puteolanus – Puzzolanerde:* INNOC. IV. registr. B 208,10 p. 179,10 lapides, -am, que Puteolana vocatur, cementum. *ibid. al. (v. ind.).* **c** *de usu:* **α** *archit.:* LIBER diurn. 28 p. 20,8 te . . . *basilicam* non de lateribus, sed de calce atque h-a instruxisse commemorat *ruina* (GESTA Font. 17 p. 54,37 muri de c. . . . viscoso -aque rufa et fossili . . . constructi sunt). ANNAL. Ianuens. I p. 51,6 *cives* petras et -am ad murum . . . trahere non cessantes. *al.* **β** *techn. et alch.:* MAPPAE CLAVIC. 30 minium et h-am montanam, auri limaturam . . . teris et coquis. 281 -a citrina. IOH. sacerd. 12 -am candidissimam. *al. per compar.:* MAPPAE CLAVIC. 35 tere in mortario . . ., et cum tibi apparuerit ut -a trita *eqs. in nomine ficticio:* TURBA phil. 21 p. 131,18 accipite album mundum . . . eoque -am imbuite, quae facta est ex lapide septies imbuto. MORIEN. ROM. p. 518^{b},37 stannum, quod alio . . . nomine -a nuncupatur. *al.* **γ** *medic.:* TRACT. de chirurg. 1163 *post abstractionem aquae hydropici* desiccativis et -is utatur calidis *medicus.* **B** *translate:* **1** *renum vel urinae granula – Nieren-, Harngrieß:* AESCULAPIUS 22 p. 37,1 cum -is e vesica egreditur *lotium.* EKKEH. IV. bened. II 215 sed non millenas renibus operentur -as *allia* (CONSTANT. AFRIC. theor. 9,37 p. 49a^{F} passiones in r. sunt -a, lapis *eqs. al.*). MAURUS urin. II p. 6,27 sedimentum, resolutio, -a . . . et aliud quodlibet apparens in urinis (WALTH. AGIL. med. 105 p. 195,33 urina ruffa . . . cum h-a rubea. ALBERT. M. veget. 6,87). **2** *copia (ex multis rebus composita) – (aus vielen Einzeldingen bestehende) Masse:* **a** *spectat ad partium multitudinem:* EKKEH. IV. bened. I 16,114 crinibus innumeris nullatur -a (gloss.: multitudo criminum) pudoris *Magdalenae peccatricis.* **b** *spectat ad partium exiguitatem:* STATUT. ord. Teut. p. 78,7 cavendum . . . est, cum vitamus grandia, ne obruamur -a (CHART. episc. Hild. II 583).

II *de locis:* **A** *campus arenosus – Sandfläche:* **1** *strictius:* TRAD. Weiss. 125 p. 122,6 (a. 788) illam h-am, quod ad ipsa *(hoba)* aspicit. TRAD. Scheftl. 480 vineam . . . et quandam incultam h-am. *al. nom. propr.:* CHART. Udalr. August. I 7 (a. 1156) in suburbio, quod vocatur H-a (['*Gries*']. ANNAL. August. II a. 1279). TRAD. Scheftl. 134 Hartwich de A-a (*'Sand'*). *al. (v. ind.).* CHART. Const. 10 (ed. K. Beyerle, Konstanzer Grundeigentumsurkunden. 1902. p. 16,16) Heinricus in H-a. CHART. civ. Erf. 235 Theodericus de A-a. *al.* **2** *latius i. q. solum – Erdboden:* GESTA Camer. 1,103 p. 443,51 castrum . . . coaequavit -is *episcopus.*

B *de locis aquosis:* **1** *litus, ripa – Strand, Ufer:* DIPL. Otton. III. 54 p. 459,21 ripam Padi fluminis . . . sive -am. EKKEH. IV. pict. Sangall. 28 maris illius . . . perspaciantur *sancti* -am. CHART. Burgenl. 89 p. 60,32 super Danubium in fine -e episcopi. ARNOLD. Saxo fin. 2,7 p. 63,18 piscis abaerem, quod parit, quando flat ventus ab aerena (*cf. p. 568^{b},25* ἀιγιαλοῖς). *al. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,137 qui se placidę hospicio prohibebat -ę *(cf. Verg. Aen. 1,540).* **2** *ora – Küste(ngebiet):* ERMOLD. Ludow. 3,363 iam, Murmane, tuae passim peragrantur h-ae. **3** *alveus sabulosus – sandiges Flußbett:* CARM. Walahfr. app. 1,7 dum Ligeris bibulas transcendis missus h-as. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,100 siccas reflui Iordanis -as *(cf. Sedul. carm. pasch. 2,163).* **4** *syrtis – Sandbank:* CHART. Hamb. 514 p. 441,3 (a. 1238) si . . . burgenses . . . cum navibus suis in -a resederint.

C *de theatro, circo i. q. locus certaminis – Kampfplatz, Arena:* **1** *strictius:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,38 madidas servat gladiator -as. INVENT. Matth. 17 p. 452^{F} qui cum praevalido antagonista . . . in -am duelli causa descendit (*syn.* palaestram). *fort. de ipso certamine (in imag.):* PASS. Petri et Pauli 97 hinc Deus assistit spectator huius -ae. **2** *latius i. q. amphitheatrum – Amphitheater:* CHRON. Fred. 2,60 p. 84,9 Treverici . . . in -am huius civitates, quem munierant, liberati sunt *(cf.* IULIAN. TOLET. Wamb. 18 intra -as, quae validiori muro . . . cingebantur, se muniendos includunt *cives Nemausenses).* ERCHEMB. CAS. hist. 44 in termis iuxta -am (*syn.* colossum) *Capuae.* 74 prefectus h-arum. RATHER. coni. 14 p. 542^{A} in circum, quod -a dicitur, . . . urbis *Veronae* (*cf.* ANNAL. Altah. a. 1041 p. 28,36 ad aedificium, quod vocatur Aerina). DIPL. Heinr. IV. 414 p. 552,30 -am quoque cum satyro, cum famulis et famulabus . . . ęcclesię *Pataviensi* . . . confirmamus. *al.*

arenaceus (-ti-), -a, -um. *arenae similis – sandartig, Sand-:* MAPPAE CLAVIC. 146 gemmae mollioris naturae fricantur . . . in pulvere lapidis -tii (CHRON. Ebersb. I p. 10,18 intra -tium lapidem et tiliam. p. 11,32).

arenarius (ha-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *in arena (arenifodina) factus – im Sand (in einer Sandgrube) angelegt:* NOTKER. BALB. martyr. II. kal. Aug. p. 1132^{A} Romae in crypta -a beati Tertullini martyris. *v. et l. 65.* **b** *in arena exsistens – im Sand (befindlich), Sand-:* THEOPH. sched. 3,49 est aurum -um, quod reperitur in litoribus Rheni. **c** *arenae similis – sandähnlich:* ALBERT. M. animal. 25,23 est . . . color *cauhari serpentis* h-us. **2** *subst. neutr.: arenifodina – Sandgrube:* HRABAN. martyr. p. 1162^{A} dimissa est super eum massa -i (massa -a *Ps. Ambr. act. Seb. 22,83).* MARTYR. Fuld. III. kal. Dec. qui *(martyres)* . . iussi sunt . . . in -o deponi atque illic viventes terra et lapidibus obrui. *de certo sepulturae Christianorum loco (cf. LThK.* ^{2}*VI. p. 22):* NOTKER. BALB. martyr. IV. id. Iun. corpora collegit beata Symphorosa . . . et sepelivit ea in praedio suo in -o.

arenatio *v.* cavatio. ***arenchium** *v.* *arengium.

[Heßler]

***arenga**, -ae *f.* (*cf.* *arengum) **1** *publ. i. q. contio – (Volks-)Versammlung:* ROLAND. PATAV. chron. 3,10 qui *(Willihelmus)* ... pro eius *(Ecelini)* parte semper pugnaverat in-is et consiliis civitatis Padue (*cf.* 3,12). GREG. IX. registr. 499 p. 402,1 homines ... presumunt ... convocare contionem, campanas ad -am habere. **2** *in chartis sim. i. q. exordium, formula prooemii – Einleitung (sformel), 'Arenga' (cf. H. Fichtenau, Arenga. 1957):* SUMMA dict. Saxon. 7,1 p. 218,8 salutacionem sequitur -a, et est -a concors et verborum et sentenciarum posicio. CONR. MUR. summ. 6,6[n] p. 467,37 -a est quedam prefatio, que ad captandam benivolentiam premittitur *eqs.* p. 468,4sq. **3** *per confusionem i. q. angaria – Frondienst:* CHART. Pomm. B 579 p. 454,31 (a. 1253) colonos ... liberos decernimus a vectigalibus ..., -is, perarengis *eqs.* 596 p. 11,35.

***arengaria** (-ger-, -gher-), -ae *f.* *suggestus (ad contionandum factus) – (Redner-) Tribüne, Podest:* DIPL. Frid. I. (DtArch. 8 p. 456,4) *nobiles* dederunt ... Arnaldo desuper arengeria consullum Mediolani ... quoddam privilegium. ALBERT. MIL. temp. 266[tit.] de edificatione arengherie comunis Reginae. *ibid. al.*

***arengium** (-chi-), -i *n.* *contio – (Volks-) Versammlung:* LAND. MEDIOL. hist. II 44 p. 39,37sqq. Yordanus ... descendit ad -chium ...; atque cum ego essem ... huius concionis sive -chii ignarus *eqs.*

***arengo**, -are. *contionari – das Wort ergreifen:* ROLAND. PATAV. chron. 3,4 nec oportuit aliquos -are ... ad predicta *in consilio Paduano.*

***arengum**, -i *n.* *(orig. germ.; cf. theod. 'Ring'; ital.* arengo, *cf. S. Battaglia, Grande dizionario della lingua italiana. I. 1961. p. 641) contio – (Volks-) Versammlung:* ACTA imp. Böhmer 984 p. 690,26 (a. 1267) per omnes Cremonenses congregatos in platea communis ad -um seu publicum parlamentum. ALBERT. MIL. temp. 282 p. 451,1 Bononienses ... fecerunt consilium generale et consilium populi et -um. *v. et* *hringus, *rengum.

***arenositas**, -atis *f.* **1** *qualitas sabulosa – sandige Beschaffenheit:* ALBERT. M. veget. 5,66 si ad ... -em convertatur *locus. ibid.:* arefactio ... privabit nutrimentum *plantae*, et sabulositas sive -s undique faciet evaporare. *adde:* ALPHITA I 312,21 sandatis, id est -s (II p. 161,41). **2** *rotunditas – Rundung:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,22 app. p. 215[a],27 ad oppositionem rectam non opponitur *visui* de circulo nisi -s exterior sive convexum partis semicirculi.

arenosus (ha-), -a, -um. *script.* he-: BOTAN. Sangall. 10 praef.

I *adi.:* A *proprie:* **1** *strictius i. q. sabulosus – sandig:* ALDH. epist. 4 p. 484,12 h-is sablonum glareis (virg. I 23 p. 254,12. ALCUIN. epist. 141 p. 223,5 sicut gemmarum fulgor inter h-am splendescit glaream). STEPH. EDD. Wilfr. 13 p. 207,27 in-is locis (HROTSV. Gong. 188. ALBERT. M. veget. 4,18 in l., quae usque in profundum sunt -a [*p. 823[a],1* ψαμμώδεσι]). RUP. MEDIOL. Adalb. 12 montem. DIPL. Heinr. II. 103 terra h-a est maceriaeque utilis. *al.* **2** *latius i. q. arenae similis – sandähnlich, -artig:* a *de qualitate granosa:* Ps. GALEN. febr. 189 urina, que ... habuerit ... nebulas quasi sanguineas et -as (MAURUS urin. I p. 11,42 u. ... cum h-is resolutionibus. BRUNUS LONG. chirurg. 2,17 p. 128[E] cum fęce -a). MAPPAE CLAVIC. 90 patere siccari *lotum* ..., -um enim fiet. b *de colore:* ALBERT. M. animal. 25,15 Asfodius ... serpens ... habet corpus -um. *fort. add.:* COMPOS. Luc. G 12 dum incenditur *terra rufa*, perdet colorem et non est -a sicut illa prior. B *translate i. q. innumerabilis (sicut arenae grana) – unzählbar (wie Sandkörner):* ANNAL. Salisb. cont. a. 1192 (MGScript. XIII p. 239,7) Saladinus ... cum h-a sequebatur multitudine.

II *subst. masc.:* *qui ex urinae granulis aegrotat – ein an Hærngrieß Leidender:* ANTIDOT. Glasg. p. 114,10 limosis, -is, colicis *(sim.* ANTIDOT. Augiens. p. 52,18; *cf. ThLL. VI 2533,20).*

***arentia** (-cia), -ae *f.* *ariditas – Trockenheit:* EPIST. Dominic. 83 p. 106,31 moramini *(sc. sorores)* in foraminibus petre ..., -ciam magis quam virenciam requiratis.

***arenti(c)us**, -i *m.* *(orig. inc., ni cohaeret c. hisp.* arienzo *ex lat.* argenteus; *cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 263sq.)* **1** *species ponderis – eine Gewichtseinheit:* Ps. AVIC. anim. 2,4 p. 97 accipe ... quatuor -ticos *syrupi.* p. 98 recipit ... litargirii quartum unciae, viridis unum -tium, sarcocollae tres -tios, aloes epatici quatuor -tios. **2** *ignis – Feuer:* Ps. AVIC. anim. 6,16 p. 314 *granum* vocant -tium, hoc est ignis.

***arento** *v.* *arrento.

arenula (ha-), -ae *f.* *granum arenae – Sandkorn:* ALBERT. M. veget. 4,33 dividere ... lutum in -as. 64 inter -as (*p. 825[a],35* μέρεσι τῆς ψάμμου) locorum talium *(sc. eremorum)* sunt rarietates. *medic. de urinae granulis:* TRACT. de aegr. cur. p. 318,9 lapis, h-e et superfluitates diverse in renibus et vesica generantur. WILH. CONG. chirurg. 1308 ad -as expurgandas. *al. sing. sensu collect.:* URSO anat. 299 fiunt ... passiones *vesicae* ... lapis et -a. *Heßler*

areo, -ui, -ere. I *proprie:* A *strictius:* **1** *de terra, aqua i. q. exsiccatum vel torridum esse, rigere – ausgetrocknet, dürr, erstarrt sein:* CARM. de Tim. 131 torrente nec -et *unda* ab aestu. POETA Saxo 1,70 aestatis fervore ... -bant (ard-*codd.*) agri (*cf. Verg. ecl. 7,57* -et ager). ANNAL. Foss. a. 1134 (MGScript. IV p. 30,42) fluvius per diem integrum funditus -uit. CARM. Bur. B 81,3,7 qui prius -uerat, campus revirescit. **2** *de plantis i. q. marcere – welk sein:* HRABAN. carm. 37,9 seges alta viret, maturiet, -et. *in imag.:* CARM. Bur. B 106, 4,2 amor mutabilis marcidus -at. **3** *de humoribus i. q. coagulari, solidari – dick, fest werden:* CARM. Bur. B 75,2,5 sanguis -et, hebet pectus. ALBERT. M. meteor. 4,1,1 p. 707[a],30 aliter non -et humor ... nisi in mixto corpore diffusus. **4** *rugosum esse – runzelig sein:* CARM. Bur. B 147,3,1 cutis -et. B *latius i. q. siti laborare – Durst leiden:* WALTHARIUS 1417 -ens pectore.

II *translate i. q. vanum esse – wertlos sein:* CARM. Bur. B 26,2,12 invita caritas ... prorsus -et et deficit.

adi. **arens**, -entis. **1** *siccus, torridus – trocken, dürr:* LIBRI Karol. 1,21 p. 49,10 cum ... Israheliticis transitum -i alveo prestaret. WALAHFR. hort. 14 in -i ... pulvere. CARM. Bur. B 100,2[b],3 -is Libye. CHART. Brem. 378 p. 414,15 cum ... terris ... -bus et palustribus. *al. in imag.:* ARBEO Corb. 4 p. 193,16 ut ... suae praedicationis eorum -ia conplueret rura. LIBRI Karol. 4,1 p. 18,24 -ia corda inrigantur. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,166 -s namque tuus *lapillus (sc. pumiceus)* ... errat. *al.* **2** *tenuis – dünn:* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,13 *(in imag.)* scolaribus deditus agris ... vix paucissimas -ium quasi stipularum aristas arripui. **3** *contractus – gelähmt:* CHART. episc. Hild. I 352 p. 336,29 (c. 1171) -em brachium ... sanitati restituit. *Humperdinck*

1. areola, -ae *f.* *script.:* ori-: *p. 927,38.* ari-: *saepe, e.g. l. 72. p. 927,13.15.* -eal-: *l. 55sq. form.* -o: *p. 927,13.*

I *proprie:* A *campus parvus – kleines Feld:* **1** *de terra culta:* a *pulvinus – Beet (cf.* GLOSS. III 351,35 St.-S. -a bet. *al.):* NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 73,27 *Pippinum* tridente -am holerum nivellantem. REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 18,17 (s. IX./X.) arealam debet *servus* in orto ad plenum procurare, quę areala *eqs.* PETR. DAM. grat. 12 p. 33,26 donec *aqua* ... in fęcundas se -as (-os *C2*) fundat. HONOR. AUGUST. cant. 6,1/2 p. 446[C] -a est terra in horto aequis lateribus hinc inde composita *eqs. in imag.:* ALCUIN. epist. 262 p. 420,15 inriga florentes bonae voluntatis in eis *(sc. sorore et filia Karoli M.)* -as. EPIST. Hann. 50[tit.] consitę a pigmentariis -ę ... servitutis affectum *([cf. Vulg. cant. 5,13].* EPIST. Reinh. 102 p. 85,6 novella -a ... a vero consita pigmentario. *al.). alleg.:* HRABAN. univ. 6,1 p. 151[B] -ae aromatum: virtutes et dulcedo ... eius *(Salvatoris)* designatur. 19,9 p. 531[A] -a virgo Maria *eqs.* b *hortus, hortulus – (kleiner) Garten:* WALAHFR. hort. 63 germinibus vestitur tota tenellis -a. **2** *de terra inculta:* a *terra plana – (Land-) Fläche:* DIPL. Ludow. Germ. 54 (interp.) ubi fluviolus Mutaha se dividit et -am sive insulam facit, que dicitur Munichewert. b *atrium – Vorplatz, -hof:* FUND. Walds. 8 (MGScript. XV p. 1092,30) ariolam consecrando (*syn.* atrium). B *solum, fundus –*

[Heßler]

Grund und Boden, Liegenschaft: ORTL. chron. 1,6 p. 32,18 quod ... tantis usibus aptam nullam vidissent -am. ANNAL. Rod. a. 1115 plantavit ... vineam ... in novali -a haereditatis suae. **C** *fundus cum aedificiis ibi constructis – Hausgrundstück:* **1** *strictius i. q. locus curtis, curtile – Hofstatt (cf.* GLOSS. III 652,52 St.-S. -a hovestat. *al.):* **a** *gener.:* CHART. Fuld. B 430 (a. 780/802) unam -am et silvam ad illam pertinentem. A 379 p. 171,31 absque una dimidia -a legali. DIPL. Heinr. II. 252 p. 290,37 in Lonsteyn mansum unum et vineam unam et -am unam. FUND. Sangeorg. 94 apud eundem vicum -am unam et tria iugera. *al. de locis minoribus cum distinctione qualitatis:* TRAD. Weiss. 169 (a. 711) dono ... in ipsa villa ariolo iuxta area monasterii ..., habet in longitudinem pertegas XIIII *eqs.* CHART. Fuld. A 379 p. 172,3 illas ariolas, quae ad ipsa aedificia et ad illam curtem pertinent (445 quicquid ... habeo ..., id est ... curtis, ariolis, terris). TRAD. Ratisb. 40 tradiderunt ... aream I, terrę arabilis iugera CCCXX ..., extra dimittens ... -am I et territorii iugera XXX. COD. Udalr. 35 p. 66,23 praeposituram N. ... cum ... -is, silvis *eqs.* COD. Lauresh. 140 p. 414,35 molendinum ... solvens XXXIII denarios ... et -a una III denarios. *al.* **b** *spec.:* **α** *de fundo exceptis aedificiis: ruri:* CHART. Fuld. A 632 (a. 889) quatuor huobas ... et -as quinque et quicquid ad easdem huobas pertinet in aedificiis, campis *eqs.* DIPL. Conr. I. 28 mansum ... cum aedificiis, -is, terris. *intra vel prope civitates:* CHART. Fuld. A 478 (a. 828) partes nostras aedificii huius, quod constructum est super illam ariolam ..., quam in Magontia civitate ... habemus (DIPL. Heinr. II. 500 p. 638,33 in c. Metensi et circumcirca vineas, domos et -as). CHART. civ. Erf. 166 -am illam ..., quam olim infeudatam ipse magister ... quoad edificia comparavit (209 *syn.* curia). *al.* **β** *una cum aedificiis:* COD. Lauresh. 429 (a. 755/56) -am meam ... cum ipsa hoba, quam Uuolfinus tenet. CHART. Fuld. A 358 duas ariolas, in quibus habitemus. CHART. Stir. II 174 p. 258,33 ecclesiam ... dotare ... X videlicet -is ... in censu XII denarios solventibus. **γ** *una cum aedificiis et agris:* GLOSS. III 328,53 St.-S. ariola huba. 666,1 oriola mansus colonia huobi. *ibid. al.* **2** *latius usu eccl.:* CHART. Fuld. B 71 p. 128,9 (a. 775) ecclesiam ... cum ipsa -a, in qua aedificata est. FUND. mon. Leonh. (MGScript. XV p. 1000,42) Erkenbaldus ... capellam permissu Burchardi, ad quem -a ex iure pertinebat, ... edifficavit.

II *translate:* **A** *(parva) planities – (kleine) Fläche:* **1** *math.:* GERB. geom. 4,5 in media nimirum -a acuti, in extremis utrinque hebetis anguli species figurantur. **2** *usu communi:* LAMB. LEOD. Matth. I 44 iam tepet arida parvis ignibus -a. **B** *pagina – Seite:* GOZECH. epist. 8 cuius *(verbi)* per omnis huius tomi -as ... meminisse debes.

2. areola *v.* aureola. **3. *areola** *v.* *hareola.

areopagus (-io-), -i *m.* (Ἄρειος πάγος) **1** *collis Aris – Areshügel, Areopag:* ALBERT. M. pol. 2,11[b] p. 196[b],18sq. 'fuisse ... in -o consilium oligarchicum'; -us autem idem est quod virtus vel vicus Martis. **2** *fere i. q. locus sacer – etwa: geweihte Stätte:* THEOD. TREV. transl. Celsi 4 quae ... apud eiusdem urbis *Treverensis* ariopagum ostendere censuit *Deus.*

arepennis *v.* aripennis.

ares *subst.* (Ἄρης) *virtus – Kraft:* ALPHITA I p. 278,13 -s, id est virtus. II p. 14,31. *cf. l. 53. p. 928,52. Heßler*

aresco, arui, -ere. *script.* -isc-: *p. 928,17. metr.* ăr-: *p. 928,4.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. (ex)siccari, indurescere, marcescere – (aus-, ein-)trocknen, hart werden, welken:* **1** *gener.:* ALBERT. M. meteor. 4,1,1 p. 707[a],27 siccum et humidum sunt qualitates passivae ...; unde illa sunt, quae ... permutantur et humescunt et -unt. 4,2,5 p. 753[a],9 -unt (*p. 382[b],10* ξηραίνεται), quaecumque sunt aquea et aquae species. p. 753[b],45 omnia ... -unt calido calefacta vel frigido infrigidata. *ibid. al. de coagulatione:* ALBERT. M. meteor. 4,2,4 p. 752[a],31 quaecumque autem coagulantur, -unt quodammodo. *de statu i. q. rigere – erstarrt sein:* HILDEG. epist. I 43 p. 213[b] hiems ... -it, aestas vero floret. **2** *spec.:* **a** *de terra, aqua sim.:* WALAHFR. hort. 64 quamquam illius *(areolae)* pars ista sub alto -at tecto. EINH. Marc. et Petr. I 1,10 umor ... coepit -ere. EKKEH. IV. pict. Mog. 382 -it vellus. **b** *de plantis:* PAULIN. AQUIL. carm. 1,64 picta ... virecta ..., frigore quae numquam radio nec solis -unt. HILDEG. epist. II 81 pestilentiam nodorum, per quam -ere potest *ranium.* ALBERT. M. veget. 3,8 maturato semine -unt *testae fructuum.* animal. 5,28 rami, quos saepius inficit stercus eius *(avis aquaticae),* -unt. *al. per compar. et in imag.:* TRAD. Lunaelac. 62 p. 36,31 (a. 823) labentia istius seculi ... quasi florencia hiemali marcescunt et -ent *(sic?).* EKKEH. IV. bened. I 6,24 -uerat cortex, viridescit gratia vertex. DIPL. Heinr. IV. 488 p. 665,21 divinum servicium miserabiliter -uisse (*opp.* floruit). CHART. Livon. A I 7 p. 8,20 germen antiquum praedecessoris vestri non sub una nocte -uit. CARM. Bur. B 43,8,1 -uit spes estuans diuturnitate. *al.* **c** *de partibus corporis animantium:* RECEPT. Bamb. 19 cervi pulmones ... in fumo -iscant. ALBERT. M. animal. 2,34 cum -uerit, efficitur cornu cervi valde leve. 9,75 altera *partium umbilici* consolidatur et -it, donec decidit ... a ventre infantis. **B** *latius c. sensu debilitationis vel vexationis:* **1** *siti laborare – Durst leiden:* REGINO chron. a. 890 p. 135,8 oppidanis siti -entibus fit deditio. RYCCARD. chron. a. 1199 p. 20,29 -ere ceperant aquis deficientibus in cisternis. **2** *debilitari, torpescere – kraftlos, steif, starr werden:* WIDUK. gest. 1,34 p. 46,24 brachia tortoribus -uerunt. VITA Cadr. 31 (MGScript. XV p. 692,26) in terram elisa stridens dentibus et spumans -bat *domina (cf. Vulg. Marc. 9,18).* MIRAC. Pirmin. 19 adolescens ... mutus et surdus repentina divini examinis sententia percussus -uit (*cf.* 14). RICHARD. ANGL. anat. I 445 a⟨g⟩graciliantur et -unt *membra,* quia nutrimenti habent inopiam. ALBERT. M. animal. 1,553 corpus. *al.* **3** *senescere – alt werden:* HILDEG. phys. 7,10 in se -ere incipit *cervus* et tardus fieri.

II *translate i. q. evanescere – dahinschwinden:* WALAHFR. carm. 33,8 dum spesque fidesque -uerint, solus tum superabit amor.

aresta *v.* arista. **arestato** *v.* cheristado.

***aresto** *v.* *arresto.

***arescos** *adi.* (ἀρεσκος?) *gratus – erfreulich:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 147,29 areocos *(i.* ἀρεστός? *ed.)* i. iucundus.

aretalogus (ha-), -i *m.* (ἀρεταλόγος) **1** *ariolus – Wahrsager:* BENZO ad Heinr. 5,6 p. 651,41 Balaham ... fecit h-um ideoque cum prophetis non habet katalogum. **2** *fabulator, nugator – Geschichtenerzähler, Schwätzer:* THIOFR. flor. 2,5 p. 356[A] ubi certa mei inveneris signa indicii, noveris me ... non fungi vice -i. Willibr. II 2,476 -us esse videris.

arete, -es *f.* (ἀρετή) *virtus – Mannhaftigkeit, Tugend:* EPITAPH. var. I 7,3 ἀρητῆς *(sic)* germine vernans. II 42,14 ἀρετῆς (APNTHEC *cod.*) σπουδοῖα satelles *(sc. abbatissa)* ... sexum virtute redemit.

***aretica** *subst. (cf.* ἀρετή *et* Ἄρης) *res potens, efficax – kräftige, wirksame Sache:* ALPHITA II p. 14,31 Ares i. virtus, inde -a (arcotica ALPHITA p. 278,13) i. virtuosa. *cf.* ares *p. 927,58.*

aretro (a retro) *adv.* **1** *a tergo – von rückwärts:* LIBER hist. Franc. 38 p. 308,27 abstracto gladio a retro eum in cervice percussit. **2** *post tergum – hinten:* LIBER hist. Franc. 4 p. 311,27 a retro stans armiger. *Humperdinck*

***arga** *(m.) (orig. langob., cf. theod. vet.* arg, *v. F. Kluge – A. Götze, Etym. Wörterb. d. dt. Sprache.* [18]*1960. p. 29) homo ignavus – Feigling:* EDICT. Roth. 381 si quis alium -a per furorem clamaverit. PAUL. DIAC. Lang. 6,24 p. 173,4 qui Argait ab -a nomen deductum habes. p. 173,7 quis ex nobis magis est -a. p. 173,14.

***argalia** (-ria), -ae *f.* (ἐργαλεῖον, *aevo recenti* ἀργαλεῖον) *chirurg. i. q. syrinx – Katheter:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,32 p. 48 b[r] si ... in atricorum perforationes -a mittatur. *ibid.:* si ... cum -a digitus iungatur. TRACT. de aegr. cur. p. 324,42 per -riam mittitur *suffocatio vesicae.* WALTH. AGIL. med. 68 p. 174,18 aqua iniciatur per -am in foramen virge. THEOD. CERV. chirurg. 3,44 p. 172[G] -a sive syringa ... in virgam ... intromittatur. *al.*

[Baader]

argastulum *sim. v.* ergastulum. ***argelis** *v.* *argilis.

***argelzarus** *subst.* (*orig. inc., nisi corruptum ex arab.* azzingar) *aerugo – Grünspan:* ALPHITA II p. 16,14 -us, viride es idem.

argemon, *dat. pl.* -matis *(n.)* (ἄργεμον) *script.* argi-, egem-: *l.* 9.

albugo (oculi) – grauer Star: PAUL. AEGIN. cur. 99 p. 61,13 de ulceribus *oculi* ... -on (*3,21* ἄργεμον) ... in pupille circulo nascitur *eqs.* ARS med. 7 p. 428,8 -imon (egemon *G; Galen. ed. Kühn XIX p. 433,19* ἄργεμον) dicitur ulcus in oculo. DYASC. p. 91[a] *fel* convenit ... -matis (*Diosc. gr. 2,78,2* ἄργεμα) et tracematis.

argemone (agri-, argi-, -mon, -monis *sim.*) *subst.* (ἀργεμώνη) **1** *concordialis – Sandmohn (Papaver argemone L., cf. André, Lex. bot. p. 39):* ANTIDOT. Lond. p. 20,17 in ipsa aqua sit ... -e (argi- ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,8). DYASC. p. 13[b] agrimone herba omnibus nota et farraria minor dicitur (*Diosc. gr. 2,177* [*RV*] ἀργεμώνη). **2** *herba foliis latis praedita, sc. lappa vel lapathum, vix lactuca – breitblättrige Pflanze, nämlich (große) Klette oder (stumpfblättriger) Ampfer, kaum Lattich (Arctium lappa L. vel Rumex obtusifolius L., vix Lactuca sativa L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 381):* GLOSS. III 478,26 St.-S. -nis leticha. 485,46 arginonis bletecha. 493,39 argmonis blatecha. 517,26 -nis blatich. V 35,38 lapacium vel -mon lateche. *fort. add.:* GLOSS. III 535,14 St.-S. arrigenes leteche. 548,1 arnugenes letiche. *v. et* 1. agrimonia.

argemonia *v.* 1. agrimonia. **argencium** *v.* argenteus.

argendum *v.* argentum.

argentalis, -e. *argentum continens – silberhaltig:* Ps. AVIC. anim. 5,9 marcasita est multis modis, -is et de auro *eqs.*

argentarius, -a, -um. *script.:* arc-: *p. 930,8.* arz-: *p. 930,4.* -ter-: *p. 930,3sq.7sq.* -e(us): *l.* 57.

I *adi. i. q. argenteus – Silber-:* **A** *spectat ad metallum rude:* **1** *strictius i. q. argentum continens – silberhaltig:* CHART. march. Misn. II 510 p. 352,13 (a. 1185) in terminis monasterii venę -ę repertę sunt. GESTA Trev. cont. III 4 p. 382,27 iura ... in -a fossa de Homecen. ARNOLD. LUB. chron. 5,28 p. 207,30 excavatur mons -us, qui apud Goslariam multis est cognitus. **2** *latius i. q. ad argentifodinam pertinens – zur Silbergrube gehörig:* ARNOLD LUB. chron. 6,6 p. 217,39 casulis eorum *(Goslariensium)* -is destructis. **B** *spectat ad supellectilem:* **1** *de rebus:* **a** *ad confectionem supellectilis argenteae aptus – zur Herstellung von Silbergerät geeignet:* CHART. Gosl. I 301 p. 324,14 (a. 1174/95) fabricam -am. **b** *ad supellectilem argenteam poliendam aptus – zum Polieren von Silbergerät geeignet:* AURELIUS 26 p. 730,27 cretam -am ... de penna linimus. GLOSS. Salern. p. 6[a],6 chimolea, creta -a, terra Sarracenica, terra sigillata. p. 12[b],8 gisania, creta -a. **2** *de hominibus i. q. supellectilem argenteam effingens – Silbergerät herstellend:* LEG. Burgund. const. 10,3 fabrum -um.

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *argentifaber – Silberschmied (cf.* GLOSS. III 138,70 St.-S. -us silbersmit. 396,15 -us silberere): LEG. Burgund. const. 21,2 aurificem, -um, ferrarium, fabrum aerarium (CAPIT. reg. Franc. 32,45. 128,29. *al.*). VITA Leod. 21 (MGMer. V p. 303,4) iussit ... -os (-eos *var. l.)* com malleos adesse, quae minutatim cuncta confringerint. CHART. Stir. I 576 testes ... Fridericus -us *eqs.* (CHART. Rhen. med. III 360 p. 290,12. *al.*). *remissius:* CAES. HEIST. mirac. I 3,15 p. 130,23 ad domum ... -i venit ... mercator ... volens comparare ... ornamenta de auro sive argento fabrefacta (*postea:* aurificis [artificis *var. l.*]). **2** *qui in argentifodina operatur – Silbergrubenarbeiter:* COD. Wang. Trident. 236 p. 441,18 (a. 1185) ab -is, qui solent appellari silbrarii, electi ... promiserunt ... episcopo *eqs.* **3** *thesaurarius – Schatzmeister:* LEG. Wisig. 2,4,4 p. 97[a],13 ut non *servi* ... palatinis officiis ... honorentur, id est stabulariorum, gillonariorum, -orum. *fort. add. nom. propr.:* AGNELL. lib. pont. 57 ecclesia ... a Iuliano A-o ... fundata est. **B** *fem.:* *argentifodina – Silbervorkommen, -grube:* CONST. I 175 (a. 1158) regalia sunt ... -e et palatia *eqs.* CHART. Rhen. med. I 611 p. 673,24 invenire ... -am. COD. Wang. Trident. 24 p. 65,10 Henricus ... resignavit ... -eriam et homines. 237 p. 444,11 decretum ... fecit ... in facto arzenterie sui episcopatus. ACTA imp. Winkelm. I 177 p. 154,40 confirmamus ... comitatum ... cum ... -is, pascuis. CHART. Bund. 763 p. 222,22 in pignus ... habuerunt ... dominationes et honores ... super metallis et -eriis et venis. CHART. Tirol. notar. II 522 montis arcenterie. *al.*

***argenteitas,** -atis *f.* *qualitas vel substantia argentea – silbrige Beschaffenheit oder Substanz:* Ps. GERH. CREM. sept. p. 343,1 cum ... conversum fuerit ferrum ad -em vivam. Ps. AVIC. tinct. 6 p. 631[a],23 si fuerit ... in eo *(sulphure)* vis -is sulphuris non urentis.

argentella *v.* argentilla.

argenteolus, -a, -um. *ex argento fabrefactus – aus Silber hergestellt, Silber-:* LAMB. TUIT. Herib. 2,34 iste *(caecus sanatus) attulit* dona in modum oculorum -a.

argenteria *v.* argentarius *p. 929,33.*

argenteus, -a, -um. *script.* -ci(us), -z(us): *p. 931,3.*

I *adi.:* **A** *proprie i. q. argentarius – Silber-:* **1** *ex argento fabrefactus – aus Silber hergestellt, silbern:* **a** *de vasis, instrumentis sim. (interdum i. q. argento ornatus – silberverziert, e. g. l. 28.33.35sq.40):* BEDA hist. eccl. 2,11 p. 106,25 speculum. CHART. Fuld. B 264[a] p. 377,22sq. calices ... ampullae. CAPIT. reg. Franc. 128,3 turabulum. EINH. Karol. 23 p. 28,4 balteus aut aureus aut -us erat. 33 p. 40,16 mensas. MAPPAE CLAVIC. 38 laminas aureas et -as. IOH. NEAP. gest. 63 p. 434,13 marmoreum altare cum regiolis -is. RUOTG. Brun. 49 p. 52,18 equitem -um a Magonciaco archiepiscopo datum. THIETM. chron. 2,39 fusum. 8,14 cum ... -o bicario. CHRON. Bened. I 7 p. 217,3 sarcophagum. LEO MARS. chron. 1,53 p. 618,7 codicem missalem cum tabulis -is deauratis. 3,32 p. 722,47 columnas. THEOPH. sched. 3,56 colatorium aureum sive -um. ANNAL. Rom. p. 474,45 ad portam pervenit -am *imperator.* GODESC. GEMBL. gest. 41 textus evangeliorum unum aureum, tres -os, epistolarem -um unum. TRANSL. Godeh. 3 p. 648,43 -am navim delaturos, si evaderent *naufragio,* devoverunt. BERTH. ZWIF. chron. 17 crucem. SIGEBOTO Paulin. 46 reliquiae ... in capsula -a sunt inclusae. FUND. Mur. 16 p. 50,19 *stola.* GESTA Lob. 7 -am altaris tabulam. VITA Greg. Porc. II 25 vita ... aureis et -is literis exarata. BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,1 p. 117[A] liga unum eorum *(dentium)* cum altero cum filo aureo vel -o. HIER. MOR. mus. 18 p. 150,28 fistularum ... -arum in organis. *persaepe. in imag.:* EPIST. var. I 41 p. 564,24 caritatis et spiritalis necessitudinis funis -us *(cf. Vulg. eccl. 12,6).* **b** *de monetis:* CAPIT. reg. Franc. 202,2 denarium -um et non fractum (TRAD. Frising. 1639. 1640[a]). *ex pecunia denariaria constans – in Silbergeld:* CAPIT. reg. Franc. II p. 538[a],24 solidus aureus vel -us tres scripiles conplet (VITA Audom. 16 [MGMer. V p. 763,18]). PETR. CAS. (?) chron. 4,13 libras -as L. **2** *argentum continens – silberhaltig:* GEBER. forn. 29 p. 765 fac cementum de litargiro -o. Ps. AVIC. epist. 8 p. 872, 40 ad ... marcasitum -um (*cf.* GLOSS. III 562,1 St.-S. marcasica -a wismat). *v. et p. 932,29.* **3** *ex argento constans – aus Silber bestehend:* BRUNO QUERF. Adalb. A 12[ex.] massam -am (argenti B) obtulit ingentem. **4** *ad supellectilem ex argento factam poliendam aptus – zum Polieren von Silbergerät geeignet:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 39a[r] terra sigillata, terra Sarracenica vel creta et terra -a idem est. **5** *argento similis – silberähnlich:* ARNOLD. SAXO fin. 1,5,11 p. 45,13 argentiscoria -um *colorem* facit. ALBERT. M. cael. hier. 15,10 'electrum ... quoniam auriforme simul et ... -um' (*PG 3,336B* ἀργυροειδές) ex utriusque mixtione constans. *in imag.:* ODO MAGD. herb. 808 aurosas ... rosas -a debent lilia iure sequi. **B** *translate:* **1** *de saeculis sim. i. q. argenti naturam exhibens – silbern:* IONAS BOB. Columb. 1,30 p. 225,3 -us Darius. URSIO Marc. I 2,2 cum decidentibus aureis et -is temporibus successisset ferrea. **2** *iron. de commercio i. q. cauponaticius – Schacher-:* FOLCUIN. Lob. 21 sub eo *(Faraberto abbate)* ... apud nos cuncta fuerunt venalia, adeo ut locus ... A-a diceretur vallis.

[Baader]

II *subst. masc. (?neutr.: l. 3):* A *denarius – Silbermünze, Denar:* Leg. Wisig. add. p. 464,3 dragma I: XII -os (*cf.* p. 464,5 seliqua I -cium et tertia pars -cii [de argenzo *V 15*]). Form. extrav. I 11 p. 541,24 auri libras c coactus exsolvat, -um M. Arbeo Corb. 4 p. 193,21 cui *(viro)* ... tres -os largitus est. Vita Paulin. Trev. 22 tres -os immittentes *fenestrae cryptae.* Trad. Frising. 1629 cum V -is sibi hoc redimendi potestatem habeat. Honor. August. cant. 8,11 p. 487B mille -i sunt quatuor librae et comprehensi sunt omnes electi hoc numero. Trad. Ratisb. 1023 pro censu V -orum. Ps. Arist. lap. II 32 ad pondus X -orum. *al.* B *iron. i. q. homo argento ornatus – ein 'Silberner':* Notker. Balb. gest. 2,17 p. 88,7 quodsi ... aliquid de serico, auro vel argento circa se habens eum *(Karolum M.)* incurrisset, his verbis increpatus ... abscessit 'o te bis aureum ..., o te -um, o te coccineum'.

***argentifaber,** -bri *m.* *argentarius – Silberschmied:* Chart. Turic. 1206 (a. 1263/64) ego Heinricus -r dictus Terrere. Conr. Mur. summ. 6,1 p. 426,3 aurifaber, -r, cuprifaber.

argentifodina (argenti fodina), -ae *f.* *argentaria – Silberworkommen, -grube:* Dipl. Heinr. III. 40 donationem ... factam ... de argenti fodinis in Brisgaudia. Chart. Tirol. 447 perseverante actione nostra de -is. Const. I 327 cum omnis -a ad iura pertineat imperii. Chart. Brixin. 53 in quo *(monte)* spes sit -e. 54 quod ... reperte sint quedam -e, ubi argentum fodi debeat et inveniri. Chart. Tirol. 1018 in -is ... canonici laborare. Chart. Pomm. A 415 p. 865,24 si ... in ... possessionibus aurifodine, -e, ferrifodine, saline invente fuerint. Chart. Friberg. II 866 ius -e vel aliorum terre metallorum. Chart. Grimm. 270 decimam metalli ... in omnibus montibus sive -is tocius terre nostre ... conventui dedimus. *al.*

***argentifrigiatus,** -a, -um. (Φρύγιον) *limbo argenteo ornatus – mit einer Silberborte besetzt:* Catal. thes. Pruf. (NArch. 13 p. 561,33; a. 1165) quarum *(casularum)* VIII *sunt* -e. p. 561,41 duo subtilia sunt -a.

argentilla (arc-, erc(h)-, -an-, -on-, -ella, -illus *sim.*), -ae *f.* *(orig. inc., nisi cohaeret c.* argentum, *cf. André, Lex. bot. p. 39)* 1 *melissophyllon – Melisse (Melissa officinalis L. vel sim.):* Gloss. III 472,4 St.-S. ercantilla bienwrz (*cf.* 471,14 erkentella biwrz). *huc spectare vid.:* Antidot. Glasg. p. 126,12 arcentella, retronella. Tract. de aegr. cur. p. 346,22 -ellam si alligaveris ad renes *eqs.* 2 *lapathum – (stumpfblättriger) Ampfer (Rumex obtusifolius L., cf. Hegi, Flora. III. p. 173):* Gloss. III 488,10 St.-S. ercantilla lendewrz. 498,31 erchantillus lendinwrz. *fort. add. (v. p. 929,18sqq.):* Gloss. III 525,27 St.-S. arconcilla orientes leteche. 3 *sinapis rustica – wilder Senf (Sinapis arvensis L.):* Gloss. III 522,38 St.-S. encontilla wiltsenip. 4 *asparilla – Ackerschachtelhalm (Equisetum arvense L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 247):* Gloss. III 535,11 St.-S. arcontilla katzenzagil. 547,66 arontilla catzenzagel. 5 *?sclareia – ?Muskatellersalbei (Salvia sclarea L., cf. Hegi, Flora. V 4. p. 2489):* Alphita II p. 16,12 -a orvalis, hec potata ossa fracta consolidat.

***argentillus,** -i *m.* *piscis splendens argenti modo – silbern glänzender Fisch:* Ioh. Diac. cen. 2,151 -um fert Iudas *(ex Ps. Cypr. cen. 131; cf. Vulg. Matth. 26,15).*

argentiscoria *v.* argentum *p. 932,23.*

argento, -are. *argento inducere – versilbern:* Ioh. sacerd. 109 si cuprum -are volueris.

adi. **argentatus,** -a, -um. *argento ornatus – silberverziert:* Ademar. hist. 3,22 p. 112,4 (cod. C) de spoliis, quae ceperat Carolus, sancto Marciali ... direxit ... faltestalium -um.

argentum, -i *n.* *script.:* arz-: *p. 933,63.* -nd-: *p. 934,58. form.: ?gen. sg.* -is: Chart. Rhen. med. I 21 (a. 767). *acc. sg.* -em: *p. 934,64. 935,34. abl. sg.:* *?*-u: *p. 932,53.* -e: *p. 934,52sq.*

ἄργυρος – *Silber (alleg.:* Aldh. virg. I 19 p. 248,14 ut sit ... castitas -um. Hraban. univ. 17,13 p. 476B in -o eloquia divina sive intellectus litterae vel historiae exprimitur. p. 476C -um oris confessio ..., -um populus Iudaeorum ..., -um sermonem praedicationis significat. Ekkeb. Schon. cath. 9,16 p. 64B -o ... comparari solet scriptura sancta. *al.):* I *de metallo impermixto vel permixto:* A *strictius:* 1 *de natura:* a *gener.:* Compos. Luc. S 31 ex quo metalo *(i. prasino)* manatur -um. Constant. Afric. grad. p. 348,8 -um frigidum est et temperatum in humiditate. Ps. Gerh. Crem. sept. p. 344,17 -i ... radix est aurum. Ps. Avic. anim. 5,8 p. 131 -um dividitur in tres partes, -um naturale, -um nostri magisterii scilicet petrale et -um, quod faciunt per vim medicinarum et melius est de nostro lapide. Albert. M. cael. hier. 15,10 p. 436b,13 in quantum color -i similis est claritati coeli, unde in alchimia dicitur luna. Ps. Albert. M. alch. p. 37,2 -um est metallum ex purgatissimo -o vivo ... deductum. *saepe.* b *de recrementis ex combustione ruderum argenteorum restantibus:* α spuma *(vel* cadmia: *l. 20)* -i *i. q. lithargyros – Bleiglätte, 'Silberschaum':* Antidot. Sangall. p. 83,17 spuma -i. Diaeta Theod. 124 spuma -i frigida *est.* Tract. de chirurg. 992 spume -i pulverem. Ioh. Platear. simpl. med. p. 23aV est quoddam *lithargirium,* quod est spuma -i. Ps. Arist. lap. I p. 188,21 ex -o nascitur litargirum, hoc est cachinia -i. *saepe.* β faex -i *i. q. molybdaena – Schwefelblei, 'Herd':* Alphita II p. 120,18 molipda est fex auri vel -i. γ scoria *(vel* passio: *l. 26)* -i *i. q. helcysma – Silberschlacke:* Arnold. Saxo fin. 1,5,11 p. 45,13 argentiscoria argenteum *colorem* facit. Ps. Arist. lap. I p. 188,22 unus lapis inde *(sc. a lithargyro)* trahitur, quem vocat populus passionem -i. Albert. M. animal. 16,53. δ fumus -i *i. q. arsenicum – Schwefelarsen, 'Silberrauch':* Anon. secret. p. 21,31 suk ... duae sunt species ... et reperiuntur in mineris argenteis et sunt fumus -i. c *de fusionibus:* α *aes candidum – Silberbronze:* Mappae Clavic. 77 fit -um simile corallio. β gluten -i *i. q. ferrumen argenteum – Silberlot:* Compos. Luc. U 32 -i gluten: ... -i partes duas et heramen partem unam *eqs. expressius:* Compos. Luc. β 17 ad -um ... *aphronitrum* componitur mollius. d *alch. in nominibus ficticiis:* -um rectum *sim. i. q. metallum mercurio extractum – Vorstufe des Elixiers:* Ps. Gerh. Crem. sept. p. 345,36 egredietur -um rectum. Geber. summ. 2,6 fit -um purum. test. p. 563a,14 fit elixir tam ad tingendum quam ad convertendum -um verum in aurum. *v. et l. 7sq.* 2 *de usu:* a *in compositionibus:* Compos. Luc. H 2 nascitur ... alium metallum -i in conflationem. δ 30 alia -i sparsio. Notker. Balb. gest. 1,29 *(de fusione campanarum)* in locum ... -i ... stagnum subiciens. Mappae Clavic. 195 sume duas partes almenbuz i. e. -i. Theoph. sched. 1,30med. molendum est -um. Anselm. Mog. Adalb. 190 sparsus ... -i color est in veste nitenti. Albert. M. veget. 3,40 subtilitas auri vel -i depuratur. *saepe.* b *in artificio:* Compos. Luc. B 7 mosibum de -o. Vita Boniti 42 (MGMer. VI p. 139,10) mausoleum ... auri -ique ... decoravit metallo (Angilb. eccl. Cent. 3 p. 177,15 lampades ... cuprinae auro -oque decoratae. *al.*). Cod. Lauresh. 12 p. 289,9 cancellos ... ex auro -oque ... vestiens (Leo Mars. chron. 2,53 virgam ... pastoralem. *al.*). Trad. Patav. 18 patena de -u. Libri Karol. 1,2 p. 13,42 *imagines* auro -ove conflatę. 4,9 in quibus *(libris)* auro -ove vel ... quibuslibet coloribus historiae ... pictoria arte insertae sunt. Angilb. eccl. Cent. 2 p. 176,53 capsas ... auro -oque vel gemmis ... paratas (Chart. Fuld. B 264a p. 377a,32 fanones. Hugo Flav. chron. 2,8 p. 375,5 libros ęvangeliorum. *al.*). Rud. Fuld. mirac. 8 ligneum ... aedificium ... ex auro et -o ... ornavit (Casus Petrish. 4,10 brachium sancti Philippi. *al.*). Walth. Spir. Christoph. II 3,26 puri solidas -i mole columnas. Trad. Ratisb. 279 albam in margine ... auro, -o ... elaboratam. Thietm. chron. 6,102 ampulas ex -o factas (Leo Mars. chron. 2,52 turibula ex -o ... fecit et calicem de -o. Fund. Mur. 5 p. 23,19 stolam cum -o factam. *al.*). Thangm. Bernw. 8 p. 761,47 coronam ... -o auroque radiantem. Hist. Mosom. 3,2 tabula altaris de -o. Hugo Flav. chron. 2,8 p. 347,41 tauri et aquilae species ex -o opere fusili. Berth. Zwif. chron. 15 p. 196,23 plenarium -o circumdatum. Sigeboto Paulin. 21 in qualibet auri et -i vel serici textura. Statut. ord. Teut. p. 46a,30 sellas, frena et scuta auro vel -o seu alio colore seculari depicta. Chart. Tirol.

[Baader]

notar. II 172 cingulum de -o. WILH. SALIC. chirurg. 5,1 p. 356[D] est cauterium de -o. *persaepe.* **c** *in re monetaria i. q. metallum, ex quo moneta cuditur vel pecia signata formatur – Münz-, Barrensilber:* LEX Alam. 54,3 quantum valet aut in auro aut in -o aut in mancipia aut in equo pecunia XII solidos valente. CAPIT. reg. Franc. 28,5 si . . . *denarii* nominis nostri nomisma habent et mero sunt -o. 128,2 est ibi de -o munidato solidi III. TRAD. Frising. 338 decem -i solidos Franciscos. DIPL. Arnulfi 161 p. 245,18 libras XXX -i probatissimi (CHART. Stir. I 263 p. 275,28 -i probati. *al.*). CHART. Ital. Ficker 29 p. 39,36 centum libras de -o coperto. p. 39,50 -um factum et non factum. DIPL. Conr. II. 131 denarios . . . monete ex puro -o . . . fieri (CHART. Nass. 213 [ed. Sauer, Nassauisches UB. I p. 151,35] pro XV marcis -i purissimi in nullius percussuram numismatis redacti. CHART. Stir. I 699 puri -i, hoc est wizzez silbers. CHART. Pruss. I 105,22 ut de puro et mundo -o denarii fabricentur. *al.*). INSTIT. regal. 3 (MGScript. XXX p. 1452,15) quinquaginta libras cocti -i. DIPL. Heinr. III. 368 ut *moneta apud Sareburch* pondere et puritate -i a Metensi non discrepet (CHART. Hall. I 353 p. 324, 15 moneta Hallensis ab -i albedine seu p. commendabilis claudicat pro levitate nummismatis. *al.*). CHART. Rhen. inf. I 279 p. 182,7 appendit -um in statera VII et X marcas. CHART. Argent. I 616,70 si episcopus voluerit -um de camera sua fundere et inde denarios percuti. CHART. Stab. 252 p. 481,30 octo marchas -i boni et bene vendibilis. CHART. Salisb. II 370 LXXX marcas examinati -i (CHART. Stir. II 10 pro octoginta marcis e. -i et XX montani. CHART. Osn. III 611 centum . . . marcas puri et e. -i ad pondus Coloniense . . ., cuius pecie signum est quinque pungtorum *eqs. al.*). CHART. Rhen. inf. I 412 p. 284,29 ut . . . liceat eis *(mercatoribus)* extra domum monetariam . . . cambire -um vel monetam. HIST. de exp. Frid. imp. p. 26,12 in . . . conmutatione denariorum vel -i. CHART. Rhen. med. II app. 12 p. 357,15 marcis singulis -i publici. CHART. Berg. Magd. 73 p. 52,38 ut *pecunia* -o illo, quod lodich dicitur, minus pura sit sex valore nummorum. CONST. II 283 quicumque -um vendere voluerit, ad monetam debeat illud presentare (*cf.* 301). CHART. Gosl. I 533 nullus . . . -um examinabit per ignem, quod dicitur comburere, nisi fuerit monetarius. CHART. march. Misn. III 469 p. 326,16 fini, legalis et puri -i (*cf.* CHART. select. Jesse 346 p. 217,5 ipso -o affinato). CHART. episc. Halb. 681 p. 17,12 communis -i. CHART. Sangall. A 882,1 -i puri et legalis marca (CHART. Friburg. 242 p. 216,1. *al.*). CHART. Eichsf. 299 ducentas marcas albi -i, quod similiter lotone dimidio erat examinato deterius. CHART. Gosl. I 585 tres marcas nigri -i. CHART. Tirol. notar. II 262 VIIII frustris auri et -i, quod dicebat . . . ad pignus obligasse. CHART. Burgenl. 317 viginti marcas in moneta nostra . . . vel in -o, cuius decima pars conburetur. INNOC. IV. registr. B 19 marcam defecati -i. CHART. episc. Halb. 1087 p. 283,10 usualis -i. TRAD. Weiss. app. II 7 p. 330,13 quicumque monetariorum . . . monetam falsificaverit vel -um sophisticatum pro dapsili dederit. CHART. Burgenl. 566 p. 374,23 solvet . . . in -o mercimoniali. CHART. Berg. Magd. 129 p. 90,2 -i libralis. CONST. III 262 quod . . . cives de Ungaria per terras Austrie libere -um suum deducant. *persaepe.* **d** *in argentifodina:* DIPL. Conr. II. 133 venas et fossiones -i . . . contulimus. VITA Altm. 2 ad radicem montis Ramisberc, de quo -um tollitur. CHART. Tirol. 243 montem -i. CHRON. Reinh. a. 1193 p. 551,6 cui *(marchioni)* de subterraneis scrobibus -um natura prebebat. COD. Wang. Trident. 242 p. 453,28 esse debeant quatuor werki . . . ad unam rotam de arzento. CHART. Tirol. 656 super rotas et furnos ad laborandum -um. CHART. Babenb. 271 de fodina -i. *saepe.* **B** *latius de metallis vel aliis substantiis -o similibus:* **1** *tutia – Galmei:* MAPPAE CLAVIC. 278 hoc -um plus est utile ad incendendum. **2** -um vivum *i. q. hydrargyrus – Quecksilber* (*cf.* GLOSS. III 585,41 St.-S. litagiria vel -um vivum quochsilber): **a** *de natura:* COMPOS. Luc. X 29 ex ipsis lapidibus *Adriatis* egredietur -um vibum. RECEPT. Bamb. 49[capit.] ad -um vivum si quis biberit. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 382,3 -um vivum calidum et humidum in quarto gradu. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 2b[v] -um vivum . . . generatur . . . in terra tale, quale apparet *eqs.* IOH. sacerd. 158 utharit, id est -um vivum . . ., çaibac, id est -um vivum. GEBER. summ. 1,30 -um . . . vivum, quod etiam mercurius appellatur . . ., est aqua viscosa in visceribus terrae. ALBERT. M. meteor. 4,3,2 p. 775[b],29 hydrageros, hoc est -um vivum. *al. v. et p. 932,12.* **b** *de usu:* **α** *pharm.:* TRACT. de chirurg. 365 accipe . . . -i vivi ʒ I. GLOSS. Roger. II 365 extinguitur -um vivum cum saliva hominis ieiuni. ALBERT. M. animal. 22,82 quod *(unguentum)* recipit pulverem . . . -i vivi uncias tres. *saepe.* **β** *techn.:* COMPOS. Luc. H 11 cinnabarin ex -o vibo fiet. FROTH. epist. 24 ut nobis mittas ad decorandas parietes colores . . ., videlicet . . . prasinum et de vivo -o. MAPPAE CLAVIC. 12 -i vivi, quod de minio factum sit. THEOPH. sched. 1,33 aurum . . . cum vivo -o miscendum. *al.* **c** *alch. in nominibus ficticiis i. q. aqua permanens, fermentum – Urquecksilber, Elixier:* TURBA phil. 44 -um vivum cambar est magnesie. ANON. tab. p. 165,4 haec *sunt* tria -a viva. p. 181,4 omne -um vivum est sulphur. GEBER. clar. 2,85 ad faciendum oleum -i vivi, ex quo . . . extrahuntur quatuor elementa. summ. 1,46 -um vivum mortificatum. investig. 5 p. 487 aqua lapis noster est et -um vivum de -o vivo. MORIEN. ROM. alch. p. 518[b],46 fumus . . . albus est -um vivum. Ps. AVIC. tinct. 1 p. 626[b],51 -um vivum est frigidum et humidum et Deus ex eo . . . creavit omnia minera. Ps. ALBERT. M. alch. p. 35,23 -um vivum *est* quasi mater *metallorum. saepe. per confusionem i. q. album ovi – Eiweiß (cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 5.1936. p. 300):* IOH. sacerd. 2 superpone de -o vivo. **3** -um populi *sim. i. q. sal – Steinsalz:* ANON. secret. p. 70,14 *sal communis* apud aliquos -um populi appellatur. Ps. GERH. CREM. sal. I 5 p. 16,6 nominaverunt ipsum *salem* sapientes -um communitatis (populi II 76) propter albedinem suam . . . et cum eo rectificatur creatura.

II *de rebus ex metallo fabrefactis:* **A** *strictius:* **1** *ornamentum argenteum, supellex argentea – Silberschmuck, -gerät:* COMPOS. Luc. B 14 terres cretam -i. NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 23,23 convivium auro vel -o sive gemmeis vasis immissum. CATAL. Fuld. (MGScript. XIII p. 272,30) auro -oque, coronis et lucernis . . . locum . . . provexit. WOLFHER. Godeh. II 13 monasterium . . . libris, serico, auro, -o, gemmis, picturis aliisque ecclesiasticis ornamentis redimivit. BERNOLD. CONST. chron. a. 1094 p. 457,54 quae *(capella)* in auro et -o et preciosissimis paramentis mille libras pene valuit. DONIZO Mathild. 1,804 sub pedibus *caballorum* . . . -um . . . ponere. CASUS Petrish. 5,33 abstulerunt -um de columpnis. HIST. Hirs. 8 p. 259,25 in varia suppellectili, hoc est in auro et -o. MART. OPP. chron. p. 436,11 coronas cum toto thesauro auri et -i ac lapidibus preciosis spoliavit. *al.* **2** *in re monetaria:* **a** *pecunia argentea – Silbergeld (interdum i. q. pecia signata – Silberbarren, e. g. l. 55.57sq.72):* FORM. Andec. 9 accipi . . . precium in -o uncias tantas (18. COD. Lauresh. 508. *al.*). 14 p. 9,23 in raciones pro argente. 22 in -o soledus tantus (FORM. Bitur. 15 p. 175,21 auri et -i in solidos c. TRAD. Frising. 177 dimidium solidum in -o aut in grano. CHART. Carniol. I 66 p. 72,8 -um valente sol(idos) CCCCCD. *saepe*). 41 p. 19,8 sociente fisco auri liberas quinque, -o ponda X coactus exsolvat (CHART. Sangall. A 196 argendo pondera quinque c. e. CHART. Rhen. med. II 34. *saepe*). LEX Ribv. 40,12 quod si cum -o solvere contigerit, pro solido duodecim denarios (*cf.* CAPIT. Saxon. 11 in -o XII denarios solidum faciant). ALDH. virg. II 1935 -i . . . plura talenta (TRAD. Frising. 1279. HEINR. LETT. chron. 18,5 p. 119,14 tria Lyvonica t. -i. *al.*). FORM. Marculfi 2,15 donat . . . mancipia tanta . . ., inter aurum et -um (-em *A 3*) et fabricaturas in soledos tantos (CHART. Fuld. B 40 p. 70,22. VITA Meinw. 117 IV libras i. a. et -um. *al. cf.* LEX Alam. 54,1 dotis . . . CCCC solidis constat aut in auro aut in -o aut mancipia *eqs.*). TRAD. Weiss. 136 p. 131,8 donamus in -o vel in reliquo pretio . . . denarios IIII. FORM. Senon. I 2 tam in -um quam in amactum valente solidos tantos. CHART. Rhen. med. I 30 adcensimus . . . denarios IIII aut in cera aut in -o. CAPIT. reg. Franc. 21 libram unam de -o aut valentem *solvant*

[Baader]

(HINCM. annal. a. 877 p. 135,22 quinque milia librae -i ad pensam. CAPIT. reg. Franc. 273B,24 duodecim libris -i de novis et meris denariis. *al.*). FORM. Augiens. B 4 poenam ... prosolvat, id est auri tantum, -um tantum (DIPL. Karoli III. 35 p. 61,23 p. triginta libras -i probate monete publicae componere. *al.*). EINH. epist. 55 censum ... in bono -o recipiat. DIPL. Otton. III. 411 p. 846,2 ut ... componant ... -i ponderas decem milia (DIPL. Heinr. II. 299 p. 371,28. *al. v. et p. 934,57sq.*). DIPL. Heinr. III. 125 cc marcas -i nobis donavit (COD. Lauresh. 164 p. 449,28. CHART. Carniol. II 64 promisit mille ... m. -i ponderis Coloniensis. CHART. Burgenl. 168 p. 124,29 v m. -i in salibus. *al.*). CHART. Friburg. 16 quadrans -i. TRAD. Ratisb. 821 VI -i siclis. REGISTR. abb. Werd. 5,144 fertonem -i. CHART. Hall. I 298 aurum habebit ... archiepiscopus, camerarius -um. *persaepe. remissius i. q. pecunia – Geld:* RIMB. Anscar. 20 p. 45,27 saccum, in quo -um fuerat. NOTKER. BALB. gest. 1,16 totum illud -um afferri. CHART. Hall. I 72 cum idem Eilbertus -o indigeret. CHART. Tirol. 525 -um, cum quo empte sunt vineę. b *denarius – Silbermünze, Denar:* CHART. select. Jesse 184 (a. 1165) ut -um civitatis Sleswicensium sit potestate et arbitrio. CHART. Hall. I 192 ad solvendam ... mediam partem pecunię ... de -o Vribergensi, Aldinburgensi, Pigauiensi vel equivalenti (CHART. Merseb. 370. 375). CHART. Port. 185 pro centum sexaginta octo marcis Erfordensis -i. CHART. select. Jesse 131,1 facta comparatione istius -i, quod modo currit *eqs. fort. add.:* FORM. Sangall. add. 2 excutientes ... denarium vel nummum vel -um *(an* -eum *leg.?)* vel aureum. B *latius (nonnumquam exempla sub II A allata huc referri possunt):* LEG. Wisig. cod. Eur. 279 si cui aurum, -um vel ornamenta vel species fuerint commendatae (LEX Baiuv. 15,2). LEX Alam. 84 aut mancipia aut pecus aut aurum aut -um aut alia spolia. DIPL. Merov. I 93 p. 83,30 neque ... codices aut aurum aut -um (-em *2*) ... auferri. LEX Baiuv. 9,9 si quis aurum, -um, iumenta vel pecora aut quascumque res usque sol(i)d(os) X ... furaverit. WILLIB. Bonif. 8 p. 51,15 pro auro volumina et pro -o divinae scientiae cartas reppererunt. CHART. Basil. A I 34 p. 67,14 strumenta cartarum, aurum, -um, aeramentum. LIUTG. Greg. 2 p. 69,14 amor auri et -i. POETA Saxo 4,132 -i cumulos. DIPL. Heinr. II. 292 p. 358,6 oblationes tam auri quam -i posite. COSMAS chron. 1,38 p. 70,16 est laqueus mortis -i pondus et auri. VITA Otton. Bamb. III 2,12 qui ..., quae prima mortales ducunt, aurum videlicet et -um contempnendo calcaret. STATUT. ord. Teut. p. 109a,1 aurum et -um debet recipere thesaurarius. *al.*

argestes *(m.)* (ἀργέστης) *caurus – Nordwestwind (cf.* GLOSS. III 608,19 St.-S. -es chorus vuestannord): HONOR. AUGUST. imag. 1,55 eius *(zephyri)* sinister *ventus est* corus, qui et -es, in oriente nubila, in India faciens serena.

***argiara** subst.* (γύργαθον *cft. ed.*) *fiscus ex viminibus factus – Weidenkorb:* WALTH. AGIL. med. 7 p. 103,24 quod *maniacus* ... suspendatur in suspensorio ellevato; quod est sicut -a (argeatum *Avic., cf. ed.*) et est -a quoddam genus instrumenti, quo aliquis elevatur et quiescitur et non quatitur.

***argilis,** -is *m.* (agger, arger; *cf. ital.* argine, *venet. vet.* árgile, *piem. vet.* argene, *v. G. Sera, ZRomPhil. 57. 1937. p. 529) script.:* -gel-: *l. 65.* -gin-: *l. 61.67sq. form.: acc. sg.* -inem: *l. 61.67sq. abl. sg.* argile: *l. 62. acc. pl.* -inos: *l. 67.*

vallum, agger – Damm, Wall: DIPL. Arnulfi 125 p. 186,16 ad -inem usque in silvam de stagno. DIPL. Otton. III. 165 est factus unus -is, qui nominatur Formiclinus..., in quo ipso -e sunt tres montes manibus hominum facti. *in nominibus locorum:* IOH. VEN. chron. p. 66,2 est... in extremitate Venecie castrum, quod Caput A-is *('Cavarzere')* dicitur. p. 130,12 Caputargelem incenderunt. IOH. CODAGN. annal. a. 1174 domus Cruciatorum fuit hedificata apud Arginos. ANNAL. Plac. a. 1238 p. 479,53 per Arginem de Buxeto venientes. *v. et* ***arginalis.**

argilla, -ae *f. (n.* -um: *l. 72)* (ἄργιλλος) *script.:* arc-: *p. 936,1.* agr-: *p. 936,11.* -yll(a): *p. 936,6.*

creta figularis, lutum – Tonerde, Lehm (cf. GLOSS. I 591,23 St.-S. Samis [Samiis *Vulg. Is. 45,9*] -um, unde faciunt testas *i.* thoræ. II 686,5 -a i. argil. III 4,54 arcilla laimo. 119,40 -a dâha vel leddo. 293,25 -a limus vel testa mergil. 350,10 -a mergelage. 492,22 -a ouenleimo): **1** *techn.:* COMPOS. Luc. Y 30 cooperietur ipse caccabum et lutatur cum -a *(sim.* MAPPAE CLAVIC. 16 laminam ... -a obturabis. THEOPH. sched. 1,41. *al.).* AUDRAD. carm. 1,66 molliat -yllam. MAPPAE CLAVIC. 74 -a oblinies fornacem, ita ne respiret. THEOPH. sched. 2,1in. faciens larem ... lapidibus et -a. 3,22 pone duas partes -ae tritae et tertiam coctam testae ... et ... compone vascula. 3,87 ferris circumpone -am. URSO qual. 566 *coria* agrilla et calore desiccata. GESTA Trud. cont. II 4,11 pavimentum ... recenti ex -a decenter stravit. ANON. secret. p. 49,26 -a artis sic fit: sume -am rubeam vel albam *eqs. saepe.* **2** *pharm.:* AESCULAPIUS 39 p. 62,3 -a alba cum aceto conspersa perungi debent *elephantiaci.* GLOSS. Roger. III 707 -a cum albumine ovi et aceto confecta. ALBERT. M. animal. 22,62 pasta de ... -a. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 9,11/15 p. 209,34 comedere ... carbones vel -am. *al.* **3** *usu vario:* ROD. GLAB. hist. 4,12 effodiebant ... albam humum -e similem. NIVARD. Ysengr. 1,1055 -ę sordes fullone lavante. CHART. Livon. B 7 p. 7,40 in ... -a fodienda. ALBERT. M. veget. 7,42 -a fossa terrae frigidae immiscetur et ex -a ... terra frigida accipit fecunditatem. *alleg.:* HRABAN. univ. 17,1 p. 458C -a ... significat sanctam scripturam.

***argillatus** v.* *argillo.

argilleus, -a, -um. *ex luto factus – Lehm-:* CHART. civ. Vratisl. 39,2 (a. 1272) ut in structuris lapideis et -is ... proficiat *civitas* contra ignes. CHART. Meckl. XXV A 13777 optinere ... domum ... -am in vallo.

***argillo,** -are. *argilla commiscere – mit Ton oder Lehm versetzen:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,14 p. 112E *species* -entur cum argilla rubea.

adi. **argillatus,** -a, -um. *argilla circumlitus – mit Ton oder Lehm verschmiert:* ANON. secret. p. 46,33 in vase vitreo -o (p. 69,2). Ps. GERH. CREM. sal. I 9 p. 18,21 in buticatim vitreatum -um. Ps. ARIST. magist. p. 646a,14 in ollam vitreatam et -am.

argillosus, -a, -um. **1** *argillă abundans, argillam continens – voller Ton oder Lehm, ton- oder lehmhaltig:* DIAETA Theod. 389 aqua, que de lapidibus -is emanat. LAMB. WAT. annal. a. 1156 viri ... ad terram -am pervenerant. OLIV. hist. Dam. 22 p. 196,6 ripam ... fossatis et -a materia ... munierunt. ALBERT. M. veget. 7,127 terra ... sit ... bene cretosa sive -a. 7,139 allium ... terram quaerit -am albam bene fossam. animal. 24,20 in fundo -o. *al. fort. add.:* GLOSS. IV 35,39 St.-S. argiuus leiminer (167,18). 131,21 arguus leiminer. **2** *argillae similis – ton-, lehmähnlich:* Ps. ODO MAGD. herb. 120 -i gustu ... saporis.

***argilopa** subst.* (*cf.* αἰγίλωψ) *aegilops indurata – hartnäckige Tränenfistel:* ALPHITA I p. 288,8 -a est inveterata egilopia.

argimon *v.* argemon. **argimone** *v.* argemone.

argimonia *v.* 1. agrimonia.

***arginalis,** -is *m.* (*cf.* *argilis) *agger – Wall:* ALBERT. MIL. chron. a. 1219 p. 476,2 fecerunt -em circa exercitum.

***argin(em)** sim. v.* *argilis. **arginonis** *v.* argemone.

argir- *v.* argyr-.

argium *(n.)* (ἄργιον *cft. André, Lex. bot. p. 39) species plantae, fort. apium – Pflanzenart, viell. Sellerie (Apium graveolens L. var. sativum, cf. André, l. c.):* ANTIDOT. Glasg. p. 110,33 -um dr. 1. *cf. ThLL. II 535,3sqq. Baader*

argiuus *v.* argillosus. **argmonis** *v.* argemone.

***argoido** (-um *?) subst.* (*orig. inc., nisi subest* ἀργός *vel* αὐγοειδής) *unguentum quoddam ad corpus condiendum aptum – ein Balsamierungsmittel:* LAUDES Veron. 26,2 (MG Poet. I p. 122) quorum *(sanctorum)* corpora insimul condidit episcopus aromata et galbanum, stacten et -o, myrra et gutta.

***argoineus,** -a, -um. (*fort. ab* ἀργινόεις) *?fulgens – ?glänzend:* AETHICUS ISTER 72 p. 55,11 contenta auro fulv[i]o, -o (arguineo *P*) metallo argentique fodina.

***argonavis** chŏfman *(i. q. mercator)* GLOSS. IV 35,42 St.-S. *(per errorem, cf. notam ed.).*

[Schmidt]

***arguibilis**, -e. *qui refelli potest – widerlegbar:* ALBERT. M. pol. 7,13[h] p. 724[a],10 'quae et ... secundum rationem sunt facile -ia (*p. 1333[b],15* εὐέλεγκτα) et operibus ipsis sunt redarguta'.

arguitio, -onis *f. reprehensio – das Tadeln:* SALIMB. chron. a. 1248 p. 250,1[tit.] de -e et correctione. *v. et* argutio.

*?***argumen** (argumentum [*c a. ras.*] *fort. recte, cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz IV 208,1*), quod rei dubia *(sic)* fidem dat, chraft daz sahha zuiflera calaubun gibit GLOSS. I 42,8 St.-S.

argumentabilis, -e. *demonstrabilis, argumentando aptus, disputabilis – beweisbar, diskutierbar:* ALBERT. M. anal. pr. 1,5,6 p. 624[a],5 quae propositio sit difficile et quae facile sit -is (*p. 42[b],29* εὐεπιχείρητον) per syllogismum. top. 2,1,5 p. 303[b],29 in proposito facilius -is est propositio sive problema.

argumentalis, -e. **1** *ad argumentum vel ad argumentationem pertinens – zum Beweis (gehörig), für den Beweis (geltend):* ALBERT. M. summ. theol. II 2,6,1 p. 121[b],23 ratio ..., ut dicit Isaac ..., componens ... praemissas per habitudinem localem vel syllogisticam vel, ut generaliter dicatur, -em (*Arist. p. 1139[b],31* ἀποδεικτική) ad conclusionem. **2** *demonstrabilis – beweisbar:* ALBERT. M. anal. pr. 1,5,6 p. 624[a],12 quae *(propositio)* ... concluditur ... per pauciores figurae modos, difficilius est -is (*p. 42[b],31* δυσεπιχειρητότερον), quia pauciores viae rationis habentur ad ipsam.

adv. **argumentaliter.** *modo argumentationis – beweismäßig:* ALBERT. M. metaph. 7,3,1 p. 451[b],17 dicitur, quod syllaba est comprehensio litterarum indistanter prolata; -r aut generaliter ad hoc dices, quod *eqs.*

argumentatio (-cio), -onis *f.* **I** *probatio, expositio – Beweis, Argumentation (cf.* GLOSS. I 88,37 St.-S. -o carehtuuanida): **A** *log. et rhet. i. q. demonstratio, ratiocinatio – Beweis(führung, -verfahren, -art), Schluß(folgerung), Schlußweise (def.:* ALBERT. M. praedicab. 1,4 p. 6[b],34 -o est ratiocinatio mentem arguens et convincens. p. 7[b],15 logicae subiectum est -o *eqs.* p. 8[a],3 -o ... logici instrumentum est *eqs. al.; de re cf. C. Prantl, Gesch. der Logik im Abendlande. [2]II. 1885. p. 310. III. 1867. p. 92sq.):* **1** *spectat ad actionem:* EPIST. Teg. I 130 p. 146,22 rethoris ... officia ... sophismatum -cionibus optusam ... mentis aciem ... acuunt. ALBERT. M. eth. 6,2,18 p. 431[b],30 -o decursus est ab eo, quod ... principium scibilis est. praedicab. 1,1 p. 2[a],13 qui *(actus rationis)* ratiocinatio sive -o est (*cf.* top. 1,1,1 p. 238[a],21). 1,4 p. 6[b],37 inter species ... -is praecipua est syllogismus. anal. pr. 2,7,5 p. 795[a],25 quid sit in genere -is *exemplum.* p. 795[b],46 in exemplo ... duae sunt -es. anal. post. 1,1,3 p. 8[b],1 orationes sive -es ..., quaecumque fiunt per inductionem. top. 6,1,1 p. 431[b],26 facilior est -o (*p. 139[b],10* ἐπιχείρησις) opponentis. 8,3,1 p. 521[b],13 sermones, hoc est -es disputantium. *al. adde:* ALBERT. M. metaph. 4,2,2 p. 222[a],3 (p. 176,32 G.) '-o (*p. 1006[a],18* ἔλεγχος) erit et non demonstratio', ... si per effectum vel per causam remotam arguat *arguens.* **2** *spectat ad species:* ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,40 *(ex Alcuino)* sunt ... in hac arte *(rhetorica)* multae -es, quae per inductionem vel ratiocinationem demonstrantur. EPIST. Ratisb. 5 p. 284,24 -o ab enumeratione partium. SUMMA dict. Saxon. 7,1 p. 216,28 nec in eis *(privilegiis)* -cio a maiori ad minus locum habet. ALBERT. M. eth. 1,1,2 p. 3[b],3 quod *(enthymema)* est -o (*p. 1355[a],6* ἀπόδειξις) rhetorica. praedicab. 1,7 p. 15[a],9sqq. species -um ... et materiam, in qua poni potest forma syllogismi et aliarum -um forma. anal. pr. 2,7,1 p. 786[a],22 per quas *(regulas)* -es imperfectae ad syllogismum habent reduci. 2,7,4 p. 793[a],12 secundum quamcumque -em (*p. 68[b],12* μέθοδον). 2,7,9 p. 803[b],28 quamvis ... diversae -es sint syllogismus et enthymema. top. 1,1,1 p. 239[b],13 quia dialecticus alia non utatur -e sicut inductione, exemplo et enthymemate. *saepe. improprie de bestiis i. q. ratio – Begründungsart:* ALBERT. M. animal. 21,17 est in talibus animalibus *(sc. simiis)* non sillogismus operis, sed -o imperfecta. **3** *spectat ad materiam:* ANSELM. BIS. rhet. 1,11 vestra ... omnia infirma ... probavit -cio (-tio *C*) nostra. EPIST. Ratisb. 12 p. 331,31 questione proposita per argumenta, per -es, per propositiones maximas. CONR. BRUNW. Wolfh. 4 p. 183,34 nulla eum *(magistrum)* -e concludere ... valebant. ALBERT. M. resurr. 129 p. 325,12 -o ultima peccat secundum accidens. phys. 1,3,16 p. 85[a],12 propter Parmenidis -em (*p. 192[a],1* λέγειν). top. 8,3,2 p. 522[a],8 quod unam orationem sive unam -em faciat plures. *al. remissius i. q. dissertio – Erörterung:* ALCUIN. epist. 86 p. 129,21 acutissimas Periermeniarum scriptitans -es *Aristoteles.* **B** *usu vario:* **1** *ars argumentandi, facultas cogitandi, inventio – Argumentationskunst, Denkvermögen, Erfindungsgabe (cf.* GLOSS. I 89,37 St.-S. -o adanch): EPIST. Wisig. 9 p. 673,28 quod -o defuerit dialecticę disciplinę. VITA Ansb. 13 (MGMer.V p. 628,4) in saeculari ... -is astutia prudens. CONC. Karol. 44[b],76 p. 521,16 haec ... non humana -e reperta, sed divina ... auctoritate diffusa (p. 522,4 h. -e vel ratione. *al.*). NADDA Cyriac. I prol. 11,50 -e profundioris eloquentię Ciceronis. **2** *excusatio, explicatio – Rechtfertigung, Darlegung des Standpunktes:* CONC. Karol. 56[B],3 quorum *(reorum)* -i insanissimae ... temptabimus respondere. FRID. II. IMP. epist. (DtArch. 18 p. 202,4) dedit ... Cesaree fortune fastigiis evidentioris -is audaciam *processus summi pontificis.* **3** *conatus commovendi, inducendi – Beeinflussungsversuch:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 307,37 quem *(papam)* non facile seductilem in personarum acceptionem adulatoria quorumlibet protrahere posset -o. **4** *computatio, regula – Berechnung, Formel, Regel:* ALDH. epist. 1 p. 477,10 qualiter catalectici vel brachicatalectici ... versus sagaci -e colligantur. ALCUIN. epist. 155 p. 250,11 dum investigatas catholicorum doctorum ... multiplici -e regulares habemus rationes. p. 250,20 obscuras -es de vario siderum cursu explanare. MARIAN. chron. a. Chr. 2,19 capit. p. 496,22 de -e erroris predictarum cronicarum supputationis. *al.* **5** *narratio – Darstellung:* WOLFHER. Godeh. I praef. p. 169,16 quo ... posteris ... -is materiam praestruxerim.

II *dolus – List:* **A** *iur. i. q. consilium subdolum, via dolosa – hinterlistiger Plan, listiges Verfahren:* LEG. Wisig. 2,1,8 p. 56,20 hanc nequissimam -em ... decreto amputare. 2,5,18 repulsa ... omni -is sollicitudine. *ibid. al. (v. ind.).* **B** *usu communi i. q. astuta sollertia – listige Geschicklichkeit:* VITA Dalm. 4 (MGMer. III p. 546,12) a carcere ... ingeniosa -e ... aufugisse.

argumentativus, -a, -um. *argumentationibus logicis utens – mit logischen Beweisen arbeitend:* ALBERT. M. eth. 1,1,2 p. 3[a],34 si ... virtus scibilis est, oportet, quod scientiam habeat -am (summ. theol. I 1,5,3 p. 26[a],6 quod theologia -a scientia sit et syllogistica). 6,2,18 p. 431[b],29 omnis scientia cum ratione -a (*p. 1140[b],33* λόγου) est (elench. 1,1,1 p. 525[a],19 logica est scientia de r. -a).

adv. ***argumentative.** *per pravam versionem i. q. per remota argumenta – mit sekundären Beweisgründen:* ALBERT. M. metaph. 4,2,2 p. 221[b],28 (p. 176,15 G.) contingit quaedam '-e (*p. 1006[a],12* ἐλεγκτικῶς [*i. per refutationem*]) demonstrare', demonstratione videlicet quia, quae est per effectum vel per causam remotam non convertibilem (p. 221[b], 47 [p. 176,29 G.] 'dico' ... 'differentiam' esse inter '-e d. et d.' *eqs.*). p. 222[a],8 (p. 176,36 G.) quae sic -e probantur.

argumentator, -oris *m.* **1** *qui argumenta facit, sophista – Argumentemacher, Sophist:* HUMB. Sim. praef. p. 100,40 prodigiosus tergiversator et daemoniosus -r. RUP. TUIT. spir. 1,14 p. 1584[C] contra -es haereticae temeritatis. GERHOH. glor. 11,2 p. 1109[D] stultus est -r, qui putat esse consequens, ut *eqs.* **2** *criticus, vituperator – Kritiker, Tadler:* GUIDO ARET. form. 2 culpabimur veterum fore -es.

argumentor, -atus sum, -ari *et rarius* **argumento**, -avi, -are *(v. p. 939,14.16).*

I *demonstrare, argumenta afferre – beweisen, Gründe vorbringen, argumentieren:* **A** *log. et rhet.:* **1** *in univ.:* ALBERT. M. anal. pr. 2,7,5 p. 795[b],14 -andum est primum de tertio per medium concludendo sic *eqs.* top. 2,1,6 p. 306[b],34 -ari (*p. 111[b],15* ἐπιχειρεῖν) ad diffinitionem. 2,1,7 p. 307[b],27 ad quod *(antecedens)* magis idonei sumus -ari (*p. 111[b],33*

εὐπορήσομεν ἐπιχειρημάτων). **2** *c. colore quodam:* **a** *concludere – schließen:* ALBERT. M. sent. 1,10,7 p. 322ª,10 a simili -atur magister. top. 5,3,3 p. 423ᵇ,22 ex quolibet eorum -ando ad omnia alia. **b** *argute obicere – spitzfindig einwenden:* IOH. S. PAUL. diaet. 311 p. 32,20 in hoc sophistae phisici -antur, cur sitim pontica non extinguant. **B** *usu vario:* **1** *colligere – den Schluß ziehen:* OTLOH. Dion. 8 p. 830,27 ex ... sancti nomine numquam ... audito partim -bamur, quia *eqs.* **2** *disceptare, disserere – diskutieren, erörtern* (*cf.* GLOSS. II 318,8 St.-S. -antur rahchonti): STEPH. LEOD. vita Lamb. praef. (MGMer. VI p. 385,19) illis ... super hoc multimode -antibus. VITA Chrod. 8 p. 557,18 tanto studio ad capiendam divinorum ... sententiam erat intentus, ut in brevi -verit, quicquid perfectae scientiae sibi deesse cognoverat. **3** *excogitare – (sich) ausdenken:* ALDH. ad Acirc. 6 Aristoteles ... enigmata ... -atur (-at *D*). RICHER. REM. hist. 3,50 mundi speram ex solido ac rotundo ligno -tus minoris similitudine maiorem expressit *Gerbertus.*

II **A** *dolosis argumentis moliri – mit listigen Argumenten betreiben:* EPIST. var. II 12 p. 316,32 qui hanc *(causam)* -antur (-atur *C*) et contra rationem vincere moliuntur. **B** *praetendere – vorgeben:* LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 160,8 omnia ... in potestatem regiam ... venisse -batur *rex.*

adi. **argumentatus**, -a, -um. *argumentosus – verständig:* VITA Brun. Querf. 5 (MGScript. XXX p. 1362,1) quasi ovis -a *(cf. infra l. 46)* ad propria stabula, scilicet Magdenburgk, rediit.

adv. ***argumentate.** *per computationes – auf Grund von Berechnungen (cf. p. 938,32):* MARIAN. chron. a. Chr. 1,4 capit. p. 495,6 de resurrectione dominica -ę et inquisitę a capite mundi.

argumentosus, -a, -um. **1** *ingeniosus, providus, sollers, industrius – klug, erfinderisch, (vor)sorglich, geschickt, fleißig* (*cf.* GLOSS. IV 177,11 St.-S. -a clenlistich vel sedula. 196,41): **a** *gener.:* **α** *de hominibus:* VITA Dalm. 4 (MG Mer. III p. 546,16) -o populi more. EPIST. Alcuin. app. 2 p. 486,7 ut in occultioribus exerceatur vestra industria -a (*opp.* columbina simplicitas). CHRON. Ven. Alt. p. 151,21 Campoli ... -i de omni edificio. HERBORD. Ott. 1,42 p. 722,46 -us ... erat in divinis lucris. *subst. masc. i. q. prudens – der Kluge:* GERHOH. epist. 3 p. 491ᶜ praeferuntur ... rhetoribus piscatores, -is infantes. **β** *de bestiis:* LAUR. LEOD. gest. 32 p. 513,14 -as apes cerea mella confecturas (ALBERT. M. animal. 8,146 a. -ae ... dicuntur; -ae quidem propter sollertiam convertendi rores in ceram et mella. *al. v. et l. 63*). CONR. MEND. Attal. p. 143,14 velut ovis -a *(cf. supra l. 26)* domino gratanter deserviens *abbatissa.* **b** *c. colore quodam:* **α** *copiosus argumentis – reich an Argumenten:* EPIST. Ratisb. 2 p. 276,36 in arce -e disputationis. **β** *copiosus exemplis – reich an Beispielen:* OTLOH. quaest. 16 p. 80ᶜ sicut ... documenta sua praemissis factorum argumentis ... Christus expressit, ita etiam alibi ... verbis -is ostendit. **γ** *sollicitus – besorgt:* CONR. EBERB. exord. 2,31 p. 1043ᴬ omnimoda -ae pietatis instantia ad spem veniae animare *morientem.* **2** *dolosus, astutus – (arg-, hinter)listig:* DIPL. Zwent. 20 p. 55,17 per -as suggestiones ... retulit firmatam *precariam.* EBO BAMB. Ott. 2,1 p. 618,13 -a nos circumveniens nequicia ... vindictam exigit. CHART. Babenb. 233 p. 53,8 ne in posterum alicuius -a malivolentia id ... in irritum revocetur. *al.*

adv. **argumentose.** **1** *ingeniose, curiose, sollerter, studiose – klug, sorgfältig, geschickt, eifrig:* **a** *gener.:* RADBERT. Adalh. 50 quidquid ... -e tractaverant. CHART. Carinth. V 196 imperio adeo ministeriosus ut apis -e (-a CONST. III 110 p. 100,15) deservis. *al. de habilitate corporali:* LIUTPR. antap. 6,9 *lignum* in fronte tam -e tenuerat. **b** *c. colore quodam:* **α** *per multa argumenta – mit vielen Argumenten:* EPIST. Ratisb. 7 p. 295,28 non sumus canis syllogisticus Augustini, ut ... -e dicamus *eqs.* **β** *graviter – eindringlich:* RADBERT. Arsen. 1,21 p. 51,19 cunctos ... satis -e monebat. COD. Udalr. 97ᵉˣ· cui *(nuntio)* ... signum inter nos condictum ... satis -e designantes. **2** *dolose, callide – (arg)listig, schlau:* HROTSV. Sap. 5,34 gnara sum te -e confundere. HEINR. AUGUST. planct. 1224 -ae circumstat more sophistae *diabolus.* EBO BAMB. Ott. 3,9ᵐᵉᵈ· quasi ... sub pretextu evangelizandi vite sustentacula -e requireret.

argumentum, -i *n. (?m.: p. 942,68) signif.:* GLOSS. I 42,4 St.-S. -a uuappi gaciugi *(cf. W. Betz, Der Abrogans. 1936. p. 20).*

I *approbamentum, testimonium, indicium, signum, ratio – Beweis(mittel, -grund), Zeugnis, Zeichen, Erweisung, Begründung(smittel), Argument* (*cf.* GLOSS. III 350,6 St.-S. -um uurdanca. IV 131,23 -a ..., id est probationes vel liste): **A** *gener.:* **1** *in univ.:* ALDH. virg. I 33 quos *(puerulos)* ..., cum verborum -is fallere nequiret, ... verberum ictibus vapulare praecepit. VITA Liutg. I 8 paganos asperrimos tantis -is ... mitigavit, ut *eqs.* ANAST. BIBL. epist. 5 p. 413,3 Greci ... sophistica ei *(principi)* -a creberrime proponentes. EPIST. Hann. 66 p. 114,2 etsi enim id morbi familiare sit ingenuo, in vobis tamen hoc illustrium natalium -um me minime iuvat. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 315,44 quod ... hoc -o probavit, quia *eqs.* LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 126,22 ut ne cicatrix quidem in -um lesionis abolitae relinqueretur. DIPL. Heinr. IV. 414 p. 551,35 Heinrici ... imperatoris -um pietatis *(sc. haec charta).* OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 115,19 in -um suae assertionis. STATUT. ord. Teut. p. 50,34 secularis amoris et lascivie -a ... non attemptent *fratres.* CHART. Sil. C 47 ut, quod ... geritur, ... littere vivacis -o fideliter commendetur. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *praesagium – Vorzeichen:* HELM. chron. 44 p. 88,27 preclarum ... futurae prolis -um sanctitatis fulgore irradiandum. **b** *exemplum – Beispiel:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 87,23 horum scematum -a ex libris auctorum prolata. OTLOH. quaest. 16 p. 80ᴰ -um similitudinis quoddam de rege ... praemisit *Christus.* EPIST. Hann. 55 p. 101,24 cui credas, de me ... -um sumas. *al. v. et p. 939, 51.* **c** *analogia – Analogie:* ALDH. virg. I 19 cuius differentiae *(e. g. solis, lucernae, tenebrarum)* -o ... colligi datur, quod virginitas sit, ... castitas, ... iugalitas. **d** *opinio – Behauptung:* ALDH. virg. I 32 p. 271,12 ut ... viri Dei praeconium falsis suspicionum -is nutabundum elideret *diabolus.* LEG. Wisig. suppl. 3 p. 484,27 qui *(Iudaei)* ... nefariis ... -is ... fidei sectam deluserunt. **e** *cogitatum, inventum – Einfall, Erfindung* (*cf.* GLOSS. I 43,4 St.-S. -a adancha): ALDH. virg. I 56 p. 316,12 quid ille *(Deus)* ... creare nequiverit, ⟨quod⟩ nunc mortalium industria ... superfluis adinventionum -is addere et amplificare contendit *(cf. H. Lausberg, Handbuch der liter. Rhetorik. I. 1960. p. 220sq.).* CHRON. Ven. Alt. p. 151,17 Saponarii ... multitudine -orum florebant. *al.* **3** *meton.:* **a** *vis probandi – Beweiskraft: v. p. 937,7.* **b** *facultas demonstrandi – Darstellungsvermögen:* WIDUK. gest. 3,74 p. 150,12 omne -um ingenioli nostri superat virtus tantae feminae. **c** *facultas cogitandi – Denkvermögen:* CHIRURG. Sudhoff 1 p. 79,15 in ... melancholia fiunt cauteria ... et reponunt -um artificialiter. **d** *genitale – Geschlechtsteil:* OLIV. hist. reg. 77 p. 135,15 privatus est oculis et -is virilibus decurtatus. **B** *spec.:* **1** *iur. et publ.:* **a** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 305,8 cum -a ... causae perceperint *coepiscopi.* DIPL. Karoli III. 171 p. 277,20 quicquid ... adquisierunt per quodlibet exquisitum -um. BERTH. (?) annal. a. 1067 p. 273,48 Petrus *episcopus* pro heresis praedictae reatu huius iudicii *(sc. Dei)* -o convictus. OTTO FRISING. gest. 1,53 pro -o iuramentum afferre. CHART. Bund. 390 p. 290,12 visis ... allegationibus utriusque partis et -is ... iudex ... protulit sententiam. *al. v. et p. 944,71.* *in formulis chartarum:* CHART. Heinr. Leon. 87 p. 130,1 donationem ... bonę fidei -o recognovimus. CHART. Brixin. 45 in cuius rei *(sc. concessionis)* -um presentem paginam ... conscribi. CHART. Burgenl. 145 in -um fidei conservari ([*cf. Vulg. gen.* 39,16]. 156 p. 116,8. CHART. civ. Halb. 45. *al.*). CHART. Heinr. Leon. 67 p. 100,18 (spur. s. XIII.ᵐᵉᵈ·) in ... constitutionis -um et firmamentum. CHART. episc. Vratisl. 11 in -um dileccionis sincere. *al.* **c** *sensu facultatis:* CHART. Pomm. B II 878 p. 206,24 (a. 1269) scripta ... auferunt oblivionis -um (872 p. 202,34. 875 p. 204,17 o. augmentum [*vix recte, ut vid.*]. 890 p. 217,41). *remissius:* ECBASIS capt.

[Schmidt]

700 -um ingens testis sentencia prodit. **b** *c. colore quodam i. q. approbatio – Bestätigung, Zeichen der Anerkennung:* Otto Frising. chron. 4,3 p. 187,28 ecclesia occidentalia regna ... sibi tradita affirmat in -umque tributum ... usque hodie exigere non dubitat. Chart. Stir. II 200 p. 290,14 Runensibus ... in -um sue proprietatis ... quinque tantum denarios ... percepturis. Chart. Brixin. 82 p. 91,5 successionis pensionem ... hospitali ... in -um locationis persolvere. *pendet* quod: Chart. Otterb. 104 p. 78,22 (a. 1252) libra cere ... persolvende in recognitionem et -um, quod *eqs.* **2** *log. et rhet.:* **a** *in univ.:* Aldh. virg. I 35 p. 277,6 cuncta Stoicorum -a et Aristotelicas categorias ... despexit. Ermenr. ad Grim. 7 topyca sunt loca seu sedes -orum. Ekkeh. IV. pict. Mog. 461 rex rhetorum more (gloss.: maius -um est, quod operibus, quam quod verbis fit) struit -a mucrone *eqs.* Epist. Ratisb. 12 p. 331,31 questione proposita per -a, per argumentationes, per propositiones maximas, per loca. *al. (v. ind.).* Albert. M. praedicab. 1,3 p. 5^{b},15 docet enim logica principia, ... quibus -is de quolibet scibili disserendum est. top. 8,3,1 p. 520^{b},16 ad omnem positionem respondentis considerandum est -um (*p.* 163^{a},37 ἐπιχείρημα) terminans eam ad affirmationem ... et arguens ad negativam. *al. c. acc. c. inf.:* Anselm. Bis. rhet. 1,12 p. 123,16 oportunitas ... loci ... te deditum esse Veneri non invalidam subpeditat copiam -i. **b** *c. colore quodam:* **α** *enuntiatio – Urteil:* Ekkeh. IV. bened. I 41,12 simplex proloquium (gloss.: quod et -um dicunt). **β** *conclusio – Schluß:* Albert. M. anal. pr. 2,7,7 p. 801^{b},21 a signo ... non trahitur -um (*syn.* syllogizatur, arguatur) nisi affirmative. top. 2,1,5 p. 303^{b},43 a quo *(loco)* trahatur -um. **γ** *demonstratio(nis actio vel species), ratiocinatio – Beweis-(führung, -verfahren), Syllogismus:* Godesc. Saxo theol. 5 p. 206,20 syllogismus est -um et sententia cornuata satisque ... captiosa. Berth. (?) annal. a. 1071 -um depositionis a maiori ad minus. Albert. M. incarn. 37 p. 208,56 in -o ... ordinantur praemissae ad conclusionem. praedicab. 1,4 p. 8^{a},2 *sermo complexus* fidem ... facit per hoc, quod ad formam -i collectivus est. anal. pr. 1,1,8 p. 471^{b},17sqq. omne ... -um reducibile est in syllogismum, et ideo oportet, quod in omni -o sint termini, ex quibus fiant duae propositiones. 2,7,5 p. 796^{b},21 in -o, in quo primum de medio concluditur per simile tertio. *al. de syllogismo dialectico:* Albert. M. top. 8,2,7 p. 515^{b},6 -um (*p.* 162^{a},16 ἐπιχείρημα) ... dicitur syllogismus dialecticus. **3** *theol.:* **a** *in univ.:* Aldh. virg. I 36 p. 281,9 ut nutum supernae maiestatis -is evidentibus experiretur. Godesc. Saxo theol. 21 p. 292,7 in apodexim, id est -um seu probamentum suae assertionis. Albert. M. resurr. 1 p. 237,32 -a apostoli theologica. 48 p. 265,13 de -is resurrectionis sive de apparitionibus. p. 265,19 quae *(ascensio Christi)* ... fuit -um gloriae resurgentium. *ibid. al. remissius:* Carm. de Tim. 80 sanctorum nutat series incerta librorum, -a sacrae cum fidei pereunt *(sc. in iudiciis Dei).* **b** *c. colore quodam:* **α** *c. sensu probationis:* Albert. M. resurr. 68 p. 278,50 -a ... resurrectionis non ducuntur nisi super resurrectionem capitis *(i. Christi) eqs.* 77 p. 285,61 ad prima duo -a dicendum est, quod *eqs.* **β** *c. sensu apparitionis (cf. Vulg. act. 1,3; v. et* Gloss. I 741,37 St.-S. -is i. exemplis, -um chleini): Vita Euch. Val. Mat. 12 *Christus* per dies XL in multis -is apparuit. **γ** *c. sensu iudicii animi (cf. Vulg. Hebr. 11,1; v. et* Gloss. I 781,36 St.-S. -um ... tougeni. 783,3 -um liist): Godesc. Saxo theol. 22 p. 307,28 -um rerum non apparentum. **4** *comput., math., geom. i. q. ratio calculi, regula computi – Berechnung(smittel, -methode), Rechenvorschrift, Algorithmus (cf. B. Krusch, AbhBerl. 1937/VIII. p. 62.75):* Aldh. epist. 1 p. 477,16 difficillima rerum -a et calculi supputationes ... repperi. Beda temp. rat. 17,18 ne suspicio tibi forte -i fallentis incidat. 24,2 tradunt ... -um veteres, quo luna cuiuscumque aetatis, quot horas luceat, exploretur. Carm. var. I 9,1,13 *Pacificus* invenit -um *horologii nocturni.* Rhythm. 115,13,2 huius anni ... lunarem circuitum non informat -i usitata regula. *al.* Carm. libr. II A 8,1 haec ... -a *(sc. paschalia)* ... describsi tibimet. Catal. biblioth. Lehm. I 19 p. 87,15 Bedae libelli ..., item ... alia -a computandi in volumine I. Anon. geom. I 4,60 p. 362,7 Eratosthenes ... tali huius artis *(sc. geometriae)* dicitur usus -o. Berth. (?) annal. praef. p. 267,32 compoti ... rationem, regulas et nonnulla -a ... composuit *Herimannus. saepe. meton. de tabula:* Beda temp. rat. 19,3 huic *(calculandi minus idoneo)* ... commodamus -um, quo id, quod quaerit, inveniat *(cf. notas ed. p. 354sq.).* 20,16 hoc ... -um ... praefigendum esse censemus. *ibid. al.* **5** *mus. i. q. regula, praeceptum – Regel, Anweisung:* Guido Aret. micr. prol. p. 86,3 de multis musicis -is ... quaedam ... perstrinxi. 17 p. 186,3 his (-is *add. Mi 1*) breviter intimatis aliud tibi planissimum dabimus -um (exemplum vel -um *Br3*) utillimum visu. p. 195,3. *al.* Anon. mus. La Fage capit. p. 355,26 quomodo cantus debet componi; de -is.

II *materia, propositum – Gegenstand, Thema, Stoff:* **A** *gener.:* Aldh. ad Acirc. 4 p. 74,11 oblato huius *(sc. septinariae)* supputationis -o. Regino chron. a. 450 cum ipsa philosophia miris disputationum -is conquiritur *Boethius.* Epist. Meginh. 22 scribendi -o. *huc spectare vid.:* Aldh. ad Acirc. 7 novo nos et inusitato dicendi -o ... praedicta enigmata cecinisse. Catal. biblioth. Lehm. I 10^{B} p. 33,13 (a. 1142/78) expositiones -orum vel lucidarius. **B** *c. colore quodam:* **1** *studium, ars – Beschäftigung:* Hraban. inst. cler. 3,25 p. 238,17 quae *(astronomia)* ... dignum est religiosis -um magnumque curiosis tormentum. **2** *finis – Ergebnis:* Chart. ord. Teut. (Thur.) 219 (a. 1270) sane deliberacionis exigit -um facta hominum ... litterarum apicibus annotari. **3** *praefatio vel conspectus – Einleitung oder Inhaltsangabe (cf. LThK.* ^{2}*I. p. 839sq.):* Catal. biblioth. Ruf 90 p. 359,30 (a. 1112/23) pars commenti super Porphirium, ... excerptum de Prisciano ..., -um super Donatum et super Porphirium.

III *modus vel consilium (dolosum), dolus, calumnia, simulatio – (listiges) Mittel oder Plan, List, Ränke, Vorwand (cf.* Gloss. III 416,72 St.-S. -um cleinlist. *al.):* **A** *strictius:* **1** *gener.:* Vita Eptad. 18 (MGMer. III p. 192,17) Salomon promiscua demonis -a compressit. Anast. Bibl. epist. 5 p. 404,29 versutum in patriarcham sarcinat -um. Berth. (?) annal. a. 1079 p. 322,24 hoc quasi honoris defensorio quodam -o sese artificiose liberantes Saxonibus *(sc. hostibus). al.* **2** *iur. et publ.:* Leg. Wisig. 2,2,10 ne ... sub fraudis huius -o pars causantium iudicialis fori equitatem effugiat. 12,2,14 p. 421,13 sceleris -um (argumentatio *V8*) ingenuus si prodiderit. *al. (v. ind.).* Capit. reg. Franc. 209 aliquas novitates aut -a, quae ad detrimentum populi pertinent, agere. Dipl. Otton. I. 235 p. 326,31 impeditionis -um componere in prefatam electionem *papae. al.* per quodlibet -um, (sub) quocumque -o *sim. i. q. causa aliqua interposita – unter irgendeinem Vorwand:* Leg. Wisig. 3,6,2 p. 167,14 sub quocumque -o facere divortium. 5,7,20. *al. (v. ind.).* Conc. Karol. 12 p. 68,32 quocunque -o vel exquisita occasione ... destruere. Capit. reg. Franc. 172 p. 354,20 per quodlibet -um sive machinationem. Dipl. Karoli III. 16 p. 25,38 quolibet ingenio vel -o (Dipl. Loth. III. 4 p. 6,15). *al. (calumniosa) contradictio – (tückischer) Einwand:* Chart. Eichsf. 340 (a. 1250) ut omne -um de futuro caveatur. **B** *latius sensu malo attenuato vel evanido i. q. adiumentum, adminiculum – (Hilfs-)Mittel:* Annal. Mett. a. 752 p. 43,16 temptatis ... plurimis -is ... civitatem capere non potuit. Chron. Median. 14 p. 216^{B} cum ... variis ... -is ... flammam certarent evincere. Mirac. Adalb. Wirz. 15 p. 74,25 ut nulla vi trahentium, nullo -o ... erui quivisset *instrumentum. al. de medicamentis:* Vita Desid. Cad. 43 cum ... multimoda medicorum -a ei *(episcopo)* sedule inpenderentur (*cf.* 49 nullo recuperandi -o).

IV *instrumentum, machina – Gerät, Maschine:* **A** *machinamentum obsidionis vel belli – Belagerungs-, Kriegsmaschine, Geschütz:* Vita Anian. 9 (MGMer. III p. 114,15) fossata percutiunt, omnem -um ingenia (ingenium -um, ingenium -aque *sim. var. l.*) disponunt *Huni.* Vita Ludow. Pii 16 p. 615,16 illam *(Tortosam)* arietibus, mangonibus, vineis et ceteris -is lacessivit ... muralibus. Liutpr. antap. 5,15 p. 138,13 -um, quo ignis proicitur, non in prora solum ...

[Schmidt]

ponite. ANNAL. Bar. a. 1042 (MGScript. V p. 56[a],19) Argiro ... iussit -a incendi. *in imag.:* ALDH. virg. I 36 p. 282,9 catholicae fidei propugnaculum saecularis -i ballista quassatum atrocisque machinae arietibus subrutum. **B** *apparatus venationis – Jagdgerät:* DIPL. Merov. I 5 p. 7,47 (spur. a. 1003/05) de -is ..., per que aves possunt capi super aquam. **C** *tormentum – Marterinstrument:* HRABAN. martyr. p. 1168[C] verbera et -a rotarum ... et pondera lapidum ... superavit *Euphemia.* **D** *?vinculum – ?Fessel:* AETHICUS ISTER 41 p. 29,27 *(in imag.)* qui *(Alexander M.)* tam utilia -a ⟨ad⟩ agrestium hominum vesaniam retrudendam adinvenit, quorum solutionem temporibus antechristi in persecutionem gentium ... credimus adfuturum.

arguo, -ui, -utum, -ere. *script.* arc-: *l. 21.*

I *accusare, incusare, vitio dare, in ius vel crimen vocare – beschuldigen, bezichtigen, an-, verklagen:* **A** *gener.:* LEX Alam. 41,2 si ... spernit eum *(iudicem)* et -it (-et *10*) coram aliis et dicit 'non rectum iudicas'. HRABAN. epist. 10 p. 396,23 ne inoboedientię -rer fastu. HROTSV. Pafn. 4,4 infidelitatis nos -is. THANGM. Bernw. 1 p. 758,41 nulla hora ... desidiae illum -bat. CARM. var. Walther 1,19,3 arcuti criminis, acsi rei simus. *al. seq.* quod: BEDA hist. eccl. 5,21 p. 337,22. *c. nom. c. inf.:* HROTSV. Sap. 1,2 ne reus maiestatis esse -aris. *culpam conferre – zur Last legen:* WIDUK. gest. 3,19 quod -retur incauti certaminis *consobrinus regis.* **B** *in re iudiciaria:* LEX Frision. 3,3 si liber furti -atur. WIDUK. gest. 1,18 coram quo *(duce)* cum quaedam mulieres ... rerum venificarum -rentur. CHRON. Salern. 107 p. 118,22 non est, qui illos super hoc in faciem -at. THIETM. chron. 6,60 in qua *(synodo)* ... episcopus ab archiepiscopo suimet -itur. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 286,9 illum *(regem)* neque -ere neque punire neque corrigere poterant. *al.*

II *coarguere, convincere – überführen:* **A** *gener.:* ALDH. virg. I 32 p. 273,18 pallor ob detectum sceleris reatum tremibundos -it. ANSELM. Bis. rhet. 1,11 te tua argumentacio accusat et -it. *refl.:* ANSELM. Bis. rhet. 1,11 te cęterorum omnium -is et accusas. **B** *spec.:* **1** *iur.:* LEG. Wisig. 7,1,5 prius ..., quam ... manifestis probationibus -atur. *al. v. et p. 944,70.* **2** *medic. i. q. probare – nach-, ausweisen:* PAUL. AEGIN. cur. 53 p. 29,20 -unt *(3,13,1* διελέγχει) ... epilepticos fumigantia.

III *reprehendere, obiurgare, corrigere, improbare – tadeln, Vorwürfe machen, zurechtweisen, mißbilligen* (*cf.* GLOSS. I 32,12 St.-S. -es thrauuis): **A** *gener.:* **1** *in univ.:* ALDH. virg. I 59 quae *(epistolae)* meorum foenus votorum hactenus infectum -bant. WALAHFR. imag. Tetr. 27 si pauca loquar, ... -e lenius. WIDUK. gest. 1,5 alii eum irridere coeperunt amicorum, alii -ere. 3,68 de perfidia. *al. refl.:* THIETM. chron. 1,20 me sic -o. *seq.* quod: FROUM. carm. 32,5. **2** *c. colore quodam:* **a** *castigare — züchtigen:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 425,7 quamdiu ab eo *(Deo)* -eris, id est, quamdiu castigaris et corriperis *(cf. Vulg. Hebr. 12,5).* **b** *punire – bestrafen:* LEG. Wisig. 12,3,24 eorum *(episcoporum)* -etur socordia. **c** *vituperare – beanstanden:* NIGOL. BIBER. carm. 1092 (ed. Th. Fischer. 1870) panis displicet uni, -it hic potum. **d** *desuadere – warnen:* ECBASIS capt. 32 reditus quarum *(Camenarum)* ... commonet ..., increpat ..., -it invalidum per fortia tendere gressum *(cf. l. 61).* **B** *eccl. in paenitentia, correptione christiana sim. (cf. E. Göller, RömQuartSchr. 39. 1931. p. 235):* **1** *in univ.:* ARBEO Emm. 9 peccatum acriter increpando -ens ([*cf. Vulg. II Tim. 4,2*]. DIPL. Otton. I. 316 p. 430,37 iuxta canonicam regulam -ere, increpare, obsecrare. BERTH. [?] annal. a. 1075 p. 280,17. *al.*). WETT. Gall. 3 sanctus vir ... pro concubinis ... vehementer -bat. HROTSV. Gall. 1,3 monui hortando potius quam -endo. THIETM. chron. 2,14 -bat enim idem *(presbiter)* et regem et populum ... demonibus vacantem. EPIST. Mog. 56 p. 405,19 a bono filio non est -endus *pater?* ABSAL. serm. 29 p. 172[C] reformatur ... poenitentia claustralis correctione, quae fit tribus modis: -endo, denunciando, proclamando. CARM. Bur. B 33,3,3 malos potenter -e. *al. c. acc. c. inf.:* BEDA hist. eccl. 4,2 p. 205,23. **2** *c. colore quodam:* **a** *graviter monere, hortari – ins Gewissen reden, ermahnen:* THIETM. chron. 7,31 omnes ..., qui se aliquo contra eum fore culpabiles negabant, sic -bat: *'eqs.'* **b** *obicere – vorhalten:* ARBEO Emm. 36 his -ere adulterium studui. **c** *praemonere – verwarnen:* CONC. Karol. 16,15 ut, si quis ... iniuncta minime impleverit, prima vice -etur (-atur *var. l.*). **d** *iudicium facere – Gericht halten:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 285,37 crimen eius sciebant et non -bant.

IV *cogere, commovere, perducere, facere – zwingen, veranlassen, dazu bringen, lassen:* ALTFR. Liutg. 2,8 quem necessitas -erat. *seq.* ut: ARBEO Emm. 45 p. 96[a],21 qui *(episcopus)* eam per manum inquisitione -ere studuit, ... ut alimentum sumeret. *c. inf.:* RICHER. REM. hist. 4,40 quod ... casus repentini aliter fieri -rent. GESTA Camer. cont. II A 297,4 illi subiugari et vis et fames -it. *ibid. al.*

V **A** *log. et rhet. i. q. demonstrare, argumenta afferre – beweisen, argumentieren, diskutieren:* **1** *in univ.:* ALBERT. M. praedicab. 1,4 p. 7[b],43 sermo ... complexus ... non habet -ere et fidem facere de enuntiato. anal. pr. 1,5,6 p. 624[a],10 illa ... propositio, ad quam sunt plures viae ..., facilis est ad -endum. top. 2,1,6 p. 306[b],33 opponentibus diffinientibus antecedens et consequens facile erit -ere (*p. 111[b],15* ἐπιχειρεῖν) de proposito. 8,3,1 p. 520[b],36 ad -endum (*p. 163[b],6* ἐλέγχειν) ad quodlibet propositum. *v. et p. 937,54.* **2** *c. colore quodam:* **a** *concludere, syllogizare – schließen:* ALBERT. M. phys. 1,3,16 p. 85[a],17 Parmenides sic -it (*cf. p. 192[a],1* λέγειν). anal. pr. 2,7,7 p. 802[a],2 si ... -at aliquis contrarium a simili. 2,7,9 p. 804[b],23 affirmative. 2,7,10 p. 806[b], 9 ambo illi modi -endi *(sc. inductio et exemplum).* top. 1,1,3 p. 242[b],23. *al. c. acc. c. inf.:* ALBERT. M. anal. pr. 2,7,9 p. 804[b],17 enthymemate -imus aliquam peperisse ex hoc, quoniam est pallida. **b** *redarguere – widerlegen:* ALBERT. M. pol. 1,9[1] p. 81[b],14 ex hoc -it *Aristoteles* quosdam *(sc. ratione servos privantes).* elench. 1,1,6 p. 535[a],38 modi -endi (*p. 165[b], 23* ἐλέγχειν), sive per quos -itur ad redargutionis metam ducendo, sunt duo. **B** *usu communi i. q. indicare – anzeigen, angeben:* NIVARD. Ysengr. 7,61 taliter -rent (aug- *B*) tua tintinnabula tempus?

adi. **arguens,** -entis. **1** *demonstrans – beweisend, argumentierend: v. p. 941,22.* **2** *persuadens, ad persuadendum aptus – überzeugend: v. p. 937,36.*

subst. **arguens,** -entis *m. qui argumenta affert – ein Argumentierender:* ALBERT. M. metaph. 4,2,2 p. 222[a],7 (p. 176,35 G.) oportet ... 'dignari' quemlibet etiam sine demonstratione -em ... id, quod diximus esse 'principium' ..., 'dicere' videlicet idem secundum idem 'esse' vel 'non esse'. p. 222[a],12 (p. 176,39 G.).

adv. ***arguenter.** *modo (prae)monentis vel accusantis – mahnend, warnend, anklagend:* HRABAN. martyr. p. 1180[A] *imperator* coepit per civitates ... praecepta -r dirigere.

Argus *m.* (Ἄργος) **1** *subst.: metaph. de Deo i. qui omnia videt (ut Argus) – der Allsehende (wie Argus):* EGBERT. fec. rat. 1,1008 desuper intentans oculatus prospicit Argus. **2** *adi.: vigilans, circumspectus – wachsam, umsichtig: v. p. 945,26.*

argustulum *v.* ergastulum.

argutarius, -a, -um. (*cf.* ?acutarius, argutus *p. 945,29; hisp. vet.* argudarse [*v. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 643*]) *venaticus, vertragus – Jagd-, Hetz-, Wind-:* LEX Sal. Pipp. 6,2 (rec. E) si quis veltrum -um (-o *E11.14*) furaverit. LEX Sal. Karol. 6,2 veltrem porcarium sive veltrem leporarium, qui et -us (arc- *K19*) dicitur. *v. et* ?acutarius.

argutia, -ae *f. astutia, cavillatio – List, Spitzfindigkeit:* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 322,36 multifariis figmentorum -is ac responsis mirabiliter instructus. CHART. episc. Halb. 734 p. 52,38 ne contra simplicem veritatem talis -a de triumpho gloriaretur in fine.

argutio, -onis *f. coargutio – Überführung:* GERHOH. psalm. 37,2 p. 589,16 in iudicio -o prior ordine et corruptio sequens est; argui enim est in iudicio verborum ac rationum argumentis superari ac postremo meritam sententiam excipere. *v. et* arguitio.

[Schmidt]

***argutor**, -oris *m.* *vituperator – Tadler, Kritiker:* EPIST. Mog. 56 p. 406,12 necessarium *(sic)* ... vobis essent duri -es, non blandi adulatores.

argutus, -a, -um. *script.* -du(s): *l. 31.*

1 *de sono i. q. clarus, sonorus, acutus – laut, hell(tönend):* **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 13,2 *(de vento)* -um vocis crepitum cito pando per orbem. ABBO SANGERM. bell. 1,409 -o (gloss.: sonoro) ... tument horum distenta boatu guttura. HROTSV. Gong. 143 dedit -o vocem ... palato. AMARC. serm. 3,936 -as penitus vitate tabernas. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *fritinniens – zwitschernd:* WANDALB. mens. 89 -a ... hirundo *(cf. Verg. georg. 4,307).* **β** *stridens – sausend:* EPIST. Wisig. 17 -o (-a *H.M2*) percurrere pectene lanas *(cf. Verg. georg. 1,294).* ALDH. virg. II 1217 sceptrorum flagra beatus ictibus -is martyr non sensit acerba. **γ** *suavis – (wohl)klingend:* ALDH. virg. I 53 p. 311,12 David ... -is fibrarum fidibus limphaticum mitigabat. WALAHFR. imag. Tetr. 235 cicutae *(cf. Calp. ecl. 7,12).* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,94 tange ... liricas -o pectine cordas *(cf. l. 13). al.* **2** *de ingenio:* **a** *prudens, ingeniosus, subtilis, diligens – klug, geistvoll, scharfsinnig, sorgfältig (cf.* GLOSS. II 14,3 St.-S. -us listigo. III 140,61 -us clèiner): ALDH. virg. II 29 poeta. HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,23 vir Dei, sensu sophyrus, agone -us. WALTHARIUS 1139 -a indagine. CONR. BRUNW. Wolfh. 4 -ae propositionis ... documenta. SALUTARIS POETA 53 (ed. P. Leyser, Hist. poet. et poem. p. 2060) argus et -us in facto quolibet esto. *al.* **b** *dolosus, astutus – listig, hinterhältig:* DIPL. Otton. III. 141 a quibusdam malignis quadam -a calliditate ... abstracta esse dinoscitur *abbatia.* **3** *de motu, tempore i. q. celer, alacer – schnell, lebhaft (cf.* GLOSS. III 12,2 St.-S. argudu skeero): ERMENR. ad Grim. 16 p. 553,35 -us es in educendo, preceptor ..., et ego tardior testudine te sequor. CHRON. Andag. 1 p. 2,14 motibus -i et expediti *Hunni (cf. Iord. Get. 128).*

adv. **argute.** **1** *acriter, accurate – scharf(sinnig), genau:* RUP. TUIT. alterc. (PL 170,537^{C}) fortiter et -e ... percussisti me. MIRAC. Adalb. Wirz. 15 ut staminum -e ... componat fila. **2** *dolose, callide – (hinter)listig:* TRAD. Ratisb. 986 (a. 1186/90) simplicitatem nostram -e circumvenit.

1. *arguus, -a, -um. (argutus?) *clarus – laut:* ANNAL. Ianuens. IV p. 91,2 Veneti ... -o clamore clamantes.

2. arguus *v.* argillosus.

***argyptus** *m.* (*orig. inc., nisi subest* ἀργυρῖτις) *gemma quaedam – ein Edelstein:* AETHICUS ISTER 76 -us pretiosus lapis invenitur multa varietate et pretioso colore, quem adamans incaedere non valet.

***argyrinus**, -a, -um. (*cf.* ἀργύριον) *ad argyrion pertinens – Silber(lings)-: v.* ?*anguirinus *p. 643,32.*

***argyrion** (-gir-), -u *n.* (ἀργύριον) *argentum – Silber:* Ps. WALAHFR. carm. 54,14 ἀργιρίου albentes depromit Suevia montes. AGNELL. lib. pont. 138 ferculum magnum et falso et mundissimo argirio. 152 offerre illi *(exarcho)* ex argiriom palearn magnam.

Argyripa (-gir-), -ae *f.* (Ἀργυρίππα) *metaph. i. q. urbs caelestis – himmlische Stadt:* ABBO SANGERM. bell. 3,85 antropus ... agamus ... Argiripam (gloss.: urbem) cernet patriam.

argyritis *v.* *argyptus, ?*Atriatis.

***argyrographia** (-gir-, -graf-), -ae *f.* (ἀργυρογραφία) *scriptura argentea – Silberschrift:* COMPOS. Matr. 44$^{tit.}$ de argirographia: spuma argenti dragmas IIII cum stercore columbino et aceto teris et scribe grafio calefacto. 46$^{tit.}$ argirografia Italica.

***argyrorantisia** (-gir-), -ae *f.* (ἄργυρος *et* ῥαντίζειν) *sparsio argenti – Feinverteilung des Silbers:* COMPOS. Luc. δ 26 argirorantisia (-ista *codd. approbante J. Burnam, Compos. Matr. 1914. p. 33*): argentum mundum commisce cum argento vibo *eqs.* *Schmidt*

aria *sim. v.* area. ***aribannus** *sim. v.* *heribannus.

***aribergo** *v.* *albergo. **aricalchum** *v.* aurichalcum.

***aridl(o)n** *subst.* (*cf.* ἀρίς) *terebra chirurgorum vel machinatio, qua movetur – chirurgischer Bohrer oder Mechanismus zu seiner Handhabung (cf. H. Blümner, Technologie. II. 1879. p. 224; K. Sudhoff, Beitr. z. Gesch. d. Chirurgie. II. 1918. p. 65):* CHIRURG. Sudhoff II p. 4,27 ferramentorum nomina dicere: ... fisiter, aridin, pionin, tripanin.

ariditas, -atis *f.* **I** *proprie:* **A** *strictius i. q. siccitas, exsiccatio – Trockenheit, Austrocknung, Dürre (cf.* GLOSS. IV 131,25 St.-S. -s durri): **1** *gener.:* BERENG. TREV. myst. (PL 160,1001^{C}) per exterioris hominis -em et interioris viredinem. HILDEG. caus. 1 p. 13,10 ad signum librae, ubi viriditas et -s quasi in libra sunt. 2 p. 44,31 calor viriditas eius *(hominis)* ac frigiditas -s eius est. *ibid. al.* **2** *spec.:* **a** *de terra, aqua:* RAHEW. gest. 3,51 p. 227,27 fluviorum -s et contracta violentia. ALBERT. M. meteor. 2,2,3 p. 547^{b},22 operit et sorbet eas *(aquas)* -s eius *(terrae).* 4,4,1 p. 707^{a},1 in ... luto coagulato, quod ex -e decidit in pulverem. veget. 3,60 si superveniat terrae -s. *in imag.:* ORTL. chron. 1,11 p. 56,1 monachorum consuetudines ... de Cluniacensi fonte derivavit atque cisalpinae monasteriorum -i ... ministravit. CONST. II 238 p. 327,20 quas *(aquas)* virtutum -s ... siccavit. BERTH. RATISB. serm. 8 p. 45,31 caveat ... sibi anima ab -e, ne ... ab omni gratia exsiccetur. **b** *de plantis:* WALAHFR. Gall. 2,31 crepitum quasi virgarum in -e fractarum audivit. ALBERT. M. veget. 7,9 siccus calor *fimi* ... in -em convertit totam plantam. *al. v. et infra p. 950,17. c. sensu sterilitatis:* FROTH. epist. 32 p. 298,5 cum ... inopiam famis ... ob -em segetum ... perpessi fuerimus. *in imag.:* HRABAN. univ. 19,6 p. 513^{B} haec ficus *(sc. populus Iudaeus)* ... virtutis fructum ferre neglexit; propter quod ... aeterna -e damnata est. HILDEG. div. op. 1,2,18 si homo viriditatem virtutum ... deserens in -em negligentiae vertitur. **B** *latius:* **1** *de siti i. q. ardor, vexatio – das Brennen, Qual:* LIBRI Karol. 3,25 p. 157,19 percussa silex ... populum sitis -e liberavit (OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,3. *al.*). **2** *inopia, inedia – (Nahrungs-)Mangel, Hunger:* IONAS BOB. Columb. 1,7 p. 165,9 temperavit escae -em pietas virtutis aeternae. ARDO Bened. 4 p. 203,32 -e tabuerant corpora eorum, solo viventes pane et aqua. **3** *infirmitas, contractio, atrophia – Schwäche, Lähmung, Auszehrung:* Ps. GALEN. febr. 485 laborem ... et sintexim corporis, quod nos dicimus -em. ODILO SUESS. Seb. 37 -em ... mancus in viriditatem demutavit. HECEL. Clem. 2,5 (MGScript. XXX p. 906,13) ambarum manuum querelosam -em. HILDEG. caus. 2 p. 150,6 homo multum aridus ... pingues carnes ... comedat, ut -s et siccitas ... humectentur et temperentur. *al.*

II *translate:* **A** *fragilitas, vanitas – Hinfälligkeit, Vergänglichkeit:* HILDEG. epist. II 7 p. 342,6 creatura ... habet in se duo utilia et ... unum, quod perit in -e. **B** *abstinentia, egestas – Askese, Dürftigkeit:* WETT. Gall. 14 erat ... vita eius dura atque nimia -e consumpta. EGBERT. fec. rat. 1,305 -s gaudet paucis, opulentia multis. **C** *ieiunitas, impetus absentia, insufficientia – Nüchternheit, Schwunglosigkeit, Unzulänglichkeit:* **1** *de oratione:* VITA Liutg. II 1,47 p. 116,3 maiora sunt ista, quam ut digne ea nostrae linguae -s valeat explicare. PASS. Ursulae 7 de ... fidei donorum exuberantia eius loqui ... nostrae -is excedit facundiam. **2** *de ingenio:* BURCH. WORM. ieiun. p. 118,42 si autem ingenii -e ... illusus titubationis incidit periculum. **3** *de fide christiana:* GODESC. SAXO theol. 22,11 p. 313,4 -i tuae caelestis copiam charismatis infundi. VITA Pirmin. II 3 -i ... nostrae pio cordis affectu compatere. **D** *austeritas – Strenge:* CAPIT. Bened. 3,390 p. 126,37 sub magna districtione et -e poenas luere.

aridulus, -a -um. *exsiccatus, vanus – dürr, gehaltlos:* CHART. Eberb. 417 p. 192,7 (a. 1270) momentaneis honoribus et ad instar feni tectorum -is derelictis.

aridus, -a, -um. *script.:* arr-: *p. 947,4.41.* ard-: *p. 948,43.* ared-: *p. 948,12.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. siccus, exsiccatus, torridus, rigidus – trocken, (aus)getrocknet, dürr, erstarrt:* **1** *gener.:* CARM. Bur. B 114,1,3 omne, quod fuit -um, germen suum vult gignere. ALBERT. M. meteor. 4,2,5 p. 754^{a},22 omnia, quae arescunt ..., sive calefacta sint sive infrigidata, si essen-

tialiter fiunt -a, oportet, quod fiant -a a calido interiore vel exteriore. *ibid. al.* **2** *spec.:* **a** *de terra, aqua sim.:* ALDH. virg. I 32 p. 274,6 in -a cisternae latebra delitescens. ARBEO Corb. 28 humus. WALAHFR. hort. 156 terrae super -a (arr- *var. l.*) ... terga. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,236 deserta per -a. DIPL. Heinr. IV. 61 p. 80,36 in -am Gisilaha. ADAM gest. 4,36 p. 272,8 quod eadem glacies ita nigra et -a videatur propter antiquitatem, ut incensa ardeat. *al.* **c** *sensu sterilitatis:* OTTO FRISING. gest. 2,17 p. 119,23 per -a ... loca (2,17 p. 120,4 *opp.* fertilia). *in imag. et parabolice:* ALDH. carm. eccl. 4,10,14 doctrina Dei ... -a divinis irrorans corda scatebris (WALAHFR. Gall. 1,5. *al.*). WILLIB. Bonif. 4 p. 17,18 -a caelestis rore fecunditatis relinquerat arva. HILDEG. epist. II 5 p. 337,35 in -a ... regione erant locupletes homines ... in contemplatione Domini sui manentes (*cf.* p. 337,27). *alch.:* TURBA phil. 33 quousque ... toto humore desiccato in terram vertitur *fermentum auri* -am. **b** *de plantis:* WALAHFR. hort. 138 ante humor quam ... rarescat et -a circum restiterit cutis *cucurbitae.* DIPL. Otton. II. 152[a] p. 172,20 -a et infructuosa ligna (BERTH. [?] annal. a. 1067 p. 273,35 ignis ... ex -issimis lignis ... succendebatur. CHART. Rhen. med. III 323 -a l., que vulgariter dicuntur dot holz). THIETM. chron. 7,76 in arbore diu -a innocens suspensus est. HILDEG. phys. 1,61 hoppho calidus et -us est. REGISTR. Eins. 1 p. 38,21 pirorum. CHART. Brixin. 143 p. 151,4 frumenti. *al. in imag.:* GUNTH. PAR. (?) orat. 4,1 p. 133[A] mentem prius -am ad proferendum boni operis fructum viridescere facit *virtus.* **c** *de corpore animantium:* ALDH. ad Acirc. 94,1 -a ... ora *iuvenci.* VITA Liutw. 13 apud -a eius ossa. HILDEG. phys. 6,45 Lercha valde calida est et -ae naturae. REGISTR. Baiuv. A p. 201,1 solvunt in -is piscibus mille pisces. *in imag.:* ALDH. ad Acirc. 11,29 sui Deus -a servi ... viscera perpetui si roris repleat haustu. **d** *de substantiis:* COMPOS. Luc. A 20 picis -e ÷ III. X 7 marmoris albe -um pu⟨l⟩ber. *al.* HILDEG. phys. 1,13 p. 1134[C] (ed. pr.) si caseum non coctum nec crudum, sed -um comedat. **e** *de aere, aestu:* ALDH. virg. II 260 -us ut nullis roraret nubibus aether (*cf.* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,132 cum iam ... -a ... nigrerent nubila). WALAHFR. Mamm. 18,6 -a ... crepitant incendia murmure de magno. *de febre i. q. fervidus, exsiccans – glühend, austrocknend:* CARM. de Frid. I. imp. 866 -a (arr- *var. l.*) febris. **B** *latius:* **1** *solidus – fest:* FORM. Wisig. 37 p. 591,27 de fruges -as et liquidas ... decimas ... persolvere (LEG. Wisig. 5,5,9 f. -as et humidas). WILLIB. Bonif. 5 p. 20,18 ad -am sospites terram perveniunt (HUGEB. Willib. 3 p. 91,10. *al.*). *adde:* HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,27 -a terrarum gradiebant gramina. **2** *scissilis – spaltbar, brüchig:* MAURUS phleb. p. 25[a] si sanguis facile cum ligno scinditur aquositate proiecta, significat sanguinem esse nimis -um ut in pane miliaceo. **3** *elixatus – ausgelaugt:* ANTIDOT. Lond. p. 21,7 sic coquis, ut ipsas herbas -as fiant. **4** *inops – kümmerlich:* SALOM. II. epist. 40 p. 421,26 pauperrima et -a provincia nostra. **5** *contractus, debilis – gelähmt, kraftlos:* ARBEO Corb. 45 manum (HUGEB. Wynneb. 10. DECRET. Frision. B p. 287[a],3 m. -am vel pedem. *al.*). HUGEB. Wynneb. 13 p. 117, 12 cuius altera latus tota -a torpebat. BRUNO QUERF. fratr. 19 longa infirmitate -a ossa excoquente. HILDEG. caus. 2 p. 150,3 si aliquis homo multum -us in corpore et in membris suis est. *al. fort. add. in cognomine:* CHART. Walkenr. 275 (a. 1251) Heinricus A-us et Udo milites. *in imag. de avaritia:* GUTOLF. hist. p. 651,42 manus ad dandum habuit patulas et nunquam ad Christi pauperes -as. **6** *decrepitus – altersschwach:* ALBERT. STAD. Troil 4,370 afficit interior -a corda *Hecubae* dolor.

II *translate:* **A** *fragilis, vanus – vergänglich, nichtig:* WALAHFR. imag. Tetr. 33 cui nihil in mundo nisi vix fama -a restat. ERMENR. Sval. 2 -i saeculi rumusculos. HILDEG. epist. II 7 p. 342,8 malum, quod est velut illud, quod perit, -um. **B** *ieiunus, impetu carens, insufficiens – nüchtern, schwunglos, unzulänglich:* WALAHFR. hort. 249 ieiunae macies ... -a Musae. RAHEW. gest. 3 prol. p. 163,16 si quis autem superioris operis facundiam ... cum -o nostri ingenii eloquio contulerit. Theoph. 642 *carmina.* BERTH. RATISB. serm. 8 p. 46,18 diu in religione existentes -i ... parum ... proficiunt. **C** *austerus – gefühllos:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,195 -a monstriferi ... iussio Dagni. **D** *irritus – ungültig:* ARNOLD. LUB. chron. 5,11 p. 185,33 quam sententiam Bremenses -am et exanguem clamaverunt.

subst.: **I** *masc.: homo atrophus, aeger – ein an Auszehrung Leidender, Kranker:* ERMENR. Sval. 8 corpora ... -orum et paraliticorum. VITA Bard. 22 p. 338,37 caecorum, claudorum, -orum ... centenarii. *al.*

II *fem. (saepe usu bibl.):* **A** *terra solida – festes Land:* AETHICUS ISTER 21 p. 12,20 nequaquam ultra ad aredam remeassit. GERH. AUGUST. Udalr. I 17 navi ... -ae adducta. *al.* **B** *continens – Festland:* OTTO FRISING. chron. 2,20 p. 91,1 Athlantis civitas ab -a soluta in insulam redacta est. **C** *terra sicca – trockenes Land:* CHART. Lub. I 59 (a. 1234) ius, quod habuimus ... inter -am et paludem. **D** *regio mediterranea – Binnenland:* HERBORD. Ott. 2,1 p. 725,23 Pomerania ... ante se ..., id est versus -am, ... fines respicit Ungariae et Moraviae. **E** *regio – Land(strich):* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,228 quecumque meum sepeliverit -a corpus. **F** *orbis terrae – Erdkreis (cf. l. 38):* WALAHFR. carm. 46,6 -a (*cf. Vulg. Dan. 3,74* terra), montes, germina, colles. EKKEH. IV. pict. Mog. 2 lux ... facta ..., -a cum celis.

III *neutr. (fere plur.; sing.: l. 27.33):* **A** *gener. i. quod siccum est – trockener Stoff, das Trockene:* ALBERT. M. meteor. 4,1,1 p. 707[b],41 humidum et -um (*p. 378[b],13* τὸ ξηρόν) sive siccum ex diffinientibus ipsa sunt passiva. *ibid. al.* **B** *spec.:* **1** *terra – Erde, Land:* **a** *terra sicca – trockenes Land:* CHART. Rhen. med. I 584 p. 642,37 (a. 1154) deputantes ... eorum usibus eiusdem stagni tam fluenta quam -a. CHART. Altenburg. 180,31 quicquid per decrementum piscinarum in -um redactum fuerit. ALBERT. M. veget. 6,445 crescit *herba* in duris -is iuxta vias. *in imag.:* WALAHFR. carm. 62,18 documenta magistri -a nostra rigent amne manentis aquae. BRUNO QUERF. Adalb. A 8 super cordis -a (-am *var. l.*) flante spiritu sancto. **b** *orbis terrae – Erdkreis:* RHYTHM. 50,4,1 Deus, qui fundasti -a *(an fem. sing. ?).* **2** *techn. i. q. species siccae – trockene Zutaten:* MAPPAE CLAVIC. 275 teres omnia -a, humida commiscens postea ... cum pulvere -orum.

adv. **aride.** *sicce – trocken:* FRAGM. mul. III 66 plantagine et spungia arde cum pusca dabis bibere.

***arieragium** *v.* *arreragium.

aries, -etis *m. script.:* ar(i)get-: *l. 69. p. 949,35.* arr-: *p. 949,36. metr.:* ār(r)-: *p. 949,5. 22. 36. 54.* arį-: *p. 949,2. 4. 11. 23.* -ēt-: *p. 949,54.*

I *ovis mas feturae habilis, vervex – Schafbock, Widder, Hammel* (*cf.* GLOSS. III 224,38 St.-S. -s stero. 669,62 -s friscinc. 670,14 -s vel verbex ram vel widir): **A** *proprie:* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 179,21 -es crissitant vel blaterant (CARM. Bur. B 132,3[a],11 -s braterat). ALBERT. M. animal. 8,33 in ovibus et -bus et capris maior est privatio intellectus et prudentiae quam in aliis quadrupedibus. 22,128 -s per dimidium annum dicitur dormire super latus unum et per dimidium super alterum *(cf. p. 949,25);* ... -i (*p. 546[a],4* οἱ χριοί) dicitur naturale esse agnellos fastidire et provectiores diligere. *al. proverb.:* MIRAC. Otton. Bamb. I 8 p. 912[b],52 cuius -s est, ipse cornu eum arcius tenet. **2** *spec.:* **a** *in chartis de praestationibus:* CHART. Sangall. A 58 (a. 770) hoc est census ...: -em bonum. COD. Lauresh. 3676 solvunt ... in pentecosten -em (*cf.* REGISTR. abb. Werd. 7,10 p. 222,21 in pascha. CHART. Tirol. 672 p. 129,30 in vindemia dimidium -em). DIPL. Karoli III. 125 p. 201,11 convivium ..., ad quod dentur ... -es v. DIPL. Ludow. Germ. 178 p. 256,35 (spur. s. X./XI.) octo -es, qui eadem precii summa qua IIII porci estimarentur. DIPL. Heinr. II. 206 ecclesie ... quingentos -es ... largimur. REGISTR. abb. Werd. 7,18 p. 239,10 ventrem -is. 12 p. 321,24sqq. arigetem *(bis).* CHART. Rhen. med. III 230 p. 191,15 ecclesie ... in tauris, -bus et apris domesticis ... providere. CHART. Westph. VII 281 p. 118,39 XII -es, qui dicuntur teutonico hamele. *saepe.* **b** *in*

[Humpardinck]

ritibus: α *in sacrificio:* EKKEH. IV. bened. I 21,20 parce, pater *(sc. Abraham)*, nato, tibi vivat ut -e lato ([*cf. Vulg. gen. 22,13sq.*]. 38,47 [*in imag.*] transgrediendo vepres Gallus sacer hęserat -s). CARM. Bur. B 135,4,5 dabitur *Amori* saliens -s. β *in superstitione (cf. H. Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. IX. 1938/41. p. 554 sqq.):* CAES. HEIST. mirac. II 1,17 p. 39,20sqq. -em vidit erectum ... et quotienscumque ante -is anteriora chorizantes transibant, ... illud *(animal)* adorabant. *ibid. al.* **B 1** *meton. de sancto (sc. duce gregis):* VITA Bav. II 1,76 plurima turba ... obvia sit regi *(i. Deo)* gaudens simul -e tali. **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 7,8 p. 202^{A} -es autem bene sunt apostolis comparati, quoniam ... plurimum fronte valent ...; et in aliam partem -es principes sunt pravi. 14,21 p. 396^{D} in -e furor *intellegitur.* MILO carm. 3,4,2,78 pro regno -s ... habetur. IOH. SCOT. carm. 2,5,25 hic *(Christus)* fuerat -s speculo provisus ad aram *(cf. l. 2).* **3** *in nom. propr.:* REGISTR. Mog. p. 31,6 (s. XIII.) Henricus A-s. CHART. Eberb. 399 p. 163,21 Humbertus de A-e, civis Maguntinus. **C** *translate:* **1** *de sidere:* AETHICUS ISTER 82 p. 64,2 signum -is. WANDALB. mens. 80 stellis ... -s ternis denisque coruscat. SYLL. Sangall. app. 5,60 pisces fines erunt, principium -s habet. POETA Saxo 3,571 Phebus ... -is aetherii gradiens in signa. MEGINFR. (?) carm. p. 642^{D} -s coeli pars prima vocatur, ... quod hinc -s dextro procumbit in armo *(cf.* HONOR. AUGUST. imag. 1,92 sicut -s tota aestate in latere dextro ac tota hieme in sinistro cubat *signum. v. et p. 948,55).* ALBERT. M. veget. 7,73 satio perficienda est, antequam sol accipiat -em. *saepe.* **2** *de instrumento impingendi:* **a** *milit.:* α *machina obsidionis – Belagerungsmaschine (cf.* GLOSS. I 764,25 St.-S. -s ... heia. II 222,63 -es murprehhun. IV 339,17 phalarica -s pederari. *al.):* VITA Sadalb. 14 (MGMer. V p. 57,26) -um inpulsionibus *urbem* obtinere. MAPPAE CLAVIC. 270$^{tit.}$ compositio -is ad muros. ABBO SANGERM. bell. 1,207 bis octonis faciunt ... monstra rotis ... super argete quodque cubante domate sublimi cooperto. 1,357 arr-es conflant. GALB. Karol. 63 in capite ... -is ferramenta solidissima trabem premunierant. ACTA imp. Winkelm. I 693 p. 550,18 -es penduli subito recurrentes ad ictus prevalidos et frequentes, dum vibrantur a fortissimorum brachiis lacertosis. *saepe. in imag.:* ALDH. virg. I 36 p. 282,9 catholicae fidei propugnaculum ... atrocis ... machinae -bus subrutum. EPIST. Ratisb. 7 p. 295,3 -em erigitis contumelię. *v. et p. 950,12. alleg.:* HRABAN. univ. 20,10 p. 542^{C} -es sunt tentationum stimuli vel impetus persecutionis. β *machina defensionis – Verteidigungsmaschine:* EBO BAMB. Ott. 2,16 p. 641,23 (epist.) -es in circuitu exstruximus. **b** *techn.:* α *machina ad aedificia diruenda apta – Maschine zum Niederreißen von Gebäuden:* WALAHFR. Otm. 16 muros ecclesiae machinis aggressi crebris -um ictibus ruere compulerunt. β *festuca – Schlegel:* IONAS BOB. Columb. 1,15 p. 178,6 quanta vi truncum querqui cuneis -eque partirent. **c** *de vento i. q. ictus – Stoß:* CARM. Aldh. 1,174 genestarum ... velamina pelluntur parietibus flabrorum -bus.

II *orca – Schwertwal, Butzkopf (Delphinus orca L.):* ALBERT. M. animal. 24,9 -em marinum Plinius dicit *(nat. 9,145. al.)* esse piscem, qui post naves ... insidiatur *eqs.*

arietillum, -i *n. script.:* ard-: *l. 66sq.* art-: *l. 65.* arit-: *l. 63.* arotilia: *l. 68. form. nom. sg.* -us: *l. 67.*

genus quoddam allii agrestis (graveolens), fort. i. q. ampeloprason – (scharf riechende) wilde Lauchart, viell. Weinbergslauch (Allium vineale L., cf. André, Lex. bot. p. 42): GLOSS. med. p. 7,1 ampeloprasson: id est aritillum; in vineis nascitur *eqs. (inde* DYNAMID. Hippocr. 2,75). TRACT. de aegr. cur. p. 273,34 recipe ... simphitum, artillum, acatiam. BERNH. PROV. comm. 1,1 p. 272,9 succus ardilli bibitus mundificat sanguinem. *al.* ALPHITA I p. 278,12 ardillus, id est porrus sylvestris. *fort. add.:* RECEPT. Sangall. I 62 herba arotilia ... collige.

arietinus, -a, -um. **1** *qui est arietis, vervecinus – Widder-, Hammel-:* TRACT. de aegr. cur. p. 256,39 carnem (FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 139,32). IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 37a^{v} Gallicus *sapo* fit ex ... sepo -o (WILH. CONG. chirurg. 1145. NOTULAE Wilh. Cong. 416). **2** *arieti similis – widderähnlich:* DYASC. p. 54^{a} cicer -um. **3** *arietis proprius – dem Widder eigen:* RUP. TUIT. off. 2,13 -am ... taurinamque feritatem.

arieto, -are. *de prosodia:* ALDH. ad Acirc. 136 p. 190,15 participia ... apta peoni quarto ... ut -ans.

(machinis bellicis) oppugnare – (mit Kriegsmaschinen) berennen (cf. GLOSS. IV 167,67 St.-S. -at inpingit anstôscit): BURCH. URSB. chron. p. 34,1 ad portas ... -antes ipsas tandem confregerunt. *in imag.:* EPIST. Ratisb. 10 p. 324,12 contra quos arietem inpugnationis, non expugnationis ... erigunt, ipsi -andi proprio, non alieno iudicio.

***arigon** *v.* *aregon.

arillus, -i *(m.) nucleus acini – Traubenkern:* BERNH. PROV. comm. 5,2 p. 286,43 -i grana racemorum. ALPHITA II p. 14,9 -i sunt arida uvarum grana et dicuntur ab ariditate. ALBERT. M. veget. 1,148 uvas sine -is. 6,244 ex -is aut nihil nascitur aut, quod egreditur, vix convalescit in fortem vitem. *al. v. et* *armillus. *Humperdinck*

***arimanna,** -ae *f. script.:* har-: DIPL. Karoli III. 35 p. 59,31. her-: *l. 27.* criminas: *l. 29. usu adi.: l. 30.*

femina libera (origine Langobarda) – freie (langobardische) Frau: LEG. Lang. p. 188,15 si ... presumpserit ... servus -a (-am *var. l.*) ducere uxorem. DIPL. Karoli III. 35 p. 60,18 liberas feminas, quas -as dicunt. DIPL. Conr. II. 292 p. 414,32 servos et ancillas, he⟨rim⟩annos et he-as (*sim.* DIPL. Heinr. III. 387 p. 532,43. DIPL. Karoli M. 277 p. 412, 43 [spur. s. XIII.] criminos et criminas). GREG. CAT. chron. I p. 189,20 de -is feminis. *al.*

***arimannia,** -ae *f. (? n.: l. 40.42) script.:* har-: *l. 52.* er-: *l. 44sq.* rim-: *l. 33.59.62.64.66sq. adde* REGISTR. Trident. I 105. CHART. Tirol. 806 p. 229,6.29 rimaniam. *al.* rom-: *l. 57.* arm-: *l. 40.47.* -rem-: *l. 44sq.* -menn-: *l. 47.* -mani(a): *l. 33.40.48.52.56.59sq.62. al.* -anyas: *l. 57.* -anigas: *l. 71.*

1 *praedium publicum arimannis concessum – den Arimannen übertragenes Staatsland, Arimannengut:* DIPL. Otton. II. 242 p. 272,38 *abbatissam* investierunt ... castellum ... et Salleptum et armania de Turri ... et terram *eqs.* (*inde* DIPL. Conr. II. 250 p. 345,22). p. 273,16 ut nullus dux ... ha-a tollat neque de omnibus, que possidet, ... disvestire temptet *abbatissam.* DIPL. Heinr. III. 352 hominibus non liceat ipsam ere-am suam vendere *eqs.* 356 p. 484,21 eremanos ... de eremania et communibus rebus ... inquietare. CONST. I 175 regalia sunt hec: -e, vie publice, flumina *eqs.* (*cf.* ACTA imp. Winkelm. II 5 p. 5,33 pascua, armennias, fora). INNOC. IV. registr. A 134 feudum ..., quod armania vulgariter appellatur. *al.* **2** *servitium vel tributum pro praedio arimannorum exhibendum – mit dem Besitz eines Arimannengutes verbundene Leistung oder Abgabe:* DIPL. Heinr. IV. 170 ut confirmaremus ..., ut ab harimania exeant, ut nullus dux ... in eorum domos arbergare, toloneum vel aliquam publicam functionem dare eos cogat. CHART. select. Schwind 3 p. 3,36 homines Flemi ... debent solvere ... episcopo ... omni anno viginti et quatuor -manias cum suis fodris (p. 5,11 romanyas). DIPL. Loth. III. 46 immunes esse ab omni albergaria et districtu seu -a et ab omni regali ... exactione. CHART. Tirol. 310 p. 152,26 si ... rimanni integras rimanias non solverint. 435 p. 232,31 iste quatuor -manie semper serviebant illi, qui erat castaldio Formeiani, et ipsas habet *eqs.* 671 p. 126, 10 XII -manie de caseo. REGISTR. Trident. II 4,1 iste sunt rimanie, quas ... abbas ... tenet ab episcopatu. 4,2 pro una quaque rimania dant ... quatuor stariolos canipe frumenti et ... unam galinam et unum fassum feni et iste dicuntur rimanie. ACTA imp. Winkelm. I 26 p. 17,6 confirmamus communi ... districtum sive rimaniam et banna *eqs.* REGISTR. Trident. I 102 solvere ... quatuor sol. Veron. pro duabus -maniis. *saepe.* **3** *familia arimannorum – Arimannengemeinde:* ACTA imp. Stumpf 403 p. 565,16 (a. 1191) totas terras, quas ... monasterium habet ... per arimanigas seu per alios. CHART. Tirol. notar. I 230 p. 110,20 *iurati de Ca-*

valesio ipsos in numero rimaniarum de Cavalesio ponere debeant et recipere (*sim.* 231).

***arimannus**, -i *m.* (*orig. langob., cf. theod. vet.* hari, heri *et* man) *script.:* har-: DIPL. Otton. II. 319 p. 376,18. DIPL. Heinr. III. 357 p. 486,19. DIPL. Loth. III. 108 p. 174, 17. *al.* er-: DIPL. Karoli III. 49 p. 83,1 erimmannis *cod. D.* DIPL. Heinr. III. 12 p. 16,4. *al. v. et l. 20.35sq.* her-: DIPL. Otton. II. 253 p. 288,4. DIPL. Heinr. III. 387 p. 532,43. TRAD. Brixin. 183. *al. v. et l. 27.32.* aer-: CAPIT. reg. Franc. 224,4. criminos: *p. 950,29.* rim-: CHART. Tirol. 589. *al. v. et l. 38.41. p. 950,59.* arm-: COD. Wang. Trident. 28 p. 75, 25. -rem-: LEG. Lang. p. 185,4 *cod. 7. v. et l. 35sq.* -ram-: *l. 42.* -rimm-: *l. 6.* -man(us): DIPL. Otton. II. 253 p. 288,4. CHART. Tirol. 589. *al. v. et l. 37sq. 41. usu adi.: l. 24.*

apud Langobardos i. q. homo liber (praedium publicum obtinens), exercitalis – (auf Staatsland angesiedelter) Gemeinfreier, Arimanne (*cf. F. Schneider, Die Entstehung von Burg u. Landgem. in Italien. 1924. p. 91sqq.; G. B. Bognetti in: Festschr. A. Dopsch. 1938. p. 109sqq.; def.:* LEG. Lang. p. 476b,4 omnis liber homo dicitur er-us, qui manui, id est potestati, domini suppositus est): LEG. Lang. p. 183,12 si quis iudex ... neglexerit -o suo, diviti aut pauperi, ... iustitiam iudicare. p. 184,27 -us, quando cum iudicem suum caballicaverit. p. 196,20 si fuerit -us homo. *al. (v. ind.).* DIPL. Karoli M. 207 p. 277,47 tam de -is, quam de aliis liberis hominibus. DIPL. Karoli III. 47 p. 79,2 haec ... in omnibus he-is ... observare iubemus, ut ab eis nulla donaria aut redibitiones ... exigantur. *al. (v. ind.).* CAPIT. reg. Franc. 225,3 ut nullus comitum -os in beneficia suis hominibus tribuat. 225,5 res -orum transcribere. 225,6 ut ipsi -i ... ad placitum non cogantur. DIPL. Otton. I. 346 castellum ... cum liberis hominibus, qui vulgo he-i dicuntur. DIPL. Heinr. II. 278 p. 328,39 cunctos -os in civitate Mantua ... habitantes. DIPL. Conr. II. 84 p. 116,5 cum districto -orum. DIPL. Heinr. III. 352 ut ... ere-i dicantur et ea consuetudine qua nunc ceteri ere-i in comitatu Tarvisiano utantur. DIPL. Loth. III. 102 p. 164,37 in prediis militum et -manorum aut in terris fictaliciis. *al. (v. ind.).* REGISTR. Trident. II 11,1 quisque rimanus debet persolvere ... episcopo ... unum modium canipe. CHART. Tirol. 589 orfanum, qui est -anus domini episcopi. 667 rimanos de Cimbria. ACTA imp. Winkelm. I 344 p. 305,12 cum ... poderio et districtu et cum vassallis, aramanis. CHART. Carinth. IV 2761 p. 573,30 debet cessare donatio ... exceptis ...i ure forestarie ac -is. *saepe.*

***arimeter** *v.* *arithmeter. **arimeticus** *v.* arithmeticus.

***arina** *v.* *melarinus. ***arinca** *v.* *arnica.

1. ariola (aur-, -ril-), -ae *f.* *vaticinatrix – Wahrsagerin: v. p. 952,5.7.*

2. ariola *v.* areola.

ariolatio (-cio), -onis *f.* *superstitio – Aberglaube:* BERNOLD. CONST. (?) libell. app. p. 161,34 inobediencia pro -cione et idolatria reputatur *sub ecclesiastica potestate degentibus.*

***ariolator**, -oris *m.* *vaticinator, praestigiator – Wahrsager, Gaukler:* RATHER. prael. 23 p. 167B quis illius militis pater, -r an pictor, aliptes an auceps?

***ariolatus**, -us *m.* *vaticinatio – Weissagung, Hellseherei:* PETR. DAM. grat. 7 p. 25,11 ad promissionem precii -us sui depromebat oraculum *Balaam* (*de eodem:* p. 26,15 obsceno -us nomine. MANEG. ad Gebeh. 20 p. 345,3).

ariolor, -ari. **1** *strictius i. q. vaticinari – weissagen:* ALBERT. M. Is. 3,2 p. 49,46 in -andi scientia regulariter verum est, quod, si omnia in animali occiso secundum ordinem concurrunt naturae, fausti signum est *eqs.* **2** *latius:* **a** *suspicari – vermuten:* EKKEH. IV. cas. 35ex. Sindolfi se tegnis -antur fuisse circumventos. **b** *gloriari – prahlen:* CONST. I 2 p. 4,7 (a. 932) *ieiunii superpositio* plus causa -andi esse dinoscitur quam supplementum catholicae legis.

ariolus, -i *m.* *script.* aur-: *p. 952,7. adde* LEG. Lang. p. 142,24 *cod. 5. form. acc. pl.* -us: *p. 952,5. adde* PIRMIN. scar. 22 p. 54,15. 28b p. 68,10. *etym.: p. 952,13sqq.*

coniector, vaticinator, incantator – Zeichendeuter, Wahrsager, Zauberer (*cf.* GLOSS. I 604,13 St.-S. -us zouprari. 619, 17 -um heilisontan. 621,58 -um gougalari. II 763,9 -i uuizagun vel leodarsezzun): **1** *praevalente notione vaticinationis:* LEG. Wisig. 6,2,1 qui de salute vel morte principis ... -os, aruspices vel vaticinatores consulit. LEG. Lang. p. 141, 26 si quis ... ad -us (-os, tariolos *var. l.*) aut ad ariolas (aur- 5) pro ... responsis ... ambolaverit (p. 142,6 si quicumque sciens -um [auriolos 5] aut ariolam [aurilas 5] non eos manefestaverit. p. 142,8.18.24). GODESC. SAXO theol. 6 p. 164,3 quod est prophetatum a Balaam -o *([Vulg. num. 22,5].* PETR. DAM. grat. 7 p. 26,15. ALBERT. M. Is. 3,2 p. 49,62. *al.).* HEINR. LETT. chron. 1,10 -us Deum christianorum equi dorso insidere ... asserit. ALBERT. M. Is. 3,2 p. 49,44sqq. -us dicitur dupliciter, scilicet iuxta aras in extis animalium futura coniecturans, et hic specialiter vocatur -us; ... generaliter ... ex signis naturae futura coniecturans dicitur -us *eqs.* 44,25 p. 455,76 -i sunt vel ab ara vel ab aere dicti. *al.* **2** *praevalente notione incantationis:* ALDH. virg. I 35 p. 279,8 *sanctum* perfundunt lotii nidoribus, quibus arbitrantur ... -orum et marsorum machinas evanescere. ELIG. praed. 7 (MGMer. IV p. 754,3) -os et magos spernite *(cf. Vulg. lev. 20,6. al.).* CAPIT. reg. Franc. 196,54 p. 44,35 *mala* ex ritu gentilium remansisse non dubium est, ut sunt magi, -i, sortilegi, venefici *eqs.* CHRON. Reinh. a. 1220 p. 594,51 famulus *principis* per -um (*antea:* scolarem nigromanticum) ... circulo includitur. *al.*

***aripennalis** (eripena-), -e. *semiiugeri mensurae aptus – dem Maß eines Halbjochs angepaßt:* CHART. Laus. (SchweizZGesch. 12 p. 362,28; a. 978) dedi ... ollica I, qui abet inter longum et latum perticas eripenales VIII et pes VII (p. 363,4).

ar(i)pennis, -is *m. vel rarius* **ar(i)pennus**, -i *m.*, **ar(i)penna**, -ae *f.*, ***arpentum**, -i *n.* (*cf. francogall.* arpent) *script.:* arri-: *l. 44.51. p. 953,3. adde* FORM. Patav. 6. CHART. Rhen. med. I 62 p. 70,21. are-: *p. 953,3.* arapentem: *l. 37.*

I *de mensura superficiei i. q. semiiugerum, actus quadratus – Halbjoch, 'Arpent'* (*cf.* GLOSS. II 341,12 St.-S. arapentem scaramez. IV 237,10 arpentum vel arpenna manuwerc): **A** *def.:* ANON. geom. I 4,1 actus, qui et aripennis dicitur. GERB. geom. 3,15 actus quadratus, qui et agripennus seu aripennus dicitur ..., per singula quatuor latera perticas XII, id est pedes CXX, recipit. *v. et* agripennus. **B** *de usu:* **1** *gener.:* LEG. Wisig. 10,1,14 per singula aratra quinquagenos aripennes (arri- *var. l.*) dare. LEX Baiuv. 1,13 prato arpento uno cludere. FORM. Turon. 8 vindedi ... campo vel vinea ... habentem aripennos tantos. CONC. Karol. 53 p. 693,15 in insula arpennes II, in ponte Alvernis perticam I *eqs.* **2** *spec. de vineis:* **a** *strictius c. respectu mensurae (hic illic [e. g. l. 56.63] de area uni curti apta agi videtur, cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 409sq.):* FORM. Pith. A p. 597,5 de vinea arpennos tantos. CAPIT. reg. Franc. 128,27 vinea arripennem I, ortum. EINH. Marc. et Petr. I 2,6 praediolum ... habens mansos quindecim et vinearum aripennes novem. CHART. Basil. A I 61 p. 113,16 (dipl. Loth. II.) cum sex arpentis ex vinea. CHART. Rhen. med. I 120 p. 125,26 de vineis aripennes quinque cum hominibus quinque, qui ea possident. CHART. Altenberg. 150 novem arpenta vinearum. *saepe. expressius i. q. vineae semiiugerum – ein Halbjoch Weinberg:* DIPL. Ludow. Germ. 40 villam ... habentem ... mansos decem et septem et aripennes quatuor et forestum. CHART. Sangall. A 691 p. 292,27 trado ... vineam, quę ibi plantata est, et duas arpennas in Berenwanc (*sim.* DIPL. Arnulfi 165). CHART. Rhen. inf. IV 604 cum arpennis VI ac IX particulis arpennarum. *al.* **b** *latius i. q. vinea – Weinberg:* CHART. Rhen. med. I 120 p. 125,22 (a. 882) quicquid ad eundem constat curtem cum aripennis et pratis (496 p. 552,16 cum ... molendinis, vineis, arpennis, piscationibus). 343 p. 398,30 qui ei arpennas et vineas ... demonstrarent. CHART. Mog. A 157 p. 89,42 de arpennis ... vel de salaricia vinea ... nulla ... persolvatur decimatio. DIPL. Heinr. III. 273a p. 372,23 (spur. s. XII.) quasdam ... arpennas, id est vineas, ... servientibus suis beneficiaverat (*inde* CHART. Rhen. inf. I 457).

[Payr]

II *de mensura longitudinis i. q. spatium CXX pedum – Länge von 120 Fuß:* LEG. Wisig. 8,4,25 *iuxta viam publicam* utroque medietas aripennis (are-, arri- *var. l.*) libera servetur. LEX Sal. Merov. 90 utrasque partibus parietum *ecclesiae* terrae spatium aripennis pro atrio observabitur.

***aripergo** *v.* *albergo. **aripio** *v.* arripio.

ariptos *v.* triptos. ***ariscada** *v.* *harmiscara.

arismeticus *v.* arithmeticus.

arista, -ae *f. script.* arest-: *l. 17.22.40.*

I *strictius:* A *proprie i. q. acumen spicae – Granne:* ANNAL. Fuld. II a. 873 p. 79,34 spicas integras cum granis et -is. BENVEN. GRAFF. ocul. B 32 p. 52,12 *infirmitas* provenit ex -is, que intrant occulos (*cf.* p. 52,15). B *translate:* 1 *folium tenue – feingegliedertes Blatt:* WALAHFR. hort. 92 mirarier ... *abrotani* frutices et quas inspicat -as (gloss. L: id est folia *eqs.*) ramorum ubertas. 2 *spina (piscis) – (Fisch-)Gräte:* RECEPT. Sangall. II 32 si aresta piscis in faucium heserit. HARIULF. chron. 4,9 p. 197,13 clericus ... piscis glutivit -am. IOH. IAMAT. chirurg. 4,23. *v. et p. 955,19.*

II *latius:* A *proprie i. q. spica – Ähre* (*cf.* GLOSS. III 200,45 St.-S. spica vel -a aher): CARM. cod. Paris. 8440 f. 40 prosternuntur segetes, frangunt arestae. LAMB. LEOD. Matth.I 558 qualis -a, vago que vimine libera ludit. ALBERT. M. veget. 2,26 quod *(gramen)* hirsutas et hispidas habet -as. 2,40 ab illo *(quarto nodo)* usque ad -am sive ad culmum (culmen *B*) subtiliatur *stipes plantae. al. in imag.:* ALDH. virg. II 2500 *(de peccato originali)* seges spissa spurcis succrevit -is. LULL. (?) epist. 142 nec de tuae ... caritatis fidelitate ... dirae derogationis -as acrescere credebam. HROTSV. Dion. 122 seges Domini crescit ... praebens ... maturae messis -as. *al. corymbus – Dolde:* WALAHFR. hort. 240 *(de cerfolio)* crebris ignobile semen -is sufficit. ALBERT. M. veget. 6,154 in -is *nardi Celticae.* B *meton.:* 1 *culmus – Halm:* WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 10 ne teneras petrarum frigus -as strangulet *(cf. Vulg. Luc. 8,6).* 2 *frumentum – Getreide:* AGNELL. lib. pont. 111 p. 350,14 sine quavis aliis -is aut legumina. 3 *palea – Spreu:* GLOSS. III 111,38 St.-S. -a agena. 371,11 festuca agena; -a idem. C *translate i. q. aestas, annus – Sommer, Jahr:* VITA Sollemn. 11 (MGMer. VII p. 319,13) cum sex lustra et quattuor arestarum (arist- *var. l.*) vitae volveretur curricula. EPITAPH. var. II 117,13 ter denis subiit sexquialter -is. 123,15 quadraginta felices vidit -as. *al.*

***aristalis,** -e. *spinarum piscium naturam exhibens – grätig:* ALBERT. M. animal. 24,59 piscis *venth* ... hamos -es in carne spinales plurimos habet.

aristato *v.* cheristado.

aristifer, -era, -erum. *spicifer – ährentragend, Ähren-:* FOLCUIN. Bert. 57 p. 617,44 per -a agrorum sata.

aristocratia (aryst-), -ae *f.* (ἀριστοκρατία) *optimatum principatus – aristokratische Staatsform, Aristokratie:* ALBERT. M. animal. 1,53 tres urbanitates sunt ..., dictae a Graecis monarchia ... et ary-a ... et tymocratia. 8,194 apes ... propter plures principes, quos per turmas ... habent, magis similes sunt ary-ae quam monarchyae. pol. 2,3[l] p. 128[a],14 -a est principatus multorum ex virtute principatum habentium. 3,10[ll] p. 309[b],32 -a componitur ab ἄριστος ... et κράτος. p. 309[b],37 unde multitudo, quae vult ... regi secundum virtutem et a virtuosis, talis institutio multitudinis ... est politia, quae vocatur -a. 4,1[k] p. 321[b],3 divisimus tres ... rectas politias ..., regnum, -am (*p. 1289[a],27* ἀριστοκρατίαν) et politicam, tres autem transgressiones *eqs.* 4,7[d] p. 357[b],5 epilogum de speciebus -ae *eqs.* metaph. 11,2,21 p. 645[b],11. *ibid. al.*

***aristocraticus,** -a, -um. (ἀριστοκρατικός) 1 *adi.: ad optimatum principatum spectans, qui optimatum est – der aristokratischen Staatsform entsprechend, aristokratisch:* ALBERT. M. eth. 8,3,3 p. 543[a],2 principatus ... viri et uxoris per similitudinem ... -us (*p. 1160[b],32* ἀριστοκρατική) videtur principatus, qui unicuique secundum dignitatem virtutis ... conceditur. pol. 2,3[m] p. 128[b],25 'aliam *politiam* magis ... -am' (*p. 1265[b],33* ἀριστοκρατικωτέραν) ... magis laudabit, quae est virtuosorum principatus. 4,13[i] 'hos quidem electione, hos autem sorte' ... instituere, etiam est -um. *ibid. al.* 2 *subst. neutr.: optimatum principatus – Aristokratie:* ALBERT. M. pol. 3,10[ll] determinat, quid sit regnabile, quid -um (*p. 1288[a],7* τὸ ἀριστοκρατικόν).

adv. ***aristocratice.** *more optimatum principatūs – in der Form der Aristokratie, aristokratisch:* ALBERT. M. pol. 4,13[i] '-e' (*p. 1300[a],41* ἀριστοκρατικῶς), id est ad modum aristocratiae. 6,1[c] p. 561[a],30 '-e' *instituta sunt* ..., 'quae circa praetoria', ut scilicet praetores audientes causas sint viri perfecti secundum virtutem. p. 561[a],38.

***aristocratizo,** -atum, -are. (*cf.* ἀριστοκρατεῖσθαι) *optime gubernare – am besten regieren:* ALBERT. M. pol. 2,10[h] p. 191[a],22 'oportet eos, qui possunt', et virtute et facultatibus scilicet, '-are (*p. 1273[b],5* ἀριστοκρατεῖν), hos principari'.

adi. **aristocratizans,** -antis *et* **aristocratizatus,** -a, -um. *ab optimatibus gubernatus – aristokratisch regiert:* ALBERT. M. pol. 3,10[oo] p. 311[a],12 'civitatem ... -am' (*p. 1288[a],41* ἀριστοκρατουμένην), id est virtute sive ad virtutem ordinatam. 4,7[e] p. 363[a],43 'civitatem -em' (*p. 1294[a], 1* ἀριστοκρατουμένην), id est principatu aristocratico gubernatam *eqs.*

aristolochia (-gia), -ae *f. (n.* -um: *l. 32)* (ἀριστολοχία) *script.:* austrel-: *l. 41.* astral-: CHIRURG. Sudhoff II p. 434,11 astralacię. astrol-: *l. 46.* aulo-: COMPOS. Luc. P 17 aulocias *cod. L.* -lab-: ANTIDOT. Berolin. capit. p. 66[b],9. -lac-: *l. 24.* -laz-: FRAGM. mul. I 54. -logi(a): *l. 39.41.46sqq. saepe.* -locia: *l. 40.46.60.* -loti(a): *l. 47.* -lozi(a): ANTIDOT. Berolin. 1 p. 67,36. -longi(a): GLOSS. Roger. III 806. -loica: GLOSS. III 592,9 St.-S. -loia: GLOSS. III 524,48 St.-S. 533,45. 580,27. *v. et l. 61.69.* -loya: GLOSS. p. 261,132 Th. p. 263,185. *v. et p. 955,1.* -leia: *l. 47.* -lica: GLOSS. III 199,16 St.-S. -logya: *l. 56. form.* -locium: GLOSS. IV 357,14 St.-S. *metr.* ăr-: *l. 43.*

I *falterna – Osterluzei (Aristolochia L.; in glossis interdum [e. g. l. 46.48.69] cyclamen – Alpenveilchen [Cyclamen Europaeum L.] et capnos – Hohler Lerchensporn [Corydalis cava Schweigg. et Körte] subesse possunt, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 389sqq.):* A *gener.:* PAUL. AEGIN. cur. 151 -gie (*3,26,7* ἀριστολοχίας) radix. GLOSS. med. p. 9,26 -cia, id est raia. BOTAN. Sangall. 5[tit.] nomen herbe austrelogia. DYNAMID. Hippocr. 2,50 -ae, id est falternae, hoc est raiae, genera sunt III, id est nodosa, longa et rotunda (ODO MAGD. herb. 1395 -ae species tres dicimus esse, longa prior, radix est cuius longa, vocatur, dicta rotunda sequens ..., tertia clematis ... vocatur. *al.*). GLOSS. III 473,22 St.-S. astrologia i. troswrz. 477,20 -cia ciclamma. 478,11 -cia biverwrz. 493,2 -gia wildi astrinza. 522,2 -tia gers. 597,50 -leia holwurcz. 599,11 -gia erdapher. IV 372,2 ostirlucie. DIAETA Theod. 126 -gia herba est cal⟨ida⟩ et diuretica. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 369[o] -a est herba, cuius radix est ponenda in medicinis *eqs.* ALBERT. M. veget. 6,277 -gia ... est herba ... mirabilium operationum, et sicut dicit Dioscorides *(Diosc. gr. 3,4)*, est multorum modorum *eqs. al. expressius de radice:* RECEPT. Bamb. 7 nitrum, -gia facis pulvere et in balneo uteris. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 376[r] -a radix medicinalis est. ALBERT. M. animal. 10,67 si sumatur -gyae aureus unus et teratur *eqs. al.* B *spec.:* 1 *aristolochia longa (L.):* PAUL. AEGIN. cur. 58 p. 34,26 subtilem -giam (*3,14,2 p. 157,18* λεπτῆς ἀριστολοχίας). ANTIDOT. Lond. p. 20,41 -gia longa et rotunda. GLOSS. III 107,50 St.-S. -cia longa astrenza (518,20 -gia l. vngrischwrtz. 524,22 -loia l. lange holwrz. 547,30 -gia l. gers, ringelwrze, bievswrze). HILDEG. caus. 3 p. 178,32 succum -giae longae. ROGER. SALERN. chirurg. 2,201 accipe ... -giam longam et rotundam et pulveriza. ALBERT. M. veget. 6,353 radix eius *(gentianae)* longa, similis radici -giae. *al. v. et l. 42sq.* 2 *aristolochia rotunda (L.):* PAUL. AEGIN. cur. 172 p. 96,3 -gia rotunda (*3,29,1 p. 210,3* ἀριστολοχία ... στρογγύλη) potata. GLOSS. III 518,21 St.-S. -gia rotunda ciclāma (533,47 -loia r. sinewel holworz). MATTH. PLATEAR. gloss. p. 376[r] cum invenitur -a per se, rotundam apponas. GLOSS. Salern. p. 4[a],37 -gia rotunda, id est Sarracenica. WILH. CONG. chirurg. 413 sucus

-loye rotunde. ALPHITA I p. 299,24 malum storacis, -gia rotunda idem. *al. v. et p. 954,42.44.60.64.* **3** *aristolochia clematitis (L.):* PAUL. AEGIN. cur. 154 lauri et scisse-gie ramorum (*3,26,10* ἀριστολοχίας κληματίτιδος) ana. ALBERT. M. veget. 6,277 quaedam *-a est* sicut palmites vitis. *v. et p. 954,42. 45.*

II *? centaurium – ? Tausendguldenkraut (Erythraea Centaurium Pers.):* ALPHITA I p. 278,15 secundum Macrum (*sc.* ODO MAGD. herb. 1436 *-am rotundam* quidam [*sc. Plin. nat. 25,98*] terrae dixere venenum) est alia species -ae, quae dicitur fel terrae.

aristolocia, -gia *sim. v.* aristolochia.

***aristor,** -ari. *aristas gignere – Ähren ansetzen:* FOLCUIN. vita Folcuin. 7 in mense Iunio, quo -antur segetes crescente culmo.

***aristosius,** -i *m.* (arista) *piscis alausae similis – Finte (Clupea finta Cuv.):* ALBERT. M. animal. 24,59 venth piscis vulgariter vocatur, qui Latine -us (aristosus *Thom. Cantimpr.*) dicitur propter innumeras aristas.

***arithmeter** (arim-), -i *m.* (*cf.* ἀριθμητής) *calculator – Rechner, Arithmetiker:* ANON. mus. Sowa 4 p. 121,30 hec magis hiis metris petit ars sinit hec arim-is (gloss.: philosophis de proportione tractantibus numerorum).

***arithmeticalis,** -e. (*cf.* ἀριθμητικός) *ad artem calculandi spectans, numerarius – die Arithmetik betreffend, arithmetisch:* GERB. epist. math. I 9,3 p. 45,13 -is regula. Ps. ODO CLUN. rhythmimach. p. 291[b] quid in se -is contineat pagina.

arithmeticus, -a, -um. (ἀριθμητικός) *script.:* areth-: ALDH. virg. I 59 p. 320,13 arethimedicam *AG.* ad Acirc. 3 p. 71,23 arethmetica A^1P^1, arethimetica *KN. v. et l. 64.* arthim-: CHRON. Pol. 1,8 *cod. 2 S.* artm-: AGNELL. lib. pont. 50 p. 312,45 artmedice *cod.* arihtm-: CONR. HIRS. dial. 1680. aritm-: *l. 57. p. 956,4. adde* HROTSV. Sap. 3,8. RADOLF. epist. 1 p. 514,10 aritmethica. *al.* arism-: *l. 53. p. 956,1.7. adde* HEINR. WIRZ. cur. 801. ALBERT. M. animal. 2,59. 12,17. *al.* arim-: HECEL. Clem. 2,7 (MG Script. XXX p. 906,41). *al.* -thim-: *l. 31.64. adde* BEDA hist. eccl. 4,2 p. 204,29. *al.* -ethem-: *l. 64.* -methi-: *l. 34.* -metri-: CHRON. Pol. 1,8 arismetricus *cod. H.* -medi-: *l. 29. 32. metr.:* ār-: *l. 56. adde* METELL. Quir. 7,56. -rĭth-: FROUM. carm. p. XIII, 1. -mĕt-: DUNGAL. carm. 20,4,1 (MGPoet. I p. 409). HEINR. WIRZ. cur. 801. *v. et l. 56.*

I *adi.:* *ad artem calculandi spectans, numerarius – die Arithmetik betreffend, arithmetisch:* ALCUIN. epist. 143 p. 227,24 -ae disciplinae cognitio. THEGAN. Ludow. 44 p. 600, 1 numerus parvus per artem -am surgit in maximum. GERB. epist. math. I 9,1 trigonum si . . . secundum -am regulam metiaris. ANON. Has. 28 libro. FRUTOLF. (?) rhythmimach. 1,3 latitudinem -i campi percurrere. ALBERT. M. cael. 2,4,1 p. 213[a],23 alia est medietas -a et alia medietas geometrica (*cf.* nat. anim. 2,14 p. 39,89 medii -i). spirit. 1,1,10 p. 229[b],47 nullum corpus potest componi aequalitate -a ex omnibus elementis *eqs.* animal. 16,20 proportionum arism-arum. *al.*

II *subst.:* **A** *masc.:* *calculator, numerarius – Rechner, Arithmetiker, Mathematiker:* CARM. Cenom. 7,64 efficitur . . . -us rethoricusque. GERHOH. Antichr. 1,11[med.] *is numerus* apud aritm-os aggregativus dicitur. BERTH. RATISB. serm. 19 p. 101,1 -us in brevi numeraret guttas vasis pleni . . ., sed non illas *(Christi)* mortes. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 425,39 liberalium *artium professores* . . . sunt hii: -i, geometrici, musici *eqs. al.* **B** *fem.:* **1** *proprie i. q. ars calculandi, numeraria – Rechenkunst, Arithmetik:* ALDH. virg. I 35 p. 277,4 *philosophorum disciplinae* VII speciebus dirimuntur, id est -a (arethem- *A*, -thim- R^1), geometrica, musica *eqs.* ERMENR. ad Grim. 7 physica dividitur in -am, astronomiam *eqs.* EPIST. var. III 26,2 p. 183,32 constare . . . -am in mysteriis numerorum non ad aliquid, ut in musica, relatorum *eqs.* DIPL. Otton. III. 241 ut . . . nos -ae librum edoceatis *(sc. Gerbertus).* CARM. Cantabr. app. 2,23,1 prima *pars scientiae* ceterarum mater -a. ANON. astrolab. p. 371,14 *initium* -ae unitas, geometricae punctus. CONR. HIRS. dial. 1802 -a est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. CATAL. biblioth. Ruf 63 p. 187,16 tractatus Boetii de arism-a. *saepe.* **2** *meton. i. q. liber de arte calculandi scriptus – Lehrbuch der Arithmetik:* FROUM. epist. 17 -ae Boetii. BERTH. ZWIF. chron. 33 p. 244,19 dedit . . . unum Priscianum et aritm-am. *al.* **C** *neutr. plur.:* **1** *proprie i. q. ars calculandi, numeraria – Rechenkunst, Arithmetik:* ALBERT. M. animal. 2,59 haec . . . proportio in arism-is vocatur superbipartiens. anal. post. 1,5,8 p. 149[a],10 numerus in -is et magnitudo in . . . geometria. **2** *meton. i. q. liber de arte calculandi scriptus – Lehrbuch der Arithmetik:* Ps. BOETH. geom. p. 390,4 quicumque in nostrorum -orum theorematibus instructus accesserit. p. 397,20 ut in -is est dictum. *ibid. al.*

adv. ***arithmetice.** *secundum regulam artis calculandi – nach den Regeln der Arithmetik, arithmetisch:* ARNO REICHERSB. apol. p. 75,5 -e numeros pares ab imparibus distinguendo. ALBERT. M. sens. 2,3 p. 48[b],10 compositione secundum proportionem stante aeque -e, geometrice vel musice.

arithmus, -i *m.* (ἀριθμός) *numerus – Zahl:* CARM. var. III 16,60 singlaris -i.

aritillum *v.* arietillum.

1. *arla, -ae *f.* (*theod. vet.* elira, erila, erla) *alnus – Erle (Alnus glutinosa Gaertn.):* HILDEG. phys. 3,29 de -a; -a frigida est magis quam calida.

2. *arla, -ae *f.* (*theod. dial.* arl 'Pflug', *cf. J. A. Schmeller, Bayer. Wörterb. I. 1872/77. p. 145*) *de mensura agri i. q. aratrum, iurnalis – Arl, Tagewerk:* CHART. Tirol. 1120 p. 163,3sqq. (a. 1240) II -as vinearum . . ., item in Clisura I -am vinearum . . ., et sunt in ipsa -a arbores *eqs.* *Payr*

arma, -orum *n. vel rarius* **arma,** -ae *f. form. decl. I. (occurrunt in schedulis nostris usque ad s. IX. praevalente sensu sing.):* *sing.:* *nom.:* ANDR. BERG. hist. 14 p. 228,15. *gen.: p. 957,44. acc.: l. 41. p. 957,8.44. 958,16. adde* PASS. Leod. 18 (MGMer. V p. 299,15). *al. abl.: l. 61.65.67. p. 957,8. adde* LEX Saxon. 8. *al. plur. gen.: l. 40.*

I *de rebus bellicis i. q. instrumenta belli, armatura, ornatus militaris – Kriegsgerät, Waffe(n), Bewaffnung, (Aus-)Rüstung (cf.* GLOSS. I 48,35 St.-S. -a uuafan. III 340,19 ocreę -a crurium beinberga. *al. v. et p. 958,65):* **A** *proprie:* **1** *spectat ad homines:* **a** *gener.:* LEG. Burgund. const. I 18,2 lancea . . . vel quodcumque genus -orum (-arum *A 3. B 7*). CHRON. Fred. 4,69 -am suorum foris urbem relinquens. WALAHFR. carm. 45,3 bellica . . . si portes -a colono, dispicit. POETA Saxo 1,438 sumptis . . . -is. WALTHARIUS 919 vibravit . . . bipennem; istius ergo modi Francis tunc -a fuere. 1191 caesos spoliarier -is -orumque habitu. FROUM. carm. 20,32 -a iacent et scuta silent. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 51,14 omnes *(sc. Ungari)* pene tetri tetris in -is procedunt. STATUT. ord. Teut. p. 107,40 tunicam -orum, que dicitur wapenrock. *saepissime. per synecdochen:* WALTHARIUS 1286 adversus solum conspirant -a duorum. **b** *publ. et iur.:* **α** *spectat ad hereditatem, dotem, sepulturam:* FORM. Wisig. 20 p. 584,12 damus . . . -a, ordinis ut Getici est et morgingeba vetusti. SCHOL. Adam gest. 144 pecuniam hominis tumulant *pagani* cum ipso et -a eius. CHART. Hall. I 224[A],27 spectant ad hereditatem: proprietates, . . . -a. *al.* **β** *spectat ad ius domini (de re cf. Dt. Rechtswb. V. p. 520sqq. s. v. 'Heergewäte'):* DIPL. Conr. II. 244 beneficium habeat *nepos* servato usu . . . in dandis equis et -is suis senioribus. **γ** *spectat ad iusiurandum:* CHRON. Fred. 4,74 sacramentis . . . super -a placata . . . firmant. EDICT. Roth. 366 satisfaciat aut ad evangelia aut ad -a. FORM. Marculfi 1,18 una cum -a sua . . . fidelitatem . . . coniurasse. ANNAL. Fuld. II a. 873 p. 79,10 iurabant *Dani* . . . iuxta ritum gentis suae per -a sua. *al.* **δ** *spectat ad certamen singulare in iudicio adhibitum:* LEX Ribv. 36,4 cum -a sua (-is suis *var. l.*) contra contrarium suum se . . . defensare. CAPIT. reg. Franc. 61,1 si aliquis ipsum sacramentum falsum dicere voluerit, cum -a (-is *var. l.*) contendat. THEGAN. Ludow. 38 cum -is . . . rem ei inponere. CHART. select. Keutgen 142,3 nec . . . -a ante sententiam latam debet civis in concivem proclamare. CHART. Burgenl. 558. *al.* **ε** *spectat ad facultatem vel ius armaturam gerendi:* LEX Alam. 57,53 ut . . . non possit . . . -a in terra propter

illum *(digitum mancum)* recipere. LEX Baiuv. 2,9 dum adhuc pater *(sc. dux)* . . . potest . . . -a sua vivaciter baiulare. CAPIT. reg. Franc. 25,4 qui . . . -a et scuto . . . habere possunt, omnes iurent. CHART. Brixin. 74 p. 82,12 (a. 1229) omnis homo, qui potest -a deferre, pacem iuret. *al.* ζ *spectat ad usum legibus interdictum (cf. His, Strafrecht. II. p. 89; H. v. Voltelini, Südtiroler Notariats-Imbreviaturen. 1899. p. CXXVIIIsq.):* LEX Ribv. 83 iuret, quod ei viam suam cum -am (-a, -is *var. l.*) numquam contradixisset. LEG. Wisig. 9,3,1[tit.] ne ad ecclesiam confugiens abstrahatur nisi -is defensus. CONC. Karol. 24[B],3 presbiteri -a non portent. CAPIT. reg. Franc. 44,5 de -is infra patria non portandis, id est scutis et lanceis et loricis. WIDUK. gest. 2,11 p. 76,18 cum -is ingressi sunt sacram aedem. PAUL. BERNR. Greg. 98 p. 533,9 in diebus quadragesimae . . . sine -is procedere. CHART. Brixin. 74 p. 82,3 quicumque infra muros civitatis . . . venerit . . ., gladios, cultellos et alia -a in hospicio relinquat *eqs.* CHART. Brand. A XIV 17 p. 13,7 si aliquis cum baculis sive -is, que . . . eckewapen dicuntur, percussus fuerit. *al.* *de venditione illicita:* CAPIT. reg. Franc. 44,7 ut *mercatores* -a et brunias non ducant ad venundandum. 90,7 ut nullus mancipia . . . nec qualibet -a . . . foris regno nostro vendat. *ibid. al.* η *spectat ad praestationem cinguli militaris:* PAUL. DIAC. Lang. 1,23 nisi prius a rege gentis exterae -a suscipiat *filius.* LAMB. HERSF. annal. a. 1065 p. 93,10 se rex -a bellica succinxit, statimque primam susceptae armaturae experientiam . . . dedisset *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 51,34 rex . . . accepta sacerdotali benedictione . . . -is accingitur. OTTO SANBLAS. chron. 26 p. 37,18 filios . . . -is . . . insigniri disposuit *imperator. al.* *remissius:* EPIST. Worm. I 18 (vs.) Euander commisit primis natum Pallanta sub -is (ab annis *Verg. Aen. 8,517*) Eneę. ϑ *spectat ad munus militare:* LEX Raet. Cur. 2,9,2 quod in -is, hoc est in oste, adquirere potuerit *(cf. Cod. Theod. 2,10,3).* LEX Franc. Cham. 34 si quis cum -is bannitus fuerit *eqs.* DIPL. Loth. III. 93 p. 146,2 ut abbates . . . nulla -a, nullam pro eis redemptionem . . . exhibeant. CHART. Pruss. I 177 p. 130,3sq. quilibet . . . civium . . . paratus erit ad serviendum domui . . . in plenis -is . . .; medietas eorum cum levibus -is, que platgescerre dicuntur, serviet (CHART. Salisb. IV 94 p. 102,19 in -is l., hoc est bambusio, gladio, lancea et ferreo pilleo . . . esse . . . expeditus). *al.* ι *spectat ad evocationem vel dimissionem exercitus (cf. Waitz, Verf.-Gesch. IV. p. 551.575):* LEX Ribv. 69,3 si quis . . . in hoste bannitus fuerit . . ., post -e (-ae, -am, -orum, -a *var. l.*) positionis (-em *var. l.*) super XIV noctes coniurare studeat. LEX Franc. Cham. 37 quisquis audit -a clamare et ibi non venerit. CAPIT. reg. Franc. 192,13 super quadraginta noctes sit bannus resisus, quod . . . scaftlegi, id est -orum depositio, vocatur (273[B],33 p. 325,1). ANNAL. Altah. a. 1069 p. 76,31 his et illis '-a, -a' conclamantibus *(sim.* COSMAS chron. 2,24 p. 117,8). ANNAL. Egm. a. 1152 p. 159,21 condixerunt, ut in ipsa die . . ., ut vulgo dicitur, -a clamarent. *al.* *clamor ad pugnam cientium – Waffenruf, 'Alarm':* CHART. Traiect. 1538 p. 290,25 (a. 1260) clamorem, qui a vulgo -a dicitur. κ *spectat ad augurium:* MEGINH. FULD. Alex. 2 erat . . . observatio auspiciorum . . . captivum . . . cum electo populorum suorum patriis quemque -is committere. *remissius de superstitione:* SERMO de sacril. 17 quicumque . . . -a in campo ostendit. HRABAN. hom. I 42 p. 79[A] quod sepes suas -is scinderint . . ., quasi illud lunae . . . proficeret in auxilium. c *eccl.:* α *spectat ad paenitentiam (cf. B. Poschmann, Die abendl. Kirchenbuße. 1930. p. 156sq.):* CAPIT. reg. Franc. 193,3 -is depositis publicam agat poenitentiam (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 296,43). STATUT. ord. Teut. p. 118,13 suscepta . . . penitencia marschalco resignabit . . . -a. *al.* β *spectat ad introitum monasterii sim.:* BEDA hist. eccl. 5,23 p. 351,20 se suosque liberos, depositis -is, . . . monasterialibus adscribere votis (VITA Meinw. 200 p. 116,19 -a deponens clericalem tonsuram invitus accepit). MEGINH. FULD. (?) Ferr. 12 altaribus . . . -a devovisse. *al.* 2 *spectat ad bestias i. q. membra ad pugnandum apta – Bewehrung:* ALDH. ad Acirc. 37,4 *(de gallo)* -a ferens pedibus belli discrimina faxo. Ps. GALEN. anat. 10 p. 188[A] creavit Deus dentes . . . propter -a (armationem *V*) in quibusdam animalibus, sicut in apris. ALBERT. M. animal. 1,289 ungues . . . sunt dati in -a et defenssionem extremitatis digitorum. 12,212 natura . . . numquam dat -a ad vigorandum animalibus, nisi hiis, quae indigent illis: talia autem -a vocamus, quae sunt sicut aculeus et ungues et cornua *eqs. al.* B *in imag.:* 1 *spectat ad res corpor.:* ALDH. ad Acirc. 43,8 sancta seges *(i. litterae pugillarium)* diris extinguitur -is. LIUTPR. antap. 5,32 p. 151,7 Priapeia. ANSELM. MOG. Adalb. 478 -a ministrabat nix, dextera quam glomerabat. CHART. Lips. II 3 privilegiorum -is contra adversantium insidias accingi. *al.* 2 *spectat ad res spirit.:* ALDH. virg. II 361 fretus caelestibus -is (ORD. coron. imp. 2,9 Deus . . ., praetende . . . imperatori nostro -a caelestia. *al.*). PAUL. DIAC. carm. 7,6,2 crucis per -a. COD. Karol. 88 p. 625,2 ut omnis episcopus spiritalem teneret -am et non terrenam (OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,18. ALEX. MIN. apoc. 21 p. 492,12. *al.*). FORM. Dion. 23 p. 508,32 -a orationum sumsimus. WETT. Gall. 4 invidiae. WALAHFR. carm. 83,3,2 morte devicta superastis -a hostis antiqui. VITA Liutb. 18 Pauli *(cf. Vulg. Eph. 6,11sqq.).* RUOTG. Brun. 12 fidei. CONO LAUS. gest. 3 p. 795,22 dulcedinis. *al.* *de pugna spirituali:* HRABAN. carm. 11,26 vexillum portans primus in -a pete. C *alleg.:* HRABAN. univ. 20,5 p. 536[C] -a . . . mystice . . . pro sententiis sanctarum scripturarum vel exercitus virtutum accipiuntur. p. 536[D] -a opera iustitiae adversus diaboli vitia. *ibid. al.* D *meton.:* 1 *exercitus, copiae – Heer, Streitmacht:* WANDALB. mens. 129 turmis et legione hostis premere -a superbi. POETA Saxo 3,391 donec conpescuit . . . Albia . . . procedere longius -a. THIETM. chron. 3,6 hostes . . . portam . . . -is preoccupare videns. WIPO gest. 29 p. 47,20 imperator in Sclavonia cum -is fuerat. *al.* 2 *viri armati, milites – Bewaffnete, Krieger:* ABBO SANGERM. bell. 2,251 gesserat hoc miles quinis comitatus ab -is (gloss.: pro armatis). RANGER. Anselm. 2913 conducticiis . . . -is. COSMAS chron. 3,30 p. 200,19 vidit . . . in campo longam seriem -orum (armatorum *var. l.*). 3 *insigne – Wappen:* ANNAL. Plac. a. 1266 p. 520,18 bannire domnum marchionem et -a eius ubique aradere. E *translate:* 1 *bellum, pugna – Krieg, Kampf:* WALTHARIUS 1414 segnis inter magnanimum qui paruit -a virorum. WIDUK. gest. 2,10 -a distulit, veniae locum dedit. RUOTG. Brun. 20 p. 21,18 ut . . . -a desuadeas. CHRON. Reinh. a. 1198 p. 560,29 multum . . . ecclesia debet popularibus -is *(cf. Lucan. 1,44). al.* 2 *militia, exercitatio vel usus vel virtus militaris – Waffendienst, -handwerk, -gebrauch, Kriegstüchtigkeit:* EINH. Karol. 19 p. 23,22 filios . . . -is ac venatibus exerceri fecit. POETA Saxo 1,383 Francos . . . -is animisque priores. WALTHARIUS 1420 cunctos supereminet -is. WIDUK. gest. 1,30 claruit . . . -orum virtute *eqs.* VITA Meinw. 4 Otto . . . -is strennuus. STATUT. ord. Teut. p. 110,30 fratres -is vacantes. *saepe.* 3 *vis bellica, ratio belli – Waffengewalt, Kriegsmacht:* ALCUIN. epist. 93 p. 137,33 ecclesiam . . . -is defendere (CHART. Tirol. notar. I 543 p. 264,27 inter se d. et adiuvare cum -is et sine -is. *al. cf.* CONST. I 137 p. 191,14 -is et bello defensare). RIMB. Anscar. 19 p. 43,24 civitatem illam -is coeperunt. WIDUK. gest. 2,36 p. 95,16 Ungarios duabus vicibus -is superavit. RAHEW. gest. 4,26 p. 271,22 cum inimicis ante legibus quam -is decertare. *saepe.* 4 *expeditio – Heerfahrt:* THANGM. Bernw. 41 imperator . . . expeditionem . . . movit; cuius -a . . . pontifex . . . cum immensa militum manu secutus *eqs.* 5 *res militares – Kriegswesen:* HELM. chron. 103 p. 203,25 posuit dux puero tutorem, qui preesset -is.

II *de variis rebus:* A *utensilia, armamenta – (Ausrüstungs-)Gegenstände, Geräte (cf.* GLOSS. III 215,19 St.-S. -a gewefine vel gescirre. *al.):* VULF. Marc. 316 praeparat -a viae. HRABAN. univ. 20,5 p. 536[B] -a . . . omnium rerum instrumenta sunt. CARM. de bello Saxon. 3,101 agricolae fractis agrestibus -is -a parant belli. NIVARD. Ysengr. 5,1254 adest . . . capiti tonsor et -a tuo. GESTA Halb. p. 99,31 episcopi . . . fustibus variis -isque multati. CHART. Babenb. 183,4 si quis . . . servum . . . percusserit sine -is. *al.* *de instrumentis navalibus:* PASS. Ursulae 12 invento omni navium numero cum

integro -orum remigio. OTLOH. doctr. 37 p. 292A nunquid ... mare transibis nisi cum navalibus -is? **B** *tegumentum – Schutz(hülle):* ALBERT. M. animal. 1,118 ut os sit -a corporis, sicut diximus de craneo capitis.

armala *f.* (ἁρμαλά) *script.:* am-: GLOSS. III 524,34 St.-S. erimola: *l.* 9. erimonia: *l.* 9.

fere i. q. ruta agrestis – etwa: gelbe Wiesenraute (Thalictrum flavum L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 285): ALPHITA I p. 298,38 erimola (erimonia *var. l.*), bissoria, piganum, ruta agrestis idem. GLOSS. III 535,51 St.-S. -a wilderute. 549,6.

armamentarium, -i *n.* *repositorium, promptuarium – Aufbewahrungsort, (Vorrats-)Kammer:* **1** *spectat ad arma:* GLOSS. III 210,37 St.-S. -um wafenhus. *ibid. al. in imag.:* NOTKER. BALB. notat. p. 75,5 cum eum *(librum Augustini)* ... -um ... telorum adversus humanae ... nequitiae coetum ... probaveris. ODILO SUESS. Seb. 94 (44) illo in loco *(sc. latrina)*, competenti -o (-tor- *2*), quem turpiter amisisti, recollige mucronem. **2** *spectat ad instrumenta navalia:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 193,27 locus ..., quo armamenta reconduntur, -um nuncupatur, quod ad naucleros ... pertinet *(cf. Isid. orig. 15,5,4).* **3** *spectat ad libros:* GLOSS. IV 35,56 St.-S. -um et armarium buochchamera. 196,5.

armamentarius, -i *m.* *?faber armorum – ?Waffenschmied:* AETHICUS ISTER 37 p. 25,7 lancearum et sagittarum -i, multo ingenio experti.

armamentum, -i *n.* *nom. pl.* -e: *l.* 29.

I *instrumentum, supellex – Ausrüstung(sstück), Gerät, Werkzeug, Gebrauchsgegenstand (cf.* GLOSS. III 370,11 St.-S. -e geuzouwe. *al.):* **A** *proprie (semper plur.):* **1** *de rebus bellicis:* CHRON. Moiss. a. 803 (MGScript. I p. 307,23) tradita est civitas ... constituitque illic custodia (-am *1*) et -a *Ludowicus.* **2** *de rebus navalibus:* VITA Amand. 11 (MG Mer. V p. 436,2) -a navis in pelago proicere (CHART. Hans. I 433 p. 148,27. *cf.* ALBERT. M. animal. 24,32 navi ... cum omnibus -is suis). CHRON. Reinh. a. 1190 p. 546,27 promptificatis -is. ANNAL. Ianuens. IV p. 167,24 deposuerant -a. *al. v. et l. 19.* **3** *usu vario:* DROGO Winn. 20 (MGScript. XV p. 781,7) aurifex cum -is venit. HIST. mart. Trev. 25 cum ... muliebribus -is *(sc. pannis et pigmentis).* WILH. HIRS. const. 2,18 p. 1061B -is viae depositis. GALB. Karol. 35in. templi. *al.* **B** *meton. (semper sing.):* **1** *classis – (Kriegs-)Flotte:* ANNAL. Ianuens. III p. 119,5 statuerunt ... Ianuenses -um dimittere galearum. IV p. 68,23 illi, qui in ipso -o ituri erant. p. 170,7 -um XL galearum. ALEX. IV. registr. 482 p. 447,37 quod nullum stolium, -um seu navalem exercitum galearum, navium seu quorumcumque lignorum ultra mare mittatis. *al.* **2** *praesidium – Besatzung, Mannschaft:* ANNAL. Ianuens. IV p. 103,28 perdite fuerunt V *galeae*, ... tres cum -o et due sine -o.

II *actio armandi – das Ausrüsten, (Aus-)Rüstung:* ANNAL. Ianuens. III p. 146,21 galeas ... fecit ... parari ... facta mirabili dispensatione uogueriorum ... pro -o earum. p. 163,25 potestas ... iussit fieri -um galearum et continuo parate fuerunt. *ibid. al.* *Pape*

***armani(g)a** *sim. v.* *arimannia.

***armarcasita** *v.* *almarcasita.

armaria, -ae *f.* *script.* al-: *p. 960,34.* **1** *locus scriptis reponendis destinatus – Aufbewahrungsstätte von Schriftgut:* **a** *bibliotheca – Bibliothek (cf.* GLOSS. IV 131,27 St.-S. -a pûchkamera): WILH. HIRS. const. 2,16 p. 1057A de thesauro ecclesiae et de -a, quae in potestate abbatis consistunt. CATAL. biblioth. Ruf 90 p. 357,13 -e curam ... suscipere (NOTAE Pruf. [MGScript. XV p. 1076,30]). CATAL. biblioth. Becker 95 praef. p. 209,9 inops -ae nostrae thesaurus. CATAL. thes. Pruf. (NArch. 13 p. 561,4) libros -iae nostrae, in quibus ... arma nostra non carnalia, sed spiritualia Deo locata sunt *(cf. Gramm. suppl. 241,28).* *de bibliothecarii officio:* CHART. Berg. Magd. 53 (a. 1197) decrevit ... capitulum, quatenus ... census per singulos annos ad -am rediret et armarius utpote fidelis procurator libros et organa ... repararet. **b** *archivum – Archiv:* TRAD. Frising. 402 (a. 818) inventum est in -a sanctae Mariae traditionis cartula. **2** *quae bibliothecae praeest – Bibliothekarin:* NECROL. II p. 297,5 (s. XIII.) Adlheit monacha, nostrae congregationis -a.

***armariola,** -ae *f.* *in imag. i. q. thesaurus – Schatz(kammer):* HUGEB. Willib. 2 p. 89,18 alios divinae legis agiosgraphiorum -as indagando sive legendo.

armariolum, -i *n.* **1** *proprie:* **a** *(parvum) scrinium – Schränkchen, Schrank:* WILH. HIRS. const. 1,84 p. 1010C -um ante faciem maioris altaris optime compaginatum (MANEG. [?] const. 63). 2,29 p. 1081D hebdomadarius armarium ... reserat ...; est ibi et aliud -um, in quo libri missales ... servantur. 2,57 p. 1126A habet *infirmarius* -um, in quo ... recondit et candelas et poma *eqs.* **b** *(parvum) archivum – (kleines) Archiv:* CHRON. Noval. 5,22 *praeceptum regis* manet in -o nostro. EXCERPTA Widon. (MG Lib. Lit. I p. 462,14) in -o ... monachorum *Iburgensium (ibid.* armarii nostri *Osnabrugensis).* **2** *translate i. q. cellula, cella – Kämmerlein, Kammer:* MIRAC. Donat. (MGScript. XV p. 857,22; s. XI.2) quedam ... -o memorie commendari dignissima (CONR. EBERB. exord. 5,17 p. 1168D). THEOPH. sched. 2 praef. p. 97,7 replevi -um cordis mei (LAMB. WAT. annal. a. 1153 p. 527,46. *al.*).

armarium, -i *n.* *script.* -men-: *l.* 57.

I *proprie:* **A** *scrinium, repositorium – Schrank, Schrein:* DEDIC. Aniat. (MGScript. XXX p. 972,51) corpora ... sanctorum, quae ... in -o loci sacrorum sive sacristiae recondita sunt. WILH. HIRS. const. 1,44 p. 976A *frater* femoralia ... colligat in -o. 2,29 p. 1081D -um ..., in quo calices ... in supremo, corporalibus superpositis, reconduntur. LIBER ordin. Rhenaug. p. 115,21 unum *lumen* tantum in -o presbiterii reconditur. CASUS Petrish. 5,42 p. 676,40 consumptum est *flammis* ... -um valde bonum ...; sacristia tamen et librorum repositorium vix reservata sunt. CHRIST. cal. Mog. (MGScript. XXV p. 242,15) Arnoldus ... purpuram optimam de -o (-a *4*, al-a *ed. S.*) tollens. *al.* *in imag.:* RUP. TUIT. off. 4,13 p. 102A affluentia dictorum sensuumque repletis -is lassi ... convivae absistimus. **B** *locus scriptis reponendis destinatus – Aufbewahrungsstätte von Schriftgut (interdum spectat etiam ad ipsa scripta reposita: l. 47sq.):* **1** *loculamentum, librorum repositorium, bibliotheca – Bücherschrank, -regal, Bibliothek (cf.* GLOSS. IV 222,29 St.-S. -a puahscrini. 35,56 -um bûchchamera): ALCUIN. epist. 193 p. 320,34 *libelli* de illius *(s. Martini)* sunt -o. 309 p. 474,29 si ... in -o imperiali inveniantur *libri.* HEITO Wett. 2 aedificium quoddam ... in modum -orum Italicorum praefiguratum (*cf.* GODESC. SAXO theol. 6 p. 170,25). AGOB. epist. 14 p. 223,28 opus ..., non quod in -o vel in scrinio reservetur. MEGINH. FULD. (?) Ferr. prol. confovet *Moguntia* ... Augustinos, qui ... miris -a tractatibus adaugeant. CATAL. biblioth. Becker 37,335 versus, qui scripti sunt in -o suo ab ipso *(Isidoro)* compositi *(cf. Isid. carm. 1).* EKKEH. IV. cas. 112 itur in -um, sed et in angustum sancti Galli thesaurarium. OTLOH. Wolfk. 2 in quodam -o, quod ipse *episcopus* construi praecepit (*syn.* aediculam). WIBALD. epist. 138 p. 217, 15 revocatis ... nobis in -um librorum *Fuldae.* NOTAE dedic. Wetting. (MGScript. XV p. 1286,3) retro -um (*syn.* librariam). MOSES PANORM. infirm. 1 p. 103,28 ex libris ... Indorum, qui libri inventi fuerant in armeniis regum. *al.* *meton. de scriptura sacra:* LAMB. TUIT. Herib. 2,7 p. 1250,44 si requirantur *dicta Domini* in -o divino. ALBERT. M. miss. 2,7,1 p. 52a,26 altare signat sacramentum et -um scripturae *eqs. adde:* EPIST. Ratisb. 8 p. 312,20 si quis mihi ... nevum erroris obiciat ..., -um sanctorum intret patrum (*cf.* 19 p. 340,7). **2** *chartarium, archivum – Archivraum, Archiv (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 149):* CAPIT. reg. Franc. 169 p. 339,42 exemplar ... in -o palatii nostri recondi fecimus *(cf.* 260 p. 274,35 *in palatio* de nostro -o ipsa capitula accipiat *scriptor).* VISIO Karoli M. 4 quae *(epistola)* adhuc in -o sancti Martini *Moguntinensis* scripta continetur. GESTA Aldr. 12 in vestigario sive -o ... aecclesiae *Cenomannensis.* CHART. Turg. II 51 in -o Constantiensi. CHART. Westph. IV 404 literas ... in -o maioris ecclesie Coloniensis deponi fecimus. *al.* **C** *sacrarium – Sakristei (cf. H. Otte, Handbuch*

[Heßler]

der kirchl. Kunstarchäologie. I. 1883. p. 104sq.): CHART. Brem. 162 p. 192,27 (s. XII.) quicumque ministrat altari, debet exire preparatus cum sacerdote -um et redire (*cf.* p. 192,17). **D** *gazophylacium – Schatzkammer:* CHART. archiep. Magd. 380 p. 499,37 (a. 1182) quod de his, que nunc in -o habentur vel recollecta fuerint, nulli . . . aliquid concedatur. DIPL. Westph. 246 pecunia . . . in -o . . . maioris ecclesiae sub bono testimonio ad caute servandum deponatur (CHART. episc. Hild. II app. 30 p. 588,12). CHRON. Erf. mod. a. 1232 ruptis violenter -i ostiis. *locus occultus – Versteck:* WALAHFR. Gall. 2,1 p. 313,27 *mendicus* eum *(hostium ducem)* ad subterraneum duxit -um (*syn.* fovea, fossam). **E** *medicamentorum camera – Arzneimittelraum, Apotheke:* FORMA mon. Sangall. p. 13[b] domus medicorum . . ., -um pigmentorum. **F** *armamentarium – Waffenkammer: in imag.:* CLAUD. TAUR. epist. 1 p. 592,15 ne . . . temerarius diiudicarer, quod ⟨ab⟩ alieno -o sumpserim tela. *alleg.:* HRABAN. univ. 20,5 p. 536[c] -um vero scriptura est sacra vel fides recta.

II *translate:* **A** *cella, cellula – Kammer, Kämmerlein:* VITA Wandr. 9 (MGMer. V p. 17,40) congregabat in -um cordis suae virtutis (*i.* virtutes) Dei (PASS. Praeiecti I 9 in -o c. eius bibliotecam Dominus condiderat. WALAHFR. Gall. 1,23. *al.*). ACTA imp. Böhmer 233 p. 208,21 vos *(sc. cives Mediolanenses)* in -o pectoris nostri reposuimus *(sc. imperator). promptuarium (memoriae) – (Gedanken-) Speicher:* CHART. Lux. II 156 p. 174,1 (a. 1223) ea, que inter nos aguntur . . ., -o literarum commendare. **B** *domicilium, sedes – Behausung, Stätte:* THEOD. AMORB. Mart. 2 cum . . . vas electionis atque -um spiritus sancti . . . beati Martini pectus fuisset effectum (*cf.* PAUL. FULD. Erh. 1,3 Herhardus . . ., virtutis -um ac sancti spiritus . . . vasculum). EPIST. ad Hildeg. 91 auctoritas scripturarum sedem invenit in te, . . . de te facit -um. *de homine peritissimo:* BERNOLD. CONST. libell. I 1 p. 7,32 egregius doctor Augustinus . . ., vere ipsius sacrae scripturae -um.

***armarius,** -i *m.* **1** *bibliothecarius – Bibliothekar:* CONSUET. Trev. 44 p. 55,6 -us brevem prioris anni legat et libros . . . recipiat. ADEMAR. hist. 3,61 Rotgerius cantor et Aldebertus -us. CHRON. Andag. 8 Evrardus praecentor, . . . Robertus -us. CHART. Gottwic. 20 Berhtoldum de sancto Blasio, ubi tunc -i pariter et claustralis prioris fungebatur officio *eqs.* (VITA Gebeh. Salisb. II 18 p. 43,36). CHART. Turic. 293 -is . . . fratribus meis *(canonicis).* GESTA Trud. cont. II 2,8 Wiricum, maiorem ecclesiae prepositum et -um. *al. de eo, qui praecentoris (cantoris) munere simul fungitur (in monasteriis; cf. Ph. Schmitz, Geschichte des Benediktinerordens. I. 1947. p. 271):* RITUALE Rhenaug. 153 (Spicil. Friburg. V p. 158,5) -us accito alio fratre incipit: 'Kyrie eleison' *(ex Consuet. Clun. PL 149,774B).* RUD. TRUD. gest. 1,5 p. 232,17 significavit abbas -o, ut . . . iuveni pro se cantandum deferret. CHART. Wirt. III 26 p. 486,11 -o vel eius adiutore in cappa chorum tenente. *al. v. et supra p. 959,69.* **2** *fort. i. q. armorum faber vel armiger – viell. Waffenschmied oder Waffenträger:* GERHOH. psalm. 34,1/2 p. 334,13 qui . . . de ipsis *inimicis* arma tua et -os tuos facis *(sc. Deus).* ANNAL. Plac. a. 1262 p. 513,34 in qua civitate erat Berardus -us *(an nom. propr.?)* Apuliensis, capitaneus CC militum Theothonicorum. *Heßler*

armata *v.* armo.

armatio, -onis *f.* **1** *armatura – Bewaffnung:* **a** *de actione:* ALBERT. M. pol. 4,10[b] debet esse prolocutio concionis in populo . . . de -e (*p. 1297[a],16* περὶ ὁπλισιν), de exercitiis. **b** *de habitu:* ALBERT. M. princ. 7,2 p. 361[b],7 -o (*p. 11[b],13* τὸ ὡπλίσθαι) . . . non est contraria vestitioni *eqs.* p. 361[b],25. *v. et supra p. 958,1.* **2** *instrumenta navalia – Schiffsgerät:* ANNAL. Ianuens. II p. 114,22 dederunt . . . galeas octo . . . et naves tres et -em omnium.

***armativus,** -a, -um. **1** *adi.: ad (gravem) armaturam pertinens – auf die (schwere) Bewaffnung bezüglich, Waffen-:* ALBERT. M. eth. 1,6,2 p. 87[b],12 virtus . . . equestris, -a et omnes aliae, quae referuntur ad ipsam *victoriam.* pol. 6,5[g] p. 598[b],5 ubi equestris est multitudo et -a (*p. 1321[a],12* ὁπλίτην), ibi . . . instituitur oligarchia. p. 598[b],14 ut . . . ad equestrem et -am politiam (*p. 1321[a],18* τὴν . . . ὁπλιτικήν) combinent . . . multitudinem nudorum *duces. ibid. al.* **2** *subst. neutr.: ordo militum gravis armaturae – Klasse der Schwerbewaffneten:* ALBERT. M. pol. 6,5[g] p. 598[a],41 quatuor sunt democratiae hominum, quae ordinantur ad bellum, quae sunt istae: equestre, -um (*p. 1321[a],7* ὁπλιτικόν), nudum, nauticum. p. 598[b],1 equestre . . . et -um divitum est magis quam egenorum. p. 598[b],32 '-um', quod arma parat et armis utitur. *ibid. al.*

***armatorius** (-tur-), -a, -um. *ad arma vel bellum pertinens – Waffen-, Kriegs-:* CHRON. Fred. cont. 20 p. 178,11 Franci cum navibus et iaculis -turiis (-turos *4b[1.2]*) super eos insiluunt. HIST. Daret. p. 199,23 Frigio solertissimus in robore -a extetit.

armatura, -ae *f.* *script.* -tria: *l. 22.*

I *de rebus bellicis i. q. ornatus militaris, instrumenta belli, arma – (Aus-) Rüstung, Bewaffnung, Kriegsgerät, Waffen (interdum sensu sing. i. q. pars ornatus, telum – Ausrüstungsstück, Waffe, e. g. l. 27. 29. 45):* **A** *proprie (cf.* GLOSS. IV 36,1 St.-S. -a [-tria *a*] giwafini. *al.):* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 193,28 arma unius militis, -a . . . totius expeditionis. WILLIB. Bonif. 8 p. 50,18 cum gladiis cunctaque militiae -a inruit. VITA Gang. I 3 (MGMer. VII p. 159,8) insignis eius -a, quae hodieque conservatur in ecclesia *eqs.* EKKEH. IV. cas. 135[med.] -as ille et munera dabat. ANNAL. Ianuens. III p. 84,11 proditores . . . armati de balistis et arcubus et de ceteris -is et guarnimentis. ARNOLD. LUB. chron. 3,5 p. 146,40 Dani . . . vestitura et -a se ceteris nationibus coaptant. CHART. Brixin. 144 p. 152,29 -a et baliste . . . dividantur. *al.* **2** *publ. et iur.:* **a** *spectat ad ius domini (cf. Dt. Rechtswb. V. p. 520sqq. s. v. 'Heergewäte'):* GALB. Karol. 107[ex.] pro eodem feodo dabit successor comitis -am tantummodo regi *(cf. F. L. Ganshof, ALMA 15. 1940. p. 179 sqq.).* CHART. Westph. VI 280 -am, que . . . herwede vocatur, dicti ministerialis nostri . . . pueris suis . . . contulimus. **b** *spectat ad certamen singulare in iudicio adhibitum:* HIST. Walc. 8 arma posuerunt et . . . -am suam obsidibus suis tradiderunt. CHART. Bern. I 5,131 p. 520,30 si victus fuerit *interpellatus,* spolia sive -e erunt sculteti (*cf.* p. 520,33). **c** *spectat ad usum legibus interdictum:* CONC. Karol. 1,2 servis Dei . . . -am portare . . . prohibuimus. CHART. select. Keutgen 127,28 (a. 1214) quicunque noctibus cum cultellis vel cum aliqua -a incesserint, . . . puniantur. **d** *spectat ad praestationem cinguli militaris:* HIST. Walc. 7 p. 508,19 rogavit patrem militiae sibi non negare -am. *v. et p. 957,26.* **e** *spectat ad munus militare:* CAPIT. reg. Franc. 44,6 de -a (armis *var. l.*) in exercitu, sicut . . . commendavimus, ita servetur. CHART. civ. Magd. 100 p. 52,7 (a. 1201/38) ad serviendum . . . viri bene cum -is suis preparati . . . emittentur. CHART. Bern. II 481 p. 501,19 debent . . . -as et equos habere burgenses. *al.* **B** *in imag.:* **1** *spectat ad res corpor.:* NOTKER. BALB. gest. 2,14 p. 77,13 ne omnis -a sua *(sc. Nordmannorum)* in illo *(Karolo)* . . . retunderetur *eqs.* LAMB. HERSF. annal. a. 1058 p. 73,8 sanctamque vestem . . ., nimium impar tali -ae, suscepi. HILDEG. epist. II 100 p. 551,1 exhibe armillas ac -as obedientiae de nube disciplinae. *v. et p. 966,24.* **2** *spectat ad res spirit.:* ALDH. virg. I 32 p. 271,3 orationum -a fretus. VITA Wandr. 8 (MGMer. V p. 17,10) Dei *([cf. Vulg. Eph. 6,11.13].* MILO carm. 3,4,541. *al.).* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,31 spiritali confortatus -a (LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 226,21). NICOL. I. epist. 93 p. 542,15 versa sunt dona Dei . . . in -am adversus ecclesiam eius. CARM. Bur. B 91,6,1. *al.* **C** *meton.:* **1** *exercitus, copiae, praesidium – Heer, Streitmacht, Truppe, Besatzung:* RUOTG. Brun. 41 p. 43,24 auxiliares copias non levem -am de Lothariorum populo misit *(cf. notam ed.).* WOLFHER. Godeh. I 22 p. 184,9 turribus . . . et aliis munitioribus locis -a repletis. GREG. IX. registr. 833 p. 734,3 papa . . . dante pro -a cuiuslibet galeę . . . ducentas . . . libras. *in imag.:* THEOD. AMORB. Mart. 25 antiqui peccatoris -am devicit. CARM. pro schola Wirz. 235

[Pape]

(de deis paganorum) hanc -am scio non nobis nocituram. **2** *vir armatus, miles, eques – Bewaffneter, Krieger, Ritter (de re cf. p. 965,29):* CHART. Austr. sup. III 235 (a. 1235) debet habere tres castellanos secum et X -as expeditas. CHRON. Magni cont. a. 1257 Philippus . . . cum DC -is pastus est apud nos. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1246 cum minori comitatu, scilicet ducentis -is. *al.*

II *de variis rebus:* **A** *tignum – Sparren:* LEG. Lang. p. 178[b],11 -as (-a *var. l.*) vero et brachiolas quinque ponantur pro uno materio *(cf. notam ed.).* **B** *tegumentum – Schutzhülle:* ALBERT. M. animal. 9,128 quae *(tela)* involvit infantem et protegit eum . . . et haec tela vocatur -a conceptus ab obstetricibus.

III *de actione:* **A** *actio armandi – das Ausrüsten:* ANNAL. Ianuens. II p. 140,1 de -a navium et galearum desisterunt. **B** *actio tuendi, tutela – Schutz:* ALBERT. M. animal. 2,101 utitur eis *(costis)* serpens tam in spiritualium . . . et nutritivorum -a quam etiam in usu pedum.

armelausa *v.* armilausa. ***armellus** *v.* *hermellus.

1. Armeniacus, -i *f.* (Ἀρμενιακός) *malum praecox, chrysomelon – Aprikose (Prunus armeniaca L., cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 154sq.):* GLOSS. med. p. 10,3 -us: dicitur, quod primum genus eius ab Armenia sit advectum *eqs.*

2. Armeniacus *v.* Ammoniacus.

1. Armenium, -i *n.* (Ἀρμένιον) **1** *lapis cyanei coloris – Azurit, Kupferkarbonat:* MAPPAE CLAVIC. 18 -i partes II. **2** *fructus pruni Armeniacae – Aprikosenfrucht: v. p. 964,49.*

2. armenium *v.* armarium. ***armennia** *v.* *arimannia.

armentalis, -e. **1** *pecuarius, gregarius – zur Viehhaltung gehörig, Herden- (cf.* GLOSS. II 559,15 St.-S. -is sueiklih. *al.):* TRAD. Fuld. I 44,26 (s. XII.[med.]) boves arales . . ., boves -es. **2** *bovinus – Rinds-, Kuh-:* DYASC. p. 71[b] coniza lata . . . vel . . . -is (ALPHITA II p. 43,20).

armentarius, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *pastoralis – Hirten-:* WOLFHARD. Waldb. 4,4 (3) sese . . . -o servitio manciparunt. **B** *pecuarius, swaigalis – zum Viehhof gehörig, Schwaig-, Senn-:* CHART. Bund. 400 p. 297,18 (a. 1178) in Uspo domum -am. CHART. Brixin. 65 p. 71,1 curtem. 222 curias. NECROL. III p. 7,11 dedit curiam -am in Lusen. *al. in Alpibus.* **C** *per confusionem i. q. ad armaturam spectans, armamentarius – Bewaffnungs-:* ALBERT. M. eth. 1,3,10 p. 42[b],16 -a *ars* in armando militem *subservit victoriae.*

II *subst. masc.:* **A** *pastor, bubulcus – (Kuh-)Hirt (cf.* GLOSS. III 444,15 St.-S. -us hirtere): **1** *latius:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 193,28 armentum, quod -us seu bubulcus procurat. HIST. Daret. p. 200,17 a Faustulo pastore, regis -o. FORM. Sangall. I 12 det . . . in vaccaricia capita XII cum tauro et -o. VITA Cond. 10 (MGMer. V p. 650,24) -um caprariumque Amos *(cf. Vulg. Amos 7,14).* EKKEH. IV. cas. 77[med.] ad . . . -orum coenobii magalia. *al. spirit.:* HAIMIN. Ved. 6 (MGScript. XV p. 398,46) est . . . mihi -us . . . fidissimus *(sc. s. Vedastus).* **2** *strictius i. qui pecuariam tenet, swaigarius – Inhaber eines (Milch-)Viehhofs, Schwaiger, Senner (cf.* GLOSS. III 670,8 St.-S. -us swaiger. *al.):* TRAD. Frising. 1729 (c. 1130/35) novale, quod -us . . . possederat. FUND. Mur. 28 p. 83,11 -i secundum suam conswetudinem habent nomina inventa *eqs.* REGISTR. Geisenf. 24 swaigarii *(suprascr.:* armentarii). *al.* **B** *per confusionem i. q. armarius, scriba – Schreiber:* GLOSS. III 294,38 St.-S. -us cancilari.

III *subst. fem.: pecuaria, curtis stabularia, swaiga – Viehhof, Sennhof, Schwaige (cf.* GLOSS. III 669,66 St.-S. vacceria vel bucerna armentum vel -a suaige. *ibid. al.; de re v. O. Stolz, Die Schwaighöfe in Tirol. 1930. p. 27; Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 438.451):* CHART. Brixin. 39 p. 47,6 (a. 1174/78) -am in Phlers. CHART. Landeshut. 31 (ed. Th. Herzog. 1959. p. 45,25) quandam -am, quae . . . swaiga dicitur, . . . conferre.

IV *subst. neutr.:* **A** *grex boum – Rinderherde:* VITA Lonogh. 5 (MGMer. VII p. 435,17) vitulum de -o patris mei dabo tibi. CHART. Alsat. 3 (a. 1216) ut domus hospitalis debeat habere unum -um, videlicet CXXVIII vaccas. **B** *pecuaria, swaiga – Viehhof, Schwaige (cf.* GLOSS. IV 196,7 St.-S. -um sueiga): CHART. Welt. app. 4 p. 255,24 (s. XIII.[ex.]) in Raperstorf de -o terciam partem decimae.

***armento,** -are. (*cf.* armare, armamentum) *militibus complere – bemannen:* ACTA imp. Winkelm. I 938 p. 713,44 (a. 1241/46) ut . . . -rentur ex eis *(marenariis)* vackette due.

armentum, -i *n. vel rarius* **armenta,** -ae *f. form.: ?gen. pl.* -ium *(var. l.):* CHRON. Ven. Alt. p. 159,25. *decl. l. acc. pl.* -as *(semper sensu sing.): l. 24.28.34. adde* TRAD. Frising. 549. *al.*

1 *caterva vel grex bestiarum maiorum, pecora maiora – (Großvieh-)Herde, (Groß-)Vieh:* **a** *latius (fere de bobus; de equis: l. 16.18. al.):* DIPL. Karoli M. 188 loca . . . ad pascua -orum et alenda pecora. HAIMIN. Ved. 4 (MGScript. XV p. 398,20) dum . . . pestis . . . paene -a omnia persorberet. FORM. Sangall. II 12 dedi . . . -a equarum atque vaccarum. POETA Saxo 4,240 cum pastores agerent -a gregesque. ADAM gest. 3,44 -a boum et caballorum (ALBERT. M. animal. 6, 115). TRAD. Brixin. 536 IV curtes cum totidem -is. CHART. Babenb. 250 quicquid . . . in -is . . . emendacionis accreverit. ALBERT. M. animal. 22,139 taurus animal est . . . extra -a semper solitarie . . . pascens. *saepe. v. et p. 963,46.* **b** *strictius i. q. bos, vacca – Rind, Kuh (cf.* GLOSS. III 6,59 St.-S. -um hrind. 10,25 -as hrindir. 670,11 -a sueicrinder. *al.):* LEG. Wisig. 8,4,7 iumenta aut -a vel alia pecora. PACTUS Alam. III 7 si domitum -o retullit. FORM. Marculfi 2,15 gregem equorum, gregem -orum. TRAD. Frising. 314 mancipias III, -as III. CAPIT. reg. Franc. 233,13 equi . . . aut -um. TRAD. Frising. 652 -a XII, boves VII et alias iuniores V. DIPL. Karlom. II. 19 hûba cum . . . decem -is. CARM. var. I 22,7 tantum -is sua cura studebat. CHART. Sangall. A 681 cum XL solidis . . . sive in cavallis aut in -is . . . redimendi licentiam habeam. app. B 59 p. 747,21 dantur . . . XII sol., quod pro dimidio -o computatur. CHART. Tirol. notar. I 596[a] cum . . . V -as. *saepe. de bubalis:* HUGEB. Willib. 4 p. 96,10 ibi *(in terra sancta)* sunt -a mirabilia longo dorso et brevis cruribus, magnis cornibus creati *(cf. notam ed.).* p. 96,13. **2** *pecuaria, curtis stabularia, swaiga – Viehhof, Sennhof, Schwaige (cf.* GLOSS. III 444,14 St.-S. -um swaige. *al. v. et p. 963,63; de re cf. p. 963,64):* TRAD. Teg. 290[b] (a. 1157) cum . . . molendinis, -is, alpinis. CHART. Brixin. 39 p. 46,38 domum -i in monte Calkiol . . . hospitali concedimus. TRAD. Welt. 124 locum *(sc. curtile)* considerans aptum esse . . . ad venacionem et ad -um. *al.* **3** *per confusionem i. q. instrumentum (navale) – (Schiffs-)Gerät:* GLOSS. IV 305,32 St.-S. -um gezuiga (armamenta *Vulg. act. 27,19).*

1. Armenum, -i *n.* (*cf.* Ἀρμένιον) *fructus pruni Armeniacae – Aprikosenfrucht (de re cf. p. 963,21):* ALBERT. M. veget. 6,202 -a (-ia *C*) . . . omnibus *prunis* sunt meliora.

2. *armenum, -i *n.* (ἄρμενον) *in imag. i. q. velum – Schleier:* ABBO SANGERM. bell. 3,81 -um (gloss.: velum) cordi tollas, arcisterium addas.

***armerinus** *v.* *hermellinus. **armesarius** *v.* admissarius.

***armiductor,** -oris *m.* **1** *dux belli – Heerführer, Feldherr:* AMALAR. ord. antiph. 4,2 -es constituerunt in militia sua . . . castra tueri per tres vigilias. **2** *auctor, incentor – Anführer, Anstifter:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301,49 malorum et facinorum -r et primicerius *(sc. episcopus).* a. 1080 p. 324,44 Heinricum, sacrilegum huius dissipationis -em.

armifer, -era, -erum. *ad pugnam vel bellum pertinens – Kampfes-, Kriegs-:* LIGURINUS 9,194 utque viros . . . ad -os incenderet ipse *(Fridericus)* labores *(cf. Stat. silv. 1,2,96).*

***armifex,** -icis *m.* *faber armorum – Waffenschmied:* CHART. civ. Vratisl. 18 (a. 1254) testes sunt . . . Theodericus -x et alii. 38 magistrum Theodricum -em.

armiger, -era, -erum. *script.* -gher: *p. 965,47.*

I *adi.:* **A** *ad usum armorum spectans – auf den Waffengebrauch bezüglich:* ALBERT. M. eth. 1,3,11 p. 44[a],48 omnis bellica operatio sicut -a, scutifactiva . . . sunt sub militari. **B** *militiae habilis – waffenfähig:* WOLFHER. Godeh. I 31 p. 190,45 imperatoris frater . . . tonsuram . . ., iam -r iuvenis, . . . recipit. **C** *armipotens – waffengewaltig:* ERMOLD. Lu-

dow. 1,5 Caesaris -i . . . gesta (3,108). 4,14 Nortmanni veloces, agiles -ique nimis.

II *subst. masc. i. qui arma portat, scutarius – Waffen-, Schildträger, (Schild-)Knappe:* **A** *de viris arma principis vel viri nobilis ferentibus (cf.* GLOSS. III 183,42 St.-S. scutarius scilkneht, item -r vel spatarius; *de re v. Waitz, Verf.-Gesch. II 2. p. 75):* **1** *latius:* LIBER hist. Franc. 41 p. 311, 27 a retro stans -r eius *(Dagoberti).* PAUL. DIAC. Lang. 2, 28med. regis scilpor, hoc est -r. WIDUK. gest. 1,13 tamquam -r regalis stans secus. LIUTPR. leg. 10 -r huius *(Nicephori)* . . . aeram in ecclesia ponit. VITA Gamalb. 5 pater . . . *filium* -um sibimet . . . fecit armaque . . . suspendit puero. EKKEH. IV. cas. 77 miles . . . occiditur, -r quoque eius . . . suspenditur. TRAD. Welt. 88 -r episcopi. CHART. Oelsn. 19 p. 44,21 testes sunt . . . castellanus, . . . Bogdanecz -r *(sc. ducis). saepe. in imag.:* WALAHFR. carm. 19,5 *(de aquila)* Iovis -r *(cf. Verg. Aen. 5,254. al.).* SMAR. carm. 1,8,8 -i *(sc. nominis)* laudem accipit iste *(sc. pronomen).* NOTKER. BALB. hymn. p. 62 -um . . . Christus te *(sc. Paulum)* scit suum *(cf. notam ed.).* RHYTHM. de Pasch. 24,4 (MG Lib. Lit. II p. 675) hic *(imperator)* eius *(Antichristi)* est vexillifer et principalis -r. *al.* **2** *strictius de viris nobilibus arma principis devotionis causa ferentibus:* CHRON. Salern. 11 p. 17,1 quaero, ut -r meus *(sc. imperatoris)* unus miliarius fiat *Arichis.* RICHER. REM. hist. 2,4 cuius *(regis)* arma dux suscipiens -r praecedebat. THIETM. chron. 6,91 Bolizlavus . . . regi ad aecclesiam . . . incedenti -r habetur. **B** *de viris arma propria ferentibus:* **1** *latius i. q. scutifer, miles serviens – Kriegsknecht, Schildknecht, Dienstmann (cf. P. Kluckhohn, Die Ministerialität in Südostdeutschland. 1910. p. 139sqq.; Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 481[46]):* EKKEH. URAUG. chron. a. 1079 rex . . . de -is, quos reliquerat, pene nullum invenit. CHRON. Pol. 1,10 p. 29,6 Ruthenorum clientes et -i. PAX Valenc. p. 606a,39 si . . . clericus aut -r istius patrie spoliet aliquem virum. GALB. Karol. 9 ceperunt primo -i, postea milites depredari rusticos (ANNAL. Egm. a. 1159 p. 167,12. CHRON. reg. a. 1122 p. 60,11 [rec. I]. *al.*). OTTO FRISING. gest. 2,16 p. 119,4 non solum militari ordine, sed etiam -orum tumultuationis assultu subversa sunt *castella.* CARM. de Iuda 2,381 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 274) presidis *(sc. Pilati)* -i. *al. in fabula de bestiis:* ECBASIS capt. 354 lupus . . . convocat -os (*cf.* 206 -r ericius). **2** *strictius i. q. vir nobilis nondum eques factus – Edelknecht (cf. H. Klein, MittGesSalzbLandesk. 80. 1940. p. 106):* ARNOLD. LUB. chron. 4,8 p. 172,4 iuvenes nobiles, qui -i nuncupantur, ad militarem habitum . . . transtulit *imperator.* CHART. Osn. II 322 Everhardus -gher de Bruchterbeke. CHART. Eberb. 467 p. 262,13 universi de Schonenburg tam milites quam -i sive famuli. CHART. civ. Halb. 156 p. 135,5 testes sunt: . . . milites; -i vero: Iohannes de Hessenem nobilis *eqs. al.* **C** *usu communi:* **1** *vir armatus – Bewaffneter:* HROTSV. Gong. 459 haec et perverso nuntiat -o *uxor Gongolfi.* MIRAC. Liutg. II 17. **2** *vir armipotens – Held:* IULIAN. TOLET. Wamb. prol. *(iron.)* indica nobis, -r *(sc. rex Wamba).* CHRON. Pol. 2, 18 de Pomoranis triumphavit *filius regis* . . . rediens -r victor.

armiglossa *v.* arnoglossa. *Pape*

armilausa, -ae *f.* (*germ.* *armjalausaz) *script. et form.:* ermela(us): *l. 62.* -mel-: *l. 60.*

1 *amiculum in lateribus scissum – an den Seiten geschlitztes Obergewand:* GLOSS. III 147,59 St.-S. -elausa gislizzitroch (189,25). **2** *fere i. q. scapulare – etwa: Skapulier:* CARM. Cent. 158 p. 361,1 de fucatione ermelai tuae sine loquor fuco *(cf. ed. in ind. p. 804[b]).*

armilla, -ae *f. script.* -ell(a): *l. 70.*

I *strictius i. q. bracchiale, dextrale, dextrocherium – Armring, -reif(en), Bauge (cf.* GLOSS. I 272,24 St.-S. -a menichum. III 722,4 -a bouge vel brachiale. IV 195,28 -a ristila. *al., de re v. H. Althof, Waltharii Poesis. II. 1905. p. 92sq.):* **A** *proprie:* **1** *spectat ad viros:* LIBER hist. Franc. 18 p. 272, 6 datis . . . balteis et -ellis (-illas *B2a²b¹*) adsimilatis de auro (GESTA Font. 10 p. 32,10 -ae, baltei et calcares fabricantur. WALTHARIUS 1193. *al.*). DIPL. Karoli M. 254 p. 365,8 (spur. s. XI.in.) condite sunt . . . -a Pauli et duas torques. CHRON. Mich. 29 -am auream, quam bangum nominant. OTTO FRISING. chron. 2,50 p. 127,27 Cesar . . . oblato sibi cum -a (anulo *Oros.*) Pompei capite flevit. *al. de signo dignitatis (cf. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. II. 1955. p. 538sqq.):* WIDUK. gest. 1,25 p. 38,8 sumptis . . . -is aureis cum clamide et veterum gladio regum ac diademate *(sc. in coronatione).* 2,1 p. 65,15. 66,10. *v. et supra p. 727,3.* **2** *spectat ad feminas:* ALDH. epist. 3 p. 480, 2 quae *(prostitutae)* . . . -a . . . lacertorum tereti . . . comuntur. ALCUIN. epist. 96 duas direxit -as auri obrizi pensantes XXIIII denarios. LEX Thuring. 28 mater . . . dimittat filiae . . . inaures, vestes, -as. HINCM. annal. a. 876 p. 130,21 imperatrici dona sunt . . . missa pallia et -a cum gemmis. VITA Mathild. II 8 p. 288,35 induerat duas -as mira arte celatas *eqs. al.* **3** *usu communi:* DUNGAL. carm. 2,94 -as grandi gemmarum pondere et auri. WALTHARIUS 613 -as centum de rubro . . . metallo factas transmittam. RUODLIEB V 332 bis sex -as imponit rex operosas, ex quibus octonę solidę non sunt recavatę, plumbo repletę ceu serpentes capitatę *eqs. al.*

B **1** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,88 -am portare iuvat, quicumque meretur. **2** *in imag.:* HILDEG. epist. II 100 p. 550,24 tu da illis scutum de sole et ego -as ferreas atque alias armaturas de nube. p. 551,2. **3** *per compar.:* EKKEH. IV. bened. I 31,59 hi *(morbi)* tibi sint sceptra, . . . -a (gloss.: brachiale).

II *latius i. q. circulus – Ring, Reif(en):* **A** *astron. i. q. instrumentum ex anulis sphaeras imitantibus constans – Ringkugel, Armillarsphäre:* ALBERT. M. cael. 2,4,8 p. 228b,34 accideret . . . omnia instrumenta ut astrolabium et -as astronomorum esse falsa. 2,4,11 p. 234a,15. metaph. 11,2,22 p. 646b, 40 instrumenta diversa . . . sicut est -a et instrumentum aequinoctii. **B** *techn. i. q. ansa funis campanae circularis – ringförmiger Griff des Glockenseils:* FOLCUIN. Bert. 2,90 p. 167,7 (chart. a. 867) -am ad cloccam habentem argenti solidos v . . . obtuli Domino. ADREV. Bened. 26 p. 490,40 opere celatorio ex aere deformatae -ae . . . funibus dependebant, quibus campanae . . . pulsabantur. *ibid. al.* **C** *anat. i. q. vertebra – Wirbel:* ALBERT. M. animal. 3,19 venit *vena* sursum ad ultimam -am sive spondilem de -is, quae sunt in collo. 3,76 quod *(animal)* in loco spondilium non habet -as, sed unam continuam cartillaginem. *arcus vertebrae – Wirbelbogen:* ALBERT. M. animal. 14,59 -ae spondilium sicut anuli anulosorum factae sunt ex kartillagine. **D** *usu vario:* RUP. MEDIOL. Adalb. 27 p. 21,17 illa ferrea . . . disrumpitur -a *(sc. vinculum).* EGBERT. fec. rat. 1,1062 quam *(Leviathan)* prius -a . . . forasti ([*cf. Vulg. Iob 40,21*]. *sim.* ANSELM. LEOD. gest. 15 p. 198,1). ALBERT. M. animal. 1,173 in interiori auris est foramen tortuosum sicut -a aeris (2,68 color . . . -ae, quae fit ex aere). *fort. de anulo digiti:* MIRAC. Modo. 11 duas -as aureas . . . sancto vovit digitisque incaute has inserens unam . . . perdidit. *v. et l. 4.*

***armillaris,** -e. *armilla exornatus – mit einem Armreif(en) geschmückt:* ARNULF. delic. 89 hinc -es manicas, hinc torques et murenulas.

armillatus, -a, -um. *armillis armatus – (mit Armschutz) bewehrt:* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 83,23 visus est . . . Karolus . . . ferreis manicis -us.

***armilline** rinderen (ringelen *ci. ed.*) GLOSS. III 349,47 St.-S.

***armillus,** -i *m.* (*ital. vet.* armella *ab* anima; *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 475*) *nucleus acini – Weinbeerenkern:* TRACT. de aegr. cur. p. 340,37 ad vulvam constringendam . . . -os i. e. grana uve pulveriza. *v. et* arillus. *Rudolph*

armilustrium *(a. b,* -strum *c)* waffan sliffant *(Pa,* slifon *K)* GLOSS. I 52,11 St.-S.

armipotens, -entis. **1** *adi.:* *fortis in armis, bellicosus – waffengewaltig, tapfer:* BEDA hist. eccl. 5,7 p. 293,10 Caedual -s. PAUL. DIAC. carm. 26,17 vir -s *(sc. Karolus M.).* WALTHARIUS 1328 Hagano -s. CHRON. Albr. a. 774 p. 713,45 Alpes cum -bus Francis exuperans *Karolus M. al.* **2** *subst. masc.:* **a** *vir fortis – Held:* EKKEH. IV. bened. I 35,63

[Pape]

(de Heraclio imperatore) hoste triumphanti pax, vita sit -i. **b** *invasor – Angreifer:* CARM. de Cunone 183 sensit gens gentem, male providus -em *(sc. in aetate ferrea)*.

adv. ***armipotenter.** *more viri fortis – wie ein Held:* VITA Serv. 66 p. 142,17 -r . . . gentium deos devicit.

***armiraglus** *v.* *amiraldus. ***armiscara** *v.* *harmiscara.

armisonus, -a, -um. **1** *armis strepens – waffenklirrend:* ABBO SANGERM. bell. 2,512 -os . . . pedites. **2** *altisonus (instar aeris) – lautklingend (wie Erz):* EKKEB. SCHON. opusc. 11[E] p. 327,34 angelorum curia . . . in exultatione -e vocis . . . te . . . elevavit.

***armities,** -ei *f. armatura – Bewaffnung:* GLOSS. IV 131,31 St.-S. -e gewefini. 196,45 -es geuuapnithi.

***armizo,** -atum, -are. *script.* arma-: *l. 21. armare – bewaffnen:* GLOSS. IV 36,14 St.-S. -o giuuafino. 131,36.

adi. **armizatus,** -a, -um. *(loci spectant ad Vulg. II reg. 6,14, ubi pars codd. add.:* in organis armigatis [armizatis *var. l., gr.* ἡρμοσμένοις]. *cf. ThLL. VI 3. 2538,32sq. s. v.* harm⟨on⟩izatus) **1** *ferro vinctus – mit Eisen beschlagen:* GLOSS. II 324,18 St.-S. organa -a i. mit isine bilekito. **2** *sumptuosus – prunkvoll:* GLOSS. I 417,3 St.-S. -is (arma-*b. d*) preciosis vel giziuchaften.

armo, -avi, -atum, -are.

armis instruere, exornare – bewaffnen, (aus)rüsten (medial. i. q. arma induere – sich rüsten, e. g. l. 30.39):

I *proprie:* **A** *strictius de hominibus:* **1** *gener.:* WALTHARIUS 1309 brevibus gladiorum . . . telis -ti . . . accedere. WIDUK. gest. 1,6 quibus *(cultellis)* -ti . . . sub sagis suis procedunt. THIETM. chron. 4,73 miles . . . haec ad vindicanda -ari iubetur. 6,7 concives adversus . . . regem -antur. COSMAS chron. 2,35 p. 132,6 marchio . . . a subulco usque ad bubulcum -tos omnigena specie ferri, a subula usque ad stimulum, omnes iubet paratos esse ad bellum. ANNAL. Disib. a. 1095 p. 16,19 feminae . . . -tae incedebant. ANNAL. Ianuens. I p. 39,31 Ianuenses . . . -ti cum loricis et ensibus galeas . . . ascenderunt. II p. 71,21 potestas . . . fecit -are popolum totum. *saepe. refl.:* THIETM. chron. 5,3 Herimannus . . . contra Heinricum se -vit. ANNAL. Ianuens. III p. 61,14 quam plures . . . se -verunt et amicos suos -ari fecerunt. *al. in imag.:* WALAHFR. carm. 63,6,4 Maria virgo te . . . servet, -et, protegat. WALTH. SPIR. Christoph. I 13 iuvat . . . nos fide potius -ari quam ferro. CHART. Mog. A 451 p. 358,37 (dipl. Heinr. V.) omnium . . . manus in nos . . . -at *archiepiscopus. al. v. et supra p. 241,68.* **2** *publ. et iur.:* **a** *spectat ad usum legibus interdictum:* LEX Alam. 9 si quis in curte episcopi -tus contra legem intraverit. CAPIT. reg. Franc. 293,37 ut, quicumque ex clero esse videntur, arma militaria non sumant nec -ti incedant. *al.* **b** *spectat ad munus militare:* CAPIT. reg. Franc. 167,6 ut . . . fideles . . . -ti veniant, id est . . . cum lorica et scuto, ancipite atque fuste. EPIST. Meginh. 18 p. 212,3 cum semper bini *(sc. ministeriales)* singulos -are consueverint. **B** *latius:* **1** *de navibus:* **a** *armamentis instruere, in bellum expedire – fahrbereit oder kriegsbereit machen:* OTTO FRISING. gest. 1,34 -tis . . . navibus Greciae fines ingrediuntur. ANNAL. Ianuens. I p. 61,21 galeas -are dimiserunt, vela et remos in custodia posuerunt (p. 71,7 g. et sagitteas. III p. 116,17. *ibid. saepe*). II p. 86,15 furtim lignum unum -verunt. *al. v. et l. 61. p. 968,60.* **b** *(militibus) complere – bemannen:* ANNAL. Ianuens. I p. 22,16 navem . . . de quadringentis viris -tam . . . abstulerunt. III p. 136,13 -te fuerunt de hominibus civitatis galee (IV p. 150,23 cum lignis -tis h. et trabuchis vetare . . . navium exitum). *ibid. al.* **2** *de locis:* **a** *munire – befestigen:* OTTO FRISING. gest. p. 2,28 (epist.) quos *(pontes)* ipsi -verant et incastellaverant. **b** *occupare – besetzen:* ANNAL. Ianuens. IV p. 46,26 -te (-ti *N*) . . . sunt omnes porte -torum nobilium. **3** *de bestiis i. q. aliquem aptum reddere ad pugnandum – kampffähig machen, bewehren:* ALBERT. M. animal. 12,225 cornua . . . in capite posuit *natura,* eo quod ibi . . . melius -ant animal (*sim.* 12,222).

II *translate:* **A** *(sub)ornare, donare – versehen, ausstatten:* **1** *rebus corpor.:* WALTH. SPIR. Christoph. I 15 olim fatuis -tę facibus *puellae.* ADAM gest. 2,52 mille navibus . . . -tus Chnud occeanum transivit. *al.* **2** *rebus spirit.:* ALDH. ad Acirc. 112 p. 151,17 divisio dupla gemino -ta tempore. WALAHFR. Gall. 1,3 mentem serpentino furoris -vit veneno *(cf. Verg. Aen. 10,140).* WALTH. SPIR. Christoph. I 4 adolescentis industria . . . zelo pietatis -ta. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,11 apostolica auctoritate fiducialiter linguatus et -tus. STATUT. ord. Teut. p. 129,22 fac eum . . . celestibus -ari presidiis. *al. refl.:* WALAHFR. Wett. 374 se fraude . . . -vere . . . Saffira et Annanias. **B** *(prae)parare – vorbereiten, bereit machen:* PASS. Leod. 19 (MGMer. V p. 300,7) a diabolicis viris . . . -batur consilium. WALAHFR. Blaithm. 119 precor sensus -are viriles. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,47 omnes in id ipsum -ti bellum. **C** *corroborare – bekräftigen:* CHART. Meckl. 13772 p. 19,30 (a. 1279) scripta presentia . . . sigillo nostro -vimus. **D** *inducere, commovere, incitare – bewegen, veranlassen, antreiben, aufhetzen:* WALAHFR. Blaithm. 100 caterva Danorum . . . furiis -ta malignis. TRAD. Ratisb. 157 hac . . . cogitatione -tus . . . tradidit . . . proprietatem. THIETM. (?) chron. 5,24 cum . . . appareat, que turba iniquitatis ad hec perpetranda eum -verit. NORB. IBURG. Benn. 14 p. 879,40 pacis . . . prolixitas . . . vulgus ignobile . . . in maiores -vit. OTTO FRISING. chron. 4,19 p. 208,37 proprias adversus eum *(Iohannem)* oves -vit *Theophilus. al. c. inf.:* THIETM. chron. 3 prol. **E** *augere – steigern:* THIETM. (?) chron. 5,29 Bolislaus . . . impietatem suam ad confringenda federa pacis . . . in tantum -vit, ut *eqs.* **F** *techn. i. q. applicare – darüberziehen:* HERACLIUS 5,17 desuper ipsas *(petulas)* -vi (ornavi *P*) vitrum.

adi. **1. armans,** -antis. *qui aliquem aptum reddit ad pugnandum – bewehrend:* ALBERT. M. animal. 4,108 membra . . ., quae sunt -ia ad proelium sicut dentes, cornua et ungulae.

2. armatus, -a, -um. *armis instructus, arma ferens – bewaffnet, gerüstet, waffentragend (usu praed.: v. supra p. 967,27sqq.):* **I** *proprie:* **A** *strictius de hominibus (de militibus gravis armaturae: l. 39.45. al. cf. p. 969,4):* **1** *gener.:* BEDA hist. eccl. 1,12 p. 26,8 legio. WIDUK. gest. 1,36 p. 52,20 tota nocte illa -i erant Saxones. 1,38 p. 57,15 misit legionem Thuringorum cum raro milite -o (THIETM. chron. 6,49. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,30. *saepe. remissius de angelis:* HROTSV. Gall. I 12,7 astiterunt mihi . . . milites -i . . . promittentes auxilium). THIETM. (?) chron. 4,37 nudis pedibus et -is manibus venerunt. COSMAS chron. 3,35 p. 206,10 hostium -a mille milia. OTTO FRISING. gest. 2,18 p. 120,9 equitum -orum. CHRON. Worm. p. 174,18 ruteros -os, equites et pedites. *saepe. v. et p. 969,52. per enallagen i. q. ad exercitum spectans – Heeres-:* LIGURINUS 4,27 favor -us turbaeque . . . plausus equestris . . . mulcebat principis aures. **2** *iur.:* **a** *spectat ad iusiurandum:* LEX Ribv. 37,1 coniurare debent cum dexteras -as (dextris -is, dextera -a *var. l.*). 69,1. **b** *spectat ad usum legibus interdictum:* LEX fam. Worm. 23 si quis . . . domum alterius cum -a manu introierit (DIPL. Heinr. II. 501[a] p. 640,41). *al.* **c** *spectat ad munus militare:* CAPIT. reg. Franc. 75 cum hominibus . . . bene -is ac preparatis . . . venire. **d** *spectat ad conditionem:* CONC. Karol. 14 p. 86,25 nulli . . . laicorum sive ex manu -a vel ex aliis ordinibus. **B** *latius:* **1** *de navibus i. q. armamentis instructus, in bellum expeditus – fahrbereit, für den Krieg ausgerüstet:* ANNAL. Ianuens. I p. 160,6 invenerunt galeas -as, quas . . . vassalli iudicis armaverunt. p. 167,31 in galea bene et honeste -a. II p. 104,7. *ibid. al.* **2** *de bestiis i. q. aptus ad pugnandum – kampffähig, bewehrt:* ALDH. ad Acirc. 50,1 -os dentibus apros. 97,1 *(de ariete)* sum . . . -us rugosis cornibus horrens. *ibid. al.*

II *translate:* **A** *(sub)ornatus, praeditus – ausgestattet, versehen:* ALDH. virg. I 11 p. 240,9 coenubialis militiae pugiles frontem vexillo crucis -am . . . offerentes. NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 62,2 ad Karolum serietate sobrietateque semper -um. ADAM gest. 4,7 Sconia est . . . -a viris, opulenta frugibus. **B** *tutus – geschützt:* ALBERT. M. animal. 1,120 appositio autem additamentorum in quibusdam *(ossibus)* est, ut sint -a *eqs.* **C** *minitans – drohend:* CHART. Pomm. B 864

p. 164,30 (a. 1266) nec pro suis amicis ... preces -as porrigant.

subst. **1. armatus,** -i *m.* *vir armatus, miles, eques – Bewaffneter, Krieger, Ritter (de militibus gravis armaturae l. 5.8.12. al. cf. Waitz, Verf.-Gesch. VII. p. 115):* WIDUK. gest. 2,19 cum novem tantum -is iter arripuit. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 281,48 cum manu -orum vesana aecclesiam irrumpere. ANNAL. Pegav. a. 1132 rex ... modicum ... ducens exercitum, mille ... et quingentos tantum -orum. ANNAL. Ianuens. IV p. 92,11 milites CXX ... inter archatores, balistarios et alios -os. STATUT. ord. Teut. p. 112,21 si clamor ... exortus fuerit, -i se obicient. CHART. Stir. III 71 p. 133,29 cum viginti quatuor -is ferre auxilium. *saepe. v. et supra p. 958,36.* *c. emphasi de praestantia:* THIETM. chron. 7,71 rex ... predaciones aecclesiarum fortis -us vendicavit. 8,18 Heinricus ... fortis -us obiit.

2. armata, -ae *f.* *turma, legio – Heeresabteilung, 'Armee':* COSMAS chron. 3,42 p. 216,1 tres -as, quas vocant hospitum legiones, iubent extra castra ire *Ungari eqs.*

Armoniacus *v.* Ammoniacus.

armoracia (am-, -mon-, -riaca, -rica, -tia, -ea *sim.*), -ae *f. vel raro* **armoracium,** -i *n.*

1 *lapsana – Ackersenf (Sinapis arvensis L.):* ANTIDOT. Bamb. 14 -ci semen, quod alii rapistria dicunt. ALPHITA I p. 277,5 antinoracea (armoracea *var. l.*) rapistrum idem. p. 278,19 armonata, id est semen rapistri. II p. 8,27 amoracea. *al.* **2** *raphanos agria – wilder Rettich, Hederich (Raphanus raphanistrum L., cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 117sq.):* GLOSS. III 524,10 St.-S. armonica rapistrum hedruch. 535,4 -riaca heiderub. 547,46 -iaca (-naca *b*) hederich. *ibid. al.* **3** *rumicis species – stumpfblättriger Ampfer (Rumex obtusifolius L., cf. Fischer-Benzon, op. cit. p. 115):* GLOSS. III 478,9 St.-S. -tia mênva. *ibid. al.* **4** *pimpinella – (kleine) Bibernelle (Pimpinella saxifraga L., cf. Fischer-Benzon, op. cit. p. 115; H. Marzell, Gesch. u. Volkskunde der deutschen Heilpflanzen. ²1938. p. 154):* GLOSS. III 525,18 St.-S. arimorana bibnel. 534,47 -cia bibenelle. *ibid. al.*

1. armus, -i *m.* *script.* arb-: GLOSS. IV 260,5 St.-S. *form. acc. pl.* -ora: IOH. DIAC. cen. 2,133.

I *strictius i. q. humerus, scapula – Schulter(stück), Vorderbug (cf.* GLOSS. IV 35,51 St.-S. arma ab -is i. bougin nuncupantur. 36,20 -us scapula vel puoch. *saepe):* **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *de bestiis:* WANDALB. mens. 21 apri lato configere ferro -os. NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 61,3 inter -um et guttur *uri.* EGBERT. fec. rat. 1,314 mantica mulorum lumbos, eques ulcerat -os *(cf. Hor. sat. 1,6,105).* EKKEH. IV. cas. 54med. cum -os et caeteras victimarum portiones semicrudas ... vorassent *Ungari.* CHART. Pruss. I 105,14 de qualibet fera ... -um dextrum ... reddere. TRAD. Westph. IV p. 63,13 *solvit* unum -um vaccinum. *al.* *in imag.:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 397,11 -um in sacrificio et dextrum acceperat separatum *eqs. (cf. Vulg. lev. 7,33sq.).* **b** *de hominibus:* ALBERT. STAD. Troil. 5,195sq. *Penthesilea* exilit armata, probat -os et probat arma, an fore concordes -us et arma velint. **2** *anat.:* IOH. IAMAT. chirurg. 6,5 os -i ad inferiora decursi. ALBERT. M. mot. proc. 1,2 p. 50,18 brachium movetur in iunctura -i. p. 50,29 in motu ... brachii ... stat -us sive humerus. *ibid. al.* **B** *meton. i. q. fornix pontis – Brückenbogen:* CHART. Lamb. Leod. 365 p. 450,4 (a. 1243) ab utraque parte ab -is pontis, qui theutonice vocantur bughe.

II *latius:* **A** *de avibus i. q. os brachii, radius (alae) – Oberarmknochen (des Flügels):* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 75,23 vertebrum primi ossis ale, quod os medici dicunt -um. p. 76,6.30. 83,1. *ala – Flügel:* GLOSS. III 18,53 St.-S. -us ala. **B** *de hominibus i. q. bracchium, lacertus – (Ober-)Arm:* ANSCAR. mirac. Willeh. 24 -um ad omnia opera ... inertem habuit. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 153,31 teneat *falconarius* ... partem brachii, que est ab humero usque ad cubitum, que dicitur -us, descendentem recte.

2. *armus, -a, -um. (*cf.* eremus) *desertus – verlassen, wüst:* ANNAL. Ianuens. I p. 114,14 Lauricia ... civitas ... -a (gloss.: id est deserta) manebat nisi ecclesia episcopalis. *v. et* *alpisermus.

***arna,** -ae *f.* (*cf.* ἀρνός) *ovicula – Lamm (per compar.):* HUGO TRIMB. laur. 159 (add. p. 309) verna Dei Barna mitis et mitior -a. *v. et* agna *et ThLL. II 624,33.*

arnaglossa *sim. v.* arnoglossa.

***arnasia, *arnesia (-um)** *v.* *harnesium.

***arnica** (arinca, artinca *sim.*) *f.* *(orig. inc.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 406) herba quaedam salutaris (sc. ex familia Asteracearum) – Wohlverleih, Arnika (Arnica montana L., cf. Marzell, op. cit. p. 400; v. et Diefenbach, Gloss. p. 49c):* GLOSS. III 107,15 St.-S. arinca (-a *F*) wolviszeisila (294,37 -a). 549,10 artinca woluesdistele (*a. c, cf.* 535,55 arcinca), steindistel *(b). ibid. al.*

***arnidum,** -i *n.* *(orig. inc.) substantia quaedam dulcis – eine süße Substanz:* ALBERT. M. animal. 8,166 cibant eas *(apes)* humore dulci, qui tamen mel non est, sicut ex aqua -i et aqua liquiritiae (*de re cf.* 8,172).

arniglossa *sim. v.* arnoglossa.

arnion *n.* (ἀρνίον) *agnus – Lamm:* DYASC. p. 32b Greci arion *(sic)* agnum appellant.

***arnixia** *v.* *harnesium.

arnoglossa, -ae *vel rarius* **arnoglossus** (-os), -i *f. (m.: l. 46)* (ἀρνόγλωσσον) *script.:* arao-: GLOSS. III 599,8 St.-S. arâglossos. armi-: GLOSS. IV 131,34 St.-S. arna-: *l. 34.40.* arne-: *l. 31.* arni-: ANTIDOT. Bamb. 15. GLOSS. IV 36,23 St.-S. arro-: GLOSS. III 512,10 St.-S. -clo-: *l. 33.* -golsa: GLOSS. III 579,20 St.-S. -os(a): *l. 31.33.36.40. saepe.* -xa: GLOSS. IV 368,20 St.-S.

1 *plantago maior – Breitwegerich (Plantago maior L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 248sq.):* AESCULAPIUS 5 p. 10,2 -ae seminis coclearia tria ... dato (TRACT. de caus. mul. 55 arneglose. *al.*). PAUL. AEGIN. cur. 176 p. 102,1 -ose (*3,31,3* ἀρνογλώσσου) suci (ANTIDOT. Sangall. p. 81,46 cum succo de cimas rubi et -closis. ANTIDOT. Glasg. p. 159,3 arnaglossi sucus. GLOSS. Roger. III 739 succus plantaginis, lanceolate et -e. *saepe*). 198 p. 125,27 degustare ... intubam et -am (-osam *A*). GLOSS. med. p. 10,6 -a, hoc est lingua berbena. ODO MAGD. herb. 197 herbam, quae nostra lingua plantago vocatur, hanc -am Graecus vocat *eqs.* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 355,27 -a frigida et sicca. GLOSS. Salern. p. 9a,17 plantago, quinquenervia, arnaglosa. GLOSS. III 533,7 St.-S. -a, plantago, centenervia, lingua agni, weigebreite. IV 228,20 -osa i. uuegarih maior. ALBERT. M. veget. 6,291. *saepe. v. et supra p. 396,33.* **2** *plantago minor – Spitzwegerich (Plantago lanceolata L., cf. l. 35):* GLOSS. III 100,48 St.-S. plantago minor vel -a minner wegerich (171,28). WALTH. AGIL. med. 6 p. 99,15 *balneum* lanceolati -i. *ibid. al. v. et* *agnaglossa.

arnoricus *v.* ager *p. 375,54.* **arnotinus** *v.* annotinus.

arnugenes *v.* argemone. **arnus** *v.* annus.

aro, -avi, -atum, -are.

terram aratro subvertere – pflügen, ackern (subi. fere anim.; res: l. 63. p. 971,6.9. al.; de re cf. A. I. Njeussychin, Die Entstehung der abhängigen Bauernschaft. 1961. p. 39sq.): **I** *gener.:* **A** *proprie:* SERMO de sacril. 13 quicumque ... ad agrum -andum ... per lunam sibi fieri impedimentum credit. CONC. Karol. 22B,2 ante missam licentia sit -andi et seminandi. LEX Saxon. 66 boves, quibus -ari potest. THIETM. chron. 7,15 pecus -ans minavit *rusticus.* REGISTR. abb. Werd. 6,6 p. 175,14 tempore veris et autumni quandiu -atur et seritur. CHART. Wetzlar. I 62 p. 20,12 equum obtimum ipsum mansum tunc -antem. *al.* **B** **1** *in imag.:* **a** *spectat ad praedicationem, legem divinam:* WILLIB. Bonif. 5 p. 22,4 inculta cordium arva evangelico -ta vomere. HILDEG. scivias 1,3 p. 413B iustitia legis meae, quae -ta et culta est in sanguine Filii mei. **b** *spectat ad librum scribendum:* EKKEH. IV. (?) prol. Gall. p. 1097,4 agrum ... usque limitem -are, quem ipse *(Walafridus)* inaratum ... reliquerat. **c** *spectat ad operam perditam:* BERNH. GEIST. palp. 1,115 nisi litus -as, tibi praebendas dat *curia* ([*cf. Ov. epist. 5,116. al.*]. HEINR. WIRZ. cur. 80). **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 19,1 p. 505A -are praedicationis est officium exercere (22,14 p. 611A). *ibid. al.* **C** *translate:* **1** *sulcare – (durch)furchen:* WALTH. SPIR.

[Pape]

Christoph. II 4,50 nobis magnum restat maris aequor -andum *(cf. Verg. Aen. 2,780)*. CARM. Bur. B 102,3,1 equora raptor -at. **2** *perarare – überziehen, durchziehen:* THEODULF. carm. 28,174 quos *(nummos)* Arabum sermo sive caracter -at. CARM. de cal. Leod. 8,10 (MG Lib. Lit. III p. 632) corpus -ant rugę *(cf. Ov. ars 2,118)*. *pervadere –durchdringen:* METELL. Quir. 52,14 quem sepelire parat, plurima pestis -at. **3** *terere – (zer)kratzen:* NIVARD. Ysengr. 6,340 stuppeaque ipsius *(rustici)* sagmata corpus -ant. **4** *exarare – niederschreiben:* MEGINH. FULD. Alex. 15 quae hic nostris manibus inordinate -ta videntur. PAUL. FULD. Erh. 2,1 librum. **5** *cingere – umgeben:* ERMOLD. Ludow. 4,376 clamidem . . ., aureus in gyro quam quoque limbus -at.

II *iur.:* **A** *spectat ad arationem illegitimam campi alieni:* LEX Sal. Merov. 27,31 (cod. A 1) si quis campo alieno -verit extra consilium domini sui. LEX Baiuv. 13,6 si quis messem vel pratum alterius -verit usque ad tres sulces. CHART. episc. Spir. 370 p. 336,25 (a. 1273) excessisse metas suas in -ando. *al.* **B** *spectat ad debitum opus araturae:* LEX Baiuv. 1,13 andecingas legitimas . . . -are, seminare, claudere. CHART. Sangall. A 120 unum iuchum -are, sicut mos est in domnico -are. CAPIT. reg. Franc. 32,62 de mansis, qui -are debent. 93,6 operas, collectiones frugum, -are, sementare . . . exigere. TRAD. Frising. 523[b] -ant *barscalci* dies III tribus temporibus in anno. *ibid.:* Hroadfrid -at pleniter. COD. Lauresh. 3671,5 huba ingenualis, quę . . . -at, colligit et recondit. REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 17,11 unum iugum . . . proscindere, id est gibrakon, dehinc -are. REGISTR. Patav. II p. 76,21 -ant *hůsmanni* . . . in hovesacha XCIV araturas in anno. *saepe. v. et supra p. 856,51.858,38.72.* **C** *spectat ad culturam propriam:* TRAD. Patav. 92 p. 80,11 (a. 985/91) quod *(praedium)* tempore presenti Boemani insidendo -bant. *v. et supra p. 857,46.* **D** *spectat ad novale:* CHART. Rhen. inf. I 12 (a. 799) eundem rothum in terra aratoria, quicquid in eo umquam -tum fuit, dedi (*sim.* 13). **E** *spectat ad mensuram agri:* TRAD. Scheftl. 139 (a. 1167/71) in uno campo quattuor iugera . . ., in tercio, quantum una die et dimidia -ari potest.

adi. **1. arandus,** -a, -um. *arabilis – pflügbar, Acker-:* CHART. Fuld. B 220 (a. 780/96) terram -am. *v. et l. 44.*

2. aratus, -a, -um. **1** *proprie i. q. excultus – bebaut:* DIPL. Heinr. II. 317 in Cremasa . . . -um predium non habetur. DIPL. Heinr. IV. 212 cum bene -is agris. CHART. Hall. I 93 p. 97,6 decimam de omnibus pratis, -is seu in futurum arandis ([*cf. notam ed.*]. *sim.* 136 p. 131,7). CHART. Brixin. 210 p. 200,38 cum . . . terris -is, pradivis, buscivis. **2** *translate i. q. rugosus – faltig, runzelig:* EBO BAMB. Ott. 2,17 p. 643,7 non contractam rugis faciem -a frons asperabat.

subst. **1. arans,** -antis *m. arator, agricola – Pflüger, Bauer:* ARBEO Emm. 23 p. 57,28 a quibusdam -bus in agro. ERMOLD. Pipp. 1,110 esurit hic noster . . . -s.

2. arata, -ae *f. aratio – das Pflügen:* CONC. Merov. p. 82,14 de opere . . . rurali, id est -a (-am *T. I*, aratu *B*) vel vinea vel sectione, . . . censuimus abstenendum (*inde* CAPIT. reg. Franc. 14,14).

arogrillus *v.* choerogryllus.

aroma, -atis *n.* (ἄρωμα) *script.* aru-: *p. 972,34. plerumque plur.; sing.: p. 972,43.45.46.*

I *odoramentum, condimentum, planta vel species odorifera – Duft-, Würzstoff, Spezerei, duftende Pflanze oder Droge (cf.* GLOSS. III 410,27 St.-S. -ta bimente. *al.):* **A** *gener.:* **1** *proprie:* AETHICUS ISTER 42 -ta nec pigmentum ad nullum opus visum. EINH. Karol. 16 p. 19,23 inter . . . -ta et ceteras orientalium terrarum opes ingentia . . . dona. NOTKER. BALB. gest. 1,16 p. 20,2 murem . . . -bus condivit. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,103 p. 24a[v] odorifera . . . aut flores sunt aut -ta. HONOR. AUGUST. cant. 4,16 p. 429[B] -ta sunt odoramina, scilicet fructus arborum praedictarum *eqs.* LAMB. LEOD. Matth. I 536 quis usus in his, que semper -ta pixis clauserit? CARM. Bur. B 132,5[b],6 redolent -ta, cum cinnamomo balsama. ALBERT. M. veget. 7,58 vina et -ta meliora sunt in montibus. *al. v. et p. 973,3.31. de signo sanctitatis, miraculis:* STEPH. COL. Maurin. 9 putares ipsos *(fratres)* . . . secum, quoquo ibant, circumferre -ta. PRIMORD. Windb. 3 p. 562,31 odorati sunt *praetereuntes* . . . -ta absque specie aromatica. *al.* **2** **a** *in imag.:* RADBERT. Arsen. 2,13 p. 79,36 secum ubique -ta virtutum portavit (HRABAN. epist. 34 p. 468,14. *cf.* VITA Filib. 5 [MGMer. V p. 587,11] honustus virtute -um). NICOL. I. epist. 90 p. 510,4 plantes . . . honestorum odoriflua morum -ta. VITA Aldeg. I 4 (MGMer. VI p. 88,4) carnalis facultas evanescit . . ., et omnia -um virgulta florescunt. CHART. archiep. Magd. 315[b] p. 404,36 reliquias . . . cum -bus bone voluntatis obtulimus. *al.* **b** *per compar.:* RADBERT. Arsen. 2,12 p. 79,4 *egit Arsenius*, plane quod -ta solent. SALOM. II. epist. 24 p. 409,27 opinio . . . virtutum . . . redolentium more flagrantissimorum -um (-om *B a. corr.*). **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 19,7 p. 523[C] -ta varia virtutum ornamenta significant (p. 524[A.B]). **d** *meton. de virtutibus ipsis:* MEGINFR. Emm. 4 (PL 141,975[A]) quas *(personas)* odor -um eius . . . adduxit. **B** *spec.:* **1** *species ad condiendos mortuos adhibenda – Einbalsamierungsmittel:* MILO Amand. 6 (MGMer. V p. 472,27) -ta pigmentariorum arte confecta humana nequaquam . . . sinunt putrescere cadavera. HROTSV. Sap. 8,1 corpuscula -bus condimus (WIPO gest. 37 p. 58,5. EBO BAMB. Ott. 3,26[ex.] *al.*). *al. v. et p. 973,61.* **2** *tus, thymiama – Weihrauch, Räucherwerk:* IDO Libor. 11 cum crucibus et vexillis turibulisque cum -bus. ADAM gest. 3,27 p. 170,22 fumo delectatus -um. *al. per compar.:* BRUNO QUERF. Adalb. A 24[ex.] fervet in eo spes . . ., tamquam in . . . altari accensa -ta flagrant. IOCUND. Serv. praef. (MG Script. XII p. 89,14) sicut -ta nisi incensa odorem . . . non expandunt, ita *eqs.* **3** *medicamentum odoriferum, suffimentum medicinale – wohlriechendes Medikament, medizinisches Räuchermittel:* PAUL. AEGIN. cur. 248 si vero cronica fiat dispositio, utendum suffumigationibus ex -bus (*3,73* διὰ ἀρωμάτων). TRACT. de caus. mul. 37 carbones in cacabo mittis et arumata desuper et sic fomicabis. HILDEG. caus. 1 p. 23,36 -ta et aliae medicinae in . . . arena *maris* sunt. phys. 1,172 p. 1195[C] pulvis iste . . . malos humores in homine velut bona -ta perscrutatur. *al. in imag.:* VITA Udalr. Cell. II 16 (8) orationum suarum -bus vulnera Salvatoris . . . inunxit.

II *odor suavis – Duft, Wohlgeruch:* **A** *proprie:* HILDEG. phys. 7,43 formica . . . de humore illo crescit, qui -ta educit. CARM. Bur. B 103,1,2[a],17 uni unam negans, . . . -um virgulam *(cf. Vulg. cant. 3,6)*. HEINR. WIRZ. cur. 574 locus . . . spirat -a novum. *de signo sanctitatis:* HROTSV. Sap. 5,23 decidentia frusta . . . corporis dant flagrantiam paradisiaci -is. **B** *in imag.:* NICOL. BIBER. carm. 1297 (ed. Th. Fischer. 1870) dicite de Roma, quod ibi fidei sit -a.

aromatarius, -i *m. medicamentarius – Apotheker:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 382[o] hoc *(sc. sorditiem alvearium apum)* ponunt boni -i et non ceram albam.

***aromaticalis,** -e. *aromaticus, condimentarius – Duft-, Gewürz-:* OLIV. hist. reg. 105 camelorum multitudo . . . species -es et alias merces preciosissimas . . . deferebat.

***aromaticitas,** -atis *f.* **1** *natur. i. q. odor proprius – spezifischer Duft, Geruch:* URSO gloss. 12 p. 37,13 quae *(lilium et viola)* aquae infusione ferventis . . . in sua -e mutantur et gravia odore efficiuntur. ALBERT. M. veget. 6,407 eius *(polii)* caput est . . . gravis odoris cum quadam -e. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4 app. 2 p. 148,44 amittit *muscus* -em suam. *sapor aromaticus – würziger Geschmack:* ALBERT. M. animal. 23,32 cynamulgos avis . . . comeditur propter -em eorum, quibus nutritur. *al.* **2** *medic. i. q. salubritas odoris – heilsame Duftwirkung:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 367[E] calida est *carpobalsamum* . . . propter sui naturam igneam, confortativam propter -em. WALTH. AGIL. med. 135 p. 216,30 cum medicinis compositis ex diversis speciebus, in quibus sit . . . -s. ALBERT. M. veget. 4,78 melior est . . . *planta*, si crescit in montibus altis, eo quod . . . virtus eius et -s ex . . . calore effecta est fortior. 6,154. *al.*

aromaticus, -a, -um. (ἀρωματικός) *script.* ha-: DYASC. p. 1[a].

I *adi.:* **A** *odorem suavem exhalans – duftend, Wohlgeruch ausströmend:* **1** *gener.:* **a** *proprie:* AETHICUS ISTER

81 p. 62,5 Parnassus ... -is radicibus ... saluber. EPIST. Worm. I 65 bdellium ... est arbor -a. CAES. HEIST. hom. II p. 84ᵃ specionaria, quae aromata terit ..., manus -as habere consuevit. ALBERT. STAD. Troil. 4,669 -us, non rusticus halitus oris. ALBERT. M. veget. 1,180 quaedam *arbores* sunt -ae et quaedam non; -arum autem quarundam radix est -a *eqs.* 2,134 spirituale ... humidum ... erit -um, delectabilem habens odorem. *al.* *de signo sanctitatis, miraculis:* MILO Amand. 7 (MGMer. V p. 478,20) obtulit se *sanctus* obtutibus ... incorruptione ... membrorum suave flagrantium quasi -us. MIRAC. Cuneg. 76 pulverem busto avulsum in -am herbam fuisse conversum. *al. v. et p. 972,2.* **b** *in imag.:* SEDUL. SCOT. carm. 2,72,21 cuius *(episcopi)* -um transcendat sidera votum. *al.* **2** *pharm.:* ANTIDOT. Berolin. 34 antidotum tyriaca -a. ANTIDOT. Glasg. p. 145,29 oleo -o. TRACT. de aegr. cur. p. 112,35 vinum subtile ... et -um. ALBERT. M. veget. 4,78 si planta aliqua est de speciebus -is medicinalibus. *al. adde:* IOH. NEAP. Sever. 19 ut ... nulla virtus -ae obicis ebullienti tabo compesceret. *in nomine plantae:* PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 149,7 calami -i ([*3,48,3* καλάμου ἀρωματικοῦ]. ANTIDOT. Augiens. p. 47,27. COMPOS. Matr. 75,10. *saepe*). **B** *aromata continens – Duftstoffe enthaltend:* CONR. EBERB. exord. 3,16 p. 1074ᴮ fragrantiam sensit, ac si cellam -am ... introisset. *in imag.:* CHART. Westph. VI 880 (a. 1267) ingenialis virtus ... consiliorum -am constituit apothecam. **C** *suavis – angenehm, aromatisch:* RAHEW. gest. 4,72 p. 318,3 civitas ... diversis odoribus -is plena redolebat. Ps. GALEN. anat. 8 p. 187ᴬ discernunt *homines* ... inter extremos *odores* tantum, scilicet inter foetidum et -um. CAES. HEIST. mirac. II 1,33 p. 61,1 quatinus *vestis* ... odorem contraheret -um (aromatum *1*ᵇ·ᶜ). *al.* *in imag.:* ALBERT. M. euch. 3,1, 2,1 p. 239ᵃ,34 habet *sacramentalis cibus* ... saporem ... virtutis ex anima, qui est sapor -us (3,1,2,3).

II *subst. neutr.:* *quod odorem suavem exhalat – Duftendes, Wohlgeruch Verbreitendes:* ALBERT. M. bon. 199 p. 123, 13 odor malorum, id est pomorum vel huiusmodi -orum. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4 app. 2 p. 148,49 omnia -a necesse est esse calida. *al.* *suffimentum – Räuchermittel:* ALBERT. M. animal. 10,47 fiat suffumigatio mulieri ex -is et dirigatur fumus ad matricem. 10,73.

aromatizo, -atum, -are. **1** *aromatibus condire – einbalsamieren:* ADEMAR. hist. 2,25 corpus eius *(Karoli Magni)* -tum ... est. 3,38 quod *(caput)* -tum rex ... auro cooperuit. **2** *odoribus adiuvare vel proficere – durch Duftwirkung günstig beeinflussen:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 354,6 membra ... -ando confortat *muscus.* p. 368,10 alithinum ... stomachum confortat eumque -at.

adi. **1. aromatizans**, -antis. *fragrans, odorem suavem exhalans – duftend, Wohlgeruch verbreitend:* **1** *proprie:* TRANSL. Patrocli p. 281ᵇ,18 -s fumus ille, qui in manifestatione sancti ... corporis ... sensibiliter cognitus est (BRUNO QUERF. fratr. 29). HIST. mart. Trev. 18 septem sarcofaga sanctorum martyrum totidem corporibus -ia. *al.* **2** *in imag. et per compar.:* ARNOLD. RATISB. Emm. 1,3 virtutum odoribus -s beatus Emmerammus. REIN. LEOD. grat. (MGScript. XX p. 616,40) vota sicut ungentum nardi ... -ia.

2. aromatizatus, -a, -um. *fragrans, conditus – wohlriechend, gewürzt:* THADD. FLORENT. cons. 42,82 utatur aqua vite simplici vel -a.

***aromatus**, -a, -um. *aromatibus conditus – einbalsamiert:* CHRON. Fred. 2,50 p. 70,16 *Theodosius* -us (aromatibus *1 mᵃ*) ... sepultus est.

aron *vel* **aros** (-us), -u (-i) *n. (l. 72; ceterum de genere diiudicari non potest)* (ἄρον) *script.:* aa-: *l. 71. p. 974,2. al.* au-: *p. 974,5.* ca-: *p. 974,5.* ia-, ya-: *p. 974,3.4.6. al.* ilia-: *p. 974,3.* ?or-: *p. 974,4.* *?form.* ara: *l. 70.*

dracontium minus – Natterwurz, Aronstab (Arum maculatum L. vel sim.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 443sqq.): PAUL. AEGIN. cur. 117 p. 71,28 dracontee sucus et -u (*3,23,1* ἄρον). ANTIDOT. Glasg. p. 159,20 recipit: ara -i, sulfor -i. Ps. ODO MAGD. herb. 1 est aaron nostra, Syrorum castica lingua. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 350,19 -os calidum est in primo gradu, siccum in secundo. HILDEG. phys. 1,49 folia herbae aaron. GLOSS. III 524,34 St.-S. -on ruthe. 530,5 iarus kalbeswůz. 542,33 iliaros pes vituli cabeswz. GLOSS. Salern. p. 7ᴮ,30 iarus, barba Aaron, pes vituli, oronis. TRACT. de aegr. cur. p. 190,2 radicem cari, i. barba auron. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 25,22 radices ... yari. *saepe.* *Pape*

arontilla *v.* argentilla. **aros** *v.* aron.
arothatylo *v.* erythinus. **arotilla** *v.* arietillum.
arpa *v.* harpa. **arpagarius** *v.* erpicarius.
arpago *v.* harpago. **arpaxo** *v.* harpazo.
arpenna, arpentum *sim. v.* aripennis.
Arpia, -iga *sim. v.* Harpyia. ***arpustris** *v.* *arbustris.
***arquaticus** *v.* *arcuaticus. **arquatus** *v.* arcuo (-tus).
arques, -itis. *arcu instructus – mit Bogen ausgerüstet:* URSIO Marc. 2,12 (6) procedunt -es pueri. *v. et* arcister.

arra (arrha), -ae *f. script.* ar(a): *l. 26.* *saepe plur. sensu sing.*

I *strictius i. q. pignus – (Unter-)Pfand:* **A** *proprie:* **1** *iur. et publ. (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 326sq. 332):* **a** *res (pretiosa) ad negotiorum vel foederum cautionem danda – Aufgeld, Drangeld, Sicherung (cf.* CHART. civ. Hild. 209,23 [c. 1249] siquis aliquid emit et aliquam summam super eo dederit, quod dicitur oringe): LEG. Wisig. cod. Eur. 297 qui -as pro quacumque acceperit re, ⟨prae⟩tium cogatur implere, quod placuit *eqs.* LEX Baiuv. 17,3 si ... testis per aurem tractus fuerit ... propter -as (aras *P 6*), qui donat quasi pro pignus ... rem, usque dum solvat debitum et pignus recipiat. RATHER. epist. 19 p. 109,19 -as dare soliti sunt de re qualibet negociaturi, quibus utique obligentur *eqs. al.* *insignia (regni), symbolum – (Herrschafts-)Zeichen, Symbol:* ROD. GLAB. hist. 3,38 p. 86,28 legati ... deferentes ei *(regi)* -am principatus ... totius Italię regionis. NIVARD. Ysengr. 3,1131 duellarem ciroteca et pilleus -am proponunt. **b** *donatio ad sponsalium confirmationem (plerumque a sponso) danda vel mutuanda – Mahl-, Treuschatz, Brautgeschenk (cf.* GLOSS. IV 181,41 St.-S. -a vel arrabo dos matrimonii vel phant): LEG. Wisig. 3,1,3 anulus -arum nomine datus ... vel acceptus (CHRON. Fred. 2,62 p. 86,6. NICOL. I. epist. 99 p. 570,4 postquam arrhis [*C*, -is *B*] sponsam sibi sponsus per digitum fidei a se anulo insignitum desponderit). 3,1,4 -arum aut scripture ... confectio. ALDH. virg. II 2068 pactis sponsalibus -ae (*cf.* HINCM. epist. I 136 p. 103,30 -ae sponsaliorum et benedictio sacerdotalis). LEX Raet. Cur. 3,6 illut, quod in -as dant. FORM. Pith. A p. 598,2 filiolam ... per solido et denario et in -as habui desponsata. EKKEH. IV. pict. Mog. 182 absque anulo ... dat et ipse Rachel procus -as. CONST. I 319,1 dabit *Conradus* ei *(Berengariae)* donationem propter nuptias, quae vulgo dicitur apud Romanos doaire, apud Hispanos arrhas. CHART. Stir. II 4 p. 20,17 uxor eius Iudita pro -a coniugali sue proprietati addixit *praedium. al.* *in imag.:* CHART. Osn. I 325 p. 261,1 (a. 1170) dum sponse Christi ęcclesię -am, anulum scilicet et baculum, vice paranimphi gereremus. *anulus (episcopalis) – (Bischofs-)Ring:* CHRON. Merseb. 4 p. 173,40 cum ei rex baculum pastoralem simulque -am ecclesiasticam commisisset. **2** *usu vario:* EPIST. Meginh. 22 p. 216,32 litteras meas ut -am ... expostulare (*cf.* EPIST. Hann. 57). CATAL. biblioth. Ruf 3 p. 19,25 camerarius dedit pro -a dorsalia IIII. **B** *translate:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 85,2 scandens in ligno Christus dedit -am vitae. HRABAN. hom. II 125 p. 385ᴰ filii Dei arrham (pignus *Vulg. II Cor. 5,5*) sui spiritus percipere merentur. EKKEH. IV. bened. I 34,23 aureus in terra fidei sit et anulus -a (gloss.: pignus ecclesię de gentibus).

II *latius:* **A** *iur. et publ.:* **1** *praestatio in possessionis mutatione solvenda – Handänderungsgebühr, Ehrschatz:* CHART. Turic. 1118 (a. 1260) receptis prius ab eisdem religiosis quasi nomine -e decem marcis argenti (1567 p. 276,13). **2** *praestatio (vini sim.) in foederis sanctione solvenda – Gebühr bei Vertragsabschluß, Weinkauf u. ä.:* CHART. Westph. III 793 (a. 1267) dedit idem Iohannes -as consuetas liberis et scabinis. **3** *donum mariti post noctem nuptialem uxori offerendum – Morgengabe:* CHART. Carinth. II 661 (a. 1264) -am

[Prinz]

quandam, quod Teutonice morgengabe nuncupatur, dominam Mariam . . . nobis resignasse. **4** *dos – Mitgift:* ANNAL. Mell. Zwetl. II a. 1184 regi Heinrico . . . cognata regis Siculi datis in -am quadraginta milibus marcarum desponsatur. CONST. I 319,4 in dotem, id est in arrhas. **5** *conductio – das Mieten:* GREG. IX. registr. 791 p. 698,40 recepisse . . . pro -is et magisterio dictarum galearum . . . libras tria milia. **B** *usu communi i. q. merces – Lohn:* CLEM. IV. registr. 674 p. 698,16 *(in imag.)* licet . . . stipendia et -as confusionis extreme . . . exinde reportarit.

arrabilis *v.* arabilis.

arrabo (arrh-), -onis *m. (f.: l. 24; ?n.: l. 38)* (ἀρραβών) *form.: sing.: nom.* -b(i)on: *l. 20sq. adde* GLOSS. IV 131, 37 St.-S. -ion. *acc.* -ona(m): *l. 24.30 abl.* -na: *l. 25. ?plur. acc.* -na: *l. 38.*

pignus – (Unter-)Pfand (cf. GLOSS. III 221,17 St.-S. -o phant. IV 251,8 -o pignus wedde): **I** *proprie:* **A** *iur. et publ.:* **1** *res (pretiosa) ad negotiorum vel foederum cautionem danda – Aufgeld, Drangeld, Sicherung (cf.* GLOSS. IV 196,26 St.-S. -on pignus vel cohpscillinc [*i.* coufsc-]. 236,53 -a i. harrunga. ALBERT. M. pol. 1,8[h] p. 68[b],13 arrhabon est pars pretii, quo obligatur vendens ementi, ut non recedat a contractu): LIUTPR. leg. 7 p. 180,9 *(de Apulia)* optimam amicitiae -a (arabonam *cod.*). CARM. Cantabr. 14,4[b],3 pro -e (-a *W p. corr.*) mercatori tradens *natum.* TRAD. Welt. 79 Chŏnrat tradidit sancto Georio pro -e . . . predium. *symbolum – Symbol:* FORM. Sangall. II 27 ut . . . foedus . . . firmiter permaneat, mittimus vobis pro -e cavallum. LIUTPR. antap. 1,22 cui Berengarius, ut promissionis suae fidem daret, credulitatis -em (-e, -a *codd.*) clipeum portat. HARIULF. Arnulf. 14 sponsionis -em . . . ponere super reliquiarum lecticam . . . cyrothecam. **2** *donatio ad sponsalium confirmationem danda – Mahlschatz, Brautgeschenk (cf.* GLOSS. III 415,35 St.-S. -e mehelschaz. *v. et p. 974,36):* ANNAL. Quedl. a. 995 p. 73,1 *(in imag.)* sacri velaminis -e Christo, sponso coelesti, . . . consignata est *Adelheid.* **3** *?bonum (dotale) – ?Gut (als Mitgift):* CHART. Rhen. inf. I 68 p. 34,11 (a. 874, spur.?) predia nostra sanctismonialibus . . . et -a, quę sita sunt in Linchesce, cum universis decimationibus . . . confirmamus *(sc. abbatissa).* **B** *usu communi:* ARNOLD. RATISB. Emm. praef. p. 547,27 mihi pro -e libri saltim vel versiculum poscenti. NIVARD. Ysengr. 7,277 -o, quam michi quęro, datur pes iste manendi. **II** *translate:* LIBRI Karol. 1,6 p. 20,34 -em corporalis sarcinę relinquentes *Petrus et Paulus.* AMALAR. off. 1,27,29 -a Dei suscepimus, ut illius simus *(cf. Vulg. II Cor. 5,5).*

arrado (ara-), -ere. (ab *potius quam* ad *et* radere) **1** *radendo auferre – abkratzen:* ANNAL. Plac. a. 1266 p. 520,18 arma eius *(marchionis)* ubique aradere. **2** *abolere – beseitigen:* CHART. Wirt. VI 1939 (a. 1267) solet . . . accidere, quod . . . -at oblivio, que viderunt *testes. v. et* abrado.

arramio *v.* adramio.

***arratiocinor** (adr-), -ari. *ad rationem reddendam compellere – zur Rechenschaft ziehen:* CHRON. Andag. 23 p. 64, 15 ut secum de negotio patris Godefridum ad-rentur, eos conduxit *abbas.*

***arregno,** -avi, -are. *regnare – herrschen:* TRANSL. Gerulfi 11 (MGScript. XV p. 907,24; c. 1088) Balduinus . . . XXXVI -verat (are- *cod.*) annis in comitatu Flandriarum.

***arrenda,** -ae *f.* (ad *et* *rendita) *census datio, conductio – Zinszahlung, Pacht:* CHART. eccl. Erf. 291 p. 159, 37sqq. (c. 1248) acceptavimus in commendam seu -am cellam seu capellam . . ., pro qua quidem commenda et -a . . . exsolvere tenebamur tres margkas (p. 160,7.23. 292 p. 161,1).

***arrento** (are-), -are. (ad *et* *retina, *cf. hisp.* arrendar 'freno alligare') *ligamentis retinere – mit Stricken festhalten:* ARBEO Corb. 18 p. 209,5 capulis missis arentabatur (retentabatur *1 p. corr.; cf. notam ed.*) *piscis.*

arrenuntio *v.* abrenuntio.

arrepo (are-), -repsi, -ere. **1** *proprie i. q. furtim accedere, clam appropinquare – heranschleichen, unbemerkt herankommen:* AMARC. serm. 3,47 vestes . . . -entum avide tinearum guttura rumpunt. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 324,35 quos dum ipse sibi tam proximos -isse . . . comperisset *rex.* **2** *translate i. q. in mentem venire – einfallen:* AETHICUS ISTER 66 p. 46,2 quicquid alia pro aliis mentione cuiquam arepere potuisset.

arrepticius (-tius), -a, -um. *script.:* are-: *l. 13. ?*-pci-(us), -pti(us): *l. 13.16. metr.* -tĭc-: *l. 15. saepe subst. masc. vel fem.*

1 *a spiritu immundo possessus, energumenus – besessen (cf.* GLOSS. I 631,43 St.-S. -um tivuoluvinnantaz [*spectat ad Vulg. Ier. 29,26 ut* 636,48 -um kichriphantan]. IV 36,31 -us toponter): AMULO epist. 1,9 p. 368,10 etsi quidam illorum fallacium . . . vere inergumini et -i essent. ANNAL. Fuld. II a. 849 p. 39,12 per os cuiusdem -tii (arepcii 3). THEOD. TREV. mirac. Celsi 10 quaedam -tia faemina. HEINR. AUGUST. planct. 1114 -i respondent multa coacti *(sc. ab exorcista).* RUP. TUIT. off. 10,10 p. 274[B] homo -ptius *(sic?)* daemone plenus dicitur. CHART. episc. Wirz. I 162 p. 161,17 quedam -a . . . plene obsessa est. *al.* **2** *demens – verrückt:* EPIST. Hann. 48 p. 94, 20 facilius eum esse -um crederem quam vatem et veredicum probarem. **3** *divinatione praeditus – mit Sehergabe erfüllt:* ALBERT. M. miner. 2,2,5 p. 36[a],27 si tunc -tii praesentes sint, divinando quaedam praedicunt.

***arreptio,** -onis *f. susceptio – Antritt:* INNOC. IV. registr. B 208,10,33 a tempore -is itineris de domibus.

arreptius *v.* arrepticius.

***arrepto** (adr-), -are. **1** *rependo accedere – herankriechen:* ANNAL. Altah. a. 1071 p. 81,15 quidam contractis ad-ans manibus. VITA Greg. Porc. II 24 pauperem . . . ad sepulcrum sancti viri -are. **2** *(rependo) ascendere – (mühsam) ersteigen:* GOZECH. Alban. 15 Appennini montis -ans confraga.

***arreptor,** -oris *m. raptor – Räuber:* HARIULF. chron. 4,9 p. 200,12 malus -r . . . equum invitus dimisit.

***arreragium** (arri(e)r-, arier-), -i *n.* (ad retro) *debitum residuum – rückständige Schuld:* CHART. Lux. II 42 (a. 1212) si vobis terras et feoda . . . redderemus cum -is eiusdem feodi. CHART. Lamb. Leod. 265 dummodo . . . ecclesia de . . . arieragiis me absolvat et quittet. CHART. Traiect. 1413 p. 182, 45 qui aliqua arrieragia debent. 1466 p. 228,37 nobis esse plenarie satisfactum . . . pro arriragio pensionis. ACTA imp. Winkelm. I 565 p. 454,16 regem Francorum . . . de omnibus -is . . . quittamus. *al.*

***arrestatio,** -onis *f. iur. i. q. retentio, captio, saisio – das Festhalten, Festnahme, Beschlagnahme:* CHART. Hans. I 417 p. 136,28 (a. 1251) mercatores . . . cum rebus suis et personis . . . sine calumpnia et -e salvi sint. CHART. Wirt. IV app. 153 p. 451,19 quodque omnes possessiones . . . necnon et persone ipsius ab omni stura, precario, iudicii -is et servitutis honere . . . debeant perpetuo libere permanere. CHART. Rhen. inf. II 550 p. 319,12 nichil violentie vel -is attemptetur. CHART. Lamb. Leod. 602 p. 161,19 ut . . . vina . . . absque omni impedimento, -e seu molestia traducantur. CHART. Fris. or. 31 p. 28,29 captivitatis et -is. CHART. Otterb. 211 p. 156,23 -es fieri consueverunt. *al. custodia – Haft:* URBAN. IV. registr. 559 p. 543,38 personas . . . civium, quarum -em . . . suspendimus.

***arresto,** -avi, -atum, -are. (ad *et* restare, *cf. francog.* arrêter, *ital.* arrestare) *script.* are-: *l. 64.71. iur. i. q. retinere, comprehendere, saisire – festhalten, festnehmen, beschlagnahmen:* **1** *strictius:* PAX Valenc. p. 607[a],36 si . . . cliens camporum . . . per medium camporum videat transeuntem, debet . . . non -are. p. 607[a],40 si quis -verit aliquid sine licentia iuratorum. CHART. Brem. 131 (a. 1224) de navibus arestandis. CHART. Lamb. Leod. 365 p. 450,17 possunt *tortores* indifferenter -are quemlibet pro iustitia facienda. ACTA imp. Winkelm. I 412 p. 356,44 capiendo et -ando omnes inimicos et banitos nostros. CHART. ord. Teut. 116 p. 101,38 debet eosdem -are, donec de dicto debito illi domui . . . fuerit satisfactum (*cf.* CHART. Traiect. 1439 p. 206,22 quod ipsi vel eorum bona . . . non -entur [are- *cod.*] pro aliquo debito). CHART. eccl. Werd. 48 p. 64,29 quod personas . . ., vina, navem . . . nec per nos nec per

nostros -bimus vel occupabimus. CHART. Osn. III 382 p. 264, 10 aliquem ex malefactoribus seu predonibus . . . -are vel detinere. *al. v. et l. 15. remissius:* CHART. Heist. 116 (a. 1249) ut . . . vasa vini . . . deducant libera sine theloneo quolibet -ante. **2** *latius i. q. suscipere pro pignore – als Pfand übernehmen:* CHART. Lux. IV 55 p. 64,3 (a. 1267) quod . . . comes ea *(bona)* . . . possit -are, saisire, capere et expendere tanquam sua.

subst. **arrestatus**, -i *m. qui custodiae datus est – Häftling:* CHART. Traiect. 1437 p. 202,36 (a. 1258) captivi et -i . . . libertati debent restitui.

***arrestum**, -i *n. quod retentum est, retentio – das Beschlagnahmte, Beschlagnahmung:* PAX Valenc. p. 607ª,44sqq. si probare sufficienter possit, teneat -um; si non, restituat, quod arrestaverat, et pro lege solvat duos solidos iurando, quod iuridice credebat -um fecisse.

***arresurgo** (adr-), -ere. *resurgere – sich erheben:* BEDA hist. eccl. 4,3 p. 210,19 si forte legente eo . . . repente flatus venti maior adsurgeret (adresurgeret *C*).

***arreverenter** (adr-) *adv. veneranter – andächtig:* WOLBERO cant. 1 p. 1036ᴮ libet . . . ad-r attendere, cur *eqs.*

arrha(bo) *v.* arra(bo).

***arrhen** (aren), -enos. (ἄρρην) *masculus – männlich:* ANTIDOT. Augiens. p. 54,24 recipit . . . piper . . ., libano arenos, maratros ana unc. 1.

arrhythmon (ary-) *n.* (ἄρρυθμος) *quod rhythmi expers vel male rhythmicum est – etwas Unrhythmisches oder mangelhaft Rhythmisches:* ALBERT. M. anal. post. 1,3,4 p. 78ᵇ,29 duplex . . . est non-geometricum, sicut et dupliciter dicitur in musicis arythmon, hoc est, sine rythmo. p. 78ᵇ,32 arythmon, id est non habendo aliquid rythmi nec formam nec materiam. p. 78ᵇ, 35 arythmon, in prave habendo aliquid materiale rythmi.

arrideo (adr-), -risi, -risurum, -ere. *script.* adr-: *evanescere vid. post s. IX.ᵗⁿ.*

I *proprie i. q. ridere (erga aliquem), subridere – an-, zulächeln, lächeln:* NOTKER. BALB. gest. 1,20 p. 27,1 episcopus parum -ens interrogavit. THIETM. chron. 6,65 severus fuit et post omnibus hilaris -sit. CARM. Bur. B 168,1,3 -at, cui se hec chorea implicat. *al. in imag.:* WALTHARIUS 850 aspice mortem, qualiter -et (*cf.* EPIST. Teg. I 5 cęlicolę tantum -ent eos). NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 53,20 vernali . . . temperie . . . -ente (*cf.* OTTO FRISING. gest. 1,46 cum . . . camporum . . . viriditas . . . orbi -ret. CARM. Bur. B 161,1,6 flores amoriferi iam -ent tempori). EPIST. Hann. 80 p. 130,33 ut ex eo *(nummo)* merum ęs lacrimantibus oculis -at. OTTO FRISING. gest. 2,14 ex -entis fortunae blandimento (CHART. Wirt. VIII 2818 p. 132,8. *al.*). 2,40 p. 148,1 tamquam patriae nobis -ente vestibulo.

II *translate:* A *subi. anim.:* **1** *gaudere – sich freuen:* HROTSV. Gong. 60 Christum . . . -ere suo munere. THIETM. chron. 4,14 prosperitati eorum -sit imperatrix. BERNH. GEIST. palp. 1,18 -ent messi, qui mittunt semina fessi. *al.* **2** *assentiri – zustimmen:* THIETM. chron. 2,15 -entibus . . . primatibus. 6,1 renovationi eiusdem *(ecclesiae)* -ens. CHART. Rapp. I 126 multitudo . . . -sit pre gaudio et applausit. **3** *obsequi – willfahren:* CONST. III 133 p. 129,14 (a. 1277) quod nobis favorabiliter -at *rex* in premissis. B *subi. res:* **1** *(opportune) evenire vel accidere, favere – (günstig) eintreten oder zuteil werden, begünstigen:* ANNAL. regni Franc. a. 815 p. 142,2 oportunum proficiscendi tempus adrisit. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,46 foenora simplicis auri . . . duplicata . . . -sura tibi *(cf. Vulg. Matth. 25,14sqq.).* THIETM. chron. 2,4 patris gratia sibi *(filio)* in tantum -sit, ut *eqs.* TRACT. de Lamb. I 4 (MGScript. XV p. 949,2) convenienter . . . Lamberto -et, quod alios pastores . . . inaniter irridet. OTTO FRISING. gest. 2,56 Transalpino pacis iocunditas -sit imperio. CARM. Bur. B 61,2ᵇ,5 cui tanta claritas ac mira caritas . . . -ent utique. 80,2ᵇ,2 amorum officiis hec -ent tempora. *al. notione opportunitatis evanida:* CYMBALA VIII 4 -et tibi quarta cymbali formula (*syn.* occurrit). **2** *congruere – in Einklang stehen:* AMALAR. ord. antiph. 42,4 verbis huius sententiae -ent verba antiphonae. WALTH. SPIR. Christoph. I 2 ut et suis . . . meritis iste spalmigraphi versus -at. **3** *placere – gefallen:* THIETM. chron. 5,39 quae tunc suae -bant (placebant CHRON. Thietm.) voluntati. **4** *suppeditare – zu Gebote stehen:* RUOTG. Brun. 2 p. 3,24 -bant ei omnia, quę ad fastum suppeterent. **5** *portendere – verheißen:* EPIST. Worm. I 36 p. 67,6 inter multa . . . -et *Scriptura* etiam in hoc . . . peccatum nos posse tueri, si egenos *eqs.* **6** *continere – enthalten:* AUREL. REOM. mus. 18 p. 54ª,19 authentus tritus novenarium -et numerum (*postea:* recipere, amplectitur).

adi. **arridens**, -entis. **1** *hilaris – heiter:* WILLIB. Bonif. 5 p. 21,15 ad-bus . . . oculis. **2** *peritus – vertraut:* NIVARD. Ysengr. 3,689 artis ego *(sc. asellus)* -s.

subst. **arridentia**, -ium *n. quod circumfulget – das Umstrahlende:* CARM. Bur. B 84,1,10 vidi Phyllidi quevis -ia.

***arrieragium** *v.* *arreragium. **arrigenes** *v.* argemone.

arrigo, -rectum, -ere. *script.* arr-: *cf. l. 29.* **1** *proprie i. q. erigere – auf-, errichten:* PURCH. Witig. 402 altius -tam sursum construxerat aulam. *v. et infra l. 44.* **2** *in imag. et translate:* a *(aures) dirigere – (Ohren) spitzen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,36 auriculas . . . meis ultroneus -e verbis. CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1157 p. 408,39 ori vestro aures suas -ere. b *advertere – richten (auf):* LEO MARS. chron. 2,57 p. 666,42 ad hanc exhortationem animos -entes.

adi. **arrectus**, -a, -um. *attentus – gespitzt, aufmerksam:* WALTHARIUS 1200 auribus -is *(cf. Verg. Aen. 1,152).*

arripennis *v.* aripennis.

arripio (adr-), -ripui, -reptum, -ere. *script.:* adr- (*cf.* ALDH. ad Acirc. 140 p. 195,8 solvitur '*d*' et in '*r*' ut -o . . ., arrigo . . ., arrogo): *non occurrit in schedulis nostris nisi in* CHRON. Fred. *(v. l. 41.59. al.)* et ANNAL. Hild. *(v. l. 54).* ari-, are-: *l. 42. p. 979,3.29.* -rep- (*pro* -rip-): *l. 41. p. 979,1. 18.29. form.:* -pemus: *p. 979,1.* -pens: *l. 67.* -perint: *p. 979,15.* -perat: *p. 979,28. depon.: p. 979,6sq.19. metr.* -rī-: *l. 47.*

I *proprie:* A *strictius i. q. capessere, (vi) comprehendere – packen, ergreifen:* **1** *obi. anim.:* EPIST. Bonif. 105 p. 231,9 *(de falconibus)* grues . . . captando -ere et -endo consternere solo. THIETM. (?) chron. 5,24 episcopum . . . capillis -ens. CHART. Ital. Ficker 91 p. 136,3 dum se invicem manibus -rent *pugnantes. al.* **2** *obi. res:* CHRON. Fred. 3,3 arma adrepere. WILLIB. Bonif. 8 p. 50,22 praedam. ARBEO Corb. 40 areptis funibus. MEGINH. FULD. Alex. praef. stilum -ens semiperfectum opus . . . finetenus perduxi. WALTHARIUS 1184 -ta (arrecta *var. l.*) se fulcit impiger hasta. WIDUK. gest. 1,11 p. 18,20 signum. THIETM. (?) chron. 4,29 -ta in manibus cruce. *saepe. colligere, carpere – sammeln, pflücken:* ALCUIN. carm. 55,8,1 frigus adest, iuvenes, frondes nunc -ite silve. WALAHFR. hort. 422 bello carpe rosas, laeta -e lilia pace. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,13 *(in imag.)* aristas. B *latius:* **1** *invadere, corripere – befallen, ergreifen:* a *de daemonibus:* WALAHFR. Gall. 1,16 puellam istam -ui *(sc. spiritus immundus).* HROTSV. Gall. inscr. p. 109,11 filius a daemonio -tus. ANNAL. Hild. a. 5672 p. 7 Aegyptus . . . immundo spiritu ad-ta. *al.* b *de morbis:* WILLIB. Bonif. 1 p. 6,21 patrem -uerat languor. HUGEB. Willib. 1 p. 88,18 -tus est corporis molestia. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 316,6 febribus et pleurisi inmanissime -tus. *al.* c *de affectibus:* CHRON. Fred. 4,66 p. 154,8 Eraglius . . . nimia amaretudines merorem ad-tus (4,87 p. 165,13. WILLIB. Bonif. 5 p. 18,17 mentis -tus est merore). **2** *occupare – besetzen:* RIMB. Anscar. 16 p. 37,21 -ta (direpta 2) civitate. *in imag.:* CARM. Scot. II 1 probl. 2,23 *(in ludo lapillorum)* -ens aedem dux inclitus alter. *cito ascendere – eilig besteigen:* PASS. Quir. Teg. 6 ut . . . perpauci -tis navibus evaderent. **3** *appetere – aufsuchen:* AETHICUS ISTER 60 -turus urbem. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,45 locum *(cf. Verg. Aen. 11,531).* CARM. Cantabr. 23,2,3 passer . . . -pens *(C,* -iens *V)* garritu alta sub ulmis. *c. sensu intrandi:* WALTH. SPIR. Christoph. I 7 civitatem petiit, portas -uit. **4** *secum ducere – mitnehmen:* ARBEO Emm. 3 -to (adsumpto VITA Emm.) comitatu (13).

II *translate:* A *suscipere, subire – unternehmen, auf sich nehmen:* **1** *de itineribus sim.:* CHRON. Fred. 2,62

p. 87,14 cum . . . iter -pemus (4,90 p. 166,30 i. adrepuit. ANNAL. regni Franc. a. 748. VITA Rup. 6 -to itinere. IOH. CODAGN. annal. a. 1189 p. 18,22 aripuere. *saepe*). ARBEO Corb. 15 p. 202,16 publicam sibimet a Gallorum partibus -ens callem. EIGIL Sturm. 2 p. 366,28 viam. ANNAL. regni Franc. a. 776 p. 46,5 fugam -ti (REGINO chron. a. 746. CHRON. Salern. 5 p. 7,30 [*ex Lib. pont.*] rex f. -tus *al.*). *al. in imag.:* HUGEB. Willib. praef. p. 87,35 alter recte soliditatis iter -ens. HROTSV. Cal. 9,17 semitam -ens veritatis. *al.* **2** *usu vario:* WETT. Gall. 28 p. 273,2 ieiunia . . . -bantur. EPIST. var. II 34 opus viris doctissimis formidandum -ere. AGIUS vita Hath. 7 suasa . . . ardenter -uit. GESTA Ern. duc. I p. 23,26 pro laboribus et angustiis propter me -tis. *al.* *c. inf. i. q. studere – sich bemühen:* CHRON. Fred. 4,43 dum pacem ... vehementer -uisset *dux* sectari. 4,58 p. 150,13 ut iam devotione adreperint *gentes* suae se tradere dicionem (*i.* -i). **B** **1** *usurpare – an sich reißen:* CHRON. Fred. 2,62 p. 88,6 quod ille *(Belisarius)* . . . imperio vellet arrepere (*cf.* 4,63 cum . . . Fogas . . . imperium ad-tus nequissime regerit). ALDH. virg. I 38 p. 288,4 Iulianus, qui tyrannidem et apostasiam pariter -uit. NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 71,4 sibi principatum -ere. GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p. 408,41 episcopalem potentiam. HELM. chron. 40 p. 80,12 -ta benedictione imperator *(sc. Heinricus V.)* Teutonicas revisit terras. *al.* *arrogare – sich anmaßen:* WILLIB. Bonif. 3 p. 12,24 qui et doctrinae caelestis documentum non suo ante tempus -uit arbitrio. **2** *acquirere, accipere – erwerben, erhalten:* CHRON. Fred. 4,27 gratum (*i.* gradum), quem adriperat *maior domus*. 4,43 cum . . . regnum arepuisset *Chlotharius*. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,174 verbi pange *(sc. Christus)* fluenta tui, quibus hęc populatio . . . illita . . . signacula fontis -at. NIVARD. Ysengr. 4,993 -to . . . tempore *(cf. Verg. Aen. 11,459)*. CHART. Turg. III 566 p. 400,6 evanescunt . . . negocia . . ., nisi a . . . scripturarum memoria -ant firmamentum. *al.* *pati – sich zuziehen:* WETT. Gall. 35ex. quam *(deformitatem)* ex offensa electi Dei -uit. **C** *(mente) concipere – (geistig) sich aneignen, (er)fassen:* WILLIB. Bonif. 1 p. 6,8 mentis -ta fortitudine. AETHICUS ISTER 66 p. 47,4 quae quicumque -uerit vel legerit. HUGEB. Willib. 6 p. 106,1 Willibaldus . . . optima elegendo -bat -endoque . . . prebebat normam. WETT. Gall. 4 quae *(invidia)* . . . corda eorum -uit. BRUNO QUERF. Adalb. A 26 quid consilii -imus (capiemus *B*)? DIPL. Loth. III. 67 p. 105,2 fervorem. *al.* *c. sensu eligendi:* NOTKER. BALB. gest. 1,5 p. 8,23 si aliquem incongruum *versum* -uissem. *c. sensu obsequendi:* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,15 -to . . . patris consultu. **D** *increpare –schelten:* VITA Corb. 7 p. 605,4 eum *(reum)* . . . -ens (corripiens ARBEO).

III *sensu contrario i. q. abripere – entreißen:* ARBEO Corb. 18 p. 209,21 -to uni ex manibus remigio. BERTH. (?) annal. a. 1062 Anno . : . Heinricum regem . . . a matre imperatrice vi -uit.

adi. **arreptus**, -a, -um. *festinus – eilig:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,91 passibus -is in consistoria venit.

***arripo** (adr-), -are. (ad *et* ripa, *cf. francog. vet.* ariver) *partic.* -ans *pro subst. masc. i. qui applicat – ein Landender:* DIPL. Zwent. 9 p. 34,20 in Dorestadio . . . cum navibus adripantibus . . . nec teloneum aut coniectum . . . exigetur.

***arriragium** *v.* *arreragium.

arrisio, -onis *f.* **1** *hilaritas – Heiterkeit:* MENKO chron. p. 535,11 vultūs -e homines ad operandum optime alliciens *Andreas prior.* **2** *deliciae – Wohlleben:* OTTO FRISING. chron. 8 prol. p. 391,35 post temporalem -em molestissimus penarum turbo . . . apparebit.

arro, -atum, -are. **1** *sibi obligare – sich verpflichtet machen:* EKKEH. IV. bened. prol. 2,44 Romam sibi Iulius -et (gloss.: irrupto erario). *sibi coniungere – sich verbinden:* CHART. scrin. Col. A 1 p. 14,32 (c. 1135/42) ego Udo Hadewigam . . . in sponsam et in coniugem -vi. **2** **a** *sponsare – verloben (in imag.):* ALDH. virg. II 1813 Salvator . . . sanguinis -tam conquirens dote puellam. **b** *maritare – verheiraten:* ERCHEMB. CAS. hist. 22 ut etiam filio illius natam suam . . . -ret.

Prinz

arrogantia (adr-, -cia), -ae *f.* *script.:* aro-: *l.* 5. abro-: *l.* 4.

1 *proprie i. q. praesumptio, elatio, iactantia – Anmaßung, Überheblichkeit, Prahlerei* (*cf.* GLOSS. I 4,39 St.-S. -a [abrogancia *b*] hrom. IV 2,24 ad-a keili. 131,39 aro-a roumisal): ALDH. virg. I 55 p. 315,2 inexcusabilis -ae probrum . . . ex eo declaratur, quod nemo ibi pretiosis . . . vestibus indui desiderat, ubi a nullo valeat videri. THIETM. chron. 6,99 humilitas . . . crescit et -ae sublimitas minoratur *(cf. Vulg. Matth. 23,12)*. CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1157 p. 408,9 (epist. papae) in litteris . . . nomen tuum *(sc. imperatoris)* nostro preponis; in quo insolentie, ne dicam -e, notam incurris. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 136,32 verba . . . plus -ae tumore insipida quam sale sapientiae condita. ALEX. MIN. apoc. 10 p. 178,20 contra -am, quae superiorem offendit, aequalem contemnit, inferiorem opprimit. ALBERT. M. summ. theol. II 18,116,2,7 p. 357b,24sqq. de aliis filiabus superbiae, quae sunt praesumptio, -a, iactantia . . . inquiremus; . . . secunda est -a, quando adscribit propriis meritis, quod non habet nisi ex gratia Dei *eqs. al.* *c. gen. rei iactantiam efficientis:* SIGEBOTO Paulin. 6 p. 913,41 artifex -a pretiosi lapidis . . . hominem, quod non est, de se ipso estimare compellit. *expressius i. q. causa elationis – Anlaß zur Überheblichkeit:* ANON. Has. 34 p. 263,44 regalem . . . prosapiam ex parte attigit *Gebehardus episcopus;* quam tamen -am . . . suaviter ille declinabat *eqs.* **2** *meton.:* **a** *insolens factum – anmaßende Handlung:* CHART. Westph. VII 1360 p. 619,19 (a. 1270) propter diversas violentias et -as, que nobis . . . inferuntur. **b** *homo iactanter se ferens – prahlerischer Mensch:* ANNAL. Altah. a. 1065 p. 67,4 ut ipsa Graeca et imperialis -a nimium miraretur super his. **c** *pompa inanis – eitler Prunk:* ELIS. SCHON. viar. 13 p. 102,36 -a crinalis operimenti et multa his similia venalium mulierum adinventiones sunt.

arrogatio (adr-), -onis *f.* *filii alieni assumptio – Annahme an Kindes Statt: v. p. 236,30sqq.*

arroglossa *v.* arnoglossa.

arrogo (adr-), -avi, -atum, -are. *script.:* aro-: *p. 981,1.* abr-: *l. 45.* arr-: *cf. p. 978,29.*

1 *praesumere, (illegitime) vindicare – (sich) anmaßen, (unrechtmäßig) beanspruchen:* HRABAN. hom. II 32 p. 204D non sibi -bat *Iohannes*, quod ipse non erat. EPIST. Hann. 98 p. 164,20 neque tarditati meę vigilantiorem circa evangelica . . . dicta diligentiam -are pręsumebam. DICTA de disc. (MG Lib. Lit. I p. 459,35) sibi papatum -are (abr- *cod.*). CHART. Rhen. inf. I 346 p. 235,2 illorum *(ministrorum)* . . . successio . . . inmunitatis nostrę terminos arroganter -vit suis hereditariis beneficiis. *expressius i. q. postulare – fordern:* EPIST. Worm. I 34 p. 63,6 tempus est tibi supplicare, non hęc -are. **2** *ascribere, attribuere – zuschreiben, zuweisen:* GODESC. SAXO theol. 13 p. 233,6 nihil propriis viribus -ant *electi*, sed . . . gratiae Dei . . . totum . . . applicant. VITA Annon. I 2,3 p. 485b,46 miser . . . fidem -ans evangelicis dictis. HILDEG. epist. II 29,17med. humili devotione id largitori -a, non tibi. **3** *eligere – wählen:* WIBALD. epist. 150 p. 249,12 nisi forte quis . . . in electionis consensu illum -et, quem postea patrem et tutorem . . . habere valeat. **4** *inferre – zufügen:* CONST. II 400,2 (a. 1245) de iniuriis et offensis ipsi ecclesie . . . per eum -tis (irrogatis *corr. ed. in nota, vix recte*).

adi. **1. arrogans**, -antis. *tumidus, insolens, iactans – anmaßend, überheblich, prahlerisch* (*cf.* GLOSS. IV 112,38 St.-S. romiger. 221,39 ruamili): HRABAN. epist. 15,9 p. 413,24 phariseo de propria iustitia -e *(cf. Vulg. Luc. 18,10sqq.)*. THIETM. chron. 6,10 ad compescendam Bolizlavi -is seviciam. OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,1 tam -s suoque tantum ingenio confidens *Petrus Abaelardus*. CARM. Bur. B 121,2,1 prior *amasia* trux et -s, humilis secunda. ALBERT. M. Is. 2,12 p. 43,31 -s est, qui propter fastum cordis sibi attribuit, quod non habet. *al.*

2. arrogatus, -a, -um. *in familiam assumptus – an Kindes Statt angenommen:* LEX Raet. Cur. 22,5 illum *(fi-*

[Sroder]

lium) dicitur aro-um (adr- *var. l.*), qui patrem vivum non habet et ad alium patrem se commendat.

subst. **arrogans**, -antis *m. homo insolens – anmaßender Mensch* (*cf.* GLOSS. I 251,32 St.-S. hromari): LIBRI Karol. praef. p. 1,15 scismaticorum vel -ium turbatur *ecclesia* simultatibus.

adv. **arroganter.** *tumide, insolenter, iactanter – anmaßend, überheblich, prahlerisch* (*cf.* GLOSS. I 6,4 St.-S. hromlihho): ALDH. virg. I 10 fiducia virginitatis inflati -r intumescunt. FORM. Marculfi 2,46 salutacionum munia . . . non -r (aro- *var. l.*), sed humiliter distinare presumo. AETHICUS ISTER 102 regnum sagaciter et ad-r usurpavit *Romulus*. HRABAN. epist. 45 quam *(opinionem)* ipsi *(haeretici)* ex propria inventione -r finxerunt. OTTO SANBLAS. chron. 20 p. 23,19 -issime minantur. *al. v. et p. 980,47.*

***arrogon** *v.* *aregon.

arroro (adr-), -atum, -are. *conspergere – besprengen:* DYNAMID. Hippocr. 1,5 *(de farina hordei)* ad-tum minusque madefactum levissimum est.

arrumo (adr-), -are. *rumorem afferre – gerüchtweise melden:* GESTA Camer. 3,19 p. 471,43 adrumatur ei ducem redisse.

arrumpo *v.* abrumpo.

1. ars, artis *f. script.:* arce: *p. 984,63.* arcium: *l. 31. p. 982,53. 984,10.32.*

I *strictius:* **A** *proprie i. q. facultas agendi rem secundum praecepta,* τέχνη *– die Fähigkeit, sich fachgemäß zu betätigen, das Können, Kunst:* **1** *gener.:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 487,14 peritum 'sollers' *significat*, quasi totus -i deditus -isque gnarus. ERMENR. ad Grim. 24 p. 562,11 Minervam, arcium deam. HROTSV. Sap. 3,22 miram... scientiam -ium. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 7 cum... naturę summa potestas . . . varię comites effecerit -is. *al. proverb.:* CHRON. Ebersh. prol. vita . . . brevis, -s longa. **2** *de certis facultatibus:* **a** *de -bus practicis, mechanicis sim. i. q. actio opificis, operatio perfecta (ex intellegentia praeceptorum et experientia orta) – handwerkliche Tätigkeit, praktisches Können (auf Grund von Fachkenntnissen und Erfahrung):* α *def.:* ALBERT. M. bon. 96 p. 63,8 dicit Aristoteles, quod 'consilium magis est circa -es (*p. 1112*^{b},6 περὶ τὰς τέχνας) quam circa disciplinas' *eqs.* animal. 16,37 -s . . . in anima movet manus et instrumenta et imprimit ea ad hoc, quod species -is sit in eis secundum virtutis operativae rationem *eqs.* eth. 1,3,2 p. 32^{a},29 quin -s sit collectio ex adinventis comprehensionibus exercitatis et probatis ad aliquem finem bonum. p. 32^{b},2 inventores ...-ium homines sunt *eqs.* p. 32^{b},7 -es sunt sapientiae rationes, naturam imitantes, materiis exterioribus utentes et his species et formas artificiales imponentes *eqs.* 6,2,5 p. 414^{b},37 nulla -s (*p. 1140*^{a},8 τέχνη) est, quae non sit factivus habitus cum ratione *eqs.* pol. 7,15^{o} p. 751^{a},9 natura nihil confert nisi habilitatem, -s reddit potentem, usus praebet facultatem. metaph. 1,1,6 p. 12^{a},48 liberales . . . -es dico, quas propter se et non propter aliud volumus . . ., mechanicas autem voco, quascumque . . . propter alterius utilitatem quaerimus. *ibid. saepe.*

de bestiis: ALBERT M. (?) animal. quaest. 8,4 p. 189,68sq. licet -em non habeant *bruta*, similitudinem -is tamen habent *eqs. v. et p. 984,38.* β *de actionibus fingendi, creandi, fabricandi sim.:* LIBRI Karol. 3,22 p. 149,27 -em pictoriam. CONC. Karol. 39^{A},140 pistoria -e. GESTA Font. 16 p. 48,4 -e scriptoria. VITA Liutb. 28 -em texturae didicerat. FOLCUIN. Lob. 35 calciamentoriam -em. EPIST. Teg. I 23 hominem -e fusoria instructum. NORB. IBURG. Benn. 21 p. 886,42 architectoriae -is. TRAD. Ratisb. 818 Bernoldus -e aurifex. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,24 mechanicarum -ium opifices (CHART. Basil. C I 388 p. 291,6 hominum . . . -es mechanicas exercencium, qui dicuntur vulgariter handtwerchlute. *al. cf.* PASS. Thiem. II 12 p. 59,13 operatorias -es). TRAD. Ratisb. 908 quidam iuvenis, -e pellifex. *persaepe. de Deo creatore (de Christo: l. 71; cf. H. Kühle, Die Entfaltung des Gottesbegriffes . . . nach Albert d. Gr. 1931. p. 35):* HEIRIC. Germ. I 6,540 rex et principium . . ., -s et consilium. ALEX. MIN. apoc. 4 p. 72,6 quae prius erant in artificis voluntate sine tempore, creata sunt secundum quod in -e creatoris disposita erant in tempore *(ex Haimone, PL 117,1013B)*. ALBERT. M. summ. theol. II 1,1 p. 5^{b},16 quod mundus archetypus omnium eorum, quae facta sunt, principium est, eo quod sunt in ipso sicut artificiata in -e artificis *eqs.* (*cf.* 1,3 p. 26^{b},21). γ *de bello, venatione sim.:* EINH. Karol. 22 p. 27,12 in hac -e *(equitandi et venandi)*. VITA Liutb. 19 -e piscatoria (*cf.* CHART. Altah. inf. 107 [Mon. Boica XI p. 246,24] -em illam, que vulgariter dicitur treiben). POETA Saxo 5,322 exercere natatum, qua . . . -e magis nemo peritus erat (*cf.* THIETM. chron. 3,22 -e natandi). DIPL. Zwent. 13 bestiam capere quacumque venacionis -e *(cf.* DIPL. Heinr. III. 209 venatoriae -is ingenio. *al.)*. HROTSV. gest. 50 belli doctissimus -is (*cf.* COSMAS chron. 1,12 p. 27,29 bellice -es). CHART. Tirol. 544 p. 23^{b},23 qui dictam -em (*sc. navigationem)* usaverit. HEINR. LETT. chron. 10,12 p. 41,36 -em balistariam. *al. de falconibus:* BONIF. epist. 105 p. 231,8 falcones, quorum -s et -is audatia sit, grues velle . . . captando arripere. δ *de negotiis:* MEGINH. FULD. Alex. 9 -em trapacetarum. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 205,15 pecuniariam atque usurariam -em. TRANSL. Godeh. 3 p. 648,39 vir quidam -i mercatoriae deditus. *al.* ε *de medicina sim. (cf. P. O. Kristeller in: Artes Liberales, ed. J. Koch. 1959. p. 84sq.):* EIGIL Sturm. 24 dum . . . -is suae ei . . . potionem infuderat *medicus*. FORM. Salisb. 59 infirmos medicinali -e curare (THIETM. chron. 7,56 m. -e . . . instructus). CHART. Rhen. med. III 289 ut -em discat minuendi *(sc. sanguinis)*. CHART. Neocell. (Frising.) 44 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX. p. 120,40) de -e cyrurgica. *al.* **b** *de -bus theoreticis, liberalibus sim. i. q. scientia usui applicata, disciplina – nach Anwendung strebendes Wissen, Wissenschaft:* α *in univ.:* CONC. Karol. 39^{A},123 p. 403,24 ut . . . diversarum -ium erudiantur *subditi praelatorum* disciplinis. HRABAN. epist. 3 p. 386,2 ea, quae in gentilium studiis et -bus aecclesiastico viro scrutari utilia sunt. AGIUS comput. 1,3 cum cunctę penitus dentur divinitus -es. VITA Rimb. 5 in discendis -bus et disciplinis scolaribus. HONOR. AUGUST. anim. 1 per decem -es. WIBALD. epist. 374$^{in.}$ -s nulla sine preceptore usque ad plenam rerum certitudinem capitur. *persaepe. eruditio – Bildung:* RATHER. epist. 11 p. 59,1 fateor magis eum intellectu viguisse quam -e. CARM. Cent. 34,3 quamvis -e carens, tamen usu iure calebat. EPIST. Ratisb. 11 p. 330,5 cui, quod -i defuit, natura subministravit et, quod natura minus habuit, industria adiecit. *al.* β *de septem -bus ('Sieben freie Künste'):* EINH. Karol. 25 -es liberales studiosissime coluit (VITA Bav. I prol. p. 534,6 liberalium omnium -ium et humanarum doctrinarum matrem fuisse Athenas. RUOTG. Brun. 5 p. 7,14 obliteratas diu septem l. -es ipse retexit. THIETM. chron. 6,100 a puero liberali -e nutritus. RUP. TUIT. spir. 7,10 p. 1763^{D} ingressae sunt . . . septem -es l. tanquam famulae in sacrum . . . sapientiae triclinium. *saepe. v. et p. 981,52*). HEIRIC. Germ. I 3 praef. p. 461,9 Hilarium septifidis -bus inclytum. RUOTG. Brun. 20 p. 20,2 ipsam ingenuarum arcium matrem. *al.* γ *de trivio:* WILLIB. Bonif. 2 p. 9,16 grammaticae -is eloquentia . . . inbutus (GODESC. SAXO gramm. 1 p. 390,2 grammaticam angustam et artam -em. RANGER. Anselm. 303. *saepe. cf.* OTFR. ad Liutb. p. 168,29 dum . . . nec scriptura nec -e aliqua . . . est *lingua* . . . expolita. CARM. Cantabr. app. 2,11,3 Priscianus, primae -is restaurator). POETA Saxo 5,235 -is rhetoricę (ANSELM. BIS. rhet. p. 102,6. *al.*). EPIST. Ratisb. 7 p. 295,17 in exercitio dialecticę -is. δ *de quadrivio:* VITA Ansb. 4 (MGMer. V p. 621,31) diversa musicae -is instrumenta ([*cf. K. G. Fellerer in: Artes Liberales, ed. J. Koch. 1959. p. 38sqq.*]. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 386,42 musica . . . -e prae caeteris praeditum. *al. cf.* CARM. Cantabr. 12,2^{b}, 10 -em pulchram primus edidit *Pythagoras*. EBERH. FRISING. fist. p. 279^{a} ad organizandi -em. AEG. ZAM. mus. praef. p. 370^{b} -e modulatoria). Ps. BOETH. geom. p. 373,22 de -is geometricae figuris (p. 395,3. *ibid. al. cf.* BERTH. [?] annal. praef. p. 268,5 geometriam quandam non parvae . . ., quantum ad -em illam, utilitatis . . . conscripsit). THEGAN. Ludow. 44 p. 599,44 numerus parvus per -em arithmeticam surgit in

[Sroder]

maximum (*cf.* EINH. Karol. 25 p. 30,17 -em conputandi. ANON. astrolab. p. 374,2 matheseos -es. MATHEM. var. Bubnov p. 390,27 docuit talem, quae dicitur abacus, -em. ALBERT. M. metaph. 1,1,10 p. 20ᵃ,17 -es mathematicae [*p. 981ᵇ,27* αἱ μαθηματικαὶ τέχναι]). *v. et p. 1112,68sq.* **c** *de disciplinis ecclesiasticis:* CARM. Walahfr. app. 5,7,7 -s solet esse suis praeceptis arcta et amara. CONC. Karol. 56ᴬ,18 in -e praedicationis. ALTFR. Liutg. 1,9 ad studium -is spiritalis. TRANSL. Godeh. 1 p. 641,4 puer . . . in clericali -e erudiendus. *de scientia haereticorum:* EKKEH. IV. bened. I 42,63 ut . . . in gladio . . . pari queat -s adversa (gloss.: heretica pravitas) necari. **ζ** *de aliis disciplinis:* ALDH. epist. 5 p. 493,1 philosophicae -is. ad Acirc. 6 p. 75,21 metricae -is peritia (BEDA hist. eccl. 4,2 p. 204,27. *al.*). FORM. epist. I 7 -is poeticae. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 129,15 phisicorum . . . -es. CHART. Ital. Ficker 286 p. 321,20 -em notariciam . . . exercebit (*cf.* 461 p. 468,8 comes Otto dictum Faravellum -e notarie auctoritate, qua fungebatur, . . . investivit. ACTA imp. Winkelm. I 417 p. 360,43). *remissius:* THIETM. chron. 4,54 regem . . . destruendi pocius gnarum -is quam regendi. **c** *de magia sim.:* BEDA hist. eccl. 4,27 p. 269, 22 per incantationes . . . vel alia quaelibet daemonicae -is arcana. LEX Baiuv. 13,8 si quis messem alterius initiaverit maleficis -bus. CONC. Karol. 16ᴬ,4 carminibus vel machinis diabolicis vel magicis -bus (HILDEG. caus. 1 p. 31,36. *saepe*). ORD. iud. Dei A 21 p. 624,44 ut non sit . . . ulla -s diabolica, qui eos liberare possit (ANSELM. Bis. rhet. 2,3 p. 145,14). ALBERT. M. eth. 1,3,2 p. 33ᵃ,35 in -bus maleficorum, sicut in necromantia. *al. absol. i. q. magice – Zauberei:* ORATIO 2 (ed. A. Franz, Die kirchl. Benediktionen. II. p. 75,24) neque per tempestatem . . . neque per ullam -em. **B** *c. emphasi quadam:* **1** *de praestantia:* **a** *act. i. q. virtus artificis, habilitas – Kunstfertigkeit:* MIRAC. Genes. Hier. 2ᵉˣ· scrinio . . . moderata -e conposito. WALTHARIUS 308 nappam . . . -e peractam. NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 24,17 coci . . . gulę irritamenta exquisitis -bus praeparabant. DIPL. Zwent. 2 cuidam eximiarum -cium presbytero. *al. remissius:* ADAM gest. 3,36 homines diversi generis et multarum -ium. **b** *pass. i. q. fabricatio bene effecta – kunstvolle Bearbeitung:* WALTHARIUS 1379 quamlibet eximio praestaret *capulum ferri* et -e metallo. **2** *operatio hominis naturae opposita – menschliches, den natürlichen Gegebenheiten gegenübergestelltes Wirken, künstliches Eingreifen:* OTTO FRISING. gest. p. 3,6 (epist.) civitatem munitissimam natura et -e (2,20 p. 122,2). ALBERT. M. (?) animal. quaest. 9,18 p. 210,46sqq. quaeritur, utrum per -em possit generari masculus vel femina . . .; quod per naturam est determinatum, per -em non potest variari *eqs.* AEG. ZAM. mus. 4 p. 377ᵇ instrumentalis . . . imitatio, quae instrumentis constat -is vel naturae. **3** *alch. i. q. confectio perfecta – kunstgemäße Herstellung:* TURBA phil. 10 huius operis clavis est nummorum -s *(v. notam ed.).* 56 in -e auri. *al.* ANON. secret. p. 49,26 argilla -is sic fit. **4** *medic.:* **a** *sectio rite facta – kunstgemäßer chirurgischer Eingriff:* TRACT. de chirurg. 153 si . . . fortis sit infirmus, -em exerce. **b** *curatio – Heilverfahren:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 1 p. 7,5 addiscere -em probatissimam occulorum. **5** *praeceptum (de quadam re bene facienda compositum), regula – (Kunst-) Theorie, Regel:* ERMENR. ad Grim. 11 p. 546,36 cum 'perfodi' dici debeat secundum -em. BERNO ton. p. 81ᵃ contra -em incipiunt *cantilenam.* BERNOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 451,30 multos . . . errores in cantibus deprehensos . . . ad -em correxit. ANON. pos. disc. p. 192,27 -e usui applicata. OTTO FRISING. chron. 8, 28 p. 439,7 obliviscimur . . . illorum, quae -is tantum industria (*opp.* experimento) inexperti comprehendimus. CARM. Bur. B 105,7,1 -es amatorie iam non instruuntur a Nasone tradite. *al. intellegentia praeceptorum – Fachwissen:* FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 1,6 ut removeremus errorem plurium . . ., qui sine -e hiis, que -is erant, in eodem negotio abutebantur. **C** *meton.:* **1** *opus affabre factum – Kunstwerk:* ERMOLD. Ludow. 4,260-sque dedit mortem ut artifici que suo (WALTH. SPIR. Christoph. II 3,167). EPIST. Worm. I 15 p. 32,11 -em (aliquid praeclarum *Iuven. 3,217*) . . . Eufranoris aut Polycleti. **2** *machina – Kriegsmaschine:* ALBERT. AQUENS. hist. 2,36 p. 326ᶠ -s muro illata. **3** *collegium opificum – Zunft (cf. H. Pirenne, Sozial- u. Wirtschaftsgesch. d. Mittelalters. 1947. p. 172sqq.):* CHART. Ital. Ficker 446 (a. 1265) cum adiunta rectorum -ium et societatum. ALBERT. MIL. temp. 282 p. 542,9 per -es civitatis Reg(inae) sive per societates misteriorum. **4** *liber de quadam re bene facienda scriptus – Lehr-, Fachbuch:* GUNZO epist. 4 p. 27,1 scriptores -ium . . . ut Donatus (5 p. 28,9). ANSELM. Bis. rhet. 3,6 p. 177,8 a plurimis . . . arcium (-tium *C*) scriptoribus. FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 3,29 -s venandi est collectio documentorum. ANON. mus. Sowa 1ª p. 23,23 quidam in suis -bus maiorem longam perfectam . . . vocaverunt. *de libro sancto i. q. scriptum sublime – erhabene Schrift:* HRABAN. carm. euang. 2 Mattheus . . ., -is evangelicae fictor.

II *latius:* **A** *de modo (agendi):* **1** *gener.:* **a** *modus, ratio (exercendi), via – Art und Weise, (Verfahrens-) Weise, Mittel:* PAUL. DIAC. carm. 11,11 coniunx . . . mendicat . . . cibos; . . . hac turpi natos sustentat ab -e. TRAD. Frising. 426 hoc . . . per qualibet -em ad eum pervenisse. WALAHFR. hort. 367 nacturi hac -e vigorem. RUD. FULD. mirac. 2 p. 331,5 ipsa se erigere ulla -e non potuit. ANNAL. Sangall. IV a. 983 voluit -e Darii . . . ponte navibus iuncto . . . Siciliam intrare. ECBASIS capt. 666 serviminis -em. EKKEH. IV. pict. Mog. 58 qua valet . . . -e. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 323,30 omnibus modis et -bus. ANNAL. Pegav. a. 1181 p. 264,28 nova . . . et a seculis numquam . . . audita -e. HEINR. LETT. chron. 27,3 p. 197,15 secundum -em Theuthonicorum. *saepe.* **b** *mos, ingenium – Lebensart, Eigenschaft:* RUOTG. Brun. 14 p. 13, 35 bonarum -ium ignari (EPIST. Hann. 108 p. 184,8 quędam b. -ium vestigia. EPIST. Reinh. 46 p. 43,10. *al.*). COSMAS chron. 3,17 p. 180,2 omnium malarum arcium inventores. **2** *c. colore quodam:* **a** *sollertia – Geschicklichkeit:* HEINR. LETT. chron. 30,4 p. 218,12 Theuthonici . . . tam -e quam marte pugnare coguntur. *de bestiis:* ALBERT. M. animal. 8, 70 licet sit *trochilus* avis multo debilior quam vultur vel aquila, tamen ex -is (*p. 615ª,19* τεχνικός) sagacitate pugnat cum eis. 8,74 in nido . . . tanta utitur *avis* -e, quod etiam -e praedita esse videtur (*cf. p. 981,56. 1000,1*). **b** *prudentia, calliditas – Klugheit, geistige Gewandtheit:* CAND. FULD. Eigil. II 3,11 magna ingenii quaeque discreverat -e. WALAHFR. (?) carm. 56,4 doctiloquos . . . sophos -e tua superas. EKKEH. IV. cas. 13ᵗⁱⁿ. hospitibus -e tacitis. NORB. IBURG. Benn. 7 p. 875,19 quod non esset prudentiae profunda -e conditum. *al.* **c** *persuasio – Überzeugung (skraft):* EKKEH. IV. pict. Mog. 451 stratus humi plorat rex -e subactus. **d** *dolus, versutia, astutia – List, Verschlagenheit, Schlauheit:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,15 contra mille nocentes diaboli -es (*cf.* WIDUK. gest. 3,18 -e antiqui hostis. HILDEG. scivias 3,11 p. 716ᴰ diabolicis -bus). COD. Lauresh. 3006 p. 254,11 si quis . . . contra hanc donationem callida -e venire temptaverit. POETA Saxo 1,250 dolosi, quod vi non poterant, egerunt -e. WIDUK. gest. 3,71 Graeci . . . ad -es paternas conversi . . ., quos virtute nequibant, -bus superabant. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,14 versutiis, -bus, machinationibus. NARR. de lib. Fab. 5 saepe -s deluditur -e. CHART. Salem. 248 p. 282,6 omni mala -e et dolo. *saepe.* **e** *malitia – Schlechtigkeit:* EPIST. Worm. I 21 p. 43, 23 vellem totius tyrannidis machinatores dignum -e sua invenire exitium. **B** *facultas movendi – Bewegungsfähigkeit:* VITA Galli II 1613 constitit . . . quidam mendicus et -es membrorum penitus contractus perdidit omnes. **C** *potentia, vis – Vermögen, Kraft:* WALAHFR. Wett. 141 precis -e (arce *R*) patet. CARM. Scot. I 11,34 raptus e portu aquilonis -e.

2. ars *v.* arx.

arsenicum, -i *n. (m.* -us: *l. 68. p. 985,2)* (ἀρσενικόν) *script.:* urs-: *p. 985,3.* arss-: *p. 985,18.* -sin(n)i-: *p. 985, 3.18.* arzicon: HERACLIUS II 50. *form.:* *sing.:* *nom.:* -us: ALPHITA I p. 278,23. -on: *p. 985,1.* *gen.* -u: *p. 985,1.* *plur.: p. 985,5.*

compositio ex 'arsenio' et sulphure consistens – Schwefelarsenverbindung: **1** *gener. (pars exemplorum etiam ad 2 a spectare potest, e. g. p. 985,1.6sq.):* PAUL. AEGIN. cur. 172

[Sroder]

p. 96,17 -u (*3,28,1* ἀρσενικοῦ) partem I. 232 -on cum aceto acri solvens. ANTIDOT. Glasg. p. 158,32 -us citon –s. p. 158, 34 ursinicum –IIII. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 383,1 -um duobus modis est, citrinum et rubeum, utrumque tamen calidum et siccum *eqs.* ANON. secret. p. 36,1 -a diversi coloris sunt *eqs.* Ps. GERH. CREM. sal. I 11 p. 19,30 -um . . . anima et est minerale *eqs.* GEBER. summ. 1,15 in . . . -o hunc lapidem *philosophorum* inveniri existimantes. ARNOLD. SAXO fin. 3, 36 falcanos, -um et auripigmentum idem lapis est, rubeus et citrinus. Ps. ARIST. magist. p. 638ª,49 lapides . . ., qui planetae vocantur, sunt . . . sulphur, -um *eqs.* lap. II 24 de zarnich i. -o *eqs.* ALBERT. M. miner. 5,1,5 -um . . . plurium modorum invenitur . . ., album videlicet et citrinum, quod . . . auripigmentum vocatur, et rubeum *eqs.* veget. 6,436 interficit *stafisagria* pediculos, praecipue cum -o. THEOD. CERV. chirurg. 4,8 p. 183ᴳ -um sublimatum . . . sic fit: recipe -um *eqs. saepe.* **2** *spec.:* **a** -um (citrinum) *i. q. auripigmentum (citrinum) – Auripigment* (*cf.* GLOSS. III 492,34 St.-S. arssinnicum orgiment. 524,27 -um, auripigmentum, operment. 548,16 -um russes gel): Ps. ARIST. magist. p. 650ᵇ,51 sulphuris, -i citrini et rubei. ALPHITA II p. 13,40 -um, lompnias, id est auripigmentum citrinum. ALBERT. M. animal. 22,124 si -o citrino in farina impastato mus cibetur, morietur. *al. v. et l. 4.10.13.20.* **b** -um rubeum *i. q. auripigmentum (rubeum), sandaraca – Realgar, Sandarach:* Ps. ARIST. lap. II 24 si -um rubeum combusseris cum calce . . ., dealbat *aes.* ALBERT. M. animal. 16,135 ex lapide, quem antiqui philosophi mez vocant, . . . nos . . . in Latino vocamus ipsum -um rubeum. *al. v. et l. 4.9.14.20.* **c** -um album *sim. i. q. auripigmentum sublimatum – arsenige Säure:* THEOD. CERV. chirurg. 3,1 p. 158ᴮ de medicinis, quae in fistulis stant loco cauterii, est -um sublimatum. *v. et l. 13.16.*

1. *arsenicus, -a, -um. (*cf.* ἀρσενικόν) *auripigmentum citrinum continens – Arsen-:* WALTH. AGIL. med. 45 p. 155,31 clisterizetur cum trociscis -is *(v. notam ed.).*

2. *?****arsenicus,** -i *m. (orig. inc., ni cohaeret c.* ἀρρενικός) *sodalis (sponsi) – Begleiter (des Bräutigams):* LEG. Lang. p. 656ª,16 trontingin, id est -um.

arsenoquita, -ae *m.* (ἀρρενοκοίτης) *masculorum concubitor – Homosexueller:* ORDO Rom. 35,40 pro quattuor capitulis secundum kanones, id est: pro -a, quod est masculo *eqs.* RATHER. epist. 29 p. 161,8 nemo in eis *(tonsoratis)*, qui non aut adulter aut sit -a. *cf. ThLL. II 636,57 s. v.* arsenocita.

arsinicum *v.* arsenicum.

***Arsinum,** -i *n. (orig. inc.) species vini – Weinsorte:* IOH. DIAC. cen. 2,170 Tecla potat -um (tharsinum *J*, tarsicum *n; ex Ps. Cypr. cena 174; cf. notam ed.*).

***arsippio** *subst. (orig. inc., ni latet* Argos Hippion, Arpos, *cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz VI p. 98) arcus – Bogen:* ABBO SANGERM. bell. 3,67 ducitur anquina limbus, -o (gloss.: arcus) necnon.

arsis, *acc.* -in (-im) *f.* (ἄρσις) **1** *metr. et mus. de voce i. q. elevatio – (Er-)Hebung:* ALDH. ad Acirc. 112 p. 150,16 -is interpretatur elevatio, thesis positio, sed -is in prima parte nominis . . . ponenda est *eqs. (de fontibus v. notam ed.).* 117 p. 162,17 duo tempora in tribracho ad -in et unum ad thesin pertinebunt. *al.* BONIF. metr. p. 577,21 -is est vocis elevatio cum temporibus *eqs.* AUREL. REOM. mus. 5 p. 34ᵇ,27 quartus *modus cantus* est -is, id est vocis elevatio, hoc est initium. 19 p. 58ᵇ,13 in versibus introituum prima syllaba, id est 'glo', -im patietur *eqs.* UDALSC. carm. p. 111 non thesis ascendat, non -is ad infima tendat. **2** *anat. de corde i. q. dilatatio – Ausdehnung:* RICHARD. ANGL. anat. I 226 hoc *(cor)* . . . habet duos motus contrarios, scilicet dilatationis et constrictionis, que dicuntur diastole et sistole apud Grecos vel -is et thesis, id est elevacio et depressio. *per errorem i. q. constrictio – Zusammenziehung:* NICOL. anat. 420 depressio et sistole et artheos sive -is idem est.

arso, -are. *de gruibus i. q. clamare – schreien:* ALDH. ad Acirc. 68,5 -antes . . . grues *(cf. notam ed.). cf. ThLL. II 579,56 s. v.* ?arisso.

arssinnicum *v.* arsenicum.

arsura, -ae *f.* **1** *incendium, ignis – Brand, Feuer:* **a** *strictius:* EKKEH. IV. cas. 70 fratres errovagari post -am solitos. ALBERT. M. veget. 2,97 -a fulguris. **b** *latius:* **α** *de morbo i. q. gangraena – kalter Brand:* ANNAL. Laub. III a. 1090 (MGScript. IV p. 21,26) orta est pestis in hominibus, quae -a dicitur. **β** *de stercore i. q. vis caustica – brennendes Ätzen:* ALBERT. M. animal. 8,24 dicuntur ardeae ab -a stercoris, quia arescit et exuritur . . . id, super quod cadit stercus eius. **2** *fervor, aestus – Glut, Hitze:* **a** *strictius:* ALBERT. M. veget. 2,97 ut . . . distantis . . . folii remedium per umbram temperatam restringat -am *solis.* **b** *latius de corpore humano:* **α** *de flagrantia:* ALBERT. M. animal. 9,6 cum emittunt sperma, sustinent -am quamdam cum delectatione propter fervorem libidinis. **β** *de morbis i. q. ustura – Entzündung:* ROGER. SALERN. chirurg. 1,571 si . . . sit ibi *(sc. in oculis)* mordicatio vel -a. 1,781 ad -am labiorum (BRUNUS LONG. chirurg. 2,3,1 p. 121ᴰ in labiis accidit ulceratio et -a et scissura. *al.*). GLOSS. Roger. I A 2,5 p. 596,40 -am intestinorum. 2,16 p. 630,37sqq. determinat actor de -a, que accidit ex mala fumositate ascendente ad os . . .; -as quoque appellat excoriationes quasdam oris. *al.* *Sroder*

artaba (-e), -ae *f.* (ἀρτάβη) *mensura quaedam annonae – ein Getreidemaß* (*cf.* GLOSS. III 718,11 St.-S. amphora vel -e croch. IV 131,40 -a mezzi): CATAL. mensur. cod. Monac. 14747 f. 88ʳ -e tres faciunt mod(ia) x. REIN. LEOD. inept. 1 p. 593,47 similae duodecim -ae *(cf. Vulg. Dan. 14,2).*

***artabatus,** -i *m. (cf.* Artabatitae *?) monstrum fabulosum quoddam, ut vid. – viell. ein Fabelwesen:* BENZO ad Heinr. 5,1 p. 647,46 mox in campum salierunt spiritus silvatici, patarini et ambrones, simul et -i (*cf.* 5,3 p. 650,27).

artagge *v.* attagen. *Rudolph*

***artago** (atra-, acra-, arto-, alta-, atti-), -inis *m. (fort. cohaeret c. lomb.* arzadega, *venet.* sarzegna) *gen. pl.* -genum: *l. 36.*

querquedula – Krickente (Aras querquedula L.): GLOSS. Salern. p. 11ᵇ,6 attigenum, cercellarum. BERNH. PROV. comm. 6,2 p. 291,6 adeps altaginis. 10,1 p. 315,37 -o avis est similis parve anati; cercellus dicitur Salernitanice. ALPHITA I p. 273,3 acrago, genus ([atrago, ginis *var. l.*]. *sim.* ALPHITA II p. 14,28 artogo, artogis), id est avis tholosana habens optimas carnes ad comedendum. *Sroder*

***artamentum** (arct-), -i *n. pessulus – Riegel:* AGNELL. lib. pont. 147 ianuae clausae sunt, omnia illarum arct-a discurrerunt, unaquaque in locum suum.

artaria *v.* arteria.

artatio (-cio), -onis *f.* **1** *proprie:* **a** *anat. i. q. angustia – Verengung:* ALBERT. M. animal. 10,44 est etiam causa *(sc. conceptionis impeditae)* . . . vulvae . . . nimia -o. **b** *eccl. i. q. inclusio – Einsperrung, 'Konklave' (cf. Plöchl, Kirchenrecht. II. p. 78):* CHRON. Mart. Opp. cont. II (MGScript. XXX p. 711,31) constitutionem . . . de -e cardinalium in ellectione summi pontificis suspendit. **2** *translate usu iur.:* **a** *restrictio – Beschränkung:* CHART. Salisb. IV 72 p. 72,12 (a. 1271) ne . . . conventus in sua cultura aliquibus -cionibus pregravetur. **b** *exactio – Forderung:* CHART. Xant. 172 p. 116,46 (a. 1250) inhabitatoribus *arearum* . . . ad acquirendas . . . mansiones nonnunquam inepta imponebatur -cio.

***artatura,** -ae *f. angustia – Enge:* WILH. APUL. gest. 4,400 miseranda locorum omnia mutari sic -a coegit.

artemide(i)on *n.* (ἀρτεμίδειον) *dictamnus – Diptam (Dictamnus albus L., cf. André, Lex. bot. p. 42):* GLOSS. III 485,44 St.-S. -eon wizwurz.

artemisia, -ae *f.* (ἀρτεμισία) *script.:* arce-: *l. 69. al.* arche-: *p. 987,15.* arthe-: *p. 987,13.20.32. adde* GLOSS. III 591,11 St.-S. arthemisya. *al.* arti-: *p. 987,19. adde* ANTIDOT. Lond. p. 20,41. *al.* -mes-: *p. 987,9.12.13.19.27. saepe.* -mos-: GLOSS. III 597,1 St.-S. -miss-: GLOSS. III 680,24 St.-S. -med-: *p. 987,11.* -mis: *p. 987,27.* -ea: BOTAN. Sangall. 11,3 arcemisea. -ya: *l. 65. form. acc. sg.* -o: *p. 987,10. metr.* -tē-: *p. 987,24. usu attrib.: p. 987,10.11. al.*

I *parthenium – Beifuß (Artemisia vulgaris L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 434sqq.; André, Lex. bot.*

[Rudolph]

p. 42; in glossis interdum [e. g. l. 17.19] atriplex – Melde [Atriplex hortensis L.] subesse potest): A *gener.:* PAUL. AEGIN. cur. 236 p. 172,3 bibant *mulieres* . . . elixaturam -e (*3,61,3* ἀρτεμισίας). GLOSS. med. p. 10,8sqq. -a: genera sunt tria, monoglossa, tragantes, leptafillos . . .; has -as Homerus dicitur invenire *eqs.* (DYNAMID. Hippocr. 2,47 -ae, hoc est zygiberis, g. sunt III *eqs.*). ANTIDOT. Lond. p. 18,30 unguentum ad synocas febres: . . . herba -a, qui febrefugia dicitur (*cf.* ALBERT. M. animal. 23,104 sucum -esiae). FRAGM. mul. I 15 herba -o . . . in oleo quoquis. BOTAN. Sangall. 11[tit.] nomen herba -edia; nascitur in locis sablosis vel ortinsis. GLOSS. III 172,8 St.-S. -esia vel valentina biboz. 485,42 arthemesia idem bucca. 523,12sq. -esia vel matricaria est mater herbarum, que vocatur biwz, in polonico biliza (GLOSS. Salern. p. 4[a],39. ALPHITA II p. 13,36 archemesia, m. vel matricalis, mater herbarum idem; tota herba utimur, gallice armoise *eqs.*). 546,5sq. -esia biboz oder bukel oder schosmalte oder himelker. 719,34 -a vel valeriana biuot. IV 36,37 -misiamon (-amon⟨oclonos?⟩ *ed.*) scoz malta. 363,6 -imesia hermalta. DYASC. p. 25[a] arth-a monodosos . . . intestinorum dolorem tollit, . . . alia arth-a, que tangetes nominatur, facit ad vesice dolorem. p. 25[b] tertia -i *(sic?)* leptafilios dicitur, nascitur circa fossas. ODO MAGD. herb. 2 herbarum matrem, dedit -a nomen cui Graecus sermo. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380[B] -a calida est, virtutem habet consumendi, extenuandi (HILDEG. phys. 1,107. ALBERT M. veget. 6,286 -esia [arthemis, archemista *var. l.*] herba . . . habens . . . folia divisa in multa et est alti stipitis, c. et sicca . . .; portata . . . tollit lassitudinem itinerantium). *al. v. et supra p. 442,67. 534,21. 550,13.* B *spec.:* 1 *species parthenii in agris crescens – Feldbeifuß (Artemisia campestris L.):* ALPHITA I p. 278,27 arth-a agrestis, matricaria, mater herbarum idem. *v. et l. 5.22.* 2 *de specie filicis i. q. tanacetum – Rainfarn (Tanacetum vulgare L.): l. 5.* 3 *?abrotanum – ?Eberreis (Artemisia abrotanum L.):* ALPHITA I p. 278,26 arth-a domestica, febrifuga idem.

II *herba lactaria – Sonnenwolfsmilch (Euphorbia helioscopia L., cf. André, Lex. bot. p. 317):* COMPOS. Matr. 74,5 accipies . . . lac de tutumilo et lac -e, que oliotropium vocatur.

III *per errorem i. q. lactuca – Lattich (Lactuca L.):* GLOSS. III 589,10 St.-S. -a bletecha *(v. notam ed.).*

Artemisios (-eos) *subst.* (Ἀρτεμίσιος) *mensis Graecorum – griechischer Monat:* BEDA temp. rat. 14,15 vocatur autem apud eos *(Graecos)* . . . Maius A-eos.

artemo (-the-, -tim-, -mon), -onis *m.* (ἀρτέμων)

1 *de instrumentis navis:* a *velum (ad navem dirigendam aptum) – (Steuer-)Segel (cf.* GLOSS. IV 229,37 St.-S. -timon segal): ODO GLANN. Maur. 30 funis . . . -is . . . secundo admodum flatu navim dirigere coepit. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,30 *(in vaticinio)* erexit te *(sc. Ludowicum regem)* sponsus arth-em, barcha cuius pene cecidit, in capite cuius triangulare velum (*sim.* CHRONOGR. Corb. p. 64,18. CARM. Bur. B 46,5,1). GESTA Ern. duc. II 16 p. 212,23 -e . . . alligato. b *clavus – Steuerruder (cf.* GLOSS. III 165,1 St.-S. -o stierrûder): CAES. HEIST. mirac. I 8,91 p. 159,20 nullus vestrum revertetur; ego arth-em (the- *var. l.*) obieci. 2 *meton. i. q. navis – Schiff:* ETHELW. chron. (MGScript. XIII p. 123,10) -e petunt Gallicas partes.

artemosia *v.* artemisia. **artercatio** *v.* altercatio.

arteria, -ae *f.* (ἀρτηρία) *script.:* arth-: *p. 988,5.17.41. 989,6.* -tar-: *p. 988,22. adde* IOH. TULB. 1 (MGScript. XXXI p. 676,1). -tir-: *p. 988,5.15.20.* -tyr-: *p. 988,14. form.: acc. pl.* -a: *p. 988,21.22. abl. pl.* -abus: *p. 988,43.*

fistula, canalis, ductus – Röhre, Kanal, Gang: I *de via spiritus ab ore usque ad pulmonem ferente:* A *anat.:* 1 *gurgulio – Luftröhre, Trachea (cf.* GLOSS. III 353,59 St.-S. -e weisant. 430,33 -ę vuinthatren. *al.):* PAUL. AEGIN. cur. 162 quoniam autem ad laringa et trachiam -am fertur *humiditas*, ita ut et rauca vox fiat, vocant passionem branchon et arteriacam ([*3,28,1* τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν . . . ἀρτηριακόν]. TRACT. de aegr. cur. p. 201,25. ALBERT. M. animal. 1,242 -ae cuiusdam maximae, quae vocatur trachea et vulgariter . . . canna pulmonis. *saepe. v. et l. 45.47. p. 989,23).* 175 p. 99,25 ab aspera -a . . . reiectionem. ANTIDOT. Sangall. p. 98,28 facit ad asperitatem -e *oleum ireum.* ANTIDOT. Bamb. 8 ad lesionem -iriarum. URSO anat. 111 artheria in septem dividitur fistulas. ALBERT. M. anim. 2,3,22 p. 271[b],42 cannam duram, quae vocatur -a vocativa, ad quam verberetur aer (p. 272[b],1 ad -am vocativam [*p. 420[b],29* πρὸς τὴν καλουμένην ἀρτηρίαν]. *al.*). p. 272[a],28 organum . . . respirationis est -a vocalis (*p. 420[b],23* ὁ φάρυγξ), quae canna vocatur . . . et in ipso *(pulmone)* radicatur. *al.* 2 *bronchus – Luftröhrenast, Bronchie:* GLOSS. med. p. 68,9 ibi *(sc. in pulmone)* . . . per fistulas, id est per -as, repletas spiritus inflat fibras. ANTIDOT. Augiens. p. 48,1 artyria purgat anelosis *antidotum.* RECEPT. Bamb. 8 toracem et -irie pulmonis emendat *porrum.* URSO anat. 105 trachea, id est mater artheriarum. *al.* B *usu communi (fere plur.; sing.: l. 19.20. 30) i. q. fauces, gula, guttur – Hals, Kehle, Schlund (cf.* GLOSS. III 493,43 St.-S. -a gurgila slunt. *al.):* 1 *latius:* AETHICUS ISTER 88 si . . . offa inlaesa⟨m⟩ penetraverint artria⟨m⟩. IOH. DIAC. cen. 2,132 oculos Lia captavit, . . . -a (-as, -aria, -arias *var. l.*) Zacharias. NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 29, 21 oculus . . . in -arum medio cępit apparere. GUIDO CIST. mus. p. 175[a] cantus graves . . . -as cruciantes. REIN. LEOD. Regin. 13 *(de reliquiis)* capita et -e . . . Petri et Pauli. CONR. EBERB. exord. 3,22 p. 1081[A] -is ab aegritudine coarctatis. *al. in imag.:* SYLL. Sangall. app. 5,24 *grammatica* purgat et -as, lingua politur eis *([pueris]. cf. Mart. Cap. 3,225).* 2 *strictius:* a *pars gulae – Halsseite:* EKKEB. HERSF. Heimer. 17 ut . . . dextera -a nuda appareret. b *larynx – Kehlkopf:* IOH. AFFLIG. mus. 4,2 gutturis cavitates, quas -as vocamus.

II *de viis sanguinis et spiritus a corde exeuntibus i. q. vena pulsans – Schlagader, Arterie:* A *anat.:* 1 *latius:* GLOSS. med. p. 69,3 aer a corde per venas, quas -as vocant, diffunditur. CONSTANT. AFRIC. theor. 2,13 p. 8a[F] vene, que vocantur -e, nature fuere necessarie, ut calorem naturalem a corde ad omnia membra corporis deferrent et spiritum vitalem; he autem -e de duobus paniculis sunt composite (GLOSS. Salern. p. 14,3. RICHARD. ANGL. anat. II p. 80,33. *al.*). URSO anat. 140 ab interiore *(sc. auricula cordis)* etiam pullulant artheriae, quae ad corporis instrumenta diffunduntur. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 140,30 debent carere nervis, venis, -abus *carnes pullis falconum dandae.* NICOL. anat. 467sqq. quaedam -ae . . . ascendunt iuxta tracheam -am . . . usque ad cerebrum; quidam . . . dicunt, quod contexunt rete -orum *(sic?)*, quod . . . obvolvit cerebrum. 702 trachea -a dicitur -a nuncupative. BRUNUS LONG. chirurg. 1,12 p. 110 *venae* pulsatiles, quae dicuntur -ae (ALBERT. M. animal. 1,396 equitat -a super dorsum venae non pulsatilis. *al.*). ALBERT. M. animal. 1,396 in membris autem manifestis -a sub vena submergitur *eqs. saepe. v. et l. 55. p. 989,9.50.56.61. 990,47 et supra p. 651,69.* 2 *strictius:* a *de aorta:* Ps. COPHO anat. 29 quae *(vena cava)* . . . subintrat auriculam cordis et fit -a, de qua fiunt omnes aliae -ae *eqs.* MAURUS (?) anat. II p. 29,5 magna -a descendens a corde . . . descendit usque ad renes et ibi bifurcatur. ALBERT. M. animal. 1,385 -a, quae est maior et quam . . . vocant orthy. *al. v. et supra p. 731,71sq. 732,3.* b *de arteria carotica communi (cf.* GLOSS. III 438,66 St.-S. -e halsadern vel cervices. IV 237,24 caroticę vel -ę herzatharun): ALBERT. M. animal. 1,389 utraque . . . duarum -arum, quae . . . Arabice subetheny vocantur, cum ad collum perveniunt, . . . dividuntur. c *de arteria temporali:* Ps. GALEN. anat. 28 p. 210[D] -a temporis . . . quandoque phlebotomatur, quandoque inciditur. d *de arteria phrenica:* ALBERT. M. animal. 1,392 cum autem *aorta* pertransivit pectus, dividuntur ex ea duae -ae, quae ad dyafracma perveniunt. e *de aorta abdominali:* ALBERT. M. animal. 1,392 *aorta* amittit -am, cuius rami in stomacho et epate et splene sparguntur. f *de arteria mesenterica superiore:* ALBERT. M. animal. 1,392 -a, quae vadit ad canales, quae sunt in circuitu colon et intestinum orbum. g *de arteria scrotali vel testiculari:* ALBERT.

[Rudolph]

M. animal. 1,393 duae . . . -ae, quae vadunt ad testiculos. *al.* **h** *de ramis arteriae iliacae externae:* ALBERT. M. animal. 1,393 ab hac maiore -a duae separantur -ae, quae sparguntur in viis illarum venarum, quae sunt in circuitu intestini recti. **i** *erronee de vena pulmonali:* URSO anat. 131 porrigitur artheria a pulmone ad cordis superiorem auriculam (Ps. GALEN. anat. 5 p. 180^{C} a sinistro c. ventriculo due oriuntur -ae, quarum una ad pulmonem tendit . . . et hoc *(sic)* est unicam tunicam habens, in quo differt ab omnibus aliis -is, quare appellatur -a venalis). ALBERT. M. animal. 1,383. *al.* **B** *usu communi i. q. vena – Ader:* THANGM. (?) transl. Epiph. 9 fluentes -ae solidantur. EPIST. Hann. 79 p. 128,14 rigent -ę, pavitant labra.

III *de via soni i. q. meatus acusticus – Gehörgang (in imag.):* VITA Menel. 2,10 (MGMer. V p. 153,30) venenatas . . . aurium -as ad credendum nec per hoc preparat Brunichildis.

arteriacus, -a, -um. (ἀρτηριακός) *script.:* alt-: *l.* 42. -tir-: *l.* 32.42. *form. nom. sing. fem.* -e: *l.* 42.43.

1 *adi.:* **a** *ad gurgulionem vel ad fauces pertinens – Kehlen-, Luftröhren-, Hals-:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 377^{G} -a passio dicitur, quando patiens loquitur cum magna difficultate et hoc in siccitate tracheę arteriae (GLOSS. Salern. p. 14,6). **b** *per confusionem i. q. ad morbum articularem pertinens – zur Gelenkentzündung gehörig, Gicht-:* ANTIDOT. Berolin. capit. p. 67^{a},21 potio ad guttam -am.

2 *subst. masc.:* **a** *qui gurgulione vel faucibus laborat – ein Halskranker:* ASCULAPIUS 9 -i sunt, quibus fauces reumatizant . . . cum asperitate gutturis interius. **b** *per confusionem i. qui morbo articulari laborat – ein Gichtkranker:* ANTIDOT. Bamb. 32 antidotum, qui facit epistonicii et -iriacis. ANTIDOT. Berolin. 1 *antidotum* curat . . . sciaticos, podagricos, -os *eqs.* *v. et* arthriticus.

3 *subst. fem.:* **a** *morbus gurgulionis – Erkrankung der Luftröhre, Tracheitis:* PAUL. AEGIN. cur. 162$^{tit.}$ de . . . catarro et -is (*3,28,1* ἀρτηριακῶν) et tussi. *ibid. al. v. ind. et supra p. 987,71.* **b** *medicamentum ad morbos meatuum spiritus sim. valens – ein Heilmittel gegen Erkrankungen der Luftwege u. ä.:* PAUL. AEGIN. cur. 170 siccam tussem sanat et -a (*3,28,12* τά τε ἀρτηριακά), est quando aque sorbitio calide. ANTIDOT. Glasg. p. 101,32 antidotum pastillicon altiriace, qui facit ad eos, qui de pulmonis expuant *eqs.* p. 142,40. ANTIDOT. Bamb. 12 -e, qui facit reumaticis, sinancis *eqs.*

***arterialis,** -e. **1** vena -is *i. q. gurgulio – Luftröhre:* ALBERT. M. animal. 13,4 haec . . . vena -is, quae canna vocatur, in gutture disposita est ante ysophagum. *ibid. al.* **2** *modo venae pulsantis compositus – schlagaderartig, Schlagader-:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,22 p. 12a^{v} in dextra auricula -is solidatur vena, in sinistra vero venose arterie est solidatio *(sim.* Ps. GALEN. anat. 4 p. 177^{B} quae [*vena*] sola inter omnes venas habet II tunicas et inde eam -em venam vocant. ALBERT. M. animal. 1,384. *al.).* ALBERT. M. animal. 2,90 in piscibus . . . exeunt quaedam viae -es a corde ad branchos. *al.* **3** *in venis pulsantibus exsistens – in der Schlagader befindlich, arteriell:* NICOL. anat. 450 per . . . arteriam deportatur sanguis -is. WILH. SALIC. chirurg. 5,2 p. 357^{B} propter fluxum sanguinis venalis vel -is. *al.*

***arteriatus,** -a, -um. **1** *adi.:* **a** *modo venae pulsantis compositus – schlagaderartig, Schlagader-:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,21 p. 12b^{r} forma eius *(venae)* sicut arteria . . ., unde vena dicitur -a. **b** *ex venis pulsantibus constans – schlagadrig:* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,8 p. 32b^{v} sunt apostemata . . . ex membrorum substantia . . . multum venosa nimisve -a et similia. ALBERT. M. animal. 1,463 quae *(membra)* . . . sunt ligamentalia et nervosa et -a. **2** *subst. masc.: qui gurgulione vel faucibus laborat – ein Halskranker:* GLOSS. med. p. 10,15 -i sunt, quibus fauces reumatidiant.

arteriosus, -a, -um. **1** *arteriis repletus – von Schlagadern durchzogen:* GLOSS. Roger. I A 2,8 p. 607,7 quod in quocumque loco nervoso vel -o fiat fistula (B 2,17 [1,20] p. 632,14). **2** *sanguinolentus – blutig:* TRACT. de aegr. cur. p. 269,26 in qua *(dysenteria)* apparent carnose, nervose et -e resolutiones.

arteriotomia (ant-), -ae *f.* (ἀρτηριοτομία) *sectio arteriae – Schlagaderschnitt:* ASCULAPIUS 4 p. 7,38 caput pressum tondant et radant et ant-a caput incidant. *v. et supra p. 378,31.*

artesis *v.* arthrisis. **arteticus** *v.* arthriticus.

arthemesia *sim. v.* artemisia.

?*artheos *subst. (orig. inc.) fort. per errorem i. q. constrictio – Zusammenziehung: v. p. 985,68.*

arthesis *v.* arthrisis. **artheticus** *v.* arthriticus.

arthion *v.* arcion.

***arthorizo,** -are. *(orig. inc.; an ab* ὀρθός*?) ?sanare – ?heilen:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 27 p. 47,20 sciatis, quod de istis percussionibus, quocunque modo occuli fuerint percussi, ipsi occuli catharactarum -antur, scilicet postquam erant curati cum . . . curis nostris.

Arthotos *v.* Arctos.

arthrisis (art(h)es-) *f.* (*cf.* ἀρθρῖτις) **1** *morbus articularis – Gelenkentzündung, Gicht:* GLOSS. II 510,8 St.-S. -thesis lidesucht (*spectat ad Prud. perist. 10,495 ut* 581,53 -tesis membrorum contractio, crampon). *ibid. al.* **2** *per confusionem i. q. morbus arteriae vel gutturis – Halserkrankung:* GLOSS. IV 36,39 St.-S. -thesis chelsuht. 131,44.

***arthriticeus,** -a, -um. (*cf.* ἀρθριτικός) *ad morbum articularem valens – gegen Gelenkentzündung oder Gicht wirksam:* ASCULAPIUS 46 p. 76,20 antidotum -um.

arthriticus, -a, -um. (ἀρθριτικός) *script.:* artet-: *l. 37.40.46.52.53. p. 992,45.* artit-: *l. 51. adde* ANTIDOT. Bamb. 15. arthet-: *l. 43.63.65.69.* arthret-: THEOD. CERV. chirurg. 4,5 p. 181^{C}. artret-: *l. 36.39.50.60.61.* artrit-: *l. 55. p. 992,43.* artrid-: ANTIDOT. Berolin. 28. *metr.* -tĕ-: *l. 53. adde* IUSTIN. Lippifl. 548.

1 *adi.:* **a** *ad morbum articularem pertinens – zur Gelenkentzündung gehörig, gichtig, Gicht-:* PAUL. AEGIN. cur. 253 p. 199,14 podagricam et artreticam . . . passionem (CONSTANT. AFRIC. theor. 9,44 p. 51a^{r} differt a passione artetica *ischias. al.*). p. 200,8 quibusdam . . . et aures et dentes . . . artreticis (*3,78,2* τῶν ἀρθριτικῶν) participaverunt doloribus. ANTIDOT. Glasg. p. 145,37 ad humorem arteticum. herba -a *i. q. chamaepitys – Feldzypresse, Gelber Günsel (Ajuga Chamaepitys Schreber, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 164sq.):* WALTH. AGIL. med. 9 p. 105,46 herbe arthetice (p. 106,14). **b** *per confusionem i. q. modo arteriae compositus – schlagaderartig:* NICOL. anat. 442 dicitur *alter ramus venae concavae* vena artetica, quia ex ea oriuntur omnes arteriae.

2 *subst. masc.:* **a** *qui morbo articulari laborat – ein Gichtkranker:* PAUL. AEGIN. cur. 256 p. 208,13 vulpes totas coquentes in oleo artreticos (*3,78,23* τοὺς ἀρθριτικούς) curant *eqs.* ANTIDOT. Bamb. 13 p. 25,10 dabis . . . artiticis et podagricis *antidotum* (VITA Mariae rhythm. 6815 artetici, podagrici sani sunt effecti. *al.*). ODO MAGD. herb. 276 arteticos sciasimque iuvat *ruta. al.* **b** *morbus articularis, arthritis – Gelenkentzündung, Gicht:* ASCULAPIUS 46 p. 75,14 fiunt artritici in omni corporis parte, scilicet articulorum, digitorum *eqs.* (*cf.* 47 p. 76,38). *al.*

3 *subst. fem.:* **a** *morbus articularis, arthritis – Gelenkentzündung, Gicht, Arthritis:* PAUL. AEGIN. cur. 252 p. 196,4 generis existens artretice (*3,77,1* τῆς ἀρθρίτιδος) iscias. 255 p. 204,7 in omnibus artreticis (*3,78,14* τῶν ἀρθριτικῶν) . . . usi sunt purgatione. RANGER. Anselm. 7038 cui *(puero)* gravis arthetica utraque funereis damnarat brachia nodis. WALTH. AGIL. med. 9 p. 105,43 si . . . resolutio appareat in superiori parte urine, artheticam membrorum iuncturalium superiorum significat. GLOSS. Roger. III 798. *al. v. et p. 992, 43.45.* **b** *chamaepitys – Feldzypresse, Gelber Günsel (cf. l. 41):* THADD. FLORENT. cons. 19,131 recipe malve, violarie, . . . arthetice; fiat decoctio in aqua.

arthritis, *acc.* -im *f.* (ἀρθρῖτις) *morbus articularis – Gicht:* Ps. ODO MAGD. herb. 141 mitigat -im *(an* arteticum *leg.? ed.)* . . . dolorem faba.

Rudolph

***artica** *v.* *ardica.

articula, -ae *f.* *digitus pedis – Zehe* (*cf.* GLOSS. I 21,30 St.-S. -a zaeha): LEX Baiuv. 4,27 (cod. Alt.) si quis -as absciderit, cum VI solidis conponat.

articularis, -e. **1** *adi.:* **a** *ad commissuras spectans – Gelenk-:* UFFING. Ida 1,14 -ium compaginum destitutione paralisi . . . torquebatur *sanctimonialis*. Ps. OTHO med. 209 dolor -is. **b** *qui auxilio articulorum (digitorum) effici potest – mit Hilfe der (Finger-)Gelenke durchführbar:* BEDA temp. rat. 55[tit.] de . . . computu -i utrarumque epactarum. **c** *articulatim compositus – gliederförmig zusammengesetzt:* ALBERT. M. cael. 3,1,3 p. 243[b],31 in geometria vera sunt corpora -ia per compositionem superficierum inventa. **d** *ad prolationem vocis serviens – zum Sprechen dienend, Sprech-:* WIBALD. epist. 127[in.] loqui . . . -bus et vocalibus instrumentis. **2** *subst. neutr.: pronomen demonstrativum vice articuli fungens – den Artikel vertretendes Demonstrativpronomen:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 28,7 -e dicitur, quia Latini hoc pronomine ad similitudinem articulorum Grecorum utuntur. *ibid. al. (cf. Prisc. gramm. II 582,2). remissius de numero:* CARM. Bur. A 207,6,6 p. 111 nescit verus declinari Deus per pluralia; si nam diis plura tuis das -ia *eqs.*

articulatim *adv.* **1** *auxilio articulorum (digitorum) – mit Hilfe der (Finger-)Gelenke:* BEDA temp. rat. 1,63 est et alterius modi computus -m decurrens. **2** *membratim, frustatim, minutatim – gliedweise, Stück für Stück, im einzelnen:* **a** *spectat ad corpora anim.:* MEGINFR. Emm. 12 (PL 141,981[B]) ad secandum membratim atque -m . . . sacerdotis corpusculum. *usu math.:* ABBO FLOR. calc. (ed. Bubnov, Gerberti opera math. p. 201,10) decenorum etiam pollex et index sunt indices, se invicem -m . . . amplexantes. **b** *spectat ad res incorpor.:* EBERH. BAMB. epist. 14 p. 534[C] quae *(haereses)* . . . -m et sigillatim damnatae sunt. VITA Herm. Ios. 33[ex.] nec ipsam visionem -m expono. ALBERT. M. miss. 2,8,4 p. 59[a],18 in catholica fide sunt membra -m composita, ex quibus fides componitur. **3** *distincte, modo significabili – artikuliert, deutlich, verständlich:* ALBERT. M. animal. 4,90 loqui quidem est distinguere et formare -m et literatim vocem. herm. 1,2,1 p. 382[a],44 articulata vox dicitur, quia -m signum rei facit.

articulatio, -onis *f.* **1** *iunctura – Verbindung:* AESCULAPIUS 22 p. 35,10 aliquoties solvuntur *partes linguae* -e nervorum. *in imag.:* ALBERT. M. eccl. hier. 3,28 p. 625[a],10 sumus . . . corpus eius *(Christi)*, quod habet . . . -em per fidem. **2** *pronuntiatio vel elocutio distincta – Artikulation, Deutlichkeit der Aussprache:* AESCULAPIUS 22 p. 34,22 lingua solvitur et implere non potest -em vocis. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4,7 p. 142,54 locutio . . . addit supra vocem litterationem et -em (*Arist. p. 535[a],30* διάφρωσις). *sonus articulatus, modulamen – Laut(bestand):* ALBERT. M. anim. 2,3, 19 p. 267[b],28 *(de echo)* quando vox litterata et articulata clamatur, per easdem litterationes et -es reflectitur. **3** *differentia, discretio – Unterscheidung, Bestimmung:* ALBERT. M. bon. 23 p. 13,40 id autem quod est, vocat *Boethius* ens determinatum ad suppositum hoc vel illud . . . propter -em et determinationem, quae importantur ex pronomine *eqs.*

***articulativus**, -a, -um. *distinctivus – unterscheidend, bestimmend:* ALBERT. M. eth. 1,5,4 p. 62[a],29 implexionem causarum . . . per omnia media -a et determinativa antiqui fatum vocaverunt.

articulo, -avi, -atum, -are. **1** *(articulis) iungere – (durch Gelenke) verbinden:* ALBERT. M. lin. 7 p. 481[b],10 alia non colligata erant, . . . quae postea per amicitiam ordinata et -ta sunt. *v. et p. 992,37.* **2** *adiungere – angliedern:* CHART. archiep. Magd. 282 (a. 1155) ecclesiam . . . basilice noviter dedicate -ando *confirmamus.* **3** *dicendo vel cantando proferre – vortragen, (vor)singen:* BERNOLD. CONST. microl. 31 p. 1003[D] antiphonas. ASINARIUS 160 mimus . . . ingreditur modulos -ando novos. ARABS 112 (AltdtBl. 2 p. 385) turba . . . subsequitur -ando iocos. **4** *explicare, explanare, discernere – erklären, darlegen, unterscheiden:* ALBERT. M. eth. 1,5,4 p. 61[b],33 quod licet Socrates dixerit . . ., tamen . . . Plato hoc dictum -vit et distinxit. metaph. 1,5,3 p. 91[a],33sq. quam *(positionem)* . . . Anaxagoras non -vit (*p. 989[a],32* διήρθρωσεν); dico autem -are ad intellectum et intentionem exprimere et proferre. p. 92[a],15 si quis tamen exsequatur -ans (*p. 989[b],5* συνδιαρθρῶν) ea, quae intendit dicere Anaxagoras *eqs. ibid. al. medial. i. q. disponi – sich verhalten:* ALBERT. M. eth. 1,5,4 p. 62[a],25 sic enim -atur et determinatur *idea*, ut informet generata.

adi. **articulatus**, -a, -um. **1** *agilis – gelenkig, beweglich:* WOLFHARD. Waldb. 1,22 (18) prior -a manus . . . horrenda . . . curvedine sese retorsit. *in imag.:* HIST. Walc. 4 p. 506, 13 ad huius rei indaginem -a arte mentem applicemus. **2** *articulis (bene) dispositus – (wohl) gegliedert:* COD. Udalr. 36 p. 68,19 *(in imag.)* omnis menbrorum -a contextio vobis *(sc. papae)* ut capiti obedit. **3** *addictus, dedicatus – zugeordnet, geweiht:* THEOD. HIRS. loc. sanct. 7 p. 19 principale altare nomini et honori Domini salvatoris -um est. 13 p. 34 quae *(ecclesia)* . . . Dominae nostrae exstat -a. 44 p. 97. *ibid. al.* **4** *distinctus, significabilis – artikuliert, deutlich, verständlich:* SISEB. Desid. 5 -ae vocis officium (ALBERT. M. animal. 4,90 est . . . sermo vox -a et literata. herm. 1,2,1 p. 380[b], 22. *saepe. v. et p. 991,40.52*). DONAT. Trud. 1 (MGMer. VI p. 275,24) *Deus* bruti aselli ora in -i sermonis decorem convertit *(cf. Vulg. num. 22,28)*. ALBERT. M. animal. 4,95 melius inflectitur ad figuras literales et -as *lingua subtilis avium.* 12,201 locutio . . . exiens ab ore literata est et -a (*p. 659[b],30* διηρθρῶσθαι). *al. expressis verbis dictus – ausdrücklich:* RUP. TUIT. medit. 1,18 p. 375[D] etiamsi verbum *(sc. raca)* -um sive litteratum expressum non sit *(cf. Vulg. Matth. 5,22).*

adv. **articulate.** *in modum explicationis – erklärend:* ALBERT. M. eth. 1,5,15 p. 79[b],35 -e non demonstravit *Plato*, qualiter diversa bona participant bonum principium.

articulus, -i *m. vel rarius* **articulum**, -i *n. (v. p. 993,29. 994,18.27. 995,53) script.* -gu-: LEX Alam. 57,64.65 *cod. 1. etym. et def.:* ALBERT. M. lin. 7 p. 481[a],9 -us . . . dicitur minimum in corpore composito, in quo diversa articulantur. *v. et p. 994,23.44.55. 1002,61.*

I *de rebus corpor.:* **A** *spectat ad corpora anim.:* **1** *commissura – Gelenk (spectat plerumque ad digitos manus vel pedis; cf.* GLOSS. III 363,1 St.-S. -us knovel): **a** *medic. et anat.:* AESCULAPIUS 47 p. 77,5 nomen accaepit . . . ab -is artritica, hoc est commissura totius corporis. ANTIDOT. Sangall. p. 97,29 -orum relatus constringit *oleum myrtinum.* TRACT. de aegr. cur. p. 353,46 dicitur artetica ab -is, eo quod in -is habeat fieri. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 86,21 digitus primus . . . habuit . . . duas iuncturas vel -os. p. 87,8sqq. patet mirabilis ordo complementi nature in -is pedum; posterior digitus . . . unicum habet -um *eqs. al.* ALBERT. M. lin. 7 p. 481[b],31 -us autem non est nisi in corporibus ad motum ordinatis. *al. v. et p. 990,56.* **b** *comput. et math. (de ratione calculationis):* BEDA temp. rat. 55,27 quidam ob compendium calculandi . . . ordinem circuli . . . lunaris transferunt in -os . . .; manus humana -os habet adiunctis unguibus X et VIIII. 55,35 ut minimorum bis terni -i digitorum totidem bissextiles contineant annos. ABBO FLOR. calc. (ed. Bubnov, Gerberti opera math. p. 201,1) singulares *(numeri)* . . . digitis, deceni attribuuntur . . . -is. HONOR. AUGUST. imag. 2,80. *al.* **c** *mus.:* HIER. MOR. mus. 10 p. 47,15 singulae . . . coniunctiones in singulis . . . digitorum -is . . . diversimode a diversis collocantur. **d** *eccl.:* CAES. HEIST. hom. exc. 55 cum . . . super -os satisfaceret secundum consuetudinem ordinis, demon . . . disparuit. **2** *membrum (parvum), pars corporis – (kleines) Glied, Körperteil (spectat plerumque ad digitos manus vel pedis; cf.* GLOSS. III 72,18 St.-S. -us lîdelin. 223,70 gelît. *al.):* **a** *gener.:* ALDH. virg. I 36 p. 284,1 dum liciis . . . digitorum -os et palmarum pollices obvolverent. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 9 unus de clavis, qui . . . Christi -os configebant. *al. fort. add.:* ANNALISTA Saxo a. 980 p. 627,49 episcopus sanguinem Sancti Stephani . . . cum -is duobus . . . transtulit. **b** *anat.:* ALBERT. M. animal. 1,488 quilibet *(digitus)* dividitur . . . in tres -os . . . praeter pollicem,

qui ... non dividitur nisi in duos -os. miss. 2,8,4 p. 59a,12sqq. corpus humanum ... -is componitur, ita quod in qualibet iunctura duo coniunguntur ..., sicut apparet in digito, in quo per duas iuncturas tres -i coniunguntur. *al.* **c** *mus.:* HROTSV. Pafn. 1,17 *humana musica percipiatur* etiam ... in quorundam mensura menbrorum, sicut in -is digitorum, in quibus ... proportiones mensurando repperimus *eqs.* **d** *iur. (de laesione):* LEX Frision. 22,35 si quislibet digitus ... in superioris -i iunctura ... percussus fuerit. add. 3a,50 si *vulnus* longum fuerit, quantum summus -us indicis est *eqs. ibid. al. (v. ind.).* **3** *digitus manus vel pedis – Finger, Zehe:* **a** *gener.:* **α** *proprie:* ARBEO Emm. 18 pedes ... cum palmis, prius evacuatis -is, abscidentes. VITA Hugberti 4 (MGMer. VI p. 485,15) statim directi sunt -i manus illius feminae. ANSCAR. mirac. Willeh. 5 (4) -i sursum versi, pene ... pedem ei subverterant. *al.* *de summitate:* VITA Ludow. Pii 64 p. 648,4 instante ... migrationis eius -o iunctis police cum -is ... Drogonem accersibat. LAMB. LEOD. Matth. I 2334 reperitur *puer* in puteo tandem talorum proditus imis -is. *cf. p. 992,54.* **β** *in imag. de opere scribendi:* PASS. Praeiecti I 36 nunc ad alium miraculum flectamus -um. VITA Desid. Cad. 53 ad clausulam iam praeconiorum eius -um coartemus. VITA Elig. 2 praef. -um iam infigam membranis. RUP. MEDIOL. Adalb. 3 -um eius *(Adalberti)* specialitati ... accommodemus. RAIN. GANG. Gisl. 9 (MGScript. XV p. 582,52) ad ea, quae videntur restare, stilum cum -is vertamus (NARR. de rel. Scafhus. 6. *al.*). GOZECH. epist. 1 ut ... -os tuos, imo te ipsum in eo *(libro)* agnovi *eqs. al.* **b** *iur. (de laesione):* LEX Ribv. 5,9 si -um qualecumque amputaverit, XXXVI solid. culpabilis iudicetur. PACTUS Alam. II 26 si quis alteri -um policem truncaverit. LEX Thuring. 22 -us pedis abscisus ut os fractum conponatur. CONST. II 427,69 (a. 1244) manum pro manu, -um pro -o statuimus amputandum. *al.* **B** *spectat ad instrumenta:* **1** *techn. i. q. rudicula – Rührstab:* COMPOS. Matr. 1,1 frequenter commiscae illud *(aurum et argentum vivum)* cum -o in vaso vitreo. 1,5. **2** *mus. i. q. lignum arcuatum, iugum – bogenförmiges Holz, Steg:* BEDA (?) mus. p. 913D extende nervum super regulam in duobus capitibus suppositis -is. p. 914A. *v. et supra p. 907,2.*

II *de rebus incorpor.:* **A** *gener.:* **1** *spectat ad tempus:* **a** *strictius:* **α** *momentum, punctum – Augenblick, Moment, Zeitpunkt:* WILLIB. Bonif. 8 p. 50,14 subitaneum ... subite mortis -um (CHART. Tirol. 1113 p. 157,2 in ultimo m. -o constitutus. *saepe*). DONAT. Trud. 10 (MGMer. VI p. 283,23) possessionem ... a praesentis -o diei ... condono (VITA Elig. 2,2 sub unius d. -o). AMALAR. bapt. 4 p. 237,14 ab ipso -o nativitatis. off. 4,15 in isto -o recipiendus est populus Iudaicus. RUD. FULD. mirac. 5 p. 334,24 in ipso profectionis nostrae -o. CHART. archiep. Magd. 369 dum in extremo vite sue esset -o. *al. v. et l. 17. p. 994,35.* *initium – Beginn:* AMALAR. off. 4,2,14 *psalmum* cantare in -o diei. GERH. AUGUST. Udalr. I 11 statim in -o tumultus occisus est. *dies – Datum:* VITA Liutw. 6 cuius *(oratorii)* dedicationis dies eiusdem kalendarii -o annotatur, quo *eqs.* **β** *spatium – (Zeit-)Raum, (Zeit-)Abschnitt:* HRABAN. epist. 4 conposui ... ex numero et temporum -is quendam dialogum (HEITO Wett. 4 in tam angusto temporis -o. *al.*). AMALAR. off. 4,9,4 status ecclesiae nostrae tribus -is distinguitur *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 312,26 rex ..., quantum in tali -o fieri potuit, acies suas ... ordinans. LAMB. LEOD. Matth. I 1844 prosperitatis ... -us. *al. v. et p. 1004,63.* *brevitas – Kürze:* BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 276,19 prout temporis -us concesserat. a. 1075 p. 278,30. **b** *latius i. q. tempus anceps, periculum – schwierige Situation, Not-, Zwangslage:* RIMB. Anscar. 42 p. 78,2 *genus martyrii* persecutionis -o ingruente manifestum. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 288,35 quoniam ... necessitatis constringeret -us (HELM. chron. 40 p. 80,21. CONST. I 246. *al.*). a. 1079 p. 316,44 insidiarum. CHART. Mog. A 451 p. 358,40 (dipl. Heinr. V.) in ipso vite nostre -o ... lanceam nobis ... temptat preripere *archiepiscopus.* RAHEW. gest. 3, 46 p. 219,19 in tali rerum -o. *al.* **2** *spectat ad locum i. q. angustiae, fauces – Enge, Engpaß:* VITA Arnulfi 6 *(in imag.)* ut hii duo viri ... sub unius modii -o hoccultarentur *(cf. Vulg. Matth. 5,15. Luc. 11,33).* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,44 rex ... illorum itineris quendam -um occupavit. **3** *spectat ad scripta sim.:* **a** *particula, comma – Stelle, Abschnitt:* AMALAR. off. 3,29,14 tres -i ... orationis (BERNOLD. CONST. microl. 17 p. 988B tres -os o. compleamus, quippe praefationem Dominicae orationis *eqs. al.*). VITA Karoli M. 3 praef. p. 67,16 epistola per omnes ... sue porrectionis -os ... Karoli Magni approbativa. ALBERT. STAD. annal. a. 1240 p. 366,26 abbas ... in regula beati Benedicti ... adanimadvertit hunc -um, ubi dicitur *eqs.* ALBERT. M. bon. 527 p. 275,89 sicut diximus ... in -o, ubi quaeritur, si *eqs.* *pars ultima – Schlußabschnitt:* OTTO FRISING. chron. 7,34 p. 369,13 ut tantorum malorum turbulentiae clarorum virorum gesta ... metam et -um ponamus. **b** *propositum – Thema:* VITA Sadalb. 9 (MGMer. V p. 54,24) ut ad -um revertamur hystoriae. *fortasse huc spectat:* AETHICUS ISTER 84 p. 66,9 explana pirithris tua -a membranis *eqs.* **4** *spectat ad ritum i. q. signum – Zeichen:* AMALAR. off. 1,1,17 sunt, qui primam ebdomadam septuagesimae sine aliquo -o novellae conversationis ducunt. **B** *spec.:* **1** *gramm. i. q. particula genus substantivi designans – Geschlechtswort, Artikel:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 28,11 sunt, qui dicunt -um diminutivum esse ab artu *(cf. Isid. orig. 11,1,84),* quia sicut -is, id est iuncturis, membra, ita nomina ... per 'hic haec hoc' pronomina flectuntur. EPIST. var. III 33 p. 205,32 'tus' (*i.* τούς) -um est accusativi pluralis. ALBERT. M. animal. 13,39 -um Arabicum praeponit Graecae dictioni *Arabs.* eth. 4,2,5 p. 302a,20 'lo' ... -us est praepositivus. *al. v. et p. 991,19.* **2** *rhet. i. q. oratio dissoluta – asyndetische Reihung (cf. L. Arbusow, Colores rhetorici. 21963. p. 59sq.):* ONULF. rhet. I 11 ad habendam -i scientiam magnam adhibere ... operam, per quem cum singula verba cesa oratione distinguntur, orationem expolitam oratores esse profitentur *(cf. Rhet. Her. 4,26).* *ibid.:* in extremae districtionis -o *(sc. iudicio novissimo)* ..., cum nec -us tibi subvenire poterit. **3** *math. i. q. numerus denarius, decas – Dezimalzahl, Zehner, 'Knöchelzahl' (cf. J. Tropfke, Gesch. der Elementar-Mathem. I. 1930. p. 13):* ALCUIN. epist. 133 p. 201,4 progressionem numerorum -is quasi quibusdam unitatibus ad infinita crescere ... videmus (Ps. BOETH. geom. p. 395,10). WALTH. SPIR. Christoph. II 1,172 Geometrica ... corpus numerorum in digitos propere disperserat -osque. HERIG. reg. 1 p. 209,25 maiores numeri pro eo appellantur -i, quod ipsos minores intra se concludant et arctent. 2,14 p. 215,10sq. supremum *(sc. numerum),* qui dici potest -us -orum, sine differentia esse. Ps. ODO CLUN. abac. p. 297b -us ... est numerus perfectus sicut X et XX. p. 298a si vero digitus de -o abstrahitur. ANON. algor. Hann. p. 28,11sqq. -us est omnis numerus, qualis est denarius vel aliqua divisione in decades divisibilis ...; primus -us denarius est, secundus centenarius *eqs. saepe.* **4** *geom. i. q. vertex – Schnittpunkt, Scheitel:* ALBERT. M. lin. 7 p. 481a,5 fuit quaedam existimatio de puncto, quod haberet rationem -i indivisibilis (*p. 972b,25* ἄρθρον ἀδιαίρετον). p. 481a,13sq. generaliter punctum in continuo -us dici non potest; -us enim semper duorum est terminus, quae in ipso arctantur *eqs. ibid. al.* **5** *theol. i. q. caput vel membrum doctrinae christianae, dogma – (Glaubens-)Artikel, (Glaubens-)Satz, Dogma:* ANSCAR. pigm. p. 59 credo ... omnes principales fidei catholicae -os (RAHEW. Theoph. 478 cum ... per -os et membra fidem recitasset. CHRON. Erf. mod. a. 1274 p. 266,8. *al.*). ALBERT. M. Is. 53,1 in primo -i de nativitate tangit *Isaias* veritatem *eqs.* miss. 2,9,10 omnis -us habet substratam sibi divinam veritatem. 2,10,3 p. 69a,7 expressio -i incarnationis. *al. v. et p. 1002,61.* **6** *iur. et publ.:* **a** *caput, paragraphus – Kapitel, Paragraph:* LEG. Wisig. 1,1,1 legis. FORM. Dion. 2 p. 497,29 ut, erga quod prisce traditionis eius -us continet, ... conservare nitatur. CHART. Babenb. 262 p. 93,2 (a. 1227) contractus forma, quemadmodum in singulis -is est expressa, ut rata maneat. **b** *casus, causa, res incidens – Fall, Sache, Umstand:* STATUT. ord. Teut. p. 79,41 transgressionis et obmissionis plures -i. CHART. Tirol. 563 p. 45,37 in illo -o non erat

omnimoda solemnitas iudiciarii ordinis observanda. CHART. Rhen. med. III 261 p. 215,25 sententia, quam in tali -o consueverunt ferre. CHART. Tirol. 1290 p. 329,15 certos exprimimus -os, in quibus pax . . . poterit violari. CHART. Burgenl. 453 in diversis serviciorum -is nobis servivit fideliter. *al.* **c** *argumentum, materia, res agenda – Gegenstand, Punkt, Objekt:* **α** *spectat ad accusationes, querelas sim.:* CHART. Bund. 466 p. 359,15 (epist. papae; a. 1194) per quos *(testes)* quilibet -us criminum predictorum constat fuisse probatus. REIN. LEOD. annal. a. 1209 p. 661,53 de -is certis . . . accusatus erat. CHRON. Erf. min. p. 655,9 obiciens . . . enormes -os. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1245 papa . . . imperatorem super -is, quos tam papa quam alii ab ipso lesi habebant proponere, citavit. **β** *spectat ad lites, controversias sim.:* CHART. Port. 46 (a. 1196) in cause autem -o . . . pars adversa . . . litem protraxit. CHART. march. Misn. III 50 p. 44,40 ut . . . contra emergentes causarum et gravaminum -os . . . cautionem opponamus. 423 p. 296,12 Rudolfum . . . deputavimus . . ., ut . . . super dicto -o secundum ius . . . iudicaret. CONST. II 188,6 quod si -us aliquis inexcogitatus emerserit *eqs.* CHART. Basil. C I 358 p. 264,3 quas *(causas)* nos habemus . . . super . . . questionibus . . . et quibuslibet -is. CHART. Friburg. 253 p. 226,28 siquid autem questionis . . . super clausuris aut aliquo -orum aliorum . . . emerserit. *al. remissius i. q. quaestio – Streitfrage:* LAMB. LEOD. Matth. I 1752 queritur, an semper prodesse fides aliorum debeat . . .; quem solet -um distinctio certa notare. **γ** *spectat ad pactiones, statuta sim. (interdum i. q. condicio – Bedingung):* CHART. Carniol. II 17 (a. 1209) tali conditionis -o idem predium . . . contuli *eqs.* CHART. Babenb. 286 -o hoc adiecto, quod *eqs.* CONST. II 176 p. 218,19 super -o securitatis faciende Lombardis . . . petunt. CHART. Stir. IV 2 p. 2,15 cum . . . habite pacis -os observaverimus. CONST. II 397,47 liceat . . . regi . . . alios dare -os. CHART. ord. Teut. (Thur.) 318 nos ad subscriptos -os . . . obligamus. *al.* **δ** *spectat ad petitionem:* ANNAL. Prag. II A a. 1278 p. 195,21 requisitis et inspectis omnibus -is et -orum circumstantiis. **d** *titulus – Rechtstitel:* CHART. Advoc. 158 (a. 1270) parrochiam . . . contulimus . . . cum omni integritate tocius remoto ordinacionis -o possidendam. REGISTR. Seccov. p. 83,7 pheudum tenet Wigandus . . . obligationis -o. *privilegium – Vorrecht:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 15 (a. 1221) fratres . . . quibusdam -is . . . sibi indultis . . . abrenunciaverunt. **e** *comminatio, iniunctio – Androhung:* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 322,15 sub anathematis -o. **f** *vinculum, gradus – Band, Grad:* CHART. march. Misn. II 55 p. 46,40 (spur. s. XII.$^{med.}$) consensu . . . patris . . . ceterorumque alio consanguinitatis -o mihi coniunctorum. **g** *fort. per confusionem i. q. ars, simulatio – List, Trugmittel (cf. B. Löfstedt, Studien über die Sprache der langobardischen Gesetze. 1961. p. 185.191):* FORM. Dion. 3 p. 500,11 si . . . per ingenii -um . . . quicquam de prohibitis presumpserit adtemptandum. TRAD. Frising. 344 contra hanc donationem . . . pro qualibet ingenium aut -um . . . artibus et ingeniis ambulare. 371. *Pape*

***artifer,** -era, -erum. *astutus – verschlagen:* HERIG. Ursm. 1,371 hic non -ę spargant sua semina sectę.

artifex, -icis. *script.:* har-: GLOSS. II 62,40 St.-S. -tef-: *l. 69. usu attrib.: l. 68. p. 996,7.*

I *subst. (fere masc.; fem.: l. 72. p. 996,33.37.66.70; neutr.: p. 996,34.38sqq.):* **A** *strictius i. qui agit rem secundum praecepta – Sachkenner, Künstler:* **1** *de actionibus mechanicis:* **a** *de factoribus manu operantibus i. q. opifex, fabricator – Handwerker, Schöpfer (cf.* GLOSS. III 383,27 St.-S. wercman. 411,23 listmachęre): **α** *de anim.:* LEX Sal. Merov. 10,6 (rec. C) venatorem . . ., carpentario vel quemcumque -em. ALDH. virg. I 60 p. 322,1 nobilium -es imaginum. COMPOS. Luc. Y 9 colligent illud *(metallum)* -es. TRAD. Frising. 14^{b} de -e malleatoris *(sic).* AETHICUS ISTER 91 p. 70,9 fabros et artefices gnaros. PAUL. DIAC. Lang. 4, 20 misit . . . rex . . . -es ad faciendas naves. ANNAL. regni Franc. a. 821 p. 155,27 -es et murarios. VITA Liutb. 22 multorum muliebrium operum -x erat *ancilla Dei.* HROTSV. Agn. 169 -um cura . . . *simulacra* conformata metallo. DIPL. Heinr. II. 231 predia quaedam cuiusdam -is Perangarii. WOLFHER. Godeh. I 37 p. 195,26 ex perfectissimis eiusmet artis -bus exquisitis. TRACT. de eccl. Aldenb. 12 (MGScript. XV p. 870,9) bituminis -x. TOMELL. hist. app. (MGScript. XIV p. 160,6) -x lignorum. ARNULF. SAG. invect. 3 p. 95,1 cocus -x. TRAD. Salisb. II 87 p. 626,19 conducto -e . . . ipsum *(montem)* perforare cepimus. VITA Meinw. 131 p. 64,26 diversis curię servitoribus et -bus. CHART. episc. Wirz. I 370 p. 428,20 nobiles terre, ministeriales, mercatores, populares et -es. ALBERT. M. pol. 3,3^{c} p. 227^{a},23 ditantur . . . multi -um (*p. 1278^{a},25* τῶν τεχνιτῶν). ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,5 p. 82,51 -es alchimiae *(v. notam ed.).* CHART. Salisb. IV 85 p. 91,19 -es cupparum. CHART. Babenb. 232 p. 44,1 -es sive operarii manuales. *saepe. v. et p. 983,70. 999,1sqq. de bestiis:* ALBERT. M. animal. 8,70 ex sagacitate regiminis suae vitae vocatur *avis quaedam* a quibusdam -x. 8,180 quasdam habent *apes* operationes inter se appropriatas quasi quibusdam -bus earum. *de Deo creatore (de spiritu sancto: l. 24; cf. E. R. Curtius, ZRomPhil. 58. 1938. p. 17sqq.):* ARBEO Emm. 39 ne . . . supernum et summum offendamus -em rerum. GODESC. SAXO theol. 24 p. 339,23 ipsa angelica vel humana creatura . . . sicut -i vel opifici, creatori, conditori . . . penitus propria. ERMENR. ad Grim. 12 -x . . . est spiritus sanctus . . ., propterea et potens est ad fabricam suam adicere, quod vult. HROTSV. Sap. 3,22 mira mundi -is scientia. HELM. chron. 38 p. 75,14 utere ponte *(sc. glacie),* quem stravit tibi bonus -x. VITA Hildeg. Bing. I 3 (PL 197,93^{D}) omnia sanctarum monilia virtutum summi fabricata manu -is. *al. v. et p.982,5. remissius:* VITA Heinr. IV. 1 p. 10,4 heu Mogontia . . ., quae ad reparandum monasterii tui ruinam talem -em *(sc. Heinricum IV.)* amisisti. **β** *de rebus:* ALBERT. M. animal. 11,24 ars ydolorum, quae est -x et efficiens ymaginum aenearum. 11,41 corpus, a quo exit . . . semen, . . . est -x (*p. 641^{b},29* ποιητικόν) eius, quod fit ex semine. metaph. 7,2,9 p. 445^{a},44 ab his, qui subtiliores sunt Peripateticorum, vocatur *haec virtus* anima et -x. *per compar.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 58,14 sperma masculinum, quod est ut -x (ALBERT. M. animal. 3,158 s. maris est sicut operator et -x *eqs. al.; cf.* veget. 1,46 semen . . . masculi est sicut -x, semen vero feminae sicut artificiatum). **b** *de venatoribus:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 7,18 -x, qui exercet venationem. 2 p. 166,2 necessaria est ars et instrumenta et -x. *ibid. al.* **2** *de actionibus spiritualibus:* **a** *de rhetoribus:* EKKEH. IV. bened. I 42,28 nec cupit *Christus* -em (gloss.: eloquentem), sed simplicitate loquacem. **b** *de musicis (cf. K. G. Fellerer in: Artes Liberales, ed. J. Koch. 1959. p. 40):* EPIST. Bonif. 116 p. 251,33 citharum habeo et -em non habeo. ANON. mus. Sowa 6 p. 128,30 mimos et alios -es per suum artificium modulos exercentes. **c** *de scriptoribus:* HRABAN. epist. 2^{a} p. 383,2 non statim propter -is vilitatem spernendo abiciat *textum.* CHRON. Pol. 3 praef. p. 123,14 indignum est *opus meum* et inconveniens, si consilio quorundam -i merces operis auferatur. **d** *de legum latoribus:* LEG. Wisig. 1,1,1 peritiam formantis -is (1,1,2). **3** *de magis:* WALAHFR. Mamm. 10,30 hactenus -i licuit lusisse loquella. **B** *latius:* **1** *qui alicuius rei peritus est – ein Erfahrener, Meister:* **a** *in bonam partem:* THEOD. AMORB. Bened. I 7 pater Benedictus . . . scutum rotavit, -x pugnandi. Mart. 4$^{ex.}$ omnium . . . -x virtutum, *Martinus* (LIBER de unit. eccl. 2,1 p. 212,14 Gregorius papa, cum esset summus pontifex et v. -x. *al.*). *c. inf.:* EKKEH. IV. cas. 110$^{med.}$ Kebo, hilaritatem machinari -x. **b** *in malam partem:* SISEB. Desid. 9 cunctorum -x vitiorum (*item de diabolo:* SIGEBOTO Paulin. 19 versipellis . . . -x. *v. et s. v.* *milleartifex). 20 totius criminis -x *(sc. Brunigildis)* capta est. UNIBOS 118,3 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 280) ad arma currunt . . . -em versutiae occisuri. CHART. Eberb. 84 contra fraudis -es. CHART. Solod. 445 nocendi -x. *de bestiis:* THEODULF. carm. 50,34 -is *(sc. vulpeculae)* qua tu, pes, retinendus eras. **2** *auctor – Urheber:* CARM. Bur. B 53,3,4 Wichmannus, omnis pacis -x. RUP. TUIT. spir. 3,24 p. 1665^{B}

[Sroder]

ille mortis -x, iste vitae opifex. **3** *fort. i. q. elector – viell. Wähler:* CHRON. rhythm. Col. 4,48 pontifices tres . . ., Cesaris -es *(i. e. electores ? ed. in nota).*

II *adi.:* **A** *strictius i. q. affaber, sollers – kunstfertig, geschickt:* AETHICUS ISTER 91 p. 70,13 populum industrium et -em. ERMOLD. Ludow. 4,244 aula Dei . . . -i rite polita manu. **B** *latius i. q. praecipuus – hervorragend:* ODILO SUESS. Seb. 15 (7) legationis sacramentum -i industria informatum.

artificalis *v.* artificialis.

artificialis, -e. *script.:* -tef-: *l. 42.* -cal-: *l. 18.20.22.70.*

I *adi.:* **A** *opificum proprius, ad artem mechanicam pertinens – handwerklich, mechanisch:* ALBERT. M. pol. 6,5[k] p. 600[a],9 si . . . aliqua opera -ia et mercenaria necessaria sunt in civitate. *v. et p. 981,48.* **B** *ad artes liberales pertinens – den schönen Künsten zugehörig:* **1** *de rebus:* OTLOH. Wolfk. 10[ex.] quos . . . in auctoralibus simul et -bus (-cal- *var. l.*) doctrinis et . . . moralibus aedificavit *Wolfkangus* disciplinis. **2** *de personis i. q. doctus – gebildet:* CARM. pro schola Wirz. 60 nullus mortalis pollet sic -calis. **C** *arti conveniens, rite effectus – kunstgerecht, fachgemäß (ausgeführt):* **1** *techn.:* CARM. Scot. II 3,34 pectoris ornatus, -cale decus. CARM. Bur. B 152,2,2 Mars a Vulcano capitur rete -i. **2** *mus.:* Ps. GUIDO ARET. tract. corr. p. 52[a],20 -i cursu G grave . . . recipit *haec syllaba* pro finali. **3** *metr.:* REMIG. ALTISS. mus. p. 82[a],10 compositum *(Mart. Cap. 9,971)* vero, scilicet tempus, id est -e, quod potest dividi, scilicet in species. **4** *de compositione sacrae scripturae:* ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,1 p. 22[a],4 videtur . . ., quod modus sacrae scripturae nec scientialis nec -is sit *eqs.* **D** *facticius, ab hominibus fabricatus vel effectus – künstlich, von Menschen hergestellt oder bewirkt:* **1** *techn.:* CHART. Biel. 8 p. 7,26 (a. 1224) facta . . . stabilita litterarum -i . . . firmamento. Ps. GALEN. anat. 2 p. 169[D] sicut in -i textura tenduntur fila . . ., ita in naturali. FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 4,26 cetere venationes habent instrumenta -a et manufacta. BRUNUS LONG. chirurg. 1,15 p. 113[A] aqua -is salsa (*cf.* ALBERT. M. euch. 3,2,1,3 p. 282[a],44 liquores tam naturales et -es). ALBERT. M. animal. 16,39 in rebus -bus (*p. 734[b],36* τῶν γινομένων κατὰ τέχνην). *de panno i. q. arte coloratus – künstlich gefärbt:* TURBA phil. 62 vestium . . . -ium. **2** *medic.:* GLOSS. Salern. p. 17,38 purgatio arteficialis est cum aliquo medici cogente arteficio humorum a corpore eductio (MAURUS urin. I p. 28,37). WILH. SALIC. chirurg. 3,18 p. 347[G] largitatis ventris naturalis vel -is. **3** *rhet.:* CONR. HIRS. dial. 195 naturalem noveris ordinem, cum liber iuxta geste rei seriem incipitur, -em, ubi librorum principiis ordo debitus non tenetur ([*de fonte cf. notam ed. p. 7sqq.*]. ARNOLD. LUB. chron. 5,7 p. 183,3. CONR. MUR. summ. 6,6[e] p. 441,35sqq. -is ordo est, partibus materie artificialiter transpositis *eqs.*). **4** *mus. (de re cf. M. Appel, Terminologie in den mittelalt. Musiktraktaten. 1935. p. 86; H. M. Klinkenberg in: Artes Liberales, ed. J. Koch. 1959. p. 23[65]):* REGINO harm. inst. 4 p. 232[a], 32 multi . . . ignorant . . ., quam longe inter se differant tonus naturalis musicae et tonus -is *eqs.* 7 p. 236[b],8 -is musica dicitur, quae arte et ingenio humano excogitata est et inventa, quae in quibusdam consistit instrumentis *eqs.* HUCBALD. harm. inst. p. 118[a],16 -es notae. AEG. ZAM. mus. 4 p. 378[a],37sq. -e . . . instrumentum reddit sonum -em, sicut patet in citharis. ELIAS SAL. mus. 11 p. 28[b],10 totum cantum tam naturalem quam -em. *al. de personis i. q. musicae artis doctus – musikalisch gebildet (cf. M. Appel, op. cit. p. 83; K. G. Fellerer in: Artes Liberales, ed. J. Koch. 1959. p. 40):* ARIBO FRISING. mus. p. 47 histriones et caeteri tales musici sunt naturales, non -es; -is . . . musicus est, qui naturalem omnium specierum . . . constitutionem intellegit. **5** *comput.:* HRABAN. cruc. 2,23 p. 288[B] ipse *(numerus senarius)* . . . diem -em dimidiat. GERB. (?) astrolab. 1,2 inveniet . . . per eam *(astronomiam)* . . . noctium et dierum horas certissimas, naturales sive -es (-cales *var. l.*) cum augmentis et detrimentis. *al.* GUNTH. PAR. (?) orat. 8,2 p. 164[D] haec . . . horae, quarum viginti quatuor maiorem diem constituunt, ita ut sunt naturales appellantur; sunt autem aliae, quas philosophi -es vocant, quarum omni tempore duodecim diei totidemque nocti attribuunt. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1275 p. 706,40 pridie nonas Decembris, luna XIII, hora sexta diei -is, eo quod dies sex tantummodo habeat horas, post crepusculum vespertinum facta est eclypsis lune *(cf. H. Grotefend, Abriß der Chronologie. [2]1912. p. 4).* **6** *de moribus:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 166,4 proprietates et mores -es *avium rapacium* standi cum homine. **7** *de scientia i. q. discendo acquisitus – erlernt:* AUREL. REOM. mus. praef. p. 28[a],28 genuino ingenio praepollentem et -i doctrina cluentem . . . vosmet . . . agnovi. HIST. Augiens. II 9 non tantum eum naturalis iuvit sciencia vel -is.

II *subst.:* **A** *masc.: opifex – Handwerker:* ANNAL. Mell. Vind. I a. 1276 p. 707,25 unanimitates . . . omnium -ium preter monete consortium. **B** *neutr. i. quod ab hominibus effectum est – das Künstliche:* **1** *res facticia, res ab opificibus facta – künstliches, handwerkliches Erzeugnis:* Ps. GALEN. anat. 2 p. 169[D] componuntur *membra* . . . ex . . . filis . . . in eorum textura positis, sicut . . . videmus in -bus. ALBERT. M. veget. 3,101 melius in naturalibus quam in -bus permiscentur sapores. animal. 11,17 sicut . . . necessarium dicitur in -bus (*p. 639[b],25* ἐν τοῖς τεχναστοῖς), quando volunt diffinire sua artificia per formas -es. 16,17 in omnibus tam physicis quam -bus (*p. 734[a],31* ἐν τοῖς φύσει ἢ τέχνῃ γινομένοις). 17,74 in -bus (*p. 762[a],16* ἐν τοῖς ὑπὸ τῆς τέχνης δημιουργουμένοις), in quibus pars generati est ex parte generantis. *ibid. al.* **2** *quod naturae contrarium est, insolitum – das Unnatürliche, Ungewohnte:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 211,33 facilius retrahitur *falco* ad id, quod est sibi naturale . . ., quam redire ad -e, quod per se non facit.

adv. **artificialiter.** **1** *modo arti congruo, rite, affabre – kunstgerecht, fachgemäß, kunstvoll:* **a** *techn.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 382[F] quaelibet cera alba non dicitur propolis, sed -r coaptata sic *eqs.* LAMB. WAT. annal. a. 1161 turres . . . in altum mire -rque porrectae. CONR. MUR. summ. 6,6[c] p. 437,39 archa Noe . . . -r et proportionaliter conposita fuit. *al.* **b** *mus.:* Ps. GUIDO ARET. tract. corr. p. 53[a],1 ut . . . -r reducatur *cantus* ad sedem, incipiendus est in G gravi. ANON. mus. plan. Coussemaker II p. 496[b],14 novem sunt consonantie, quibus omnis cantus . . . sive per naturam -r sive irregulariter, id est contra artem, compositus conficitur. ANON. mus. Sowa 2[b] p. 98,30. *al.* **c** *de modo compositionis sacrae scripturae:* ALBERT. M. summ. theol. I 1,5,1 p. 22[a], 10 videtur, quod non procedat *sacra scriptura* scientialiter vel -r. **2** *modo non naturali, operatione hominum – künstlich, durch menschliches Eingreifen:* OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,25 turris munimentum . . . tamquam huius suae *(sc. civitatis)* imbecillitatis adiumentum -r admisit. THIETM. peregr. 17,3 quosdam *(lapides)* . . . quasi sculptos, sed naturaliter acsi -r. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 212,25 quamvis -r possint *falcones* detineri ad remanendum cum homine. ALBERT. M. phys. 3,1,4 p. 192[a],11 diffinitio motus ex inductione mobilium tam -r quam naturaliter. *al. v. et p. 997,50.* **3** *versute – schlau:* OTTO SANBLAS. chron. 20 p. 24,24 eos *(hostes)* . . . dividens tribus in locis -r disiunctos cecidit. *machinatione – mit Hilfe eines Kunstgriffes:* ALBERT. M. metaph. 1,3,13 p. 55[b],22 Anaxagoras . . . -r (*p. 985[a],18* μηχανῇ) ad mundi generationem utitur intellectu *eqs.*

***artificiatio,** -onis *f. adaptatio artis – Anwendung der Kunst:* ALBERT. M. eth. 7,2,3 p. 505[b],24 sic . . . ars -o est, hoc est acceptio artis.

***artificio,** -atum, -are. **1** *rite parare – kunstgerecht bereiten:* ANON. secret. p. 73,12 sal urinae sic -atur. **2** *prudenter efficere – mit Klugheit bewirken:* ALBERT. M. pol. 6,4[o] '-andum (*p. 1320[a],35* τεχναστέον) igitur, qualiter abundantia fiat diuturna', egenis scilicet.

adi. **artificiatus,** -a, -um. *rite effectus – kunstgerecht geschaffen:* ALBERT. M. metaph. 7,2,5 p. 438[b],25 ipsa species, quae facta est in re -a.

subst. **artificiatum,** -i *n. quod rite effectum est – das kunstgerecht Geschaffene:* ALBERT. M. phys. 2,1,3 p. 97[b],

[Sroder]

quando contingit, idem esse artificem et -um, ut diximus de medico, qui sanat seipsum. veget. 3,61 habet *semen* animam, ut -um, in quo intrinsecus esset artifex movens ipsum ad esse -i, habet artificem. animal. 9,94 non . . . est in natura, sicut in -is, in quibus materia vacua non aqquirit ab arte nisi figuram. 11,17 diffinitio . . . domus aut alterius sibi similis -i. metaph. 7,2,5 p. 438^{b},18 si . . . -um diffiniatur, dicetur, quod est illud, quod attingit speciem, quae est in intellectu activo artificis. *ibid. al. v. et p. 982,5. 996,41.*

artificiolum, -i *n.* *actio opificis – handwerkliche Tätigkeit:* CONC. Merov. p. 124,18 victum aut vestitum -o quaerere.

***artificiositas**, -atis *f.* *sollertia – Geschicklichkeit:* ALBERT. M. animal. 8,131 artificiosiora . . . sunt anulosa inter omnia cetera animalia, quando fit comparatio -is inter ea. 21,29 nidificatio avium signum est maioris -is quam sint alia animalia *eqs.*

artificiosus, -a, -um. **1** *strictius:* **a** *artis prudens – kunstverständig:* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 84,22 -issimus Karolus. ALBERT. M. pol. 7,5^{b} p. 664^{a},23 intellectivae . . . gentes *Asiae* . . . '-ae (*p.* 1327^{b},27 τεχνικά) secundum animam'. **b** *arti conveniens, rite effectus – kunstgerecht, fachgemäß (ausgeführt):* **α** *techn.:* EINH. Marc. et Petr. I 3,9 thimiamatum -am compositionem. NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 46,20 coxalia linea . . . opere -issimo variata (OTTO FRISING. gest. 1,10 p. 26,21 in aecclesia . . ., quam ipse miro et -o . . . construxerat o. *al.*). SIGEBOTO Paulin. 21 -issimae peritiae in . . . stolis texendis . . . nullam superiorem . . . habere potuit *(cf. p. 1001,13).* **β** *mus.:* EPIST. pont. Rom. sel. II B 33 p. 603,28 -e modulationis sonitu. **γ** *rhet.:* OTTO FRISING. gest. 1,42 p. 60,15 -ae iuxta precepta rethorum orationis. **δ** *usu vario:* FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 1,8 -am traditionem de materia huius libri. ALBERT. M. veget. 1,100 oportet ipsam *(naturam)* habere instrumenta -ae formationi activae congruentia. -um est *c. inf.:* EPIST. Ratisb. 9 p. 316,7 quid . . . iocundius, quid -ius, quid excellentius quam totius mundi motus . . . inspicere? FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 5,3 difficilius et -ius est instruere aves rapaces venari quam canes. **2** *latius:* **a** *sollers – geschickt:* ARNO REICHERSB. apol. p. 43,29 templum quasi fidei suae nidum reaedificare, velut aves quaedam -ae studuerunt. ALBERT. M. animal. 8,131 sunt . . . amplius -ae apes . . .; omnibus autem dictis *animalibus* -ior (*p.* 622^{b},23 τεχνικώτεροι) et instantior ad opus videtur esse aranea *eqs. v. et l. 14.* **b** *prudens – klug:* ANNAL. Quedl. a. 999 p. 75,15 barbarorum . . . induratos vertices regum -o aviti paternique ritu ingenii . . . placabiles . . . reddiderat *Mechtild.* **c** *versutus, dolosus – schlau, listig* (*cf.* GLOSS. III 383,33 St.-S. -us carch): EKKEH. IV. cas. 4 recessit homo -us ratione simplicis quasi devictus. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,14 rex . . . Saxonum reliquias perdomandas . . . promissorio sermocinio -us satis et inportunus aggreditur. a. 1077 p. 291,21 reconciliationem simulatoriam et cuncta . . . eius *(regis)* molimina -a. *al.* CHART. Raitenh. 109 remota omni -a calliditate. *al.* **d** *simulatus – erheuchelt:* VITA Paulin. Trev. 10 -ae pietatis velamine *(sc. Iuliani Apostatae).*

adv. **artificiose.** **1** *strictius:* **a** *modo arti congruo, rite, affabre – kunstgerecht, fachgemäß, kunstvoll* (*cf.* GLOSS. IV 126,35 St.-S. fabre, docte, ingeniose, -ę, meisterliche): **α** *techn.:* GERB. epist. math. II 7 quae *(sphaera)* et torno iam sit expolita et -e equino corio obvoluta. THIETM. chron. 2,23 p. 66,9 cum corona -e gemmata. **β** *rhet.:* EPIST. Mog. 28 vestris bene et -e inventis, optime dispositis . . . tractatibus. **γ** *usu vario:* OTTO FRISING. chron. 7,20 p. 338,18 castrum . . . -e valde expugnavit (*cf.* GESTA Karoli M. p. 163,24 cum machinis . . . opponebant se intrepide et -e civitati). ALBERT. M. veget. 6,338 -e decoquuntur *fabae. al.* **b** *modo non naturali, operatione hominum – künstlich, durch menschliches Eingreifen:* ALBERT. M. phys. 5,2,3 p. 382^{a},5 in his est continuum solum, ex quibus unum aliquid aptum natum est fieri, sive mathematice, sive naturaliter, sive -e. **2** *latius:* **a** *sollerter – geschickt:* ALBERT. M. animal. 8,52 tam -e nidos construunt *hirundines,* quod in architectura aliquid artis et intellectus videntur ostendere. 8,163 -e operantur *apes.* **b** *versute, dolose – schlau, listig:* EPIST. Worm. I 60 p. 101,1 culpa -e in me traiecta. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 290,31 papam -e delusum. OTTO FRISING. gest. 2,51 p. 159,7 -e ad deditionem coactos pacem petere . . . compellunt. *al.*

artificium, -i *n.* *script.:* -tef-: *l. 43. p. 997,43.* -iti-: *l. 14.*

I *strictius:* **A** *proprie i. q. actio artificis vel opificis – fachgemäße Betätigung, Handwerk:* **1** *de actionibus fingendi, creandi, fabricandi sim.:* LEG. Burgund. const. I 21,2 in publico adtributum -um exercere. ARBEO Emm. 39 -i mei . . . lucra. DIPL. Otton. II. 321 aecclesia . . . in lineis, laneis vel sericis aecclesiae ornamentis femineo . . . honoretur -tio. STATUT. ord. Teut. p. 127,28 ad exercendum -um. CONST. II 156 p. 193,15 cuiuslibet -i confraternitates (*cf.* ALBERT. M. pol. 4,13^{d} qui sunt de una societate unius -i). *al.* **2** *de exercitatione musica:* ANON. inst. patr. p. 8^{a},33 exercitati alicuius instrumenti musicalis -o. *v. et p. 996,49.* **3** *de legum latione:* LEG. Wisig. 1,1,1 quod sit -um condendarum legum. **B** *c. emphasi quadam:* **1** *de praestantia:* **a** *act. i. q. virtus artificis, habilitas – Kunstfertigkeit:* LEO MARS. chron. 3,33 p. 723,45 totum coloribus pictorum -o compsit. HERBORD. Ott. 2,36 exstructa . . . basilica diligenti -o. *al.* **b** *pass. i. q. fabricatio bene effecta – kunstvolle Bauweise:* HERM. AUGIENS. chron. a. 958 aecclesiam . . . formoso . . . -o construxit. VITA Annon. I 1,34 elegantis -i capellam. *al.* **2** *operatio hominis naturae opposita – menschliches (den natürlichen Gegebenheiten gegenübergestelltes) Wirken, künstliches Eingreifen:* RYCCARD. chron. a. 1212 p. 42^{a},35 situ loci et -o fortissima erat *civitas.* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 136,4 loca concava per naturam vel per -um. *medic.: v. p. 997,43.* **3** *alch. i. q. magisterium – kunstgerechte Methode, hohe Kunst:* TURBA phil. 9 p. 117,25 cum . . . quatuor elementa non coniunguntur, nihil hominibus -i, quod cupiunt, perficitur. GEBER. summ. 2,23 p. 671 -a, per quae facimus rem cuiusque generis adhęrere cum ingressione firma. Ps. CALID. secret. 1 p. 184^{b},24 -um maius, quod vocant alchemiam. *al.* **C** *meton.:* **1** *opus affabre factum – Kunstwerk, Bau:* **a** *de ornamentis:* PASS. Ger. Col. 19 metallorum fulgore et -i varietate decoravit *ecclesiam.* LEO MARS. chron. 3,27 de omnibus -is, quaecumque ex auro vel argento, aere . . . vel lapide patrari possunt. **b** *de constructionibus, aedificiis sim.:* AETHICUS ISTER 88 arteficia in mare magnum magna[m] vi[m] ventorum non elevantur. 105 cameras et -a illius *(sc. arcae Noe).* CHRON. Sigeb. auct. a. 1153 (MGScript. VI p. 396,29) -o subterraneo actum est, ut murus cadens latum ingressum nostris praeberet. **c** *de vehiculis:* AETHICUS ISTER 37 p. 25,8 trucurrorum -um eorum lingua sic nuncupati. **d** *de epistola:* WIBALD. epist. 238$^{ex.}$ ut possitis . . . de -o nostro quedam immutare. **2** *collegium opificum – Zunft (cf. H. Planitz, Die deutsche Stadt im Mittelalter. 1954. p. 289sq.):* CHART. civ. Halb. add. 28 (a. 1253) quod institores de suo -o, quod vulgariter dicitur inninche, VIIII marcas civitati prestiterunt. *expressius i. q. pecunia pro introitu in collegium danda – Innungsgeld (cf. Dt. Rechtswb. VI. p. 264sqq.):* CHART. civ. Halb. 187 (a. 1284) quicumque in hac fraternitate constitutus habuerit pueros, qui in societate voluerint permanere, iunior puer habebit integrum -um, senior vero dimidium obtinebit.

II *latius:* **A** *modus, ratio (exercendi), via – Art und Weise, (Verfahrens-)Weise, Mittel:* **1** *gener.:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 292,10 si quolibet suae cautionis -o posset fieri. a. 1079 p. 320,12 toto ingenio et -o regi instantes. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,15 inusitato satis utens -o cuniculos . . . fieri iubet. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 155,29 extra nidum capiuntur *falcones* cum retibus . . . aut aliis instrumentis et -is (*cf.* ALBERT. M. animal. 8,44 leopardi eodem capiuntur -o). WILH. CONG. chirurg. 1133 si . . . humerus et spatula disiungantur . . ., hoc -o reducatur. **2** *c. colore quodam i. q. dolus – List:* CHRON. Mont. Ser. a. 1126 p. 140,18 quod ipsa plumacio ventri alligato pregnantem se esse hoc -o mentiretur. **B** *excellentia – Vortrefflichkeit:* PAUL. BERNR. Greg. 121$^{in.}$ Theodomarus . . . humilitatis et honestatis -o praeclarus.

[Sroder]

C *actio salutaris – heilbringendes Wirken:* CHART. Rhen. med. III 9 p. 11,16 (a. 1213) vetus hoc est -um Iesu Christi, quod ad suorum salutem fidelium diebus istis dignatus est innovare. **D** *praestigia, iocus – Gaukelei, Scherz:* PASS. Praeiecti II 22 cum ioculares viri ad suum -um deportassent *scamnum.*

***artifico,** -atum, -are. *rite facere – kunstgerecht bilden:* DUNGAL. carm. 20,6,4 hic . . . repperies, quo constant cuncta tenore organa vel valeant -are melos. CARM. var. III 47,13 Gundaradam petit *Perahtsuind* hoc opus *(sc. vestem)* -are.

artificus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *strictius i. q. arti conveniens – kunstgemäß:* SIGEBOTO Paulin. 34 erat . . . calix . . . -iori (artificiosiori VITA Wern. Merseb. 3) diligentia fabrefactus. **b** *latius i. q. prudens, callidus – gescheit, schlau:* CARM. Scot. II 1 probl. 2,30 volens certis praediscere signis, quam valet -o Candidus ingenio. **2** *subst.:* **a** *masc.: artifex – Künstler:* ARNOLD. LUB. Greg. 4,996 ac si fuissent *tabulae* subito rapte de -o. **b** *neutr. plur.: operatio – Tätigkeit:* EPIST. Dominic. 69 in omnibus -ioribus, quas *(sic?)* regularis precipit disciplina, et ad que omnipotenti Domino votive solvenda manus proprias defixistis.

artifinium *v.* arcifinium.

***artigiasus,** -i *m.* (*cf.* ars, *ital.* artigiano) *qui alicuius rei peritus est – Meister:* EKKEH. IV. bened. I 40,34 rhetores (gloss.: -i eius artis antiqui) abeant.

artigraphia, -ae *f.* *liber de arte quadam scriptus – Lehrbuch:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 357,1 illa nomina, quae sunt a masculinis venientia ut . . . 'analogia', '-a', producuntur in paenultima.

artigraphus, -i *m.* *scriptor libri de arte quadam compositi – Verfasser eines Lehrbuches, Fachschriftsteller:* **1** *gener.:* LIBRI Karol. 2,30 p. 97,33 omnia *(sc. artes liberales)* in scripturarum sanctarum . . . pratis . . . inveniri posse, quae -i in suorum hortorum areolis posuere. **2** *spec.:* **a** *de grammaticis:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 164,13 licet, quod proprie perhibent ortographi, saepe fantes inproprie contemnant -i. EPIST. var. II suppl. 9 p. 633,7 notam . . ., quae ab -is crisimon nuncupatur. GUNZO epist. 4 p. 26,18 in evangelio quoque accusativum pro nominativo secundum -os invenimus. LAMB. ARD. hist. prol. p. 558,29 Priscianus noster -us. **b** *de dialecticis:* LIBRI Karol. 2,30 p. 94,34 definitionis speciem, quae ab -is enneomatice, id est notio, dicitur. **c** *de musicis:* AUREL. REOM. mus. 8 p. 41^{a},26 affirmant -i *eqs.* HUCBALD. harm. inst. p. 114^{b},1.

***artilia** *v.* *ratilia.

***artilio,** -onis *subst.* (*orig. inc., nisi cohaeret c. adi.* artus, artire) *acus (apta ad figendum) – Stift, Nadel (zum Befestigen):* GLOSS. III 412,58 St.-S. -e steft.

***artilla** *subst.* (*orig. inc., nisi cohaeret c. adi.* artus) *faux, gula – Schlund, Kehle:* GLOSS. II 318,21 St.-S. -a dhrozza.

artillum *v.* arietillum.

***artiloquax,** -acis. *artis rhetoricae peritus – redegewandt:* EKKEH. IV. bened. I 42,61 Plato et Aristotiles . . . -es (gloss.: arte maxime dialectica loquaces).

artimesia, -isia *v.* artemisia. **artimon** *v.* artemo.

***artinca** *v.* *arnica. **artiotidas, -on** *v.* arceuthis.

***artipotens,** -entis. *artis prudens, artes fovens – kunstverständig, kunstliebend:* THEODULF. carm. 23,30 -s *Karolus* nimio disponit foedere templum.

artiria *sim. v.* arteria.

***artista,** -ae *m.* **1** *qui liberalibus artibus imbutus est – Kenner der freien Künste:* NICOL. BIBER. carm. 101 (ed. Th. Fischer. 1870) est bonus -a. HUGO TRIMB. registr. 43 qui perfectus fieri nequeat -a vel propter penuriam rerum decretista. **2** *opifex – Handwerker, Gewerbetreibender:* SALIMB. chron. p. 189,30 trapezite sive campsores . . . et alii -e. *Sroder*

***artitudo,** -inis *f.* *script.* arct-: *p. 1002,8.9.11. al.*

1 *de statu i. q. angustia, strictura, parva extensio – Enge, Verengung, geringe Ausdehnung:* **a** *gener.:* TAGENO descr. (MGScript. XVII p. 516,3; c. 1190) in nimia semitae saxosae -e. CHART. Pruss. I 279 p. 210,21 propter -em loci. **b** *anat.:* ALBERT. M. animal. 1,419 in -em gutturis (euch. 3,1,7,1 p. 265^{b},35). 2,36 haec *(animalia)* . . . habent unum uber ex quatuor uberibus . . . unitum propter loci et situs -em. 3,124 per -em meseraicarum. 6,71 ex -e uteri *piscium. ibid. al.* *gracilitas – Schlankheit:* ALBERT. M. animal. 2,98 interiora eius *(serpentis)* . . . sunt . . . strictiora propter corporis sui -em et longitudinem. **c** *astron.:* ALBERT. M. cael. 2,2,2 p. 152^{b},27 quod volvi propter arct-em exterioris non posset *lenticula interioris poli.* 2,3,3 p. 172^{a},44 arct-o sphaerae, in qua . . . stella . . . movetur (animal. 6,2. *al.*). p. 173^{a},12 arct-o circuli signorum. **2** *de actione i. q. obturatio – Verstopfung:* ALBERT. M. animal. 3,28 latent *venae* propter pinguedinem . . ., quae . . . obturat poros venarum, ita quod -e latere incipiunt *eqs.*

arto, -avi, -atum, -are. *script.:* har-: *p. 1003,1.3.* arc(o): *p. 1003,5.15. adde* TRAD. Ransh. 126 p. 245,24. *al.* arct-: *l. 25.62. p. 1003,12. al.*

I *proprie i. q. angustare – eng machen:* **A** *coartare, constringere, obducere – verengen, zusammenziehen, verschließen:* **1** *natur. et medic.:* ALBERT. M. animal. 1,422 aliter . . . lingua fistulae . . . non posset sufficienter -are et constringere cannam. veget. 5,41 pori *plantarum* -antur per . . . compressionem impetus secantis. *medial.:* ALBERT. M. animal. 1,551 substantia stomachi . . . constringi potest et arctari. NOTULAE Wilh. Cong. 490 fieri debet incisio, ubi magis locus -atur. *al.* **2** *iur. i. q. aggeribus coercere – eindämmen:* CHART. Worm. 44 (a. 1016?) alveum. CHART. Mar. Magd. 75 cum . . . ad -andum decursum fluminis aggerem fecisset. **B** *includere, coangustare – einschließen, einengen, zusammendrängen:* **1** *strictius:* HROTSV. Pel. 288 licet . . . rupes -rent testis corpus. OTTO FRISING. gest. 1,13 p. 28,29 monte . . . -atur *urbs.* 1,26 p. 43,28 Noricis . . . ex angustia portarum -tis. MART. OPP. chron. p. 438,18 Perusinis causa electionis pape cardinales strictissime -antibus. *al.* *captivum tenere – gefangenhalten:* ALDH. virg. I 35 p. 277,14 filium . . . latibulis carceralibus -andum. CHART. Stir. II 465 p. 578,8 (c. 1245) per obstagium . . . tanto tempore -rentur, donec *eqs.* **2** *latius usu mus. et math. i. q. continere, ambire, terminare – enthalten, umfassen, begrenzen:* GUIDO ARET. form. epil. 303 cantus his arctantur semper sub terminibus. ANON. mus. Sowa 2^{a} p. 74,5 que *(musica)* per modorum series distribuitur et -atur. *v. et p. 994,45.* **C** *(arte) iungere – (eng) verbinden: v. p. 994,56.*

II *translate:* **A** *obi. homines:* **1** *anxiare, sollicitare, contristare – ängstigen, beunruhigen, betrüben:* ALDH. virg. I 25 p. 259,4 imperator futurarum ignorantia rerum acriter -atur. PAUL. DIAC. carm. 22,6 -at . . . quaestio dura. *al. medial. i. q. dubitare – in Verlegenheit sein:* WALAHFR. carm. 2,3 -or in ambiguis . . . rebus, utrum *eqs.* **2** *opprimere, urgere – (be)drücken, bedrängen:* LIBER diurn. 96 p. 126,11 si quos -at (arct- *var. l.*) necessitas. HELM. chron. 57 p. 111,17 agrorum penuria. ALBERT. M. animal. 1,466 anfractus *venarum* ideo fit, ut . . . non effundatur urina neque -et hominem. CHART. Stir. IV 102 abbatem et conventum . . . fatigare . . . et -are. *castigare – kasteien:* UFFING. Ida 1,5 beata Ida quanta districtione . . . corpus -verit. **3** *corripere – zurechtweisen:* BONIF. epist. 78 p. 162,15 speculatio in curis ecclesiarum . . . sive in docendo sive in -ando (hortando *2 p. corr., 6*) et monendo. **4** *cogere – zwingen (cf.* GLOSS. IV 131,43 St.-S. -o dwingo. *al.*): **a** *gener.:* ALBERT. M. miss. 2,8,4 p. 59^{a},11 articulus . . ., ut dicit Richardus de Sancto Victore, est minimum credibile arctans nos ad credendum. *c. inf.:* ALBERT. AQUENS hist. 6,47 submergi ad tria milia . . . -vit *Raymundus. seq.* ut: GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 20 qui *(episcopi)* cum diabolum orationibus et coniurationibus -rent, ut *eqs.* **b** *iur. i. q. compellere, obligare, astringere, evocare – nötigen, anhalten, verpflichten, auffordern:* LEG. Wisig. suppl. 3^{A} p. 478,16 nec ad dandam professionem violenter -etur *reus.* DIPL. Merov. III 47 p. 165,49 (spur.) legibus -tus . . . decem libras . . . solvere cogatur. CHART. Livon. A I 20 p. 27,11 (a. 1211) concedimus . . . mercatoribus . . . nullum eorum ad ferrum candens . . . arctari. CHART. Brem. 148

[Pape]

mandato . . . pape nos hartante. CHART. Turic. 1132 p. 229,22 ad offerendum . . . oblationes. CHART. Lux. VIII 120 p. 136,6 homines . . . non hartabunt nec -are poterunt ad veniendum. CHART. Hans. I 710 p. 249,47 si thelonarius . . . gubernatorem navis ad iuramentum arcaverit. *al. refl.:* CHART. civ. Magd. 126 p. 68,12 (a. 1260) qui se nobiscum hac vice non -verunt ad ea observanda. *c. inf.:* CHART. Altenberg. 92 p. 77,20 (a. 1225) ut per hoc dare, quod debet, -etur. CHART. Heinr. Leon. 103 p. 156,28 (spur. s. XIII.). **B** *obi. res:* **1** *damno afficere, diminuere – beeinträchtigen, verringern:* LIBER diurn. 97 p. 128,11 dumque necessitate victus -atur (-tus, arctatur, -tus *codd.*) locus. ARNULF. HALB. ad Heinr. p. 476,8 sedem . . . episcopalem . . . tuo arbitrio vel exhonorari vel -ari. CHART. Osn. II 294 (dipl. Heinr. VII.) episcopo monetas, thelonea et omnia iudicia sua . . . minuere vel arcare. *al.* **2** *laedere – beschädigen:* METELL. Quir. 65,16 cultro secandus -at hic *(sc. panis lapis factus)* acumen. **3** *impedire – behindern:* CHART. archiep. Magd. 311 p. 394,13 (a. 1160/64) ne . . . ausu temerario rotarum . . . cursus -etur. **4** *intercludere – versperren:* MART. OPP. chron. p. 439,17 cum . . . ab imperatore vie per terram et per mare -antur. **5** *confutare – vereiteln:* ARNOLD. LUB. Greg. 2,1258 prebere auxilium vel -are negocium.

adi. **1. artans,** -antis. *coartans – verengend: v. p. 593,60.*

2. artatus, -a, -um. **1** *coartatus, constrictus – verengt, zusammengezogen:* ALBERT. M. sacram. 257 p. 168,55 potest . . . aliqua *(mulier)* -a esse ad unum *(sc. virum)* et non ad alium *eqs. v. et p. 1004,72.* **2** *elisus – gequält:* EKKEH. IV. bened. I 46,14 pendulus -um dedit Andreas in cruce flatum. **3** *curvatus – gekrümmt:* RHYTHM. 149,232 quidam eger . . . decumbebat . . . claudus, in pavimento -us.

subst. **artata,** -ae *f. mulier cohabitationi inhabilis (propter artitudinem) – Frau, die nicht kohabitationsfähig ist (wegen Stenose):* ALBERT. M. sacram. 257 p. 168,54 quaeritur de -is.

artocopus *m.* (ἀρτοκόπος) *pistor – (Brot-)Bäcker:* CONR. MUR. summ. 6,1 p. 425,41 -us seu pistor.

artocrea, -ae *f.* (ἀρτόκρεας) *script.:* apo-: GLOSS. III 350,1 St.-S. arct-: GLOSS. III 194,7 St.-S. *(var. l.).* -cri(a): *l. 51.* -crex: GLOSS. III 372,51 St.-S.

panis artificiose compositus in sagimine coctus, adipatum – Feingebäck, Schmalzgebäck, Pastete, Krapfen (cf. GLOSS. III 213,35 St.-S. -ae krephelin. 616,27 rapheola vel -a chraphe. IV 181,43 -e meri panes chrapphen. *al.): 1 gener.:* AMARC. serm. 2,502 pasci -is . . . apto pollice tortis. NIVARD. Ysengr. 5,333 pinguibus -is . . . donat eum. *al. (v. ind.).* PETR. MUSAND. summ. p. 260,29 facias de zuccari cum pasta -am. *al.* **2** *de praestatione:* GESTA Trud. cont. I 13,5 dabat . . . unicuique fratrum . . . tres -as, quae . . . continere debent quinque ova et caseum. CHART. Wirt. II app. 1 p. 413,28 modius *(sc. tritici)* in -iis preparetur. THEOD. TUIT. registr. II p. 285,21 -as duas in sagimine vel butiro aut oleo bene coctas. CHART. Stir. II 335 conventus . . . de vino et . . . -is . . . habeat procurationem. REGISTR. Geisenf. 5 pertinent . . . ad -as XX ova. *saepe. expressius:* CHART. Rhen. med. I 135,76 p. 184[B] (auctore Caes. Heist.) dabit . . . villicus . . . VIII denarios pro minuta iusticia, que pertinet ad -as fratrum.

Artofilax *sim. v.* Arctophylax. ***artogo** *v.* *artago.

***artoma** *v.* *artyma.

1. *artos *m.* (ἄρτος) *panis – Brot:* ALBERT. M. sacram. 80 p. 57,3 '-os' in diversis locis accipitur communiter pro pane azymo et fermentato. *in imag. de corpore Christi:* CARM. Cent. 113,2 confirmat hominis corpus haec formula panis, -os sed vivus stat animaeque cybus.

2. Artos *v.* Arctos. **artotonicus** *v.* orthopnoicus.

artotyritae (arch-, -tir- *sim.*), -arum *m.* (ἀρτοτυρῖται) *haeretici ab oblatione panis et casei dicti – Ketzer, deren Meßopfer aus Brot und Käse besteht:* HRABAN. inst. cler. 2,58 p. 179,18 -teritae (archo- *MPP*[1]) ab oblatione vocati *eqs. (ex Isid. orig. 8,5,22).* FLOR. LUGD. ad Drogon. 10 p. 272,28 -tiritae (artonitae *cod.*), qui Greco eloquio ex pane nuncupantur et caseo.

***artovum** *subst. (cf. hisp.* arto '*sentis' vel bascice* arte '*ilex'; v. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 293) fort. i. q. fructus sentis vel ilicis – viell. Frucht des Dornstrauches oder der Steineiche:* Ps. AVIC. anim. 6,15 p. 296 accipiant de caschis avellanis et de bellotis et de castaneis et -is.

***artozongum** *v.* *atrogongum.

artridicus, -ticus *v.* arthriticus.

***artula** (arcu-), -ae *f.* (1. artus) *digitus pedis – Zehe:* HILDEG. fragm. 197 Saturnus ad maiorem arculam dextri pedis tendit (*cf.* GLOSS. III 392,68 St.-S. misanz arcula ceha).

***artungus,** -i *m. (orig. theod. inf.) nummus quidam in septentrionalibus partibus usitatus – nordländische Münze, Artich (cf. W. v. Gutzeit, Wörterschatz der deutschen Sprache Livlands. I. 1859. p. 51[b]):* CHART. Samb. 56 p. 23,7 (a. 1258) de duobus -is super quemlibet uncum eorum, qui apostataverant, pro emenda impositis . . . cessent.

1. artus, -us *m. (?f.: l. 39; n.: l. 21; cf. l. 38.49) form. plur.: nom.* -os: HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,14. *acc.* -os: *l. 39. abl.:* -ibus: ALDH. virg. I 40 p. 306,17 *(var. l.).* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,16. -obus: SISEB. Desid. 21 *cod. 1[a]. neutr.: nom. plur.:* -a: *l. 49.* -ora: CHRON. Salern. 158 p. 164,17.

1 *de rebus corpor.:* **a** *commissura – Gelenk (cf.* GLOSS. II 333,44 St.-S. -us lidigalaz. III 72,50 -us geleiche. *al.): α medic.:* WALAHFR. hort. 96 *abrotanum* adiuvat -us, quos . . . premit . . . iniuria guttae. Ps. OTHO med. 147 -us dolor. **β** *comput. et math. (de ratione calculationis):* BEDA temp. rat. 1,31 cum dicis decem, unguem indicis in medio figes -u pollicis. 1,35 cum dicis quinquaginta, pollicem exteriore -u instar . . . literae gammae curvatum, ad palmam inclinabis. *al.* CARM. de conc. mens. 15,3 quintam, sextam septimamque *feriam* ternis clarent -bus. **b** *membrum, pars corporis – Glied, Körperteil (plur. sensu collect. saepius i. q. corpus – Leib, e. g. l. 43.44.47.51): α proprie (cf.* GLOSS. III 439,69 St.-S. -us lider. *al. v. et l. 58):* LULL. epist. 98 p. 219,21 robustis . . . membrorum -bus. HUGEB. Willib. 1 p. 88,17 cum . . . tenera corporis adhuc gerebat -us (WALAHFR. carm. 80,1. *al.*). 3 p. 92,11 ut vix . . . vitae alitus per lassas . . . -os . . . vergebat. CHART. Fuld. B 282 infirmos et vacillantes -us. WALAHFR. Wett. 325 dicuntur caedi genitalibus -bus. WANDALB. mens. 21 -us exesos macies stringit . . . ferarum. NOTKER. BALB. gest. 2,18 cesar . . . in antiquos hominum -us . . . exurgens. WALTHARIUS 603 vitam concedet et -us. FROUM. carm. 2,14 asininos. BERTH. (?) annal. praef. p. 267,8 per omnes -uum compages . . . dissolutus. *saepe. de reliquiis:* ALDH. virg. II 2345 tumba sepulcri -us includat pro Christo funera passos. VITA Boniti 32 (MGMer. VI p. 134,27) cum . . . confessoris Boniti . . . Lugdunensis -a (arca, archa, artus *var. l.*) haberentur condita urbi. 35 p. 136,33 reliquias vel -us beati sacerdotis. POETA Saxo 4,11 eius *(Petri)* . . . ante sacros -us. *al.* **β** *in imag. et per compar.:* LEG. Wisig. 2,1,4 si arcem molestia occupaverit capitis, non potuerit in -us dirivationes dare salutis. WALAHFR. imag. Tetr. 146 *(de organo)* ut fulvi pars extima nigros auri conlatis meritis depingeret -us. POETA Saxo 1,43 velut unius -us corporis in diversa forent . . . revulsi. *al.* **c** *digitus – Finger:* GLOSS. I 20,26 St.-S. -us membrum vel digitus. IV 4,28 -us fingar. *de summitate:* BEDA temp. rat. 1,23 cum . . . dicis unum, minimum in laeva digitum inflectens in medium palmae -um infiges. *cf. l. 32.* **2** *de tempore i. q. spatium – (Zeit-)Raum:* WALAHFR. Wett. 270 quicquid in angusto cognovit temporis -u (gloss. RO: articulo).

2. artus, -a, -um. *script.:* arc(us): *p. 1005,10. 1006,13. 18. al.* arct-: *l. 70. p. 1005,18. 44. al.*

I *adi.:* **A** *proprie i. q. angustus – eng (cf.* GLOSS. III 384,50 St.-S. -us einger. *al.): 1 astrictus, firmus, densus – straff, fest, dicht:* WALAHFR. Mamm. 22,2 ostia . . . claduntur caelitus -a obice. HYMN. Hraban. 21,7,1 in cippo . . . arcto. THANGM. Bernw. 23 civitatem -a obsidione vallavit. EKKEH. IV. bened. I 17,17 pendulus est laqueo Iudas elisus in -o (gloss.: id est artato). OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,2

Terdonenses -issimis septi claustris effugii locum non habentes. *al.* *consertus – zusammengepreßt, gerungen:* ECBASIS capt. 957 palmis deflevimus -is *regem.* **2** *restrictus, finitus – (räumlich) beschränkt, schmal, begrenzt:* **a** *proprie:* ORD. iud. Dei app. II^{v} connectantur . . . manus reprehensi . . . ad modum hominis in campum -um intrantis. ERMENR. Sval. 10 p. 161,22 in -issimum et sterilem locum deputatus minister. WALTHARIUS 1155 viam vallo praemuniit -am. ANNALISTA Saxo a. 852 eclesiam . . . -i edificii. CHART. civ. Magd. 111 habitationibus locum angustum et arcam nimis curiam. NOTULAE Wilh. Cong. 347 vulnera, que per telum fiunt, profunda sunt et -a. CHART. civ. Spir. 199 p. 157,3 si vero levior et -ior fuerit *pannus*, id est smalre. *saepe.* **b** *in imag.:* ALDH. virg. I 58 p. 319,7 in -o carnis clustello (castello *var. l.*). WALAHFR. carm. 25^{a},9,3 virginis casta voluit sub alvo -a naturae tolerare factor munia nostrae. THIETM. chron. 7,72 ex -o corporis carcere solutus. *usu bibl. (cf. Vulg. Matth. 7,14):* WILLIB. Bonif. 8 p. 44,17 arctam (-am *var. l.*) regni caelestis viam (STATUT. ord. Teut. p. 131,4. *al.*). HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,39 per arctam . . . caelestis vitae callem (WALTH. SPIR. Christoph. II 4,232). **B** *translate:* **1** *intimus, sincerus – innig, herzlich:* BEDA hist. eccl. 1,26 p. 47,28 ut . . . credentes -iori dilectione . . . amplecteretur. CHART. Garz. 1 (Mon. Boica I p. 57,20; a. 1159) quem . . . arctioris caritatis brachiis amplexamur. **2** *parcus, exiguus – knapp bemessen, gering, wenig:* LIUTG. Greg. 2 p. 69,37 ‚in -o pane‚ (‚‚ in -tu *2*) et angustiis . . . habitare *([cf. Vulg. Is. 30,20]).* HIST. Hirs. 13 p. 261,12. *al.).* PASS. Sigism. 2 (MGMer. II p. 334,5) dapibus contemptis et -ioribus (altioribus *sim. var. l.*) rebus dorsis inpositis. WALAHFR. Wett. epil. 2,27 victum. **3** *durus, severus, arduus – hart, streng, schwer:* **a** *gener.:* LEG. Wisig. 2,1,8 p. 55^{b},6 sub -iori . . . erit religandus exilio. BEDA hist. eccl. 2,6 p. 92,22 illum . . . flagellis -ioribus afficiens. VITA Galli II 1433 aegris visceribus pestem tolerantibus -am. HRABAN. carm. 55,1,4 supplicia. OTTO FRISING. gest. 1,57 -ae custodiae mancipatus. *al.* **b** *eccl.:* EIGIL Sturm. 4 ut -iori se vita . . . constringeret (METELL. Quir. 65,29. *al.*). SALOM. II. epist. 24 p. 410,18 sub -issima disciplina. THANGM. Bernw. 38 abstinentia. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 241,6 habitus -ioris (arct- *A 1*, arci- *B 1*) propositi. *al.* *de regula monastica (cf. G. Schreiber, Kurie und Kloster im 12. Jahrh. II. 1910. p. 342):* CHART. Eichsf. 199 p. 119,17 (a. 1215) nulli fratrum . . . fas sit de eodem loco nisi arctioris religionis obtentu discedere (432 p. 262,36). CHART. Argent. I 346,26 in -o monasterio ad agendam . . . penitentiam detrudatur. **4** *instans, cogens – dringend, zwingend:* BEDA hist. eccl. 4,19 p. 244,13 praeter . . . -iorem necessitatem. **5** *difficilis – schwierig:* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 119 hęc . . ., quae scriptori satis -a probabis. *c. inf.:* ALDH. epist. 1 p. 476,10 quod his multo -ius et perplexius est, centena scilicet metrorum genera . . . discernere. **6** *minutiis occupatus – mit Einzelheiten beschäftigt, kleinlich:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 390,1 qui solummodo grammaticam angustam et -am artem scit.

II *subst. neutr.:* **A** *proprie:* **1** *angustiae, fauces – Enge, enge Stelle, Engpaß:* RUODLIEB V 442 latro me non occidet in -o. RAHEW. gest. 3,21 p. 194,14 -a montium transituri erant. HELM. chron. 82 p. 155,32 inter scopulos . . . iter . . . in -um trahitur. ALBERT. M. animal. 24,17 hic piscis quando in -o aliquo profundo concluditur *eqs. al.* **2** *pars angustior – Schmalseite:* RUODLIEB I 29 quę *(ungula gripis)* post ad latum vel prę decoratur ad -um obrizo mundo. **B** *translate:* **1** *res arduae, difficultas – bedrängte Lage, Verlegenheit, 'Klemme':* WIDUK. gest. 3,45 videntes nostros in -o sitos ob difficultatem loci. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 282,20 cuius *(regis)* omnis spes omnesque copiae in -um coactae fuerant. TRAD. Biburg. 22 p. 426,24 in -o positus, et, quo se verteret, ignarus (CHART. Lub. I 165 p. 151,9. *al.*). *saepe. v. et l. 27.* **2** *(stricta) custodia – (strenge) Bewachung:* VITA Erasmi 465 *rex* iussit, . . . ut esset in -o *iustus.*

adv. **arte.** **1** *proprie i. q. anguste, constricte – eng, fest, straff:* MIRAC. Wigb. 7 (MGScript. VIII p. 522,28) digitos -issime constrinxit arcuali corda. ACTA imp. Winkelm. I 255 p. 232,40 licet . . . comitem . . . -ius fecerimus obsideri. **2** *translate:* **a** *intime, sincere – innig, herzlich:* VITA Theod. 32 p. 57,8 manus . . . defuncti . . . -e deosculabantur. DIPL. Loth. III. 119 p. 191,36 cum *monasterium* tanquam nostrum proprium -ius diligamus. CHART. Naumb. 284 p. 271, 37 Portensibus fratribus cupientes -ius inviscerari contulimus . . . mansum. *al.* **b** *attente, diligenter – eifrig, angelegentlich:* HRABAN. epist. 8 p. 393,31 -ius me huic operi mancipavi. DIPL. Arnulfi 153 p. 233,38 -ius et instantius . . . exorare. CHRON. Salern. 105 p. 106,9 que omisimus, arcius indagemus. FROUM. carm. 10,19 nisibus -e resumptis. *al.* **c** *instanter – nachdrücklich, eindringlich:* TRAD. Ratisb. 269 (c. 1006) scientię . . . arcius inculcetur, qualiter *eqs.* CHART. archiep. Magd. 240 p. 301,42 ut memoria nostri . . . cordibus arcius inpressa permaneat. **d** *severe, stricte – streng, strikt:* REGINO chron. a. 746 p. 42,5 precepit *abbas* eum . . . probari . . . et tanto -ius, quanto barbarae . . . gentis homo erat. CHART. civ. Erf. 76 sub interminatione anathematis arcius inhibentes, ne *eqs.* 77. *Pape*

3. artus *v.* arceo.

***artyma** (-tom-), *gen. pl.* -maton *n.* (ἄρτυμα) *condimentum – Gewürz:* PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 144,26 obsonia ex aliquo calefacientium et enfraxin solventium -omaton (gloss. cod. A: odoramentorum; *3,46,5* ἀρτυμάτων).

artyria *v.* arteria.

1. *arva *subst. (orig. inc.) morsus gallinae – Vogelmiere, 'Hühnerserb' (Stellaria media L.; cf. Fischer, Pflanzenkunde p. 285):* GLOSS. V 40,28 St.-S. -a vel mirobalano i. hvonisarba (*cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz VI p. 723 s. v.* myrobalanus).

2. arva, -ae *v.* arvum.

***arveus,** -a, -um. *colendus vel cultus – bebaubar oder bebaut:* CHART. Sangall. A 712 p. 314,3 (a. 897) -am terram et prata (FORM. Sangall. 16 p. 387,8).

***arvicola,** -ae *m.* *qui terram incolit – Erdbewohner:* METELL. Quir. 2^{a},19 saxeos hic *ludus* -as reformat auspice Pirra.

***arvicolus,** -i *m.* *agricola – Bauer:* CARM. Cent. 107,21 -i laudes Domino cecinerunt, qui inrigat arva sata.

arvigena, -ae *m.* *terrigena – Erdenmensch:* HRABAN. cruc. 1,21 p. 231^{A}(vs.) portum capit . . . quietis -ae primi lapsum post naufragus. CARM. Scot. II 1 probl. 2,6 increpat -as lux: vigilate viri.

arvilla *v.* ervilia.

arvina, -ae *f.* *script.* arn-: *l. 60.*

adeps, axungia, lardum – Fett, Schmalz, Speck (cf. GLOSS. III 294,1 St.-S. -a pinguedo i. unslit. 436,28 -a smero vel speic. 686,64 -a smereleif. *al.):* ALDH. virg. II 918 -a scrofae. EKKEH. IV. cas. 85 infans excisus et -ae porci . . . erutae . . . involutus. HILDEG. caus. 3 p. 165,26 -a ursi. 4 p. 213,6sq. de -a anseris . . . accipiat et bis tantum -ae gallinarum. fragm. 185 de -a et sepo hircino unguentum faciat. ARNOLD. LUB. Greg. 4,197 -a docet gutturis *(sc. hominis)* lautis fotum deliciis. CHRON. Mont. Ser. a. 1190 p. 163,5 pro tollenda intestinorum -a medico adhibito. COD. Wang. Trident. 286 p. 509,14 pernam unam cum -a. ALPHITA I p. 304,4 omentum . . ., arnina (arv- II p. 129,19), auxa idem; quando quilibet horum simpliciter ponitur, porcina intelligitur. *al.* *alleg.:* HRABAN. univ. 6,1 p. 162^{C} -a aliquando pinguedinem dilectionis significat . . .; item -a abundantiam terrenarum rerum significat.

***arvinarius,** -i *m.* *venditor arvinae – Schmalzverkäufer:* CHART. scrin. Col. A II 1 p. 118,43 (c. 1178/83) Walramus -us.

***arvinosus,** -a, -um. *pinguis – fett:* VATIC. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 570,6) onager, qui est . . . -us in corde multeque pinguedinis.

arvinula, -ae *f.* *adeps – Fett:* GERHOH. tract. p. 54,8 renunculi cum -is suis *(cf. Vulg. lev. 8,16).*

[Langer]

1. arula, -ae *f.* (ara) **1** *ara parva – kleiner Altar:* BEDA hist. eccl. 2,15 p. 116,9 ut . . . altare haberet *Redualdus* ad sacrificium Christi et -am ad victimas daemoniorum. ODO GLANN. Maur. 22 (3) Petri apostoli patrocinia . . . sunt reperta in -a, quae ad capud eius erecta . . . fuerat. **2** *sartago prunarum – Glutpfanne, -topf* (*cf.* GLOSS. III 328,23 St.-S. -a vas prunarum i. gluthaven. IV 245,27 -a fiurpannę vel herd): CARM. var. Walther 1,88,2 -am . . . supponat ignicola. VITA Ermin. 25 p. 494,5 in -am plenam carbonibus, quam gratia calefaciendi sibi habuit ante positam, facie prona ceciderat. *in imag.:* FORM. Augiens. C 23 ardorem in nostri cordis -a sopitum.

2. *arula, -ae *f.* (*cf.* areola?) *agellus – kleines Landstück:* CHART. Tirol. notar. II 183[a] p. 124,10 (a. 1242) dimidiam -am cum vineis (239 p. 157,20). 239 p. 157,24 Fridericus . . . teneat ipsam -a vinearum cum omnibus suis racionibus. *ibid. al.*

aruncus *subst.* (ἄρυγγος) *abrotanum, barbula hirci vel sim. – Eberreis, Wiesenbocksbart u. ä. (Artemisia abrotanum L., Tragopogon pratensis L.):* TRACT. de chirurg. 728 r(ecipit) iarum, -um (anetum *var. l.*), camforam *eqs.*

arundinetum (ha-), -i *n.* **1** *strictius i. q. locus arundinibus consitus – Röhricht, Ried* (*cf.* GLOSS. III 680,5 St.-S. -um rorah): WILLIB. Bonif. 8 p. 51,19 alios *codices* . . . paludum -o inferentes. AETHICUS ISTER 108 p. 81,14 h-um Parioticum. EPIST. var. I 41 p. 565,2 agrestem pastorem de spineto et -o erumpentem. CHART. Walkenr. 71 p. 63,35 septem mansos in -o iacentes. CHART. Burgenl. 266 p. 189,45 h-um, quod vulgo garten nuncupatur. CHART. Turic. 1079 p. 167,10 predia . . . cum . . . virgultis, carectis, harudinetis *(sic?).* GESTA Hort. Mar. 37 p. 593,16 mittuntur . . . servi ad . . . channeta et -a succidenda. *saepe. in imag.:* GERHOH. Antichr. 1 praef. p. 306,38 philochristus impiger fuit ad . . . scintillandum . . . in h-o mundi *(cf. Vulg. sap. 3,7). per compar.:* HERBORD. Ott. 2,37[in] quasi -um tota civitas incanduit. **2** *latius i. q. arundo – Schilf:* EBO BAMB. Ott. 3,1 p. 650,22 sanctuarium, quod . . . h-o contectum fuerat. p. 650,28 h-um . . . altari oppansum.

***arundinetus** (ha-), -a, -um. *arundinibus consitus – mit Schilf bewachsen:* CHART. Wirt. I 108 p. 126,2 (s. XII.[med.]) in h-is locis. CHART. Burgenl. 33 -a palus.

arundineus (ha-), -a, -um. **1** *proprie:* **a** *ex arundine constans – aus Rohr bestehend:* AETHICUS ISTER 67 p. 49,5 kanna -a. SIMON SITH. gest. 1,26 -a tectura *basilicae* (GESTA Trud. cont. II 4,10[med.]). *in imag.:* CHART. Westph. V 187 p. 85,24 (a. 1201/02) Dominus . . . in baculum -um hanc *virgam peccatorum* convertet, ut manum perforet innitentis *(cf. Vulg. Is. 36,6). alleg.:* VITA Altm. 18 *(de vaticinio Sibyllae)* septimae *columnae sunt* . . . h-ae; h-ae vero columnae sunt symoniaci. **b** *arundinis proprius – dem Rohr eigen:* HROTSV. lib. II praef. 2,11 h-o more inclinata *Hrotsvitha.* **2** *translate i. q. fragilis, instabilis – zerbrechlich, brüchig, unbeständig:* **a** *corpor.:* GODESC. SAXO theol. 11 p. 312,12 *(in imag.)* potens est *Dominus* . . . baculum h-um, in quo habes fiduciam, attrectare ([*cf. Vulg. IV reg. 18,21. al.*]. EPIST. Hann. 109[med.] quis . . . est . . . baculus tuus nisi ille baculus -us *eqs.* BERNOLD. CONST. libell. V 13 frustra . . . Gregorium papam h-o baculo comparatis. *al.*). GILO Hug. (MGScript. XV p. 937,19) h-um et fragile vehiculum. **b** *spirit.:* SEDUL. SCOT. carm. 1,8,26 h-as texere mente strophas. WALDO Anscar. 103,9 mentis -ae ventosis motibus. WILH. APUL. gest. 5,267 -ae levitatis.

arundinosus (ha-), -a, -um. *arundinibus consitus – mit Schilf bewachsen:* ALBERT. M. animal. 7,64 loca humida, h-a, paludosa. *subst. neutr.:* AETHICUS ISTER 28 p. 16,11 paludes et -a inhabitant.

1. arundo (ha-), -inis *f.*

I *de planta i. q. calamus – Rohr, Schilf* (*cf.* GLOSS. III 14,52 St.-S. -o rora): **A** *gener.:* BEDA hist. eccl. 3,25 p. 181,9 ecclesiam . . . h-e texit. RUD. FULD. Leob. 13 quae *(domus)* vel paleis vel palustri tegebantur h-e. ALBERT. M. animal. 2,86 avis . . . vocatur Latine aput vulgus caper h-is. veget. 6,349 tales cannae non sunt similes -i in duritia. *saepe. pharm. et medic.:* TRACT. de chirurg. 438 potum . . . precipimus: . . . brusci radicis et -is . . . ad placitum. WILH. CONG. chirurg. 477 ad aquam exsiccandam, que est in aure, extremitas una -is longe intinguatur in resina. **B** **1** *per compar.:* VITA Willib. p. 19,24 nec . . . favor humanae laudis quasi -em aura commovit. LAMB. LEOD. Matth. I 57 nec . . . fluctuet *lector* . . . quasi biblea, que ventis agitatur, h-o *(cf. Vulg. Matth. 11,7).* **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 19,6 p. 521[A.B] -o . . . significat mutabilitatem humanae mentis . . .; -o aurea incarnationem salvatoris significat sive divinam scripturam (ALEX. MIN. apoc. 21 p. 476,21). **3** *meton. de homine:* EPIST. Worm. I 34 p. 63,7 non tu . . . es h-o vento agitata. **C** *spec.:* **1** *donax – Pfahlrohr (Arundo donax L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 457):* ALBERT. M. veget. 6,79 est quaedam -o magna, quaedam parva. **2** *arundo minor – Schilfrohr (Arundo phragmites L.): v. l. 15.* **3** *saccaron – Zuckerrohr (Saccharum officinarum L.):* ALBERT. M. veget. 6,260 zucarum autem est -o nodosa et concava sicut -o nostra communis *eqs.* **4** *carex – Riedgras, Segge (Carex L.; cf. Marzell, op. cit. I. p. 825sqq.):* GLOSS. I 497,10 St.-S. carectum -o i. sahar.

II *de rebus ex -bus confectis:* **A** *virga, baculus – Stab, Stock:* DEDIC. Brunw. a. 1061 (MGScript. XXX p. 776,32) de -e, qua percussus est Dominus. CAES. HEIST. mirac. I 8,35 p. 109,12 pellis *Christi* . . . fuerat . . . -e liniata. *al.* **B** *virga piscatoria – Angel:* ALBERT. M. animal. 14,66 collum illius *avis* est sicut h-o piscatorum. **C** *sagitta – Pfeil:* CARM. Aldh. 3,44 hostium a ferocibus protegens *Deus* -bus concertantes. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,192 nullaque martirii pignus prestrinxit h-o. **D** *fistula, tibia – Hirtenrohr, -flöte:* AGNELL. lib. pont. prol. p. 277,9 h-o sonora. CARM. Bur. B 132,5[a],5 dulcisona resonat h-o. *al.* **E** *pertica mensorum – Meßstab* (*cf.* GLOSS. II 549,35 St.-S. h-o mezruota): ANON. geom. I. 3,10 constituamus -em tali magnitudine, ut duplari proportione proportionetur mensoris longitudine. GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 710,15) iuvenem locum basilice -e metientem. **F** *calamus scriptorius – Schreibrohr:* GESTA Bereng. app. 3,1,4 ultima dum extrema (*i.* -as) pangit -o notas. **G** *antenna – Rahe:* LAMB. LEOD. Matth. I 244 inpleat aura sinus, qua stridula nutet h-o.

III *de rebus -um similibus:* **A** *canalis – Wasserrohr:* TRAD. Fuld. I 76 p. 155,26 (s. XII.[med.]) per plumbeas h-es meatum fontis . . . reparari feci. *liturg. i. q. fistula – Saugröhrchen (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 252):* WILH. HIRS. const. 1,17 p. 949[B] -is, ex qua sanguinem Domini percipere solemus. CHART. Stir. I 286 publicum calicem cum -e. **B** *candelabrum – Kerzenhalter:* ORDO Rom. ant. p. 68 (70)[b],51 accenditur . . . cereus positus in -e. **C** *caulis pennae – Federkiel:* ALBERT. M. animal. 7,170 pennae *(sc. avis cuiusdam)* quando sunt incompletae, virus habent . . . in -e *eqs.* **D** *medic.:* **1** *os bracchii vel cruris – Unterarm- oder Unterschenkelknochen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,8 p. 6b[v] crus . . . duorum est ossium, que -es vocata sunt. ALBERT. M. animal. 1,295 crus . . . componitur ex duabus h-bus sicut brachium; et exterior quidem est magna h-o vocata, et interior in crure vocatur h-o minor. 1,488 ossa . . . brachii . . ., quae asseyd vel h-es . . . vocari diximus. *al. de bracchio ipso:* ALBERT. M. phys. 4,1,13 p. 267[b],37 brachium, quod asseid vocatur sive -o. **2** *scalprum – scharfes Messer:* MOSES PANORM. infirm. 21 p. 121,20 finde corpus suum *(sc. volucris)* cum -e.

2. arundo *v.* hirundo. **3. arundo** *v.* hirudo.

***arunium** *vel* **-us,** -i *subst. (orig. inc.) ?materia ad bulgas parandas apta – ?Material für Säcke:* WOLFGER. itin. comput. 1 p. 8,26 pro corrigiis et -o ad bulgas III den.

***arvoltus,** -a, -um. *(cf. ital.* rivolto?) *?revolutus – ?umgewendet:* CHART. ord. Teut. 46 p. 38,13 (a. 1212) ad . . . petram nigram et fractum -um et usque ad laccum.

arvum, -i *n. vel* **arva,** -ae *f., raro* **arvus,** -i *m. (v. p. 1009,15) script.* (h)arb-: CHRON. Salern. 13.104.

I *strictius i. q. ager (cultus vel utilis) – (bebautes oder nutzbares) Land, Acker* (*cf.* GLOSS. III 16,15 St.-S. -um

[Langer]

accar): A *gener.:* Ionas Bob. Columb. 1,17 p. 183,10 semine (-i *var. l.*) futuro confectam glebis -am (-um, -a *var. l.*) parare. Walahfr. hort. 42 torpentia ... -a ... erigo. Wandalb. mens. 144 aestas ... -a ... fluminis in speciem culmis undare refertis efficit. 277 -is, mitis quae pampinus ornat. Carm. Cent. 107,22 qui *(Dominus)* inrigat -a sata. Wolfhard. Waldb. 2,18 (11) in proximo culturali ... -o. *al.* *in imag.:* Arbeo Emm. 2 praecordiorum -a caelesti ymbre rigare. Donat. Trud. 1 (MGMer. VI p. 275,14) iussum operis -um exerceam. Walahfr. carm. 34,3 quem ... defiximus -is, surculus ad superos prodeat ille nothos. Narr. de lib. Fab. 7 ut ... -a divini amoris ... carentia proscinderet. *al.* B *iur.:* Trad. Frising. 5 p. 31,7 (a. 750) dum erga eodem loco conexae -e ducali pascua non sufficerant. 430 p. 369,13 tradiderunt -um adiacentem monti Frigisiensum; ipseque -us ... dicte domui ... traditum erat. Trad. Ratisb. 38 -orum pratorumque iugera. Registr. Frising. 6 hortulani -um. Chart. eccl. Halb. I 2 p. 2,31 villa ... cum suis -is inculta ... erat. Chart. episc. Hild. I 358 huius -i decimam. Chart. Babenb. 252 p. 81,26 coloni ... tam in nemoribus quam in -is ... idem ius habeant. Chart. episc. Hild. II 355 p. 166,12 vias platearum de communi -o. Chart. Francof. 222 tria silvestria iugera -e. *al.* *in pertinentiis:* Trad. Frising. 200b (a. 805/09) omnes res ..., id est terra, -a, pratis. Chart. Argent. I 41 p. 33,3 predium ... cum ... pratis et -is. Dipl. Heinr. II. 243 p. 280,20 campestria -a, prata pabulatica. Fund. Sangeorg. 52 praediolum ..., scilicet I aream, XII partes -i et prati ad quatuor carradas foeni. *saepe.*

II *latius:* A *rus, campus – Flur, Feld, Gefilde* (*cf.* Gloss. III 380,34 St.-S. -um gelende): Aldh. ad Acirc. 109,1 ostriger en -o vernabam *(sc. elleborus)*. Willib. Bonif. 5 p. 22,18 camporum circumvolat *apis* -a. Arbeo Emm. 4 verno aridam -am (-a *var. l.*) suo infunditur *imber* rigore. Wett. Gall. 33 per multa spatia -arum. Walahfr. carm. 18,6 p. 363 squalentibus -is. Wandalb. mens. 119 potibus, in variam quos gignunt -a medellam. Chron. Noval. 3,1 pedum *Liutprandi regis* mensura ... tenetur in metiendis -is. *al.* *in ludo scaccorum:* Carm. ined. 82,92 (ed. H. Hagen. 1877) cuique *latrunculo* datur custos, ... solus heu facile, si petat -a, ruit. *al.* *in imag.:* Walahfr. (?) carm. 50,1,17 usibus una *(sc. Musa)* meis tantum restabat in -is. B *fines, regio – Gebiet, Gegend, Landschaft:* Ionas Bob. Columb. 1,14 p. 174,14 gentes, qui intra Alpium septa et Iurani saltus -a incolent. Willib. Bonif. 8 p. 47,4 aquosa Fresonum -a. Vita Germ. 1 (MGMer. VII p. 419,9) huius *(Germani)* nativitatis augmentum -a Augustedunensis promeruit. Paul. Diac. carm. 11,25 captivum patriae redde *(sc. Karole)* et civilibus -is. Agius epic. Hath. 254 fames -a presserat attigua. Waltharius 1137 vastis heremi ... -is. Poeta Saxo 2,86 Saxonica venit *Karolus* in -a. *saepe.* *in imag. de caelo:* Hugeb. Wynneb. 7 p. 112,33 populum sibi conmissum ... ad nemorosis aeternae vitae -is preibando perducebat *Wynnebaldus.* 13 p. 117,41 spiritus ethereas in -as ... abiit. Carm. Sangall. I 5,34 aeterno ... in -o. Wipo prov. 95 -o caelesti. C *orbis terrarum – Erde, Erdkreis:* Hraban. carm. 2,1,8 salvator venit in -a. 4,1,3 luminibus caelum et ramis florentibus -a ornans. Wett. Gall. prol. 18 tota per -a. Audrad. carm. 1,157 astris qui *(Deus)* caelos, variis animalibus -am ... perornat. Walahfr. carm. 84,6 mundanis ... in -is. Syll. Sangall. 18,4,3 quadrati ... -i summa vel ima. Poeta Saxo 5,84 genu flectant inferus, -a, poli. Hrotsv. lib. 2 app. 2,27 draco de caelo cecidit proiectus in -a. *saepe.* D *terra – Erde, Land:* 1 *opp. aqua sim.:* Ioh. Scot. carm. 8,1,6 undique concurrens pontum secat, eminet -a. Wandalb. creat. mund. 63 formosi sator orbis undis -a retexit. Dipl. Karoli III. 135 negociatores in aquis et -is sine tholoneo pergant. 2 *de materia:* Aethicus Ister 26 in litoribus, quae sarfaicam et acervicam habuerint -am. Cod. Karol. 95 p. 641,12 e limo hominem finxit *Deus* -ae. Carm. cod. Paris. (8812) 2,13 ignis ... calidus siccae coniungitur -ae. E *humus – Erdboden:* Pass. Praeiecti I 36 *Venerianus* cum lacrimis -a ... rigans. Vita Pard. 2 (MGMer. VII p. 26,5) arbor ... in -am (terram *var. l.*) volvens ruit. Radbert. carm. 1,3 spargite humum lacrimis, componite floribus -am. Walahfr. carm. 53,6 simulat somnum levita cubando per -um. Walthārius 938 *Waltharius* pulsabat calcibus -um. 977 Alpharides ... Francum ... fudit ad -um. *al.*

1. arvus, -i *v.* arvum.

2. arvus, -a, -um. *cultus, utilis – bebaut, nutzbar:* Leg. Lang. p. 384,45 *caballos* de -o campo, quod est fosinachar, movere.

arx, arcis *f.* *script.:* arche: *p. 1011,38.* ars: Acta imp. Winkelm. I 693 p. 549,39. *interdum plur. sensu sing., e. g. l. 20.25.*

I *locus munitus – befestigter Ort, Burg:* A *proprie:* 1 *strictius i. q. castellum, munitio – Befestigung, Feste* (*cf.* Gloss. III 209,31 St.-S. festin): Aldh. virg. II 2616 urbis *(sc. Iericho)* ... septenis -bus amplae. Mirac. Genes. Hier. 2 p. 170,33 sacer patriarcha de -e speculationis *(cf.* Trad. Teg. 265 summę Syon ad -em tendentibus. *al.).* Andr. Strum. Ariald. 26 p. 1073,10 in Travallia -e inexpugnabili. Gesta Trev. 30 p. 172,11 circa palatium usque ad -es. Otto Frising. gest. 1,34 p. 53,24 est ... in predicta -e castri ... congregatio clericorum. 2,22 p. 126,13 ad superioris -is convexa tendunt. Helm. chron. 56 p. 110,19 Heinricus ... succendit castrum Sigeberg -emque firmissimam Hammemburg. 81 p. 154,33 infra domum *(beati Petri, sc. Romae)* et -es (-em 4). Chron. Reinh. a. 998 p. 516,20 ad -em urbis Rome, scilicet in Capitolium. Chron. Erf. mod. I a. 1159 castrum quoddam Mediolanensium -e ac loco munitissimum ..., Cremam nomine. Heinr. Lett. chron. 14,6 -em munitionis comprehendunt. Chart. Sangall. B 251 datę in -e Clanx. *saepe.* *nom. propr.:* Paul. Diac. Lang. 1,26in. in castro Cassini, quod Arx appellatur. Dipl. Otton. I. 104 in villa, quę dicitur Arcx. Acta imp. Böhmer 196 p. 181,21 a castellano ... Roccae Arcis. *al.* 2 *latius:* a *sedes (munita) principis – (befestigter) Herrschersitz:* Walahfr. imag. Tetr. 135 migrabit ad -es Francorum, quodcumque miser conflaverit orbis. Hrotsv. gest. prol. 2,24 qui *(Salomon)* cum regnando resideret in -e superba. Tit. metr. IV 28,2 Encilmar, presbiter -is. Wilh. Apul. gest. 1,467 Michael ... caecatus ab -e fugatur. b *metropolis (munita) – (befestigte) Hauptstadt:* Arbeo Emm. 4 ad Radasponam ..., qui ... in metropolim huius gentis in -e decreverat. Hraban. carm. 82,3,1 -x orbis et regina Roma (*cf.* Poeta Saxo 2,3 Carolus ... -es Romanas adiit [*ex Verg. Aen. 4,234. al.*]. Ioh. Canap. Adalb. 16 regreditur ad sacratam -em, ... Romam. Berth. Zwif. chron. 1 p. 140,15 Urbano papa II. Romanae -i praesidente). Heiric. Germ. I 4,295 in Lugdunenses ... -es. Vita Maxim. Trev. II 57 Treveris insignes ... -es. Chron. Pol. 1,7 p. 22,6 -em regni. Theod. Palid. annal. a. 817 imperator ... in Aulicensi ecclesia -em episcopatus firmare decreverat. *al.* *de monasterio principali:* Beda hist. eccl. 3,21 p. 171,12 reversus ... ad insulam Hii, ubi plurimorum caput et -em Scotti habuere coenobiorum *(cf. p. 1011,59).* c *opus (firmum vel protegens) – (festes oder schützendes) Werk, Gefüge:* α *de aedificiis:* Aldh. ad Acirc. 103,8 fluctibus actos -bus ex celsis ... ad litora duco *(sc. pharus).* Cand. Fuld. Eigil. II 2,16 puer ... scolae defertur ad -em. Carm. libr. III 40,23 -em Romanam *(sc. s. Petri)* se *(sc. episcopum Bambergensem)* gestit habere coaequam. Leo Mars. chron. 3,26 p. 718,2 mirificam -em, quae vulgo campanarium nuncupatur, erexit. *remissius:* Tit. metr. III 6,2 *(de tholo argenteo)* offero templi huius ... -em. β *de rebus fabrefactis:* Hraban. carm. 49,6,2 crucis lignum ... emblemate inclusum -x tenet ista crucis (*item de altari:* Chron. Mont. Ser. a. 1128 p. 141,46 partem monasterii, que est a turri usque ad -em crucis, construxit. Cosmas chron. 2,4 p. 89,4 composite sunt CC marce altaris in -e). 55,4,2 Hrabanus rite peregit ciborii hanc -em. Chart. Lux. I 88 p. 82,14 *(de sepulcro)* ipso *(Maximino)* -em mediam possidente. γ *de corpore humano:* Wandalb. creat. mund. 159 stabilemque formavit Deus -em. *remissius:* Arbeo Corb. prol. pectoris -em. Vulf. Marc. 387 quattuor in palmae defixo⟨s⟩ fortiter -e gestabat digitos. d *armarium –*

Schrein: DIPL. Merov. I 67 p. 60,32 una *praeceptio* in -e basilice sancti Dionisii resedeat. **B 1** *in imag.:* **a** *de caelo eiusque regno (pars exemplorum etiam ad l. 29sqq. trahi potest):* ALDH. ad Acirc. 90,6 summi . . . regnator Olimpi, qui nunc in caelis excelsae praesidet -i. WALAHFR. carm. 84,1 altithronus Dominus, qui regnat in -e polorum (HRABAN. epist. 48 in -e poli. *al.*). HRABAN. carm. 4,3,11 post hanc vitam conscendes lucis ad -em (*cf.* NECROL. I p. 549,38 vendicat Uodalrich -em sibi luminis istihic). 11,43 si Christi regnum caelorum, si annuis -em. 18,1 spiritus . . . veni, supera directus ab -e. POETA Saxo 5,91 aetherea caeli demissus ab -e . . . spiritus. HROTSV. Theoph. 449 *Christus* miserans . . . descendit ab -e parentis. COSMAS chron. 3,43 p. 218,1 Dominus prospectans -is de throno etherie. *saepe. meton. de Deo:* WALAHFR. imag. Tetr. 85 patrum, quos -x sanctissima semper substituit. **b** *usu vario:* CARM. Scot. II 1 sol. 3,1 *(in ludo lapillorum)* albi bis bini praecedunt ordinis -em. PURCH. Witig. 463 reginae semper dominaris *(sc. Augia)* in -e. ADAM gest. 3,47 p. 190, 25 remotis aemulis solus possedit *Adalbertus archiepiscopus* -em capitolii. **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 14,11 p. 387^{C} -x . . . aliquando significat mundanam potentiam aut saecularem sapientiam, aliquando vero culmen verae sapientiae et celsitudinem virtutum. **3** *per compar.:* ALDH. virg. I 60 p. 322, 23 frequens oratio quasi -x editissima . . . contra venenatas aemulorum ansatas fore creditur. **C** *translate i. q. tutela – Schutz:* EUGEN. VULG. syll. 14,2 *(de cruce)* vincit . . . potens -x, sacri luminis auctrix (*cf.* 15,2). CARM. imag. 21,3^{a} -e crucis herebum . . . vincit . . . Christus.

II *locus editus vel summus, altitudo – erhöhter oder höchster Ort, Höhe:* **A** *proprie:* **1** *de montibus:* ALDH. virg. II 2169 lichinus . . . summa . . . fulgescens -e locatur. HUGEB. Willib. 3 p. 91,24 ad ardua Alpium -es . . . scandendo. HRABAN. carm. 11,24 urbs . . . montis in -e sita *(cf. Vulg. Matth. 5,14)*. WALAHFR. Wett. 392 hac -e (gloss. codd. RO: in hac summitate montis) tenetur abbas. DIPL. Otton. II. 78 supra rupis -em. **2** *de caelo:* AETHICUS ISTER 3 unde mirabiliter firmata -e consistit (-unt *codd.*) mundus. 10 p. 5,23 antiquus hostis corruerat summa . . . arche ab imo. HRABAN. carm. 37, 6 quod tegit -e polus. **3** *de partibus corporis:* PAUL. DIAC. carm. 35,12 omnia condiderat mentis in -e suae (WALAHFR. Mamm. 12,11 m. securus in -e. HYMN. Hraban. 6,7,5). THEODULF. carm. 25,182 sudorem abstergens frontis ab -e manu. WILLIR. cant. 5,7 p. 56 praesidet . . . membris -x capitalis. ARCHIPOETA 4,15,3 in -e cerebri Bachus dominatur. **4** *usu vario:* HERBORD. Ott. praef. p. 705,31 a fundamentis usque ad -es tectorum. ALBERT. STAD. Troil. 2,291 vela petunt -em *(sc. mali)*. 2,463 sibilat optatus puppis in -e sonus. **B** *translate et in imag.:* **1** *dominatio, principatus – Herrschaft, hohe Stellung, Vorrang:* **a** *saec.:* MILO Amand. 4 (MGMer. V p. 457,15) Iustinus minor . . . in re publica -em inperii tenebat (VITA Mathild. I 1 Karolus Magnus -em tenens imperii. *al.*). HROTSV. gest. 713 sublimem regni . . . -em. RANGER. carm. 121 laico quantalibet -e fruenti. COSMAS chron. 1,9 p. 21,18 Crezomizl locatur sedis in -e. CHRON. Thietm. 4,54 Hartwygum . . . pocius gnarum -is destruende quam regende. *al.* **b** *eccl.:* BOBOL. Germ. 1 (MGMer. V p. 33,22) Trevirorum civitatis . . . cathedram -em sanctitatis tenebat *Modoaldus*. BEDA hist. eccl. 3,3 p. 132,29 monasterium *insulae Hii* in cunctis . . . monasteriis . . . -em tenebat. STURM. consuet. 2$^{tit.}$ qui *(monachi)* in -e regulari pollent. LIUTG. Greg. 11 -em episcopatus. WALAHFR. Wett. 142 Erbaldo debere dari his in moenibus *(sc. Augiae)* -em. CHART. Wirt. V app. 28 p. 415,9 in Augustensis prelationis -e. *al.* **2** *fastigium, apex, primatus – Höhepunkt, Mittelpunkt, Vortrefflichkeit:* ALDH. virg. I 43 p. 295,5 ab integritatis -e detrudere. ad Acirc. 10 p. 82,4 *dactilici hexametrici genus* ceterorum omnium -em et infulas possidet. FORM. epist. I 7 p. 522,13 ad -em artis poeticae conscendere. CARM. var. III 46,1,7 qui vitae . . . claruit -e. COSMAS chron. 2,1 p. 81,25 eos precellens contigua -e virtutum. GERLAC. annal. a. 1184 p. 695,6 donec attingeret -em humanorum studiorum. *al.* *Langer*

arzentum *sim. v.* argentum. **arzicon** *v.* arsenicum.

as, assis *m.* *script. et form.:* *nom. sg.* assis(s): *l. 4.6.8.* *acc. sg.:* -im: *l. 16.24.* -in: RHYTHM. 109,2.11. *nom. pl.* -i: *l. 15.*

1 *unitas – Einheit* (*cf.* GLOSS. III 350,18 St.-S. as assiss obolus i. heluelinc vel vvaga. IV 37,7 as denarius nummus phenninc. 181,61 assis vel as pondus, quod potest in XII dividi, i. medele): **a** *de pondere:* BEDA temp. rat. 4,6 libra vel as sive assis XII unciae. *al.* **b** *de nummo i. q. nummus minimus (cuiuslibet monetae) – kleinste Münze (einer Währung), 'Heller':* FOLCUIN. Bert. 2,28 incensum de -bus II. CHART. Ticin. 37 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 104,27; a. 1270) denarios XXXVII et -em I *solvere. proverb.:* NIVARD. Ysengr. 3,1108 -bus hoc ternis . . . emi. ASINARIUS 95 vix -em meruit. **c** *de numero i. q. unum – eins:* CARM. de temp. rat. 222 ex ordine haec *(sc. regulares)* discerne, penta, quini, -i, tria. RHYTHM. 108,11 denae septenae donant -im I. ANON. minut. 1,1 duodecim *uncias* -em nomino. GERB. geom. 3,3 duodecies *(add. cod. Mon. A)* as et triens XVI sunt. GESTA Camer. 1,89 p. 436,8 alii *(numeri tesserae)* in ceteris *faciebus* uno semper minores usque ad -em. *al.* **2** *iur. de hereditate:* **a** *universitas – Gesamtheit:* LEG. Burgund. Rom. 30,4 quod quicumque in agro ipso possidet, -es singulorum, ei *(apparitori)* recensendus est, quia per uncias divisa possessio in singulorum portionibus -im facit. FORM. Wisig. 23 ut unusquisque nostrum . . . -em paupertatis nostrae securus debeat possidere. *ibid.:* -em integrum paupertatis meae . . . habeas. *remissius* ex -e *i. q. ex integro – ganz und gar:* CONC. Merov. p. 126,22 tota ebdomada ex -e *fratres* ieiunent. CONC. Karol. 50^{D},53 p. 646,14 quod mutuum acceperunt, ex -e amittant. DIPL. Arnulfi 131 p. 196,23 omnia ex -e perenniter permansura. CARM. de Lamb. 49 p. 159 a terris absens ex -e vocaris. *al.* **b** *?pars – ?Anteil: v. l. 22.*

***asa,** -ae *f.* *(cf.* lasar, asar, *v. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 424) script.:* assa: *l. 45sq.52.61.* asc(a): *l. 41.43.* *metr.* ās-: *l. 38.*

1 *de gumma:* **a** *resina silphii – Asantdreck (cf. Marzell, l. c.):* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 373,21 -a calida et sicca est in tertio gradu. Ps. OTHO med. 12 quo mage foetorem facit -a, scias meliorem. ALBERT. M. veget. 6,338 comedantur *fabae* cum pipere et -a et . . . origano. THEOD. CERV. chirurg. 3,37 p. 170^{B} r(ecipe) . . . mastiches, asce, colophonię. *huc spectare vid.:* THADD. FLORENT. cons. 22,66 recipitur . . . piperis, origani, asce⟨bra?⟩ *(ci. ed., cf.* 41,127 ascebram) . . . drachmam. as(s)a f(o)etida: IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 2a^{v} assa fetida . . . gummi arboris est in ultramarinis partibus nascens. p. 29a^{v} aliud *opium* quiricanicum, quod assa fetida dicitur vel assar (lazar *cod. Erlang., cf. H. Wölfel, Circa instans. 1939. p. 87,42*). TRACT. de aegr. cur. p. 114,43 fac fumigium de -a fetida ad aures. ALPHITA I p. 278,28sq. -a foetida, lasarum, opium, squinantium, silphium idem et silphium est ferula, cuius gumma est -a foetida *eqs.* WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360^{D} assa foetida et non foetida calida est et sicca valde. MOSES PANORM. marisc. 12 p. 174,13 -am fetidam (gloss.: id est halciti). *al.* **b** assa non foetida *i. q. resina a specie styracis exsudata – Harz des Benzoëbaumes: v. l. 52.* **2** *de plantis resinam exsudantibus:* ALBERT. M. veget. 6,279 -a duarum est specierum, foetida *(Ferula assa foetida L. – Sassykkwai)* videlicet et odorifera *(Styrax benzoin Dryander – Benzoëbaum)* . . .; est autem ignea herba, sed foetida est calidior. WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360^{D} assa herba est calida et sicca. *v. et* 1. asar.

asalio, asal(l)tus *v.* assilio, assultus.

1. asar (assar) *subst.* (*cf.* lasar) *asa foetida – Asantdreck: v. l. 47.*

2. *asar *subst.* *(arab.* 'aṣāra, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Ursprr. nr. 116) carduus – Schuttkarde (Dipsacus silvester L.):* ALPHITA II p. 15,11 -r i(d est) virga pastoris.

3. asar *v.* asarum.

***asaratus** (assa-), -a, -um. (*cf.* ἄσαρον) *asaro conditus – mit Haselwurz gewürzt, Haselwurz-:* DYASC. p. 197^{b} vinum ass-um (asaru *Diosc. lat. 5 p. 196,5*) confice sic: assari *eqs.*

[Baader]

asarum, -i *n.*, *rarius* **asarus** *m.*, *f. vel* **asar(a)** *subst.* (ἄσαρον) *script.:* aza-: *l. 7.11sq.26.* assa-: *l. 9.15.26.* aso-: *l. 16.* ase-: *l.19.* asse-: *l. 8.*

1 *vulgago – Haselwurz (Asarum europaeum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 457sqq.):* PAUL. AEGIN. cur. 209 p. 144,4 potandum . . . -um (*3,46,4* ἄσαρον). RECEPT. Sangall. I 146 azari sucum. ANTIDOT. Cantabr. p. 163,28 mitte . . . assero – I. ODO MAGD. herb. 1532 est -um Graece dictum, vulgago Latine. GLOSS. III 477,29 St.-S. assarum nebelwrz. 493,20 -r hasalwrz. 580^{e} vulgago minor haselwurz, azarum maior idem. 549,39 -um vel baccara vel wlgago vel vvulgama haselwrze (523,20 azara bacara copitnik. 605, 16 asarabacalam. HILDEG. phys. 1 capit. p. 532^{a},22 [cod. G] -a bachara. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 367^{G} -um baccara: *v. et l. 22*). 577,34 assarus hasiluurz. V 29,27 -um hasalmusicha. 36,4 vulgago vel -a haselwrz (*inde* III 477,13 asoro bulganica haselwrz. IV 357,6 asarobulganica i. sisibrawa). HILDEG. caus. 4 p. 188,7 suaves herbulae, scilicet feniculum et aserum. DYASC. p. 3^{a} asarus, quem (quam ALPHITA II p. 16,3) multi nardum (spicam *Diosc. lat. 1 p. 60,29*) agrestem appellant. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 369,25 -um calidum et siccum. ALPHITA I p. 278,32 -us, -a bacara, gariofilus (gariofilata II p. 15,4) agrestis, vulgago idem. *saepe.* **2** *hedera terrestris – Gundermann, Gundelrebe (Glechoma hederacea L., cf. Marzell, op. cit. II. p. 698sqq.):* GLOSS. III 547,27 St.-S. acer vel azarum gundram. 578,6 acerum vel assarum gundrepa. *v. et* 1. acer.

***asasinus** *v.* *assassinus.

asbestinus (abe-), -i *m.* *asbestus – Bergflachs:* ALBERT. M. miner. 2,2,1 p. 31^{a},22 *absicti* virtus videtur esse imitans ab-um. p. 31^{a},25 quae *(causa)* dicta est de ab-o lapide.

asbestus, -i *m. vel* **abeston** (-en, -um), *acc.* -on *subst.* (ἄσβεστος) *script.:* alb-: *l. 44.* asv-: *l. 44.* *form. abl. sg.* -e: *l. 39.* *metr.:* āb-: MARB. RED. lap. 33,5. ăb-: *l. 38.*

1 *lapis quidam cinerei coloris – Bergflachs:* AETHICUS ISTER 87 ubi *(sc. in Arcadia)* invenitur lapis abeston, qui semel accensus numquam extinguetur ([*ex Isid. orig. 16,4,4*]. MARB. RED. lap. 33,1 lapidem . . . a. ARNOLD. SAXO fin. 3,1. ALBERT. M. miner. 2,2,1 p. 30^{b},3). URSO gloss. 29$^{med.}$ ignis in asbeste accensus. *al.* **2** *calx viva – ungelöschter Kalk* (*cf.* GLOSS. III 469,29 St.-S. -us id est calce viva calc ungebructe): ANTIDOT. Augiens. p. 58,14 recipit . . . asbestu, id est calve viva non stincta. Ps. ODO MAGD. herb. 296 drachmas . . . iungere quinque asvesti. ALPHITA I p. 273,31 albeston (albesten vel albestum II p. 7,23) calx viva et interpretatur inextincta. *al.*

***asca** *v.* *asa.

ascalabotes (-avo-, -lonit- *sim.*), *acc.* -im *(m.)* (ἀσκαλαβώτης) *stellio – Sterneidechse (Lacerta gekko L.):* PAUL. AEGIN. cur. 223 -votim (*3,58* ἀσκαλαβώτην) dissolve. *ibid. iterum.* ALBERT. M. animal. 7,90 serpens vocatus alfelleonoz (*p. 600^{b},22* ἀσκαλαβώτης). 7,131 estalaboron. *per errorem de ave:* ALBERT. M. animal. 8,17 avis vocata ascalonitiz . . . comedit abachyez (*p. 609^{a},30* κατεσθίει γὰρ τοὺς ἀράχνας ὁ ἀσκαλαβώτης).

ascalaphus, -i *m.* (Ἀσκάλαφος) *bubo – Eule (cf. RE II. p. 1608):* EBERH. ALEM. labor. 988 alauda -o . . . dat . . . locum.

ascalonia, -ae *f. (n.* -ium, -num: *l. 61sqq.)* (Ascalon; *cf. ital.* scalogno, *theod. vet.* asclouh, *v. Meyer-Lübke, REW^{3} nr. 694; Ahd. Wb. I. p. 675*) *script.:* scalonia, -ea, -logn(a), -long(a): *l. 70. p. 1014,2sqq.* asch-: *p. 1014,1.* as(s)olonium: GLOSS. III 575,3 St.-S. 583,40. *al.* accolinium: GLOSS. III 575,9 St.-S. ascolonia: *l. 71.* ascol(l)i(n)um: GLOSS. III 199,33 St.-S. 311,26 *cod. b.* 387,42. ascenium, asconium: GLOSS. III 534,34 St.-S. 546,10. asc(h)lonium: GLOSS. III 108,50 St.-S. *cod. F.* 222,39. -nica: *l. 69.*

species cepae – Schalotte (Allium ascalonicum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 195sqq.): CAPIT. reg. Franc. 32,70 herbas . . ., id est . . . -nicas (gloss.: chalotten), cepas *eqs.* 128,29 de herbis hortulanis . . ., id est . . . scalonias, cepas *eqs.* (128,37). FORMA mon. Sangall. p. 14^{a} ascalonias. GLOSS. III 493,23 St.-S. -um asclouh. HILDEG. phys. 1,80 alslauch (aschalonia *ed. pr.*) frigida et venenosa est. THADD. FLORENT. cons. 11,43 nocentia *olera* . . . sunt . . . scalonge, porri. 122,79 *venter* solvitur cum . . . cepis, alleis et scalognis. WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360^{D} bulbus, id est scalonea, calida est et sicca *eqs. al.*

Ascalonum (-col-) *n.* (Ascalon) *vinum Ascalone cultum – Wein aus Askalon* (*cf.* ALPHITA I p. 320,12 vinum Ascolanum, id est album): GLOSS. Salern. p. 4^{b},22 Ascolonum, vinum coctum.

***ascalopas** *(m.)* (ἀσκαλώπας) *genus scolopacis – Schnepfenart, viell. Waldschnepfe (Scolopax rusticola L.):* ALBERT. M. animal. 8,89 avis, quam askolakôs (*p. 617^{b},23* ἀσκαλώπας) Graeci vocant. *v. et* scolopax.

ascarabeus *v.* scarabaeus. **ascareda** *v.* ascaris.

***ascaria** *v.* *scaria.

ascaris, -idis *f. vel rarius* **ascarida** (-red-), -ae *f.* (ἀσκαρίς) *lumbricus latus – Spulwurm (Ascaris lumbricoides L.):* ANTIDOT. Augiens. p. 54,16 antidotum . . . facit . . . ad lumbricos et ad -as. TRACT. de caus. mul. 51 quas *(sc. lumbricos latos)* Greci -edas dicunt. TRACT. de aegr. cur. p. 266,41 ex humiditate *fleumatis generantur lumbrici* lati et hi dicuntur -es vel cucurbitini. ALBERT. M. meteor. 4,1,27 p. 743^{b},25 cui *(homini)* vermes, qui -es dicuntur, perforaverunt ventrem superiorem. animal. 13,93 generantur in eo *(intestino caeco)* lumbrici et -es. *al.*

***ascebram** *v.* *asa *p. 1012,43.*

1. ascella, -ae *f. (m.* asellus: *l. 32) script.:* osc-: GLOSS. III 437,9 St.-S. pris-: *l. 43.* assc-: *l. 41.* as(s)e-: *l. 32sq.40.52.* ace-: *l. 37.40.* axe-: *l. 36.* as(c)illa: *l. 33sq.*

I *proprie:* **A** *humerus, ala – Achsel, Achselhöhle:* **1** *gener.* (*cf.* GLOSS. III 222,7 St.-S. ala -a [asella *Q*] ŏchese. 434,35 subbrachia sunt -ę v̊chsina. IV 181,48 -a [asellus *b*] husen): Ps. HIPPOCR. progn. A 17 sub -a (asse-, ascilla, asilla *var. l.*) sinistra. ABBO SANGERM. bell. 2,406 quam *(sagittam)* nauclerus in -am . . . accepit. HILDEG. scivias 1,5 p. 433^{B} *imago mulieris* manus . . . sub axellas suas tenebat. MIRAC. Liutg. II 13 baculo sub acella (asc- *var. l.*) posito. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 394,33 fasciculus *lini* erit tantus, quantus . . . contineri sub -a. ALBERT. M. veget. 6,137 *myrrha* linitur super -as (asell-, acell- *var. l.*). animal. 1,368 ramus *arteriarum* ad asscellam declinando. 2,21 sunt pili . . . sub -is (*p. 498^{b},22* μασχάλαις). *saepe. v. et l. 61.* *spatula – Schulterblatt:* GLOSS. III 676,69 St.-S. spatula vel priscella herte. **2** **a** *alleg.:* HRABAN. univ. 6,1 p. 158^{A} -a . . . pro desiderio posita reperitur. **b** *in imag.:* COSMAS chron. 3,59 p. 238,1 que *(sophismata)* quondam sub vestra molliter cubantes -a, suaviter ex tua tenera suximus papilla. WERR. (?) Albert. 4 (MGScript. XXV p. 142,26) comes callidus sub -a mulcens eum *(imperatorem).* **B** *penna – Flügel (spectat ad Vulg. lev. 1,17):* GLOSS. IV 175,5 St.-S. -a uetdach. 196,13 -ę uederacha. *al.* *cavum inter pennas situm – Flügelhöhle:* ALBERT. M. animal. 23,105 assellas eius *(anseris)* unge.

II *translate i. q. signum in codice distinguens – hervorhebendes Zeichen in einer Handschrift, Paragraph:* GESTA Trud. cont. I 8,5$^{ex.}$ scripsit . . . in posteriori parte voluminis inter duas -as ita: 'graduale *eqs.*'

2. ***ascella** *v.* *assella.

***ascellaris** (assc-), -e. **1** *adi.:* *in axilla situs – Achsel-:* WILH. SALIC. chirurg. 4,2 p. 28,7 a vena -i vel a vena, quae est in ascella. ALBERT. M. animal. 1,411 assc-is venae. **2** *subst. fem.:* *vena in axilla sita – Achselvene: v. l. 67.*

ascellatio *v.* assellatio.

***ascellatus** (assc-), -a, -um. **1** *adi.:* *in axilla situs – Achsel-:* ALBERT. M. animal. 1,406 qui *(ramus venarum)* vena assc-a vocatur. **2** *subst. fem.:* **a** *vena in axilla sita – Achselvene:* WILH. SALIC. chirurg. 4,2 p. 28,16 ab -a (ascellari *B*) inferiori venit illa vena, quae . . . appellatur basilica. **b** *vena hepatica – äußere Armvene:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,12 p. 7b^{v} in manus per armum secedit *vena*; hec vocatur -a, que est basilica. *ibid.:* ad -am, que et basilica sive spatulata dicitur, revertendum, que et cephalica. *ibid. al.* *Baader*

ascello *v.* assello. ***ascellus** *v.* *assella.

***ascendentarium**, -i *n.* *via sursum ducens – emporführender Weg:* CHART. Helv. arb. 86 p. 139,7 (a. 1263) pratum . . . pertingens ad stratam publicam, ad dexteram -um *(de lectione dubia cf. notam ed.)* de Glana . . . hominibus concedendum duximus ad utendum.

ascendo (ads-), -scendi, -scensum, -ere. *script.:* adsc-: *l. 33.42. p. 1016,40.42.44.* assc-: *p. 1016,56.71. 1017,17. 1018,3.* acc-: *l. 48. ?form. depon.: l. 44. struct. local.: acc.: passim.* a(b): *p. 1016,40.65sq. al.* ad: *passim.* ante: *p. 1017,15. 1018,19.* contra: *p. 1016, 2sqq.* coram: *p. 1016, 44.* de: *l. 54. p. 1016,32.34. saepe.* ex: *p. 1016,55. 1017,17. 28.30.* in *c. acc.: passim.* in *c. abl.: l. 55sq. p. 1016,24. 58.62. al.* per: *l. 33.37.66. saepe.* super: *l. 51. p. 1016,7sq. al.* supra: *l. 23.49.* usque (ad): *p. 1016,39.50.53. 1017,5.7. saepe. ?dat.: l. 51sq.*

in locum superiorem moveri, sursum se movendo assequi – (hin)aufsteigen, besteigen, ersteigen: **I** *proprie:* **A** *subi. anim. (fere homines; bestiae: l. 27.54.56sqq. p. 1016,7sqq.13):* **1** *strictius:* **a** *de locis editis, aedificiis:* BEDA hist. eccl. 1,7 p. 20,27 montem. HUGEB. Willib. 4 p. 101,33 in montis cacumen. WANDALB. Goar. 2,26 uti . . . oratum ad Sanctum Goarem -at. WIDUK. gest. 3,52 supra murum. THANGM. Bernw. 25 p. 770,22 turrim. ARNOLD. LUB. chron. 1,7 p. 121, 13 inde -it Quarnetenam. CHART. Bern. II 237 p. 252,7sq. quod cum suis . . . animalibus . . . -at . . . alpem ad casalia . . ., eo tempore tantum, quo -unt animalia. *al.* **b** *in imag. de locis beatorum:* BEDA hist. eccl. 4,21 p. 257,27 ad aeternae limina lucis. WALAHFR. Mamm. 25,2 -e, . . . Mammes, ianua te caeli paradisi et claustra . . . excipiunt. *al.* **b** *de sedibus, ambonibus, altaribus:* LIBER diurn. 57 ad sedem. NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 22,23 ad gradus. WIDUK. gest. 2,1 p. 66,21 ad quod *(solium)* per cocleas ad-batur *(cf. Vulg. II par. 9,18. Ezech. 41,7. al.).* OTTO FRISING. gest. 1,42 p. 60,11 ambonem. ORD. coron. imp. 17,23 p. 66,29 imperator -at processionaliter ad altare. ALBERT. M. miss. 2,7,6 p. 54^{b},44 per . . . gradum *altaris* -entes. *al. in imag.:* RUOTG. Brun. 15 in suggestum pontificalem. CHART. episc. Hild. II 768 p. 388,10 cathedram meruit -ere magistralem. *al.* **c** *de vehiculis:* HUGEB. Willib. 4 p. 93,2 -entes in navem. p. 93,6 illic intro -entes navigaverunt. EIGIL Sturm. 5 p. 367,39 ad-erunt navem. WIDUK. gest. 3,36 p. 120,21 naves. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 35 -so . . . curru. CHRON. Clus. 15 (MGScript. XXX^ p. 966,29) -si (-sus *2; an* -sis *leg.?*) . . . vehiculis Hardoini marchionis curiam . . . adeunt. *al. in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,106 sera suos -it Cynthia currus. **d** *de equis sim.:* LEX Sal. Merov. capit. 23 p. 102,29 de caballum . . . -sum (acc- *A 1*). LEX Alam. 35,1 equum. ARBEO Corb. 4 p. 191,9 supra *mulam.* Emm. 14 p. 46,22 in equum. WALAHFR. Gall. 2,21 super *iumentum.* AGNELL. lib. pont. 26 p. 291,8 cum -issemus equis. ARNOLD. LUB. chron. 1,7 -sis equis, rabitis, mulis, . . . asinis. STATUT. ord. Teut. p. 111,26 fratres non -ant. *saepe.* **e** *de aqua:* ALBERT. M. animal. 6,74 *pisces* -entes de mari in ripa fluvii. **f** *de aëre:* OTTO FRISING. chron. 7,32 p. 362,15 in ipso *(radio solis)* duas columbas -entes et descendentes videt. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 157,7sqq. si . . . falco . . . -ret cum ipso *(airone)*, novicius tamen, quando videret aironem sic -isse, desperaret -ere ad aironem. p. 172,25sqq. *nidasii* volando -unt ad ipsum *(aironem)* et . . . percutiunt ipsum -endo . . . et . . . circumeundo -unt. *al.* ALBERT. M. animal. 23,26 *mas alaudae* cantat -endo. **2** *latius:* **a** *(assiliendo) eniti, oppugnare, expugnare – (im Angriff) emporklimmen, anstürmen, erstürmen:* BRUNO QUERF. fratr. 16 cum illam villam . . . exercitus . . . -ret. THIETM. chron. 4,30 per machinamenta alte constructa -it. 7,63 urbem. GALB. Karol. 40 ad murum. OTTO FRISING. gest. 2,22 p. 126,6 pro -endis muris instrumenta utilia. 2,35 p. 144,22 montem . . . -ens eam *(civitatem)* irrupit. *al. c. sensu fugiendi:* THIETM. chron. 7,23 p. 424,22 superpositae civitatis municionem . . . -unt. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 34,3 turrim. *al.* **b** *exsurgere, proficisci – sich erheben, zu Felde ziehen (cf. Vulg. Ios. 22,33. al.):* ANNAL. Fuld. II a. 876 p. 87,13 cur -isti ad bellandum contra me? SIGEB. GEMBL. chron. a. 803 amiras . . . contra Nicephorum imperatorem -it. HILLIN. Foill. 15 (MGScript. XV p. 926,49) imperatore Henrico contra Menapes -ente. **c** *irruere, opprimere – losstürzen, herfallen:* COSMAS chron. 1,34 p. 62,24 ut examen apum, sic -bat agmen muscarum super corpus nudum. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 10,4 quod falco -at super loyrum. p. 49,10sq. donec *girofalcus* -at super gruem per se, et si non -et, elevet ipsum. **d** *salire, coire – springen (auf), bespringen, beschlafen:* CARM. Bur. B 91,14,4 meretricem dum -is. ALBERT. M. animal. 5,9 genera quadrupedum coeunt mare super feminam equitante sive -ente per saltum ([*p. 539^{b},26* ἐπιβαίνοντος]. *cf.* 4,70.5,10). **e** *adverso flumine vel in altum sim. navigare – (zu Schiff) hinauf-, hinausfahren:* HIST. Daret. p. 195,18 iterum navibus -it. ANNAL. Fuld. II a. 850 p. 39,35 Nordmanni . . . per Sequanam -entes. CHART. Hans. I 29 p. 18,20 per alveum Reni . . . navigio. GESTA crucig. Rhen. 1 p. 30,5 mare. CHART. Lub. I 350 p. 327,25 stagnum . . . cum rete . . . ad piscandum. *al.* **f** *de Christo:* **α** *(in crucem) tolli – (ans Kreuz) erhöht werden:* AMALAR. off. 3,25,2 Christi corpus . . . -it in crucem. VITA Liutb. 37 crucis patibulum. **β** *(in caelum) elabi – (zum Himmel) auffahren, entschweben:* LIBER diurn. 85 p. 108,2 -isse in celis carne. HRABAN. carm. 39,64,5 victor Christus -erat. WALAHFR. carm. 20,25 caelos. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 434,6sq. rediit ad mentem: 'regem -entem in caelum', cum -erit, non -at. HROTSV. asc. 21 astrigeram . . . -surus ad aulam. 130 -it Deus . . . super astra. *saepe. de Maria:* AMADEUS LAUS. hom. 7,23 (ed. J. Deshusses. 1960) quare *Maria* non -it cum -ente *(Deo)*? **g** *emergere, exire – herauf-, (her)aussteigen:* BEDA hist. eccl. 3,22 p. 174,18 suscepit . . . eum -entem de fonte sancto Aediluald rex. 5,12 p. 306,22 -erunt quidam spirituum . . . de abysso. HUGEB. Willib. 3 p. 91,10 statim obantes de nave -erunt (*cf.* 4 p. 101,31). **h** *ingredi, invadere – (hin)einsteigen, eindringen:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 283,40 qui *(episcopus)* symoniace et non per ostium -it *(cf. Vulg. Ioh. 10,1).* **i** *pervenire, se conferre – gelangen, sich begeben:* THIETM. chron. 6,69 sursum usque prope Belegori ad-imus. ADAM gest. 2,22 p. 80,10 ab ipsa urbe vela tendens XIV. die -es ad Ostrogard Ruzziae. GALB. Karol. 10 p. 566,35 comes Brugas ad-it. CHART. Pomm. A 174 p. 397,32 -entes in Poloniam plaustro. **k** *accedere, apparere – treten, erscheinen (vor):* GALB. Karol. 10 p. 566,39 ad-erunt coram eo *(comite)* intercessores. **l** *descendere – hinabsteigen, -fahren:* WILLIB. Bonif. 5 p. 23,19 albeum . . . fluminis . . . navigio -it. HUGEB. Willib. 4 p. 97,31 qui primum in illum *(aquam)* -ret. **B** *subi. res:* **1** *strictius:* **a** *naves (cf. supra l. 14sq.):* DIPL. Otton. III. 206 p. 617,10 naves . . . per Padum -entes et descendentes. CHART. Livon. A 171 p. 223,13 usque ad quem *(locum)* poterant naves . . . -ere. CHART. Raitenh. 315 p. 253, 24 naves . . . -entes de Austria. *al.* **b** *liquores:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 310,16 -ente aqua fluminis usque ad lumbos. WALAHFR. Gall. 2,24 p. 329,11 oleum de pavimento in pallam sursum -it. ALBERT. M. animal. 1,449 sperma viri ex suis testiculis asscendit. *al.* **c** *ignis, fumus, favilla sim.:* HUGEB. Willib. 4 p. 101,34 faville de tetro tartaro usque ad marginem -entes. p. 102,4 vaporem valde supblime in alto -entem . . . intuebat. THEOPH. sched. 3,84$^{med.}$ cumque videris flammam viridem -ere (*cf.* 2,1$^{med.}$). ALBERT. M. animal. 1,174 propter fumositates, quae per ipsum *(foramen)* -unt. REGISTR. Baiuv. A p. 316,16 de areis edificatis, in quibus -it fumus. *al. in imag.:* AMALAR. off. 3,18,12 turibulum in tribunal -it. **d** *signa caeli, nubes:* WANDALB. hor. 26 Phoebo -ente. ANNAL. Fuld. II a. 870 p. 71,17 nubes . . . ab aquilone -bant. GUNZO epist. 15 p. 49,20 quomodo a capricorno in cancrum -endo pauciores dies explicet sol. *al.* **e** *vox sim.:* BEDA hist. eccl. 4,3 p. 208,29 audivit . . . -ere de tecto . . . canticum. WETT. Gall. 7 oratio . . . ad Dominum suppliciter -it. WALTH. SPIR. Christoph. I 7 vox . . . celos -it. **f** *varia:* ALBERT. M. animal. 1,336 superior *musculus* . . . stringit . . . asscendendo ad superiora parumper. *proverb.:* WIBALD. epist. 332 p. 463,28

[Zwimpfer]

permittit, ut vulgo dicitur, scabella in scamna -ere. **2** *latius:* **a** *(sursum) dirigi vel converti – (nach oben) verlaufen, sich (empor)wenden:* **α** *fines sim.:* DIPL. Karoli III. 34 p. 58,13 descendente *(sc. fine)* per costam . . ., -ente per canale . . . usque ad groppum . . ., -ente per costam . . . usque ad culmen. CHART. Livon. A 153 p. 197,17sq. sicut -it Venda *flumen* de mari usque ad locum . . . et sicut Aboa -it ad ortum suum. CHART. Raitenh. 294 p. 236,15 metarum signa, que . . . secundum lineam usque ad lapidem . . . sursum -unt. *al.* **β** *lineae sim.:* ALDH. ad Acirc. 141 p. 200,1 acutus tonus est nota per obliquum -ens in dexteram partem. RAGIMB. epist. 4 p. 526,14 obliqua vero est *linea,* quae a dextra in sinistram vel a sinistra in dexteram . . . -it vel descendit. *al.* **γ** *partes corporis:* ALBERT. M. animal. 1,260 p. 92,21sqq. additamenta *ossium* facta sunt -entia ante portiones circulorum ipsorum; . . . est enim auxilium speciale in asscendendo. 1,402 p. 143,2 *pars venae* ascendens ex ea *(convexitate epatis)* penetrat dyafracma. 2,106 p. 269,8 permaxima *papa* -ens in collo usque ad linguae radicem. *ibid. al.* **δ** *partes artificii:* THEOPH. sched. 3,43 formabis costas a latitudine pedis inferius -entes usque ad nodum. **b** *sursum serpere vel dispergi – emporgreifen, sich nach oben verbreiten:* TRACT. de chirurg. 402[1] quod si erisipila . . . usque ad alia -erint. **c** *supereminere – emporragen:* THEOPH. sched. 2,1[med.] sine murum divisionis aliquantulum -ere.

II *translate:* **A** *subi. anim.:* **1** *(altius) provehi, procedere – emporsteigen, erreichen, sich aufschwingen, aufrücken:* **a** *de aetate:* PURCH. Witig. 443 ex octavo . . . anno -it nonum. **b** *de dignitatibus, officiis sim.:* LEX Ribv. 54,2 quod si regius puer vel ex tabulario ad eum gradum -erit. LEX Baiuv. 2,8 dux, qui in loco eius accedit (ascendit *Mg. Mt*). DIPL. Karoli M. 89 p. 129,26 qui in ipso loco condignus -ere non possit. THIETM. chron. 5,32 p. 256,27 alcius de die in diem -ere. 7,71 p. 486,4 inperatoriae dignitatis fastigium. DIPL. Conr. II. 230 p. 314,7 ad dominium sive prioratum . . . tyrannica usurpacione. EKKEH. URAUG. chron. a. 1100 p. 219,37 super unum papam viventem. CHART. archiep. Magd. 293 p. 364,16 fraudulenter vel violenter in locum prelationis. ALBERT. STAD. annal. a. 1255 de laycatu ad clericatum. *al.* **c** *de perfectione spirituali:* CAES. HEIST. hom. II p. 42[b],33 spiritu nobis -endum est. p. 43[a],41 per eosdem gradus -ere debemus per cogitationem. p. 43[b],12 beati, qui sic -unt. *ibid. al.* **2** *iur.:* **a** *in possessionem (pignoris) venire – zum Besitzer (eines Pfandes) aufsteigen:* CHART. scrin. Col. A II 1 p. 221,31 (c. 1265/85) ita -it, ut venit in suam proprietatem *(cf. H. Planitz, ZRGGerm. 54. 1934. p. 72).* **b** *in possessionem dare – in Besitz geben:* REGISTR. Trident. III 22 p. 250,5 (a. 1159) quod . . . Wilielmus -it dicto Olurayno . . . terram. **3** *mus.:* *surgere vocem ad tonum acutiorem – höher hinaufspielen, -singen, im Ton höher gehen:* HUCBALD. harm. inst. p. 109[b],10 exemplum semitonii advertere potes in cithara sex chordarum . . ., seu -endo, seu descendendo. GUIDO ARET. micr. 18,40 cum plus se cantor intenderit, subsecutor -at. IOH. GARL. introd. mus. p. 160[b],12 fiunt due mutationes . . ., una -endo, alia descendendo. *al.* **4** *archit. i. q. superaedificare – höher gehen (mit), aufstocken:* CHART. scrin. Col. A II 1 p. 159,39 (c. 1188/1203) si . . . voluerint cum eodem *(muro)* -ere vel superedificare. p. 159,43 quod . . . Godescalcum . . . licebit -ere cum muro. **5** *supergredi – hinausgehen (über), überfordern:* EPIST. Ratisb. 20 p. 342,23 supra vires ingenioli mei non -as. **B** *subi. res:* **1** *in mentem venire – in den Sinn kommen (cf. Vulg. act. 7,23. al.):* TRANSL. Viti 3 p. 33,18 -it . . . in cor regis, ut revocaret . . . Adalhardum (CONST. III 136 quod . . . in c. nostrum -erit . . . episcopum . . . versus Pragam . . . destinare. *al.*) **2** *crescere, valere – ansteigen, sich belaufen:* **a** *de summis sim.:* LEX Sal. Merov. 50,2 usque ad CCCLX denarios . . . debitus -at. CHART. Rhen. med. I 135,41 quando vel quantum burdura -erit vel descenderit. Ps. ODO CLUN. abac. p. 301[a],13sqq. quod adhuc *partes* -ere possint . . . videasque, quantum per articulos -ant. CHART. scrin. Col. A I p. 85,29 ut nulla usura super -at. CHART. Turic. 1470 p. 178,20 hec coniuncta in universo -unt annuatim XX frusta. CHART. Ital. Ficker 193 p. 240,8 nec ultra -at bannum. CONST. II 215,9 p. 294,26 que *(librae)* ad quinquaginta marcharum numerum non asscendunt. *al.* **b** *de calore:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 215,27 quando calor solis iam incipit -ere. **3** *gradus sursum persequi – emporgehen:* **a** *de tonis:* ARIBO FRISING. mus. p. 52,17 diatesserontice melius -it appositus. FRUTOLF. ton. p. 136,7 antiphonae . . . a prima per secundam in tertia per podatum -unt in locum quartum. ANON. pos. disc. p. 191,11sq. si *cantus* -at vel descendat de quinta in unisonum, *discantus* per tertiam debet -ere vel descendere. CAES. HEIST. mirac. I 11,2 p. 269,1 gravibus succinentibus puellares voces -bant. IOH. GARL. introd. mus. p. 168[a],15 *toni plagales* tantum -unt semiditonium cum diapente regulariter et licentialiter. HIER. MOR. mus. 28 p. 289,29 non plus rubeba potest -ere. *al.* **b** *de coloribus:* THEOPH. sched. 1,16[med.] ut . . . colores ita -ant ad exterius nigrum. **4** *iur. i. q. sursum transire, ferri – weiter hinaufgehen:* **a** *de causis:* CHART. civ. Spir. 11 p. 12,5 (a. 1084) -at causa ante episcopum. **b** *de feodis:* CHART. civ. Halb. 102 p. 94,18 (a. 1257) sicut idem mansus . . . assignando descenderat, ita usque ad nos a manu ad manum resignando -it (*cf.* 106 p. 97,4). CHART. Mar. Magd. 135 p. 122,42 decima . . . gradatim -endo nobis extitit libere resignata. **5** *alch. i. q. (se condensantem ac desidentem) sursum praestringere, sublimari – (unter Verdichtung und Niederschlag) emporstreichen, sublimiert werden:* GEBER. summ. 1,40 p. 558,21 quod per eum *(ignem)* -ant alterata. 1,47 p. 579,3 fumi -entes. p. 579,16 *(de marcasita)* illud totum -isse. **6** *excedere – übersteigen, hinaussteigen (über):* RHYTHM. 112,8 quodsi . . . -erit istorum numerus dierum super dies Februi. CHART. Basil. C I 103 (a. 1223) que *(usura)* -it super tesaurum ecclesie nostre.

adi. **ascendens,** -entis. *mus. i. q. surgens, sursum iens – aufsteigend, emporgehend:* HERM. AUGIENS. mus. p. 15,8 illud . . . verbum . . . neuma quasi noeumane, id est flatus -s, dicatur. IOH. GARL. mus. mens. I p. 99[a],25 descendens dicitur figura, quando secundus punctus inferior est primo; -s e converso. FRANCO COL. cant. mens. 6 p. 239,13sq. plica longa -ens est quaedam quadrangularis figura solum tractum gerens a parte dextra -em. *al.*

subst. **ascendens,** -entis. **1** *masc.:* *iur. i. q. consanguineus maior natu in stemmate – Verwandter in aufsteigender Linie, Aszendent:* CHART. Wirt. V 1595 p. 355,33 (c. 1260) ab . . . coheredibus suis, sive sint -es, descendentes vel collaterales. **2** *neutr.:* *astron. i. q. signum caeli assurgens – emporsteigender Himmelskörper:* ALBERT. M. animal. 20,45 p. 1296,25sq. nec est radius alicuius signi caelestis sic . . . profundum rei penetrans sicut radius -is, et ideo . . . qualitates rei generatae maxime cognoscuntur per -s. *ibid. al.*

ascenium *v.* ascalonia.

ascensa, -ae *f.* *de die festo i. q. ascensio (Domini) – (Christi) Himmelfahrt, Auffahrt (des Herrn):* CAPIT. reg. Franc. 81,19 -a Domini (NOTKER. BALB. hymn. p. 50,1 in -a D. p. 54,1 post -am D. BERTH. [?] annal. a. 1079 p. 317,8 usque in -am D. CHART. Sangall. B 143 p. 142,7. *al.*).

ascensio, -onis *f.* *script.:* assc-: *l. 65. p. 1019,2.8.17.* asse-: *p. 1019,9.* -tio: *p. 1019,5.8.*

I *proprie:* **A** *actio ascendendi – das (Hin-)Aufsteigen, Besteigen, Ersteigen:* **1** *strictius:* LEX Ribv. capit. 44 p. 59,37 (A 6.7) de -e cavalli contra voluntatem domini sui. GERB. (?) astrolab. 21 -em vel altitudinem solis. HONOR. AUGUST. sacram. 82 p. 789[A] -o diaconi in pulpitum. ALBERT. M. animal. 23,48 p. 1455,33 cum . . . motus falconis sit motus assc-is et descensionis *eqs. al.* *in imag.:* PAUL. BERNR. Greg. 11 beatus Petrus, qui iam -es eius in cathedram suam disponebat. SUMMA dict. Saxon. 11,1 p. 266,17 inter gradus felicissime -is, per quos . . . ad veri Salomonis thronum . . . ascenditur. **2** *latius:* **a** *de Christo:* **α** *elevatio (in crucem) – Erhöhung (ans Kreuz):* AMALAR. off. 3,25[tit.] de -e Christi in crucem. **β** *ingressio (in caelum) – Himmelfahrt, Auffahrt:* *theol.:* HRABAN. epist. 33 p. 466,37 in quo

(cantico) . . . -is eius in caelos mysteria declarantur. DIPL. Otton. III. 220 p. 632,14 in honore santissime . . . assc-is Domini. ALBERT. M. resurr. 80 p. 287,64 -o est propria virtute ascendentis *(Christi). saepe. liturg. de die festo:* CONC. Merov. p. 8,10 ante -em (-tionem *K* [p. 260^{b},18]) Domini (THIETM. chron. 2,43 -em . . . D. inperator in Merseburg fuit. CHART. Sangall. B 143 p. 141,36 in vigilia . . . -is D. CHART. Brixin. 195 p. 194,32 in asscentione D.). ACTA imp. Winkelm. II 1010 p. 679,9 vobis asse-is vigiliam prefigentes. *saepe.* **b** *iter in locum superiorem factum – das Hinaufziehen, Reise:* REGINO chron. a. 48 de hac -e . . . Paulus ipse scribit ad Galathas. **c** *coitus – das (Be-)Springen, Begattung:* ALBERT. M. animal. 5,10 p. 411,21 genera avium . . . coeunt -e maris super feminam. p. 411,39 in aliis *(animalibus)* . . . saepe frustratur saltus et -o. *ibid. al.* **d** *directio sursum versa – Verlauf nach oben:* ALBERT. M. animal. 1,260 confortantur *ossa* ad portandum caput assc-e sua. **B** *meton.:* **1** *instrumentum ascendendi, scalae – Steiggerät, Treppe:* LEX Baiuv. 4,19 scalam . . . vel quodcumque genus -is (ascensus, ascensui *var. l.*). NOTKER. BALB. gest. 1,6 ad gradus -um (-is *M 3*). **2** *locus elevationis (Christi) in caelum – Stätte der Himmelfahrt (Christi):* BERTH. ZWIF. chron. 15 p. 196,8 cruciculam . . . lapidibus . . . de sepulchro, de -e Domini insignitam. *de altari:* ANGILB. inst. 17 p. 305,8 pergat . . . *chorus* alter ad sanctam -em. *ibid. al.*

II *translate:* **A** **1** *profectus, promotio, exaltatio – Aufstieg, Beförderung, Erhöhung:* **a** *de dignitatibus:* LULL. epist. 92 p. 209,21 gaudebat de -e cari sodalis. **b** *de perfectione spirituali:* HILDEG. scivias 1 praef. p. 385^{B} idem homo . . . ad illum *Deum* in -em humilitatis . . . se . . . inclinavit. **2** *contentio sursum versa – das Aufwärtsstreben:* ALBERT. M. sent. 1,37,1 p. 231^{a},10 habent *virtutes caelestes* motus . . . -um et descensionum. **3** *cognitio alte assurgens – kühner Gedankenflug:* HILDEG. quaest. sol. 15 (PL 197, 1045^{B}) ipsa *(divina essentia)* . . . in nulla -e ullius scientiae comprehendi potest. **4** *accretio, augmentum – Anstieg, Zunahme:* AURELIUS 14 p. 715,32 -es et descensiones eius passiones *(i.* -is, *sc. cholerae)* intellegimus. **5** *mus. i. q. elatio (toni) – das Emporgehen (im Ton):* REMIG. ALTISS. mus. p. 76^{a},11 modulamur per agogen, ἀγωγήν, id est sursum ductionem vel per -em in acumen. Ps. ODO CLUN. mus. p. 266^{a},15 illa descensio vel -o . . . tonus est primus. CARM. var. III 41,12 quattuor est nonus maiorum -o nervus. **6** *alch. i. q. sublimatio – Sublimation:* TRACT. Micrer. p. 97, 19sqq. narravi tibi . . . descensionem, -em . . . nec dimisi -em vel descensionem. GEBER. summ. 1,47 p. 579 ne fumi ascendentes in loco sue -is prorsum inveniant aludelis parietem *eqs.* **B** *meton. usu geom. i. q. altitudo – Höhe:* Ps. BOETH. geom. p. 425,4 montis -em. p. 425,9 in dextrae partis -e.

***ascensivus,** -a, -um. *ascendens – aufsteigend:* ALBERT. M. summ. theol. I 18,73,1 p. 751^{a},11 proprium ignis est, quod sit incensivus et -us. II 3,12,1 p. 150^{b},42 semper accensivus est *angelus* per effectum et -us in Deum. *mus.:* IOH. GARL. introd. mus. p. 167^{b},1 similiter in cantu -o.

ascensor (ads-), -oris *m. (n.: cf. p. 1020,7) script.:* ads-: *l. 66.* assc-: *l. 67.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *qui ascendit – ein Emporsteigender, Kletterer:* NIVARD. Ysengr. 4,777 nec miser -r nec felix esse videtur. *in imag. de perfectione spirituali:* ELIS. SCHON. vis. 3,31 ad quam *(caritatem)* suos -es fides vera transmittit. **2** *eques – Reiter:* WIDUK. gest. 3,37 equo cadente -r Arnulfus . . . occubuit. COSMAS chron. 3,56 p. 231,6 ceciditque equus et -r . . . retro *(cf. Vulg. gen. 49,17. al.).* HERBORD. Ott. 2,23^{in} equos cum -bus (assessoribus *var. l.*) suis . . . habere. BERNH. GEIST. palp. 2,128 pulcher et elatus ad-r. ALBERT. M. animal. 23,112 ut equum ducant *grifes* et assc-em. 25,28 submergitur . . . ipse *draco* et assc-r ipsius. *al. alleg.:* HRABAN. univ. 6,1 p. 160^{D} -r equi est, quisquis extollitur in dignitatibus mundi. *al.* **3** *auriga – Fahrer, Wagenlenker:* PAUL. DIAC. Lang. 3,13 aureos . . . ab alio vero parte habentes quadrigam et -em *(cf. Vulg. Agg. 2,23).* **B** *latius:* **1** *oppugnator enitens – emporklimmender Angreifer:* GALB. Karol. 40 illi, qui ab intus latitabant insidiantes -bus. **2** *de Christo i. q. ingrediens vel ingressus (in caelum) – der (in den Himmel) Auffahrende, Aufgefahrene:* RUP. TUIT. Herib. 1 (PL 170,391^{C}) donum gratiae, quod daturus erat -r coeli *(cf. Vulg. deut. 33,26). al.*

II *translate usu alch. fort. i. q. sublimator – viell. Erhöher, Sublimator:* Ps. CALID. secret. 5 p. 186^{a},62 subtile, -r naturarum, cum amisit calorem accidentalem.

***ascensorius,** -a, -um. *script.* assc-: *l. 17.*

1 *adi.:* *ad stapedem pertinens – zum Steigbügel gehörig, Steigbügel-:* THEOPH. sched. 3,75$^{ex.}$ in corrigiis -is sellae equi. **2** *subst. neutr.:* **a** *stapes – Steigbügel (cf.* GLOSS. III 695,41 distula stegereif vel -um vel stapus): WIPO gest. 6 p. 29,1 sella Chuonradi habet -a Caroli (*cf.* p. 29,4). CHRON. Ebersh. 3 p. 433,17 pes eius sterifio sive -o selle inhesit. CHART. Burgenl. 64 p. 36,8 cum . . . noster pes alterius in assc-o retineri contigisset. **b** *scabellum – Schemel:* CHRON. Albr. a. 1059 p. 792,25 faciens -um sibi de captivo. **c** *instrumentum scalare – Leiter:* GALB. Karol. 37 p. 581,32 quamquam . . . -a firma fuissent. 63 p. 595,10sq. artifices arietis -a graditiva erexerant in altum et . . . summitatem -orum ibidem subduxerant. 82 p. 603,45sq. miles . . . decidit super -um ligneum et avulsit gradum -i. *ibid. al. alleg. de via perfectionis:* ELIS. SCHON. vis. 3,31 p. 81,28 -um illud multiforme inchoari videbatur. **d** *gradus instrumenti scalaris, iugum – Sprosse, Querlatte (cf. l. 24):* ELIS. SCHON. vis. 1,40 p. 20,35 -a . . . coloribus ab invicem differebant (*item* 3,29 p. 78,36). **e** *scalae – Treppe:* ORD. coron. imp. 14,53 cumque pervenerint ad -um. **f** *fort. i. q. podium – viell. Erhöhung:* NOTAE Emm. (MGScript. XVII p. 574,25) multi in prona ruentes de alto -o perierunt.

ascensus, -us *m. script.:* assc-: *l. 42. 51. p. 1021,10.* acc-: *l. 48. def.:* CAES. HEIST. hom. II p. 42^{b},34sqq. scimus duplicem esse -um: corporalem et mentalem; corporeus -us fit gressibus pedum *eqs.*

I *proprie:* **A** *actio ascendendi – das (Hin-)Aufsteigen, Besteigen, Ersteigen:* **1** *strictius:* **a** *de hominibus:* HUGEB. Willib. 4 p. 102,2 -um Willibaldo prohibebant *favillae.* AMALAR. off. 3,17$^{tit.}$ de -u in pulpitum. NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 84,3 propter faciliorem -um. HILDEG. epist. I 62 p. 282^{C} sine -u scalae stans. ALBERT. M. animal. 25,28 incantatori super se praebeat *draco* assc-um. *al.* **b** *de piscibus:* CHART. Livon. A 78 p. 91,17 (a. 1225) nec faciant ibi capturam in -u piscium, sed tantummodo in descensu (CHART. Rhen. inf. II 225 p. 117,20. CHART. Bern. II 572 p. 617,24. *al.*). **c** *de avibus:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 116,12 duplici utuntur *airones* defensione . . ., divertimenti scilicet et -us. 5 p. 165,2 ne . . . airo . . . possit . . . ex acc-u amitti. 6 p. 203,27sq. aggravando -um suum ad superius . . ., in quo modo -us videri potest . . . fortitudo falconis. *al.* ALBERT. M. animal. 25,28 propter huiusmodi assc-um et descensum. **2** *latius:* **a** *expeditio sursum versa – Hinaufzug, -marsch:* HEINR. LETT. chron. 4,2 Lyvones insultum facientes in -u. **b** *assultus, incursus – Aufsprung, Ansprung:* NOTKER. BALB. gest. 1,20 p. 26,16 quę *(caniculae)* . . . quacaras . . . -u celeriore sepe fallerent. **c** *adverso flumine navigatio – das Hinauffahren, Hinauffahrt (zu Schiff):* REGINO chron. a. 888 p. 130,30 civibus . . . prohibentibus -um fluminis. CHART. archiep. Magd. 339 p. 447,40 ut canale . . . navigantibus ad -um seu ad descensum commodum aperiatur (CONST. I 239 p. 335,15. ARNOLD. LUB. chron. 3,9 p. 151,42. CHART. Raitenh. 269 p. 214,34. *al.*). CHART. Hans. I 29 p. 18,21 cives . . . -um eis supra Coloniam . . . negabant (*cf.* p. 18,29). HEINR. LETT. chron. 4,3 post -um Rumbule (*cf.* 5,3). *al.* **d** *de homine alis adiuto i. q. volatus – (Auf-)Flug:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,15 Symonem . . . de illo suo coelesti -u . . . deiecerat. **e** *de Christo i. q. ingressio (in caelum) – Himmelfahrt, Auffahrt:* HRABAN. univ. 1,1 p. 18^{C} -us Domini, elevatio hominis assumpti a terra ad coelos. **f** *de signis caeli i. q. cursus assurgens – das Ansteigen:* GERB. (?) astrolab. 2,4 p. 119,27 gradus -us et descensus solis. 7 propter summum solis -um. **g** *de pulvere i. q. congestio – das Aufwirbeln:*

[Zwimpfer]

ALBERT. STAD. Troil. 5,519 pulveris -us sepelitur sanguinis imbre. **h** *de fine sim. i. q. (adverso flumine) directio sursum versa – Verlauf (am Fluß) nach oben:* COD. Lauresh. 21 p. 303,17 (a. 819) per huius *(Wllinebach)* -um usque ad lapideum rivulum (p. 304,21.23sq.). DIPL. Heinr. II. 430 p. 551,30sq. que *(forestis)* . . . -um ducit in fluvium, . . . servat sui -us tenorem iuxta eundem fluvium (*cf.* 51 p. 61,15. 174 p. 206,22). CHART. Naumb. 124 p. 108,45 usque Milne eius *(Alestrae)* -um (*cf.* p. 109,4). DIPL. Heinr. IV. 244 p. 310, 12 per -um Acchere . . . et ita per assc-um rivi Rotenbahc (*cf.* 232 p. 293,8). *al.* **1** *emersus, egressio – das Herauf-, Heraussteigen:* HONOR. AUGUST. gemm. 3,112 septem gradus sunt in baptismo, tres in descensu . . ., tres in -u. **B** *meton.:* **1** *facultas ascendendi, aditus – Aufgang, Zugang:* **a** *ad montes:* HROTSV. Dulc. 14,1 nec -um comprehendere . . . queo. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,22 quod nemo . . . -um . . . invenire potuisset. LEO MARS. chron. 3,26 p. 717,18 montis . . . -us . . . erat clivosus. **b** *ad aedificia:* PAUL. DIAC. Lang. 2,28 p. 106,10 sub cuiusdam scalae -u. FORMA mon. Sangall. p. 10^{b} -us per cocleam *(cf. p. 1015,33)*. EBERW. Symeon. 24 commodus -us in aedificio turris. DIPL. Otton. II. 183 gradatim -us et descensus est in palatium. *al.* **c** *ad partes ecclesiae:* CASUS Petrish. 1,21 -u graduum. VITA Annon. I 17 p. 491^{b},16 per -us aspectu decentissimos in chorum. ALBERT. M. miss. 2,7,6 p. 54^{b},31 *ambo* duos debet habere -us. *al.* **d** *ad vehicula:* ALBERT. METT. episc. Mett. 1 p. 698,45 difficilem eius *(navis)* -um superavit. **2** *locus elevationis (Christi) in caelum – Stätte der Himmelfahrt (Christi):* HRABAN. carm. 79,1,4 Christi -us pars (*cf.* 80,1,4). **3** *instrumentum ascendendi, scalae – Steiggerät, Treppe:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 307,13 nullam ianuam . . . vel -um *(muri)*. *v. et p. 1019,20.* **4** *clivus, fastigium – Abhang:* WALTHARIUS 1223 in -u montis subsistere. CHART. Raitenh. 301 p. 242,39 in montis -u. *al.*

II *translate:* **A** **1** *profectus, promotio, adeptio – Aufstieg, Beförderung, Erlangung:* **a** *de dignitatibus:* CHRON. Fred. 4,28 se . . . pacientem huius gradi -us ostendit. **b** *de perfectione spirituali:* HRABAN. univ. 6,2 p. 178^{D} -us, profectus in Domino (*cf.* p. 179^{A}). *al.* ELIS. SCHON. vis. 3,31 p. 80,26 -us iste iustorum . . . difficilis est. p. 81,18 qui *(spiritus sanctus)* -um nobis prebet ad celestia. CAES. HEIST. hom. II p. 42^{b},38 de -u mentali. *al.* **2** *ordo graduum assurgens, hierarchia – aufsteigende Rangordnung, Hierarchie:* GERHOH. psalm. 33,2 p. 201,25 cum . . . sint in ecclesia tres ordines in -u vel descensu differentes. ALBERT. M. summ. creat. I 4,35,1 p. 529^{b},5 -us . . . est . . . secundum dignitatem. **3** *accretio, augmentum – Anstieg, Zunahme:* CHART. Raitenh. 284 p. 229,39 (a. 1267) sub periculo rerum mearum in -u et descensu. **4** *processus adolescendi – das Heranwachsen:* CONR. HIRS. dial. 455 sequitur Avianus in -u parvulorum. **5** *mus. i. q. elatio (toni) – das Emporgehen (im Ton):* THEOPH. sched. 3,81$^{med.}$ secundum -um et descensum cantus. ANON. mus. plan. Coussemaker II p. 493^{b},7 secundus tonus . . . habens -um potentialem usque ad A la mi re (*cf.* p. 493^{b}, 27). **6** *alch. i. q. destillatio – Destillation:* GEBER. summ. 1,50 p. 587,1 quae *(inventio)* per -um fit in alembicum (*cf.* p. 587,22). p. 587,13 quia per -um oleum . . . haberi non poterat. **7** *theol. i. q. processio, ortus – das Hervorgehen, Ausgang, Ursprung:* ELIS. SCHON. vis. 3,31 p. 81,14 medium quoque -um spiritui sancto apte comparasti. **B** *meton.:* **1** *gradus – Stufe:* WILLIB. Bonif. 3 p. 11,19 ut per singulos . . . -us . . . viri opera . . . exequamur. **2** *cyclus bisextilis – Schaltjahrzyklus:* FOLCUIN. Bert. 2,88 p. 162,20 (chart.) actum . . . bissextili -u I. **3** *altitudo, culmen – Höhe, Gipfel:* ENGELH. WIRZ. Burch. 2,10 p. 35,10 quando . . . summe philosophie . . . apprehendere posset -us. *geom.:* ANON. geom. I 4,26 pedes . . . in -u DCCC. Ps. BOETH. geom. p. 424,19 si -us *montis* . . . multiplicabitur (*cf.* p. 425,1.13).

ascento *v.* assento.

ascesis (asch-) *(f.)* (ἄσκησις) *exercitatio virtutum – Tugendübung:* ALBERT. M. eth. 9,3,2 p. 589^{b},49 ex tali convivere bonis ad invicem ἄσχεσις (*p. 1170^{a},11* ἄσκησις) fit, id est coexercitatio ad bonum.

asceterium *v.* archisterium.

ascetria (-ciar-), -ae *f.* (ἀσκήτρια) *femina religiosa – gottgeweihte Frau:* IOH. NEAP. Ian. 32 copiosas asciariarum et insignium feminarum catervas obviam habuimus *(cf. notam ed.)*. *Zwimpfer*

1. *ascha, -ae *f.* *(theod. vet.* asc(a), *cf. Ahd. Wb. I. p. 672sq.) fraxinus – Esche (Fraxinus excelsior L.):* HILDEG. phys. 3$^{capit.}$ fagus . . ., -a.

2. *ascha, -ae *f.* *(theod. vet.* asco, *cf. Ahd. Wb. I. p. 676) species salmonum – Äsche (Thymallus vulgaris Nilss.):* HILDEG. phys. 5,20 -a . . . in medietate aquarum libenter versatur. *v. et* *asco.

aschalonia *v.* ascalonia. ***aschin** *v.* *ascos.

***asch(l)eratus** *v.* *ascleratus. **aschlonium** *v.* ascalonia.

1. ascia, -ae *f.* *script.* assi-: *l. 22.*

securis, bipennis, dolabra – Beil, Axt, Spitzhacke (cf. GLOSS. III 223,36 St.-S. -a dehsa vel bârta. 323,68 -a twerhacs. 389,41 -a bil. IV 181,52 -a dechsel vel mayzel. V 47,29 -a sul acus): BEDA hist. eccl. 4,3 p. 208,7 securim atque -am in manu ferens (VITA Magni Fauc. 62. EBO BAMB. Ott. 3,4$^{med.}$ *al.*). CAPIT. reg. Franc. 75 p. 168,27 utensilia . . ., id est . . . dolaturia, tarratros, assias, fosorios (*sim.* 128,25 p. 254, 13). EKKEH. IV. cas. 53$^{ex.}$ cum quidam . . . -a vibrata unum retinaculorum succideret. HONOR. AUGUST. eluc. 3,3 corpus est . . . animae instrumentum, non quale est . . . carpentario -a. ALBERT. M. probl. 7 p. 43,24 ars separatur a securis operatione et -e. *al. v. et* 2. *acia.

2. *ascia, -ae *f.* *(germ. vet.* asc 'Esche' *[i. 'Behälter'], cf. A. Jóhannesson, Isländ. etym. Wörterb. 1956. p. 90sq.) alveus – Trog:* GLOSS. III 167,19 St.-S. -a . . . teigetroch, daichbuta. 213,7 -a vel mina dexbunda. 224,52 -a chnetetroc. 370,53 -a trohc.

asciaria *v.* ascetria. **ascido** *v.* abscido.

***ascila** *sim. v.* *assila.

ascio (ads-), -ire. *script.:* adsc-: *l. 40.42.* assc-: CHRON. Salern. 76 p. 74,3. *form. stirp. perf. v. s. v.* ascisco.

1 *arcessere, advocare – herbeiholen, -rufen, -bringen:* **a** *strictius:* CHRON. Salern. 39 p. 41,3 eminenciores illorum ad se fecit -ire. 117 p. 130,9 vinum. ALBERT. STAD. Troil. 1, 133 fortes adscire Quirites ad patris imperium. **b** *latius i. q. adhibere – beiziehen:* PAUL. DIAC. Lang. 2,28 ut ipsa Peredeo . . . in hoc consilium adsciret. **2** *associare – aufnehmen:* HROTSV. Gong. 38 -itur natis ecclesiae. **3** *accipere, probare – annehmen:* LIBER de unit. eccl. 2,41 p. 271,18 Dei testimonium -ite.

ascisco (ads-), -ivi, -itum, -ere. *script.:* assc-: *l. 55.57. p. 1023,29.43.46. adde* TRAD. Teg. 171. adc-: ALDH. virg. II 1578 *cod. P.* adsi-: *p. 1023,29.* abc-: *p. 1023,29.* -ciss(o): *l. 64. p. 1023,3.36. form.* -iret: *p. 1023,39. ?depon.: l. 58.*

I *praevalente sensu acciendi:* **A** *subi. anim.:* **1** *strictius:* **a** *arcessere, advocare – herbeiholen, -rufen, kommen lassen:* **α** *gener.:* ALDH. carm. eccl. 4,3,5 *Andream* Deus . . . adscivit. RIMB. Anscar. 19 p. 41,14 -tis ilico domesticis suis. *al. de reliquiis:* HRABAN. carm. 71,3 *Iustinum* Otgarius praesul Romana asscivit ab urbe (83,7 Christi testes). **β** *c. colore quodam: c. sensu auxilii:* DIPL. Arnulfi 103^{a} p. 151,20 asscitis in adminiculum suum consociis. FLOD. annal. a. 958 p. 145,17 cum . . . aliis, quoscumque -i potuit, amicis. OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 138,7 Francorum virtus invitatione adscita est. *c. sensu sibi comparandi:* RIMB. Anscar. 8 alios . . . hinc inde sibi -verunt servitores et adiutores. BONIZO ad amic. 4 p. 582,12 *Otto* Iohannem . . . ad transmarinas partes legavit, ut sibi Romani sanguinis adscisseret uxorem. *c. sensu sibi copulandi:* CHRON. Fred. 4,59 *Dagobertus* quadam puella . . . aestrati suae adscivit. **γ** *iur. et canon.:* COD. Lauresh. 21 p. 302,9 adscitis, quibus notum fuerat, terminum . . . investigavi. WIPO gest. 1 p. 9,6 ad cuius *(episcopatus)* dedicationem domnum apostolicum . . . -vit. OTTO FRISING. gest. 1,23 p. 37,1 principe ad hoc *(sc. electionem)* corroborandum adscito. *al.* **b** *convocare – zusammenrufen:* WILLIB. Bonif. 8 p. 41,9 convenientibus . . . episcopis . . ., quos . . . Carlomannus dux . . . adsciscere

[Payr]

fecit. **2** *latius:* **a** *adhibere – heranziehen:* **α** *c. sensu commemorandi:* WALAHFR. exord. 1 de libris paganorum . . . testes adsciscere (adscissere *4*). **β** *c. sensu utendi:* ALDH. ad Acirc. 124 p. 172,17 quamvis *antibachius* in ceteris modorum et temporum declinationibus adsciscatur. AUREL. REOM. mus. 19 p. 59ª,13 in octava eiusdem *responsorii* syllaba hyperlydica debet adscisci vocis melodia. COD. Thietm. 2 p. 212,34 retradidit vero archiepiscopus adscita manu dicti advocati . . . locum. **b** *evocare – berufen:* VITAE patr. Iur. 1,11 p. 137,15 in fastigia sacre administrationis. BEDA hist. eccl. 4,12 p. 229,10 de monachorum collegio in episcopatus gradum. DIPL. Loth. III. 11 in cuius *(regalis)* auctoritatis partem quia nos gratia redemptoris -vit. **c** *adipisci – bekommen:* EIGIL Sturm. 17 cum . . . fratres semper meditarentur, qualiter iterum . . . Sturmen abbatem suum adsciscere (rehabere *2*) potuissent. **B** *subi. res:* **1** *strictius:* **a** *attrahere – (her)anziehen:* GESTA Trev. 3 p. 132,15 *lapidis magnetis* vis . . . sibi ferrum -vit. **b** *absorbere – verschlingen:* AETHICUS ISTER 58 p. 37,21 *(in imag.)* maiora comulat . . . astucia, aequor in gurgitum densitate peritura adsciscit profundum. **2** *latius:* **a** *parere, merere – herbeiführen, verdienen:* CHART. Turg. III 419 p. 197,5 (a. 1259) ea *negotia*, que vite celestis eternitatem et . . . beatitudinis gloriam -unt. **b** *exigere – fordern:* ALBERT. M. bon. 543 p. 285,31 ius naturale -it honestum et prohibet contrarium.

II *praevalente sensu adiungendi:* **A** *obi. anim.:* **1** *strictius i. q. associare, ascribere – anschließen, zugesellen, aufnehmen:* ALDH. virg. I 29 p. 268,5 angelicae puritatis liniamento . . . adsciscebatur (adsisc-, abcic-, asscisc- *codd.*). RIMB. Anscar. 26 p. 56,30 regem vestrum . . . in collegium nostrum -imus, ut sit unus de numero deorum. SALOM. II. epist. 40 p. 421,31 utrum . . . filium K(aroli) in societatem suam -vissent *filii Hludowici. al. refl. et medial.:* EPIST. var. II 31 p. 349,38 pars illorum fidelissima ex isto et illorum collegio me adscisco et deinceps . . . adscisci exopto. GESTA Bereng. 3,187 ratione vales quacumque, -ssere (gloss.: asociare) forti Brengario. *c. sensu adducendi:* WILLIB. Bonif. 6 p. 29,8 quod . . . multitudinem plebis a . . . demonum cultura ad consortium sanctae ecclesiae adsciscisceret. **2** *latius* sibi -ere *i. q. sibi adiungere, conciliare – sich verbünden, für sich gewinnen:* BONIF. epist. 9 p. 4,24 *amicum* mihi non . . . auri munus . . . adscivit (*syn.* copulavit). BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 307,17 in tot, quos sibi qualitercumque assciverant, fautoribus . . . confisi. OTTO FRISING. chron. 8,3 p. 397,6 tormenta . . . potentem aliquem ad hoc sibi *(Antichristo)* asscitum sanctis intentaturum. *al.* **B** *obi. res:* **1** *strictius:* **a** *addere, acquirere – hinzufügen, erwerben:* TRANSL. Ian. in Aug. (MGScript. XV p. 473,11; s. IX.ex.) *reliquias* suo iuri. ANNAL. Her. a. 1006 (MGScript. III p. 144,36) Heinricus . . . Basileam civitatem suo regno adscivit. **b** *attribuere – zuweisen, geben:* DIPL. Merov. I 7 p. 9,13 congregationi . . . regulam . . . adscivi. ALDH. ad Acirc. 136 p. 189, 30 coticula . . . peoni primo adsciscitur. **2** *latius* simul -ere *i. q. computare – zusammenzählen:* AUREL. REOM. mus. 18 p. 54ª,31 hic simul adscitus numerus octo reddere creditur.

III *praevalente sensu assumendi:* **A** *accipere – annehmen:* OTTO SANBLAS. chron. 21 p. 28,23 Welf . . . Heinricum . . . in heredem -vit. **B** *suscipere – (über)nehmen:* CHRON. Fred. 4,79 Chlodoveos . . . regnum patris adscivit. DIPL. Otton. II. 120 p. 135,8 ecclesia sub nostra protectione benigne adscita. **C** *contrahere – eingehen:* ANNAL. Quedl. a. 1020 p. 85,17 matrimonio incaute -to.

***ascisia** *v.* *assisia.

ascites, *acc.* -en *vel* -em *(m.)* (ἀσκίτης) *script.:* haschi-: WALTH. AGIL. med. 4 p. 91,38. aschi-: *p. 1024,7.* alc(h)i-: ALPHITA I p. 273,37 alcites sive alchites. *v. et p. 1024,1.* ascli-: *p. 1024,1sq.5. form. nom.* -is: TRACT. de aegr. cur. p. 301,45. *usu adi.: l. 71. p. 1024,7.*

1 *hydrops ventris – Bauchwassersucht:* PAUL. AEGIN. cur. 211 p. 147,18 plenitudo humiditatis . . . congregatur . . . quemadmodum in utre quodam, unde passio -es (*3,48,1 p. 255,18* ἀσκίτης) ydrops nominatur. MAURUS phleb. p. 21ª minuat sibi . . . in tympanite et asclite (alchite *B*). TRACT. de aegr. cur. p. 298,17 hec species *ydropisis* dicitur asclites, quia venter eorum percussus sonat ad ⟨modum⟩ utris semipleni; -is nimirum uter dicitur. THADD. FLORENT. cons. 41,2 de ydropisi cum calefactione epatis et splenis, que dicitur asclites. WALTH. AGIL. med. 33 p. 132,26 urina rufa . . . ydropisim aschitem significat. *al. v. et infra p. 1025,13.* **2** *per errorem i. q. uter – Schlauch: v. l. 3.*

***asciticius** (-tius), -i *m.* (asciscere) *adventicius, hospes – fremder Ansiedler:* COD. Wang. Trident. 73 p. 166,13 (a. 1208) de . . . eo, quod . . . possidet sive per se sive per colonos sive per -os. p. 167,9 exceptis . . . colonariis et -tiis *(v. notam ed. p. 305).*

***asciticus** (ascli-, alki-), -i *m.* (*cf.* ἀσκίτης) *qui ascite laborat – Bauchwassersüchtiger:* TRACT. de aegr. cur. p. 299, 33 ultima cura in . . . yposarticis et ascliticis per incisionem. ALPHITA I p. 273,38 venter alkitici percussus resonat ad modum utris.

1. *ascitus, -a, -um. *(fort. corruptum ex* *absacitus, *cf. supra p. 43,21) ?possessione exutus – ?des Besitzes ledig:* TRAD. Frising. 386ᵇ (a. 817) adquisitionem contraplacitabant . . . et semet ipsos ⟨et⟩ successores eorum ad-os fecerunt.

2. *ascitus, -us *m.* (ad *et* scitus, -us) *cognitio – Wissen:* CHART. Rhen. inf. I 368 (a. 1150) quatinus neuter eorum preter alterius -um atque voluntatem quicquid . . . vendendo agere deberet.

Asclepiadeus, -a, -um. (Ἀσκληπιάδειος) *interdum subst. de versu duodecasyllabo constante ex spondeo, duobus choriambis, pyrrhichio i. q. ab Asclepiade adhibitus – asklepiadeisch:* WANDALB. ad Otric. p. 569,42 invocatio . . . metro coriambico tetrametro acatalectico -o decurrit. p. 570,1 -um *metrum* autem ab Aesculapio . . . est appellatum. HERM. AUGIENS. vit. 278ª adn. metrum -um constans ex spondeo et duobus choriambis et pirrichio. CONR. HIRS. dial. 117 sunt . . . metrorum plura genera dicta . . . aut ab inventoribus . . . aut a frequentatoribus, ut ab Asclepiade -um *(cf. Isid. orig. 1,39,5sqq.).* METELL. Quir. 3ᵗⁱᵗ. prior versus Gliconius . . ., secundus -us. *al. de versu catalectico:* RUD. FULD. mirac. 14 p. 340,1 -o carmine hos versus scripsit: 'felices nimium atque beati' *eqs.*

Asclepia(s) *(f.)* (Ἀσκληπιάς) *dracontium – Drachenwurz (Dracunculus vulgaris Schott; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 166):* GLOSS. III 536,3 St.-S. -a trachenwurz. 549,17 -a tranchenwrz *(a)*, cranichswrze *(b)*. ALPHITA II p. 48,11 draguncea, -as, viperina . . ., cocodrilla idem *(cf. Ps. Apul. herb. 14,2).*

Asclepius (-lip-), -i *m.* (Ἀσκληπιός) *collyrium ab Asclepio inventum – Asklepiussalbe:* PAUL. AEGIN. cur. 138 vocato -ipio (*3,24,7* Ἀσκληπιῷ) utendum et Constantini sapone. 252 p. 197,23.

***ascleratus** (asche-, aschle-), -a, -um. (*ital.* schiera, *cf. theod. vet.* scara) *per turmas, ordines dispositus – nach Scharen, Abteilungen geordnet:* IOH. CODAGN. trist. p. 25,28 per campaneam -i paulatim depopulando incedentes . . ., una sclera aliam sequebatur. p. 43,29 -i catervatim versus exercitum imperatoris perexerunt. annal. a. 1090 p. 2,20 omnes armati et -i . . . in ipsam *civitatem* intraverunt (a. 1216 p. 55, 8 a. et aschlerati. gest. 2 a. et ad bellum -i). *al. (v. ind.).* ANNAL. Plac. a. 1237 p. 477,19 cum . . . milicie Lombardorum ascherate essent in campo longe a carocio.

Asclipius *v.* Asclepius. **asclites** *v.* ascites.

asclonium *v.* ascalonia. **asclosus** *v.* astulosus.

***asco** (asko), -onis *(m.) (theod. vet.* asco, *cf. Ahd. Wb. I. p. 676) species salmonum – Äsche (Thymallus vulgaris Nilss.):* WALAHFR. (?) carm. 51,11 fertur mihi normula piscis askonis. RUODLIEB XIII 46 -o, rinanch, ambo dulces nimis in comedendo. *v. et* 2. *ascha.

ascol(l)i(n)um, ascolonia *v.* ascalonia.

***ascolo, -um** *v.* *asculo, -um. **Ascolonum** *v.* Ascalonum.

***ascomannus,** -i *m. (theod. vet.* ascman 'Bootsmann', *cf. Ahd. Wb. I. p. 675sq.) de Nordmannis i. q. pirata – Seeräuber, Wiking:* ADAM gest. 2,31 p. 92,5 classem pyratarum,

quos nostri -os vocant, Saxoniae appulsam vastasse. 2,32 p. 93,13 altera pars -orum.

asconium *v.* ascalonia.

ascopa, -ae *f.* (ἀσκοπήρα) *vas (vinarium) – (Wein-)Gefäß (cf.* Gloss. III 214,61 St.-S. uter vel -a huterich. 718,17 flasco vel -a flasse. *al.)*: Ekkeh. IV. bened. I 8,15 rore Dei plenis -is (lapideae hydriae *Vulg. Ioh. 2,6*) gratia senis. 43,47 -a impletur. Godesc. Gembl. gest. 68 cum sciret . . . in -a modicae quantitatis vinum haberi.

***ascos** (ascin, alchi *sim.*) *m.* (ἀσκός) *uter – Schlauch:* Aesculapius 37 p. 57 (add. cod. Augiens. 120) ascin (aschin Gloss. med. p. 94,7) Greci uter dicitur. Maurus urin. II p. 46,14 asclites dicitur ab alchi, quod est uter (*sim.* Alphita I p. 273,37 alkis).

ascribo (ads-), -scripsi, -scriptum, -ere. *script.*: absc-: *p. 1026,30.* adesc-: *p. 1026,45.* assc-: *passim.* -vere: *l. 64.* †*form. coni. perf.* -berim: *p. 1027,39.*

I *proprie:* **A** *scribendo apponere, adicere – dazuschreiben, hinzusetzen:* **1** *iur.*: Chart. Heinr. Leon. 23 p. 33,11 huic tabule asscribi iussi, quod *eqs.* **2** *comput.*: Beda temp. rat. 19,34 quibuscumque diebus E literam videris ad-tam. 21,8. *al.* **B** *(in indicem) referre – (in eine Liste) eintragen, einschreiben:* **1** *publ. et eccl. de indice:* **a** *civium:* Hraban. epist. 16 p. 417,36 *Christus* parentes suos voluit sub censu regali asscribi *(cf. Oros. hist. 6,22,6).* *in imag.:* Rhythm. 151,2,2 ille apparuit, qui in caelo universos electos -ret. Otto Frising. chron. 3 prol. p. 133,35 in eterna patria cives. *al.* **b** *militum (in imag.)*: Capit. reg. Franc. 252,27 si *clericus* . . . a castris dominicis, quibus asscriptus est, profugus . . . elabitur (252,29 quibus nomen eius ad-itur). **c** *sanctorum:* Chart. Lux. III 150 p. 153,27 (a. 1253) papa . . . Dominicum . . . sanctorum cathalogo asscripsit. *al.* **2** *usu communi:* Wilh. Hirs. const. 1,2 p. 935^{C} *fratres* pro suis libris . . . -bantur. **C** *scribendo notare, (chartae) inscribere, conscribere, litteris mandare – schriftlich niederlegen, (urkundlich) aufzeichnen, aufschreiben, verzeichnen:* **1** *strictius:* **a** *iur.*: Chart. Sangall. A 11 (a. 745) quantum cartula ista contenit ad-tum. 87 isti seculares homines . . . ad-ti sunt isti testes: signum Dheothad *eqs.* (Trad. Salisb. I 16. Chart. Hersf. 109 t., qui subter -ti sunt. *al.*). Trad. Frising. 184^{a} hoc ita coram testibus firmatum et ad-tum est. Dipl. Ludow. Inf. 68 p. 202,36 census anualis in privilegii pagina asscriptus. Dipl. Otton. II. 278 p. 324,3 fines *monasterii. al. expressius i. q. aliquem possessorem notare – als Besitzer eintragen:* Chart. scrin. Col. B 199 (c. 1230) ita . . . Cunegundis usumfructum in eadem hereditate haberet et puer proprietati eiusdem -retur. 1329 quod . . . in ipsam dimidietatem domus . . . asscribantur. 1330 p. 347,21. *ibid. al.* **b** *usu communi:* Pass. Quir. Teg. 4 in tam parva scedula memoria passionis eius ad-itur. Thietm. chron. 4,55 omne, quod in huius planicię operis asscribendum est. *al. in imag.:* Thietm. chron. 1,28 p. 34,37 spero memoriale eius in libro vitae asscriptum fore (Trad. Welt. praef. p. 3,20. *al.*). **2** *latius:* **a** *afferre, memorare – anführen, nennen:* Chart. com. Mansf. VII 10 p. 393,34 (a. 1154) asscripto amico vestro. **b** *ferre, tradere – berichten, überliefern:* Chart. Raitenh. 221 (a. 1255) altare . . ., quod in honore omnium sanctorum constructum et consecratum -itur. *fort. add.*: Aethicus Ister 41 p. 29,23 tantam . . . vehementiam habere ad-itur *ara Alexandri.* **D** *scribere, conficere – schreiben, ausstellen:* **1** *strictius:* **a** *iur.*: Dipl. Otton. I. 158 p. 240,17 hanc kartam iussimus -i anuloque nostro consignari. Dipl. Karoli M. 312 p. 471,40 (spur. s. XII.) hanc . . . paginam Artuino notario -vere tolli. Chart. Bund. 855 p. 302,12 ego Iacobus notarius hanc cartam tradidi et -endum dedi; ego Marchixius . . . hanc cartam scripsi. **b** *usu communi:* Otfr. ad Liutb. p. 167,39 ibi y Grecum mihi videbatur -i. **2** *latius i. q. componere – abfassen:* Aldh. ad Acirc. 10 p. 93,28 *versus* in Priapeio metro deprehenditur ad-tus.

II *translate:* **A** *addere, associare – hinzufügen, beigeben:* **1** *iur.*: Chart. episc. Halb. 545 (a. 1222) partem, quam silve sue asscripserat. **2** *publ.*: Nadda Cyriac. I 17,2 *Diocletiano* Maximianus . . . collega asscribitur. **B** *in numerum vel ordinem referre – einbeziehen:* **1** *strictius i. q. recipere, incorporare, asciscere – aufnehmen, eingliedern, (mit)einschließen:* **a** *publ.:* **α** *de civitate sim.:* Otto Frising. chron. 3,6 p. 143,6 quare ei *(civitati mundi)* civitatis Dei . . . auctor natus asscribi voluit. p. 143,9 inter Iudeos natus gentibus asscribitur. Iocund. Serv. 21 (MGScript. XII p. 99,8) Romano cum asscribuntur imperio. **β** *de militia:* Hrotsv. prim. 14 *Lindulfus* regis Hludowici militiae . . . ad-tus. Nadda Cyriac. I 4,9 filius . . . armis precinctus in loco patris -itur. **b** *iur. et canon.:* Liber diurn. 69 noveris te . . . inter regionarios notariorum esse ad-tum (Trad. Werd. 105 filiolum . . . i. ministros suos asscribi precepit). Chart. Turic. 1085 p. 178,10 abbatissam et sorores de Monte . . . sancte Marie . . . Cisterciensi ordini cupientes -i. *al.* **c** *eccl. de commemoratione:* Epist. Bonif. 36 p. 61,13 quia ex eo tempore nomen tuum ad-tum habuissem, cum missarum sollempnia celebrarem (p. 61,17. Epist. Teg. I 24 celebrationibus orationum). Epist. Einh. 3 ut eam *(animam e corpore egressam)* in tuo tuorumque fidelium consortio ad-i digneris. **d** *usu communi:* Vita Rimb. 8 p. 87,17 Rimbertus inter eos . . . asscribetur, de quibus dicitur: *'eqs.' v. et p. 1075,48.* **2** *latius i. q. adnumerare – zurechnen:* Walahfr. Gall. 1,9 o languorem sanitati et gaudiis asscribendum. Rimb. Anscar. 42 p. 78,28 si illum . . . inter martyrum numerum -endum esse non dubitamus (Thietm. chron. 4,62 i. episcopos. Helm. chron. 15 p. 32,11 i. Deo dignos reges). **C** *assignare – zuweisen:* **1** *strictius i. q. attribuere, conferre – zusprechen, zuerkennen, zuteilen:* **a** *iur. et canon.:* **α** *legando:* Leg. Burgund. Rom. 22,8 quae puellae . . . ad-ta (absc- *A 4*) fuerint et . . . adsignata non fuerint. Capit. reg. Franc. 45,3 Alamanniam excepto portione, quam Pippino -psimus. **β** *appropriando:* Dipl. Otton. I. 336 p. 452,11 *ecclesiam* detinet *monasterium* per concessionem Reatini episcopii ad-tam. Rup. Mediol. Adalb. 25 asscriptum sibi *(sc. s. Adalberto)* templum. **γ** *infeodando:* Heinr. Lett. chron. 11,3 p. 49,22 *papa* de *terris* acquisitis terciam eis *(fratribus militiae)* partem asscripsit. **δ** *subdendo:* Einh. Karol. 16 p. 19,22 sacrum illum . . . locum *(sc. Ierusalem),* ut illius potestati ad-retur, concessit. Chart. Mog. A 260 p. 164,20sq. marcam nulli adhuc aeclesiae asscriptam, sed liberam . . ., asscribo atque determino ad aeclesiam sancti Dodardi. Dipl. Heinr. IV. 393 p. 520,1 cellam . . . sanctę Romanę -i (*syn.* subdi) aeclesiae. **ε** *concedendo:* Dipl. Merov. I 15 p. 16,47 illud, quod pro salute ad-itur (81 p. 72,13 adescribetur. *ibid. al.*). **b** *math.:* Gerb. geom. 6,3 p. 84,6 quattuor basi -o. Anon. minut. 2,4 eum *numerum* pro minutia illa . . . teneto, cui idem scripulorum numerus fuerit ad-tus (attributus *var. l.*). Ps. Boeth. geom. p. 397,6 ut . . . haec *(notula)* . . . quinque asscriberetur. *al.* **c** *comput.:* Beda temp. rat. 16,28 singulis *signis* tricenae partes . . . ad-untur. Agius comput. 4,24 haec *littera* . . . e regione tenet hinc asscriptam sibi lunam. *c. sensu adnumerandi:* Beda temp. rat. 48,7 ut eundem annum unus historicus eiusdem regis ad-ret temporibus . . ., alter vero . . . successori illius potius attitulandum putaret. hist. eccl. 5,21 p. 339,29 non hanc primo mensi anni incipientis, sed ultimo potius praeteriti lunam esse ad-endam. *al.* **d** *usu communi:* Walahfr. carm. 38,57 his tibi pro causis . . . rex et regina . . . asscribent laudes et nomen honestum. Epist. Wibald. 223 viaticum. Urban. IV. registr. 558 p. 541,19 regi regni Alemannie titulum *in Romanorum regem electi* -endum. *al.* *c. sensu inferendi:* Walth. Spir. Christoph. II 3,142 pericula nostro -is generi. **2** *latius:* **a** sibi -ere *i. q. sibi vindicare, usurpare – in Anspruch nehmen, sich anmaßen:* **α** *iur. et canon.:* Epist. Hann. 13 p. 32,6 ut nullius . . . vitam meę provisioni -am. Bernold. Const. chron. a. 1085 p. 442,34 Romanos pontifices hunc sibi primatum -psisse, non . . . hereditasse. Chart. Ital. Ficker 288 p. 323,12 ut nullus . . . in abbatia illa . . . aliquid sibi iuris audeat -ere. Chart. eccl. Erf. 364 nec -imus nec . . . -emus nobis ius eligendi . . . prepositos. Chart. Drubic. 29 *enormitates* nobis tantummodo asscribimus corrigendas. *al.* **β** *usu*

[Payr]

communi: HELM. chron. 21 p. 43,10 Riaduri . . . regnare volebant asscribentes sibi singularem nobilitatis honorem. **b** *imputare – zuschreiben:* **α** *de causa:* LEG. Wisig. 8,4,18 quidquid passus fuerit, culpe eius, qui hoc pertulerit, oportet ad-i. WILLIB. Bonif. 4 p. 14,1 ne eorum praesumptione (-i *codd. recc.*) . . . ad-retur, si quid sine . . . pontificis agerent consilio. HRABAN. epist. 20 p. 426,17 si quid in eo gratum repperias, Dei dono solummodo asscribas. WIDUK. gest. 3,65 haec virtutibus . . . patris tui ad-untur (assc- *A. C²*). THIETM. chron. 1 prol. 13 non asscribatur michi, si quid in hoc variatur libro vel desit. 6,13 p. 290,20 omnia . . . largitate divina pocius quam suis meritis asscribere. *al. pendet* quod: OTTO FRISING. chron. 3 prol. p. 134,12. **β** *de qualitate, proprietate:* GODESC. SAXO theol. 24 p. 340,17sqq. ipsi Deo satis proprie ad-itur praedestinatio sua, quia fecit aeternaliter omnia futura; nam sicut creaturae . . . non ad-itur iure Dei praescientia *eqs.* **c** *medial. et refl. i. q. addici, participem fieri – überantwortet, teilhaftig werden:* HROTSV. Abr. 2,6 memet ipsam denego, quo merear -i gaudiis tantae felicitatis. EPIST. Teg. I 27 p. 31,15 meritis mercedibusque iustorum nos -i sperantes. ACTA imp. Stumpf 92 p. 103,26 eterne nos remunerationis premiis ad-imus. **D** *constituere, praescribere – an-, festsetzen, vorschreiben:* **1** *iur. et canon.:* CONC. Karol. 38,22 qualiter hominibus sua sibi delicta confitentibus tempus abstinendi ad-ant *eqs.* DECRET. Frision. B p. 287ª,8 centum solidos asscribendo pro nervis debilitatis. p. 287ª,35 ad officium asscribendi satisfactionem vulnerationis. *ibid. al.* **2** *eccl.:* RICHER. REM. hist. 3,24 legesque -psit *Adalbero*, ut orationis tempore in ecclesia nihil nisi signo peterent. **3** *comput.:* BEDA temp. rat. 30,74 hoc aequinoctium duodecimo kl. Aprilium die veraciter ad-endum. **E** *denotare, aestimare – bezeichnen, erachten:* VITA Radbodi p. 164,4 sanctus vir . . . episcopali dignus asscribitur eleccione. DIPL. Heinr. II. 369 p. 472,18 ne de improvidentia eorum, quibus regiminis cura committitur, aliquo modo culpabiles -amur (*inde* 469 asscribamur). **F** *conscribere – einberufen:* STEPH. EDD. Wilfr. 29 p. 223,8 non credo latere vestram . . . fraternitatem, quam ob rem ad hunc . . . conventum eam asscriberim.

adi. **ascriptus**, -a, -um. *competens – zuständig:* GUNTH. PAR. (?) orat. 8,9 p. 170ᴬ sacer locus aut -us est aut electus aut oblatus; locus sacer -us, ut ecclesia pontificalis, quae -a est universo populo civitatis *eqs. ibid. al.*

subst. **ascriptus**, -i *m.* -us glebae *i. q. ascripticius, litus – Grundhöriger, Lite:* CHART. episc. Hild. I 143 p. 401,1 (a. 1182) ut . . . asscripti glebe dictarum villicationum ab intolerabili advocatorum exactione liberarentur. CHART. Turic. 1443 mansum suum . . . cum H. -o glebe mansus predicti . . . vendidit.

ascripticius (ads-, ass-, -tius), -i *m. colonus glebae ascriptus, litus – Grundhöriger, Lite:* DIPL. Otton. I. 409 p. 557,17 in . . . servis et ancillis, liberis atque ass-is. DIPL. Heinr. III. 345 libellariis sive colonis . . . nec non -tiis. CHART. Heinr. Leon. 112 p. 169,37 homines . . . nostros, . . . sive servi et ancille, sive censuales sive ass-i . . . appellentur. CHART. civ. Vratisl. 19 p. 17,43 nullum ad-um nostrum vel ecclesie. CHART. Turic. 1101 p. 199,22 glebarii vel -i. CHART. Westph. III 674 in duabus domibus . . . cum suis ass-is et incolis, scilicet Arnoldo litone eiusdem domus . . . et uxore sua. CHART. Bern. II 578 in mancipiis feodatariis, inquilinis, -is, agricolis et censitis. CHART. Walkenr. 398 p. 264,24 quod cives sunt ad-i glebae, hoc est ad bona legitime attinentes. *al.*

ascriptio (ads-, ass-), -onis *f.* **1** *proprie:* **a** *adnotatio – Eintragung:* **α** *iur.:* TRAD. Frising. 1473 (a. 1078/80) *commutatio* veracium . . . testium firmatum est ass-e. CHART. episc. Hild. I 318 p. 302,38 nostri . . . testimonii . . . ass-e roborata ita se habet *constitutio.* **β** *theol.* (*cf. Sacr. Gelas. p. 235* adscriptam): ALBERT. M. miss. 3,10,1 p. 117ᵇ,28 benedictionem et ad-em et ratitudinem *oblatio* habet a patre. **b** *confectio – Ausfertigung, Ausstellung:* CHRON. Fred. 2,57 p. 78,20 Theudoro et Lilia liberus esse iusserunt et per tabularum ad-e firmantis *eqs.* **2** *translate i. q. attributio – Zuerkennung:* URBAN. IV. registr. 558 p. 542,11 -o tituli, quam . . . sibi factam allegat.

***asculo** (-col-), -are. (*cf.* 2. *ascus, pasculare) *pascere – weiden:* CHART. Bund. 673 (a. 1228) quod debeat gaudere et -olare et pascolare *in alpe.*

asculto *sim. v.* ausculto.

***asculum**, -i *n.* (*cf.* 2. *ascus, pasculum) *script.:* assc-: *l. 13.* -col-: *l. 10.* -cull-: *l. 12sq.*

pascuum, pratum – Weide, Wunne: ACTA imp. Stumpf 369 p. 524,37 (a. 1176) territorium cum ascolis et pascolis, communitatibus et vuganalibus. CHART. Tirol. 533 p. 10,3 venas metallorum . . . cum ascullis et pascullis et buscis. CHART. Bund. 794 p. 251,16 cum omnibus asscullis et passcullis, concilivis et accessionibus. 995 p. 412,30.413,38.

1. ascus *vel* **-um** *subst. (germ. vet.* asc ‘*Esche*’ *[i.* ‘*Boot*’*], cf. A. Jóhannesson, Isländ. etym. Wörterb. 1956. p. 90sq.) linter (fraxinea) – (Eschen-)Nachen:* LEX Sal. Merov. 21,3 (AC) si quis . . . navem vel -o . . . furaverit (*inde* LEX Sal. Pipp. 28. LEX Sal. Karol. 23,3 -um). IONAS BOB. Columb. praef. p. 145,20 me . . . Scarbea lintris abacta -oque Scaldeus . . . madefacit.

2. *ascus, -us *m.* (*celt.* *asko *vel* *askwo, *raet.* as-ch (et pas-ch), *cf.* pascuus; *v. R. de Planta – F. Melcher, Dicziunari Rumantsch Grischun. I. 1939/46. p. 441sqq.) pascuum, pratum – Weide, Wunne:* CHART. Tirol. 767 p. 201ᶜ,40 (a. 1220) terras, possessiones . . . cum . . . nemoribus, -u et pascu, in viis et semitis (p. 202ᶜ,20; *inde* CHART. Tirol. 1243 p. 281ᵇ,29. 282ᵇ,2).

***ascuum**, -i *n.* (*cf.* 2. *ascus) *pascuum, pratum – Weide, Wunne:* CHART. Bund. 722 p. 191,21 (a. 1234) terras . . . cum omnibus accessionibus suis et cum -is et cum pascuis. *Payr*

asdico *v.* 3. abdico.

***asebes** (-is) *adi.* (ἀσεβής) *non adorans, non adoratus – keine Verehrung erweisend, nicht verehrt:* SICARD. chron. a. 341 p. 122,18 asebis . . . ‘non colens’ vel ‘non cultus’ . . . interpretatur *(cf. Cassiod. hist. 5,39).*

***aseco**, -are. *abscidere – abschneiden:* CHART. Sangall. A 93 (a. 780) in omne zelga iornale uno arare et III dies -are et III amadere.

***asecreta** (-crat-), *acc. pl.* -es *m.* (a secretis, *cf. supra p. 3,21) secretarius, consiliarius res secretas procurans – Sekretär, Berater für geheime Angelegenheiten:* LIBRI Karol. 4,9ᵗⁱᵗ. Leontius -a ([ἀσηκρήτης]. *de eodem:* 4,9 p. 188,28. EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 44,33 asecrata). BONIZO ad amic. 6 p. 599,40 ex latere suo *rex* suos misit -es, qui . . . sibi curiam constituunt. *v. et* secretus.

asecula *v.* assecula. ***asedium** *v.* *assedium.

1. asella, -ae *f. (parva) asina – (kleine) Eselin:* ALDH. virg. II 56 vocibus humanis fantem . . . -am ([asina *Vulg. num. 22,28*]. *cf.* WARN. synod. 233 Balaam . . . voce loquentis -e correptus. *v. et l. 68. p. 1029,63*). CARM. Bur. B 89,2,6ᵇ,3 languet -a. *de mula:* ARBEO Corb. 4 p. 192,25 quomodo in dorso -ae . . . pernoctaret.

2. asella *v.* ascella. **3. *asella** *v.* *assella.

***asellinus**, -a, -um. *qui aselli est – einem Esel gehörig, Esel-:* ERMENR. Sval. 9 p. 160,27 necatus est lupus . . . -is calcibus ac dentibus.

***asellulus**, -i *m. parvus asellus – Eselchen:* HUMB. Sim. 2,35 p. 184,22 nec -um vel haedulum . . . retentant *ecclesiae.*

1. asellus, -i *m. script.:* ass- *(propter metrum): p. 1029, 18.* az-: *p. 1029,9.*

I *(parvus) asinus – (kleiner) Esel* (GLOSS. III 367,55 St.-S. -us eselekin. *al.*): **A** *proprie:* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 179,7 ruditus proprie -orum est. ARBEO Corb. 31 nil quam -um sub vectigali possidens. WALAHFR. Mamm. 26,48 ut bruti Dominus linguam reseravit -i (HROTSV. Mar. 31. *cf. l. 50. p. 1029,63*). Otm. 2 ut . . . vilis miti dorso veheretur *abbas* -i. EKKEH. IV. pict. Mog. 745 Christum gestat -us. VITA Norb. II 54 p. 1294ᴮ voluit . . ., ut -is circumvectarentur. LAMB. LEOD. Matth. IV 27 institor -um mercigerum suum

[Humperdinck]

. . . perdiderat. ASINARIUS 23 fit *regina* mater, sed -i. *saepe.* **2** *in ritibus:* IOH. DIAC. cen. 1,3,3 quando venit coronatus scolae prior cornibus, ut Silenus cum -o derisus cantantibus *(de re cf. notam ed.).* COSMAS chron. 1,11 p. 26,10 -us . . . occiditur et . . . ab universo exercitu . . . consumitur. ALBERT. STAD. annal. a. 1171 p. 347,5 Sarraceni . . . fecerunt regem imponentes eum -o. **B** **1** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,291 currere festinans in -o perdit opellam. IOCALIS 587 ceditur hunc *(catellum)* ymitans, dominum cum scandit azellus. CARM. Bur. B 42,1,4 leonis spolium induunt -i *(cf. Avian. fab. 5,5). al.* **2** *in imag. et per compar.:* ALCUIN. epist. 145 p. 231,17 si tarditas -i sustineat in dorso flagellum. ECBASIS capt. 7 quia sic vixi, possedi nomen -i. ENGELH. WIRZ. Burch. praef. p. 5,8 michi . . . proprio vestri iuris -o, quem . . . nunquam onerastis. SALUTARIS POETA 119 (ed. P. Leyser, Hist. poet. et poem. p. 2063) servi regnant, . . . -i donantur phaleris. *al.* **3** *in nomine sideris:* EKKEH. IV. bened. I 7,56 asselli (gloss.: duę stellę cancri) centro cessere gemelli. 26,115.

II *de piscibus marinis:* **A** *species gadi – Dorschart:* DIAETA Theod. 94 -us levior est et ventrem deducit. **B** *anguilla marina – Meeraal (Conger conger L.):* ALBERT. M. animal. 6,95 pisces Graece onagry (*p. 571*[a]*,34* γόγγροι), Latine autem -i vocati. 7,77 -us niger maris (*p. 598*[a]*,14* γόγγροι).

2. asellus *v.* ascella. **aselosus** *v.* astulosus.

***asenablinum** *subst. (orig. inc.) ?satureia – ?Bohnenkraut (Satureia hortensis L.):* ALPHITA I p. 320,33 xelamum, id est -um (asenablum *var. l.;* assenablum ALPHITA II p. 193,19).

asencium *v.* absinthium. **asent(i)o** *v.* assent(i)o.

***asepdium** *v.* *assedium. **asequor** *v.* assequor.

asero *v.* assero, serus. **aserum** *v.* asarum.

***asetto** *v.* *assetto. **asfaltus** *sim. v.* asphaltus.

asfodillus *sim. v.* asphodelus.

***asfodius** *v.* *haemorrhous.

***asiamentum** *v.* *aisiamentum. **asicia** *v.* isicium.

asida (assy-), -ae *f.* (הַסִּידָה; *cf. Hier. in Ier. 2,52,1*) **1** *struthio – Strauß (Struthio camelus L.; cf. Vulg. Iob 39,13):* VITA Mariae rhythm. 1982 assydam domi nutriebat et eam domesticam facere studebat. ALBERT. M. animal. 23,139 strutio avis . . . vocatur . . . -a. **2** *milvus – Weihe (cf. Vulg. Ier. 8,7):* GLOSS. IV 37,4 St.-S. -a vviho.

asifolium (ase-), -i *n. gramen – Hundszahn (Cynodon Dactylon Pers., cf. André, Lex. bot. p. 43):* DYNAMID. Hippocr. 2,123 gramen, hoc est agrestis, sive ase-um.

asigno *v.* assigno. ***asile** *v.* *assile.

***asiles** *v.* 1. *axilis. **asilius** *v.* asilus.

asilum *v.* asylum.

asilus, -i *m. (f.* -a: *l. 53; n.* -um: *l. 52) script. et form.:* ascila: *l. 53.* asylum: *l. 52.* -ius: GLOSS. III 224,1 St.-S. **1** *oestrus – Bremse (Tabanus bovinus L.; cf.* GLOSS. IV 167,63 St.-S. -us oestrus bremo. 195,13 asylum bremo. 225,6 ascila primissa. *al.):* SYLL. Bern. 2,40 fucus, brucus, -us, crabrones sciniphesque. **2** *mus. i. q. sonus gravior, bombus – tiefer Ton, Brummen:* ANON. mus. Sowa 1[b] p. 53,30 quatuor *figuras* . . . punxi, presente sed -o (gloss.: id est burdone; *de re cf. ed. p. XXXVII*) dupla tenente.

asimetron *v.* asymmeter.

asina, -ae *f. abl. pl.* -abus: *l. 63. usu attrib.: l. 66. asinus femina – Eselin (cf.* GLOSS. III 443,28 St.-S. -a eselinne. *al.):* **1** *proprie:* CARM. Cantabr. 20,1,2 pascebat -am Alfrad viribus fortem atque fidelem. GERHOH. tract. p. 343,24 lapidibus clamantibus, -abus loquentibus *(cf. p. 1028,50.68).* ALBERT. M. animal. 5,59 habet . . . in utero . . . -a per duodecim menses. 16,141 quando coeunt . . . equus et -a. 22,18 lac feminae -ae. *ibid. al. de poena:* LUP. PROT. chron. a. 1021 intravit in civitatem Bari equitatus in -a. **2** **a** *per compar.:* UNIBOS 104,3 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 276) simulatrix callida, . . . petulca sicut -a. **b** *in agnomine:* GENEAL. Fusn. 11 (MGScript. XIII p. 254,19) Manasses, cui agnomen Calva A-a (CHRON. Albr. a. 1070). **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 7,8 p. 212[A] asinorum quoque vel -arum nomine aliquando luxuriosorum petulantia, aliquando mansuetudo simplicium, aliquando stultitia gentilium designatur.

***asinaliter** (az-) *adv. modo asini – wie ein Esel:* CAES. HEIST. mirac. I 4,54 p. 221,9 signifer . . . pro signo militari 'Alleluia' az-r (finaliter *sim. var. l.*) clamavit.

asinarius (-sen-), -a, -um. **1** *adi.: qui asini est – zum Esel gehörig, Esel-:* CHART. Basil. A I 34 p. 69,17 (a. 728) mola asen-a *(cf. Vulg. Matth. 18,6. al.).* SIGEBOTO Paulin. 22 sella -a. *al. in nomine plantae:* DYNAMID. Hippocr. 2,118 bryonia, quam quidam dicunt rosam -am. **2** *subst. masc.:* **a** *curator asinorum – Eselswärter, Aufseher über den Eselstall* (*cf.* GLOSS. III 385,32 St.-S. -us eselere): DIPL. Otton. II. 315 p. 372,26 Constantinus -us, . . . qui . . . detinebat mansiones tres. WILH. HIRS. const. 1,22 p. 954[A] pro signo -i . . . digitos porrectos move sicut asinus aurem. LAND. MEDIOL. hist. I 3,21 p. 89,15 -i, quorum vita turpissimis trullis asinorum . . . fulciebatur. GREG. CAT. chron. app. I p. 298,26 (chart.) cocos ac pistores nec non -os. CHART. Wirt. V 1404 p. 167,17 super contracto facto . . . per . . . fratrem Ebirhardum -um. *al. nom. propr.:* CHRON. Noval. 2,3 de A-o *(abbate).* CHART. Nuremb. 550 Conradus A-us antiquus, . . . Cunradus filius A-i (*cf.* 757 Chunradus dictus Eseler). *fort. add.:* ANNAL. regni Franc. a. 824 p. 166,14 Aeblus et A-us comites (PRUD. TREC. annal. a. 836 p. 12,38 Asen-us, . . . Wasconiae comes). **b** *in titulo libri i. q. filius regis asini specie indutus – Königssohn in Eselsgestalt:* HUGO TRIMB. registr. 718 libelli . . ., qui leguntur . . . in scolis . . .: Pirrus, A-us Milesque Ruralis. *v. et l. 41.*

***asincitus** *v.* *asynchytus.

***asineitas,** -atis *f. natura asini – Wesensart des Esels:* ALBERT. M. praedicab. 5,2 p. 85[b],24 humanitas . . . et -s vel asinitas sunt incommixtibiles.

***asinicus,** -a, -um. *asininus – vom Esel, Esels-:* IOH. IAMAT. chirurg. 9,33 recipe . . . fimum -um.

asininus, -a, -um. *script.:* ass-: *l. 50.* -sen-: *l. 39.* -ius: *l. 39.50.*

I *adi.:* **A** *qui est asini – vom Esel, Esel-:* **1** *gener.:* TRACT. de caus. mul. 29 lacte aseninum (83 lac asenium. RECEPT. Sangall. I 37. *al.*). MIRAC. Columb. 22 (MGScript. XXX p. 1008,18) propter ossa caballina vel -a. ASINARIUS 309 sponsus -um ponit amictum. ANNAL. Ianuens. IV p. 29,16 comedebant . . . carnes -as (*cf.* COSMAS chron. 1,11 p. 26,13 esu . . . -o). ALBERT. M. veget. 7,7 -um et equinum . . . stercus. *ex crinibus asini factus – aus Eselshaar:* HERACLIUS II 24 p. 73,1 cum pincello -o. **2** *in imag.:* FROUM. carm. 2,14 infantes mihi mille dedentes . . . colaphos artus tundendo -os. **3** *in nominibus plantarum:* DYNAMID. Hippocr. 2,112 althaea, hoc est hibiscus sive malva -a (GLOSS. III 474,37 St.-S.). GLOSS. Salern. p. 6[a],10 cardus -us (assinius ALPHITA II p. 27,27). ALBERT. M. veget. 6,316 cucumer -us. 6,328 daucus -us. **B** *qui ab asino agitur – von einem Esel ausgeführt:* NOTAE cod. Monac. 17142 (SBMünchen 1873/III p. 712) onosliras id est -us ludus *(cf. p. 1031,64sqq.).* **C** *asino dignus – einem Esel zukommend:* CHART. episc. Halb. 147 p. 114,61 (s. XII.[2]) -am sepulturam habeant et communione . . . ecclesie careant (BURCH. URSB. chron. p. 116,11. CHART. Frising. 131 p. 130,28). **D** *asini proprius, hebes – eselhaft, stumpfsinnig:* EPIST. anon. (MG Lib. Lit. III p. 2,21) commovemur indignatione super vulpina hereticorum illusione et -a quorundam catholicorum supportatione. ALBERT. M. Is. 32,4 p. 348,73 quem *(stultum)* -a simplicitas et ruditas intellectum veritatis non permisit accipere. NICOL. BIBER. carm. 2150 (ed. Th. Fischer. 1870) Bernhart est asinus vel vir, cui mos -us (*de re cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 334 s. v.* Bernhart).

II *subst.:* **A** *masc.: monachus cum asino iter faciens – mit Esel reisender Mönch, 'Eselsbruder' (cf. LThK.[1] III. p. 798):* EMO chron. p. 517,10 collegia . . . A-orum ducentium asinum. **B** *fem.: hibiscum – Eibisch (Althaea officinalis L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 258.274. v. et l. 49):* GLOSS. III 549,27 St.-S. asimna *(sic)* papele.

[Humperdinck]

adv. ***asinine.** *stulte – dumm:* HUGO TRIMB. laur. 414 si qua schymerine sedeant hic *(sc. in versibus)* aut -e, . . . eiiciantur.

***asinitas,** -atis *f.* *natura asini – Wesensart des Esels:* GERHOH. tract. p. 280,23 dum quaeque specifica forma, verbi gratia humanitas in homine, -s in asino . . ., dicitur eius natura. ARNO REICHERSB. apol. p. 9,18 -s et humanitas nunquam in unum subsistentem uniri possunt. *v. et supra p. 1030,33.*

***asinor,** -ari. *asino vehi – auf dem Esel reiten:* LIUTPR. leg. 58 -ando, ambulando, equitando . . . Naupactum veni.

***asinthetis** *v.* *asyntexis.

asinus, -i *m.* *script.:* az-: *l. 30.* -sen-: *l. 20.* -syn-: *l. 65.* *form. gen. sg.* -is: *l. 20.*

I ὄνος – *Esel (Equus asinus L.):* A *proprie:* 1 *gener.:* ALDH. ad Acirc. 131[med.] -i oncant vel rudunt (CARM. Bur. B 132,3[b],14 -us . . . rudit. *cf.* ALBERT. M. [?] animal. quaest. 1,12 p. 89,3 -us . . . ruditer mugit). EIGIL Sturm. 7 sedens super -um . . . pergere coepit. FRAGM. mul. III 28 in pellem asenis. BOTAN. Sangall. 13,3 in lactum aseni (28,4. ALBERT. M. animal. 23,90). AGOB. epist. 3,11 si duo pro uno -o molino . . . contendant. CHRON. Gozec. 1,13 quos *(codices)* -is portantibus huc deferri mandavit. HILDEG. phys. 7,9 -us plus calidus est quam frigidus (*cf.* ALBERT. M. animal. 7,117 -i autem in maiori parte infirmantur una infirmitate, quae . . . vocatur . . . catarrus; . . . -us autem plus sentit frigus omnibus animalibus. 16,141 -us . . . est animal valde frigidum). OTTO SANBLAS. chron. 34 p. 49,23 fames . . . plerosque mulos, -os et equos . . . manducare coegit. CAES. HEIST. mirac. I 4,98 p. 268,10 azinos frumento oneratos. ALBERT. STAD. annal. a. 1173 p. 347,33 -i sui exercitus. ALBERT. M. animal. 5,54 -us (*p. 545[b],20* ὄνος) . . ., melancolicum animal, . . . non . . . generat, antequam compleat tres annos. 21,21 equus . . . et -us . . . inveniuntur stolida, licet iam viderimus equos et -os et anseres, qui quaedam ludicra et mimica didicerant. *saepe.* 2 *de speciebus:* a *burdo – Maultier (Equus mulus L.):* THEOD. PALID. annal. a. 1118 Burdinum sic cognominatum *(sc. Mauricium archiepiscopum)* propter ingentes -os in Hispania habundantes. b *onager – Wildesel (Equus onager Pall.):* HRABAN. univ. 7,8 p. 213[A] onager . . . sylvester -us est. ALBERT. M. animal. 22,20 -us agrestis. *al.* c *onager Asiaticus – Dschiggetai, Kulan (Equus hemionus Pall.):* WILH. RUBRUQU. itin. p. 278,10 multos -os, quos vocant culam, qui magis assimulantur mulis. d -us Indicus: α *rhinoceros – Nashorn (Rhinoceros unicornis L.):* ALBERT. M. animal. 2,27 -us Indicus (*p. 499[b],19* ὁ Ἰνδικὸς ὄνος), qui non habet nisi unicum cornu in fronte, qui a quibusdam vocatur rinnoceros, et est animal crudele valde; alii autem dicunt, quod hoc non est rynnoceros . . ., sed potius animal, quod quidam Arabice vocant archaz (*p. 499[b],20* ὄρυξ). 12,224. β *species dorcadum – Antilopenart: v. l. 50.* 3 *in legibus et chartis:* LEX Raet. Cur. add. p. 442,18 malificus . . . ponatur super -um et batendo ducatur . . . per vicos. LEX Baiuv. 7,4 nullum opus servile facias . . . neque tu neque . . . bos tuus neque -us tuus *(cf. Vulg. exod. 20,10).* CAPIT. reg. Franc. 128,31 emissarios vel burdones IV, boves XX, -os II. CHART. select. Keutgen 133,4,12 haec autem sunt iura thelonearii: . . . de mulo XVI d., de -o VIII d., de bove I d. ACTA imp. Winkelm. I 938 p. 714,25sq. in centimulo castri . . . sunt -i tres, roncinus unus et -us unus stallonus. *al.* 4 *in ritibus:* GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 391,28 cum effigie sedentis Domini super -um . . . pergebat. COSMAS chron. 1,11 p. 26,8 litate diis vestris -um. B 1 *proverb.:* REGINO harm. inst. 18 p. 247[a] frustra . . . lyra -o canitur *([Hier. epist. 27,1. al.].* EPIST. Ratisb. 6 p. 287,21 asyno. VITA Heinr. IV. 8[ex.] -um ad lyram voco. EKKEB. SCHON. cath. 9,13 si sine intellectu estis, frustra -is canit lyra. *cf. p. 1030,54).* EGBERT. fec. rat. 1,98 cuius . . . est -us, comes hunc post terga sequatur (*cf.* 1,258 idem animus non est -o pueroque minanti. NIVARD. Ysengr. 4,368 optat sic -us, tendit agaso secus). 1,811 non vidi faleras -i gestare leonem (ARCHIPOETA 4,24,3 vellem, . . . non leonum spoliis -os ornarent). VITA Godefr. Cap. I 5 p. 520,34 mendacium . . . in praecipiti sedet equo, veritas autem in -o *(cf. p. 1031,62). al.* *in fabula:* NIVARD. Ysengr. 3,50 Carcophas -is dux. 2 *per compar. et in imag.:* THIETM. chron. 8,2 populus . . . est . . . tardi ritu -i castigandus. BENZO ad Heinr. 3,10 quem *(papam)* velut -um pascebat in stabulo. SALUTARIS POETA 113 (ed. P. Leyser, Hist. poet. et poem. p. 2062) scit laqueare pedes -os simul aulica vulpes. 3 *in convicio:* HROTSV. Abr. 2,6 qui haec parvi pendet, -um vivit. BENZO ad Heinr. 5,1 p. 648,18 Asinander (*Alexander II. papa, antea Anselmus; de eodem:* 2,1 Asinandrellus. 2,11 Asinelmum), -us hereticus. GESTA Camer. cont. II B 1 archiepiscopum vocat . . . -um coronatum, idiotam indiscretum. *v. et p. 1030,64.* 4 *alleg.:* HRABAN. univ. 7,8 p. 212[B] -us . . . gentilem populum . . . significat. p. 212[C] -us synagogam Iudaeorum significat . . .; -us corpus hominis. *al. (v. et p. 1030,1).* ALBERT. M. miss. 2,1,5 p. 40[b],29 -us . . . est pondus corporis. 5 *in nominibus:* a *hominum:* CHART. Rhen. med. I 487 (a. 1136) Lambertus A-us (CHART. Beron. 24 p. 101,21 qui [*Hugo miles*] cognominatur A-us. CHART. Turic. 1349 Rûdolfus dictus A-us. *al.*). CHART. Mulh. Thur. 277 Bertoldus Caput A-i. *fort. add.:* REGISTR. Ringrav. 10,2 p. 29,35 (s. XIII.[1]) domus A-i. b *plantae:* ALBERT. M. veget. 6,365 lactuca -i similis est lactucae verae (WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 359[H]). c *translate usu alch. de cupro:* GEBER. clar. 2,11 rame vocatur venus, asinus, nathar.

II *species gadi – Dorschart:* ALBERT. M. animal. 7,86 quidam pisces . . . manent in cavernis in aestate sicut . . . onoz (*p. 599[b],33* ὁ ὄνος), qui Latine vocatur -us.

III *species avis – Vogelart:* ALBERT. M. animal. 13,58 avis quaedam, quae caput habet ad modum capitis -i et -us eadem de causa vocatur.

***asis** *v.* *assis. ***asisinus** *v.* *assassinus.

***asium,** -i *n.* *(ital.* agio *ab* adiacens, *cf. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 168) commodum – Vorteil:* COD. Wang. Trident. 16 p. 46,10 (a. 1183) facere exinde cum omni competenti iure et honore et cum omni -o et utilitate iuris proprietarii nomine, quicquid voluerit (*sim.* CHART. Tirol. 438[a] p. 235,33). *Humperdinck*

Asius *v.* Assius. **aslum** *v.* athlum.

1. asma, -atis *n.* (ἆσμα) *carmen – Lied, Gesang:* WALAHFR. (?) carm. 56,1 -ta digna viro sunt nunc dicenda sereno. VITA Erasmi 219 vir sanctus cantat tunc -a trium puerorum. VITA Serv. 14 p. 61,19 quibus . . . festivum -a exultanter iubilantibus.

2. asma *sim. v.* asthma. **asmatilis** *v.* aspratilis.

***asmencia,** -ae *f.* *(cf. francog. vet.* esmance, *lomb. vet.* smanza *ab* *aestimantia; *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 46) contentio – Anstrengung:* ANNAL. Plac. a. 1270 p. 541,35 Benzoni . . . fecerunt maximas continentias et -as se deffendendi.

Asmodaeus (-de-), -i *m.* (אַשְׁמְדַּי, Ἀσμοδαῖος) *metr.: semper* -dĕ-. *daemon malus (ut Asmodaeus), diabolus – böser Geist (wie Asmodi), Teufel:* EKKEH. IV. pict. Sangall. 58 -dei (gloss.: dęmones) stabant. bened. I 55,29 occidat -deus cruce *(v. notam ed.). ibid. al. (v. ind.). adi.:* EKKEH. IV. bened. I 38,139 milia larvarum cinis (gloss.: reliquię sancti Galli) hic domat -dearum.

***asmonia** *vel* ***asnomia,** -ae *f.* *(cf.* asma, astronomia, castimonia *sim.) metr.* -nōm-: *l. 63.*

1 *mus. de harmonia vel intervallo (duodecim tonorum) fort. i. q. sonus dulcis – viell. Wohlklang:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,194 tripla quater triplices profert asnomia cantes *(cf. P. Vossen, Der Libellus Scolasticus des Walther von Speyer. 1962. p. 165).* SEQ. de Pirmin. 14,2 (AnalHymn. 53 p. 342) plectrum ligulae resolvat harmoniam *(cod. s. XV.,* revolvat asmoniam *cod. Au [a. 1001], cf. W. v. d. Steinen, Notker der Dichter. Darstellungsband. 1948. p. 606).* 2 *de virtute quadam spirituali fort. i. q. conversatio (sancta) – viell. (heiliger) Wandel:* SEQ. de Nicol. 5,3 (AnalHymn. 53 p. 320; cod. s. XI.) quem *(Nicolaum)* ab ipsis dicaveras cunulis tibi sacra mox asmonia. *v. et* *hagnonia.

[Schmidt]

***asnesium** *sim. v.* *harnesium.

***asnomia** *v.* *asmonia. **asolonium** *v.* ascalonia.

1. *aspa, -ae *f. (theod. vet.* aspa, *cf. Ahd. Wb. I. p. 678sq.) tremulus – Espe, Zitterpappel (Populus tremula L.):* Hildeg. phys. 1,172 p. 1196A fungus, qui in -a crescit. 3,28 de -a: -a (tremulus *ed. pr.*) calida est et nimietatem designat.

2. *aspa *v.* *haspa.

aspalathus (sp-, exp-, aff-, -lt-, -tr-, -os *sim.*), -i *m.* (ἀσπάλαθος) *?form. nom. sg.* -o: *l. 14.15.17. al. interdum non certe discerni potest ab* asphaltus.

erysisceptrum – Tragant (Astragalus L., cf. André, Lex. bot. p. 44; interdum fort. de gumma tragacanthae, cf. Gloss. III 221,49 St.-S. affaltum [alfaltum *b*] . . . hârz. Alphita II p. 15,12 -lto, id est quedam gumma): Fragm. mul. I 107 ad fastidium repremendum: . . . spaltro, gariofile (*sim.* II 3 spaltro herba. III 3 -ltu herba). Recept. Sangall. I 100 ad . . . iber . . . sanandum: piper grana XV, spaltro uncia I, apio unc. I (*sim.* 80 -ltro. 105. Botan. Sangall. 56,2 cum expaltro calefacto). Antidot. Sangall. p. 95,42 oleo nardinum confictur ita: . . . xilobalsamo, . . . costo lib. sing., cipero, . . . -lto lib. III, . . . amomu (*sim.* Antidot. Augiens. p. 64,34 -tru. Antidot. Bamb. 15. Antidot. Glasg. p. 145,15 ciprino olei confeccio hec est: . . . -ltu lib.). Tract. de caus. mul. 1 pocio . . .: addis . . . -ltro (*sim.* 2 spaltro. 55). Dyasc. p. 3b -ltos nascitur in Asia. *al. fort. huc spectat:* Tract. de caus. mul. 85 fomicatio ad omnia vicia molieris fortissima, quod dicitur de -lto, id est pilus leporis, ruta agreste.

aspalatrus *sim. v.* aspalathus. **aspalax** *v.* asphalaga.

***aspaldo,** -avi, -are. *(fort.* ad *et ital.* spaldo, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 8115) lorica vallare – mit einer Brustwehr versehen:* Annal. Plac. a. 1269 p. 531,4 Placentini . . . locum munierunt et -verunt. *v. et* *spaldo.

aspaltum *sim. v.* asphaltion, asphaltus.

aspalt(r)us *sim. v.* aspalathus, asphaltus.

asparagus, -i *m. vel* **asparaga,** -ae *f. vel* **asparago** *f.* (ἀσπάραγος) *script.:* sp-: *l. 43.48.50. al.* esp-: *l. 51.* exp-: *l. 51.62.* -per-: Gloss. III 524,29 St.-S. aspergo. -rg-: *l. 37.43.50sqq. al.* -rig(us): *l. 48. al.* -raz-: *l. 68.* -gi(us): *l. 63.*

1 *herba quaedam hortulana (sc. ex familia Liliacearum) – (Garten-)Spargel (Asparagus officinalis L., cf. André, Lex. bot. p. 44; Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 463sqq.):* Aesculapius 5 p. 10,11 holera . . ., spargos *accipere debent melancholici.* Paul. Aegin. cur. 201 p. 132,30 in renibus . . . his, que perforant lapides . . ., uti farmachis sine magna caliditate; tales . . . sunt . . . -i (*3,45,2* ἀσπαράγων) radices (Antidot. Glasg. p. 151,42 r. s-i tritas. Thadd. Florent. cons. 181,9 sparigi. *al.*). 211 p. 150,23 comedant . . . de oleribus -um. Gloss. med. p. 11,9 -i . . . stomaco prosunt *eqs.* Pulvis contra febr. p. 23,19 sparga. Recept. Sangall. II 12 herba exparga. Antidot. Glasg. p. 105,26 es-i semen (Antidot. Cantabr. p. 164,32 sparge s. *al.*). Diaeta Theod. 189 s-us ventrem et urinam procurat *eqs.* Tract. de chirurg. 438 recipe . . . s-i. Ioh. S. Paul. diaet. 274 s-us . . . domesticus sperma auget, . . . silvestris vero calidior est. Albert. M. veget. 6,225 s-us est arbor aut verius frutex habens grana quaedam loco fructus *eqs. al.* **2** *corruda – Wildspargel (Asparagus acutifolius L., Asparagus tenuifolius Lam. vel sim., cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 124sqq.; André, op. cit. p. 102):* Paul. Aegin. cur. 199 p. 129,5 dandum . . . elion -um ([-rgum *A*]. *3,43,3* ἕλειον ἀσπάραγον), cruda allia. *al. (v. ind.).* Recept. Sangall. I praef. exparge salvatica radice *(sim.* Antidot. Glasg. p. 152,23 s-ii silvii. *v. et l. 55).* Dynamid. Hippocr. 1,55 -i agrestis radicem in aqua . . . da bibere ad dolorem vesicae. Ioh. Platear. simpl. med. p. 37 av s-us est frutex habens folia minuta et pungitiva ad modum spinae. Moses Panorm. marisc. 18 p. 184,22 accipe . . . spinam de s-zis. *fort. i. q. myacanthus – viell. Mäusedornspargel (cf. André, op. cit. p. 214, nisi spectat ad ruscum [cf. Fischer-Benzon, op. cit. p. 124]):* Alphita I p. 283,34 miocefala . . . dictum est a mios . . ., inde etiam s-us miocari (*i.* *μυιοκαρή?) ut in Alexandro. **3** *herba quaedam (ab asperitate nominata?), fort. i. q. galion, aparine – viell. Labkraut (Galium L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 465sq. II. p. 573 sq.):* Gloss. III 472,20 St.-S. -rga i. hosennabulo. 517,46 -rgo ohsenab. 535,27 -rgo ochsinabil. *al.* **4** *?marrubium – ?Andorn (Marrubium vulgare L., cf. Marzell, op. cit. V. ind. p. 462):* Gloss. III 493,27 St.-S. -a retinabula. 509,11 s-a agrestis rotinabula. 584,19 -o rotonabel. **5** *tanacetum – Rainfarn (Tanacetum vulgare L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 466):* Gloss. III 483,51 St.-S. sparga heirbeswrz. IV 361,17 tanacetum i. curbuzwurz, sparga. 361,29.

aspargo *sim. v.* asparagus, aspergo.

***asparilla** *v.* *asperella.

1. *aspartum, -i *n.* (*cf.* *asperella *et* spartum) *equisaetum – (Acker-)Schachtelhalm (Equisetum arvense L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 233sqq.):* Gloss. III 486,3 St.-S. -um schafthowe. *Schmidt*

2. aspartum *v.* asphaltus. **aspatilis** *v.* aspratilis.

aspectabilis, -e. *spectabilis – ansehnlich:* Ekkeh. IV. cas. 130ex. neque . . . ille *(abbas recenter electus)* . . . est -is neque . . . despectibilis.

aspectio, -onis *f.* **1** *cognitio – das Erkennen:* Albert. M. animal. 3,131 de numero eorum *(humorum)* est etiam -o vel cogitatio. **2** *intuitio – das (geistige) Schauen:* Hildeg. scivias 3,9 p. 683D quidam . . . homines . . . sordentes per nigredinem diabolicae -is Deum aspiciunt *eqs.* **3** *spectaculum – Anblick:* Ekkeh. IV. pict. Sangall. 127 funus ut ornatur, species (gloss.: -o) horrenda videtur.

***aspectivus** (ads-), -a, -um. *optices gnarus – in der Optik kundig:* Albert. M. summ. creat. II 1,20 p. 169a,25 *Gregorius Nyssenus* inducit geometras ad-os, qui dicunt radios emitti ab oculis. *subst. masc.:* Albert. M. summ. creat. I 4,61,5 p. 656b,26 ut . . . radius egrediens secundum ad-os vel immutatio rectilinea secundum naturales . . . recte . . . dirigatur.

aspecto, -are. **1** *proprie:* **a** *oculos dirigere – anblicken, (hin)schauen:* Beda hist. eccl. 4,9 p. 223,17 -ans . . . in caelum. 4,23 p. 257,25 nuntiavit *sanctimonialis* . . . abbatissam . . . se -ante . . . ascendisse. *c. sensu favendi:* Aldh. virg. II 1948 -ans certantis bella puellae arbiter. **b** *conspicere – erblicken:* Aldh. ad Acirc. 99,7 trucis -ant immensos corporis artus. Ecbasis capt. 1104 -at vulpem. **2** *translate:* **a** *gener. i. q. attendere – achtgeben:* Ecbasis capt. 326 de sibi commissis -at, ne pereat quis. **b** *iur. i. q. pertinere – (zu)gehören:* Form. Sangall. II 2 p. 397,1 possessiones ad nos . . . et nostros ministeriales -bant.

aspectus (ads-), -us *m. script.:* ads-: *l. 72. adde* Eigil Sturm. 2. assp-: Thietm. chron. 6,8. *form. sing.:* ?*nom.* -um: *p. 1035,33. gen.* -i: *p. 1035,19.*

I *sensu act. i. q. actio aspiciendi, spectatio, intuitus – das Anblicken, An-, Hinsehen, Blick (cf.* Gloss. III 3,69 St.-S. -us gasiunu. IV 131,57 -us gisiht): **A** *proprie:* **1** *latius:* **a** *gener.:* Willib. Bonif. 5 p. 18,23 sub triste . . . -u fratrum. Waltharius 216 ministri illius *(Waltharii)* -u hilares. Hrotsv. Pafn. 3,2 nec -um subtraho nec colloquium denego. Ruotg. Brun. 33 p. 34,15 quibus *(inclusis)* . . . ad invicem nisi sermone . . ., et -u nullus pateret accessus. Thangm. (?)vita Epiph. 5 tuae auctoritatis -bus munimur. *al. in visione:* Bonif. epist. 10 p. 8,23 ut cunctas terrarum partes . . . sub uno -u contueretur. **b** *medic.:* Thadd. Florent. cons. 1,41 -um . . . ad res diversas et multi luminis devitet *aeger.* **2** *strictius i. q. obtutus, conspectus – Blick(feld), Gesichtskreis, Angesicht:* **a** *gener.:* Walahfr. Wett. 244 fertur ab -u . . . agmen. Thietm. chron. 7,31 subtractus est a nostris -bus lucifer ille *(sc. Bernharius episcopus).* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 204,5 retrahendo manum cum falcone ab -u falconarii. *al.* **b** *eccl. et iur.:* Sturm. consuet. 2,8 -ui abbatis praesentabatur (Dipl. Otton. H. 122a p. 137,35 quidam . . . viri . . . nostris praesentati sunt -bus. *al.*). Chart. Sangall. A app. B 12 p. 692,26 sub -u omnium confirmavit. *al.* **c** *natur. i. q. facultas videndi, acies oculorum – Sehvermögen, -kraft:* Albert. M. summ. creat. II 1,20 p. 168a,36 ad-us non ponit lineam visualem per imaginationem tantum,

[Rudolph]

sed per rem egredientem ab oculis. animal. 7,81 -us eius *(piscis)* in parte dextra est acutior. *directio obtutus – Blickrichtung:* ALBERT. M. animal. 18,28 mares generantur et feminae *ovium* . . . etiam propter -um *(in coitu)*. **B** *translate:* **1** *gener.:* **a** *consideratio, contemplatio – Betrachtung, Überlegung:* WALTH. SPIR. Christoph. I 1 meritorum . . . -us. ANON. ad Ragimb. p. 533,18 quis . . . rationis -us . . . tantam possit veritatis iniuriam ferre, ut *eqs.* **b** *fiducia – Zuversicht:* CHART. Westph. VII 1510 (a. 1274/93) si . . . dubitatis, firmum -um ad nos procul dubio habeatis. **2** *iur. i. q. pertinentia, aspicientia – das Zugehörige, Zubehör:* CHART. Sangall. A 78 (a. 775) eclesia sancti Caliani . . . et eius -us.

II *sensu pass. i. q. visum, spectaculum, species, facies – Anblick, Bild, (äußere) Erscheinung, Aussehen:* **A** *gener.:* **1** *spectat ad anim.:* **a** *latius:* BEDA hist. eccl. 3,19 p. 164,29 angelicorum agminum . . . -us intueri . . . meruit. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 227,43 vir . . . gravis -u. CHRON. Noval. 2,20 loquelae eius *(Gislardi)* et -i . . . fruitus sum. *al. v. et supra p. 773,47.* **b** *strictius i. q. forma, corpus – Gestalt, Körper:* VITA Liutb. 11 adhaerens ossibus cutis macellentem adtenuavit -um. 12 videns . . . faciem -us eius tenuem. CARM. Bur. B 164,4,3 eius *(puellae)* ridet -us. **2** *spectat ad res:* WETT. Gall. 36 arae nudae cernentibus prebentes lamentabile -um. ANNAL. Xant. a. 868 p. 25,25 circuli duo . . . similes -ui iris. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,24 cerneres . . . tristissimum tabernaculorum . . . -um. *al. in titulo libri:* GESTA Hort. Mar. 17 p. 583,33 in libris . . . videlicet . . . Sedulio, Florido A-u . . . scolarium ingenia exercebat (HUGO TRIMB. registr. 288 [*cf. comm. ad l.*]). **B** *spec.:* **1** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 21 cum aurum ignei coloris -um acceperit. COMPOS. Matr. 64,5 omnia . . . reconflas in formam ferream, donec fiat -um vitreo. **2** *natur.:* ALBERT. M. animal. 16,71 spiritus *(sc. intra sperma exsistens)* corporeus est nec est pars speciei et formae . . ., quam quidam Arabes vocant -um et formam, eo quod speculatio et -us rei est per ipsam. **3** *astron. i. q. apparentia – Lichtgestalt, Phase:* ALBERT. M. animal. 18,27 luna . . . a prima incensione usque ad quartum -um est calida et humida. *Rudolph*

***aspedelon** *n.* (ἀσπιδεῖον) *lactuca silvatica, thridax agria – Stachel- oder Weidenlattich (Lactuca serriola Torner vel Lactuca saligna L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 272; André, Lex. bot. p. 45):* GLOSS. III 486,1 St.-S. -on (-delon i. lactuca silvatica *Corp. gloss. Lat. ed. Goetz III 551,73*) wild leticha.

*?****aspedo** *subst. (orig. inc.) cetus – Wal:* ARNOLD. SAXO fin. 2,7 p. 63,29 cetus vel -o cum sperma proicit . . ., quod superfluit, . . . colligitur ambra. 2,8 p. 64,45 qui piscis *(sc. leviathan)* -o, id est ceto, frequenter insidiatur.

aspellis *adi. (fort. ab* aspello *vel* expellis *vel germ.* spel *vel* spillen *vel* arsbelli, *cf. G. Ch. v. Unruh, ZRGGerm. 74. 1957. p. 1sqq.; v. et J. Goebel, Felony and Misdemeanor. 1937. p. 55sqq.) civilis et humani foederis expers, expulsus – friedlos, verbannt:* LEX Sal. Merov. 98,1 si quis mulier, qui cum servo suo in coniugio copulaverit, omnes res suas fiscus adquirat et illa -is (-ias *A 17**) faciat.

aspello foraspello GLOSS. II 377,34 St.-S. *(spectat ad Prisc. gramm. III 47,28). v. et* 1. apello. *Schmidt*

asper, -era, -erum. *script.:* absp-: *p. 1036,39.* ap-: *p. 1037,4. abl. pl.* aspris: CARM. de Bened. 602.

I *adi.:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *scaber, acutus, hispidus, grossus, inaequalis – rauh, scharfkantig, struppig, kratzig, uneben (cf.* GLOSS. I 34,37 St.-S. -a sarf. 184,17 -a uuidarzomi. IV 222,13 -um unepaner. *al.):* **α** *gener.:* FORM. Senon. II add. 1 -a est *mica* in palato. ECBASIS capt. 476 pellis. OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 372,6 ponunt *monachi* . . . ad carnem tunicas -errimas. CARM. Bur. B 84,3,15 -o defendens ungue limina. *al. in imag.:* ALDH. virg. I 23 p. 253,25 Iohannes . . ., -errimae poenitudinis lima. ADALB. SAMAR. dict. p. 51,2 (ed. F.-J. Schmale. 1961) spernat *dictator* -a et spinosa dictamina Alberici monachi insolubilia (*cf.* p. 30,18). **β** *natur. et anat.:* ALBERT. M. animal. 1,504 -i *ungues* autem et rotundi proni declinant in venerem. 2,80 quidam *(pisces)* . . . sunt -i corii (*p. 505a,25* τραχεῖς). 2,81 lingua eorum *(piscium)* est dura et -a (*p. 505a,30* ἀκανθώδη). ALPHITA I p. 294,36 cauda equina . . . herba -a est, qua solent poliri pectines *eqs. al. v. et l. 37 et supra p. 437,51.* -a arteria *i. q. gurgulio – Luftröhre: v. p. 988,3.* **γ** *medic.:* TRACT. de caus. mul. 83 si matrice ignis sacer est, haec signa precedent: . . . lingua -a *eqs.* **δ** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 70 facias vas -um et quasi limatum. 268 utere . . . petra focaria . . . non equata, sed -a. *ibid. al.* **b** *saxosus, invius, praeruptus, vastus – steinig, unwegsam, steil, unwirtlich:* WETT. Gall. 10 heremus. EINH. Karol. 6 p. 9,3 cautes. WALTHARIUS 1148 loca . . . -a spinis. DIPL. Heinr. II. 320 p. 401,20 colles . . . satis -os nudis pedibus . . . superavit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 288,24 Alpes -errimo vix scandens . . . itinere. CHART. Stab. 134 p. 273,13 fundus . . . vinee mons fuerat -r et incultus. *al. in imag.:* HUGEB. Wynneb. 3 -am agonithetum viam ire. *in nom. propr.:* CHART. Turic. 1049 (a. 1259) Egelolfus de A-o Monte (*'Ruchenberg'*). **2** *latius:* **a** *natur.:* **α** *salsus, corrodens – salzig, ätzend:* HILDEG. phys. 2,5 *Rhenus* aliquantum -r est ut lixivia. 2,7 Donauwia de impetu maris oritur et ideo aqua eius lucida et -a est. *ibid. al.* **β** *gelidus, durus – kalt, hart:* WIDUK. gest. 2,26 -errima hiemps (CHRON. Pol. 2,48. *al.*). BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,23 prae hiemis nivosae et frigoris nimietate -errima. *al.* **b** *medic. i. q. condensatus, arachnoides – verdichtet, faserig:* Ps. GALEN. febr. 54 urina . . . turbulenta apparet quasi -a. 483 urina . . . si ypostasim habet -am, id est in fundo *eqs. ibid. al.* **c** *techn. i. q. spissus, tenax – dick, zäh:* MAPPAE CLAVIC. 266 visci -i solidus 1.

B *translate:* **1** *spectat ad anim.:* **a** *severus, austerus, rigidus – streng, hartherzig, starrsinnig:* BENED. ANDR. chron. p. 16,5 Nonnosus sub absperimo sui monasterii degebat patrem (-e *cod. p. corr.*). BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,2 ypocritis . . . nimis -a . . . et . . . satis infesta resistebat *imperatrix.* ALBERT. M. animal. 1,137 quibus autem frons -ae cutis est . . ., versuti et -i sunt. *obstinatus – widerspenstig, spröde:* CARM. Bur. B 113,3,3 *puella* iusto plus -ior. **b** *pugnax, audax – kriegerisch, kühn:* LEX Sal. Pipp. prol. 1 gens Francorum . . . audax, velox et -a. POETA Saxo 2,370 Huni, studiis gens -a belli. WIDUK. gest. 1,17 gentem belli -errimam. *al.* **c** *ferox, mordax – wild, bissig:* ANTIDOT. Lond. p. 17,23 includet gallum simul et serpente -o. CARM. Paul. Diac. app. I 6,1,8 -r adest taurus. *al. in lusu verborum:* EKKEH. IV. bened. II 120 dente petulcus aper cruce tactus sit minus -r. **2** *spectat ad res:* **a** *dolorosus, incommodus, difficilis – schmerzlich, peinlich, schwer:* EPIST. Ratisb. 23 p. 350,29 quod est perpessu -um. CARM. Bur. B 114,3,6 si non audis me miserum, michi mors est -errima. *seq.* ut: LIUTG. Greg. 2 p. 69,6 erat . . . valde -um, ut . . . pauperem hominem sequeretur. *c. inf.:* THIETM. chron. 4,71 -um (durum *Vulg. act. 9,5*) nimis est eculeo recalcitare. *contumeliosus – schmachvoll (cf.* GLOSS. I 62,24 St.-S. -a scimplac. *al.):* WALAHFR. carm. 20,19 *Christus* sputa -a passus. **b** *adversus – widrig:* WALAHFR. carm. 5,16 casus . . . -ior. 88,13 mille modis fragilem vexat sors -a mundum. **c** *vehemens – leidenschaftlich:* ARBEO Emm. 40 -errima et voluptuosa desideria. **d** *inclemens, obiurgatorius – unfreundlich, vorwurfsvoll, barsch:* ARBEO Emm. 38 sagacissimis atque -errimis sermonibus. AGIUS vita Hath. 9 verbum. THIETM. chron. 4,67 increpacionibus -is hunc *(diabolum)* effugavit. *al. expressius:* CARM. Bur. B 31,6,7 nec a verbo -o *(i. iudicio divino; cf. Vulg. psalm. 90,3)* liberum me feci. **e** *iniquus – unrecht:* CHART. Port. 220 p. 228,40 (a. 1270) quoniam nimis esset -um . . . niti quempiam . . ., que bene sunt ordinata, rescindere.

II *subst.:* **A** *masc.: qui austerus est – ein Starrsinniger:* ALBERT. M. animal. 1,132 si . . . sint capilli nimium crispi, pronuntiant subdolum, -um. *qui obstinatus est – ein Widerspenstiger:* CARM. Bur. B 88,2,3 rigidos et -os duro frangit flexu *amor.* **B** *fem.: alcionium – eine Korallenart:* GLOSS. med. p. 6,7 alchionium . . ., quod alii -am

nuncupant, . . . generatur de spuma maris. C *neutr.:* 1 *proprie:* a *portio grossa – rauher Bestandteil:* COMPOS. Luc. F 31 in aqua diu labamus *cerussiam,* ut nihil habeat -um (aperum *L*). b *locus inaequalis – unebene Stelle:* CHART. Turg. III 306 p. 32,18 (a. 1253) curtis . . . cum . . . planis et -is. *in imag.:* HUGEB. Willib. praef. p. 87,36 -a . . . ferocia politer planitans *abbas (cf. Vulg. Is. 40,4).* c *durities – Härte:* POETA Saxo 3,573 florigerum rediit hiemis ver -a pellens. 2 *translate:* a *acerbitas – Verärgerung:* THANGM. Bernw. 12 p. 763,48 nil . . . in regimine . . . coenobii -um, nec verbis nec factis, ostendit *episcopus.* b *res adversa, tribulatio – widriger Umstand, Plage:* WALAHFR. Mamm. 12,14 sanctorum . . . patientia vincens -a cuncta. CARM. Bur. B 106,2,7 sum . . . mollis in -is.

adv. **aspere.** 1 *proprie:* a *hispido modo – rauh:* OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 372,2 alii *(monachi)* . . . ob mortificationem carnis tunica lanea -ius vestiuntur. b *in statu vastitatis – im Zustand der Verwilderung:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 277,29 *(in imag.)* agrum dominicum . . . dumosis . . . abusionibus -errime satis fruticantem. c *absone – dissonant: v. p. 1040,5.* 2 *translate:* a *dure – grob:* CARM. Bur. B 126,3,3 ambo *(parentes)* tractant -e. b *modo obiurgatorio – vorwurfsvoll, barsch:* THIETM. chron. 6,64 vicia . . . -e carpebat. HERM. IUD. conv. 2 p. 76,3 (ed. G. Niemeyer. 1963) pedagogus . . . -e me . . . redarguit. c *inepte – unangemessen:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 425,3 sic enim sonare videtur *sententia* -e. *Pape*

asperatilis *v.* aspratilis.

***asperella,** -ae *f. (ab* asper [*v. et p. 1036,4*], *cf. ital.* asperella; *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 156sq.) script.:* apa-: GLOSS. III 535,45 St.-S. apatilla *(cf. notam ed.).* 548,58 aparilla. assp-: *l. 37.* -par-: *l. 32.40.* -pat-: *l. 31.* -illa: *l. 31.32.40.*

equisaetum, cauda caballi – (Acker-)Schachtelhalm (Equisetum arvense L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 233sqq.): THEOPH. sched. 1,19 quae *(herba)* appellatur -a (ass- *V*), quae crescit in similitudinem iunci *eqs.* 3,87[med.] -ā poliatur *ampulla.* HERACLIUS II 24 p. 71,17 lignum . . . rade . . . fricando cum illa herba, quae dicitur -a. GLOSS. III 584,22 St.-S. asparilla sastenhowe. WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360[F] cauda equina, id est -a, frigida est et sicca, consolidat vulnera et ulcera. *al. v. et* 1.*aspartum.

***asperellus,** -i *m. (cf. theod. vet.* sparwâri, *francog. vet.* esprevier; *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XVII. p. 171sq.) fort. i. q. falco nisus, accipiter – viell. Sperber, Habicht:* VITA Ger. Bron. 22 p. 673,2 ales agnomine -us . . . piscem non modicum proiecit ad pedes eius. p. 673,8. *v. et* *sparvarius.

***aspergitorium,** -i *n. situla, in qua aqua benedicta asservatur – Weihwasserbehälter (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 582sq. 587):* CATAL. thes. Bamb. (Bassermann-Jordan, Bamberger Domschatz. 1914. p. 50. Beilage I[A]; a. 1127) -a II, unum argenteum, alterum cristallinum. *ibid.* I[B] -a II aurea.

1. **aspergo,** -inis *f. script.* aspar-: *l. 58.63.*

1 *proprie:* a *de actione i. q. perfusio, aspersio – das Übergießen, Bestreuung:* BEDA temp. rat. 5,82 qui *(nautae)* olei -e (aspar- *var. l.*) perspicuum sibi profundum maris efficiunt. CARM. Sangall. I 1,33 parca -e *salis* tangi. *afflatus – das Anwehen:* ALDH. epist. 9 (12) p. 502,1 si pulverulenta sablonis -e praepeditus . . . fuerit *rex apium.* b *de re sparsa i. q. pulvis – Staub:* FROUM. carm. 11,16 lupus . . . concitat in ventum nubem cum aspargine densam. c *de instrumento i. q. aspersorium – Weihwedel:* VITA Annon. I 3,10 p. 502[a],11 manibus -em apprehendens cum impetu contra daemonem proiecit. 2 *translate vel in imag.:* a *disseminatio – Ausbreitung:* HERIG. Ursm. 2,86 terror adhuc nimius erat hac -e fusus. b *macula – Schandfleck:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,40 expulsa veteris latitanti -e cladis *(sc. peccati originalis).*

2. **aspergo** (ads-), -spersi, -spersum, -ere. *script.:* ads-: *p. 1038,63.69.72. adde* REGINO syn. caus. 1,214 adspergatur. *al.* assp-: THIETM. chron. 1,12 p. 18,10. adisp-: *p. 1039,6.* -spar- *(plerumque in scriptis techn. sim. usque ad s. X.[ex.]): l. 37.62sqq.68sqq. p. 1039,2. al. ?form. partic. praes.* -ans: *l. 18.*

I *conspergere, respergere, consternere – besprengen, bespritzen, besprühen, bestreuen:* A *eccl. (cf. A. Franz, Die kirchl. Benediktionen des Mittelalters. 1909):* 1 *de aqua benedicta:* a *in benedictionibus variis:* NOTKER. BALB. gest. 1,23 p. 32,1 episcopus . . . benedicta aqua cellam -sit. GERH. AUGUST. Udalr. I 11 nullum abscondendi locum ab eo *(daemonio)* invenire potuit . . . neque -sus aqua benedicta. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 293,15 in sabbatho sancto paschae ante infusum chrisma in aquam baptismi omnes circumstantes ex ipsa -ere. RITUALE Rhenaug. 149 (Spicil. Friburg. V p. 156,31) turificatur et aqua -itur *defunctus. al. (v. ind.).* RUP. TUIT. off. 7,20 p. 201[A] inter -endum cantamus. LIBER ordin. Rhenaug. p. 118,9 ut novus ignis . . . et -atur et incensetur. ARNOLD. LUB. chron. 2,7 p. 130,29 boiam aqua benedicta . . . -sit. STATUT. ord. Teut. p. 130,8 sacerdos . . . aqua benedicta ipsum *(vestiendum)* et vestimenta -ans (-ens *L*). *al. refl.:* EPIST. Hann. app. 32 p. 258,4 ut nemo baptizatus ex aqua fontis baptismatis se aut domum suam -at. CAES. HEIST. mirac. I 8,92 cum . . . oratorium . . . intraret et ex ordine se -ere teneretur *conversus. al.* b *in dedicatione ecclesiae:* WALAHFR. Gall. 1,6 p. 289,26 -sit ea *(aqua)* templum. GESTA Karoli M. p. 201,9 -serunt et dedicaverunt consecrantes ecclesiam *eqs. consecrare – weihen:* MENKO chron. p. 551,29 nova ecclesia . . . est -sa. c *in baptismo:* CAES. HEIST. mirac. II 2,18 quidam aspersoria tollentes . . . circumeundo illos -bant. 2 *de cinere:* VITA Meing. 19 (MGScript. XV p. 561,33; s. XII.) Meingoldus . . . cinere -sus . . . in regiones longinquas abscedit. 3 *de aqua miraculosa:* BEDA hist. eccl. 3,2 p. 129,18 quas *(hastulas sanctae crucis)* cum in aquas miserint eisque languentes . . . pecudes . . . -serint, mox sanitati restituuntur. 4 *de sanguine:* HONOR. AUGUST. gemm. 3,27 quia Christi sanguine -si sumus, sicut Iudaicum populum . . . sanguine agni -i legimus *(cf. Vulg. Hebr. 9,13sq.).* B *techn.:* COMPOS. Luc. B 10 tolle smiram viba⟨m⟩ . . ., aspargis tabulam totam *eqs. al.* C *medic.:* ALBERT. M. miss. 3,20,4 p. 147[b], 32 praecepit sapiens medicus, quod corpora natorum sale -antur . . . propter exsiccationem. D *usu communi:* THIETM. chron. 7,62 hastam ... humano cruore -sam. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 223,27 dum calor erit, -atur . . . ore cum aqua frigida *falco (sim.* p. 213,8). *c. sensu inquinandi:* WALAHFR. Gall. 1,18 foetor . . . tam gravis oris prorupit ex adito, ut sulphure locus ipse -sus putaretur. carm. 19,24 -at qui loca celsa lue.

II *dispergere, spargere, superinfundere – (aus-, an)sprengen, (aus-, darauf-, hin)streuen, darübergießen:* A *proprie:* 1 *eccl. (cf. A. Franz, op. cit.):* a *de aqua benedicta:* ANNAL. Fuld. II a. 858 p. 52,30 aqua benedicta -batur in domo. RITUALE Rhenaug. 82 (Spicil. Friburg. V p. 136,27) exorzizo te, creatura aquę . . ., ut . . ., ubicumque fueris -sa, sit . . . domus ipsa defensa. *al. (v. ind.).* CHRON. Reinh. a. 1227 p. 609,58 princeps astans sacerdoti -enti. *al. de sale in aqua benedicta solvendo:* EPIST. Hann. app. 32 p. 258,22 ubi sal exorzizatum fuerit mixtum omnibus infirmis et domibus -endum seu gustandum hominibus. RITUALE Rhenaug. 1 (Spicil. Friburg. V p. 103,8) exorcizo te, creatura salis, . . . ut effugiat . . . ab eo loco, quo -sus fueris, omnis fantasia *(cf. notam ed. p. 72sq.).* b *de cinere:* GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 414,1 -so cinere in modum crucis. 2 *techn. (interdum c. sensu addendi):* COMPOS. Luc. Y 24 post hec aspargis sulfor. ANTIDOT. Lond. p. 18,48 dum ceperit bullire, trito piper suptiliter adspargit. MAPPAE CLAVIC. 1 coques -ens (aspargens COMPOS. Matr. 2,2) desuper manu crocum. GLOSS. Roger. III 399 insuper -atur pulvis. *al.* 3 *medic.:* a *latius:* RECEPT. Sangall. II 2 unguis primum caput ex oleo roseo . . . et . . . super ipsum oleum sal ipsa aspargis. RECEPT. Bamb. 7 brionie radice . . . in pulverem redacta et adsparsa corporis. b *strictius:* α *inspergere – hineinstäuben, hineinbringen:* RECEPT. Bamb. 6 polippus si fuerit, cornum cervinum combustum . . . naribus aspargis *(cf. notam ed. p. 140). ibid.:* radix . . . naribus adsparsa.

[Schmidt]

β *discutere, dissolvere – auflösen, vertreiben:* BOTAN. Sangall. 5,1 gutta adspargit, dolores tollit *aristolochia* (60,1 ad g. spargenda: . . . g. aspargit, colera similiter . . ., se inpiaca passio fuerit . . ., similiter expargit *herba trescalamo*). ANTIDOT. Berolin. 2 antidotum egyas . . . duritiam iecoris aspargit. RECEPT. Bamb. 5 sanguinem de oculis adisparge *crocus.* **4** *usu communi:* **a** *latius:* ALDH. virg. I 38 p. 289,19 saginantur . . . sale -sis holerum fasciculis. LIBER hist. Franc. 17 p. 271,20 aurum . . . in atrium . . . presente populo manu propria -sit (sparsit *B*). WALAHFR. hort. 408 si quis nivei candentia germina fructus *(liliorum)* triverit, -si mirabitur ilicet omnem nectaris ille fidem . . . periisse. ALBERT. M. animal. 23,96 tere siccam *(cicadam)* . . . et -e super carnem. *al. v. et p. 1041,51.* **b** *stricticus i. q. emittere – (aus)sprühen:* FORM. Salisb. 33 scintillae de igne asparguntur (sparguntur ALCUIN. epist. 39 p. 82,17). **B** *translate vel in imag.:* **1** *disseminare, inficere – verbreiten, anstekken:* BEDA hist. eccl. 1,8 Arriana heresis . . . perfidiae suae virus . . . insularum ecclesiis -sit. **2** *edere – ausstoßen:* RHYTHM. 76,1,4 avis . . . sublimes -ens voces. *v. et* exspergo, spargo.

3. aspergo *v.* asparagus.

***asperiolinus,** -a, -um. *qui est sciuri – Eichhörnchen-:* CHART. episc. Vratisl. 2 p. 4,4 (a. 1226) nomine decime . . . contenta erit ecclesia de Wlen cuticulis -is.

***asperiolus** (aspri-), -i *m. (?n.: l. 28) (a* sciurus, *inde* *sciuriolus, *spiriolus *sim.) sciurus – Eichhörnchen* (*Sciurus vulgaris L., cf.* GLOSS. III 36,35[e] St.-S. aspriolum [*T*]eychorn. 56,6 -us eichorn): CHART. Col. II 156 (a. 1234/35) que *(domus)* dicitur ad -um. CHART. Wirt. VI 1638 p. 32,10 sorores . . . pelles et pellicia non de vario neque de pellibus -i habeant. *de pelle:* CHART. episc. Vratisl. (ZVerGesch-Schles. 48. 1914. p. 311,7; a. 1217, spur.?) cum prius . . . nomine decime darentur -i, predicti principes eos in annonam commutaverunt. *v. et* *sciuriolus, *spiriolus. *Schmidt*

asperitas, -atis *f. script.* assp-: *l. 69. p. 1040,17. al.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *scabrities, acredo, grossitas, inaequalitas – Rauheit, Schärfe, Grobheit, Unebenheit* (*cf.* GLOSS. I 114,8 St.-S. -s sarphi): **a** *gener.:* THEOD. TREV. Liutr. 177,3 in vestitu -s. VITA Theod. 33 cilicinam -em. **b** *natur. et anat.:* ALBERT. M. animal. 1,120 ne laedat *os* carnem et nervos sua -e. 1,158 frontis. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4,4 p. 140,43 in testis apparent lineationes vel elevationes et -es. ALPHITA II p. 157,19 rubea media . . . caret -e. *al. meton. i. q. tunica aspera – rauhe Haut:* ALBERT. M. animal. 1,455 -s, quae est in interiori ipsius *matricis.* **c** *medic.:* DYASC. p. 91[a] oculorum trachimata, hoc est -es. BRUNUS LONG. chirurg. 1,19,3 p. 117[a] cum accidit costis fractura . . ., in loco -em et sensum invenies non aequalem. WILH. CONG. chirurg. 520 lingue. *al. v. et supra p. 988,4.* **d** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 290 lapidem desuper fricabis, quoadusque -em lenies. THEOPH. sched. 1,33 testa . . . planissima, sine -e, sine cavernulis. HERACLIUS II 24 p. 71,18 equare eius *(ligni)* -es. **2** *saxositas, status invius, vastitas – steinige Beschaffenheit, Schroffheit, Unwegsamkeit, Unwirtlichkeit:* TRANSL. Chrys. et Dar. 6 cuius *(montis)* . . . nimia -s et altitudo est. HROTSV. Abr. 7,15 ne itineris -s secet teneras plantas. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 148,12 rupem . . . saxorum . . . -e quasi inaccessibilem. CHART. Solod. 300 pensata paupertate domus et -e loci. *al. meton. i. q. loca aspera – unwirtliches Gelände:* WALAHFR. Gall. prol. p. 281, 31 ut . . . -em Alpium transcendamus. EPIST. Teg. I 10 quasi de -e heremitali . . . mittimus *epistolam.* **B** *latius:* **1** *natur.:* **a** *salsitas, corrosio – Salzigkeit, ätzende Wirkung:* HILDEG. phys. 2,5 *pisces* putrescunt, quia eadem -e *(sc. aquae)* contriti sunt. 2,7 cutem hominis propter -em suam nimis nigram facit *aqua. ibid. al.* **b** *gelu, durities – Kälte, Härte:* POETA SAXO 3,630 crescens -s brumę. THIETM. chron. 3,5 hiemis ass-s longa fuit et sicca (CARM. Bur. B 78,1,2. *al.*). BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,37 Heinricus . . . frigoris -e . . . profligatus. CHART. march. Misn. II 445 hiemali vel glatiali -e. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 58,19 -es temporis et loci. *al.* **c** *fervor, calor – Glut, Hitze:* GEBER. summ. 1,53 p. 607 -s . . . ignis aqueitatem illius *(argenti vivi)* . . . removet. **2** *mus. i. q. absonia – Dissonanz:* GUIDO CIST. mus. p. 152[a] propter auferendam -em tritoni, non tamen in quolibet cantu, sed ubi asperius sonat. HIER. MOR. mus. 12 p. 53,3 ad temperandum -em toni, quam facit sequens immediate clavis.

II *translate:* **A** *spectat ad homines i. q. severitas, austeritas, rigiditas – Strenge, Hartherzigkeit, Starrsinn:* ALDH. virg. II 1355 cum . . . nec tamen -s patris compesceret . . . natos. RUOTG. Brun. 25 quos nulla . . . inflexit -s, hos huius viri pietas . . . timidos faciebat. HILDEG. phys. 3,21 sybenbaum . . . -em significat. *al. offensio – schroffes Verhalten:* THIETM. chron. 6,33 p. 314,17 fraternitatem . . . hostili ass-e disrupit. **B** *spectat ad res:* **1** *incommoditas, adversitas, tribulatio, necessitas – Unannehmlichkeit, Widrigkeit, Plage, Notstand:* HUGEB. Willib. 4 p. 94,2 acri famis restrincti fuerunt illi -e. THIETM. chron. 2,13 sedatis bellorum ass-bus. 2,27 inter multas itineris -es incolomis notos pervenit ad fines. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,27 scandalorum. CHART. cell. Paulin. 40 p. 54,3 exilii -em subire. *al.* **2** *abstinentia – Askese:* WETT. Gall. 34 -s vitae eius *(sancti).* VITA Norb. I 10 p. 680,17 -em ordinis et institutionis . . . ferre. CHART. Turic. 796 p. 265,3 post expertam regule -em ordinis fratrum minorum. *al.* **3** *iniuria – Ungerechtigkeit:* DIPL. Otton. I. 235 p. 326,21 propter . . . pontificum . . . erga populum sibi subiectum -es retundendas. **4** *procacitas – Schroffheit:* COLUMB. epist. 1 p. 160,1 exponere te non impediat cartae -s.

***asperito,** -are. *vexare – plagen:* ECBASIS capt. 232 bruchi . . . me *(sc. lupum)* circumvolitabant, dente sed -bant.

asperitudo *v.* aspritudo. *Pape*

aspernabilis, -e. *abhorrendus, infamis – abscheulich, schimpflich:* RATHER. otios. serm. 4 (PL 136,576[D]) infelix . . . longaevitas . . . -e spatium congerit. GESTA Trud. cont. I 12,12 cum inter christianos plura alia essent officia suo multum -iora, cum tamen nullum ducerent -e *textores.*

aspernatio, -onis *f.* **1** *despectio – Verachtung:* LEO MARS. chron. 2,16 p. 639,42 eum *(peregrinum)* . . . fallacem . . . cum -e nimia esse dicentes. **2** *per confusionem quandam i. q. assuetudo – Gewohnheit:* GLOSS. IV 37,22 St.-S. -o givuonaheit (*cf. notam ed. et* II 205,9. 209,29 asperse falsitatis kiwonerolugi). 131,58.

aspernator, -oris *m. contemptor – Verächter:* INNOC. IV. registr. B 59 divini iudicii -r.

asperno, -ere. *abhorrere – verabscheuen:* RHYTHM. 147,93 quod pudore congruo rubor verecundus -ens (-it *Br*) *est. cf. ThLL. II 823,74.*

aspernor, -atus sum, -ari. *script.:* abs-: *l. 58.* assp-: *l. 60.*

1 *reicere, improbare – zurückweisen, verwerfen:* ALDH. epist. 4 p. 485,11 traditionem ecclesiae Romanae . . . arroganter. WALAHFR. carm. 6,5 non -ari tantum mea parva magistrum crediderim. *spectat ad vitam asceticam:* RUOTG. Brun. 30 p. 31,8 lectuli delicias vehementer -tus est. OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 369,24 alii *(monachi)* non quidem communentiam hominum -antes . . . frequentiam fugiunt. **2** *negligere, despicere – geringschätzen, verachten (cf.* GLOSS. I 45,35 St.-S. -atur uparhukit. *al.):* CARM. Aldh. 2,46 propinquos et patrias abs-antes peregrinas . . . cespites adistis. *c. inf.:* CAPIT. reg. Franc. 228,6. EPIST. Worm. I 36 p. 67,22 ut . . . fructum . . . ass-entur afferre *divites.*

adv. **aspernanter.** **1** *contemptim – geringschätzig, verächtlich:* AGOB. epist. 15,5 ne -r ista accipiatis. HEINR. TEG. Quir. p. 341,13 ad hoc prepositus -r ait: '*eqs.*' **2** *turpiter – schmählich:* FUND. Baumb. (MGScript. XV p. 1061,26; s. XII.[2]) comes . . . violentiis in se et in suis -r et contumeliose dehonestatus.

aspero, -avi, -atum, -are. *deformare – entstellen:* ADO VIENN. Desid. (PL 123,437[C]) quae *(lepra)* totum illum -verat.

adi. **asperatus,** -a, -um. **1** *asper – rauh, uneben:* LIBER de appar. Mich. 5 (MGLang. p. 543,11) erat . . . domus *(sc. basilica)* . . . instar speluncae preruptis et sepius

[Schmidt]

eminentibus -a scopulis (*cf.* Gloss. II 761,27 St.-S. so únepani felisono). **2** *invius – unwegsam:* Notker. Balb. gest. 2,8 p. 60,22 ferus *(sc. bison)* . . . in convallem tutissimam, lignis et lapidibus -am, . . . aufugit. *v. et* spargo.

asperosus, -a, -um. *multas asperitates habens – voller Unebenheiten:* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 71,5 qui *(pellicani)* habent rostrum . . . -um deintus supra et infra.

aspersio, -onis *f. script.* -spar-: *l. 45.55.*

respersio, conspersio, sparsio – das (Be-, Hin-, Aus-)Sprengen, Besprengung, Bespritzung, Bestreuung: **I** *eccl. (cf. A. Franz, Die kirchl. Benediktionen des Mittelalters. 1909):* **A** *de aqua benedicta:* **1** *proprie:* **a** *in benedictionibus variis:* Vita Fel. Trev. p. 74 benedictionem aquae ab eo *(episcopo)* petiit, cuius -e fieri sperabat, ut . . . convalesceret. Berth. (?) annal. a. 1077 p. 293,16 abutuntur usurpativa et inordinata -e *aquae baptismi.* Rituale Rhenaug. 82 (Spicil. Friburg. V p. 136,30) defendantur, Domine, domus fidelium tuorum per -em huius aquę. *al.* aqua -is *i. q. aqua lustralis – Weihwasser:* Vita Liutb. 22 cellulam . . . -is aqua . . . sparserat. Rituale Rhenaug. 95 (Spicil. Friburg. V p. 139, 30) ubicumque -is et purificationis . . . aspersa fuerit aqua hęc. Chron. Basil. a. 119 constituit aquam -is cum sale benedici *Alexander papa. de sale in aqua benedicta soluto:* Rituale Rhenaug. 98 (Spicil. Friburg. V p. 140,11) repellatur diabolus ab eis . . . per -em et gustum huius salis et aquae. Honor. August. gemm. 3,27 salis et aquae -o coepit a propheta Eliseo *eqs.* **b** *in dedicatione ecclesiae:* Thangm. Bernw. 43 p. 777,30 ut archiepiscopus in -e primum locum teneret. Liber ordin. Rhenaug. p. 237,3. *consecratio – Weihe:* Chart. eccl. Erf. 105 (a. 1189/91) ad -em parietum capelle. **c** *in baptismo (cf. Hinschius, Kirchenrecht. I 4. 1886. p. 32):* Caes. Heist. mirac. II 2,18capit. qui in Livonia per -em baptizati sunt. **2** *in imag.:* Epist. Teg. I 52 p. 62,4 qui aliqua christianitatis tinctione vel -e est insignitus. Chron. Gozec. 2,29 p. 156,50 veteris consuetudinis fermento expurgato Hersaugiensis ordinis -e locum emundavit *abbas.* **B** *de cinere:* Rituale Rhenaug. 25 (Spicil. Friburg. V p. 110,20) capitibus . . . horum cinerum -e actactis. *in imag.:* Hildeg. epist. II 10 p. 349,27 quod -o corporalis cineris eorum *(sanctorum)* . . . violata sit. **C** *de aqua miraculosa:* Beda hist. eccl. 5,18 p. 320,21 homines . . . ablatum inde *(sc. ubi sanctus defunctus est)* pulverem . . . in aquam mittere atque huius . . . -em multis sanitatem . . . conferre. **D** *de sanguine Christi (in imag.):* Form. Salisb. 8 domino . . . in dilectione Dei patris et asparsione sanguinis Iesu Christi . . . salutem ([*cf. Vulg. I Petr. 1,2*]. 26. Epist. Teg. I 104tit. Adalperto . . . Thietpaldus . . . -em s. C.).

II *medic.:* Wilh. Salic. chirurg. 1,48 p. 318G loci iam abluti -o cum aceto modico.

III *usu communi:* Arnold. Saxo fin. 1,4,8 si accipiatur aqua pura et aspergatur -e (*Arist. p. 374b,1* ῥανίσιν ῥαίνῃ) levi . . . et apponatur soli, ut pars -is in sole, pars illius in umbra, in eo est consimile arcui vario. *ibid. al. afflatus – das Anwehen:* Alcuin. epist. 170 p. 281,1 nostros oculos . . . Belgici pulveris . . . ventuosa -o (asparsio *TPR*) caliginare facit. *meton. i. q. res dispersa – das Ausgesprengte: l. 52.*

***aspersorium,** -i *n.* **1** *instrumentum, quo aqua benedicta spargitur, hyssopum – Weihwassergerät, Weihwedel (cf. J. Braun, Das christl. Altargerät. 1932. p. 582sqq.):* Catal. thes. mont. s. Martin. (Mitt. der k. k. Central-Comm. zur Erforsch. u. Erhalt. der Baudenkmale. V. 1860. p. 351b,9; c. 1090) IIII vasa argentea ad benedictam aquam, -um argenteum simul auro et crystallo paratum. Caes. Heist. mirac. II 2,18 quidam -a tollentes in manibus circumeundo illos aspergebant *(sc. in baptismo).* Gesta Karoli M. p. 200, 22 permiserunt ante fores ecclesie . . . aquam, sal et cineres, -a. Fund. Walds. 8 (MGScript. XV p. 1092,22) -um manu gestans *(sc. in dedicatione ecclesiae).* **2** *pelvis aquam benedictam continens – Weihwasserbecken:* Caes. Heist. mirac. I 8,92capit. qui illotis manibus timuit tangere -um.

asphalaga (affa-) *subst.* (ἀσπάλαξ) *talpa – Maulwurf:* Gloss. III 453,23 St.-S. affalaga munfer *(i. muuerf ed.).* Albert. M. animal. 8,13 habeuniuz . . . venatur animal vocatum pelagoz *(p. 609a,6* φάλαγγας, *sc. prave versum),* quod Avicenna videtur vocare murem caecum, quem nos talpam vocamus.

***asphalticus** (aspa-), -a, -um. *bituminosus – erdpechhaltig:* Diaeta Theod. 426 alię *(sc. aquae)* sunt aspalticę, unde fit aspaltum.

***asphaltinus** (asf-), -a, -um. *bituminosus – Erdpech-:* Gloss. med. p. 11,6 asfaltinae (asfaltirae *P*) aquae, id est, quae sulphure aut asfalto (hasfalto *P*) olent.

asphaltion (aspa-) *n. vel* **asphaltea** (aspa-) *f.* (ἀσφάλτιον) *script.:* -litum: *p. 877,14.* -cion: *l. 18.*

quinquefolium – (Fünf-) Fingerkraut (Potentilla reptans L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 44. 267): Gloss. med. p. 54,8 pentafilon herba . . .; nomina eius haec sunt: . . . aspaltion (aspalcion *LP*), timatitis, . . . pentadactilon. Gloss. III 536,6 St.-S. aspaltea fumus *(i. fumf ed.)* bleter.

asphaltites (asfaltidis) *adi.* (ἀσφαλτίτης, -τῖτις) *de Mari Mortuo i. q. bituminosus – Erdpech-, Asphalt-: l. 34.*

asphaltus (ha-, aff-, asf-, -pa-, -art-, -la-, -th-, -tr- *sim.*), -i *m. vel* **asphaltum,** -i *n., rarius* **asphalta,** -ae *f.* (ἄσφαλτος) *interdum non certe discerni potest ab* aspalathus.

bitumen – Erdpech, Naturasphalt (cf. RAC I. p. 799sqq.): **1** *gener.:* Constant. Afric. grad. p. 372,29 mumiam quidam dicunt esse aspalathum *eqs. (cf. W. Heyd, Gesch. des Levantehandels im Mittelalter. II. 1879. p. 622).* Ioh. Platear. simpl. med. p. 7av aspaltum . . . terra quedam est, que venit . . . de Iudea et India et est nigri coloris et ponderosa et fetida *eqs.* Matth. Platear. gloss. p. 373c -um . . . dicitur bitumen Iudaicum, . . . quidam dicunt esse venam terrae. p. 380c aspalthum. Thietm. peregr. 11,33sq. que lacus asfalte vel asfaltidis dicitur, evomit autem lacus iste quoddam genus bituminis perutile medicinis, quod aspalta dicitur. Ps. Otho med. 28 grandi foetore, levitate nigroque colore, haec per signa potes -i noscere dotes. *al.* **2** *pharm. et alch.:* Paul. Aegin. cur. 53 p. 29,21 arguunt . . . epilepticos fumigantia aspaltus (*3,13,1* ἄσφαλτος) aut gagates lapis (*sim.* Tract. de caus. mul. 59 ⟨a⟩spaltrum super carbones inponis et fomicas. Albert. M. animal. 23,96 accipe . . . olibanum et aspaltum . . . et exinde suffumiga asturem). 78 p. 54,11 in frigidioribus . . . reumatibus sulfuris vivi, aspalti, picis, colofonie ana ʒ II . . . bene repellunt (*sim.* Gloss. Roger. III 816). 130 aspalti (aspaldi *A*), libani . . . equalia. 274 ad auferendas leprosas ungulas: . . . asfaltu (affaltu *B*). *al. (v. ind.).* Antidot. Sangall. p. 88,28 emplastrum usia: . . . aspalto –VIII, terebintina lib. V, –X, pice sicca *eqs. (sim.* Antidot. Bamb. app. p. 38,38. Gloss. Roger. III 600 asparti. *al.).* Recept. Sangall. II 63 ad hydropicos dolores: . . . aspaltro trito in aqua ieiunus bibat (I 175). Antidot. Glasg. p. 116,31 aspaltum Iudaicu (*'Judenpech', cf.* Antidot. Sangall. p. 84,23 aspaltum Iudei). Marc. Graec. ign. 10 sulfur vivum, colofoniam, aspaltum. *al. spectat ad aquas asphaltinas:* Paul. Aegin. cur. 243 assumendum . . . aquarum naturalium usum nitrum et aspaltum habentium. *v. et l. 9.12.*

asphodelus (aff-, afr-, affr-, apo-, asf-, -fud-, -oti-, -di-, -ll-, -os *sim.*), -i *m. (?n.: l. 64sq.)* (ἀσφόδελος) *form. gen. sg.* -is: *p. 1043,2.6. de re cf. RAC I. p. 801sq.*

hastula regia, albucium vel lilium silvaticum – (gelber) Affodill oder Türkenbundlilie (Asphodeline lutea Rchb. sim. vel Lilium martagon L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 474sq.; interdum de radice, e. g. l. 68. p. 1043,3.9): **1** *gener.:* Gloss. med. p. 8,13 apodelon Grece, Latine ferula dicitur (*cf.* p. 11,8 asfodillum). Dynamid. Hippocr. 2,100 -os, hoc est albucium. Constant. Afric. grad. p. 366,10 -i calidi sunt et sicci in secundo gradu. Gloss. III 525,23 St.-S. affodillus goldewrz. 534,63 alscotilus (alstotilus *b*) golde. 547,25 affodillus golde. Alphita II p. 37,28 centum ⟨capita⟩, hermodactilis, affodillus idem *eqs.* Albert. M. animal. 8,177 herbae . . ., a quibus accipiunt apes plus mellis . . ., sunt . . . aferadilâs (*p. 627a,8* ἀσφόδελος), mirtus. *al.* **2** *pharm.:*

[Schmidt]

PAUL. AEGIN. cur. 117 p. 71,14 sucum . . . asfodilli (WILH. CONG. chirurg. 624 suci . . . affrodilis. GLOSS. Roger. III 191 loco aceti ponatur succus brionie vel affodillorum. *al.*). 219 p. 160,9 asfodilli radicem coquens . . . fac cataplasma (ANTIDOT. Glasg. p. 156,32. WILH. CONG. chirurg. 1728 unguentum de suco radicis affrodillis. GLOSS. Roger. III 398. *al.*). ANTIDOT. Glasg. p. 125,7 asfotillo. TRACT. de aegr. cur. p. 108,8 recipe . . . afrodilli. ROGER. SALERN. chirurg. 1,494 pulvis affodillorum . . ., qui panniculum interius corrodat *eqs.* (1,496sq. de pulvere affodillorum: accipe succi affodilorum ʒ VI *eqs.* GLOSS. Roger. III 213. *al.*). THADD. FLORENT. cons. 141,3 recipe . . . affodillos. *al. v. et supra p. 429,40sqq.*

***asphyxia** (afi-), -ae *f.* (ἀσφυξία) *arteriarum pulsus absentia – Pulslosigkeit, Asphyxie:* AURELIUS 12 p. 707,19 sine pulsu invenitur vena: afixia dicunt. *Schmidt*

1. *aspicientia (ads-), -ae *f. iur. i. q. res pertinens, pertinentia, attinentia – das Zugehörige, Zubehör, 'Drum und Dran':* FOLCUIN. Bert. 1,3 p. 18,22 (chart. c. 648) dono . . . villam . . . cum . . . adiacentiis seu -is ipsius villae (FORM. imp. 46 p. 322,6). COD. Lauresh. 241 medietatem mansi unius cum omni -a sua, tam pratis, pascuis *eqs.* DIPL. Karoli M. 296 p. 444,18 (spur. s. XI.?) terra cum omnibus -is *eqs. al.*

2. aspicientia, -ium *n. v.* aspicio *p. 1045,20.*

aspicio (ads-), -spexi, -spectum, -ere. *script.:* ads-: ALDH. virg. II 717. EIGIL Sturm. 7.9. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 371,11. *v. et l. 56.* ass-: *l. 42.68. p. 1045,4. adde* DIPL. Conr. I. 34. *al.* -spec-: *p. 1044,52.53.* -it(io): *p. 1044,67. adde* DIPL. Arnulfi 94. *al. form.:* -ir(e): *p. 1044,5. adde* DIPL. Merov. I 67 p. 60,10. -ire. *praes.* -cet: FORM. Senon. I 8. *v. et l. 50. depon.: p. 1044,40. cf. p. 1045,7sqq.*

I *proprie:* A *oculos dirigere, intueri, aspectare – den Blick richten, (an-, hin-, her)blicken, schauen, betrachten:* 1 *gener.:* a *corpor.:* α *latius:* Ps. HIPPOCR. progn. B praef. pervenit *Caesar* ad ipsum *(sepulcrum)* et -xit. LEX Sal. Pipp. 100,2 intus ⟨in⟩ casa -at. HUGEB. Willib. 4 p. 101, 22 cottidie potuit -ere, ubi sancti requiescebant. LIUTG. Greg. 15 p. 79,25 -ens ad altare . . . migravit ad Dominum. WETT. Gall. 18 apertis oculis -xit in eum (FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 204,4 obliquo oculo -endum erit ad pedes falconis. *al. v. et p. 1044,9*). THIETM. chron. 6,49 a summitate unius campi . . ., qua eminus asspici potuit. ARNOLD. SAXO fin. 1,4,8 p. 36,25 quando quis -it (*Arist. p. 374*^{b}*,26* βλέποντι) ad nubem desub sole, videt eam albam. ALBERT. M. animal. 18,28 si . . . oves coeuntes -ant ad boream. *al. absol.:* HROTSV. Pafn. 4,3 -ite.:: quiesce *eqs.* β *c. colore quodam: c. sensu spectandi:* CHRON. Fred. 4,90 p. 167,11 citiri ducis (*i.* -es) . . . -aebant spectantes aeventum. WALTHARIUS 639 consedit et -it illo. *al. c. sensu observandi:* SERMO de sacril. 17 quicumque . . . auguria -cet (*sim.* 6). *c. sensu probandi:* ALBERT. M. animal. 6,13 ova gallinarum . . . -untur ad solem, ut videatur, an semen galli sit in eis. *c. sensu legendi:* WALAHFR. (?) carm. 50,1,40 -e, quae scripsit ipsa magistra tibi. FROUM. carm. 27,11 -rem gratumque foret tua cernere dicta. *al.* b *spirit.:* α *in somno, visione sim.:* ALDH. virg. II 717 quas *(puellas)* ille ad-ens torvis obtutibus horret. BONIF. epist. 10 p. 8,26 ut nullatenus pro nimio splendore in eos *(angelos)* -ere potuisset. β *de Deo, Christo, sanctis sim. c. sensu favendi:* BEDA hist. eccl. 4,14 p. 234,16 Dominus . . . ieiunia propitius -xit. WALTH. SPIR. Christoph II 2,212 o patris . . . proles, . . . -e . . . tuum vultu pietatis alumnum. LAMB. LEOD. Matth. I 1140 non -xit in eorum dona Mathias. γ *c. sensu appetendi: v. supra p. 1034,25.* 2 *iur. i. q. inspicere – Einsicht nehmen:* CHART. Eichst. 3 p. 13,33 (a. 1060) cartam . . . iussimus . . . insigniri, ut nemo intro -ens . . . audeat dissipare (4 p. 19,16). B *oculis cernere, conspicere, videre – (er)blicken, wahrnehmen, sehen:* 1 *gener.:* a *corpor.:* ALDH. virg. II 960 -xit (assp-, -ecx- *var. l.*) tremulus tormenta priorum. WILLIB. Bonif. 5 p. 20,18 hostia citius fluminis . . . -unt. WALTHARIUS 557 en galeam Haganonis -it. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,67 immanem si forte -xerit anguem sulcantem . . . campos. DIPL. Otton. II. 288^{b} p. 338,28 usque in locum, a quo recte -itur collem. THIETM. chron. 7,41 ut eosdem eminus -xit. *al. absol.:* WALTHARIUS 612 -o, ferratus adest. *c. acc. c. inf.:* VITAE patr. Iur. 3,9 pallium album -it dependere. *ibid. iterum. pendet interr. indir.:* IONAS BOB. Columb. 1,15 p. 178,5 cum . . . -iret, quanta vi truncum . . . partirent. b *spirit.:* AGIUS epic. Hath. 156 illuc mente ite, quo hanc licet -ere. HROTSV. Agn. 223 locum turpem miro splendore micantem -xit. *al. c. acc. c. inf.:* HROTSV. Mar. 549 -xit non corporeis, sed mentis ocellis . . . duos . . . stare popellos. *al.* 2 *spec.:* a *iur. i. q. coram videre – Augenzeuge sein:* TRAD. Patav. 76 (a. 821) notum sit omnibus vobis hic audientibus vel -entibus. b *natur. et medic. i. q. perspicere – erkennen:* Ps. GALEN. febr. prol. 18 per urinarum humorem et colorem bona aut mala -ere. ALBERT. M. animal. 3,131 quod fluens sanguinem per nares . . . prohiberetur -ere res claras rubeas.

II *translate:* A *gener.:* 1 *subi. anim.:* a *animo proponere, considerare, intellegere – sich vor Augen halten, erwägen, bedenken:* LIUTG. Greg. 7 p. 73,22 -ite et intelligite . . . exemplum iusti huius. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,38 invalidas propius res -e nostras. *c. acc. c. inf.:* AMALAR. off. 4,2,2 humiliamur . . . -endo nos pulverem . . . esse. RUOTG. Brun. 23. DIPL. Conr. II. 223. *al.* b *experiri – erproben, zusehen:* WALTHARIUS 775 -e, num . . . sit telum penetrabile. c *exspectare – erwarten:* BEDA hist. eccl. 4,3 p. 210,9 diem Domini laetus -xit. SIGEB. GEMBL. chron. a. 1085 finem vitae. 2 *subi. res:* a *lucere – scheinen:* BRUNO QUERF. fratr. 16 in medio noctis, qui longa luce per totam curtem -xit . . ., videtur . . . quasi circulus ingens. b *attingere, referri – sich beziehen:* AMALAR. off. 4,2,23 modus orationis . . . ad eos -it, qui *eqs.* ANNAL. Fuld. II a. 852 p. 42,26 causae ad se ipsum *(regem)* specialiter -entes. B *spec.:* 1 *iur. et publ.:* a *pertinere – (zu)gehören:* α *de agris, mansis, mancipiis sim. (cf. J. Balon, Ius medii aevi. II 1. 1960. p. 73sqq.):* DIPL. Merov. I 3 p. 6,5 quicquid ad ipsam villam -it. FORM. Andec. 55 quantumcumque in ipsa casa -ere viditur. CHART. Stab. 4 p. 13,6 homines, qui in ipsos portus commanent . . . aut ibi -ere videntur. FORM. extrav. 1,12 -unt ad ipsum mansum mansi tanti cum mancipiis. NOTIT. Arnon. 1,2 quicquid ad ipsos mansos -itur. TRAD. Patav. 46 quicquid ad . . . ecclesiam vel ad . . . castro -ere . . . videtur. CHART. Rhen. med. I 135,25 p. 158,6 est ibi ecclesia, ubi -it terra iugera XV. DIPL. Ludow. Inf. 14 quodcumque . . . ad fiscum nostrum . . . -ere . . . videtur. *saepe usque ad s. X. ex.* β *de tributis, iustitiis:* DIPL. Otton. I. 295 quicquid . . . a subditis . . . nationibus . . . in argento . . . persolvitur sive nostro iuri -at. DIPL. Otton. III. 23 bannum ac theloneum, quod ad nostrum regale ius a . . . mercato et moneta -ere visum est. γ *de gentibus, regionibus sim. i. q. in dicione, potestate esse – unter der Botmäßigkeit, Herrschaft stehen:* CHRON. Fred. 4,76 ut . . . Burgundia . . . ad regnum Chlodoviae . . . aspecerit, Aoster . . . ad regnum Sigyberti . . . deberit aspecere. *al. (v. ind.).* REGINO chron. a. 801 p. 63,25 castella, quae ad illam civitatem -bant. VITA Cunib. C 5 universis gentibus, quae ad suum regnum -bant, subditis. b *ius habere – Recht, Befugnis haben:* DIPL. Otton. III. 79^{b} p. 486,31 ut . . . nostre . . . subiectum sit maiestati *monasterium* nulla alterius potestate ibi umquam -ente. 2 *eccl.:* a *sub defensione esse – unter der Schutzherrschaft stehen:* FORM. Flav. 44 p. 481,36 ad . . . rege Burgundie . . . monasterium -ere decrevit *vir illuster.* b *subditum esse – unterstellt sein:* FORM. Senon. II 12 consensavi . . . confratribus . . ., ut ville . . . ibidem -ere deberent ad missas veniendi *eqs.*

adi. **1. aspiciens,** -entis. 1 *iur. i. q. pertinens – zugehörig:* DIPL. Merov. I 20 terra ad ipso manso -e (CHART. Stab. 27 p. 70,23 mansos . . . serviles duos ab ipso m. dominicato -tientes). CHART. Epternac. 25 p. 62,9 tam casis, mansis, . . . mancipiis ibidem -bus. CHART. Sangall. A 143 p. 134,30 quicquid ab his . . . denominatis locis -bus mei alodis esse dinoscitur. TRAD. Frising. 322 rem cum omni integritate vel soliditate ad se pertinente, -ente vel rediente. DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 15,41 monasterium . . . cum rebus et hominibus

[Schneider]

ad se iuste et legaliter -bus (DIPL. Heinr. I. 1 p. 39,21 c. r. et hominibus sibi . . . -bus). 61 p. 84,18 ut nullus . . . in homines ipsius loci -bus potestatem . . . habeat. DIPL. Otton. I. 388 cum . . . omnibus utilitatibus illuc iure ass-bus. *saepe usque ad s. X.ex.* **2** *eccl. i. q. subditus – unterstellt:* FORM. imp. 23 in monasteriis . . . ad eandem sedem . . . -bus.

2. aspectus, -a, -um. *iur. i. q. pertinens – zugehörig:* FOLCUIN. Bert. 1,11 p. 30,16 (chart. a. 685) monasterium . . . ad integrum, -us vel subiectus, . . . ad Sithiu monasterio debeat esse (1,33 p. 53,30). DIPL. Merov. I 78 p. 69,43 dicebant, quod a villa sua . . . fuissit -us *farinarius.* p. 69,46. DIPL. Pipp. 7 p. 12,3 quicquid a longo tempore ad ipsam villam . . . fuit -um vel possessum. DIPL. Merov. I 5 p. 7,34 (spur. a. 1003/05) fiscum . . . cum omnia, que ibi sunt -a (p. 8,4). *v. et* aspectus *p. 1035,13.*

subst. **1. aspiciens,** -entis *m. qui intuetur – einer der hin-, anblickt:* ARBEO Corb. 29 vim -bus demonstrabatur (*i.* -bat). VITA Heinr. IV. 1 p. 12,12 in vultu terribile quoddam decus praeferebat, unde intuitus -ium . . . reverberaret.

2. aspiciens, -entis *vel saepius* **aspicientia,** -ium *n. iur. i. q. pertinentia, attinentia – das Zugehörige, Zubehör, 'Drum und Dran':* FORM. Marculfi 2,23 cum terris, domibus . . . vel omnia ibidem -em (TRAD. Ratisb. 17 p. 20,24 cum omnibus i. huic loco -bus). TRAD. Lunaelac. 19 p. 12,13 kasas cum . . . curtiferis . . . vel ibidem . . . -bus. DIPL. Karoli III. 153 p. 248,4 abbatia . . . cum omnibus sub integritate sibi -bus. DIPL. Ludow. Inf. 66 p. 197,35 ecclesia . . . cum omnibus moderno tempore iuste et legaliter ad eam -bus, hominibus *eqs. al. usque ad s. X.in.* *Schneider*

***aspidalis,** -e. *vipereus – Schlangen-:* RATHER. prael. 6,22 p. 336A linguam . . . vipereae suggestionis . . . praevide et surgens pravum opus -is inchoationis valebis necare.

***aspideus,** -a, -um. *formam scuti exhibens – schildförmig:* IORDAN. RUFF. equ. 4 p. 17,18 auriculas . . . parvas et -as efferat *equus.*

***aspidion** *v.* *aspedeion.

aspidiscus (-os) *m.* (ἀσπιδίσκος) *uncinus – (Wider-)Haken:* GLOSS. III 169,27 St.-S. -os (aspisdiscos *A*) . . . krâpho. 222,50 -os chrŏwil vel hacco *(a).* 293,57 -us, uncinus, crapho. *ibid. al.*

***aspidopia** *subst. (ab* ἀσπιδοποιία *ut vid.) pictura scuti – Schildmalerei:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 147,4 -a i. pictura scuti.

***aspidus,** -a, -um. *(cf.* asper, hispidus*?) hispidus – rauh:* VITA Mariae rhythm. 3421 ovina pellis -a *erat* cingulum lumborum *Iohannis.*

aspiramen, -inis *n. spiritus – Geist:* ALFAN. premn. phys. prol. 13 non solum ab humano -e, verum etiam divino spiritu constat inspirata *diva doctrina.*

aspiraolis, aspiratilis *v.* aspratilis.

aspiratio (ads-, -cio), -onis *f.* **1** *proprie:* **a** *strictius i. q. anhelitus – Atem(zug):* VITA Meginr. 10 in ipso tractu novissimae -is. ANON. inst. patr. p. 6b,8 ammonemus . . ., ut una-esive unoanhelitu usque ad punctum rithmice vel metrice psallamus. **b** *latius de pronuntiatione i. q. afflatio – Anhauch, Aspiration:* HRABAN. epist. 2a p. 383,32sq. aliquando intercoepi . . . 'h' -em, maxime cum . . . 'h' non littera, sed nota -is esse convincitur. Ps. ODO CLUN. mus. p. 272b,17 ambo hi *(semitoni)* -is littera fiunt, sed dissimili, quare Graeci per eam litteram hemitonium dicunt et scribunt. ALBERT. M. elench. 2,2,4 p. 673b,22 cum -e et sine -e proferuntur *orationes. meton. i. q. littera afflationem indicans – Hauchlaut:* AMALAR. epist. 1,1 scribunt . . . nostri Ihū nomen per -em *eqs.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 415,22 sicut aspiratur nomen 'cherubin', sic aspiratur etiam nomen 'Chereti', sed . . . -o non sonat. *v. et l.* 57.

2 *translate:* **a** *de die i. q. appropinquatio – Anbruch:* WOLBERO cant. 3 p. 1156C diei -o (*cf. Vulg. cant. 2,17* donec aspiret dies) et umbrae inclinatio. **b** *inspiratio – Eingebung, Inspiration:* IONAS BOB. Columb. 1,27 p. 215,15 divina monitus ad-e (CHART. Rhen. med. I 52 p. 58,26. DIPL. Loth. III. 54 p. 86,24 visitatione et -e d. *al. cf.* ACTA imp. Böhmer 89 p. 83,5 instinctu et -e miseratoris Dei). BERENG. TREV. laud. 3,4 p. 969B per internam -em ad tantam misericordiam coepit *Constantinus* inflecti, ut *eqs.* **c** *gratia, favor – Gnade, Gunst:* SIGEW. Mein. 19 (1,13) inter haec divinae -is indicia. **d** *affectatio – Verlangen:* THIETM. (?) chron. 5,31 iniquam presumpcionem Bolizlai et -cionem Henrici dissimulans . . . arrisit *rex.* CHART. Wirt. II 346 p. 77,32 si qua . . . concordi fratrum -e commutata sint.

***aspirator,** -oris *m. de Deo i. q. inspirator, auctor – einer der eingibt, Urheber:* MAGNUS chron. a. 1132 p. 495,37 miserat . . . hoc in mentem eius *(Gebhardi)* largitor et -r omnium bonorum. MIRAC. Otton. Bamb. II 11 p. 882,27 qui . . . hic bonorum . . . operum -r et illic fidelis dinoscitur remunerator.

aspiro (ads-), -avi, -atum, -are. assp-: *l. 19.33sq.40sq. al.*

I *intrans.:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. flare – wehen:* EPIST. Meginh. 27 p. 224,27 *(in imag.)* si aura divini muneris -verit. **2** *latius:* **a** *vocem efflare – einen Laut hervorbringen:* THIETM. chron. 4,65 potuit . . . canere, ad caetera vero parum valuit asspirare. **b** *respirare – aufatmen:* CARM. Bur. B 150,3,1 leti -antes (resp-*? ed. in nota*) dulcem rerum ad temperiem iocundemur. **c** *de littera 'h' i. q. aspirationem indicare – Hauchlaut bezeichnen:* NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 107 'h' ut tantum in scriptura ad-at (asp- *BA. SG*), ita et in nota habeat idipsum *eqs.* **B** *translate:* **1** *appropinquare, incipere – anbrechen, beginnen:* ANNAL. Einh. a. 777 prima veris ad-ante temperie (*cf.* POETA Saxo 1,318). ALBERT. STAD. Troil. 4,561 pax . . . exspirat, -ant proelia. **2** *pervenire – gelangen:* EPIST. Hann. 67 ne illud ad aures oculosque vestros -et. ANNALISTA Saxo a. 1044 p. 687,4 nec ad perfectum -at opus. **3** *favere, adesse, assentiri – begünstigen, beistehen, beipflichten:* **a** *c. casibus:* DIPL. Otton. I. 36 Dudonis flagitationibus obtemperantes votisque eiusdem -antes. THIETM. chron. 6,30 ut proposito animi suimet asspirare voluisset. 6,54 horum consultu rex asspirans. GESTA Camer. 1,105 huic . . . proximitas loci, illi vero necessitudo generis -bat. *al. mus. i. q. consentire – übereinstimmen:* FRUTOLF. ton. p. 143,27 illa . . . differentia his *antiphonis,* quibus apposita est, quia altius incipiunt, probatur melius -are. **b** ad: THIETM. chron. 1,1 Christo ad hoc -ante. 6,31 ad haec . . . constituenda . . . fratris . . . benignitas asspirat. *al.* **c** in: THIETM. chron. 7,49 quicumque in auxilium eius in hoc umquam asspiret. **d** *absol.:* IONAS BOB. Columb. 1,15 p. 177,6 conditoris . . . largitio aeque in minimis ut in magnis . . . ad-at. THANGM. (?) transl. Epiph. 5 p. 249b,36 nocturno -ante tempore. DIPL. Heinr. II. 230 p. 267,15 Deo asspirante. TRAD. Frising. 1597a p. 438,28 -antibus et consentientibus . . . filiis. *al.* **4** *studere, adniti – streben, sich bemühen:* **a** *c. dat.:* ANNAL. Sangall. IV a. 1002 cum quo *(Heinrico)* Herimannus . . . regnum . . . dividere et parti -are temptabat. **b** ad: IONAS BOB. Columb. 2,8 p. 244,20 utrum iuvenilis animus ad cultum divini timoris ad-ret. CHART. archiep. Magd. 178 ad archiepiscopatum per fas et nefas plurimi -bant. *saepe. mus.:* ANON. mus. Wolf p. 217a,16 subiugalium differentiae -are non audent ad diapente. **c** in: HELM. chron. 59 p. 115,13 cum et Lodewicus . . . rex et omnis Francigenarum virtus in id ipsum -verint. 107 p. 210,22 -bat *Heinricus* in bona sacerdotum. **d** *seq.* ut: IONAS BOB. Columb. 2,10 p. 253,23 cum ad hoc . . . omnes ad-rent, ut *eqs.* VITA Auct. 4 divinitus . . . a primoribus cleri et populi -atur, ut *eqs.*

II *trans.:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *flando apportare – herbeiwehen:* CARM. Bur. B 60a,1,3 *(in imag.)* Favonius -at nectar. **b** *(anhelitu) attrahere – einatmen:* ALBERT. M. spirit. 2,2,2 p. 247b,4 hoc, quod de isto spiritu -to recipitur a corde. **2** *latius:* **a** *de odore i. q. effundere – ausströmen, verbreiten:* HRABAN. epist. 34 p. 468,15 *(in imag.)* ut multiplex odor . . . suavitatem -et. **b** *nota aspirationis insignire – mit Hauchlautzeichen versehen: v. p. 1045,64sq.* **c** *de via i. q. festinanter continuare – eilends fortsetzen:* GESTA Dagob. 8 ultra -are viam tendentes divino nutu prohibentur. **B** *translate:* **1** *de sole i. q. collustrare – an-, erleuchten:* CONSUET. Trev. 43 p. 45,27 sole . . . diem -ante (BARDO serm. p. 334,54 nubes . . . radiis solis -tae fulgescunt. VITA

Bard. 14 p. 328,46). **2** *inspirare – einflößen:* THIETM. (?) chron. 5,28 ad perficiendum . . . propositum Christi illi -vit vires . . . pietas. RYCCARD. chron. a. 1212 p. 44ª,18 (epist. papae) obsecrantes, qualiter . . . nobis . . . -ret *Deus* affectum. **3** *fovere – unterstützen:* THIETM. chron. 1,7 fortuna, quae . . . regem feliciter asspiravit. 6,10 ni asspiraret regem divina pietas. **4** *affectare – erstreben:* EPIST. Col. 5 p. 246,35 nec ultra illud officium ad-o. **5** *comparare – verschaffen:* VITA Poppon. 22 p. 307,18 cui *(Heinrico)* post Cuonradum patrem successio iusta imperium -vit.

aspis, -idis *f. (m.: l. 38)* (ἀσπίς) *script.:* assp-: *l. 23.* haskoz: *l. 42. form. abl. sg.* -a: GLOSS. II 9,62 St.-S. *serpens venenatus, vipera – Giftschlange, Natter (cf.* GLOSS. III 366,20ᵇ St.-S. vipera nadere, natrix idem, -s idem. IV 131,62 -s wurm): **1** *gener.:* **a** *proprie:* WALTHARIUS 993 iaculorum more . . ., quod genus -is ex alta sese arbore . . . demittit. DIAETA Theod. 403 -um venena. COSMAS chron. 2, 39 p. 143,3 mustela hostem suum -em strangulare volens provocat umbra caude sue de antro. BERTH. RATISB. serm. 1 p. 10,5 corporaliter moritur, qui carnem -is comedit, eo quod -s sit de ordine serpentum primi nocumenti. *al.* **b** *per compar.:* ALDH. virg. I 37 p. 285,3 matrimonii sortem acsi . . . venenatum -is (assp- *O*) morsum refragabatur. RHYTHM. 9, 14,4 obscena verba . . . vitemus . . . velut venenum -um. *al.* **c** *in convicio:* THIETM. chron. 5,23 Wlodoweium . . . a Polenia . . . vocans, -em venenatam. 7,49 sibilo venenosae -is *(sc. cometissae)* caret aecclesia tanti defensoris. **d** *alleg.:* HRABAN. univ. 8,3 p. 233ᴰ -s duritia cordis peccatorum. p. 234ᴬ -s et basiliscus peccatum et mors. HONOR. AUGUST. spec. p. 915ᴬ haec -s peccatum figurat.

2 *de speciebus (cf. Isid. orig. 12,4,13sqq.):* ARNOLD. SAXO fin. 2,10 p. 67,32sq. -s situla, si cui venenum morsu infuderit, moritur siti; et -s obtabans (*cf.* ALBERT. M. animal. 25,34 obtalius de genere -is est), si quod animal pungxit, gravatur sompno et sic moritur. p. 67,37sq. -s praster (*cf.* ALBERT. M. animal. 25,34 prester . . . serpens est de genere -um) vagatur . . ., si quod infecerit, nimia membrorum distentione moritur; -s spectaficus (seps tabificus *Isid. orig. 12,4,17*), quem morsu leserit, liquefit eius caro sicut oleum et moritur. *per errorem i. q. species serpentis alati – Schlangenart mit Flügeln:* ALBERT. M. animal. 8,46 serpentem alatum, qui Graece vocatur haskoz (*p. 612ª,16* τὸν ὄφιν τὴν ἀσπίδα καλουμένην).

asplenos (spl-, -us, -is) *subst.* (ἀσπληνος) **1** *scolopendrion – Milzkraut (Ceterach officinarum Willd., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 903sqq.):* GLOSS. med. p. 82,21 splenos (asp- *Isid. orig. 17,9,87*) dicta, quod isplenem auferat *eqs.* ALPHITA I p. 278,38 -is herba est vel splendinidion herba est simillima et in exterioribus et virtute scolopendria (II p. 15ᵇ, 18). **2** *abrotanum – Eberreis (Artemisia abrotanum L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 412sqq.):* GLOSS. III 525,40 St.-S. -us stabewurz.

***asponsio** (ads-), -onis *f. promissio (in stipulatione facta) – (beim Kontraktabschluß gegebenes) Versprechen:* GLOSS. I 10,24 St.-S. adstibulatione, ad-e, adinterrogatione, mit fastinode, mit gahaizzu *eqs.* 11,24 ad-e promissione.

asportatio (-cio), -onis *f. ablatio – das Fortbringen:* **1** *gener.:* CHART. Hamb. 709 p. 588,33 (a. 1265) ut . . . canonici . . . ecclesie sancti Nicolai -cionem corporis de eadem ecclesia . . . fratribus . . . remittant. **2** *furtum – Diebstahl:* CHRIST. cal. Mog. 18 (MGScript. XXV p. 246,28; c. 1253) pars ornatus magna . . . per -cionem subtracta.

asporto, -avi, -atum, -are. *script.:* abs-: *p. 1048,3.21. al.* assp-: *p. 1048,33.* ads-: *p. 1048,16.32.*

I *auferre, deportare – wegbringen, forttragen:* **A** *obi. res:* **1** *gener.:* WALTHARIUS 72 exivit princeps -ans innumeratos thesauros. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 123,13 loyrum . . . sufficienter erat ponderosum, ut non posset -ari a girofalco. CHART. Hamb. 709 p. 587,18 quod . . . fratres corpus cuiusdam mulieris defuncte . . . ad ipsorum ecclesiam . . . -ari fecerunt. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *c. sensu merces exportandi:* CHART. Argent. IV 207 p. 116,29 (a. 1256) universitas civium . . . statuerunt, ut nullus de civitate ipsa bladum vel vinum -et. **b** *c. sensu furandi, praedandi:* LEG. Wisig. 8,3,8 ligna sine domini permissionem -are. REGINO chron. a. 459 multum aurum et argentum inde abs-at (abstullit LIBER hist. Franc. 23). LAMB. WAT. annal. a. 1151 p. 520,41 quandoquidem de suis *(sc. domini)* propriis rebus . . . furtim -bant. *al.* **c** *c. sensu servandi:* RIMB. Anscar. 10 quod . . . prosilientes e navi secum auferre et -are poterant. 16 p. 37,16 pignera sanctarum reliquiarum. **d** *c. sensu abluendi:* VITAE patr. Iur. 1,7 p. 135,27 imbres . . . eventilatam culturis -ant in torrentibus terram. **B** *obi. anim.:* **1** *strictius:* GERH. AUGUST. Udalr. I 10 p. 400,9 equis eorum *(vulneratorum)* eos -antibus. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 61,26 ne canis possit -are et excutere ipsum anserem. *al.* **2** *latius:* **a** *secum abducere – mit sich wegführen:* ANNAL. Rod. a. 1106 p. 692, 10 venit ad eum *(sacerdotem)* . . . episcopus . . . volens hinc eum secum . . . ads-are. **b** *rapere – entführen:* ANNAL. Rod. a. 1106 p. 693,52 Adeleida . . . extiterat in quodam virginum monasterio, unde -ta et iuncta conubio privata est . . . haereditate. **c** *de vento i. q. abigere – forttreiben:* REGINO chron. a. 873 p. 105,24 violento ventorum flatu inpulsae atque in profundum abs-tae *locustae.*

II *sensu contrario i. q. afferre, adducere – hintragen, hinbringen:* **A** *obi. res:* **1** *strictius:* ANNAL. Xant. a. 870 corpora . . . Coloniam -ta atque humata sunt. THANGM. Bernw. 26 presbiter . . . partem de eisdem reliquiis ad castra -vit. **2** *latius:* **a** *dare – übergeben:* ALBOIN. incont. 4 p. 17,10 Moyses . . . libellum repudii -ari iubet *(cf. Vulg. deut. 24,1).* **b** *tradere – übereignen:* CHART. Rhen. inf. II 420 (a. 1255) curtem. **B** *obi. anim.:* MEGINH. FULD. Alex. 7 ad eundem Dei servum -bant *puerum curvatum (sim. de aegrotis:* MIRAC. Agripp. 10 [ed. Capasso, Mon. Neap. I. p. 328,15] ads-ari me feci ad . . . martiris . . . corpus. UFFING. Ida 1,20 homo miser . . . ad . . . memoratum assportabatur . . . tumulum).

aspratilis (asper-, aspat-, asma- *sim.*), -e. **1** *adi.:* **a** *asper, squamosus – rauh, schuppig:* AESCULAPIUS 5 p. 10,7 pisces maritimos, -es, albos. BERNH. PROV. comm. 7,3 p. 296,8 pisces -es, id est squamosi, albi, duri. ALPHITA I p. 278,35 asmatiles (-es *var. l.;* aspatiles ALPHITA II p. 15,14) dicuntur pisces scammosi ab asperitate scammarum vel spinarum vel locorum, in quibus degunt. **b** *?mollis – ?weich: v. p. 732, 49.* **2** *subst.:* *piscis quidam (sc. ex familia cyprinorum) – karpfenartiger Fisch, Pfrille (Phoxinus lavis L.):* GLOSS. III 46,38[17] St.-S. aspiraolis pfril. 456,38 aspi-is phrille. 675,71 aspe-is phrille. IV 181,57.

aspredo, -inis *f. medic. i. q. scabrities, durities – Rauheit, Verhärtung:* Ps. ODO MAGD. herb. 310 palpebras . . . iuvant *fella* -e plenas.

***aspriolus** *v.* *asperiolus.

***aspritudo** (asperi-), -inis *f. medic. i. q. scabrities, durities – Rauheit, Verhärtung:* RECEPT. Sangall. II 31 ad asperitudinem lingue. DIAETA Theod. 284 uvę passę virtus . . . -es exteriores dislenit.

1. *assa, -ae *f. (raet.* assa; *cf.* 1. assis *sim.; v. et R. de Planta – F. Melcher, Dicziunari Rumantsch Grischun. I. 1939/46. p. 468sqq.) tabula lignea (vel constructio inde facta) – Brett(erverschlag):* CHART. Laus. 705 p. 573,30 (a. 1224) auferebant illi de domo de pariete, per quam accipiebantur -e, que cadebant in vico. *v. et* 1. assis.

2. *assa *v.* *asa. **3. assa** *v.* assus.

***assabile,** -is *n. quod torreri potest, assum – was gebraten werden kann, Gebratenes:* ALBERT. M. meteor. 4,1,28 exterior ignis assans, qui dicitur exterior, quia est extra -e. pol. 1,8ᵉ optetica, quae apud nos -ia dicuntur, et sunt interius humida et exterius sicca. *fort. add.:* ALBERT. M. animal. 16,135 *lapis* exsiccat aes et facit ipsum quasi assile *(an* assabile *leg.?).*

***assacinus** *v.* *assassinus.

***assaiatium** (-ayaci-), -i *n. (cf. ital.* assaggiare *ab* exagium; *v. et Meyer-Lübke, REW³ nr. 2932) examinatio, exagium – Prüfung, das Abwägen:* ACTA imp. Winkelm. I 996 p. 751,4 (s. XIII.ᵐᵉᵈ.) de proba et assayacio denariorum.

[Sroder]

***assalia,** -ae *f.* *(arab.* atālī, *a gr.* αἰθάλη, *v. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 76)* *vapor – Dampf:* ANON. tab. p. 182,10sq. dixit Rosen, quod -a *('sublimed vapour' ed. in nota)* est virtus foeminae . . ., et nominavimus eam -a propter solutionem eius ad aera. p. 183,31.

assalio *v.* assilio.

***assal(i)tura** (ads-), -ae *f.* (assalire) *aggressio (depraedationis causa facta) – (Raub-)Überfall, 'Heimsuchung' (de re cf. Brunner, Rechtsgesch. ²II. p. 839sq.):* CAPIT. reg. Franc. 260,3 (a. 853) qui incendia et voluntaria homicidia et adsaliturasin domos faciunt (272,4 p. 309,20). 260,13 p. 274, 26 ego ille adsaliturum (assalturam *2*), illud malum, quod scach vocant vel tesceiam, non faciam. 278,3 p. 343,36 de . . . latrociniis et rapacitatibus et assalturis. *ibid. al. (v. ind.).*

assalon *v.* aesalon. **assaltus** *v.* assultus.

***assamen,** -inis *n.* *quod tostum est, assum – Gebratenes, Braten:* EKKEH. IV. bened. II 103 omnia qui cernis, benedic -a carnis.

***assamentum,** -i *n.* *alch. i. q. calefactio, adustio – Erhitzung, das Brennen:* PS. GERH. CREM. sept. p. 318,16 in tribus vicibus erunt VII imbibitiones et tria -a. p. 322,30.

assar *v.* 1. asar. ***assaratus** *v.* *asaratus.

***assarius** *m.* (assare) *sartago, craticula – Bratpfanne, Rost:* GLOSS. III 698,33 St.-S. -us rôst.

assarum *v.* asarum.

***assassinus** (ha-, asa-, -sis-, -ses-, -asi-, -axi-, -acisim.), -i *m.* *(arab.* haśśāsîn, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 839)* *usu adi.: l. 50sq.*

homo sectam orientalem homicidarum vel fanaticorum sequens – Assassine (cf. H. Prutz, Kulturgesch. d. Kreuzzüge. 1883. p. 405sq.; LThK. ²I. p. 942): **1** *strictius:* THIETM. peregr. 28,21 Essei: istos populos asse-os vocant. OLIV. hist. reg. 63 p. 129,2 in provincia Tyrensi . . . quidam populus manet . . .; hii sunt hasse-i (asse-i *D*), quorum preceptor Vetulus dicitur de montanis, cui in omnibus, etiam in atrocioribus, obediunt. WILH. RUBRUQU. itin. p. 346,20 egressi erant quadringenti hacsasini ad interficiendum ipsum *(Manguchan).* p. 347,4. CHRON. Erf. min. p. 662,5 Fridericus imperator obtinuit asisinos *(v. app. crit.),* homines mortiferos, . . . a quodam rege barbarorum . . ., qui appellatur Vetustus de montanis, quos misit quo voluit ad occidendum. CHRON. Albr. a. 1192 p. 869,8 rex Anglorum Richardus in partibus transmarinis . . . marchisum Conradum ab octo hassacinis interfici vel permisit vel persuasit. ANNAL. Ianuens. IV p. 145,16 Odoardo . . . moram in Accone trahente accidit, quod soldanus Babilonie ipsum interimi voluit ministerio assasini *eqs.* CHRON. Mart. Opp. cont. IV (MGScript XXX p. 713,29) Edwardus . . . a quodam assisino quinque percussus vulneribus extitit. *al. usu adi.:* CHRON. Albr. a. 1186 p. 859,14 populi, qui dicitur hassacinus. a. 1231 p. 929,24 dux . . . a quodam sicario assacino occiditur a Veteri de montana transmisso. **2** *latius i. q. homicida (mercede conductus), sicarius – (gedungener) Mörder, Meuchelmörder (huc spectare possunt etiam nonnulla exempla supra allata, e. g. l. 43.46.48):* CHRON. Erf. min. p. 659,11 quicumque aliquem occidi fecerit . . . per ensisinos *(v. app. crit.).* SALIMB. chron. p. 561,39 de castellano isto et -asinis suis, qui aliquos predabantur, aliquos interficiebant. p. 647,22 quidam -asinus et famosus malefactor. ALBERT. MIL. temp. 291 p. 551,9 Mastinus . . . fuit mortuus per quatuor -axinos. *al.*

***assatio,** -onis *f.* *actio torrendi, frigendi, adurendi – das Braten, Rösten, Brennen:* **1** *gener.:* ALBERT. M. veget. 6,339 frixae . . . fabae . . . sunt tardae digestionis propter duritiam -is. 6,431 decoctio et -o ipsius *(squillae)* frangunt eius fortitudinem. animal. 5,42 ova *columbarum non* . . . de facili indurantur per -em. pol. 1,9[k] coquus . . . habet virtutem, scilicet elixationis, -is *eqs. in imag.:* BERTH. RATISB. serm. 17 p. 89,14sqq. per huiusmodi decoctiones -es evadis infernales . . . et quolibet die vel coctionem vel huiusmodi -em oboedientiae ⟨sustineas⟩. **2** *natur.:* ALBERT. M. meteor. 4,1,13 p. 726[a],2sqq. huiusmodi digestio est per modum -is, in qua calor agit cum sicco: et dicitur esse optesis, quod Latine sonat -o. animal. 9,92 dicere . . ., quod tela, quae involvit conceptum, sit facta ab -e matricis, est stultissimum. **3** *alch. c. sensu calefaciendi, adurendi:* PS. GERH. CREM. sept. p. 322,40 hoc prepara ipsum cum -e pauca, donec fiant terra et ignis lapis unus. ALBERT. M. miner. 1,1,3 p. 4[a],29 non liquatur *haec humiditas* nisi ex cinere per -em vehementissimam (*cf.* 3,1,4 p. 63[b],44 per -em fortem). animal. 20,30 tantum posse per -em et sublimationem corpora, quod ad caeli convertantur naturam.

***assatis** *adv.* (ad *et* satis, *cf. francog.* assez) *abunde, satis – reichlich, zur Genüge:* FORM. Andec. 54 p. 23,17 lex filicitatis adsatis (adfatis *cod.*) adsentit . . ., ut *eqs.*

***assativus,** -a, -um. *torridus, adurens – heiß, brennend:* ALBERT. M. meteor. 3,5,1 p. 702[a],44 hoc *(corpus)* liquescit calido sicco -o, quod extrahit humidum intrinsecus ad exteriora. miner. 1,1,4 p. 7[a],8 ex operationibus alchimicorum, quae omnes calido -o videntur fieri.

assator, -oris *m.* *qui torret, frigit – Brater, Röster:* CHART. civ. Erf. 229 (a. 1269) de quodam thugurio -is sito in parvo foro. CHART. civ. Halb. 138 spatium quoddam aput -es intra civitatem Halb. situm.

assatura, -ae *f.* **1** *quod tostum est, assum – Gebratenes, Braten (cf.* GLOSS. III 154,14 St.-S. -a spizbrato. IV 132,3 -a prato. *al.):* **a** *gener.:* ALDH. virg. I 38 p. 288,3 cocturam et -am alimentorum in focularibus praeparatam. PS. HIPPOCR. phleb. p. 72[b],27 (vs.) hic -ae et balnea sunt tibi curae. CARM. Bur. A 193,7,6 pinguis -a. ALBERT. M. pol. 7,2[n] salcitiae . . . dicuntur salsae -ae, qua *(sic)* condiuntur. *al. proverb.:* IOCALIS 959 -a bona comedendi maxima cura.

b *de praebendis, tributis:* CHART. episc. Halb. 112 p. 76,14 (a. 1059/88) sex fercula *dentur sororibus:* primum salsugo vel lardus . . ., quintum -a (CHART. Mog. A 492 p. 395,31). CHART. Wirt. I 8 p. 9,6 statui . . . ter in anno talem porcum, unde XII -ę absumi queant. CHART. Rhen. med. II 242 p. 280,20sqq. regiam -am bubumbli, id est magni bovis *eqs.* REGISTR. Geisenf. 8 -a dicta slaufbrat *datur* pro una *carne.* **2** *actio torrendi, frigendi – das Braten, Rösten:* VITA Rigob. 4 (MGMer. VII p. 65,7) Pipinus singularem ferum fuit consequutus, cuius -am precepit illic fieri. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 369[E] baccae lauri . . ., de quibus fit oleum laurinum, sicut de nucibus per -am in patella. *in imag. de martyre:* RUP. TUIT. off. 8,10 p. 228[A] beatus Laurentius . . . piscis magnus idemque assus, cuius -a suaviter in tota Christi fragrat ecclesia. **3** *craticula – Rost:* GLOSS. III 368,34 St.-S. -a harst.

***assaxinus** *v.* *assassinus. ***assayacium** *v.* *assaiatium.

asscella, asscendo, asscribo *sim. v.* asc-.

assecla *v.* assecula.

assectatio (ads-), -onis *f.* **1** *contentio – Bemühung:* CHART. Westph. IV 659 (a. 1256) formam . . . compositionis . . . multis -bus consumatam. **2** *appetitio – Verlangen:* CHRON. Camer. 2,7 pro celesti potius quam pro humana -e (affectatione GESTA Camer. 3,16). **3** *investigatio – Erforschung:* DUNGAL. epist. 1 p. 577,7 studium erga astronomiae . . . ad-em.

assectator, -oris *m.* *officialis quidam (urbis Romanae) – ein (stadt)römischer Beamter:* GREG. IX. registr. 636,7 p. 525,8 iustitiarii, scriniarii et -es et generaliter officiales omnes, quocumque nomine censebuntur. 636,8 p. 528,42.

assector, -atus sum, -ari. *aemulari, imitari – nacheifern, nachahmen:* DIPL. Otton. II. 76 praecedentium regum . . . mores -ando. CARM. invect. (NArch. 13 p. 571,37) primates hereticorum maxime demonia, que regnant in symonia, hos -antur ac prestigiis imitantur.

assecula (ads-, -secl-), -ae *m. (f.: p. 1051,1.5.12; n.: p.1051,19) script.:* ase-: *l.71.* -col-: AETHICUS ISTER 82 p. 63,26. *metr.* ássĕcla: *p. 1051,7sq.21. al. attrib.: l. 72. p. 1051,8.20.*

1 *strictius:* **a** *qui sequitur, sectator – der Nachfolgende, Anhänger (cf.* GLOSS. IV 37,32 St.-S. -cla volgeri. 131,59 asecula, folgera): ERMENR. ad Grim. 28 p. 566,34 ut, quod magister devotus non implevit, ego cliens adsecla compleam

[Sroder]

illum secutus. HROTSV. Cal. 5,1 Drusiana, tui -cla. *de discipulis rhetoricae artis:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,145 omnibus -is veniente porismate lętis. *mus. de re:* ARIBO FRISING. mus. p. 35,18 ut diapente praevia diatesseron sit -cla. **b** *comes, socius – Begleiter, Gefährte:* IULIAN. TOLET. Wamb. 21 quos adseclas perditionis suae habuerat. CARM. imag. 4b,4,1 spermologi Lucas sacer -a Pauli. *de re:* RAHEW. Theoph. 261 -cla precedit timor. **2** *latius:* **a** *c. sensu famulandi i. q. servus, subiectus – Diener, Untergebener:* FORMA mon. Sangall. p. 15b conclave -arum (*'Troßburschen' ed. in nota*). AGIUS epic. Hath. 52 cum hac *(abbatissa)* aequalem . . . vitam duximus -ae quamlibet exiguae. LIUTPR. antap. 6,7 imperator . . . me meosque -as (asseclas *var. l.*) munere donavit. CARM. imag. 1,7,5 omnimodisque tui *(sc. Gerhoi)* spontaneus -a voti. NIVARD. Ysengr. 5,1038 cum . . . obtulerit . . . voranti . . . -cla . . . dapes. OTTO FRISING. chron. 8,33 p. 454,4 quamquam visione Dei plene delectati exteriora non desiderent, illa tamen istam tamquam -clae sequantur. NICOL. BIBER. carm. 1781 (ed. Th. Fischer. 1870) Archiwernherus . . . et suus -cla clerus. *al.* *de imitatoribus Christi sim.:* EPITAPH. var. I 24,3,3 obit -cla (-a, adsecla *var. l.*) Christi. ANSELM. MOG. Adalb. 867 Adelbertus, summi Patris -cla certus. *al.* **b** *c. sensu studendi i. q. aemulator – Nacheiferer:* CARM. de bello Saxon. 3,279 ipse paternorum certissimus -cla morum. **c** *c. sensu venerandi i. q. cultor – Verehrer:* THEOD. PALID. annal. a. 1153 p. 87,37 hic *(Bernardus)*, -cla beati Godehardi, transferendis eius . . . reliquiis . . . invigilavit. *Sroder*

***assecuratio** (-cio), -onis *f.* **1** *cautio, securitas, promissum – Garantie, Gewähr(leistung), Sicherheit(serklärung), Zusicherung:* **a** *spectat ad integritatem observandam:* **α** *personae vel possessionis:* CONST. II 425,5 (a. 1200) postquam ammonitus fuerit de -e illa facienda. ACTA imp. Winkelm. I 946 patrimonialium. CHART. Helv. arb. 131 p. 203,4 quod . . . det eis *(hominibus)* -em talem, qualem *eqs.* CHART. Lux. IV 477 p. 580,3 infringere . . . -em. *al.* **β** *fidelitatis domino feudi praestandae:* ACTA imp. Winkelm. I 921 p. 698, 30 (a. 1247/48) -cionis accipiende licenciam . . . impetrare. CHART. Rhen. med. III 953 p. 713,12. **γ** *itineris:* CHART. Rhen. inf. II 603 p. 355,27 (a. 1270) litteris -is et conductus . . . Bernardi . . . non est fides adhibenda. **b** *spectat ad varias actiones perficiendas:* CHART. Westph. VII 424 (a. 1234) -cionem prestabimus . . . ministerialibus, quod nunquam . . . castrum a manu nostra alienabimus. CHART. Rhen. inf. II 270 p. 141,7 facta -e de facienda solutione. REGISTR. Pant. Col. 50 p. 188,5 villicus . . . assecurabit nos . . ., ita quod . . . cautio sive -o facta sit, quod . . . solvat. ALEX. IV. registr. 452 p. 417,22 ab . . . pactionibus, cautionibus et -bus . . . absolventes. *al.* **2** *praestatio hypothecaria – hypothekarische Belastung:* DIPL. Karoli M. 262 p. 381,18 (spur. s. XIII./XIV.) aliquid ab alienis recipere . . . cum -cione bonorum. **3** *corroboratio – Sicherung:* CHART. Osn. III 429 p. 294,20 (a. 1271) in maioris -is et firmitatis robur . . . premissa inscribi fecimus.

***assecuro**, -avi, -atum, -are. (ad *et* securus; *cf. ital.* assicurare, *francog.* assurer; *v. et Meyer-Lübke, REW³ nr. 720*)

securum reddere – sorglos, unbesorgt machen: **I** *iur. et publ.:* **A** *(securitate interposita) integrum vel indemnem declarare, laedere nolle – (unter Sicherheitsgarantie) als unantastbar oder schadlos erklären, die Unverletzbarkeit zusichern:* **1** *spectat ad personam vel possessionem:* HUGO FARF. opusc. hist. p. 76,18 volui eos de Tribuco *(sc. castro)* -are. PAX Valenc. p. 608b,51 si aliquis odium . . . habeat contra alium . . ., oportebit, quod . . . -et eum. CONST. II 425,5 -are omnes homines illos, qui homicidam foriuraverint. ACTA imp. Winkelm. I 257 p. 234,27 de ipsa *(baronia)* . . . monasterium . . . -are. CHART. Lux. IV 477 p. 579,29 Iohannem . . . ac sibi adherentes, eorum personas et res suas . . . -asse. *al.* *pendet* ut: HUGO FARF. opusc. hist. p. 76,10 dare Crescentio . . . libras . . . et de Tribuco -are, ut *eqs.* **2** *spectat ad fidelitatem domino feudi praestandam (cf. E. Mayer, Ital. Verf.-Gesch. I. 1909. p. 245; F. L. Ganshof, Was ist das Lehnswesen? 1961. p. 89):* CHART. Lux. I 510 p. 709, 25 (a. 1184) comitem . . . facto hominio et fide data et iuramento -verunt *homines* (ACTA imp. Winkelm. I 767 notarius . . . episcopo, clero, baronibus, militibus . . ., ut -ent c.). ACTA imp. Winkelm. I 776 -ari milites et alios intra civitatem . . . a villanis extra muros. 801 a vassallis suis -ari. 848 episcopos. 895 ipsam *(mulierem)* ab hominibus feudi . . . -ari. *al. (v. ind.).* II 23 p. 23,3 quatenus . . . Moguntinam ecclesiam, . . . archiepiscopum . . . et successores ipsius tamquam dominos . . . -etis. **3** *spectat ad iter faciendum i. q. in fidem publicam recipere – unter öffentliches Geleit stellen:* PAX Valenc. p. 605b,35 ut omnis mercator veniens aut recedens ad forum . . . -atur. ACTA imp. Winkelm. I 255 p. 233,6 in eundo, morando et redeundo. CONST. III 155 vos -amus . . . veniendo et redeundo in rebus et personis. *al.* **B** *(securitate interposita) certificare, cavere – (unter Garantie) versichern, Gewähr leisten, garantieren:* CHART. Rhen. inf. II 342 p. 179,24 (a. 1248) de quibus *(marcis)* persolvendis . . . eis sufficienter -vit. CHART. Rhen. med. III 1158 hoc fide data -vi. CONST. III 128 de liberis nostris *(sc. in matrimonio collocandis)* . . . regem Boemie te -asse . . . mandavisti. *c. acc. c. inf.:* CHART. Westph. III 1121 p. 589,19 (a. 1280). *seq.* quod: CHART. Osn. III 196 p. 140,27 (a. 1258) militem . . . per fideiussores -vimus, quod bona . . . expediemus. CHART. Rhen. inf. II 543 p. 311,28 nisi . . . ab ipsis civibus plenarie -ti fuerimus, quod *eqs. v. et p. 1051,46.* **C** *(securitate interposita) corroborare – (unter Sicherheitsgarantie) bekräftigen:* CONST. II 425 p. 566,15 (a. 1200) quam *(pacem)* . . . comes . . . et viri nobiles . . . iuramentis . . . -verunt. *remissius:* CHRON. Font. a. 851 (MGScript. II p. 303,35; s. IX.ex.) pace . . . -ta.

II *in arte venandi de falconibus:* **A** *tutum facere – sichern:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 39,26 relique . . . in tutela illius, que precedit, . . . -antur in volatu. **B** *medial. i. q. quietum fieri – sich beruhigen:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 22,26 postquam -tus erit *falco*, descendet *falconarius* . . . de equo. 6 p. 205,22 demum -ti insident super loyrum. **C** *refl.:* **1** *fiduciae plenum esse, confidere – sich sicher fühlen, Zu-, Vertrauen haben:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 167,2 quando quiescit et -at se. p. 251,31 si . . . falco ipsum *(tiratorium)* videat, -bit se magis. 3 p. 13,21 postquam . . . -bit se comedendo. *ibid. al.* **2** *assuescere – sich gewöhnen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 191, 26 ut paulatim -et se ipsum ad visionem manifestam hominis. (*cf.* p. 210,13 ad videndum ea, que sunt extra domum). 3 p. 12,16 girabit *falconarius* . . ., donec falco -et se bene de ipso (4 p. 115,29 de socio). *ibid. al.*

III *usu communi:* **A** *munire – schützen:* ANNAL. Ianuens. II p. 122,16 armaverunt . . . tres *galeas* pro strata maris -anda. **B** *sedare – beruhigen:* DAVID compos. 3,63,5 divinae suavitatis fruitio . . . conscientiam . . . -at.

adi. **assecuratus**, -a, -um. *iur. i. q. fide publica praeditus – unter öffentlichem Schutz (stehend):* PAX Valenc. p. 609a,7 omnes, quotquot ibidem *(sc. foro)* intererunt, erunt -i et in pace ville, ipsi et omnia eorum bona. RYCCARD. chron. a. 1233 p. 185,28 -us abiit extra regnum, quo voluit.

assecutio (-cio), -onis *f.* *actio assequendi, adeptio, acquisitio, comparatio – das Erreichen, Erlangen, Erwerbung, Gewinnung:* **1** *spectat ad res corpor. (usu iur. et eccl.):* CHART. Rhen. med. I 168 p. 233,8 (epist. papae a. 927; spur.?) volumus . . . nullum . . . quoad -em ecclesiarum et beneficiorum aliorum praeiudicium generari (CHART. ord. Teut. 309 apostolici beneficii. CHART. Sangall. B 419. *al.*). CHART. Rhen. med. II app. 43 p. 29,8 vinearum. GESTA Godefr. Trev. 1 p. 200,32 sine muneris -cione. CHART. Eichsf. 172 super -e . . . bonorum . . . impulsari. CHART. Osn. II 488 preferri . . . in -e prebende (INNOC. IV. registr. B 234 p. 201,12 prebendarum. CHART. Westph. VI 954 p. 293,1 episcopus . . . militis filiam . . . in -e sue p. non impediet. *al.*). CHART. Eichsf. 368 ecclesie. **2** *spectat ad res incorpor.:* COD. Udalr. 95 p. 183,19 (a. 1100) virtutum ac dignitatum (CHART. Argent. IV 161 prepositure vel dignitatis). HELM. chron. 83 p. 157,23 qui *(Deus)* perfecit nos . . . laboriosa quidem, sed

[Schneider]

grata -cione. GERH. STED. annal. p. 205,3 disciplinae et utilitatis. CHART. Lub. I 254 p. 234,14 imperialis honoris. *c. sensu impetrationis:* STEPEL. Trud. 92 voti. CHART. archiep. Magd. 279 talium *(sc. precum)* circa nos facilis erat -o.

assecutor (ads-), -oris *m.* **1** *comes – Begleiter:* WIPO gest. 28 p. 46,11 dux Ernestus et -es sui. **2** *socius, adiutor – Gefährte, Helfer:* IOH. VEN. chron. p. 97,17 Severinus . . ., vite eius *(rectoris ecclesiae)* ad-r. GESTA Hort. Mar. 51 in hiis . . . exequendis prior . . . habuit -em fratrem Gerfridum. **3** *qui adipiscitur – einer der erlangt, erwirkt:* TUTO opusc. 1,20 p. 61,8 scientiae . . . efficax -r.

assedeo *v.* assideo.

***assedium** (ads-, ase-, -epd-), -i *n.* (*ital.* assedio, *cf.* obsidium) *obsidio – Belagerung:* ANNAL. Mediol. a. 1159 (MGScript. XVIII p. 390,18) rex . . . posuit -um circa Cremam (ALBERT. MIL. temp. 220 p. 474,36 ad-um in circuitu Dalmiate). ANNAL. Brix. a. 1200 (MGScript. XVIII p. 815,54; cod. A) factum est asedium circa Suncinum. ALBERT. MIL. temp. 206 fuerunt carocii . . . in servicio Regii . . . pro asepdio Sucarie. 249. *Schneider*

***asselencio** *v.* *assilentio.

1. *assella (asc-, ase-), -ae *f. vel* ***asellus** (asc-), -i *m.* (asser, astella, *vulg.* *assicella; *cf. francog. vet.* aiselle; *v. et Meyer-Lübke, REW³ nr. 727ª*) **1** *fragmentum ligni – Splitter, Scheitholz (cf.* GLOSS. III 265,57 St.-S. aselle scheidun. 648,14 ascelli sceida. *v. et p. 1100,68):* ADO VIENN. Desid. (PL 123,439ᴰ) si . . . tulerint -am de fuste illo, quo sanctum caput . . . terebratum est. NOTKER. BALB. martyr. III. non. Sept. excussa ex his *(fustibus)* -a (astella *Ado Vienn. martyr. PL 123,345ᴰ*) in oculum tyranni insiluit. **2** *tabula lignea – Brett:* THEOPH. sched. 3,60ᵐᵉᵈ. ascellam latam longitudine pedis. *ibid.: ceram* super -am collocabis. **3** *scandula – Schindel:* GLOSS. III 722,5 St.-S. ascella vel asser scindele. *v. et* *assila, *assile, astella. *Baader*

2. assella *v.* ascella.

assellatio (ads-, asc-), -onis *f.* *actio assellandi, deiectio alvi – Stuhlgang, Entleerung:* GLOSS. med. p. 84,21 thenesmon . . . est . . . desiderium ventris . . . cum frequenti ad-e, hoc est ispissa. WILH. SALIC. chirurg. 2,2 p. 327ᶜ consyderet medicus . . . super largitate et strictura in asc-e. *v. et l. 43.*

assello (asc-, -elo), -avi, -are *vel rarius* **assellor**, -ari. **1** *intrans. i. q. alvum deicere – Stuhlgang haben:* Ps. HIPPOCR. progn. B 6 -bat (-elaverit *A.M*) valde multis assellationibus. AESCULAPIUS 5 p. 9,8 ventositatem intestinorum commovent vel -antur *melancholici.* ROGER. SALERN. chirurg. 1,273 si . . . vix -et et urinet *aegrotus.* THADD. FLORENT. cons. 44,135 -are bis in die. WILH. SALIC. chirurg. 2,1 p. 325ᴬ ut . . . patiens ascellet cum suppositorio. 2,2 p. 327ᶜ. *al.* **2** *trans. i. q. (per deiectionem) excernere – (im Stuhl) ausscheiden:* ANTIDOT. Augiens. p. 49,22 qui sanguinem -antur. ROGER. SALERN. chirurg. 2,233 pluries . . . rude -are.

assemino, -are. *in imag. i. q. seminando addere – hinzusäen:* TRACT. Ebor. I (MG Lib. Lit. III p. 648,40) seminat *Deus* verbum virginitatis angelicam vitam -antis.

***?assenesco** (ads-), -ere. *veterem fieri – altern:* FORM. Bitur. 18 p. 178,40 nihil aliud inveni, nisi honorem regalem post longo tempus adsenerae (adsenescere *ci. ed.*) significat.

***assenicus**, -a, -um. *(orig. inc., nisi cohaeret c. arab.* Sām 'Syrien' *vel turc.* sīnī 'chinesisch'; *cf. Lokotsch, Etym. Wb. der Wörter orient. Urspr. nr. 1810 et 1913)* morus -a *i. q. species quaedam mori – Art des Maulbeerbaums:* ALBERT. M. veget. 6,72 quod cassia sit cortex radicis mori -ae, quam etiam dicit esse specierum plurium *(v. notam ed.). Schneider*

***assensibilis**, -e. *patibilis – empfindungsfähig:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 13bᵛ bucca *matricis* est nervosior, ut . . . delectationi esset -ior.

assensio (ads-, -tio), -onis *f.* **1** *strictius i. q. comprobatio, unanimitas – Zustimmung, Einverständnis:* **a** *gener.:* LEG. Wisig. 9,2,8 p. 373,23 ut . . . concors adque unanimis ad-o quietem plebium . . . adquirat. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,34 civibus his ex commanendi necessitudine, non ex malefaciendi -e adiuncti sumus. **b** *iur. i. q. consensus – Konsens:* **α** *c. sensu adimpletionis:* DIPL. Otton. II. 221 si piis petitionibus fidelium . . . -em praebemus. **β** *c. sensu corroborationis:* DIPL. Karoli M. 263 p. 383,7 ut, quod . . . indiciis declaratur, nostra quippe -e . . . roboretur. DIPL. Ludow. Iun. 6 auctoritas -is nostrae. *al.* **γ** *c. sensu consilii:* DIPL. Heinr. II. 277 pro . . . fidelium nostrorum rogatu et -e . . . abbaciam . . . tradidimus. **2** *latius:* **a** *iur. i. q. conventio – Vereinbarung:* ACTA imp. Böhmer 229 p. 205,16 (a. 1208) de venditione vini debet . . . institutio et -o ex concilio ecclesiae et civium fieri. **b** *natur. i. q. claritas, articulatio – Deutlichkeit, Vernehmbarkeit:* ANTIDOT. Augiens. p. 48,13 *antidotum* tumorem uve desiccat, vocis adsentionem reformat *eqs.*

assensor, -oris *m.* **1** *gener. i. qui consentit – Gleichgesinnter:* NIVARD. Ysengr. 4,603 suppetat -r, qui sicut ego omnia penset. **2** *iur. i. qui comprobat – einer der zustimmt:* DIPL. Heinr. IV. 452 p. 611,7 ipsum *(comitem)* . . . precio . . . adduxit *archiepiscopus,* ut presens laudator et -r existeret. CHART. Babenb. 84 p. 114,5 donationi . . . presentes interfuerunt -es et testes *eqs. v. et p. 1066,20.*

assensus (ads-), -us *m.* *script.:* ads-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. IX.ᵐᵉᵈ., postea rarescit.* adss-: DIPL. Otton. I. 410. ase-: DIPL. Karoli III. 21 p. 35,21. CHART. Brixin. 143 p. 151,31. *al. v. et p. 1055,46.* -nss(us): CHART. Brixin. 222 p. 213,8. *form. nom. sg.* -um: *l. 66.*

comprobatio, unanimitas – Zustimmung, Billigung, Einverständnis: **I** *strictius:* **A** *gener.:* LEG. Wisig. 1,1,5 *artifex legum* erit . . . ad-u civibus . . . conmunis. HROTSV. Gall. I 1,8 reor investigandum, an filia praebeat -um. THANGM. Bernw. 13 p. 764,37 -um aeque ut alii fratres domno Bernwardo . . . praebuit. HERM. IUD. conv. 11 (ed. G. Niemeyer. 1963. p. 104,9) cum . . . nullus a me eorum, que . . . dicebantur, extorqueri posset -us. OTTO FRISING. gest. 2,17 ad iniquitatis illorum -um ipsius . . . animum pecunia inclinare. *al. c. sensu exauditionis:* BEDA hist. eccl. 2,2 p. 81,25 neque precibus neque hortamentis . . . ad-um praebere. HROTSV. Dulc. 11,1 praebete -um . . . meis consiliis *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. I 19 p. 406,45 supplicationi -um praebens. *al. c. sensu concentus:* LIBER diurn. 85 p. 105,21 pari -u hymnum . . . cum . . . angelis . . . cum interno mentis ad-u . . . exclamare. **B** *theol.:* ALBERT. M. resurr. 69 p. 279,5 in fide . . . sunt . . . -us et cogitatio *eqs.* **C** *publ., iur., eccl. i. q. astipulatio, consensus – Einwilligung, Konsens (cf. Diefenbach, Gloss. p. 55ᵇ* -us volbort): **1** *c. sensu adimpletionis:* CHART. Bund. 70 p. 61,30 (a. 861) cuius *(abbatis)* petitione libenter ad-um prebuimus (CHART. Babenb. 18 peticionibus. *saepe).* DIPL. Karoli III. 22 p. 37,33 praecibus . . . ad-um dedimus (CHART. Tirol. 797 p. 222,3 -um precibus meis . . . negabant. *al.*). CHART. Carniol. II 8 iustis postulationibus grato concurrentes -u. CHART. Leub. 11 p. 32,19 voto -um benevolum commodavi. CHART. Pomm. B 801 benignum protestamur -um vel auditum. *al.* **2** *c. sensu corroborationis, auctoritatis:* DIPL. Loth. III. 29 p. 45,40 predecessoris . . . institutionem . . . -u quoque nostro stabilimus. OTTO FRISING. gest. 2,9ᶜᵃᵖᶦᵗ. per duos cardinales -u principis quidam episcopi depositi sunt. *al. remissius:* FORM. imp. 33ª maiestas regia canonice religioni ad-um praebet, ut *eqs.* CONC. Karol. 56ᴬ,5 illorum *(canonum)* auctoritati ad-um praebuimus, ut *eqs.* **3** *c. sensu consultationis (cf. Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 37sqq.):* CONC. Karol. 50ᴰ,93 p. 680,8 tantae considerationis perfectio indiget ad-u . . . principum (DIPL. Loth. III. 68 p. 106,31. *al.*). DIPL. Loth. III. 3 archiepiscopi Moguntini . . . , Salzeburgensis . . . aliorumque fidelium. DIPL. Pipp. 38 p. 54,9 (spur. post s. XII.) procerum. *al.* **4** *c. sensu permissionis:* LIBER diurn. 101 p. 133,19 nostrorum *(sc. papae)* -um et . . . apostolicae autoritatis exposcitur praesidium. FORM. extrav. 1,15 non sine legitimo . . . parentum . . . -u in uxorem habere *sponsam.* DIPL. Zwent. 27 placitum habere . . . sine -u et voluntate episcopi. CHART. Raitenh. 9 p. 14,42 nullum . . . fiat ministerium sacerdotale nisi vestri *(sc. monachorum)* -us . . . approbatione. CHART. Salem. 10 Swicgerus, qui eodem prato a duce . . . beneficiatus fuerat,

ipsius ducis -u . . . concambium . . . fecit. CHART. Babenb. 139 p. 179,24 *advocati.* 199 -um . . . presenti scripto et sigillo nostro . . . protestamur. 237,5 non absolvatur *reus* absque actoris -u et voluntate. CHART. Solod. 357 edificationi . . . prebere . . . -um. *al.* **5** *c. sensu (con)cessionis:* DIPL. Loth. III. 79 p. 123,35 villas . . . comitissa -u filii . . . tradidit. CHART. Bund. 363 p. 272,32 -um prebens omnibus, que patruus suus de rebus suis ordinaverat. CHART. Solod. 260 allodium . . . de -u uxoris mee et liberorum . . . vendidi. CHART. Raitenh. 219 donavi . . . consensu et -u puerorum meorum omnium et heredum (CHART. Meckl. 2650 -u h., quod erflof . . . dicitur. *al.; de re v. Dt. Rechtswb. III. p. 58 s. v.* '*Erbenlaub*'). *al.* **6** *c. sensu coniventiae, collaudationis:* LEG. Wisig. 3,6,2 p. 167,17 communem ad-um viri . . . et mulieris sacerdos . . . agnoscat. CHART. Rhen. med. I 62 cartulam . . . firmare rogavit -u liberorum hominum et fiscalinium. COD. Lauresh. 83 p. 365,18 res . . . monasterii cum . . . abbatis totiusque . . . congregationis -u . . . concedi desiderans. DIPL. Conr. II. 47 concordi -u ac petitione . . . contectalis nostrae . . . proprietamus. DIPL. Loth. III. 59 p. 94,1 negotium, quod . . . abbatissa . . . cum -u sororum, ministerialium hominumque suorum suggerit. CHART. Monast. 11 (QuellErörtBayerGesch. N. F. 20. 1961. p. 106,41) communicato fratrum consilio et -u. CHART. Bund. 442 de -u partium . . . facta est *compositio.* CHART. episc. Halb. 425 quatinus -um facte commutationi . . . non retraheret *eques.* CHART. eccl. Erf. 149 acta sunt hec . . . in -u abbatis . . . suorumque confratrum. *saepe.* **7** *c. sensu acclamationis:* CAPIT. reg. Franc. 210,4 presbyteri . . . sibi rectorem eligant, deinde populi . . . sequatur -us. ANNAL. Quedl. a. 920 Heinricus, communi senatus ac plebis -u electus et unctus in regem. OTTO FRISING. chron. 7,22 p. 343,25 tocius Romani populi urbiumque Italiae. *al.* **8** *c. sensu recognitionis:* DIPL. Otton. I. 53 electioni illorum *(monachorum)* -us prebeatur. DIPL. Heinr. II. 366 monachis . . . salvo statu et -u pontificali . . . eligendi abbatem dedimus potestatem. GREG. VII. registr. 1,35 p. 57,4 archidiaconum . . . cleri et populi consensu, ipsius etiam . . . regis -u electum. OTTO FRISING. gest. 1,1 p. 13,28. *al.*

II *latius:* **A** *gener.:* **1** *fides – Glaube:* BEDA hist. eccl. 1,25 p. 46,9 quia *verba* nova sunt et incerta, non his possum ad-um tribuere. GODESC. SAXO theol. 18 p. 251,14 ut -um praebeas nemini . . . contra veritatem loquenti. WIDUK. gest. 3,61 quibus *(sapientioribus)* et nos fidelem -um prebemus. *al.* **2** *(concors) sententia – (übereinstimmende) Meinung:* LIBER diurn. 58 p. 47,19 in electione . . . archidiaconi omnium . . . declinavit asensus. HRABAN. epist. 18 p. 423,36 ut quasi lectorem invitum ad ipsorum traditionis ad-um pertraherem. CAPIT. reg. Franc. 289 p. 377,18 -us . . . in eo omnium fuit, ut *eqs.* NOTIT. de conv. Hatt. (MGScript. XXX p. 756,2) omnes uno -u responderunt. *al.* **3** *obsequium – Gehorsam, Folge:* CONC. Karol. 56[A],47 propriae intemperantiae -um praebens. HROTSV. Pafn. 3,7 periculosae delectationi -um praebere. RUOTG. Brun. 24 p. 25,2 cum . . . his . . . -um in sui perniciem . . . prebere respueret *gens Lotharingorum.* **B** *iur.:* **1** *favor, auxilium – Begünstigung, Mithilfe:* LEG. Wisig. 2,4,6 p. 99[B],13 qui . . . testificande prebuit falsitatis ad-um. CAPIT. reg. Franc. 102,12 non voluntas (voluntatibus *Lib. Pap.*) malorum hominum -um praebentes *iudices. al.* **2 a** *ius nominandi – Vorschlagsrecht:* DIPL. Loth. III. 131 p. 225,29 (spur. a. 1151/52) ut primus -us, prima vox . . . penes Walciodorensium constet arbitrium. **b** *libera potestas – freie Verfügung:* DIPL. Ludow. Inf. 44 p. 165,23 ut . . . familiae et clero . . . -um preberemus inter se eligendi episcopum. CHART. Bund. 202 p. 162,24 reddimus . . . basilicam . . . cum omni iure et -u ad eam pertinenti. CHART. march. Misn. III 13 nec . . . ius in . . . nemore nos tenere exquirimus et nullum -um.

assentaneus (ads-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *consentiens, propensus – einverstanden, zugeneigt:* BERNOLD. CONST. chron. a. 1084 p. 439,46 rex Ungarorum . . . parti catholicorum -us. HUGO FLAV. chron. 2 p. 499,51 egre videbatur -us *frater. fort. huc spectat:* EPIST. Hann. 37 p. 80,28 numquid in talibus factis . . . fuit -us ille meus digitulus *eqs. (cf. notam ed.).* **c** *sensu participationis:* EPIST. var. I 14 p. 515,31 dum mens in inquinatione carnis ad-a non sit *eqs.* **b** *congruus – entsprechend:* CHART. Naumb. 177 p. 157,35 (a. 1146) iustum est et racioni -um, ut *eqs.* **2** *subst. masc.: fautor, adiutor – Anhänger, Helfer:* COD. Udalr. 146 p. 267,7 (c. 1110) frater . . . cum suis -is audiat *eqs.* PAUL. BERNR. Greg. 75 tam . . . rex quam omnes -i sui. ANNAL. Rod. a. 1124 p. 705,8 si forte adiutores assisterent et -i.

***assentarie** *adv. adulatorie – schmeichlerisch (beistimmend):* HUGO FLAV. chron. 2 p. 486,5 noxio . . . -e gratificari.

assentatio (ads-), -onis *f.* **1** *gener.:* **a** *blandiloquium, adulatio – schmeichlerische Zustimmung, Schmeichelei:* EPIST. Heinr. IV. app. A p. 66,24 nemo . . . presbyter est, nisi qui hoc indignissima -e . . . emendicaverit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,30 post huiusmodi mendacem -em. a. 1078 p. 306,32 promissis, -bus . . . omnes in favorem sui regis attrahere. **b** *sententia, opinio – Meinung, Ansicht:* IONAS BOB. Columb. 2,7 p. 242,7 sciscitatur, si suae *(sc. puellae)* fuerit ad-is, quod *eqs.* 2,9 p. 248,12 *(de haeresi)* ut nonnullos huius ad-is fauctores facere queat. **2** *iur.:* **a** *ambitus – Erschleichung:* CONC. Merov. p. 170,19 ut nullus miserorum rebus suis per . . . ad-e quamlibet defraudetur. CAPIT. reg. Franc. 293,22 ne . . . praeceptum regium pro quacumque ad-e fieri petat *custos ecclesiae.* **b** *permissio – Erlaubnis:* CONC. Merov. p. 148,7 si . . . presbyter aut propria contumacia aut cuiuscumque potestates ad-e . . . praesumpserit . . . ulterius resedere. **c** *placitum – Entschließung:* ORIGO Suev. 3 (ed. Hirsch, Sachsengesch. d. Widuk. p. 155) huic -i *(sc. regalis curiae)* quidam Anshelmus interat.

assentatiuncula, -ae *f. (vilis) adulatio – (niedrige) Schmeichelei:* EPIST. Ratisb. 7 p. 299,24 de . . . delatorum -is . . . leviter respondemus.

assentator (ads-), -oris *m.* **1** *adulator, laudator – Schmeichler, Lobredner:* WALTH. SPIR. Christoph. II epist. p. 10,18 nec palpitantis -is eloquio . . . opus esse videtur. GERHOH. aedif. 51 p. 1321[B] publicus absentium detractor et praesentium -r. *c. sensu suasoris (cf.* GLOSS. IV 30,1 St.-S. ad-r [ass- *c*] scuntari. *al.):* CONST. II 226 (a. 1240) nec credatis aliud -i alicui contrarium suggerenti *eqs.* **2** *fautor, adiutor – Anhänger, Helfer (cf.* GLOSS. I 40,8 St.-S. ad-r gihangando limendo): BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 286,15 rex cum suis -bus. a. 1077 p. 305,37 Heinrici . . . morigeri et -es fuerant *Mediolanenses.* ANNAL. Pegav. a. 1120 rex cum suae partis -bus. *remissius:* TRAD. Altah. sup. 57 (Mon. Boica XII p. 42,16; a. 1115/37) propter -es et dissentatores iusticie.

***assentatorius,** -a, -um. *adulatorius – schmeichlerisch:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 296,4 sermone -o . . . praecontionatus.

adv. **assentatorie.** *adulatorie – in schmeichelnder Weise:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,29 ipsum *(Heinricum)* in regni fasces dignissimum -ę satis idoneavit *patriarcha.*

assentatrix, -icis *f. adulatrix – Schmeichlerin:* ALDH. ad Acirc. 126 dispondeo mancipantur . . . -x *eqs. (cf. Prosp. epigr. 88,1).*

***assentatus,** -us *m.* **1** *gener.:* **a** *adulatio – Schmeichelei:* RATHER. phren. 11 p. 378[B] cuius *(amici)* . . . cuncto saeculo sapientia Gnatonico cernitur quodam -u. **b** *applausus – Beifall:* HEIRIC. Germ. I 3,465 procedunt . . . hostes pluribus obsequiis -uque suorum. **2** *iur. i. q. consensus – Zustimmung, Konsens:* CHART. Westph. I 87,2 (a. 1015) cum -u suorum fratrum . . . predia . . . tradidit. 87,25 matris. VITA Meinw. 44 heredis.

***assentia** *v.* *aisentia.

***assentimentum,** -i *n. comprobatio – Zustimmung:* CHART. Ital. Ficker 196[A],1 p. 242,40 (a. 1197/98) nec erimus in consilio . . . seu ordinamento vel -o, quod rumpatur *concordia.*

assentio (ads-, -cio), -sensi, -sensum, -ire *vel rarius* **assentior,** -sensus sum, -iri. *script.:* ads-: *praevalet in*

schedulis nostris usque ad s. IX.med., postea rarescit. ase-: *l. 22. form. perf.* -tiv(i): Dipl. Otton. I. 131. *trans.: l. 6.24.35.44. al.*

comprobare, astipulari, idem sentire – zustimmen, billigen, einverstanden sein: **I** *strictius:* **A** *gener.:* Eigil Sturm. 6 p. 368,28 quod vir Dei . . . ad-sit. Ruotg. Brun. 48 -erunt . . . omnes ad omnia. Helm. chron. 38 p. 75,10 absit . . . iniuria, ut . . . facto huic -amus (-amur *var. l.*). *al. absol.:* Hrotsv. Gall. I 9,4 -o. *c. acc. c. inf.:* Rimb. Anscar. 27 p. 58,27 quare servos eius *(Dei)* nobiscum manere non . . . -amus? *c. sensu exaudiendi:* Beda hist. eccl. 2,5 p. 91, 26 si non vis ad-ire nobis in tam facili causa. Einh. Karol. 11 ad defectionem nemini suadenti ad-ire (-iri *var. l.*). *al.* **B** *theol.:* Albert. M. sacram. 82 p. 58,75 cum . . . fidei sit -ire credito propter se. **C** *iur., publ., eccl. i. q. astipulari, consensum dare – einwilligen, Konsens geben (cf. Diefenbach, Gloss. p. 55b* -ire volborden): **1** *c. sensu adimplendi:* Dipl. Karoli III. 85 p. 137,30 cuius petitioni libenter -entes . . . iussimus (Dipl. Heinr. II. 107 p. 132,27. *al.*). Dipl. Heinr. II. 366 cuius *(episcopi)* fidei oculate merito -cientes . . . confirmavimus. **2** *c. sensu corroborandi, sanciendi:* Dipl. Merov. I 77 p. 69,6 asenciente . . . Grimoaldo maiorem domus . . . visi fuerunt decrevissi. Capit. reg. Franc. 263,4 hoc vobis ad-ire non contradicit *rex.* Conc. Karol. 61 p. 792,29 Drogo episcopus ad-si. **3** *c. sensu consilium dandi:* Dipl. Loth. III. 6 p. 8,24 causam . . . principibus -entibus . . . discussam. **4** *c. sensu permittendi:* Chart. Raitenh. 20 p. 23,3 (a. 1165) quod *(allodium)* Rafoldus . . . ducis ministerialis . . . -ente duce . . . donavit (Trad. Salisb. II 221a m. . . . -ente nutu . . . comitis . . . delegavit). Chart. Babenb. 182 p. 249,1. **5** *c. sensu (con)cedendi:* Dipl. Heinr. II. 80 -ciente omni populo eiusdem saltus . . . usum habente. Chart. Raitenh. 137 aliisque fratribus . . . pio favore -entibus. *al. remissius:* Transl. Viti 3 p. 31,11 utrum pater et reliqui consanguinei hoc -ire vellent. **6** *c. sensu conivendi, collaudandi:* Conc. Karol. 61,2 p. 802,35 universo benigno ad-ente conventu . . . offerre munus. Trad. Frising. 1436b p. 289,35 cunctis . . . clericis atque laicis . . . -endo et consiliando votum commune prebentibus. Cod. Thietm. praef. p. 211,9 conplacitationes . . . populo ad-ente peractas. Chart. Raitenh. 23 pactionem . . . abbas . . . -ente tota congregatione sua ratam esse . . . statuit. *al.* **7** *c. sensu recognoscendi:* Conc. Merov. p. 200,30 ut . . . non alius subrogetur *(episcopus)* nisi . . . quem . . . conprovincialium voluntas ad-erit. Dipl. Ludow. Germ. 72 quod et rex ita definivit esse et missi inevitabili -erunt iusticia. **8** *c. sensu confitendi:* Ord. coron. imp. 14,14 p. 39,14 -o et ita credo. *ibid. iterum.*

II *latius:* **A** *sentire – empfinden:* Ermenr. Sval. praef. 3 p. 155,42 -si non quantus es, sed . . . quia . . . vir sapiens habearis. **B** *oboedire, obsequi – folgen, willfahren:* Convers. Afrae 7 demon ad-sit et occidit draconem. Cod. Odalb. praef. p. 63,11 archiepiscopus . . . consultui . . . fidelium . . . -ens. Thietm. chron. 5,10 voluntati. Ioh. Mett. Ioh. 117 ita -sus imperatori . . ., Iohannes dirigitur. *al. confidere, adhaerere – sich verlassen auf, anhängen:* Einh. Karol. 8 p. 11,27 nec in prosperis . . . fortunae ad-iri solebat. Gesta Trev. cont. I 11 p. 184,20 symoniacae parti. **C** *subsequi, se applicare – nachgeben, sich anpassen:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 200,5sq. falconarius debet -ire falconi cum manu portante ipsum, quam manum lassam et -entem falconi teneat. p. 203,10. **D** *adulari – schmeicheln:* Gloss. III 311,50 St.-S. -or adulor i. slithelon. 329,21 -or smeichen.

***assentisco,** -ere. *exaudire – Gehör geben:* Hariulf. chron. 3,19 p. 137,15 *rex* nati postulatis -ens.

1. assento, -avi, -atum, -are *vel* **assentor,** -atus sum, -ari. *script.:* asc-: *l. 72.* ase-: *p. 1058,3.*

1 *gener. i. q. adulari, obsequi – schmeicheln, willfährig sein:* Lamb. Hersf. annal. a. 1067 cui *(regi)* . . . fuerat familiarissime -tus *episcopus.* **2** *iur. et publ.:* **a** *comprobare – billigen:* Chart. Eichst. 36 p. 73,1 (a. 1222) qui *(custos ecclesiae)* potestatem habeat ibi -andi et dissentandi. Hist. Mett. (MGScript. XXIV p. 534,23) istud ascentaverunt . . . secundum tenorem istius littere. **b** *assignare, tradere – überlassen, übereignen:* Chart. Carinth. IV 2742 p. 559,29 (a. 1261) asentare mansum . . . ad habendum.

adi. **assentans,** -antis. *obsequiosus – gehorsam:* Chart. march. Misn. II 55 p. 48,19 (spur. s. XII.med.) episcopus . . . sanctimoniales . . . sue -es voluntati retinuit.

subst. **assentans,** -antis *m. qui comprobat, suffragator – Zustimmender, Wähler:* Ruotg. Brun. 17 ibi *(sc. in concilio)* varius altrinsecus -ium favor. *Pape*

2. assento *v.* absento.

***assepello** (ads-), -ire. *sepelire – bestatten:* Vita Gunth. erem. 13 in monasterio Brewnovensi . . ., ubi ipse . . . ad-endum esse in spiritu praedicebat.

assequela, -ae *f. obtemperatio, obsequium – Folgsamkeit, Unterordnung:* Wolfher. Godeh. I 2 p. 171,12 puer . . . -ae tenellam adeo subdidit mentem, ut *eqs.* 6 p. 172,30 devotionem ac -am humiliter exhibere.

assequor (ads-), -secutus sum, -i. *script.:* ads-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. IX.in., postea rarissime invenitur.* ase-: *l. 62.* -quutus: *l. 41. sensu pass.: l. 59.62. 65. struct.: acc.: passim. dat.: l. 44.46sq. p. 1059,5.* in: *l. 53.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. subsequi – folgen:* **1** *local.:* Arbeo Emm. 10 in cuius *(pontificis)* comitatu clericorum cautela ad-ta est. Waltharius 457 hunc *(viatorem)* . . . -itur . . . puella. **2** *temp.:* Liber diurn. 84 p. 98,16 haec . . . consilia quattuor . . . quintum concilium . . . ad-tum est. Beda temp. rat. 53,28 annus quisque circuli decemnovenalis huius caput ad-atur. *de mortuis:* Thietm. chron. 7,33 p. 438,37 genitrix . . . tibi indixit . . . eam -turum. **3** *iur.:* Leg. Wisig. 4,5,7 p. 206,3 inferioris parentis ad-ens sexum . . . ecclesiastice servituti addicitur. **B** *latius:* **1** *observare, obsequi, obtemperare – befolgen, Folge leisten, gehorchen:* Liber diurn. 84 p. 100,5 cuius *(papae)* venerabilem tomum celebriter -entes. Form. Augiens. C 4 p. 366,17 eius *(Dei)* ad-i mandata (Vita Bonif. II 9 p. 100,17). Dipl. Otton. III. 279 p. 704,13 abbas . . . digno famulatu nostrum est -tus imperium. **2** *consectari, aemulari – nachstreben, nacheifern:* Cod. Odalb. praef. p. 63,8 Odalbertus . . . actus et mores precessorum suorum . . . archiepiscoporum ad-tus. Thietm. chron. 4,75 p. 218,11 neque memoriam eorum *(procerum)* . . . -quutus *sum.* **3** *philos. i. q. appertinere, cohaerendo exsistere – (zu)gehören, im Zusammenhang (mit etwas) auftreten:* Albert. M. pol. 6,1[1] p. 562b,2 propria, quae -untur (*p. 1317a,30* ἀκολουθοῦντα) democratiis . . ., faciunt alias et alias democratias (p. 562b,27. *cf.* p. 562a,45 politiae. *v. et p. 1059,5*). p. 562b,8sq. quia huic . . . aristocratiae -untur pauciora, huic . . . plura -untur (*p. 1317a,32* ἀκολουθήσει), huic . . . omnia (*cf.* p. 562b,33sq.36).

II *translate:* **A** *adipisci, acquirere, accipere – erlangen, erreichen, erwerben, erhalten:* **1** *obi. res corpor. (usu iur. et publ.):* Leg. Wisig. 4,2,17 p. 185,9 ut successoris . . . persona . . . ad-atur . . . terram. 4,2,18tit. hereditatem. Trad. Frising. 166a p. 162,24 credidi hoc me in proprietatem meam ad-i non posse. Form. imp. 33 p. 312,13 peculiare, quod . . . abhinc ad-i poterit. Albert. Aquens. hist. 10,56 supra centum milia bisantiorum a nobis -i. Chart. civ. Erf. 81 p. 42,38 cum ceteris bonis, que . . . fuerint -ti. Chart. episc. Halb. 681 p. 17,20 mansos . . . a suis progenitoribus iure hereditario -tos. *al.* **2** *obi. res incorpor.:* Leg. Wisig. 4,2,17 p. 185,12 ad-itur ille vitalia. 9,1,16 p. 361,29 baptismi gratiam. Liutg. Greg. 1 spiritalem nobilitatem et prudentiam -tus est a . . . Bonifatio. Form. epist. V 4 p. 532,3 cum cordis asecuta puritate. Chart. Rhen. med. I 58 p. 65,5 qui divini vel humani iuris scientiam sunt -ti. Einh. epist. 57 p. 138,17 quibus *(rebus)* munditia cordis corporisque . . . -itur. Notker. Balb. gest. 1,26 p. 35,16 ut . . . nomen quoque imperatoris . . . apostolica auctoritate . . . -retur. Wipo gest. 10 p. 32,15 nihil nisi calamitatem futuram -ti sunt. *al.* **B** *conquirere – aufbringen:* Albert. Aquens. hist. 10,53 cives . . . nequaquam -i tantam se posse pecuniam asserentes. **C** *aequare – gleichkommen:* Thietm. chron. 8,11 heu mihi . . ., hos . . . fratres qui in nullo umquam -tus fui.

[Zwimpfer]

subst. **assequens**, -entis. **1** *masc. plur.: sequela – Gefolge:* ARBEO Emm. 16 statim ad-bus praecepit. **2** *neutr. plur. usu philos.: quae appertinent, cohaerendo exsistunt – etwas Zugehöriges, verbundene Erscheinungen:* ALBERT. M. pol. 6,1[g] p. 561[b],40 quae videntur de 'democratiis assequi', id est -ia. 6,1[i] p. 562[b],36 '-ia' vocat sicut electiones ephororum *eqs.* (*cf.* p. 562[b],40).

asser, -eris *m. (?n.: l. 9) form.: nom. sg.:* -ris: *l. 11.* -um (-om): GLOSS. III 266,49 St.-S. -um (-om *b*). 294,34.

I *tabula lignea – Brett, Bohle (cf.* GLOSS. III 224,40 St.-S. -r brêt. 648,35 -ris vel tegula lattun. IV 181,63 -r palus fustis vel lade. *v. et l. 43): A gener.:* RUD. TRUD. (?) gest. 9,33 p. 291,43 superiores *stationes turris* grossis trabibus ligneis -bus superpositis conserte. GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 713,47) sub -e, qui in transversum aque iacebat. THEOPH. sched. 3,84 p. 152[a],25 Th. fiunt . . . duo -es . . . aequales. *al.* TRANSL. Modo. 27 duos -es . . . in fronte arcae reperit. TRACT. de chirurg. p. 145,28 foliculus *testiculorum* ita consutus supra -em ponatur. CHART. Turic. 1084 p. 177,17 pro tribus -bus censualibus, qui wulgo schlespriter dicuntur. ALBERT. M. animal. 4,80 percutiunt *piscatores* -es et faciunt sonos terrentes pisces. CHART. Friburg. 253 p. 226,20 alveolos . . . -bus seu clausuris ligneis . . . obstruant. *al. per compar.:* ALBERT. M. animal. 2,23 stipes autem cornu equicervi est latus et tenuis sicut -r et in fine huius -is *('Schaufel')* . . . eicit ramos (*cf.* 2,33). veget. 6,179 *(de foliorum petiolis)* habet . . . palma lignum . . . quasi ex -bus compositum et in -es in extremitate divisum. **B** *spec.:* **1** *tabula, in qua ponitur situla salis – Brett unter dem (Salz-)Schöpfeimer (sc. de iure particulari salis hauriendi; cf. F. V. Zillner, MittGesSalzburgLandesk. 20. 1880. p. 11):* CHART. Stir. I 342 p. 330,18 (a. 1151) tria . . . quartalia et plus melioris saline in duobus -bus fontis salinarii apud Halle . . . ad eandem salinam pertinentibus (*cf.* 351 p. 340,3). CHART. Sanzenon. 14 (Mon. Boica III p. 546,10sqq.) ut in fonte salis retractis . . . inferioribus -bus . . . locus fieret ad ponendum novum -em, quem Hallenses vocant werchpret (*cf.* p. 546,15. CHART. Heinr. Leon. 93 p. 143,2). *v. et p. 1079,12sqq. latius i. q. fons salinarius, puteus – (Salzschöpf-)Brunnen, Püte:* CHART. Raitenh. 39 p. 37,26 (a. 1180/90) in Hallensi salina in -e, qui dicitur Cholnaer. **2** *patella (lignea) – (Holz-)Platte, Teller:* IOCALIS 678 ardea . . . modicum capit -e victum. **3** *scandula – Holzziegel, Schindel (cf.* GLOSS. III 350,15 St.-S. -r bret vel scendela. *v. et p. 1053,33):* FOLCUIN. Lob. 29 p. 70,41 hoc *obambulatorium episcopus* . . . -bus (assilibus *1*) cum ferreis clavis texit. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 417,42 quilibet solvit . . . x den. et obolum pro -bus. **4** *cooperculum libri, alapa – Buchdeckel (cf. Wattenbach, Schriftwesen. p. 293. 395sqq.):* CATAL. biblioth. Lehm. I 21 p. 92,13 (c. s. XIII.) in passionario sine -bus (*cf.* p. 92,31). **5** *obturamentum (lagoenae) – Verschluß, Pfropfen (eines Weingefäßes):* ALBERT. M. animal. 8,132 super quem *(nidum formicarum)* si novi -es lagenarum fricentur et ponantur. **6** *chirurg. i. q. canaliculus – Schiene:* WILH. CONG. chirurg. 939 fiant fortes percussiones super plantam pedis cum -e. **7** *anat.* -r pectoris *i. q. os pectorale – Brustbein:* ALBERT. M. animal. 1,276 os unum latum, quod vocatur -r pectoris (*cf.* 1,278 p. 98,26.29).

II *trabs, cantherius, contignatio – Balken, Sparren, Dachgebälk (cf.* GLOSS. II 378,36 St.-S. -r latta in tecto. III 665,53 -es rauin super tolum in transversum. IV 344,3 -r pars tabulati rauin sparri id est templaris): LEX Baiuv. 10,14 -es, laterculi, axes *(cf. H. Dölling, Haus u. Hof in westgerm. Volksrechten. 1958. p. 23).* EGBERT. fec. rat. 1,162 hoc facit ingenium, nequeunt quod vectis et -r. RAGIMB. epist. 6 p. 531,2 in laterculorum vel -um cuneorumque soliditate. CARM. Bur. B 133,21 nullus te passer fugiat, licet hunc tegat -r. MIRAC. Adalb. Wirz. 10 p. 60,16 parietes cubiculi . . ., tigna, -es, tegulas avicule teterrime . . . operuerant. CHART. Tirol. 1100 p. 142, 16 quod . . . nullus accipiat . . . arbores, -es et tramites pontis Ysarci. *ibid. al.*

III *palus – Pfahl (cf. supra l. 11):* CHART. Helv. arb. 112 p. 175,25sq. (a. 1270) aliud *chafallum* munitum de -bus et aliud . . . bene munitum umdique de -bus. *de signo terminali:* TRAD. Frising. 400[b] p. 343,36 (a. 819) vestituram . . . pro uno -e suscepit *(antea:* penes una columna). *fustis – Knüppel:* NIVARD. Ysengr. 1,1058 cadens in pulvinaria magnus -r.

1. assero (ads-), -serui, -sertum, -ere. *script.:* ads-: *occurrit crebro in schedulis nostris usque ad s. IX.[in.], postea rarescit.* ase-: *p. 1061,1.13. form.: inf.* -ire: *l. 35. ?ind. praes.:* -es: *l. 37.* -int: DIPL. Merov. I 32 p. 31,25. *?ind. perf.* -rimus: *l. 27. depon.: p. 1061,1.*

I *de actione adiungendi, attrahendi sim. (plerumque usu iur.):* **A** *(in libertatem) vindicare, (liberum) dicere – (in Freiheit) setzen, (für frei) erklären lassen:* LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 155,18 liberos . . . nostra vel morte vel victoria in libertatem -emus ([*cf. Liv. 8,5,4*]. a. 1075 p. 248, 10 alius quidam ex ministris eius . . . se . . . in l. violento quodam iure fori . . . -uit). **B** *tutari, servare – in Schutz nehmen, sicher stellen, retten:* LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 150,12 ad -endam libertatem patriae legesque tuendas. a. 1076 p. 271,27 se *(sc. ducem)* . . . libere deinceps causam gentis suae . . . armis et opibus -turum. **C** *committere, tradere – überlassen, übergeben:* TRAD. Frising. 14[b] p. 42,30 (a. 759) ut eum sibi tempus ad serviendum cammiedibus de episcopo -at. CHART. Rapp. I 82 (a. 1250) quas *(marchatas)* ego debeo sibi *(sc. duci)* infra annum -ere. *(litteris) mandare – (schriftlich) niederlegen, ausführen:* HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,1 sicut alibi in alio scripulis ordine -imus (-uimus *var. l.*). **D** *vindicare – beanspruchen:* CHART. Austr. sup. II 330 (c. 1200) ut nunquam . . . aliqua impetitione seu qualibet alia -endi occasione super predictis bonis nos . . . presumat *Heinricus* . . . impetere. *remissius i. q. asciscere – anerkennen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,102 Lucanum veteres non -uere poęte. **E** *de litteris testimonialibus i. q. (in iudicio) procurare, proferre – als Vertreter (vor Gericht) vorlegen:* FORM. Arvern. 2[b] *(de mandato)* ut . . . ad vobis asserire (arseri *cod.; cf. notam ed.*) deberim. *ibid.:* hec mandatum, ⟨quod⟩ ad-es. CHART. Rhen. med. I 42 p. 49,20 epistola, quem frater . . . ad-it, . . . amanuensis pro ad recitandum accipiat. **F** *(exemplum, testimonium) afferre – (das Beispiel, Zeugnis) anführen:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 458,8 ut -uisse meministi Servium commentantem: 'insigne decorum'. ADAM gest. 1,51 sanctitati eius testimonium -it veterum traditio, quae narrat *eqs.*

II *de actione dicendi sim. i. q. affirmare, confirmare – behaupten, versichern (cf.* GLOSS. IV 4,34 St.-S. ad-it qhuidit festinot): **A** *strictius:* **1** *in univ.:* **a** *absol.:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 396,12 non -enti, sed conicienti mihi videtur. THIETM. chron. 1,3 ut incolae pro vero -unt. 4,69 sicut hii . . . -unt. *al.* **b** *c. acc. c. inf. vel acc. dupl.:* WALAHFR. Wett. 803 comitem . . . angelus -uit requiem captasse beatam. ADAM gest. 3,46 p. 190,6 secreto quibusdam -ens . . . se audisse quasi vocem. EKKEH. URAUG. chron. a. 1072 quidam . . . Annonem . . . coniurationis eiusdem conscium -unt. *saepe.* **c** *pendet* quod: RIMB. Anscar. 36 p. 71,21 -ens *episcopus,* quod eos ad Dei . . . servitium nutrire disposuerit. **d** *coni.:* REGINO chron. a. 874 p. 109,6 -ens, nisi manendi licentiam daret, nequaquam illi fidelis in reliquum foret (*cf.* THIETM. chron. 7,29). **e** *struct. mixt.:* AGNELL. lib. pont. 121 p. 358,25 -bant se valde afflicti esse. 157 p. 379,18 papa . . . -uit se . . . orarium a collo eius evelleret. **2** *iur.:* **a** *allegationem vel sententiam promere, contendere – (die Behauptung) vorbringen, den Standpunkt vertreten, geltend machen:* **α** *de possessionibus sim.:* LEG. Wisig. 3,6,2 p. 168,12 maternam vocem ad-ere. LEX Baiuv. 16,14 similiter de iumentis vel huiusmodi quae fuerint ad-ere. CHART. Heinr. Leon. 106 p. 163,5 illi e contrario -bant veritatem rei. CONR. FAB. Gall. 11 p. 159,3 partibus inter se utrisque aliud et aliud inter pro sue libitu consciencie -entibus. CHART. Helv. arb. 122 p. 187,16sqq. certam, ut -bant, debitam . . . petebant portionem, contra quod . . . comitissa . . . certas, ut -bat, defensiones legitimas proponebat. *al.* **c** *(acc. c.) inf. vel acc. dupl.:* LEX Baiuv. 12,8 alter . . . suum *locum* . . . semper

fuisse usque in praesens -itur (aseritur, -it *var. l.*). CHART. Friburg. 38 p. 23,6 eo quod heredem se bonorum eorundem -ret. CHART. Helv. arb. 125 p. 195,9 in quibus *(bonis)* certam et debitam -bamus h⟨abe⟩re porcionem. 141 p. 219,26sq. que omnia . . . capitulum -bat sibi fore legata . . . Rodulpho -ente se ad prestationem . . . non teneri (*item* 142 p. 221,9sq.). CONST. III 28 p. 29,37 licet *bona* sint vel -antur imperialia. *al. pendet* quod: DIPL. Merov. I 77 p. 68,35 ad-bant adversus agentes . . ., eu quod . . . Chlodovius . . . seu et . . . Childericus . . . teleneu . . . concessissent (*cf.* 35 p. 33,19.37. 73 p. 65,8). DIPL. Karoli III. 26 p. 44,15 -ens, quod abbas . . . emerit res. CHART. Helv. arb. 147 p. 228,19. quasi: DIPL. Merov. I 77 p. 68,50 aserebant econtra agentes . . ., quase de longo tempore talis consuetudo fuissit. qualiter: DIPL. Karoli III. 35 p. 59,29 ad-ens, qualiter ipsas res . . . possesse fuissent. **β** *de variis causis: c. acc. c. inf.:* DIPL. Merov. I 81 p. 72,23 *(de immunitate)* hoc usque nunc inviolabiliter ad-it esse conservatum. LEG. Wisig. 2,2,9 p. 86,4 cuiuscumque servus cum quolibet se ad-uerit . . . habere negotium. CHART. Helv. arb. 160 p. 246,6 -bat . . . Iacobum nullum ius h⟨abe⟩re. *al. pendet* quod: CHART. episc. Hild. I 539 (a. 1198) -ens, quod contra te . . . non fuerat sententia proferenda. CHART. eccl. Erf. 366 p. 216,28 in iudicio coram nobis -ens, quod personam . . . capitulum presentare . . . deberet. CHART. Helv. arb. 147 p. 228,23. CHART. Turic. 1764 p. 113,17sqq. -uit, quod . . . cappella per se stare deberet . . ., rector ecclesie in Hônke -uit, quod eadem . . . ecclesie . . . subesse deberet. *al.* **b** *(causam) agere – (die Sache) verfechten:* LEG. Wisig. 2,3,9 si potens . . . causam habuerit et per se -ere noluerit. **c** *asseverare – beteuern:* CONC. Merov. p. 24,1 innocentem se ad-ens. DIPL. Karoli III. app. 1 p. 331,7 quem -bat nostrae fidelitati satis esse devotum. THANGM. Bernw. 33 iusticiam . . . se illi facturum -it. CHART. Naumb. 169 vestra auctoritate, ut -it, . . . cęllam . . . machinari destinat. **d** *attestari – bezeugen:* DIPL. Merov. I 32 p. 31,25 villas ipsas ipsi matrigolariae . . . -int possedire. FORM. imp. 46 p. 322,8 qui *(testes)* hoc . . . veraciter ad-ere potuissent (CHART. Heinr. Leon. 125 p. 182,1). DIPL. Otton. I. 375 p. 515, 24 os (*i.* hos) esse fines dico et -o (CHART. Helv. arb. 107 p. 167,30sqq. 135 p. 208,37. CHART. Raitenh. 337 p. 270,42). **e** *praestare – beweisen, glaubhaft machen:* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 212,13 ut . . . innocentiam suam -rent (p. 236,1. a. 1077 p. 294,14). **f** *approbare, corroborare – billigen, bestätigen:* DIPL. Otton. III. 266 p. 683,19 ra⟨ta⟩m peti⟨ti⟩onem famulorum Dei -entes. **3** *(affirmando) docere – (behauptend) die Lehre vertreten, lehren:* CONC. Merov. p. 47,5 si quis soli Adae praevaricationem suam, non et eius propagini ad-it nocuisse (*cf.* p. 48,21). LIBER diurn. 84 p. 101, 8 qui *(haeretici)* unam execrabiliter -bant voluntatem . . . in Christo. HRABAN. epist. 29 p. 447,1 Isidorus . . . sic legitime conubia coniungenda -uit. THIETM. chron. 7,37 ut astrologi -unt. OTTO FRISING. gest. 1,52 p. 75,6 quod videlicet -ret divinam essentiam non esse Deum. *al. imponere – weismachen:* ALDH. virg. I 21 p. 252,5 quamvis . . . Iudeorum garrulitas . . . deleramenta confingat -ens . . . eosdem *(tres pueros)* . . . spadones extitisse. **4** *demonstrare, manifestare – erweisen, (deutlich) zeigen:* GODESC. SAXO theol. 21 p. 293,1 ad istud -endum fateatur favere sibi illud ex Genesi *eqs.* THIETM. chron. 4,15 sicut Macrobius testatur caeterique sapientes fieri -unt. 8,30 sicut vetustas -it. **5** *fateri, confiteri – bekennen, gestehen:* WALAHFR. Mamm. 16,15 quem verbo vitaque Deum colis, -is, oras. GODESC. SAXO conf. p. 68,8 quemadmodum Augustinus tuus *(sc. Dei)* fideliter credit et fidenter -it: 'bonus es *eqs.*' *pendet* quod: GODESC. SAXO theol. 10 p. 214,13 procul dubio fatetur incunctanter et laetus -it *Christus*, quod omnes . . . redemptor pius redemerit. 12 p. 229,4. 18 p. 249,13. 23 p. 324,9. **B** *latius:* **1** *declarare, appellare, dicere – erklären, nennen, sagen* (*cf.* GLOSS. IV 232,13 St.-S. -o ih sage): **a** *absol.:* EIGIL Sturm. 12 qui *(locus)*, ut ad-is, Eihloha nuncupatur (HROTSV. Cal. 5,2. OTTO FRISING. gest. 1,70 p. 98,24. *al.*). **b** *c. acc.:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 89,27 quod nequaquam in praedicto loco ad-i potest. CONR. MUR. clip. 44 si verum . . . -o de re. **c** *c. acc. c. inf. vel acc. dupl.:* HRABAN. epist. 37 p. 473,31 sub quo numero vetus testamentum . . . Hieronimus complexum se -uit. AGIUS epic. Hath. 214 speculatio horum, quae vestris oculis opposita -itis. THANGM. Bernw. 54 iustum esse -ens. OTTO FRISING. chron. 1,19 p. 54,7 quid . . . aliud quam fugiendum esse . . . -uerim? CHART. Worm. 159 p. 120,11 episcopus mendaces -uit recitatores talium. *al.* -unt *i. q. dicunt, ferunt – man sagt, (es) soll:* ADAM gest. 2,6 alios fratrum . . . maioribus -unt cathedris intronizatos. **d** -itur *c. nom. c. inf. vel nom. dupl. i. q. dicitur, traditur, fertur – man sagt, es wird überliefert, (es) soll:* AGNELL. lib. pont. 15 p. 284,30 tanta . . . illius sanctitas fuisse -itur. HROTSV. Sap. 3,12 quare duodenarius . . . superfluus esse -itur? ADAM gest. 2,49 metropolitanus -itur . . . ecclesiam fecisse novam. OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 88,3 in quem *(David)* spiritus Domini directus -itur. *al.* **2** *philos. de verborum sensu i. q. enuntiare – aussagen:* OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,14 quod alteri speciei bonum, alteri -itur malum (*cf.* p. 92,9. 2,25 p. 129,19). **3** *alloqui, inclamare – anreden, anrufen:* FABULAR. MIN. 8,5 qui *(servus)* simplex dominum sic -it: 'ecce *eqs.*' **4** *narrare, referre – erzählen, berichten:* TRAD. Frising. 197 p. 189,23 (a. 804) iuxta auditum et dicta multorum hominum, qui illud ad-bant. AGNELL. lib. pont. 73 -unt nonnulli, quod . . . archiergatum . . . pontifex interrogavit. 77 p. 330,6 ut -unt quidam. THIETM. chron. 6,33 p. 314,2 regi . . . de Liuticis et ab hiis, qui a civitate . . . missi fuerant, . . . Bolizlavum multa sibi contraria molyri cupientem -bant (-batur CHRON. Thietm.). *al.* **5** *adnuntiare – ankündigen:* RIMB. Anscar. 41 p. 76,12 -ens nihil se eodem die gustaturum. **6** *interpretari – deuten:* VITA Bonif. II 2 p. 94,22 somnium eis -ens dixit: 'maior est *eqs.*' **7** *significare – (damit) meinen:* WALTHARIUS 264 tunicam . . ., trilicem -o loricam.

subst. **assertum**, -i *n. testimonium – Zeugnis:* RATHER. epist. 16 p. 89,25 contra -um illius *(Christi)*. p. 90,20 cum vero scripturarum ubique taciturnitatis vituperetur -o (*cf.* p. 105,29).

2. assero *v.* serus.

***assertatio** (ase-, -cio), -onis *f.* **1** *iur. i. q. approbatio – Bestätigung:* CHART. s. Viti 15 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XV p. 18,17; a. 1277) secundum -cionem (-ticionem *A*) istorum duorum *virorum* et evidenciam debitam. **2** *pollicitatio – Versprechung:* ALBERT. METT. episc. Mett. 1 p. 699, 37 regis . . . -bus (ase- *cod.*) seductus paene obliviscitur sui.

assertio (ads-, -cio), -onis *f. script.:* ads-: *occurrit crebro in schedulis nostris usque ad s. IX.in.-, postea rarescit.* -ctio: *p. 1064,18.*

I *de actione adiungendi, attrahendi sim.:* **A** *iur. i. q. vindicatio – Anspruch, Ansprache:* WIBALD. epist. 294 p. 421,7 absque ulla iuris -e. CHART. Carinth. V 173 p. 118,19sqq. omnem hereditatem . . . et -cionem super homines et bona . . . comitissa dabit sorori . . . hereditati ac -cioni penitus renunciando. **B** *de exemplis adhibitis i. q. assumptio, prolatio – Heranziehung, Anführung:* WILLIB. Bonif. 3 p. 12,14 sollertissima parabularum ad-e.

II *de actione dicendi sim. i. q. affirmatio, confirmatio – Behauptung, Versicherung:* **A** *strictius:* **1** *in univ.:* ALDH. epist. 4 p. 482,24 grandiloquis -bus contestantur. virg. I 57 p. 317,8 non nostris -bus, sed scripturae astipulationibus. PAUL. DIAC. Lang. 1,11 ut . . . huic ad-i fidem facerent. 1,15 p. 62,16 huius -is series minus veritate subnixa est. OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 115,19 in argumentum suae -is inducentes. **2** *iur.:* **a** *allegatio, sententia, contentio – (vor einem Richter vorgebrachte) Erklärung, Verfechtung, das Geltendmachen:* **α** *de possessionibus sim.:* CHART. Basil. C I 71 p. 51,34sqq. (a. 1202) socru . . . litteras sue -is seriem continentes . . . in medium proferente . . . nurus . . . socrus -cionem falsam probare contendebat (*cf.* p. 52,8). CHART. civ. Erf. 284 p. 181,39 ex parcium -cione. **β** *de variis causis:* CONC. Merov. p. 116,21 quod . . . facinus . . . episcopus . . . se etiam veredica ad-e audisse perdocuit. LEG. Wisig. 3,6,2

p. 168,25 si . . . filiorum . . . ad-e tale nefas fuerit conprobatum. REGINO chron. a. 865 p. 83,17 nec repulsa nec admissa eorum -e. DIPL. Otton. I. 405 p. 552,7 omnia . . . firmis -bus vera esse clarverunt. EPIST. Ratisb. app. 5 p. 376,14 ut omnis illa controversia non ex communibus vel propriis -bus . . . constaret. CONR. MUR. summ. 7 p. 480,21 ex publica partium -e. *al.* **b** *asseveratio – Beteuerung:* LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 294,19 servaturum se omnia quam sanctissimis poterat -bus promittebat *rex.* **c** *testificatio – Bezeugung:* DIPL. Karoli M. 306 p. 462,42 (spur. s. XI./XII.) iuxta -em honestorum virorum. TRAD. Patav. 178 hoc . . . verissima -e testes adprobant. CHART. archiep. Magd. 264 p. 333,42 legitimis -bus ostendimus. CHART. Eichsf. 114 quod et hominum et scripture tam diligens attestaretur -o. CHART. Lux. I 500 p. 689,29 testium vivorum -e. CHART. Rhen. inf. IV 641 iure iurando -em suam firmaverunt. CHART. Babenb. 168 p. 224,35 per -em predictorum. 441 p. 309,18 sicut nobis fidelium terre -o plene dictat. CHART. Advoc. 135 si non firmarentur testibus et -cionibus litterarum. CHART. Bern. III 227 p. 218,41 pro testimonio veritatis et -e. *al.* *de iure iurando i. q. obtestatio – Anrufung (zum Zeugen):* CAPIT. reg. Franc. 295 p. 425,10 quod . . . sponsione cum veritatis, quae Deus est, -e prolatum est. **d** *approbatio, ratihabitio – Bestätigung, Beglaubigung:* DIPL. Otton. I. 210 p. 290,19 presentis precepti -e volumus corroborari. 82 p. 161,38 (spur. s. XI.^{2}) ratum ducimus nostris corroborari -bus. CHART. Mog. A 504 eius . . . votum -is nostrę favore firmantes. CHART. Basil. C I 101 p. 73,12 in -em . . . huius rei (103. 113 p. 82,19). CHART. Babenb. 367 sub -cione presentis litere. *remissius de dictis explanandis i. q. documentum – Begründung, Untermauerung:* CONR. MUR. summ. 1 p. 418,6 versiculos philosophicos ad -em dictorum et ornatum apponendo. *al.* **e** *praeceptum – Anordnung:* FORM. imp. 32 p. 311,14 si aliquis contra hanc nostram iussionem vel -em ire temptaverit. **3** *doctrina – (Lehr-)Meinung, Lehre:* CONC. Karol. 25 p. 221,17 qualiter . . . ratione veritatis nostra ad-o rata iudicaretur (*cf.* 38,43). GODESC. SAXO fragm. p. 39,24 doctoris *(Augustini)* fructuosissimis -bus . . . niti (*cf.* theol. 22 p. 301,15). IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 6b^r -e Diasco⟨ridis⟩. *al.* *de erroribus:* LIBER diurn. 84 p. 100,24 qui *(Honorius)* pravis eorum *haereticorum* ad-bus fomentum impendit (*cf.* ANNAL. Fuld. II a. 847 p. 37,13 haec *pseudoprophetissa* . . . diligenter de suis -bus requisita). ANNAL. Xant. a. 864 p. 22,1 quibus *(sententiis)* in sinodo Romanensi cum omni -e illorum *(episcoporum)* condempnatis. *al.* *de superstitione:* CONC. Karol. 44^B p. 484,2 -e superstitiosa. **4** *certitudo – Bestimmtheit:* OTTO FRISING. chron. 8,32 p. 450,10 Gregorium hoc non sub -e posuisse (8,34 p. 454,19. 8,35 p. 457,8 non sub -e, sed opinione et investigatione). **5** *propugnatio – Verteidigung, Vertretung:* BEDA hist. eccl. 2,1 p. 76,8 in cuius ad-e fidei (OTTO FRISING. chron. 4,19 p. 210,20 pro -e verae f.). ALBERT. M. meteor. 1,1,12 p. 491^a,1 in -e suae opinionis. **6** *demonstratio, manifestatio – Beweis, Bekundung:* VITAE patr. Iur. 2,11 p. 150,2 antequam posset *Agrippinus* in comminus puritatis ad-e veris falsa prosternere. ADAM gest. 2,35 p. 96,3 eum pro -e christianitatis . . . ferrum ignitum gestasse manu. *math. i. q. probamentum – Probe:* MATHEM. var. Bubnov p. 274,25 ut haec -o numeri ad habitum pervenire valeat. **7** *pollicitatio, promissio – Zusicherung, Versprechung:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,29 post . . . tam fidei veritatique simillimas promissorias -es. LAND. MEDIOL. hist. I 2,2 p. 46,8 validissimis -bus. **8** *assensio – Zustimmung:* WILLIB. Bonif. praef. p. 4,5 ad-e catholicorum confisus. **9** *testimonium – Zeugnis:* BEDA hist. eccl. praef. p. 7,27 fideli innumerorum testium . . . ad-e. RIMB. Anscar. 39 hoc . . . multorum -e comperto. EPIST. Col. 2 divinarum scripturarum -es prae manibus habentes. UFFING. Ida 1,20 p. 481,28 rata fidelium -o transmisit. **10** *confessio, praedicatio – Bekenntnis, Verkündigung:* ALDH. virg. I 25 p. 258,9 evangelicis -bus et signis pariter coruscantibus. VITA Euch. Val. Mat. 2 Petrus . . . credentibus fidem constantissima -e praedicavit. RATHER. epist. 29 p. 164,22 etiamsi propter illos veritatis relinquatur -o. **B** *latius:* **1** *oratio, enuntiatum, dictum – Rede, Satz, Wort:* **a** *gener.:* RHYTHM. 148,27,1 -o falerata iustum nullum faciet. VITA Pirmin. I 5 p. 25,25 de quo *(loco)* imperitis -bus aliquid narrando perstrinximus. WALAHFR. carm. 24,43 idem . . . sequens -o firmat. HETTI (?) interr. praef. huius operis ad-is (*i.*-es). *al.* *de stilo i. q. dictio – Ausdruck, Wendung:* ARBEO Corb. prol. per inaudientiam -bus (-is *1 p. corr.*). **b** *de chartis i. q. tenor, textus – Wortlaut, Text:* COD. Karol. 36 p. 544,22 earum *(litterarum)* ad-o. TRAD. Ratisb. 47 per huius kartulę -em. CONST. I 125 contra manifestam privilegiorum -em. CHART. Heinr. Leon. 51 testimoniorum -cione. *remissius i. q. sensus – (Wort-)Sinn:* HETTI (?) interr. p. 88,34 in quo *(capitulo)* -em ipsius *(symboli)* intellegas. **2** *relatio, narratio – Bericht, Erzählung:* ARBEO Corb. 28 -i intuentium oculis ipse testatur fons. HIST. Welf. 20 si aliqua . . . huic -i inseramus. ANNAL. Ianuens. I p. 184,1 nuntiatum est illis veredica -ctione. **3** *consilium – Vorschlag, Rat:* CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,27 huius *fratris* . . . -i alius obviabat.

***assertivus,** -a, -um. *laudativus – anerkennend, lobend:* VITA Karoli M. 3,1$^{capit.}$ epistola Tulpini . . . sanctitatis beati Karoli Magni -a.

adv. ***assertive.** *pro certo, sine ulla dubitatione, diserte – mit Gewißheit, zweifelsfrei, ausdrücklich:* **1** *gener.:* ELIAS SAL. mus. 6 -e dico, quod non est nisi unica clavis. HUGO TRIMB. sols. prol. 4,12 (ed. Langosch, Registr. p. 276) quecumque predicat, probet -e. *more cuiusdam, qui pro certo ponit – für wahr ausgebend:* HUGO TRIMB. sols. epil. 153 ut . . . conparative fabulosa predicet et non -e (astructive *cod.*). **2** *philos. vel theol. i. q. in modum definite affirmantis, determinantis – in abschließend behauptendem, ausgemachtem Sinne:* CAES. HEIST. hom. II p. 49^a,16 non dicit -e 'ne offendas', sed dubitative 'ne forte offendas' (*cf.* ALBERT. M. cael. hier. 15,1 p. 394^b,5 hoc d. *Augustinus* secundum opinionem aliorum et non -e. summ. theol. II 9,33,2 p. 367^b, 10). hom. exc. 22 p. 23,24 studui opinando respondere quam aliquid -e diffinire. ALBERT. M. sent. 1,46,6 p. 435^b,37 si -e inducitur, tunc loquitur *Dionysius eqs.* **3** *iur. i. q. in modum confirmantis, ius iurandum dantis – (fest) versichernd, eidlich:* CHART. Bern. II 155 p. 167,18 (a. 1236) ob maiorem huius facti cautelam et confirmationem dico -e. CHART. Merseb. 267 p. 214,34 constanter asserimus et -e dicimus. CHART. Fris. or. 30 p. 25,31 quam *(accusationem)* -e fecerint.

assertor (ads-), -oris *m.*

I *iur.:* **A** *vindex (libertatis) – (Freiheits-)Vertreter:* LEG. Burgund. Rom. 44,2 p. 160,7 si voluntarius ad-r aut defensor ingenuitatis inveniri non potuerit. **B** *mandatarius, actor – Vertreter, Sachwalter:* LEG. Wisig. 2,1,19 p. 66,10 si . . . episcopus . . . pro sua persona ad-em dare distulerit. 2,3,3 si quis per se causam dicere non potuerit . . ., ad-em . . . dare debebit. 2,3,4 p. 91,1. *al.* HADR. II. epist. 41 p. 759,20 non iudicum vel -um, sed consciorum tantum et obsecundatorum persona usi fuisse dinoscimini. ANAST. BIBL. epist. 5 p. 414,8 neque nos personas advocatorum vel -um eius assumimus. **C** *iudex – Richter (cf. Cl. v. Schwerin – H. Thieme, Grundzüge der dt. Rechtsgesch. 1950. p. 90):* LEG. Wisig. 2,1,17 pacis . . . ad-es . . . regia potestas ordinet (*ibid.:* p. . . . ad-es non alias dirimant causas, nisi quas illis regia deputaverit ordinandi potestas; p. autem ad-r est, qui sola faciende pacis intentione regali sola distinatur autoritate. 2,1,27 p. 75,18). **D** *testator – Zeuge, Bezeuger:* ALDH. virg. II 940 -r verax si fingam famina falsa. CHART. Traiect. 301 p. 277,9 (a. 1122) huius tam manifeste et comprobate veritatis ego testis et -r . . . interdico. **E** *qui allegat – einer der eine Behauptung vorbringt:* CHART. Mog. A 453 p. 362,8 (a. 1112) contra omnes falsitatis -es.

II *vario usu:* **A** *propugnator, defensor – Verfechter, (Vor-)Kämpfer, Schützer:* **1** *spectat ad fidem sim.:* ALCUIN. epist. 193 p. 320,21 Felix, novitatis -r. VITA Galli II 881 levita . . ., iustitiae -r. RUOTG. Brun. 37 p. 38,9 veritatis -r (BERTH. [?] annal. praef. p. 267,21 v. -r et defensor. OTTO FRISING. chron. 1,18 p. 53,9 cives Babyloniae . . . v. -es scisse.

[Zwimpfer]

al.). BERNH. CONST. can. 9 p. 482,20 Constantinus . . . ex persecutore christianorum christianitatis -r. CHRON. Andag. 89 p. 221,20 si consecratus . . . Romane sententie probaretur desertor, cuius antea fuerat acerrimus -r. *al.* **2** *spectat ad innocentiam:* LAMB. HERSF. annal. a. 1070 p. 117,13 quem *(comitem)* . . . innocentiae suae devotissimum -em habebat (a. 1077 p. 296,29). **3** *spectat ad libros:* ANSELM. BIS. rhet. epist. p. 106,3 tibi illud *opus* devovi, tu defensor, tu existe -r. EPIST. Hann. 80 p. 130,25 cuius *(libelli)* tu fac sis . . . strenuus -r. **B** *fautor – einer der begünstigt:* **1** *sectator – Anhänger:* LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 278,24 contractis in unum suae *(sc. regis)* partis -bus. COD. Udalr. 168 p. 299,9 idem presbyter, per omnia Tanchelmi -r. **2** *cultor – Verehrer:* EKKEH. IV. bened. I 44,70 -r magnus semper suus *(sc. Petri)*. cas. 80$^{1n.}$ -r eius *(sc. Iohannis baptistae)* et amator validus. CHRON. Camer. 3,31 quae *(signa)* -es eius *(episcopi)* . . . vera, detractores vero falsa esse contendunt. **C** *auctor, testis – Gewährsmann, Zeuge:* **1** *de spectatoribus:* HUGEB. Wynneb. 10 p. 114,36 hominem, qui cum eo testis ⟨et⟩ ad-r fuisset de illa causa. ERMENR. Sval. 9 p. 161,1 dum et plurimi hactenus sint operum eius -es. **2** *de scriptoribus:* WALAHFR. Gall. 2,9 commemoratis pariter singulorum *(miraculorum)* . . . -bus. RATHER. epist. 9 p. 46,22 in hoc -r ita loquens veridicus: 'qui declinat aurem *eqs.*' GERB. epist. math. I 2 p. 24,1 sophistici caracteris -es quosque peritissimos . . . lacessunt. ARNOLD. LUB. chron. 7,20 p. 250,6 ipsum . . . deputet *lector* -i, non dictatori. **3** *in imag. de rebus:* MIRAC. Trud. 2 sui -es sermonis cunctis ostendebat plagarum livores. **D** *confessor – Bekenner:* WIPO gest. prol. p. 7,4 evangelicae fidei -bus. OTTO FRISING. chron. 5,16 p. 246,20 Anastasius . . . katholicae fidei defensorem ac sexti concilii -em se pronunciavit. *de nuntiis evangelii i. q. discipulus, apostolus – Jünger, Apostel:* SIGEH. Maxim. 2 praef. primos ac fortissimos Christi -es ydiotas fuisse, non sophistas. WALDO Anscar. 108,35 -r Christi decernitur *sanctus.* **E** *narrator – Erzähler:* WALAHFR. carm. 39,2 si quod mille sonat relationum -bus . . ., tacere nitar.

asservio (ads-), -ire. *servire – dienen:* FORM. Sal. Lind. 20 ut . . . in nullum servitium nec nobis nec heredibus . . . nullatenus debeat ad-ire *agnatio servi.*

***asserula,** -ae *f.* *asser parvus – Brettchen:* GLOSS. III 359,3 St.-S. -a bretel.

asserum *v.* asarum.

asservo, -are. **1** *custodire – bewachen:* LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 172,2 multa et in eos, a quibus -bantur, . . . hostilia fecerunt. RAHEW. gest. 4,39 p. 281,23 omnes eorum *(Mediolanensium)* exitus -ari precepit *imperator.* **2** *curare, attendere – sorgen für, achten auf:* LAMB. HERSF. annal. a. 1066 p. 102,13 ne quid novi accideret, -bant. CHART. eccl. Erf. 364 constanter -amus, quod prepositure donatio libere spectat ad dominos nostros. *Zwimpfer*

assessor (ads-), -oris *m.* *script.:* ase-: CHART. Tirol. 840. -eso-: CHART. Tirol. 421 p. 217,24. 840. *v. et p. 1066,35.*

I *strictius:* **A** *qui iuxta sedet – einer der daneben sitzt:* CHRON. Ebersh. 33 quasi condolendi gratia lectulo *abbatis* se dedit *episcopus* -em. CHART. Salem. 548 p. 152,4 auditis . . . allegationibus ab -bus et circumstantibus. **B** *sessor – Reiter:* ERMENR. Sval. 9 p. 160,18 -r (ase- *1*) suus *(sc. asini)* . . . desiliit. ALBERT. M. eth. 2,2,2 p. 171^{a},31 equi virtus . . . bonum facit *equum* ad . . . ferendum -em suaviter, si palefridus est. *in imag.:* CAES. HEIST. mirac. I 4,100 p. 271,14 mordebat illa ungulas equi, id est conversi, sed -r (ascensor *var. l., cf. Vulg. gen. 49,17*) eius, scilicet spiritus, . . . non cecidit retro.

II *latius:* **A** *comes, socius – Begleiter, Gefährte:* AUDRAD. carm. 3,2,286 ad-r complet sibi iussa tirannus (-i *Neff, cf. add. p. 748*). GOZECH. epist. 5 non quia desint frequentissimi comites et charissimi -es. **B** *consessor, consiliarius, adiutor – Beisitzer, Berater, Helfer:* **1** *de personis adhibitis:* **a** *a iudicibus (cf. Plöchl, Kirchenrecht.² II. p. 369):* CHRON. Andag. 93 p. 241,24 Otbertus . . . sessionem mutavit evocatis solummodo ad consulendum -bus ecclesiatici ordinis. WIBALD. epist. 189 p. 309,18 sententiam iudicii episcopus pro more ecclesiae suae -es interrogavit. ORDO liturg. (ed. Young, Drama. I. p. 432) primum veniat Pilatus . . . militibus precedentibus, -bus sequentibus. CHART. Rhen. med. III 393 p. 313,29 -es eorum *(iudicum)*, qui vulgariter vocantur heynburgere *(cf. Dt. Rechtswb. V. p. 594sq.).* CHART. Zoll. VIII 154 p. 95,5 nos . . . adiunctis nobis ab eisdem partibus -bus . . . universas controversias . . . decidimus. CHART. Turic. 1012 p. 96,16 nobis *(sc. iudici)* . . . *illis* pro -bus seu coexaminatoribus assumptis. CHART. Wirt. VII 2400 p. 284,31 nos *(sc. iudex)* . . . servato iuris ordine consulentes -um maturiores. *al.* *de supremo iudicio:* HONOR. AUGUST. eluc. 3,13$^{capit.}$ de iudice *(i. e. Domino)* et -bus. *de inquisitione fidei (cf. Hinschius, Kirchenrecht. V. 1895. p. 463sq.):* DAVID (?) inquis. 40 ne audeant eos *(haereticos)* accusare testes, inquisitores, officiales, iudices, -es. **b** *a praesidibus conventuum vel negotiorum:* CHART. Xant. 33 p. 22,46 (a. 1153) ob hoc asserebant *praepositi* superiorem sibi deberi locum, . . . quia in generali synodo . . . collaterales -es archiepiscopi essent. ACTA imp. Böhmer 122 p. 115,18 huius sententie hii principum et baronum fuerunt assensores . . .; hii autem -es *eqs.* CHART. Turic. 404 fratribus et eorum -bus, veridicis sacerdotibus, referentibus cognovi *(sc. episcopus).* CHART. civ. Vratisl. 9 coram nobis et nostris -bus, scilicet filio nostro . . . et nepotibus nostris. CHRON. Ebersh. 35 p. 449, 16 *(de abbatis ordinatione)* episcopus et advocatus, ne partium discrimen moveretur, se quasi utiles ingerunt -es. CHART. Stir. IV 68 seriem sigillo meo et sigillo domini Erchengeri . . ., quem tunc pro -e habui, duxi communire (CHART. Eberb. 413 sigillum nostrum et -is nostri . . . coabbatis). CHART. civ. Erf. 274 *(in venditione)* testes huius rei sunt: . . . universi consules Erfordenses, eorum -es. *al.* **2** *de iudicibus vel vicariis:* **a** *episcoporum:* CHART. Ital. Ficker 123 p. 166,2 (a. 1154) Prevedellus iudex et -r suprascripti episcopi . . . tale consilium . . . episcopo . . . dedit. CHART. Bund. 434 p. 324,4 Vicanus iudex, qui erat -esor in ista causa . . . episcopi. *al.* **b** *potestatum sim.:* ACTA imp. Stumpf 192 p. 266,17 (a. 1193) arbitrium a Wilielmo de Osa Veronensium potestate et Cunrado Mediolanensi iudice eius -e . . . prolatum. ACTA imp. Winkelm. I 609,3 p. 489,23 iudici et -i . . . potestatum *Mutinensium.* ANNAL. Ianuens. III p. 36,23 secum habuit *vir nobilis* iudices duos, . . . alium . . . pro -e sive vicario suo. CHART. Ital. Ficker 376 Benedictus de Silva, -r et vicarius domini Ugonis . . ., in Colle vicarii pro domino Pandulfo. 392 p. 406,14 iudice et -e dicti capitanei. SALIMB. chron. p. 55,8 Hugonem, qui fuit litteratus homo, iudex et -r . . . et qui semper ibat cum potestatibus, ut esset advocatus eorum. *al.* **c** *iustitiariorum:* CHART. Tirol. notar. II 227 (a. 1242) antequam iusticiarius se separaverit de iudicio et eciam ille -r . . ., cui dimiserat, ut loco sui iudicaret. 287 Christanus -r . . . iusticiariorum . . . ex parte . . . Calochi iusticiarii interdixit Fr(iderico) . . . res. *ibid. al.* **d** *domini feodatarii:* REGISTR. Ringrav. 6,2 Cuno . . . hoc *praedium* . . . in feudo recipiet, ita quod -r suus et castrensis. **C** *particeps – Teilhaber:* REIN. LEOD. inept. 1 p. 597,19 ille *abbas* caelestis philosophiae -r, ille divini symmistes eloquii mortem obiit.

assestrix (-extr-), -icis *f.* *quae assidet – Beisitzerin:* CARM. cod. Paris. 7680 f. 43^{r} (c. s. IX.) -xtrix suimet *(sc. rectoris Olympi)* sit vobis sophia fautrix *(sim.* f. 44^{v}). *v. et* assistrix *p. 1082,37.*

***assettatio** (-eta-, -cio), -onis *f.* *delegatio – An-, Zuweisung:* CHART. Helv. arb. 123 p. 191,34 (a. 1271) predictas . . . -c(i)ones et assignac(i)ones promittimus pro nob(is) . . . tenere (*sim.* p. 192,5 assetac(i)ones).

***assetto** (ase-, -eta-), -are. *(ital.* assettare, *francog. vet.* assetar *ab* *asseditare; *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 722) delegare – anweisen:* CHART. Helv. arb. 93 p. 149,41 (a. 1266) Girardus a . . . domino episcopo sex libratas terre . . . accipiet in feodum et ei -etet pacifice et assignet. 123 p. 190,37 pro . . . concordia nos tenebamur asettare et assignare predictis . . . septingentas l(i)br(as) . . . in annuis redditibus. p. 191,7 -amus et assignamus . . . Humberto . . . castrum . . . et villam. *ibid. al.*

[Langer]

***assettum** (-etum), -i *n.* *delegatio – Zuweisung:* CHART. Helv. arb. 148 p. 231,34 (a. 1276) Rad(ulphus) debebat facere -um sive assignare XV l(i)b(ras) . . . capitulo censuales (p. 231,37 -um sive assignacionem. p. 232,3).

***asseverator** (ads-), -oris *m.* *assertor – Verfechter:* LIBRI Karol. 3,30 p. 167,21 si fortasse aliquis huiusce erroris scrupulosissimus ad-r dicet (*sim.* 4,25 p. 224,43).

assevero (ads-), -avi, -are. *de accentu:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 376,20 'o, -as' . . . propter eufoniam accentum habet ⟨ante⟩penultima.

1 *affirmare – versichern:* **a** *gener.:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 138,27 falsitas . . . acutissimis a viris -atur omnino pro vero. CHART. episc. Halb. 276 p. 238,12 laicorum . . . veritatem omni studio -antium. **b** *theol. i. q. docere – lehren:* LIBER diurn. 85 p. 108,8 quicumque . . . post adunationem unam Christi naturam . . . ad-ant. GODESC. SAXO theol. 22 p. 295,25 duo . . . Christi et duo filii, sicut postmodum Felix infelix -verit, essent. *c. acc. c. inf.:* GODESC. SAXO theol. 13 p. 236,6 -at *Gregorius* . . . solem et lunam venturos ad diem iudicii. 18 p. 248,9. *al.* **c** *iur. i. q. allegare – aussagen: c. acc. c. inf.:* WIBALD. epist. 189 p. 309,29 advocatus . . . -bat decimationem eiusdem terrae prefatae ecclesiae . . . pertinere. CHART. Babenb. 120 p. 157,1. *seq.* quod: WIBALD. epist. 189 p. 309,13 prepositus -bat, quod predicta decimatio ad terminos ecclesiae . . . pertineret. ACTA imp. Winkelm. I 33 p. 26,12. 2 *aiere – bejahen:* GODESC. SAXO theol. 21 p. 290, 25 non cogemur . . . originale peccatum negare, sed . . . poterimus -are.

assextrix *v.* assestrix.

***asseyd** (-eid), *gen.* asseyi *vel* asseyd *(plerumque indecl.) m. vel n.* *(arab.* assā'id, *cf. A. Fonahn, Arabic and Latin Anatomical Terminology. 1922. p. 27)*

os(sa) bracchii, bracchium – (Vorder-)Armknochen, (Vorder-)Arm: ALBERT. M. animal. 1,284 brachium . . . ex duobus componitur ossibus . . . et haec ab antiquis vocata sunt -d, a Latinis autem dicuntur harundines sive focilia. 1,286 in duabus planitiebus unius -yi alligantur duo *ossa. al.* metaph. 5,1,7 p. 281^{b},31 motus -id sive focilium ab immobili cubito. p. 281^{b},40 quod . . . moveatur adiutorium et posterius -id. mot. proc. 2,5 p. 64,8 si -d movetur, movens ipsum est in iunctura cubiti. 2,6 p. 66,21 brachium ex adiutorio et -d compositum. *ibid. al.*

assia *v.* ascia.

assibilo, -avi, -are. *assentiri – zustimmen:* VINC. PRAG. annal. a. 1156 p. 666,14 que *(sc. Hasta civitas)* . . . iuramentis Mediolanensium -verat.

assicco (ads-), -are. *siccum reddere – abtrocknen:* COMPOS. Luc. L 32 *aurum* cum aquam munda laba . . . et ad-a.

***assicla** *v.* *assisa.

assideo (ads-), -sedi, -ere. *script.* -sede(o): ANTIDOT. Glasg. p. 146,13. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 393,10.

I *intrans.:* A *proprie:* 1 *strictius:* **a** *iuxta sedere – daneben-, dabeisitzen:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 304,7 omnes, qui corpori flentes ad-erant. ALCUIN. epist. 19 p. 55,26 magistris adsidete (-sed- *var. l.*). AGIUS vita Hath. 14 cum . . . nonnullae ex sororibus lectulo illius -rent. EKKEH. IV. bened. I 32,27 -et hęc *(Maria Magdalena)* verbo (gloss.: Domini). ADAM gest. 3,39 p. 182,17 noctu pervigil . . . mensae (ante mensam *var. l.*) -it. **b** *insidere – daraufsitzen:* WOLFHER. Godeh. I 31 p. 190,17 imperator . . . quodam eminentiori solio subthronizatus -it. RUODLIEB XVII 100 columba . . . -et illi *(Ruodlieb)* savia figendo. 2 *latius:* **a** *de synodis et iudiciis:* α *interesse – dabeisein:* BEDA hist. eccl. 5,21 p. 345,34 vobis . . ., qui ad-etis, praesentibus protestor. LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 129,32 cupiens ipse *(rex)* in discussione tanti negocii cum archiepiscopo cognitor -ere. CHART. episc. Halb. 135 p. 99,19 synodum . . ., ubi imperator cum principibus Galliae ad cognitionem rerum ecclesiasticarum -it. CHART. archiep. Magd. 307 p. 389,11 hec . . . -entibus nobis . . . acta sunt. *al.* β *assessoris munere fungi – das Amt eines Beisitzers ausüben:* THANGM. Bernw. 13 p. 764,35 ut . . . synodum etiam magnam haberet *episcopus* praesente domno rege . . . , -ente . . . archiepiscopo. COD. Udalr. 37 p. 70,11 cui *(synodo)* praesedit . . . S(igifridus), -entibus et cooperantibus sibi . . . archiepiscopis . . ., considentibus . . . episcopis. CHART. Hall. I 139 schulthetus . . . ter in anno . . . iudicio presidebit, cui -bit nuncius . . . ecclesie. **b** *de comitatu principum i. q. assistere – zur Seite stehen:* RICHER. REM. hist. 3,2 dux continue ei *(Lothario regi)* individuus -et. WOLFHER. Godeh. I 31 p. 190,29 qui *(Carentinorum dux)* spatarius imperatoris ei pedetenus -bat. BERTH. WERD. narr. 5 p. 770,16 foribus palacii familiarius -isse visus . . . fuerat *Manegoldus.* OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 130,21 lateri *principis.* **B** *translate i. q. operam dare – sich widmen:* EPIST. Meginh. 24 p. 221,1 cum . . . discipline . . . -atis. 34 p. 233,8 litteris. MEGINH. BAMB. fid. praef. p. 251,8 si excubiae . . . adolescentum ingeniis . . . excolendis -rent. EPIST. Hann. 105 p. 174,31 cum lectioni solemniter et tractius -issem. *al.*

II *trans.:* A *collocare – sich niedersetzen lassen:* CONSUET. Eins. 24 p. 90,23 provisor multitudinem indigentium in aliqua curte ad-at. **B** *obsidere – belagern:* CARM. de Germ. 3,4,1 (MGPoet. IV p. 133) Childebertus rex -it castellum Valentiam.

adi. **assidens**, -entis. 1 *iuxta sedens – dabeisitzend:* BEDA hist. eccl. 3,25 p. 189,4 faverunt ad-es quique sive adstantes maiores. CONSTANT. METT. Adalb. 17 Mathildis, huius Conradi -is uxor. 2 *attinens – dazugehörig:* CONR. FRISING. gest. p. 323,27 in omni possessione canonicorum ac familiae -is prorsus *ecclesia* corruerat. 3 *adiacens – angrenzend:* CHART. Rhen. med. I 244 p. 299,36 (spur. s. XII.?) stagnum uni croadę -s.

subst. **assidens**, -entis *m.* 1 *qui assidet – ein Dabeisitzender:* WALAHFR. Gall. 2,5 unus -ium . . . alitem percussit. 2 *qui assistit – ein zur Seite Stehender:* CHRON. Mich. 30 caesar consilio lateri suo -ium castra dimovet. 3 *accola – Anwohner:* CHART. Sind. 4 p. 91,5 (a. 1146) pars lapicidinae cum censu atque servicio omnium -ium.

assido (ads-), -sedi, -sessum, -ere. *script.* -sedere: *l.* 41.

I *intrans.:* A *strictius i. q. (iuxta) sidere – sich (daneben) setzen:* WALTHARIUS 295 consedit *rex* laterique duces . . . -isse iubet. EKKEH. IV. cas. 14 decanum . . . retinens -edit *abbas.* **B** *latius:* 1 *domicilium capere – sich niederlassen:* LEX Sal. Merov. 45,2 si *quis* . . . in villa ipsa adsedere praesumpserit. 2 *adiungi – sich anschließen:* EPIST. Ratisb. 19 p. 339,14 cui parti ad-endum sit, invenire.

II *trans. i. q. ascendere – besteigen:* CARM. de Aquil. 22,2 (MGPoet. II p. 152) paternum solium -erat Ludovicus. EPIST. Ratisb. 6 p. 294,1 equum ęneum -edimus. *occupare – einnehmen:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,57 p. 571^{a},42 subselliis a viris consularibus . . . -sessis.

***assidualis**, -e. *assiduus, cottidianus – beständig, täglich:* DIPL. Merov. III A 36 p. 154,42 pauperum victus -is.

***assiduatio**, -onis *f.* *usus assiduus – ständige Anwendung:* ALBERT. M. veget. 6,282 -o comestionis eius *(aneti)* debilitat visum. THEOD. CERV. chirurg. 3,7 p. 160^{9} cura *cancri* . . . ex phlebotomia et -e eorum, quae educunt melancholiam.

assiduitas (ads-), -atis *f.* *script.* -duae-: *p. 1069,4. plur.: l. 70.*

1 *strictius i. q. assidua praesentia – beständige Gegenwart:* RUOTG. Brun. 4 p. 5,25 turbarum circumstrepentium -s. *c. sensu familiaritatis:* DIPL. Heinr. II. 136 Eigilbertum antistitem de propria quasi camera ad tale dispendium . . . vix nostrę -i subtraximus.

2 *latius:* **a** *assiduum studium, perseverantia – (be)ständige Beschäftigung, beharrliche Ausdauer* (*cf.* GLOSS. IV 2,1 St.-S. -e emmizi): DIPL. Pipp. 27 p. 37,41 -em servitii . . . in nobis . . . inpendere. RHYTHM. 113,70,2 -s legendi te magistrum exhibet (*cf.* THEGAN. Ludow. 20 lectionum -s). ERMENR. ad Grim. 4 p. 539,13 tolerantia *parit* -em, -s autem adducit caritatem. FORM. Laudun. 7 p. 516,8 *patrem* committimus vestrarum precum -bus. DIPL. Ludow. Inf. 16 p. 46, 19 celestium laudum -i. THIETM. chron. 7,72 vigiliarum et abstinenciae ac silencii -e corpus suum affligens. *al.* *per-*

[Langer]

tinacia – Hartnäckigkeit: WETT. Gall. 8 Columbanus -e expellentium coactus. **b** *assidua continuatio vel iteratio – beständige Fortdauer oder Wiederholung:* CHRON. Fred. 4,22 mirae virtutes . . . integra adsiduaetate ostenduntur (4,27. *ibid. al.*). ALDH. virg. I 49 p. 303,12 ut . . . opinio *Eustochii* crebra lectionis -e divulgetur. HROTSV. Pafn. 1,15 non audiri posse *sphaeram et planetas* propter -em. Ps. GALEN. febr. 211 -e motus sui intervallum non facit *pulsus*. CHRON. Erf. mod. I a. 1174 -e imbrium. ABSAL. serm. 28 p. 165^{D} valet experiri . . . -em claustri. *al.* *de continuo statu loci:* WIGAND. Waldg. 16 erat . . . ibi pre affluentia aquarum confusa et cenolenta -s.

assiduo, -are. *depon.: l. 14.*

1 *strictius i. q. frequentare – häufig aufsuchen:* ADEMAR. hist. 3,21 dum regalem aulam -retur *Rannulfus*. **2** *latius:* **a** *assidue facere – (be)ständig machen, tun:* RUODLIEB epigr. 5 tu cape me *(sc. flabellum)*, virgo, ventum stans -ando. VITA Serv. 57 p. 135,6 *mulier* neptis eius -bat supplicia pro salute anime. **b** *assidue animum intendere – (be)ständig die Aufmerksamkeit richten:* VITA Elig. 2,6 p. 698,6 Eligius . . . coepit -are erga locum illum. PASS. Quir. Teg. 5 dum -rent ad piscium praedam. ALBERT. M. pol. 8,1^{h} p. 758^{b},42 liberalibus scientiis . . . usque ad aliquid participare, non illiberale -are (*p. 1337^{b},16* προσεδρεύειν).

assiduus (ads-), -a, -um. *script.* asi-: FORM. Andec. 56. *compar.* -ior: *l. 45.*

I *strictius i. q. continue praesens – ständig zugegen:* CHRON. Fred. 4,62 Aega . . . consilio Dagoberti erat ad-os. *c. sensu familiaritatis:* LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 263,24 qui apud regem pre caeteris -i erant.

II *latius i. q. continuus, perpetuus, frequentissimus – (be)ständig, ununterbrochen, sehr häufig (cf.* GLOSS. I 194,18 St.-S. -is simplem. IV 213,14 -us ab assidendo emziger):

A *de hominibus:* **1** *gener.:* LEG. Wisig. 12,2,14 p. 421,17 servus . . . in eius consistat ad-us patrocinio. EPIST. var. I 32 p. 547,16 Petrum -um abbatem. WALAHFR. carm. 14,5,4 ni sic -us domes *feram*, pergit. THIETM. chron. 8,12 p. 508,1 sis, *lector*, . . . aput Deum suffragator -us. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 170,7 esse . . . -us circa falconem. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *constans – beharrlich:* HRABAN. epist. 13 p. 400, 15 -us es in lectione. DIPL. Arnulfi 174 p. 263,37 Poppo . . . -us servitor. VITA Hildulfi 2 hic pervigil in orationibus, -us lectioni erat. THIETM. chron. 6,88 -us populi monitor. 7,3 p. 400,31 -a in Christi servitio. WIPO gest. 4 p. 25,9 in orationibus et elemosinis -a. DIPL. Heinr. III. 144^{in} qui . . . tanto -iores divinę contemplationi inserviunt, quanto *eqs. al.* **b** *pertinax – hartnäckig:* AGIUS epic. Hath. 486 nos adhuc hostis impedit -us. **B** *de rebus:* FORM. Andec. 58 p. 25,4 pro ad-a servicia. ALDH. virg. I 3 p. 231,11 vivacis ingenii qualitatem -a lectionis instantia exercere. WILLIB. Bonif. praef. p. 2,18 precatus ad-ae orationis (HROTSV. Sap. 5,14. *al.*). EINH. Karol. 9 p. 12,1 cum . . . -o ac poene continuo cum Saxonibus bello certaretur. WETT. Gall. 1 -um sacrificium Christo flagrabat. WALAHFR. hort. 145 foetus *cucurbitae* in -os formarier usus vasorum poterit. Wett. 69 -a constanter pace salutem . . . statuit *Heito*. HRABAN. epist. 36^{in} frequenti orationi atque -ae lectioni . . . vacare. 46 Dominum -is precibus deprecabar (THIETM. chron. 7,69. *al.*). RIMB. Anscar. 34 p. 66,1 -a fere pyratarum infestatione. POETA Saxo 3,174 imber. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 1 -um lumen adpositum sine intermissione ardebat. THIETM. chron. 7,2 p. 398,16 -a piorum devictus intercessione. 7,55 -ae infirmitatis. 8,5 -a voce mentis hoc in melius mutari poscentes. *saepe.*

adv. **assidue** (-uae). *continenter, perpetuo, frequentissime – (be)ständig, stets, sehr häufig (cf.* GLOSS. I 210,30 St.-S. -ae simplum): HUGEB. Wynneb. 2 p. 108,14 sacre lectionis ingenio ad-ę inherendo. WALAHFR. Wett. 725 culpa subintrans -e crescens. HRABAN. epist. 50 p. 505,4 nec lectioni possum -e operam dare. OTFR. ad Liutb. p. 168,20 duo etiam negativi . . . pene -e negant. DIPL. Arnulfi 15 *servitium* -e indefessa fide . . . peregit. GERH. AUGUST. Udalr. I 14 p. 404, 13 monasterium . . . -e visitavit. DIPL. Heinr. II. 484 interventum . . . coniugis . . . -e monentis. TRACT. de chirurg. 521 labia . . . nervosa sunt, que -e (assuete *var. l.*) et incessanter moventur. *saepe.* *Langer*

***assigillo** (ads-, asi-, -iggi-), -are. **1** *consignare – besiegeln:* DIPL. Karlom. (II.) 11 eam *(auctoritatem)* . . . anulo nostro -are iussimus (20 p. 313,32 asi-ari. DIPL. Karoli III. 26 adsiggillari. *al. s. IX.$^{ex.}$*). **2** *(consignando) affigere – (beim Besiegeln) anfügen:* CHART. Heinr. Leon. 100 p. 151, 33 iussimus sigillum nostrum pagine huic -ari.

***assignamentum,** -i *n.* *delegatio – Anweisung:* ACTA imp. Winkelm. I 530 (a. 1250) quod nos *(sc. rex)* . . . tenemur assignare . . . in Flandria . . . redditus mille . . . librarum . . .; et dicta assignatio fiet in aliqua . . . terrarum; pro quo etiam -o tenendo *eqs.* CHART. Lamb. Leod. 471 p. 569,14 ad hallam nostram . . . de octo marchis . . . annuis legitimum facimus -um (CHART. Lux. IV 278 super allodio).

assignatio (ads-, -cio), -onis *f.* *script.:* asi-: *l. 64.* ?-sysm-: *p. 1071,2.*

I *signi appositio – Kennzeichnung:* **A** *proprie de actione signandi:* **1** *strictius:* **a** *signatio (signo crucis facta) – Bezeichnung (mit dem Kreuzeszeichen):* EPIST. var. I 18^{b} p. 526,5 spiritus paracliti ad-e et sacra . . . chrismatis consecratione. WALTH. SPIR. Christoph. II 3,121 crucis -o frontem instaurans per chrisma meam. **b** *firmatio (manus signaculo facta) – Unterfertigung (durch Handzeichen; cf. H. Meyer, Das Handgemal. 1934. p. 105sq.):* CHRON. Andag. 32 p. 92,18 sua illud *(privilegium)* et suorum astipulata -e confirmavit *episcopus.* **2** *latius i. q. conscriptio – Ausfertigung:* CHART. archiep. Magd. 271 (c. 1150) privilegii -cione et sigilli nostri impressione annotare curavi. **B** *meton. et translate:* **1** *appellatio – Benennung:* EMO chron. p. 522,5 unitas vero essentie *trium personarum* in tribus: alternitate, proprietate, -e (*syn.* predicatio). **2** *significatio respondens – Entsprechung:* GERHOH. Antichr. 2,20 p. 231,17 si tres ordines . . . tribus his alimentorum speciebus mavis esse significatos, eadem fere erit -o. **3** *nota – Zeichen:* CHART. Pomm. B 586 p. 5,7 (a. 1254) terminos vobis assignantes . . . per signa et -es in arboribus positas.

II *(de)monstratio – Darstellung, Weisung:* **A** *proprie i. q. terminatio – Grenzbeschreibung:* CHART. Burgenl. 405 p. 276,1 (a. 1262) reambulationi et -i . . . terrarum nullus . . . exstitit contradictor. **B** *meton. et translate:* **1** *declaratio – Erklärung:* **a** *indicium, testificatio – Aussage, Beweis:* CHART. Epternac. 210 (a. 1156/69) litterarum -e et testium subscriptione confirmare (*syn.* indicio). **b** *professio – Bekundung:* TRAD. Welt. 122 p. 91,27 (a. 1187) *proprietatem* manus emissione et verbi -e penitus abdicavit. **c** *narratio, expositio – Darstellung, Darlegung, Angabe:* ALBERT. M. animal. 11,85 per causarum -em (top. 6,1,1 p. 431^{b},11. *ibid. al.*). pol. 5,7^{mm} p. 520^{a},10 hanc -em subdens dicit. **d** *circumlocutio – Umschreibung:* ALBERT. M. princ. 6,1 p. 353^{b}, 6sqq. -es generalissimorum non sunt diffinitiones proprie acceptae, sed sunt -es qualescumque declarationis maioris quam nomen. bon. 3 p. 3,10 sic male data est -o boni. metaph. 5,1,8 p. 288^{a},28. *ibid. al.* **2** *statutum, praescriptum – Anordnung, Bestimmung:* **a** *constitutio (diei) – Anberaumung:* CHART. Lux. IV 126 p. 185,15 (a. 1269) in panniis, -bus dierum, placitis et similibus. CHART. eccl. Halb. I 72 p. 53,11 nos . . . decano et capitulo . . . assignavimus feriam VI. . . .; cui -i cum . . . parerent *eqs.* **b** *decretum – Verfügung:* FORM. Sal. Merk. 5 absque . . . ullius iudicis ad-e vel contradictione (CHART. Epternac. 90. COD. Lauresh. 16). **c** *termini, fines – Grenzverlauf, Grenze:* DIPL. Karoli M. 274 p. 407,1 (spur. s. XII.) infra comitatum et -em huius territorii. CHART. Basil. C II 281 p. 158,10 asi-em . . . villicationis et ea, que . . . ipsi attineant, . . . audivimus.

III *datio – Zuweisung:* **A** *proprie i. q. traditio – Übergabe, Übereignung:* CONST. II 197 p. 264,18 (a. 1235) ex . . . Ottonis -e in proprietatem accepimus *castrum* (CHART. Tirol. 1290 p. 325,6 adiecimus, ut c. . . . proprietario iure detur; et quia dicti -is castri . . . fuimus inpotentes, promisimus . . . usque ad festum . . . c. . . . assignare). *fort. add.:* CHART. ord. Teut. 152 p. 149,5 (a. 1228) quam *(potestatem)*

[Heßler]

consules . . . exercere consueverunt in ordinatione, provisione et assysmatione hospitalium. **B** *translate:* **1** *de actione praebendi, tribuendi, firmandi:* **a** *oblatio – Erweisung:* WOLBERO cant. 2 p. 1116[B] cavernam . . . ostendit *redemptor* in tantae charitatis -e. **b** *affirmatio – Zusicherung:* DIPL. Conr. II. 116 ut hec -o inviolata permaneat . . ., carte inscriptionem . . . iubemus fieri. CHART. episc. Hild. I 272 p. 253,15 venditionem . . . *Liudigerus* recognoscens ore manuque ad manum marchionis assignando firmavit, ipsam recognitionem, -em cautionemque . . . advocato . . . recipiente. **c** *attributio, concessio – Zuteilung, Gewährung:* INNOC. IV. registr. A 508 omnes . . . feudorum dationes et -es . . . irritamus. CHART. episc. Hild. II 1013 si . . . prebendarum -es in capitulo vestro imminent iure peragende. **2** *donatio – Schenkung:* CHART. Port. 227 (a. 1271) in villa . . . ad Hermannum . . . ex -e . . . patris nostri . . . iure hereditario pertinente. **3** *delegatio – Anweisung:* CHART. archiep. Magd. 321 p. 415,29 (a. 1166) prepositus . . . villam . . . Symoni sub -cione . . . pecunie ad excolendum contradidit. CHART. ord. Teut. 19 huius -is mee pagina. CHART. episc. Misn. 98 p. 91,15 -em . . . ipsarum XV marcarum in certis bonis . . . minime persolvit *monasterium*. CHART. Helv. arb. 92 p. 148,15 donationem et -em. *al. v. et p. 1070,12.*

***assignativus**, -a, -um. *indicans – aufzeigend:* FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 2,25 executivus *modus agendi est* . . . partim descriptivus, partim convenientiarum et differentiarum -us (ALBERT. M. [?] animal. quaest. 11,1 p. 218,16 utrum . . . sit m. processivus duplex: narrativus et causarum -us).

***assignio**, -itum, -ire. **1** *consignare – besiegeln:* CHART. Turic. 105 (a. 869) eam *(auctoritatem)* . . . anuli nostri inpressione -iri iussimus *([sc. Lotharius II. rex]*. DIPL. Karoli III. 133.134. DIPL. Arnulfi 27. *al.)*. DIPL. Arnulfi 83 sigillo bullę nostrae. **2** *terminare – abgrenzen, festlegen:* DIPL. Heinr. II. 256[A] p. 299,14 parroechiam . . . his liminibus vel terminis -tam.

assigno (ads-), -avi, -atum, -are. *script.:* ads-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. IX.[ex.], postea rarescit.* asi-: *p. 1072,62.1073,5.1074,24.27.50.1075,29.* -ingn-: *l. 46.* -sin(o): *p. 1072,72. depon.: p. 1072,53.*

I *signare – kennzeichnen:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *consignare, sigillare – (be)siegeln:* DIPL. Karoli M. 173 p. 233,2 ut hec auctoritas . . . valeat . . . manere, . . . anuli nostri impressione ad-ari iussimus (CAPIT. reg. Franc. 234. DIPL. Karoli III. 21 p. 36,27 ex anulo. DIPL. Ludow. Inf. 41 p. 162,4 sigillo nostro. DIPL. Otton. I. 114 assingnari. *al.*). DIPL. Arnulfi 1 eam . . . -ari praecepimus. DIPL. Otton. II. 130 p. 147,29 de formula sigilli nostri subter -vimus. LAMB. WAT. annal. a. 1167 p. 541,21 scriptum . . . non -tum sigillo. *saepe.* **b** *signaculo propriae manus firmare – durch Handzeichen unterfertigen:* DIPL. Pipp. 6 p. 11,2 manu nostra subter eam *confirmationem* decrevimus ad-are et de anolo . . . sigillare (DIPL. Heinr. I. 12 m. n. illud *praeceptum* -antes firmavimus). **2** *latius i. q. scribendo notare – aufschreiben:* **a** *scribere – schreiben:* TRAD. Ratisb. 92 (a. 879) placuit duas -ari cartulas. EPIST. Worm. I 64 p. 109,16 te obligaveras . . . scripto, quod ipse manibus tuis ad-asti. *(signum) facere – (ein Zeichen) setzen:* HETTI (?) interr. p. 87,38 inter quas *(adsertiones)* . . . Graecis characteribus ad-vimus. HIER. MOR. mus. 23 p. 168,14 quando . . . -ari debeat . . . b rotundum et ♮ quadrum *eqs.* **b** *inscribere – eintragen:* EPIST. var. II 26 p. 343,3 ut . . . adnotationum sermunculi locis suis . . . ad-entur. MUS. ENCHIR. 6 desuper notarum appellationibus -tis. **c** *conscribere – verzeichnen:* CONC. Karol. 59 p. 787,30 quorum *(famulorum)* . . . hic -ta continentur vocabula (*syn.* conscripta). DIPL. Ludow. Germ. 170 p. 239,30 testes ac iudices . . ., quos hic nominatim ad-are curavimus (TRAD. Ratisb. 584). CHART. Turic. 322 nomina . . . laicorum. *ascribere – (in die Stammrolle) einschreiben:* NADDA Cyriac. I 1,1 in Romanorum prima acie ad-tus fuerat miles. **d** *adnotare – (schriftlich) festhalten:* PASS. Kil. II prol. 1 Kyliani . . . gesta . . . litterarum notis -are curamus. CONST. II 116,16 p. 154,16 consilio per scedulam -to. STATUT. ord. Teut. p. 60,5 ut . . . *officiales* statum domorum . . . in scripto -ent. *in imag.:* EXPOS. miss. 39 ut illam oblationem . . . omnipotens pater dignetur . . . habere adscriptam, hoc est ad-tam.

B *translate:* **1** *specie formare – im Aussehen gestalten:* MAPPAE CLAVIC. 84 conflatur et sic invenitur splendidius -tum *argentum nigrum.* **2** *denotare – bezeichnen:* ADALBOLD. sphaer. 3 certis numeris crassitudines duas -bimus. PS. BOETH. geom. p. 398,4. **3** *denominare – (be)nennen:* TRAD. Ratisb. 21 (c. 822) nos nominibus ad-ti Struut et Ellenhart presbyteri. **4** *insignire – auszeichnen:* VITA Burch. Worm. 4 Erpho pastorali nomine insignitus (-tus *1*) est.

II *(de)monstrare, notum facere – zeigen, weisen, kenntlich machen:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* LEX Sal. Merov. 92 latrones persequere vel vestigia ad-ta . . . minare. COD. Lauresh. 247 loca singula, ubi iacebant, -vi. TRAD. Lunaelac. 147 p. 86,20 veraces viros ad ipsa signa et confinia ad-anda navigando direxerunt. THANGM. Bernw. 25 nutu oculorum seditionis principes -o. TRAD. Frising. 1472 p. 324,34 quicquid infra . . . terminationes . . . servi . . . denotantes -verunt (*syn.* demonstraverunt). *refl.:* SIGEH. Maxim. 11 sancti Maximini servum *se* nutibus ac sibilis potius quam verbis . . . -vit. **2** *latius:* **a** *praesentare – vorstellen:* FORM. Sangall. II 1 p. 396,12 si . . . personam . . . nobis absque idoneis . . . testibus -are praesumpserint *clerus et populus.* **b** *proponere – anbieten:* ANNAL. Rod. a. 1146 p. 718,43 agros suos venales -are.

B *translate:* **1** *declarare – erklären:* **a** *narrare, referre – berichten, schildern:* VITA Desid. Vienn. 3 cuius loci *(sc. paradisi)* dignitatem . . . vestris . . . auribus ad-are. THIETM. chron. 8,14 haec sola -o. *al. describere – charakterisieren:* CHRON. Merseb. 3 p. 172,23 hunc *(episcopum)* . . . brevi carmine -amus. **b** *dicere, testari – sagen, nennen, bezeugen:* VITA Desid. Vienn. 20 omne donum perfectum, ad-ante apostolo *(Iac. 1,17)*, videtur esse desursum. TRAD. Frising. 1316 illud . . ., ut supra iam -tum est, tradidi. 1337 per manum advocati . . . supra -ti. **c** *pronuntiare – verkünden:* MIRAC. Eparch. 16 (MGMer. III p. 563,28) qui *(missus)* . . . nuncium ad-ret. VITA Gebeh. Salisb. II 14 p. 42,28 *Theogerus* prophetiam . . . super eum *(Wolvoldum)* -vit. **d** *indicare – angeben, anführen:* AGIUS comput. 2,3 prima suis pagella notellis -at ferias. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 185,5 possent . . . et alie convenientie et differentie -ari. *al.* **e** *explicare, exponere – ausführen, erläutern:* THEOD. AMORB. Bened. I praef. p. 363,20 per tuam adsertionem liquidius ad-tam. ARNOLD. LUB. chron. 3,9 p. 152,16 -ate (designate *1**), quod dicitis. ALBERT. M. animal. 1,7 quae causae et quomodo -andae sint . . . diversitatum. *ibid. al.* **f** *probare – beweisen:* VITAE abb. Acaun. 9 (MGMer. VII p. 335,29) cuius *(abbatis)* integritatem et mentis et corporis permanens, eo defuncto, rubor in eius facie roseus -atur (ad-vit *B*). **g** *iurare – schwören:* ACTA imp. Winkelm. I 996 p. 753,30 (s. XIII.[med.]) sub sacramento suo, quod veraciter -et ad hoc, quod *eqs.* **2** *statuere – festsetzen:* **a** *obi. res:* **α** *destinare – bestimmen (für):* CONSUET. Trev. 23 p. 22,29 cellerarius . . . non abbatis tintinnabulum, sed sibi sonat -tum. TRAD. Ratisb. 288 sepulturae locum, quem ipse . . . sibi ad-verat. PS. BOETH. geom. p. 426,27 -vimus . . . primam . . . lineam unitatibus *eqs.* CHART. march. Misn. III 376 tria *talenta* ad communes usus ecclesie sunt asignata ([*syn.* deputati]. CHART. ord. Teut. [Thur.] 192. *al.*). *c. inf.:* AETHICUS ISTER 4 glebam . . . diu . . . servatam *(sc. paradisum)*, ad-tam cuncta producta . . . reservare. *de Deo, Christo:* EPIST. Col. 11 p. 255,38 ut . . . sedes . . . Petri . . . ad-tum sibi a Domino principatum teneat. PASS. Trudp. 2 p. 358,12 vallem . . . quasi a Deo sibi -tam . . . coepit inquirere. **β** *constituere – bestimmen, machen (zu):* BEDA hist. eccl. 5,21 p. 338,28 utpote . . . illam in pascha diem ad-ent primam (*syn.* statuunt). **γ** *praestituere – anberaumen:* CHART. Laus. 385 p. 338,14 (a. 1232) super hoc fuit dies *(sc. iudicii)* assinata. *v. et p. 1070,58. condicere – verabre-*

[Heßler]

den: GESTA Trev. cont. V 3 p. 409,11 die et nocte -ta. δ *terminare – (im Umfang) festlegen:* CHART. episc. Halb. 71 (a. 1031) quod *(templum)* harum villarum . . . speciali determinatione -vit *episcopus.* ε *(definitionem) dare – (eine Definition) geben (cf.* GLOSS. II 367,6 St.-S. asignant knôtmézônt): ALBERT. M. top. 6,2,1 p. 439^{b},25 si . . . iste diffinivit, qui non per notiora et priora . . . diffinitionem -vit *eqs. ibid. al.* b *obi. homines:* α *substituere, nominare – einsetzen, ernennen:* EBERW. Magner. 9 Trevericae urbis a Deo electus praesul -atur et . . . inthronizatur. THIETM. chron. 7,13 abbas . . . deponitur et . . . Druhtmer sine fratrum consensu . . . -atur. LAMB. HERSF. annal. a. 1048 p. 61,20 quibus *(Romanis)* imperator Bopponem Prisniensem episcopum -vit. *refl. i. q. se offerre – sich aufwerfen:* VITA Desid. Vienn. 2 quid illius impietas . . ., qui se et testem tribuit et iudicem ad-vit? β *adhibere – hinzuziehen:* LAMB. TUIT. Herib. 1,7 p. 745,13 caesar . . . rem carta . . . roborans sub -tis testibus (CONR. SCHIR. chron. 7 testes isti attractu auris -ti sunt). γ *eligere – auserwählen:* HROTSV. Gall. I 5,3 ut . . . *Gallicani* filias digneris tibi *(sc. Christo)* -are sponsas. AMADEUS LAUS. hom. 3,234 (ed. J. Deshusses. 1960) ille *(spiritus s.),* qui te signavit, creavit et -vit te sibi. δ *medial. i. q. se dedere – sich weihen:* VITA Desid. Vienn. 7 receptam urbem . . . operi ad-atur *pontifex.* ANNAL. Rod. a. 1146 p. 718,45 Reinerus . . . expeditioni huic cum esset -tus.

III *attribuere – zuweisen:* **A** *proprie:* **1** *in manus afferre – aushändigen:* **a** *strictius:* LEG. Wisig. 5,6,4 si quis . . . representato debito pignus acceptum distulerit reddere . . . vel . . . noluerit ad-are. CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 207,21 cunctis ei *(praeposito noviter instituto)* . . . clavibus -tis. CHART. ord. Teut. (Thur.) 202 quod conventus . . . testamentum . . . debeat acceptare, nisi presente plebano . . . sibi testamentum -etur. ACTA imp. Winkelm. I 990 p. 740,47 quem *(rotulum) magister* -et in manu regis. HEINR. TREV. gest. 39 procuratores . . . abbati copiam commissionis . . . -arunt. CHART. Turic. 1645 quatenus libros meos . . . famulo meo . . . mihi portandos dignemini -are. b *latius:* α *apportare – abliefern:* LUP. FERR. epist. 111 p. 96,8 dirigite . . . fratres, qui saltus partem -ent. TRAD. Salisb. II 283 p. 719,32 (c. 1196) quas *(sumas vini)* . . . ante cellarium . . . -are deberet. TRAD. Teg. 390 p. 301,43 ut . . . duos modios . . . ad maiorem curtim . . . -rent. *al.* β *transferre – zukommen lassen:* CONST. II 224,3 (a. 1240) per litteras suas *(sc. papae),* quas Castellani nobis *(sc. imperatori)* noviter -arunt. **2** *tradere – übergeben, übereignen:* **a** *obi. res (fere spectat ad traditionem symbolice factam):* α *iur.:* CONC. Merov. p. 81,5 qui oblationis (*i.* -es) defunctorum . . . ad-are tardaverint. CHART. Raitenh. 63 p. 59,21 partem saline . . . legittima donatione contradimus, donamus -amusque eis areas duas. CONST. II 191,7 imperator die nuptiarum . . . per annulum -bit eidem domine dodarium. 197 p. 264,15 Otto de Luneburch . . . castrum suum . . . in nostram proprietatem et dominium specialiter -vit. CHART. Argent. I 281 agros . . . per demonstrationem certam -are. CHART. Friburg. 40 p. 26,10 quod *(praedium)* . . . fratribus . . . concessimus et -vimus super reliquias . . . monasterii. CHART. Rhen. inf. II 682 XII iurnales . . . vendidimus, tradidimus et -vimus *(cf. W. Schmidt, Die Auflassung im Mittelalter. 1932. p. 37). al. de restitutione:* CHART. Tirol. notar. I 138 p. 68,35 (a. 1236) dare et restituere et -are massariam. CHART. Brixin. 131 p. 139,36 res . . . nobis sunt manumisse et -te. *de heredum renuntiatione (cf. K. Beyerle, ZRGGerm. 51. 1931. p. 453):* CHART. scrin. Col. A I p. 24,27 (c. 1142/56) quicquid proprietatis se in ea *domo* habere professi sunt, culmo abiecto Rodolfo -verunt. β *eccl. et publ.:* VITA Norb. I 15 p. 690,26 ut . . . auctoritate sua locum ipsum homini Dei -ret *archidiaconus.* STATUT. ord. Teut. p. 95,14 frater, qui gesserat vicem magistri, ducat electum ante altare . . . -ans sibi officium cum anulo et sigillo. CHRON. reg. cont. III a. 1208 p. 227,18 Otto . . . in regem eligitur, diadema cum lancea imperiali ei -atur. *de renuntiatione:* CONST. III 11 (a. 1273) duci . . . insignya et totam procurationem meam . . . teneor . . . -are. γ *milit.:* CONST. II 261 p. 360,6 (a. 1245) si . . . munitiones . . . negaverit -are. GESTA Trev. cont. V 3 p. 408,45 *(c. sensu proditionis)* turrim. b *obi. homines:* α *de oblatione sim.:* BEDA hist. eccl. 2,9 p. 99,30 rex . . . filiam suam Christo consecrandam . . . episcopo ad-vit (THANGM. Bernw. 12 p. 763,6). *adde:* EBO BAMB. Ott. 1,3 p. 592,22 advocans eum *(capellanum) abbatissa* . . . principi -vit. β *de pactione nuptiali:* CONST. II 12,1 (a. 1207) rex . . . filiam -bit ipsi duci . . . apud Sinniche. 190,11 -are . . . sororem nostram . . . ducendam ad . . . imperatorem. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1250 filia ducis Saxonum Landshute duci Bawarie -atur . . . imperatori pro uxore -anda. γ *de liberatione:* CHART. Carinth. V 405 p. 255,17 (a. 1279) Fridericum . . . nobis . . . -are a captivitate . . . absolutum. δ *de restitutione i. q. adducere – zuführen:* LEG. Burgund. Rom. 6,2 si . . . admonitus a fugitivi *servi* domino eum ad-are dissimulat. LAUR. LEOD. gest. 29 p. 508,27 episcopus eum *(generum imperatoris)* . . . usque Treverim comitatus imperatori . . . incolumem -vit. *adde de seductione:* HROTSV. Bas. 59 si possint aliquos . . . -are tibi *(sc. diabolo).* ε *de punitione i. q. dedere – überantworten:* LEG. Burgund. const. I 12,3 *raptor* puellae parentibus ad-etur. VITA Paulin. Trev. 20 quibus comprehensis et . . . iudici urbis -tis. CONST. II 158,2 heretici . . . seculari iudicio -ti (asi- *i*). CHART. Stir. III 31 p. 86,24 iudex reum . . . nobis nudum . . . tanquam sententie executori debet . . . -are. *al. prodere – ausliefern:* ANNAL. Scheftl. II a. 1268 rex . . . per nautam . . . traditus, captus et Karlotho asignatus est. **3** *solvere, pendere – (be)zahlen:* LIBER diurn. 104 p. 137,15 quodcunque exinde . . . exigere . . . valuistis, . . . praesentare atque ad-are in integro visi estis. CHART. Brixin. 142 p. 149,17 tricentis marcis porrectis et -tis. CHART. Altenberg. 312 p. 220,33 pro viginti . . . marcis . . . numerate, examinate et -te nobis pecunie. *al. persolvere – auszahlen:* HONOR. III. registr. 168 quinque milia marcarum vobis manualiter -amus. CHART. Worm. 289 p. 193,11 (dipl.) -bitur . . . pecunia Wormacie et conducetur Guntheim.

B *translate:* **1** *addicere, praebere – zuerkennen, gewähren:* **a** *iur.:* α *adiudicare – zusprechen:* THIETM. chron. 7,8 per iniustos iudices sibi eam *(insulam)* cesar precepit -ari. CONST. I 140,2 comes . . . hereditatem regiae ditioni -et (resignet *var. l.*). *vindicare – in Anspruch nehmen:* THIETM. chron. 8,21 decimacionem iniuste mihi abstractam . . . nostrae -vi aecclesiae (*cf.* CHRON. Merseb. 2 p. 169,5). β *affirmare, confirmare – zusichern, bestätigen:* DIPL. Heinr. II. 93 p. 117, 28 -vimus . . . ecclesie . . . loca quedam. CHART. archiep. Magd. 394 p. 518,3 si qua . . . bona . . . possessuri sunt *clerici,* eternam pacem -amus *(sc. archiepiscopus). v. et p. 1071,9.* γ *committere – überlassen:* TRAD. Salisb. II 268 (c. 1196) predio interim ipsi *(sacerdoti)* . . . in beneficium -to. CHART. Bund. 564 asignamus vobis . . . terras, quas tenetis, que sunt predicte eclexie. TRAD. Patav. 862 quod . . . episcopus . . . advocatiam nulli valeat -are. TRAD. Salisb. II 354 Ekkehardus . . . mansum . . ., quem a . . . archiepiscopo in feŭdo habuerat, . . . ecclesie -vit, cuius proprietatem . . . archiepiscopus . . . ecclesie donavit. CHART. Ulm. 101 p. 125,24 *vinitores* resignabunt eas *(vineas locatas)* adeo bene cultas, sicut eis fuerant ad-te. *al. resignare – zurückgeben:* CHART. Welt. 25 p. 135,29 (a. 1277) completis eisdem annis *conductores* -bunt nobis curiam. δ *de chartis i. q. concedere – ausstellen:* CHART. Brixin. 105 p. 113,37 (a. 1241) triplicato rescripto . . . -ando. CHART. Raitenh. 172 hanc litteram nomine mei scriptam et communitam sigilli mei robore prefate ecclesie -vi. ε *pignerare, opponere – verpfänden, (zum Pfand) setzen:* CHART. Brixin. 57 (a. 1217/20) prediolum . . . pro pensione trium librarum . . . magistro hospitalis -vi. CONST. II 133 nos *(sc. imperator)* fecimus -ari in manibus fratris Hermanni . . . castra. CHART. Brixin. 149 p. 161,9 castrum . . . comitibus iure pignoris pro mille marcis debet -ari. *ibid. al.* ζ *de testibus, obsidibus i. q. exhibere – stellen:* CHART. Wetzlar. I 72 (a. 1255) in cuius rei testimonium -amus eisdem Eberwinum et Wezelinum fratres. CHART. Brixin. 144 p. 153,19 super quo, quod dicitur urvech, ille -bit suum filium

[Heßler]

. . . episcopo . . . ad VI annos. *de coniuge i. q. dare – geben:* CHART. Brixin. 114 p. 121,29 (a. 1246) quam *(filiam)* . . . Albertus . . . Gundachro . . . in coniugem cum cccc lib. Veron. -bit. *v. et p. 1074,12.* **b** *eccl. et publ.:* **α** *subdere – unterstellen:* THIETM. chron. 1,21 huic *(Heinrico)* Bawarios ad tuendum apcius -ari . . . consuluit *regina.* EPIST. Meginh. 8 qualiter . . . imperator . . . nostram ęcclesiam . . . Romane sedis mundiburdio -verit. DIPL. Heinr. IV. 267 p. 343,3 in omnibus locis regiae potestati -tis. *subordinare – unterordnen:* VITA Gebeh. Salisb. II 22 p. 45,16 coenobium *ad Bergin dictum* Admuntensibus fratribus est -tum *(sc. reformandi causa).* **β** *deferre, usui dare – zum Gebrauch überweisen:* TRAD. Teg. 281[b] (a. 1155) abbas . . . *praedium delegatum* -vit fratrum camere. CONST. II 116,13 p. 153,13 L galeas . . . -ari precepimus . . . magnatibus transituris. TRAD. Salisb. I 474 beneficia . . . redemimus et ad sacrarium nostrum ipsa -vimus. *al.* **c** *sensu relinquendi:* ACTA imp. Winkelm. I 996 p. 752,36 (s. XIII.[med.]) residua officii sui eis *(praepositis tarsenatuum)* ab eorum precessoribus -ta. **γ** *conferre – verleihen, erteilen:* VITAE patr. Iur. 3,9 hanc *(dalmaticam)* tibi . . . noveris ad-andam. WILH. HIRS. const. 1,2 p. 934[c] postquam sacerdos . . . *novitiis* coronas -verit. VITA Gebeh. Salisb. II 11 p. 41,1 abbatiam. CHART. Brixin. 65 p. 70,35 -tum est eis *(sacerdotibus)* . . . unum . . . stipendium. CHART. episc. Halb. 999 p. 226,22 ut sibi . . . primum stallum in choro . . . -rent. *al.* *adde:* LEG. Wisig. 2,1,1 pragma suum emendatis legibus ad-antes *(sc. rex),* illud . . . premittimus, quia *eqs.* **δ** *transmittere – abtreten:* CHRON. reg. cont. I a. 1189 p. 141,22 captus -tis (asignatis *C 2*) quibusdam castellis in ius Saladini liberatus est *Wido rex.* **c** *math. i. q. tribuere – zuteilen:* GERB. geom. 6,5 p. 92,2 XVI habeo; cuius medietatem . . . basi -o. **d** *usu communi:* **α** *mandare – anvertrauen:* VITAE abb. Acaun. praef. (MGMer. VII p. 329,39) veritatem litteris ad-are (EPIST. Teg. I 95 qualiter . . . potio . . . sit accipienda . . ., l. -ate. *al.*). **β** *imputare – zurechnen:* WALAHFR. carm. 79,5 -are memento id Domino. GODESC. SAXO theol. 13 p. 233,8 electi . . . gratiae Dei . . . totum semper applicant et . . . ad-ant. RIMB. Anscar. 6 ne forte aliquis levitati -et, quod *eqs.* **γ** *ascribere – beimessen, beilegen:* EPIST. Teg. I 130 p. 146,32 hec, que mihi -asti. ARNO REICHERSB. apol. p. 119,26 vel Patri ossa ego -em (*syn.* dabis) vel eius Filium . . . eisdem spoliabo. ALBERT. M. veget. 1,19 -are plantis regimen vitae (*p. 816[a],3* ἀποδιδόναι). **2** *addere – hinzutun:* **a** *comput. i. q. adnumerare – hinzuzählen:* BEDA hist. eccl. 3,1 p. 128,17 ut . . . idem annus . . . Osualdi . . . regno ad-retur. **b** *eccl.:* **α** *inserere – einreihen:* HONOR. AUGUST. gemm. 3,112 qui regno Dei -atur, et filius (*lege* -ii) eius cohaeres ascribitur. **β** *incorporare – zuordnen, einverleiben:* CHART. eccl. Halb. II 8 p. 301,19 (a. 1180) curias canonicorum . . . immunitati -amus (*opp.* emancipamus). CHART. Raitenh. 153 p. 134,30 de parrochia Möringen . . . tredecim domos . . . parrochie sancte Marie . . . -vimus. **c** *iur. i. q. adiungere – hinzufügen:* REGISTR. Mog. p. 13,18 (a. 1248/49) pro quibus *(marcis)* idem Iohannes -bit tantum proprietatis sue et recipiet in feudo castrensi. **d** *usu communi (pass.) i. q. numerari – zählen (zu):* THIETM. chron. 7,33 ille miserorum loco -atur, qui *eqs.* **3** *proprium reddere, donare – zu Eigen geben, schenken:* **a** *latius:* THIETM. chron. 5,37 caeteri . . . dividunt predam, Deo et seniori suo optima quaeque -antes (designantes CHRON. Thietm.). CHART. Raitenh. 4 p. 7,16 mansum . . . illis *(fratribus)* in perpetuum -vimus. TRAD. Frising. 1560 episcopus ortum ad idem opus -vit. CHART. Raitenh. 243 p. 199,26 eidem *domino* predium . . . -vimus nomine et titulo empcionis. *al.* **b** *strictius:* **α** *legare – vermachen:* ANNAL. Mell. Zwetl. II a. 1189 p. 544,21 dissensio de terra, quam Styrensis dux . . . Otakarus . . . -verat et coram imperio sibi *(sc. Liupoldo)* tradiderat. CHART. Wetzlar. I 103 p. 37,36 redditus . . . prefatis locis *(sc. ecclesiis)* tali condicione . . . -arunt, quod *eqs.* (*syn.* contulerunt, legarunt). *adde:* CHART. Friburg. 226 p. 200,21 (a. 1269) bona . . . -vi sive tradidi . . . fratribus. **β** *legando destinare – aussetzen (für):* CHART. Meckl. 891 (a. 1260/72) Abbo . . . -vit structure beate Marie post obitum suum de bonis suis LXX marcas. **4** *delegare – anweisen:* **a** *de reditibus e praediis solvendis:* **α** *obl. res:* CHART. episc. Misn. 98 p. 91,30 (a. 1224) ut . . . XV marcas . . . capitulo in bonis . . . -remus. CHART. Lux. III 89 ecclesie . . . maldrum frumenti et duos capones . . . erogavit et ea apud Dalem . . . -vit quolibet anno . . . persolvenda. CHART. Eichsf. 379 quattuor maldra . . . de allodio meo . . . ecclesie dari -vi singulis annis. *al.* **β** *obl. homines:* CHART. Lamb. Leod. 425 p. 520,7.9 (a. 1246) nos et ecclesiam nostram -vit . . . episcopus apud Freres de triginta . . . caponibus . . .; -vit etiam . . . nos . . . ad hallas suas et theloneum suum . . . de undecim marchis. **b** *de debitis hypothecariis (cf. H. Planitz, Das deutsche Grundpfandrecht. 1936. p. 148sqq.):* CHART. scrin. Col. A I p. 125,35 (a. 1172/78) Enehilt recognovit et -vit Bertoldo . . . super quartam partem domus sue . . . XXX marcas . . . usque ad festum s. Remigii. *ibid. al.*

adi. **assignatus,** -a, -um. **1** *conspicuus – augenfällig:* RATHER. concl. 31 (PL 136,359[A]) pulpitum venerabile . . ., spectanti -issimum populo. **2** *pertinens – zugehörig:* DIPL. Otton. I. 203 cum . . . vectigalibus cunctisque utensilibus ad eundem locum . . . iure . . . -is.

subst. **1. assignans,** -antis *m. confirmator – Gewährsmann:* CHART. archiep. Magd. 192 p. 248,22 (a. 1108) horum . . . omnium testes et -es hii sunt.

2. assignatus, -i *m. successor designatus – designierter Nachfolger:* CHART. Basil. A II 52 p. 72,19 (a. 1255) acceptamus in dominum . . . Petrum de Sabaudia et eredes sive -os suos.

adv. ***assignanter.** *dilucide – ganz deutlich:* FUND. Schild. 3 hoc ut idem sponsus -r ostenderet *eqs.* *Heßler*

***assila,** -ae *f. vel* ***assilus (-um),** -i *m.(n.)* (*cf.* assis, *assella) *script. et form.:* asc-: *l. 38.* ax-: *l. 37.39.* esilos: *l. 35.*

1 *tabula lignea – Brett:* GLOSS. III 10,57 St.-S. esilos pretir. **2** *scandula – Schindel:* CAPIT. reg. Franc. 32,62 quid de axilis . . . habeamus. COD. Lauresh. 3671,38 donant . . . de ascilis carr(adas) LIII. CHART. Rhen. med. I 135,44 solvit . . . pro axilis et scindalis denarios III. TRANSL. Eug. Tolet. 12 apprehendit -um clavibus firmiter affixum. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 449,37 (c. 1220) solvit mansus . . . L -as. *v. et* *assella, *assile, astella.

1. *assile (ax-), -is *n. vel* ***assilis** (ax-), -is *subst.* (*cf.* assis, *assella) *script.* asi-: *l. 48.*

scandula – Schindel (*cf.* GLOSS. III 648,24 St.-S. axilia scindelun): ANNAL. Senon. a. 896 (MGScript. I p. 104,17) turbo . . . axilia et tegulas . . . avolare faciens. TRAD. Weiss. app. I 1 axilia c (6. 210. 249). FOLCUIN. Bert. 58 basilica asili est cooperta *(cf. p. 1059,45).* *de quadam specie scandularum (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 509[5]):* CHART. Rhen. med. I 135,1 (a. 893) Widradus . . . ducit ad monasterium axiles (gloss. Caes. Heist. p. 145,13 L axiles vel c scindalas . . . annuatim persolvere; axiles vulgariter appellamus esselinge). 135,20 mansus . . . nec scindalas nec axiles . . . solvit. *ibid. al.* *v. et* *assella, *assila, astella. *Baader*

2. *assile *v.* *assabile.

***assilentio** (adse-), -ire. *quiescere – sich ruhig verhalten:* FRAGM. mul. IV p. 47,30 dum concubuerit cum viro suo, conclusis femoribus adselenciat.

assilio, -ui, -ire *et saepius* **assalio** (ads-), -i(v)i, -itum, -ire. *script.:* ads-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. IX.[med.], postea rarescit.* asa-: *l. 72. p. 1077,2.* adpsal-: *p. 1077,3.* -alli-: *l. 72. p. 1077,3sq.6sqq.16. form.:* -iliit: *l. 69.* ?assalaverit: *p. 1077,9.*

1 *strictius:* **a** *exsilire – aufspringen:* GESTA Ern. duc. I p. 23,1 rex de accubitu assiliens. **b** *insilire – sich werfen (auf):* NIVARD. Ysengr. 6,191 assilit ergo bovem . . ., membra tripertit. **c** *in imag. i. q. raptim ascendere – eilends besteigen:* CONST. I 70 p. 119,23 (a. 1080) diu obsessam assiliit cathedram *Hildebrandus.* **2** *latius:* **a** *opprimere, invadere – überfallen, anfallen:* LEX Sal. Merov. 13,14 si quis puella sponsata . . . in via . . . adsallierit (asalierit *K 17*). 14,6

[Heßler]

villam alienam. *al. (v. ind.).* LEX Raet. Cur. 9,11 homines aut de terra ambulantes aut in sua casa asalire. FORM. Sal. Bign. 8 qui eorum parente in contubernium adpsallisset. FORM. Turon. 31 mihi malo ordine adsallivit. DIPL. Heinr. III. 342 *canonicos* assalire, vulnerare vel occidere. HUGO FLAV. chron. 2 p. 477,48sq. dixit se assallitum *episcopus*; . . . nullus eos assallivit. CONST. II 425,2 si quis homo hominem invaserit, quod vulgariter assallire dicitur, et homo, qui assalitus erit, . . . interfecerit illum, qui eum assalaverit *(sic?). saepe.* **b** *aggredi – angreifen:* LEG. Lang. p. 294[a],30 auxilio tuo eum *(inimicum)* adsalire volo. NIVARD. Ysengr. 2,494 sic . . . assiliendus erit. 6,103 hostem. *oppugnare – stürmen:* OTTO FRISING. gest. 2,23 p. 126,20 caeteris assiliendi arcem exemplum dare. **c** *violenter petere – losgehen (auf):* VITA Menel. 2,7 (MGMer. V p. 152,13) nuncius . . . furibundo occursu eundem assallit. **d** *irrumpere – eindringen:* NIVARD. Ysengr. 4,209 nostra putabatur tecta assiluisse quis alter.

***assilus, -um** *v.* *assila.

assimilatio, -onis *f.* **I** *actio similem vel aequalem reddendi – Anähnlichung, Angleichung:* **A** *strictius:* **1** *philos.:* ALBERT. M. eth. 1,5,12 p. 74[b],28 *ideae* omnia . . . per analogiam -is referunt ad primum . . . uniuscuiusque. *al.* metaph. 5,2,8 p. 310[b],17 *causatum* nihil habet de esse nisi per -em sui ad causam. 11,2,6 p. 620[b],16 *primus motor* est substantialiter sine -e. **2** *natur.:* **a** *de generatione:* ALBERT. M. animal. 15,140 quae *(quarta digestio)* iam virtutem -is a membris accepit. **b** *de concoctione i. q. in similitudinem assumptio – Assimilation:* ALBERT. M. nutrim. 1,5 p. 335[b],5 pori arctati impediunt penetrationem et -em nutrimenti (veget. 1,113). animal. 3,59 haec -o est determinatio ex universali forma cibi. *ibid. al.* **3** *theol. i. q. actio se similem vel aequalem reddendi – das Sichangleichen:* ALBERT. M. bon. 424 p. 226,80 paupertas . . . spiritūs . . . -e ad paupertatem Christi contemnit mundum. **B** *latius i. q. receptio – Einbeziehung:* GREG. CAT. chron. II p. 60,3 *fines* cum -e finis Campi longi venientes in rigum Massę (*de re cf.* I p. 292,26).

II *approximatio ad similitudinem – das Ähnlichwerden:* ALBERT. M. sacram. 19 p. 14,79 duplex est -o ad Deum, in esse et in bene esse . . .; secundum bene esse assimilamur Deo multipliciter *eqs.* euch. 3,1,6,5 p. 262[b],29 nostras omnes assumpsit *Christus* poenalitates, et pro hac -e ad maximas sibi tenemur gratiarum actiones.

III *similitudo – Ähnlichkeit, das Ähnlichsein:* **A** *philos.:* ALBERT. M. eth. 2,1,2 p. 152[b],8 -o autem non est nisi per convenientem formam cum honestis et bonis. **B** *natur.:* ALBERT. M. animal. 3,48 maior autem est -o substantiae cordis . . . cum venarum substantia quam epatis. 15,135 -o nati et parentis cadit aliquando in ungues. 18,94 erit perfecta -o ad patrem (*syn.* similitudo). *al.*

assimilativus, -a, -um. **1** *adi.:* *assimilans, aequans – ähnlichmachend, angleichend, assimilierend:* ALBERT. M. nutrim. 1,4 p. 333[a],13 virtus -a . . . regenerat iuvenes palmites (animal. 18,46 in spermate . . . v. -a . . . assimilat *eqs.*). intellect. 2,1,9 p. 516[a],13 quem *(intellectum)* antiquissimi philosophorum -um sive assimilantem vocant *(cf. A. Schneider, Die Psychologie Alberts d. Gr. 1903/06. p. 358sqq.). ibid. al.* **2** *subst. neutr.:* *quod assimilat – was ähnlich macht:* ALBERT. M. cael. hier. 15,7 p. 426[b],36 'nudum et discalceatum' . . . in angelis . . . significant etiam '-um' (*PG 3,332[D]* τὸ . . . ἀφομοιωτικόν) eorum 'ad divinam simplicitatem, quantum possibile' est eis. *ibid. al.*

assimilis, -e. *(valde) similis – (sehr) ähnlich:* WALAHFR. carm. 47,2 vulpibus -is esse videris. SEDUL. SCOT. carm. 2,24,41 huic *(imperatrici)* licet -is videatur Eydoxia rectrix, non tamen aequalis. ADREV. Bened. praef. magnitudo ipsa Italici regni . . . -is (similis *Solin. 2,20*) utique querno folio. *al.*

assimilo (ads-), -avi, -atum, -are. *script.* -mul-: *p. 1078, 11.24.29sq.39.46.56.*

I *similem vel aequalem reddere – ähnlich machen, angleichen:* **A** *strictius:* **1** *philos.:* OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 78,3 quae *(particularis proprietas)* suum subiectum non -at aliis ut humanitas, sed ab aliis dividit . . . ut . . . Platonitas. *ibid. iterum.* **2** *natur.:* **a** *de generatione:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 18,3 p. 298,22 sperma maris . . . perfecte -at sibi generatum. *ibid. al.* **b** *de concoctione sim. i. q. in similitudinem assumere – assimilieren:* ALBERT. M. veget. 1,104 non . . . nutritur proprie aliquod inanimatorum, ita quod trahat cibum et convertat in se ipsum et -et sibi ipsum. animal. 1,523 *sanguis* substantiae cerebri -atur. *ibid. al.* **B** *latius:* **1** *de comparatione:* **a** *conferre – vergleichen:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 68,7 cui *(Abimelech)* . . . ramnorum surculus . . . ad-bitur (-mul- *F[3].K*). AGNELL. lib. pont. 45 p. 308,18 cui -are possumus beatissimi vita (vitam *2*) Iohannis? **b** *coaequare – gleichstellen:* AMALAR. ord. expos. I 7,3 ne -ari apostolorum vocatio . . . videatur evangelio Christi. HROTSV. lib. 2 praef. 1,6 quasi his vellem abusive -ari, qui mei inertiam longe praecesserunt. *in imag.:* WALAHFR. carm. 89, 3,12 qui *(nonus annus cycli decennovennalis)* decimum sibimet -are queat. **2** *de imitatione:* **a** *effingere – nachbilden:* RUD. FULD. Alex. 2 neque *deos* ullae humani oris speciei ad-are . . . arbitrati sunt *Saxones* ([*cf. Tac. Germ. 9*]. ADAM gest. 1,7 p. 8,16 ulla humani oris specie -are). **b** *exemplo similem exstruere – dem Vorbild ähnlich errichten:* RAHEW. gest. 4,2 p. 234,27 castra vicis apte distinctis dirimunt *Romani* plateasque et portas -ant (-mul- β; aedificant *Ps. Rufin. Ios. 3,6*). **c** *symbolice fingere – versinnbildlichen:* RUP. TUIT. dial. 2 (PL 170,580[B]) in Abraham Deus . . ., in Sara fides, in Agar lex Moysi -ta est. **3** *de deceptione:* **a** *simulare, mentiri – vortäuschen, vorgeben:* THIETM. chron. 6,10 -ulato . . . in Poleniam itinere. *c. acc. c. inf.:* VITA Bard. 25 p. 340,25 nec hoc scire te -ula. **b** *prima specie probare – scheinbar beweisen:* FRUTOLF. ton. p. 181,6 in melodiis, quas sequentias vocant, multum erratur, dum quasdam illarum ab alio tono incipi et in alio finiri putatur, licet ipse . . . sonus hoc -are videatur.

II **A** *medial.:* **1** *similem vel aequalem fieri – ähnlich, gleich werden:* RUD. FULD. Leob. 5 per tumorem superbiae suae bestiis -tus est *diabolus.* HROTSV. Abr. 3,18 qui a strictioris rigore conversationis ad tempus descendendo imbecillioribus -ari (-mul- *M[2]*) non respuit. CHART. Naumb. 175 p. 154, 29 eterni pontificis, qui per omnia fratribus -tus *eqs.* ALBERT. M. animal. 9,120 interius spermatis videtur -ari guttae sanguinis (*syn.* efficitur quasi). *al. v. et p. 1077,39.* **2** *similem vel aequalem esse – ähneln, ähnlich sein, gleichen:* HROTSV. gest. prol. II 54 sed quia te *(sc. imperatorem)* memini sublimiter -ari . . . Salomoni. VITA Mathild. II 3 p. 286,6 vultus . . . liliis extitit persimilis, in vivido autem colore -ulabatur rosarum foliis. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,29 quamvis Socrates et Plato ratione partiendi in numerum veniant . . ., tamen ratione -andi unus possunt dici homo. VITA Norb. I 14 p. 687,31 in foetore cloacarum te volutans *(sc. diabolus)* porcis -are et . . . tempus examinis praestolare. ALBERT. M. veget. 1,143 istae . . . partes . . . -antur (*p. 819[a],18* πχρομοιοῦνται) membris animalium. animal. 9,63 feminae natae . . . -antur (*p. 586[a],5* ἔοικε) matribus. *al.* **B** *act. (c. acc.) i. q. adaequare, assequi – nahe-, gleichkommen:* SEDUL. SCOT. carm. 2,14,28 angelicos vultus sidus hoc *(sc. rex)* -ulat. VITA Rimb. 19 ut . . . nullus sicut ipse Mosaicum illud -verit. Ps. ODO MAGD. herb. 60 hastas et frondes habet haec *(bryonia)* nostram *(candidam vitem)* -antes. ANNAL. Disib. a. 1093 p. 14,15 cuius . . . faciem . . . Cuonradus plurimum -vit.

adi. **1. assimilans,** -antis. *similem reddens – ähnlich machend: v. p. 1077,55.*

2. assimilatus, -a, -um. *(valde) similis – (sehr) ähnlich:* AGNELL. lib. pont. 24 tam speciosissima et -a fuit *imago salvatoris.* VITA Libor. 11 ipsius sponsae collum monilibus -um (sicut monilia *Vulg. cant. 1,9*). *Heßler*

assino *v.* assigno.

1. assis, -idis (-is: *p. 1079,3.5sq.15*) *f. vel* **axis,** -is *f.* (*cf.* asser) *script.* asi-: *p. 1079,11.* axis *in schedulis nostris post s. IX. non iam invenitur,* assis *non nisi a s. XI.*

1 *tabula lignea – Brett, Bohle* (*cf.* GLOSS. III 648,8 St.-S. axis pret vel schindala): LEX Baiuv. 10,14 asseres, laterculi,

axes (gloss.Gw: hoc est tigillos; *de re v. p. 1059,62sq.*). COMPOS. Luc. N 22 tendis *pellem* in axe. LEG. Lang. p. 178ª,4 si *murum* cum axibus clauserit. VITA Galli I 2 ut unam axem (tabula WALAHFR. Gall. 1,27) ex pariete decortaretur. CYMBALA XXI in assem ponitur luto, unde fingitur laguenas. GESTA Frid. imp. A p. 60,2 trabes, assides (asses B) ad domos hedificandas. ACTA imp. Winkelm. I 687 p. 542,25 gratum et assidum et lignorum edifficiis ad illas turres conductis *(sc. ad impugnandum)*. THADD. FLORENT. cons. 41,118 perforetur assis ad modum selle. ALBERT. MIL. temp. 287 p. 547,32 a ponte de asidibus supra Rodanum. *al.* **2** *scandula – Schindel: v. p. 1078,72.* **3** *tabula, in qua ponitur situla salis – Brett unter dem (Salz-)Schöpfeimer (cf. p. 1059,30):* TRAD. Bercht. 88 (QuellErörtBayerGesch. I p. 284,13; s. XII./XIII.) in loco fontis Halle habemus dimidiam assim *(cf. theod. dial.* Asen, *v. J. A. Schmeller, Bayer. Wörterb. ²I. 1872/77. p. 155; Schweiz. Idioticon. I. 1881. p. 504).* **4** *tabula – Platte:* LEG. Lang. p. 179ª,11 si quis axes marmoreas fecerit. RHYTHM. 85,4,2 agni cruor caroque propinatur ex ara, cuius tactu huius sacrantur laminae axis. VITA Elig. 1,32 axes in circuitu throni altaris auro operuit. *ibid.:* operuit . . . lecturium . . . de metallo argenti, sed et tectum throni altaris axibus operuit argenteis. *v. et* 1. *assa. *Baader*

2. assis *v.* as.

***assisa** *vel saepius* ***assisia**, -ae *f.* (*francog.* assise *ab* asseoir) *script.:* asi- *l. 44.46.49.* asci-: *l. 31.33.* -ici(a): *p. 1080,5.17sq.* -iszi(a): *l. 41.43.* -izi(a): *p. 1080,4.*

I *statutum – Satzung:* **A** *lex, decretum, edictum – Gesetz, Verordnung, Anweisung, 'Assise':* ACTA imp. Winkelm. I 761 (a. 1230) -sas regis Rogeri. GREG. IX. registr. 656,2 p. 555, 31 salvis ascisiis necnon . . . approbatis regni *Ierosolimitani* . . . consuetudinibus. RYCCARD. chron. a. 1221 p. 94ª,32 imperator . . . Messanam intrans . . . has ibi statuit ascisias observandas. a. 1232 p. 183,6. *adde:* CHART. Pruss. I 56 p. 43, 1 (dipl. Frid. II.; a. 1226) ut *magister domus s. Mariae Teutonicorum eiusque successores* bonos usus et consuetudines ponant, -ias faciant et statuta. **B** *constitutio, ordinatio – Festsetzung, Bestimmung:* **1** *de alimentis praebendis:* ACTA imp. Winkelm. I 772 (a. 1231) ut . . . corredum iuxta -iam curie . . . percipere debeant *magistri camerarii Apuliae* (803 p. 625,28). CATAL. fam. pap. p. 195,17 -szie continentes nomina . . . illorum, qui recipiunt prebendas. p. 198,31 hic incipit -szia viandarum panatarie. **2** *de vectigalibus solvendis:* CHART. Lamb. Leod. 209 (a. 1231) debet fieri asisia *vini* de communi assensu ecclesie et civium, qui vinitores non sunt . . .; hanc autem asisiam tenemur observare. *ibid. al.* **3** *de mensuris, pretiis observandis:* CHART. Lamb. Leod. 601 p. 159,16 (a. 1265) cum . . . Hermannus . . . vendi fecerit vina carius quam . . . asisia *capituli* esset statuta. ACTA imp. Winkelm. I 1001 p. 763,8 de penis -iarum falsi ponderis et mensure.

II *tributum – Abgabe, Steuer:* **A** *de iuribus principum, patronorum:* **1** *c. sensu praestationis:* CHART. Lux. II 310,3 (a. 1236) scabini hanc -iam colligent, ipsam dominis Lucemburgensibus reddituri. CHART. Rhen. med. III 1495 p. 1080,1 burgensis ipsius nobilis neuter . . . poterit . . . -ias voluntarie datas recipere. CHRON. rhythm. Col. 4,32 preda patens pocius -ia dicitur esse (*cf.* 4,77). *al.* **2** *c. sensu exactionis i. q. reditus, fructus – Einkünfte, Gefälle:* CHART. ord. Teut. 9 (a. 1178) dono *(sc. Antiochiae princeps)* ei tres mille bisantios in -ia in tribus villarum mearum (13 -iam mille bisanciorum, quam Philippus . . . ad fondam Accon annuatim . . . possidet. *al.* CHART. Hohenloh. 71 p. 48,21 in redditibus cathene . . . Acconis). CHART. Rhen. med. III 313 p. 251,9 tam ipse *advocatus* quam sui antecessores certum redditum perceperunt, quem -sam vocant *('Bede' Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 1080).* CHART. LUX. II 282 p. 304,9 quadraginta solidos . . . in -ia de Huffalise . . . quolibet anno percipiendos. *al.* *de canonicorum praebendis:* ACTA imp. Böhmer 197 (a. 1195) confirmantes privilegia et -sas capellae imperialis palacii nostri Panormi. **B** *de iuribus civitatum i. q. vectigal, auraria – Gewerbe-, Verbrauchssteuer, Akzise, 'Ungeld':* CONST. II 311 (a. 1231) nulli liceat facere -ias et exactiones in venalibus. CHART. Lux. II 310,4 si quis venditione, quam fecit, occultata -iam . . . non solverit (310,5 emptione . . . occultata. 454,4 -ziam. CHART. Hans. I 745 p. 261,3 solvet de eodem *molendino* annuatim ad -ciam XX solidos). CHART. Hans. I 660 p. 228,7 ad solutionem taliarum et -iarum . . . mercatores . . . Flandrenses minime tenebuntur. CHART. Rhen. inf. II 657 cives civitatis Coloniensis . . . super bona et merces suas . . . contributionem, que -ia vocatur, statuere, inponere ipsamque recipere consueverunt. *al.* *adde:* CHART. Rhen. med. III 1502 p. 1085,15 (a. 1259) ut de bonis vestris . . . nullum apud Arwilre . . . theloneum, exactionem aut -iam iuxta impositionem civium . . . persolvatis *(sc. sanctimoniales).* *expressius i. q. potestas vectigalia exigendi – Befugnis zur Gewerbebesteuerung, Akzisenrecht:* CHART. Hans. I 745 p. 259,38sq. (a. 1274) ipsis *civibus* ad constructionem . . . predicti oppidi *Harlem* -ciam talem contulimus *(sc. comes)* . . ., presenti -cia post decennium . . . minime valitura.

***assisius**, -i *m.* (*cf.* *assisa) *de clerico ad ecclesiam cathedralem ministrante i. qui beneficio (minore) praeditus est – Inhaber einer (niederen) Pfründe (cf. Plöchl, Kirchenrecht. ²II. 1962. p. 157):* CHART. ord. Teut. 126 p. 118, 23 (a. 1273) ego Iohannes clericus Acconensis, -us *(cod.,* -isinas *ed.)* ecclesie sancte crucis Acconis, . . . notarius publicus, . . . scripsi.

***assisinus** *v.* *assasinus.

?*assista, -ae *f.* (*orig. inc., ni cohaeret c.* ἄσηπτος) *fort. i. quae cruda sunt – viell. etwas Unverdautes:* Ps. GALEN. febr. 476 carnium malarum egestiones, quas Greci -am dicunt (urin. p. 16,14 as. p. 17,9 asistrant).

assistentia (-cia), -ae *f.* **1** *munus astandi – die Aufgabe des Davorstehens:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,60,4 p. 639ᵇ, 42 Deus . . . revelat . . . superioribus *angelis* . . . plura de his, quae pertinent ad -am (summ. theol. II 9,35,4 p. 383ᵇ,13). **2** *auxilium, adiumentum – Hilfe, Beistand, Unterstützung:* CONST. II 155 (a. 1231) cum consilio summi pontificis, -a principum et nostrorum *(sc. imperatoris)* provisione fidelium (*sim.* 197 p. 264,33). CHART. Rhen. inf. II 283 promisimus eidem *comiti* . . . hominum nostrorum . . . -ciam (CHART. Pommerell. 146 episcopo omnem fidelitatem, -ciam, deffensionem . . . p. [*sc. dux*]). CHART. Carinth. V 383 quatinus a talis -e et defensionis presidio . . . desistentes nullum . . . eisdem colonis . . . prebeatis amminiculum. CHART. Osn. III 642 p. 455,8 -cie modus talis erit, quod si eos *(ministeriales et scabinos)* . . . gwerram habere contigerit *eqs. al.* **3** *ministerium (ad missam celebrandam) – Assistenz (bei der Meßfeier):* GERHOH. tract. p. 44,23 offendi namque spiritum sanctum de -a ministrorum diaboli . . . testatur, quod de sancto Basilio legitur.

assisto (ads-), -stiti, -stiturum, -ere. *script.:* ads-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. IX.med., postea rarescit.* asi-: *p. 1081,68.* asst-: *l. 69.* *form.:* *inf.* -istier: *p. 1081,15.* *partic.* -ans: *p. 1081,39.1082,16.* *perf.* -stet(i): *p. 1081,6.* -sisterunt: *p. 1081,42.* *depon.:* *p. 1081,65.* *struct.:* *dat.:* *passim.* ad: *l. 66.68. p. 1081,14.47sq.* ante: *l. 64. p. 1081,6.* contra: *p. 1081,4.65.* super: *l. 62.* coram: *l. 70.* de: *p. 1081,7.* *usu trans.:* *p. 1081,14sq. 60.*

I *proprie:* **A** *prope consistere, accedere – sich in die Nähe stellen, heran-, hinzutreten:* **1** *strictius:* WALAHFR. Wett. 862 -unt (gloss. R: accedunt) propius. RIMB. Anscar. 7 p. 28, 24 redeunti abbati ipse obvius astitit. WALTHARIUS 978 super -ens (ad- *B*) pectus conculcat *Alpharides.* HERM. IUD. conv. 17 (ed. G. Niemeyer. 1963. p. 116,4) nuntius . . . ante portam -ens. *al.* **2** *latius:* **a** *apparere, sistere – erscheinen, sich einstellen:* **α** *iur.:* EPIST. Alcuin. 247 p. 401,3 ad placitum nostrum . . . nobis *(sc. imperatori)* vos ad-ere scitote. DIPL. Karlom. (II.) 27 in conspectu aeterni iudicis ad rationem reddendam ad-at. DIPL. Heinr. IV. app. 2 p. 672,36 asstitit Fulco . . . choram rege. OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 112,12 duces . . . iudicio principis . . . ad-unt. **β** *theol. (in visione):* EIGIL Sturm. 15ª p. 373,5 diacono sanctus adstitit episcopus.

[Heßler]

HROTSV. Gall. I 12,7 apparuit mihi iuvenis...; nec mora astiterunt mihi a dextra laevaque milites armati. THIETM. chron. 3,15 vidit is *(Ohtricus)* -ere sibi Aethelleken. *al.* **b** *in iudicio i. q. surgere – auftreten:* LEG. Wisig. 2,3,1 si contra eos *(principes)* vilior persona in contradictione cause videatur ad-ere. FORM. Turon. 29 ante inlustri viro illo... adsteti (-stiti *A 3*) de aliqua locella. EPIST. Meginh. 41 p. 244,25 qui *(fratres)* cum eo *(episcopo)* venerant quasi testes innocentię ipsius astituri. *adde:* TRAD. Frising. 14ª p. 42,3 (a. 759) ut pro me ipso intercessor ad-at *(sc. apud Deum).* **c** *advenire – herankommen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,161 portis et moenibus astitit urbis. CHRON. reg. a. 1159 p. 101,17 (rec. I) agris. **d** *trans. i. q. educere – vorführen:* EINH. (?) Marc. et Petr. II 46,3 iubens omnes ... ad conspectum ... arbitris adsistier (*syn.* exhiberi). CHRON. Noval. 2,11 p. 93,44 iussit eos *(essedos)* sibi ad-ere. **B** *astare, circumstare – da(bei), davor, daneben, ringsum stehen:* **1** *strictius:* **a** *theol.:* WALAHFR. exord. 13 p. 487,20 quod omnis militia sanctorum solio Dei -it. LAMB. TUIT. Herib. 2,5 p. 1249,4 conspectui divinitatis iugiter -imus. ALBERT. M. summ. creat. I 4,55,1 p. 596ª,8 *Deo* -ere est contemplatione intima perfrui *([cf. Greg. M. in evang. 34,12].* p. 597ª,24 -ere dicitur tribus modis *eqs.* cael. hier. 13,1 p. 328ª,23. *ibid. al.). in visione:* RIMB. Anscar. 3 p. 22,29 videbam ... sanctorum ordines, quosdam vicinius, quosdam vero longius ... -entes. AGIUS vita Hath. 14 ipsum *(s. Martinum)* -ere clamans (*syn.* astanti). **b** *eccl. et publ.:* CONC. Karol. 3ᴬ p. 10,17 altario Dei -ere ([*opp.* introire]. BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 304,44. *al.*). CONC. Karol. 19ᴰ p. 131,3 residentibus cunctis *episcopis* . . ., ad-entibus in modum coronae presbyteris. DIPL. Ludow. Inf. 28 p. 139,15 reliquorum *fidelium* conspectui nostro -entium (astancium *E*). HONOR. AUGUST. gemm. 1,4 quidam de ministris cum eo *(episcopo)* sedent, quidam ei -unt. *al.* **c** *usu communi:* AGIUS vita Hath. 16 cum ... soror ... lectulo eius *(Hathumodae)* -ret. WALTH. SPIR. Christoph. I 8 beatum virum prope videt -ere. *al.* **2** *latius:* **a** *de hominibus i. q. praesentem esse – da(bei), zugegen sein:* **α** *usu iur.:* CONC. Karol. 16ᴬ, 3 debita signa vicinis suis et his, qui ad-unt, insignet. TRAD. Frising. 393 adsistantibus istis testibus (TRAD. Corb. 354. *al.*). 397ᶜ p. 338,32 coram ... multis utrisque partibus praesentes ad-entibus. 427 multi alii ... viri cum eo *(episcopo)* ibidem adsisterunt. CONC. Karol. 61 p. 793,28 publice. DIPL. Ludow. Inf. 76 praesentialiter. *al.* **β** *custodire – hüten:* THEOD. PALID. annal. a. 1121 p. 77,21 in campo pecudibus ad-bat. **γ** *interesse – teilnehmen:* CONC. Karol. 39ᴬ,132 cum divino ad-imus officio. VITA Liutg. I 32 dum ad opus divinum -itur *(cf. Bened. reg. 19).* VITA Rimb. 6 p. 84,10 ad orationem. **b** *de rebus i. q. adiacere – angrenzen:* **α** *philos. (cf. B. Geyer, Die patristische und scholastische Philosophie. ¹²1951. p. 240):* ALBERT. M. princ. 6,5 p. 358ª,27 -ere ... dixit Gilbertus has formas, quae rationem ... trahunt ... ab eo, quod per ipsas substantia ad aliquid extra se ens comparatur, sicut relatio et quando *eqs. ibid. al. cf. p. 1082,28sqq.* **β** *usu communi:* FORMA mon. Sangall. p. 11ᵇ haec *(porticus)* domui ad-it. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 73,10 domum et muros duos ex utroque pariete -entes.

II *translate:* **A** *c. sensu iuvandi:* **1** *auxiliari, opitulari – helfen, beistehen:* LIBER diurn. 55 ut ei auxilii vestri fautor dignanter ad-at. VITA Pard. 15 (MGMer. VII p. 33,16) fratres ..., qui eum (ei *var. l.*) undique ad-bant vel ministrabant. WIDUK. gest. 3,27 dum *pontifices* favent partibus, nunc regi -endo, nunc alienas partes adiuvando. CHART. Sangall. A app. C 44,16 ut in hac causa nobis *(sc. sanctimonialibus)* ... -atis. CHART. Rhen. med. III 1383 quod ... domino nostro ... contra ... archiepiscopum ... -amur. ALBERT. M. animal. 3, 124 a dextris ... -it ei *(stomacho)* calor epatis. *al. favere – günstig sein:* HRABAN. carm. 42,1,11 votis ad-e, precamur. CARM. Bur. B 98,6,1 -e (asi- *B*) ... nec resiste amori. *prodesse – nützlich sein:* DIPL. Otton. II. 6 ut ... locus ... necessitatibus illarum perpetualiter -at. CHART. Traiect. 306 p. 281, 15 (dipl. Heinr. V.) favente et -ente eis iure. **2** *in officio ministrare – assistieren:* GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 392, 18 cum ... presbiteris, qui ... sibi *(episcopo)* -bant (adstabant *2*). LIBER ordin. Rhenaug. p. 136,10 precentor et frater ei -ens. *al. v. et p. 1107,64.* **3** *servire – dienen:* AMALAR. off. 4 praef. 1 quatinus ... compunctius Deo -atur in ecclesia. **B** *c. sensu intendendi i. q. se dedere, studere – sich widmen, befassen:* PASS. Sigism. 4 (MGMer. II p. 335,6) ut ... ieiuniis, orationibus incessanter -ret (in-, persisteret *var. l.*). NITH. hist. 4 praef. p. 39,29 huic rerum operi quarto -am. DIPL. Conr. I. 8 contemplationi. **C** *c. sensu exstandi:* **1** *exsistere, manere – sich befinden, vorhanden sein:* TRAD. Weiss. 228 p. 219,14 (a. 695/711) monachis, qui ibidem *(sc. in monasterio)* ad-unt. WANDALB. Goar. 2,16 adhuc ibi soror eius degit et certissima ... testis -it. ERMENR. Sval. prol. adhuc in dubio scammate -imus. *fort. add.:* CHART. Rhen. med. I 42 p. 49,2 (a. 804) adstante ... defensore vel cuncta curia Andecavis civitate adsistantium. **2** *esse – sein:* COD. Karol. 51 p. 571,25 cui *(Deo)* archana cordis reserata -unt. FORM. Bitur. 18 p. 178,24 corona inter virgineas acias ad-ente. TRAD. Frising. 701 statim promptus ita peragere adstitit.

adi. **assistens,** -entis. **1** *adiacens – angrenzend, assistent: v. l. 28.30.* **2** *praesens – gegenwärtig:* CHART. Sangall. A 594 (a. 876) ego ... praesens, -s, rogatus scripsi. DIPL. Otton. II. 116 omnibus fidelibus nostris -bus et adventuris. **3** *situs – gelegen:* DIPL. Ludow. Germ. 92 p. 133,23 casam dominicam cum ceteris aedificiis ibi ad-bus.

subst. **assistens,** -entis. **1** *neutr.: philos. i. quod adiacet – das Angrenzende:* ALBERT. M. princ. 6,5 p. 358ª,9 quidquid proxime substantiae inter -ia -s est, id ... positio est. summ. theol. I 13,52 p. 534ª,21 Porretani dixerunt, quod dominium dicit respectum -em in Deo, non insistentem; distinguunt enim inter subsistens, existens, insistens et -s. *ibid. al. cf. p. 1081,49sqq.* **2** *masc. plur.: qui circumstant, praesentes sunt – die Umstehenden, Anwesenden:* ARBEO Corb. 10 p. 198,21 vir Dei ... ad-es longius amovit. ODILO SUESS. Seb. 10 (5) itane omnibus complaceat -bus, sciscitatur.

***assistrix,** -icis *f.* **1** *subst.: adiutrix – Helferin* (*cf.* GLOSS. I 557,22 St.-S. -em [assestricem *a*] follestarun [*spectat ad Vulg. sap. 9,4* assestricem]): CHART. Burgenl. 40 p. 21,46 (c. 1156) ego Geyssa ... superna gracia -e regnum ... obtinens. INNOC. IV. registr. A 1 p. 2,25 ut *dominus* ... mittat nobis sapientiam -em ad regendum populos. **2** *adi.:* **a** *ad astandum pertinens – auf das Davorstehen bezüglich:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,30,1 p. 499ᵇ,25 cum ... sit in eis *(angelis)* virtus -x et virtus ministratrix (cael. hier. 13,1 p. 328ª,7 distinctionem virtutis -is et ministrativae. *ibid. al.*). summ. theol. I 18,73,1 p. 754ᵇ,34 secundum vim ... -em *angeli.* **b** *astans – davorstehend:* ALBERT. M. cael. hier. 13,1 p. 328ᵇ,26 dominationes sunt -es, cum non mittantur ad exterius ministerium.

***assitio** (ads-), -ire. *sitire – dürsten:* TRANSL. Annon. 11 p. 518ᵇ,48 de qua *(mensa sinistrae)* qui edunt, adhuc esurient, et qui bibunt, ad-ent.

assitus (ads-), -a, -um. *propinquus, vicinus – nahe gelegen, benachbart:* HIST. Mosom. 2,2 p. 611,2 hic *locus monachorum* ... radicibus Aldiniaci montis ad-us. CHART. Sind. 4 p. 91,8 silvula curię contigua et -a. CHART. march. Misn. III 80 p. 66,25 salictum quoddam in oriente ... prato ad-um.

As(s)ius *adi.* (Ἄσσος) *de lapide quodam i. q. Assi ortus vel caesus – aus Assos, assisch:* WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360ᴰ Asius id est lapis, super quo nascitur sal in ripa maris. *laxiore usu:* DYASC. p. 117ª lapis Asius in Alexandria ... invenitur (ALPHITA II p. 92,25). *v. ThLL. II 906,31.* *Heßler*

asso, -avi, -atum, -are. *calore sicco vel igne assum reddere, torrere, frigere, adurere – in trockener Hitze oder im Feuer garmachen, braten, rösten, (an)brennen:* **1** *gener.:* **a** *proprie:* **α** *de cibis:* WALAHFR. Gall. 1,11 p. 292,32 diaconus pisces -vit. VITA Bonif. II 5 *trutta* levata et -ta ad mensam ... portata est. OTTO SANBLAS. chron. 38 p. 57,18 altile ligno affixum ... vertens -bat. CAES. HEIST. mirac. II 1,19 p. 42,7 carnes inposuit prunis -andas. *al.* *proverb.:* BERNH. GEIST. palp. 1,116 hic *(sc. in aula),* si sapis, -a *eqs.*

[Payr]

β *de poena, martyrio:* HROTSV. Sap. 5,10 in craticulam substratis ignibus -anda ponatur *Fides.* ANNAL. Aquens. a. 1171 (MGScript. XXIV p. 38,37) duo latrones . . . cocti sunt aqua et tercius igne -tus. HEINR. LETT. chron. 14,8 p. 80,17 alios vivos -verunt. 19,3 p. 124,36 ponentes eum ad ignem tamquam piscem -verunt. *al.* **b** *in imag. et translate:* ALCUIN. epist. 113 p. 163,18 pisces . . . igne sancti spiritus ad epulas aeterni regis -are. SCHOL. Adam gest. 87 decessores suos in . . . malitia parrochianorum velut in igne recoctos et -tos. CARM. anon. 2,67 (SBMünch. 1873/III p. 703) -are debemus et igne cremare *(cf. Vulg. exod. 12,9sq.)*, quicquid mandenti superest res ardua menti. BERTH. RATISB. serm. 17 p. 89,6 excoriati religiosi ut animalia coquuntur, -antur *eqs.* **2** *pharm.:* ODO MAGD. herb. 326 ex acri vino macerare cyminum convenit, in ferro post -ari calefacto. HILDEG. phys. 3,53 slehen in flamma ignis -et, id est brulwe. ALBERT. M. veget. 6,431 cum . . . -ta est *squilla eqs. al.* **3** *natur.:* **a** *strictius:* ALBERT. M. meteor. 4,1,24 p. 741^{a},39sq. quod taliter *(sc. caliditate sicca)* maturatur, ipsum erit -tum (*p. 381^{a},26* ὀπτόν) et non elixatum; et si . . . ultra maturitatem -etur, dicetur torreri. animal. 9,92 talium . . . vasorum *(sc. matricis)* non est -are contenta sicut -antur res in furno aut in patella. *al.* **b** *latius c. sensu exsiccandi:* ALBERT. M. animal. 4,60 creatio testae est ex humore viscoso . . . coagulante sicco calido adurente et -ante per partes combustas *eqs.* 20,10 terrestre . . . grossum arefactibile est in ossibus . . ., et est -tum digestione, quae dicitur optesys. **4** *techn. c. sensu calefaciendi, adurendi:* MAPPAE CLAVIC. 2 accipies arenam . . . et commisces . . . sale et -bis in fornace die et nocte. 83 *aes et argentum* mitte in patinam et argilla oblinitum, tunc -a, donec fiat cerussa *eqs.* Ps. GERH. CREM. sept. p. 322,29 -a ipsam *terram* in igne debile, tantum ut siccetur aqua. *al.*

adi. **1. assans,** -antis. *torridus, adurens – heiß, brennend:* ALBERT. M. animal. 16,114 si vincat calor -s siccus. 16,115 per -em calorem in fornace.

2. assatus, -a, -um. **1** *strictius i. q. tostus, frixus, adustus – gebraten, gerōstet, gebrannt:* **a** *gener.:* TRACT. de caus. mul. 28$^{capit.}$ si decursio sicut de carne -a fit. CHART. episc. Halb. 234 p. 201,30 fratres . . . reficiantur . . . salmone, luceo -is. ANNAL. Marb. a. 1232 permansit . . . estus multus, ita quod . . . ova congesto sabulo imposita post modicum tollerentur -a. *al.* **b** *pharm.:* ANTIDOT. Glasg. p. 107,32 esquilla -a. **c** *natur. de exsiccatione:* ALBERT. M. animal. 3,83 causa huius est terrestre -um, bene tamen commixtum cum humido. **d** *techn. de adustione:* MAPPAE CLAVIC. 13 miseos -i partem 1 teris. **2** *latius i. q. calefactus – angewärmt:* ANTIDOT. Glasg. p. 126,17 panno linio -um . . . super . . . plagas inpone.

subst. **1. assata,** -ae *f. quod tostum est, caro tosta – Gebratenes, Braten:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,90 p. 23a^{v} de -a; -a calida est et temperata *eqs.*

2. assatum, -i *n. quod tostum est, caro tosta – Gebratenes, Braten:* EKKEH. IV. bened. I 31,83 lentius -um solet esse quidem mage gratum. IOCALIS 812 nil valet -um, de quo nil pingue resultat.

***associalis,** -is *m. consocius – Genosse:* METELL. Quir. 71,45 haec equites tollunt et quilibet -es, scutiferorum cetus *eqs.*

***associatim** *adv. congregatim – scharenweise:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 16,14 *aves* exeunt et redeunt . . . aliquando -m, aliquando singulariter (*cf.* p. 16,21 -m volant).

***associatio** (-osci-), -onis *f.* **1** *strictius:* **a** *adunatio, coniunctio – An-, Zusammenschluß, Verbindung:* ALBERT. M. sent. 1,21,1 p. 557^{a},21sqq. ly 'non cum alio' dicit privationem -is et . . . non convenit termino in sua . . . significatione importante -em. elench. 1,3,14 p. 583^{a},47sq. petitio eius, quod est in principio . . ., sumitur aut sine -e sui cum altero aut cum -e sui ad alterum. miss. 3,6,12 p. 105^{b},17 'una' . . . notat -em capitis cum corpore. summ. theol. I 5,23,1,1,1 p. 165^{b},39 plura . . . relata per -em ad unum tempus vel . . . locum. *ibid. al.* **b** *?instantia – ?Aufdringlichkeit:* WALTH. AGIL. med. 7 p. 102,27 mania canina est -sciatio vehemens et amicitia cum obedientia. **2** *latius i. q. communicatio – das Teilnehmenlassen, Mitteilung:* GERHOH. glor. 20,9 p. 1151^{B} indutus est hominem, quem sibi uniens . . . atque conformans, ut ait Augustinus *(div. quaest. 73,2)*, immortalitati . . . sociaret; sed nunquid haec talis unitio, conformatio et -o *eqs.*

***associative** *adv. secundum mutuam conexionem – der wechselseitigen Bindung entsprechend:* ALBERT. M. summ. theol. I 16,64 p. 657^{a},41 *amor movet* aequalia, ut aequalibus bona communicent -e (*Ps. Dion. PG 3,713^{B}* εἰς κοινωνικὴν ἀλληλουχίαν).

associo, -avi, -atum, -are. *script.:* ads-: *in schedulis nostris non invenitur post s. X.* aso-: *l. 68.* -oti-: *l. 68. p. 1085,4.34.41. struct.: dat.: passim.* ad: *l. 48.* cum: *l. 37. intrans.: l. 68.*

I *obi. anim.:* **A** *strictius:* **1** *socium adiungere, aggregare, adunare – zugesellen, an-, zusammenschließen, vereinigen:* **a** *gener.:* HRABAN. carm. 41,10,7 quos *(sanctos)* tumulo hic sacro Bonifacius ad-vit *(sc. sibi).* WALAHFR. carm. 68,6 populos . . . factoris gregibus ad-are sui. HROTSV. Gall. I 13,3 *Christus* dignetur nos . . . -tum ire in aeterno gaudio. HONOR. AUGUST. quaest. I 6 pauperes spiritu angelis, mites archangelis -antur. CHRON. Ottenb. p. 617,14 laicos . . . monachis -vit. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 29,2 cum -ari non possint *falcones,* nisi consentient invicem. *al.* *refl.:* CAPIT. reg. Franc. 207 p. 77,20 ut . . . frater noster . . . in eadem coniunctione se nobis -ret. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 113,21 ad mutandum loca . . . -ant se magis *aves.* *medial.:* ALBERT. M. animal. 7,71 dicuntur eis *(gruibus)* -ari multa genera avium. **b** *c. colore quodam:* α *c. sensu asciscendi:* THIETM. chron. 2,6 p. 44,27 comitem cum . . . militibus sibi -vit et . . . Ratisbonam . . . cepit. BRUNO MAGD. bell. 19 -to sibi Magno . . . bellum . . . gessit. CHART. episc. Hild. I 588 tu, frater episcope, -tis tibi duobus episcopis eidem electo . . . munus consecrationis impendas. *al.* β *medial. c. sensu communiter vivendi:* ALBERT. M. animal. 7,8 quaedam *animalia* . . . dimittent eos *(filios)* et ulterius . . . non -buntur (*p. 588^{b},33* κοινωνίαν . . . ποιοῦνται) cum eis. γ *c. sensu destinandi:* CHRON. Gozec. 2,11 Fridericum . . . canonicae professioni -vit *pater.* **c** *spec.:* α *iur. de matrimonio:* LEG. Wisig. 3,2,7 quos . . . antedictis personis *(sc. mulieribus ingenuis)* repperiuntur ad-asse. 3,6,1 mulierem . . . sibi in coniugio ad-are (sociare *var. l.*). EKKEH. IV. pict. Mog. 274 *sacerdotis* natam thalamo locat -tam. *al.* β *canon. de susceptione:* BEDA hist. eccl. 4,24 p. 260,28 *virum* fratrum cohorti ad-vit. VITA Libor. 7 clero. WILH. HIRS. const. 2,10 p. 1048^{B} congregationi. CHART. archiep. Magd. 192 p. 248,17 canonicos . . . pro rerum ampliatione prioribus -antes. *refl.:* CHART. Sangall. A 505 (a. 864) si vero ad illam congregationem se non ad-at. **2** *comitari, stipare – begleiten, geleiten:* ANNAL. Ianuens. III p. 93,23 cum quo Greco venit Iohannes . . . causa -andi ipsum. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 48,31 pulli nituntur sequi et -are parentes. INNOC. IV. registr. B 136 episcopum non animo bellandi -ans (*item una cum exercitu:* CONST. III 139,5 si pro recipiendo . . . dyademate . . . dominus noster, ut eum -emus, nos requisiverit, nos eum -bimus). SALIMB. chron. p. 95,12 quem *(iudicem potestatis)* -bat quidam currerius. *ibid. al. (v. ind.).* **3** *conciliare – gewinnen:* WIDUK. gest. 2,7 his rebus multos Saxonum sibi -vit *rex (sim.* ANNAL. Hild. a. 984). BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 282,29 principibus . . . huic conspirationi -andis. VITA Lamb. Nov. Op. 2 (MGScript. XXX p. 948,33) *Lambertum* si ecclesiae nostrae possetis -are. *al.* **4** *(se) consociare – (sich) verbünden:* **a** *publ. de confoederatione:* *refl. et medial.:* DIPL. Conr. II. 54 p. 63,22 *episcopus* Ardoino . . . -tus est. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 130,4 Mediolano -ta est Terdona. COD. Wang. Trident. 198 p. 392,1 quod non -bit se cum inimicis. *al.* *intrans.:* ANNAL. Ianuens. I p. 247,23 cum Lombardis huc usque distulimus asotiare. **b** *eccl. de confraternitate:* GREG. CAT. chron. II p. 202,24 ego . . . dux Italię . . . commendo me et -or sancto monasterio *eqs.* **B** *latius:* **1** *participem reddere – beteiligen:* CHART. Heist. 83 p. 178,6 (a. 1237) concessimus omnibus . . . participacionem . . . bono-

[Payr]

rum . . . -antes eos in missis. *refl. et medial. i. q. participari – teilhaben:* DIPL. Heinr. V. (ed. H. Bresslau, Diplomata centum. 71 p. 102,28) predecessorum nostrorum regum . . . meritis nos -tiamus. CARM. Bur. B 154,7 sunt quinque modi, quibus -amur amori, visus, colloquium *eqs.* **2** *assimilando adiungere – an die Seite stellen:* CHART. Stir. IV 3 (a. 1260) lex . . . de iniqua committentibus sermonem suum dirigens consencientes eis pari pena constringendos -at.

II *obi. res:* **A** *strictius i. q. adicere, coniungere – an-, hinzufügen, verbinden:* **1** *gener.:* HRABAN. epist. 27 p. 442, 11 Ruth, quam aliqui auctorum libro Iudicum -ant. REGINO harm. inst. 1 responsoria . . . consonantibus sibi tonorum convenientiis -are. HUGO METELL. carm. 136 (MG Lib. Lit. III p. 718) Constantinus . . . ecclesiam primo regalibus -vit. **2** *spec.:* **a** *iur. de confiscatione:* LEG. Wisig. 12,3,4 res eius fisco ad-ande sunt (ADREV. Bened. 14 p. 483,35 praedia. *adde:* LEG. Wisig. 6,2,1 ingenui . . . cum rebus omnibus f. servituri ad-entur). **b** *theol. de unione duarum in Christo naturarum:* GERHOH. epist. 28 p. 617[a] dum in tantum tibi humanam naturam -as, ut *eqs.* ALBERT. M. epist. Dion. 4[c] p. 886[b],35 natura humana unita est vel -ta divinae. **c** *techn. de fusione:* GEBER. clar. 2,82 -a ipsum *(Iovem)* bona luna equaliter. **d** *natur. de commixtione:* HONOR. AUGUST. imag. 1,3 aer humidus et calidus calido igni -atur. ALBERT. M. veget. 6,313 est . . . cucurbita nutrimenti convertibilis in id, cui -atur in stomacho. **e** *anat. usu medial.:* α *iuxtapositum esse – nebeneinander verlaufen:* ALBERT. M. animal. 1,396 arteriae . . . -antur venis. β *cohaerere – in Verbindung stehen:* ALBERT. M. animal. 1,416 per quas *(venas)* mamillae matrici -antur. **B** *latius:* **1** *(sibi) ducem assumere – sich leiten lassen:* HILDEG. vit. mer. 3,72 p. 134,4 qui . . . inobedientiam sibi -verunt. **2** *aequare – auf eine Stufe stellen:* LIBRI Karol. 4,16 p. 203,28 ut imagines . . . vasis vel ceteris rebus divinis cultibus mancipatis adsotiaret.

adi. **associatus**, -a, -um. **1** *strictius:* **a** *congregus – scharenweise:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 113,18 *avium* volatus est aliquando singulariter, aliquando -us. **b** *(amicitia) coniunctus – (in Freundschaft) verbunden:* NADDA Cyriac. I 4,3 tu nobis ad-us es et ideo nobiscum regna. **2** *latius i. q. particeps – beteiligt:* ECBASIS capt. 378 non simus iniusti neque talibus -tiati culpis gestorum.

associus, -a, -um. **1** *subst. masc.: consocius, adiutor – Gefährte, Helfer:* EKKEH. IV. carm. var. I 3,6 vox velut -is nostra resultet eis *(infantibus)*. bened. I 37,41 -o Petro male distractos rape *(sc. Michael)* retro. **2** *adi.: collegiatus – Kollegiat-:* CATAL. Frising. (MGScript. XXIV p. 318,2; s. XII.[2]) condidit -am fratribus ecclesiam *Ellenhardus episcopus.*

***assoldo** (ads-, aso-), -avi, -atum, -are. *(ital.* assoldare *ab* ad *et* sol(i)dus, *sc. nummus) milit. i. q. mercede conducere – in Sold nehmen, dingen:* ANNAL. Plac. a. 1259 p. 510,20 *milites Theutonicos* ad-tos a rege Manfredo. ANNAL. Mant. a. 1265 (MGScript. XIX p. 24,16) rex Karolus . . . turbam militum . . . -vit. CHART. Carinth. IV 2985 marchas . . . conversas fuisse . . . in -andis militibus. SALIMB. chron. p. 16,23 asoldatis . . . militibus.

assoleo (ads-), -solitus sum, -ere. *script.:* ads-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. IX.*[med.], *postea rarescit.* aso-: FORM. Laudun. 8 p. 516,36. *form. indic. praes.* -it: LEX Sal. Merov. 44,1 rec. B. *al.*

1 *person. i. q. (facere) solere, assuevisse – (zu tun) pflegen, gewohnt sein:* **a** *c. inf.:* WALAHFR. Wett. 651 *Sodomita libido* thalamum violare iugalem ad-et. EKKEH. IV. cas. 57[med.] inclusam . . . visitare -tus. WALTH. TER. Ioh. 5 p. 1141, 47 sicut aegri -ent malis . . . gravari humoribus. *al.* **b** *c. dat. vel abl.:* EKKEH. IV. bened. I 37,39 ne satanę cędas, quibus -et, . . . prędas. cas. 102[ex.] neque . . . alio cellario -et. **c** *absol.:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 280,31 aecclesias Dei, ut ab olim -bat, confundere . . . non cessavit *rex.* WALTH. TER. Ioh. 2 ut -emus. *al. in usu esse – in Gebrauch sein:* VITA Mathild. I 12 vas . . . vini, ut saepe in monasteriis -et. **2** *impers.* -et *i. q. (fieri) solet, mos est – es pflegt (zu geschehen), es kommt vor, es ist Brauch:* **a** *c. inf.:* LIBER diurn. 60 p. 51,10 ut ad-et humanis rebus accidere. IORDAN. RUFF. equ. 6,10 p. 38,2 *testiculis inflatis* talibus remediis -et subveniri. *al.* **b** *c. dat.:* VITA Liutg. II 2,34 ut nobilibus -et personis. **c** *absol.:* FORM. Andec. 22 p. 11,33 si ad-et. FORM. Laudun. 9 p. 517,27 ne vero, ut -et, nos ger⟨ulus⟩ . . . deludat. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,18 laudis, ut -et, avidi. *al.*

adi. **assolitus**, -a, -um. *consuetus – gewohnt, üblich:* CHRON. Reinh. a. 1189 p. 543,30 fraudibus -is novos . . . dolos accumulans. a. 1215 p. 587,22 -a magnanimitate. ANNAL. Ianuens. IV p. 38,10 ad-um statum rei publice.

assolonium *v.* ascalonia.

assono, -ui, -are. **1** *proprie:* **a** *consonare – zusammenklingen:* FRUTOLF. brev. 10 p. 66 -at huic *(phthongo)* phthongus subiectum limma secundus. **b** *resonare – widerhallen:* NIVARD. Ysengr. 2,560 si foret in planis echo, iam cardine ab omni cornibus oblisis -uisset ager. **2** *translate i. q. assentiri – zustimmen:* CHART. episc. Halb. 497 p. 442,18 (a. 1216) consensu filii sui sibi per omnia -ante.

assonus (aso-), -a, -um. *consonus – harmonisch:* STEPH. EDD. Wilfr. 47 p. 242,21 asono vocis modulamine, binis adstantibus choris, persultare responsoriis.

assp- *v.* asp-. **asst-** *v.* ast-.

***assuasus**, -us *m. suggestio – das Zureden:* CHART. Westph. I 138 (a. 1042) conductus -u et admonitione . . . episcopi tradidi . . . predium.

***assub** (asub, asup) *subst.* (*arab.* aš-šūhub) *figura lucis candelae formam exhibens, stella cadens – fackelförmige Lichterscheinung, Sternschnuppe:* ARNOLD. SAXO fin. 1,4,4 p. 34,23 -b est sicut candela posita super candelam (*cf.* ALBERT. M. meteor. 1,4,5). ALBERT. M. cael. 2,3,2 p. 169[b],17 -b et cometes. meteor. 1,4,4 quae figura ignis Arabice vocatur -b (*cf. p. 341[b],3* δαλοί), quod quidam dicunt interpretari titionem . . ., in Albumasar . . . una translatio habet -b et altera ignis albus *eqs.* 1,4,6 -b descendens. summ. theol. II 1,4,2,5,1 p. 94[a],35 asup . . . ignis ascendens est, qui a vulgo vocatur stella cadens. CHRON. rhythm. Austr. 718 vide metheororum *(Arist. p. 341[b],15qq.),* quo modo galaxia et -b vaporum prebeant ymagines. SALIMB. chron. p. 74,25 viderunt eum *(mortuum)* tamquam globum igneum vel asub de celo cadentem.

assuefacio (*pass.* **-fio**), -feci, -factum, -ere. aswe-: *l. 62.*

I *consuefacere, exercendo docere – (an)gewöhnen, vertraut machen:* **A** *act.:* **1** *obi. anim.:* **a** *c. abl.:* WIDUK. gest. 1,35 tali . . . disciplina cum cives -ret. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 6,27 -ere *(falconem)* revocatione cum gallina. **b** ad: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 166,24 per gustum -ere ipsas *aves* ad videndum . . . hominem. p. 171,23 *falco* -fiendus est ad permittendum se tangi. p. 208,3. 248,3. *al.* ALBERT. M. bon. 74 p. 46,68 cum . . . legislatores -ant ad virtutes politicas. **c** *c. inf.:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 7,1 in -fiendo falconem redire ad avem. **2** *obi. res:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 6,29 in revocatione tali -fienda. **B** *medial. i. q. familiarem fieri – vertraut werden:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 172,16 ut . . . per famem doceantur facilius -fieri cum hominibus *falcones.*

II *consuescere – sich gewöhnen:* ALBERT. M. animal. 12,20 postquam cibaria . . . -fecerunt *Mauri.*

adi. **assuefactus**, -a, -um. *consuefactus, exercitatus – gewohnt, geübt:* CHRON. Reinh. a. 1213 p. 583,18 diuturno iam -us (aswetatus *1*) exercicio in Christi viguit thyrocinio.

***assuefactio**, -onis *f.* **1** *actio consuefaciendi vel consuescendi – Gewöhnung:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 188,32 de -e. p. 208,17 propter festinantiam et insufficientiam -is. p. 247,29 ut dediscant malam -em ad capellum. 3 p. 7,2 -em avis ad revocationem . . . procurant. *al.* ALBERT. M. bon. 74 p. 46,66 -o . . . est per frequentiam operum. **2** *consuetudo, usus – Gewohnheit, Übung:* ALBERT. STAD. Troil. 5,677 quod scitis, longa facit -o. ALBERT. M. nat. anim. 2,15 p. 42, 30 studia et -es non aliquid conferunt intellectibus. Ps. PLATO quart. 2 p. 109,36 qui ad -em praeparandi non pervenit.

[Payr]

***assuescibilis**, -e. *qui consuetudine acquiri potest – durch Gewohnheit zu erlangen(d).*: ALBERT. M. eth. 1,1,2 p. 3ª,4 probat *Plato* (*Men. p.* 70ª ἀσκητόν), quod virtus nec discibilis nec -is est. 1,7,3 p. 109ª,5 utrum discibile quid sit felicitas . . . vel sit -e (*Arist. p. 1099ᵇ,9* ἐθιστόν). pol. 7,11° p. 710ᵇ,16. *ibid. al.*

assuesco (ads-), -evi, -etum, -ere. *script.*: ads-: *praevalet in schedulis nostris s. VII.–IX., postea non invenitur.* asu-: *l. 27.55.67.* -uaesc-: *l. 27.* *?form.* assuendi: *l. 39.*

I *consuescere, usu discere – sich (an)gewöhnen, sich vertraut machen:* **A** *sensu incohativo vigente:* **1** *c. dat. vel abl.*: EINH. Karol. 19 p. 23,23 filias . . . lanificio ad-ere . . . iussit. 22 p. 27,9 elixis ad-ere suadebant *medici.* **2** *c. acc.*: RHYTHM. 146,36,3 autumni libens ad-o *(sc. crocus)* pruinas. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 19,6 *falco* -et vocem et . . . -et iactum loyri. ALBERT. M. bon. 74 p. 46,32 virtus consuetudinalis vere -itur *eqs.* **3** *c. praep.*: VITA Rimb. 12 ut in huius promissionis effectu veratius -ret. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 160,5 *falco* -scit facilius ad capellum. **4** *c. inf.*: ALBERT. M. eth. 2,1,2 p. 151ᵇ,8sq. nullum . . . natura existentium aliter -scit, puta lapis . . . non utique -scit (*p. 1103ª,20* ἐθισθείη) sursum ferri. *al.* **5** *absol.*: GODESC. SAXO theol. 24 p. 338,3 -entibus Deo donante . . . elucet . . . veritatis perspicuitas *eqs.* **B** *sensu incohativo evanido i. q. consuevisse, solere – gewohnt sein, (zu tun) pflegen:* **1** *c. gen.*: LEX Baiuv. 14,1 de animalibus vitiosis: qui sepe damnum inferunt et huius vitii ad-unt (ass-, asu-, -uaes- *var. l.*). **2** *c. acc. vel abl.*: ADEMAR. hist. 3,54 hoc Hludovicus . . ., hoc . . . Magnus Karolus -bant. **3** *c. inf.*: HRABAN. epist. 5 p. 390,24 quorum non venter . . . fastidit olera, sed leguminum -scit comedere cibaria. WALAHFR. hort. 12. **4** *absol.*: POETA Saxo 5,227 -ens potuit virtutibus exuperare . . . pericla.

II *consuefacere, exercendo docere – gewöhnen, vertraut machen:* **A** *c. dat. vel abl.*: EINH. Karol. 25 p. 30,21 ut . . . manum litteris effigiendis ad-ret. RICHER. REM. hist. 3,47 poetas . . . adhibuit *Gerbertus*, quibus -endos *discipulos* arbitrabatur. **B** ad: FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 43,11 *nidasii* hoc modo assuendi *(sic?)* ad volatum. **C** *absol.*: ALBERT. M. bon. 74 p. 46,65 legislatores . . . -entes (*Arist. p. 1103ᵇ,3* ἐθίζοντες) bonos faciunt cives.

adi. **assuetus**, -a, -um. **1** *de anim. i. q. consuetus, exercitatus, peritus – gewohnt, geübt, vertraut:* **a** *c. gen.*: OTTO SANBLAS. chron. 36 p. 53,20 navium -i erant *Pisani. in zeugmate:* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 83,14 Otkerus rerum et apparatus . . . Karoli quondam expertus et in meliori tempore -issimus. **b** *c. dat.*: ALCUIN. epist. 74 p. 117,3 clerici . . . sobrietate ornati, non ebrietati (-e *var. l.*) ad-i. HROTSV. Pafn. 7,10 mens -a lasciviae. *al.* **c** *c. abl.*: WIDUK. gest. 3,44 p. 125,21 militibus gloria victoriae -is. RUOTG. Brun. 40 populus dissensione . . . -us. *al.* **d** *c. praep.*: HRABAN. epist. 18 p. 423,4 populum . . . in confessione nominis Dei -issimum. CAES. HEIST. Engelb. 2,7 p. 263,30 fuerat . . . tanto . . . ad huiusmodi opus expeditior . . ., quanto -ior. **e** *c. inf.*: HROTSV. Gong. 70 sanctus est -us (asu- *M*) iter quadrupedum sequier. ALBERT. M. bon. 76 p. 48,78 -i (*p. 1104ᵇ,1* ἐθιζόμενοι) . . . contemnere pericula . . . fimus fortes. *al.* **2** *de rebus i. q. solitus, usitatus – gewohnt, üblich:* BONIF. epist. 78 p. 170,24 fertur . . . ebrietatis malum nimis ad-um esse. HROTSV. Theoph. 106 praetendere calliditatis -ae laqueos.

subst. **1. assuetus**, -i *m. qui consuetus, exercitatus est – einer der gewohnt, geübt ist:* ALBERT. M. bon. 74 p. 46,41sq. quod -us in operibus virtutis melius operatur quam non -us.

2. assuetum, -i *n. solitum – das Gewohnte:* VITA Steph. reg. II 3 (MGScript. XI p. 227,6; s. XI.ex.) videntes, quod -a coacti reliquissent. VITA Eberh. Salisb. II 3 p. 99,12 a religionis -o nihil remittens. CHART. Turic. 699 p. 143,25 asueto gravius.

adv. ***assuete.** *ex consuetudine – gewohnheits-, regelmäßig:* ALBERT. M. veget. 6,332 qui -e utitur enula. *v. etp. 1070,1.*

***assuetudinalis**, -e. *consuetudine acquisitus, consuetudinarius – durch Gewohnheit erworben, gewohnheitsmäßig:* ALBERT. M. bon. 75 p. 48,19 dicit Aristoteles . . ., quod virtus illa, quae -is *(p. 1103ª,17* ἠθική, *sc. prave versum)* est, ex assuetudine (*ibid.*: ἐξ ἔθους) fit *eqs.*

assuetudo, -inis *f.* **1** *consuetudo, usus – Gewohnheit, Übung:* CARM. Bur. B 105,7,4 hac -e morum. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 215,24 amoris, quem habebant ad loyrum, ex -e magis erant memores. ALBERT. M. nat. anim. 2,14 p. 40,20 venitur per -em operum ad virtutem moralem *eqs.* pol. 4,5ª p. 351ª,6 quod . . . democratiae, quae secundum leges sunt, -bus (*cf. p. 1292ᵇ,16* τοῖς ἔθεσιν) populi mutentur. summ. theol. II 10,39,1,1,1,2 p. 431ª,30 habitudines illae . . . non sunt acquisitae per -em et doctrinam. *ibid. al.* **2** *familiaritas – Vertrautheit, Umgang:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 62,13 pulli reminiscentes . . . -is, quam habuerunt cum ipsis *parentibus.*

***?*assuffumigo** (ads-), -are. *suffire – (be)räuchern:* AMALAR. off. 1,17,1 *agnos cereos* dari populo ex his incensum adolendum et ad-andum (*ex* ORDO Rom. 26,8 incensum accendi ad suffumigandum) domibus suis.

assugia *v.* axungia.

assulto, -avi, -are. **1** *strictius i. q. exsilire – aufspringen:* EKKEH. IV. cas. 73med. quibus dictis aulici omnes attesando -ant. **2** *latius i. q. oppugnare – stürmen:* CHRON. Pol. 2,14 castrum . . . obsedit tantoque impetu -vit, quod *eqs.* (2,17). 2,28 p. 96,17 milites . . . fatigatos -ando.

assultus, -us *m. vel rarius (praecipue in Italia)* ***assaltus** (ads-, asa-, -lit-), -us *m. (?n.: l. 71sq.) abl. plur.* -is: *l. 71sq.*

I *strictius i. q. saltus – (Auf-)Sprung:* LAMB. LEOD. Matth. IV 7 *denarius thecae iniectus* vehementiori quam pridem assultu resilivit.

II *latius:* **A** *concursus – Andrang:* VITA Greg. Porc. II 8 p. 1194,5 timens . . . assultu populi gravari. **B** *aggressio – Angriff:* **1** *proprie:* **a** *gener.*: EGBERT. fec. rat. 1,1728 dissipat assultus . . . repressos. WILH. APUL. gest. 1,299 accipiter . . . dubitans maioris inire alitis assultum. CONR. EBERB. exord. 4,21 p. 1109ᴰ tanquam novus miles crebros hostium assultus (insultus *K. Sr*) tolerabat *frater.* **b** *milit. i. q. impetus, oppugnatio – Ansturm, Sturm(angriff):* GESTA Camer. cont. I A 19 municipium . . . assultu opprimitur. CHRON. Pol. 3,26 p. 162,20 locum . . . municiorem assultu bellico exprobavit. OTTO FRISING. gest. p. 3,8 (epist. Frid. I.) post multos assultus . . . arcem . . . occupavimus. p. 4,17 assultum ad civitatem fecimus. CHRON. reg. a. 1159 p. 101,13 urbem assultu (assaltu *C 2*) inpetebant. *al.* **2** *in imag. vel translate:* PASS. Thiem. II 1 p. 53,6 pontifices alius per ambitionis et invasionis assultus, alius per conspirationis . . . cuniculos dignitatem arripiunt. EPIST. Wibald. 151 p. 255,23 cum . . . tot conatuum suorum amputatis capitibus cottidie trigeminis assultibus resurgere attemptaverit. CARM. de Cunone 97 Mercurius . . . quiddam conando super te assultus movit. **C** *oppressio – Überfall:* **1** *gener.*: PAUL. BERNR. Herl. 9 *virginis* fratri assultum . . . facientes inimici. *usu laxiore:* TRIUMPH. Remacli 2,10 assultum tibi *(sc. regi)* fecerunt cum sua rusticana manu hi procaces monachi. WIBALD. epist. 150 p. 245,9 invenimus aecclesiam assultu . . . hominis turbatam. **2** *iur. i. q. oppressio depraedationis causa vel cum armis facta, invasio – Raubüberfall, bewaffneter (Banden-)Überfall, 'Heimsuchung' (de re cf. Brunner, Rechtsgesch. ²II. p. 839sqq.)*: DIPL. Otton. III. 100 p. 512,16 adsaltum . . . infra vel extra supra aliquem eorum locum . . . non faciat. CHART. select. Waitz 9 p. 22,33 forisfacta omnium assultuum. CONST. I 424,2 ut cedes et incendia, predas et assultus nemo faciat. CHART. Ital. Ficker 89 p. 134,15 alios duos fecerunt asaltus, in quibus . . . domus . . . combuserunt *eqs.* DIPL. Heinr. V. (QuellForschItArch. 17 p. 47) infra . . . claustrum . . . ecclesie in personam vel in rem cuiusquam assultum facere. CHART. Brand. A XXIV 2 assultum . . ., quod nostri hussuoconge dicunt. ACTA imp. Winkelm. I 33 p. 24,32 de apprehensione hominum vel asaltu domorum. CHART. Bund. 604 p. 96,16 de . . . asaltis et feritis et iniuriis (605 p. 97,20 asalitis). *al.*

[Payr]

assum (ads-), affui (adf-), affuturum, adesse. *script.:* adh-: FORM. Andec. 11[a] adherunt. VITA Barb. 1 adherant. CHART. Traiect. 1601 adhereant. *al. v. et. l. 65.71. p. 1090,34. 1091,49.* add-: *l. 72. form.: imperf. (perf.):* -erit: *l. 65.* -erunt: TRAD. Frising. 514 aderunt et audierunt et viderunt (516[b]). *v. et l. 2.* adhereant: *l. 3. imper.* assunto: *p. 1090,16.* affore *plerumque sensu fut.; praes.: l. 24. p. 1090,38.54.1092,8.10.17.* affuisse *sensu praes.: l. 27. rhythm.* adé-: RHYTHM. 23,8,1. *v. et p. 1092,15. in synizesi:* PASS. Quint. 210 (MGPoet. IV p. 984) adsum ego.

I *strictius:* A *subi. anim.:* 1 *esse iuxta vel prope, (aliquo loco) praesentem esse, venisse – dabei oder daneben sein, dasein, sich befinden, anwesend, zugegen, zur Stelle sein:* a *gener.:* BEDA hist. eccl. 4,17 p. 245,14 *medicus* morienti illi et elevatae de tumulo adfuit. ARBEO Emm. 24 p. 62,8 cunctis, qui aderant, videntibus (EINH. Karol. 30 p. 34,16. RIMB. Anscar. 16 p. 37,12. OTTO FRISING. gest. 1,53 p. 75,24. *al.*). WETT. Gall. 7 quo respondente: 'adsum' *eqs.* 22 p. 268,14 regina non aderat regis lateri. WALAHFR. imag. Tetr. 125 omnia pacatis animalia litibus assunt. 243 quaeritur, unde essem et missu cuiatis adessem. CAND. FULD. Eigil. II 17,39 plebs quoque testis adest praesens (RIMB. Anscar. 29 p. 59,30. *al.*). AGIUS epic. Hath. 582 vidit . . . in . . . celsa affore se frutice. WALTHARIUS 101 adolescentes propriis conspectibus . . . semper adesse iubet *Attila.* 244 nullus adest nobis. 612 aspicio, ferratus adest. VITA Bonif. II 1 p. 91,16 responsumque est eum affuisse. WIPO gest. epist. p. 3,22 in capella senioris mei. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,3 rex . . . hostem adesse comperiens. *saepe. (actioni) interesse – beiwohnen:* CHART. Wirt. I 18 p. 17,26 (a. 777) ubi . . . servorum Dei turma laudes Christi . . . adesse videntur. PAUL. DIAC. carm. 6,79 sacris. EINH. epist. 52 martirum excubiis, quibus indesinenter adesse et interesse iussus sum. AGIUS vita Hath. 21 filiae supremis. *al.* b *c. colore quodam:* α *manere, morari – ansässig sein, sich ständig aufhalten:* RIMB. Anscar. 19 p. 39,39 christianis, qui ibi aderant. 24 p. 52,28 ut . . . ecclesiam fieri permitteret, ubi sacerdos omni tempore praesens adesset. 28 p. 59,13 ut apud eos . . . sacerdotes adessent. *ibid. al.* β *(facinoris) socium esse – beteiligt sein:* RIMB. Anscar. 18 p. 38,24 omnes pene, qui affuere, . . . puniti sunt. γ *exstare, repperiri – vorhanden sein, existieren:* ARBEO Emm. 15 sub mundi thalamo censorem adesse dubium non est, qui *eqs.* CAND. FULD. Eigil. II 14,45 nullus adest in carne manens vir, ut homo, qui *eqs.* RIMB. Anscar. 5 qui . . . huius rei testis praesens adest. *iur. et canon.:* LEG. Wisig. 2,4,10 si nullus ingenuorum adfuerit, credi servis . . . oportebit. CAPIT. reg. Franc. 123,15 si testes adsunt, qui *eqs.* DIPL. Heinr. II. 260 p. 306,8 si talis assit persona, quę condigna videatur. *al.* c *spec.:* α *publ. et eccl.:* TRAD. Frising. 328 (a. 814) *in dedicatione ecclesiae* episcopus ibidem veniens et alii plerique . . . viri cum eo adfuissent. CAPIT. reg. Franc. 178,1 conventui *episcoporum* interesse oportet abbates . . . et . . . adsint etiam comites; quodsi illi defuerint, adsint eorum vice . . . missi. 279[E] vicarios sedis apostolicae praesto nobis adesse gaudemus. 283[D] episcoporum, qui adfuerunt. . ., quando benedixerunt Hludowicum. THIETM. chron. 7,52 p. 462,34 cum sederet imperator et presentes episcopi adessent Gero, Meinwercus *eqs.* TRAD. Scheftl. 70 celebrante rege . . . curiam Ratispone, ubi . . . Otto aderat. *saepe. remissius:* BEDA hist. eccl. 4,5 p. 215,9 (conc.) Uilfrid . . . episcopus per proprios legatarios adfuit. β *iur.:* LEG. Wisig. 5,6,3 si . . . debitor ad diem constitutum adesse neclexerit. FORM. Andec. 13 ipsi illi *(actor)* ad placetum suum adfuit *eqs.* FORM. Sal. Lind. 19 homo, qui ex hoc inquirebatur, praesens aderat (adherit 1). FORM. Senon. II 5 p. 213,26 veniens homo . . . ante . . . comite vel ante . . . personis, qui ibidem aderant ad . . . causas audiendum vel recta iudicia . . . terminandum. CAPIT. reg. Franc. 104,7 testimonium . . . hominum, qui tunc aderant, quando liber dimissus fuit. TRAD. Frising. 183 isti sunt testes, qui praesentes adfuerunt (TRAD. Scheftl. 445[a] tradicioni. CHART. Turic. 1392 t., qui adherant hiis. CHART. Carinth. V 388 adderant. *al. cf.* TRAD. Frising. 241 haec sunt t., . . . et isti sunt, qui praesentes adfuerunt. *al.*). DIPL. Heinr. V. (ed. Muratori, Antiq. IV 685[D]) ego Wernerius iudex affui et subscripsi. EPIST. Dominic. 50 testamentis. *al. v. et p. 1107,45. in fabula:* NIVARD. Ysengr. 1,423 Ysengrimus adest obiecti criminis insons *eqs.* 2 *comparere – sich einfinden, erscheinen:* a *gener.:* VITAE patr. Iur. 1,13 p. 138,25 sese . . . post sextam . . . diem . . . cellulae ipsi adfore denuntiat. EIGIL Sturm. 6 p. 368,22 cumque indicatum . . . fuisset episcopo . . . Sturmen adfuisse. WETT. Gall. 15 in qua *(epistula)* continebatur adesse eum . . . super duodecim noctes ad . . . ducem. CAND. FULD. Eigil. II 14,59 iussit adesse viros. WIDUK. gest. 3,52 nullam moram agens . . . dux . . . cum presidio militari adest. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,55 aderant geminę preconis voce puellę. MARC. VALER. buc. 4,6 huc quoque . . . Pan aderat. *al.* b *c. colore quodam i. q. provenire – auftreten:* HEIRIC. Germ. I 2,176 prudentes assunto viri . . . consultisque animis, tulerit quod maxime dignum quisque, ferant. c *spec.:* α *publ.:* WIDUK. gest. 3,53 aderat et legatio barbarorum. VITA Mathild. I 7 quo *(sc. Erpesford)* cunctos illius ditioni subditos adesse praecipiens . . . consilium habere coepit *rex.* VITA Paulin. Trev. 7 synodum Mediolani fieri constituit *Constantinus* atque eos *(episcopos)* inibi suae . . . praecepit adesse praesentiae. THANGM. Bernw. 28 p. 771,30 interea affuit ab apostolico . . . directus cardinalis presbiter. *al.* β *iur.:* LEG. Wisig. 2,2,9 ingenui . . . ad servi petitionem iudicio adesse contemnunt (9,1,13). *al.* γ *canon.:* CONC. Merov. p. 91,17 clericus . . . se ad audientiam spondeat adfuturum. LIBER diurn. 105 immemor pollicitationis . . . *te* huic apostolicae sedi post biennium adfuturum, ut *eqs. al.* B *subi. res:* 1 *(situm) esse iuxta vel prope, (aliquo loco) praesto esse, suppetere, alicui esse – sich befinden bei oder neben, dasein, vorhanden sein, zur Verfügung stehen, eigen sein:* a *gener.:* α *res corpor.:* CHRON. Fred. cont. 26 ubi mons (pons *ci. ed.*) transiunde nullatenus adherat. CHART. Sangall. A 21 casa Dei . . ., que ibidem adest. WETT. Gall. 15 ubi et adfuit Quaradaves vicus proximus. WALAHFR. carm. 47,11 pisces, vinum, cibus adsunt. AGIUS comput. 7,24 dies, quos affore dixi a festis ad festa. vita Hath. 28 ut . . . neque funeri . . . necessaria ex suo adessent. WIDUK. gest. 2,17 quod non adessent naves, per quas *eqs.* THEOD. TREV. Liutr. 82,3 reliquias . . . in via tibi dandas affore. VITA Erasmi 151 in dorso macula non affuit ulla. TRAD. Welt. 21 huic . . . predio adest arbor pomorum. *al. c. dat. poss.:* WALAHFR. carm. 51,6 assunt et nobis . . . panes, pisciculi. FROUM. carm. 6[a],2 lux mihi *(sc. ligno fosferario)* semper adest. ALBERT. M. animal. 1,336 de hiis *musculis* . . . unicuique digitorum adest unus. *al.* β *res incorpor.:* TRAD. Frising. 904 (a. 870) ut vires aderant. ANNAL. Fuld. II a. 866 nisi timor filii eius adfuisset (aff- 2). CHART. Rhen. med. I 180 p. 242,33 quamdiu presens adesset vita illorum. WIDUK. gest. 3,46 pondus prelii ex adverso iam adesse conspiciens. *al. c. dat. poss.:* ARBEO Emm. 45 edenti (-di *var. l.*) . . . stomacho animus aderat. THEOD. TREV. Liutr. 41,2 miratus devotionem patri tantam affore. WIDUK. gest. 3,54 si aliqua vobis virtus adsit (assit *var. l.*). VITA Greg. Porc. I 4 quod tanta . . . sibi adesset assiduitas vigiliarum. *al.* b *c. colore quodam:* α *adiunctum esse – verbunden sein:* AMALAR. off. 1 praef. 2 voluntas, cui si assit ratio, aberit error. β *contingere – zuteil werden:* WILLIB. Bonif. 2 p. 9,4 cum . . . omnipotentis sibi adesse . . . suffragium postularet. VITA Hugberti prol. (MGMer. VI p. 482,4) munus illius in hoc opus adesse me *(om. 2)* deposco, qui *eqs.* WALAHFR. carm. 16,1 Strabus opem Domini Veteri optat adesse Sagittae *(sc. Altgero).* THANGM. Bernw. 42 Dei . . . tanto michi largius auxilium affuturum esse confido, si *eqs. al.* γ *apparuisse – erschienen sein:* WALAHFR. carm. 25[a],5,4 Symeon . . . tam longe prius expetitam praedicat cunctis Domini salutem patris adesse. *al.* c *math. i. q. effici – (als Ergebnis) herauskommen:* Ps. BOETH. geom. p. 421,1 quae . . . quantitas, hoc est XXXVI, quinquies ducta CLXXX adesse conducit. 2 *de actionibus i. q. agi, accidere, fieri – stattfinden, vorkommen, geschehen:* TRAD. Frising. 5 p. 31,24 (a. 750) ut nulla requisitio ab heredibus . . . adesse debeat. WOLFHARD.

[Payr]

Waldb. 3,7 (5) vasis . . . perditi mentio affuit. DIPL. Otton. II. 240 p. 270,43 quod minime credimus adfuturum. *al.* **3** *de tempore i. q. praesentem esse, evenisse – da sein, gekommen sein (plerumque de casibus prope imminentibus, e. g. l. 7sq. 11sq.):* ALDH. virg. II 1660 tempus adest sacras metris vulgare puellas (RIMB. Anscar. 19 p. 40,23 pluviae. *al.*). EIGIL Sturm. 24 obitum suum cito adfuturum nuntiare. HRABAN. carm. 13,27 sic haec signa diem Domini testantur adesse (WALAHFR. Wett. 188. *al.*). WALAHFR. Wett. 17 *resurgentis leonis* adest hodie festum. WANDALB. martyr. concl. 4,3 quintus . . . aevi . . . orbis adest. WALTHARIUS 1213 dilatus iam finis adest. THANGM. Bernw. 54 cum adesse sibi exitus sui horam sensisset. *saepe.*

II *latius:* **A** *vi praepositionis vigente:* **1** *subi. anim.:* **a** *auxilio esse vel venire, assistere, favere – beistehen, zu Hilfe kommen, helfen (cf. p. 1090,59sqq.):* **α** *gener.:* *per praesentiam localem:* WIDUK. gest. 3,68 p. 142,13 *Wichmannus* cito cum sociis adest Sclavo. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,200 cives, succurrite civi, vel iam lapsuro Iunonis adeste marito. THANGM. Bernw. 33 addens ei socium . . ., qui subcenturiatus adesset, si quid forte adversi . . . emersisset. *spirit.:* CARM. Aldh. 2,112 volumina . . ., quorum auctori aius adesse constat alitus. WALAHFR. Mamm. orat. 18 o beate Mammes, assis obsecro *eqs.* AGIUS epic. Hath. 451 aderit in cunctis vobis . . . femina sacra. CARM. Bur. B 148,1[c],1sqq. Venus assit omnibus ad eam clamantibus, assit cum Cupidine *eqs.* STATUT. ord. Teut. p. 130,33 Deus . . ., adesto propicius, ut *eqs. al.* **β** *c. colore quodam: intercedere – sich einsetzen:* CYPR. CORD. carm. 1,22 (MGPoet. III p. 144; s. X.[1]) adsis pro me Deo, adclinis posco. *operam conferre – den Dienst zur Verfügung stellen:* WIDUK. gest. 1,8 p. 9,18 Saxones . . . eorum *(Brettorum)* necessitatibus atque commodis aeque semper affuturos. WIPO gest. 1 p. 11,13 summis rebus adesse, consulere. **b** *oboedire – hören (auf):* **α** *attendere – bei der Sache sein:* GODESC. SAXO theol. 18 p. 251,5 quaeso te, quo totus nunc adsis ad intelligendum (CONR. HIRS. dial. 1089 t. adesto). **β** *adnuere – Gehör schenken:* HELM. chron. 70 p. 135,15 peticioni . . . proniores adesse. **γ** *obtemperare, parere – gehorchen, dienen:* GESTA Bereng. 3,289 ne geminis . . . cogamur adesse (gloss.: parere, obedire) tirannis. SIGEH. Maxim. 1 praef. ego plane tibi pro viribus adero. THEOD. TREV. Liutr. 39,1 se soli iam votis Deo dedicatis affore. **c** *paratum esse, consentire – sich bereit erklären, einverstanden sein:* TRAD. Frising. 330 (a. 814) tunc querens episcopus, quomodo . . . oratorium hereditare voluisset, et ille libenter adfuisset et statim fatebat *eqs.* (336. *ibid. al.*). 352 Cotesdiu devote ac diligenter extimplo adfuit coram magna multitudine et tradidit. *ibid. al.* **d** *praeesse, regere – vorstehen, regieren:* CHRON. Salern. 99 p. 100,8 a papa, qui tunc in tempore adherat (103. 121). DIPL. Heinr. IV. 343 cu⟨m⟩ congregatione, cui nunc prior Teutius adesse videtur *eqs.* **2** *subi. res:* **a** *(sub)esse – (unter)stehen:* DIPL. Karoli M. 89 p. 129,14 qua⟨liter⟩ sub nostram tudicionem . . . adesse debuisset *monasterium.* DIPL. Karoli III. 160 p. 260,37 ut res . . . stabiles sub eorundem canonicorum potestate adesse concederemus. **b** *attinere – gehören:* DIPL. Merov. II 22 p. 107,45 quod ipsas ris . . . ad casa sancti Dionisii aderant (*sim.* DIPL. Pipp. 6 p. 10,3). *adde:* FORM. Senon. II 6 p. 214,15 quod servus ad colono suo . . . de capud suum aderat. **c** *cohaerere – in Zusammenhang stehen:* HILDEG. div. op. 2,5,27 p. 925[B] in terrenis rebus, quae carni adsunt. **d** *retribui – vergolten werden:* DIPL. Ludow. Germ. 47 hoc nobis . . . a remuneratore omnium bonorum in eterna beatitudine credimus affuturum. **3** *impers. i. q. (suum) est – es ist (seine) Pflicht:* HILDEG. epist. II 157 tibi adest, ut planas vias . . . ambules.

B *vi praepositionis evanida i. q. esse – sein:* **1** *vice verbi copulativi:* CHRON. Fred. 4,40 gentes, que illic adtractae fuerant, . . . procul fecit adesse (abvar. *l.*). DIPL. Merov. I 73 p. 65,9 quod ipsas donacionis . . . veracis aderant. FORM. Marculfi 1,13 p. 51,15 sicut eius adfuit petitio (TRAD. Frising. 353). FORM. Senon. I 46 sic vero et actum aderat. II 3 p. 212,18 quod servus monasterii . . . de capud suum aderat. FORM. Sal. Bign. 7 p. 230,23 ipso servicio sancto illo, unde negligens aderat, . . . rewadiare (FORM. Sal. Lind. 21 p. 282,6. *al.*). LEX Sal. Pipp. prol. 2 p. 84,8 qui tunc tempore eiusdem *gentis* aderant rectores (*cf.* ERMENR. ad Grim. 36 p. 577,32 *Augia,* cuius adest Folcwinus custos . . . abbas. DIPL. Heinr. II. 387 p. 494,24). WALAHFR. Mamm. 14,11 testis adest scriptura. Blaithm. 29 nomen *Blaithmaic* sermone Latino 'pulcher natus' adest. AGIUS epic. Hath. 240 cui tunc bonitate nequibat affore par ullus. VITA Erasmi 119 *Dominus* plasmator adest celi terreque. VITA Ger. Bron. 21 p. 672,17 tametsi iam afforet aevo progressiori. NIVARD. Ysengr. 7,393 iam sanctus ades. CHART. Lux. III 42 p. 41,7 coram quibus sibi durum aderat respondere *eqs. saepe.* **2** *vice verbi auxiliaris:* SISEB. Desid. 3 sciens Dominum adfuturum non tam eloquia quaesiturum quam opera. RHYTHM. 23,14,3 quid aderunt tunc dicturi. IOH. SCOT. carm. 7,2,10 *Dionysius* Attidas edocuit, de quibus ortus adest. AGIUS epic. Hath. 442 Helias dum forte revectus ad superos curru afforet. CARM. Cent. 73,9 ne noster *visus* totus subito combustus adesset. DIPL. Otton. III. 56 quod minime futurum adesse credimus. *al.*

partic. **adens,** -entis. **1** *adi.: praesens – anwesend:* GESTA Ern. duc. II 40 p. 250,23 postquam Arimaspos homines duos . . . -es cum Mauris duobus etiam -bus contuebantur. **2** *subst. masc.:* **a** *qui adest – ein Anwesender:* CARM. de Tim. 31 ridens . . . ambiguos reddebat -es. GESTA Ern. duc. II 32 p. 235,34 rex Indiae et omnes -es. **b** *advena – Ankömmling:* GESTA Ern. duc. II 30 p. 232,16 finem vitae per hos -es adesse timuerunt. *Payr*

assumentum, -i *n. lacinia vesti resarciendae apta – Flikken (cf.* GLOSS. I 724,1 St.-S. plezzo vel âscrota. III 718,26 swinge. IV 37,38 infengida. *al.):* ALCUIN. epist. 212 p. 353,26 volentes rudis panni -um *(cf. Vulg. Marc. 2,21)* veteri inmittere vestimento.

?assummo (ads-), -avi, -are. *consummare – vollenden:* DIPL. Karoli M. 254 p. 367,24 (spur. ante s. XI.[in.]) Alcuinus cancellarius . . . perfecit, ad-vit (adsum. *cod.*), dedit *eqs.*

assumo (ads-), -sum(p)si, -sum(p)tum, -ere. *script:* ads-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. IX.[med.], deinde paulatim evanescit.* ats-: *p. 1094,60.* asu-: *p. 1094,5.30.* -mm-: *p. 1093,64. 1094,29. 1095,12. 54.* -ubta, -upta: *p. 1094, 60. depon.: p. 1093,38.*

I *proprie:* **A** *obi. res:* **1** *(manu) apprehendere, capessere – (in die Hand) nehmen, ergreifen:* VITA Galli I 5 ad-pta cruce. GERH. AUGUST. Udalr. I 17 p. 406,19 ad-ptis brachiis episcopi. 25 p. 410,50 episcopus -pto baculo commendavit abpatiam . . . Roudungo. BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 276,19 -pto festinanter thesauro suo . . . evasit. *al. in imag.:* WETT. Gall. 4 ad-pserunt contra eos invidiae arma. WALTH. SPIR. Christoph. II epist. p. 10,17 *(c. sensu incipiendi)* -pto in manus opusculo. **2** *percipere, comedere – zu sich nehmen, genießen:* LEG. Wisig. 4,2,17 nature origo ita . . . decurrit, ne his, qui nascitur, prius aliut quam se suscipientem ad-at herem. CONC. Karol. 46[A],10 corpus Christi . . . digne studeant -ere. **3** *(in se) suscipere, induere – (an sich) nehmen, anziehen, annehmen:* **a** *strictius:* **α** *de vestibus:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,16 sacrum velamen. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,22 peregrinandi habitum. ALBERT. M. princ. 7,1 p. 359[b],20 *(de habitu)* hoc autem, quod figuram est accipiens alterius propter alterum -ptum, dicitur habitum. *al. partic. perf. i. q. vestitus – bekleidet:* CHART. episc. Misn. 92 p. 85,35 (a. 1222) renuntiationem . . . publicabunt habitum poenitentiae -pti. **β** *de insignibus:* OTTO FRISING. gest. 1,42 p. 61,5 Saxones . . . cruces itidem easdem gentes bello attemptaturi -pserunt (CONO LAUS. notae p. 781,43 -msit . . . episcopus signum crucis. CONST. II 116,10). **γ** *de ancora i. q. tollere – lichten:* PHILO 125 (MittSchlesGesVolksk. 19 p. 61) -itur anchora. **b** *latius de substantiis, speciebus sim.:* **α** *de incarnatione (cf.* ALBERT. M. incarn. 26 p. 197,4 -ere . . . est ante unire): GODESC. SAXO theol. 22 p. 295,5 manens quod erat, ad-psit quod non erat. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,105 -ptae spatium carnis. GODESC. AQUENS. opusc. 5,5 p. 160,33 quam *(carnem)* -psit *Deus* de te, virgine. GERHOH. epist.

[Humperdinck]

(Scholastik 13 p. 43,7) propter hominis -pti et Verbi -entis personalem unitatem. *saepe.* β *de transfigurationibus:* NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 29,8 *(de diabolo)* -pta specie . . . leprosi. ALBERT. M. summ. theol. I 18,75,2 p. 784ª,8 quaeritur, ex quo elemento angeli -ant corpora. p. 785ᵇ,22 quia caliginoso corpore -pto magis congruit *daemon* tentationi. *ibid. al.* γ *de manifestatione divini:* ALBERT. M. cael. hier. 4,2 p. 105ª,13 res non dicuntur -ere essentiam divinam, ut sint secundum substantiam, sed exemplariter. δ *de colore mutato:* MAPPAE CLAVIC. 42 donec -at *aurum* eandem nigredinem. **4** *possidere, acquirere – (in Besitz) nehmen, erwerben, übernehmen:* a *gener.:* EIGIL Sturm. 15ª sacerdotes . . . sancti martyris corpus ad-entes in basilicam suam . . . posuerunt. b *iur. et publ.:* LEX Ribv. 73,1 nisi . . . quis auctorem interfectionis *(sc. lignum)* in usos proprios ad-pserit. CHRON. Fred. 3,53 cuius *(Childeberti)* thinsauris et regnum Chlotharius ad-psit. EINH. Karol. 33 p. 39,16 ut . . . altera *subdivisio substantiae* a filiis . . . ad-pta . . . divideretur. REGISTR. abb. Werd. 2,3 p. 17,29 veteres palos . . . in usus suos ad-ere. DIPL. Otton. I. 322 ut abbatiam . . . in ius et proprietatem nostri . . . fisci -remus. TRAD. Ratisb. 220 proprietatem . . . ad suum servitium -ere. CHART. Eichsf. 232 p. 137,13 mansum . . . vendidi . . . insuper -endo vestem pluvialem. *al. lucrari, exigere – vereinnahmen, eintreiben:* CAPIT. reg. Franc. 43,8 qui decimas ad-unt. DIPL. Loth. III. 99ᵇ p. 159,25 nec paratas nec fodrum inde -ere neque postulare. **5** *(secum) ferre – (mit sich) nehmen:* EIGIL Sturm. 23 ut sancti martyris corpore adsumto ad Hamelanburg properassent. WALAHFR. Gall. 1,11 p. 292,21 ea *(cibaria)* . . . secum -ens. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,33 uxore -mta et . . . non parva peccunia. *al.* **6** *includere – einfügen:* FUND. cell. Ioh. (MGScript. XV p. 1004,37; c. 1126) pergunt *termini* . . . per semitam . . . ea, que huic semite superiora sunt, sibi -entes. B *obi. anim. (v. et l. 30):* **1** *accipere, suscipere – (zu sich) nehmen, übernehmen:* a *de coniugio sim.:* LEG. Wisig. 3,1,5 p. 127ª,16 in coniugio mulier adsumta. *al.* LIBER hist. Franc. 33ᶜᵃᵖᶦᵗ. eam . . . Merovechus in uxorem ad-itur. THEGAN. Ludow. 2 eam . . . imperator in matrimonium -psit. DIPL. Otton. II. 21 p. 29,32 Theophanu . . . coniugem . . . -ere. ADAM gest. 3,12 p. 153,11 rex . . . alias uxores et concubinas -psit. CARM. Bur. B 60ª,3ᵇ,2 nulla . . ., quam sic -pserim. b *de servitio:* LEX fam. Worm. 29 si episcopus fiscalem hominem ad servitium suum -ere voluerit. TRAD. Frising. 1468. c *usu vario:* WIDUK. gest. 3,50 quia . . . loco filiorum eum -pserit. 3,66 Gero . . . barbaris, a quibus eum *(Wichmannum)* -psit, restituit. THIETM. chron. 3,26 ab eo rex tenellus ad nutriendum . . . a Warino . . . -itur. OTTO FRISING. chron. 4,3 p. 187,33 Constantinum . . . *Romanos pontifices* in patres -psisse. **2** *asciscere, attrahere – herbeiholen, heran-, hinzuziehen:* BEDA hist. eccl. 3,28 p. 195,11 adsumtis in societatem ordinationis *antistitis* duobus . . . episcopis. CAPIT. reg. Franc. 39,11 optimus quisque . . . in testimonium ad-atur (*cf.* TRAD. Patav. 214 -pto in testem Geroldo). TRAD. Frising. 449 eo modo hanc renovationem . . . fecit: ad-psit parentes et propinquos proprios, tulit cespites. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 292,41 -ptis undecumque non modicis militaribus praesidiis. CHART. Eichsf. 119 ubi congregationem monachorum . . . institui, quos de claustro Volcolderoth -psi. STATUT. ord. Teut. p. 107,20 preceptor -ptis fratribus . . . ydoneis computacionem faciat. *al.* **3** *recipere – (zu sich) aufnehmen:* a *theol.:* α *de obitu:* BEDA hist. eccl. 4,14 p. 234,30 rex . . . ad sempiterna animarum gaudia adsumtus in caelum (WOLFHER. Godeh. I 25 p. 186,21 assummitur). THIETM. (?) chron. 4,28 talem sibi per palmam martirii -psit *Deus* famulum. ALBERT. M. resurr. 81 p. 288,14 animae sanctorum -untur secundum choros angelorum. *al.* β *de assumptione Mariae et ascensione Christi:* AGIUS epic. Hath. 336 virgo Maria -pta aetherea incolit . . . loca (ALBERT. M. resurr. 81 p. 288,19 quod . . . sit . . . locus Christi ascendentis ultra locum beatae -ptae virginis). HROTSV. asc. 125 Iesus . . . -ptus caelos qui transcendit super altos *(cf. Vulg. Marc. 16,19. al.). v. et p. 1096,43sq.* b *publ. et eccl.:* RUOTG. Brun. 9 de Cûnone in affinitatem regiam -pto. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 386,24 eum in suae fraternitatis consortium . . . -ere. **4** *(secum) abducere – (mit sich) nehmen:* EIGIL Sturm. 13 adsumtis fratribus secum septem (BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 307,7. *saepe*). WALAHFR. Wett. 310 -ens (asu- *V*) angelus . . . infirmum. THANGM. Bernw. 1 p. 758,22 quos diligentiores in sancto meditamine cernebat, seorsim familiarius -ens (CHART. archiep. Magd. 336 seorsum nos -ens *rex*). CARM. Bur. B 137,2,5 iuvenes . . . virgines -ant . . . et eant in prata . . . communiter. *al.*

II *translate:* A *obi. res:* **1** *adicere – hinzunehmen, -fügen:* a *gener.:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 197,28 're' praepositio . . . 'd' litteram crebro -it. GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p. 402,41 consolationis effectum -ens. WILH. HIRS. mus. 26 plagae . . . infra finalem . . . ad diatessaron saepe tonum -unt. b *log. de propositione minore:* GODESC. SAXO theol. 4 p. 101,14 quod ita probo nunc triformi syllogismo proponendo, -endo, concludendo (RICHER. REM. hist. 4,73ᵉˣ.). 9 p. 206,26 apostolus utitur propositione et explanatores eius consequenter ad-unt atque concludunt regulari adsumptione atque conclusione. *al.* ALBERT. M. top. 8,1,6 p. 504ª,2sqq. dicunt . . . quidam, quod axioma est propositio ad probandam alteram -pta, quae difficilior est ad probandum quam illa, ad cuius probationem -itur. **2** *adipisci, nancisci – erlangen, erhalten:* CHRON. Fred. 3,65 Langobardorum gens, priusquam hoc nomen adsumerit (HARTM. Wibor. 17 ut mox patris nomine -pto abbas . . . constitueretur). 4,21 ut facultatem eius fiscus adsumerit (LEG. Wisig. 12,2,16 bona sibi . . . f. adsummat). LEG. Wisig. 4,5,7 p. 206,30 condicione omnimode ingenuitatis -pta. FORM. Augiens. C 10 quod . . . pro asumendo amminiculo . . . permaneatis. GERB. geom. 6,6 si eam, quam . . . cathetus possederat, basis . . . sibi quantitatem -at. *pass. i. q. obtingere – zufallen:* LEX fam. Worm. 15 ut . . . due partes bonorum . . . -antur ad manus episcopi. **3** *depromere, derivare – entnehmen, herleiten:* CHRON. Fred. 1,24 p. 34,20 quia de cronica . . . Eusebii . . . ad-pta est *descriptio.* ALDH. ad Acirc. 10 p. 90,16 duo scemata . . . a Vergilio ad-pta. BEDA hist. eccl. praef. p. 7,33 ea, quae . . . conscripsi, partim ex eis, quae . . . scripta repperi, adsumsi. HRABAN. epist. 12 ut perspectis anteriorum librorum expositionibus, inde ad huius libri enodandas questiones ad-rem facultatem. BERNOLD. CONST. microl. 33 p. 1005ᴬ vigilia . . . sex sibi responsoria de Dominicali historia . . . -at. *al. pendet* ut: AMALAR. off. 1,27,30 ut ab episcopis solis inungatur *accipiens spiritum sanctum* . . ., ab apostolis -ptum est. **4** *sumere, adhibere – (her) nehmen, verwenden:* ANON. geom. I 4,35 -e trigesimam *partem* de DC. RADOLF. epist. 1 p. 515,21 primos quadratos transsilio, tertium . . . -o. Ps. BOETH. geom. p. 397, 10 literas alfabeti sibi -bant hoc pacto, ut *eqs.* IOH. AFFLIG. mus. 1,2 syllabae, quas ad opus musicae -imus. *al. sibi proponere – sich vor Augen halten:* LIUTG. Greg. 7 -ite exemplum iusti huius (13 p. 78,19). *(temere) invocare – (unbesonnen) in den Mund nehmen:* CONC. Karol. app. C p. 306,29 ne per singula verba nomen Domini in iuramento ad-atur (*cf. Vulg. exod. 20,7* ne ad-as . . . in vanum). **5** *subire – auf sich nehmen, übernehmen:* CHRON. Fred. 2,57 p. 78,2 Theudericus . . . principatum ad-it. LEG. Wisig. 3,4,13 p. 154ª,3 accusationis huius fiduciam ad-entes. FORM. Marculfi 1,36ᶜᵃᵖᶦᵗ. ut causas auctorum ad-endi suorum aliquis licentiam habeat. FORM. Arvern. 2ª adsupta mea vice (2ᵇ atsubta). LIUTG. Greg. 2 p. 69,1 quam perfectae religionis initia -psisset et intrasset. ANNAL. regni Franc. a. 768 iter. WALAHFR. carm. 38,35 mens . . . non ante -ptum . . . munus deseruit . . . quam *eqs.* GESTA Font. 3 p. 20,12 ordinationem -it coenobii. GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p. 411,36 presbiter iterum lectionis usum ad-psit. ANNAL. Quedl. a. 1005 rex . . . -pta non bona pace . . . revertitur. THANGM. Bernw. 16 studium tanti laboris -pserat. ALFAN. premn. phys. 34,12 de hoc etiam oportet sermonem ad-ere (*PG 40,740A* διαλαβεῖν), ut *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,18 docendi . . . officium. CHART. episc. Misn. 92 p. 85,39 poenam, quae vulgo harmescar nuncupatur, in praedicto habitu -entes. CHART. ord. Teut. (Thur.) 232 -ere

[Humperdinck]

ordinem fratrum domus Teutonice. *saepe. de coniugio i. q. contrahere – schließen:* Leg. Wisig. 4,5,2 pro quibus *(filiis)* creandis fuerat adsumtum coniugium. **6** *subdere, constituere – unterordnen, aufnehmen:* Chron. Fred. 2,62 p. 86,1 provincias ..., quae a rege ... Iustinianus suae dicione adsumserat (Capit. reg. Franc. 294,2 p. 423,21 monasterium ... in vestram ditionem redactum et -ptum). Dipl. Arnulfi 140 p. 213,24 ecclesias ... sub nostrum mundiburdum ac tuitionem -entes (Dipl. Heinr. IV. 90). Chart. eccl. Erf. 41 p. 24,16 abbatiam ... in patrocinium mee defensionis -o. Chart. Carinth. V 101 claustrum ... in nostram protectionem et graciam regiam ... assummimus specialem. **7** *praesumere – (sich) anmaßen:* Leg. Wisig. 5,4,17 ut ... servi contumaciam rebellionis ad-ant. suppl. p. 478,10 tyrannidem. Otto Frising. gest. 1,40 p. 59,23 ne ... propria auctoritate verbum predicationis -ret. Chart. Merseb. 372 nos nobis eorum placita contra eundem episcopum nullatenus -emus. *al.* **8** *colligere – zusammennehmen:* Liutg. Greg. 15 viribus -ptis (abs- *2*), quibus valuit. **9** *medial. i. q. sursum dirigi – nach oben verlaufen:* Greg. Cat. chron. II p. 60,34sqq. fossatus ... quomodo -ptus est in furcam ... et descendit in fossatum ..., et inde ... quomodo -itur in cacumen montis et descendit in rigum ... et -itur in aliam vallem. **B** *obi. anim.:* **1** *advocare, eligere, promovere, sublimare – berufen, erwählen, befördern, erheben:* **a** *publ.:* Liber hist. Franc. 47[capit.] Waratto maiorum domato ad-itur. Notker. Balb. gest. 1,4 p. 5,4 de pauperibus ... quendam optimum dictatorem et scriptorem in capellam suam -psit *Karolus (cf.* Lamb. Hersf. annal. a. 1075 p. 242,32 in palacium -ptus. Otto Frising. gest. 1,8 p. 23,27 ad curiam imperatoris). Thietm. chron. 1,19 bene morigeratus ... *rex* -atur. Annal. Altah. a. 1066 p. 72,9 in consortium regni eam ad-psit. Dipl. Loth. III. 55 p. 88,3 ut ... advocatum quem voluerint ... -ant. Otto Frising. gest. 2,13 p. 116,27 inferioris conditionis iuvenes ... ad miliciae cingulum vel dignitatum gradus -ere. Const. II 329 p. 441,15 dum filium eius ... imperatorem nostrum ... -imus. Chart. Salem. 213 ne aliquis hominum ... monasterii ... in civem apud vos -atur. Alex. IV. registr. 351 te in generalem admiratum ... vocari ... et -i. *al.* **b** *canon.:* Beda hist. eccl. 3,29 p. 196,10 reges Anglorum ... adsumserunt cum electione et consensu ... ecclesiae gentis Anglorum virum ... aptum episcopatu. Adam gest. 4,34 p. 269,14 unusquisque episcoporum a rege vel populo -ptus. Schol. Adam gest. 49 Suidger ex Papenbergensi episcopatu -ptus est in sedem apostolicam. *al.* **c** *theol.:* Thangm. Bernw. 52 quanta superni respectus dignatio eum -pserit. Absal. serm. 44 p. 255[C] beatae Virgini conveniunt quatuor genera assumptionis: ... -pta est per electionem, ... per purificationem, ... per confirmationem, ... per sublimationem. *v. et p. 1097,27.* **d** *usu communi:* Walahfr. carm. 29,8 *(de familiaritate)* immerito -ptus pauper honore fruor. **2** *reddere – machen (zu):* Annal. Altah. a. 1069 p. 78,2 quia incautum videbatur sibi *(sc. regi)* fore tot regni primates inimicos simul ad-ere (adsummere *cod.*). **3** *conciliare – gewinnen:* Thietm. chron. 6,41 optimi Bawariorum ... a rege iurgati blandiciis atque minis ... sibi ... specialiter -untur.

III *sensu contrario i. q. auferre, removere – wegnehmen, entfernen:* **A** *de rebus:* **1** *gener.:* Eigil Sturm. 23 adsumto ... martyris corpore de sepulcro, in quo ... positum fuerat (Transl. Libor. 24). Annal. Rosenv. a. 1107 *(c. sensu abripiendi)* ut ensem regalem tempestas ... -ret (abs- *ed.*). *v. et p. 65,15.20. 1097,15.* **2** *iur. i. q. abalienare – entziehen:* Trad. Frising. 435[C] (a. 820) traditionem propriae alodis seu beneficia *(i. -ii?)* praedicto domo asumpti ... reddidit. Chart. Sangall. B 192 p. 177,22 (chart. papae) illarum ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora -untur (*item* Chart. Otterb. 125. Chart. Eichsf. 377 p. 219,37). *v. et supra p. 65,2sq.* **3** *medic.:* Brunus Long. chirurg. 1,15 p. 113[F] si ... corruptio totum os membri iam consecuta est, tunc non expectamus eius curationem, nisi -atur os totum. **B** *de obitu hominis:* Annal. Rod. a. 1106 p. 692,41 passione, qua se -endum putabat ex homine.

***assumptibilis,** -e. *qui assumi potest – geeignet angenommen zu werden:* Albert. M. cael. hier. 4,5 p. 116[a],10 incarnatio est praeter ordinem hominis et angeli, eo quod homo -is et non angelus. summ. theol. I 18,75,2 p. 786[a],15 *corpus caeleste* ab angelo non est -e.

***assumptibilitas,** -atis *f. idoneitas assumptionis – Fähigkeit angenommen zu werden:* Albert. M. sent. 1,16,12 p. 458[b],23 *(de incarnatione)* -s hominis non facit naturam eius meliorem esse natura angeli.

assumptio (ads-, -mt-, -cio), -onis *f. script.:* ads-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. IX.[med.], deinde evanescit.* asu-: *p. 1097,15.* -upt-: *p. 1097,10.*

I *proprie:* **A** *comestio – Genuß, Empfang:* Walth. Agil. med. 8 p. 105,9 -mtio diurna (diureticorum *Gerh. Crem. canon 3,19,2,18*). Albert. M. euch. 3,4,5 p. 328[a],13 quod divinae eucharistiae -o (*cf. Ps. Dion. PG 3,124[A]* μετάληψιν) beatam Iesu in beatitudine signat perfruitionem. **B** *susceptio – das Annehmen, Übernahme:* **1** *de incarnatione:* Hugeb. Willib. praef. p. 87,8 in humani corporis ad-e. Godesc. Saxo theol. 4 p. 99,16 cum caro Deus sit per ad-em. Godesc. Aquens. opusc. 5,5 p. 161,1 diabolo damnosa tuae *(sc. Mariae)* carnis in Deum -o. Albert. M. incarn. 26 p. 197, 62 hoc verbum 'assumpsit' potest dicere -em in fieri vel in termino. summ. theol. I 19,78,2 p. 832[b],48 duo distantia bene potuit *Deus* facere simul esse in uno, scilicet per -em sive unionem. *ibid. al.* **2** *de transfiguratione:* Albert. M. summ. theol. I 18,75,2 p. 785[b],17 quoad -em ... corporum *ab angelis*, quae non respicit nisi ministerii congruitatem. **3** *de manifestatione divini:* Albert. M. cael. hier. 4,2 p. 105[a],18 dicit commentator: -o essentiae *divinae* fusio divinae sapientiae est. **C** *acquisitio – Erwerbung:* Chart. Gosl. II 201 p. 241,5 (a. 1274) in -e, ammotione colonorum, domorum et arearum (*cf.* 200 p. 240,4). **D** *receptio – Aufnahme:* **1** *theol.:* **a** *de obitu:* Vitae patr. Iur. 3,19 licet meritum qualitatemque tuae ad-is (adsumtione *1*) agnoscas. Lamb. Tuit. Herib. 1,12 p. 751,49 in ipsa dormitionis suae *(sc. Iohannis euangel.)* -e. Hist. Walc. 9 eiusdem -is vocatio patri facta est ... orbatio ... inrecuperabilis. **b** *de Christo et Maria in caelum elevatis* (*cf.* Albert. M. resurr. 80 p. 287,61 -o dicit motum violentum, qui est attractio): Alcuin. epist. 166 p. 269,20 si necesse est propter ad-em *(cf. Vulg. Marc. 16,19. al.; v. et supra p. 236,25sq.)* adoptivum esse Christum. *al.* Albert. M. resurr. 80 p. 287,65 est ... -o ... vi assumentis Christi, non assumpti. p. 288,5 de -e autem concedimus, quod proprie in illa obsequitur Christus matri quasi trahens ad se, cuius partem sibi univerat. *al.* Salimb. chron. p. 511,31 in festo -is beate Marie ... fuit facta nobilissima curia. *liturg. de die festo Mariae:* Capit. reg. Franc. 112,41 -o quod est XVIIII. Kal. Septemb. Thietm. chron. 6,18 p. 296,18 (synod.) vigiliam -is sanctae Marie. Dipl. Karoli M. 283 p. 424,11 (spur. s. XII.) quinque denarios in -pcione sancte Marie solvant. Catal. Col. (MGScript. XXIV p. 343[b],11) -em beatae Mariae per octo dies celebrari. Chart. Raitenh. 372 ante -pcionem beate virginis. *saepe.* **2** *publ. de salutatione:* Lamb. Tuit. Herib. 1,10 p. 749,3 quem *(imperatorem)* officiosissima vir Dei -e excepit.

II *translate:* **A** *adiectio – Hinzufügung:* **1** *gener.:* Albert. M. princ. 7,3 p. 362[b],32 in pluralitate aguntur *numeralia* secundum discretionem unitatum earumdem multifariam secundum -em. p. 362[b],36. **2** *log. i. q. propositio minor – 'Untersatz':* Godesc. Saxo theol. 9 p. 206,24 trimembris *syllogismus* ..., qui constat propositione, ad-e, conclusione (Ermenr. ad Grim. 8 p. 542,10). Anselm. Bis. rhet. 1,16 p. 132,6 cuius -is hęc sit proba. Albert. M. mot. proc. 2,3 p. 61,47 altera ... propositio, quae secunda est et -o vocatur, manifestat semper operabile *al. v. et p. 1094,20. in imag.:* Caes. Heist. mirac. I 3,14 p. 129,1 permisit *clementia divina*, ut servum suum diabolus ... subtiliori propositione exercitaret; noluit tamen, ut grossam -mtionem subinferret, ne ... conclusionem aeternae mortis incurreret. **B** *inductio – Einführung:* Chart. Oelsn. 9 p. 20,1 (a. 1203) inter abiectionem ... veteris et novae -em monetae. **C** *vocatio,*

[Humperdinck]

electio, promotio – Berufung, Erwählung, Erhebung: **1** *publ.:* CONST. II 262,11 (a. 1245) a quibus *(principibus)* -o, status et depressio nostra dependet. 352 p. 460,26 de ipsius regis -e favorabili et solempni. 392,2 quare nos . . . rex . . . electionem, -mtionem, promotionem et vocationem . . . acceptamus. **2** *canon.:* CHRON. Andag. 54 p. 128,7 non convenire tante -i *(sc. abbatis).* WIBALD. epist. 399 p. 532,7 -o fratris . . . in nostro *(sc. abbatis)* arbitrio et fratrum suorum electione relinquatur. CONST. II 215,2 *pontifex* post -em (assupt- *1*) suam fidem cum tempore varians. **3** *theol.:* UDALSC. Conr. 1 in quorum *(fratrum)* contubernium illius sorte, cuius est -o nostra, receptus. *v. et p. 1095,47.*

III *sensu contrario i. q. ablatio – das Wegnehmen:* LAND. MEDIOL. hist. II 36 *stolam super altare positam* de ipso altari asumpsit; que positio et asumptio absentibus ordinariis . . . facta fuit.

assumptivus, -a, -um. **1** *extrinsecus indutus – äußerlich angelegt:* MIRAC. Adalb. Wirz. 10 p. 62,33 ne quis autem autumet propter -as lucis momentanee induvias antique et native eos *(satellites satanae)* amittere horrorem nigredinis. **2** *rhet. i. q. exceptionem adiungens, condicionalis – einschränkend, bedingungsweise:* RUP. TUIT. spir. 7,12 p. 1771[A] altera pars *constitutionis iuridicialis* est -a, quae apud Deum in iudiciis eius partim suscipitur, partim damnatur.

assumptor, -oris *m. susceptor vel sublimator – einer der annimmt oder erhöht:* GERHOH. glor. 2,2 p. 1081[D] ut homo . . . assumptus *(sc. Christus)* in Deum et -r eius Deus non sint quidam duo, sed quidam unus.

assumptrix, -icis *f. susceptrix – eine die annimmt, ergreift:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 296,4 in . . . Christo et -x divinitas et assumpta . . . regnat humanitas.

assuo (ads-), -sui, -sutum, -ere. **1** *acu et filo affigere – mit Nadel und Faden an-, aufheften, festnähen (cf.* GLOSS. IV 30,3 St.-S. adsuit zuogasiuta): **a** *strictius:* EKKEH. URAUG. Hieros. 10,7 signum . . . mortificationis vestibus -ere (PETR. CAS. [?] chron. 4,11 p. 765,30 in vestibus suis a dextera scapula signum sanctae crucis undecumque . . . -ere. OTTO FRISING. gest. 1,42 p. 61,6). *per compar.:* LIGURINUS 1,128 non pauca videntur inseruisse suis . . . chartis, quae . . . nec contexta rei, sed tanquam -ta cohaerent. *partic. perf. i. q. affigendo ornatus – benäht, besetzt:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 64,19 curtinae . . . tabernaculi . . . diversis ansularum nexibus -tae (virg. I 58 p. 318,5). **b** *latius i. q. appendere, praefigere – an-, vorhängen:* ALBERT. AQUENS. hist. 2,35 p. 326[D] parietes declives connectit et virgeas crates -uit mirifico instrumento *(sc. obsidionis). in imag. c. sensu simulationis:* INNOC. IV. registr. B 143 ne . . . de impossibilitate parendi . . . aliqua sibi possit verisimilitudinis -ere tegumenta. *medial. i. q. cohaerere – anhaften:* CARM. anon. (NArch. 2 p. 400) dens reus -itur labiis, rea lingua palato, non licet ore loqui. **2** *consuere – zusammennähen:* IONAS BOB. Columb. 2,5 p. 237,9 suppellectilia ablui, dissuta adsui (consui *var. l.*) . . . iubet. VITAE patr. Iur. 2,2 p. 143,32 de diversis quadrupedum coaptata vel adsuta pelliculis *tunica.* **3** *insuere – einnähen:* GESTA Ern. duc. II 25 p. 224,29 duo socii . . . in pellibus -ti.

***assuper** (ad super) *praep. extra – außerhalb:* CHART. Bund. 614 p. 118,6 (a. 1220) coheret ad super totam peciam terre silve a mane via comunis *eqs.*

assurgo (ads-), -rexi, -ere. *script.* ads- *sola exstat in schedulis nostris s. VII./VIII.*

I *proprie i. q. se erigere – sich aufrichten, sich erheben:* **A** *subi. anim.:* **1** *gener.:* WALAHFR. Wett. 613 protinus -unt *prostrati.* AUREL. REOM. mus. 20 p. 62[A],3 ut . . . signo pulsante illico -ret. THIETM. chron. 5,10 eo -ente numquam presumpsit sedere. **2** *c. colore quodam:* **a** *(se levando) honorem habere, salutare – (durch Aufstehen) Ehre erweisen, begrüßen:* BEDA hist. eccl. 2,2 p. 83,6 si vobis adpropinquantibus ad-xerit. LIUTPR. leg. 50 benigne me suscipiens mihi cum tribus aliis -xit. HONOR. AUGUST. spec. p. 1025[B] dum ei a rege non -itur (*cf.* CONR. FAB. Gall. 15 p. 184,1 cum -retur sibi [*sc. imperatori*] a cardinalibus). *al.* **b** *resurgere – auferstehen:* HROTSV. gest. 416 facies domnae . . . mandatur terrae . . ., donec -at. **c** *evolare – (steil) in die Höhe fliegen:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 183,9 ascendendo -unt *falcones.* **d** *proficisci – sich aufmachen:* OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 135,16 coronam prebitura gratanter -o *(sc. Urbs Roma),* iocanter occurro. *in imag.:* RUOTG. Brun. 44 p. 47,15 ut mens se . . . erigat, qua valeat intentione iudici suo appropinquanti -at. **B** *subi. res i. q. (in altum) crescere – (an-, hoch)wachsen, steigen:* BEDA temp. rat. 29,34 aestus oceani . . . ad-et (29,80). hist. eccl. 4,3 p. 210,19 si . . . repente flatus venti maior ad-ret (adresurgeret *C*). WALAHFR. hort. 276 sclarega . . . stipite praevalido -ens (*cf.* 100).

II *translate:* **A** *subi. anim.:* **1** *cooriri, accedere – sich anschicken, sich zuwenden:* THIETM. chron. 8,2 in perniciem apertam -ere non desistit. COD. Udalr. 233 p. 411,28 -it *archiepiscopus* causae. RAHEW. gest. 4,25 p. 268,31 hostem . . . proterendum -ite. CHART. Port. 131 universitati *fratrum* pro concessa nobis . . . unitate ad gratiarum actionem . . . humiliter -imus (*cf.* CHART. Carinth. V 149 -imus pietati vestre uberes gr. actiones referentes). *al. trans. i. q. attribuere – erweisen:* EPIST. ad Hildeg. 90 p. 311[B] gratiarum actiones sanctitati vestrae . . . -ere. **2** *praecellere – sich hervortun:* THANGM. Bernw. 51 p. 779,41 (chart.) quantus -xerit in praeliis David manu fortis. **3** *resistere – Widerstand leisten, einschreiten:* THIETM. chron. 8,3 p. 496,13 viriliter -ite. OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 24,15 -e . . . huic tam pessimo morbo *(sc. hostibus imperii).* 1,60 p. 86,21 ut huic tam temerariae novitati celeriter -as. **4** *honorem habere – Ehre erweisen:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,80 auctori quantum -xerit orbis. COD. Udalr. 38 p. 79,10 regali excellentiae ducimus -endum. ACCESS. ad auct. p. 43,9 Mecenati et Augusto in omnibus scriptis suis venerabiliter -it *Horatius.* **5** *intervenire, favere – sich einsetzen, Gunst erweisen:* FORM. Wisig. 36 in omnibus pro utilitatibus vestris ad-ere. EPIST. Hann. 105 p. 173,22 laudibus meis cupidius quam verius -entes *litterae.* CHART. archiep. Magd. 370 ad precavenda dampna . . . diligentia -imus. CARM. Bur. B 48,5,1 exsurrexit *Deus* et nos -ere ei propere iam tenemur atque succurrere. CHART. Lips. II 8 piae petitioni favorabiliter -ximus. *al.* **B** *subi. res i. q. apparere – sich zeigen:* CONC. Merov. p. 139,28 -entibus undecunque querelarum materiis (p. 185,28).

***assurie** *v.* *sory.

assurrectio, -onis *f. sensu spirit. i. q. actio ad altiora tendendi – das Höherstreben, Erhebung:* ALBERT. M. eth. 1,5,8 p. 67[b],29 inclinationem vel -em praemium virtutis esse. summ. theol. II 4,18,2,2 p. 235[b],39 cognitio vespertina . . . vocatur . . . cognitio . . . ex -e *(cf. Aug. gen. ad litt. 4,32)* in laudem creatoris. *Humperdinck*

1. assus, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *strictius i. q. tostus, frixus, exsiccatus, adustus – gebraten, geröstet, gedörrt, gebrannt:* **1** *gener.:* WETT. Gall. 17 cum . . . piscibus -is. HERM. IUD. conv. 5 (ed. G. Niemeyer. 1963. p. 83,17) -am . . . esocis portionem. *in imag.:* EPIST. Mog. 28 qui nunc sub crucis habitu -i piscis parte cibamini. EKKEH. IV. bened. I 18,65 agnus sic cęsus fuit -us amabilis ęsus. **2** *pharm.:* ANTIDOT. Sangall. p. 86,4 squile -e. RECEPT. Sangall. II 76 ovarum -arum vetella. TRACT. de aegr. cur. p. 91,26 panem -um, id est bis coctum. HILDEG. phys. 1,182 sal . . . super ignem -us. ALBERT. M. animal. 22,98 yricius . . . -us calidus a patiente comestus. *al.* **3** *natur. de exsiccatione:* ALBERT. M. animal. 2,34 cornua . . . sunt terrestria, calore fortissimo -a et ad ossis naturam accedentia. **4** *techn. de adustione:* ANTIDOT. Bamb. app. p. 38,17 nitru -u. MAPPAE CLAVIC. 27 misii -i partem I. 202 pulverem stanni -i. AUDRAD. carm. 1,75 vas testis exuat -is. HERACLIUS I 21,2 cupri. *al. adde:* CARM. de Iuda 3,54 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 280) peruror ceu plumbi massa, que solvitur ignibus -a. **B** *latius:* **1** *calidus – heiß (cf.* GLOSS. III 493,46 St.-S. -um balneum suezbad): HILDEG. phys. 1,3 in -o balneo, cum avena in aqua, in qua cocta est, ignitos lapides perfundat. fragm. 133. **2** *(medicaminibus) arefactus – (durch Präparate) ausgetrocknet:* HELM. chron. 100 p. 198,15 precepit . . . corpus . . . concidi frustatim et -um condiri (*cf.*

[Payr]

ANNAL. Egm. a. 1164 p. 170,24 sale ... excoctum et conditum).

II *subst.:* **A** *fem.:* *caro tosta – Braten:* EINH. Karol. 24 p. 29,5 praeter -am, quam venatores veribus inferre solebant (*sim.* POETA Saxo 5,375). **B** *neutr.:* *quod tostum est, caro tosta – Gebratenes, Braten:* EINH. Karol. 22 p. 27,8 *medici* ei in cibis -a ... dimittere et elixis adsuescere suadebant. ECBASIS capt. 1028 ut dabis elixa, confestim dentur et -a.

2. assus *vel* **-um,** -i *subst.* *(orig. germ.?)* *fort. i. q. abortus – viell. das Verwerfen:* LEX Sal. Merov. 2,5 si quis scrovam in -um (-o *A 1*) subbaterit (subbatit in furtum, hoc est, porcellos a matre subtrahit *K*). *Payr*

3. assus *v.* as. **4. *assus** *v.* *absus.

assyda *v.* asida. **assysmatio** *v.* assignatio.

ast *particula.* *usurpatur a poetis plerumque ante vocales et* h. *interdum postponitur, e. g. p. 1100,5.23., cf. p. 1100, 24sq.* *rarescere videtur usus post s. X.*

I *c. sensu contrarietatis vel diversitatis i. q. vero, econtra, sed – jedoch, dagegen, aber* (*cf.* GLOSS. IV 3,19 St.-S. ast kiuuisso): **A** *gener.:* IONAS BOB. Columb. 2,7 p. 242,9 sciscitatur ...; ast (ad, at *var. l.*) puella detestatur *eqs.* ALDH. virg. II 2315 'affer ... tormenta ...'; ast ego tanta feram ... tropea (ERMENR. ad Grim. 24 p. 562,1. HROTSV. Mar. 765. *al.*). HUGEB. Willib. 4 p. 100,26 illi pergentes adpropinquaverunt ad illo *(leone)*, ast ille cito ... devertit (POETA Saxo 3,398 ast illis. *al. cf.* HROTSV. Theoph. 138 ast hic). WALAHFR. carm. 70,4 es, quod eram ...; ast parte ex animae cognitor est Dominus. WALTHARIUS 423 ast ubi pervenit, qua flumina curva fluebant. CHART. Epternac. 169 pater meus ... vocavit ad se duos nobiles viros et me ...; ast me rogavit *eqs.* FROUM. carm. 33,3 deficit omne ...; ast hominis flatus perdurat. VITA Bonif. I 10 ast serpens antiquus ... quosdam instigavit. *al.* **B** *spec.:* **1** *in dialogorum responsis:* VITA Erasmi 444 'tuos sermones non portare valebo'. 'ast ego', sanctus ait, 'miror *eqs.*' *usu indirecto:* DONAT. Trud. 3 (MGMer. VI p. 277,22) habitatores ... eam ... interrogaverunt, quid sibi acciderat ...; ast (at *var. l.*) illa ... confessa est. **2** *in oppositione vel enumeratione:* **a** *duarum partium:* ALDH. virg. I 54 p. 312,20 quorum prior *(sc. Abel)* ...; ast vero Melchisedech. VITAE patr. Iur. 1,4 p. 134,7 plurimi ..., ast alii (AGIUS comput. 4,8 unam *pagellam* ..., ast aliam. *al.*). WANDALB. creat. mund. 32 haec *pars* ..., ast illa. AGIUS comput. 8,7 communesque quidem sunt incausto titulati, ast embolismi ... rubescunt. WALTHARIUS 1223 tute ..., ast ego (HROTSV. Pel. 156 te ..., ast ego sed). DIPL. Otton. III. 347 Tiele situm est ..., ast Nerestein adiacet *eqs. al.* **b** *plurium partium:* ALDH. virg. II 2625 ast vero quartam ... catervam. PAUL. DIAC. carm. 24,8 Pippinus pater est ..., Pippinus proavus ..., ast abavus Anschisa. CAND. FULD. Eigil. II 18,14 dona ferunt ...; ast alii ...; alii namque. *al.* **3** *in apodosi:* ALDH. virg. I 4 p. 231,12 quamvis gimnicorum exempla ... congruant ..., ast (at *var. l.*) tamen ... experimenta liquido declarant (II 499. carm. eccl. 4,2,35. *cf.* virg. I 53 p. 312,8 licet ..., ast t.). ad Acirc. 40,3 dum virtute fero *(sc. aqua)* silvarum robora mille, ast acus exilis ... gestamina rumpit. **4** *in enuntiatis secundariis subsequentibus:* ALDH. virg. I 6 quamdiu ... antiquas inhabitare sedes ... decreverit ...; ast si ... externa quaerere regna maluerit *eqs.* ad Acirc. 128 p. 177,7 si ...; ast vero si. **5** *post negationem i. q. immo – vielmehr, sondern:* ALDH. epist. 4 p. 484,18 nec ... neque ...; ast vero (*cf.* HROTSV. Mar. 334). PAUL. DIAC. carm. 16,2 pulchrior me nullus versatur in poculis umquam, ast ego primatum ... teneo.

II *c. sensu continuationis:* **A** *autem, tunc – nun, aber, dann (plerumque in narratione ad rem novam introducendam; hic illic apud poetas metri supplendi causa ut vid., e. g. p. 1100,5.11):* **1** *gener.:* IONAS BOB. Columb. 2,1 p. 232,4 extremum alitum dimisit; ast (ad, at *var. l.*) hii, qui aderant, ... remeant ...; at vero alii *eqs.* ALDH. virg. I 38 p. 290,11 contigit ... plures ad eum ... stipis gratia confluxisse; ast ille tres sportulas ... turmis exhibuit. WILLIB. Bonif. 7 p. 36,24 ast ubi ... Gregorio ... praesentaretur (POETA Saxo 2,41. WALTHARIUS 285. HROTSV. prim. 337. *al.*). HUGEB. Willib. 4 p. 94,17 ast ille senex interrogavit illos. 6 p. 106,3 ast cito postquam ... anthletus ... locum inhabitare coepit *eqs.* HRABAN. carm. 9,23 fit quoque, quod dudum psalmista ast voce canebat. HYMN. Hraban. 11(8),5,1 claustra ast patent mox omnia. CAND. FULD. Eigil. II 23,1 ast opus ecce novum ... exorsus. *al.* **2** *spec.:* **a** *in apodosi:* HUGEB. Willib. 5 p. 104,15 cumque ... Bonefatii ... desideria ... Gregorius tertius Willibaldo indicavit, ast placidis illum exortationum oraculis ... arcessivit (2 p. 89,2.10). HRABAN. carm. 40,4,2 postquam tu, unanimis frater, abisti, ast mox per varios torsus ubique sum casus. **b** *in apostropha narrationem interrumpente:* ALDH. virg. I 13 p. 241,17 ast vero si vestrae sagacitatis pervigil sollicitudo sollerter nosse desiderat. **B** *atque – und* (*cf.* GLOSS. I 49,7 St.-S. ast ego enti ih): HUGEB. Willib. 3 p. 90,5 ille ista cordis sui clandestina ... revelavit patre (*i.* -i) ast illum obnixis flagitabat precibus *eqs.* Wynneb. 2 p. 108,19 correptus est ille corporis infirmitate ... ast sic ... properat (*cf.* p. 108,26 ast ita). TRAD. Frising. 444 plene ast funditus deligavit. VITA Erasmi 71 hic meritis fuerat et moribus almis ast operum bonitate micans vultuque venusto. EPITAPH. var. I A 4,18 rapuit mors invida vitam reddidit ast gelido membra caduca solo. *al.* *adde:* TRAD. Frising. 434^{c} (a. 820) alodem propriam deligabant ... etiam ast ... in manus Hittonis episcopi reddebant.

III *c. sensu anaphorae post interruptionem i. q. ergo – also:* HROTSV. prim. 85 nunc ad opus ... perficiendum est convertendus stilus ...; ast ubi Liudulfo fuerat ... Oda ... coniuncta.

IV *c. sensu causali i. q. enim – nämlich:* ALDH. virg. II 1229 Daria cum duro patitur tormenta Chrisanto; impiger ast ille ... truditur in tenebras ... carceris. AGIUS epic. Hath. 95 cur ... vos facio gemere? ast hoc ex fragilis carnis propagine venit.

V *c. sensu auctivo i. q. quin etiam – ja sogar:* HROTSV. Gong. 501 sternuntur sacro procerum quoque corpora busto ...; ast (at *ci. Winterfeld*) qui sceptra gerit, prostratus marmora lambit. *Prinz*

asta *v.* hasta.

astacus (hast-, -choz, -coz *sim.*) *(m.)* (ἀστακός) *cammarus – Hummer (Astacus marinus L.):* ALBERT. M. animal. 1,100 *animal*, quod vocatur hastacooz (*p. 490^{b},12* ἀστακῶν) et aput nos vocatur crapa. 4,18 animal, quod dicitur astachoz, et est cancer marinus sine cauda (4,20). 4,25 stycoz. 4,52 animal assimilatum ad astacoz (7,92). 5,20 karabo ... et astaco ... coeunt sicut animalia (5,74). 14,10 cesy. 14,13 aceh.

***astagno,** -are. (ad *et* stagnare, *nisi subest prothesis*) *desiccare – (aus)trocknen:* IOH. sacerd. 178 (gloss.) calx ovorum ... -at omnes plagae (*i.* -as).

***astalius** *vel* **-um,** -i *subst.* (*langob.* âstalîn) *actio furtive aufugiendi – das heimliche Entweichen:* EDICT. Roth. 7 si quis contra inimicûs pugnando collegam suum dimiserit aut astalin (-um *12*) fecerit, id est si eum deceperit.

***astal(l)aria** *v.* *stelaria. **astamino** *v.* stamino.

***astanecos** *subst.* *(orig. inc.)* *bombyx – Seidenraupe (Bombyx mori L.):* ALBERT. M. animal. 8,138 animal, quod -s (astaneoz *Mich. Scot.; cf. Arist. p. 623^{a},33* ὕστριχες), quod nos bombicem vocamus, eicit pilos sericeos.

***astaraz, -oz** *v.* *asterias. ***astarchia** *v.* *autarcia.

astarisc(h)us *v.* asteriscus.

***asteios,** *nom. pl.* -οι *adi.* (ἀστεῖος) *lepidus – nett:* ALBERT. M. eth. 4,2,1 p. 295^{b},41 parvi *homines* ... quantitatem debitam in membris non attingentes Graece vocantur ἀστεῖοι *(p. 1123^{b},7)*, quod multas habet significationes *eqs.*

***astelaria** *v.* *stelaria.

astella (hast-), -ae *f.* *(m.* -us: *l. 68)* **1** *fragmentum (ligni) – Splitter, Span, Scheitholz* (*cf.* GLOSS. III 1,5 St.-S. -us scaide. 648,21 ascelle [*vel* ast- *leg.*] sceidun. IV 236,51 astula diminutivum -a i. span): BRUNUS LONG. chirurg. 1,13 p. 111^{c} spinę ... et h-ae *sagittae* cum corpus intrant. 1,18 p. 116^{D} h-e ossis. *al. v. et p. 1053,29.* **2** *canaliculus – Schiene:* GLOSS. Roger. I A 4,3 p. 711,11 apponantur *brachio* -e plurime

[Baador]

ad hoc apparate. BRUNUS LONG. chirurg. 1,18 p. 115[G] supra ... fascias ... h-ae locentur, ut per eas membrum rectificetur. THEOD. CERV. chirurg. 2,20 p. 150[G] h-ae ferulae vel palmae sunt optimae. WILH. SALIC. chirurg. 3,10 p. 345[D] ordina h-as decentes secundum longitudinem manus cum raseta. *al. v. et p. 1116,20. cf.* *assella, *assila, *assile.

***astellata** (abstellacta), -ae *f.* (astella) *?fragmentum ligni – ?Splitter:* IORDAN. RUFF. equ. 6,18 p. 52,24 si ... caliginati fuerint oculi ex percussione aliqua vel ex reumatis interventu ⟨vel ?⟩ abstellactae.

aster (aust-, ust-, -ereos *sim.*), -eros *(m.)* (ἀστήρ) *res (ut astrum) praecellens – (wie ein Stern) hervorragendes Ding, Stern-:* **1** *de remedio:* PAUL. AEGIN. cur. 78[med.] musa trociscus et -r (*3,22,5* ἀστήρ) ... *reumata* repellunt. 225 miscentes lacti -os (*3,59,2* ἀστέρος) collirium. *al.* ANTIDOT. Lond. p. 19,7 antidotum -r ad catarrum. **2** *de terrae generibus:* **a** ges aster *sim. i. q. genus terrae Samiae – Art der samischen Erde:* PAUL. AEGIN. cur. 99 *collyria* ex ... terra austeros (*3,22,21* ἀστέρος) ... conficiuntur. *al.* ANTIDOT. Glasg. p. 109,7 cum gess -as cocliare I. COMPOS. Matr. 64,4 accipis ... gis -os flaba dragmam *(cf.* GLOSS. Salern. p. 7[a],15 gis -eos bolus. *v. et p. 1109,36). al.* **b** Samios -r *i. q. terra Samia – samische Erde:* PAUL. AEGIN. cur. 237 p. 174,4 Samium -a (*3,62,1* ἀστέρα) ... comedere. *ibid. al.*

asterias (asta-, -roz, -riez *sim.*) *(m.)* (ἀστερίας) **1** *genus ceti maculis albis astro similibus sparsum – Sternhai (Mustelus vulgaris L.):* ALBERT. M. animal. 6,67 astaroz (*p. 566[a],17* ἀστερίας) generat multis vicibus. *huc spectare vid.:* ALBERT. M. animal. 24,9 astaraz piscis est *eqs.* **2** *species ardearum – Rohrdommel (Botaurus stellaris L.):* ALBERT. M. animal. 8,24 *tertium genus ardearum* vocant astariez (*p. 609[b],22* ἀστερίας). 8,83 astaryes.

asterica *v.* asteriscus.

asteriscus, -i *m.* (ἀστερισκός) *script.:* asta-: *l. 39.49.* -isch(us): *l. 39.* -ic(us): *l. 43sq.49.*

de nota critica fere additamenta indicante i. q. stellula – Sternchen, Asterisk: **1** *de usu in codicibus bibliorum exstante:* EPIST. var. II 26 p. 340,22 quid in LXX[ta] ex Hebreo sub -o (astarischo *cod.*) ※ additum. p. 340,29 -os (-ischos *cod.*) ※ et obelos suis locis *in psalterio* restitui. CHRON. Albr. a. 233 Origenes sextam editionem fecit cum -o et obelo. ALBERT. M. pol. 4,12[g] p. 407[b],42. 46 qui *(Hieronymus)* ... -icis, id est figuris ad modum stellarum compositis, distinxit bibliam, ut ... -icis signarentur ponenda, quae ... deficientia illucescerent de veritate Hebraica. *al. iron. ut vid.:* BENZO ad Heinr. 3,4 archiepiscopo Alberto aliis atque aliis -o et obelo frater Benzo propheticum librum. **2** *de usu in aliis codicibus exstante:* HINCM. Remig. praef. p. 258,28 ut illa, que populo recitanda sunt, nota, quae -us (astariscus, astericus *var. l.*) vocatur ※, ... ut quasi stelle radii minus scientes illuminent, prenotentur. BOVO SITH. Bert. praef. p. 525,34 ut ... minus dicta dilucidentur -is.

***asterita**, *acc. sg.* -en *(f.)* (ἀστερίσπα) *marrubium – (gemeiner) Andorn (Marrubium vulgare L., cf. André, Lex. bot. p. 45):* GLOSS. med. p. 64,11 prasios ... Aegyptii *vocant* -en (*e Ps. Apul. herb. 45 l. 29* -am).

asterium, -i *n.* (ἀστέριον) *cucumis silvestris – Springgurke (Ecballium elaterium A. Rich., cf. André, Lex. bot. p. 45):* DYNAMID. Hippocr. 2,61 -i, id est cucumeris agrestis, bacas si dederis.

asterno (ads-), -stratum, -ere. *medial. i. q. se prosternere – sich hinwerfen:* FLOD. hist. 3,6 p. 479,44 caelitum reginae clementiam rogatura ... pavimentis -ta. VITA Annon. I praef. p. 466[b],14 me ... vestris -tum pedibus. FUND. Schild. 5 domina ... terre ad-ta ... orabat.

asterus *v.* austerus.

asthma, -atis *n. (f.: p. 1102,4)* (ἄσθμα) *script.:* asm-: *l. 72. p. 1102,1.4.6.8sq.* ast(a)m-: *p. 1102,2sq.* -ath-: *p. 1102, 1.3. form.: acc. sg.* -mam: *p. 1102,4. abl. sg.* -ati: *p. 1102,2. difficultas spirandi angustia ramorum arteriae asperae effecta – Atemnot infolge Verengung der Luftröhre, Asthma (cf.* GLOSS. IV 380,34 St.-S. dâppe i. asma): PAUL. AEGIN. cur. 172[tit.] de ... -e (asmate, asmathe *var. l.; 3,29,1* ἄσθματος). 174 p. 97,10 peripneumonia ... est frequenter in ... astmati (astamathi *var. l.; 3,30,1* ἄσθμασιν). ANTIDOT. Bamb. 15 sotera ... asmam curat. TRACT. de aegr. cur. p. 211,31 asma est difficultas inspirandi vel exspirandi vel utriusque. HILDEG. caus. 2 p. 96,23 de asmate. WILH. CONG. chirurg. 1560 vena inciditur propter passiones pulmonis, disniam, orthomiam et asma. ALBERT. M. veget. 6,374 *luf* convenit -i (spasmati *V*). animal. 23,93 asturem, qui asma habet, sic curabimus. *al.*

***asthmacia** (asm-, -agia), -ae *f.* (*cf.* ἄσθμα) *difficultas spirandi angustia ramorum arteriae asperae effecta – Atemnot infolge Verengung der Luftröhre, Asthma:* Ps. HIPPOCR. phleb. 30 mesa vena incidimus propter pulmonum causas, dipsnia, orptonomias et asmagias (asmaciam p. 69[a],15 [rec. Brux.]; *cf.* GLOSS. med. cod. Trev. p. 135,130 asmacia).

asthmaticus, -a, -um. (ἀσθματικός) *script.:* astm-: *l. 25.* asm-: *l. 23.29.31.34.* hasm-: *l. 30.*

1 *adi.:* **a** *asthmate effectus – durch Asthma hervorgerufen, Asthma-:* Ps. OTHO med. 179 dolor -us. **b** *asthmate affectus – asthmatisch:* ALBERT. M. animal. 23,90 si ... asm-us fuerit accipiter. **c** *qui dyspnoeae est – mit Atembeschwerden verbunden:* TRAD. Ensd. 125 (ed. Freyberg, Samml. hist. Schriften. II. p. 233,22; c. 1170) astm-o morbo laborabat, scilicet suffocatione anhelitus in naribus. **2** *subst. masc.: qui asthmate laborat – Asthmatiker:* PAUL. AEGIN. cur. 172 sine febre suspirantes velut currentes ocius ... nominant -os (asm- *var. l.; 3,29,1* ἀσθματικούς). *ibid.:* asm-orum (hasm- *var. l.*) ... curationis intentio. ANTIDOT. Augiens. p. 44,20 antidotum gera Galieni ... asm-is et suspiriosis medetur. ODO MAGD. herb. 616 -os, medici quos Graeco nomine dicunt, ... *nepeta* mitigat. ALBERT. M. animal. 22, 148 si carnes eius *(vulpis)* ... cum vino asm-is dentur. *saepe.*

***astia** *(f.) (orig. inc.) copia – Menge:* LIOS MON. 146 -a (gloss.: copia) corde crucis devoto septima sors est.

astile *v.* hastile.

***astinus** *vel* **-um**, -i *subst.* (assis, astula, *cf.* hastina, -nu, *v. ThLL. s. v.*) *?spatha – ?Spachtel:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 379[G] *pilulae* teneantur sub lingua; cum tali etiam confectione longiori digito vel aliquo alio in -o sublevetur uvula.

***astiola**, -ae *f.* (*cf.* astula) *canaliculus parvus – kleine Schiene:* Ps. HELIOD. chirurg. 83 non glutinentur *loca vulnerum*, quando rarae -ae inponuntur. *Baader*

astiplex *v.* atriplex.

astipulatio (ads-, -cio), -onis *f. script.:* ads-: *post s. IX. minuitur in schedulis nostris.* ass-: *l. 53.62. p. 1103,3. 54.* ab- *(var. l.): p. 1103,34.* -ibu-: *l. 54.*

I *affirmatio, attestatio – Bekräftigung, Bestätigung, Beglaubigung:* **A** *strictius:* **1** *iur.:* **a** *de chartarum sim. firmatione (cf.* GLOSS. II 117,24 St.-S. ass-e ... festi vel givuarido [*c*]. IV 2,28 adstibulatio urchundi. *v. et p. 1047,54; de re cf. Dt. Rechtswb. III. p. 518 s. v.* 'Festnung[3]'): **α** *spectat ad testium (cum auctore: l. 59sq.62) signacula vel manus impositionem (sc. stipulationem):* CHART. Epternac. 8 p. 30,27 (a. 704) hęc carta ... firma et immobilis permaneat -e subnixa (16 p. 45,29. CHART. Fuld. B 233 liberam ... aeterna -e subnexam ... habeatis potestatem. DIPL. Pippin. 32 [spur. s. IX.[med.]]. *al.*). TRAD. Weiss. 273 trado ... ass-e perpetua. VITA Magni Fauc. 67 *episcopus* tradens ... haereditatem ... cum firmitate et ad-e secundum legem Alamannorum (*cf.* LEX Alam. 1,1). REGINO syn. caus. 1,414 p. 188,22 sine horum *(nobilium laicorum)* ad-e pagina, auctoritate testium nudata, pro nihilo deputatur (CHART. Babenb. 4 emptionem rata t. infrascriptorum -e corroboravit *marchio.* CHART. march. Misn. III 8. *saepe. cf. p. 1103,* 56). CHART. Mog. A 299 p. 189,40 quod modernis geritur temporibus, ... firma et nodosa est -e roborandum. CHART. episc. Halb. 242 p. 211,45 sigilli nostri inpressione et ęcclesię -e corroboramus. *al. laxiore usu de testificatione:* CHART.

[Heßler]

Sangall. A app. I 8 (a. 867/68) quod si . . . non potuerint *rectores monasterii*, publica mallatione et testium subscriptorum ass-e in ius suum revocent. *per compar.:* GEBEH. AUGUST. Udalr. prol. non aliter dictis suis aestimavit accommodari fidem, nisi tot nominum sibi conscisceret velut -em. β *spectat ad auctoris consignationem:* DIPL. Merov. II 15 p. 102,44 factum est -e subnixa . . .; signum inluster vir Karlemannus. DIPL. Heinr. IV. 10 kartam . . . proprię manus -e confirmantes *(sc. rex)*. CHART. Argent. I 100 p. 82,24 ut . . . donationis -o rata sit, instrumentum . . . sigillo nostro munire statuimus *(sc. episcopus)*. CHART. Raitenh. 196 p. 165, 24 scriptum . . . sigilli nostri appensione pro diuturne -is cautela roboravimus. *accedente sensu impressionis:* CHART. Bund. 202 p. 163,2 (c. 1070/78) decem libras . . . huius titulatione noticię eis . . . confirmamus ac nostri ad-e sigilli insignimus *(sc. episcopus)*. **b** *de causarum sim. confirmatione:* CHART. Mog. A 167 p. 103,7 (a. 888) archiepiscopi eiusdem monasterii his omnibus *(concessionibus et privilegiis)* -o. CHART. Argent. I 41 p. 33,3 predium . . . legitima -e . . . contradidi. CHART. Lux. I 207 p. 293,19 presentis -em tradicionis. DIPL. Heinr. III. 128 illud . . . cum antecessorum nostrorum traditione et -e benigne concedimus et confirmamus (284 p. 386,24 predia . . . auctorali nostra -e c.). *al. spectat ad advocatum:* CHART. Lux. I 274 p. 395,4 (a. 1052) villas . . . in precariam dedimus cum legitima advocati nostri *(sc. archiepiscopi)* -e (CHART. Stab. 156 legitima abbatis donatio cum a. -e). *laxiore usu:* TRAD. Werd. 84 (s. X.$^{ex.}$/XI.$^{in.}$) ratum duximus scedulae veracis -e confirmari. **2** *eccl. i. q. sponsio – Gelöbnis:* CAPIT. reg. Franc. 292 p. 387, 18 eadem *capitula* isdem princeps . . . sub fidei suae ad-e se servaturum promisit. **3** *theol.:* **a** *testimonium – Zeugnis:* ALDH. virg. I 57 non nostris assertionibus, sed scripturae -bus ornatus feminarum rapina virorum vocatur. ALCUIN. epist. 201 p. 334,20 veritatis ad-e ([ab- *P*]. THEOD. AMORB. Bened. I 7). UFFING. Ida 2,5 si vero huic ad-i nec sic fidem accommodaverit. HEINR. AUGUST. planct. 971 plus valet -o visus. ARNO REICHERSB. apol. p. 187,31 declarata est autem *divinitatis gloria Christi* primo paternae vocis testificatione, deinde operum divinorum attestatione, angelorum quoque ad-e. *al.* **b** *adnuntiatio – Ankündigung:* ALDH. virg. I 4 p. 232,11 prophetarum oracula certis ad-bus . . . salvatoris adventum vaticinantia. **4** *usu communi i. q. probatio – Beweis(führung):* ALDH. ad Acirc. 10 p. 86,33 nisi ea . . . ad-e decupla accumulentur. 116 p. 159,16 illa, . . . quae poetica exemplorum ad-e plurimum indigent, . . . annectam. **B** *latius i. q. (chartae) conscriptio – Ausfertigung (einer Urkunde):* CHART. episc. Halb. 250 (a. 1157) concambium . . . huius -e privilegii et sigilli nostri inpressione consignamus.

II *assensus, approbatio – Zustimmung, Billigung:* **A** *strictius:* **1** *iur.:* DIPL. Heinr. I. 20 cum consensu et -e filii nostri. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 35 *uxoris* donationem sua denuo ad-e confirmavit *maritus*. CHART. Heinr. Leon. 89 p. 134,7 interposita . . . -e. *al. adde:* DIPL. Heinr. IV. 260 ass-e praesentium regni principum *(cf. Bresslau, Urkundenlehre.* ^{2}*II. p. 200)*. VITA Meinw. 130 in heredum rationabili approbatione, testium probabili -e. **2** *eccl. et publ.:* LEG. Wisig. suppl. 3^{A} p. 473,34 damnationis ad-o retinetur. BONIF. epist. 46 pontificum . . . ad-em et consensum . . . accepi (EPIST. ad Wrat. 2 p. 390,21 totius regni consensu et -e). OTTO FRISING. gest. 2,33 p. 141,8 audientes autem *Romani* imperatorem sine sua -e coronam imperii accepisse. GERHOH. Antichr. 1,28 imperator . . . ab ecclesia Dei per . . . pontificem multorum . . . episcoporum -e separatus est. **3** *theol.:* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 86,14 roccus ille sancti Martini, quo pectus ambitus . . . Deo sacrificium obtulisse -e divina comprobatur. PAUL. BERNR. Greg. 96 p. 531,8 Deum in legitimi principis electione suam ad-em mundo denotasse. **B** *latius:* **1** *unanimitas, convenientia – Übereinstimmung:* EPIST. divort. Loth. 8 p. 220,37 quae plurimorum consulum -e effabantur. CHART. Eichsf. 91 p. 54,31 iusticię . . . ac veritatis -e commoniti *(sc. archiepiscopus)*. **2** *comprobatio, susceptio – Anerkennung, das Aufsichnehmen:* CHART. Walkenr. 54 p. 46,31 (a. 1204) sub -e poenae capitis et rerum omnium . . . voluntarius haec promisit *Albertus*.

III *adiumentum – Unterstützung, Hilfe:* **A** *promotio – Förderung:* ANNAL. August. I a. 1041 huius *(regis)* -e et industria plurimi . . . in omni genere doctrinae pollebant. THIETM. HELMW. ad Steph. (MGScript. XII p. 290,2) quam devota piorum -e in augmentum religionis excreverit *coenobium. fort. add.:* CONC. Merov. p. 197,8 auctoritatis vestrae *(sc. regis)* oraculo confirmentur *capitula* perpetua Domino presole ad-em mansura. **B** *subsidium – Rückhalt:* OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 117,1 nisi eius *(principis)* multi militis -e coacti sentiant auctoritatem *Longobardi*. **C** *opera, praesentia – Mitwirkung, Teilnahme:* OTTO FRISING. gest. 1,12 ipso *(imperatore)* . . . nuptias cum multorum principum -e magnifice celebrante (2,48 p. 155,10).

astipulator (ads-), -oris *m. script.* ass-: *l. 32.*

I *confirmator – Gewährsmann:* **A** *iur.:* **1** *de testibus:* DIPL. Heinr. III. 208^{a} p. 275,39 postquam eius rei auctores vel ad-es (ast- *B*) contigerit obisse. CHART. Steph. Wirz. 117 p. 124,8 ad corroborationem . . . -es in carta conscribi statuimus. CHART. Scheftl. 17 p. 21,27 huius rei -es sunt *eqs.* **2** *de consignatore:* CHART. Mog. A 438 p. 346,7 (a. 1108) hanc cartam . . . impetravimus a domno . . . archiepiscopo eius sigilli inpressione signari ac tanto -e corroborari. **B** *theol.:* BONIF. epist. 10 p. 15,25 qui *(fratres)* mihi in hoc scripto ad-es fideles testes esse dinoscuntur.

II *approbator, assensor – einer der zustimmt, beipflichtet:* **A** *iur.:* CHART. Brixin. 42 (a. 1179) alii complures, qui eiusdem donationis -es extiterunt. TRAD. Scheftl. 344^{a} p. 344,23 venditionis testes et -es. **B** *theol. i. q. sectator – Anhänger:* HRABAN. epist. 45 iuxta Gotescalchi et ad-um eius traditionem. ERMENR. ad Grim. 29 p. 567,8 plures decet habeat ass-es multiplicesque laudatores *s. Gallus*. BERNOLD. CONST. libell. VI p. 101,29 cautissimo apostolicae auctoritatis -i Adelberto.

III *adiutor – Helfer:* **A** *fautor – Förderer:* BONIF. epist. 86 p. 192,20 ut canonicis . . . in verbo, in facto, in consensu ad-r et adiutor fierem. VITA Bonif. II 7 uti fidei catholicae -es ei *(Lullo)* assisterent *nobiles*. **B** *patronus – Beschützer:* FOLCUIN. vita Folcuin. prol. p. 425,37 opus erat -e, cuius hoc opus firmaretur auctoritate (*syn.* defensorem).

astipulor (ads-), -atus sum, -ari *et* **astipulo** (ads-), -avi, -atum, -are. *script.:* ads-: *post s. IX. rarescit in schedulis nostris.* ass-: *l. 61.64.67.71. p. 1105,3.9.53.64.66.* acs-: *l. 70. form.: pass.: praes.: l. 64. p. 1105,9.40.45.64. perf.: l. 65. p. 1105,1. v. et p. 1070,26. struct.: dat.: saepe, e. g. l. 57.68. p. 1105,5.10.17. acc.: l. 67.71. p. 1105, 20.23.27.29. acc. dupl.: p. 1105,34.* de: *p. 1105,9. acc. c. inf.: p. 1105,13.33.35. nom. c. inf.: p. 1105,9.* quod: *p. 1105,12. coni.: l. 70.*

I *affirmare, roborare, fidem afferre – bekräftigen, bestätigen, Beglaubigung bieten:* **A** *strictius:* **1** *iur.:* **a** *de chartarum sim. firmatione (cf. H. Conrad, Deutsche Rechtsgeschichte.* ^{2}*I. 1962. p. 137; Dt. Rechtswb. III. p. 514 s. v. 'festen'):* α *spectat ad testium signacula vel manus impositionem:* CHART. Sangall. A 639 (a. 884) firmata est hęc eadem carta -antibus his, quorum hic signacula subnotantur. TRAD. Michaelb. 70 huic actioni testes -antur (TRAD. Scheftl. 425 huius rei t. -antur. *ibid. al.*). CHART. march. Misn. III 342 p. 241,31 paginam . . . dedimus . . ., -ante honestorum virorum testimonio. *laxiore usu:* TRAD. Brixin. 342 (c. 1084/90) traditionem . . . testibus infra legendis ass-vit. *v. et p. 1070, 26.* β *spectat ad auctoris consignationem:* DIPL. Merov. I 8 p. 12,17 (spur. s. XI.) dicretum . . . anuli nostri impressione ass-ari fecimus. *adde:* EPIST. Mog. 3 (c. 803/13) epistolam ecclesiastico more numeris ac supputationibus . . . -tam fieri iussimus. **b** *de causarum sim. confirmatione:* DIPL. Ludow. Inf. 59 eo . . . tenore hoc ass-antes, ut *eqs.* DIPL. Heinr. III. 123 hec *bona* . . . ecclesie iure perpetuo ad-amur et corroboramus. 317 p. 435,8 ita fruatur *coenobium* . . ., nostra regalis dignitas acs-atur. DIPL. Heinr. IV. 402 p. 532,11 quorum *(principum)* iusto iudicio confirmationem ass-antes *(sc. imperator). spectat ad advocatum:* CHART. Lux. I 304 (a. 1086)

[Heßler]

ad-ta est legaliter per manus abbatum et advocatorum conditio . . . commutationis. DIPL. Loth. III. 22 concambii actio . . . consummata est, utroque advocato ass-ante et robur firmitatis eius spondente. *laxiore usu:* CHART. Rhen. inf. I 262 p. 170,5 (a. 1103) huic . . . proclamationi -bantur tum privilegii sui *(sc. abbatis)* rata assertio *eqs.* **2** *theol.:* **a** *testari, testimonium dare – bezeugen, Zeugnis ablegen, bieten:* ALDH. virg. I 5 apis . . . virginitatis tipum . . . portendere . . . scripturarum auctoritate ass-atur. 22 p. 253,12 de quo *(gradu)* evangelista . . . ad-atur. SALOM. III. carm. 1 prol. 17 -atur huic Christi sententia verbo. GUNTH. COL. diab. cap. A 7 lex divina . . . probat, etiam . . . seculi leges ad-antur, quod *eqs.* ANSELM. LEOD. gest. 65 p. 228,51 -antibus ubique sanctorum patrum tam dictis quam scriptis summum pontificem a nemine . . . diiudicari debere. *al.* *de praesentia i. q. testem fieri, esse – Zeuge werden, sein:* LAMB. TUIT. Herib. 2,4 p. 1248,27 quod raro . . . contigerit talibus -ari maiestatem. **b** *de sententiis i. q. fulcire, solidare – stützen, erhärten:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 67,20 penticostes solemnitas . . . nonne . . . supputationis laterculum satis competenter ad-ari denoscitur? EPIST. Alcuin. 183 p. 308,6 contra quem *(Albinum)* . . . rescriptum reddidi et sanctorum orthodoxorum . . . sententiis ad-vi. EPIST. Mog. 22 p. 358,24 haec . . . non de mea, sed sanctorum patrum orthodoxa scientia, veritate . . . divina subnixa, ad-vi. **3** *usu communi:* **a** *probare, exemplum afferre – beweisen, Beleg bieten:* ALDH. ad Acirc. 121 p. 167,4 haec sunt nomina . . . eandem pedis regulam ad-antia. PAUL. DIAC. Lang. 1,6 p. 51,4 cui etiam rei ad-antur Sequanicae . . . litora. FOLCUIN. Lob. 1 p. 56,7 Teutones hoc -are videntur. **b** *asseverare, dicere – versichern, behaupten, sagen:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 88,20 quot scemata autumas calculanda? :: . . . in eo *versu* . . . unum scema contineri ad-or (*cf.* p. 94,13). GESTA Camer. 2,11 illis *(canonicis)* . . . omnia tuta . . . -antibus (*antea:* asserentes). *c. sensu simulandi:* ALDH. virg. II 2799 taliter ad-ans *fallax caupo* natos de vite racemos. **B** *latius:* **1** *c. sensu sanciendi, tribuendi:* **a** *destinare – bestimmen:* VITA Sigir. 17 (MG Mer. IV p. 616,32) reum, quem . . . morti ad-bant (*syn.* contraditum). **b** *praebere – gewähren:* THANGM. (?) transl. Epiph. 9 hanc *(salutem)* in promptu sibi -ari credidit *podager.* **2** *c. sensu poscendi:* **a** *vindicare – beanspruchen:* IULIAN. TOLET. Wamb. 12 p. 512,15 civitatem *Narbonam* Paulus ipse sui iuris potestati ad-ans. **b** *exigere – verlangen:* AMALAR. antiph. prol. 7 ubi ordo responsoriorum . . . dissonare videbatur . . . a consonantia, quae ratione ad-atur.

II *assentiri, approbare – zustimmen, beipflichten:* **A** *iur.:* CHART. Bund. 89 p. 74,25 (a. 909) duce consentiente et -ante. CHART. Heinr. Leon. 32 ipsoque *(episcopo)* annuente et -ante. CHART. march. Misn. II 405 coram mea ipsius presentia mihique -antium . . . baronum. CHART. Altenberg. 38 p. 33,28 testium, qui huic nostre donacioni -antur (*syn.* conivente consensu). CHART. Turic. 391 meo -ante consensu. CHART. episc. Hild. II 550 ass-ante uxore mea . . . et filiis meis. *al.* **B** *eccl.:* VITA Chrod. 16 p. 561,8 electioni . . . quam praecipue in omnibus -arit *dux,* intimant *nuntii.* BERNOLD. CONST. libell. IX 7 episcopis et abbatibus desiderantissime -antibus (*syn.* asentientibus). DIPL. Heinr. IV. 310 p. 408,31 promisit . . . episcopus . . . clericis -antibus. **C** *usu communi:* ODO MAGD. herb. 906 nec me legisse recordor ullum, qui Strabi sermonibus -etur.

III *iuvare, auxiliari, subsidio esse – unterstützen, helfen, Rückhalt bieten:* VITAE patr. Iur. 2,5 p. 146,23 meritorum gratia ad-ante. DIPL. Ludow. Inf. 68 p. 202,19 ut nostre regalitatis . . . edictis ass-etur *religio.* BERNOLD. CONST. libell. X 40 quibus *(statutis)* . . . universalia concilia -ari videmus. CHART. Naumb. 173 piis . . . studiis . . . assistere et ass-ari. CHRON. reg. cont. a. 1189 p. 143,26 -ante sibi *(Heinrico)* rege Richardo. *favere – günstig sein:* THANGM. (?) transl. Epiph. 7 -ante itineris proventu.

IV *sensu contrario i. q. abstipulari, cedere – aufgeben, verzichten:* CHART. Lux. I 468,3 p. 643,5 (a. 1157) tuam et ęcclesię Treverensis iusticiam wirpimus et penitus -amus.

astismos *(m.)* (ἀστεϊσμός) *genus dicendi elegans – elegante Ausdrucksweise:* LIBRI Karol. 1,20 p. 46,19 quibusdam *(verbis)* per eundem loquutionis modum, qui a quibusdam -os nuncupatur, prolatis. RADBOD. carm. 4,33 Christum . . . esse Deum lucentem de luce (gloss.: ἀστισμως; *sim.* 4,36 gloss.) patris.

***astitor,** -oris *m.* **1** *sectator – Anhänger, Parteigänger:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 288,5 per . . . consiliarios illius *(papae),* tantis muneribus corruptos et sic individuos sibi *(regi)* -es effectos. a. 1079 p. 315,41 intimi -es. p. 317,7 utriusque partis -bus. **2** *fideiussor – Bürge:* ALBERT. M. pol. 3,1[c] p. 208[b],37 'sed necesse', adventitiis scilicet, 'tribuere -em' (*p. 1275[a],13* προστάτην), id est fideiussorem.

***astitrix,** -icis *f.* *adiutrix – Helferin:* DECRET. Burch. 19,48 qui *(Salomon)* meruit -i Dei, hoc est sapientiae Dei, copulari *(cf. p. 1082,38).* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,40 ut se ope illorum *(principum)* -e . . . ultum iri posset *rex.*

astma *sim. v.* asthma.

asto (adsto), -stiti, -are. *script.:* ads-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. IX.[ex.], postea rarescit.* adest-: *p. 1107,12.1108,3.* adist-: *p. 1107,14.* abst-: *l. 66.* ass-: *saepe, e. g. l. 38.43.51.58.62. p. 1107,30.35.47. form.:* adstet(i): *l. 52. p. 1107, 16.72. depon.: p. 1107,56. struct.: dat.: passim. acc.: l. 30.61sq. abl.: l. 50.* ad: *l. 39. p. 1107, 35.72.* in: *p. 1107,40. 1108,11.13.18.* coram: *l. 37.* apud: *p. 1107,53.* ante: *l. 64.* circa: *l. 67.* propter: *l. 56.* quod: *p. 1108,8.*

I *proprie:* **A** *prope vel in gyro stare – in der Nähe, da(bei) oder ringsum stehen:* **1** *strictius:* **a** *gener.:* CAND. FULD. Eigil. II 24,5 quem circum glomerati omnes . . . comminus . . . adstant (*cf.* WALTHARIUS 636). RIMB. Anscar. 30 p. 62,4 in circuitu. AGIUS vita Hath. 23 cumque nos assideremus, vos lectulo . . . -retis. THIETM. chron. 2,43 qui -bant proxime. *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *c. sensu rectum standi:* WALAHFR. Wett. 620 elevat inclines . . .; ad adstantes Christus dat verba puellas (*cf.* RIMB. Anscar. 4 cumque surgens coram illo [*Christo*] reverenter -ret). WALAHFR. carm. 47,3 relevans vice tu pedis assta *(sc. baculus). al.* **β** *c. sensu non procidendi:* FORM. Sal. Bign. 13 ut ad crucem ad iudicium Dei . . . deberent adstare ([*syn.* stetisse, *opp.* cadisset]. FORM. Sal. Merk. 42). WALTHARIUS 1000 velut aesculus astitit heros. *al.* **γ** *c. sensu se non movendi:* WALAHFR. Mamm. 9,17 vidimus ad vocem . . . vocantis silvicolas asstare greges. *in imag.:* FROUM. carm. 27,5 cur sic pronostinus astas?

δ *c. sensu exspectandi:* LEX Baiuv. 19,8 cum cadaver humo inmissus fuerit . . . cunctis adstantibus, ut requiratur dominus cadaveris . . ., ne rei sint ceteri humatores. **c** *spec.:* **α** *theol.:* WALAHFR. carm. 67,2,3 -et et angelicae custodia sancta phalangis (HROTSV. Gong. 476 -bat coetus comminus angelicus. *al.*). HROTSV. asc. 21 montis oliviferi . . . vertice . . . -ans *Christus* (FROUM. carm. 29,8 nescivit Dominum asstantem sibi). *al.* *in visione:* PIRMIN. scar. 9 duo viri adsteterunt (steterunt *C*) iuxta illos ([*Vulg. act. 1,10* adstiterunt]. HROTSV. asc. 120 astiterant illis). ARBEO Emm. 41 qui *(pulcherrimus vir)* adstabat (*antea:* staretur). RIMB. Anscar. 36 p. 71,25 quod . . . Christus propter eum -ret. AGIUS vita Hath. 13 quidam sibi . . . pulchritudine admirabilis astitisse visus est. TRANSL. Marci in Aug. 9 in . . . noctis silentio asstans ei s. Marcus. *al.* **β** *eccl. et publ.:* CAPIT. reg. Franc. 180 p. 371, 19 papa cum . . . coepiscopis . . . residentibus, -antibus quoque diaconibus. AUDRAD. carm. 3,4,301 adstare tribunal indomitasque feras. HRABAN. carm. 17,45 altaribus asstans (OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,7. *al.*). DIPL. Karoli III. 96 adstantibus nobis ante confessionem beati Petri. MIRAC. Columb. 10 (MGScript. XXX p. 1002,34) corpus delatum est in throno . . ., et qui abstabant *(A 1,* ads- *A 3. M,* ast- *A 4. B)* . . . aiunt. ORD. coron. imp. 17,3 cantoribus -antibus circa illos. CHART. Babenb. 305 p. 143,18 consedentibus itaque nobis *(sc. ducissa)* . . ., -antibus clericis *eqs. al.* **γ** *iur.:* FORM. Senon. II 6 presente quam plures viris . . . racimburgis, qui ibidem ad . . . iudicia terminandum resedebant vel adstabant. **2** *latius i. q. praesentem esse – dabei, zugegen sein:*

a *eccl. et publ.:* Capit. reg. Franc. 197 p. 53,26 adstantibus presbyteris . . ., praesente etiam . . . Lothario (226 presentibus quoque, -antibus ac decernentibus presulibus. Dipl. Loth. III. 67 p. 104,33. Chart. Bund. 304 p. 225,10 cum . . . episcopus resideret in castro . . ., -antes ibi et presentes . . . honestos viros). Libell. de conv. Baiuv. 6 p. 9,24 concessionem . . . multis adstantibus suis fidelibus adfirmavit *imperator.* Thietm. (?) chron. 5,16 dux . . . -ante coram rege voluntatem plebis . . . aperiens. Chart. Babenb. 90 -antibus nobis *(sc. duci)* Errando . . ., Vuluinguo *eqs. al.* b *iur.:* α *de magistratibus:* Dipl. Merov. I 78 p. 70,10 Bero comis palate nostre, qui . . . adestare vedebatur. Form. Marculfi 2,37 adstante . . . defensore et omne curiam . . . civitatis. β *de reis:* Dipl. Merov. II 22 p. 107,43 Legitemus in presente adistabat (Dipl. Karoli M. 65. Form. Sal. Bign. 8. Trad. Frising. 186. Form. Ratisb. I 3 adstetit. *al.*). γ *de partibus (in negotio):* Trad. Frising. 48 (a. 772) traditionem . . . peregimus . . . adstantibus coniuge et filię meę (Chart. Bund. 89 p. 74,28 -ante ac . . . t. confirmante nepote meo). Chart. Bund. 96 p. 79,8 episcopus -antibus monachis . . . cum avocato suo . . . respondit (Trad. Patav. 134 -antibus Reimberto advocato *eqs.*). *al.* δ *de testibus:* Arbeo Emm. 39 coram adstantibus conservis (Chart. Sangall. A 776). Chart. Basil. C I 11 testes . . . -are curavit (Chart. Brixin. 134 p. 142,35). Dipl. Heinr. IV. 471 p. 641,5 -antibus principibus. Chart. Babenb. 289 p. 126,37 -antibus et videntibus preposito Cůnrado *eqs.* Chart. ord. Teut. (Thur.) 155 qui . . . vendicioni . . . astiterunt. *al.* ε *de ceteris:* Trad. Frising. 581[b] (a. 829) isti testes . . .; et . . . omnis familia sanctę Mariae adstabat et factum videbat (*cf.* Trad. Teg. 161[a] astantibus fratribus). Chart. Babenb. 25 p. 35,10 traditionem multis -antibus firmavit *marchio* (*sim.* 191 p. 266,24). *al.* c *usu communi de arcessitis:* Arbeo Corb. 4 p. 192,2 ministros convocans, hisque -antibus praecepit. Walahfr. Mamm. 19,16 praeses ut asstantem saeva ad praetoria Mammem conspicit. Hrotsv. Agn. 145 illam . . . sisti . . . iussit, et -antem . . . mulcebat. **B** *accedere – herantreten:* 1 *apparere, sistere – erscheinen, sich (ein)stellen:* Form. Marculfi 1,37 ut . . . debuissent adstare causantes. Chart. episc. Halb. 213 p. 182,126 (a. 1146) ut *advocatus* in legitimis placitis suis homines . . . -are et respondere non cogat. Chart. Babenb. 237 p. 62,23 nostro . . . ipsum volumus -are iudicio (Chart. Hall. I 224,1 burcgravii i. non -amus. *al.*). *surgere – auftreten:* Form. Flav. add. 4 si . . . quislibet homo de ipsis rebus adesse aut adstare conatus fuerit. 2 *(ad)venire – (herbei)kommen:* Walahfr. Blaithm. 44 duxque comesque ibant, properanter episcopus asstat. Froum. carm. 36,34 *(de Christo)* tempus adhuc modicum, dum rex fortissimus asstat. *c. sensu irruendi:* Froum. carm. 2,13 asstantes . . . infantes mihi . . . incuterent colaphos.

II *translate:* **A** *c. sensu iuvandi:* 1 *auxiliari, opitulari – helfen, beistehen, Beistand leisten:* Dipl. Karoli M. 172 p. 231,3 ut . . . cum iustitia apud ipsum *(Hildericum)* -are faciatis. Rimb. Anscar. 19 p. 44,6 -ante . . . Ardgario sacerdote. Annal. Fuld. Ratisb. a. 884 p. 111,7 collatis . . . copiis fortior manus . . . illis *(rebellantibus)* adstabitur. Vita Poppon. 32 p. 314,36 cum . . . illi . . . a fratribus in . . . visitatione -retur. Chart. Brixin. 74 p. 81,14 sibi invicem . . . episcopus et comes fabebunt et asstabunt. Chart. Eichsf. 275 p. 159,43 *archiepiscopus* promisit nobis *(sc. duci)* -are in iusta causa nostra contra omnes (*postea:* assistere). *al.* 2 *in officio ministrare – assistieren:* Rimb. Anscar. 12 p. 34,20 Anskarium . . . imperator . . . consecrari fecit archiepiscopum, . . . -antibus archiepiscopis (*syn.* assistentibus). *v. et p. 1082,1.* 3 *servire – dienen:* Adam gest. 4,28 qui *(sacerdos)* . . . demonibus -are solebat. 4 *addictum, familiarem esse – anhängen, nahestehen:* Widuk. gest. 2,31 consilio . . . Francorum, qui eo tempore sibi *(regi)* adstabant. Purch. Witig. 168 sceptris regalibus -ans. Berth. (?) annal. a. 1076 p. 283,41 qui *(episcopus)* . . . non astitit regi toto animo. **B** *c. sensu ntendendi:* 1 *se parare – sich anschicken:* Form. Turon. 31 ille . . .ad rapinam vel ad insidiam super me faciendam adstetit. 2 *se dedere, studere – sich widmen, befassen:* Alcuin. epist. 19 p. 55,19 laudibus adstare superni regis. Ars med. 1 p. 418,11 experimentationibus adstantem (ad estantes *G*) *Asclepium.* 3 *fungi – vertreten:* Walahfr. Wett. epil. 2,26 decidit ille *(Wettinus)* mihi, vicibus nemo illius asstat. 4 *praestare – (dafür) einstehen:* Trad. Frising. 186 p. 178,32 (a. 802) qui testimonium inde proferebant dicentes se scire atque adstare *(an* adtestari *leg.?)*, quod Keio . . . tradidit. **C** *c. sensu exstandi:* 1 *exsistere, manere, adesse – sich befinden, vorhanden sein, da sein:* Lex Raet. Cur. 2,1,2 qui *(miles)* cotidie in servicio principis adstat. Walahfr. Wett. 163 hic pater ante fuit, modo filius adstat. Steph. Col. Maurin. 5 (1) qui *(loculus)* . . . in altero latere . . . -ret. Vita Landel. 288 quę *(delubra)* Romę męnibus -ant. Wolfher. Godeh. II 6 qui *(saltus)* eidem provinciae proxime adstat. 2 *esse – sein:* Aldh. ad Acirc. 97,8 pars domus adsto *(sc. paries).* Carm. ad Ludow. 9,1 (MGPoet. IV p. 925) patiens . . . in cunctis actibus adstes (*syn.* sistas). Donizo Mathild. 2,24 elatis alta, mitis sed mitibus -at *Mathildis.* **D** *temp.:* 1 *instare – bevorstehen:* Chron. Salern. 55 p. 55,26 nuper superavi falconem, -at mihi adhuc vulponem. Epist. Worm. I 21 p. 39,12 -ant . . . mihi . . . quam plura *(sc. negotia commissa).* 2 *appropinquare – anbrechen:* Vita Magni Fauc. 34 die . . . -ante lux ab ipso cereo per se illico subtracta est. 3 *de mensis posteriore parte i. q. restare, exire – übrig sein, zu Ende gehen (de re cf. O. Grotefend, Taschenbuch der Zeitrechnung. [8]1941. p. 17):* Annal. Bar. a. 1040 (MGScript. V p. 54[a]) quinto die intrante mense Maii occisus est . . .; septimo die -ante venerunt *eqs.* (Lup. Prot. chron. a. 939. *al.*).

adi. **astans,** -antis. 1 *prope stans, circumstans – dabei-, (rings)umstehend:* Vitae patr. Iur. 1,18 ad-es fratres conloquebantur. Capit. reg. Franc. 252 p. 212[B],22 coetus sacerdotum cum ad-i clero (Cod. Odalb. 84[b] p. 147,26. *cf.* Trad. Frising. 1045 coram c. et ass-e populo). *al. c. sensu fulciendi:* Thietm. chron. 7,56 sine ass-ium auxilio presbiterorum missam canere non potuit. 2 *praesens – gegenwärtig, anwesend:* Dipl. Otton. II. 211 omnibus fidei . . . servatoribus -bus scilicet et futuris. Dipl. Otton. III. 197 consilio episcoporum atque laicorum -ium. *al.* 3 *de mensis posteriore parte i. q. restans, exiens – übrig, zu Ende gehend (cf. l. 26):* Annal. Cav. a. 1123 (MGScript. III p. 191,35) decimo die -is mensis Octubris.

subst. **astantes,** -ium *m. (f.: l. 48)* 1 *qui prope stant, circumstant – die Da(bei)stehenden, Umstehenden:* Arbeo Emm. 15 in conspectu ad-ium. Chart. Sangall. A 40 corum adestantebus ig signacola continuntur. Agius vita Hath. 25 ad alloquendas -es. *saepe. in iudicio (cf. H. Conrad, Deutsche Rechtsgeschichte. [2]1962. ind. s. v. 'Gerichtsumstand'):* Trad. Frising. 186 p. 179,18 (a. 802) finita est contentio coram resedentibus et ad-bus multis. Chart. Salem. 13 p. 23,18 (a. 1169) cuius *(ecclesiae)* libertatem . . . coram antecessore nostro . . . omnium -ium iudicio . . . obtinuit. 548 p. 152,8 consilio fere omnium circumsedentium et -ium approbante. 2 *qui praesentes sunt – die Anwesenden, Gegenwärtigen:* Liutolf. Sever. I 4 p. 291,1 currens . . . quidam de -bus nunciavit Vincentiae *eqs.* Chart. Bund. 89 p. 75,24 signa et aliorum -ium. Trad. Mar. Ratisb. 1 (QuellErörtBayerGesch. I p. 155,2) -bus et futuris notum fieri cupimus. *al.* 3 *proximi – die Nächsten:* Amalar. cod. expos. 1 praef. 1 p. 255,6 ne *quis* . . . dicat apud semetipsum vel apud suos ad-es. 4 *comitatus – Gefolge:* Vita Radbodi p. 166,13 accersitis ad se *(sc. episcopum)* duobus de suis -bus. *Heßler*

astola *v.* hastula. ***astposta** *v.* *astropasta.

astraba *v.* straba.

***astraco** (-rec-), -are. (*astricus, *ital.* lastricare) *tecto munire – decken:* Acta imp. Winkelm. I 1005 p. 774,33 (a. 1241/46) turres . . . sunt -ecande.

***astracus,** -i *m. vel saepius* ***astricus,** -i *m.* (ὄστρακον, *lat. vulg.* *astracum, -us; *inde ital.* lastrico, *calabr.* astraku, *theod. vet.* asterih, *cf. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 6118; F. Kluge – A. Götze, Etym. Wörterb. d. dt. Sprache.* [18]1960.

[Baader]

p. 176) **1** *pavimentum – Estrichguß, Glattstrich (cf.* GLOSS. III 1,40 St.-S. -icus plastar): HERM. ALTAH. gest. (MGScript. XVII p. 379,16) superduxi cellarium . . . dilla et -ico. **2** *musivum – Mosaik:* Ps. HERM. ALTAH. gest. (MGScript. XVII p. 380,24) *altaria* decorari pictura et -ico. **3** *tectum – Dach:* ACTA imp. Winkelm. I 1005 p. 774,43 (a. 1241/46) ponere in capella . . . sursum trabes . . . et . . . super ipsas trabes facere -acum. 1006 p. 783,11 reparare . . . -acum ipsius turris scalis et necessariis. **4** *munitio – Befestigung:* ANNAL. Ianuens. III p. 144,22 cum Sagonenses munitum haberent quendam -icum. p. 144,25 iussit potestas ad destructionem ipsius -i bricolam erigi *eqs.* *v. et* ostracus.

astraeus (-reus), -a, -um. (Ἀστραῖος) *metr.* -ĕ(us): *l. 19sq. cf. l. 17.*

1 *adi.:* **a** *astris effectus – durch Sterne hervorgerufen, Sternen-:* ABBO SANGERM. bell. 2,331 princeps . . . circumdatus armis . . . caelum veluti splendoribus -eis. **b** *ad astra pertinens – die Sterne betreffend, Sternen-:* CARM. de Cunone 48 -ea lex iussit, Iovis ut planeta tuus sit. **c** *ut astra nitens – wie Sterne leuchtend, Sternen-:* IOH. SCOT. carm. 8,1,2 -ea Caesareos cui *(Karolo Calvo)* cingunt stemmata vultus. **2** *subst. fem.: Astraea, Iustitia – Gerechtigkeit:* BERNH. GEIST. dial. p. 15 alloquitur Veritas Iustitiam . . .: 'heu soror A-a *eqs.*'

astragalos *m.* (ἀστράγαλος) *talus – Sprungbein:* PAUL. AEGIN. cur. 194 p. 118,1 porcinus -os (gloss. cod. A: id est cevilla pedis; *3,38* ἀστράγαλος) ustus et bibitus conversiones . . . sanat.

astralacia *v.* aristolochia.

astralis, -e. *astris effectus – durch Sterne hervorgerufen, Sternen-:* SISEB. carm. 51 radiis -bus (adies atralibus *cod.*).

astralocus, -logus *v.* astrologus.

astrapassa *v.* atrapassa.

1. *astratus, -a, -um. (astrum) *(ut astrum) praecellens – (wie ein Stern) hervorragend:* ALPHITA I p. 293,21 gips ustereos, id est terra -a *eqs.* *v. et* aster.

2. astratus *v.* asterno.

***astreco** *v.* *astraco. ***astrelabrum** *v.* *astrolabium.

***astrencia** *v.* *astritium.

astrepo, -ere. **1** *applaudere – beistimmend ertönen:* NIVARD. Ysengr. 5,1129 laus . . . -it undique dictis. **2** *strepere–rauschen:* MARC. VALER. buc. 3,65 tremulis nec frondibus -it arbos.

astreus *v.* astraeus. ***astricia, -um** *v.* *astritium.

***astricola,** -ae *m. caelicola – Himmelsbewohner:* CARM. Cent. 137,8 *Christus* septus milibus -is. *usu adi.:* HARIULF. Arnulf. 2,34 p. 898,29 Mariam intulit -is caelica turma choris.

***astrictim** *v.* astringo *p. 1111,52.*

astrictio (ads-), -onis *f.* **1** *proprie i. q. attractio – das Ansichziehen:* MANEG. (?) const. 13$^{tlt.}$ de collectione vestimentorum, cum sederint *fratres,* et manicarum ad-e. **2** *translate:* **a** *obligatio – Bindung, Verpflichtung:* CHART. Rhen. inf. I 497 p. 349,34 (a. 1185) nisi prius capella illa ab -e parrochialis ecclesię de Walde absolveretur. ALBERT. M. bon. 510 p. 267,2 debitum importat -em secundum mandatum iuris alicuius. CHART. Bund. 1060 p. 25,17 successores sub eadem -e centum marcas argenti pauperibus . . . debent . . . erogare. CHART. ord. Teut. (Hass.) 321 p. 241,27 ad maiorem . . . -is evidentiam. **b** *confirmatio – (feste) Zusicherung:* CHART. march. Misn. III 513 (a. 1234) sub eadem -e nostre fidei . . . promisimus.

***astrictus,** -us *m. coactus – Zwang:* EPIST. Hildeg. 25 p. 403,2 daemon validis -bus et exorcismis . . . per energumena respondit.

***astricum** *v.* *astritium. ***astricus** *v.* *astracus.

astrifer, -era, -erum. **1** *astris ornatus – gestirnt:* ALDH. virg. I 37 p. 286.16 -is . . . caelorum orbibus. II 259 caelum. VITA Bav. II 2,138 angelus -is . . . demissus ab astris *(an* aethris *leg.? cf. notam ed.). al.* **2** *ex astris constans – aus Sternen bestehend, Sternen-:* ALDH. ad Acirc. 97,3 -o . . . agmine stipor *(sc. aries).* PAUL. ALBAR. carm. 10,41 crucis super ethera signum -e lucens. **3** *astris effectus – durch Sterne hervorgerufen, Sternen-:* ALDH. epist. 5 p. 492,14 -is micantium vibraminibus siderum. VITA Lupi Senon. 29 (MGMer. IV p. 187,29) sanctos . . . in modum radiantis crystalli splendore micantes -o. **4** *astris collustratus – von Sternen erleuchtet:* ALDH. ad Acirc. 46,4 -as ego *(sc. nyctico-rax)* nocte fovebo latebras.

astriger, -era, -erum. *form.* -erus: *l. 14.*

1 *adi.:* **a** *astris ornatus – gestirnt:* HROTSV. Agn. 5 -a sponsi caelestis in aula. Mar. 126 axis. 226 Olympum. CARM. anon. (SBMünch. 1873/III p. 745) polus. MIRAC. Donat. (MGScript. XIV p. 181,42) sol -as cursu properabat ad arces. *saepe.* **b** *caelestis – himmlisch:* AEDILV. carm. 21,30 -is sonuerunt agmina dictis. CARM. libr. II A 1,21 exurgit . . . fulgens -us ordo *(i. martyres)* roseo vestitus amictu. 1,37 qui *(beati)* pandunt iter -um. ERINH. Heimer. 543 vidi *ecclesiam* . . . -o lustratam lumine. **2** *subst. neutr.: caelum (astris ornatum) – (Sternen-)Himmel:* RAHEW. Theoph. 528 -um iam ter lustraverat aureus axis.

***astringibilis,** -e. *qui contrahi potest – zusammenziehbar:* ALBERT. M. miner. 3,1,2 p. 61^{b},16 in quo *(vino)* una est unctuositas supernatans inflammabilis et facile -is et quasi accidentalis.

astringo (ads-), -strinxi, -strictum, -ere. *script.:* asst-: *l. 31.60.* abst-: *p. 1111,22.* -gu(o): *p. 1111,9.* *form. perf.* -strix(i): *p. 1111,20.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *obi. homines:* **a** *constringere, vincire – (zusammen)schnüren, fesseln:* ALDH. virg. I 35 p. 279,13 ferreis catenarum nexibus collum cum lacertis et suris simul ad-entes (astr- *var. l.*). HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,18 a duobus ducebatur vinctus atque -tus. CHRON. Pol. 1,17 *Mescho* genitalia . . . corrigiis -tus (asst- *var. l.*). *al. in imag.:* WILLIB. Bonif. 8 p. 55,3 diabuli laqueis ad-ti. ARBEO Emm. 5 iurandi vinculo ad-tus. DIPL. Heinr. IV. 442 p. 594,20 ob . . . dilectionem . . . compaternitatis -tam vinculis. CHART. ord. Teut. 307 (epist. papae) ipsos . . . vinculo anathematis -atis (constr- *var. l.*). *al.* **b** *comprehendere – festnehmen:* CONC. Merov. p. 83,9 si *iudex* . . . non statim rebatizantis *(presbyteros)* ad-xerit et ad regis . . . iustitiam . . . distringendus adduxerit. **c** *refl. i. q. se cohibere – sich zurückhalten:* BEDA hist. eccl. 5,21 p. 343,15 *(in imag.)* artioribus se . . . continentiae frenis -ere. **2** *obi. res:* **a** *continere – zusammenhalten:* EINH. Karol. 23 fibula aurea sagum ad-ente. **b** *(vehementer) apprehendere – (fest) anfassen:* VITAE patr. Iur. 3,9 digitis dalmaticam . . . ad-ens. **c** *alligare – befestigen:* MAPPAE CLAVIC. 270 -ens arietes. CYMBALA XXI *modulus* -tus in camera. *ibid. al.* **d** *conserere – zusammenfügen:* AETHICUS ISTER 36 p. 22,12 *(de navibus)* ad-tus *(ed.,* -tam *L)* tantummodo fundus lignis levigatis. **B** *latius:* **1** *rigefacere – erstarren machen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 10 p. 400,10 gelu . . . -ente. HERM. IUD. conv. 19 (ed. G. Niemeyer. 1963. p. 119,12) magno fontis -tus frigore. **2** *coniungere – verbinden:* HONOR. AUGUST. imag. 1,3 aqua frigida et humida humido aeri -itur. **3** *medic. i. q. comprimere – stopfen:* RECEPT. Sangall. II 64 corallo . . . ad-it. **4** *de osculis i. q. figere – aufdrücken:* NIVARD. Ysengr. 7,93 oscula sacra quibus *(fratribus)* . . . -ere . . . queas.

II *translate:* **A** *obi. homines:* **1** **a** *opprimere, vexare – (be)drücken, quälen:* THIETM. chron. 6,13 ne . . . diris ass-antur tormentis. OTTO FRISING. gest. 1,14 p. 29,33 oppidanis fame et inedia -tis. CHART. Heinr. Leon. 67 p. 100,12 (spur. s. XIII.$^{med.}$) nullis . . . prestationibus vel . . . oneribus . . . -i . . . vel alligari. **b** *coercere – in die Schranken weisen:* DIPL. Otton. III. 92 p. 503,35 (interp.) ut . . . examine anathematis -at aversarium ecclesię. **c** *cogere – zwingen:* DIPL. Otton. III. 228 temporis difficultate ad-tus. **d** *fatigare – bedrängen:* CAPIT. reg. Franc. 306 p. 467,15 eum obtestationibus -ximus, ut *eqs.* **2** *refl. i. q. se continere – sich beschränken:* ARNO REICHERSB. apol. p. 12,25 ad verbi assumentis se significationem ad-unt, ut *eqs.* **3** *obligare – binden, verpflichten:* FORM. extrav. II 1 p. 551,10 licitis connubiis ad-ti. OTTO FRISING. gest. 1,35 p. 54,13 Philippus

[Baader]

. . . voto -tus. ALBERT. M. bon. 510 p. 266,84 homines ut mandato iuris naturalis -ti. *al. add. dat.:* LEX Sal. Karol. 52,2 ut . . . secundum legem Salicam mihi inde eum *(gasacchionem)* ad-as. NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 82,6 pater iuramento sibi provintiales -ens. OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 142,27 miles proprio principi militans eiusque obedientiae -tus. CHART. episc. Hild. II 670 ut nobis . . . heredes litonis ministerio -antur. CHART. Carinth. V 293 illis . . . praerogativa -guimur speciali. *al. v. et l. 12sq.18. refl.:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 38 p. 39,20 (a. 1226) super quibus *(presbyteris)* ibidem tenendis . . . archiepiscopo . . . frater . . . se -xerat. ALBERT. STAD. annal. a. 1126 p. 322,32 principes tam sacramentis quam hominiis se ei -xerunt. CHART. Wirt. VII 2400 p. 284,33 se . . . ad extranea servitia per cautionem -ere. *al. v. et l. 16.18.20. seq.* ut: LEG. Wisig. 9,1,21 p. 365,1 coram ipsis *(thiuphadis)* se -ant, ut *eqs.* quod: CHART. Friburg. 211 p. 183,2 (a. 1266) se sub datione fidei dictis fratribus -xerunt, quod *eqs.* CHART. Lux. IV 240. CHART. ord. Teut. (Hass.) 361 p. 270,4. *al. c. (acc. c.) inf.:* CHART. Rhen. med. III 1389 p. 1004,8 (a. 1257) -ixistis vos . . . a divine laudis organis . . . ad certum terminum cessaturos. CHART. Helv. arb. 93 p. 150,9 Girardus . . . iurando ab-atur domino episcopo . . . prestare patrocinium. *al.* **4** *implicare – verstricken:* CONC. Merov. p. 43,6 duplici reatu teneris ad-tus. LEG. Wisig. 9,2,8 p. 372,7 culpis ad-tus. EPIST. var. II suppl. 10 p. 633,36 nec aliquo delicto ad-i eum. **B** *obi. res:* **1** *impedire – behindern:* LEG. Wisig. 8,4,25 ut eam *(viam)* excludat (*add. Pith.:* vel ad-at). **2** *addere – hinzufügen:* CHART. Pomm. A 374 p. 767,26 (epist. papae a. 1247) thesauro virtutum . . . preclara vestra religio suum semper -xit affectum. **3** *tribuere – verleihen:* ACTA imp. Winkelm. I 404 p. 351,16 (a. 1248) eorum *(comitum)* comitatum in perpetuum ad-tum. **4** *confirmare, corroborare – (fest) erklären, beteuern:* LEG. Wisig. 4,5,6 p. 202,14 fidelis . . . vota sua ad-it (instringit *var. l.*). *c. acc. c. inf.:* CARM. de bello Saxon. 2,39 quo *principes* . . . -ant . . . fidem se regem commonituros. *seq.* quod: CHART. Brixin. 151 p. 164,22 (a. 1266) Willihelmus . . . iuramento -xit, quod *eqs.*

adi. **astrictus**, -a, -um. **1** *medic. i. q. constrictus – verkrampft:* AURELIUS praef. p. 481,3 est autem stegnon (roodes *cod.*), hoc est -um (*cf.* GLOSS. med. p. 83,16 stegnon . . ., hoc est . . . ad-tum), . . . infirmitatis genus. **2** *obligatus – gebunden:* DIPL. Heinr. IV. 395 p. 523,22 (spur. s. XII.) sit . . . prepositura . . . soli . . . imperiali libertati -a. CARM. Bur. B 47[a],2,11 legi nichil sit -um. **3** *subiectus – unterstellt:* CHART. Raitenh. 272 p. 220,21 (epist. papae a. 1264) monachus . . . sub professione vestre domus -us. *al.*

subst. **astrictus**, -i *m. qui bracchiis circumdatus est – ein Umklammerter:* OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,6 nonnullos natandi indoctos . . . natantes . . . tenere sicque -os defatigare.

adv. **astricte** *vel* ***astrictim.** **1** *arte – eng:* HROTSV. Pel. 269 -m laeva complectens colla sacrata. *in imag.:* DIPL. Westph. 247 p. 344,5 (a. 1192) *reges* -ius omnium conditori obligatos existere. CHART. ord. Teut. (Thur.) 246 sub tali condicione factum -ius innodatum, quod *eqs.* **2** *terminate – begrenzt:* GUIDO ARET. form. 5 p. 94[a],13 deuterus in quinis subactus . . . ipsius ad-m curratur ordine plagin.

***astripotens**, -entis. *caelum regens – himmelbeherrschend:* LIUTPR. antap. 4,19 -s bonus ipse Deus pius. CARM. de Mart. 1,22 (NArch. 11 p. 462) conditor -s. *subst. masc.:* HERRAT hort. p. 165 -s reprobum proicit.

astrisonus, -a, -um. *astris sonans – von Sternen tönend:* SEDUL. SCOT. carm. 2,7,117 claviger -i . . . Petrus Olimpi.

***astritium** *vel* **-tia** (asst-, -ci-, -cum) *subst. vel* ***astrencia**, -ae *f.* (*cf.* strutium, *theod. vet.* astrenza, *v. Ahd. Wb. s. v. et Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 506) ostrutium – Meisterwurz (Peucedanum ostruthium L., cf. André, Lex. bot. p. 45):* GLOSS. III 486,2 St.-S. -icum astrenza. 493,16 asstricium astrinza. 518,19 -a astritz. 591,45 de -o astriz. IV 362,7 -cia gîrst. HILDEG. phys. 1,167 -encia calida est. *ibid.:* qui febres habet, . . . -enciam accipiat. *v. et* *ostrutium.

***astrivagus**, -a, -um. *in caelo (astris ornato) vagans – am (Sternen-)Himmel dahinziehend:* WALAHFR. (?) carm. 50,1,22 varios . . . amnes -i . . . numeri.

***astrocoderma** *v.* *ostracoderma. ***astrofis** *v.* *astrophis.

***astrolabium**, -i *n. vel* **astrolapsus**, -us *m.* (ἀστρολάβος, -βιον) *script.* astrelabr(um): *l. 23. form. gen. sg.* -psi(s): *l. 17sq. metr.*-rō-: *l. 17.*

instrumentum astronomicum ad siderum positionem demonstrandam vel horas diei distinguendas aptum, planisphaerium – Astrolab (cf. J. Frank, SBErlangen 50/51. 1918/19. p. 275sqq.): **1** *proprie:* ANON. geom. I 3,5 despiciat per mediclinium -bii lateris oppositi terminum. GERB. (?) astrolab. 1,1 walzagoram, id est planam sphaeram Ptolomaei seu -psum (-bium *var. l.*) . . . perquirat. 5,3 verte anticam planitiem -psus ad te. 15,2 accipe altitudinem . . . stellae in -psu scriptae. 21 quando vis scire in dorso -psus horas. EKKEH. IV. bened. I 7,67 dens -psi. CATAL. biblioth. Becker 45,6 lib(er) de utilitatibus -psis *(sic?).* HERM. AUGIENS. mens. astrolab. praef. p. 381[a] mensuram -bii . . . scribere. HONOR. AUGUST. anim. 8 Hyginus per -bium incrementa ac decrementa lunae, anfractus solis, planetarum cursus ac recursus obtendit. Ps. AVIC. anim. 5,16 p. 140 folium de foliis astrelabri. ALBERT. M. epist. Dion. 7,4[c] p. 918[a],10 in -bio duodecim horae limantur. *saepe. v. et p. 966,30.* **2** *meton.:* **a** *ars planisphaerium adhibendi – Kunst des Gebrauchs des Astrolabs:* WIBALD. epist. 167 p. 282,31 abacho et gnomone et -bio precellere. **b** *liber de planisphaerio scriptus – Schrift über den Astrolab:* CATAL. biblioth. Ruf 63 p. 187,14 (c. 1221) -bium. p. 187,22.

astrolapsus *v.* *astrolabium.

astrolazia *v.* aristolochia.

astroligia *sim. v.* astrologia.

1. astrologia, -ae *f.* (ἀστρολογία) *script.* -lig-: *l. 59. astronomia – Sternkunde, Astronomie:* **1** *proprie:* AETHICUS ISTER 21 p. 12,19 nisi . . . in -am gnarus fuisset. ALCUIN. epist. 148 p. 239,24 Abraham . . . ex -ae ratione creatorem Deum intellexisse. VITA Liutg. I 33 a quo *(Alcuino) Karolus M.* -am didicerat. CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p. 80,22 liber -ae. ERMENR. ad Grim. 7 physica dividitur in arithmeticam, astronomiam, -am, mechanitiam *eqs. (cf. Ps. Alcuin. PL 101,947).* CONR. HIRS. dial. 1724 -a sermo de astris est. CHRON. reg. a. 992 *Silvester papa* -e deditus. ALBERT. M. bon. 420 p. 225,1 -a et geometria . . . proficiunt ad prudentiam. phys. 2,1,8 p. 107[b],29 -a . . . considerat corpus naturali forma informatum et sub motu existens. pol. 1,8[h]p. 68[b],8 'considerasse' . . . Thaletem . . . 'olivarum ubertatem futuram . . . ex -a (*p. 1259[a],11* ἀστρολογίας)', id est ex suffragatione astrorum. caus. univ. 1,4,7 p. 426[b],47 secretum -ae . . . sibi esse revelatum, quantum ad motum et causas motuum superiorum. metaph. 12,1,2 p. 693[b],30 -am . . . videmus esse simul circa corpora sensibilia et mobilia, quae sunt coelestia, et etiam circa ea, circa quae est geometria. *remissius i. q. cognitio astronomica – astronomische Erkenntnis:* ALBERT. M. metaph. 11,2,23 p. 649[a],12 cuius *(deferentis)* -am Eudoxus non complevit. p. 649[b],9 non potuit istam retrocessionis vel retardationis -am complere. **2** *meton. i. q. liber vel articulus de astronomia scriptus – Schrift oder Abschnitt über die Astronomie:* CATAL. biblioth. Lehm. I 21 p. 89,24 (s. IX./X.) -igiam in I sceda. GERB. epist. math. I 8 Martianus . . . in -a incrementa horarum ita fieri putat. ALBERT. M. cael. 2,3,7 p. 186[a],2 de his . . . in -a erit inquirendum in loco, ubi de circulis habenda erit inquisitio.

2. astrologia, -orum *n. libri de arte ex astris divinandi scripti – Schriften über die Sterndeutung:* SERMO de sacril. 8 qui -a et tonitrualia legit.

3. astrologia *v.* aristolochia.

astrologicus, -a, -um. (ἀστρολογικός) *astronomicus – astronomisch:* ALDH. epist. 1 p. 478,1 -ae artis peritia (CARM. Cantabr. app. 2,23,3). ALBERT. M. phys. 2,1,8 p. 109[b],49 probatio -a est. anal. pr. 1,6,7 p. 646[b],37sq. per -am (*p. 46[a],19* ἀστρολογικήν) experientiam traditur -a disciplina. *al. subst. neutr.:* ALBERT. M. anal. pr. 1,6,7 p. 646[b],

[Baader]

44 ex quibus *(apparentibus)* sumuntur media ad terminanda -a.

astrologius, -i *m.* *qui ex astris divinat – Sterndeuter, Astrolog:* VITA Leod. 15 (MGMer. V p. 297,5) quam *(stellam)* -i (-gi *var. l.*) vocant comitem; in cuius ortu adserunt fame terram turbare.

astrologus, -i *m.* (ἀστρολόγος) *script.:* ost-: *l. 21.* aust-: GLOSS. I 48,17 St.-S. austrolocus *(a.b).* hastria-: *l. 21.* -ral-: GLOSS. I 49,17 St.-S. *v. et l. 21.* -lig-: *l. 17.* -loc-: *l. 8.13.21.*

1 *astronomus – Sternkundiger, Astronom:* AETHICUS ISTER 17 reprehendit Cluontem et Agrippum philosophos, Scitharum -os (-cis, -cus *var. l.*). DUNGAL. carm. 21,7 dextera . . . Dei -os omnesque ministros salvet. EUGEN. VULG. syll. 24,3 Nembroth, antiquissimus -us, approbat Saturnum stare in uno signo XXX annos. HROTSV. Dion. 6 -us . . . Dyonisius almus. THIETM. chron. 7,37 ut -i (-ligi CHRON. Thietm.) asserunt. ALBERT. M. phys. 2,1,8 p. 107^{b},37 passiones coeli, quas considerat -us. *al.* **2** *qui ex astris divinat – Sterndeuter, Astrolog:* CHRON. Fred. 4,65 *Heraclius imperator* astralocus (ostralogus, hastrialogus *sim. var. l.*) effecetur, per quod cernens . . . emperium esse vastandum. EKKEH. IV. pict. Mog. 625 (gloss.) Zoroastres rex summus -us fuit. CHRON. reg. a. 1146 p. 81,13 in cuius *(planetae)* ortu -i aiunt famem . . . prefigurari. cont. I a. 1181 p. 131,28 nychromanticos et -os . . . accersiens consuluit eosdem *rex Graeciae.* SALIMB. chron. p. 512,21 Michaelis Scoti, qui fuit -us Friderici secundi imperatoris. *al. v. et l. 5.* *usu adi.:* HROTSV. Mar. 635 reges -i *(i. magi)* . . . advenere.

astronomia, -ae *f.* (ἀστρονομία) *metr.* -īa: *l. 36.*

1 *scientia ad rationem astrorum pertinens – Sternkunde, Astronomie:* EINH. Karol. 25 apud quem *(Alcuinum)* . . . -ae ediscendae plurimum . . . temporis . . . inpertivit. BOVO CORB. Boeth. 12 secundum -ae praeceptores. RICHER. REM. hist. 3,50 ratio . . . -ae. FROUM. carm. p. XIII,4 celestem mathesin percurrit et -a (gloss.: stellarum lex). EKKEH. IV. bened. I 7,46 Egino vel Arato (gloss.: -e scriptoribus). ANON. astrolab. p. 373,26 Abraham, qui, ut Iosephus refert *(Cassiod. Ios. antiq. 1,8,2)*, arithmeticam et -am . . . Aegyptiis tradidit (*cf.* HONOR. AUGUST. imag. 3 p. 168^{B} *Abraham* docuit Chaldaeos -am). TRACT. cod. Bamb. (ed. M. Grabmann, Gesch. d. schol. Meth. II. p. 37,3) mathematica . . . dividitur in -am, geometriam, musicam, arithmeticam. CONR. HIRS. dial. 1805 -a est disciplina, que de cursu et habitu stellarum tractare videtur. 1847 de phisica quadruvium habes, arithmeticam, geometriam, musicam, -am. HONOR. AUGUST. anim. 8 septima civitas *scientiae est* -a *eqs.* OTTO FRISING. chron. 1,16 p. 51,25 *Atlas* ob scientiam -ae (astrologiam *Isid. orig. 3,25,1*) caelum portare dicitur. Ps. ARIST. magist. p. 638^{a},39 scias . . . hanc artem vocari inferiorem -am . . .; loquitur . . . superior -a de stellis fixis. ALBERT. M. metaph. 4,3,1 p. 236^{a}, 28 quoad hoc fascinantium scientia, quae una est de speciebus incantationum, -ae subalternatur. *saepe. v. et p. 1112,40.* **2** *ars ex astris divinandi – Sterndeutung, Astrologie:* ANNAL. Magd. a. 1150 asserunt . . . hii, qui in -a aliquid periciae se accepisse iactitant, illo anno dominium Saturni fuisse.

***astronomianus**, -i *m.* *astronomus – Sternkundiger, Astronom:* Ps. AVIC. anim. 6,1 p. 185 hora secundum -os sexaginta punctis *est.*

astronomicus, -a, -um. (ἀστρονομικός) *metr.* -rō-: *p. 1114,5.*

1 *adi.:* **a** *ad astronomiam spectans – astronomisch:* GERB. (?) astrolab. 1,1 maximam . . . colliget utilitatem et in -is et geometricis studiis. ANON. astrolab. p. 371,14 initium . . . -ae *artis est* atomus. HECEL. Clem. 2,2 (MGScript. XXX p. 903,23) -a disputatione annotarunt duplici equidio . . . annualem cursum dividi. CONR. HIRS. dial. 1682 -e noticie peritia. CONR. FAB. Gall. 31$^{med.}$ *(de astrolabio)* celum -um aureum gemmis stellatum. ANNAL. Basil. a. 1271 triginta -a . . . miliaria faciunt dietam. ALBERT. M. meteor. 1,2,3 p. 494^{b}, 44 in scientia -a. *al.* **b** *ad artem ex astris divinandi spectans – astrologisch:* PLATO TIBURT. tab. praef. p. 501,38 hoc opus *(sc. alchimiam)* esse . . . -um atque phisicum. CHRON. Albr. a. 1220 p. 910,7 in hac prophetia -a multa continebantur de hiis, que preterita sunt in terra promissionis. **2** *subst.:* **a** *masc.:* *astronomus – Sternkundiger, Astronom:* CARM. Cenom. 7,66 *efficitur* -us syderibus variis. AMADEUS LAUS. hom. 4,105 (ed. J. Deshusses. 1960) an erit peritus -us, nesciens quid sit motus? CONR. MUR. summ. 6,1 p. 425,39 artium professores liberalium . . . sunt . . . arithmetici, geometrici, musici, -i, theologi. *al.* **b** *fem.:* *astronomia – Sternkunde, Astronomie:* HROTSV. Pafn. 1,7 *(de quadruvio)* arithmetica, geometrica, musica, -a. **c** *neutr. plur.:* *liber de astronomia scriptus – Schrift über die Astronomie:* ALBERT. M. animal. 5,27 in -is corvus celestis alchorab vocatur.

adv. ***astronomice.** **1** *secundum regulam astronomiae – gemäß den Regeln der Astronomie:* ALBERT. M. summ. theol. II 1,4,2,5,2 p. 100^{b},37 positio . . . falsa est . . . tam -e quam geometrice. **2** *secundum constellationem astrorum – astrologisch:* ALBERT. STAD. annal. p. 329,2 *(loco mutilo)* sibi factam -e inventam de nativitate domni sui Friderici.

astronomus, -i *m.* (ἀστρονόμος) **1** *qui astronomiae peritus est – Sternkundiger, Astronom:* ANNAL. Basil. a. 1267 eclipsis solis . . . predicta a fratre Gotfrido -o. ALBERT. M. cael. 1,3,5 p. 76^{b},39 ex propria -orum doctrina. pol. 2,6^{b} p. 154^{b},25 duo, ex quibus fit terrarum nova habitatio secundum philosophos, -os et praecipue secundum Socratem. **2** *qui ex astris divinat – Sterndeuter, Astrolog:* GLOSS. Roger. I A 2,6 p. 604,1 sicut volunt -i, aries habet ex corpore hominis caput et faciem; . . . luna ergo existente in ariete non debet fieri inscisio in capite vel in facie. ALBERT. M. Is. 13,10 p. 194,60 quae -i diligenter considerant, quando significationes futurorum dicere volunt.

***astropasta** (atropasta, astposta *sim.*) *subst.* (*orig. inc., nisi corruptum ex* *anstrum *et* passa) *baca visci – Mistelbeere:* GLOSS. III 524,26 St.-S. atropasta instilber. 535,18 astposta (apoasta *b*) mispelnbere. 548,11 -a (atro- *b*) mistelbere.

***astrophis** (-fis), *acc.* -in *(f.)* (*cf.* στρόφος) *spasmus – Krampf (cf. Soran. gyn. 3,10,1):* ANTIDOT. Sangall. p. 98,2 *oleum* in -fin matricis menstrua in secunda seducit.

***astructive** *v.* *assertive *p. 1064,29.*

astructor, -oris *m.* *auctor – Urheber:* VITA Alcuini 10 p. 190,35 Felicem, heresis huius -em.

astrum, -i *n.* (ἄστρον) *praevalet in schedulis nostris plur.; sing.: l. 62sq. p. 1115,3.*

stella – Stern: **1** *proprie (plur. interdum i. q. caelum – Himmel, e. g. l. 49.55.57.66sqq.72):* **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 3 p. 72,22 -orum . . . situs, quae lingua Argivorum hyadae dicuntur. BEDA hist. eccl. 4,20 p. 248,9sq. percipit . . . decus reginae . . . sub -is, plus super -a manens. WALAHFR. Blaithm. 111 servum consociare suum nitidis super -a maniplis. carm. 31,15 excedat numeros -orum . . . gloria. 46,2,1 omnipotentem semper adorent . . . -a polorum. WANDALB. creat. mund. 82 speris -a sub amplis haec infixa manere, haec sunt iussa moveri. martyr. 528 promissam populo terram qui *(Iosue)* sorte per -a, per loca, per celsos montes distinxit et urbes. HROTSV. Gong. 483 martir . . . vegitur . . . per -a serena. UFFING. Ida 1,3 ubi quondam densissima sylvarum obductione -a ipsa occulebantur. CARM. Cantabr. 5,4^{b},2 *Christus* celum torquens, -a regens. 41,13 te reginam nostram maris esse favet factura, -a celi *eqs.* THIETM. chron. 6,100 -orum cursus discernere. *persaepe.* *sing. sensu collect. i. q. signum – Sternbild:* WANDALB. mens. 30 bis sex hunc *(Februarium)* stellis -um praesignat Aquari. EPITAPH. var. II 56,13 Maius sepdeno rutilat cum letius -o. **b** *theol. de sede Dei, sanctorum sim.:* HRABAN. carm. 41,10,1 Christus -a petivit. cruc. 1,17 p. 216^{B} septenos . . . gradus superis erexerat *spiritus sanctus* -is. WALAHFR. carm. 42,18 Werdo mortem obit, -a subit. POETA Saxo 5,686 Indorum Thomas ducet ad -a greges. HROTSV. Mar. 208 angelus . . . pergit ad -a. UFFING. Ida 2,5 omnes . . . aeternitate sublimantur in -is. CARM. Cantabr. 47,1,1 pulsat -a planctu magno Rachel. NICOL. BIBER. carm. 1184 (ed. Th. Fischer. 1870) armiger *episcopus* . . . non curat, quid sit in -is. *saepe.* *de fato:* EKKEH. IV. pict. Mog. 564

[Baader]

fratres . . . dextris pia mater prę̄parat -is *(cf. Vulg. II Macc. 7, 1sqq.). sing. sensu collect. de caelicolis:* EUGEN. VULG. syll. 8,5 *Vitalis* acceptus mundo, meritis acceptior -o. **2 a** *alleg.:* HRABAN. univ. 9,11 p. 272^{B} -a sunt sancti angeli. **b** *per compar.:* NOTKER. BALB. gest. 2,11$^{in.}$ erat . . . Hludowicus . . . oculis -orum more radiantibus. *al.* **c** *proverb.:* VITA Annon. I 3,16 p. 506^{a},27 quomodo putamus non et -a stupuisse? VITA Udalr. Cell. II 34 nec -a in conspectu Dei munda sunt. **d** *hyperbolice de altitudine:* WETT. Gall. prol. 3 zelo humano erectis super -a poetis. WALAHFR. (?) carm. 56,8 Suevia . . . gaudia magna canens et super -a sonans. WALTHARIUS 1001 quae *(aesculus)* . . . petit -a comis. CARM. Cantabr. 23,4,1 ad -a volans aquila. FROUM. carm. 35,2 calcibus -a teris. *al.* **3** *meton.:* **a** *de hominibus i. q. lumen – Leuchte:* PAUL. DIAC. carm. 6,6 *Nursia* -a ferens mundo. HRABAN. carm. 48,4,3 quos . . . Christus . . . arce superna sanctis pro meritis collocat -is (HYMN. Hraban. 16,6,3 quatenus s. sociemur -is arce polorum). **b** *de caelo i. q. beatitudo – Seligkeit:* HYMN. Hraban. 10,7,4 *Christus* donans -a piis, dolorem iniquis.

astruo (ads-), -struxi, -structum, -ere. *script.* asst-: *l. 47.62.*

I *proprie i. q. aedificare, construere – erbauen, errichten:* VITA Pirmin. I 6 p. 26,10 frequens . . . in -endis sanctorum locis. DIPL. Karoli III. 184 (spur.) quod *(monasterium)* . . . a fundamentis -xerunt (construxit DIPL. Karoli M. 205).

II *translate:* **A** *obi. res:* **1** *c. sensu efficiendi:* **a** *agere – betreiben:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301,27 *abbas* semper loricatus bella non monachica sollertissimus -xit. **b** *componere – verfassen:* IOH. SCOT. carm 2,6,38 molestos *versus* regi quid valet -ere? **2** *c. sensu affirmandi:* **a** *confirmare, asserere, dicere – (fest) erklären, behaupten, darlegen:* **α** *gener.:* WALAHFR. exord. 17 p. 490,8 quod apostolus Paulus copiosissime -it. VITA Galli II 974 -it ista quidem postquam sententia cetus. *c. (acc. c.) inf.:* GODESC. SAXO theol. 7 p. 193,9 esse reprobos a Christo redemptos -it. THANGM. Bernw. 16 -ens imperialibus iussis obstrictum. Ps. BOETH. geom. p. 414,1 -xit . . . cathetum per se . . . multiplicari oportere. CONST. II 116,7. *al. seq.* quod: BEDA hist. eccl. 2,9 p. 99,22 regi . . . ad-ere, quod *eqs.* **β** *iur.:* AGOB. epist. 4 p. 164,30 qui querelas Iudeorum -bant. *c. acc. c. inf.:* LEG. Wisig. 12,3,28 si quis . . . ignorasse se . . . ad-at (astr- *var. l.*). CHART. march. Misn. III 101 p. 83,13 (a. 1206) plebanus . . . ecclesiam Ranstede . . . ecclesię sue . . . obligatam constanter -xit. CHART. Westph. VII 672 p. 297,7. *al.* **b** *probare, demonstrare – beweisen, zeigen:* **α** *gener.:* HRABAN. epist. 16 p. 419,31 in omnibus veritatem ass-ere. HARTW. Emm. 40 catholica, quę docuit, ex sacris scriptis -it. CHART. Turic. 791 p. 259,22 si posteritati . . . fidem -at scripturarum auctoritas. 1150 p. 247,22 versutia, que rem gestam non gestam . . . -it et affirmat. *al. seq.* quia: BEDA hist. eccl. 2,19 p. 122,26 *Iohannes* evidenter -ens, quia *eqs.* quod: HRABAN. epist. 15,11. **β** *log.:* GODESC. SAXO theol. 21 p. 292,6 qui . . . ad hoc -endum illud arbitretur in apodexim, id est argumentum seu probamentum suae assertionis velut rite sumendum, quod *eqs.* EUGEN. VULG. syll. 21,12 *ductus* scilicet . . . ex bis iunctis hoc tramite veris -it. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,5 methodus . . . a specie valet ad -endum. ALBERT. M. top. 5,2,2 p. 399^{a},46 -enti . . . sive -ere volenti proprium e contra inspiciendum est (*cf.* p. 399^{b},41). **B** *obi. homines:* **1** *instruere – belehren:* ERMENR. Sval. 1 capit. p. 156,22 quo magistro sit -tus (ass- *var. l.*) . . . Solus. 2 suo magistro adherendo omnis aedificationis documentum percepit -tus. **2** *monere – ermahnen:* LUP. FERR. epist. 56 vos nec citra decretum regulae subsistere nec ultra velle progredi constanter -ximus. **3** *appellare – bezeichnen:* EPIST. Wibald. 379 p. 509, 23 quos . . . sacrilegii auctores -it. ALBERT. AQUENS. hist. 4,6 p. 392^{D} quare . . . nos . . . parum audentes -is?

***astuarius** *v.* *ustularius.

***astudeo** (ads-), -ui, -ere. *(sedulo) studere – (eifrig) streben:* GESTA Camer. 2,35 p. 463,24 vir sanctus . . . laudabilis vitae sanctitatem ducere ad-it.

1. astula (hast-, aust-), -ae *f.* **1** *fragmentum ligni – Span, Scheitholz (cf.* GLOSS. III 195,36 St.-S. -a span vel sceida. IV 63,58 fomes est -a [aust- *f*] zuntra. *v. et p. 1100,69):* BEDA hist. eccl. 3,2 p. 129,16 de . . . ligno . . . crucis -as excidere. 3,13 p. 153,30 -am roboris *aquae* . . . inmittens. EINH. Karol. 32 p. 36,15 ut . . . ne una quidem -a (hast- *var. l.*) ex eo *(ponte)* remaneret. WILH. HIRS. const. 2,52 p. 1116^{C} ligneae -ae a fratribus portantur. THEOD. PALID. annal. a. 1046 p. 69, 11 puer h-as (stipites ANNALISTA Saxo a. 1074 p. 702,2) oblectatione puerili in terra disposuit. TRANSL. Herm. Ios. 14 h-am de theca . . . absciderat. CHRON. Reinh. a. 1280 p. 630, 24 se ligna et h-as ad ignem faciendum deferre. *al.* **2** *tabula lignea (parva) – (kleines) Brett:* MAPPAE CLAVIC. 146$^{med.}$ *gemmae* splendificantur . . . in -a lignea tremuli aut alni (146$^{ex.}$). THEOPH. sched. 3,83$^{in.}$ cooperi *argillam* cera . . . inter duas . . . h-as . . . attenuata. **3** *scandula – Schindel:* MIRAC. Bert. 3 p. 510,46 ubi -ae et tabulatae praefatae claxendicis super inniti ac configi. **4** *canaliculus – Schiene:* WILH. CONG. chirurg. 1628 super loca rupture . . . circumponantur h-e ([hastelle *B*]. *cf.* 1109).

2. astula *v.* hastula.

***astulo** (aust-), -are. (astula) *dolare (ut astulae decidant) – behauen (daß die Späne wegfliegen):* NIVARD. Ysengr. 4,647 -at (abstulit, austulat *var. l.*) ut plancam bene mota dextra dolabra, sic *eqs.*

astulosus (ascl-, asel-), -a, -um. (astula) *modo astellarum formatus – in Form von Splittern:* ANTIDOT. Augiens. p. 63,36 adicies resine asclose (aselosa ANTIDOT. Sangall. p. 87,10, astlose *Marcell. med. 36,73*) unc(ias) VI.

astupeo, -ere. *(stupendo) admirari – sich (staunend) wundern:* CARM. de Mart. 1,15 (NArch. 11 p. 461) -et ipse sibi *(ex Ov. met. 3,418),* 'certum est' exactor ait *eqs.*

***astupesco,** -ere. *obstupescere – erstaunen:* CONR. MEND. Imm. (ArchElsKirchGesch. 2 p. 204,23) huic . . . prodigioso facto -bat infinita multitudo.

astur, -uris *m. script.:* aust-: *l. 42.46.* -or-: *l. 39. form. gen. pl.* -orum: *l. 42.*

1 *accipiter – (Hühner-)Habicht (Astur palumbarius Bechst.):* CHRON. Ven. Alt. p. 171,22 Vanarii . . . -ores custoditores *erant.* DONIZO Mathild. 1,998 mutatos centum, non mutatos quoque centum -es pulchros regi . . . obtulit. COD. Wang. Trident. 111 p. 256,16 qui invenerit aeram austurorum. HONOR. III. registr. 150 dabis unum -em et duos braccos in feodi recognitionem. ACTA imp. Winkelm. I 712 pro liberacione . . . falconerii . . ., -is et gerfalchi, quos portabat. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 134,25 videndum de au-e et niso. ALBERT. M. animal. 7,30 accipiter maior, qui Graece chonocrokoz (*p. 592^{b},2* φαβοτύπος), Latine -r vocatur. 8,111 ad capiendas accipitres, qui -es vocantur. 23,16 dicitur . . . accipiter . . . -r ab astu naturali. *al.* -r minor *i. q. masculus accipitris – Habichtmännchen:* ALBERT. M. animal. 23,109 -em minorem, quem tercelinum vocamus, ponentes in genere secundo *accipitrum.* **2** *triorchis – Mäusebussard (Buteo buteo L.):* ALBERT. M. animal. 8,107 est . . . avis, quae Graece tarshohyz (*p. 620^{a},17* τριόρχης), Latine autem vocatur -r et capit grues et ardeas, quando est aquilonare bene nutritum.

asturco, -onis *m. ambulator – Zelter, Reitpferd* (*cf.* GLOSS. III 450,13 St.-S. -o zeltare): EGBERT. fec. rat. 1,220 labitur -o (suprascr.: equus ambulatorius) pedibus nitendo quaternis.

1. astus, -us *m. form. abl. sg.* -o: *p. 1117,2sq. 5.7sqq. 11sq.*

1 *de modo actionis in malam vel ambiguam partem:* **a** *dolus, inventio insidiosa vel callida – List, schlauer Anschlag, Finte:* ALDH. virg. II 1897 -us quos *(pueros)* arte *Eugenia* fefellit. WALAHFR. carm. 74,3 cano bella fortis -u cito sillabae peracta. WALTHARIUS 795 numquid . . . putas -u vitabitur ictus? DIPL. Karoli M. 233 p. 321,23 (spur. s. IX.) quod si aliquis -u malignitatis facere temptaverit. SYLL. Sangall. 24, 7,3 dęmonis -u . . . protege cives. OTTO FRISING. gest. 1,16 capit. p. 6,11 quod Albertus Maguntinus -u regalia ab imperatrice obtinuit. *al.* **b** *in iure Langob. i. q. (malum) inge-*

nium – (böser) Vorsatz (cf. Brunner, Rechtsgesch. II.p.715⁵): EDICT. Roth. 149 si quis molinum alterius -o (-u 9) incenderit, id est volontariae. 229 qui rem alienam -o vindederit: si quis rem alienam . . . sciens rem alienam esse . . . transvindederit *eqs.* 344 de peculio -o in damno misso: si quis caballûs . . . -o animo . . . in . . . damnum miserit *eqs.* LEG. Lang. p. 94,11 si quis uxorem suam incriminaverit -o sine causa legitima. p. 136,9 si quis alio -o (animo *add. 8–10*) conpellaverit de pugna. p. 173,9 -o (-u *10*) et iniquo animo. *al. (v. ind.)*. DIPL. Otton. III. 278 p. 703,5 non debere Langobardum iurare sine -o. COD. Wang. Trident. 111 p. 257,4 de aliis . . . maleficiis, videlicet de . . . muliere violenter oppressa, . . . periurio et -o vulnerato . . . bannum . . . accipiat. **2** *de qualitate animi in bonam partem:* **a** *prudentia, sagacitas – Klugheit, Scharfsinn:* ALDH. virg. II 961 qualiter altithronus pellaces plecteret -u (*huc spectat* GLOSS. II 19,51 St.-S. cum astucia vel viceseti). 1264 iuvenis . . . documenta librorum . . . discipulus scripsit scolasticus -u. NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 74,5 -u (astutia *var. l.*) non carens et sapientia pollens augustus. CARM. Cent. 34,6 -u florebat saecli ingenioque vigebat. HROTSV. Pel. 99 rex . . . volvebat . . . diu flammato dedecus -u. *al. v. et p. 1116,50.* **b** *c. gen. obi. i. q. notitia – Kenntnis:* CARM. Cent. 32,3 metri -u pollebat iure magistri. 33,7 belli. *v. et* asty.

2. *astus, -a, -um. (*cf.* 1. astus, astutus) *in iure Langob.* -o animo *i. q. (malo) ingenio – mit (bösem) Vorsatz (cf. l. 1)*: EDICT. Roth. 146 si quis casam alienam -o (vel astuto *add. 11*) animo, quod est volontarie, incenderit (342. LEG. Lang. p. 94,15. 136,10. 156,12). *al. (v. ind.). v. et l. 5.8sq.*

3. ?*astus *adi. (orig. inc., nisi corruptum ex* acidus, *cf.* *acidula *p. 117,25sqq.)* bulbus -us *i. q. barba Iovis – Hauswurz (Sempervivum tectorum L.)*: ALPHITA I p. 280,47 bulbus -us, barba Iovis idem sunt.

astutia (-cia), -ae *f. script.:* asst-: GLOSS. II 614,33 St.-S. aust-: *l. 39.*

1 *de qualitate animi:* **a** *in malam vel ambiguam partem i. q. dolositas, versutia, calliditas – Listigkeit, Verschlagenheit, Schlauheit:* DESID. CAD. epist. 1,15 quamvis serpentina aust-a iurgiorum. CAPIT. reg. Franc. 33,1 nemo per ingenium suum vel -am . . . legem . . . marrire audeat. RIMB. Anscar. 7 p. 28,9 eum hoc non ob compassionem, sed propter -am magis inquirere. HILDEG. phys. 3,4 quittenbaum . . . -ae assimilatur, quae interdum inutilis est et interdum utilis. 6,41 passer . . . multas varietates in moribus suis ⟨habet⟩ propter -am et versutiam. RAHEW. gest. 3,20 p. 193,12 non se ignorare Danaum insidias et Grecam -am. CHART. Heinr. Leon. 47 p. 67,16 quę . . . diabolica subverterat -a *(cf. Vulg. II Cor. 11,3). al. v. et p. 1118,18.* **b** *in bonam partem i. q. prudentia, sagacitas – Klugheit, Scharfsinn (def.:* GLOSS. med. cod. Mon. p. 22,2 -cia est conceptio animi in rebus cum cautela agendis): AETHICUS ISTER 43 ne scisma indagationum inducat cicatricem errorum inter philosophorum -cia. HUGEB. Wynneb. 7 p. 112, 13 -am arripuit serpentis *Wynnebaldus (cf. Vulg. Matth. 10, 16).* RHYTHM. 146,26,2 me *(sc. sinapem)* . . . nemo maiorum mentis -a vincit. CONSTR. Farf. 12 p. 18,12 qui tam spiritalis philosophie quam etiam secularis -e prudentissimus fuit. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 61,11 sollicitudo . . . et -a, quam habent parentes in defendendo pullos. ALBERT. M. bon. 492 -a munit contra dolos vitae . . . ex scientia parabolica et morali *(cf. Rufin. Basil. hom. 5,11 p. 1774C).* animal. 8,52 in parvis *(animalibus)* . . . multum -ae (*cf. p. 612b,21* ἀκρίβειαν), quae etiam aliquid simile intellectui esse videtur, . . . in operibus agnoscitur. 8,66 deprehenditur naturalis quorumdam animalium -a (*cf. p. 614b,18* φρόνιμα). *al. v. et l. 16.19. p. 1118,45.* **2** *de modo actionis i. q. dolus, inventio insidiosa, temptatio – List, schlauer Anschlag, Versuchung:* LEG. Wisig. 2,5,18 in qua bifarie duplicitatis -a quid aliut quam duplex comprobatur voluntas. GERH. AUGUST. Udalr. I 10 p. 398,38 diabolus eum . . . omnigenis malitiae suae -is nitebatur in aliquam difficultatis voraginem inmergere. DIPL. Otton. III. 304 p. 731, 4 ut undecumque in divino ovili virulentas proserpentes -as . . . fidei reprimerent armis *principes.* THIETM. chron. 4,1 occultis meditantur -is, qualiter *eqs.* DIPL. Heinr. IV. 25 hanc . . . traditionem si qua iudiciaria potestas violare vel infirmare -a vel seculari iudicio presumptuose temptaverit. CHART. Tirol. 378 p. 188,6 (epist. papae) nullus *abbas* ibi qualibet surreptionis -a seu violentia preponatur (CHART. Brixin. 43 p. 52,17 ne . . . quidquam horum *iurum* qualibet subreptionis -cia vel negligentia in dubium vel oblivionem deveniant. *al.*). CHART. Babenb. 134 p. 174,10 ne inposterum alicuius -cia vel malicia . . . donatio possit infringi. *al.*

astutus, -a, -um. **1** *in malam vel ambiguam partem i. q. dolosus, versutus, fallax, callidus – listig, verschlagen, trügerisch, schlau:* **a** *de anim.:* BEDA hist. eccl. 2,9 p. 99,8 cum simulatam legationem ore -o volveret. NOTKER. BALB. gest. 1,16 p. 20,12 -us homo ille indignatione simulata profatus est. ANNAL. Quedl. p. 31,12 Ermanricus . . . regnavit -ior in dolo, largior in dono. ALBERT. M. animal. 1, 50 quaedam *(animalia) sunt* . . . -a (*p. 488b,16* ἀνελεύθερα καὶ ἐπίβουλα) sicut serpens, qui plus laedit astutia quam audacia. *al.* **b** *de rebus:* VITA Liutb. 24 per -ae calliditatis suae *(sc. diaboli)* fantasias. HROTSV. Theoph. 104 -a fraude. DIPL. Otton. III. 123 ecclesias . . . per -am pravorum hominum direptionem iniuste . . . habitas . . . reddimus. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 306,21 inoboedientiam . . . -issima quadam occasione . . . dissimulavit. *al. v. et p. 1117,27.* **2** *in bonam partem i. q. prudens, sagax – klug, scharfsinnig:* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 87,2 -issimus Karolus dixit. HILDEG. phys. 6,23 corvus . . . -us est, audax et non timet. *al. v. et l. 49. subst. masc.:* GODESC. SAXO theol. 21 p. 292,2 si . . . dicatur a quovis . . . acuto vel -o. *v. et l. 44.*

adv. **astute.** *in malam vel ambiguam partem i. q. dolose, callide – listig, schlau:* ANNAL. Xant. a. 834 Ludewicus -e cogitans contra . . . Lotharium. EKKEH. IV. cas. 70 cum *Enzelinus* esset -e acutus. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 316,16 ad optimates Saxonum -issime fallendos. OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 87,29 propositum -e celando. *al.*

***astutus,** -us *m. sagacitas – Scharfsinn:* AGNELL. lib. pont. prol. p. 277,3 (vs.) *Agnellus* certa -u vigilans studioque incerta reliquit.

asty *subst.* (ἄστυ) *prave versum i. q. prudentia – Klugheit: v. l. 45.*

***astynomia,** *acc.* -αν *f.* (ἀστυνομία, *sc. prave versum*) **1** *potestas sapientium – Herrschaft der Weisen:* ALBERT. M. pol. 6,6e p. 609a,8 'vocant . . . ἀστυνομίαν *(p. 1321b,23)* . . . principatum', id est principatum astutorum sive sapientium; et componitur ab ἄστυ, quod est astutia, et νόμος, quod est regula, quasi astutia regulata. **2** *status sapiens – weiser Zustand:* ALBERT. M. pol. 7,10f p. 700b,8 'circa . . . eam, quae vocatur ἀστυνομία' *(p. 1331b,10)*; ἀστυνομία enim vocatur dispositio sive virtus sive habitus, qua disponitur astutus in consiliis et iudiciis, ut dicit Remigius *(sc. loco incerto). v. et l. 43sqq.*

***astynomos,** *acc. pl.* -ους *m.* (ἀστυνόμος) *magistratus, qui sapienter ius dicit – Beamter, der weise Recht spricht:* ALBERT. M. pol. 6,6m p. 610b,6 'ἀστυνόμους' *(p. 1322a,13)* supple dicere eos principes, qui ex sensu et sapientia sententias dictant.

***asub** *v.* *assub. **asuesco** *v.* assuesco.

asvestus *v.* asbestus. **asungia** *v.* axungia.

asuper *adv. insuper – darüber:* VITA Emm. 35 p. 78,18 erat inmensus lapis desuper (-r *B 2 a*) constitutus.

***asursum** (a sursum) *adv. desuper – von oben:* CHART. Mog. A 575 p. 493,14 (spur. c. 1193) infra hunc . . . terminum a sursum usque deorsum et in lateribus ab utraque strata. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 178,1 sacer . . . percutit aironem a sursum in deorsum.

***asur(us)** *v.* *azurium.

***asyle,** -is *n.* (*cf.* ἄσυλον) *locus refugii – Zufluchtsstätte:* LIBELL. de cal. Trev. p. 740,29 Adalbero . . . palatium, -e Trevirorum, occupat (GESTA Trev. cont. I 17 p. 190, 12).

1. asylum (asil-), -i *n.* (ἄσυλον) *form.* -lium: GLOSS. I 28,22 St.-S. asilium *(a).*

[Baader]

I *strictius i. q. locus refugii – Zufluchtsstätte* (*cf.* GLOSS. I 29,22 St.-S. asilum hailac stat. II 712,34 asilum fluhthus genathus. IV 131,56 asilum zṽphluchthus): **A** *proprie:* **1** *de locis inviolabilibus:* **a** *de fanis paganorum:* PAUL. DIAC. Rom. 1,2 condito templo, quod -um appellavit, pollicitus est *Romulus* cunctis ad eum confugientibus inpunitatem (*cf.* NICOL. I. epist. 99,95. LIUTPR. leg. 12). ALCUIN. epist. 246 p. 399,27 in civitatibus poene ubique -um esse propter refugium sceleratorum. HELM. chron. 84 p. 160,1 *(de atrio)* quos mortis urgebat periculum, his . . . minime negabatur asilum (asilura *2*). *al.* **b** *de ecclesiis, monasteriis sim.:* LIUTPR. antap. 1,33 neque . . . ecclesiae confugientibus poterant esse -um. HONOR. AUGUST. claustr. (PL 172,1248A) *claustrum* est -um vel domus refugii (*cf.* SIGEBOTO Paulin. 29 p. 923,34 -um quoddam inexpugnabile). *al.* *adde:* THIETM. chron. 4,71 abba ad oratorium, speciale suimet in rebus anxiis asilum, . . . venit. *per compar.:* HIST. Hirs. 3 p. 256,48 ad eum *(abbatem)* . . . viri . . . velut ad quoddam asilum confluebant. **2** *de locis quamlibet tutelam praebentibus:* **a** *de castris, civitatibus sim.:* ADREV. Bened. 33 p. 494,16 stationem navium suarum acsi -um omnium periculorum in insula . . . conponentes. LIUTPR. antap. 2,66 Berengarius . . . ad non incognitum Veronae perrexit asilum. EBO BAMB. Ott. 2,7med. in quam *(mansionem)* quicumque fugerit, tutum ab inimicis -um possidet. RAHEW. gest. 3,13 p. 181,29 quod Romanum imperium totius orbis esset -um. CHRON. Reinh. a. 1195 p. 554,8 in quo *(oppido)* . . . tamquam in fido -o se recipere. a. 1211 p. 579,38 tutum in castro Wartperg -um eligitur. OTTO SANBLAS. chron. 33 p. 48,20 castellum, quod asilum imperii contra omnes insultus eorum *(Romanorum)* . . . extitit. *al.* **b** *de nido terrestri:* ALBERT. M. animal. 8,58 ut sit . . . -um eis *(avibus)* contra ventos. **c** *de schola:* CONSUET. Trev. 43 p. 45,26 scolare murmur solito se confert studii magistrorum -o. **3** *de quibuslibet aedificiis (sc. notione inviolabilitatis attenuata):* **a** *templum – Tempel:* **α** *paganorum:* ALCUIN. epist. 245 p. 397,23 impie Iunonis -um. CHRON. Salern. 17 que *(ecclesia)* . . . olim asilum Priapris fuisset. **β** *Iudaeorum:* THEODULF. carm. 21,41 Salomon . . ., sancti constructor -i (*cf.* PAUL. DIAC. carm. 4,2,5). **b** *ecclesia – Kirche:* VITA Agnet. 393 Domini . . . -um aedificando novum fieri. THEOD. TREV. transl. Celsi 18 -um b(eati) Eucharii . . . adiit. CHRON. Cosmae app. II p. 254,2 hoc . . . -um tutamini beati Petri . . . commendavit. *de altari:* CHRON. Mont. Ser. a. 1190 p. 163,28 ad eius *(Mariae)* asilum . . . confugere (*postea:* in altari Dei genitricis). **c** *monasterium – Kloster:* PAUL. DIAC. carm. 1,5 munera . . . vehis divinis . . . asilis *(v. notam ed.)*. DIPL. Heinr. III. 305 p. 415,1 quoddam -um liberali largitate providimus (*postea:* monasterio). *de cella:* VITA Galli II 336 erroris . . . locum in sanctum mutavit asilum (cellam WALAHFR. Gall. 1,13). **B** *in imag.:* EPIST. Hann. 12 p. 30,20 debet . . . ecclesia . . . in vobis certam spei anchoram, certum refugii asilum . . . sibi promittere (EPIST. Ratisb. 14 p. 333,31 -um r. estuabas). EPIST. Reinh. 82 penitens per longa terrarum spacia ad -um vestri apostolatus accessit.

II *latius i. q. refugium, tutela – Zuflucht, Schutz:* **A** *gener.:* VITA Agnet. 206 quae geris interius regum dominantis -um. ARNULF. delic. 230 aureolum sequitor medium virtutis -um. COSMAS chron. 1,11 p. 26,8 ut sint *Dei* . . . vobis in asilum. CHART. march. Misn. III 349 p. 247,21 ut . . . ad asilum amicorum Dei fugiamus. *al.* *in malam partem i. q. ambages – Ausflucht, Ausweg:* FRAGM. de caelib. (MG Lib. Lit. III p. 586,11) defensionis asilum intercludit eis auctoritas sancti Gregorii. NIVARD. Ysengr. 3,765 hinc sperans patuisse sibi Ysengrimus asilum . . . refert: 'decipis *eqs.*' **B** *meton. de protectoribus:* EPIST. Teg. I 105 *(de episcopo)* tu unicum nobis -um. HERM. AUGIENS. hymn. 1,4b,2 *(de Christo)* reconciliator, -um spesque sola reorum. CHART. Scafhus. 57 p. 93,11 *(de papa)* ut per apostolicam auctoritatem sitis -um pauperum. LITAN. Mar. 30 (ed. F. J. Mone, Latein. Hymnen. II. 1854. p. 260,15) M(ar ia) . . ., pacis -um, ora (pro nobis).

2. asylum *v.* asilus.

***asylus** *subst.* (*arab.* asqlios *corruptum ex* alftyas, *cf. ed. in ind. Arab. s. v.* serpentes) *genus serpentis spuentis – Spuckschlangenart:* ALBERT. M. animal. 25,14 -us est serpens primi ordinis et est ille, de quo diximus, quod est exspuens.

asymmeter (asime-), -tra, -trum. (ἀσύμμετρος) *form.:* *nom. sg.* -tros: *l. 12.* *acc. sg.* -tron: *l. 10.*

nulla proportione communi (cum altera re) coniunctus, incommensurabilis – (mit etwas anderem) kein gemeinsames Maß habend, inkommensurabel: ALBERT. M. phys. 4,3,11 p. 331a,1 diametron esse asimetron (*p. 222a,5* ἀσύμμετρον) semper est. anim. 3,3,1 p. 369a,19 incomplexum, quod est asimetros, et incomplexum, quod est diametros, coniungitur. sens. 2,3 p. 48b,32 numeri -i (*cf. p. 439b,30* ἀσύμμετρον), hoc est non mensurati, eo quod non mensurantur proportione aliqua. 3,1 p. 77b,42 erunt colores asimetri et infiniti secundum potentiam. anal. pr. 1,5,2 p. 612b,10 diameter est asimeter *(p. 41a,26* ἀσύμμετρος; *cf. Boeth. anal. pr. 1,23)* lateri sive costae quadrati sive incommensurabilis (*cf.* bon. 143 p. 94, 27. eth. 1,5,16 p. 80b,38). 1,6,8 p. 650a,17 omnis longitudo est simetra vel asimetra (*p. 46a,30* ἀσύμμετρον, *Boeth. anal. pr. 1,32* asymetros). *ibid. al.*

***asynchytus** (asincit-), -a, -um. (ἀσύγχυτος) *impermixtus – unvermischt:* AETHICUS ISTER 36 p. 22,14 cum bitumine . . . videlicet asincito (has- *var. l.*). 41 p. 29,20 linivit eas *(portas)* asincito (acsincitum, assicitum *var. l.*) bitumine incognito in orbe terrarum.

***asynesia** *(f.)* (ἀσυνεσία) *inscitia – Unverständigkeit:* ALBERT. M. eth. 6,3,3 p. 449b,33 de virtutibus . . . adiunctis prudentiae est etiam synesis, cui -a (*p. 1142b,34* ἀσυνεσία [εὐσυνεσία *pars edd.*]) opposita est.

***asynetus**, -a, -um. (ἀσύνετος) *insciens – unverständig:* ALBERT. M. eth. 6,3,3 p. 450a,3 quia secundum istos *(habitus animae)* synetos et -os (*p. 1143a,1* ἀσυνέτους [εὐσυνέτους *pars edd.*]) denominamus quales esse quosdam significantes.

***asyntecticus** (assintheticus, ascinteticus) *subst.* (*cf.* συντηκτικός) *qui atrophia non laborat – ein nicht an Auszehrung Leidender:* ALPHITA I p. 319,9 assintheticus (ascinteticus II p. 186,16).

***asyntexis** (asinthetis) *subst.* (*cf.* σύντηξις) *status, qui sine atrophia est – Zustand ohne Auszehrung:* ALPHITA I p. 278,33 asinthetis (alinthesis *var. l.*), id est sine consumptione.

***aszelon** (achyl-), *abl.* -oni *(m.)* (αἰσάλων) *genus falconis (fort. smerilio) – Falkenart (viell. Merlinfalke):* ARNOLD. SAXO fin. 2,6 p. 61,18 pugnat corvus cum -i (*Arist. p. 609b,33* αἰσάλωνι; *cf.* ALBERT. M. animal. 23,37 achylon [*p. 609b,30* αἰσάλων] . . . avis est . . . inimica vulpis). *v. et* aesalon. *Baader*

1. at *particula. script.:* ad: *l. 55.57.68. p. 1121,24. 26.1122,1.* aut: ALDH. ad Acirc. 10 p. 83,24 *codd. postponitur: l. 66. p. 1121,8.58.70. al.*

I *c. sensu contrarietatis vel diversitatis i. q. vero, contra, sed – jedoch, dagegen, aber:* **A** *gener.:* CHRON. Fred. 3,18in. ad ille . . . perrexit (VITA Goar. 5 p. 416,2 ad illi. WALTHARIUS 908 at illum. WIDUK. gest. 3,30 at ille. *saepe*). PASS. Afrae II 3 ad ubi viderunt (HROTSV. lib. 1 praef. 4. *al.*). ALDH. ad Acirc. 119 at vero quarta declinatio casibus discrepat (POETA Saxo 4,102. CHART. Rhen. med. I 181 at v. econtra . . . prȩstitit. HROTSV. Gong. 509 at contra v. *al.*). BEDA hist. eccl. 2,1 p. 74,18 at nunc . . . saecularium hominum negotia patitur (RIMB. Anscar. 1 p. 19,11. HROTSV. Mar. 178 at n. ergo. *al. cf.* POETA Saxo 5,7 at modo). 2,12 p. 107,23 at postquam Aedilfrid . . . cognovit (WALTH. SPIR. Christoph. II 2,190. *al.*). 5,13 p. 311,4 at contra fuit quidam in provincia (CHART. Fuld. B 84 unde accepi a te in pretio at c. solidos DC. RHYTHM. 149,57. *al. cf. l. 59.69*). WALAHFR. carm. 21,12,1 at si forte . . . cupis (CARM. Cent. 124,9 ad si. POETA Saxo 5,223 at contra si. *al.*). WANDALB. mens. 347 at cum terra . . . rigescit (OTTO FRISING. gest. 2,42. *al.*). POETA Saxo 2,364 capitali dampnatur poena . . .; at regis pietas dampnatum . . . absolvit. *saepe.* **B** *spec.:* **1** *in dialo-*

gorum responsis: **a** *strictius:* BEDA hist. eccl. 1,7 p. 19,21 at ille 'Albanus,' inquit, '... vocor' (WIDUK. gest. 1,5. GERH. AUGUST. Udalr. I 26 p. 411,31sqq. at i. inquit ...; at i. ait. *al. ellipt.:* WALAHFR. Wett. 154 at i.: 'grandia, nate, petis *eqs.*' WALTHARIUS 1066. *al.*). 3,13 p. 153,23 at ego respondi. PASS. Quint. 308 (MGPoet. IV p. 987) at quoque Quintinus ... talia profans ... ait (*sim.* 329). WALTHARIUS 805 belliger at contra ... intulit ista. *al.* *adde:* OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 147,28 flumen transvadaret? at ad transvadandum aptus ... non erat. **b** *latius:* **α** *in obiectione:* OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,27 at dicet aliquis. p. 130,1 at inquies. **β** *usu indirecto:* THEGAN. Ludow. 6 p. 592,6 interrogavit eum, si obediens voluisset esse ...; at ille respondit libenter obędire. WIDUK. gest. 1,9 p. 12,5. **γ** *de consiliorum, iussorum exsecutione:* BEDA hist. eccl. 5,19 p. 323,17 eumque id, quod mente disposuerat, perficere suadebant; at ille confestim veniens ad reginam ... indicavit ei desiderium. THEGAN. Ludow. 6ex. iussit eum pater, ut... elevasset coronam...; at ille iussionem patris implevit. ERMENR. Sval. 9 p. 160,25 'o asine, praecipio tibi, uti ... irruas in eam bestiam ...'; at ille ... aggreditur lupum. *al.* **2** *in oppositione vel enumeratione:* **a** *duarum partium:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 89,6 Lucanus ..., at vero ... vates Mantuanus (VITAE patr. Iur. 2,7 p. 147,23 unus ..., ad v. alter. LAMB. LEOD. Matth. I 2409. *al.*). TRAD. Frising. 142 p. 147,27 reddiderunt duas partes ..., ad tertiam partem ... receperunt. WALAHFR. Mamm. 4,20 ferae, at ratione vigentes. HRABAN. carm. 13,37 ille ..., at tu. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 391,6 Graeco more ..., at penes nos. POETA Saxo 1,119 unam ... partem ..., at reliquam. *al.* **b** *plurium partium:* BEDA hist. eccl. praef. p. 7,19 porro ..., at vero ..., quae autem. LEX Baiuv. 5,7 pollicem ...; at proximum a pollice et minimum digitum ...; et medianos. WANDALB. mens. 282 hi ..., hi ..., at hi ..., hi quoque. ANNAL. Xant. a. 864 p. 21,9 ceteri vero ..., Lotharius vero ..., at contra Saxones. *al.* **3** *in apodosi:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 297,30 et si tunc tanti vitrum, rex scilicet idolatra, at nunc quanti christianae dignitatis nobile margaritum? **4** *in enuntiatis secundariis subsequentibus:* ALDH. ad Acirc. 52,5 si caput aufertur ... corpore dempto; at vero capitis si pressus mole gravabor *(sc. pulvillus) eqs.* (BEDA hist. eccl. 4,3 p. 210,23 si forte ...; si autem ...; at si. *al.*). WANDALB. mens. 180 sata quae fuerit *seges* ...; at quae (GODESC. SAXO gramm. 1 p. 368,10 qui ...; at quisquis). GODESC. SAXO gramm. 1 p. 374,9 quando ...; at e contrario quando. 2 p. 421,4 quotiens ...; at ubi. *al.* **5** *post negationem i. q. immo – vielmehr, sondern:* WALAHFR. imag. Tetr. 193 non frustra nomine Iudith, at Iudith virtute refert et religione. *adde:* OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 128,17 numquid ex federe seditiosae civitatis iram principis incurrimus? at nos ... soli Deo ... militare consuevimus. *v. et* 1. attamen.

II *c. sensu continuationis:* **A** *autem, tunc – nun, aber, dann (plerumque in narratione ad rem novam introducendam; hic illic apud poetas metri supplendi causa ut vid., e. g. l. 59):* **1** *gener.:* WALAHFR. Mamm. 7,11 at mihi restat adhuc dubitatio nominis huius (*cf.* RUOTG. Brun. 38ex. at ne quid ... inperfectum restaret). CAND. FULD. Eigil. I 2 at vero ... fit monachus (TRANSL. Viti 2 p. 29,12. POETA Saxo 2,370. HROTSV. Mar. 442. *al.*). II 21,1 haec ubi facta at sunt. 24,7 tum fratrum precibus saltim commenditus at sic in lectum ... protenderat artus. ANNAL. Xant. a. 845 at ille ... reversus est (PASS. Quir. Teg. 8 p. 14,7 at illi. WIDUK. gest. 3,72. *al.*). POETA Saxo 1,147 at rex ... Rome loca sancta petivit. WALTHARIUS 1198 at dum constricti penetratur semita callis. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,84 at postquam mestis hunc composuere cavernis (*cf.* 3,151 at cum). OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 135,3 at Romanorum cives ... animum adiudicarunt. *saepe.* **2** *spec.:* **a** *in apodosi:* ERMOLD. Pipp. 2,96 dummodo nostra tibi placuit plus visio cunctis, at tibi nostra placens visio saepe fuit. **b** *in adhortatione:* CAND. FULD. Eigil. II 14,52 inde at nullus ... nec se consilii alterius tumide non dicat egere *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,42. **B** *atque – und:* TRAD. Frising. 127a (a. 790) Carolus Baiuariam adquisivit ad Tassilonem clericavit. 398b p. 339,27 Cunzo conpunctus at divinitus inspiratus. p. 339,33 dedit at ... deligavit. CHART. Bund. 201 p. 161,23 (a. 1078) sine omni nostra at eredum nostrorum contradictione.

III *c. sensu anaphorae post interruptionem narrationis i. q. ergo – also:* BEDA hist. eccl. 3,1 p. 127,5 at interfecto in pugna Aeduino (*cf.* 2,20 p. 124,15).

IV *c. sensu elationis i. q. etiam – auch:* WALAHFR. imag. Tetr. 233 corporis at nostri si singula membra loquaces in linguas ... vertantur ..., impar ero ... promere laudes. *sed etiam – sondern auch:* RICHER. REM. hist. 4,23 fumo aer densatus non solum intuentium visibus ... obstabat, at ... faucium meatus intercludebat.

V *c. sensu restrictionis i. q. saltim – wenigstens:* BEDA hist. eccl. 5,9 p. 297,30 quare tam neglegenter ... dixisti Ecgbercto, quae ... praecepi? at nunc vade et dic illi *eqs.* NIVARD. Ysengr. 2,377 certe si similes his essent fratribus illi ..., hanc et in usque diem durasset at unus eorum. 3,968 at tu dic.

2. at *v.* ad. **ata** *v.* atta. **atach(us)** *v.* attacus. *Prinz*

***atactos,** -on. (ἄταχτος) *fort. i. q. inaequabilis – viell. ungleichmäßig:* PAUL. AEGIN. cur. 256 p. 208,8 quod *(antidotum)* -on (*3,78,22* ἄταχτον) *appellatur.*

atacus *v.* attacus. **atagge** *v.* attagen.

***atamen** *v.* 2. *attamen.

*?****atamum** et flebotonium fleitma GLOSS. IV 196,55 St.-S. (*orig. inc., nisi cohaeret c.* ἄρταμος).

atange *v.* attagen. **atat** *v.* attat.

***atava** (atta-), -ae *f.* *abavia – Urgroßmutter:* DIPL. Heinr. II. 377 monasterio ... ab attava nostra ... Mathilda constructo. *v. et l. 46.*

atavia (atta-), -ae *f.* **1** *proavi et proaviae avia – Großmutter der Urgroßeltern: v. l. 44.* **2** *proavia – Urgroßmutter:* DIPL. Ludow. Germ. 134 p. 186,32 atavus noster ... Pippinus et attavia nostra Pertrada.

*?****ataviana** (ada-), -ae *f.* *quaedam maiorum (fort. avia) – eine Ahne (viell. Großmutter): v. l. 39.*

***atavius** (ada-), -i *m.* *quidam maiorum (fort. avus) – ein Ahn (viell. Großvater):* FORM. Ratisb. I 9 quod ge⟨netrix⟩ ... ancilla adavio ⟨suo⟩ adaviane sua ... fuisset.

atavus (atta-), -i *m.* *metr.* ātt-: *l. 72. adde* ECBASIS capt. 407.

1 *strictius:* **a** *proavi et proaviae avus – Großvater der Urgroßeltern:* DIPL. Arnulfi 29 p. 43,5 attavus noster Pippinus ... et attavia nostra Bertrada. **b** *abavus – Urgroßvater:* DIPL. Karoli III. 184 (spur. s. XII.) attavus noster Pippinus ... et attava nostra Bertrada. *fort. add.:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 68,22 *(de Christo)* avorum et proavorum genimina dinumerans ac per -os et tritavos ... ordinem genealogiae recapitulans (virg. I 12). **c** *proavus – Urgroßvater:* DIPL. Ludow. Germ. 69 p. 97,35 temporibus attavi nostri Pippini atque avi nostri Karoli (DIPL. Karlom. [II.] 8 p. 296,32 a. ac attavi nostri Karoli ... et Hludouuici. *al.*). DIPL. Karoli III. 100 Pippini proavi nostri et Karoli attavi nostri. VITA Menel. 1,1 (MGMer. V p. 136,16) attavum habuit ... imperatorem Heraclium. DIPL. Conr. II. 204 -i nostri ducis *(Lotharingiae)* Chuonradi *(Rufi).* LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 174,20 is *(filius)* ... nomine -i (att- *var. l.*) sui Cōnradus est vocatus. CHART. Babenb. 404 p. 250,22 consilio ... Hainrici attavi nostri *(sc. Friderici II.),* ducis Austrie. *al. v. et l. 33.* **d** *avus – Großvater:* CONR. SCHIR. chron. 17 p. 620,38 Chonradus ... in sepulcro patris et attavi et proavi sepultus est. CHART. Babenb. 381 a ... duce Liupoldo, attavo nostro *(sc. Friderici II.).* **e** *?filius neptis – ? Großneffe:* ANNAL. Mell. praed. a. 1280 Otto ... de Haslowe ... iam maior octogenario ... cum filio neptis sue sive attavo *(sic?)* ... hastiludium exercebat. **2** *latius i. q. auctor gentis, quidam maiorum – Urahn, Vorfahr:* PAUL. DIAC. carm. 25,7 cuius *(Pippini)* posteritas *(sc. Adelheid)* -o confisa patrono ([*i. Arnulfo, episc. Mettensi*]. *cf.* DIPL. Ludow. Germ. 167). WALAHFR. carm. 28,7 si recolamus avos -osque et magna priorum nomina *(cf. Verg. Aen. 7,56).* ECBASIS capt. 395 *(de lupo)* attavus eligitur, camerarius ille notatur. RUOTG.

[Baader]

Brun. 2 p. 3,31 attavorum eius attavi usque ad hominum memoriam omnes nobilissimi. ANNAL. Quedl. a. 1003 more avorum -orumque, priorum regum. CONSTANT. METT. Adalb. 1 genus ab attavis et supra nobillimum. COSMAS chron. 2,13 p. 102,13 mei attavi Bolezlaus et sanctus Wencezlaus. *al.*

***atbrachium** *v.* *adbrachium.

***atechnia** (-xv-) *(f.)* (ἀτεχνία) *defectio facultatis rite agendi – das Fehlen der Fähigkeit zu fachgemäßer Betätigung, das Nicht-Können:* ALBERT. M. eth. 6,2,8 p. 416^{b},21 sqq. ἀτεχνία (*p.* 1140^{a},21 -χνία) . . . contraria arti est factivus habitus cum falsa ratione circa contingens aliter se habere *eqs.* p. 417^{a},2 quamvis . . . ars et ἀτεχνία propriissime dicantur, tamen sunt modi artis.

atendo *v.* attendo. ***atenencia** *v.* *attinentia.

***atepesco** *v.* *attepesco.

ater, atra, atrum. *metr.* ăt-: ECBASIS capt. 940. *v. et l.* 60. *usurpatur praecipue in poesi, saepe ad exemplum poetarum antiquorum, cf. ThLL. s. v.*

I *adi. i. q. niger – schwarz:* A *proprie (accedit saepius notio horroris, e. g. l. 27sq.45sq.50sq.71sq.):* 1 *de colore i. q. furvus, pullus – dunkel, grau(schwarz):* a *de anim., partibus corporis sim.:* α *de bestiis:* ALDH. virg. I 9 p. 237,11 -a cornicis creatura. II 1400 vermibus. epist. 3 p. 479,11 -a bufonum turma. ad Acirc. 111,38 cantarus. 111,65 ballena. CARM. libr. III 14,24 quam *(albedinem, i. pavonem album)* perculit -a nigredo *(i. bubo). al.* β *de daemonibus:* HRABAN. carm. 39,91,1 Sathan -o cum agmine. 81,27 furor impius -i daemonis. CARM. pro schola Wirz. 225 *servi* cultus -orum sortiti dęmoniorum. *al.* γ *de parte corporis:* WALAHFR. imag. Tetr. 53 -a pelle. δ *de morbis:* AESCULAPIUS 5 p. 8,22 hanc passionem (*sc. melancholiam*) -am bilem vocaverunt Latini *(cf. Cels. 2,1,6).* WALAHFR. hort. 266 carbunculus. Ps. ODO MAGD. herb. 211 *batus* ignem . . . iuvat -um *(cf. p. 110,16sqq.).* *in imag.:* EKKEH. IV. bened. I 2,33 Arrius . . . fuit -o sanguine natus. b *de rebus:* ALDH. virg. I 36 p. 283,14 -ae picis massa (*cf.* II 356 offam). II 2237 caccabis. 2301 squalores . . . carceris -os. BEDA hist. eccl. 5,13 p. 313,15 codicem protulerunt . . . -um daemones. EINH. Karol. 32 p. 36,7 in sole macula quaedam -i coloris . . . visa. EPITAPH. var. II 86,1 cinis. *al.* *c. sensu vilitatis:* VITA Gamalb. 14 nihil nisi panem -um et sordidum, qui cibus servorum est, . . . gustavit (CHRON. Pol. 3,25 p. 157,17 p. -um [acrem *var. l.*]). 2 *de privatione lucis i. q. obscurus, tenebrosus – finster, düster:* a *de aedificiis sim.:* ALDH. virg. I 35 p. 279,13 in -am ergastuli latebram. II 808 faucibus. 1249 tumbis. 1409 carceris. ad Acirc. 76,3 -is . . . in antris. METELL. Quir. 8^{a},44 intra castra . . . -a. *al.* *in imag.:* ALDH. virg. II 1647 faucibus invidiae . . . -is. HROTSV. Bas. 158 foveam . . . mortis in -am. b *de rebus naturaliter luce carentibus:* ALDH. virg. II 1140 in tenebras . . . carceris -as (WALAHFR. carm. 74,7. *al.*). HRABAN. epist. 46 p. 501,12 nox. WALTHARIUS 505 nebulam. *al.* *in imag.:* WALAHFR. carm. 24,11 -a timoris nubila. HROTSV. Mar. 119 tenebris loeti . . . -is. Theoph. 2 tenebris errorum . . . ab -is. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,67 ut . . . Libido . . . caliginis -ę fumo . . . fuscaret . . . lucernam *(i. Christophorum). al.* B *translate i. q. horrendus, funestus – schreckenerregend, unheilvoll:* 1 *de anim. et partibus corporis:* a *atrox – bös:* α *de hominibus:* THEODULF. carm. 29,22 Arabs. ERMENR. ad Grim. 36 p. 578,10 Marcomannus -r (atrox *ci. Winterfeld*). β *de bestiis:* TIT. metr. III 16,9 tutus cupit ab -is existere muscis. *fort. add.:* CAND. FULD. Eigil. II prol. 1,12 hunc *librum* . . . alitibus . . . abdicat -is. b *miser – unselig:* THEODULF. carm. 32,17 Iudas. c *saevus – (zu) streng:* THEODULF. carm. 28,854 manus. 28,861 *(de iudice)* neve remissus eas sat neu truculentus et -r (*cf.* HRABAN. carm. 82,8,1). d *iratus – erzürnt:* ALDH. virg. II 2683 tales ex -o dum rupit pectore voces *Deus eqs.* e *fallax – trügerisch:* THEODULF. carm. 28,788 testis. EPIST. Mog. 15 p. 344,3 rota Fortunae . . . -ae. 2 *de rebus:* a *exitialis – verderbenbringend:* ALDH. virg. I 53 p. 311,3 sermocinationis incitamenta . . . -um veneni virus infundentia. II 929 ignibus. 1111 limpharum fluctibus -is. 2710 -a frutex ex ista radice *(i. Superbia)* frondens. PASS. Petri et Pauli 190 febris *(i. Simon Magus). al.* b *malignus – übel, schlimm:* ALDH. virg. II 1006 fraudem. 2863 peccati. HRABAN. carm. 40,4,3 odiis. CAND. FULD. Eigil. II 25,26 suspicio. *al.* c *acerbus, tristis – bitter, traurig:* ALDH. virg. II 1746 mortis . . . clades . . . -as. WALAHFR. Wett. 671 vicem. ABBO SANGERM. bell. 1,192 necibus. CARM. Bur. B 158,6,3 dies. COD. Udalr. 281,10 locus. CARM. de Iuda 2,160 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 269) is transire, pater, me si potus nequit -r *(cf. Vulg. Matth. 26,42). al.* d *terribilis – furchtbar:* WALTHARIUS 937 clamorem. e *perversus – unsinnig:* ALDH. virg. II 1201 -um fantasma *Chaldaeorum.* f *dissuadens, severus – warnend, ernst:* WALAHFR. imag. Tetr. 86 monitis.

II *subst.:* A *masc.: qui iniustus est – ein Ungerechter:* VITA Galli II 1664 pluribus indiciis iustis declarat et -is. B *neutr.: tenebrae – Finsternis:* RHYTHM. 149,54 declinans . . . praeruptum iter caliginis -o.

ateroma *v.* atheroma. **ater(r)o** *v.* attero.

***atervus**, -a, -um. (*orig. inc., nisi corruptum ex* aeternus) *perpetuus – ewig:* ABBO SANGERM. bell. 3,70 ut acam -am (gloss.: perpetuam) appodix tua mens sibi congerat eius.

atestor *sim. v.* attestor. ***athalco** *v.* *talc(a).

athanasia, -ae *f.* (ἀθανασία) *script. et form.:* adta-: ANTIDOT. Bamb. 27 capit. p. 22^{a},1. ata-: *l.* 29. -sa: *l.* 40. *metr.:* ăth-: *l.* 40. -nā-: *l.* 33.

1 *remedium a morte servans – Heilmittel, das vor dem Tode schützt:* PAUL. AEGIN. cur. 181 p. 107,20 antidoto -a (*3,33,2* ἀθανασίᾳ) . . . utamur. ANTIDOT. Bamb. 27 antidotum ata-a. SALERN. comp. 77 antidota stiptica: medicinae . . . sunt opiatae -a rubea *eqs.* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 371^{H} -a dicitur immortalis, quia hominem ab impetu mortis liberat. Ps. OTHO med. 206 exsiccat -a. *al.* *huc spectare vid.:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 35 b^{V} pulvis eius *(sumac)* cum -a detur. TRACT. de aegr. cur. p. 231,47 ei *(haemoptoico)* dabis -am (p. 232,7). 2 *tanacetum – Rainfarn (Tanacetum vulgare L.):* GLOSS. III 525,35 St.-S. -a reynewan. GLOSS. Roger. III 784 mixtura miclete et -e. SALERN. comp. 75 herbae stipticae: . . . -a, frondes sorbi. 76 succi stiptici: . . . succus -ae, succus hypocistidis. REGIMEN san. Salern. 183 nasturt(ium), -sa haec sanant paralytica membra. ALPHITA I p. 278,40 -a tanacetum id(em); hac utuntur Salernitani pro arthemisia et Hispani similiter. *al.*

athanatos *adi.* (ἀθάνατος) *script.* -ath(os): *l. 46.48.51. immortalis – unsterblich:* 1 *de Deo in tripartita invocatione eius sanctitatis (de re cf.* ORDO Rom. 31,46; *v. et LThK. 1X. p. 295):* CARM. Bur. B 51^{a},1,6 ayos o theos -thos, ysma sather yskyros, miserere kyrios. OTTO FRISING. chron. 4,25 'ayoc οτheoc, ayoc yckypως, ayoc aθanaθως (ατανατως *B2*) eleyson ymaς', hoc est: '. . . sanctus immortalis *eqs.*' 2 *de Christo:* CARM. Cantabr. 9,6,2 audi mentis melos, ut rogamus, -thos. HERM. AUGIENS. hymn. 2,6^{b},8 dux ἀθάνατος. GODESC. AQUENS. seq. 15,6^{a},2 Christe Iesu, fili Dei -os.

***atharafa** *f.* *(arab.* ṭarfa, *cf. Freytag, Lex. Arab.-Lat. III. p. 51^{a})* 1 *genus tamaricis – Tamariskenart (Tamarix L.):* ALBERT. M. veget. 1,166 quaedam *plantae* . . . vivunt in utroque istorum locorum *(sc. siccorum et humidorum)* sicut salix et -a (acarafa, catharafa *var. l.; e Nicol. Damasc. plant. 13),* quam quidam populum esse existimant apud Latinos. 2 *populus – Pappel (Populus L.): v. l. 57sq.*

Athena (-ina, -ira *sim.*) *subst.* ('Aθηνᾶ) *genus emplastri (sc. ab Athena appellatum) – Athenapflaster:* PAUL. AEGIN. cur. 163 p. 92,15 emplastrum . . . ut . . . barbaros aut Athira (Antira *B; 3,28,2* 'Aθηνᾶ). 237 p. 174,19 emplastra ut . . . icesios, Ath na (Autt na *B*).

Athenaeum (-nęum) *n.* ('Aθηναῖον) *ludus litterarum – Bildungsanstalt:* THIOFR. Willibr. I A p. 463^{B} introductus . . . in -neum scolare liberalibus studiis gymnasium et eximiis scolasticis refertum et consonum.

***atherapeuticus** *v.* *acerapecticus.

***atherine** *(f.) vel* ***atherinos** *(m.)* (ἀθερίνη, -ῖνος) *genus piscis spinosi – Stintart (Atherina hepsetus L.):* ARNOLD. SAXO fin. 2,7 p. 63,18 piscis abaerem (*Arist.*

[Baader]

p. 571ᵃ,6 ἀθερίνη; *cf.* ALBERT. M. animal. 24,10 abarenon piscis . . . non eicit ova, nisi ventrem confricet ad harenam). 2,8 p. 65,6 piscis abren hora tempestatis maris natos suos in ventre salvat. ALBERT. M. animal. 8,32 abatyno (*p.* 610ᵇ,6 ἀθερῖνοι).

atheroma (ate-, avaro-), -atis *n.* (ἀθήρωμα) *apostema quasi pulticula tenui expletum – mit breiartiger Masse gefülltes Geschwür (cf. Galen. ed. Kühn XIX p. 440,15):* Ps. HIPPOCR. progn. A 21 habentes . . . ate-ta. ARS med. 7 p. 430,9 ut foris ate-ta (avaro- add. 334) *in matrice* dependant (*cf.* p. 426,5). *Baader*

Athina, -ra *v.* Athena. **Athir** *v.* Athyr.

athleta (ale-, ad(h)l-, adhele-, adt(h)l-, a(h)tl-, andl-, ant(h)l-, anthe-, -lae-, -tha *sim.*), -ae *m. (f.: p. 1126,2.6)* (ἀθλητής) *form. decl. II.: nom. sg.* -us: *l. 51sq. acc. sg.* -um: *l. 50. metr.* āthl-: *p. 1126,1.*

certator, agonista, miles, (pro)pugnator, heros – (Wett-)Kämpfer, Athlet, Streiter, Kriegsmann, Held (cf. GLOSS. III 662,21 St.-S. adleta degin vel chemphe. IV 132,9 -a wigant. 175,6 andleta milis chempho. *saepe):* **I** *proprie:* **A** *gener.:* WALTHARIUS 1411 est -a bonus, fidei si iura reservet (EGBERT. fec. rat. 1,566 nemo -a b., nisi summo in principe salvus). CHRON. Noval. 2,12 comes et aleta Waltharius senex. 5,18 fortes adhelete . . . depopulantur locum. DONIZO Mathild. 1,943 ad quod *(castrum)* tollendum direxit rex . . . -as claros. *al. de crucigeris (cf. C. Erdmann, Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens. 1935. p. 314):* CONST. II 13 p. 16,33 (a. 1207) pater misericordiarum veros adletas suos ad palmam victorie volens incitare. SICARD. chron. a. 1189 imperator . . . ducem -am Christo . . . conmendavit. HONOR. III. registr. 227 p. 156,35 adlete Christi. CHART. Turic. 639 p. 143,26 atlethis fidei, fratribus hospitalis sancte Marie Theutonicorum . . ., curtim . . . contuli. *de ducibus exercitus:* CHRON. Reinh. a. 1190 p. 547,32 rex Francie, rex Anglie . . . ut periti adlethe acies . . . statuentes. **B** *spec. in ludis de luctatoribus, cursoribus sim.:* ALDH. virg. I 2 alius strenua anthletarum (adt- R^1, atl- *L*) luctamina cum aemulo sinuosis laterum flexibus desudans. EPIST. var. I 29 p. 541,44 (cod. G) si circensibus quispiam delectetur, si adletarum certamine. EKKEH. IV. bened. prol. 2,75 impedit -ętas stadium breve prendere mętas. LAMB. ARD. hist. 77 infra quorum *(murorum)* ambitum pugiles et atlethas sepius conflictantes adspeximus. ALBERT. M. eccl. hier. 2,10 p. 548ᵃ,14 in Graeco habetur ἀθλητήν (*sed cf. PG* 3,401ᴰ ἀθλοθέτη), quod est pugil. pol. 8,2ᵃⁿ p. 768ᵇ,19 *civitates* docent . . . pueros -arum pugnas. *al.*

II *translate, in imag., per compar. usu eccl.:* **A** *de sanctis, fidelibus Christi (subest saepe notio victoris, e. g. l. 68.71. p. 1126,3.7):* **1** *in univ.:* SISEB. Desid. 4 quatenus os nefandum . . . adletam (atletum 2) Domini . . . infamaret (LIOS MON. 114 antletę D.). HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,28 altissimi anthletus. p. 117,36 versatilis Christi anthletus magno rege militans (EPIST. Alcuin. app. 4 p. 491,23 adlaetas. ANNAL. Xant. a. 868 p. 26,13 ahtleta. VITA Liutb. 35 p. 44,1 omnium profectionibus virtutum adletha C. praecipuus Ansgerus. ADAM gest. 1,15 p. 22,2. *saepe*). LIUTG. Greg. 2 p. 67,22 -am Dei peregrinum (WALTH. SPIR. Christoph. I 6. BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 305,29 sub seculari habitu -a D. sollertissimus. *saepe*). ALCUIN. epist. 139 p. 221,12 doctissime -a (ant- *T*, athbita *K* 2). WETT. Gall. 25 regum fortitudo fortissimis -is tyrocinii christiani conparabatur. CARM. Salisb. 16,11 -a virilis fracturam *templi* compressit. MIRAC. Bonon. 9 (MGScript. XXX p. 1031,25) bravium . . . sui agonis ut optimus atleta (adlaeta 5) accepit. *saepe. iron.:* CONST. II 215,2 (a. 1239) iste novus -a (adl- 1, adletha 2) sinistris factus auspiciis pontifex generalis *(sc. Gregorius IX.). remissius de imperatore:* LIUTPR. antap. 4,28 p. 124,17 qua constantia adhleta (atl- *A* 1, athl- *C* 2) Dei non solum visibiles, verum etiam invisibiles conterat hostes. **2** *c. colore quodam:* **a** *c. sensu martyris:* BOBOL. Germ. 10 (MGMer. V p. 37,11) volens -am suum laureare *Deus.* ALDH. virg. I 34 p. 276,11 cum . . . ecclesiarum anthletae (antl-, ath- *var. l.*) velut in scammate palestrarum luctarentur. II 1880 -a (antheta *V*, adl- P^1, adcl- *p*) Dei Cyprianus (PASS. Ursulae 19 p. 156,3 -a D. *[sc. Cordula]. al.*). WILLIB. Bonif. epil. p. 58,35 -a Christi triumphat cum sanctis (NADDA Cyriac. I 14, 5 C. adlętarum animos ad . . . bravium incitavit. CHRON. Cosmae cont. I a. 1142 p. 148,19 Ludmilae, -ae C. *al.*). PASS. Flor. 5 suscipe me inter sanctus atletas tuos. WALAHFR. carm. 83,3,1 -ae fausti Domini superni, morte devicta superastis arma hostis antiqui. VITA Meginr. 9 p. 447,27 -a (adl- *var. l.*) fortis . . . pugnaturus egreditur. *al. in formulis chartarum:* TRAD. Scheftl. 9 (a. 779/806) iram Dei . . . incurrat et cum -a Christi mereat rationem habere (*item de s. Dionysio:* 10). TRAD. Ratisb. 210ᵃ tradidit . . . proprietatem . . . ad sanctum Dei -ętam Emmerammum (260 adtlethae. 261 adlaetę. 287 adhletę. *al.* [*v. ind.*]). *al.* **b** *c. sensu eremitae:* IONAS BOB. Ioh. 8 cum . . . solito per saltum more adletarum antiquorum oratione . . . evacaret. **c** *c. sensu monachi:* ANNAL. Quedl. a. 1024 p. 89,38 -ae (ad laetae *cod.*) sancti Stephani . . . choros ducentes. **B** *de Christo ipso:* CARM. de Iuda 2,334 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 273) ut mutus nichil est adthleta locutus.

athleticus (aht-, ant-, -tl-), -a, -um. (ἀθλητικός)

1 *ad athletam pertinens – athletisch, sportlich:* ALBERT. M. pol. 6,5¹ p. 600ᵃ,4 exercitari in -is pugnis. 8,2ᵃ p. 764ᵃ,39 est . . . multiplex lucta, ahtletica *(sic?)* scilicet, gymnastica et agonistica, palaestrica. 8,2ᵃⁿ p. 768ᵇ,17 hae *(civitates)* . . . -um (*p.* 1338ᵇ,10 ἀθλητικήν) habitum imprimunt *eqs. ibid. al.* **2** *fortis – tapfer:* CARM. Aldh. 1,2 lector, casses catholice atque obses anthletice.

***athlotheta** (-ote-), -ae *m.* (ἀθλοθέτης) *agonotheta – Kampf-, Preisrichter:* ALBERT. M. eth. 1,5,5 p. 63ᵃ,20 in termino . . . sedens -teta (*p.* 1095ᵇ,1 ἀθλοθετῶν) dicebatur, qui adolescentibus . . . bravium . . . dabat *eqs.* p. 63ᵃ,33 viae indicium et rationem dat -teta. p. 63ᵇ,21. *ibid. al. v. et p. 484,33. 1125,44.*

athlum (asl-), -i *n.* (ἄθλον) *praeda – Beute:* ABBO SANGERM. bell. 3,76 hostis ne sis atratus in aslum (gloss.: spolium). *Schmidt*

***athme** *v.* *atme. **athomia** *v.* atonia.

athomus *sim. v.* atomus. **athonia** *v.* atonia.

Athyr (-ir) *subst.* (Ἀθύρ) *mensis Aegyptiorum – ägyptischer Monat:* BEDA temp. rat. 11,75 tertius *Aegyptiorum mensis* -ir v. k(a)l(endas) Novembrium . . . die sumit exordium.

aticus *v.* atticus. **atles** *v.* acies.

***atila** *subst. (orig. inc.) species herbae, fort. i. q. millemorbia vel crassula – Pflanzenart, viell. knotige Braunwurz (Scrophularia nodosa L.) oder Große Fetthenne (Sedum telephium L.), 'Druoswurz':* GLOSS. III 536,16 St.-S. -a druseblumen.

***atincar** (alkin-, attin-, antin-, -kar, -cura), -aris *subst. (arab.* tinkār, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 2080) borax – mineralisches Alkalisalz, Borax:* MAPPAE CLAVIC. 195 (interp.) detempera -r, i. e. burrago, cum aqua. ANON. secret. p. 20,27 boracia sunt VI, sc. . . . annatron, -kar *eqs.* p. 72,19 *sal alkali praeparatus* dicitur anticar et philosophorum acetum. IOH. sacerd. 43 sume . . . atincura (gloss.: id est boroga), almiçadir et aliam fuliginem. 158 attincar, tincar, id est stella terre, est genus salis habens saporem cum pauca amaritudine. Ps. GERH. CREM. sal. I 9 p. 18, 11 pars (opus II 80) -is ipsius: accipe de eo partem *eqs.* Ps. ARIST. lap. I p. 191,12 lapis . . ., qui vocatur attinkar, habet in se duas maneries lapidum *eqs. al.*

atineo *sim. v.* attineo. **atingo** *v.* attingo.

atitomentum *v.* additamentum.

***atix** *(f.)* (ἀκτή) *sambucus – Holunder (Sambucus nigra L.):* GLOSS. III 580,23 St.-S. sambucus vel -x holr. *v. et* acte.

atlet(h)a *sim. v.* athleta.

***atme** (athme) *(f.)* (ἀτμή) *spiritus – Geist:* LAMB. TUIT. carm. (NArch. 22 p. 377,23) in ventum redigor, rursus athme redimor.

***ato** *v.* *atto.

[Baader]

***atomalis**, -e. **1** *indivisibilis – unteilbar, Atom-:* ALBERT. M. phys. 3,2,1 p. 206ª,45 -ia corpora dixit *Democritus* discurrere in vacuo (cael. 1,2,7 p. 61ª,23 ista c. -ia sunt omnia gravia. 2,2,1 p. 149ᵇ,28. gener. 1,5,14 p. 401ª,23 Leucippus . . . dicit prima esse solida c. -ia[*p. 325ᵇ,27* ἀδιαίρετα]. metaph. 1,3,15 p. 58ª,33). summ. theol. II 12,69,2,1 p. 11ª,32 dicebant animam esse sphaeras -es, rotundas, semper mobiles. **2** *ex atomis compositus – aus Atomen, Atom-:* ALBERT. M. sens. 2,5 p. 51ᵇ,22 quod -is scilicet compositio faciat mixtionem *colorum.*

***atomicus** (atho-), -a, -um. *? ex pulvere constans – ? aus Staub bestehend:* AETHICUS ISTER 6 terram dicit . . . humarrica atque ath-a.

***atomosus** (atho-), -a, -um. *granosus – körnig:* WALTH. AGIL. med. 49 p. 157,23 urina rubea . . . cum contento nigro ath-o . . . pleuresim . . . significat.

atomus, -i *f. vel m., rarius* **atomum**, -i *n.* (ἄτομος) *script.:* atho-: *l. 42sq.49.51. saepe.* att(h)o-: *l. 66sq.71. metr.:* āt-: *p. 1128,34.36sq.* -t(h)ō-: *l. 48.55sq. etym.:* ALBERT. M. summ. theol. II 1,4,2,1 p. 80ᵇ,41 cum ἄτομον in Graeco idem sit, quod indivisibile in Latino, componitur . . . ab ἀ-, quod est privativum, et τέμνω, quod est divido.

I *subst. i. q. pars minima – kleinster Bestandteil:* **A** *de materia:* **1** *strictius:* a *philos. i. q. elementum indivisibile materiae – unteilbarer Grundbestandteil der Materie:* α *secundum doctrinam Leucippi, Democriti vel eorum sequacium:* ALBERT. M. phys. 3,2,1 p. 206ª,39 Democritus *dixit* . . . -os infinitos multitudine esse elementa rerum. gener. 1,1,12 hoc est minimum corpus non in eo, quod corpus, sed in eo, quod physicum corpus, et hoc vocavit -um Democritus. 1,5,13 p. 400ᵇ,5sq. Leucippus ponit -os segregatos ambulantes in vacuo et -os in corpore. p. 400ᵇ,17sq. necesse est ergo -os (*p. 325ᵇ,9* ἀδιαίρετα) esse se tangentes inter poros, media autem -orum esse vacua, quae Leucippus dicit esse poros. 1,5,15 p. 402ª,33 -i sunt activi et passivi. anim. 1,2,1 p. 136ª,13 Democritus . . . dicit illos -os constituere animam, quae sunt speciei sive formae rotundae et figurae. sens. 2,5 p. 51ᵇ,10 quod minima -a simplicia prima, quae in eis *(corporibus)* aequidistant, secundum proportionem ponuntur. metaph. 1,3,15 p. 58ª,25 quando spissum fit ex raro, coeunt -i in distantias rari. *ibid. saepe.* β *usu vario:* FORM. extrav. I 13 p. 541,30 cuius *(Dei)* super essentia ipsas etiam athomos . . . percurrit. LAMB. LEOD. Matth. I 584 aspice, quam paribus athomis elementa iugarit *natura. per compar.:* BERNOLD. WAT. chron. praef. sicut aiunt ex -is corporis massam colligi. b *pulvis tenuissimus (in radiis solis apparens) – (Sonnen-)Stäubchen (cf. Isid. orig. 13,2,1):* ALDH. ad Acirc. 111,67 minor . . . modico, Phoebi radiis qui vibrat, -o. ALCUIN. carm. 9,106 solivagos athomos quae *(dies)* numerare solet. epist. 60 p. 104,4 parvissimi et variis motibus vibrantis in sole . . . athomi (ato- *var. l.*). ALBERT. M. anim. 1,2,1 p. 136ª,20 -i . . . illae sunt sicut descissiones minutissimae (*cf. p. 404ª,3* ξύσματα), quae discurrunt in aere *eqs.* c *particula lucis – Lichtteilchen:* CARM. var. II A 1,26 non solum minimis vestem qui *(Christus)* fulsit athomis (ato- *var. l.*). ABBO SANGERM. bell. 2, 575 ut Lucina *pellit* athomos. ARNO REICHERSB. scut. p. 1500ᴮ cuius *(substantiae lucentis)* nebulae athomi suavitatis ac benedictionis pleni . . . se corpori . . . infuderunt (*cf.* GERHOH. Antichr. 1 praef. p. 306,16 lucidissima quedam substantia . . . ingressa . . . velut in athomos resoluta replevit totam domum). *expressius i. q. radius (solis) – (Sonnen-)Strahl:* AMARC. serm. 3,678 in qua *(urbe, i. caelo)* sol athomis radiat non deficientibus. d *res vilis – geringfügiges Ding:* α *de rebus c. emphasi:* RATHER. epist. 3 p. 23,15 nihil iam usque ad unum, ut ita dicam, athomum. β *meton. de homine:* HELW. denar. p. 87,29 atthomus universi tui (*cf.* p. 91,14 in quo [*tempore*] atthomum tuum de mundo miserando educeres). **2** *latius:* a *granulum – Körnchen: in imag.:* ALCUIN. epist. 171 p. 282,26 meum est de terrae gremio vel glebis pulverolentis auri effodere -os (atto-, atho- *var. l.*). *per compar.:* MAURUS urin. I p. 41,9 *urina* significat . . . arteticam cum resolutionibus . . . rotundis ut athomis. *math. de puncto:* ALBERT. M. metaph. 5,3,5 p. 332ᵇ,18.21 si circulus ex -is sensibiliter componitur, non erit vere circulus, quia circumferentia erit non indivisibilis, sed anfractuosa propter diversam positionem -orum. *ibid. al.* b *individuum membrum, fundamentum – Einzelwesen, Einzel-, Grundbestandteil:* α *de homine:* HROTSV. Cal. 2,2 *(de muliere)* -um, quod amas, per hoc nequit intellegi. β *de rebus:* WOLBERO cant. 3 p. 1133ᴬ quaecunque ultima et de toto corpore boni munitissima fuerit virtus, haec sit charitatis -us. EBERH. ALEM. labor. 159 ignorans -os sermonis, quid sit elenchus nesciet aut quae sit maxima quidve locus. **B** *de tempore:* **1** *strictius:* a *comput. (cf. Isid. orig. 13,2,3):* α *de certis mensuris temporis i. q. pars minima momenti – kleinster Teil eines Augenblicks (cf. F. Rühl, Chronologie des Mittelalters und der Neuzeit. 1897. p. 215):* BEDA temp. rat. 3,24 minimum . . . omnium et, quod nulla ratione dividi queat, tempus -um Graece, hoc est indivisibile sive insectibile, nominant. 3,30 mathematici in explorandis hominum genituris ad -um usque pervenire contendunt *(cf. Ambros. hex. 4,4,14).* HRABAN. comput. 11 (PL 107,677ᶜ) -us trecentesima et septuagesima sexta pars unius ostenti. ANON. astrolab. p. 371,14 si omnium artium . . . sit . . . proprium . . . initium ut verbi gratia . . . astronomicae -us. MEGINFR. (?) carm. p. 648ᴬ -us, quae individua est temporis apte. ALBERT. STAD. annal. a. 532 superest . . . cuilibet lunationi hoc, scilicet IV momenta, una uncia et una athomus. β *usu communi i. q. momentum – Augenblick:* ALDH. virg. I 28ᵗⁱⁿ. cum figura mundi in ictu et -o evanuerit. BEDA temp. rat. 3,43 calculatores . . . illud temporis spatium, quo palpebra oculi nostri moveri potest, quod in ictu pungentis transcurrit, quod secari et dividi nequit, nunc momentum, nunc punctum, nunc -um vocant. NOTKER. BALB. martyr. V. id. Iun. p. 1102ᴬ in ipsius momenti -o . . . homini subventum est. HERM. AUGIENS. vit. 512 ad terminum certae necis horis, minutis, athomis . . . currimus. *al.* **2** *latius i. q. brevis aetas vitae mundanae – kurze Spanne des Erdenlebens:* HERM. AUGIENS. vit. 536 in athomo qui ludere affectat. 1181 lugere nunc in athomo, laetari et omni in saeculo. 1385. **C** *de metro i. q. brevitas – Kürze:* BEDA temp. rat. 3,29 cum . . . unum *tempus* brevi *syllabae* tribuant, ultra quid dividant non habentibus, hanc -um nuncupari complacuit.

II *adi.: indivisibilis – unteilbar:* ALBERT. M. phys. 6,2,4 p. 432ª,8 in quo . . . primo mutatum est illud, necesse est esse indivisibile, quod Graeci -um (*p. 235ᵇ,33* ἄτομον) vocant. gener. 1,5,14 p. 401ª,26 Leucippus dicit, quod unumquodque corporum -orum (*p. 325ᵇ,28* ἀδιαιρέτων) terminatur infinitis figuris (metaph. 1,3,15 p. 58ª,31 [p. 45,36 G.] substantia . . . corporis elementatur ex -is corporibus). metaph. 12,2,7 p. 717ᵇ,23 (p. 569,7 G.) non . . . contingit numerum dicere esse -os (-a, athomas *var. l.*) dimensiones (*p. 1083ᵇ,13* ἄτομα μεγέθη).

atonia, -ae *f.* (ἀτονία) *script.:* ath-: *l. 52.55sqq.* -omi-: *l. 57. form. acc. sg.* -an: *l. 53.*

debilitas – Schwäche (*cf.* ALPHITA I p. 318,10 ath-a, id est debilitas): AURELIUS 5 p. 498,25 *morbum oculorum* -an *(cod., -am ed.)* appellant Graeci. AESCULAPIUS 21 p. 29,22 (add. cod. Augiens. 120) curentur, ut superius de ath-a scripsimus. 41 p. 68,40 ⌊-am⌋ (⌊ ⌋ ath-a vessice, hoc est debilitatem sic *cod. Augiens. 120*, athomiae GLOSS. med. p. 11,15) agnoscimus ex mictu difficili. *v. et* *anathymia *p. 621,51. Baader*

atque *particula. script.:* ad-: *occurrit in schedulis nostris usque ad s. VIII.ᵉˣ. praecipue in chartis; postea perraro invenitur (e. g.* DIPL. Otton. I. 13. HROTSV. Theoph. 313. gest. 1147. *v. et p. 1129,2).* acque: DIPL. Otton. II. 117 *(bis; cod. s. XIII.).* actque: DIPL. Ludow. Germ. 59. aque: CHART. Sangall. A 50. DIPL. Conr. I. 14 (*ibid. bis* atque). autque: FORM. Marculfi 1,2 p. 42,25 *cod. A 2.* acve: TRAD. Frising. 394 p. 335,6. 399ª p. 340,21. adquae: DIPL. Merov. I 73 p. 64,51. *?* atti: *p. 1129,2. postponitur in poesi saepe (e. g. p. 1129,20sq.41sq.), in prosa: p. 1129,48.1130,36sq.; adde* HUGEB. Wynneb. 13 p. 116,37. *usurpatur promiscue ante vocales et consonantes.*

I *vi copulativa i. q. et – und:* **A** *conecteuntur bina membra:* **1** *vocabula (saepe in iuncturis sollemnibus):*

a *gener.:* LEX Sal. Merov. prol. placuit . . . -e convenit (CHART. Rhen. inf. I 46 adque. TRAD. Frising. 1072 atti. *al.*). FORM. Andec. 1ᵇ rogo adque supplico. 1ᶜ dileco adque transfundo (TRAD. Frising. 1 p. 27,20 trado -e transfundo. *al. cf.* CHART. Sangall. A 9 dare adque donare). CHRON. Fred. 3,12 p. 98,5 insulae . . . capte adque subversi sunt. DIPL. Merov. I 47 concessum adque indultum. TRAD. Frising. 19 p. 47,42 firma -e stabilis traditio permaneat. WILLIB. Bonif. 2 p. 9,1 cum consensu -e consilio (DIPL. Ludow. Germ. 2 p. 2,41 permissu -e consensu. *al.*). 8 p. 51,22 pontificis -e martyris *(cf.* CHART. Sangall. A 67 episcopus -e abbas. DIPL. Ludow. Germ. 6 p. 7,30 diaconus -e cappellanus. *al.).* ARBEO Emm. 37 praesenti -e absenti (THIETM. chron. 2,45 presentibus -e futuris). FORM. Senon. I 44 inclito -e precellentissimo domno *(cf.* HRABAN. epist. 8ᵗᵗᵗ· reverentissimo -e sanctissimo patri. EINH. Karol. 31 Karoli magni -e orthodoxi imperatoris. *al.).* WETT. Gall. 7 heiulatus -e ululatus. WALAHFR. carm. 3,5 Pigmei . . . simul -e gigantis (WALTHARIUS 172. *al. cf.* POETA Saxo 4,325 magnus paritur rex -e propheta). 37,3 obscurus licet ingenio natalibus -e. HRABAN. carm. 4,1,35 factor iudex -e. epist. 34 p. 468,16 Hieronimi -e Gregorii, Ambrosii quoque et Augustini. DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,12 decernimus -e iubemus. WALTHARIUS 1415 tepide -e enerviter egit. WIDUK. gest. 1,9 p. 11,2 pro pace -e concordia. WIPO gest. prol. p. 7,22 re -e spe. *persaepe.* b *spec.:* α *conectuntur eadem vel similia pron. vel adv.:* LEX Alam. 5,1 (rec. B) iterum -e iterum. WILLIB. Bonif. 7 p. 37,22 haec -e alia. LIUTG. Greg. 2 p. 69,16 unus -e idem. EINH. Karol. 7 p. 10,23 huc -e illuc. HRABAN. epist. 45 p. 500,1 etiam -e etiam. CAND. FULD. Eigil. II 15,28 hinc -e hinc. HROTSV. prim. 277 magis -e magis. *al.* β *conectuntur numer.:* WALAHFR. Wett. 184 sexto quater -e . . . octingentesimo . . . anno. WALAHFR. (?) carm. 50,1,14 bis quater -e semel. WANDALB. hor. 6 decem . . . -e novenos. WIPO gest. 40 p. 61,6 millesimo nono -e trigesimo. *al.* γ *(et) . . . et – (sowohl) . . . als auch:* WALAHFR. carm. 18,17 et me -e alios. HRABAN. epist. 55 utrique, et prelati -e subditi. THIETM. chron. 2,3 urbem . . . et acquisivit -e construxit. CHART. Gosl. II 100 ut . . .obligatio -e sit evidens -e nota. 2 *enuntiata plena:* a *gener.:* WALAHFR. Blaithm. 152 aurum quo sit humi positum, tectum quibus -e latebris. HRABAN. carm. 15,4 pete . . . tecta . . ., fer sanctam pacem praesulis -e domo. epist. 17ᵃ p. 421,8 in agone consistitis -e ideo necesse est *eqs.* (CAND. FULD. Eigil. I 19. *al. cf.* THANGM. Bernw. 18 p. 767,5 -e sic). WALTH. SPIR. Christoph. I 11 ceperunt sibi communicare -e ubi vir . . . copiam dabat, . . . dicebant *eqs.* (II 1,93. *ibid. al. cf.* II 2,197 -e ut). DIPL. Otton. III. 7ᵃ p. 403,45 preceptum . . . signare iussimus magnificentiae nostrae propria -e (*inde* 8 propriaque) manu ...corroboravimus. *persaepe.* b *spec.:* α *in conexu negat.:* WALAHFR. carm. 18,23 non talem te, care, habui minus -e benignum expertus non sum. CAND. FULD. Eigil. II 10,47 qui cupit -e nequit. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,109 ne . . . perfruar . . . -e . . . ducam. *al.* β *abund.:* HUGEB. Willib. 5 p. 103,4 cumque . . . ad Romam venerunt, -e *(eras. 3)* . . . postulaverunt. HRABAN. carm. 14,10 haec tu ne feceris ipse sermoque sit sophiae conditus -e sale. 68,4 qui . . . gaudia mundi spernens pauperiem elegit -e sibi (*cf.* PASS. Quir. Teg. 16). DIPL. Otton. III. 277 p. 697,30 ostendit . . . precepta . . . -e suppliciter postulans, quatinus *eqs.* (*cf.* CARM. Cantabr. 13,1ᵇ,3). *al.* γ *et ubi – und als:* WALAHFR. Wett. 82 anno . . . decimo Hludowici caesaris -e (gloss. O: scil. 'ut') bis cessere novem . . . anni. B *conectuntur plura membra (sive vocabula sive enuntiata) pluribus particulis:* 1 *gener.:* LEX Baiuv. 2,8ᵃ aut . . . aut . . . seu . . . et . . . vel . . . -e. 21,6 et . . . -e insuper (WILLIB. Bonif. 8 p. 44,15 et . . . -e. WALAHFR. carm. 29,10 et . . . et . . . -e. WIPO gest. 2 p. 19,3 et . . . -e . . . et). WILLIB. Bonif. praef. p. 3,19 -que . . . et . . . -e (WALTHARIUS 1444 -e . . . et . . . -que). HUGEB. Willib. 6 p. 106,17 -e . . . -que (CAND. FULD. Eigil. II 17,9 -que . . . -e etiam. ANNAL. Xant. a. 834 -que . . . -e . . . -que). WALAHFR. carm. 71,15 -e . . . quoque. HRABAN. carm. 13,11 seu . . . -e (WIPO gest. 39 p. 59,26 -e . . . seu . . . sive). epist. 3 p. 385,21 ac . . . -e (RIMB. Anscar. 13 p. 35,27 et . . . ac . . . -e. POETA Saxo 1,203 -e . . . ac . . . et). EINH. Karol. 4 -e . . . vel etiam. DIPL. Ludow. Germ. 39 nec non et . . . -e. *persaepe.* 2 *spec.:* α *conectuntur membra artius cohaerentia:* LEX Baiuv. 8,7 in Deo et in duce -e iudicibus. ARBEO Corb. 10 p. 198,23 tam factis quam locutionibus -e cogitationibus. WIDUK. gest. 1,11 p. 18,21 leonis -e draconis et desuper aquilae volantis. *al.* β *conectuntur eadem pron.:* HRABAN. carm. 37,72 alios . . . et . . . alios -e alios. γ *conectuntur numer.:* WALAHFR. Wett. 305 septena -e decem centumque. δ *in conexu negat.:* FORM. Senon. II add. 5 p. 226,25 nolite, domne, -e prudentis vestras non confrangat mentis et non derelinquere serventes. C *adnectitur ultimum membrum (sive vocabulum sive enuntiatum) per* -e: LEX Baiuv. 12,10 contra meridiem, orientem -e occidentem. FORM. Sal. Lind. 5 p. 270,26 hoc . . . habeat, teneat adque possedeat. CHART. Ital. Ficker 3 p. 4,23 Petrus . . ., Fiducia . . . -e et Dondo. HRABAN. carm. 11,56 o pater . . ., nate Dei, spiritus -e Dei. AGIUS epic. Hath. 162 spiritus . . . perpes, caelestis, vividus -e levis. *persaepe. in conexu negat.:* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 66,6 reseces . . ., suppleas . . ., invertas . . ., surrideas -e . . . pollicem diemque non subtraas.

II *vi disiunctiva i. q. vel – oder:* LEX Sal. Merov. 119,3 si quis pedicam cum feramen . . . invenerit . . . -e (ad quem *cod.*) venationem in bargo involaverit aut de mansionem furaverit. POETA Saxo 5,189 decies centenis milibus -e amplius. WALTHARIUS 997 trahunt restim simul -e vicissim.

III *vi comparativa i. q. quam – als:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 201,3 hypodiastoli ponitur infra ‚contrarie -e‚ (‚ contrarietate *codd.*) hyfen. EINH. Karol. 14 Frisiam quoque -e Saxoniam haud aliter -e suas provincias aestimabat (Marc. et Petr. I 1,4 p. 241,34). *post compar.:* LIUTPR. antap. 1,11 p. 11,28 emori ei tunc -e vivere satius esset. 5,6 p. 133,3.

IV *vi auctiva i. q. praeterea – außerdem:* DIPL. Karoli III. 183 p. 306,36 preceptum . . ., in quo continebatur . . .; legebatur -e in eodem precepto *eqs.* DIPL. Otton. II. 250ᵃ p. 284,32 confirmamus . . .; concedimus -e *eqs.*

V *vi causali i. q. nam – nämlich:* THIETM. chron. 6 prol. 29 urbs Wormacensis gaudet . . . libertate sua, cuius manebat in umbra hactenus, -e ducum fuerat sub lege suorum.

VI *vi exclamativa i. q. utinam – o daß doch:* HEIRIC. Germ. I 5 praef. 31 -e o (gloss.: o utinam) dulcicanum rapereris in alitem. OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 130,30 -e o utinam (2,30 p. 137,3).

atqui *particula.* 1 *attamen – aber doch:* WALAHFR. carm. 18,23 est . . . gemendum, quod . . . solus in accepto recubes non prodigus auro . . .; -i in pauperie . . . non talem te, care, habui. 2 *enim – nämlich:* ARNOLD. RATISB. Emm. 1,17 p. 554ᵃ,23 quod in se satis est expertus . . . episcopus; is -i cum . . . decrevisset *eqs.* 3 *in primordio narrationis i. q. autem – nun:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,21 p. 563ᵇ,11 dicam . . . hoc . . .: quodam -i tempore *eqs.* 2,31 p. 566ᵃ,17 post obitum -i beati Wolfgangi *eqs.* *Prinz*

?***atracio**, -onis *f.* (*orig. inc., nisi subest* ἀνθράκιον) *genus apostematis – Geschwürart:* AURORA consurg. 22 p. 243,4 impetigines, -es, scabies . . . sanantur.

atractylis *(f.)* (ἀτρακτυλλίς, -υλίς) *phonos – wolliger Saflor (Carthamus lanatus L., cf. André, Lex. bot. p. 46):* ALBERT. M. animal. 8,177 herbae . . ., a quibus accipiunt apes plus mellis . . ., sunt erraticolis (*p.* 627ᵃ,8 ἀτρακτυλλίς) *eqs.*

atrafaria, -xis *v.* atraphaxis. **atraho** *sim. v.* attraho.

***atramen**, -inis *n.* *excrementum atrum – schwarze Ausscheidung:* HEIRIC. Germ. I 3,259 *(in imag.)* Pelagius . . . livida Tartarei aspirans -a fellis talibus infecit mortalia corda venenis.

atramentalis (attr-), -e. *qui atramento inscribi potest – mit Tinte beschreibbar, Schreib-:* CHART. Mog. A 219 p. 135,4 (a. 976) ipsum *(puerum)* att-i tabula . . . ferire.

atramentarium, -i *n.* adt-: *l.71.* attr-: *l.71.p.1131,1.15.*

1 *vas, quo atramentum conservatur – Tintenfaß:* a *gener.* (*cf.* GLOSS. I 643,43 St.-S. -um [adt- *e*, attr- *h.n*] tinchtihorn *a*, scriptŏch *p* [*spectat ad Vulg. Ezech. 9,2*]. IV 37,47 -um

[Baader]

[attr- *p*] plashorn vel tinctahorn. 245,33 -um blachorn): ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177,19 -um optimum argenteum auro paratum. EPIST. var. I 12 manum ad -um mittere. BENZO ad Heinr. 6,1 sumpsi pennam vel -um. *alleg.:* ALBERT. M. summ. creat. I 4,58,7 p. 620^{a},9 -um . . . significat scripturam bonorum in libro vitae. **b** *iur. in Italia de symbolo traditionis chartarum (cf. Bresslau, Urkundenlehre. ^{2}II. p. 83 sqq.):* CHART. select. Schubart 39 p. 36,17 (dipl. Ludow. II.) pergamena cum -o de terra elevans Ariperto notario . . . tradidi et scribere rogavi (*sim.* CHART. Ital. Ficker 34 p. 49,22. CONST. I 444 p. 655,24). LEG. Lang. p. 595^{b},4 super cartam mitte cultellum, festucam . . . et ramum arboris et -um ([atramentum *B*]. *cf.* p. 595^{a},20. 596^{a},28). **2** *?species scripturae – ? Schriftart:* ANNAL. Altah. a. 800 *legati* attulere . . . duas tabulas duobus att-is scriptas.

atramentarius, -i *m. scriptor – Schreiber:* CHART. Stab. 90 p. 198,32 (epist. papae a. 996) scriptum per manum Iohannis notarii regionarii, -i sanctae Romanę ecclesiae.

***atramentosus**, -a, -um. *materiam denigrantem continens – schwärzehaltig:* ALBERT. M. miner. 4,1,8 p. 94^{b},5 terrestris substantia eius *(ferri)* sulphuris est -a.

atramentum, -i *n. script.:* adt-: *l.* 49. attr-: *p. 1132,2. 6.8sq.21sq.26.* atro-: *l.* 32. auram-: *p. 1132,24.*

I *strictius i. q. materia denigrans – Schwärze:* **A** *pigmentum nigrum – schwarze Farbe:* **1** *gener.:* HERACLIUS II 53 -i . . . compositio sic erit observanda, quae . . . ad usum picturae necessaria videtur. **2** a *per compar.:* ALDH. virg. I 44 p. 296,21 *omnia* ut caccabatum furvae fuliginis -um exhorruit. RHYTHM. 39,36,3 Ethiopum cutis dira -o similis. REIN. LEOD. fulm. (MGScript. XX p. 614,8) pixidem . . . -i instar fuliginatam. **b** *in imag.:* ALDH. virg. I 10 p. 238,24 se . . . nullo saecularis scoriae -o (atro- *var. l.*) foedatos fuisse. **3** *spec.* -um sutori(ci)um *i. q. chalcanthum – Schusterschwärze, (eisenhaltiges) Kupfervitriol:* a *pharm.:* RECEPT. Donauesch. 51 -i sutorii (sutoricii *cod.*) drachmas XX. RECEPT. Bamb. 36 -i sutoricii[s]. DYASC. p. 39^{a} -um sutorium (*Diosc. gr. 5,101* μελαντερία, *Diosc. lat. 5 p. 221,4* melanteria) et foditur in metallis . . .; vires autem habet acriter . . . stringentes *eqs.* **b** *techn.:* DYASC. p. 39^{b} -um scriptorium (*Diosc. gr. 5,162* μέλαν, *Diosc. lat. 5 p. 243,1* de -o) ex tedarum lignis fit . . .; accipiunt . . . -i sutorii ʒ I. *v. et p. 1132,24.* **B** *encaustum (librarium) – (schwarze) Tinte:* **1** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 37 cum fuerit -i scriptorii *(inde* THEOPH. sched. 1,37$^{in.}$ fecerit -i scriptoris) pinguedinem, scribe ex eo *(auro)* opus. 190 adde huic compositioni *(sc. encausto viridi)* . . . -um. HERACLIUS II 48 accipe -um cum vino distemperatum. RECEPT. Vindob. (Arch. 10 p. 529,8) ad faciendum bonum -um: vitrioli quarta *eqs. al. v. et l. 39.* **2** *in scriptura* (*cf.* GLOSS. I 632,58 St.-S. -o [adt- *e*] tinctun [*a*], attarminza [*h*]. III 277,20 incaustum -um díncta. 546,14 -um atermint [*a*], atrament scriptorum [*b*]. 660,26 -um râm. IV 245,34 -um blac): a *gener.:* ALCUIN. epist. 126 p. 185,10 apices . . . -o formati. HRABAN. epist. 5 p. 390,8 priorem *(ordinem capitulorum)* -o, alterum minio conscribens (*cf.* CHRON. reg. p. 2,29). CARM. Scot. I 1,6 Dubthach hos versus transcripsit . . . tribus instrumentis: penna, membrano, -o. THIETM. chron. 6,47 p. 332,25 numerum . . . -o signatum. EPIST. Reinh. 47$^{med.}$ pelles dealbatas att-oque scriptoris insignitas. *al.* **b** *in iuncturis:* LAMB. TUIT. Herib. 1,7 p. 745,12 rem carta, -o roborans ([*cf. Vulg. II Ioh. 12*]. WIBALD. epist. 425$^{in.}$ cartae et att-o committere). CHART. Heinr. Leon. 19 p. 27,37 calamo et -o concambium . . . commendare notitie ([*cf. Vulg. III Ioh. 13*]. CHART. Burgenl. 90). CHART. march. Misn. III 405 per candorem pellis et per -i nigredinem earum *(causarum)* perpetuari noticiam.

II *latius:* **A** *compositio e metallo (praecipue e cupro vel ferro) confecta – Metallsulfat (besonders Kupfer- oder Eisensulfat), Vitriol (cf.* GLOSS. III 492,17 St.-S. -um atterminze. *v. et l. 50):* **1** *de natura et speciebus:* ANON. secret. p. 20,25 -a sunt -um nigrum, sceb *(i. alumen)*, calcantum, calcadis (*i.* χαλκῖτις), calcatar (*i.* χαλκητάριον), surim ([*i.* σῶρυ]. *cf.* Ps. GERH. CREM. sal. I 1. ALBERT. M. miner. 5,1,3 p. 99^{b},23sqq.). p. 40,15 ista -a praeceperunt philosophi et . . . sunt meliora illis, quae fiunt de metallis. IOH. sacerd. 158 att-um, att-um ustum, att-um viride, att-um Scitticum. Ps. GERH. CREM. sal. II 72 aloacaph *(i. sal Ammoniacus)* facit -um penetrativum. ALPHITA I p. 281,16 calcantum, dragantum, vitriolum, -um nobilius idem. II p. 17,1.4 att-um . . . quedam terra est in Gallia, cuius due sunt species secundum quosdam, videlicet vilior species est att-um et nobilior species est vitriolum. p. 17, 8 quando att-um per se ponitur, pro viliori intelligitur. ALBERT. M. miner. 5,1,3 p. 99^{b},15 natura . . . -i secundum suum genus est, quod est substantia homiomera mineralis. p. 99^{b},34 viride *-um* . . ., quod a quibusdam vitreolum vocatur et ad quoddam incausti genus ponitur, fortius est coagulatum quam citrinum. p. 99^{b},39 efficacius . . . in fusco genere -i (*i.* μίσυ) est, quod splendorem quemdam auri praetendit. *saepe.* **2** *de usu:* **a** *pharm.:* ANTIDOT. Glasg. p. 128,13 -um Gallicasi *(sic)*, alumen cisum . . . –III. ROGER. SALERN. chirurg. 1, 817^{29} r(ecipe) . . . -um, tartarum ana. TROTULA 43 p. 23,45 recipe . . . hermodactylos, -um, id est terram Campaniae . . . aequaliter. GLOSS. Roger. III 256^{2} ad maculas fiat pulvis: r(ecipe) . . . att-i tosti ʒ I. WALTH. AGIL. med. 37 p. 140,10 dragantum, vitreolum, att-um. ALBERT. M. animal. 22,77 -i adusti. *al.* **b** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 11 auripigmenti, quod de Scithico -o fit. 14 -i Scithici (auramenti[s] sotorichi [*corr. ex* tiorichi] COMPOS. Matr. 8,1) ʒ I. THEOPH. sched. 3,73$^{med.}$ colorabis cum -o (attr- *var. l.*) usque ad ruborem combusto. HERACLIUS II 16 quomodo deauratur auricalcum: de -o tres partes . . . accipies *eqs.* ANON. secret. p. 61,6 -i Aegyptii. p. 62,27 accipe de -o citrino assato. IOH. sacerd. 123 -i Romani. Ps. AVIC. epist. 4 sunt aquae -orum et fiunt tingentes in citrinum. GEBER. investig. 4 p. 482 -um nigrum. *saepe. v. et l. 12.* **B** *liquor ad scribendum aptus – Schreibflüssigkeit:* MAPPAE CLAVIC. 34 *(de auro soluto)* scribe in -o et dente splendifica. **C** *atramentarium – Tintenfaß:* GLOSS. III 350,21 St.-S. att-um dentenhorn. *v. et p. 1131,12sq.*

atrapassa (adramasca) *subst. (orig. inc., nisi ex* acte *et* passa *corruptum) sambucus – Holunder (Sambucus nigra L.):* **1** *gener.:* GLOSS. III 524,24 St.-S. -a holunder benzoue. **2** *de partibus fruticis:* **a** *radix sambuci – Holunderwurzel:* GLOSS. III 547,52 St.-S. -a holunderwrz *(c)*, holunderblumen *(a).* **b** *flos sambuci – Holunderblüte:* GLOSS. III 535,8 St.-S. adramasca holundern blumen. *v. et l. 40. cf. ThLL. s. v.* astra passa.

atraphaxis (-afa-, -afra-, -aris), -ios *(f.)* (ἀτράφαξυς) *chrysolachanum – Gartenmelde (Atriplex hortense L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 512sqq.):* PAUL. AEGIN. cur. 214 p. 155,22 seminis . . . -faxios (*3,50,2* ἀτραφάξυος). 249 p. 190,21 olera . . . pepon et -faxis (-fraxis *var. l.*). GLOSS. III 524,7 St.-S. atriplex exato crisele -faris melde. *v. et* atriplex.

atratus, -a, -um. *tristis – traurig:* ABBO SANGERM. bell. 3,76 hostis ne sis -us (gloss.: lugubris) in aslum. 3,100 animę corpus vita conponit -um (gloss.: lugubre). *Baader*

atreton (-rit-) *n.* (ἄτρητον) *medic. i. q. interclusio – Verschluß:* ARS med. 7 p. 430,12 -on dicitur circa orificium matricis nonnumquam degens et est interclusio earundem partium (*cf.* p. 429,32 atriton).

***?Atriatis** *adi.* (*orig. inc., nisi cohaeret c.* Atriates *vel* ἀργυρῖτις) *speciem lapidis significans, fort. i. q. argenteus – eine Steinart bezeichnend, viell. Silber-:* COMPOS. Luc. X 23 lapis -is (*ed.*, aerietis *cod.*; argiritis *ci. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 84;* atriathis MAPPAE CLAVIC. 215), quem vocantur leucon pandium.

***atricus** (attr-, -itus), -i *m. (? f.* -a: *p. 1133,2) (orig. inc.) medic. i. q. fistula vel verruca in orificio intestini recti sita – Geschwür oder Warze am Mastdarmausgang:* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,32 p. 48a^{r} passiones natium . . . sunt . . . emorroys, scilicet morum, -i, fissura . . .; -i sunt vulnera occulta in extremitate intestini nascentia. BERNH. PROV. comm. 12,3 p. 326,40 barbe porrorum trita . . . valent ad -os, ficus et condilomata *eqs.* ROGER. SALERN. chirurg. 3,720 aliquando fiunt *haemorrhoides* . . . -i (attriti GLOSS. Roger. IA 3,20 p. 691,8)

[Sroder]

vel ficus. Ioh. Iamat. chirurg. 7,19 inflationes -i dicte. *ibid.:* attrice sunt quasi canne *eqs.* Gloss. Roger. I A 3,20 p. 693,45 de attricis, qui proprie dicuntur quedam caro superflua pendens ante et retro. *al.*

***atrinia**, -ae *f.* (*ab* ater ? *cf. ital. dial.* atrigna, trigna *sim.; v. et André, Lex. bot. s. v.* atrinia) *prunus silvestris – Schlehendorn* (*Prunus spinosa L., cf. André, op. cit. s. v.* prunus): Compos. Luc. H 22 gumma ex -a *nascitur*. Mappae Clavic. 277 gumma de -a.

atriolum, -i *n.* **1** *(parvum) vestibulum, (parvum) propatulum – (kleiner) Vorplatz, (kleiner) Vorhof:* Walahfr. hort. 32 -um (gloss.: erbelarrili), quod pro foribus mihi parva patenti area vestibulo solis convertit ad ortum. Hrotsv. Gong. 170 -i limina florigeri. *al.* Vita Lamb. Traiect. 20 add. C (MGMer. VI p. 373,17) domus . . . et -um, quo erat circumsepta. Carm. de Iuda 2,258 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 271) Petrus in -o (atrio *Vulg. Matth. 26,69. al.*) residit foris. **2** *cella – Kammer:* Lamb. Ard. hist. 24 *(in imag.)* in -o pectoris.

atriplex, -icis *m. vel f.* (*cf.* ἀτράφαξυς) *script. et form.:* attr-: *l. 30sqq.38.* arti-: Gloss. med. p. 11,3. asti-: *l. 28.* adr-: *l. 28.37.* adripia: *l. 27.*

1 *chrysolochanum – Gartenmelde (Atriplex hortense L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 512sqq.):* Paul. Aegin. cur. 255 p. 205,6 adiuvat . . . agrestis -x (*3,78,1*[β] ἀτράφαξυς) aut domestica. Capit. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant . . ., adripias, blidas *eqs.* Gloss. IV 367,21 St.-S. de catone, astiplice, melda. 368,31 adriplices purcellum. Odo Magd. herb. 948 infrigidare gradu primo, humectare secundo attriplicem dicunt *eqs.* Hildeg. phys. 1,104 melda (attriplex *ed. pr.*) . . . frigida est . . . et comesta bonam digestionem facit. Alphita I p. 278,42 -x (attriplex agrestis Alphita II p. 16,21), crisolocanna, beta idem *eqs.* Albert. M. veget. 9,364 humiditas sua *(sc. lactucae)* est quasi media inter caules et -es. 7,148 -x mense aprili seri . . . desiderat . . .; ferro dicitur -x semper amputandus. *al. v. et l. 42. fort. add.:* Recept. Sangall. II 60 adriplici semen tritum . . . bibat. Gloss. III 51,58 St.-S. attriplex melta. **2** *atriplex silvestris – Wilde Melde, Weißer Gänsefuß (Atriplex patulum L., Chenopodium album L. vel sim., cf. Marzell, op. cit. I. p. 932sqq.):* Alphita I p. 280,6 beta, -x agrestis (-x agrestis vel domestica Alphita II p. 22,6) idem. *v. et l. 25.32.*

***atritea** *subst.* (*orig. inc., nisi corruptum ex* althaea) *althaea – Eibisch (Althaea officinalis L.):* Gloss. III 592[1] St.-S. ibiscum vel -a vel malva silvastica ibisca.

***atriton** *v.* *atreton.

atrium, -i *n. (m.: l. 48; f.: l. 49sq.) script.* ha-: *p. 1134, 24. form.: sing.: nom.:* -us: *l. 55.* -ter: *l. 55. gen.* -ri: *p. 1134,71. abl.* -a: *p. 1134,25. adde* Ursin. Leod. 31 (MGMer. V p. 355,2). *plur.: nom.* -ae: *l. 66. p. 1134, 12.14. abl.* -ris: Ekkeh. IV. bened. I 29,19. *metr.: fere* ātr-; ătr-: *p. 1134,60.*

I *strictius de aedificiis vel areis ad aedificia adiacentibus i. q. vestibulum, aula, propatulum – Vorplatz, Vorhalle, Vorhof (cf.* Gloss. III 2,1 St.-S. atrius opasa. IV 3,21 ater forzih. Rup. Tuit. inc. 11 p. 343[B] -um . . . dictum amplissimae domus primus ingressus. *in nom. propr.:* Chart. Rhen. med. II 173 p. 215,36 [a. 1198] Henricus de A-o in Confluentia. Chart. civ. Erf. 96 Reinhardus de A-o. *al.): A proprie:* **1** *de locis sacris (de re cf. H. Otte, Handb. d. kirchl. Kunstarchäologie. I. 1883. p. 82sqq.):* **a** *gener.:* **α** *usu christ.:* Vita Leod. 2 (MGMer. V p. 285,10) -i constructio nova. Vita Sigir. 29 (MGMer. IV p. 623,3) in beati martiris -o Saturnini, ubi pauperes ad petendam stipem sedere consueverant. Ursin. Leod. 31 (MGMer. V p. 355,8) ut vix ecclesiae seu -a (-ae *sim. var. l.*) capere potuissent . . . populorum caterva. Walahfr. exord. 4 p. 477,39 portae trium -orum . . . ad orientem patebant. Cod. Odalb. 3 cappellam . . . cum -o. 99[a] ecclesiam cum -o ecclesiastico. Lamb. Hersf. annal. a. 1074 p. 189,18 angustus aditus patebat de templo in dormitorium, item de dormitorio in -um. Otto Frising. chron. 7,35 p. 370,28 porta in exteriori -o posita est. Leo Mars. chron. 3,26 p. 718,3 fecit et -um ante ecclesiam, quod nos Romana consuetudine paradysum vocitamus. Chart. Stir. II 22 p. 47, 16 episcopo . . . -um ecclesię benedicente. *saepe.* **β** *usu pagano:* Walth. Spir. Christoph. II 2,187 dum forte per -a templi curreret *muliercula.* Helm. chron. 84 p. 159,24 sacras quercus . . ., quas ambiebat -um et sepes accuratior lignis constructa *eqs. in nom. propr.:* Annal. Herb. a. 1147 p. 6, 51 usque ad locum . . ., qui Solis A-um *('Aja Soluk' ed. in nota)* dicitur. **b** *spec.:* **α** *de asylo, inviolabilitate (cf. Brunner, Rechtsgesch. [2]II. p. 792sqq.):* Lex Sal. Merov. 90,1 nullus latronem . . . de -o ecclesiae extrahere presumat . . .; quod si sunt ecclesiae, quibus -ae (-a *var. l.*) clausae non sint, utrasque partibus parietum terrae spatium aripennis pro -o (adrio, atriae *var. l.*) observabitur. Lex Raet. Cur. 9,34 sive in portica ecclesiae, sive per tota -a salvi esse debeant *culpabiles.* Lex Frision. 17,2 qui . . . in ecclesia aut in -o ecclesiae hominem occiderit (*cf.* Capit. reg. Franc. 193,1). Capit. reg. Franc. 39,3 si quis ad ecclesiam confugium fecerit, in -o ipsius ecclesiae pacem habeat, nec sit ei necesse ecclesiam ingredi. Berth. (?) annal. a. 1078 p. 309,10 quicumque . . . invasiones in aecclesiis . . . sive in aecclesiarum -is et cimiteriis et claustris . . . facere praesumpserint. *al.* **β** *de loco iudiciali:* Chart. Sangall. A 145 (a. 797) hactum in Etibediga publici, in hatrio sancti Martini *(item de chartarum confectione:* Chart. Sangall. A 195 in -a sancte Laurentii. Trad. Scheftl. 150[a] hęc traditio facta est ante -um Chellare. Chart. Basil. C I 359 p. 265,28 in -o sub tilea magna prope monasterium. *al.).* Ord. iud. Dei A 5[e] signet *sacerdos* locum in -o ecclesiae, ubi ignis fieri possit *(item de divino iudicio:* Ord. iud. Dei C 20[a] exspectante plebe cum fure . . . in -o ecclesiae. Berth. [?] annal. a. 1067 p. 273,35. *al.).* Conc. Karol. 34,22 ut placita publica et secularia neque in -is basilicarum neque in ipsis basilicis fiant (Capit. reg. Franc. 259,7 in exitibus et in -is ecclesiarum). Acta imp. Winkelm. I 452 p. 387, 19 statuimus . . ., ut nulli seculari iudici . . . in curia Scotorum vel in -o . . . liceat . . . iudicium exercere. *al.* **γ** *de aedificatione:* Conc. Merov. p. 196,18 in basilicam . . ., quae in -um sancti Dyonisii martyris sita est. Chron. Bened. I 12 ecclesiam in -o sancti Benedicti . . . fabricavit. Chart. ord. Teut. (Hass.) 5 domum . . . sitam in -o. Chart. Mulh. Thur. 272 p. 110,3 quod nulle . . . officine in -o ecclesie . . . construantur. *al. remissius de propatulo circa palatium episcopi sito:* Const. I 336 (a. 1191) edificia ponere infra ambitum -i, quo palatium eius *(episcopi)* cingitur *eqs.* Chart. Osn. III 269 p. 192,31 domum suam sitam in -o nostro Osnaburgensi. **δ** *de loco sepulturae i. q. coemeterium – Friedhof (cf.* Gloss. III 127,24 St.-S. -um frithof. *al.):* Thietm. chron. 1,11 ad -um defunctorum. Gesta Camer. 3,22 p. 472,44 in -o . . ., quia maior erat villulae, subterratus. Chart. Stir. I 346 p. 334,25 -um . . . eius *(ecclesiae)* poliandrum fecit *archiepiscopus.* Metell. Quir. 61,11 in -um . . . ruerunt *caballi.* Lamb. Ard. hist. 106 eiusdem capellule -um, ubi antiqui Selnessenses sepeliebantur. 136 extra -um . . . ecclesie . . . eum *(excommunicatum)* . . . collocavit. *al. expressius i. q. sepultura ecclesiastica – kirchliches Begräbnis:* Gesta Trud. cont. I 11,1 excommunicatus obierat . . . Heynricus imperator, . . . regno . . . et -o privatus erat. **2** *de locis profanis:* Transl. Germ. 4 (MGMer. VII p. 428,6) lustrato -o adque porticibus. Vita Leb. 5 canes in -o latrare incipiunt. Hrotsv. Gong. 206 -o currere purpureo. Gerh. August. Udalr. I 1 p. 386,3 in -o domus suae . . . sedens. Dipl. Heinr. III. 198[b] p. 253[b],20 salas cazas cum suis -is et ingressibus. Lamb. Hersf. annal. a. 1065 p. 94,22 -um quoddam . . . humili septum maceria. Chart. select. Keutgen 126,36 si quis concivem suum . . . infra septa domus sue vel -i sui temere invaserit. *al.* **B** **1** *in imag.:* Aldh. virg. I 39 p. 292,2 superni -a paradisi et caelestis regni vestibula *(item de regno caelesti:* Carm. Walahfr. app. 5,5,12 quibus arcta via est ductrix, ut ad -a vitae . . . quis . . . scandere possit [*cf. Vulg. Matth. 7,14*]. Carm. imag. 3[c],18 vivat ut aetherei susceptus *sceptriger* in -a regni. Ekkeh. IV. bened. I 29,15 fac -ri exsortem nimis armatum, Petre, fortem [*cf. Vulg. Luc. 11,21*]. *al.).* Vita

[Srodar]

Gang. II (MGMer. VII p. 171,12) -o pervaso (*item de inferno:* ALEX. MIN. apoc. 11 p. 228,16 ut credulos a Dei templo demeteret *diabolus* et suo -o, quod est deforis, applicaret). GOZECH. epist. 6 p. 888^{D} littoreis aquatilis aulae suae *(sc. Mosae)* -is. EPIST. Ratisb. 10 p. 321,37 ut -a securitatis . . . ingrediar. *al.* 2 *alleg.:* HRABAN. univ. 14,20 p. 390^{A} -a . . . aut sanctam ecclesiam significant aut introitum fidei.

II *latius:* **A** *de aedificiis:* **1** *aedes sacrata, ecclesia, aedificium monasteriale – Heiligtum, Kirche, Kloster(gebäude):* FORM. Dion. 2 p. 497,6 presbyter . . . visendas ex desiderio veniens apostolicas confessiones et -a. DIPL. Karoli M. 214 p. 286,34 -a vel reliquas constructiones, quae ad honorem illius loci pertinerent. MILO carm. 1,6,1,218 sacra monasterii . . . linquens -a. GESTA Bereng. 3,105 verenda prius nullo sub honore tenentur -a. CARM. Cantabr. 17,6,3 quis . . . ditavit -a sanctorum ubere bonorum? RUD. TRUD. gest. 6,16 episcopus . . . precipiens archydiacono . . ., ut eum *(Herimannum)* de caminata abbatis -oque suo eliminet. *al.* 2 *palatium – Palast:* GESTA Bereng. 3,127 regum imperio Romana petentum -a. WALTH. SPIR. Christoph. I 11 regalis -i portas. TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 353^{a},39 ultra basilica sancti Iohannis . . . -um pontificis Danubium vergit. 3 *stabulum – Stall:* GONZO Geng. 22 sacerdos . . . unum *equum* domi in -o habebat. 4 *cella – Kammer:* ALCUIN. carm. 1,53 -a gazarum rumpunt regalia. *in imag.:* EPIST. Dominic. 63 p. 91, 27 in vestrorum pectorum -is. 5 *?scaena – ?Bühne (cf.* GLOSS. II 406,7 St.-S. proscenia luopa; vestibulum ante scenum vel -a spilosteti): CARM. de Karolo et Leone 105 statuunt . . . profunda theatri fundamenta, tholis includunt -a celsis. **B** *de areis:* 1 *fundus, portio terrae – Grundstück, Stück Land:* ALCUIN. epist. 211 p. 351,29 pro -o intra muros civitatis, unde fratribus sancti Petri habitatio honesta construi potuisset (*item de fundo coaedificando:* RIMB. Anscar. 28 cui . . . rex in praefato vico -um unum ad oratorium dedit fabricandum. HELM. chron. 84 p. 165,12 episcopus et comes . . . signaverunt -a edificandis ecclesiis. *de fundo coaedificato:* TRAD. Welt. 118 p. 86,14 [a. 1180] -um meum in Katichoven, super quod fundata est ęcclesia). DIPL. Otton. I. 443 p. 599,46 (spur. s. X.) XXXII mansos in eodem -o manentes. CHART. Stir. I 119 p. 135,11 tradidit . . . decimam veteris emporii, scilicet illorum -orum et camporum, quod dicitur Teutonice trata. DIPL. Heinr. II. 517 p. 665,40 (spur. s. XII./XIII.) de avena advocationis et gorveia sint illi liberi, qui manent super -a et indominicata *eqs. al.* 2 *vicus, locus curtis – Weiler, Hofstatt (cf.* GLOSS. III 352,12 St.-S. -um et curia hof): DIPL. Conr. II. 114 p. 160,1 hec sunt ea bona . . . collata: -um (atrum *B*) Trihele cum omni eius familia. TRAD. Ratisb. 771 quousque Werinher . . . illud *praedium* ad -um Husin nuncupatum iuste divertere temptavit. 3 *locus (supplicii) – (Richt-)Stätte:* CONC. Merov. p. 171,21 ut . . . nullus clericorum . . . intersit -o sauciolo. 4 *plur. i. q. regio – Gebiet:* LAMB. LEOD. Matth. I 820 per amena Moselle -a navigio . . . venit *rusticus.*

atrocitas, -atis *f. script.* attr-: *l. 63.*

1 *crudelitas – Grausamkeit, Grausigkeit:* **a** *de rebus:* ALDH. virg. I 38 p. 290,10 calamitosa famis -e. 50 p. 306,20 Dei famulas satis crudescente poenarum -e vexandas. **b** *de anim.:* ALDH. virg. I 26$^{med.}$ Parcarum grassatrix nulli parcentum -s. BEDA hist. eccl. 2,20 p. 125,12 quin universos -e ferina morti per tormenta contraderet *Caedualla.* 2 *impetus, audacia – Ungestüm, kühner Mut:* OTTO FRISING. gest. 2,33 p. 141,28 Romani . . . -em nostrorum non ferentes. RAHEW. gest. 3,44 p. 217,23 nemo . . . maiori studio maiorique -e (attr- *var. l.*) . . . desevit. CARM. Bur. B 46,8,5 quorum *(Christi militum)* felix -s constringit te, gentilitas.

***atrofion, -fum** *v.* *atroph(i)um.

***atrogongum** *vel* **-is** (artoz-, attoz- *sim.*) *subst. (arab.* turunǧa, *cf. Corominas, Dicc. etim. castell. IV. p. 509) fructus mali citreae similis – zitronenähnliche Frucht:* Ps. AVIC. anim. 5 capit. p. 113 agit de -is (atoronge *var. l., cf. J. Ruska, ArchGeschMed. 27. p. 509*). 5,28 p. 159 dicam de attozongis; semen eorum in multis locis intrat in loco aceti. 6,1 p. 179 accipe . . . seminis artotongis drachmas duas. *v. et* *turego.

***atropasta** *v.* *astropasta.

atrophia (-fia), -ae *f.* (ἀτροφία) *script.:* athr-: *l. 18.* adr-: *l. 9.* attropia: *l. 14.* -phya: *l. 18.* -chi(a): *l. 26. form.: acc. sg.:* -fian: *l. 9.18.* *? -pham: *l. 8. metr.* ātr-: *l. 12.*

1 *syntexis, cachexia – Abmagerung, Auszehrung:* AESCULAPIUS 29 p. 43,38 cum . . . virium debilitate ⌞nutrimento cessante⌟ (⌞ ⌟ *add. cod. Sangall. 751*), quod Gręci -pham (adrofiam *cod. Casin. 97,* -fian *cod. Sangall. 751*) vocant. 36 p. 56,17 habitudo (tabitudo *cod. Augiens. 120*) corporis sine cibo, quam Graeci -fiam (atrofion GLOSS. med. p. 11,18) vocaverunt. ABBO SANGERM. bell. 3,69 aporiam sed et -am (gloss.: tenuitatem corporis) patiaris. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 281,28. ALPHITA I p. 278,44 -a (attropia ALPHITA II p. 17,10) id est extenuatio et interpretatur sine conversione vel sine succo. *v. et l. 26.* 2 *anorexia – Appetitlosigkeit:* AESCULAPIUS 21 p. 31,36 anarexiam, hoc est fastidium, ⌞-fiam⌟ (⌞ ⌟ alii atrofian vocant *cod. Augiens. 120,* athrophya GLOSS. med. p. 8,5).

atroph(i)um (-fium, -fum), -i *n.* (*cf.* ἄτροφος) *script. et form.:* ant-: *l. 28.* -ofion: *l. 11.*

syntexis, cachexia – Abmagerung, Auszehrung: AESCULAPIUS 36 p. 55,41 multis nominibus vocatur cacexia; ⌞sunt enim et⌟ (⌞ ⌟ sic intellegis *cod. Augiens. 120*) syntetici, maraxmon et -ii (-fum *cod. Augiens. 120,* GLOSS. med. p. 14,2; -fium *cod. Casin. 97,* -chiam *cod. Vat. Lat. 4417*). p. 56,12 ex quibus apprehendis ⌞maraxmon⌟ (⌞ ⌟ eum, qui marasmon demergitur *cod. Augiens. 120*) vel -phium (-fum *cod. Augiens. 120,* antrofium *cod. Sangall. 751*). *v. et l. 11.*

***atrophius,** -i *m.* (*cf.* ἄτροφος) *qui syntexi laborat – ein an Abmagerung Leidender: l. 25; cf. l. 28.*

***atrorbus** *subst. (orig. inc.) species syzygiae – eine zusammengesetzte Versform:* ALDH. ad Acirc. 141 p. 201,10 quarum *(syzygiarum)* vocabula haec esse noscuntur: proxilius . . ., -us (atrobus P^{1}), rivatus *(v. notam ed.).*

atrox, -ocis. *script.:* attr-: *l. 70sq.* adtr-: *l. 51.* atru-: *l. 51.62.* -ot(ior): GLOSS. II 585,68 St.-S. *form. decl. II.: gen. sg.* -ci: *l. 47.53. abl. pl.* -cis: *l. 46. metr.:* ātr-: *l. 46sq.56.* ātr-: *l. 45.49.53.55.*

1 *terribilis, crudelis, saevus – schrecklich, grausam, grimmig (cf.* GLOSS. I 12,19 St.-S. -x ainstritandi. 13,19 -x ungahiurer vel crudelis. IV 230,11 -x severus grimer): **a** *de rebus:* ALDH. virg. I 41 p. 293,5 lictorum -x vexatio. HUGEB. Willib. 3 p. 92,9 pestis. Wynneb. 7 p. 112,13 contra -es Satane insidias. WALAHFR. carm. 83,7,1 -x Herebi vorago. POETA Saxo 2,73 pugna. RHYTHM. 88,14,2 in -is tenebris. CARM. de Bened. 279 sermonis -i alloquium. RUOTG. Brun. 42 quamvis nihil -ius videretur *quam mors. al.* **b** *de anim. vel animo eorum:* ALDH. virg. II 1372 qui fuit infausti Saturni filius -x, Iupiter. 1670 lupus. 2307 tortor. LIBER hist. Franc. 2 (rec. B) gens Alanorum atrucissima (adtrocissime *var. l.*) rebellaverunt. WALAHFR. Mamm. 20,4 feras, quas nostis habere cruentos -esque animos. CARM. de Bened. 250 ante tribunal -i . . . Matrocli valde nefandi. WALTHARIUS 1230 hostis. EKKEH. IV. pict. Mog. 455 Absalom furiis -x agitatus iniquis. *al. subst. masc.:* ALDH. virg. II 2234 audet -x *(sc. praeses)* sanctam . . . cellam . . . irrumpere plantis. 2 *severus – streng:* THIETM. chron. 6,56 expedicionem suam -i iussione indixit *rex.* 3 *durus – hart, mühsam:* DONIZO Mathild. 1,34 vincit cuncta labor, si permanet improbus, -x *(cf. Verg. georg. 1,146).* 4 *iur. i. q. gravis – schwerwiegend:* CONC. Merov. p. 28,11 servus reatu -iore (atrucior *L*) culpabilis.

adv. **atrociter.** 1 *terribiliter, crudeliter, saeve – schrecklich, grausam, grimmig:* WILLIB. Bonif. 8 p. 43,4 Franciam . . . praedones -r demolire conabantur. LIUTG. Greg. 2 p. 70,4 quanto rabiem luporum frequentius vidit imminere et -ius. RUOTG. Brun. 3 omnia regni sui spacia . . . dissensionibus concussa et -r vexata. ANNAL. August. I a. 1087 p. 132,48 imperator . . . quaeque adversariorum caedibus, incendiis ac rapinis attrociter devastat. VITA Serv. 18 p. 69,17 cunctis attrociter comminans *platocerus. al.* 2 *severe – streng:* THIETM. chron. 1,25 ne sic ulterius agamus, -r rogat *Deus.*

[Srodor]

3 *vehementer – heftig:* Bruno Querf. Adalb. A 28 senior -issime (vehementissime *S*) obstupuit.

atsubtus *v.* assumo.

atta (ata) *f.* (*cf.* *atto) *avia – Großmutter:* Lex Raet. Cur. 5,1,4 si mulier, materna vel paterna et ata (avia *Cod. Theod. 5,1,4*) sine divisione mortua fuerit. *v. et p. 1163,63.*

attactus (adt-), -us *m.* *contactus – Berührung:* I *proprie:* A *strictius de actione contrectandi vel intrandi:* 1 *gener.:* Walahfr. hort. 87 -u . . . graves leni dispergit *ruta* odores. Waltharius 506 -u blando me surgere commonitato. Pontif. Rhen. sup. 121 vetite arboris ad-u. Vita Serv. 12 p. 43,5 ne non dignus iudicaretur -u liminum sacrorum. Vita Berth. Garst. 52 si eius *(sancti)* -bus sanctis fuisset attrectata *manus debilis. al.* 2 *medic. (cf. p. 1148,6):* Albert. M. animal. 22,88 -us est infirmitas *equi* a tangendo dicta, quando . . . pes posterior tangit nervum pedis anterioris. B *latius:* 1 *de igne:* Amadeus Laus. hom. 8,143 (ed. J. Deshusses. 1960) ignis -u cera liquescit. 2 *de morbo i. q. contagio – Ansteckung:* Walth. Spir. Christoph. II 6,14 -u maculabit *scabies* corpus *agni.*

II *translate vel in imag. i. q. appulsus – Einwirkung:* Walahfr. carm. 25[a],6,2 lucis -u penetrata *Anna* sanctae. Vita Rimb. 5 divinae admonitionis -u (*cf.* Dipl. Otton. III. 146 divinae pietatis -u commoniti). Hrotsv. lib. 2 praef. 2,11 p. 108,24 -u vestri favoris atque petitionis harundineo more inclinata. Arno Reichersb. apol. p. 7,27 animas suo *(sc. Dei)* -u dignas *eqs.*

attacus (ata-, acta-, -act-, -achus, -ach *sim.*), -i *m.* (ἀττάκης *vel* ἄτταχος) *exempla allata pendent plus minus a Vulg. lev. 11,22.*

1 *genus apum solitariarum, apis terrestris – Art alleinlebender Bienen, Hummel (Bombus L.):* Gloss. III 48,57 St.-S. atacus (atta- *q*) humel. 673,6 -us vel tallina humbil. 685,22 actacus umbelo. *al. v. et infra l. 51.* Albert. M. animal. 8,143 tria . . . genera *apum* solitaria morantur, quorum quidam nomen commune dicunt esse atacum. 8,144 tertium . . . genus, quod atacum quidam vocant, est minimae longitudinis et maximae rotunditatis et spissitudinis. 8,145 alia genera atacorum habitant solitaria, tamen mellificant et faciunt ceram. 8,161 apem magnam, quam atacum quidam vocant. 8,195 est . . . aliud genus apum proprio carens nomine . . ., hoc potius est id, quod atacum (*p. 629[a],29* βομβύλιοι) . . . vocavimus. *ibid. al. fort. add.:* Arnold. Saxo fin. 4,6 p. 83,7 dum intromiseris in antrum formicarum atach vespercilionem coherentem. 2 *scarabaeus – Käfer:* Gloss. cod. Monac. 14018 f. 83[r] atachus vuuibil. 3 *Corvus glandarius (L.) – (Eichel-)Häher (cf. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p. 198):* Gloss. I 348,40 St.-S. -us (attachus, atac(h)us, atticus *var. l.*) hehera *(a)*, wehir *(q)*. III 222,18 -us (attactus *ABQ*) hehera. 265,18 -us (-is *c*) hehera. 293,22 -us hera vel ut quidam hunbel. 672,45. *ibid. al. v. et* atticus.

***attaedior** (-ted-), -atus sum, -ari. 1 *taedio affici – überdrüssig werden:* Anscar. pigm. p. 64 si attediatus quis in lectione psalmorum fuerit. Honor. August. gemm. 1,103 ne populus tam prolixa declamatione -tus abscedat. Hist. Lang. cont. III 21 (MGLang. p. 208,26) operosa . . . regni administratione attediatus *Karlomannus.* 2 *sollicitari – sich beunruhigen:* Gesta Ern. duc. I p. 20,2 ad socios . . . properant, quia possent super eis attediari et gravari.

attagen (ata-, arta-, aca-, -ang-, -age *sim.*), -enis *m.* (ἀττα(γ)ήν) *metr.* ātta-: *p. 1138,2.*

1 *Tetrao bonasia (L.) – Haselhuhn (cf. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p. 253):* Aesculapius 5 p. 10,5 carnes minores ut . . . perdicum et atagen (et tagene *codd. Casin. 97, Augiens. 120*). Gloss. III 29,19 St.-S. -ge (atagge, attange, attragges, aragge, acage *var. l.*) haselhûn pirckhenne vel haselgans *(M)*. 89,7 -ge (-agge *var. l.*) hasilhûn. 204,34 atagge hasilun. *fort. add.:* Albert. M. animal. 8,89 color eius *(sc. avis askolakos)* est sicut color acagini (*p. 617[b],25* ἀτταγῆνι). 2 *Tetrao tetrix (L.) – Birkhuhn (cf. H. Suolahti, op. cit. p. 251):* Gloss. III 55,6 St.-S. auage pirchhun. 294,57 artagge birchun. 354,61 -agge birkhun. 714,43 attrazze birchun. IV 355,3 atange pirchhun. Carm. Bur. B 133,15 sparalus, -ge (gloss.: pirchûn). *v. et p. 1137,66.* 3 *anser silvestris – Wildgans (Anser anser L., cf. H. Suolahti, op. cit. p. 415):* *p. 1137,67.* *Sroder*

1. attamen (at tamen) *particula.* *script.* adt-: *occurrit in schedulis nostris usque ad s. IX.[in].* *postponitur: l. 13.* *rhythm.* -tá-: *l. 13.*

1 *usu concessivo i. q. tamen, nihilominus – dennoch, trotzdem:* a *in enuntiatis vel membris iuxtapositis:* Aldh. ad Acirc. 100,3 nunc mea divinis complentur viscera verbis . . .; at tamen ex isdem nequeo cognoscere quicquam. Rhythm. 134,17 nec ⟨est⟩ se . . . ceteris preponere nisus ecclesiae in arce; fugiens -n coactus sumpsit sacerdotium. Wett. Gall. 1 humiliter rennuens, ad-n Christo exemplo oboediens. Waltharius 611 an deus est, ut iure mihi concedere possit vitam . . .? at tamen ausculta. Widuk. gest. 1,22 p. 33[a],2 hac igitur perfidia quid nequius? -n uno capite caeso multorum capita populorum salvantur. *saepe.* b *in apodosi:* Conc. Merov. p. 124,14 licet . . . ad-n (Aldh. virg. II 144. Chart. Turic. 226). Aldh. virg. II 705 quamlibet . . . -n. 2128 quamvis . . . -n (Agius epic. Hath. 710. *al.*). Form. Dion. 1 p. 494,23 quamquam . . . ad-n. Agius comput. 1,7 cum . . . at tamen.

2 *usu adversativo i. q. at, sed – jedoch, aber:* Liber hist. Franc. 49 rex puer mortuus est . . .; -n (adt- *var. l.*) et Nordebertus mortuus est. Wett. Gall. 8 peracto ergo scelere diu quaeruntur in solitudine; ad-n quandoque exanimes inventi lamentabiliter ad cellam sunt reducti. Poeta Saxo 5,121. Berth. (?) annal. a. 1078 p. 313,35 aecclesiae . . . violatae sunt; -n haec non inpune omnino facta sunt. Otto Frising. gest. 2,20 p. 122,26. *al.*

2. *attamen (ata-), -inis *n. (? f.* -ina: *l. 33)* (*orig. inc., nisi cohaeret c.* *tamisium) *cribrum – Sieb:* Theod. Cerv. chirurg. 3,22 p. 166[D] milii farinam tricocinabis -a *(sic? an* -e *leg.?).* Wilh. Salic. chirurg. 1,4 p. 305[B] vitri unc. VI . . . cribelletur, primo cum atamine, deinde cum pecia lini subtilis. *Prinz*

attamino, -avi, -atum, -are. *maculare, inquinare, polluere – beflecken, verunreinigen, beschmutzen:* 1 *strictius:* a *proprie:* Sigeh. Maxim. 7 ne sacrum pavimentum sanguis -et. Ioh. Mett. Ioh. 75 pro carraria . . . vini non sic -tum vellem *vas.* b *translate vel in imag.:* Vita Ger. Bron. 13 p. 663,19 huius . . . veneni *(sc. mendacii)* -tus *pontifex* pustula. Lamb. Hersf. annal. a. 1070 p. 113,28 homo nobilissimus . . . nec ulla unquam sinistri rumoris macula -tus. Hugo Flav. chron. 2 p. 491,41 canonici . . . contestantes . . ., ne -rentur communione illius *(episcopi depositi). al.* *c. sensu invectionis:* Wolfher. Godeh. I praef. p. 169,10 pro inscicia . . . a lanionibus -ari non temere formido. 2 *latius i. q. inficere – befallen:* Chron. Erf. mod. I a. 1166 p. 184,15 nebula quedam pestilens ac fetida totum pene exercitum -vit.

attat (atat, at at) *interi.* *metr.* ăt-: *l. 58.* *de voce terroris vel indignationis i. q. ah, oh – ach, oh:* Hrotsv. Cal. 7,2 atat! horribilis serpens invadit nos. Gesta Camer. 1,107 p. 446,19 quod . . . in usibus aecclesiae . . . deberet expendere, hoc nimirum, attat! . . . turpiter profligabat. Herm. Augiens. vit. 279 attat quam vereor . . ., ne *eqs.* Benzo ad Heinr. 4,1 p. 634, 33 facti sunt per totum orbem at at interiectio. Nivard. Ysengr. 4,329 ter clamat 'atat' lupus. *remissius de voce monitoria:* Herm. Augiens. vit. 92 insuper attat ille vicem vobis reddet.

attavus *sim. v.* atavus.

attaxo (adt-), -atum, -are. *appretiare, taxatione constituere – schätzen, taxieren:* Chart. Sangall. A 10 p. 12,9 (a. 744) accipimus ab hac ecclesiam . . . precium ad-tum, hoc est auro et argento solidos LXX (64 accipio a vobis servum . . . ad-tum p. Form. Augiens. B 39).

attegia (act-, -gu-), -ae *f.* *tugurium – Hütte:* Greg. Cat. chron. I p. 188,16 exinde ad pratum Barosi, inde ad actegiam. II p. 97,6 domus . . . cum . . . cripta maiori et duabus -guis.

attelebus (atthalabus), -i *m.* (ἀττέλεβος) *nympha locustae – Heuschreckenlarve:* Albert. M. animal. 26,11 blucus vermis est . . .; est . . . primus partus locustae et cum *[Sroder]*

efficitur maior, vocatur atthalabus, et quando perficitur, est locusta.

attempero, -are. *accommodare – anpassen:* OLBERT. Veron. 8 modulos loquelae possum -are.

attemptatio (adt-, -cio), -onis *f.* *script.* -nt-: *l. 13.*

usu iur. i. q. conatus – Versuch: **1** *contentio – Bemühung:* CHART. Tirol. 584 (a. 1208/19) post varias -es et multos labores. CHART. Zoll. II 64 p. 29,30 huic . . . ad-cioni nostre pro ordinanda pace et concordia . . . interfuerunt *eqs.* p. 30,3 placito vero et ad-cione placiti durantibus per precedentes sex septimanas. **2** *calumnia – (unrechtmäßiges) Vorgehen:* DIPL. Merov. III B 4 p. 212,11 (spur.) decernimus alicuius attentationis molestiam non sustinere *loca.* CHART. Drubic. 16 p. 19,20 (a. 1201) iniqua -e . . . infirmare *donationem.* CHART. march. Misn. III 110 ne . . . hec gesta . . . cuiusquam malignis ad-bus irritentur. CHART. Tirol. 645 per malorum -ciones hominum. *al.*

***attemptator**, -oris *m.* *qui conatur – einer der versucht, unternimmt:* **1** *gener.:* VITA Annon. I 2,3 p. 485b,9 praesumptionis huius vanissimus -r. **2** *iur. i. q. calumniator – einer der (unrechtmäßig) vorgeht:* CHART. Basil. A I 232 p. 354,29 (a. 1174) interdicimus, ne quis . . . de rebus ecclesiasticis aliquid recipiat, quia in irritum cum -is dampno revocabimus. ACTA imp. Winkelm. I 129 ne quis temerarius -r . . . cenobium . . . audeat molestare.

attempto (adt-), -avi, -atum, -are. *script.:* adt-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. IX.ex.* act-: *p. 1140,3.* ote-: *l. 64.* -nt-: *l. 34. p. 1140,12.* -mt-: *l. 58.63.* *?partic. perf.* -pta: *l. 46.*

temptare – versuchen: **I** *experiri, examinare – erproben, prüfen:* **A** *c. acc.:* NOTKER. BALB. gest. 2,18 gladios . . . sibi -andos (adt- *var. l.*) iussit *rex* afferri. WALTHARIUS 1101 qui saltu baratrum sponte -arit apertum? TRANSL. Auct. 21med. cum . . . redirent *hostes,* ut alios aditus attentarent. **B** *c. interr. indir.:* WALTHARIUS 770 -bo quidem, quid sis. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,179 -bo . . ., si *eqs.* *periclitari – auf die Probe stellen:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 311,17 -andi *episcopi,* si . . . inclinari possent.

II *conari, aggredi, contendere – (zu) unternehmen (suchen), angehen, anstreben:* **A** *latius:* **1** *gener.:* **a** *c. acc.:* NOTKER. BALB. gest. 2,15 p. 79,18 non est homo . . ., qui hoc audeat -are. THANGM. Bernw. 17 p. 766,3 cum . . . nichil huiuscemodi -ret vel mente conciperet. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 310,27 quod cum animo libenti perceptum Saxonum principes . . . -are conarentur. CONST. II 224,10 super . . . gravaminibus, que . . . per officiales nostros . . . -pta *(sic?,* illata *var. l.)* dicebat. *al.* **b** *c. inf.:* BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 276,14 hoc ipse . . . prohibere studiosus -vit. a. 1080 p. 324,14 Heinrico Saxoniam . . . invadere . . . -anti. OTTO FRISING. gest. 1,52 p. 74,22 episcopum . . . dampnare ad-bant. CONR. FAB. Gall. 37 p. 238,2 dux . . . verbis eum fulminare -bat obprobriosis. *al.* **c** *absol. i. q. conatum parare – einen Versuch machen:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 280,8 papa regi . . . adhuc apostolica mansuetudine -ando . . . direxit litteras. a. 1077 p. 300,38 si arte seu virtute qualibet -are posset. **2** *iur. de actione illegitima:* **a** *c. acc.:* CONC. Merov. p. 186,16 quod si quis contemptor constitutionis huius hoc adtemtare presumserit (LEG. Wisig. 5,7,17 coniugium. CHART. Raitenh. 68 [a. 1209]. 77ex. contra eam *confirmationis paginam* aliquid p. -are. *al. cf.* DIPL. Heinr. II. 115 p. 142,30 ut . . . nullus . . . quicquid in eis *locis* contra voluntatem episcopi . . . -are audeat). LEG. Wisig. 12,2,15 christiano contraria cultui . . . aliquatenus adtemtare. FORM. extrav. 1,8 quod si otemtaverimus (FORM. Senon. I 51 quod qui ad-verit. *al.*). ACTA imp. Winkelm. I 130 neque iuramentum neque munitiones . . . sine regio mandato . . . licitum est civibus -are. CHART. Westph. V 408 p. 191,25 in irritum revocato, quicquid post appellationem . . . constaret contra ipsum prepositum temere -tum. CONST. II 196,24 tamquam . . . contra nos . . . aliquid -verit factiosum. *al.* **b** *c. inf.:* DIPL. Karoli III. 139 p. 224,12 ut nullius potestatis senior quicquam . . . praesumat auferre neque . . . temeraria praesumptione disponere ad-et. DIPL. Otton. II. 144 p. 162,30 preceptum . . . infringere. CHART. Turg. II 65 p. 239,23 si quis . . . hanc ordinacionem retractare act-verit. CHART. Brixin. 65 p. 71,14 ne ab aliquo -entur infirmari, que . . . pietatis studio gesta sunt et ordinata. *al.* **B** *strictius:* **1** *invadere – vorgehen (gegen):* **a** *iur. i. q. calumniari – unrechtmäßig angehen:* FORM. Bitur. 9 p. 172,38 inferat parti, cui ad-at, . . . soledos. DIPL. Heinr. IV. 411 p. 546,26 eos *(Iudaeos)* inquietare quibuslibet iniustis occasionibus aut -are. CHART. Helv. arb. 53 p. 87,5 quicumque monachus . . . contra formam prescriptam presumpserit attentare. CHART. Eichsf. 450 ut non possint *beneficia* . . . calumpnia -ari (CHART. Carinth. V 99 attentari). *remissius i. q. attrectare – antasten:* CHART. Turic. 889 (a. 1254) nihil de dictis prediis . . . erga me ex parte ipsius *(mariti mei)* fuit -tum facto vel promisso. **b** *milit. i. q. impugnare – angreifen:* OTTO FRISING. gest. 1,42 p. 61,5 Saxones . . . easdem gentes bello -turi. **2** *persuadendo adire, allicere – zu gewinnen suchen, anlocken:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 280,34 papa . . . adhuc induratum suum vel semel -are proposuit. a. 1078 p. 310,21 rex . . . omnes, quoscumque et quomodocumque -are potuit, suae parti contraxit. OTTO FRISING. chron. 3,9 p. 145,3 cum . . . de adulterio eam *(Paulinam)* ad-ret *Mundus. al.* **3** *affectare, appetere – zu erreichen, zu erwerben suchen:* TRANSL. Modo. 6 p. 293,1 *(de reliquiis)* sanctum, qui petebatur, ante complures annos -tum. HELM. chron. 25 p. 47,17 libertatem armis -asse. **4** *narrando adire – darzustellen suchen:* VITA Hildulfi 4 qualis . . . fuerit *beatus vir . . .,* quia difficile explicabitur, -are veremur. **5** *visitare – aufsuchen:* CONR. FAB. Gall. 40 p. 245,2 rogatus abbas . . . a rege, ut pro peccunia sponsalicia . . . fines Austrie -ret.

***attendentia**, -ae *f.* *plur. i. q. pertinentia – Zubehör:* CHART. Turg. III 663 (a. 1277) duo predia . . . cum suis -is.

1. attendo (adt-), -tendi, -tentum, -ere. *script.:* adt-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. XI.ex.* act-: *p. 1141,3.* ate-: *p. 1141,44.61. 1142,23.30.* ?ade-: *l. 41.* *form.:* *praes. inf.* -ire: *l. 68.* *perf.:* adtendedit: *p. 1141,38.* adtetendidit: *p. 1141,19.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. advertere, porrigere – hinwenden, hinstrecken:* RHYTHM. 76,14,6 plagis cruentis pectus ad-unt *accipiter et pavo.* **B** *latius:* **1** *?dirigere – ?hinschicken:* CHRON. Fred. cont. 31 adento (adunato *var. l.*) exercito eos *(Saxones)* praevenire conpulsus est. **2** *intueri – (an)schauen:* **a** *gener.:* VITAE patr. Iur. 3,9 p. 157,32 orientalem . . . cellulae huius ad-e prospectum. *in imag.:* AGIUS vita Hath. 28 ut, quia . . . eam corporaliter videre non potestis, . . . quandam . . . eius imaginem -atis. **b** *medic.:* AURELIUS 5 p. 498,25 non palpebrantes -unt *atonia laborantes.*

II *translate:* **A** *animadvertere, observare – die Aufmerksamkeit richten (auf), achtgeben, (be)achten:* **1** *gener.:* **a** *c. acc.:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 142,12 cuncta, quae protuli . . ., -e et appende et sponte perpende. TRAD. Frising. 809 ad-atur . . . legem dicentem, quali modo *eqs.* RIMB. Anscar. 1 p. 20,3 exhortationes. THIETM. chron. 8,29 haec *(ira caelestis)* ab humana fragilitate non -itur. THANGM. Bernw. 25 auscultate verba patris vestri et -ite. WIPO gest. prol. p. 6,15 sequentis vitae commoda. ADAM gest. 3,64 p. 210,17 somnia. STATUT. ord. Teut. p. 49,26 ut religio, experiencia . . . plus quam multitudo fratrum inter partes -atur. *saepe.* **b** *c. dat.:* WIDUK. gest. 1,21 Saxones . . . simulationibus non ad-bant. THANGM. Bernw. 48 vaniloquio. EPIST. Meginh. 25 p. 222,24 illi . . . sermonibus meis omnino non -erunt. *al.* **c** *c.* ad: ANTIDOT. Augiens. p. 58,52 ad-ens non solum ad passionem, sed et ad patientis virtutem. **d** *c. acc. c. inf.:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 296,28 non . . . -erant Constantinum . . . excommunicatum fuisse. **e** *c. interr. indir. vel c. enunt. relat.:* PIRMIN. scar. 22 p. 55,1 quo die in via exeatur, -ire (ad-ere *AC*). GODESC. SAXO theol. 9 p. 208,3 diligenter -e, quod dicere volo. THIETM. chron. 3,11 quanta sollicitudine idem . . . invigilaret gregibus, lector, -e. ADAM gest. 3,23. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 72,22 -to, quod dictum est. *al.* **f** *pendent* ut, ne: BEDA hist. eccl. 4,1 p. 203,1 ut . . .

[Sroder]

diligenter ad-ret, ne *eqs.* ARBEO Emm. 11 ad-e, . . . ut ne cui . . . dixeris. CONSUET. Trev. 40 ut hec omnia cum luce fiant, sollicite act-antur (ad-atur CONSUET. Eins. 24 p. 93,15). STATUT. ord. Teut. p. 36,28. *al.* **g** quod: GODESC. SAXO gramm. 2 p. 456,17 ad-endum est, quod *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 284,24 cautissime. *al.* **h** *absol.:* ALDH. epist. 6 si . . . volueris -ere. **2** *c. colore quodam:* **a** *custodire – be-, überwachen:* LEX Sal. Merov. 2,11 si quis porcellum . . . ipso porcario ad-ente furaverit. FORM. Flav. 44 p. 482,24 qui *(pastor)* eorum *(monachorum)* sacro ordinem instanter ad-at. HRABAN. carm. 11,31 catus et cautus -is ovilia circum. **b** sibi -ere *i. q. cavere – sich hüten:* BONIF. epist. 73 p. 153,16 ad-e tibi a laqueo insidiatoris. **c** *affectare – zu erreichen suchen:* ALBERT. M. sacram. 120 p. 83,24 an intendatur contritio et penes quid -atur intensio. *ibid. al.* **d** *curare – umsorgen:* AGIUS vita Hath. 9 cum omnes ita -isset, acsi de propriis visceribus ipsos genuisset. **e** *exspectare – (er)warten:* CHART. Laus. 220 p. 212,9 (a. 852/75) conventum sacerdotalem . . . ibi adtetendidit *episcopus.* VITA Menel. 2,5 (MGMer. V p. 151,25) nec . . . Menelei vocibus intendebat *regina,* que, in posterum ut forcius peniteret, ad-bat. *v. et l. 58sqq.* **3** *iur. et publ.:* **a** *respicere, rationem habere – berücksichtigen, in Betracht ziehen:* **α** *c. acc.:* LEG. Wisig. 12,1,1 si in totum iudicii proprietas ad-itur *eqs.* DIPL. Otton. III. 406 p. 840,19 audivimus diligenterque -imus quaerimonias et lamentationes Hieronymi. EGBERT. fec. rat. 1,955 sicubi non persona potens -itur in ius *(de fontibus v. notam ed.).* CHART. Brixin. 60 cum fidelium . . . suorum devotionem -it *dignitas regalis excellentiae.* CHART. Hall. I 195 nos . . . -entes fidele obsequium *Alberti. al.* **β** *c. praep.:* CAPIT. reg. Franc. 91,7 si . . . -erit *comes* ad gasindios vel parentes et amicos suos seu premium et legem non iudicaverit. CHART. cell. Paulin. 69[a] nos . . . ad-entes super preclaris devotionis obsequiis. **b** *providere – bedacht sein:* DIPL. Heinr. II. 413 servorum Dei utilitates . . . ad-ere (*sim.* 415). **c** *servare, implere – (ein) halten, erfüllen:* **α** *c. acc.:* FORM. Andec. 12 noticia solsadii, qualiter vel quibus presentibus illi homo placetum suum ad-it (14 adtendedit. 53. *ibid. al.*). WIPO gest. 8 p. 31,29 si rex Ruodolfus promissa -ret (CHART. Carinth. V 69 quod . . . p. . . . servabit sub debito sacramenti prestiti et ad-et. *al. cf.* CHART. Tirol. 994 p. 49,43 exceptionem, promissionem . . . in integrum -ere et nunquam . . . contravenire). GESTA Camer. 3,40 fidelitatem. RAHEW. gest. 4,27 p. 272,2 iuramentum. CHART. Tirol. notar. I 8 iuravit . . . atendere precepta sua. *al.* **β** *c. dat.:* FLOD. annal. a. 949 p. 121,6 Laudunenses, qui fidelitati Ludowici regis -bant. **γ** *c. enunt. relat.:* FORM. Andec. 53 ut . . ., quicquid lex inter eos declarat, -ere debiat. **δ** *absol.:* CAPIT. reg. Franc. 34 p. 101,37 sic -am et consentiam. CHART. Tirol. notar. I 31[a] pro ita ad-endo et observando. 74 sic iuravit ad-ere et quod non contraveniet (*sim.* REGISTR. Trident. IV p. 277,28). CHART. Tirol. notar. I 681 si ita non solverint nec ad-erint. *al.* **d** *sequi, parere – Folge leisten, gehorchen:* **α** *c. acc.:* DIPL. Otton. I. 391 nec . . . comitum . . . aut alicuius iudiciarię potestatis placitum ad-ant *(sc. familia)* nisi solius abbatis (CHART. Rhen. med. I 261). **β** *c. dat.:* COD. Wang. Trident. 84 p. 190,29 (a. 1210) -ere et stare omnibus mandatis. CONST. II 198 quatenus eidem duci . . . -atis et obediatis. **e** *tempus exspectandi causa constitutum servare – die Wartefrist einhalten:* LEX Sal. Merov. 56,6[a] si . . . ei solvere noluerit, tunc per legem debet -ere (atendere B^2). *v. et l. 17sqq.* **B** *intellegere, percipere – wahrnehmen, bemerken:* **1** *gener.:* WALTHARIUS 879 socium fore maestum -it. AUREL. REOM. mus. 19 p. 55[b],31 in ea *(syllaba)* acutus -etur vocis accentus. NIVARD. Ysengr. 1,18 te petere -ens *Deus* ęqua . . . dedit. 4,847 susurrantes. *al.* **2** *iur. i. q. cognoscere, comperire – zur Kenntnis nehmen, erfahren:* DIPL. Conr. II. 16 p. 18,18 omnes . . . fideles fideliter et diligenter ad-ere volumus, qualiter *eqs.* TRAD. Frising. 1695[a] -ant memores presentes atque sequentes, qualiter *eqs.* **C** *considerare – betrachten (als):* RIMB. Anscar. 37 p. 72,17 ut eum potentes . . . terribilem -rent. VITA Rimb. 10 p. 89,14 qualem me exterius . . . exhibeo, talem me interius -o. **D** *spectare – hinzielen:* EPIST. Col. 5 p. 247,23 ad maiorem gloriam pietatis vestrae -it, quicquid . . . misericorditer operamini.

adi. **attentus**, -a, -um. **1** *observans, diligens – achtsam, aufmerksam:* WIPO gest. 5 p. 26,9 animum lectoris ad novitatem rerum quam ad figuras verborum -iorem. BERTH. (?) annal. a. 1069 p. 274,18 aecclesiastici thesauri ampliator et provisor -issimus. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 11,27 falco . . . est -us circa comestionem. p. 36,25 -us erit *falco* in aspiciendo circa se *eqs. al.* **2** *instans – angelegentlich:* CHART. Helv. arb. 145 p. 226,32 (epist. papae a. 1275) efficacibus precibus et -a persuasione. **3** *firmus – fest:* CHART. archiep. Magd. 399 p. 525,41 (a. 1185) id . . . stabili et -a pollicitatione firmavit. **4** *parcus – sparsam:* EGBERT. fec. rat. 1,80 pane quis -us nimirum -ior auro *(de fonte v. notam ed. p. 241).*

adv. **attente** *vel raro* ***attentim.** *?compar.* -ticius: *l. 29.* **1** *observanter, diligenter – achtsam, sorgfältig, aufmerksam:* LEG. Burgund. const. I 74,1 p. 98,5 ad-ius universa tractantes. BEDA hist. eccl. 4,23 p. 256,5 dum -ius consideraret *monile.* NOTKER. BALB. notat. p. 71,6 de ministerio . . . te -ius instruere. DIPL. Karoli III. 21 p. 36,26 ut haec nostrae sublimitatis . . . pagina . . . -ius observetur (DIPL. Otton. I. 142 atentius). STATUT. ord. Teut. p. 63,7 fratres teneantur eam *(regulam)* totam audire pariter, sed -e sex vicibus ad minus quolibet anno. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 17,18 quando falco -e aspiciet loyrum *eqs. al.* **2** *instanter, studiose – angelegentlich, eifrig:* DIPL. Merov. I 57 p. 52,2 ad-cius Domini meserecordia deprecare. FORM. Marculfi 1,19 pro nobis Domini misericordia ad-ius (adtenticius *A 1,* ad-cius *A 3,* atentius *B*) exorare (DIPL. Ludow. Germ. 15. DIPL. Zwent. 1 p. 18,24. EPIST. Wibald. 220[ex.] sanctitatis vestrae pietatem -e exoramus, quatenus *eqs. al.*). WILLIB. Bonif. 4 p. 15,10 coeperat *mens Deo dedicata* ad alia . . . ad-ius properare. THANGM. Bernw. 42 creatori animam precibus -ius commendare. CHART. Hamb. 461 (epist. papae a. 1223) fraternitatem tuam monemus -m. CHART. Turic. XIII 524[a] (epist. papae) universitatem vestram rogamus, monemus et hortamur -e. *al.* **3** *firme – fest* (*cf.* GLOSS. IV 2,9 St.-S. ad-ius starhlichor): CHART. Traiect. 1294 p. 84,33 (a. 1253) dominus de Prate . . . -issime, iuramento ac fide prestita, firmavit, quod *eqs.* **4** *vehementer – stark:* VITA Willib. p. 18,57 cum papa . . . de eius virtutis constantia -ius miraretur.

2. ***attendo** (adt-, -to), -are. (ad *et* *tenda) *(tabernacula) collocare – (Zelte) aufschlagen:* MAGNUS chron. a. 1187 p. 508,24sq. (epist.) comes de Tripoli venit ad regem et fecit eum ibi ad-are et castra metari . . .; et non potuerunt ad-are ultra tendas tres (HIST. de exp. Frid. imp. p. 2,30sq. attentare). *refl. i. q. considere – sich lagern:* ANNAL. Ianuens. III p. 80,15 se -vit potestas prope exercitum inimicorum.

attentatio *v.* attemptatio. **attenticus** *v.* authenticus.

***attentim** *v.* 1. attendo *(supra l. 16).*

attentio (-cio), -onis *f.* **1** *animadversio, diligentia – Achtsamkeit, Aufmerksamkeit:* **a** *gener.:* FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 232,28 non cogatur *falco* dimittere -em, quam habet ad falconarium. DAVID compos. 3,53,2 -o ad ea, quae psallimus. **b** *c. colore quodam:* **α** *animi intentio – geistige Anspannung:* ALBERT. M. animal. 12,194 augentur *pili ciliorum* . . . in hiis, qui multi sunt studii . . ., eo quod spiritus animalis et -o ad interiora trahit humorem. **β** *reverentia – Ehrerbietung:* CHART. Hall. I 205 (a. 1231) caritatem universitatis vestre cum -cione devota rogamus. **2** *cognitio – Wahrnehmung:* BEDA ad Wicth. 10 quem *(Dionysium Exiguum),* . . . qualiter haec *dicta Anatolii* sint primo edita, latere non potuit -o.

***attentivus**, -a, -um. *ad perceptionem, cognitionem pertinens – Wahrnehmungs-, Erkenntnis-:* ALBERT. M. eth. 9,3,3 p. 592[a],14 hanc . . . virtutem, qua sic intelligimus et sentimus, quod sentimus, quidam antiquorum -am vocaverunt.

attento *v.* attempto, 2. *attendo.

attenuatio (adt-), -onis *f.* **I** *proprie:* **A** *strictius:* **1** *medic. i. q. extenuatio – Verdünnung:* TRACT. de aegr. cur. p. 103,18 frenesis hec sunt signa: discoloratio et -o urine

[Sroder]

(MAURUS urin. II p. 8,9). **2** *minoratio – Verkleinerung:* CHART. archiep. Magd. 269 p. 338,6 (a. 1149) abbas . . . burchwardium . . . rerum suarum -e emptum . . . suo monasterio acquisivit. **B** *latius:* **1** *debilitas, defatigatio – Entkräftung, Erschöpfung:* HILDEG. caus. 3 p. 169,30 de oculorum -e. ALBERT. M. animal. 8,165 quaedam apes . . . sunt debiles aut ex aetate aut ex -e aut ex nimio labore. **2** *mortificatio – Abtötung:* HILDEG. Rup. epil. 8$^{med.}$ qui illam *(gloriam supernam)* habere desiderant, -em corporis et pusillanimitatem cordis . . . arripiant. **3** *consumptio – Vernichtung:* OTTO FRISING. chron. 4,33 p. 226,3 usque ad . . . Gothicae . . . gentis ad-em.

II *translate i. q. deminutio – Verminderung:* **A** *gener.:* ABSAL. serm. 1 p. 19^{D} -o culpae. **B** *rhet.:* GESTA Bereng. 2,12 (gloss.) per 'cartham' scripturam vult intelligi, que in cartha continetur; est autem ad-o scriptoris.

***attenuativus,** -a, -um. *extenuans – verdünnend:* ALBERT. M. veget. 6,278 est *aristolochia* subtiliativa, -a et attractiva.

attenuitas (ate-), -atis *f. molestia, vexatio – Not, Qual:* ORIGO Suev. 1 (ed. Hirsch, Sachsengesch. d. Widuk. p. 155) Deus . . . in ultionem christiani sanguinis conprovintiales illos flagellavit -e (ate- *B*) famis.

attenuo (adt-), -avi, -atum, -are. *script.:* ate-: *p. 1144,22. adde* PIRMIN. scar. 17$^{in.}$ *cod. A.* act-: *l. 41.* -tin-: *p. 1144,1. adde* GLOSS. I 48,13 St.-S. PIRMIN. scar. 17$^{in.}$ *cod. C.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *extenuare, subtiliare – dünn, fein machen (interdum usu medial. i. q. tenuem, subtilem fieri – dünn, fein werden):* **a** *techn.:* **α** *de solidis:* HERACLIUS I 19,1 album picturis vitrum sic -bis. THEOPH. sched. 1,23 fac illud *(aurum)* -ari malleo super incudem (HONOR. AUGUST. offend. 29). 1,25 cum . . . -ari coeperint *partes stagni.* 3,44 quam *(patenam)* cum -veris. 3,83$^{in.}$ cera . . . inter duas . . . hastulas cum rotundo ligno -ta. *ibid. al.* **β** *de metallis liquefactis:* COMPOS. Luc. Z 24 usque quod ad-etur et commiscatur aurum cum argento vibo. β 10 permobes illud cum pestillo . . ., donec ad-e⟨s⟩ subtilis ipsum plumbum *(cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 91).* **b** *medic.:* **α** *de liquidis:* MAURUS urin. I p. 15,17 siccitatis *est* -are *urinam* (II p. 7,41 actenuare). **β** *de corpore hominis i. q. marcescere – mager werden: medial.:* AURELIUS 21 p. 724,23 per tempus -antur *hydrophobici* corpore. *intrans.:* TRACT. de caus. mul. 80 omne corpus ad-at, . . . tibias -ant. **c** *alch.:* GEBER. investig. 10 p. 493 ut magis subtilientur et -entur *perfecta corpora.* **d** *natur.:* ALBERT. M. animal. 3,179 cum . . . exit sperma de corpore, est spissum . . ., et si aliquam moram fecerit extra corpus animalis, -atur (*p. 523^{a},20* λεπτὸν γίνεται). 12,123 oportuit esse . . . frigidum, in quo clarificaretur et -retur . . . spiritus, qui formas animales repraesentat. **2** *minorem reddere – verkleinern:* **a** *gener.:* CONC. Karol. 38,44 res pauperum . . . valde -te sunt (39^{B},13 p. 447,15). CHART. Walkenr. 251 p. 179,25 (a. 1246) eam *(summam)* . . . Hartmodus . . . -andi dabit operam. PETR. WILH. Aegid. (MG Script. XII p. 318^{b},33) victus portiunculam . . . -vit. **b** *medic. usu medial. i. q. minui – weniger werden:* HILDEG. caus. 3 p. 169,32 si sanguis et aqua in oculis hominis aut prae senectute aut prae aliqua infirmitate supra modum -antur. **3** *breviare – kürzen:* CYMBALA III 8 si ad minus recte . . . cimbala sonuerint, hoc emendatur procura cum cote vel lima -ando minus alta et detrattando minus ima *(cf. notam ed. p. 20).* **B** *latius:* **1** *lēvare – glätten:* COMPOS. Luc. B 5 frigas faciem . . ., donec ad-es faciam (*i.* -em). **2** *comprimere – zusammendrücken:* THEOPH. sched. 1,17 caseus -tus manu mittatur in . . . aquam. **3** *debilitare, exhaurire – entkräften, erschöpfen:* WIDUK. gest. 1,9 p. 14,15 caesa multitudine exercitus est vehementer -tus. 2,30 cum milites . . . crebra expeditione -rentur. **4** *consumere – vernichten:* CHART. Otterb. 115 (a. 1253) quocunque casu contingente . . . domus incendio fuerit -ta.

II *translate:* **A** *atterere, detrimento afficere – schwächen, schädigen:* CONC. Merov. p. 51,21 quod per peccatum primi hominis ita inclinatum et adtinuatum fuerit liberum arbitrium, ut *eqs.* DIPL. Ludow. Inf. 12 p. 114,26 episcopium . . . incuria . . . est minutum et -tum. OTTO FRISING. chron. 7,18 p. 335,4 regnum amore ęcclesiarum -tum. CARM. Bur. B 69,2,3 amorem, qui calorem nutrit, nulla vis frigoris valet -are. TRAD. Ratisb. 1033 prolixitas temporum ad-at memoriam hominum. *al. opprimere – bedrängen:* ANON. Has. 29 populum . . . ultima paupertate -bant *episcopi.* DIPL. Heinr. IV. 356 hiis . . . ecclesiis subvenire debemus, quas . . . ab inimicis nostris -tas . . . videmus. *expressius i. q. deteriorem facere – schlimmer machen:* VITA Liutb. 11 adhaerens ossibus cutis macellentem ad-vit aspectum. **B** *diminuere – herabsetzen:* OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,24 de sancta trinitate docens . . . tres personas . . . nimis ad-ans *Abaelardus.* 1,52 p. 75,11 meritum humanum. *expressius i. q. humiliare – erniedrigen:* VITA Adalb. Wirz. 6 p. 24,21 pater senior a filio calumniis -atur acriter. **C** *pauperare – arm machen:* RUODLIEB V 25 meliorati redeunt, non -ti. CHART. Westph. V 408 p. 192,9 (epist. papae) prepositus . . . creditur . . . -tus expensis. **D** *irritare – ungültig machen:* DIPL. Conr. II. 292 p. 415,28 si quis . . . hoc nostrę corroborationis preceptum infringere aut . . . temptaverit atenuare.

adi. **attenuatus,** -a, -um. **1** *tenuis, subtilis – dünn, fein:* **a** *techn.:* THEOPH. sched. 1,43 cupri tabulas -as. **b** *alch.:* GEBER. investig. 12 p. 495 hoc est corpus perfectum -um. **2** *inveteratus – alt geworden:* GUTOLF. hist. p. 653,22 rex . . ., miles emeritus, bellorum exercitiis -us. *Sroder*

attenus *v.* hactenus.

***attepesco** (ate-), -tepui, -ere. *in imag. i. q. defervescere – erkalten:* CHART. Argent. I 93 p. 74,27 (a. 1143) paulatim religio divini cultus . . . atepuit et defecit.

***atterminatio,** -onis *f. assignatio – Zuweisung:* CHART. Mog. A 302 (a. 1059) ut . . . decime . . . ecclesiis episcopali -e confirmarentur. *ibid.:* -is auctoritas.

attermino (adt-), -avi, -atum, -are. *addicere, assignare – überlassen, zuweisen:* CHART. Mog. A 302 (a. 1059) decimas . . . ecclesiis . . . -amus (318. CHART. Rhen. inf. I 288 p. 189,3. CHART. Wessof. 4 p. 378,13 populum et d.). 306 decimationem XII villarum . . . ad altare cappellę . . . -vi ad victum . . . congregationis. CHART. Rhen. med. I 375 p. 433,8 *ius* dandi vel ad-andi. COD. Udalr. 168 p. 299,7 loca . . . episcopio . . . -are. CHART. Mog. A 553 p. 463,9 quantum montis eorum iuri -retur. CHART. Rhen. inf. I 319 p. 212,18 qui novalia ei *(ecclesiae)* -ta possederint.

subst. **atterminata,** -orum *n. pertinentia – das Zugehörige:* COD. Odalb. 4 p. 71,2 (c. 923) cum . . . omnibus . . . rite et legaliter praedicto -is loco.

attero (adt-), -trivi, -tritum, -ere. *script.:* ate-: COMPOS. Luc. P 27 aterres. *al. v. et l. 61.* -terr(o): GLOSS. II 163,42 St.-S. *al. v. et l. 49. form. part. perf.* atterit(us): GLOSS. I 369,54 St.-S. *(var. l.).*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *deterere, abradere – abnutzen, beanspruchen:* ALBERT. STAD. annal. a. 1021 vestimenta . . . et calciamenta *(cf. Vulg. deut. 29,5).* ALBERT. M. animal. 2,25 ex labore viae -untur pedes *cameli et hominis.* **b** *dentibus dividere – zerbeißen:* ALBERT. M. sacram. 97 p. 68,66 videtur, quod -atur et frangatur *corpus Christi* . . . in sacramento. **c** *in imag. i. q. detergere – wegwischen:* LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 151,24 quibus *(concubinis)* . . . -to frontis rubore incubabat *rex.* **2** *techn. i. q. conterere – zerreiben:* COMPOS. Luc. S 2 ateres ipsa crana cum cinnabarin. HERACLIUS I 19,3 his *(sc. vitro et sulphure)* simul -tis. *al.* **B** *latius:* **1** *extenuare – abzehren:* RIMB. Anscar. 41 p. 76,6 infirmitate ita erat fatigatus et -tus, ut *eqs. in imag.:* CARM. Bur. B 160,2,4 in amore . . . vulneror . . . dolore, per quem et -or. **2** *castigare – kasteien:* LAMB. TUIT. Herib. 1,8 p. 745,42 clerum et populum hortatur tridui afflictione secum adterendum.

II *translate:* **A** *obi. homines:* **1** *affligere, vexare – bedrücken, plagen:* FORM. Sangall. I 1 cernimus nos . . . obpressos undique modo nimium vel adtritos esse. RIMB. Anscar. 21 necessitatibus et indigentiis. WIDUK. gest. 1,38 p. 55,7 civili-

bus discordiis et externis bellis. Otto Frising. gest. epist. p. 4,29 milicia nostra propter multos labores et bella nimis -ta fuit. *al.* **2** *profligare – niederwerfen, aufreiben:* Regino chron. a. 517 p. 25,18 Francorum acies graviter -tae sunt. Thangm. Bernw. 7 p. 761,2 fortiter illos *(latrones)* -verat *episcopus.* **3** *commovere, conturbare – bewegen, erschüttern:* Dipl. Arnulfi 150 p. 229,24 sermonum verberibus -ti . . . delegavimus. *v. et l. 31.* **B** *obi. res:* **1** *degere – verbringen:* Waltharius 1254 *ludorum* cultu primos -vimus annos. Thangm. Bernw. 1 p. 758,35 diem . . . studendo -vimus. Lamb. Tuit. Herib. 1,3 p. 742,5 iuvenili -ta (detrita *2.3*) infantia. **2** *damno afficere, vastare – schädigen, verwüsten:* Beda hist. eccl. 4,15 provinciam . . . caede ac depopulatione -vit. Dipl. Heinr. III. 52 p. 67,28 abbacia . . . calamitatibus -ta. Chart. Sangall. B 428 p. 313,26 quod *(monasterium)* . . . -tum est gravissime incendiis et rapinis. *al.* **3** *tollere – vertilgen:* Beda hist. eccl. 2,1 p. 75,29 heresim. **4** *absumere – (unrechtmäßig) verbrauchen:* Dipl. Heinr. IV. 311 si quas ecclesię suae res . . . -verat *episcopus.*

adi. **attritus**, -a, -um. **1** *proprie i. q. detritus, callosus – abgenutzt, schwielig:* Albert. M. animal. 3,99 lepus . . . habet pilos et sub pedibus, ubi pes . . . est -us. **2** *translate:* **a** *afflictus – bedrückt:* Rahew. gest. 4,14 p. 249,18 cum . . . repperisset *praesul* . . . familiam -am. **b** *obduratus, pertinax – verhärtet, unverschämt, 'gerieben' (cf. Iuven. 13,212. al.):* Aldh. virg. I 32 p. 273,18 -ae frontis pallor (Godesc. Saxo conf. p. 73,10). **c** *usitatus – bekannt:* Carm. Bur. B 92,36,1 multum est calamitas militis -a. *cf.* *attribo.

atterreo, -itum, -ere. *conterrere – erschrecken:* Gunth. Par. hist. 3 p. 15,2 cunctis . . ., qui aderant, vehementer -tis (attritis *C*). *Pape*

attestatio (adt-, -cio), -onis *f.* *script.:* act-: *l. 37.* ate-: *l. 56. p. 1146,33.35. al.*

I *testificatio, testimonium – Zeugnis, Bezeugung(smittel):* **A** *strictius:* **1** *gener.:* Beda hist. eccl. praef. p. 8,2 certissima fidelium virorum ad-e . . . cognoscere. Ioh. VIII. epist. A 274 aliorum certificari super hoc act-bus. Bruno Magd. bell. prol. p. 12,11 operis. Epist. Hann. 1 p. 15,16 quanta virtutis potentia . . . Dei dextera te sublimaverit . . ., regiones remotissimę . . . plena -e cognoscunt. *al.* **2** *spec.:* **a** *theol.:* Hraban. epist. 13 p. 401,8 secundum Iude apostoli ad-em. Walahfr. Gall. 1,27 signorum. Vita Theod. 1 operum (Vita Norb. II 80[ex.] *al.*). Bernold. Const. chron. a. 1084 p. 440,17 iuxta -em sanctorum patrum. Otto Frising. chron. 4,18 p. 205,15 sine . . . -e Dominica salvari. *al.* **b** *iur. et canon.:* **α** *spectat ad res i. q. argumentum – Beweis(mittel):* Leg. Wisig. 12,3,18 ut se . . . iusiurandi ad-e christianum ostenderit *servus Iudaeorum* (Otto Sanblas. chron. 20 p. 25,4. *al.*). Dipl. Karoli III. 53[a] p. 91,35 que . . . veterum preceptorum antiqua -e . . . ecclesie pertinere . . . cognovimus. Dipl. Otton. III. 48 p. 449,37 iuramenti -e . . . rei veritatem quęsivit (Trad. Teg. 63. *al.*). **β** *spectat ad personas i. q. dictio testium – Zeugenaussage:* Dipl. Ludow. Germ. 170 p. 241,13 concordantibus episcopis . . . super -em advocatorum. Epist. Hann. 17 p. 40,25 sua . . . -e illum purgavit. Chart. Ital. Ficker 177,6 ego . . . tabelio has ate-es scripsi. Chart. Tirol. 563 p. 44,32 ut haberentur -es huiusmodi pro infectis. Chart. Tirol. notar. I 430 p. 204,5 potestas precepit . . ., quod omnes -ciones . . . cause autenticarem. Chart. Basil. C I 317 p. 230, 37 parrochyanorum . . . -e verissima conprobatur. *al.* **sententia – Gutachten:** Capit. reg. Franc. 291,10 presbyterum . . . ordinavit . . . canonicorum ac laicorum -e instructus. **B** *latius:* **1** *gener. i. q. affirmatio, obtestatio – Zu-, Versicherung, Beteuerung:* Conc. Karol. 37,22 qui se, ut ita viverent, cum ad-e professi sunt. Capit. reg. Franc. 306,16 cum maximis -bus nobis declaravit. Ioh. VIII. epist. A 268 p. 236,31 nostris vos ad-bus certissimos reddimus. Narr. de lib. Fab. 6 crebra . . . -e. **2** *iur. et canon.:* **a** *spectat ad actiones:* **α** *confirmatio – Bestätigung (saepe c. notione assensus, e. g. l. 70. 72. p. 1146,3.4):* Trad. Ratisb. 148 (a. 889/91) cum -e et affirmatione monachorum, canonicorum atque laicorum. Chart. Bund. 89 p. 74,29 sermonum . . . -e ipsam traditionem confirmante nepote meo. Chart. Mog. A 525 p. 432,10 ad-is cartam. Dipl. Loth. III. 56 p. 89,13 confirmationem . . . legalem principum . . . -e facientes. Chart. Heinr. Leon. 108 comitum et baronum . . . firma et sententiali et legitima -cione. *al.* **β** *corroboratio – Bekräftigung:* Dipl. Heinr. IV. 46 p. 58,36 commutationem confirma⟨ri⟩ . . . sigilli -e (Chart. cell. Paulin. 15. Chart. civ. Magd. 116). Chart. Naumb. 261 sigilli . . . impressione . . . -em prestamus. **γ** *confectio (rata) – (rechtskräftige) Ausfertigung:* Trad. Teg. 350[b] (a. 1155/58) litterarum -e . . . eas *(institutiones)* notari (372.375). Chart. march. Misn. II 289 p. 197,26 privilegii nostri imperialis ac anathematis -cione . . . communimus. Chart. Babenb. 68 p. 93,35 scripturę -e. Chart. Scheftl. 10 p. 16,12 privilegiata -e. Chart. Meckl. 800 ut -cione scripti nostri cum ratificacione consensus super hoc munirentur *praepositus et conventus. al.* **δ** *appellatio – Berufung (auf):* Wolfher. Godeh. I 25 p. 186,7 sub prioris banni -e interdixit. Trad. Teg. 380[b] ubi *(sc. Monaci)* . . . abbas eosdem homines ad-e sufficientis testimonii . . . obtinuit. Chart. Lub. I 161 quocunque declinaverint cum -e presentium *cives. comminatio – Androhung: v. l. 12.* **ε** *actio iurandi – Eidesleistung:* Emo chron. p. 469, 46 quod . . . sub -e stole obedire promitteret *(de re cf. F. Gescher, ArchKathKirchRecht. 97. 1917. p. 260sqq.).* **b** *meton.:* **α** *charta confirmationis – Bestätigungsurkunde:* Trad. Brixin. 508[c] (a. 1173/80) Olricus, qui hanc -em de eadem re conscripsit. Chart. Salem. 42 p. 66,36 scripta et -es . . . pretulerunt. Chart. ord. Teut. (Thur.) 246 -cionem sigilli mei cyrographo roboravi. Chart. Otterb. 186 p. 137,7 privilegia . . ., libertates, -es . . . confirmamus. *v. et supra p. 226,38.* **β** *adnotatio – (Zeugen-)Protokoll:* Chart. Bund. 466 p. 359,17 (a. 1194) -es . . . intuendas sub bulla nostra inclusas duximus destinare. Rein. Leod. annal. a. 1209 p. 661,50sqq. -es usque in feriam secundam . . . clauserunt; secunda feria . . . ate-es non aperuerunt (Chart. Turic. 368. Chart. Salem. 549). Chart. civ. Misn. 398 publicatis ate-bus . . . testes concordes . . . invenimus (Chart. Salem. 462 p. 52,14. *al.*). *al.* **γ** *constitutio – Verordnung:* Chart. scrin. Col. A I p. 15,9 (a. 1135/42) domum . . . banno et pace civilis -cionis michi confirmavi (p. 18,12 civili ad-e sic diffinitum est, quod *eqs.*).

II *invocatio – Anrufung (zum Zeugen):* Leg. Wisig. 9,1, 21 p. 364,36 divine -is ⟨iuramento districti⟩. Annal. Fuld. II a. 848 memor pacti, quod . . . cum ad-e divini nominis inierat. Epist. Hann. 17 p. 40,28 ecclesiasticę fraternitatis -e. *spectat ad iudicium novissimum:* Vita Solemn. 2 (MGMer. VII p. 313,8) sub tremendam ad-em non taceam.

attestator (adt-) *m.* *testis – Zeuge:* Gloss. I 40,11 St.-S. ad-r (atestatus *c*) rachari, testimonium dat *eqs.*

***attestatrix**, -icis *f.* *testis – Zeugin:* Chart. Bern. II 278 p. 295,11 (a. 1249) si . . . fidem non astruant per scripture auctoritatem, veritatis efficacissimam -em (284. Chart. Turic. 791 p. 259,23).

***attestificor** (adt-), -ari. *attestari – bezeugen, bestätigen:* Vitae patr. Iur. 2,7 p. 147,16 ad-ante et praesente . . . superstite . . . rettulit pater.

attestor (adt-), -atus sum, -ari. *script.:* add-: *l. 67.* ate-: *p. 1147.29.48. part. perf. sensu pass.: p. 1147,44sqq.*

I *testari, approbare – bezeugen, beweisen:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* Ruotg. Brun. 4 p. 5,27 munditiam cordis. Berth. (?) annal. a. 1077 p. 305,28 probabilibus personis . . . -antibus. *c. acc. c. inf.:* Hrotsv. lib. 1 epil. Berth. (?) annal. a. 1079 p. 323,35 Mogontinum . . . metropolitanum suum non esse . . . pseudographis . . . privilegiis . . . -ari conatus est. *pendet* quia: Vita Rimb. 12. *argumento esse – zum Beweis dienen:* Hugo Flav. chron. 1 p. 290,49 cum novitati verborum -retur magnitudo signorum. Chron. Mont. Ser. a. 1192 p. 164,25 asserconi . . . factum . . . -atur. **2** *spec.:* **a** *theol.:* Alcuin. epist. 99 p. 143,32 -ante (add- *K 2*) veritate. Thietm. chron. 3,5 Petro -ante. **b** *philos. et natur. i. q. testando accedere – bezeugend hinzutreten:* Albert. M. bon. 343 hic est modus pertinens ad temperantiam . . . secundum quod est in exterioribus -antibus interioribus. animal. 1,164 mediocris *(sc. oculus)* . . . ceteris signis -antibus bonitatem discretionis

[Rudolph]

significat. **c** *iur. et canon.:* **α** *subi. res:* DIPL. Loth. III. 34 privilegio . . . -ante. **β** *subi. personae i. q. (pro testimonio) dicere – (als Zeuge) aussagen:* CHART. Turic. 273 (a. 1126) multis -antibus omnem veritatem invenimus. CHART. Tirol. 563 p. 44,18 sicut . . . testes in serie sui testimonii -antur. *c. acc. c. inf.:* DIPL. Otton. III. 48 p. 449,39. *pendet* quod: COD. Lauresh. 228 (a. 782). CHART. Bund. 466 p. 359,1. *(testando) astipulari – (bezeugend) beipflichten:* CHART. Xant. 72 p. 56,7 (a. 1218) testis . . . in aliis omnibus -atur aliis *(sc. testibus).* **B** *latius:* **1** *gener.:* **a** *asseverare, affirmare – versichern, beteuern, erhärten:* BEDA hist. eccl. 2,1 p. 74,7 fiendo. RIMB. Anscar. 36 p. 71,9 -ando dicebat. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,16 mendaciis. *c. acc. c. inf.:* WIPO gest. 39 p. 60,16 illud . . . factum esse veraciter -bimur. **b** *afferre – anführen:* LEO MARS. chron. 1,15 p. 591,42 ubi *(sc. in expositione super regulam)* multa de veteri . . . consuetudine necessaria -atur. **2** *spec.:* **a** *theol. i. q. praenuntiare – Zeugnis ablegen (für):* AMADEUS LAUS. hom. 1,19 (ed. J. Deshusses. 1960) Moyses et prophetae -ti sunt illi *(Mariae).* **b** *iur. et canon.:* **α** *(assentiendo) confirmare – (zustimmend) bestätigen, Bestätigung erteilen:* BREV. NOTIT. p. A 19 per . . . viros nobiles -antes . . . conquisivit *silvam.* DIPL. Karoli M. 251 p. 357,18 (spur. s. XI.ex.) principibus . . . ad-antibus. CHART. Hall. I 133 huic rei -atur . . . conventus. CHART. Rhen. med. III 603 universis rusticis loci approbantibus et -antibus. **β** *corroborare – bekräftigen:* DIPL. Heinr. II. 79 cartam . . . propria manu -antes linea subtus firmavimus. TRAD. Ratisb. 885 factionem literis et sigilli . . . inpressione atestari. **γ** *contradicendo asserere – Gegenbehauptung aufstellen:* CHART. Babenb. 288 (a. 1231) vidua . . . -ante suas esse *possessiones.*

II *singularia:* **A** *antestari – zum Zeugen anrufen:* EPIST. Worm. I 42 p. 78,18 scitis et vos et senior meus, si licet -ari (*cf. Hor. sat. 1,9,76* antestari). **B** *obtestari – inständig bitten:* TRAD. Frising. 186 p. 178,40 (a. 802) per sacramentum fidelitatis . . . ad-ti sunt eos, ut *eqs.* **C** *exorcizare – beschwören:* CARM. Bur. B 54,3,1 vos *(sc. daemonia)* -or, vos contestor per mandatum Domini (*cf.* 54,4,1). **D** *detestari – verabscheuen:* LIBER diurn. 85 p. 108,5 -amur (detest- *var. l.*) . . . at⟨que con⟩demnamus, quicumque . . . duas naturas . . . Christi . . . adseverant.

adi. **attestatus,** -a, -um. **1** *testimonio confirmatus – bezeugt:* ANSCAR. mirac. Willeh. 2 (1) veritas miraculorum multiplicius -a. PAUL. FULD. Erh. 2,3 (2) p. 17,20 concurrit multitudo fidelium ad ad-um divinitus sepulchrum. **2** *recognitus – beglaubigt:* CHART. Ticin. 104 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. II p. 46,5; a. 1215) in carta una -a (CHART. Sangall. B 438 per cartam unam ate-am. *al.*). *Rudolph*

attexo, -ere. **1** *(scribendo vel nominando) adiungere – (schriftlich oder mündlich) hinzufügen:* LAMB. TUIT. Herib. 2 prol. inde -entur . . . acta per eum mirabilia. PETR. DAM. disc. p. 79,15 multos -rem, nisi fastidium generarem. CONR. BRUNW. Wolfh. 10 epistolam. *pendet* qualiter: REIN. LEOD. triumph. 5 p. 592,24. **2** *praetexere – unterstellen:* RUP. TUIT. volunt. 13 (PL 170,446A) Deum . . . excusatum sibi habere videntur, huiusmodi -endo causam, quod *eqs. Pape*

atthalabus *v.* attelebus. **atti** *v.* atque.

atticus (ati-), -a, -um. (*confunduntur* Atticus *et* attacus) *ad fucum pertinens – Hummel-:* GLOSS. II 594,11 St.-S. -um humbeline (mel . . . Atticum *Prud. cath. 5,94*). III 517,4 -um mel humbeles honeg. *ibid. al. cf.* DYASC. p. 120A illud *(mel),* quod sub terra invenitur et aticum dicitur. *subst. masc. i. q. fucus – Hummel:* GLOSS. II 38,32 St.-S. attis *(sic)* dicitur humpal. III 445,5 aticus humbel. IV 181,64 -us est genus apum i. humel. *ibid. al. v. et* attacus. *Sroder*

***attidero,** -are. (attitulare, *cf. francog.* attitrer) *subdere – unterstellen:* CHART. Rhen. med. II 218 p. 258,20 (a. 1204) quę *(parochiae)* . . . loco de Seyne -antur.

attiguus, -a, -um. *propinquus, finitimus, vicinus – nahe, angrenzend, benachbart:* **1** *de locis:* AGIUS epic. Hath. 254 arva. 621 huic *(viro arbori adhaerenti)* erat -us ramus. TRAD. Brixin. 53 recepit . . . pro his duobus agellis in alio loco sibi -o equalem mensuram (56). **2** *de tempore:* AGIUS epic. Hath. 616 fini erat -us.

***attinctio** (-to), -onis *f.* (attingere, *cf. ital.* attintura) *laesio ictu effecta – Schlagverletzung:* IORDAN. RUFF. equ. 6,38 p. 76,26 equus percutitur . . . a pede posteriori in crure anteriori . . ., unde patiens . . . claudicat . . ., quod -to vel -o appellatur. p. 77,24 cruris -o. *cf.* attactus *p. 1137,15. Pape*

attinctus *v.* attingo.

1. *attinentia (adt-, -cia), -ae *f. script.:* add-: GESTA Frising. cont. (MGScript. XXIV p. 324,23). ati-: CHART. Tirol. notar. II 168. at(t)e-: CHART. Babenb. 286. 335 p. 175, 12. *v. et l. 31.*

I *res pertinens, pertinentia – das Zugehörige, Zubehör, 'Drum und Dran':* **A** *iur.:* **1** *de terris, aedificiis, mancipiis sim.:* CHART. Epternac. 77 (a. 739/75) dono . . . portionem meam in Vilare . . . cum -is in villa Pippingen. DIPL. Conr. II. 184 cortem . . . cum omnibus -is, silvis, . . . aedificiis, mancipiis *eqs.* CHART. Naumb. 168 p. 147,30 -cias . . . beati Georgii . . . hoc modo distinguimus: capellam . . ., curias censuales . . ., curam animarum cum sepultura, . . . molendinum. HELM. chron. 102 p. 202,9 castrum . . . cum omni -a sua. CHART. Hall. I 168 molendinum . . . cum suis -is omnibus . . ., littore videlicet . . ., insula *eqs.* CHART. march. Misn. III 442 p. 307,21 vacantibus et infeodatis. CHART. Babenb. 294 villicationem . . . cum omnibus ad-ciis, areis scilicet *eqs.* 422 proprietatem castri . . . cum omnibus suis -is, hominibus videlicet et possessionibus *eqs.* CHART. Wirt. IV app. 153 p. 451,16 corporalibus et incorporalibus. CHART. Chil. 223 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. p. 23) vendidi . . . stupam meam et omne predium -e illius stupe. CHART. Bund. 1071A dedit . . . corporalem possessionem et realem atenenciam. CONST. III 167,2 curiam . . . et officium exterius cum omnibus -ciis bonis attinentibus antedictis (*sim.* CHART. Westph. VI 352 p. 96,6). *saepe. v. et p. 1149,69. de terra anteposita:* CHART. Eberb. 460 (a. 1277) extremitates seu -as vinearum, que vorheubit dicuntur. **2** *de reditibus:* CHART. Wirt. VIII 2697 (dipl. Rudolfi regis a. 1277) damus . . . curiam nostram cum -is suis dictis haupgelt ([*cf. Dt. Rechtswb. V. p. 1594 s. v.* '*Hufengeld*']. 2752 p. 82,14). CHART. Westph. VII 1750 mansum . . . cum omnibus -ciis suis, videlicet glandibus et annuali pensione. **B** *eccl.:* **1** *de curis pastoralibus:* CHART. eccl. Werd. 33 p. 49,13 (a. 1224) *capellanus* parochianos nec . . . ad anniversarios celebrandos . . . recipiet, sed hec cum quibuslibet -ciis . . . a matrice ecclesie *(sic)* requirentur. *v. et l. 20.* **2** *secta – Gefolgschaft:* PAUL. BERNR. Herl. 42 in moderno Udalrico Cluniacensis -ae apud Suevos praeposito. **C** *usu vario:* **1** *de territoriis i. q. regio pertinens – zugehöriges Gebiet:* LEO MARS. chron. 3,15 p. 708,18 universas Capuani principatus -as . . . subdidit. **2** *de apparatu navali, militari, itinerario:* CONST. I 354,3 (a. 1193) galeas cum hominibus et expensis et aliis omnibus -is. ARNOLD. LUB. chron. 4,10 exercitus cum omnibus -is suis. TRANSL. Auct. 8ex. equitaturis . . . sarcinatis et omnibus -is habiliter ordinatis. **3** *de vasis, instrumentis:* CHRON. Erf. min. p. 614,13 quod presbiter non celebret missam nisi . . . super tabulam consecratam . . . et cum aliis debitis -is.

II *status appendendi, obsequium – Zugehörigkeit, Abhängigkeit(sverhältnis):* CHART. Salisb. III 694 p. 206,35 (a. 1216) quod . . . populus . . . ad matricem ecclesiam . . . se presentet in signum -e filialis. 702 capelle . . . reverentiam -e matri sue exhibeant.

2. attinentia, -ium *n. v.* attineo *p. 1150,4.*

***attinentius,** -a, -um. *pertinens – zugehörig:* CHART. Chil. 429 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. p. 46; c. 1268/69) inpignoravi stupam et domum -am. *v. et l. 32.*

attineo (adt-), -ui, -tenturum, -ere. *script.:* ati-: *p. 1149,47.49.* -ten-: *p. 1149,28.*

I *intrans.:* **A** *gener.:* **1** *spectare, attingere – sich beziehen, betreffen, angehen:* **a** *person.:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 487,8 ludus . . . ad relevandum . . . -et otium. HROTSV. Cal. 3,2 quod -at *ad me tua pulchritudo.* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 309,15 ad praebendas. *c. sensu suffragandi:* ADAM gest.

[Schneider]

3,63 p. 208,22 quae honori eius -rent (attingerent *BC*). **b** *impers. c. inf.: convenit – es gebührt:* Dipl. Heinr. II. 531 p. 687,21 (spur. s. XII.[1]) ad . . . imperii curam -et . . . auxilia ministrare. *refert – es liegt daran:* Ps. Boeth. geom. p. 396,4 de arithmetica . . . quid -et dicere? Sigeh. Maxim. 31 quid memorare -et? **2** *propinquum esse – verwandt sein:* Chart. Tirol. notar. I 296 (a. 1236) inter se -bant in quarto . . . gradu consanguinitatis. Salimb. chron. a. 1229 p. 55,2 -bant . . . michi ex parte matris. a. 1251 p. 446,7 -bat pape. *ibid. al. (v. ind.).* **B** *iur.:* **1** *pertinere – (zu)gehören:* **a** *de terris, aedificiis, mancipiis sim.:* Cod. Lauresh. 940 (a. 765/67) quicquid ad ipsam basilicam -et. Trad. Frising. 635 quę *(silva)* -et ad Frigisingas perticas VI. Dipl. Otton. I. 336 p. 452,30 totum, quod . . . monasterio -et. Trad. Frising. 1578[g] iure censuali . . ., quo et mater sua ad altare . . . ad-bat, et ipse -uit. Trad. Teg. 404 p. 310,15 dum . . . predium Olrico . . . loco consanguinitatis successive -ret. Chart. Babenb. 288 possessiones sibi *(ecclesiae)* -ere iure, quod dicitur lipgeding. Chart. Otterb. 205 mancipium . . . ecclesie . . . tradidi serviturum . . . et -turum . . . vice mei libere. Chart. ord. Teut. (Hass.) 381 p. 284,25 coloni . . . fratribus . . . proprietatis tytulo -bunt *eqs. al. v. et l. 28.* **b** *de decimis, reditibus sim.:* Dipl. Ludow. Germ. 168 A[1] p. 236,35 (interp. s. XII.[1]) ecclesia . . . cum . . . appenditiis suis . . . in decimis et oblationibus et quę ad christianitatem -ent. Chart. Traiect. 352 p. 324,12 medietatem decimarum . . ., que ad usum ipsorum prius -uit. Chart. Xant. 72 p. 56,12 quod villa et decima . . . attenuerit Embricensi *paroeciae. al.* **2** *depon. i. q. adiacere – angrenzen:* Cod. Lauresh. 274 (a. 765) ex cuius *(vineae)* una parte -etur vinea Frideburgę *eqs.* **C** *eccl. i. q. subditum esse – unterstellt sein:* Caes. Heist. mirac. I 6,5 p. 346,17 quae *(paroecia)* -et ecclesiae sancti Andreae. Chart. Raitenh. 163 cum ecclesia de Raitenhaselach . . . nostre *(sc. Salisburgensi)* -at eclesie ab antiquo.

II *trans.:* **A** *gener.:* **1** *detinere – festhalten, binden:* Metell. buc. 7,22 nec voti memoratur, quo reus -atur. **2** *assequi – erreichen:* **a** *c. sensu apprehendendi:* Metell. Quir. 15,4 quos *(hostes)* . . . cohors insectando . . . ad-et. **b** *c. sensu perveniendi:* Frid. II. Imp. epist. 4 (DtArch. 18 p. 197,30) aures et animos mala . . . suggestio non -et (-ens *cod.*). **B** *iur. et publ.:* **1** *obtinere – innehaben, besitzen:* Trad. Patav. 92 p. 80,22 (a. 985/91) ripam . . . sanctum Stephanum . . . legaliter -ere. Chart. ord. Teut. (Hass.) 19 p. 17, 18 villas . . . concessimus . . . cum omni iure . . . -endas in perpetuum. Origo Suev. 6 (ed. P. Hirsch, Sachsengesch. d. Widuk. p. 157) regnum . . . ex paterna hereditate se debere -ere (ati- *B; v. app. crit.*). *al.* **2** *attribuere – zuweisen:* Notae Gembl. (MGScript. XIV p. 595,9; s. XIII.[in.]) decimam . . . refectioni eorum *(fratrum)* vini atinuit. **3** *respicere – zustehen:* Trad. Salisb. II 338 (a. 1219/34) quem *(comitem)* filii sui racione uxoris ad-bant. *v. et l. 57.*

adi. **attinens**, -entis. **1** *pertinens – (zu)gehörig:* **a** *de terris, aedificiis, mancipiis sim.:* Dipl. Karlom. (II.) 16 molendinum . . . cum terra . . . de . . . comitatu -em (*i.* -e). Dipl. Otton. I. 203 cum omnibus rebus eidem loco . . . -bus, id est terris . . ., edificiis, . . . mancipiis *eqs.* Trad. Ratisb. 1036 Alhait . . . iure ministerialium nos ad-em. Chart. ord. Teut. (Thur.) 86 p. 68,35 in silvis . . . in pago prefato mihi -bus. Trad. Scheftl. 443 molendini in eadem villa ad-is ad usus fratrum. *al. v. et p. 1148,32.* **b** *de decimis, iuribus sim.:* Chart. episc. Hild. I 263 p. 240,6 (a. 1150) castrum . . . cum . . . iure -i in mancipiis, in villis *eqs.* Chart. Brixin. 79 decimas . . . nostro iuri -es (Chart. Raitenh. 356). **2** *subditus – unterstellt:* Dipl. Loth. III. 41 libera ęcclesia regno -s. Trad. Scheftl. 344[a] ecclesias iure advocatie sibi *(sc. duci)* ad-es. *al.*

subst. **1. attinens**, -entis *m.* **1** *propinquus – ein Nahestehender:* Chart. ord. Teut. 3 p. 3,14 (a. 1161) omniumque mihi *(sc. Balduino regi)* -cium assensu dono . . . castellum . . . cum omnibus attinenciis (p. 5,1). **2** *qui pertinet – ein (Zuge-)Höriger:* Chart. ord. Teut. (Hass.) 56 p. 56,20 (a. 1236) testes . . . sunt . . . omnes bonis -es, qui . . . husgenoze nuncupantur *(cf. Dt. Rechtswb. V. p. 409).* Chart. Walkenr. 398 p. 264,25 cives sunt adscripticii glebae, hoc est ad bona legitime -es. **3** *subditus – ein Unterstellter:* Dipl. Loth. III. 41 presbiter . . . appellat . . . omnes ad iusticiam episcopi -es.

2. attinentia, -ium *n.* *res pertinentes, pertinentia – das Zugehörige, Zubehör, 'Drum und Dran':* **1** *iur.:* **a** *de terris, aedificiis, mancipiis sim.:* Dipl. Otton. I. 152 cum omnibus ad haec loca -bus. Trad. Brixin. 7 legitimis. Dipl. Heinr. IV. 384 abbaciam . . . cum servientibus . . . et omnibus ad eandem abbaciam -bus, id est mancipiis, areis, edificiis *eqs.* Fund. Schild. 6 ecclesiam cum omnibus -bus et attinendis. Chart. Tirol. 1290 p. 327,11 castrum vel eius ad-ia. *saepe.* **b** *de reditibus:* Dipl. Ludow. Germ. 168 A[1] p. 236,26 (interp. s. XII.[1]) Haingas cum . . . appenditiis suis . . . in oblationibus et ceteris ad christianitatem -bus. Chart. Wirt. VIII 2752 p. 82,14 -ia . . ., que . . . hůpgelt vocantur, . . . redimere *(de re v. p. 1148,38).* **c** *de instrumentis:* Chart. episc. Hild. III 81 p. 39,26 (c. 1264) dedi . . . pro molendino parvo tam pro lapidibus quam pro aliis -bus XXX solidos. Chart. Chil. 353 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. p. 38) stupam . . . cum necessariis -bus, videlicet caldario et doleo et urna. **2** *usu communi:* Catal. cod. Conr. Schir. (MGScript. XVII p. 624,2; c. 1241) librum . . . laudabili diligentia . . . omnibus sibi -bus ad finem usque perduxit.

3. attinenda, -orum *n.* *quae pertinebunt – künftiges Zubehör: v. l. 10.* *Schneider*

attingo (adt-), -tigi, -tactum, -ere. *script.:* abt-: Chart. Sangall. A 170 p. 160,35. act-: Ryccard. chron. a. 1225 p. 129[a],2. *v. et p. 1041,38.* adt-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. IX.[med.]* ati-: Lex Sal. Merov. 111 *(var. l.). v. et p. 1151,24.* -te(n)g-: *l. 64. p. 1151,37. form. stirp. perf.:* -ting-: *l. 66. p. 1151,72. al.* -tinx-: *p. 1151,16.* -ti(n)gu(i)-: Chart. Rhen. med. II 254 p. 295,15 attiguerit. *v. et p. 1152,11. partic.* -tinct(us): *p. 1152,37. intrans.: p. 1151,11.32.72. 1152,23.*

I *proprie i. q. tangere, contrectare, apprehendere – berühren, anrühren, anfassen:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* Beda hist. eccl. 1,1 p. 12,32 ut . . . odore aeris illius adtacti fuerint *serpentes,* intereunt. Amalar. off. 3,27,5 quod consecrata vasa a consecratis clericis . . . debeant tantummodo -i. Hrotsv. Gong. 170 limina. Agius epic. Hath. 283 quos *(pueros)* flamma vorax non -igit. *al.* *in imag.:* Chart. Pomm. A 223 (a. 1235) sancti spiritus -tus afflatu opus concepi. **2** *c. colore quodam:* **a** *c. sensu feriendi:* Waltharius 768 si te . . . dextera nostra -at (*cf.* 736). *in imag.:* Berth. (?) annal. a. 1075 p. 278,14 quo *(gladio spirituali)* ipse *(Petrus)* Ananiam . . . mortaliter -igerat. **b** *c. sensu coeundi:* Capit. reg. Franc. 139,4 illam *(mulierem)* . . . ulterius non ad-at. **c** *c. sensu incumbendi:* Waltharius 398 thorum. **d** *c. sensu bibendi:* Aethicus Ister 67 p. 48,15 de qua aqua si volucres -igerint. **3** *spec.:* **a** *geom.:* Gerb. geom. 5,8 si longius distans ab ea mensura -i nequiverit *angulus.* **b** *medic.:* α *c. sensu adhaerendi:* Albert. M. animal. 1,421 ubi -it *canna vocis* pulmonem, . . . dividitur. β *c. sensu permanandi:* Albert. M. animal. 3,125 ut . . . virtus epatis ubique totum kylum -at et dirigat. **B** *latius:* **1** *deprehendere, capessere, arripere – fassen, fangen, ergreifen:* Paul. Diac. Lang. 3,31 p. 138,4 cum . . . neque regem -ere valeret. Leo Mars. chron. 3 praef. p. 698,27 *feras.* Frid. II. Imp. art. ven. 4 p. 66,22 falco -it citius eas *(grues)* expectantes. *al.* *corripere – befallen:* Beda hist. eccl. 4,14 p. 233,11 cum . . . monasterium . . . -ret *mortalitas* (4,8 p. 221,4). **2** *de actione veniendi:* **a** *trans. i. q. contingere, adire, visitare – erreichen, besuchen, betreten, ankommen:* α *gener.:* Ionas Bob. Columb. 1,7 p. 165,19 cum solitudinis ora adtegit (attigit *var. l.*). Widuk. gest. 3,23 terminos Francorum. Ruotg. Brun. 45 p. 49,18 quascumque terras attingerant (-tig- *var. l.*). Thietm. chron. 3,13 cum Italiae partes . . . itinere ad-rent. Otto Frising. gest. 1,47 p. 65,23 vallem. *saepe.* *in imag.:* Beda hist. eccl. 3,13 p. 152,11 fama viri . . . Hiberniae partes -igit. β *c. colore quodam:* *c. sensu accurrendi:* Thietm. chron. 7,23 quae *(mulieres)* propugnacula -entes lapidibus viros adiuvant. *c. sensu appellendi:* Notker. Balb. gest.

[Pape]

2,14 p. 78,3 litus (Otto Frising. gest. 1,62 p. 88,18). Thietm. chron. 4,25 littoris securitatem. *in imag. et per compar.:* Aldh. virg. I 59 p. 320,22 optatum silentii portum. II 2806 ut nauta . . . -igit obtatum . . . litus. *c. sensu conveniendi:* Chart. Gosl. I 601 (a. 1243) cum . . . soceros . . . poterimus -ere, illis similiter promittemus. γ *iur. i. q. introire – eintreten:* Dipl. Heinr. IV. 280 p. 360,46 loca monasterii . . . sine causa minime adeat vel -at *advocatus* (*sim.* Chart. cell. Paulin. 7 p. 10,20). **b** *intrans. i. q. pervenire – (hin)gelangen:* α *corpor.:* Liber hist. Franc. 23 p. 279,4 cumque ad-ere conaretur ad ipsas naves. Annal. Disib. a. 1095 p. 16,29 itinere suo pergentes, usque urbem Pannoniorum . . . -entes. Chron. reg. a. 1137 (rec. I) terra marique, quoquo -ere poterant *praedones*. Chart. Pomm. B 606 piscationem . . . salsi maris, in quantum -ere possunt, . . . donavimus civitati. β *incorpor.:* Convers. Afrae 8 ad martyrii palmam . . . ad-tinxit (adtingit *B 1,3*, attigit *B 2*). Gesta Camer. 1,110 ad episcopii dignitatem. Berth. Ratisb. serm. 1 p. 8,5 ad perfectionem sanctificationis. *al.* **3** *de situ:* **a** *adiacere, finitimum esse – anliegen, benachbart sein:* α *subi. homines:* Wipo gest. 6 p. 29,12 a barbaris, qui Saxoniam -unt. β *subi. res:* Cod. Lauresh. 535 (a. 767) vineam 1 et ipsam terram, quę ad-it. Trad. Frising. 1482 pars montis . . ., que municipium . . . atingit. Otto Frising. gest. 1,13 p. 28,23 ex ea parte, qua Rhenum -it *civitas. al. remissius:* Chart. scrin. Col. A I p. 203,11 (a. 1192/93) pars domus et areę . . . premortua est Bernero et uxori eius . . ., ubicunque eos -it, ante et retro. **b** *terminare – begrenzen:* Cod. Lauresh. 283 (a. 766) de alio *(latere)* ratione sancti N. -itur *vinea*. Otto Frising. gest. 1,32 p. 49,25 -itur *provincia* ab oriente . . . Bulgaria *eqs.* 2,13 p. 115,23 Pyreneae -unt alpes *Pannoniam*. **c** *pertingere – sich erstrecken:* Cod. Lauresh. 348 (a. 787) quę *(portio vineae)* . . . -it ad ęcclesiam. Trad. Brixin. 57 *terminus vadit* usque ad spiz Ęline, . . . ubi ad-it in fluvium *eqs.*

II *translate:* **A** *assequi, adipisci – bekommen, erlangen, erreichen:* **1** *gener.:* Chron. Fred. 2 praef. ut noticiam adtengerent. Carm. Salisb. 15,3,4 aeternam . . . vitam. Albert. M. animal. 21,11 ut *animalia* artis . . . habeant imitationem, licet artem non -ant. *al. c. inf.:* Godesc. Saxo theol. 22 p. 305,18 istud . . . scire nullo modo . . . -itur nisi sola fide. *de tempore:* Walahfr. Mamm. 2,2 bis senos puerilis flosculus annos -igerat (Hraban. carm. 91,5. *al.*). Hrotsv. Pel. 148 -igit aetatis primos flores iuvenilis. Walth. Spir. Christoph. II 6,22 notam postquam lux -igit horam. **2** *c. colore quodam:* **a** *c. sensu inveniendi:* Chart. Pomm. B 802 (a. 1266) potestatem . . . secandi ligna, ubicunque -ere possunt illa. **b** *c. sensu perscrutandi:* Walahfr. exord. praef. sicut ex authenticorum dictis, quae adhuc -igimus (attingimus *var. l.*), addiscere potui. **c** *c. sensu cognoscendi:* Godesc. Saxo gramm. 1 p. 390,6 rhethoricam amplissimam latitudinem. Heraclius I 5,5 artem. Gerb. geom. 4,2 quas *(regulas)* nostri -ere potuit diligentia. **d** *c. sensu arrogandi:* Otto Frising. chron. 4 prol. p. 181,17 illi personae, quae gladium materialem portat, -ere ea, quae spiritalia sunt, non licet. **3** *spec.:* **a** *mus.:* Mus. Enchir. 2 quo . . . singuli *(soni)* extremam suam symphoniam -ant, id est quintum decimum sonum. 8 p. 158. **b** *iur. i. q. vindicare – beanspruchen:* Chart. Rhen. inf. I 65 p. 30,27 (a. 855) nullus alius . . . -ere presumat *hereditatem*. **c** *philos. i. q. percipere – erfassen:* Albert. M. resurr. 135 dicimus de Deo, quod -imus esse ipsius sine medio per intellectum *eqs. (cf. Aug. serm. 117,3,5)*. 136 est . . . cognitio Dei visio esse ipsius cum recognitione impotentiae -endi 'quid est'. *ibid. al.* **B** *operari – wirken:* Otto Frising. chron. 8,34 p. 356,11 a fine igitur ad finem fortiter -it *sapientia divina (cf. Vulg. sap. 8,1)*. Statut. ord. Teut. p. 26,14 a fine robustorum militum usque ad finem infirmorum . . . fortiter -entes *(clerici). al.* **C** *observare – beobachten:* Berth. (?) annal. a. 1077 p. 297,15 si *reges* . . . neque regulam officii sui vel sola saltem nominationis imagine minimum quid -ant. **D** *suppetere, adaequare – ausreichen, heranreichen:* **1** *gener.:* Vita Hugberti 17 (MGMer. VI p. 493,12) nec satis adtingerat (-bat 1[b]) *virga incisa*. Hrotsv. Abr. 2,4 ut ego . . . eo -rem meritis, quo *eqs.* **2** *spec.:* **a** *iur.:* Chart. Tirol. 1290 p. 327,21 (a. 1252) si . . . possessiones . . . triginta quinque marcarum redditus non -unt. **b** *philos. i. q. parem fieri – gleichkommen:* Albert. M. metaph. 7,2,5 p. 438[b],20 artificiatum . . . est illud, quod -it speciem, quae est in intellectu activo artificis. **c** *geom. i. q. tenere – einnehmen:* Gerb. epist. math. I 9,3 eorum *(pedum quadratorum)* quantulamcunque partem trigonus -at *eqs.* **E** *commemorare, disserere – erwähnen, erörtern:* Beda hist. eccl. 3,19 p. 168,27 haec et de corporis eius incorruptione breviter -igimus (attingimus *M*, attinguimus *N*[1]). Agius vita Hath. 9 cunctas eius virtutes singillatim vel -ere. Otto Frising. gest. 1 prol. p. 12,5 gestorum seriem. p. 12,23 stilum . . . ad intima quedam phylosophiae secreta -enda sustulerunt *auctores Romani. al.* **F** *commovere – bewegen, rühren:* Vita Emm. 24 mulieres . . . viscere pietatis adtactae. Dipl. Otton. I. 324 petitione . . . suppliciter -ti. Chart. Pomm. A 61 p. 145,32 divino amore -tus. *al.* **G** *pertinere, obtingere – (zu)gehören, zufallen:* **1** *publ.:* Origo Suev. 6 (ed. P. Hirsch, Sachsengesch. d. Widuk. p. 158) quod *(regnum)* eam *(filiam regis)* -ret ex paterna successione. **2** *iur.:* Chart. Sangall. A 30 (a. 761) omnia, que mihi per legem . . . ad-it (Cod. Lauresh. 198. *al.*). Cod. Lauresh. 313 quod ad meam portionem exinde ad-it. 228 per drictum. Dipl. Arnulfi 83 legitimę ad . . . locum -ere. *al. trans. i. q. attinere – betreffen:* Dipl. Conr. II. 133 quicquid inde nostrum ius -it. Chart. Hall. I 224,14 una pars *weregeldi* -it iudicem. **H** *(affinitate) coniunctum esse, conexum esse – (verwandtschaftlich) verbunden sein, in Zusammenhang stehen:* **1** *de hominibus:* Chart. Turic. 805 (a. 1251) nobilis vir H. . . . tertia te linea consanguinitatis -ens. **2** *de lingua:* Herbord. Ott. 2,31 Sclavica lingua in plerisque vocibus latinitatem -it. **I** *(iudicio) convincere – (gerichtlich) überführen (cf. francog. vet.* ateindre, *v. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. I. p. 618):* Chart. Lub. I 329 p. 311,4 (c. 1271) quod . . . mercatores . . . de aliqua transgressione . . . convicti fuerint vel attincti. **K** *? concedere – ? gewähren:* Chart. Sangall. A 51 (a. 768) si mihi adtingeritis, in ipsus censum maniat.

adi. **attingens,** -entis. **1** *adiacens, finitimus – anliegend, benachbart:* Dipl. Heinr. III. 213 predia circumquaque id ipsum forestum -ia. Herbord. Ott. 2,1 Pomerania . . . se -es fines respicit Ungariae ac Moraviae. **2** *pertinens – (zu)gehörig:* Chart. Welt. app. 1 (c. 1089) decima episcopum -s.

subst. **attingentia,** -ium *n. pertinentia – Zubehör:* Cod. Odalb. 61 p. 123,23 (a. 931) cum . . . omnibus iuste ad hunc locum ad-bus. *Pape*

attinus *v.* hactenus. **attis** *v.* atticus.

attitulatio, -onis *f.* **1** *titulus – Aufschrift:* Vita Annon. I 1,38 p. 483[a],7 sanctis corporibus . . . in sacrario cum -e nominum terrae altius inmersis. **2** *dedicatio – Weihe:* Vita Annon. I 2,16 p. 490[b],30 legitima nominis aecclesiae . . . -o. *v. et* attributio *p. 1162,62.*

attitulo (adt-), -avi, -atum, -are.

I *spectat ad actionem scribendi:* **A** *inscribere, intitulare – überschreiben, betiteln:* **1** *c. sensu nominandi:* Alex. Min. apoc. 2 p. 38,6 quod *(volumen)* Disciplinam -vit (in- *PCh*). **2** *c. sensu dicandi:* Rup. Tuit. off. epist. p. 9,14 multa eorumdem operum tuo nomine -vi *eqs.* (Anon. Mell. 118 p. 97,1). **B** *conscribere, memoriae tradere – aufschreiben, aufzeichnen:* **1** *iur. i. q. adnotare, perscribere – (rechtsgültig) aufführen, zu Protokoll bringen:* Dipl. Conr. I. 3 qu⟨anti⟩tas . . . prati . . . in priori precepto ad-ta est. Trad. Patav. 97 testium nomina inferius sunt -ta (Trad. Teg. 31[a] testes per aurem tracti infra sunt -ti). *al.* **2** *eccl. i. q. referre – einschreiben, eintragen:* Waldo Anscar. 11,1 albo martyrii puerum vidit -ari. **3** *usu communi i. q. (litteris) mandare – (schriftlich) niederlegen:* Notker. Balb. martyr. V. Id. Iun. p. 1102[c] quae *(revelata sacramenta)* . . . propter indignitatem generis humani litteris non sunt -ta. *c. sensu incohandi:* Thietm. chron. 8,15 iste annus, quo hunc -vi librum.

[Schmidt]

II *spectat ad actionem attribuendi:* A *destinare, assignare – zuordnen:* 1 *canon. i. q. (ad titulum ecclesiae) promovere, instituere – (zum Inhaber einer Kirchenstelle) machen, einsetzen:* CHRON. Cosmae app. III p. 255,13 ad quem *(locum)* abbas -tus extitit. CHART. archiep. Magd. 214 p. 271,4 ęcclesiis in civitate eos *(clericos)* -vimus (ANNAL. Traiect. a. 904 [MGScript. XV p. 1301,7] Radbodus Traiectensi aecclesiae -tus est episcopus). *al.* 2 *eccl. i. q. dedicare – weihen:* LAMB. HERSF. Lull. 17 p. 330,15 cum . . . aecclesiam monasterii beatis apostolis Simoni et Thatheo -asset. DIPL. Heinr. IV. 270 quorum *(sanctorum)* patrocinio ecclesia . . . inscribitur et nominibus et reliquiis . . . ad-atur (273. *al.*). VITA Altm. 29 cuius sancti honore potissimum -ari debuisset *monasterium.* FUND. Grat. Dei 1 p. 686,1 ecclesiam . . . -vit. *al. de personis c. sensu offerendi:* VITA Norb. I 12 p. 683,18 cui *(professioni canonicae)* . . . -ti fuerant ab infantia. 3 *liturg. i. q. in officium inserere – in die Liturgie einfügen:* BERNOLD. CONST. microl. 39 p. 1007^{D} responsoria de nativitate Domini . . . huic diei congrue -antur. 4 *milit.:* a *associare, apponere – beigeben, zuteilen:* ALBERT. AQUENS. hist. 3,14 in custodia . . . urbis . . . sunt et ex legione Baldewini ducenti -ti. 4,47 Boemundus . . . peditibus ductor -atur, ut *eqs.* b *imponere – legen (nach):* ALBERT. AQUENS hist. 7,6 equites . . . Rama *(sc. urbi)* -vit *dux.* c *constituere – bestimmen, einteilen:* ALBERT. AQUENS. hist. 12,31 p. 711^{A} Gozelinus . . . a dextris -tus est ad subveniendum. *remissius:* ALBERT. AQUENS. hist. 4,54 dux . . . Henricum . . . mensae suae socium -vit. 5 *comput. i. q. adnumerare – zurechnen:* BEDA temp. rat. 48,9 ut . . . alter . . . historicus eundem *(annum)* successori illius *(regis)* potius -andum putaret. BERNOLD. CONST. chron. p. 394,29 cui *(anno)* -tus est *embolismus?* microl. 25 p. 1000^{A} Iunio competentius -atur *iiiunium aestivale.* 6 *vario usu:* a *ascribere – zuschreiben:* GODESC. AQUENS. opusc. 2,12 p. 105,13 cuius *(Hermanni Contracti)* nomini quasdam sequentias . . . quidam ad-ant. b *habere in numero – dazuzählen:* BERNOLD. CONST. libell. X 17 Petrus . . . Damiani . . . capitulum canonibus apostolorum ad-vit. c *iuxta aestimare – in einer Linie sehen:* BERENG. TREV. laud. 1,4 apertioni carceris et resurrectioni salvatoris eiusdem crucis -emus inventionem. B *tradere – überweisen:* 1 *iur.:* a *in proprium dare, condonare, suppeditare – übereignen, überlassen, zuwenden:* α *strictius: de praediis, aedificiis sim.:* CHART. Fuld. B 274 p. 396,34 (a. 799/800) cum . . . predia sua eidem loco in id opus *(sc. servitium Dei)* -asset *Emhilda* (CHART. episc. Hild. I 434 p. 423,19). LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 183,25 eo quod . . . canonicorum congregacioni instituendae locus -tus fuisset. CHART. archiep. Magd. 426 quod . . . bona in dotis supputationem illi ecclesię attitidentur *(sic).* VITA Balder. 21 p. 732,16 castrum . . . s. Lamberto ad-are. *al. de decimis, oblationibus sim.:* DIPL. Heinr. IV. 283 p. 367,28 cum . . . universis utilitatibus eisdem . . . locis -tis vel -andis. LAUR. LEOD. gest. 32 p. 513,19 peregrinorum oblationibus ibi -tis (CHART. episc. Hild. I 240 p. 225,36). CHART. Oelsn. 9 p. 21,13 episcopus . . . decimam . . . -vit ecclesiae. *al.* β *latius i. q. assentiri – zustimmen:* OTTO BAMB. epist. 22 p. 1332^{D} (chart.) dona . . . monasterio . . . communi suffragio iuris gentium -ante delegavimus. b *vindicare – beanspruchen:* DIPL. Heinr. II. 106 quos *(fines)* episcopus . . . suo -vit dominio. CHART. Rhen. inf. I 408 camerarius . . . eas *(filias)* . . . ab altari avellere suoque officio ad-are conatur. 2 *canon. i. q. subdere, incorporare – unterstellen, angliedern:* ADEMAR. hist. 3,37 papa . . . parrochias in circuitu . . . -vit ad illam *(civitatem).* WOLFHER. Godeh. I 27 p. 187,30 metropolitanus . . . decreverat suae parroechiae -are *monasterium.* DIPL. Heinr. IV. 326 rex . . . Mogontinae aecclesiae eam *(abbatiam)* -vit. C *(in unum) conferre – zusammenlegen:* VITA Meing. 22 (MGScript. XV p. 562,24; s. XII.) fundis utriusque patroni in unum -tis.

adi. **attitulatus**, -a, -um. 1 *signatus – gekennzeichnet, signiert:* LAMB. HERSF. inst. p. 348,36 abbas . . . transmisit . . . copiam librorum suo nomine ob monimentum sui -orum. 2 *titulum possidens, competens, adiunctus – die Stelle innehabend, zuständig, dazugehörig (cf. V. Fuchs, Der Ordinationstitel. 1930. p. 10):* DIPL. Heinr. II. 269 cui *(ecclesiae)* ipse *(episcopus)* pastorali cura -us presideret. GODESC. AQUENS. opusc. 4,1 cui *(ecclesiae)* specialiter -ti sumus. VITA Berth. Garst. 42 ad quam *(lavationem)* ad-um praeveniebat sacerdotem. 3 *tributus, dedicatus – gewidmet, geweiht:* CARM. Cent. 136,1 est domus haec Christi peregrinis ad-a. DIPL. Karoli III. 192 loca divino cultui -a. DIPL. Heinr. III. 312 cum ecclesia sancto Marcello -a. DIPL. Heinr. IV. 458 in Aquensi aecclesia specialiter suo *(sc. Mariae)* nomini -a (338 p. 446,19. 473 p. 643,28. CONR. EBERB. exord. 1,15 p. 1011^{D} cuius sancto nomini sp. ordo noster -us est). CHART. Mog. A 578 p. 495,3 monasterium . . . monasticę conversationi . . . -um. PS. ADALB. BAMB. Heinr. 1,6 episcopatum . . . martiro Georgio ad-um. *al. remissius:* OTLOH. doctr. 13 p. 273^{D} genus hoc hominum *(sc. clericorum)* sublimius -um. 4 *subditus – unterstellt:* DIPL. Heinr. IV. 403 p. 534,10 cui *(monasterio)* -us est ad defensionem *locus.* CHART. Austr. sup. II 189 p. 282,35 ecclesia Richerispergensis . . . ex ecclesiastico regimine ad-a est ecclesię nostrę. 5 *assignatus, pertinens – zugewiesen, gehörig:* CHART. Rhen. inf. I 105 p. 61,5 (a. 962; spur.?) cum ecclesia et sibi -a decimatione. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 p. 143,17 quibus *(ecclesiis)* antiquitus -ae fuissent *decimae.* CHART. Basil. C I 120 heredes . . . ius ipsis -um possideant.

subst. **attitulatus**, -i *m. qui adiunctus est – ein Angehöriger:* CONST. I 425,16 (a. 1085) omnes sacris ordinibus ad-i perpetua pace fruantur. *v. et* *attidero. *Schmidt*

***atto** (ato), -onis *m.* (*cf. theod. vet.* atto) *avus – Großvater:* LEX Raet. Cur. 5,1,4 in atonis (attones *var. l.*) de patris (avi paterni *Cod. Theod. 5,1,4*) hereditatem nepotes . . . de sui patris porcionem nihil perdunt. 5,1,5 post mortem -is (atonis *var. l.*) intestati. *v. et* *attus.

attollo (adt-), -ere. *script.:* adt-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. IX.*$^{in.}$ -tul-: *l. 44.57.62. form. plusq.* adtollerat: *l. 62.*

I *elevare – (er)heben:* A *proprie:* 1 *strictius de rebus corporeis:* a *gener.:* BEDA temp. rat. 29,71 mare . . . aestum solet -ere. OTTO FRISING. chron. 4,4 p. 189,27 cum assumptam carnem ad caelos -ret *Deus.* REIN. ALEM. phagifac. 313 -ere pocula mensis. b *c. colore quodam:* α *erigere, sursum vertere – aufrichten, nach oben wenden:* IONAS BOB. Ved. 2 oculos . . . ad caelum elevatos ad-it (attulit *A 2*). BEDA temp. rat. 25,8 *lunam* aliquanto altius cornu, quam naturae ordo poscebat, -ere. WALTHARIUS 535 caput. *al.* β *restituere – wieder aufstellen:* CHART. Lux. II 26 p. 33,17 (a. 1210) ut ipse . . . ab excommunicatione illa absolveretur et sacri vultus ac reliquiae, que in ecclesia . . . in proclamationem illius iniurie . . . erant prostrate, -rentur. γ *sustinere, ferre – emporhalten, tragen:* METELL. Quir. 6,48 caudex aureolus . . . septem compta lucernis ad-it capitellula. 2 *latius de sono (plerumque medial.):* IONAS BOB. Ioh. 16 gallus solitam vocem ad-ens. TRANSL. Libor. 31 cum . . . in altum sublatae populi voces -rentur. WIDUK. gest. 1,9 p. 17,2 -itur clamor virorum . . ., fragor armorum et gemitus morientium. *al.* B *in imag.:* 1 *act.:* IONAS BOB. Ved. 4 mentem ad superna ad-it (attulit *var. l.*). VITAE patr. Iur. 2,3 animum cordisque oculos ad panem illum vivum . . . ad-ens (LIBER diurn. 59 ad solam Christi . . . miserationem). 2 *refl. et medial.:* IULIAN. TOLET. Wamb. 28 quod erecta Galliarum terra solito superbiae fastus cuturno sese ad-erat (attulerat *var. l.*). OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,15 si a plana hystorica dictione . . . ad altiora velut phylosophica acumina -atur oratio. 1,5 p. 17,16 cum . . . ad contemplanda celsa divinitatis -imur. C *translate:* 1 *act.:* a *extollere, sublimare – erhöhen:* α *provehendo, insigniendo:* IONAS BOB. Ved. 5 eum *(Vedastem)* venerationis cultu ad-ere. BEDA hist. eccl. 5,10 p. 299,12 eos, qui fidem suscipere vellent, beneficiis ad-ens *rex.* β *laudando:* ALDH. virg. I 7 p. 234,10 virginitatis gloria . . . debitis -enda est praeconiis. THIETM. chron. 4,2 rex appellatur laudibusque divinis -itur. CHART. archiep. Magd. 272 p. 342,

[Payr]

16 facta gloriosa laude -imus. *al. expressius i. q. laudare – loben:* THIETM. chron. 6,48 quid illos . . . corripere vel hos -ere volo? **b** *agitare – anregen:* HRABAN. epist. 52 ne . . . brevitas animum legentis -ret. **c** *consolari – aufrichten, trösten:* HROTSV. Cal. 9,17 maerentem consolationibus. **d** *proferre – vorbringen:* CONC. Karol. 46B,13 ut . . . coram . . . iudicibus . . . veritatem honorificae ad-ant (att- *var. l.*) *sacerdotes. fort. huc spectat:* FORM. Bitur. app. 2 mei memorem pre vobis ad-es sanctis. **2** *medial.:* **a** *augeri – zunehmen, wachsen:* DIPL. Otton. III. 196 dum promovemur, vester *(sc. Adelheidae)* honor -itur. THIETM. (?) chron. 5,30 accrescente . . . seculari potencia -itur infrenate mentis multo maior solito contumacia. **b** *efferri – sich versteigen:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 20,9 non . . . hic ad effandum de . . . ineffabili . . . nativitate -imur. **c** *tumescere – hochmütig werden:* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,9 mens . . . Deo dedicata favoribus non ad-itur humanis. **d** *oriri – laut werden, aufkommen:* THIETM. chron. 3,6 in hoc itinere prima malae irrisionis in clericos exclamatio -itur.

II **A** *refl. i. q. recedere – sich entfernen:* RICHER. REM. hist. prol. tanto . . . superiora lector ea inveniet, quanto a nostro opusculi exordio per eius *(Hincmari)* regesta sese -et. **B** *adipisci – erlangen:* LEG. Wisig. 5,7,17 unde abdicata servitus ad-it titulos libertatis.

attondeo (adt-), -tondi, -tonsum, -ere. *script.:* adt-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. X.* -tundi: *l. 37. form. coni. III.: l. 30.36sq.*

tondere – scheren: **1** *strictius de tonsura (vergit interdum ad sensum suscipiendi in religionem, e.g. l. 36sq.):* BEDA hist. eccl. 5,21 p. 343,2 in coronam ad-emur (-imur *var. l.*), quia Petrus ita ad-sus est *eqs.* (p. 346,9). RHYTHM. 149,130 Christi nutu ad-sus consecratur sacerdos. CONC. Karol. 50C p. 604,17 Gottescalcus . . . asserens se et invitum fuisse -sum et violenter . . . monasticae vitae mancipatum. VITA Ludow. Pii 30 p. 623,32 secundum quod exigente culpa visum est, alios exiliari, alios iussit -i *(item de coercitione:* 45 laicos . . . praecepit locis oportunis attundi [adtondi, adtonderi *var. l.*]. REGINO chron. a. 498 p. 22,35 a patre ad-sus monachus efficitur et presbiter ordinatur. a. 885 p. 125,7. *ibid. al.). al.* **2** *latius de variis ritibus:* GODESC. SAXO gramm. 1,78 p. 410,11 dicitur . . . de illo, qui primitus -etur, 'primis auspiciis -endum'. CAPIT. reg. Franc. 291,7 si quae sanctimoniales causa religionis . . . virilem habitum sumunt vel crines ad-ent. ADREV. Bened. 14 p. 483,41 *Carolus* Liutprando . . . filium suum Pipinum misit, ut more fidelium christianorum eius capillum primus -ret ac pater illi spiritalis existeret *(cf. H. Bächtold-Stäubli, Handwörterb. des dt. Aberglaubens. III. 1930/31. p. 1264sq.).* ANON. Has. 31 p. 262,27 -sa . . . barba canonicus . . . factus est. LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 87,33 abbas laicorum iurisdictionem secutus duos ex eis *(monachis)* . . . iussit publice virgis cesos et -sos expelli (*item de poena:* CASUS Petrish. 6,7). BURCH. URSB. chron. p. 107,25 *pauperes de Lugduno* capillos capitis non -bant nisi sicut layci.

adi. **attonsus**, -a, -um. *de monachis i. q. tonsuratus – tonsurtragend, tonsuriert:* PAUL. BERNR. Greg. 118 religio quadrata . . ., videlicet -orum Christi servorum eisque . . . servientium fratrum barbatorum *eqs.*

subst. **attonsus**, -i *m. clericus – Geistlicher:* BEDA hist. eccl. 3,5 p. 136,10 omnes . . ., sive ad-i seu laici.

attonitus (adt-), -a, -um. **1** *strictius i. q. tonitru perculsus, stupefactus – vom Donner gerührt, betäubt (in imag.):* NOTKER. BALB. gest. 1,19 fulmineas in eum acies imperator intorquens -um terrę prostravit. RUOTG. Brun. 46 multi congelatis membris -i . . . semet ipsos vivere obliti sunt. *al.* **2** *latius:* **a** *perterritus, confusus – erschreckt, betroffen:* WALAHFR. Mamm. 18,21 -i properata premunt vestigia retro. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,116 talibus ad-ę bellis visuque puellę. GERH. AUGUST. Udalr. I 17 p. 406,17 magno stupore -us dixit: 'heu *eqs.*' OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 66,26 divinam id animadversionem . . . esse considerantes amplius -i fuimus. FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 236,19 *anates* sic -e et levate non possunt . . . evadere. *al. subst. masc.:* AMADEUS LAUS. hom. 8,53 (ed. J. Deshusses. 1960) cum ergo *diabolus* miseros, elatos, inflatos, -os et mente captos usque ad nubes extulerit. **b** *stupens, mirabundus – verblüfft, verwundert, staunend:* ALDH. virg. I 27 p. 264,4 ut . . . -is auditoribus . . . arcana mentis . . . patefaciant. WALAHFR. Mamm. 26,31 Mammem . . . -ae stupuere ferae. carm. 5,4 -us mirisque stupens affectibus. HROTSV. asc. 123 vultibus -is stantes. OTTO FRISING. gest. 1,42 p. 60,26 -a mente. *al.* **c** *attentus – aufmerksam:* TRAD. Frising. 556a (a. 828) -is auribus *(cf. Bened. reg. prol. 9)* divinę vocis promissionem audivi. **d** *elatus – entrückt:* CARM. var. I 22,20 laetus et -us larga pascebat in herba *iuvencos.*

adv. **attonite.** **1** *cum stupiditate – starr:* THIETM. chron. 4,26 infans . . . ante baptismum -e videns et post nihil. **2** *cum stupore, admiratione – verblüfft, verwundert:* GESTA Ern. duc. I p. 18,14 -e conferebant ad alterutrum.

attono (adt-), -are. *part. praes. i. q. stupens – staunend:* HUGEB. Wynneb. 11 illi adtonantes sonitum audientes. *v. et* attonitus.

attonsio, -onis *f. susceptio tonsurae – Empfang der Tonsur:* VITA Ludow. Pii 44 p. 633,20 de -e . . . sua imperator tempus deliberandi poposcit.

***attornatus**, -i *m.* (ad *et* tornare, *cf. anglonorm.* attorney) *actor causae, advocatus – Bevollmächtigter, Prozeßvertreter:* CHART. Hans. I 649 (a. 1267) mercatores . . . per attorn⟨atum⟩ (-iamentum *suppl. ed., vix recte*) suum optulerunt se versus Iohannem . . . et alios de placito, quare *eqs.*

***attozongum** *v.* *atrogongum.

attractio (adt-, -ccio), -onis *f.*

I *proprie:* **A** *actio attrahendi, adductio, tractus – das (Herbei-, Hin-, Ein-)Ziehen, Anziehung, Zug:* **1** *natur.:* **a** *spectat ad anim. eorumque actiones voluntarias:* ALBERT. M. animal. 1,308 *musculus* trahit labium simili -e in duas partes. 1,367 -o ad inferiora. 1,426 villi longitudinales . . . contrahuntur et . . . dilatantur . . . et sic complent motum -is. 5,24 femina *aranearum* adtrahit ad se marem per fila sua . . . nec cessat huiusmodi -o, quousque coniunguntur. **b** *spectat ad processus physicos (interdum i. q. receptio – Aufnahme, e.g. l. 47sq.52):* TRACT. de chirurg. 733 cum . . . anxia spiritus -ccione (ELIS. SCHON. vis. 2,4ex. in ipsa -e sp. *cf.* ALBERT. M. animal. 1,420 ad aeris -em et emissionem. *al.*). 1224 ad sanguinis ad-em ad infrigidata loca. URSO med. 515 circa exteriora fit -o . . ., quando unus lapis attrahit festucam, alius ferrum. 518 interior fit -o *eqs.* RICHARD. ANGL. anat. II p. 82,26 fantastica cellula multum habet de spiritu, ut eorum multitudine et motu plena fieret formarum -o. ALBERT. M. veget. 1,31 *anima* facit nasci motus -is nutrimenti (*cf.* 4,11 haec . . . -o . . . est sicut vis terrae, quae in concava sua aere plena attrahit humorem pluviae). animal. 1,600 utilitas huius *venae* fere tota est in -e kyli ex stomacho . . . ad epar. 1,603 multum est in eis *(meatibus)* vera -o et expulsio aliquando. *al. per compar.:* BERTH. RATISB. serm. 3 p. 22,44sq. sicut . . . in exterioribus . . . -o rei ad aliam rem tribus modis fit naturaliter, ita -o gratiae in animam . . . fit . . . spiritualiter. *expressius i. q. vis attrahendi – Anziehungskraft, Aufnahmefähigkeit:* ALBERT. M. animal. 10,7 quod ora cottilidonum . . . bonae sunt -is. **2** *medic.:* **a** *extensio – Dehnung:* THEOD. CERV. chirurg. 2,20 p. 150H modus . . . -is . . . est, ut membrum . . . manibus accipiatur et . . . distendatur. **b** *extractio – Beseitigung:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,13 p. 111D si sagitta non obedit ad exitum . . ., oportet, ut dimittas ipsam . . ., donec . . . eius alleviatur -o. **B** *attritio – Zerquetschung (per confusionem, ut vid., cf. p. 1163,9sqq.):* BRUNUS LONG. chirurg. 2,12 *modorum castrationis* unus est per -em et alter per incisionem *eqs.*

II *translate i. q. acquisitio – Erwerbung:* VISIO Baront. 10 per illius *(abbatis)* relegione sive ad-e datae sunt ad ipsius monasterium bonae possessiones. CHART. Carinth. V 337 (a. 1278) quod praepositus et conventus . . . ecclesie sibi attrahant bona . . ., sive illa -o in defunctorum remedio fuerit sive per forum empticum.

[Payr]

attractivus, -a, -um.

I *adi. i. q. vi attrahendi praeditus, adducens – (her)anziehend, Anziehungs-, Zug-:* A *natur.:* 1 *proprie:* ALFAN. premn. phys. 23,1 nutribilis . . . naturales virtutes sunt IV: -a (*PG 40,693A* ἑλκτική), contentiva, immutativa, expulsiva *eqs. (cf.* ALBERT. M. anim. 1,2,13 p. 177a,3 *spiritus* operatur naturales operationes . . . in hepate per *virtutem* -am, digestivam, nutritivam et expulsivam. animal. 1,603 in meatibus multis est -a ut adiuvans. *al. v. et l. 13).* GESTA Ern. duc. I p. 26,24 naturaliter -a vis magnetis. CAES. HEIST. hom. II p. 39b bitumen -ae naturae est et significat retinacula mundi. ALBERT. M. animal. 13,90 ysophagus . . . per . . . virtutem operatur, quae est -a ad stomachum. 15,54 si . . . matrix esset -a spermatis maris per se. MENKO chron. p. 524, 14 aer corruptus per spiritum -um vel cibum . . . perceptus. p. 544,1 calor est -us. *al. recipiens – aufnehmend: v. p. 792,48.* 2 *in imag.:* CHART. Lub. I 254 p. 233,24 (c. 1260) natale solum more adamantis virtutem in se continet -am, qua suos alumpnos ad se attrahit. CHART. Salem. 575 p. 189,38 cum divina providentia . . . super me direxerit radium -um de barathro iniquitatis . . . ad statum penitentie . . . me . . . attrahendo. B *medic. (c. sensu extrahendi):* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 382g emplastrum -um (WILH. SALIC. chirurg. 2,24 p. 339H. *al.*). URSO med. 542 ne sit necesse aliquam medicinam esse sanguinis -am *eqs.* ALBERT. M. veget. 6,67 *cinnamomum* est subtiliativum . . . et -um et aperitivum et rectificans omnem putrefactionem. 6,102 *in ficis* est tanta virtus -a, quod attrahunt ex profundo corporis et resolvunt, quod attractum est. animal. 22,67 *calida* -a humorum esse dinoscuntur. Ps. ALBERT. M. alch. p. 35,28 cum penetrativum sit et -um *argentum vivum. al. v. et p. 1143,18.* C *theol.:* ALBERT. M. cael. hier. 7,1 p. 160b,13 per habitus nobiliores, scilicet charitatis, quae designatur in calore propter unitivam virtutem et -am ad amatum, quantum ad Seraphin. miss. 3,4, 19 p. 92a,27 ignis, qui Deus est, per -am naturam . . . in tantum hoc agmen angelorum sibi attraxit.

II *subst. neutr.: aperitivum – Zugpflaster:* WILH. CONG. chirurg. 834 -um superponatur. GLOSS. Roger. I A 2,3 p. 591, 43 cum divisivis et -is addatur aliquod confortativum, ne nimia *materia* ad locum patientem attrahatur. NOTULAE Wilh. Cong. 808 pro -o apostolicon *eqs. fort. add.:* WALTH. AGIL. med. 7 p. 102,7 accarativis et resolutivis.

attracto *v.* attrecto.

***attractorius**, -a, -um. *attractivus – (an)ziehend:* Ps. ODO MAGD. herb. 457 virtus est eius *(sulfuris vivi)* . . . extenuatrix et diaphoretica ac simul -a.

attractus (adt-), -us *m. script.:* obt-: TRAD. Weiss. 188 p. 176,10. adst-: FORM. Augiens. B 26. *form.: acc.* -um, *abl.* -o *v.* attractum *p. 1160,21sqq.*

1 *proprie i. q. actio attrahendi, adductio, tractus – das (Herbei-, Hin-, Ein-)Ziehen, Anziehung, Zug:* a *gener.:* VITA Rimb. 7 p. 85,39 personans -u eius signum. DROGO Lew. 2,13 (MGScript. XV p. 789,39) puella . . . sine ope fratris domum intrat, quae paulo ante -u eius misere serpens exierat. b *spec.:* α *iur.:* CONR. SCHIR. chron. 7 testes isti -u auris assignati sunt. β *natur. (interdum c. sensu receptionis, e. g. l. 58sq.):* ALBERT. M. veget. 4,103 *folia* formantur ex -u humoris simplicis. animal. 1,382 dexter *cordis ventriculus* . . . ocupatur in -u nutrimenti. 1,539 in -u spiritus. *ibid. al. in imag.:* CARM. Bur. B 61,6b,3 magnetem verum iterat virgo . . ., -u crebro superat me gratia directa. 2 *translate usu iur. i. q. acquisitio – Erwerbung, Errungenschaft:* FORM. Marculfi 2,7 p. 79,21 omni corpore facultatis meae, . . . tam de alode aut de conparatum vel de qualibet ad-u ubicumquae habere videor (COD. Lauresh. 1 p. 267,18. *al.*). TRAD. Weiss. 46 p. 48,4 quod nobis ex successione parentum . . ., hoc est paterno vel materno seu de conparatu vel qualibet -u nobis legibus obvenit. TRAD. Patav. 55a quicquid . . . cum . . . conlaborato seu et adquisitu vel ad-um undecumque ad me pervenerit. CAPIT. reg. Franc. 159,4 si . . . pretio res emerint aut quolibet iusto ad-u acquisierint. DIPL. Ludow. Germ. 10 *res* tam ex comparatione quam etiam ex donatione . . . sive de quolibet -u habere. DIPL. Conr. II. 65 p. 79,38 *(ex dipl. Widonis). saepe usque ad s. IX.med. v. et* attractum.

***attrado** (adt-), -dedi, -ere. *(insuper) transfundere – (zusätzlich) übereignen:* TRAD. Frising. 59 (a. 773) hoc itaque adtradedit Helmuni.

attraho (adt-), -traxi, -tractum, -ere. *script.:* adt-: *praevalet in schedulis nostris usque ad s. XI.med.* atr-: *l. 44. 72. p. 1159,49.59.1160,10. adde* CHART. Rhen. med. I 6 p. 6,43. *al.* adthr-: CAPIT. reg. Franc. 265. abstr-: *p. 1159,61.* -ect(us): *l. 33.* -ach(o): MARIAN. chron. a. Chr. 909. -ag(o): *p. 1159,12.26.* -a(o): *p. 1159,6.15. adde* CHRON. Fred. 2,33 p. 57,24. *al. form. inf. praes.* -ire: *p. 1159,6.*

I *proprie:* A *strictius i. q. trahendo adducere, accire – an-, hin-, herbei-, ein-, an sich ziehen:* 1 *gener.:* VITAE patr. Iur. 2,2 p. 144,12 *ruscam* sub ascella in oratorium quieturus ad-xit. HROTSV. Pafn. 4,4 nolite vestem meam ad-endo scindere. WIPO gest. 5 p. 27,4 quem rex per brachium apprehendens . . . -xit usque ad solium. CONR. FAB. Gall. 5 p. 143,2 funibus cinctam *ecclesiam* eo loco -ere. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 200,16 cum adiutorio ipsius manus sublevantis et -entis falconem. *al. in imag.:* VITA Rimb. 7 p. 85,36 cum doctrinae suavissimo et caelitus -to sonitu *(sc. signi ecclesiae).* THANGM. Bernw. 51 p. 779,32 (chart.) nisi ubi valida Dei manus quemque sibi -xerit *(cf. Vulg. Ioh. 6,44). al. (in horrea) invehere – einfahren:* LEX Baiuv. 1,13 collegere, trahere (ad-ere *var. l.*) et recondere. *perducere – (hin)leiten:* DIPL. Heinr. IV. 438 p. 587, 26 -ere, derivare . . . de . . . fluminibus . . . aquam ad . . . utilitatem . . . civium. 2 *spec.:* a *iur.:* TRAD. Ratisb. 17 p. 22,6 (a. 820/21) sunt . . . testes ad-ti iuxta legem Bawariorum. TRAD. Frising. 588b isti . . . in testimonium ad-ti more per aures Baiowariorum (COD. Odalb. 1 p. 67,37 testes ex utraque parte p. a. -ti. TRAD. Ratisb. 795 p. 375,27 testium Norico more p. a. -ectorum. *al. cf.* TRAD. Teg. 294b testes auriculatim ad-ti sunt). DIPL. Heinr. II. app. 3 p. 697,11 traditionis atque retraditionis testes ad-ti sunt. COD. Thietm. 12 ex hac re ad-ti sunt isti testes. ARNOLD. RATISB. Emm. 1,12 p. 553a,28 cum eiusdem manibus -tis more Baioarico testibus retradidit predia. *saepe.* b *natur.:* α *spectat ad voluntarias actiones:* ALBERT. M. animal. 2,74 *aves* extendunt linguam et -unt vermes. *v. et p. 1156,37.* β *spectat ad processus physicos (interdum c. sensu recipiendi, e. g. l. 48.51sq.):* ARNO REICHERSB. apol. p. 108,12 naturae beneficio aqua calore solis in vitem -ta. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 91,24 viis . . ., quibus atrahitur flatus intrans in cannam pulmonis. BERTH. RATISB. serm. 3 p. 22,48 *ventosa* -it sibi sanguinem. Ps. ARIST. lap. I p. 197,1 magnes . . . -ens ferrum. ALBERT. M. veget. 3,108 poma redolentia . . ., si saepe -atur aut exprimatur odor eorum *eqs.* 7,10 *terra* -it ad se plantarum mutationem. animal. 1,69 virtus *naturalis* quatuor . . . operationes habet, quae sunt: nutrimentum conveniens -ere et -tum rectificare et rectificatum sibi . . . unire et . . . a se expellere. 16,93 *matrix* -it ex eo aliquam partem aut totum sperma. *al. per compar. et in imag.:* BERTH. RATISB. serm. 3 p. 23,8 anima bona gratiam Dei a Deo de coelo, etiam si multo altius esset *(quam sol)*, sibi -it tribus his *(naturalibus)* modis. *v. et p. 1157,19.* c *medic.:* α *c. sensu concludendi:* Ps. HELIOD. chirurg. 18 enterismos est de angistrum ad-ere aliquod de corpore. β *c. sensu extrahendi:* WILH. SALIC. chirurg. 2,24 p. 340A quae . . . malitiam morsus -ant. NOTULAE Wilh. Cong. 815 *attractivum* maturat, -it et mundificat. ALBERT. M. veget. 6,317 sunt operationes eius *(cicutae)* dissolvere et -ere et consumere. *al.* d *techn. (c. sensu extrahendi):* HERACLIUS II 7 p. 59,8 mittes virgam in mortariolo -esque modicum vitri. e *alch.:* Ps. GERH. CREM. sal. I 19 p. 24,6sq. est *mercurius* acetum -ens et ad-ens acetum. B *latius i. q. afferre, arcessere – heranschaffen, herbeiholen:* 1 *gener.:* REGINO chron. a. 813 ad-tis undique copiis. RUOTG. Brun. 31 reliquias . . . ad . . . sue ecclesie sedem . . . variis de locis ad-xit. 2 *iur.:* CAPIT. reg. Franc. 132,3 si quispiam . . . in partem, quam . . . sibi occupaverat, alios homines undecunque venientes ad-xerit (*cf.* 132,4). DIPL. Heinr. III. 12 p. 16,11 homines atrahere et colocare super . . . ecclesie ter-

ras ad comanendum et delaborandum (*sim.* ACTA imp. Winkelm. I 312 p. 279,44). *(in ius) vocare – (vor Gericht) ziehen* (*cf.* GLOSS. IV 34,56 St.-S. appello gidingo . . ., adduco -o ferdinge): CONC. Merov. p. 83,14 clericus . . . sine pontificis sui permisso nullum ad saecolare iudicium praesumat adtraere (adtrahire *var. l.*). DIPL. Karoli III. 111 p. 177,36 liberos servos . . . inquietare . . . aut eos ad placitum ad-ere.

II *translate:* **A** *gener.:* **1** *(sibi) asciscere, allicere, conciliare – an sich ziehen, anlocken, (für sich) gewinnen:* LEG. Wisig. 3,4,17 p. 157,6 si . . . puella . . . viros per turpem suam consuetudinem ad-ere cognoscatur. CHRON. Fred. 4,85 leudis Austrasiorum . . . cum dulcedene adtragentes. IONAS BOB. Ved. 5 Francorum gentem ad baptismi gratiam. CAPIT. reg. Franc. 194,4 ut nullus . . . hominem . . . a nobis . . . per . . . sacramentum avertat et ad se adtraat. AMALAR. off. 3,5,6 quicumque . . . Deo -itur, delectatione -itur, non necessitate. WIPO gest. 6 p. 28,19 militum . . . animos. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 289,14 quoscumque suae parti -ere poterat. SCHOL. Adam gest. 146 Nordmannos . . . christianitati. TRAD. Werd. 132 voluntatem domine . . . suae voluntati -xit. CHART. cell. Paulin. 75 illectivis muneribus . . . fideles suos . . . -it, remunerat et invitat *Dominus. al. convertere – bekehren:* HONOR. AUGUST. gemm. 3,19 per duodecim apostolos mundum -ere voluit *Dominus.* **2** *inducere, instigare, permovere – dazu bringen, veranlassen, bewegen:* **a** *in bonam vel neutram partem:* CHRON. Fred. 4,70 Gundoberga adtragente . . . primati Crotharium sublimant in regno. HROTSV. Cal. 2,3 ipsam ad mei amorem. DIPL. Heinr. IV. 267 *cives* in hanc tam egregiam fidelitatem. HERM. IUD. conv. 12 p. 108,19 (ed. G. Niemeyer. 1963) *me* ad fidem Christi . . . simplicium feminarum -xit oratio. OTTO FRISING. chron. 4,33 p. 226,10 a . . . vitae illecebris abstracti et ad supernae patriae stabilitatem appetendam . . . etiam nolentes -ti. *al. c. inf.:* EPIST. Worm. I 51 p. 88,23 dilectionis tuę probitas . . . me delectat et -it amicitię tuę familiaritati . . . adherere. **b** *in malam partem i. q. seducere – verleiten:* CONC. Merov. p. 159,22 alios ad falsum testimonium vel periurium. HROTSV. Abr. 3,9 persecutionem, quae fideles quosdam -ret in errorem. *al.* **3** **a** *assumere – an-, aufnehmen:* WALAHFR. imag. Tetr. prol. 6 p. 378 ut . . . servitio -rer vestro. **b** *constituere – einsetzen:* REGINO chron. a. 887 p. 127,34 Arnolfum . . . ultro in regnum ad-unt. **c** *admittere – zulassen:* CARM. Bur. B 1,2,5 pauper retro pellitur . . ., sed dives -itur. **4** *instituere – einführen:* TRACT. de Lamb. I 5 (MGScript. XV p. 949,12; c. 1116) consuetudines religiosas totius perfectionis -ens. **5** *protrahere – hinausschieben:* ARBEO Corb. 43 cum . . . ad vesperam gustandi tardius ad-retur hora. **B** *spec.:* **1** *iur.:* **a** *usurpare, occupare – an sich reißen, sich aneignen:* CAPIT. reg. Franc. 112,11 ut nullus episcopus . . . atrahere audeat res nobilium (112,30 r. tributalium domni regis). CHART. march. Misn. II 216 p. 149, 12 Tiodericus . . . sibi partem de tribus curtilibus ęcclesię raptim -xit. CHART. Carinth. II 619 p. 70,19 ministerialis quandam advocaciam . . . sibi usurpaverat et -xerat. *al.* **b** *acquirere, lucrari – in Besitz nehmen, (hinzu)erwerben:* FORM. Marculfi 2,5 p. 78,11 quicquid ibidem undique ad-ere (-aere *A 3*) aut meliorare poteremus (TRAD. Weiss. 257 laborare aut melioreare vel atragere. CHART. Sangall. A 170 p. 161,4. *al.*). FORM. Flav. 8 p. 477,10 si aliquid comparavero aut ex parentibus meis mihi obvenerit vel atraxero. DIPL. Pipp. 29 p. 41,16 quicquid . . . ab . . . abbatibus . . . fuerit -tum (abstr- *cod.*) aut inantea . . . melioratum aut augmentatum. DIPL. Karlom. (I.) 54 p. 76,12 quod . . . per collata populi vel de comparatu aut de qualibet rectum attractum augmentare vel meliorare seu et -ere poterit. TRAD. Lunaelac. 37 tam de alode seu et de comparato vel quicquid ad me ibidem ad-ere valeam. DIPL. Ludow. Inf. 78 p. 216,22 *res* iure concambii in potestatis nostrę dominium nos constat -xisse. *saepe usque ad s. X.*[in.] *fort. add.:* REGISTR. Austr. I p. 178 nr. 43 II mansus -xit sibi Marquardus. **c** *adicere – dazuschlagen:* CHART. Eberb. 161 (a. 1231) licentiamus . . ., ut terram . . . -ere debeant vineis suis. **d** *assignare – zuweisen:* CHART. Babenb. 232 p. 43,21 (c. 1276/77) si nec tunc possessor conparuerit, illa hereditas potestati iudicis -atur. **e** *in rem suam convertere – zu seiner Sache machen:* CHART. Osn. III 382 p. 264,24 (a. 1268) hoc omnes nostre civitates sibi equaliter -ent et unanimiter vindicabunt. **f** *obtinere – erlangen:* CHART. Pomm. B 985 p. 287,1 (a. 1274) *principum* constitucio robur -it sempiternum. **g** *submittere – untertan machen:* CHART. Sangall. A 446 (a. 856) hominem . . . ad servitutis iugum ad-ere. **h** *refl. i. q. se tradere – sich in Abhängigkeit begeben:* COD. Lauresh. 1147 (s. XI.[2]) optimo iure ministerialium . . . ecclesię nos atrahentes, id est in offitia camerariorum nos collocantes. **2** *metr. i. q. corripere – kürzen:* ALDH. ad Acirc. 141 p. 199,23 tonus . . . aut pertrahitur aut -itur.

adi. **attractus**, -a, -um. **1** *proprie i. q. contractus – gelähmt:* RANGER. Anselm. 7263 quaedam -a manu, simul exsiccata lacertum spem firmat reliquis sospes . . . malis. **2** *translate i. q. deliciosus – verlockend:* SIGEBOTO Paulin. 7 p. 914,10 nec fame stimulata nec escis -ioribus illecta *matrona.*

subst. **1. attractus**, -i *m. qui contractus est – ein Gelähmter:* VITA Desid. Vienn. 13 de ad-us et clodus . . . est dicendum, quod *eqs.*

2. attractum, -i *n. iur. i. q. acquisitio – Erwerbung, Errungenschaft:* DIPL. Merov. I 76 p. 68,13 quicquid . . . tam de alote quam et de conpartho seo de qualibet ad-tho ibidem sua fuit possiessio (FORM. Turon. 14. CHART. Rhen. med. I 14. TRAD. Frising. 321. *al.*). CHART. Basil. A I 35 p. 72,12 quicunque . . . per quodlibet -um . . . augmentavi. COD. Lauresh. 550 quidquid . . . tam de materno quam de paterno vel de qualicumque -o ad me noscitur pervenisse. 686 de alode vel de comparato et de conquisito ac concambiato seu de quolibet -o. TRAD. Frising. 29 p. 57,21 tertiam partem de alode de qualibet ad-i mihi legibus obvenit *eqs.* 120 omnia mea ad me pertinentia sive de proprio seu ad me ad-o quolibet adquisitionis. *saepe usque ad s. IX.*[med.] *v. et* attractus, -us.

attramentum *sim. v.* atramentum.

***attrasso**, -are. *(langob.* trasum, *cf. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico Lombardo. 1938. p. 311) (pecus) agere – (Vieh) durchtreiben:* CHART. Bund. 827 (a. 1245) precipiat . . ., nec -ent nec pascullent super terris et possessionibus dictarum domorum *eqs.*

attrazze *v.* attagen.

attrectabilis (-tract-), -e. **1** *proprie i. q. palpabilis – greifbar:* VITA Pirmin. II 4 p. 37[B] *pedus pastoralis* nulli adhaerens materiae -i (-tract- *5*) . . ., mirum dictu, immobilis perstabat. **2** *translate i. q. mansuetus – sanft, geduldig:* EKKEB. SCHON. opusc. 5 p. 305,23 non tu peccasti, sed nostris debita culpis pondera portasti velut -is agnus.

attrectatio, -onis *f.* **1** *proprie:* **a** *de actione tangendi:* **α** *strictius i. q. attactus – Berührung:* ABSAL. serm. 1 p. 14[A] amplexus materni, -es uberum. **β** *latius i. q. actio eximendi – das Herausnehmen (cf. p. 1161,20):* VITA Bertulfi 22 (MG Script. XV p. 635,11; a. 1070/88) in sanctissimorum artuum -e (36 p. 639,55). **b** *actio attrahendi, tractus – das Ziehen, Zug:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2 p. 1087[A] cum funiculorum -e. **2** *translate i. q. tractatio – Beschäftigung:* HILDEG. vit. mer. 4,30 p. 162,26 tam spiritali quam saeculari -e.

attrectator, -oris *m. qui attrahit – einer der heranzieht:* GALB. Karol. 40 obsessi . . . obruentes . . . sagittarum densitatem contra scalarum -es.

attrectatus, -us *m. attractus, acquisitio – Erwerb(ung), Errungenschaft:* SIGEB. GEMBL. gest. 9 p. 528,44 (chart. a. 947/53) totum . . . tam de alodo quam de comparato seu de quolibet -u.

***attrectio**, -onis *f. contusio – Quetschung: v. p. 1163,9.*

attrecto (adt-), -avi, -atum, -are. *script.:* adt-: *praevalet usque ad s. X.* actr-: *p. 1161,1.* auttr-: *p. 1161,1.* obtr- *(var. l.): l. 72.* -tract-: *l. 71sq. p. 1161,8* -tret-: *p. 1161,23.*

I *proprie:* **A** *de actione tangendi:* **1** *strictius:* **a** *gener. i. q. palpare, attingere, apprehendere – betasten, berühren, anfassen:* IONAS BOB. Columb. 1,17 p. 185,10 *bestias* manu blandiens ad-bat (adtrac- *Aa 1 a. corr.*). 1,25 manum ori eius iniecit linguamque ad-at (obtr-, adtract- *var. l.*). WALAHFR.

Wett. 899 -ant (auttr-, actr- *var. l.*) venas. CHART. Westph. III 1734 privilegium . . . oculis nostris vidimus . . . et propriis manibus -vimus. *al.* *in imag.:* GODESC. SAXO theol. 22,11 p. 312,13 *Deus* potens est . . . illum quoque baculum harundineum, in quo habes fiduciam, -are et . . . secare. *expressius c. sensu coeundi:* EPIST. Bonif. 51 p. 88,21 ut plures uxores habere presumant *sacerdotes*, quorum neque una concessum est post susceptum ministerium adtractare (attrect- *var. l.*). **b** *c. colore quodam:* **α** *contumeliose tangere – treffen:* CONVERS. Afrae 6 p. 58,17 scis Christum . . . sputis in faciem ad-tum (adtractum *var. l.*). **β** *ferire – schlagen:* HROTSV. Bas. 200 me quia continuis -ant . . . flagellis. **γ** *infigere – hineinschlagen:* AETHICUS ISTER 105 morsum dentibus ad-ant *custodes*. **δ** *instare – bedrohen:* CONR. FAB. Gall. 26 p. 212,3 matrem . . . -ans sagitta peciit volnerandam. **ε** *sauciare – verletzen:* MIRAC. Hucberti 2,21 rabidi canis morsu -tus. **ζ** *temerare – beflecken:* UFFING. Ida 2,2 contigua illis *(monumentis)* loca improvide -are. **2** *latius:* **a** *inhabitare – bewohnen:* ECBASIS capt. 1210 luter . . . -ans amnes, piscosi gurgitis heres. **b** *(ex tumulo) eximere – (aus dem Grabe) herausnehmen:* WOLFHARD. Waldb. 1,10 (7) episcopus . . . ossa . . . sacrae virginis iussit exquiri et inventa diligenter ad-ari (-tret- *1 a. corr., 1α*) *eqs.* **B** *attrahere – ziehen (an):* TRANSL. Auct. 11in. cum . . . registra campanarum impetuose -ant.

II *translate:* **A** *de actione tangendi:* **1** *aspicere – ansehen:* UFFING. Ida 2,4 portitorem suum *(i. pedem)* benigno -vit intuitu. **2** *assequi – erreichen:* HEIRIC. Germ. I 1,97 bis octonos . . . -asse Decembres. **3** *affligere – quälen:* COSMAS chron. 3,62 p. 241,16 -tus (-tract- *var. l.*) doloribus. **4** *tractare, novisse – besprechen, kennen:* EPIST. Worm. I 14 p. 31,12 preter quod omne vulgus -at. **B** *adhibere – heranziehen:* AETHICUS ISTER 1 *philosophi* conati sunt tam magna dixisse, quae nos metuendo . . . scribere vel legere in usum coepimus temeranter ad-are.

attribo (act-, -uo), -ui, -ere. *(retrograde ab* attrivi) **1** *concidere, delere – aufreiben, vernichten:* CHRON. Salern. 72 p. 70,31 super eos irruerunt, ut eos nimirum -rent (attererent *V p. corr.*). 107 p. 107,9 ut Varim . . . posset -uere. 112 p. 124, 30 plurima suorum hostium partem actribuit (*ex* VITA Barb. 4 adtrivit). *ibid. al.* **2** *subigere, opprimere – beugen, unterwerfen:* CHRON. Salern. 80a p. 78,29 pugnemus, qualiter colla -ere valeamus. 82 qualiter eam *(urbem)* -ere suorum iuris valerent. 89 p. 89,17 eos . . . in servitute. 134 Capuanos sub sua diccione. *ibid. al.*

***attribulo**, -atum, -are. *conterere – zerreiben:* Ps. ODO MAGD. herb. 170 *fabae* folliculus bene tritus et -tus.

1. attribuo (adt-), -ui, -utum, -ere. *script.:* atr-: ANSELM. Bis. rhet. 1,17 p. 136,5. act-: CONSUET. Trev. 43 p. 52,10.

1 *strictius:* **a** *assignare, impertiri, dare – zuweisen, -teilen, -messen, geben:* **α** *iur. et canon.:* LEG. Wisig. 5,2,2 p. 210,20 ut ita . . . regalis munificentie conlatio ad-ta . . . permaneat. CONC. Karol. 39B,13 p. 447,23 ut iuxta possibilitatem eis *(sanctimonialibus)* carnem, pisces, . . . ligna et cetera necessaria ad-ant *abbatissae*. CAPIT. reg. Franc. 138,10 ut unicuique ecclesiae unus mansus . . . ad-atur. *al.* **β** *publ.:* PRUD. TREC. annal. a. 855 p. 45,15 Karlus Aquitanis petentibus Karlum, filium suum, regem designatum ad-it. **γ** *math.:* ANON. minut. 2,4 scripulorum numeris cuilibet *minutiae vel unciae* -tis. GERB. geom. 6,5 p. 91,15 *numerorum* medietatem maiori ex his *(basi et catheto)* utpote basi propriam -o. *al.* **δ** *usu communi:* CONC. Karol. 44B p. 483,38 si sufficiens spatium temporis nobis -tum fuisset. *erogare – aufwenden:* THIETM. chron. 4,23 mater . . . omne, quod habuit . . ., pro fratrum ereptione -it. **b** *proprium dare, donare – zu eigen geben, schenken:* **α** *iur. et eccl.:* COD. Lauresh. 597 (a. 808) quam *(vineam)* . . . -imus . . . monasterio. DIPL. Westph. 26 res sibi . . . a nostra munificentia ad-tas. DIPL. Heinr. II. 412 tholoneum . . . monasterio . . . in proprium donamus et -imus. CHART. Carniol. II 18 p. 13, 26 mansos per mortem meam . . . ecclesie ad-i. CHART. Eichsf. 461 homines nostros . . . beate Marie . . . cum omni iure . . . -imus. *c. sensu dedicandi:* CHART. Beron. 1 p. 65,11 (a. 1036) Peronis monasterium a parentibus meis primitus, postmodum a me sancti Michaelis honori -tum. **β** *theol.:* GODESC. SAXO theol. 6,6 p. 146,21 liberum arbitrium . . . creaturae rationali divinitus -tum. **γ** *usu communi:* HROTSV. Gong. 134 illi *misello* centenos -ens solidos. **c** *concedere, indulgere – gewähren, verleihen:* LIBER diurn. 19 basilicam . . . consecrandi tibi preceptionis nostrae seriem facultatem noveris ad-tam. DIPL. Otton. II. 7 privilegia . . . coenobio . . . concessa vel ad-ta. *al.* **d** sibi -ere *i. q. praesumere, (sibi) vindicare – (sich) anmaßen, in Anspruch nehmen:* DIPL. Karoli III. 139 p. 224,40 nec . . . quisquam tam temerarius existat, qui id faciendi illicitam sibi potestatem -ere audeat (DIPL. Otton. I. 102. *al.*). **e** *praestare – leisten:* TRAD. Ratisb. 1033 (c. 1210/17) videntibus et testimonium ad-entibus . . . Heinrico . . ., Rudigero. **2** *latius i. q. (proprium) ascribere, imputare – (als eigentümlich) zuschreiben, zuerkennen:* **a** *philos.:* ALBERT. M. sacram. 134 p. 91,2 videtur, quod *iustificatio* -atur sapientiae. eth. 1,2,4 p. 22b,39 per attributionem . . . dicitur summum bonum, cui omnes omnium bonorum bonitates sicut causae efficienti et formali et finali -untur excellenter *eqs. ibid. al.* **b** *usu communi:* WALAHFR. carm. 8,22 Floro . . . sententia christicolarum -it, quicquid dogmate et ore viret.

adi. **attributus**, -a, -um. *pertinens – zugehörig:* TRAD. Wessof. 6 (Mon. Boica VII p. 342,26; s. XII./XIII.) predia . . . cum mancipiis eisdem possessionibus -is (-ulatis *ed. falso*).

subst. **attributum**, -i *n.* *qualitas (propria et substantialis) ascripta vel conveniens, proprietas, appropriatum – (als charakteristisch und wesentlich) zugeschriebene oder zukommende Eigenschaft, Wesensmerkmal, Attribut:* **1** *philos.:* ALBERT. M. sacram. 134 invenitur in omni opere aliquid, quod convenit -is omnium personarum *(trinitatis)*. cael. hier. 6,6 p. 154a,25 potestates, dominationes et virtutes sumuntur penes -um patris, quod est potentia *eqs.* veget. 2,1 investigandum est . . ., quae sint sibi *(plantae)* primo et per se convenientia et quae sibi et aliis quibusdam -a. animal. 11,11 quaedam -orum suorum *(sc. animalium)* sunt diversa et quaedam eadem. summ. theol. II 39,1,3 p. 446b,21 -a divina dicunt modum creationis, quo creaturae exeunt ab ipso *eqs. ibid. al.* *operatio appropriata – eigentümliche Wirkung:* ALBERT. M. sacram. 125 p. 85,73 *quaeritur*, an *iustificatio* sit -um sapientiae vel potentiae vel bonitatis. 134 p. 91,4 gratia est -um bonitatis spiritus sancti. **2** *usu communi:* NOTKER. BALB. (?) epist. (ed. Pez, Thes. anecd. VI 1 p. 108) trahendum est argumentum ex omnibus -is personae *eqs.*

2. attribuo *v.* attribo.

attributio, -onis *f.* *t.t. philos.:* **1** *actio ascribendi qualitatem (propriam et substantialem), appropriatio – Zuerkennung einer Eigenschaft (als einer charakteristischen und wesentlichen), Appropriation:* ALBERT. M. eth. 1,2,4 p. 22b,14 dicitur . . . summum bonum, cui per -em et non per additionem omnes differentiae boni primo et per se conveniunt. *v. et l. 20.* **2** *qualitas (propria et substantialis) ascripta, proprietas, attributum – (als charakteristisch und wesentlich) zugeschriebene Eigenschaft, Attribut:* ALBERT. M. eth. 1,2,2 p. 19b,29 *primum bonum* secundum substantiam perfectam omnia perficit et secundum proprias et connaturales -es *eqs.* euch. 3,1,6,6 p. 263b,25 quod Christus secundum tres modos, qui in ipso sunt, triplicia habet accidentia et -es *eqs. ibid. al.* *remissius:* ACTA pacis Sangerm. 2,8tit. (epist. papae) imperatori, sine titulo et att⟨ributione⟩ *(an* att⟨itulatione⟩ *leg.?)*.

***attributo** (adt-), -atum, -are. (ad *et* tributum) *tributo solvendo obligare – besteuern:* CHRON. Fred. 3,11 p. 96,1 gens . . . parum ad-ti sunt; . . . iubae, ut ternos soledus tributentur.

***attricus** *v.* *atricus. **attriplex** *v.* atriplex.

attritio (-cio), -onis *f.* *script.:* -ict-: *p. 1163,10.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *conculcatio – das Treten:* ABSAL. serm. 5 p. 43c bissus multa -e in candorem mutatur (23 p. 160b). **b** *actio deterendi, absumptio dete-*

rendo effecta – Abnützung, Beanspruchung: CHART. Argent. I 616,58 p. 471,10 (c. 1129) ex vetustate vel nimia -e . . . pontium. ALBERT. M. animal. 2,24 ut auferatur a pedibus eorum *(camelorum)* dolor -is ex itinere. **c** *actio conterendi – das Zerkauen (cf. H. Schlette, MünchTheolStud. II 17. 1959. p. 147):* ALBERT. M. sacram. 94 p. 67,24 timent, quod pateretur *corpus Domini* in -e dentium. **2** *medic. i. q. contusio – Quetschung:* GLOSS. Roger. I A praef. p. 503,26 si . . . in extremitatibus musculi fiat *solutio continuitatis*, dicitur attrectio vel -ctio (p. 503,30). BRUNUS LONG. chirurg. 1,18 p. 116[D] fractura . . ., quae accidit cum -e (THEOD. CERV. chirurg. 2,21 p. 152[C] attractione). THEOD. CERV. chirurg. 2,22 p. 152[D] fractura, cum qua accidit vulnus et fluxus sanguinis et -o. 2,29 p. 153[C] cartilagini *nasi* accidit -o, non fractura. *al.* **B** *latius:* **1** *consumptio – Zermürbung:* CONST. I 195 (a. 1160) qualiter . . . ad pacis reformacionem . . . eciam -cione proprii corporis incessanter laborassemus. *al.* **2** *debilitatio, passio – Leiden:* SIGEW. Mein. 40 mulier *paralytica* ex illa acerrima corporis -e convaluit.

II *translate:* **A** *gener.:* **1** *afflictio, detrimentum – Niederlage, Verwüstung:* OTTO FRISING. gest. 1,63 p. 90,3 nondum . . . ex tot et tantis -bus fastus . . . regalis . . . conquieverat. HELM. chron. 51 p. 101,6 percussi . . . populi Nordalbingorum -e maxima (66 p. 123,17). **2** *vexatio – Heimsuchung:* CONST. II 402,5 (c. 1258) *discrimina* in -em humani generis innovantur. **3** *oppressio – Unterdrückung:* OTTO FRISING. gest. 2,16 p. 119,6 Laudensium consules de -is suae diutina miseria . . . facientes querimoniam. **4** *opera, studium – Beschäftigung, Eifer:* OTTO FRISING. chron. 2,8 p. 77,7 de sillogismis . . . nichil habuimus prius aliud dicere, quam -cione (*Arist. p. 184[b],2* τριβῇ) querentes multum tempus laboremus. **B** *theol. i. q. contritio imperfecta – unvollkommene Reue (cf. A. M. Landgraf, Dogmengesch. der Frühscholastik. III 2. 1953. p. 264sqq.):* ALBERT. M. sacram. 119 p. 82,54 quae sit differentia inter contritionem et -em. p. 83,9 -o . . . est cum timore servili, in quo manet peccatum. *ibid. al.*

1. attritus, -us *m.* **1** *proprie i. q. actio conterendi – das Zerreiben, Reibung:* LUP. FERR. Wigbert. 9 *manibus* explicitis unum repperit granum -u illesum. ALBERT. M. cael. hier. 15,3 p. 407[b],21 '-u' (*PG 3,329[B]* τρίψει), id est per tersionem cinerum, est 'subito relucens' *ignis*. **2** *translate i. q. molestia – Plage:* GOZECH. epist. 33 vitae . . . decursus continuo laboris -u effetas exhaurit . . . vires.

2. *attritus *v.* *atricus.

attrocitas *sim. v.* atrocitas. **attropia** *v.* atrophia.

?attueor (adt-), -eri. *contendere – danach trachten:* CHART. Scheftl. 28 (a. 1263) que *(remedia)* filiis suis post lapsum peccati adtuentibus (aditientibus *A, cf. J. P. Ruf, Deutingers Beiträge. 12. 1915. p. 72*) per penitentiam, ut resurgant, . . . preparavit ecclesia.

attumulo (adt-), -atum, -are. *tumulo condere – begraben:* RHYTHM. 136,2 species venusta . . ., iacis inde flebilis ad-ta.

attundo (adt-), -tunsum, -ere. *devincere – besiegen:* AETHICUS ISTER 68 p. 52,16 nec ad-sae nec fugatae nec . . . subactae fuerunt *Amazonae*.

***atturicus**, -i *m.* (*cf.* *turcois) *?turcatus – ?Türkis:* IOH. sacerd. 108 dueneg . . . principio virorem, demum -i lapidis colorem inducit natura *(cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 5. 1936. p. 284[9a])*.

***attus** (adt-), -i *m.* (*cf. theod. vet.* atto) *avus – Großvater:* LEX Raet. Cur. 8,10 quidquid -us (adtus *var. l.*) vel avus vel atta (ata *var. l.*) aut amita materna ad nepotes . . . per testamentum . . . donaverint. *v. et* *atto.

atversus *sim. v.* adversus. **atumnius** *v.* autumnus.

[† atyrus (ARCHIPOETA 7,11,2) *fort. leg.* ⟨s⟩at Yrus, *cf. N. Fickermann, BeitrGeschDtSprach. (Tüb.) 82. 1960. p. 182sqq.;* alyrus *R. ten Kate, Mnemosyne IV/15. 1962. p. 275sq., vix recte.*] *Payr*

ava, -ae *f.* *patris vel matris mater – Großmutter* (*cf.* GLOSS. III 427,23 St.-S. -a ane): CHRON. Fred. 4,32 per suasum -ae suae Brunechilde. DIPL. Otton. II. 20 nostri avi Heinrici regis nostręque dilectę -ę Mathildę. VITA Mathild. I 10 puellam . . . ab -a Machtild dictam. THIETM. chron. 2,42 avia (ava *1, recte*) meimet. CHART. scrin. Col. A I p. 18,9. CHART. Tirol. III add. 341[a]. CHART. Bund. 897. CHART. Carniol. II 89. ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1279 p. 805,51 rex *Ungariae* . . . -am suam . . . duxit uxorem (*cf.* a. 1282 p. 808,10 uxori quondam avi sui). *al. remissius de anu:* ALBERT. STAD. Troil. 3,138 custodit servus et -a lares. *in cognomine:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 391,49 matrem eis *(sanctimonialibus)* . . . providit *episcopus* Adelbergam . . ., quae cognominabatur Ava. *v. et* avia.

auage *v.* attagen.

***avancia** (ana-, aven-, -tia *sim.*), -ae *f.* (*orig. inc., cf. francog. vet.* avence) **1** *herba benedicta – Nelkenwurz (Geum urbanum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 638 sqq.):* GLOSS. III 524,47 St.-S. anancia pes hasenwrz. 533,43 -a pes leporis haselworz. 535,3 -a haserworz. 547,43 -a (anaucia *b*, aliantia *c*) hasilwrz *(c)*, hasenwrz *(a. b)*. ALPHITA I p. 276,23 anantia pes leporinum gariofilata sanamunda idem (*sim.* II p. 17,18 avencia. p. 70,15. 141,11). **2** *vulgago – Haselwurz (Asarum europaeum L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 457sqq.): v. l. 16sq.*

***avantaglium**, -i *n.* (*francog.* avantage) **1** *lucrum – Mehrertrag:* CHART. select. Wopfner 127 p. 178,5 (a. 1235) procurator . . . de -o percipiet de communi decima octo modios frumenti. **2** *merces – Lohn:* CHRON. Vill. 30 (MGScript. XXV p. 208,39; s. XIII.[med.]) pro labore . . . modico pre aliis contentus est *abbas* -o, emina vini cotidie.

***avarice** *adv. avare – habgierig:* VITA Serv. 45 p. 117,18 non -e auceps mammona sollicitare rursus alios cessavit.

avaritia (-cia), -ae *f. script.* aba-: *l.* 50. *plur.: l.* 50.

1 *strictius i. q. cupiditas pecuniae vel possessionis, philargyria – Habgier, Habsucht (interdum i. q. cupiditas pecuniae retinendae – Geiz: l. 37.43sq.):* **a** *def.* (*cf.* GLOSS. II 320,20 St.-S. -a scaz girida): CAPIT. reg. Franc. 46,14 -cia est alienas res appetere et adeptas nulli largiri. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,42 tertium *vitium* est filargiria, hoc est -a sive amor pecuniae *(cf. Cassian. inst. 5,1)*. TRACT. de Lamb. I 3 (MG Script. XV p. 948,31) ira in felle, -a in iecore *est*. DAVID compos. 2,44,1 -a tres habet species: prima est anxia cupido habendi vel acquirendi temporalia . . .; secunda tenacitas conservandi habita . . .; tertia augere divitias *eqs.* ALBERT. M. summ. theol. II 5,21,2 p. 261[a],46sqq. -a dicitur duobus modis: generaliter scilicet et specialiter; generaliter dicitur -a nimius amor proprii boni cuiuscumque . . . ; specialiter amor nimius pecuniae vel bonorum fortunae. *al.* **b** *de usu:* CAPIT. reg. Franc. 121 p. 240,3 custodiant se *mulieres* a fornicatione et beneficiis (*i.* vene-) et ab-is. WALAHFR. Wett. 500 ardor -ae nescit concedere quicquam. CONC. Karol. 50[D],13 p. 621,4 ab appetitu -ae et cupiditatis se cohibentes *sacerdotes*. WALTHARIUS 858 gurges -ae. CHRON. Salern. 100 p. 101,9 Gumeltruda . . . exarserat in -ciam. ANNAL. Quedl. a. 984 accrescentis -ae stimulis agitatus *dux*. THIETM. (?) chron. 5,19 insaciabilis -cia Bawariorum. CHART. Hersf. 115 p. 204,2 ut . . . prędium alii . . . publicarent agente -cia, quę est simulacrorum servitus *(cf. Vulg. Eph. 5,5)*. CARM. Bur. B 42,11,1 solam -am Rome nevit Parca. *saepe. c. sensu voracitatis:* VITA Erasmi 317 o rex . . ., lupe plenus -aque. CASUS Petrish. 3,21[med.] maiorem calicem sibi eligebat *presbyter* . . . talemque -am in ipsis sacrosanctis mysteriis exquirebat. *per prosop.:* WALAHFR. imag. Tetr. 60 fulget A-a exornatis aurea membris, spicula fert *eqs.* GARS. tract. 5 p. 431,6 haut longe a basilica A-ciae, matris *Cupiditatis et Avidissimae. al.* **2** *latius:* **a** *aviditas – Begier:* BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 719,26 plerique . . . -ciam patris Romaldi esse dicebant. CAES. HEIST. mirac. I 4,57 p. 223,13 -a est gloriae seu quarumlibet rerum insatiabilis et inhonesta cupido *eqs. v. et l. 42sq.46sq.* **b** *parsimonia – Einsparung:* ELIAS SAL. mus. 28 p. 55[b],14 omittitur fortassis propter -am pergameni vel desidiam notatoris. **3** *meton. i. q. possessio avaritia parta – durch Habgier*

[Langer]

erworbener Besitz: WALTH. SPIR. Christoph. II 4,249 nullus -cię cumulus nos promovet.

avarities (-cies), -ei *f.* *cupiditas pecuniae vel possessionis, philargyria – Habgier, Habsucht:* MILO carm. 3,4,1,746 impia -es ardens sine fine. CHRON. Salern. 100 p. 101,7 Ademarius . . . cum sua coniuge . . . -cie simulque et discordie fedati erant (*cf.* 38 p. 39,7).

avarus, -a, -um. *script.* ?acca-: DIPL. Merov. III A 10 p. 127,30 (spur.).

I *adi.:* A *strictius:* 1 *cupidus pecuniae vel possessionis – habgierig, habsüchtig* (*cf.* GLOSS. I 33,25 St.-S. -us nefkerer vel arc): ALDH. virg. II 2587 loculi gestator -us *(sc. Iudas; cf. Vulg. Ioh. 12,6).* HRABAN. univ. 18,5 p. 502A hydropicus significat -um hominem. HROTSV. Bas. 146 se quia serpentis *(i. diaboli)* iuri tradebat -i *servus.* gest. 496 omne . . . dextra tollebat *Berengarius* -a. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 323,26 aecclesiae praepositum, symoniacum -issimum. RAPULARIUS 239 mundus . . . totus homini si detur -o. *al. in imag.:* VITA Willib. p. 16,22 quod . . . extinctum -a tegerent gleba. 2 *avide appetitus – habsüchtig begehrt:* BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 730,46 qui *(Benedictus)* numquam in animo suo reliquit -i spem nummi. 3 *retinens, tenax, parcus – zurück-, festhaltend, geizig (in imag.):* CHART. Rhen. inf. I 294 (a. 1122) quę -o sinu multa nobis abscondit *tellus.* CARM. Bur. B 67,2b,2 *natura* puellulis -a singulis solet partiri singula.

B *latius i. q. cupidus, appetens – begierig, verlangend* (*cf.* GLOSS. IV 132,16 St.-S. -us frech): 1 *gener.:* HROTSV. Gong. 325 salutis -i. RUODLIEB X 84 pueri Rŏdlieb venientis -i. ALBERT. STAD. Troil. 2,838 manus caedis -a. *al.* 2 *c. colore quodam:* a *studiosus, sollicitus – eifrig bedacht, besorgt:* CAND. FULD. Eigil. II 13,14 scrutator -us, quae aegris debilibus maneat, quae cura fovendis. EKKEH. IV. bened. I 30,31 fidei fit *Paulus* amator -us. ALBERT. M. animal. 8,5 feminae omnium animalium . . . sunt magis -ae et sollicitae circa nutrimentum filiorum. b *edax, vorax – gefräßig, verzehrend:* THIETM. chron. 4,25 canes -i saturabantur. CARM. Bur. B 157,5,3 quem *(lupum)* fames expulerat gutturis -i. *al. in imag.:* THIETM. chron. 7,58 de cuius *(ignis)* -is faucibus divina pietas . . . reliquias . . . eripuit. c *saevus, crudelis – grimmig, grausam:* WALAHFR. hort. 22 vestigia . . . -ae . . . hiemis. VITA Erasmi 248 hęcque timens dixit populum et mentitur *rex* -us.

II *subst. masc.: qui pecuniae vel possessionis avidus est – ein Habgieriger, Geizhals:* WALAHFR. imag. Tetr. 218 idola -us habet *(cf. Vulg. Eph. 5,5).* CAND. FULD. Eigil. II 14,33 fuga nomen -i. WIPO prov. 38 omnis -us nulli est carus. CARM. Bur. B 19,1,4 prodigus non redimit vitium -i. ALBERT. M. Is. 65,11 p. 614,6 fortunam . . . maxime reverentur -i. *al.*

adv. **avare.** *avide – begierig:* HROTSV. Agn. 406 martiris egregiae *Agnetis* iugulum perfodit -e *iudex.* *Langer*

***aubrema** *subst. (fort. ab* ἀπόρρευμα, *cf. notam ed.;* brema *cft. DuC.) dementia – Irrsinn:* TRANSL. Athan. Neap. 14 iuvenis . . . gravi infirmitate capitis afficiebatur, quae -a dicitur.

auca, -ae *f.* *script.:* aug(a): PACTUS Alam. III 14. FORM. Marculfi 1,11. TRAD. Frising. 469. aucc(a): *l.* 65.

anser – Gans (Anser anser L.; plerumque de ansere domestico; expresse de silvestri: GLOSS. III 365,28 St.-S. -a wildegans. *al.):* 1 *proprie:* PACTUS Alam. V A 8 si -a fuerit furata. FORM. Sangall. II 35 unam -am et duas anetas a ceteris separa *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 32,38 ut -as pastas et pullos pastos ad opus nostrum semper . . . habeant. 32,62 de . . . anseribus, id est -as. TRAD. Frising. 343 censum . . ., hoc est . . . duas -as et tres pullos *(item de censu:* TRAD. Patav. 75 auccas II aud X pullos. CHART. Babenb. 261 p. 91,12. REGISTR. abb. Werd. 13 p. 324,22. *al.).* FORMA mon. Sangall. p. 14b *mansio* custodis -arum. THIETM. chron. 6,82 nati sunt . . . duo fratres . . ., in ore similes -ae. RUODLIEB VI 89 strepentibus au⟨cis⟩. SIGEB. GEMBL. chron. a. 1086 domesticae aves, pavones, gallinae et -ae *eqs.* NIVARD. Ysengr. 2,233 gallum explumare vel -am. ALBERT. M. animal. 23,22 anser vel -a avis est nota et est avis aquatica. MENKO chron. p. 535,4 ova -arum. *saepe. de ave sexus feminini: v. p. 685,61sqq.* 2 a *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,523 ante moras fatiet tibi, quam bene cocta sit, -a. b *per compar.:* NICOL. BIBER. carm. 1604 (ed. Th. Fischer. 1870) *rectores ecclesiarum* esse pares reor -is. c *in nom. propr.:* VITA Bonif. II 12 p. 104,9 sciens locum propter edifitium, qui nominatur vulgarice Aucarum Domus. CHART. civ. Erf. 82 Hartleib Pes Auce (*cf.* 79 Gensevuz).

aucceptor *v.* accipiter.

aucella, -ae *f.* *avis parva – kleiner Vogel* (*cf.* GLOSS. I 589,32 St.-S. -as, i. parvas aves, ab ave dirivatur, i. fukili): FRUTOLF. chron. p. 71,1 *(ex Hist. Alex.)* inter illas *statuas et platanos aureas* erant multa genera -arum varii coloris *eqs.*

v. et aucellus.

***aucellatio**, -onis *f.* *venatio vel captura avium – Vogeljagd, -fang:* CHRON. Ven. Alt. p. 80,14 in piscatione sive in -e (p. 165,25. 170,14).

aucellator, -oris *m.* *venator avium, aucupator – Vogeljäger, -steller* (*cf.* GLOSS. I 525,1 St.-S. aucupes -is id. fugilarum): *v. l. 32.*

aucellus, -i *m.* *avis (parva) – (kleiner) Vogel:* LEX Sal. Merov. 7,10 si quis -um de trappa furaverit (*inde* LEX Sal. Pipp. 7,8 -um [aviculam *E*]). *in nomine plantae (cf. p. 1235,31sqq.):* TRACT. de aegr. cur. p. 328,42 recipe . . . grana . . . seminis anisi, lingue ar-i *(sic?)* ana ʒ XX.

auceps, -cupis *m.* *form* -cipit(is): *l. 32.59.* [*dub. interpr.:* AETHICUS ISTER 59 p. 39,6 titupantur -es.]

I *proprie:* A *de hominibus:* 1 *venator avium, aucupator – Vogeljäger, -steller (cf.* GLOSS. III 140,52 St.-S. -s fŏgelare. *al.):* CAPIT. reg. Franc. 32,45 ut unusquisque iudex in suo ministerio bonos habeat artifices, id est fabros . . ., piscatores, -cipites, id est aucellatores. AGNELL. lib. pont. 104 p. 345,29 *episcopi* pauperes proiciunt, -es gubernant, accipitres fovent *eqs.* LIUTPR. leg. 51 p. 202,24 vilia mancipia, piscatores scilicet, cupedinarios, -es, nothos *eqs.* CHRON. Pol. 1,14 habebat *Bolezlaus* . . . -es et venatores omnium fere nationum. ARCHIPOETA 9,6,2 dent . . . pisces piscatores, -s volatilia, feras venatores. CHART. Lux. II 504 p. 565,7 dedi . . . duobus -bus XL solidos. ALBERT. M. veget. 4,115 ex illo . . . cortice . . . viscum faciunt -es. animal. 8,14 -es (*p. 609a,15* ὀρνιθοθῆραι) ligando bubonem . . . deprehendunt . . . alias aves. 23,100 cum provocatione et sibilo -is. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 426,6 -s seu illusor avium. *saepe. in cognomine:* ANNALISTA Saxo a. 919 p. 594,41 Heinricus cognomento A-s (THEOD. PALID. annal. a. 924 p. 61,22 primus H. post Karolum, cognominatur A-s [gloss.: the vogelere] pro eo, quod venatu . . . aviculas inlaqueavit. GODEFR. VIT. panth. 23,28 p. 233,15. *al.*). REGISTR. Baiuv. A p. 284,8 Ulricus A-s de Argart. *in imag. de diabolo (cf. l. 63):* HERM. AUGIENS. vit. 152 quin et vos furvus -is hamus iam captas teneat sive capiscat. 2 *augur – Vogeldeuter:* GLOSS. II 479,66 St.-S. -es heilisare *(spectat ad Prud. perist. 5,79, sc. per errorem, cf. l. 61).* B *de avibus i. q. accipiter, avis venatica – Habicht, Beizvogel:* EGBERT. fec. rat. 1,177 ad pugnos vacuos crebro non advolat -s. 1,1364 -s aquilam cum forte supernam nesciret, sequitur *capum.* CAES. HEIST. hom. II p. 52a -es suos *(sc. diaboli),* falcones et accipitres. *fort. huc spectat nomen plantae:* ALPHITA II p. 155,15 rostrum -cipitis similis est linarie *eqs.*

II *translate i. q. insidiator, persecutor – (tückischer) Feind, Verfolger (cf.* GLOSS. II 402,20 St.-S. -es uarara *[spectat ad Prud. perist. 5,79]):* HYMN. Sangall. p. 110 sub Iuliano tyranno, christianorum -e. HERM. AUGIENS. vit. 125 -s ille ferox, furcifer *(sc. diabolus).*

aucer *v.* anser. ***auchora** *v.* *authora.

***aucinus**, -a, -um. *anserinus – Gänse-:* BOTAN. Sangall. 7,2 herba celerata tusa cum femore porcino et -um terris. RECEPT. Sangall. I 62 stercus -o aut pullino. 150 femus.

aucionator *v.* auctionator.

***Aucipes** *m.* *nom. propr. i. q. pes aucae – Gänsefuß:* REGISTR. Mog. p. 30,16 Hermannus A-s (*cf.* p. 21,23 Gensephuz).

[Payr]

***aucipula**, -ae *f.* (avis, *cf.* muscipula) *instrumentum ad aves capiendas aptum – Vogelfalle:* GLOSS. III 293,16 St.-S. -a clobo. IV 245,25 -a fugulclouo. *Payr*

aucmentum *sim. v.* augmentum. ***aucora** *v.* *authora.

***auctentico** *sim. v.* *authentico.

***aucticrementum** *v.* augmentum *p. 1223,38.*

auctio, -onis *f.* **1** *de actione:* **a** *proprie:* **α** *additio – Vermehrung:* DIPL. Heinr. II. 171 p. 202,22 sublementum et -em prędiorum illuc concedi et superaddi . . . postulavere. GREG. CAT. chron. I p. 235,3 causā -is rerum huius monasterii. CHART. march. Misn. II 83 p. 66,17 ut . . . congregatio . . . -em nostre donationis cottidie accipiat. *donatio – Schenkung:* CHART. march. Misn. II 370 p. 258,10 (a. 1170) huic . . . -i . . . includimus villam. **β** *ampliatio – Erweiterung:* DIPL. Otton. II. 71 p. 86,29 per renovationem, quin immo -em nostri prȩcepti. **γ** *augmentatio – Erhöhung:* TRAD. Ratisb. 393 p. 263,32 (c. 1030/31) census -em. **b** *meton. i. qui auget – Vermehrer:* FROUM. carm. 2,11 omnibus et risus suffundor et -o plausus. **2** *de statu i. q. incrementum – Zuwachs:* RHYTHM. 113,43,2 horā singulos per annos uno puncto addito . . . constat semper -o.

auctionator (auci-, auti-), -oris *m. negotiator – Handeltreibender* (*cf.* GLOSS. III 381,46 St.-S. auti-r coufman): CHART. Babenb. 232,55 (a. 1276/77) artifices . . . cauponum, ligatorum, auci-um.

auctor, -oris *m. (f.: p. 1169,21.1170,32.1171,15) script.:* oc-: *l. 64.* ac-: *p. 1168,7.49.51.59.1170,16.26sq.50.65.1171, 21.43.45sq.* aug-: *p.1168,65.* aut-: *l. 71. p. 1168,9.11.1169, 12. saepe.* auth-: *p. 1168,23.1170,24.* autt-: *p. 1170,27.* -ur, -ur(is): *p. 1168,59.1169,70.1170,24.32. usu attrib.: l. 36sq.41. p. 1169,41.*

I *de creatione, inventione, perfectione (cf.* GLOSS. IV 38,12 St.-S. -r ortfrumo. *al.):* **A** *procreator – Schöpfer:* **1** *de Deo:* **a** *in univ.:* IONAS BOB. Ved. 2 rerum -em (HRABAN. carm. 9,1. *al.*). ALCUIN. carm. 28,8 mundi mitissimus -r. WALAHFR. carm. 28,2 quid -i retribuas Domino. 49,1 omnipotens -r. WANDALB. creat. mund. 55 Deus -r. HRABAN. carm. 6,7 hominum fortissimus -r. CHART. Rhen. med. I 167 p. 231,6 caritatem -is. LAMB. LEOD. Matth. I 1725 pius -r. CHART. Welt. 13 salutem in omnium -e. *saepe. de Christo:* LIBER diurn. 83 p. 91,1 Christo -e tradente (*syn.* creator). PAUL. DIAC. carm. 4,1,23 reparator et -r (WALAHFR. hort. 424 antiquae r. stirpis et -r. EPIST. var. II 20,1). HRABAN. carm. 39,97,2 -r vitae et redditor. CHART. ord. Teut. (Thur.) 282 redemptor noster, conditor et -r tocius creature. *al.* **b** *c. sensu largiendi i. qui affert, dator, fons – Geber, Bringer, Quell:* BEDA hist. eccl. 3,25 p. 186,25 -r ac dator evangelii Dominus. HRABAN. epist. 48 -r et tributor salutis (CHART. Solod. 404 salutem in -e s. *al.*). TRAD. Frising. 41 omnium bonorum -em esse universarum rerum Deum (CHART. Tirol. 1292). SYLL. Sangall. 20,7,1 -r veri gaudii. DIPL. Otton. I. 334 p. 448,16 ut . . . imperialis providentia . . . -em suum sibi conciliet. FROUM. carm. 17,15 -r honorum. CHART. Heinr. Leon. 44 -em potestatis nostrę. *al.* **2** *de hominibus:* **a** *plastes – Bildhauer:* ALDH. ad Acirc. 83,1 corporis -r (*syn.* factor). **b** *fabricator – Hersteller:* CAPIT. reg. Franc. 273,16 ad falsitatis -em (*syn.* monetator). NOTKER. BALB. gest. 1,29 -r operis . . . apprehenso fune traxit eramentum. THEOPH. sched. 3,17 -r earum *(limarum).* **B** *fundator, conditor – Gründer, Begründer, Stifter:* **1** *de institutis:* **a** *de aedificiis sacris:* PAUL. DIAC. carm. 4,1,9 extiterant -es luminis illis *(Romuleis templis)* aeterni expertes. CAPIT. reg. Franc. 179,6 ab -bus eorum *(xenodochiorum).* EINH. Karol. 32 p. 37,10 templi. CHRON. Noval. app. 3 p. 122,38 constructor et octor eiusdem *coenobii.* DIPL. Conr. II. 117 Dudoni . . ., eiusdem loci -i (*syn.* institutor). CHART. Brixin. 65 p. 71,3 prepositure. *al. cf. p. 1169,48. in imag.:* AMALAR. ord. antiph. 53,1 apostoli . . . vice Christi -es extiterunt . . . ecclesiae. **b** *de ritibus:* ALDH. epist. 4 p. 482,25 primus -r rasurae huius et tonsurae. AMALAR. off. 1,1,10 -r officii nostri. *ibid. al. spectat ad haeresim:* CONC. Merov. p. 101,7 sectam, quam -r (aut- *LT*) male sibi conscius . . . condidit Euthicis. **c** *de artibus:* HRABAN. carm. 38,17 -es atque sequaces istarum rerum *(sc. picturae et scripturae).* **2** *de consanguinitate:* **a** *primus hominum – Stammvater:* ALDH. virg. II 2719 praedo pellax . . . -em generis strofa pellexit inani. **b** *pater, proavus, praecessor – Vater, Vorfahr, Vorgänger* (*cf.* GLOSS. II 695,34 St.-S. -r proavus uordero): LEG. Burgund. const. I 3 apud . . . -es (act- *var. l.*) nostros *(sc. regis).* CONC. Merov. p. 94,15 posteritas *servilis* . . . in locum, cui -is (*i.* -es) eius constat fuisse depotatus, revocata. LEG. Wisig. 5,6,6 unde -r (aut- *R 1*) eorum *(filiorum)* debitor . . . convincitur extitisse. 10,1,14 quod non amplius autor eorum *(heredum)* dederit. *remissius:* ALDH. epist. 4 p. 482,23 quod -um et praecessorum suorum tonsuram imitentur. *pater spiritualis – geistiger Vater:* LIBER diurn. 84 p. 99,3 Theodorus Mopsuestenus, -r Nestorii. **C** *scriptor, compositor – Schriftsteller, Verfasser:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* ARBEO Corb.$^{tit.}$ vita -e Arbeone. CAPIT. reg. Franc. 30 p. 80,35 *lectiones* sine -um suorum vocabulis essent positae. CONC. Karol. 33^{B} p. 240,26 cum his -bus et sacrae scripturae auctoritatibus (*cf.* LAMB. LEOD. Matth. I 86 nec scriptura nec -r ullus). AMALAR. off. 3,40,2 lectionarii. GODESC. SAXO conf. p. 67,22 saecularis litteraturae. PS. BOETH. geom. p. 393,7 ab Archita, non sordido huius disciplinae -e. ORDO Rom. ant. p. 31^{b},50 de authoribus . . . evangeliorum. *saepe. adde:* LEG. Burgund. Rom. 31,5 diversorum -um constitutiones. **b** *spec.:* **α** *praestantissimus conscriptor – hervorragender Autor:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 87,24 argumenta ex libris -um prolata. GUNZO epist. 12 p. 43,8 aut quia nunc in usu non est aut quia apud -es . . . invenitur. HROTSV. lib. 2 praef. 7 ut . . . me praesumam conferre -um alumnis. ADAM gest. 4,21 p. 250,11 antiqui -es, Solinus et Orosius. *de patribus ecclesiae:* CAPIT. reg. Franc. 22,78 sanctorum -um dicta legantur. OTTO FRISING. chron. 4,18 p. 205,19 quid . . . loquantur -es (*opp.* nostri temporis theologi). *al.* **β** *poeta – Dichter (cf. E. R. Curtius, Europ. Liter. u. lat. Mittelalter. ^{4}1963. p. 61):* CATAL. biblioth. Lehm. I 5 p. 20,5 exemplare super versus -um initia. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 51,3 (ed. F.-J. Schmale. 1961) Sphingi monstro familiaria, que -es componunt. HUGO TRIMB. registr. 5 tytulos omnium -um. **2** *meton.:* **a** *de operibus:* HRABAN. epist. 10 memorati -is lectione. 34 p. 468,1 diversorum -um codices. AMALAR. ord. antiph. 41 quem *(sc. responsorium)* praenotavi ex -e proprio. NOTKER. BALB. notat. p. 78,26 si gentilium -es nosse desideras, Priscianum lege. *al.* **b** *de nomine:* AMALAR. off. 4,3,23 audiat -em, qui forte non est incognitus. CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p. 82,11 grammatica sine -e. **c** *de litterarum studio:* ANNAL. August. I a. 1041 plurimi . . . in artibus . . ., in -bus, in omni genere doctrinae pollebant. **D** *qui committit, perficit – Täter, Vollbringer:* **1** *iur.:* LEG. Burgund. const. I 33,1 -r (actor *A 1*) facti. LEX Sal. Merov. 19,2 -r sceleris (LEG. Wisig. 6,3,7 tam viri quam femine, s. huius -es [actoris *R 1*]. NIVARD. Ysengr. 5,933 par facit -i scelerum prȩceptor et emptor. *al.*). LEG. Wisig. 6,1,8 omnia crimina suos sequantur -es. LEX Saxon. 22 qui nesciens periuraverit, manum suam redimat -r sacramenti. ADAM gest. 3,58 p. 204,17 predae -es. *al. de bestiis, rebus quasi animatis:* LEX Sal. Merov. 36 quadrupedem, -em criminis. LEX Ribv. 73,1 *(de ligno sim.)* nisi . . . quis -em interfectionis in usos proprios adsumpserit. **2** *publ. et eccl.:* CONC. Merov. p. 93,11 -es (actur *T*) niquitiae. THIETM. chron. 5,11 Bolizlavus . . ., impietatis -r immensae. *al. adde de daemonibus:* THIETM. chron. 8,15 p. 512,24 haec cum -bus suis vanitas est.

II *de impulsu, iussione, dominatione:* **A** *qui iubet, vult – einer der gebietet, will:* **1** *de Deo:* ARBEO Emm. 15 qui Deo augtori Petri successit in honorem. DIPL. Ludow. Germ. 50 ecclesia, cui ille -e Deo praeest. *al.* **2** *de hominibus:* CHART. archiep. Magd. 193 p. 251,14 (a. 1108) rex noster, huius belli -r. OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 68,26 ut . . . ipso *(abbate)* -e . . . Abailardo silentium impositum fuerit. **B** *incitator, hortator – einer der anfeuert, Anreger:* **1** *in bonam partem:* **a** *de hominibus:* WALTH. SPIR. Christoph. II epist. p. 10,9 quid auctoratum sine -e? ANNAL. Sangall. IV

[Heßler]

a. 1040 Werinherus ceteris -r audendi factus. *qui causam dat – einer der Anlaß gibt:* NOTKER. BALB. hymn. p. 14 -is illius *sollemnitatis (sc. s. Stephani).* **b** *de rebus i. q. vis agitans – Triebfeder:* POETA Saxo 5,21 magnus amor, praesentis carminis -r. **2** *in malam partem i. q. instigator, machinator, incentor – Anstifter, Drahtzieher, geistiger Urheber:* **a** *de diabolo sim. (cf. W. Dürig, Imago. 1952. p. 168):* ALDH. virg. II 1917 -em sceleris (THIETM. chron. 1,24 p. 30,19). HRABAN. carm. 39,34,5 -r peccatum auxerat. CAPIT. reg. Franc. 301 p. 455,2 -r praevaricationis. LAMB. LEOD. Matth. I 1001 sit vindex, qui fuit -r. 1423 -r perdicionis. *al.* **b** *de hominibus:* LEG. Wisig. 2,4,6 tam autor sceleris, qui in interitum intendit alterius, quam his, qui ... prebuit ... adsensum (8,1,4. OTTO FRISING. chron. 1,19 p. 53,16). CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 227,5 -es dissensionis. HROTSV. Cal. 9,22 qui -r extitit perditioni alienae. THIETM. chron. 5,12 militibus Reinwardo -e infideliter repugnantibus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 296,22 regi Heinrico, ... tot heresium et scismatum -i et defensori. OTTO FRISING. gest. 1,13 p. 28,19 factionis caput et -r. *al.* **c** *de re:* ROD. GLAB. hist. 5,21 sola presumtione -e. **C** *ductor – Anführer:* **1** *in bonam vel neutram partem:* WIDUK. gest. 2,11 p. 77,18 illi ... urbis prefecto -e ... resistentes. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 61 pugnę ... -r. WIPO gest. 28 p. 46,30 Manegoldus comes, -r huius congressionis. *rector – Leiter:* WILLIB. Bonif. 2 p. 10,1 extitit pedagogus ... et -r magisterii. 8 p. 53,2 unus *monachorum,* qui et -r iteneris comitatusque ... extiterat. **2** *in malam partem i. q. primus sodalium sceleratorum – Haupttäter, Rädelsführer:* **a** *iur.:* LEX Ribv. 67 -r (aut- *A 3*) facti triplicem weregeldum multetur et tres priores XC solidos culpabiles iudicentur. CAPIT. reg. Franc. 138,23 huius mali -es (*opp.* participes et conhibentes). DIPL. Heinr. II. 501[a] p. 641,3 -r homicidii. **b** *eccl. et publ.:* CONC. Merov. p. 101,10 easdem *sectas* cum suis -bus (aut- *L*) et sectatoribus. CAPIT. reg. Franc. 44,10 -es facti *(sc. conspirationis)* interfitientur; adiutores vero eorum *eqs.* (POETA Saxo 2,89. *cf.* 3,133).

D *princeps, dominus – Oberhaupt, Herr* (*cf.* GLOSS. II 282,7 St.-S. -r hertuom): **1** *theol.:* **a** *de Christo:* ALDH. carm. eccl. 4,8,6 -em lucis (HRABAN. epist. 5 p. 390,1. *cf.* carm. 39,63 -r luminum). NOTKER. BALB. Gall. 1[a],1,3,3 munus hoc mandat tibi Christus -r. CHART. Carniol. I 67 p. 73,27 iuxta -is vocem. **b** *de diabolo:* BEDA hist. eccl. 2,1 p. 80,10 tenebrarum -r. **2** *eccl. et iur.:* EGILM. epist. p. 362,14 summae sedis apostolicae -em ceu totius christianitatis caput. *dominus ecclesiae alodialis – Eigenkirchenherr (cf. R. Sprandel, Das Kloster St. Gallen. 1958. p. 79.120):* CHART. Sangall. A 397 p. 18,31 (a. 838/45) eclesiam ... in loco ... Witunhouva ..., ubi ... presbiter Lantpertus pastoralem curam sub Libone -e fungit et Tuato advocatus preesse videtur. *cf. p. 1167,65.* **3** *natur. de apium rege:* ALDH. epist. 9 (12) p. 501,13 earum *(apium)* -e linquente ... receptacula (*cf.* virg. I 6). **4** *mus. de tono authentico (cf. M. Appel, Terminologie in den mittelalt. Musiktraktaten. 1935. p. 59):* Ps. ODO CLUN. dial. 10 p. 258[b] modus, qui dicitur authentus protus, id est -r vel princeps primus. HERM. AUGIENS. mus. p. 9,26 unusquisque eorum *(troporum)* per se authenticus est, hoc est -r sive magister. GUIDO CIST. mus. p. 162[b].

III *de assensione, affirmatione, testimonio:* **A** *qui ratum habet, assensor – einer der genehmigt, zustimmt:* DIPL. Heinr. III. 243 p. 325,41 (spur. c. 1160) -es consilii et testes ... negotii (CHART. civ. Halb. 65 huius rei [*sc. resignationis et locationis*] -es sumus et t. 78 p. 75,25). CHART. march. Misn. III 146 p. 116,34 (epist. papae) qui -e pretore possidet *(cf. Paul. dig. 41,2,11).* **B** *qui (chartam) concedit et corroborat -(Urkunden-)Aussteller:* LEG. Wisig. 2,5,15 scripture, quarum et -r (aut- *R 1*) et testis defunctus est ([*syn.* conditoris]. TRAD. Frising. 333[b] haec ... sunt ... testes firmitatis: Toto -r huius traditionis *eqs.* CHART. Hersf. 102 p. 186,3 -um, traditorum et testium stipulatione subnixa). CHART. Sangall. A 35 signum Ioto aucture (62 p. 62,19 -e vel traditore. *saepe).* DIPL. Karoli III. 49 p. 83,8 -r cartulę. *al. qui testamentum facit – Testator:* LEG. Wisig. 2,5,12 extrema voluntas, sive sit autoris et testium manu suscripta *eqs.* **C** *testis – Zeuge:* **1** *iur.:* LEG. Burgund. const. I praef. 14 p. 35,36 (add. B 4) expliciunt nomina -um. TRAD. Frising. 144 p. 150,9 coram -bus firmavi. *c. sensu comprobandi:* HRABAN. carm. 11,41 tui iure censeris nominis -r. **2** *de scriptorum fontibus i. q. confirmator – Gewährsmann:* ANTIDOT. Glasg. p. 149,45 hoc autores expermentatum abuerunt. HRABAN. epist. 23 -um nomina, quorum dicta ... excerpsi, forinsecus in pagina ... praenotata. NOTKER. BALB. gest. 2 praef. tres tantum -es me secuturum spopondi. *al.*

IV *de sponsione, obligatione:* **A** *qui evictionem praestat – Gewährleister, Garant, 'Gewähre':* **1** *strictius de priore (sive iusto sive non) rei possessore (v. et supra p. 1167, 57.1168,9.11):* **a** *spectat ad res mobiles (cf. Brunner, Rechtsgesch.[2] II. p. 655sqq.):* EDICT. Roth. 232 si quis caballum emerit et -em (act- 5) ignoraverit. LEG. Wisig. 7,2,8 qui conparaverit, a iudice districtus autorem presentet. LEX Ribv. 37,3 si -r suus venerit et rem intertiatam recipere rennuerit ([37,4 *syn.* fordronem]. CAPIT. reg. Franc. 41,7). DIPL. Heinr. IV. 334 p. 438,26 si -em vel datorem habuerit. CONST. II 427,63 schahroup ... nullum -em habeat. *al. spectat ad servos, libertos:* EDICT. Roth. 231 si quis conparaverit ancillam et postea venerit alter homo, qui eam suam dicat esse, revertant pariter ad -em ([aucturem *1*, aut- 5, auth- *12*]. *cf.* LEG. Lang. p. 357[b],16sqq.Longobardus semper dat -em et numquam stat loco -is *eqs.*). LEX Ribv. 60,2 si -em (act- *B 2*) habuerit *libertus,* -r (auttor *A 3*, act- *B 2*) cum legibus ex hoc eum educat *(cf.* CAPIT. reg. Franc. 104,7. *al.).* **b** *spectat ad res immobiles (cf. Brunner, op. cit. p. 677sqq.):* FORM. Andec. 47 autore habebant legitimo ..., quia ipsa vinia ad eos dedissi (*cf.* LEG. Wisig. 10,1,6). DIPL. Merov. I 64 p. 57,27 Angantrudis ... autur contra quemlibet exinde aderat. FORM. Marculfi suppl. 2 -r (aut- *A 3*) eidem *(emptori)* ... esse volebat venditor. CAPIT. reg. Franc. 208 -em ad placitum adducant. DIPL. Heinr. IV. 419 p. 560,15 (ex charta) nichil vobis deffendere nec restaurare nec -em esse promitto. CHART. Stir. II 424 p. 537,32 pincerna ... bonorum noster sit -r, quod gewer vulgariter appelatur (CHART. Frising. 226 p. 239,26 volumus esse -es sive gwer erga ... episcopum). *al.* **2** *latius de datore feudi, praedii censualis:* CHART. Babenb. 280 (a. 1229) huius feodi idem episcopus debet esse -r contra omnem hominem ipsius ducis ..., quod gewêr ... nuncupatur *(cf.* CHART. Brixin. 169 p. 180,39. *al.).* CHART. Austr. sup. III 265 p. 252,24 possessionum -es ... erimus, ... coram quocunque lis ... suscitata fuerit. *dominus feudi – Lehnsherr:* CONST. I 278 p. 384,2 (a. 1179) quod nec ... electus nec quisquam alius possit ... feodum in quemquam transferre, antequam ipse a suo -e sit investitus. **B** *usu vario:* **1** *qui praestare debet – der Haftpflichtige:* LEG. Burgund. const. I 49,2 si ... dominum eorum *(animalium)* -emque (act- *var. l.*) rei is, a quo tenebuntur, scire non fecerit. **2** *debitor (ipse) – (eigentlicher) Schuldner:* LEG. Burgund. const. II 21,8 si quis ... ante eum *(fideiussorem)* pignerare praesumpserit, quam -em suum, cum quo causam habet, ... admonuerit. **3** *fideiussor – Bürge:* CHART. Tirol. notar. II 205 (a. 1242) *Conradus* promisit sibi *(sc. Egenoni)* autorem esse de claustro ... pro ipso debito supra omnia sua bona.

V *de augmentatione, auxilio, eruditione:* **A** *augmentator – Vermehrer, Mehrer:* CARM. libr. III 40 cuius *(Babenbergensis sedis)* constructor, fautor numeraris et -r *(sc. Heinricus II.).* CHRON. Noval. 5,29 interpretare ... possumus nomen cuius *(Oddonis)* -em, quia -r fuit habitacula vatum (*antea:* aucxit). **B** *adiutor, suffragator – Helfer, Förderer:* **1** *in bonam partem:* **a** *de Deo:* VITA Gaug. 4 (MGMer. III p. 653,15) ei *(Gaugerico)* officium diaconati actori (auctori 2[b], -e 1[b]) Domino continuo tradere destinaret. BEDA hist. eccl. 4,27 p. 270,33 in ecclesia Anglorum, quae nuper -e Deo ad fidem perducta est (BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 309,26. *al.).* *cf. supra p. 1168,65sq.* **b** *de hominibus:* CAPIT. reg. Franc. 289 p. 377,32 fautor regni -rque (CHART. Raitenh. 110 se -es ac fautores ... offerunt *viri potentes).* EGBERT. fec. rat. 1,864 hoc curet prelatus et -r *episcopus.* ANNAL. Ottenb. I a. 955

[Heßler]

(MGScript. V p. 4,31) -e Udelrico . . . episcopo Ungari . . . prosternuntur. CHART. Carniol. II 102 p. 75,7 qui *(abbas)* -r fuit et cooperator. *al.* **2** *in malam partem i. q. satelles, socius, conscius – Helfershelfer, Teilnehmer, Komplice:* EINH. Karol. 20 p. 25,23 cuius *(coniurationis)* -es . . . omnes . . . deportati sunt (*cf.* POETA Saxo 2,204 [*opp.* incentor]). WIDUK. gest. 3,15 -es sceleris puniendos tradere (THIETM. [?] chron. 5,19). HROTSV. gest. 199 -es . . . piacli. CONST. II 394,3 (a. 1256) cum Lucensibus . . . et eorum fauctoribus et -bus et complicibus. *al. v. et supra p. 135,32.* **C** *protector, custos, servator – Behüter, Beschützer, Bewahrer:* **1** *in univ.:* **a** *de Deo, Christo:* DIPL. Karoli III. 87 p. 141,22 catholicę fidei -em. POETA Saxo 5,137 previus -r. LAMB. LEOD. Matth. I 69 calamo, cui Christus presidet -r. **b** *de hominibus:* ALDH. virg. I 44 p. 297,14 -r integritatis *Eugenia.* WALAHFR. carm. 56,25 fidei firmissimus -r. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,10 te . . . totius . . . suscepi paternitatis -em. FROUM. carm. 14,8 defensor gentis et -r. THIETM. (?) chron. 5,27 -i iusticie *(sc. regi).* **2** *c. colore quodam:* **a** *patronus – Patron:* LEX Ribv. 68,2 si autem Romanus aut regius . . . homo hoc fecerit, . . . contra -em (act- *B*) suum . . . culpabilis iudicetur. **b** *tutor – Vormund:* CAPIT. reg. Franc. 91,5 ut viduas et orfanos tutorem (auctorem **2**) habeant. CHART. march. Misn. III 297 (a. 1221) vero tutori et -i. **c** *intercessor – Fürsprecher:* CAPIT. reg. Franc. 298,11 nec coram Deo nec in synodo nos *(sc. episcopos)* inde -es habebitis. **d** *manufidelis, salamannus – Treuhänder, Salmann:* TRAD. Corb. 349 (c. 826/36) traditionis -em ipse Amalungus adhuc vivens elegit . . . Cobbonem atque ei potestatem predicte traditionis contradidit (TRAD. Frising. 633. 635). TRAD. Ratisb. 703 p. 336,37 fecit . . . Machthilt . . . eisdem -bus aliud concambium. **D** *doctor, magister – Lehrer, Meister:* ALDH. virg. II 730 Basilius, . . . doctorum maximus -r (act- *R*). WILLIB. Bonif. 8 p. 43,14 ab spiritalibus . . . -bus. ANNAL. Fuld. II a. 865 app. p. 63,23 qui *(Ruodolfus)* . . . omnium artium nobilissimus -r habebatur. CARM. var. I 20,6 -r amande (*syn.* magister). SYLL. Sangall. 14,4 quorum *(populorum)* tu *(sc. Gallus)* princeps -r ad astra meas. RANGER. Anselm. 3083 Gregorius *Magnus,* praecellentissimus -r. *al. cf. p. 1169,56.*

VI *confunditur c.* actor *(v. et p. 1168,48sqq.):* **A** *de administratione:* **1** *publ. et eccl.:* **a** *officialis, agens – Beamter, Verwalter:* FORM. Marculfi 2,4 p. 77,10 actores (auctoris *A* **2**) ecclesiae *(cf. A. Uddholm, Formulae Marculfi. 1953. p. 43).* CONC. Karol. 3^{B},12 publicis -bus (act- *V* **1**). ARBEO Corb. 15 p. 204,14 -bus (act- *B*) montanis *(cf. notam ed.).* CHART. Rhen. med. I 14 ab -bus domni et sancti salvatoris. CAPIT. reg. Franc. 180,31 licentia sit iudici -ive *eqs.* **b** *exsecutor – ein mit der Durchführung Beauftragter:* THIETM. chron. 5,35 parcentibus huius rei -bus. **2** *iur. i. q. procurator – Vertreter:* CHART. Tirol. notar. I 92 p. 45,9 (a. 1236) Trentinum . . ., -em domne Diamate quondam tutricis *(de re cf. ed. p. CXLsq.). al.* II 120 domna Sofia et domna Meza . . . constituerunt . . . suos certos nuncios et generales procuratores et -es et defensores in omnibus suis factis, causis negocii. *v. et p. 135,54.* **B** *de actione civili i. q. petitor – Kläger: v. p. 135,47.*

auctorabilis, -e. ac-: *p. 1173,17.* aut-: *p. 1172,27.*

I *de dignitate, potentia, vigore:* **A** *de hominibus:* **1** *potestate vel honore praeditus – maßgeblich, angesehen:* GERHOH. ad Innoc. p. 217,16 debes aliquem illo *(sc. Nicolao)* -iorem inducere. p. 226,4 testes magni et -es. CHART. archiep. Magd. 279 p. 348,25 tanti viri *(sc. Gerhardi cardinalis),* persone -is (HERM. ALTAH. annal. a. 1260 p. 402,26 nec a sede Romana nec ab aliqua persona -i. CONR. MUR. summ. 7 p. 479,37 optimatum, prelatorum et alias -ium personarum). CHART. Bern. III 227 p. 217,14 ab omnibus -bus viris et synodalibus. *valde honorabilis – hochachtbar:* BURCH. URSB. chron. p. 88,19 -is Wolfgerus patriarcha. **2** *plena procuratoris potestate instructus – bevollmächtigt:* CHART. Sangall. B 683 p. 470,17 (a. 1277) quod . . . comes . . . sufficienter -is procurator et ydoneus est. **3** *severus – streng:* CONR. EBERB. exord. 4,27 p. 1115^{D} quam rigidum, quam -em, cum forte censura iustitiae id deposceret, se ostenderit *prior.* **B** *de rebus:* **1** *excellens, insignis – hervorragend, ausgezeichnet:* EBO BAMB. Ott. 1,19 p. 606,20 -i sagacitate . . . curam . . . administrabat episcopatus. 1,20 p. 611,10 mellifluis et -bus . . . verbis. ANON. Mell. 91 cantus . . . de sanctis satis -es. *mus. (accedente sensu magisterii):* HIER. MOR. mus. 20 p. 156,23 impares *toni* . . . dicuntur authenti eo, quod sint sicut -es super pares. **2** *efficax – wirkungsvoll:* ACCESS. ad auct. p. 39,19 facit *Tullius* . . . contra omnes, ut opus sit -ius. **3** *magnus – stark:* ORDO liturg. (ed. Young, Drama. I. p. 399) Dominus . . . -i voce dicat. **4** *instans – nachdrücklich:* VITA Udalr. Cell. II 2 venerabilium virorum sancta et -i ad hoc provocor petitione. **5** *admirabilis, exemplaris – bewundernswert, vorbildlich:* THANGM. Bernw. 54 -i quadam modestia . . . incedebat. **6** *memorabilis, gravis – bemerkenswert, gewichtig:* CONR. MUR. summ. $6,6^{n}$ p. 467,33 proverbium est -e dictum virtutis . . . inductivum. $6,6^{p}$ p. 474,9 de . . . versiculis proverbialibus seu -bus.

II *de sinceritate, firmitate:* **A** *de hominibus i. q. fide dignus – glaubwürdig:* TRANSL. Godeh. 1 p. 641,10 signis . . . ab -bus viris recitatis. *al.* TRAD. Fuld. I praef. p. VI,18 privilegia a sanctis patribus, id est ab apostolicis religiosis, -bus et Deum timentibus . . . contradita. **B** *de rebus:* **1** *bene confirmatus – gut beglaubigt:* CHRON. Merseb. 3 p. 172,15 istis tam -bus confirmationibus. CONST. I 240,2 episcoporum . . . -i concessione. CHART. Osn. II 255 p. 200,11 aut-is . . . scripti testimonio. *al.* **2** *ratus, verus – gültig, echt:* CHART. Rhen. med. II 289 p. 324,21 (a. 1190/1212) cautio . . . signaculis -bus signata. CHART. Lips. II 11 bullae nostrae -i caractere. *vim testimonialem habens – beweiskräftig:* CHART. Wirt. IV 1082 p. 144,34 (a. 1246) ne . . . appensio sigilli mei solius tanto negocio minus -is minusve sufficiens esse videretur. *v. et p. 1182,64.* **3** *bonis argumentis firmatus – wohlbegründet:* HUGO epist. 4 (ed. Stegmüller, Mél. de Ghellinck. p. 737,29) -iori sententia convincere. **4** *integer – unverbrüchlich:* CAPIT. reg. Franc. 275 p. 336,40 episcopi privilegia . . . custodiant, ut exinde -i firmitate tueantur. DIPL. Loth. III. 52 decreti nostri sententiam ratam et -em esse volentes. **5** *evictionis obligatione firmatus – durch Gewährschaft gesichert:* CHART. Stir. II 117 p. 176,10 (a. 1211) quod fratres . . . curtem . . . contraderent et -em delegarent.

adv. ***auctorabiliter.** **1** *pro potestate – kraft des Amtes:* EPIST. divort. Loth. 16 p. 234,40 -r praecepistis *(sc. papa).* EKKEH. IV. cas. $73^{ex.}$ ut eum *(abbatem)* in sedem suam -r reponeret *episcopus.* **2** *ex arbitrio – nach freiem Ermessen:* CHART. episc. Hild. I 12 p. 5,23 (s. XI./XII.) quod *(monasterium)* . . . iuris proprii libertate -r manumittere potuissent *fundatores.* **3** *excellenter, peritissime – vorzüglich, meisterhaft:* HERM. SANGALL. Wibor. 7 statim ita -r ipsa *(virgo)* psallere coepit, ut . . . nequaquam inferior esse videretur sacerdote. **4** *firmiter – fest, zuverlässig:* CHART. Wirt. II 421 p. 207,20 (a. 1180) hęc . . . tam -r roborata. CHART. Babenb. 177 p. 237,39 perpetuum consensum adhibens -r ad predicta. CHART. Austr. sup. II 410 p. 605,3 privilegia . . . -r instituta. *per instrumenta – urkundlich:* CONR. EBERB. exord. 1,9 p. 1006^{C} postquam litteris . . . ostenderimus, quam rationabiliter quamque -r . . . approbatus sit . . . Cisterciensis ordo. **5** *cum causa – wohlbegründet:* GODESC. SAXO theol. 9,6 p. 208,20 siquidem sancta ecclesia . . . satis -r . . . canat. gramm. 1,41 -r per figuram dicit *vir rhetoricis eruditus.*

***auctoralis,** -e. *script.* aut-: *p. 1173,28.*

1 *de vigore:* **a** *grandis – bedeutend:* WIDUK. gest. 2,37 leges divinae atque humanae -i vigore pollent. **b** *gravis – (ge)wichtig:* BURCH. WORM. ad Alpert. (MGScript. IV p. 701,45) magnas et -es causas . . . conservasti. **c** *fortis – wirksam:* THEOD. TREV. transl. Celsi 8 qualiter . . . religioni . . . utpote . . . archiater -i antidoto succurrerit. **d** *mus. i. q. principalis – hauptsächlich, Haupt-:* PS. HUCBALD. ton. p. 213,24 primus atque tonus principalis apud cantores autentus protus, id est -is primus vocatur. *al.* **2** *de firmitate et fide:* **a** *(bene) confirmatus – (gut) beglaubigt:*

[Hefele]

EPIST. Lang. 14 p. 704,33 (spur. s. IX.) -ia . . . in medio deferre instrumenta. DIPL. Heinr. II. 133 nostra -i traditione. DIPL. Heinr. III. 122 -i nostra confirmatione. SIGEB. GEMBL. gest. 20 carta. *al. instrumentis firmatus – urkundlich:* SIGEB. GEMBL. Theod. 11 ne deesset . . . contra iniquitatem iudicum -e . . . libertatis suffragium. **b** *sanctione roboratus – feierlich bekräftigt:* GREG. CAT. chron. II p. 216,26 cum anathemate -ique excommunicatione. **c** *verus, fidus – echt, zuverlässig:* HARIULF. chron. 4,22 p. 237,1 conventio . . . -i roboratur signo dextrae regiae. GESTA Tull. 8 ut in libris -bus reperitur. *firmus – fest:* CHART. Sangall. A 733 p. 336,10 (epist. papae a. 904) concessa sibimet *(Salomoni abbati)* apostolatus nostri -i familiaritate. **d** *iustus, rectus, antiquitus acceptus – rechtmäßig, richtig, althergebracht (cf.* GLOSS. I 787,2 St.-S. -es ortfrumelih): LIBELL. de conv. Baiuv. 12 Methodius . . . noviter inventis Sclavinis litteris . . . litteras -es (actorabiles *4*) Latinas . . . vilescere fecit. CHART. Lux. I 275 p. 398,18 traditionem, quam . . . legali et -i iure gentium feci. SIGEB. GEMBL. chron. a. 1111 p. 372,34 rex uti volens auctoritate et consuetudine et -bus privilegiis imperatorum. **3** *de eruditione (triviali) i. q. ad auctores spectans – die Schulautoren betreffend:* OTLOH. Wolfk. 10 p. 530,23 quos omnes . . . in -bus simul et artificialibus doctrinis . . . aedificavit.

adv. ***auctoraliter.** **1** *peritissime – meisterhaft:* HARTM. Wibor. 6 decantare . . . efficaciter et -r. *cf. p. 1172,50.* **2** *authentica cum confirmatione – mit offizieller Bestätigung:* LIBELL. de reb. Trev. 3 p. 100,35 ut cooperatorem . . . eum *(Bonifatium)* autoralius haberet *Willibrordus.*

auctoratio, -onis *f. confirmatio – Bestätigung:* DIPL. Heinr. III. 51 p. 66,10 quicquid sane acquisivit *abbas* . . ., roboratur nostrę -is rata preceptione.

***auctorialis,** -e. *magnificus – herrlich:* IOH. CANAP. Adalb. 24 munus hoc auctentum (gloss. cod. 1: -e, optimum) filia sponsa tibi *(cf. postea:* regia dona).

***auctoriçabilis** *v.* *auctorizabilis.

***auctoricium** (aut-, -ter-, -tur-, -tarcium), -i *n. de obligatione evictionis i. q. warandia – Gewährleistung, 'Währschaft' (cf. Dt. Rechtswb. IV. p. 671 s. v. 'Gewährschaft'):* FORM. Andec. 47 quod autore habebant legitimo . . ., ut die illo . . . ipso illo in autericio presentare deberit. DIPL. Merov. I 64 p. 57,35 Angantrudis vel heridis sui in auturicio eum *(abbatem)* exinde contra quemlibet studiant definsare *(sim.* 68 autoricio. 79 p. 71,4 autarcio. 94 p. 84,36 -o).

***auctoriço** *v.* *auctorizo.

***auctoricus,** -a, -um. *authenticus, ratus – maßgeblich, gültig:* LEG. Wisig. add. 2[D] p. 463,32 haec est in . . . canone de coercitione principum et episcoporum -a regula.

***auctorio** (autrio), -avi, -are. *evictionem praestare – Gewähr(schaft) leisten, garantieren:* CHART. ord. Teut. 84 p. 67,16.19 (a. 1236) hec omnia . . . Beatrix fecit et autriavit . . .; et nos . . . autriavimus predictam vendicionem. *cf. DuC. s. v.*

***auctoriose** *adv. abunde – reichlich:* PAUL. FULD. Erh. prol. p. 9,30 ut non tantum abundes coenobitis, sed -ius fructifices *(sc. abbatissa)* heremitis.

***auctoriso** *sim. v.* *auctorizo.

***auctorista,** -ae *m. vir auctorum (antiquorum) peritus – Kenner der (antiken) Literatur:* CONR. HIRS. dial. 60 -am mihi depinxisse videris, qui secularibus adprime disciplinis eruditus *eqs.* GESTA Hort. Mar. 17 p. 583,27 -am ipsi *(Fretherico magistro)* similem Fresia vix habebat. HUGO TRIMB. registr. 3 -a minimus . . . retexebat tytulos omnium auctorum. 45 saltem illud appetat, ut sit -a; sicque non inglorius erit latinista.

***auctoritabiliter** *adv. magna cum auctoritate – mit großer Autorität:* VITA Liutg. III 2,103 postquam . . . fuit ordinatus . . ., ibat, ubicumque predicaverat ante, -ius quam prius et firmius.

auctoritas, -atis *f. script.:* (h)oc-: *p. 1175,24.1180,28.* ac-: *p. 1175,69.1177,30.61.1178,67.1179,14.17.1180,24.32.* aug-: *p. 1179,15.* aut-: *p. 1174,56.1177,46.58. saepe.* auth-: *p. 1175,44.1178,42.1181,2.* autt-: *p. 1175,53.* -tur-: *p. 1178,41.1179,36.1180,32.* -ret-: *p. 1179,36.* ?-ta: *p. 1179,34.1181,6. de signif. et usu cf. M.-D. Chenu, La théologie au XIIe siècle. 1957. p. 353sqq.*

I *de potenti dignitate i. q. amplitudo et honor – maßgebliches Ansehen, Autorität:* **A** *propria (cf.* GLOSS. I 45,17 St.-S. -s ortfruma vel heertaom vel piladi. ALBERT. M. bon. 340 p. 190,39sqq. aequivocatio est in hoc nomine -s; est enim -s dignitatis secundum gradum praelationis vel nobilitatis vel sapientiae, et de hac loquitur Tullius *[inv. 2,164]*; est etiam -s maturitatis in habitu et conversatione exteriori, secundum quod exterior est, et haec diffinit modestiam): **1** *de magno honore (cf.* ALBERT. M. bon. 336 p. 188,47 omnis -s est secundum gradum honoris, igitur non est virtus simpliciter): **a** *ex sapientia, scientia:* IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 248,27 non ambigens *rex* de beati Eusthasii -e et doctrina. NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 28,5 eorum *(venerabilium sacerdotum)* cedens -i *episcopus.* GUNZO epist. 11 p. 40,14 magna est utriusque *(sc. Aristotelis et Platonis)* -s. EPIST. Hann. 83 p. 137,33 ut . . ., qui hoc legerit, maioris -is me aliquid habeat. OTTO FRISING. gest. 1,52 p. 74,20 ascito . . . tantae -is et estimationis viro, abbate Bernhardo. *al. in imag. (c. sensu vetustatis):* OTTO FRISING. gest. 1,25 p. 38,6 (epist.) ut -s materna *(Romani imperii occidentalis)* precinat consilio. **b** *ex gradu, ordine, officio:* NICOL. I. epist. 88 p. 460,20 praesentia missorum nostrorum tamquam maioris -is existentium. RUOTG. Brun. 41 p. 44,13 regis et principum -em reductam estimavit (LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 279,30 maiestas imperii ablata *est,* -s p. evacuata). OTTO FRISING. chron. 3,27 p. 167,24 Policrates *episcopus,* quia maiorem habere videbatur -em. *al. gratia – Einfluß:* LAMB. HERSF. annal. a. 1062 p. 79,29 principes . . . videntes . . ., quod . . . sua, quae potissimum in re publica valere debuerat -s, pene oblitterata fuisset. **2** *de officio i. q. digna potestas – hohe (Amts-)Gewalt:* **a** *theol. de sacerdotio (cf. L. Knabe, Die gelasianische Zweigewaltentheorie. 1936; W. Enßlin, Histjb. 74. 1955. p. 661sqq.):* CAPIT. reg. Franc. 297,15 p. 440,40 Deus . . . suum regnum, id est ecclesiam, inter pontificalem -em et regiam potestatem gubernandum disposuit. DIPL. Heinr. II. 366 p. 488,17 pontificum -s et regalis potestas. LIBER de unit. ecc. 2,15 p. 231,5 quae . . . et regia et sacerdotalis defendit -s ([*syn.* dignitas. *cf. L. Knabe, op. cit. p. 153*]. TRACT. Ebor. IV [MG Lib. Lit. III p. 668,35]). *al.* **b** *eccl. de episcopis:* CONC. Karol. 56[A],66 -e episcopali atque imperiali censura . . . circumsepta *ecclesia* (CAPIT. reg. Franc. 287,9 necesse habet episcopalis -s iudiciali potestate adiuvari. *al.*). WOLFHER. Godeh. I 25 p. 186,4 bannali -e interdixit *episcopus.* CHART. Raitenh. 4 p. 7,20 confirmamus *(sc. archiepiscopus)* . . . pontificali -e et banno (VITA Meinw. 185. CHART. march. Misn. III 65 p. 54,34). CHART. ord. Teut. (Thur.) 16 p. 19,15 -s . . . domini nostri *(archiepiscopi)* in eundem *fratrem.* CHART. civ. Misn. 393 p. 296,1 -e diocesiana. CHART. Nuremb. 250 -e metropolitana. CHART. Brand. A XXII 28 p. 432,13 -e visitatoria. CHART. episc. Halb. 1020 -e ordinaria. *saepe. debitum muneris – Amtspflicht:* CAPIT. reg. Franc. 150,4 quod vestra -s exposcit. **c** *publ.:* α *de ducibus, comitibus sim.:* CHART. Eichsf. 191 (a. 1209) aut-is nostre munimen prestare tenemur *(sc. provincialis comes).* CHART. Babenb. 166 p. 220,2 principali -e confirmamus ([*sc. dux*]. CHART. march. Misn. III 219). 450 p. 318,2 donavimus . . . iudiciariam -em super homines (CHART. Carniol. II 346 p. 270,7). CHART. Salem. 620 p. 240,31 -e districtus comitatus . . . necnon provinciali. *adde:* BEDA hist. eccl. 5,10 p. 299,10 imperiali -e iuvans *Pippinus,* ne *eqs.* β *de magistratibus, agentibus:* CHART. Tirol. notar. I 347 (a. 1236) Widobotus potestas . . . pacem . . . ratam habuit -e, qua fungebatur. CHART. Babenb. 190 nullus etiam de . . . silve nostre magistris debet . . . -em nostro vel suo nomine aliquam exercere. CHART. Salem. 418 p. 468,17 concessa -e iudicum ordinaria ([*sc. arbitris*]. *cf.* CHART. Mulhus. Thur. 272 p. 109,38 -e arbitraria . . . pronunciamus). *adde:* LEG. Wisig. 7,1,1 episcopo vel duci denuntiet *iudex,* ut eorum maior aut-s hunc iudicio faciat presentari. **d** *milit. i. q. imperium – Befehls-*

[Heßler]

gewalt: Otto Sanblas. chron. 42 p. 68,16sq. exercitus peregrinorum . . . se ab eorum *(Templariorum)* -e ducatuque alienavit -eque propria regi cepit. e *usu communi:* Aldh. epist. 8 (11) absentem *te* paterna secundum Deum -e . . . exhortari non piget (Capit. reg. Franc. 197,7). 3 *de summo principatu i. q. perfecta atque absoluta potestas – Machtvollkommenheit, -fülle (cf. A. Magdelain, Auctoritas principis. 1947. p. 90. 110sqq.):* a *de pontifice Romano (cf. H. E. Feine, Kirchliche Rechtsgesch.* ^{3}*I. 1955. p. 60*^{6}*):* Liber diurn. 91 statuentes . . . apostolica -e sub interminatione futuri iudicii (Vita Bonon. 12 [MGScript. XXX p. 1030,8] apostolicam -em, quae supereminet omnem saeculi potestatem. Dipl. Heinr. IV. 459 p. 620,28 [ex charta] in carta imperiali iure determinata et a. -e confirmata. *saepe. cf. infra p. 1176, 60sqq.*). Willib. Bonif. 6 p. 29,15 summus sanctae -is pontifex. Ioh. VIII. epist. B 6 non solum . . . principatum *ecclesiae*, sed et pondus -is . . . consecuti sumus. Alex. Min. apoc. 20 p. 438,12 praeparavit . . . Dominus . . . ecclesiae tutorem *(sc. Innocentium III.)* . . . eique . . . -em summam contulit. *al.* b *de imperatore (cf. W. Holtzmann, Das mittelalterliche Imperium und die werdenden Nationen. 1953; H. Löwe, HistZ. 196. 1963. p. 529sqq.):* Dipl. Karoli III. 49 p. 82,36 generali Dei nostraque imperiali -e . . . decernimus (Dipl. Otton. I. 247 p. 355,7 nostri i. hoctoritate. Dipl. Otton. II. 89 p. 104,15 nostrae imperialis potentia -is. Honor. August. glor. 17 Constantinus . . . i. -e censuit [*cf. L. Knabe, op. cit. p. 153*]. Otto Frising. chron. 7,34 p. 367,21 -e i., ad quam tocius orbis spectat patrocinium [*cf. Cic. off. 2,27*]. Chart. Rhen. med. I 646 p. 704,16 [dipl.] i. et augustali . . . -e . . . interdicimus. Alex. Min. apoc. 16 p. 337,8 tam -e papali quam i. *al.*). Dipl. Conr. III. 202 sicut regalis -is dignitas omnes alias . . . excellit. Rahew. gest. 4,86 p. 345,21 ut *reges* . . . sibi *(imperatori)* cedere -em imperandi . . . denuncient *(sensu epistolae infra p. 1176,34sq. allatae mutato). al. spectat ad tuitionem:* Capit. reg. Franc. 138,21 ut . . . feminae, quae viros amittebant, nostra -e . . . tuerentur. c *de proceribus (usu rhet.):* Rahew. gest. 3,29 p. 202,35 imperii . . . Romani, cuius aput nos *(sc. imperatorem)* ministerium, -em penes vos, qui optimates regni estis, recognoscimus. 4 *de Deo i. q. omnipotentia – Allmacht (de summo arbitrio divino v. infra p. 1178,33sqq.):* Capit. reg. Franc. 5 p. 11,30 superni regis . . . -s. Rimb. Anscar. 38 p. 73,28 metu -is eius *(Domini)*. Ioh. VIII. epist. A 203 p. 163,6 sancti spiritus -e. Uffing. Ida 2,8 cuius *(Christi)* imperii auth-s totius orbis frena . . . moderatur. *v. et supra l. 23. prima atque suprema potestas – ursprüngliche und allerhöchste Gewalt (cf. A. M. Landgraf, Dogmengesch. der Frühscholastik. III 1. 1954. p. 169sqq.):* Albert. M. sacram. 57 p. 41,39 Deus contulit potestatem ministerii exterioris ministris; potestatem autem -is nec contulit nec conferre potuit.

B *meton.:* 1 *de hominibus singulis (congregatis: p. 1176, 7.9.15.17):* a *de pontifice Romano:* Conc. Karol. 3^{C},6 sciat *peccator* se apostolicae -is (autt- *V 1*) anathematis vinculis esse innodatum (Berth. [?] annal. a. 1077 p. 290,44 licentiam a. -is. *al.*). Epist. Heinr. IV. 17 p. 24,10 -s Romana semper vigere debet iustitia, et eo amplius . . ., quo eius vel peccatum vel meritum . . . aut est detrimentum *eqs.* (Chart. Bund. 236 Romanę -is cauterio). *al. in allocutione:* Steph. Edd. Wilfr. 29 p. 223,13 in vestrae apostolicae -is pendet arbitrio (Rather. epist. 7 p. 40,23. *al.*). b *de imperatoribus, regibus sim.:* Leg. Wisig. 2,1,7 quicquid . . . principalis -s . . . iudicare voluerit. Capit. reg. Franc. 98,1 a nostra -e . . . interdictum. Dipl. Karoli III. 111 nostre -is munificencia (*cf.* 159 p. 258,27 potentia). Ruotg. Brun. 12 complacuit . . . imperatorię -i. Helm. chron. 69 p. 133,4 iura magnis -bus (auctoribus 2) edita. Chart. Babenb. 29 p. 43,26 *ecclesias* nostre munimine -is *(sc. ducis)* protegendas. *al. in allocutione i. q. maiestas, altitudo – Majestät, Hoheit:* Conc. Karol. 36 p. 260,19 quatenus ea . . . a vestra -e (act- *V 1*) firmentur. Chart. Heinr. Leon. 138 ad pedes . . . gratie vestre . . . recurro, ut . . . securitatem mihi faciat vestri nominis -s. *al.* c *de magistratibus:* Capit. reg. Franc. 93,8 per publicam -em . . . case eorum wiffentur *(syn.* a ministris rei publicae). Conc. Karol. 50^{D},26 p. 629,2 officii est ecclesiasticae -is, ut *eqs.* 61 p. 799,20 -e palatina compulsi . . . laici. Capit. reg. Franc. 210,5 furti reos iudiciaria coartabit -s. d *de testibus:* Otto Frising. chron. 1,3 capit. p. 11 de longevitate . . . gentilium -es (auctores *A. B 2*). Chart. Stir. I 401 p. 387,1 hec . . . omnia tot et tantis -um allegationibus terminata. *sensu collect.:* Dipl. Heinr. II. 270 omnium fidelium nostrorum . . . presens -s (*ex* 144 etas). e *de viris praecipuis diversis:* Godesc. Saxo theol. 6,6 p. 148,20 beati Pauli declarat -s inquiens *eqs.* Anselm. Bis. rhet. 1,17 p. 134,13 falsane erit tam studiosę -is *(sc. Aristotelis)* proposicio? *in allocutione:* Epist. Bonif. 131 p. 269,18 litterę -is tuae *(sc. episcopi)*. Hrotsv. Abr. 7,14 quid tua de his -s decreverit. *al. sensu collect.:* Hugeb. Willib. praef. p. 87,5 vestraeque -is *(sc. venerandorum virorum)* excellentia . . . me credebam posse inpetrare. Vita Greg. Porc. I 1 audientium -s . . . poterit agnoscere. 2 *de sessione, conventu:* a *de concilio:* Leg. Wisig. 12,1,3 p. 408,6 eximia sinodalis -s . . . est . . ., que . . . per donum sancti spiritus agitur. b *forum – Instanz:* Nicol. I. epist. 66^{a} p. 380, 16 a maiori ad minorem provocare . . . -em (*antea:* iudicium). Ioh. VIII. epist. B 21 p. 285,13 ad sedem, ubi est maior -s, partes destinare. Dipl. Heinr. IV. 215 p. 274,31 ut iusticię maioris -e tractaretur *causa.* 3 *de territorio i. q. dicio – Machtbereich:* Otto Frising. chron. 7,23 p. 345,11 cuius *(principis)* -s . . . a mari usque ad mare . . . extendebatur.

II *de legitima potentia:* A *potestas, ius – Befugnis, Berechtigung, Recht:* 1 *in univ.:* Wipo gest. 2 p. 19,18 Chunegunda . . . ad regnandum, quantum huius sexus -is est, illum *(Chuononem)* corroboravit. Lamb. Hersf. annal. a. 1073 p. 168,32 archiepiscopus Mogontinus, cui . . . eligendi et consecrandi regis -s deferebatur. Otto Frising. chron. 5,23 p. 250,16 ex hoc Romani pontifices regna mutandi -em trahunt. Rahew. gest. 3,7 p. 172,20 (epist. regis Angliae) ut vobis *(sc. imperatori)* . . . imperandi cedat -s *(de re cf. H. Löwe, DtArch. 14. 1958. p. 346*^{4}*).* 4,64 p. 309,8 -em . . . congregandi concilii . . . sibi congruere putans *imperator. al.* 2 *c. colore quodam:* a *ius disponendi – Verfügungsgewalt:* Trad. Frising. 393 (a. 818) liberalissima utatur -e *ecclesia.* Otto Frising. gest. 2,48 p. 155,21 quod . . . seniori fratri . . . paternae hereditatis cedat -s. Chart. Tirol. 733 p. 166,3 cum . . . nemo sit eminencioris -is super homines . . . monasterii. *spectat ad sedem apostolicam (de significatione mutata in sensum liberi arbitrii cf. F. Thaner, SBWien 71,1. 1872. p. 825 sqq.; H. Appelt, MIÖG 68. 1940. p. 95sq.):* Greg. VII. registr. 6,34 p. 449,6 salva in omnibus apostolicę sedis reverentia et -e (Chart. Bund. 335 p. 246,25 salva s. a. -e et diocesani episcopi canonica iustitia). *adde:* Chart. Bund. 305 p. 226,36 (a. 1140) salva . . . -e et reverentia Cumani episcopi. b *ius proprietatis – Eigentumsrecht:* Vita Magni Fauc. 56 quatenus . . . in eodem saltu . . . successores eius obtinerent -em. Dipl. Conr. I. 1 quicquid in loco . . . ad regiae serenitatis -em pertinere videtur. c *iura – Gerechtsame:* Capit. reg. Franc. 293,48 ut . . . vici -em et privilegia . . . retineant. Ruotg. Brun. 38 p. 41,12 ut . . . -em ecclesię et ius imperatorium tuerentur. *privilegium – Sonderrecht:* Vita Meinw. 145 p. 77,8 secundum -em eiusdem loci *(sc. Corbeiae)* et libertatem.

B *plena vicario data vel ab eo accepta potestas – Bevollmächtigung, Vollmacht:* 1 *theol. et eccl.:* a *de apostolorum successoribus (cf. supra p. 1175,8sqq.):* Steph. Edd. Wilfr. 29 p. 224,17 in qua *(sede apostolica)* summi sacerdotii principatum fundavit . . . Christus . . . et principis apostolorum -e firmavit (Liber diurn. 69. Chart. Fuld. B 13 p. 22, 28 ex -e sancti Petri p. a. *cf.* Berth. [?] annal. a. 1076 p. 286,2 per -em sancti Petri . . . praecepit *apostolicus.* Ord. coron. imp. 11,8 per manus episcoporum . . . vice . . . et -e sanctorum apostolorum consecratas. *al.*). Capit. reg. Franc. 298,9 per ecclesiasticam apostolicae -is potestatem . . . peccata . . . dimittite *(sc. episcopi).* Chart. Eichsf. 64 p. 39,25 nostraque quam accepimus a Deo ligandi solvendique -e . . . firmamus ([*sc. archiepiscopus*]. Annal. Hamb. a. 1251 dicebant

[Heßler]

haeretici se habere -em benedicendi, consecrandi et baptizandi, l. et s. ALBERT. M. sacram. 215 p. 140,59). *al. de apostolis ipsis:* STATUT. ord. Teut. p. 96,9 licet plenaria Christi fungerentur -e. **b** *de legatis, vicariis sim.:* LIUTG. Greg. 10 a Stephano . . . et . . . Pippino suscepit -em seminandi verbum Dei (*cf.* RIMB. Anscar. 13 p. 35,10 evangelizandi . . . -em. OTTO FRISING. gest. 1,35 p. 55,6 -e predicandi . . . abbati . . . concessa). THANGM. Bernw. 28 p. 772,1 vicarius *papae* . . . apostolica -e commonet. CHART. Raitenh. 318 inspectio loci . . . abbatibus committitur -e capituli generalis. CHART. ord. Teut. (Thur.) 257 cui *(plebano)* . . . iurisdictionem exercendi plenam concedimus *(sc. episcopus)* -em. *al. adde:* NOTKER. BALB. gest. 1,33 p. 45,17 discipulum ex -e inhabitantis in se Dei . . . celestibus imperantem *(sc. Iosuam).* **2** *publ.:* FORM. Marculfin. 21 quas *(iustitias)* . . . ex regali -e . . . per vos *(sc. comitem palatii)* definiendas esse *(cf.* RAHEW. gest. 3,20 p. 193,3 quin ut legatus imperii . . . -e imperiali uteretur *comes palatii).* CONST. I 377 vice nostra plenam a nobis habeant -em *legati imperatoris.* CHART. Babenb. 207 p. 10,25 que *(persona)* . . . -e a nobis *(sc. duce)* accepta fideliter eos defendat. *al. spectat ad investituram:* OTTO FRISING. chron. 7,34 p. 367,8 ut . . . senatores vero ex eius *(papae)* -e tenerent *Romani.* gest. 2,18 p. 121,1 qui *(comes)* . . . totum ipsius civitatis *Novariae* territorium . . . Mediolanensium possidet -e. **3** *iur.:* DIPL. Otton. I. 143 sacerdotes . . . ex -e ceterorum . . . nostram adiisse clementiam. CHART. Tirol. 440 ut sua -e in scriptis reducerem ([*sc. notarius*]. CHART. Tirol. notar. II 81 dedit mihi [*sc. notario*] licenciam et -em meliorandi). ACTA imp. Winkelm. I 322 vendiciones . . . per comitem Provincie . . . vel eius consensu vel act-e . . . factas. *al. c. sensu mendacii:* CHART. Babenb. 74 p. 101, 43 (a. 1189) ne quis . . . nostri *(sc. ducis)* occasione vel -e . . . fratres . . . inquietet.

III *de magno vigore:* **A** *de hominibus i. q. firmitas – Stärke:* **1** *spirit. i. q. robur, instantia, fortitudo, severitas – Festigkeit, Nachdruck, Entschiedenheit, Strenge:* CAPIT. reg. Franc. 295 p. 424,13 apostolicus . . . cum magna -e mandavit. FORM. Sangall. II 43 p. 426,3 in altero *episcopo* . . . vigorem et -em apostolicam discere potueritis. THANGM. Bernw. prol. forti -e adversabatur michi. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 304,2 hereticis . . . -e et coargutione magisteriali . . . resistebat *imperatrix.* VITA Meinw. 187 p. 108,25 episcopalis -s et imperialis humilitas. *al.* **2** *de habitu i. q. gravitas – würdiges Aussehen, Verhalten:* ALDH. virg. I 32 p. 273,3 cum . . . puerilis ludorum gesticulatio pontificalem futuri praesulis -em (aut- *A. B*) portenderit. EINH. Karol. 22 p. 26,25 unde formae -s ac dignitas tam stanti quam sedenti plurima adquirebatur. *cf. p. 1174,9sqq.*

B *de rebus (accedente sensu existimationis: p. 1178,10sqq.):* **1** *vis – Kraft (abl. -e theod. saepe i. q. 'kraft'):* **a** *eccl.:* CAPIT. reg. Franc. 301 p. 453,26 -e ministerii nobis *(sc. episcopis)* a Deo conlati. DIPL. Ludow. Germ. 150 p. 211,45 praesul . . . decimas . . . banni sui -e firmando contradidit (THANGM. Bernw. 51 p. 779,22. *al.*). IOH. VIII. epist. A 114 -e nostri apostolatus iubemus. CHART. Tirol. 559 (epist. papae) presentium -e mandamus. CHART. Raitenh. 372 huius . . . -e mandati. *al.* **b** *publ. et iur.:* **α** *in univ.:* FORM. Turon. 30 p. 152,26 -e (aut- *A 3*) legis preceptum est. DIPL. Otton. I. 176 imperii nostri -e constituimus. CHART. Tirol. 405 nostrę *(sc. imperatoris)* iussionis -e. CONST. II 154 p. 190,5 presentis privilegii act-e mandantes. *al.* **β** *vis testimonii – Beweiskraft:* DIPL. Karoli III. 186 p. 312,29 hoc decretum . . . ut perseveranti -e consistat. REGESTA Alsatiae I 660 (ed. A. Bruckner. 1949) firmitate cartarum et -e preceptorum. CHART. cell. Paulin. 29 p. 38,16 contentiones dirimit . . . -s sigillatorum privilegiorum et numerositas . . . testium. CHART. episc. Halb. 364 p. 327,19 nostri sigilli testimonialis -s. **γ** *vis rata – Rechtskraft, Gültigkeit:* GREG. VII. registr. 5,14a,6 quatinus . . . iustitia vigoris et -is robur optineat. OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 134,25 sententia . . . tamquam omnino -is vacua. **2** *potentia – Macht:* **a** *publ.:* LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 202,28 -em et arma Teutonici regni. OTTO FRISING. chron. 3,3 p. 140,13 quanti roboris . . . gens Germanorum fuerit, quae in summa -e Romani imperii tantam stragem . . . dederit (gest. 1 prol. p. 9,28 tanta R. i. pollet -s). 4 prol. p. 180,24 in brevi tantae -is fieri *civitatem Dei,* ut regibus imperet. **b** *mus. (cum sensu magisterii):* AUREL. REOM. mus. 18 p. 54a,33 -s authenti tetrardi magna est. *al.* BERNO ton. prol. 9 p. 73b,31 has *antiphonas* tertii toni -e regimus. *meton.:* REGINO harm. inst. 3 authenticus protus, id est -s prima. **c** *usu communi:* CARM. Bur. B 136,2,3 veris -s iubet nos gaudere. **3** *momentum, pondus, fama – Bedeutung, Geltung, Gewicht, Ruf:* LEX Sal. Merov. prol. 1 quia ceteris gentibus . . . fortitudinis brachio prominebant *Franci,* ita etiam eos legali -e (aut- *C 6α*) praecellerent. EINH. Karol. 27 ut urbs Roma . . . vetere polleret -e. LAMB. HERSF. Lull. 17 p. 331,13 ut facto maior -s inesset. OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 24,31 hoc oppidum *Turegum* . . . fuit tantae . . . -is, ut *eqs. al.* **4** *excelsitas, veneratio – Erhabenheit, Würde:* CONC. Karol. 50b,76 p. 673,34 sacrum ministerium . . . non minoris -is et dignitatis existit. CHART. Monast. 11 (QuellErörtBayerGesch. XX) officii nostri *(sc. papae)* nos hortatur -s. ACTA imp. Winkelm. I 325 p. 290,23 imperatorie dignitatis requirit -s, ut *eqs. al.* **5** *fides, sinceritas – Glaubwürdigkeit, Echtheit:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,2 p. 1av nomen auctoris hic scire est utile, ut maior -s libro habeatur. EPIST. Ratisb. 8 p. 311,17 quin in divinis maior antiquitas, maior -s . . . perpendatur. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,2 quod scriptum tantae -is . . . tunc putabatur. *veritas – Wahrheit:* HERM. IUD. conv. 3 p. 78,6 (ed. G. Niemeyer. 1963) in quibus . . . verbis *divinae legis* . . . nostra . . . iustitia . . . insuperabili -e defenditur. 9 p. 96,19 secte -em . . . ostendere.

IV *de efficaci consilio, impulsu, iussione:* **A** *voluntas – Wille:* **1** *de Deo:* CAPIT. reg. Franc. 150,3 et divina -e et humana ordinatione (WIDUK. gest. 2,1 p. 66,7 -e d. tibi tradita omni potestate totius imperii [*cf. A. Dempf, Sacrum Imperium. 1962. p. 149*]. WALTH. SPIR. Christoph. I 6). DIPL. Otton. II. 173 p. 197,44 contra Dei -em. HONOR. AUGUST. glor. 19 dominica -e. **2** *de hominibus:* **a** *propositum – Absicht, Vorsatz:* CONC. Merov. p. 80,14 si qui clericorum . . . revelli -e se . . . collegerint. EDICT. Roth. 308 si quis suam -em (sua auturitate *sim. var. l.*) arma alterius tollere presumpserit. 311 qui cum -e (-em *2*, aut- *5.9.10*, auth-e sua *12*) . . . se super eam *feram* misit. **b** *libitum, arbitrium – Gutdünken, Ermessen:* LEG. Wisig. 8,1,4 qui domum alienam sua aut-e sine regis . . . iussione adprehendere . . . presumserint (LIBER diurn. 77 p. 82,16. LEG. Lang. p. 173,20). DIPL. Karoli III. 157 p. 255,5 sive ex imperiali sive ex propria -e (OTTO FRISING. gest. 1,40 p. 59,22 ne contra . . . regulam . . . p. -e verbum predicationis assumeret. CONST. II 73,5 illud *feudum* -e p., immo violentia, nullatenus invademus [*sc. rex*]. *al. v. et p. 1175,3).* **c** *praesumptio, audacia – Anmaßung, Dreistigkeit (cf.* GLOSS. II 208,70 St.-S. -em baldi. *al.):* CHART. episc. Misn. 4 p. 7,8 (a. 968; interp.?) si quis . . . nefaria aut-e . . . praesumpserit. **d** *liberum rei publicae arbitrium – souveräne Freiheit:* OTTO FRISING. chron. 2,29 p. 100,23 cum . . . regnum Romanorum . . . in propria -e ac libertate stare cepisset (4,32 p. 224,9 quomodo *Franci* a Romanorum principatu seiuncti in p. -e manere ceperint. *cf.* p. 224,33 in proprii arbitrii -e).

B *incitatio, impulsio – Veranlassung, Betreiben:* **1** *proprie:* BEDA hist. eccl. 3,17 p. 161,33 suae gentis -e, ne agnitum *tempus* sequeretur, devictus *episcopus.* RIMB. Anscar. 6 quod *(monasterium)* -e et magisterio sanctitatis vestrae . . . fundatum . . . est. BURCH. URSB. chron. p. 86,27 quod multi asserebant de consilio et -e . . . pape factum (p. 125,4). CONST. II 160 alienaciones . . . per comitem . . . vel eius consensu vel act-e . . . factas. **2** *meton. i. q. auctor – Verfasser:* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 66,8 quatinus omnis . . . operis in futurum ędificatio expositionis suę, non -is congruat titulo. *cf. p. 1176,5.* **3** *translate i. q. origo – Ursprung (cf. p. 1174, 6):* THIETM. chron. 7,75 ne huius nominis *(Froncannawordi)* -s te . . . lateat.

[Heßler]

C *magnae gravitatis imperatum, iussum, mandatum – maßgeblicher Befehl, Auftrag, Weisung, Gebot* (*cf.* GLOSS. II 748,11 St.-S. -em pot): 1 *proprie:* a *strictius:* α *in univ.:* IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 249,3 emanante ... regali -e (DIPL. Conr. I. 11). NOTKER. BALB. gest. 1,5 p. 8,1 *clericus* tali -e *imperatoris* roboratus. THANGM. Bernw. 23 *imperator* exeundi licentiam omnibus imperiali -e interdicit. ALEX. MIN. apoc. 18 p. 379,8 ex -e Agni fideles illos *(infideles)* occiderunt. *v. et p. 1180,72.* β *constitutio – Verfügung:* DIPL. Karoli III. 7 hoc *monasterium* ... Berta per precariam regia -e *(sc. 'verbo regis')* possederat. 161 p. 263,9 hoc praeceptum nostra -e peractum (DIPL. Zwent. 13 p. 41,31 [*cf.* 14 iussionis p.]. DIPL. Otton. III. 150 ut huius regalis nostrae mancipationis act-s firma ... consistat, hoc p. conscribi iussimus. *al.*). DIPL. Heinr. IV. 81 regalis augt-s. CHART. Welt. 3 p. 104,30 pape ... cartulam, cui ea -s inest, pre manibus habentes. CHART. Turic. 1351 act-es humane scripture solent testimonio perhennari. *saepe.* b *latius i. q. regimen, cura – Leitung, Aufsicht:* CHRON. Fred. cont. 34 usque nunc ... Childebrandus ... hanc historiam ... procuravit; abhinc ab inlustre viro Nibelungo ... succedat -s. CAPIT. reg. Franc. 150,5 ut totum ... vestra *(sc. episcoporum)* -e et studio cedere possit. VITA Magni Fauc. 66 assumpserunt sanctum corpus et recondiderunt ... sub -e Theodori. 2 *meton.:* a *strictius (cf. P. Classen, ArchDipl. 2. 1956. p. 61sq.):* α *rescriptum – Erlaß:* LEG. Wisig. 7,5,1 qui in aut-bus (auct- *var. l.*) nostris *(sc. regis)* vel preceptionibus aliquid mutaverint. WANDALB. Goar. app. p. 372,33 eiusmodi constitutionis ei -em dedit *Pippinus*, ut *eqs.* IOH. VIII. epist. A 283 hac secundę vocationis nostrę -e ... iubemus. GREG. VII. registr. 1,8 presenti -e. β *diploma – Herrscherurkunde, Diplom:* FORM. Wisig. 9 p. 580,25 si quas ... -es devotio nostra *(sc. rex)* ... conscripserit. DIPL. Merov. I 48 p. 44,49 ut haec -s (-a *A*) firmior habiatur, manus nostri subscripcionebus eam supter decrivemus roborare. 84 p. 75,9 inspectas ipsas aucturetatis vel confirmacionis. DIPL. Ludow. Germ. 20 p. 24, 32 obtulit ... quandam -em ..., in qua continebatur *eqs.* GESTA Font. 1 p. 16,15 -s largitionis adhuc in scriniis ... tenetur (DIPL. Karlom. [II.] 26 p. 324,30 hec -s nostre emunitatis, confirmationis, l.). DIPL. Karoli III. 81 p. 132,33 nostram caesaream -em ... habeat. VITA Austrig. 4 (MGMer. IV p. 193,26) ostendit illi falsam -em. DIPL. Conr. II. 213 p. 291,35 quibus *(testibus)* in concampiis ... non eget regia -s. *persaepe.* γ *epistola papae – Papsturkunde:* FORM. Dion. 9 p. 502,18 sicut et -s papae ... continet. RIMB. Anscar. 13 p. 35,3 quod ... ipse *(papa)* ... decreti sui -e ... roboravit. GREG. VII. registr. 1,44 p. 67,33 presenti -e. HEINR. LETT. chron. 14,13 episcopus ... privilegia recipiens et super predicatione ... -em renovatam accipiens (19,7 renovata -e predicandi et peregrinos ... signandi ['*Bulle*' *ed.*]). *al.* b *latius i. q. charta – Urkunde:* FORM. extrav. I 16 p. 543,44 ut ... ingenuitatis -s ... obtineat firmitatem (CHART. Sangall. A 417 p. 37,19). VITA Ansb. 18 (MGMer. V p. 632,8) Ragnomirus ... hanc privilegii -em ... subscripsit. CAPIT. reg. Franc. 294, 2 p. 423,4 monachi ... deferentes -es, videlicet testamentum ... necnon et privilegium. TRAD. Ratisb. 86 p. 79,8 haec -s traditionis. CHART. Babenb. 40 hęc nostrę *(sc. ducis)* concessionis -s. CHART. Merseb. 198 sicut -um ... testimonio reperimus. *al.* *de charta paricula (cf. Bresslau, Urkundenlehre.* ^{2}*I. p. 668):* CHART. Stir. I 401 p. 384,22 (a. 1159) gemina prescripti testamenti -s. *instrumenta – urkundliche Belege:* THIETM. chron. 8,14 quae -e carentia ... peritura timeo.

V *de assensu, affirmatione:* A *permissio, assensio, ratihabitio – Erlaubnis, Zustimmung, Genehmigung, Bestätigung:* 1 *eccl. et publ.:* a *in univ.:* WALAHFR. Otm. 1 ut regia -e ... abba eidem praeficeretur loco (ANNAL. Fuld. II a. 856 per electionem fratrum et -em regiam ordinatus est). WIPO gest. 6 p. 29,11 legem ... Saxonum ... constanti -e roboravit *rex.* ADAM gest. 3,25 prebente suam -em metropolitano. HELM. chron. 80 p. 152,5 ut ..., quem electio principum regni creavit regem, -s senatus perficiat cesarem. CHART. Heinr. Leon. 81 p. 119,24 -e et concessione ... imperatoris (CONST. II 6,3 i. -e non accommodata. *cf.* 74 nullam -em seu warandiam thelonei ... prestare). BURCH. URSB. chron. p. 108,13 nulla habita -e aut licentia prelatorum. CHART. Raitenh. 172 -e, gratia et consensu ... archiepiscopi. *saepe.* b *de pontifice Romano:* LIBER diurn. 35 necessaria nostra intervenire debet -s. CHRON. Fred. cont. 33 -e praecepta (per- *var. l.*) ... Pippinus ... sublimatur in regno. RIMB. Anscar. 23 p. 49,6 si apostolica -e firmaretur *consilium*, ex se *(sc. archiepiscopo)* quoque ratum esse (NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 35, 16 ut ... nomen ... augusti a. -e ... assequeretur *Karolus. saepe*). CHART. Mog. A 193 p. 119,10 scedam cum illa -e ... invenire. *al.* *venia – Dispens:* THIETM. chron. 4,57 pater ... sanctimonialem ... absque canonica -e duxit *in matrimonium* (8,1). 2 *iur.:* CHART. Tirol. 482 p. 270,29 (a. 1194) ut sua *(sc. episcopi)* -e intrent in tenutam *(sim.* CHART. Tirol. notar. I 122^{a} p. 60,20. *al. de re cf. p. XLVII).* CHART. Tirol. notar. I 207 eius *(curatoris)* -e et consensu *(sim.* 471; *de re cf. p. CXIX).* II 392 p. 253,18 Conradus suam interposuit -em. CHART. Neocell. (Frising.) 42 (QuellErörtBayerGesch. N.F. XIX. p. 119,18) hec omnia ... aprobamus et -em nostram ... impertimur. *al.* 3 *usu communi i. q. approbatio – Billigung:* HROTSV. lib. 1 praef. 9 paginae, quae nullius praeceptoris munitur -e. ANON. mus. (Sowa) 1^{b} p. 52,35 regulam ... usu et act-e cantantium ... approbatam.

B *sponsio de evictione praestanda – Währschaft, Garantie:* LEX Alam. 98,2 nullus alienam terram sine -e (auctore *A* 2) praesumat. LEG. Lang. p. 426^{a},4 nolo tibi stare in -e. *al.* DIPL. Heinr. IV. 419 p. 560,3 sine mea oct-e vel deffensione (CHART. Tirol. 778 p. 211,29). CHART. Salem. 421 nec aliquam sibi *(Dietrico)* super taberna illa prestemus -em vel warentationem. CHART. Bund. 722 p. 191,26 dedit eis virtutem intrandi in corporalem possessionem ... sua acturitate.

C *confirmatio, corroboratio – Beglaubigung, Bekräftigung:* GREG. VII. registr. 2,10 p. 142,5 has ... litteras iccirco aperte sigillari precepimus, ut certiorem vobis -em traderemus. TRAD. Salisb. II 85 archiepiscopus ... tradicionem ... tam sua -e quam testium ... firmare curavit astipulatione. TRAD. Ratisb. 890 cuius *(manuscripti)* veritatis -e ... abbas ... recognosco *eqs.* CHART. march. Misn. II 405 nostrę testificationi vel -i contraire. CHART. Heinr. Leon. 108 nostra iudiciali -e. CONR. MUR. summ. 7 p. 479,40 subscriptio est ... indicium testimonii, -is *eqs. al.* *promissio – Zusicherung:* CAPIT. reg. Franc. 252,32 p. 232,32 hanc ... habeant -em episcopi, ut in nullis ecclesiis ... constituantur presbyteri ... illis inconsultis.

VI *de certo testimonio, sublimi doctrina, exemplo, praecepto:* A *testimonium – Zeugnis:* 1 *proprie:* a *testificatio, professio – Bekundung, Aussage:* TRAD. Frising. 1268 p. 163,10 (a. 977/81) salva -e testium. NADDA Cyriac. I prol. 2,4 secundum rationis -em ... Mezenzii (*syn.* affirmatio). b *memoria fide digna – sichere Kunde:* SERMO nat. virg. 5 plurima per opinionis coniecturam probantur esse conscripta, quibus tamen nulla umquam -s refragata est. c *argumentum – Beweis:* AMALAR. epist. 5,5 habemus et non minimam -em ex consuetudine ecclesiae, quae solet *eqs. cf. infra p. 1181,24.* d *excusatio – Rechtfertigung:* MANEG. ad Gebeh. 57 p. 410,9 prelibatum exemplum ... istorum fatuitatem redarguit, qui hoc in -em sui erroris assumunt, quod *eqs.* 2 *meton. i. q. documentum – Dokument:* VITA Tigr. tit. (MG Mer. III p. 533,11) -s, quod ex antiquo Mauriennensis ecclesia Viennensi ... subdita fuit. *de chartis cf. p. 1179,51sqq.*

B *dictum magni momenti – bedeutsamer Ausspruch:* 1 *verbum, sententia – Wort, Satz:* a *theol. et eccl.:* ARBEO Emm. 15 p. 47,29 Petri, cuius ecclesiae evangelica -e fundata esse dinoscitur. CAPIT. reg. Franc. 297,15 p. 439,27 contra Deum et rationis -em. GODESC. SAXO conf. p. 77,8 quae *(fides)* et ipsius *(Domini)* ... est ore declarata et invictissimis quoque suorum -bus ministrorum. CHART. Mog. A 193 p 118,38 (epist. papae) Romanam ... aecclesiam, quae semper sanctorum patrum sincerissimas -es ... sequitur. OTTO FRISING. chron. 1,4 capit. p. 11,15 -s etiam de hoc Sybillae. CHART. Babenb. 19 divina aut-e nobis precipitur. SALIMB. chron. p.

[Haßler]

407,21 Salomon . . . dicit illam -em. *saepe.* **b** *alch.:* ANON. tab. p. 195,8 propter multiplicitatem auth-um (*syn.* verborum) sapientum. **c** *usu communi:* SALIMB. chron. p. 137,16 recordabar illius -is Senece: 'qualem *eqs.*' **2** *iudicium, diiudicatio – Urteil, Entscheidung:* **a** *eccl.:* CONC. Karol. 25 p. 221,30 quorum *(episcoporum)* -e (-ita *R*) veritatis et totius ecclesiae . . . consensu convicti *(sc. Felix).* CAPIT. reg. Franc. 252,54 -e synodali et iudicio generali. BERTH.(?) annal. a. 1077 p. 296,34 Hiltericum regem . . . -e Stephani papae regno depositum. *al. comminatio – Androhung:* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 321,2 colloquium, quod . . . excommunicationis -e . . . observari decretum est. **b** *usu communi:* HRABAN. epist. 28 p. 444,26 ut tuo examine . . . probetur *opus* et tua -e . . . tueatur. **3** *locus praecipuus, dictum allatum – maßgebliche (Beleg-)Stelle, Zitat:* **a** *proprie:* NICOL. I. epist. 59 p. 368,9 diffinitiones . . ., quas . . . apostolicis canonicisque -bus (auctoribus *D*) propriis digitis roborasti. GERHOH. aedif. prol. p. 138,20 -es, quas ex latere apposui. BURCH. URSB. chron. p. 15,35 Gratianus . . . adiungens . . . eis *(canonibus)* interdum -es sanctorum patrum *('Quellenstellen' H. E. Feine, Kirchliche Rechtsgesch. ³I. 1955. p. 245). saepe. sensu collect.:* ADAM gest. praef. p. 3,14 omnia . . . certis roborabo testimoniis, ut . . . -i fides tribuatur. *fundamentum – Grundlage:* AMALAR. off. 4,42,7 caelebratio . . . habet -em in memorato libro geneseos. **b** *meton. (plur.) i. q. collectanea – Zitatensammlung:* CHART. Osn. IV 692 p. 442,34 (a. 1264/68) Ludolphus habebit breviarium meum et . . . Bertoldus . . . -es *('Florilegium in Konkordanzform' P. Lehmann, SBMünch. 1948/IV p. 47).*

C *exemplar, norma – Vorbild, Muster, Norm:* **1** *gramm. et rhet. ('Sprachgebrauch anerkannter Autoren' H. Lausberg, Handb. d. liter. Rhetorik. I. 1960. p. 256):* ALDH. ad Acirc. 122 p. 169,15 finalis sillaba authenticis illustrium poetarum exemplis reperitur produci . . .; sed hoc -e potius quam ratione valet (ERMENR. ad Grim. 11 p. 546,29 consuetudo cum r. sepe vincit -em. GODESC. SAXO gramm. 1,39 -s . . . et ratio regulae deficit. *al.*). HRABAN. epist. 2ª p. 383,26 nec sine -e maiorum. RUOTG. Brun. 8 -em in verborum compositionibus pro maximo reputabat. ANSELM. BIS. rhet. 1,17 p. 133,4 exemplum . . ., quam *(partem naturae)* -em consuevimus nominare. *al.* **2** *publ. et iur.:* CAPIT. reg. Franc. 256 p. 258,37 imperatorum . . . -em imitantes (DIPL. Otton. II. 192 p. 220,9. *cf.* EPIST. Teg. I 27 p. 31,27 secundum aut-em . . . antecessorum). CHART. Babenb. 38 p. 53,29 exemplo nostro et -e. **3** *comput.:* BEDA hist. eccl. 3,25 p. 184,12 qua hunc *morem observationis* -e sequeretur *Agilberctus.*

D *magni vigoris praescriptio, decretio, lex, ius – maßgebliche Vorschrift, Verordnung, Bestimmung, (gesetzliche) Anordnung, Recht:* **1** *proprie:* **a** *eccl.:* CONC. Karol. 61 p. 797,28 canonica fulget -s, quod *eqs.* NICOL. I. epist. 86 p. 449, 35 -es conciliorum atque decreta . . . pontificum. GUNTH. COL. diab. cap. A 1 -es rationesque, quas secuti sumus. FUND. Hild. 2 cum canonum dicat aut-s ([*syn.* lex]. CHART. Salisb. III 562 p. 37,17 -e canonis affirmante, quod *eqs.*). *saepe. sensu collect.:* CONC. Karol. 16ᴮ ut canonica -s confirmat (CAPIT. reg. Franc. 42,6 secundum instituta sanctorum patrum seu canonicam -em. 196,35 lex divina et -s c. *saepe. cf.* CAPIT. reg. Franc. 227,2 canonum . . . inrefragabilis -s). ANNAL. Mett. a. 830 p. 97,6 contra legem et omnem -em (aut-*A* 1). CAND. FULD. Eigil. I 4 secundum . . . sanctae regulae -em. GREG. VII. registr. 6,34 contra puram et autenticam sanctorum patrum -em venire. *saepe.* **b** *publ.:* CAPIT. reg. Franc. 215,4 contra hanc nostram -em et eorum *(liberorum hominum)* legem. DIPL. Conr. II. 41 p. 47,8 canonica capitularisque antecessorum nostrorum . . . -e fultus *episcopus. sensu collect.:* CHART. Sangall. A 90 p. 85,23 (a. 779) canonica scriptura et antiqua legum -s vel principum decreta sanxerunt. CONST. I 34 p. 73,2 non ex plebeia levitate, sed de publica -e. *al. ius certum – Rechtssatz:* CONST. I 167,3 (a. 1158) aecclesia . . . a pictura cepit, ad scripturam pictura processit, scriptura in -em prodire conatur. **c** *usu vario:* **α** *ratum praeceptum – feste Regel:* Ps. BOETH. geom. p. 409,13 nostrae -is exemplum dabimus. **β** *statutus ordo – gesetzte Ordnung:* BEDA temp. rat. 2,7 *computus temporis* ipsa . . . -e bifarie divisa *decurrit:* humana videlicet, ut olympiadas . . . celebrari . . . Graeci . . . iusserunt; divina autem, ut septima die sabbatum agi . . . Dominus in lege praecepit (*cf.* 11,62). GUIDO ARET. form. 4 iste . . . modus non adeo aliorum autenticam servat regulam . . .; quod non aut-e, sed ex necessitate habet. *c. sensu orthodoxiae:* CHRON. Cosmae app. I 2 p. 247, 31 Latine -is abbatem et fratres constituere. **2** *meton.:* **a** *edictum – Edikt:* LEG. Burgund. const. I 54,1 praesens -s ad instar mansurae legis emissa (CAPIT. reg. Franc. 5 p. 12,22 quae praesenti -e vulgamus. *al.*). LEG. Wisig. 12,2,13 p. 418, 13 eo tempore, quo aut-s data est (*syn.* edictum). **b** *codex (iuris) – (Rechts-)Buch, Schrift:* CONC. Karol. 32 lectis . . . capitulis ex canonum -e. EPIST. Col. 1 ut sacras ipse *(papa)* -es et exempla piaque documenta perscrutatus sit. 2 canonicas -es . . . prae manibus habentes. *iron.:* ANSELM. BIS. rhet. 1,14 p. 126,14 cuius *(diaboli)* regulam et -em . . . in scrinio servas.

E *sancta atque firma traditio et doctrina – unantastbare, unumstößliche Überlieferung und Lehre:* **1** *proprie:* **a** *theol.:* ALDH. epist. 4 p. 482,30 secundum sacrosanctam scripturae -em. ALCUIN. epist. 132,7 et -s supereminet et ratio patet (EPIST. Ratisb. 10 p. 322,21sq. r. et -s inquiratur, ut, si r. . . . lateat, -is pondus in auxilium veniat. RUP. TUIT. vita apost. 1,13 [PL 170,618ᴮ] -em cum ratione concordare. HONOR. AUGUST. quaest. II 1 p. 1185ᴮ nihil est aliud -s quam per rationem probata veritas, et quod -s docet credendum, hoc r. probat tenendum. *saepe. cf. M. Grabmann, Die Geschichte der scholast. Methode. I. 1956. passim).* HINCM. ord. pal. 7 ut sacra monstrat -s. WIPO gest. prol. p. 5,8 primitiva -s veteris testamenti. *saepe. sapientia – Weisheit:* COSMAS chron. 2,7 p. 92,23 apostolicus os aperuit sacrum, ponderosis verbis et -e plenum. **b** *usu vario:* BEDA temp. rat. 35,36 Romani, quorum in huiusmodi disciplinis . . . -s sequi consuevit. Ps. BOETH. geom. p. 395,26 viri Pythagoreum dogma secuti Platonicaeque -is investigatores. ALBERT. M. cael. hier. 1,1 p. 10ᵃ,8 in aliis scientiis -s innititur rationi humanae . . ., in theologicis vero veritati divinae. *al.* **2** *meton.:* **a** *sacra scriptura – Bibel:* CONC. Karol. 44ᴮ p. 529,14 in multis divinae -is voluminibus. OTTO FRISING. chron. 1,29 p. 63,22 ut -is verbis utar. *al. testamentum – Testament:* AMALAR. off. 3,2,4 audistis ex -e veteri. **b** *opus principale – grundlegendes Werk:* OTTO FRISING. gest. 1,54 p. 76,3 nondum . . . -em illam Augustini *(sc. de trinitate)* legerat *magister. sensu collect.:* AMALAR. off. 1,14,14 lego in -e sanctorum patrum. **c** *liber authenticus – anerkannte Schrift:* EPIST. Ratisb. app. 5 p. 378,16 illa Isidori dicta non de excellentioribus illis -bus sunt.

***auctoritativus**, -a, -um. **1** *de potentia:* **a** *magisterius – amtlich:* CAPIT. reg. Franc. 294,2 p. 423,24 vestram paterna et caritativa seu -a cum interpositione divini nominis . . . nobilitatem hortamur *(sc. episcopi).* **b** *imperialis, principalis – kaiserlich, Herrscher-:* DIPL. Otton. II. 25 nostra -a potestate . . . perdonavimus. 140 p. 158,19 tali . . . -a dominatione . . . prohibentes. *c. sensu praesumptionis:* CHRON. Merseb. 2 p. 168,16 rex fideli suo *(Giselhero)* petita plus -a potestate quam canonica stabilitate concedit. **2** *de firmitate:* **a** *iustus, legitimus – rechtmäßig, vorschriftsmäßig:* CAPIT. reg. Franc. 293,10 p. 400,35 ut, quicquid . . . actum est, . . . ad statum -um reducatur. DECRET. Burch. 19,99ᵗᵗᵗ· capitula. **b** *ratus, integer, firmus – gültig, unverbrüchlich, fest:* CHART. Austr. sup. II app. 7 p. 716,30 (a. 974) cum *privilegia* et priora sint Salzburgensibus et ideo -a vel auctorabiliora. DIPL. Otton. II. 95 rebus aecclesiasticis commoditates . . . -a stabilitate impendere. DIPL. Otton. III. 60 -a regiminis nostri concessione (311).

adv. ***auctoritative. 1** *ex perfecta potestate – auf Grund der Machtfülle:* CHART. Rhen. med. I 47 (dipl. Ludow. Pii) -e precepimus *(sc. imperator).* DIPL. Otton. II. 31 nostra item serenitas . . . imperiali precepto -e *(ed.,* auctorative *D)* decernit. **2** *ex proprio arbitrio – nach eigenem Er-*

[Heßler]

messen: Dipl. Otton. II. 174 p. 199,6 omnia . . ., prout sibi *(abbati)* visum fuerit, filiorum . . . usibus -e impendenda. **3** *ex (canonum) praescripto – nach (kanonischer) Vorschrift:* Capit. reg. Franc. 293,58 cum eos *(canonicos)* salubriter et -e possit habere *rex.* **4** *ex (ecclesiastica) doctrina – auf Grund der (kirchlichen) Lehre:* Godesc. Saxo fragm. p. 21,27 qui . . . dicunt, quod non possit -e neque vere dici deitas trina. **5** *per instrumenta – urkundlich:* Dipl. Ludow. Inf. 68 p. 202,17 statum . . . ecclesiarum . . . -e statutum. *ad formam diplomatis – in Diplomform:* Dipl. Heinr. II. 139 preceptum . . . -e conscriptum.

***auctorito,** -are. **1** *affirmare, roborare – bestätigen, bekräftigen:* Chart. Otterb. 40 (a. 1221) allodium . . . iusto iudicio et -ante sententia legitime optinuerunt claustro suo. **2** *evictionem praestare – gewährleisten, garantieren:* Chart. Landeshut. 119 (ed. Th. Herzog. 1959; a. 1277) promittimus *(sc. abbatissa)* eam *curiam* eidem Karulo *(sc. emptori)* . . . -are et disbrigare ab omni impetente.

***auctorius,** -a, -um. *approbativus, consentivus – genehmigend, mitbestimmend:* Agnell. lib. pont. 123 tale foedus inter pontificem et sacerdotes statutum est, . . . ut familiares ecclesia -am curationem habeant.

***auctorizabilis** (auth-, -içа-, -isa-), -e. **1** *honore praeditus – angesehen:* Transl. Auct. 2 virum . . . -em et acceptum. 26 Auctori, vestro authentico et -i patrono. Wilh. Salic. chirurg. praef. p. 303[a] salarium optimum reddit medicum authoriçabilem. **2** *principalis – hauptsächlich, Haupt-:* Anon. mus. plan. Coussemaker p. 492[b] octo toni, quorum quatuor sunt autenti, id est -sabiles et principales. **3** *bene confirmatus – gut beglaubigt:* Chart. Basil. A I 221 p. 339,14 (a. 1160) ut -ior sit mea traditio. **4** *ratus, obligans – gültig, verbindlich:* Gesta Camer. cont. I C 8 papa . . . 'cessent' inquit 'canones; meae leges erunt -es' (II A 192,4). Dipl. Merov. III A 71 p. 188,26 (spur.) haec . . . ita auth-ia . . . esse volumus, ut *eqs.*

adv. ***auctorizabiliter.** *modo obligatorio – in bindender Form:* Roland. Patav. chron. 3,7 p. 45,23 pacem . . . auctoritate dompni apostolici . . . -r predicavit *frater Iohannes.*

***auctorizatio,** -onis *f. confirmatio – Beglaubigung:* Sigeb. Gembl. Wigb. 12 carta conscripta imperiali edicto erat confirmata et anuli imperialis impressione auctorizata; quae -o facta est sollemniter Leodii.

***auctorizo,** -avi, -atum, -are. *script.:* hauc-: *l. 72.* ac-: *p. 1184,1.* oc-: *p. 1184,26.* aut-: *p. 1184,6.17.* auth-: *p. 1184,2.* -iç(o): *l. 71.* -is(o): Chart. Bern. II 699 (a. 1270).

1 *de ratihabitione:* **a** *approbare, assentire, sancire – billigen, zustimmen, (ausdrücklich) bestätigen:* Conc. Karol. 58 p. 783,5 Deo annuente ac . . . augusto consulente et -ante. Widr. Gerh. 2,11 apostolico edicto eius *(Gerardi)* -ta sollempnitas (Hist. Walc. 26 p. 517,31). Chron. Andag. 77 p. 185,11 excommunicationem . . . nullam apud se constare, nisi abbas . . . eam sibi *(comiti)* -ret. Trad. Frising. 1519 consentiente . . . Engildihone domino suo . . . et -ante Hainrico episcopo. *al. probare – beweisen:* Conr. Hirs. dial. 1691 tres medietates ab antiquis inventas et -tas (*Boeth. arithm. 2,51 p. 164,16* probatae). **b** *verum vel fidum iudicare, comprobare – als wahr oder echt erklären, anerkennen:* Widr. Gerh. 2,7 p. 506[b],21 nichil praeceps de eodem *(Gerardo)* volebat -are *apostolicus.* Gerhoh. tract. app. p. 372,15 *sermonem* certis testibus ac magnis patribus -tum. Chron. Sigeb. cont. Aquic. a. 1194 p. 432,16 miraculum . . . a . . . episcopo -atur. **c** *de canonizatione i. q. sanctum declarare – für heilig erklären:* Chart. episc. Hild. I 268 (a. 1150) quatinus . . . Bernwardi . . . corpus transferretur et -retur.

2 *de tuitione:* **a** *evictionem praestare – Gewähr(schaft) leisten, garantieren (spectat et ad beneficia sim.: l. 70sq.):* Chart. Ital. Ficker 101 p. 146,49 (a. 1128) promisit *abbatissa* . . . portionem . . . ab omni homine cum ratione defendere et -are et firmam tenere (Chart. Heinr. Leon. 30 p. 44,12 d., -çare marchionibus . . . contra omnes personas. Chart. Tirol. 547 p. 27,16 h-are. Chart. Ticin. 127 [ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. II p. 108,1] d. et guarentare et ac-are. *al.*). Chart. Stir. II 48 p. 78,25 auth-are . . . et penitus defensare. Chart. Altenberg. 346 p. 252,6 bona liberamus, -amus et disbrigamus *(sc. dux). al.* **b** *defendere, excusare – verteidigen, rechtfertigen:* Guido Aret. epist. (MG Lib. Lit. I p. 6,17) heresim. Maneg. ad Gebeh. 57 p. 410,18 usurpationes . . . aut-are. Hugo Flav. chron. 2 p. 460,22 promotio eius *(Wiberti)* execratione sua illa quasi -ta est. Rud. Trud. gest. 2,8 quae leges hoc -ant, ut *eqs.*

3 *de chartarum firmatione:* **a** *confirmare, roborare – beglaubigen, bekräftigen:* Chart. Rhen. inf. II 129 (a. 1218/25) scriptum . . . sigilli nostri appensione -amus *(sc. archiepiscopus),* testimonium . . . invocantes. Trad. Ensd. 58 consilio et testimonio canonicorum. Hist. Walc. 22 p. 514,49 testamentum tantis testimoniis -tum. Chart. Ticin. 309 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. V p. 13,31) ego . . . notarius . . . hoc exemplum ab authentico . . . exemplavi, aut-avi, insinuavi . . . et scripsi. *al. v. et p. 1183,41.* **b** *concedere – ausstellen:* Hariulf. chron. 3,7 p. 106,19 Hludovici praeceptum, quod super villis . . . -verat (*syn.* praeceptionem proferret). **c** *renovare – erneuern:* Triumph. Remacli 1,21 abbas . . . de sede apostolica nil . . . retulit praeter -ta privilegia. **d** *litteris firmare, per chartam tradere – beurkunden, verbriefen, urkundlich überlassen:* Libell. quer. 1 (MGScript. XXX p. 1462,18; a. 1079/80) Pinnensis episcopus . . . Lodoico imperatori unam partiunculam oc-vit. Dipl. Loth. III. 51 omnia illis *(Mantuanis)* imperiali largitione collata nos quoque privilegii nostri confirmatione -amus. *al. chartis tutum reddere – urkundlich sichern:* Trad. Fuld. I praef. p. VI, 31 (c. 1160) quanto studio, testimonio, precepto . . . Fuldensis ecclesia a sanctis patribus sit . . . nobilitata et -ta. **e** *sollemniter statuere, decernere – feierlich festsetzen, bestimmen:* Chart. Mog. A 527 p. 435,29 (a. 1124) banni nostri obligatione -amus, ut *eqs.* Dipl. Heinr. II. 532 (spur. s. XII.[1]) libertatem . . . illis corroboramus; et -amus, ut *eqs. remissius:* Wilh. Andr. chron. 35 p. 699,8 *comes* -vit simul etiam, ne *eqs.*

adi. **1. auctorizans,** -antis. *decernens – bestimmend:* Gesta Ern. duc. II 33 p. 238,4 si per gigantem, quasi per causam adminiculantem, Deus, -s causa, illas *plagas* a nostris non removisset.

2. auctorizatus, -a, -um. *ratus, verus – gültig, echt:* Chart. Eberb. 64 p. 126,23 (a. 1209) per -am sedis apostolice gratiam et indulgentiam.

subst. **auctorizandum,** -i *n. quod approbari potest – was gebilligt werden kann:* Constant. Afric. theor. prol. p. 37, 20 (edd. Malato-de Martini. 1961) ut . . . corrigenda corrigatis, -a vestra consideratione digna indicetis *(sc. abbas).*

auctoro (auth-), -avi, -atum, -are. **1** *de regimine:* **a** *adhortari – anregen:* Dipl. Heinr. II. 364 divina -ante clementia . . . proveximus (*ex* Dipl. Heinr. II. 239 inspirante). **b** *moderari – leiten:* Dipl. Heinr. II. 255 p. 295,32 velatio ancillarum Dei celebrata *est* -ante . . . episcopo. **2** *de auxilio i. q. adiuvare, subsidio esse – helfen, Unterstützung geben:* Theod. Amorb. Mart. 4 Domino authorante non piget caraxare (*cf.* Berth. [?] annal. a. 1078 p. 307,47 quo [*spiritu Dei*] -ante . . . aecclesia . . . pacificari mereretur). Epist. Hann. 3 p. 20,30 -ante Werinhero, eiusdem militis inexpugnabili defensore. Salimb. chron. p. 23,20 -ante . . . duce et stolio Venetorum. **3** *de ratihabitione, firmatione:* **a** *ratum habere – Genehmigung erteilen:* Const. I 6 p. 14,16 (a. 948) -ante et confirmante legato apostolico. Dipl. Heinr. II. 219 Romana -ante potentia . . . locum Bauenberc in sedem . . . episcopatus proveximus. Chart. Turic. 1559 (a. 1274) nobis *(sc. abbatissa)* -antibus. 1564 Anna . . . -ante marito suo . . ., legittimo curatore, de consensu et voluntate . . . filiorum . . . vendidit. **b** *roborare, confirmare – bekräftigen, beglaubigen:* Dipl. Otton. I. 446 (spur.) iussimus . . . preceptum conscribi nostroque signo -ari. Dipl. Merov. III A 1 p. 114,13 (spur.) illud *praeceptum* decrevimus roborare ac signo crucis . . . -vimus. Chart. Helv. arb. 96 p. 155,30 (a. 1266) facta est . . . divisio . . . nobis *(sc. arbitris)* -antibus. **c** *testimonio*

[Heßler]

firmare – bezeugen: Dipl. Heinr. II. 255 p. 295,24 episcopalem ferulam . . . nobis roborantibus, episcopis quoque -antibus, Bernwardo . . . tradidit *archiepiscopus.* Lamb. Tuit. Herib. 2,4 p. 1248,25 per praesentes et longe positos sacerdotes eius *(Heriberti)* exitus meruit -ari.

adi. **auctoratus,** -a, -um. **1** *dignus, honore vel potestate praeditus – bedeutend, angesehen, maßgeblich:* Lamb. Tuit. Herib. 1,2 suscipitur de fonte . . . ab -is et Deum timentibus matronis. 2,4 p. 1247,52 quod -iori servaretur potestati. *mus.:* Anon. I mus. Gerbert p. 336[a] autentos *(modos)* . . . Graeci magistros dicunt, quasi -os, id est auctoritate praeditos (*cf.* Berno ton. prol. 6 p. 68[b]). **2** *scripturarum testimonio firmatus – aus den Quellen belegt:* Epist. var. II suppl. 10 p. 634,19 dicam quod sentio, et si minus -um, non tamen nimis ineptum.

subst. **auctoratum,** -i *n. quod suggestum et approbatum est – das Angeregte und Gebilligte:* Walth. Spir. Christoph. II epist. p. 10,9 quid enim autenticum sine autento? quid -um sine auctore? quę perempto duce victoria?

adv. ***auctorate.** *magna cum auctoritate – auf maßgebliche Weise:* Godesc. Saxo theol. 6,1 p. 133,1 nobis Latinis multo satius et -ius (-cius *B*) . . . veritatem fecit . . . Boetius.

auctrix, -icis *f. usu attrib.: l. 32.*

1 *inventrix – Urheberin:* **a** *in bonam partem:* Odilo Clun. Adalh. 1 (ed. H. Paulhart, MIÖG Erg.-Bd. 20,2. 1962) multorum . . . bonorum . . . atque virtutum post Deum -x . . . Adalheida extitit imperatrix. Chart. Babenb. 336 -x pacis, concordia. Acta imp. Winkelm. I 579 p. 464,13 Romane ecclesie, -is et originis huius facti. *al. c. sensu largiendi i. quae affert, datrix, fons – Bringerin, Geberin, Quell(e):* Chart. Sangall. A 215 p. 204,31 (a. 815) sapientia *Dei,* -x promissionis. Walahfr. carm. 77,2 tua pacis -x pompa, Lothari. Purch. Witig. 2 Augia mater, -x cunctorum Domino donante bonorum. Arnold. Lub. chron. 4,8 p. 171,26 regina, horum -x munerum. Hildeg. carm. 18 (ed. Roth, GeschQuell. aus Nassau. I 3 p. 435) ave Maria, o -x vite redificando salutem. **b** *in malam partem i. q. incitatrix – Anstifterin:* Epist. Wisig. 11 p. 677,32 iurgiorum -x *(sc. regina).* Agob. apol. 2,5 quamquam Ahab . . . ea *(uxore)* -e perpetraverit facinus. Chart. Babenb. 335 p. 174,23 -e . . . levitate. Nicol. Biber. carm. 762 (ed. Th. Fischer. 1870) -x errorum, dissensio canonicorum. *al.* **2** *socia, adiutrix – Genossin, Helfershelferin:* Annal. Fuld. Altah. a. 899 p. 133,4 sceleris -x. Hrotsv. Gong. 559 commissi criminis -x. **3** *quae (chartam) concedit – Ausstellerin:* Chart. Sangall. A 28 (a. 761) signum Teodanę -is. **4** *quae evictionem praestat – Gewährleisterin:* Dipl. Pipp. 1 p. 3,22 Loba . . . ante agentes sancti Dyonisii de ipsa villa ante Chilpericum regem -x affuerat (p. 4,5). **5** *patrona – Schirmherrin, Beschützerin* (*cf.* Gloss. II 345,28 St.-S. -x muoter vel fuotar eidi): Hrotsv. Abr. 2,1 -em virginitatis *(sc. Mariam).* Chart. Rhen. inf. I 146 monasterii *Tuitiensis* -x et fautrix, . . . virgo genitrix.

***auctualiter** *v.* actualiter. *adde ad p. 137,51:* Chart. Argent. IV 263 p. 159,35 (a. 1278) persone . . . in sacerdocio auctualiter existenti.

auctumpnus *v.* autumnus.

***auctura,** -ae *f. potestas – amtliche Gewalt:* Vulp. Marc. 132 si quem forte mei laesit censura proterva ordinis -ā, parcite cuncta mihi.

auctus, -us *m.* **1** *accretio, incrementum – Anwachsen, Zunahme:* Ioh. Scot. carm. 9,4 Titania lampas . . . sese bis tropicos ambarum *(umbrae et lucis)* vertit in -us. **2** *ambitus – Umfang:* Theodulf. carm. 79,11 exigui fulsi *(sc. cartula)* modo corporis -u, at minor ingenio. *Heßler*

aucupatio (-cio), -onis *f.* *script.* acc-: *p. 1186,4.*

venatio vel captura avium – Vogeljagd, -fang: **1** *gener.:* Agob. epist. 2,9 quicumque . . . quęrit consolationem . . . in venationibus, -bus. Frid. II. Imp. art. ven. 5 p. 159,25 qualiter debet fieri -o per ipsos *falcones.* Albert. M. animal. 23,55 tempore -is. **2** *iur.:* **a** *proprie:* Chart. Carniol. II 399 p. 308,12 (a. 1269) omnes . . . aves de -cione, sicut sunt nisi, tercioli, accipitres et falcones, nostro conspectui presententur *eqs.* **b** *meton. i. q. ius aucupandi vel locus ad aucupandum aptus – Vogeljagdrecht, Vogelfangplatz:* Dipl. Karoli M. 255 p. 370,2 (spur. s. X.[ex.]/XII.[in.]) cum . . . silvis, piscationibus, -bus (acc- *C*). 314 p. 474,22 cum . . . silvis, . . . piscationibus, venationibus, -bus (Dipl. Heinr. V. [ed. Huillard-Bréholles, Hist. dipl. Frid. II. tom. II. p. 567,26] cum paludibus, v., -bus circum Ravennam . . . positis. Acta imp. Böhmer 1089 p. 784,43 sive . . . iura consistant in placitis, . . . v., -bus, pascuis. Chart. Pommerell. 170 p. 144,9. *al.*).

aucupator, -oris *m. auceps – Vogelfänger:* Gloss. I 16,22 St.-S. -r (-ur *c*, acc-ur *b*) pifahanti . . . fogalo. 17,22 -r fogalari.

aucupium, -i *n.* acc-: Gloss. I 350,54 St.-S. *cod. p.*

1 *proprie i. q. venatio vel captura avium – Vogeljagd, -fang (cf. Heyne, Hausalt. II. p. 246sq.):* **a** *gener.:* Rather. epist. 16 p. 84,13 accipitres ad -um . . . habere. Burch. Ursb. chron. p. 75,14 erat . . . imperator . . . vanitatibus deditus . . . venationum et -orum. Albert. M. animal. 23,48 optimum fit -um, quando duo socii falcones . . . se invicem adiuvant. 23,78. *al.* **b** *iur. usu meton. i. q. ius aucupandi vel locus ad aucupandum aptus – Vogeljagdrecht, Vogelfangplatz:* Dipl. Otton. III. 42 p. 442,10 curtes . . . cum . . . silvis, venationibus, piscationibus, -is (Chart. Turic. 1079 p. 167,12. *al.*). Chart. Port. 69 p. 94,19 cum . . . -is et navigiis. **2** *translate i. q. decipula, fraus – Falle, List:* Chart. Sangall. A IV add. 4 p. 955,1 (epist. papae a. 967) nolumus, ut . . . monasterio quicquam praetendatur -i. Lamb. Hersf. annal. a. 1071 p. 128,8 novo . . . huius (huiusmodi *B*[2]) -o haec . . . introducta est consuetudo *eqs.* Vita Anselmi Luc. 19 quasi novo tyrannidis -o tunc incipit *Heinricus IV.* . . . ecclesiarum . . . praedia . . . dispertiri. *al.*

aucupor, -atus sum, -ari *vel rarius* **aucupo,** -avi, -are. *script.* acc-: *l. 40.*

1 *proprie i. q. capturam avium exercere, (aves) venari – Vogeljagd betreiben, (Vögel) fangen:* **a** *gener.:* α *strictius:* Arnold. Lub. chron. 2,18 p. 138,28 quia in -ando detentus fuerat *Heinricus* . . ., dictus est rex avium. Albert. M. animal. 23,100 cum asture vel niso -ari. *al.* β *latius i. q. captare – haschen:* Aethicus Ister 82 p. 63,20 non prodet -ta (acc- *L*) lamina inter cunabula. **b** *iur.:* Chart. Carniol. II 399 p. 308,3 (a. 1269) -andi nisos, terciolos, accipitres et falcones . . . habeat potestatem. Chart. Port. 265 cum . . . utilitate, quam piscando, -ando . . . poterit adipisci.

2 *translate:* **a** *ambire, furari – erlisten, erschleichen:* Lup. Ferr. Wigbert. 3 -ari favorem principum . . . adulationibus (Helm. chron. 96 p. 188,22). Epist. Meginh. 32 p. 230,22 emolumentum . . . questumve. Wibald. epist. 463[med.] pollicitationem *(sc. praebendae)* in mortis alicuius captationem -verat. *al.* **b** *opperiri, speculari – abwarten, abpassen:* Rather. epist. 19 p. 110,3 ubi vestrae dominationis -vit absentiam *delator* (Cod. Lauresh. 123[c] p. 391,14. *al.*). Gesta Camer. 2,12 quod . . . iuvenis -tus ut lupus . . . super innocentem oviculam irruit. *al.* **c** *perperam interpretari – mißdeuten:* Arno Reichersb. apol. p. 144,27 non -entur nostri temporis caupones . . . dictum hoc. **d** *acquirere – gewinnen:* Form. Sangall. II 27 ut nec nostri de nostra dissensione . . . glorias et dignitates -entur. Bruno Querf. fratr. 2 p. 719,29 in monasterii utilitate animarum lucrum -bat. Epist. Meginh. 36 unde ęcclesiasticę discipline -ti sumus exordium *eqs.*

***auçuta,** -ae *f.* (*raet. ab* audire, *cf.* saputa) *auditus – Hörensagen:* Chart. Tirol. 806 p. 228,42 (a. 1222) aliud nescio de illo feudo nec saputa nec -a.

aud *v.* 1. aut. **audaceus** *v.* hordeaceus.

audacia (-tia), -ae *f. plur.: p. 1187,72.*

animus – (Wage-)Mut: **I** *in bonam vel neutram partem:* **A** *strictius i. q. fortitudo, ferocitas, impetus – Kühnheit, Verwegenheit, Angriffslust:* **1** *gener.:* **a** *de hominibus:* Lex Baiuv. 4,30 si *femina* . . . pugnare voluerit per -am cordis sui sicut vir. Thietm. chron. 7,23 inimici furorem et -tiam. Wipo gest. prol. p. 7,13 si . . . ficta -tia . . . fiant res. Chron. Pol. 2,14 dapifer . . . in vertice . . . signum -e *Bolezlavi*

comparavit. Otto Frising. gest. 2,21 p. 124,3 ex desperatione -tiam sumunt. 2,30 p. 137,18 intemeratam ac indomitam -tiam. *saepe.* **b** *de bestiis:* Frid. II. Imp. art. ven. 4 p. 118,24 in -tia etiam peregrinus appropinquat . . . girofalco. Albert. M. animal. 1,50 quaedam animalia sunt carentia -a *eqs. ibid.:* qui *(serpens)* plus laedit astutia quam -a. *al.* **2** *philos.:* Ermenr. ad Grim. 8 p. 542,17 fortitudinem . . . obpugnat -a (-tia *cod. m.*[1]) et timiditas. Albert. M. bon. 141 p. 92,60 timor et -a dupliciter accipiuntur, scilicet ad habitum et ad passionem (animal. 7,2 passiones . . . sicut est t., -a [*p. 588*[a],22 θάρρη], ira). eth. 2,2,7 p. 182[b],26 -a est progressio ad terribile sustinendum *eqs.* Albert. M. (?) animal. quaest. 6 p. 166,52sqq. -a ordinata provenit ex fortitudine virtutis, . . . -a inordinata provenit ex complexione calida et sicca. *v. et l. 71.72.* **B** *latius i. q. fiducia – Zuversicht:* Amalar. off. 3,29,6 qua -tia intrandum sit ad orationem dominicam *eqs.*

II *in malam partem:* **A** *strictius i. q. petulantia, arrogantia, praesumptio – Dreistigkeit, Anmaßung, Vermessenheit:* **1** *proprie:* Aldh. virg. I 53 p. 310,23 muliebris -ae muscipulam. Hugeb. Willib. praef. p. 87,3 non temeritatis -a . . . fretus hoc incipere (Thangm. Bernw. 11. *al.*). Heito Wett. 13 mundanas leges pro coercenda mali -tia (audantia *D*) amministrant *comites.* Dipl. Karoli III. 139 p. 225,7 in tantam prorumpere . . . -am. Ruotg. Brun. 20 p. 20,19 sacrilega. Otto Frising. gest. 2,14 in tantam elationis extumuit -tiam *civitas. saepe.* **2** *meton. i. q. ausus, facinus – dreiste Handlung, Freveltat:* Chron. Fred. 4,43 per rebellionis -tiam Herpo dux interficetur. Thietm. chron. 7,45 p. 452,30 regina . . . ob -am viri capite plectitur. Dipl. Heinr. II. 501[a] p. 640,44 qui huius -tie . . . princeps fuerit. Wipo gest. 7 p. 30,8 ex qua -a *(sc. destructione palatii)* . . . controversia . . . habita est. *al.* **B** *latius i. q. socordia – Leichtfertigkeit:* Liutg. Greg. 9 p. 74,16 dum irent in via iuvenili -a amplius securi quam oporteret.

***audacitas,** -atis *f.* **1** *animus, impetus – Mut, Angriffslust:* Flod. hist. 2,3 p. 450,8 ut . . . nec venatorum appetatur -e *fera.* **2** *petulantia, praesumptio – Dreistigkeit, Vermessenheit:* Hugeb. Wynneb. 1 non -e proprium confidens virium. Balth. Fridol. 4 quod . . . ministerii sacramentum . . . illicite protervitatis -e (audacione *2b*) sibi usurpasset. Cosmas chron. 2,32 p. 128,9 (vs.) nec . . . me notes -is elogio.

audatia *v.* audacia.

audax, -acis *adi. script.:* autd-: *l. 50.* -as: *l. 53. form. nom. sg.* -ces: Bened. Andr. chron. p. 173,3.

animosus – (wage)mutig: **I** *in bonam vel neutram partem:* **A** *strictius i. q. fortis, impavidus, ferox – kühn, unerschrocken, verwegen, angriffslustig:* **1** *gener.:* **a** *de hominibus:* Lex Sal. Pipp. prol. 1 p. 82,10 gens Francorum . . . -x (autd- *D9*). Walahfr. Wett. 111 dicitur Erbaldus verso sermone 'vir -x'. Poeta Saxo 5,19 materiem tantam nimis -x barbara lingua . . . aggreditur. Chron. Salern. 112 p. 126,21 erga res humanas -as fuit. Froum. carm. 20,27 cives . . . pectore mites, viribus -es. Otto Frising. gest. 1,33 p. 52,18 manu fortis, mente -x. Albert. M. animal. 23,69 in militibus . . . non desunt . . . ex complexione minus -es. *al. v. et p. 1188,23. c. gen. gerund.:* Vita Liutb. 24 quae *(narrata)* . . . animos . . . eius *(diaboli)* argumentis resistendi (ad resistendum *Br1*) faceret *(sic)* -iores. **b** *de bestiis:* Ekkeh. IV. pict. Mog. 526 leones -es Beli. Frid. II. Imp. art. ven. 3 p. 59,1 sit -x *canis,* ut non timeat transire aquam. Albert. M. animal. 1,582 *hamester* est -x et mordax valde. 23,67 *color* viridis et iaccintinus . . . ab -i et rapaci deviant natura *avium. saepe. pendet* ad: Frid. II. Imp. art. ven. 5 p. 163,24 *falconum* -ium ad aquam quidam sunt -iores aliis. *c. inf.:* Frid. II. Imp. art. ven. 5 p. 162,9 qui *(falco)* . . . sit -x invadere aironem. **c** *de rebus (in imag.):* Aldh. ad Acirc. 104,2 *(de igne)* quae res . . . paribus fungi nitatur viribus -x? **2** *philos.:* Albert. M. eth. 2,2,7 p. 182[b],19 qui autem in audere superabundat . . ., dicitur '-x' (*p. 1116*[a],7 θρασεῖς). p. 183[a],35 audacia et . . . -x dupliciter dicuntur; communiter enim loquendo significant passiones timores et audaciae . . .; stricte autem accipiendo significant superabundantias in dictis passionibus. *al. v. et p. 1189,30.* **B** *latius:* **1** *anat. i. q. robustus – stark:* Constant. Afric. theor. 2,13 p. 8b[r] quam *(venam)* Aristotelici vocant orthi, -em vero medici. **2** *techn. i. q. intentus – intensiv:* Turba phil. 14 p. 124,15 si vultis, ut sit *color* altior quam fuerat et -ior *eqs.*

II *in malam partem:* **A** *strictius i. q. petulans, arrogans, praesumptuosus – dreist, anmaßend, vermessen:* **1** *de hominibus:* Aldh. virg. II 2740 ut Dominum propriis aequaret viribus -x *Lucifer.* Lex Baiuv. 2,8[a] si quis . . . dux . . . tam -x aut contumax . . . fuerit *eqs.* Hrotsv. Gong. 355 clericus -x ardebat propriam . . . dominam. Ekkeh. IV. cas. 40 p. 447,2 a duobus -issimis *latronibus* invasus. Dipl. Heinr. IV. 262[a] p. 336,1 ut nullus . . . sanctionem . . . -x conetur corrumpere. *al.* **2** *de rebus:* Cand. Fuld. Eigil. I 10 p. 228, 24 ne -i iudicio imprudenter effundas *substantiam* (p. 228, 34). Poeta Saxo 1,341 facti. Thangm. Bernw. 22 p. 769,20 -x inceptum, canonibus . . . contrarium. **B** *latius i. q. socors – leichtfertig:* Waltharius 784 hastam . . . dimisit . . . -x in solum confisus . . . ensem.

subst. masc.: **1** *qui animosus vel ferox est – ein Kühner, Verwegener:* **a** *gener.:* Widuk. gest. 3,44 p. 124,4 *dux* erat natura -is animi et, quod rarum est -bus, bonus consilii. 3,46 p. 128,2. **b** *philos.:* Albert. M. bon. 135 p. 90,46 superbus supergreditur . . . -em in . . . ostentatione fortitudinis. **2** *qui arrogans est – ein Anmaßender:* Walahfr. carm. 62,23 -em, stultum . . . corripe.

adv. **audacter** *vel rarius* **audaciter.** *script.* -titer: Annal. Fuld. Ratisb. a. 893 *(var. l.). form.* -citer: *occurrit in schedulis nostris usque ad s. IX.*[ex.]

animose – (wage)mutig: **I** *in bonam vel neutram partem i. q. audenter, impavide, ferociter – kühn, unerschrocken, verwegen:* **A** *strictius:* **1** *de hominibus:* Aldh. epist. 5 p. 493,2 -cter in propatulo contestans . . . discernam. Paul. Diac. Lang. 4,37 p. 128,26 huic *(regi Avarorum)* . . . dux cum Langobardis . . . -cter occurrit. Regino chron. a. 890 p. 135,2 civibus . . . -iter (-cter *A*) reluctantibus. Walth. Spir. Christoph. I 11 palatii fores -cter intrabat. Berth. (?) annal. a. 1077 p. 300,38 metatum pridianum -cissime occupavit. Otto Frising. gest. 2,21 p. 125,6 Papiensibus . . . -cter decertantibus. *saepe. v. et p. 1190,11.* **2** *de bestiis:* Frid. II. Imp. art. ven. 4 p. 119,15 *nidasii* intrant melius et -cius ad traynam (*cf.* 5 p. 179,12). **B** *latius i. q. fiducialiter, indubitanter – zuversichtlich, getrost, unbedenklich:* **1** *gener.:* Antidot. Lond. p. 20,11 expermentatum est *antidotum,* -iter dabis. Bonif. epist. 91 p. 208,17 -cter (-iter *var. l.*) presumsimus . . . consentientes illum in ministerio divino persistere. Dipl. Otton. II. 281 p. 327,34 genitrix nostra . . . adiit nostram . . . -cter maiestatem. Otto Frising. gest. 1,54 p. 75,30 -cter confiteor. *al.* **2** *iur. i. q. licite – erlaubterweise:* Chart. civ. Vratisl. 14 (a. 1248) -cter ea *(ligna)* incidant et deducant *cives.*

II *in malam partem i. q. petulanter, arroganter, praesumptuose – dreist, anmaßend, vermessen:* Godesc. Saxo conf. p. 78,3 negat -cter . . . praedestinatos esse reprobos ad perenne supplicium. Waltharius 1040 -iter infit. Walth. Spir. Christoph. I 14 ad famulum Dei . . . -cter ingressę sunt *meretrices.* Dipl. Otton. III. 394 p. 826,14 quod . . . sanccitum est . . ., -iter removere. Berth. (?) annal. a. 1076 p. 284,16 qui *(dux)* papam . . . ad sedem Romanam se perducturum iam regi -cter promiserat. Caes. Heist. hom. exc. 142 si veritatem predicares, non tam -cter peccares. *al.*

audenticus *v.* authenticus.

audeo, ausus sum, -ere. *script.:* audi(o): Conc. Merov. p. 142,21 -it. p. 211,16 -iant. *al. v. et p. 1190,5.42.* aussus: Lex Baiuv. 12,1 *cod. J.* aux(us): *p. 1190,21. form.: coni. perf. act.* ausit: *p. 1189,11.52.1190,3. stirp. perf. sensu praes.: p. 1189,11.52.67.70.1190,7. depon. stirp. praes.* audere(n)tur: Arbeo Corb. 10.19. Emm. 12. *v. et p. 1189,4. partic. perf. sensu pass.: p. 1189,64. struct.: inf.: passim. gen. gerund.: p. 1190,7. acc.: p. 1189,13.26.36. al.* in: *p. 1190,9. absol.: p. 1189,15sq. 1190,9. al.*

audaciam vel animum habere – wagen: **I** *in bonam vel neutram partem:* **A** *strictius i. q. audacter aggredi – kühn unternehmen:* **1** *gener.:* **a** *de hominibus: c. inf.:* ARBEO Emm. 24 ut vix tanti viri corpus . . . sublevare -rentur (-rent *var. l.*). HUGEB. Willib. praef. p. 87,4 hoc incipere nisi ut vix -o. EINH. Karol. 8 ut ulterius regem neque provocare neque . . . resistere . . . -rent *hostes*. WALTHARIUS 1207 -et inire viam. EKKEH. IV. cas. 41 p. 149,13 virum . . . alloqui non ausus est praesumere. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,4 eumque rex ob anathema . . . salutare non ausus fuerat. NIVARD. Ysengr. 2,525 ne nostrum quilibet ausit . . . metam transiluisse. *saepe. c. acc.:* HROTSV. Cal. 9,22 me . . . ad -endum . . . facinus provocavit. WIPO gest. 6 p. 28,21 fortia. EPIST. Meginh. 27 p. 224,29 tyrones . . . libros in adventum vestrum -ent. *al. absol.:* HROTSV. Abr. 3,17 ad -endum incitor. THIETM. chron. 4,10 illa 'non -o' infit. WIPO gest. 27 seu nollet sive non -ret, nichil solatii . . . dedit. *al.* **b** *de bestiis:* ALDH. virg. II 2001 bestia sed sacrum non -et carpere corpus. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 44,22 quo *(documento)* aves rapaces addiscunt capere . . . bestias . . . tales, quales naturaliter capere non -rent. 4 p. 98,30 ad quas *(aquilas)* non -et accedere *falco. al.* **c** *de rebus (in imag.):* BEDA hist. eccl. 3,12 p. 151,12 ut . . . neque umquam exinde eum -ret contingere *infirmitas*. WETT. Gall. 39 nec minimum quid ignis obsorbere ausus est. **2** *philos.:* ALBERT. M. bon. 133 p. 88,75sq. fortis est, qui . . . -et, quae oportet . . . -ere. p. 88,86 *actus*, qui est -ere, non est eiusdem rationis cum timere. p. 89,9 -ere dicit aggressum difficilis ex magnitudine animi. 135 p. 90,41sqq. qui autem in -endo (*p. 1115*^{b}*,28* τῷ θαρρεῖν) superabundat, . . . dicitur audax, scilicet qui omnia -et, et -enda et non -enda. eth. 2,2,7 p. 183^{a},40. *al. v. et p. 1187,70.1190,30sq.* **B** *latius:* **1** *fiduciam habere, non vereri – sich zutrauen, sich nicht scheuen:* HROTSV. Mar. 318 -o percerte post haec tibi *(sc. Deo)* munera ferre. RUOTG. Brun. 30 iuvenis . . ., -o dicere, dissolvi vellet *eqs.* EPIST. Teg. I 18 monachica congregatio . . . nihil -entes de se. **2** *intendere – sich gestatten:* HRABAN. epist. 3 p. 385,18 hac fiducia ausus sum partem laboris mei . . . tibi . . . dirigere. HROTSV. gest. prol. 2,14 ut tibi *(regi)* . . . -rem . . . praeferre libellum. *al.* **3** *velle – wollen:* HRABAN. epist. 8 p. 393,30 tuae caritati aliquid denegare non -o. WALAHFR. Wett. 677 quod summa Dei sententia iussit, non -es proferre? DIPL. Heinr. III. 82 digne petitioni aures . . . claudere non -entes . . . concedimus. *al.* **4** *valere – vermögen:* LEX Alam. 67,2 quantum aestimaverint arbitrii aut tu firmare ausus fueris. CHART. Rhen. med. I 97 nullum . . . successorem . . . habes, in quo spem ponere -as. DIPL. Karoli III. 79 precibus, quibus ausi sunt, serenitatem nostram deprecantes. CARUS Clem. 804 *Christo* resurgente -ent iam tunc sumere vires *creata*. WIPO gest. 3 p. 21,9 quantum humana conditio creatorem et creaturam inter se conferre -et. EPIST. Meginh. 6 p. 199,23 omnia vos inpensius . . . executurum, quam nostra sperare ausit verecundia. *al.*

II *in malam partem i. q. insolescere, praesumere, arrogare – sich erdreisten, sich herausnehmen, sich anmaßen:* **A** *gener.:* ARBEO Corb. 4 p. 191,9 fur . . . mulam . . . furare ausus est. WALAHFR. Wett. 343 adulterium in domini committere sponsam qualiter -bis? CAND. FULD. Eigil. II 10,14 -etque virum vir vocibus infestis . . . lacessere. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 381,13 ut, quicquid ab spiritu sancto cognoscimur esse dictatum . . ., nullatenus -amus dicere . . . inmutandum. WIDUK. gest. 1,36 p. 52,3 barbarae nationes . . . rebellare ausae sunt. OTTO FRISING. gest. 2,20 p. 123,19 erat . . . *arx* ad propellendam principis iram instrui ausa. *saepe.* **B** *iur.:* **1** *committere – sich unterfangen:* LEX Baiuv. 1,6 donet XL solidos . . ., quia talia ausus fuerat facere. 9,17 ut nemo . . . conpositionem a latrone ausus sit accipere. DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,22 nullus iudex . . . in ecclesias . . . ingredi -at (DIPL. Ludow. Inf. 15. *al.*). DIPL. Ludow. Inf. 64 ut ulterius nullius persone homo ausus sit hanc donacionem confringere. CHART. Rhen. med. I 166 si quis autem contra hanc commutationem insurgere repertus fuerit ausus. DIPL. Heinr. IV. 487 p. 664,17 sutores . . . non -bunt ibi calceos vendere absque licentia. LAUR. LEOD. gest. 35 ne quis umquam ruinas . . . resuscitare ausit. TRAD. Ratisb. 897 p. 438,30 ut heredibus . . . eadem -endi nulla maneret occasio. REGISTR. Pant. Col. 38 ne . . . heredes . . . contra . . . monasterium valeant vel -iant malignari. *saepe. c. gen. gerund.:* DIPL. Otton. II. 291 nemo sit ausus piscandi in ea piscaria. **2** *insurgere – sich auflehnen:* CHART. Mog. A 451 p. 359,4 (dipl. Heinr. V.) *archiepiscopus* Wicberto -endi in nos ansam (ausum *var. l.*) prebet.

adi. **1. audens,** -entis. **1** *animosus – mutig:* EKKEH. IV. pict. Mog. 548 in faciem regis Hesther . . . -s (gloss.: audacter) ingressa. **2** *petulans, praesumptuosus – dreist, vermessen:* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 22 dum unus ex illis -ior ceteris . . . urbem iam irrumpere se posse confideret. CHART. Naumb. 324 p. 306,31 si qua . . . persona . . . bannum nostrum -s contempserit. **3** *socors – leichtsinnig:* NITH. hist. 2,9 p. 23,18 hinc Lodharium et suos -iores fieri.

2. ausus, -a, -um. **1** *audax – kühn:* CHRON. Ven. Alt. p. 148,26 tribuni . . . magni de personis, -i de voluntate . . . erant. **2** *petulans, praesumptuosus – dreist, vermessen:* CARUS Clem. 819 vincti spretis victoribus auxi. ACTA imp. Winkelm. I 213 p. 194,7 nulla persona . . . sit tam -a, quod . . . monasterium . . . impedire . . . presumat (214 p. 196,40). CHART. Rhen. inf. II 122 nec aliquis sit tam -us, qui *eqs.*

subst. **1. audens,** -entis *m. qui audaciam habet – einer der Mut hat:* ALBERT. M. eth. 2,2,7 p. 183^{a},32sq. medius etiam est *fortis* inter plus -em et minus -em, quando oportet.

2. audendum, -i *n. quod auderi oportet – was gewagt werden muß:* ALBERT. M. bon. 138 p. 91,57sqq. illa audacia, quae audet -a, bona est . . .; constituitur enim . . . habitus fortitudinis ex audere -a et timere timenda. *v. et p. 1189,31.*

3. ausum, -i *n. inceptum vel factum audax – Wagnis, Tat, Vorgehen:* **1** *in bonam partem:* ERMENR. ad Grim. 16 p. 553,5 tam fortiter -is (fortibus -is *Verg. Aen. 9,281*). **2** *in malam partem:* **a** *gener.:* ALDH. virg. II 1841 ulciscebatur digne pro talibus -is. CAND. FULD. Eigil. II 12,8 furialibus. **b** *iur.:* LEX Sal. Pipp. decr. Child. 2,3 quicumque -o temerario alio sine causa occiderit (CHART. archiep. Magd. 249). DIPL. Conr. I. 30 si quislibet -o nefario . . . quicquam temere invasisset. *al. v. et* ausus, -us.

adv. **audenter.** **1** *audacter, animose – kühn, mutig:* PAUL. DIAC. Lang. 5,10 super eos *(hostes)* -r (audienter *G 1.2*) inrupit. HROTSV. gest. 387 -r . . . patriam petiit. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,1 bellum . . . -r inceptum. *al.* **2** *petulanter, praesumptuose – dreist, vermessen:* PRUD. TREC. annal. a. 846 p. 33,31 luporum incursio . . . homines -issime devorat. CARM. Bur. B 45,1,13 rex capit -r, sed domnus papa latenter. *al.* **3** *indubitanter – unbedenklich:* EKKEH. IV. cas. 105 quod sentio, -issime dico. *Pape*

audibilis, -e. **1** *qui audiri potest – hörbar:* RUP. TUIT. off. 2,9 p. 40^{c} quo *(sermone)* in aures dimisso id, quod -e est, cito absumitur. GERHOH. epist. 7 p. 499^{c} auditu mediante -e humanum verbum capitur. ALBERT. M. phys. 3,2,4 p. 212^{b},12 vox . . . est -is per se. meteor. 3,3,7 p. 647^{a},39 est materia visibilis et -is *fulgur*. summ. theol. 18,75,1 p. 780^{b},8 angelus formavit voces per linguam asinae -es. *al. subst. neutr.:* ALBERT. M. anim. 2,3,1 p. 231^{b},17 speciem visibilis et -is. **2** *ad auditum pertinens – Gehör-:* RICHARD. ANGL. anat. I 157 a fantastica *(sc. cellula cerebri)* oritur nervus obtalgicus, id est -is. **3** *canorus – wohlklingend:* CHRON. Merseb. 13 p. 187,22 erat . . . facie . . . spectabili, voce -i.

adv. ***audibiliter.** *clare – laut, hörbar:* FUND. Schild. 17 maligni . . . spiritus . . . querelas -r eiulabant.

audientia (-cia), -ae *f.* **I** *de actione aures admovendi, disceptandi, consilium habendi:* **A** *publ., iur., canon.:* **1** *cognitio, actio, quaestio – richterliche Untersuchung, Verhandlung, Verfahren, Vernehmung:* LEG. Wisig. 2,2,2 -a non tumultu aut clamore turbetur. CAPIT. reg. Franc. 9,5 praepositi ecclesiarum et iudex publicus in -a publica positi . . . debeant iudicare (DIPL. Otton. II. 120 p. 135,25. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 209,24 sine p. -a et canonica discussione. *al.*). FORM. extrav. 1,3^{b} secundum normam iuris

[Rudolph]

... ad -am ... evocatus. CAPIT. reg. Franc. 210,2 nos *(episcopos)* paratos esse ... legitimam praebere -am. 258,5 eiectos *(sc. clericos)* ... ad synodi -am archidiaconus deduxit. 287,2 ad palatinam adducatur -am *raptor*. RATHER. epist. 7 p. 36,23 contra legem ita haec egit et sine -a. DIPL. Otton. I. 350 p. 481,28 expectet usque ad -am cause. DIPL. Heinr. II. 300bis p. 426,6 sine regali seu imperiali -a. LAMB. HERSF. annal. a. 1075 p. 222,26 nec sinodali -a ... discussos ... excommunicavit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 293,22 episcopus ... apostolicae sedis legatorum -am ... devitando ... secessit. CHART. select. Waitz 22 p. 54,20 statuet diem -ae ... Mosomi. OTTO FRISING. gest. 1,35 p. 54,25 ad Romani pontificis -am et examen. HELM. chron. 1,40 p. 82,20 distulit *papa* causam ad -am sancti concilii. CHART. episc. Hild. I 612 scolasticus ... adesse non potest -e testium. *saepe.* **2** *disceptatio, iudicium – richterliche Entscheidung, Gericht(sbarkeit), Instanz:* LEG. Burgund. Rom. 33,3 ad -am principis provocare (LEG. Wisig. 2,1,24). const. I 19,1 qui ante -am cuiuscumque pignera abstulerit *eqs.* VITAE patr. Iur. 1,5 in -am ... papae ... Romae mala gessisse convictus. DIPL. Karoli M. 66 p. 96,12 in eorum privatas -as agentes ipsius ecclesie unicuique ... directum facerent (CHART. Rhen. med. I 50 p. 56,10; *de re cf. O. Brunner, Land und Herrschaft.* ^{4}*1959. p. 337*). CONST. I 433,18 clerici ... episcopali -ae reserventur *(de re cf. P. Caspars, Der Güte- und Schiedsgedanke im kirchl. Zivilgerichtsverfahren. Diss. München. 1953)*. DIPL. Otton. III. 15 p. 412,30 quę *(utilitates)* ... solitę erant exigi ... in aliquibus -is seu fredis vel bannis. 92 p. 503,31 si ad nostram -am fratres detulerint querelam. EPIST. Hann. 84 p. 142,4 in -a sublimitatis tuę *(sc. papae)* causam agere. GREG. VII. registr. 1,23 p. 39,27 presentatus regię -ę. 7,17 ante cuius *(legati apostolici)* -am causa vestra ... finem inveniat. COSMAS chron. 2,29 p. 125,4 uti ... compellat ad maiorem -am apostolice sedis *apocrisiarius papae* (CHART. select. Keutgen 141,16 sinodali iusticie ... obedientes ... ad m. -am non vocentur. *al.*). CHART. Tirol. 1005 comes ... ad nostram *(sc. papae)* ... duxit -am appellandum (CHART. Tirol. notar. I 622 *imperatoris*). *al. sententia – Urteilsspruch:* DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 91,47 sine ulla -a a placito ... discedere. COSMAS chron. 2,24 p. 117,31 sine omni -a dux eos ut hostes rei publice punisset. *officium arbitrii curiae papalis – Schiedsgericht der päpstlichen Kurie, Audienzbüro (cf. P. Herde, Beitr. zum päpstl. Kanzlei- und Urkundenwesen im 13. Jh. 1961. p. 164sqq.):* INNOC. IV. registr. A 243 Romane ecclesie vicecancellarius ... in publica -a citavit ... abbatem. ORD. canc. pap. 2,12 p. 47,16 ipsi *(procuratores)* in -cia contradictarum maliciose non impediant aliquas litteras. **3** *conventus, mallum, placitum – Versammlung, (Gerichts-)Ding, 'Tag':* **a** *spectat ad synodum sim.:* CONC. Merov. p. 214,21 dum in -a ante fratres conveniatis. CHART. Bund. 266 (a. 1119) quatenus de ... pace ęcclesię communi -a ... pertractetur. *al.* **b** *spectat ad mallum comitis:* CAPIT. reg. Franc. 32,56 unusquisque iudex in eorum ministerio frequentius -as teneat. CHART. Rhen. med. I 162 p. 226,14 nullus ... comes sive aliqua iudiciaria potestas ... locum habeant tenendi -am. *expressius c. sensu apparendi ad conventum:* LEG. Burgund. const. I 82,1 si quis fideiussorem de -a accepit. **c** *spectat ad conventum principum imperii:* LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 291,15 ut ... nec ultra pro asserenda innocentia sua -am mereatur *Heinricus IV.* BERNOLD. CONST. chron. a. 1077 p. 433,26 Heinricus ... generalem -am subterfugiens (HELM. chron. 32 p. 61,1 g. ... curiae -am expetimus). PAUL. BERNR. Greg. 84 totius regni. *al.* **4** *praesentia – Anwesenheit, Gegenwart:* DIPL. Karoli M. 235 p. 326,13 dissensio ... absque vicinorum episcoporum -a nullatenus definiri poterat. CHART. Turg. III 397 tractatus ... debet -cia testium ... roborari. in -a *i. q. coram – vor:* BERTH. (?) annal. a. 1067 p. 273,40 in -a totius ecclesiae. RAHEW. gest. 4,33 principis. HILDEG. epist. I 122 p. 346^{D} *(de confessione)* sacerdotis. CHART. Hall. I 106 p. 108,29 tocius capituli. CHART. Tirol. 920 in -cia eorum *(testium)* dixit per sacramentum. *saepe.* **5** *facultas discussionis vel defensionis – Möglichkeit zur Erörterung, Verteidigung.:* GREG. VII. registr. 2,35 p. 171,26 damus tamen vobis -am in ... synodo. 2,36. **6** *admissio – Zutritt, Audienz:* EPIST. Hann. 30 ut nullam apud maiestatem vestram habeat -am nec locum sua pecunia. OTTO FRISING. gest. 2,49 p. 157, 25 -am eis *(legatis)* prestare disponit *imperator*. **7** *oboedientia – Gehorsam:* GREG. VII. registr. 2,54 p. 199,21 imperpetuum negandam sibi *(episcopo deposito)* -am decrevimus. 7,14^{a} p. 480,20. **8** *gratia – Gunst:* CHRON. Reinh. a. 1034 p. 518,25 ab imperatoria -cia intentissime commissus prosperitatis eventibus pheodis ... amplificatus est. **B** *usu communi i. q. voluntas audiendi – Bereitschaft zu hören:* CHRON. Gozec. 2 praef. p. 151,41 solummodo -a concedatur ...; absque -a quasi surdis narratur fabula.

II *notitia (auditu accepta) – (durch Hören gewonnene) Kenntnis:* EPIST. Hann. 90 p. 156,24 *comitis* vecordiam ad -am episcoporum Francię retuli. TRAD. Ratisb. 768 invidia ... adeo ... accrevit, quod usque ad -am abbatis ... pervenit (ANNAL. Ianuens. II p. 56,24. *al.*). CHART. Advoc. 123 omnibus ..., quorum -cie factum presens innotuerit, notum esse desidero *eqs.*

***audientialis** (-nci-, -ta-), -e. *ad audientiam pertinens, iudiciarius – eine Gerichtsverhandlung betreffend, gerichtlich:* FORM. Marculfi 1,28 capit. p. 38,17 carta -ciale. 1,28 tit. p. 60,7 carta -e (-tale *B*). CAPIT. reg. Franc. 293,80 dies ... octo ... feriatos esse decernimus ab omni opere ... mercatorio, -i (-tali 5). *Rudolph*

1. audio, -i(v)i, -itum, -ire. *script.:* ad-: *p. 1193,70.1195, 44. adde* LEX Alam. capit. 41 (codd. 4.11). od-: *p. 1195,44. adde* EPIST. pont. Rom. sel. I 7 p. 65,20 *cod.* ud-: *p. 1196,4. adde* FORM. Sangall. II 42 p. 424,21 *cod. A1*. autd-: CHART. Laus. (SchweizZGesch. 12 p. 363,18). -de(o): *p. 1195,3.21. form.: ind. imperf.* -ibat: CARM. de Quint. 143. *coni. praes.* -ent: *p. 1195,30. adde* RHYTHM. 51,23,1. *depon.: p. 1195, 29.*

auscultare – hören, vernehmen: **I** *auditu sentire, auribus percipere – mit dem Gehör oder den Ohren wahr-, aufnehmen:* **A** *strictius:* **1** *corpor.:* **a** *c. acc.:* EIGIL Sturm. 8 -it procul sonitum aquae. FORM. Morb. 27 -to ... nomine ... respiravi. ANNAL. Xant. a. 838 tonitruum -tum est (BERTH. [?] annal. a. 1079 p. 315,31. *al.* *in zeugmate:* VITA Maxim. Trev. I 5$^{ex.}$ nec tonitrua nec coruscationes ullae -tae fuerunt nisi serenitas). POETA Saxo 4,382 -itur vox musica nusquam. THANGM. Bernw. 54 moeror inconsolabilis ... -itur. STATUT. ord. Teut. p. 44,9 -to signo ad completorium vadant. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 186,16sq. obturare aures falconis, ut non pavesceret ad -enda horrenda sibi, ... propter que -ta pavescit. *saepe.* **b** *c. acc. c. partic.:* WILLIB. Bonif. epil. 13 -vit pueros currentes cum armis. HROTSV. Mar. 338 hominis maledicentem *Mariam* non -iit auris. THIETM. chron. 7,28. *al.* **c** *c. (acc. c.) inf.:* HUGEB. Willib. 4 p. 100,28 -bant ... leonem magnum mugitum dare. VITA Bonif. II 12 p. 104,15 -bat collectam a cantante cantare. **d** *seq. oratio recta:* WETT. Gall. 11 quem *(virum)* diaconus nitens sublevare -vit: 'sine me *eqs.*' **e** *absol.:* WALAHFR. carm. 32,2 -o, non video. HRABAN. carm. 33,6 fas est auribus -ire. GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p. 408,20 tam sonora voce, ut tota synodus -ire potuisset, rationem proferre. *al.* **2** *spirit.:* **a** *in somno, visione sim.:* **α** *c. acc.:* BEDA hist. eccl. 3,8 p. 143,23 concentus angelorum psallentium. THIETM. chron. 1,13 sonitusque grunniencium more -itur. *al.* **β** *c. acc. c. partic.:* WETT. Gall. 7 -vit demonem ... clamantem. GERH. AUGUST. Udalr. I 19 in somnis -vit vocem dicentem sibi. *al.* **γ** *c. (acc. c.) inf.:* BEDA hist. eccl. 4,3 p. 208,20 -vit ... vocem ... de caelo ad terras ... descendere. VITA Maxim. Trev. II 109 Karolus in somnis -it sibi dicere: '*eqs.*' THIETM. chron. 1,13. *al.* **δ** *c. nom. c. inf.:* WETT. Gall. 38 duo chori ... -ti sunt aethrales melodias resonuisse. **b** *de Deo:* HRABAN. carm. 11,54 -it ab arce Deus. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 397,19 credere ... aures eius *(Domini)* omnia -ire. **B** *latius i. q. facultate auditus praeditum esse, auribus uti – Hörfähigkeit besitzen, das Gehör gebrauchen:* **1** *iur.:* LEX Ribv. 5,1 si quis ingenuus ingenuo auriculam excusserit,

[Schneider]

ut -ire non possit. PACTUS Alam. II 4. LEX Frision. 22,2 si mutus efficiatur *(sc. percussus)*, sed tamen -ire possit. **2** *natur.:* ALBERT. M. animal. 4,89 iricius . . . -it debiliter. 8,179 utrum -ant (*p. 627ª,18* ἀκούουσιν) *apes* vel non *eqs.* 21,4. *v. et p. 1196,21.*

II *aures admovere vel dare, auditum praebere, auditu excipere – an-, hin-, zuhören, Gehör schenken, zur Kenntnis nehmen:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *spectat ad narrationes, colloquia diversasque voces hominum loquentium:* ARBEO Emm. 15 cum haec . . . princeps -ire contempsisset. CAND. FULD. Eigil. I 6 accusatorum nugas et frivola vaniloquia -ire non consensit. WIDUK. gest. 3,8 regem -ens responsaque reddens *Bolizlavus.* GERH. AUGUST. Udalr. I 19 -ta eius deprecatione . . . eam increpavit. OTTO FRISING. gest. 2,40 p. 147,19 illi eos nec -ire, sed ictibus propellere. *saepe. v. et l. 25. c. acc. c. inf.:* THIETM. chron. 6,75 -vi eundem multum iurare. *proverb.:* WIPO prov. 77 melius est pauperem -ire quam sonitum lirae (*cf.* 78 miseros). WIBALD. epist. 377 p. 506,10 male -ire facit male intelligere. *de simul astantibus:* HUGEB. Willib. praef. p. 87,23 duobus diaconibus testibus mecumque -entibus. THIETM. chron. 2,40 coniunx . . ., cum presens adesset, hanc confessionem -vit. 6,41 multa . . . me eadem -ente queruntur. *al.* **b** *spectat ad recitationem librorum, carminum sim.:* EINH. Karol. 24 inter caenandum aut aliquod acroama aut lectorem -bat. THEGAN. Ludow. 19 carmina gentilia . . . nec legere nec -ire . . . voluit (HRABAN. epist. 52). AGIUS vita Hath. 18 aliquid . . . -tu iocundum. POETA Saxo 5,252 amanter eos *(libros)* . . . -ierat. *al.* **c** *spectat ad doctrinam, scholam sim.:* ALDH. ad Acirc. 41,6 docentes. EINH. Karol. 25 in discenda grammatica Petrum . . . -vit. OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,2 ut vix ad -endos magistros . . . descenderet *Abaelardus. al. absol.:* CONST. II 107,9 (a. 1226) qui *(scolares)* contra presentem constitutionem . . . -ire presumpserint. **d** *spectat ad musicam: v. l. 18.* **2** *eccl.:* **a** *spectat ad praedicationem, institutionem christianam:* BEDA hist. eccl. 3,22 p. 170,24 praedicabant verbum et libenter -ti sunt. HUGEB. Wynneb. 5 sermonem. CONC. Karol. 36,9 ad mensam . . . lectionem -ant. 39ᴬ,131 p. 408,15 in ecclesia . . . stantes . . . -ant. STATUT. ord. Teut. p. 71,2 divina. *saepe.* **b** *spectat ad missam:* CONC. Karol. 37,19 ad eclesias, ubi . . . coloni missas -unt (ANNAL. Ianuens. I p. 9,3. *al.*). THEGAN. Ludow. 6 missarum sollemnia. GERH. AUGUST. Udalr. I 16 sacrum mysterium. HEINR. WIRZ. cur. 712 officium . . . pater *(sc. papa)* -it. *al.* **c** *spectat ad confessionem peccatorum:* CHART. Raitenh. 123 (epist. papae a. 1240) -ta . . . confessione (CHART. Friburg. 143 hominum . . . ministrantium confessiones. SALIMB. chron. p. 172,3 frater . . . eam in c. -vit. *al.*). **3** *publ., iur., canon.:* **a** *spectat ad recitationem chartarum sim.:* LEG. Wisig. 2,5,3 scripturarum seriem advocatus testis, si non . . . coram se legentem -ierit, suscribere . . . non audebit. CONC. Karol. 50ᴰ,67 p. 668,23 ut ea *(capitula)* . . . legendo et -endo . . . vestra cognoscat celsitudo (DIPL. Otton. I. 428 *chartam*). CHART. Rhen. med. I 310 p. 365,33 -ta est . . . pagina . . . Cadoldo recitante. DIPL. Loth. III. 35 p. 59,4 a fratribus . . . privilegia diligenter -vimus et relegimus. STATUT. ord. Teut. p. 160,38 -tis . . . litteris et peticionibus. *al. v. et p. 1044,12.1194,1.* **b** *spectat ad testificationem actionum forensium:* LEX Sal. Merov. 39,2 ut novem testes iurent, quod servum . . . -ierint dicentem (TRAD. Patav. 41 t., qui -ierunt et viderunt hanc traditionem. CHART. episc. Halb. 135 p. 99,38. *saepe*). CONC. Karol. 55ᴮ p. 702,25 qui *(episcopi)* confessionem manu . . . firmatam -ierunt. TRAD. Scheftl. 438a¹ tradidimus . . . curiam . . . fratre . . . -ente. *al. c. acc. c. inf.:* LEG. Wisig. 2,4,5 quod iurare mandatores suos . . . per semetipsos -ierint. *pendet* quod: LEX Alam. 2,1 p. 66,22 ut . . . suis . . . auribus -issent, quod *eqs.* (LEX Baiuv. 17,2). *interr. indir.:* LEX Baiuv. 13,2 qui *(testes)* -ant et videant, qualiter *eqs.* **c** *spectat ad iusiurandum:* LEX Alam. 6 iuret . . . coram sacerdote vel ministros eius, quem pastor . . . iusserit -ire (ad- *B 20*) sacramentum. CAPIT. reg. Franc. 25ᵗˡᵗ. sacramenta. **d** *spectat ad nuntios:* EINH. Karol. 1 p. 3,11 legatos (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 301,6 legatum et litteras sanctionesque apostolicas). POETA Saxo 2,25 missos. THIETM. chron. 3,24 legationem. CHART. Bund. 264 ut latorem harum *(litterarum)* clementer -as. *saepe. remissius:* WIPO gest. 1 p. 13,4 Ungaria . . . nec -ire nos sustinuit. **e** *spectat ad causas, controversias, querimonias sim.:* **α** *obi. homines (c. sensu interrogandi: l. 11. 13. al.; approbandi: l. 9):* LEX Sal. Merov. 56,6ª rachineburgii eum debent ante -ire secundum legem, qualis causa est. CAPIT. reg. Franc. 196,23 utrum magis -endi an inprobandi simus. 299,4 ut . . . archiepiscopus . . . adiunctis secum tribus aliis . . . diaconum evocatum -ant. BRUNO MAGD. bell. 104 ut concilio facto rex uterque . . . -atur. CHART. Tirol. notar. I 212 vult ei *(iudici)* in hoc resistere, quod -et ipsum secundum iuris ordinem. CONST. III 109. *saepe v. et p. 1198,40. remissius:* EPIST. Hann. 86 me atque ipsum sub iudice -iri . . . in libro . . . de sacramentis. **β** *obi. res (c. sensu tractandi, inquirendi):* LEG. Wisig. 2,2,7 p. 83,14 ut negotium querellantis -ire et ordinare non differat *iudex.* DIPL. Merov. I 58 p. 52,33 ad causas -endas . . . ingredere (CHART. Hall. I 181. HEINR. WIRZ. cur. 714 c. -it *papa. saepe*). CAPIT. reg. Franc. 217,3 totius populi querimonia generaliter -atur. DIPL. Loth. III. 16 proclamationem . . . abbatis. CONST. II 106 p. 135,15 sq. querelas civitatis -ent *episcopi* . . . vel prepositis suis -endas . . . relinquent. ACTA imp. Winkelm. I 633 p. 511,46 in iniuriis et . . . discordiis, in insultibus et rapinis -endis. *saepe.* **B** *latius:* **1** *attendere – herhören, achtgeben:* RHYTHM. 15, 1,1 -ite, omnes gentes *(v. notam ed.).* GUNTH. COL. diab. cap. A 1 -i, domne papa. POETA Saxo 5,209 -at hoc omnis rector. WALTHARIUS 646 'heus -i,' dixit, 'amice!' *al.* **2** *auscultare debere – (an)hören müssen, zu hören bekommen:* HROTSV. Mar. 552 quod Ioseph vetulo narrans -vit ab illo: *'eqs.'* WIDUK. gest. 1,9 p. 12,18 huiuscemodi verba a te -ire. *al. c. acc. c. inf.:* HROTSV. Sap. 5,18 disrumpor prae furore, quia illam -o tam temere in te latrare. *pendet interr. indir.:* WIPO gest. 5 p. 26,22 quid faciendum sit, -ire ab alio. **3** *oboedire, observare – hören (auf), befolgen, beachten:* **a** *gener.:* LIBER hist. Franc. 13 p. 259,18 (rec. A) -iensque (obaudiens rec. B) eorum consilio (WALTHARIUS 798 -i consilium, parmam deponito). RHYTHM. 35,10,1 habent Moysen et prophetas, . . . illis (illos *L* [*ex Vulg. Luc. 16,29*], hos *P*) -ant (-unt *L*). HRABAN. epist. 21 p. 427,36 quatenus cogitatio . . . assidue verbum Dei -at. HROTSV. Bas. 154 parentes. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 280,43 aecclesiam. STATUT. ord. Teut. p. 55,4 quem *(fratrem)* si non -ierit. *saepe.* **b** *iur.:* LEX Sal. Merov. 45,2 p. 286,33 legem (lege LEX Sal. Pipp. 80,2) noluit -ire. decr. Child. 1,2 qui . . . episcopo suo noluerit -ire (CAPIT. reg. Franc. 191,7 nec episcopum nec comitem -ire). LEX Alam. 41,2 dedignat eum *(iudicem)* -ire et spernit eum. *ibid.:* non contempnat -ire iustum iudicium (DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 91,46 -ire vel adquiescere . . . iudiciis). CAPIT. reg. Franc. 101,2 ut illi semper -antur, qui ad . . . utilitatem communem consilia sua proferunt. CONC. Karol. 50ᴰ,85 admonitionem. *al.* **4** *exaudire, adimplere – erhören, erfüllen:* **a** *gener.:* WALAHFR. Mamm. orat. 5 -i me miserum, *factor.* CAND. FULD. Eigil. I 6 ut . . . -at nos deprecantes *Deus.* THIETM. chron 6,89 quos *(intercessores)* rex nullatenus -it. VITA Udalr. Cell. I 7 divinitus -iri. CARM. Bur. B 42,7,2 ut petentes -ant manibus repletis *Romani. al.* **b** *iur.:* DIPL. Merov. I 63 si petitionibus sacerdotum . . . libenter -imus (DIPL. Arnulfi 96 p. 141,28 petitionem). FORM. Sangall. I 1 ut clamor illorum . . . -ire (*i.* -iri) . . . iubeas *eqs.* DIPL. Otton. III. 291 p. 716,1 preces. *al.* **5** *iur. i. q. (auscultando) excutere – (anhörend) prüfen:* ACTA imp. Winkelm. I 994 p. 748,11 (a. 1258/66) racionales . . . recipient et -ent et examinabunt finaliter raciones aliorum officialium. p. 748,19.23. **6** *medic. i. q. parēre – reagieren:* FRAGM. mul. VI p. 604,23 matrices . . ., si non ad ista⟨m⟩ di⟨a⟩eta⟨m⟩ ⟨au⟩diu⟨nt⟩, purgare ⟨pessa⟩riis.

III *(narratione, nuntio, colloquio sim.) comperire, cognoscere, certiorem fieri – (durch Erzählung, Botschaft, Unterredung u. ä.) erfahren, kennenlernen, unterrichtet werden:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *c. acc. (dupl.: p. 1195,9.12):* **α**

[Schneider]

obi. res: BONIF. epist. 50 p. 81,2 maius gaudium nobis non -vimus. SERMO de sacril. 5 ad scultandum vadet, ut aliquit de demoneis -eat. ARBEO Corb. 30 -tis insidiis. HRABAN. epist. 2ª p. 384,2 crucis gloriam. AGIUS vita Hath. 23 *(in visione)* eam tunc aliqua futurorum . . . -disse. HROTSV. Cal. 9,31 dum alienam laudem nec patitur -ire *mens invida.* MIRAC. Heinr. II. 18 (8) qui *(lapides)* ibidem -iri, non videri consueverant. *saepe. v. et p. 1197,41.* β *obi. homines:* BEDA hist. eccl. 2,1 p. 76,24 quos *(sanctos)* . . . clariores nosse vel -ire poterat. THIETM. chron. 8,4 numquam -vi aliquem, qui tantum parceret victis. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,45 postquam regem . . . reconciliatum -ierat. p. 292,6 legati . . . -to illic tam sacrilego homine . . . mirati sunt. *al.* **b** de: WIDUK. gest. 1,24 accepit fiduciam -ens de exercitu. 1,38 p. 56,19. THIETM. chron. 7,69 -vi de quodam baculo, in cuius sumitate manus erat. *v. et l. 19.* *c. sensu exspectandi:* ALBERT. AQUENS. hist. 11,20 in castris eos *(Turcos)* adhuc praestolari et -ire de eius proposito. **c** *c. (acc. c.) inf.:* PASS. Afrae I 3 -o de te esse . . . meretricem. ARBEO Emm. 11 cum . . . vitam finisse *(sc. me)* -ieris (cognoveris *A3*). FORM. Morb. 27 p. 336,31 te . . . bene vivere -o (-eo *cod.*). THIETM. chron. 7,56. *saepe.* **d** *pendet* quod: FORM. Senon. II add. 2. THIETM. chron. 4,69 de caeteris -vi, quod vir iustus . . . fuit. *al. v. et l. 25.28.38sqq.* **e** quia: BONIF. epist. 74 p. 155,25 -vimus . . ., quia . . . et quod *eqs.* WIDUK. gest. 3,13.30. *al. v. et l. 39sq.* *adde:* WIDUK. gest. 3,44 p. 123,13 -vit a nuntiis . . ., quia: '*eqs.*' **f** ut: THEGAN. Ludow. 42 post pascha -vit, ut (quod *2.4*) . . . venire voluissent. CHRON. Salern. 46 p. 47,28 -tus sum, . . . ut . . . habeat *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,60 p. 86,27. **g** *interr. indir.:* RHYTHM. 51,1,1 -ent populi, quanta peracta sunt *eqs.* THIETM. chron. 6,50 si te, lectorem, -ire delectat, unde is fuerit. *al.* **h** *absol.:* RIMB. Anscar. 35 p. 66,25 ut -tum habemus (WALTH. SPIR. Christoph. I 11 ut -o). WIDUK. gest. 2,5 rex autem -ens . . . occurrit illis (*sim.* 2,39). *in zeugmate:* THEGAN. Ludow. 19 ut antea nec in antiquis libris nec modernis temporibus -tum est. *in parenthesi:* RHYTHM. 51,23,1. **i** *abl. partic.* -to: *pendet* quod: RUD. FULD. mirac. 6 matrona . . . -to, quod . . . reliquiae veherentur, . . . properavit. ALTFR. Liutg. 1,8. quia: WIDUK. gest. 1,13. HELM. chron. 99 p. 194,16. quasi: BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 312,37 episcopi a . . . falsariis -to, quasi rex . . . vicerit, . . . fugerant. **2** *iur.:* LEX Sal. Merov. 113 p. 430,24 graphio . . . prendat, quantum rachymburgii ante a⟨u⟩dieri⟨n⟩t (odierit *cod.*). decr. Child. 3,1 ut . . . iudex, criminosum latrone si -ret, ad casa sua ambulet. TRAD. Patav. 13 voluit posteriorem sacramentum -ire. CHART. Tirol. notar. I 30 ut . . . veniat coram eo . . . ad -endam sentenciam de causa. 184ª preceptum. *c. nom. c. inf.:* DIPL. Heinr. IV. 414 p. 552,23 quę dici vel -iri possunt ad terram pertinere. **B** *latius:* **1** *gener.:* **a** *responsum auferre – als Antwort hören:* WETT. Gall. 19 interrogans . . . magistrum -vit exemplum *eqs.* WIDUK. gest. 3,50 ad haec nichil utile -ens . . . discessit. *al.* *c. acc. c. inf.:* WETT. Gall. 11 a quo -vit *eqs.* WALAHFR. Mamm. 15,12. *pendet interr. indir.:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 309,27 -vit ab eo repetita interrogatione, quae *eqs.* **b** *intellegere, considerare – einsehen, erkennen, bedenken:* TRAD. Scheftl. 9 (a. 779/806) hanc vocem *(sc. evangelium)* ego -ens . . . trado. CAND. FULD. Eigil. I 22 in eadem *(lectione)* mirabilia divinae operationis -entes gratias . . . referre. *al.* *pendet* quod: GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 416,17 cum -disset de lectionibus . . . recitatis, quod *eqs.* *c. interr. indir.:* WETT. Gall. 24. **c** *scire – wissen, kennen (fere perf. sensu praes.; praes.: l. 69):* THIETM. chron. 4,56 -disti nunc, lector, delictum eius. RANGER. Anselm. 2982 non habet -tum Symonis interitum? *al.* *c. acc. c. inf.:* RIMB. Anscar. 20 p. 44,32 quod *(officium)* -ierat viaticum esse christianorum. *c. interr. indir.:* WALTHARIUS 275. *absol.:* ALCUIN. epist. 184 p. 310,3 nec ego aliter -vi. THIETM. chron. 7,30 nullus enim, ut -o, qui sic presit. *pass. c. nom. c. inf. i. q. cognitum esse – bekannt sein:* BONIF. epist. 78 p. 171,23 quae *(monachorum servitus)* in toto mundo . . . non -itur facta. **2** *iur.:* **a** *pass. i. q. notum fieri – zur Kenntnis gelangen:* LEX Sal. Merov. 113 p. 430,47 graphio ad legem, que antea -tus est, . . . invitetur. **b** *perf. i. q. auditu compertum habere – vom Hörensagen wissen:* CHART. Bund. 434 p. 321,38 (a. 1186) interrogatus, si vidit . . ., respondit: non, sed udivit, quod ipse accepit (*cf.* p. 319,6).

IV **A** *fama quadam esse – in einem Ruf stehen:* WALAHFR. carm. 39,7 velim benigne -ire. **B** *cluere – heißen:* WIBERT. GEMBL. Hildeg. 4 p. 412,36 quod *(lumen)* umbra viventis luminis -it vocari.

adi. **1. audiens,** -entis. dicto -ens *i. q. oboediens – gehorsam:* EINH. Karol. 10 dicto -es non erant *Brittones.*

2. auditus, -a, -um. *notus – bekannt:* BEDA hist. eccl. 2,5 p. 90,29 qualem *(fornicationem)* nec inter gentes -am apostolus testatur. WIDUK. gest. 1,8 p. 9,23 iam olim -a fama Saxonum perculsi terrebantur.

subst. **1. audiens,** -entis *m.* *fere plur.; sing.: l. 21.* *auditor – einer der hört, vernimmt, Hörer:* **I** *qui auditu sentit – einer der wahrnimmt:* **A** *gener.:* STATUT. ord. Teut. p. 63,27 que *(nola)* devocionem -bus excitet. **B** *natur.:* ALBERT. M. animal. 19,21 modus bonitatis . . . sensuum est, quando -s audit remote (*p. 781ª,17* πόρρωθεν . . . ἀκούειν).

II *qui aures admovet, auditum praebet – einer der an-, hin-, zuhört, Zuhörer:* **A** *gener.:* **1** *spectat ad orationes, narrationes sim.:* LEG. Wisig. 1,1,6 ut, quidquid ex legali fonte prodierit, in rivulis -ium sine retardatione decurrat. BEDA hist. eccl. 4,3 p. 207,33 cui *(monacho)* fidem narranti -es accommodarent. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 285,4 quae *(quaestiones)* . . . proficiunt ad subversionem -ium. **2** *spectat ad recitationem librorum:* CONC. Karol. 57ᵇ p. 770,15 liber illius . . . feditatem sui publice legentibus atque -bus denudabit. THANGM. Bernw. 17 haec . . . ad imitationem -ium inserere. WIPO gest. prol. p. 7,24 scribere . . . ad . . . utilitatem legentium, quod -bus esset iucundum. *al.* **B** *spec.:* **1** *eccl.:* BONIF. epist. 50 p. 81,12 quantoscumque -es vel discipulos . . . mihi Deus donaverit. ARBEO Emm. 4 in -ium pectore. LIUTG. Greg. 11 ad aedificationem -ium. *al.* *de paenitentibus primi gradus (cf. Plöchl, Kirchenrecht. ²I. p. 84; LThK. ²VI. p. 52 s. v. 'Katechumenat'):* HRABAN. epist. fragm. p. 519,15 canonicae . . . excommunicationis . . . quinquepartita divisio est, hoc est inter -es, inter catechumenos *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 252,5 inter -es stans. **2** *iur.:* **a** *strictius:* α *spectat ad recitationem chartarum:* DIPL. Merov. III A 65 p. 182,14 (spur.?) rex Francorum . . . omnibus -bus ⟨praesentibus⟩ et futuris. TRAD. Frising. 364 notum sit cunctis -bus quam tamen legentibus. DIPL. Heinr. II. 416. β *spectat ad testificationem actionum forensium:* TRAD. Frising. 33 (a. 769) testes: . . . presbiteri . . . et ceteri -es et videntes. TRAD. Ratisb. 52 nomina circumstantium atque -ium. **b** *latius:* α *cognitor – Untersuchungsrichter:* CHART. Ital. Ficker 4 p. 6,14 (a. 800) nos . . . -es fecimus nobis relegi . . . cartam. p. 6,18 nos . . . -es interrogavimus . . . presbyterum, si *eqs.* β *assessor – Beisitzer:* LEG. Wisig. 2,1,5 favente -ium universali consensu. DIPL. Otton. I. 340 p. 465,35 locuti sunt coram homnibus -bus.

III *qui comperit – einer der erfährt:* ANNAL. Xant. a. 864 p. 20,15 quod omnibus -bus et videntibus . . . dolendum est. THIETM. chron. 7,35 hoc . . . terribile cunctis -bus videbatur. *al.*

2. auditum, -i *n.* *acc.* -um, *abl.* -o *v.* auditus, -us.

quod auditu cognitum vel compertum est – das Gehörte, in Erfahrung Gebrachte: **1** *spectat ad narrationes, colloquia sim.:* WETT. Gall. 39 multa . . . -a praetermissa sunt. HROTSV. prim. 202 visu . . . -a probare. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 386,35 haec -a . . . fratribus intimavit. THIETM. chron. 3,13 -a cesaris auribus instillavit. *al. v. et p. 1201,12.* **2** *spectat ad doctrinam:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,113 -a rescribi.

3. auditurus, -i *m.* *iur. i. qui auditum praebebit – einer der anhören wird, (künftiger) Hörer:* CHART. cell. Paulin. 69ᵇ (a. 1217/41) omnibus hanc paginam -is . . . salutem. CHART. Lux. I 187 p. 262,8 universis tam presentibus quam futuris seu legi -is volumus esse notum.

2. audio *v.* odi. **3. audio** *v.* 2. adeo.

[Schneider]

auditio (-cio), -onis *f.* **1** *actio audiendi, auditus – das An-, Hin-, Zuhören, Gehör:* **a** *strictius:* α *eccl.:* Willib. Bonif. 3 p. 12,11 ut omni se intentione earum *(scripturarum)* ... -e ... coniungeret (*sim.* Rud. Fuld. Leob. 7). Gerh. August. Udalr. I 26 p. 411,14 -e lectionum sacrarum recreatus est. *spirit.: v. p. 1267,10.* β *publ.:* Const. III 64 (a. 1274) graciose -cionis et favorabilis exaudicionis effectum ... impensuri *nuntio.* **b** *latius:* α *gener. i. q. obsequium – das Folgeleisten:* Pass. Kil. II 8 princeps ... eius *(Kyliani)* distulit -em. β *iur. i. q. audientia – (Gerichts-) Verhandlung:* Dipl. Karoli M. 261 (spur. s. XII.[1]) si advocatur *advocatus* ... ob aliquam -em.

2 *relatio, rumor – Kunde, Mitteilung, Gerücht:* Gonzo Geng. 4 *(in visione)* qua -e bona mane excitatus. Annal. Ianuens. IV p. 160,30 cum senescalcus ... advenit, plena fuit inde -bus civitas. *in formulis chartarum i. q. fama – Ruf:* Chart. Eichsf. 91 p. 55,32 (a. 1146) hunc ... ab -e mala securum esse concedat *Deus* (*spectat ad Vulg. psalm. 111,7 ut* Chart. Sangall. A 839 p. 55,37. *cf.* Chart. Turg. II 74 p. 255,15 ab -e illa tercia et pessima tremens).

***auditivus**, -a, -um. *ad auditum pertinens – zum Gehör- (sinn) gehörend, Hör-, Gehör-:* Albert. M. cael. hier. 15,6 p. 420[a],4 'virtutes aurium', scilicet -as (veget. 1,64 -a virtus in aure. *al.*). anim. 1,2,8 p. 161[b],38 reddere causas operationum et passionum animae, quare una sit visiva et altera -a *eqs.* animal. 1,169 quia soni ... subito pertingerent ad nervum -um (1,170.173. 19,21).

auditor, -oris *m.* *script.* -ur: *p. 1198,24.*

qui aures admovet, auditum praebet – einer der an-, hin-, zuhört, Gehör schenkt, (Zu-)Hörer (interdum accedit notio legentis, e. g. l. 42.46. p. 1198,12): **I** *gener.:* **A** *strictius:* **1** *spectat ad orationes, narrationes sim.:* Aldh. virg. I 27[ex.] ut ... attonitis -bus ignarisque auscultatoribus arcana mentis ipsorum ... patefaciant *contionatores.* Wipo gest. prol. p. 5,18 quibus *(somniis)* animos -um inducerent *eqs.* Otto Fris. gest. 1,54 p. 76,14 -um ... in se retorsit spicula. *al.* **2** *spectat ad recitationem librorum, carminum sim.:* Beda hist. eccl. praef. p. 6,2 ut ... -bus sive lectoribus ... occasionem dubitandi subtraham. Hraban. epist. 23 p. 429,31 ut intentus -r per lectorem ... recitata singulorum auctorum nomina ... audiat. Ecbasis capt. 36 ni prius -r certus foret ille notator. Ruotg. Brun. prol. p. 1,18 non expectet -r ... a me ... hęc omnia explicanda. Chron. Thietm. 8,16 hec ... dixi, ut tu, -r (lector Thietm. chron.), ... scias. Carm. Bur. B 50,21,1 flete amarissime, omnes -es. Conr. Mur. summ. 8 p. 482,23 prosator ... risum -bus ... facturus. *al.* **3** *spectat ad doctrinam, scholam (accedit sensus discipuli: l. 52.54. al., studiosi litterarum: l. 56.57; cf.* Gloss. III 378,69[10] St.-S. discipulus ⟨i⟩ungere -r ... idem): Epist. var. II 3 Reginberto preceptori Grimaltus Tattoque supremi -um vestrorum discipuli. Hraban. epist. 3 p. 386,5 -es ... ammonere. Lup. Ferr. epist. 116 p. 99,26 per ... gratissimum -em meum Fridilonem ... satis fecimus. Richer. Rem. hist. 3,46 topica ... suis -bus intimavit *Gerbertus.* Anon. Mell. 92 -r et discipulus. Rahew. gest. 4,6 p. 239,22 iudices ... legum ... in civitate Bononiensi ... multorum -um preceptores. Acta imp. Winkelm. I 496 p. 414,4 tam doctores quam ... -es omni gaudere volumus privilegio libertatis. *al.* **B** *latius:* **1** *obsecutor – einer der befolgt:* Chart. Wirt. I 124 p. 146,10 (dipl. Karoli Calvi a. 856) -r et observator huius praecepti aeternam recipiat mercedem (*opp.* violator). **2** *exauditor – Erhörer:* Epist. var. II 22 -r Dominus sit.

II *spec.:* **A** *eccl.:* **1** *spectat ad praedicationem, institutionem christianam sim.:* Trad. Frising. 106 (a. 782) inter his -bus *(sc. evangelii)* ... tradiderunt. Liutg. Greg. 14 tradere ... -bus suis libros divinae legis. Conc. Karol. 50[b],10 ut -es ... mysterium sacri baptismatis intelligant. Amalar. off. 3,5,9 septem gradus sunt ordinatorum, octavus cantorum, nonus et decimus -um utriusque sexus. Walth. Spir. Christoph. I 7 huiusmodi ille verborum non surdus -r ([*cf. Sulp. Sev. Mart. 2,8 p. 112,26*]. Chart. Eichsf. 77 p. 46,11). Chart. Altenburg. 233 p. 178,32 censuales ... obliviosos -es et non factores operis invenimus *(cf. Vulg. Iac. 1,25). saepe. de catechumenis:* Amalar. bapt. 6 catecuminus ..., id est instructus sive -r. *de paenitentibus (cf. p. 1196,36):* Nicol. I. epist. 129 ut ... inter -es permaneat quadriennio. **2** *spectat ad missam:* Berth. (?) annal. a. 1077 p. 296,3 missarum sollemniis usque ad locum communionis ... peractis ad ... -es se convertit. Gerhoh. Sim. p. 243,31 missarum. *al.* **B** *publ., iur., canon.:* **1** *strictius:* **a** *spectat ad recitationem chartarum sim.:* Dipl. Heinr. II. 109 ut haec omnibus harum litterarum ... -bus appareant vera. Chart. Burgel. 62 noverit ... universitas -um tam futurorum quam modernorum. Const. II 310 rex ... universis fidelibus huius pagine -bus gratiam. Chart. Wirt. VII 2230 p. 153,7 universis ... presentium inspectoribus ac -bus litteratis ac illitteratis (Chart. ord. Teut. [Hass.] 340 p. 255,31. *al.*). Chart. Argent. II 41 ecclesiarum rectoribus sive aliis -bus ... salutem. *al.* **b** *spectat ad testificationem actionum forensium:* Chart. Rhen. inf. I 16 (a. 800) isti sunt visores et -es (17,35. *al.*). Chart. Turic. 190 testes et -es iuramenti. **2** *latius:* **a** *cognitor, disceptator, arbiter, iudex – Vernehmungs-, Untersuchungs-, Schiedsrichter, Richter:* α *de personis per occasionem constitutis:* Leg. Wisig. 7,5,1 si contingat illos -es ... mori, ad quos audientia ... destinata fuerat. Dipl. Merov. I 78 p. 70,3 Sigofridus, -ur ... Grimoaldo, testemoniavit, quod *eqs. (de re cf. R. Sprandel, ZRGGerm. 74. 1957. p. 72).* Conc. Karol. 20 p. 176,26 fratrum socius et -r fui. Greg. VII. registr. 6,24 ut uterque -es ... huic negotio finem imponatis. Chart. episc. Hild. I 611 dedimus vos testium -es (Const. II 106 p. 134,33. Chart. Frising. 267 p. 288,24 comes ... -r datus a ... rege ... episcopo super suis querimoniis. *al.*). Chart. eccl. Erf. 144 p. 78,42 -um ... arbitrio se submittere. Vita Conr. Const. (ed. Mone, Quellens. d. bad. Landesgesch. I p. 79[a],33) toti episcopatui -r praeficitur causarum *Chuonradus. al. v. et supra p. 859,47.* β *in titulo imperii:* Petr. Cas. (?) chron. 4,66 p. 795,7 logothetam, exceptorem et -em Romani imperii illum constituit *imperator* (*de eodem:* 4,116. Dipl. Loth. III. 121[c]). γ *de officialibus curiae Romanae (accedente officio litterarum examinandarum: l. 46; de re cf. Feine, Rechtsgesch.* [3]*I. p. 266. 286. 298):* Wilh. Andr. chron. 171 p. 744,18 omnis -r preter illum, qui nos tunc audiebat, ... repudiatur. Chart. eccl. Erf. 136 p. 73,19 (epist. papae) Iohannem ... presbyterum cardinalem utrique concessimus -em (Chart. Lamb. Leod. 324 coram ... diaconis cardinalibus, quos partibus concessimus -es. *al.*). Const. II 401,1 sederunt ad sinistram papae ... vicecancellarius ... cum notariis, -e contradictarum (Ord. canc. pap. 3,5,16.20. Chart. cell. Paulin. 83 p. 92,26 quia procuratores parcium coram -e c. ... consensissent. *al. v. et l. 53; de re cf. P. Herde, Beitr. zum päpstl. Kanzlei- und Urkundenwesen im 13. Jh. 1961. p. 17. 124. 166).* Heinr. Wirz. cur. 331 -r litis, qui ... oppositas partes federe sepe ligat *eqs.* Heinr. Trev. gest. 53 causarum palacii domini pape. Catal. fam. pap. p. 199[b] officiales *recipiunt praebendas:* ... -r contradictarum II, -r camere II (p. 195[a]). *al.* **b** *assessor, adiutor, consiliarius – Beisitzer, Helfer, Berater:* α *iudicum (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 179*[17]*):* Leg. Wisig. 2,2,2 iudex ... si elegerit -es alios secum esse presentes (Dipl. Otton. I. 269 p. 384,3 interrogaverunt ipsi iudices et -es eorum. Dipl. Heinr. III. 348 p. 476,20. *al.*). Form. Andec. 12 per iudicio ... comite vel -es suis. Form. Turon. 39 ante venerabilem virum ... suisque -bus *(de re cf. Waitz, Verf.-Gesch.* [3]*II 2. p. 165.* [2]*IV. p. 391*[1]*).* Dipl. Heinr. III. 108 p. 137,43 complacuit cancellario et cunctis -bus ... iusticiam implere. *al.* β *partium:* Dipl. Loth. III. 117 ex parte ... ecclesiae -es extiterunt ... imperatrix, ... dux *eqs.* (Petr. Cas. [?] chron. 4,109 p. 822,26).

auditorium, -i *n.* **I** *de loco:* **A** *conclave ad colloquendum vel ad audiendas enarrationes, institutionem sim. destinatum – Versammlungs-, Unterrichtsraum, Hörsaal (cf.* Gloss. I 754,38 St.-S. -um dinchus. II 604,58 -o scuolhuse): **1** *proprie:* **a** *in scholis:* Egbert. fec. rat. prol. in uno -o militavimus. Simon Sith. gest. 2,3 Gallicana -a petiit. **b** *in*

[Schneider]

monasteriis: Liber ordin. Rhenaug. p. 123,8 in -o . . . pedes lavant. Conr. Eberb. exord. 2,32 p. 1045A in -o solus in silentio . . . sedebat *abbas*. Caes. Heist. hom. I p. 30a in -o tractandum est de cura temporali. mirac. I 5,6 p. 286,20. *al.* *de impudico conventu haereticorum:* Caes. Heist. mirac. I 5,24 p. 308,20 iuvenis . . . studiose frequentat -um nostrum. **2** *in imag.:* Gerhoh. psalm. 31,5 p. 50,19 ecclesiae confitebor in -o latissimo mundi. Wichm. Arnst. coll. (AnalPraem. 6 p. 44,23) ipsis *(mortuis)* nuda mente ad -a et discipulatum properantibus. **B** *camera monasterii ad hospites accipiendos destinata – Sprechzimmer, Empfangsraum für Besucher (cf. J. Schlosser, Die abendländ. Klosteranlage des früheren Mittelalters. 1889. p. 37.52):* Conc. Karol. 37,61 non debere sanctimoniales in propriis mansionibus cum . . . masculis . . . comedere, sed . . . in -o agatur *eqs.* 50D,46 p. 640,14. Ekkeh. IV. cas. 91 p. 336,10 ad introitum aecclesiae, ubi locus -i est. Wilh. Hirs. const. 1,1 p. 931C in hospitum -o ab . . . ostiario instruendi sunt *intrantes. al.* **C** *?tugurium, statio – ?Hütte, Anstand:* Transl. Eug. Tolet. 1 praecepit *princeps* in eodem loco *(sc. ad venandum apto)* -um sibi parari.

II *de auditione, disceptatione, conventu sim.:* **A** *iur. et canon.:* **1** *consessus, actio forensis – (Gerichts-)Sitzung, Verhandlung:* Herig. gest. 30 p. 177,30 sacerdotum et optimatum dignitas -um publicum condixerat (Chron. Andag. 89 p. 220,22). Lamb. Hersf. annal. a. 1074 p. 200,27 admissis in -um . . . laicis et clericis. **2** *iudicium, consilium – Gericht(shof):* Chart. Bund. 465 (epist. papae a. 1194) canonici . . . ad -um nostrum transmisere querelam *(item de consistorio curiae:* 466 p. 358,4. Chart. episc. Misn. 69; *de re cf. V. Pfaff, ZRGKan. 72. 1955. p. 73).* Chart. eccl. Halb. I 14 p. 12,26 cum . . . ad nostrum *(sc. capituli Moguntini)* -um sit appellatum. *per compar. et in imag.:* Otloh. curs. 5 (PL 146,155A) tribulatio . . . diuturna si cum . . . spe divini -i sustinetur. Richard. Angl. anat. I 118 quod hic *(in cellula logistica cerebri)* tanquam in quodam consistorio vel -o existens anima . . . iudicet *eqs.* **B** *usu communi:* **1** *strictius i. q. auditus, audientia – das An-, Hin-, Zuhören, Gehör:* Radbod. Mart. praef. p. 1240,29 -um libentissime damus. Vita Annon. I 3,24 p. 512a,37 -um flagitans ita coepit: '*eqs.*' Gesta Trud. cont. I 8,2 hoc faciebat . . . studio . . . audiendi miracula . . . et novo -o stili simplicioris. **2** *latius:* **a** *doctrina – Unterricht:* Gozech. epist. 2 utinam omnes utriusque -i nostri asseclas tales enutrissem. **b** *fama – Ruf:* Lamb. Tuit. Herib. 1,3 p. 742,8 *fratres* peritiae -o redundantes.

III *de re percepta i. q. notitia – Kenntnis:* Triumph. Remacli 1,6 p. 440,45 quod ut . . . perventum est ad ducis . . . -um.

auditorius, -a, -um. **1** *qui audit – zuhörend, Hörer-:* Willir. cant. 5,1 p. 37 infra manet -a turba. **2** *ad auditum pertinens – Gehör-:* Ps. Copho anat. 101 (add. J.) qui *(nervus)* venit ad aures, dicitur -us nervus.

auditrix *adi.* *famosus – vielgenannt:* Gesta Bereng. 4,119 cluibus (gloss.: nobilibus; cluis dicitur -x sive ausculatrix *eqs.*) . . . Athenis. *Schneider*

auditus, -us *m.* *script.* audet-: *p. 1201,2.* *form.:* *dat.* -u: *p. 1200,26.57.* *abl.* -o: *p. 1201,1.*

I *auditio – Gehör:* **A** *de sensu i. q. facultas vel vis audiendi – Gehörsinn, Hörkraft, Hörfähigkeit* (*cf.* Gloss. III 18,37 St.-S. -us gihornussi. 177,16 -us gehorida): **1** *proprie:* **a** *gener.:* Wett. Gall. 33 surdi -u adveniente laetati sunt (Walth. Spir. Christoph. I 29 ubi . . . surdis -ūs . . . prior reparatus est actus. *al.*). Hraban. carm. 12,5 tu *(sc. Deus)* . . . reddis . . . auribus -um. Meginh. Fuld. Alex. 6 mulier . . . aurium -u privata. Const. II 215,2 que *(fama)* . . . aurium deflorat -um. *al. v. et p. 1200,63.* *in imag.:* Herm. Iud. conv. 10 (ed. G. Niemeyer. 1963. p. 102,11) spirituali -u carebam. **b** *spec.:* α *natur.:* Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 162,31 sit levis -us *falconarius.* 3 p. 25,17 -us conducit visum ad discernendum loyrum (Albert. M. resurr. 159 p. 343,18 visus et -us sunt sensus disciplinales. *al.*). Albert. M. summ. creat. II 1,23,1 p. 228a,13 dicit Avicenna: -us est vis ordinata . . . ad apprehendendum illud, quod sibi convenit ex commotione aeris. p. 229a,45 dicit Gregorius Nyssenus, quod organa -us sunt nervi. p. 229b,39 pisces non habent vias -us aptas. animal. 4,79 delfinus . . . audit sonum, licet non habeat instrumentum -us (*p. 533b,14* τῆς ἀκοῆς) manifestum omnino. *saepe.* β *medic.:* Aesculapius 11 p. 14,28 si dolor fuerit cum gravi -u. Constant. Afric. theor. 6,13 p. 27bv -us accidentia sunt tria: vel enim totus aufertur et surditas vocatur vel minoratur et gravitas -us nominatur vel cursum suum egreditur et malus -us nuncupatur. Wilh. Salic. chirurg. 2,6 p. 331B timendum est etiam de laesione nervi -us, nam per eius laesionem privatur homo -u. *al.* *expressius i. q. gravitas audiendi – Schwerhörigkeit:* Botan. Sangall. 8,1 herba simphoniaca . . . in auri stillatur, . . . -um curat. γ *iur.:* Lex Ribv. 5,1 si . . . -um non perdiderit *ingenuus laesus.* δ *theol.:* Honor. August. sacram. 50 homo dicitur Graece microcosmus, . . . habet . . . -um ex aethere. Hildeg. fragm. 639 designatum est . . . in -u *hominis*, quod dixit *Deus:* fiat firmamentum *eqs.* 726 sensus est in visu, intellectus in -u. **2** *meton. i. q. instrumentum vel membrum audiendi, auris – Gehörorgan, Ohr:* **a** *gener.:* Leg. Wisig. 2,1,7 clementie sue -bus intimare. Aldh. epist. 5 p. 490,9 tonitruali . . . boatu . . . -us nostri quatiuntur. Conc. Karol. 39A,131 p. 408,14 ab otiosis sermocinationibus -um . . . castigent. Pass. Ursulae 4 talia . . . cum nequiquam paternos diverberarent -us. Walth. Spir. Christoph. I 2 ut . . . illud evangelii non surdo commendaret -ui. Epist. Hann. 88 p. 153,12 regio -u . . . exposuisse. Const. II 241,1 nec esset ei . . . exauditionis tribuendus -us. *al. v. et l. 29.* *in imag.:* Herm. Iud. conv. 13 (ed. G. Niemeyer. 1963) verbo Dei audiendo tam cordis quam corporis -um . . . accomodare. **b** *spec.:* α *natur.:* Albert. M. summ. creat. II 1,23,1 p. 229a,20sqq. si autem -us est ad omnem partem, videtur esse via plana ab omni parte ad foramen -us. animal. 12,176 aves . . . non habent aures, sed vias et foramina -us. 12,177 ut sonos . . . venientes ipsum ventilabrum auris . . . dirigat ad interiora -us. Notulae Wilh. Cong. 508a -us est porta, per quam omnes scientie introitum habent ad animam. *al.* *expressius i. q. membrana tympani – Trommelfell:* Albert. M. animal. 1,170 cum . . . aer . . . pervenit ad nervum illum *(auditivum)*, tunc recipit -us vocem . . . et ideo vocatur timpanum auris (*cf.* summ. creat. II 1,24,5,1 p. 239a,28sq.). β *medic.:* Aesculapius 11 p. 14,22 periclitatur interius in ipsa caverna -us . . . ex lavacro frigido. p. 15,21 vulneratio aurium . . . claudit -us foramina. γ *iur. de laesione i. q. auricula – Ohrmuschel:* Lex Ribv. 71,5 si quis absque effusione sanguinis alio brachium, . . . oculum, -um . . . mancaverit. **B** *de actione:* **1** *actio audiendi vel auribus percipiendi – das Hören, Wahrnehmung mit dem Ohr:* **a** *gener.:* Beda hist. eccl. 5,19 p. 328,27 cum . . . sine voce et -u quatriduo perseveraret (Transl. Libor. 25 lux . . . misericordiae Dei . . . et -us illi et vocis facultatem condonavit). **b** *natur.:* Albert. M. animal. 1,13 caput . . . habet aurem ad -um (1,168 auris . . . est instrumentum -us). 1,172. **2** *actio auscultandi vel aures admovendi – das An-, Hin-, Zuhören:* **a** *strictius:* α *gener.:* Beda hist. eccl. 3,26 p. 191,11 verbis . . . diligenter -um praebebant. Ruotg. Brun. 19 aurem cordis . . . vix -u exteriore . . . propinquavit (Thangm. Bernw. 14 p. 765,13 cum . . . exteriori -u vix verba illius admitteret). Uffing. Ida prooem. p. 471,19 *miracula* modernis temporibus visu simul et -u propalata (Thietm. chron. 6,9 gesta . . . ab aliis v. ac -u didicimus. *al.*). Annal. Quedl. a. 1020 p. 85,45 quod . . . incredibilius est -ui. Thangm. Bernw. 1 p. 758,25 lectiones . . . intento -u captabat. Hist. Hirs. 4 p. 257,43 erat et capacissimi -us, ita ut, que . . . leniter dicta fuissent, -u capere posset. Rituale Rhenaug. (ed. G. Hürlimann. 1959. p. 30a, 18) quidquid peccasti per -um. Herm. Iud. conv. 5 (ed. G. Niemeyer. 1963. p. 86,16) per . . . predicationis -um. *al.* β *iur.:* Chart. Turic. 553 p. 55,22 (a. 1241) testes de visu et -u . . . sunt hii (Chart. ord. Teut. [Hass.] 200 p. 157,9. *al.*). in -u *i. q. coram – vor:* Trad. Ratisb. 20 p. 26,29 (a. 822) in -u omnium retulit. Capit. reg. Franc 252,29a p. 230,35 in ambone publice (-u populi *cod. Catal.*). **b** *latius i. q. exauditio – Erhörung:* Dipl. Merov. I 19 p. 19,45 quae . . . pro timore divini

[Rudolph]

nomenis postolatur, placabeli -o suscipere (93 p. 82,34 plagabili -u [audetum *J. Havet, Oeuvres. I. 1896. p. 243*] percipere). STEPH. EDD. Wilfr. 50 p. 244,18 legati . . . petentes sibi praebendi a gloriosissima sede -um legationis suae. DIPL. Otton. III. 152 p. 563,6 si . . . petitionibus . . . benignum prebuerimus -um. LAMB. TUIT. Herib. 2,1 ad supernos -us pro eo contemplatione et oratione rapiebantur. *al.*

II *quod auditum est – das Gehörte:* **A** *oratio, narratio, dictum – Aussage, Erzählung, Bericht, Ausspruch:* **1** *gener.:* FORM. Augiens. C 1 p. 364,18 sicio . . . -ui a vobis veniente. VITA Ludow. Pii 6 p. 610,12 uno tantum -u (tamen audito *var. l.*) offuscante eorum *(filiorum)* . . . alacritatem. HROTSV. Pafn. 1,22 -u non delectabimini. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 30 p. 425^{a},14 quorum *(beneficiorum)* -us . . . regiones advolavit. *al.* **2** *spec.:* **a** *eccl.:* ALCUIN. epist. 79 p. 121,2 quid hoc -u beatius? LIBELL. de Willig. 3 p. 744,51sqq. istum -um *(sc. benedictionis)* audire debebit et ab -u malo *(sc. damnationis)* non timebit; . . . distantiam horum duorum -uum subiectis praedicavit. *al.* **b** *iur.:* TRAD. Frising. 197 p. 189,22 (a. 804) iuxta -um et dicta multorum hominum. CHART. Tirol. 806 p. 229,14 hoc scio -u domini Ropreti. *al.* **B** *rumor – Gerücht, Hörensagen:* **1** *gener.:* BONIF. epist. 73 p. 147,12 quando . . . periculosum damnum perpetratum per -um ad nos usque pervenerit. HRABAN. epist. 18 p. 422,29 cum . . . probarem id verum esse, quod antea solo -u perceperam. EPIST. Mog. 25$^{in.}$ -um minime credimus, et quia ipse -us nos frangit, . . . discere cupimus, rei veritas quae sit. *al. fama – Ruf, Nachrede:* THIETM. chron. 6,41 a malo suspensus -u. **2** *iur.:* CHART. scrin. Col. A II 1 p. 281,18 (a. 1229) de donacione Blithildis *testis* idem dicit ex -u quod alii. **C** *acroasis (adnotata) – (aufgezeichnete) Vorlesung:* ALBERT. M. phys. 8,2,1 p. 559^{a},33 quem *(librum)* physicum -um nominamus (somn. 3,2,1 p. 198^{a},14. veget. 1,7 in scientia, quae vocatur -us physicus). *Rudolph*

***audius** *v.* *aldius. ***audranon** *v.* *epidermion.

***Audynaios** (Eudymios *sim.*) *(m.)* (Αὐδυναῖος, *fort. confusum cum* Εὐθυαῖος) *mensis quidam Graecorum – ein griechischer Monat:* BEDA temp. rat. 14,14 vocatur autem apud eos *(Graecos)* . . . Ianuarius Eudymios (Eythynios *M*, Eudynios *C*, *vel sim.*).

ave (-eto, -ete) *imper. (cf. punice* חי *'vive'; aliter p. 1202,8.10) script.:* ha-: *l. 43.57. adde* GLOSS. II 604,39 St.-S. havere heiluvesan. -we: *l. 51. form. (cf.* SMAR. carm. 1,10,18 perdit tempus '-e', tempore 'salve' caret): *inf.* -ere: *l. 43. p. 1202,18. ind. praes.* -et: *p. 1202,20. imper.* -e *usu subst. (neutr.: l. 72. p. 1202,5.14): fere indecl.; abl. pl.* -ibus: *l. 70. metr.:* āv-: *l. 51.65sq. p. 1202,8.* -vĕ: *l. 72.*

I *proprie:* **A** *usu interi. i. q. salve, benedictus sis, vale – Ave, sei gegrüßt, gesegnet seist du, lebe wohl:* **1** *in salutatione communi:* WALAHFR. carm. 18 prol. 10 dic 'semper -e valeque multum'. WALTHARIUS 1053 '-e' (awe *T*, salve *K*, ahah *V*) procumbens submurmurat ore Tanastus. HROTSV. Gall. I 5,4 -e, Constantia, ... :: salvete, sorores. Pafn. 2,2 -ete. :: et tu, salve. EKKEH. IV. bened. I 44,35 cum visis lęte sanctis dixisset '-ete'. CARM. Bur. B 158,5,4 ve ve (úae úae *Pp*) tibi! tamen -e! *al. v. et p. 401,9.1202,8.* **2** *in salutatione poetica et epistolari:* CARM. Aldh. 5,5 have, Hova altissime. ALCUIN. carm. 38,8 salvete, valete, vigete et -ete. EPIST. var. II suppl. 1 p. 615,5 -e, rex imperator. WALAHFR. carm. 27,6 Caesar, . . . -e (ARCHIPOETA 9,1,1 salve, mundi domine, Cesar noster, -e). 33,2 haec tibi dat Strabo verba salutis, -e. FROUM. carm. p. XII,16 chere (gloss.: -e), salus cosmoy . . ., Sophya. TRIUMPH. Remacli 2,36 -eto, praesul agye. STATUT. ord. Teut. p. 123,34 cantat antiphonam '-e, rex noster'. *al. spectat ad Mariam:* CARM. imag. 29,1,4,1sqq. -e, stella maris . . ., -e, spiritui sancto templum reseratum, -e, porta Dei. STATUT. ord. Teut. p. 121,25 ad incepcionem hymni '-e, maris stella'. **B** *usu subst. i. q. (salutatio) -e, salutatio (quae -e continet) – das Ave, (Ave-)Gruß:* **1** *in univ.:* RHYTHM. de Pasch. 9,3 (MG Lib. Lit. II p. 674; a. 1111) pueri ei cum -ibus occurrunt. *in imag.:* MODOIN. ecl. 2,12 frondea tecta canunt, -e silvae multa resultant. *canon.:* BERNH. CONST. can. 41 p. 511,22 istis *(excommunicatis)* . . . -e dicendo *(cf. Vulg. II Ioh. 10sq.)* . . . a nobis ipsis excommunicamur. **2** *spectat ad Mariam (cf. A. Salzer, Sinnbilder und Beiworte Mariens. 1893. ind.):* **a** *gener.:* EKKEH. IV. pict. Mog. 593 virgo perennis, -e tibi porto per ętthera suave. bened. I 1,110 sit -e tibi. CARM. de Iuda 2,183 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 269) Iude dampnat -e Gabrielis *(cf. Vulg. Luc. 1,28)*, a ve trahit -e, dicit '-e, Rabi' *(Vulg. Matth. 26, 49)*. CONR. SAXO spec. 2 p. 13 tria culpae . . . sunt vae, pro quorum carentia ipsa merito salutatur per -e. NICOL. BIBER. carm. 2259 (ed. Th. Fischer. 1870) que *(Maria)* per -e gravidaris. **b** *liturg.:* STATUT. ord. Teut. p. 42,8 layci . . . duo -e Maria dicere non obmittant (p. 61,19. p. 62,6 ut . . . unum -e M. persolvat. *al.* [*v. ind.*]. CAES. HEIST. mirac. I 7,49 p. 69, 14 quinquaginta -e M. Elis. I 3 p. 350,9. *remissius:* EPITAPH. var. II 120,10 dic . . . huic Stephanoque '-e M.').

II *translate i. q. -e dicere, salutare – Ave sagen, grüßen:* ALBERT. STAD. Troil. 5,642 semper homo potior debet -ere prior. *acclamare – in Begrüßungsjubel ausbrechen:* METELL. Quir. 15^{a},10 urbs -et ac patria.

adi. **avens, -entis.** *favens, gratus – begrüßend, willkommen:* CONO LAUS. gest. 8 p. 798,16 omni poscenti voto subvenit -i *episcopus*.

avecdans *v.* amygdala. *adde:* ARNOLD. SAXO fin. 1,3,8 p. 29,14 ab avecdans (*Arist. p. 821^{a},5* ἀμυγδαλῆς).

1. aveho, -vexi, -ere. *script.:* abv-: *l. 34.* adv-: *l. 30.* ave(o): *l. 32.*

(vehendo) abducere, asportare – wegfahren, fortschaffen, -bringen: SERMO de Const. 8 (MGScript. XXX p. 1020,32; a. 991) unam devellentes ex ianuis secum advexere *Agareni*. THIETM. chron. 7,4 dominam. EKKEH. IV. cas. 55 castellani . . . unum *(exploratorem)* . . . captum aveunt. RUD. TRUD. epist. p. 327,25 plaustris suis totam segetem . . . vi abvexit.

2. aveho *v.* 1. adveho. ***avelanarius** *v.* *avellanarius.

***avella,** -ae *f.* (*cf.* avellana) **1** *liber arboris, cortex, putamen (nucis) – Bast, Rinde, (Nuß-)Schale:* GLOSS. III 99,21 St.-S. suber vel -a löft *(C)*, haselnus *(I)*. 197,14 suber vel -a loft bast. IV 182,10 -a haselwurcz vel cortex nucis. **2** *nux coryli – Haselnuß: v. l. 38.* **3** *?asarum – ?Haselwurz (fort. Asarum europaeum L.): v. l. 39.*

avellana (ha-, abe-, ape-, -il(l)-, -ol(l)-, -ela-, -lle-, -(l)li- *sim.*), -ae *f. vel rarius* **avellanus,** -i *f. (l. 47.51sq.55sq.)*

I *subst.:* **A** *de frutice, arbore:* **1** *corylus – Hasel (Corylus avellana L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1199sq.):* GLOSS. III 516,38 St.-S. -a hasal. IV 179,17 abilina nux vel arbor nucaria i. hasel. V 44,37 -o hasale. ALBERT. M. veget. 2,127 -ae . . . parvulum et rubeum habent florem *eqs.* 6,150 est . . . lignum -ae, quod vocatur corilus, non adeo durum sicut lignum nucis *eqs.* CHART. Burgenl. 522 p. 351,26 sunt mete . . . sub dumo -orum. *al. v. et l. 55. alch. fort. de ligno:* ANON. secret. p. 73,1 cinis . . . -orum calcinat corpora. **2** *mespilus – Mispel (Mespilus germanica L., cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 148^{1}.161):* GLOSS. III 41,60 St.-S. -e (-i *Y*, avoll- *n*) nespilbŏm *(D)*, nespeln *(n)*, hasilnuzzi *(a)*, haselbăm *(M)*, wĕskinza *(A)*. 53,62 -us nespelboum. 93,64 pontica Grece, Latine -a (ab- *var. l.*) nespilbŏm *(A)*, nespilun *(C)*. 294,55 -e nespila fructus vel arbor ipsius. 534,33 apellena mispilboim. *ibid. al.* **B** *de fructibus:* **1** *nux coryli – Haselnuß (cf. André, Lex. bot. p. 13):* **a** *strictius:* **α** *bot.:* GLOSS. III 221,53 St.-S. -a hâselnuz. ALPHITA I p. 282,32 leptocareon, id est nux minuta seu -a. p. 303,11 nux pontica, id est -a. ALBERT M. veget. 6,150 corilus . . . habet nuces, quae -ae (avela- *AL*) dicuntur *eqs. ibid.:* -ae sunt usque ad octo vel novem aliquando inventae *in culmo uno*. 6,196 nucleus -ae. 7,162 -ae . . ., quae in corilis crescunt, mense Februario sunt ponendae aut ramo aut nuce sua. *al. v. et l. 47.55. p. 601,21.* **β** *medic.:* ANTIDOT. Glasg. p. 106,16 habellanas purgatas. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 379^{b} -arum assatarum: calidae sunt et siccae, quidam dicunt, quod ad membra confortanda hic -ae ponuntur *eqs.* IOH. S. PAUL. diaet. 346 -ae . . . gravant stomachum et multum

[Schmidt]

nutriunt. ALBERT. M. veget. 6,151 terrestreitas . . . -ae maior est quam . . . nucis . . . et est tardioris digestionis *eqs. ibid.:* -a in cerebro facit augmentum *eqs. al.* *remissius:* EKKEH. IV. bened. II 197 crux in -as veniens det eas fore sanas (gloss.: stomacho nocent). γ *iur.:* LEX Raet. Cur. add. 1 p. 442,14 de opera . . ., quae abstinere decrevimus, iste sunt: . . . nogarios battere, lovolone collegere. ACTA imp. Winkelm. I 790[I] p. 617[a],14 (a. 1231) pro qualibet salma . . . -arum . . . solvetur curie tar. I. RYCCARD. chron. a. 1232 p. 183,8 (decret.) de pomis . . ., -is . . . in iure curie servabitur forma antiqua. **b** *latius de quantitate vel forma vel usu generis moduli, mensurae:* Ps. HIPPOCR. progn. A 10 p. 96,3 si in supercilio sicut abellana ([in modum -ę pustula *M II sim. var. l.*]. *p. 107,34* λεπτοκάρυον) apparuerit. ANTIDOT. Lond. p. 18,16 davis ad modum -e *antidotum* (ANTIDOT. Bamb. 15 in m. avillane. 16. ANNAL. Argent. a. 1186 [MGScript. XVII p. 89, 17] pyra quantitate in m. -e magna conspiciebantur. GLOSS. Roger. I A 3,20 p. 693,16 inflantur capita istarum venarum . . . ad m. -ine. *al.*). ANTIDOT. Bamb. 8 dabis magnitudinem nucis potice ad -e. Ps. GERH. CREM. sal. I 51 fac de eis formas -arum. ALBERT. M. animal. 23,85 forma . . . tres pillulas ad quantitatem -ae. *al.* **2** *fructus mespili – Frucht der Mispel:* GLOSS. III 197,17 St.-S. -e (ab- *M*) nespelun. *ibid. al. v. et p. 1202,58.* **3** *fructus spinae nigrae – Frucht der Schlehe (nisi spectat ad fruticem):* GLOSS. III 294,58 St.-S. -a slea. **4** *fructus (ilicis) – Frucht (der Stecheiche):* ODO Ern. duc. 6 p. 356[A] dux . . . de . . . ylice dulces prandet -as. **C** *de cortice i. q. liber arboris, putamen (nucis) – Bast, Rinde, (Nuß-)Schale:* GLOSS. V 34,76 St.-S. suber vel -a louft. *v. et* *avella.

II *adi.:* *ad corylum pertinens – Hasel-:* GLOSS. III 490,12 St.-S. nux -a haselnuz (505,8. IV 38,19. 132,23. CHART. Laus. 706). *alch.:* Ps. AVIC. anim. 6,15 p. 296 accipiant de caschis -is.

***avellanarius** (-ela-, -llen-), -i *f.* *corylus – Hasel (Corylus avellana L., Corylus maxima Mill. vel sim., cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 160sq.; J. Hoops, Waldbäume und Kulturpflanzen. 1905. p. 554sq.):* CAPIT. reg. Franc. 32,70 p. 90,14 de arboribus volumus, quod habeant . . . persicarios . . ., -os, amandalarios (*cf.* 128,29 avela-os. FORMA mon. Sangall. p. 14[a] persicus, -enarius, amendelarius).

***avellanetum** (abe-, -nie-), -i *n.* *locus corylis consitus, coryletum – Haselgebüsch, Haselpflanzung:* CHART. Ital. Fikker 21 p. 26,37 (a. 918) Adi . . . tenet terra cum abellanietum. p. 26,48. 27,2 terra cum arvusto et abellanietum.

avellanus, avellina *v.* avellana.

avello, -vulsi *vel* -velli, -vulsum, -ere.

distrahere, revellere – los-, wegreißen: **I** *proprie:* **A** *deripere, abrumpere – (ab)reißen, abbrechen:* BEDA hist. eccl. 1,18 p. 36,15 capsulam . . . collo -sam . . . conprehendit. LIUTPR. antap. 5,11 Mons Avium, . . . in baratrum -sus aliis montibus isses. *v. et p. 1242,7.* *in imag.:* POETA Saxo 4,60 -sos . . . ruit montes radicibus *terror.* BRUNO QUERF. Adalb. A 15 margaritam *(sc. Adalbertum)* a suo corpore -ere (evellere *3. rec. B*) durum erat magnę Romę. **B** *extrahere – herausreißen:* LEX Baiuv. 12,1 capit. p. 238,7 (codd. Mg. Mt. Ad) de limitibus vel terminis -sis (*cf.* 12,1 evellere). **C** *eripere – entreißen (in imag.):* GODESC. SAXO epist. (RevBén. 68 p. 43,52) me . . . de . . . dentibus obtrectatorum -listis. **D** *detrahere, resolvere – abziehen, ablösen:* IONAS BOB. Columb. 1,17 p. 181,19 ut . . . e cervi cadaver corium -rint (evellerent *var. l.*). PASS. Thiem. II 13 p. 60,10 ut oblitam cutem desuper ossibus et carne . . . -at *unguentum.* **E** *abradere – abkratzen:* MIRAC. Cuneg. 76 pulverem busto *sanctae* -sum.

II *translate:* **A** *abolere, exstinguere – beseitigen, tilgen:* CARM. libr. II 13,5 si cupis . . . -i . . . tuo de pectore vulnus ab ipso *(Domino).* CARM. Bur. B 61,2[a],5 dolor -itur. 68,5,4 -i nescit *nubes curarum.* CHART. ord. Teut. 62 p. 51,1 humana facta ne temporis prolixitate a memoria hominum -antur. *tollere – aufheben:* ANNAL. Quedl. a. 1015 p. 83,53 non poterat sententia *Dei* -i. **B** *removere, separare – entfernen, absondern, (ab)trennen:* **1** *gener.:* **a** *act.:* SISEB. Desid. 17 nulla ratione patimur te nobis -i. AGIUS vita Hath. 3 si numquam inde *(sc. a coenobio)* -retur. BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 718,19 ab eius latere amplius -i non potuit *Benedictus.* EPIST. Meginh. 23 p. 217,32 videri sibi se a se -i. *c. sensu liberandi:* HERM. IUD. conv. 5 (ed. G. Niemeyer. 1963. p. 84,11) a paterno errore -ere. *depellere – vertreiben:* ANNAL. Xant. a. 871 videns Guntharium *(episcopum)* de loco suo -sum. HIST. Welf. 19 cum . . . illum *(episcopum)* -ere non posset *dux.* **b** *medial. i. q. se subducere, recedere – sich zurückziehen, weggehen (cf. Vulg. Luc. 22,41):* HELM. chron. 19 p. 40,19 -sus . . . parumper a sociis *princeps* (32 p. 61,3). ARNOLD. LUB. chron. 4,3 p. 165,37 his dictis -sus est ab eis. *al.* **2** *spec.:* **a** *iur. i. q. dimittere – abschieben, heraussetzen:* CHART. Wirt. VII 2215 p. 142,6 (a. 1271) possunt ipsi fratres . . . homines nostros ab ipsis bonis -ere. **b** *canon. i. q. movere – entheben, suspendieren:* DIPL. Karoli III. 138 p. 221,37 ut . . . nunquam ab ullo pontifice . . . a statu monastici ordinis -rentur aut mutarentur *sanctimoniales.* **C** *auferre, abalienare, arripere – (weg-, fort-)nehmen, entziehen, an sich bringen:* **1** *gener.:* ERMENR. ad Grim. 29 p. 567,6 Hartmodus eius aures -it apta repingens proprietati. **2** *iur. (notione iniuste vel per vim auferendi fere praevalente):* CHART. Rhen. med. I 190 (a. 948/50) ut . . . donatio . . . a nullo -i queat. DIPL. Otton. III. 52 p. 455,9 ne ab invidis -i aliquid inde possit. DIPL. Loth. III. 62 si aliqua . . . fuerint alienata vel iniuste -sa. TRAD. Ransh. 35 mancipia a servitio . . . -ere. CHART. Rhen. inf. I 408 camerarius . . . eas *(filias)* . . . ab altari -ere . . . conatur. CHART. Heinr. Leon. 100 p. 151,33 bona ecclesie . . . -ere. *al.* **D** *avertere, abducere, prohibere – ablenken, abbringen, abhalten:* CONC. Karol. app. 1,8 quod oculos intrantis *ecclesiam* ab oratione potest -ere. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,44 te nullarum dispendia tanta morarum . . . -ant. FROUM. epist. 89 nulla seductrix -at te de tramite veritatis. **E** *praecidendo finire – abbrechen:* EPIST. Alcuin. app. 2 p. 490,7 rogo, ut diligenter . . . relegatis, quod cita occupatio nec correcta perfectio -sit. *Schmidt*

1. avena, -ae *f. (?n.: l. 41. p. 1205,20.21) script.:* ha-: GLOSS. II 544,38 St. S. ve-: *p. 1205,2.* adv-: CHART. Stab. 82 p. 184,21. CHART. Tirol. 672 p. 131,6. *al.* avae-: *l. 59.* avi-: *l. 47. p. 1205,17.* *form. gen. sg.* -i: *p. 1205,20.21. adde* TRAD. Teg. 267 (a. 1149/55). *plur.: l. 51. p. 1205,37.*

I *de specie frumenti:* **A** *proprie:* **1** *de planta utili i. q. bromos esculentus – Speise-, Futterhafer (Avena sativa L.; cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 531sqq.; plerumque de frumento demesso vel triturato; de frumento in culmis existente: l. 48.49.51.58. p. 1205,37):* **a** *gener.* (*cf.* GLOSS. III 16,27 St.-S. avina euina. 351,49 -a hâber): WANDALB. mens. 222 invitat -a . . . falcem. THIETM. chron. 1,3 *pagus* tritico et -a . . . refertus. EKKEH. IV. bened. II 22 robore sit plena, fuerit si panis -a. cas. 136 p. 433,6 cum nunquam ante se nisi -a pascerentur *monachi.* HAIMO (?) Wilh. 20 manipuli -arum. VITA Udalr. Cell. II 66 qui *(potus)* ex aquae hordei sive -ae permixtione confectus vulgo cervisia dicitur. BERTH. ZWIF. chron. 45 p. 284,25 aridissimo . . . ex -a confecto pane . . . victitabant. ALBERT. M. veget. 6,420 quid . . . sit -a, notum est . . ., quoniam est species bladi, de qua fit panis et conveniens cibus equorum (euch. 3,1,1,13 p. 238[a],37 -a . . . c. est altilium). 7,127 -a . . . siccum quaerit agrum. *al.* **b** *pharm.:* RECEPT. Bamb. 13 farina avaene in aceto cocta inponitur. HILDEG. phys. 1,162 qui steyn . . . habet . . ., -am in aqua coquat. GLOSS. Roger. II 362 superponatur semen -e, ad ultimum cinis straminis -e. *al.* **c** *publ. et iur.:* **α** *de tributis, decimis sim.:* COD. Lauresh. 3661 (c. 800) solvit . . . modium de -a *huba* (CHART. Rhen. med. I 135,46 p. 171,9 in forestaria -a modium I [*cf. Dt. Rechtswb. III. p. 641 s. v.* '*Forsthafer*']. II app. 10 p. 339,32 II modia dominicę -ę. app. 16 p. 434,21 s. . . . mansus . . . octo maldra -e . . ., sed -a infeodata est. p. 438,33 maldrum combuste -e canibus. *al.*). CHART. Carniol. II 57 -am, quae vulgo vocatur ius foreste et venatorum, . . . relaxavi. CHART. episc. Hild. II 390 p. 180,17 mansos . . . liberos . . . ab -a synodali ['*Sendhafer*', *cf. H. Knies, ZRGKan. 19. 1930. p. 107sqq.*]. CHART. episc. Halb.

[Rudolph]

623). CHART. Tirol. 1248[a] p. 369,36 ad LX equos ... II modios vene. CHART. Altenberg. 261 p. 184,14 quatuor maldra -e nomine iuris, quod dicitur suke. *saepe. describitur -a voce theod.:* REGISTR. Patav. I p. 44[a],3 XL mod(ios) -e, qui dicuntur holtzhaber *(cf. Dt. Rechtswb. V. p. 1480).* p. 167,7 V mod(ios) -e ..., quod dicitur wutfuter. CHART. Rhen. med. III 297 p. 239,4 exactionem in -a, que voderbede dicitur *(cf. Dt. Rechtswb. III. p. 1117).* CHART. march. Misn. III 451 landgrevenvuter. CHART. Babenb. 419 p. 269[a],8 marchfûter. REGISTR. Mog. p. 52,13 wisehavere. p. 54,19 madehavere. CHART. Gelr. 838 p. 822,23 tenentur forestarii colligere -am, que vocatur hontcorn *(cf. Dt. Rechtswb. VI. p. 73).* CHART. Wirt. VII 2147 p. 89,30 rehthabere. CHART. Anhalt. II 395 de frumentaria -a, quod ... dicitur vogetkorn. CHART. Francof. 316 p. 157,34 raithabern. *al.* β *de pensionibus, pretio sim.:* CHART. Sangall. A app. 1 p. 381,23 (a. 759/60) ut ... censum solvam, hoc est de annona spelda modias X et de avina XX. CAPIT. Saxon. 11 pro solidum scapilos XXX de -a et sigule XV. CHART. Sangall. A 711 ut ... ipsum *(censum)* ... in -a ... persolvam. TRAD. Ratisb. 498 p. 283,22 VIII modios -i. VITA Meinw. 75 episcopus dedit ... XX maldros -i. COSMAS chron. 2,26 p. 119,26 ut unusquisque frater annuatim XXX modios tritici et totidem -e ... haberet. CHART. Lux. III 453 p. 490,10 ecclesia ... duos modios ... -e perpetualiter possidet. CHART. Babenb. 466 p. 335,23 CML virlingos -e pro LXVIII marcis. *saepe. de stipe:* TRAD. Patav. 552 (a. 1130/50) in memoriam traditionis dabit unoquoque anno X metretas -e. γ *de angariis, servitiis sim.:* SALOM. II. epist. 34 subministres ... de -a trita et ventilata ad pastum cavallorum maldra III. CHART. Rhen. med. I 135,45 p. 167,15 ducit unusquisque carra modios XII, si -a, modios XX. *al.* δ *de poenis, recompensationibus:* CHART. Carniol. II 399 p. 308,9 (a. 1269) venator in duabus metretis -e, quod ... phruntmez dicitur, punietur. CHART. Lux. IV 258 p. 355,23 milites ad restitutionem ... maldrorum ... sexaginta -e ... condempnamus. ε *de furto:* PAX Valenc. p. 607[a],19 si quis ... falcaverit alterius blada, -as aut consimilia bona. ζ *de mercatu:* CAPIT. reg. Franc. 28,4 de modio de -a denario uno *eqs.* TRAD. Patav. 495 *testis* Eigil, qui -am venalem habet. **2** *de planta inutili:* **a** *lolium – Wind-, Schwindelhafer, Dort (Avena fatua L. vel sim.; cf. Marzell, op. cit. I. p. 526sq.):* GLOSS. III 294,8 St.-S. -a habo vel wilthabo. IV 38,16 -a ... habero turt. *al. alleg.:* HRABAN. univ. 19,8 p. 529[D] -a, ... zizania ... mystice significant peccatores et vitia. **b** *aegilops – Walch (Aegilops ovata L.; cf. Marzell, op. cit. I. p. 124):* DYASC. p. 34[a] -a sive ut Greci egilops herba est, que crescit in segetibus. **B** *translate:* **1** *stipula, arundo, calamus – Halm, Rohr, Stengel:* **a** *per compar.:* MAPPAE CLAVIC. 70 deline aurum, quod produxeris in -e modum. **b** *meton. i. q. fistula – (Rohr-)Flöte (cf.* GLOSS. II 675,6 St.-S. -a habirhalme *[spectat ad Verg. ecl. 1,2]):* IONAS BOB. Columb. praef. p. 146,16 mollis sepe -ae modolamine auditum accommodare. MIRAC. Liutw. 16 (MGScript. XV p. 1266,15) camenam misit gracilis -e munus ob suavitatem musice artis in illo iam probate. **c** *in proverbio i. q. stramentum – Stroh:* EGBERT. fec. rat. 1,56 debita longa trahens pro frumine solvat -am *(cf. S. Singer, Sprichwörter des Mittelalters. I. 1944. p. 130).* **2** *ulcus (fistulae simile) – (fistelartiges) Geschwür:* GLOSS. Roger. I A 2,17 p. 634,3 sunt autem -e ulcera saniosa, sub quibus latet sanies. **3** *materia – Stoff:* COD. Udalr. 282,51 igne tuo iuvena, *Maria;* sit larga timoris -a (gloss.: id est materia).

II *per errorem, ut vid., i. q. bryonia – Zaunrübe (Bryonia alba L.; cf. André, Lex bot. p. 47):* DYNAMID. Hippocr. 2,57 bryonia id est vitis alba sive -a, hoc est nossa, alba efficax.

2. avena *v.* habena.

avenaceus (-cius, -tius), -a, -um. *ex avena confectus – aus Hafer, Hafer-:* **1** *spectat ad granum:* REGISTR. abb. Werd. app. A 8 p. 368,35 (a. 1266) brasii semi -ii semique ordeacii (CHART. Lub. I 310 p. 295,5. *al.*). **2** *spectat ad farinam, far:* CAPIT. reg. Franc. 28,4 panes ... pro denario dare ... -tios viginti quinque (CHRON. Mont. Ser. a. 1218 p. 191,6 -o pane uti. *al. v. et l. 6).* ALBERT. M. animal. 22,34 detur ... eis *(canibus)* pasta -tia.

avenarius, -a, -um. *script.* -ner-: *l. 11.14.*

1 *adi.:* **a** *ex avena confectus vel compositus – aus Hafer, Hafer-:* ANSELM. LEOD. gest. 52 p. 220,47 pane -o (-tio *var. l.*). HAIMO (?) Wilh. 20 illos *(siligineos manipulos)* vende et eme -os. **b** *ad avenam spectans – Hafer-:* ISINGR. annal. I a. 1155 p. 314,1 -a messis. **2** *subst. fem.:* *exactio avenae – Hafersteuer, -abgabe:* CHART. Laus. 150 (a. 1223) aquisivit ... quandam -eriam, que vocatur li songni *(i. 'sognie' ed.).* CHART. Helv. arb. 135 p. 209,12 collectores -ae. p. 212,16. CHART. Bern. III 34 p. 29,6 iure ... fudragii seu -e. 73 ius servicii ..., quod in ... -eria, caponia ... habebat.

***avenaticus**, -a, -um. *avenaceus – aus Hafer, Hafer-:* **1** *spectat ad granum:* CHART. Osn. I 379 p. 299,44 (a. 1185/1205) VII malt -i bratii moliti (CHART. scrin. Col. B 2198. CHART. Meckl. 1514 p. 618,3). **2** *spectat ad farinam:* TRAD. Westph. IV p. 149,26 (s. XIII.) tortas -as. p. 63,6 panes albos vel -os. REGISTR. Baiuv. A p. 296,15 preconi tot rapacia -a.

avenatius *v.* avenaceus.

***avenatum**, -i *n.* *puls avenaceum – Hafermehlbrei:* WALTH. AGIL. med. 18 p. 119,23 notandum, quod ... in aurora detur -um. 70 p. 180,11 in vesperis comedat de -o. *?adi.:* WALTH. AGIL. med. 18 p. 119,17 dieta sit ius ciceris -e *(cf. notam ed.).*

***avencia** *v.* *avancia. **avenerius** *v.* avenarius.

***aveninus**, -a, -um. *avenaceus – aus Hafer, Hafer-:* GLOSS. III 698,36 St.-S. -us panis haberinbrôd.

avenio *v.* advenio.

Aventinus, -i *m.* *mons gaudii – Berg der Freude:* GLOSS. II 609,66 St.-S. -um mendelberc *(spectat ad Sall. Iug. 31,17; de re cf. J. Grimm, Deutsche Mythologie. [4]1875. p. 141[1]).*

***aventura**, -ae *f.* (*francog. vet.* aventure *ab* advenire) *bonus eventus – gute Begebenheit:* WILBR. OLD. peregr. 1, 25,2 quidam mons satis amenus, quem montem de -is appellant. *Rudolph*

1. aveo, -ere. *script.* hab-: *l. 40sq.*

cupere, concupiscere, sperare – wünschen, begehren, hoffen: EPITAPH. var. II 121,6 quo caput orbis habet, pervolitabat. 126,14 christicola ... habens, ne Stigias spiritus intrat aquas. THIETM. chron. 6,13 nullum ledentes sibi -ent similia a Domino recompensari. PASS. Thiem. II 11 p. 58,34 evomere totum *venenum* in peregrinos -entes *pagani.* LAMB. LEOD. Matth. I 299 quod -bat, adepta est *abbatissa. al.*

2. aveo *v.* ave. **3. aveo** *v.* 1. aveho. **4. aveo** *v.* habeo.

***avere** *vel* **habere** *subst. n. vel rarius* ***aver(i)um**, -i *n.* (*ital.* avere, *francog. vet.* aver *ab* habere) *script.:* her(e): *l. 60.63.68.* ere: *l. 69. form.:* *plerumque indecl.; gen. sg.* -is: *l. 63. p. 1207,15. abl. sg.* -ro: *p. 1207,2. acc. pl.* -ia: *p. 1207,11.*

proprium, facultates – Eigentum, Vermögen: **1** *strictius:* **a** *bona omnia (sc. immobilia et mobilia) – (Gesamt-)Besitz:* CHART. Ital. Ficker 29 p. 40,20 (a. 976) de omni habere magno et parvo, que mihi in ipsa carta morganationis continuit *(cf.* p. 39,38 de cunctis aliis habere, que *eqs.).* 124 p. 166,29 defendam ... eorum *(Senensium)* avere ubicumque posito. ACTA imp. Böhmer 910 p. 620,40 tenere treguam Cremonensibus ... in personis et avere (CHART. Tirol. notar. I 9 pronunciavit ipsum extra bannum in here et persona. 11. *al.* [*v. ind.*]. CONST. II 394,10 rex ... eos diffidabit in p. et avere. *al.*). CHART. Ital. Ficker 474 p. 480,13 episcopus ... potest eum ... ponere in bannum heris *eqs. ibid. al. (v. ind.).* *remissius i. q. fortunae omnes – Hab und Gut:* CHRON. Ven. Alt. p. 69,18 dampnum magnissimum de habere et de adolescentibus. **b** *res immobiles, praedium (proprium) – Grundbesitz, (Eigen-)Gut:* CHART. Tirol. notar. I 722 (a. 1237) deinde faciat, quicquid voluerit, sicut de suo proprio here, vendere, donare *eqs.* (*sim.* 725 ere). **c** *res mobiles, sarcina – Habe, Gepäck:* DIPL. Heinr. V. (QuellForschItArch. 17 p. 47,17) si quis ... ab ecclesia hospitatus fuerit, a nullo de persona vel habere ... perturbetur. CHART. Ital. Ficker 151 p.

[Schmidt]

192,19 si ... aliquid ei fuerit ablatum de suo avere ... in eundo. COD. Wang. Trident. 99 p. 237,17 ille ... sit securus in avero et personis in eo castro *eqs. al. remissius i. q. possessiunculae – Habseligkeiten:* EKKEH. IV. cas. 117 p. 386,8 omne habere omnium illorum *(monachorum)* ... scrutati.

2 *latius:* **a** *merces – Ware(n), Fracht:* ANNAL. Ven. a. 1171 (MGScript. XIV p. 72,3) imperator ... fecit comprehendere omnes Venetici ... cum toto eorum habere et navibus. a. 1195 (ibid. p. 72,29) naves Pisanorum cum omni illorum habere. CHART. Hans. III 600,2 p. 382,18 si pannos ... vendat ... vel alia averia. **b** *apparatus (belli) – (Kriegs-)Material, Gerät:* CONST. II 394,19 (a. 1256) quod ... rex possit cum suis vassallis ... et avere facere guerram *eqs.* ANNAL. Plac. a. 1269 p. 537,44 in qua obscidicione passi sunt Placentini ... multa dampna averis et personarum *eqs.* **c** *pecunia, sumptus – Geld, Kosten:* ACTA imp. Böhmer 891 (a. 1185) quod solvent totum illud avere. CHART. Tirol. notar. I 75[a] quos possunt mittere et trahere *(sc. in rixas)* sine suo avere dando *(de re v. ed. p. CXXV).* ANNAL. Mant. a. 1265 (MGScript. XIX p. 24,19) qui *(milites)* assoldati erant ... de avere ipsius regis (ANNAL. Plac. a. 1266 p. 520,23 de avere comunis). a. 1269 (ibid. p. 25,42) corumperunt quam plures magnates ... pro avere marchionis Mantue. ANNAL. Plac. a. 1272 p. 556,2 alios per avere traddidit.

***avergaria** (haf-, aw-), -ae *f. (orig. gall., cf.* *vercaria *sim.; v. et J. Hubschmid, Praeromanica. 1949. p. 76)*

1 *species agri quaedam, viridarium – ein Landstück, Garten:* CHART. Epternac. 28 p. 69,27 (a. 718) hoc est, quod tibi dono ..., hoc est casis ..., servientes haf-as, hochofinnas. **2** *exactio quaedam – eine Leistung oder Abgabe (fort. cohaeret c.* *albergaria): CHART. Lux. III 161 p. 162,28 (a. 1253) nec aliqua ulterius sive in talliis sive aw-is ... sibi poterunt vendicare *possessores pensionis.*

***averium** *v.* *avere. **Averna,** -orum *v.* Avernus.

Avernalis, -e. *infernus – höllisch:* DIPL. Arnulfi 24 pedibus Satane -i pena cruciandus succumbat. FUND. Sletst. (MGScript. XV p. 999,32) cruciatus -es evaserunt.

***Averniger,** -a, -um. *in infernum ducens – in die Unterwelt bringend:* ALBERT. STAD. Troil. 3,706 Hector -a ... tulit arma (schol.: -a arma, quia eum duxerunt in Avernum, quod derivatur ab 'a', quod 'sine', et 'ver', 'delectatio', quasi 'sine delectatione').

Avernus, -i *m. (n.* -um: *l. 46.63. p. 1208,2) de orig.: l. 40.62.*

I *subst. i. q. infernum, tartarus – Unterwelt, Hölle (cf.* GLOSS. II 652,5 St.-S. -a hella. 709,24 -a unuunni): **A** *strictius:* **1** *spectat ad regionem (igneam) sub terra sitam:* TRANSL. Corn. 1,24,1 (MGPoet. IV p. 239; a. 886/87) velud si pars -i ructuaret sulphura. *de abysso, voragine:* PASS. Quir. Teg. 12,28 valles imitantur -um. **2** *spectat ad locum mortuorum:* MILO carm. 1,6,3,34 Amandus ... clausum ... carcere -i eripuit (1,6,3,94. *ibid. al.*). HEIRIC. Germ. I 6,202 orant, ... defunctum ... precibus revocaret -o. ABBO SANGERM. bell. 1,142 animas direxit -o (gloss.: inferno). *iron. de regione desolata:* EPIST. Meginh. 22 p. 217,9 ut de illo execrabili -o Carinthie te eximas *eqs.* **B** *latius sensu christiano augescente:* **1** *spectat ad locum poenae:* VITA Sigir. 23 (MGMer. IV p. 620,1) ne ... -i flammas edaces ... incurrant. VITA Vulfr. 10 (MGMer. V p. 669,4) -i descendit ad umbras *dux paganus.* WALAHFR. Wett. 323 est consors poenalis -i *mulier.* GESTA Bereng. 1,4 quos Lachesis nigro ... damnavit -o (gloss.: -us lacus est Campanię ...; ponitur autem pro inferno; declinatur autem -us, -a *eqs.*). EKKEH. IV. bened. I 30,41 synagogam tradere -o. NIVARD. Ysengr. 1,343 illabere -o, ... Satan! 7,467 proh pudor in cęlo! ... cachinnus -o! *al. in imag. (de sanctimoniali):* RADBERT. carm. 1,100 (MGPoet. III p. 49) quae fueras regio sterelis, descensus -i. *meton. i. q. turba ministrorum infernorum – Höllengeister:* CARM. de Iuda 3,60 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 280) cui *(Satanae)* tunc eternus colletabatur -us. **2** *spectat ad regnum mali:* SIGEB. Desid. 17 si tartareae nos portae obsiderent -i ([*cf. Vulg. Matth. 16,18*]. CARM. biblioth. 4,5,1). AUDRAD. carm. 2,1,37 non te *(Petrum)* superabit -um. TIT. Rom. 5,5,4 (MGPoet. IV p. 1015) superato principe -i. BRUNO QUERF. Adalb. A 25 tollere a manu diaboli et faucibus immanis (daemonis *1*) -i. **3** *in fabula (in cognomine lupi):* NIVARD. Ysengr. 4,756 Olnam cognomen Maior -us habens.

II *adi.: infernus, terribilis – höllisch, schrecklich:* CARM. de Cass. 115 blasfemus *(sc. Iulianus)* tenebras ... properavit -as. VITA Mariae rhythm. 2173 venerunt ad cavernam plurimorum draconum tetram et -am.

aversarius *v.* adversarius.

aversatio (adv-), -onis *f. fastidium, fuga – Widerwille, Abneigung:* AURELIUS 22 p. 726,2 cibo ac potu -o (ad- *cod.*) aliquando vehementior est.

***aversativus,** -a, -um. *aspernans, inimicus – abweisend, feindselig:* EKKEH. IV. cas. 91 p. 334,5 cum hominem ad omnia -um ... frustra convinceret *Ekkehardus.*

***aversator,** -oris *m. osor, inimicus – Hasser, Feind:* BERTH. (?) annal. praef. p. 267,30 totius pravitatis et malitiae ... -r et inpugnator. *cf.* adversator.

1. aversatrix, -icis *f. quae deficit, infidelis – eine Abtrünnige, Treulose:* HRABAN. hom. II 53 p. 247[D] ad-x ([*cf. Vulg. Ier. 3,6sqq.* -x]. *v. et* GLOSS. I 626,62 St.-S. -x uvidaruvarta *eqs.* 636,8 St.-S. -x missachertiu) Israel et praevaricatrix Iuda.

2. aversatrix *v.* 1. adversatrix.

aversio, -onis *f. script.* adv-: *l. 31.*

I *proprie:* **A** *de actione se avertendi:* **1** *theol. i. q. defectio – Abwendung, Abkehr:* RATHER. conf. 36 p. 432[A] quot ... vicibus ... conversionis et -is *(sc. a Domino)* obtenebratus splendueris. epist. 26 p. 155,6 -o (ad- *Ln*) legis. ALBERT. M. sacram. 111 p. 76,90sq. cum in peccato duo sint, scilicet -o *(sc. a Deo)* et conversio, paenitentia respicit peccatum secundum -em. bon. 279 p. 159,71 bonum incommutabile per -em fuit perditum. *al. c. sensu odii:* CONR. HIRS. dial. 364 si legentem -e vitiorum et appetitu ... virtutum constiterit proficere. **2** *medic. i. q. nausea – Übelkeit:* AESCULAPIUS 31 p. 47,13 sequitur -o stomachi, hoc est vomitus. **3** *usu communi i. q. actio aversandi, obscuratio – das Sich-Abwenden, Verfinsterung:* ANNAL. Quedl. p. 25,16 scelus -e ... diurni luminis indicatum. **B** *de actione avertendi i. q. deflexio cursus (aquarum) – Laufveränderung (des Wassers):* CHART. Austr. sup. II 406 p. 600,4 (a. 1218/28) molendinarius ... tali cautione reparare studeat *meatum aquae,* ne aliqua inde -o oriatur.

II *translate:* **A** *de actione se avertendi (cf.* GLOSS. I 529,9 St.-S. -o apohheit. 585,67 ab -e fona uuidaruuerti): **1** *gener.:* **a** *animus contumax – abweisende Haltung:* EKKEH. IV. cas. 43 p. 152,13 cui *(monacho)* propter -em cum nec decanus ipse nec domnus Notkerus ... imperare potuissent. **b** *actio sententiam mutandi – Distanzierung:* EPIST. Hann. 7 p. 25,26 cuius *(episcopi)* -e tristabar. **2** *spec.:* **a** *publ. i. q. odium – Ungnade:* CHART. Heinr. Leon. 137 (spur. s. XII.[ex.]) ut ... principum gratiam placabilem inveniam, quos ... importunos mihi sensi vestrę -is exemplo. 139. **b** *rhet. i. q. conversio ad alios auditores – (Weg-)Wendung an ein anderes Publikum: v. p. 767,56.* **B** *de actione avertendi i. q. iactura – Schaden:* GISLEB. Amand. 3 (MGScript. XV p. 850,11; c. 1066) multae -es ab oppidano seu iudice ... familiae inferebantur sancti Amandi.

***aversivus,** -a, -um. *aversione definitus – durch Abwendung gekennzeichnet:* ALBERT. M. sacram. 123 p. 85,27 secundum quod est -um a Deo *peccatum.*

1. aversor, -atus sum, -ari. *script.* adv-: *l. 70.72sqq.*

1 *aspernari, abominari – verschmähen, verabscheuen:* EINH. Karol. 28 quod *(imperatoris nomen)* primo in tantum -tus est, ut *eqs.* WALAHFR. Wett. 216 hunc *(Christum)* inimicitia -aris (gloss. RO: abhominaris). FROUM. carm. 32,23 quos genui, nunc -or. CHRON. Merseb. 12 p. 186,7 divina clementia nondum nos ad-ta (av- *4*) dedit nobis Albuinum pastorem. **2** *denegare – ablehnen:* ANSELM. LEOD. gest. 15 p. 197,30 preces ne ad-eris (ad-aris *1*), obsecro. EPIST. Meginh. 23 p. 218,

[Schmidt]

16 inceptum . . . ad-ari. VITA Serv. 12 p. 45,6 orare cepit . . . frustra Domino -ante (ad- *ABCRT*) omnia.

2. aversor, -oris *m.* *negator – Verleugner:* ALCUIN. epist. 166 p. 271,35 dico te *(sc. episcopum haereticum)* . . . confessorem Christi, non -em fidei.

aversus *v.* adversus *et* 1. averto *p. 1210,19sqq.*

averta *(f.)* (ἀορτή, ἀβερτή) *pera, mantica – Felleisen, Mantelsack:* GLOSS. III 350,28 St.-S. -a malha.

1. averto, -verti, -versum, -ere. *script.* adv-: *p. 1210,21.*

I *proprie i. q. (aliorsum) vertere, deflectere – (ab-, fort-, weg)wenden, (ab)kehren, ablenken:* A *strictius usu corpor.:* **1** *gener.:* **a** *act.:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 203,23 -at falconarius faciem suam a falcone. *c. sensu indignationis:* ARBEO Emm. 40 faciem suam -it ([conv- *var. l.*]. *cf. Vulg. III reg. 21,4*) ad parietem *mulier.* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 297,27 manu vultuque -so indecoris adulationibus restitit. *v. et supra p. 255,8.* *c. sensu evitandi:* FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 30,2 quandoque precedens *(falco)* -et illum, qui sequitur. **b** *medial.:* WALAHFR. Wett. 606 inde . . . -si sancto ducente catervas virgineas adeunt. THIETM. chron. 6,71 -sus corpore et vultu contraxit faciem *moriens.* **2** *iur. i. q. (aquam) in novum alveum dirigere – (Wasser) ableiten:* CHART. Naumb. 104 (a. 1103) flumen. CHART. Lamb. Leod. add. 5 p. 242,22 fontis cursum ab assueto alveolo . . . violenter -erat. *absol.:* CHART. episc. Hild. III 464 (a. 1277) prepositus et conventus . . . a molendino . . . -erunt. **B** *latius usu incorpor.:* **1** *act.:* THIETM. chron. 8,16 peccando faciem divinam a nobis -imus. *c. sensu odii:* EIGIL Sturm. 17 fratres animos suos ab illo propter prioris *(sc. abbatis)* amorem -bant. *refl.:* THEGAN. Ludow. 53 *(in imag.)* ut -ret se a via sua prava *(cf. Vulg. Ezech. 3,18).* **2** *medial.:* WETT. Gall. 22 p. 268,23 voto se obligaverat, ne -retur a sanctitate. CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,31 si -sus fuerit a nobis *abbas.* HELM. chron. prol. p. 2,1 -si in lubricas huius vitae vanitates. *c. sensu irae, despicientiae:* BEDA hist. eccl. 3,25 p. 189,3 ne . . . non sit, qui reserat, -so illo, qui claves *caeli* tenere probatur. THIETM. chron. 7,12 a vobis est mens Bolizlavi ob longam filii . . . custodiam -sa. *pendet acc. i. q. contemnere – verachten:* EGBERT. fec. rat. 2,79 hunc *(diabolum)* . . . quam surda -itur aure *(cf. Boeth. cons. 1,1 carm. 15).*

II *translate:* A *obi. anim. (plerumque homines; bestiae: l. 65sq.):* **1** *ad defectionem impellere, fide dimovere – abspenstig machen, zum Abfall bringen, zur Untreue verleiten:* **a** *iur. et publ.:* CAPIT. reg. Franc. 194,4 ut nullus . . . alterius hominem . . . ab altero domino suo per uiusmodi sacramentum -at. THIETM. (?) chron. 5,18 quoscumque potuit, regi -ere contendit *Bolizlaus.* BERTH. (?) annal. a. 1067 p. 273,21 clerum . . . ab eo *(episcopo)* -erunt *monachi. v. et supra p. 253,67.* **b** *theol.:* BEDA hist. eccl. 5,10 p. 300,13 quia . . . -rent illum *(satrapam)* a diis suis. CAPIT. reg. Franc. 252,50 a . . . catholica fide. HERM. IUD. conv. 2 (ed. G. Niemeyer. 1963. p. 73,10) ne . . . ab emulatione paterne *(sc. Iudaicae)* traditionis -rer. *al. medial. i. q. deficere – abfallen:* CHART. Livon. A I 52 p. 56,11 (epist. papae a. 1220) ut . . . conversi compellantur -i. **2** *deducere, avocare – abbringen, abziehen:* RIMB. Anscar. 34 p. 65,22 nec aliqua . . . adversitate a coepto opere -i poterat. RUOTG. Brun. 4 p. 5,26 nec . . . fastidium ab hoc nobili otio animum eius umquam -it. WIPO gest. 5 p. 26,16 quidam de principibus suis -bant eum *(regem).* *c. sensu deterrendi:* THIETM. chron. 5,12 cum depopulatione illius terrae ab inceptis Herimannum resistentem conatur -ere *rex. al.* **3** *amovere – entfernen:* ANNAL. Mell. Claustr. I a. 1114 p. 611,9 canonicos saeculares . . . decentissime -it *marchio.* **4** *cohibere – fernhalten:* ALDH. virg. I 29 p. 266,17 o superi, talem terris -ite gypsam! *remissius:* ECBASIS capt. 627 cara pisces -ere mensa *(cf. Hor. sat. 2,4,37).* **5** *impedire – hindern:* CHART. ord. Teut. (Thur.) 151 (a. 1260) quod dicti fratres . . . non . . . -ant quemquam . . ., qui apud monasterium . . . elegerit sepulturam. *c. sensu dehortandi:* WETT. Gall. 3 -endo eum *(regem)* a legitimo coniugio. **B** *obi. res:* **1** *demere, abalienare – wegnehmen, entziehen:* DIPL. Heinr. II. 56 si . . . successor . . . villas in suos usus . . . temptaverit -ere. TRAD. Ratisb. 311 si episcopus . . . id *(praedium)* a fratrum servicio -ere temptaverit. **2** *denegare – ablehnen:* CAES. HEIST. mirac. II 1,1 p. 18,21 quod *(sc. rogationem)* cum -rent *clerici.* **3** *prohibere, arcere – verhindern, abhalten, verhüten:* EPIST. Teg. I 102 quod vos . . . non visitavi, id -sum fuisse senioris mei presentia scitote. *de malo:* SERMO de sacril. 16 grandinem . . . per cornus incantatos -ere. EPIST. Meginh. 25 p. 223,28 quod Deus -at. OTTO FRISING. gest. 2,11 p. 113,22 ut . . . eius *(Dei)* . . . offensam a populo suo -endam intenderet. **4** *tollere – aufheben, beseitigen:* **a** *gener.:* WILLIB. Bonif. 8 p. 43,26 ut . . . -sa animarum circumventione cognitio christianitatis innotesceret. *deperdere – verlieren:* THIETM. chron. 6,39 ne . . . sanctorum . . . intercessionem -am. **b** *iur.:* **α** *abolere – abschaffen:* DIPL. Heinr. IV. 405 ne . . . quilibet . . . nundinas . . . -ere audeat. **β** *circumvenire – umgehen:* DIPL. Heinr. II. 501[a] p. 641,8 si . . . advocatus . . . aliqua calliditate hec decreta -ere voluerit.

adi. **aversus,** -a, -um. **1** *ulterior – jenseitig:* HROTSV. gest. 289 -o . . . in litore Reni. **2** *infidelis – untreu:* WIDUK. gest. 3,19 consobrinus . . . regis . . . regi fit -us (ad- *C1*). **3** *iniquus, sinister – ungünstig, widrig:* VITA Norb. I 12 p. 683,28 etsi diversae, numquit -ae *sunt viae Domini?*

subst. **aversus,** -i *m.* **1** *gener.:* **a** *qui aversatus est – ein Abgewandter:* WALTHARIUS 1074 talibus -um satagit revocare loquelis. **b** *inimicus – Feind:* SIGEB. Desid. 4 *(de diabolo)* -us conversis et conversus -is . . . ingemuit. **2** *eccl. i. qui defecit – ein Abgefallener:* ALBERT. M. sacram. 122 loquitur -is a Domino. *v. et l. 27.*

adv. **averse.** *modo inverso, perperam – rücklings, verkehrt:* SIGEB. GEMBL. chron. a. 1001 victus Crescens . . . iumento -e impositus circumducitur.

2. averto *v.* adverto. ***averum** *v.* *avere.

***avesperma** (aze-, -rina *sim.*) *subst.* (*orig. inc., nisi cohaeret cum* agnosperma) *vaccinium – Heidelbeere, Blaubeere (Vaccinium myrtillus L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 287):* GLOSS. III 524,23 St.-S. azesperma hesen ber *(ad* agnosperma *refert ed.).* 535,1 -a (-rina *a*) hasílbere. 547,40 -a (avesperiva *c*, avespertemia *b*) hasinbere. *Schmidt*

auferesis *v.* aphaeresis.

***auferibilis,** -e. *qui auferri potest, caducus – wegnehmbar, vergänglich:* ALBERT. M. summ. theol. I 6,26,1,3,3 p. 253[a],34 quod diminuibile est, corruptibile et -e est (p. 253[a],37 bonum creatum et d. et -e est in creatura). *subst. neutr.:* ALBERT. M. eth. 1,5,8 p. 68[a],33 quod *(bonum)* divinamus coniecturando quid difficulter -e.

aufero, abstuli, ablatum, -re. *script.:* *stirp. praes.:* aff-: PIRMIN. scar. 17 p. 50,18 *cod. A.* auff-: *l. 63. p. 1211, 49.1212,31.68. saepe.* eff- *(var. l.): p. 1211,17.* off- *(var. l.): l. 63. p. 1211,17. adde* LEX Baiuv. 2,9 *codd. J.sP.al. inf.* -fere: *p. 1212,68.* *stirp. perf.:* ast-: LEX Alam. 49,1 *cod. 5.* aubst-: CHART. Laus. 389. *ibid. al. v. et p. 1212,28.* aust-: CHART. Laus. 18.151. -tol-: CHRON. Fred. 2,30 p. 54,9. *v. et p. 1212,45.* -tull-: *p. 1211,57. adde* LEX Sal. Pipp. chron. p. 268,6. *al. partic.:* all-: REGISTR. Ringrav. 5,16.17. obl-: PETR. CAS. (?) chron. 4,106[capit.] *form.:* *ind. praes.:* -fer(r)is, -ferit, -feritis: *p. 1211,70. 1213,39.48.65. adde* PIRMIN. scar. 17 p. 50,9 *cod. E.* -feret: *p. 1211,44. adde* PIRMIN. scar. 17 p. 50,19 *codd. A. E.* -amus: FORM. Augiens. C 4 (-imus *cod. p. corr.*). *coni. imperf.* -feret: VITA Corb. 27 (-er(r)etur *codd. plerr.*). *inf.* -ferrere: DIPL. Heinr. II. 470 p. 599,38. *gerund.* -andi: FORM. Marculfi 2,1 p. 72,24 *cod. A 2* (offerendi *A 3*, aufferendi *B*). *partic. perf.* ab(s)tult(us): *p. 1211,9.11.22.1212,2.42.1213,52. adde* LEG. Wisig. 4,5,6 p. 203,16. *depon.: p. 1211,7.1212,36. adde* TRAD. Patav. 15. VITA Lamb. Traiect. 25 (MGMer. VI p. 380,5).

I *proprie i. q. demere, removere – wegnehmen, entfernen:* A *strictius de actione corporali:* **1** *asportare, deportare – fortragen, fortbringen, mitnehmen:* **a** *gener.:* **α** *obi. res:* BEDA hist. eccl. 3,9 p. 145,21 ut paulatim -ta exinde terra fossam . . . reddiderit. RIMB. Anscar. 10 parum quid, quod . . . prosilientes e navi secum -re et asportare poterant. EPIST.

[Pape]

Teg. I 110 p. 114,17 frumentum. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 189,33 tiratorium. *al.* *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II epist. p. 10,16 hoc, quod exposuit, ... secum -lit *Baldericus moriens*, nisi *eqs.* *seponere – abnehmen:* MAPPAE CLAVIC. 59 conflas *aurum* levi igne, et cum commiscueris . . ., -es (*cf.* 3). β *obi. corpora sanctorum:* VITA Hugberti 20 (MGMer. VI p. 496,4) -tus est eum de tumulo. WILLIB. Bonif. 8 p. 53,27 redditum est corpus et . . . honorifice -tum (ARBEO Corb. 41 abstultum). *al.* γ *obi. homines i. q. secum ducere, educere – mit-, herausführen:* ALDH. virg. I 35 p. 278,2 -ens illum de ergastulo. COD. Karol. 99 p. 652,17 ab ovibus patris abstultus in regem unctus est *David.* *in imag.:* PIRMIN. scar. 9 Christus . . . illos iustus -lit, illos peccatoris reliquit *(sc. in inferno). al.* b *iur.:* LEX Sal. Merov. 112 in sinestra manu fistucam teneat et dextra manu -at. LEX Alam. 54,1 quidquid . . . secum adtulit *vidua*, omnia in potestate habeat secum -endi (eff-, off- *var. l.*). LEX Baiuv. 18,17 qui autem signum . . ., quod . . . uuiffun vocamus, -lerit vel iniuste reciderit. 2 *rapere, furari, praedari – rauben, stehlen, fortschleppen, erbeuten:* a *gener.:* α *obi. res:* WILLIB. Bonif. 8 p. 50,24 thecas . . . et reliquiarum capsas -lit. COD. Karol. 60 p. 587,23 quae . . . per nefandam gentem . . . abstulta atque -ta sunt. WETT. Gall. 41 examen apium furto -lit. ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p. 121,1 regia signa XVI -ta . . . sunt. ANNAL. Altah. a. 1062 p. 59,22 crucem et regiam lanceam ex capella -unt *duces.* BURCH. URSB. chron. p. 42,13 imperator . . . carociam . . . eis -lit. *al.* β *obi. homines i. q. abducere – entführen:* CAPIT. reg. Franc. 249,11 uxorem Patrichi publice -ens. THIETM. chron. 4,41 sponsam . . . vi -ens. *al.* b *iur.:* LEX Alam. 5,2 si . . . per virtutem hoc raptor de ecclesia -lerit. LEX Baiuv. 15,4 si vero, quae commendata fuerant, furtu probantur -ta (LEX Saxon. 34 qui bovem . . . nocte furto -lerit. *saepe*). LEX Frision. 9,14 si . . . liber libero vi aliquid -lerit. TRAD. Frising. 259 caballum. HEINR. LETT. chron. 16,6 deponentes querimoniam . . . de arboribus *(sc. apum)* suis -tis. CHART. Eichsf. 401 p. 239,41 de ipsis officiis aliquod furtum -lisse. *saepe.* *de ablatione pigneris:* LEG. Wisig. 2,2,7 p. 84,16 ea, que causa pigneris -lit. CHART. Tirol. notar. I 498 (a. 1236) capras, quas confitebatur . . . -lisse pro fideiussione. 3 *avellere – weg-, entreißen:* WETT. Gall. 16 *puella* tenenti eam gladium -lit. WALTHARIUS 1030 scutum. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 152,10 -enda est ei *(falconi) avis*, quam citius poterit -ri. *al.* 4 a *exuere, detrahere, detergere – aus-, abziehen, abstreifen:* PIRMIN. scar. 17 p. 50,18 qui -et tibi vestimentum. WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 33 induit exuvias, quas . . . -lit occisis . . . Parthis. WIPO gest. 30 p. 49,26 corium *equi* de cruribus sursum -lit (*cf.* GLOSS. III 273,13 St.-S. c. facio vel -o ich schindo). STATUT. ord. Teut. p. 112,31 bestiis aufferre frena. *al.* b *deponere – ablegen:* HROTSV. Abr. 7,2 -to capitis velamine. ALBERT. M. animal. 7,90 paulatim -rt *serpens* corium . . . capitis et demum -rt (*p.* 600^{b},31 ἀποδύεται) totum corium corporis. *in imag.:* ARBEO Corb. 22 p. 213,11 -to verecundiae velamen. 5 *abscidere, excidere – ab-, herausschneiden, ausstechen:* a *gener.:* VITA Emm. 18 linguam ex palato funditus -lerunt. WALTHARIUS 1382 manum. THIETM. chron. 4,67 oculos. *in imag.:* PIRMIN. scar. 9 *(c. sensu demordendi)* parte -lit (-tull- *A*). HRABAN. carm. 40,3,1 pars -ta fuit parsque remansit *eqs.* b *iur.:* α *spectat ad crimen:* CONST. II 425,6 (a. 1200) de membro -to erit ad pacem eodem modo ad valentiam facti (425,7.9). β *spectat ad poenam:* LEX Ribv. 62,3 si . . . testamentum falsatum fuerit . . ., cancellario polex dexter -atur. c *medic. i. q. resecare – operativ entfernen:* LEG. Wisig. 11,1,5 si quis medicus hipocisim de oculis -lerit. c *techn. i. q. abradere – abschaben:* THEOPH. sched. 1,44 quicquid album fuerit, -ens. 3,30 -r argillam. 3,40 -r a testa *atramentum.* 6 a *gener. i. q. abluere – fortschwemmen:* VITAE patr. Iur. 1,7 *terra* nudatis quibus insiderat saxis -rtur monachis. b *medic. i. q. minuere – abzapfen:* Ps. HIPPOCR. phleb. 64 qui . . . grandes habet venas . . ., securus -is sanguinem. c *techn. i. q. despumare – abschöpfen:* HILDEG. phys. 2,47 (cod. G) coquat et sprumam sepe -at i. feime. B *latius i. q. abrogare, adimere – entziehen, nehmen:* 1 *gener.:* a *obi. res:* CHRON. Fred. 2,62 p. 88,10 coronam (*i.* -a) abstulta. ALDH. virg. I 59 p. 320,11 negotia . . . -unt *scribendi materiam.* URSIN. Leod. 12 (MGMer. V p. 334,8) qui vitam aliis -re cupis (VITA Corb. I 24. *al.*). CONC. Karol. 50^{D},69 p. 669,36 ferunt . . . *magos* posse . . . fructus et lac -re aliisque dare. HRABAN. epist. 34 p. 468,25 regnum. NOTKER. BALB. notat. p. 78,24 Gregorium . . . nomen Chrisostomi Grecis -entem. POETA Saxo 5,319 vix illi . . . hiemps -re valebat usus castrenses. RUOTG. Brun. 32 si -tum ab illo fuerit, discit fortasse bonum amare, quo caret. *al.* *avertere – abwenden:* CAND. FULD. Eigil. II 25,30 hic acies geminas flectens divertit et -rt. b *obi. homines:* CAND. FULD. Eigil. I 24 eis . . . pater -rtur et vitricus . . . infertur. FROUM. carm. 13,20 tercia . . . dies . . . -lit *Ilisam* e sęclis reddidit et superis. POETA Saxo 5,272 cum natos sibi . . . mors -ret (HROTSV. Cal. 9,20. *al.*). THIETM. chron. 6,76 ab aspectu hominum is premia recepturus -rtur. *al.* 2 *publ. et iur.:* a *abalienare, subtrahere – entfremden, ab-, entziehen:* α *obi. res:* FORM. Wisig. 35 rem iuris mei debitam, quam ille . . . usurpatione de meo dominio -lit. TRAD. Patav. 73^{a} sine inquisitione. CONC. Karol. 46^{B},21 monasterium . . . a dominio constructoris. DIPL. Karoli III. 81 p. 132,42 de sub potestate . . . ecclesiae. DIPL. Arnulfi 113 quicquam de his rebus -re, abstrahere vel minorare. TRAD. Brixin. 42 vineam usibus . . . -re. DIPL. Heinr. III. 225 abbatiam . . . ab . . . imperatore Heinrico -tam et ab regni iure subductam . . . resumentes *eqs.* CONO LAUS. gest. 3 p. 795,36 miles . . . terram . . . aubstulit capitulo. *saepe.* *de possessione iuris:* CHART. Advoc. 147 (a. 1268) quod si Henricus . . . voluerit transmigrare, prefatum pratum et . . . talentum secum aufferendi nullam habeat potestatem. β *obi. homines:* LEX Ribv. 39,3 si quis ingenuam puellam . . . sine parentum voluntatem de mundepurdae -lerit (61,12 hominem regium . . . de mundeburde regis. 61,13). LIBER diurn. 81 p. 86,16 a tua eos *(servos)* . . . iura -re. TRAD. Frising. 58 ne . . . his quempiam . . . -ri temptare conetur. RIMB. Anscar. 36 p. 71,16 quosdam *pueros* . . . inde -lit et ad suum servitium misit. TRAD. Michaelb. 75^{b} sitque anathema . . . , qui eos hinc *(sc. a monasterio)* iniuste -lerit. *al.* *refl.:* LEG. Wisig. 5,7,20 si *liberti* . . . de eorum *(dominorum)* patrocinio se -re voluerint. b *separare – abtrennen:* CHRON. Fred. 4,76 quod *(ducatus)* ab Austrasius iniquiter abtultus (abstultus, ablatus *var. l.*) fuerat. TRAD. Frising. 130 quam *(medietatem)* inde -li, dedi filiae meae. c *abiudicare – aberkennen:* CAPIT. reg. Franc. 9,12 ut . . . de suis propriis rebus . . ., quod male abstolerit, . . . debeat restaurare *iudex.* DIPL. Karoli III. 170 episcopo . . . honores -limus. DIPL. Arnulfi 175 in publico mallo . . . populorum iudicio eis -ta . . . est *proprietas.* THANGM. Bernw. 22 p. 769,13 quam *(vestituram)* archiepiscopus non potuit -re. LAMB. HERSF. annal. a. 1073 ducatum. BRUNO MAGD. bell. 90$^{in.}$ regnum. *al.* d *sibi vindicare – sich aneignen:* LEX Baiuv. 7,5 res eius reddat, quae iniuste -lit. BREV. NOTIT. 18 p. A 20 Rihholf omnia sua dedit . . ., sed Davit . . . medietatem inde -lit. CAPIT. reg. Franc. 221,10 res ecclesiasticas. CHART. Laus. 389 *animalia. al.* *retinere – vorenthalten:* REGISTR. abb. Werd. 2,14 p. 37,23 (c. 900) -lerunt homines Hathuui III mod. sigili et mansionem. THIETM. chron. 2,2 eo quod . . . hereditas . . . sit ei . . . -ta. ORTL. chron. 1,5 p. 28,20 secundum leges . . . non potuit hoc *praedium* heredibus suis -re. *repetere – zurückfordern:* CHART. Sangall. A 406 (a. 849) heres eius potestatem habeat -endi ipsas res de . . . monasterio. e *exigere, extorquere – erheben, eintreiben:* CAPIT. reg. Franc. 192,15 hoc, quod iniuste superposuit atque -lit *minister comitis* . . ., restituat. DIPL. Ludow. Germ. 119 p. 169,30 teloneum per vim. DIPL. Otton. I. 406 antea quam comes . . . partem sibi . . . concessam -at . . ., decimas . . . persolvat. DIPL. Otton. II. 291 liceat . . . duos imperiales pro homine aufferre (-fere *A*, accipere *B*). ACTA imp. Winkelm. I 34 p. 28,30 datum vel collectam violenter -re. *al.* *recipere – erhalten:* REGISTR. Mog. p. 40,18 episcopus . . . habet ibidem piscariam, quam -rt advocatus. f *requirere, confiscare – einziehen, beschlagnahmen:* LEX Ribv. 36,3

iudex fiscalis . . . debet . . . legitima strude exinde -re *eqs.* LEX Baiuv. 7,4 -atur de rebus eius tertia pars. CAPIT. reg. Franc. 44,7 omnis substantia eorum *(negotiatorum)* -atur ab eis. CHART. Tirol. notar. I 398 *muta* eidem Preto -ta fuerat ante terminum locationis. *al.* **g** *excludere, sequestrare – ausschließen, entheben:* CONC. Karol. 1,1 adulteros . . . clericos de pecuniis aecclesiarum -limus. EIGIL Sturm. 16 quod . . . abbas a coenobio Fulda esset per consilium . . . episcopi -tus (in exilium eliminatus 2). **3** *math. i. q. deducere – subtrahieren:* Ps. BOETH. geom. p. 378,3 si ab aequalibus aequalia -antur *eqs.* p. 407,16 quem . . . numerum si de prius seposita summa . . . -leris. GERB. geom. 6,2 p. 81,18 nona inde pars -atur. Ps. ODO CLUN. rhythmimach. p. 289^{b} -r ipsam pyramidem et basim eius *eqs. saepe.* **4** *gramm. i. q. retrahere – zurückziehen:* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 376,18 propter 'h' vel 'y' -rtur accentus de paenultima.

II *translate:* **A** *tollere, abolere, delere – aufheben, beseitigen, tilgen:* **1** *gener.:* HRABAN. epist. 2^{b} ut varietas . . . fastidium legentibus -at. NOTKER. BALB. notat. p. 77,19 christianum nomen -re tanta caede non potuit *Decius.* GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 398,1 metum. THIETM. chron. 5,2 obprobrium. *al.* **2** *spec.:* **a** *publ. et iur.:* LEG. Wisig. 7,2,8 ut excusatio ignorantie -atur. CHART. Heinr. Leon. 34 occasionem querele. CHART. Rhen. inf. IV 608 constitutionem -re vel minuere (CHART. Berg. Magd. 51. 95). CHART. Stir. IV 142 ut in hoc omne sibi dubium aufferremus. *al. vetare – verbieten:* CHART. Worm. 158 (a. 1232) consilia et fraternitates . . . vobis potestate regia -imus. **b** *theol.:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 84,31 Christus per lignum crucis -rt mundi noxam. CARM. Cantabr. 1,5,3 Deus . . ., illum *(callem vitiorum)* -r. *al.* **c** *log.:* EPIST. Ratisb. 3 p. 278,13sq. unde . . . -rtur genus, -rtur et species. OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 93,12 sicut . . . album habere dentem non -rt Ethyopi esse nigrum. **d** *geom.:* ALBERT. M. lin. 6 p. 478^{b},23 punctum non potest -ri (*p.* 972^{a}, 13 ἀφαιρεθῆναι) . . . ex linea. p. 479^{a},21sqq. in -ta linea convenit etiam -re punctum, quia -ta linea -rtur punctum, quod est in linea. *ibid. al.* **e** *medic.:* ALDH. virg. I 13 p. 243,9 antidota, quae . . . virus -re solent. RECEPT. Donauesch. 85 emplastrum . . . auffert (-it *cod.*) . . . fervorem vulneribus. *remissius:* WETT. Gall. 33 lippes -ta acredine gavisi sunt. **f** *mus.:* GUIDO CIST. mus. p. 152^{a} *b rotundum* inventum propter -endam asperitatem tritoni . . .; si autem in gravibus insereretur, non -ret, sed inferret tritonum. **g** *gramm.:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 447,20 ubi fuit antiquitus, ablativum nullatenus debuisset passim -ri. p. 451,2 vitium. **B** *amittere – verlieren (pass. i. q. perire – verlorengehen, schwinden):* **1** *gener.:* URSIN. Leod. 12 (MGMer. V p. 334,11) tuam potius -is (-ereris, -ferris, -eres *var. l.*) . . . gloriam. TRANSL. Viti 7 a cuius manibus -ta fuerat species propria. RIMB. Anscar. 3 p. 22,18 omni memoria -ta. VITA Rust. 27 (MGMer. IV p. 350, 35) cum per aegritudinem gressum sibi abstultum (ablatum 2) . . . defleret. RUOTG. Brun. 38 p. 40,31 -ta est . . . spes. **2** *iur.:* CHART. Sangall. A 203 (a. 809) si ingenuitas ab eis *(heredibus)* -ta fuerit. **3** *philos.:* ALBERT. M. eth. 1,5,8 p. 68^{a},34 honor autem facillime -rtur. summ. theol. I 6,26,1,3,3 p. 253^{a},24 quaeritur, an bonitas naturae possit -ri a naturaliter existentibus *eqs.* **C** *omittere – aufgeben:* BEDA hist. eccl. 3,24 p. 178,26 -to studio militiae terrestris. **D** *impedire – verhindern:* RIMB. Anscar. 1 p. 19,21 ut ea, quae sancta sunt . . ., ne ab aliis imitentur, callida persuasione . . . -at *diabolus.* WIPO gest. 12 p. 34,1 exitum et introitum rex prohibebat, navigium -lit.

III *sensu contrario:* **A** *afferre – (hin)bringen:* PACTUS Alam. II 44 si quis . . . aliquid de res suas *(sc. viri occisi)* . . . tullerit aut hoc -it ad parentes. CHRON. Salern. 27 p. 30,5 dona simulque et magna exenia sunt -ta. 79 p. 77,16. 112 p. 125,30 cum ei fuisset -ta . . . puella. *v. et supra p. 352,55. 60.353,51.* **B** *offerre – anbieten:* LEX Sal. Merov. 113 p. 430,48 si *reus* res non habet, unde . . . conponat, . . . graphio . . . -at per III mallus ante rachymburgiis *eqs.*

adi. **ablatus,** -a, -um. **1** *gener. i. q. mortuus – gestorben:* ALDH. virg. II 2130 plangere . . . -um maritum. FROUM. carm. 36,18 plorat . . . pueri . . . mater -i. **2** *iur.:* **a** *raptus, furtivus – geraubt, gestohlen:* DIPL. Arnulfi 188 p. 291,33 (spur. post 1065) DCC libras argenti pro capitalibus -is . . . restituerunt. CHART. Tirol. notar. I 12 facturi racionem . . . de rebus -is (521. *ibid. al.*). **b** *abalienatus, abrogatus – entfremdet, entzogen:* LEG. Wisig. 2,1,21 -e rei simpla redintegratione concessa. CAPIT. reg. Franc. 141,1 iustitiam faciant *missi* de rebus et libertatibus iniuste -is (CHART. Rhen. med. I 450 p. 509,6. *al.*). REGISTR. abb. Werd. 2,35 p. 69,24 datus est dimidius mansus, sed modo -us est. TRAD. Salisb. II 3 p. 587,13 ecce mancipia nobis -a. *al.*

subst. **ablatum,** -i *n.* **1** *gener. i. q. iactura – Verlust:* GESTA Camer. cont. II F 451,4 passi sunt *cives* detrimentum tam de casu amicorum quam -is captivorum *(v. notam ed.).* **2** *iur.:* **a** *res abalienata vel abrogata – entfremdetes oder entzogenes Gut:* LEX Baiuv. 2,17 -a restituat. DIPL. Arnulfi 143 p. 218,43 (interp. c. 1165/70) ut Hucperto omne -um reconpensetur. CHART. Scheftl. 20 in recompensationem -orum. **b** male -um *i. q. precaria iniuste exacta, malatolta – unrechtmäßig erhobene Abgabe, Bede (cf. F. Schneider, Burg und Landgemeinde in Italien. 1924. p. 320):* SALIMB. chron. p. 452,21 assignavit . . . redditus, quos fratres Minores . . . pro male -is incertis haberent. p. 465,17 restituebant homines male -a. *ibid. al.* **3** *geom. i. q. deductum est – das Subtrahierte:* ANON. geom. I 4,59 basi -um restituatur, erit hypotenusa. *v. et* abstollo, abstulo.

***aufuga,** -ae *m. qui profugus est – ein Flüchtiger:* ADALB. MAGD. chron. a. 963 p. 173,4 imperator . . . -am *(an adi.?)* apostolicum . . . revocavit.

aufugio, -fugi, -ere. *script.:* abf-: *l.52.* afu-: *l. 39.42.* aff-: *l. 54.* auff-: GLOSS. IV 231,28 St.-S. BALDER. Alber. 4. obf-: *l. 39. form. perf.* -ii(t): *l.36.37. adde* IULIAN. TOLET. Wamb. 11 p. 512,4.

profugere, (fuga) abscedere – fliehen, sich flüchten, (flüchtig) enteilen: **I** *proprie:* **A** *latius:* **1** *gener.:* IULIAN. TOLET. Wamb. 27 p. 523,22 Lupus . . . terrificatus -iit (-it *var. l.*). VITA Elig. 2,12 daemon . . . -iit (-it 4) a facie hominis Dei. MIRAC. Columb. 21 (MGScript. XXX p. 1008,11) nocte de civitate afugerunt (obf- A^{1}, auf- $A^{4}BM$). POETA Saxo 1,340 Widokindus abinde -it regem veritus. RHYTHM. de Pasch. 17,4 (MG Lib. Lit. II p. 674) captivi essent proceres, nisi caute afugerent. *al. in imag.:* BEDA hist. eccl. 3,12 p. 151,10 *infirmitas* in tantum timens -it, ut *eqs.* **2** *iur.:* LEX Alam. capit. 90 (cod. 4) qui in pugna . . . -erit. DIPL. Ludow. Pii (ed. A. Bruckner, Regesta Alsatiae. 1949. p. 294,7; spur. s. XII.) quod si captivus -erit, ipsi *(custodes)* noxae subiaceant. **B** *c. colore quodam:* **1** *evadere – entrinnen, entkommen:* ALDH. virg. I 53 p. 311,5 cum palma virginitatis -it *Ioseph.* RIMB. Anscar. 16 p. 37,19 plurimis -entibus quidam capti . . . sunt. HERM. AUGIENS. chron. a. 1049 p. 128,32 Gotefridus . . . pugna . . . victus vix -it. **2** *evolare – wegfliegen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 62,26 si forte abfugeret avis illa, volat mater et iterum capit. 2 p. 145,22 stabunt . . . *pulli* volitantes circa illum locum neque affugient. *ibid. al.* **3** *elabi – entschwinden:* ALDH. virg. I 26 p. 260,12 per aethera evolantes . . . visus -unt *apes.*

II *translate:* **A** *(de)vitare – (ver)meiden:* WALAHFR. (?) carm. 55,1,2 moerentem renuit dictatio mentem -ens . . . confusa cubilia cordis. RUOTG. Brun. 30 p. 30,31 ut quasi mortem -ret totum, quod ei . . . blandiebatur. *carere – ermangeln:* WALAHFR. carm. 1,39 quae *(ecclesia)* rugas -it omnes. **B** *praeterire – übergehen:* WALTH. SPIR. Christoph. I 8 paupertatem census -it. **C** *latere – entgehen:* VITA Radbodi p. 163,20 nec regis excellentiam huius aromatis odor -it. RUOTG. Brun. 4 p. 5,23 nullum . . . erat studiorum liberalium genus, . . . quod ingenii sui vivacitatem -ret. *al.*

***aufugitivus,** -a, -um. *profugus – geflüchtet:* ANNAL. Mell. Vind. I a. 1273 p. 705,15 -is civibus . . . ad propria redire volentibus . . . pax . . . promulgatur.

***aufugium,** -i *n.* **1** *fuga – Flucht:* GESTA Camer. 1,114 p. 451,30 nullam sibi *(sc. imperatori)* tutam spem nisi -o (transfugio 2) intimarunt. **2** *refugium – Zuflucht:* ROD.

[Pape]

GLAB. hist. 4,10med. non ... -um ire ultionis Dei nisi ad semet-ipsum.

aufugo (aff-), -avi, -are. **1** *trans. i. q. fugare, expellere – vertreiben, verjagen:* EPIST. var. I 33,6 nec infirmi neque seniores *monachi* ... duritia -entur (*cf. Bened. reg. 48,24* effugentur). HYMN. Hraban. 5 (2),1,4 quod *(sidus)* per totum splendet orbem umbras noctis -ans. **2** *intrans. i. q. effugere – fliehen, entweichen:* CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1224 Valencenas venit, unde furtim ... affugavit.

***aufugus**, -a, -um. **1** *adi. i. q. profugus – flüchtig:* GALB. Karol. 26ex. illi ... -i nocte usque ad nos fugerunt. **2** *subst. masc. i. q. fugitivus – ein Entlaufener:* MIRAC. Winn. 10 (MGMer. V p. 784,24) -os *(sc. servos)* fortuitu capiens necessitate ... venundandos mercatoribus servavit transmarinis. *Pape*

auga *v.* auca.

***auge**, *acc. pl.* -ὰς *f.* (αὐγή) *splendor – Herrlichkeit:* IOH. SCOT. carm. 2,8,50 σαρκικὰ nam φύσις divinas temperat αὐγάς (gloss.: claritudines).

***augea** *v.* *augia. **augementum** *v.* augmentum.

1. augeo, auxi, auctum, -ere. *script.:* hau-: *l. 60.* aucd(us): *p. 1216,66.* aut(us): *l. 70.* auguent: *p. 1217,7. form:* ? *inf. praes. pass.* -eari: *p. 1217,6. ind. praes.* -is, -it(ur): *l. 33. p. 1216,8.27.60.1217,23.41. imper.* -i: *p. 1217, 47. ind. perf. act.:* -s(i): *p. 1216,45.* -ev(i): *p. 1217,33. intrans.: l. 34. p. 1216,24. 60.71. cf. p. 1218,30.34.36. inf. pro subst.: l. 34.*

I *strictius i. q. maiorem reddere – vergrößern, vermehren (medial. i. q. crescere – zunehmen, wachsen):* **A** *proprie i. q. (quantitate) promovere, ambliare – (quantitativ) zum Wachsen bringen, erweitern:* **1** *de anim., plantis:* **a** *natur.:* ALDH. virg. II 9 segetum glumas nimbosis imbribus -es (-is *b*). ALBERT. M. anim. 1,2,15 p. 183a,4 intellectu -emur et movemur ... et sentimus. veget. 2,14 -ere ... plantarum dicunt ... esse in infinitum, asserentes plantam -eri, quamdiu radicitus terrae adhaeret. animal. 2,43 quamdiu ... -etur quantitas eius *(hominis)* in longum. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 2,17/19 p. 117,33 quamdiu animal potest convertere nutrimentum in sui substantiam, ... tamdiu -etur. *ibid. saepe. v. et p. 1220,44.59sq.1223,48. de excrementis:* AESCULAPIUS 29 p. 44,30 *epileptico* turisma -ere necesse est. IOH. S. PAUL. diaet. 274 sperma -et *sparagus*. GLOSS. Roger. II 505 est ... apostematis ... augmentum ..., cum capacitas et saniositas manifeste -etur. *in imag.:* TRAD. Lunaelac. 134 (a. 828) -etur frugum vestrum in sanctificatione (*cf. Vulg. Rom. 6,22* habetis fructum). **b** *theol. de essentia divina:* ERMENR. ad Grim. 31 p. 571,23sq. neque -etur *Deus* neque minuitur, quod anima hominis patitur; -etur enim, quando ... crescit in virtutibus. GODESC. SAXO theol. 22 p. 298,13 integritas, perfectio, plenitudo *trinitatis* sicuti non potest minui, sic nec -eri potest. **2** *de igne, aqua, tempestate sim.:* WALAHFR. carm. 19,2 ignibus -xerunt astra remota iubar. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,130 -xit flammivomas olei suffusio prunas. ANNAL. Pegav. a. 1181 p. 264,35 fluvius dupliciter -tus est. *al. in imag.:* BEDA hist. eccl. 2,5 p. 91,3 -xit ... procellam huiusce perturbationis *ecclesiae* etiam mors ... regis. **3** *de aedificiis:* WALAHFR. carm. 44,1 renovavit et -xit abbas ... domum. DIPL. Heinr. IV. 360 murum. LEO MARS. chron. 3,33 p. 725,42 (vs.) vetustum *templum* ... evertit, renovavit, compsit et hausit. *al. exstruere – errichten:* FORM. Marculfi 1,3 *(in imag.)* maximum regni nostri -ere credimus monimentum, si beneficia ... concedimus. WILLIR. carm. 10,48 cum fieret turris structoribus -ta superbis. **4** *de possessionibus, reditibus sim. (interdum i. q. extendere – erhöhen, e. g. p. 1216,1.3):* TRAD. Frising. 11 (a. 758) quod filius meus ... in beneficium ... habuisset ipsam causam meam ad -endum et emeliorandum (CHART. Fuld. B 237 p. 341,38 hereditatem ... possidendi, -endi meliorandique ... potestatem. CHART. Bern. II 28 cum domus Hereliacensis ... sit ... a nobis auta et meliorata. *al.*). CHART. Sangall. A 216 trado ... omne, quod ... adquirens -ere potuero. CONC. Karol. 49,7 census ... provinciarum antiquitus constitutus ... pauperibus non -atur. NITH. hist. 2,1 p. 13,22 honores a patre concessos ... -ere. CHART. Rhen. med. I 219 p. 277,25 ęcclesię ... -ere dotem (PURCH. Witig. 74 dotes ... honorum. 86). THIETM. chron. 5,3 spem retinendi et -endi beneficii ... adeptus. DIPL. Heinr. III. 340 ut praebenda ... melius et utilius -atur. CONST. I 406 p. 583,10 in ... -endis animalibus ... modum ponere. *al.* **5** *de regnis, ecclesia sim.:* CHRON. Fred. 4,53 capit. p. 120 regnum -itur (CAPIT. reg. Franc. 297,15 p. 441,8 ecclesiam, id est regnum suum, quotidie adquirit, -et atque gubernat ... Christus. WIPO gest. 8 p. 31,26. *al.*). EIGIL Sturm. 15a coepit ... monasterium -eri. RIMB. Anscar. 22 p. 48,13 ut dioecesim parvam ... -ret. *al.* **6** *de numero, copia, tempore sim.:* **a** *gener.:* CAPIT. Saxon. 11 quantum etatem -xerit *bos*, tantu in pretio crescat. RIMB. Anscar. 26 p. 56,25 sacrificia omissa -ete. POETA Saxo 2,116 legionibus -tis ad debellandos ... properare rebelles (*cf.* OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 115,27 ad -endum exercitum). STATUT. ord. Teut. p. 110,2 non -bit *vicemarschalcus* pabulum super mensuram simpliciter cumulatam. *al.* **b** *math.:* HERIG. reg. 2,1 differentia -ta divisori (*i.* -e) supplet articulum iuxtapositum. *al.* MATHEM. var. Bubnov p. 260, 27 unitatem x significantem, quasi in articulos alios -tam, transferes in centies mille millibus. *intrans.:* HROTSV. Sap. 3,16 ille numerus perfectus dicitur, qui, suis aequus partibus, nec -et nec minuit. **c** *comput.:* BEDA temp. 10 diminutionem *solis* in tantum -eri reperies, ut *eqs.* COMPUT. cod. Bern. 3 demenuitur tenebre et -itur lux. WANDALB. mens. 27 anni quo *(mense)* numerum regnans Pompilius -xit. *al.* **d** *mus.:* BEDA (?) mus. p. 910b musica quando -etur et minuitur per hemitonia vel diesin, non continuo percipitur, donec illae partes supercrescant. **7** *(describendo) exornare, dilatare – (schriftstellerisch) ausschmücken, erweitern:* **a** *de scriptis:* ALDH. virg. I 15 colorum varietates ... pro -endis et amplificandis pudicitiae meritis assumptas. GUNDR. ad Ermenr. (MGScript. XV p. 155,7) ut ... Dei opera ... depingas et in corrigendis et -endis Ruadolfum adesse deposcas. GODESC. SAXO gramm. 2,125 si posuisses 'epithema', putassem te tritis quaestionibus id -endi gratia super addidisse. **b** *de vocabulo prolongato:* OTTO FRISING. chron. 1,7 p. 46,6 -to nomine *(sc. Abram)* ab ipso *(Domino)* dictus Habraham. **c** *de decretis:* RIMB. Anscar. 32 capit. p. 17 qualiter *rex* ... omnia, quae antecessor suus concesserat, stabilierit et insuper etiam -xerit. **B** *translate:* **1** *extollere – steigern (saepe in malam partem i. q. aggravare – verschlimmern):* LEG. Wisig. 1,2,6 non ... amisisse regni gloriam, sed ausisse. EIGIL Sturm. 24 qua *(potione)* ... infirmitatem ... ita -xit *medicus*, ut validius et acrius ei lues ... -retur. WETT. Gall. 3 invidia contra virum Dei -batur. WALAHFR. carm. 24,41 pacis spem. HRABAN. carm. 39,90,4 tortor *(sc. diabolus)* ... -et poenam (THIETM. chron. 6,78 male operantes quique poenas sibi -ent). 40,7 -ta est *seditio* per ... dies. WALTHARIUS 204 caedem. POETA Saxo 1,73 -ta calore sitis. HROTSV. gest. 1141 regalem ... honorem. WIDUK. gest. 2,23 indignationem. FROUM. carm. 21,12 gaudia. THIETM. chron. 5,33 sui damnum aliorum -ere detrimentis. THANGM. Bernw. 23 -ere obsidionem. WIPO gest. 2 p. 16,28 animi mei vigorem magnis gaudiis -eri sentio. *saepe. seq.* quod: OLIV. hist. reg. 98 discordiam etiam imperatorum -xit, quod Manuel legatos Fretherici ... detinuit. *intrans.:* TRACT. de caus. mul. 83 spes infirmitas *(i.* -atis?*)* -it. *excitare – erwecken:* WALTHARIUS 111 virgo ... reginae ... -xit amorem. **2** *provehere, firmare, adiuvare – fördern, festigen, unterstützen (medial. i. q. prospere procedere, convalescere – gut vorankommen, erstarken):* **a** *obi. anim.:* ALDH. virg. II 861 aegrotos vegetat membrorum viribus -ens. FORM. epist. V 1 p. 531,4 valeatis ... virtutis ope repleti et divina aucdi. WALAHFR. carm. 9,1,9 cresce valens, -ere vigens. EINH. Karol. 13 p. 16,11 quo *(bello)* illi magis ... opibus -ti sint. TRAD. Frising. 1389b Heilricus *servus* postquam tali donatione est -tus. CHART. Argent. I 92 p. 73,14 si ... quisquam ... mercando -eri voluerit. *al. intrans.:* VITA Lamb. Traiect. 2 (MGMer. VI p. 355,9) -bat (-batur *var. l.*) *Landibertus* cotidiae in bonis operibus. **b**

[Humpordinck]

obi. res: WALAHFR. Wett. 251 pietatis opus perfectius -et *Omnipotens.* WANDALB. mens. 10 urbem . . . legibus -xit. DIPL. Karoli III. 115 p. 182,28 statum *ecclesiarum.* DIPL. Arnulfi 70 loca divino cultui mancipata . . . de terrenis causis . . . -ere. DIPL. Otton. I. 325 monasteria . . . auctoritatibus -ari et roborari. WIDUK. gest. 2,36 p. 95,13 unanimes res publicas -ent (-guent *C 2*). THIETM. chron. 4,57 ab ea Christi servitus omnis -batur. *al. v. et p. 1218,67.* **3** *sublimare, insignire, sacrare – erheben, auszeichnen, heiligen:* HRABAN. carm. 4,2,20 omnibus -ta bonis ut sis per saecula laeta. 18,52 longaevo tempore sanum virtutum titulis -at *Christus* et meritis (WANDALB. martyr. 644 idus tum quartas m. Edistius -et. *al.*). CARM. Salisb. 1,4,4 est . . . Sidonius -tus honore *antistitis* (*cf.* HERM. AUGIENS. chron. a. 1047 p. 126,25 Suidegerus . . . papa . . . consecratus et nomine -tus Clemens secundus vocatus est). TRAD. Patav. 753 quedam libera non minuens, set conditionem suam -ens tradidit se . . . ad censum. **4** *denominare – benennen:* EGBERT. fec. rat. 2,275 hinc sequitur numerus Virtutum *(sc. angelorum)* a viribus -tus.

II *latius i. q. adicere – hinzufügen:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* EPIST. Alcuin. app. 2 p. 488,32 illi *(discipulo)* quod deest -et (-it *cod.*), huic quod superest subtrahit *apostolus.* DIPL. Karoli III. 124 p. 198,38 ut . . . neque . . . huic numero *canonicorum* quicquam -at *episcopus.* RADBOD. carm. 5,61 verbum -ere necesse est 'cuius'. UFFING. Ida 1,9 tertiam vicem audenter -xerunt. *medial. i. q. adiungi – sich anschließen:* ALBERT. AQUENS. hist. 3,38 iuxta hunc Rotgerus . . . socius -etur. **2** *iur.:* **a** *amplius acquirere – hinzuerwerben:* TRAD. Ratisb. 259 (a. 996/1000) siquid interim -ere sive comparare valeat ad eandem vineam. **b** *in concambiis i. q. amplius dare – noch dazugeben:* TRAD. Frising. 883[a] (a. 860/75) -evit de excolata terra iugerum dimidium . . . episcopo. 1042 p. 786,12 super priorem commutationem -xit *episcopus* illi curtiferum. *al.* **3** *math. i. q. computare – zusammenzählen:* Ps. BOETH. geom. p. 400,15 primis articulis dividendo . . . appositis, -tis autem dividendo subpositis. HROTSV. Sap. 3,15 superfluus *numerus* dicitur, cuius partes -endo crescunt. **4** *comput. i. q. adnumerare – dazuzählen:* BEDA temp. 10 diem . . . -endum. COMPUT. cod. Bern. 10 p. 55,30 in annis XVIIII una luna -itur. **5** *mus. i. q. assumere – dazunehmen:* ANON. IV mus. Coussemaker 1,1 p. 330[a] tertius *ordo* eiusdem *(quarti modi perfecti)* procedit per tres -endo ante cum proximo ordine predicto. **B** *translate:* **1** *(large) tribuere, donare – (reichlich) verleihen, schenken:* WALAHFR. carm. 25[a],16 Christe . . ., -e principi nostro decus et triumphos. 84,10 -e (-i *cod.*) . . . supra dicto sanitatem. imag. Tetr. 196 libertatis opem salvatis civibus -et *Iudith.* DIPL. Ludow. Germ. 13 p. 16,18 quae deinceps divina pietas ibidem -eri (DIPL. Heinr. II. 436 -ere. *al.*) voluerit *(cf.* DIPL. Arnulfi 120 p. 176,26 divina -ente pietate. DIPL. Otton. III. 295 p. 720,38 quae . . . Deus -xerit. *al.*). TRAD. Frising. 859 cui Deus longiorem -ret vitam. HROTSV. Sap. 1,1 summos dignitatis gradus in dies tibi -ere. *al.* *effundere – spenden:* ANNAL. Hild. a. 961 -xit *apostolicus* . . . super eum augustalem benedictionem, ut imperator . . . esset. **2** *inferre – zufügen:* HROTSV. gest. 396 diecula tristis venerat ingentem nostris -endo dolorem. **3** *conferre – beitragen:* DIPL. Karoli III. 118 p. 187, 25 qualiter . . . ad . . . *canonicorum* victum ex . . . ecclesię rebus aliquid -ret *antistes.* *absol.:* DIPL. Karoli M. 124 p. 173,36 ad mercedis cumulum -ere credimus, quicquid . . . locis venerabilibus confirmamus.

adi. **1. augens,** -entis. *augmentativus – Wachstum bewirkend:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,13,2 p. 129[a],33 hoc enim, quod dicitur vis -s, ponit proprium actum virtutis augmentativae.

2. auctus, -a, -um. **1** *magnus, maior – groß, größer:* RATHER. prael. 5,6 p. 291[b] cuppis -ioris pretii. HROTSV. prim. 207 lucernas -o vincentes numero . . . priores. **2** *dives, largus – reich, reichlich:* HRABAN. hom. I 61 p. 115[c] dum cernit quis alium in honoribus -iorem. WALAHFR. Blaithm. 26 melius virtutibus -us. HELM. chron. 56 p. 111,5 prevaluit . . . et iustiori causa et -iori pecunia. 60 p. 116,22 torrens ille -ior erumpens. **3** *gravis – schwer:* VITAE patr. Iur. 2,16 in dies -iori inaequalitate vexari. **4** *in nom. propr. i. q. altus – hoch:* DIPL. Loth. III. 120 p. 200,39 Collem A-um (*cf.* LEO MARS. chron. 45 p. 612,33 de Colle Alto). **5** *comput. i. q. prolongatus – verlängert:* RHYTHM. 115,7,1 embolismos *annos* Greci vocant, -os vero Latii.

subst. **1. augens,** -entis *n.* **1** *vis incrementum efficiens – Wachstumskraft:* ALBERT. M. veget. 1,165 quando transplantantur *plantae* ad alia loca, . . . parvae sunt propter defectum -is, quod secundum naturam congruit eis (*cf.* ALBERT. M. phys. 7,1,5 p. 495[a],15). **2** *incrementum – Zuwachs:* ALBERT. M. phys. 7,1,4 p. 494[b],44 -s est id, quod additur, et auctum est, cui fit additio *eqs.*

2. auctum, -i *n.* *quod incrementum accepit – etwas Vermehrtes, Vergrößertes: v. l. 14.*

adv. **auctius.** *gravius – schwerer:* COD. Udalr. 42 p. 89,8 non quidem remissius, sed in dies -ius acriusque laboro *paralysi.*

2. augeo *v.* ago. **3. augeo** *v.* haurio.
auger *v.* agger. ***auges** *v.* *aux.
augesco, auxi, -ere. *script.* -ess-: *l. 41.*

I *strictius i. q. crescere – zunehmen, wachsen:* **A** *proprie i. q. ampliari – sich erweitern:* ARBEO Corb. 26 caeperunt . . . viro Dei . . . -ere loca. **B** *translate:* **1** *extolli – sich steigern (saepe in malam partem i. q. aggravescere – sich verschlimmern):* BEDA hist. eccl. 1,10 p. 24,7 correpta eorum vesania magis -ere contradicendo . . . voluit. 3,9 p. 145,33 -ente dolore. HRABAN. carm. 39,35,4 dum crevit philargyria, habundabat luxuria, dum anxit (auxit *leg. ut vid.*) gastrimarchia. RUP. TUIT. off. 5,23 -unt silentia. *al.* *refl.:* FUND. Brunw. 1 p. 125,26 omnis virtus ad alta se subrigens in suis se indeficienter -it. **2** *prospere procedere, convalescere – gut vorankommen, erstarken:* LIUTG. Greg. 15 -xit *Gregorius* per singulos dies sana mentis sapientia. EPIST. var. II 10 p. 314,5 sincerissima de abundantia Spiritus sancti -xisse doctrina. WALAHFR. carm. 76,18 quem dedit Omnipotens cunctis -ere gratum. HROTSV. gest. 1150 per te regnum cupiens -ere nostrum. *al.*

II *latius i. q. tribuere – verleihen:* HROTSV. gest. 41 cui *(Oddoni)* Christus talem . . . -essit honorem, possidet ut Romam.

***augia** (-ea), -ae *f.* (*theod. vet.* ouwa) *script.:* aûgy(a): *l. 53.* auu(a), aûua: *l. 51.66. adde* DIPL. Arnulfi 184 p. 284, 21 auuis (augis *var. l.*). *al.*

campus (pascuus) ad aquas situs – (Stück Weide-) Land am Wasser, Aue: CHART. Austr. sup. II 75 p. 96,24 (a. 1071) -eam cum omnibus ad eam pertinentibus. PASS. Colom. 7 speciosa et delectabilis -a, in qua nova fabricata fuit ecclesia. CHART. Austr. sup. II 224 p. 328,14 donamus . . . unam -am et pratum. 262 p. 383,28 silvam quandam . . ., que aûua Casearia . . . nuncupatur . . . secundum descensum pluvialis aque per totam aûgyam. CHART. Stir. I 605 p. 573,18 in -a, que dicitur ad vadum, data est eis *(colonis)* communio lignorum ad domos suas focandas . . ., communio etiam pascue. REGISTR. Patav. I p. 310,11 -ea, que vocatur Vorowe. HONOR. III. registr. 279 p. 200,38 in -ea Danubii tres mansos cum -eis et pertinentiis suis. CHART. Babenb. 263 actum in -ea Renninge. CHART. Argent. I 270. CHART. Turic. 835 p. 295,31 -as nostras vulgo Brunnowe dictas. 869 p. 329,21 -am vulgariter dictam Owa. CHART. Sind. 13 p. 120,18 de appulsione pecorum in -am et prata. ACTA imp. Winkelm. II 114 p. 96,10 -am cum pomerio et agris et omnibus suis attinentiis. *saepe.* *in nom. propr.:* WALAHFR. carm. 75,13,4 Augia felix *('Reichenau'; cf.* ERMENR. ad Grim. 36 p. 577,26 parit *Rhenus* Auuam cespite claram, insula quae est aliis prestantior Augia sola, auget enim in doctis doctam cum dogmate vitam. *saepe).* CASUS Petrish. 3,4 Augia Leporis (*cf.* 3,24 Hasuunouwa). CHART. Stir. I 587 p. 553,5 iuxta ecclesiam sancti Stephani in Augia, id est in der Ave. CHART. Turic. 622 p. 128,19 fratre Alberto priore dicto de Augia. 820 super area sita in flumine Lindemaci dicta Augia infe-

[Humperdinck]

rior. ACTA Petr. p. 94,33 propter sui vastitatem longo tempore Owe vocabatur *locus*, et revera 'o we' dicitur . . .; Latino vero eloquio hec ecclesia Augea est dicta, eo quod Dominus fortunatis successibus . . . eam adauxerit. *al.*

***augibilis**, -e. 1 *qui incrementum capere potest – zum Wachsen befähigt:* ALBERT. M. phys. 8,2,6 p. 580ª,5 inconveniens . . . est, quod alterativum sit ex necessitate et essentialiter augmentativum et -e (*p. 257ª,24* αὐξητόν). *subst. neutr.:* ALBERT. M. cael. 1,1,9 p. 26ᵇ,45 omne . . . -e (*p. 270ª, 31* ἔχονθ' . . . αὔξησιν) et diminuibile est etiam alterabile et transmutabile. 2 *qui incrementum efficere potest – einer der Wachstum bewirken kann:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,9,1 p. 109ª,3 secundum id quod advenit potentia est quanta caro, -e (*p. 322ª,27* αὐξητικόν; *cf.* gener. 1,3,13 p. 386ᵇ,26 augmentum) est carnis.

augimentum *v.* augmentum.

***augma** *(n.) incrementum – Wachstum: v. p. 387,27.*

***aug̃ma(s)ticus** *v.* *agmasticus.

***augmentabilis**, -e. 1 *qui incrementum capere potest – zum Wachsen befähigt:* ALBERT. M. cael. 1,1,8 p. 23ᵇ,35 non esse *caelum* generabile neque corruptibile nec -e (*p. 270ª,13* ἀναυξές) nec diminuibile. summ. theol. I 6,26,1,3,3 p. 253ᵇ,32 quod autem magnum et parvum est, -e et diminuibile est. *al. subst. neutr.:* ALBERT. M. phys. 3,1,4 p. 190ᵇ,49sq. -is, secundum quod est -e, perfectio est augmentatio. Ps. PLATO quart. 4 p. 166,43 attrahit *firmamentum* ab animali et -i, quod est vegetabile. 2 *multiplicabilis – vermehrbar (cf. p. 1221,64):* GEBER. forn. 24 habebis lapidem -em usque in infinitum.

adv. ***augmentabiliter**. *prospere – vorteilhaft:* CHART. Col. II 337 p. 346,9 (a. 1255) ad eam *(pacem)* manutenendam et -r conservandam.

augmentatio (-cio), -onis *f.* aucm-: *p. 1220,8.12sq.23.*

I *de actione:* A *strictius i. q. actio maiorem reddendi vel crescendi – das Vergrößern oder Wachsen:* 1 *proprie i. q. accretio, ampliatio, multiplicatio – Wachstum, Vergrößerung, Vermehrung:* a *de anim., plantis:* CONSTANT. AFRIC. theor. 4,1 p. 15aʳ -is motus est compositus ex convertibili et eo, qui secundum locum est motus. ALBERT. M. cael. 2,3,5 p. 179ᵇ,29 oportet, quod . . . stellae . . . sint primi motores, ad quos reducuntur omnes -es . . . materiae universalis. gener. 1,3,1 p. 375ª,6 de -e (*p. 320ª,8* αὐξήσεως) autem reliquum est dicere, quid differt a generatione et alteratione. *al. v. et supra l. 25. de excrementis:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 5aᵛ ad -em lactis et spermatis valet pulvis anisi. *al.* b *de luna, oceano:* ANON. astrolab. p. 372,20 dum . . . lunaticas -es et defectiones ipsum oceanum patitur. c *de possessionibus, reditibus sim. (interdum i. q. actio extendendi – Erhöhung, e. g. l. 53.56):* TRAD. Frising. 8 (a. 755) trado . . . omnem rem . . . in -e et nutrimento et possessionem aeternam. DIPL. Ludow. Germ. 109 p. 157,38 in -e rerum ecclesiarum Dei in Pannonia carpere ac possidere hereditatem. CHART. Sangall. A 742 pro -e census. CHART. Rhen. med. I 184 p. 246,20 -em fieri ecclesie trium mansorum. COD. Lauresh. 68 accepi . . . ad -em . . . concambii mansos quattuor. CHART. Brixin. 51 feudum . . . vobis in -em duorum stipendiorum . . . concessum. *al. v. et p. 1221,35.* d *de numero, copia, tempore sim.:* α *gener.:* ARBEO Emm. 43 in panis -e. EPIST. Teg. I 7 pia -e fratrum. β *math.:* ANON. minut. praef. cum . . . -e et diminutione omnis ad infinitum tendat quantitas, ab utraque . . . pura relinquitur unitas *eqs.* γ *mus.:* HUCBALD. harm. inst. p. 106ᵇ,16 in quinto *modo* . . . eadem -o *vocis* custoditur. Ps. ODO CLUN. mus. p. 271ᵇ,30 in quibus *(cantibus)* . . . ante finem illa -o notabitur. ANON. IV mus. Coussemaker 1,1 p. 332ᵇ -o huius ordinis est per tria super primum ordinem. *de productione soni:* IOH. GARL. mus. mens. I p. 116ª nobilitatio soni est -o eiusdem. δ *alch.:* Ps. ARIST. tract. p. 788,2 sicut naturae subtilitas ipsi *(serpenti)* in venis praedictis causam dedit -is et vitae. 2 *translate:* a *actio extollendi – Steigerung:* α *gener.:* CHART. Heinr. Leon. 36 quę ad honoris vestri -em spectant. CONST. II 424,1 circa . . . imperialis celsitudinis -cionem. β *medic.:* TRACT. de aegr. cur. p. 292,39 materia *apostematis* tendente ad saniem, quod cognoscitur ex -e febrilis caloris et sinthomatum. b *provectio, successus – Förderung, Fortschritt:* CHART. Basil. A I 36 p. 74,12 (a. 730) in -e boni operis crescere. FORM. Augiens. A 10 ad diminutionem peccatorum meorum atque ad -em bonorum. DIPL. Karoli III. 126 nostrae mercedis -em sollicite considerantes. DIPL. Conr. I. 3 quas *(petitiones)* pro utilitatibus et auc-bus divinorum obsequiorum auribus serenitatis nostrae infuderint. TRAD. Salisb. I 1 p. 252,33 religiositas monachicę -is . . . paulatim tepescere coepit. MIRAC. Bav. 1,4 crevit . . . loco, in quo requiescit, totius profectus auc-o. THIETM. chron. 8,14 maiori gratuita aucmentacione gaudebit *ecclesia.* CATAL. Col. (MG Script. XXIV p. 340,15) in -cione Coloniensis ecclesie. *al.*

B *latius i. q. adiectio – Hinzufügung:* 1 *proprie usu math. i. q. adnumeratio – Zuzählung, Addition:* ANON. geom. 3,9 quod autem in umbra vel ex -e accreverit vel ex subtractione remanserit. 4,27 p. 351,22 ut horum *(polygoniorum)* ductio octonario semper accrescat numero, -es a pentagono numero impari naturaliter. 2 *translate i. q. donatio, concessio – Schenkung, Überlassung:* DIPL. Ludow. Germ. 166 p. 231,36 quicquid . . . locis sanctorum . . . pia -e conferimus. 167 p. 234,5 nostrae auc-is confirmatio. TRAD. Ratisb. 254ᵘⁱᵗ. renovatio et -o Perahtę.

II *de rebus additis:* A *incrementum – Zuwachs, Erweiterung:* TRAD. Frising. 536 (a. 826) domum . . . cum omnibus aedificiis et -bus. 594 res illorum cum omni emelioratione et -e. *al.* B *tributum, impendium superadditum – Abgaben-, Zahlungsaufschlag:* CHART. Argent. I 268 (a. 1240) VIIII uncie denariorum . . . persolvantur annuatim sine omni -e. *al.* CHART. Traiect. 1525 p. 280,13 sub predicta pensione sine -e. C *donum – Schenkung:* DIPL. Arnulfi 150 p. 229,16 quod *(monasterium)* . . . rex . . . multa -e cumulavit.

***augmentativus**, -a, -um. I *adi.: incrementum vel multiplicationem efficiens vel incitans – Wachstum oder Vermehrung bewirkend oder anregend, Wachstums-:* ALFAN. premn. phys. 26,4 naturales virtutes . . . ut nutribilis et -a (*PG 40,705A* αὐξητική) et generativa. CONSTANT. AFRIC. theor. 4,2 p. 15bʳ virtus -a . . . generative servit, quod fetum . . . augmentat. ALBERT. M. summ. creat. II 1,14,1 p. 134ª,6 vis -a movet et calor est causa. cael. 1,1,11 p. 35ᵇ,11 movens primum in illo *(augmento)* est virtus -a, quae non est susceptibilis augmenti. anim. 2,2,6 p. 224ª,32 habita debita quantitate . . . non auget ultra -a anima. veget. 1,74 vires plantarum sunt nutritiva et -a et generativa. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 2,17/19 p. 117,3 res vivens tres habet potentias: . . . -am, per quam procedit ab imperfecto ad perfectum mediante nutrimento *eqs. ibid. al. c. gen.:* IOH. S. PAUL. diaet. 183 rapae . . . sunt . . . spermatis -ae.

II *subst.:* A *masc.: de pisce cito crescente i. q. amias – Thunfischart:* ALBERT. M. animal. 6,94 vocatur *piscis* ab aliquibus cito fideleoz, hoc est -us (*p. 571ª,17* αὐξίδας). B *fem.: vis incrementum efficiens – Wachstumskraft:* ALBERT. M. bon. 226 p. 136,43 deberemus adhuc habere tertiam *virtutem* penes -am. C *neutr.:* 1 *vis incrementum efficiens – Wachstumskraft:* ALBERT. M. anim. 1,2, 15 p. 182ᵇ,35 invenerunt *antiqui* in anima -um et iuventutem et senectutem et decrementum. 2,2,6 p. 223ª,2 licet idem subiectum sit alimento et -o, hoc est ei quod auget. nat. anim. 1,4 p. 11,44 nutritivum . . . et -um . . . nutriunt et augent . . . ad speciem et formam sensitivi. 2 *impulsus crescendi – Drang zum Wachsen:* ALBERT. M. metaph. 7,4,3 p. 469ᵇ,43 si quaeramus hominis passiones, dicimus . . . esse vegetativum et nutritivum et -um et sensitivum. 3 *incitamentum – Steigerungsmittel:* IOH. S. PAUL. diaet. 274 dant sparagum coytus -um.

***augmentator**, -oris *m. fautor, adiutor – Förderer, Helfer:* PAUL. DIAC. Lang. 6,58 p. 187,6 fuit *rex* . . . legum -r. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 34 divinae laudis . . . strenuus -r. HAIMO BAMB. chron. (Bibl. rer. Germ. V p. 546,24) locus Babinbergensis . . . celebrat officium . . . pro . . . fundatore Heinrico . . . vel -bus omnibus. CHART. Rhen. inf. II

[Humpordinck]

607 p. 358,32 libertatum, privilegiorum et bonarum consuetudinum . . . esse conservatores et gratiosis incrementis -es. *al.*

augmento, -avi, -atum, -are. *script.:* agm-: *p. 1222, 11.* acm-: *l. 50.* aucm-: *l. 20.22.43. p. 1222,48.* aucgm-: *l. 46.49.* augum-: *l. 38. p. 1222,18.27.* aum-: *l. 33.41sq. p. 1222,31sq.* -npt-: *l. 22. partic. perf.* -mentum: *p. 1222, 35sq. intrans.: p. 1222,14.22.*

I *strictius i. q. maiorem reddere – vergrößern, vermehren (medial. i. q. crescere – zunehmen, wachsen):* A *proprie i. q. (quantitate) promovere, ampliare – (quantitativ) zum Wachsen bringen, erweitern:* 1 *de anim., plantis:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 136,19 *pullorum* membra . . . -buntur in melius. ALBERT. M. gener. 1,3,1 p. 375[a],8sq. quomodo -antur (*p. 320[a],9* αὐξάνεται), quae -antur. veget. 6,97 cito convalescit et -atur *hedera.* animal. 1,97 -atur malachie. *al. v. et p. 1220,40. de excrementis sim.:* WALTH. AGIL. med. 42 p. 149,8 nec des ei carnes . . ., que -ant sperma. 124 sanguis -atur in quantitate. GLOSS. Roger. II 505 est . . . apostematis . . . status . . ., cum grossitudo cessat -ari. 519. *in imag.:* VITA Burch. Wirz. 5 auc-ate divini verbi semina. 2 *de aqua, luna:* ARNOLD. SAXO fin. 1,2,13 p. 21,12 cum quando luna vult oriri, incipit aqua auc-ari (aucmenpt- *cod.*). Ps. AVIC. anim. 7,1 p. 401 quantum vadit luna ad -andum usque ad medium circulum. *al.* 3 *de aedificiis:* BEDA hist. eccl. 2,4 p. 87,6 fundamenta ecclesiae. CHRON. Merseb. 2 p. 169,38 (vs.) fuerant instantes operi cupientes coepta videri -ta sui. 4 *de possessionibus, reditibus sim. (interdum i. q. extendere – erhöhen, e. g. l. 45sqq.):* TRAD. Frising. 37 (a. 769/77) filius meus . . . licentiam . . . habeat . . . ad utendum et ad -andum (*cf.* 542 ut . . . rem . . . ad usitare et -are habuissent). 213[a] ut usufructuario ipsum curtem habuisset non in nullo comminuendum, sed ad -andum et ad emeliorandum (CHART. Lux. I 149 p. 176,29 ut . . . aum-ando eam *precariam* melioraret. *al.*). 522 p. 448,4 quicquid . . . adquisitum habeo . . ., sicut . . . vestitum et -tum obitus noster dereliquid, tali augmentatione . . . tenetur . . . ad domum. 607[c] -vit priorem traditionem cum istis mancipiis. AGNELL. lib. pont. 118 p. 355,33 vestram consuetudinem non usurpo, sed magis augumento. VITA Rup. 8 loca. DIPL. Karoli III. 125 p. 201,7 multiplicatis et -tis rebus. CAPIT. reg. Franc. 288 -are et exaltare. DIPL. Heinr. II. 140 si . . . aecclesiasticas facultates et aum-verimus et aum-tas . . . tuendas esse firmaverimus. THIETM. chron. 8,14 quod *(sc. altare aureum sim.)* . . . est . . . auc-andum. CHART. archiep. Magd. 262 decimas. HELM. chron. 56 p. 110, 14 principes Slavos servare solent tributis suis -andis. CONST. II 17 p. 22,14 nequaquam aucg-bitur *teloneum* . . . per nos. CHRON. Basil. a. 742 eis presbiteria duplo annue -vit. REGISTR. Patav. II p. 113,5 sic ordinavit *dominus Eberhardus* de rebus dominorum et aucg-vit. CHART. Bern. II 681 census non debet aliquatenus acm-ari. *al. v. et supra p. 591,51.* 5 *de societate:* CONST. II 162,2 (a. 1232) ut ipsa Societas *Lombardiae* possit renovari et -ari per illos de Societate. 6 *de numero, copia, embado:* a *gener.:* STATUT. ord. Teut. p. 115,13 numerus familie sue . . . per hospites -atur. CHART. ord. Teut. (Thur.) 299 p. 245,31 numerus *personarum* -bitur, si facultates superexcreverint. b *math.:* α *complere – auffunden:* ANON. geom. 4,25 p. 350,5 dum eadem area eisdem quatuor decimis quartis ad embadum ipsius circuli supplendum -atur. MATHEM. var. Bubnov p. 260,15 denariam unitatem quasi in alios articulos -tam transfer in decies millies mille millibus. *al.* β *multiplicare – multiplizieren:* Ps. BOETH. geom. p. 407,23 rursus -ta minoris praecisurae per se summula *(sc. novem)* LXXXI producit. p. 409,5. c *alch.:* GEBER. forn. 21 p. 756 reduc . . . corpus paratum ad -andum et tingendum *(cf. p. 1219,28).* 7 *de decretis dilatandis:* DIPL. Arnulfi 92 p. 135,22 si . . . parentum . . . nostrorum statuta . . . -are satagimus. *adde:* CHART. Turic. 391 (a. 1219) gratiam dicte collatam ecclesie . . . dignum duxi -andam. B *translate:* 1 *extollere – steigern (saepe in malam partem i. q. aggravare – verschlimmern):* a *gener.:* DIPL. Arnulfi 72 p. 108,4 perennis vitae gaudia nobis inde -ari. OTTO FRISING. gest. 1,30 p. 47,29 bellum . . . in dies -batur. b *medic.:* GLOSS. med. p. 80,5 quod sinocus non habet anesim . . ., sed magis -atur. ODO MAGD. herb. 2130 -at *galanga* sumptum veneris renumque calorem (*cf.* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 372,13 renes calefacit et libidinem -at). PETR. MUSAND. summ. p. 258,27 febrem. WALTH. AGIL. med. 124 accidentia in ea *specie synochi* continue -antur. ALBERT. M. veget. 6,70 -at *capparis* etiam coitum. *v. et supra p. 387,40.* 2 *provehere, firmare, adiuvare – fördern, festigen, unterstützen (medial. i. q. prospere procedere, convalescere – gut vorankommen, erstarken):* a *obi. anim.:* RHYTHM. 149,73 cotidie . . . uberius -batur (agm- *var. l.*) in melius undique colligens pauperes. LAMB. LEOD. Matth. I 1064 qui *(Deus)* . . . non capit augmentum, velut -atur honore. *intrans.:* GLOSS. II 139,11 St.-S. convaluerit, -verit, fortitudinem acceperit, gimagat. b *obi. res:* WALAHFR. Gall. 1,24 providentia *Dei* totum corpus ecclesiae -atur et regitur. RIMB. Anscar. 23 p. 49,9 patris sui elemosinam in omnibus -are. DIPL. Otton. III. 349 p. 778,30 imperii statum augumentari. CHART. Turic. 392 Premonstratensis ordinis religio feliciter -anda. NECROL. III p. 332,31 qui *(abbas)* -vit festum conceptionis . . . Marie. *al. intrans.:* ALTFR. Liutg. 1,3 caepit . . . regnum . . . Francorum -ando proficere.

II *latius i. q. adicere – hinzufügen:* A *proprie:* 1 *gener.:* ANON. Mell. 7 -vit *Leo Magnus* in canone: 'supplices *eqs.*' (*sim.* 9). *amplius dare – noch dazugeben:* AGNELL. lib. pont. 116 p. 354,17 ex ecclesia minoribus tribuebat maioribusque augumentabat. 2 *spec.:* a *iur. i. q. (amplius) acquirere – (hinzu)erwerben:* CAPIT. reg. Franc. 6 p. 13,36 tam quod . . . videntur . . . possidere, quam quod adhuc . . . iuste potuerint -are. LEG. Wisig. 4,2,16 dum . . . pariter viventes aliquid -verint (aum- *var. l.*) *uxor et maritus.* FORM. Marculfi 2,3 p. 75,12 aliquid -are (aum- *var. l.*) aut meliorare (TRAD. Frising. 92 quicquid ibidem -tum emelioratumque repertum fuerit. CHART. Rhen. med. I 41 p. 47,6). 2,3 p. 75,20 quicquid . . . augmentum (-tatum *var. l.*) vel inventum fuerit (TRAD. Weiss. 9 p. 17,27. CHART. Rhen. med. I 21). FORM. Augiens. B 6 quae . . . iustis laboribus -are potui. CHART. Fuld. B 206 p. 305,10 quicquid ex eis *(mancipiis)* -tum fuerit. CHART. Sangall. A 414 p. 34,23 quicquid in reliquum -are valebimus. *al. usque ad s. IX.[med.]* b *comput. i. q. adnumerare – dazuzählen:* BEDA temp. rat. 22,13 bissexti diem . . . -are memento. *absol.:* CARM. de conc. mens. 31,3 a sexto idus Numę -are incipe. B *translate:* 1 *(large) tribuere, donare – (reichlich) verleihen, schenken:* TRAD. Frising. 901 (a. 870) cogitans de rebus suis ad domum Dei -are. DIPL. Ludow. Germ. 167 quicquid . . . locis sanctorum . . . devotione -amus. DIPL. Karoli III. 89 p. 146,28 quas *(possessiones)* . . . inibi divina pietas auc-are voluerit *(cf. p. 1217,49sqq).* RUOTG. Brun. 49 p. 53,11 quod ecclesię rebus opera nostra -tum est. DIPL. Conr. II. 144 -amus eidem M. annuale mercatum per tres dies continuos . . . habendum. *al.* 2 *conferre – beitragen:* Ps. PLATO quart. 4 p. 166,31 quod assimilatur naturae, -at ad substantiam communem.

augmentum, -i *n. (m.: cf. p. 1224,16.45) script.:* hagum-: Ps. GALEN. urin. p. 31,13 *cod. Hunt.* agm-: *p. 1223,25.1224,40.68.* aucm-: *p. 1223,16.21.23.67.1224,7. 47.66.1225,1.* auct-: *p. 1225,13.* aum-: *p. 1223,14.16.1224, 51.64.* -gem-: *p. 1224,63.* -gim-: *p. 1224,63.67.* -gum-: *p. 1224,55.69.1225,11.*

I *de statu:* A *quod ampliatum est, ampliat – etwas Vergrößertes, Vergrößerndes:* 1 *prominentia – das Größersein:* ALBERT. M. animal. 1,20 discrepantia partium est aliquando penes -um (*p. 486[a],22* ὑπεροχήν) et diminutionem membrorum. 1,59 in diversis animalibus *os et stomachus* habent convenientias et differentias secundum . . . -um (*p. 488[b],31* ὑπεροχήν) et diminutionem et convenientiam qualitatum. *ibid. al.* 2 *aestus – hoher Wasserstand:* ALDH. ad Acirc. 17,4 -a latex . . . perdit. 3 *adiumentum vel causa extollens vel augens – Mittel oder Anlaß zu Steigerung oder zu Wachstum:* THIETM. chron. 7,74 rex . . . habuit lumbare venereum, innatae fragilitatis maius -um. CARM. Bur. B 156,1,10 multitudo florum et color colorum, . . . estote ioco-

[Humpordinck]

rum -um. *v. et p. 1219,15.* **B** *quod additum est, incrementum – etwas Hinzugekommenes, Zuwachs:* **1** *de anim. i. q. tuber – Auswuchs:* Florus Lugd. ad Drogon. 2 *(per compar.)* est . . . multiplicium errorum eius velut cameli gibbus procrescens ac redundans -um. **2** *de materiis, liquoribus:* **a** *abundantia – Überschuß:* Chirurg. Sudhoff I p. 168,32 mense aprili vena . . . incidere . . ., quia tunc sanguis -a emittit. **b** *res admixta – Zusatz:* Ioh. sacerd. 169 habebis aurum cum -o (cremento Mappae Clavic. 1). **c** *supplementum – Zufuhr:* Aldh. virg. II 2621 quanto fuerint -a rogorum, tanto plus sitiunt. **3** *de possessionibus, reditibus sim.:* **a** *fructus, lucrum – Ertrag, Zins, Gewinn:* Leg. Wisig. 4,2,15 qui eos *(servos uxoris)* secum duxerat, et ei aliquid fecerant -i (aum- *var. l.*). 4,2,16 de omnibus -is (aum- *var. l.*) . . . pariter conquisitis. 5,1,2 reddito pretio . . . cum omni -o (auc-, aum- *var. l.*). *al.* Vita Bonif. II 9 p. 100,24 -um in eo *(thesauro)* querentibus porrigit *(cf. Vulg. Matth. 25,27. al.).* Chart. Ital. Ficker 177,9 quod restituat rem cum legitimis -is. **b** *additamentum – Zugabe, Aufschlag:* Einh. Karol. 33 p. 40,23 auream *(mensam)* . . . in tertiae illius . . . partis -o esse constituit. Dipl. Heinr. IV. 100 foresti auc-a cum banno . . . aecclesiae donavimus. Chart. civ. Erf. 120 huius census auc-um . . . fratribus . . . distribuetur. *al.* **c** *donum – Geschenk:* Odilo Suess. Seb. 34 pristinae sanitatis mox ag-um meruit. Syll. Sangall. 22,9,1 pacis -um tribuas. **4** *de tempore:* **a** *comput. i. q. accrementum – Zunahme (de re cf. F. K. Ginzel, Handbuch der mathem. und techn. Chronologie. III. 1914. p. 135):* Alcuin. epist. 145 p. 232,6 omnibus lunae et siderum -is vel detrimentis explosis ad novum annum . . . intrare. **b** *metr. i. q. spatium – (Zeit-)Dauer:* Aldh. ad Acirc. 112[ex.] aequam divisionem *pedum* temporis -o . . . sescupla *divisio* superans. 132[ex.] duplum temporis -um arsis usurpat et simplum thesis gubernat.

II *de actione:* **A** *strictius i. q. actio maiorem reddendi vel crescendi – das Vergrößern oder Wachsen:* **1** *proprie i. q. accretio, ampliatio, multiplicatio – Wachstum, Vergrößerung, Vermehrung (cf.* Gloss. I 182,7 St.-S. -um uuohhar. III 224,29 -um gemersâle. IV 38,10 -um [aucticrementum *var. l.*] ouhhunga): **a** *de anim., plantis:* Agius epic. Hath. 210 -o . . . suo membra lien macerat. Vita Landel. 2,6 (AnalBoll. 73 p. 107,4) virgultum de die in diem sumens -um. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 97,25 plume . . . percomplentur citius in -o sue longitudinis quam penne. 5 p. 128,30 *filii aironum* recipientes nutrimentum, -um et fortitudinem. Albert. M. cael. 1,1,11 p. 34[a],25 dicit *Avicenna* . . ., quod -um est nutrimentum, quod corpus recipit in suis tribus dimensionibus. gener. 1,3,7 p. 380[b],11 -um (*p. 321[b],13* τὸ . . . αὐξάνεσθαι) fit eo manente, quod augetur, . . . et . . . adveniente aliquo. veget. 1,105 occultatur animae virtus in -o plantarum. 1,141 quae accidunt plantis secundum omnes diversitates inaequalitatum et -orum . . . partium ipsarum. animal. 16,49 omne generans est principium -i (*p. 735[a],16* αὐξήσεως) in eo, quod generat. Albert. M. (?) animal. quaest. 2,17/19 p. 116,47 -um est motus ab incompleto ad completum. p. 117, 22 ad -um duo requiruntur, scilicet agens et patiens. *saepe. v. et p. 1220,43. 1222,13. de propagatione ferarum:* Arbeo Emm. 5 ut saltus bestiis in -um daretur intellegi. *de apostemate:* Constant. Afric. theor. 7,8 p. 33a[r] cum vero omne apostema . . . habeat initium, -um, statum et declinationem. *al. v. et p. 1215,43.* **b** *de sideribus, fluvio:* Godesc. Saxo theol. 13 p. 236,7 solem et lunam . . . recepturos -um lucendi pro mercede servitii sui. Richer. Rem. hist. 1,29 scemate lunae, quae in -o est. Frid. II. Imp. art. ven. 5 p. 130,21 qui fluvius *(sc. Nilus)* est in maiori -o sui. Albert. M. animal. 9,80 nocumentum aggravatur in -o lunae (*p. 588[a],10* ἐν ταῖς πανσελήνοις). **c** *de aedificiis et rebus fabrefactis:* Paul. Diac. carm. 4,1,3 *moenia* sumpsere -a (auc- *cod.*) rapinis. Rud. Fuld. Leob. 8 -a sui capiebat *filum.* Wolfhard. Waldb. 3,5 dispensabili Omnipotentis -o . . . incipiens *follis* cumulari. **d** *de possessionibus, reditibus sim. (interdum i. q. actio extendendi – Erhöhung, e. g. p. 1224,10):* Form. Marculfi 1,30 nihil sibi quisque cernitur minuendo, quicquid econtra recipitur in -um *(sim.* Cod. Odalb. 83. *al.).* Trad. Frising. 19 omnem terminum nostrum ita in -um iustitiae frugi adduxi. Arbeo Corb. 6 p. 194,17 pertimescens . . . divitias . . . in -um sibi amplius suisque dilatare. Dipl. Ludow. Germ. 169 p. 238,12 in -um substantie, victus et vestimenti. Dipl. Arnulfi 124 p. 184,2 in -um sustentacionis *fratrum.* Dipl. Ludow. Inf. 37 hoc quoque ad auc-um huius donationis addidimus, ut *eqs.* Cod. Odalb. 69 silvam in -um territorii expurgare. Vita Hildulfi 3 (ASBoll. Iul. III p. 227[F]) ut . . . ad -a loci auxilia praeberent. Chart. archiep. Magd. 262 hoc -um *decimarum* . . . praepositus . . . fratrum suorum iuris esse . . . contendebat. Gisleb. Mont. chron. 124 comes . . . villam . . . Egidio . . . in -um feodi sui dedit. *saepe.* **e** *de fidei vel regni propagatione:* Liber diurn. 10 ut . . . sancta veneratio sumat -um. Vita Lupi Senon. 1 (MGMer. IV p. 179,9) fidei propagantur -a. Willib. Bonif. 8 p. 42,3 ob salutarem doctrinae caelestis -um. Capit. reg. Franc. 297,15 p. 439,24 ut nec vos regni -um cum animae vestrae detrimento velitis habere. Thietm. chron. 6,31 aecclesiae -um anullare. *de vitio simoniae:* Liber diurn. 46 p. 37,17 qui . . . error in subditis cum -o propagatur. **f** *de numero, copia, tempore:* **α** *gener.:* Arbeo Emm. 7 *(in imag.)* ut in -um frumentum iam doctrinae consummatum conderet horreis. Poeta Saxo 3,575 ver . . . dans . . . -a diebus. **β** *math.:* Ps. Boeth. geom. p. 395,20 numerus in se excrescens multiplicationis -a suscipit. Herig. reg. 2,21 p. 219,25 quod -um divisorum mutilatione recompensetur denominationum. **γ** *comput.:* Carm. de temp. rat. 639 sextus et tertius, simul octavus *annus cycli decennovenalis* . . . ducit -um. Gerb. (?) astrolab. 2,7 naturales noctium et dierum cognoscuntur horae cum -is et detrimentis. *al.* **δ** *mus.:* Hucbald. harm. inst. p. 105[b],23 pedetemtim facto -o usque ad id excrescendo pervenit, quo modum naturaliter ipse humanus imponeret spiritus. Guido Aret. micr. 16 p. 182 hae positiones *motuum vocis* dirimi possunt secundum laxationis et acuminis, -i et detrimenti modorumque varias qualitates. **2** *translate:* **a** *actio extollendi – Steigerung (saepe in malam partem i. q. aggravatio – Verschlimmerung):* **α** *gener.:* Aldh. epist. 5 p. 490,6 ad -um . . . tripudii. Arbeo Emm. 27 in -um nequitiam (-ae *var. l.*) cordis. Form. Morb. 22 ad -um (agm- *cod.*) glorie (*cf.* Chart. Heinr. Leon. 80 p. 117,23 honoris -um. Chart. Basil. C I 202 [epist. papae] quod apud homines -um clari nominis . . . consequaris). Rimb. Anscar. 30 p. 63,1 religionis . . . devotio -um sui . . . coepit habere. Vita Liutb. 29 p. 34,11 crassantem . . . improperii tui perditionis -um exhibere conaris. Purch. Witig. 100 fuit -um luctus geminata malorum sors. Thietm. chron. 7,62 ad perpetrandum soliti facinoris auc-um (-a Chron. Thietm.). Herm. Iud. conv. 14 (ed. G. Niemeyer. 1963. p. 110,12) ad dampnationis sue -um. Otto Frising. gest. 2,46 p. 154,22 accessit ad huius tam magni boni *(sc. pacis)* -um, quod *eqs.* Cono Laus. gest. cont. p. 807,53 (chart.) fratribus . . . dilectionis aum-um. *al.* **β** *medic.:* Ps. Galen. febr. 113 si in febrium -um venerit. Constant. Afric. theor. 10,4 p. 52b[v] -um *morbi* est, cum natura incipiat digerere morbum . . .; status est -um et complementum decoctionis. Maurus phleb. p. 19[a] in augumento et in statu *febris* non solet fieri minucio. *al. v. et supra p. 387,31.42.* **b** *auctus, provectio, successus, commodum – Zunahme, Förderung, Fortschritt, Vorteil (cf.* Gloss. I 772, 11 St.-S. ad profectum, i. e. -um i. cikidígi): Ionas Bob. Columb. 1,6 ut tui praemii -um . . . provideas. Ioh. 18 p. 342,9 silencium, quod cunctis . . . proficeret in -um (Dipl. Merov. I 67 p. 60,28 ut . . . villa . . . ad ipso sancto loco . . . proficiat in augimentis. 84 p. 75,11 in augementis. Dipl. Pipp. 21 p. 30, 25 in aum-um. Chart. Rhen. med. I 119 p. 124,22. Epist. Reinh. 11 p. 12,14 quod boni proventu operis vestre beatitudinis auc-o proficiat. *saepe).* Dipl. Merov. I 67 p. 60,3 pro mercidis nostre augimentum (84 p. 74,43. *al.* Trad. Frising. 690. Dipl. Arnulfi 144 agm-o. Dipl. Otton. I. 457 p. 620,10 [spur. s. XII.] pro eternę mercedis augumento. *saepe. cf.* Dipl. Ludow. Inf. 6 ad aeternę retributionis -um). Liber diurn. 88 venerabilium locorum . . . -um et compendium fabrica ac melioratione perficere. Arbeo Emm. 3 in

[Humperdinck]

auc-o audientium eximia divinitus plantando perrexit. TRAD. Frising. 352 ad -um sanctae Dei ecclesiae . . . constitutus *episcopus*. HRABAN. epist. 37 p. 472,72 cum bono -o ad salubrem finem pervenire. RUD. FULD. Leob. 2 p. 127,1 diabolus inpatienter ferens . . . tam praeclara discipulorum eius -a profectuum. DIPL. Ludow. Germ. 75 p. 110,31 ut . . . ei ad peragendum Dei servitium -um et supplementum fiat. DIPL. Otton. I. 261 p. 372,29 ob . . . animę nostrę -um. THANGM. Bernw. 53 pro -o religionis . . . habitum priorem mutans. CHART. Tirol. 1004 p. 58,14 libertatis. ACTA imp. Winkelm. I 527 in augumentum imperii . . . ferventes. CHART. Const. 65 (ed. K. Beyerle, Konstanzer Grundeigentumsurk. 1902. p. 73,39) ob cultus divini reverentiam et auct-um. *saepe. v. et supra p. 940,71.* -um praestare *i. q. oboedire – willfahren:* DIPL. Merov. III A 8 p. 124,28 (spur. c. 835/40) si petitionibus . . . -um prestemus. **c** *corroboratio – Bekräftigung:* CHART. Tirol. 797 p. 222,24 (a. 1222) ad ipsius confirmationis -um . . . singulas carratas vini . . . persolvere. CHART. Turic. 1769 p. 116,24 cum . . . ordinacio . . . nondum plenum et perpetuum robur susceperit et -um. **d** *remuneratio – Belohnung:* LEG. Wisig. 12,2,14 p. 422,1 si Hebreus circumciderit christianum . . ., cum -o denuntiantis capitali subiaceat supplicio. **B** *latius i. q. adiectio – Hinzufügung:* **1** *math. i. q. additio – Addition:* GERB. epist. math. I 1,2,6 p. 21ª,16 articulos . . . secundabis ad digitos, et si -o eorum articuli provenient, reflectes ad articulos. **2** *comput. i. q. accessio – das Hinzukommen:* BEDA temp. rat. 6,18 cuius -o quadrantis efficitur, ut ipse vernalis aequinoctii punctus modo mane, modo meridie, modo vespere, modo medio noctis occurrat. **3** *mus. i. q. assumptio – Hinzunahme:* ANON. IV mus. Coussemaker I 1,1 p. 331ᵇ secundus ordo eiusdem *modi* procedit per -um trium in primo ante ultimum sonum *eqs.* *Humperdinck*

augtor *sim. v.* auctor.

augur, -uris *m.* **1** *vaticinator, coniector – Vorzeichendeuter, Wahrsager (cf. R. L. Wagner, Sorcier et Magicien. 1939. p. 134sq.):* **a** *strictius (cf.* GLOSS. II 694,13 St.-S. -r uogiluuiso heilisare; augurium heilisod): EPIST. Alcuin. 3,3 p. 21,33 (synod.) episcopus . . . -es, aruspices et incantatores . . . coherceat. ALCUIN. carm. 1,161 nec cantus volucrum servet vanissimus -r. VITA Antonini Surr. 22 ductor idemque -r eorum *(Sarracenorum).* ADAM gest. 2,57 p. 117,15 divini et -es et magi . . . habitant ibi. ALBERT. M. animal. 1,220 fingunt . . . -es, quod sternutatio sit signum (*cf. p. 492ᵇ,7* σημεῖον οἰωνιστικόν) duarum rerum *eqs.* 6,45 quam *(divinitatem)* huic avi attribuunt -es. *al. (v. ind.).* Is. 24,41 praesidio -um et mathematicorum salvari. *al. qui omina dat – Orakelgeber:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,68 -r Apollo (5,129). **b** *latius i. qui praesagit, propheta – ein Voraussagender, Prophet:* EPIST. Hann. 78ª p. 127,15 vanus -r sum. VITA Annon. III 2,7,1 ut sibi succederet, . . . vovebat *archiepiscopus;* inane votum nec fuit -is. HEINR. WIRZ. cur. 926 quis tuus -r (auctor *A;* gloss. W: divinator) erit? *al.* **2** *auctor – Urheber:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,188 tuque deus melior, qui tanti criminis -r fatorum claudis proprio sub numine fatum.

auguralis, -e. *qui omina dat – orakelgebend:* WALTH. SPIR. Christoph. I 16 -em Apollinis statuam.

***auguratiua**, -ae *f. ars augurandi, vaticinatio – Vorzeichendeutung, Wahrsagekunst:* ALBERT. M. bon. 414 p. 222,58 quaedam scientiae prohibentur, ut nigromantia et -a. eth. 7,2,4 p. 506ᵇ,25 -a, lusiva . . ., quae quasi nulla principia habent veritati subnixa.

augurator, -oris *m. vaticinator, coniector – Vorzeichendeuter, Wahrsager:* CHART. Austr. sup. II app. 4 p. 705,24 (epist. papae a. 937/39) de -bus et incantatricibus . . . mortificatis a populo.

auguratrix, -icis *f. vaticinatrix – Wahrsagerin:* GLOSS. I 621,40 St.-S. -is heilisara *(spectat ad Vulg. Is. 57,3).*

auguratus, -us *m. actio augurandi – Vorzeichendeutung:* SERMO de sacril. 10 qui signa caeli et stellas ad auratum *(sic)* inspicet *(cf. notam ed. p. 57sq.).*

auguria *v.* augurium. **augurialis** *v.* curialis.

***auguriatrix**, -icis *f.* **1** *vaticinatrix – Vorzeichendeuterin, Wahrsagerin:* CAPIT. reg. Franc. 33,25 malificos adque incantatores vel -es. **2** *quae auguria dat – Zeichengeber(in):* SIGEBOTO Paulin. 15 cum . . . Dei famula aquilae quasi -i minus intenderet *eqs.*

augurior, -ari *vel* **augurio**, -atum, -are. *script.* ag-: PIRMIN. scar. 22 p. 56,5 *codd. A.E.*

1 *auguria interpretari, vaticinari – Vorzeichen deuten, wahrsagen:* **a** *strictius (cf.* GLOSS. I 271,43 St.-S. -ari [-rari *Vulg. gen. 44,5*] fogalrarton. IV 196,47 -or heilison. *al.):* SERMO de sacril. 17 ⟨qui in kalendis Ianuariis⟩ aliquid -atur, quod in ipso anno futurum sit. THIETM. chron. 6,24 per hunc *(equum)* quasi divinum . . . -antur *Slavi.* ARNOLD. RATISB. Emm. praef. p. 547,11 in quibus *(arboribus)* pagani -ari solebant. HILDEG. scivias 1,3 p. 413ᴬ nolo, ut amplius hunc errorem -andi exerceas. *al. v. et p. 1227,9.* **b** *latius i. q. praesagire, praesentire – voraussagen, ahnen:* COSMAS chron. 2,13 p. 102,16 quanto . . . potentiores intueor *filios,* tanto mente presaga peiora -or (-ror *var. l.*). METELL. buc. 4,30 -bantur, quae mox ventura putantur. *al.* **2** *portendere, significare – verheißen, bedeuten:* OTTO FRISING. chron. 4,9 p. 195,22 milites imperium sibi *(Iuliano)* a diis hoc omine affirmant -tum (-ari *A*). RAHEW. gest. 4,16 p. 255,21 episcopus omine tali nil prosperum -tum esse presciens. *v. et* auguro(r).

auguriosus, -i *m. vaticinator, coniector – Vorzeichendeuter, Wahrsager:* PIRMIN. scar. 28ᵇ p. 68,11 magus, maleficus, -us (aguria *A*) . . ., nolite ea credire.

augurium, -i *n. (f. -a: l. 32sq.) script.* ag-: *l. 29.32.44. al. adde* PIRMIN. scar. 22 p. 56,7 *codd. A.E. form. fem.: acc. sg.:* CONC. Merov. p. 9,7 -iam *R,* aguria *LS. gen. pl.:* ALCUIN. Ved. 8 (MGMer. III p. 423,7).

1 *actio augurandi, vaticinatio – Vorzeichendeutung, Wahrsagerei, Mantik (praevalet plur. sensu sing.; de re v. H. Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. VI. 1955. p. 1255sqq. s. v. 'Orakel'):* **a** *strictius (cf.* GLOSS. III 408,61 St.-S. -um heilschowunge. *v. et p. 1225,38):* LEG. Wisig. 6,2,2ᵗᵘ· de personis iudicum sive . . . ceterorum, qui . . . -is intendunt. EPIST. Bonif. 43 p. 69,14 (epist. papae) lucorum vel fontium -a . . . respuentes. BONIF. epist. 78 p. 164,2 prohibere . . . -a, filacteria, incantationes (HRABAN. hom. I 16 p. 34ᴬ. *al.*). LEX Raet. Cur. 9,13,2 quicumque . . . in aruspices, qui aguria cablant, crediderint. ALCUIN. epist. 267 p. 426,10 -a quoque et avium cantus . . . vetanda sunt. ADAM gest. 2,40 affirmant *regem* peritum -orum *eqs.* GESTA Rom. eccl. II 4 gaudebat *papa* . . . -a sua magnificare et ad cantum avium subito -o (-a *var. l.*) denuntiare, quid . . . factum esset. VITA Otton. Bamb. III 2,11 p. 56,10 valens videbatur -um, ut *eqs.* ALBERT. M. animal. 7,32 corvus nocturnus . . . est avis infausta multum in -is. CHRON. Erf. min. p. 634,13 papa . . . sub pena inhibuit -a, sortilegia . . . et magicas artes. *saepe. v. et p. 1227,16.* **b** *latius i. q. praesagium, praesensio – Voraussage, Ahnung:* EPIST. Hann. 26 ut prejudicium quorundam et -um . . . fallatis. COSMAS chron. 1,10 p. 24,9 mens hominum ignara futurorum sepe suo fallitur -o. LAMB. LEOD. Matth. I 1538 patet -a falli non posse parentum. CARM. Bur. B 43,8,5 falso quoque veritas convincitur -o *(cf. notam ed.). al. superstitio – abergläubische Vorstellung:* BEDA hist. eccl. 1,25 p. 45,30 caverat *rex,* . . . ne in aliquam domum ad se introirent *sacerdotes,* vetere usus -o *eqs.* **2** *signum, omen – Vorzeichen, Vorbedeutung (de re v. H. Bächtold-Stäubli, op. cit. I. 1927. p. 409sqq. s. v. 'Angang'):* **a** *strictius:* SERMO de sacril. 9 qui . . . aves vel latratus canum et reclamationes hominum . . . -a colit. ADAM gest. 3,39 p. 182,11 presagia rerum . . . hominibus data vel in somniis vel in -is. ARNOLD. LUB. chron. 2,18 p. 138,29 in aucupando detentus fuerat *rex,* quod . . . illi quasi de futuro -um erat. ALBERT. M. Is. 2,6 p. 39,98 -um . . . considerari potest . . ., prout est effectus stellae moventis avem *eqs. al.* **b** *latius:* **α** *insigne – Kennzeichen:* CHRON. Reinh. a. 1026 p. 517,39 propter faciem barbatam . . . seu ob aliud -um Lodewicus Cum-barba vocatus est. **β** *for-*

tuna – Geschick (*cf.* GLOSS. IV 178,43 St.-S. omen -um auspicium hel): EGBERT. fec. rat. 1,1454[a] de lepore et vulpe: quis melioris esset -i. **3** *exordium – Anfang:* GODESC. SAXO theol. 2 p. 482,2 ponuntur *auspicia et -a* . . . pro initiis vel exordiis sive rudimentis.

augurius, -a, -um. **1** *adi.: magicus – Zauber-:* RECEPT. Sangall. I 150 herba, quae dicitur -a, quae vocatur belina. **2** *subst. masc.: augur – Wahrsager:* LEG. Wisig. 6,2,2 p. 259,1 quibus -i (auguriari *V2*, -os *V6*, augures *Pith. Mad.*) vel auguria observare contigerint.

***augurizo,** -are. *significare – anzeigen:* SIGEBOTO Paulin. 15 *aquila* devianti matronae vestigia comitum precedentium -vit.

auguro(r), -are (-ari). *auguria interpretari, vaticinari – Vorzeichen deuten, wahrsagen:* **1** *strictius:* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 59,11 augurium est -andi peritia. LIUTPR. antap. 1,11 p. 11,31 -andi scientiam. HERBORD. Ott. 2,32 p. 740,44 crateres . . ., in quibus -ari . . . et potare nobiles solebant. *al.* **2** *latius i. q. praesagire, praesentire – voraussagen, ahnen:* BEBO ad Heinr. 1 p. 495,16 cadat ut tecum laus haec, nimis -o certum. EPIST. Meginh. 23 p. 217,28 ut . . . ex tam faustis . . . auspiciis . . . vestri -ari presumam reditum. NIVARD. Ysengr. 1,211 baco decidet, -or. *al.* *v. et* augurio(r). *Pape*

augusta *v.* augustus.

***augustaldio** *m.* (*cf.* *gastaldio, *austaldus) *officialis quidam imperialis – ein kaiserlicher Beamter:* DIPL. Otton. III. 266 nullus . . . dux, marchio, comes, vicecomes, gastaldio, -o nullaque nostri imperii . . . persona.

augustalis, -e. *script.* -stial-: CHART. Argent. I 246 p. 192,27 (dipl. Frid. II.).

I *adi.:* A *qui augusti est – dem Augustus eigen:* **1** *strictius:* EPIST. var. II suppl. 7 p. 629,15 imperialibus decretis atque -bus (CHART. Rhen. med. I 646 p. 704,15 [dipl. Frid. I.] imperiali et -i . . . auctoritate). **2** *latius i. q. imperialis – kaiserlich, Kaiser-:* **a** *spectat ad imperatores:* PAUL. DIAC. Lang. 6,12 -em dignitatem arripiens. ADEL. Bened. 41 (MGScript. XV p. 498,45) in . . . -em (-bilem 3) sublimitatem. CARM. de Aquil. 2,3 (MGPoet. II p. 151) -es principes. IOH. VIII. epist. A 304 p. 263,30 ante susceptum imperium et post -e sceptrum. DIPL. Karoli III. 59 anno . . . -i domni Karoli in Italia II. 99 p. 161,18 -em clementiam nostram. DIPL. Otton. I. 242 p. 343,42 excellentia. 334 p. 448,22 -ia . . . imperatorum Lodoici et Karoli Berengariique seu Hugonis et Lotharii praecepta. UFFING. Ida 2,8 monarchiam. DIPL. Otton. II. 257 p. 299,9 de regio seu -i iure *(sc. Karlomanni et Karoli III.)*. ANNAL. Hild. a. 962 p. 22,10sq. apostolicus . . . collocavit *Ottonem* super cathedram -is principatus auxitque super eum -em benedictionem. DIPL. Conr. II. 143 maiestatis. DIPL. Heinr. IV. 362 -i imperio contradicimus. CHART. Merseb. 104 p. 87,44 -i donatione, sed et . . . principum largitione. RYCCARD. chron. a. 1231 p. 175,11 constitutiones nove, que -es dicuntur *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 223 p. 206,19 -i Grecorum nobilitate. 996 p. 751,43 modios. CONST. II 154 p. 189,26 per presentem -em paginam. *saepe. sensu gen. obi.:* IOH. VIII. epist. A 63 p. 56,22 qui fidelitatem -em . . . mente custodiunt. **b** *spectat ad reges:* VITA Caril. 7 (MGMer. III p. 391,17) rex Childebertus . . . -i more . . . veniens. DIPL. Karoli III. 26 (a. 880) res . . . sub . . . -is praecepti tuitionem suscipere. *v. et l.* 45. **B** *ad mensem Sextilem pertinens – August-:* ACTA imp. Winkelm. II 1037[I] p. 710,40 (a. 1245) pre fervore caumatis -is. **C** *excelsus, sublimis – erhaben, stolz:* VITA Deic. 3 (prol.) Aurelianis civitas -is de pignerum custodia . . . caput . . . extollere visitur. *spectat ad imperatorem:* CHRON. Bened. II 25 p. 236,31 dive et -is memorie Lotharium imperatorem. **D** *?magnificus – ?prächtig:* VITA Athan. Neap. 1 p. 440,14 decori Belisarius . . . septem mirificas turres addidit, quas -es et . . . Achive octogonas . . . fecit.

II *subst. masc.: de nummo aureo iussu Friderici II. excuso i. q. nummus augusti – Augustale, Kaisermünze (cf. E. Kantorowicz, Kaiser Friedrich II. Erg.-Bd. 1963. p. 255–263):* RYCCARD. chron. a. 1231 p. 176,22 nummi aurei, qui -es vocantur, de mandato imperatoris in . . . sycla Brundusii et Messane cuduntur. ACTA imp. Winkelm. I 915 p. 688,44 *notario* pro se et equo uno duos -es ministres per mensem. 1004 p. 766,29 -es auri, qui laborantur in predictis siclis, fiunt de caratis viginti et medio *eqs.* p. 767,41 uncia -ium valet ad sumptum tarenos XXVII et grana XVIII. *ibid. al.*

augustialis *v.* augustalis.

***augusticus,** -a, -um. *augustalis – kaiserlich:* FORM. Augiens. C 6 regi ill., plurimo -e dignitatis stemate comptissimo *(sc. Ludowico Germanico)*.

augusto, -are. *extollere – erheben:* EPITAPH. var. II 1,33 stemma tuum *(sc. Ottonis)* claro moderamine mundum protegit, -at, ditat, sublimat, honorat.

augustus, -a, -um. *script.:* ag-: CHRON. Fred. 2,57 p. 81,13. DIPL. Conr. II. 145. MARIAN. chron. a. Chr. 385. ACTA imp. Winkelm. I 661 p. 527,22. *v. et l. 48.67sq. al. abbreviatur* ag., agus.: PASS. Afrae I[tit]. TRAD. Frising. 8. 684. *al.* ac-: CHART. Sangall. A 26. ang- *(var. l.): l. 26.51. p. 1230,72.* aust-: DIPL. Conr. II. 112 p. 158,3. DIPL. Heinr. III. 197.

1 *excelsus, venerabilis, generosus – erhaben, hehr, edel* (*cf.* GLOSS. I 15,13 St.-S. -orum eruuirdigero): **a** *gener.:* COLUMB. epist. 1 p. 156,17 Europae flaccentis -issimo quasi cuidam flori *(sc. papae)*. ALDH. virg. I 7 p. 235,19 per -am aethralis regni gloriam. LULL. epist. 140 p. 280,17 per -am (ang- 3) Hierusalem. HUGEB. Wynneb. 11 in -o almoque tonantis templo. RUOTG. Brun. 45 p. 49,13 ad -am . . . metropolim Coloniam. THIOFR. Willibr. I A praef. p. 460[A] sale -ioris scientię. *al.* *in lusu verborum:* CARM. cod. Pal. lat. 206 f. 183[v] nil Augustini scriptis -ius. THEOD. TREV. transl. Celsi 4 -issimus ipse rhetor *Augustinus.* **b** *spec.:* **α** *de imperatoribus:* LIBER diurn. 84 p. 97,23 sub -e memoriae Martiano imperatori (TRANSL. Pus. 2. DIPL. Otton. II. 258). FORM. Sangall. II 2 -issimorum progenitorum nostrorum. ALCUIN. epist. 249 p. 404,11 -issime pater patriae. TRAD. Frising. 193[b] Karuli -issimi imperatoris (DIPL. Ludow. Germ. 93 antecessorum nostrorum -issimorum imperatorum. DIPL. Otton. III. 291 p. 716,17. *al.*). HRABAN. carm. 89,3 faemina . . . -a et nobilis ortu, Irmingarda. DIPL. Karlom. (II.) 5 Angilbergam, . . . Hludouuici . . . imperatoris . . . coniugem -am. NOTKER. BALB. gest. 1,3 p. 4,21 -um caput et invictam dexteram. POETA Saxo 2,382 *Constantinus* -is patribus successerat heres. ODILO Adelh. 15 (ed. H. Paulhart, MIÖG Erg.-Bd. 20,2. 1962. p. 40,23) -e indolis Otto. *al.* **β** *de regibus:* SEDUL. SCOT. carm. 2,15,30 -os geminos protege, Christe, viros *(sc. Ludowicum Germanicum et Karolum Calvum)*. FORM. Bitur. 10 domino . . . ag-issimo . . ., rege . . . illo. FORM. Augiens. C 6 vestre -issimae serenitatis. EPIST. Teg. I 88 -issimum regem. **2** *magnificus, splendidus – großartig, herrlich, prächtig:* IULIAN. TOLET. Wamb. 9 p. 508,23 -ior (ang- *var. l.*) . . . semper *est triumphus eqs.* ALDH. virg. II 1390 sacelli. BEDA hist. eccl. 2,14 p. 114,9 basilicam. VITA Liutg. I 31 super -ioribus edifficiis. HROTSV. Pel. 13 urbs -a . . ., Corduba. LAMB. HERSF. annal. a. 1070 p. 112,31 -issimum in Quidelenburc templum. *al.* *in lusu verborum:* PURCH. Witig. 507sq. domus . . . rebus et arte sua satis -issima facta, ipsius -i quoniam construxit honori. **3** *imperatorius, augustalis – kaiserlich:* ALDH. virg. I 41 p. 293,2 Dioclitianus imperator -ae potestatis monarchiam gubernans. II 1048 -am . . . ad aulam. CAPIT. reg. Franc. 179,13 celsitudinis. WALAHFR. (?) carm. 54,23 -um decorant ametistina collum. HELM. chron. 81 p. 155,3 opus -ae dignitatis *(sc. consecrationis)*. DIPL. Karoli M. 260 p. 377,19 (spur. s. XIII.) kameram nostram -am pro iustitiis et pace (*cf.* p. 378,6 camere regie -e). *al.* **4** *ad mensem Sextilem pertinens – zum Monat August gehörig:* RHYTHM. 94[B],4 mense Ag-o medio. BEDA hist. eccl. 4,5 p. 216, 25 (conc.) kalendis A-is. CHART. Sangall. A 18 VIII. id. Ag-as. DIPL. Ludow. Germ. 164 p. 229,22. *al.*

subst.: I *masc.:* A *venerandus, celsitudo – der Erhabene, Hoheit, 'Augustus':* **1** *in titulo, allocutione sollemni sim.:* **a** *imperatorum:* **α** *Francorum, Teutonico-*

rum: ANNAL. regni Franc. a. 801 p. 112,30 *Carolus* ab apostolico ... imperator et -us est appellatus (DESID. CAS. dial. 3 prol. p. 1142,16 [*de Heinrico III.*]. *al. cf.* ANNAL. Baiuv. a. 801 [MGScript. XX p. 8,31] Karolus Romae imperator et -us coronatur. OTTO SANBLAS. chron. 7 p. 7,28 *Fridericus I.* ab eo [*apostolico*] ... consecratus imperatoris et -i nomen XCIIII. ab Augusto sortitur. *al.*). DIPL. Karoli M. 197 p. 265,13 Karolus ⟨sere⟩nissimus -us a Deo coronatus magnus pacificus imperator *eqs. (sim.* CAPIT. reg. Franc. 45 praef. ORD. coron. imp. 11,9 p. 28,18. *al.).* CAPIT. reg. Franc. 77 praef. Karolus serenissimus imperator -us (132 praef. Hludowicus divina ordinante providentia i. -us. DIPL. Karoli III. 32. CAPIT. reg. Franc. 239 p. 147,13 Wido. DIPL. Arnulfi 141. DIPL. Otton. I. 235 p. 324,47. DIPL. Otton. II. 17. DIPL. Otton. III. 196. ANNAL. Corb. a. 968 i. et -us ... Otto. *saepe*). TRAD. Ratisb. 10 anno VIII. -i Karoli *(cf.* CONC. Karol. 51 p. 682,35 anno ... XIIII. imperii domni Hlucdovici imperatoris et Hlotharii -i ... VI. THIETM. chron. 8,1. *saepe).* CONC. Karol. 37 praef. imperante serenissimo atque inclito -o Karolo (58 p. 783,43 Ludovico s. -o. DIPL. Conr. II. 74 p. 95,34. *al. cf.* CAPIT. reg. Franc. 180 p. 370,30 piissimis -is. 196[tit.] orthodoxo atque invictissimo. 233,7 clarissimi. 258,1 religiosissimi. DIPL. Karlom. [II.] 26 magni. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 169 p. 338[b],31 Hludowicus superno munere victor semper -us (279[G],7 Karolo imperatore s. -o. DIPL. Karoli III. 116 signum Karoli ... serenissimi s. -i. RATHER. epist. 22 p. 115,26 Ottoni, invicto s. -o. OTTO FRISING. gest. p. 1,5 [epist. Frid. I.] Fridericus ... Romanorum imperator et s. -us. *al. cf.* CAPIT. reg. Franc. 220 p. 99,12 Karolo perpetuo -o). 183 praef. p. 394,8 domni Hludowici -i ... et Hlotharii caesaris *(cf.* 197 praef. p. 53,18 Lotharium -um. 256 praef. p. 258,37 -i Hludowici. *al.).* CONC. Karol. 58 p. 783,5 Ludovico caesare -o (VITA Liutb. 1 magni Karoli, qui primus in Germaniae partibus -i caesaris nomen adeptus est. NOTKER. BALB. gest. 1,26 p. 35,15 imperatoris cęsaris et -i. COD. Udalr. 2 p. 22,10. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 293 p. 396,7 piae memoriae Hludowici divini (divi 3.5) -i. DIPL. Otton. I. 318 p. 432,23 Otto divina favente clementia imperator -us Romanorum et Francorum (DIPL. Otton. II. 273. DIPL. Otton. III. 198. DIPL. Heinr. II. 424 rex Teutonicorum, i. -us R. DIPL. Heinr. IV. 424. CHART. Brixin. 34 [dipl. Heinr. V.] Heinricus ... quintus rex Theutonicorum et quartus i. -us R. ORD. coron. imp. 17,28 p. 67, 18. *al.*). VITA Greg. Porc. I 1 Ottonum tercio, cesarum -issimo (*cf.* ANNAL. Magd. a. 973 p. 153,2 a quo [*papa*] vocatus ... est *Otto I.* tercius post Constantinum et Karolum -orum -issimus). *persaepe.* β *Romanorum antiquorum:* LIBER diurn. 84 p. 97,3 sub principalis ... memoriae Theodosio -o. FORM. Dion. 11 Constantino -o. *al.* γ *Byzantinorum:* CONC. Karol. 5 p. 37,25 imperante domno piissimo -o Constantino imperatore. 12 p. 71,14 imperante domno Constantino -o a Deo coronato magno imperatore. LIUTPR. antap. 1,8 Basilius imperator -us. *al. adde:* LIUTPR. leg. 51 *epistolarum* superscriptio haec erit: Iohannes papa ... Constantino, Basilio magnis Romanorum imperatoribus atque -is. **b** *regum, imperatorum non(dum) coronatorum:* ANNAL. Fuld. II a. 869 p. 70,2 *Karolus Calvus* se imperatorem et -um quasi duo regna possessurus appellare praecepit. CHART. Raitenh. 8 p. 12,38 (dipl. Conr. III.) Chůnradus divina favente clementia ... Romanorum rex semper -us (61 Phylippus. CHART. Brixin. 55 [a. 1214] Fridericus secundus. CHART. Sangall. A 862 p. 74,18 Henricus septimus. CONST. III. 203 Rudolphus. *al.*). WIBALD. epist. 279[tit.] C(onrado) ..., Romanorum imperatori -o. ARNOLD. LUB. chron. 6,1 p. 213,27 *Otto* unctus ... in regem ... in sedem imperii sublimatus et Romanorum -us est salutatus *(sim.* 6,2 p. 214,2 *[de Philippo]).* DIPL. Pipp. 42 (spur.) Pipinus gratia Dei rex imperator -us. *al.* **2** *usu appellativo (plerumque i. q. imperator – Kaiser; cf.* GLOSS. III 182,20 St.-S. cesar vel -us keiser): **a** *de imperatoribus:* AUDRAD. carm. 3,4,12 qui inrides poenam -osque deosque. WALAHFR. exord. 32 p. 515,3 -i Romanorum. carm. 28[tit.] ad Karolum *(Calvum),* filium -orum. CARM. de Bened. 235 antiqui ... -i. SEDUL. SCOT. carm. 2,26,2 augeat -um *(Ludowicum II.)* dextra beata Dei. RIMB. Anscar. 7 p. 26,39 praedictus -us. HUCBALD. ad Karol. 47 (MGPoet. III p. 611) huc ades, -i clementia. POETA Saxo 4,379 novus -us. 5,311 -is cum Grecorum. ERCHEMB. CAS. hist. 78 ab ... -is Gallicis. DIPL. Zwent. 9 p. 34,14 antecessores nostri reges ... et -i (DIPL. Heinr. IV. 1 p. 2,17. *al.*). HROTSV. Gall. II 5,2 num non videor -us? gest. praef. 3 gesta caesaris -i. 1482 -o summo ... conbenedicta *Adelheidis.* THIETM. chron. 2,15 Greci ... captos domino suimet -o presentabant. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,25 -orum clarissime Friderice. OTTO SANBLAS. chron. 34 p. 50,30 soldanus ... dextras ab -o peciit. *persaepe. per compar.:* WALAHFR. exord. 7 p. 481,9 *(de lingua Theodisca et Latina)* simiarum informes natos inter -orum liberos computare. **b** *de regibus, imperatoribus non(dum) coronatis:* EPITAPH. var. II 92,3 Ludwich -us *(sc. Germanicus)* manet hac de prole *(sc. Irmengarda)* beatus. VITA Vicel. 233 cesar et -us Romanus erat Frithericus *(sc. a. 1154).* CHRON. Reinh. a. 1214 p. 584,12 rex -us et rex Francie. *al.* **c** *de Christo:* SEDUL. SCOT. carm. 2,7,115 -um magnum regem regumque precatur. EKKEH. IV. bened. I 39,34 gaudeat -i (gloss.: summi regis) ... res publica Christi. **d** *in lusu verborum de Augustino:* NOTKER. BALB. carm. p. 150 doctor ... nomen -i merito retentans. **B** *mensis Sextilis – August (cf.* GLOSS. III 64,55 St.-S. A-us ernemanot. 609,25 A-us ǒgesto): CONC. Merov. p. 126,23 usque kalendas Ag-i ... ieiunent *(cf.* FROUM. carm. 3,17 sexta idus rapit hunc A-i. THIETM. chron. 3,6 VIII. kal. A-i, mense Iulio. 7,19 nonas Aug. *al.).* EINH. Karol. 29 p. 33,24 A-um aranmanoth ... appellavit. WALAHFR. carm. 89,2,4 fervidus. WANDALB. mens. 196[a] de A-o. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,240 sanxit ... octavas tibi, rex A-e, kalendas *Christophorus.* THIETM. chron. 5,32 intrante A-o. OFFIC. Willig. p. 748,6 A-i, cuius mensis decursus humanae conditioni minus idoneus (*cf.* HILDEG. caus. 2 p. 136,1sqq.). CHART. Bund. 387 p. 287,12 mense Ag-i. CHART. march. Misn. III 377 p. 266,19 (epist. papae) in instanti A-o. *persaepe. expressius de tempore messis:* PAX Valenc. p. 608[a],10 quicunque in A-o dederit garbas alteri quam pro Deo. **C** *meton. i. q. mausoleum Augusti – Grabmal des Kaisers Augustus:* BENED. ANDR. chron. p. 81,7 iuxta via Flamminea et ereio, non longe ab Ag-o.

II *fem.: veneranda, celsitudo – die Erhabene, Hoheit,* '*Augusta*': **A** *in titulo, allocutione sollemni sim.:* **1** *imperatricum, uxorum imperatorum:* ANNAL. Mett. a. 830 p. 95,22 *Iudith* imperatrix coronata et -a ab omnibus est acclamata. WALAHFR. carm. 26[tit.] Iudith -ae. HRABAN. epist. 46[tit.] domine praeclare ..., Ermengarde -e. EPIST. Col. 8 p. 250,35 Hludowicus ... rex ... imperatrici Engilbergae semper -ae et a Deo coronatae (DIPL. Otton. I. 236. *al.*). DIPL. Karoli III. app. p. 327,22 Recardis Dei favente clementia imperatrix -a (DIPL. Heinr. II. 449. DIPL. Conr. II. 214. *al.*). RATHER. epist. 31 serenissimę. EPIST. Teg. I 1 Adalheidę -ę semper invictissimę. 16 A(delheida) regnatrix -a. ODILO Adelh. 3 (ed. H. Paulhart, MIÖG Erg.-Bd. 20,2. 1962. p. 32,3) hec ... -arum omnium -issima nominari ... est digna *(v. notam ed.). al.* **2** *reginae:* CHART. Babenb. 462 (a. 1262) Margareta Dei gratia Romanorum regina ... semper -a. **B** *usu appellativo (plerumque i. q. imperatrix – Kaiserin; cf.* GLOSS. III 182,22 St.-S. -a keiserin): **1** *de imperatricibus, uxoribus imperatorum:* SEDUL. SCOT. carm. 2,20,34 -am niveam diligit ipse *(Lotharius)* suam. HEIRIC. Germ. I 6,365 -as inter, quas umquam protulit orbis. DIPL. Karoli III. 22 p. 38,5 supra fatam -am. ODILO Adelh. 7 (ed. H. Paulhart, MIÖG Erg.-Bd. 20,2. 1962. p. 35,5) *Theophano* socrui ... -e fuit ex parte contraria. ANON. Has. 40 Agnete imperatrice, dudum -a, nunc vidua. ALEX. MIN. apoc. 11,7 p. 234,30 Theodora -a. *al.* **2** *de Maria:* BRUNO QUERF. Adalb. A 2 bona angelorum imperatrix -a.

adv. **auguste.** **1** *excelse, potenter – erhaben, mächtig:* ALDH. virg. II 2059 pater *(Constantinae)* -e regnorum sceptra gubernans imperium mundi ... regebat. **2** *magnifice, splendide – großartig, prächtig:* RUD. FULD. Leob. 21 aecclesia -ius (ang- 3) aedificata (*sim.* LEO MARS. chron. 3,26

[Payr]

p. 716,41). EKKEH. URAUG. chron. a. 1114 p. 247^{b},43 nuptias . . . -issime instituit *imperator*.

auhetion *v.* androdamas.

1. avia, -ae *f.* *script.* -e(a): *l. 9.*

1 *strictius i. q. patris vel matris mater – Großmutter (cf.* GLOSS. III 426,10 St.-S. -a ana. 715,23 -a ancha): **a** *gener.:* LIUTG. Greg. 2 p. 67,33 venit ad -am suam, id est ad matrem patris sui. FORM. imp. 9 eo quod -a sua . . . iniuste ad servicium inclinata fuisset. TRAD. Frising. 691 pro redemptione -eae matrisque meae. THIETM. chron. 4,8 rex a suimet matre -aque diligenter susceptus. CHART. Heinr. Leon. 20 p. 29,22 dive memorie -a mea Richensa imperatrix. *saepe. v. et l. 19.* **b** *iur.:* LEG. Burgund. Rom. 10,3 *nepotes* in dodrante . . . avo -eque succedant. LEG. Wisig. 4,2,9 ad hereditatem patris aut matris, avorum vel -arum, tam paternorum quam maternarum. *al.* **2** *latius plur. i. q. feminei sexus ascendentes – weibliche Vorfahren:* ALBERT. M. animal. 18,37 secundum virtutem alicuius -arum (*p. 768^{a},36* τινὶ τῶν ἄνωθεν), a quibus descendit mater, et erit similitudo ad -am vel proaviam vel subaviam vel abaviam. *v. et* ava.

2. avia, -orum *v.* 1. avius.

aviarium, -i *n.* *statio vel receptaculum avium – Aufenthaltsort der Vögel, Geflügelhaus (cf.* GLOSS. III 222,66 St.-S. -um vogilweida. IV 38,29 -um fogalhus. *al.):* EGBERT. fec. rat. 1,355 incultę quam plura fovent -a silvę. ANSELM. LEOD. gest. 24 p. 202,12 vident . . . greges . . . stabula avesque -a petere.

aviaticus, -a, -um. *script.:* ha-: *l. 41. adde* CHART. Ticin. 232 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. IV p. 12,4). abi-: *l. 39sqq.45sq. al.* abbi-: *l. 41.* abla-: *l. 44.47.* -adi-: *l. 37.*

1 *adi.:* **a** *strictius i. qui avi est vel fuit – großväterlich:* LEG. Burgund. Rom. 22,3 donationis tam -as quam nuptialis. 22,9 *nepotes* in -is bonis . . . posse succedere. CAPIT. reg. Franc. 7,1 ut nepotes . . . ad -as res cum avunculos . . . venirent. **b** *latius i. q. hereditarie susceptus, avitus – ererbt, angestammt:* LEX Ribv. 57,4 femina in hereditate -a (-dica *A 5*) non succedat. *v. et p. 1235,59.* **2** *subst.:* **a** *masc.:* *nepos – Enkel:* LEG. Lang. p. 594^{b},4sq. si non fuerit ab-us aut ab-a de filio et habuerit ab-um aut ab-am de sua filia *(sim.* p. 594^{b},32. *ibid. al.).* DIPL. Conr. II. 244 ab-um (abb-, habb- *var. l.*) ex masculo filio. GREG. CAT. chron. I p. 296,26 cum tribus nuris et quinque -is suis. LAND. MEDIOL. hist. II 44 p. 39,39 Rolandus, abl-us Lanfredi. CHART. Ital. Ficker 116 p. 160,10 comites, ab-i comitis quondam Uberti. CHART. Bund. 893 p. 336,37 cum . . . consensu omnium ab-orum suorum. p. 337,19 abl-orum. *al. in Italia superiore.* **b** *fem.:* *neptis – Enkelin: v. l. 40.* **c** *neutr.:* *possessio ab avo hereditarie suscepta – vom Großvater ererbter Besitz:* TRAD. Weiss. 52 p. 54,6 (a. 742) tam de -o quam de paterno sive de materno (245 p. 236,20). *remissius:* DIPL. Heinr. V. 33 (ed. I. B. Moriondi, Monum. Aquensia. I p. 45,61) Conrado . . . omnem honorem, districtum, hominium, ab-um in curte castrorum . . . confirmare.

avicellus *v.* avicula *p. 1232,13.*

avicula, -ae *f.* *script.* -col(a): *l. 61. p. 1232,1.10.* *metr.* avīc-: ECBASIS capt. 934.

avis parva, aucella – kleiner oder junger Vogel, Vöglein (sensu deminutivo hic illic evanido, e.g. p. 1232,13sq.17): **1** *proprie:* **a** *gener.:* VISIO Baront. 4 pullus -ae, quando de ovo egreditur. VITA Phil. Cell. 3 coeperunt illi -ae (-colae 2) indomitae ad manum occurrere. ERMENR. Har. 7 ramusculus ille tam fragilis erat, ut nec sessionem -e sustinere posset. ad Grim. 13 p. 548,16 -am carduelem. VITA Gamalb. 17 (6) -am . . . nido ablatam. CARM. Cantabr. 10,9,1 o tu parva, numquam cessa canere, -a *(sc. philomela).* THIETM. (?) chron. 4,36 -is . . . in hieme manipulos super arbores ad manducandum . . . ponere fecit. IOH. AFFLIG. mus. 4,6 fistula . . ., qua decipiuntur -ae. CHRON. rhythm. Leod. 11 hiemales nusquam auriculas (-as *cod., recte*) tunc videbat homo. *saepe. de anima specie avis induta:* UDALSC. Conr. 8 *hostia* divinitus suscepta nonnisi una comparet -a. *de effigiebus:* THEOPH. sched. 2,21 potes etiam in ipsis circulis interdum bestiolas et -colas (-culas *LV*) et vermiculos . . . inserere. 3,59 p. 112,28 Th. flosculi aut -ae. **b** *de natura, moribus:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 21,3 quedam . . . de -is terrestribus habent cibum ex arboribus (p. 23,14 -e . . . terrestres, sicut sunt alaude, cozardi, calandre, passeres). p. 38,3 omnes -e, que naturam habent transire. ALBERT. M. animal. 6,53 in nido -ae aquaticae, quae movens caudam vocatur. *al.* **c** *de furto, venatione:* LEX Sal. Karol. 7,7 si quis turturem de rete alterius aut quamlibet -am (-colam *K 46*) de . . . decipula furatus fuerit. DIPL. Heinr. II. 80 ut nemo . . . saltem -am inquietare, quę dicitur parix, sive capere presumat. *v. et p. 1166,23.* **d** *de auguriis, prodigiis:* PIRMIN. scar. 22$^{in.}$ sternutus et aguria per -as (avicellos *C*) . . . nolite facire. SERMO de sacril. 27 nec nullas -as cantantes nolite adtendere (HRABAN. hom. I 43 p. 81^{A}). VITA Annon. I 3,16 p. 507^{b},29 magno futurorum prodigio mons omnis novi generis -is operiebatur (*postea:* volucres). **e** *usu pharm.:* HILDEG. phys. 6,46 -am *(sc. isenbrado)* . . . ad ignem sine aqua pone . . ., ut pulverizare possis. 6,72 qui regium morbum habet, eamdem -am *(sc. paricem)* . . . super stomachum suum liget et gelsuocht in -am transit. **2** *per compar. et in imag.:* VITA Richar. 5 (MGMer. VII p. 447,10) quasi -a infans ad terram pervenit *eqs.* NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 75,11 cum . . . Avaros . . . in -arum modum de hastili suspenderet. THEOD. AMORB. Bened. I praef. p. 363,32 ne implumem -am extra nidum tuum avolare permittas (*sim.* EPIST. Hann. 52 p. 98,23). ACTA imp. Winkelm. II 46 p. 50,28 suo vos laqueo detinentes sicut -am, que *eqs.*

avidentia, -ae *f.* (*cf.* ἀοραsία) *caecitas – Blindheit:* CONR. MEND. Attal. p. 124,32 percussus -a.

***avidesco,** -ere. *inhiare – trachten (nach):* CHRON. Reinh. a. 1198 p. 561,28 predatores ecclesiarum . . . in dampna rerum -unt.

aviditas, -atis *f.* **1** *strictius i. q. cupiditas, appetentia – Begierde, Gier, Verlangen:* **a** *c. gen. obi. (et subi.: l. 36):* ARBEO Emm. 45 ut ex -e corporis . . . surrexit et panem . . . poposcit. HRABAN. epist. 57 -em . . . multa sciendi. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 125,35 misera oppidanorum hauriendi *aquam* -s. CHART. Babenb. 41 ęternę remunerationis. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 143,18 comedendi. *al.* **b** ad: FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 210,3 -s eius *(falconis)* ad tiratorium. **c** *absol.:* α *spectat ad edendum, bibendum:* ARBEO Emm. 42 unius panis sacietate cottidianis -bus. *in imag.:* RUOTG. Brun. 4 p. 5,21 ut . . . intimi medullam sensus et nectar . . . maiori quam dici possit -e hauriret. RYCCARD. chron. a. 1224 p. 113^{a},35 ut ieiunii et famelici doctrinarum in ipso regno inveniant, unde ipsorum -bus satisfiat. β *spectat ad praedandum:* WOLFHARD. Waldb. 2,18 (11) gaudium praesumptionariae -is *furum* in ruborem . . . convertit *Christus.* NARR. de rel. Scafhus. 2 ne signa passionis Christi . . . a devoto . . . exercitu religiosa -e . . . auferrentur. **2** *latius:* **a** *studium – (Lern-) Eifer:* NOTKER. BALB. notat. p. 73,26 quid tibi -em tuam imputo, cum meam socordiam ipse reprehendo. **b** *intentio, desiderium – Spannung, Erwartung:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 302,36 litterarum . . . se . . . non modica -e effectum exspectasse. HERM. IUD. conv. 5 p. 86,18 (ed. G. Niemeyer. 1963) pari utrique -e suspensi. **c** *vehementia – Heftigkeit:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,12/16 p. 177,16 -s appetitus provenit ⟨ex⟩ exinanitione stomachi.

?avido, -are. *avere – sehnsüchtig wünschen:* SEDUL. SCOT. carm. 2,71,30 Eden ut videam . . ., o pater, huic, -o (*Corp. Gloss. Lat. ed. Goetz V 6,24 cft. ed. in nota; an spectat ad* avidus?), propitiare viro. *v. ThLL. s. v.* avideo.

avidus, -a, -um. ab-: *p. 1233,16.40.* -it-: *p. 1233,16.*

I *adi.:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. cupidus, appetens – begierig, verlangend, bestrebt:* **a** *c. gen. obi.:* WALAHFR. carm. 24,21 dum . . . -us rerum cautus per singula lector irem. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 476,16 auri. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,9 -us ludi gimnasia querere. EKKEH. IV. carm. Gall. 7,2 Gallus deserti fit mox -us. WIPO gest. 4 p. 25,12 erat . . . -a gloriae, non laudis. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,17 pugnae illis inferendae -issimus. DIPL. Heinr. IV. 367

[Payr]

iusticię vos -iores. *al. v. et l. 30.* **b** *c. abl.:* RIMB. Anscar. 19 p. 41,39 thesaurorum adquisitione -i. THEOD. AMORB. Bened. I 3 est . . . Gallia . . . artium liberalium subtilitate -issima. CHRON. Noval. 5,8 honore. **c** de: FRID. II. IMP. art. ven. 6 p. 190,8 qui *(falcones)* . . . multum sint -i de ipso *(loyro).* **d** *absol.:* **α** *spectat ad edendum, recipiendum (in imag.):* ALDH. virg. I 4 p. 231,18 *apes* defruto . . . -a viscerum receptacula . . . implere contendunt. WALAHFR. Wett. 485 *comites* -o . . . minores ore vorabant. 834 secretum . . . -as (gloss. R: girigun) effudit in aures. AGIUS epic. Hath. 284 tres pueros . . . -a . . . fauce voravit humus. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,175 piacula . . . -am plene fultura Caribdim. *al.* **β** *spectat ad praedandum:* WETT. Gall. 28 p. 272,19 cum . . . piscis territus a duabus bestiis . . . quasi eis -is preda conspicitur. POETA Saxo 5,224 *regnum* raptores -os clade sua faciat *hostes.* CHRON. Salern. 39 dum tam crudelis . . . necnon et abitus Beneventanis cernerent. *al.* **γ** *spectat ad lucrum:* POETA Saxo 4,256 spes est -i frustrata coloni. **2** *latius:* **a** *studiosus, curiosus – eifrig, interessiert:* EIGIL Sturm. 7 -us locorum explorator. WETT. Gall. 27 operis gratia -i redeuntes. HRABAN. epist. 20 p. 426,14 -o lectori (28 p. 443,7). **b** *intentus – erwartungsvoll:* WIPO gest. 2 p. 16,7 quamquam . . . Chuononem . . . -o desiderio propter virtutem . . . eligerent. **c** *rapidus – ungestüm:* BRUNO QUERF. Adalb. A 19 ad . . . cęnobium -o cursu volat. **B** *translate i. q. vastus, amplus – ausgedehnt, mächtig:* ARBEO Emm. 3 in sedem urbis -e (iam dictae *var. l.*). 42 contemplabat ecclesiam et urbem -am (arduam *var. l.*).

II *subst.:* **A** *masc.:* *qui cupidus est, appetit – einer der begehrt, Verlangen trägt:* WIDUK. gest. 1,9 p. 15,2 omnibus . . . gloria (-ae *var. l.*) victoriae -is. *spectat ad edendum (in imag.):* NOTKER. BALB. notat. p. 67,9 quicquid papa Gregorius . . . reliquit, idem Beda in brevissimo ferculo -is gluttiendum composuit. **B** *fem.* -issima: *per prosop. i. q. insatiabilitas – Unersättlichkeit:* GARS. tract. 5 p. 431,6 iuxta propiciatorium beatae A-issimae, sororis eius *(Cupiditatis).*

adv. **avide** *vel rarius* **aviditer.** **1** *strictius i. q. cupide, anhelanter – (be)gierig, voll Verlangen:* **a** *de cupiditate edendi, bibendi:* BEDA hist. eccl. 3,9 p. 146,9 *equus* virecta herbarum -ius carpere coepit. CHRON. Salern. 147 p. 155,19 cena facta ab-r sumunt. p. 155,27 ab-r propinabant. *in imag.:* COZROH. praef. p. 1,9 -e fontem vitae aeternę sitiens. WALAHFR. carm. 25ª,7,2 -e cruorem quaeritans Christi. RUOTG. Brun. 36 p. 37,15 a quo postquam . . . exhortacionum . . . antidota . . . solito -ius pregustari . . . sensit. *al.* **b** *de avaritia:* ACTA imp. Winkelm. II 46 p. 50,27 (a. 1245) non solum manus, sed etiam cubitos -ius apprehendunt. **2** *latius:* **a** *studiose, libenter – eifrig, gern:* WIPO gest. 2 p. 18, 22 te eligam tanto -ius caeteris, quanto *eqs.* **b** *intente – erwartungsvoll:* HRABAN. epist. 29 p. 445,19 ad promissa exequenda -ius anhelare. **c** *instanter – inständig:* HROTSV. Gong. 322 efflagitant -e, ut *eqs.*

avillana *v.* avellana.

avillus (abelum) *subst.* *agnellus – Lämmchen:* GLOSS. IV 166,16 St.-S. abelum lampili.

avina *v.* avena. **avinculus** *v.* avunculus.

***avinus,** -i *m.* (*cf.* avus) *avus – Großvater:* CARM. epigr. (MGScript. XXXI p. 454,29; a. 1199) Guidonis tempore . . ., qui Lambertini cognomen gestat -i.

***avio,** -onis *m.* (*cf.* avus) *atavus – Ahn:* CHART. Ital. Ficker 10 p. 14,48 (a. 827) quia -es vel patres vel parentibus vestris pertinentes fuerint Unnoni (*cf.* CHRON. Noval. 3,18 -es nostri vobis pertinentes non fuerunt). *v. et* *avo.

***aviola,** -ae *f.* (*cf.* avia, *francog. vet.* aiuele; *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 188) avia – Großmutter:* TRAD. Weiss. 169 (a. 711) ipsa est de alode -e mee nomen Guntrudis.

***?aviolella,** -ae *f.* *(orig. inc.) involucrum medicaminum in aqua coquendorum – Umhüllung für Medikamente im Wasserbad:* BERNH. PROV. comm. 8,3 p. 302,20 mulieres Salernitane faciunt -am inplentes eam aqua rosacea et gariofilis et croco *eqs.*

avis, -is *f. (?m.: p. 1234,5) script.:* hab- *(var. l.): p. 1234,5. adde* LEX Baiuv. 21,6. ov- *(var. l.): p. 1234,6. adde* AETHICUS ISTER 74. *nom. sg.* -es: *l. 56. p. 1235,21. adde* ARBEO Corb. 17.

I *strictius i. q. volucris, ales – Vogel (cf.* GLOSS. III 14,53 St.-S. -is fogal. *al.):* **A** *proprie:* **1** *in univ.:* **a** *gener.:* LEX Baiuv. 19,5 aquilę vel ceteri (-ae *var. l.*) -es (habes *Mg.Mt*). ALCUIN. epist. 136 p. 210,14 altaria . . . -ium (ov- *L*) stercoribus . . . fedata. HRABAN. inst. cler. 2,27 -ium . . . esum credo inde a patribus permissum esse *eqs.* carm. 39,21,3 -es, pisces et pecora. WALAHFR. carm. 41,4 pisces nare vetet constanter -esque volare. HINCM. Remig. 5 p. 266,30 solent homines alias -es domesticas habere in domibus suis, passeres autem *eqs.* CARM. Cantabr. 23,6,1 nulla inter -es similis est api. THIETM. chron. 1,21 non solum pauperibus, verum eciam -bus victum subministrans. CASUS Petrish. 1,3 p. 628,33 ut etiam -es eius sanctitatem sentirent. CHRON. August. (MG Script. XIV p. 558,27) miser . . . feris et -bus expositus est. VITA Gunth. erem. 5 -is assata . . . devolabat. ARNOLD. LUB. chron. 2,18 p. 138,29 *Heinricus* dictus est rex -ium, teutonice autem vogelkuning. *saepe.* *de anima vel diabolo specie volucris indutis:* WETT. Gall. 18 exivit de ore eius quasi turpissima -is nigra. EKKEH. IV. pict. Sangall. 82 volat ex ore Satanas -is atra colore. UDALSC. Conr. 8 in -ium specie animas nondum plene purgatas . . . cruciari. *de effigiebus:* LIUTPR. antap. 6,5 p. 154,12 aereae . . . deaurataeque -es. THEOPH. sched. 3,53 p. 105,36 Th. formabis . . . flosculos sive -es. UDALSC. carm. p. 114,15 in . . . velo depicta est . . . -is, flos, -is verso wultu. ANON. tab. p. 147,21 erat in tabula . . . imago duarum -ium. *al.* **b** *de natura, moribus:* ALBERT. M. animal. 8,222 secundum mutationem temporis quaedam -es mutant . . . suos colores. 12,204 -es . . . parvae multae sunt vocationis *eqs.* 14,56 -es non claudunt oculos per palpebram superiorem, sed per inferiorem. 21,26 -es multae . . . disciplinantur etiam ad loquelae . . . pronuntiationem. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,12/16 p. 177,29 -es calidae sunt et siccae. 17,10 p. 293,23 utrum ex osculo . . . possint -es feminae impraegnari. *saepe.* **c** *de furto, venatione, praestatione:* LEX Sal. Merov. 7$^{tit.}$ de furtis -ium. 33,1 de venationibus -ium et de piscationibus. LEX Baiuv. 22,11 de alterius silva . . . -es tollere. DIPL. Karoli M. 84 p. 122,11 tam piscatione quamque -is capiendo. DIPL. Otton. III. 384 p. 813,8 dedimus . . . piscationes, venationes et ubi -es capiuntur. CHART. Carniol. II 399 p. 308,12 quod . . . carnes de venacione et -es de aucupacione . . . nostro conspectui presententur. *al. v. et p. 1235,9.* **d** *de auguriis, prodigiis sim.:* SERMO de sacril. 9 qui . . . -es vel latratus canum . . . per sibelos . . . et sternudus auguria colit. ALCUIN. epist. 267 p. 426,10 -ium cantus. WALAHFR. Gall. 2,16 -is quaedam . . . ante eos apparuit et . . . facili praeibat volatu. THIETM. chron. 8,28 hanc . . . erumnam -ium . . . semet ipsas invicem ungulis interficientium multitudo . . . presignavit. ADAM gest. 2,40 *Olaph* in -ium prognosticis omnem spem suam posuisse. HILDEG. scivias 1,3 p. 412^{D} quod signa actuum tuorum in stellis . . . aut in -bus . . . quaeris. *al.* **e** *de diaeta:* ASCULAPIUS 2 p. 4,8 cibos leves accipiant . . ., -es sive venationes. **2** *de certis generibus vel speciebus:* **a** *genere vel specie expresse definitis:* RHYTHM. 39,10,3 fenix nuncupatur -es (-is *var. l.*), que renascit mortua (NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 86,18). PAUL. DIAC. Lang. 6,55 cuculus -is. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 7,24 -ium alie sunt aquatiles, alie terrestres, alie medie; aquatiles . . . dicuntur -es de rivera *eqs.* p. 10,11 aliter dividuntur -es; alie enim sunt rapaces, alie non rapaces. p. 10,18 has vocat Aristotiles -es unguibus rapaces et aliquando -es uncorum unguium (*cf.* ALBERT. M. [?] animal. quaest. 8,15/20 p. 195,51 -es gampsonicae). p. 40,9 -es, que sunt de transitu (*cf.* p. 43,7 -es de reditu). p. 110,15 -es de paradiso. ALBERT. M. animal. 7,32 -ium nocte volantium. 7,74 -is symya. 7,170 de quadam -e, quae residet aput aquas . . . et aput Germanos vocatur -is glaciei. 8,71 -ium maritimarum. 8,223 ex -bus aestivalibus. 21,28 -es . . . agrestes et silvestres. *saepe.* *per circumlocutionem:* WANDALB. mens. 38 postquam candet -is pietatis nomine praestans *(sc. ciconia, cf. Verg. georg. 2,320).* NIVARD. Ysengr. 1,20 perfida . . . -is *(sc. corvus, cf. notam ed.).* BERTH.

[Payr]

RATISB. serm. 12tit. -es s. Mariae, turtures et columbae. **b** *per antonomasiam:* **α** *de avibus venaticis:* CONC. Karol. 36,14 canes et -es sequi ad venandum . . . superfluum esse *ministris altaris et monachis* (app. 2 p. 818,33 Gervilionem . . ., quod cum -bus et canibus luserit, . . . deposuimus. HINCM. ord. pal. 24). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 3,20 ars venandi cum -bus. *al.* **β** *de avibus domesticis ('Geflügel'):* CHART. ord. Teut. 112 p. 92,3 (a. 1257) decimas . . . animalium et -ium. **γ** *de aquila:* HRABAN. carm. evang. 23 cum sidera scandit, signat -em *Christus.* **B 1** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,230 pennis descendit -is de nube remissis. 1,487 saltum movisti, sed -es collegerat alter. EKKEH. IV. cas. 43med. mala -is . . . malam famam prodere solet. NIVARD. Ysengr. 3,812 una -is in laqueo plus valet octo vagis. **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 5,10 p. 131B -es . . . Christi humanitatem significant. 8,6 p. 241D -es . . . aliquando . . . significant angelos . . ., aliquando sanctos homines. p. 242A -es sunt daemones, . . . -is salvator. p. 242B -is plebs Iudaea. ALEX. MIN. apoc. 19,17 p. 405,25 -es . . . in isto loco christianos appellat. *al.* **3** *per compar. et in imag.:* BOTAN. Sangall. 40,3 mandragora in insola de mare nascit, maritima quasi -es est. BRUNO QUERF. Adalb. A 31 rara -is terrarum felix martyr infelicium Adalbertus . . . temporum *([cf. Hor. sat. 2,2,26].* HUMB. Sim. 2,10 p. 150,4 aput catholicos velut r. -is aestimatur, qui . . . pecunias aspernatur. EPIST. Meginh. 29 p. 227,6 si quando se ipsum, que r. -is est, respicit *animus.* 31 valitudine, quę Spire r. -is est. *al.).* BERTH. RATISB. serm. 12 p. 63,14 bene . . . religiosi -es dicuntur. p. 63,18 sicut -es sunt puriores . . ., sic et religiosi puriorem vitam ducunt. *al.* **4** *in nominibus:* **a** *montis (sc. s. Bernardini):* LIUTPR. antap. 5,10 per Montem Avium (5,11). **b** *plantarum:* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 351,10 lingua -is (IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 23bF l. -is . . . folia habet . . . in forma linguae -is. ALPHITA II p. 103,18 l. -is, pigula idem. p. 103,21 l. -is quandoque sumitur pro semine fraxini [GLOSS. III 560,17 St.-S. l. -is vogelzunge vel fructus fraxini]. BERNH. PROV. comm. 12,1 p. 323,29 lanceola, id est l. -is. ALBERT. M. veget. 6,366. *al.*). ALBERT. M. veget. 6,401 *orobum* a quibusdam vocatur vicia -ium. **c** *alch. in nominibus ficticiis spirituum:* TRACT. Micrer. p. 92,3 anima, quam viridem -em et aes et sulphur philosophi nuncupaverunt. ARTEPH. secret. p. 34 fiunt non-corpora et quintaessentia de natura spiritus, quae vocatur -is Hermetis, et mercurius extractus a servo rubeo (ANON. tab. p. 163,12 -em H. [*sed cf. notam ed.*]). ANON. tab. p. 160,6 istae -es sunt masculus et foemina *(cf. p. 1234,28).* ROSIN. def. p. 316,24 -is mirabilis, qui . . . sine alis volat. **C** *translate:* **1** *omen – Vorzeichen:* PEREGRINUS 147 bonis -bus huc venistis. 201 ite malis -bus. **2** *vas portando caemento aptum – Traggefäß für Baumaterial (cf. francog.* oiseau): HUGO FLAV. chron. 2,7 p. 373,15 strumentum illud, quod -is nominatur, subvectione caementi aptatum.

II *latius i. q. animal alatum – geflügeltes Tier:* ALBERT. M. animal. 14,2 -es . . . anulosae. *ibid.:* -is, quae vocatur solitaria (*cf. p. 682b,7* τῶν πτηνῶν, ὧν μέν ἐστιν ὁ βίος νομαδικός).

avītus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *qui progenitorum fuit, ab progenitoribus traditus, hereditarie susceptus – auf die Ahnen zurückgehend, überkommen, ererbt, angestammt:* LEX Sal. Merov. 65c si quis alteri -am (-cam *ed. Herold.;* aviaticam *R. Schröder, ZRGGerm. 2. 1864. p. 53sq.*) terram suam condemnaverit. WANDALB. martyr. dedic. 10 habenas flectere -as imperiique sceptra paterni. ANNAL. Sangall. IV a. 1043 p. 319,9 Petrum -o solio restituere. TRAD. Patav. 777 Adelheidis et liberi sui . . . ex -a progenie sua censuales erant beati . . . Stephani. *al. remissius:* TRANSL. Libor. 7 populus . . . ad -as . . . superstitiones colendas sese convertens. HROTSV. Sap. 1,5 -os ritus deserere. *al.* **b** *qui olim fuit, priscus – der Vorzeit (angehörig), einstig, alt:* **α** *de rebus:* WALAHFR. Mamm. 2,22 *Mammas* mores imitatus -os pavit oves . . . magni sectator Iacob. EKKEH. IV. bened. I 45,7 reddat nos vitę duce te paradysus -ę (gloss.: quam patres ibi habuerunt). **β** *de anim.:* ALCUIN. carm. 1,1542 quod Orosius edit -us (acutus *Ven. Fort. carm. 8,1,59).* **c** *prior – früher:* DIPL. Karoli III. 163 -um (-orum *ci. ed.*) augustorum, parentum scilicet nostrorum, prisca exempla imitari. **d** *diu vel antiquitus exsistens, antiquus – seit langem oder von altersher bestehend, alt:* POETA Saxo 3,419 Hispani viri renovantes foedus -um. HUGO FLOR. hist. p. 357,19 Aquitania . . . nomen adhuc -um retinet. *al. c. sensu nobilitatis:* ALDH. virg. I 21 p. 252,1 tres pueri -a Ebreorum stirpe progeniti. II 2526 Nabal, qui genus . . . et nomen -um *David* ebrius exprobrat *(cf. Vulg. I reg. 25,10).* GESTA Bereng. 2,34 Latium . . . -um (gloss.: antiquum ac per hoc nobile).

2 *subst.:* **a** *masc. plur. i. q. progenitores – Ahnen:* ALBERT. M. eth. 8,3,4 p. 544a,41 secundum totum -arum *(sic?)* ordinem (p. 544b,1). **b** *?fem. i. q. mater generis humani – Stammutter:* VITA Desid. Vienn. I 12 nefandi illius deceptoris -ae tabernaculum, diaboli.

1. avius, -a, -um. **1** *adi.: devius, invius – abgelegen, unwegsam:* WALAHFR. carm. 14,5,5 *fera* pergit lustra per -a (*cf. Verg. Aen. 4,151* invia). **2** *subst.:* **a** *neutr. (fere plur.):* **α** *proprie i. q. loca devia vel invia, deserta – abgelegene, unwegsame Gegend, Einöde, Wüste (cf.* GLOSS. III 224,33 St.-S. -um awike. *al.):* THEODULF. carm. 41,1,91 -a (*cf. Sedul. carm. pasch. 1,356* deserta) terribili perstringit voce *Marcus (sim.* CARM. imag. 23g,2,1). WALAHFR. Wett. 825 reportatum tam longa per -a corpus. ANNAL. Quedl. a. 999 p. 76,15 per vicos, per plateas, per compita, per -a. CHART. Rhen. med. I 307 p. 360,2 in . . . cultis et incultis, -is et inviis (*item in pertinentia:* ACTA imp. Stumpf 158 p. 216,8). *al. in imag.:* NOTKER. BALB. carm. 5,1 p. 139 -a perlustrans indignas quaerito causas *eqs.* **β** *translate i. q. error – Abweg, Irrtum:* PAUL. DIAC. carm. 13,5,2 -a qui *(poetae pagani)* sunt sequuti pergentes per invium. **b** *fem. plur.: loca invia, deserta – unwegsame Gegend, Einöde:* CARM. Aldh. 2,58 latrones . . . ., abstrahunt qui exuvias legentibus per -as *(v. notam ed.).*

2. avius (abius), -i *m. patris vel matris pater, avus – Großvater:* CHART. Bund. 35 p. 35,14 (a. 807) de parte -i illorum Quinti. DIPL. Karoli III. 12 p. 18,35 praecepta . . . -i nostri Hludowici (*sim.* DIPL. Otton. III. 231 p. 646,6. 291 p. 716,8). CATAL. Benev. (MGScript. III p. 203b,23sqq.) Paldolfus . . . vivente patre suo et abio electus est princeps . . .; regnavit cum abio suo . . . et post mortem -i sui regnavit cum genitore suo. *v. et* avus. *Payr*

1. aula, -ae *f.* (αὐλή) *?acc. sg.* -em: FORM. Senon. II 18. *plur.: p. 1237,36.1238,11.59.*

I *de partibus aedificiorum:* **A** *strictius i. q. atrium, oecus – Halle, Saal:* **1** *publ.:* **a** *proprie:* CHRON. Fred. 3,12 p. 97,11 ante -as palaciae. NOTKER. BALB. gest. 1,18 p. 23,21 ingrediuntur in -am variis tapetibus et omnigenis ornatam palliis. WALTHARIUS 315 ebrietas fervens tota dominatur in -a. COSMAS chron. 1,42 p. 78,16 per superioris -e cancellos. CHART. Meckl. 969 p. 217,18 acta sunt hec . . . in -a sive caminata nostra. *al. in nom. propr.:* GESTA Trev. cont. I 2 p. 176,21 oppidum quoddam, quod vocatur A-a Palacii (*'Palatiolum sive Pfalzel' ed.).* **b** *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,20 *(de auctoribus Romanis)* tercius . . . annus . . . mihi Romanam . . . monstraverat -am *eqs.* THIOFR. Willibr. I A 4 p. 463B de uteri virginalis -a processit *rex aeternus.* HONOR. AUGUST. gemm. 1,127 haec *domus* etiam -a Dei nuncupatur, quia in ea convivium regis aeterni celebratur. *fort. huc spectat:* FORM. Wisig. 4 in -am ingenuitatis . . . vos esse congaudete (*cf.* 6 p. 578,8). **c** *meton. de personis in atrio congregatis:* WALTHARIUS 469 omnis ei mox -a reclamat. **2** *eccl.:* **a** *vestibulum – Vorhalle:* MILO Amand. 8 (MGMer. V p. 482,22) custodibus in -a basilicae relictis. ERINH. Heimer. 583 cum . . . templi dormit secus -am. DIPL. Heinr. III. 108 p. 137,23 in -a domus sancte Cumensis ecclesie. **b** *pars interior vel navis (ecclesiae) – Inneres (einer Kirche), Kirchenschiff:* VITA Lupi Senon. 9 (MGMer. IV p. 181,32) sanctus . . . -am petiit matris ecclesiae. TRANSL. Germ. 1 (MGMer. VII p. 423,3) ut eius *(s. Germani)* felicia membra . . . infra ipsius -am eccle-

[Sroder]

siae transferri potuissent. VITA Magni Fauc. 71 non fuit -a basilicae ad perfectionem operis perducta. **c** *dormitorium – Schlafsaal:* ALCUIN. carm. 96,1,3 nullo qui dormiat aevo, fratribus hac requiem dulcem concedat in -a. **B** *latius:* **1** *conclave – Zimmer, Raum:* **a** *proprie:* CHRON. Salern. 180 p. 558,27 ad -am, ubi . . . princeps . . . quiescebat *(item in palatio:* ANNAL. Ianuens. III p. 185,17 regem in quadam -a palacii Bononiensis carceri . . . manciparunt. *al.).* TRACT. de chirurg. 917 in mediam -am ducatur *aegrotus (sc. in sudatorio). de partibus chrismalis:* ALDH. ad Acirc. 66,3 nullus reserat nec limina pandit, culmina ni fuerint -is sublata quaternis. **b** *in imag. de ambitu modorum:* RUD. TRUD. (?) mus. 2,26 p. 97 (vs.) ex G g . . . componitur -a tetrardi. **2** *cella – Zelle, Kammer:* **a** *proprie:* **α** *de carcere:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,23 panditur . . . carceris -a. **β** *de habitatione monachorum:* WALAHFR. Wett. 245 decorus in -am angelus ingreditur (*cf.* 224). Gall. 1,19 reversus est *Gallus* ad dilectae solitudinis -am. **b** *in imag.:* FLOR. LUGD. carm. 24,1 de pectoris -a. EPITAPH. var. I 20,1 hic iacet opertus cespite telluris in -a. EPIST. Ratisb. 10 p. 321,20 licet in -a timoris positus vix loqui audeam. CHART. com. Mansf. III 24 p. 142,10 ne facta notabilia . . . ab -a memorie deleantur. **3** *coquina – Küche:* ALCUIN. carm. 26,48 Menalca coquos nigra castiget in -a.

II *de aedificiis totis:* **A** *palatium – Palast, Hof* (*cf.* GLOSS. I 8,31 St.-S. -a salihus. III 127,21 -a phalinza): **1** *proprie:* **a** *in univ.:* VITAE abb. Acaun. 1 (MGMer. VII p. 330,12) dum in -a regali sedulus famulator regiae potestati adsisteret *s. Ymnemodus* (VITA Mathild. II 9 diiudicabant Heinricum regno potiri, quia natus esset in -a r. *al. cf.* CAPIT. reg. Franc. 222 p. 106,6 Papie in -a regia). PASS. Praeiecti I 20 ut vir Dei ad -am regis . . . pergeret (VITA Elig. 2,41. *al.*). PAUL. DIAC. carm. 35,25 ornasti patriam doctrinis, moenibus, -is. COD. Karol. 54 p. 577,5 quod . . . in -a apostolica confirmatum est. WALAHFR. Wett. 875 palatinas . . . ad -as. CARM. Sangall. II 5,1,1 splendida marmoreis ornata est -a *abbatis* columnis. CAPIT. reg. Franc. 216 p. 92,4 in augustali -a. POETA Saxo 2,431 in Aquisgrani, quam condidit ipse -am magnificam. 3,453 Lateranensi . . . ab -a. PURCH. Witig. 170 sceptrigeram . . . deserit -am. THIETM. chron. 6 prol. 33 -a ducis. ADEMAR. hist. 3,56[ex.] vulneratus est praepositus ducis . . . et -a eius ibi diruta. WIPO gest. 7 p. 30,4 Papienses . . . ad imbellem -am ruentes. ROD. CAMER. Lietb. 3 p. 844,20 puer . . . educandus in -a pontificali. CHART. Xant. 44 p. 35,14 episcopalis -ę reparandę. CHRON. reg. a. 1107 p. 47,18 in secretario Goslariensis -ae. *saepe. in fabula:* ECBASIS capt. 635 conventus deserat -am. *expressius i. q. thronus – Thron:* WALAHFR. Wett. 579 ante Dei auratam prosternitur -am. THIETM. chron. 7 prol. 12 scandens cesaream post rector clarus in -am. **b** *de loco iudiciali:* CAPIT. reg. Franc. 222 p. 104,27 disponente iura regni . . . rege . . . in -a Ticinensi. DIPL. Conr. II. 212 institutum . . . traditionis . . . in -a Radisponensis civitatis . . . roboratum est. CHART. select. Waitz 20 p. 49,11 de teloneo . . . in -a respondebit *mansionarius.* CHART. Turic. 285 confirmatum in fisco Tureginsis -ę. CHART. Argent. I 139 p. 114,40 acta sunt hec in -a episcopali Argentinensi. *al. expressius i. q. iudicium aulicum – Hofgericht:* DIPL. Otton. I. 372 p. 510,33 omnibus imperialem -am quaerentibus (448 [spur.] i. -am super hoc appellare). CHART. Salem. 548 p. 151,35 presidentibus . . . nobis pro tribunali -e imperialis apud Basileam in curia prepositure). **c** *de officiis palatii:* DESID. CAD. epist 1,6 totius -ae immoquae regni rectorem Grimoaldo maiorem domus. ANGILB. carm. 2,56 (MGPoet. I p. 361) magnae primicerius -ae. WETT. Gall. 21 praesules -ae regalis. EINH. Karol. 1 p. 3,15 praefectus -ae. PETR. DAM. disc. p. 88,20 amministratoribus -ae publicae. CONST. I 172 p. 238,15 Rainaldo . . ., imperialis -ę cancellario (CHART. Welt. 13. *al.*). ORD. coron. imp. 17,3 cum . . . officialibus et ministerialibus -e papalis. CHART. Tirol. 663 imperialis -e dapifer. 686 imperialis -ae prothonotarius. CHART. Raitenh. 77 p. 81,9 imperialis -e marescalcus. **2** **a** *meton. de personis ad palatium pertinentibus:* IONAS BOB. Columb. 1,24 p. 207,11 ob quibusdam erroribus, quos vix -a regia caret. Ved. 7 erat *Vedastis* gratus paenes regiam -am. VITA Elig. 1,15 p. 681,6 ut . . . -ae regis praesentaretur metallus. PETR. DAM. disc. p. 77,24 cum . . . -a regia suum tueatur electum. CHRON. Reinh. a. 1211 p. 578,12 mores, quos arbitrati sunt imperiali -e minime conducere. *al. in fabulis:* ECBASIS capt. 566 palatinam quod condecet -am. NIVARD. Ysengr. 6,343 suppetit ingluvies -ę. **b** *in imag. de caelo sim.:* ALDH. virg. II 1379 inferni furva regnavit *Pluton* in -a. VITA Eucher. prol. (MGMer. VII p. 46,32) ad caelorum . . . -as. EPIST. pont. Rom. sel. I 2 p. 29,29 iustitiae sedis, fidei domus, -a pudoris (TIT. metr. III 3,1,3 fidei -a, p. [*de fonte v. notam ed.*]). WALAHFR. Wett. 397 aeterni . . . regis in -am. DIPL. Arnulfi 9 ianuam -e celestis. HROTSV. Pel. 389 sidereae . . . -ae. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,92 -am cunctorum . . . iocorum. THIETM. chron. 6 prol. 15 in aetheria . . . -a. SALUTARIS POETA 217 (ed. P. Leyser, Hist. poet. et poem. p. 2067) aeterni solis in -a. *saepe.* **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 14,20 p. 389[D] -a . . . sanctam ecclesiam significat aut conscientiam mundissimae animae *eqs.* **3** *translate:* **a** *dominatio – Herrschaft:* ALCUIN. carm. 3,4,2 apostolicam tenuit tunc Sergius -am. PAUL. DIAC. Rom. 14,1 Marcianus Orientali -ae praeficitur imperator. THEOD. TREV. transl. Celsi 10 imperator vero uti catholicissimus mundialis -ae rector. *fort. add.:* GESTA Camer. 1,12 ab isto ceterisque successoribus eius Camaracensis aecclesia specialem principatus -am accepit. **b** *usus (loquendi) ad palatium pertinens – höfischer (Sprachge-)Brauch:* LUDOLF. summ. 3 p. 369,10 ista recesserunt ab -a. **B** **1** *basilica–Kirche:* ALDH. carm. eccl. 1,5 hic Petrus et Paulus . . . alma venerantur in -a. COD. Karol. 21 p. 524,17 infra -am ipsius principis apostolorum. DONAT. Trud. 25 (MGMer. VI p. 294,1) venit *caecus* ad sacratissima limina sanctae -ae, in qua . . . beati viri corpus . . . humatum dinoscitur. HRABAN. carm. 46,2 praecursor Domini . . . hanc -am inhabitat. EPITAPH. var. II 59,4 -e conditor huius. DEDIC. Brix. (MGScript. XV p. 1110,31) hec -a consecrata est a . . . episcopo. *saepe. in nom. propr.:* OTTO FRISING. chron. 7,32 p. 361,7 apud Veterem A-am (*'Vetralla'*). *in imag.:* EKKEH. IV. bened. I 28,27 super hanc petram Dominus struet -am (ecclesiam *Vulg. Matth. 16,18*). **2** *monasterium, aedificium monasteriale – Kloster, Klostergebäude:* CHART. Rhen. med. I 198 p. 258,22 (a. 955) super hanc . . . virginis Marie -am. ADEMAR. hist. 3,35[in.] Arnaldus in -a sancti Eparchii factus monacus. VITA Walar. 14 (MGMer. IV p. 166,6) -arum vel aedium fabrica. TRAD. Michaelb. 1[b] p. 773,2 Deo suisque electis in eadem -a servientibus. CHRON. Bened. II 6 *regina* in vestitu religionis ad sancti Michaelis celebrem tunc pudicie -am se contulit. *al.* **C** *domus, sedes – Haus, Sitz:* **1** *in imag.:* ALDH. virg. I 43 p. 296,4 -ae structuram . . . robustissimae petrae imposuit *Iustina (cf. Vulg. Matth. 7,24).* ERMOLD. Ludow. 3,53 iustitiae virtus nullam sibi vindicat -am. **2** *translate i. q. structura – Bau:* HERRAT hort. p. 153 est opus, ut comedat . . ., quae si non faciat, corporis -a ruat.

III *de areis sim.:* **A** *locus curtis, propatulum – Hofstatt, Hof:* CHART. Sangall. A 257 p. 245,12 (a. 820) hobas vestitas cum mancipiis ad -am nostram vel curtem pertinentibus. FROUM. carm. 11,39 firmemus vectibus -as. *in nom. propr.:* CHART. Heist. 100 (a. 1247) conventus monasterii de A-a sancti Petri (*'Peterhof'*). *fort. add.:* DONIZO Mathild. 1,697 Maronis dicitur -a hactenus et silva, per quam pascebat ovillas. **B** *regio – Stätte (in imag.):* THIETM. chron. 6,10 Saxoniam . . . securitatis ac tocius ubertatis quasi florigeram paradisi -am.

2. aula *v.* olla. **3. aula** *v.* ala.

***aulaces,** -ium *m.* (*cf.* aula) *palatini – Hofleute* (*cf.* GLOSS. I 8,34 St.-S. -es chamarare. 9,34 -es inchnehta): HUGEB. Willib. 6 p. 106,14 *(in imag.)* cum innumeris -ium magistratu multiformiter militando Domino dignum adquisibit *Willibaldus* populum.

aulaea *v.* aulaeum.

[*Sroder*]

***aulaearius** (-le-), -a, -um. *pro aulaeo usurpatus – Vorhang-:* GALB. Karol. 35[in] transtulerunt in ecclesiam . . . cortinas et aulearia quoque tapeta.

***aulaeatus** (-le-), -a, -um. *aulaeo tectus – mit einer Decke bedeckt:* CAES. HEIST. hom. exc. 17 p. 70,27 solium auleatum vel sedem stratam.

1. aulaeum (-le-), -i *n. vel rarius* **aulaea** (-le-), -ae *f. (v. l. 13. 16. 19)* (αὐλαία) *metr.* -lĕ-: *l. 17.*

stragulum, velum, tapete – Decke, Vorhang, Teppich (cf. GLOSS. III 190,47 St.-S. aulea dicuntur vela picta, gemalte umbeanch. 376,34 alueum [*i.* auleum] umbehanc; cortina idem; peripetasma idem, sed expressius dicitur umbelachen. IV 132,34 aulea cortina regia, umbehanch. *saepe):* **1** *gener.:* AETHICUS ISTER 84 p. 66,11 afferantur -a Cypria, diutina tapetia. THIETM. chron. 5,4 sedilia auleis ornata. ODO Ern. duc. 1 p. 315[c] -as sternunt famuli. *in imag.:* ABBO Sangerm. bell. 3,77 aulea (gloss.: vela) ne angustent animam sceleris. **2** *eccl.:* ALCUIN. carm. 1,366 maior relliquias quas tunc aulea tegebat. CONFL. ovis et lini 567 preciosa suis surgunt -a figuris. NIVARD. Ysengr. 5,864 tres *fratres* aulęa quater scriniaque octo tegunt. HERBORD. Ott. 1,22 in cortinis, auleis et tapetibus. TRAD. Ensd. 117 stolis ex auro et gemmis et auleis. *al. de velis tabernaculi foederis:* RANGER. carm. 987 figere paxillos, vectes, aulea *(cf. Vulg. exod. 35, 11sqq.)* movere.

2. *aulaeum (-le-), -i *n.* (*cf.* aula) *aula, palatium – Halle, Palast:* FUND. Brunw. 5 p. 128,7 quam *(sanctam crucem)* . . . Helena . . . honorificandam Constantinopolitanis invexit auleis.

***aulaeus**, -a, -um. (*cf.* αὐλός) *tibialis – Flöten-:* AETHICUS ISTER 98 p. 73,27 organa -a (aule *D*).

***aulata**, -ae *f.* (*cf.* aula?) *?aedificium vel tributum (ad curtem pertinens) – ?(Hof-)Gebäude, Abgabe (von einem Hof):* CHART. Laus. 81 (a. 1216) Huo de Grancon dedit gageriam capitulo pro emendatione -arum quidquid habebat apud Essertines pro VIII libris.

***aule**, *acc. pl.* -es *subst.* (*cf.* αὐλός) *fistula, tibia – Rohr, Flöte:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,89 proiecerat *Minerva* -es. HIER. MOR. mus. 2 p. 12,10 dicitur hydraula . . . ab hydor . . . et -e Graece, quod est cannula vel tibia.

aulea *v.* 1. aulaeum. ***auleda** *v.* *auloeda.

1. *aulensis, -e. (*cf.* aula) *palatinus – Palast-:* ALCUIN. carm. 32,27 ebrius in tectis Corydon -bus errat.

2. *aulensis, -e. (*cf.* αὐλός) *tibialis – Flöten-:* THEODULF. carm. 27,26 Tityrus -es delicias sequitur.

***auleta**, -ae *m.* (*cf.* aula) *plur. i. q. palatini – Hofleute:* CARM. Cent. 138,11 -is . . . cum . . . primis. 141,4 -is Caesaris egregiis. 142,3 -as inter Karoli nullique secundus extitit *Rhuodulfus.*

auleticus, -a, -um. (αὐλητικός) *tibialis – Flöten-:* ERMOLD. carm. app. 1,21 organa centigenis resonant -a hymnis.

auleum *sim. v.* aulaeum.

***auleus**, -i *m.* (*cf.* aula) *plur. i. q. palatini – Hofleute:* VITA Aniani 10 (MGMer. III p. 116,6) sanctus Anianus uni se ex -is (aulis *4[a.b]*, aulicis *3*) Egitio patricio manifestavit.

***aulicola**, -ae *m.* (*cf.* aula) *minister palatii – Höfling:* BERNH. GEIST. palp. 1,92 -a, cui cordi curia sola (2,215). *v. et p. 1240,19.*

***auliculus**, -i *m.* (*cf.* aula) *plur. i. q. palatini – Hofleute:* LAND. MEDIOL. hist. I 2,15 p. 52,19 -orum conventu frequentissimo principales videbantur *urbes.*

aulicus, -a, -um. (αὐλικός) *form. plur. subst.:* *nom.* -cae, -gae: *p. 1240,21.* *gen.* -cum, -gum: *p. 1240,22.* *acc.* -cas, -gas: *p. 1240,19sq.*

I *adi.:* **A** *ad aulam pertinens, palatinus – höfisch, Hof-, Palast-:* **1** *de rebus:* IONAS BOB. Columb. 2,23 p. 280,18 post -as (-os *var. l.*) honores. ERMENR. ad Grim. 1 p. 536,16 inter -os beatorum augustorum mores . . . enutritus. THANGM. (?) transl. Epiph. 7 servitio. THEOD. THEOL. Conr. 2 p. 214[b], 39 vir . . . -ae nutriturae. GERHOH. aedif. 6 (15) p. 146,16 iusticiam forensem sive -am. *al. in nom. propr.:* FUND. Hild. 1 p. 941,14 villam A-am ab insigniente eundem locum regis aula appellatam (p. 942,3). *in imag. de caelo:* THEODULF. carm. 50,2 -a porta poli. **2** *de anim.:* VITA Ansb. 4 (MGMer. V p. 621,23) -us scriba doctus (CHART. episc. Hild. I 62 p. 56,20). DIPL. Ludow. Germ. 170 p. 239,35 Erluuin -us preses. PETR. DAM. disc. p. 88,1 ab -is amministratoribus. TRAD. Scheftl. 144 -us comes (NECROL. III p. 189,30. *al.*). *al. adde:* SIGEBOTO Paulin. 33 p. 926,8 *(de regis ministerialibus)* -i canes (*cf.* 29 p. 923,40). *in imag. c. sensu blanditiae:* HEINR. AUGUST. planct. 504 par et consimilis est aucupis -a uulpis (SALUTARIS POETA 113 [ed. P. Leyser, Hist. poet. et poem. p. 2062]). **B** *basilicaris – kirchlich:* THEODULF. carm. 49,7 -a . . . delubra. VULF. Marc. 233 -a . . . templa.

II *subst. masc. i. qui ad aulam pertinet, minister palatii – Angehöriger des Hofes, Höfling (fere plur. i. q. palatini – Hofleute; cf.* GLOSS. II 77,65 St.-S. -os palatinos phalanzliutin. III 134,42 -us houetrût vel houelînch. IV 132,35 -us houeman): **A** *strictius:* IONAS BOB. Ved. 7 p. 315,1 inter -os (aulicolas *var. l.*) regis. Columb. 1,19 p. 189,23 -gas (-cos, -cas *var. l.*), obtimatis. p. 190,3 obtemperantis (*i.* -es) . . . -gae (-ci, -cae, -ce *var. l.*) persuasionibus . . . reginae. p. 191,8 -gum (-cum *var. l.*) . . . vota. PASS. Praeiecti I 22 rex et -i eius. VITA Lupi Senon. 8 (MGMer. IV p. 181,12) regius -us. ANNAL. Einh. a. 796 p. 99,12 inter optimates et -os ceterosque in palatio suo militantes. ERCHEMB. CAS. hist. 76 -um et patricium. LIUTPR. antap. 5,32 -i vel cubicularii. ADAM gest. 3,5 p. 147,19 cesarem . . . et -os. PETR. CAS. (?) chron. 4,114 p. 831,19 accitis imperii -is. COD. Udalr. 167 p. 294,28 -is et palatinis. *saepe. in imag.:* WIGAND. Waldg. 23 -us superni regis. *remissius de servis ducis:* NADDA Cyriac. I 11,11 -os suos . . . ad se vocavit *Trason magister militum.* CHRON. Noval. 5,23 sunt omnes *servi* nuper vocati -i. **B** *latius i. q. procer – ein Vornehmer:* VITA Pirmin. I 1 non solum apud -os, verum etiam apud egenos. CONST. I 391,7 p. 557,32 -i . . . et vulgares convenerunt.

auliga *v.* aulicus.

auliscus, -i *m.* (αὐλίσκος) *parva tibia ad infundendos liquores purgatorios apta – Röhrchen zum Einführen von reinigenden Flüssigkeiten:* RECEPT. Bamb. 67 per -um lavavis *vulnus* cum mulsa . . ., et deinde sic aliquo medicamene per -um uteris, qui purgari . . . posset. ALPHITA I p. 279,13 -us est instrumentum iniettorium, inde etiam -us othicus, id est instrumentum illud, per quod iniiciuntur liquores in aures. THEOD. CERV. chirurg. 3,11 p. 163[B].

aulocia *v.* aristolochia.

***auloeda** (-le-), -ae *f.* (*cf.* αὐλῳδός) *quae (ad tibiam) canit – Sängerin (zum Flötenspiel):* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,182 intulit auledas iuvenili corpore quinas musica.

1. aulon, -onis *subst.* (αὐλών; *cf. nom. propr.* Aulon) *vallis – Tal:* VITA Serv. 12 p. 44,9 quem Abraham ad -em Mambre (*Vulg. gen. 18,1* in convalle Mambre) . . . conspexit. OLIV. descr. p. 23,3 Engadi in tribu Iuda . . ., que est in -e Iericho, hoc est in regione illa campestri.

2. *aulo(n), -onis *subst. (orig. inc.) turdus – Drossel:* ALBERT. M. animal. 6,5 animal, quod triangel (*p. 559[a],5* αἱ δὲ κίχλαι) Graece et -es Latine vocantur.

***aulona**, -ae *f.* (*cf.* aula) *de specie navis bellicae i. q. navis palatii similis – palastähnliches Schiff:* AETHICUS ISTER 95 p. 72,15 -as altas et breves naves cum ingeniosissimis obliquis fenestellis. p. 72,28 istas . . . naviculas vehementes . . . philosophus sua arte instruxit . . . et ob hoc -as nuncupavit velut maris aut navium palatia. 106 p. 80,4 propter -as laborum nostrorum fabrefactas dromunculas.

?*aulonis *adi.* (*cf.* *aulona) *palatii similis – palastähnlich:* AETHICUS ISTER 36 p. 23,8 mare brumericum . . ., triumphatorium hostium cachinfatorum naufragium -ium navium.

***aulopias** *(m.)* (αὐλωπίας) *species thynnorum – Thunfischart (cf. R. Strömberg, Studien zur Etymologie und Bildung der griech. Fischnamen. 1943. p. 41sq.):* ALBERT. M. animal. 6,92 dolokyez (*p. 570[b],19* αὐλωπίας) . . . in aestate pullificat.

[Sroder]

***aumasticus** *v.* *amasticus.

aumatium, -i *n.* *(orig. inc., cf. W. Heraeus, ArchLatLex. 11. 1900. p. 68sq.)* *species aedificii – Gebäudeart (cf. Atto Vercell. polypt. p. 30,16 [ed. G. Goetz. 1922]* statuunt -a [gloss.: loca sunt secreta in theatro] et componunt tristega): LAND. MEDIOL. hist. I 2,2 p. 45,43 locantes *imperatores* in ea *(civitate Mediolani)* . . . imperiale palatium, theatrum decentissimum, -um, thermas (2,15 p. 52,1). *?de nidis avium:* EUGEN. VULG. syll. 31A,19,2 tunc versa castra plumea sparsim legunt -a.

***avo**, -onis *m.* (*cf.* avus) *avus – Großvater (plur. i. q. avus et avia – Großeltern):* TRAD. Frising. 22 (a. 765/67) pro remedio anime nostrę sive parentum nostrorum, id est pro patre vel matre seu -es et pro omnibus, qui de propinquitate nostra sunt. 62 sicut olim ab -e nostro atque genitrice traditum fuerat. *v. et* *avio.

***avocabulum**, -i *n.* (ad *et* vocabulum) *vicus – Weiler:* DIPL. Otton. I. 253 p. 362,15 ⟨corti⟩ cellam unam, qui coniacet in -o Toppo. 400 p. 545,11 ipsa petia de terra in -o Forne. DIPL. Heinr. III. 190 ęcclesia . . . posita in -o (vocabulo DIPL. Conr. II. 257) Uerniano. 292 p. 397,19 casam et curtem in -o Colle *eqs.*

avocamentum (adv-), -i *n.* *deflexus – Ablenkung:* HUMB. Sim. 2,12 p. 152,19 cuius *(viperae)* natura tam abhominabilis est hominibus, ut, cum nullo experimento ab eis sciatur, vix sine -o animi audiatur, cum forte refertur. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 275,4 ut oppressas merore . . . mentes hoc ad-o recrearent.

***avocatia** *v.* *advocatia.

1. avocatio, -onis *f.* **1** *reiectio – Zurückweisung:* HONOR. AUGUST. spec. p. 1087D (vs.) hinc veri affirmatio, inde errantis -o. **2** *relaxatio, delectatio – Zerstreuung, Erbauung:* AGOB. epist. 2,8 p. 155,40sq. hęc sunt, quę ineffabiliter iocundissimam prestant -em pię et fideli animae et talem -em (adv- *cod. a. corr.*), qualis *eqs.* p. 156,2 -es carnalium mentium. 2,9 p. 156,7 quicumque . . . quęrit consolationem et -em in diviciis.

2. avocatio, avocator, avocatus *v.* adv-.

1. avoco, -avi, -atum, -are. **1** *trans.:* **a** *avertere, abstrahere – entziehen, wegnehmen:* CHART. ord. Teut. 204 p. 197,3 (a. 1237) promiserunt homines nostros populares servilis seu libere conditionis nec per se nec per alios aliquatenus -are. CHART. Argent. I 432 renunciamus . . . quolibet iuris auxilio . . ., per quod prefata bona retrahere possemus et -are a priore et fratribus. **b** *relaxare, delectare – zerstreuen, erbauen:* AGOB. epist. 2,8 de hac avocatione Dominus precipit per prophetam: 'loquimini ad cor Iherusalem et -ate (advocate *Vulg. Is. 40,2*) eam'. 2,9 quicumque . . . neglegit in his summis rebus . . . -are animos fidelium. **2** *intrans. i. q. deminutionem inferre – Abbruch tun:* WALAHFR. carm. 28,13 nihil est, quod adhuc felicibus -et annis.

2. avoco *v.* advoco. ***avocria** *v.* *advoeria.

***avogadria** *v.* *advocadria. ***avoiria** *v.* *advoeria.

***avolito**, -are. *commotum esse – erregt sein:* WILLIR. cant. 6,4 p. 48 ipsi *(ocelli tui)* me plane fecerunt -are (avolare *Vulg. cant. 6,4*).

***avollium**, -i *n.* (*ital.* avolio, avorio *ab* eboreus) *ebur – Elfenbein:* IOH. sacerd. 204 si vis aurum . . . scribere in vitro, ferro, -o (gloss.: ut -um antiquum reddatur ad bonum colorem) *eqs.* ANNAL. Plac. a. 1248 p. 496,23 cuius *(elephantis)* corpus sepelitum fuit, ut ossa ad effectum -i pervenerint.

avolo, -avi, -are. *script.* abv-: *l. 67sq.*

1 *proprie:* **a** *volando abscedere – fortfliegen:* RUD. FULD. mirac. 11 p. 337,6 musca nigerrima . . . ab ore eius visa est -are. ARNOLD. LUB. chron. 5,27 p. 207,5 litteras sub umbilico columbe . . . ponunt et eam -are permittunt. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 90,17 grues . . . consueverunt . . . ab-are. 6 p. 221,16 cum longe ab-verit *avis. al. volare – fliegen:* VITA Corb. 12 aquilam in aeris altitudine -antem (volantem *var. l.*). *in imag.:* EKKEH. IV. pict. Sangall. 37 sacer -at inde Columbus. **b** *delabi – herabschweben:* THEOD. THEOL. Conr. 4 p. 216b,51 molem gravis corporis ter, ut ita dicam, -are. **2** *translate i. q. aufugere – entfliehen:* WALAHFR. carm. 14,6,6 ni frenis bene presseris *pullum* . . ., te deponit et -at. DIPL. Otton. III. 324 p. 753,3 de huius vitę carcere honestius -are (*cf.* CHART. episc. Halb. 1078 p. 279,31 si vero aliquis . . . iubente Domino -arit a seculo).

***avolvo**, avolutum, -ere. *detendere – abbrechen:* ALBERT. AQUENS. hist. 11,20 -tis (avulsis *var. l.*) tentoriis.

avonculus *sim. v.* avunculus. *Sroder*

1. *avorsus *subst.* (*cf. theod. vet.* werran) *?pecus agitata et laesa – ?gehetztes und verletztes (Stück) Vieh:* STATUT. Altah. (MGScript. XVII p. 357b,53; cod. s. XIII.) -us dicitur awersn (*cf.* LEX Baiuv. 14,4 recipe animal, quod lediști, quod nos auursam [auursan, auorsam, aworsen, aborsum *sim. var. l.*] vocamus). *Schmidt*

2. avorsus, avortivus *v.* abo-.

1. aura, -ae *f.* (ἀΰρα)

I *proprie:* **A** *notione flatus servata:* **1** *(levis) flatus (venti), ventus – (leichter Wind-) Hauch, Wind:* **a** *gener.:* VITA Pirmin. I 6 fecit umbraculum aestivas ad declinandum -as. WETT. Gall. 2 p. 258,3 prosperis . . . succedentibus -is sinus Brittanicos tangebant. WALTHARIUS 352 horreat ut cunctos -ae ventique susurros. POETA Saxo 2,172 vernalis et -a iucundum spirans. EPIST. Ratisb. 10 p. 324,19 de -a venationi apta *loquuntur.* HILDEG. phys. 6,7 p. 1291D vultur . . . naturaliter tempora -arum et -as temporum novit. CARM. Bur. B 57,5,2 optat Thetis -am quietis. *saepe. de vento certo (cf. Isid. orig. 13,11,16sq.): v. p. 504,23.* **b** α *alleg.:* HRABAN. univ. 9,26 p. 282D -a significat tranquillitatem bonae mentis contemplantis Deum. β *in imag.:* GESTA Camer. 1,28 ut . . . volumina . . . -is quidem ridentibus disperirent. 2,4 p. 457,4 maximam partem invidae -ae se rapuisse laetantur. EPIST. Ratisb. 1 p. 275,2 quę . . . necessitate -ę commendavi. γ *per compar.:* HRABAN. univ. 9,26 p. 283A quasi . . . sibilum tenuis -ae percipimus. EPIST. Meginh. 5 p. 197,9 velut -a eos *(nuntios)* afflasset. **2** *tempestas, procella – Unwetter, Sturm:* BEDA hist. eccl. 4,3 p. 210,22 si . . . violentior -a insisteret. VITA Liutg. III 2,731 -am . . . fecisti, diabole, sit tempestas ista tecum maledicta. ALBERT. STAD. annal. a. 1249 p. 372,31 propter horrorem -ae. CHART. Gelr. 968 p. 936,21 per ventum magnum et impetuosum aut -am turbulentam et intemperatam. *al.* **3** *odor – Duft (cf.* GLOSS. II 460,41 St.-S. -as stanche i. pisamvn): TRANSL. Patrocli p. 281a,25 augebatur . . . -a delectabilis, donec veniretur ad corpus sancti martyris. **4** *?spiritus – ?Atem:* WILH. SALIC. chirurg. 1,18 p. 309F quę *(inflatio faciei)* dicitur in vulgari buzicaga (*cf. ital.* buzzicata) vel -a cervina vel gutta rubea. **B** *notione flatus evanida:* **1** *gener. i. q. aer – Luft:* ALDH. ad Acirc. 99,1 cunctis -a vescentibus aethrae ([*ex Verg. Aen. 3,339*]. HROTSV. Abr. 1,4 duas olympiades vitali -a vesceretur. CHART. Naumb. 398 p. 360,23 quamdiu presenti vescitur -a. *al. cf.* HROTSV. Mar. 117 an frueretur . . . calida vitaliter -a. TRAD. Ratisb. 261 p. 218,28 qui istius vitę -a adhuc pociuntur). REGINO chron. a. 867 p. 92,23 loricam deposuit, ut -a collecta . . . refrigeraretur *(cf. Lucan. 5,429).* TRAD. Ratisb. 261 p. 218,19 omnibus superne -e spiramina retinentibus. HILDEG. caus. 1 p. 16,26sq. luna . . . in se excipit foeditatem inutilitatis -arum . . ., stabilitatem utilis -ae. *al. expressius i. q. frigus – Kühle (spectat ad Vulg. gen. 3,8):* GLOSS. I 303,3 St.-S. ad -am post meridiem i. in der chȗlin after undirn. II 555,42 -am chuoli. *ibid. al.* **2** *meton.:* **a** *regio aere expleta – Luft(raum), Lüfte:* α *strictius:* ALDH. carm. eccl. 4,1,30 aethereas dimittens furcifer *(Simon Magus)* -as cernuus ad terram . . . corruit. CAND. FULD. Eigil. II 17,6 vexilla . . . tolluntur in -am. WALTHARIUS 714 ignem . . . transfudit ad -as. HROTSV. Abr. 3,14 flebilibus sonis -as pollui. Gong. 248 cecidit nubecula parva, quae volitans -a ante fuit vacua. 483 expirans animam martir . . . tollitur ex -a vegiturque per astra serena. *saepe. in imag.:* PAUL. DIAC. carm. 19,29 nodos (*i. aenigmata)* pandere . . . per -as. ALCUIN. epist. 215 p. 359,7 has *(litteras)* . . . in -as direxi, ut vento ferente in vestras pervenissent manus. β *latius de sede beatorum:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 307,7 exemtum

[Baader]

tenebris in -as me serenae lucis eduxit. WALAHFR. Wett. 153 vectum *Eliam* . . . leves affatur in -as. CAND. FULD. Eigil. II 24,9 undantem . . . animam superas proflabat ad -as. ANNAL. Quedl. a. 1018 Thiatburg . . . coelesti locatur in -a. *al.* **b** *caeli status – Witterung* (*cf.* GLOSS. III 223,62 St.-S. -a weter): HUGEB. Wynneb. 2 p. 107,36 ne . . . gelida hiemis -a nibata et nebulata . . . inruentes congelescerent. ALCUIN. epist. 153 p. 248,22 sollicitus sum . . . propter has -as (-es *var. l.*) durissimas. HILDEG. caus. 2 p. 97,3 de halitus foetore in -a nebulosa. STATUT. ord. Teut. p. 63,27 -e inequalitas. IOCALIS 248 apparente nova luna dinoscitur -a. CHART. Merseb. 390 que *(ecclesia)* per tempestatem -e, videlicet per tonitrua, turbinem ventorum, ymbrium et grandinum . . . concussa est. *expressius de intemperantia caeli:* HILDEG. caus. 1 p. 17,7 humectationes hominum . . . notari non debent . . . secundum -am aeris, scilicet pluviae aut siccitatis hiemis aut aestatis. phys. 5,13 p. 514,28 (add. cod. G) voce sua gallus -am advocat. **c** *aurora – Morgenröte:* WALAHFR. Wett. 324 tertia cum radios semper produxerit -a ([gloss. RO: pro aurora]. *sim.* 913 [gloss. R: dies]). WALTH. SPIR. Christoph. II 4,179 ut pulcra suum reseraverat -a cubile *(cf. Verg. Aen. 4,585).* 6,157 candidulam fugiebat Lucifer -am. 6,244 postera . . . -a *(cf. Verg. Aen. 4,6).* **d** *septentrio – Norden* (*cf. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico Lombardo. 1939. p. 355 s. v.* ventus): CHART. Ticin. 194 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. III p. 25,1; a. 1239) ab illa parte -e, quod solarium fuit illorum quatuor. ibid. p. 25,5 versus -am. **C** *per confusionem ut vid. i. q. species robiginis frumenti – Art des Getreiderosts: v.* aurugo *p. 1262,49.*

II *translate:* **A** *splendor – Glanz:* CARM. var. III 1,37 ut . . . aeterni . . . fruar post mortem luminis -a. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,213 inter quę *(signa)* rutilae resplenduit -a Coronę. **B** *fama, gloria – Ruf, Ruhm:* WALAHFR. carm. 38,1 fama tui celebrem mihi nominis -am attulit (*cf.* 42,4). EPIST. Meginh. 30 p. 228,27 ut opinionis tue -am gratiosam . . . probitatis tenore corrobores. EPIST. Hann. 105 p. 174,12 nostra persona, quę nonnulla litteratorię professionis -a aliquando percrepuit. **C** *temperantia – Fassung:* CARM. de Cass. 457 vires revocans -am mentisque receptans. **D** *impetus, molestia – Ungestüm, Unbill:* ANSO Ursmar. 2 (MGMer. VI p. 457,5) si grassata esset in ecclesia -a persecutionis. HROTSV. gest. prol. 2,38 quo . . . *verba* titulo signata . . . despectus nimia meriti tueantur ab -a. FROUM. carm. 20,50 tangimur invalidi permagni criminis -a. *fort. add.:* CAND. FULD. Eigil. II 25,7 haec nam conditio misera diraque sub -a condita fata manent cunctis mortalibus aegris. **E** *res futilis, inconstantia – Nichtigkeit, Wankelmut:* WANDALB. martyr. prop. 1 carmine qui vacuas captavi saepius -as. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,32 absit . . . hinc procul -e vulgaris opinio.

2. aura *v.* auris. **auramentum** *v.* atramentum.

auraria, -ae *f. ars aurificum – Goldschmiedekunst:* PASS. Thiem. II 12 p. 59,14 operatorias artes . . ., scilicet -am et huiusmodi omnes profiteor.

aurarius, -i *m. aurilegulus, qui censum auro persolvit – Goldwäscher, der in Gold zinst (cf. P. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 353sq.):* DIPL. Otton. I. 33 hobas dominicales, quas pridem -i insederant. 126 curtem regalem 1 cum . . . barscalkis, -is *eqs.* TRAD. Ratisb. 196 predium . . . cum . . . vinitoribus et -is. TRAD. Salisb. I 71 p. 288,2 *(inter testes)* Wizili -us. *v. et* *aurearius, *auridator.

1. auratus *v.* auro. **2. auratus** *v.* auguratus.

***aurearius,** -i *m. aurilegulus, qui censum auro persolvit – Goldwäscher, der in Gold zinst:* DIPL. Otton. I. 29 locum . . . cum . . . mancipiis . . . et -is . . . donavimus. TRAD. Ratisb. 195 curtem cum . . . vinitoribus et -is. *v. et* aurarius.

aurefex *v.* aurifex.

aureolus, -a, -um. *script.:* ar-: *p. 1244,37sq.* -rco-, -rto-: *p. 1244,37sq.* -rio-: *p. 1244,5.21.*

I *adi. i. q. aureus – golden, Gold-:* **A** *proprie:* **1** *ex auro fabrefactus, inauratus, auro ornatus – aus Gold hergestellt, vergoldet, goldverziert:* WALAHFR. carm. 22,1,4 fulsit in -is (aureis *Vulg. I Macc. 6,39*) . . . sol clipeis. FOLCUIN. Lob. 27 crux. PURCH. Witig. 444 gemmis. METELL. Quir. 6,45 caudex -us sex calamos habens *(cf. Vulg. exod. 25,31). in nom. propr.:* COD. Wang. Trident. 22 p. 59,8 (a. 1185) non longe a Porta Auriola. *de symbolis sanctitatis:* HYMN. Hraban. 23,3,4 confert *Martinus* . . . stellis -a serta micantibus. NOTKER. BALB. hymn. p. 90 iuvenis . . . ramum -um retinet. EKKEH. IV. bened. I 14,62 *Benedictus* -am ponet tibi fronte corollam. *al.* **2** *ex nummis aureis constans – aus Goldstücken bestehend:* METELL. Quir. 3[a],26 strenae. **3** *nummos aureos conferens – Goldstücke spendend:* THEODULF. carm. 25,18 -as . . . manus, pauperiem quae abolent. **4** *speciem vel colorem auri exhibens – goldartig, -farben:* MARB. RED. lap. 15,3 *chrysoprasus* -is guttis . . . renidet. THEOPH. sched. 1,26 quod *tabulae stagneae* -um colorem . . . trahant. 1,29 quae *(pictura)* . . . apud quosdam vocatur -a. **B** *translate de beatitudine:* PURCH. Witig. 8 tempora . . . -ae pacis.

II *subst.:* **A** *masc.: avis quaedam colore croceo insignita – Pirol (Oriolus oriolus L., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 178sq.):* CARM. lyr. 2,1 (NArch. 50 p. 582; s. X.) est nominatus -iolus clarus. **B** *fem.:* **1** *theol. i. q. gloria animae accidentalis, nimbus – akzidentelle Glückseligkeit der Seele, Heiligenschein (cf. LThK.* [2]*I. p. 1109):* CAES. HEIST. Elis. I 9 p. 358,8 tria esse genera hominum, quibus -a debetur, hoc est martyres, virgines et prelatos *eqs.* hom. II p. 106[b] est . . . -a quaedam decentia et singularitas, quae non sanctis omnibus debetur. ALBERT. M. bon. 318 p. 177,38 in quo fructus *castitatis* differt ab -a et aurea et beatitudine, quae dicunt etiam praemia sanctorum. *al. (v. ind.).* Is. 28,5 p. 308,35 hae sunt duae coronae in beatitudine, una substantialis, quae dicitur aurea, alia accidentalis, quae dicitur -a. SALIMB. chron. p. 297,9 quod ego et frater Salimbene habeamus -am. *ibid. al. in imag.:* GERHOH. Antichr. 1,32 p. 341,42 -am heresium suarum . . . non deserebant *Samaritani.* **2** *bot.:* **a** *heliotropium – Ringelblume (Calendula officinalis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 715sqq.):* GLOSS. III 525,2 St.-S. ancusa areola ringele. 535,34 arcola ringele. 548,34 -a (areola *a*, artola *c*) vel angelica, ringele *(a. c)*, engelwrze *(b).* **b** *?angelica – ?Engelwurz (Archangelica officinalis Hoffm., cf. Marzell, op. cit. I. p. 372sqq.): v. l. 37sq.*

aurerum *v.* ren.

auresco, -ere. *(ut aurum) splendescere – (wie Gold) erglänzen:* MIRAC. Martial. 2,2 (MGScript. XV p. 281,10; s. VIII./IX.) -ente celo. *in imag.:* ARNO REICHERSB. scut. p. 1497[b] simus . . . canonicus ordo, . . . sacerdotalis dignitatis et ecclesiastici regiminis donis -ens.

auretenus *v.* 1. auris *p. 1257,62sq.1258,13.*

aureticus *v.* diureticus.

aureus, -a, -um. *script.:* hau-: *l. 63.* -i(us): *l. 58. p. 1248,39. adde* CHRON. Fred. 2,60 p. 85,2 -ies. GLOSS. I 204, 33 St.-S. -eh(us): GLOSS. I 553,21 St.-S. *metr.* -eam, -eis *(per synizesim): l. 67. p. 1247,18. adde* WALAHFR. Wett. 530. *pronunt.: v. p. 297,70.*

aureolus – golden, Gold- (nom. propr.: CHART. Rhen. med. I 597 p. 654,43 [a. 1156] Fridericus A-us. *al.* [*v. ind. p. 763*]. CHART. civ. Erf. 76 Uto A-us. CHART. march. Misn. III 493 Meingotus A-us. ANNAL. Ianuens. II p. 88,11 *guerra* inter A-os et Porcellos [*cf.* III p. 109,4 illi de Auria]. *al.):* **I** *proprie:* **A** *ex auro fabrefactus, inauratus, auro ornatus – aus Gold hergestellt, vergoldet, goldverziert:* **1** *de ornamentis, instrumentis, vasis sim.:* **a** *gener.:* STEPH. EDD. Wilfr. 12 *episcopum* in sella -a sedentem. VITA Boniti 8 (MGMer. VI p. 123,22) -um (h- *var. l.*) . . . anulum. TRAD. Scheftl. 15 p. 24,22 spannam. EINH. Karol. 32 p. 37,4 malum . . . -um, quo tecti culmen erat ornatum. AGNELL. lib. pont. 39 p. 303,15 non longe a miliario -o. WALTHARIUS 335 ocreis. MILO carm. 3,4,1,235 inauribus -is. HROTSV. Gall. II 7,1 -um simulachrum Iovis. THIETM. chron. 2,28 p. 74,25 torque. CHRON. Pol. 2,25 pro carnea manum -am restauravit. GREG. CAT. chron. app. p. 292,9 nuscam -am fęmineam. EBO BAMB. Ott. 2,13 p. 637,1 -am imaginem Trigelawi. ANNALISTA Saxo a. 1126 p. 764,16 aratro *(cf. p. 1245,5).* CHRON. reg. cont. III

[Baader]

a. 1210 p. 231,7 cassidem. AEG. AUR. gest. 3,3 p. 80,35sq. monile -um, cristam -am, duas armillas -as. *persaepe. v. et p. 1252,32. in nom. propr.:* CHRON. Brunsv. 5 (MGScript. XXX p. 23,47sq.; a. 1269/77) de Ethicone A-o Curru: vulgaris fama est de quodam Ethicone cum -o curru *eqs. in imag.:* BEDA hist. eccl. 4,9 p. 222,23 per funes -os. WETT. Gall. 8 invenimus hic concam -am, sed serpentibus plenam. EPIST. Worm. I 4 fiat subito donum -um. COSMAS chron. 1,35 p. 63,19 regem . . . catena -a ut molossum traxit in Boemiam. 3,59 p. 238,9 qui *(oratores)* . . . gesta stilo -o deaurare queant. CARM. Bur. B 106,1,5 fixus sum -o *iaculo Veneris. al.* **b** *liturg.:* HUGEB. Willib. 4 p. 97,21 stant in lecto XV crateras -as. CHART. Tirol. 13 p. 8,26 cum candelabra -a. p. 9,41 evangelia . . . cum tabula -a. COD. Lauresh. 91 p. 373,3 calicem. THIETM. chron. 8,14 altare -um . . . et buxidem -am. GESTA Camer. 3,49 p. 484,12sq. cruces -as cum ventilabris aeque -is. HUGO FLAV. chron. 2,8 p. 375,10 philacteria. LEO MARS. chron. 2,100 *yconam.* PETR. CAS. (?) chron. 3,58 p. 743,22 naviculam -am *turibuli.* 4,13 p. 768,21 scrinium. VITA Heinr. IV. 1 p. 12,21 -a tabula Spirensis altaris. COSMAS chron. 2,5 p. 90,14 crucifixi. GREG. CAT. chron. app. p. 292,24 *stolam* cum squillis -is. p. 309,30 turibulum. CHRON. Cosmae cont. I a. 1129 p. 134,27 coronam. IOCUND. Serv. 44 (MGScript. XII p. 107,37) caput *Servatii* -um fieri iussit *(postea:* imaginem). *persaepe. v. et p. 1249,19.* **c** *publ. et iur.:* **α** *de insignibus imperialibus (cf. P. E. Schramm, Sphaira, Globus, Reichsapfel. 1958. p. 78sqq.):* THEGAN. Ludow. 19 lembo -o, baltheo -o praecinctus . . . et coronam -am in capite gestans et baculum -um in manu tenens (HELM. chron. 28 p. 56,1 *Rudolfo* papa -am transmisit c.). NOTKER. BALB. gest. 1,17 p. 21,13 virgam -am . . . Karoli. p. 22,4 sceptrum . . ., quod pro significatione regiminis nostri -um ferre solemus. BRUNO MAGD. bell. 90 diadema. BENZO ad Heinr. 1,9 p. 602,31 (vs.) pomum (ORD. coron. imp. 17,25 sceptrum et p. -um). GODEFR. VIT. panth. 26 p. 274,47 globus. *al.* **β** *de bullis sim. (cf. Bresslau, Urkundenlehre. ²II. p. 558sq. 566sq.):* AGOB. epist. 7 p. 184,29 precepta ex nomine vestro *(sc. Ludowici imp.)* -is sigillis signata. DIPL. Heinr. III. 45 -a nostrę imaginis bulla . . . insigniri (CHART. Rhen. med. I 598 p. 656,40 [dipl. Frid. I.]). CONST. I 268 privilegium . . . imperiali sigillo nostro -o sigillatum. CONR. MUR. summ. 6 p. 475,15 papa . . . indulgentiis vel statutis -am bullam . . . appendit, similiter imperator. CHRON. Erf. mod. a. 1274 p. 265,26 cum litteris et bullis -is *(sc. imperatoris Graecorum). al.* **γ** *de symbolo deditionis:* COSMAS chron. 2,2 p. 84,1 -am gestantes virgam, quod erat signum dedicionis. ANNAL. Pegav. a. 1078 p. 240,28 acceptis . . . obsidibus cum . . . scutellis -is et argenteis. OTTO SANBLAS. chron. 27 p. 39,5 insignia . . . civitatum cum clavibus -is offerentes. **d** *techn.:* COMPOS. Luc. B 1 pone pectalum -um super pectalum vitri. MAPPAE CLAVIC. 39 -am laminam productilem. *al. v. et supra p. 930,27.34.* **e** *chirurg.:* WILH. SALIC. chirurg. 5,1 p. 356ᴬ cauteria -a, argentea vel auricalchea. *v. et p. 930,43.1248,63.* **2** *de monetis (cf. p. 1248,6sq.):* LEG. Wisig. 7,6,5 solidum (STEPH. EDD. Wilfr. 27 p. 220,22 modium plenum solidorum -orum dare). LEG. Lang. p. 223,40 bizanteos. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 21 denariorum (CHART. Tirol. 128 heres -um denarium super altare ponat. CHART. Wirt. II 320 [dipl. Conr. III.] -um denarium XII denariis Wirceburgensis monete comparatum. CHART. Rhen. med. I 638. *al.*). CHART. Rhen. inf. I 164 nummisma unum -um pondus habens trium denariorum nostrae monetae. TRANSL. Dion. Ratisb. 25 p. 365ᵇ,61 Philippos *(cf. Prud. perist. 2,102).* TRAD. Ratisb. 576 nummum -um ponat super . . . altare (TRAD. Teg. 132. CHART. Wirt. I 259 p. 328,21 -um n., qui bizancius dicitur. ANNAL. Ianuens. IV p. 10,5 nummus -us Ianue fabricatus. *al.*). MIRAC. Bernw. 24 florenum. SALIMB. chron. p. 516, 25 multa milia florentinorum -orum. *saepe. v. et supra p. 930,50. meton. de sanctimoniali:* BEDA hist. eccl. 3,8 p. 143,17 -um illud nomisma. **3** *de aedificiis sim. (nonnulla exempla spectare possunt et ad p. 1247,23sqq.):* **a** *gener.:* ANNAL. Elwang. a. 1180 (MGScript. X p. 19,40) domus. CHART. Westph. VII 1354 p. 616,38 in -a caminata. **b** *in nom. propr.:* DIPL. Karlom. (II.) 4 p. 290,1 quod *(monasterium)* Casa A-a (*'Casauria'*) vocatur. PASS. Ger. Col. 20 ut *ecclesia* musiva . . . fulgens . . . nomen Ad A-os Sanctos . . . sortiretur *(cf. Greg. Tur. glor. mart. 61).* OTTO FRISING. gest. 2,32 p. 140,18 porta, quam A-am vocant, Leoninam urbem . . . intravit (BERNH. MAR. annal. a. 1164 p. 249,46. a. 1166 p. 254,3). *al.* **4** *de vestimentis, pannis sim. i. q. auro intextus vel (acu) pictus – golddurchwirkt, -bestickt:* ERMOLD. Ludow. 4,389 vitta. 4,394 cappa. GESTA Camer. 3,38 *pallium* in modo crucis -a superficie insignitum. LEO MARS. chron. 2,63 p. 671,16 coopertorium *altaris* purpureum -o friso . . . adornatum. 3,18 p. 711,2 pluviale diarodanum . . . cum fimbriis . . . -is; planeta diacetrina -is listis . . . ornata. PETR. CAS. (?) chron. 3,74 p. 754,3 fanonem imperialem totum -um. BERTH. ZWIF. chron. 29 p. 232,5 stolam -am. *al. v. et p. 930,26.1245,28.* **5** *de litteris sim. i. q. pigmento aureolo scriptus – in Gold geschrieben, gemalt (cf. Wattenbach, Schriftwesen. p. 251sqq.):* **a** *de epistolis principum (cf. Bresslau, Urkundenlehre. ²II. p. 507sq.):* PAUL. DIAC. Lang. 6,28 Aripertus . . . donationem -is exaratam litteris Romam direxit. DIPL. Otton. III. 389 p. 820,14 Iohannes . . . preceptum -is literis scripsit et sub titulo . . . Constantini . . . finxit. ANNAL. Stad. a. 1179 p. 349,19 epistolam *Manuelis* . . . scriptam -is litteris. *al.* **b** *de chartis:* ANON. Has. 8 Arnulfus . . . abbaciam . . . cyrographo -is litteris inscripto stabilivit. NORB. IBURG. Benn. 16 p. 882,27 rex . . . -is litteris . . . chartulam iussit conscribi. *al.* **c** *de codicibus:* ADAM gest. 3,45 p. 187,19 psalterium -is scriptum litteris. LEO MARS. chron. 2,43 p. 656,31 textum euangelii . . . uncialibus . . . litteris atque figuris -is mirifice decoratum. PETR. CAS. (?) chron. 4,90 epistolarium -um Desiderii abbatis. *v. et supra p. 930,36.41. 1256,22. in imag.:* GUNZO epist. 9 p. 38,16 veluti si nomen diaboli -is literis quis scribat. **d** *de inscriptionibus:* VITA Gang. II praef. (MGMer. VII p. 171,1) laudes humanae vanitatis . . . -is marmoreisque decorantur titulis. PETR. CAS. (?) chron. 3,34 p. 727,32 in qua *(absida)* . . . -is litteris hos versus describi praecepit. BALDER. Alber. 29 p. 259,38 in epitaphio . . . *versus* scripti -is litteris in cupreis lamminis. **B** *aurum continens – Gold enthaltend:* AETHICUS ISTER 106 p. 80,15 *(de India)* montes. GLOSS. III 562,3 St.-S. marcasica -a, cattengolt *(a)*, gegossen golt *(b).* GEBER. clar. 2,8 accipe marcasitam -am *eqs.* CHRON. Reinh. a. 1205 p. 539,3 montana. *per confusionem:* ANON. secret. p. 37,28 lapides -i *(v. notam ed.). in nom. propr.:* TRAD. Patav. 1013 (a. 1220/40) Heinricus A-us Lapis. **C** *ex auro constans – aus Gold bestehend:* GODEFR. VIT. panth. 26 p. 275,41 -a materies regalibus apta coronis indicat imperium mundi superesse patronis. *in imag.:* THIETM. chron. 3,18 venit de supernis sedibus -a dextera. COSMAS chron. 1,9 p. 19,10 *Pragae* bine -e ascendent olive. *proverb.:* ROD. GLAB. hist. 4,2 -o pugillo murum frangere ferreum. EPIST. Worm. I 20 p. 38,1 omnia preter -os montes promittens *(cf. Ter. Phorm. 1,2,18). al.* **D** *ad aurum condendum aptus – Schatz-:* NOTAE Petr. Col. (MGScript. XVI p. 735,52; s. XIII.ᵐᵉᵈ.) tres marcas . . . recipere . . . in -a camera de reliquiis sanctorum. **E** *ad aurum acquirendum vergens – auf Gold gerichtet:* EKKEH. IV. bened. I 13,54 monachum . . . nec -a *fames* lędat *(cf. Verg. Aen. 2,57).* **F** *speciem vel colorem auri exhibens – goldartig, -farben:* ALDH. virg. II 285 bucula. ad Acirc. 25,3 *(de pavone)* nihil -a forma plus rubet. MAPPAE CLAVIC. 1 auripigmenti coloris -i. COMPOS. Matr. 33,4 *laminae plumbeae* apparebunt tibi -as (*i.* -ae). 36,1 sandaracem Isaricam -i coloris. TROTULA 57 p. 30,5 ad capillos -os faciendos. MAURUS urin. I p. 34,1 si urina appareat -a vel citrina. IOH. S. PAUL. diaet. 548 inter *vinum* -um et citrinum est palmeum. *al. v. et supra p. 711,48. fort. add. de colore rutilo:* WALTHARIUS 1059 torquem *(v. notam ed.).* **G** *vestimentis auro intextis amictus – im Goldgewand:* ERMOLD. Ludow. 4,469 caesar abire parat -us. NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 60,3 vidimus . . . *hominem* -um *(sc. Karolum M.). in imag.:* WALAHFR. imag. Tetr. 60 fulget Avaritia exornatis

[Baader]

-a membris. H -a textrix *i. quae aurum intexit – Goldwirkerin:* CHART. Meckl. IV 2698 (a. 1269) Margareta -a textrix.

II *translate:* A *de rebus:* 1 *spectat ad praestantiam, excellentiam:* a *de saeculo sim. (cf. Verg. Aen. 6,793. al.):* CARM. libr. III 8,20 pax . . . -a te *(sc. caesare)* duce secla refert (ADAM gest. 3,47 p. 190,27 metropolitanus noster quedam -a secula renovaturus. HEINR. WIRZ. cur. 89. *al.*). BRUNO QUERF. Adalb. A 9 cuius *(Ottonis imp.)* -a tempora nunc gravi gemitu memorat *ecclesia.* CHRON. Pol. 1,16 p. 37,19 etas -a in plumbeam est conversa. *saepe. v. et supra p. 930,69.* b *de medicamentis:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 389^{A} pilulae -ae . . . -ae propter excellentiam usus pilularum *dicuntur.* p. 395^{B} unguentum -um propter excellentiam dicitur. *al. v. et supra p. 444,19.* c *usu vario:* ANNAL. Quedl. a. 1021 p. 87,53 -ae Saxonum saxea corda gerentium fidei. EKKEH. IV. bened. prol. 2,42 dicendi laudem capiat . . . Chrisostomus -am. *in nom. propr. de eloquentia:* HUGEB. Willib. 4 p. 101, 20 Iohannes ille Os A-us (*cf.* OTTO FRISING. chron. 4,19 p. 208,8 Chrisostomus tanquam -i oris propter eloquentiam vocatus). *in titulo libri:* LUCIDARIUS prol. 27 (ed. F. Heidlauf. 1915) -a gemma *(cf. P. Lehmann, Mittelalt. Büchertitel. I. SBMünch. 1948/IV. p. 37sqq.).* 2 *spectat ad celebritatem, magnificentiam (cf. P. E. Schramm, Kaiser, Rom und Renovatio. 1929. p. 37sq.):* EPIST. var. I 7 p. 502,22 quod -am et imperialem Romam intrasti ([*cf. Ov. ars 3,113*]. BRUNO QUERF. Adalb. A 12$^{in.}$ matrem martyrum, apostolorum domicilium, -am R. THEOD. AMORB. Mart. 4 felix domina mundi, -a Roma. *al.*). PASS. Ursulae 10 Coloniam. IOH. VEN. chron. p. 144,2 Venetia. PETR. CAS. (?) chron. 4,125 p. 840,23 iuxta -am urbem *(sc. Romam).* METELL. Quir. 8^{a},3 Graecia. *saepe. v. et p. 1245,70sqq.* 3 *spectat ad splendorem:* SISEB. carm. 34 convexa per -a mundi. ALDH. virg. II 743 -a . . . sidera caeli. PAUL. DIAC. carm. 18,16 rubor -us *(sc. diei nascentis).* WALAHFR. Blaithm. 132 Aurora. CAND. FULD. Eigil. II 15,16 sol. WANDALB. mens. 209 aether. POETA Saxo 3,1 -a siderei . . . cornua Tauri. *al. in imag.:* SEDUL. SCOT. carm. 2,2,15 lux -a mundi *(sc. Hartgarus episc.).* 4 *spectat ad beatitudinem:* HUGEB. Wynneb. 13 p. 117,41 -a premia aeternae vitae. PAUL. DIAC. carm. 7,2,1 -a . . . ad regna. WALAHFR. carm. 88,36 e caelo veniens . . . pax -a terrae. BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 718,39 ad -am heremum (*cf.* p. 719,22 solitudo). CHART. Burgenl. 584 dans . . . sibi . . . -am, ubicunque voluerint perfruendi *libertate,* facultatem. *al.* 5 *spectat ad rectitudinem:* FROUM. carm. 17,29 -a . . . tuam deducat semita vitam. THIETM. chron. 2,44 mediocritas *(ex Hor. carm. 2,10,5).* 6 *spectat ad gravitatem:* VITA Sollemn. 9 (MGMer. VII p. 319,6) -us anni circulus dierum. MATHEM. var. Bubnov p. 293,20 cum -a divisione (p. 293,36). ELIAS SAL. mus. 14 p. 33^{a} regula -a: quod non debet fieri pausa *eqs.* ANON. mus. Sowa praef. p. 2,9 dicitur -a cathena vel modulus triplicis armonie. *de numero circulum lunarem significante (cf. W. E. van Wijk, Le nombre d'or. 1936. p. 31sqq.):* SALIMB. chron. p. 516,11 -us numerus et indictio concordabant in XI° numero. 7 *spectat ad fertilitatem:* CHART. Gosl. I 301 p. 325,29 (a. 1174/95) mansi, qui dicuntur -i propter fertilitatem ipsorum. CHART. Turic. 542 agrum . . . contiguum agro -o. *fort. add.:* CHART. episc. Hild. III 81 p. 41,7 (c. 1264) cum -o molendino. *in nom. propr.:* DIPL. Karoli III. 120 (interp. post 885) Vallis A-a. B *de hominibus:* 1 *spectat ad virtutem, nobilitatem:* RHYTHM. 4,2,3 Heber -a de stirpe oriundus extitit. CARM. var. I 26,3,1 -a progenies, felici stemmate pollens. SEDUL. SCOT. carm. 2,20, 39 salve, progenies, rutilae flos -e matris. PURCH. Witig. 522 abbas. BRUNO QUERF. Adalb. A 12$^{med.}$ magna potentis Laurentii -a persona. COSMAS chron. 1,39 Tegdadus . . . moribus -us. *in lusu verborum:* WALAHFR. exord. 25 p. 503,35sq. quondam sacerdotes -i ligneis calicibus utebantur, nunc e contra lignei sacerdotes -is utuntur calicibus. 2 *spectat ad formositatem:* COSMAS chron. 1,9 p. 21,3 (vs.) Venus. CARM. Bur. B 135,4,1 Amor. *al.* 3 *spectat ad divitias:* ANNAL. Otak. a. 1264 p. 187,15 qui ab utero matris suae vocatus est rex -us. 4 *spectat ad fidelitatem:* DIPL. Otton. III. 323 p. 751,21 (interp. post 999) qui *(Leo episc. Vercellensis)* nobis fidei testimonio -us est.

subst.: I *masc.:* A *nummus ex auro excusus – Goldmünze, 'Aureus' (cf.* GLOSS. I 255,2 St.-S. -os . . . skillinka. 813,33 -os manchusa; *de re v. A. Suhle, Dt. Münzgeschichte. ^{2}1964. p. 155sqq.):* 1 *gener.:* VITA Elig. 2,22 homini . . . pro . . . damno tres -os dari iussit. THEGAN. Ludow. 11 multa milia -orum . . . ad censum tradere. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 21 ad sepulchrum *sancti* obtulerunt . . . -os quam plurimos. LIUTPR. leg. 44 p. 198,31 ut neque tritici duo Papienses sextarii -o comparentur. THANGM. Bernw. 8 p. 761,46 unum -um, valentem libras viginti publici ponderis, ex purissimo auro in usum ministerii conflavit. DIPL. Otton. I. 457 p. 620,17 (spur. a. 1055) VII -os persolvi ad altare sancti Petri. CASUS Petrish. 1,16 obtulit quatuor -os, quos posuit sub singulos aecclesiae angulos. TRAD. Teg. 131^{b} ut . . . heres . . . unum -um super aram poneret. CONST. I 319,2 filia *(Aldefonsi)* . . . deferet secum quadraginta duo milia -orum. CHART. Tirol. notar. I 767^{a} p. 387,44 quod donacio illa . . . ultra CCCCC -os valere non posse. *saepe. v. et l. 34.* 2 *de pensione curiae Romanae solvenda:* DIPL. Heinr. IV. 280 p. 361,17 (spur. s. XI.$^{ex.}$) ut unus -us, quem bizanthium dicimus, singulis annis Romam . . . persolvatur (*sim.* DIPL. Heinr. V. [Mon. Boica X p. 445,5]). CHART. Lux. I 358,1 ob memoriam libertatis -um unum Romę ad altare sancti Petri . . . offerri constituimus. CHART. march. Misn. II 262 p. 177,15 sub pensione unius -i sive unius fertonis argenti . . . persolvendi. CHART. Stir. II 268 p. 366,7 (epist. papae). *al.* B *de specie ponderis i. q. sexta pars unciae – 1/6 einer Unze, 'Aureus':* CAPIT. reg. Franc. II p. 538^{a},22 stater . . . medietas unciae est adpendens -os III. MAPPAE CLAVIC. 273 peculae solidos IIII, -is VI. ALBERT. M. veget. 6,164 si ponantur ex eo *(opopanace)* decem -i, hoc est pondus decem -orum. animal. 10,67 aristologyae -us unus. *v. et l. 39.* C *iron. i. q. homo auro ornatus – ein 'Goldener':* *v. p. 931,15.*

II *fem.:* A *de specie ponderis i. q. sexta pars unciae – 1/6 einer Unze, 'Aureus':* COMPOS. Luc. P 11 balsamum mundum ÷ I, -ias (-i MAPPAE CLAVIC. 276) VI. P 13 picis cipressini sol. I, -as XII. B *antidotum optimum – bestes, 'goldenes' Heilmittel:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 366^{a} -a est dicta ab auro per excellentiam potissimam. Ps. OTHO med. 141. *v. et supra p. 444,19.* C *melodia praeclara – berühmte, 'goldene' Melodie:* NOTKER. BALB. hymn. p. 80 in natale apostolorum: -a. D *theol. i. q. gloria essentialis animae – wesentliche Glückseligkeit der Seele (cf. p. 1244,23):* ALBERT. M. bon. 318 p. 177,89 in veritate fructus *castitatis* in genere idem est quod -a. *ibid. al. (v. ind.). v. et p. 1244,28.31.*

III *?neutr.: pigmentum aureolum – Goldfarbe:* COMPOS. Matr. 29$^{ttt.}$ -a facere sine auro. IOH. sacerd. 108 auri . . . scoria -um . . . facit.

1. *auricella, -ae *f. auris – Ohr:* CARM. var. Walther 1,67,4 vix munitur pilleo rigens -a.

2. auricella *v.* tauricolla. ***auriceps** *v.* *aurificeps.

***aurichalceus** (-cal-, -cheus), -a, -um. *ex aurichalco fabrefactus – aus Messing hergestellt: v. p. 1245,53. subst. neutr.:* ALBERT. M. elench. 1,1,2 p. 528^{b},22 -chea . . . felle croceo canino tincta *(cf. Arist. p. 164^{b},24)* videntur . . . esse aurea.

***aurichalcinus** (-calch-), -a, -um. (ὀρειχάλκινος) *ex aurichalco fabrefactus – aus Messing hergestellt:* WILH. SALIC. chirurg. 1,19 p. 310^{D} cauterizetur locus scissus *labiorum* cum lamina argentea vel aurea vel -calchina vel ferrea. *v. ThLL. s. v.* aurochalcinus.

aurichalcum, -i *n.* (ὀρείχαλκος) *script.:* or-: *l. 68.72. p. 1249,3.22.29.31.* anti-: *l. 72.* -cal-: *l. 71sq. p. 1249, 2sqq.7. saepe.* -ch(um): *p. 1249,3.20.27. plur.: p. 1249,35. metr.* ŏrl-: FLOR. LUGD. carm. 5,39.

I *subst.:* A *proprie i. q. fusio e cupro et cadmea conflata (interdum sorditie plumbea emundata) – (Edel-) Messing (cf.* GLOSS. III 294,11 St.-S. -calcum i. mosc orcal. 717,33 oricalcum vel anticalcum missinc. IV 196,8 -calcum goltmes-

[Baader]

sinc. *al.*): **1** *de natura et arte fusoria:* COMPOS. Luc. G 16 -calci . . . petra est melina *eqs.* AETHICUS ISTER 27 apud Orcadas insulas . . . oricalchum plurimum inveniet. THEOPH. sched. 3,65 facturus -calcum, quod possit deaurari. HILDEG. phys. 9,6 messing (-calcum *ed. pr.*) calidum est *eqs.* Ps. AVIC. anim. 6,9 p. 251 illa, quae se faciunt calcem, sunt septem: plumbum, . . . metallum lato, id est -calcum, et dixi cuprum. form. 6 p. 743 -um in his furnis funditur *eqs.* ALEX. MIN. apoc. 1,15 p. 20,4 -calcum est genus metalli *eqs.* ALBERT. M. miner. 4,1,6 p. 90^{b},41 convertunt cuprum in -um per pulverem lapidis, qui calamina vocatur. *al.* **2** *de usu:* **a** *in compositionibus:* COMPOS. Luc. Z 19 encausi . . . -calci. MAPPAE CLAVIC. 96 -calcum productum line cum melle. EPIST. Teg. I 112^{b} in libram cerę -calchi libre VIIII. THEOPH. sched. 1, 30$^{med.}$ molendum est argentum, -calcum et cuprum. 3,30 addens ei *(argento)* modicum de -calco Hispanico. *al.* **b** *in artificio:* ANNAL. regni Franc. a. 807 p. 123,29 horologium ex -calco . . . conpositum. HARIULF. chron. 3,3 p. 88,6 (chart. a. 831) patenae aureae II, . . . ex -o (-calco *var. l.*) I. INSTIT. regal. 16 (MGScript. XXX p. 1457,3) rete unum de -calcho. DIPL. Karoli M. 254 p. 365,28 (spur. s. XI.) crucifixum . . . argenteum . . . cum catenis de oricalco. THEOPH. sched. 1, 23$^{med.}$ malleum fusilem ex -calco. 3,61 possunt . . . thuribula . . . fundi in auro et argento atque -calco. BERTH. ZWIF. chron. 40 p. 264,13 *cruces* ex -calco deauratae. CASUS Petrish. 4,13 turibulum . . . -calco pulcherrime preparatum. WILH. SALIC. chirurg. 5,1 p. 356^{D} cauterium de argento et -calcho. AEG. ZAM. mus. 15 p. 391^{b} fiunt . . . chordulae de -o. SALIMB. chron. p. 71,17 tubam eneam sive de oricálco. *al. v. et l. 39.* **c** *in re monetaria:* ANNAL. Herb. a. 1155 p. 8,42 pecuniam grandem, sed gravi inpostura corruptam, utpote oricalcum pro auro, . . . mendaciter obtulerunt. **B** *meton.:* **1** *quod e cupri et cadmeae fusione fabrefactum est – etwas aus Messing Hergestelltes:* ALBERT. M. summ. theol. I 6,25,4,2 p. 224^{b},30 -calcha *(sic?)* videntur aurea *(cf. p. 1248,57).* **2** *per confusionem i. q. ornamentum aurium – Ohrschmuck:* GLOSS. III 389,69 St.-S. -calcum vel inaures orgolt.

II *adi.: e cupri et cadmeae fusione fabrefactus – aus Messing hergestellt:* COMPOS. Luc. M 16 in gabata -calca (-calci MAPPAE CLAVIC. 247).

auricolor, -oris. *aureum colorem exhibens – goldfarben (cf.* GLOSS. III 717,37 St.-S. -r goltfare): RUODLIEB XIV 18 crines. WILLIR. cant. 4,14 p. 33 crocus. Ps. MARB. RED. lap. 8,1 chrysolitus. HONOR. AUGUST. inev. A (ed. Kelle, SB Wien 150, 3 p. 28,17) omnia ordo angelicus cingit *(sc. in pictura)* ut varius -r limbus. *al.*

auricomus, -a, -um. *(ut aurum) splendens – strahlend (wie Gold):* **1** *proprie:* **a** *de sole:* WANDALB. mens. 108 Phoebum. EPIST. Teg. I 24 sol. **b** *de astris sim.:* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 31 (vs.) stellas. RATHER. Metr. 7 p. 461^{A} siderum ordinator astrigerum splendificaverat luminaribus -is coelum. VITA Serv. 30 p. 101,7 -is Aurora ignibus processit. **c** *de thesauro:* SEDUL. SCOT. carm. 2,2,18 carior -is es . . . gazis. **d** *de anim. et partibus corporis:* WALAHFR. (?) carm. 50,1,16 alite multo -o. SEDUL. SCOT. carm. 2,20,23 capillis. **e** *de Christo:* EPITAPH. var. II 118,9 Christus. **2** *translate i. q. magnificus, egregius – prächtig, hervorragend:* **a** *de floribus sim.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,89 paradisiacos . . . campos floribus -is plenos. *in imag.:* CARM. biblioth. 6,2,73 dum *Hieronymus* nemus -um *(sc. biblia)* fulgenti stringit ab ore Iudaico. NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 47,8 duos . . . flores -os *(sc. filios)* ex eius *(Ludowici)* femoribus progressos. **b** *de terra:* BRUNO QUERF. Adalb. A 9 episcopus -am Italiam vadit. **c** *de animo:* CARM. biblioth. 6,2,60 mentis ut -um decus illi *(Karolo)* crescat in aevum.

1. auricula, -ae *f. dat. sg.* -o: *p. 1250,35.*

bucina auris, auris – Ohr(muschel): **I** *proprie:* **A** *strictius praevalet notio membri capitis:* **1** *spectat ad homines:* **a** *gener.:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 11 *araneam* -ae . . . cavernulas intrare. BRUNO MAGD. bell. 4 p. 15,25 *episcopo* in -am loquens. THEOPH. sched. 1,13 cum . . . nigro . . . facies . . . -as *(sc. in statua).* ALBERT. M. animal. 1,178 cum . . . fuerint -ae prominentes . . ., significatur soliditas. *al.* **b** *natur.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,16 p. 11b^{V} cartilago exterior, que -a dicitur. *al.* **c** *medic.:* Ps. GALEN. fragm. 3,14 traes . . . -am *epilepticorum.* RECEPT. Sangall. II 50 pane . . . dextra -a inponatur. WALAHFR. hort. 322 ramum coniungito pulei -ae *(cf. Ser. Samm. 15).* GLOSS. Roger. III 409 dolor in -a consurgit. *al.* **d** *iur.:* **α** *de attactu testium (cf. p. 1258,7sq.):* LEX. Ribv. 63 unicuique de parvulis alapas donet et torcat -as, ut ei . . . testimonium praebeant. TRAD. Patav. 44^{b} testes per -as trocti iuxta ritum regionis huius in adfirmationis testimonii. **β** *de laesione:* LEX Sal. Merov. caus. 2,6 si quis Francus Franco -a capulaverit (*sim.* LEX Ribv. 5,1. PACTUS Alam. II 3. LEX Saxon. 12). *al.* **2** *spectat ad bestias:* ANSELM. MOG. Adalb. 227 *(de equo)* nichil -is . . . obfuit. IOH. S. PAUL. diaet. 462 -ae et labia *animalium* ad digerendum facilia. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 69,10 que *(cartilago exterior auris avium)* -a seu bucina auris dicitur. ALBERT. M. animal. 5,57 quando *porcus agrestis* demittit -as (*p. 546^{a},27* ὦτα). 12,177 nullum animal ovans habet -as, sed habet vias tantum auditus. *al. adde:* ALBERT. M. animal. 2,87 *hahane* habet fel in -a (*p. 506^{a},24* κέρκῳ). *branchiae – Kiemen:* ALBERT. M. animal. 2,76 habent *pisces quidam* . . . in capite -as videlicet, quae branchiae dicuntur (*p. 504^{b},28* βραγχίων). **B** *latius praevalet notio instrumenti auditus:* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,238 -as . . . tuas nostris inpendere formis. SIGEB. GEMBL. gest. 34 p. 538,18 eum dignatus suo latere et -a.

II **A** *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,36 -as . . . meis . . . arrige verbis. EPIST. Reinh. 80 licet . . . onus prelaturę . . . demissa -a, non ęquo animo susceperim *(cf. Hor. sat. 1,9, 20).* WIBALD. epist. 127$^{med.}$ molles -as habent domini. HILDEG. epist. II 10 p. 350,8 *(de Catharis)* antiquus serpens per medium vestri in -a sua turres facit (*sim.* p. 350,17). **B** *per compar.: v. l. 49.54.71. p. 1251,6.* **C** *proverb.:* ALCUIN. epist. 175 p. 290,19 me . . . uni -ae (-o *var. l.*) suavia susurrare et alteri dura decantare.

III *translate de rebus auris formam exhibentibus:* **A** *techn.:* **1** *manubrium – Handhabe, Henkel:* THEOPH. sched. 3,30 de fundendis -is calicis: si . . . volueris aures calici apponere *eqs.* 3,38$^{tit.}$ de deaurandis -is. 3,58 fac -am fusilem. 3,88 effusoria in ampullis et -ae. *ibid. al.* **2** *nexus – Windung:* THEOPH. sched. 3,61$^{in.}$ circumflecte *fila* cum subula in tribus -is. **3** *spiraculum – Luftloch:* GEBER. summ. 1,43 p. 564 si ligna et foramina -arum eius *(fornacis)* proportionantur. p. 565 cum spaciosis -is furnus. *ibid. al.* **B** *anat.:* **1** *ala (hepatis) – (Leber-) Lappen:* ALBERT. M. animal. 1,504 digitos . . . longos longitudinem -arum epatis . . . significare. **2** *additamentum – Fortsatz:* ALBERT. M. animal. 1,246 *(de amygdalis)* quasi sint duae -ae linguae (*cf.* Ps. GALEN. anat. 11 p. 188^{D}). 2,101 sunt -ae spondilium eius *(serpentis)* valde *modicae.* **3** *appendix (cordis) – (Herz-) Vorkammer, Atrium (cf. J. Hyrtl, Onomatologia anatomica. 1880. p. 64):* CONSTANT AFRIC. theor. 3,22 p. 12a^{V} in unoquoque cordis concavo frustulum est exterius, quod -e assimilatur; he due cordis -e dicuntur. Ps. COPHO anat. 28. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 94,15 si . . . circa -as eius *(gruis)* affuerit pinguedo. ALBERT. M. animal. 13,38 cor habet duas -as. *al.* **C** *bot.:* **1** -a muris: **a** *anagallis – Ackergauchheil (Anagallis arvensis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 253sqq.):* DYNAMID. Hippocr. 2,31 anagallidis, hoc est -ae muris sucus. **b** *ungula caballina – Huflattich (Tussilago farfara L.):* GLOSS. III 494,8 St.-S. -a muris rosses huof. **c** *pilosella – kleines Habichtskraut (Hieracium pilosella L., cf. Marzell, op. cit. II. p. 861sqq.):* ALPHITA I p. 302,3 myrion, id est -a muris. II p. 17,23 -a muris, philosella idem . . ., gallice pilousee, anglice moushere vel langbene. **d** *amaracus – Majoran (Origanum maiorana L.):* WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360^{B} -a muris, id est maiorana, calida est et sicca. **e** *veronica – Ehrenpreis (Veronica arvensis L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 288):* ALBERT. M. veget. 6,275 -a muris est herba, quae formam habet -ae muris *eqs.* **2** -a leporis (leporina) *i. q. didymus – Diptamdosten (Origanum dictamnus*

[Baader]

L., cf. André, Lex. bot. p. 47): Gloss. III 172,65 St.-S. didimo vel -a leporis i. hasinore (Gloss. med. cod. Trev. p. 173, 5). 494,6 -a leporina hasenora. **D** *zool.*: -a maris *i. q. species cochlearum – wilde Napfschnecke (Patella L.)*: Albert. M. animal. 4,48 quae *(lupez)* et vulgus vocat -as maris (*p. 529*^{b}, *16* θαλάττιον οὖς), eo quod similia sint -is.

2. *?****auricula** *subst. (orig. inc.) animal quoddam venenosum – ein giftiges Tier*: Constant. Afric. theor. 8,26 p. 39b^{v} animalia venenosa . . . comedentia sunt canis rabidus . . . et -a (anicla 8,20$^{in.}$ [ed. Basil.]).

auricularis, -e. *abl. sg.: fere* -i; -e: *l. 36*.

I *adi.*: **A** *proprie de membro capitis*: **1** *strictius i. q. ubi auris est – wo das Ohr sich befindet, Ohren-*: Honor. August. apost. 13 (MG Lib. Lit. III p. 60,27 [vs.]) frons, oculi, naris, cervix, locus -is . . . fiunt . . . pabula flammae. **2** *latius*: **a** *natur. de digito, quo auris scalpi potest i. q. minimus – klein(ster)*: Tract. de chirurg. 947^{11} inter -em digitum et medium est minuendum (Wilh. Salic. chirurg. 3,9 p. 344^{6}. *ibid. al.*). *de pede: v. p. 726,2*. **b** *iur. de testibus i. q. per aures tractus – an den Ohren gezogen (cf. p. 1258,7sq.)*: Chart. Stir. I 280 p. 291,28 (a. 1149) cuius traditionis testes -es sunt (404 p. 389,29). **B** *translate de herba auriculae formam exhibente*: herba -is *i. q. aizoon – Hauswurz (Sempervivum tectorum L.; cf. ital.* erba orecchiara, *v. O. Penzig, Flora popolare italiana. I. 1924. p. 452)*: Gloss. Salern. p. 9^{b},29 semperviva, Io⟨vi⟩s barba, aizon, herba -is. Alphita II p. 167,8 semperviva, sticados citrinum, herba -is idem, Iovis barba idem, gallice iubarbe, anglice syngrene. p. 175^{a},13 temolus, herba -is, polium marinum, barba Iovis vel sperma Iovis . . . idem.

II *subst.*: **A** *masc.*: **1** *digitus, quo auris scalpi potest, digitus minimus – Ohr-, klein(st)er Finger (cf.* Gloss. III 72,12 St.-S. -is orvînger): Anon. II mus. Gerbert p. 342 (vs.) finem distinguens -is. Vita Walar. 10 (MGMer. IV p. 164,27) quem *(articulum)* medici -em, vulgus vero minimellum noncupant. Tract. de chirurg. 854 -e inprimendo fasceolum. Tract. de aegr. cur. p. 230,11 que *(vena)* est inter medium et -em. Conr. Eberb. exord. 5,16 p. 1165^{G} duobus . . . digitis, id est pollice et -i, in volam replicatis. Theod. Cerv. chirurg. 2,37 p. 154^{G} si frangatur index aut -is. Hier. Mor. mus. 28 p. 289,28 per applicationem . . . -is sonus . . . completur. Albert. M. animal. 1,335. *al. v. et supra p. 726,8*. **2** *de hominibus*: **a** *in bonam partem i. q. familiaris – Vertrauter*: Chron. Noval. app. 15 suum fidelissimum et -em eius se fatebatur. **b** *in malam partem*: **α** *emissarius – Kundschafter*: Chron. Noval. 5,3 *Hugo, rex Italiae*, mittens -es et praecones, qui lustrarent civitates *eqs.* **β** *delator – Ohrenbläser*: Ekkeh. IV. cas. 36$^{med.}$ me miserum, ait, in -em et intimum episcopi manus misisse. 144$^{med.}$ -is patris tui fuit ille hominum vilissimus. Bernh. Geist. palp. 1,546 diligit ille pares sibi moribus -es. **B** *neutr.*: *cervical – (Kopf-)Kissen (cf.* Gloss. III 621,7 St.-S. cervical vel -e wangechusse): Conc. Karol. app. 7 p. 833,2 monachis . . . est indultum, ut . . . coopertoriis, -bus et . . . culcitris uti possent. Wilh. Andr. chron. 196 duo linteamina cum -i ad eius *(abbatis)* lectum tenetur providere.

adv. ***auriculariter.** *iur. de testibus i. q. per aures – an den Ohren (cf. p. 1258,7sq.)*: Chart. Stir. I 550 p. 520,7 (a. 1173) testes a nobis -r sunt attracti (Chart. Salisb. III 573).

auricularius, -a, -um. *script.*: -col-: *p. 1252,5sq.* -cal-: Gloss. V 4,26 St.-S.

I *adi.*: *ad fidem adhibitus – in Vertrauensstellung (befindlich)*: Conr. Fab. Gall. 10 clientibus -is *(sc. abbatis)*.

II *subst. masc.*: **A** *consiliarius – Ratgeber, Vertrauter*: **1** *gener. (cf.* Gloss. I 273,9 St.-S. -us kiruno [*R*] orkiruno [*O*]. 428,9 -um suuasprechon. III 183,45 consiliarius vel -us radgebo): Syrus Maiol. 2,22 (MGScript. IV p. 651^{b},37) *Maiolum* imperator habebat -um. Berth. (?) annal. a. 1075 p. 279,33 malesuadis -orum suorum . . . susurriis. a. 1078 p. 309,42 mox ad solitae versutias vecordiae cum suis -is . . . sollertissime intenderat. Lamb. Hersf. annal. a. 1073 p. 148, 11 ex his *(Suevis) Heinricus* sibi -os a secretis . . . instituebat. Chron. Gozec. 2,5 comitis -orum hominia. Lamb. Ard. hist. 94 Reinaldum esse . . . regi Francie -um et consanguineum. **2** *spec.*: **a** *de referendario*: Vita Audoini 4 (MGMer. V p. 555,37) Audoenus . . . -i locum in aula regis sortitus. **b** *de (archi)capellano*: Epist. Alcuin. 92$^{tit.}$ Karolus . . . rex . . . Homero -colario salutem *(de eodem*: 93 p. 137,17 Angilberctum, manualem nostrae familiaritatis -colarium). Ebo Bamb. Ott. 1,3$^{med.}$ licet fidelissimi sui -i *(sc. Ottonis)* egre ferret *abbatissa* abscessum *(antea*: capellanum). **c** *de cancellario*: Ebo Bamb. Ott. 1,4 accito familiari -o suo *(sc. Heinrici IV. imp.)* Ottone *(antea*: cancellarium). **d** *de apocrisiario*: Annal. Xant. a. 866 p. 23,11 Arsenius, -us Nicolai papae. **e** *de cardinali subdiacono*: Maneg. ad Gebeh. 8 p. 326,25 ut *Leo IX. papa* illum *(Hildebrandum)* iam iuvenem -um sibi a secreto assumeret. **B** *confessor – Beichtvater*: Arnold. Lub. chron. 3,8 p. 150,24 habebat *Andronicus* . . . quendam -um, specie quidem monachum, sed in veritate diabolum (p. 150,32).

***auriculatim** *adv. iur. de testibus i. q. per aures – an den Ohren (cf. p. 1252,7sq.)*: Trad. Ratisb. 857 p. 414,37 (a. 1149/60) testes -m tracti sunt more Bauuarico. Trad. Teg. 294^{b} huius . . . traditionis testes -m adtracti sunt.

***auriculator**, -oris *m. auditor – Hörer*: Arnulf. delic. 362 consona Museo plangam modulamina plectro: ne sileat cantor, sit idoneus -r.

1. *auriculatus, -a, -um. (auricula) **1** *de bestiis i. q. auribus ornatus – mit Ohren (versehen)*: Urso gloss. 31 p. 63,5 catulus -us oritur. **2** *de rebus i. q. uncis ornatus – mit Widerhaken (versehen)*: Theod. Cerv. chirurg. 1,22 p. 143^{D} si sagitta -a fuerit.

2. *auriculatus, -a, -um. (aurum, *cf.* vermiculatus) *?in capsa aurea conditus – ?in einer vergoldeten (Buch-)Hülle (befindlich)*: Smar. carm. tit. (DtArch. 10 p. 505,6) in psalterio -o: aurea formosa conponit capsa libellum *eqs.*

***auriculo**, -are. *auscultare – herumhorchen*: Chron. Camer. 3,19 hac et illac -antes tale ei *(Walchero)* iudicium fore predixeramus.

***auridator**, -oris *m. aurilegulus, qui censum auro persolvit – Goldwäscher, der in Gold zinst (cf. p. 1243,56sq.)*: Chart. Salisb. II 149^{a} p. 226,20 (a. 1132/47) tradidit . . . Baltwinum -em. p. 226,28 censualibus, videlicet -bus.

aurientalis *v.* orientalis.

***aurifaber**, -bri *m. aurifex – Goldschmied*: **1** *gener.*: Lamb. Wat. annal. a. 1158 p. 532,7 de opere -i. Wilh. Cong. chirurg. 1481 fricetur locus cum panno -i. Ps. Avic. tinct. 2 p. 628^{b},7 -i facientes consolidaturas ad aurum. Ps. Plato quart. 3 p. 134,41 crucibula -orum. *al. v. et p. 931,19. 1253,7*. *per compar.*: Lamb. Wat. annal. a. 1151 p. 520,20 *(de Deo)* uti -r prudens, qui auri sordes in camino rogi purgat et excoquit. **2** *iur.*: Trad. Patav. 316 (a. 1110/30) testes sunt . . . Walchŏn, Ekkolf -r (Chart. Friburg. 84. *al.*). Chart. scrin. Col. A I p. 19,31 Fridericus -r nec non et uxor eius . . . emerunt aream. Chart. Brunsv. 3 nos burgenses . . . -is . . . operari volentibus magisterium operis sui dedimus. Chart. episc. Spir. 360 p. 326,10 episcopus . . . officium concedet -o. *al. nom. propr.*: Chart. Turic. 469 (a. 1231) testes . . . sunt . . . Gerungus A-r, Burchardus de Ponte. Chart. Laus. 368 p. 328,1 Umbertus A-r. p. 328,2 Iohannes A-r.

aurifer(us), -era, -erum. **1** *aurum ferens – goldführend*: Chron. reg. cont. III a. 1217 p. 240,13 -us Tagus ([*cf. Ov. am. 1,15,34. al.*]. Gosw. carm. 53. Gesta crucig. Rhen. 1 p. 30,12). Chron. rhythm. Col. 4,55 -r . . . Rhenus. **2** *inauratus – vergoldet*: Carm. Aldh. 2,175 toracidas, tuentibus retorquentes luminibus imagines -is Christi matris capitibus.

aurifex, -icis *m. script.*: ar-: *p. 1253,3.13*. aûr-: Chart. Tirol. notar. I 665. -ref-: *l. 69. p. 1253,13. al.* -fec-: Leg. Burgund. Rom. 2,6 *cod. A 2*. *usu attrib.*: *l. 69. p. 1253,6*.

aurifaber – Goldschmied (cf. Gloss. III 138,67 St.-S. -x goltsmit): **1** *gener.*: Aethicus Ister 34 p. 20,30 fabri . . . aure-es. Gesta Dagob. 20 eo quod . . . *Eligius* summus -x (artifex *1 b*) ipse in regno haberetur (*cf.* Dipl. Merov. III A 41 p. 160,25 [spur. s. IX.] signum Eligii, -is sui [*sc. Dagoberti*]). Walahfr. carm. 6,15 -is studium pretiosa monilia fingens.

[Baader]

MAPPAE CLAVIC. 20 in fornace -is. WIDUK. gest. 1,22 p. 32,32 ab -e torquem auream . . . fabricante (*cf.* CASUS Petrish. 4,34 -x cum patenam deberet facere). CHRON. Salern. 82 cum ar-is plurimis Beneventum haberet. THEOPH. sched. 1,33 eundum est ad -es, ut illud *(aurum)* molant. CHRON. Ebersh. 24 p. 443,12 imperator . . . monachum -em . . . abbatem constituit. ANON. secret. p. 40,30 est borax -um (aurifabrorum p. 23,2 [*var. l. cod. Sl.*]) albi coloris *eqs.* CATAL. Weing. (MGScript. XV p. 1314,14) presbiter et -x. ALBERT. M. animal. 1,108 -es extenuantes aurum et argentum. *saepe.* **2** *iur.:* LEG. Wisig. 7,6,4 -es aut argentarii . . ., si de rebus sivi commissis . . . aliquid subtraxerint, pro fure teneantur. LEX Alam. 74,5 si . . . faber, -x (ari- *A 4*, auref- *A 10*) . . ., qui publice probati sunt, occidantur. DIPL. Arnulfi 163 p. 250,6 (interp. s. X.) -es . . . fluminum harenis . . . utantur. TRAD. Ratisb. 655 testes . . . ex familia . . . s. Emmerammi . . . -es Chŏno, Penno (818 Bernoldus arte -x. *al.* [*v. ind.*]. TRAD. Patav. 333. *al.* [*v. ind.*]. TRAD. Salisb. I 346. *al.* [*v. ind.*]). CHART. Argent. I 177 aream . . . Waltero -i . . . concessimus. CHART. Tirol. notar. II 326 carta Conradi aurifici: . . . cum Fridericus . . . conquestus esset de Conrado -e. *saepe. v. et supra p. 929,55sq. nom. propr.:* CHART. civ. Magd. 106 (a. 1244) fuerunt presentes . . . Gerhardus de Poplis . . ., Petrus A-x (*cf.* 131 Goltsleger).

***aurificeps** (-iffi-, -ces, -cus, auriceps) *subst.* (*orig. inc., nisi cohaeret c.* aurum) **1** *alcyon – Eisvogel (Alcedo ispida L.):* CARM. Bur. B 133,13 hic volucres celi referam . . .: -s (aurificus *B;* gloss.: isevogil). GLOSS. III 28,1 St.-S. -s (-fficeps *H*, aurifices *K. Ur*, auriceps *E*) îsfogil. 350,29. IV 354,48. *ibid. al.* **2** *Corvus glandarius (L.) – (Eichel-) Häher:* GLOSS. III 672,45 St.-S. orix vel atacus auriceps hebir (*i.* hehir).

***aurificium,** -i *n.* **1** *opus aurificis – Goldarbeit:* VITA Ger. Bron. 10 p. 661,3 *urna* -o fabrefacta. **2** *instrumentum aureum – Goldgerät:* EKKEH. V. Notker. 34 p. 586^{b},55 *Tutilo* picturas et -a et anaglyphas carminibus . . . decorabat. **3** *locus, ubi aurum in flumine elaboratur – Goldwäscherei (cf. A. Schaube, Handelsgeschichte der romanischen Völker. 1906. p. 84^{6}):* DIPL. Heinr. II. 306 p. 383,32 alveum Ticini . . . cum omnibus . . . -is in ius . . . ecclesie transfudisse.

***aurifico,** -are. *inaurare – vergolden:* EKKEH. IV. cas. 28 quas *(capitulares litteras)* episcopus . . . lineans -bat.

subst. **aurificans,** -antis *m. aurifex – Goldschmied:* RUODLIEB V 314 bizantes quos *(denarios)* dicunt -es.

***aurificus,** -a, -um. **1** *adi.:* **a** *ad aurifices pertinens – Goldschmiede-:* LAND. MEDIOL. hist. I 2,31 p. 68,2 cuidam -ae artis magistro. **b** *ex auro fabrefactus, aureus – aus Gold hergestellt, golden:* ANNAL. Salisb. cont. a. 1192 (MGScript. XIII p. 240,3) obruit -o solem gens ferrea cultu. **2** *subst. masc.: aurifex – Goldschmied:* CHART. Tirol. notar. I 660 (a. 1237) Reicolfi -i. *al. (v. ind.).* II 152 Iacobi -i. *al. (v. ind.). v. et l. 20.*

***aurifiga,** -ae *m. aurifex – Goldschmied:* CHART. Wirt. VI 2026 p. 417,6 (a. 1268) Sifridus -a.

***auriflamma,** -ae *f. (francog.* oriflamme, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 183) vexillum rubrum regum Franciae aureis flammis ornatum – rote, goldgezüngelte Fahne der französischen Könige (cf. C. Erdmann, SBBerl. 1932/XXVIII p. 889sqq.):* RICHER. SENON. gest. 3,15 p. 295,2 rex . . . secum de Parisius vexillum Karoli Magni, quod vulgo -a vocatur, . . . apportaverat. 3,16 p. 295,25 qui *(miles)* -am regis Francie portabat (p. 295,28).

***aurifluenta** (auri fluenta), -ae *f. locus, ubi aurum in flumine elaboratur – Goldwäscherei: v. l. 71sq.*

aurifluus, -a, -um. *ex auro fabrefactus, aureus – aus Gold hergestellt, golden:* AIMOIN. carm. 4,9 (MGPoet. IV p. 140) aptis -is ornatibus undique fusis.

aurifodina (auri *vel* auro fodina), -ae *f. locus, ubi aurum foditur – Goldgrube (cf.* GLOSS. V 47,25 St.-S. -a goltgruoua): DIPL. Westph. 247 p. 344,16 (a. 1192) damus . . . potestatem . . . in auri fodinis vel auri fluentis (p. 344,21 auri fodine vel auri fluente). CHART. Pommerell. 272 p. 230,5 possideant . . . bona . . . cum . . . -is, argentifodinis (277 p. 235,28). GUTOLF. hist. p. 653,37 cui *(Otacharo)* aurum et argentum . . . cum -is . . . ministrabant. *v. et supra p. 931,28. remissius:* AETHICUS ISTER 26 auro fodinam (aurifodina *W*) et oricalcum . . . artifices . . . invenire praedixit.

***aurifodium,** -i *n. aurifodina – Goldgrube:* CHART. Pruss. I 74 p. 54,30 (a. 1230) curtes cum . . . salifodiis, -is (-inis *Delau*), argentifodiis.

***auriformis,** -e. *specie aurea ornatus, auro similis – von goldenem Aussehen, goldähnlich:* ALMANN. Niv. 2 (MGMer. V p. 161,6) in pictura florum surgit decor -is. ALBERT. M. cael. hier. 2,8 p. 47^{a},20 'supercoelestes essentias . . . quosdam esse -es' (*PG 3,141A* χρυσοειδεῖς), id est similes auro, quia aurum pretiosum. 15,10 p. 436^{a},14 'electrum . . . quoniam -e (*PG 3,336B* χρυσοειδές) simul et . . . argenteum' (summ. creat. I 4,61,6 p. 658^{b},23). *subst. neutr.:* ALBERT. M. cael. hier. 15,10 p. 436^{b},18 theologia significat 'aere aut igneum aut -e' (*PG 3,336C* χρυσοειδές) esse 'attribuendum' angelis. p. 436^{b},29 'multicolores . . . lapidum species . . . aestimandum . . . significare . . . quasi rubeas . . . -e' (*PG 3,336C* χρυσοειδές) propter auri ruborem.

***aurifrigiatus,** -a, -um. **1** *strictius i. q. limbo aureo ornatus – mit einem golddurchwirkten oder -bestickten Zierbesatz versehen:* **a** *gener.:* GESTA Ern. duc. I p. 19,19 ostro . . . margarizato et ad fines latissime -o. p. 21,13. **b** *liturg.:* CATAL. thes. Pruf. (NArch. 13 p. 562,8; a. 1165) cappas (GESTA Vird. cont. II 6 p. 519,20 cappam nigram -am). CATAL. thes. (OberbayerArch. 48 p. 477,8) palle altarium bissine -e. ibid. p. 477,17 stole -e. p. 477,20 albe -e. CHRIST. cal. Mog. 1 (MGScript. XXV p. 239,17) *casulae* nigre -e. ibid. p. 239,21 subtilia. p. 239,31 infule vel tiare . . . -e. CHART. Merseb. 323 p. 256,34 mitris. *al.* **2** *latius i. q. margine aureo ornatus – mit einem goldenen Rand versehen:* GESTA Ern. duc. I p. 21,6 pharetras . . . eburneas, -as atque gemmatas.

***aurifrigium,** -i *n. (?f.* -frisia: *l. 45)* (aurum *et* Φρύγιον) *script.:* -phryg-: *exstare vid. tantummodo in edd. vetustioribus praeter* GLOSS. III 418,72 St.-S. -fri(um): *l. 50.* -fig-: RICHER. SENON. gest. 10. -fris-: *l. 45.48sq.61.64.* -frix-: *p. 1255,3.* -gri-: *l. 72. form.: ?nom. sg.* -ia: *l. 45. abl. pl.* -isis: *l. 64.*

limbus auro intextus vel (acu) pictus, vitta aurea – golddurchwirkter oder -bestickter Zierbesatz, Goldborte, -band (cf. GLOSS. III 625,28 St.-S. smirma vel -um porte. IV 167,59 -isia goltporti. *al.):* **1** *gener.:* THEOPH. sched. 3,76 texuntur *ex laminis deauratis* -a apud pauperes eodem modo, quo apud divites ex auro puro. CHRON. Pol. 2,23 *(de muneribus)* pelles . . . -isiis delimbatas. BERTH. ZWIF. chron. 10 p. 174,20 mantellum . . . magno -isio circumdatum. VITA Otton. Bamb. III 2,13 p. 58,17 filiis . . . nobilium . . . sandalia, -a (-fria *var. l.*) . . . contulit. VITA Norb. II 79$^{med.}$ *(de haeretico)* triplici funiculo crinibus intortis et -phrygii ligamine triplicatis incedebat. ARNOLD. LUB. chron. 1,4 p. 119,28 erat . . . strata semita quedam tota purpurea et desuper tecta -is. TRANSL. Herm. Ios. 15 *puella sanata* vittam suam, quae erat de -phrygio, . . . offerens. *al. in imag. de vestitu gloriae:* HILDEG. div. op. 3,10,9 p. 1011^{B} Iacobus . . ., frater Ioannis, muliebre velamen ex albo serico et -phrygio . . . praedicando contexuit. **2** *liturg. (cf. J. Braun, Handbuch der Paramentik. 1912. p. 42sqq.):* GESTA Vird. cont. I 11 p. 49,50 albas . . . cum amictis -isio paratas. HAIMO (?) Wilh. 7 quae *(paratura)* -o . . . esset ornata. RUD. TRUD. gest. 6,7 p. 257,1 laqueum a collo -o factum. p. 257,3 *cingulum* -o . . . in fine decoratum. VITA Richardi 9 p. 285,21 dalmaticam . . . cum -isis. CHART. Wirt. II app. 1 p. 411,10 fanonem cum -o. CHART. Turic. 296 contulimus -um et manuterium. VITA Norb. I 12 p. 682,20 corpus *sancti* . . . ostro . . . involutum, in pectore de -o super pallium crucem habens non modicam. HERBORD. Ott. 2,28 p. 739,2 camisias -o . . . ornari. TRAD. Ratisb. 882 casulam et cappam optimis -is . . . ornatas. CHART. Heinr. Leon. 122 stolam de -o. CHART. Steph. Wirz. 213 p. 223,25 palla altaris cum -grio. CHRIST. cal. Mog. 3 (MGScript. XXV p. 240,47)

[Baader]

habebant ... calices ... peras ad corporalia ... -is adornatas. ALBERT. MIL. temp. 165 p. 444,38 accepit ... planetam de ... -ixio. *saepe.*

***aurifrigius** (-ise-), -a, -um. *limbo aureo ornatus – mit einem goldbestickten oder -durchwirkten Zierbesatz versehen:* CHRON. Pol. 1,16 p. 39,10 (vs.) vestes habebatis totas -iseas. INVENT. sang. Dom. (MGScript. XV p. 923,54) pallam auro ... intextam, maspas habentem ... -as.

***aurifrisium, -frixium** *sim. v.* *aurifrigium.

auriga, -ae *m. (f.: cf. l. 50sqq.)* **I** *strictius i. q. agitator vel rector currus – Wagenlenker, Fuhrmann:* **A** *proprie:* **1** *gener. (cf.* GLOSS. II 168,35 St.-S. -arum uuescinaro. 766,12 -a reituueko. III 183,40 -a vel agitator reitwaginari. *al.):* AETHICUS ISTER 82 p. 63,2 celeberrimos -arum ventilatores. EPIST. Teg. I 7 *fratres* fulcimine equorum equorumque -is sublevatos. VITA Virg. Salisb. II 6 p. 91^{b},3 currus moderatorem et -am. CATAL. Mog. (MGScript. XIII p. 315,35) Willigisus archiepiscopus, filius -e. CHART. Turg. III 396 sunt ... emptores ... Wiseman, Růdolfus -a. CHART. Chil. 1 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. p. 1,7) Friso -a. REGISTR. Mog. p. 57,16 de -is ... recepi ... uncias XXIIII. *al.* **2 a** *in imag.:* COLUMB. epist. 5 p. 174,36 supremus ipse -a currus illius *(i. Petri et Pauli),* qui est Christus ([*cf. Vulg. IV reg. 2,12*]. ENGELH. WIRZ. Burch. praef. p. 5,23 o currus Israel -a, Pilgrime. *cf.* VITA Deic. 12 -a Domini Columbanus. THEOD. AMORB. Bened. I 8 -am Christi Benedictum). ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,5 hoc insigne virtutum ..., cuius redam Sophia ipsa officio -ae sedulo regit. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,150 aurati princeps -a flagelli. EPIST. Hann. 52 p. 99,4 quod tritam ... orbitam docilis -a tibi eligas. HUGO TRIMB. registr. 411 *(de Petro Riga)* currus theoloyci providus -a. **b** *per compar.:* VITA Arnulfi 7 cum ... tamquam potentissimus -a iugiter invigilaret. **c** *nom. propr.:* REGISTR. Garst. 56 (Österr. Urbare III 2,2 p. 9^{b},17; s. XIII.) A-a XXX *denarios solvit.* **B** *translate de signo caeli:* **1** *heniochus – Fuhrmann:* GESTA Bereng. 2,146 (gloss.) -e signum est haud longe a septemtrione. GERB. (?) astrolab. 17 p. 137,5. **2** *per confusionem i. q. ophiuchus – Schlangenträger:* HONOR. AUGUST. imag. 1,117 iuxta quod *(deltoton)* locatur serpentarius, scilicet Erichthonius, qui et -a, ... eo quod serpentinos pedes habuit *eqs.*

II *latius:* **A** *nauclerus – Schiffslenker:* ABBO SANGERM. bell. 2,408 sic -a necis casus ... patitur (*antea:* nauclerus). *in imag.:* THEOD. AMORB. Mart. 5 dum beatissimus pontifex atque -a Domini Martinus ... ecclesiae puppim Christo gubernatore ... regeret. **B** *moderator – Lenker:* **1** *de hominibus:* BRUNO QUERF. Adalb. A 9 sensit Theutonum tellus ... dormientem -am orbis *(i. Ottonem I. imp.).* ad Heinr. II. p. 702,21 ut ... sis ... aecclesiae pius et districtus -a. **2** *de rebus:* ALBERT. STAD. Troil. 5,319 simplicitas, -a doli. BERTH. RATISB. serm. 1 p. 14,10 discretio ... ordinatrix et -a virtutum est (ALBERT. M. bon. 464 an prudentia sit -a v.). *al.*

***aurigalis** *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* gallus, *cf. ital.* gallitrico, centrigallo, *v. et O. Penzig, Flora popolare italiana. I. 1924. p. 435) horminum – Scharbachsalbei (Salvia horminum L.):* DYASC. p. 143^{a} orminon sive ut Latini emola vel -is sive reietialis habet tirsum cubitalem *(cf. Diosc. gr. 3,129).*

aurigenosus *v.* auruginosus.

auriger, -era, -erum. **1** *proprie i. q. auro intextus vel (acu)pictus – golddurchwirkt, -bestickt:* AEDILV. carm. 11,42 vestibus -is in toto corpore plena (ERMOLD. Ludow. 4,396). **2** *translate i. q. aurisonus – schöntönend:* AEDILV. carm. 21,32 cuneus mira cum luce coruscans vocibus -is cineres vitare sategit saepius.

aurigeus *v.* aurugineus.

1. aurigo, -are. *in imag. i. q. (currum) regere – (Wagen) lenken:* **1** *spectat ad Vulg. cant. 6,11:* WOLBERO cant. 3 p. 1221^{D} quadriga ... Aminabad ... liber est quatuor evangeliorum ... -ante spiritu sancto (*cf.* p. 1226^{A} cui [*quadrigae carnis et spiritus*] praesit -ans vel Deus vel diabolus). **2** *spectat ad Vulg. IV reg. 2,12:* **a** *de Elia et Eliseo:* GERHOH. psalm. 36,14/15 p. 512,10 quem *(populum)* -ando uterque illorum gubernavit. **b** *de Christo:* GERHOH. Antichr. 2,1 p. 190,34 ipse ... Israelem verum ad coelestia -are non desinit (*cf.* p. 191,8). **c** *de (archi)episcopis:* SIGEB. GEMBL. Theod. 7 Treviris -bat currum Dei Heinricus (CHART. Mog. A 323 p. 212,39 Sigefrido ... c. D. -ante. *al.* CONR. BRUNW. Wolfh. 6 Herimannum ... Coloniae c. D. -antem. ELEV. Wigb. 3 [MGScript. VIII p. 517,1] c. D. ... Leodii -bat ... Otbertus). TRANSL. Alex. Hall. (MGScript. XXX p. 956,8) -ante currum Magdeburgensis ecclesiae Friderico (CHART. Mog. A 456 p. 364,30 Mogont(inae) ę. c. THIOFR. Irmin. [MGScript. XXIII p. 49,29] *Willibrordus* antistes ... Traiectensis ae. primus ... -bat c.). *al. latius:* CHART. episc. Hild. I 205 (a. 1133) -ante ... sanctam Moguntinam sedem ... Adelberto.

2. aurigo *v.* aurugo.

***aurigraphus**, -i *m. qui colore aureo scribit – einer der in Goldschrift schreibt:* SIGEB. GEMBL. Lamb. 28 (MGMer. VI p. 406,26; add. B) vitam ... Godescalcus *(sc. scriptor evangelistarii celeberrimi)* ... totam ad honorem sancti martyris ipse -us aureis litteris scripsit.

aurilegus, -a, -um. *auri avidus – goldgierig: v. p. 549,56.*

***aurileva**, -ae *f. auri lavatio – Goldwäscherei:* DIPL. Conr. II. 280 p. 388,22 largimur -am, navigium, rivaticum ex utraque parte fluminum.

***aurilevator** (auri levator), -oris *m. aurilegulus – Goldwäscher:* INSTIT. regal. 10 (MGScript. XXX p. 1454, 19; s. XI.$^{in.}$) sunt ... auri levatores, qui mittunt rationem ad cameram Papie.

***aurinaleucia** *subst. (orig. inc.) centrum galli – Muskatellersalbei (Salvia sclarea L.):* ALPHITA II p. 17,21 -a, orval, stedfast.

***auripetra**, -ae *f. vel* ***aurumpetrum** *n.* (aurum *et* petra, *quod ex* πέταλον *corruptum vid., cf. Lippmann, Alchem. I. p. 466*[7]) *lamella stagni vernice ex oleo lini confecto inaurata – mit einem Leinölfirnis vergoldete Zinnfolie (cf. Lippmann, Alchem. I. p. 466.473):* HERACLIUS II 21 qui *(color)* efficitur ad -am (aurum petrum *var. l.*) faciendum. 44 de auropetro ...: accipe oleum de lini semine factum *eqs.*

***auriphrygium** *v.* *aurifrigium.

auripigmentum (aurum pigmentum), -i *n. script.:* -ricp-: *l. 54. p. 1257,5.* -rop-: *l. 61.63. p. 1257,3.* -pyg-: *l. 65.* -icm-: *l. 50. p. 1257,5.15.20.32.* -ime-: *l. 63. p. 1257, 3.44. metr.* -rīpīg-: *l. 71.*

I *proprie:* **A** *strictius:* **1** *arsenicum citrinum – gelbes Schwefelarsen (cf.* GLOSS. III 493,17 St.-S. aurum pigmentum orgiment. 548,18 -um orperment [*a*], kupherment [*b*]. *al. v. et supra p. 985,19):* **a** *de natura:* COMPOS. Luc. H 4 -cmentum ⟨m⟩etallum est terre. Ps. AVIC. anim. 5,17 p. 143 -um est in multis modis ... et est de colore auri obrizi. *al. v. et supra p. 985,13. huc spectare vid.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 385^{A} lenias (*i.* γῆ Λημνία) est -um. **b** *techn.:* COMPOS. Luc. N 15 -cpicmentum clarum. α 22 -cpigmenti boni, fessi. MAPPAE CLAVIC. 5 -i crudi. 11 -i, quod de Scithico atramento fit. 14 -i scissilis. 65 -i aurei coloris. THEOPH. sched. 1,37$^{ex.}$ -i quatuor partes scindes. Ps. GERH. CREM. sept. p. 334,23 tere *argentum vivum* cum seisarat, id est -um. *al.* **c** *pharm. (cf.* ALPHITA I p. 278,24 quando -um ponitur ... vel simpliciter invenitur, de citrino intelligitur): ANTIDOT. Augiens. p. 58,14 -opigmentu drag. IIII. p. 61,4 implastrum diarsinico, quod Latine aurum pigmentum vocant. RECEPT. Bamb. 6 -imentum conbustum. RECEPT. Sangall. I 36 -opigmenta in vino teris. ROGER. SALERN. chirurg. 1,886 accipe ... -um (aurumpygmentum *var. l.*). 1,907 -um foliatum. ALBERT. M. animal. 23,86 -i triti. *saepe.* **2** *pigmentum ex arsenico citrino confectum – Rauschgelb:* FROTH. epist. 24 ut nobis mittas ad decorandas parietes colores diversos ..., videlicet -um, folium Indicum *eqs.* (MAPPAE CLAVIC. praef. p. 188,22 colores in pargameno spissi ... sunt ... f., -um). HERACLIUS I 15,2 similem ... servare colorem -o. THEOPH. sched. 1,14$^{med.}$ misce modicum cenobrii cum -o (HERACLIUS II 56 m. -um

[Baader]

cum azurio). *ibid. al.* *huc spectare vid.:* DIPL. Merov. I 86 p. 76,35 de tulloneo . . . ad . . . monasterio concesserunt . . . auro pimento lib. X. *adde de colore subrutilo (cf. J. Svennung, Compos. Luc. 1941. p. 85sq.):* COMPOS. Luc. Y 14 compositio -cpicmenti. **B** *latius:* **1** *compositio ex 'arsenio' et sulphure consistens – Schwefelarsenverbindung:* **a** *de natura:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 7b[r] -um calidum et siccum est in quarto gradu . . .; due sunt species -i, est enim rubeum et citrinum (GEBER. clar. 2,66). Ps. ARIST. lap. I p. 201,27 expositio lapidis, qui vocatur elzarmeth i. -um; iste lapis multorum colorum invenitur, scilicet rubei et fulvi. ALBERT. M. veget. 4,70 cum . . . ventus flaverit super -um *(e Nicol. Damasc. plant. 2,6 p. 35,12)*, quod est in fundo terrae illius. *ibid. al. v. et supra p. 985,9.* **b** *pharm.:* NOTULAE Wilh. Cong. 646 r(ecipit) . . . utriusque -cmenti ʒ III. *v. et p. 1256,59.* **c** *alch. in nominibus ficticiis de fermento rubeo vel mercurio (cf. J. Ruska – E. Wiedemann, SBErlangen 56/57. 1924/25. p. 30):* TURBA phil. 44 argentum vivum . . . -i est sulfur ascendens. ARNOLD. SAXO fin. 1,5,11 p. 44,38 -cmentum . . ., quod sulphur generat. MORIEN. ROM. alch. p. 515[a],79 sulphur zarnet, id est -um, cito comburitur. ROSIN. ad Euth. 1 p. 273 sulphur . . . et sulphura et -um seu -a ac zandarich . . . sunt nomina aquae divinę. **2** -um citrinum *i. q. arsenicum citrinum – gelbes Schwefelarsen (cf.* GLOSS. Salern. p. 4[a],44 -um citrinum arsenicum. *al. v. et supra p. 985,21sq.):* ALLEG. sapient. 20 p. 476[a],7 dirige leonem viridem, id est -um citrinum. ANON. secret. p. 61,7 -i citrini et rubei . . . l. v. GLOSS. Roger. I A 1,23 p. 556,19 recipe -icitrini (III 338). *v. et p. 1256,59sq.* **3** -um rubeum (rubrum): **a** *arsenicum rubeum, sandaraca – Realgar, Sandarach (cf.* ALPHITA I p. 312,19 sandaraca, id est -um rubrum): GLOSS. Roger. III 808 r(ecipit) . . . -cmenti rubei . . . ʒ I. *v. et l. 27sq.* **b** *alch.:* **α** *plumbum aeris – Bleikupfer:* TURBA phil. 72 p. 169,19 *albar aeris* dicitur . . . rubeum -um. **β** *fermentum rubeum – rotes Elixier:* MORIEN. ROM. alch. p. 518[b],45 fumus . . . rubeus est -um rubeum. **c** *terra Lemnia – lemnische Erde:* GLOSS. Salern. p. 4[a],44 -um rubeum lemnas.

II *translate:* **A** *alch.:* **1** *mercurius, fermentum rubeum – Urquecksilber, rotes Elixier:* MORIEN. ROM. alch. p. 518[b], 40 sanguis . . . est -um. **2** *vitellum – Eidotter:* IOH. sacerd. 2 sumatur ergo -um *eqs. (sc. per confusionem, cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 5. 1936. p. 300).* **B** *tartarum – Weinstein:* GLOSS. III 514,51 St.-S. -um winsten. **C** *lithargyros – Bleiglätte:* GLOSS. IV 368,17 St.-S. -imento silbirzum.

***auripluus,** -a, -um. *aurum pluens – goldregnend:* HEIRIC. Germ. I alloc. 12 licet . . . Danaen aena turris -o vix texit ab imbri. VITA Annon. III 2,2,4 pecuniarum dona sparsit -o velut aura nimbo.

1. auris, -is *f. (m.: l. 57. cf. p. 1259,72) form.:* *nom. sg.* -es: FORM. Dion. 9 p. 503,13. *acc. sg.:* -a: FORM. Senon. II add. 5 p. 226,21. -am: LEX. Baiuv. 6,9 *cod. Mt.* -um: LEX Baiuv. 6,9 *cod. J.* -o: *p. 1258,4. abl. pl.* -is: *p. 1258,48.*

pars corporis ad audiendum apta – Ohr (interdum i. q. auricula – Ohrmuschel, e. g. l. 69. p. 1258,22sq.): **I** *proprie:* **A** *strictius praevalet notio membri capitis:* **1** *spectat ad homines:* **a** *gener.:* ARBEO Emm. 17 utrosque -es *eruerunt.* HRABAN. carm. 12,5 tu *(sc. Deus)* . . . reddis . . . -bus auditum. WALAHFR. Mamm. 18,16 -bus appositis intus sensere loquentem. WALTHARIUS 260 virginis inquit in -em (*cf.* RUODLIEB 5,544 susurrat in -em. PAUL. FULD. Erh. 2,4 p. 19,6 acsi -e tenus dicat sibi servientibus). ERMENR. ad Grim. 28 p. 566, 32 a . . . Gozperto . . . pilis zephali -etenus nudo. NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 74,6 confricatis -bus. HROTSV. Agn. 93 *Christus* -bus . . . resplendentes suspendit inaures. ALBERT. M. animal. 1,178 erunt -es alicuius hominis magnae, enormes et forte parvae et forte mediocres; . . . mediocres . . . significant bonitatem, . . . parvae . . . malignitatis sunt indicia *eqs. saepe.* **b** *natur.:* HILDEG. caus. 2 p. 43,6 duae -es velut duae alae sunt, quae omnes sonos vocum inducunt. ANON. anat. 42 alii *nervi* procedunt tendentes ad [n]aures. WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 21,27 post mandibulas . . . ordinatae sunt -es. ALBERT. M. animal. 1,168 -is est membrum creatum auditui et factum est ei foramen anfractuosum. *saepe.* **c** *medic.:* ASCULAPIUS 11 p. 14,16 -ium vitia sunt multa. BOTAN. Sangall. 13,7 ius in -o mittis. HILDEG. caus. 2 p. 129,31 qui . . . in -bus . . . dolet. CHIRURG. Sudhoff I p. 174,45 flebotomia . . . valet . . . pustulis -ium, pruritu earum. *al.* **d** *iur.:* **α** *de attactu testium rem actam confirmantium (cf. H. Conrad, Deutsche Rechtsgeschichte. [2]I. 1962. p. 166):* LEX Baiuv. 17,3 si quis testem habuerit per -em tractum (17,6. *al.* TRAD. Frising. 186 p. 179,19 testes usu Baiouuariorum per -es ex utrisque partibus tracti. 588[a] testes per -es tracti legaliter. TRAD. Ratisb. 92 testibus Norico more -bus tractis. CHART. Austr. sup. II app. 11 rem -etenus tracti testificantur. *saepe).* TRAD. Frising. 39 p. 67,43 testes . . . per -em aut per verba ad testimonium conducti (*cf.* CHART. Stir. I 57 p. 66,1 ducti). 106 testes per -es signati. 1125 testes . . . commutationis . . . per -es attracti (TRAD. Brixin. 89 auribus. *cf.* 445[b] contracti). TRAD. Teg. 63 -ium tactu adhibiti sunt testes. 193[b] presentibus . . . ministerialibus . . . -e contactis. CONR. SCHIR. chron. 7 testes . . . attractu -is assignati sunt. *persaepe.* **β** *de laesione:* LEG. Wisig. 6,5,13 p. 278,28 quicumque dominus . . . servo . . . -em . . . absciderit (*sim.* LEX Alam. 57,8. LEX Baiuv. 4,13. LEX Thuring. 14). *al.* **e** *liturg. in baptismate (de ritu cf.* ORDO Rom. 11,85): HRABAN. inst. cler. 1,27 p. 48,20 tanguntur ei nares et -es cum saliva (CONC. Karol. 57[c],6 p. 779,22). RITUALE Rhenaug. 46 (Spicil. Friburg. V p. 118,7) mitte salivam de ore tuo in primos digitos . . . et . . . apprehendens pinnulam dextere -is . . . dic: 'effeta *eqs.*' **f** *theol. de conceptione Mariae (cf. A. Salzer, Die Sinnbilder und Beiworte Mariens. 1893. p. 90sqq.):* RHYTHM. 64,2,3 per -em virginis introivit *Christus (sim.* EKKEH. IV. bened. I 15,8. VITA Mariae rhythm. 1581). **2** *spectat ad bestias:* ALDH. ad Acirc. 93,6 *(de mustela)* ex -e praegnantur viscera fetu *(cf. Isid. orig. 12,3,3).* EPIST. Alcuin. 3,19 p. 27,8 (synod.) equos . . . detruncatis, . . . -es copulatis. EGBERT. fec. rat. 1,1395 *(de urso)* ruptis . . . -bus. CASUS Petrish. 1,3 p. 628,41 *cerva* motu -ium quasi rogare coepit. THEOD. PALID. annal. a. 934 p. 61, 50 *(de cane)* -bus et cauda decurtatis. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 186,15 obturare -es falconis. ALBERT. M. animal. 1,18 elefas pugnat -e sua. *al. (v. ind.).* ALBERT. M. (*?*) animal. quaest. 1,34/37 p. 101,53 animalia melancholica habent -es longas. *al. v. et supra p. 1250,17.* *branchiae – Kiemen:* ALBERT. M. animal. 1,78 marinorum quaedam *animalium* carent figura -ium (*p. 489[b],3* βράγχια) . . . sicut delfinus. 1,79 quaedam . . . talium marinorum *animalium* habent figuras -ium (*p. 489[b],5* βράγχια) et sunt discoopertae . . . sicut . . . keleti. **B** *latius praevalet notio instrumenti auditus:* **1** *de actione percipiendi:* LEX Baiuv. 17,2 meis -bus (-is *var. l.*) audivi *(cf. Vulg. I Cor. 2,9).* EIGIL Sturm. 8 intentis -bus auscultabat. CONC. Karol. 37,9 ab omnibus . . . -ium . . . illecebris . . . abstinere. WALAHFR. carm. 5,52 verba Dei studiosis -bus haurit. AUREL. REOM. mus. 4 p. 33[b],18 rhythmus . . . a censura diiudicatur -ium. WOLFHARD. Waldb. 1,1 mira eorum *(sanctorum)* . . . pediculosa -e percipit *Superbia* (TRAD. Teg. 240 omnes fideles Christi -e percipiant, quod *eqs. al. cf.* THIETM. chron. 6,30 lector, -bus accipe). NADDA Cyriac. I 11,1 -bus . . . sono adiunctis. STATUT. ord. Teut. p. 74,25 fratres -es adhibeant. *saepe.* *c. sensu devotionis:* BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 718,30 humilitatis et obedienciae -em . . . Benedictus coniunxit. *expressius i. q. auditus – Gehör(sinn):* WALAHFR. carm. 61,9 perit sine pulsibus -is. **2** *de actione intimandi:* DIPL. Merov. I 63 p. 56,15 in quo . . . nostris patefecerint -bus *sacerdotes.* ARBEO Corb. 3 ut . . . -em viri Dei commovisset. FORM. Bitur. 7 oportit eum -bus publices innotisci (*cf.* THANGM. Bernw. 28 p. 771,46 epistolam . . . publice . . . in -bus omnium recitari). FORM. imp. 36 quas *(petitiones)* nostris -bus insinuaverint. WALAHFR. Wett. 182 laudibus ex hominum multas vulgatus ad -es. TRAD. Frising. 639 pateat -bus nobilium virorum, qualiter *eqs.* ANNAL. Xant. a. 847 memoria . . . ad -es nostras pervenit. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 25 rem avidas . . . fratrum effundunt in -es. HROTSV. gest. 524 his . . . regales monitis pulsantibus -es.

[Baader]

THIETM. chron. 3,13 audita cesaris -bus instillavit. OTTO FRISING. gest. 1,68 p. 97,18 eo quod causa . . . ad -es summi pontificis translata esset. *persaepe. remissius:* EPIST. var. I 15 p. 517,11 tranquillissimis vestrae serenitatis -bus . . . humillimis . . . apicum . . . notulis intimare (*cf.* II 2[in.] incipit reclamatoria epistola: piissimis -bus vestris . . . suggerere conabor). CONC. Karol. 50[D],26 que *(impudentia clericorum)* . . . -bus imperialibus molestiam ingerit. DIPL. Heinr. II. 238 nostri culminis -es mala ipsorum opinio turbaverat. *al.* **3** *de actione exaudiendi vel recusandi:* LEX Sal. Pipp. 92,1 qui -em (caussam LEX Sal. Merov. 57,1 [rec. B]) repetit. CAND. FULD. Eigil. II 25,25 -bus admitti . . . vaniloquum. HRABAN. epist. 41 p. 479,24 petitioni libentem -em acomodavimus (THIETM. chron. 8,13 p. 508,29. DIPL. Loth. III. 52 exauditionis -es illis accomodare. *al.*). DIPL. Karoli III. 28 p. 46,28 petitionibus . . . -es prebemus placabiles. 33 postulationes piis -bus clementer suscipere. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,153 mihi gratificas inclinet Iuppiter -es (CHART. Raitenh. 138 postulationibus -es faciles inclinare). DIPL. Heinr. III. 82 petitioni -es misericordię claudere non audentes. EPIST. Hann. 36 p. 76,11 -e prona et perpatula. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,33 rex . . . Heinricus -e surditiosa obmutescens. OTTO FRISING. gest. 2,29 p. 135,11 audi . . . benignis -bus. *saepe.*

II **A** *alleg.:* HRABAN. univ. 6,1 p. 152[D] per -es . . . mystice auditus internus animae significatur sive obedientia in praeceptis Dei seu auditus fidei vel intellectus *eqs.* (*cf.* ALEX. MIN. apoc. 13,9). 18,5 p. 502[D] -em abscisam habet, qui obedientiam in Dei praeceptis non exhibet. ALBERT. M. cael. hier. 15,6 p. 420[a],4 'virtutes -ium' (*PG 4,332[A]* ὥτων) . . . significare 'illud susceptivum . . ., particeps et gnosticum . . . divinae inspirationis'. *al.* **B** *in imag.:* WALAHFR. exord. p. 516,20 -is *Christi est* in benevolis auditoribus. RUOTG. Brun. 19 p. 17,34 -em cordis . . . neutiquam passus est . . . monitis admoveri ([*cf. Bened. reg. prol. 2*]. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,51 beatitudines . . . -bus c. . . . percipere. TRAD. Teg. 125). GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 397,19 Domini . . . -es . . . omnia audire (*cf.* RITUALE Rhenaug. 155 [Spicil. Friburg. V p. 159,1]). WIPO tetral. 113 ad regis laudes lex ambas erigit -es. EPIST. Hann. 61 p. 108,22 ex ipsius infami conversatione . . . cuius -is non calet? HERM. IUD. conv. 10 (ed. G. Niemeyer. 1963. p. 102,10) -es intellectuales (*cf.* ALBERT. M. summ. theol. II 9,35,3 p. 381[b],35 spirituales -es). OTTO FRISING. gest. 2,28 p. 133,30 laicis . . . prurientes erga clerum -es habentibus *(cf. p. 1258,54).* HELM. chron. 62 p. 118,25 decreveram quidem esse oculus tuus et -is tua in terra Slavorum. *al.* **C** *proverb.:* ERMENR. ad Grim. 16 p. 553,39 usque quo eis -es sonent. EGBERT. fec. rat. 1,93 densis in saltibus *valent* -es *(cf.* 1,94 silva suas -es *habet.* IOCALIS 132 habet . . . nemus -em. *al.).* 1,1338 optem non -es, immo aurea corda luporum. ANON. Has. 38 quod ambae aliquorum -es tinnirent (RAHEW. gest. 4,25 p. 268,11). IOCALIS 644 -e, sono similis est patri pullus asello. *al.*

III *translate:* **A** *de rebus auriculae formam exhibentibus:* **1** *techn.:* **a** *manubrium – Handhabe, Henkel:* AMALAR. off. 3,26,9 ab -e calicis usque ad -em (THEOPH. sched. 3,30 si volueris -es calici apponere. *ibid. al. v. et supra p. 684,49).* WILH. HIRS. const. 1,15 p. 946[C] quae *(vasa)* binas -es habere videntur. THEOPH. sched. 3,52[ex.] qua *(iunctura)* -is vasi *calicis* coniungitur. 3,84[med.] qui *(caccabus ferreus)* ex utraque parte -es ferreas duas habeat. CHART. Hans. I 432 p. 147,5 debet quelibet -is sporte obolum *pro teloneo solvere. v. et supra p. 1250,39.* **b** *laqueus, ansa – Schlinge, Schleife:* **α** *de calceamentis:* RICHER. REM. hist. 3,39 -es hinc inde erigunt. **β** *de signo:* ABBO SANGERM. bell. 1,155 lancea bina gerens...amictum -bus inmodicis croceum. **c** *ansula (tintinnabuli) – (Glocken-)Öse:* THEOPH. sched. 3,84[in.] forma collum atque -es et spiraculum sive infusorium desuper. **d** *tabella (aratri) – Streichbrett (am Pflug):* GLOSS. II 726,22 St.-S. binę -es, quę riestra dicimus *(spectat ad Verg. georg. 1, 172).* **2** *anat.:* **a** *ala (hepatis) – (Leber-)Lappen: v. p. 419,17.* **b** *appendix (cordis) – (Herz-)Vorkammer, Atrium:* ARS med. 5 p. 423,6 *cordis* dextra et leva formida duo -es appellantur (*cf.* ALBERT. M. animal. 1,580 duo additamenta sicut duae -es apparent in corde). **B** *de rebus auriculae instar superius vel in latere sitis:* **1** *margo (paginae) – (Blatt-)Rand:* EPIST. var. I 12 p. 509,15 (auctore Paulo Diac.) ad -em zetam, quod est vitii signum, apposui. **2** *plaga (caeli) – (Himmels-)Gegend:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,207 Urania . . . primum *parallelum* Boreę gelida defixit ab -e *(cf. P. Vossen, Der Libellus Scolasticus des Walther von Speyer. 1962. p. 170sq.).*

2. auris *v.* 1. os. **3. auris** *v.* ren.

auriscalpium (-lfium), -i *n. species specilli ad aurem curandam apti – Ohrlöffel:* ARS med. 6 p. 424,7 feramentorum nomina: . . . spatumile, -fium (-pium *var. l.*) *eqs.*

auriscoria *v.* aurum *p. 1263,4.* **aurisia** *v.* aorasia.

***aurisonus**, -a, -um. *dulcisonus – schöntönend, -singend:* THEODULF. carm. 27,24 Orpheum. *in imag.:* EPIST. var. I 15 p. 518,28 quatenus . . . acerrima poma . . . animadversionis virga -is discutiantur syllabarum . . . de frutectis.

***auritractus**, -i *m. iur. i. q. testis per aures tractus – an den Ohren gezogener Zeuge (cf. p. 1258,7sq.):* TRAD. Frising. 1252 (c. 977) isti sunt -i⟨testes⟩ *(suppl. B):* Rratgîs, Hempreht *eqs. ibid.:* Iedunc . . . *tradidit* unum denarium cum hisdem -is.

auritus, -a, -um. **1** *de anim. i. q. auribus longis ornatus – langohrig:* LIUTPR. leg. 38 *onagri domestici sunt* -i itidem. EGBERT. fec. rat. 1,1457 *(de lepore)* pecus -um *(cf. Verg. georg. 1,308).* GESTA Ern. duc. II 28 p. 230,2 *(de Panotiis)* gens . . . -a aurium multitudine multa. *al. subst. masc.:* GESTA Ern. duc. I p. 31,6 quousque totam terram -orum illorum suo iuri manciparet. **2** *de rebus i. q. ansis ornatus – mit Schleifen versehen:* RICHER. REM. hist. 3,37 quibus curae est pillea -a capiti manifeste imponere.

***aurivagus**, -a, -um. *aetherem pervagans – den Luftraum durchziehend:* HROTSV. Gong. 306 *(de nube aquosa)* quis *(colonis)* fungi dono contigit -o. Mar. 147 *angelus* -is revolans secat aethera pennis.

***aurivomus**, -a, -um. **1** *aurifer – goldführend:* ALCUIN. epist. 139 p. 220,25 -os spiritalium sensuum gurgites. **2** *aureus – golden:* ODO Ern. duc. 8 p. 372[B] bullis. ALBERT. STAD. Troil. 5,34 colore.

aurius *v.* aureus. **aurizus** *v.* obryzus.

auro, -atum, -are. *script.* or-: *l.* 69.

1 *trans.:* **a** *collustrare – erleuchten:* WANDALB. mens. 110 Tauri frontem Maiades septenis ignibus -ant. 141 sidere ter quino celsus quos *(Geminos)* Signifer -at. **b** *ornare – zieren:* WANDALB. martyr. 443 Felix, Simplicius . . . quartam *(diem Iulii)* communiter -ant (*sim.* 861). **2** *intrans. i. q. splendere – leuchten:* CARM. Cent. 150,11 *(per compar.)* gemma velut -at in auro.

adi. **auratus**, -a, -um.

aureus – golden, Gold-: **I** *proprie:* **A** *ex auro fabrefactus, inauratus, auro ornatus – aus Gold hergestellt, vergoldet, goldverziert:* **1** *de ornatibus, instrumentis, vasis sim.:* **a** *gener.:* ALDH. virg. II 73 capsis. epist. 10 (13) contrito cruratenus -o capite *statuae (cf. Vulg. Dan. 2,32* caput ex auro optimo erat). WALAHFR. imag. Tetr. 129 *(de statua)* eques. NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 46,18 calciamenta forinsecus -a. ARNULF. MEDIOL. gest. 3,6 lancea. *al. v. et p. 1237,49. in imag.:* ALDH. virg. I 17 -is virtutum monilibus. CARM. Bur. B 103,1, 2[a],16 *(de amica)* vas -um. *v. et p. 1255,29.* **b** *techn.:* HERACLIUS I 16,1 -um fellis pinguedine cuprum. **2** *de aedificio:* ALDH. virg. II 404 turibulum -o cum ferret sorte sacello. **3** *de pannis i. q. auro intextus vel (acu)pictus – golddurchwirkt, -bestickt:* TRANSL. Heliani 2 (MGLang. p. 582,26) linteis. NECROL. III Iun. 21 p. 8 -am pallam altaris. **4** *de litteris i. q. pigmento aureo scriptus – in Gold geschrieben:* ALDH. virg. II 1296 grammate. **B** *ex auro constans – aus Gold bestehend:* ALDH. virg. II 2608 perdidit -i vitam per lucra metalli. **C** *auricolor, flavus – goldfarben, (gold)gelb:* ANTIDOT. Sangall. p. 97,8 oleo inantinum fit de uvis oratis. **D** *litteris aureis scriptus – in Goldschrift geschrieben:* IOTS. Odil. 2,18 (MGScript. XV p. 818,47; s. XI.[med.]) librum (*antea:* librum sacramentorum aureis litteris scriptum).

[Baader]

II *translate:* A *de rebus:* 1 *spectat ad divitias i. q. auro obnoxius – vom Gold abhängig:* ERMOLD. Ludow. 2,182 lex . . . -a . . . atque potens precio. 2 *spectat ad celebritatem, magnificentiam (cf. p. 1245,26sq.):* WANDALB. martyr. 371 Romam. 3 *spectat ad splendorem:* CARM. Aldh. 1,68 sidus. B *de hominibus: spectat ad liberalitatem:* CHART. Wirt. III 924 (a. 1239) milites . . . -i de Essendorf . . . hospitalis primi fuerunt fundatores. *ibid. iterum.*

subst. **1. auratus** *(m.) tuber flavus sub palpebra nascens – Dermoidgeschwulst unter dem Augenlid (cf. Cels. 7,7,1):* CONSTANT. AFRIC. theor. 9,15 p. 43b^{v} -us est pingue corpus et viscosum cum nervis et pelliculis celatum (telatum *ed. Basil.*) nascens in palpebra interiori . . ., maxime in pueris.

2. aurata, -ae *f. chrysophrys – Goldbrasse (Sparus aurata L., cf. E. de Saint-Denis, Le vocabulaire des animaux marins classique. 1947. p. 12sq.):* IOH. DIAC. cen. 2,147 -am (-em *var. l.*) Thamar suscepit *(ex Ps. Cypr. cen. 126).* DIAETA Theod. 95 -a siccior est *eqs.* CHART. Westph. VII 456 pratum nostrum -arum olim vivarium.

aurocollon *v.* tauricolla. **aurofodina** *v.* aurifodina.

auron *v.* aron. **auropi(g)mentum** *v.* auripigmentum.

aurora, -ae *f.* I *proprie i. q. primus splendor solis, diluculum – Morgenröte, -dämmerung (cf.* GLOSS. III 64, 16 St.-S. -a quasi aurea hora i. morgenroth. IV 4,20 -a tagaroth): A *strictius:* 1 *gener.:* WILLIB. Bonif. 8 p. 49,11 cum . . . -a lucis orto iam sole prorumperet (*sim.* HUGEB. Wynneb. 13 p. 115,39). VITA Anstr. 17 (MGMer. VI p. 74,7) lucescente . . . -a (hora *var. l.*) diei. HROTSV. prim. 33 scindente tenebras -a lucis splendore suae rutilantis. WALTH. SPIR. Christoph. I 26 -ę rutilans ortus irrubuit. GERB. (?) astrolab. 14 p. 135,8 de percipienda vicinitate -ae *eqs.* THIETM. chron. 7,23 Albim . . . in ipsa transcendit -a. HILDEG. caus. 1 p. 16,9 de -a: quod . . . in mane sol rubet *eqs.* ALBERT. M. meteor. 3,4,15 p. 685^{a},42 color -ae. veget. 7,129 vicia . . . seri vult in terra . . . procisa non in -a. WILH. SALIC. chirurg. 1,47 p. 318^{c} sumat . . . in -a unc(iam) I. *saepe. liturg. de tempore missae sim.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 401,39 ut matutinis laudibus expletis -a . . . inrumpente salutaris sacrificii hostiam Deo libare liceret. LIBER ordin. Rhenaug. p. 116,6 -a bene apparente . . . scilla ad primam parumper sonatur. CHART. Ticin. 2 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 14,21) s⟨acerdos p⟩lebis ⟨in natali Domin⟩i ⟨m⟩issam ⟨de a⟩ur⟨or⟩a . . . celebret. 2 a *alleg.:* ALDH. virg. I 19 p. 248,17 ut sit . . . castitas -a. HRABAN. univ. 10,7 p. 294^{A} -a est ecclesia, eo quod post tenebras peccatorum luce fidei illustrata sit. COD. Udalr. 274 vs. 6 *(de missa in natali sacro media inter diem et noctem celebrata)* -a . . . figura. ABSAL. serm. 43 p. 247^{A} ut -a eius *(Mariae)* nativitatem . . . respiciat. b *per compar.:* CARM. Bur. B 170,2,3 os eius *(virginis)* suffunditur roseo rubore, consurgenti cernitur similis -e *(cf. Vulg. cant. 6,9).* 3 *meton.:* a *de Maria:* ALDH. virg. I 40 p. 292, 6 beata Maria . . ., -a solis (HYMN. Mariae 2,2 [AnalHymn. 4 p. 46]). SEQ. de Maria 10 (ed. F. J. Mone, Lat. Hymnen des Mittelalters. II. 1854. p. 393,30) o -a, de ventre tuo novus sol processit. b *de titulo libri:* CATAL. biblioth. Ruf 89 p. 347, 8sq. (a. 1227/37) -am et graduale *donavit,* . . . antiphonarium . . . et -am maiorem. HUGO TRIMB. registr. 416 liber . . . suus *(sc. Petri Rigae)* merito dicitur -a, nam in se metra continet cunctis clariora. AURORA consurg. tit. -a consurgens, quae dicitur aurea hora. c *de nomine monasterii:* CHART. Turic. XII 877^{a} (a. 1253) abbas de A-a *('Frienisberg').* B *latius i. q. dies – Tag:* WALAHFR. carm. 89,1,6 Octimbrem ternis denisque Kalendis noctis et -ae aequa tenere loca *(antea:* diei).

II *translate:* A *initium – Anfang:* ELIS. SCHON. viar. 19 p. 122,14 incipite . . . ab ipsa -a etatis eorum *(parvulorum)* flectere eos ad timorem Domini. B *tempestas caeli – Witterung:* GLOSS. I 519,21 St.-S. -am uuetar *(spectat ad Vulg. psalm. 73,16).*

auroresco, -ere. *illucescere – dämmern:* ALDH. virg. I 59 p. 322,21 *(in imag.)* cum evangelii splendor -ret (-et *var. l.*) et iubar lucis aeterne rutilaret.

auroro, -are. 1 *illucescere – dämmern:* RUODLIEB VIII 11 -ante die. 2 *illuminare – erleuchten:* EUANG. cod. Stuttg. II 40 f. 1^{v} (c. 830) -ant mundum aetherioque animalia sensu.

aurosus, -a, -um. *aureus – golden:* 1 *proprie de colore i. q. flavus – (gold)gelb:* RECEPT. Bamb. 29 ad hictericos hii sunt auruginosi: gallina, qui -us habet pedes, lavit pedes eius ex aqua *eqs.* 2 *translate:* a *spectat ad praestantiam: v. p. 930,65.* b *spectat ad celebritatem, magnificentiam:* VITA Deic. 5 (prol.) cuius aethymologiam nominis *(sc. Chrysopolis i. Vesontionis)* Romuleus sermo sonat A-am urbem.

aurugineus (-rig-), -a, -um. *auricolor, flavus – goldfarben, (gold)gelb:* GLOSS. Salern. p. 20,43 ictericia . . . alio nomine dicitur morbus . . . auri-us (*ex Ioh. Platear. pract. 10,2* auriginos; *inde et* TRACT. de aegr. cur. p. 293,40 aurigeus), eo quod colorem . . . auri . . . preteritio (*leg.* pretendit).

auruginosus, -i *m. script.:* ebr-: ANTIDOT. Glasg. p. 123,14. er-: *l. 22. adde* ANTIDOT. Bamb. 19. -rig-: *l. 25. adde* ANTIDOT. Bamb. 8.10.44. -rino-: GLOSS. III 429,32 St.-S. -gen-: *l. 25.* -gion(us): *l. 22sq.*

ictericus – ein Gelbsüchtiger (cf. GLOSS. III 474,29 St.-S. ictericus -us gelisuhtiger): BOTAN. Sangall. 37,3 ad etropicus vel er-us (ANTIDOT. Augiens. p. 47,15 qui facit . . . aurugionis et hydropicis. *per errorem:* BOTAN. Sangall. 18,3 ad edropicus, id est er-us). ANTIDOT. Sangall. p. 78,33 facit . . . ad aurigenosus. *al. v. et l. 6.*

aurugo, -inis *f. script.:* ar-: *l. 33.* ur-: RECEPT. Sangall. II 60 capit. p. 38. ebr-: *l. 30.* -rŏg-: *l. 40.* -rig-: *l. 54.*

1 *strictius:* a *icterus – Gelbsucht (cf.* GLOSS. III 223,12 St.-S. -o . . . vel miletou vel gelewesvth. *al. v. et l. 33.37):* RECEPT. Sangall. I 33 ad ebr-em (176 remedium ad ebr-em). *al.* b *pallor (in facie) – Blässe (im Gesicht; cf. Deutsches Wörterbuch. IV 1,4. 1949. p. 7479):* GLOSS. I 631,48 St.-S. -em (ar- *m*) giliuui *e,* gelesuth *m (spectat ad Vulg. Ier. 30,6).* c *color gilvus – gelbe Farbe (cf. Deutsches Wörterbuch, l. c.):* GLOSS. I 625,7 St.-S. -o color sicut pedes accipitris vel milvi i. gelo *a.b.i,* i. geligelu *c (spectat ad Vulg. Ier. 30,6).* III 294, 30 St.-S. -o est color in auro vel geleshut. 717,36 -o geleuare ab auro et ruga. IV 182,7 -o pallor in auro i. gilwe. *ibid. al.* 2 *latius:* a *species robiginis frumenti – Art des Getreiderosts, 'Gilbe' (cf.* GLOSS. I 669,14 St.-S. rubigo vel aurŏgo [*sic?*] unum sunt i. militov [*spectat ad Vulg. Ioel 2,25* rubigo et eruca]. 819,32 -o gilivui [*spectat ad Vulg. III reg. 8,37*]. *al. v. et l. 29; de re cf. Deutsches Wörterbuch. IV 1,4. 1949. p. 7480):* AGOB. epist. 12,1 p. 207,1 si dixerimus . . . brucum, erucam, -em *(cf. Vulg. II par. 6,28).* EKKEH. URAUG. chron. a. 1125 p. 264,31 segetes . . . triticeas -e vel uredine depravavit ([*cf. Vulg. Agg. 2,18* vento urente et -e]. SIGEB. GEMBL. chron. a. 1098 s. nimio imbre et -e corruptae sunt). ALBERT. M. Is. 57,13 p. 546,27 aura hic dicitur aurea rubigo, quia, quod vento exsufflatum est, aurea rubigo, quae -o dicitur, in cinerem convertit *(cf. Hier. in Agg. 2,18 p. 1412B).* animal. 7,121 quae *(epidemia)*-o quasi aeris rubigo vocatur. b *per errorem i. q. tempestas caeli – Witterung:* GLOSS. I 354,23 St.-S. -iginem . . . uuetar *(cf. Itala lev. 26,16 [Lugd.]).*

aurum, -i *n. script.* ar-: *p. 1263,11.1266,18sq.*

χρυσός – *Gold:* I *de metallo impermixto vel permixto:* A *strictius:* 1 *de natura:* a *gener.:* MAPPAE CLAVIC. 194 -um purum . . . argento similiter puro . . . densius est. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 348,1 -um temperatius est caeteris metallis. HILDEG. phys. 9,1 -um calidum est *eqs.* ARTEPH. clav. 1 p. 504^{b},42 -um . . . de parte solis *est.* ANON. tab. p. 197,28 -um vulgi non habet tingere. Ps. AVIC. tinct. 2 p. 627^{b}, 14 -um est corpus perfectissimum, dominus lapidum *eqs.* ALBERT. M. summ. creat. II 1,29,5 p. 266^{a},22 -um . . . fit ex puro sulphure et argento vivo optime commixtis. miner. 3,1,9 p. 71^{b},27 verum -um . . . *alchimici* non faciunt. *saepe. v. et supra p. 572,34. 932,6.* b *de recrementis ex combustione ruderum aureorum restantibus:* α cadmia -i *i. q. tutia – Galmei:* Ps. ARIST. lap. I p. 188,20 lapis, quem populus vocat cachiniam -i. β faex -i *i. q. molybdaena – Schwefelblei, 'Herd': v. p. 932,22.* γ spuma -i *i. q. species lithargyri – Art der Bleiglätte, 'Goldglätte':* IOH. PLATEAR. simpl. med. p.

[Baader]

23a^{v} est ... aliud *lithargyrium*, quod spuma -i dicitur et ... cathimia proprie dicitur (*cf.* p. 2b^{r}). δ -i scoria *i. q. recrementum aureum – Goldschlacke:* ARNOLD. SAXO fin. 1,5,11 p. 45,12 auriscoria aureum colorem ... facit. c *de fusionibus:* α *fusio quaedam aurea – eine Goldlegierung:* MAPPAE CLAVIC. 1 -um plurimum facere (2. COMPOS. Matr. 8$^{tit.}$ -um viride f. in conflatione. 9$^{tit.}$ -um probitum f.). β capistrum -i *i. q. electrum – Blaßgold:* ALBERT. M. miner. 5,1,9 electrum ... quidam ... capistrum -i vocaverunt. 2 *de usu:* a *in compositionibus:* COMPOS. Luc. N 3 alia -i scriptio. Y 15 -um ... battis et facies petalum. δ 22 ari sparsio. EPIST. Teg. I 112^{b} *(de fusione campanarum)* -i unc(iae) XVIIII. SCHOL. Adam gest. 77 ut ... ex cupro formaret -um obrizum. THEOPH. sched. 1,30$^{tit.}$ de molendo -o in libris. 3,33$^{tit.}$ de coquendo -o. ALEX. MIN. apoc. 1,12 -um per ignem probatum et percussionibus extensum. *saepe. v. et supra p. 326,48. 932, 46.* b *in artificio:* α *de ornamentis, instrumentis, vasis sim.:* ALDH. virg. I 25 p. 259,1 diadema -o obrizo gemmisque purpureis ornatum (LEX Sal. Pipp. prol. 4 martyrum corpora ... -um et lapides preciosos ornaverunt. *al.*). EIGIL Sturm. 20 -o argentoque compositam ... arcam. ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177,20 cultellus -o et margaritis paratus (RATPERT. cas. p. 71,10 tumba ... argento et -o ... parata. ADAM gest. 2,21 simulacrum eius [*principis daemonum*] -o ... paratum. HUGO FLAV. chron. 2,8 p. 375,5 libros euangeliorum -o et argento paratos. *al.*). TRAD. Scheftl. 14 p. 22,25 in -o fabricato duos oringos. WALAHFR. carm. 54,24 iaspis fulvo cum clausus fulgurat -o. THEGAN. Ludow. 19 ense -o fulgente. TRAD. Frising. 652 calicem et patenam 1 -o decoratas (VULC. Bard. 10 ciborium -o et argento decoravit. ANNALISTA Saxo a. 1023 p. 675,55 tabulam altaris ... -o puro et gemmis decoravit. GESTA Halb. p. 96,36 ambonem ... -o et argento ... decoravit. *al.*). NOTKER. BALB. gest. 1,10 p. 15,27 (add. codd. Z.W) capellam ex solido -o et gemmis compactam. PURCH. Witig. 457 que *(altaria)* cocto vestivit ... -o (SIGEB. GEMBL. gest. 51 feretrum). EKKEH. IV. cas. 13 artificia vasorum -i argentique. LEO MARS. chron. 2,37 p. 652,12 equorum instrumenta -o purissimo insignita. PETR. CAS. (?) chron. 3,74 turibula de -o. OTTO MOR. hist. p. 10,16 clavem ex bono et purissimo -o factam ... regi direxerunt. CASUS Petrish. 5,42 pixis -o et argento operta cum corpore Domini. VITA Conr. Salisb. 19 pictura -o rutilante parietes ... ornavit. VITA Cuneg. A 1 iconam de -o et lapidibus. *persaepe. v. et supra p. 932,48sqq.* β *de vestimentis sim.:* COMPOS. Luc. L 33 ad -um pictile et ad -um textum (THEGAN. Ludow. 19 clamidem cum -o textam. CHART. Heinr. Leon. 122 pallam altaris -o textam ..., aliud pallium -o t.). ALDH. virg. I 25 p. 259,11 labarum ..., quod signo Christi ex -o et gemmis est pictum. BEDA hist. eccl. 3,11 p. 148,30 vexillum eius *(regis)* super tumbam -o et purpura compositum. CHART. Fuld. B 264^{a} p. 377^{a},31sq. manice VI auroparate ..., fanones -o argentoque parati VII. VITA Vulfr. 10 (MGMer. V p. 669,7) veste ... -o textili. ERMOLD. Ludow. 4,387 ex -o tunicam gemmisque rigentem. LEO MARS. chron. 3,18 p. 711,1 pluviale ... -o contextum (BERTH. ZWIF. chron. 10 stolas ... -o contextas). p. 711,4 dalmatica ... -o ... insignita (BERTH. ZWIF. chron. 40 p. 266,19 X casuculae vel planetae, ex quibus V -o sunt insignitae). *saepe. v. et supra p. 932,63.* γ *de scriptura:* STEPH. EDD. Wilfr. 17 p. 212,10 quattuor euvangelia de -o purissimo in membranis depurpuratis coloratis ... scribere (BEDA hist. eccl. 5,19 p. 330,15 quattuor -o scribi euangelii ... libros. ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177,32). *expressius:* EKKEH. IV. cas. 89 erat potentissimus *ad scribendum* ... in capitularibus literis et -o. c *in re monetaria i. q. metallum, ex quo moneta cuditur vel pecia signata formatur – Münz-, Barrengold:* LEG. Wisig. add. p. 464,1 statera -i I: III solidos. LEX Alam. 61,1 solvat medietatem in -o valentem pecunia (*cf.* 54,3). FORM. Sangall. add. 4 p. 435,26 res ... X libris in argento et -o puro ... redimant (DIPL. Karoli III. 139 p. 225,9 sexcentorum solidorum -i ad purum excocti probatae monetae ... poena. *al.*). CAPIT. reg. Franc 273^{a},23 faber ..., qui ... comprobatus fuerit -um vel argentum ad vendendum vel emendum adulterasse. 273^{a},24 illud ... -um, quod coctum ... fuerit (CHART. Stab. 55 p. 133,10. DIPL. Heinr. II. 491 p. 626,17. *al.*). DIPL. Ludow. Germ. 149 XXX libras -i optimi (DIPL. Karlom. [II.] 25 p. 323,14 trecentos mancusos -i o. rectissimi ponderis exsolvat. *al.*). DIPL. Karlom. (II.) 21 p. 315,37 triginta libras -i probati componat (DIPL. Karoli III. 56 p. 97,25. *al.*). DIPL. Karoli III. 18 tria milia mancosorum -i obrizi (DIPL. Otton. I. 346. ALBERT. M. animal. 1,107 ad abrizum sive mundissimum -um, quod optime est monetatum. *al.*). DIPL. Arnulfi 140 p. 213,31 centum libras defecati -i. CHART. Carniol. I 6 p. 6,36 -o fulvo. CHART. Ital. Ficker 29 p. 39,50 -um factum et non factum. CHART. Argent. I 616,77 dabit ... monete magistro quinque denarios -i. CHART. Nuremb. 178,11 cambiet et emet -um et argentum. ACTA imp. Winkelm. I 1004 p. 766,30 quelibet libra -i in pondere tenet de puro et fino -o uncias X tarenos VII s. *(cf.* p. 766, 27. *ibid. al. v. et supra p. 1228,5).* CHART. select. Schwind 55 p. 113,42 (dipl. Rud. regis) monete -um quoque, quod werichgold dicitur. *persaepe.* d *in aurifodina vel -i lavatione:* AETHICUS ISTER 32 p. 19,3 in -o litorico. NOTIT. Arnon. p. 15,12 ibant duo fratres in locum, qui dicitur Pongauui, ... ad -um faciendum (*cf.* CHART. Stir. I 171 p. 170,15 -um de Radstat et de Bongov). CHRON. Ebersh. 9 p. 436,21 (dipl. Ludow. Pii) ius naule cum investigatione -i. DIPL. Otton. III. 384 p. 813,44 totum -um, quod invenitur et elaboratur infra Vercellensem episcopatum et Vercellensem comitatum. INSTIT. regal. 10 (MGScript. XXX p. 1455,3) in fluminibus, ubi -um levant. DIPL. Heinr. IV. 76 excepta -i lavacione. CHART. Stir. I 77 p. 89^{a},14 quicquid ... questus in flumine Frize ... in -o colligendo ... conquiri posset. CHRON. Pol. 1 prol. p. 8,8 que regio *(sc. Slavonica)* ... -o ... et argento ... est copiosa. CHRON. Merseb. 3 p. 172,18 Godefrides rod, ubi effoditur -um. CHART. Tirol. 398 de vena -i fodienda in Tasule. ALBERT. STAD. annal. p. 342,43 Genesareth lacus generans -um. Ps. ARIST. lap. I p. 185,37 -um minutum, quod trahitur ex minera. *al.* e *usu vario:* HILDEG. phys. 1, 176 gebrant -um assum simul portet. TRAD. Ratisb. 849 eliquator purgamentorum -i. CONR. HILD. ad Hartb. p. 193,25 Pesaurium, quod a pensando -um ab antiquis dictum est. *al.* 3 *de materia:* a *gener.:* ALDH. virg. I 9 p. 236,14 obrizum rutilantis -i metallum (WALAHFR. Wett. 477. HROTSV. Agn. 99 variis -i ... metallis). II 157 -i materiam fulvi. TURBA phil. 46 in sulfureo -o. *al.* b *spec. in arte aurificum:* VITA Lamb. Font. 1 (MGMer. V p. 608,21) septuaginta -i solidos ..., quod in ornamentis ... insitum erat. CHART. Rhen. inf. I 196 decem talenta -i ad fabricandam ante altare ... tabulam. PETR. CAS. (?) chron. 3,74 p. 754,2 centum libras -i non laborati. VITA Meinw. 211 calix aureus marcarum examinati -i LXXII. *al. v. et p. 326,45. 1252,47.* 4 *alch. (fere in nominibus ficticiis):* a -um nostrum, philosophorum, alchimicum, obrizon *sim. i. q. materia aurea ab alchemistis tincta – alchimistisch hergestelltes Gold, 'Gold der Philosophen':* α *gener.:* ANON. tab. p. 183,17 -um ... nostrum est, quod est ex opere nostro. p. 192,9 -um extractum ex hoc lapide est -um philosophorum. ALLEG. super turb. p. 495^{a},64 vertit ipsum *argentum* in -um obrizon. MORIEN. ROM. alch. p. 519^{b},16 -um ethees alchymiae purum *(cf. J. Ruska, Arab. Alchemisten. I. 1924. p. 36).* ALBERT. M. cael. hier. 15,3 p. 401^{b},47 -um alchimiae non laetificat, quia non habet speciem -i. miner. 3,1,9 p. 71^{b},31 -um alchimicum ... ad faecem quasi revertitur. *al.* β *de fermento:* ANON. tab. p. 191,29 *aqua* est -um illorum *philosophorum* (ROSIN. ad Euth. 1 p. 274). *al. v. et l. 71. p. 833,72.1265,6.25.* γ *de chrysocolla:* TURBA phil. 31 invidi eam *(chrysocollam)* nuncupaverunt ... -i ... nomine δ *de sulphure: v. p. 1265,13.* b -i fermentum *i. q.* χρυσοζόμιον – *'Goldhefe':* α *de aere combusto: v. p. 327,46.* β *de plumbo aeris (cf. p. 327,53):* TURBA phil. 72 p. 169,17 *albar aeris* -i flos dicitur et -i fermentum, -um coralli ac -um ostri. *v. et supra p. 327,46.* γ *de fermento:* ALLEG. sapient. 3 p. 470^{a},13 invenies rubeam animam fugientem ... vel -i fermentum. ANON. tab. p. 197,27 fermentum -i -um est. *v. et p. 1265,3.* c -i colla *i. q. chrysocolla – Goldlot (cf. p. 327,57):* α *gener.:*

[Baader]

TURBA phil. 10 ipsum *(sc. salis florem)* . . . -i collae commiscete. β *de fermento:* ROSIN. ad Euth. 2 p. 288 anima et corsufflatur, colla -i, fermentum -i, semen -i et flos -i est. d -i flos *i. q.* χρυσάνθιον – *'Goldblüte':* α *de aere combusto: v. p. 327,47.* β *de fermento vel mercurio:* TURBA phil. 46 quo *(opere)* philosophi iusserunt poni et -i florem et -um aequaliter. 52 p. 155,28 eam *(etheliam)* dixerunt philosophi -i florem. *v. et l. 3.* γ *de plumbo aeris: v. p. 1264,68.* e -um Indicum *i. q. chalcanthum – Kupfervitriol: v. p. 327,49.* f -um Tyrii coloris, ostri *sim. i. q.* χρυσοκογχύλιον – *'Purpurgold' (cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 1. 1931. p. 387): α de sulphure (cf. J. Ruska, op. cit. p. 35sq.):* TURBA phil. 27 iterate et fiet -um Tyrii coloris. 72 p. 170,22 'pone -um et fit -um coralli et pone -um coralli et fit -um purpureum', omnia tamen haec eorundem corporum sunt nomina. β *de plumbo aeris: v. p. 1264,68.* g -um coralli *i. q.* χρυσοκοράλλιον – *'Korallengold' (cf. J. Ruska, op. cit. p. 387): α de plumbo aeris: v. p. 1264,68.* β *de sulphure: v. l. 14.* h aqua -i, spissum -um *i. q. mercurius – (Ur-)Quecksilber:* TURBA phil. 36 p. 144,2 hoc *(sc. aqua permanens)* . . . est, quod philosophi aquam -i nuncupaverunt. 49 p. 153,26 aquam nominaverunt . . . spissum -um. i pater -i *i. q. plumbum aeris – Bleikupfer:* ANON. tab. p. 161,3 abarnahas perfectum . . . est . . . pater -i. k mater, semen -i *i. q. fermentum – Elixier:* ANON. tab. p. 191,1 lapis *philosophorum* est -um et mater -i. *v. et l. 3.* B *latius de metallis vel aliis substantiis -o similibus:* 1 *?cerussa – ?Bleiweiß:* MOSES PANORM. infirm. 30 p. 129,5 accipe . . . quinque grana ficuum bona et quatuor -i (gloss.: id est cirosse) magre. 2 -um vivum: a *argentum vivum – Quecksilber:* Ps. AVIC. anim. 1,1 p. 29 si . . . quaesierimus -um vivum, i. argentum vivum. b *auripigmentum – gelbes Schwefelarsen:* Ps. AVIC. anim. 5,17 p. 144 nominant auripigmentum ignem aut -um vivum. C 1 *alleg.:* ALDH. virg. I 19 p. 248,14 ut sit virginitas -um. HRABAN. univ. 17,12 p. 475A -um splendorem sapientiae vel intellectum spiritalem sacrarum scripturarum vel charitatis eminentiam significare potest . . .; quid . . . per -um obrizum nisi sancti angeli designantur? ABSAL. serm. 30 p. 178B praelati ecclesiae . . . -um dicuntur. ALEX. MIN. apoc. 21,18 per -um designatur munditia sanctorum operum. *al.* 2 *per compar.:* LIUTG. Greg. 15 quasi -i more, quod per ignem transiit, purificatus ([*cf. Vulg. prov. 27,21. al.*]. *sim.* HILDEG. epist. II 86). FORM. Salisb. 7 epistola . . . -o obrizo dilectior. WALTHARIUS 462 ceu quis gemmis illiserit -um. HROTSV. Pel. 404 quod . . . splendidius puro radiaverat -o. *al.* 3 *in imag.:* ORD. coron. imp. 3,4 -o sapientiae virtutumque gemmis decorari. VITA Heinr. IV. 8 p. 28,21 gaudebat -um non se iam in luto calcari. RANGER. carm. 5 sponsus signatur ab -o. ALEX. MIN. apoc. 21,21 p. 487,19 quod -um sanctitatis . . . ostendebat foris. *al.* 4 *proverb.:* ALCUIN. epist. 167 p. 275,25 -um prodesse potest danti, non possidenti. ERMENR. ad Grim. 25 p. 563,39 -um . . . in stercore quero. EGBERT. fec. rat. 1,139 agris fertilibus pretiosum ceditur -um. 1,140 -um odiumque Dei cuncto graviora metallo. 1,154 prȩcarum penuria dat pro panibus -um. 1,446 hanc pluviam non equiperat, quod rex habet, -um. 5 *nom. propr.:* TRAD. Patav. 999 (a. 1218/21) Heinricus A-um sacerdos.

II *de rebus ex metallo fabrefactis vel metallo ornatis:* A *stricius:* 1 *ornamentum, vestimentum aureum, supellex aurea – Goldschmuck, -gewand, -gerät:* a *gener.:* CAPIT. reg. Franc. 131,1 nemo Iudeus praesumat de ecclesia Dei aliquid recipere . . . in -o sive in argento neque in ceteris rebus. EINH. Karol. 26 p. 30,26 basilicam . . . -o . . . et argento et luminaribus . . . adornavit. WALAHFR. imag. Tetr. 149 gemmis -oque decorum (NOTKER. BALB. gest. 2,6 p. 56,22 *Karolus M.* stabat . . . g. et -o conspicuus. ORD. coron. imp. 3,4. HROTSV. gest. 497. *al.*). RIMB. Anscar. 30 p. 62,9 quicquid ex spoliis Danorum . . . in -o et armis adquisivimus. WALTHARIUS 299 exquisitum fervebat migma per -um. WIDUK. gest. 1,5 adolescentem . . . oneratum multo -o, torque aurea simulque armillis aureis. DIPL. Otton. II. 35a p. 45a,22 cum omnibus . . . rebus . . . excepto -o et serico. THIETM. chron. 7,45 p. 452,31 -um capitale *reginae.* CHART. Biel. 4,14 ad rathe dantur hec: . . . -um sanum, fractum non datur, omnes vestes incise. *al. v. et supra p. 931,13. 934,37sqq.* b *spec.:* α *de lamina cauterii aurea:* ROGER. SALERN. chirurg. 1,751 *cancer in palato* ferro calido debet uri vel -o (*sim.* 3,553. GLOSS. Roger. III 5772). THEOD. CERV. chirurg. 2,8 p. 148A cicatrix tollenda est cum -o candenti. WILH. SALIC. chirurg. 5,1 p. 356C cauterium cum -o melius . . . est omni alio. β *de auriphrygio:* MIRAC. Hucberti 2,14 -o . . . sacratae stolae capiti periclitantis . . . insito. γ *de solio:* EUGEN. VULG. syll. 31A,13,1 -o sedet rex aquila. 2 *in re monetaria i. q. pecunia aurea – Gold(geld):* LEG. Burgund. const. II 21,7 omne -um . . . accipiatur praeter quattuor . . . monetas. FORM. Andec. 25 precium . . ., hoc est in -o valente soledus tantus (DIPL. Arnulfi 147 p. 225,2 ut . . . ad . . . altare . . . quinque solidi in argento vel -o . . . offerantur. *al. v. et supra p. 812,68. 934,54. 64.67).* 46 p. 21,3 -i (ari *cod.*) liberas tantas . . . conponat (CHART. Sangall. A 9 sulva iudici ari liveras II. CHART. Fuld. B 18 accepi . . . inter -o et argento libras XV. CAPIT. reg. Franc. 44,19 ut de homine habente libras sex in -o, in argento . . . accipiant legittimum heribannum. 232,2. THIETM. chron. 7,66. *saepe. v. et supra p. 934,56.66).* ALDH. virg. II 1092 -i fallentis . . . marsuppia farsa. LEX Baiuv. 1,2 iudici . . . persolvat -i uncias III (FORM. Sal. Lind. add. 2. DIPL. Karoli III. 1 multam componat, hoc est -i u. x. *al.*). LEX Raet. Cur. 13,1 ad solucionem -i non teneatur. ANNAL. Xant. a. 845 dedit eis multa milia ponderum -i et argenti (TRAD. Salisb. I 196 p. 355,31 pondus -i, quod vulgo seiga dicitur, ad altare . . . persolvant. DIPL. Heinr. III. 272b p. 365,42 pondus -i, quod lingua vulgari mancus appellant. *al.*). EINH. Karol. 27 magna vis pecuniae tam in -o quam in argento (WIDUK. gest. 1,38 p. 56,21 quia . . . multa pecunia ei esset -i et argenti. BERTH. [*?*] annal. a. 1071 dato regi multo -o [*antea:* per peccuniam]. *al.*). DIPL. Karoli III. 82 mille mancosos -i. DIPL. Ludow. Inf. 64 p. 195,1 cum omnibus censibus . . . in -o et sale. DIPL. Otton. II. 112 camerę nostrę decem talenta -i persolvere (THIETM. chron. 3,16). DIPL. Loth. III. 59 p. 94,26 marce -i debito multandum (CHART. Babenb. 430,11. *al.*). CHART. Solod. 203 p. 105,9 tributum -i. CHART. Salisb. II 436b ad . . . censum solvendum . . . constringite . . . censuales -i. OTTO SANBLAS. chron. 38 p. 58,23 datis in redemptionem suam imperatori multis milibus centenariorum -i et argenti. CHART. Rhen. med. II 2 *Iudaeus* vadiabit dimidium fertonem -i camerario (CHART. episc. Halb. 997 p. 223,17. *al.*). TRAD. Salisb. II 372 quod . . . vir solvat -i saigam ad estimationem IX denariorum. *persaepe. v. et supra p. 935,4.14. census quidam (aureis persolvendus) – Abgabe (in Goldwährung; cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 318):* DIPL. Merov. I 74 p. 65,45 sex *solidos* de remissaria -i pagensis. 84 p. 199,19. B *latius (nonnumquam exempla sub II A allata huc referri possunt):* LEG. Wisig. 11,3,1 si quis . . . negotiator -um, argentum, vestimenta vel quelibet ornamenta . . . vendiderit (FORM. Andec. 32. TRAD. Weiss. 62 p. 67,1 dono . . . cum me⟨o⟩ conlaboratu . . . in -o, in argento, in vestimentis. CHART. Epternac. 140). DIPL. Karoli M. 77 restaurentur omnia illa praedicta . . . sive pecunia sive homines sive argentum sive -um. GODESC. SAXO gramm. 2,63 avidus -i. WALTHARIUS 405 hunc . . . -o vestirem saepe recocto. NOTKER. BALB. gest. 2,11 p. 69,7 tantum -i circa antiquorum ossa repperit. DIPL. Otton. III. 71 dedimus tertiam partem . . . census . . . sive in -o seu argento vel pecoribus aut in aliis aliquibus rebus. BERTH. (*?*) annal. a. 1070 -um, gemmas et omnem aecclesiasticum thesaurum . . . disperserat. OTTO FRISING. gest. 2,33 p. 141,31 accipe . . ., Roma, pro -o Arabico Teutonicum ferrum. CHART. select. Keutgen 86,16 ut . . . emant -um, cutes . . . excepto argento. OTTO SANBLAS. chron. 43 p. 69,24 omnes . . . -o . . . Grecorum sollicitatos milites. *persaepe. v. et supra p. 935,30sqq.*

Baader

***aurumpetrum** *v.* *auripetra.

***auruspex**, -icis *m.* (*cf.* aura *et* haruspex) *vaticinator – Vorzeichendeuter:* ALBERT. M. Is. 19,3 p. 241,26 -es . . . di-

[Schneider]

cuntur, vel qui ad auram in garritu avium vel ad alia signa naturae divinabant.

auscultatio (as-, -cio), -onis *f.* *actio audiendi, auditio – das An-, Zuhören, Horchen:* **1** *corpor.:* GUMP. Wenc. 19 p. 220,23 cantum nocturnalem . . . modesta intentans -cione. SALIMB. chron. p. 184,23 monacha, que eum *(fratrem cantantem)* ascultabat, ut sequeretur eum, se per fenestram deiecit; . . . non fuit talis illa as-o, de qua dicitur Canticorum ultimo: *'eqs.' (cf. Vulg. cant. 8,13).* **2** *spirit.:* HILDEG. scivias 2,5 p. 481[A] in prosperitate . . . auditionis suae veram . . . scientiam amplectentes ac in occursante adversitate eiusdem -is suae angelica praesidia appetentes *(sc. homines).*

auscultator, -oris *m.* *auditor – (Zu-)Hörer:* **1** *strictius:* DAVID compos. 1,18,3 sis . . . verecundus -r doctrinae eorum *(seniorum). v. et p. 1197,33.* **2** *latius i. qui subauscultat – Horcher:* EKKEH. IV. cas. 36 p. 136,18 ut -es clandestini publicarentur.

***auscultatrix** *adi.* *famosus – vielgenannt: v. p. 1199,53.*

ausculto, -avi, -atum, -are. *script.:* absc-: *l. 30.42.61. adde* RHYTHM. 88,4,1. SERMO de Const. 2,10 (MGScript. XXX p. 1022,30). obsc-: *l. 54.71. adde* AGOB. epist. 13,12 p. 216,15 *cod.* asc-: *l. 7.33.56.57. al.* osc-: *l. 72.* scu-: *l. 69.*

audire – hören, vernehmen: **I** *aures admovere vel dare, auditu excipere – an-, hin-, zuhören, Gehör schenken, lauschen (auf):* **A** *strictius:* **1** *gener.:* ALDH. virg. I 40 quae *(Caecilia),* licet organica . . . concreparet armonia, acsi . . . Sirinarum concentus . . . surdis auribus -bat. AGNELL. lib. pont. 131 p. 364,8 imperator audiens haec delectabatur abs-ans. CARM. Cantabr. 10,13,2 te *(sc. lusciniam)* cuncti -ant. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,25 ad rationem eius caute -vit. VITA Ger. Bron. 5 dulcisonis modulationibus dum vir . . . -ret attentius. SALIMB. chron. p. 183,20 as-bat *philomena* eum *(fratrem)* diligenter. *al. v. et l. 7.* **2** *eccl.:* EIGIL Sturm. 16 cum verbum Domini . . . praedicasset et eum . . . omnes -assent. HRABAN. hom. I 65 p. 124[C] libenter -are sacram scripturam, -tam libentius audire. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 317,40 officium. STATUT. ord. Teut. p. 74,26 cum regula legitur, fratres . . . -ent. *spectat ad lectiones praeparandas (cf. DuC. s. v.):* CONSUET. Eins. 14 p. 81,14 nullus in ecclesia . . . audeat quicquam legere inprovise, quod ante non habuerit ab armario . . . abs-tum. **3** *iur.:* CAPIT. reg. Franc. 273[B],32 qui *(missus)* . . . sacramenta -et. CHART. Nuremb. 295[b] p. 175,8 (a. 1240) testes, qui . . . donationi tunc interfuerunt et -verunt. *pendet* qualiter: TRAD. Ratisb. 282 (c. 1010/20) omnes presentes -ate, qualiter . . . tradidit. 285. **B** *latius:* **1** *attendere – herhören, achtgeben (auf):* ALDH. ad Acirc. 111,80 -ate mei . . . famina verbi. WALTHARIUS 611 at tamen -a: *'eqs.'* THANGM. Bernw. 25 -ate verba patris vestri et attendite. **2** *oboedire, observare – hören auf, (be)folgen:* **a** *gener.:* BEDA hist. eccl. 3,3 p. 132,7 admonitionibus. NOTKER. BALB. hymn. p. 22 huic omnes -ate populi praeceptori. CHRON. Salern. 152 princeps . . . eum pleniter obs-bat in tantum, ut *eqs.* THIETM. chron. 6,25 mandata scripturarum -ando (sectando CHRON. Thietm.) adimple. VITA Bonif. II 2 p. 94,12 monita -bat (as- *1*). WALTH. AGIL. med. 119/120 p. 202,42 non as-es sermonem. *al.* **b** *iur.:* CAPIT. reg. Franc. 85,3 quicumque . . . vobis nec secundum legem . . . -are voluerint. **3** *exaudire, adimplere – erhören, erfüllen:* **a** *gener.:* ALDH. virg. II 20,49 Deus -at . . . rogantes. RHYTHM. 148,1,3 Christe, . . . -a (abs- *S*) gemitus. VITA Gamalb. 8 quod tibi nec volo nec audeo -are. *al.* **b** *iur.:* DIPL. Ludow. Germ. 108 vota. DIPL. Zwent. 27 petitionem. **4** *iur. i. q. comparare – vergleichen (cf. P. Herde, Beitr. zum päpstl. Kanzlei- und Urkundenwesen im 13. Jh. 1961. p. 146sq.):* CHART. Carinth. V 35 (a. 1270) litteras . . . in supra scripta forma vidi, legi, tenui, -vi.

II *auribus captare, subauscultare – (heimlich) horchen oder lauschen:* SERMO de sacril. 5 qui . . . ad scultandum vadet, ut aliquit de demoneis audeat. AUREL. REOM. mus. 20 p. 62[a],12 attonitis auribus ad ostium . . . oratorii obsculta⟨n⟩s. WALTHARIUS 1186 -ans (os- *P*) vallo propiavit. NIVARD. Ysengr. 4,71 Ysengrimus eo vafer -arat. *pendet interr. indir.:* NOTKER. BALB. gest. 4 p. 6,1 sta post cortinam . . . et -a, quantos adiutores . . . habeas. EKKEH. IV. cas. 36 p. 134,5 aure . . . vitro affixa, si quid rapere posset, . . . -bat. SALIMB. chron. p. 40,24 post parietem. *aures arrigere – aufhorchen:* SALIMB. chron. p. 568,27 as-vit *daemon* et audivit . . . fratrem . . . cantantem.

III *auditu sentire, auribus percipere – mit dem Gehör oder den Ohren wahr-, aufnehmen:* **A** *corpor.:* ALDH. ad Acirc. 106,11 -are procul, quae latrant inguina circum *(sc. Scyllae).* CARM. Aldh. 5,39 aures -ant omnia. **B** *spirit. in visione:* SALIMB. chron. p. 76,39 as-vi . . . fratrem nostrum . . ., qui predicat apud Bononiam. *c. acc. c. partic.:* ALDH. virg. I 7 p. 235,16 virginum milia . . . canentia . . . in oromate extaseos -are.

IV *comperire – erfahren:* BRUNO MAGD. bell. 126 p. 119,16 *(c. sensu exspectandi)* quid a nostris peteretur, -bant.

subst. **auscultans**, -antis *m.* *auditor – Zuhörer:* COD. Udalr. 142 apud omnes tibi -es in bonum sepe de nobis . . . es locuta. *v. et* *exculto.

***auseria**, -ae *f.* *(orig. dub., cf. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 803)* *viminetum – Weidengebüsch:* VITA Memor. 6 (MGMer. III p. 103,33) abscondit se sub folia -ae *(sim.* 7 p. 104,10).

*?***ausericus** (si-), -a, -um. *ad viminetum pertinens – zum Weidengebüsch gehörend:* VITA Memor. 7 (MGMer. III p. 104,11) extensa retia in aqua tragentes ambe partes ausiricas (siricas *cod.*) . . . invenerunt caput . . . martiris. *Schneider*

auservo *v.* observo.

***ausibile**, -is *n.* *quod auderi potest – was gewagt werden kann:* ALBERT. M. eth. 3,2,4 p. 240[a],3sqq. -ia differunt, scilicet magnitudine et parvitate -ia esse. p. 240[a],23. 3,2,5 p. 242[a], 20 fortitudo medietas est circa -ia *(p. 1116[a],11* θαρραλέα) et terribilia.

ausilium *sim. v.* auxilium.

***ausio**, -ire. *audere – wagen:* LEX Raet. Cur. 23,27 quantum ille -ret (-ire *A 2*, ausaret *B*) iuratus dicere, quid . . . de suo proprio expendidisset.

auso, -avi, -are. *audere – wagen:* FORM. Wisig. 40 p. 594, 6 iuramentum reddere non -vit. EDICT. Roth. 344 si pastor non -verit iurare. 345. 363. *v. et l. 37.*

auspex, -icis *m.* *(f.: l. 54.59)* *script.* -spec-: *l. 45. form. abl. sg.* -i: *l. 45. adde* DIPL. Pipp. 24 p. 33,17. *al.*

1 *fautor, adiutor – Förderer, Beistand:* **a** *de anim.:* DIPL. Merov. I 10 Christo auspece (32 Chr. -eci. VITA Desid. Vienn. 18. *al.*). LIBER diurn. 85 p. 109,10 Deo -e (DIPL. Karoli III. 26. ADSO Frodob. 36 [MGMer. V p. 88,6] horum omnium auctore, -e et cooperatore . . . D. *al. cf.* COSMAS chron. 1,10 p. 23,20 *dux* diis -bus prevaluerat). WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 27 -e sub tali *(sc. episcopo)* rumpantur ut ilia Codri *(cf. Verg. ecl. 7,26).* **b** *de rebus (transit hic illic in usum adi. i. q. felix, prosper – fördernd, glücklich):* METELL. Quir. 15[a],26 quae *(victoria)* dabat incolumes victores . . . redire -e sorte ducum. 25,42 -e cura (curia *W*). 71,11 fur -e defugit albo *(sc. nummo).* 73,36 hanc *(victimam)* . . . ictu conficit -e. **2** *auctor – Urheber:* STEPH. COL. Maurin. 10 (6) sermonis ductu ad salutis suae migravit -em *(sc. Maurinum) praesul. exemplum – Vorbild:* METELL. Quir. 2[a],20 saxeos hic arvicolas reformat -e Pirrā.

***auspicabiliter** *adv.* **1** *feliciter – in glücklicher Weise:* HERIG. gest. 42 rex Dagobertus, qui patri defuncto -r succesSerat *(sim.* HERIG. Land. I 5 [MGScript. XV p. 602,42]). **2** *benigne – gnädig:* IOH. METT. Ioh. 71 Domino -r provehente.

***auspicamen**, -inis *n.* *sors – Los:* HARTW. Emm. 106 frater . . . fastu tumidus dictus Lampertus nomine infausto -e.

auspicatio, -onis *f.* *spes, exspectatio – Hoffnung, Aussicht:* ARNULF. SAG. invect. 1 p. 89,8 ut plane nihil faciendum putares, quod non . . . emolumenti -o preveniret.

***auspicialiter** *adv.* *feliciter – in glücklicher Weise:* CATAL. Eptern. II (MGScript. XXIII p. 34,26; s. XII.[med.]) satis -r utilem se exhibuit *abbas.*

[Pape]

auspicium, -i *n.* *script.:* asp-: *l. 21.* aucip-: *l. 33.* auxp-, auxsp-: GLOSS. I 10,30 St.-S. *occurrit saepius plur. sensu sing., e. g. l. 37.41.42.*

1 *actio augurandi, vaticinatio – Vorzeichendeutung, Wahrsagerei (de re v. supra p. 1226,35):* **a** *strictius (cf.* GLOSS. II 93,15 St.-S. -um fogilrartod. *al.):* WILLIB. Bonif. 6 p. 31,7 auguria et -a intendebant. ABBO SANGERM. bell. 3,80 -o (gloss.: augurio, omini) amaneas. ADAM gest. 3,39 p. 182,15 ut . . . delectaretur *archiepiscopus* . . . -is. *al. expressius i. q. facultas praesagiendi – Sehergabe:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,56 homo . . . -o . . . animi referens portenta futuri. **b** *latius:* **α** *exspectatio – Erwartung:* WALAHFR. carm. 76,39 immatura tuis venit *mors* . . . atque tuorum -is. **β** *promissio – Verheißung:* WALAHFR. carm. 28,12 quos *(famulos)* tantae reficit indolis -um. LAMB. TUIT. carm. (NArch. 22 p. 376,8) vive, puer, magni spes -umque poetę. **2** *signum, omen, indicium – Vorzeichen, Vorbedeutung, Anzeichen:* **a** *strictius:* BEDA hist. eccl. 2,9 p. 97,11 regi in -um suscipiendae fidei . . . potestas . . . creverat imperii. VITA Sollemn. 7 (MGMer. VII p. 316,14) magna nobis organa hodie religiosaque canent -a (asp- 1^{a} *a. corr.*). WALAHFR. Mamm. 23,25 vincendi. THEOD. TREV. Liutr. 183,1 digno -o eodem die, quo sanctus passus est Mauricius, . . . sepulta *virgo.* DIPL. Otton. II. 53 p. 63,18 exordium monarchiae . . . huiusmodi -is dedicare . . ., ut Christi gloria . . . honorem obtineat. EPIST. Meginh. 3 p. 195,12 vestris . . . partibus divina quedam -a favere . . . intelligo. LAMB. LEOD. Matth. I 2421 felicibus ille creatus rusticus -is. *al. v. et p. 1227,22.* **b** *latius:* **α** *fortuna, successus – Geschick, Erfolg (cf.* GLOSS. II 527,47 St.-S. -is heilin. *v. et p. 1227,1):* POETA Saxo 4,234 laetis -is usus. COSMAS chron. 1,34 p. 60,19 nec paternis -is terminos acquisitos obtinuit *dux.* NIVARD. Ysengr. 3,910 invidet . . . -is (aucipiis *C*) . . . tuis (*cf.* 3,591. 6,212). **β** *exordium, initium – Anfang, Beginnen (cf.* GODESC. SAXO gramm. 1 p. 410,10 dicuntur et -ia 'initia felicia'): CAND. FULD. Eigil. II 2,7 talibus -is primaevis miles ab annis Christi coepit. PASS. Petri et Pauli 321 -is primis Symon fit nomine Petrus. PETR. CAS. (?) chron. 4,114 p. 830,51 monachus huiusmodi altercandi -um habuit. *al. v. et p. 1227,4.* **γ** *ductus – Leitung:* TRANSL. Pus. 1 (praef.) gens Saxonum . . . imperatoris Caroli -is varia sorte bellorum . . . subdita. LAMB. LEOD. Matth. I 2146 nec rationis utitur -is *puer.* **δ** *exemplum – Vorbild:* CARM. Bur. B 8,2,6 (auctore Walth. Cast.) previa fit pactio Simonis -o, cui succedit datio. **c** *meton. de imaginibus sculptis i. q. symbolum – (Glücks-)Symbol:* FLOD. hist. 1,1 p. 413,3 moenia Romanis -is insignita. p. 413,8 *fornix portae* cignorum vel anserum figuratus -o.

auspicor, -atus sum, -ari *vel rarius* **auspico**, -atum, -are. *script.* auxp-, auxsp-: GLOSS. I 10,35 St.-S. *?form. ind. imperf.* -ciebatur: *l. 60.*

1 *auguria interpretari, vaticinari – Vorzeichen deuten, wahrsagen (cf.* GLOSS. I 11,35 St.-S. -ati sunt fogalonte sint): **a** *strictius:* LIUTPR. antap. 1,12 p. 14,29 -andi scientiam habere. **b** *latius:* **α** *exspectare – erwarten:* MEGINH. BAMB. fid. praef. p. 251,19 cum . . . personam hanc operosissimam deponendam Deo propitio -er. **β** *interpretari – deuten:* EPIST. Meginh. 27 p. 224,9 'omnia fert ętas', non tamen, ut plerique -antur, aufert tantum *eqs.* **γ** *promittere – verheißen:* IOH. NEAP. gest. 63 p. 434,3 quod . . . Omnipotens predestinarat, celebs iam et sanctus -ciebatur *Athanasius.* **2** *inire, condere – beginnen, begründen:* DESID. CAD. epist. 1,8 cursu feliciter -to. ANNAL. Sanblas. a. 1120 (MGScript. XVII p. 278,6) cenobium . . . ob honorem . . . Mariae kalendis Aprilis feria V -antes inceperunt feliciter. **3** *efficere – bewirken:* RUP. MEDIOL. Adalb. 3 divine pietatis -ante regimine optato portui sunt . . . expositi. EKKEH. URAUG. chron. a. 1125 p. 264,32 apium . . . foetus, nescio quo -ante incommodo, . . . deperiit. **4** *destinare – ausersehen:* THANGM. Bernw. 12 p. 763,9 -tus est ipse *episcopus* quendam locum . . . ibique . . . fabricam monasterii . . . inchoavit.

adi. **auspicatus**, -a, -um. *faustus – von guter Vorbedeutung:* DESID. CAD. epist. 1,5 dulcido -ae indolis pubertatis. RUD. FULD. Alex. 2 quomodo . . . certis diebus . . . agendis rebus -issimum initium crediderint *Saxones.*

subst. **auspicatum**, -i *n.* *omen – Vorbedeutung:* ACCESS. ad auct. p. 14,22 solebant . . . philosophi alicuius -i nomine nominare. p. 41,40 nobiles Romani -o nomina . . . suis inponebant filiis, ut *eqs.*

abl. absol. **auspicato** *pro adv.* *omine facto – unter einem Vorzeichen (cf.* GLOSS. II 581,28 St.-S. -o helsamo): LAMB. HERSF. annal. a. 1070 p. 116,28 reverti . . . nitebantur haut satis -o temptatam fortunae aleam detestantes. a. 1076 p. 269,33 qui imperitam multitudinem male -o ad arma concitassent. *Pape*

***austaldus**, -i *m.* (*cf. theod. vet.* hagastalt, hagustalt) *ministerialis feudo non praeditus – lehnsloser Vasall:* **1** *de servientibus palatii:* CAPIT. reg. Franc. 102,10 ut vassi et -i (castaldi *2*) nostri in nostris ministeriis . . . plenam iustitiam habeant. 162,1 domnici vasalli, qui -i (castaldi *2*) sunt et in nostro palatio frequenter serviunt. **2** *de servientibus sedis episcopalis sim.:* CAPIT. reg. Franc. 162,2 eorum *(episcoporum seu abbatum)* -i (aut castaldi *2*) liberi . . . volumus ut pleniter distringantur. *v. et* *haistaldus.

austemius *v.* abstemius.

1. auster, -tri *m.* *plur.: l. 44.* *adi.: l. 42.*

I *subest vox Latina:* **A** *notus – Südwind (cf.* GLOSS. I 47,15 St.-S. -r sundaruuint. *al.):* **1** *strictius:* **a** *proprie:* HRABAN. carm. 28,3 turbidus. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,10 cum primus iter ponti suffecerit -r. HONOR. AUGUST. cant. 4,16 p. 429^{B} -r . . . ventus calidus et blandus, qui terram solvit et flores producit. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 6,19/22 p. 168,36 -r est humidus, ideo est pluviosus. *al. v. et p. 1273,31.32.* **b** *in imag.:* THIETM. (?) chron. 5,17 salutaris -r amicam temperiem tibi afflavit. PAUL. FULD. Erh. 1,11 orationum vestrarum auram per -um paraclysis flantem . . . deposcimus. **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 9,25 p. 282^{B} significat -r aliquando calorem fidei, . . . aliquando fervorem dilectionis *eqs.* HONOR. AUGUST. gemm. 1,22 per -um spiritus sanctus designatur. *al.* **2** *latius i. q. ventus – Wind:* WALTHARIUS 735 parmam . . . vergit in -um *(cf. notam ed.).* **B** *regio meridionalis, meridies – Süden (cf.* GLOSS. I 271,39 St.-S. -um meridiem sundhalba. III 608,33 -r sudan. *al.):* **1** *gener.:* **a** *proprie:* IULIAN. TOLET. Wamb. prol. Paulus, unctus rex orientalis, Wambani regi -o (-i *var. l.*). ARBEO Emm. 4 Germaniam -i ingredere. CARM. de Tim. 91 supercilio clivi, quod vergit ad -os. ERMENR. Sval. 4 -um versus (gloss.: sundarword). SALOM. III. carm. 2,91 in sortem cecidit tibimet plaga climatis -i. HERM. IUD. conv. 19 (ed. G. Niemeyer. 1963. p. 119,19) versus -um . . . fluentis humiliter . . . submitti. ALBERT. M. veget. 6,49 resina . . . cedri in partibus -i clarior est thure. *al.* **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 9 praef. p. 261^{D} -r sancta ecclesia est fidei calore accensa. AMADEUS LAUS. hom. 3,132 (ed. J. Deshusses. 1960) per -um, in quo est vitalis calor . . ., spiritus designatur. **c** *meton. i. q. incolae regionis notiae – Bewohner des Südens:* BERNOW. carm. 2,4 (MGPoet. I p. 413) praedicat en natum occasus, . . . -r surgentem *redemptorem.* **2** *publ. et iur. in descriptione terminorum:* COD. Lauresh. 34 (a. 866) ad -um fluit Sambra. POETA Saxo 3,369 quos *(Saxones)* claudit ab -o Albia. DIPL. Otton. I. 105. *al.*

II *subest vox germ.* *austra-: *pars regni Francorum orientalis – östlicher Teil des Frankenreiches, Austrasien:* CHRON. Fred. 4,85 Pippinus maior domi cum . . . primatebus A-i. PASS. Leod. 25 (MGMer. V p. 306,17) a finibus A-i venerat *dux.* LIBER hist. Franc. 35 p. 303^{B},31 Childeberto, rege A-i. CATAL. reg. Franc. (MGMer. VII p. 855,9) in A-um legationem mittentes. *al.*

2. auster(eus) *v.* austerus. **3. auster** *v.* aster.

austeris *v.* austerus.

austeritas, -atis *f.* *script.* hau-: *p. 1271,19.* *plur.: p. 1271,35.* *metr.* -tĕr-: *p. 1271,15. adde* LAMB. LEOD. Matth. I 622 *(cf. p. 1271,40).*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. amaritudo – Herbheit, Bitterkeit:* GLOSS. med. p. 69,15 humectat et dispargit flegmam -e

[Rudolph]

sua *raphanus*. AETHICUS ISTER 65 p. 44,24 amarissimi panes . . . insatiabilis prae nimia -e. WIBERT. GEMBL. Hildeg. 3 p. 412,12 quod *(vinum)* ex -e naturali utentes magis exhilarat quam offendit. *al.* **B** *latius:* **1** *asperitas – Rauhigkeit:* HROTSV. Pafn. 7,3 abiecta haedinae pellis -e. **2** *vis – Gewalt, Kraft:* GLOSS. med. p. 50,12 quod inest *hordeo* humidum . . ., perit -e ignis. OTTO FRISING. gest. 1,46 hyemalis algoris. HILDEG. vit. mer. 5,27 elementorum. *al.*

II *translate i. q. severitas, duritia – Strenge, Härte (cf.* GLOSS. I 26,33 St.-S. -s abohnassi. II 434,21 -s sarphi arendi): **A** *strictius:* **1** *de anim.:* SALOM. II. epist. 24 p. 410,6 -em dulcedine temperatam. REGINO chron. a. 868 p. 94,23 in religiosis . . . -e plenus extitit *papa*. DIPL. Otton. III. 433 per sue *(sc. imperatoris)* potestatis -em. OTLOH. doctr. 17 p. 282^{A} ceu . . . iniuste premerer Domini -e. TRANSL. Dion. Ratisb. 26 p. 366^{a},60 tu, Samaritane *(sc. Deus)*, . . . infunde -is vinum et gratiae oleum. HIST. mart. Trev. 16 vox . . . cum quadam imperiositatis -e . . . venit. THIOFR. Willibr. I A 13 p. 468^{F} revolvens . . . h-em Helię. *al.* *c. sensu inhumanitatis sim.:* CAND. FULD. Eigil. I 4 commemorans -em indiscreti pastoris. WILH. HIRS. const. 2,22 p. 1070^{C} si quam in eum *(iuvenem)* -em exercet *custos*, ubi humanitatem ei exhiberi deberet. *al.* **2** *de rebus:* ALDH. virg. I 9 p. 239,3 legis. VITA Bern. Parm. II 3 (MGScript. XXX p. 1324,25) regule. GUNTH. PAR. (?) orat. 12,2 p. 208^{C} rigidae -is est illud *(ieiunium)*, quod agitur tantum in pane et aqua et crudis herbis. CAES. HEIST. mirac. I 1,14 ordinis -em. *al.* **B** *latius:* **1** *vehementia – Heftigkeit:* EINH. Marc. et Petr. I 4,16 p. 263,28 cum ingenti -e fremens et increpitans . . . silentium imperavit. **2** *ferocia – Ungestüm, Wildheit:* EPIST. Worm. II 18 dura indomitorum equorum -s. **3** *diligentia – Genauigkeit:* CHART. civ. Spir. 74 (a. 1249) futurorum hominum suadet -s humanos actus scriptorum . . . providencia confirmari. **4** *cogitatio difficilis – schwieriger Gedanke:* ANON. geom. I 3,26 p. 334,16 mens philosophicis onerata -bus.

austerus, -a, -um. (αὐστηρός) *script.:* hau-: *l. 46. p. 1272,6.* ast-: *l. 57.61.63.* -re(us): *l. 44. form.: nom. sg.:* -er: *l. 60.* -ris: *l. 41.70. adde* GLOSS. IV 36,47 St.-S. -is serpher. *abl. sg.* -tro: *l. 45. metr.* -tĕr-: *l. 64. adde* LAMB. LEOD. Matth. I 622 (in margine) dicitur enim -us et -is media correpta.

I *proprie:* **A** *strictius i. q. subamarus – herb:* GLOSS. med. p. 18,19 in quibusdam *(cerasiis)* -us sapor *inest*. FRAGM. mul. II 55 addis etiam vino sestareo -eo (BOTAN. Sangall. 14,1 sucum cum v. -tro . . . bibat. *al.*). EPIST. Alcuin. app. 2 p. 485,38 h-iora medicamenta. *subst. neutr. i. q. remedium amarum – Bittermittel:* DIAETA Theod. 196 portulaca . . . modicum aliquid -i habens, propter quod reprimit et reuma. **B** *latius:* **1** *constringens – zusammenziehend, adstringierend:* Ps. GALEN. fragm. 6,4 omnia, quae calida virtutem et -a habent, manducandum dabis. ODO MAGD. herb. 1996 omnibus est illis *(speciebus paratellae)* fervens -aque virtus. **2** *gravis – stark, heftig:* VITAE patr. Iur. 2,2 p. 144,8 si . . . vis frigoris sese ingessisset -ior. EKKEH. IV. bened. I 31,35 *(de inferno)* ignibus.

II *translate i. q. severus, durus – streng, hart (cf.* GLOSS. IV 319,18 St.-S. asterius arendor. *al.): **A** strictius:* **1** *de hominibus:* HUGEB. Wynneb. 5 p. 110,9 -ior et rigidior . . . iura . . . exercere. MIRAC. Quint. 13 (MGScript. XV p. 268,13) -er (-us 2) ipse est iudex. CONC. Rem. app. (MGScript. III p. 689,14sqq.) qualiter contra Fotium . . . asterius *(sic?)* fuit *papa*, . . . invenire poteritis; . . . contra reges . . . in excommunicando . . . quam asterus fuit, diligentius previdete. CHRON. Merseb. 11 p. 185,15 mitis et -us, ut monuit res. *al.* **2** *de rebus:* HUGEB. Willib. 4 p. 92,20 arctam -ioris vitae viam . . . desiderabat (HROTSV. Pafn. 7,10. *al.*). RATHER. serm. 2,5 orientales . . . -iorem quam nos faciunt quadragesimam. BRUNO QUERF. fratr. 1 abstinentiam. *al.* **B** *latius:* **1** *trux, atrox – finster, grimmig, unbarmherzig (cf.* GLOSS. I 26,36 St.-S. -ior crimmira. III 385,20^{a} discolus wrede -is idem. 493,45 -um handach): WIDUK. gest. 1,21 rex . . . videns vultum Saxonum erga se solito -iorem. CAES. HEIST. Elis. I 11 erat . . . homo . . . -us, unde a multis timebatur. **2** *tenuis – dürftig:* UDALSC. Egin. 6 p. 435,6 -iori . . . vescebatur cibo.

adv. **austere.** *severe, dure – streng, hart:* WIDUK. gest. 3,68 dux Slavum -ius alloquens de perfidia. THEOD. AMORB. Bened. I praef. p. 362,31 orientales monachi . . . in quadragesima -ius (hau- *var. l.*) solent vivere.

austes *sim. v.* hostis.

***austiria** *subst. (ab* auris *et* στέαρ*?) sordes aurium – Ohrenschmalz, Cerumen:* GLOSS. III 70,38 St.-S. -a ormero (117,57. 362,34).

***austolinum** *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* a(u)stur; *cf. Meyer-Lübke, REW^{3} nr. 68) tributum quoddam, fort. avis rapax ad venationem edocta – eine Abgabe, viell. Jagdfalke:* DIPL. Heinr. IV. 237 p. 300,22 (spur. s. XIII.) ut presuli sancte Romane sedis . . . -um (ausc-*C*) cum albo equo representaretur.

australis, -e. *form.:* -li(us): *l. 40. abl. sg.* -e: TRAD. Frising. 432 (a. 819) in -e parte.

I *subest* auster: **A** *adi. i. q. ad meridiem pertinens, notius – südlich, Süd-* (*cf.* GLOSS. I 45,12 St.-S. -is sundarhalpa): **1** *a meridie veniens – von Süden kommend:* ALBERT. M. veget. 1,189 ventus, praecipue -is. pol. 4,2^{f} p. 328^{b},3 -es *venti* dicuntur omnes, qui accipiuntur inter finem Librae . . . usque in finem Capricorni. **2** *qui in regione notia est – im Süden befindlich:* **a** *de rebus i. q. in regione notia situs – im Süden gelegen:* **α** *gener.:* STEPH. EDD. Wilfr. 64 p. 259,14 pontifex . . . ad -ia regna tetendit. LIUTG. Greg. 2 p. 67,12 in -i parte Almari (THIETM. chron. 6,86 templi. *al.*). WALAHFR. carm. 89,1,7 Ianus in -i dinoscitur axe . . . figere solstitium. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,220 -em . . . orbem *(cf. notam ed.)*. EPIST. Teg. I 31 in regione -i . . . habitantes. HERM. AUGIENS. mens. astrolab. 8 p. 387^{C} a linea . . . occidentali . . . usque ad summam -em. TRAD. Ratisb. 691 ante -em ianuam . . . ęcclesię. *saepe.* **β** *publ. et iur. in descriptione terminorum:* CHART. Fuld. B 6 p. 9,6 (a. 822/24) in -em Hûnam. TRAD. Weiss. 158 p. 148,3 in fronte . . . -i. CONC. Karol. 58 p. 783,18 a muris urbis et porta -i. *al.* **b** *de animantibus i. q. regionem notiam habitans – im Süden heimisch, ansässig:* STEPH. EDD. Wilfr. 13 p. 207,14 in regionem -ium Saxonum (*cf.* 41 p. 234,3 in Suthsexum [-ios Saxones *var. l.*]. BEDA hist. eccl. 5,23 p. 350,24). ARNOLD. SAXO fin. 2,7 p. 63,44 est piscis -is cartice *([sic?]. Pelecus cultratus L.?).* **B** *subst. masc. plur. i. q. incolae hemisphaerii notii – Bewohner der südlichen Hemisphäre:* ADAM gest. 4,38 *sol* his, qui in borea sunt, dies prolongat . . ., descendens autem ad hiemale solsticium simili racione facit -bus.

II *subest germ.* *austra-: **A** *adi. i. q. ad orientem pertinens, orientalis – östlich, Ost-:* **1** *latius:* **a** *de rebus i. q. in regione orientali situs – im Osten befindlich:* THIETM. chron. 4,39 Ekkihardus ex nobilissimis Thuringiae -is natalibus . . . ortum ducens (6,36). **b** *de hominibus i. q. regionem orientalem habitans – im Osten ansässig:* ANNAL. Bert. a. 832 p. 4,24 Francos occidentales et -es (VITA Ludow. Pii 36 p. 627,9. PASS. Kil. I 6. ANNAL. Ved. a. 887 p. 64,3 Franci . . . -es . . . Arnulfum . . . in regni solio ponunt. *al.*). FOLCUIN. Lob. 22 Ottho, tunc potentissimus rex -is. **2** *strictius i. q. ad Austriam pertinens, Austriacus – ostmärkisch, österreichisch:* ANNAL. Zwif. II a. 1216 A-em populum pressit fames innumerum. CHART. Carinth. V 406 p. 258,11 modios A-es (p. 258,14). **B** *subst. masc. plur. i. q. incolae partium orientalium – im Osten Ansässige:* **1** *Franci orientales – Ostfranken:* PASS. Kil. I 3 venerunt in -ium partem ad castellum, quod nominatur Wirziburc. **2** *incolae Austriae – Österreicher:* CHART. Stir. IV 8 (a. 1260) qui *(testes)* sunt . . . A-es Otto de Haslow, H(einricus) de Lychtenstein. ANNAL. Mell. Claustr. IV a. 1277 obsides, quos . . . ab A-bus acceperat *rex*. GUTOLF. hist. p. 649,38 Otacharus, . . . terror A-ium.

***Austreleudi** (Osterli-), -orum *m.* (*germ.* *austra- *et theod. vet.* liuti) *usu attrib.: l. 72.*

incolae regionis orientalis – im Osten Ansässige, Ostleute: ANNAL. regni Franc. a. 775 p. 40,27 ibi omnes -i Saxones

[Rudolph]

venientes. ANNAL. Mett. I a. 688 p. 4,19 orientalium Francorum, quos illi propria lingua Osterliudos vocant.

austrelogia *v.* aristolochia.

austrinus, -a, -um. **1** *adi.: notius – südlich, Süd-:* **a** *a meridie veniens – vom Süden kommend:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 137,31 -i venti (ALBERT. M. animal. 5,31. *al.*). ALBERT. M. animal. 18,27 -i sive meridionales . . . flatus. **b** *regionem notiam habitans – im Süden ansässig:* BEDA hist. eccl. 3,26 p. 189,27 apud Scottos -os. **c** *vento australi subiectus – unter dem Einfluß des Südwindes stehend:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,5 p. 19b^{r} si . . . sit . . . autumnus pluviosus et -us. IOH. IAMAT. chirurg. 2,1 aliquibus inflatur oculus . . . sub constitutione -a. ALBERT. M. animal. 17,21 si . . . sit calor -us turbativus. *al.*

2 *subst. plur.:* **a** *masc.: incolae regionis notiae – Bewohner des Südens, Südländer:* NOTKER. BALB. martyr. V. non. Mai. p. 1075^{D} ut pars *sanctae crucis* . . . orientalibus et -is non fieret elongata. **b** *neutr.: regio notia – Süden:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 12,12 -a Brettones occupaverant.

***austrius**, -a, -um. (*cf.* austerus) *subamarus – herb:* BOTAN. Sangall. 8,2 radix cocta in vino -o (24,1). *subst. neutr. i. q. vinum subamarum – herber Wein:* BOTAN. Sangall. 1,14 herba vitonica -o bibat (*ex Ps. Anton. Musa herb. bet.* cum vino austeri).

austroafricus, -i *m.* (*n.* -um: *l. 30*) *script.:* auster africus: GLOSS. III 609,9 St.-S. *cf. l. 33.* -affr-: *l. 28.34.*

1 *ventus inter austrum et africum flans, libonotus – Südsüdwestwind (cf.* GLOSS. III 405,30 St.-S. -affricus sunderwesterwint. *al.):* AETHICUS ISTER 21 p. 13,18 ad laevam meridie imbrium copiam -um inminet. EINH. Karol. 29 ut . . . vocaret . . . austrum sundroni, -um sundwestroni, africum westsundroni. ALBERT. M. meteor. 3,1,23 p. 610^{a},13 auster *habet* . . . a sinistris -um. p. 610^{a},34 austerafricus. *ibid. al.* **2** *auster – Südwind:* GLOSS. IV 38,49 St.-S. -affricus sunteruuinth.

austronoth(i)us, -a, -um. *in regione notia situs – im Süden gelegen, Süd-:* AETHICUS ISTER 21 p. 12,28 montemque habet -thium in ea insola. RICHER. REM. hist. 3,51 in cuius *(fistulae)* cacuminibus duos polos, boreum et -thum, notandos esse instituit. *Rudolph*

austur(us) *v.* astur. **austus** *v.* haurio.

austutia *v.* astutia.

***ausulus**, -a, -um. *qui intendit – einer der sich gestattet:* ERMOLD. Ludow. prol. 32 suscipe . . ., profert quae dona Nigellus, -us acta tamen qui tangere carmine vestra.

1. ausus, -us *m. script.* us-: *l. 61. p. 1274,10. occurrit saepius plur. sensu sing., e. g. l. 50.51.71. p. 1274,1.*

I *factum audax, inceptum – Wagnis, Tat, Beginnen:* **A** *in malam partem:* **1** *latius:* **a** *gener.:* WALAHFR. hort. 12 holitoris opes contemnere stultis -bus (CARM. Bur. B 166,1,4). FROUM. carm. 11,2 fecerat -us omnibus invisos. HELM. chron. 96 p. 189,8 navem descriptionis -u quodam inproviso magis quam temerario in altum deduxi. OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 24,6 Romanus orbis . . . ad -us nefarios . . . concitatur. *al.* **b** *publ. et iur.:* LEG. Wisig. 3,4,18 ponere finem inlicitis -bus. LIBER diurn. 84 p. 102,20 -u sacrilego hoc presumentibus consentire. COD. Lauresh. 516 ne pro tam nefario -u iram Dei . . . incurrat (DIPL. Ludow. Inf. 66 p. 198,2. DIPL. Heinr. II. 321 p. 403,14. *al.*). FORM. Augiens. B 6 p. 352,2 pro -u (-o *3a*) temerario prosolvat . . . duplum (CAPIT. reg. Franc. 293,72 [usu *2*]. CHART. Bund. 1081. *saepe*). CHART. Heinr. Leon. 65 rationabili facto aliquo temeritatis -u . . . contraire. *al.* **c** *eccl.:* LEG. Wisig. 3,5,3 p. 163,2 devotionem sanctam -u . . . sacrilego temerasse. CONC. Karol. 50^{D},69 p. 669,38 -u nefando et temerario servire diabolo. POETA Saxo 3,197 semina sectae, quae Felix infelici male sparserat -u. **2** *strictius i. q. facinus – Freveltat:* DIPL. Karoli M. 87 p. 127,7 remoto . . . contrariorum hominum -u. POETA Saxo 2,42 illorum *(Sclavorum)* reprimendos censuit -us *Karolus*. 3,123 pietas divina resistens -bus humanis. OTTO FRISING. chron. 4,20 novis -bus a Romanorum provincia Affricam decidere. **B** *in bonam vel neutram partem:* WALAHFR. carm. 79,3 non sponte sua tam magnos venit in -us. FROUM. carm. 10,22 laudibus ipsius *(Domini)* reddemus corporis -us. GREG. CAT. chron. II p. 257,5 superati sunt . . . et . . . veracium -u testium . . . confusi.

II *animus – (Wage-)Mut:* **A** *in malam partem i. q. petulantia, malitia – Dreistigkeit, Frevelmut:* LEG. Wisig. 2,4,7 p. 99,34 nefariis personis -um secundo testificandi subducimus. POETA Saxo 3,444 novi sceleratis -bus orti carnifices . . . scelus admisere. OTTO FRISING. gest. 1,60 p. 86,4 quo -u (usu *B*) cervicem contra Romanae sedis primatum . . . erexit? *al.* **B** *in bonam vel neutram partem i. q. audacia – Kühnheit:* **1** *strictius:* WALAHFR. imag. Tetr. 190 nomine quem sequitur, . . . sequatur moribus, . . . -u. FROUM. carm. 11,21 ignavus cum pastoris discesserit -us. LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 258,12 ea re maxime omnibus -um et fiduciam prebente. **2** *latius i. q. fiducia – Zuversicht, Zutrauen:* NICOL. LEOD. Lamb. 43 (ASBoll. Sept. V p. 610^{D}) beatum virum -u sanctae familiaritatis accersivit. CHART. Leub. 70 p. 164,16 quatinus . . . omnibus inibi *(sc. in civitatibus)* colere . . . volentibus accedendi -um prestemus uberiorem.

2. ausus *v.* cursus. *Pape*

aut *particula. script.:* ut: FORM. Andec. 13 *cod.* FORM. Marculfi 2,42 *cod. A 1.* PACTUS Alam. II 45 *cod. v. et l. 40. p. 1276,40.* a: *l. 52.* at: WILLIB. Bonif. praef. p. 2,24 *cod. 1. v. et p. 1275,60.* ad: FORM. Marculfi 1,6 *cod. B.* 2,37 *cod. A 2.* BOTAN. Sangall. 23,9. au: DIPL. Karlom. (II.) 26 p. 324,18. *v. et l. 55.* aud: LEX Ribv. 13 *cod. A 4.* CHART. Sangall. A 6. TRAD. Patav. 75. LEX Saxon. 50 *cod. C. al. postponitur:* ALDH. virg. II 2782. WALAHFR. carm. 2,8sq. hort. 298. Mamm. 23,5. *v. et p. 1275,25.1276,12.*

I *vi disiunctiva i. q. vel – oder* (*cf.* BONIZO ad amic. 9 p. 617,20 non intelligentes 'aut' disiunctivam esse coniunctionem, non affirmativam): **A** *gener.:* **1** *conectuntur bina membra:* EDICT. Roth. 19 ille prior . . . moriatur aut certe conponat solidos noningentos (WIDUK. gest. 1,6. HELM. chron. 40 p. 81,17. *al. cf.* ALDH. epist. 4 p. 483,21 aut potius. CAND. FULD. Eigil. I 5 p. 224,39 aut forte. ANNAL. Xant. a. 834 aut etiam. FROUM. carm. 21,30 aut mage. CHART. Carinth. V 243 aut et). FORM. Marculfi 2,8 res meas, quascumque aut (ut *A 2*) undecumque possedio. PACTUS Alam. II 4 si totum excusserit *auriculam* aut si placaverit (*cf.* HRABAN. epist. 14 p. 403,2 ubi . . . aut ubi. POETA Saxo 5,349 cum . . . aut quotiens). LEX Alam. 22,1 secundum mandatum aut quomodo lex habet. CHART. Rhen. med. I 8$^{tit.}$ traditio, quam fecit Berta aut Bertrada. HUGEB. Wynneb. 7 p. 112,36 raro aut numquam. DIPL. Karoli III. 22 p. 38,4 quicumque . . . statuta violaverit aut inmutaverit. WIDUK. gest. 1,39 rarus fuit aut nullus. *persaepe.* **2** *conectuntur plura membra:* PACTUS Alam. II 10 in brachium sive in coxa . . . aut super cubito (CHART. Fuld. B 18 aut . . . seu. WETT. Gall. 33 aut . . . sive. *al.*). LEX Alam. 74,5 faber, aurifex aut spatarius (CHART. Sangall. A 9 ire, temtare a inronpere). LEX Baiuv. 1,3 calicem aut patenam vel pallam. 7,4 vel . . . aut . . . aut . . . vel. WALAHFR. carm. 2,8 aut . . . aut . . . vel. *al.*). CHART. Sangall. B 12 ire au temtare au inronpere. *saepe.* **B** *spec.:* **1** *in corresponsione:* **a** *vel . . . vel – entweder . . . oder:* LEX Alam. 2,2 si . . . carta aut arserit aut perdita fuerit. 11 eum solvat aut rege aut duce aut ad ecclesiam. HUGEB. Wynneb. 9 p. 113,30 aut raro aut numquam. THEGAN. Ludow. 44 p. 600,5 aut tunc aut nunc. WANDALB. creat. mund. 266 corporis . . . moles aut mundos parit actus . . . impurosve creando . . . celsum fedat honorem. AGIUS epic. Hath. 381 sive mori . . . aut . . . dentibus . . . patere lupi (WALTHARIUS 1111 aut nusquam . . . sive coacte. THIETM. chron. 5,5 ut aut . . . seu. *al.*). WALTHARIUS 691 nunc aut commoriar vel carum ulciscar amicum (WIDUK. gest. 2,17 p. 83,4 aut . . . vel . . . vel certe. EPIST. Teg. I 72 vel . . . aut. *al.*). BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,26 unum e duobus eligeret: aut ille . . . locum daret; sin autem *eqs. persaepe.* **b** *sive . . . sive – sei es (daß) . . . sei es (daß):* FORM. Andec. 44 si fuerit aut ego . . . aut ullus de propinquis meis vel qualibet persona, qui *eqs.* LEX Alam. 3,1 fugitivum, aut liberum aut servum (*cf.* LEX Baiuv. 8,3

liberae . . ., aut virgini seu uxori). 35,2 cui vult donet, aut ad . . . filium duci . . . aut si alium vult dare. 84 quidquid sit, aut mancipia aut pecus aut aurum *eqs.* EINH. Karol. 33 p. 39,24sq. cum . . . vestibus alioque aut pretioso aut vili . . . suppellectili. POETA Saxo 2,477 seu diversos ut sterneret hostes aut aliis quoque pro causis . . . agendis. *al. pendent enunt. (cf. l. 2):* LEX Alam. 20 post requisitionem, aut ipse presbyter requirat aut missus eius. 28,2 quidquid ei fecerit, aut occiderit aut ille vivens evaserit *eqs.* LEX Baiuv. 4,31 ut peregrinum nocere voluerit . . ., aut dispoliaverit vel lederit vel plagaverit aut ipsum ligaverit *eqs.* EIGIL Sturm. 18 sive . . . nequiter cogitaveris aut inique aliquid gesseris. LAND. MEDIOL. hist. I 3,18 p. 87,12 *(sensu fin.)* partim ob tutelam sui aut hostilem paupertatem . . . expellerent. *al.* **2** *in interrogatione disiunctiva:* **a** *indirecta i. q. (utrum . . .) an – (ob . . .) oder:* CHRON. Fred. 2,57 p. 81,11 inquirens, que suae utilitate proficerit, aut venirit, aut forsitam oportebat rennuere. 2,58 p. 82,18 inquirens, utrum . . . Gothi . . . placitum custodirent aut forte . . . mendaciis apparerint (HRABAN. epist. 45 p. 499,22 u. . . . aut non. epist. fragm. p. 519,8 u. . . . aut . . . sive etiam. REGINO chron. a. 891 p. 136, 31 u. . . . aut . . . vel certe. CHRON. Salern. 181. *al.*). OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,7 videat, si . . . aut. *adde:* ALCUIN. carm. 1,810 et cur non posset vinciri, inquirit ab illo, an prius aut magicas didicisset forsitan artes? **b** *recta:* WALTHARIUS 656 numquid Gunthario furabar talia regi? aut mihi pro lucro quicquam donaverat ille . . .? num *eqs.* MARC. VALER. buc. 2,44.67. **3** *in conexu numer. (theod. saepe i. q. 'bis'):* ANTIDOT. Lond. p. 18,16 ante ora una aut duas. LEX Alam. 62,2 tres solidos . . . aut minus (*cf.* WILLIB. Bonif. 3 p. 12,26 XXX aut eo amplius annorum. THANGM. Bernw. 8 p. 761,34 decem mansos vel octo aut plus aut minus). HUGEB. Willib. 4 p. 94,9 ambulabant super IX aut XII miliaria. EINH. Karol. 24 p. 29,16 quater aut quinquies. HRABAN. epist. 23 p. 429,27 singulis literis aut binis seu etiam ternis. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 389,42 missas . . . tres vel duas aut unam. *saepe.* **4** *in continuatione sensus negat.:* **a** *conectuntur bina membra:* HUGEB. Willib. praef. p. 86,33 nulla prerogativa sapientiae suffultus aut . . . industria elata. WETT. Gall. 11 p. 263,18 nec tamen hic pecus ledas *(sc. ursus)* aut homines (DIPL. Ludow. Germ. 20 p. 25,5 neque . . . aut. *al.*). HRABAN. epist. 4 non difficultati verborum aut obscuritati sententiarum studuisse. EINH. Karol. 8 p. 11,19 nihil . . . dimissum aut ulla in parte . . . cessatum est. RUOTG. Brun. 21 p. 21,32 ne seductoribus aut vanis eorum promissis crederent (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 292,3. *al. cf.* OTTO FRISING. gest. 2,55 p. 160,32 neve . . . aut). *persaepe.* **b** *conectuntur plura membra:* ALDH. virg. II 1330 non Mars . . . potuit succurrere . . . nec Venus aut Veneris prodest . . . proles (LEX Baiuv. 12,8 non . . . aut . . . nec. WALAHFR. carm. 35,3 non magis . . . nec . . . aut . . . vel. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 401,30 non . . . aut . . . aut. *al.*). WALAHFR. Wett. 538sq. nulla . . . nec . . . aut . . . aut (DIPL. Ludow. Germ. 89 nullus . . . vel . . . nec . . . neque . . . aut . . . seu . . . aut . . . nec . . . neque . . . seu. *al.*). CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 228,25 ne . . . effundas nec . . . iubeas aut constituas (WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 11 ne . . . aut . . . vel. *al.*). *saepe.* **c** *in corresponsione (interdum i. q. neque . . . neque – weder . . . noch):* FORM. Andec. 10[a] servicium ei non redebebat, at de agnacione aut de conparato (THIETM. chron. 1,27 aut hic aut in futuro examine . . . reus . . . non latet. *al.*). ALDH. virg. II prol. 32 illum nec terrae nec possunt cingere caeli nec mare . . . vallat aut zonae mundi. AGIUS vita Hath. 5 nullus cuiquam . . . aut ad parentes aut ad possessiones . . . egressus. 10 ne aut . . . aut. THIETM. chron. 8,6 nemo ultimae diei adventum aut venire diffidat aut celeriter contingere exoptet. WIPO gest. prol. p. 6,22 illis necdum a Christo aut promissa vel ostensa fuerat *immortalitas. saepe.* **5** *post iussa sim. i. q. alias – andernfalls:* CONC. Karol. 15[A] ita constituit, ut nullus ausus sit in coniugium . . . ducere *sanctas moniales,* aut . . . ita componat, sicut canones decreverint. WIDUK. gest. 3,15. THIETM. (?) chron. 5,24 regem ad defendendum se venire rogabant, aut . . . principes suos mitteret. *al.* **6** *abund.:* TRAD. Frising. 400[a] p. 341,36 (a. 818) ut nec me . . . mors inparatum inveniat aut nec me ille seductor . . . rapiat (DIPL. Heinr. IV. 359 nec . . . nec . . . aut nec). CHART. Sangall. A I app. 6 aliquis . . . vel de eredibus nostris aut vel soposita persona. VITA Greg. Porc. I 10 numquam melius aut *(del. 1 p. corr.)* neque studiosius.

II *vi copulativa i. q. et – und:* **A** *gener.:* **1** *conectuntur bina membra:* LEX Sal. Merov. 100,1 si pater aut mater desunt. PACTUS Alam. II 44 si quis . . . aliquid . . . tullerit aut hoc auferit ad parentes. ALDH. virg. II 1875 ferro supponere collum sanguinis aut rivos . . . fundere. LEX Alam. 23 sicut dux aut principes populi iudicaverint. CHART. Sangall. A 6 cum omni mobilem aut inmobilem. HUGEB. Willib. 4 p. 94,17 unde essent aut quale fungerentur legatione (*cf.* VITA Liutb. 3 quaenam esset aut unde originem duceret). AGIUS vita Hath. 24 in quo psalmo aut versu obiret. DIPL. Karoli III. 21 p. 35, 23 quantascumque *possessiones* . . . nunc habent aut imposterum habituri sunt. FROUM. carm. 1,2 versibus aut kartis. THIETM. chron. 6,62 parrochiam . . . restituere aut . . . firmare. WIPO gest. 1 p. 13,6 melius aut citius. OTTO FRISING. gest. 1,32 p. 49,34 moribus aut lingua agrestis manet *Pannonia.* MARC. VALER. buc. 1,16 pecus aut . . . capellas. *saepe.* **2** *conectuntur plura membra:* FORM. Marculfi 2,1 p. 73,2 quos vita sancta et accio bona aut conversatio honesta commendat. WILLIB. Bonif. praef. p. 3,1 prochemium mediumque aut finem. WALAHFR. carm. 88,32 David, Salomon aut victor Iohab et quicumque Deo placuit. THEGAN. Ludow. 44 p. 599,35 angelus tuus, qui . . ., et ille, qui . . ., aut ille, qui *eqs.* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,109 nomen eius patriamque rogavit, aut cui summorum solvisset vota deorum. *al.* **B** *spec. in corresponsione i. q. et . . . et – sowohl . . . als auch:* TRAD. Frising. 29 p. 57,22 (a. 769) omnia, quod in illa die habeat, aut mansos aut mancipias, campis *eqs.* RIMB. Anscar. 38 p. 73,37 ut . . . iudicio . . . Dei se committeret, aut ipse, qui . . . impetebatur, aut certe captivus, qui alium impetebat. DIPL. Heinr. III. 338 p. 461,26 monasterio . . . omnia . . . corroborare . . ., vel quę nunc habet aut deinceps acquirere potuerit. *al. adde:* FORM. Andec. 41 p. 18,32 tam quod ad presens possedire vidior aut (ut *cod.*) mihi inante iuxtum redebitum est.

III *vi comparativa i. q. quam, nisi – als, außer:* EPIST. Bonif. 143 nullo alio suadente aut mens tua. FORM. Dion. 3 p. 499,31 episcopus . . . non aut petitus . . . ad secreta monasterii accedere non presumat.

IV *vi elativa i. q. etiam – auch, sogar:* ANNAL. Quedl. a. 1025 p. 90,38 qua morum . . . indole . . . profecerit, scire aut facundia . . . nulla suppetit. *fort. add.:* LEX Alam. 51 si autem reddere noluerit *sponsatam,* solvat eam . . ., aut (etiam *6, B*) si mortua fuerit post eum. *saltem – auch nur:* LIUTG. Greg. 12 p. 76,35 ut vix umquam . . . aut *(deest 3, B)* modico vino uteretur.

***autarces** *adi.* (αὐτάρκης) *per se sufficiens – selbstgenügsam, unabhängig:* ALBERT. M. pol. 7,4[a] p. 655[b],23 omnia existere civitati et in nullo deficere est αὐτάρκης (*p. 1326[b],30* αὔταρκες), id est per se sufficiens. summ. theol. I 6,26,1,1 p. 230[b],18 bonum est, quod attingit sui ultimum et optimum, quod etiam vocat *Proclus* ἀνταρχες *(sic?).*

***autarcia,** *acc.* -αν *f.* (αὐτάρκεια) *per se sufficientia – Selbstgenügsamkeit, Unabhängigkeit:* ALBERT. M. pol. 3,1[f] p. 210[b],27 'civitatem' . . . dicimus esse 'talium multitudinem sufficientem ad αὐτάρκειαν *(p. 1275[b],21)* vitae', id est per se sufficientiam. 3,3[a] p. 225[b],37 participare principatu consiliativo et iudicativo secundum αὐτάρκειαν (*cf.* 4,2[h] p. 329[b],29). eth. 10,2,2 p. 625[b],46 tertium . . ., quod ab Epicuro felicitati dicitur convenire, est quod graece ἀσταρχία (*sic? p. 1177[a],27* αὐτάρκεια), quod latine sonat per se sufficientia.

***autarcium** *v.* *auctoricium.

autem *particula. ponitur plerumque loco secundo enuntiati vel coli, loco tertio paene semper post iuncturas quasdam (v. e. g. p. 1277,9.14sq.21sq.62sqq.; aliter p. 1277,12.70sq. 1278,23sq.); loco quarto vel posteriore raro occurrit (v. l.*

[Prins]

20.29.31. p. 1279,17.20), item in initio (v. l. 21.60) et post et, -que *(v. l. 6.13). raro usurpatur a poetis, non habet e.g.* WALTHARIUS.

I *c. sensu continuationis i. q.* δέ, *tunc – nun, aber, dann:* A *gener.:* COMPOS. Luc. P 38q. nascitur -m *amor aquae* in aqua . . . et inde -m de aqua fiet melinus. WILLIB. Bonif. 5 p. 21,8 transactis -m diebus non multis (*cf.* EIGIL Sturm. 20 post -m non longum temporis. WETT. Gall. 12[in] mane -m facto. WALTH. SPIR. Christoph. I 28 in crastino -m. THANGM. Bernw. 16 instabat -m hora). 8 p. 45,17 cum -m servum suum Dominus . . . vellet . . . eripere (ARBEO Corb. 28. LIUTG. Greg. 2 p. 68,3 cum consumasset -m lectionem. CAND. FULD. Eigil. I 12 cumque -m. *al. cf.* ARBEO Corb. 1 dum -m. THEGAN. Ludow. 2 postquam -m). ARBEO Emm. 12 factum est -m (*cf.* WETT. Gall. 27 contigit -m). 30 est -m ibi . . . fons (*cf.* RIMB. Anscar. 7 p. 28,2 erat -m tunc ibi . . . frater). COD. Karol. 59 p. 585,24 de -m sacerdotibus nostris (LEO III. epist. 1 p. 88,27 de -m insula Corsica. 3 p. 92,21 de -m, quod nobis emisit vestra serenitas). LIUTG. Greg. 2 p. 69,40 in tam forti -m . . . decertatione. CHRON. Lauriss. 4,35 (NArch. 36 p. 35) -m imperator pergit. ANNAL. Xant. a. 844 post haec -m (*cf.* GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 389,19 postea -m. THIETM. chron. 4,15 nunc -m). POETA Saxo 1,18 rex -m Carolus celebravit . . . natalem Domini. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 397,7 intente -m et subnixe . . . postulavit. THIETM. chron. 5,6 pervenit -m comes ad locum. *persaepe.* B *spec.:* 1 *in explicatione rerum praecedentium:* LEX Baiuv. 2,16 qualis iudex fieri debeat: iudex -m talis ordinetur *eqs.* BONIF. epist. 93 p. 213,28 propterea hoc maxime -m *(cf. notam ed.)* fieri peto, quia *eqs. (cf.* HRABAN. epist. 12 p. 399,26 idcirco -m. EPIST. Teg. I 11 non ideo hoc -m deposcimus, ut *eqs.).* TRAD. Patav. 6 scripsi -m ego . . ., acta sunt -m haec (*cf.* WETT. Gall. 22 p. 269,5 haec -m omnia . . . facta fuerant). WIDUK. gest. 1,30 erat -m Isilberhtus nobili genere (*cf.* WALTH. SPIR. Christoph. I 23 erat -m hora diei . . . prima). THIETM. chron. 7,35 prefuit -m confratribus suis tres annos. THANGM. Bernw. 54 obiit -m XII. kalendas Decembris, sedit -m . . . triginta annis. WIPO gest. 7 p. 29,31 in qua -m re offenderint, breviter absolvam. OTTO FRISING. gest. 1 prol. 10,9 quod -m dixi . . ., nemo sic intelligat *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,34 'ambulare' -m hic voco 'moveri'. *saepe. in parenthesi:* THIETM. chron. 2,37 castellum, quod Medeburn vocatur – interpretatur -m hoc 'mel prohibe'. 2 *in admiratione, acclamatione sim.:* ARBEO Emm. 45 res -m mira, ut sine alimentum annum perduravit (*cf.* LAMB. HERSF. annal. a. 1059 p. 75,18 mirum -m in modum diceres). HRABAN. epist. 11 p. 398,28 te -m, venerande pater, . . . defensorem habere volo (*cf.* 33 p. 467,12 tu -m, sapientissime rex, . . . suscipe. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 227,49 vos -m, filii). RUOTG. Brun. 34 p. 35,9 quando -m boni quiescerent, si malorum furori nemo resisteret? THIETM. chron. 1,4 quantae -m virtutis . . . presul fuisset, stilo comprehendere nequaquam suffitio. 6,85 dico -m cunctis presentibus atque futuris *eqs. al. in formula* tu -m *(cf. A. Henry, ALMA 14. 1939. p. 107sqq.):* NIVARD. Ysengr. 1,927sq. tibi mando 'tu -m', lectio perlecta est, dic, domine abba, 'tu au'. ARCHIPOETA 1,4,4 ne dormitet lector sub tedio et 'tu -m' dicat in medio.

II *c. sensu contrarietatis vel diversitatis i. q. at, vero, sed – jedoch, dagegen, aber:* A *gener.:* ANTIDOT. Bamb. 5 p. 22,39 cocliare una davis . . ., conpescit dolorem; -m sepius accepta *eqs.* LEX Alam. 3,2 presbyter reddat . . .; si -m presbyter neglexerit reddere *eqs.* (TRAD. Patav. 6 si quis -m . . . haec irrita facere voluerit. HRABAN. epist. 2[a] p. 383,5 si quid -m. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,18 si -m e contrario. *saepe).* ARBEO Corb. 28 eo vivente . . .; cum -m vir Dei obisset (WIDUK. gest. 3,64. *al. cf.* ARBEO Corb. 46 dum -m. WIDUK. gest. 1,6 ut -m. THIETM. chron. 1,25 postquam -m). Emm. 40 illa -m . . . minime consentit. RUOTG. Brun. 25 pepercit -m in omnibus sacerdoti suo . . . Dominus. WIDUK. gest. 1,13 audito -m, quia *eqs.* THIETM. chron. 3,6 quod Deo -m (-m Deo CHRON. Thietm.) displicet. 4,38 ecce -m. 6,78 econtra -m. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 321,4 aliter -m nequaquam. ALBOIN. incont. 4 p. 19,4 sed -m ne te defrudare videar ex toto. OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 34,17 ne -m . . . reddere videar. *persaepe. in parenthesi:* VITA Heinr. IV. 7 p. 25,17 cum pondus in caput imperatoris libraret – imperator -m parum se de loco moverat – . . . ipse . . . cecidit. B *spec.:* 1 *in oppositione vel enumeratione duarum vel plurium partium:* a *latius:* LEX Alam. 37,2 infra provintia . . ., foris terminum -m. 61,1 solvat medietatem in auro . . ., medietatem -m *eqs.* WILLIB. Bonif. 6 p. 31,4 alii . . ., alii -m (WIDUK. gest. 1,38 p. 56,17 alii . . ., alii . . ., alii -m. *cf.* LIUTG. Greg. 11 p. 75,30sq. quidam . . ., quidam -m . . ., quidam vero . . ., quidam -m). ARBEO Emm. 17 duo . . ., reliqui -m. 36 p. 84,3 hic . . ., illuc -m. LIUTG. Greg. 2 p. 67,17 primus . . ., secundus . . ., tertius -m. EINH. Karol. 3 p. 6,21 Karlomannus quidem . . ., Karolus -m. 33 p. 38,1 (testam.) anno ab incarnatione . . ., anno vero regni . . ., imperii -m (GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 414,9 a. incarnationis . . ., aetatis suae . . ., ordinationis -m. DIPL. Heinr. III. 247. *saepe).* RIMB. Anscar. 37 p. 72,18 divites . . ., mediocres vero . . ., pauperes -m. RUOTG. Brun. 19 p. 18,11 paulo ante . . ., tunc -m. HROTSV. Abr. 7,15 ego . . ., te -m (*cf.* VITA Heinr. IV. 6 p. 23,6 his . . ., illis . . ., mihi -m). THIETM. chron. 6,89 queritur . . ., gratulatur -m. 7,2 p. 398,14 Arnulfum . . ., subplantatorem Aethelbertum -m eius. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 316,31 illi vero . . ., isti -m econtra. OTTO FRISING. gest. 1,52 p. 75,2 numquam . . ., vix -m. *persaepe. in conclusionibus:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,1 nulla . . . res . . . nec se componit; quod -m ab alio componitur *eqs. ibid. al. opponuntur enuntiata secundaria:* LEX Alam. 41,1 si iustum iudicaverit . . .; si -m . . . contra legem iudicaverit (LEX Baiuv. 4,29. THIETM. chron. 4,12. *saepe).* LEX Baiuv. 16,17 si causa fuerit . . . pugnae . . .; sin -m, cum sacramento se defendat (RIMB. Anscar. 26 p. 57,19. *saepe. aliter:* HRABAN. epist. 42 p. 481,21 si aliquid . . . gratum vobis repperiatis . . .; sin -m aliter quid . . . inveniatis. THIETM. chron. 7,10. *al.).* THIETM. chron. 1,3 cum bona pax est . . .; quando -m seva belli tempestas ingruerit (*cf.* THANGM. Bernw. 36 p. 774,41 cum . . ., cum -m). OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 94,1 qualiter vero . . ., quomodo -m. *saepe.* b *strictius:* α *in augmentatione:* LEX Baiuv. 4,32 si -m eum occiderit (*antea:* nocere). ARBEO Emm. 2 ante omnia -m (*cf.* BERTH. [?] annal. a. 1076 p. 282,27 inprimis -m). LIUTG. Greg. 5 p. 72,11 quae *(silva)* prius omnimodis inculta erat . . ., nunc -m . . . ecclesiis . . . repleta est. RUOTG. Brun. 46 luctu se . . ., magis -m interno dolore cordis affecit. WIDUK. gest. 3,44 p. 123,10 tamquam . . ., re -m vera. THIETM. chron. 1,13 magnam partem scio, maiorem -m ignoro. *saepe.* β *in deminutione:* LEX Alam. 43 crimen aliquod, quod mortale est . . .; de minoribus -m culpis. LIUTG. Greg. 6 non -m ipse haec omnia per se solum potuit. THIETM. chron. 4,1 maxima pars . . ., quidam -m. THANGM. Bernw. 34 episcopus . . . Italiam ardebat adire . . .; direxit -m Thangmarum . . . vice sua. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 320,37 eo -m pacto. *al.* 2 *in dialogorum responsis:* WETT. Gall. 10 vir -m Dei respondit. RIMB. Anscar. 4 ille -m . . . ait. THIETM. chron. 4,10 et illa . . . infit; ille -m prosequitur. *saepe. remissius:* THIETM. chron. 1,12 p. 18,9 apud antistitem talia queritur; is -m precepit ei, ut *eqs. de iussorum exsecutione:* WETT. Gall. 11 p. 263,14 'praecipio tibi, sume lignum . . .;' ille *(ursus)* -m . . . adtulit . . . lignum. THIETM. chron. 4,56. *al.* 3 *in apodosi:* LIBER diurn. 83 p. 93,1 si preter haec aliquod agere presumpsero . . ., eris -m mihi . . . depropitius. VITA Galli I 3 p. 252,30. ALTFR. Liutg. 1,26 dumque sana . . . responsionem audisset, die -m quintodecimo moriendo secuta est. VITA Mathild. I prol. NADDA Cyriac. I prol. 12,53. CHART. Mog. A 465 ut nullus . . . inquietudinem inferre presumat, huius -m nostre auctoritatis . . . concessionem . . . firmam . . . permanere . . . decernimus. 4 *post negationem i. q. immo – vielmehr, sondern:* THANGM. Bernw. 38 sed ille *(Bernwardus)* more suo nusquam a fide desciverat . . .; more -m sapientissimi architecti . . . praesul fundamina novi regni . . . inchoavit.

III *c. sensu anaphorae i. q. ergo – also:* THIETM. chron. 7,4 imperator -m (ergo CHRON. Thietm.) transcensis Alpibus *eqs.*

[Prins]

BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 312,42 profligatis -m . . . hostium turmis. *al. adde:* TRAD. Frising. 17 p. 44,38sqq. (a. 762) reliqua -m utensilia, id est campis . . ., haec -m omnia . . . utensilia . . . confirmavi.

IV *c. sensu adiunctionis i. q. etiam – auch:* ANTIDOT. Lond. p. 18,9 antidotum . . . faciens ad . . . eos, qui diu febricitant; solvit -m quartana, tertiana. THIETM. chron. 6,54 adiecit -m (quoque hiis CHRON. Thietm.), quod *eqs.* 6,68 adiuvit -m (quoque CHRON. Thietm.) nos Arnulfus presul. 8,14.27.

V *c. sensu causae i. q. enim – nämlich:* HRABAN. epist. 10 p. 396,33sq. si quid -m ibi te offenderit, tibi deputes, non mihi . . .; ego -m . . . tantum tuę oboedivi voluntati. 30 p. 448, 25 spe iam salvi facti sumus; qui -m in Domino sperat, beatus est. AGIUS vita Hath. 15. OTTO FRISING. gest. 2,12 in Campo Roncaliae . . . resedit; est -m consuetudinis regum Francorum *eqs. al. remissius:* LULL. epist. 100$^{tit.}$ Leobgythe Lullus exiguus servus -m domni Bonifatii discipulorum (*cf.* 92$^{tit.}$ videlicet). CHART. Fuld. B 69 *(in initio chartae)* Dominus -m . . . admonet dicens: '*eqs.*' HROTSV. Mar. 164 in quis *(montanis)* tunc pascendo gregem latitaverat -m. THIETM. chron. 6,52 describam . . . facinus eorum . . .: rex -m habuit concilium *eqs.*

VI *c. sensu concessionis:* A *attamen, nihilominus – dennoch, trotzdem:* LEX Alam. 80 faciat, ut neminem noceat; si -m nocuerit *eqs.* (*cf.* LEX Baiuv. 16,11). GERH. AUGUST. Udalr. I 14 p. 404,24 finis adhuc vitae tuae tibi non imminet; verba -m . . . vera esse non dubites. B *quidem – zwar:* THIETM. chron. 8,32 p. 530,9 defensa est -m *urbs* ab suis habitatoribus, sed celeriter patuit extraneis viribus. *Prinz*

autent(ic)us *sim. v.* authent(ic)us.

autentus *v.* obtineo (obtentus).

auter *v.* alter. ***autericium** *v.* *auctoricium.

***authecastos** (ante-, aferec-) *adi.* (αὐθέκαστος) *verax – wahrhaftig:* ALBERT. M. eth. 4,3,2 p. 319^{b},31 medius . . . horum (*sc. iactatoris et* εἴρωνος) nihil fingens vel plus vel minus . . . videtur quidem ante-os (*p. 1127^{a},23* αὐθέκαστος) esse, verax scilicet et vita et sermone. p. 319^{b}, 34.38 ante-os . . . componitur ab ἐν (*i. ut vid.* eo), quod est afero (*i. ut vid.* auto), quod idem est quod secundum ipsum, et ab eo, quod est ἕκαστον (*an i.* εἰκάζων *?*), quod idem est quod ostendere vel manifestare; unde aferecaston est ea, quae sunt secundum ipsum, ostendens vel enuntians.

***authentes** (aute-), *acc.* -en *subst.* (αὐθέντης, *cf.* αὐθεντικός) *locus praecipuus – maßgebliche (Beleg-)Stelle:* LIOS MON. 325 autenten (gloss.: autoritatem) fratres . . . sumite dicti, quoque modo . . . doceat psalmista.

***authentia**, *acc.* -αν *f.* (αὐθεντία) *potentia – Macht:* IOH. AFFLIG. mus. 10,36 auctoritatem . . . ipsi *(Graeci)* αὐθεντίαν vocant.

***authenticalis**, -e. *praecipuus – hauptsächlich, Haupt-:* LAMB. mus. quadr. p. 266^{a} antiphone sexti modi tam -es quam collaterales.

***authenticatio** (aute-), -onis *f.* 1 *rata perscriptio – gültige Ausfertigung:* CHART. Babenb. 230 p. 34,30 (a. 1220) cum aute-e privilegii et sigilli sui *(sc. marchionis)* corroboratione. 2 *ratihabitio, comprobatio – Bestätigung, Anerkennung:* CONST. II 401,7 (a. 1245) nuntii . . . pro aute-e . . . privilegiorum . . . appellarunt (*sim.* 401,8). SALIMB. chron. p. 187,6 dicit Gelasius papa in decreto suo de aute-e librorum *eqs.*

***authenticius** (auct-), -a, -um. *bene confirmatus – gut beglaubigt:* CHART. Pomm. B 864 p. 195,29 (a. 1268) ut ea, que robur firmitatis sortiri debent, scriptis auct-is *(A,* auctenticis *ed.)* . . . firmentur.

***authentico**, -avi, -atum, -are. *script.:* haute-: *p. 1280,10sq.* aucte-: *p. 1280,20.* aute-: *l. 71. p. 1280,1.4.6.8. 14. saepe.* autte-: *p. 1280,13.20.*

I *de fide:* A *confirmare – beglaubigen:* 1 *spectat ad chartas originales:* CHART. Babenb. 120 p. 157,12 (a. 1202) presens pagina . . . testium subscriptionibus et sigillorum . . . impressionibus aute-ta (CHART. Turic. 418. CHART. Carinth. IV 2079 p. 217,1 paginam . . . corroboramus et -amus). CHART. Walkenr. 178 p. 135,40 cartam sigillo . . . aute-tam. *al.* 2 *spectat ad exemplaria (originalibus adaequata):* CHART. Naumb. 422 (a. 1196/1204) rescripta ex autenticis de verbo ad verbum sumpta sigilli mei impressione aute-vi *(sc. episcopus).* ACTA imp. Böhmer 952 p. 662,13 ego . . . notarius . . . hoc exemplum ex originali sumpsi et . . . aute-vi et exemplavi atque publicavi. *al.* 3 *spectat ad dicta, facta:* CHART. Ital. Ficker 159 p. 201,24 (a. 1185) ut aute-rem *(sc. notarius)* et in publico scripto redigerem dicta testium (CHART. Bund. 434 p. 317,36 ut d. t. . . . haute-rentur. p. 324,7 haute-vi. *cf.* CHART. Ticin. 20 [ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 49,8] atestaciones). CHART. Helv. arb. 9 p. 14,37 sigillis nostris autte-antes arbitrium. FUND. Grat. Dei 7 p. 689,7 ea, que ibi iniciaverat, aute-are. *al. remissius de interrogatione publica:* CHART. Ital. Ficker 165 p. 209,32 (a. 1186) notarius hos testes aute-vit. B *publice describere – eine amtliche Abschrift herstellen:* CHART. Ital. Ficker 192,1 p. 233,27 (a. 1196) iudex . . . praecepit . . . notario, ut -ret libellum porrectum. ACTA imp. Winkelm. I 922 p. 700,24 mandata . . . generalia . . . aucte-are (autte- *a*) per manum puplicam faciatis *(sc. rationales).* C *instrumento publico firmare – amtlich beurkunden:* CHART. Tirol. notar. I 323 (a. 1236) Heinricus . . . precepit extimationem Mathei notarii aute-ari.

II *de ratihabitione:* A *comprobare, sancire – anerkennen, (ausdrücklich) bestätigen:* ODO inton. p. 117^{a} intonarium . . . a Guidone . . . examinatum, . . . approbatum et -tum. EKKEH. V. Notker. 27 p. 584^{b},33 hymnos . . ., cantilenas . . . et disciplinas, quas docuerunt *socii Notkeri,* totum -vit *papa.* CATAL. pap. (MGScript. XXII p. 363,8) confirmatus et aute-tus fuit . . . ordo Predicatorum. HUGO TRIMB. sols. prol. 2^{a},5 (ed. Langosch, Registr. p. 274) miraculorum copia, que sunt aute-ta. *al. ratum esse iubere – in Kraft setzen:* ANNAL. Erf. praed. a. 1234 p. 89,7 Gregorius *(IX.)* papa corpus novorum decretalium aute-vit veteribus reprobatis. B *dedicare – weihen:* ANNAL. Erf. praed. a. 1252 p. 112,12 instaurata et aute-ta fuit ab electo Moguntino ecclesia.

authenticus, -a, -um. (αὐθεντικός) *script.:* haute-: *p. 1282,49.* ath-: *l. 51.* atte-: *l. 57. p. 1282,50.* aucte-: *l. 59. p. 1281,4.13.18.28.44.49sq.1282,17.47.57.1283,18.* obte-: *p. 1282,44.* ute-: *l. 59.* aude-: *p. 1282,45. adde* TRAD. Weiss. 223 p. 214,10. 252 p. 244,35. aute-: *l. 47.49sq.53.56. 58.62.65.67.69sq.72. saepe.* autte-: *p. 1281,53.1283,18.* -emt-: *p. 1281,14.1282,47.*

I *de sinceritate, fide:* A *originalis, verus, incorruptus – original, echt, unverfälscht:* 1 *gener.:* EPIST. var. II 20,4 aute-os . . . libros. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 277,34 regulas sanctorum patrum -as. VITA Serv. 6 p. 22,4 Heth et Zammeth . . . nequaquam aute-a resonat latinitas. NOTULAE Wilh. Cong. 1174 totum aute-um est, quod ipse dixit. *al. c. sensu normae, exempli:* ALDH. ad Acirc. 122 p. 169,11 -is (ath- *N*) illustrium poetarum exemplis. EPIST. Ratisb. 8 p. 302,34 precipuorum . . . doctorum aute-a dicta. 2 *spec.:* a *de chartis sim. i. q. (bene) confirmatus – (gut) beglaubigt:* DIPL. Otton. III. 116 -o . . . praecepto. DIPL. Heinr. III. 122 novis privilegiis et scriptis aute-is ([*cf. Bresslau, Urkundenlehre.* ^{2}*I. p. 723*^{e}]. CHART. Wirt. III 732 scripto atte-o. *al.*). ACTA imp. Winkelm. I 35 p. 30,17 instrumentum aute-um. 922 p. 700,25 auctenticatis taliter *mandatis* aucte-orum (ute- *a.b*) robur . . . retenturis. *al.* b *instrumenta originalia continens – Originaldokumente enthaltend:* MIRAC. Bav. 1,1 sepius incensis . . . aute-is bibliothecis. B *fide dignus, fidus – glaubwürdig, zuverlässig:* 1 *de rebus:* a *de sigillis (cf. O. Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters. 1911. p. 111 sq.):* CHART. archiep. Magd. 174 (a. 1094) antistitis aute-um . . . sigillum. CHART. Turic. XIII 558^{a} p. 40,27 cum sigillum meum *(sc. mercatoris)* aute-um non sit, sigillum Wernheri prepositi . . . apponi . . . postulavi. CHART. Pomm. B 881 p. 209,3 proprium aute-um sigillum non habemus *(sc. miles).* CONR. MUR. summ. 6,6^{q} p. 475,37 aute-a non sunt *sigilla,* quibus in iudicio fidem non cogimur adhibere. *al.* b *de libris:* CONR. HIRS. dial. 901 opus suum aute-um reddere

[Häßler]

probatur *Tullius*. BERNH. PROV. comm. 4,1 p. 282,40 actor autem ut magis reddat opus suum aute-um *eqs.* CONR. SCHIR. catal. p. 626,39 quod . . . de lepra eius *(Constantini)* legitur, videtur apocrifum, quia in nullis aucte-is libris . . . reperitur. VITA Adalb. Wirz. praef. p. 12,28 in aute-is cronicis. **2** *de hominibus:* **a** *de confirmatoribus:* WALAHFR. Gall. prol. p. 281,15 iuxta scriptores -os (METELL. Quir. 19,10 dignos deducere testes aute-is scriptoribus). **b** *de consignatoribus, testibus (cf. Bresslau, op. cit. p. 93):* CHART. Rhen. med. I 310 p. 365,43 (a. 1038) testes sunt . . . dux . . ., comes . . . ceterique et palatinorum atque aecclesiasticorum necnon popularium quamplures aute-i viri (CHART. Heist. 14 p. 113,22 aucte-i et honesti v. *al.*). FUND. Sangeorg. 37 in praesentia . . . aute-arum (-emt- *c*) personarum (ACTA imp. Winkelm. II 43 p. 46,23 prelatorum et aute-arum [publicarum *b.c*] p. sigillis). **c** *de legatis i. q. plena procuratoris potestate ac fide instructus – bevollmächtigt, legitimiert:* CONST. II 386 (a. 1257) nos . . . legitimi, sollempnes et aucte-i nuncii . . . domini Ritshardi. *remissius:* COD. Udalr. 87 p. 171,28 episcopus . . . legationem vestram *(sc. imperatoris)*, quae absque litteris vestris ei venit, minus aute-am habuit.

II *de ratihabitione, iure:* **A** *probatus, ratus – anerkannt, gültig:* **1** *de rebus:* **a** *eccl.:* **α** *de ritu, disciplina:* LULL. epist. 98 p. 218,18 -is priscorum patrum formulis. ANON. Has. 11 antiphonis et responsoriis aute-is (*cf.* LIBER ordin. Patav. 6,12 p. 1002,50 -as *homelias* . . . dicimus, quas Romani [*sic*] pontifices edidisse non dubitamus). HUGO FLOR. hist. p. 355,48 contra . . . aucte-am disciplinam. ABSAL. serm. 27 p. 162^{c} ut sit *moneta usualis* . . . forma aute-a . . .; similiter necesse est, ut doctrina praelati sit aute-a, id est autoritati sanctorum patrum in nullo contraria *eqs. al.* **β** *de libris:* EKKEH. IV. cas. 47$^{in.}$ -um antiphonarium (BERNOLD. CONST. microl. 35). MIRAC. Otton. Bamb. I 12 p. 914^{b}, 14 episcopi . . . librum inter aute-a scripta reponentes. *al. de sacra scriptura:* SALOM. III. carm. 1,204 exemplum nobis -a scriptio ponit. EPIST. Ratisb. 6 p. 290,15 revolvite omnem aute-am scripturam. *al.* **b** *publ.:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,28 quasi -a hac maiestate eum *(regem)* cunctis commendando. *v. et l. 29.* **c** *mus.:* STEPH. LEOD. vita Lamb. prol. (MGMer. VI p. 387,4) musicae artis ratione aute-a (autentia 5^{b}). GUIDO ARET. form. 4 modus *secundus* non adeo aliorum aute-am servat regulam. **d** *iur. i. q. instrumentis firmatus – verbrieft:* DIPL. Heinr. I. 43 p. 78,29 (spur.) cum *ecclesia* sit libera et res ipsius aucte-e. **2** *de hominibus sanctis:* DEDIC. Trev. (MGScript. XV p. 1270,9; c. 942) cum scrineo . . . pleno reliquiis aute-orum sanctorum. **B** *iustus – rechtmäßig:* **1** *eccl.:* CAPIT. reg. Franc. 252 p. 210,20 ex -a potestate. GREG. CAT. defens. 7 (MG Lib. Lit. II p. 539,42) principes aucte-os solitosque eclesiae. GESTA Trev. cont. I 29 electione aucte-a (aute- 5^{a}.6) cleri et populi. *al.* **2** *iur.:* TRAD. Scheftl. 325 p. 325,31 (a. 1196) quod . . . nullus . . . claustrum aliqua aute-a ratione valebit privare. CHART. Brixin. 141 ratam et autte-am esse commutationem. *potestativus – vollberechtigt:* CHART. Sangall. A 700 (a. 895) quatenus omnia . . . aute-a manu contraderem. **C** *obligans, definitus – verbindlich, ausdrücklich:* WILLIB. Bonif. 5 p. 25,26 sine apostolicae sedis consultu et -ae iussionis mandato. 8 p. 42,23 constitutionis (CONC. Karol. 37,50 ut -a constitutione . . . diei observatio . . . statuatur). BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,43 -as sacrorum canonum sanctiones.

III *de honore, principatu:* **A** *de rebus:* **1** *principalis – hauptsächlich, Haupt-:* **a** *mus. (cf. M. Appel, Terminologie in den mittelalterlichen Musiktraktaten. 1935. p. 59):* ALCUIN. (?) mus. p. 26^{a},32 quatuor eorum *(tonorum)* -i vocantur; ad principium eorum sonus refertur, eo quod aliis quatuor quidam ducatus et magisterium ab eis praebeatur. p. 26^{b},18 -um . . . auctorem sive magistrum dicimus. ALIA MUSICA p. 137^{a},18 octo tropi, quorum quatuor dicuntur aute-i vel principales, reliqui plagii vel subiugales. *al. v. et p. 1169, 56.1178,8. ad normam toni principalis formatus – hauptonartig, Hauptton-:* GUIDO ARET. ign. cant. II p. 50^{a} nisi sit prolixior cantus, qui plagalem depositionem et -am elevationem habeat. ARIBO FRISING. mus. p. 31 qui *(modus hypomixolydius)* in tetrardo non potius aute-as quam plagales diligit odas. **b** *theol.:* ERCHEMB. CAS. hist. 55 Ierusolimam, quo inerat templum toto orbe -um. **2** *ad maiorem hebdomadam pertinens, Dominicus – Karwochen-, Herren- (cf. A. Thierbach, Untersuchungen zur Benennung der Kirchenfeste in den roman. Sprachen. 1951. p. 80.85):* ARNULF. MEDIOL. gest. 4,6 sabbati illius *(sc. paschalis)* aute-i . . . praerogativa. *spectat ad cenam Domini:* LIBER ordin. Rhenaug. p. 122,26 aute-um mandatum (EBO BAMB. Ott. 3,3 p. 655,2). LAND. MEDIOL. hist. II 12 p. 25,47 quasi in prima vigilia cuiuslibet aute-e noctis. **B** *de hominibus i. q. honestus, illustris – angesehen, bedeutend* (*cf.* GLOSS. I 44,16 St.-S. aute-um frumahaften. 45,16 aute-um alt): CONR. HIRS. dial. 976 ut fides habeatur sermoni, quem aute-a persona facit. CHRON. Sigeb. cont. a. 1117 (MGScript. VI p. 448,17) de aucte-is expositoribus. *cf. p. 1281,12sqq. nobilis – vornehm:* GERLAC. annal. a. 1184 p. 699,31 si hospitem secum haberet aute-um *abbas*, comedebat in caminata.

subst.: **I** *masc.:* **A** *magister magna auctoritate praeditus – maßgeblicher Lehrer:* AMALAR. ad Petr. 4 cum nostris -is (aute- *H*), quos omnis ecclesia colit, reputans apud me *eqs.* WALAHFR. exord. praef. p. 475,22 ex -orum dictis, quae adhuc attigimus. **B** *vir honestus, fide dignus – angesehener, glaubwürdiger Mann:* CHART. Eberb. 97 p. 180,13 (a. 1216) testes: . . . Heinricus . . . et alii quam plures aute-i (CHART. Rhen. med. III 170 tam de monachis quam de fratribus). CHART. Westph. IV 321 p. 217,9 licet a multis magnis et -is pluries fuerit attentatum. **C** *charta originalis – Originalurkunde:* CONC. Karol. 47 p. 588,9 utrum horum exemplorum aute-i in archivo . . . tenerentur necne.

II *fem.:* **A** *originale – Original:* NICOL. I. epist. 90 p. 496,20 haec *(exemplaria)* vel -am ipsam. *v. et l. 41.* **B** *exemplum verba originalia continens – authentische Abschrift:* CONC. Karol. 39^{c} p. 460,12 ut . . . hanc aute-am . . . transcribi percenseas *(sc. archiepiscopus).*

III *neutr.:* **A** *originale – Original:* **1** *de actis:* CONC. Merov. p. 53,6 exemplar constitutionis . . . ededi *(sc. episcopus)* et aute-um in arcivo . . . reservavi. EPIST. var. II 20,11 quod textum passionis . . . ex aute-is scriptum non habeant. NICOL. I. epist. 88 p. 483,4 actionum -a (-tiam *D*), in quibus continetur *eqs.* **2** *de chartis (confirmatis: l. 52):* LEG. Wisig. 4,5,6 p. 205,11sq. ut . . . sacerdotes . . . aute-a (autentia *V 1.2*) videant et aute-orum (obte- *E 1*) ipsorum exemplaria . . . accipiant (TRAD. Weiss. 205 p. 197,26 aude-um religimus [*sc. amanuensis*], **e.** conscripsimus. 228 p. 219,21 autemticu relegi. *al.*). CHART. Ital. Ficker 27 p. 36,28 aucte-o huius exempli vidi (CHART. Bund. 390 p. 290,21sq. CHART. Ticin. 7 [ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 22,17] haute-um). CHART. Basil. A I 260 p. 401,6 (dipl.) verum atte-um reconditum est. CHART. Babenb. 174 p. 233,15 mansos . . . hoc eodem aute-o volumus *(sc. dux)* confirmari. CHART. Solod. 344 p. 192,25 aute-i copia. *saepe a s. XII.$^{ex.}$ plur. sensu sing.:* FUND. Sangeorg. 111 caetera supplenda ex -is. CHART. Turic. 396 ut . . . episcopi aute-a rescribantur. *de redituum registro:* CHART. Rhen. med. I 135 p. 157,44 (a. 1222) invenietis summam, sicut aucte-um habet. **3** *de vero sigillo:* CHART. Neocell. (Frising.) 32 (QuellErörtBayerGesch. N.F. XIX; a. 1235) paginam aute-o sigilli nostri fecimus communiri. **4** *de opere (sc. iudicato atque confirmato): v. p. 1283,43.* **B** *de Iustiniani novellarum versione latina i. q. interpretatio publica – amtliche Übersetzung, 'Authenticum' (cf. REXVII 1. p. 1167):* BURCH. URSB. chron. p. 16,8 quartus . . . liber est aute-orum, quem . . . Iustinianus . . . superaddidit. *de Irnerii excerptis codici Iustiniano suo loco insertis ('Authentiken' E. Genzmer, Atti del Congresso di Diritto Romano. I. 1934. p. 396sq.):* CHART. Tirol. notar. I 189 (a. 1236) renunciando . . . aute-o 'hoc ius porrectum' (CHART. Bern. II 492 p. 518,8 aucte-o canonizato, quod incipit 'h. i. p.'). *al.* **C** *relatio fide digna – glaubwürdiger Bericht:* ARIBO FRISING. mus. p. 47 percepimus . . . aute-a venatores folis recinentes . . . feras ad se pellexisse. **D** *dictum*

[Heßler]

(magni momenti) – (bedeutsamer) Ausspruch: AMALAR. off. 4,46 aute-um perspicuum Ambrosianum de quinquaginta diebus post pascha. *remissius:* RATHER. epist. 10 p. 50,16 puerile Terentii aute-um. **E** *decretum ratum – gültiger Beschluß:* CONST. I 385,6 (a. 1059) haec . . . et cetera . . . -um sancta synodus . . . censuit observandum. **F** *exordium – Ausgangspunkt:* AMALAR. ord. antiph. 35,7 haec denominatio *(sc. quadragesima)* in quarto loco stat a suo -o, id est a septuagesima.

adv. ***authentice.** **1** *legitime, iuste – vorschrifts-, rechtmäßig:* CHART. Rhen. med. I 247 p. 304,3 (epist. papae a. 976) quęcunque eadem cella . . . aute-e secundum legem Romanam possidet vel iure possidere debet. WIDO FERR. schism. 5$^{capit.}$ quod eum *(Heinricum IV.)* non absurde maledicto perculerit *papa*, sed aute-e. *al.* **2** *rate – in gültiger Form:* CHART. Welt. 3 p. 104,19 (a. 1128) aute-e . . . consummasse. CONST. I 279 p. 386,8 constitutionem presente privilegio . . . bulla insignito corroboramus aucte-e (autte- *B*). **3** *recte – richtig:* VITA Adalh. (MGScript. XV p. 859,33; c. 1051) qui non -e sensit de hac hystoria. **4** *ratione toni principalis – nach Art eines Haupttons:* GUIDO ARET. (?) arithm. mus. p. 59^{a} qui modus et -e et plagaliter dinoscitur.

***authentisatus** (aute-), -a, -um. *approbatus, magni aestimatus – angesehen, hochgeschätzt:* HUGO TRIMB. registr. 655 ubi *(apud Herbipolim)* non immerito sunt aute-i (autencati *R*) *libri magistri Heinrici*, cum in locis aliis sint minus usitati.

***authentius** (-cius), -a, -um. *bene confirmatus – gut beglaubigt:* CHART. Pomm. B 598 (a. 1254) que geruntur . . ., iure scriptis -ciis transmittuntur.

***authentus.** *(cf.* αὐθέντης, αὐθεντικός*) script.:* aucte-: *l. 54.57.60.* aute-: *l. 39sqq.43.46.49.51.55. form.: ?gen. sg.* -is: *l. 40. abl. sg.* -u: *l. 38. gen. pl.* -uum: *l. 41.*

I *subst. masc. (?neutr.: l. 46):* **A** *rector, magister – Leiter, Meister:* **1** *mus. de tono principali:* AUREL. REOM. mus. 2 p. 31^{b} sunt quatuor toni, scilicet -us protus . . ., -us tetradus, qui geminati ex se octo reddere videntur, quos quidam latus . . . nuncupant; . . . si volueris segregare a magistro discipulum, id est ab -u proto plagis proti, . . . non vales. HUCBALD. harm. inst. p. 115,7 autentus protus cum suo subiugali. GUIDO ARET. form. 3 p. 88^{a} autentis formas. 5 p. 94^{a} predictorum . . . autentuum. *al. v. et p. 1169,54. 1178,6.* **2** *usu communi de praeceptore:* WALTH. SPIR. Christoph. II epist. p. 10,9 quid enim autenticum sine autento? quid auctoratum sine auctore? quę perempto duce victoria? **B** *charta originalis – Originalurkunde:* CHRON. Magni cont. a. 1240 in autentis eorum *(ducum).*

II *adi.:* **A** *de principatu:* **1** *principalis – hauptsächlich, Haupt-:* HUCBALD. harm. inst. p. 116^{a},1 unusquisque tonus autentus a suo finali usque in nonum sonum ascendit; . . . plagi(u)s autem *eqs.* GUIDO ARET. micr. 12 ut . . . acutus quisque modus diceretur autentus, id est auctoralis et princeps, gravis autem plaga vocaretur. *al. v. et p. 1172,8.71. 1183,29.* **2** *regius, magnificus – königlich, herrlich:* IOH. CANAP. Adalb. 24 munus hoc auctentum (*inde* BRUNO QUERF. Adalb. B 20 autentum). **B** *de fide i. q. bene confirmatus – gut beglaubigt:* DIPL. Heinr. III. 395 (spur. s. XII.$^{ex.}$) ut eo esset . . . actio auctencior.

adv. ***authente.** *firmiter – fest:* CHART. Carniol. II 278 p. 216,16 (a. 1261) quod . . . praedia . . . monasterio donata non essent auctentius confirmata. *Heßler*

authonoma(s)tice *v.* antonomastice.

***authora** (auc(h)o-, auto-) *(f.)* (αὐθωρός) *medicamentum praesentissimum – schnell wirkendes Heilmittel (cf. P. Wirth, ALMA 24. 1954. p. 216):* ANTIDOT. Lond. p. 17,14 confectio Hadriani . . ., qui ex profundo mortis reducit . . ., quod a Grecis dicitur aucora (*sim.* ANTIDOT. Bamb. 19 p. 27,30 autora. ANTIDOT. Glasg. p. 123,12 auchora).

***autoagathon** *(n.)* (αὐτοαγαθόν) *bonum, quod per se est – das Gute an sich:* ALBERT. M. metaph. 3,2,1 p. 112,22 (ed. B. Geyer. 1960) 'nec' in talibus *(sc. immobilibus)* contingit 'aliquid esse -on' (*p. 996^{a},28* αὐτοαγαθόν), hoc est per-se-bonum (*cf.* eth. 10,1,1 p. 601^{b},37).

***autoanthropos,** *acc.* -on *m.* (αὐτοάνθρωπος) *homo, qui per se est – der Mensch an sich:* ALBERT. M. metaph. 1,5,9 p. 80,61 (ed. B. Geyer. 1960) sicut sunt 'hominis' sensibilis praedicata communia per-se-'animal et bipes' . . ., haec enim 'similiter' erunt etiam '-os' (*p. 991^{a},29* τὸ αὐτοάνθρωπος), hoc est per-se-hominis, qui est homo separatus. 3,2,3 p. 117,12 -on sive 'per se', separatum nomine et ratione, 'hominem (*p. 997^{b},8* αὐτὸ . . . ἄνθρωπον) dicunt esse'. *ibid. al. v. et l. 45.*

***autoanus** *v.* *autoonos. ***autofilus** *v.* *antofilus.

***autognomon,** *nom. pl.* -ones (*acc.* -onas) *adi.* (αὐτογνώμων) *prave versum i. q. consentiens – einmütig, dem Prinzip der Einstimmigkeit folgend:* ALBERT. M. pol. 2,9^{g} p. 182^{b},34 'non secundum litteras principari', . . . 'sed -as' (*p. 1272^{a},39* αὐτογνώμονας), id est consentientiantes, . . . non est securum. 2,10^{e} p. 189^{a},31 '-es (*p. 1273^{a},8* ὁμογνωμονῶσι) omnes', id est consentientes.

***autologia** (-tyl-), -ae *f.* (ἀντὶ λόγου, *ex prava versione*) *notio, quae per ipsum nomen datur – Begriff, der sich nur aus der Benennung selbst ergibt:* ALBERT. M. metaph. 7,1,9 p. 330,38 (ed. B. Geyer. 1964) ratio 'autylogia' (*p. 1030^{a},16* ἀντὶ λόγου ἁπλοῦ), hoc est per-se-nominatione, 'certior' *eqs.*

automatum, -i *n.* (αὐτόματον) *gen. pl.* -tum: *l. 27.*

1 *quod se ipsum movet – ein sich selbst Bewegendes:* ALBERT. M. metaph. 1,2,10 p. 27,8 (ed. B. Geyer. 1960) '-a' (*p. 983^{a},14* ταὐτόματα), hoc est per se effectus existentes et non per accidens alicuius causae. p. 27,80 ipse *(qui nihil miratur)* scit -um et prodigiorum causas. 1,3,10 p. 40,67 'neque . . .' conveniens est existimare huius *(bene esse)* causam sibi ipsis esse 'ipsa -a' (*p. 984^{b},14* αὐτομάτῳ) sive effecta *eqs.* 7,2,5 p. 344,27 (ed. B. Geyer. 1964) 'alia fiunt' a 'natura, alia' ab 'arte, alia' autem sunt '-a' (*p. 1032^{a},13* ἀπὸ ταὐτομάτου) sive per-se-facta *eqs. ibid. al.* **2** *motus, qui per se fit – Selbstbewegung, Selbstlauf:* ALBERT. M. metaph. 7,2,6 p. 346,28 (ed. B. Geyer. 1964) 'si' . . . est incohatio illa *(sc. sanandi)* 'ab -o' (*p. 1032^{b},23* ἀπὸ ταὐτομάτου) sive a per-se-fiente sive a casu vel fortuna. 7,2,10 p. 352,11 'alia sunt' simul ab 'arte et ab -o' (*p. 1034^{a},10* ἀπὸ ταὐτομάτου). *al.*

autones *v.* tautones.

autonomas(tice) *sim. v.* antonomastice. *adde ad p. 723, 33sqq.:* GLOSS. Salern. p. 3,5$^{tit.}$ de nominibus herbarum et specierum . . . et aliorum, que autonomas ponuntur.

***autoonos** (-oanus) *(m.)* (αὐτός *et* ὄνος) *asinus, qui per se est – der Esel an sich:* ALBERT. M. metaph. 3,3,22 p. 159,86 (ed. B. Geyer. 1960) quae *(principia)* nomine et ratione cum sensibilibus conveniant, sicut est autoanthropos et -os (-anus *codd.*) et Autopegasos.

***Autopegasos** *(m.)* (αὐτός *et* Πήγασος) *Pegasus, qui per se est – Pegasus an sich: v. l. 46.*

autopyrus, -a, -um. (αὐτόπυρος) *ex farina triticea non cribrata confectus – aus ungesiebtem Weizenmehl bereitet, Vollkorn-:* THEOD. CERV. chirurg. 3,11 p. 162^{E} utilior . . . est panis, si sit opyrus seu -us nec aquaticus. *v. et* *opopyrus, *opyrus.

autor *sim. v.* auctor. ***autora** *v.* *authora.

***autrio** *v.* *auctorio. **auttum(p)nus** *v.* autumnus.

Autubrius *v.* October.

***autumatio,** -onis *f.* **1** *opinio – Vermutung:* EPIST. var. II 20,8 quod Gregorius Turonensis . . . sub -e memoret (TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 354^{b},9 qui testimonium . . . s. -e proferret). 21 p. 336,28 de -e Gregorii . . . iactatur. TRANSL. Dion. Ratisb. 36 p. 370^{a},26 in -e. **2** *consilium – Beratung:* GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 402,4 qui *(rex)* cum eis -e facta . . . a pugna civitatis cessabat.

autumnalis (-mpn-), -e. *script.:* auct-: *l. 71. p. 1285, 13.* -una-: *l. 70.* -mpn-: *a s. XII. crebrescere videtur. form. abl. sg.* -e: TRAD. Frising. 546 tempore . . . -e.

ad autumnum pertinens, qui autumni est – herbstlich, Herbst-: **1** *gener.:* WILLIB. Bonif. 5 p. 19,25 tempus (HUGEB. Willib. 5 p. 105,4. CHART. Sangall. A 637 ut quatuor iurnales arem, . . . -unali . . . tempore duos. *saepe*). ALCUIN. epist. 86 p. 129,15 auct-i frigore. ANNAL. regni Franc. a. 820 p. 154, 16 satio. p. 154,20 venationem. CHART. Argent. I 30 in tertio

..., id est -mpnali placito. PONTIF. Rom.-Germ. p. 157a,20 usque in...synodum -em. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,9 p. 20ar, 12 aer...inequalis sicut -is. OTTO FRISING. chron. 8,11 p. 407, 13 siccitate. LIBER ordin. Patav. 2,12 p. 963,28 -e *ieiunium* in mense VII. *al.* *comput. et astron.:* CARM. cod. Vat. (5330) 24,8 percipit Egypti -mpnali culmine regna *annus*. DIPL. Arnulfi 184 p. 285,23 ante aequinoctium -e (ALBERT. M. meteor. 3,4,7 p. 673a,39 in aequinoctio . . . -i [*p. 377a,12* μετοπωρινήν]). **2** *c. colore quodam:* **a** *autumno necessarius – im Herbst benötigt oder erforderlich:* CHART. Rhen. med. II 138 p. 181,2 (a. 1194) doliorum -mpnalium. app. 12 p. 356,20 custodes -mpnales . . . curam accipiunt. CHART. Steph. Wirz. 220 p. 230,18 ad edifficandam curiam auct-bus nostris commoditatibus oportunam. **b** *autumno messus – im Herbst geerntet: v. p. 333,26.* **c** *autumno proveniens vel natus – im Herbst ausschlüpfend oder geboren:* ALBERT. M. animal. 5,42 vernales . . . et -es (*p. 544b,10* τοῦ φθινοπώρου) pulli earum *(columbarum)* meliores quam aestivi et hyemales. 6,67 -is pullus *piscis*. **d** *autumno semina ferens – Herbstfrucht tragend: v. p. 333,29.* **e** *autumno exigendus – im Herbst zu erheben:* CHART. Westph. VII 1491 p. 680,42 (a. 1273) peticionem -mpnalem dictorum bonorum . . . colligere (CHART. Altenberg. 324 p. 232,32. *ibid. al.*). **f** *autumno reddendus vel praestandus – im Herbst zu liefern oder zu leisten:* CHART. Rhen. med. III 5 p. 7,23 (a. 1213) ne -mpnales hame . . . exigantur. REGISTR. Patav. I p. 57,3 pro angariis . . . -mpnalibus X sol.

***autumnatus,** -us *m.* *plur. i. q. autumnalis ubertas vel mors – herbstliche Fülle oder Absterben:* ANON. astrolab. p. 372,3 annua recursione . . . orbem . . . Iunoniis viduat -bus.

autumnitas, -atis *f.* *tempus autumni – Herbst(zeit):* FUND. Aquic. (MGScript. XIV p. 583,8; s. XII.2) in plenitudine temulentae -is, VII. idus Octobris.

autumno, -avi, -are. **1** *proprie:* **a** *autumnum degere – den Herbst verbringen:* ADALBOLD. Heinr. 28 ibi -vit *rex*. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 323,19 Heinricus . . . per totam circum circa errabundus Bawariam -ando. **b** *autumno maturescere – herbstlich reifen:* METELL. Quir. 7,46 flos vernans pueris iunior aestuat, -ando senes decrepitos . . . hiemat. **2** *in imag. i. q. decerpere – ernten:* VITA Deic. 42 (15) ut res, quas fidelium largitas . . . concessit, . . . sibi -rent (-uma- 2.3) *episcopi*.

autumnus (-mpn-), -i *m.* *script.:* at-: *l. 58.* auct-: *l. 66.72. adde* CHART. Eberb. 417 p. 193,4 auctumpno. autt-: *l. 55.70. adde* HERM. ALTAH. annal. a. 1272 auttumpno. -unn-: CHART. Tirol. 672 p. 127,34. -upn-: CHART. Tirol. 672 p. 128,25. -mpn-: *a s. XII. crebrescere videtur.* -i(us): *l. 58.65.* *usu adi.: l. 55.*

I *anni tempus medium inter aestatem et hiemem, tempus messis – Jahreszeit zwischen Sommer und Winter, Erntezeit, Herbst:* **A** *gener.:* **1** *proprie:* ALDH. virg. I 9 p. 237,24 adventante -i fervore. BEDA (?) mus. p. 911A quatuor . . . sunt tempora, . . . hiems, . . . ver, . . . aestas, φθινόπωρον -us; hiems comparatur aquae, -us terrae. COD. Karol. 37 p. 549,32 preterito auttumni tempore (55 p. 578,17 hoc -o t. POETA Saxo 3,170. *al.*). HRABAN. carm. 37,3 -us conferet umbras. EINH. Karol. 30 quod reliquum erat -i (*inde* BENED. ANDR. chron. p. 123,2 atumnii). WANDALB. mens. 175 sub primis -i . . . pruinis. WIPO gest. 38 -o Burgundiam adiit. ALBERT. M. animal. 6,67 ille *(modus galeon)* . . . pullificat in -o (*p. 566a,21* τοῦ μετοπώρου). *saepe.* **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 10,11 p. 303B -us . . . tempus est messis . . ., tempus universalis iudicii significat (p. 303C transacta salutis tempora). **B** *spec.:* **1** *iur.:* LEX Baiuv. 8,20 per singulos annos, id est -us (-o, -um, -is, -os, -ios *sim. var. l.*), singulum solidum solvant. CHART. Rhen. med. I 135,46 p. 170,27 seminare auctumpno. 235 p. 292,12 prestare . . . curtim . . . cum omnibus appendiciis suis pretermissis . . . angariis in -o. DIPL. Heinr. IV. 487 p. 663,43 a pascha usque ad -um . . . dare . . . salmonem. CHART. Tirol. 584 p. 63,4 cum in auttumpno de Montanis redierit *cellerarius*. CHART. Rhen. med. III 1501 tantum olei annuatim post auctumpnum comparatur, ut *eqs. saepe.* **2** *medic.:* ANTIDOT. Lond. p. 17,34 accipiendo . . . est -i tempore *antidotum* (ANTIDOT. Berolin. 12 accipiendum est vernum et -um, estate semel aut bis. ANTIDOT. Bamb. 44 vernum et -u. *al.*). *remissius:* BRUNO QUERF. fratr. 2 p. 718,26 -us venit, qui morbos generare solet. **3** *comput.:* BEDA temp. rat. 11,73 *(de anno Aegyptiorum)* sumpto ab -i tempore primordio. WALAHFR. carm. 89,2,4 Augustus septem -o dat fervidus idus (*cf.* WANDALB. martyr. 470). WANDALB. mens. 306 hoc mense *(sc. Novembri)* -us hiemi decedere . . . incipit. *al.*

II *meton. i. q. labores autumnales – Herbstarbeiten:* CONST. II 338 p. 447,13 (a. 1242) dedit ad expensam messis et -i VI marcas *burgravius*.

autumo, -avi, -are. *script.:* auct-: GLOSS. IV 213,1 St.-S. autt-: *l. 38.*

I *dicere, affirmare – sagen, erklären:* **A** *gener.:* WETT. Gall. 26 nescire se viam -vit. 29 p. 273,14 supplicabat -ando se . . . esse derelictum, si *eqs.* **B** *c. colore quodam:* **1** *nominare – nennen:* TRAD. Scheftl. 10 p. 15,12 (c. 782) secus flumine . . ., quam -ant coloni illius Isuram. **2** *consiliari – sich beraten:* GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p. 410,37 -are cum eis *(monachis)* . . . provide coepit, quomodo *eqs.*

II *existimare, putare, arbitrari – meinen, glauben, halten für (cf.* GLOSS. IV 38,51 St.-S. -ant ahtont [*c*], bathot [*e*]. *al.*): **A** *gener.:* **1** *absol.:* EPIST. Aldh. 7 p. 496,29 ut -o. **2** *c. acc.:* GODESC. SAXO theol. 6 p. 132,1 quid . . . de illa possumus sybilla -are. **3** *c. acc. c. inf. vel acc. dupl.:* AMALAR. bapt. 35 -amus per scapulas designari fortia opera hominum. WETT. Gall. 34 intimandum -o. VITA Liutb. 18 quam *(sufficientiam)* summum -at bonum *latro*. CHART. Naumb. 155 se voti sui compotes effectos recte -ant *praelati*. HELM. chron. 52 p. 103,21 sceleratissimos . . . cruci subfigendos -ant. *al.* **4** *pendet* si: CHART. archiep. Magd. 338 p. 444, 2 (a. 1172) utile -amus, si *eqs.* **B** *c. colore quodam:* **1** *sibi persuasum esse – überzeugt sein:* OTTO FRISING. gest. 2,6 p. 106,30 curia . . . sibi concessum -at, quod *eqs.* **2** *rectum putare – für richtig halten:* COD. Karol. 95 p. 638,6 quomodo . . . auttumant heretici filium Dei adoptivum dicere? **3** *sperare, exspectare – hoffen, erwarten:* DIPL. Conr. II. 291 p. 412,31 divinam nobis maiestatem . . . conciliari aliquantisper -amus. CONST. III 115,4 -antes . . ., quod *eqs.* **4** *suspectum reddere – verdächtigen:* ALDH. epist. 5 p. 493,13 neu . . . Scotticos sciolos . . . sugillare a quoquam -er. **5** *conicere – vermuten:* AETHICUS ISTER 35 ultra . . . illas *(insulas)* nullas -at. THIETM. chron. 5,7 alii -ant . . . ob contumeliam . . . haec eos incepisse. *al.* **6** *falso opinari, imaginari – zu Unrecht halten für, sich einbilden:* ALDH. virg. I 50 p. 306,12 -ans incassum, quod . . . necromantia ludificaretur. BEDA hist. eccl. 3,14 p. 155,18 ipsum sibi amicissimum -bat. 3,25 p. 186, 14 ut -atis. *al.* WETT. Gall. 16 audiens Gallum nominari -bat de pullo dici. THIETM. chron. 7,32 stulti quique sic esse -ant. *al.*

autu(m)pnus, autumnus *sim. v.* autumnus.

***auturicium** *v.* *auctoricium.

***autylogia** *v.* *autologia. ***auva** *v.* *augia.

avulsio, -onis *f.* **1** *gener. i. q. separatio – Trennung:* DAVID compos. 3,63,4 delectabiliter Deo valet inhaerere, ut -o ab huiusmodi quiete sit ei desolatio. **2** *iur. i. q. (iniusta) ablatio, alienatio – (ungerechte) Wegnahme, Entfremdung:* CHART. Rhen. med. II 23 p. 61,2 (a. 1174) de mansis . . . -e possessionum mutilati[u]s. CHART. Berg. Magd. 53 predia ecclesiarum vetustate temporum in -em non debent revocari. CHART. Livon. A I 407 quod nullae hereditates . . . possint . . . praetextu -is . . . vendicari. *expressius i. q. facultas alienationis – Möglichkeit der Entfremdung:* DIPL. Otton. III. 26 ut . . . villa ad . . . ecclesiam . . . perpetualiter sine -e consistat (CHART. episc. Hild. I 60 p. 53,13 s. -e omnium mortalium).

avulsor, -oris *m.* *exspoliator – einer der beraubt:* GERHOH. ad Innoc. p. 210,2 apostolicae vitae -es aut aecclesiasticarum rerum primi alienatores (p. 212,39).

avunculus, -i *m.* *script.:* hab-: *p. 1287,38. adde* DIPL. Merov. I 70 p. 62,37 habuncolus. ouun-: TRAD. Corb. 349

[Schmidt]

(a. 826/36). adv-: CHART. civ. Halb. 81 *cod. (bis)*. ab-: *l. 31. p. 1286,71. adde* CONC. Merov. p. 68,4 abonculi. DIPL. Merov. I 82 p. 73,24 abuncoli. *al.* af-: CHART. scrin. Col. A II p. 227,11sq. afû- *(bis)*. ag-: PIRMIN. scar. 16 p. 48,11 *cod. C.* aunc-: LEX Sal. Karol. 14,16 *cod. K 65* (avinc- *K 49*). avinc-: *l. 5.43.63. adde* ANNAL. Fuld. II a. 885 p. 103,12 (aiunc- *cod.*). THIETM. chron. 7,27. ADAM gest. 2,29 p. 89,16 *cod. A 1. al.* -onc-: *l. 2.47.54. adde* CHART. Laus. 71. CHART. Lux. III 301. *al.* -cl-: ABBO SANGERM. bell. 1,455. -col-: *l. 3.31sq. p. 1286,72. al.*

I *de fratre parentum i. q. thius – Onkel:* **A** *strictius de fratre matris (cf.* GLOSS. III 67,7 St.-S. -us oheim. 363,64 -us oem. *al.):* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 69,5 remeans ab -o *(sc. Laban) Iacob.* FORM. Sangall. I 16 testes . . . adhibeo . . . -os et -orum filios . . ., patruos et patrueles meos. WALTHARIUS 848. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 389,27 ab -o suo episcopo imperatori praesentatus *Adalbero.* THIETM. chron. 4,22 tres -os meos cum . . . patruo meo. WIPO gest. 29 p. 47,8 Ruodolfus *(III.)*, rex Burgundiae, -us Giselae imperatricis. OTTO FRISING. gest. 2,7 inter . . . Heinricum, patruum suum, et itidem Heinricum *(sc. Leonem)*, -i sui filium. TRAD. Scheftl. 178 predium matris mee et -i mei . . . et materterę meę. CHRON. Erf. mod. I a. 1134 p. 170,32 -um meum, patrui tui . . . filium. *saepissime. in nom. propr.:* COD. Lauresh. 3813 p. 261,16 (c. 1200) Cunradus A-us. *de matris fratre ex matre vel patre tantum genito:* OTTO FRISING. gest. 1,46 Lodewicus . . . ducens secum . . . Amedeum . . . fratremque eius Willehelmum . . ., -os suos. **2** *iur.:* LEG. Burgund. Rom. 22,9 nepotes vel neptes ex filia cum -is vel materteris . . . in bisse debere succedere (*cf.* FORM. Marculfi 2,10 per lege cum . . . abuncolis [abuncul- *A 3*] vestris in alode mea accedere). LEX Sal. Merov. 44,9 -us (-col- *C5*), frater matris. LEG. Wisig. 2,4,13 patrui, amite, -i . . . testimonium dicere non admittantur. LEX Alam. 40 occidere . . . -um (CAPIT. reg. Franc. 33,37). *saepe.* **B** *latius:* **1** *de fratre patris, patruo:* **a** *gener.:* PASS. Leod. 8 (MGMer. V p. 290,13) quod reginam, quam habebat coniugem, filia sui esset -i. DIPL. Merov. I 61 habuncoli nostri *(sc. Chlodovei III.)* Chlotharius et Chyldericus. ANNAL. regni Franc. a. 773 p. 36,3 misit Bernehardum -um (patruo ANNAL. Einh.) suum *Carolus rex.* DIPL. Karoli III. 188 p. 315,38 (spur.) ab -o nostro Karolo *(II.)* imperatore, fratre patris nostri. REGINO chron. a. 853 p. 76,27 Drogoni, episcopo Mettensi, -o (avinc- *B 1.3*, patruo *A*) . . . suo *(sc. Pippini)*. CHART. Bund. 298 per voluntatem patris mei et -i mei Adalberti. *saepe.* **b** *iur.:* LEX Sal. Merov. decr. Child. 1,1 ut nepotes ex filio vel filia mortuo patre vel matre ad aviaticas res cum -us (-o *A 17*, avoncolo LEX Sal. Pipp. [*D 9*]) vel amitas . . . venirent. FORM. Sal. Lind. 12 equalem partem contra -os vestros . . . sicut pater vester . . . accipere debeatis. **2** *de fratre avi vel aviae:* FORM. Sangall. II 43 p. 425,37 cum archiepiscopo Magontino . . ., successore maioris -i vestri Salomonis. DIPL. Heinr. II. 320 p. 402,1 -us noster Otto *(I.)* maior. DIPL. Heinr. III. 134 p. 170,9 rex Rodulphus *(III.)* bone memorie -us (avonc- *B*) noster.

II *de variis aliis cognatis matris, uxoris vel sororis (num auctores medii aevi de vera affinitatis ratione semper sibi conscii fuerint, non liquet):* **A** *avus maternus – Großvater mütterlicherseits:* OTTO SANBLAS. chron. 23 p. 35,26 Thomas . . . archiepiscopus a rege Anglorum Heinrico (*cod. 1 m.²* *in margine:* iste fuit -us Ottonis . . . imperatoris) . . . pulsus. **B** *maritus sororis matris – angeheirateter Onkel:* EPIST. Wibald. 244 -o (avinc- *cod.*) suo . . ., Grecorum imperatori, H(einricus) . . . Romanorum rex *eqs.* **C** *maritus sororis uxoris – Schwager:* COSMAS chron. 3,41 p. 213,19 Bolezlaus -o suo Wladizlao precarias mittit litteras. **D** *filius fratris matris – Vetter:* GISLEB. MONT. chron. 109 p. 160,3 Gerardo . . ., imperatricis -o. **E** *filius sororis – Schwestersohn, Neffe:* ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1268 dux Ludwicus relicto -o suo Chunradino a Verona revertitur. *fort. add.:* CHART. Anhalt. II 370 -i nostri Otto et Henricus *testes sunt.*

***avursam** *v.* 1. *avorsus.

avus, -i *m. form. dat. pl.* -ibus: HIST. Aret. 8 (MGScript. XXX p. 1481,5; a. 1095/99).

1 *strictius i. q. patris vel matris pater – Großvater (cf.* GLOSS. III 426,9 St.-S. -us ano. 715,22 ancho. *al.):* **a** *gener.:* FORM. Sal. Merk. 24 dulcissimis nepotis meis . . . ego -us vester. TRAD. Frising. 514 de suo -o et matre servum . . . esse. DIPL. Karoli III. 140 p. 226,21 -us noster Ludovicus piissimus. THANGM. Bernw. 2 p. 759,22 imbecillis -i infirmitatem sustentare. CHART. Heinr. Leon. 8 gloriosissimo -o nostro imperatori Lothario. CHART. Carniol. II 41 -um suum et patrem quondam ius patronatus habuisse. ACTA imp. Winkelm. I 576 p. 462,1 -us maternus. *saepissime. in nom. propr.:* REGISTR. Patav. I p. 40,4 Perhtoldus de Lonsperch dictus Avus. *abavus – Urgroßvater:* EPITAPH. Luc. 3,6 (MGPoet. IV p. 1008; c. 925) Karolus ipse, pius rex, fuit eius *(Berthae)* -us. *fort. i. q. proavus – viell.: Urgroßvater:* NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 70,19 cum . . . sanctissimus -us imperii vestri *(sc. Karoli III.)* vita decederet *(cf. notam ed.).* **b** *iur.:* LEG. Burgund. Rom. 10,6 si defunctus nec matrem habuerit . . . nec nepotes, -us ei paternus aviaque paterna succedant (LEG. Wisig. 4,2,6 -um paternum aut maternum). const. I 59 nepos amisso patre . . . ad -i (avio *A 4*, avii *B 7*) ordinationem . . . conferatur. LEG. Wisig. 3,5,1 -i (avii *R 1*) . . . vel avie. CAPIT. reg. Franc. 138,6 -us vel pater. *al. adde:* WIDUK. gest. 2,10 si forte patres eorum obissent -is superstitibus *eqs. plur. i. q. patris vel matris parentes – Großeltern:* LEG. Burgund. Rom. 10,4 si . . . nepotibus conpetens portio ab -is . . . non dimittitur. 22,9 in nuptialibus . . . -orum donationibus.

2 *latius plur. i. q. maiores, progenitores – (Vor-)Väter, Ahnen:* **a** *gener.:* ALDH. virg. II 650 -i glomerantur -orum. TRAD. Scheftl. 10 p. 15,17 ab -is atque protavis hereditarios consistunt. DIPL. Karoli III. 168 -orum nostrorum augustorum piique genitoris nostri conscripta. POETA Saxo 5,118 carmina . . . eius -os et proavos celebrant. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,7 dum . . . Samon dicione teneret -orum *Dagnus.* CARM. de Frid. I. imp. 2945 dux Henricus, -is pollens. TRAD. Ratisb. 910 p. 449,5 ab antiqua -orum suorum progenie. *al. v. et p. 1122,47.70. 1123,3. de patriarchis veteris testamenti:* WALAHFR. imag. Tetr. 177 cum pulchra Rachel solamen -orum Beniamin . . . produceret. *de patribus ecclesiae:* CAND. FULD. Eigil. II 10,55 Aeigil . . . gravis veterum scrutator -orum *(cf. Verg. Aen. 7,177). de quibusdam alchimicis:* ANON. tab. p. 163,2 quidam sapientes, quos vocant -os mundi, dixerunt: vas supra vas. **b** *zool. i. q. masculini et feminei sexus ascendentes – männliche und weibliche Vorfahren:* ALBERT. M. animal. 18,30 quidam *natorum* ita parentibus *assimilantur*, quod non -is (*p. 767ᵇ,2* προγόνοις) sunt similes. 18,33 virtus . . . -orum est in membris pronepotum usque ad quartam generationem. *Schmidt*

***avusur(e)** *v.* *amiscer(e).

***aux,** -gis *f. (arab.* ʾauğ, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Ursprr. nr. 135) ?nom. sg.* -ges: *l. 59.62.*

t. t. astron. i. q. summa (vel infima) pars circuli sideris, ἀπόγειον *– höchster (oder tiefster) Teil der Bahn eines Gestirns, Erdferne:* **1** *strictius:* ALBERT. M. epist. Dion. 7,4ᴰ p. 918ᵇ,20 habet *circulus solis* . . . motum -is, id est, summe elevans a centro terrae. 7,4ᶠ p. 920ᵇ,44 -x circuli lunae. cael. 1,1,11 p. 36ᵃ,26sqq. -es unius *planetae* vertitur contra minorem elevationem alterius et aliquando vertitur contra oppositum -is inferioris. caus. element. 1,2,12 p. 628ᵇ, 7sqq. -es . . . planetarum movetur in centum annis uno gradu praeter -em lunae, et ideo diu currit orbis, antequam exorbitet, ut conveniant tres -es planetarum calidorum. animal. 5,52 in quolibet mense luna bis est in -e. metaph. 11,2,23 p. 512,57 (ed. B. Geyer. 1964) concentrici circuli non habent -es et absides, sed ubique est in aequali elevatione et depressione astrum. *ibid. al. v. et supra p. 49,45. astrol.:* CARM. de Cunone 63 Mars . . . in -e velud pira stridet. -x solis *i. q. tempus solstitii aestivalis – Zeit der Sommersonnenwende:* ALBERT. M. veget. 6,402 *crassula* circa -em solis collecta. **2** *latius de circulo sideris:* ALBERT. M. caus. element. 1,2,12 p. 628ᵃ,49

[Humperdinck]

si aliae stellae frigidae sunt in superiori parte -ium suarum, istae *calidae* autem in inferiori.

auxesis (-xitis), *acc.* -in *f.* (αὔξησις) **1** *proprie i. q. accretio, ampliatio – Wachstum, Vergrößerung:* Gloss. med. cod. Leninopol. p. 272,7 (vs.) quid . . . auxitis (gloss.: incrementum corporis) *signet.* Thiofr. Willibr. I A 24 p. 474[F] adauctum inventum est *marmor sarcophagi;* . . . inaudita marmoris huius -is . . . mentes . . . reparavit. **2** *translate i. q. provectio – Steigerung:* Thiofr. Willibr. I A 8 in -in glorię et profectum sanctę ęcclesię. *v. et* 1. *auxis.

***auxies** *adv. (cf.* auctius *sim.?) ? amplius – ? in vermehrtem Umfang:* Annal. Ianuens. I p. 83,18 Sarraceni . . . debebant eis dare miliaria marabotinorum centum et -s exinde dederant.

***auxile** *v.* 1. *assile. *adde:* Trad. Weiss. app. I 240 (c. s. IX./X.) solvitur . . . auxilia c.

***auxiliabilis**, -e. *qui adiuvari potest – einer der unterstützt werden kann:* Albert. M. pol. 7,4[c] p. 656[b],30 'regionem esse . . . facile -em' (*p. 1327[a],3* εὐβοήθητον).

***auxiliamen**, -inis *n. adiutorium – Hilfe:* Vita Sym. Ach. 2 (MGScript. IV p. 445*,35; s. X.[med.]) cui tu me -is causa misisti.

*?***auxiliantia**, -ae *f. adiutorium – Hilfe:* Dipl. Otton. I. 97 Otto divina ⌊auxiliante clementia⌋ (⌊⌋ auxiliantia *B*) rex.

auxiliaris, -e. **1** *adi. i. q. adiuvans, auxiliarius – helfend, Hilfs-:* Ruotg. Brun. 36 p. 37,5 fratri . . . cum -bus copiis . . . occurrere (41 p. 43,23). Otto Bamb. epist. 22 p. 1332[A] (chart.) in -e patrocinium sanctorum *monasterium* dedicavi. **2** *subst. masc. plur. i. q. adiutores, milites auxiliarii – Helfer, Hilfstruppen:* Annal. Einh. a. 798 p. 105,4 Abodriti -es (auxiliatores *var. l.*) Francorum semper fuerunt, ex quo semel ab eis in societatem recepti sunt. Einh. Karol. 12 Saxones velut -es (auxiliatores *var. l.*) . . . militabant.

auxiliarius, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *gener. i. q. adiuvans – helfend:* Berth. (?) annal. a. 1077 p. 290,41 nullam vel in verbi unius saltem -a inpensiuncula ipsi compassionem exhibuit. **B** *publ. et milit. i. q. foederatus, subsidiarius – verbündet, Hilfs-:* Widuk. gest. 1,14 parte . . . agrorum cum amicis -is vel manumissis distributa. Berth.(?) annal. a. 1077 p. 299,40 militum suorum Alemannorum cuneos praestolatus -os *rex.* p. 301,31 cohortibus. a. 1078 p. 312,8 collectis . . . -is militaribus suis copiis. Otto Sanblas. chron. 22 p. 32,1 confluentibus . . . ad eum *(imperatorem)* civitatibus -is.

II *subst. masc. i. q. adiutor – Helfer:* **A** *gener. i. q. fautor – Anhänger:* Annal. Ratisb. fragm. a. 1085 (MGScript. XIII p. 49,16) dum . . . presul . . . suique -i . . . neminem nisi Deum debere . . . caesarem deponere diffinirent. Caes. Heist. mirac. I 10,23 p. 236,4 tertius *rex Romanus* Otto fuit, a Coloniensi archiepiscopo eiusque -is substitutus. *in malam partem i. q. satelles – Helfershelfer:* Sigeb. Gembl. Lamb. 19 (MGMer. VI p. 402,2) socios aggregat *Dodo Lambertum occisurus,* a domo etiam regia . . . evocat -os. Caes. Heist. mirac. I 10,18 p. 231,15 sicut ipse cum suis -is condixerat. Engelb. 1,4 p. 240,18 suscitavit *diabolus* ei adversarios . . . eorumque cognatos et -os. **B** *spec.:* **1** *publ. et milit. i. q. socius – Verbündeter (plur. saepe i. q. auxilia – Hilfstruppen):* Beda hist. eccl. 1,1 p. 12,9 siqui restiterit, nobis -is utimini. Widuk. gest. 2,3 p. 69,15 Asic . . . cum Saxonibus et caeteris -is . . . in hostes ruit. Berth. (?) annal. a. 1077 p. 294,31 postquam sibi Longobardos . . . suae voluntati consentaneos -os et prorsus individuos . . . conduxerat. p. 294,45 -orum militiam. Helm. chron. 99 p. 195,8 quod hostes multi, -i vero essent pauci. *al.* **2** *iur. de adminiculatore exsecutoris:* Chart. Babenb. 207 p. 10,34 (a. 1217) -os sibi de nostris *(sc. ducis)* . . . assumendos esse mandamus. **3** *eccl. de administro bibliothecarii:* Chart. Rhen. med. I 378 p. 436,44 (a. 1083) scripsit frater Gozpertus, noster quidem -us, beati vero Martini benignus ebdomadarius.

auxiliatio, -onis *f. adiutorium – Hilfe (leistung):* Trad. Frising. 10 (a. 757) ut nulla inquisitio ab heredibus meis fieri possit nisi supernę pietatis -o. Albert. M. eth. 8,3,13 p. 558[a], 13 humanum . . . est non expelli a patre talem -em (*p. 1163[b],24* ἐπικουρίαν), quam potest impendere filio.

***auxiliativus**, -a, -um. *idoneus ad adiuvandum – fähig zu helfen:* Albert. M. pol. 2,4[f] p. 139[b],7 'ad modicas iniurias -us (*p. 1267[a],16* βοηθητικός) solum modus Phaleae' politiae.

auxiliator, -oris *m. usu attrib.: l. 12.21.23.*

1 *gener. i. q. adiutor, fautor – Helfer, Förderer:* **a** *de Deo, Christo, sanctis:* Aldh. virg. II 1910 Deus . . ., pius -r egentum. Liutg. Greg. 7 ut . . . Petrum intercessorem invitarent et -em orationis suae. Bruno Querf. fratr. prol. -r hominum, benigne Ihesu. Berth. (?) annal. a. 1075 p. 277,27 in summe fortis agricolae -is spem . . . confisus. *al.* **b** *de hominibus:* Bonif. epist. 78 p. 165,21 quia defensionis -es non habeat *canis.* Capit. reg. Franc. 252[B] p. 212,10 rex . . . remisit se *episcopis* corpore et animo paratissimum aecclesiasticarum rerum -em. Cand. Fuld. Eigil. I 11 *abbas* laborantium adiutor, benivolorum -r. Thietm. chron. 8,14 ut . . . sit *imperator* . . . indeficiens -r nostri. **2** *spec.:* **a** *milit. et publ. i. q. socius – Verbündeter:* Capit. reg. Franc. 245 sincerus -r et cooperator ero *Karolo fratri.* Widuk. gest. 3,18 p. 114,5 amici -es in fide suscepti. Berth. (?) annal. a. 1077 p. 295,10 rex tanta -um copia roboratus. Gisleb. Mont. chron. 114 p. 174,18 habuit *comes* . . . milites -es circiter ccc, qui, quamvis non essent solidarii, tamen in expensis eius erant. Const. II 44 cum Otthone quondam dicto imperatore et Iohanne rege Anglie et eorum -bus manifestis nullam pacem faciemus. Chart. march. Misn. III 409 p. 287,13 comites . . . nostri . . . erunt -es contra quoslibet. Chart. Dortm. 152,5 -es de aliis civitatibus advenientes . . . suscipiet *civitas* . . . benigne. *al. v. et supra p. 204,58. in malam partem:* Berth. (?) annal. a. 1077 p. 301,48 episcopus, prae caeteris in huiusmodi negotiis incentor et -r illius *(regis)* tunc praecipuus. **b** *iur. i. q. malefactorum cooperator – Mittäter:* Thietm. chron. 4,42 -es *(sc. raptūs)* . . . se reos ibi presentare. Chart. Argent. I 618,5 quicunque virginem . . . violenter oppresserit, statim ipse et -es sui . . . exibunt civitatem.

auxiliatrix, -icis *f. usu attrib.: l. 44sq.48sq.*

adiutrix – Helferin: **1** *de sanctis:* Cod. Karol. 14 p. 511, 25 -is vitae beatae Petronellae. Dipl. Heinr. IV. 311 sanctę Dei genitrici Mariae, praedictę ecclesiae -i potentissimae. *al. de ecclesia:* Leo III. epist. 2 p. 89,18 erga sanctam Dei catholicam . . . ecclesiam, fautricem et -em in omnibus petitionibus vestris. **2** *de hominibus:* Gisleb. Eln. inc. 1,17 o mala servatrix nec cautior -x. **3** *de rebus:* Dudo hist. 3 p. 99,6 opis . . . -is . . . indigus. Hildeg. scivias 2,2 p. 450[B] in periculis -x nostra fuit *paterna dilectio amplexionis Dei. in imag.:* Pontif. Rhen. sup. 59 sit manus Domini -x vestri *(cf. l. 65).* Chart. civ. August. 8 p. 9,1 ei *(inopiae hospitalis)* manum -em . . . porrigere cupientes.

auxilior, -ari *vel* **auxilio**, -avi, -are. *script.* ausi-: *l. 56. p. 1291,11. adde* Form. Senon. II 12. *form. pass.: l. 65. 69.71. p. 1291,12.15. struct. select.: dat.: passim. acc.: l. 61sqq.69. p. 1291,3.14sq.21. gen.: l. 60. p. 1291,10.*

opitulari, assistere – helfen, beistehen: **I** *gener.:* **A** *subi. Deus, sancti sim.:* Lex Sal. Merov. prol. -ante Domino *(cf.* Dipl. Merov. I 84 p. 75,11 Deo ausiliante. Trad. Frising. 126 -ante divina gratia. Wett. Gall. 26 p. 271,12 superno duce ei -ante. Statut. ord. Teut. p. 129,23 te -ante. *saepe).* Rhythm. 12,14,1 omnibus -asti *(sc. Deus).* Mirac. Gertr. I 9 deprecans se ad sanctam, ut sui miseri (misero *var. l.*) -ret. Tit. metr. I 9,36 tuum precibus -are *(sc. papa mortue)* gregem. Alcuin. carm. 66,2,17 -are preces famulorum, virgo, tuorum. Ermenr. Sval. prol. quatenus . . . nos . . . -are ad gloriam sui triumphi dignetur *divina clementia.* Epist. ad Wrat. 3[tit.] regi . . . archiepiscopus, manu Domini -ari et brachio eius confirmari *(cf. Vulg. psalm. 88,22). al. de deis paganis:* Rimb. Anscar. 30 p. 61,17 utrum dii eorum eis vellent -ari. **B** *subi. homines:* Alcuin. carm. 9,178 precibus rogitat se -are piis (Vita Erasmi 456 petit sacris p. sese -ari). Conc. Karol. 46[B],25 pia loca destructa . . . a populo plebis -entur. Dipl. Ludow. Inf. 68 p. 202,18 regum christiane religioni -ancium. Thietm. chron. 8,3 nolite talibus -ari. Poppo

[Humperdinck]

TREV. ad Bened. (MGScript. VIII p. 178,4) qui michi . . . -etur . . . de adversis. EPIST. Teg. I 125 p. 142,23 tempus est vos . . . nos pauperrimos monachorum aliquo modo -ari. *al.* **C** *subi. res:* BEDA hist. eccl. 1,7 p. 19,27 sacrificia . . . nec -ari subiectis possunt.

II *spec.:* **A** *milit. et publ.:* **1** *strictius de obligatione:* CAPIT. reg. Franc. 204,2 ut ipsi *(fratres reges)* mutuo sibi -entur. THIETM. chron. 7,62 se eodem *(comiti)* semper -turum . . . sacramentis sanxivit. **2** *latius:* CHRON. Fred. 2,51 qui *(Gothi)* eis -verant. 3,51 qui eorum *(Saxonum)* -are presumpserant. 4,73 exercitum Francorum ausiliandum Sisenando adgredere. ERCHEMB. CAS. hist. 39 ut ab his -rentur *Graeci* contra Saracenos. THIETM. chron, 5,13 episcopus . . . Herimannum (-o *1 p. corr.*) -batur. 6,25 milites . . . ad regem -andum proficiscuntur. 6,91 Ruciam nostris ad hoc -antibus petiit *Bolizlavus. al.* **B** *iur. de cooperando cum malefactoribus:* LEX Ribv. 38,2 qui ei -verint. CAPIT. reg. Franc. 307 a nullo hominum ipso *Hlothario* instigante aut -ante vel etiam consentiente aliquod malum habebit *Theutberga.* **C** *eccl.:* **1** *de clericorum in divino cultu cooperatione:* THIETM. chron. 7,53 monasterium . . . dedicatum est . . . -ante eum *(antistitem)* ad hoc Gerone archiepiscopo caeterisque confratribus. **2** *de cura pastorali:* DIPL. Heinr. IV. 478 (spur. s. XII.) cum autem se conquererentur *fratres* destitutos auxilio Metensis episcopi, qui in omnibus eis iure deberet -ari, commisimus eos episcopo Leodicensi. **3** *de villicatione monasteriali:* TRAD. Teg. 131[a] (a. 1092/1113) tradidit suum predium . . . abbati . . . -antibus ad hęc quibusdam fratribus *(de re cf. ed. p. 99,34sqq.).* **D** *medic.:* RECEPT. Bamb. 34 ebuli sucum . . . bibat et mire -bitur. ODO MAGD. herb. 1838 hydropicis . . . *helleborus niger* dicitur -ari. 2215. **E** *natur.:* ALBERT. M. animal. 5,12 culmus elefantis -atur ad coitum ipsius.

adi. **auxilians,** -antis. *adiuvans – helfend, Hilfs-:* ALBERT. M. animal. 1,76 -ia autem *membra* tantum sunt, quae creata sunt in auxilium aliorum.

subst. **auxilians,** -antis *m. adiutor – einer der (ver)hilft, Helfer:* THIETM. chron. 5,3 -bus . . . domino suimet ad regnum bona plurima promisit. 7,60 si in efficiendis rebus -ium sibi affectus hunc adiuvaret. BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 276,32 collectis -ium copiis.

auxilium, -i *n. script.:* ax-: *p. 1293,17.* ausi-: *p. 1293,3.25sq.44.1294,22.* -illi-: *p. 1294,16.19. metr.:* ăū-: *l. 51.* -xī-: PASS. Quint. 218 (MGPoet. IV p. 984).

I *adiutorium – Hilfe, Unterstützung (plur. sensu sing.: l. 52.56. p. 1292,8):* **A** *gener.:* **1** *de Deo, sanctis sim.:* TRAD. Patav. 64 (a. 812) in Christi nomine et cum suo -o sancto. HRABAN. carm. 39,1 festina *(sc. Deus)* in -um. epist. 57 Dei -o victoriam ministrari. WALAHFR. carm. 20,58 cunctos hos *(sanctos)* voca in -um. Otm. 7 divinae voluntatis -o. CONC. Karol. 44[A] p. 479,1 ab . . . imaginibus -um petebant. CARM. Cent. 44,6 hinc inde angelico fultus -o. MEGINH. FULD. Alex. 12 cum . . . eius *(martyris)* -a invocasset. DIPL. Arnulfi 123 p. 181,21 supernum -um nostro regno propitiari. HROTSV. Theoph. 436 spiritus . . . -o . . . fultus . . . Mariae. FROUM. carm. 3,8 divina potentia . . . hunc *(abbatem)* nostris miserat -is. THIETM. chron. 4,65 summi -o medici. 7,60 -o *crucis* hos vinci sperabant. HERM. IUD. conv. 8 p. 95,5 (ed. G. Niemeyer. 1963) divine visitationis prestolor -um. CHART. Raitenh. 209 p. 175,31 quatinus . . . anime mee pium succursum et -um prebeat *Dei genetrix. persaepe. de deis paganis, diabolo sim.:* ALDH. virg. II 1385 nec Pan . . . contulit -um. RIMB. Anscar. 19 p. 41,11 a vanis simulacris -um petere. HROTSV. Theoph. 86 ipsius *(Hebraei magi)* -um flagitat lacrimando nefandum. Bas. 69 -um veteris . . . draconis. THIETM. chron. 3,19 suorum -o deorum. CARM. Bur. B 168,3,6 Venus . . ., me tibi subicio, -o egens tuo. *al.* **2** *de hominibus:* HUGEB. Willib. praef. p. 87,6 bene valido vestre voluntatis -o atque consensu . . . posse inpetrare. EIGIL Sturm. 12 si . . . vestrum adfuerit -um. WALAHFR. Wett. 56 largus *abbas* in -o. CONC. Karol. 56[A], 26 ne . . . temporali desolati -o divinum opus explere nequeant *monachi.* CAND. FULD. Eigil. I 3 surrexit . . . cura et -um circa nos Hludwici. CAPIT. reg. Franc. 276, 2 quatenus et eum *(principem)* nobis . . . ad -um atque profectum omnium nostrum . . . conservet *Deus.* 281,4[in.] in vestro *(sc. regis)* consilio et -o . . . illius salvatio . . . consistit (EPIST. Hann. 29 p. 66,7 ab inimicis consilium, -um petere. HIST. Walc. 18 p. 513,9. CHART. Heinr. Leon. 125. *al.*). RIMB. Anscar. 28 ut suo *(sc. regis)* -o et defensione munitus mysteria divina . . . ageret. HROTSV. prim. 301 -i solamen. EPIST. Teg. I 26 amicorum . . . fida flagitamus -a. CHART. Heinr. Leon. 100 p. 151,7 ut . . . ecclesiis . . . promto . . . assistamus -o. CHART. Tirol. 1278 p. 315,37 absente -o vestro. *persaepe. c. sensu interveniendi:* WALAHFR. Wett. 433 quod . . . -um conferre precis tardaret egenti. GERH. AUGUST. Udalr. I 21 imperatorem cum -o imperatricis flagitare. THIETM. chron. 4,20 electione et -o Bawariorum patris bona apud regem optinuit *Heinricus.* 4,42 veniam . . . -o principum . . . promeruit. EPIST. Heinr. IV. 1 misericordiam nostram et -um petens. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 289,11 rex . . . interventu et -o . . . Mahthildis . . . papam convenire . . . proposuit. *al. c. sensu corporaliter fulciendi:* WALTH. SPIR. Christoph. I 14 puellis extensa manu surgendi -um . . . exhibuit. THIETM. chron. 7,56 manuum tremore assiduo sine asstantium -o presbiterorum missam canere non potuit. **3** *de rebus:* POETA Saxo 5,68 ut . . . miseris . . . piorum virtus exemplo esset et -o. WOLFHARD. Waldb. 2,2 apparuit risile . . . idem, quod ei prius -um praebuit, capitale. **B** *spec.:* **1** *publ. et milit.:* **a** *strictius de obligatione, confoederatione sim. (cf. O. Brunner, Land und Herrschaft. [4]1959. p. 269sqq.; F. L. Ganshof, Was ist das Lehnswesen? 1961. p. 90sqq.):* **α** *de fidelium, subiectorum sim. officio:* CAPIT. reg. Franc. 205,6 ut illi . . . sint nobis fideles . . . ac veri adiutores atque cooperatores vero consilio et sincero -o (300,9 episcopi, qui mihi [*sc. regi*] fidei promissae debitores erant et consilium atque -um manu propria confirmatum ferre debuerant). p. 74,39 ut . . . nobis . . . debitum honorem et -um exhibeatis. THIETM. chron. 5,18 manus complicant, fidele -um per sacramenta confirmant. 6,8 obsides mittunt *Longobardi* fidem, -um et subiecionis debitum regi promittentes (7,4 Bolizlavi f. et -um suis innotuit *imperator* fidelibus. BERTH. [?] annal. a. 1080 p. 325,50 f. et -um, quam . . . regi Roudolfo iureiurando . . . confirmaverunt, perfidi plurimum infringentes). HERM. AUGIENS. chron. a. 1054 miles eius *(imperatoris)* effectus -um suum illi pollicitus est. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 307,24 qui . . . ipsi ut fidelis et in -o per omnia . . . individuus assisteret. CHART. Rhen. med. I 394 ego . . . archiepiscopus . . . comiti . . . pro certo et indubitato contra omnes preter regiam potestatem ferendo -o, quod . . . iuravit, sexcentos mansos in beneficium collaudavi. GISLEB. MONT. chron. 9 p. 13,12 comes . . . domino suo episcopo . . . servitium et -um ad omnia et contra universos homines cum omnibus viribus hominum suorum tam equitum quam peditum debet. CHART. LUX. III 454 quatenus . . . eos *(viros religiosos)* . . . potenti subventionis -o tamquam res nostras *(sc. comitis)* et personam defendatis. *al.* **β** *de protectione a dominis praestanda:* FORM. Marculfi 1,18 ut, qui nobis fidem pollicentur inlesam, nostro *(sc. regis)* tueantur -o. EPIST. Teg. I 72 cui *(servitori)* petimus ut aliquid -i faciatis vel in beneficio aut in aliquo negotio sibi necessario. GISLEB. MONT. chron. 9 p. 14,8 hoc quidem -um episcopus . . . ter in anno . . . debet comiti. 148 p. 227,15 quod . . . super residuis bonis . . . eorum *(sc. regis et imperatoris)* consilium et -um haberet *comes.* CONST. II 41,1 promisit *imperator* . . . marchioni . . . firmum et constans -um cum effectu portare. **γ** *de obligatione inter pares intercedente:* CAPIT. reg. Franc. 45,13 ut . . . in suscipiendis obsidibus alter *frater* alteri mutuum ferat -um. 204 p. 70,11 in consilio et in -o unusquisque erga alterum parati sumus adiutorium ferre (205,3. *al.* CHART. Brixin. 219 p. 210,30 -i, consilii et favoris impendere presidium. CONST. III 146 p. 142,29 fideli vicissitudine nos [*reges*] iuvabimus favore, c. et -o manuali). THIETM. chron. 4,1 dux . . . eiusdem *(archipraesulis)* . . . -um . . . est adeptus. NARR. de Gron. 15 p. 24,8 potens et manuale -um fideliter promisit contra . . . comitem. CHART. Traiect. 1378 super confederatione de mutuo -o concepta. CHART. Brixin. 149 p. 160,40 hiis terminis -i

[Humperdinck]

porrigendi positis. p. 161,2 episcopus erit in -o comitum . . . contra quemlibet hominum. *al.* **b** *latius:* CHRON. Fred. 4,73 exercitum in aus-um Sisenandi de totum regnum Burgundiae bannire precepit *rex*. EINH. Karol. 5 *bellum* Aquitanicum . . . fratre . . . -um ferre rogato suscepit. WIDUK. gest. 1,36 p. 53, 16 legatus collegam, ut legionibus -o esset, expostulat. BERTH. (?) annal. a. 1055 p. 269,26 milites . . . Nordmannis contra imperatorem -um praebere cupientes. CHRON. Pol. 3,2 p. 130, 15 non minus -i vel consilii forsan apud nos *(sc. imperatorem)* quam tui *(sc. Bolizlavi)* antecessores apud nostros impetrares (CHART. Heinr. Leon. 134 quatinus mihi contra marchionem N. bella gerenti . . . consilium et -um feratis. GISLEB. MONT. chron. 147 p. 225,10 ab Advallensibus . . . nullum habebat *comes* consilium vel -um. CONST. III 142,1 principes . . . in omni nobis [*sc. regi*] periculo astiterunt consilio, favore et -o manuali. *al.*). EPIST. Reinh. 65 quatinus militum mihi turmas in -um (ax- *cod.*) mittatis. NARR. de Gron. 25 p. 41,10 comitem . . . -o personalem accepit. CHART. civ. Spir. 103 p. 74,27sq. ut, quicunque nostrorum concivium . . . alicui extraneo sive pedes sive eques -um prebeat corporale, . . . egressus in -um extranei teneatur dampnum . . . resarcire. *persaepe.* *in imag.:* BEDA hist. eccl. 1,17 ut a Gallicanis antistitibus -um belli spiritalis inquirant. **2** *iur.:* **a** *de cooperando cum malefactoribus:* LEG. Wisig. 3,6,2 p. 169,3 si . . . mulier . . . cuiuslibet -o (aus- *E 2*) intenderit . . . divortium fieri. 8,1,4 qui . . . aus-um . . ., ut hoc fieret, prestiterint. CAPIT. reg. Franc. 228,10 raptores *filiarum* eisque -um prebentes. **b** *de iustitia conservanda:* CAPIT. reg. Franc. 151,2 per eorum *(missorum)* -um iustitiam adquirere. CHART. Stab. 252 p. 482, 16 in quo *(placito)* abbatis . . . sancti Remacli -um et advocationem expostulet abbas . . . sancti Remigii. REGISTR. abb. Werd. app. p. 364,19 qualiter discordia . . . consilio et -o discretorum fuit per arbitrium legitime terminata. *v. et p. 1291,24.* *remissius:* THIETM. chron. 7,52 p. 464,3 imperator et archiantistes, a quibus sperabam -um, iusserunt mihi . . ., ut parrochiam . . . Eilwardo concederem. **c** *de iudicibus sim. adiuvandis:* LEG. Wisig. 7,4,2 si . . . iudex solus eum . . . distringere non potest, a comite civitatis querat -um. CHART. Heinr. Leon. 57 p. 82,24 si quis malefactorum . . . sine -o advocati . . . non poterit ad emendacionem provocari. CHART. Tirol. 745 p. 176,10 quod ipse potestas et episcopus debeant dare . . . -um et fortiam, ut . . . pignora ducantur ad salvamentum. CHART. Laus. 319 p. 283,3 si per se *maior* non poterit recuperare *ablata*, debet requirere aus-um et consilium capituli. *al.* *adde:* CAPIT. reg. Franc. 222 praef. *nefas* pastorali provisione et -o regio compescendum. **d** *de tutela asyli:* LEG. Wisig. 9,3,4 nequaquam cedere aut ligare eum . . ., qui ad ecclesie -um decurrit. **3** *eccl.:* **a** *de clericorum in divino cultu cooperatione:* DIPL. Heinr. II. 255 p. 295,12 episcopus . . . archiepiscopum et universos episcopos in -um sibi convocavit *ad ecclesiam consecrandam* (*sim.* THANGM. Bernw. 43 p. 777,27). THIETM. chron. 2,43 corpus *imperatoris* . . . sepultum est ab archiepiscopis Gerone atque Aethelberto ceterorumque -o episcoporum clerique tocius. 5,11 a Willigiso . . . archiepiscopo suffraganeorumque suimet -o accepta regali unccione . . . *Heinricus* coronatur. 6,89 a Gerone archipresule cum consensu et -o episcoporum . . . Unwan ungitur archiantistes. *al.* **b** *de cura pastorali episcopis credita:* CAPIT. reg. Franc. 298 p. 446,20 de hoc autem, quod in ecclesia mihi commissa . . . male est factum, voluntarie vobis *(sc. regi)* dono consilium et secundum Deum praesto -um, ut inde salvi sitis (299,2 episcopi . . . mutuo consilio atque -o reges . . . atque populum . . . regant et corrigant. 306,17 de nostro consilio et -o, tuitione ac defensione . . . securam reddidimus *Theutbergam reginam*). HINCM. epist. I 135 p. 84,7 quasi ad pietatem confugit *uxor Bosonis* ecclesiasticam, quia tuum, id est episcopale, poposcit -um. **4** *medic. de salubritate herbarum:* WALAHFR. hort. 283 costi silva . . . ventrem . . . salubri provocat -o. 330 acri . . . -o. 366. carm. 6,22 quae *(myrrha)* sit saeva licet, pluribus -o est. **5** *anat. de operatione membrorum:* ALBERT. M. animal. 1,247 -um autem eius *(uvae)* . . . est, quod gradatim veniat aer ad cannam. 1,340 ipsius *(musculi)* -um est urinam retinere. *ibid. al.*

II *adminiculum, facultas – Hilfsmittel, Möglichkeit:* **A** *de rebus:* **1** *gener.:* ARBEO Corb. 14 ad pristinum se contulit -um, ut Romam veniret. ANNAL. Magd. a. 1173 secuta est magna siccitas terre, ut frugibus exarentibus . . . nec futuri seminis -um inveniretur. **2** *spec.:* **a** *iur.:* **α** *ius, clausula – Rechtsmittel, Klausel (in exceptionibus renuntiandis praeter l. 21):* CHART. Tirol. 468 (a. 1191) illis renunciacionibus *(i.* renunciantibus *ed. in nota)* omni -o legali et usuali, per quod se tueri possent. 828 p. 246,26sq. renunciavit . . . Alahaida -o senatus consulti Veleiani (*cf.* CHART. Lux. IV 208 p. 287,10 omni iuris -o indulto seu concesso sexui muliebri) . . . et omnium legum -o sibi competenti in suprascripta vendicione. CHART. Friburg. 82 p. 68,35 omni iuris -o canonici et civilis. CHART. Tirol. 1295 p. 335,38 legittimo -o. 1299 -illio epistolle divi Adriani. CHART. Friburg. 191 iuris ac legum -o regionum ac civitatum omnium. CHART. Ticin. 33 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 76,23) -illio novarum constitucionum et epistole. CHART. Raitenh. 302 p. 244,3 decimas de consensu . . . abbatis . . . -o iuris nobis est licitum percipere. CHART. Bund. 1029 p. 435,12 legum aus-o. *persaepe.* **β** *vectigal – Abgabe:* CHART. Lub. I 329 p. 310,31 (c. 1271) vadia, que . . . mercatores de Lubeke . . . collectoribus novi -i *(sc. principis Anglici)* pro eodem -o tradiderant (*cf.* p. 310,14. 311,2). **γ** *collecta – Beihilfe:* REGISTR. abb. Werd. 6,6 p. 174,15 (s. XII.$^{med.}$) quatuor *viris frumentum deducentibus* in -um stipendii et thelonei dabuntur XIV panes. *remissius i. q. stips – Spende:* CHART. Hall. I 317 (a. 1265) quatenus ad capellam . . . fratribus . . . in subsidium . . . pias elemosinas et grata caritatis -a erogetis. **b** *medic. i. q. medicamentum – Heilmittel:* WALAHFR. hort. 186 depellere febres hoc solet -um *(sc. absinthium)* clara virtute probatum (*cf.* 266). LAMB. LEOD. Matth. IV 13 plurima medicamenta adposuit, Iudaeorum quoque -a ac vetularum carmina. **c** *comput. i. q. supplementum – Ergänzung:* BEDA temp. rat. 46,29 videamus et hendecadem utriusque sideris *(sc. solis et lunae)*, si forte ibi sol bissextile quaerat -um. **B** *de anim.:* **1** *adiutor, adiutrix – Helfer, Helferin:* WALAHFR. Wett. 778 -um patriae, meriti decus, orbis honestas *(sc. patres veteres)*. HROTSV. Theoph. 209 regis aeterni genitrix . . ., scilicet -um, spes solamenque paratum eius praesidium devota mente precantum. THIETM. (?) chron. 6,38 non est michi preter hunc *(archiepiscopum)* aliquod -um, a quo . . . hec promereri . . . valeam. **2** *milites auxiliares vel subsidiarii – Hilfs- oder Reservetruppe(n):* BEDA hist. eccl. 3,24 p. 178,16 perditis militibus sive -is. WIDUK. gest. 1,8 p. 8,7 populus . . . Romanus . . . non sufficiebat solita -a administrare amicis. 3,68 p. 143,1 urbem est egressus quasi ad extrahenda sibi de Danis -a. THIETM. chron. 5,38 Sifridum . . . -o se expectantem collato inveniens. ANNAL. Sangall. IV a. 1044 contractis undique -is. BERTH. (?) annal. a. 1074 p. 276,46 collecto undique quorumcumque poterat -o. GISLEB. MONT. chron. 147 p. 224,16 -a plurima comiti . . . promissa sunt. BURCH. URSB. chron. p. 50,25 cum omni equitatu et -o Macedonico consedit. *al.*

1. *auxis, *acc. sg.* -in *f.* (*cf.* auxesis) *provectio – Gedeihen:* CARM. libr. II 27,1 omnipotens Mesia soter, adde legentibus -in.

2. auxis *v.* absis. **auxitis** *v.* auxesis.

auxungia *v.* axungia. *Humperdinck*

***awarpio** (adw-), -i(v)i, -ire. (ab *et* *werpio, *warpio) *refl. i. q. se (possessione) abdicare, resignare – sich entäußern, verzichten:* CHART. Ital. Ficker 31 p. 43,30 (a. 981) taliter se ipsa Alsinda -vit (34 p. 51,46 t. se i. Ermengarda exinde ad-vit. 37 p. 55,37 t. se ipse Odo aversus eumdem Azo . . . -vit). DIPL. Heinr. II. 299 p. 371,16 ipsi germani se parte . . . monasterii adwarpierunt.

***awergaria** *v.* *avergaria. **ax** *v.* ex.

***axamitum** *v.* *exametum.

***axamplo,** -are. *(subest potius* examplare *quam* explanare, *ut opinatur ed.)* *adampliare – erweitern:* ALBERT. MIL.

[Baader]

chron. 249 p. 518,2 fecit . . . -ari vias circa murum civitatis extra foveas.

***axatorium,** -i *n. vel* ***axatoria** (axodoria), -ae *f.* (1. axis) *cardo – Türangel:* FORM. Pith. B add. 1 p. 661,19 qualiter . . . ille . . . per hostium et -a seu terra et herba . . . rem . . . visus fuit tradidisset. CHART. Laus. 33 per ipsam cartam et per axodoriam et scindolam vestituram fecerunt. *v. et* *axatura.

***axatura,** -ae *f.* (1. axis) *cardo – Türangel:* FORM. Pith. B add. 3 p. 662,2 comis . . . tradidit . . . per terra et herba, per hostium et -a. *v. et* *axatorium.

axedo (axce-), -onis *(m.)* (1. axis) *clavus axi rotarum insertus – Achsnagel, Lünse:* GLOSS. IV 245,21 St.-S. -es id est humeruli lunisas. *v. et l. 35.*

***axegia** (ex-, -ig-), -ae *f.* (1. assis) *asser – Latte:* EDICT. Roth. 286 de -as (axig- *7*, exig- *8.10*, exagiato, exegato *11*): si quis -as (axig- *6*, exig- *8.10*, assem *12*, axem LEG. Lang. p. 373,56) de sepe, id est axegiato (axigiato *6*, exigiato *7*, exagiato *10*, assiata *12*, de exegiato *11*), una aut duas tullerit, conponat solido uno.

***axegiatum** (ex-, -ig-, -ag- *sim.*), -i *n.* (*axegia) *saepes ex asseribus constructa – Lattenzaun: v. l. 16.18sq.*

axella *v.* 1. ascella. **axentium** *v.* absinthium.

***axevelatio,** -onis *f. (ital.* agevolazione, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. I. 1961. p. 233) allevatio – Erleichterung:* ANNAL. Ianuens. III p. 52,14 comoditates et -es eis *(obsidibus)* . . . facere.

***axicus,** -a, -um. *in polo situs – Polar-:* EKKEH. IV. bened. I 7,61 semper stans illa pede cessit et -a stella (gloss.: stella centrum signans).

axida *v.* laxativus.

***axidon(i)um** *(n.)* (*cf.* 1. axis, 1. assis, assidere) **1** *clavus axi rotarum insertus – Achsnagel, Lünse:* GLOSS. IV 182,11 St.-S. -num secundus axis in rota sive achs ([*b*], sedes axis in rota axcedo [*a*]). **2** *sella – Stuhl:* GLOSS. III 168,22 St.-S. -ium stûol.

***axil(a)** *v.* *assila. ***axile** *v.* 1. *assile.

1. *axilis (asiles) *subst.* (1. axis) *axis – Achse:* GLOSS. III 656,34 St.-S. asiles ahsa.

2. *axilis *v.* 1. *assile.

axioma, -atis *n.* (ἀξίωμα) *propositio (demonstratione nulla indigens) – grundlegender Satz (der keines Beweises bedarf; cf. R. Eisler, Wörterbuch der philosophischen Begriffe. [4]I. 1927. p. 161sqq.):* GERB. epist. math. I 2 p. 23,11 *(de norma abaci)* tuae sagacitati . . . haec -ta . . . intimamus. ALBERT. M. lin. 2 p. 467[b],28 istud -a nihil habet fortitudinis. eth. 6,2,18 p. 433[b],31 intellectus . . . acceptus . . . est in -bus et diffinitionibus primo et per se. top. 8,1,6 p. 503[b],46 disputatio erit circa -a, quod est propositio pro conclusione posita. p. 504[a],1 -a est propositio ad probandam alteram assumpta. *al.* anal. pr. 2,4,3 p. 746[a],41 -a (*p. 62[a],13* ἀξίωμα), hoc est principium, per quod probatur syllogismus per impossibile. metaph. 12,1,2 p. 548,68 (ed. B. Geyer. 1964) -a sive dignitas, quam illi dicunt communem animi conceptionem esse (*sim.* probl. 1 p. 35,3). *remissius:* EKKEH. IV. bened. I 41,1 -a (gloss.: acumen loycum) flatus hîc prȩstruit ipse sacratus.

***axiomaticus,** -i *m.* (ἀξιωματικός) *magistratus vel homo procer urbis Romae – stadtrömischer Würdenträger, Vornehmer (cf. F. Papencordt, Geschichte der Stadt Rom im Mittelalter. 1857. p. 114sq.):* LIBER diurn. 60 p. 50,11 presbiteri, diaconi et familiaris universus clerus, -i etiam seu exercitus et populus huius Romae urbis. 63 p. 59,5.

1. axis, -is *m. (f.: p. 1296,53.65) form. abl. sg.: fere* -e; -i: *p. 1296,7.*

I *de instrumentis:* **A** *strictius i. q. stipes teres, circa quem rota vertitur – (Rad-)Achse:* **1** *de rota currus:* **a** *gener. (cf.* GLOSS. I 437,11 St.-S. -is ahsa. 585,49 acsis versatilis tauala uueruanti. *v. et l. 34sq.):* AGIUS vita Hath. 11 se . . . ad -em supra modiolum rotae . . . esse colligatam. GESTA Vird. cont. II 3 p. 517,39 disiunctis compagibus et -bus confractis. *al.* **b** α *in imag.:* ERMENR. ad Grim. 8 p. 542,5 ac utinam sub -e huius *(raedae Sophiae)* cubans lycisca forem. LAMB. LEOD. Matth. I 1091 ubi ceca rotat fortuna sub -e fugaci. CARM. Bur. B 16,3,7 sub -e *rotae Fortunae* legimus Hecubam reginam. β *per compar.:* ALBERT. M. animal. 1, 302 musculus movens habet in medio sui nervum per se transeuntem sicut -em. 26,2 qui *(calor)* per modum -is per omnes anulos dirigitur totius corporis huiusmodi animalis *(sc. vermis)*, sicut etiam vis motus sperae in toto -i est a polo in polum per centrum destinatus. γ *proverb.:* HEINR. WIRZ. cur. 365 quod si non ungitur -is, tardius inceptum continuatur iter. **2** *de rota aratri:* GLOSS. III 166,26 St.-S. -is ahsa. *ibid. al.* **B** *latius:* **1** *spectat ad instrumenta ad vehendum apta:* **a** *currus – Wagen (cf.* GLOSS. II 35,55 St.-S. -is uuangan): EGBERT. fec. rat. 1,252 emendet monitoris egens iter -e citato. CARM. Bur. B 71,1[a],1 -e Phebus aureo celsiora lustrat. *al.* **b** *rota – Rad (cf.* GLOSS. II 579,47 St.-S. -em raht): WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 42 excussus . . . iugis proprio subvolvitur -i. *in imag.:* CARM. Bur. B 107,1[a], 2 Venereo -e feror. ARABS 245 (AltdtBl. 2 p. 389) quam sit . . . volubilis -is Fortune. **c** *modiolus – Nabe:* GLOSS. II 498,64 St.-S. -is naba. **2** *spectat ad portam i. q. cardo – Angel:* GREG. CAT. chron. I p. 176,2 apprehendit Merualdus -em hostii de molino et retradidit illud ad partem monasterii.

II *de rebus naturalibus (cf.* GLOSS. II 5,5 St.-S. -is i. medietas cęli, unaquaque pars orbis sive ahsa): **A** *strictius de lineis fictis:* **1** *astron. i. q. linea ficta a polo boreali ad polum australem ducta – (Himmels-)Achse (cf.* GLOSS. II 503,54 St.-S. -em uuerbin): WANDALB. creat. mund. 9 volvens quam *(rerum machinam)* rotat -is. mens. 171 paribus spatiis centri demissa per -em . . . solis lux aurea. RICHER. REM. hist. 3,53 -is . . . loco fistulam traiecit. VITA Steph. reg. II prol. (MG Script. XI p. 226,8) circa volubilem orbis -em. ALBERT. M. cael. 2,1,5 p. 137[b],2 linea intellectualis -is, quae transit de polo in polum per centrum circuli aequinoctialis (*cf.* p. 137[a],30 super -em circuli aequinoctialis). p. 137[b],12 -is sphaerae. p. 137[b],19 qui *(orbes)* formaliter differunt secundum polos et -em polorum, qui vocantur sursum et deorsum. *al. v. et supra l. 7. p. 479,22. de parte eiusdem lineae:* SYLL. Sangall. app. 5,91 alius nostris subductus vultibus -is (*syn.* vertex). *per compar.:* OTTO FRISING. gest. 1,60 p. 85,28 per quos *(cardinales)* tamquam per cardines universalis aecclesiae volvitur -is. **2** *optice i. q. linea ficta radium pyramidis visualis formans – (Seh-)Achse:* ALBERT. M. sens. 3,7 p. 93[a],1 visus perficitur decursu radii, qui dicitur -is pyramidis. **3** *anat. i. q. linea ficta centra anulorum coniungens – (Symmetrie-)Achse:* ALBERT. M. animal. 13,12 *(de partibus epiglottidis)* ita quod una super aliam ac si centra omnium sint in -e uno. **B** *latius:* **1** *polus – Pol:* **a** *de caelo:* ALDH. ad Acirc. 64,5 *(de arcturo)* quoniam sum proximus -i. WANDALB. horol. 26 quae *(Boreae)* mediis ab utroque absistunt partibus -e. GESTA Bereng. 1,17 quem *(Karolum M.)* tellus -i tremuit subiecta rigenti. *al. v. et supra p. 904,71.* **b** *de regione terrae:* ADAM gest. 4,40 p. 277,7 a quo loco *(sc. Island)* maria sulcantes in ultimam septentrionis -em. **2** *punctum quoddam in cursu solis, cursus solis – Punkt auf der Sonnenbahn, Sonnenlauf:* SISEB. Desid. 13 ubi peragens spatia diurna Phebus orarum transcenderat -em. WALAHFR. Gall. 1,11 p. 292,20 cum . . . sol . . . igneum . . . iubar ab orientis -e mortalibus demonstraret. WANDALB. Goar. 1,14 sol altiorem sui cursus -em conscenderat. ERMENR. ad Grim. 36 p. 575,11 sol ab occidentali -e x lineis retro recessit *(cf. Vulg. Is. 38,8).* POETA Saxo 1,238 sol summo cęli pronus vergebat ab -e. METELL. Quir. 9,10 usque Spanos occidui syderis -e clausos. *al. v. et supra p. 1272,29.* **3** *caelum – Himmel:* CARM. Aldh. 4,20 lustrant *astra* -is ignifluam molem. CARM. de conv. Saxon. 14 (MGPoet. I p. 380) superam qui *(Deus)* temperat -em. CAND. FULD. Eigil. II 15,14 ab -e signifero. RHYTHM. 122,7,2 *Deus* ad dextram sublevans -em. HEIRIC. Germ. I 3,386 aridus insonuit tremulis compagibus -is. HROTSV. Mar. 126 astriger -is. THIETM. chron. 8,9 Christo amabilis lampas stelliferum locata est in -em. *al.* **4** *regio, dimidium, positio caeli – Himmelsgegend, -hälfte, -richtung (cf.* GLOSS. II 2,49 St.-S. -is halpun. 605,17 -is ahsa. *al. v. et l. 23sq.):* CARM. de temp. rat. 533 -is alius

[Baader]

(*syn.* zona) est australis nostris visibus numquam patens. WALAHFR. hort. 311 quae *(munera)* rara sub isto -e videre soles. PORTA Saxo 3,370 quos *(Northalbingos)* claudit ab austro Albia seiunctim positos aquilonis ad -em. THEOD. AMORB. Bened. I 4 *monasterium Floriacense* ab australi . . . -e Aquitaniam tangit.

2. *axis *v.* 1.*assis. ***axodoria** *v.* *axatoria.

axungia, -ae *f. (n.* -um: *l. 19.46) script.:* ex-: *l. 18. 20.33.* ux-: *l. 33.* aux-: *l. 19.32.53.* ausu-: *l. 53.* anx-: *l. 30sq.35.38.40.42.44.51.* axnu-: *l. 20.* xun-: *l. 20.* sun-: *l. 32.* vun-: *l. 18.* azu-: *l. 37.* aisu-: ANTIDOT. Glasg. p. 123,41. absu-: ANTIDOT. Glasg. p. 154,44. as(s)u-: *l. 28.46.* -xiun-: ROGER. SALERN. chirurg. 1,236. -unia: *l. 18.* -onia: FRAGM. mul. III 67. -ug-: *l. 19.38.40. 44.46.51.* -ndia: *l. 29.* -g(a): *l. 30.* auxa: *l. 23.* exibue: *l. 20. plur.: l. 37.46.*

1 *proprie i. q. adeps, arvina, sevum – Fett, Schmalz, Talg (cf.* GLOSS. I 16,14 St.-S. exunia hlaiba. III 510,46 vungia smalz. 615,4 arvina vel auxugium smero vel unslit. 677,12 ex-a vel axnugia vel x-a smerlaip. IV 141,51 exibue pinguedo faist): **a** *strictius de pinguedine corporis animalium, plerumque porcorum (cf.* ALPHITA I p. 304,4 omentum, zirbus, adomen, sumen, saginim, arnina, auxa [-a *var. l.*] idem; quando quilibet horum simpliciter ponitur, porcina intelligitur): **α** *pharm. et techn.:* COMPOS. Luc. P 33 mitte saponem ex -a (aurum ungia *cod.*, -a MAPPAE CLAVIC. 108). RECEPT. Sangall. II 37 vino vetere cum -a ferve. ANTIDOT. Augiens. p. 61,39 recipit . . . sebu bubulu, asu-a porcina (ANTIDOT. Glasg. p. 159,9 -ndia p. sine sale. TRACT. de chirurg. 316 anxunge novelle porcine l. VI. ROGER. SALERN. chirurg. 1,482 con VI ℥ anx-e [-e ursine vel porcine *var. l.*]. *al.*). TRACT. de caus. mul. 62 addis . . . su-a. RECEPT. Bamb. 28 aux-a vetere *(ibid.:* ux-a v. BOTAN. Sangall. 2,2 cum ex-a vetera. ODO MAGD. herb. 937 vetus huic [*cerefolio*] -a mixta. ALBERT. M. animal. 22,69 cum una *mensura* veteris anx-ae a sale mundatae. *al.).* TRACT. de chirurg. 318 -a excoriata. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 395[r] si cortices citri in azu-is . . . posueris. WILH. CONG. chirurg. 847 r(ecipe) . . . anxugiam suis masculi ad masculum, femine ad feminam. 1362 de unguento vulpino vel anxugia melote. 1781 anxugiam galli, anatis, anseris et porcelli lactantis. ALBERT. M. animal. 9,45 in pannis . . . unctis butiro vel anx-a non salsa. 22,49 anx-a eius *(daxi)* valet ad renum dolores. *persaepe.* **β** *iur de servitio:* CHART. Westph. IV 47 (a. 1211) claviger . . . lardum . . . dabit et anxugiam. ACTA imp. Winkelm. I 797 p. 621,41 totum sepum sit curie preter assugia porcorum. **γ** *usu communi:* ALDH. ad Acirc. 111,48 pinguior . . . scrofarum -a. *proverb.:* SALIMB. chron. p. 439,22 nunquam nutrivi porcum, de quo -am non habuerim. **b** *latius i. q. pinguedo ex butyro eliquata – Butterschmalz (cf. Ahd. Wb. I. p. 530):* GLOSS. III 154,25 St.-S. anx-a (anxugia *A*) ancsmero. **2** *translate i. q. peritonaeum (porci) – Bauchfell (des Schweines):* MAURUS anat. I 73 panniculus ausu-ae, qui dicitur siphat sive epigasunta hymenon (*sim.* MAURUS [*?*] anat. II p. 22,11).

***ayes** *v.* *aies. **ayn** *v.* ain.

ayos *sim. v.* hagius. ***aytos** *v.* *aetos.

***azachot.** *(orig. inc.) nomen (vicesimae) litterae alphabeti inventicium (cf. B. Bischoff, MIÖG 62. 1954. p. 8sq.):* AETHICUS ISTER 113[app.] azachot pro r.

*?***azadrum** *subst. (orig. inc., nisi ex* exedra *corruptum) ?species aedificii – ?Gebäudeart:* DIPL. Otton. III. 54 p. 459,21 (spur. s. XII.) ut habeat pontifex . . . arenam, carnarium, -um ([azadium *Ughelli, fort. i.* avarium *ed.*]. *inde* DIPL. Karoli III. 175 p. 286,9 [spur.] -um [anadrum *B 1,* azidium *C*]).

***azalatio,** -onis *f. (langob.* zala, *cf. W. Bruckner, Die Sprache der Langobarden. 1895. p. 214) invasio, assultus – Raubüberfall, 'Heimsuchung':* LEG. Lang. p. 212,2 quod . . . ea *(munimina)* per igne (ignem *8*) aut -e (-em *8*) seu depredationem perdidisset.

***azalea** (azi-), -ae *f.* (ἀζαλέα) *?medicamentum ad capillos nutriendos aptum – ?Haarwuchsmittel:* FRAGM. mul. I 93 ad azilea ad pilus deficientes: uittonica fasciculo, benedicta *eqs.*

***azananata** *subst. (arab.* zarnīḫ, *cf. J. Ruska, Quell-StudGeschNat. 6. 1937. p. 40) arsenicum citrinum – Schwefelarsen:* ALPHITA II p. 18,13 -a i. auripigmentum.

***azardum** *v.* *açardum. **azarium** *v.* aciarum.

1. *azarum *subst. (arab.* 'anzarūt, *inde hisp. vet.* azaro, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 86) sarcocolla – Fleischleim:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 5 p. 22,24 r(ecipe) -um album, id est sarcocollam.

2. azarum *v.* asarum. **azatilis** *v.* saxatilis.

azazel (ad azazel) *subst.* (עֲזָאזֵל) *hircus (ad peccata expianda) emissus – Sündenbock (cf. Vulg. lev. 16,8.10):* RATHER. epist. 25 p. 129,1 qui *(hircus)* abductus est in desertum, qui Latine emissarius, Ebraice ad azazel, id est crudelis Dei *(cf. hebr.* עֵז ['az] *'crudelis' et* אֵל ['el] *'Deus')* interpretatur *(cf. notam ed.).*

***azelum,** -i *n. (cf.* *aceolum*?) denarius – Silbermünze:* CHART. Rhen. med. I 400 p. 456,24 (c. 1100) in Clotena habet *ecclesia* possessiones, unde dantur XX denarii (gloss.: -a).

azemus *v.* azymus. ***azesperma** *v.* *avesperma.

***azilea** *v.* *azalea. **azimus** *sim. v.* azymus.

azinus *sim. v.* asinus. ***azolinus** *v.* *azurinus.

azon *v.* aizoon. ***azorium, *azuar** *v.* *azur(ium).

***azubena,** -ae *f. (arab.* 'aṣab, *cf. A. Fohnahn, Arabic and Latin Anatomical Terminology. 1922. p. 24) de cornibus caraborum i. q. nervus – Nerv, Sehne:* ALBERT. M. animal. 4,24 sub illis *maculis prope oculos* habent *carabi* cornua parva ad modum linearum, quae -ae vocantur ab Arabibus.

***azul** *sim.*, ***azum** *v.* *azur(ium).

***azur** (-uar, -ul) *n. (l. 53) vel saepius* ***azurium** (-rus, -lus *sim.*), -i *n. (l. 52.63) vel m. (l. 61) (pers.* lāzward, *cf. ital.* azurro, *prov.* azur, *hisp.* azul, *v. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 353sq.) script.:* açu-: *l. 61. p. 1299,8.* asu-: *l. 65.* adzu-: *p. 1299,2.* -zor-: *l. 52.*

1 *de lapidibus:* **a** *lapis lazuli – Lasurstein (cf. Lippmann, Alchem. III. p. 89sq.):* ANON. secret. p. 21,23 azuar (azur p. 37,22 [*var. l. cod. R*]) lapis est Indicus habens parum rubedinis *eqs. al.* Ps. ARIST. lap. I p. 196,7 expositio lapidis -ii: iste lapis est frigidus et siccus *eqs.* II 12 de smid i. -io. ALBERT. M. miner. 3,2,3 p. 78[b],3 argentum . . . vergit . . . in colorem -ri propter multum perspicuum. *v. et l. 64. p. 1299,8.* **b** *lapis e cupro compositus – Kupferlasur, Azurit:* Ps. GERH. CREM. sal. II 67 cum lapide -ri minerali soluto in aqua aluminis *(v. notam ed.).*

2 *pigmentum e lapide lazuli vel lapide e cupro composito confectum – Himmelsblau, Azur (cf. St. Waetzold, MünchJb-BildKunst. 3,3/4. 1952/53. p. 8sq.):* **a** *strictius de materia:* MAPPAE CLAVIC. praef. p. 188,21 colores in pargameno spissi et clari hii sunt: azorium, vermiculum *eqs.* p. 188,28 azorium misce cum albo plumbo. 288 -r quomodo molatur: -r mole cum sapone. HERACLIUS II 50 medii *colores* . . . prasinus, -r et Indicus. *ibid.:* -ii . . . natura, primum Ephesiorum solo reperta memoratur deinceps in Hispania. 51 de probatione -ii. 56 -ium misces cum cerosio. *ibid.:* album minii purum . . . undabis . . . de -ro. ANON. secret. p. 75,5 accidit ex eis *(partibus)* ascendere -ium bonum. IOH. sacerd. 1 omne colorum genus ex mineria . . . ducunt originem . . ., scilicet . . . auripigmentum, açurus, argentum vivum. Ps. GERH. CREM. sept. p. 341,30 *tinctura* est -l. ARNOLD. SAXO fin. 3,80 *(de lapide lazuli)* fit inde -ium (*inde* ALBERT. M. miner. 2,2,20). GEBER. clar. 2,21 de -lo faciendo: accipe venam -li *eqs.* CHART. Hans. I 432 p. 146,12 saccus asuri II denarios *pro teloneo debet. al. v. et p. 1299,2. fort. add.:* ARNOLD. SAXO fin. 4,7 p. 84,45 si quis . . . cum eo *(vino)* miscuerit azum. **b** *latius de colore:* ALBERT. M. animal. 23,25 masculus *anatis silvestris* . . . ex viridi et -io compositum habens colorem. *v. et* *lazurium.

***azureus** (adz-), -a, -um *vel* ***azurrus,** -a, -um. *(cf. ital.* azurro) *colorem lapidi lazuli similem exhibens – azurblau:*

[Baader]

BERNH. PROV. comm. 1,1 p. 271,22 si vittem scamoneaveris . . ., in alio *ramo* pone adzurium et una *uva* erit adzurea. ANON. secret. p. 37,18 tutia . . . est . . . -rra. ALBERT. M. veget. 6,477 flos eius *(ysopi)* -eus est.

***azurinus**, -a, -um *vel rarius* ***azulinus**, -a, -um. *script.:* açu-: *l. 8.12.* asu-: *l. 16.* -zol-: *l. 13.*

1 *ex lapide lazuli confectus – aus Lasurstein hergestellt:* IOH. sacerd. 130 de açurino colore . . .: açuri pulverem, ferri pars una *eqs.* **2** *ex lazulo constans – Lasur-:* ALBERT. M. animal. 19,11 erit color . . . sicut lapidis -rini. **3** *colorem lapidi lazuli similem exhibens – azurblau:* IOH. sacerd. 129 de açurino colore . . .: pomum citrinum, auripigmentum . . ., omnium pars una. GEBER. clar. 2,20 ut *rubinum* fiat azolinum (2,21). ALBERT. M. gener. 1,1,8 p. 351^{b},41 *columba* videtur coloris -rini. veget. 6,275 auricula muris . . . florem habens -linum (6,321 cicorea . . . f. habens -rinum [asu- *var. l.*]. *ibid. al.*). animal. 23,69 nonum falconum genus . . . est . . . pedis . . . -rini (*cf.* 23,120).

***azurrus** *v.* *azureus.

***azymita** (-zim-), -ae *m.* (ἀζυμίτης) *qui panem azymum ad missam celebrandam usurpat – einer der ungesäuertes Brot zur Meßfeier verwendet, 'Azymit' (cf. LThK.^{2}I. p. 1160):* SIGEB. GEMBL. chron a. 1054 Latinos vocabant *haeretici Graeci* azimitas (PETR. CAS. [?] chron. 4,115 p. 833,8 clericos . . . Romanos . . . azimitas vocare. RUP. TUIT. off. 2,22 p. 48^{D}). ANSELM. HAV. dial. 3,14 p. 1231^{B} iustae retributionis nomine -as haereticos appellamus *(sc. Graeci).*

azymus (-zim-), -a, -um. (ἄζυμος) *script.:* acim-: *l. 41. adde* PETR. HISP. chirurg. 61. -zem-: MARIAN. chron. a. Chr. 48 p. 505,16. *metr.* -zĭm-: *semper in schedulis nostris.*

I *adi.:* *non fermentatus – ungesäuert:* **A** *gener. (cf.* GLOSS. III 213,28 St.-S. azimus panis derbebrot. *al.)*: WETT. Gall. 17 qui *(diaconus)* panes -os et langunculam vini . . . obtulit. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1127 p. 381,9 panem faciens azimum coxit. ALPHITA I p. 308,12 placentae sunt panes facti de pasta azima. *al.* **B** *spec.:* **1** *pharm. et medic.:* DIAETA Theod. 21 panis azimus idem sine fermento plus nutrit (CONSTANT. AFRIC. theor. 5,15 p. 21 b^{v}). GLOSS. Roger. I A 2,25 p. 651,29 ponatur in pasta azima. *al.* **2** *theol.:* **a** *de eucharistia (cf.* GLOSS. I 26,22 St.-S. -is [aci- *b*] uuizzothprot, oblationibus oblatono): LIBER ordin. Rhenaug. p. 125,29 propinatur unicuique frustum panis azimi. ALBERT. M. sacram. 80 p. 56,74 debita . . . materia *eucharistiae* est panis frumentinus -us. CHRON. Erf. min. p. 629,31 de pane azimo conficere nolunt. **b** *de ieiunio:* ORD. iud. Dei app. 2^{a} triduanum faciens ieiunium, in pane videlicet -o puri ordei et aqua. **3** *alch. (cf. p. 1300,28):* MORIEN. ROM. alch. p. 517^{a}, 57 *eudica* azima non existat. GEBER. forn. 9 p. 746 hoc ter sublima ⟨et erit⟩ -um et utile.

II *subst.:* **A** *neutr. (sing.* -a [*cf.* pascha]: *l. 5.40):* *panis non fermentatus – ungesäuertes Brot:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* EKKEH. IV. bened. II 17 azima *(an fem.?)* signetur cruce paschaque commemoretur. AMARC. serm. 2,307 nec cum lactucis agrestibus azima sumas *(cf. Vulg. exod. 12,8).* ANSELM. HAV. dial. 3,17 p. 1235^{C} in . . . septem diebus paschalibus in nulla domo Israel inventum est fermentatum, sed tantum solum -a *(cf. Vulg. exod. 13,7).* **b** *theol.:* **α** *de eucharistia:* GREG. VII. registr. 8,1 p. 513,1 ecclesiam vestram azima sacrificare. ANSELM. HAV. dial. 3,2 p. 1211^{D} Romana ecclesia . . . in sacramento altaris -o utitur. 3,14 p. 1230^{C} apostolos . . . nunc -o, nunc fermento usos fuisse. p. 1230^{D} orientalis . . . ecclesia . . . -um paulatim dimisit. ALBERT. M. sacram. 78 p. 56,11 in signo *eucharistiae* debuit esse -um. *al.* **β** *de festo Iudaeorum (cf. l. 36):* BEDA temp. rat. 63,9 sequentes . . . dies septem . . . -orum proprie vocantur ([*inde* RHYTHM. 113,22,3]. hist. eccl. 5,21 p. 335,12. 337,17 omnes VII legalium -orum d.). **γ** *usu christ. de sancta hebdomade (cf.* GLOSS. IV 3,11 St.-S. azimorum ostrono): BEDA temp. rat. 63,53 in diebus -orum pascha spiritaliter agere cognoscimur. hist. eccl. 5,21 p. 336,29 *(de dominica resurrectionis)* ipsa prima dies -orum. NICOL. I. epist. 99,69 consequentibus . . . septem diebus, qui a veteribus dies azimorum dicebantur et diei resurrectionis dominicae coniuncti . . . celebrantur. **c** *alch. in nomine ficticio de pasta metalli cuiusdam fermento egente (cf. E. Darmstaedter, Die Alchemie des Geber. 1922. p. 181^{250}):* GEBER. forn. 25 fermentum lunę ad -um fit. **2** **a** *alleg.:* HRABAN. univ. 22,1 p. 590^{C} -a sinceritatem mentis significant absque fermento malitiae *(cf. Vulg. I Cor. 5,8).* **b** *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,96 ut anniculi cum lactibus immolet agni azima. DIPL. Heinr. III. 263 quatinus . . . mereamur perfrui azimis caelestis gloriae. *al.* **c** *meton. i. q. dies festi, quibus panes non fermentati eduntur – Fest der ungesäuerten Brote (cf. O. Michel, RAC I. p. 1056sqq.):* **α** *de festo Iudaeorum:* BEDA temp. rat. 63$^{tit.}$ quid inter pascha et -a distet (*inde* RHYTHM. 113,22,1 inter -a [azimas *T*] et p. haec est differentia). **β** *usu christ. de sancta hebdomade:* EKKEH. IV. bened. I 20,11 azima sincerum celebremus paschaque verum. *huc spectare vid.:* EKKEH. IV. bened. I 18,4 concors quisque phase sobrio colat azima vase. **B** *fem. (v. et l. 39):* *panis non fermentatus – ungesäuertes Brot:* ALBERT. M. Luc. 22,1 p. 659^{b},15 (ed. A. Borgnet. XXIII) quando ante hoc pascha non immolabatur, ergo tunc comedebatur -a. sacram. 77 p. 55,32 quod -a frumenti fuit in ritu paschae. *v. et l. 5.* *in imag.:* LAMB. LEOD. Matth. I 1143 non desit amoris azima.

Baader

B

b *(f.: l. 11; n.: l. 14sqq.) littera secunda alphabeti Latini. v. et* beta.

I *gener.:* BEDA hist. eccl. 5,2 p. 284,8 dicito B. DONIZO Mathild. 1,771 esse B principium ducis . . . nominis *(sc. Bonifacii).* OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,29 porta civitatis B *(sc. Babylonis). al.*

II *spec.:* A *mus.:* **1** *ad sonos significandos (de re v. p. 1,2):* **a** *in ratione antiquitatis:* ANON. I mus. Gerbert p. 333[a] *chorda* B hypate hypaton *dicitur.* **b** *in ratione medii aevi:* Ps. ODO CLUN. dial. 2 p. 253[a] in nona parte *monochordi* B litteram pro voce secunda appone. p. 253[b] retro ♭ aliam b rotundam pone (GUIDO ARET. micr. 2,6). p. 268[a] octavum *semitonium* a, nonum b, decimum ♭. GUIDO ARET. micr. 8,10 b . . . rotundum . . ., quod adiunctum vel molle dicunt. LAMB. mus. quadr. p. 255[b] b durum dicitur esse tonus ante ♭ quadratum, b molle dicitur esse semitonium ante b rotundum. HIER. MOR. mus. 23[tit.] *al. in mensura cymbalorum:* THEOPH. sched. 3,85[med.] tantum cerae tribuat B litterae, quantum *eqs.* CYMBALA I. III. **2** *ad mensuram monochordi instituendam (de fonte v. p. 1,16):* SCHOL. enchir. 3 p. 209[b] nona parte demta a z spatii, erit b z tonus, demta nona parte b z spatii, erit c z tonus. **3** *de littera significativa neumatibus addita (de re v. p. 1,19sq.):* NOTKER. BALB. ad Lantb. b secundum litteras, quibus adiungitur, ut bene . . . extollatur vel gravetur *cantilena eqs.* **B** *math.:* **1** *de puncto vel figurarum terminis:* Ps. BOETH. geom. p. 390,14 centro B, spatio autem A circulus scribatur. p. 391,11 ab A puncto ad B punctum. ALBERT. M. phys. 6,2,5 p. 435[b],26 spatium . . . figuratur per C B lineam. cael. 1,1,10 p. 30[b],17 motus, qui est ex A in B per arcum AB. *al.* **2** *de minutiis:* Ps. BOETH. geom. p. 426, 17 ut A unciae respondeat, B digito *eqs.* **3** *de numeris:* CARM. de litt. 2 B ter centum pro se retinere probatum. **C** *comput. ad annos bisextiles significandos:* AGIUS comput. 8,9 bissextiles B litera signat *eqs.*

1. *ba *interi. de voce stuporis i. q. babae – o je:* HEINR. LETT. chron. 11,5 p. 51,24 nichil . . ., quod suum esset, ibi videns inquit: 'ba' et exivit.

2. *ba. *vox nihil significans:* ALBERT. M. herm. 1,2,1 p. 382[a],27 illae voces, quae . . . non habent institutionem ad aliquid significandum . . . ut bu, ba, blicteri. 1,25 p. 393[b],30 bu, ba, baf. *v. et* *buba, blityri.

***baa.** *vox ovis:* SEDUL. SCOT. carm. 2,41,116 -a seu bee mystica verba dabat *multo.*

***babasa** (bapa-), -ae *f. (orig. inc., nisi cohaeret c.* *bacassa, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 196sq.) amica, uxor – Freundin, Gattin:* GLOSS. III 662,49 St.-S. bapasa winiga. IV 39,3 -a winiga.

Babel *v.* Babylon. ***babela** *v.* *papela.

***babello,** -are. *(francog.* babiller, *theod.* babbeln, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 192sq.) balbutire – lallen:* NIVARD. Ysengr. 2,7 semiloquas voces balbo stridore -at.

baben *v.* bahen. **babilla** *v.* papilla.

Babilon *v.* Babylon. **babosus** *v.* bavosus.

babtisma *sim. v.* baptisma.

babulum *v.* pabulum. **babulus** *v.* bubalus.

***baburro,** -are. *inepta loqui – dummes Zeug reden:* BENZO ad Heinr. 3,27 baburrus Alexander *papa* . . . -ando eos de servitio Dei ammonebat.

baburrus, -a, -um. **1** *stolidus, ineptus – dumm:* CARM. var. II 12,10 frater erat . . ., frenesie recinens verba -a nimis. WALDO Anscar. 95,17 quidam de plebe truces hominesque -i. VITA Karoli M. 2,22 p. 63,28 *filius* -us et insanus . . . reputabatur. *v. et p. 1301,57.* **2** *inanis – eitel, nichtig:* HERM. AUGIENS. vit. 1371 pro -a gloria cum sepe patramus mala.

Babylon, -onis *f. vel rarius* **Babylonia,** -ae *f. et* **Babel** *subst. script.:* Babbillon: GLOSS. I 60,12 St.-S. *cod. a.* -bil-: *l. 12.18.22sq.*

figuraliter vel translate (cf. ThLL. II 1654,65sqq.): **1** *de vita saeculari:* BERTH. ZWIF. chron. 11 p. 180,19 media aetate de medio Babilonis fugit *(cf. Vulg. Ier. 51,6)* . . . statimque . . . suscepit iugum Domini. **2** *de civitate terrena, Antichristi (cf. A. Dempf, Sacrum Imperium. 1929. p. 253 sqq.):* GERHOH. ad Innoc. p. 210,29 tanto amplius a Deo reprobantur *personae probabiles,* quanto per eas tanquam per columnas muri -is tandem ruituri sustentantur. p. 236,7 Rome in ipsa -a. psalm. 64 p. 455,3 misereor super filias Babilonis miseras *(cf. Vulg. psalm. 136,8),* illas falso sanctimoniales dictas. *ibid. al.* **3** *de confusione:* MILO carm. 3,4,1,81 quod -n signat, scelerum confusio nostra est. GERHOH. psalm. 64 p. 452,25sq. reedificari Babilonem, id est illam confusionem, qua rex Babilonis diabolus . . . exossat gregem Domini. VATIC. de schism. (MG Lib. Lit. III p. 570,26) Archadia . . . erit Babel, id est confusa erit a multis gentibus.

Babylonica (-bil-), -ae *f. absinthium Santonicum – Strandbeifuß (Artemisia maritima L., subsp. Iudaica vel sim., cf. Hegi, Flora VI 2. p. 665):* TRACT. de aegr. cur. p. 267,20 centonice, que alio nomine Babilonica vocatur.

***Babylonitas,** -atis *f. captivitas Babylonica – babylonische Gefangenschaft:* CHRON. rhythm. Austr. 525 comparatam reputa -em ad Tartarorum rabiem et crudelitatem nil fuisse.

baca (bacca), -ae *f. script.:* pa-: *l. 54.57.* va-: *l. 42. 46. adde* ANTIDOT. Augiens. p. 42,39. *al.* bach(a): *l. 40.54. p. 1303,5. adde* HILDEG. phys. 3,15 p. 1229[A]. *al.* bag(a): *p. 1303,8.14sqq.* bata: GLOSS. III 494,14 St.-S. *v. et l. 51.*

I *proprie:* A *gener. i. q. acinus – Beere (cf.* GLOSS. II 534,63 St.-S. -a bere. III 603,58 -as blat): ALDH. ad Acirc. 105, 3 *ebulus* nigros -arum (bach-, bacc- *var. l.*) portans in fronte corimbos. ANTIDOT. Lond. p. 19,35 -as lauri (ANTIDOT. Augiens. p. 40,3 vacas l. WILH. CONG. chirurg. 919 pulvis . . . de . . . baccis l. vel castorei vel piperis. CHRON. Mont. Ser. a. 1223 p. 208,32 potus . . . alterabatur . . . decoccione -arum l., qui modus festivior erat *eqs.* ALBERT. M. veget. 6,123 bacca [v- *V*] l. *al.*). FLOR. LUGD. carm. 25,30 cum . . . suis baccis (bacis *C*) alba ligustra cadant. EGBERT. fec. rat. 2,563 -is lapidosis. *al.* -a caprarum *fort. i. q. hedera – viell.: Efeu (Hedera helix L.):* ALBERT. M. veget. 1,160 *quaedam plantae* nascuntur herbaliter . . . et post declinant ad naturam . . . arborum, sicut . . . id, quod vocatur bacca (baca, bata *var. l.*) caprarum *(v. notam ed.).* **B** *per antonomasiam:* **1** *acinus lauri – Lorbeere:* GLOSS. III 49,54 St.-S. -a lorbere (324,5 bacha lorber. 512,23 pacca lorperi). 225,34 -a i. lorber vel begeleri *(b).* 267,34 -a uva hegelari. **2** *oliva – Olive:* GLOSS. II 337,71 St.-S. bacca olebere *(spectat ad Hor. sat. 2,4,69).* **3** *fragum – Erdbeere:* GLOSS. III 285,58 St.-S. pacha ertbere (292,35).

[Payr]

II *translate:* **A** **1** *margarita, gemma – Perle, Edelstein* (*cf.* GLOSS. II 76,58 St.-S. -is margaritis berulon): HILDEG. epist. I 52 p. 269^{C} pallio pretiosissimis lapidibus, scilicet smaragdo, sapphiro, baccis . . . et margaritis, ornato (*cf.* 53 p. 274^{D}). *meton. de Maria:* COD. Udalr. 282,52 (vs.) bacha virore nitens. **2** *plur. i. q. monile – Halsband: v. l. 15.* **B** *globulus, pastillus – Kügelchen, Pille:* BOTAN. Sangall. 5,1 herba austrelocia pulvere facis bagas. **C** **1** *anulus (catenae) – Ring, (Ketten-)Glied:* CARM. de Germ. 1,67,1 (MGPoet. IV p. 127; a. 888/97) catenarum -is fractis *(cf. Ven. Fort. vita Germ. 30)* educuntur miseri. **2** *catena, collare – Fessel, Kette, Halseisen (loci spectant ad Prud. psych. praef. 33. perist. 1,46; cf. ThLL. s. v.* boia): GLOSS. II 462,50 sqq. St.-S. baga . . . halsduinc; baccas dicimus vincula et -e dicuntur gemme i. halspouga. 479,50 boia et baga unum sunt, halsdruch. 574,47 -is rakinzun. 591,14 bagis halspant. *al.* COSMAS chron. 2,5 p. 90,26 *viri* contriti colla bagis (bogis *var. l.*) *v. et* boia.

***bacallarius** *v.* *baccalarius.

bacapulus (-polus, baccaulus), -i *m.* *capulus, feretrum – Sarg, Bahre:* GLOSS. IV 167,70 St.-S. -polus druch, vas, in quo mortui efferuntur. ABBO SANGERM. bell. 3,3 sandapila (gloss.: baccaulus). 3,34 baccaulum (gloss.: feretrum) fauste videas te ferre cloacę.

bacar(a) *v.* baccar(a). ***bacarium** *sim. v.* *bicarium.

***bacarius** *v.* 2. *bicarius.

bacatus (bacc-), -a, -um. *gemmatus, margaritis consertus – edelsteinbesetzt, Perlen-* (*cf.* GLOSS. I 57,23 St.-S. baccatum kasteinit): LIGURINUS 3,202 puellae . . . gestantes nitido baccata monilia collo.

1. *bacca *subst.* (*orig. inc., nisi corruptum ex* lacca) *de genere resinae i. q. lacca – (Schell-, Stock-)Lack:* Ps. ARIST. lap. I p. 195,32 gumme, que vocatur lacca vel -a. *v. et* lacca.

2. bacca *v.* baca. **3. bacca** *v.* bucca. **4. bacca** *v.* vacca.

***baccalarius,** -i *vel* ***baccalaris,** -is *m.* *(fort. a gall.* *bakkano *'rusticus'; cf. J. Hubschmid, ZRomPhil. 66. 1950. p. 343; v. et Glossarium mediae Latin. Cataloniae. I. 1962. p. 209sq.) script.:* bacalla-: *l. 41.51.* bacha-: *l. 49.* bachel-: *l. 44.48.* bacel-: *l. 47sq.* -re(us): *l. 51.*

1 *servus, vassus – Knecht, Vasall:* ROD. GLAB. hist. 5,4 exiit *diabolus* . . . inclamando: 'meus bacallaris ubi est?' **2** *qui inferiorem in studiis gradum adeptus est – Bakkalaureus:* **a** *spectat ad artes:* CHART. Lux. III 48 p. 48,12 (a. 1249) inhibere curetis bachelario . . ., ne se de scolis regendis . . . intromiscat. **b** *spectat ad theologiam:* SALIMB. chron. p. 299,7 dedit licentiam fratri Bonaventure . . ., ut Parisius legeret, quod nunquam alicubi fecerat, quia bacellarius erat nec adhuc cathedratus. p. 668,9 ad electionem bachelarii (bacel-, bachal- *var. l.*) presentandi pro licentia in theologia. **c** *spectat ad medicinam:* WALTH. AGIL. med. 11 p. 110,28 amplectatur *aeger* fortiter ab aliquo forti bacallareo. *v. et* *baccularis *et* baiulus *p. 1315,48.*

baccar *subst. vel saepius* ***baccara,** -ae *f.* (βάκκαρις, βάκχαρις) *script.:* baca-: GLOSS. III 523,20 St.-S. *v. et l. 61.* bacha-: HILDEG. phys. 1 capit. p. 532^{B},2 (cod. G). -arra: *l. 61.* -alam: GLOSS. III 605,16 St.-S. bacalam. *?*bacer: RECEPT. Sangall. I 134.

1 *vulgago – Haselwurz (Asarum europaeum L.):* GLOSS. III 533,4 St.-S. asara -a haselworz (549,39 asarum vel -a vel wlgago . . . haselwrze. *al. v. et supra p. 1013,11sqq.*). 592,16 de bacarra haselwurz. SALERN. comp. 16 decoctio -ae. *ibid.:* succus -ae. *al.* **2** *herba quaedam coronaria, fort. i. q. species gnaphalii – eine Kranzpflanze, viell.: Ruhrkrautart (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1351):* GLOSS. IV 347,48 St.-S. -e slinda *(spectat ad Verg. ecl. 7,27).* CARM. de Rob. 36 quem . . . deceat rosa, -r, achantus.

baccatus *v.* bacatus. **baccaulus** *v.* bacapulus.

Bacchanal (Bach-), -alis *n.* *orgia – Bacchusfest:* NADDA Cyriac. I 6,1 ab immolatione idolorum et suffocato et Bachanalibus . . . pedem retrahit.

***bacchania** (bach-), -ae *f.* **1** *furor, mania – Raserei, Besessenheit:* GESTA Camer. 2,5 p. 457,13 quin ex totis viribus omni bach-ae inperterritus . . . vacaret *energumenus.* **2** *saevitia – das Wüten, Grausamkeit:* GESTA Camer. 2,11 p. 458,39 Normannorum bach-am.

bacchatio, -onis *f.* *ludus effrenatus, lascivia – ausgelassenes Treiben:* LULL. epist. 92 p. 211,8 scurrarum -es.

***bacchatus** (bach-), -us *m.* **1** *vesania – Wahnsinn:* NORB. IBURG. Benn. 28 p. 891,49 eius rei, quam tanto antea bachatu (bacch- *codd.*) acerrime impugnaverant, . . . se spondent praebere fautores. **2** *effrenatio, immoderatio – Zügellosigkeit, Taumel:* LIBRI Karol. 2,19 p. 79,9 vulgus . . . laetitiae bachatu effrenis. 3,15 p. 133,35 ut imperatorum fasces sive vulgi bachatus a christicolarum mentibus dirimeret.

Bacchicus (Bach-), -a, -um. (Βακχικός) *qui vini est, vini plenus – vom Wein, weingefüllt:* SEDUL. SCOT. carm. 2, 32,32 Bachicus in cunctis sit modus aut modius. MILO carm. 3,4,2,357 multiplicata prius non Bachica pocula cessant. *al.*

***bacchifer** (bach-), -era, -erum. *vinifer, uvifer – wein-, traubentragend:* ALCUIN. carm. 59,3 vinea bachiferas trudit de palmite gemmas. *v. et l. 22.*

***bacchiger** (bach-), -eri *m.* *vini minister, pincerna – Wein-, Mundschenk:* CARM. cod. Paris. (8812) 5,1 bachiger (-fer CARM. 4^{a},1 [ed. B. Bischoff in: Liber Floridus. 1950. p. 183]) eia, munda catinum, funde Falernum *eqs.*

***bacchipotens,** -entis *m.* *vini dispensator, pincerna – 'Herr über den Wein', Mundschenk:* THEODULF. carm. 27,78 Nemias . . . -s calvus dulcia vina feret.

Bacchius (Bach-), -i *m.* (Βακχεῖος) *pes metricus ex una brevi et duabus longis syllabis formatus – Versfuß aus einer kurzen und zwei langen Silben, Baccheus:* ALDH. ad Acirc. 123 p. 170,5 exempla ad pedestrem Bachii regulam pertinentia: 'voluntas' *eqs.* WALAHFR. metr. (NArch. 10 p. 167). ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 113,22 'Bachius' bachans vel insaniens a Bacho. GODESC. SAXO gramm. 1,16 p. 376,9 '-us', 'Epyrus' . . . habent paenultimam longam, sed antepaenultima habet accentum. METELL. Quir. 32$^{tit.}$ metrum choriambicum constans choriambo et Bachio. *al.*

bacchor (bach-), -atus sum, -ari. *script.:* pa-: *p. 1305, 13.* bacc(or): *l. 59. p. 1305,4.* bach-: *praevalet in schedulis nostris.* bah(or): *p. 1305,22.* ba(or): *p. 1305,22. form. act.:* GLOSS. III 276,26 St.-S. grassor, pugno, bacho, sevio i. ich dobon.

furere, grassari, saevire – toben, rasen, wüten: **I** *subi. anim.:* **A** *strictius de anim. a daemone correptis:* ALDH. virg. II 1482 -atur quoniam vagabundis passibus amens *puer.* EKKEH. IV. bened. I 46,24 Egeas hinc satanę datur et bachatur amare. *delirare – faseln:* HROTSV. Dulc. 1,4 ista dementius bachatur. **B** *latius de anim. effrenis vel nimiis affectibus quasi insanis:* **1** *saevitiā:* EPIST. Mog. 11 p. 334, 17 in se mutua cede bachantes *([cf. Vulg. iud. 20,25].* VITA Paulin. Trev. 18. *al.).* THANGM. Bernw. 38 praedis et rapinis passim bachatus in loca et homines episcopi. *cum sensu circumvagandi:* OTTO FRISING. chron. 6,5 p. 267,14 *Nortmanni* occiso Rûberto . . . ubique bachabantur. **2** *odio, ira sim.:* ALDH. virg. II 1555 quidam incentor -atur mente maligna. PASS. Kil. II 11 gravi incanduit ira ceu . . . leaena diuque secum bachata *eqs.* CARM. pro schola Wirz. 141 dic, cur bacharis, nobis qui bella minaris. COSMAS chron. 1,4 p. 11,20 *duo cives* intrant bachantes curiam. *al.* **3** *libidine:* CHRON. Fred. 4,70 Chrotharius per concubinas baccatur (bachabatur, bacchabatur *var. l.*).

II *subi. res:* **A** *strictius de vehementia motus:* CARM. Aldh. 1,24 cum . . . venti . . . bacharentur in aethere et . . . desevirent. HILDEG. fragm. 444sqq. aquilo et occidens in hieme valide flando bachantur . . .; in estate autem . . . lenius bachantur. *ibid. al.* **B** *latius de saevitia, intemperantia rerum incorpor.:* ALDH. virg. I 45 p. 298,23 ad . . . lupanar, ubi scortorum . . . obscenitas bachatur (debachatur *var. l.*). II 968 cum mors -atur acerba. THANGM. Bernw. 36 p. 774,20 dolentes litem et controversiam diutius bachari. LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 134,31 ruptis iniquitas habenis in omne . . . facinus impune bachabatur. LAMB. LEOD. Matth. I 527 late bachata per orbem prelia, discidia, fraudes *eqs. al.*

[Payr]

adi. **bacchans,** -antis. **1** *strictius:* **a** *Bacchico furore correptus, vagus – bacchantisch (schwärmend):* ALDH. epist. 3 p. 479,16 Lupercorum -tum antistites. virg. II 1525 stare facit -es (bach-, bacc- *var. l.*) agmine turmas. **b** *energumenus – besessen:* VITA Galli II 462 virguncula bachans. 490 bachanti . . . puellae. *vesanus – wahnwitzig, verblendet:* HROTSV. Theoph. 187 bachanti nuper quam *(Mariam)* corde negavi (Bas. 53). **2** *latius:* **a** *de bestia i. q. rabidus – reißend:* ALDH. virg. I 29 p. 267,10 bachantis beluae rabiem . . . compescuit. **b** *de rebus i. q. furens, effrenus, saevus – rasend, zügellos, wild:* ALDH. virg. I 38 p. 289,9 bellicosus incentor . . . fertur bachanti et furibundo strepitu restitisse. II 2633 patientia . . . fractura cerebrum irae -is (bach-, pacch- *var. l.*) strepitum compescit inormem. HROTSV. Dulc. 11,3 bachantibus flammis (Sap. 5,35).

subst. **bacchans,** -antis *m.* **1** *gener. i. q. energumenus – ein Besessener:* EKKEH. IV. pict. Mog. 719 multo bachantes fremitu tumulisque ruentes mandat *Christus (spectat ad Vulg. Matth. 8,28sqq.).* BENZO ad Heinr. 6,6 p. 666,19 in meridiano cursu se iungit bachantibus *(cf. Vulg. psalm. 90,6).* **2** *medic. i. q. lymphatus – ein Tobsüchtiger:* RECEPT. Sangall. I 113 capit. p. 8,13 ad baantis. 113 tit. p. 26,12 ad bahantes.

Bacchus (Bach-), -i *m. (?n.: l. 29) script.:* Bach-: *praevalet in schedulis nostris.* Bacc(us): *l. 27.29. al.* Bahch-: *l. 40. form. nom. sg.* -os: *l. 27.*

Deus vini. meton. i. q. vinum – Wein: **1** *de potu:* VITA Desid. Vienn. 5 cum . . . in poculo fuisset Baccos oblatus. RHYTHM. 149,220 cum *sanctus* in . . . peno exundans aluit Baccum. ADAM carm. 8 (MGPoet. I p. 93) Alsatia . . . fecunda bono . . . Bacho. ALCUIN. epist. 8 p. 34,6 saluta fratres nostros in Bacho et berbice. MILO carm. 3,4,1,194 nimio dum figis *(sc. Loth)* bassia -o. CARM. Cent. 17,34 quia cervisam minime merui . . . habere . . ., veniat nunc Bachus abunde. WALTHARIUS 301 pigmentatus . . . Bachus (Bacchus *B*). DONIZO Mathild. 2,530 cum falsis ex Alemanna, qui peramant Bachum. NICOL. BIBER. carm. 1768 (ed. Th. Fischer. 1870) quem languens stomachus desiderat, est ibi -us. *saepe. proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,68 nondum venit in utre suo, iam -us acessit. **2** *de vite, uvis:* WALAHFR. hort. 110 premit tabulata virentia Bachus. FORM. Augiens. C 10 Bahchus apud nos hoc anno obiit cum Cerere. WANDALB. mens. 230 autumni foecundum poscere Bachum.

***baccile, *baccimen, *baccina** *v.* baci-.

baccin(i)um *v.* bacinum, vaccinium.

***bacconalis** *v.* *baconalis.

baccor *v.* bacchor. **bacculus** *v.* baculus.

1. *baccus (back-) *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (*francog. vet.* bac, *theod. inf.* back, *cf.* bacinum) **1** *navis oneraria – Lastschiff:* DIPL. Merov. III A 82 p. 197,5 (spur.) liberum . . . transitum -orum dicti coenobii seu navium vina . . . deferentium. **2** *vas – Gefäß:* CHART. Hans. I 732 p. 256,37 (a. 1274) de magno backo plumbi I denarium Colon(iensem).

2. baccus *v.* 1. batus. **3. Baccus** *v.* Bacchus.

***baceda** *v.* *baceta. ***bacellarius** *v.* *baccalarius.

bacellum *v.* bacillum.

***bacenia,** -ae *f. (orig. inc., fort. corruptum ex voce arab.) arbor quaedam ad alcali faciendum apta, fort. i. q. cici – zur Alkaligewinnung verwendeter Baum, viell.: Wunderbaum (Ricinus communis L.):* ANON. secret. p. 23,21 sume cinerem ilicis et -e sc. cicci a⟨c⟩ cribra *(cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 6. 1937. p. 52.90).*

bacenum *v.* bacinum. **bacer** *v.* baccar.

***baceta** (-eda), -ae *f.* (*francog.* baquet, *cf.* bacinum) *de mensura i. q. situla – Kübel:* CHART. ord. Teut. 147 p. 144,29 (a. 1218) *domus* reddit . . . ecclesie . . . -dam unam de oleo.

1. *bacha, -ae *f. (cf. theod. vet.* bah, *v. Ahd. Wb. I. p. 779) rivus, fluvius – Bach, Fluß:* ALCUIN. carm. 8,21 Igona suis . . . piscibus atque Sigona te pascant . . . et tota Senonia -is. epist. 191 timeo, ne Muslense -a litterae submersae sint.

2. *bacha, -ae *f. (theod. inf.* bâke, *cf. Mittelniederdt. Handwörterb. I. 1956. p. 134) signum – Zeichen, 'Bake':* WALTH. TER. Karol. 12 p. 544,39 signa . . ., quibus . . . ad pugnas in id federatos accersire queque ob insaniam nimirum bellandi furentium -as lingua illorum vocare solebant, . . . erigi vetuit.

3. bacha *v.* baca. **Bachanal** *sim. v.* Bacchanal.

bachara *v.* baccara. ***bacharium** *v.* *bicarium.

***bachelarius** *v.* *baccalarius. **bachenia** *v.* vetonica.

Bachicus *sim. v.* Bacchicus.

***bachium,** -i *n. (cf.* Bacchus *vel* bachia *'vas') vinum vel vas – Wein oder Gefäß:* RADBERT. carm. 3,4 (MGPoet. III p. 52) -a (-ica, -icha, brachia *var. l., v. add. p. 747)* nostra velim . . . et niveos casto condas in pectore flores *(v. notam ed. p. 44).*

***bachminza** (-menza, -myntza, -myncza *sim.*), -ae *f. (theod. vet.* bachminze, *cf. Ahd. Wb. I. p. 769sq.) menta aquatica – Bachminze (Menta aquatica L.):* HILDEG. phys. 1, 67 accipiat . . . anetum et bis tantum -ae (caus. 4 p. 194,10 de -enza). 1,75 de -yntza; bacymntza *(sic?)* calida est . . .; -yntztam aut crudam aut coctam . . . comedat; . . . ista -yncza utatur. *ibid. al.*

***bacho** *v.* *baco. **bachor** *v.* bacchor.

1. *bachus *v.* 3. *batus. **2. Bachus** *v.* Bacchus.

bacia (vatia, batia, bazia), -ae *f.* (*cf.* bacinum) *pelvis, aquaemanile – Becken, liturgisches Waschgefäß (de re v. p. 1307,40; cf.* GLOSS. III 156,19 St.-S. -a [batia *C*, pacia *G*, bacina *AB*] beckin): CHRON. Cas. 7 p. 473,8 de . . . coenobio thesaurum abstulit . . ., baziam argenteam I. p. 473,12 vatias duos. p. 473,14 batiam unam. LEO MARS. chron. 1,26 p. 598, 31 bazias duas de argento. p. 598,34 tulit in coronis ac baziis atque amulis, garalibus et cocleariis argenti libras quingentas. *v. ThLL. s. v.* bachia.

***bacile** (bacci-, bazi-), -is *n.* (*ital.* bacile, *cf.* bacinum) *nom. (acc.) pl.* -i: *l. 41.43.*

pelvis, concha – Becken, Schüssel: **1** *latius:* MAPPAE CLAVIC. 191 postea stet in baccili vel cupero vase. BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 27^{b},5 habeatis unum -e (vasile B 10 p. 30,12) mundum . . . et cooperiatis cum eo parapsidem. GEBER. clar. 2,40 in -e. *ibid. al.* ALBERT. M. animal. 23,82 in aliquo -i sive pelvi. **2** *strictius i. q. pelvis ad lavandum apta, aquaemanile – Waschbecken, Waschgefäß:* **a** *gener.:* ANNAL. Ceccan. a. 1196 (MGScript. XIX p. 293,52) I par -ium. p. 294,1 II -i. **b** *liturg. (de re v. p. 1307,40):* PETR. CAS. (?) chron. 3,58 p. 743,46 bazili de argento parium I librarum VII *obtulerunt.* 3,74 p. 754,2 -ia argentea paria duo.

***bacillulus** (-cell-), -i *m. parvus baculus, parva crocia – kleiner Stock, kleine Krücke:* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 7 nullus praesumebat vel minimum bacellulum . . . inde auferre.

bacillus (-cell-), -i *m. (interdum etiam neutr. subesse potest) script.* va-: CARM. var. II 13,33.

1 *(parvus) baculus – (kleiner) Stab, Stock (cf.* GLOSS. IV 197, 19 St.-S. -us staviklin): **a** *de sustentaculis:* HERIG. (?) Ursm. hymn. 14,3 in sanctimoniale . . . percussa ter -ello sanata continuo. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,237 ad gemmiferum . . . -um. VITA Landel. 488 tellurem . . . -ello, quem gestat manibus, percussit credulus ictu. *in fabula:* RUD. TRUD. gest. 4,9 p. 249,30 *fratres praelatum* cotidie affligentes ut ranae -um conculcabant *(cf. Romul. fab. 27,18 rec. Gall.).* **b** *de sustentaculis infirmorum (plerumque i. q. crocia – Krücke):* VITA Bertini 21 (MGMer. V p. 769,23) curvatorum -i claudorumque subsellia . . . coram basilicae introitu suspensa. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 5 tune istos -ellos de sancto sepulchro tulisti? THIOFR. Willibr. I A 24 p. 475^{c} languentium vehicula, -elli et croceę et scabella loripedum. *al.* **2** *per confusionem i. q. batillus – Glockenschwengel:* CHART. Col. II 513 p. 593, 19 (s. XIII.) suspendent -os et reparabunt funes campanarum (*cf.* p. 593,21 -os confractos reparabit).

***bacimen** (bacci-), -inis *n.* (*cf.* bacinum) *pelvis (ad lavandum apta) – (Wasch-)Becken:* CHART. Argent. IV 34 p. 42,13 (a. 1224/28) baccimana *(sic)* et manutergium. 220 p. 129,32 uno anno duo -a, altero anno manuterium intextum *eqs.*

[Payr]

***baciminium** (bacci-), -i *n.* (*cf.* *bacimen, *bacinium) *liturg. i. q. aquaemanile – Waschgefäß (de re v. l. 40):* CATAL. thes. Germ. I 111,37 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966; a. 1233) duo bacciminia de pulchro auricalco.

1. bacina (pa-) *f.* (*orig. dub., cf.* vaticina, vacina *Ps. Apul. herb. 22,1 et* *lacina) *?altercum nigrum – ?Bilsenkraut (Hyoscyamus niger L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 935):* GLOSS. III 577,40 St.-S. p-a wegewuta. *fort. add.:* GLOSS. III 267,32 St.-S. -a wegewahta (292,8. 295,38). *v. ThLL. s. v.* baccina.

2. *bacina *v.* bacinum. **bacinia** *v.* vaccinium.

bacinum, -i *n.*, ***bacinus,** -i *m. vel raro* ***bacina,** -ae *f.*, ***bacinium,** -i *n.* (*francog.* bassin, *ital.* bacino, *theod.* Becken, *a gall.* bacca, *baccus; *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 197sqq. et J. Hubschmid, ZRomPhil. 66. 1950. p. 92sqq.) script.:* pa-: *l. 20.43sq.* bacci-: *passim.* basc-: ANTIDOT. Glasg. p. 133,17. pazi-: *l. 44.* banc-: CHART. Laus. 727. -cena: *l. 26.*

pelvis, concha – Becken, Schüssel (cf. GLOSS. III 194,10 St.-S. -us bechin. 267,23 baccinum bechin. 660,6 conca pelvis pacinum pechin. *al.):* **1** *latius:* CAPIT. reg. Franc. 128,30 utensilia *domus regalis:* concas aereas II, pocularem I, baccinum I *eqs.* THEOPH. sched. 1,30 p. 13,38 Th. in mundissima pelvi sive baccina (p. 14,38. *al.*). DIPL. Heinr. IV. 487 p. 663, 35 (spur. s. XII.) debent dare de unaquaque navi unum . . . caldarium et duo -ena (p. 663,37). TRACT. de aegr. cur. p. 158,30 accipe lebetem vel -num de cupro. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 102,19 duo baccina. CHART. Rhen. med. II 142 p. 185,25 pro caldariis et bacciniis . . . fertonem . . . persolventes. HERACLIUS II 14 *argentum vivum et aurum* in scutella vel in cipho vel in -no mitte. CHART. Tirol. notar. 805 dixit, quod haberet I -num . . . et I parolium parvum. ALBERT. M. animal. 23,97. *al.* **2** *strictius:* **a** *pelvis ad lavandum apta, aquaemanile – Waschbecken, Waschgefäß (plerumque de pelvi ad suscipiendam aquam apta; de urceo parili: l. 39sq. 43.48):* **α** *gener. (huc spectare possunt nonnulla exempla supra allata, e. g. l. 26.28.32):* WILH. HIRS. const. 1,100 p. 1035^{A} ingredientibus illis cum baccinis ad ablutionem manuum. 2,12 p. 1050^{C} refectorarius semper in promptu habet baccina et manutergium. *al.* **β** *liturg. (cf. J. Braun, Das christl. Altargerät. 1932. p. 538sqq.):* RUOTG. Brun. 49 p. 54,16 (testam.) altari sanctorum . . . baccina, . . . cuppe due. CATAL. thes. Germ. I 76,15 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966) pacinę II. 77,4 pazinę IIII, urcei III. CATAL. biblioth. Ruf 3 p. 19,19 -us I argenteus, bixis I argentea, urceolus I. CATAL. thes. Pruf. (NArch. 13 p. 562,6) vasa aquam manibus fundentia sunt duo, quorum unum est in forma leonis, -num habens sibi idoneum. COD. Lauresh. 164 p. 448,26 baccina II argentea. ANNAL. Div. a. 1207 (MGScript. V p. 47,44) calices argenteos et -os. *fort. huc spectat:* CHART. Argent. I 616, 108 (c. 1129) *sutores* episcopo eunti ad curiam . . . dabunt thecas candelabrorum, baccinorum et cyphorum. **b** *receptaculum olei – Ölbehälter (cf. RDK I. p. 652sq.):* MIRAC. Winn. 4 (MGMer. V p. 781,29; c. 1000) lampada cum -no (umbone *8*) pleno oleo (*cf.* ibid. p. 782,1). CHRON. rhythm. Leod. 54 crucifixus moveri visus est et cum eo, quidquid pendulum est . . ., baccinia, coronae, lampades. **c** *mensura quaedam parva (aridorum) – ein kleines (Trocken-)Maß:* CHART. Rhen. med. I 135,29 (a. 893) de lino semine -um I. *ibid. iterum.*

v. ThLL. s. v. bacchinon. *cf.* *batinus, *bechinum.

bacitura *v.* battitura. ***backus (-um)** *v.* 1. *baccus.

***backena** *v.* *begina.

***baco** (bacho), -onis *m.* (*franc. vet.* *bakko, *theod. vet.* bahho, *francog. vet.* bacon; *cf. Ahd. Wb. I. p. 780 et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 208sq.) script.:* pa-: *p. 1308,19. 34.* bacc(o): *l. 72. p. 1308,2. adde* CAPIT. reg. Franc. 128,7. 30. *al.* CHART. Bern. II 720 p. 789,30.

1 *tergus porci dimidium, laridum, perna – Schweinshälfte, Speckseite, Bachen, Schinken (cf.* GLOSS. III 267,27 St.-S. bachones perna bacho. 684,41. *al.):* **a** *iur. de censu, servitio sim.:* CAPIT. reg. Franc. 128,25 p. 254,23 de censu: . . . lartum de praeterito anno baccones X, novos baccones CC cum minucia et unctis. DIPL. Karoli III. 125 p. 201,11 ad quod *(convivium)* dentur . . . bacco I cum siccamine, porcelli II. COD. Lauresh. 532 p. 146,19 ut . . . detur . . . pauperibus . . . de leguminibus maltrum I sive bachonem. CHART. Mog. A 365 in servicium suum *(sc. missi)* prebeantur . . . VI pulli et quarta pars bachonis. CHART. march. Misn. II 263 p. 181,11 -o (perna CHART. com. Mansf. I 6 p. 5,30) unus cum suis interioribus excepta arvina et extremitatibus, tres porci. GESTA Lob. 18 p. 321,4 bachones . . . in lardario appendendos. CHART. Hans. I 432 p. 144,42 *(de teloneo)* -o sive vlek obolum . . ., porcus obolum. CHART. Bern. II 281 p. 307,39 nullus burgensis debet -em salsatum scindere ad vendendum nisi cum maxillis et inde VI stillas facere. 481 p. 500,37 pro benna seu -e unum denarium . . . accipiemus. CHART. Laus. 381 p. 336,1 census, qui debentur pro -e primo in Burgo. *saepe.* **b** *pharm.:* TRACT. de aegr. cur. p. 378,5 ad omnem fistulam accipe bachone et vetus unctum. p. 379,21 accipe carnem macram salatam de -e. **c** *usu communi:* FROUM. carm. 9,1 versibus an verbis moneam pro parte pachonis? *(postea:* perna). ANNAL. Egm. a. 1109 rusticus . . . -em ⟨unco⟩ abstraxit. NIVARD. Ysengr. 1, 181 gestabat pone -em rusticus. 1,540 divisus recte vix fuit ille -o. ALBERT. M. animal. 7,52 porci . . . comederunt bachones et alias carnes porcorum. *al.* **2** *porcus saginatus – Mastschwein (huc spectare possunt etiam nonnulla exempla supra allata, e. g. l. 2.6):* **a** *iur.:* **α** *de censu, servitio sim.:* DIPL. Ludow. Germ. 155 ut . . . ei daretur . . . friskingas XIV, sex ad -es faciendos, si pascio esset *eqs.* REGISTR. abb. Werd. 6,13 p. 183,1 ad servitium domni abbatis dabit *villicus* . . . porcos XVIII . . ., vaccam unam, -em unum, verrem unum. DIPL. Heinr. IV. 237 p. 300,33 (spur. s. XIII.) -es sagiminales IV, verres IV. p. 301,7 de porcaturis porci, bachones et verres. **β** *de porco votivo (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 327*[147]*):* TRAD. Frising. 275 (a. 808) iussit . . . episcopus donare ei illum pachonem et uterque manus posuit super ipsum et pacificati sunt eo modo. **b** *usu communi:* SEDUL. SCOT. carm. 2,58,27 ingentes . . . bachones et cornuti multones. NIVARD. Ysengr. 7,121 Baltero vero -o, pronepos meus. *fort. add.:* ALBERT. AQUENS. hist. 6,39 p. 489^{D} misit . . . -es saginatos aut . . . vinum. *v. et* *pacca.

***baconalis** (bacco-), -e. *ad saginam aptus – Mast-, Speck-:* CHART. Rhen. inf. I 236 (a. 1085) porcos bacconales.

bacterius, -i *m. vel* **bacterium,** -i *n.* (βακτήριον) *baculus, fustis – Stab, Stock:* **1** *de sustentaculis infirmorum:* VITA Elig. 2,80 p. 739,25 clodorum -i. **2** *de virga pastorali:* VITA Desid. Cad. 43 -um (-cthe- *2*) sancti viri lavari deposcit. 45 *suffragia* ex medicina loti -i postulare.

bacto *v.* batto.

***bactrum,** -i *n.* (βάκτρον) *baculus – Stab:* IOH. SCOT. carm. 9,100 *(de rege)* plena manus sciptris enchiridon aurea -a *(v. notam ed.).*

***bacula** *subst.* (*fort. corruptum ex* vatillum) *foculus – Kohlenbecken:* GLOSS. III 677,48 St.-S. -a vel cauan vvihilstain *(cf. J. A. Schmeller, Bayer. Wörterb. ²II. 1877. p. 882sq.).*

***baculare,** -is *n.* (baculus) *species baculi – Stockart:* CATAL. thes. Germ. I 43,19 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966; a. 1025) cornua sex, -ia duo, sellę sex.

***bacularis,** -is *m.* (baculus, *accedente fort. vi vocis q. e.* *baccalarius) *sensu despicabili i. q. apparitor, servus, vassus – Bediensteter, Knecht, Vasall:* RATHER. prael. 4,24 p. 275^{C} si ego dixissem, aut degenerem vel -em appellares *me.* coni. 2 p. 525^{B} forsitan in patria sua *Ratherius* fuerat -is, ideo illi tam honor omnis est vilis. epist. 33 p. 187,8 si clericus . . . non adit vocatus episcopum, ille suos -es mittit. BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 723,9 furor -ium. BENZO ad Heinr. 5,1 p. 648,28 presertim -es dant sinistras talibus, sociati parant bellum viris principalibus. *proverb.:* BENZO ad Heinr. 7,2 p. 673,1 si -is scandit equum, rabies exagitat eum.

***baculatio,** -onis *f.* *pulsatio – das Klopfen:* WILH. SALIC. chirurg. 1,14 p. 307^{F} signa calidi apostematis sunt dolor acutus cum punctione quadam, -e et gravedine.

[Payr]

1. *baculo, -avi, -atum, -are. **1** *(baculo) caedere, fustigare – (mit dem Stock) schlagen, prügeln:* BERNH. GEIST. dial. p. 22 si verum loquaris, palmis, fuste -aris. CHART. Hamb. 525 p. 447,4 si forte aliquis ... burgensem ... occiderit, vulneravit, -verit. CHART. Sil. C 62^{a},31 si aliquis aliquem -verit vel colaphizaverit. CHART. Brand. A XIV 17 p. 13,7 si aliquis cum baculis ... percussus fuerit -tusque hoc ... testificari valuerit. CHRON. Erf. mod. II a. 1342. *al. v. et infra p. 1395,40.* **2** *baculo pastorali ornare – den Bischofsstab verleihen:* CARM. var. III 27,1,3 Maximinus -atur in ordine trinus. 27,2,40,7 Erchenbaldo ... XV. kal. Octobris -to, VIII. kal. eiusdem consecrato episcopo.

2. baculo *v.* baiulo.

baculus, -i *m. vel raro* **baculum,** -i *n. (v. p. 1310,32.1311, 15.36) script.:* pa-: *l. 38. p. 1312,2.* baccu-: *p. 1310, 37.42sq. 1311,36. al.* -col-: CHART. Ital. Ficker 401 p. 415, 37. *metr.* bā-: METELL. Quir. 33,31.

scipio, fustis, ferula – Stab, Stock (cf. GLOSS. III 211,40 St.-S. -us vel scipio stab. *al.):* **I** *de instrumentis:* **A** *de sustentaculis:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* ARBEO Emm. 16 arrepto -o, cui suffultus incumberet. NOTKER. BALB. gest. 1,7 digito ... vel -o protento ... demonstravit, quem legere voluisset. 1,34 p. 47,2 -us de arbore malo ... portabatur in dextera. WALTH. SPIR. Christoph. I 8 Christoforus -o peregrinationis stetit innixus (*cf.* II 2,12 -o regit exule gressus. RICHER. SENON. gest. 3,5 p. 290,32 vade et ... cum -o tuo et uxore et filiis egredere de regno). UNIBOS 45,1 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 262) per istum iuro -um. HILDEG. phys. 3,14 p. 1228^{A} si quis -um ex eodem ligno *(sc. fici)* in manu sua portat. CONO LAUS. notae p. 785, 52 eburneum. CHART. Stir. III 192 p. 276,4 *heremitae ordinis s. Augustini* portantes in manibus -os quinque palmorum. ALBERT. M. veget. 6,79 ex magna *arundine* ... -i fiunt ..., sed tamen cum frangitur, in multas partes dividitur ..., et ideo proverbium est, quod, qui innititur infideli socio, innititur -o arundineo *(cf. l. 58sqq.). saepe. de sustentaculis infirmorum (plerumque i. q. crocia – Krücke):* VITA Arnulfi 29 *homuncio* ex utraque *(sic)* latere auxiliantibus p-is *(A 1,* b-is *cett.)* vix ... callem nitebatur contingere. LAMB. TUIT. Herib. 2,20 p. 1255,23 *claudus* circumlateris -is transportatus. MIRAC. Nicol. Brunw. 3 (2) cruceis -is innixa *puella.* CONR. BRUNW. Wolfh. 38 sustentatorii illius -i super sepulcrum beatissimi viri ... mansere suspensi. *al.* **b** *liturg. (cf. l. 52 sqq.):* CONC. Karol. 3^{A} p. 10,17 ut nullus episcopus, presbyter aut diaconus ad celebrandum missarum sollemnia praesumat cum -o introire (*cf.* 39^{A},131 p. 408,5. EPIST. var. I 33,5). AMALAR. cod. expos. II 16,3 *ad evangelium* -i omnium deponuntur de manibus *(cf.* off. 3,18,11 nostra humilitas per -orum positionem demonstretur. HONOR. AUGUST. gemm. 1,24. *al.).* LIBER ordin. Rhenaug. p. 158,13 ad processionem cucullis capita non operimus neque -is utimur. *al.* **2** **a** *alleg. (loci spectant ad usum liturg.):* AMALAR. (?) ecl. 16,4 -um possumus intellegere humanum adiutorium. *ibid.:* -um, id est orationes sanctorum. HRABAN. univ. 22,13 p. 609^{C} -us ... sustentationem imbecillitatis humanae significat. HONOR. AUGUST. gemm. 1,24 per -os ... sacerdotes denotantur, per quorum doctrinam infirmi in fide sustentantur. *ibid.:* -is ..., id est sententiis scripturarum. *al.* **b** *per compar. (cf. Vulg. IV reg. 18,21. Is. 36,6. al.):* THIETM. chron. 4,61 in -i fragilitate harundinei nil prorsus confidens. BERNOLD. CONST. libell. V 13 frustra ... Gregorium papam harundineo -o comparatis. *al. v. et l. 36.* **c** *in imag. (cf. Vulg. psalm. 22,4):* EPIST. Worm. I 53 -us ... consolationis meę in partes crepuit, abbas ... carnis iter intravit. EPIST. Teg. I 98 -o ... vestri secreti consolatus speravi. CHART. Babenb. 34 invasiones rerum ecclesiasticarum virga correptionis et -o exhortationis submovere. **d** *meton. i. q. adiutor(ium) – Stütze:* BRUNO QUERF. Adalb. A $19^{in.}$ -us pauperum ..., Martinus. EPIST. Worm. I $22^{tit.}$ verę sanctitatis viro O., senum -o, iuvenum speculo ($58^{tit.}$ laicorum s., clericorum -o, H. imperatori). CARM. Bur. B 47,2,3 rex omnium, -us fidelium. CHART. Turg. II 76 p. 260,4 per litterarum apices, qui sunt -i memorię (CHART. Babenb. 294. *al.*). **B** *de instrumentis ad coercitionem, pugnam, cruciatum aptis:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* CAPIT. reg. Franc. 77,16 si *senior* eum vult occidere aut cum -o caedere. CHART. select. Keutgen 141,6 qui ... pugno vel -o aliquem percusserit. GESTA Halb. p. 99,30 pugnis, -is et fustibus. CHART. Ger. Col. 102 p. 103,26 *sacerdotes duo* in processionibus ibunt circa patronum ... cum -o pressuras prohibendo. *al.* **b** *publ. et iur.:* CAPIT. reg. Franc. 77,17 quod nullus in hoste -um (*'Streitkolben' Brunner, Rechtsgesch. II. p. 280)* habeat, sed arcum. NOTKER. BALB. martyr. IV. id. Aug. p. 1137^{B} genera tormentorum: plumbatae, fustes ..., -i. CHART. Babenb. 86,9 quicumque ... hominem ... percusserit, ... quadraginta plagas in presentia iudicis cum -o recipiet. CHART. Oelsn. 48 p. 82,5 omne ius pugne in scutis, gladiis et -is et animadversio in personam ... ad iudicium castellani ... pertinet. CHART. Burgenl. 371 *(de duello iudiciario)* pugiles ... cum -o congressos. **2** *in imag.:* VITA Mathild. II 9 per -um disciplinae multos ab errore eripuit. ANNAL. Ianuens. I p. 44,5 ut -us apostolice sedis cunctos iustitiam Ianuensium vinculo anathematis percutiat auferentes. CHART. Naumb. 398 p. 360,28 -o anathematis ... feriatur. **C** *de pedis incurvis pastorum:* **1** *proprie:* CARM. Bur. B 157,1,5 virgo ... oves iussa regere -o pastorali. **2** **a** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1, 282 in -o pastor popularis cernitur unco. **b** *in imag. de cura pastorali:* EPIST. Worm. I 3 congregatio gregis numquam ... dentibus luporum laceranda salvo -o pastoris. RANGER. carm. 676 sentit pastorem ... adesse et -um metuit et fugit ille lupus. *al.* **D** *de instrumento mensurae:* MAPPAE CLAVIC. 213 *ad planitiem mensurandam* -um accipias, cuius altitudo usque ad oculum tuum perveniat. CHART. Tirol. 1100 p. 142,20 (a. 1239) precepit ... burgensibus, ut ipsi habeant illam mensuram ad vetus -um ulneum Boçani et non Tridentinum -um. **E** *de instrumento iudicii Dei:* ORD. iud. Dei A 25 *accusator et accusatus* tenens -um in manu, qui dicitur sunnestab *(sc. impedimentum).* B $17,4^{f}$ in -o, qui inserendus est inter brachia pueri. **F** *de manubrio* (*cf.* GLOSS. III 657,23 St.-S. bacculum helza): NIVARD. Ysengr. 1,761 vasa, crucum -os, candelabra. VITA Meinw. 211 p. 124,7 cruces argenteę due cum -is. *al.* **G** *de metallo i. q. pecia – Barren:* REGISTR. Teg. (ed. M. v. Freyberg, Älteste Gesch. v. Tegernsee. 1822. p. 222,9sqq.; c. 1250) huba ibidem *persolvit* ... agnum ..., bacculum ferri; decem beneficia ibidem ... X agnos, X bacculos ferreos. ibid. p. 231,9. **H** *usu vario:* CHRON. Mich. 23 more puerorum pro ludo -os equitantium. MARC. GRAEC. ign. 6 *nuncii* -os gerentes concavos hac materia repletos. RANGER. carm. 686 -o scribitur in cinere *anathema.* DONIZO Mathild. 1,165 -os crucis ... more rusticus in terra binos posuit, ... iurat. GEBER. summ. 1,47 p. 579 intromissio -i terrei bene cocti. HERACLIUS II 33 *corium* cum -o buxeo burnies. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 45,10 duo -i utrique consuantur in panno circumvolvendo gruem *eqs. al. fort. add.:* GLOSS. Roger. I A 1,22 p. 554, 23 -us bufonis infixus ... sanat ficum. *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,773 laudant artifices -um, quem flectere possunt *eqs.*

II *de signis:* **A** *publ. et iur.:* **1** *de signo auctoritatis vel officii:* **a** *principum (cf. Waitz, Verf.-Gesch. III. p. 251; P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. I. 1954. p. 263sq.):* THEGAN. Ludow. 19 p. 595,6 *imperator* -um aureum in manu tenens. HINCM. annal. a. 876 p. 130,20 sceptrum et -us aureus (PONTIF. Rom.-Germ. p. 135^{a},11 s. et -um accipiat *rex.* WIDUK. gest. 2,1 p. 65,15 insignia regalia ..., gladius cum balteo, clamis cum armillis, -us cum sceptro ac diadema. p. 66,13). **b** *iudicum, potestatis iudiciariae:* CHART. Ulm. 73 p. 94,2 (a. 1255) quicquid illic vel in omni iudicio alio de pecuniaria pena prometur sive cum -o iudiciario acquiritur. REGISTR. Baiuv. B p. 410,8 quicumque iudex preest advocatie ..., tenetur dare domino duci de -o iudicii VIII lib. **c** *praeconum:* CHART. Babenb. 232,21 (a. 1221/30) *persona despecta* a preconibus cum -is eorum, quos portare tenentur coram pretorio, debaculetur. **d** *senatorum Romanorum:* THIETM. chron. 7,1 *senatores* incede-

[Payr]

bant cum -is. **2** *de signo traditionis, investiturae:* ANNAL. Guelf. a. 787 *dux Tassilo* reddit ei *(Karolo)* ipsam patriam cum -o, in cuius capite similitudo hominis erat scultum *(cf. P. E. Schramm, op. cit. I. p. 209)*. PRUD. TREC. annal. a. 849 p. 37,5 ut *Hludowicus et Karolus* alter alteri -os publice tribuendo regnum, uxorem et liberos superstiti commendaret. DIPL. Otton. II. 255 p. 296,37 episcopus et . . . comes per unum -um investiverunt . . . abbatem et . . . advocatorem suum de omnibus rebus . . . monasterii. DIPL. Otton. III. 278 p. 703,12 apprehenderunt -um simul et cartam, per quam litigabant. THIETM. chron. 6,31 in -o . . ., mutuae confirmacionis signo. 7,52 concambium -is firmavimus mutuis. CHART. Tirol. 835 Odelricus . . . cum -o uno . . . refutavit in manu . . . episcopi . . . unum mansum. 952 comes . . . nomine recti feudi . . . cum uno -o, quod suis manibus tenebat, investivit. . . Gabulfum . . . de uno ⟨molinario⟩ cum casale. *al. v. et l. 63.66. de signo vadimonii:* LEG. Lang. p. 599b,6 (s. XI.med.) actores -os vadimonii reis restituant. **B** *eccl.:* **1** *de virga pastorali signo dignitatis (spectat ad curam pastoralem; expresse ad regalia: l. 66. de re v. Waitz, Verf.-Gesch. VII. p. 279sq.; LThK.²II. p. 508sq.):* **a** *episcoporum:* **α** *def. et alleg.:* PONTIF. Rom.-Germ. p. 102a,21 -um pastoralis officii, potestatem ligandi atque solvendi *eqs.* HUMB. Sim. 3,6 p. 205,14 in camyris -is, superius ad adtrahendum . . . inflexis, inferius vero ad repellendum et feriendum accuminatis . . ., designatur . . . cura pastoralis. CARM. de anulo 1,25 (MG Lib. Lit. III p. 724,41) in -o tria sunt, decorat quae mystica forma . . .: attrahit uncinus, cuspis stimulat remorantes, directus fustis rectum sustentat amantes. HONOR. AUGUST. gemm. 1,217 -us ex auctoritate legis et evangelii assumitur, qui et virga pastoralis et capuita et ferula et pedum dicitur. 1,218 quia episcopi pastores gregis dominici sunt, ut Moyses et apostoli fuerunt, ideo -um in custodia praeferunt. *al.* **β** *de usu:* VITA Sollemn. 5 (MGMer. VII p. 316,1) *episcopi* tradentes et (ei *var. l.*) -um pastoralem, ut dispersas oves congregaret ad fidem (GESTA Aldr. 44 p. 323,43 *apostolicus* misit . . . ei baculum pastorale. THIETM. chron. 6, 67 a rege accepit -um p. HERM. AUGIENS. chron. a. 1046 *rex* Gratianum papam . . . pastorali -o privavit. SALIMB. chron. p. 24,26 apostolice sedis legatus . . . Armeno catholico, XIV suis episcopis mitras et -um . . . tribuit p. *al.*). VITA Rimb. 11 p. 90,2 *a rege* cum pontificalis -i iuxta morem commendatione episcopatus est sortitus dominium. RUOTG. Brun. 31 -um . . . sancti Petri qua diligencia . . . Coloniam . . . adduxerit *(cf.* CHRON. Erf. min. p. 544, 1sq. *Maternus* a morte suscitatus est . . . per -um missum a Petro; unde papa non utitur -o. *al.)*. GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p. 408,12 -um episcopalem publice portare (LAMB. HERSF. annal. a. 1071 p. 131,21 -um e. ab eo [*episcopo*] recepit *rex. al.*). THIETM. chron. 6,1 *rex* dedit episcopatum . . . Wigberto cum archiantistitis -o Taginonis. 6,40 *rex* pastoralem mihi curam . . . commisit cum -o. HUMB. Sim. 3,6capit. de -is et anulis per manus saecularium potestatum datis (RANGER. carm. 1 anulus et -us duo sunt sacra signa, nec ullo de laici manibus suscipienda modo. CONST. I 107,1 ego Heinricus . . . dimitto . . . catholicę ecclesię omnem investituram per anulum et -um. CHRON. Erf. mod. I a. 1131 p. 168,13 episcopus . . . episcopali investitura, id est annulo, mitra, -o a papa Innocencio donatur. *al. v. et supra p. 727,18sqq.*). HARIULF. chron. 3,3 p. 88,14 -us auro, argento et crystallo paratus. EKKEB. HERSF. Heimer. 19 *(de signo disciplinae)* ut episcopus ad degradandum eum *(clericum)* -um levare debuisset. RANGER. Anselm. 1450 -um ponit et officium. PLAC. hon. eccl. 55 (MG Lib. Lit. II p. 590,32) episcopos vel abbates -um de manu episcopi . . . accipere, ut noverint se terrenarum rerum . . . accepisse dominium. HUGO METELL. carm. 47 (MG Lib. Lit. III p. 716) per -um curvum si rex sua regia donat *eqs. saepe. expressius de iure investiendi episcopos vel abbates, investitura:* DONIZO Mathild. 2,392 *Rangerius* dictavit . . . librum . . ., qui -i litem diffinit. NOTAE Mathild. (MGScript. XXX p. 974,23) papa promisit ei *(Henrico)* -um et anulum. **b** *abbatum:* GERH. AUGUST. Udalr. I 25 p. 410,50 episcopus assumpto -o commendavit abpatiam . . . Roudungo usque in praesentiam imperatoris. NOTAE Teg. a. 979 (MGScript. XV p. 1067,12) ab imperatore . . . Hartwicus -um (pa- *cod. a. corr.*) et privilegium recepit. DIPL. Arduini 9 p. 713,11 suscepto ab antecessore vel . . . a principali altari regiminis -o. CONC. Karol. app. 3 p. 820,17 (spur. s. XI.in.) ut consecraremus *(sc. papa)* ipsum *(Anselmum)* abbatem et . . . eius manibus traderemus . . . -um pastoralem (LAMB. HERSF. annal. a. 1072 p. 138,34 *abbas* compulsus a rege -um p., quem non ut pastor, sed ut mercennarius usurpaverat, . . . reddidit. *al.*). EPIST. Hann. 109 p. 186,26 abrenuntiamus ergo -o tuo, abrenuntiamus etiam abbatię. BERNOLD. CONST. chron. a. 1095 p. 463,34 *praepositi canonicorum* -os non portant. HONOR. AUGUST. gemm. 1,238 *abbatis* -i flexura non ex albo, sed ex nigro debet esse, quia in commissa cura non debet mundi gloriam quaerere. *al.* **c** *magistrorum ordinis Teutonici:* STATUT. ord. Teut. p. 54,10 magister . . . virgam et -um manu gestet *eqs.* **d** *decanorum maiorum:* CHART. Tirol. 865III p. 282,9 (a. 1226) decanus . . . est maior, quia portat infulam et -um. **2** *de signo officii cantoris (cf. Hinschius, Kirchenrecht. II. p. 100):* CHART. Mog. A 219 p. 135,18 (a. 976) insignum . . . cantorie -um et infulam detraximus. HONOR. AUGUST. gemm. 1,74 cantores capita piliolis tegunt, -os vel tabulas manibus gerunt (1,24). VINC. PRAG. annal. a. 1158 p. 675,13 cantorem . . . -um de aneto maximum rubricatum . . . ferentem. CHART. Lub. I 139 cantor . . . et quicunque . . . canonicus in cantando chorum rexerit, . . . cum -is . . . incedentes ministrabunt. CHART. Col. III 163 p. 135,6. **3** *de signo ad loca sancta peregrinantium (cf. A. Franz, Die kirchl. Benediktionen im Mittelalter. II. 1909. p. 272sqq.):* RITUALE Rhenaug. 108tit. (Spicil. Friburg. V p. 142,9) benedictio super fustes, id est super -os iter agentium vel super capsellas eorum. GISLEB. MONT. chron. 152 p. 235,28 imperator . . . accepta apud Haghenoam pera cum -o iter Iherosolimitanum arripuit (167 p. 248,27. OTTO SANBLAS. chron. 32 p. 46,22 non in p. et -o, sed in lancea et gladio sepulchrum Domini visitare). *al.* **C** *usu vario:* **1** *de signo philosophorum:* ARS med. 1 p. 418,13 *simulacro Asclepii* imposuerunt . . . diaeteticae . . . -um, propter quod et philosophum ostendit. **2** *de signo virtutis divinae (cf. H. Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. IV. 1931/32. p. 132):* THIETM. chron. 7,69 audivi de quodam -o, in cuius sumitate manus erat . . . ferreum tenens circulum *eqs.* *Payr*

bacus *v.* opacus, pagus. **badanola** *v.* baionula.

***badera** (bradara) *subst. (arab.* al-bazar; *cf. P. de Koning, Trois traités d'anatomie arabes. 1903. p. 388,9) tentigo – Kitzler (Clitoris):* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 13bv natura feminea . . . deforis habet frustula de pellibus, que vocantur bradara (badera 3,33 [ed. Basil.]. *de fonte v. l. 44sq.*).

***badile** (patile, -ele) *subst.* (*ital.* badile) *pala – Schaufel:* GLOSS. IV 189,41 St.-S. p-e (-ęle *a*, patele vel p-e *b*) schůuel. *v. et* vatillum.

badius (vadius, baius), -a, -um. **1** *adi.: de colore equorum i. q. spadix – kastanienbraun (cf.* GLOSS. III 367,33 St.-S. -us equus rothros vel fenicatus; item spadix. *al.):* IORDAN. RUFF. equ. 4 p. 18,15 pilus *equi*, qui dicitur baius et semialbus et obscurus. **2** *subst. masc.: equus spadix – kastanienbraunes Pferd:* THEOD. PALID. annal. a. 1156 p. 89,51 qui *(praesul)* . . . gravitate sacerdotali currens in vadio incurrit mortem casu valido.

***badstuba** (-ůva), -ae *f. (theod. vet.* badastuba, *cf. Ahd. Wb. I. p. 772) balneum – Bad:* CHART. scrin. Col. A I p. 205,10 (a. 1192/93) Liveradis dedit Henrico marito suo terciam partem -ůvę.

baen *v.* bahen.

***baf.** *vox nihil significans: v. p. 1301,41.*

baga *v.* baca.

***bagatinus,** -i *m. (cf. ital.* bagattella, *v. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. I. 1961. p. 942) moneta parva Italiae septentrionalis – kleine norditalienische Münze:* CHART. Tirol. notar. II 584 (a. 1273) XL solidos parvulorum -orum.

[Sroder]

***bagnberga** *v.* *bainberga.

***bagordo,** -avi, -are. (*ital.* bagordare) *hastiludio pugnare – Lanzenspiele austragen (cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. ²II. 1889. p. 113):* ALBERT. MIL. temp. 215 p. 460,4 milites equitabantur super glaciam dicti Paudi et -bant. *fort. add.:* ANNAL. Ceccan. a. 1208 (MGScript. XIX p. 297,10) cum suis militibus domnus Iohannes . . . iocavit burbudando (buburd- *3*). *cf.* *bohordicium.

***baharius** *subst. (orig. inc.) ?sorbus – ?Sperberbaum (Sorbus domestica L.):* GLOSS. III 537,10 St.-S. -us surpelboim *(v. notam ed.).*

bahen (baen, baben, ben, pean, pen) *n.* (*cf.* βατς) *exempla allata pendent plus minus a Vulg. I Macc. 13,37.*

torques – Halskette: ABBO SANGERM. bell. 3,59 entole te comat, regesque baben (gloss.: n(eutrum) t(ertiae decl.); torques aurea cum gemmis, baben ornamentum cum auro et gemmis) proceresque. GLOSS. I 695,6 St.-S. baen (bean *e. o;* bahem *Vulg.*) palz spisal. 695,14 -n balz. 705,41 pean (ben *a,* pen *b*) palz. III 175,22 baen halsbŏga vel torques.

bahor *v.* bacchor.

Baiae, -arum *f. aquae – Bäder:* GLOSS. med. p. 11,22 -ae calidae, id est aquae calentes.

baianula *v.* baionula. ***baiellatus** *v.* *baiulatus.

***bail(l)ivus** *sim. v.* *bali(v)us. ***baim** *v.* *baion.

***bainberga** (bagn-, bein- *sim.*), -ae *f. (theod. vet.* beinberga, *cf. Ahd. Wb. I. p. 847sq.) ocrea – Beinschiene:* LEX Ribv. 40,11 bagnbergas (bain- *sim. var. l.*) bonas pro sex solid. tribuat. TESTAM. Eberh. (ed. P. E. Schramm – F. Mütherich, Denkmale der dt. Könige u. Kaiser. 1962. p. 93b,41) bembergas (*i.* beinb-) II. *ibid. iterum.*

baiolo *sim. v.* baiulo.

***baion** (vai-) *n.* (βαΐον) *species epithematis – Umschlagsart:* PAUL. AEGIN. cur. 191 p. 116,2 epithimata vero vaion (*3,37,6* βαΐον) et euuodes et similia (p. 116,9 malagmata . . . vaion et poliarcium). *fort. huc spectat:* ALPHITA I p. 279,19 baim (bami *var. l.;* baym ALPHITA II p. 19,4) interpretatur corroborativum et corrosivum.

baionula (-ian-, badanola), -ae *f. lectus portatorius in itinere usurpatus – Reisesänfte, Tragbett:* ABBO SANGERM. bell. 3,16 amphytappa laon extat badanola (gloss.: lectus in itinere). GLOSS. III 168,2 St.-S. baianula (-lo *E*) uartbette. 210,71 -a fartbette. 376,14.

***baiophoros** (vai-), *acc.* -on *subst.* (βαϊοφόρος *sc.* ἡμέρα) *dies palmarum – Palmsonntag:* LIUTPR. antap. 6,10 p. 157, 30 in ea, quae ante vaiophoron, quod nos palmarum ramos dicimus, ebdomada.

baiula (-iol-), -ae *f. usu attrib.: l. 51.*

I *strictius i. q. portatrix, latrix – Trägerin, Bringerin:* A *proprie:* PAUL. DIAC. carm. 7,6,1 fregit *Benedictus* veneni -am crucis per arma cymbiam. B *in imag.:* ASINARIUS 298 fit . . . leticie -a (baiola *var. l.*) tota dies. ACTA imp. Winkelm. II 1025 p. 687,1 cum opera talium ad excellentie vestre notitiam, facti evidentia -a, perferenda credantur. CONST. III 204 pestilentes heretice calliditatis argucie . . . infeste sunt auribus sicque sunt amaritudinis fellee -e (baiole *E*) detestande.

II *latius:* A *nutrix, altrix – Amme, Pflegerin:* 1 *proprie:* IONAS BOB. Columb. 2,12 p. 260,11 *(de diabolo)* per baiolam inpedimenta parare *Gibitrudi.* VITA Reginsw. 8 -ae ipsius *(Reginswindis)* germanum. SALIMB. chron. p. 350,15 precepit *Fridericus* -is et nutricibus, ut lac infantibus darent *eqs.* 2 *in imag.:* GODESC. AQUENS. opusc. 5,12 p. 164,4 tibi *(sc. Mariae),* vitae omnium vivificandorum -ae. 3 *per compar.:* PETR. CRASS. def. 2 p. 435,15 cum hae tres *(veritatis amicae)* quasi humanae vitae nutrices -aeque esse videantur. B *ministra, adiutrix – Dienerin, Helferin:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 14 ut . . . numquam absque -arum adminiculo de stratu se posset *nonna paralytica* erigere.

baiulatio (-iol-, -cio), -onis *f.*

I *proprie:* A *gestatio – das Tragen:* GONZO Geng. 36 Gengulfus . . . est consolatus . . . maiorem *fratrem* de minoris compassione et -is impeditione. CONSUET. Trev. 33tit. de . . . crucis -cione. ABSAL. serm. 14 p. 91c caereorum -o. B *levatio – das Aufheben:* TRANSL. Germ. 4 (MGScript. XV p. 7,9; s. IX.) quod ipse sanctus servientes sibi . . . fratres de -e sui corporis honorare velit *(cf. l. 51).*

II *translate:* A *cura, custodia – Aufsicht, Obhut:* HINCM. annal. a. 861 p. 56,18 Karolus dimisso filio suo Hludowico sub Adalardi . . . -e . . . peragrat *(cf.* a. 879 p. 147,28). B *tutela – Vormundschaft:* CHART. ord. Teut. 12 (a. 1179) confirmo tibi . . . -em puerorum Ade Bethsamitis. CHART. Mont. (MGScript. XXI p. 621,47) vir eius *(feminae)* ante puerorum suorum plenam etatem in ipsis pueris et in feodis eorum . . . -em habebit *(cf.* p. 622,2). C *procuratio, potestas – Verwaltung, Amt(sgewalt):* 1 *in univ.:* CONST. II 307 (a. 1231) ut . . . Gerhardus . . . de baiolatione (-iul- *2*) ipsi a nostra serenitate recommissa nulli respondeat . . . nisi nobis. ACTA imp. Winkelm. I 330 p. 293,42 propter mutationem officialium et baiulorum nostrorum . . ., quos annuatim . . . ab officiis -um suarum removeri contingit (GREG. IX. registr. 656,2 p. 555,37 Riccardus, marescalcus tuus [*sc. Friderici imperatoris*], ad -is officium . . . restituetur. *al.*). 2 *meton.:* a *circuitus potestatis, districtus – Amtsbezirk, Verwaltungsbereich:* ACTA imp. Winkelm. I 211 p. 189,18 (a. 1221) decimam -is nostre Averse. CHART. ord. Teut. 151 cum . . . imperator . . . in civitate Brundusii de redditibus suis sive de -e sive de sicla . . . cc uncias auri . . . donarit. ACTA imp. Winkelm. I 881 p. 671,16 de . . . omnibus, que . . . de -cionibus (baiulis *a*) subtracta fuerant *eqs.* 892 p. 677,41 de pecunia . . ., quam idem Iohannes fatetur . . . recepisse de -cionibus *eqs.* CHART. Rhen. med. III 788 burcgravio . . . dedimus facultatem, quod pro necessitatibus nostris . . . ab hominibus nostris, ubicumque in baiolatione sua viderit expedire, exigat. *al.* b *vectigalia (districtus) – Einkünfte (des Verwaltungsbereiches):* GREG. IX. registr. 391 -em et plateaticum civitatis vestre . . . duximus retinenda.

baiulator (-iol-), -oris *m. script.* baiut-: *l. 47. usu attrib.: l. 47.*

1 *strictius i. q. portator, gerulus – Träger, Bringer:* a *proprie:* WILH. HIRS. const. 1,36 p. 969B -i *absconsae.* WENR. epist. 6 p. 293,11 unius kartulae per quemlibet -em porrectae. FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 11,12 crucis -es duo . . . pariter cum ipsa succumbunt. b *in imag.:* MIRAC. Hucberti 1,7 doloris sui -r . . . ulnis filiam ferens. VITA Serv. 20 p. 78,13 bone . . . gratie baiolator (-iul- *var. l.*) nomine . . . Eucharius. GERHOH. aedif. 7 (16) p. 148,17 apostolicae vitae professores et crucis Christi baiolatores. 2 *latius i. q. nuntius – Bote:* CHART. Rhen. med. II app. 10 (s. X./XII.) ibi sunt II obę, quas tenent -es. p. 341,14 homines baiutores vel nuncios.

***baiulatus** (-iell-), -us *m.* 1 *proprie i. q. levatio – das Aufheben:* CARM. de Germ. 3,37,1 (MGPoet. IV p. 134) de concesso -u corporis *(cf. l. 3sq.).* 2 *translate:* a *in univ. i. q. gubernatio, procuratio – Regierung, Verwaltung:* CHRON. Ven. Alt. p. 118,18 fuit factus baiulus Henricus . . . et imperavit, qui inter tempus -us et imperii vixit an. ‹. . .›. INNOC. IV. registr. A 675 is, qui proximior est heredi, eo absente dominium et -um ipsius regni debeat obtinere *eqs.* b *meton. i. q. circuitus potestatis, districtus – Amtsbezirk, Verwaltungsbereich:* INNOC. IV. registr. B 332 in -u Gaiete. CHART. Gelr. 879 p. 856,30 de . . . redditibus ville et -us Geldoniensis. p. 856,33 in villa et baiellatu seu ballione Geldonensi.

baiulo (-iol-), -avi, -atum, -are. *script.:* pa-: *l. 71.* va-: *p. 1315,8.* bacu-: *p. 1315,32.* bayol-: *p. 1315,20.* -ial-: *p. 1315,20.*

I *proprie i. q. portare, ferre – tragen, bringen:* A *gener.:* ALDH. epist. 5 p. 490,15 mellifluum examen . . . ad crates graciles sarcinatum flava baiolans (-iul- *var. l.*) gestamina asportat. virg. I 36 p. 284,16 qui in sabanis . . . baiolabantur (-iul- *L*) aegroti. BEDA hist. eccl. 2,8 p. 96,32 indumentum humeris tuis -andum. CARM. Cantabr. 48,1,6 Cloto . . ., que baiolat colum. CHART. Turic. 357 p. 238,19 littere . . . baiolande. *al.* *in imag.:* RHYTHM. 37,2,1 baiolat (paiolat *B*) iram in corde (*cf.* HADR. II. epist. 38 p. 749,25 suscepit, quod

[Sroder]

ardenter semper in pectore -bat). NICOL. I. epist. 53 p. 341,15 pondera. GESTA Trev. cont. 4 p. 178,49 in . . . corpore thesaurum -asse spiritualis gratiae. *de nave i. q. capere – fassen:* CHART. Pomm. A 150 p. 357,42 (a. 1224) de navi . . . octo last -anti (CHART. Hans. I 223 p. 69,23). **B** *spec.:* **1** *eccl.:* RHYTHM. 82,8,4 qui *(filius Altissimi)* -vit sibi crucis stipite ([*cf. Vulg. Ioh. 19,17*]. CYPR. CORD. carm. app. 1,20 [MG Poet. III p. 147] vaiulans crucem supplicii omnem mundum redemisti. CHART. Basil. A I 143 p. 212,12 [epist. papae]. *al.*). *in imag.:* HUMB. Sim. 2,40 p. 189,38 catholici quaedam Hebreorum signa retinent, in quibus Dominum velatum essentialiter -ent et prophetent *eqs.* CHART. archiep. Magd. 315[B] p. 404,22 qui . . . crucem Christi non in angaria cottidie -ant *(cf. Vulg. Matth. 27,32. al.).* **2** *iur.:* ARNULF. MEDIOL. gest. 1,19 episcopus codicem, marchio canem -ans . . . reatus . . . sunt confessi. HERM. IUD. conv. 5 p. 84,21 (ed. G. Niemeyer. 1963) ferrum ignitum nuda . . . manu in fidei sue argumentum baiolans. **3** *publ.:* GESTA Halb. p. 106,18 rex Danorum . . . ensem imperialem baiolans. **4** *milit.:* LEX Baiuv. 2,9 arma sua vivaciter -are ([-iol-, -ial-, -yol- *sim. var. l.*]. 4,11. CAPIT. reg. Franc. 223. *al.*). ANNAL. Ianuens. III p. 19,28 vexilla. **5** *medic.:* ANTIDOT. Glasg. p. 141,31 cauculum limacis . . . tecum -a.

II *translate:* **A** *suscipere – auf sich nehmen:* **1** *de officiis sim. i. q. exsequi, exercere – ausführen, ausüben:* FORM. Marculfi 1,1 p. 39,20 sancta . . . baiolare (-iul- *A 2*) officia. NICOL. I. epist. 88 p. 479,33 ecclesiarum cunctarum sollicitudinem -bimus. WOLFHARD. Waldb. 1,2 (1) monachicam vitam strenue -vit (-iol- *1*). PETR. DAM. grat. 34 p. 67,28 secularem militiam -are (CHART. Livon. A III 200[a] p. 37,37 fratribus . . . aequalem prompte obedientiae m. sub vexillo s. crucis baculantibus). **2** *de malis sim. i. q. perferre – ertragen:* ORD. iud. Dei A 29[e] p. 633,14 ut . . . taliter sit tibi -andum de manu Domini . . ., ut *eqs.* TRANSL. Viti 21 cecus . . . tenebras pro luce -ans. **B** *admittere – zulassen:* ORD. iud. Dei A 17[e] p. 619,20 si de hoc furto scisti aut vidisti aut -asti. 19[f] p. 622,3 si hoc malum fecisti . . . vel assensum praebuisti aut -asti. 29[e] p. 633,14. *ibid. al. (v. ind.).* **C** *sustentare – unterstützen:* VITA Rust. 24 (MGMer. IV p. 350,5) quo ingenio -bas exiguitatem nostram diebus ac noctibus. **D** *de consilio i. q. inire – fassen:* FORM. Sal. Bign. 18 prudentem consilium baiolat, qui *eqs.* (TRAD. Frising. 37 prudente consilio baiolat, qui *eqs. ibid. al.*).

baiulus (iol-), -i *m.* *script.* va-: *p. 1316,33.* *form. nom. sg.* -os: *p. 1316,22.*

I *proprie i. q. portator, gerulus – Träger, Bringer (fere de personis; de rebus: p. 1316,15; cf.* GLOSS. I 164,9 St.-S. baiolus fôrari. II 473,7 -orum bacalaro. III 186,67 -us portator vel gerulus dregere. IV 197,22 -us tregil): **A** *strictius:* **1** *gener.:* DIPL. Karoli M. 239 p. 332,31 -os sacri corporis lux incomparabilis circumfulsit (TRANSL. Libor. 29). WANDALB. Goar. 1,21 ad -um infantis accessit. LAMB. HERSF. annal. a. 1063 p. 87,15 -us litterarum (CHART. Merseb. 332 p. 264,15. *al. cf.* CHART. Carinth. IV 2394 presencium baiolum). *in imag.:* HARTW. Emm. 19 o pedes pacis -i *(cf.* GESTA Autis. [MGScript. X p. 521,28] pacis -us vocabatur *Guillelmus).* GERHOH. psalm. 36,14/15 p. 512,22 immundorum spirituum -i. CHRON. Hugon. cont. Weing. (MGScript. XXI p. 476,45) legatos soldani multae devotionis baiolos. *de artu i. q. fulcrum – Stütze:* WOLFHARD. Waldb. 1,18 (16) crure . . . confracto et artuum omnium -o eidem *(feminae)* misere minutato. **2** *spec.:* **a** *eccl.:* ORDO Rom. 6,7 ut sacri ministerii vasa . . . deferantur per -os de . . . monasterio ad celebrandae stationis locum. VITA Corb. 38 sanctae crucis baiolus *(de cruciferis:* CHRON. Albr. a. 1190 p. 863,45 iam plus quam per annum -i crucis extiterant *Francorum proceres).* THEOD. AMORB. Bened. II 2 p. 261,12 vir . . . habitu monachico trabeatus et puer . . ., cambutae eius -us. PETR. CAS. (?) chron. 4,37 pontifex misit . . . -os, cereostatarios, stauroferos. *al.* *in imag.:* THEOD. AMORB. Mart. prol. ego monachici propositi gerulus nec non et sacerdotalis ordinis -us Theodoricus. BERTH. (?) annal. a. 1073 p. 276,5 Herimannus . . ., nudus nudae crucis -us . . ., monachus efficitur. **b** *iur.:* COSMAS chron. 3,32 p. 203,13 cane . . . suum demerdante -um. **c** *publ.:* ARNOLD. LUB. chron. 6,2 p. 214,6 ut . . . ipse *(Ottocarus I.)* procederet coronatus et gladii regis -us. **B** *latius:* **1** *nuntius, adnuntiator – Bote, Verkünder:* VITA Ludow. Pii 27 p. 621,28 huius legationis -us fuit Theodorus nomenculator (CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 457,1). OTTO FRISING. gest. 2,45 p. 152,29 deceptionis sue baiolum. CHART. Livon. A I 36 p. 42,38 (epist. papae) episcopo et aliis -is verbi Dei. **2** *possessor – Besitzer:* TRAD. Ransh. 157 p. 259,8 (a. 1182) presentis pagine baioli. **3** *custos – Verwahrer:* HARIULF. chron. 1,5 p. 14,15 beatus Maurontus . . . regiae bullae vel sigilli -us fuit. **4** *conservator – Wahrer:* CHART. episc. Wirz. I 151 p. 146,23 (a. 1192) statuta . . . autentico scripturę baiolo committere. **5** *qui colit – Betreuer:* ROB. TOR. chron. a. 1170 p. 519,45 beatus Amator famulus beate Marie et aliquando -us et nutricius Domini fuit.

II *translate:* **A** *paedagogus filiorum regalium, magister aulae – Prinzenerzieher, Hofmeister (cf. Waitz, Verf.-Gesch. III. p. 537sqq.):* **1** *in univ.:* CHRON. Fred. 4, 86 Otto quidam . . ., qui baiolos Sigyberto ab adoliscenciam fuerat. GESTA Dagob. 2 *Dagobertus* traditus est a genitore . . . Arnulfo . . . episcopo, ut . . . eius custos et -us esset. HINCM. ord. pal. 1 Alexander in pueritia sua habuit -um nomine Leonidem. FLOD. hist. 3,24 p. 537,28 quatinus . . . sub manu boni . . . -i ad hoc eum *(filium)* nutriri faciat *Karolus.* BENZO ad Heinr. 1,17 p. 606,19 quod in diebus pueritiae de -o ad -um, o cesar Heinrice, porrexit te fortuna. 6,4 p. 661,26 baioli, homines nequam, filii mendacii. *al.* *fort. huc spectat:* ERCHEMB. CAS. hist. 38 Gregorium -um imperiale Grecorum (*cf.* LUP. PROT. chron. a. 875). CHRON. Salern. 142 Constantinus, augustorum vaiulus (*ex* ERCHEMB. CAS. hist. 76 aulicum) et patricius. **2** *de consiliariis etiam in administratione regni adiuvantibus:* EPIST. Lup. Ferr. 64 p. 64,5 non admittantur . . . a vobis monitores, quos -os vulgus appellat. VITA Ludow. Pii 4 p. 609,2 filium . . . suum Hludowicum regem regnaturum in Aquitaniam misit *rex Karolus,* praeponens illi -um Arnoldum. **B** *tutor – Vormund:* ANNAL. Ianuens. III p. 163,4 Berengarius comes . . . diem clausit extremum . . . et . . . Romeum de Villanova -um totius terre sue et filie dimisit. **C** *gubernator (loco principum minorum regno fungens) – (vormundschaftlicher) Regent:* ANNAL. Cav. a. 1258 (MGScript. III p. 194,21) Manfredus, princeps Tarenti, cum esset -us regni (*cf.* CHRON. Barth. app. [MGScript. XXXI p. 225,5] regnum . . . occupavit *Manfredus* . . . non tamquam rex, sed sicut -us Conradi). BURCH. URSB. chron. p. 60,15 ignorante . . . comite Tripolitano, qui fuerat a rege Baldowino regni procurator et -us constitutus. SALIMB. chron. p. 44,6 quo *(Balduino imperatore)* mortuo rex Iohannes -us illius remansit imperii pro parvulo suo nepote. *al. v. et p. 1314,53.* **D** *officialis, procurator, vicarius – Beamter, Verwalter, Stellvertreter (cf. E. Mayer, Ital. Verf.-Gesch. II. 1909. p. 427sqq.; H. Nowé, Les baillis comtaux de Flandre. 1928; H. Mitteis, Der Staat des hohen Mittelalters. [4]1953. ind. s. v. 'bailli'):* **1** *in univ.:* GENEAL. Flandr. VI 9 p. 319,29 per -os suos super possessionibus suis eos *(clericos)* inquietavit *comes Balduinus.* ROM. SALERN. annal. a. 1159 p. 242,27 cum imperator vellet in civitate -um constituere. CHART. episc. Hild. I 521 Conradus . . ., imperialis aulae cancellarius, . . . -is et universis . . . salutem. ANNAL. Ianuens. III p. 105,22 Romeus . . ., domini comitis Provincie -us. CONST. II 425,10 si . . . villico alicui vel -o . . . homo ille tentus et custodiendus evaserit. RYCCARD. chron. a. 1232 p. 177,16 -i imperiales, qui cavarrecti vocantur *(v. notam ed.).* ACTA imp. Winkelm. I 8 ut ipsi fratres . . . omnium -orum nostrorum *(sc. Philippi, regis Romanorum)* speciali gaudeant protectione. CHART. ord. Teut. 41 p. 33,11 Iohannes de Ybelino, dominus Beriti et regni Ierosolimitani -us (116 p. 103,11 conestabulo et -o r. I.). ACTA imp. Winkelm. I 162 p. 139,6 ut homines . . . monasterii essent liberi ab . . . dominatione principum et -orum. CONST. II 137 Fridericus . . . imperator . . . iustitiariis, comiti-

[Sroder]

bus, baronibus, camerariis, -is et omnibus officialibus . . . gratiam suam. ACTA imp. Winkelm. I 665 p. 531,18 custodes et -os, quos posuit *comes Tholosanus* . . . in . . . possessionibus ecclesiarum. *al. v. et p. 1314,17. de procuratoribus soldani:* MENKO chron. p. 550,3 -os suos regno superposuit *soldanus* Damasceno. **2** *de certis functionibus:* **a** *de dispensatione redituum:* ACTA imp. Winkelm. I 76 (a. 1198) iniungimus portulanis et -is . . ., ut de omnibus redditibus . . . portuum . . . decimam . . . ecclesie . . . persolvant *eqs.* **b** *de potestate iudicandi:* CHART. Mont. (MGScript. XXI p. 622,4; a. 1200) -us domini comitis Hainoensis supra omnes . . . -os . . . constitutus iusticiam potest facere *eqs. v. et* *balivus.

baius *v.* badius. **baiutor** *v.* baiulator.

***bal** (boal) *subst. (turc.* bal, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 201) potus ex melle confectus – aus Honig bereitetes Getränk:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 306,1 quid vellemus bibere, utrum vinum . . . vel -l, hoc est medonem de melle. p. 335,6 boal (bal *B*), hoc est potum de melle.

***bala** *v.* *balla. **balaena** *v.* balena.

***balafium** (pa-, -lif-, -phium, -sium, -filium) *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* Palladium, *cf. Diefenbach, Novum Gloss. s. v.* balaphium) *imago – Bild:* GLOSS. III 266,59 St.-S. -um imago bilidi. 294,62 -sium imago i. bilde. 429,33 p-um pilidi. 462,43 palafilium pilidi. 690,35 balifium pilidi. IV 197,28 -phium bilithiu. *ibid. al.*

***balaglus** *v.* *balascius.

***balagros** (halagorez) *subst.* (βάλαγρος) *species piscis in aqua dulci degentis – Süßwasserfischart:* ALBERT. M. animal. 4,105 piscium . . . fluvialium orientalium, qui dicuntur kyroz et halagorez (*p. 538a,15* βάλαγρος). *v. et* *baleros.

***balancia** *v.* *bilancia.

*?**balaneca** (biantacea) *subst. (orig. inc.) scelerata – Hahnenfuß (Ranunculus sceleratus L.):* ALPHITA I p. 277,20 apium risus, quod idem est, quod scelerata . . . sive balaneca (biantacea *var. l.*).

balaninus, -a, -um. (βαλάνινος) *ad myrobalanum pertinens – Behennuß-:* PAUL. AEGIN. cur. 14 oleum -um ([id est glandinum *add. A*, balsaminum *B; 3,2,6* βαλάνινον]. ANTIDOT. Sangall. p. 96,11 o. -um virtutem habet purgativam).

balanites (balatina) *subst.* (βαλανίτης) *uva rustica – Bauernweinbeere (Vitis vinifera L. cathartica Dierb.):* GLOSS. III 91,47 St.-S. balatine hûnischedrûben (194,51). *v. et* *betullacia.

balanium *v.* balneum. ***balantia** *v.* *bilancia.

***balantius** *v.* *balascius.

balanus, -i *m. (n.* -um, -on: *l. 49.54)* (βάλανος) *script.:* va-: *l. 71.* -lara: *l. 54.* halnane: *l. 66.*

I *proprie:* **A** *de fructibus:* **1** *glans – Eichel:* ALPHITA I p. 279,19 -on, id est glans, inde mirobalanus, quasi glans vendibilis. **2** *castanea – Kastanie:* DYASC. p. 80a omnia . . . membra lapsa confirmant -i etiam, quos Sardi castaneas aut lepomata aut Iovis -um (*Diosc. lat. 1,116* Sardiane . . . -i) vocant. *fort. huc spectat:* BERNH. PROV. comm. 8,1 p. 298,19 castanee cocte, que -lara appellantur. **3** *capsula (seminis) – (Samen-)Kapsel:* DYNAMID. Hippocr. 2,118 -i sementes mittit *bryonia.* **B** *de arboribus:* **1** *quercus – Eiche:* GLOSS. med. p. 12,1 -orum glandes: virides stringunt. **2** -us myrepsicus *i. q. palma – Behennußbaum (Moringa Arabica Pers., cf. André, Lex. bot. p. 235):* ALPHITA II p. 18,27 -us rapseo (*cf. Diosc. lat. 4,152* de -o mirepsico) est simile arboris mirice, nuces habens intus rotundas.

II *translate de rebus vel anim. formam glandis exhibentibus:* **A** *zool. i. q. species cancri – Seepocke, Meereichel (Balanus balanoides L.):* ALBERT. M. animal. 5,65 quod . . . de genere concarum invenitur in fissuris lapidum, communi nomine vocatur ruma et halnane (*p. 547b,22* βάλανον), quod sonat concas et testudines. **B** *medic. i. q. pessarium formam coni exhibens – zapfenförmiges Heilmittel zum Einführen:* FRAGM. mul. I 1 aliut pessus, qui vocatur splendidus, alter -us *eqs.* TRACT. de caus. mul. 34 mel teris coctum in sevo, ut valanum longum facias et subpone intestino maiore.

***balaphium** *v.* *balafium. **balarum** *v.* balanus.

***balascius** (-asius, -agius, -antius, palachius, palatius, -um), -i *m. (n.* -um: *l. 9) (arab.* balahšan, *ital.* balascio, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 891) gemma quaedam rubicunda – Ballasrubin:* ARNOLD. SAXO fin. 3,10 balagius gemma est, rufus et perlucentis nature. CATAL. thes. Germ. I 31,23sq. (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966) unus *anulus* cum -sio . . . et alius peior cum -sio. ALBERT. M. miner. 1,2,2 p. 16a,46 si fuerit perspicuitas multa et fumus superfusus valde tenuis et lucidus, est color eius, qui vocatur palatius sive palatium. 2,1, 2 p. 26b,3 hunc *colorem* primo . . . accipit carbunculus et postea palachius sive palatius et granatus. 2,2,2 p. 32a,8 balagius, qui et palatius dicitur, est gemma coloris rubei *eqs.* Ps. ARIST. lap. I p. 186,23 occultamus istos *lapides pretiosos,* quoniam digniores sunt balantio atque rubino.

***balasium** *v.* *balafium. ***balasius** *v.* *balascius.

balasterius *v.* ballistarius. **balasticon** *v.* balaustium.

balastrum (-atrum), -i *n. balneum – Bad (cf.* GLOSS. I 55,38 St.-S. -atrum balneum): LAUDES Mediol. 6,3 (MGPoet. I p. 25) undam capit *Mediolanum* per ductorem limphe quendam -is. *expressius i. q. aqua balnei – Badewasser:* GLOSS. I 54,39 St.-S. -um pahuuuazzar *(cf. Ahd. Wb. I. p. 781).*

balatina *v.* balanites. **balatio** *sim. v.* ballatio.

balatro (bara-, -thro), -onis *m. metr.* -lā-: *l. 26.35. exempla allata pendent plus minus ab Hor. sat. 1,2,2.*

1 *ioculator, praestigiator – Possenreißer, Gaukler:* AMARC. serm. 4,241 sperne -um laudes scurrasque dicaces abice. BENZO ad Heinr. 3,1 p. 622,48 Paulo intercepto a latronibus mendicis et -bus (*cf.* 4,5 p. 640,27 baratrones et periuri. 5,2 p. 649,33). OTTO FRISING. chron. 6,32 p. 298,14 omne -um et histrionum collegium . . . vacuum abire permisit *rex.* RAHEW. apol. 13 curia, . . . -um seva culina. ARCHIPOETA 2,10 genus omne -um intrat ante diem nonum. *al.* **2** *ganeo – Schlemmer:* HERM. AUGIENS. vit. 1105 non haec *(gulosa gastrimargia)* hians considerat, natura quid parce petat, sed quod -o postulat.

1. balatus, -us *m. actio balandi – das Blöken, Meckern:* **1** *proprie:* GERHOH. tract p. 210,15sq. -us hircorum discretus est valde a -u ovium sive arietum. *in imag.:* SYLL. Bern. 2, 64 hyrcus et aedus -um variantem dantes carmina sistunt. CARM. de Lamb. 204 deposcunt ovium -us undique mites, ut reddatur eis Landberti gratia sancti (*item de ovibus Christi:* 521). **2** *translate i. q. questus – Klage:* CARM. de Nyn. 133 nuncius . . . trepidus -u impleverat auras.

2. balatus *v.* palatum.

balaustium, -i *n. vel saepius* **balaustia,** -ae *f.* (βαλαύστιον) *script.:* va-: *l. 52.* bau-: *l. 69.* -auci-: *l. 64.* -lasti-: *l. 72.* -sci-: *l. 71.* -st(a): *l. 64. form.:* *nom. sg.* -on: *l. 70sq. gen. sg.* -u: *l. 52.*

1 *flos mali granati (silvestris) – Blüte des (wilden) Granatapfelbaumes:* PAUL. AEGIN. cur. 176 p. 101,17 -um (*3,31,3* βαλαύστιον), rubi fructus . . . coquentes eis utuntur. 215 eretinu corticum . . . et valaustiu tantundem. ANTIDOT. Augiens. p. 50,7 cortices de malu granatu, -am. p. 55,16 -u dragm. 1. ANTIDOT. Bamb. app. p. 37,3 sanguine espuentibus: . . . cadmian £, -a *(cod.,* -ica *ed.)* £. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 380B -a frigida est et sic virtutem habet constringendi fluxum et rheuma . . ., -a flos est mali granati caducus. ROGER. SALERN. chirurg. 2,365 fiat talis gargarismus: sumac, gallas, -as, rosas. ALPHITA I p. 279,23 -a est flos caducus mali granati vel fructus cuiusdam arboris ad modum mali granati. ALBERT. M. veget. 1,190 hoc . . . modo . . . -ae (*p. 821a,5* βαλαύστια), qua sunt flores malorum granatorum, conferunt olivis *eqs.* 2,117 quod diximus de arboribus, quarum fructui primitus formato flos adhaeret, apparet maxime in -is (balauciis *L*, balaustis *V*, *cf. ed. p. 397 app. crit.*). 6,118 habet *granatum* florem rubeum . . . et ille vocatur -a. animal. 8,148. *al.* **2** *millefolium – Ähriges Tausendblatt (Myriophyllum spicatum L.) oder Schafgarbe (Achillea millefolium L.):* AESCULAPIUS 43 p. 74,7 baul-am (baul-a *cod. Augiens. CXX,* bal-am *cod. Bruxell. lat. 1342/50*), hoc est centifolium. GLOSS. med. p. 12,3 -ion: hoc est centifolia. p. 46,17 mirifillon, qui et -ion (-scion *P*). DYNAMID. Hippocr. 2,58 myriophyllon, quod et balasticon.

[Sroder]

***balbeo,** -ere. *susurrare – flüstern:* CARM. Bur. B 103,1,2[a],3 livens Invidia . . ., lingua -ens *(B,* balans *ci. ed.)* impia, mea turbas gaudia.

***balbito** *v.* *balbutto.

***balbosus,** -a, -um. *balbus – stammelnd (cf.* GLOSS. III 225,66 St.-S. -us stamelenter): CARM. libr. III 40,51 quid loquor ingenii -us somniculosi, non Maro.

balbugo *v.* vulgago.

***balbulus,** -a, -um. *balbutiens – stammelnd:* THEODULF. carm. 27,14 -a vox *cuculi* resonat gutture raucisono. EKKEH. IV. cas. 33 Notker corpore, non animo gracilis, voce, non spiritu -us. *in cognomine i. qui haesitantia verba profert – Stammler:* SYLL. Sangall. app. 3 p. 336,29 Notker B-us (EKKEH. IV. cas. 2).

balbus, -a, -um. *script.* balu-: *l. 27.*

1 *adi.: balbutiens – stammelnd, stotternd (cf.* GLOSS. III 179,40 St.-S. 295,28 -us blesus neselenter. 434,44 -us stammolonder. 663,5 -us stammiler. *al.): ALDH.* virg. I 45 p. 299, 11 -is buccarum labellis. NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 84,16 quę ego -us et edentulus . . . explicare temptavi (*cf.* carm. 4, 10,1 p. 150 aeger et -us ... Stephani triumphos Notker indignus cecini). ARCHIPOETA 2,1,1 lingua -us, hebes ingenio . . . sermonem facio. CHRON. Mont. Ser. a. 1206 p. 173,26 nec . . . -us erat *praepositus,* sed prepropere et . . . in gutture loquens. *al.*

2 *subst. masc.: qui haesitantia verba profert – Stammler:* ALDH. virg. II 1087 blessos ac -os (baluos *AS*[2]), qui scaevis verba loquelis fantes corrumpunt. RATHER. epist. 25 p. 137,4 clericum nemo vestrum sine licentia faciat nostra, nullus -um vel ultra mensuram blesum. CARM. Bur. B 60,15,1 si -i more veritus nil ausim fari penitus. *al. in cognomine:* REGINO chron. a. 878 Ludowicus rex . . ., qui B-us appellabatur, eo quod impeditioris et tardioris esset eloquii.

***balbutatio,** -onis *f. verba haesitantia – Gestammel:* BENZO ad Heinr. 3,27 cum . . . blaterando verba perstreperet *Alexander* nullusque -em eius intelligeret.

1. balbutio (-cio, -ttio), -ire. *script.* -put-: *l. 40. depon.: l. 47.*

1 *intrans.:* **a** *haesitantia verba proferre – stammeln (cf.* GLOSS. III 219,8 St.-S. -putio blapizon. 312,36 -o [-tto *a*] blabpizon. 324,9 -o uesele [*i.* nesele *ed.*] inde balbus. 330,1 -cio stamelo. 350,46 blatero vel -cio lispen. *al.): WALTHARIUS* 316 -it madido facundia fusa palato. EPIST. Lup. Ferr. add. 8 p. 119,22 praesertim cum sim ingenio rudis, sermone impeditus et ne rusticano quidem eloquio -ire sufficiam. *depon.:* LIBELL. quer. 3 (MGScript. XXX p. 1464,23; a. 1079/80) nullus affuit . . ., qui dicere ausus esset vel -iri cum lingua, quod *eqs.* **b** *sonos per intervalla emittere – stoßweise Töne hervorbringen:* ALBERT. M. animal. 23,128 haec *(merula)* verno tempore canit, hyeme -it *(cf. Plin. nat. 10,80).* **c** *obscure loqui – unklar reden:* ALBERT. M. metaph. 1,3,12 p. 42,75 (ed. B. Geyer. 1960) de verbis impropriis, ad quae devenit *Empedocles* -endo (*p. 985*[a],5 ψελλίζεται) circa veritatem (*cf.* p. 43,16). **2** *trans. i. q. balba voce exprimere – stammelnd hervorbringen:* ALCUIN. carm. 40,8 has tantum paucas -at *fistula* ore camenas.

adi. **balbutiens,** -entis.

1 *proprie i. q. haesitantia verba proferens – stammelnd (cf.* GLOSS. IV 238,7 St.-S. -s stammelenter. *al.): WALTH.* SPIR. Christoph. I 18 ipsa . . . non, ut fit in edentulis, -ttiente lingua solito clarius exclamavit *eqs.* ALPHITA I p. 318,18 traulus, id est -s, id est, qui non potest ad plenum formare voces. *v. et l. 70. in imag.:* BRUNO QUERF. Adalb. A 4 decursis . . . rudis infantie -bus annis. **2** *translate i. q. non perfecte cohaerens – nicht völlig zusammenhaltend:* ALBERT. M. miner. 3,2,1 p. 76[a],9 ea *(metalla)* . . ., quae -em, ut dicit Aristoteles (*p. 328*[b],9 ψελλίζεται), habent mixturam sicut stannum. p. 76[a],15sqq. vocatur . . . -s mixtura, quae in aliquibus partibus mixtionis rationem attingit et in quibusdam non, sed est compositio quasi minima, sicut homo -s quaedam verba attingit et quaedam non. animal. 16,134 spermatum -em mixturam (*cf.* 16,135).

2. *balbutio, -onis *f. obscuritas (verborum) – Unklarheit:* ALBERT. M. metaph. 2,1,3 p. 94,14 (ed. B. Geyer. 1960) quia difficultatis causa in natura plantata est, excusandi sunt *philosophi, qui de veritate aliquid superficialiter enuntiaverunt,* de -e.

balbutium *v.* albucium, vulgago.

***balbutizans,** -antis *m. in cognomine i. qui haesitantia verba profert – Stammler:* CHART. scrin. Col. A II 2 p. 17,32 (a. 1135/80) Albret B-s (p. 26,32).

***balbutto,** -are. *haesitantia verba proferre – stammeln:* ERMENR. Har. 7 (ed. V. Burr in: Ellwangen. I. 1964. p. 24) vehementer lingua -at *(A,* balbitat *B)* ei. *v. et p. 1319,40.*

***balbutum,** -i *n.* (*cf.* balbus, balbutire) *titubantia (linguae) – das Stammeln:* VITA Alcuini prol. p. 185,6 adgrediar calamo, non saecularis eloquentiae redolente stemmate, sed sicut corporis, ita sensus -o scriptitare vitam.

***balcarius,** -i *m. (orig. inc.) rationarius – Rechnungsbeamter:* CHART. Rhen. med. I 135,41 (a. 893) de missatico, quod provenit per quatuor ebdomadas reddunt -i rationem *(i.* 'falcarii' *Lamprecht, Wirtschaftsleben. II. p. 78).*

***balcha** (pa-), -ae *f. (theod.* Balche *sim., cf. Schweizerisches Idiotikon. IV. 1901. p. 1191sqq.) piscis quidam (sc. ex familia salmorum) – lachsartiger Fisch, Felche:* REGISTR. Engelb. p. 223,27 de Chamo VII mod. chernen . . . et XXXXV -as *eqs.* p. 225,19 VI p-as. *cf.* REGISTR. Eins. 1 p. 40,29 balhe. p. 41,5. CHART. Turic. 1326 kambalche *('Balchen von Cham' ed. in nota).*

***balcher** *v.* *blanchetum.

***balco** (-cho), -onis *m.* (*ital.* balcone) *maenianum – Balkon, Mauervorsprung:* ANNAL. Ianuens. IV p. 73,9 iudex volens se emittere per balchonem . . . de alto cecidit.

***baldachinus** *v.* *baldakinus.

***baldachum** *vel* **-us,** -i *subst.* (*fort. cohaeret c.* *baldakinus) *?species navis velis praeditae – ?Segelschiffart:* ACTA pacis Sangerm. app. 12 p. 112,7 Neapolitani . . . cum duobus -is armatis . . . in obsidionem nostram . . . accesserunt.

***baldaciter** *adv.* (*cf. theod. vet.* baldo) **1** *audacter – kühn:* GESTA Frid. imp. A p. 18,27 -r (blandaciter *B*) steterunt *milites* ibi per XV dies et obpugnaverunt Sallam. p. 40, 22 milites . . . egressi sunt . . . valde -r. **2** *fiducialiter – getrost:* GESTA Frid. imp. B p. 82,9 misit *soldanus* ei *(imperatori)* salutem, et quod -r (blandaciter *B,* blandiciter *P*) per totam suam terram transiret.

***baldakinus** (pa-, bodechi-, -dek-, -achi-, -lkin-, -dicus *sim.*), -i *m. (ital.* baldacchino, *cf. nom. propr.* Baldacco '*Bagdad*') *pretiosus pannus sericus cum auri filis intextis – Goldbrokat (cf. J. Braun, Der christl. Altar. II. 1924. p. 270):* CATAL. thes. Germ. I 91,33 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966; a. 1238) subtilem . . . de bodechino paratam. 111,19 cappa . . . de bono -ekino. CHART. Tirol. notar. I 434[a] warnaciam unam de -chino et unam warnaciam de scarlata. BERTH. RATISB. serm. 10 p. 56,36 praedivites . . ., qui purpuras, paltikinum varium et huiusmodi *habent.* EPIST. Dominic. 24 de terra longinqua adductum vobis mitto -ekinum. ANNAL. Basil. a. 1276 p. 199,39 fuit . . . pheretrum coopertum nobili baldico. ANNAL. Otak. a. 1278 p. 193,4 praeda innumerabilis . . . in auro, argento, . . . balkinis et aliis clenodiis. ANNAL. Prag. III a. 1238 p. 208,37 pallam altaris de albo balkyno. SALIMB. chron. p. 502,5 purpuras, xamitos et -os. *al.*

***baldamonia** *v.* *baldemonia.

***baldantia** (-nsa), -ae *f.* (*ital.* baldanza; *cf. theod. vet.* baldo) *audacia – Keckheit:* NOTAE Pis. a. 1148 (MGScript. XIX p. 266,42) unde gens paganorum magnam habuerunt -nsa et letitia, cristiani tristia.

***baldekinus** *v.* *baldakinus.

***baldemonia** (va-, ha-, -tam-, -dim-, -dam-, balende-), -ae *f. (orig. inc.)*

1 *meum – Bärwurz (Meum athamanticum Jacq., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 191):* GLOSS. III 49,53 St.-S. -a (ha-a *E*) berwrz. 526,7 -a berwurz olsenik. 584,27 -damonia beruurze. ALPHITA II p. 189,21 va-a vel -a similis est

[Sroder]

silphio . . ., radicibus utimur (*cf.* p. 20,4). *fort. huc spectat:* ALPHITA I p. 306,10 penax, balendemonia seu vesica. **2** *herba thuris – Olsenik (Peucedanum palustre L., cf. G. Pritzel – C. Jessen, Die deutschen Volksnamen der Pflanzen. 1882. p. 270):* GLOSS. III 537,33 St.-S. -dimonia olsnic. 550,6 -a olsnic *(a)*, ulsenitz *(b). v. et p. 1320,71.* **3** *brunella – Kleine Braunelle (Brunella vulgaris L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 262):* GLOSS. III 537,14 St.-S. -tamonia brunworz.

***baldicus** *v.* *baldakinus.

***baldinella,** -ae *f.* (*ital.* baldinello, bandinella *a* *banda) *species panni – Stoffart (cf. A. Schaube, Handelsgesch. der roman. Völker. 1906. p. 159): v. p. 1324,15.*

*?****baldres** *subst. (orig. inc.) species nummi – Münzart:* LEG. Wisig. add. p. 464,5 -es faciunt argencotabili.

***bale** *v.* 2. *balus.

***balea,** -ae *f.* (*cf.* balearis) *tormentum, arcuballista – Schleudergeschütz, Armbrust (cf.* GLOSS. III 215,57 St.-S. -a armbrust. *al.; de re v. K. Huuri, Zur Geschichte des mittelalterlichen Geschützwesens. 1941. p. 43):* REIN. LEOD. annal. a. 1210 p. 663,51 castrum . . . machinis et omni genere -arum impugnarunt.

balearis, -e. *ad (arcu)ballistam pertinens – zum (Bogen-)Schleudergeschütz gehörig (cf. K. Huuri, op. cit. p. 43. 59.168):* TRANSL. Dion. Ratisb. 38 p. 371[a],29 incaute tentorio progressus *abbas* rotatu -is fundae caput ictus interiit. OTTO FRISING. gest. 2,26 p. 131,22 -e tormentum artificiose instruunt. *v. et* arcus *p. 908,17sqq.*

balena (gal-, belle-, balle-, balae- *sim.*), -ae *f.* (φάλαινα)

1 *cetus – Wal (cf.* GLOSS. II 371,67 St.-S. ballena spechuisc dicitur pinguis piscis. III 84,39 cetus vel -a waluisch. 267,2 ballena, species piscis, wallira. V 47,33 ballena huual): a *proprie:* ALDH. ad Acirc. 111,65 grandior in glaucis ballena fluctibus atra. BEDA hist. eccl. 1,1 p. 10,6 capiuntur . . . saepissime et . . . delphines et -ae (ULMAR. Ved. 6 [MGScript. XV p. 400,16] in Brittanico mari . . . soliti sunt piscatores simul proficisci piscatum ad capiendam -am. *cf.* WALAHFR. carm. 6,13 Oceani solitus ballenas vellere fundo. HARIULF. Arnulf. 3,8 exeuntes de ista Flandria piscatores -am permaximam circumdederunt, lanceis et iaculis vulnerantes). FRUTOLF. chron. p. 74,69 *(ex Hist. Alex.)* homines vestitos pellibus ballenarum. ALBERT. M. animal. 1,77 cetorum genera, quae a quibusdam -ae (*p. 489[b],4* φάλαινα) vocantur et in nostro mari . . . duorum generum invenitur *eqs.* 6,69 delfinus . . . generat unum et ad plus duos et similiter galene. 6,122 reliqua . . . natantia parientia animalia sicut . . . balaena sunt spirantia. 12,161 in corpore . . . -ae . . . sunt ossa et non spinae, eo quod generant animalia sibi similia. 24,14 cetus est piscis maior . . ., cuius femina balaena vocatur. *ibid. al. (v. ind.).* **b** *per compar. et in imag.:* ALDH. virg. I 10 p. 239,6 crudelissimam superbiae -am (ballenam *codd.*), ceterarum virtutum devoratricem. II 2535 ne balena (ballena, bellena, bellona *var. l.*) vorax valvas explodat Olimpi. BENZO ad Heinr. 5,9 ipsa *Adeleida*..., quasi regina piscium, ammirabilis -a. *ioculariter ut vid. de mantica:* RUODLIEB I 21 -am dextrim parmam vehit atque sinistri⟨m⟩. **c** *meton. i. q. adeps ceti – Tran:* CHART. Hans. I 432 p. 146,21 (a. 1252) vas -e transiens IV den. **2** *delphinus – Delphin (Delphinus delphis L.):* GLOSS. III 361[10] St.-S. -a delphin. **3** *tinca – Schleie (Tinca vulgaris L.):* GLOSS. III 456,11 St.-S. -a slige. **4** *silurus – Wels (Silurus glanis L.):* GLOSS. III 45,44 St.-S. ballena wallera *(s)*, schaid *(n).* **5** *de piscibus dubiis:* EKKEH. IV. bened. II 42 sit cruce millena benedicta marina -a *('Stock- oder Thunfisch' ed. in nota).* GESTA Trud. cont. I 13,6[in.] crassus piscis, qui -a dicitur, frequenter abunde ministrabatur.

***balendemonia** *v.* *baldemonia.

baleolum *v.* palliolum.

***baleros** (belenyz) *subst.* (βάλερος) *species piscis in aqua dulci degentis – Süßwasserfischart:* ALBERT. M. animal. 6,79 kokoneoz . . . et belenyz (*p. 568[b],27* βάλερος) vadunt in tempore suae pullificationis ad loca paucae aquae. *v. et* *balagros.

balesto *sim. v.* ballisto. **balestra** *sim. v.* ballista.

***balestrum,** -i *n.* (*cf.* ballista, *ital.* balestra) *funda – Schleuder:* CHART. Tirol. notar. I 805 (a. 1237) I -um cum I torkis. 898 VI mascaras et I -um. *v. et* ballista.

baleta *v.* ballote.

***balga,** -ae *f.* *(theod. inf.* balge; *cf. Mittelniederdt. Handwörterb. I. 1956. p. 137) canalis – Wasserrinne:* CHART. Brem. 338 p. 379,17 (a. 1268) Hermannus super B-a.

***balgarinus,** -a, -um. (*cf.* *balga) *ad canalem pertinens – Kanal-:* CHART. civ. Vratisl. 11 p. 9,28 (a. 1239) procedendo iuxta foveas -as usque ad pratum Gozissconis.

***balia** *v.* *bali(v)a.

***baliarc(h)um** *vel* **-us,** -i *subst. (orig. inc., nisi subest* balearicum, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 214) hordeum – Gerste:* FOLCUIN. Bert. 2,90 p. 167,2 (chart.) sunt ibi de spelta supra sementiam bennae XV, de -cho carradae XXX, de avena carradae XV (*cf.* MATHEM. var. Bubnov p. XXVII,19 de -co. p. LXXXV,4).

***baliatus,** -us *m.* (*cf.* *balia) *tutela – Vormundschaft:* ACTA imp. Winkelm. I 944 (a. 1241) cum curia nostra nomine -us teneat terram. 991 p. 743,43 pro littera -us tar. XII.

***balideus,** -a, -um. *(orig. inc., nisi cohaeret c.* βαλίς) ⟨*speciem plantae significans – eine Pflanzenart bezeichnend*⟩*:* GLOSS. Roger. II 155 inunccio cum mixtura -a.

***balifium** *v.* *balafium.

*?****baligo,** -are. (*orig. inc., nisi cohaeret c.* balare) *?sonare, significare – ?tönen, bedeuten:* NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 106,20 (cod. BR[1]) secundum literas, quibus adiungitur *littera b*, ut bene . . . extollatur vel gravetur vel teneatur, -at ([balonat *cod. m.*[2]]. *cf.* FRUTOLF. brev. 14 p. 102 b . . . ut bene . . . teneatur, -at [balonat *var. l.*]). *v. et* *belgico.

baliscus *v.* basiliscus. **balista** *sim. v.* ballista.

***balitor,** -oris *m.* (*cf.* balivus *sim.) officialis – Beamter:* CHART. Ital. Ficker 120 p. 163,47 (a. 1151) in presentia Scudacolli domini civitatis et suorum -um *eqs.* (p. 164,5). 124 p. 167,23 ad laudamentum Senensium consulum aut -orum. 396 p. 409,49 usi sunt dare . . . curie imperiali XXVI den. . . . exceptis nobilis, -bus, portonariis *eqs.* p. 410,4.12.

***bali(v)a** (balliva, baili(v)a, baylia), -ae *f.* (*cf. ital.* balia) *plur.: l. 50.56sq.*

potestas, auctoritas, ius – (Amts-)Gewalt, (Voll-)Macht, Befugnis: **1** *in univ.:* ACTA imp. Stumpf 171 p. 234,18 (c. 1186) concedendo . . . auctoritatem et bailiam premissa bona feudalia . . . alienandi *eqs.* ANNAL. Ianuens. II p. 114,2 qui *(Pisanus)* in potestate et bailia Willielmi Scoti, qui tunc erat castellanus . . ., pervenit. CHART. Ital. Ficker 282 p. 319,9 damus ei *(imperialis aulae fideli)* . . . liberam potestatem et bailiam . . . predicta officia exercendi. 389 iuraverunt *castaldi* baliam et officium dictorum castrorum facere. CONST. II 392,1 ego . . ., procurator comunis Pisarum, . . . ex bailiis et potestatibus et mandatis michi concessis . . . vos, dominum Alfonsum, . . . in imperatorem . . . eligo. ANNAL. Ianuens. IV p. 64,3 fuit data plena potestas et baylia, quod ipsi eligerent in consiliarios . . . octo nobiles. *al. de potestate commendatoris:* CHART. Wirt. VI 1649 p. 49,14sq. (a. 1262) illos *(fratres)* . . ., qui . . . rebelles existunt et bal⟨l⟩ivas detinent contra voluntates ipsorum *(priorum)*, . . . compellatis, ut . . . ballivas sive alia officia . . . nullo modo detinere presumant. **2** *meton. i. q. districtus – Verwaltungsbereich:* URBAN. IV. registr. 539,18 p. 515,42 vocari . . . ballivum, in cuius iurisdictione vel balliva seu territorio bona . . . consistent. *districtus commendatori subditus – Ordensballei:* CHART. Pruss. II 27 (epist. papae a. 1257) indulgemus, quod alicui preceptori . . . de prelatura seu dignitate aut officio vel baliva seu domo . . . inviti non teneamini providere. *v. et p. 1324,8.*

***balium** (ballium), -i *n.* (*cf. ital.* balia) *plur.: l. 72.*

1 *tutela – Vormundschaft:* ACTA imp. Winkelm. I 813 (a. 1238) -um et tutelam terre et bonorum . . . Roberti . . . ab ipso *(Henrico)* revocare. 814 supplicavit . . . Gisulfus . . ., quod, cum . . . ad etatem perveniret . . ., in qua debet de -o liberari, ipsum de -o eiusdem patrui sui extrahi . . . mandaremus. 864 tu *(sc. iustitiarius)* . . . -a, que receperis, curie nostre

[Sroder]

studeas intimare. 891 cum de permissione nostra gerat *vidua* -um filiorum. 894 feuda ipsa racione -i curia nostra tenet. *ibid. al. (v. ind.).* **2** *gubernatio loco principum minorum suscepta – vormundschaftliche Regierung:* RYCCARD. chron. a. 1198 p. 19,22 Fredericum et regni ballium Innocentio pape ex testamento reliquit *imperatrix eqs.* CONST. II 265 p. 371,36 sub cuius *(Innocentii)* -o et tutela nos nedum impuberem, sed infantem mater nostra dimiserat. ACTA imp. Winkelm. I 495 p. 413,5 Manfredus . . ., regis Conradi . . . balius generalis, sicut patet per privilegium eiusdem domini regis de -o ab eo nobis concessum.

***bali(v)us** (balli(v)us, -iwus, bail(l)ivus), -i *m. (francog. vet.* baili(f) *a* baiulus, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 888)*

I *tutor – Vormund:* ACTA imp. Winkelm. I 778 (a. 1231) ut . . . Talanisium tamquam balium et Robertum tamquam dominum ipsius terre faciant assecurari *iustitiarii.* 814 cum esset *Gisulfus* etate minor, de mandato nostro habuerit in balium Robertum . . ., patruum suum.

II *gubernator – Regent, Statthalter:* **A** *de gubernatoribus loco principum minorum regno fungentibus:* RYCCARD. chron. a. 1228 p. 151,5 tempore regis Guillelmi secundi, relicto tunc regni ballio Raynaldo, duce Spoleti. *v. et l. 9.* **B** *de gubernatoribus principibus absentibus administratione fungentibus:* LAMB. ARD. hist. 65 Balduinus terram suam . . . Arnoldo . . . commendavit et eum . . ., usquedum rediret, ballivum constituit atque prepositum. 154 p. 642,22 Arnoldus de Plancis, Flandrensis comitisse . . ., uxoris Balduini in terra Ierosolimorum commorantis, ballivus. CHART. Lux. II 98 (epist. papae) Philippo, marchione Namucensi, tunc balivo comitatus Flandrensis. CONST. II 274,2 p. 385,21 statuimus *(sc. Fridericus II.)* predictum Manfredum balium dicti Conradi in Italia. *al.*

III *officialis, procurator, vicarius – Beamter, Verwalter, Stellvertreter (de re v. p. 1316,53sqq.):* **A** *in univ.:* PETR. CAS. (?) chron. 4,103 a regis *(Rogerii)* balivis securitate accepta. CHART. Hans. I 13 Henricus . . ., rex Anglie, . . . vicecomitibus et ballivis suis Lundensibus salutem. ACTA imp. Winkelm. I 19 Otho, dux Aquitanie, . . . senescallis, prepositis, iustici⟨ar⟩iis . . . et omnibus ballivis suis salutem. ANNAL. Nic. Rem. a. 1238 (MGScript. XIII p. 85,47) cives balivum et servientes archiepiscopi fugaverant. CHART. Brem. 130 baillivis portus de Winchelese. HONOR. III. registr. 311 cum balivo ipsius episcopi. ACTA imp. Winkelm. I 302 p. 272, 35 balius eiusdem regni *(sc. Ierosolymitani).* AEG. AUR. gest. 3,104 p. 127,20 Iohannes de Torota, ballivus Campanie. ALBERT. M. sent. 1,32,7 p. 134ª,13 rex operatur per balivum *eqs.* (*cf.* cael. hier. 12,1 p. 318ᵇ,10 nec balivus *habet* actum regis. summ. theol. I 18,70,1 p. 731ᵇ,3sq.). CHART. Traiect. 1273 universis nobilibus et ballivis per Hollandiam constitutis. ACTA imp. Böhmer 370 burgravio de Torenburg et ballivo Kenemarie. INNOC. IV. registr. B 332 balivos nostros *(sc. papae)* in Gaieta. DIPL. Heinr. II. 518 (spur. s. XIII.med.) missi nostri vel ballivi imperii. RICHER. SENON. gest. 5,18 p. 344,30 ballivi . . . ducis et episcopatus . . . adunantes non modicos cuneos armatorum. CHART. Stir. III 250 p. 339,1 balivi tui et nonnulli alii nobiles ditionis tue *(sc. regis Hungariae).* CHART. Helv. arb. 83 Hugo ballivus *('Landvogt' ind.)* domini P(etri) de Sabaudia. CHART. Lamb. Leod. 658 Wilhelmo ballivo ecclesie. CHART. Lux. IV 395 p. 495,26 ut . . . comes . . . per se et suos officiatos, balivos et prepositos . . . nos . . . a molestiis . . . refrenet. *saepe. per compar.:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,55 p. 108,33 virtutem digerendi . . . tribuit *cor* unicuique membro per hepar tamquam per ballivum. *de procuratore Arabum:* CHRON. Albr. a. 1236 p. 939,27 maior balivus Cordube, Machometus nomine.

B *de certis functionibus:* **1** *de dispensatione redituum:* RYCCARD. chron. a. 1220 p. 90ª,28 (statut. imp.) volumus habere omnes redditos nostros, et quod exigantur a balivis et ordinatis nostris. ACTA imp. Winkelm. I 517 ut . . . cum ballivis ac receptoribus talliarum debeant computare. **2** *de potestate iudicandi:* CHART. Lux. II 132 (a. 1221) ego tamen ibi placita teneor agere, sed balliwus comitis de Luc(eleburch) ibi mecum debet esse. CHART. Xant. 114 balivus et scabini Xanctenses. RICHER. SENON. gest. 4,32 p. 319,1 homines . . . cogebat *Hanricus de Salmis* de fundo ecclesie coram eo vel coram ballivo suo placitare.

IV *commendator – Komtur:* STATUT. ord. Teut. p. 100,13 directe scribatur alicui de balivis. p. 101,25 sumptus magistri non debent a balivis expeti *eqs.* CHART. ord. Teut. 116 p. 101, 25 bailivus, in cuius bailiva dicti homines devenerint. *v. et* baiulus.

***balkinus, -kynus** *v.* *baldakinus.

***balla** (bala, bella), -ae *f. (theod. vet.* balla, *cf. Ahd. Wb. I. p. 796)* **1** *mensura (panni) – (Stoff-)Maß, Ballen (cf. A. Schaube, Handelsgesch. der roman. Völker. 1906. p. 814sqq.):* ANNAL. Ianuens. II p. 92,22 ultra -as CCCL pannorum et baldinellarum. CHART. Hans. I 435 p. 153ª,14 bala lanea filorum II den. *persolvit,* qui affert. **2** -a marina *i. q. bryon – Meerballenpflanze (Zostera marina L.):* IOH. IAMAT. chirurg. 9,28 recipe . . . -e marine cu *(sic)* belle marine ana unc. 1/2.

ballaena *v.* balena.

ballaria (bell-), -ae *f.* (βαλλάριον) *lychnis – Samtnelke (Lychnis coronaria Desr.; cf. André, Lex. bot. p. 50):* DYASC. p. 112ᵇ lichitus, quam Latini ienicularem, id est bellariam, vocant, florem habet similem viole (*cf.* ALPHITA II p. 102,38 bellariam).

ballatio (-cio), -onis *f. script.:* va-: *l. 30.* pa-: *l. 33.* bella-: *l. 34.* bala-: *l. 36. exempla allata pendent plus minus a Caes. Arel. serm. 13,4.*

saltatio – Tanz: VITA Elig. 2,16 p. 706,1 nullus in festivitate sancti Iohannis . . . v-es vel saltationes aut cantica diabolica exerceat. p. 707,25 ludos . . . diabolicos et v-es vel cantica gentilium. PIRMIN. scar. 22 p. 55,16 nullus christianus . . . nec in nullo loco -es (pallacionis *A*, balationes *C*), cantationis . . . facire non presumat. 28 p. 68,5 -is (-es *A*, bellationes *C*) et saltationis . . . fugite. CAPIT. Bened. 2,196. DECRET. Burch. 10,39 de illis, qui balationes fecerint et se in alienas formas transformaverint.

***ballatorium** (bala-), -i *n. (cf. ital.* ballatorio *a* *bellatorium *ut vid.; cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 416) maenianum – Balkon, Mauervorsprung:* BERNH. MAR. annal. a. 1137 p. 243,45 consules . . . omnia bala-a iuxta Sarnum iusserunt destruere. ACTA imp. Stumpf 205 p. 286,35 licentiam . . . damus, ut in domo eorum . . . construant . . . scalas, . . . bala-a, grundas et canalia.

ballena *v.* balena. **ballestarius, -erius** *v.* ballistarius. ***ballicia** *v.* *caballicia. **ballidus** *v.* pallidus.

1. *ballio, -onis *f.* (*cf.* *balivus) *circuitus potestatis, districtus – Amtsbezirk, Verwaltungsbereich: v. p. 1314,60.*

2. ballio *v.* balneo.

ballista (-ali-), -ae *f. (m.: p. 1325,50) script.:* pa-: *l. 57. p. 1325,35.37.* -les-: *l. 57.66.* -str(a): *l. 66.69. metr.* bă-: *l. 63.*

I *tormentum, arcuballista – Schleuder(geschütz), Standarmbrust, Armbrust (cf.* GLOSS. III 215,54 St.-S. balista pfedirere. 350,34 balista vel funda slengera. 359,45 balista selpsgoz. 634,28 palesta armbrust. 695,31 balista magge. IV 245,46 balista stafslengrie. *al.; de re v. K. Huuri, Zur Geschichte des mittelalterlichen Geschützwesens. 1941. p. 43 sqq.):* **A** *de usu militari:* **1** *proprie:* AETHICUS ISTER 101 p. 76,2 in his insolis primum funda ad lapides iaciendos inventa testatur, balistas quidem et tragaenas. CARM. de bello Saxon. 2,108 nunc arcus celeres, nunc contorsere balistas. OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,27 lapidem vi tormenti ex balista, quam modo mangam vulgo dicere solent, propulsum. OTTO MOR. hist. p. 87,15 Teutonici . . . cum arcubus et balestris occulte moranteS Cremenses . . . sauciabant. IOH. CODAGN. annal. a. 1214 p. 46,29 cum petris, trabibus et sagitis arcu et balistra missis. OTTO SANBLAS. chron. 36 p. 53,18 Accaron . . . diversis machinarum instrumentis balistarumque tormentis fortiter . . . impugnatur. STATUT. ord. Teut. p. 106,26sqq. marschalcus potest accipere de domo balistarum minores

[Sroder]

balistas aptas pedibus ad trahendum et arcus pro fratribus *eqs.* CHART. select. Keutgen 164,9 p. 207,18 defendere eam *(domum)* omnibus modis . . . preter arcus et balistas. ACTA imp. Winkelm. I 791,2 p. 618,30 magistri, qui faciunt balistas et arcus (CHART. Turic. 539. CHART. Raitenh. 174 Sifridus opifex, magister balistarum). GREG. IX. registr. 791 p. 697,32sq. quorum balistariorum quilibet habeat duas balistas, unam de cornu et aliam de ligno, et in qualibet galea sit balista una de turno et munitiones XXX ferri. MARC. GRAEC. ign. 10 omnia, super quae arcu et balista proiecta fuerit *bombax.* ANNAL. Basil. a. 1275 p. 198,29 vidi . . . balistam, cuius arcus de cornu nobili longitudo XIII pedes habebat. SALIMB. chron. p. 480,7 cum navibus et balistis et manganis. *saepe. v. et l. 64. p. 908,21. 1326,14. de spatio metiendo:* CHRON. Reinh. a. 1205 p. 569,37 nisi ad iactum baliste...muros effodiant (CHART. episc. Hild. III 160. SALIMB. chron. p. 594,25). **2** *in imag.:* ALDH. epist. 4 p. 486,6 huius excusationis propugnaculum . . . apostolicae castigationis -a ... conquassare...nitar. virg. I 11 p. 240,5 legiones, quae . . . tironum Christi testudinem strofosae fraudis -a quatere non cessant. 36 p. 282,9. **3** *meton. i. q. missile ballista iactum – Geschoß des Schleudergeschützes, Armbrustbolzen (cf.* GLOSS. III 312,13 St.-S. balista, sagitta vel genus iaculi i. phederare. 329,45): OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 124,7 urgentur iaculis, urgentur balistis. OTTO SANBLAS. chron. 36 p. 54,11 sagittis, balistis omnique telorum genere. **B** *de usu venatorio:* FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 4,9 aliquando fit *ars venandi* cum retibus, cum pedicis, cum balistis, arcubus *eqs. (cf.* p. 4,27). ALBERT. M. animal. 8,199 unus ex sociis tendens balistam iecit sagittam iuxta caput unius eorum *(leonum).* THOM. TUSC. gest. p. 524,4 se arcu ad signum vel balista exercitat *rex. v. et supra p. 908,27. instrumentum, quod casu tactum iacula mittit – Falle (cf. K. Lindner, Die Jagd im frühen Mittelalter. 1940. p. 334):* LEX Ribv. 73,2 si . . . quis . . . pedica vel palista (basilisca, balista *sim. var. l.*) incaute pusuerit. LEG. Wisig. 8,4,23 si quis . . . laqueos vel arcos protenderit seu -as (p-as E^1) in locis secretis. **C** *de usu piscatorio ('Harpune'):* ALBERT. M. animal. 24,18 alius . . . modus *captionis cetorum* idem est cum isto *spiculo,* nisi quod spiculum non verbere, sed ictu fortissimae balistae sibi infigitur. **D** *de usu medicorum:* GLOSS. Roger. III 835 si inhereat telum . . . ossi, ligetur cum forti corrigia et postea corrigia cum forti corda baliste ligetur et tendatur, ac si traheret, et ita distendatur et exibit optime. **E** *archit. i. q. species machinae aedificatoriae – Vorrichtung zum Bauen:* HARIULF. Arnulf. 2,21 multa promittunt *architecti,* restes preparant, balistas erigunt *eqs. v. et* *balestrum.

II *ballistarius, fabricator ballistarum – Armbrustschütze, Armbrustverfertiger:* CHART. Tirol. 1130 (a. 1241) in presencia . . . Litoldi baliste, filii . . . Pilungi. *v. et l. 67.*

ballistarius (-ali-), -a, -um. *script.:* bal(l)es-: *l. 64.70. p. 1326,1sqq.12.18.* balas-: *p. 1326,11.18.* -ter-: *l. 70. p. 1326,1sq.11.18.25.* -trer-: *l. 70.* -trar-: *l. 72. p. 1326,7.*

1 *adi.:* *ad arcuballistam pertinens – Armbrust-:* HEINR. LETT. chron. 10,12 p. 41,36 artem balistariam (26,8 p. 191,11). CONST. II 206 p. 278,9 balistariorum equitum copiam (ANNAL. Basil. a. 1276 p. 201,7).

2 *subst.:* **a** *masc.:* *qui ballista missilia iacit – Schleuder-, Armbrustschütze (fort. interdum i. q. fabricator ballistarum – Armbrustverfertiger):* PRUD. TREC. annal. a. 844 p. 32,9 partim -orum occursu . . . intercepti dispereunt. GESTA Frid. imp. A p. 84,19 imperator . . . in quadam galea cum sagittariis et balistariis (bales- *B*) ballistis extensis retro transivit (HEINR. LETT. chron. 10,8 p. 38,2 balistariis et aliis s. CHRON. Erf. min. p. 637,16 papa prohibuit artem balistariorum [balistarum *var. l.*] et sagittariorum exerceri contra christianos. *al.*). OTTO FRISING. gest. 2,21 p. 123,31 balistarii, fundibularii arcem circumseptam observant. OTTO MOR. hist. p. 85,18 balestrerii (baleste-, balista- *var. l.*) foris per ipsas *(archerias)* trahentes. p. 111,12 venerunt . . . tam milites quam pedites cum arcatoribus et balistariis ([balistrar-, balister-, balester- *var. l.*]. ACTA imp. Winkelm. I 591 cum a. et balesteriis; *cf.* ALBERT. MIL. temp. 220 p. 482,13 fuerunt armate VIII *naves* . . . de . . . ballestariis et archeriis ferro bene coopertis. SALIMB. chron. p. 196,39. *al.*). GISLEB. MONT. chron. 116 p. 176,28 insultus per milites . . . et per balistarios et per manghenellos fecit. CHART. Ital. Ficker 220 ego Henricus balistrarius . . . confiteor *(cf.* CHART. Tirol. 989 magister Rodegerus balistarius de Albîns. CHART. Oelsn. 74 p. 107,1 praesentibus . . . Colino, balistario ['*Vorsteher der Armbrustschützen*' *ed.*] nostro, Subislao *eqs.).* IOH. CODAGN. annal. a. 1175 p. 10,2 balasterii (ballisterii *P*) Ianuenses. a. 1231 p. 107,10 ictus balestariorum ferocissimos. *al. (v. ind.).* CAES. HEIST. mirac. I 1,16 p. 23,13 quidam -us, servus eius *(Heinrici),* . . . telum ballistae imposuit. ACTA imp. Winkelm. I 685 cum . . . balistariis et hastatoribus. 697 mittimus . . . balistarium curie nostre et devotum nostrum *(sc. Heinrici, regis Sardiniae).* ALBERT. MIL. temp. 249 p. 517,29 cum . . . balasteriis. 294 p. 553,16 cum ballesteriis. *saepe. v. et p. 1325, 7. nom. propr.:* REGISTR. Patav. I p. 194[a],2 (s. XIII.) II beneficia, que Chunradus Balistarius . . . occupat. CHART. civ. Halb. 152 p. 131,9 testes . . . sunt: . . . Otto Balistarius, Henricus. *c. contemptu quodam: v. p. 906,21.* **b** *fem.: ?spatium, quod missile ballista iactum transcurrit – ?Bogenschußweite:* CHART. Lux. II 348 p. 376,6 (a. 1239) retinui . . . unam carruatam terre . . ., duas . . . balisterias aque, unam desuper pontem, aliam desubtus.

***ballisticus** (-ali-), -a, -um. *ad ballistam pertinens – Schleudergeschütz-:* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 319,50 machinamentis balisticis, quae mangones theutonizant.

***ballisto** (-ali-), -are. *script.* bales-: *l. 35. metr.* bă-: *l. 33.*

ballista missilia iacere – mit der Armbrust schießen: CHRON. rhythm. Col. 1,46 inde balistatur, accursus utrimque minatur horrida. ALBERT. MIL. temp. 220 p. 496,30 semper sagittando et balestando preliaverunt.

***balli(v)us** *sim. v.* *bali(v)us.

ballo (balo), -are. *saltare – tanzen:* HRABAN. hom. I 44 p. 82[D] diabolico more -are (balare *Caes. Arel. serm. 16,3*) et saltare. CONC. Karol. 46[B],35 p. 581,18 -ando, verba turpia decantando, choros tenendo *(cf. Caes. Arel. serm. 13,4).* WARN. paracl. 723 saltant et -ant (balant *var. l.*). ALBERT. MIL. temp. 215 p. 460,4 femine balabant super dictam glaciam. *v. et* *gyroballo. *Sroder*

ballote (balo-, bale-, -ta, -sa) *f.* (βαλλωτή) **1** *marrubium nigrum – Schwarze Taubnessel (Ballota nigra L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 535sq.):* GLOSS. III 537,11 St.-S. baleta andorn. 549,44 balota (balosa *c*) andorn *(a. c),* hagdorn *(b).* **2** *spina alba – Weiß-, Hagedorn (Crataegus oxyacantha L.): v. l. 47.*

balma, -ae *f. (orig. gall.) caverna, spelunca – Höhle, Grotte, Balme (cf. P. Scheuermeier, Höhle in den roman. Alpendialekten. 1920. p. 6sqq.):* CHART. Laus. 804 p. 644,33sqq. (a. 1232) Rudolfus . . . eos *(captivos)* tenuerat diu in -a de sancto Reiberto et . . . exierunt de -a et venerunt Lausanne. *in nom. propr.:* VITAE patr. Iur. 1,19 quam *(feminam)* in cingulo illo vel B-a – Gallico . . . sermone sic vocitant – monasterio praefecerant. 2,16 ad B-am. CAPIT. reg. Franc. 171 p. 350,24 monasterium B-a ('*Baume les Dames*'). CHART. Helv. arb. 69 p. 110,11 uti nemoribus a B-is ('*Balme*'). *al.*

balneae *v.* balneum. **balnealis** *v.* balnearis.

***balneamen** (-nia-), -inis *n. linteum balneare – Badelaken, -tuch:* CHART. Lub. III 3 p. 7[a],17 (c. 1255) duo lintheamina et -n *abstulerunt.* CHART. civ. Hild. 287 p. 139,21 detur . . . Hoiero -iamen, . . . vicario . . . tedale, patella, ferra IIII, cum quo *(sic)* balniatur.

balnearis (-nia-), -e *vel* ***balnealis** (-nia-), -e.

ad balneum institutus vel destinatus – zum Baden eingerichtet oder bestimmt, Bade-: PAUL. DIAC. Rom. 16,4 corpus aquis -libus abluens. GESTA Ern. duc. I p. 19,32 duo dolia erant in locis -ribus (CHRON. Ebersb. II p. 11[b],23). CHART. Ger. Col. 73 p. 69,31 ut . . . stupa -ris ecclesie restituatur (CHART. Sil. C 32 p. 319,29 duas stubas -iales hereditarie

[Rudolph]

possidendas. TRAD. Ratisb. 1057 p. 539,31 in -iari s. *al. v. et p. 1328,57. 1329,43*). ALBERT. M. animal. 22,23 in cupa -ri. miss. 3,17,2 p. 139^{b},27 flammis -ribus superatis martyrium . . . promeruit *Caecilia.*

balnearius (-eus), -a, -um. **1** *adi.: ad balneum institutus vel destinatus – zum Baden eingerichtet oder bestimmt, Bade-:* STATUT. Murb. (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 447,13; a. 816) fiant cupae -ae . . ., in quibus se fratres singillatim . . . lavare possint. TRAD. Claustr. 718 (Font. rer. Austr. II 4 p. 159,12; s. XII.$^{med.}$/XIII.$^{in.}$) duas domos . . ., unam -am et alteram mansionariam. CHART. Carniol. II 275 dat . . . domum . . . et stupam -eam cum area sua contiguam domui (CHART. Raitenh. 327). **2** *subst.:* **a** *masc. i. q. domus balnearis – Badehaus:* LEX Baiuv. 10,3 si quis . . . incendio tradiderit *aedificia minora* . . ., quae per se constructa sunt, id est -us (-um *sim. var. l.*), pistoria, coquina. **b** *neutr.:* **α** *domus balnearis – Badehaus* (*cf.* GLOSS. III 628,17 St.-S. -um stuba vel badehus): TRAD. Westph. III p. 18,29 (c. 1100) -um edificabunt iste curie. *v. et l. 16.* **β** *usus balnei – Gebrauch des Bades:* ARDO Bened. 41 p. 218,29 -um . . . vix umquam indulsit.

***balneatio** (-cio), -onis *f. actio balneandi, lavatio – das Baden, Bad:* **1** *gener.:* CONSUET. Trev. 41 p. 37,7 generaliter balneant se singulatim *fratres;* hec generalis -cio singulis annis quinquies fratribus concedatur. RYCCARD. chron. a. 1221 p. 97^{a},22 (statut. Frid. II.) ad -em ipsarum *(meretricum)* tantum dies Mercurii deputetur. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 8,31 nec vadunt *falcones* unquam ad aquas nisi causa . . . sue -is (*cf.* 2 p. 218,27). *al.* **2** *medic.:* THADD. FLORENT. cons. 49,317 hec *(curae exterius applicatae)* . . . sunt -es *eqs.* WALTH. AGIL. med. 135 p. 215,34 -em cum aqua calida. *al.*

balneator (-nia-), -oris *m. qui curam vel procurationem balnei habet – Badediener, -meister, 'Bader':* TRAD. Formb. 535 (c. 1170) testes sunt: . . . Heinricus faber,. . . Gunter -r. CHART. Ger. Col. 22 p. 28,27 Bacheim *solvit* . . . -i x maldra sil(iginis). NECROL. II p. 198,42 Diemûdis, filia -is trans pontem. CHART. Brixin. 61 p. 66,26 cum lis . . . pro quibusdam hominibus, videlicet Prixinel -e . . ., Alberto sellatore . . ., verteretur. CHART. Tirol. notar. I 820 in presencia . . . Abrahe -iatoris. II 435 p. 285,7 Conradi -iatoris de Bozano. CHRON. Brunsv. 2 (MGScript. XXX p. 22,33) -em . . . prope urbem sedentem more Bowarico inepcia . . . turbaverunt. REGISTR. Baiuv. B p. 355,31 pro iure advocali de area -is avene IV met(retas). *al. fort. in nom. propr.:* REGISTR. Patav. I p. 362,4 (s. XIII.) Heinricus B-r.

balneatorius (-nia-), -a, -um. **1** *adi.: ad balneum institutus vel destinatus – zum Baden eingerichtet oder bestimmt, Bade-:* GESTA Trud. cont. II 4,9$^{capit.}$ de constructa domo lavatoria et -a (CHART. Berg. Magd. 94). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 125,21 tina -a *avium rapacium* (p. 216,16). CHART. Raitenh. 303 duas stupas -as . . . donavi. **2** *subst. neutr.: stuba vel domus balnearis – Badestube, -haus:* FORMA mon. Sangall. p. 11^{b} -um et lavandi locus. CHART. Advoc. 83 p. 42,39 parte fundi curie . . . ad edificacionem -iatorii *deputata.* REGISTR. Patav. I p. 109,14 de -o Precingarii lectus. *al.*

balneatrix, -icis *f.* **1** *quae balnei curam habet – Badedienerin, -magd:* TRAD. Westph. IV p. 143,19 (s. XIII.) -bus dominarum minorem propinationem. p. 153,21. *ibid. al.* **2** *uxor balneatoris – Frau eines 'Baders':* NECROL. II p. 198, 22 (s. XIII.) Diemût -x. p. 199,15 Mahthilt -x.

balneo, -avi, -atum, -are. *script.:* bane(o), bani(o): *p. 1328,15.21.* balli(o): *p. 1328,25.* -ni(o): *l. 69. p. 1326, 65. 1328,7.14.16.* -n(o): *l. 70. form. ind. praes.* -iunt: *p. 1328,21.*

I *(balneo) lavare – baden (plerumque spectat ad homines; ad bestias: p. 1328,8.19; ad res: p. 1328,4.29.30):* **A** *latius:* **1** *gener.:* **a** *c. acc.:* LIUTG. Greg. 9 p. 74,32 iussit eos absolvi et -ari (-iare 2). VITA Mariae rhythm. 2247 uxor balneum puero paravit, in hoc ipsum sua mater Maria -navit. 2253 in aqua, qua iam fuerat -tus Iesus. NICOL. BIBER. carm. 1873 (ed. Th. Fischer. 1870) susciperis lete, formosa iuvencula, que te -et, intrabit. SALIMB. chron. p. 222,36 in conca lignea de abiete . . . -antur infantes. *al. v. et p. 1330,31. in imag.:* ALBERT. STAD. Troil. 5,511 in Teucris rubeum violenter -at ensem, balnea de Stygio dic ea lata lacu. *refl.:* HUGEB. Willib. 4 p. 96,23 Willibaldus -vit se ibi in Iordanne. CHRON. Basil. a. 1155 Fridericus . . . in quodam flumine . . ., dum se -iaret, submersus est. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 167, 27 quando -at se *falco,* . . . verberat cum alis suis . . . aquam balnei. *al. v. et p. 1327,24. 1330,15.* **b** *medial. et intrans. sensu refl.:* NOTKER. BALB. gest. 2,22 singulis sabbatis -ari . . . consueverat. WILH. HIRS. const. 1,3 p. 939^{B} si opus habet -are *novicius.* ANNAL. Hild. a 1105 p. 55,11 non -tus et intonsus . . . permansit. CHART. scrin. Col. A I p. 365,3 in qua *(domo)* omnes -iantur. GESTA Frid. imp. B p. 96,3 imperator . . . dixit se velle -are (ban- *B*). CHART. Babenb. 232,108 ne aliquis . . . -ietur in vallibus civitatis. CAES. HEIST. mirac. I 4,76 p. 244,5 fuistisne hodie bene -ta? . . . in dolio vel in palude? FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 152,17 per longam retinetur falco, quando -atur. *saepe. v. et p. 1326,65. 1329,34.37.* **2** *medic.:* **a** *c. acc.:* RECEPT. Sangall. I 38 -as eum in aqua calida. *refl.:* BOTAN. Sangall. 40,3 baniunt se unusquisque *(sc. masculus et femina)* in suum banium. TRACT. de aegr. cur. p. 337,41 preparet cupam cum odoriferis herbis et ibi -et se. **b** *medial. et intrans. sensu refl.:* TRACT. de caus. mul. 69 p. 44,32 non balliet, donec venter recuperit. TRACT. de aegr. cur. p. 220,28 lapidei . . . multum -entur. *al.* **B** *strictius:* **1** *medic. i. q. madefacere – tränken, benetzen:* THEOD. CERV. chirurg. 1,4 p. 136^{E} pulvillis ex utraque parte *vulneris* . . . -tis in vino . . . decenter collocatis (1,15 p. 141^{F} in v., in quo -andae sunt stupę. 2,5 p. 146^{D} placellae -entur in v.). **2** *eccl. i. q. abluere – abwaschen:* STEPH. EDD. Wilfr. 65$^{med.}$ sanctum corpus -verunt et balneum ibi in terram fuderunt . . . ibique Dominus multa mirabilia facere consuevit.

II *ad balneum adhibere – zum Bad(en) benutzen:* HONOR. AUGUST. spec. p. 1085^{C} presbyter pro medicina aquas de terra calidas manantes -bat; . . . balneum intranti. . . obsequium praebebat *vir in fervore stans.*

subst. **balneandus,** -i *m. qui balneo usurus est – einer der sich baden will:* GESTA Ern. duc. I p. 19,34 si frigidam, si calidam *(sc. aquam)* vellet -us.

balneum, -i *n. (m.* -us: *p. 1329,22.23.53.54.57) vel* **balneae,** -arum *f.* (*cf.* ERCHANB. FRISING. [?] gramm. p. 74, 13sq. -um in plurali numero generis est feminini, hae -ae) (βαλανεῖον) *script.:* pa-: *p. 1329,57.* va-: *l. 52. p. 1329, 11.22.23.* balln-: MARIAN. chron. a. Chr. 555. bala-: *p. 1329,9.* ban-: *l. 22.* -ni(um): *l. 22. p. 1330,32.* -num: *p. 1329,12.*

I *lavacrum, lavatio – Bad, das (Sich-)Baden (cf.* GLOSS. III 225,57 St.-S. -um bath. *al.; plerumque spectat ad homines; ad bestias: l. 9.54.55. p. 1329,3.17. 1330,39. al.; ad res: p. 1329,72.1330,3.4.37):* **A** *latius:* **1** *gener.:* **a** *proprie:* ORIGO Lang. 5 post v-um (balneo, -um *var. l.*) dedit ei . . . bibere *venenum* (THEGAN. Ludow. 7 accepit . . . imperatorem p. -um febris. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 217,5 p. -um aut etiam sine -o falco . . . perungit . . . pennas. *al.*). VITA Lamb. Traiect. 6 (MGMer. VI p. 360,19) fratres -o (-um *var. l.*) parant ei (CHART. Advoc. 64 p. 30,7 ut in stuba balneari . . . -um parari procuretur. *al. cf.* ARBEO Corb. 34 -um praeparare). CAPIT. reg. Franc. 170,7 ut -arum usus in arbitrio prioris consistat (CONSUET. Trev. 8 p. 10,19. *al.*). WETT. Gall. 12 nudae *mulieres* ad litus stantes quasi ad -um ingredi volentes. NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 28,26 calidas -as a mane usque ad vesperam . . . indigentibus exhibere. RATHER. epist. 13 p. 68,1 scandalizatum te . . . mihi -o . . . dum audio. FUND. Brunw. 15 p. 134,19 quo *(sabbato)* tantum -o uti liceret. VITA Theod. 6 p. 40,34 -a et lavationes contempsit. CHART. Argent. I 616,113 facient omnia, quecunque necessaria habuerit . . . imperator . . . ad -a sua. CHART. scrin. Col. A I p. 26,12 stupa -i (CHART. Tirol. notar. II 183^{c}. *al.*). METELL. Quir. 73,38 -a dum sibi plura mox facerent. CHART. Westph. IV 248 quotiens episcopus intra civitatem -um habere voluerit. *saepe. v. et p. 1329, 37. iron.:* CHRON. Pol. 3,8 Poloni . . . ignem comburen-

[Rudolph]

tem aquamque ferventem illis *(Theutonicis)* pro -o temperabant. *in proverbiis:* EGBERT. fec. rat. 1,132 invitus canis et luctans ad -a migrat. OTLOH. prov. B 24 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) -arum fomenta sanis et iuvenibus non sunt frequentanda. *in titulo libri:* CATAL. biblioth. Becker 56,12 (s. XI.) librum, qui dicitur -a, categoriae Aristotelis. **b** *in imag.: v. p. 1328,4.* **2** *medic.:* AESCULAPIUS 23 p. 39,15 -is utantur siccis *coeliaci.* PAUL. AEGIN. cur. 251 p. 194,22 assumere depositiones, que fiunt per balania *(3,76,2* ἀπὸ βαλανείων). ANTIDOT. Lond. p. 18,10 *antidotum* depunit mintrua mulieris post valneo accepto. TRACT. de caus. mul. 1 quantum sepius -num usitat, tantum celerius curat. HILDEG. caus. 5 p. 232,15 illi . . ., qui pingues carnes habet, -a aquarum obsunt. WILH. CONG. chirurg. 1389 fiat -um particulare stipticum (1513 -um p. de canno, plantagine . . . coctis in aqua pluviali *eqs.*). WALTH. AGIL. med. 134 fiat -um usque umbilicum. ALBERT. M. animal. 7,107 iuvat eos *(porcos aegros)* -um aquae valde calidae. *al.* **B** *strictius:* **1** *locus vel aedificium ad balneandum institutum, thermae, stuba balnearis – Badeort, -stelle, -anlage, -haus, -raum (cf.* GLOSS. II 397,44 St.-S. -a badehaus): **a** *in univ.:* **α** *proprie:* GESTA Neap. 8 p. 406,43sq. fecit v-um in urbe . . ., qui usque hodie Nostriani v-us vocatur. ALCUIN. epist. 262 p. 420,11 in fervente naturalis aquae -o, ubi te . . . praesentem esse non ignoro. AGNELL. lib. pont. 66 p. 324,34 refecit . . . -um. NOTKER. BALB. gest. 2,15 p. 80,12 properavit ad -um. POETA Saxo 5, 327 -a . . . multo condens iocunda decore. REGISTR. abb. Werd. 3,44 p. 133,20 1 cuvin ad -um . . . abbatis. CHRON. Ebersb. I p. 14,46 ceciderunt in locum -i, quod aqua super montem ducta . . . complevit. GESTA Ern. duc. I p. 19,38 visa copia -arum placuit . . . in ipsas descendere. CHART. Naumb. 218 p. 199,32sqq. -a in quadam parte curie fratrum secretiore . . . fieri . . . ordinavit, -orum magistro v solidos deputavit. CARM. Bur. B 76,18,2sq. ire balneatum in hortanum -um Iovi consecratum; huius aqua -i me sensi purgatum. REGISTR. Geisenf. 45 nec pluries *lantnaerii* tenentur facere -um, nisi post minutionem sanguinis aliqua *domina* velit balneare, quia nolit ire ad venale -um. CHART. Rhen. inf. II 133 p. 71,15 canalis, quo recipitur aqua in doleo -i. 141 feodum -orum infra muros civitatis Aquensis constitutorum. ALBERT. STAD. annal. p. 342,33 secus medicabilia -a *fluens Dan.* ANNAL. Mell. Vind. I a. 1267 p. 702,15 (chart.) ne stupas et -a (stupas balneares *A*) seu tabernas christianorum . . . intrare presumant *Iudaei. saepe. v. et p. 1328,9.36. de thermis antiquis:* CONR. HILD. ad Hartb. p. 194,36sq. apud quas *(Baias)* sunt -a Virgilii singulis passionibus corporis utilia; inter que -a unum est principale *eqs. de lavacro athletarum Graecorum:* PAUL. AEGIN. cur. 13 fecem vini mittens in aquam fluentem de -o *(3,2,5* εἰς γλοιὸν βαλανείου). **β** *in nominibus civitatum, villarum, aedificiorum:* DIPL. Merov. I 44 B-as illas *('Baden-Baden')* trans Rhenum . . . sitas *(de eodem loco:* DIPL. Ludow. Germ. 76 pro calidis aquis, que dicuntur B-i. *al.).* PAUL. DIAC. Lang. 4,32 civitates . . . Tusciae, hoc est B-us Regis ([B-um, Balneoregium *var. l.; 'Bagnorea'*]. *cf.* DIPL. Otton. I. 235 p. 325,18) *eqs.* DIPL. Otton. I. 352 p. 484,37 B-um *('Balneo').* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 415,43 ad locum, qui ad B-os ([P- *1*]. *'Baden'*) nominatur. DIPL. Otton. III. 425 p. 859,23 cortem vocabulo B-um. CHRON. Erf. mod. II a. 1267 p. 258,19 itur ad B-um Domini. *al.* **b** *aestuarium – Schwitz-, Dampfbad(eraum), 'Sauna':* RECEPT. Sangall. II 60 sucum in -o sudatorio sive extra -o . . . bibat. ANTIDOT. Glasg. p. 158,14 ducis in -o *aegrotum* et in solio non dissendat. EBERW. Symeon. 21 in calidissimis -is sudare. TRACT. de chirurg. 907sq. ad -um vadat . . ., -um tamen (autem sit *var. l.*) aqua carens. HILDEG. caus. 4 p. 212,2 in asso -o se perungi iubeat. HEINR. LETT. chron. 2,8 Lyvones de -is consuetis egressi Dune fluminis aqua se perfundunt. ALBERT. M. veget. 4,14 quod superfluit de humore nutrimentali, emanat per sudorem sicut guttae in -o. *al. alch. de vase destillatorio:* TURBA phil. 29 p. 138, 10sqq. introducite citrinum cum sua uxore post coniugium in -um . . .; subire facite -um, quousque et corpus et color eorum unum quid fiant *(cf. notas ed. p. 216).* ANON. secret. p. 48,16 scias, quod instrumentum proprium est prodissolutione, et hoc dicitur -um in figura *(cf. notam ed.).* Ps. ARIST. magist. p. 648b,57 in cucurbita infra -um. **2** *liquor vel aquae ad balneandum adhibitae – zum Baden benötigte Flüssigkeit, Badewasser:* **a** *gener.:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 10,17 habet *insula* . . . fluvios -arum calidarum. CARM. de Karolo et Leone 107 -a sponte sua ferventia mole recludunt. THIETM. (?) chron. 4,36 cecus . . . ad summa montis -um portans. HERM. SANGALL. Wibor. 1,20in: cum ei -um in tina paratum esset (CHRON. Pol. 3,23 p. 152,21 Eumenides -a sulphurea parant). SCHOL. Adam gest. 89 -is . . . sale recoctis abstinuit. CARM. Bur. B 121,4,5 exierat de -o. CHRON. Reinh. a. 1224 leprosum . . . -o lotum. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 216,27 deponendus erit iuxta -um *falco,* ut se balneet. *al. v. et p. 1327,70. de oleo fervente ad martyrium destinato:* EKKEH. IV. bened. I 4,34 nil timuit fortis dilectio -a mortis. *remissius i. q. aqua ablutiva – Spülwasser:* ECBASIS capt. 696 scutelle -a potet. **b** *spec.:* **α** *medic.:* PAUL. AEGIN. cur. 6 semen altee in -o *(3,1,6* ἐν βαλανείῳ) fricatum. TRACT. de aegr. cur. p. 256,20 -um in cuva cum savina vel iunipero . . . facies. HILDEG. caus. 4 p. 213,4sq. herbas . . . coquat et sic -um ex his faciat ac menstruum sanguinem . . . admisceat et ita -o se imponat. WALTH. AGIL. med. 135 intret -um aque simplicis calide et in exitu a -o accipiat drachm(as) II tyriace *eqs.* GLOSS. Roger. III 751 cum -is consolidativis . . . curentur intestina *rupta. al. v. et p. 1328,22.* **β** *eccl. de virtute mirifica aquae balnearis:* VITA Romar. 7 (MGMer. IV p. 224,3) -o, quo vir Dei ablutus est, . . . aquam rapiens membra sua perfudit. CASUS Petrish. 5,44 -um fecit et de . . . sanctorum cineribus iniecit et sic puerum imposuit et balneavit *eqs.* VITA Norb. I 16 -um eius *(haeretici)* bibebant. ANNAL. Hamb. a. 1218 dicunt -ium potatum constituere mirificam . . . sanitatem. *v. et p. 1328,32.* **γ** *alch.:* Ps. GERH. CREM. sal. I 26 solve . . . in -o aquoso. GEBER. clar. 2,85 ponatur sub fimo vel in -o Marie per XL dies. **δ** *techn. de liquore ad perficienda coria utili:* CONFL. ovis et lini 84sq. indurata subit -a digna sibi *pellis:* -a sunt farris et aquae confectio putris. **ε** *natur. i. q. aqua – Wasser, das Naß:* ANON. tab. p. 178,1 reptilia . . . concipiunt in -is et pariunt in aere.

II *de potione quadam i. q. caldum (vino, melle, aqua calida compositum) – Heißgetränk (aus Wein, Honig und heißem Wasser), 'Punsch' (cf. F. Köhler, NArch. 8. 1883. p. 69sq.):* LIUTPR. leg. 40 p. 197,1 Grecorum rex . . . porris vescens, -a bibens (63). 65 p. 212,36 -um, quo te assidue potas. GESTA Halb. p. 114,14 milites orientis . . . asspirantes ad -a et medones.

1. *balneus, -a, -um. *ad balneum institutus vel destinatus – zum Baden eingerichtet oder bestimmt, Bade-:* CHART. Alsat. 6 (a. 1225) inter domum Hessonis . . . et -am stupam Iohannis (CHART. Argent. I 298).

2. balneus *v.* balneum.

balnium *sim. v.* balneum. **balno** *v.* balneo.

1. balo, -are. *script.* be-: *l. 55.57. adde* GLOSS. I 58,23 St.-S. belantes *(a. b),* belentes *(c). metr.* bă-: *l. 72.*

1 *vocem ovis vel haedi emittere – blöken, meckern (cf.* GLOSS. III 6,50 St.-S. belat plazit. *al.):* **a** *proprie:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,8 haedi -ant vel bebant. p. 180,12 oves -ant (CARM. Bur. B 132,3a,12). CARM. Bur. B 158,2,5 grege fugit cum -ante *virgo.* ALBERT. M. animal. 22,128 agnus . . . matrem noscit -antem. **b** *in imag.:* ANON. inst. patr. p. 8a histrioneas voces, . . . mugientes seu -antes quasi pecora, . . . detestemur. BENZO ad Heinr. 6,4 p. 662,2 per eum *(Heinricum IV.)* factus homo *(sc. Rudolfus rex)* de -anti peccore inter principes locatus erat. **2** *voce ovis edere – blökend von sich geben:* AMARC. serm. 2,50 ac si . . . fatis credas, -at quae corniger Hammon.

subst. **balans,** -antis *f. in imag. de fidelibus Christi i. q. agnus, ovis – Lamm, Schaf (cf.* GLOSS. III 444,8 St.-S. bidens vel -s schaf): THEODULF. carm. 2,195 agmina sunt . . . -tum sparsa mearum. PAULIN. AQUIL. carm. 1,78 quo numquam . . . -es alterius fontis sitientes flumina poscant.

[Rudolph]

2. balo *v.* ballo. **balota** *v.* ballote.

***balsamatus,** -a, -um. *balsamo temperatus – mit Balsam versetzt:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 368[B] medicina opiata et -a diutius potest reservari quam non -a.

balsamenta *v.* balsamita.

balsameus, -a, -um. *ex balsamo compositus, salutifer – balsamhaltig, heilbringend:* THEODULF. carm. 31,17 -um, regina, mihi transmitte liquorem *(i. chrisma).*

***balsamiger** *v.* *balsiger.

balsaminus, -a, -um. *ex balsamo constans – Balsam-: v. p. 1317,38.*

balsamita (hal-, bars-, basa-, -sem-, -met-, -ment-, -ca, -te *sim.*), -ae *f.* (*cf.* βάλσαμον)

1 *menta, calaminthe – Minze (Mentha L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 136sqq.):* **a** *latius:* ANTIDOT. Lond. p. 20,42 recipit *unguentum* haec: . . . saturegia, idiosmu, -a. RECEPT. Sangall. I 80 bacas lauri unc(iae) II, -a unc(iae) II. GLOSS. III 516,17 St.-S. -emita sisimbra. 518,27 -a mintz. *al.* TRACT. de aegr. cur. p. 212,46 balsamum datum multum prodest . . ., -menta ad diem valet. HILDEG. phys. 1, 195 -a plus calida quam frigida (MATTH. PLATEAR. gloss. p. 381[A] -a c. et sicca est, -a dicitur, quod odorem balsami protendit, herba est satis communis et nota, ponitur hic ad confortationem membrorum). *al.* **b** *strictius:* **α** *menta aquatica – Bachminze (Mentha aquatica L., cf. Marzell, op. cit. p. 139sqq.; Ahd. Wb. I. p. 1061. 1157):* GLOSS. III 486,7 St.-S. -a seuibŏm *(v. notam ed.)* binesuga. 537,6 -a i. zimbrium aquatica capillaria minze. 550,21 -a (-mata *b*) wisminze *(a)*, vischminze *(b)*. 584,25 basamita biwrze. CHIRURG. Sudhoff p. 169, 28 odorem opones, pelegium ad mentam vel -emittam. TRACT. de aegr. cur. p. 133,34 mentastrum et -am aquaticam in vino vel aqua coctas . . . imponas. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 25a[V] species, que menta aquatica dicitur, id est -a. ALPHITA II p. 19,17 -a, salmentica, sisimbrium, menta aquatica, mentastrum. *al.* **β** *menta domestica – Krauseminze (Mentha crispa L., cf. Marzell, op. cit. p. 150sqq.; Ahd. Wb. I. p. 800):* GLOSS. III 526,13 St.-S. barsantera gartmince. 526,30 -ca crusmince balsemie. 550,30 barsameta gartmince. TRACT. de aegr. cur. p. 116,12 succus -e domestice. *al.* **2** *Tanacetum balsamita (L.) – Marienblatt, Badekraut (cf. Marzell, op. cit. p. 140):* GLOSS. III 478,38 St.-S. -a lauendula. 494,11 -en welehesc minza. 532,7 -ca sante marien mince. 537,43 -ca wizminze. *v. et l. 28.* **3** *hedera terrestris – Gundermann, Gundelrebe (cf. Marzell, op. cit. II. p. 698sqq.):* GLOSS. III 513,18 St.-S. acero *(b. c,* aceso vel -a *a)* . . . gundereba. 680,28 acer vel ha-a gunderebe.

***balsamiticus,** -a, -um. *balsaminus – Balsam-:* VITA Serv. 14 p. 61,16 -us odor omni thimiamatis confectione suavior.

***balsamitus,** -a, -um. *qui balsamis consitus est – mit Balsamstauden bepflanzt, Balsam-:* SALIMB. chron. p. 314, 30 vidit et vineam -am *in Aegypto eqs.*

balsamum, -i *n. vel rarius* **balsamus,** -i *m.* (βάλσαμον) *script.:* pa-: *p. 1332,7.35.* bas-: *p. 1332,61.* -sem-: *p. 1332,27. adde* ANTIDOT. Berolin. app. p. 76,34. -sim-: *p. 1332,51. adde* VITA Audoini prol. (MGMer. V p. 553,17) *cod. 1.* -som-: PAUL. AEGIN. cur. 111 *cod. A. form.:* *nom. et abl. sg.* -on, -one: *p. 1332,15.16. gen. sg.* -u: *p. 1332,23. metr.* -sā-: *p. 1332,35. usu adi.: p. 1332,28. sing. sensu collectivo: l. 68.69. plur. sensu sing.: p. 1332,10.35. al.*

I *frutex quidam aromaticus vel sucus eius – Balsam (cf.* ALPHITA II p. 19,21 -us est arbor. p. 19,27sq. -um est quedam gumma, que afferitur de arbore -i): **A** *frutex opobalsamum sudans – Balsamstaude, -strauch (Commiphora opobalsamum Engl., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1117):* **1** *gener.:* IONAS BOB. Columb. praef. p. 148,3 dites -i lacrimam ex Engaddi *sumunt.* OTTO FRISING. chron. 7,3 p. 313,11 ibi *(sc. Memphi)* rex Egyptiorum . . . propter ortum -i morari dicitur. CHRON. Albr. a. 1219 p. 909,1 vinee -i. SALIMB. chron. p. 314,32 de lignis -i secum portavit. **2** *natur.:* DIAETA Theod. 120 semen -i calidum est et aromaticum. CONSTANT. AFRIC. grad. p. 356,25 -us est arbor (IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 8a[r] -us a. est . . . vel frutex; . . . inciduntur rami. . ., postea suspenduntur ibi ampulle . . ., in quibus gutta emanans colligitur *eqs.* ALBERT. M. veget. 1,180 quarundam *(plantarum)* . . . omnes partes sunt aromaticae sicut -i. *al.* **B** *opobalsamum, liquor vel oleum balsaminum – Balsamharz, -saft, -öl:* **1** *proprie:* **a** *gener.:* HUGEB. Willib. 4 p. 101,7 emebat sibi -um (p- *2*). VITA Bertilae 8 (MGMer. VI p. 109, 5) corpusculum -o perunctum condiderunt. ANNAL. regni Franc. a. 807 p. 123,28 fuerunt . . . munera . . . unguenta et -um (WIDUK. gest. 3,56). WALAHFR. carm. 6,17 -a, narcissum mundi per climata quaerens. AMALAR. off. 1,40,4 -us solet redolere. CARM. Bur. B 146,3,2 ista vincit -um odore. *al. v. et supra p. 971,69. de opobalsamo artificialiter confecto:* GEBER. clar. 2,53. **b** *spec.:* **α** *natur.:* HILDEG. phys. 1, 177 de -one: -on . . . valde calidum et humidum est . . .; in -on *(sic?)* mortua corpora aliquantulum diu tenentur, ne putrescant *eqs.* ALBERT. M. veget. 6,36 dicunt . . . -um in se conservare suam virtutem perpetuo et non evaporare. 6,38 *(de adulteratione).* 6,39 vix invenitur aliquis liquor eiusdem quantitatis cum -o, qui tantum ponderet. *al.* **β** *medic., pharm., techn.:* AESCULAPIUS 11 p. 15,1 auribus instillato . . . -um (PAUL. AEGIN. cur. 117 p. 71,7 opum -i [*3,23,1* ὀπὸν βαλσάμου] in auditus). PAUL. AEGIN. cur. 27 unctio . . . sit . . . -u ([-i *A p. corr., B*]. *3,4,4* τοῦ βαλσάμου) gutta. COMPOS. Luc. A 21 hamor aque lib(ram) I, . . . -um lib(ras) II . . .; ista omnia commisce. ANTIDOT. Berolin. app. p. 76,30 sic conficitur *antidotum:* . . . -emo *eqs.* ANTIDOT. Glasg. p. 141,34 recipit . . . oleum -um unc(iam) I. TRACT. de chirurg. 254 manibus -o et oleo laurino inunctis. HILDEG. phys. 1,177 qui vergichtiget est, modicum -i . . . comedat. ALBERT. M. veget. 6,40 sunt . . . operationes -i variae secundum operationes et praeparationes medicorum, confert enim bibitum ischiadicae *eqs.* NOTULAE Wilh. Cong. 434 colliria hec, si apponatur eis -us, optime rumpunt maculam. *al.* **γ** *eccl. (cf.* GLOSS. II 223,38 St.-S. p-um crisamum): ALDH. virg. II 680 -orum sacris chrismatibus unctum *Martinum.* CONC. Karol. 37,16 pro -o emendo ad chrisma faciendum. AMALAR. off. 1,12,13 odor -i in oleo opinionem bonarum virtutum . . . demonstrat. 1,27,24 pertinet . . . -us . . . ad scientiam. ALBERT. M. sacram. 15 p. 11,79sqq. inquantum autem addit robur *confirmatio,* . . . habet etiam aliquid pro materia . . ., scilicet -um; chrisma enim, quod est materia confirmationis, conficitur ex oleo et -o. *al. de signo sanctitatis:* VITA Ansb. 27 (MGMer. V p. 637,3) tanta . . . fraglantia inde *(sc. ex sepulchro)* manavit, quasi . . . -i guttulis omnis repleretur ecclesia. STEPH. COL. Maurin. 6 (2) putares -is'veneranda ossa fluere. **2** **a** *per compar.:* LAMB. LEOD. Matth. I 255 quantum *(odorem)* non prebeat Indica nardus . . . aut integra -a nullis perdita mixturis *eqs.* HILDEG. scivias 3,3 p. 593[B] ut suaviter -um sudat de frutice suo. **b** *in imag.:* FORM. Marculfi 2,2 suavis ei flagratur odor -i (-sim- *A2*) paradisi. STEPH. COL. Maurin. 4 novit . . ., quantae misericordiae -is affluat. EKKEH. IV. bened. I 54,37 -a, thus, stactis (gloss.: omnigenę virtutes) ibi fraglent in bene factis. CARM. Bur. B 41,28,3 est et ibi . . . pietatis -um: Alexander *(papa)* ille meus. **c** *meton. de Maria:* MILO carm. 3,4,2,10 myrra, . . . thus, -a *eqs.* **3** *translate i. quod gratum est – das Angenehme:* BURCH. Iud. 1 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 251) -a non curans humana poematis utar ordine, principio sed mediante Deo.

II *menta – Minze (Mentha L., cf. Ahd. Wb. I. p. 800):* GLOSS. III 494,13 St.-S. -um balsmo. 537,12 -us *(a),* basamus *(b):* balsame *(a),* balsam *(b).*

***balsanatura** *v.* *balzanatura. **balsemum** *v.* balsamum.

***balsiger,** -era, -erum. *salutifer – heilbringend:* PAUL. AQUIL. epist. (MGEpist. IV p. 518,9) -i *(cod.,* balsamigeri *ed.)* transmisso . . . Iordanis alveo. Laz. 34,3 (MGPoet. VI p. 214) Iordane transmisso -i (-gaer- *A*, -o *ci. ed.*). *Rudolph*

***baltamonia** *v.* *baldemonia. ***baltesca** *v.* *britisca.

balteus (-th-), -i *m. (n.* -um: *l. 71sqq.) script.:* ma-: GLOSS. III 281,16 St.-S. *v. et p. 1333,5.* pa-: GLOSS. I 654,30 St.-S. III 618,30. 668,30. *ibid. al. form.:* *nom. sg.* -um: GLOSS. III 152,14 St.-S. *al.* HARIULF. chron. 2,10 p. 68,9

[Pape]

(var. l.). v. et l. 5.33. acc. pl. -a: *l. 42.43. abl. pl.* -tibus: *l. 19.*

I *strictius i. q. zona, cingulum – Gürtel, Gehänge (cf.* Gloss. I 654,30 St.-S. p-is pruahahu. III 189,60 -us zona Grece, cingulum Latine gurtil. 292,18 malteum balz. 619,34 balderich. *al.):* **A** *gener.:* **1** *proprie:* Aldh. virg. I 9 p. 237,3 -theus bullifer. Vita Audoini 3 (MGMer. V p. 555, 15) sub -o gemmarum fulgore consepto . . . premebat cilicia. Annal. Fuld. II a. 876 p. 86,7 -theo desuper accinctus *rex* pendente usque ad pedes. Liutpr. antap. 4,12 p. 110,7 Boso mirae longitudinis et latitudinis aureum habuerat -um *eqs.* (Fund. Brunw. 17. *al.*). Vita Otton. Bamb. III 2,13 p. 58,17 filiis . . . potentum anulos et -theos . . . contulit. Carm. Bur. B 64,6 spoliavit *Heracles* Amazona -o. 89,1,2[a],2 tunica lata *(sc. puellae)* succincta -o (-theo *B*). *al. v. et supra p. 965,70.* **2** *in imag. et per compar.:* Adam gest. 4,10 p. 238,6 sinus . . . appellatur Balticus, eo quod in modum -i longo tractu . . . tendatur. Ranger. Anselm. 3910 quando Cananeus *(i. Heinricus IV.)* mutatis . . . -tibus ad gladium militiamque redit. **3** *alleg.:* Hraban. univ. 21,25 p. 584[c] -us . . . accinctum virtutum significat *eqs.* Herm. Iud. conv. 21 p. 124,2 (ed. G. Niemeyer. 1963) nitido illo -o, id est continentie robore, precinctus. Absal. serm. 39 p. 228[A] significata est . . . in -theo, quo vestes stringuntur, utriusque *(sc. carnis et mentis)* custodia. **B** *spec.:* **1** *iur. de symbolo traditionis:* Form. Sangall. II 13 ut . . . filius meus uno -o ex auro et lapidibus . . . effecto . . . possessiones a me comparet, qui sit in testimonium *eqs. (sim.* 14). **2** *eccl. de cingulo liturgico sacerdotum (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p. 102sqq.):* **a** *Hebraeorum:* Walahfr. exord. 25 p. 504,21 sicut ibi . . . rationale, -us, . . . sic hic *(sc. apud christianos)* . . . orarium, cingulum. *v. et supra p. 7,40.* **b** *christianorum:* Hraban. inst. cler. 1, 17 'tertium vestimentum est cingulum' sive -theum, quo utuntur *sacerdotes.* Honor. August. gemm. 1,226 -o, id est zona, iubentur renes praecingere *ministri inferioris ordinis.* **3** *milit. i. q. cingulum militare – Waffengürtel, Wehrgehenk:* **a** *proprie:* Cod. Karol. 17 p. 517,38 direximus vobis *(sc. Pippino regi)* . . . spatam ligatam in gemmis cum -um suum. Einh. Karol. 23 cuius *(gladii)* . . . -us aut aureus aut argenteus erat *(cf.* Widuk. gest. 2,1 p. 65,14 super quod [*altare*] insignia regalia posita erant, gladius cum -o [-theo *var. l.*] *eqs. al.).* Waltharius 1193 cum bullis -a ([-thea *TV*]. gloss. cod. 7 p. 9: -a lendenir) et enses (Liutpr. antap. 1,23). *al. spectat ad praestationem -i ('Schwertleite', cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger.* [2]*I. 1889. p. 182):* Chron. Pol. 2,18 illa die -o militari cinctus fuit *Bolezlavus eqs.* (2,19). **b** *in imag.:* Cod. Lauresh. 91 p. 372,2 (a. 1005) relicto secularis militię -theo. Chart. Babenb. 385 qui *(monachi)* in Dei servicio ... succincti -theo militie Iesu Christi ... occupantur. **c** *meton. i. q. potentia – Gewalt:* Cod. Lauresh. 21 p. 302,5 (a. 819) quidam . . . monasteriis contradita invadunt, aut ut sibi . . . retineant aut mundiali -theo in beneficio dividant.

II *latius:* **A** *eccl. i. q. appendix cinguli liturgici, succingulum – liturgischer Gürtelanhang, Subcinctorium (cf. J. Braun, op. cit. p. 117sqq.):* Lamb. Tuit. Herib. 2,4 p. 1247, 56 cultui eius *(pontificis)* solus deerat -theus. Catal. thes. Germ. I 84,28 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966) -i duo auro texti, cingula III auro texto parata (114,7 VII cincula serica cum -theis. *al.* Rud. Trud. gest. 6,7 cingulos duos *acquisivit abbas,* . . . sed et -um). Chron. Andag. 46 p. 116,8 cardinales . . . deserviunt . . . altari in festis diebus -theis utentes. *al. fort. huc spectat:* Catal. thes. Germ. I 127,6 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966; a. 1034) stolae quatuor, quarum una cum -theo deaurato. **B** *milit. i. q. corrigia clipei – Schildband, -gurt (cf.* Gloss. II 708,31 St.-S. -us riemo *[spectat ad Verg. Aen. 5,313]):* Annalista Saxo a. 1107 p. 746,24 ut . . . partem *ensis* . . . cum -theo clipei regalis absumeret *tempestas eqs.*

***baltrescha** *v.* *britisca. **baltus** *v.* barrus.

1. balus *subst. pedica – Fußfessel (cf. Diefenbach, Gloss. p. 67[b]):* Gloss. V 46,24 St.-S. -us fetor.

2. *balus, -a, -um. *(cf. theod. vet.* balo, *v. Ahd. Wb. I. p. 797sq.) ?falsus – ?falsch:* Liber hist. Franc. 41 p. 313,8 tu hic eras, -e (blare *var. l.*) iumente (*inde* Gesta Dagob. 14 p. 405,15).

***balzanatura** (-lsa-), -ae *f. signum album (animalium) – helles Abzeichen (bei Tieren):* Acta imp. Winkelm. I 996 p. 753,4 (s. XIII.[med.]) quaternus continens . . . pilaturas, mercaturas et -as omnium . . . animalium. 998 p. 757,7 distinctis pilaturis et bals-is *iumentorum.*

***balzanus,** -a, -um. *(cf. ital.* balza, balzana *a* balteus, *v. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 919)* **1** *adi.:* *bicolor – zweifarbig:* Ioh. Codagn. gest. 22 p. 501,33 vexillum -um (p. 501, 37). *cf.* Tract. de loc. terr. sanct. (SBMünch. 1865/II p. 147, 19) templarii . . . ferentes vexillum biscolor, quod -o (balza *b*) dicitur. *nom. propr.:* Annal. Ianuens. III p. 157,2 navem . . . armaverunt nomine B-am. **2** *subst. fem.:* *signum album – helles Abzeichen:* Iordan. Ruff. equ. 7 p. 113,16 equus habens pares -as et non impares *eqs.*

***bamademaricon** *sim. v.* *mabatematicon.

bambacinus *sim. v.* bombycinus. **bambax** *v.* bombyx.

bambilium, -i *n. instrumentum musicum quoddam – ein (Schlag-)Instrument:* Sedul. Scot. carm. 2,76,6 fistola nostra sonet . . . sambucae superans -ique (bunibulique *C*) tonos.

bambis *v.* bombyx. **bambizo** *v.* bombizo.

bambosus *v.* bombosus.

***bambusium** *sim. v.* *wambitium. **bampnum** *v.* bannus.

banacea *v.* tanacetum. ***banana** *v.* *bardana.

***banausia** (vanu-), -ae *f.* (βαναυσία) *effusio, inepta magnificentia – Verschwendungssucht, Protzentum:* Albert. M. bon. 116 p. 76,34 vanusia . . . dicitur, quia facit vanescere usiam, id est substantiam. eth. 2,2,7 p. 184[b],1 *superabundantia* Graece vocatur -a (*p. 1107[b],19* βαναυσία), quod interpretatur incendium. 4,1,9 p. 288[b],5 superabundantia . . . in excellentia peccans vocatur -a et aperocalia (pol. 5,8[z] p. 538[b],31. *al. v. et supra p. 745,59*).

***banausicus,** -a, -um. (βαναυσικός) *ad artes illiberales pertinens, sordidus – zum niederen Handwerk gehörig, schmutzig:* **1** *latius:* Albert. M. pol. 1,8[e] p. 67[b],24 sicut est focaria *industria* apud nos et -a apud Graecos dicta. 3,3[d] p. 227[a],34 'eum, qui ... non abstinuisset a foro' . . . et operibus etiam -is, 'non participare virtute' . . . civis. **2** *strictius de opere coquinario:* Albert. M. pol. 1,8[e] p. 67[b],4 tales artes, ubi nimium fortunae est, 'maxime' sunt '-ae' (*p. 1258[b],37* βαναυσόταται), id est coquinariae.

***banausus,** -a, -um. (βάναυσος) **1** *adi.:* *ad artes illiberales vel opifices pertinens, sordidus – zum niederen Handwerk(erstand) gehörig, schmutzig:* **a** *latius:* Albert. M. pol. 1,8[c] p. 66[a],40 -arum (*p. 1258[b],26* βαναύσων) artium. 4,3[c] p. 336[a],5 multitudo, . . . quae vocatur -a. 7,7[a] p. 676[b],24 -am vitam, id est mercenariorum de vilibus mercibus. 8,1[g] p. 758[a],40 -a *opera* sunt, quaecumque corpora hominum et mentes faciunt illiberalia et inepta ad opera virtutis *eqs. ibid. al.* **b** *strictius de opere coquinario:* Albert. M. pol. 1,8[c] p. 66[b],3 -a ars dicitur coquinaria, in qua multi multa lucrantur. **2** *subst. masc.:* **a** *opifex artes illiberales vel sordidas exercens – Handwerker, der niedere oder schmutzige Arbeiten verrichtet:* **α** *latius:* Albert. M. pol. 3,3[a] p. 225[a],40 dictum est, quod -i sint mercennarii . . . servientes in operibus servilibus . . ., sicut sunt coqui . . . et purgatores cloacarum. 3,3[c] p. 227[a],24 'ditantur enim multi artificum', inter quos etiam ditantur -i. *ibid. al.* **β** *strictius de coquis:* Albert. M. pol. 1,9[k] p. 81[a],32 -us . . ., id est coquus, artifex (3,2[g] p. 221[a],25). *v. et l. 59.* **b** *qui substantiam effundit, qui inepte magnificus est – Verschwender, Protz:* Albert. M. eth. 4,1,13 p. 293[a],3 superabundans . . ., qui -us (*p. 1123[a],19* βάναυσος) dicitur *eqs.* p. 293[b],15 talia faciet -us non boni gratia, sed potius divitias indecenter ostentans. *al. adde:* Albert. M. pol. 1,8[c] p. 66[a],45 bauni in Graeco sunt camini et -i dicuntur, qui turpiter sua consumunt ante caminos. 5,8[z] p. 538[b],26 'artificibus', quos alibi vocavit '-os', id est histriones.

banbacinus *sim. v.* bombycinus. ***banca** *v.* *bancus.

[Pape]

bancalis, -is *m. vel saepius* ***bancale,** -is *n. script.:* pa-: GLOSS. III 358,17 St.-S. 623,53. *ibid. al. v. et l. 4.5.9. 15.* -ncha-: GLOSS. III 267,21 St.-S. banchale *(a).* 622,4 panchales. *ibid. al. v. et l. 9.15.* -nchi-: *l. 15.* -nea-: *l. 25. form. nom. (acc.) pl. n.* -ea: LIBRI confrat. III p. 396,38 pancalea.

1 *tapetum vel pulvinus, quo subsellium insternitur – Bankdecke, Sitzkissen (cf.* GLOSS. III 174,30 St.-S. -ia banclachen. 659,29 panchale stvllachen. *al.; de re v. Heyne, Hausalt. I. p. 110.258; J. Braun, Handbuch der Paramentik. 1912. p. 254):* CAPIT. reg. Franc. 32,42 ut unaquaeque villa intra cameram lectaria, . . . drappos ad discum, -es . . . habeant. REGISTR. Frising. 2 p-ia II . . ., tapecia II (CATAL. thes. Germ. I 76,14 [Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966] tapetia III, panchalia VIIII. 77,10 tapetia XX, panchilia VIIII. *ibid. al.* [*v. ind.*]). WILH. HIRS. const. 2,20 p. 1086[A] ut . . . -ia . . . in capitulo expandat *hebdomadarius.* HARIULF. chron. 3,3 p. 88, 25 -es serici IV et alii sex cussini. VITA Meinw. 211 -ia VII *monasterio tradidit.* IOH. TULB. gest. 19 (MGScript. XXXI p. 701,38). *al.* **2** *reditus mensarum vel tabernarum – Standgeld, Verkaufssteuer:* ACTA imp. Stumpf 171 p. 233,14 (post 1186) donamus . . . poderium Coconati . . . una cum -bus, culta, pedagio. p. 233,33 commune finagium plebanatus Meyrate cum . . . cultis, -bus (*cf.* ACTA imp. Winkelm. II 1061 p. 742,7 banealibus).

***bancarius** (-cher-), -i *m. mensarius – Geldwechsler, Bankier (cf. A. Doren, Ital. Wirtschaftsgesch. I. 1934. p. 454):* CHART. Ital. Ficker 455 p. 463,38 (a. 1268) fecit dari et deponi... rex Banduccio . . . bancherio seu cansori . . . florinos auri.

***bancaticum** (banea-), -i *n. reditus mensarum vel tabernarum – Standgeld, Verkaufssteuer:* CONST. I p. 244,25 (dipl. Frid. I.) mensure, -a, ripatica . . . ad regalia iura pertinent. CHART. Ital. Ficker 192,1 p. 233,32 de . . . mercato, baneatico et conversatico. 192,2 p. 235,41 mercatum . . . et -um ad ecclesiam . . . non pertinebant. *ibid. al.*

***banch-** *v.* *banc-. ***bancinus** *v.* bacinum.

***bancon** *v.* *baucos.

***bancopanurgus** *v.* *baucopanurgus.

***bancula,** -ae *f. (parva) mensa mercatorum – (kleiner) Verkaufstisch:* DIPL. Otton. I. 145 p. 226,22 concedimus . . . salam . . . cum stationibus inibi -as ante se habentibus.

***bancus,** -i *m. vel rarius* ***banca,** -ae *f. (theod. vet.* banc) *script.:* pa-: *l. 51.* -nch-: *l. 51.69.72. p. 1336,2. adde* CHART. Basil. C. I 174 p. 121,6sqq. *al.* -ncc-: CHART. Friberg. I 16. *v. et l. 70.* -nk-: *p. 1336,5.6.15. adde* CHART. civ. Misn. 16.

I *scamnum – Bank:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. subsellium – Sitzbank:* WILH. HIRS. const. 1,98 p. 1033[A] nunquam deesse debent in coquina . . . duo sedilia, quae -os vulgo appellant. ANNAL. Adm. Garst. a. 1251 sub quodam pancho. SALIMB. chron. p. 253,19 sedere in equali -o. ALBERT. MIL. temp. 145 p. 425,47 dum . . . puer pergens in quandam ecclesiam . . . fessus super -um quiesceret. **2** *latius i. q. basis fenestrae – Fensterbank:* HERM. MIND. epist. 3 (RömQSchr. 33 p. 167,18; s. XIII.[2]) spacium sive -a inter cancellos *fenestrae* unius pedis et palmi. **B** *translate i. q. scamnum iudiciale – Gerichtsbank (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1183sq.):* CHART. Brand. C I 2 p. 3,13 (a. 1196) ad -os fuimus constituti. CHART. Westph. III 309 quod factum ad -os scabinorum . . . stabilitum est. REGISTR. Trident. IV p. 279,27 die secundo . . . aperta -a . . .; ibique Berardus sydicus pronunciavit . . . rectum. CHART. Rhen. inf. II 631 quod homines . . . non ire deberent ad -os iudiciales in Wilike ad placitum. *al.*

II *mensa – Tisch:* **A** *proprie:* **1** *mensa mercatorum – Verkaufstisch:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 477,37 -os et scarritiones mercati . . . fregerunt *eqs.* CHART. select. Keutgen 133,77sq. quilibet consulum debet habere -um unum sub tribus lobiis . . .; sunt autem tres lobie: inferiores macelli, lobia prope hospitale, -chi panum apud Forum Piscium (CHART. Sil. C 32 p. 319,14 -cci, in quibus calcei et panes venduntur, cedunt iudicio. CHART. Arnstad. 37 p. 17,15. *al.*). ANNAL. Ianuens. II p. 130,14 iuxta merchatum vetus ad -chos cambiatorum. CHART. Basil. C I 174 p. 121,2 concessit . . . territorium et -cham illi contiguam. CHART. civ. Erf. 189 p. 113, 1sq. camerarius . . . sex solidos . . . de quodam -o sito iuxta ecclesiam . . . contra novos -os . . . dabit. CHART. Rhen. inf. II 591 p. 346,14 -kas sive macellas carnium . . . tradidimus. CHART. scrin. Col. B 1624 tradiderunt . . . medietatem -ki, quod wan dicitur. *saepe. expressius de reditu mensarum:* INNOC. IV. registr. B 339 ius -i, placzie, banni . . . obtinere. **2** *mensa chirurgorum,* βάθρον *– Operationstisch:* ROGER. SALERN. chirurg. 3,591 patiens collocetur in -o, caput et humeros habens depressos. BRUNUS LONG. chirurg. 2,10 p. 126[G] ligetur *infirmus* super -um cum fasciis. *al.* **B** *translate i. q. victus – 'Tafel':* TRAD. Westph. IV p. 143,12 (s. XIII.) ad -um cocis vini maiorem propinationem. p. 146,25 ad servitium dominarum . . . XXI pullos ad -kum, conventui v aucas ad -um. p. 145,6. 147,28.

***bandectus,** -i *m. (cf.* bannus, pandectes*?) ?agens episcopi – ?Beauftragter des Bischofs:* CHART. Bund. 438 p. 335,11 (a. 1186) presbiter . . . dixit . . ., quod vidit ipsum Bonum filium consignare -is *decimam.*

***banderia,** -ae *f. vel raro* ***banderium,** -i *n. (cf. francog. vet.* baniere, *ital.* bandiera *a* bandum) *script.:* bane-: *l. 26.28.30.33.35.48. al.* -r(a): *l. 30.*

1 *vexillum, signum – Fahne, Feldzeichen, Banner (de re v. l. 68):* **a** *proprie:* GISLEB. MONT. chron. 99 p. 137,21 comes . . . vexillum suum, quod baneria dicitur, . . . militi . . . commisit. LAMB. ARD. hist. 154 p. 642,40 Ardenses . . . Mercuritios . . . cum signis suis et . . . baneriis in Ardensi ecclesia . . . adhuc dependentibus captos abduxerunt. WILBR. OLD. peregr. 1,22,8 servi singuli vexilla et baneras in manibus gestantes . . . regem precedebant. ANNAL. Ianuens. III p. 158,29 cum . . . -is erectis. CHART. Hohenloh. 92 p. 59,9 quod uterque fratrum ducere debeat . . . baneriam novam. IOH. CODAGN. annal. a. 1234 p. 114,38 vexilla quatuor et banerias tres . . . abstulerunt. ROLAND. PATAV. chron. 4,5 p. 60,5 iussit . . . -am sive . . . Ecelini vexillum, quod . . . involutum steterat, aperiri. 5,4 p. 74,13 Theotonici . . . XXV, sub conostablo sive sub una -a stricti, . . . invaserunt. SALIMB. chron. p. 94,13 super quem *(elephantem)* erat turris lignea . . . habens -as IIII, in quolibet angulo unam. *al. in ludis equestribus:* GISLEB. MONT. chron. 109 p. 157,6 in scutis etenim gerendis ... et baneriis . . . delectabantur milites. **b** *meton. i. q. caterva militum – Truppenabteilung, 'Fähnlein':* ROLAND. PATAV. chron. 11,7 milites Baxani . . . cum VI -is Theotonicorum . . . insecuti sunt milites Paduanos. **c** *translate i. q. imperium – Befehl, Kommando:* ACTA imp. Winkelm. I 1000 p. 761,32 (s. XIII.[med.]) milites et vallitti debent esse sub baneria senescalli.

2 *confunditur c.* bannus *i. q. regio vel ius venationis – Jagdrevier oder Jagdrecht:* CHART. Berol. 12 (ed. F. Voigt et E. Fidicin, UB z. Berlin. Chronik. p. 10,23; a. 1261) miricam . . . cum . . . sylvis, pascuis, -is . . . contulimus.

***bandictio,** -onis *f.* (bannus *et* dictio) *pronuntiatio pacis vel defensionis – Verkündung des (Bann-)Friedens, Garantieversprechen:* CHART. Ital. Ficker 56 p. 82,13 (a. 1038) factum est . . . revestitionem et -em et propter securitatem . . . et propter cautelam . . . et propter ista intentionem deliberandam *(sim.* p. 81,23).

***bandimentum** *sim. v.* *bannimentum.

***bandio** *v.* 1. *bannio. **bando** *v.* bandum.

***bandonum** *vel* **-us,** -i *n. vel m. (cf.* bandum) *vexillum – Fahne, Banner:* RAHEW. gest. 4,76 p. 322,25 (epist.) senatores, populus Romanus domnum electum signis -is precedentibus . . . perduxerunt.

bandum, -i *n. (m.* -us: *l. 66sq.) script.:* va-: *l. 72.* bla-: *p. 1337,2.3.* bann-: *p. 1337,2.4. form.: nom. sg.* -us: *p. 1337,16.21. acc. sg.* -onem: *l. 72. acc. pl.* -os: *l. 72. vexillum, signum – Fahne, Feldzeichen, Banner (cf. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. I. 1954. p. 250. II. 1955. p. 648):* **1** *proprie:* **a** *milit.:* ORIGO Lang. 4 pugnavit Tato cum . . . rege Herulorum . . ., tulit vando ([bandos, id est arma 2]. HIST. Lang. Goth. 4 -onem.

[Pape]

cf. PAUL DIAC. Lang. 1,20 p. 59,10 vexillum, quod -um [bandan, bannum, blandum *var. l.*] appellant). IULIAN. TOLET. Wamb. 16 cum -orum (uuand- *1 c*, bland- *1 d*) signis. ADEMAR. hist. 1,58 p. 60,31 contulit . . . bannum aureum, quod ceperat in prelio. *al.* **b** *eccl.:* AGNELL. lib. pont. 71 cum . . . signis et -is . . . introduxerunt eum *(archiepiscopum).* GESTA Rom. eccl. I 1 p. 369,27 milites signa -a gestantes. CONST. I 188,1 cum -is et aliis papalibus insignibus . . . papa . . . deductus est. *al.* **c** *usu communi:* COD. Karol. 83 p. 618,17 Neapolitani ipsos Grecos cum -a et signa suscipientes. LEO MARS. chron. 1,24 p. 597,25 -um aureum unum *concessit comes.* **2** *meton. (cf. E. Mayer, Ital. Verfassungsgesch. I. 1909. p. 386):* **a** *caterva militum – Truppenabteilung, 'Fähnlein':* AGNELL. lib. pont. 140 p. 370,22sq. unusquisque miles secundum suam militiam et numerum incedat, id est Ravenna, -us primus, -us secundus, -us novus *eqs.* **b** *vicus civium in eandem catervam congregatorum – Wohnbezirk von Angehörigen einer Truppenabteilung:* AGNELL. lib. pont. 39 p. 303,15 ab alia parte numero -o primo, non longe a miliario aureo. 77 p. 330,12 haedificatus est numerus vicinus domui meae, qui dicitur -us (banchus *cod.*) primus.

bandus *v.* bandum, bannus. **banealis** *v.* bancalis.

***baneaticum** *v.** bancaticum.

***baneria** *v.* *banderia. **banga** *v.* vanga.

***banio** *v.* 1. *bannio. **banium** *sim. v.* balneum.

***banlieva** *v.* *bannileuga. ***banna** *v.* *venna.

***bannalis,** -e. **I** *adi.:* **A** *(banno) iussus vel indictus – durch (Bann-)Befehl verordnet, geboten:* CHRON. Andag. 16 p. 39,17 indicta -i evocatione tocius Gabeliensis potestatis. CHART. Basil. A I 265 p. 406,7 placita -ia et generalia. **B** *ad potestatem (banni) pertinens – zur (Bann-)Gewalt gehörig:* **1** *ex potestate (banni) proveniens – von der (Bann-)Gewalt ausgehend:* WOLFHER. Godeh. I 25 p. 186,4 aecclesiae usurpationem . . . sub anathematis comminatione -i auctoritate interdixit (CHRON. Andag. 16 p. 40,7. 94 p. 246,8). **2** *potestati (banni) subiectus – der (Bann-)Gewalt unterstellt:* **a** *publ.:* **α** *spectat ad ambitum iurisdictionis:* CHART. Lux. II 310,5 (a. 1236) vendere . . . annonam infra Est(ernacum) vel in leucam -em (331,1. *al.*). **β** *spectat ad confinium, regionem:* CHRON. Andag. 16 p. 41,4 intra -es terminos tocius Gabelii . . . ecclesie. **γ** *spectat ad homines:* CHART. Lux. II 158 (a. 1223) -es homines . . . astringere ad molendum per bannum in molendino. *ibid. iterum.* **b** *eccl. (spectat ad ambitum immunitatis):* CHART. Lux. I 359,3 (a. 1123) extraneus . . . si super -em terram eorum *(monachorum)* fugerit (*ibid.:* extra -em t.). **3** *potestatem (banni) significans – die (Bann-)Gewalt symbolisierend:* CHRON. Andag. 94 p. 246,11 -es cruces deducentibus presbiteris . . . banno edictum . . . confirmavit *decanus.* **C** *ad ius domini pertinens, dominicus – zur Gerechtsame des Herrn gehörig, herrschaftlich (cf. E. Mayer, Deutsche und franz. Verfassungsgesch. I. 1899. p. 97sqq.):* **1** *privilegio (banni) praeditus – mit (Bann-)Vorrecht ausgestattet:* **a** *spectat ad vinum vendendum (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 278sq.):* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 405,10 (c. 1220) in Waltrache . . . vendetur una karrata -is vini (*sim.* III 319). **b** *spectat ad molendina sim. (cf. Waitz, op. cit. VIII. p. 275sq.):* FUND. Barr. (MGScript. XV p. 981,36; a. 1032) mansiculum terrae cum molendino -i . . . in vadimonium dedit *matrona.* CHRON. Andag. 23 p. 64,20 partem Chevoni -em quoque cambam Bulloniensis burgi, que nullius erant feodi, . . . recognoscere. CHART. Stab. 330 p. 45,28 molendinum -e et braxinam -em. *al.* **c** *spectat ad fornaces:* CHRON. Andag. 23 p. 62,12 iussit *dux* sibi prandium in domo -is furni parari (p. 62,19 -em officinam furni. CHART. Rhen. med. II 264. *al.*). **2** *domino vel possessori potestatis banni solvendus vel praestandus – dem Herrn oder Inhaber der Banngewalt zu zahlen oder zu leisten:* GESTA Trud. cont. II 1,5 oboli -es sunt census nostro monasterio a diversis ecclesiis solvendi pro redemptione visitationis *eqs.* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 394,10 quilibet in banno manens dat -em denarium et III diebus -bus serviet archiepiscopo (p. 395,2). **3** *aurariae subiectus – verkaufssteuerpflichtig:* CHART. Basil. C II 249 (a. 1278) pensionem vini -is de tabernis in villa Kemsz.

II *subst.:* **A** *masc.: qui potestati (banni) subiectus est – ein der (Bann-)Gewalt Unterstehender:* CHART. Lux. I 358,3 (a. 1123) dominus . . . castri . . . nullam . . . precii existimationem a -bus eorum *(monachorum)* exigat . . .; si vero -is eorum pacem fregerit *eqs. (sim.* 359,3). **B** *neutr. (plur.):* **1** *census iure banni exactus – Bannabgabe, -steuer (cf. Feine, Rechtsgesch. I. p. 195):* GESTA Trud. cont. II 1,2 querela pro retentis ecclesiae . . . -bus imbannita fuerat. CHART. Wirt. V 1352 p. 119,36 qui . . . medonem decoxerit, pro -bus solvet ministro nostre civitatis duos solidos. CHART. Turg. III 548 p. 373,10 quid ratione -ium accipiet, sibi . . . remanebit. CHART. Wirt. VIII 2860 -bus de ipsa ecclesia nobis . . . reservatis. *al.* **2** *pecunia multaticia – Buß-, Strafgeld(er):* INNOC. IV. registr. A 670 condempnationes seu penas, que -ia vulgaliter nuncupantur, a . . . clericis . . . parrochianis . . . impositas. *v. et* *bannuale.

***bannarus** (bonnerus), -i *m. (fris. vet.* bannere, bonnere *a* bannus, *cf. K. v. Richthofen, Altfries. Wörterb. 1840. p. 662) praeco, bedellus – Gerichtsdiener:* DECRET. Frision. A 4,1 p. 42,8 quod ille bonnerus vel bedellus actionem non indixit. *fort. add.:* CHART. archiep. Magd. 321 p. 416,36 (a. 1166) *aderant* burgravius . . ., Harduuigus falcunarus, . . . Orduuinus -us.

***bannicum,** -i *n. pecunia multaticia – Buß-, Strafgeld (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 494):* CHART. Rhen. med. I 252 p. 308,42 (a. 979) ut . . ., de quocunque proventu, sive fructuaria sive conventico sive -o, aliquod debitum persolvendum accideret, ad usum venatorum et stipendium pertineret.

***bannileuga** (banni leuga), -ae *f. script.* banlieva: *l. 39. ambitus iurisdictionis – Rechtsbezirk, Bannmeile:* **1** *publ.:* CHART. select. Waitz 8,14 p. 19,10 (a. 1069) si comes . . . eum *(inimicum)* invenerit infra banni leugam *civitatis eqs.* ACTA imp. Böhmer 146 p. 138,17 si quis infra banni leugam hominem occiderit. *ibid. al.* **2** *eccl. (cf. H. Hirsch, Die Klosterimmunität. 1913. p. 202sq.):* DIPL. Merov. III A 3 p. 119,50 (spur.) manumisimus . . . incolas . . ., qui in banlieva . . . servorum Dei vitam degent. DIPL. Loth. III. 35 p. 59,33 terminos banni leuge . . . confirmamus. CHART. Stab. 238 p. 458,21sqq. (dipl. Frid. I.) adiicientes hoc ad libertatem -ę . . ., ut nullus . . . in omnibus locis, quę intra terminos -ę . . . continentur, aliquam potestatem vel iusticiam sive iudicium exerceat. *al. v. et p. 1339,45.*

***bannilis,** -e. *(iure banni) suscipiendus, dominicus – abnahmepflichtig (auf Grund des Bannvorrechts), herrschaftlich:* CHART. Rhen. med. I 514 p. 570,41 (a. 1140) quemlibet mansum . . . tres amas -is vini recipere oportet *eqs.*

***bannimentum** (band-), -i *n.* **1** *evocatio – Einberufung:* BERNH. MAR. annal. a. 1148 Pisani per band-um palam . . . ad castrum . . . iverunt *eqs.* **2** *sententia proscriptionis – Bannurteil, Ächtung:* GREGOR. IX. registr. 644 p. 539,33 condempnationes, -a omnia facta per . . . potestatem Asisii . . . inania esse decernimus.

1. *bannio, -ivi (-ii), -itum, -ire. *script.:* pa-: *p. 1339, 32.* bampn-: CONST. I 305. band-: *l. 71. p. 1339,5. al.* bani-: *p. 1339,37.46. 1340,38. al.* -itt(us): *p. 1340,51.*

I *(banno) iubere vel vetare, praecipere, mandare – (autoritativ) gebieten oder verbieten, befehlen, auffordern, verordnen (cf. Waitz, Verf.-Gesch. II 2. p. 286):* **A** *latius:* LEX Ribv. 68,1 si quis legibus in utilitatem regis, sive in hoste seu in reliquam utilitatem, -tus fuerit. FORM. Marculfi 1,40 omnes paginsis . . . -ire . . . faciatis, quatenus *eqs.* LEX Franc. Cham. 39 si quis ad pontem publicum -tus fuerit. *al. v. et p. 1346,5.* *c. inf.:* CAPIT. reg. Franc. 77,9 ut comiti (*i.* comes) . . . per bannum unumquemque hominem . . . in hostem pergere -ire studeat. *pendet* ut: LEX Sal. Merov. decr. Child. 3,1 -vimus, ut . . . iudex . . . ipsum *(latronem)* ligare faciat. CAPIT. reg. Franc. 242 p. 158,11 -imus ex Dei et nostro verbo, ut *eqs.* DIPL. Otton. I. 234 p. 321,14 nostro bando -dimus, ut *eqs. al. indicere – anberaumen:* CHART. Bern. II 602 p. 648,34 (a. 1266)

[Pape]

precipit prior . . . -ire placitum generale. **B** *strictius:* **1** *ad iudicium convocare, citare – zur Gerichtsversammlung berufen, vorladen:* LEX Franc. Cham. 40 si quis comes ad placitum suum hominem -it *eqs.* (CAPIT. reg. Franc. 40,20. LEG. Lang. p. 501^{b},37 -dire est, quod comes in p. clamare faciad ominem, quod legem faciebat. *al.*). 43 si per comitem aut per missum suum -tus fuerit *ingenuus* infra comitatum de maxima causa. DIPL. Otton. II. 230 publicum ad mallum. DECRET. Frision. A 4,21 propter quam *(hereditatem)* me . . . bannisti. CHART. episc. Spir. 70 p. 71,7 abbatem . . . iuvet *advocatus* libere placitante et -ente villico. *al. v. et p. 1341,7.* **2** *(iuramento) obstringere – (eidlich) verpflichten (cf. Waitz, op. cit. VIII. p. 89):* CHART. Turic. 199 p. 91,13 (a. 950/54) de comite -ti sunt *fratres* in fidem suam et iuramentum, ut . . . narrassent. **3** *ad militiam evocare – zum Kriegsdienst einberufen:* CHRON. Fred. 4,73 exercitum . . . de totum regnum . . . -ire. LEX Ribv. 69,3$^{capit.}$ de eis, qui . . . in hostem -ti fuerint. LEX Franc. Cham. 35 si quis cum caballo -tus fuerit. CAPIT. reg. Franc. 74,1 quicumque liber homo in hostem -tus fuerit *eqs. al. v. et p. 1338,63.* **4** *proclamatione pacis munire vel confirmare – unter Friedegebot stellen, bestätigen, garantieren, zusichern:* FUND. Boson. 1 (MGScript. XV p. 978,13; s. XI./XII.) monachis . . . pacem firmam -vit *papa* (CHART. Bern. I 4,152 p. 367,21 beneficiis collatis . . . p. -ierunt. CHART. Wirt. II 529 p. 354,7. *al.*). CHART. march. Misn. III 266 p. 196,17 plantationem novellam . . . episcopali auctoritate fecimus -iri tam in habitis quam in habendis. CHART. civ. Spir. 58 -vimus . . . bona eadem ecclesiis *eqs.*

II *poena (bannali) multare – mit (Bann-)Strafe belegen:* **A** *spectat ad ablationem pigneris:* CHART. Lux. VIII 90 p. 99, 32 (a. 1257) penam . . . incurrimus . . ., de qua quidem summa pecunie . . . archiepiscopus nos comitem vadiare seu p-ire poterit. **B** *spectat ad personas:* **1** *publ.:* **a** *latius i. q. proscribere – ächten (de re v. p. 1340,31):* **α** *spectat ad imperium:* GESTA Frid. imp. A p. 68,33 imperator -vit (bandezavit *1*) Mediolanum. ANNAL. Crem. a. 1185 (MGScript. XXXI p. 7,2) imperator Cremonenses banno banivit (banuit *cod.*) imperii. CONST. II 85,6 hereticos . . . diffidamus atque -imus. THOM. TUSC. gest. p. 525,31 quod . . . tanquam rebellis -atur *rex Bohemiae eqs.* ALBERT. MIL. temp. 249 imperator -vit papam, cardinales atque legatos. *al.* **β** *spectat ad civitates i. q. exterminare – ausweisen, verbannen (cf. His, Strafrecht. I. p. 534):* ACTA imp. Böhmer 146 p. 138,9 (a. 1184) domus eius diruetur et a civitate -atur *reus.* CHART. Lamb. Leod. 500 p. 18,30 extra banni leucam per unum annum banietur. INNOC. IV. epist. (DtArch. 18 p. 205,31) qui *(archiepiscopus)* ab ipsis *(parrochianis)* per civitatem . . . publice -tus fuerat et denuntiatus. *al.* **b** *strictius i. q. persequi, forbannire – in den Vorbann legen, verfesten:* CAPIT. reg. Franc. 278,3 p. 343,42 si . . . ad mallum non venerint *rei,* -antur et per res et mancipia . . . distringantur, ut veniant. CHART. Tirol. 552 p. 33,21 (a. 1204) donec ad plenam venerit satisfationem hiis, quibus offensio facta fuerit, pro qua -tus erit. **2** *eccl. i. q. excommunicare – exkommunizieren (cf. E. Eichmann, Acht und Bann im Reichsrecht des Mittelalters. 1909. p. 121^{6}):* ANSELM. LEOD. gest. 13 ab eo *(presbytero),* si quis eius rei . . . reus sit, -itur. GESTA Alber. 12 papam . . . iuramenta coactum, ut numquam sese *(sc. caesarem)* -ret, . . . dedisse. CONST. II 30. *al.*

adi. **bannitus,** -a, -um. **1** *(banno) iussus, mandatus, indictus – (durch Bann) befohlen, geboten, verordnet, verbindlich:* **a** *latius:* **α** *publ.:* DIPL. Conr. II. 234 per -am imperii nostri constrictionem precoepimus *eqs.* **β** *eccl. (cf. R. Bauerreiß, Kirchengeschichte Bayerns. II. 1950. p. 126):* CONST. I 44,1 (a. 1036) -um ieiunium trium dierum (VITA Meinw. 178 p. 100,35 ut omnes -um i. . . . observent. *al.*). **b** *strictius:* **α** *ad placitum convocatus – zur Gerichtsverhandlung aufgefordert:* CAPIT. reg. Franc. 252 p. 218,32 comes . . . cum -o populo ad episcopi placitum veniat. **β** *evocatus – einberufen (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 164^{4}):* CAPIT. reg. Franc. 50,2 missi . . . inquirant, qui anno praeterito de hoste -o remansissent. **γ** *in tutelam susceptus – unter Schutz stehend:* LEX Ribv. 39,3 capit. p. 58 quae *(mulieres)* in verbo regis -ae . . . sunt. **δ** *prohibitus – gesperrt, reserviert (cf. Waitz, op. cit. VIII. p. 260):* DIPL. Heinr. III. 372^{B} p. 513,7 (spur. c. 1139) exceptis feris -is. NIVARD. Ysengr. 6,16 quis -um cędit . . . nemus? **2** *potestati (banni) subiectus – der (Bann-)Gewalt unterstellt:* **a** *spectat ad ambitum iurisdictionis:* CONST. II 171,5 (a. 1232) in civitatibus nostris novis -um miliare deponatur (304,5). **b** *spectat ad ambitum immunitatis:* CHART. Rhen. med. I 3 p. 2,21 (post s. X.) quicquid infra milliare -um . . . ecclesia tenere cernitur. **3** *ad ius domini pertinens, privilegio (banni) praeditus – zur Gerechtsame des Herrn gehörig, mit (Bann-)Vorrecht ausgestattet:* **a** *spectat ad mercatum, teloneum sim.:* DIPL. Otton. III. 48 p. 450,18 cum . . . exactione . . . census a -a districtione pontis, . . . venditionis et negotiationis. DIPL. Heinr. II. 282 cum mercato . . . semper -o. **b** *spectat ad feras:* DIPL. Otton. I. 209 p. 288,30 censum . . . de . . . procuratione -a falchonum. **c** *spectat ad ius vindemiandi:* CHART. Rhen. med. III 119 (c. 1220) amam vini pro -o vino, videlicet quod . . . ante communitatem tocius ville vindemiarent, . . . acceptavit. **d** *spectat ad fornacem:* CHART. Lux. VIII 132 p. 150,7 (a. 1268) quod fornaces ville . . . feodo attinent et -e fuerint. **4** *poena banni multatus – mit der Bannstrafe belegt:* **a** *proscriptus – geächtet:* CONST. II 425,7 (a. 1200) fugitivi . . . vel -i hominis terram ultra annum dominus tenere non potest. **b** *excommunicatus – exkommuniziert:* ANNAL. Ianuens. IV p. 8,12 magister Martinus . . . auctoritate . . . pape sententiam tulit . . . de Mascaratis -is restituendis.

subst. **1. bannitus,** -i *m. qui poena banni multatus est – ein Geächteter, Verbannter (cf. His, Strafrecht. I. p. 412. 437sq.):* **1** *latius:* **a** *publ.:* **α** *de eis, qui ab imperatore proscripti sunt:* CONST. I 304 p. 432,36 (a. 1186) quatenus . . . comitem tamquam -um et publicum hostem imperii habeatis. 341,5 precipimus de -is a nostra maiestate, ut *eqs.* II 30 p. 36,7 -os et proscriptos. 213,11 in penam . . . -orum nostrorum adicimus, ut *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 412 p. 357,1 inimicos et banitos nostros. SALIMB. chron. p. 188,5 milites de Parma, -i imperatoris. *saepe.* **β** *de eis, qui e civitatibus exterminati sunt:* CHART. Ital. Ficker 411 p. 423,49 (a. 1248) quod omnes -i pro maleficio pro comuni Bononie . . . non possint . . . stare in civitate Imole. SALIMB. chron. p. 332,10 cum -is Regii. *al. v. et p. 1347,59.* **b** *eccl. i. qui excommunicatus est – ein Exkommunizierter:* VITA Burch. Worm. 22$^{in.}$ -os seu a se anathematisatos . . . absolvit. **2** *strictius i. qui in proscriptione intermedia est – ein unter Vorbann Stehender, Verfesteter (de re v. p. 1347,2):* LAMB. ARD. hist. 119 concessit *comes,* . . . ut quemlibet . . . -um per annum . . . sustinere posset *Arnoldus.* CHART. Tirol. 552 p. 33,21 qui -o auxilium . . . dederint. CHART. Tirol. notar. I 936 pronuncio Levtoldo . . . -ttum . . . episcopi . . . propter contumaciam *eqs.*

2. bannita, -ae *f. quae exterminata est – eine Verbannte:* CHART. Lamb. Leod. 500 p. 18,32 (a. 1252) si eam *(mulierem)* . . . redire contigerit ad civitatem . . ., civitas de ea tanquam de -a suam faciet voluntatem.

2. *bannio, -are. *(banno) iubere vel vetare – (autoritativ) gebieten oder verbieten:* CAPIT. reg. Franc. 33,32 -amus, ut parentes interfecti nequaquam inimititia super commissum malum adaugere audeant. 33,39.

***bannisco,** -ere. *citare – vor Gericht laden:* DIPL. Otton. II. 166 p. 188,32 servos *episcopi* nullus ministrorum nostrorum publicus -at extra suam parochiam ad faciendam iustitiam *([ex dipl. spur. Ludow. III. ed. L. Schiaparelli. p. 68,7]. inde* DIPL. Arduini 2 p. 702,2. *al.).*

bannita, -ae *f. (orig. inc.) script.* pa-: VERS. cod. Monac. 19416 f. 90^{r}. *form. gen. pl.* -on: *l. 68.69.*

syllaba – Silbe: ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 110,17 sqq. syllaba est nomen compositum . . . ex sy et lempsis et -on; . . . lempsis praehensio, -on litterarum interpretatur. TRACT. Micon. prol. 10 (MGPoet. IV p. 932) de prima longa -a porro profabor. *al.* CARM. Cent. 1 praef. p. 279,4 reprehendere . . . verba lectionum . . . de correptione vel productione

[Pape]

quarundam -arum. ABBO SANGERM. bell. praef. p. 78,14 communibus . . . -ę (gloss.: sillabe) modis . . . non dense usus extiti.

***bannitio,** -onis *f. citatio iudicis – richterliche Vorladung (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 390):* CAPIT. reg. Franc. 273[B],6 quia non habent domos, ad quas . . . manniri et banniri possint, dicunt, quod de mannitione vel -e legibus comprobari . . . non possunt. 278,3 p. 344,12 post secundam -em comitis si ad mallum non venerint, conprehendantur *latrones. ibid. al.*

***bannitor** (bampn-, band-), -oris *m. praeco, qui bannum pronuntiat – Herold, der den Bann verkündet:* CHART. Ital. Ficker 244 p. 292,31 (a. 1210) excipiuntur . . . banditores. SALIMB. chron. p. 466,18 misit potestas precones sive banditores per totam civitatem *eqs. v. et infra p. 1346,70.*

***bannium** (pa-), -i *n. ?iudicium – ?Gericht(sverhandlung):* CHART. Lux. IV 126,5 (a. 1269) castra et oppida . . . communibus partium expensis . . . defendentur, utpote in p-is, assignationibus dierum, placitis.

***bannizo** (bani-, bande-), -avi, -are. *proscribere – ächten:* IOH. CODAGN. annal. a. 1226 p. 83,8 (vs.) qua *(die)* Lonbardos banizavit *imperator. v. et supra p. 1339,35.*

***banno** (pa-), -avi, -are. **1** *(banno) iubere – (durch Banngebot) auffordern:* DIPL. Ludow. Germ. 66 p. 91,48 missus . . . verbo regis p-vit omnes pariter . . ., quatenus . . . starent coram rege. p. 92,6 iussit ante se venire rex eos, quos Iring . . . p-vit in . . . placito. **2** *proclamare, confirmare – verkünden, gebieten:* CHART. Osn. II 177 (a. 1224) super hac decima pacem firmam -vimus. **3** *(banno) prohibere – (durch Bannverbot) sperren:* BERTH. ZWIF. chron. 33 p. 244,7 abbas . . . Dieterico . . . illud *(nemus)* custodiendum et -andum . . . commendavit.

***bannuale,** -is *n. ?ius patronatus – ?Patronatsrecht:* CHART. Pomm. B 1003 (a. 1274) protestamur *(sc. conventus)* . . ., quod nostro iure cedentes -e *(an adi.?)* concederemus, ut in villa . . . ecclesia edificaretur ad . . . monasterii patronatum . . . pertinenda.

bannus, -i *m. vel rarius* ***bannum,** -i *n. (theod. vet.* ban; *cf. Ahd. Wb. I. p. 802) script.:* pa-: *p. 1342,49.1345,11. 44.58. saepe.* bampn(us): *p. 1342,52.1343,56.1346,59. al.* band(us): *l. 54. p. 1342,40.48.1345,45. saepe (plerumque in Italia).* ban(us): *p. 1345,55.1346,42. al. form. neutr.* -um: *p. 1342,28.1343,7.1346,37.39.64. al. de re v. Dt. Rechtswb. I. p. 1192sqq.; Brunner, Rechtsgesch. II. p. 475qq.*

I *iussum vel vetitum (auctorabile), praeceptum, mandatum, decretum – (autoritatives) Gebot oder Verbot, Befehl, Verordnung, Edikt (saepius poena addita):* **A** *latius:* **1** *publ. (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 121):* LEX Ribv. 68[tit.] de eo, qui -um non adimplet. CAPIT. reg. Franc. 27,1 Franci, si regis -um transgressi sunt, solidos sexaginta conponunt (77,2.3. *al.*). 33,8 ut nullum -um vel preceptum domni imperatori nullus omnino in nullo marrire praesumat. 33,40 nostrum *(sc. regis)* -um vel decretum. DIPL. Otton. I. 234 p. 321,14 nostro -do bandimus, ut . . . centum libras . . . componat. DIPL. Heinr. II. 80 nostro -o interdicente (CONST. I 424,17). ADALBOLD. Heinr. 35 ut per -um regale exercitui toti fuga interminaretur. DIPL. Loth. III. app. 2 p. 229,37 imperatrix suum -um . . . coram omnibus edidit, ut *eqs.* CONST. II 431,1 que *(tributa)* scabini et villani . . . sub iuramento et -o . . . dictaverint de iusticia esse danda. *saepe. remissius:* NIVARD. Ysengr. 2,525 -um statues, ne nostrum quilibet ausit . . . metam transiluisse *eqs.* **2** *eccl. (cf. K. Honselmann, Von der Carta zur Siegelurkunde. 1939. p. 93):* **a** *praevalente sensu iubendi:* CAPIT. reg. Franc. 252,8 nemo contemnat neque transgrediatur -um ab episcopis superpositum. CHART. Mog. A 296 p. 187,24 adversus omnem iniquum ausum . . . anathematis -um obduxi. CONST. I 429,14 *pacis decretum,* quia Leonis pape -o sancitum est, . . . doceatur. HELM. chron. 92 p. 180,24 prout Deus instituit et apostolica -o firmavit auctoritas. *al.* **b** *praevalente sensu comminationis i. q. anathema – Banndrohung:* FLOD. hist. 3,28 p. 551, 35 mittant *archipresbyteri* . . . -um Dei et sacrorum canonum auctoritate. VITA Meinw. 212 -o terribili ac formidabili stabilire (CHART. Pomm. A 51 p. 125,5. *al.*). DIPL. Ludow. Inf. 80 (spur. s. XI./XII.) trium episcoporum -o sub anathema maranatha . . . transgressores . . . in inferno sepeliri fecimus. *al.* **B** *strictius:* **1** *in ius vocatio – gerichtliche Vorladung:* **a** *proprie:* DIPL. Karoli M. 88 si quis . . . contraire voluerit, tunc missus noster *(sc. regis)* . . . ante nos per -um nostrum venire faciat in rationes. LEX Franc. Cham. 43 ad placitum per -um . . . venire (FLOD. hist. 3,26 p. 545,12 quem . . . comes ad p. suum per -um vocari iusserat. CHART. Xant. 15 p. 9,31 infra p. sine advocali -o habitum. *al.*). DIPL. Arnulfi 111 cum -o nostro ad palatium nostrum distringatur. *al. adde:* FORM. Senon. II 2 in XL noctes in proximo mallo post -o resiso hoc debeat coniurare *(v. notam ed.).* **b** *meton.:* α *conventus, placitum – Versammlung, Gerichtsverhandlung:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 496,17 Lundonienses in -o placito suo clamorem . . . fecerunt. CHART. Tirol. 450 p. 245, 39 sub nullius . . . iudicis placito se distringant aut . . . iudicis -um subeant. CHART. Wirt. V 1258 p. 20,30 nullum . . . servientem . . . ad iudicium vel -um cogat *advocatus.* β *causa – Prozeß, Fall:* CHART. Babenb. 162 p. 211,41 (a. 1208) causas . . . sive in persona sive in dampna, -os videlicet pugnarum, . . . officiales ecclesie . . . exequantur (163 p. 213,8. 196 p. 275,4). **2** **a** *evocatio – Einberufung zum Kriegsdienst:* DIPL. Karoli M. 91 p. 132,19 de hoste publico, hoc est de -o nostro, quando publicitus promovetur. CAPIT. reg. Franc. 27,1 de exercitu nullus super -um domini regis remanere praesumat. 33,7 ostile -um . . . pretermittere. FLOD. annal. a. 925 p. 31,10 ut se ad bellum contra Nordmannos praepararent, Francis -o denuntiat. THIETM. chron. 6,19 rex . . . iussit . . . expeditionem ad Poleniam conventumque ad Liezca per -um fieri. *al.* **b** *convocatio – Aufruf, Alarm:* PAX Valenc. p. 607[b],44 si clamor magnus succreverit in villa in tantum, quod ignitegium una cum campana -i pulsentur, quicunque ad arma non fugerit *eqs.* (VITA Odil. 10 [MGScript. XXV p. 182, 7]). **3** *proclamatio pacis, defensio, confirmatio – Friedegebot, Schutz(versprechen), Garantie, Bestätigung:* **a** *de actione:* α *publ. (spectat ad regem, principes sim.):* DIPL. Otton. I. 340 p. 466,11 ex iussionem . . . imp⟨erator⟩is ego *(sc. comes palatinus)* mitto suo -dum in totis ipsis rebus . . ., ut nullus audeat illum exinde disvestire (DIPL. Heinr. III. 339 p. 463,37 per fustem . . . misit -um . . . in libras c auri. *al.*). DIPL. Conr. II. 222 -um . . . super omnes hos illuc *(sc. ad mercatum)* venientes, ut illuc eundo et redeundo habeant pacem, facimus. TRAD. Frising. 1422 p. 279,17 comes . . . -o consueto predium . . . stabilivit ęcclesię. DIPL. Heinr. III. 192 p. 243,9 imperator . . . virgam . . . in capitibus eorum *(abbatis et advocati)* imponens -dum constituit, ut *eqs.* EKKEH. IV. cas. 12 iubentur a rege . . . sup p-o pacis ad aulam . . . venire. ANNAL. Hild. a. 1014 ut essent *privilegia* illorum *(papae et imperatoris)* -o firmata. DIPL. Heinr. IV. 419 p. 561,11 ut bampnum suum firmaret super . . . monasterium. CHART. Heinr. Leon. 37 p. 53,2 bona . . . -o et auctoritate . . . imperatoris ac nostra confirmamus. CHART. scrin. Col. A I p. 15,8 domum . . . -o et pace civilis attestacionis michi confirmavi (p. 20,42. CHART. Traiect. I 272 p. 251,38. *al.*). *saepe.* β *eccl. (spectat ad papam, episcopos sim.):* GERH. AUGUST. Udalr. I 7 aecclesiae advocationem . . . legitimo heredi p-o imposito commendavit *episcopus.* WOLFHER. Godeh. I 28 -um . . . loco, ne iniuste . . . invaderetur, praetendebat. ANNAL. Hild. a. 1022 p. 33,31 predia . . . sunt -o auctoritatis eorum *(episcoporum)* stabilita. TRAD. Patav. 120 tradidit . . . mancipia . . . episcopo . . . traditionem -o suo confirmante (CHART. Epternac. 234 -o . . . suo et ecclesie eandem actionem confirmavit *abbas.* CHART. episc. Hild. II 222 p. 95,1 -o domini pape . . . confirmantes. *al.*). CHART. Lux. I 361 ego . . . episcopus . . . abbati . . . -um feci legitimum, carta et sigillo meo confirmatum. CHART. Heinr. Leon. 92 traditionem -o apostolico et episcoporum -o . . . corroborari constituimus. CHART. Altenberg. 181 p. 135,1 -o pastorali communimus. *saepe. v. et l. 51.* **b** *de statu i. q. pax indicta, tutela – gebotener Friede, Schutz (cf. A. Waas, Herrschaft und Staat im deutschen*

[Pape]

Frühmittelalter. 1938. p. 57sqq.): α *publ.*: DIPL. Otton. I. 202 res ... prout regali potestate in p-o erant (DIPL. Otton. II. 178 p. 203,32 r. ... aecclesię omnes in nostro mundiburdio et -o ... consistant). DIPL. Heinr. II. 79 ut omnes homines in eiusdem loco mercati ... negotiantes pacem et securitatem ... nostri -i ... teneant. CHART. Epternac. 197 p. 324,3 si quis infregerit -um, quod ... burgban dicitur (CHART. Gelr. 838 p. 821,6. *cf.* CHART. Lamb. Leod. 36 p. 59,20 si quis ... -um eiusdem curtis fregerit). *al.* β *eccl.*: CHART. Salisb. III 622 p. 120,3 (a. 1208) quecunque ... collata sunt, in -um nostrę protectionis suscipimus *(sc. archiepiscopus)*. CHART. Gosl. I 501 -um episcopalem iurare et servare. **4** *prohibitio – Sperre:* **a** *spectat ad arva, vineas, prata sim.*: CHART. select. Waitz 8,2 (a. 1069) postquam communis consensus fuerit ... de die vindemiandi, non currit amplius eius -us intra montem. CHART. Wirt. III 872 p. 369,24 pratum ... nullus prohibebit peccoribus claustri vel sub -o ponet, quod vulgo uhteweide dicitur. CHART. Bern. II 481 p. 500,29 apponere custodes ... et -um ... vindemiandi. CHART. Wirt. VI 1707 p. 108,21 penam ..., quam ... cives ... in custodia vel -o nemorum, camporum et pratorum statuerint. *al.* **b** *spectat ad silvas:* CHART. Sangall. A 680 p. 281,33 (a. 890) exceptis nemoribus ..., quae in regio -o sunt. DIPL. Zwent. 13 silvam ... per -um nostrum omnibus prohibemus et ex ea forestem facimus (DIPL. Heinr. II. 244 p. 281,24. *al.*). DIPL. Conr. II. 132 silvam ... forestari concessimus eandemque -i nostri districtu circumvallavimus. CHART. Eberb. 245 p. 392,5 super ligna nemoris ... statuere -um, id est werholz. CHART. Wirt. VI 1707 p. 108,15. *al. v. et l. 21.* **c** *spectat ad venationem (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 257)*: DIPL. Heinr. II. 8 p. 10,34 forestum ... cum omni integritate, in porcis ... silvaticis atque cervis omnique venatione, quę sub -o usuali more ad forestum deputatur. DIPL. Conr. II. 107 feras ... -o circumseptas. DIPL. Heinr. III. 213 p. 284,25 quodlibet genus ferarum sub -i lege iure publicandum. DIPL. Heinr. IV. 83 p. 109,4 debitam pro corrupto -o nostro pecuniam ... de singulis feris persolvat. *al.* **d** *spectat ad piscationem (cf. Waitz, op. cit. VIII. p. 267sq.)*: TRAD. Lunaelac. 157 (s. XII.) illi duo laci ... sunt in -o.

II *potestas, auctoritas, districtio – Amts-, Verfügungs-, Banngewalt, Herrschaft(srechte), 'Zwing und Bann' (potestate iudicandi saepius addita)*: **A** *latius:* **1** *publ. (cf. H. Herold in: Festschrift F. Fleiner. 1937. p. 170)*: **a** *gener.*: DIPL. Otton. I. 203 res ... nostro regio -o nostręque potestatis adiumentis ... monachis ... concessimus. 294 sub nullius -o vel disciplina illos *(colonos)* nisi sub ... advocatis esse volumus. DIPL. Heinr. II. 93 p. 117,39 edicto -i nostri confirmari iussimus *collationem*. 199 regalem -um super omnes ... episcopii proprietates ... largimur (DIPL. Arnulfi 188 [spur. post 1065]). DIPL. Conr. II. 273 p. 378,39 quę *(terrae)* ad nostrum -um vel potestatem legaliter devenerunt. CHART. Rhen. med. I 338 p. 393,39 cum -o et constrictu. DIPL. Heinr. IV. 136 predium ..., de quo advocatus meus *(sc. regis)* ... -um acquisivit. ACTA imp. Winkelm. I 66 p. 63,2 exercere omnia, que ad comitatum et iurisdictionem pertinent, cum bampnis et causis civilibus et criminalibus. CHART. Quedl. 36 (dipl. Wilhelmi regis) -um imperii tibi *(sc. abbatissae)* ... committimus exercendum. *saepe. v. et p. 1344,3.* **b** *spec.*: α *potestas advocati – Vogtbann:* CHART. Rhen. med. I 346 p. 404,37 (a. 1056) advocatus, qui -um a regia manu suscepit. CHART. Turic. 259 p. 144,10 subadvocatus -um a rege ... recipiat (CONST. I 127 p. 181,24). DIPL. Loth. III. 55 p. 88,5 a preposito investitus a rege ... regali -o investigetur *advocatus*. CHART. Osn. III 441 contulimus ... liberum -um sive advocatiam duarum domorum. *saepe. cf. l. 46.* β *potestas urbalis – Burgbann (cf. E. Schrader, Das Befestigungsrecht in Deutschland. Diss. Göttingen. 1909. p. 8sqq.)*: DIPL. Otton. I. 27 nullus horum *(comitum)* ... super prefatos homines potestatem ⟨habeat exercendi⟩ ullius -i, quem burgban vocant. DIPL. Otton. II. 214 duos nostrae dominationis urbales -os ... in ius ... abbatissae ... concessimus. **2** *eccl. (cf. Plöchl, Kirchenrecht. I. p. 313)*: **a** *gener.*: THIETM. chron. 5,44 rex ... super ... burgwardum episcopalem redemit -um (TRACT. de invest. [MG Lib. Lit. II p. 501,24] -us episcopalis -o regali conveniens). BEBO ad Heinr. 1 p. 485,21 ut non licitum habeant *diaconi* regere sive comprimere -o *eqs.* WOLFHER. Godeh. I 23 p. 184,35 sinodo apostolicae auctoritatis -o iniciata. CHRON. Hild. 15 episcopus ... decimas ... -i sui auctoritate repetivit (CHART. archiep. Magd. 194 pontificalis -i a. 294. *al.*). CHART. Tirol. 440 *nullus* episcopus potest dare vel infeodare ... -um persone sui ipsius. CHART. Basil. C II 317[A] p. 180[a],10sqq. ecclesie nostre possessiones ... cum -o, districtu, honore ..., -o seu districtu ... vinearum dumtaxat exceptis, ... transtulimus. *al.* **b** *spec. i.q. potestas parochialis – Pfarreibann (cf. Plöchl, op. cit. I. p. 324)*: CHART. Stir. I 68 p. 78,6 (c. 1066) sacerdoti ... -um ab episcopo ... et ... regimen ęcclesiasticum ... super ... inhabitatores acquisierunt *filii ducis*. CHART. archiep. Magd. 206 p. 262,21 ęcclesiam ... cum spirituali regimine, videlicet -o (CHART. Westph. III 17 p. 12,16 duarum ecclesiarum -os ... cenobio ... contulimus). CHART. episc. Hild. I 220 p. 200,6 preposito ... vicem nostram *(sc. episcopi)*, quam -um vocant, commisimus. 387 p. 373,23 -um super ... parochiam et super capellas ... habeat *praepositus. al. expressius de munere:* CHART. Westph. VII 200 p. 88,5 (a. 1221) prepositus nullum -um vel decanatum vacantem extra ecclesiam locabit. **B** *strictius:* **1** *potestas vicaria – Vollmacht, Ermächtigung:* **a** *publ.*: CAPIT. reg. Franc. 259,7 ut missi nostri ... comitibus ... ex -o nostro *(sc. regis)* praecipiant *eqs.* DIPL. Ludow. Inf. 6 quod *(teloneum)* ... advocatus nostro exigat -o. FLOD. hist. 3,26 p. 542,3 mandat ... ex -o regis, cuius missus ipse pontifex erat. CHART. episc. Halb. 232 venditionem comes ... sub -o regio stabilivit in iudicio. CHART. Hall. I 72 -o imperatorie maiestatis. *al.* **b** *eccl.*: CAPIT. reg. Franc. 242 p. 158,2 de Dei -o et de nostro verbo bannimus *eqs.* THIETM. chron. 1,6 -o apostolicae auctoritatis interdicens. CHART. Eichsf. 37 p. 24,27 -o beati Petri ... traditionem confirmavit *archiepiscopus. al.* **2** *potestas iudiciaria – Gerichtsbarkeit (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VII. p. 251sq.)*: **a** *publ.*: α *gener.*: CHART. select. Keutgen 17,2 (a. 1169) una nobiscum *(sc. archiepiscopo)* -um iudicii ab imperio tenet *burggravius eqs.* CHART. Brixin. 45 (dipl. Frid. I.) contradidimus ... iudiciorum civilium et dominicalis -i honorem. *al. remissius:* NIVARD. Ysengr. 5,291 non huc me procerum timor aut reverentia -i traxit. β *spec. i. q. iudicium sanguinis – Hochgerichtsbarkeit, Blutbann (cf. Th. Mayer, Fürsten und Staat. 1950. p. 179sq.)*: DIPL. Otton. III. 92 p. 503,22 (interp. post 992) -um (gladium *D*) et iustitiam. CHART. Argent. I 616,11 imperator ei *(advocato)* -um, id est gladii vindictam, ... tribuit. CHART. Lamb. Leod. 57 p. 95,15 ex ... magno -o, si quis forte ... occisus fuerit, tertium denarium ... habere. CHART. Babenb. 232,109 nisi accio fiat mortis, quod iudicium solummodo ... a iudice habente -um ... iudicetur. *al.* **b** *eccl. i. q. iurisdictio archidiaconi – Archidiakonalgerichtsbarkeit (cf. Hinschius, Kirchenrecht. II. p. 635[1])*: TRACT. de invest. (MG Lib. Lit. II p. 502,4; a. 1109) iura civitatum in ... advocatiis, synodalibus -is per reges delegata sunt episcopis. CHART. Meckl. 122 p. 118,29 ius sinodale, quod -um vocatur, ad abbatis curam pertinebit. CHART. Osn. II 97 forensem ecclesiam cum -o tocius civitatis ... contulimus *canonicis*. CHART. Meckl. 401 ius patronatus, quod -um vocamus. *al.*

III *ius, summa iurum, permissio – Recht(sanspruch), Gerechtsame, Lizenz:* **A** *proprie:* **1** *gener.*: CHART. Rhen. med. I 249 p. 306,11 (a. 976) census ... -usque cum terra salica atque theloneo ad curiam pertinent. VITA Meinw. 200 p. 116,2 curtem ... cum -o et mercato. ACTA imp. Winkelm. I 14 p. 11,15 villam ... cum -o et terris et redditibus. CHART. Friburg. 82 p. 68,21 cum omni iure, scilicet -o et aliis appenditiis. *al.* **2** *spec.*: **a** *spectat ad mercatum, monetam sim.*: DIPL. Otton. I. 77 -um supra duas villas ... cum moneta et theloneo ... concessimus. DIPL. Otton. III. 34 dedimus teloneum et -um ad regium ius respicientem in loco Gibichenstein vocato. DIPL. Heinr. II. 78 licentiam ... faciendi mercatum ... cum theloneo ... regioque -o et omni publica functione.

[Pape]

214 -um macelli . . . largimur. *al. v. et l. 23.* **b** *spectat ad ius vendendi (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 1004):* Acta imp. Böhmer 229 p. 205,16 (a. 1208) tres -os habet episcopus de iure in anno, primum de vino . . ., secundum de siccis carnibus . . ., tertium . . . de segete sua. Chart. Rhen. med. II app. 15 p. 426,15 -um vendendi vinum habet villicus monasterii XV dies. Chart. Bern. II 481 p. 500,23 in predicta . . . villa habemus -um nostrum, quod possumus vendere octo modios vini . . . ad maius pretium quam . . . aliunde. *al.* **c** *spectat ad usum silvarum:* Dipl. Arnulfi 184 p. 285,20 (spur. s. X.$^{med.}$) concedimus . . . forestum Susel cum p-o. Dipl. Otton. I. 389 p. 531,1 silvis -isque silvarum. Gesta Tull. 26 forestem cum -o. Const. I 455,8 -um silvestrium et ferinarum . . . debent iure feodali a duce . . . dependere. *al.* **d** *spectat ad venationem:* Dipl. Otton. II. 50 p. 60,9 confirmamus . . . omnes bestias . . . et -um et potestatem -i . . ., omnes inquam bestias in silvis et piscationibus. Dipl. Heinr. II. 54 -um agrestium ferarum ei tradidimus. Trad. Brixin. 175 feralem . . . -um (Chart. Rhen. inf. IV 646 p. 793,11 feralis -us . . . indivisus . . . est comitum . . . sive in aquis sive in silvis sive in pascuis). *al. v. et l. 13.* **e** *spectat ad piscationem vel usum aquarum:* Chart. Rhen. med. I 244 p. 299,38 (a. 973) cum -o in Mosella. Dipl. Heinr. IV. 70 -um mercati . . . et insuper -um piscationis . . . tradidimus. Cod. Lauresh. 142 p. 422,28 theloneo et -o aquarum . . . despoliati sumus (Chart. Rhen. med. II app. 16 p. 456,13 -us aque noster est a Treitrul usque Wilsebach). Chart. Rhen. med. II app. 15 p. 396,31 -us illius fluminis, qui dicitur Luca, est archiepiscopi *eqs. al. v. et l. 16.19.* **f** *spectat ad molendina (cf. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 429sqq.):* Chart. Rhen. med. I 249 (a. 976) census . . ., qui de molendinis sub -o villę in Mosella positis colliguntur. Acta imp. Stumpf 90 quę *(molendina)* sola ex antiquo usu et imperiali -o brasium molere debent. **B** *meton. i. q. tributum, reditus, census, iustitia – Abgabe, Einkünfte, Zins, Steuer (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 276sqq.):* **1** *gener.:* Dipl. Karoli III. 124 p. 198,16 -um . . . pro silva, quod exactores nostri requirebant, *concedimus.* Dipl. Otton. II. 89 p. 104,25 liberos homines . . . ad -um persolvendum . . . distringere. 46 (spur. s. X.$^{ex.}$) utilitates . . . in -o, quod penningban . . . dicunt, aut ceteris solutionibus. Dipl. Heinr. II. 206 -um ad nostras manus . . . pertinentem . . ., quingentos arietes, . . . largimur. Dipl. Heinr. III. 220 bona . . . cum . . . decimis, . . . p-is (b- *G*) tributariis, areis. Dipl. Frid. I. (NArch. 11 p. 391, 16) nec exactionem aliquam nec -dum . . . exigere. *al. de opere debito:* Leg. Lang. p. 538^{b},5 ut pontes publici, qui per -um fieri solebant, . . . restaurentur. **2** *spec.:* **a** *praestatio loco militiae danda – Heerbannablösung:* Form. Patav. 3 heribannum aut alios -os, qui pro hostilibus exigere solet, nullo . . . tempore . . . exactare. **b** *praestatio iudicii – Gerichtsabgabe:* Chart. select. Keutgen 125,20 (a. 1156) -orum tabernariorum duae partes episcopo, tercia . . . advocato erit ad . . . placita. Chart. Stir. II 10 p. 29,15 ut nec ipsi advocati . . . placita, -os . . . exigant (Chart. Babenb. 133 -os aut p. aut absolutiones . . . accipere). Chart. Tirol. 1077 banos et alia servicia accipere. **c** *praestatio episcopo debita – Bischofsbanngebühr:* Dipl. Heinr. II. 142 habeant *episcopi* potestatem . . . comitem eligendi, p-os habendi. Chart. Salisb. II 252 p. 363,34 -orum episcopalium iusticiam (Chart. episc. Hild. I 384 p. 366,38 -us episcopalis . . . cum decima totius villę). Chart. Tirol. 991 p. 45,13 feudum et -um . . . solvere *episcopo.* **d** *reditus mercati, teloneum – Marktsteuer, Zoll:* Dipl. Otton. I. 209 p. 288,31 cum tota inquisitione integri census et -i de ponte et omni venditione. Dipl. Otton. III. 23 -um ac theloneum, quod ad nostrum . . . ius a . . . mercato et moneta aspicere visum est. **e** *vectigal mercaturae, auraria – Handelssteuer, Ungeld:* Chart. Argent. I 616,55 (post 1129) -um de vino . . . obtinuerunt. Decret. Bern. 10 ut annonam, vinum et omnes alias res libere vendatis . . . sine . . . -o. Chart. Argent. I 360 p. 274,7 -um vini . . . in feodo habuimus. *al. v. et l. 64.*

IV *poena bannalis – Bannstrafe:* **A** *spectat ad solutionem pecuniae:* **1** *proprie i. q. multa pecuniaria – (Bann-)Buße, Geldstrafe, 'Brüche' (cf. His, Strafrecht. I. p. 611):* Capit. part. Saxon. 31 de minoribus . . . causis comitis -um in solidos XII constituimus. Capit. reg. Franc. 34,18 ut hi, qui ista inrumperint, -um dominicum . . . conponant. 35,57 ut -us, quem . . . imperator bannivit, sexaginta solidos solvatur. 50,3 -um nostrum rewadiet atque persolvat. Dipl. Otton. II. 80 regium p-um episcopo . . . persolvat (Dipl. Heinr. II. 1 r. -um et pacem. *al.*). Lex fam. Worm. 13 ad -um episcopi quinque solidos . . . vadietur *fisgilinus homo* (*cf.* Walth. Ter. Ioh. 10 p. 1145,21 -os, quibus pro transgressionibus . . . homines . . . mulctari ab episcopis debent). Dipl. Heinr. IV. 411 p. 547,12 -um I, id est III libras argenti. Dipl. Merov. III A 70 p. 187,20 (spur. s. XII.$^{med.}$) in maximo -o triginta solidos emendet. Chart. Heinr. Leon. 88 p. 131,34 pro -o iudicis dabuntur octo nummi. Burch. Ursb. chron. p. 31,10 -um, id est penam pecuniariam, constituit. Chart. Stir. III 30 p. 85, 11 (dipl. Frid. II.) inponendi -a et multas . . . *comiti* concedimus facultatem. Chart. Ital. Ficker 472,18 solidi viginti solvantur pro -o libri pro quolibet forbanito. *saepe.* **2** *meton.:* **a** *pecunia poenae causa solvenda – Buß-, Strafgeld(er), Gerichtsgefälle (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VII. p. 361*[1]*):* Dipl. Arnulfi 32 p. 48,28sq. tercia . . . pars -orum . . . sibi . . . persolvantur, qui dicuntur civiles -i (Chart. Heinr. Leon. 57 p. 82,19 tercios -os . . . advocatis persolvendos). Dipl. Otton. III. 124 uti ipse *(abbas)* et sui successores . . . ad uuergildum recipiant -um et pacem, quod ad regium ius adspiciebat. Simon Sith. gest. 2,59 -os vel emendationes de forisfacturis vix aliquando suscepit *abbas.* Chart. Tirol. 574 p. 54,38 de omnibus -is, que gastaldio . . . lucratus erit, duas partes . . . comiti . . . debentur. Chart. Tirol. notar. I 667 nisi prius . . . iusticiarius habeat suum ius et suos -os ab eo. II 490 medietatem omnium -orum et maleficiorum. *saepe. remissius de pecore loco poenae dando:* Metell. Quir. 73,6 sceleri dandum nolebat tollere -um. 73,35 -um . . . carnificandum. **b** *pecunia pignoris causa solvenda, vadium – Pfandgeld, Gewette:* Gisleb. Mont. chron. 14 p. 24,9 pro censibus . . ., si die iusto . . . soluti non fuerint, . . . p-a accipere pro censu et pro pena duorum solidorum. Const. II 425,3 si quis in custodia fructuum terrarum suarum . . . p-a seu vadia accipere voluerit et ei p-um vel vadium denegatum . . . fuerit. Chart. Ticin. 33 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 77,10) bona . . . contestare sine bano dato. **B** *spectat ad possessiones i. q. confiscatio, publicatio – Einziehung, Beschlagnahme, Fronung (cf. H. Planitz, Deutsche Rechtsgesch. 1950. p. 173):* Capit. reg. Franc. 41,6 possessio eius in -um mittatur, donec . . . iustitiam fatiat *eqs.* (134,5. Form. Ratisb. 3,32 ut aliquas res foras -um mittat *comes. al.*). Dipl. Karoli III. app. 1 p. 331,31 quę *(res)* . . . iam per triennium in nostro -o iacent. Dipl. Otton. III. 295 p. 721,7 omnes res illius sub nostro -o permaneant. Dipl. Heinr. III. 393 p. 546,43 sciat sę compositurum . . . libras cccc . . . aut omnia bona eius in -um eveniant. *al.* **C** *spectat ad personas:* **1** *publ.:* **a** *latius i. q. proscriptio – Acht, Friedloslegung:* **α** *de poena ab imperio statuta:* Const. I 154 p. 217,6 (a. 1155) imperiali -o eos *(Mediolanenses)* subiecimus (Acta imp. Winkelm. I 631 p. 509,2. *al.*). 174,10 imperator Mediolanenses . . . publice a -o absolvet. Godefr. Vit. Frid. 497 urbs . . . subcumbere cogitur . . . regali perdita -o. Const. I 305 lata est in eum *(comitem)* sententia bampni. Chart. Bern. I 5,87 p. 483,9 (dipl. Heinr. VI.) eum . . . condempnatum perpetuo imperii -o subicimus. Acta imp. Winkelm. I 283 p. 258,24 -o nostro perpetuali subiaceat et bona eius confiscentur et fiat infamis et intestabilis. Const. II 162,1 cassando omnes sententias . . . et -a data et lata contra illos de Societate. *saepe.* **β** *de poena a civitatibus sim. statuta:* Otto Mor. hist. p. 37,15 quod ipsi *(Mediolanenses)* eos *(Laudenses)* in -um publice ponerent ac eos de terra eicerent. Acta imp. Winkelm. I 164 p. 142,4 consules . . . habeant potestatem . . . -um dare . . . et de -o absolutiones facere. Chart. Ital. Ficker 426$^{ex.}$ cridati . . . sunt in bampno communis . . . pro maleficio per Vivianum bampnitorem (Salimb. chron. p. 632,13 erant ibi aliqui . . . in perpetuo -o c. Albert. Mil. temp. 281 p. 539,28). *al.* **b** *stric-*

[Pape]

tius i. q. proscriptio intermedia, persecutio – Vorbann, Verfestung (cf. Waitz, Verf.-Gesch. IV. p. 518; H. v. Voltelini, Südtiroler Notariatsimbreviaturen. I. 1899. p. CCsqq.): CAPIT. reg. Franc. 77,13 si -us ei *(latroni)* iudicatus fuerit *eqs.* LEG. Lang. p. 497,53 comes, qui latronem in forbanno (gloss.: id est in medio -o) miserit *eqs.* CONST. I 318,7 iudex eum -o proscriptionis condempnet nec prius eum absolvat, quam . . . satisfaciat. CHART. Tirol. notar. I 1ª pronunciaverunt in -um Zulianum . . ., quia citatus venire nolluit (10 in -um in avere et persona). 9 Calvus eum alta voce extra -um clamavit. ACTA imp. Winkelm. I 854 eis a -is liberatis . . . restituas bona sua. CHART. Tirol. notar. II 433 quia Albertus esset in -o. 486 transtulerunt . . . notario . . . libros -orum. *al.* **2** *eccl.:* **a** *excommunicatio – Exkommunikation, Kirchenbann (cf. Feine, Rechtsgesch. I. p. 185):* CAPIT. reg. Franc. 261,8 qui in -o et in paenitentia missi sunt. THIETM. chron. 7,50 archiepiscopus . . . marchionem . . . aecclesiae presentavit solutis omnibus -is. VITA Heinr. IV. 3 p. 16,13 apostolicus . . . regem -o innodavit. CHART. Stir. I 170 quam *(salinam)* . . . archiepiscopo pro absolutione -i tradidit. ANNAL. Gradic. a. 1142 (MGScript. XVII p. 651,36) pontifex . . . parrochianos suos generaliter sub -um trusit. CHART. Tirol. 834 p. 251, 13 sit excommunicatus et in -o tam seculari quam spiritali. *saepe. in fabula:* NIVARD. Ysengr. 5,1274 in -o vereor . . . mori. *remissius:* COD. Udalr. 146 p. 263,1 decanus . . . fratrem . . . quodam claustrali -o, privato ut aiunt, obligavit. **b** *interdictum – Interdikt:* WOLFHER. Godeh. II 16 in Gandisheimensi loco et circumiacente territorio . . . pontificalis officii provisionem -i sui interpositione prohibuit *archiepiscopus.* GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 713,12) episcopus civitatem inbannivit, et in hoc -o . . . civitas permansit. RUD. TRUD. gest. 6,17 monasterium et parrochia . . . ab episcopo in -o posita erat, ut in eis nemo cantaret. AEG. AUR. gest. 3,42 p. 111,41 terra . . . comitis a . . . papa . . . in -o posita. *al.*

V *fines – (Bann-)Gebiet (cf. Waitz, Verf.-Gesch. VIII. p. 5sqq.):* **A** *publ. i. q. territorium potestati alicuius subditum, ambitus dominationis vel iurisdictionis – Herrschaftsbereich, Rechts-, Verwaltungsbezirk:* **1** *gener.:* CHART. select. Waitz 8,6 (a. 1069) alienigenae . . ., qui manserint in -o, dabunt comiti IV denarios. CHART. Merseb. 139 cum in nostre *(sc. episcopi)* diocesis -o contineantur *bona.* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 396,21 quilibet manens in -o illo facit tres dies. p. 422,20 omnes de -o illo homines veniunt illuc molere. CHART. Lux. III 161,6 si ecclesia in -is dicti Iohannis . . . repererit . . . suos censuales. RICHER. SENON. gest. 3,1 p. 285,43 episcopus . . . -um Bodonis monasterii . . . titulo pignoris se obligare simulavit *eqs.* CHART. Argent. I 458 fructus decimarum, que de grangia seu de -o in Dunheim solvantur. CHART. Basil. C I 413 qui possessionem in nostro -o possident et districtu. *saepe.* **2** *spec.:* **a** *ambitus iurisdictionis civitatis, leuga bannalis – Stadtrechtsbezirk, Bannmeile (cf. K. S. Bader, Das mittelalterliche Dorf. 1957. p. 241sq.):* CHART. Basil. C I 15 p. 14,41 (a. 1102) omnia, que in -o urbis continentur. CHART. select. Keutgen 139,25 omnis causa infra -um nostrum *(sc. civitatis)* . . . ad iudicium pertinet advocati. CHART. Rhen. inf. I 399 que *(villa)* sita est infra -um urbis Colonię. CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 426,33 forum . . . habet -um circumquaque miliare unum. CHART. Lamb. Leod. 500 p. 19,25 banniti . . . infra -um Leodiensem . . . redire non poterunt. *al. fortasse huc spectat:* CHART. Anhalt. 71 p. 55, 39 (a. 983) castellum . . . cum omnibus iure ad -um eiusdem castelli pertinentibus. **b** *regio, confinium – Gebiet, Gemarkung (cf. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 104. 260):* CHART. Rhen. med. I 488 p. 544,2 (c. 1136) hę partes iacent omnes infra ambitum -i, qui nominatur Scozfogelisbach. CHART. Lux. II 10 omnem -um de Bettemberch . . . pignori obligavi. CHART. Basil. C I 170 hereditatem . . . in agris et vineis . . . in -o sive districtu Haltingen. 175 predium situm in villa et -o Kilchein. CHART. Wirt. IV 1146 p. 210,33 quos *(terminos)* . . . marcham sive -um consuevit vulgaris antiquitas appellare. CHART. Turic. 835 p. 295,31 augias . . . in villa et -o et terminis parrochie Dietinchon sitas. CHART. Lux. IV 263 p. 360,33 in dictis villis et earum -is et finagiis. *saepe.* **c** *silva iuris privati, forestum – (Bann-)Forst:* DIPL. Karlom. (I.) 51 p. 71,28 infra -o fuit una vena de ipsa fontana. DIPL. Loth. III. 14 tradidimus terram . . . in -o foresti nostri. 17 in . . . foresto . . . effodere . . . tantum de lapidibus, quantum indiguerint . . . ad domos et alia . . . necessaria . . . in -o illo edifficanda. **d** *ambitus vineti – Weinbaubezirk:* CHART. Rhen. med. II app. 14 p. 382,4sq. (a. 1198/1214) vineę, quas in Pinguia habemus: in primo -o iuxta Nan fluvium . . . VI particulę; in secundo -o ze langen Akkere VI part. *eqs. ibid. al.* **e** *alveus iuris privati – Banngewässer:* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 396,32 (c. 1220) in -o isto habet archiepiscopus II piscatores feodatos, qui . . . custodient ipsum flumen. p. 407,20 si rethe suum in eo -o primo immiserit. app. 16 p. 440,28 piscator, qui in -o nostro piscatur, dat . . . duos solidos. *ibid. al.* **B** *eccl.:* **1** *dioecesis, parochia – Diözese, Sprengel:* CHART. Brand. A VIII 27 p. 115,12 (a. 1186) ut nullus eam *(ecclesiam)* ab eodem -o *(sc. archidiaconatu Brandeburch)* separet. CHART. episc. Hild. I 619 p. 591,14 testes: . . . sacerdotes -i de Dethvorde. CHART. episc. Halb. 949 Wiggerus . . ., orientalis -i archidiaconus. CHART. episc. Hild. III 292 curia pertinens ad -um sive ad archidiaconatum in Holle. CHART. Westph. III 17 p. 12,2 qui *(colonus)* infra -um Matelensis parrochie commoratur. ANNAL. Nic. Rem. a. 1238 (MGScript. XIII p. 85,45) plures domos in -o suo destruxit *archiepiscopus. al.* **2** *ambitus monasterii – Klosterbezirk:* CHART. select. Waitz 20,8 (a. 1115/23) si quis in -o sancti Deodati furtum fecerit. CHART. Stab. 142 si apparens culpa in nostro -o evenerit. CHART. Lux. I 358,3 extraneus . . ., si super -um eorum fugerit, . . . dominus sine licentia abbatis . . . capere eum non poterit. *v. et* *bannileuga. *Pape*

***banrile** *v.* *barile.

***bansatrix,** -icis *f.* (*orig. inc., nisi cohaeret c. francog. vet.* dancier) *saltatrix – Tänzerin:* CAPIT. reg. Franc. 2 multa sacrilegia in populo fieri . . .: adveniente die domineco -es per villas ambulare.

***bantinus** *v.* *batinus. **bantreca** *v.* brathy.

1. *banus, -i *m.* (*turc. vel avar.* bajan) *praefectus provinciae (regis Ungariae) – Statthalter (des ungarischen Königs), Gespan:* CHART. Burgenl. 40 (c. 1156) presencia . . . archiepiscopi, . . . episcopi, Belos -i . . . sigillare precepi *(sc. Geisa II. rex).* 64 p. 36,25 Benedicto -o ac comite de Zala *exsistente.* ANNAL. Ven. a. 1115 (MGScript. XIV p. 71,7) dux . . . fugavit -um. CHART. Burgenl. 57in. cum . . . baro noster *(sc. Belae regis)* Dominicus -us . . . cenobium . . . ponere voluisset. 116 p. 82,4 Ochuz -o et curiali comite regine. CHART. Stir. III 150 p. 226,13 Stephanus -us, dux Sclavonie et capitaneus Styrie. CHART. Burgenl. 502 p. 337,7 Rolandi, tunc -i totius Sclavonie (CHART. Brand. B I 143 p. 110,24). CONST. III 144,3. *saepe. remissius plur. i. q. primates – hohe Würdenträger:* ANNAL. Otak. a. 1260 p. 185,19 dicti reges *(sc. Bohemiae et Ungariae)* et eorum -i et comites.

2. banus *v.* bannus. **3. banus** *v.* bonus.

***banwardus,** -i *m.* (*theod. vet.* banwart) *custos agrorum sub banno positorum – Hüter der unter Bann stehenden Fluren, Bannwart (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1226):* CHART. Basil. A I 347 p. 519,8 (a. 1230) cum -i de Mose exigerent ab abbate . . . XVI manipulos (*cf.* p. 519,14). C II 147 Růdolfus, filius -i, et Conradus banwart de villa predicta.

***banzola** (-zal-), -ae *f.* (*banceola *a* *banca? *cf. bologn.* banzola, *v. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 388*) *fort. i. q. scamnum, later – viell.: Bank, Barren:* Ps. AVIC. anim. 6,2 p. 201 salis gemmę unum pondus: fac in modum -ae. p. 202 accipe cupri . . . quartam ponderis, salis armoniaci quintam ponderis, fac ad modum de -zalis et plana eas bene *eqs.*

***bapasa** *v.* *babasa. **baptezo** *v.* baptizo. *Schneider*

***baptillus** *v.* 1. *batillus.

baptisma, -atis *n.*, **baptismus,** -i *m.*, *rarius* **baptismum,** -i *n.* (*p. 1349,5.14. 1350,49. al.*) (βάπτισμα, βαπτισμός) *script.:* pabt-: *p. 1349,16. adde* ORD. iud. Dei A 14c. papt-: EKKEH. IV. bened. I 26,55 gloss. babt-: *p. 1349,14.41.1350,27. al.* batt-: ANDR. STRUM. Ioh. 24.

[Schmidt]

-tys-: *p. 1351,8.12.1352,26. adde* AMALAR. off. 4,27,12. *al.* -tim-: ANNAL. Sangall. Bal. a. 775 *cod.* -tissimi: *l. 26. form. decl. I.:* *gen. sg.* -ae: LEX Sal. Pipp. prol. 4 *cod. D7* -me. *?abl. sg.* -a: COD. Karol. 60 p. 586,29 a sacro -ma. *accent.:* ERMENR. ad Grim. 10 p. 544,36 báptismum . . . bútirum . . ., quamvis in metro producantur, in prosa . . . corripiuntur. *v. et supra p. 70,28. rhythm.:* báp-: RHYTHM. 90,14,2 báptismum. 117,16,3 báptismátis. -tís-: CARM. Cantabr. 4,6[a],1 -tísma. *de usu:* RUP. TUIT. spir. 3,2 p. 1642[C] -ma cum dicimus, qui . . . tinctionem dicere poteramus, in Graeca voce . . . dignitatem singularem significati eius cogimus *(an* cogitamus *leg.?) eqs.*

sacrum lavacrum, tinctio christiana – Taufe (*cf.* GLOSS. I 54,35 St.-S. -mum [*a. c*], babtimus [*b*] taufi. IV 4,45 babtismum uuaskiuuazar): **I** *proprie:* **A** *gener.:* **1** *latius:* ORD. iud. Dei A 14[b] adiuro te . . . per . . . pabtismum. HROTSV. Theoph. 287 qui Christum, -ma, crucem . . . blasphemavi. ALEX. MIN. apoc. 8 p. 134,21 haeresi sua cecidit in fontem -tis (*ad Vulg. apoc. 8,10* aquarum). SALIMB. chron. p. 74,31 quod pueros . . . sine -mo mori permiserit. *saepe. simul alluditur ad lavationem matutinam:* FROUM. carm. 15,17 Letheus infernum, cupiunt -ta Christum. **2** *strictius:* **a** *spectat ad conversionem infidelium:* **α** *paganorum:* LEX Sal. Pipp. prol. 3 Chlodovius . . . primus recepit catholicum -mum. VITA Amand. 13 (MGMer. V p. 437,9sq.) ut, si quis se non sponte per -mi (-tissimi *A3d*) lavacrum regenerare voluisset, coactus a rege sacro ablueretur -te (ALCUIN. Willibr. 1,13 [MGMer. VII p. 127,10] gladio adquisitam gentem sacro -te abluere. IOH. VIII. epist. B 40. *al.*). AGOB. epist. 4 p. 165,8 confugiunt *mancipia Iudaeorum ethnica* ad ecclesiam -mum postulantes. THIETM. chron. 2,36 in oriente innumeram Christo plebem . . . -te vendicavit. CHART. Heinr. Leon. 59 obedientiam humilium per -mum in vitam, contumatiam superborum per cruoris effusionem in mortem convertentes. HEINR. LETT. chron. 11,7 an Ruthenorum . . . an Latinorum debeant subire -mum. *saepe. v. et p. 1356,2. adde:* HEINR. LETT. chron. 1,9 -mum . . . in Duna se lavando removere putant. **β** *Iudaeorum:* VITA Sulp. 4 (MGMer. IV p. 375,9) omnes *(Iudaei)* ad -mi gratiam in ecclesia convenerunt. LEG. Wisig. 12,2,4 nullus Iudeorum . . . fidem, quam sancti percepit tinctione bab-tis, . . . relinquat. COSMAS chron. 3,49 p. 222,18 post -mum relapsi sunt in Iudaismum. **b** *spectat ad aetatem baptizandorum:* VITA Vincent. 2 (MGMer. V p. 116,28) cum . . . ad annos pervenisset duos, gratia -tis est sublimatus. RIMB. Anscar. 24 p. 53,13 -mi . . . perceptionem differebant, . . . ut in fine vitae suae baptizarentur. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 candidam sacri -tis vestem adulta iam ętate succinxit. *al. v. et p. 1350,28.38.43.* **c** *spectat ad actionem cognominandi:* FORM. Senon. I app. 1[a] cuius -mum *(i.* quibus -mo *ed.)* nomina posuimus. CAND. FULD. Eigil. II 3,14 Aegil hoc sortitus erat -te nomen. VITA Gerem. 5 (MGMer. IV p. 629,10) cui *(filio)* nomen imposuit in -mo Amalbertus (THIETM. [?] chron. 4,28. COSMAS chron. 2,36. *al.*). *al. de mutatione nominis:* WALTH. SPIR. Christoph. I 12 ex nativitate mea dictus sum Reprobus, post -mum autem meum Christoforus vocor. SCHOL. Adam gest. 37 Chnut . . . abiecto nomine gentilitatis in -mo Lambertus nomen accepit. *al.* **d** *spectat ad functionem sponsoris:* BONIF. epist. 33 p. 57,23 alterius filium de sacri -tis fonte elevans adoptavit sibi in filium (CHRON. Pol. 2,44. *cf.* VITA Liutb. 31 levare). VITA Pard. 20 (MGMer. VII p. 37,12) ut filium . . . ad -mum fontis susciperet (CHRON. Erf. mod. I a. 1127). CONC. Karol. 44[A] p. 479,2 imagines *sanctorum* . . . filiorum suorum de -tis fonte susceptrices *('Patinnen')* faciebant. THEGAN. Ludow. 36 imperatoris ex sacro fonte -tis filius *(['Patensohn']. cf.* HYMN. de Desid. 3,3 [MGMer. VI p. 63] pontifex . . . -te filiolum fecit archidiaconum. *al.). al. v. et p. 1351,43sqq.* **e** *spectat ad miracula, vim sanandi sim.:* BEDA hist. eccl. 4,13 p. 231,18 die, quo -ma fidei gens suscepit illa, descendit pluvia serena. CAES. HEIST. mirac. I 10,44 licet . . . -mus medicina sit animae, multi tamen illius virtute sanitatem corporum consecuti sunt. *al. v. et p. 1353,62.* **B** *theol.:* **1** *spectat ad doctrinam:* **a** *de definitione et natura:* BONIF. epist. 73 p. 152,7 quae *(ecclesia)* nos in -mo spiritaliter regeneravit. HRABAN. epist. 3 p. 385,33 de IIII carismatibus aecclesiae, id est -mo et chrismate, corpore et sanguine Domini. WALAHFR. carm. 81,1 una fides, unum -ma *eqs.* ([*cf. Vulg. Eph. 4,5sq.*]. ALBERT. M. miss. 2,10,10 p. 73[a],39 -mus est unus unitate formae et unitate interius baptizantis. *saepe. adde:* EPIST. Ratisb. 6 p. 293,16 u. sumus -te). PETR. DAM. grat. 2 non auctores -mi, sed ministros effecit *discipulos Iesus.* ALBERT. M. sacram. 16 p. 12,49 ostium ecclesiae est -mus. 31 p. 24,17 -mus in baptizato perpetuus est, tinctio in aqua perpetua non est. 48 p. 35,10sqq. Iohannes . . . Damascenus ponit novem genera -tum: primum est -mus diluvii, secundum Maris Rubri, tertium lustrationis, quartum -mus Iohannis, quintum -mus Domini, quo baptizatus est, sextum -mus Christi, quo nos baptizamur, septimum -mus flaminis, quo baptizati sunt apostoli in adventu spiritus sancti, octavus -mus paenitentiae, nonus -mus sanguinis. 55 p. 39,74 -mus per prius dicitur de -mo, quo baptizamur, in quo est signum et causa, de aliis autem dicitur per analogiam *eqs.* eccl. hier. 2,2 p. 512[a],23sqq. *saepe. v. et p. 1353,72. 1354,12. al.* **b** *de virtute, gratia:* AMALAR. bapt. 4 non posse nos reformari ad imaginem eius, qui nos creavit, nisi per salutare -ma. GODESC. SAXO theol. 12 p. 226,16 illa redemptio, quae a peccatis praeteritis fit in -mo, communis est electis et reprobis. HRABAN. epist. 33 p. 466,28 post . . . ablutionem sacri -tis a mortis vinculis absoluti. GREG. VII. registr. 8,21 p. 556,17 sacro bab-te ex diaboli potestate eripere. ALBERT. M. sacram. 44 p. 32,26 -mus eodem modo exhibetur adulto et parvulo, ficto et devoto; ergo in omnibus habet eundem effectum. 46 p. 34,29 in -mo efficacia est a solo Deo. eccl. hier. 2,2 p. 512[b],31 gratia, quae datur in -mo, est quaedam facultas ad modum artis, qua efficimur potentes ad capiendum ea, quae supra naturam sunt. *saepe. expressius i. q. gratia baptismalis – Taufgnade:* SERMO de sacril. 2 quicumque . . . de animalibus . . . offert . . ., sciat se fidem et -mum perdedisse. CARM. Cantabr. 30[a],2[b],9 discussio de . . . -mi repudio. **c** *de condicionibus et voto:* ALCUIN. epist. 110 p. 158,16 ne nihil prosit sacri ablutio -mi in corpore, si in anima ratione utenti catholicae fidei agnitio non praecesserit. CONC. Karol. 50[D],9 p. 616,1 in -te duarum pactionum nexibus se obligare, altera, qua abrenuntiare diabolo . . ., altera . . ., qua se . . . credere profitetur *fidelis.* ALBERT. M. sacram. 53 p. 38,47 quae exiguntur ad -mum in adulto, scilicet notitia -mi et paenitentia veteris vitae. *saepe.* **d** *de statu legitimo, ratihabitione -mi haereticorum sim. (cf. A. Dempf, Sacrum imperium. 1929. p. 176sq.; J. Beumer, Scholastik 27. 1952. p. 187sqq.):* BONIF. epist. 80 p. 174,7 ut, quamvis . . . hereticus . . . aut latro . . . hoc . . . ministraret, tamen Christi esset -mum. HUMB. Sim. 1,9 p. 114,17 -ma, id est aquae intinctionem, sub invocatione trinitatis . . . esse ratam. GREG. VII. registr. 7,14[a] p. 481,28 falsum -ma non lavat originale peccatum. DEUSD. c. invas. 2,8 (MG Lib. Lit. II p. 325,29) in hereticorum et scismaticorum -mo non accipitur spiritus sanctus. BRUNO SIGN. Sim. 11 (MG Lib. Lit. II p. 556,27) ut hi, qui ab hereticis veniunt, quoniam formam -mi habent, nullatenus rebaptizentur. *saepe.* **2** *spectat ad ritum:* **a** *de modo exsecutionis:* CONC. Karol. app. 1,1 forma verborum, in quibus consistit sacramentum -mi, talis est: 'ego baptizo te in nomine Patris *eqs.*' CAPIT. reg. Franc. 177,7 ut illa triana mersio in -te imitetur triduanam mortem Domini. WALAHFR. exord. 27 p. 509,31 alii addiderunt in -tis sacramento exorcismos, alii consecrationem fontis, alii salis vel salivae infusionem *eqs.* VITA Otton. Bamb. III 2,21 p. 72,11 ut . . . infantes suos in sabbato sancto pascae et pentecostes cum candelis et cappa . . . ad -mum deferant. ALBERT. M. sacram. 38 p. 28,71 dicunt quidam, quod in mixta *aqua* potest fieri -mus, verbi gratia in cervisia (*sim. de aqua:* eccl. hier. 2,8 p. 537[a],5). 43 p. 31,67 immersio forma est ministerii -tis, licet non sit forma perficiens ipsum. *saepe.*

expressius i. q. ritus vel tractatio baptizandi – Taufliturgie, -praxis: CONC. Karol. 6[A] p. 47,22 ut per annos singulos unusquisque presbiter episcopo . . . rationem ministerii sui

[Schmidt]

reddat sive de fide catholica sive de -mo *eqs.* (24^{B1},2 episcopi examinent presbiteros, qui fidem, -ma, missam, preces . . . intelligant. CAPIT. reg. Franc. 22,70). **b** *de tempore exsecutionis (cf. A. Thierbach, Benennung der Kirchenfeste in den rom. Sprachen. 1951. p. 25.34):* LIBER diurn. 6 p. 6,20 -mi sacramentum . . . in paschali festivitate et pentecosten . . . esse prebendum (CONC. Karol. 22^{C},4 -mum publicum. AMALAR. off. 4,33,4 -ysmum generale transferre de praesenti festivitate [*sc. epiphaniae*] in festivitatem paschae et pentecostes. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 36,11 ut omnes sacerdotes quibuscumque horis omnibus indigentibus -mum infirmitatis causa . . . tribuant. AMALAR. off. 4,28,3 ora nona -ysmus caelebratus est *eqs.* RATHER. epist. 25 p. 136,26 septima feria ante horam decimam nullus praesumat . . . -mum generale agere. *saepe. v. et l. 32. p. 1350,65.* **C** *canon.:* **1** *spectat ad ius baptizandi ecclesiarum (cf. Hinschius, Kirchenrecht. II. p. 265):* FORM. Senon. II 12 ut ville . . . ibidem aspicere deberent ad missas veniendi et ad -mum vel predicationem (FORM. imp. 40 p. 318,9. *al.*). TRAD. Frising. 447 vestire altarem sancti Martini ad Nertinga -mi ecclesia (*ibid.:* actum est . . . in loco, qui dicitur Nertinga ad -mi e.). DIPL. Ludow. Germ. 178 p. 256,23 ut . . . ab ipsis *(monasteriis)* . . . procurarentur subiecte plebes in -te, in eucharistia, in sepulturis *eqs.* (CHART. archiep. Magd. 394 p. 517,28 apud capellam veterem . . . -mum et sepulturam accipere. CHART. Tirol. 934 p. 334,25. *al.*). ADAM gest. 1,26 p. 32,3 ut . . . ecclesia ibidem fabricata et -mi licentia omnibus concessa sit. *saepe. expressius i. q. ius baptizandi – Taufrecht:* TRAD. Teg. 8 p. 8,49 (a. 1034) ut . . . habeatur *ecclesia* matricularis . . . cum dote, decimatione, -te. CHART. Stir. I 92 ut suę ecclesię -mum atque mortuorum sepulturam . . . haberet (515 p. 482,17 s. . . . et -mum preter legitimum -ma in sabbato sancte pasche *eqs. al.*). CHART. Scheftl. 14 tria ecclesiastica insignia, videlicet -mus, funeratio et decimatio. **2** *spectat ad pretium, mercedem:* CAPIT. reg. Franc. 36,12 ut nullus presbyter . . . -tis sacramentum . . . pro aliquo pretio vendere praesumat. ADAM gest. 4,31 p. 264,21 -mus et confirmatio . . . apud . . . Danos care omnia redimuntur. *al. ?expressius i. q. reditus e baptizando provenientes – Taufeinkünfte:* CHART. Raitenh. 9 p. 15,3 (a. 1152) ut parrochiales ęcclesię . . . non minuantur in subtractione alicuius iusticię sibi a colonis debitę . . ., in decimis, in sepulturis, in -mo. **3** *spectat ad sponsionem:* ELIG. praed. 6 (MGMer. IV p. 753,27) filios . . ., quos ex -mo suscepistis, docete (CAPIT. reg. Franc. 177,25 quod filios . . . spiritales, quos in -te suscipiunt . . ., in sua providentia habeant. CONC. Karol. 50^{D},54. *al.*). VITA Otton. Bamb. III 2,21 p. 72,15 ne . . . filios . . . ad -mum teneant, sed sibi patrinos querant *parentes. al.* **4** *spectat ad statum baptizatorum et baptizandorum (cf. Hinschius, Kirchenrecht. IV. p. 23):* LEG. Wisig. 3,5,2 p. 160,23 bona . . . filiis . . . proficient, qui, licet sint scelerate concepti, sunt tamen unda sacri -tis expiati. CONC. Karol. 50^{D},8 qui in egritudine -tis suscipiunt sacramenta, ad gradus ecclesiasticos contra fas provehuntur. CHART. Carniol. II 251 p. 199,24 in terra ipsius preter -ma parvulorum . . . interdicas omnia ecclesiastica sacramenta. HEINR. LETT. chron. 16,1 p. 102,8 ut . . . integraliter iure -tis suscepto gaudeant. ALBERT. M. eccl. hier. 1,1 p. 473^{a},2 -mus . . . non determinat aliquem gradum potestatis. *al. v. et p. 1357,46.*

II *figuraliter et analogice (cf. p. 1350,13sqq.):* **A** *de ablutionibus aqua effectis (cf.* ALBERT. M. sacram. 55 p. 40,31 invenitur ibi [*sc. in vetere testamento*] -mus in aqua tantum et nullus in spiritu, in novo testamento autem . . . est unum in spiritu tantum et nullum sine spiritu): **1** *de diluvio, transitu Maris Rubri vel Iordanis:* HRABAN. epist. 9 p. 395,5 per transitum Maris Rubri et . . . Aegyptiorum submersionem -mi mysterium . . . figuratur (RATHER. epist. 25 p. 126,21 per Mare Rubrum, hoc est -mum sanguine Domini rubeum. ALBERT. M. sacram. 55 p. 39,85sqq. -mus M. R. habens materiam eandem et figuram spiritus operantis in -mo in columna ignis et nubis. *al. v. et p. 1352,1.5. adde:* ALEX. MIN. apoc. 10 p. 155,1 Iohannes vidit . . . -mum designatum per mare). WALAHFR. exord. 27 p. 508,35 de -mo . . . dicenda sunt . . ., quod praefiguratum in transitu Maris Rubri vel Iordanis manifeste, secretius autem aliis multis figuris praesignatum cognoscitur (ALBERT. M. sacram. 51 p. 36,84). HONOR. AUGUST. gemm. 3,111 -mus dicitur tinctio: hoc Noe in diluvio, Moyses in Mare Rubro praefiguravit (ALBERT. M. sacram. 55 p. 39,84). **2** *de ritu ablutionis:* ALBERT. M. sacram. 48 p. 35,45 -mus lustrationis iterabatur (p. 35,54 -mus l. purgabat irregularitates antiquorum. *cf.* 52 p. 37,59). *v. et l. 15.59. de vasis ablutionis:* ALBERT. M. sacram. 51 p. 36,89 mare aeneum, quod fecit Salomon, et luteres et labrum aeneum, quod fecit Moyses, facta fuerunt ad expiationem . . .; ergo videtur, quod debeant dici -mus. *de piscina Bethsaida:* ALBERT. M. sacram. 51 p. 37,5 probatica piscina verius est -mus quam expiationis aqua. **3** *de tinctione Iohannis baptistae:* **a** *spectat ad sectatores eius:* ALCUIN. epist. 166 p. 270,30sq. in Iohannis -mo non fuit regeneratio, sed quaedam precursoria significatio -mi Christi. ALBERT. M. sacram. 49 p. 35,72sq. expressior figura -mi, scilicet -mus Iohannis, debuit habere similitudinem in materia et actu, . . . non in forma. p. 36,26 utrum -mus Iohannis fuerit sacramentum novae legis vel veteris. 53 p. 38,63sq. -mus Iohannis fuit in paenitentiam immediate et in -mum Christi mediate *(cf. Vulg. act. 19,4). al.* **b** *spectat ad Christum:* AMALAR. off. 4,29,10 propius pertinet nostrum -ma . . . ad -ysmum apostolorum quam ad -ysmum Christi. PETR. DAM. grat. 4 p. 22,10 cum -mo Dominum simul et sacerdotium suscepisse. ALBERT. M. sacram. 51 p. 37,24 in -mo Christi Pater fuit in voce, spiritus sanctus in columba, Filius in praesentia. 95 in -mo . . . aqua accepit vim regenerativam a -mo Christi. *al. v. et l. 63.* **4** *de ritu pagano:* VITA Sadalb. 16 (MGMer. V p. 59,7) sub specie -tis ydolatriae eos sibi proprie vindicabat *diabolus.* **B** *de ablutionibus sine aqua effectis:* **1** *de effusione spiritus sancti:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 471,27 unum -ma, licet aliud sit specialiter in aqua et spiritu sancto, aliud sine aqua in spiritu sancto et igne, aliud in martirio (AMALAR. off. 1,27,14 -mum ignis). ALBERT. M. sacram. 54 p. 39,5sqq. ad id, quod quaeritur de -mo flaminis, dicimus, quod iste -mus dicitur, eo quod assimilatur -mo in effectu spiritualitatis (55 p. 40,10 -mus f. delens totam culpam et poenam satisfactoriam). *al. v. et p. 1355,17.* **2** *de effusione sanguinis in martyrio:* EKKEH. IV. bened. I 5,46 instar aquę roris fuit his *(infantibus innocentibus)* -ma cruoris *eqs.* ALBERT. M. sacram. 54 p. 39,39sq. numquam dicitur *martyrium* -mus, nisi quando . . . supplet vicem -mi. 55 p. 40,9 -mus martyrii, qui tollit culpam et poenam in toto. *al. v. et l. 35.50. de cruce:* ALBERT. M. sacram. 51 p. 37,6 videtur, quod crux sit -mus *eqs.* 55 p. 39,70sqq. crux non dicitur -mus ratione figurae, sed ratione martyrii in cruce, et sic reducitur ad -mum sanguinis. **3** *de paenitentia:* ALBERT. M. sacram. 37 non in omni -mo est aqua, quia non in -mo paenitentiae. 54 p. 39,29 paenitentia numquam dicitur -mus, nisi quando . . . supplet vicem eius. 55 p. 40,12 -mus paenitentiae, qui totam delet culpam semper, sed non semper totam poenam satisfactoriam.

III *translate vel in imag.:* **A** *de expiatione iudiciaria:* IULIAN. TOLET. Wamb. 28 terra novo iudiciorum -te depurgata. **B** *de lavationibus ritualibus:* TUTO opusc. 1,13 p. 37,20 corporum . . ., calicum . . . et aeramentorum -ta, id est lavationes superfluas, observare *(cf. Vulg. Marc. 7,4). v. et p. 1354,15.*

IV *meton.:* **A** *aqua baptismalis – Taufwasser:* HRABAN. carm. 39,47,4 ab Iohanne in Iordane tinctus erat -te *Iesus.* AMALAR. off. 1,38,1 canuntur quattuor cantica ante -mi consecrationem (*cf.* GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 392,43 ad -ma consecrandum. EKKEH. URAUG. Hieros. 32,2). RIMB. Anscar. 7 p. 26,32 eum . . . sacro -te perfusum ipse de sacro fonte suscepit. *al. symbolice:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,167 nostram tinxit -ma berillum *eqs.* **B** *lapis baptismalis – Taufstein:* CHART. Xant. 185 p. 125,39 (a. 1258) -mum etiam habeat *capella,* in quo baptizandi baptizentur. **C** *nom. propr.:* CHART. Rhen. med. III 445 (a. 1231) qui *(locus)*

[Schmidt]

dicitur ad B-mum (963. *cf.* 153 iuxta fontem nomine Douf).

***baptismalis,** -e. *script.:* bati-: DIPL. Otton. II. 166 p. 188,20. babt-: *l. 43.*

I *adi.:* *ad baptismum pertinens – zur Taufe gehörig, Tauf-:* **A** *gener.:* **1** *qui in baptismo adhibetur – bei der Taufe verwendet:* AGNELL. lib. pont. 171 vestimenta-ia. GESTA Halb. p. 111,15 lapidem. ANNAL. Prag. I a. 1253 p. 174,30 cereus. *in baptismo datus – in der Taufe verliehen:* GERLAC. annal. a. 1184 p. 698,30 -em tunicam conservasse creditur immaculatam. **2** *ad baptismum ducens – zur Taufe führend:* AMALAR. off. 1,19,15 sunt in ipso introitu hostii -is *catechumeni.* **B** *theol.:* **1** *baptismo effectus vel attributus – durch die Taufe bewirkt oder vermittelt:* AMALAR. ad Hild. 26 -em innocentiam (ALBERT. M. bon. 90. *al.*). HELW. denar. p. 89,10 a perditionis massa -i caractere distinxisti *animam* (ALBERT. M. sacram. 46 p. 34,20. *al.*). ALBERT. M. sacram. 19 p. 15,6 gratia . . . -is configurat nos Christo morienti. *al.* **2** *in baptismo consistens – in der Taufe bestehend:* AMALAR. off. 1,27,19 -ia sacramenta. **3** *qui in baptismo fit – bei der Taufe vollzogen:* ALBERT. M. sacram. 55 p. 39,81 in baptismo . . . est aqua pro materia et est ibi . . . actus -is. **4** *ad legitimum tempus baptismi pertinens – zur vorgeschriebenen Taufzeit gehörend:* AMALAR. off. 4,23,12 dies et noctes -es. ORDO Rom. ant. p. 81ª,29 per VII dies -es. p. 83ª,16 de sequentibus noctibus -bus. **5** *baptismo insignitus – durch die Taufe ausgezeichnet:* ANNAL. Rup. Salisb. II a. 1249 p. 790,21 religionis -is. **C** *canon. i. q. iure baptizandi praeditus – mit dem Taufrecht ausgestattet (cf. Feine, Rechtsgesch. p. 166sqq.):* DIPL. Karoli M. 147 p. 199,34 ut in monastheria et sinodochia seu ecclesias -es . . ., quae ad ipsum episcopatum aspiciunt . . ., nullus iudex . . . ingredere . . . praesumat (NICOL. I. epist. 147,4 plebes, id est -es e. DIPL. Karoli III. 35 p. 61,8 cum . . . eclesiis -bus, quae intra civitatem predictam cardinales habentur. DIPL. Conr. I. 19 unam -em ecclesiam simul cum curte nostra . . . donavimus. FUND. Hild. 2 matres vocari presumpserant et ius -ium ecclesiarum . . . rapuerant. *saepissime*). CAPIT. reg. Franc. 180,8 episcopi in -bus plebibus ut certe propriis . . . curam habere debent (DIPL. Otton. I. add. 374ª. ACTA imp. Stumpf 149 p. 198,11 xenodochia, plebes -es, monasteria). CHART. Stir. I 405 p. 391,24 capellas duas -es. CHART. episc. Hild. I 67 p. 64,9 ut esset bab-e, inunctionis et sepulture, non autem sinodale *monasterium.*

II *subst. plur. neutr.:* *sollemnitates baptismi – Taufeierlichkeiten:* HONOR. AUGUST. gemm. 3,144 in pentecosten . . . nos . . . propter -ia in tribus personis baptizati tribus psalmis laudamus trinitatem.

adv. ***baptismaliter.** *virtute baptismi – durch die Kraft der Taufe:* TRAD. Teg. 267 (a. 1149/55) mortiferum virus opace legis -r exclusum.

baptismus, -um *v.* baptisma. **baptiso** *v.* baptizo.

baptista, -ae *m.* (βαπτιστής) *script.:* papt-: GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 392,43 *cod. 3.* babt-: *l. 58. adde* DIPL. Ludow. Germ. 41 p. 55,10. *al.* baut-: CHART. Laus. 98 p. 130,7. bati-: CARM. de Frid. I. imp. 210. -tys-: *p. 1354,2.*

baptizator – Täufer, ein Taufender (*cf.* GLOSS. III 182,19 St.-S. -a [bab- *N*] toufer): **I** *strictius de auctoribus baptismi:* **A** *gener. de Iohanne, praecursore Christi:* **1** *nomine proprio adhibito:* RIMB. Anscar. 4 in oratorio beati -ae Iohannis. VITA Odil. 17 (MGMer. VI p. 46,22) reliquias s. Iohannis -ae frequentabat, eo quod in baptismate visum adepta fuerit. GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 413,3 die . . . nativitatis s. Iohannis -ae. CHART. Heinr. Leon. 54 p. 79,16 celebratum est concilium in decollatione s. Iohannis -e. *saepissime.* **2** *nomine proprio omisso:* VITA Odil. 18 (MGMer. VI p. 47, 19) suffragantibus meritis sancti -ae. RATHER. epist. 16 p. 89,27 quod -a Domini sibi testatur divinitus intimatum. **B** *theol.:* ALBERT. M. sacram. 57 p. 41,78 quare non sint multi -ae sicut multi evangelistae? p. 41,83 non sunt nisi duo -ae, scilicet Christus et Iohannes, sicut non sunt nisi duo baptismi, scilicet Christi et Iohannis.

II *latius de ministris baptismi:* **A** *de apostolo:* AMALAR. off. 4,28,2 venit -ysta Petrus ad . . . Cornelium baptyzandum. **B** *de presbyteris sim. christianis (de puero: l. 5):* CONC. Karol. 20 p. 176,2 adsunt *inquisitioni* praesentes ipsi -ae. WALAHFR. exord. 27 p. 510,8 cognita interrogatione -ae et responsione baptizatorum . . ., quae quamvis per ludum, tamen iuxta nostram religionem gesta sunt. CHRON. Noval. 5,28 ivit ad -am suam *(sic)* Gezonem abbatem. UDALSC. Egin. 24 p. 442,16 episcopo iubente . . . suum *chrisma* . . . -ae offertur. HERM. IUD. conv. 19 p. 119,14 (ed. G. Niemeyer. 1963) blanda -e mei flexus ammonitione. ALBERT. M. miss. 2,10,10 p. 73ª,18 non secundum numerum -arum baptismata numerari. *iron. de eis, qui ecclesias contaminatas abluunt:* SIGEB. GEMBL. apol. 7 (MG Lib. Lit. II p. 444,29) alii . . . aqua superstitiosi lapidum -ae, dum Iudaica revocant baptismata, de stultitia insaniam faciunt.

***baptisterialis,** -is *m. liber ritum baptismi continens – Taufbuch, -agende (de re v. l. 68):* CATAL. thes. Germ. I 84,20 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966; a. 1051) lectionarius I, -is I.

baptisterium, -i *m.* (βαπτιστήριον) *script.:* bati-: *l. 34.* babt-: *l. 24.* bapter-: VITA Genov. 12 (MGMer. III p. 219,18) *cod. 2a.* -tys-: *p. 1355,5.19sq.* -izar-: *p. 1355,16.* -izer-: MARIAN. chron. a. Chr. 439 babtizerio. -stir-: *p. 1355,15.* -styr-: *p. 1355,8.*

I *de rebus:* **A** *capella, ecclesia sim., ubi baptizatur – Taufkapelle, Taufkirche (cf. LThK. ²I. p. 1232):* **1** *gener.:* BEDA hist. eccl. 2,14 p. 115,13 nondum . . . oratoria vel -a in ipso exordio nascentis ibi ecclesiae poterant aedificari. VITA Genov. 28 (MGMer. III p. 227,6) -um, quod interius *(sc. intra ecclesiam)* erat. HINCM. Remig. 15 p. 296,23 aecclesiae componitur -um. NOTKER. BALB. carm. p. 150 cum hoc -um cavallis improbus quidam stabulum pararet. ANNAL. Crem. a. 1167 (MGScript. XXXI p. 5,20) bat-um Cremonense fuit inceptum. *al. nom. propr.:* VITA Bonif. II 10 quae *(ecclesia)* nominatur B-um Iohannis. TRANSL. Dion. Ratisb. epist. p. 353ª,37 quae *(basilica sancti Iohannis)* B-um vocatur. **2** *canon. de ecclesiis parochialibus (cf. Hinschius, Kirchenrecht. IV. p. 36; H. Schaefer, Pfarrkirche und Stift im dt. Mittelalt. 1903. p. 9):* CAPIT. reg. Franc. 14,7 ut publicum -um . . . esse non debeat nisi ibi, ubi episcopus constituerit, cuius parrochia est. 112,32 ut per omnes dioceses legalia -a constituantur et sacra fons ibidem . . . aedificetur. DIPL. Karoli M. 196 p. 264,37 -a . . . possidere. CHART. Bund. 46 p. 39,31 sex -a et viginti quinque minores tituli ad episcopatum remanserunt. DIPL. Otton. III. 295 corroboramus . . . -a . . . sancti Stephani . . ., sanctae Mariae *eqs.* CHRON. Laet. 4 ecclesiam *(i. monasterium)* . . . ibi construxit, -um autem apud Gociliis locavit. *al.* **B** *fons vel lapis baptismi – Taufbecken, -brunnen, -stein:* LIBER diurn. 29 in basilicam . . . in re mea -um collocavi. LAMB. TUIT. Herib. 1,9 p. 748,6 immergit eum -o et eundem suscipit a -o. HERM. IUD. conv. 19 p. 119,25 (ed. G. Niemeyer. 1963) volebam e -o prosilire *eqs.* HERBORD. Ott. 2,36 p. 743,27 construuntur -a, dolia humo infodiuntur *eqs.* THEOD. TUIT. abb. (MGScript. XIV p. 565,2) qui *(abbas)* ante altare sancti Iohannis baptiste iuxta -um sepultus quiescit. CHRON. Laet. 9 -um, quod erat in nostra ecclesia, illuc transtulit. CAES. HEIST. mirac. I 10,43 -um pagani circumsteterunt et riserunt. *al. locus baptismi – Taufplatz:* ALBERT. STAD. annal. p. 341,24 curre ad -um . . . Christi. *nom. propr.:* CHART. Rhen. med. III 86 (a. 1218) vineam nostram iuxta B-um sitam. *cf. p. 1353,1.* **C** *aqua baptismi – Taufwasser:* AMALAR. off. 1,25,3 trinitas adest in nostro -o per invocationem sacerdotis. FORM. Sangall. II 43 p. 426,14 -um consecrare. ALBERT. M. eccl. hier. 4,14 p. 676ᵇ,6 '-o' (*PG 3,484B* τῷ καθαρτικῷ βαπτιστηρίῳ), id est in aqua baptismi. **D** *liber ritum baptismi continens – Taufbuch, -agende (cf. H. J. Schmitz, Bußbücher und Bußdisciplin der Kirche. 1883. p. 165):* CAPIT. reg. Franc. 177,6 quae ipsis sacerdotibus necessaria sunt ad discendum, id est . . . antifonarius, -um *eqs.* (DECRET. Burch. 19,8 p. 979ᶜ). FOLCUIN. Bert. 117 p. 634,29 -um I, omeliae Gregorii *ibi*

[Schmidt]

sunt. CATAL. biblioth. Ruf 60 p. 181,37 liber officialis cum -o. CATAL. biblioth. Lehm. I 96 p. 485,30 II -a, in quibus benedictio ferri et aquae et alia continentur *eqs. al. remissius i. q. tractatio baptismi – Behandlung der Taufe:* AMALAR. off. 4,3,21 de quibus *(canticis)* scripsimus in -ysterio *(cf. l. 19)*.

II *de actione i. q. baptismus – Taufe:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* LIBER hist. Franc. 31 p. 293,5 -yrium preparare. AMALAR. interpr. 51 ad illas ecclesias missam et -um . . . quaerere. RICHER. REM. hist. 1,32 cum de -o *Normannorum* ageretur. CHRON. rhythm. Leod. 316 materia est de misterio, quod tractatur in -o. *al.* **2** *theol.:* **a** *spectat ad doctrinam:* ALDH. virg. I 25 p. 257,6 antequam salutifero lavacri -o mersus ab originali piaculo purgaretur. PIRMIN. scar. 12 qualem pactum in ipso -irio (-erio *AC*) cum Deo fecimus. AMALAR. off. 4,27,15 duo -a (-zaria *T*) leguntur in apostolis, unum per aquam et alterum per baptysmum spiritus sancti. *al.* **b** *spectat ad ritum:* AMALAR. bapt. 1 cur unaquaque res agatur in -o. off. 4,3,23 praetulimus in officio de -ysterio. 4,27,9 in vigiliis pentecostes caelebrat sancta ecclesia -ysterium. *al.* **3** *canon.:* CONC. Karol. 35,7 -i et caticuminorum ventilata est ratio *eqs.* CAPIT. reg. Franc. 303,1 p. 458,24 sine illius *(episcopi)* licentia missas et -a . . . celebrare. **B** *meton.:* **1** *theol.:* **a** *officium vel caerimoniae baptismi – Taufeier, -ritual:* CAPIT. reg. Franc. 23,23 ut audiant episcopi -um presbyterorum, ut secundum morem Romanum baptizent. 116,8 -um quomodo nostis vel intellegitis? 119,3 ut . . . -um memoriter teneat. **b** *tempus baptismi – Tauftermin:* CHART. Bund. 435 p. 329,13 (a. 1186) veniunt pueri illius territorii ad . . . baptizandum ad ecclesiam . . . per legitima -a. *de epiphania i. q. festum baptismi – Tauffest:* WILBR. OLD. peregr. 1,21,1 in die vero epiphanie, quod Hormeni -um appellant. **2** *canon. i. q. ius baptizandi – Taufrecht (accedit notio mercedis, e. g. l. 36):* FORM. Sal. Merk. app. 2 quo . . . tantummodo divinum officium ab ea *(matre ecclesia)* usurpet *ecclesia* et non decimam, non -um, non sepulturam (DIPL. Heinr. II. 392 -um et decimas . . . ecclesie concedimus. ANSELM. GEMBL. chron. a. 1123 p. 379,2 aecclesiola . . . habens privilegii sui dignitatem, scilicet -um, sepulturam et d.). CHRON. Andag. 94 p. 244,1 hec, ut est proprium matris ecclesie, legitimum possidet -um habens . . . subiectionem quatuordecim ecclesiarum. *al.*

baptizatio, -onis *f.* *actus baptismi – Taufakt:* ALBERT. M. sacram. 49 p. 36,15 *(de baptismo Iohannis)* -o non est proprius actus paenitentiae.

baptizator, -oris *m.* *baptista – Täufer:* WALAHFR. hom. in Matth. 9 qui *(Christus)* -i suo Ioanni . . . dicebat. NICOL. I. epist. 88 p. 465,14 sanctus Silvester et magni Constantini -r. RUP. TUIT. spir. 1,24 p. 1595^{D} ut . . . quasi pro optimis -bus suis adversus -es minus bonos inflarentur. GERHOH. ad Innoc. p. 223,5 pravi, immo eretici -is *(sc. Acatii)*.

baptizo, -avi, -atum, -are. (βαπτίζειν) *script.:* pabt-: *p. 1357,67.* papt-: ANNAL. Fuld. II a. 845 *cod. 3.* babt-: *p. 1356,53.1358,65. adde* PIRMIN. scar. 11 *cod. E.* ANNAL. Fuld. II a. 777 *cod. 3. al.* batt-: VITA Erasmi 251. baut-: *p. 1357,39.* -tez-: CONC. Merov. p. 5,20. -tyz-: AMALAR. off. 4,27,15. 4,34,2. *al.* -tisz-: CONC. Merov. p. 52,4.17. -tidio: ERMENR. ad Grim. 13 p. 548,8 pro 'z' *scribebant* 'd' et 'i', ut '-tidio' *eqs.* -tis(o): *p. 1356,4.10.1358,16.24. adde* VITA Liutb. 32. *al.*

sacro lavacro tinguere – taufen: **I** *proprie:* **A** *gener.:* **1** *latius:* ALDH. epist. 6 (8) licentiam dedit -ari illam sanctimonialem. EIGIL Sturm. 4 cum . . . presbyteratus sui praedicando ac -ando officium gereret. WALTH. SPIR. Christoph. I 6 totam se . . . super beati viri caput effudit *nubecula;* -atur ergo Reprobus. ADAM gest. 3,15 p. 155,10 cum -tus esset, non multum de nostra religione curavit *rex. saepe. ioculariter:* COSMAS chron. 2,25 deiecit *episcopus* eum in Reni fluenta dicens: 'denuo te -o, Willehalme' *eqs.* **2** *strictius:* **a** *spectat ad conversionem infidelium:* **α** *paganorum:* EPIST. Bonif. 25 ut vos debeat -are et fidem Christi docere *([cf. Vulg. Matth. 28,19].* HEINR. LETT. chron. 24,3. *al.).* CAPIT. part. Saxon. 8 si quis . . . in gente Saxonorum . . . non -tus . . . ad baptismum venire contempserit . . ., morte moriatur. FORM. imp. 30 p. 309,22 qui *(homines)* . . . suadent mancipia Hebreorum . . . contemnere dominos suos et -sari *eqs.* CHART. archiep. Magd. 28 p. 42,19sqq. decimationem omnium gentium, quas . . . inperator -vit vel per eum . . . -andę sunt. VITA Otton. Bamb. III 2,20 summa . . . -torum haec fuit: in primo suo adventu XXII milia et CLXV homines -vit. HELM. chron. 65 p. 123,6 multi . . . eorum *(Slavorum)* falso -ti (-sa- *2*) sunt. ALEX. MIN. apoc. 15 p. 321,22 qui *(Saxones)* paene omnes cum voluntate -ti sunt. *saepe.* **β** *Iudaeorum:* CHRON. Fred. 4,65 ut omnes Iudeos . . . ad fidem catolecam -andum preciperit. EPIST. var. III 2 p. 132,11 ut ipsum Iudeum transmitterem illi *(imperatori)* ad -andum. DIPL. Heinr. IV. 411 p. 546,38 nullus filios aut filias eorum *(Iudaeorum)* invitas -are presumat *eqs.* (COSMAS chron. 3,4 p. 164,12). *al.* **b** *spectat ad aetatem:* CAPIT. part. Saxon. 19 omnes infantes infra annum -antur (GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 395,6. CAES. HEIST. Elis. I 22). WALAHFR. exord. 27 p. 512,5 heretici quidam . . . contendebant nulla necessitate parvulos -ari *eqs.* ANNAL. Disib. a. 1106 p. 19,53 cum esset octo annorum et nondum -tus *Heinricus IV.* ALBERT. M. sacram. 59 p. 42,53 nemo potest -ari in utero matris. *al. v. et p. 1349,46.* **c** *spectat ad actionem cognominandi:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 306,10 ipsum *(caput solitarium)* pro toto homine nomen inponentes ei . . . -bant. CAES. HEIST. Elis. I 2 p. 347,12 cum . . . -retur beata Elyzabeth, cum ipso nomine nominis induit virtutem. *v. et p. 1357,9. de mutatione nominis:* PAUL. DIAC. Lang. 6,15 p. 169,10 a . . . papa -tus Petrusque appellatus *Cedoal.* ANNAL. Lauresh. a. 781 -tus est . . . filius eius *(Karoli)*, qui vocabatur Carlomannus, quem . . . papa mutato nomine vocavit Pippinum. ADAM gest. 2,36. **d** *spectat ad functionem sponsoris:* CHRON. Ebersh. 10 cuius *(matronae)* filium beatus Deodatus -verat ac de sacro fonte levaverat (CHRON. Erf. mod. II a. 1274 p. 265,13). **e** *spectat ad effectum mirabilem:* CAES. HEIST. mirac. I 10,43 adolescens . . . -tus sanissimus exivit. 10,45 quidam scholares . . . canem sub invocatione trini nominis -verunt; canis vero . . . versus est in rabiem. **f** *spectat ad actiones superstitiosas, magicas:* **α** *de campanis (cf. L. Eisenhofer, Handb. der Liturgik. II. 1932. p. 471sqq.):* CAPIT. reg. Franc. 23,34 ut cloccas non -ent . . . propter grandinem. **β** *de imagine cerea (cf. J. Grimm, Deutsche Mythologie. ^{4}1876. p. 913):* GESTA Trev. cont. I 8 p. 182,15 clericum . . ., ut eam *(imaginem ceream episcopi)* -ret, pecunia corruperunt. **B** *theol.:* **1** *spectat ad doctrinam:* **a** *de natura:* HRABAN. epist. 30 p. 453,38 unum est baptisma et solus est Christus, qui per diversos ministros suo baptismate -at. ALBERT. M. eccl. hier. 2,3 p. 517^{a}, 26 iurisdictio -andi descendit a pontifice in alios. miss. 2,10,10 p. 73^{a},33sq. Christus . . . est, qui -at interius, etiam quicumque -et exterius (eccl. hier. 2,6 p. 523^{b},2sqq.). *al. v. et p. 1350, 16.19.* **b** *de virtute, gratia:* CONVERS. Afrae 1 tantum tu crede et -are (bab- *A1b*, -ari *B1.3*) et salva eris. AMALAR. off. 1,27,5 qui -antur, filii sunt Dei. EPIST. Ratisb. app. 1 p. 371,8 his, qui . . . -antur, . . . etiam privata singulorum peccata relaxatis *eqs. al.* **c** *de condicione:* ALBERT. M. sacram. 59 p. 42,77 non potest -ari nisi natus vel in toto vel in parte principali, scilicet in capite. **d** *de statu legitimo, ratihabitione baptismi haereticorum sim.:* EPIST. Bonif. 26 p. 46,18 quosdam -tos absque interrogatione simbuli ab . . . indignis presbiteris fassus es *eqs.* 28 p. 51,5 fuisse -tos . . . a presbytero Iovi mactanti. CAPIT. reg. Franc. 15,12 si quis -tus est a presbitero non -to. WALAHFR. exord. 27 p. 510,2 quicumque . . . ab hereticis in trinitate -antibus vel ab alio quolibet homine . . . fuerit -tus *eqs.* HUMB. Sim. 1,2 p. 105,2 laicus noster . . . per spiritum sanctum -at, quod hereticus quilibet . . . nulli . . . praestat. DEUSD. c. invas. 2,4 (MG Lib. Lit. II p. 323,8) qui apud symoniacos et scismaticos -antur. CAES. HEIST. mirac. II 2,17 p. 97,10 in arena te *(sc. infirmum)* -vimus. *saepe.* **2** *spectat ad ritum:* **a** *de modo exsecutionis:* CAPIT. reg. Franc. 19,8 de vetere *(sc. chrismate)* nullus -are praesumat. 37,8 in nomine sanctae trinitatis debent -ari (RITUALE Rhenaug. 50

[Schmidt]

[Spicil. Friburg. V p. 123,24] '-o te in n. Patris' et intinguat in orientalem plagam, 'et Filii' et ferat secundo in dexteram, 'et spiritus sancti' et mergat tertio in sinistram. *al.*). WALAHFR. exord. 27 p. 509,13 primo simpliciter in fluviis vel fontibus -tos credentes. p. 511,21 non solum mergendo, verum etiam desuper fundendo multos -tos fuisse (HEINR. LETT. chron. 19,8 p. 133,26). EPIST. Ratisb. app. 1 p. 371,7 si . . . more catholico -atis. RITUALE Rhenaug. 49 (Spicil. Friburg. V p. 123,23) eos nominando -et. CHART. ord. Teut. 350 causa necessitatis . . . in pelvi vel alio vase modico -are. CAES. HEIST. mirac. II 2,18 circumeundo illos *(Livonienses)* aspergebant dicentes: '-amus vos *eqs.*' *saepe. v. et p. 1355,26.1358,50. c. notione approbationis:* ALBERT. M. sacram. 39 p. 29,46sq. apostoli -verunt in nomine Christi et -tum fuit. 43 p. 32,9 nihilominus tamen, si tantum semel immergitur, -tum est. *ibid. al. submergere – untertauchen:* GODESC. SAXO theol. 20 p. 282,12 unum est baptisma, quamvis unusquisque christianus ter fuerit -tus, id est trina mersione tinctus. **b** *de tempore exsecutionis:* VITA Elig. 2,8 p. 700,31 copiosum . . . agmen . . . annis singulis in paschali sollemnitate . . . manibus propriis -ans. CAPIT. reg. Franc. 119,10 ut nullus -are praesumat nisi in pascha et pentecosten excepto infirmo. AMALAR. off. 4,29,14 propter mortem Christi . . . ora nona -antur, qui in Christi morte -antur. WALAHFR. exord. 27 p. 510,19 tempora -andi legitima in talibus necessitatibus observanda non sunt, sed . . . aegritudine, persecutione . . . periclitantibus semper est succurrendum *eqs.* p. 510,29 alii . . . in epiphania Domini -are voluerunt *eqs. al. v. et l.34. p. 1355,30.* **C** *canon.:* **1** *spectat ad ius baptismale ecclesiarum:* CONC. Karol. 37,19 familiae . . . ibi dent decimas suas, ubi infantes eorum -antur. CHART. Stir. III 1 iusticia -andi et sepeliendi ac decimarum (CHART. Bund. 435 p. 329,17. *al. cf.* CHART. Stir. I 575 p. 544, 2 ius -andi et funerandi). CHART. Bund. 434 p. 322,26 pueri ipsius territorii veniunt ad plebem de Clavenna ad . . . -andum per pasca et per natale. *al. v. et p. 1352,71.* **2** *spectat ad pretium, mercedem:* CAPIT. reg. Franc. 123,5 ut nullus presbyter pro -andi causa . . . aliquod pretium exactare faciat. CHART. Laus. 320 p. 283,31 (a. 1224) capellanus per se haberet . . . denarium . . . de pueris bautizandis. **3** *spectat ad facultatem, potestatem:* **a** *clericorum:* CAPIT. reg. Franc. 14,7 pro necessitate . . . presbyteri . . ., in qualecumque loco evenerit, licentiam habeant -andi. 16,15 presbiter degradatus . . . pro periculo mortis . . . potest infirmum -are. HRABAN. epist. 25 p. 433,12 ut diaconi absque episcopo vel presbitero -are non presumant. *al. v. et p. 1358,68.* **b** *laicorum:* WALAHFR. exord. 27 p. 510,12sqq. fidelibus plenum baptisma habentibus in necessitate -are permittitur, . . . cum . . . mulieres prohibeantur -are. *remissius:* CONQUEST. Heinr. 70 iura sacerdotum pleps exigit inscia legum, -at vulgus. **4** *spectat ad sponsionem:* STATUT. ord. Teut. p. 51,2 nullus *(frater)* . . . compater fiat nisi ob specialem -andi mortis necessitatem. **5** *spectat ad statum baptismo acquisitum:* LEG. Wisig. 4,2,18 p. 185^{a},20 si filius . . . -tus ab hac vita discesserit, quidquid ei de facultate patris conpetere poterat, mater sibi debeat vindicare. CONC. Karol. 50^{D},8 hi, qui in egritudine -antur, a gradibus arcentur ecclesiasticis. *al.*

II *figuraliter et analogice:* **A** *de tinctione Iohannis baptistae:* **1** *spectat ad sectatores eius:* WALAHFR. exord. 27 p. 509,2 -vit *Iohannes* . . . non in remissionem peccatorum . . ., sed in paenitentiam *eqs.* ALBERT. M. sacram. 49 p. 35, 8osq. quidam erant -ti baptismo Iohannis . . . et iterum -ti sunt baptismo Christi ([*cf. Vulg. act. 19,3sqq.*]. *cf.* 53 p. 38, 37sqq.). *al.* **2** *spectat ad Christum:* CARM. Cantabr. 5,6^{b},2 hunc Iohannes -vit unda pulchri Iordanis. AMARC. serm. 2,95 quo *(Iohanne)* -tus detersit crimina nostra *Christus.* NOTAE Sweig. (MGScript. XV p. 1073,22) de Iordan‹is arena, ubi a› Iohanne pab-tus Christus. *al. v. et p. 1350,15. adde:* WILBR. OLD. peregr. 1,22,21 illum simulatum Iordanem benedicentes crucem . . . -bant (1,22,15). **B** *de ablutionibus sine aqua effectis:* **1** *de effusione vel traditione spiritus sancti (cf. Vulg. Matth. 3,11):* AMALAR. off. 1,27,14 modis duobus -amur spiritu . . ., -amur spiritu sancto, quando abluimur a peccatis . . .; per totum corpus -amur igni, quando ardorem spiritus accipimus. RATHER. epist. 16 p. 89,29sq. hic est, qui -at in spiritu sancto, id est, qui -tis tribuit spiritum sanctum. *v. et p. 1350,16.* **2** *de effusione sanguinis in martyrio sim.:* AMALAR. off. 1,27,7 quamvis eum *(latronem)* -tum credamus fuisse in cruce suo sanguine. PASS. Brun. Querf. 6 (MGScript. XXX p. 1365,27) in suo laureato sanguine -tus *miles.*

III *translate:* **A** *spectat ad usum aquae, liquoris:* **1** *lavare, balneare, abluere – waschen, baden, abspülen* (*cf.* GLOSS. I 484,37 St.-S. -bat padota. II 236,69. IV 197,24 -o uuaskon): **a** *gener.:* NOTKER. BALB. gest. 1,25 frigidissimo fonte ęstuantia membra -ans *sacerdos.* **b** *eccl.:* STEPH. COL. Maurin. 8 (4) pretiosas sancti corporis margaritas vino ex devotione -tas. **c** *alch. c. sensu mundandi:* ROSIN. interpr. 1 p. 296,13 si . . . -sati, id est mundati et abluti usque ad lactis candorem fuerimus. **2** *adaquare – naß machen, wässern:* CARM. Bur. A 179,6,7 nec se Liber -ari sustinuit. **3** *alch. i. q. diluere – auflösen:* ROSIN. interpr. 1 p. 297,30 si . . . in aquam vitae -ti fuerimus, id est imbibiti et contriti. **B** *spectat ad nomen i. q. cognominare – (be)nennen, 'taufen':* ARIBO FRISING. mus. p. 33 -emus eundem modum nominantes eum ypomixolidium. AURORA consurg. 4 p. 198,30 si etiam aliquo alio -satur nomine *muscus aromaticus.*

adi. **baptizatus,** -a, -um. **1** *sacro lavacro tinctus – getauft:* LEG. Wisig. 12,2,10 merito . . . testificari proibiti sunt Iudei, seu -i sive non extiterint -i. GODESC. SAXO theol. 11 p. 219,14 quod omnes reprobi, non solum videlicet pagani, sed omnes etiam christiani -i, filii sint perditionis dicente Domino de Iuda -o. *al. (v. ind.; de re cf. K. Vielhaber, Gottschalk der Sachse. 1956. p. 70sq.). v. et p. 1356,63.* **2** *in baptismo cognominatus – in der Taufe benannt, 'getauft':* TRAD. Frising. 1518 (a. 1098/1137) quedam mulier . . . Dietpirch -a, sed vulgariter Dieza nominata.

subst. **1. baptizans,** -antis *m.* **1** *qui tinguit, baptista – ein Taufender, Täufer:* STEPH. EDD. Wilfr. 38 de manibus -is resoluta cadebant *vincula.* EPIST. Bonif. 26 p. 46,22 non . . . in nomine -is, sed in nomine trinitatis. ALBERT. M. sacram. 56 p. 40,46 oportet -em esse praelatum. *al. v. et l.69. p. 1350,7.* **2** *qui baptismum percipit – Täufling (cf. D. Norberg, Syntakt. Forsch. 1943. p. 187):* PASS. Leod. 10 (MG Mer. V p. 292,17) ad tanti luminis claritatem seu odorem chrismatis, quae illic in -ium (baptizatorum *C4*) sanctificatione gerebantur.

2. baptizatus, -i *m. qui sacro lavacro tinctus est – ein Getaufter, Täufling:* **1** *strictius:* **a** *gener. (saepe de proxime tinctis):* WILLIB. Bonif. 8 p. 49,6 festum confirmationis neobitorum diem et nuper -orum ab episcopo manus inpositionis (*cf.* CHART. episc. Misn. 120 p. 108,11). HRABAN. hom. II 61 p. 263^{B} presbyteris . . ., cum baptizant, chrismate -os ungere licet. RIMB. Anscar. 24 p. 53,9 cum multi inibi -i supervixerint. IOH. VIII. epist. A 306 clericus . . ., qui ecclesię Genevensis nec -us, clericatus . . . umquam extiterat. COSMAS chron. 2,51 p. 159,2 -os crismate pseudoepiscopi non rebaptizari. CHART. Heinr. Leon. 92 p. 141,24 omnibus -is in Christo . . . innotuisse cupimus. HEINR. LETT. chron. 1,6 -i recidivant. *al. v. et l. 43. p. 1350,11.1354,6.1356,7.* **b** *canon.:* CONC. Karol. 50^{D},8 huiuscemodi -os, quos vulgaris sermo gravatarios vocat, canonica auctoritas a gradibus ecclesiasticis . . . repellit. DEUSD. c. invas. 2,4 (MG Lib. Lit. II p. 322, 26) necessitate urgente omni -o conceditur baptizare. *al.* **2** *latius i. q. christianus – Christ:* RATHER. epist. 33 p. 188,7 neque saltem me -um . . . aliquis estimat. IOH. CANAP. Adalb. 22 p. 591,28 extraneis et non -is praedicator missus fuerat. TRAD. Teg. 125 ordo bab-orum . . . percipiat (270.272).

3. baptizandus, -i *m. qui sacro lavacro tinguitur – Täufling:* WALAHFR. exord. 27 p. 511,10 -um semel in aquis mergere. CHART. Xant. 106 p. 83,10 omnes . . . -i a plebano baptizentur *eqs.* ALBERT. M. sacram. 42 p. 31,60 cum baptizans vel -us moritur. eccl. hier. 2,6 p. 525^{b},24 requiritur ex parte -i detestatio posteriorum malorum. *al. v. et p. 1352,71.*

baptysmum *sim. v.* baptisma. *Schmidt*

bar *subst.* (בַּר) *filius – Sohn: v. p. 1418,44.*

***bara,** -ae *f. (langob.* bara, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 1038) arca – Sarg:* ALBERT. MIL. temp. 286 p. 546,1 duo . . . sepulti fuerunt . . . et positi fuerunt in -a, quilibet in sua.

***barabas** *v.* *borax.

Barachia(s), -ae *m.* (*hebr.* בְּרָכְיָה) *qui benedictus Domini est – ein Gesegneter des Herrn:* EKKEH. IV. bened. I 51,26 relliquię tanti pausant -ę (gloss.: benedicti Domini). *de sancto Benedicto:* EKKEH. IV. bened. I 14,2.37.45.

***barale** *v.* *barile.

***barataria** (-atta-), -ae *f.* (*baratare) *deceptio, fraus – Betrug, Gaunerei:* THOM. TUSC. gest. p. 502,19 quod hanc -ttariam invenisset comes. p. 502,21 asseruit non -ttariam, sed verum esse, quod . . . sibi revelatum fuerat.

***baratarius,** -i *m.* (*baratare) *deceptor, fraudator – Betrüger, Gauner:* CHART. Tirol. 563 p. 44,18 (epist. Innoc. III.) alius *testis est* aleator et -us. p. 46,4 ludere consuevit ad aleas sicut alii -i.

***baratator,** -oris *m.* (*baratare) *script.:* batrat(or): *l. 30.* barat(or): *l. 27.29.* -atta-: *l. 23.*

1 *deceptor, fraudator – Betrüger, Gauner:* GREG. IX. registr. 750 p. 653,36 iste rex pestilentie a tribus -ttatoribus, ut eius verbis utamur, scilicet Christo Iesu, Moyse et Machometo, totum mundum fuisse deceptum . . . proponens . . . mentiri presumpsit, quod *eqs. (de eisdem:* CHRON. Albr. a. 1239 p. 944,17sqq. [epist. papae] tres . . . baratores sive guillatores fuerunt in mundo; . . . nunquam . . . Machumetus Moysen vel Christum baratores apellavit). WILH. RUBRUQU. itin. p. 239,20 dicebant *Tartari,* quod essem -r (batrator *ABC*). SALIMB. chron. p. 537,24 quidam -r et trufator erat, qui talia simulabat ad lucrum (p. 538,32). **2** *dilapidator – Vergeuder:* SALIMB. chron. p. 62,18 -r et . . . alienator erat *Opizo* episcopalium rerum.

***barathralis** (-tr-), -e. *infernalis – höllisch, Höllen-:* COD. Udalr. 282,56 (vs.) rigidas larve -tralis buccas elide *(sc. Maria).*

barathrum (-tr-), -i *n.* (βάραθρον) *script.:* pa-: GLOSS. II 230,69 St.-S. *cod. b.* 257,9 (ba- *a.f*). *adde l. 46.* va-: CYPR. CORD. carm. app. 5,9,3 (MGPoet. III p. 150) varatro (vatuo *cod.*). -tr-: *praevalet in schedulis nostris. metr.:* -rā- *tantummodo in fine hexametri,* -ră- *in ceteris pedibus occurrit in schedulis nostris. rhythm.* -rá-: *l. 55.56.*

locus immensae profunditatis, vorago, abyssus, fovea – (grundlose) Tiefe, Abgrund, Schlund, Grube (cf. GLOSS. IV 4,51 St.-S. -trum tiufin. 15,23 paratrum hol cruaba. *al.): I proprie:* **A** *strictius:* **1** *de terra:* MILO carm. 3,4,2,776 duces caeci caecorum . . . in -trum lapsi *(cf. Vulg. Matth. 15, 14).* WALTHARIUS 1101 quis tam desipiens . . ., qui saltu -trum sponte attemptarit apertum? **2** *de locis inferni et damnationis (hic illic i. q. gehenna – Hölle; cf.* GLOSS. III 406,77 St.-S. -trum slunt helle. IV 132,54 -trum hellilůch. *al.):* CARM. de conv. Saxon. 12 (MGPoet. I p. 380) in -tri . . . foveam mersisse profundam *genus humanum* (CYPR. CORD. carm. app. 1,6 [MGPoet. III p. 147] nec sinas *me* -tro mergi). RHYTHM. 148,112,2 in tartari -trum . . . obrui. IOH. SCOT. carm. 2,6,5 princeps -tri petit arma sueta. CARM. Cent. 12,2 flammivomum decidit in -trum *gehennae.* HROTSV. Dion. 74 *(in visione)* horrendum -trum conspexit hiare . . . anguibus impletum *eqs.* CARM. Cantabr. 13,2ᵇ,6 corpora multa surrexere -tro. EKKEH. IV. carm. var. I 14,9 expers sis atri . . . -tri. CARM. de Iuda 2,476 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 277) cadit imperium . . . -tri. *saepe. de Orco:* GESTA Bereng. 1,7 hos *(Augustos)* Stigio sorbente -tro. **3** *de mari i. q. gurges – Strudel (cf.* GLOSS. II 199,7 St.-S. -tro uuerbin): PAUL. DIAC. Lang. 1,6 p. 51,1 in illo -tro . . . pereunt *naves (cf.* p. 51,14). ADAM gest. 4,39 inmane -trum abyssi . . . vix salvus evasit *Haraldus (cf. Verg. Aen. 8,245).* **B** *latius:* **1** *venter insatiabilis – unersättlicher Bauch:* NIVARD. Ysengr. 5,378 nescius *lupus* in -tro vincta *dulcia* iacere suo. **2** *palatum – Gaumen:* GLOSS. III 70,74 St.-S. palatus vel -trum slunt (177,67).

II **A** *in imag.:* ALDH. virg. I 11 p. 239,11 quod prius Lucifer . . . in profundum superbiae -um . . . corruisset. ad Acirc. 9 p. 81,7 latebrosum confractae sinaliphae -trum. THANGM. Bernw. 7 p. 761,21 ut . . . -trum irruptionis et hostilis incursionis locum faceret orationis. EPIST. Meginh. 14 p. 207,26 secularis cupiditatis. CHART. Bern. II 179 ne ceco oblivionis sepeliatur -o *actio hominum. al. v. et p. 1157,21.* **B** *per compar.:* VITA Gang. I 1 (MGMer. VII p. 157,15) spectacula veluti -tri profunda respuens. *spectat ad Charybdim:* ALDH. virg. I 10 p. 238,19 velut inter Scillam Siciliae et -um voraginis navigantes (59 p. 320,24 inter S. soloecismi et barbarismi -um). **C** *meton. i. q. perditor – Verderber:* EPIST. Hann. 24 p. 58,1 qui *(praepositus)* rerum suarum sit calamitas et -trum.

***barato,** -avi, -are. *(orig. inc., cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 393sqq.) dissipare – verschleudern:* SALIMB. chron. p. 62,17 multas terras . . . episcopatus -vit *Opizo.*

***barator** *v.* *baratator. **baratro** *v.* balatro. *Schneider*

1. barba, -ae *f. script.:* pa-: GLOSS. III 9,19 St.-S. parba . . . part. ber-: *l. 45. plur. sensu sing.: l. 25.*

I *strictius de anim. i. q. pili in mento (et super labro) crescentes – Bart:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *de hominibus:* BEDA hist. eccl. 4,14 p. 235,18 alius -am habebat prolixam *(cf.* EINH. Karol. 1 p. 3,9 crine profuso, -a summissa. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 729,41 dimissae -ae misericordiam nobis fecimus). HRABAN. carm. 37,21 iam celeres -ae, iam tincti morte capilli. PRUD. TREC. annal. a. 839 p. 17,38 sese Iudaeum professus est *diaconus;* sicque circumcisus capillisque ac -a crescentibus *eqs. (cf.* RYCCARD. chron. a. 1221 p. 96ᵃ,18 [statut. imp.] quilibet *Iudaeorum* . . . -am nutriat . . ., ut hec inter orthodosos et ipsos sit differentia generalis). IOH. CANAP. Adalb. 15 p. 587,40 ut . . . -ae pili testantur, non indigena, sed homo Graecus sum. ROD. GLAB. hist. 3,40ᵘⁿ· histrionum more -is rasi *(cf.* CHRON. Albr. a. 1224 p. 914,4 antiquos ludos . . . -is rasis reducunt ad memoriam). CONSTANT. AFRIC. theor. 2,17 p. 9bʳ solum ornamentum est -a bene apparens. LAND. MEDIOL. hist. I 3,14 p. 82,51 -am, ut usus antiquus exigebat, quasi purpuream gerens *Herlembaldus.* WILH. APUL. gest. 3,17 Diogenes cognomen erat, quia -a bifurcis. ANNALISTA Saxo a. 992 p. 636,58 recondidit . . . -am . . . sancti Petri. BALDER. Alber. 5 p. 246,35 se transformabat . . . -am fuco colorando. TRACT. de chirurg. 574 supercilia depilantur et -a. BURCH. URSB. chron. p. 23,9 erat . . . -a et capillo rufo *Fridericus I.* ALBERT. M. animal. 3,90 non oriuntur mulieribus pili in loco -ae, nisi parum *eqs.* CHART. Hans. I 694 p. 244,47 nec spoelen nec sceren debet nec berbam *(cod.,* barbam *ed.),* . . . radere. *al. in cognominibus (cf. A. Wrackmeyer, Studien zu den Beinamen der abendl. Könige und Fürsten. Diss. Marburg, 1936. p. 56sqq.):* TRAD. Ratisb. 654 p. 321,4 (c. 1083/84) Rodpreht cum -a (CHRON. Reinh. a. 1026 p. 517,38 Ludewicus c. -a. CHART. Friburg. 172 p. 144, 28 comes Egino . . . dictus c. -a). VITA Bertulfi 33 (MGScript. XV p. 638,41) qui postea Prolixae B-ae dictus est Balduinus. GENEAL. Flandr. VI 5 Balduinum cognomento Pulchra B-a. CHART. Otterb. 58 Heinricus de Husen, Waltherus B-a, cives Spirenses. *al.* **b** *de deis, daemonibus:* ERMENR. ad Grim. 24 p. 562,10 Iuppiter ex -a sua dicitur genuisse Minervam *(cf.* EKKEH. IV. bened. I prol. 2,17). VITA Liutb. 26 p. 30,9 qui *(malignus spiritus)* habens ymaginem hirci, . . . -a prolixa ac cornibus oppansis. NIVARD. Ysengr. 7,366 illius . . . dęmonis . . ., cuius ut . . . bovis cornua, -a caprę. **c** *de bestiis:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 167,1 inferiores ⟨plumas⟩, quas vocamus -am, habet hirsutas *falco sanus. v. et l. 60.* **2** *spec. de ritibus:* **a** *eccl.:* **α** *in clericorum ordinatione vel monachorum professione:* EPIST. var. III 22 p. 174,50 cur clerici -as radant. VITA Liutw. 8 deposita . . . -a cum seculari habitu heredum Domini tonsuram . . . accepit. THIETM. chron. 7,24 radens -am monachus est effectus. WILH. HIRS. const. 1,2 p. 934ᴮ -a . . . tonsa tirocinio Christi assignatur. STATUT. ord. Teut. p. 40,10 propter sacramentorum reverenciam, que tractant, -as in novacula radant. *al.* **β** *in aliis ritibus:* AMALAR. off. 2,5,6 in tempore ieiunii . . . -am permittimus crescere. VITA Burch. Worm. 22ᵘⁿ· collum ac -am atque coronam radere

[Van Acker]

iussit *Burchardus moriens.* ADEMAR. hist. 3,31 p. 153,33 Grecus episcopus . . . medietatem ipsius provintiae *(sc. Russiae)* . . . convertit et morem Grecum in -a crescenda . . . eos suscipere fecit. GESTA Trev. cont. I 10 p. 183,22 qui, ut tunc moris erat, -am quasi in signum religionis enutrisset. **b** *publ.:* **α** *de ritu senatorum Romanorum:* THIETM. chron. 7,1 rex . . . a senatoribus duodecim vallatus, quorum VI rasi -a, alii prolixa mistice incedebant. **β** *de ritu Germano (cf. H. Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. I. 1927. p. 929):* CHRON. Fred. 2,58 p. 82,13 ut Alaricus -am tangerit Chlodovei, effectus ille patrenus, perpetuam ab invicem pacem servarint. PAUL. DIAC. Lang. 4,38 promittens . . ., ut ei -am . . . incideret eumque sibi filium faceret. **c** *iur.:* **α** *de abrasione poenali:* IULIAN. TOLET. Wamb. 30 incentores seditionum . . . abrasis -is pedibusque nudatis . . . camelorum vehiculis imponuntur. LIUTPR. leg. 47 p. 201,8 post -ae seu capillorum distractionem in mare demergerentur. **β** *de laesione:* LEX Alam. 57,30 si . . . -a alicuius non volentem tunderit, cum VI solidis conponat. DECRET. Frision. A p. 54,7 pro -e raptu decem solidi *eqs. al.* **γ** *de iuramentis:* ANNALISTA Saxo a. 952 p. 608,14 rex affirmat per -am Ottonis, quod suum iurasse fuit *eqs. remissius:* EPIST. Worm. I 25 p. 47,10 dicamne monachum? non, non, per -am Iovis, non. BALDER. Alber. 15 p. 251,45 per coronam suam iuravit se nunquam -am suam rasurum, nisi . . . castrum . . . prius recuperasset. **d** *usu communi:* LIUTPR. leg. 50 ostendunt . . . crinitum caput, prolixa contra morem -a immensum cordi tuo inesse dolorem. **B** **1** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,7 ad cuius veniat scit cattus lingere -am. CAES. HEIST. mirac. I 2,25 p. 97,8 mentitus est per mediam -am suam. IOCALIS 202 -a Ruthenorum non est virtutis eorum. NICOL. BIBER. carm. 684 (ed. Th. Fischer. 1870) sub -a ruffa raro fore cor sine truffa. *al.* **2** *per compar.:* ORIGO Lang. 1 crines solutae circa faciem in similitudinem -ae. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 67,3 galli, qui habent cristam rubeam . . . sub faucibus ad modum -ae. *al.* **3** *in imag. et alleg. (loci fere spectant ad Vulg. psalm. 132,2):* EPIST. Agob. 17 (MGEpist. V p. 231,17) spiritus . . . sanctus, qui descendit a capite Christo in -am, que est apostolorum chorus (*cf.* RANGER. carm. 777 in discipulos quasi -am fluxit *gratia.* CARM. de Cunone 119 toga . . . debuit infundi karismate . . . per -as pontificales). HRABAN. univ. 1,2 p. 22[A] -a Christi, homo assumptus a Verbo, vel perfecti omnes. 18,5 p. 502[A] leprosi in -a, id est haeretici *eqs. al.*

II *latius de rebus usu bot.:* **A** *proprie:* **1** *lanugo – Flaum:* RHYTHM. 146,34,2 me *(sc. rosam)* mater . . . hirsuta -is quinque conplectitur ulnis. *v. et p. 1370,23.* **2** *ramulus, extremitas rami – Ästchen, Spitze eines Astes:* ALBERT. M. veget. 4,153 habent . . . istae arbores . . . in -is ramorum inferiorum humiditatem subtilem aqueam. **B** *translate:* **1** -a Iovis *sim. i. q. sedum – Hauswurz (Sempervivum tectorum L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 171):* ANTIDOT. Glasg. 10 -a Iobis. BOTAN. Sangall. 18,9 ius -a iol . . . in aurem mittis. RECEPT. Sangall. I 157 modico de herburgione ius . . . in aures mitte. CAPIT. reg. Franc. 32,70 hortulanus habeat super domum suam Iovis -am. GLOSS. III 50,63 St.-S. -a Iovis hvswrz. III 542,24 Iovis -a holloich. ODO MAGD. herb. 741 quam *(herbam)* sempervivam dicunt . . ., -a Iovis vulgari more vocatur (IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 36a[r]). ALBERT. M. veget. 6,288 -a Iovis herba est vehementis frigiditatis *eqs.* animal. 23,89 p. 1481,40 caro, qua cibandus est *accipiter bisticosus,* intingatur in iure -ae Iovis. ALPHITA II p. 20,12 -a Iovis vel Iovis -a sticados citrinum, themolus, semperviva. *al. v. et supra p. 20,55.117,27.1117,33.* **2** -a de capra, -a hircina *i. q. ablacta – Bocksbart (Tragopogon pratensis L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 286):* GLOSS. IV 98,36 St.-S. sterillum (-a de capra *var. l.*) pokespart. WALTH. AGIL. med. 6 p. 99,2 radicis -e yrcine. WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360[c] -a hircina frigida est et sicca. ALPHITA II p. 20,20 -a yrsina assimulatur lingue bovis, asperiora tamen habet folia. *al.* **3** -a a(u)ron *i. q. aron – Natterwurz, Aronstab (Arum maculatum L.):* ALPHITA II p. 21,5 -a aaron, iarus, basga idem. *v. et supra p. 974,5.* **4** -a silvana *i. q. buglossa – Ochsenzunge (Anchusa officinalis L.):* ALPHITA I p. 280,44 -a sylvana, lingua bovis idem. **5** -a anglia *i. q. lamium – Taubnessel (Lamium album L.): v. p. 877,40.* **6** -a elexis *i. q. bardana – Große Klette (Arctium Lappa L., cf. Marzell, Wb. dt Pflanzennam. I. p. 374sqq.):* ALPHITA II p. 20,17 -a elexis, bardana, lappa inversa. **7** -a leporis *i. q. species genistae – Besenginster, Hasenbart (Sarothamnus scoparius L.):* ALPHITA II p. 21,11 -a leporis, rosa passa idem. p. 154,39.

2. *barba *v.* *barbas.

***barbacana,** -ae *f. vel rarius* ***barbacanum,** -i *n. (pers.* bālāḫānā, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 197) script.:* -bic-: *l. 15.17sq.* -ann(a): *l. 27.*

propugnaculum exterius, antemurale – Außenwerk, Vormauer: ALBERT. AQUENS. hist. 3,41 muros . . . exteriores, qui erant antemurale . . ., quod Franci barbicanas vocant. THEOD. HIRS. loc. sanct. 3 p. 7,16 vallum . . . extrinsecus muro appositum et propugnaculis atque minis munitum . . ., quod barbicana vocant. 51 p. 111,6 quartum *latus* fossatis, barbicanis . . . communitur. ANNAL. Ianuens. I p. 245,19 alter murus, quod appellabitur -a. BERNH. MAR. annal. a. 1156 consules fecerunt -as circa civitatem Pisanam. CHART. ord. Teut. 50 dono . . . meam -am a muro prope domum senescalci *eqs.* 128 p. 120,18 propugnaculum, quod alio modo appellatur -a. COD. Wang. Trident. 172 p. 365,26 -a facere. ACTA imp. Winkelm. I 1005 p. 774,29 in -o ex parte muri magni *eqs.* SALIMB. chron. p. 6,15 -um fortius construxerat. p. 6,26 Saladinus . . . terrestri bello -am (-annam ALBERT. MIL. chron. p. 645,36) invadit. *al.*

***barbanus** *v.* *barbas. **barbaraismus** *v.* barbarismus.

***Barbarasi,** -orum *m. de nomine factionis Cremonensis i. qui sine barba sunt – die Bartlosen (cf. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. I. 1954. p. 120):* ANNAL. Plac. a. 1249 p. 498,53 que *(pars)* Capelleti appellabatur, alii intrinseci -i dicebantur. CHART. Ital. Ficker 427 p. 438,37. SALIMB. chron. p. 371,8. *al.*

1. barbaria, -ae *f.* (barbarus)

1 *terra barbarorum – Barbarenland:* **a** *gener.:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 34a[r] in -e regione . . . ut in India et in transmarinis partibus. BENVEN. GRAFF. ocul. A 31[b],2 ex ista infirmitate in -a maxime Saracenos invenimus praegravatos. GESTA Halb. p. 119,26 tempestas . . . navem . . . versus -am *(sc. Africam)* ipsam iactavit. *al.* **b** *c. colore quodam i. q. regio inerudita – bildungsloses Land:* WALAHFR. carm. 61,2 -a emissum vile salutis opus. **2** *populi barbarorum – Barbarenvölker:* ANNAL. Quedl. a. 999 p. 75,18 qua *(pace)* nunc . . . ecclesia . . . fruitur . . . post effrenem -ae motum. *v. et* barbaries.

2. *barbaria, -ae *f.* (barba) *officium barbitonsoris – Gewerbe eines Baders:* ACTA imp. Winkelm. I 938 p. 713,23 (s. XIII.[1]) *iura* -e *valent* tar. trecentos quadraginta. p. 713,31.

1. *barbarica, -ae *f. (orig. arab. ut vid., cf.* *berberis) *oxyacantha – Sauerdorn, Berberize (Berberis vulgaris L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 575):* GLOSS. III 585,1 St.-S. -a surich.

2. barbarica *v.* barbaricus *p. 1363,51sq.*

barbaricus, -a, -um. (βαρβαρικός)

I *adi.:* *barbarus – barbarisch, Barbaren-:* **A** *spectat ad originem, habitum, mores:* **1** *gener.:* **a** *de hominibus i. q. allophylus, extraneus – fremd(stämmig), auswärts wohnend:* ANAST. BIBL. epist. 15 p. 437,19 non indigenae, sed ex diversis -is gentibus advenae (FROUM. carm. 20,30 -as gentes tibi subditus haud timet ullus. CARM. Cantabr. 9,3[a],3). NOTKER. BALB. gest. 2,12 p. 74,22 ad -as illas nationes . . . exire. CARM. libr. II 20,9 -i populi. GESTA Bereng. 3,159 *Berengarius* patitur repedare volentes -os proceres. THANGM. Bernw. 32 -o procinctu se defendere. ALBERT. M. pol. 3,9[d] p. 287[b],21 regna -a (*p. 1285[a],17* τῶν βαρβάρων). *al.* **b** *de rebus:* **α** *qui barbarorum est – den Barbaren eigen:* LEG. Burgund. const. I 60,2 aut Romanam consuetudinem aut -am *(sc. Burgundionum)* esse servandam. POETA Saxo 2,454 -um . . . tumorem *(sc. Slavorum).* WALTH. SPIR. Christoph. II 2,39 -is cenacula fulta columnis. **β** *a barbaris nominatus –*

[Van Acker]

nach Barbaren benannt: VITA Sadalb. 4 (MGMer. V p. 53,2) Occeano B-o *(sc. septentrionali).* HINCM. Remig. 11 p. 292, 10 per viam, quae . . . propter barbarorum per eam iter B-a nuncupatur. γ *a barbaris effectus – durch Barbaren erfolgt:* TRAD. Patav. 93 p. 81,32 (c. 985/91) ante proximam -am . . . devastationem. ADAM gest. 3,26 p. 168,14 contra incursus -os *(sc. Slavorum).* **2** *c. colore quodam:* **a** *rudis, ferox – roh, wild, ungesittet:* EIGIL Sturm. 5 p. 367,31 locum . . . habitare vos propter viciniam -ae gentis *(sc. Saxonum)* pertimesco (ARNULF. MEDIOL. gest. 5,8 gens Teutonum illa -a). PASS. Sigism. 1 (MGMer. II p. 333,11) *Burgundiones* more -o terras . . . invaserunt (WIDUK. gest. 3,54med. Sclavus -o m. frendens. *al. cf.* HECEL. Clem. 2,10 [MGScript. XXX p. 908,4] quidam . . . -o ritu plurima nefaria prosequens). EPIST. var. III 14 p. 158,27 paganarum gentium -is incursibus. ECBASIS capt. 284 sint hec -is mandenda legumina Francis. ADAM gest. 1,15 p. 21,17 propter crudelitatem -am *Danorum (cf.* OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,2 -ae deposito feritatis rancore. CHRON. Reinh. a. 1203 p. 566,24 Sarracenorum -is rapinis et cedibus). OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 116,33 -ae fecis retinent vestigia. *al.* **b** *bellicosus – kriegerisch:* LIBER diurn. 86 p. 112,16 sive pacis sive -i temporis. PAUL. DIAC. Lang. 6,35 p. 176,31 tempora *Ariperti* fuere -a. **B** *spectat ad linguam, eruditionem:* **1** *gener. i. q. non Latinus, vernaculus – nicht-lateinisch, einheimisch:* AETHICUS ISTER 103 p. 77,28 Sichambriam -a sua lingua nuncupant *urbem* (POETA Saxo 1,334. *al.*). WALAHFR. Gall. 1,6 p. 289,14 ut non solum Latinae, sed etiam -ae locutionis cognitionem . . . haberet *Gallus.* THEOD. TREV. transl. Celsi 16 palatium, quod -o vocabulo Engilenheim vocitatur. EKKEH. IV. carm. Gall. tit. carmen -um . . . in laude sancti Galli canendum. **2** *c. colore quodam i. q. incultus – unkultiviert:* POETA Saxo 5,550 artem ad hanc *(grammaticam)* sermonem cogere -um. EKKEH. IV. (?) prol. Gall. p. 1096,17 videsne . . . illum *(Walahfridum)* passim -o modo et more Latina dixisse? p. 1096,26 contra -am eius latinitatem. **C** *spectat ad religionem i. q. paganus – heidnisch:* BEDA hist. eccl. 5,7 p. 293,16 -am rabiem . . . convertit *Caedualla (cf.* ADAM gest. 1,50 p. 51,10 quod vastacio -a vixdum presbyteros inter se morari consenserit. SIDO ad Gozw. p. 238,12 remotus locus a -a persecucione). VITA Pirmin. I 9 p. 29,16 gentem *Fresonum* . . . ritu gentili atque -o usu valde errantem (CARM. de Lamb. 1,288. *cf.* CHART. archiep. Magd. 130 p. 184,41 -i ritus . . . superstitio). CARM. Salisb. 7,21 docere -as . . . phalanges *Slavorum.* HROTSV. Pel. 32 ductor -ae gentis *Sarracenorum.* DIPL. Otton. II. 112 non modo in christianis, sed etiam -is regionibus. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,32 -is . . . aris. BALTH. Fridol. 8 -e plebi spargere semina fidei. ALEX. MIN. apoc. 19 p. 394,31 per Antiochiam . . . -as ubique spurcitias extirpavit. *al.*

II *subst.:* **A** *fem.:* *lingua vernacula – Volkssprache:* EKKEH. IV. bened. I 44,62 *Notker* primus -am scribens. **B** *neutr.:* *expeditio bellica – Kriegszug:* LEG. Lang. p. 217,5 ut . . . -um pro quolibet casu non faciamus. p. 223,26.

adv. **barbarice.** **1** *spectat ad mores i. q. modo barbarorum – nach Barbarenart:* OTTO FRISING. chron. 5,1 p. 229,30 Theodoricus . . . fas . . . nefasque -e commiscens. **2** *spectat ad linguam:* **a** *linguā peregrinā – in fremder Sprache (opp.* Theodisce): VITA Otton. Bamb. III 1,2 ut, si hunc -e *(sc. lingua Polonorum)* loquentem audires, virum esse Theutonicum non putares. CONR. MUR. summ. 6,6p p. 473,35 literis et instrumentis -e *(sc. Gallice)* et Theotonice scriptis. **b** *linguā non Latinā vel vernaculā – in nicht-lateinischer, einheimischer Sprache (opp.* Latine): NOTIT. Arnon. 1,3 de putiatorio . . ., quod -e dicitur galgo *(item de lingua Theodisca:* CAPIT. reg. Franc. 177 p. 363,9 tam Latine quam -e. EINH. Marc. et Petr. I 3,17 non Latine, sed -e . . . loquentem. EKKEH. IV. cas. 41med. -e clamans: au wê!). ADAM gest. 2,79 p. 136,22 Thiadmarus a Dania oriundus . . . -e Tymmo vocabatur.

barbaries, -iei *f. plur.: p. 1364,7.*

I *spectat ad habitum, mores:* **A** *strictius:* **1** *loca inhospitalia – Wildnis:* ALDH. ad Acirc. 3 p. 72,14 qua Scithica regna horrendam incolunt -em. *in imag.:* REGINO chron. a. 868 p. 95,31 qui . . . incultam -em sacris dogmatibus excolentes Christo . . . habitaculum prepararent. **2** *populus vel turba barbarorum – Barbarenvolk, -haufe:* ANNAL. Senon. a. 937 (MGScript. I p. 105,20) effera Ungarorum -es . . . fines Francorum . . . depopulari . . . coepit. BENZO ad Heinr. 6,5 p. 664,47 -es multas contrivit equina facultas. METELL. Quir. 14,12 *Romam* spoliatam reperere furibundis cuneis indomitae -ei *(sc. Sarracenorum).* CHRON. reg. cont. I a. 1198 p. 165,25 multa nefanda . . . inpurissima illa -es *(sc. exercitus Philippi)* patravit. *al. sing. sensu plur.:* BRUNO COL. (?) carm. 23 cecaque secula -es seva *(sc. Nortmanni, Dani, Ungari, Slavi)* premebat. *per compar.:* RUOTG. Brun. 37 p. 39,11 erat . . . velut indomita -es ea, quę videbatur ecclesię proles. **B** *latius:* **1** *ferocitas, saevitia – Wildheit, Grausamkeit:* CHRON. Cas. 6 p. 472,34 sicut est illorum dira -es . . ., stridebant dentibus *eqs. (item de Sarracenis:* LAMB. HERSF. annal. a. 1065 p. 96,21). RUOTG. Brun. 24 p. 25,5 qualem numquam terra nostra sensit -em *(item de Ungaris:* FOLCUIN. Lob. 25 p. 65,35 insita sibi et naturali -e). CHART. Naumb. 148 p. 128,35 quod propter gentis -em . . . successionem ibi religio non haberet *(item de Slavis:* CHART. Heinr. Leon. 76 p. 110,36). SIGEBOTO Paulin. 54 p. 937,32 vitiorum . . . -e distractus *Heinricus. al. adde:* AMADEUS LAUS. hom. 4,20 (ed. J. Deshusses. 1960) feras . . ., id est feros motus et incultam -em moraliter composuit *Christus (sc. ut Orpheus).* **2** *asperitas – Unfreundlichkeit:* GESTA Trud. cont. I 8,19 quorum *(monachorum)* -em et silentium . . . reprehendebant.

II *spectat ad linguam, eruditionem:* **A** *strictius:* **1** *regio inerudita – bildungsloses Gebiet:* WALAHFR. Karol. prol. p. XXVIII,29 regni . . . nebulosam . . . latitudinem totius scientiae nova irradiatione et huic -ei ante partim incognita luminosam reddidit. **2** *lingua inculta – unkultivierte Sprache:* WALAHFR. exord. 7 p. 481,7 dicam . . . secundum nostram -em, quae est Theotisca, . . . ridiculo futurus Latinis. **B** *latius i. q. ruditas, rusticitas – Roheit, Primitivität:* **1** *de hominibus:* EKKEH. IV. cas. 80med. -es . . . et idiomata eius *(Ekkehardi I.)* Teutonem adhuc affectantem repente Latinum fieri non patiuntur. **2** *de lingua (plerumque Theodisca; aliter: l. 46):* WALAHFR. Gall. 2,9 nomina . . . propter sui -em, ne Latini sermonis inficiant honorem, praetermittimus. OTFR. ad Liutb. p. 167,34 huius . . . linguae -es, ut est inculta et indisciplinabilis. LAMB. LEOD. Matth. I 704 nominis eius *(villae)* -es, quam . . . lex metrica respuit. ORTL. chron. 1,19 p. 82,10 propter . . . gentis *(Boemorum)* . . . morum improbitatem aq linguae -em. *al.* **3** *de scriptura ante Karolinorum aetatem usurpata:* CHRON. Andag. 26 p. 77,11 fraudis prestigium, quod utique celat -es harum notarum.

III *spectat ad religionem:* **A** *strictius:* **1** *regio pagana – heidnisches Gebiet:* ADAM gest. 2,57 p. 117,13 quorum *(maleficorum)* numero cum tota -es exundet, precipue vero Norvegia . . . plena est. THIOFR. Willibr. I A 10 p. 466B ad conterminam Danorum -em predicationis vomerem transtulit. **2** *pagani – Heiden:* VITA Elig. 2,8 p. 700,22 nonnulla permutata est -es. SALOM. III. carm. 1,173 -es *(sc. Ungari)* . . . censum . . . cruore reposcit. COD. Udalr. 101 p. 188,21 quid umquam a -e nobis incuteretur atrocius quam a nostrae fidei professoribus? *al.* **B** *latius:* **1** *paganitas – Heidentum:* POETA Saxo 5,33 -em quisnam mollire ferocem posset . . . dogmatis alloquio? LAMB. HERSF. Lull. 5 p. 311,22 ut . . . gentilis populi *(Fresonum)* -em . . . debellaret. CHRON. Merseb. praef. p. 165,33 propter -em . . . irrepentem. DIPL. Loth. III. 91 episcopus Otto in . . . convertenda illorum *(Slavorum)* -ę primus laboravit. *al.* **2** *haeresis – Irrglaube:* HELM. chron. 6 p. 17,1 nec est aliqua -es . . ., quae christicolas . . . magis exorreat. *v. et* barbaria.

***barbarinus,** -a, -um. *barbaricus – Barbaren-:* PAX Sit. 8 (ZRGGerm. 75. 1958. p. 95; c. 1179/89) quicumque cultellos -os vel falchones detulerit, sexaginta solidos . . . persolvat.

***barbariscus** (-res-), -a, -um. *barbaricus – Barbaren-:* CHART. Sangall. A 253 (a. 820) agros subtus Via B-esca. 391 agrum ad Via B-a *(cf. notam ed. et supra p. 1363,3).*

[Van Acker]

***barbarismatice** *adv. gramm. i. q. modo deformanti – entstellend:* VITA Bard. 1 p. 323,18 Heliso, -e vero ab eo, quod Helyseus est, credimus mutatum.

barbarismus, -i *m.* (βαρβαρισμός) *script.:* bab-: *l. 22.* -raism- *(metri gratia): l. 27.*

I *spectat ad linguam:* **A** *proprie:* **1** *strictius i. q. dictio vitiosa – fehlerhafte Ausdrucksweise (cf. H. Lausberg, Handb. d. lit. Rhetorik. I. 1960. p. 258sqq.):* **a** *spectat ad linguam Latinam:* ALDH. virg. I 59 p. 320,24 quasi inter Scillam soloecismi et -i barathrum (EPIST. var. III 21 p. 171,10 grammaticae cautelas, quibus a -o aut soloecismo censet ipsa cavendum. OTTO FRISING. chron. praef. p. 4,19. *al.*). WOLFHARD. Waldb. 2,1 (prol.) ut -orum fedam congeriem . . . floccipendat *lector.* ORTL. chron. 1,5 p. 26,20 verba propter -um vitantes. VITA Meinw. 186 p. 106,37 episcopum . . . tam in latinitatis locutione quam in lectione -i vitia non semel incurrere. *al. v. et l. 22.* **b** *spectat ad alias linguas:* NICOL. I. epist. 88 p. 459,23 *lingua Latina* in Graecam dictionem mutata -os generat. OTFR. ad Liutb. p. 168,25 in -um et soloecismum . . . incidi *(sc. in poemate Theodisce conscripto).* VITA Serv. 8 p. 29,11 ut neutro populo alterius lingue *(sc. Latinae et Theodiscae)* resultaret -us (bab- *B*). **2** *latius i. q. metaplasmus – Umgestaltung (cf. H. Lausberg, l. c.):* ALDH. ad Acirc. 10 p. 95,1 Vergilius secundo versu Aeneidos . . . -o tribrachum pro dactilo admisit. EKKEH. IV. bened. I 42,30 grammaticę vocis . . . vis . . . non soloecismos damnat, non -aismos. **B** *meton. de libro tertio artis grammaticae Donati i. q. liber qui incipit a '-us' – das Buch 'Barbarismus':* ALBERT. M. epist. Dion. 9[E] p. 990[b],12 'aenigma' . . . sumitur hic . . . non secundum quod definitur in -o. SALIMB. chron. a. 1284 p. 185,40 ita dicit Donatus in -o. **C** *translate i. q. falsiloquium – Verfälschung:* LIBER de unit. eccl. 2,40 p. 269,12 loquentes quidem blasphemias -um fecerunt, qui septennio vitiose dixerunt.

II *spectat ad religionem i. q. paganitas – Heidentum:* BRUNO QUERF. Adalb. A 16 quis curat regnante -o fas christianum? B 23 coepit deterior esse -o . . . christianismus.

barbarizo, -are. (βαρβαρίζειν) **1** *vitiose loqui – sich fehlerhaft ausdrücken:* MIRAC. Adalb. Wirz. 3 idioma . . . linguae suae *(sc. Slavicae)* idiomati Teutonico . . . commiscens . . . profundebat soloecismos et -ando infrendens ridiculosa edit semiverba. ALBERT. M. elench. 1,1,5 p. 535[a],31 -are (*p. 165[b],21* βαρβαρίζειν) sive incongrue loqui. **2** *barbare tractare – wie Barbaren behandeln:* AGOB. apol. 1,3 orat, ut . . . imperatori barbari subiciantur, non ut subiecti conturbentur et -entur. ANSELM. Bis. rhet. p. 100,7 non retractet nec -et Alemannia *(sc. opusculum meum).*

***barbarosus,** -a, -um. *ferox, inhospitalis – wild, ungastlich:* VITA Serv. 18 p. 67,16 -i boree nationes.

barbarus, -a, -um. (βάρβαρος) *script.:* balb-: *p. 1366,50.* -ber-: *p. 1366,21. form.: nom. sg.* -os: *p. 1369,20. gen. pl.* -um: *l. 62.68. de re v. L. Van Acker, ArchKultGesch. 47 (1965) p. 125sqq.*

barbaricus – barbarisch, Barbaren-: **I** *spectat ad originem, habitum, mores:* **A** *gener.:* **1** *de hominibus i. q. allophylus, extraneus – fremd(stämmig), auswärts wohnend* (*cf.* GLOSS. IV 4,57 St.-S. -us eli diotic. *def.:* CONR. MUR. summ. 6,6[p] p. 473,15 omnes etiam gentes preter Latinos et Grecos -e appellantur): **a** *de gentibus:* LEG. Burgund. const. I 79,1 si quis in populo nostro -ae nationis personam . . . invitasset (FORM. Sangall. II 2[ex.] rectoris Francorum, Suevorum . . ., Saxonum domitorisque -um nationum. WIDUK. gest. 1,9 p. 13,11 -ae nationes [*sc. Saxones*]. WALTH. SPIR. Christoph. I 5 in -as nationes . . . excessit *Christophorus.* ADAM gest. 1,16 omnibus -is nationibus Danorum, Sueonum itemque Sclavorum. *al.*). BEDA hist. eccl. 1,23 p. 42,27 -am, feram incredulamque gentem *Anglorum* . . . adire (WILLIB. Bonif. 8 p. 43,2 ob . . . -um [-arum, -orum *var. l.*] gentium seditionem. ADAM gest. 2,65 Chnud . . ., -is gentibus valde terribilem. 3,32 quid loquar de -is Ungrorum sive Danorum, item Sclavorum aut certe Nortmannorum gentibus. *al.*). CHRON. reg. a. 1114 p. 53,41 erat . . . in exercitu imperatoris quedam -a legio. *al.* **b** *de singulis personis:* EINH. Karol. prol. p. 2,15 *Einhardus,* homo -us et in Romana locutione perparum exercitatus. ANAST. BIBL. epist. 13 p. 431,18 mirandum . . ., quomodo ille vir -us *(sc. Iohannes Scotigena)* . . . talia . . . capere in aliamque linguam transferre valuerit. *in fabula:* ECBASIS capt. 343 -us hospes *(sc. Vosagina canis). in lusu verborum:* VITA Odil. 2 (MGScript. XXV p. 174,11; c. 1246) Brabantinus dux, immo magis a fide -us. **2** *de rebus:* **a** *qui barbaricorum hominum est – den Barbaren eigen:* OTTO FRISING. chron. 2,43 p. 118,29 -a . . . potione *(sc. cervisia)* deebriati *Numantini.* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 368[H] rheubarbarum aliud Ponticum, aliud -um. **b** *a barbaricis hominibus nominatus – nach Barbaren benannt:* DIPL. Karoli M. 240[a] p. 337,25 ubi Pene fluvius currit in mare -um ([*sc. Balticum*]. ADAM gest. 4,1 p. 227,1. *al. cf.* 4,4 in ostio -i sinus). **c** *a barbaricis hominibus habitatus – von Barbaren bewohnt:* ADAM gest. 2,8 partibus, quae -is confines sunt terminis. **B** *c. colore quodam i. q. rudis, ferox – roh, wild, ungesittet:* BOBOL. Germ. 12 (MG Mer. V p. 38,17) gens -a *Alemannorum* ingressa est super nos (REGINO chron. a. 885 p. 124,27 a ferocis et -ae [barberę *B 1.2*] gentis *Nortmannorum* homine. RATHER. epist. 1 p. 17,8 g. effera et nobis -a [*sc. Baioarii*]. *al.*). CHRON. Fred. 4,17 Fredegundis . . . civitates rito -o occupavit. ALDH. virg. I 42 p. 294,21 -us praedo vel crudelis archipirata. BEDA hist. eccl. 3,5 p. 137,8 *Angli,* homines indomabiles et durae ac -ae mentis. WANDALB. Goar. 2,7 stulto odio et animo -o. IOH. VIII. epist. A 264 sedis apostolicę, quę . . . etiam in -as nationes libera semper usa est fungi legatione (CHART. Naumb. 186 inter agrestem et -am Sclavorum nationem. *al.*). RUOTG. Brun. 3 centifida Sclavorum rabies -orum. EBERW. Magner. 17 in exteras . . . -asque . . . regiones. RANGER. Anselm. 6149 discat nunc feritas et -a corda *(sc. Heinrici)* moveri constantes animos . . . prece. NICOL. LEOD. Lamb. 9 (MGMer. VI p. 413,17) mores -os *Toxandrorum. al. in fabula:* THEODULF. carm. 50,27 -a praedatrix *(sc. vulpes).*

II *spectat ad linguam, eruditionem:* **A** *gener.:* **1** *peregrinus – fremd* (*cf.* GLOSS. I 54,14 St.-S. -us uncadiuti. 55,15 -us elirarter): BEDA hist. eccl. 3,7 p. 140,28 rex, qui Saxonum tantum linguam noverat, pertaesus -ae *Agilbercti* loquellae, subintroduxit . . . suae linguae episcopum. **2** *non Latinus, vernaculus – nicht-lateinisch, einheimisch:* **a** *de lingua:* EINH. Marc. et Petr. I 3,14 p. 253,30 non -a *(sc. Theodisca)* lingua . . ., sed Romana locutione . . . *puella* respondit (RADBERT. Adalh. 77 -a, quam Teutiscam dicunt, l. VITA Liutg. II 1,40[ex.] Thiudiscam tamen et Latinam *linguam* . . ., id est -am et Romanam, non ignoravit. IOH. VIII. epist. A 201 audimus . . ., quod missas cantes in -a, hoc est in Sclavina l. POETA Saxo 3,553 *Hispanicae* urbis Oscae: sic illam vocitavit -a l. *al.*). 3,17 curatus autem non -o ([balbaro *1 a. corr.*]. *sc. Theodisco*), sed Latino sermone loquebatur (WANDALB. Goar. 2,1 p. 364,16 s. -o Wirciburc appellatur *urbs. al.*). Karol. 29 p. 33,12 -a *(sc. Germanica)* et antiquissima carmina, quibus veterum regum actus . . . canebantur. p. 33,17 cum . . . apud Francos partim Latinis, partim -is nominibus pronuntiarentur *menses* (CHART. Mog. A 260 p. 164,26. CHRON. Cosmae cont. I a. 1126 p. 133,24 in ordinatione, ablato nomine -o [*sc. Zdik*], Henricus appellatur. LAMB. LEOD. Matth. I 2010 -a . . . nomina . . . ad metricam non convenientia legem. *al.*). GODESC. SAXO theol. 7,13 p. 195,15 nonnulla -ae *(sc. Theodiscae)* locutionis exempla (VITA Otton. Bamb. III 2,20 civitatem, quae . . . -a locutione . . . Belgrod nuncupatur). Ps. BOETH. geom. p. 426,13 quae *(notae),* quia partim Graecae, partim erant -ae, nobis non videbantur Latinae orationi adiungendae. CONR. MUR. summ. 6,6[p] p. 473,28 ydyomate . . . -o, id est Gallico vel Theotonico. *al.* **b** *de hominibus:* NOTKER. BALB. notat. p. 67,1 quod si Romana facundia -orum hominum scripta contempserit. **B** *c. colore quodam i. q. incultus, ineruditus – unkultiviert, ungebildet:* LUP. FERR. epist. 20 p. 27,16 femininum genus *(sc. peccatrix sim.)* acuta antepaenultima proferremus; quod quam sit absurdum, immo -um, quis non intellegat? NICOL. I.

[Van Acker]

epist. 88 p. 459,19 linguam Latinam -am dicitis, quoniam illam non intelligitis (p. 459,22. POETA Saxo 5,19 materiem tantam nimis audax -a lingua . . . aggreditur. *al.*). LUDOW. II. ad Basil. (MGEpist. VII p. 390,36) sonus ille -us *(sc. 'rix')*. ANSELM. Bis. rhet. app. p. 181,15 -a quidem Frantia. *al.*

III *spectat ad religionem:* **A** *strictius i. q. paganus – heidnisch:* ALDH. carm. eccl. 4,4,6 -a *Hispanorum* divinis convertens agmina dictis. 4,12,23 Ponti -a regna Iudas ad Dominum . . . flexerat. BEDA hist. eccl. 5,9 p. 298,22 neque . . . fructum apud -os invenit auditores *(sc. Frisios)*. COD. Karol. 8 p. 498,3 ut . . . victor . . . super omnes -as nationes efficiaris *([cf. C. Erdmann, MIÖG 46. 1932. p. 129]*. CONC. Karol. 19^{D} p. 141,27. ADAM gest. 3,54 p. 199,6 multos ex -is nationibus ad christianam fidem conversos. HELM. chron. 59 p. 115,2 -as orientis n. CHRON. Erf. min. cont. a. 1270 p. 682,33 Sarracenos et -as n. *saepe)*. CONC. Karol. 19^{B} p. 120,34 Deus . . . colla gentium -orum . . . subiciat. LEX Sal. Pipp. prol. 1 dum adhuc ritu teneretur -o *gens Francorum*. HELM. chron. 69 p. 134,14 a -is habitatoribus terrae illius, quorum deus erat Prove. 108 p. 213,31 sacerdotem . . . -um. LAMB. LEOD. Matth. I 225 illusio -a. *al.* *adde:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 69,15 in medio -ae gentis *(sc. Babyloniorum)* divinis cultibus mancipatus *Daniel* (*cf.* ALEX. MIN. apoc. 16 p. 364,17). **B** *latius i. q. impius – ruchlos:* LIBRI Karol. 4,6 p. 185,30 eorum -a gentilitas cordis tumore inflata. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 191,35 qui caetera religionis iura ausu -o temerassent, . . . ad satisfactionem vocavit. HEINR. WIRZ. cur. 472 -a Roma magis nomina nulla putat *(sc. quam nomen Symonis)*.

neutr. *pro adv.:* *inculte – unkultiviert:* THIOFR. Willibr. I A 31 p. 478^{B} cum *miranda* nobilitata sint ore omnium indigenarum -um frendentis Fresię.

subst.: **I** *masc.:* **A** *homo barbaricus – Barbar:* **1** *spectat ad originem, habitum, mores:* **a** *gener. i. q. allophylus, extraneus – ein Fremdstämmiger, ein auswärts Wohnender, Fremder:* **α** *de Germanis:* LEG. Burgund. const. I 8,1 si ingenuus . . . vocatur in culpa, tam -us quam Romanus (44,1. *al.* LEX Sal. Pipp. 16,2 si quis R. homo -o expoliaverit. *cf.* LEG. Burgund. const. I 55,5 quem [*agrum*] -us . . . perceperit. 60,3 secundum consuetudinem -orum). LEX Sal. Merov. 41,1 ingenuum Francum aut -um, qui legem Salicam vivit ([*cf. B. Krusch, HistVjSchr. 29. 1934/35. p. 801*]. *item de Gothis:* OTTO FRISING. chron. 4,21 p. 211,26 *Alaricum* dilexerunt -i). WALAHFR. Blaithm. 150 tibi talia, -e, dicta ingerit (*item de Danis:* ADAM gest. 3,18 sicut mos est inter -os). HRABAN. epist. 57 p. 515,18 propter frequentissimas -orum incursiones *(item de Normannis:* LUP. FERR. epist. 112 p. 96,39. RIMB. Anscar. 12 p. 34,27. RUP. MEDIOL. Adalb. 12 Roricus, -orum rex. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 196,1 patriam suam -is prodere. *al.)*. MIRAC. Austrig. 5 (MGMer. IV p. 202,24) -i de ipso exercitu *Pippini (cf. Waitz, Verf.-Gesch. II 1. p. 71*[1]*)*. OTTO FRISING. chron. 4,28 p. 220,9 -us *(sc. Gisericus)* Urbem . . . irrupit. gest. 2,13 p. 115,25 -orum (barbatorum *B 1.3*) . . ., qui a Scanzia . . . venientes Pannonias primo inhabitarunt *(sc. Langobardi)*. *al.* **β** *de Celtis:* BEDA hist. eccl. 3,2 p. 129,27 quo *(muro)* Romani quondam ob arcendos -orum impetus . . . praecinxere Brittaniam. LUP. FERR. epist 114 in retundendis . . . -is. BURCH. URSB. chron. p. 43,29 muros sue civitatis *(sc. Mediolani)* ab antiqua gente -orum *(sc. Insubrium)* constructos. *al.* **γ** *de Slavis:* ANNAL. Fuld. II a. 840 p. 30,33 usque ad terminos -orum. WIDUK. gest. 1,36 p. 52,8 exercitum -orum. 3,54 p. 133,16 preses . . . -um *(sc. Stoinef)* salutabat. *al. (v. ind.)*. WIPO gest. 6 p. 29,11 a -is, qui Saxoniam attingunt. ADAM gest. 2,79 p. 137,11 Ratibor . . ., vir magnae potestatis inter -os. LAMB. HERSF. annal. a. 1077 p. 284,27 potentiam opesque -orum *(sc. Boemiorum et Polonorum)*. HELM. chron. 92 p. 179,16 propter viciniam -orum *(sc. Wagirensium)*. *al.* **δ** *de Ungaris sim.:* LUP. FERR. epist. add. 10 p. 124,34 ob rabiem emergentium intra Gallias -orum (*item de Hunnis:* p. 125,2). RUOTG. Brun. 2 p. 4,1 perdomita -orum sevicia. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 402,24 -orum acies. OTTO FRISING. chron. 6,20 p. 281,19 rex *Otto* . . . -os . . . stravit. gest. 1,32 p. 49,33 -orum irruptiones passa *Pannonia. al.* **ε** *de orientis gentibus:* NOTKER. BALB. gest. 2,9 p. 64,13 non potest eam *(terram promissam Abrahae)* defensare a -is. CHRON. Erf. min. a. 1245 p. 662,6 a quodam rege -orum *(sc. assassinorum)*. a. 1256 p. 665,6 rex Egypti . . . cum exercitu -orum. **ζ** *de variis gentibus:* IULIAN. TOLET. Wamb. 29 circumpositas -orum gentes . . . non extimuit *Wamba*. WALAHFR. exord. 7 p. 481,31 -os in Romana republica militasse. TRANSL. Viti 3 p. 30,12 ut non solum Francorum regnum . . ., sed eciam multas -orum gentes . . . gubernaret *Karolus Magnus*. RUOTG. Brun. 17 p. 15,32 -is et omnibus id locorum gentibus, ipsis etiam Grecis (ADAM gest. 2,22 p. 79,7 -is et G. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 9,30 -us quique vel Grecus. ALBERT. M. pol. 3,9^{d} p. 287^{b},41 magis serviles moribus sunt . . . -i [*p. 1285*^{a}*,20* βάρβαροι] quidem G. *al.*). ADAM gest. 2,50 -os *(sc. Scythas)* natura feroces. 4,6 quisque alterum . . . vel socio vendit vel -o. ALBERT. M. pol. 1,1^{i} p. 10^{a},17 qui legibus non utuntur et communicationibus secundum legem iustitiae ordinatis: et illi sunt, qui dicuntur -i; licet enim hoc nomen -us factitium sit, ut dicit Strabo *(14,2,28) eqs. al.* *in nom. propr. i. q. indigenae Mauretaniae – Berber:* ANNAL. Ianuens. III p. 74,4 soldanus timens potentiam Ianuensium misit per -os. CHRON. Erf. mod. a. 1275 p. 274,16 Sarraceni et -i . . . Toletanum archiepiscopum . . . interfecerunt. **b** *c. colore quodam i. q. homo rudis vel ferox – ein Roher, Wilder, Ungesitteter:* BEDA hist. eccl. 2,20 p. 125,5 unus . . . paganus, alter, quia -us erat, pagano saevior (*item de Caedualla:* p. 125,10 animo ac moribus -us). VITA Eptad. 10 (MGMer. III p. 190,10) paganis ac ferocissimis -is more leonum furentes. RHYTHM. 150,58,2 cumque eum *(Christophorum) rex* . . . rusticanum putaret et -um. EPIST. Meginh. 43 quis . . . -us crudelius in aliquem captivum seviret? EPIST. Heinr. IV. 16 p. 23,13 legati . . ., quam infami contumelia . . . supra omnium -orum inmanitatem . . . affecti sunt. COSMAS chron. 3,56 p. 230,18 utrum hanc *(vitam)* -i nobis concedant, ignoramus (*antea:* latronum). RAHEW. gest. 4,23 p. 267,2 contaminato federe, quod etiam aput -os legatis ius gentium constituit. HELM. chron. 15 p. 32,10 preter spem, quia -i erant *Slavi*, humane receptus. *al.* *per compar.:* VITA Gang. II praef. (MGMer. VII p. 172,9) ut -i invadentes *Burgundiones*. **2** *spectat ad linguam, eruditionem:* **a** *gener. i. q. homo non Latinus vel vernaculus – ein Nicht-Lateiner, Einheimischer:* WALAHFR. Gall. prol. p. 282,9 *nomine Suevorum* usus nos nuncupat -orum. exord. 7 p. 481,18 ab Hebreis Greci, Latini et -i 'amen' . . . mutuati sunt. NOTKER. BALB. notat. p. 66,26 explanationes Origenis Latinis et -is . . . transferre. EKKEH. IV. bened. I prol. 1 p. 2,24 ut Latinus disertus, -us sit mutus. ADAM gest. 4,35 Orchades insulae, quas -i vocant Organas. **b** *c. colore quodam i. q. homo incultus vel ineruditus – ein Unkultivierter, Ungebildeter:* BEDA hist. eccl. 3,4 p. 135,8 ut -i et rustici, quando eadem prima sabbati . . . veniret, minime didicerant *Picti*. ADAM gest. 4,38 stupenda res . . . -is *(sc. Normannis)*, qui nesciunt *eqs.* OTTO FRISING. chron. 1,27 p. 62,4 aliasque gentes . . . oris venustate minus utentes -os vocare consueverunt *Graeci et Latini*. **3** *spectat ad religionem i. q. paganus – Heide:* **a** *de paganis variorum rituum:* ALDH. virg. I 11 p. 240,4 dimicandum est . . . adversus . . . -orum legiones, quae . . . tironum Christi testudinem . . . quatere non cessant (*cf.* WIDUK. gest. 2,1 p. 66,7 omnes Christi adversarios, -os et malos christianos). VITA Elig. 2,8 p. 700,17 desides -orum animos . . . ad amorem supernae patriae accendere. WALAHFR. Gall. 1,25 p. 303,17 ad utilitatem -orum. TRANSL. Viti 4 p. 36,5 ut inter -orum gentem monasterium edificaret *Warinus* (*item de Saxonibus:* ANNAL. Fuld. II a. 774 et christianis et -is quibusdam. VITA Liutg. I 17 qui libenter ad predicandum inter -es [*sic?*] iret). RIMB. Anscar. 38 p. 72,40 de christianis terris rapti et ad -orum terras perducti *captivi (item de gentibus septentrionalibus:* TRANSL. Corn. 1,28,3 [MGPoet. IV p. 239] triumphas proterisque -os. DIPL. Karoli III. 158 p. 257,7 propter immensam -orum infestationem . . . ecclaesiae Christi defensioni insistere. ADAM gest. 1,33 -is euangelizando. 1,52. *al.)*. DIPL.

[Van Acker]

Otton. II. 93 p. 107,37 quando... locus -is ac nondum perfectis christicolis inhabitaretur. OTTO FRISING. gest. 1,17 p. 31,20 -i . . . nec Deum timentes nec hominem reverentes *(item de Slavis:* HELM. chron. 23 p. 46,17 caput *episcopi* . . . desectum, quod -i . . . deo suo Radigasto immolaverunt. 69 p. 134,19 proponere -is viam veritatis. SIDO ad Gozw. p. 238,22. *al.). saepe.* **b** *de Machumeti sectatoribus:* VITA Bonon. 4 (MG Script. XXX p. 1027,8; a. 1026/44) quod inter saevitiam -orum . . . maneret *Bononius* ad perficienda . . . opera christianorum. DESID. CAS. dial. 1,2 p. 1119,4 -i accesserunt ad oram *Liris* fluminis. HELM. chron. 31 p. 59,1 pro liberacione civitatis sanctae, quae tenebatur a -is. 61 p. 118,1 pulsis . . . -is rex Galaciae rogavit peregrinos, ut darent sibi civitatem *Lacebonam.* OTTO SANBLAS. chron. 34 p. 49,21 mercatumque exercitui, utpote -us et Scita *(cf. Vulg. Col. 3,11)* perfidissimus, conferre noluit *rex Iconii.* CHRON. Erf. min. a. 1245 p. 662,12 seduxerunt... Moyses Hebreos, Christus christianos et Machometus -os. *al.* **B** *genus emplastri – Pflasterart:* PAUL. AEGIN. cur. 163 aliquod emplastrum contra flegma . . ., ut . . . -os (*3,28,2* βάρβαρος) aut athira. GLOSS. Salern. p. 11^{b},23 -i, medicina de metallis confecta.

II *fem.: genus emplastri – Pflasterart:* RECEPT. Bamb. 67 p. 76,23 cum impastro qualis et qui dicitur -a vel ditrome. ANTIDOT. Glasg. p. 153,6 ad nervos incisus et ad ossa fracta -a sola suficit ad curanda.

adv. **barbare.** **1** *saeve – grausam:* ANNAL. Fuld. II a. 876 p. 88,15 ne ita ferociter ac -e faceret *Karolus* erga nepotem. **2** *insolenter – frech:* ADO VIENN. chron. (MG Script. II p. 319,21) laicis sacrilege et -e res sacras ecclesiarum obtinentibus.

***barbas,** -anis, *postea* ***barba,** -ae *vel* ***barbanus,** -i *m. (orig. germ. ut vid., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 250; G. Rohlfs, Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris. ^{2}1964. p. 79)*

patruus – Onkel (väterlicherseits): EDICT. Roth. 163 in mortem . . . -nis (-ni *var. l.*), quod est patruus. 164 -s (-a *var. l.*), quod est patruus. 186 mulier . . . vult ad -nem (-num *var. l.*). ORIGO Lang. 4 occidit Wacho . . . Tatonem regem, -nem (-num *var. l.*) suum. LEG. Lang. p. 172,21 statuimus, ut -s (-a *var. l.*) . . . ei *(nepti)* succedat in eius portione. ANDR. BERG. hist. 19 Karleman . . . oviam veniens Karoli rex, -ni sui. RATHER. conf. 23 p. 415^{B} avunculum . . . vel dulcius Italice scilicet -am. DIPL. Heinr. II. 461 p. 585,39 Ragimbaldus et Iohannes, -a et nepos. GREG. CAT. chron. I p. 173,5 Palumbus, -nus vester, tradidit omnem substantiam. CHART. Tirol. 468 p. 259,38 controversia... inter... episcopum... et Iacobinum et Ottonem . . ., -num et nepotes. REGISTR. Trident. I 114 p. 96,31 cum Mauro, suo -no. SALIMB. chron. p. 61,12 Opizo de Lavánia, qui fuit . . . -nus Innocentii pape quarti. p. 591,40 patriarcha Aquilegiensis, qui fuit . . . -nus sancte Elisabeth langravie. *al.*

barbascum, barbassus, -a, barbastus, -um *v.* verbascum; *cf.* barbatus *p. 1370,25sqq.*

***barbator,** -oris *m. (barbae) tonsor – Barbier:* CHART. Col. II 176 (a. 1238) inter pallatium et domum Sifridi -is.

barbatoria, -ae *f. prima barbae rasura – erste Bartschur, Wehrhaftmachung (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 94^{26}):* LEX Raet. Cur. 8,4 aliqua publica gaudia . . ., hoc est aut elevatio regis aut nuptias aut -a.

barbatulus, -i *m. barbus – Barbe (Barbus vulg. Flem. vel sim.):* RUODLIEB XIII 41 sunt expositi *pisces* . . . capti: . . . tinco, -us, orvo *eqs.*

1. barbatus, -a, -um.

I *adi.:* **A** *strictius de anim.:* **1** *proprie i. q. barba ornatus – bärtig:* **a** *gener.:* **α** *de hominibus:* EKKEH. IV. cas. 136$^{med.}$ iuvenes et senes, quosdam ad cingulum -os. ADAM gest. 4,32 p. 266,2 in asperrimis . . . alpibus audivi mulieres esse -as. BERTH. ZWIF. chron. 5 p. 156,11 hic *(Liutoldus)* . . . permansit . . . -us, statura mediocris. *al. in effigie: v. p. 1371,38. in cognominibus:* BRUNO MAGD. bell. 102 Everhardus B-us. SIMON SITH. gest. 1,1 a Balduino comite, qui . . . ob proceritatem barbae B-us dictus est. HERM. ALTAH. (?) geneal. (MGScript. XVII p. 376,26) Fridericus dictus B-us sive Paertinck. *al. de pruinae effectu:* WIPO gest. 30 p. 50,1 -i propter horridum rigorem glaciei. **β** *de dea:* CARM. Bur. B 65,3^{a},1 Cypris -a gaudeat occultu! **γ** *de bestiis:* BENZO ad Heinr. 5,3 p. 650,53 ne accipias pro agno -um cornigerum. CARM. Bur. B 11,30 nummus laudatos (barbatos *B, fort. recte, v. comm.*) pisces comedit piperatos. ALBERT. M. animal. 6,102 boves -i. 22,137 sunt etiam Indicae *simiae* . . . -ae. **b** *eccl. de ritibus:* **α** *de fratribus conversis:* HIST. Hirs. 3 p. 256,50 absque multitudine fratrum -orum. SIGEBOTO Paulin. 24 inter fratres -os aliquantulum immoratur. CASUS Petrish. praef. 16 quorum *(Hebraeorum conversorum)* vicem adhuc in coenobiis -i fratres gerere videntur. CHART. Austr. sup. III 508 p. 468,25 -i conversi. **β** *de variis ritibus:* VITA Theog. 2,28 p. 478,45 quem ille -um videns, . . . an esset clericus ignorans, . . . repulit *eqs. de ordine:* CHRON. Albr. a. 1113 p. 820,13 ordo . . . fratrum B-orum . . . habebat domos usque ad CLX. **2** *translate i. q. pilosus – haarig:* BENZO ad Heinr. 2,4 p. 614,36 -a . . . genitalia nesciebant sarabara. **B** *latius de rebus:* **1** *proprie usu bot. i. q. lanuginosus – wollig:* TRACT. de aegr. cur. p. 376,23 predictam -am linias radicem. ALBERT. M. veget. 6,214 quodlibet foliorum ex una parte est -um pluribus barbis *eqs.* 6,325 *quaelibet pars caudae equi* . . . in superiori *parte* est -a. thapsus -us *i. q. phlomos – Wollkraut, Königskerze (Verbascum Thapsus L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 288):* GLOSS. III 545,38 St.-S. tapsus -us wolecle kunges kerze. *al.* GLOSS. Roger. III 501 contra cancrum . . . tapsus -us. BERNH. PROV. comm. 12,2 p. 325,27 tapsus -us positus in gurgite . . . tapsat humores. ALPHITA I p. 317,15 tapsus -us, herba luminaria, flosmus, molena idem. *al. v. et* verbascum (barbascum, barbastus, -um, barbassus, -a). *fort. add.:* ALPHITA II p. 184,8 telamanee virtutem habet consolidandi, alio nomine dicitur apium -um *(cf. notam ed.).* **2** *translate i. q. uncinatus – mit Widerhaken versehen:* LAMB. ARD. hist. 147 p. 637,1 -a . . . sagitta in corde . . . suscepta (BRUNUS LONG. chirurg. 1,13 p. 111^{A}. ALBERT. M. animal. 24,18 p. 1524,36). *v. et p. 1372,7.*

II *subst. masc.:* **A** *proprie i. q. conversus – Laienbruder (cf. LThK. ^{2}VI. p. 518sq.):* VITA Udalr. Cell. II 79 (41) in numero fratrum, qui vulgo -i dicuntur. ORTL. chron. 1,19 p. 82,19 missi sunt . . . XII fratres, VI monachi scilicet ac VI -i. CHART. Rhen. inf. I 341 p. 230,18 decreverunt, ut . . . sacerdoti . . . aliquis ex -is obsequeretur. CASUS Petrish. 2,25 in eodem monasterio conversatus est . . ., prius in -orum habitu, deinde in monachorum. CAES. HEIST. mirac. I 4,62 p. 229,10 nosti, -e, quare venerim ad ordinem? *al. de vagis monachis:* CAES. HEIST. hom. exc. p. 116,33 quidam ex hiis . . . -is, qui . . . mundum gyrovagi perlustrantes *eqs.* **B** *translate i. q. adultus – ein Erwachsener:* HRABAN. hom. I 38 p. 72^{D} quid inter haec nos -i et debiles dicimus? (TUTO opusc. 1,10 p. 27,31 ad correptionem -orum et debilium speciale quoddam infirmioris sexus praeconium ostendit).

2. *barbatus *v.* 2. *botus. **barbax** *v.* bombyx.

***barbellus,** -i *m. barbus – Barbe (Barbus vulg. Flem. vel sim.):* ALBERT. M. animal. 1,228 quidam pisces . . . in ore nullum habent omnino dentem, sed in mandibulis . . . sicut -us. 4,83. 6,90. 7,65 pisces, quos vulgus -os vocat. *ibid. al. (v. ind.).*

***barberius,** -i *m. (barbae) tonsor – Barbier, Bader:* CHART. Tirol. notar. I 30 (a. 1236) quam *(causam)* habet cum Bonavida -o. 325 magistri Ottonis -i. *al. (v. ind.).* CHART. Ital. Ficker 417 p. 430,37 nomina . . . consigliariorum sunt hec: . . . Ansaldus -us *eqs.* BRUNUS LONG. chirurg. praef. p. 103^{D} operationem noluerunt medici propter indecentiam exercere: sed illas *(sc. scarificationem et phlebotomiam)* -orum in manibus reliquerunt. REGISTR. Trident. III 2 p. 223,26 Girardinus, filius Goti -i. CHART. Tirol. notar. II 552 testes Merchelinus, Rubeus -us. ORD. canc. pap. 3,8,7 debet recipere certam quantitatem pecunie pro -o. *al.*

barbesco, -ere. *barbire – einen Bart bekommen:* ARNULF. delic. 517 numquid nota tibi via -entis ephebi? ALFAN. premn.

[Van Acker]

phys. 34,7 p. 121,20 de . . . -ere (*PG 40,737*^{B} γενειάσκειν) vicenarium. CONSTANT. AFRIC. theor. 1,22 p. 4b^{r} femine non -unt, quia mares maioris ardoris sunt (*cf.* 2,17 p. 9b^{r}).

***barbicana** *v.* *barbacana. **barbilla** *v.* barbula.

***barbillus,** -i *m.* *(cf.* vatillum*?)* *trulla – (Schmelz-)Pfanne:* MAPPAE CLAVIC. 3 antisma commisces, quod est secundum -um eris iam curvati in -o *eqs.*

***barbirasium,** -i *n.* *barba tonsa – geschorener Bart:* RATHER. prael. 5,18 p. 303^{C} mundi consuetudine . . . in tantum utimur, ut solo . . . -o et corona . . . saecularibus videamur dissimiles (*sim.* epist. 16 p. 101,7).

barbita, -ae *f.* **1** *fistula, tibia – Flöte, 'Schwegelpfeife' (cf. J. A. Schmeller, Bayer. Wörterb.* ^{2}*II. 1877. p. 628):* GLOSS. III 295,30 St.-S. -a suegila. 665,35 canna -a fistula suegili dicitur. IV 197,16. *ibid. al.* **2** *organum – Orgel (cf. E. von Erhardt-Siebold, Die lateinischen Rätsel der Angelsachsen. 1925. p. 120sqq.):* ALDH. ad Acirc. 24$^{tit.}$ -a (de -a, id est organo *var. l.*). virg. II 2789 sicut . . . musica concisis . . . clamat -a bombis. *v. et* barbitus.

barbitium (-cium), -i *n.* *plur. i. q. barba – Bart(wuchs):* RUODLIEB VII 105 neve foramen ubi sit in os, quit quisque videre, sic se -cia prętendunt longa ve spissa.

***barbitonsor,** -oris *m.* *script.:* ber-: *l. 27.* -bet-: *l. 26.*

barberius – Barbier, Bader: CHART. Lub. II 31 p. 23,32 (a. 1259) Gobelo barbetonsor dabit v sol. CHART. Hans. I 694 p. 244,47 berbitonsor *(cod.,* bar- *ed.)* conductivus. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 426,9 quedam persone . . . habentur in foro et curia ecclesiastici principis et secularis, ut sunt hii: . . . tonsores seu -es, sculptores *eqs.* CHART. Argent. III 121 presentibus Henrico et Eblino, fratre suo, -bus. SALIMB. chron. p. 79,9 cum . . . -r ei barbam rasisset. p. 592,7 patriarcha . . . vocato -e fecit sibi minui *(sc. sanguinem). al.*

barbitus, -i *m.* (βάρβιτος) *per confusionem i. q. effigies barbata utriculo ornata – Figur eines Bärtigen mit Sackflöte:* ALBERT. M. pol. 8,5^{c} p. 793^{a},19sq. 'multa organorum antiquorum, puta pectides . . . et -i' (*p. 1341*^{a}*,40* βάρβιτοι) . . . sunt reprobati; -i sunt imagines barbatae ex ore emittentes fistulam et retro habentes vesicam alligatam *eqs. v. et* barbita.

***barbizellum** *v.* *bercellum. ***barbo** *v.* barbus.

***barbosus,** -a, -um. *barbatus – bärtig:* MARIAN. chron. a. Chr. 1075 Aed clericus -us in Hibernia vir valde famosissimus.

***barbot(t)a,** -ae *f. (m.* -us: *l. 52)* *(cf.* barba) *script.:* ber-: *l. 55.* -bat-: *l. 54.*

navis rostrata et constrata – mit einem Schnabel und Deck versehenes Schiff: HONOR. III. registr. 124 p. 89,31 pro quadam -tta et trabuccetto octoginta marcas fecimus . . . solvi. OLIV. hist. Dam. 21 p. 194,6 qui *(hostes)* cum -otis et uncis ferreis ipsam *navem* impugnaverunt. 57 p. 260,2 scalandros, tharidas, -ttos, cursarios et barcas onera . . . deferentes. IOH. TULB. gest. 2 (MGScript. XXXI p. 676,19) circumdederunt eam *(civitatem)* cum -otis (barbatis *cod.*). ibid. p. 678,7 qui venerant in galeis et berbotis (12 p. 690,12. LIBER duell. Christ. 11 [MGScript. XXXI p. 689,29]. 12 [ibid. p. 691,12] Sarraceni adduxerunt -otas et galeas. ALBERT. MIL. temp. 220 p. 488,22). ANNAL. Ianuens. IV p. 69,17 duas habentes -otas eorum malo velle dictam navem accenssam alio adverterunt *Ianuenses. al.*

***barbotus** *v.* 2. *botus.

barbula, -ae *f.* *script.:* -ola: *l. 65.* -illa *(var. l.): l. 71.* *plur. sensu sing.: l. 71.*

1 *de anim. i. q. (parva) barba – Bart, Bärtchen:* RHYTHM. 61,29,5 si modo viverent mei . . . filii . . ., iam -ola illis vestiret faciem. SEDUL. SCOT. carm. 2,7,3 horrida corvino squalebat -a mento. HROTSV. prim. 47 -a parva . . . quoddam splendentis praestabat stemma nitoris. *in ornamento vel effigie:* FOLCUIN. Bert. 117 quae *(tabulae ceratae)* . . . celatae erant -is crassi piscis *('Walbarten').* THEOPH. sched. 1,7 accipe posch . . . et imple . . . granos seu -as (barbillas *var. l.*) adolescentum et palmas dimidias. **2** *de rebus:* **a** *bot. i. q. vagina dentata – gezähnte Blattscheide:* ALBERT. M. veget. 6,325 cauda equi est herba concava nodosa . . . et coniunguntur nodi eius per -as quasdam *eqs.* **b** *medic. i. q. sarcoma – Auswuchs:* ALBERT. M. animal. 22,58 -ae quaedam aliquando fiunt in palato equi siccae in modum conorum mamillarum alicuius bestiolae. *v. et p. 1381,66.* **c** *uncinus – Widerhaken:* IOH. IAMAT. chirurg. 2,11 telum barbatum si alicuius corporis parti adeo fuerit infixum, ut -a eius extrinsecus non appareat *eqs.* BRUNUS LONG. chirurg. 1,13 p. 111^{A} -as seu ramos. WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 329^{A} non poterunt hae -ae in membris infiltrari.

***barbulatus,** -a, -um. *uncinatus – mit Widerhaken versehen:* ROGER. SALERN. chirurg. 1,390 de vulnere sagitte -e. 1,391. THEOD. CERV. chirurg. 1,22 p. 143^{C} quaedam *(sagittae)* sunt -ae. WILH. SALIC. chirurg. 2,3 p. 329^{A} si vero occulta vel manifesta fuerit -a *sagitta eqs.*

barbus, -i *vel* ***barbo,** -onis *m.* *script. et form.:* parus: *l. 20.* -rd(us,-o): *l. 21. 28.* -rr(us,-o): *l. 25. 26.* -ru(o): *l. 30.* *barbellus – Barbe (Barbus vulg. Flem. vel sim.; cf.* GLOSS. III 47,28 St.-S. parus barbo. 47,39 -us barbo [*E*], barue [*b*]. IV 182,20 bardo piscis pardo): ECBASIS capt. 165 inter quę *(munera)* rombus, cum multo milite -us *eqs.* WILH. HIRS. const. 1,8 p. 942^{A} piscis, qui -o vocatur. GARS. tract. 4 p. 429,11 hiis occisionibus interemptus est *pontifex Romanus,* periculis lampredarum . . ., periculis barronum (-orum *ci. ed.*) *eqs.* 5 p. 432,13 igitur, cardinales, . . . comedite barros (-as *var. l.*) *eqs.* GESTA Trud. cont. I 13,5$^{med.}$ quos *(pisces)* poetica licentia vocare possumus roceas et bardos. HILDEG. phys. 5,10 -o de calido aere est *eqs.* REGISTR. Pant. Col. 17,6 p. 110,7 ad cenam *dabuntur* . . . v tortelli et tres baruones. *Van Acker*

1. barca (-cha), -ae *f.* *script.:* pa-: *l. 34.* barg(a): *l. 36.53.*

navis mediocris vel parva – mittelgroßes oder kleines Schiff, Barke (cf. GLOSS. III 163,42 St.-S. parcha flozscif. *al.):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* ALDH. carm. eccl. 3,23 -a rudi pulsabat litora rostro. PASS. Afrae II 3 discendentes de -cha (-ca, -ga *var. l.*). AETHICUS ISTER 52 -as similes non esse tri⟨eri⟩bus. SYLL. Bern. 3,11 parva lintre vehor . . .: navis -a sedens pluribus anchoris. LEG. Lang. p. 220,20 -as . . ., quae . . . applicaverint, . . . securae et inlese . . . debeant esse. ACTA imp. Winkelm. I 77 p. 73,9 extrahere cum -a sua *(sc. monasterii)* trecentas salmas frumenti. MARCUS chron. (MGScript. XIV p. 54,38) totus clerus et populus *Venetorum* . . . cum -chis oviaverunt imperatori. ACTA imp. Winkelm. I 210 p. 188,18 absque . . . pro -is et vasellis ipsius *(monasterii)* ancoratico et portulagio. 793 p. 620,6 pro custodia portus ordinent aliquam -am. 996 p. 753,16 quaternus continens, que et quot -che fuerunt onerate *eqs.* THOM. TUSC. gest. p. 522,23 Corradinus . . . mare ibi -a conducta intravit. ALBERT. MIL. temp. 220 p. 476,31 christiani fecerunt pontem super flumen de XXXVIII -chis cum travibus et tabulis clavatis. *al.* **b** *milit.:* HINCM. annal. a. 876 p. 132,13 Nortmanni cum c circiter navibus magnis, quas nostrates -gas vocant, . . . Sequanam introierunt (*cf.* ABBO SANGERM. bell. 1,30. ANNAL. Ved. a. 896 p. 78,9 Nortmanni cum . . . quinque -chis iterum Sequanam ingressi). METELL. Quir. 15,33 fugerat extima pars solo -arum nitens cursu vacuarum. ANNAL. Ianuens. II p. 98,1 Pisani . . . cum navibus novem et galeis XII buciisque et -is XIIII obviam galeis et lignis Ianuensium exierunt (IOH. CODAGN. gest. 11 p. 483,12 super scalas, que in ipsis cochis et g. et -chis erant. *al.*). ACTA pacis Sangerm. app. 13 cum sageciis et -chis bene armatis. *al. v. et p. 1371,52.* **2** *in imag.:* ALDH. virg. I 59 p. 320,20 rimosa . . . fragilis ingenii -a dirae tempestatis turbine quassata . . . optatum silentii portum sero attigit (*cf.* virg. II 2809). Ps. AVIC. anim. 7,4 p. 419 quando vis mittere in aliqua parte -am tuam, scinde ei nares, ne feriat in alia -a. *v. et supra p. 987,52.* **3** *meton. i. q. onus navis – Schiffsladung:* ANNAL. Ianuens. I p. 22,17 galee navem unam maiorem ex magna peccunia honeratam . . . invenerunt et -am abstulerunt.

2. barca *v.* bargus (-a). **3. *barca** *v.* 1. *barra.

***barcanio** *v.* *barganio.

[Humperdinck]

barcarius, -i *m.* *(a* barca*?) fort. i. q. nauta – viell.: Schiffer:* DIPL. Heinr. III. 271 p. 361,14 ecclesiam . . . in Piscaria anguillaria de Mortaria cum -is et pertinentiis suis.

barcella, -ae *f.* *parva barca – kleine Barke:* MARCUS chron. (MGScript. XIV p. 53,27; s. XIII.) -am faciatis parrari.

barcha *v.* barca.

***barchamascus** *vel* **-um**, -i *m. vel n.* *(a* Bergamo *ut vid., cf. francog.* braquemart) *genus cultri vel ensis – Messer oder Schwertart:* WILH. SALIC. chirurg. 2,21 p. 338^{F} si . . . locus iste fuerit vulneratus cum ense aut -o.

***barchera** *v.* *barcora.

***barcheta**, -ae *f.* *(ital.* barchetta) *(parva) barca – (kleine) Barke:* ANNAL. Ianuens. III p. 15,9 potestas *Ianuae* galeas quattuor et duas sagitteas et bucium magnum et -as et alia ligna armavit (p. 56,27).

***barchinus**, -i *m.* *(hisp.* barcina, *cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 400) follis fabrilis – Blasebalg:* Ps. AVIC. anim. p. 6 quod est de -is ferrariorum: . . . quando trahitur, impletur -us de aere, et quando emittit, sufflat ignem.

***barcora**, -ae *f. (?m.: l. 29.35)* (πορφύρα) *script.:* -chera: *l. 31.* -chora: *l. 26sq.*

purpura – Purpurschnecke (Purpura haemastoma L. vel Purpura lapillus L.): ALBERT. M. animal. 4,38 animal marinum, quod Graece dicitur -chora (*p. 528^{a},10* αἵ τε πορφύραι). 5,39 -chora autem et halzum ([*p. 544^{a},15* αἱ πορφύραι . . . καὶ οἱ κήρυκες]. 5,63) . . . generantur in fine hyemis. 5,60 -a . . ., quem nos purpuram vel muricem vocamus, qui est unus modus ostrei concilii. 5,65 -a sive purpura. *ibid. al. (v. ind.). remissius:* ALBERT. M. animal. 24,12 -chera (*p. 590^{b},2* ἡ πορφύρα) est genus animalis durae testae, sub quo tortuca maris . . . continetur. *per pravam versionem:* ALBERT. M. animal. 7,85 pisces autem mollis testae et, qui manent in lapidibus, sunt sicut -a (*p. 599^{b},29* βάτοι), quem purpuram nos vocamus. 7,99 siccitas autem anni convenit ostreo, quod -a sive purpura vocatur, et ei, quod dicitur chylez (*p. 602^{a},12* τοῖς κορακίνοις). *v. et* purpura.

barcula (-chu-), -ae *f.* *parva barca – kleine Barke:* MARCUS chron. (MGScript. XIV p. 53,43; s. XIII.) magistri . . . cum barchulis precedebant. ANNAL. Herb. a. 1203 p. 11,44 Greci . . . cum naviculis et -is suis naves eorum *(Latinorum)* impetunt.

***barcus** *v.* 2. *parcus.

1. *barda *subst.* *(orig. lang.) barba – Bart:* HIST. Lang. (MGLang. p. 599,33; s. XII.) -a eorum *(Langobardorum)* lingua barbam sonat.

2. *barda, -ae *f.* *(arab.* barda'a, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 228) ephippium – Satteldecke:* ACTA imp. Winkelm. I 1001 p. 762,26 (s. XIII.$^{med.}$) muli . . ., si sunt ad -as, spectant ad curam . . . camerarii.

***bardana**, -ae *f.* *(orig. inc., cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 402sq.) script.:* parduna: *l. 65.* brand-: *l. 57.* bana-: *l. 59.*

1 *lappa – Klette (Arctium lappa L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 374sqq.):* GLOSS. III 526,4 St.-S. brandana groze letich. 536,44 -a i. lappa maior groz letheche *(a)*, i. lappa inversa mitelkleten *(b)*. 537,24 -a breitleche. TRACT. de aegr. cur. p. 335,13 recipe radices . . . banane, yringi, ungule caballine (p. 351,13 r. -e bulliant in forti vino). GLOSS. Salern. p. 5^{a},11 -a, lapa inversa, illafeos. ALPHITA I p. 295,12 ilana, id est lapa maior, lapa inversa, lapago, -a, diaglitis idem. *al. v. et supra p. 1362,5. fort. add.:* CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant: . . . nasturtium, parduna, puledium. **2** *ungula caballina – Huflattich (Tussilago farfara L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 287):* GLOSS. III 550,36 St.-S. -a huflatiche *(a. c)*, huflclette *(b)*. GLOSS. Salern. p. 5^{a},12 -a farfara; ungula equina idem est (*sim.* ALPHITA II p. 21,1). *fort. add.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 385^{B} lapa inversa et -a non sunt idem. **3** *herba quaedam – Pflanzenart:* TRACT. de aegr. cur. p. 369,40 ad malum mortuum, qui lupus vocatur, valet folium -e, id est gleucumeris (p. 371,26 glecimier; *fort. latet* glycys *et* cucumer) vel folium amarum superungant. *v. et* dardana.

***barderius** *v.* *berroerius. **bardo** *v.* barbus.

1. bardus, -i *m.* *homo stultus – Dummkopf:* CARM. Cent. 159,6 inlusum nimium vos caedite -um *(sc. Corydonem).* ARNULF. delic. 130 restitues -o responsa supercilioso?

2. bardus, -i *m.* *cantor – Sänger, Barde:* GLOSS. I 58, 27 St.-S. -us liudari, carminum leodslakkeo, conditor scapheo.

3. bardus *v.* barbus. **4. bardus** *v.* pardus.

***bareca**, -ae *f.* *(orig. inc., cf.* bargus) *horreum (apertum) – (offene) Scheune:* CHART. Bund. 17 p. 15,20 (a. 765) curtem meam cum tabulata, cum -a. p. 17,8 torbaces, tabulata, -ę, curtes. p. 18,1.11. 19,14.

***barecha** *subst.* *(arab.* bittiḫun, *cf. Freytag, Lex. Arab.-Lat. I. p. 130^{b}) melo – (Zucker-) Melone (Cucumis melo L. vel sim.):* WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360^{c} -a, id est species melonis frigidi et humidi.

barefridus *v.* paraveredus.

***bareito**, -avi, -are. *(theod. vet.* bereiten) *rationem facere – abrechnen:* COD. Wang. Trident. 238 p. 445,26sq. (a. 1208) quod . . . neque in montem arzenterie aliquis presumat -are . . ., nisi forte ad laborerium . . . -verint. p. 446,12sq. 239 p. 448,5.

***barellus**, -i *m.* *(cf.* *barile) *(parvum) dolium – (kleines) Faß:* CHART. Hans. I 435 p. 155,35 (a. 1252) -us calibis venditus debet in exitu IV den.

***baret** (barz) *subst.* *(hebr.* בַּרְזֶל*) ferrum – Eisen:* ARNOLD. SAXO fin. 4,8,24 in barz i. ferro (*cf.* ALBERT. M. miner. 2,3,6 p. 56^{b},3 in baret, hoc est ferro).

1. *barga *subst.* *(cf.* *barsa) *rete, nassa – Netz, Reuse:* GLOSS. III 211,63 St.-S. -a bera (224,70).

2. barga *v.* barca.

***barganaticum**, -i *n. vel* ***barganaticus**, -i *m.* *(cf.* *barganiare) *script.* -nia-: *l. 42.*

tributum mercatorium – Handelsabgabe: DIPL. Pipp. 19 nullo telloneo vel -o neque ex navali remigio neque saumariis vel de carrali evectione solvere. DIPL. Karlom. (I.) 46 p. 66,21 nullo telloneo vel -o nec rotatico nec pontatico . . . nec de navis vel carra eorum . . . neque de hoc, quod homines ad eorum dorsum portant, . . . exigere. DIPL. Karoli M. 88 pontaticos, portaticos et ceteros teloneos ac -niaticos . . . contraire. 96 p. 138,28. 34 de omnibus teloneis ..., rotatico, -niatico, pulveratico *eqs.* (*inde* HUGO FLAV. chron. 1 p. 351,8).

***bargąnio** (-rca-), -are. *(fort. a franc.* *borganjan, *francog. vet.* bargaignier, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 441sq.) negotiari – handeln:* CAPIT. reg. Franc. 271 p. 302, 10 consideret *missus* . . . sexum hominis, quia et feminae barcaniare solent, et . . . illum, qui denarium bonum reiecit, castiget.

***bargildus** (bhari-, ber-, bari-), -i *vel raro* ***bargildio**, -onis *m. (orig. germ., inde ital.* bargello, *cf. W. Metz, ZRGGerm. 72. 1955. p. 191)*

apud Francos et Saxones i. q. homo liber ad expeditionem et placitum comitis astrictus – dem Grafen wehr- und dingpflichtiger Freier, 'Pfleghafter' (cf. Handwörterb. z. dt. Rechtsgesch. I. 1965. p. 417sq.): CAPIT. reg. Franc. 86,4 de hominibus, qui per ingenia vel iniuste consentiente comiti et centenario se ingenuare voluerint et facere se -iones, qui multo tempore fuerunt servi. 162,3 ceteri . . . liberi homines, quos vocant bharigildi, volumus ut singuli comites hunc modum *in expeditionem eundi* teneant *eqs.* 273,32 sic mallum suum teneat *comes*, ut barigildi eius et advocati . . . ad suum mallum occurrere possint. CHART. Osn. I 214 p. 187,2 (a. 1096) prȩsentibus testibus ex nobilibus . . ., ex liberis autem Formund, Waldmar et omnes ber-i ad . . . placitum pertinentes (216). CHART. select. Altmann 151 p. 314,21 comites de liberis hominibus, qui vulgo -i vocantur, in comitiis habitantibus statutam iusticiam recipere debent.

bargina, -ae *m. (f.: p. 1375,7) gen. pl.* -um: *p. 1375,6.*

homo peregrinus – ein Fremder (cf. GLOSS. I 54,40 St.-S. -e urlante. IV 39,36 -a ellent): ALDH. virg. II 1626 priscae legis

patefecit *Hieronymus* abyssum septuaginta duos recludens -a biblos (*inde* PAUL. ALBAR. carm. 9,145 hec Leobegildi vigor obiter in uno redegit septuaginta duos mittens sub -a [*gloss. anglosax.* -a boccfel *cft. ed., v. ind. p. 801*] biblos). HUGEB. Willib. 5 p. 102,32 super longa locorum stadia et super vastas -um vias. *usu adi.:* ALDH. virg. II 2151 thesauros . . . librorum . . . Pelasgos edidit in lucem, quos -a texerat umbra.

Bargoma *v.* Bariona.

bargus, -i *m. (?f.* -a: *l. 16) vel raro* ***bargo,** -onis *subst. (orig. inc., cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 958) script.:* pa-: *l. 20.* barc(us): *l. 16sq.*

1 *tabulata, furca – Gerüst, Gestell:* LEX Sal. Merov. 102,1 vicini . . . debent facere -o v pedes in altum et . . . levare corpus *occisi.* 119,3 si quis . . . venationem in -o involaverit. **2** *patibulum – Galgen:* LEX Sal. Merov. 48ª tit. p. 104 (cod. C 6) de homine de -ca abatuto. 41,11ª (ed. Her.) si quis hominem ingenuum de -co abbatiderit (LEX Sal. Pipp. 75,1 hominem de -o vel de furca abattere. *al.*). VITA Elig. 1,31 p. 687,8 ut omnia humana corpora . . . licentiam haberet et de -is (p- *var. l.*) et ex rotis et de laqueis deposita sepelire. **3** *horreum (apertum) – (offene) Scheune:* ANNAL. Egm. a. 1163 -i, quibus frumenta condebantur. CHART. Traiect. 1102 p. 446, 19 vendidi . . . domum et -ones, aream et agros. *cf.* *bareca.

***bariderius** *v.* *berroerius. **baridus** *v.* barridus.

***barigildus** *v.* *bargildus.

***barile,** -is *n. vel rarius* ***barilis,** -is *m. vel f.,* ***barilius,** -i *m. (orig. inc., cf. J. Hubschmid, Romanica Helvetica 54. 1955. p. 31sqq.) script.:* banr-: *l. 31.* barr-: *l. 34.39.* *?-ral-: *l. 33.* -rul-: *l. 40.*

dolium – Faß: FORM. Augiens. C 12 banriles IIII olei. URSO gloss. 72 p. 111,40sqq. si ampulla . . . aqua plena foramen barale *(sic?)* vacui ita infigatur, ut . . . foramen obturetur, . . . nil de aqua in barrile cadit. BERNH. MAR. annal. a. 1162 p. 242,29 -e de vino. a. 1174 p. 265,31 vendebatur . . . -lis vini a IV solidis usque in VIII. ANNAL. Ianuens. I p. 198,8 duo -ia meri. GISLEB. MONT. chron. 27 duo vasa plena vino Leasure, que vasa -ii vulgariter dicuntur. ACTA imp. Winkelm. I 104 p. 91,35 duodecim barrilia tonnine de tunnaria nostra. CHART. Ital. Ficker 394 p. 407,19 unum -ule vini duorum stariorum. CHART. Bund. 855 p. 302,4 vinum cum -bus. THEOD. CERV. chirurg. 2,45 p. 155ᴴ *hastellae* firmae sicut dogae -lis. *al.*

***barilion** *m. (cf.* basileus, -eon [*v. p. 1383,49sq.*] *et* baro*?) fort. i. q. vir (egregius) – viell.: (hervorragender) Mann:* HUGEB. Willib. 6 p. 105,29 ille beatus -on (p- *4.4ª*) Willibaldus. Wynneb. 4 p. 109,23 sacer ille atque perfectus -on (pater *3*). 7 p. 111,36 belligerosus atque beatus -on.

Bariona (Bargoma, Baronia *sim.*) *subst. filius Ionae i. columbae – Ionas- d. h. Taubensohn: cf.* COLUMB. epist. 1ᵗᵘ. domino sancto . . . ego *(sc. Columbanus),* Bargoma *(S,* bargma *M),* vilis columba, . . . mitto salutem. GLOSS. I 60,15 St.-S. -a *(b.c,* Baronia *a)* einfalti enti eintrafti, filius columbe khind tupun.

***barioz** *subst. (corruptum ex* ἀχάρνας*) lucius – Hecht:* ALBERT. M. animal. 7,24 piscis, ⟨qui⟩ vocatur barioz (*p. 591ᵇ,1* ὑπὸ τοῦ ἀχάρνου), quem nos lucium vocamus. *v. et* acharna.

***barliates** *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* bernic, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 335) bernecla – Nonnengans (Bernicla leucopsis L., cf. H. Suolahti, Die dt. Vogelnamen. 1909. p. 417sq.):* ALBERT. M. animal. 23,31 -es mentiendo quidam dicunt aves, quas vulgus boumgans, hoc est arborum anseres, vocat, eo quod ex arboribus nasci dicuntur *eqs.*

***barmannus** (pa-, -amandus), -i *m. (orig. theod.) in regione Baiuvariorum i. q. homo minore libertate praeditus et ad praestationes quasdam obligatus – zu Leistungen verpflichteter Minderfreier (cf. W. Weizsäcker, VerhHistVer-Oberpf. 92. 1951. p. 12):* TRAD. Teg. 118 (a. 1098) servorum sancti Quirini quidam . . . eorum, qui p-i dicuntur. 190 quidam p-us sancti Quirini . . . cum uxore sua . . . predium, quod possederant . . ., delegaverunt ad altare. 292 p-us . . . servilia mancipia sua ab ancilla progenita . . . tradidit (*sim.* 297.317. 322). TRAD. Altah. sup. 80 (Mon. Boica XII p. 52,15) una ex paramandis s. Petri, quam vir . . . sex solidis s. Petro mancipavit *eqs. (cf.* 73 p. 50,9 quandam ex paramandis nostris. p. 50,12 paramandi ceteri). TRAD. Frising. 1557ᵉ homines illi . . . legitimo testimonio pervenerunt, quod esse debent p-i episcopi.

***barmbraccus,** -i *m. (theod. vet.* barm *et* bracco) *catellus in gremio sedens – Schoßhund:* LEX Frision. 4,4 canem acceptoricium vel braconem parvum, quem -um vocant, IV solidis componat. 4,8 trans Laubaci canem acceptorem VIII, -um XII.

***barnatus** *v.* *baronatus.

1. baro, -onis *m. (orig. germ., ut vid., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 254sq.) script.:* pa-: *l. 25.29.35.50. 52.* bor-: *l. 28.* bur-: *l. 49.* barr-: *p. 1377,11.1378,18. al.* baur-: *l. 35.* -rv(us): *l. 50. form. decl. II.:* -on(us): *p. 1377,55. adde* IOH. CODAGN. trist. p. 41,26 -is (p. 45,16). p. 52,26 -i. CHART. Pomm. A 313. 334 -orum. -r(us): *l. 29. 31.35.49sq. metr.:* bă-: *p. 1377,6.1379,7.* bā-: *p. 1377,7. de re v. K.-J. Hollyman, Le développement du vocabulaire féodal en France. 1957. p. 122sqq.*

I *usu vetustiore i. q. vir – Mann (cf.* GLOSS. III 285,59 St.-S. paro goumo. 691,65 -o como commen): **A** *latius:* LEX Sal. Merov. 31,1 si quis -em ingenuum *(om. pars codd.)* de via sua ostaverit. LEX Ribv. 61,12 si quis hominem regium tam -em (bor- *A2.B2*) quam feminam de mundeburde regis abstulerit (*sim.* 61,13). 86,1 si quis -o (paro, barum, vir *sim. var. l.*) seu mulier Ribvaria . . . aliquem perdiderit. EDICT. Roth. 14 si quis homicidium . . . penetraverit in -e (-o *3,* homine *2, om. δ*) libero aut servo vel ancilla. PACTUS Alam. II 32 si femina -e . . . subdulo clamaverit. 36 si -o fuerit de minoflidis. 41 si quis mortuatus fuerit -o aut femina, qui qualis fuerit *eqs. (inde* LEX Alam. 69 -o [baronem, barum, baurum, parum, virum *sim. B*]). LEX Raet. Cur. 9,2,1 -es hac mulieres, si crimen equale habunt, non in una carcere mittantur. 18,6 liberi, sive -o sive mulier. ANNAL. Sangall. Bal. a. 805 perrexit . . . Karolus in Saxonia . . . et multis *(sic)* -es et mulieres inde adduxit. *accedit notio praestantiae:* CAPIT. reg. Franc. 295 p. 424,29 quae *(capitula)* . . . cum inlustribus viris et sapientibus -bus vestris *(sc. regis)* observanda delegistis. FORM. Senon. II add. 4 p. 225,21 non movet bracco tale -em. VITA Deic. 34 (12) praefectorios -es . . . alienis uti solaciis. **B** *strictius:* **1** *vir plenae libertatis – vollfreier Mann:* EDICT. Roth. 17 si quis ex -bus *(om. 5)* nostris ad nos voluerit venire. *v. et l. 26.* **2** *vir minoris libertatis – minderfreier Mann:* PACTUS Alam. V A 1 si lisa fuerit, *solvat* solido uno et tremisse; si ancilla fuerit, solvat solido uno; si -o (-us, burus, barvus, parvus *var. l.*) fuerit, similiter; si servus fuerit, medio solido. CHART. Sangall. A 7 p. 7,28 (a. 741) damus . . . mancipios tres et p-es quattuor. **3** *?servus – ?Sklave:* ALDH. epist. 4 p. 483,7 eorum -es et hostes exercitu superato (-tos *cod. et* HRABAN. inst. cler. 1,3 p. 12,5) sub corona vendere solebant *Romani (Isid. orig. 9,4,31* mercennarii sunt *eqs. cft. ed.).*

II *usu recentiore i. q. vir vel vasallus ex altiore nobilitate ortus – Mann oder Lehensträger aus höherem Adel, Baron:* **A** *de tota nobilitate (summo principe terrae excepto; saepe i. q. magnas – ein Großer):* **1** *spectat ad imperium, regnum:* **a** *gener.:* DIPL. Loth. III. 109 *(ex Italia)* placuit nobis ex consilio -um nostrorum. ORD. coron. imp. 14,2 imperator cum . . . omnibus -bus suis, clericis et laicis, osculatur pedes . . . pape. ROB. TOR. chron. a. 1159 p. 510,11 rex *Angliae* . . . capitales -es suos . . . secum duxit. OTTO FRISING. gest. 2,16 p. 118,27 marchio de Monteferrato . . ., qui pene solus ex Italiae -bus civitatum effugere potuit imperium (*cf.* OTTO SANBLAS. chron. 28 p. 39,23 Italicis -bus). CONST. I 225,4 legati . . . ex parte regis Anglici et -um eius . . . iuraverunt, quod *eqs.* GISLEB. MONT. chron. 35 p. 68,11 Ivo . . . omnium -um Francie sapientissimus. CHART. Burgenl. 155 p. 114,18 militi de Aragonia . . . regi . . . inter alios -es nostros . . . famulari

[Humperdinck]

volenti. BURCH. URSB. chron. p. 31,7 causas singulorum determinare studuit *imperator*, primo pauperum, deinde -um et postremo civitatum. *persaepe.* *in regnis antiquis:* Ps. ARIST. lap. I p. 205,4 Alexander precepit suis -bus, quod *eqs.* ALBERT. STAD. Troil. 1,283 Anchises, Anchisiades aliique -es adveniunt. *in fabula:* NIVARD. Ysengr. 3,1130 emendabile crimen -um meritis extitit (*cf.* 3,1078. 5,185). **b** *de functione iurisdictionis sim.:* ROB. TOR. chron. a. 1182 p. 533,4 prohibuit *rex*, ne aliquis -um teneret curiam. CHART. Burgenl. 267 p. 191,43 sententiam -um nostrorum. 438 sub pendentibus sigillis . . . patrum . . . ac aliorum barronum . . ., iudicum . . . per regem . . . deputatorum. 558 una cum -bus nostris . . . sententialiter decrevimus (*sc. rex*), quod *eqs.* CHART. Carinth. V 46 -es nostri (*sc. regis Ungariae*) electi et assumti in arbitros. *al.* **2** *spectat ad ducatum, comitatum, (archi)episcopatum sim.:* **a** *gener.:* BALDER. Alber. 10 p. 248,27 episcopi . . . et provinciae nostrae -es. CHART. Eichsf. 114 omnium circa -um astipulatione. CHART. Maurimon. (ed. I. D. Schoepflin, Alsatia dipl. I p. 227,12) liberi dicuntur *mansi* -bus inbeneficiati, neque censum solventes neque triduana servicia facientes; cum caballis *abbati* serviunt. CHART. Heinr. Leon. 104 p. 159,1 -bus nostris, omnibus videlicet Northalbingie comitibus. CHART. Helv. arb. 3 p. 4,13 presentibus -bus tam comitis quam Sedunensis episcopi. GISLEB. MONT. chron. 147 p. 226,9 aliquem -em Flandrensem. DIAL. cler. et laic. p. 318,43 vos -es sui (*sc. episcopi depositi*) excessus fautores . . . eratis. OTTO SANBLAS. chron. 11 p. 13,3 consules *Mediolani* aliarumque dignitatum -es. CHRON. Erf. mod. a. 1211 p. 210,15 Guncelinus (*sc. dapifer Ottonis regis*) universos Thuringie -es convenit et singulos . . . conduxit, ut domino suo hereditario, scilicet lantgravio, publice renunctiarent. *saepe.* **b** *de functione iurisdictionis sim.:* CHART. march. Misn. II 405 (a. 1174) coram . . . presentia mihi (*sc. lantgravio*) . . . astipulantium tam liberorum quam ministerialium clarissimorum -um. CHART. Heinr. Leon. 108 auctoritate nostra et -um nostrorum. CHART. Oelsn. 38 graves causas nos (*sc. dux*) iudicabimus, scilicet capitales, per nos vel per alium -em nostrum. *al.* **3** *usu vario:* IOH. CODAGN. gest. 17 p. 493,6 multi christianorum -es capti sunt, scilicet camerarius regis Francie, episcopus . . ., comes *eqs.* CHART. Bern. II 229 p. 242,19 neutra civitatum aliquem -um recipere in burgensem . . . tenetur. GENEAL. Mett. tit. (MGScript. XXV p. 381,28) principes, duces, comites, marchiones et multi alii -es dicuntur ex ipsius (*Arnulfi, Metensis episcopi*) consanguinitate . . . processisse. ALBERT. M. eth. 8,3,3 p. 543^{b},17 sicut . . . est . . . aristocratia . . . in ordinatione parium in principatu, . . . quos vulgariter -es vocamus. SALIMB. chron. p. 28,6sq. erat *episcopus* . . . cum religiosis religiosus, cum militibus miles, cum -bus -o. *al.* **B** *de parte nobilitatis:* **1** *de ordine (sc. opponuntur aliae dignitates):* **a** *spectat ad imperium, regnum:* **α** *gener.:* IOH. WIG. chron. a. 1128 (MG Script. XIII p. 131,34) iurant . . . omnes comites, -es, vicecomites quique nobiliores milites. ACTA imp. Stumpf 530 p. 746,33 aliquis dux, princeps, legatus, vicarius, marchio, comes, -us. RAHEW. gest. 3,4 p. 169,28 Bolizlaus dux . . . -es et principes nostros . . . conveniens. RYCCARD. chron. a. 1231 p. 173,21 comes vel -o, qui decem feudis preerit. a. 1232 p. 182,17 imperator . . . exercitum congregat militum et -um. CONR. FAB. Gall. 10 omnis ordo perturbatus principum, comitum et -um. BURCH. URSB. chron. p. 97,29 timor ipsius (*imperatoris*) cecidit super -es et milites; hi namque in Alamannia plerumque solent esse predones. ACTA imp. Winkelm. I 759 iusticiariis, comitibus, -bus, secretis, castellanis, militibus et ceteris officialibus. CHART. Carinth. V 224 p. 149,30 principes, archiepiscopos, . . . comites, -es, ministeriales. ALBERT. MIL. temp. 277 p. 534,15 multi -es seu proceres et milites capti fuerunt. *saepe. v. et p. 1379,34.* **β** *de functione iurisdictionis sim.:* GESTA Bert. 3,12 hanc terram abbas . . . favore comitis et -um, qui iudices curie erant, . . . sibi acquisito recuperavit dictante et iudicante curia. CHART. Basil. C I 92 p. 62,24 facta . . . secundum iuris ordinem inquisitione . . . tam a principibus quam nobilibus et -bus . . . sententia arciepiscopi fuit . . . confirmata. ACTA imp. Winkelm. I 942 cum . . . comitibus et -bus regni nostri . . . concessimus . . ., quod ipsi in terris eorum annales iudices ordinent. CHART. Brixin. 99 dictantibus eas principibus, -bus et nobilibus . . . subscriptas optinuit *electus* sententias. GESTA Leod. (MGScript. XXV p. 131,32) de consensu omnium primatum ac -um, qui ducatus, marchias ac comitatus vel feoda iudicialia tenent in Leodiensi dyocesi ab imperatore descendentia, pacem . . . ordinavit *episcopus*. CHART. Nuremb. 473 considentibus principibus ac honorabili caterva comitum et -um *eqs.* CHART. Carinth. V 242 contra formam pacis, que a . . . rege Romanorum est instituta ex consilio principum et -um. 332^{a} p. 204,29 laborare aput . . . principes, comites et -es et ministeriales . . ., quorum confirmacio fuerit necessaria ad maiorem . . . nostri (*sc. episcopi Babenbergensis*) prolati arbitrii firmitatem. *al.* **b** *spectat ad ducatum, comitatum, (archi)episcopatum sim.:* **α** *gener.:* GESTA Camer. cont. II 354,3 p. 242 Flandrensis comes . . . pro defunctis barronibus et pro captis militibus submonuit Montesium comitem. CHART. Bund. 270 (epist. papae) ducem Apulię, principem Capuę ac ceteros -es et capitaneos terrę in hominium . . . recepimus. CONST. I 146,3 cunctis inbeneficiatis a Coloniensi archiepiscopo -bus et ministerialibus. GISLEB. MONT. chron. 9 p. 14,23 cum quamplures principes, duces et -es scilicet et comites et alii nobiles . . . pacis Leodiensi iusticie habeant respondere. CHART. Babenb. 297 ut altitudo et libertas sua (*sc. viri nobilis Sigefridi*) . . . augeatur . . ., quicquid a nobis (*sc. duce*) in feudo . . . perceperit, libere et absolute sibi damus . . . quasi proprias res ut -o iure perpetuo possidendum . . . et collocamus eum quasi unum -em. CHART. episc. Halb. 882 p. 147,5 (epist. papae) -es . . . et nobiles, ministeriales, vassallos et alios homines ipsius ecclesie a iuramento fidelitatis . . . absolvens *legatus. saepe.* **β** *de functione iurisdictionis sim.:* GUIM. poss. (MGScript. XIII p. 711,35; a. 1070/92) abbas . . . annuente comite, capitulo et -bus . . . conrodia . . . redemit. RAHEW. gest. 4,62 p. 306,12 assensu . . . capitaneorum, -um, nobilium tam infra Urbem quam extra Urbem habitantium. CHART. Bund. 375 p. 280,35 quales possessiones . . . episcopus cum consilio . . . ecclesie advocati nec -um necnon et ministerialium delegavit abbatisse. CHART. Lamb. Leod. 100 p. 157,23 de consilio . . . principum . . . ac -um suorum et tocius familie sue (*sc. episcopi*). CHART. Tirol. 733 advocacias, iura vel iurisdictiones comiti, -i aut plebeio militi in beneficio conferre. *al.* **c** *usu vario:* CHART. select. Keutgen 139,44 (s. XII./XIII.) si quis burgensis noster . . . legationem . . . ad aliquem comitem vel -em agere presumpserit. CHRON. Reinh. a. 1085 p. 527,2 multos nobiles, comites, -es et milites ad religionem trahebant *viri religiosi*. BURCH. URSB. chron. p. 103,49 (epist. papae) postulantes (*sc. papa*) . . . competentem numerum bellatorum . . . a regibus et principibus et comitibus et -bus aliisque magnatibus. CONR. MUR. summ. 6,1 p. 427,34 comites palatini, simplices comites, vice comites, senatores, magnates seu -es, . . . nobiles *eqs. al.* **2** *de singulis personis:* **a** *strictius:* CHART. Mog. B 67 p. 71,2 (a. 1158) testes sunt . . . de -bus Cůnradus et frater eius, comites de Kereberch, . . . Marcwardus de Bergestat (CHART. episc. Halb. 308 t. sunt . . . canonici . . .; -es vero Sifridus, Ludolfus, Arnoldus; castellani . . .; ministeriales. *cf.* CHART. civ. Vratisl. 46 p. 46,6 sub testimonio nostrorum [*sc. ducis*] -um Hevradi, procuratoris nostri, Symonis palatini *eqs.*). CHART. Burgenl. 57 p. 30,44 dilectus ac fidelis -o noster (*sc. regis*) Dominicus banus. RYCCARD. chron. a. 1232 p. 177,8 magister iustitiarius . . . inquisitiones . . . per Robbertum de Busso, -em de comitatu Molisii, aperiri iussit. *al.* *accedit ad notionem tituli:* CHART. Rhen. inf. I 493 (a. 1184) quod . . . emerit quoddam allodium . . . a manu cuiusdam liberi -is Huberti (VITA Gebeh. Salisb. II 9 p. 40,10 cuidam nobili et libero -i Bawariae Werenhero in matrimonio erat sociata). CHART. Tirol. 880 presentibus et cooperantibus . . . comitibus et -bus Hartmanno de Dilingen, Chůnrado de Wirtenberc comitibus, Friderico de Truhendingen, Heinrico de Niphen . . . -bus, ministerialibus *eqs.* CONST. III 141,2 Zmilonem de Belkaw -em ac magistrum Ulricum

[Humperdinck]

notarium. *usu attrib.:* CHART. Sind. 4 p. 98,2 (a. 1146) pars ęcclesię tradita . . . a C̄none quodam milite -e pro filia sua. **b** *latius i. q. dominus, vir (illustris) – Herr, (berühmter) Mann (cf. p. 1376,40sqq.):* THEOD. AMORB. Bened. II 1 p. 260,1 quibus *(episcopis)* cum dicerent *monachi:* 'o boni -es'. DONIZO Mathild. 1,576 innumerae gentes secum de fratre dolentes concurrunt voces de tali dantque -e. HIST. Steinv. (MGScript. XIII p. 727,60) solent vulgo appellare -em eum virum, quem vel honoribus vel opibus vel viribus amplum laudant. HIST. de exp. Frid. imp. p. 88,6 datis *a soldano* decem admiratis et aliis decem magnis -bus obsidibus. CHRON. Vill. 27 (MGScript. XXV p. 207,25) cum autem hic inclitus -o *(sc. dux Brabantiae)* non haberet heredem. THOM. TUSC. gest. p. 518,21 quod ipsum in regno magnum -em efficeret. SALIMB. chron. p. 166,16 fuit autem Paulus Traversarius pulcherrimus miles et magnus -o. p. 584,10 venit magister *campanae fundendae* ad Parmenses de Pisis sicut magnus -o indutus sollemniter. ALBERT. MIL. chron. 1$^{tit.}$ de Ptolemeo Dionisio . . . et aliis -bus *(sc. de Catone, Caesare, Virgilio sim.). al.*

2. baro, -onis *m. (orig. lat.?) ? servus – ? Sklave: v. p. 1376,52sqq.*

3. baro *v.* 1. batus. **barochia** *sim. v.* parochia.

barocius *v.* birot(i)us. ***barocum** *v.* *barrocus.

***baronatus** (barn-), -us *m. (cf. francog. vet.* barné) *universitas vassallorum – Vasallenschaft:* CAPIT. reg. Franc. 268 p. 295,14 vestram fidelitatem et vestrum adiutorium, quae semper contra nos *(sc. Karolum Calvum)* cum omni barnatu demonstrastis.

***baronia,** -ae *f. [per errorem: p. 1375,53]*

1 *praedium vel dominium baronis – Landbesitz oder Machtgebiet eines Barons (cf. E. Mayer, Ital. Verf.-Gesch. I. 1909. p. 456sqq.):* RYCCARD. chron. a. 1220 p. 90^{a},41 ut nullus comitum vel baronum audeat minuere -am. CONST. II 416 terras Iohannis Pagani, quas etiam tibi concesseramus in -as. ACTA imp. Winkelm. I 214 p. 196,32 ut abbas et conventus . . . liberam et plenam iustitiariam habeant . . . in supradicta -a. 257 p. 234,31 abbas . . . ad nos . . . veniet . . . -am alicui de fidelibus regni nostri . . . locaturus. CONST. II 418,8 imperator debet dare comiti Thomasio . . . comitatum Molisii cum civitatibus, -is, feudis. ACTA imp. Winkelm. I 834 villani angararii -e sue. 737 prelatos ecclesiarum . . ., a quibus . . . marchio ac ipsius fratres et alii . . . -as, feuda vel alia huiusmodi tenent. ACTA imp. Böhmer 972 dantes *(sc. Conradinus)* ei *(Manfredo)* auctoritatem liberam . . . tam de demaniis nostris omnibus *Siciliae* quam comitatibus, -is, possessionibus omnibus. ALEX. IV. registr. 379 si . . . de . . . -is Castri et honoris eius . . . es destitutus. *al.* **2** *potestas baronis – Rechtsbefugnis eines Barons:* ACTA imp. Winkelm. I 818 p. 634,45sq. (a. 1238) feuda tenent in -a ex concessione nostra in Marsia et comitatu Albe, que antiquitus non tenebantur in -a, sed in feudo plano (*cf.* p. 635,4sq.). **3** *ordo nobilium – Angehörige des Adels:* ANNAL. Ianuens. II p. 75,8 donec universam -am et populum, vassallos quoque et amicos Ianuensis urbis congregavit in unum. **4** *turma militum – Militärabteilung:* ANNAL. Ianuens. II p. 98,9 comes . . . Siracusie cum sua -a de civitate exeuntes . . . multos Pisanos . . . ceperunt. ANNAL. Mant. a. 1241/42 (MGScript. XIX p. 22,20) fuit facta -a militum Mantuanorum bene cc.

***baronizo,** -are. *se gerere pro viro nobili – den vornehmen Herrn spielen:* SALIMB. chron. p. 400,27 diligebat *archiepiscopus* honores . . . et . . . scivit dominari et -are. p. 553,12 ultra modum -bat *frater Bonaventura.*

baronus *v.* baro.

1. *barra, -ae *f. (francog. vet.* barre, *ital.* barra, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 963) script.:* barc(a): *p. 1380,2.* ?barci(a): *p. 1380,5.* barri(a): *p. 1380,7.*

1 *proprie:* **a** *ames, pertica – (Quer-)Stange:* IORDAN. RUFF. equ. 3,4 p. 13,13 freni quaedam forma, quae dicitur ad -am, eo quod ad duas -as extransverso et una per longum composita est. **b** *saepimentum, concaedes – Barriere, Verhau:* CHRON. Mich. 7 castrum *dux* exstruxit, quod Barrum, quasi -am, nominavit. OLIV. hist. reg. 97 p. 145,19 milites . . . de antennis et malis navium -cas ac repagula . . . composuerunt. ROLAND. PATAV. chron. 10,6 p. 137,4 -am quandam factam ab inimicis discerpuit. 11,3 municiones et -as. *fort. add.:* CHART. ord. Teut. 128 p. 126,26sq. ⌞de pecia terre ante barciam *(sic)* . . . Aymonis in Acon⌟ (⌞⌟ *in marg.*): item emimus unam peciam terre, que est ante -iam domini Aymonis. *cf.* *sbarra. **2** *translate i. q. impeditio – Behinderung:* CHART. Lux. III 466 p. 511,28 (a. 1264) renuncio pro me et heredibus meis omnibus exceptionibus sive -is.

2. *barra (pa-) *subst. (cf.* *barile) *species gabatae – Gefäßart:* GLOSS. III 642,50 St.-S. (codd. c. d) capita vel parra gebiza. 666,69 -a gebete.

3. barra *v.* 1. parra.

***barrachanus** (-rech-) *vel* **-um,** -i *m. vel n. (arab.* barrakān, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 250) species panni lanei rudis – Art groben Wollstoffes (cf. O. Schrader, Linguistisch-histor. Forschungen zur Handelsgesch. und Warenkunde. I. 1886. p. 215sq.):* CHART. Wirt. VI 1638,6 p. 31,34sq. (c. 1262) habeant *sorores* . . . nigra pallia de panno non nimis precioso . . ., sed . . . de nigro barrechano (-rach- *var. l.*) . . ., togas manicatas de barrechano (-rach- *var. l.*) nigro.

***barria** *v.* 1.*barra.

***barriculus** (pa-, -cl-), -i *m. (cf.* *barile) *(parvum) dolium – (kleines) Faß (cf.* GLOSS. III 373,47 St.-S. p-us legeln): CAPIT. reg. Franc. 32,68 volumus, ut bonos -clos ferro ligatos, quos in hostem et ad palatium mittere possint, iudices singuli praeparatos semper habeant.

***barriditas,** -atis *f. stulta arrogantia – dumme Anmaßung:* IONAS BOB. Columb. 2,9 p. 248,16 adversus regulam . . . garriens *frater* . . ., per quos potuit -is (bari-, parili- *var. l.*) suae similes murmur excitavit.

barridus (bari-), -a, -um. *stolidus, superbus – tölpelhaft, übermütig:* GLOSS. I 54,8 St.-S. baridus gapârlos. 55,8 baridus kameit.

***barrile** *v.* *barile.

barrio, -ire. *de elephanto i. q. stridere – trompeten:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,5 elefanti -unt vel stridunt. METELL. Quir. 3^{a},16 acres horridulo gutture -unt *beluae Indicae.* CARM. Bur. B 132,3^{a},8 elephans -it.

barritus, -us *m. de elephanto i. q. stridor – das Trompeten:* ALDH. virg. I 28 p. 265,10 Paulus . . . deserta penetrans . . . horrendos beluarum -us . . . contempserat.

barro *v.* barbus. **barrochia** *sim. v.* parochia.

***barrocus** (baro-, borac- *sim.*) *vel* **-um,** -i *m. vel n. (orig. inc.) melissophyllon – Melisse (Melissa officinalis L., cf. André, Lex. bot. p. 51):* ODO MAGD. herb. 1642 herbam, quam Graeci dixerunt melissophyllon, -um (barocum, boracum, barrachum *sim. var. l.*) nostri dicunt vulgariter (*huc spectat* GLOSS. III 596,41 St.-S. bensuhe).

***barrula** *v.* *barulus.

1. barrus, -i *m. script.:* barus: *l.* 55. baltus: *l.* 54. *elephas – Elefant:* **1** *proprie:* GLOSS. III 78,24 St.-S. baltus vel camela olbênda. 350,40 barus . . . alpant. 442,44 -us vel elefas helfant. *ibid. al. in fabula:* ECBASIS capt. 646 avibus raris piperandis escis cum reliquis nigris sollercia -is *(cf. Hor. epod. 12,1).* **2** **a** *in imag.:* MILO carm. 3,4,2,529 agnis . . . vadum dat *lex divina pelago profundior,* -is unda natatum. CARM. var. Walther 1,5,2 *(de hieme)* iste palma mixta lauro -um domat vinculis. **b** *meton. i. q. ebur – Elfenbein:* ODO Ern. duc. 4 p. 341^{E} ante pedes *toreumatis* -o lucens orchestra vetusto stabat.

2. barrus *v.* barbus.

***barsa** *subst. (cf.* *barga, *bersare *?) rete – Netz:* GLOSS. III 165,12 St.-S. -a nezzi.

barsameta, barsantera *v.* balsamita.

***barscalca** (pa-), -ae *f. femina minoris libertatis iure barscalcorum praedita – Minder-, Halbfreie, die nach Barschalkenrecht lebt:* TRAD. Salisb. I 641 p. 559,28 (c. 1167/93) Liutoldus . . . tradidit ad altare . . . quandam suam p-am . . . ad censum v nummorum.

[Humperdinck]

***barscalcus** (pa-, -chus), -i *m.* *(orig. germ.)* *script.:* -schal-: *l. 19.21.* -skal-: DIPL. Otton. I. 441. -sal-: *l. 46.* -lh(us): *l. 31sq.* -lk(us): *l. 28.* -lt(us): *l. 18.* *form. gen. sg.* -is: *l. 11.*

in regione Baiuvariorum i. q. homo minore libertate praeditus et ad praestationes quasdam obligatus – zu Leistungen verpflichteter Minderfreier, Barschalk (cf. W. Weizsäcker, VerhHistVerOberpf. 92. 1951. p. 8sqq.): NOTIT. Arnon. 2,7 in qua *(villa)* sunt mansi XX inter -os et servos (*cf.* 7,7 inter exercitales et -os). 6,26 de -is una cum servis sive de eorum territorio dotate sunt *ecclesiae.* 6,27 de coniectu -is. TRAD. Frising. 193[a] de dicimatione liberorum hominum vel -orum. 523[b] liberi homines, qui dicuntur -i, qui . . . conplacitaverunt, ut ecclesiasticam acceperunt terram; de ipsa terra condixerunt facere servitium *eqs.* DIPL. Ludow. Germ. 12 res, quas . . . de quibusdam -is nostris comparavit *diaconus.* TRAD. Frising. 679 sculdhaisus contraplacitabat adversus . . . episcopum . . . wergaldum Kaganharti -lti sui. DIPL. Karlom. (II.) 11 tradidimus . . . -schalcum unum cum hůba sua. DIPL. Arnulfi 12 ecclesiam cum . . . VII hobis . . ., cum p-is omnique censu eorum. ANNAL. Iuv. III a. 848 placito habito . . . de parschalchis, qui tale servicium reddere debent sicut et ceteri servi. TRAD. Ratisb. 190 p. 142,15 tradidit . . . -os III . . . cum uxoribus et filiis, mancipiis et omni substantia eorum. COD. Odalb. 85 p. 149,9 isti p-chi pro mancipiis ad domum Dei dati sunt. DIPL. Otton. I. 68 ad . . . homines . . . ecclesie, tam p-os (ingenuos DIPL. Ludow. Germ. 22) quam servos. 126 curtem regalem I cum . . . mansionariis, -lkis, aureariis. TRAD. Frising. 1195 p-chi sunt isti *testes.* TRAD. Ratisb. 260 hobas . . . possessas cum p-chis vel tributariis. TRAD. Frising. 1385 p-lhos VII, quos Albuuin in beneficium tenuit. COD. Thietm. 25 Enziman p-lhus . . . tradidit . . . locum patellę . . . et II agros. TRAD. Ebersb. 1,79 (AbhMünch. XIV 3 p. 148,22) duo Romani proseliti, quos nos p-chos nominamus, . . . dederunt . . . novem iugera. TRAD. Salisb. II 71 quidam p-us . . . et uxor eius . . . tradiderunt . . . octo mancipia. 131 tradidit . . . mancipia . . . ad ius p-orum. CHART. Salisb. II 290 p. 407, 12 Liutoldum, ęcclesię . . . proprium, filiam . . . liberi p-i Wilheri villici . . . petisse sibi in uxorem dari *eqs.* (*cf.* TRAD. Reichersb. 175 iuxta morem illorum, qui vocantur p-chi, filie maternam, filii vero paternam habent conditionem). TRAD. Garz. 23 sorores . . . sub libera p-orum conditione constitutę predium suum . . . delegaverunt. TRAD. Baumb. 222 (Mon. Boica III p. 79,24) quedam mulier . . . de genere p-orum tradidit se . . . ad quinque denarios . . . persolvendos. REGISTR. Patav. II p. 76,23 parsalchi. *saepe.*

***barservus** (pa-), -i *m.* *in regione Baiuvariorum i. q. homo minore libertate praeditus et ad praestationes quasdam obligatus, barscalcus – zu Leistungen verpflichteter Minderfreier, Barschalk:* DIPL. Otton. III. 25 ut . . . tali lege perfruantur *mancipia* ut cęteri p-i, in potestatem . . . comitis donavimus *eqs.* TRAD. Brixin. 195 qualiter quidam p-us . . . servum suum . . . tradidit. TRAD. Ebersb. 3,16 quidam p-us . . . consentiente uxore sua dedit ad altare s. Sebastiani . . . predium . . . ea conditione, ne *eqs.*

barsyca *v.* brassica.

***barta,** -ae *f.* (*theod. vet.* barta) *securis – Beil:* CHART. Argent. I 616,22 (post 1129) si quis vero dampnatus fuerit manu, idem cipparius tenebit -am, vicarius advocati librabit malleum ligneum et amputabit manum.

***barule** *v.* *barile.

***barulus,** -i *m. vel raro* ***barrula,** -ae *f.* (*cohaerere vid. c.* παρουλίς) *script.* barb-: *l. 66.* *form. acc. pl.* -es: *l. 67.* *pusula – Pustel:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 24a[r] contra quasdam tuberositates faciei rubeas, que sunt in iuvenibus . . ., quas vocant -os (barbulas *var. l., cf. H. Wölfel, Circa Instans. 1939. p. 69,31*) vel -es. TRACT. de aegr. cur. p. 186,8 si pustule vel -e sint in facie. IORDAN. RUFF. equ. 6,21 p. 57,10 fiunt quaedam excoriationes . . . occasione alicuius -i vel carbunculi ex superfluitate sanguinis (6,25 p. 61,11). THEOD. CERV. chirurg. 3,54 p. 177[E] unguentum . . . subtilians pellem . . . -os et pilos tollit.

baruo *v.* barbus.

***barys** (-is) *adi.* (βαρύς) *gravis – gewichtig:* GODEFR. VIT. spec. 153 -is (gloss.: -is i. e. gravis vel fortis, a -i Grece . . ., inde barones) in imperio creditur ille *(sc. Iuppiter)* fore. *Humperdinck*

***barz** *v.* *baret. **basaliscus** *v.* basiliscus.

basanites (bis-), -is *(m.)* (βασανίτης) *lapis ad probandum aptus – Probierstein:* MAPPAE CLAVIC. 90 adicis . . . lapidem assum bis-en partem I. 92 in mortario -is lapidis.

***basaticum** *v.* *vassaticum.

bascauda, -ae *f.* *species vasis – Gefäßart:* ALDH. ad Acirc. 124 p. 171,14 exempla . . . palimbachio competentia: . . . -a, aurora.

***bascinum** *v.* *bacinum. **baseleca** *sim. v.* 1. basilica.

baseliscus *v.* basiliscus.

***baser,** *abl. sg.* -eri *subst.* *(orig. inc., nisi cohaeret c. arab.* ġaḍār, *cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 6. 1937. p. 60sq.)* *argilla – Tonerde:* Ps. GERH. CREM. sept. p. 322,33 assa eam *(terram)* in urceolo -i lutato.

***basilaris** (-liar-), -e. (1. basis) *anat. i. q. basim capitis formans – die Schädelbasis bildend:* WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 16,22 sub isto osse *(sc. lambda)* ponitur os -e ([*Os sphenoidale* '*Keilbein*']. *cf.* p. 17,12 unum *os,* quod appellatur -e [-liare *B*],. . . figuram capitis perficiens).

basilea (-syl-), -ae *f.* (βασίλεια) *regina – Königin:* COD. Udalr. 282 vs. 81 *(de Maria)* -ylea celebris.

basileca *v.* 1. basilica.

***basilerica** (-lir-), -ae *subst.* *(orig. inc., nisi ex* iris Illyrica *et* 1. basilica *confusum, cf. J. André, ALMA 23. 1953. p. 110)* *herba quaedam montana – eine Gebirgspflanze:* RECEPT. Sangall. I 140 herba -a, quae nascitur per montes in loca arida. 142 potio de -ireca.

basileum (-ion), -i *n.* (βασίλειον) **1** *regnum – (König-)Reich:* HYMN. de Ansb. 10,3 (MGMer. V p. 642; c. s. IX.) ut scriba doctus caelorum -o *(cf. Vulg. Matth. 13,52).* **2** *genus herbae, fort. i. q. Campanula Medium (L.) – Pflanzenart, viell.: (Garten-)Glockenblume (cf. André, Lex. bot. p. 203):* DYASC. p. 125[b] medion sive ut alii -ion encaticon nascitur locis asperis *(cf. Diosc. lat. 4 p. 17,3).*

basileus, -i *m.* (βασιλεύς) *script.:* va-: *l. 66sq. p. 1383,5.* pha-: *p. 1383,10.* -syl-: *l. 57.59. p. 1383,14.* -ille-: *l. 66sq.* *form.: sing.: nom.:* -ylo: *l. 59.* -eos: *p. 1383,4.10.14.16.* -eon: *p. 1383,49.* *gen.* -eos: *l. 57.66sq.* *acc.* -ea: *l. 55.* *plur.: gen.* -eon, -ion: *p. 1383,3.8.11sq.* *acc.* -lis: *p. 1383,7. adde* CHRON. Salern. 107 p. 109,13. *metr.:* bā-: *p. 1383,4.16sq.20.* bă-: *l. 54.72. p. 1383,14.* -sī-: *p. 1383,17.* -sĭ-: *l. 54.72. p. 1383,4.14.16.20.* -lē-: *l. 72. p. 1383,17.* -lĕ-: *p. 1383,4.16.20.* -ōs: *p. 1383,16.* *rex – König (cf.* AMALAR. off. 3,2,1 -us rex dicitur quasi basis populi; laos populus dicitur, basilaus basis populi. HONOR. AUGUST. sacram. 31. *v. et l. 61):* **I** *proprie:* **A** *publ.:* **1** *de rectoribus imperii i. q. imperator – Kaiser, 'Basileus':* **a** *spectat ad imperium Byzantinum:* AMALAR. mar. 46 -us Leo. CHRON. Salern. 107 p. 109,4 (epist.) neminem appellandum -ea nisi eum, quem in urbe Constantinopolitana imperii tenere gubernacula contigisset. p. 111,28 ab his *(principibus barbarorum)* omnibus . . . βασυλέως vocabulum adimis. THIETM. chron. 3,23 -i Nicaphoris. ANSELM. Bis. rhet. epist. p. 98,13 unde tibi spontanea basylo nuper direxit mandata. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 297,22 apud Grecos . . ., quod tamquam bases populum sustineant, -i vocantur. BENZO ad Heinr. 2,7 p. 615,29 nostros . . . -os ad vindictam excitemus. p. 615,31 hyschyron -um, Constantinum Doclitium. *al.* *de titulo nobilitatis sc.* pater -os *i. q.* βασιλεοπάτωρ – '*Vater des Kaisers*': LIUTPR. antap. 3,26 p. 87,2 Romanós pater vasilleos (basileos *var. l.*) ab omnibus apellatur *(de eodem:* 3,30. 3,35 p. 90,6). 3,28 Focas . . . pater vasilleos fieri satagit. **b** *spectat ad imperium Romanum occidentale medii aevi:* ANNAL. regni Franc. a. 812 p. 136,23 imperatorem eum *(Karolum M.)* et -um appellantes *legati imp. Constantinopolitani.* ABBO SANGERM. bell. 1,48 urbs mandata fuit Karolo nobis -o (2,164). BENZO ad Heinr. 3,22 respondeat

[Baader]

tibi noster -us. *v. et p. 1382,62. remissius:* NICOL. I. epist. 63 p. 375,2 nisi . . . vos *(sc. Karolus Calvus)* . . . nequaquam Greco sermone -eon vocabula sortiremini. **2** *de aliis principibus:* CAND. FULD. Eigil. II 14,35 Idida *(i. Salomo)*, . . . -os Solymae. LIUTPR. leg. 19 p. 186,2 Petrus, Bulgarorum v-us. CHRON. Salern. 107 p. 109,7 ystorie monstrant plurimos fuisse -li⟨s⟩ nuncupatos. p. 109,21 invenies . . . Persarum . . ., Ethiopum, Guandalorum et Gothorum . . . prelatos βασιλέων appellacione veneratos. *al.* GUNTH. PAR. hist. p. 53,20 'aiios pha-os marchio' decantabant. *ellipt. de libris regum:* ALDH. ad Acirc. 134 p. 186,28 ut in -ion cautum est *(sim.* virg. I 53 p. 311,20 -eon). *in imag. de bestiis:* CARM. Bur. B 134,2 cunctarum *ferarum* -us *(sc. leo).* **B** *theol. de Deo, Christo:* SYLL. Sangall. 4,80 *(de Christo)* σὺ βασιλεὺς (basyleos, -ileos *codd.*) ὑμῶν (*cf.* EKKEH. IV. bened. I 5,9 pantocrator imon su -os [gloss.: rex] eleison). SUBSCR. cod. Camer. 691 in honore -i cosmi praesul Rothardus me scribere iussit.

II *translate de temperantia sui ipsius:* ABBO SANGERM. bell. 3,26 -us (gloss.: rex) constes, abstemius antigraphusque.

***basilia,** -ae *f. (cf.* 1. basilica *p. 1385,43sqq., theod. vet.* basîlie, *v. Ahd. Wb. I. p. 830)* **1** *ocimum – Basilienkraut (Ocimum basilicum L.):* GLOSS. III 550,62 St.-S. -a metewrz. HILDEG. caus. 4 p. 210,20sq. sumat . . . -am . . . et . . . ebur ad tertiam partem -ae tollat. phys. 1,130 capit. p. 1128 -a. 1,127 p. 120,14 (cod. G) -a (basilisca 1,230 [edd.]) plus calida quam frigida. 1,212 p. 1207[A] asarum accipiat et . . . plus de -a et . . . plus de humeln quam -ae sit. 3,58. *v. et p. 1385,46.* **2** *gentiana – (Kreuz-)Enzian (cf. p. 1385,47sq.):* GLOSS III 172,45 St.-S. -a vel perforata i. madelger.

1. basilica, -ae *f.* (βασιλική) *script.:* pa-: *l. 63. p. 1384,69.* ?va-: *p. 1385,12.* -assi-: *l. 58.64. p. 1384,11. 1385,12.* -sel-: *l. 37. p. 1384,24.46.51. adde* DIPL. Merov. I 81 p. 72,34 -elece. DIPL. Karlom. (II.) 16. *al.* -syl-: *l. 62. p. 1385,8. adde* AMULO epist. 1,1. -illi-: *p. 1384,34.* -lec-: *l. 34.40.51. p. 1384,7sq.10.29.31.1385,12. adde* FORM. Andec. 16. CHRON. Fred. 2,54 -elecas. *al.* balic-: *p. 1384,49.* basica: *p. 1385,52. form.: sing.: gen.* -i: *l. 54. p. 1384,24. dat.* -i: *p. 1384,31. abl.* -e: *p. 1384,11. plur.: abl.* -abus: DIPL. Merov. I 11 -ecabus. *metr.:* bās(s)-: *l. 56.60.64.69. adde* ALDH. virg. II 854. ERMOLD. Ludow. 2,88. MILO carm. 1,6,3,135. NOTKER. BALB. carm. 5,6 p. 139. POETA Saxo 3,615. *al.* băsĭlĭ-: *l. 72. etym. (cf. Isid. orig. 15,4,11):* AMALAR. off. 3,2,1 ipsa *domus Dei* vocatur -a, id est regalis, a basileo *(sim.* WALAHFR. exord. 7 p. 481,28). *al.*

I *de aedificiis:* **A** *ecclesia – Kirche (interdum i. q. capella – Kapelle, e. g. p. 1384,57.60.1385,16.28):* **1** *gener. (cf.* GLOSS. III 180,16 St.-S. mitricula vel -a kilcha. 358,58 ecclesia et -a kirche. 377,7 -a regia domus, Grece quippe basileon rex dicitur, sed quod usitatum est pro kiricha ponitur): DIPL. Merov. I 11 Dodo, abba de -eca sancti . . . Dioninsio (FORM. Marculfi 2,6 p. 79,2. DIPL. Karoli M. 122 p. 170,36 a. de -a sancti Vincenti. *al.*). DIPL. Karoli M. 123 p. 172,18 Hucbertus, rector -i sancti Marcelli martheris, que *eqs.* COD. Lauresh. 19 p. 300,13 -a lignea modica. VITA Leod. 2,13 (MG Poet. III p. 25) -ae parvae . . . aedes (oraturii URSIN. Leod. 21 [MGMer. V p. 343,9]). FROTH. epist. 9 p. 282,26 est . . . labor nostrae cepte bass-ae adhibendus. ERMENR. Har. 2 popularis -a (TRAD. Weiss. app. I 256). INVENT. Quint. II 264 (MGPoet. IV p. 1003) -am . . . ampliat, exaltat, reparat . . . et hornat. CARM. de Germ. 3,7,2 (MGPoet. IV p. 133) exustam comperit -ylicam. WOLFHARD. Waldb. 2,4 (3) in -am (p- *1*) . . . intrans. ABBO SANGERM. bell. 2,310 quem reveunt ad bass-am Stephani. TRANSL. Libor. 6 principalem . . . -am. VITA Corb. 19 Corbinianus . . . -am (oratorium ARBEO Corb. 25) aedificavit. ARNULF. MEDIOL. gest. 4,8 hyemalis -a. LEO MARS. chron. 3,27 absidam et arcum atque vestibulum maioris -ae. VITA Annon. I 2,17 p. 491[b],13 ad . . . rotundi scematis -am. METELL. Quir. 42,5 plebana . . . -ae domus. CHART. Raitenh. 272 p. 222,32 (epist. papae) -e XII apostolorum presbyter cardinalis. *persaepe. in nomine loci:* CARUS Clem. 975 quem *(campum)* -as *('quartier des basiliques' ed.)* iamque sacrato nomine dicunt. *capella sepulcralis – Grabkapelle:* LEX Sal. Merov. 55,6 si quis -am expoliaverit desuper hominem mortuum. **2** *spec.:* **a** *iur. et publ.:* **α** *spectat ad refugium:* LEG. Wisig. 6,5,16 *homicidae* se plerumque -arum Dei defensione conmittunt. **β** *spectat ad iusiurandum, excusationem sim.:* FORM. Andec. 10[a] ut ipsi homo . . . in -eca domne illius . . . coniurare deberet (FORM. Sal. Merk. 28). 11[a] quia . . . ipsi genitor . . . in -eca . . . excusare deberit. 13 noticia solsadii: . . . placitum suum adtendit . . . in -eca domni illius. DIPL. Otton. I. 340 p. 465,32 proclamavit . . . in bass-e sancti Apolenaris. *al.* **γ** *spectat ad confirmationem chartarum, traditionum sim.:* TRAD. Weiss. 5 (a. 743) acta . . . in monasterio Uuizzenburc ante -a sancti Petri *(cf.* FORM. extrav. I 19 actum publice in supradicta -a coram frequentia testium. DIPL. Otton. I. 409. *al.).* CHART. Fuld. B 227 traditio facta est . . . intra -a. TRAD. Salisb. I 1 p. 253,21 in . . . beati Petri -a benivolentiam suae largitionis . . . aperuit. CHART. archiep. Magd. 206 p. 262,12 quęcunque . . . archiepiscopus in -a . . . offerre disposuit. *al.* **δ** *spectat ad coronationem:* CAPIT. reg. Franc. 300,3 Wenilo . . . in -a sanctae crucis me . . . regem consecravit. BURCH. URSB. chron. a. 1220 F(ridericus) Rome coronatur in imperatorem in -a sancti Petri. **ε** *spectat ad actiones symbolicas:* LEX Ribv. 62,4 si ille . . . ante hostium -e (-i, -elicae *var. l.*) spatam posuerit. SERMO de sacril. 20 per -as . . . petatia ponere. LEX Frision. 14,1 ducendi sunt ad -am et sortes super altare mittendae. CHART. Sangall. A 217 liceat ei ipsam redimationem proicere in -am vel in agrum propinquum. **ζ** *spectat ad donationes ecclesiis oblatas:* DIPL. Merov. I 10 area . . . ad . . . -eca . . . legaliter fuisse condonatum. 64 p. 57,26 quod . . . villa . . . abbati vel -eci sui sancti Dionisii . . . firmasset. CHART. Fuld. B 38 dono . . . ad -am sancti Bonifatii . . . mansa (DIPL. Karoli M. 117. DIPL. Otton. I. 101. *al.*). TRAD. Patav. 6 trado . . . ad -am sancti Stephani . . . servos (27 ad -llica. DIPL. Merov. III A 21 [spur. s. X.[med.]] civitatem. *al.*). DIPL. Karlom. (II.) 14 quasdam res . . . in . . . -am ad Otigas collocare. DIPL. Conr. I. 35 quod . . . ad -am sancti Salvatoris . . . thelonei debitum . . . perdonasset. *persaepe.* **η** *spectat ad census sim. ecclesiis debitos:* CONC. Merov. p. 74,20 si que oblationis . . . conlate fuerint -is. CHART. Epternac. 66 ut . . . persolvant censum ad luminaria . . . -e (DIPL. Ludow. Germ. 147 p. 205,33 in luminaribus -e ipsius conferatur *teloneum*). TRAD. Frising. 652 villę, qui ad illam -am decimam dant (CAPIT. reg. Franc. 210,11 laici . . . decimas . . . propriis -is . . . tribuunt). *de poena:* LEG. Lang. p. 172,5 conponat wirigild suum in supradicta -a (-elica *3*). COD. Lauresh. 429 p. 109,13 inferat partibus ipsius -ę . . . auri libras X. **ϑ** *spectat ad damnum ecclesiis illatum:* LEX Sal. Merov. 55,7 si quis -a (balica *C 5*), ubi reliquie sunt insertas, . . . incendiderit (65[b]. caus. 6,5). **ι** *spectat ad tutelam, iustitiam sim. ecclesiis confirmatam:* LEG. Lang. p. 202,14 ut monasteria, -elica . . . non exegant sicut de causa regia dublum. DIPL. Karoli M. 71 p. 103,14 -a sancti Vincenti . . . emunitate . . . videtur habere concessus. CAPIT. reg. Franc. 33,15 de rebus ipse -ae nemo ausus sit in divisione . . . mittere. DIPL. Arnulfi 63 ut nihil de . . . cappella in his rebus subtrahatur . . . neque in tecti eiusdem -ae procurationibus. 68 p. 102,15 ad . . . -as ([ecclesias DIPL. Ludow. Germ. 42]. *in dorso:* de capellis) . . . mansos II . . . imperpetuum habere concessit. DIPL. Ludow. Inf. 10 ut rectores eiusdem -ę . . . de hac . . . donatione . . . liberrima . . . utantur potestate (*antea:* ad capellam sanctę Marię). DIPL. Otton. I. 209 p. 288,16 ut . . . proprietatem ad . . . aeclesiam Curiensem pertinentem . . . cum -a decimali . . . in ius regium . . . reciperemus. DIPL. Heinr. III. 143 ut in . . . res ad ęcclesiam . . . pertinentes, scilicet in monasteria, -as, castella . . . nullus . . . ing⟨r⟩edi audeat. *al.* **ϰ** *spectat ad traditionem ecclesiarum:* CHART. Epternac. 3 p. 19,21 (a. 697/98) dono vobis . . . -as sanctorum ad gubernandum vel dominandum (TRAD. Patav. 51 d. . . . p-a unam. *al.*). 31 p. 75,1 -am domnę . . . Marię . . . ad . . . sanctum Petrum subrogari volumus. LIBER diurn. 30 filius noster . . . iuris sui -am . . . oblatam asserit. TRAD. Weiss. 159 p. 149,5 donamus . . . villas . . . una

[Baader]

cum -as ad ipsas villas aspicientes. CHART. Solod. 1 p. 2,10 -as . . . in stipendium . . . monachorum concessimus. TRAD. Frising. 127[a] tradidi propriam -am meam cum omni territorio adiacente (DIPL. Karoli III. 73 Hunricus tradidit res suas . . . cum -a et ceteris aedificiis. CHART. Stir. I 242 p. 247,26 comes . . . ecclesiam . . . tradidit . . . cum omnibus appendiciis . . ., scilicet cum . . . -is circumiacentibus. *al.*). CHART. Sangall. A 709 -ylicam . . . ad me recipiam. CHART. Stir. I 514 p. 481,21 contulimus -as (*'Filialkirchen' ed.*) . . . sive capellas infra terminum ecclesie sue videlicet matricis sitas. *saepe. fort. add.:* GREG. CAT. chron. I p. 150,17 emit casalem . . . et olivetum et vassilecam et molendinum. **b** *canon.:* **α** *de loco synodorum sim.:* CONC. Merov. p. 122,15 placuit . . . sancto concilio . . . in sancta -a conscribi, ut *eqs.* CONC. Karol. 5 p. 37,28 presedente . . . Zacharia papa in patriarchio Lateranense in -a, quae appellatur Theodori. HRABAN. epist. fragm. p. 529,36 Mogunti in -a Albani martyris synodus habita est. CAPIT. reg. Franc. 242 p. 154,8 in secretario -ae sancti Castoris. CHART. Bund. 403 sedit . . . sancta generalis synodus in -a Lateranensi, quae appellatur Constantiniana (*cf.* BURCH. URSB. chron. p. 58,2). *saepe.* **β** *de disciplina ecclesiastica:* CONC. Merov. p. 27,4 -as hereticorum . . . sanctis usibus adplicare dispicimus. LEG. Lang. p. 209,48 si quis . . . absque permisso pontificis . . . mortuum in -a sepelierit . . ., componat *eqs.* CONC. Karol. 34,22 ut placita publica . . . neque in atriis -arum neque in ipsis -is fiant. 50[D],49 p. 643,5 ut . . . nullus praesbyter duas . . . habere audeat -as. CAPIT. reg. Franc. 210,3 quidam . . . laici . . . iuxta domos suas -as habent, in quibus divinum audientes officium ad maiores ecclesias rarius venire consuerunt. REGINO chron. a. 866 p. 87,30 pontifex . . . Waldradam . . . in -a excommunicavit. DIPL. Conr. II. 212 in statione ullius villanę -ę quemlibet presbyterorum celebrare. *saepe.* **c** *liturg.:* CONC. Merov. p. 127,6 in ipsa -a . . . iste psallendi ordo servetur. TRAD. Frising. 31 qui *(episcopus)* hanc -am dedicavit. CONC. Karol. 56[B],29 ignis perpetuus, id est luminaria, in -is . . . concinnari . . . debent. RITUALE Flor. p. 99,21 in -a: 'exultent *eqs.*' Ps. ADALB. BAMB. Heinr. 1,26 p. 807,49 -am . . . papa consecrans. BURCH. URSB. chron. p. 44,6 imperator . . . in olivarum festo in . . . -a una cum oliva triumphalem gestavit victorie palmam. *saepe.* **B** *palatium – Palast:* NOTKER. BALB. gest. 1,30 probat non solum -a divina, sed et humana apud Aquasgrani.

II *de herbis:* **A** *ocimum – Basilienkraut (Ocimum basilicum L.):* GLOSS. III 526,12 St.-S. -a basilie (550,23). 537,30 -a metiworz. HILDEG. phys. 1,173 accipiat . . . bis tantum de -a (-lia *G [p. 498,11]. cf.* 1,126. 3,5 p. 1221[D]). **B** *gentiana – (Kreuz-) Enzian (Gentiana cruciata L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 619sq.):* ANTIDOT. Bamb. 7 antidotum diatessaron: recipit . . . -e (gentiane ANTIDOT. Augiens. p. 43,4). GLOSS. III 104,22 St.-S. -a (basilisca *var. l.*) madelger (198,52). 295,50 -a vel basilicon vel regia madilger. 518,36 bersica basica magdelwrtz. ALPHITA II p. 18,14 basilicus vel -a, herba genciana, allogallica idem. **C** *dracontea – Schlangenwurz (Dracunculus vulgaris Schott vel sim., cf. Marzell, op. cit. II. p. 166):* ALPHITA I p. 279,31 -a, draguntea idem. p. 287,33 draguntea, serpentaria, colubrina, -a, cocodrilla idem. *v. et* basilisca.

2. *basilica, -ae *f.* (*arab.* bāsilīq, *cf. Freytag, Lex. Arab.-Lat. p. 123[b]*) *vena exterius in bracchio sita – äußere Armvene (cf. J. Hyrtl, Das Arabische und Hebräische in der Anatomie. 1879. p. 74sqq.):* TRACT. de aegr. cur. p. 217,29 minuantur *peripleumoniaci* de -a. MAURUS phleb. p. 9[a] tertia *vena in plicatura bracchii existens dicitur* epatica, id est -a. BRUNUS LONG. chirurg. 1,2 quae *(arteria)* est sub -a. ALBERT. M. animal. 1,413. *al. v. et p. 1014,68.71. 1388,64.*

3. *basilica *subst.* (*orig. inc., nisi subest* 1. basis) *?lux – ?Licht:* ALBERT. M. nat. loc. 1,4 p. 535[a],49 dicunt lucem esse firmamentum loci, eo quod mathematice loquentes -a vocant.

basilicaris, -e. *ad basilicas pertinens – Kirchen-:* FLOD. hist. 4,46 quae *(porta)* . . . -is vocatur, eo quod circa se basilicis dudum pre ceteris portis habundasse feratur seu quod euntibus ad basilicas . . . pervia fuerit (*cf.* annal. a. 920 p. 4,10).

basilicarius, -a, -um. *de curia Romana i. q. ad sacrum palatium (Lateranense) pertinens – Pfalz- (cf. R. Elze, ZRG-Kan. 36. 1950. p. 153):* ORD. coron. imp. 17,37 (s. XII.[ex.]) consuevit . . . imperator larga presbiteria omnibus ordinibus exhibere, . . . videlicet episcopis, presbyteris et diaconis cardinalibus . . ., subdiaconis -is et regionariis *eqs.* (*inde* 18,54. 19,53. 21,52).

basilicon, -onis *n. (l. 22.29sq.; ceterum de genere non constat)* (βασιλικόν) **1** *medicamentum regium – 'königliches' Heilmittel:* PAUL. AEGIN. cur. 240 p. 179,28 enquimatizare . . . tetrafarmacum -on (*3,65,2* τὴν τετραφάρμακον βασιλικήν). ALPHITA II p. 19,29 -on est emplastrum de adipe, resina pini *eqs. usu attrib.:* ANTIDOT. Glasg. p. 126,18 medicamen -on ⟨te⟩trafarmacos. p. 159,28 medicamen -on: maximum medicamentum est *eqs.* ANTIDOT. Sangall. p. 85,4 emplastrum -on ad ulcera eludenda: cera –III *eqs.* RECEPT. Sangall. I 188 unguentum -on. **2** *bot.:* **a** *ocimum – Basilienkraut (Ocimum basilicum et minimum L.):* ANTIDOT. Lond. p. 21,3 mellilota, -on, conio. CONSTANT. AFRIC. theor. 5,103 p. 24a[v] -on calidum est et siccum *eqs.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 29b[r] ozimum . . ., quod alio nomine -on appellatur; cuius duplex est diversitas, scilicet gariofilatum . . .; est et citrinum *eqs.* p. 86,32 (ed. H. Wölfel, Circa instans. 1939) cum *apothecarii* inveniunt ozimum, ponunt semen, cum -on, herbam. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 375[A] herba -is trita. ALBERT. M. veget. 6,293 -on (-licio *var. l.*) est herba delectabilis odoris . . . et est duorum modorum *eqs.* 6,384 -on minus. 6,398 -on maius. ALPHITA II p. 6,6 albederagi, id est -is vel columbine. *al. fort. add.:* PAUL. AEGIN. cur. 201 p. 132,30 *pharmaca* sunt -on, asparagi radices (*3,45,2* αἵ τε τῶν βασιλικῶν ἀσπαράγων ῥίζαι). **b** *buglossa – (Echte) Ochsenzunge (Anchusa officinalis L.):* GLOSS. III 550,67 St.-S. buglossa vel -on ossenzunge. **c** *gentiana – (Kreuz-)Enzian (cf. p. 1385,47sq.): v. p. 1385,51.* **d** *semen maiorana – Majoransamen:* ALPHITA II p. 18,23 -on semen est maiorane, ozimus idem. *v. et* 1. basilica *p. 1385,43sqq.*, *basilisco(n).

basilicrus *v.* basiliscus.

1. basilicus, -a, -um. (βασιλικός) *de Christo i. q. regius – königlich:* VITA Landel. 414 odas bāsilicis mittentes vocibus astris.

2. *basilicus, -a, -um. (2. *basilica) *exterius in bracchio situs – außen am Arm:* TRACT. de aegr. cur. p. 209,21 minutio sanguinis de vena -a. RICHARD. ANGL. anat. II p. 89,37 *rami venae concavae* constituunt . . . cardiacam . . . et -am venam. IOH. IAMAT. chirurg. 8,4 XII *venas* in brachiis: . . . duas . . . medias, duas -as sive epaticas *eqs.*

3. basilicus, -i *subst.* **1** *dracontea – Schlangenwurz (cf. p. 1385,54sq.):* GLOSS. III 526,6 St.-S. -us serpentaria naterwrz. NOTULAE Wilh. Cong. 1192 -i, carvi . . . ℥ semis. ALBERT. M. veget. 6,290 -us (-iscus *var. l.*) est herba, quae dracontea vel serpentaria dicitur. **2** *ocimum – Basilienkraut (Ocimum basilicum L.):* GLOSS. III 537,32 St.-S. -us metcrut (550,65). **3** *gentiana – (Kreuz-) Enzian (cf. p. 1385,47sq.): v. p. 1385, 53. v. et* basiliscus, 1. basilica *p. 1385,43sqq.*

Basiliensis, -is *m.* (Basilea) *denarius Basileae excusus – in Basel geschlagener Denar (cf. A. Suhle, Deutsche Münz- und Geldgeschichte. [2]1964. p. 81):* CHART. Beron. 8 p. 76,8 (dipl. Frid. I. imp.) duas libras -ium.

basilion *v.* basileum. ***basilireca** *v.* *basilerica.

basilisca, -ae *f.* **1** *dracontea – Schlangenwurz (cf. p. 1385, 54sq.):* Ps. HIPPOCR. phleb. 177 accipiat . . . -a manipulum II. AMARC. serm. 4,420 os apoplexicus a -a contrahit. GLOSS. III 536,49 St.-S. -a serpentiaria vipperina columbrina dragonthea naternworz. **2** *ocimum – Basilienkraut (cf. p. 1385,43 sq.):* GLOSS. III 537,20 St.S. -a basilie. *v. et p. 1383,26. fort. add.:* HILDEG. phys. 1,207 bis tantum de -a . . . coquat. **3** *gentiana – (Kreuz) Enzian (cf. p. 1385,47sq.):* GLOSS. med. p. 12,6 -a id est gentiana. PULVIS contra febr. p. 23,21 -a (gloss.: madalger) m. 1. GLOSS. III 478,35 St.-S. -a tofwrz.

[Baader]

592[1] de -a vel gentiana vel entian. *ibid. al. v. et p. 1385,50.* **4** *asarum – Haselwurz (Asarum europaeum L.):* GLOSS. IV 363,24 St.-S. -a haselwurz. *v. et* basiliscus, 1. basilica *p. 1385,43sqq.*

***basilisco(n),** -onis *subst. ocimum – Basilienkraut (Ocimum basilicum L.):* TRACT. de aegr. cur. p. 153,23 -is folia. p. 313,15 dabis pulverem . . . ozimi, id est seminis -is. *v. et* basilicon.

basiliscus, -i *m.* (βασιλίσκος) *script.:* bla-: *l. 13.* bassi-: *l. 15.* -syl-: *l. 36.* -sal-: *l. 40.43.* -sel-: *l. 40.* balisc-: *l. 41.* -licrus: *l. 45.*

I *de bestiis:* **A** *de bestia fabulosa i. q. regulus – Basilisk* (*cf.* GLOSS. III 366,17 St.-S. -us lintworm. IV 168,6 bla-us bladeleschi. 197,17 -us, qui tantum flatu interimit ersalai): **1** *proprie:* **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 99[tit.] -us (bass-us vel aspis *A; huc spectat* GLOSS. II 9,62 St.-S. natra). AETHICUS ISTER 110 -os et dracones inmensos. RHYTHM. 39,37,2 *Aethiopia* -os nutricat. SYLL. Bern. 2,72 regalis -us. HILDEG. phys. 8,12 -us de quibusdam vermibus nascitur, qui aliquid de dyabolicis artibus in se habet. ALBERT. M. animal. 23,116 hoc ovum fimi calore fecundetur in -um, qui est serpens. *al.* **b** *techn.:* THEOPH. sched. 3,48 aurum . . . Hispanicum . . . conficitur ex rubeo cupro et pulvere -i *eqs. fort. in nomine ficticio:* MARC. GRAEC. ign. 3 r(ecipe) -um . . ., balsamum *eqs.* **2** **a** *per compar.:* THIETM. (?) chron. 5,23 vice -i noxii regnans *Bolizlaus.* THIETM. chron. 8,7 sedit defensor ut in Libicis -us harenis cultore vacuis *(cf. Lucan. 9,726).* **b** *in convicio:* THIETM. (?) chron. 5,23 -i illius, id est Bolizlai. **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 8,3 p. 231[D] -us . . . diabolum significat. HONOR. AUGUST. spec. p. 915[B] -us mortem designat. **B** *de certis generibus serpentium:* **1** *cerastes – Hornschlange (Coluber cerastes L.):* CONSTANT. AFRIC. theor. 8,27 p. 40a[r] serpens cornutus, qui vocatur -us. **2** *ammodytes – Ammodytennatter (Coluber ammodytes L.):* ALBERT. M. animal. 7,132 serpens, . . . quem Graeci alkyeni (*p. 607[a],31* ἱερόν) dicunt, Latine autem quidam vocant eum basy-um.

II *de herbis:* **A** *dracontea – Schlangenwurz (cf. p. 1385, 54sq.):* BOTAN. Sangall. 5,2 ad demonium suscitandum: herba austrelogia in pulvera redigis, . . . dabis ei bibere . . . cum basa-o (21,1 herba base-o coligis. 55,1 bibat ruta et . . . balisco). 21,2 ad gutta cadiva herba -o teris (ANTIDOT. Cantabr. p. 167,2). *v. et p. 1386,53.* **B** *gentiana – (Kreuz) Enzian (cf. p. 1385,47sq.):* ANTIDOT. Glasg. p. 126,12 basa-o, qui dicitur perforata. GLOSS. III 495,9 St.-S. -us madelger. 518,40 basilicrus magdelger. *v. et* basilisca.

basilissa, -ae *f.* (βασίλισσα) *regina – Königin:* CARM. potat. 97 (MGPoet. IV p. 353; c. 900) cosmi -a (gloss.: regina), *Maria. nom. propr.:* ALDH. virg. I 36 p. 281,15 beata virgo vocabuli praesagio B-a, hoc est regina.

basilla chuningin GLOSS. IV 4,47 St.-S. *cf. ThLL. s. v.*

basillica *v.* 1. basilica.

***basilographia** (-ya), -ae *f.* (βασιλεύς *et* -γραφία) *liber de imperatoribus Byzantinis compositus – 'Kaiserbuch':* SALIMB. chron. a. 1203 p. 23,40 -ya (-ia ALBERT. MIL. chron. 178 p. 654,26), id est regalis scriptura cuiusdam prophete Danielis Achivi, qui de imperatorum Constantinopolitanorum successionibus enigmata scripsit, producitur in medio.

***basinga,** -ae *f.* (*orig. inc., nisi cohaeret c.* *basingo) *genus praestationis – Abgabenart:* DIPL. Otton. III. 24[a] p. 424,10 se eis in beneficium dedisse XL -as singulis annis ex Fresia et decimas in locis denominatis (24[b] p. 423,44).

***basingo** (pa-) *subst.* (*francog.* basin(e) *a* bambacinus) *vestis ex linis xylinis facta – Baumwollgewand:* GLOSS. III 651,35 St.-S. pasingo pampas *(cf. Ahd. Wb. I. p. 801).*

basio, -avi, -are. *script.* bass-: *l. 66.*

osculari – küssen (*cf.* GLOSS. IV 132,50 St.-S. bassio kusso): **1** *spectat ad actionem caritatis vel reverentiae:* ERMOLD. Ludow. 2,33 vestigia -at alma *regis* (*cf.* 3,42 genu). 2,224 *papa* -at ore libens *regem.* RUODLIEB V 30 *rex* abbates . . . -at omnes. *al.* **2** *spectat ad amorem:* ERMOLD. Ludow. 3,168 coniunx . . . -at ora. *de actione vesaniae:* ALDH. virg. I 50 p. 306,2 coepit . . . caccabos complecti tetrasque sartagines -are. *iur.:* LEX Raet. Cur. 3,5 quando *sponsus* eam *(sponsam)* oscolaverit (basiaverit *Bb*). *ibid. iterum.*

1. basis, -is *f. (?m.: l. 25)* (βάσις) *script.:* pa-: GLOSS. I 631,37 St.-S. *codd. c. d.* bass-: *l. 71. p. 1389,6. adde* STEPH. EDD. Wilfr. 17 p. 211,27. *form.:* *acc. sg.:* -im: *passim.* -em: *l. 20.33.56. p. 1390,1.* -in: *p. 1389,64. abl. sg.:* -i: *l. 21.27. p. 1389,30.43.60.* -e: *l. 22.26.60. p. 1389, 59.* -ide: VITA Arid. 27 (MGMer. III p. 590,18).

fundamentum, fultura – Grund-, Unterlage, Stütze: **I** *proprie:* **A** *strictius c. sensu corporaliter innitendi:* **1** *de rebus* (*cf.* GLOSS. III 312,33 St.-S. -is quicquid fundamento subponitur [super- *b*] i. stafel): **a** *de columnis, altaribus, statuis sim. i. q. podium, stereobata, pes – Sockel, Basis, Fuß:* **α** *in univ.* (*cf.* GLOSS. I 273,18 St.-S. -es stollun stozza [*spectat ad Vulg. exod. 26,19 ut* 334,5 -is svelli. IV 253,8 -es polstare]. 458,27 celatas -es kiprahta fuazzi [*spectat ad Vulg. IV reg. 16,17*]. III 225,44 -is simez. 718,43 -is sulfaz [*i.* -fuz *ed.*]): AETHICUS ISTER 90 p. 69,28 domus multas colomnis ac -bus (colomnas ac -es *L*) fultas. ORDO Rom. 41,17 fundit, quod remansit de ipsa aqua, ad -em (-im *S*) altaris (ARNOLD. RATISB. Emm. 1,14. *al.*). VULF. Marc. 243 donec stricta -i condatur fune columna. MILO carm. 1,6,2,33 lucerna . . . in -e . . . posita (*cf. Vulg. Matth. 5,15* super candelabrum). CATAL. thes. Germ. I 18,6 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966) -es quatuor, palliola novem decim (*cf.* 43,15 duo pedes vel -es argentei). CATAL. biblioth. Ruf 3 p. 19,19 crux I cum -e (BERTH. ZWIF. chron. 40 p. 264,14 c. . . . cum -i sua deaurata. ANNAL. Pegav. a. 1109 p. 249,19 earum *crucium* -es argenteas). HUGO FLAV. chron. 2,8 p. 374,21 quas *(imagines ciborii)* ambiunt colunnae ex electro . . . cum -bus argenteis . . . productae. LEO MARS. chron. 3,26 p. 718,7 atrium . . . super quadrifidas -es habens columnas. 3,32 p. 723,27 ante quod *(pulpitum)* columnam argenteam . . . supra -em porphireticam statuit. THEOPH. sched. 3,60 p. 257,7 *(de turibulo)* formabis columnellas cum capitellis suis et -bus. CHART. Heinr. Leon. 70 p. 104,12 Heinricus dux super -em leonis effigiem erexit. *saepe. remissius:* METELL. Quir. 70,40 sarcofagi -is sacri visa patere michi. **β** *alleg.:* HRABAN. univ. 14,23 p. 404[A] -es . . . mystice possunt intelligi libri testamentorum divinorum, quibus innititur omnis doctrina (*cf.* 14,21 p. 394[B]). **γ** *per compar.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 84,23 super quos *(digitos)* tamquam super -es suas stabiliuntur crura. **δ** *proverb.:* CARM. Bur. B 37,2,8 -es in summo culminis ponens, non capitella. **ε** *in imag.:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301, 34 *archiepiscopus* sanctae aecclesiae inmobilis columna -i veritatis . . . superposita. **b** *de aedificiis:* **α** *substructio – Grundmauer:* ALTFR. Liutg. 1,15 cum . . . posuisset -es *ecclesiae.* THIETM. chron. 6,23 quod *(fanum ligneum)* pro -bus diversarum sustentatur cornibus bestiarum. CARM. de cal. Erf. 21 fisse quasi fulmine -es dissiliendo viros . . . necant. CONR. MUR. summ. p. 481,17 domorum constructor considerat, quid -es et fundamentum possint portare. *per compar.:* NICOL. I. epist. 63 p. 375,1 *(de rege)* tamquam cuiusdam ingentis fabricae -es. *v. et p. 1382,61.* **β** *trabs tecti – Stützbalken des Daches:* CHART. Laus. 722 (a. 1225) volens ponere -em suam super murum capituli. *ibid. ter.* **γ** *pila pontis – Brückenpfeiler:* POETA Saxo 5,449 supposuit -bus haec fundamenta locandis et supra celsam struxerat inde viam. **c** *de sustentaculo i. q. baculus, crocia – Stock, Krücke:* UDALSC. Conr. 19 *claudus* vice pedis alterius -e lignea nequaquam sustentatur, sed baculis ascellas rodentibus tripes ferebatur. VITA Wilh. Hirs. 2,14 (AnzDtMA. 2 p. 72) -es amovit utrasque (*antea:* humero baculis innixus utroque). **2** *de partibus corporis:* **a** *gener.:* URSO anat. 378 haec *vena* basilica a -is dicitur. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 18,25 omne corpus, quanto super plures -es steterit, firmius stat. ALBERT. M. mot. animal. 2,2,1 p. 294[b],14 de multipedibus . . . oportet necessario fieri multas -es. animal. 1,118 ut sint *ossa* loco -is alicuius membri nobilis in homine. *al.* **b** *spec.:* **α** *pes – Fuß (cf. Vulg. act. 3,7):* VITA Genov. 49 (MGMer. III p. 235,17) roboratis bassibus (basibus *var. l.*) gressum direxit. TRANSL. sang. Dom. in Aug. 33 consolidatis . . . -bus. FLOD. annal. a. 931

[Baader]

p. 47,13 contractis obriguit nervis tam manuum quam -ium. MIRAC. Pirmin. 18 confirmatis -bus et plantis. NIVARD. Ysengr. 6,356 lupo innatas quattuor esse -es. AMADEUS LAUS. hom. 5,82 (ed. J. Deshusses. 1960) ferrum pertransiit plantas eius *(Christi)* et -es eius stipiti affixae sunt. *al. huc spectare vid.:* LIOS MON. 436 *seniores* subque Dei basses statuentes rite coronas (*cf. Vulg. apoc. 4,10* ante thronum). *planta (pedis) – Fußsohle (cf.* GLOSS. III 429,10 St.-S. -is sola. *v. et l. 11):* HIST. mart. Trev. 30 -bus pedum nervisque brachiorum statu reparatis nativo. *crus – Schenkel:* GLOSS. I 742, 53 St.-S. -es stumpha *(a)* solun ([*l*]. *spectat ad Vulg. act. 3,7 ut* 817,13 -es scinchun). **β** -is (capitis) *i. q. os latum – Hinterhauptbein (Os occipitale):* WILH. SALIC. chirurg. 4,1 p. 16, 16 os capitis, cuius figura est ad modum litoalandae . . ., appellatur sustentaculum vel -is. ALBERT. M. animal. 1,184 os, quod vocatur -is capitis (1,186 os latum, quod c. -is aut fundamentum vocatur). **γ** -is cerebri *i. q. os basilare – Keilbein (Os sphenoidale):* ALBERT. M. animal. 1,532 super -im cerebri, quae est os, quod paxillare vocari diximus, iacet rete. **δ** -is cruris *i. q. astragalos – Sprungbein (Talus):* ALBERT. M. animal. 1,297 *os* vocatur Arabice chahab . . ., a Latinis . . . vocatur -is cruris. **ε** -is ovorum *i. q. ovaria – Eierstock:* ALBERT. M. animal. 2,117 locus, qui vulgariter vocatur -is ovorum, est adhaerens dorso in gallinis. **B** *latius:* **1** *in arte geometrica de elementis figurarum:* **a** *linea, super quam figura erigitur – Grundlinie, Basis:* MAPPAE CLAVIC. 213 virgula . . . *orthogonii in planum* collocata *vocatur* -is. AGIUS comput. 4,15 epactas -is annorum quorumque ministrat. ANON. geom. I 3,6 p. 322,18 in . . . triangulo . . . inumbrata planities -is est. 3,16 orthogonium -i cathetoque eiusdem numeri compositum. 4,19 *hemicycli* -is. 4,25 cathetum . . . tetragoni per -im multiplicatum reddis. GERB. geom. 5,10 linea, quae in una parte figurae directim . . . iacet, -is nomen accepit. Ps. BOETH. geom. p. 380,9 si duo trianguli . . . -im -i aequam habebunt. p. 383,17 quae *(parallelogramma)* in eisdem -bus . . . fuerint constituta. p. 407,18 summa -is *abaci. al. (v. ind.).* ALBERT. M. cael. 2,2,3 p. 154^{b},37. *al.* **b** *embadum – (Grund-)Fläche:* HERM. AUGIENS. rhythmimach. p. 12,14 sua *(sc. pyramidis)* -is XXXVI (*cf.* FRUTOLF. [?] rhythmimach. 1,16 p. 182,22 omnis . . . piramis a latitudine -is proficiens per laterales lineas in unum verticem dirigitur). GESTA Camer. 1,89 p. 436,24 *(de ludo aleario)* hoc ista *pyramis* inferiori *superficie*, id est -i sua, demonstrabit. ALBERT. M. veget. 2,66 *coelestis circulus* faciet pullulare corpus plantae ex circulo -is luminis pyramidalis. 3,60 -im *seminis pyramidalem figuram habentis.* animal. 1,312 inter ista *fila musculi trianguli* est -is erecta continua. 8,150 domus *apium* una est sicut duo vasa exagona coniunctos fundos sive -es habentia. metaph. 3,2,12 p. 133,44 (ed. B. Geyer. 1960) corpus quattuor -ium (*Plato p. 54^{E}* ἐπιπέδους), quod continet triangulos aequales et similes, attribuitur igni. *al. prave versum i. q. ordo – Reihe:* ALBERT. M. animal. 8,150 in qualibet . . . domo *apium* interius sunt duae -es (*p. 624^{a},11* στίχους) aut etiam tres. **2** *in rebus naturalibus i. q. pars inferior – unterer Teil:* ALBERT. M. phys. 4,1,10 p. 260^{b},1 locus est superficies concava corporis continentis, cuius -is et summitas est lux orbis. veget. 2,93 aliquando est *situs folii* sub loco fructus ad -im cotyledonis eius sicut in piro. 2,96 ad -im fructus. animal. 1, 192 primum . . . os nasi est triangulus in -e nasi dextra et secundum est triangulus in -i nasi sinistra. 1,257 spondiles colli sunt strictarum -ium respectu spondilium dorsi. 1,577 in ventribus -is eius *(cordis). al.* **3** *in re metrica i. q. monometrum – metrische Einheit:* ALBERT. M. pol. 2,2^{h} p. 112^{a},37 'aut' supple si quis 'rythmon -in (*p. 1263^{b},35* βάσιν) unam' supple faciat. p. 112^{a},39 -is dicitur, in qua duo rhythmi sibi consonando concurrunt. metaph. 13,1,2 p. 581,51 (ed. B. Geyer. 1964) 'in rythmis -is' (*p. 1087^{b},36* βάσις) . . . et dico -is, in qua fundatur concordia rythmi.

II *translate vel meton.:* NICOL. I. epist. 90 p. 497,22 oportet eum vigore consistere et firmis inniti per omnia -bus, qui alterum . . . prosternere . . . conatur. DIPL. Heinr. IV. 307 qui *(fratres)* -es videbantur ęcclesię (HUGO FLOR. tract. 1,13 [MG Lib. Lit. II p. 480,8]). CARM. Bur. B 43,5,3 -em rei publice, sortem senatorum, machina corrodit presentium malorum. SALUTARIS POETA 173 (ed. P. Leyser, Hist. poet. et poem. p. 2065) copia fautorum -is est fortissima vitae. CHART. Frising. 319 p. 342,15 principes . . . velud -es egregias, quibus imperii celsitudo potenter innititur, . . . nos decet attollere.

2. basis *v.* pyxis.

basium, -i *n. script.* bass-: *l. 9.12.32.*

osculum – Kuß (cf. GLOSS. IV 132,51 St.-S. bassium kos): **1** *spectat ad actionem caritatis vel reverentiae:* **a** *gener.:* AMALAR. mar. 73 caterva Germanis monachis, patribus dant bassia blanda. ERMOLD. Ludow. 1,178 almificis pedibus *regis* -a stricta dabant. CAND. FULD. Eigil. II 2,6 iuveni consanguineo dat -a pastor. INVENT. Quint. I 133 (MGPoet. IV p. 995) suscipit . . . Eusebia corpus *martyris* -a quam strictim praebens. NIVARD. Ysengr. 7,26 opto iungere matrinę -a iusta meę *(sc. Salaurae). al. in imag.:* ALDH. virg. II 1714 -a dum potius dilexit dulcia Christi. ANGILB. carm. 2,74 (MG Poet. I p. 362) -a dans *(sc. cartula)* dulci modulamine . . . amicis. BENZO ad Heinr. 4,2 secunda *Carita* . . . hori aptavit -um, in quo geritis eloquentiae bravium. **b** *liturg.:* AMALAR. off. 3,31,4 *(de missa) pacem angeli* populus insequitur per -a blanda. **2** *spectat ad amorem:* ALDH. virg. II 2136 *virgo* spernebat -a buccis. PAUL. DIAC. Lang. 3,35 eum *(Agilulfum)* ad suum -um erigens *regina.* CARM. Bur. B 65, 5^{b},1 rogavi, cui pia -a . . . multiplicavi. 153,4,10 quam dulcia sunt -a puelle. *al.* NICOL. BIBER. carm. 693sq. (ed. Th. Fischer. 1870) mulierum labra rubore si perfunduntur, ad -a crebro petuntur; si fuerint nigra vel pallida, -a pigra illis accrescunt. *in imag. de vase:* ALDH. ad Acirc. 91,8 *(de calice)* dulcia compressis impendens -a buccis (*sim.* BONIF. carm. app. 5,5 bassia).

***bassallus** *sim. v.* *vassallus. ***bassara** *v.* *bessasa.

bassio *sim. v.* basio. **bassilica** *sim. v.* 1. basilica.

***basso,** -are. *demittere – herunterlassen:* CHART. Lamb. Leod. 332 p. 410,12 (a. 1240) munitiones et domus, que pontes habent ad levandum vel -andum (*inde* 394 p. 486,11).

1. bassus, -a, -um. **I** *adi.:* **A** *proprie i. q. humilis, planus – niedrig, flach:* **1** *de rebus:* CHART. Meckl. 114 p. 112,24 (a. 1174) circa quam *(quercum)* terra -a est quasi vallis (247). GISLEB. MONT. chron. 114 p. 174,5 castrum . . . Montense, quod parvo et -o muro circumdatum erat (*sim.* p. 172, 2). *in imag.:* GERHOH. psalm. 35,12 p. 462,20 *(ex Bernh. Claraev.)* cuius *(ostii)* superliminare, ut ad indulgentiam loquar, nimium -um sit. **2** *de parte corporis:* MOSES PANORM. marisc. 2 p. 146,18 quando supremum nasi equi est multum -um. **B** *translate:* **1** *iur. i. q. inferior – nieder:* CHART. Lamb. Leod. 269 p. 343,21 (a. 1235) omnem altam iustitiam et -am. CHART. Sil. A II 2 p. 5,5 possessiones . . . cum omni iure tam alto quam -o, mero et mixto in prefatis villis . . . donamus presentibus. CHART. Rhen. inf. II 694 p. 406,12 -um iudicium dominus de Monfort . . . obtinebit. **2** *mus. i. q. gravis – tief:* ELIAS SAL. mus. 30 p. 57^{b} si debet ipse cantare primam vocem, hoc est magis -am. HIER. MOR. mus. 25 p. 188,25 quin ad minus unam notam ceteris -iorem pro fundamento suae vocis statuant.

II *subst. neutr.:* **A** *iur. i. q. inferior iurisdictio – niedere Gerichtsbarkeit:* CHART. Lamb. Leod. 360 (a. 1243) villam . . . pertinere . . . in alto et -o, in minuto et grosso (HEINR. TREV. gest. 57 p. 450,34 in viros venerabiles . . . de a. et -o extitit conpromissum. CHART. Heist. 165 p. 243,20 bona . . . cum suis iuribus et pertinenciis de a. et -o . . . concessimus. *v. et supra p. 524,4sqq.*). **B** *mus. i. q. tonus gravior – tiefere Tonlage:* ELIAS SAL. mus. 7 p. 23^{b} non tantum potest incipere puncto cantus in -o et serius ascendere.

adv. ***basse.** **1** *iur. i. q. modo inferioris iurisdictionis – in Art der niederen Gerichtsbarkeit:* CHART. Helv. arb. 57 p. 91,26 (a. 1250) promittimus . . . tenere alte et -e dictum (158 p. 243,19 t. alte et -e . . ., quicquid . . . ordinatum . . . fuerit. 161 p. 249,9 promisit dictam sive arbitrium . . . alte et -e se t.). 59 p. 97,15 alte et -e in arbitris extitit compromissum. HEINR. TREV. gest. 57 p. 451,1 arbitratores . . . alte et -e com-

[Baader]

promittere curaverunt. **2** *mus. i. q. graviter – tief:* HIER. MOR. mus. 25 p. 188,26 ut nunquam . . . cantus . . . nimis -e *incipiatur*, quod est ululare. *Baader*

2. *bassus *v.* *vassus.

***bastaban** (pa-) *subst.* *(a* bos *et* tabanus*?) oestrus – Bremse (Tabanus bovinus L.):* GLOSS. III 15,53 St.-S. -n bremo. 452,10 p-n vel oester bremo. *ibid. saepe.*

***bastardus,** -a, -um. *(orig. dub., cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 421)* **1** *adi.:* **a** *proprie i. q. nothus – unehelich:* CHRON. Albr. a. 763 de duobus -is filiis Pipini (a. 1225 p. 915,22 rex habebat filium, . . . -um tamen. a. 1235 p. 937,33). **b** *translate fort. i. q. in unum latus vergens – viell.: nach einer Seite geneigt:* CHART. Laus. 878 (a. 1235) quod Uldricus . . . summitates laquearium suorum cuiusdam tecti -i . . . poneret super murum capituli *eqs.*

2 *subst. masc. (fem.: l. 34): filius (-a) illegitimus (-a) – illegitimer Nachkomme, Bastard (cf.* GLOSS. III 364,37 St.-S. -us keuessun): **a** *gener.:* ANNAL. Ianuens. I p. 119,22 comes . . . terram suam . . . cuidam -o . . . commisit. LAMB. ARD. hist. 89 genuit . . . Boldekinum . . . -um, . . . Willelkinum et re et nomine -um *Balduinus.* SALIMB. chron. p. 170,21 promovent . . . -os sive spurios suos *papae* et dicunt, quod sunt nepotes sui. *al. c. sensu obtrectationis:* CHRON. Erf. min. cont. I^{b} p. 679,15 *(in vaticinio)* regnabit Menfridus -us. *v. et l. 20sq. in nom. propr. vel cognomine:* ADAM gest. 3,52 Willehelmus, cui pro oblico sanguine cognomen est B-us *(de eodem:* 3,54 inter Suein et B-um. *al. cf. A. Wrackmeyer, Studien zu den Beinamen der abendl. Könige und Fürsten. Diss. Marburg. 1936. p. 84sqq.).* CHRON. Sigeb. cont. Aquic. a. 1154 Willelmus Yprensis cognomento B-us. ALBERT. MIL. temp. 271 Thomasius . . . et duo de B-is *(sc. gente Mutinensi).* **b** *iur.:* CHART. Bern. II 57 (a. 1225) ut -i sui, nobilis scilicet, . . . ea *(feoda)* . . . iure hereditario possideant *eqs.* COD. Wang. Trident. 200 p. 397,27sqq. lego et iudico Osbote, -e . . . mei patris, . . . centum libras, . . . Adelpreto, meo fratri de -o, cc libras. CHART. Helv. arb. 134 p. 206,24 quod omnes -i . . . sint homines domini comitis. *al.* frater de -o *i. q. frater naturalis – Bastardbruder: v. l. 35.*

bastarma *v.* basterna.

***bastatura,** -ae *f.* *(cf.* *bastire) *fort. i. q. adiumentum, canaliculus – viell.: Stütze, Schiene:* GLOSS. Roger. II 327 si cartillago nasi quassetur, . . . formetur nasus cum -a.

basterna, -ae *f. vel rarius* **basternum,** -i *n. (l. 47.51) script.:* pa-: *l. 50.* va-: GLOSS. III 717,18 St.-S. IV 210,23 ualterna. pla-: GLOSS. III 623,17 St.-S. tra-: *l. 59.* bi-: *l. 51.* valt-: *l. 45.* balst-: GLOSS. III 624,17 St.-S. -arm(a): *l. 70. p. 1392,1.* -rium: GLOSS. IV 58,25 St.-S. -um (-rium *var. l.*).

1 *de rebus portabilibus:* **a** *lectica – Sänfte (cf.* GLOSS. III 641,10 St.-S. p-a sambuch. *al.* GLOSS. p. 215 Th. vehiculum bi-um i. sambuch; *de re v. Heyne, Hausalt. I. p. 114):* CHRON. Fred. 3,18 p. 100,17 Franci Chrotechildem . . . levantes in -am *(cf.* p. 100,19.21). ALDH. virg. I 44 p. 297,1 spreto -ae vehiculo. virg. II 2297 petunt *puellae* . . . -is praedia. *ibid. al. (v. ind.).* **b** *lectus portatorius vel ferculum aegrorum – Krankentrage:* GESTA Trud. cont. I 12,10 fęcit . . . sibi -am fieri *abbas paralyticus,* qua . . . commode valeret pervehi. 13 app. p. 332,34 cum . . . in -a, vulgariter appellata rosbare, devectus esset. METELL. buc. 10,55 tra-a (b-a *cod. Monac.* [*cf. Bursian, SBMünch. 3. 1873. p. 518.598*]) vectus *(sc. abbas paralyticus),* qua stratus erat sibi lectus. HIST. de exp. Frid. imp. p. 36,17 qui *(miles aeger)* in -a . . . portabatur. **c** *feretrum – Totenbahre:* CONR. EBERB. exord. 2,28 p. 1039^{A} corpus eius -ae impositum . . . delatum est.

2 *de curribus:* **a** *milit.:* **α** *vehiculum militare in modum lecticae fabricatum – sänftenartig geschlossenes Fahrzeug:* CAPIT. reg. Franc. 32,64 ut carra nostra, quae in hostem pergunt, -ae bene factae sint *eqs.* **β** *magna machina oppugnationis rotis instructa – große fahrbare Belagerungsmaschine:* AETHICUS ISTER 37 p. 24,9 trucurros et -armas faciunt . . . ad muros . . . arcium subvertendum caedentes . . . fortia quaeque ferro acerrimo *eqs.* p. 24,20 quadraginta et octo iuga bovum subtus ad vehendum ipsam -armam *eqs.* p. 24,28.32. **b** *usu communi fort. i. q. tugurium rotis instructum et usui pastorum destinatum – viell.: fahrbare Schäferhütte (cf. W. Jacobeit, Schafhaltung und Schäfer in Zentraleuropa. 1961. p. 490sqq.):* GLOSS. III 174,22 St.-S. -a huticha *(cf. Diefenbach, Novum Gloss. p. 49).*

***bastia,** -ae *f.* *(ital.* bastia) **1** *opus vel turris oppugnationis – Belagerungswerk, -turm (cf. M. Jähns, Handbuch einer Geschichte des Kriegswesens. 1880. p. 653^{3}):* ANNAL. Ianuens. III p. 188,14sq. ad . . . opprimendam civitatem . . . construxit *potestas* duo lignea . . . bene . . . fabricata, que -e vulgali sermone appellabantur, et ipsis -is munitis balistariis . . . rediit. **2** *propugnaculum – Bollwerk, Bastei:* ACTA imp. Winkelm. I 408 (a. 1248) civitatem Taurini, . . . turres et munitiones suas, -am prope . . . pontem . . . constructam. 539 p. 438,15 concessimus in feudum civitatem . . . et -am.

***bastimentum** (-stam-), -i *n.* *(cf.* *bastire) **1** *munitio, propugnaculum – Befestigung, Bollwerk:* CHART. Helv. arb. 26 p. 42,23 (c. 1225) cives contra prohibitionem nostram -a in nostra civitate fecerant (p. 43,21 basta-a. p. 43,29). p. 42,32 quod . . . -a . . . removerent *cives.* CHART. Laus. 209 castrum . . . fuit totum combustum . . . et -um ligneum totum. CHART. Bern. II 481 p. 501,14 si . . . villa refectura vel -o indigeat. **2** *castellum – Burg, Schloß:* CHART. Helv. arb. 135 p. 209,9 (a. 1273) compellunt *dominae* . . . homines venire ad -um Sarretae. p. 212,9 petere . . . carrugium . . . ad . . . usus . . . -i.

***bastiniacum** *v.* *bastonicum.

***bastio,** -ivi, -itum, -ire. *(francog. vet.* bastir *a germ.* *bastjan, *cf. v. Wartburg, Franz. etym. Wb. I. p. 277sqq.)* **1** *propugnaculis ornare, munire – mit Bollwerken versehen, befestigen:* CHART. Laus. 836 p. 680,10 (a. 1233) homines . . . eant . . . custodire, -ire et vuetier castrum. CONO LAUS. gest. 21 (in margine) transtulit *episcopus* villam . . . et -vit eam. gest. cont. p. 808,50 castellum. **2** *erigere – aufstellen:* ANNAL. Ianuens. III p. 85,14 trabucus unus -tus fuit in . . . navi.

***bastionarius** *v.* *bastonarius.

***bastita** (-ista), -ae *f.* *(ital.* bastita) *opus vel turris oppugnationis – Belagerungswerk, -turm (de re v. l. 8sq.):* ANNAL. Ianuens. III p. 118,25 -am construere in capite fari *(sim.* p. 126,23 -stam). p. 145,27 -am facere . . . et introducere ibi bricolas et trabucos et alia machina.

***bastonarius** (-tio-), -i *m.* (1. bastum) *canonicus, qui baculum peregrinationis causa accepit – zur Pilgerfahrt mit dem Stab ausgestatteter Kanoniker:* CHART. Traiect. 1639 p. 387,17 (a. 1264) si . . . contingat . . . -um . . . ingredi viam carnis universe. p. 388,4 ut -ionarius . . . capitulum suum frequentet. *ibid. al.*

***bastonicum** (-tiniac-), -i *n.* *carcer – Kerker, 'Stockhaus':* CAPIT. Bened. 2,97 ut in -o retrusus . . . poenas luat *raptor* (2,383. REGINO syn. caus. 2,281 -iniaco).

***bastonus** (-tŭn-), -i *m.* (1. bastum, *cf. francog. vet.* baston, *ital.* bastone)

1 *fustis – Stock, Knüppel:* CHART. Ital. Ficker 193 p. 240, 28 (a. 1196) si quis fecerit assaltum . . . cum -o. **2** *baculus ad loca sancta peregrinantium – Pilgerstab (de re v. p. 1312, 28):* CHART. Traiect. 1639 p. 387,11sqq. (a. 1264) quicumque ex canonicis nostris . . . -ŭnum accipere voluerit, . . . licentiam habebit eundi . . . ab illo die, quo -ŭnum receperit. p. 387,18 a tempore recepcionis -i duos annos integros habeat.

1. bastum, -i *n. baculus ad loca sancta peregrinantium – Pilgerstab:* CHART. Westph. III 672 p. 352,30 (a. 1261/72) quicunque . . . canonicorum . . . baculum, qui -um dicitur, accipere voluerint.

2. *bastum, -i *n.* *(theod. vet.* bast, *cf. Ahd. Wb. I. p. 831) liber arborum – Bast (cf.* GLOSS. IV 197,29 St.-S. -um bast): CHART. Hans. I 432 p. 146,32 (a. 1252) centenum cordarum de -o IV denarios.

***bastunus** *v.* *bastonus. **basyleus** *sim. v.* basileus.

bat (bath) *adi.* (בַּת) *lineus – leinen:* EKKEH. IV. pict. Sangall. 6 in ephôth bâth (gloss.: lineo toto) rite togatur *Gallus.* bened. I 48,3 ephoth bath (gloss.: lineam totam) vestem carnem superindue castam *(v. notam ed.).*

[Schneider]

bata *v.* baca. **batalia, batalla** *v.* battalia.

***batallus** *v.* 1. *batillus. ***batatorium** *v.* *battatorium.

1. *batellus, -i *m.* (3. *batus, *cf. francog. vet.* batel) *navicula, scapha – Boot, Kahn:* CHRON. reg. cont. III a. 1218 p. 244,41 quedam *(naves)* . . . -os suos . . . perdiderunt. CHART. Hans. I 818 p. 283,22 libere . . . emere in pontibus, plateis vel -is omnes minutas res (CHART. Brem. 393 p. 428,4).

2. *batellus *v.* 1. *batillus. **bath** *v.* bat.

bathalia *v.* battalia. ***batharius** *v.* *bicarium.

bathenia *sim. v.* vetonica.

***batherenzus** *vel* **-um,** -i *subst. (arab.* bahrāmaǧ, *cf. R. Dozy, Supplément aux dictionnaires arabes.* ²*I. 1927. p.122ᵃ) Iasminum sambac (L.) vel sim. – (Wilder) Jasmin:* MOSES PANORM. marisc. 9 p. 169,3 accipe . . . radices -i.

***bathma** *subst. (cf.* βαθμίς, βαθμός) *femur – Oberschenkel, Dickbein:* GLOSS. III 431,37 St.-S. -a thioch.

***bathmundium** *v.* *beddemundus. **bathus** *v.* batus.

batia *v.* bacia. ***batica** *v.* *battica.

***baticanum,** -i *n. (orig. dub.; vocem graecam subesse opinatur H. Simonsfeld in nota ed.; sed cohaerere potest etiam cum* Vaticanum) *?aedes sacra ad arcas condendas destinata vel sarcophagus – ?Grabkapelle oder Sarkophag:* CHRON. Ven. Alt. p. 107,1 non cum . . . Theodora in pila iacet *Iustinianus,* que vocatur lapis Ierapditis (*i.* Hierapolitis), unde est ipsum -um sanctorum apostolorum.

***baticius,** -a, -um. *(a* battere *?) ?qui concuti potest – ?Schüttel-:* MAPPAE CLAVIC. 280 crati -e de minutulis virgulis . . . supersterne . . . cinerem.

baticinor *v.* vaticinor. **batilla, -um** *v.* vatillum.

1. *batillus (pa-, bapt-, -tall-, -tell-), -i *m. (l. 36.40.42; ceterum de genere non constat) (cf.* battere; *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 289sqq.)*

1 *pistillum, clava (campanae) –Klöppel, (Glocken-) Schwengel:* EPIST. Worm. I 30 p. 56,9 campanas . . . altiorem tinnitum reddituras, siquidem -ellos convenientes haberent. p. 56,16 ferreum inpingam -ellum. CONSUET. Marb. 107 (Spicil. Friburg. X. 1965) prelatus schillam cum -o (p- *var. l.*) semel percutiet (*sim.* 259). THEOPH. sched. 3,84 p. 153,39 Th. curvum ferrum, in quo -us pendere debet, in meditullio imprimes. LIBER de rest. Torn. 9 (MGScript. XIV p. 322,2) omnes -os campanarum furati sunt (HIST. Walc. cont. 16 absconditis omnium c. -allis). CHART. Westph. IV 47 p. 35,5 obsequium XIIII nummorum ad ... reparationem baptillorum maioris ecclesiae. TRANSL. Auct. 11ᵐᵉᵈ. *al.* **2** *per confusionem i. q. bacillus – Stock:* LAMB. LEOD. Matth. I 599 de sub aquis puerum prodente -o, quo . . . luserat.

2. batillus *v.* vatillum.

***batinus** (bant-), -i *m. (cf.* *bacinus, batiola *?) pelvis – Becken:* GLOSS. III 350,41 St.-S. -us vel baccinum bekken. 650,46 bantini pecchi.

batis, -is *f.* (βατίς) **1** *raia – Rochenart (Raja L.):* ALBERT. M. animal. 6,62 piscis, qui vocatur mathydez (*p. 565ᵃ,22* αἱ βατίδες). **2** *species avicularum, fort. i. q. Saxicola torquata (L.) – Art kleinerer Vögel, viell.: Schwarzkehlchen:* ALBERT. M. animal. 7,34 quaedam *aves* vermes pro cibo accipiunt sicut . . . passer, baradiz (*p. 592ᵃ,17* βατίς). **3** *serpens – Schlange, Wurm:* GLOSS. I 56,27 St.-S. -is uuurm, nomen serpentis. *v. et* 1. batus *p. 1396,53.*

***batismalis** *sim. v.* *baptismalis.

***batitio** *sim. v.* *battitio.

***batlinia,** -ae *f. (orig. franc. ut vid.; v. Meyer-Lübke, REW³ nr. 992ᵃ, sed cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 288sq.) linteum lecti – Bettleinen, -tuch:* CAPIT. reg. Franc. 32,42 ut unaquaeque villa intra cameram . . . -as . . . habeant.

bato *v.* batto.

***batolica** *f. (cf.* botholicula, batiola *?) calix – Becher:* GLOSS. III 373,55 St.-S. staupus stouph, -a idem.

batos *sim. v.* 1. batus.

batrachion (va-, bro-, bru-, bo-, bu-, -ta-, -assi-, -ace-, -aci-, -ati-, -a, -um *sim.*), -i *n. (f.: p. 1394,5) vel rarius* ***batrachis** *subst.* (βατράχιον, βατραχίς)

1 *de herbis:* **a** *scelerata – Hahnenfuß (Ranunculus sceleratus L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 52):* GLOSS. med. p. 13,22 brotacion: id est appio agreste, alii apium risum dicunt (ALPHITA I p. 280,25 bo-on . . . a. risus, smirnon idem. II p. 11,22sq. a. risus . . . sive brutacea vel brutaceoci, ferula idem *eqs. v. et supra p. 748,21.50).* BOTAN. Sangall. 10ᵗˡᵗ. nomen erba butration (10,2 herba butracion. *al.*). DYNAMID. Hippocr. 2,42ᶜᵃᵖⁱᵗ. de botracio. GLOSS. III 579,1 St.-S. -is wolfuurz (IV 39,47. 168,17). *usu adi.:* PAUL. AEGIN. cur. 65 p. 42,4 apponitur . . . vatracios herba (*3,18,3* βατράχιος βοτάνη) cocta in oleo. **b** *?Ranunculus flammula (L.) – ?Brennender Hahnenfuß (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. V. p. 517):* GLOSS. III 537,52 St.-S. botrassion selbiszunge. **c** *apium – Eppich (Apium graveolens L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 355):* GLOSS. III 486,20 St.-S. botracius ephe.

2 *de metallo i. q. molochitis – Malachit:* MAPPAE CLAVIC. 6 accipies -cium metallicum (gloss.: quod alii ciprum vocant), tere minutissime (*item in auri confectione:* MAPPAE CLAVIC. 7 -cium. COMPOS. Matr. 5,3 -um metallum. 5,12).

batrachos (va-), -i *m.* (βάτραχος) *medic. i. q. ranula – Froschgeschwulst:* PAUL. AEGIN. cur. 157ᵗˡᵗ. ad id, quod dicitur v-os. 157 v-os (*3,26,13* ὁ βάτραχος) est tumor cum flegmone sub lingua consistens, maxime in pueris.

battalia, *?abl.* -is *(l. 38.39) n. vel saepius* ***battalia,** -ae *f. script.:* bata-: *l. 33.36.38.39. al.* batha-: *l. 43.* -all(a): *l. 52.53.*

1 *iur.:* **a** *pugna, rixa – Schlägerei:* LEG. Burgund. const. I 92,2 si ad batalia (-tt- *A 4*) mulier foras curte sua exierit *eqs.* **b** *certamen (iudiciale) – (gerichtlicher) Zweikampf (cf. E. Rodon Binué, El languaje tecnico del feudalismo. 1957. p. 39sqq.):* α *proprie:* ANNAL. Ianuens. I p. 200,3 consulo vobis *(sc. imperatori),* ut faciatis bataliam inde fieri. β *meton. i. q. reditus e certamine iudiciali proveniens – aus dem gerichtlichen Zweikampf einkommende Gebühr:* CONST. I 175 p. 244,27 (dipl. Frid. I.) placita, batalia . . ., que ad regalia iura pertinent. ACTA imp. Böhmer 109 cum . . . bataliis, placitis . . . iure comitatus ad comitem pertinentibus. ACTA imp. Stumpf 358 p. 510,28 cum terris, . . . bataliis, iudiciis. **2** *milit.:* **a** *proelium – Schlacht, Gefecht:* α *proprie:* CATAL. reg. Lang. (MGLang. p. 493,18; c. s. XI.) Otto fecit -a . . . et perdidit ea. HELM. chron. 93 p. 182,18 suscitare bathalias. ANNAL. Ianuens. I p. 177,22 fugitis -am (bata- *K*). II p. 90,14 cepit per bataliam galeam unam (III p. 145,20 devincere per bataliam. *al.*). III p. 129,11 que *(crux)* semper in omnibus bataliis extitit triumphatrix. β *meton. i. q. acies – Schlachtreihe, Treffen:* ANNAL. Ianuens. III p. 126,5 constitutis bataliis per compagnas (p. 145,16 divisis bataliis per c.). **b** *munimentum, propugnaculum – Befestigung, Bollwerk:* COD. Wang. Trident. 83 p. 188,9 (a. 1210) edificabunt . . . domum . . ., que sit ad defensionem, que et de batalla dicitur, in . . . castro (131 p. 302,32 castrum cum domo de municione sive de batalla). ANNAL. Mant. a. 1241/42 (MGScript. XIX p. 22,19) cumbussit palatium cum tota batalia turris.

***battatorium** (bata-), -i *n. apparatus mechanicus ad battendum instructum – Schlagwerk (cf. A.-M. Bautier, Bulletin philol. et histor. [jusqu' à 1610]. 1. 1960. p. 572sqq.):* ACTA imp. Winkelm. I 12 (a. 1205) assignare . . . molentina de adquisitione de Chambino cum batatoriis.

***batteria,** -ae *f. opera metallica procudendo fabrefacta – Schmiedearbeit(en):* CHART. Hans. I 435 p. 152,11 (a. 1252) hec sunt thelonea: . . . turcellus -e II den. *eqs.*

battetura *v.* battitura.

***battica** (bati-, -ga), -ae *f. (orig. inc.) lingua canina – Echte Hundszunge (Cynoglossum officinale L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1296):* FRAGM. mul. I 107 ad fastidium repremendum: -a . . . tundis . . . cum vino. RECEPT. Sangall. I 73 -ga superpone. GLOSS. III 518,42 St.-S. batica hunszung. 550,33 bugilla vel batica hundeszunge.

***battiga** *v.* *battica. **battismus** *sim. v.* baptismus.

[Schneider]

***battitio** (bati-), -onis *f.* *actio percutiendi (monetas) – das Prägen:* ALBERT. MIL. temp. 278[capit.] de inceptione et batitione monete Regine.

battitura (baci-, bati-, bat(t)a-, batte-, -idu-), -ae *f.*

1 *proprie:* **a** *iur. i. q. verberatio – das Verprügeln:* LEG. Lang. p. 160,1 si quis . . . servum vel ancillam battederit et per ipsam -eturam (battit-, battad- *sim. var. l.*) ponderosi facti fuerent. **b** *medic. i. q. palpitatio, pulsus – das Schlagen, Klopfen, heftige Bewegung:* ANTIDOT. Lond. p. 19,14 ad -etura cordis. MOSES PANORM. marisc. 2 p. 157,4 batitura de flanchis equi *('Dämpfigkeit'). v. et* *sbattitura. **2** *meton. i. q. lepis, squama – Metallspäne, Hammerschlag:* **a** *medic.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 382[G] batitura aeris . . . dissolvit et consumit, est autem batitura aeris quoddam, quod evolat per motum fabricationis (TRACT. de aegr. cur. p. 302,39 accipe lepidos calcis, id est batituram eris *eqs.* ALPHITA II p. 20,5 bacitura eris. WILH. SALIC. chirurg. 5,7 p. 359[A] recipe . . . a. usti vel -ae a. triti aut abluti partes equales *eqs. al.*). TRACT. de aegr. cur. p. 352,22 recipe . . . macem, bataturam ferri. THEOD. CERV. chirurg. 3,20 superponantur fęces aceti cum batitura molendini (*i.* molybdaenae). *al.* **b** *alch.:* ANON. secret. p. 66,20 sal armoniacum . . . si sublimatur a -a ferri *eqs.* Ps. ARIST. magist. p. 647[b],42 recipe . . . -ae cupri aut aeris lib(ram) 1.

batto, batt(u)i (-edi, -idi), battutum, -ere. *script. et form.:* pabt-: *l. 70.* bea-: *l. 37. adde* LEG. Lang. p. 159, 15 *cod. 5.* bo-: *l. 63.* bapt-: *l. 35.39.41.* bact-: *l. 72.* bat(o): *l.40.41.46.50. al. praes.* -es, -ent: *p. 1396,6.10. perf.:* batd(i): *l.42.* -et(i): *l.37.* -etd(i): *l.38.* -idid(i): *l. 37.* -d(us): *l. 37.40.41.64. al. coni. I.: l. 40.55.57.*

verberibus afficere – mit Schlägen bearbeiten, schlagen:

I *obi. anim. i. q. caedere, verberare – (ver)prügeln, hauen:* **A** *spectat ad homines:* **1** *de impetu:* LEX Sal. Merov. 35,4 si quis servum alienum batterit ([-ederit *C5*, -iderit *Her.*]. LEX Sal. Pipp. 58[capit.] -it [bapt- *D9*]). EDICT. Roth. 41 si quis . . . eum *(hominem liberum)* tenuerit et -uerit (-iderit, -eterit, -ederit, beatididerit *var. l.*). 352[tit.] de porcario -do ([-to 7]. 353 si duo porcarii inter se -ederint [-etd-, -id-, -uerint *sim. var. l.*]. PACTUS Alam. V 5 si porcarius . . . -tus [bapt-, batu-, bat(t)a-, -dus, baculatus *var. l.*] fuerit). 374 si -tus (bapt-, batu-, -dus *var. l.*) fuerit *actor regis.* LEG. Lang. p. 159,21 si quis haldium . . . -ederit (-id-, batderit *var. l.*). *al. v. et l. 6. repellere – zurück-, in die Flucht schlagen:* LEX Sal. Merov. 94 si quis truste . . . -ere praesumpserit. **2** *de poena:* LEX Raet. Cur. add. 2 ut . . . ponatur *malificus* super asinum et batendo ducatur circiter per vicos. 3 si quis spatam traxerit in domnica casa, . . . fiat -tus (4.7.8.11). **3** *symbolice de actione vindicandi in servitutem:* CHART. Ital. Ficker 3 p. 4,47 (a. 796) quando Rincualdo -edit ipsum Anscausulu. p. 5,2 batebant eum pro servo. **B** *spectat ad bestias i. q. percutere – stoßen:* EDICT. Roth. 351 qui *(verres)* omnis alius verres in grege -it (batit 6) et vincit.

II *obi. res:* **A** *spectat ad fruges, plantas, pulpas sim.:* **1** *baculis excutere – (aus)dreschen (cf.* GLOSS. II 628,72 St.-S. terit driskit [-at *cod. m.*[2]]): CAPIT. reg. Franc. 273,29 in scuria -ere nolunt *coloni* (CHART. Rhen. med. I 135,114 p. 197,29 tres dies . . . in scuram dominica -are). CHART. Rhen. med. I 135,114 p. 197,16 -it de avena modios X. CHART. Ital. Ficker 165 p. 208,45 fruges . . . batere. *al.* **2** *(baculo) feriendo vacuum facere – durch Schlagen leer machen, abernten:* LEX Raet. Cur. add. 1 nogarios -ere, . . . falce batere. **3** *tundere, pinsere – klopfen, zerstampfen:* ALDH. ad Acirc. 51,4 ius simul et pulpas -tas (bo-, batu- *var. l.*) condo *(sc. piper)* culinae. TRACT. de caus. mul. 6 erba matrigale . . . cocta et batuda cum axungia. **4** *infringere – brechen:* CAPIT. reg. Franc. 22,81 linum -ere. **B** *spectat ad metalla, instrumenta, vasa sim.:* **1** *proprie:* **a** *cudendo extenuare – dünn machen, hämmern:* COMPOS. Luc. I 14sq. -e et tene illut *(aurum)* cum tenacla ferrea, et cumque -is, sed tornatur. I 23sq. eramen pone ad -ere; . . . et quomodo -is (pabtis *cod.*) ex martello plano *eqs.* L 19 capita non -ta in medio veniant. COMPOS. Matr. 1,1 aurum obrizum bacte cum malleo in incude subtilissimum. *al. v. et l. 10.* **b** *cudendo acuere – schärfen, dengeln: v. p.1395,61.* **c** *contundere – zerstoßen:* ANTIDOT. Sangall. p. 85,14 spuma argenti et cerussa equis ponderibus -is in mortario. **d** *pulsare – anschlagen:* SERMO de sacril. 16 quicumque . . . per clamorem populi vasa lignea et erea ⟨a⟩mentea *(an subest* eramenta*?)* -ent. **2** *meton. i. q. cudendo conficere – durch Schlagen erzeugen:* COMPOS. Luc. I 9 comisce et -e lacmina(m) et post illa -ta subtiliter *eqs.* (L 16sqq. -e lammina(s) longa(s) et gracile(s); quando per longum -is, plica eam . . . et sic eas -es, sed plecaturas non -is. MAPPAE CLAVIC. 21). L 12 petali argenti in modum auri -antur. *(monetas) percutere – prägen:* CAPIT. reg. Franc. 147,4 ut ⟨moneta⟩rii monete batere non possint. ALBERT. MIL. temp. 278[tit.] de moneta Reg(ina), que incepta fuit ad batendum. 278 p. 536,13. *v. et* ferrobattutus.

?subst. **battuta:** *v. l. 23.*

***battudo** (pa-, batu- *sim.*) *subst.* (battere)

1 *lac in butyro conficiendo residuum – Buttermilch (cf. Heyne, Hausalt. II. p. 313):* GLOSS. II 93,23 St.-S. -o slegimelc, illa aqua, quę de slegibatta exit. III 329,60 -o (-lo *a*) slegemelo. *ibid. al. v. et l. 24.* **2** *serum, coagulum – Molken, Schotten, Quark (cf. Heyne, op. cit. II. p. 315):* GLOSS. II 734,46 St.-S. p-o i. scotto (III 617,35 barbuta [*i.* battuta *ed.*] scotti. III 670,30 patudo s. IV 39,52 -o s. vel snegilmelg. 132,56 batudo s. *ibid. al.*). *fort. add.:* GLOSS. III 312,32 St.-S. -o flegileimo. *Schneider*

batulus *v.* vatillum. **batuo** *v.* batto.

1. batus (bacc-, bac-, -os, -ro *sim.*), -i *m. vel f.* (βάτος)

1 *bot.:* **a** *rubus – Brombeere (Rubus fruticosus L., cf. André, Lex. bot. p. 52):* **α** *de frutice:* GLOSS. med. p. 77,8 sentice: quod rubum dicitur, hanc Greci -os vocant *eqs.* DYNAMID. Hippocr. 2,17 -us vulnera . . . foliis coctis . . . curat. GLOSS. III 536,29 St.-S. baccus brambere struch. 560,42 maro *(i.* mora*?)* bati (baci *a*) branbere. IV 362,9 batos rubus terrenus i. branberebusc. BERNH. PROV. comm. 5,2 p. 286,30 mora -i, mora rubi inmatura . . . est stiptica. *al. fort. add.:* GLOSS. III 486,8 St.-S. -us studa. **β** *de fructibus vel foliis:* PAUL. AEGIN. cur. 196 p. 120,11 facit *lientericis* . . . -us (*3,40, 1 p. 230,10* βάτος) cocta cum oximelle. GLOSS. III 295,48 St.-S. -us vel brenbrama. Ps. ODO MAGD. herb. 189 omnibus est nota ipse *(sic)* -us virtusque probata ipsius a multis et dicunt, stiptica quod sit et xerantica. *al.* **b** *inula – Alant (Inula helenium L., cf. André, op. cit. p. 52):* ALPHITA II p. 54,16 ellenium multi simphitum vocant vel -um . . ., Latini autem ynulam dicunt. **2** *zool.:* **a** *piscis spinis hirsutus, raia – stachliger Fisch, Rochenart (Raja L., cf. R. Strömberg, Studien zur Etymologie und Bildung griech. Fischnamen. 1943. p. 47):* ALBERT. M. animal. 1,79 piscis, qui baro (*p. 489[b],6* βάτος) . . . vocatur. 1,91 basceamatus (*p. 489[b],31* βάτος καὶ τρυγών). 5,14 vacor. 6,65 -oz, quem nos vocamus passerem. 6,68 depatoz. *ibid.:* barez. 14,79 botoz. 14,85 cohabytoz (*p. 697[a],6* ῥίνη καὶ βάτος). *al.* **b** *serpens – Schlange, Wurm:* GLOSS. I 56,30 St.-S. -us uuurm. *v. et* batis.

2. batus (bath-), -i *m.* (בַּת) *mensura quaedam, fere i. q. situla – ein Maß, etwa: Eimer:* CATAL. mensur. cod. Monac. 14747 f. 88[r] (a. 772/95) -us metreta VI mod(ia). TRAD. Weiss. app. 1 p. 302,19 de vino constituit dare . . . duos bathos, id. amas II. CHART. episc. Hild. I 271 p. 250,10 (s. XII.[2]) X bathos lini. *al. v. et supra p. 587,47.*

3. *batus (bath-, batch-, bach-), -i *m.* (*anglosax.* bat) *navicula – (Bei-)Boot:* CHART. Hans. III 599 p. 380,35 (s. XI.[2]) qui ad pontem venisset cum -o, ubi piscis inesset, . . . unum obolum dabat. GESTA crucig. Rhen. 1 p. 29,19 homines naufragio probati (naufragi probatos *codd.*, n. per -os CHRON. reg. app. p. 340,11, *recte*) de rupe . . . sunt educti. 4 p. 37,30 bachi (batchi *B*, bathi CHRON. reg. app. p. 345,32) ruptis cordis de navibus sunt soluti.

***bava,** -ae *f.* *(vox onomatopoetica, cf. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 852sq.) saliva – Speichel:* MOSES PANORM. infirm. 8[capit.] capitulum curandi -am, que descendit ab ore equi.

***bavarum,** -i *n.* *(orig. inc.) exactio quaedam – eine Abgabe:* ACTA imp. Böhmer 209 p. 191,41 (a. 1196) plateati-

[Rudolph]

cum etiam sive theloneum et -um et aliud, quodcumque . . . infra civitatem . . . exigi debet, . . . civitati . . . concedimus.

baubo(r), -avi, -are (-ari). *script.* bu-: *l. 6.*

latrare – bellen, kläffen: **1** *proprie:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,4 canes -antur. CAES. HEIST. hom. II p. 57[a] ubi veltres bubant. **2** *translate:* **a** *gannire – belfern:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 295,13 sicut Eutiches . . . hereticus -vit, id est latravit. **b** *nugatorie garrire – läppisch schwatzen:* ARNULF. delic. 315 multiloquus multum coemit -ando reatum.

***bauca** (pau-, vau-, bok-, -ga *sim.*), -ae *f. vel* ***baucus (-um),** -i *m. (n.) (theod. vet.* boug, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1290sq.)*

1 *armilla, bracchiale – Armring, -reif(en), Bauge (cf. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. II. 1955. p. 539sqq.):* **a** *de ornamento vel signo dignitatis:* EPIST. var. III 2 p. 132,7 Augusto dedi -os optimos II. CHRON. Cas. 7 thesaurum abstulit perplurimum: . . . baziam argenteam I, vaucas par I (LEO MARS. chron. 1,26 p. 598,27 a. in . . . bokis ['*Pokal*' *ed., vix recte*] ac fibulis). CHRON. Mich. 29 iuxta quod regem decuit, armillam auream, quam baugum nominant, ei *(abbati)* pro munere porrexit. **b** *de tegimine:* CAPIT. reg. Franc. 40,7 ut bauga (-ca, -cas, pauga *var. l.*) et brunias non dentur negotiatoribus. **2** *corona – Stirnreifen (cf.* GLOSS. IV 604,10 St.-S. corona pauc): CHART. Wessof. 3 p. 375,8 (c. s. VIII.) baugo *(sic)* . . . apud illos *(Baiuvarios)* corona dicitur. *cf.* boia.

***baucia,** -ae *f. vel* ***baucium,** -i *n.* (δαῦκος)

daucum, pastinaca – Möhre, Pastinak (Daucus Carota L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 52sqq.): GLOSS. III 526,22 St.-S. -a pastinaca morhen (536,27. 537,29. 550,59). *al.* CONSTANT. AFRIC. theor. 7,16 p. 35b[r] est et cibus, de quo feces egrediuntur . . ., sicut sunt -a et rapula. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 375[H] -a . . . alio nomine dicitur pastinaca, radix competit usui medicinae (IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 9a[r]. ALPHITA I p. 279,35 -a, p. agrestis idem; sumitur enim quandoque pro domestica. *al.*). WALTH. AGIL. med. 11 p. 110,10 cibos grossos graves sicut est . . . caules et -e. ALBERT. M. animal. 3,177 quaedam *(pascua)* . . . lac multiplicant; . . . similiter facit . . . semen -ae et ipsa herba -ae.

***baucidae** (banch-), -arum *f.* (βαυκίδες) *calceamenta feminarum mollia – weiche Frauenschuhe: v. l. 47.*

***baucopanurgus** (banc-), -i *m.* (βαυκοπανοῦργος) *homo vaniloquus, mendax – Aufschneider, Lügner:* ALBERT. M. eth. 4,3,3 p. 322[a],27sqq. qui parva et manifesta mentiendo se fingunt, bancopanurgi (*p. 1127[b],27* βαυκοπανοῦργοι) dicuntur; . . . nomen bancopanurgi videtur esse derivatum ab anchidis (*potius leg.* a banchidis), quod est genus calceamentorum delicatorum, quo . . . Graecae mulieres utebantur; . . . unde veteres dicebant bancon deliciosum et mollem et delicatum.

***baucos** (banc-) *adi.* (βαυκός) *tener, mollis – verzärtelt, weichlich: v. l. 49.*

***bauga** *sim. v.* *bauca.

***baulerius,** -i *m. (orig. inc.) ? officialis dignitate quadam praeditus – ?Amts-, Würdenträger:* CHART. Tirol. 988 p. 42,15 (a. 1233) in presencia . . . domini Diaterii de Sarentina, domini Wlrici -i . . . et aliorum testium.

***baumoleum** (boum-), -i *n.* (oleum *et theod. vet.* boum) *oleum olivae – Olivenöl (cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 608):* HILDEG. caus. 4 p. 195,15 illi *(suco urticae)* modicum boumolei addat. phys. 1,55 huic *(quinquefolio)* farinam similae . . . commisce . . . et deinde modicum -o. 1,109 de succo eius *(absinthii)* in -um infunde. 1,137 si -um non habes, modicum de corvino sepo adde. 3,1 p. 1217[B] eas *(eruptiones affaldrae)* in -um ponat. *ibid. al.*

***baunus,** -i *m.* (βαῦνος) *fornax – Ofen:* ALBERT. M. pol. 1,8[c] p. 66[a],45 -i in Graeco sunt camini.

bavosus (bab-), -a, -um. (*cf.* *bava) **1** *adi.: sucidus, spumidus – saftig, schaumig:* WILH. SALIC. chirurg. 5,9 p. 359[B] reci(pe) caepe bavosimi (*potius leg.* bavosum) crudum et pista bene. **2** *subst. masc.: homo stolidus – Dummkopf:* GLOSS. IV 240[8] St.-S. babose i. stulte vel severe *(i. seiuerer, cf. O. B. Schlutter, Journ. of Engl. and Germ. Phil. 20. 1921. p. 387).* BENZO ad Heinr. 2,2 p. 613,38 vade leprose, exi -e, discede perose.

***baurrachium** *v.* *borax.

***bausiator,** -oris *m. qui perfidus est, fraudator – ein Wortbrüchiger, Betrüger:* RATHER. epist. 16 p. 93,10 ut fraudelentus adeo sit, ut -r vulgo dicatur. 33 p. 184,21 me fellonem, -em atque periurum apellavit.

***bausio,** -avi, -are. *(orig. germ., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 301sq.) perfidum esse, defraudare – untreu sein, betrügen:* RATHER. coni. 14 p. 543[B] illum *(ministrum)*, cui unam libram argenti . . . commiseram . . ., immaniter mihi inde -asse percepi.

bax(e)a, -ae *f. calceus feminarum – Frauenschuh:* GLOSS. IV 39,57 St.-S. baxę vviuescu calcei mulieribus apti.

***baylia** *v.* *bali(v)a. ***baym** *v.* *baion.

Bazanticus *v.* Byzanticus.

bazia *v.* bacia. ***bazile** *v.* *bacile.

***bdelliaceus** (vidiliati-), -a, -um. *ex bdellio confectus – aus Bdellium hergestellt, Bdellium-:* ANTIDOT. Sangall. p. 86,33 oleo violato II, oleo vidiliatio II.

bdellium (obt-, subd-, pd-, ved-, bed-, bid-, dell-, deili-, -ll(um), -on *sim.*), -i *n. vel rarius* **bdellia** (-lla), -ae *f.* (βδέλλιον, βδέλλα; *cf.* *bedolach) *usu attrib.: l. 58.*

I *de lacrimis arborum:* **A** *sucus vel cummi arboris cuiusdam, q. d. Commiphora Africana (Engl.) vel sim., brochon – Bdelliumsaft, Palmenharz:* **1** *gener.:* HRABAN. cruc. 1,2 p. 156[A] ammomum, balsama, bidella. 2,2 p. 267[C] balsamum Iudaeae, bdelium Physonis maiestatem tuam *(sc. crucis)* verentes *(item spectat ad Vulg. gen. 2,12:* GLOSS. I 304,40 St.-S. -um Plinius [*12,35*] dicit, quod genus sit gummi, fliet. *cf. l. 53).* GLOSS. I 360,37 St.-S. -um phlied ([p-i *var. l.*]. *spectat ad Vulg. num. 11,7).* NOTKER. BALB. Gall. 1[i] p. 1104,7 Eudaemon nec thura stillat, -on (gloss.: -on species cara medicis) nec India. DYASC. p. 41[b] bdella lacrimum est arboris, que in Armenia nascitur (*cf.* ALPHITA II p. 26,16 -um lacerinum). ALBERT. M. veget. 6,181 est . . . id, quod vocatur -um, gumma palmae silvestris et hoc est resolutivum. *al.* **2** *medic. et pharm.:* PAUL. AEGIN. cur. 182 laterum . . . dolores sine febre -um (*3,33,3* βδέλλιον) sanat. ANTIDOT. Sangall. p. 93,9 adicies . . . ole bedella. RECEPT. Bamb. 66 dellio . . . dabis. ANTIDOT. Bamb. 38 bid-u uncie quinque. ANTIDOT. Glasg. p. 114,15 bitilliu dr(achmas) VII. p. 116,12 bitellium. p. 132,4 obtelliu. p. 132,12 mittis subdellio. p. 153,21 deili. p. 159,15 vedellium. TRACT. de chirurg. 242 quod *(emplastrum)* . . . terbentine, galbani, -i . . . omnium XI. *al.* **B** *vesicula (in foliis ulmi nascens) – Gallenbläschen (auf Ulmenblättern):* GLOSS. med. cod. Trev. p. 174,5 -um i. folliculus, qui in foliis ulmi nascitur. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 9b[v]. *expressius de aqua vesiculae:* GLOSS. med. p. 13,3 bid-um id est aquam, que colligitur de visco, qui nascitur in ulmo.

II *de arbore i. q. morus – Maulbeerbaum:* GLOSS. III 469, 18 St.-S. p-um murbovm. V 1,1 -um, ut Plinius *(12,35)* scribit, est arbor aromatica, . . . idem murboum (*cf.* I 299,11).

III *de lapide i. q. gemma, carbunculus – Edelstein, Karfunkel (cf. Itala gen. 2,12* [*Lugd. al.*] carbunculus et lapis prasinus; *Vulg. gen. 2,12* -um et lapis onychinus): BENZO ad Heinr. 5,1 p. 648,32 gestet mitram de lapide -o. *fort. add.:* GLOSS. I 311,57 St.-S. bid-um prasinus stein. *Rudolph*

***beamen,** -inis *n. felicitas – Glück:* GESTA Bereng. 1,25 virum . . . ratione pium regnique -e dignum.

beatido *v.* beatitudo.

***beatificabile,** -is *n. quod beatificandum est – das zur Seligkeit Bestimmte:* ALBERT. M. sacram. 178 p. 116,7 *bonum naturale* ordinatur *(sc. ad gratiam)* ut -e per gratiam, aliud *(sc. bonum consuetudinis)* autem ut dispositio remota. sent. 1,1,3 p. 17[b],27 -e considerabitur ut participans illud *(sc. finem beatificum).* 1,17,3 p. 470[a],38 beatificans et -e, scilicet Deus et nos ipsi.

beatificatio, -onis *f. actio beatificandi, glorificatio – Beseligung, Verklärung:* ARNO REICHERSB. apol. p. 56,20 sensuum nostrorum . . . iustificationem, sanctificationem et

[Payr]

-em. IOH. WIRZ. descr. 18 p. 169,15 beatam virginem Mariam . . . dignam fore omni honore et -e non tantum in anima, sed etiam in corpore. CONR. EBERB. exord. 3,21 p. 1080^{D} ad indicium transitus et -is *sancti*. ALBERT. M. summ. theol. I praef. p. 2,2 in actibus . . . glorificationis sive -is *innotescit Deus* per consummationem gloriae. *al.*

***beatificativus**, -a, -um. **1** *adi.: beatum reddens – seligmachend:* ALBERT. M. summ. theol. I 13,55,3 p. 571^{a},26 illud *(bonum)* . . . per se divinum et assimilativum Deo est, per se -um est. **2** *subst. neutr.: efficiens beatitudinis – Mittel zur Glückseligkeit:* ALBERT. M. top. 3,1,3 p. 337^{b}, 39sqq. sicut se habet sanitas ad sanativum, sic beatitudo se habet ad -um; ergo . . . sicut se habet sanitas ad -um, sic se habet sanativum ad beatitudinem; sed -um (*p. 116^{b},30* τὸ ποιητικὸν εὐδαιμονίας) superat sanitatem.

beatificator, -oris *m. beatitudinis auctor, salvator – Urheber der Seligkeit, Retter:* CONR. SAXO spec. 6 p. 89 eius, quae omnium animarum -em genuit in mundo.

beatifico, -avi, -atum, -are. **I** *beatum, felicem reddere – seligmachen, beglücken* (*cf.* GLOSS. IV 40,5 St.-S. -o saligon): **A** *usu christ.: 1 strictius:* FORM. Senon. II add. 1,1 p. 220,36 sanctorum meritis -ando domno . . . Importune. HUGEB. Wynneb. 8 p. 113,25 ut . . . -tus ad vitae aeternae pervenisset brabio. GODESC. SAXO theol. 22 p. 320,17 quae *(Domini pietatis ops)* me . . . benedicat, -et, glorificet, laetificet *eqs.* TIT. metr. IV 13,1,3 tu . . . -es, o Maximine, datores. CARM. Cantabr. 9,1^{a},8 imperatoris Heinrici . . . -a animam, Christe. ARNO REICHERSB. apol. p. 69,10 spiritualis paradisi . . . corpora spiritualia resurgentium -antis. ALBERT. M. resurr. 137 p. 329,74sq. visio lucis et visio -ans; . . . visio -ans animas. *al.* **2** *latius:* **a** *salvare – retten:* CHART. Basil. A I 221 p. 339,12 (a. 1160) helemosinam, qua confisus sum animam meam -are. **b** *sacrare – heiligen:* HROTSV. Gall. II 5,3 *Constantinus, Constans et Constantius* augustalis apicem dignitatis ornabant et -bant insignibus suae probitatis et sanctitatis. **B** *usu saec.: 1 strictius:* ALBERT. M. eth. 8,3,10 p. 555^{a},2 retribuere debet ei, qui eum ex tali -vit amicitia. **2** *latius i. q. (feliciter) perficere – (glücklich) vollenden:* WIPO prov. 15 firmissima spes -at res.

II *beatum, felicem praedicare, magnificare – seligpreisen, glücklich nennen, preisen:* VITAE patr. Iur. 3,20 numquam laudatus ac -tus inflatus est. RIMB. Anscar. 35 p. 68,16 sanctos, qui Deo oboediunt, -at. EKKEH. IV. bened. I 27,1sq. facta beanda (gloss.: beatificanda) lege . . ., rem pande -andam. ARNOLD. SAXO fin. 5,1,4 p. 95,20sq. nullum bonum -andum, usquequo utique vivit, sed oportet finem videre et tunc -are unumquemque *eqs.* ALBERT. M. eccl. hier. 4,3 p. 645^{b},27 'nec gloriam vident a multitudine . . . -tam' (*PG 3,476^{A}* μακαριζομένην), id est positam in beatitudine.

subst. **beatificans**, -antis *n. quod beatum reddit, beatitudo – das Beseligende, Seligkeit:* ALBERT. M. summ. theol. I 3,3 p. 18^{b},9 ut . . . in fide . . . fruatur *theologia* . . . summa veritate, per spem . . . summe -e, per charitatem summa bonitate. p. 18^{b},16 verum . . . inquirit non ut verum simpliciter, sed ut summe -s. *v. et p. 1398,68.*

beatificus, -a, -um. *beatum reddens, beatus – beseligend, selig:* STEPH. EDD. Wilfr. 32 p. 227,14 illam -am vocem mereatur audire . . .: 'venite, benedicti *eqs.*' HERM. AUGIENS. vit. 109 ne vos postposito lumine tanto tamque -is oppido taedis spurcida queratis gaudia noctis. ARNO REICHERSB. apol. p. 69,17 inter spiritus a Deo factam miram et ineffabilem ac -am illuminationem *eqs.*

***beatio**, -onis *f. beatificatio, beatitudo – Beseligung, Seligkeit:* GOSB. carm. 26 (MGPoet. I p. 621; c. 830) est quia vita manens, est summa -o vitae *(sc. Christus).*

beatitas, -atis *f. beatitudo, felicitas – Glückseligkeit* (*cf.* GLOSS. I 54,26 St.-S. -s salida): WALAHFR. Mamm. orat. 15 factor, a quo sanctus habet -em. DIPL. Otton. II. 232 p. 261,9 pro spe futurae -is. ANTON. consecr. (MGScript. XV p. 983,5) -em verae perpetuaeque salutis. *c. sensu mercedis speratae:* HEIRIC. Germ. I invoc. 103 non haec ob meriti -em, Germani peto sed per almitatem.

beatitudo, -inis *f. script.:* -tet-: CONC. Merov. p. 147, 33. -idu-: ALCUIN. epist. 117 p. 173,11 *(var. l.).* beatud-: *l. 15.50.65. p. 1401,27. adde* CHART. Rhen. med. I 25. 31. 34. DIPL. Karoli M. 279 p. 415,26 (spur.). beatidines: ANON. algor. Salem. p. 12,1.

I *proprie i. q. beatitas, felicitas – Glückseligkeit, Glück (cf.* GLOSS. I 54,27 St.-S. -o salichafti [*Pa*], heilhafti [*K*]. *def.:* HONOR. AUGUST. eluc. 3,19 duae sunt -es: una minor paradisi, altera maior coelestis regni. ALBERT. M. summ. theol. II 12,69,1 p. 9^{b},8 -o large dicta consistit in felicitate duplici, scilicet civili et contemplativa. p. 9^{b},23 dicitur . . . stricte -o status omnium bonorum aggregatione perfectus *[cf. Boeth. cons. 3,2]): A usu christ.:* **1** *de felicitate caelesti:* **a** *de Deo, Christo, angelis:* ALDH. virg. I 7$^{in.}$ si . . . virginitatis gloria angelicae -is (beatudinis *B*) germana creditur. HRABAN. carm. 39,12,5 una trium essentia, una est . . . aeternitas, -o, sanctitas. ALBERT. M. resurr. 81 p. 288,60 Christus cum matre . . . secundum . . . modum participandi -em et secundum locum sunt ultra omnes angelos. caus. univ. 1,4,8 p. 431^{b},13 ordines . . . angelorum . . . ordinantur . . . in gratia et -e. summ. theol. II 1,3,3,3 p. 43^{b},19 immutabilitas . . . non pertinet ad -em creatam, sed increatam. *al.* **b** *de hominibus:* **α** *de doctrina:* GODESC. SAXO theol. 22 p. 305,2 quanto quis amplius profecerit in ea fide, tanto maiori donabitur -is remuneratione. HONOR. AUGUST. inev. B (PL 172,1202^{B}) quod rationalis creatura ad -em sit condita *eqs.* HILDEG. scivias 2,6 p. 523^{B} refectionem coelestium dans eis *(hominibus)*, cum qua plenum gaudium omnium felicitatum ac -um . . . satiati adipiscerentur. ALBERT. M. resurr. 42 p. 261,45 resurrectio animae est perfectio sui secundum -em. 126 p. 322,4 quaeritur . . . de -e aeterna *eqs.* 137 p. 330,2 in intimam veritatis contemplationem, quae vere vera -o est. 168 p. 350,9 -o patriae intranea, quae formaliter est in beato, appetitur ut terminus felicitatis per se. *al. v. et l. 22.* **β** *exempla:* ALDH. virg. I 39 p. 291,12 aeternae -is coronam (TRAD. Frising. 13^{a} cogitante me de aeterna -e. HRABAN. epist. 37 p. 472,28 Hludowico regi Rhabanus . . . aeternę -is in Christo optat salutem. DIPL. Zwent. 26 aeterne -is felicitatem. *saepe. cf.* IOH. CANAP. Adalb. 6 p. 583,31 ad littora sempiternae -is. *al.*). TRAD. Ratisb. 9 cogitavimus . . . de futura -e (GERH. AUGUST. Udalr. I 19. *al.*). 48 qualem habeat -is portionem sine fine manentis. DIPL. Arnulfi 12 ad perpetuam -em promerendam (ORD. coron. imp. 2,2 in perpetua -e habitare. DIPL. Conr. II. 2. *al.*). GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 398,15 spem caelestis -is. ADAM gest. 2,82 p. 141,11 in aeterna tabernacula, ubi cum angelis indeficua laeteris -e. HILDEG. phys. 3,17 datilbaum . . . -em signat. *al.* **2** *de felicitate terrena:* **a** *strictius de statu gratiae vel de actibus beatificatis (saepe accedit ad notionem q. e. virtus perfecta – Vollkommenheit):* ALDH. virg. I 22 p. 253,10 sextum evangelicae -is (beatudinis *B*) gradum consequi. CAND. FULD. Eigil. I 17 p. 231,14 octo -bus, quas ipse Dominus in evangelio comprehendit ([*Vulg. Matth. 5,3sqq.*]. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,51. ANON. ad Ragimb. p. 533,6 Ragimboldo . . . o. -um cubum. VITA Altm. 27. *al.*). TRAD. Teg. 20 -em iusticię sectantes. CHART. Raitenh. 9 p. 14,31 'beatus, qui intelligit super . . . pauperem'; cuius -is consorcium cupientes adipisci *eqs.* ALBERT. M. sacram. 110 p. 75,90 lugere est actus -is. *actio beatificandi – Seligpreisung:* AMALAR. off. 4,29,6 prima -o dicit: 'beati pauperes *eqs.*' **b** *latius:* **α** *donum gratiae – Gnadengabe:* GODESC. AQUENS. seq. 12,2^{b},4 *spiritus sanctus* doceat nos omnem iustitiam et devotas cor excitans in preces provehat per -es. **β** *sanctitas, virtus – Heiligkeit, Tugend:* HUGEB. Willib. praef. p. 87,31 de tantis talisque virorum beatudinibus. LIUTG. Greg. 3 laudem tantae -is et unitatis. TRANSL. Pus. 10 -o sanctorum in eo constat, ut voluntati conditoris inhaerescant. **B** *usu saec.:* **1** *de felicitate in insulis beatorum degentium:* ALBERT. M. pol. 7,13^{p} p. 727^{a}, 16 in abundantia talium bonorum, -is scilicet. **2** *de felicitate vivorum:* **a** *strictius:* **α** *philos.:* ALBERT. M. sacram. 247 p. 161,80 amicitia est de pertinentibus ad -em, ut dicit Philosophus. pol. 7,1^{c} p. 622^{b},6 sine bonis animae -o sive felicitas

[Payr]

non est. 7,11[f] p. 708[a],7 quod usus bonorum abundantiae et honoris causa sit -is. β *usu communi (plur. i. q. gaudia – Freuden):* EPIST. var. I 7 p. 502,13 propriis . . . -bus et peculiaribus . . ., o rex mi, honoravit te rex tuus. EPIST. Col. 11 papae . . . episcopus omnem prosperitatis -em orat. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 729,8 inter tot pulchras -es, quae animos mortalium capiunt . . ., una sola -o, videlicet timor Domini, . . . animum eius . . . possedit. EPIST. Teg. I 85 supplicamus . . . pro vestra -e hic et in cęlo. **b** *latius i. q. favor – Gunst:* RICHER. REM. hist. 1,15 praecipua . . . -e Haganonem habebat.

II *meton. in allocutione vel titulo honorifico i. q. sanctitas, almitas – Heiligkeit, 'Gnaden':* **A** *eccl.:* **1** *de papa:* LIBER diurn. 10 -is vestrę temporibus. STEPH. EDD. Wilfr. 29 p. 224,25 deprecor vestram pontificalem -em. COD. Karol. 49 p. 568,41 eius *(Stephani papae)* ter -o. EPIST. Col. 5 p. 246,31 scit vestra -o, pater sanctissime. *al.* **2** *de episcopis, abbatibus:* LEG. Wisig. suppl. p. 474,45 obsecro reverentiam -is vestrae. BONIF. epist. 34 p. 59,20 valere dilectionem -is tuae *(sc. abbatis Dudonis)* . . . optamus. DONAT. Trud. 1 (MGMer. VI p. 274,30) -e vestra suggerente, pater beatissime. CONC. Karol. 39[c] p. 459[b],17 tuam . . . providam volumus esse -em, ut *eqs.* HRABAN. epist. 3 p. 386,29 -em tuam opto semper bene valere. EPIST. Teg. I 105 *beneficia* vestrę -i remuneranda. *saepe.* **3** *de clericis, monachis, sanctimonialibus:* ALDH. virg. I 60 p. 322,24 orantem pro nobis -em vestram alma trinitas . . . tueri dignetur. epist. 5 p. 490,5 almitati -is vestrae. ALCUIN. epist. 117 p. 172,7 vestrae -is (beatudinis *K2*) salutationem *(sc. monachorum Murbacensium).* EPIST. Wibald. 129 oramus . . . -em vestram *(sc. monachos Corbeienses).* EPIST. Hildeg. 14 p. 378,13 ad praesentiam tuae -is. **4** *de fidelibus:* CHART. Naumb. 398 p. 359,38 (a. 1197) meminisse debet universa fidelium -o, quod *eqs.* **B** *saec. de rege:* STEPH. EDD. Wilfr. 43 p. 238,3 ego Theodorus . . . episcopus . . . hoc tuae -i suggero.

beatrix *adi. fem. beatifica, felix – selig(machend), glücklich:* WALDO Anscar. 34,11 Corbeia . . ., sanctorum genetrix, monachorum cella -x. *nom. propr.:* EPIST. Hann. 29[tit.] B-x non fortuna, sed solo nomine felix. *v. et p. 1428,49.*

beatudo *v.* beatitudo.

beatulus, -a, -um. **1** *beatus, felix – selig, glücklich:* VITA Norb. II add. 3,2 sancti patris praemium tale qui concupiscis, quod fecit, facito, pransumque -us ito. **2** *beatificus – beglükkend:* HERM. AUGIENS. vit. 643 non est honor -us *eqs.*

beatus, -a, -um. *script.* pe-: TRAD. Frising. 1077.

beatitudinis compos, felix – glückselig, glücklich (*cf.* GLOSS. I 54,24 St.-S. -i salike): **I** *usu christ.:* **A** *de anim. i. q. beatitudinis aeternae vel salutis animae compos – selig:* **1** *strictius:* **a** *de beatitudine caelesti:* α *de Deo, Christo, angelis:* BEDA hist. eccl. 5,12 p. 307,29 -orum mansiones spirituum. WALAHFR. carm. 25[a],19,1 deitas -a patris et nati pariterque sancti spiritus. GODESC. SAXO theol. 22 p. 322,4 Christe . . ., homo . . . super omnes angelos -os incomparabiliter -e, sancte, pie *eqs.* 23 p. 329,2sq. -um pontificem nostrum, -um filium. ALBERT. M. resurr. 155 p. 340,64 vita aeterna est in animabus sanctis et angelis -is. *al.* β *de mortuis:* WALAHFR. Mamm. 26,58 pace Dei fruitur summa, sine fine -us. Wett. 595 vos precor . . . per sanctos . . . viros . . . animasque -as. HRABAN. epist. 9 p. 396,4 qualiter *Deus* me . . . in futura *vita* . . . concedat esse -um. GODESC. SAXO gramm. 2 p. 471,12 quasi . . . electi proposito fiant . . . boni et hoc suo . . . merito reddantur a Deo -i. DIPL. Karoli III. 168 p. 272,16 -issimorum avorum nostrorum augustorum. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 280,1 *Anno* gaudium Domini sui . . ., -issimus o utinam, intravit. *saepe.* **b** *de beatitudine paradisiaca:* WANDALB. creat. mund. 189 hac ut sede -um . . . futurum cultorem . . . lex aeterna teneret. **c** *de beatitudine terrena c. respectu salutis animae vel gratiae:* HRABAN. carm. 81,51 o terque quaterque -a *(patria),* praesule hoc . . . regi digna . . . quae fueras. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,50 -um . . . dicebat, qui in istis vitiorum pedicis non offendebat. FROUM. carm. 10,8 gratia ⟨per⟩ populos sic fluxit sepe -os *eqs.* THIETM. chron. 6,85 -us est ille, qui eam meretur incedere viam. BRUNO MAGD. bell. 16 p. 23,7 -us et valde -us esset, si munitiones easdem contra paganos erexisset. *al.* **2** *latius c. sensu sanctitatis (saepe accedit ad notionem q. e. sanctus – heilig):* **a** *de sanctis, hominibus iustis (hic illic i. q. pius – fromm, e. g. l. 13.23.35sq.):* TRAD. Frising. 3 (c. 748/50) ad ecclesiam -ę Dei genetricis Marię (THANGM. Bernw. 47 *Christi* -issimae et gloriosissimae genitricis perpetuaeque virginis Mariae. OTTO FRISING. gest. 2,3 p. 104,18 -ae Mariae semper virginis. *saepe. cf.* STATUT. ord. Teut. p. 36,13 -e Virginis. *al.*). WILLIB. Bonif. 5 p. 21,2 limina -i Petri apostoli (HRABAN. epist. 24 p. 430,26 -i Pauli a. RUOTG. Brun. 44 p. 48,4 -us Iacobus a. *saepe. cf.* TRAD. Frising. 19 -i apostolorum principis Petri. THIETM. chron. 8,27 -i Iohannis visionem). 8 p. 47,16 -i viri sanctimoniam (CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,8 -i v. Dei Benedicti. RIMB. Anscar. 42 p. 78,29 de eo, . . . sancto plane et -o admodum viro. THANGM. Bernw. 56. *saepe*). ARBEO Corb. 12 -am virginem Christi Scolasticam. 23 -i Christi confessoris Valentini (WETT. Gall. 1 Galli. THANGM. Bernw. 53 Martini. *al. v. et l. 37*). Emm. 24 -um et Deo devotissimum episcopum Haimrammum. PAUL. DIAC. Lang. 6,40 ad sacrum corpus -i Benedicti patris (WALAHFR. Wett. 162 vernat uterque pater vita graduque -us. IOH. CANAP. Adalb. 14. *al.*). LIUTG. Greg. 2 p. 69,5 -us puer Gregorius. EIGIL Sturm. 16 -us Sturmi abbas. TRAD. Scheftl. 20 ad sanctum ac sacrum monasterium sancti ac -issimi Dionisii episcopi (*cf.* TRAD. Patav. 6 cum -issimo sancto Stephano). HRABAN. epist. 13 p. 400,24 -issimus Christi martyr Bonifacius (DIPL. Arnulfi 117 ad -os Dei martires. *al.*). 14 p. 402,29 papa -us . . . Gregorius (WIDUK. gest. 1,16 reliquias -i Innocentii papae. *saepe. iron.:* DEUSD. c. invas. 2,11 [MG Lib. Lit. II p. 329,29] XC milia hominum . . . -o papa Guiberto cooperante caesa sunt). 34 p. 468,16 ex -i Hieronimi atque Gregorii, Ambrosii . . . et Augustini . . . tractatibus. WALAHFR. carm. 21,5,1 Thebaeae legio -a gentis. THEGAN. Ludow. 44 p. 600,18sq. qui -o Iob insultabant, reges fuisse leguntur in libro -i Tobiae. HROTSV. prim. 29 baptista Christi referente -o. THANGM. Bernw. tit. vita -i Bernwardi episcopi et confessoris. 42 -am hanc feminam. OTTO FRISING. gest. 1,61 p. 88,6 -us Epiphanius . . . tam eximiae, ut mortuum suscitaret, sanctitatis. *persaepe. nom. propr.:* EBERW. Magner. 34 merito et nomine B-us, -am . . . vitam . . . ducens. *al.* **b** *de ecclesia, communione sanctorum:* ALDH. epist. 4 p. 484,3 *Quartadecimani* alieni a -a orthodoxorum sodalitate. CONC. Karol. 44[B] p. 525,13 ut pax Dei . . . in eadem -a plebe pleniter restituatur. WALAHFR. carm. 1,12 -ae ecclesiae pia membra. *al. remissius de conventu:* TRAD. Frising. 424 (a. 819) -um et memorabilem conventum una cum abbatibus seu presbiteris *eqs.* **c** *in allocutione vel titulo honorifico:* α *de papa:* CONC. Karol. 3[B] p. 11,37 Zaccharias sanctissimus ac ter -issimus episcopus sedis apostolicae (14 p. 80,2. *al.*). 19[D] p. 141,14 -issimi papae. WIDUK. gest. 3,70 (epist. imp.) filius noster . . . coronam a -o apostolico . . . suscepit. *al.* β *de (archi)episcopis:* LEG. Wisig. 12,2,13 p. 418,4 sanctissimis ac -issimis . . . episcopis. ALDH. epist. 1 p. 476,1 fateor, o -issime antistes *eqs.* HRABAN. epist. 5[tit.] domino -issimo ac merito venerabili . . . Haistulfo archiepiscopo (RUOTG. Brun. prol. p. 1,3 d. in Christi gratia -issimo. *al.*). 10[tit.] domino sancto atque -o patri (CONC. Karol. 57[B] p. 769,23 audite, patres -issimi et reverentissimi. *al.*). CONC. Karol. 44[A] p. 476,33 -issimus patriarcha *(sc. Constantinopolitanus).* CHART. Fuld. B 19 p. 38,32 (epist. papae spur.) -issimi fratris nostri Bonifacii. VITA Corb. 33 p. 631,7 *ego Aripo* consilium -orum virorum in medium protuli. ARCHIPOETA 10,21,1 in presentia presulis -i. *saepe.* γ *de fidelibus:* TRAD. Ratisb. 136 (a. 889) cognoscat omnis ęcclesię Dei -issimus ordo, qualiter *eqs.* (164). **B** *de rebus (et partibus corporis: p. 1403,34sq.):* **1** *ad beatitudinem pertinens, beatificus – selig(machend):* **a** *strictius:* α *de vita caelesti:* ALDH. virg. I 20 p. 250,15 sanctus Hieremias . . . -a praedestinatione Domino dicatur. CONC. Karol. 38,17 quibus operibus possit promereri -a vita quibusve excludi (HRABAN. carm. 9,4. RIMB. Anscar. 35 p. 67,39 ad laudem . . . -ae aeternae vitae. *al.*). TRAD. Frising. 353

[Payr]

aeterne felicitatis et -ę inmortalitatis. WALAHFR. Wett. 803 requiem. HRABAN. carm. 19,46 cum Christo et sanctis regna -a tenens. WANDALB. martyr. hymn. 3,2 -a . . . vitae . . . perennis munera. GODESC. SAXO theol. 22 p. 305,13 suae *(sc. Dei)* -issimae contemplationis. THIETM. chron. 4,63 ad aeternae mansionis -am spem. DIPL. Heinr. III. 226 -i fructus spe. *al. divinus – göttlich:* WANDALB. creat. mund. 20 legem. **β** *de morte:* IOH. CANAP. Adalb. 29 Adalbertus . . . -issimo fine praesentem vitam erit terminaturus (THIETM. chron. 6 prol. 24. *al.*). FROUM. carm. 24,11 gaudendum de morte -a (ANSELM. Bis. rhet. 1,14 p. 128,13). *al.* **b** *latius i. q. sanctus, pius – heiligmäßig, fromm:* WILLIB. Bonif. 1 p. 4,14 vere -am sancti Bonifatii . . . vitam (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 304,17 pro tot magnificis vitae tam -issimae remunerandae pietatibus. *al.*). WETT. Gall. 28 p. 273,5 quomodo -um cursum expleverit. WALAHFR. carm. 25^{a},18,2 actibus. 66,1,3 studiis. GUNDR. ad Ermenr. (MGScript. XV p. 155,2) ob -am consuetudinem coenobii. HROTSV. prim. 584 Christina . . . reddens animam factore vocante -am. FROUM. epist. 77 tam -us labor. DIPL. Heinr. III. 370 cum Deo -a negocia gerimus *eqs. al.* **2** *ad beatos pertinens, sacer – selig, (ge)heilig(t):* **a** *strictius:* **α** *spectat ad mortuos:* CONC. Karol. 3^{B},15 p. 19,18 -ae memoriae praedecessor noster Gregorius (ANNAL. Xant. a. 814 -e m. gloriosissimus Karolus . . . de hac luce migravit. FORM. Sangall. II 42 p. 424,28 -issimae m. S(alomo) . . . episcopus. THIETM. chron. 2,3. *saepe. cf.* WIDUK. gest. 3,2 [rec. B] ad augmentum virtutum suarum -aeque m. THANGM. Bernw. 51 p. 780,10 [chart.] -ae m. tradere titulum nominis mei). p. 20,9 -ae recordationis sanctus Gregorius papa (DIPL. Heinr. III. 167 Cunradi imperatoris . . . -issime in evum r. *al.*). **β** *spectat ad sanctos:* ALDH. epist. 4 p. 485,11 Petrus . . . Dei filium -a voce confessus. TRAD. Frising. 398^{b} facultates . . . tenerentur ad -um domum *(sc. sanctae Mariae).* WALAHFR. Mamm. 4,7 dum . . . sacros versus depromeret ore -o. 23,33 -as . . . plantas. Mamm. hymn. 12,3 -is martyrum . . . suffragiis (*sim.* DIPL. Heinr. IV. 83 p. 108,25). carm. 5,62 firma -ae fundamenta petrae *eqs.* THEGAN. Ludow. 1 -issimum corpus apostolorum principis Petri. HROTSV. gest. 95 natam de stirpe -a Oswaldi regis *eqs. al.* **b** *latius de numero:* OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 10,24 ad multiplicationem -i numeri.

II *usu saec.:* **A** *fortunatus, faustus – vom Glück begünstigt, glücklich:* **1** *de anim.:* **a** *strictius:* OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 9,25 hoc tempore scribentes quodammodo iudico -os *eqs.* ALBERT. M. pol. 5,8gg ut *tyrannos* tamquam felices et -os (*p. 1314*^{b}*,32* μακαρίους) admirentur. 7,1^{a} p. 621^{a},11 nullus dicet -um vel felicem eum, qui nullam partem habet fortitudinis. 7,11^{a} p. 705^{b},4 civitas debet esse -a (*p. 1331*^{b}*,25* μακαρίαν). *in allocutione vel titulo honorifico principis:* CAPIT. reg. Franc. 2 epistola clementissimi et -i regis nostri Childeberthi. COD. Lauresh. 747 anno XLV regni domni nostri honoris seculi, magni et -i Karoli . . . imperatoris (*sim.* 776). TRAD. Frising. 419 anno -issimo Hludowico regnum gubernante . . . quinto. WALAHFR. imag. Tetr. prol. 6 p. 829 servitio . . . vestro *(sc. Iudith)* prolisque -ae. NOTKER. BALB. gest. 2,21 p. 92,11 kyrieleyson Hludowico -o (p. 92,16). **b** *latius i. q. dives – reich* (*cf.* GLOSS. I 152,10 St.-S. -us aotac. II 116,29 -us rihher): RUODLIEB I 135 iuvenem . . . arte satis catum venandi satque -um *eqs.* **2** *de rebus:* WALAHFR. carm. 63,3,1 -ae . . . tuae *(sc. imperatoris)* praesentiae. 77,7,2 -um caesaris . . . honorem. VITA Heinr. IV. 2 p. 13,21 -um regni statum. *impers.:* VITA Heinr. IV. 13 p. 41,18 -ius sibi et tutius fore, ut privatus . . . viveret. **B** *liber – frei (ex Vulg. act. 26,2 per pravam interpr.):* RAHEW. gest. 3 prol. p. 163,11 a quorum parte utrimque me -um estimo (3,46 p. 219,21 -um . . . me e. ab his, a quibus vacuos esse decet, qui *eqs.*). 3,20 p. 193,24 ab hoc suam ipsorum conscientiam sese -os facere.

***subst.** masc.: qui beatitudinis compos est, sanctus – ein Seliger, Heiliger:* BEDA hist. eccl. 3,19 p. 165,1 -orum gaudia. TRAD. Frising. 133 ad servitium Dei et -orum ibidem *(in Frisinga)* manentium. RIMB. Anscar. 35 p. 67,11 -orum animae . . . angelico ministerio rapiebantur . . . in caelum. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 -us . . . ille, de quo hic futurus est sermo. THIETM. chron. 6,64 -i omnes virtutibus suis cum Christo vivunt. ALBERT. M. resurr. 81 p. 288,67 caelum empyreum est locus communis omnium -orum. 140 p. 331,79 omnis dos est pars gloriae -orum. summ. theol. II 8,31,2,3 p. 350^{b},20 conformitas . . . inter vitam animaliter viventium et -orum. *al.*

adv. **beate.** *feliciter – glückselig, glücklich:* **1** *christ.:* **a** *strictius:* WALAHFR. carm. 9,1,9 cresce valens, augere vigens, firmare -e in Domino semper. DIPL. Heinr. III. 305 p. 414,38 ad illam vitam, qua in aeternum -e vivitur. **b** *latius i. q. pie – fromm:* CAPIT. reg. Franc. 296 p. 426,21 ut hic fideliter credant et -e viventes . . . regnum consequantur aeternum. **2** *saec.:* HROTSV. Gall. I 9,3 vivite -e sub Romana pace. ALBERT. M. pol. 8,2^{d} p. 766^{a},2 vacare . . . videtur ipsum habere delectationem et felicitatem et vivere -e (*p. 1338*^{a}*,3* μακαρίως). *ibid. iterum.* *Payr*

***beb** *v.* *b(e)eb(e). **bebinnum** *v.* bipennis.

bebo, -are. *vocem haedi emittere – meckern: v. p. 1330,58.*

***beborania,** -ae *f. (orig. inc.) genus praestationis – Abgabenart:* DIPL. Karoli M. 217 p. 290,14 *(spectat ad res Cataloniae)* quod . . . -as illis superponatis.

bebulcus *v.* bubulcus.

***becach.** *(orig. inc.) nomen litterae secundae alphabeti inventicium (cf. B. Bischoff, MIÖG 62. 1954. p. 8sq.):* AETHICUS ISTER $113^{app.}$ alamoy becach *eqs. v. et* *berch.

***becarium** *sim. v.* *bicarium.

***becarius** *sim v.* *beccarius. **Becca** *v.* beccus.

***beccaria** (beca-), -ae *f. (cf. ital.* beccheria *a* becco *'Bock') laniena – Fleischbank:* CHRON. Ven. Alt. p. 171,28 Bycicas becariam retinentes erant. CHART. Tirol. 673 (a. 1215/18) de ortis, de becariis. CHART. Tirol. notar. I 475 cui casali cohaeret . . . -a communis. *v. et* *bucheria.

***beccarium** *sim. v.* *bicarium.

***beccarius** (beca-, becha-), -i *m. (ital.* beccaio *a* becco *'Bock') lanius – Fleischer:* CHART. Ticin. 95 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. II p. 32,12; a. 1205) interfuerunt Petrus Moroni . . . et Andreas Pochitinus -us testes (CHART. Tirol. 595. *al.* [*v. ind.*]. CHART. Ital. Ficker 458 p. 465,37 Girardi . . ., Wagnie becario. *cf.* REGISTR. Trident. 49 p. 54,10 dixit Martinus becharius . . ., quod *eqs.*). CHART. Tirol. 557 p. 38,17 iuravit . . . Tardivellus becarius (ACTA imp. Böhmer 933 p. 641,42 consules -orum). COD. Wang. Trident. 75 p. 173,8 Adam becarius. CHART. Tirol. notar. I 395 quod *(fictum)* solvitur per Oldericum -um de uno vignale. 748 p. 376,24 que *(causa)* vertitur in Seauridum carnificem . . . et inter Zuannum -um. *al. (v. ind.).* SALIMB. chron. p. 42,31 quod *Fridericus II. imp.* esset filius cuiusdam -i de civitate Esina. p. 376,18 -i fecerunt ibi macellum. p. 447,2 Ghibertus . . . assumpsit sibi dominium Parme cum adiutorio -orum. *ibid. al. (v. ind.).* *v. et* *bucherius.

***beccharium** *v.* *bicarium.

beccus (becus), -i *m. rostrum – Schnabel:* CHRON. Ven. Alt. p. 52,15 in -is (becius *codd.*) ipsius *(avis)* deporte<n>tur parvis illorum filiis. p. 63,18 aquam . . . expuere per becis bestiarum figuris. *subst. fem. in cognomine porcae magno rostro ornatae:* NIVARD. Ysengr. 7,119 B-a michi cantum sesqualterat. *ibid. al. (v. ind. nom.).*

***becgardus** *v.* *begardus. ***becgina** *v.* *begina.

***becharium** *sim. v.* *bicarium. ***becharius** *v.* *beccarius.

bechicus (ve-, bi-, -cic-, -chichius *sim.*), -a, -um. (βηχικός) **1** *adi.: tussim sedans – Husten-:* THADD. FLORENT. cons. 127,148 pullule sint bichichie (127,226). *v. et l. 70. p. 1405,4.*

2 *subst.:* **a** *neutr.* -on *i. q. medicamentum tussim sedans – Hustenmittel:* PAUL. AEGIN. cur. 169 bi-on (*3,28,11* βηχικόν): gliconos ÷ II *eqs.* AURELIUS 11 p. 705,10 quae *(antidota)* fecicuba *(cod. Bruxell. lat. 1342–50,* fecua *cod. Augiens. CXX)* appellantur, id est ad tussim composita. AESCULAPIUS 8 accipiant antidotum beica *(cod. Bruxell. lat. 1342–50,* bechicon *cod. Augiens. CXX).* 15 p. 19,16 catapotias becicon *(cod. Bruxell. lat. 1342–50,* catapotia bechica *cod. Augiens. CXX).* p. 19,17 antido<tu>m vesocon *(cod. Bruxell. lat. 1342–50,* bechicon *cod. Augiens. CXX)* Asclepiadeum. p.

[Baader]

19,30 catapotias vecicon *(cod. Bruxell. lat. 1342–50)*, id est myrrham *eqs.* GLOSS. Salern. p. 11^{b},16 bithicon, id est contra raucedinem inventum. ALPHITA I p. 280,8 bi-on interpretatur ad tussim; unde pillulae bi-ae. **b** *fem. i. q. pillula tussim sedans – Hustenpille:* GLOSS. Salern. p. 11^{b},22 bichidas contra tussin inventas.

***bechina** *v.* *begina.

***bechinum** (pe-), -i *n. (theod. vet.* beckin, *cf. Ahd. Wb. I. p. 861) aquaemanile – (liturgisches) Waschbecken:* CASUS Petrish. 2,4 p-a duo argentea. *ibid. iterum. v. et* bacinum.

bechion *(n.)* (βήχιον) *salvia – Salbei (Salvia pomifera L. vel sim.):* DYNAMID. Hippocr. 1,59 salvia ... dicitur ... -on.

becicon *v.* bechicus. ***beckina** *sim. v.* *begina.

bectonica *v.* vetonica. **becus** *v.* beccus.

***bedagar** *v.* *bedegar.

***beddemundus** (bede-, bathmundi-), -i *m. (l. 25; ceterum etiam neutr. subesse potest) (theod. vet. inf.* beddemunt, *cf. Mittelniederdt. Handwörterb. I. 1956. p. 156) de re v. Dt. Rechtswb. I. p. 1343sq.*

1 *tributum pro licentia maritandi domino solvendum, abmatrimonium – Gebühr für die Heiratserlaubnis, Bedemund:* CHART. Westph. add. 53 (ed. R. Wilmans. 1877; a. 1163) ut ... femina ... nubilis unum aureum nummum ... pro -o persolvat. III 10 -os de nostris sibi concessos ... hominibus. *ibid. bis.* VII 123 pro -o sex denarii solvantur. HIST. Walc. 30 quatinus ... sine exactione contraria et bathmundii quaestu ... homo ex Walciodorensi potestate mulierem sumens ... sicut sibi parem ducat. CHART. Osn. III 409 p. 280,2 bede-is et omnibus obventionibus ... bona fide gaudebit. 455 nec ... cives dabunt bede-um, ut vulgus dicit. **2** *multa pro copulatione illicita solvenda – Buße für unrechtmäßige Verbindung:* CHART. Xant. 15 p. 9,42 (a. 1122) si ... aliqua sine legitimo thoro cuiquam copulata fuerit, forisfactum suum, quod frequens usus -um vocat, supradicte componat curie.

***bedegar** (beta-, bete-, -dag-, -tag- *sim.*) *indecl. n. (l. 48. 50; ceterum de genere non constat) (pers.* bādawārd, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 157)*

1 *de fruticibus:* **a** *Rosa eglanteria (L.) – Weinrose (cf. Hegi, Flora. IV. p. 984[1]):* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 352,22 -igar frig(idum) in primo gradu ...; huius arboris cortex et ... rami sunt frigidi et sicci. GLOSS. III 526,37 St.-S. -agar wibedorn. 551,23 -r (-agar *c*) wepedorn *(c)*, wisdorn *(b)*. GLOSS. Roger. III 740 de musco illius arboris, qui dicitur -r, id est rubus (ALPHITA I p. 279,39 -r, r. idem, vulgari nostro dicitur engletier. p. 311,37). NOTULAE Wilh. Cong. 1274sq. ad idem ... valet vino uti decoctionis e⟨i⟩us, quod est superfluitas -r ...; valet ipsum etiam -r. ALBERT. M. veget. 4,114 spinae tribulorum et -r et rosariorum. 6,42 -r ... est de genere arborum. 6,44 est ... -r ... in semine calidum. 6,213 pomum -r. *ibid. al. (v. ind.).* **b** *spina alba – Weißdorn (Crataegus oxyacantha L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1216 sqq.):* GLOSS. III 537,8 St.-S. -r (bete- *a*) wizdorn. 537,47 betagar wizdorn. WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360^{D} bendegard spina alba frigida et sicca, eius semen ... calidum est *eqs. v. et l. 43.* **2** *de tubere i. q. galla rosae – Rosengalle:* BERNH. PROV. comm. 5,2 p. 286,26 -r, id est nodus rose. WILH. CONG. chirurg. 1514 fiat balneum ... de canno ..., cortice spine nigre, -agar et consimilibus coctis.

bedella *v.* bdellium.

***bedellus,** -i *m. (theod. vet. sup.* butil, bitil, *theod. vet. inf.* bödel, *cf. F. Kluge – A. Götze, Etym. Wörterb. d. dt. Sprache.[19]1963. p. 115.536) script.:* pe-: *p. 1406,35.39. 46sq.* pid-: *p. 1406,43sq.* bid-: *p. 1406,51.53.55.* bud-: *p. 1406,17.29.56.* bued-: *p. 1406,26.* bod-: *l. 70. p. 1406, 27.32sq.40.*

officialis potestate quadam praeditus – bevollmächtigter Amtsgehilfe (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 663sqq. s. v. 'Büttel'; nom. propr.: CHART. episc. Hild. II. 310 p. 143,16 [c. 1230] Thomas Bo-us. CHART. march. Misn. III 469 p. 326,37 B-us de Ranstete): **I** *strictius in re iudiciali i. q. praeco, nuntiator – Büttel, Fronbote (cf. J. W. Planck, Das deutsche Gerichtsverfahren im Mittelalter. I. 1879. p. 94sqq.):* **A** *de potestate citandi:* DECRET. Frision. A 4,1 p. 42,8 quod ille bonnerus vel -us actionem non indixit. CHART. Pomm. A 286 p. 614, 27 (a. 1240) ab omni secularis iuris exactione liberi sint, videlicet advocatione -orum nostrorum communis placiti, expeditionis, urbani operis *eqs.* **B** *de potestate in iudicio assistendi vel iudicandi:* CHART. Merseb. 166 p. 142,14 (a. 1219) officiati marchionis tam villici quam -i in hominibus et bonis abbatie sibi nullum ius vendicabunt. CHART. episc. Hild. II 795 quam *(fideiussoriam cautionem)* ... ecclesie fecit ... per Heinricum, villicum ... episcopi, et Iohannem ..., -um episcopi ..., qui promiserunt *eqs.* CHART. Rhen. inf. II 553 ibi *(sc. in wrigedinc)* in iudicio promulgato coram thingravio ... et vimmenotis ... et -o ... resignavimus. *v. et supra p. 276, 59. de testificatione:* CHART. Mar. Magd. 76 (a. 1195) huius rei testes sunt: ... Engelbertus de Meindorp, Heregerus bu-us, qui vulgo dicitur vronebode (CHART. Brand. C I 2 p. 3,33 h. r. t. s. ... Wazmodus de Hekelinghe, -us provincie. *al.*). **C** *de potestate exsequendi:* **1** *spectat ad dispensationem tributorum:* CHART. Pommerell. 163 (a. 1256) libertatem viginti quatuor choros annone emendi ... sine omni contradictione ... advocatorum, -orum thelonei ... donavimus. CHART. Merseb. 349 p. 279,14 advocatorum nostrorum vel -orum ... ius iudicandi vel violenciam faciendi. CHART. Brand. A VIII 100 quod in posterum nec advocati nec bued-i ... aliquod genus exactionis ... requirant. III 15 p. 93,27 ut ... nec nos nec advocati nostri nec bo-i ... habeamus aliquid percipere, exigere vel mandare. CHART. Naumb. 287 p. 277,32 iudex, scultetus, forestarius, bu-us vel quisquam officialium terrae Plisnensis. *al.* **2** *spectat ad actionem deprehendendi:* CHART. Brunsv. I 1 p. 2^{b},15sq. (a. 1227) si viderit *burgensis* eum *(debitorem)* in civitate, assumet secum bo-um et eum detinebit; si autem bo-um habere non possit *eqs.* **3** *spectat ad actionem eligendi:* CHART. select. Keutgen 130 p. 110,28 (s. XIII.) denominabit p-us civitatis ... sedecim viros, qui dicuntur heimburgen. **D** *de remuneratione:* CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 445,42 (s. XIII.$^{in.}$) -us habet panem et denar(ium) et cum scabino in vespero comedit. REGISTR. Mog. p. 15,11 Theoderico et Godescalco p-is *tenemur* marc(is) XXII. CHART. Hall. I 353 p. 325,45 bo-is ... seu preconibus tam civitatis quam vallis salinarum ... duo debentur denarii. *al.*

II *latius:* **A** *spectat ad societates artificum:* CHART. select. Keutgen 129 (s. XIII.$^{in.}$) pannifices duos pi-os ... statuant, quibus tantum burgenses obediant et nullo pi-o alii. CHART. Hall. I 224[1],24 magistro pistorum et bu-o ipsorum (CHART. Basil. C I 302 p. 218,14 p-o). CHART. Basil. C I 388 exceptis denariis magistro, receptoribus et p-o *sartorum* dandis. **B** *spectat ad universitatem ('Pedell'; cf. H. Rashdall, The Universities of Europe in the Middle Ages. [2]I. 1936. p. 192):* CHART. Turic. XIII 1301^{b} (a. 1265) Zacharius, bi-us domini Francischi, *legum doctoris Bononiensis (cf.* 1301^{c}. IV 1315). ACTA imp. Winkelm. I 991 p. 742,44 cancellarius ... disponet de stacionariis, bi-is et aliis omnibus. **C** *usu vario:* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 418,16 (c. 1220) per totam messem servient vorstere et bi-us archiepiscopo. III 1063 p. 791,38 bu-us ... a fratribus eligitur.

***bedemundus** *v.* *beddemundus.

***bederagus** *vel* **-um,** -i *subst. (arab.* bādarūǧ, *cf. Freytag, Lex. Arab.-Lat. I. p. 78^{b}) ocimum – Basilienkraut (Ocimum basilicum L.):* ALPHITA II p. 6,6 albederagi, id est basiliconis vel columbine.

bedica *v.* pedica. ***bedigar** *v.* *bedegar.

***bedolach** (dolach) *subst.* (בְּדֹלַח) *crystallus – Kristall (cf. Ps. Philo antiq. 25,11; v. et Encyclopaedia Biblica. I. 1899. p. 964):* ARNOLD. SAXO fin. 4,8,12 in berillo et dolach, i. cristallo, si ponuntur contra solem, accenditur ignis.

***beduinus** (boidewinus), -i *m. (arab.* badawījūn, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 164) qui regionem desertam et arenosam incolit – Wüstenbewohner, Beduine:* THIETM. peregr. 8,30 solent eciam Sarraceni boidewini ad locum illum ... accedere. 8,31 artificiose sciunt equitare boidewini.

[Baader]

bedulla *sim. v.* betulla.

***bee** *vel* ***b(e)eb(e)** *vox ovis:* NIVARD. Ysengr. 3,701 rusticus hic Ioseph versus facit atque b.e.b / colligit. *v. et p. 1301,42.*

Beelzebub (Bel-) *subst.* (בַּעַל זְבוּב) *deus muscarum – Fliegenbaal (cf. Vulg. IV reg. 1,2):* EKKEH. IV. bened. I 55,24 Bel-b (gloss.: deus muscarum) in fuscas regem, crux, protere muscas.

Beemoth *v.* Behemoth. ***been** *v.* *behen.

*?**befrola,** -ae *f. (orig. inc., nisi cohaeret c. francog.* breloque, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. VIII. p. 567) species ornatus, fort. i. q. inauris – Schmuckart, viell.: Ohrschmuck:* CATAL. thes. Germ. I 23,16 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966; s. X.[1]) inter fibulas et lunulas et bef⟨r *?*⟩olas.

***befulcus,** -i *m. (orig. dub.; fort. cohaeret c. slav.* *bylů 'Büffel', *v. Th. Mayer, MIÖG Erg.-Bd. 11. 1929. p. 114 sqq.; ital.* bifolco *cft. ed.) ?miles auxiliaris – ?Kriegsknecht ('Büffelführer', 'Troßmannschaft' Th. Mayer l. c.):* CHRON. Fred. 4,48 Winidi -i Chunis fuerant. *ibid.:* ideo *Winidi* -i (bif- *ex* prę- *corr. 3*) vocabantur a Chunis, eo quod dublicem in congressione certamine vestila *(i.* vexilla *ed.)* priliae facientes ante Chunis precederint.

beganon *v.* peganon.

***begardus** (pika-, becg-, begua-, begga-, beggha-), -i *m.* (*cf.* *begina) *vir religiosus plerumque in collegiis degens – Begarde (de re v. p. 1409,20):* BERTH. RATISB. serm. (ed. A. Schönbach, SBWien 147/V p. 81,38) similiter *sunt* etiam pikardi, Everhardini, lusores *eqs.* CHART. Altenb. 218 inter domum Ricolphi . . . et fratris Engelberti becg-i. 231 Elyzabeth dicta Krich becgina et Wolbero . . . begg-us tradiderunt . . . conventui . . . duas partes . . . domorum. CONC. Mansi XXIII p. 998[B] quod secta et habitus nec non conventicula beguardorum clamantium per plateas . . . 'broth durch gott' . . . sint penitus reprobati. p. 998[C] ut *plebani* . . . beguardos publice . . . ammoneant, ut . . . se teneant sicut alii christiani. p. 32[B] ne *sacerdotes* praedicare permittant aliquos illitteratos, videlicet -os vel conversos. *?nom. propr.:* CHART. Lamb. Leod. 684 p. 268,17 (a. 1276) vos . . . citasse . . . Balduinum de Vico pontis, Remigium Begghardum. *v. et* *bicornus.

***begenies** *v.* *bigenies. ***begg(h)ardus** *v.* *begardus.

***begina,** -ae *f. (potius ab* Albigensis *quam a francog. vet.* bege, *cf. H. Grundmann, Religiöse Bewegungen im Mittelalter.[2]1961. p. 532[19]) script.:* ba-: *p. 1408,26sq.56.65.* -ecg-: *p. 1408,18.20.51. al.* -eog-: *p. 1408,40.* -eggi-: *l.63. 68. p. 1408,6.8.10. saepe.* -echi-: *l. 54.* -eki-: *p. 1408,45.* -acki-, -ecki-: *p. 1408,56.58.65.* -ekki-: *p. 1408,62.* -gui-: *l. 60. p. 1408,13.15.* -ghi-: *l. 57.69. p. 1408,4.* -gyn-: *p. 1408,36.* -inn(a): *p. 1408,38. form. dat. pl.* -abus: *p. 1408,51. mulier religiosa plerumque in collegiis degens – Begine, Reuerin (cf. H. Grundmann, op. cit. p. 319sqq.531sqq.; E. W. McDonell, The Beguines and Beghards in Medieval Culture. 1954; E. G. Neumann, Rheinisches Beginen- und Begardenwesen. 1960):* **I** *gener.:* CHART. Rhen. med. III 1197 p. 882,32 (a. 1253) domum . . . Beatricis . . . et Berthe, bechinarum de Wetflaria. GESTA Vill. 2 (MGScript. XXV p. 227, 23) bonos rumores audierat de religiosis mulieribus, scilicet beghinis ibidem *(sc. Nivellae)* commorantibus. 13 (ibid. p. 234,10) consolator . . . pauperum -arum. RICHER. SENON. gest. 5,1 p. 329,34 vestimentis . . . muliercularum, que in partibus istis beguine, in Alimannia vero ruherin, id est penitentes, apellantur. CHRON. Albr. a. 1177 magister Lambertus Leodiensis . . ., nove religionis, que fervet in Leodio, ⌊que vocatur religio begginarum⌋ (⌊⌋ *add. 1*), . . . ferventissimus predicator. NICOL. BIBER. carm. 1605 (ed. Th. Fischer. 1870) sunt ibi *(sc. Erfordiae)* -e, quarum numerus sine fine, quedam perverse, quedam vivunt bene per se. *al. v. et p. 1409, 25. in convicio de monialibus Cisterciensibus:* CAES. HEIST. mirac. I 2,20 p. 89,23 quid quaeritis videre istas begginas (begi-, beghi- *var. l.*)?

II *spec.:* **A** *de disciplina, privilegiis, praeceptis sim. ad mulieres religiosas pertinentibus:* CHART. Osn. add. 674 p. 431,39 (epist. papae a. 1235) cum . . . magistra et sorores converse, que -e vulgariter appellantur, Osnaburgensis et Padeburnensis civitatum et diocesium . . . ad perversitatis opera . . . stimulentur *eqs.* CHART. Turic. 700 (epist. papae) Innocentius . . . beghinis de Turego . . . apostolicam benedictionem. CHART. scrin. Col. B 476 sorores . . . Deo se offerebant . . . in ecclesia mea, per quod, sicut cetere beggine, facte sunt spirituales *(cf.* CHART. Osn. III 617 p. 436,34 quecumque . . . virgo aut mulier habitum begginarum elegerit ac vestes religiosas induere voluerit, a plebano . . . vestienda sit. *al. v. et l. 66).* CHART. Col. II 301 begginarum civitatis et dyocesis Coloniensis . . . supplicationibus inclinati tue easdem sollercie duximus committendas. CONC. Mansi XXIII p. 998[C] quod . . . non conveniant *begardi* cum beguinis . . ., alioquin *plebani* extra parochias suas eos expellant; idem etiam de beguinis pestiferis statuimus. p. 1089[D] quia iuvenclarum -arum lapsus . . . statum religionis deformat, . . . statuimus, ut nulla . . . admittatur, nisi XL aetatis suae annum excesserit. CHART. Rhen. inf. II 512 in votis habemus, ut status . . . beginarum nostre *(sc. Leodiensis)* diocesis illibatus servetur *eqs. ibid.:* que hoc facere noluerint, privilegio careant becginarum. CHART. Basil. C II 73 p. 42,17 mulieres . . . religiose, que dicuntur -e, possunt conmunicare in ecclesia eorundem *(fratrum praedicatorum).* CHART. Osn. III 617 p. 436,29 omnes beggine antique domus begginarum . . . a plebano . . . communicande, inungende et sepeliende sunt. NICOL. BIBER. carm. 1294 (ed. Th. Fischer. 1870) dicite -e (beggi-, baggi-, bagi- *var. l.*): soror esto domi *eqs. al. v. et s. v.* *bicornus. **B** *de actionibus iuridicis:* **1** *de donationibus, praestationibus sim. a mulieribus religiosis acceptis:* CHART. scrin. Col. (ed. J. Asen, AnnalHistVerNiederrh. 111 p. 86,13; a. 1223) Rigmudi beggine . . . cessit . . . sexta pars domus. CHART. scrin. Col. (ed. J. Greven, Vorreformator. Forsch. 8 p. 35,37) Sela . . . aream . . . tradidit scolastico maioris ecclesie Coloniensis . . . ad manus dominarum, que beggine nominantur, . . . libere possidendam. CHART. Osn. II 393 devotionem feminarum, quas sorores vel beggynas vocant, . . . attendentes . . . partem aree . . . contulimus eisdem. CHART. Rhen. med. III 1141 p. 846,9 vineam . . . lego Elizabet -inne *Trevirensi.* CHART. Hamb. 589 de pomerio nostro in Hammenborg . . . religiosis dominabus beoginis . . . partem concessimus. CHART. Traiect. 1351 cum . . . beggine in Grevensande . . . structuras inchoaverint. CHART. Gosl. II 203 domunculas . . . vendidit begginis inhabitantibus hospitale sancti Lodewici. CHART. Worm. 375 p. 240,27 *legaverunt* quadraginta mulie-[b]ribus bekinis vigilantibus et orantibus ad funus XL solidos. CHART. scrin. Col. B 990 quod . . . sex -e devote secundum consilium et ordinationem gardiani fratrum minorum . . . domum . . . inhabitabunt. 1386 Arnoldus . . . dedit . . . magistre et conventui sedecim begginarum . . . unam marcam hereditarii census. *al. (v. ind.).* CHART. Col. III 179 omnibus becginabus in subsidium . . . trium marcarum redditus . . . donavit. CHART. eccl. Werd. 66 p. 85,21 tribus . . . beggynis sex marcas *dedimus. saepe.* **2** *de donationibus sim. a mulieribus religiosis factis:* CHART. Wirt. III 934 (a. 1239) Betta . . . -a . . . bona altari sancti Stephani . . . donavit. CHART. Brem. 345 sorores, que backine vocantur volgariter, . . . aream . . . emerunt. CHART. ord. Teut. (Hass.) 266 ego, Hilla beckina, relicta Rudolfi . . ., civis in Marpurg, . . . notum esse cupio . . ., quod . . . agros . . . sum elargita. CHART. Port. 238 Gerdrudis -a . . . hereditariam portionem . . . conventui . . . tradidit. CHART. Chil. 342 (ed. P. Hasse, Kieler Stadtbuch. p. 37,5) Alheddis bekkina domui sancti spiritus assignavit precium domus sue. CHART. Eberb. 457 p. 248,3 Mechthilde -a . . . ecclesie contulit se et sua bona. CHART. Brand. A V 4 p. 303,32 backine . . . domum suam . . . resignarunt. CHART. scrin. Col. B 1235 Gertrudis -a consecrata sub testimonio sacerdotis sui . . . tradidit . . . sororio suo . . . partem hereditatis. *saepe. v. et p. 1407,30.*

***beginagium** (-ghi-), -i *n. domus beginarum – Beginenhaus:* GESTA Vill. 16 (MGScript. XXV p. 235,25; s. XIII.) persone nostre a Domino auxilium petentes, ad beghi-a mittebant et orationes . . . impetrabant.

[Baader]

***beginalis** (becki-), -e. *ad beginas pertinens – Beginen-:* CHART. scrin. Col. (ed. J. Asen, AnnalHistVerNiederrh. 111 p. 89,27; a. 1274) Hadewigis . . . confessa est . . . se velle servire Domino Iesu sub veste et habitu beckinali.

***beginna** *v.* *begina.

***beginus** (beggi-, -gen-), -i *m.* (*cf.* *begina) **1** *de haereticis:* **a** *haereticus Albigensis – Albigenser (cf. H. Grundmann, Religiöse Bewegungen im Mittelalter. ²1961. p. 181[26]):* CHRON. reg. cont. II a. 1209 p. 185,22 in civitate Tolŏsa heresis quedam, cuius cultores beggini denominabantur, emergens. III a. 1209 p. 229,16 abbates *Cistercienses* . . . a papa in Proventiam convertendi gratia begginos ad fidem mittuntur. a. 1210 p. 230,36 multitudo . . . cruce signati ad eosdem begginos (-enos *C 1*) profecti sunt. *ibid. al. (v. ind.).* **b** *haereticus Amalricanus – Amalrikaner (cf. H. Grundmann, op. cit. p. 378):* CHRON. reg. cont. III a. 1211 p. 187,16 cum diabolica persuasione eorum, qui beggini dicebantur, execrabilis doctrine semen paulatim irreperet. **2** *de viris religiosis plerumque in collegiis degentibus i. q. begardus – Begarde (cf. H. Grundmann, op. cit. p. 351sqq.):* EMO chron. p. 517,10 multe . . . novitates . . . pulularunt: prima est religio predicatorum . . .; item quorundam simplicium, qui dicuntur beggini (begi- *var. l.*), item collegia communium feminarum. CAES. HEIST. hom. exc. p. 28,35 tales defectus *corporis* in hiis, qui -i et begine dicuntur, satis generales sunt. BERNH. GEIST. palp. 1,93 aut es begginus, Bernharde, vel es Ka⟨tha⟩rinus.

***beguardus** *v.* *begardus. ***beguina** *sim. v.* *begina.

Behemoth (Vehe-, Bee-, Boe-) *subst.* (בְּהֵמוֹת) **1** *genus serpentis – Schlangenart:* ARNOLD. SAXO fin. 2,10 p. 66,33 serpens Beemoth, quod, cum animal cinxerit cauda, ligat ipsum. **2** *daemon quidam – ein Dämon (cf. Vulg. Iob 40, 10):* LIUTPR. antap. 4,19 (vs.) impie Leviathan -th (Beem-, Boem- *var. l.*), paras antiquum renovare . . . duellum. EKKEH. IV. bened. I 55,30 insidiis vehemens V-th (gloss.: gigas demonum) cruce corruat ingens.

***behen** (been) *indecl. m. (l. 41) vel n. (l. 39.44) (arab.* bahman, *cf. Freytag, Lex. Arab.-Lat. I. p. 168[b])* **1** -n albus (-um) *i. q. radix herbae q. d. Centaurea cerinthaefolia (Sibth.) – Behenwurzel:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 381[B] been album et rubeum . . . calidum est et siccum. BERNH. PROV. comm. 5,4 p. 288,4 -n albus et rubeus. THADD. FLORENT. cons. 22,160 recipitur . . . been albi et rubei . . . ana drachmam I. 132,104 -n albi et nigri . . . ana unzie dimidium. ALPHITA I p. 279,41 been album et est aliud been rubrum. **2** -n rubeus (-um) *sim. i.q. radix herbae q. d. Limonium vulgare (Miller) – Widerstoßwurzel: v. l. 39sqq.*

beica *v.* bechicus. **beina** *v.* bema.

***beinberga** *v.* *bainberga.

***beinstercza** (beyn-) *f. (orig. theod.) motacilla – Weiße Bachstelze (Motacilla alba L., cf. H. Suolahti, Die dt. Vogelnamen. 1909. p. 90):* HILDEG. phys. 6,58 -a (beggesterz *G* [*p. 518,15*]) calida et humida est *eqs.*

***bekarium** *v.* *bicarium. ***bek(k)ina** *v.* *begina.

***belegna** *v.* *belina.

***belenum** *n. (ex arab.* labaḥ *corruptum, cf. Freytag, Lex. Arab.-Lat. IV. p. 80[a]) Balanites aegyptiaca (Del.) – Zachunbaum (cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 261):* ALBERT. M. veget. 1,191 -um (bol-, hel- *var. l.*) natum in Perside venenosum est *eqs. (cf. notam ed.).*

beleuterion *v.* buleuterium. ***belfredus** *v.* *berfredus.

?*belgico, -are. *(orig. inc.) ?sonare, significare – ?tönen, bedeuten:* NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 106,16 (codd. BE.BA.SG) secundum litteras, quibus adiungitur *littera b*, ut bene . . . extollatur vel gravetur sive teneatur, -at *(BA. SG,* -e *BE). cf.* VERS. cod. Trev. (ed. B. Bischoff, Mittelalterl. Studien. I. 1966. p. 82) quam pulchre ymnizat fondens vox belgika cantum. *v. et* *baligo.

Belial *subst.* (בְּלִיַּעַל) **1** *diabolus – Teufel (cf.* GLOSS. I 427,44 St.-S. vir -l diufales sun): EKKEH. IV. pict. Mog. 525 -l homines rapiunt lacerantque leones *(cf. Vulg. Dan. 14,42).* **2** *homo indisciplinatus – zuchtloser Mensch:* GLOSS. IV 168,7 St.-S. -l vngizoginer (*cf.* I 396,31).

***belina** (-legn-), -ae *f. (theod. vet.* belina, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1052)* **1** *hyoscyamus – Bilsenkraut (Hyoscyamus niger L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 926sqq.):* RECEPT. Sangall. I 150 herba, quae dicitur auguria, quae vocatur -a, commiscis cum oleo. **2** *veratrum – Germer (Veratrum album L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 287):* GLOSS. III 474,7 St.-S. gentiana maior i. wizwrz, quam nos dicimus belegnam. *Baader*

***belircus** *v.* *bellericus. ***bella** *v.* *balla.

1. bellaria, -orum *n.* **1** *proprie i. q. cupediae secundae mensae – zum Nachtisch gegebenes Naschwerk:* GODESC. GEMBL. gest. 48 p. 543,14 placentas et oblatas cum aliis -is ad cenam amministrare praecepit *abbas. per compar.:* WIBALD. epist. 208 p. 327,24 si quando meliori cibo satiatis aliquid libet, sic ex eo *(Cicerone)* sumimus, sicut secundis mensis solent apponi -a. **2** *translate i. q. nugae – Kleinigkeiten:* WALTH. SPIR. Christoph. II praef. 115 id rogitans, ne te modici -a scribae offendant.

2. bellaria *v.* ballaria.

***bellatio,** -onis *f. (a* bellum*?) ?armatura – ?Kriegsausrüstung:* ALBERT. M. princ. 7,3 p. 363[a],26 quod circa corpus existit, multas habet divisiones . . . formales, ut secundum armationem, vestitionem, -em, ornationem *eqs.*

bellator, -oris *m. script.* belatur: GLOSS. I 56,35 St.-S. *cod. a.*

I *subst.: miles, pugnator – Krieger, Kämpfer (nom. propr.:* HRABAN. epist. 20 p. 426,12 presbiter . . . B-r): **A** *proprie:* **1** *gener.:* IULIAN. TOLET. Wamb. 12 p. 512,11 lectum numerum -um ad expugnationem Narbonae . . . mittit. VITA Pard. 15 (MGMer. VII p. 33,15) paganis -bus. WALAHFR. carm. 5,6,33 nunc doctor miles, praesul -r habetur. WALTHARIUS 175 -um confortat corda. WIDUK. gest. 1,27 -r intolerabilis. 3,53 Sclavus -es et ab opere et ab itinere prohibens. NARR. de rel. Scafhus. 2 Christi . . . -es *(item de crucigeris:* CONST. II 119,7 noveritis nos cum . . . multitudine -um, Christo duce, . . . movisse versus Suriam. STATUT. ord. Teut. p. 25,30 sunt . . . milites et -es electi. *al.). al. de ducibus:* OTTO FRISING. chron. 2,38 p. 112,23 duo clarissimi -es *(sc. Scipio et Hannibal).* CHRON. Magni cont. a. 1240 dux Fridericus, strenuus -r Austrie. **2** *spec.:* **a** *antrustio – Gefolgsmann der Frankenkönige (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 136):* VITA Aldeg. I 2 (MGMer. VI p. 86,16; s. IX.) Gundelandi et Landerici nomina praefiximus, qui primatum pugnae istius regionis tenuisse memorantur, quos Greci scolares, nos quoque -es vocamus. **b** *in certamine singulari i. q. pugnatbr – Zweikämpfer:* AGOB. epist. 3,14 interrogo, utrum causa utrique mala fuerit, pro qua -r uterque occumbit? **B** *translate et in imag.:* **1** *de militibus Christi:* ALDH. virg. I 34 p. 275,8 celeberrimos spiritalis militiae -es, . . . Cosmam et Damianum. RHYTHM. 57,2,1 -es mei estis, ego rex vester caelestis. WALAHFR. Gall. 1,7 tam cautos -es nostrae *(sc. daemonum)* non superabunt versutiae. HELM. chron. 101 p. 200,8 unus de -bus Domini. *al.* **2** *de vitiorum vel haeresium impugnatoribus:* RHYTHM. 9,2,1 -r contra vitia tumorem mentis deprimat *monachus.* TRANSL. Corn. 1,28,2 (MGPoet. IV p. 239) scismatum -r.

II *adi.:* **A** *spectat ad homines i. q. belliger – streitbar:* STEPH. EDD. Wilfr. 13 p. 207,30 Gedeon . . . cum CCC viris -bus (CHART. archiep. Magd. 193 p. 250,46 venite omnes viri -es). RIMB. Anscar. 30 p. 61,3 quindecim milia hominum -um. **B** *spectat ad res i. q. ad proelium pertinens – Schlacht-:* GESTA Bereng. 2,131 -em . . . campum.

bellatorius, -a, -um. *bellicus – den Krieg betreffend, Kriegs-:* GESTA Camer. 1,75 p. 428,9 Hungari . . . -am disciplinam preferentes. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 294,46 sese in occursum illius *(regis novi)* manu -a promovebat *Heinricus.*

bellatrix, -icis *f.* **I** *subst. i. q. pugnatrix – Kämpferin:* **A** *proprie:* EPIST. Wisig. 9 p. 675,38 -x (ball- *cod.*) . . . Iudith. **B** *translate et in imag.:* **1** *de sanctis:* EKKEB. SCHON. opusc. 1 p. 236,24 caput eius *(serpentis)* . . . triformi victoria a nostra -e comminutum est *(item de Maria:* CONR. SAXO

[Van Acker]

spec. 11 p. 161 o qualis -x fuit Maria cum sancta zeli sui lancea). VITA Hildeg. Bing. I 2,29 (PL 197,111^{C}) -x egregia . . . se doctrinae apostolicae armavit custodia. **2** *in conflictu virtutum et vitiorum:* HILDEG. scivias 3,13 p. 734^{D} o dulcissima -x *(sc. humilitas).* ABSAL. serm. 4 p. 33^{B} -x quaedam, quae dicitur carnis concupiscentia.

II *adi. i. q. bellicosa, pugnax – kriegerisch, kämpferisch:* **A** *proprie:* ERMOLD. Ludow. 2,15 dextera -x . . . tremebunda cadit. ADEMAR. hist. 3,34 omnis Frantia -x eo conflixit. LIGURINUS 3,236 -x Tuscia (*cf.* 8,479 -x . . . Alemannia). **B** *translate et in imag.:* PASS. Mauric. 82 -x . . . libido. HILDEG. epist. I 47 p. 221^{D} fortitudo iustitiae Dei . . . -x contra iniustitiam existit.

bellax, -acis. **1** *bellicosus – kampflustig:* ARNULF. delic. 279 conde cruorivoram, -x homicida, macheram. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 278,49 viso . . . hostium incursu -ium. a. 1080 p. 325,4 Roudolfus . . . se . . . -x nimis et horrendus promovens. **2** *militiae idoneus – kriegstüchtig:* MILO carm. 3,4,1, 65 iste *(Nabuzardan)* sacerdotes . . . -esque viros . . . iugulavit *(cf. Vulg. Ier. 52,25).*

***bellericus** (belirc-, -iri-), -i *m. (vel adi.) (arab.* balīlag, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 21) [false ed. ut vid.: p. 1412,18]*

semen arboris q. d. Terminalia bellirica (Roxb.) – Myrobalanenart: IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 27a^{v} myrobalanorum species sunt v bonorum: citrinus, kebulus, -us, emblicus, indus (*sim.* THADD. FLORENT. cons. 1,78 belircorum). MATTH. PLATEAR. gloss. p. 382^{C} -irici eandem virtutem habent *(sc. atque emblici).*

Bellerophon (Belloroifon) *subst.* (Βελλεροφόντης) *species lapidis – Steinart:* ARNOLD. SAXO fin. 3 p. 76,7 hic *lapis* etiam preest arieti et vocatur Belloroifon, id est bellorum fons.

***bellicatio** (-cio), -onis *f.* (*orig. inc., nisi cohaeret cum* vellicare, *cf. ital.* vellicazione) *?titillatio – ?das Kitzeln:* ANTIDOT. Glasg. p. 143,3 -ciones ita adsidua firmitatem hec varia cura ostendunt.

bellico, -are. *bellare, pugnare – Krieg führen, kämpfen:* CHRON. Cas. 4 tropeum . . . -ans sumpsit . . . victoriae. LAND. MEDIOL. hist. I 3,33 qua *(spe auri)* secum Romanos tenuerat -antes *Gregorius.*

subst. **bellicans,** -antis *m. bellator – Krieger:* GESTA Karoli M. p. 151,12 transacto . . . tempore expedicionis -ium.

***bellicositas,** -atis *f. fortitudo – Tapferkeit:* GESTA Ern. duc. II 36 p. 243,20 a viro, cuius -em ipse expertus fuerat.

bellicosus, -a, -um. **I** *de anim.:* **A** *fortis (in bello) – kriegstüchtig, tapfer* (*cf.* GLOSS. IV 4,43 St.-S. -us chuoni in uuige): **1** *proprie:* ANSO Ermin. 12 (MGMer. VI p. 465,29) Karolus . . . paucorum -a manu vallatus (*cf.* BERTH. [?] annal. a. 1075 p. 278,47 cum cohortibus suis -is). NOTKER. BALB. gest. 1,17 cum -issimus Karolus in bello contra Hunos esset occupatus. REGINO chron. a. 741 Carolus, . . . -issimus dux Francorum. WIPO gest. 16 p. 36,33 Berengarius . . ., multum nobilis et -us nimis. CHRON. Pol. 1,22 Boleslaus . . ., vir largus et -us. *al. in cognominibus:* CHRON. Epternac. (MGScript. XV p. 1305,17; c. 1035) Karolus cognomento Martellus B-us (ANNAL. Magd. a. 742 K. . . ., qui dictus erat B-us). **2** *in imag.:* ALDH. virg. I 12 principalium . . . vitiorum duces . . ., qui contra . . . -as virginum cohortes . . . certare non cessant. **B** *belli vel pugnae avidus – kriegslüstern, kampflustig:* **1** *proprie:* **a** *de hominibus:* ALDH. virg. I 38 p. 289,8 quidam -us incentor et fautor certaminis. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 303,7 per Alemanniam . . . -ae nimis . . . phalanges . . . debachantur. HILDEG. scivias 3,11 p. 711^{A} -os homines . . ., multa quidem bella moventes, sed in eis rectitudinem Dei non inspicientes. **b** *de bestiis:* EPIST. Bonif. 105 p. 231,14 qui *(accipitres)* . . . ad supradictam artem *(sc. venandi)* animo agiles ac -i educantur. ALBERT. M. animal. 1,49 quaedam *animalia* . . . sunt multum impetuosa, -a. **2** *in imag.:* CARM. Aldh. 2,33 -us in agone Christi *(sc. diabolus).*

II *de rebus i. q. bellicus – den Krieg betreffend, Kriegs-:* CARM. Cantabr. 7,4^{a},6 ecclesiis . . . tempestate -a . . . devastatis. IOH. VEN. chron. p. 109,6 -as naves. BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 324,22 ipsi obviam sese -o terrore audacter promovens (*cf.* p. 325,30 vi -a). *al.* DIPL. Heinr. IV. 421 p. 563,28 Romani decus imperii . . . ruinam pateretur, nisi a nobis . . . -i laboris exercitio sustineretur. CHART. march. Misn. II 73 -is propugnaculis munire.

adv. ***bellicose.** **1** *pugnā – im Kampf:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,39 ut . . . ipsi -e qualitercumque congredi conaretur. **2** *ad pugnam – zum Kampf:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 301,49 more militari -e loricatus. **3** *arti militari convenienter – strategisch geschickt:* ALBERT. M. eth. 1,7,13 p. 126^{a},17 qui *(bonus dux)* . . . exercitu . . . utitur optime et maxime -e (*p. 1101^{a},4* πολεμικώτατα).

***belliculus,** -i *m.* (*cf. ital.* bellico *ab* umbilicus) *lapillus – Steinchen:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 3a^{r} accipe bellericos (belliculos *cod. Erlang. recte, v. H. Wölfel, Circa instans. 1939. p. 6*) marinos. p. 9a^{v} -i (umbilici MATTH. PLATEAR. gloss. p. 395^{D}) marini frigidi sunt et sicci . . .; sunt autem quasi umbilici *eqs.* GLOSS. Salern. p. 4^{b},40 -i vel umbilici marini. ALPHITA I p. 279,42 -i marini lapides sunt purpuri et albi *eqs.*

bellicus, -a, -um. **I** *gener. i. q. ad bellum pertinens – den Krieg betreffend, Kriegs-:* **A** *proprie:* **1** *de rebus:* LEG. Wisig. 9,2,9 p. 374,10 dum . . . de -a profectione se differunt. LEX Thuring. 27 vestis -a, id est lorica. NOTKER. BALB. gest. 1,1 p. 2,16 cum ad expeditiones -as urgeretur *Karolus.* DIPL. Arnulfi 121 p. 178,31 Bergomensi castello armis -is . . . capto. HROTSV. Pel. 21 -a . . . virtus (*cf.* CONST. II 116,6 per -am potentiam . . . subicere). WIPO gest. 37 p. 58,1 iuvenis . . . in rebus -is strenuus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,41 quibusdam machinis et instrumentis -is. p. 300, 37 iterato impetus -i accursu. CHART. Hersf. 112 -ae tempestatis rabie . . . attriti. CHRON. Pol. 2,15 bellatores . . . sentencie -e redegit. CHART. Traiect. 306 p. 281,10 in -is navibus (OTTO FRISING. gest. 1,34 p. 53,15 n. -is onerariis). SUMMA dict. Saxon. 11,102 p. 340,11 nomen castri Raab . . . in signum -um . . . exclamarunt. *saepe.* **2** *de bestiis:* ALBERT. M. animal. 22,53 sunt . . . inter domitos equos quatuor modi equorum, -i videlicet, qui dextrarii vocantur *eqs.* **B** *in imag.:* ALDH. virg. I 11 p. 240,10 armorum instrumenta -a . . ., hoc est divini macheram verbi et loricam fidei. virg. II 2462 virtutes . . . gestantes -a signa.

II *c. emphasi i. q. fortis (in bello) – kriegstüchtig:* CHRON. Pol. 3,23 p. 153,13 -a gens Bohemorum (CARM. de Frid. I. imp. 2866 g. -a Mediolani). *subst. neutr. plur. i. q. res strenue gestae – tüchtige Taten:* ADALB. MAGD. chron. a. 939 p. 160,34 ubi quam plura . . . fortia et -a gesta sint.

***bellificus,** -a, -um. *bellicus – den Krieg betreffend, Kriegs-:* BURCH. URSB. chron. p. 23,15 ut ad expugnandas maxime Italicarum gentium virtutes -as (bellicas *var. l.*) posset efficacius insistere. p. 34,29 -a virtute.

belliger, -era, -erum. *script.:* ve-: *p. 1413,16.* beli-: *l. 68.* -ier: *l. 60. p. 1413,11. superl.: l. 67.*

I *adi.:* **A** *bellum vel pugnam committens – Krieg führend, kämpfend:* **1** *gener.:* CHRON. Pol. 3,1 p. 128,5 alterum agmen rexit ipse -r Bolezlauus, alterum vero eius signifer Scarbimirus. *per compar.:* ALDH. epist. 5 p. 493,7 Theodorus . . . utpote -r (bellier *S*) in meditullio campi arcister . . . saeptus. *alch.:* ALLEG. sapient. 19 p. 476^{a},2sq. -um est corpus citrinum et minus -um est fugitivum (*antea:* pugnans contra ignem). **2** *c. emphasi:* **a** *fortis (in bello) – kriegstüchtig:* **α** *proprie:* ALDH. ad Acirc. 56,2 non sum torpescens, oris sed -r armis *(sc. fiber).* 60,5 -r impugnans elefantes vulnere sterno *(sc. monocerus).* BENED. ANDR. chron. p. 32,6 Rotharius rex, vir . . . -rrimus. ACTA imp. Winkelm. I 687 p. 542,17 nostrates beligeri et prudentes . . . locum . . . intraverunt. **β** *translate et in imag.:* ALDH. ad Acirc. praef. 30 -o . . . qui vires tradidit Iob. HUGEB. Willib. 3 p. 90,16 ille -r Christi miles. **b** *belli avidus – kriegslüstern: v. p. 1416,49.* **B** *bellicus – den Krieg betreffend, Kriegs-:* ERMOLD. Ludow.

[Van Acker]

3,142 -um . . . decus. VITA Burch. Worm. 9ex. domum -am mutaverat in . . . ecclesiam. CARM. de Frid. I. imp. 2445 -os . . . furores. LIGURINUS 7,516 carmine -o longeque sonantibus hymnis. *al.*

II *subst. masc.:* **A** *gener. i. qui bellum committit, bellator – ein Kriegführender, Krieger:* **1** *proprie:* HUGEB. Willib. 4 p. 94,25 qui *(Deus)* . . . suos . . . inter barbaros et -os . . . protegere . . . dignatus est. HROTSV. gest. 50 -r ut fortis . . . ecclesiam praemuniret *Heinricus.* **2** *in imag.:* ALDH. virg. II 2850 qui *(timidus dictator)* propriis numquam confidit -r (bellier *S*) armis *eqs.* *in ludo scachorum:* CARM. Bur. A 185,13,1 p. 247 -r insignis . . . currit eques . . ., qua patet . . . locus. **B** *c. emphasi i. q. vir (in bello) fortis – Kämpe, Held:* **1** *proprie:* WALTHARIUS 805 -r . . . nil territus intulit ista *eqs.* 905. 1376. **2** *translate et in imag.:* PAUL. ALBAR. carm. 12,1,49 adest intrepidus velliger . . ., tundunt quem alapis. MILO carm. 1,6,4,62 adivit -r insignis terras *Amandus,* ut proelia Christi bellaret.

***belligeratio,** -onis *f.* *belli gerendi actio, pugna – Kriegführung, Kampf:* HINCM. annal. a. 876 p. 134,7 Karlomannus . . . occupatus in -e contra Winidos. RATHER. epist. 16 p. 85,13 ut . . . unus eorum affectaverit mulierositatem, alter -em. EPIST. Teg. I 99 -is inique stimulos renovare.

belligerator, -oris *m.* *script.* -ur: *l. 31.*

bellator, pugnator – Krieger, Kämpfer: **1** *proprie:* **a** *gener.:* ERCHEMB. CAS. hist. 60 cum trecentis -bus. BERTHA Adelh. 3 p. 757,36 -r insignis et fortis. METELL. Quir. 15,49 -es . . . suos *(sc. Omnipotentis).* ISINGR. annal. I a. 1155 dux Hainricus, qui et ipse fortissimus in illa expeditione -r. *per compar.:* VITA Lamb. Traiect. 29 (MGMer. VI p. 363,14) fremitum gentilium quasi signifer -ur (belliferator *2a*[1]) . . . inermis . . . ingerebat *Lambertus.* **b** *c. emphasi i. q. vir (in bello) fortis – Kämpe, Held:* CARM. libr. III 81,31 tu quoque -r, ave, fortissime princeps. **2** *translate et in imag.:* ERMENR. Sval. prol. cur . . . taceamus gloriosorum -um pro fide Christi . . . decertantium? VITA Galli II 1368 e mundi tenebris . . . tollere . . . -em invictum *(sc. Gallum).* SYRUS Maiol. 3,2 (MGScript. IV p. 652a,49) beatus Maiolus, -r optimus, scutum fidei arripiens *eqs.*

belligero, -atum, -are. *script.* -iie-: *l. 45.* *form.:* -ebant: *l. 46.* *depon.: l. 48.*

bellare, pugnare – Krieg führen, kämpfen: IULIAN. TOLET. Wamb. 9 p. 509,5 -andi . . . esse victorem. ANNAL. Lauresh. a. 778 ibi invicem -antes, Saxones in fugam versi sunt *(a Francis).* ERCHEMB. CAS. hist. 39 cum Guaiferio belliierare coepit *Sergius.* GESTA Ern. duc. I p. 24,5 -ebant ut viri fortes virtutis. p. 31,4 graviter -tum est. *al.* *de dea:* CARM. Bur. B 101,26,1 Iuno -atur.

adi. **belligerans,** -antis. *bellicosus – kriegerisch:* CHRON. Reinh. a. 1201 p. 565,15 -e lingwa nubibus eciam insultare videbatur *Lupoldus.*

subst. **belligerans,** -antis *m.* *bellator, pugnator – Krieger, Kämpfer:* BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,18 donec nox adveniens fugitantes et persequentes . . . -es diremisset.

***belligerosus,** -a, -um. **1** *fortis (in bello) – kriegstüchtig:* **a** *proprie:* RHYTHM. 79,18,2 (auctore Auspicio) noster *Arbogastes* strenuus, -us, inclitus et . . . cultor divini nominis. **b** *translate:* HUGEB. Wynneb. 7 p. 111,35 -us atque beatus barilion. **2** *bellicus – den Krieg betreffend, Kriegs-:* IULIAN. TOLET. Wamb. 11 p. 511,5 -is incursibus gradiens (27 p. 524,5. iudic. 3 p. 531,21).

***belligraphus,** -i *m.* *rerum bellicarum scriptor – Kriegsschriftsteller:* HUGO TRIMB. registr. 162 -us Romanus, describens bella Punica, grandiloquus Lucanus.

***bell(i)o,** -onis *m.* (*cf.* bellum) **1** *vir belliger – ein Kriegführender:* ROD. GLAB. hist. 1,4 p. 6,9 hi *(sc. Karolus et Ludowicus)* . . . quosque in giro belliones . . . proprio subiugavere dominio. **2** *bellator – Krieger:* ALBERT. AQUENS. hist. 4,18tit. Godefridus et Robertus electos in hoc bellones . . . exhortantur.

bellipotens, -entis. *armipotens, bellicosus – waffengewaltig, kriegstüchtig:* **1** *proprie:* WALAHFR. carm. 88,32 magne Lothari, -s David. CARM. de exord. Franc. 32 (MG Poet. II p. 142) -s . . . dura . . . Hlotharius arma sceptraque . . . retinebat. VITA Deic. 31 comes quidam -s . . . locum illum invasit *eqs.* THEOD. AMORB. Bened. I 2 tota Francorum -s proceritas. METELL. Quir. 11a,2 fratrum -s ac locuples divitiis honos. CHRON. Albr. a. 1190 p. 865,18 exercitus christiani -s acies. *al.* *subst. masc.:* SEDUL. SCOT. carm. 2,12,36 rex pie, rex sapiens, inclite -s. WALTHARIUS 917 dum -s recidisset colla iacentis. **2** *translate de anachoreta:* ALCUIN. carm. 1, 1326 in quo *(loco)* -s . . . miles . . . aerias vincebat Balthere turmas.

1. bello, -avi, -atum, -are.

I *intrans. i. q. belligerare, pugnare – Krieg führen, kämpfen:* **A** *proprie:* LEG. Wisig. 9,2,8 p. 371,3 hostilis surgit -andi necessitas. WALTHARIUS 1067 me genus infandum prohibet -are parentum. HROTSV. Pel. 279 -antes saxis . . . hostes. WIDUK. gest. 1,8 p. 9,30 manus ad -andum pigras. 2, 11 p. 76,3 Thancmarus . . . -andi peritus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,19 pro regni sibi inpositi et christianae religionis defensione -turus. *saepe.* **B** *translate et in imag.:* **1** *spectat ad militiam christianorum:* WALTH. SPIR. Christoph. I 13 creatori nostro potius quam tibi -are proponimus. II 6,33 qui . . . -are oppositosque iubes *(sc. Christus)* proscindere montes *eqs. ibid. al.* **2** *spectat ad vitia impugnanda:* ALDH. virg. II 2470 virginitas . . . contra -antes studeat certare catervas *(sc. vitiorum).* ALBERT. M. bon. 70 p. 44,11 'Heraclitus dicit, quod difficillimum est -are (*Arist. p. 1105a,8* μάχεσθαι) delectationi' (71 p. 44,50sq.).

II *trans.:* **A** *impugnare, adoriri – bekämpfen, angreifen:* **1** *proprie:* ANNAL. Mell. Claustr. II a. 1213A Leupoldus . . . ad terram sancti Iacobi ad -andum (debellandum *B*) paganos transierat. **2** *translate:* SEDUL. SCOT. carm. app. 1,1 lex mala menbra regens animum per crimina -at. **B** *gerere – führen:* STEPH. COL. Maurin. 4 fortiter dominica bella -asse. *v. et p. 1413,18.*

subst. **bellans,** -antis *m.* *bellator – Krieger:* ALDH. ad Acirc. 91,6 frondigeris tegitur -tum turma coronis. BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,3 vim et impetum -ium, utpote ad pugnam omnimode instructorum.

2. *bello *v.* *bell(i)o.

Bellona, -ae *f.* *Dea belli. meton.:* **1** *bellum – Krieg:* BERNH. GEIST. palp. 1,154 tempore -ae ferior fervente Leone. **2** *tumultus belli – Kriegsgetümmel:* WALDO Anscar. 24,15 insonuere a clamore poli, fremit -a.

Belloroifon *v.* Bellerophon.

bellosus, -i *m.* *vir bellicosus – ein Kriegerischer:* CARM. Bur. A 193,6,5 p. 252 secta nostra recipit . . . -os, pacificos *eqs.*

***bellota,** -ae *f.* *(arab.* ballūt, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Ursprung. nr. 206) glans – Eichel:* Ps. AVIC. anim. 6,15 p. 296 quod accipiat . . . de -is et de castaneis *eqs.* 7,5 p. 436 -e, id est glandes.

bellum, -i *n. (? m.: p. 1415,71sq.; f.: p. 1415,30) plur. sensu sing.: l. 62.71. p. 1415,70.*

I *latius i. q. actiones pugnandi continuae – Krieg, Feindseligkeiten* (*cf.* GLOSS. III 216,5 St.-S. -um urlůge. 225,59 -um wîch): **A** *proprie:* LIUTG. Greg. 2 p. 70,14 in . . . -orum certamine *(cf.* HROTSV. gest. 1489 invicti duro luctamine -i. CONST. I 391,7 p. 558,32 in omni congressione -i. *al.).* WALAHFR. Blaithm. 107 per publica -a ministros temnere daemonicos (DIPL. Heinr. IV. 310 p. 408,37 pro nostro honore defendendo in publico -o corruerunt. *al.*). Wett. 822 -a movet Karolus *(cf.* DIPL. Heinr. IV. 351 p. 464,1 cum . . . gens Saxonum . . . -um adversum nos . . . sumeret. *al.).* EINH. Karol. 3 p. 5,18 finito Aquitanico -o *(cf.* 11 p. 14,3 Baioaricum . . . -um. POETA Saxo 3,344 Saxonica -a. IOH. CANAP. Adalb. 8 rediens . . . de Sarracino -o. *al.).* FORM. Sangall. II 42 p. 425,13 quotienscumque -um contra paganos illis *(provincialibus)* fuerit indictum (ANNAL. Erf. Loth. a. 1125 rex . . . duci . . . publice -um indicit. *al.*). POETA Saxo 1,124 qui *(Desiderius)* -a parabat. CAPIT. reg. Franc. 252 p. 248,22 quicunque clericus aut in -o aut in rixa . . . mortuus fuerit.

[Van Acker]

ANNAL. Xant. a. 867 p. 25,1 ingens -um inter Gallos et paganos geritur. ORD. coron. imp. 2,9 ut pax ecclesiarum nulla turbetur tempestate -orum *(cf.* THIETM. chron. 2,13 sedatis -orum assperitatibus. *al.)*. LIUTPR. antap. 1,27 -orum paraverant instrumenta. WIDUK. gest. 1,6 p. 7,12 loca iure -i obtinent. 1,38 p. 55,6 civilibus discordiis et externis -is . . . attriti. 3,63 finis civilis -i terminus sit libelli (BERTH. [?] annal. a. 1066 multi nobiles civili -o perierunt. *al.*). WIPO gest. epist. p. 3,4 imperatori Heinrico . . . ad pacem et -um idoneo (1 p. 12,18 -o et pace . . . Burgundiam temperavit. *al.*). CHRON. Pol. 3,11 p. 139,15 ipse . . . cum paganis -a gerit licita; sed nos contra christianos gerimus illicita *(cf.* ALEX. MIN. apoc. 19 p. 399,24 apparet, quod . . . christiani . . . iustum -um habeant contra infideles. *al.)*. OTTO FRISING. gest. 2,51 Mediolanenses . . . renovant -um. CARM. de Frid. I. imp. 1362 dicunt -um se non cepisse profanum. *persaepe. proverb.:* WIPO prov. 27 incendium -orum corruptio est morum. *expressius i. q. militia – Waffendienst:* LUP. FERR. epist. 83 in litteras relatum est nequaquam invitos ad -um esse cogendos. **B** *meton. i. q. exercitus, copiae – Heer, Truppenmasse:* ALBERT. AQUENS. hist. 10,11 christiani, licet hoc -um a Babylonia transmissum aestimaverint, nequaquam formidine concuti potuerunt.

II *strictius i. q. pugna, certamen – Kampf, Streit:* **A** *proprie:* **1** *spectat ad homines:* **a** *gener. (saepe i. q. proelium – Schlacht):* ALDH. ad Acirc. 85,6 amo *(sc. fundibalus)* cum tereti -um decernere saxo. EIGIL Sturm. 23 contra Saxones -um inire. ANNAL. regni Franc. a. 782 p. 60,15 commiserunt -um cum Saxonibus. ANGILB. carm. tit. (MGPoet. II p. 138; cod. L) versus de -a, quae fuit acta Fontaneto. RIMB. Anscar. 30 p. 61,8 ut . . . a mane usque ad vesperam dimicantes -o instarent. POETA Saxo 1,115 gemino Langabardos invadere -o decrevit *Carolus (item de impetu:* GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 401,24 porta . . . a densitate Ungrorum -o occupata est). ANNAL. Xant. a. 840 vix sine -o discesserunt a se *Lotharius et Ludewicus.* ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 891 p. 120,22 pedestre -um aggredere. REGINO chron. a. 860 p. 79,12 nox superveniens -um (prelium *B*) diremit. HROTSV. gest. 285 subiit validum forti luctamine -um. RUOTG. Brun. 36 p. 37,7 barbari -um vitantes. WIDUK. gest. 2,11 p. 77,9 in Biertanico . . . -o. 3,30 audit, quia Avares . . . disponerent . . . publico -o eum temptare. DIPL. Otton. II. 280 p. 326,5 in die -i, quod fuit inter nos et Sarracenos. GERH. AUGUST. Udalr. I 12 p. 402,11 -um viriliter . . . agere. THIETM. chron. 2,6 rebelles assiduo multum fatigavit -o *(item de oppugnatione:* 7,61 milites Bolizlavi urbem . . . aggressi et -o . . . inpugnantes diutino). BERTH. (?) annal. a. 1080 p. 325,14 -i conflictatio . . . ad usque noctem . . . perduravit. ADAM gest. 2,5 quos *(populos Sclavorum)* pater eius *(Ottonis)* uno grandi -o domuerat. 2,30 -a navalia. CONST. II 215,9 per -a campestria (CHART. Brixin. 218 p. 208,17 quibusdam . . . campestri -o devictis). *persaepe. expressius i. q. fortuna pugnandi – Schlachtenglück:* WIDUK. gest. 1,9 p. 13,1 pugnatum est ancipiti -o (3,35). *de trucidatione martyrum:* WILLIB. Bonif. 8 p. 49,25 cessate, pueri, a conflictu pugnaeque deponite -um *(cf.* VITA Bonif. II 9 p. 101,4). BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 730,42 aderant facili -o canes ad sanguinem. **b** *spec.:* **α** *de inimicitiis privatis i. q. faida – Fehde:* RUP. MEDIOL. Adalb. 26 p. 20,5 sevo exemplo parricidale exoritur -um. WIDUK. gest. 1,22 p. 31,17 (rec. B) nec ullus regum tam ingens -um inter eminentes viros *(sc. Cuonradum et Adalbertum)* potuit sedare. EPIST. Hann. 70 vos arma fremere, -a serere. DIPL. Otton. I. 438 p. 592,18 (spur.) qui *(subadvocatus)* et si aliquando habuerit -um contra aliquem de paribus suis, quod -um nonnisi ad ipsum pertineat *eqs.* CHART. Hohenloh. 92 p. 59,13sq. statuerunt, quod, si unus fratrum intrabit aliquod -um a parte una, alter idem -um a parte altera non intrabit. *al.* **β** *de certamine singulari i. q. duellum – Zweikampf:* WALTHARIUS 923 metuenda virum tum -a videres. 1400 qua duo magnanimi heroes . . . steterant in fulmine -i. *ibid. al. remissius:* RHYTHM. 40,4,1 -um crudilem inter duos geritur, Cain occidit Abel. *iur.:* BRUNO MAGD. bell. 19 sollicitavit, ut . . . hoc se . . . singulari -o probaturum promitteret. GALB. Karol. 7 p. 565,21 contigit, quod miles . . . ad singulare -um alium quemdam in presentia comitis appellaret militem. ANNAL. Ianuens. I p. 200,5. **2** *spectat ad bestias:* ALDH. ad Acirc. 20,4 semper acuta gero *(sc. apis)* crudelis spicula -i *(cf.* 75,8 socias in -um clamo cohortes. WANDALB. mens. 134 alis . . . -um stimulisque lacessunt). ECBASIS capt. 367 his *(sc. apro et cervo)* cornu -um cum dentis acumine sevum. ALBERT. M. animal. 8,8 causa -i continua non est *(sc. animalibus)* nisi cibi defectus. *al.* **B** *translate et in imag.:* **1** *eccl.* **a** *de martyrum passione:* WALAHFR. Mamm. 11,23 languet -is audacia coeptis. carm. 13,71 stemmate iam gaudet, -i qui scammate vincit. WANDALB. martyr. alloc. 63 qui . . . recursus nunc anni memorent -a piorum. HROTSV. Gong. 16 qui post -a tuis grata dabis famulis praemia. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,236 perpetui -um factura triumphi martyrium capitale subit. BRUNO QUERF. Adalb. 24in. (rec. A) quos *(duos socios)* cogitat fortiores sacro -o. *al. v. et p. 1415,54.* **b** *de virtutum et vitiorum colluctatione:* ALDH. virg. II 2571 post philargiria producit tertia -um. 2643 tristitiae . . . grassantia -a . . . virtutum muros . . . frangunt. WALAHFR. carm. 5,20,54 cum vitiis mens pia -a gerat. WALTH. SPIR. Christoph. II 4,111 num -um molita sitis concurrere mecum *(sc. pudicitia)?* IOH. CANAP. Adalb. 17in. contra -a temptantium viciorum. *al.* **c** *de controversiis dogmaticis sim.:* BEDA hist. eccl. 1,10capit. ut . . . Pelagius Bretto contra gratiam Dei superba -a susceperit. 1,17 p. 34,2 auxilium -i spiritalis. SALOM. II. epist. 30 p. 415,32 qui *(coniuges iniuste coniuncti)* . . . contra ecclesiasticam normam iurata -a susceperunt. ANDR. STRUM. Ioh. 75 p. 1099,33 dignamini . . . arma contra hostes Petri . . . movere . . ., sancta -a committere *eqs. al.* **d** *de militia christianorum:* WALAHFR. Blaithm. 67 lorica preces, patientia -um, mucro Dei verbum. **2** *iur. i. q. lis – gerichtliche Streitigkeit:* BERTH. ZWIF. chron. 36 p. 256,2 tali modo -um nostrum est finitum. DIPL. Otton. III. 406 p. 840,35 (interp.) ante quem *(publicum missum)* placita, leges et omnia iura et -a more comitum diffiniantur. CHART. select. Keutgen 147 p. 168,21 de -is . . ., que diebus festivis vel in emunitatibus fiunt *eqs. al. fort. add.:* HEINR. WIRZ. cur. 350 que littera Marte triumphans vicerit, ad bullam post sua -a datur. **3** *usu communi:* **a** *de concubitu:* VITA Agnet. 219 secum nocturna vocans ad -a sodales. **b** *de ludis:* ANSELM. MOG. Adalb. 465 ludo plebs tota vacabat, mutua -a geri statuit cum concio cleri. CARM. Bur. A 185,4,1 p. 247 rochus committere -a minatur *(item de ludo scachorum:* 185,10,1). *in aenigmate:* WALAHFR. carm. 74,3 cano -a fortis astu cito sillabae peracta. **c** *de discordia i. q. altercatio, rixa – Zank, Zwist:* FROUM. carm. 2,9 si *dii* infundunt animum, qui nescit nil nisi -um, belliger aggredior patronum. LAMB. HERSF. Lull. 14 p. 325,15 cum per biennium grave utrimque -um gessissent *archiepiscopus et abbas.* BRUNO MAGD. bell. 92 p. 86,20 miserunt . . . iuvenes, ut . . . aliquam . . . materiam -i construerent. WERR. (?) Albert. 3 (MGScript. XXV p. 141,1) aliud ei *(Heinrico)* . . . ducit -um sine armis *Balduinus. al.*

bellus, -a, -um. *script.* bill-: *l. 71.*

1 *de forma i. q. formosus – schön, wohlgebildet:* **a** *de hominibus:* ALDH. virg. II 604 -a puella (FORM. Senon. II add. 3,20). BREVIAR. Erchanb. cont. (MGScript. II p. 330,15) -issimum et bellicosissimum iuvenem. TIT. metr. IV 9,2 coniunx. RAIN. GAND. Gisl. 9 (MGScript. XV p. 582,55) faciem. EPIST. Hann. 107 p. 179,7 (vs.) veni, -e et tenelle. CARM. Bur. B 61,4a,3 o decora super ora -i Absalonis. *al. de Musa:* HERM. AUGIENS. vit. 44 formosa . . . -aque psaltria. *in agnomine:* CHRON. Ved. p. 709,1 Iohannes agnomine B-us. CHART. Ticin. 31 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 72,33) Iohannesbellus. **b** *de rebus:* CARM. Aldh. 2,118 vestium velamina -a produnt ornamina. AIMON. carm. 4,3 (MGPoet. IV p. 140) ad Castrum, -am patris cellam Benedicti. CHRON. Ven. Alt. p. 57,14 pavimentum ecclesie fecerunt roda medium -issima (bill- *var. l.*) operatione. *in nomine locorum:* DIPL. Karoli III. 152 p. 246,3 extra loco, qui Campusbellus

[Van Acker]

('Champbeau') dicitur. LEO MARS. chron. 2,31 p. 647,34 Mons B-us. ARNOLD. LUB. chron. 5,28 p. 208,38 unum *castrum* Baufort Gallice, Latine vero B-a Fortitudo *(sc. vocatur)*. CHART. Rhen. med. III 1047 cum . . . appendiciis sitis apud B-um Ramum *('Beaurain')*. *al.* **2** *de praestantia i. q. bonus, iucundus – gut, angenehm:* BONIF. epist. 94 p. 215,29 turris evangelicae aedificium . . . in senectute -a . . . perficias. ECBASIS capt. 505 nil mihi tam -um, carum, quam vivere sanum. EPIST. Worm. I 21 p. 41,4 nigro theta -um 'euge' . . . designare. HUGO TRIMB. registr. 491 libelli utiles scolaribus clericisque -i. *al.*

adv. **belle.** *bene, pulchre – gut, schön:* ARNULF. delic. 792 euge vocor belle. *Van Acker*

belo *v.* balo.

belone (belloni, beleny *sim.*) *f.* (βελόνη) **1** *acus marina – Seenadel (Syngnathus rubescens Risso, cf. RE II A. p. 1034sq.):* ALBERT. M. animal. 6,75 animal *marinum* . . ., quod belee sive blacce (*p. 567*^{b}*,23* βελόνην) Latine vocatur, concipit ova *eqs.* 6,93 piscis . . ., qui dicitur beleny (*p. 571*^{a}*,2* βελόνη). *ibid.:* belenyz, belloni. **2** *aculeatus – Hornhecht (Esox belone L., cf. RE l. c.):* ALBERT. M. animal. 8,32 animalia, quae in mari congregantur . . ., sunt ista: . . . abatyno, cerehybalino (*p. 610*^{b}*,6* σαργῖνοι, βελόναι). 8,78 ex spinis animalis dicti belloniz (*p. 616*^{a}*,32* βελόνης), hoc est aculeati.

belta *v.* 1. beta. ***beltrescha** *v.* *britisca.

belua, ae *f. script.:* ve-: *l. 51.* bil-: *l. 35sqq.64. adde* AETHICUS ISTER 36 p. 23,6. bellu(a): *l. 52. adde* GESTA Frid. imp. A p. 27,17. *mensuratur per duas vel tres syllabas, cf.* ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 112,3sq.

bestia, fera immanis vel horrenda – wildes Tier, Untier, Ungeheuer: **1** *proprie:* **a** *de animalibus terrestribus:* ALDH. virg. I 28 horrendos -arum barritus (*item de elephantis:* HEIRIC. Germ. I 5,217 Maura . . . -a. METELL. Quir. 3^{a},10 Indica). II 1570 vident . . . -is (bil- *var. l.*) effossum funesto corpus ab antro. CARM. Aldh. 2,59 -ae (biluę *V*) vibrantibus rabidi rostri rictibus. GLOSS. I 58,18 St.-S. -e (bilue *b. c*) uuolf. ERMENR. Sval. 4 saevis serpentibus ac -is dirissimis locus . . . refertus est. HROTSV. Mar. 741 -ae praecedebant bene laetae demonstrando viam. EKKEH. IV. pict. Mog. 530 *Nebuchadnezar* in -am versus per silvas pascitur ursus. cas. 136 feris et -is. *al. nota:* VITA Conr. Const. 20 p. 439^{b},42 aperto . . . ore egressum -ae *(sc. araneae)* patefecit. *de animalibus fabulosis, draconibus:* ALDH. virg. II 551 cum strinxisset -am collaribus artis morbida pestiferi compescens flabra draconis. 2491 latebram, qua horrens -a latebat. HRABAN. carm. 16,86 qui conteris ora leonis, immanis -ae *(cf. Vulg. psalm. 90,13). al.* **b** *de animalibus marinis:* ALCUIN. carm. 1,711 mare cum -is sancto servire solebat. ERCHEMB. CAS. hist. 7 ut *Grimoaltus,* dum . . . profundum fluctibus marinis immergeretur, esset veluis in pastum. -a marina *i. q. cetus – Walfisch:* ALPHITA II p. 8,20 sperma bellue marine, i. cete. ALBERT. M. animal. 24,3 nisi maximi sint *pisces* et terrestris naturae, sicut illa, quae -ae marinae a nonnullis vocantur. *ibid. al.* **2** **a** *in imag. et per compar.:* **α** *de hominibus:* WALAHFR. imag. Tetr. 70 signat se pectore -a *(sc. Tetricus)* duro, corde pigro . . . regnare superbiam. PASS. Kil. II 17 ipsa -a *(sc. uxor ducis),* de qua loquimur. GESTA Bereng. 4,3 -a (gloss.: -am vocat dominatricem Tuscię) . . . fundens fera sibila. RADBOD. carm. 4,27 -a *(sc. rex)* . . . inquit. CAES. HEIST. hom. exc. 315 p. 188,18 -e illius *(sc. feminae litigiosae)* mirantes seviciam. **β** *de vitiis:* ALDH. virg. I 11 p. 240,1 contra . . . superbiae bestiam simulque contra has . . . septenas vitiorum -as (bil- *var. l.*). II 2534 hanc -am *(sc. ebrietatem)* . . . superare. 2743 caelicolas ista prostravit -a superbos. **b** *proverb.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 5,232 semel elapsum vitabit -a nodum.

belualis (bellu-), -e. *naturae bestiae conveniens vel similis – tierhaft, -artig:* INNOC. IV. registr. B 278 p.242,14 *Ezelinus* sub humani vultus effigie -em animum retinens.

adv. ***belualiter.** **1** *naturae bestiae convenienter vel similiter – wie ein wildes Tier:* ARNOLD. LUB. chron. 1,3 p. 118,18 *Servi* iuxta locorum qualitatem bell-r vivendo bestiis etiam agrestiores. **2** *crudeliter – brutal:* VITA Serv. 35 p. 108,6 *iuvenis* sonipede quospiam ipsorum *(sc. ex familia Servatiana)* proterere -r calcibus voluit.

beluinus (bellu-), -a, -um. *bestialis – tierisch:* **1** *proprie:* **a** *strictius:* TRANSL. Libor. 21 coepit *mulier* . . . mugire, sibilare atque per omnia -os imitari sonos. **b** *latius i. q. naturae bestiae conveniens vel similis – tierhaft, -artig:* GODESC. SAXO carm. II 1,16,2 mutare nunc -um in humanum animum (*cf.* GUNZO epist. 8 p. 36,13 humana facie tales -a mente monstrantur). REGINO chron. a. 901 *gentis Hungariorum* violentiae ac -o furori . . . resistere. LEX fam. Worm. 30$^{in.}$ *homicidia* quasi cottidie fiebant . . . more -o (bell- 1). OTTO FRISING. gest. 2,25 p. 131,3 qui -a feritate, hominem se non recognoscens, humanum sanguinem primo fudit. HELM. chron. 108 p. 212,23 rabie. *al.* **2** *translate:* **a** *ferox – wild:* FUND. Brunw. 2 p. 126,15 contra -am Ungariorum gentem. **b** *incultus – roh:* CHRON. Thietm. 7,37 Scite . . ., genus hominum ferum, moribus -um *eqs.*

belvis *v.* pelvis.

***belus** *vel* **-um** (boel-), *abl. pl.* -is *(n.)* (βέλος) *telum – Geschoß:* LIUTPR. antap. 2,4 boelis, id est sagittis.

Belzebub *v.* Beelzebub.

bema (bima, beina), -atis *n.* (βῆμα) **1** *gener.:* **a** *vestigium – Fußspur:* EPIST. var. III 33 p. 202,23 *(in imag.)* bimata eius *(Hieronymi)* in hoc opere sequi. **b** *gradus – Stufe:* **α** *in imag.:* IOH. SCOT. carm. 8,3,6 gnostica dum scandit -ta mentis iter. **β** *translate i. q. ascensus – Aufstieg:* IOH. SCOT. carm. 9,69 carnis . . . in verbum sublimia bimata (*opp.* descensum). **2** *spec. apud Manichaeos i. q. locus sacrificii (gradibus instructus) – (erhöhte) Opferstätte:* ANSELM. HAV. dial. 3,12 p. 1225^{B} quasi aliud Manichaeorum -a aedificas . . .; sicut . . . illi haeretica pravitate ab ecclesia ⟨se⟩ dividentes . . . in Africa suum -a, videlicet sequestratum sacrificandi locum, erexerunt. *meton. de festo ('Bemafest'):* EKKEB. SCHON. cath. 1,2 p. 16^{A} festum . . ., quod beatus Augustinus . . . beina *(sic)* appellari dixit.

***bemia,** -ae *f. (arab.* bāmija, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 210) fructus herbae q. d. Hibiscus esculentus (L.) – Okraschote:* TRACT. de aegr. cur. p. 151,15 accipe -am tritam et imple ollam *eqs.*

1. ben *subst.* (בֵּן) *filius, pullus – Sohn, Junges:* HYMN. abeced. B 1 (ed. W. Bulst in: Britannica, Festschr. H. M. Flasdieck. 1960. p. 82) beatus bonus ben bar pius nos amavit. ARNULF. delic. 410 ⟨b⟩en *(corr. Voigt add. p. 384;* slen *var. l., cf. Werner add. p. 419)* aquile pasces, nisi partum matris honestes *(cf. Vulg. prov. 30,17).*

2. ***ben** *subst. (arab.* bān, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 19*^{a}*) myrobalanum – (arabische) Behennuß:* WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 360^{C} ben est semen album, magnum ad modum ciceris *eqs.*

***benda** *v.* *binda. ***bendegard** *v.* *bedegar.

bene *v.* bonus.

benedicibilis, -e. **1** *adi.:* **a** *strictius i. q. laudabilis – preiswürdig:* FROUM. epist. 89 predigni abbatis tui -i licentia. VITA Berth. Garst. 53 -is memoriae et perpetuae venerationis. **b** *latius i. q. salutifer – segen-, heilbringend:* HRABAN. hom. I 28 p. 54^{D} post illud -e praesagium. LAMB. TUIT. Herib. 1,2 enixa beata mater -e puerperium. **2** *subst. neutr.:* *quod praedicandum est – etwas Preiswürdiges:* ALBERT. M. miss. 1,3,8 p. 27^{a},13 modum collationis, quo Deus confert et laudabilia et -ia.

***benediciuncula** *v.* *benedictiuncula.

benedico, -dixi, -dictum, -ere. *inf.:* -ire: PONTIF. Rhen. sup. 169. *depon.: p. 1419,44. adde* FORM. Marculfi 1,6. *struct.: acc.: passim. dat.: l. 70. p. 1419,4sqq.15.34.64. 1420,13.21.1423,13.*

I *laudare, praedicare – loben, preisen (fere Deum; homines: l. 70sq. p. 1419,3sq.; res: p. 1419,2):* **A** *gener.:* VITA Galli I 6 *paralyticus* exiliens -bat Deum (Deo WALAHFR. Gall. 2,6) et virum Dei. AMALAR. ord. antiph. 15,13 -ere Dominum et laudare (HRABAN. epist. 33 p. 466,22 creatorem. HROTSV.

[Payr]

Agn. 377 te [*Deum*] solum laudo, te laudando -o. WIDUK. gest. 3,74 p. 150,20 divinam clementiam). HROTSV. Pafn. 7,1 -tus tui adventus, dilecte Dei. VITA Greg. Porc. I 10 ceperunt ei -ere et sanctitatis nomen ubique . . . apponere. ECBASIS capt. 418 ut bene sunt pransi, -unt Omnipotenti. HUGO FLAV. chron. 2 p. 394,13 virtutis Domino. *saepe.* **B** *liturg. in formulis vel initiis:* **1** *de cantico trium puerorum (Vulg. Dan. 3,57sqq.):* AMALAR. ord. antiph. 57,19 in eo ymno, id est '-ite'. COSMAS chron. 1,38 p. 69,32 'miserere mei, Deus' aut '-ite' cantat. *fort. add.:* ORD. iud. Dei B 1,3[b] oratio cum '-ite'. **2** *de cantico Zachariae (Vulg. Luc. 1,68sqq.):* AMALAR. off. 4,45,2 ante ymnos 'magnificat' et '-tus Dominus Deus Israel' (CONSUET. Trev. 43 p. 62,26 ad ewangelica cantica, 'm.' et '-tus'). **3** *de conclusione officii vel missae:* BERNOLD. CONST. microl. 34 in natali Domini . . . missa . . . cum '-amus Domino', non cum 'ite, missa est' completur (*cf.* 46 p. 1011[D]). LIBER ordin. Rhenaug. p. 93,22 ad '-amus' alleluia terminamus. *v. et p. 1423,13.*

II *salutem, gratiam divinam (precando) largiri – segnen:* **A** *gener.:* **1** *de benedictione a Deo (sanctis: l. 23.34) data:* ORD. iud. Dei A 1[a] -c, Domine . . ., hoc genus metalli *(cf.* B 1,3[c] hanc creaturam panis et casei. *ibid. al.).* B 17,4[f] sanctus Iohannes baptista -at aquam istam. EIGIL Sturm. 4 Christum sibi locum illum ad inhabitandum -i poposcerunt. GODESC. SAXO theol. 23 p. 337,1 *sanguis* Domino . . . -ente creatur consecratus in calice. CAPIT. reg. Franc. 301 p. 455,22 Deus . . . -at te et illam futuram uxorem tuam. PONTIF. Rhen. sup. 49 -at vos Dominus et custodiat semper. CARM. Cent. 56,8 sanctificet potum Christus nostrum ac -at. VITA Vincent. 7 (MGMer. V p. 117,38) indulgeat tibi Dominus et -at te. ORD. coron. imp. 2,8[b] -c, Domine, hunc principem nostrum. HROTSV. Theoph. 455 quod sumus et quod gustamus vel quicquid agamus, dextera factoris -at. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,252 nostrę voci -ito, mitis Hylari. EKKEH. IV. bened. II 71 omne natans trinus licitum -at et unus. STATUT. ord. Teut. p. 129,11 ut hunc famulum tuum, qui . . . militari ense . . . precingitur, -ere dignare. p. 129,33 hoc genus vestimentorum. *saepe.* **2** *de benedictione per homines (plerumque clericos vel monachos) cum oratione, signo crucis (aliter: l. 47. 54) data:* **a** *spectat ad miracula, curationem:* IONAS BOB. Ioh. 17 *puteum.* ALDH. virg. II 914 exorcizans lichinos -xit aquosos. BEDA hist. eccl. 5,6[tit.] ut clericum . . . orando ac -endo a morte revocaverit *episcopus.* VITA Filib. 19 (MGMer. V p. 594,13) rogans eum cellarium ingredi et vas vinarium . . . -i (-ere *var. l.*). ALCUIN. carm. 1,1198 imposita . . . manu capiti -xit *puerum infirmum.* TRANSL. sang. Dom. in Aug. 26 aquam pelvi infusam ipsa crucicula intincta -ere. THIETM. chron. 8,25 cultellum . . . ex animo -tum sumere coactus quasi ignitum . . . proiecit. CAES. HEIST. hom. exc. 189 scolasticum . . . per esum -ti piscis convertit . . . et milites . . . per potum cervisie ab eo -te . . . convertit. CHRON. Erf. mod. a. 1227 p. 227,19 sacerdos . . . -endi ac curandi oculos graciam se habere dicens petivit . . . licenciam -endi. *al. de superstitione:* ANNAL. Hamb. a. 1218 *rusticus* cepit -ere infirmos cum verbis quibusdam rustice compositis. **b** *spectat ad salutationem, valedictionem (accedit ad sensum q. e. salutare – grüßen: l. 59sq.62):* EIGIL Sturm. 6 p. 368,23sq. salutato pontifice se -i poscebat; cui -to et resalutato *eqs.* 8 alterutrum se invicem -xerunt *vir Dei et vir saecularis.* VITA Mathild. II 22 p. 297,44 omnibus caput inclinans regalem conventum -xit. THIETM. chron. 3,16 cum ab eodem . . . ad matutinam ioculariter -retur: 'saciet te . . . Deus.' ECBASIS capt. 438sq. intro caput flexit, domnum -ere poscit; quę -itur *eqs.* 775 se sociant regi, -unt suscipienti. *al.* -ite *i. q. da(te) benedictionem, salve(te) – gib (gebt) den Segen, sei(d) gegrüßt:* NIVARD. Ysengr. 2, 329 frater, -ite. 4,141 pax vobis, heremita iubet, -ite, fratres. 5, 451 dat commune vale, nondum '-ite' doctus dicere fraterne. **c** *spectat ad remissionem peccatorum:* THIETM. chron. 6,71 advenere . . . coepiscopi omnes hunc . . . -entes et indulgentiam ei facientes. **d** *spectat ad orationem mensae:* STEPH. EDD. Wilfr. 49 si quispiam . . . refectionem . . . signo crucis Dei -ret. EKKEH. IV. bened. II 36 sit noster victus virtute crucis -tus. COSMAS chron. 1,41 p. 76,22 *pauperibus* procurans cibum et potum ipse -xit *episcopus.* LIBER ordin. Rhenaug. p. 126,2sq. abbate . . . in loco, ubi . . . panem -xit, expectante, ut et potum ibi -at. *al.* -ite *i. q. oratio mensae – Tischgebet:* NIVARD. Ysengr. 1,1029 '-ite' ruminat illud, quod solet astantes sanctificare cibos. 1,1041 presbiter . . . crispat '-ite' longum. 4,627. *ibid. al. expressius i. q. orationem mensae dicere – das Tischgebet sprechen:* NIVARD. Ysengr. 1,1031 numquam -ret alter, ni prius oblatas cerneret esse dapes. 5,835 -ite multum. **e** *usu vario:* BEDA hist. eccl. 3,26 p. 191,10 flexa cervice vel manu signari vel ore illius *(clerici vel monachi)* se -i gaudebant. ADEMAR. hist. 3,57 barbam electo -i iubet et detondi. OTTO FRISING. gest. 1,41 p. 59,35 *abbas* -ens ei in orationes recepit *ducem. al. adde:* THIETM. chron. 3,25 imago Dominica . . . venientes quosque . . . -it. **3** *de incantatione sim.:* HILDEG. phys. 1,47 p. 1147[D] interdum . . . homo per factam imaginem -itur. 3,20 per novem dies ipsa *aqua* eodem modo *(sc. incantatione)* -atur. **B** *in missa vel officio:* AMALAR. off. prooem. 16 p. 17,8 in oratione, quam dicit sacerdos post communionem, dicit . . . Agustinus -ere sacerdotem populum. 3,36,1 ut post omnia sacramenta consummata -at populo atque salutet *sacerdos.* THIETM. chron. 6,61 p. 350,11 *episcopus* audivit missam ipse presentes -ens. THANGM. Bernw. 17 p. 766,19 missam . . . peragit, deinde populum alloquitur, -it et corroborat. BERNOLD. CONST. microl. 51 p. 1015[A] hinc *(sc. ex oratione super populum)* . . . consuetudo apud modernos . . . inolevisse videtur, ut . . . etiam presbyteri post finem missae -ant *eqs.* ORD. coron. imp. 14,11 *responsorio* completo dominus papa -it. *al. remissius:* AMALAR. off. prooem. 18 p. 18,3 qui . . . communicant, -untur ipsa communione. **C** *in ritibus liturg. specialibus (de re v. p. 1424,67sqq.; de benedictionibus q. d. constitutivae, consecrationibus i. q. sanctificare – weihen):* **1** *obi. homines:* **a** *de ordinatione (plerumque consecratione) clericorum:* VITA Wandr. 13 (MGMer. V p. 19,15) eum ad onus subdiaconati -ere (FORM. Sal. Merk. 56 ad o. sacerdotum ad titulum sancti illius. *al.*). FORM. Marculfi 1,6[tit.] indecolum regis ad episcopum, ut alium -at. FORM. Flav. 44 p. 482,25 sacros ordines -i. EPIST. Col. 4 p. 246,13 Willibertum canonice -endo consecrare Coloniae archiepiscopum. THIETM. chron. 2,24 hic a suffraganeis postea -tus *eqs. al.* **b** *in professione religiosorum, institutione abbatis(sae):* CONC. Merov. p. 130,25 vidua, quae -ta non fuit. CHART. Carinth. III 205 p. 87,36 archiepiscopus . . . Hiltipurgam . . . electam -xit ad abbatissam (*cf.* THANGM. Bernw. 39 Sophia . . . a palligero -i . . . expetit). CHART. Raitenh. 75 p. 76,33 (epist. papae) si vero episcopus . . . abbatem -ere . . . rennuerit. p. 76,35 licitum sit . . . abbati, si tamen sacerdos fuerit, proprios novitios -ere. *al.* **c** *de unctione, coronatione principum:* ANNAL. Amand. a. 800 (MGScript. I p. 14,17) Leo -xit eum *(Karolum)* ad imperatorem *(cf.* ORDO Rom. 46[tit.] ordo Romanus ad -endum imperatorem. ORD. coron. imp. 13,2 ante evangelium imperator consecratur et -itur. ANNAL. Sangall. IV a. 962 *Otto rex* a papa Octaviano -itur. OTTO FRISING. chron. 4,3 p. 187,34 ab eis [*pontificibus*] . . . se [*sc. Constantinum*] ac successores suos -endos *esse. al.).* CAPIT. reg. Franc. 283[D] episcoporum, qui adfuerunt apud Compendium, quando -xerunt Hludowicum *(item de rege:* ANNAL. Ved. a. 879 p. 45,17 Hugo . . . Hludowicum et Karlomannum per manus Ansegisi archiepiscopi -i fecit in reges. THIETM. chron. 2,1 *Ottonem* Hillibertus . . . -xit. *al.).* 301 p. 453,30 ut . . ., sicut ipse in regem est unctus et consecratus . . . unctione sacra et benedictione . . ., ita uxorem suam . . . in nomine reginae -amus *(cf.* ANNAL. Quedl. a. 1024 p. 90,5 Gisila . . . honore regio -itur ac coronatur. *al.).* **d** *usu vario:* ANNAL. Weiss. a. 1065 Heinricus quartus . . . gladium cinxit Wormaciae Heberhardo archiepiscopo . . . -ente. CHART. Laus. 235 p. 224,32 *oblationes* fiunt in sponsis et sportis -endis. *al.* **2** *obi. res:* **a** *in usum cultus divini, sacramentorum:* FORM. Marculfi 1,1 altare in ipso monasterio . . . episcopus -at (TRAD. Patav. 18 altarem atque ecclesiam. *al. cf.* CAPIT. reg. Franc. 112,30 basilicas. GERH. AUGUST. Udalr. I 7[capit.] aecclesias noviter aedificatas. THIETM. chron. 1,12 p. 18,3

[Payr]

ecclesiam senio dirutam renovans -xit. 7,52 capellam. *al.*). DIPL. Karoli M. 118 p. 165,36 tabulas. CONC. Karol. 37,48 infirmi oleo, quod ab episcopis -itur, a presbyteris ungui debent (HRABAN. inst. cler. 2,55 p. 168,21. *cf.* THIETM. chron. 7,8 in cena Domini crisma . . . -xi. BEBO ad Heinr. 1 p. 493,31 ad -enda crismatis oleique sacramenta. *al.*). ORDO Rom. 28^{A},1 ad fontes -endum. PONTIF. Rhen. sup. 124 ad signum ecclesiae -endum. VITA Hildulfi 10 ecclesiam . . . consecravit atque circum hanc cimiterium -xit. *al.* *expressius i. q. consecrare – konsekrieren:* CONC. Karol. 44^{B},76 p. 506,34 *corpus et sanguis* Domini crucis signaculo -untur. RIMB. Anscar. 27 p. 57,29 dum sacerdos altari astans mysteria sancta -ret. *v. et p. 1426,4.* **b** *in (pium) usum fidelium:* VITA Hugberti 13 (MGMer. VI p. 491,8) -c aqua et sal ad spargendum super nos (HRABAN. inst. cler. 2,55 p. 169,1 -itur sal et a. ad diversos usus fidelium, ad homines infirmos, contra phantasiam inimici, ad pecorum sanitatem *eqs.* WALAHFR. exord. 30. *al.*). FORM. Sangall. II 42 p. 424,30 velamina *monialium.* AMALAR. off. $1,18^{tit.}$ de cereo -endo *([subesse potest etiam sensus praedicandi, v. LThK. ^{2}VII. p. 1276]. cf.* WALAHFR. exord. 31. CAES. HEIST. hom. exc. 48 cum in vigilia pasche in veste levitica cereum -ret *monachus. al.).* WALAHFR. exord. 19 p. 491,31 diversarum species rerum. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 391, 27 ramos palmarum diversarumque frondium. p. 393,12 carnes agni et particulas lardi inter missarum solemnia -ti. LIBER ordin. Rhenaug. p. 84,19 officinas. p. 97,25 cineres. p. 193,23 novę uvę sunt -endę. HONOR. AUGUST. gemm. 1,181 quaslibet res ad cibum pertinentes. STATUT. ord. Teut. p. 51, 13 professo pallium, per quod ordo crucis karactere pretenditur, oracione solita -tum . . . offeratur. *saepe.* *ad iudicium Dei:* ORD. iud. Dei A 7^{a} *ignem.* 8^{d} exorcizet et -at *sacerdos* aquam . . ., antequam fervescat. 10^{e} vomeres. 27^{k} panem et caseum. B $9,1^{d}$ domus. *al.*

III **A** *orare – beten:* RUODLIEB V 513 quin, ecclesias ubi cernas, sanctis committas illis te vel -as. **B** *bona loqui – Gutes reden:* BRUNO QUERF. fratr. prol. iube mihi, Domine, -ere, iube et benefacere; da et adiuva, . . . ut -am et bene agam. HERBORD. Ott. 1,11 pluris est benefacere quam -ere *eqs.*

adi. **1. benedictus,** -a, -um. **I** *laudatus, laudabilis – gepriesen, preiswürdig:* POETA Saxo 1,189 o pietas -a Dei. WALTH. SPIR. Christoph. II 5,79 o -a meę spes atque refectio vitę. 6,242 -a . . . adoptio Christi *v. et p. 1422,26.*

II *gratiam divinam expertus, supernae virtutis plenus – gesegnet, segensreich:* **A** *eccl.:* **1** *strictius i. q. sanctificatus – geweiht, Weih-:* BEDA hist. eccl. 5,4 p. 287,19 de aqua -a, quam in dedicationem ecclesiae consecraverat (ORD. iud. Dei A 10^{n} usque ad comprobationem iudicii in omni cibo et potu suo salem et aquam -am admiscere bonum est. PONTIF. Rom.-Germ. p. 156^{a},39 omni die dominico ante missam aquam -am facite. ANTIDOT. Cantabr. p. 166,32 aquam -am bibat. THIETM. chron. 7,68 domum reliquiis sanctorum et a. lustravit -a. STATUT. ord. Teut. p. 32,21. *saepe*). EKKEH. IV. bened. I 20,1 vox -a pias Salomen legat atque Marias. DESID. CAS. dial. 2,17 cui *(sc. energumeno)* vir Dei panem -um dedit. BENVEN. GRAFF. ocul. B 27 p. 46,12 ponatis in occulis . . . albumen ovi -um. ALBERT. M. animal. 23,96 palmam. *al.* **2** *latius i. q. sanctus, beatus – heilig, selig:* BEDA hist. eccl. 4,28 p. 277,22 in sepulchro -i patris Cudbercti. WOLFHARD. Waldb. 2,14 (8) limina Walpurgis adiit -ae. HROTSV. asc. 86 animam . . . -am *Mariae.* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,109 stella maris. 5,134 Dei vernacula. CHART. Austr. sup. II 175 p. 263,7 -issime recordationis. HEINR. WIRZ. cur. 452 Urbs. *al.* **B** *bot. de herbis saluberrimis:* **1** herba -a *i. q. caryophyllata – Benediktenkraut, Nelkenwurz (Geum urbanum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 683sqq.):* BOTAN. Sangall. $20^{tit.}$ nomen herba -a. ALBERT. M. animal. 22,69 duae mensurae suci herbae -ae sive gariofilatae. 22,81 herba -a, quam quidam cicutam vocant. **2** carduus -us: **a** *carduus sanctus – Benediktendistel (Cnicus benedictus L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 1062sqq.):* ROGER. SALERN. chirurg. 2,372 accipe . . . cardonem -um, senationes. BENVEN. GRAFF. ocul. B 33 p. 53,3 ad ipsam sanctissimam herbam, que apud quosdam vocatur cardus -us, aput Romanus inspina. WILH. CONG. chirurg. 771 ad maturandum apostema . . . cardus -us, malva . . . coquantur. ALBERT. M. veget. 6,326. *al.* **b** *senecio – Kreuzkraut (Senecio vulgaris L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 1065):* GLOSS. III 527,40 St.-S. cardus -us cruceminc (538,48 cardus -us senecion cruceworz. 552,32). ALPHITA I p. 313,31 senecio vel senecium, id est terrestris -a vel cardo -us. II p. 34,5 cardo -us, carduncellus, cressiones, senecio idem. **C** *pharm. de medicamento saluberrimo:* BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 24^{a},37 medicinam . . . vocamus pulverem -am *(sic, an subst.?)*, quia, cum intrat in oculum . . ., paciens . . . recepit sanitatem benediccione Domini et . . . pulvere[m] -a[m] (B 5 p. 23,12 p. -um). **D** *alch. de fermento sim.:* PLATO TIBURT. tab. 2 p. 493,9 accipite lapidem -um (Ps. ARIST. magist. p. 656^{a},14 occultus noster lapis -us de re animata est). ANON. tab. p. 155,20 aurum sapientum, quod seminant in terra sua alba, stellata, . . . -a. GEBER. clar. 2,77 distillabitur inde oleum sanctum, oleum -um (Ps. ARIST. magist. p. 653^{b},48 o. -um sic facias *eqs.*). *al.* **E** *medic. per euphemiam de morbo malitioso:* BENVEN. GRAFF. ocul. A p. 36^{a},13 Tuscii vocant ipsum humorem -um . . ., ultramontani . . . maledictam vocant (B 25 p. 43,2).

2. benedicendus, -a, -um. *laudandus, venerabilis – preis-, verehrungswürdig:* EPIST. Hann. 27 p. 61,31 tibi, benedicte ac -e pater.

subst. **1. benedictus,** -i *m.* **1** *de Deo i. qui laudibus elatus est – der Hochgepriesene:* CARM. de Iuda 2,243 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 271) detege . . ., si natus es ex -o *(cf. Vulg. Marc. 14,61).* **2** *qui divinam gratiam expertus est, sanctus – ein Gesegneter, Heiliger:* VITA Liutg. I 1 avum -i huius. WALTH. SPIR. Christoph. II 6, 235 o -e, tuis tellus quęcumque beetur reliquiis *eqs.* GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 397,33 Dei . . . -is *(cf. Vulg. Matth. 25,34)* . . . quanta gaudia . . . maneant. *al.*

2. benedicta, -ae *f.* **1** *eccl. i. quae laudibus elata est – die Hochgepriesene:* CASUS Petrish. 5,8 unum *campanum* . . . Osanna, aliud vero Alleluia, tertium vero vocatum est B-a. **2** *bot.:* **a** *caryophyllata – Benediktenkraut, Nelkenwurz (cf. p. 1421,64sqq.):* RECEPT. Sangall. I 72 centauria, -a. PULVIS contra febr. p. 23,20 tenaceta m. 1, -a (gloss.: sundit) m. 1. HILDEG. phys. 1,163 de -a; -a calida est *eqs.* GLOSS. III 526,28 St.-S. -a gariofilata benedicte (536,37. 550,8). 588,34 -a hasinvůzz. ALBERT. M. veget. 6,470 ea, quae -a et alio nomine gariofilata vocatur. *al.* **b** *valeriana – Baldrian (Valeriana officinalis L. vel sim.):* ALPHITA II p. 189,8 valeriana, amantilla, . . . -a, feu idem. **c** *rhamnus vel carduus sanctus – Purgierkreuzdorn (Rhamnus cathartica L.) oder Benediktendistel (cf. p. 1421,69sqq.):* GLOSS. Salern. p. 9^{b},18 ramnus, spina alba, -a. **d** *senecio – Kreuzkraut: v. supra l. 8.* **3** *pharm. i. q. antidotum benedictione proficuum – gesegnetes, besonders heilkräftiges Medikament:* TRACT. de aegr. cur. p. 349,15 purgabis eos cum ierapigra vel -a. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 374^{B} -a hermodactylata. p. 387^{G} medicinam . . . mediocriter laxativam ut -am simplicem. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 21 b^{v} -a acuta. PETR. HISP. chirurg. 128 cum quattuor elactuariis, scilicet diaseno, catartico, -a, gera pigra. Ps. OTHO med. 210. *al. v. et l. 11.13.* **4** *medic. de morbo malitioso i. q. apostema sanctum – 'gesegnetes' Geschwür:* BENVEN. GRAFF. ocul. B 25 p. 44,11 apostema, quod -a vocatur.

adv. ***benedicte.** *divina gratia adiuvante – mit Gottes Segen:* STEPH. EDD. Wilfr. $5^{tit.}$ (codd. 1.2a) de eo, quod ad sanctum Petrum apostolum -e pervenit.

***benedictiloquus,** -a, -um. *benedictionem dicens – segenspendend:* ARNULF. delic. 290 os -um divinitus est benedictum.

benedictio (-ccio, -icio), -onis *f.*

I *laus, laudatio – Lob, Lobpreis:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* WILLIB. Bonif. 6 p. 31,24 pagani . . . -em Domino pristina abiecta maledictione credentes reddiderunt. p. 35,17 gloria et -o et gratiarum actio Domino . . . confertur. CONC. Karol. 35,17 sumant cibum cum -e et laude Domini. THIETM. chron.

[Payr]

3,2 nomen Domini . . . invocavit et . . . humili -ccione integritatem promeruit. DIPL. Ludow. Inf. 82 p. 225,14 (spur. s. XII.) ut memoria nostra . . . commendata sit apud fratres in ęterna -e *(cf. Vulg. Sirach 45,1)*. ALBERT. M. incarn. 9 p. 179,59 virginum -o plurimum habet honoris in caelibatu castitatis *eqs. al.* **2** *liturg.:* **a** *de cantico trium puerorum (Vulg. Dan. 3,57sqq.):* AMALAR. ord. antiph. 42,9 tres antiphonae sunt de . . . -e, videlicet 'benedictus es in firmamento caeli' *eqs.* 42,11 -o, unde antiphona assumpta est 'benedicat terra Dominum', laus est hominum. *ibid. al.* **b** *de conclusione officii vel missae (cf. p. 1419,14sqq.):* AMALAR. off. 4,4,14 -o . . . et gratiarum actio. 4,45,5 *post communionem* subsequitur -o et gratiarum actio; hoc enim sonant verba 'benedicamus Domino' et 'Deo gratias'. **B** *latius i. q. approbatio – Billigung:* WILLIB. Bonif. 1 p. 7,8 inito fratrum consilio et eorum accepta . . . -e. FORM. Bitur. app. 9 per nostrum permissum una cum -ccione fratrum. VITA Lonogh. 4 (MGMer. VII p. 434,20) *principes* postulabat, ut ei darent -em *ad pergendum Romam.*

II *salutis, gratiae divinae precatio vel largitio – Segnung, Segen:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *de salute, gratia a Deo data:* LIBER diurn. 2 divina -e decorato domino papae. LIUTG. Greg. 3 in praedicatione sua cum -e Dei multum proficere (COSMAS chron. 2,36 p. 134,8 vade. *al.*). CONC. Karol. 56^{B},71 p. 759,34 hanc . . . -em *(sc. 'venite, benedicti patris mei')* audituri sunt. CAPIT. reg. Franc. 296 p. 426,15 Deus . . ., huic famulae tuae opem tuae -is infunde. PONTIF. Rhen. sup. 55 -o Dei patris et filii et spiritus sancti et pax Domini sit semper vobiscum. VITA Willib. p. 18,14 Abraham . . . haereditariam -em in secula meruisse. RUOTG. Brun. 5 p. 6,13 Otto . . . -e Domini auctus et oleo letitię unctus. THANGM. Bernw. 51 p. 780,37 incumbente super illum omni maledictione careat -e. CHART. Raitenh. 9 p. 15,11 *paginam* servantibus et nunc et in futura vita salus et -o Domini proveniat. STATUT. ord. Teut. p. 129,26 -ccio Dei ... descendat et maneat super te. *saepe.* **b** *de salute, gratia divina per homines (plerumque clericos vel monachos) cum oratione, signo crucis (aliter: l. 42sq.) data:* **α** *spectat ad miracula, curationem:* ALDH. virg. I 32 p. 271,7 fontium lymphas exorcizans et sacrae -is ubertate fecundans. BEDA hist. eccl. 3,6 p. 138,25 'numquam inveterescat haec manus'; quod . . . iuxta votum -is eius provenit. ALCUIN. Willib. 1,18 (MGMer. VII p. 130, 10) tunna, in qua suum -is gratia cum oratione inmisit baculum. AGIUS vita Hath. 11 se . . . insomniis agitari, ipsius super hoc orationem et -em efflagitare. GERH. AUGUST. Udalr. I 15 p. 405,16 qui caduco morbo vexabantur, sanctitatis eius -e percepta sospitati restituebantur *eqs. al.* **β** *spectat ad salutationem, valedictionem:* IONAS BOB. Columb. 2,8 p. 244,13 ingressus . . . domum praemissa -e poscit, ut *eqs.* ARBEO Corb. 20 -e accepta valefactus recessit. EPIST. var. II 4,29 ut, ubicumque sibi obviaverint fratres, iunior -em petens stet . . . inclinatus *eqs.* THANGM. Bernw. 41 p. 776,15 cum -e et gratia cunctorum inde digressus *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 314,7 absque apostolica -e confusibiles remeabant (GREG. VII. registr. $9,35^{a}$ concilium a. -e lętificatum . . . dimisit. *al. cf.* GREG. VII. registr. 1,13 p. 21,11 Gregorius episcopus... Remensi archiepiscopo salutem et apostolicam -em. CHART. Tirol. 705. *saepe*). CHART. Tirol. 834 p. 250,19 Girardus . . . episcopus . . . fratribus sancte Marie . . . paternam in Domino -em. *al.* **γ** *spectat ad remissionem peccatorum:* VITA Liutb. 37 *infirma* quottidie confessionem . . . faciens simulque cum oratione -es accipiens. GERH. AUGUST. Udalr. I 14 p. 403,41 indulgentiam ei cum -e donans (BERTH. [?] annal. a. 1077 p. 290,10 apostolica indulgentia et -e reconciliatos. GREG. VII. registr. 6,15 p. 420,15 i. omnium peccatorum vestrorum promittimus et absolutionem cum -e concedimus). NICOL. LEOD. Lamb. 16 (MGMer. VI p. 424,18) quos cum sacerdos . . . absolvisset et episcopali -e corroborasset. ALBERT. M. sacram. 15 p. 11,46 in -e pontificis et signo crucis *dimittitur veniale. al.* **δ** *spectat ad orationem mensae:* EPIST. var. II 5,7 in refectorio facta -e. CARM. Cent. $56^{tit.}$ -es cibi cum potu. EKKEH. IV. bened. II tit. -es ad mensas. 33 sit cibus et potus noster -o totus. ORD. coron. imp. 14,56 *post prandium* finito cantu surgant omnes cum -bus. STATUT. ord. Teut. p. 40,17 clerici dicta ex more -ccione . . . cibum sumant. *al.* **ε** *usu vario:* LEG. Wisig. 12,3,21 diebus . . . sabbatorum concursus eorum *(Iudaeorum)* . . . perceptione -is devotus ad episcopum . . . est perventurus. ALCUIN. epist. 88 p. 133,1 de -e patriarcharum. RUOTG. Brun. 45 p. 49,3 episcopos seipsumque et eos, qui presto erant, -e consignavit *moriens.* CONSUET. Trev. 2 sine -ccione lectulos ingredi. THANGM. Bernw. 24 Bernwardus . . . se . . . atque omnes . . . crucis munimine signat -e publice data ac . . . in prima fronte aciei egredi parat *(cf.* FRUTOLF. chron. a. 1099 p. 213, 36). 33 mutua -e data . . . actio finita est. DIPL. Heinr. III. 263 quatinus ... puerum . . . de sacro fonte susciperes et spiritualis pater tuae -is munere signares. *al.* **c** *de salute, gratia per homines vel res facta (plerumque i. q. salus – Heil):* ALCUIN. epist. 130 p. 193,15 regale genus . . ., in quo fuit -o regni. SALOM. III. carm. 1,201 nobis per iuvenem veniat -o regem. HROTSV. Mar. 184 per quam *(Mariam)* veniet mundo -o summa. *al.* RUP. MEDIOL. Adalb. 5 diutius expectatam sui adventus -em native regioni invexit. TRAD. Ratisb. 279 pro illius animę -e. EPIST. Heinr. IV. $15^{tit.}$ matri -is et salutis. *remissius:* CONC. Karol. 21 p. 189,20 symbolum vero et orationem dominicam omnis christianus . . . sciat . . ., quia sine hac -e nullus poterit in caelorum regno percipere portionem. **2** *in missa vel officio:* **a** *spectat ad primam orationem missae:* AMALAR. off. 3,9,4 utroque nomine, id est -is et orationis, vocatur oratio sacerdotis *eqs.* **b** *spectat ad orationem, qua episcopus ante communionem populum benedicit (cf. J. Jungmann, Missarum sollemnia. II. 1952. p. 423sqq.):* CONC. Merov. p. 8,8 populus non ante discedat, quam missae sollemnitas conpleatur et . . . -em accipiat sacerdotes (*sim.* p. 27,10. 82,20. CAPIT. reg. Franc. 22,71). EPIST. Bonif. 87 p. 198,9 pro . . . -bus, quas faciunt Galli. ORDO Rom. 5,72 post solutas, ut his partibus mos est, pontificales -es, cum dixerit 'pax'. PONTIF. Rhen. sup. 49 -es episcopales. 64 -o in natale Domini. ORD. coron. imp. 7^{B},8 -o episcopalis super imperatorem et ceterum populum dicenda (16^{A},16). *al.* **c** *spectat ad postcommunionem (cf. J. Jungmann, op. cit. p. 426^{11}.520sqq.):* HRABAN. inst. cler. 1,33 p. 76,25 post communionem et post eiusdem nominis canticum data -e a sacerdote ad plebem diaconus praedicat missae officium esse peractum. AMALAR. off. $3,36^{tit.}$ de ultima -e. WALAHFR. exord. 23 p. 503, 16 statutum est . . . Aurelianensi concilio *(v. supra l. 31sq.)*, ut populus ante -em sacerdotis non egrediatur de missa; quae -o intellegitur illa ultima sacerdotis oratio. HONOR. AUGUST. gemm. 1,65. *al.* **d** *spectat ad orationem super populum (cf. J. Jungmann, op. cit. p. 529sqq.):* AMALAR. off. prooem. 18 quod in diebus quadragesimae . . . caelebretur apud nos oratio -is super populum. 20 -o sacerdotis..., quae non tangit sacramenta corporis et sanguinis Domini. off. $3,37^{tit.}$ de ulteriore ultima -e. BERNOLD. CONST. microl. 51 p. 1015^{A} adiecta est oratio super populum, ut vel eo tempore ultima -e populus non careret *eqs.* **e** *spectat ad finem missae (cf. J. Jungmann, op. cit. p. 544sqq.):* VITA Hugberti 11 (MGMer. VI p. 490,6) peracto . . . officio, plebe -ccione confirmata, egressus de sanctuario *episcopus.* ORD. coron. imp. 17,31 missa . . . finita pontificalem -em reverenter accipiat imperator (18,43. 19,40). STATUT. ord. Teut. p. 122,24 post missam, cum sacerdos facit -em. **f** *usu vario:* CAPIT. reg. Franc. 170,48 ut -o post completorium a sacerdote dicatur (*sim.* CONSUET. Trev. 28 p. 25,8). 170,62 ut abbas . . . vel decanus, quamvis presbyteri non sint, lectoribus -em tribuant *(cf.* EPIST. var. II 4,10 ut lector . . . prius -em non petat, quam omnes sedeant. LIBER ordin. Rhenaug. p. 135,5 diaconus . . . accepta -e . . . laudem . . . cerei incipit. CAES. HEIST. hom. exc. 178. *al.).* **3** *in ritibus liturg. specialibus (cf. Hinschius, Kirchenrecht. IV. p. 141sqq.; A. Franz, Die kirchl. Benediktionen des Mittelalters. I. II. 1909; de -bus q. d. constitutivae, consecrationibus i. q. sanctificatio – Weihe):* **a** *super homines:* **α** *de ordinatione (plerumque consecratione) clericorum:* CONC. Merov. p. 5,12 *clerici* officium . . . cum impositae manus -e

[Payr]

suscipiant. FORM. Sal. Merk. 56 vestra -e accipere ad onus presbiterum. VITA Elig. 2,2 *Eligius et Audoinus* pariter . . . apostolicam -em meruerunt. WALAHFR. Gall. 1,25 p. 303,11 eum . . . sollemni -is officio ordinaverunt antistitem. RIMB. Anscar. 23 p. 48,25 Colonia civitas . . . absque -e episcopali degebat. PONTIF. Rhen. sup. 8 -o ostiarii. 42 -o (consecratio *Sacram. Leon. 942 Mohlb.*) episcoporum. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 416,30 a Roudperto archiepiscopo et suis suffraganeis -em episcopalem suscepit. THIETM. chron. 4,30 papa . . ., qui post -em Gregorius vocabatur. AMARC. serm. 3, 958 subdiacon vel acolitus aut eciam ille, cui nondum tribuit -o sancta coronam. ADAM gest. 3,74 episcopi -em vendunt. COSMAS chron. 2,51 p. 159,6 ordinatos non reordinari, sed . . . per solam manus inpositionem recipere -em. *al.* *iron.:* NIVARD. Ysengr. 5,1057 infula, ne capiti -o decidat, assit. **β** *in professione religiosorum, institutione abbatis(sae):* CONC. Merov. p. 81,16 paenetentiae -e suscepta ad saeculare habitum . . . reverti. BEDA hist. eccl. 4,11 p. 226,1 per eius *(antistitis)* -em habitum religionis . . . accepit *rex.* CAPIT. reg. Franc. 22,76 abbatissas . . . velare virgines cum -e sacerdotali. FORM. Dion. 3 p. 499,15 -es tradere Dei famularum. NICOL. I. epist. 158 p. 679,32 abbas . . . ordinatus sacerdotali -e. DIPL. Heinr. II. 399 p. 513,17 -em . . . abbatis ab apostolicae sedis prẹsule . . . ⟨lar⟩giri laudamus. WILH. HIRS. const. 1,1 p. 930^{c} postquam de ordine nostro instructus -em acceperit *novicius.* ORTL. chron. 1,17 p. 74,6 se monachica -e insigniri. STATUT. ord. Teut. p. 129,27 ordo -ccionis ad vestiendum fratrem. *al.* **γ** *de unctione, coronatione principum (plerumque de toto ritu; de sola actione benedicendi: l. 40sq.):* IULIAN. TOLET. Wamb. 4 oleum -is per . . . pontificis manus vertici eius *(Wambae)* refunditur. FORM. Sangall. I 2 p. 381, 14 annum Karoli . . . imperatoriae . . . potestatis et apostolice -is tertium (DIPL. Otton. III. 199 p. 608,29). ANNAL. Augiens. a. 746 (MGScript. III p. 136,35) Pipinus rex -em regalem accepit (CHRON. Erf. mod. I a. 1125 Lotharius . . . rex eligitur et Aquisgrani -e regali sublimatur. *al.*). ANNAL. Xant. a. 815 apostolicus . . . fecit -em imperialem super Ludewicum et . . . Ermingardam (THIETM. chron. 2,13. ANNAL. Altah. a. 1047 p. 43,23 rex feriavit Romae consecrandus imperiali -e. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 302 p. 456,8 -es super regem Karolum ante missam. p. 456,30 -o Hincmari archiepiscopi. ANNAL. Hild. a. 961 *papa* auxit . . . super eum *(Ottonem)* augustalem -em. ANNAL. Quedl. a. 1002 p. 78,38 imponitur corona -is Cunigundae reginae. THIETM. chron. 2,35 a . . . papa in -ccione patri similis efficitur. WIPO gest. 5 p. 27,20 distulit suam -em propter regium honorem. ORD. coron. imp. 16,27 in -e regine vel imperatricis ad ingressum ecclesie sic oratur (18,46. 19,43). *al.* *ritus benedicendi – Weiheritus:* ORD. coron. imp. 2$^{tit.}$ -o ad ordinandum imperatorem secundum occidentales (11$^{tit.}$ 12,17 p. 33,18. *ibid. al.*). **δ** *usu vario:* LEG. Wisig. 12,3,8 ut *Iudaei* sine -e sacerdotis nubere non audeant *(item de matrimonio:* NICOL. I. epist. 11 p. 277,24 nuptiis secundum morem celebratis, per -em scilicet sacerdotis. CONST. I 319,6 Conradus . . . suscipiat -em cum filia regis Castellae. *al.).* EKKEH. URAUG. Hieros. 10,7 novo ritu gladios cum fustibus et capsellis sacerdotalis -o dispertivit. OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 51,34 rex . . . ab episcopis . . . accepta sacerdotali -e ad hoc instituta armis accingitur. STATUT. ord. Teut. p. 129,8 -ccio ad militem. *al.*

expressius de sacramento: LIOS MON. 237 -o (gloss.: baptismus) prima. **b** *super res:* **α** *in usum cultus divini, sacramentorum:* LIBER diurn. 30 *baptisterium* sollemni -e sacrari desiderat. TRAD. Frising. 92 episcopus cum -e altaris consecravit ipsam ecclesiam (NICOL. I. epist. 159 p. 682,17. *al. cf.* DIPL. Heinr. II. 255 p. 295,10 ecclesiam, quę . . . -e caruit, consecrandam . . . indiximus. ANNAL. Pegav. a. 1091 fundamenti ac cimiteriorum). CATAL. biblioth. Lehm. I 16 p. 79,13 -o fontis. PONTIF. Rhen. sup. 94 dicit pontifex hanc -em (praefatio *Sacram. Gelas. p. 611*) super linteamina. GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 392,12 ad -em chrismatis et olei. RITUALE Rhenaug. 34 (Spicil. Friburg. V) -o salis ad dandum catecuminis. CHART. Salem. 54 p. 84,6 (epist. papae) -es vasorum et vestium *(sim.* CHART. Burgenl. 71 p. 43,9. *al.). al.* *expressius i. q. consecratio – Konsekration:* AMALAR. off. 3 praef. cum satis esset . . . sola -o . . . presbyterorum ad benedicendum panem et vinum. **β** *in (pium) usum fidelium:* STURM. ord. off. p. 1259^{A} in dominica, quae est in olivae -em. WALAHFR. exord. 19 p. 492,1 agni carnes in pascha iuxta vel sub altari eas ponentes -e propria consecrabant *eqs.* RITUALE Rhenaug. 18 (Spicil. Friburg. V) -o cereorum *in purificatione.* 25 cinerum. 63 ignis in pascha. 65 cerei in sabbato ([*subesse potest etiam sensus praeconii, v. LThK.* ²*VII. p. 1276*]. *cf.* ANON. Mell. 3 cuius -is . . . est inicium: 'exultet'). 71 ovorum. 72 panis. 76 putei sive cisterne. 78 domus. 80 p. 132,14 -o salis et aque ad diversas hominum utilitates et ad omnia valde necessaria, maxime pro peste animalium. 108 -o super fustes, id est super baculos iter agentium vel super capsellas eorum. RITUALE Flor. p. 106,33 sabonis. *saepe.* *spectat ad iudicium Dei:* ORD. iud. Dei A 1^{a} -o ferri ad iudicium faciendum. 3^{a} ignis. 26^{b} panis et casei. B 8,2 aque fluentis. *al.* *ritus benedicendi – Weiheritus:* RATHER. epist. 25 p. 135,5 exorcismos et -es salis et aquae memoriter teneat. **B** *meton. i. q. eulogia – Eulogie:* **1** *de cibo benedicto vel pro caritatis signo praebito:* **a** *panis benedictus – geweihtes Brot, Eulogienbrot:* VITA Galli I 2 benedixit panem et dedit eis -em. PAUL. DIAC. Lang. 5,38 p. 157,25 *episcopus* per . . . eum *(diaconem)* eidem Alahis -em sanctae suae ecclesiae transmisit. WETT. Gall. 14 si ursus adesset, . . . Gallus illi -em porrexisset. BRUNO QUERF. Adalb. A 17$^{med.}$ sanctus panem pro -e obtulit *infirmo.* LIBER ordin. Rhenaug. p. 125,23 abba diacono . . . eandem -em tribuit. *al.* *vice eucharistiae:* HONOR. AUGUST. gemm. 1,67 statutum est, ut panis post missam benediceretur et populo pro -e communionis partiretur. **b** *cibus benedictus, cena pro caritatis signo praebita – geweihte Speise, Liebes-, Brudermahl:* FORM. Marculfi 1,1 p. 40,16 *pontifex* peractu divino misterio simplicem ac subriam -ccionem perceptam absque ullo requaesitu dono studeat habere regressum *(cf.* DIPL. Arnulfi 36 p. 54,23 -em de abbate non pro debito servicio, sed pro amore suscipiat. *al.).* WALAHFR. Gall. 1,6 de eodem labore *(sc. piscatione)* assiduas populo -es exhibuit. MIRAC. Gorg. 21$^{ex.}$ mox . . . ut -o missa est, panis videlicet, casei ac vini. THANGM. Bernw. 5 infirmis . . . fratribus . . . -em de manu sua dirigebat hilariter. *al.* *remissius:* ALTFR. Liutg. 1,28 mulier . . . misit illi mel quasi pro -e. VITA Ludow. Pii 6 p. 610,21 cur . . . tantae tenuitatis esset in re familiari, ut nec -em . . . sibi offerre posset. **2** *pignus sanctum – Reliquie:* GREG. VII. registr. 7,6 p. 467;14 claviculam auream, in qua de catenis beati Petri -o continetur. LEO MARS. chron. 2,54 p. 663,16 ut . . . de beati Mauri pigneribus aliquam -em . . . transmitteret. BERTH. WERD. narr. 4 p. 769,54 ne tanta . . . privaretur -e *(sc. sanctae crucis portione). al.* **3** *munus, xenium – Gabe, Geschenk:* **a** *de donis pro caritatis, fraternitatis signo transmissis:* BEDA hist. eccl. 2,10 p. 104,1 (epist. papae) -em . . . beati Petri . . . vobis *(regi)* direximus, id est camisia cum ornatura. EPIST. Bonif. 62 p. 128,17 -em . . ., quam nobis direxistis, suscepimus, id est poculum argenteum. ALCUIN. epist. 101 p. 147,7 per episcopales sedes . . . -es transmittit *rex,* ut iubeatis orationes fieri pro illis. ANNAL. regni Franc. a. 800 p. 112,15 -is causa claves sepulchri Dominici . . . detulerunt. *al.* **b** *de variis donationibus, oblationibus:* CHART. Bund. 24 (c. 769/800) ut . . . actor sancti Helarii pro -ccione debeat nobis donare . . . modium semis de grano. TRAD. Weiss. 255 p. 247,4 dono . . . hoba una . . ., unde accipi in -e vestro oba dimidia *eqs.* EPIST. Meginh. 37 p. 236,9 intercalares -es. CASUS Petrish. 1,41 *homines* cum debita -e advenisse, ut eum visitarent. CHART. Raitenh. 39 p. 38,10 ne quis . . . predictarum . . . personarum -em mutare vel penitus annullare presumat. CHRON. Reinh. a. 1213 p. 581,32 rex Francie faciem regis cum -ccione XX milium marcarum argenti preveniens *(cf. Vulg. psalm. 20,4). al.*

III *maledictio – Fluch:* VITA Alcuini 4 p. 187,21 ne forte filii eius *(Iob)* in -is laberentur foveam *(cf. Vulg. Iob 1,5).*

***benedictionalis,** -e. *?nom. sg.* -es: *p. 1427,11.*

[Payr]

1 *adi.:* **a** *benedictionem exprimens – Segens-:* ARNO REICHERSB. apol. p. 100,28 iuxta illud legis -e verbum: 'perfectio tua *eqs.*' **b** *benedictionum orationes continens – Benediktions-:* ORDO Rom. 10,54 *episcopus* accipiat -em librum (CONSUET. Mell. p. 231,22 fiat ab abbate benedictio palmarum, ut continetur in -i libro. CATAL. biblioth. Lehm. I 42 p. 212,17 tres -es libri. NECROL. I p. 226,16. *al.*).

2 *subst. masc. et neutr.: liber benedictionum – Benediktionale:* CATAL. biblioth. Becker 42,476 (a. 975/1000) -e I. CATAL. thes. Germ. I 50,5 (Dt. Schatzverz. d. Mittelalt. 1966) missale I et unus -es. 109,9 ordinem episcopalem et -e. CHART. Turg. II 23 officiale, -e, antiphonarium. CASUS Petrish. 3,49 officialis unus, -is unus. CATAL. biblioth. Becker 115,172 -is et pontificalis ordo in uno volumine. *saepe.*

***benedictiuncula** (-ici-), -ae *f. munusculum – bescheidene Gabe:* HINCM. epist. I 200 p. 225,9 ne . . . vos quantulacumque -iciuncula visitare dimitterem. WOLFHARD. Waldb. 2,4 (3) sacculum, in quo -as ipsa consuerat. *Payr*

benefacio (bene facio), -feci, -factum, -ere. *inf. praes.* -ire: *l. 36. adde* FORM. Marculfi 1,19.

I *bene parare – gut bereiten:* RECEPT. Sangall. I 82 consolida -is tres turtulos.

II *bene vel iuste agere, bona opera facere – gut oder recht handeln, Gutes tun:* BRUNO QUERF. fratr. prol. iube mihi, Domine, benedicere, iube et -ere. CHART. Heinr. Leon. 9 quatenus . . . semper -amus. CHART. Raitenh. 14[a] -ere numquam debet . . . sufficere. *v. et p. 1421,38.*

III *benigne erga aliquem facere – Wohltaten erweisen, Gutes antun:* **A** *gener.:* ALCUIN. epist. 18 p. 50,35 cur . . . tibi ipsi -ere non vis *(sc. rex)?* EKKEH. IV. pict. Mog. 446 qui *(David)* totiens hosti -erat. CHART. Raitenh. 82 p. 85,38 (epist. papae) -ens Dominus . . . rectis corde (HELW. denar. p. 87,6sq. -fecit in preterito, bene vel melius facit in presenti). *al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *hospitaliter invitare – gastlich empfangen:* FORM. Bitur. 13 ut ipso *(sc. damnatum exsilio)* recipere et -ire in domibus vestris dignetis. **2** *clementer honorare – huldreich ehren:* RUODLIEB IV 69 a quo *(vicedomino)* donati sunt valde *legati*, 'vale' -ti. **3** *donum praestare – ein Geschenk machen:* DIPL. Heinr. IV. 224 aecclesiae ex nostris copiis -ere cogitamus. HELM. chron. 77 p. 146,8 comes . . . -ere cepit erga pontificem. *al.* **4** *usum afferre – Nutzen gewähren:* CHART. Port. 235 (a. 1272) volens *(provisor curiae)* de eisdem *mansis* conventui . . . -ere. **5** *fort. i. q. satisfacere – viell.: Genugtuung leisten:* CHART. Sangall. A 520 p. 134,21 (a. 866) ita tamen, si antea erga eum -erit.

IV *feodo instruere – belehnen:* FLOD. hist. 4,28 p. 582,18 princeps tunc me per manus accipiens . . . nepoti suo ad -endum commisit. DIPL. Conr. II. 114 p. 160,1 milites suos -ere *(B,* beneficiare *ed.).*

subst. **benefactum** (bene factum), -i *n.* **1** *quod bene vel honeste actum est, bonum opus – gute oder edle Tat, gutes Werk:* WALAHFR. Mamm. 21,33 laudat brutus -a magistri . . . leo (RUOTG. Brun. 44 p. 47,9 ut . . . aut Deum in -is laudet aut se in malefactis accuset *homo*). EKKEH. IV. carm. var. I 1,3 -is sanctificari. WIPO gest. prol. p. 7,8 qui eorum *(regum)* bene facta scriptis suis manifestabunt. LAMB. LEOD. Matth. I 1203 -i prodiga virtus. CHART. Babenb. 100 salutis, quam in . . . -is suis promereri speravit *dux.* CHART. Tirol. 1278 p. 316,4 ne . . . pro hiis . . . -is vestra devotio irremunerata debeat permanere. *al.* **2** *quod erga aliquem benigne factum est – Wohltat:* **a** *proprie:* ANNAL. regni Franc. a. 763 Tassilo . . . omnia -a, quae Pippinus rex . . . ei fecit, postposuit. WALTHARIUS 1078 impensis tibimet -is . . . multis. WALTH. SPIR. Christoph. I epist. p. 64,5 cum id -um . . . animus . . . non aboleverit. *c. sensu adiutorii:* CHRON. Ebersh. 13 p. 438,5 quid pro huiusmodi -o . . . vicissim impenderet, . . . deliberabat *abbatissa.* **b** *meton. i. q. sportula – Gebühren:* LEG. Wisig. suppl. p. 469,1 si quis vero executorum . . . amplius . . . accipere voluerit, amisso legitimo -o . . . multetur.

adv. ***benefacte.** *rite – ordnungsgemäß:* CHART. Traiect. 574,6 (a. 1206) debet dominus Willelmus -e adheredare comitem de Los ([*syn.* bene]. *inde* HONOR. III. registr. 21 p. 18,2).

benefactio (-acio), -onis *f. cessio in feodum – Vergabung zu Lehen, Verlehnung:* CHART. select. Keutgen 140 (a. 1144) leges . . ., quas ante -cionem *oppidi* se habuisse asserebant *cives.*

***benefactivus,** -a, -um. *beneficus – wohltätig:* ALBERT. M. eth. 9,3,5 p. 596[b],29 -um (*p. 1171[b],16* εὐεργετητικόν) esse bonum est. pol. 7,5[e] p. 665[a],22 dicit . . . *Plato in libro Menonis,* quod homo est animal . . . amicis -um (*cf. p. 71[E]* εὖ ποιεῖν) et inimicis male. *subst. masc. i. q. benefactor – Wohltäter:* ALBERT. M. eth. 4,1,3 p. 278[a],17 petere . . . aliena non competit -o, cuius tota intentio est aliis benefacere (*syn.* benefactoris).

benefactor, -oris *m. script.:* -ato-: *l. 30.* -uribus: *l. 28.*

I *qui erga aliquem bene facit – Wohltäter:* **A** *eccl. et publ.:* **1** *in univ.:* WILH. HIRS. const. 2,71 p. 1143[B] alicui magno -i nostro. NOTAE Traiect. (MGScript. XV p. 1204,7) Heinricus IV. imperator, -r noster. CONST. II 46/47 p. 58,24 protector et -r noster *(sc. regis),* domine Innocenti. SALIMB. chron. p. 174,29 papa Gregorius nonus, qui fuit amicus et pater et -r ordinis fratrum minorum. *al.* **2** *de donatore:* FORM. Marculfi 1,36 dum plures ex eorum *(monachorum sim.)* -es vel vinditores . . . discesserunt. CHART. Brixin. 83 (a. 1233) -bus eiusdem loci *(sc. hospitalis).* CHART. Basil. C II 269 p. 153,2 -um nostrorum principalium. *al. spirit.:* HINCM. Remig. praef. p. 253,32 quiddam debiti . . . ipsi -i meo *(sc. s. Remigio)* retribuere. **B** *iur. de manumissore:* EDICT. Roth. 226 omnes liberti . . . legibus dominorum et -uribus (-oribus, -um *var. l.*) suis vivere debeant. LEX Raet. Cur. 4,8,1 ut suum -em inquirat *libertus.* CHART. Ital. Ficker 126 p. 168,14 (a. 1159) domini et -atores tui *(sc. ancillae).* **C** *philos.:* ALBERT. M. eth. 4,1,3 p. 278[a],18 tale autem -is (*p. 1120[a],33* τοῦ εὖ ποιοῦντος) non est velle faciliter, ut sibi bene fiat ab alio. 9,2,5 p. 578[b],5sqq. -es (*p. 1167[b],17* εὐεργέται) . . . videntur magis amare beneficiatos . . . quam beneficiati ament -es (*p. 1167[b],18* οἱ εὖ παθόντες τοὺς δράσαντας). **D** *usu communi:* ARS med. 2 p. 419,14 Hippocrati, salvatori nostro *(sc. Atheniensium)* et -i. DAVID compos. 3,55,2 in -e duo consideranda sunt *eqs.* ALBERT. M. animal. 25,13 unus *pullorum aspidis* puerum occidit sui -is et hospitis.

II *sensu contrario (per antiphrasim) i. q. malefactor, adversarius – Übeltäter, Widersacher:* CHRON. Cas. 19 -r noster, id est omnium contrarius hostis, Seodan. TRANSL. Athan. Neap. 3 antiqui aemuli et -es, qui eum vivum oderant et expulerant *(cf. notam ed.).*

benefactrix, -icis *f. quae erga aliquem bene facit – Wohltäterin:* CHRON. Cas. 12 Aloara . . . tam -x erat monachorum, ut *eqs.* BENZO ad Heinr. 3,28 p. 633,27 veraciter vocaris Beatrix, in tribulationibus constitutis adiutrix et -x. CHART. Udalr. August. I 15 p. 201,19 *(de imperatrice)* in -is nostre festo. CHART. Westph. IV 220 ecclesiam vestram tamquam matrem et -em *(A,* beneficiatricem CHART. Rhen. med. III 210 *e cod. s. XV.)* nostram . . . diligimus *(sc. comes).*

beneficentia (-cien-, -cia), -ae *f. script.:* -nif-: *l. 62.* -ciaen-: *l. 68.* -cien-: *l. 58.61.64sq.67.71.al.*

I *liberalitas, largitas, benignitas – Freigebigkeit, Großzügigkeit, Wohltätigkeit* (*cf.* HERBORD. Ott. 1,1 dico autem -cientiam vel liberalitatem, quam etiam bonitatem, largitatem, benignitatem et munificentiam appellari invenio): **A** *spectat ad gratiam, benevolentiam:* EPIST. Bonif. 105 p. 229, 27 ut . . . a tua solita -a (-cientia *2 p. corr.*) ditarer *(sc. rex).* DIPL. Arnulfi 166 p. 254,9 si . . . nostre potestatis -am (-nif- *CE*) ostenderimus. DIPL. Ludow. Inf. 30 p. 142,27 si . . . largitatis nostrae -cientiam exhibuerimus. OTTO FRISING. chron. 7 prol. p. 308,27 regni . . . viribus ac -a (-cientia *var. l.*) regum . . . ditatam nemo ambigit ecclesiam. gest. 2,28 p. 133,25 cuncta haec principis esse, ab eius . . . -cientia (-ciaencia *B 2,* -centia *β. C 2*) in usum . . . laicorum cedere. ALBERT. M. eth. 9,2,5 p. 578[a],25 hoc modo -a conditio amicitiae est. *remissius:* CHART. Eberb. 429 p. 206,20 (dipl. a. 1273) -cientie nostre *(sc. regis)* dexteram . . . extendere. *cf. l. 67.* **B** *spectat ad misericordiam:* THIETM. (?) chron. 4,33

[Heßler]

de vino nil sibi . . . -cie (-ciencie *2*) communicacionis causa pretermisit *abbatissa*. HERBORD. Ott. 1,2 -cientia aut opera constat aut pecunia. CHART. Bern. I 5,69 p. 464,21 hospitalitatis -am. CHART. Basil. A I 465 instinctu pietatis ac -ae. *comitas – das Entgegenkommen:* GERHOH. epist. 4 p. 492[D] si sic *(sc. minanter)* loquenti *(abbatissae depositae)* aliquid -ae fuerit exhibitum.

II *quod erga aliquem benefice factum est, beneficium – wohltätige Handlung, Wohltat:* **A** *spectat ad curam:* PAUL. BERNR. epist. (ed. J. v. Pflugk-Harttung, Iter Ital. 1883. p. 475,5) -cientiam tuam suis necessitatibus impensam -cientiis prefert universorum. CHART. Carniol. II 249 elemosinarum -ciensas *(sic ?)* seminare. **B** *spectat ad traditionem:* TRAD. Ratisb. 770 (a. 1120/26) presentes huius opinionem -ę audientes. CHART. Scheftl. 3 p. 7,42 ut . . . nostrę concessionis . . . -cientia nulla possit . . . oblivione deleri. CHART. eccl. Erf. 41 p. 24,36 maiorum meorum -cientie consentiens *archiepiscopus (syn.* religiosis institutis). 271 per -cias subsequentes.

beneficialis, -e. *script.:* -effi-: *l. 65.* -fac-: *l. 24.* -iti-: *l. 34. form. abl. sg.* -e: *l. 67.*

I *adi.:* **A** *in re feodali:* **1** *ad feodum pertinens – Lehn(s)-:* NICOL. I. epist. 44 p. 318,37 eisdem *(proprietatibus)* . . . paganos -i more sane donavit *rex* (IOH. VIII. epist. A 220 neque -i [-fac- *R a. corr.*] m. neque alicuius commutationis tenore. *al.*). DIPL. Ludow. Inf. 38 qui *(marchio)* eandem *abbatiunculam* . . . iure -i obsederat (TRAD. Teg. 249 p. 188, 24 mancipium, quod -i i. a nobis habebat *ministerialis*. CHART. Heinr. Leon. 43 ut numquam a manu nostra . . . ad subadvocatos . . . -i i. descendat *advocatia* [*syn.* feodali]. HELM. chron. 102 p. 202,11 obtinuit *dux* quaedam . . . hereditario i., quaedam -i. *saepe*). DIPL. Otton. I. 241[a] p. 342,5 coenobium invadere . . . aut -i ordine aut preceptali auctoritate (DIPL. Heinr. III. 86 p. 112,5 cortes, quas quisque . . . -tiali o. detinuit et quę vassallorum dicebantur. *al.*). EPIST. Wibald. 319 ad expostulandam -em iusticiam. *al. adde:* COD. Lauresh. 126 p. 394,16 (a. 1170/75) -is summa militaris clipei. **2** *in feodum datus, iure feodali possessus – zu Lehen gegeben, in Lehnsbesitz (befindlich), Lehn(s)-:* **a** *de rebus:* DIPL. Karoli III. 125 p. 200,43 tam de dominicis vineis quam de -bus. CHRON. Ved. p. 686,49 oppidum . . . Wardara . . . nunc -is cedit Normannis. RUP. TUIT. inc. 8 p. 633,22 domos -es. CHART. march. Misn. III 48 quoniam . . . bona . . . donari non poterant utpote -a, placuit ea nobis *(sc. marchioni)* fieri censualia. *al.* **b** *de hominibus:* AGOB. epist. 11,11 p. 204,2 de servis meis propriis aut -bus sive pagensibus. DIPL. Otton. I. 287 p. 401,42 servi . . ., seu ad opus monachorum deserviant seu fidelibus nostris *(sc. imperatoris)* -es existant. **3** *in ordine feodali constitutus – im Lehnsverhältnis (stehend):* CHRONOGR. Corb. p. 50,2 principes quidam -es et nobiles eiusdem legis, ministeriales quoque. **B** *ad praebendam sive beneficium ecclesiasticum pertinens – Pfründen-, Benefizial-:* CONST. I 236 (a. 1170) ius . . . -e in prebenda fratrum . . . et ius -e in plebanis ecclesiis. **C** *de colonatu:* **1** *bono coloni praeditus – mit einem Bauernlehngut ausgestattet (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 237):* COD. Odalb. 61 p. 123,10 locum . . . dedit *presbyter et nobilis vir* pro mancipiis -bus suis. TRAD. Frising. 1519 cuius *(domini sui)* -em servum maritum habuit *Perichta*. **2** *(ad censum) commodatus – (zu Zins) verliehen, Leihe-:* CHART. episc. Hild. III 484 p. 227,23 (a. 1277/86) quilibet mansus preter -es (*antea:* lenhove) . . . dat annuatim unum plaustrum lignorum.

II *subst.:* **A** *masc. i. q. clericus beneficio ecclesiastico praeditus – Benefiziat, Pfründner:* CHART. Bund. 877 p. 328, 7 (a. 1251) testes: . . . Iohannes . . . clericus et benefficialis ecclesie (CHART. Ticin. 39 [ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 124,1] capelano et -e e.). **B** *neutr. i. q. feodum, possessio feodalis – Lehen, Lehnsbesitz:* TRAD. Patav. 608 (a. 1138/48) quod postmodum ipse *(Geroldus mancipium)* a nullo episcoporum cuiquam in -e prestari debeat.

adv. ***beneficialiter.** *iure feodali, in feodum – nach Lehnrecht, zu Lehen:* CHRON. Bened. II 15 a manu imperiali -r promeruisse. TRAD. Teg. 302 quos *(servos)* -r possederat *ministerialis*. CHART. Carinth. I 297 p. 225,34 Poppo ab ecclesia -r (*syn.* in beneficium) habuerat *mansos*.

beneficialius *v.* beneficiarius.

beneficiarius, -a, -um. *script.:* -fac-: *l. 17.30.* -iti-: *l. 18.33.50.54.* -ali(us): *l. 13.18.*

I *adi.:* **A** *in re feodali:* **1** *ad feodum pertinens – Lehn(s)-:* **a** *de rebus:* CONC. Karol. 39[A],141 his *(stipendiis pauperum)* quasi -o munere concessis (DIPL. Ludow. Germ. 7 p. 9,11 res . . . -o m. possideat. CHRON. Hild. 23 p. 857,26 *castrum* ipsi de manu episcopi -o m. tenuerunt. *al.*). CHART. Sangall. B 35 p. 42,7 (dipl. Loth. I.) quicquid . . . Victor -o ordine habuit (DIPL. Merov. III A 48 p. 166,40 [spur.] -alio [*cod.*, -ario *ed.*] o. DIPL. Ludow. Inf. 48 hobas, quas . . . comes . . . o. -o tenuit). CAPIT. reg. Franc. 293,20 aut . . . in -o iure aut in alode (294,2 p. 423,19 nec -o neque precario i. IOH. VIII. epist. A 148 i. -faciario [*cod.*, -fic- *ed.*]. DIPL. Karoli III. 132 -tialio i. 166 [*opp.* proprietario]. DIPL. Heinr. II. 259 comitatum . . . sibi [*sc. episcopo*] in -um ius concesserat *imperator*. GERHOH. aedif. 48 [150] p. 189,2 -o i. decimas et aecclesiastica predia retinere. CHART. Brixin. 44. *saepe*). DIPL. Otton. III. 26 -o usu *(cf. Waitz, Verf.-Gesch. VI. p. 2[3])*. TRAD. Welt. 120 -o more non poterant resignare. **b** *de hominibus (cf. E. Lesne, Rev. hist. de Droit franç. IV 3. 1924. p. 10):* CAPIT. reg. Franc. 139,1 si proprius servus hoc commiserit . . .; de ecclesiastico et fiscalino et -o servo volumus *eqs. (cf.* 142,7). **2** *in feodum datus, iure feodali possessus – zu Lehen gegeben, in Lehnsbesitz (befindlich):* PRUD. TREC. annal. a. 839 p. 20,30 complures non solum proprietatibus, verum etiam -is (-fac- *1*) donavit honoribus *imperator*. DIPL. Otton. I. 280 nec alicui sedi . . . vel cuilibet personę -um aut subiectum nisi . . . regię dignitati subsidat *coenobium (cf.* DIPL. Otton. II. 42 appendex vel -tiarium subiaceat). DIPL. Otton. III. 95 proprietates . . . iuste quidem prebendarias, sed multis retro temporibus iniuste -as. CHART. Bern. I 4,148 p. 363,6 vicum . . . comiti . . . fecit -um. CHART. Turic. 259 p. 144,7 (dipl. Heinr. V.) aliquem de familia . . . tributarios sive -os alicui in servitutem dare. CHRON. Mont. Ser. a. 1180 p. 157,24 hereditaria proprietas et -a possessio. *al.* **B** *ad praebendam pertinens – Pfründen-:* TRAD. Patav. 483 p. 191,11 (a. 1120/40) ut eadem predia . . . canonicus -o iure possideret. **C** *ad fructum pertinens, fructuarius – Nutzungs-, Nieß-:* TRAD. Frising. 614 (a. 836) hoc *(sc. quod tradidi)* iterum a . . . Erchanberto -o usu in beneficium accepi. **D** *usufructuarie commodatus – zu Nießbrauch verliehen:* CHART. Lux. I 166 p. 212,22 (a. 959) predium . . . recepimus, non proprium, sed -um.

II *subst.:* **A** *masc. i. q. homo feodo instructus, vassallus – Lehnsmann, Vasall (cf. Lesne, op. cit. p. 8):* VITA Balth. B 7 p. 489,33 ut nemo . . . de his villis . . . -tiarios . . . haberet. CAPIT. reg. Franc. 128 p. 253,24 de -is, qui de eodem monasterio beneficium habere videntur. DIPL. Heinr. II. 515 (spur. s. XII.[ex.]) si quis -us in villis fieret. CHART. Pomm. A 177 p. 406,27 ab omni exactione curie mee et -tiariorum meorum *(sc. ducis)*. ANNAL. Prag. III a. 1281 p. 202,51 iudicem . . . regni et alios -os. **B** *neutr. i. q. ius possessionis per precariam datum – Besitz zu prekarischem Leiherecht:* TRAD. Frising. 437 (a. 820) iterum in -um eam *ecclesiam* . . . accepit *presbyter*. 459 episcopus . . . Reginolfo ipsam rem *a patre traditam* in -um praestitit. *fort. add.:* TRAD. Frising. 472 (a. 822) in -i usu . . . accepi.

adv. ***beneficiarie.** *iure feodali, in feodum – nach Lehnrecht, zu Lehen:* HARIULF. chron. 3,19 p. 137,4 quatenus nec -e nec alio modo a dominio fratrum cuilibet donata subtraheretur *villa*, sed . . . proprie deinceps serviret.

***beneficiatio**, -onis *f.* **1** *actio benefaciendi – das Wohltun:* ALBERT. M. eth. 9,2,5 p. 578[a],17 bonum . . ., quod in ipso actu -is est. **2** *ministratio benefice facta – wohltätige Betreuung:* ALBERT. M. eth. 9,2,5 p. 580[b],17 amari autem, quod est in -e beneficiati, assimilatur ei, quod est pati.

***beneficiatrix** *v.* benefactrix.

1. *beneficiatus *v.* 1. *beneficio.

[Heßler]

2. beneficiatus, -us *m. possessio iure feodali data sive accepta – Lehnsbesitz:* TRAD. Teg. 387 (a. 1206/17) homines . . ., qui erant in feodo domni Hainrici . . ., a -u predicti Hainrici . . . redempti sunt.

1. *beneficio, -avi, -atum, -are. *script.:* -fac-: *p. 1432,35.* -iti-: *l. 46. form. depon.: l. 16.68.*

I *de benignitate i. q. beneficiis afficere, iuvare – mit Wohltaten bedenken, fördern:* **A** *gener.:* ALBERT. M. eth. 4,2,5 p. 302^{b},14 magnanimi est verecundari -tum (*p. 1124^{b},9* εὐεργετούμενος) ab aliquo. pol. 5,7^{f} p. 512^{a},6 'omnes enim', scilicet reges, 'cum -assent vel potentes -are (*p. 1310^{b},36* εὐεργετεῖν) civitates *eqs.*' **B** *c. colore quodam:* **1** *gratia divina afficere – begnaden:* HELW. denar. p. 87,17 vide, anima..., pre quibus... dilecta et -ta sis a Deo. **2** *remunerari – belohnen:* DIPL. Heinr. II. 6 nobis fideliter servivit et dignus quem -remur fuit *abbas. cf. l. 32.* **3** *donis afficere – beschenken:* AEG. AUR. gest. 2,53 p. 59,11 ecclesiam . . . Nitardus decimis et agriculturis . . . -vit. **4** *donare – schenken (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 330):* NOTIT. Arnon. 6,1 quod fuit eis *(liberis Baioariis)* ex causa dominica *(sc. ducis)* -tum. *ibid. al.*

II *de mutuo:* **A** *ex precaria, censu sim.:* **1** *de praestatione i. q. commodare – leihen, in Leihbesitz geben:* COD. Lauresh. 16 (a. 792) postea mea fuit petitio . . ., ut ipsam rem michi *(sc. donatori)* sub usu fructuario -are deberetis *(cf.* CHART. Sangall. A 338. *al. in formula precariae).* 41 res . . . nobis traditas . . . tibi . . . per hanc prestariam -amus (*cf.* CHART. Argent. I 16 p. 12,29 per precariam -vi). DIPL. Conr. II. 124 p. 170,19 abbas . . . matronae . . . curtem . . . -vit. CHART. Wirt. II 453 qualiter ęgo . . . abbas quoddam beneficium . . . tali . . . lege -verim, quatenus ipsi . . . duas libras çerę . . . persolvant. *al. c. sensu remunerationis:* FORM. Turon. add. 3 ex ipsis rebus, quas nobis oblegasti, et illis, quas tibi . . . -vimus. **2** *de usu i. q. per precariam habere – zu prekarischer Leihe besitzen:* CHART. Epternac. 98 (a. 788/89) sua *(sc. donatoris)* fuit peticio et nostra *(sc. archiepiscopi)* fuit benivolentia, ut ipsas res diebus vite sue -are debeat. CHART. Sangall. A app. 7 p. 386,32 ut . . . easdem res *traditas* habueritis sub usu fructuario ordine -are. **B** *praedio ministri instruere – mit einem Dienstlehen ausstatten:* TRAD. Frising. 1226^{a} (a. 972/76) ut . . . viri, si essent -ti, . . . servirent episcopo (*cf.* 1458^{a}). **C** *praebenda dotare – mit einer Pfründe ausstatten:* CHART. Naumb. 138 (a. 1137) beneficium, quo . . . scolarum magister diu -tus fuerat. CHART. Turic. 389 (dipl. Frid. II.) plures inter vos *(sc. canonicos)* sunt . . . ad prebendas conlocati, qui extra provintiam -tiati negligunt . . . deservire presentialiter. CHART. Worm. 293 p. 196,19 ut nullus . . . scolaris in ecclesia non -tus chorum frequentet. *al.*

III *in re feodali:* **A** *in feodum dare – zu Lehen (ver)geben:* **1** *de summo principe:* DIPL. Karoli M. 107 mansus, quem genitor meus Fulrado *capellano* -vit. 148 p. 201,6sq. monasterium . . ., quod avus noster . . . Miloni *archiepiscopo* -vit et postea . . . Pippinus . . . Miloni -vit. CAPIT. reg. Franc. 297,7 p. 433,20 decimas . . . ad ecclesiam, unde res erant -tae, . . . dari constituit *Pippinus.* DIPL. Arnulfi 28 ut res . . . Oddoni *comiti* -tas ad monasterium . . . in ius proprietatis traderemus. DIPL. Otton. I. 61 predium . . ., quod hactenus . . . Aginoni -tum habuimus, . . . donavimus. GERHOH. novit. 35 (14) qui *(reges)* . . . -ant vel potius inmaleficiant non solum . . . regalia, sed insuper ecclesiastica bona. *al.* **2** *de proceribus:* DIPL. Ludow. Germ. 102 p. 148,14 sive ex parte nostra sive ex alterius . . . parte ibi . . . -tae fuissent *curtes.* CHART. Bund. 363 p. 272,24 predia militibus -ta. *al.* **3** *de praelatis:* EINH. epist. 24 episcopus . . . -vit homini nostro . . . mansos III et mancipia XII. CHART. Rhen. med. I 105 p. 110,16 ut nullus prelatus licentiam habeat cuiquam ipsas res -are . . . aut in prestariam tribuere (DIPL. Karoli III. 109 nullus . . . abbas . . . -andi [-faciendi *D*] h. l. *cf.* 121 ut nullus . . . res -ari [-are *D*] aut in suos usus retinere praesumat). TRAD. Scheftl. 60 si alicui de communi usu fratrum -rentur *bona. al. spectat ad reditus pecuniae:* RUD. TRUD. (?) gest. 9,13 antecessor meus *(sc. abbatis)* IV libras denariorum duobus potentibus viris -verat. *spectat ad mancipia sim.:* SIGEH. Maxim. 25 ut nulli -rentur *puer eiusque posteri.* TRAD. Ratisb. 711 Berhta, que antea iniuste -ta est. 792 p. 372,17 multi . . . censuali iusticia ad altare . . . pertinentes Werinhero . . . sunt permissi, non -ti. TRAD. Teg. 249 p. 188,34 quem *(famulum)* . . . ministeriali nostro . . . -vimus *(sc. episcopus). al. v. et p. 1431,65.* **B** *feodo instruere – mit einem Lehen ausstatten, belehnen:* **1** *de summo principe:* LEO III. epist. 5 p. 95,28 ubi eum *(archiepiscopum)* -astis *(sc. imperator).* DIPL. Arnulfi 95 oratori nostro . . . mansos . . . cum consensu Otacharii, qui inde -tus est, ad proprium concessimus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 295,25 quibus *(dignitatibus et beneficiis)* . . . nonnullos suorum -tos ditavit *rex. al.* **2** *de proceribus:* CHART. Salem. 10 p. 18,19 (a. 1166) Swicgerus, qui eodem prato a duce . . . -tus fuerat. CHART. march. Misn. II 372 ne alicui, nisi a quo essent -ti, hominium facerent *cives.* CAES. HEIST. mirac. I 7,32 p. 40,15 miles . . . cum . . . domino suo, a quo -tus erat, habitabat. *al.* **3** *de praelatis:* DIPL. Conr. II. 129 p. 175,15 milites suos inde *(sc. de rebus abbatiae)* -are. EPIST. Heinr. IV. 28 qui se de illa custodia -os asserunt. GERHOH. aedif. 14 (32) p. 158,6 milites vero ministros nusquam invenimus ita . . . commendari, ut de rebus aecclesiae debeant -ari. *adde:* ANON. Has. 8 ex . . . militiae multitudine . . . omnes -ti sunt ex huius abbatiae bonis.

adi. **beneficiatus,** -a, -um. **1** *iure praeditus – berechtigt:* REGISTR. Patav. I p. 59,11 (s. XIII.) naute -i ad navigandum in orientem bis in anno. **2** *praedio censuali instructus – mit einem Zinslehen ausgestattet:* REGISTR. Pant. Col. 17,77 p. 128,1 (a. 1225) de -is hominibus . . . curtis, qui vocantur zinfirlinche, solvuntur camerario XVIII solidi. **3** *praebenda dotatus – mit einer Pfründe ausgestattet:* CHART. Beron. 65 (epist. papae a. 1247) quod idem *canonicus* alias -us existit (CHART. episc. Halb. 781). **4** *in feodum datus – zu Lehen vergeben:* CAPIT. reg. Franc. 249,3 per cappellas dominicas seu -as (-fac- *cod.*). **5** *feodo instructus – belehnt, Lehns-:* CHART. Xant. 39 p. 30,2 (a. 1167) ministeriales . . ., -i viri. CONST. I 302,1 perdidimus *(sc. imperator)* ibi viros nobiles nostros -os, ministeriales et servientes strenuos.

subst. **1. beneficiatus,** -i *m.* **1** *qui beneficiis affectus est – Empfänger von Wohltaten: v. p. 1428,34sq.1430,70.* **2** *clericus beneficio ecclesiastico sive praebenda dotatus – Benefiziat, Pfründner:* CHART. Sangall. B 428 p. 313,37 (epist. papae a. 1249) de . . . -orum . . . nominibus. CHRON. Erf. mod. II a. 1274 p. 265,1 ab omnibus -is et religiosis. CONTIN. pontif. Rom. (MGScript. XXX p. 712,21) honorabili canonicorum et -orum collegio. **3** *homo feodo instructus, vassallus – Lehnsmann, Vasall:* RUD. TRUD. gest. 3,3 -i aecclesiae . . . fidelitatem ei *(abbati)* faciunt. CHART. Mog. A 519 p. 424,32 presidentibus . . . canonicis, -is quoque tam liberis quam ministerialibus *ecclesiae* (DIPL. Conr. III. 167 petitione . . . confratrum, -orum, ministerialium . . . ęcclesię. *al.*). OTTO FRISING. gest. 2,12 -i . . . in feodis dampnantur. CHRON. Reinh. a. 1197 p. 554,39 -i et privati. AEG. AUR. gest. 3,15 coram liberis hominibus et -is et fidelibus ecclesie. *al.*

2. beneficiatum, -i *n. terra in feodum data – zu Lehen ausgetanes Land:* DIPL. Karoli III. 104 de quocumque nostro fisco sint *mancipia,* aut ex dominicato aut ex -o.

2. *beneficio, -ere. **1** *comparare – verschaffen:* CHART. Sangall. A 17 (a. 752/58) ego Liutgęrus *(donator)* precor . . ., ut mihi usum -rem ad ecclesię vestrę *eqs. cf. p. 1431,34sqq.* **2** *in feodum dare – zu Lehen geben:* TRAD. Weiss. 53 p. 57,14 (a. 774) ut nullus rector . . . a locis Dei . . . res nec prestet nec -at ulli hominum (*item* 178 p. 168,14).

***beneficiolum** (-iti-), -i *n.* **1** *praediolum – kleines Besitztum:* DIPL. Karoli III. 123 p. 196,7 ęcclesiam . . . cum -tiolo ad illam pertinente. **2** *(parvum) praedium locatum – (kleines) Leihegut, 'Lehngut':* **a** *de possessione libera:* **α** *proprie:* TRAD. Frising. 689 (a. 847) econtra unum -um . . . per censum acceperunt *donatores.* TRAD. Ratisb. 41 econtra . . . episcopus et vicarius . . . tradiderunt . . . -um ad Tanna, id est casam cum curte, aecclesiam . . ., mancipia. CHART. Sangall. A 738 p. 341,31 -um illud . . . et possessiunculam

[Heßler]

Willoboldi ... possideant. *c. sensu remunerationis:* TRAD. Lunaelac. 71 (a. 853) traditionem facio, ut id ipsum *(sc. quod tradidi)* habeam et -um meum, quod inde accepi. **β** *translate de iure:* TRAD. Frising. 690 (a. 847) econtra recipientes *donatores* in -um ... ęqualem rem. **b** *de colonatu (fere servili):* ORTL. chron. 1,6 p. 32,23 tradidit *comes* ... cuncta -a, quae ad culturam vineae fuerant deputata (*cf.* BERTH. ZWIF. chron. 3 p. 150,28 vinitores cum -is propriis. 45 p. 281, 17). REGISTR. Neocell. (Frising.) 86 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX) duo -tiola. **3** *(parvum) feodum – (kleines) Lehen:* TRAD. Patav. 13 (a. 785/97) Roodlant abbas et Roodbertus quaesierunt unum -tiolum (*syn.* benefitium). EINH. epist. 30 parvum -um ... ablatum est ab illo *presbytero* ... et nunc nescit, ... qualiter seniori suo servire debeat. TRAD. Frising. 1045 p. 788,37 -um unum pene desertatum. HARIULF. chron. 3,7 p. 110,15 (dipl.) -um Nortberti et Guicbaldi. *al.*

beneficiosus, -a, -um. *beneficus – wohltätig:* ALCUIN. epist. 79 p. 120,18 quominus ad me usque -a munificentia pervolasset *caritas.*

1. beneficium (-tium), -i *n. (m.* -us: *p. 1435,13.16. cf. l. 71. p. 1435,13; ?f.* -a: *p. 1435,16.25.44) script.:* pe-: *p. 1437,10.* bon-: *p. 1435,18.* -nęf-: *p. 1438,37.* -nif-: *p. 1434,6. 1436,38. 1441,63.* -effi-: *p. 1434,7.62.* -fac-: *p. 1435,14.*

I *de merito i. q. benefactum, bonum opus – gute Tat, gutes Werk:* **A** *in univ.:* EPIST. Aldh. 2 p. 496,24 largae institutionis -um. THIETM. chron. 2,45 tanti memor -i. LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 197,7 malle ... -is certare quam maleficiis. CHART. Rhen. inf. I 279 p. 181,41 cum ... caritatis -o (*syn.* opera). CHART. Babenb. 94 p. 128,42 hoc -um consecuti sumus *(sc. dux).* CHART. Carniol. II 104 p. 80,22 in anniversariis -a pietatis ... exhibere. CHART. Culm. 76 p. 53,33 predictos ad ... participacionem missarum ..., largicionum et aliorum omnium -orum, que in ecclesia nostra fiunt ..., recipimus. *al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *quod strenue factum est, egregiae actiones – tüchtige Leistung, hervorragendes Wirken:* LIBELL. de conv. Baiuv. 9 *archiepiscopus* inter cetera -orum opera ... Ottonem constituit episcopum. VITA Otton. Bamb. III 1,31 ecclesia ... pastoris sui -o reformata refloruit. ALBERT. M. pol. 3,10[1] p. 302[a],43 a -o (*p. 1286[b],10* εὐεργεσίας) *cives* instituebant reges. **2** *salubris ratio – heilsame Maßnahme:* EPIST. Heinr. IV. 17 p. 26,27 si vos *(sc. Romanos)* ... nostris -is resistentes non invenerimus.

II *de benignitate, liberalitate:* **A** *proprie i. quod erga aliquem bene factum est – Wohltat (alluditur ad feodum: l. 54.58sqq.):* **1** *latius* (*cf.* GLOSS. I 273,37 St.-S. -is uuolatatin): HRABAN. epist. 3 p. 385,15 ego, in quem plurimum tuorum -orum contulisti *(sc. archiepiscopus).* WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 64,26 uti simplicis erga aliquem -i vel duplex prȩmii reponatur effectus. p. 65,5 cum ... tuorum in me -orum velut acervos inspiciam. EPIST. Teg. I 82 ob vestrum -um reddidi vobis malum. WOLFHER. Godeh. II 3 ecclesiae proprietas ... -i, immo maleficii causa dividebatur (DIPL. Westph. 213 p. 280,13 non dico -um, sed maleficium). ANDR. STRUM. Ariald. 12 quanta -a tam verbis quam factis ... fratribus ... impenderit. RAHEW. gest. 3,8 p. 176,33 nec ipsum *(papam)* penitere, si maiora -a de manu eius suscepisset *imperator* (3,23 p. 196,16 [epist. papae] dicitur -um aput nos non feudum, sed bonum factum. *cf.* GLOSS. I 702,58 St.-S. -a lehan [*spectat ad Vulg. II Macc. 8,20, sc. prave versum*]). *saepe. expressius i. q. beneficentia – Wohltätigkeit:* AGIUS vita Hath. 25 munera eius -o collata praeferebant *homines lugentes.* HROTSV. Pafn. 3,10 non arbitror pretium piacli aptum esse ad opus -i. **2** *strictius:* **a** *gratia, clementia, favor – Gnade, Huld(e), Gunst(bezeigung):* **α** *theol.:* ALDH. ad Acirc. 142 p. 202,14 caelestis -i munificentia. HRABAN. epist. 33 p. 466,40 -a Dei erga priorem populum. GODESC. SAXO conf. p. 56,3 gratiae -a et iustitiae simul iudicia. THIETM. chron. 5,1 inmemor -orum. *al.* **β** *publ. et iur. (de mutuo v. p. 1436,49sqq.):* DIPL. Merov. I 11 hunc -um non negasse. *al.* BEDA hist. eccl. 5,10 p. 299,12 eos ... -is adtollens *Pippinus.* ANNAL. regni Franc. a. 748 Pippinus ... Tassilonem in ducatu ... conlocavit per suum -um *(cf. p. 1427,62).* DIPL. Ludow. Germ. 20 p. 24,40 -um, quod in nobis postulavit *abbas.* LUP. FERR. epist. 22 vestro *(sc. cancellarii)* -o. HROTSV. Sap. 5,17 tua *(sc. Adriani)* -a minime desidero. THIETM. chron. 5,9 p. 230,20 obliti benificiorum comitis. CONST. II 420 -orum (beneff- *3*) primitiis honorare. *al. iron.:* OTTO FRISING. gest. 2,30 nullius -o traditam, sed virtute expugnatam ... urbem. *de poenae remissione:* LEG. Burgund. Rom. 9,4 quibus *(raptoribus)* ... si principali -o praestatur vita. **γ** *eccl.:* RIMB. Anscar. 1 p. 19,38 vestro *(sc. patrum Corbeiensium)* -o ac licentia. COD. Lauresh. 155 p. 439 (epist. papae a. 1159) -is tuam devotionem remunerare. CHRON. Erf. mod. II a. 1260 p. 250,8 ut -um confirmacionis consequatur *electus. al. spectat ad praestariam:* CHART. Sangall. A 32 (a. 761) ut illas res, quas ... tradidit ..., ei per -um per cartulam istam precariam represtare deberemus *(sc. abbas). al.* TRAD. Frising. 42 si evadeo in -um praestandi ... ab episcopo. **b** *miraculum – Wundertat:* WILLIB. Bonif. 8 p. 54,25 in loco, ubi sanctum deposuerunt corpus, divina deinceps -a redundabant. LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 5,34 -a curationum. RUOTG. Brun. 31 -is largioribus cotidiana obsequia mutuari. *al.* **B** *meton. i. q. donum, munus – Gabe, Geschenk, Schenkung:* **1** *in bonam partem:* **a** *theol.:* COD. Lauresh. 22 p. 304,2 (dipl. Ludow. Pii) si ... de -is a Deo nobis collatis ... aliquid conferimus. *al.* CHART. Tirol. 594 (a. 1210) divina providentia ... inter cetera ... -a etiam noticiam litterarum hominibus concessit. 1263 p. 301,18 scripture -um a patre luminis evolavit. ALEX. MIN. apoc. 19,5 p. 391,33 de temporalibus -is *salvatoris. al.* **b** *eccl. de oblatione, eleemosyna* (*cf.* GLOSS. IV 172,65 St.-S. -a munera oblai): CONC. Merov. p. 179,19 in ipsa die *(sc. kalendis Ianuariis)* ... omnia -a tribuantur (*cf.* SERMO de sacril. 25 qui ... focum vel ... -um ... non porrigant). LUP. FERR. epist. 14 ut munificentiae illius *(regis)* -um ad villam ... pervehatur. CHART. Solod. 231 p 127,23 (epist. papae a. 1185) cum decimis et -is, que in eadem ecclesia habetis. CHART. Brixin. 48 (epist. papae) -a stipendiis vestris *(sc. canonicorum)* annexa, que apud vos oblationes dicuntur. *al.* **c** *iur. de donatione, traditione:* DIPL. Merov. I 46 merito -a, quae possident, amittere videntur, qui *eqs. (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 330sqq.).* 71 se oportuna -a ad loca sanctorum ... prestamus (*al.* [*cf. p.1435,14*]. FORM. Senon. I 5 pars pare suo o. et congrua -a non denegavit). LEX Raet. Cur. 1,2,2 quicumque homo -o de qualecumque rem ad principem ... receperit (*cf.* 10,5 qui ... fescale -um habuit). TRAD. Frising. 63 p. 90,11 willam propriam ... tradedi ...; dono ... praenotatum -um ... pro domno Tassilonem ..., qui mihi ... hoc largitus est donare. DIPL. Arnulfi 94 dedit ... Ricarius ...; et in recompensatione huius -tii tradimus *eqs.* ODILO Adelh. 11 (ed. H. Paulhart, MIÖG Erg.-Bd. 20,2. 1962. p. 38,11) cenobiis ... plurima largiebatur -a (dona *P 3*). CHART. Heinr. Leon. 112 p. 169,25 ipsorum *(progenitorum)* ... -is ... aliquid superaddere. CHART. Babenb. 145 p. 188,32 ecclesias ... -is, honoribus ... ampliare. *saepe. spectat ad iura regalia:* CONST. I 96 (epist. papae a. 1111) predecessores ... vestri *(sc. imperatoris)* ecclesias regni sui tantis regalium suorum -is ampliarunt, ut *eqs.* **d** *usu spirit. de indole:* CHRON. Reinh. a. 1026 qui *(Wichmannus)* ... subductis sibi nature -is ... sterilis ingenii inventus est. **e** *abl. -o i. q. gratiā – dank:* CONST. II 420 (a. 1233) sicut innate -o (beneff- *3*) gratie una persona censetur *pater cum filio.* **2** *in malam partem:* **a** *de corruptione:* LEG. Wisig. 12,3,10 -um ... a quolibet Iudeo ... accipere. *al.* RUOTG. Brun. 30 p. 31,17 hunc terrorem, qui -o obligari non potuit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 302,2 quam *(concubinam)* ... ab eo *(milite)* peccunia et -is emptam abstulerat *episcopus* (COD. Lauresh. 148 abbas ... se expurgavit neque pecunia neque -o introitum suum ... commaculasse). ORD. canc. pap. 2,1 p. 34,7 pensiones vel -a ... non recipiam *(sc. vicecancellarius).* **b** *de exactione indebita:* LEG. Wisig. 7,4,4 qui reos capiunt ..., pro absolutione eorum aliquid -i *non* consequantur. 12,1,2

[Heßler]

p. 407,23 ut, dum . . . defensor ordinatur, nullum -um iudici dare debeat. **C** *translate de iure concesso:* **1** *specialis permissio – besondere Genehmigung:* LEG. Burgund. Rom. 30,5 quod eis *(apparitoribus)* . . . discedere non licebit, nisi vacationis -um . . . consequantur. **2** *ius clementer datum – Vergünstigung:* CAPIT. reg. Franc. 6 p. 14,31 omnia -a tam repromissa quam in praesente conlata. LEG. Wisig. 12,2,13 si . . . sibi iniusta non poposcissent -a *Iudaei.* CAPIT. reg. Franc. 159 p. 320,25 volumus *(sc. imperator)* hoc -um prestare. CHART. Babenb. 212 p. 16,6 (a. 1218) Virgina . . . obtinuit personale -um, ut liceret sibi *eqs.* **3** *privilegium – Vorrecht:* DIPL. Merov. I 38 talem actoribus . . . monasterii . . . prestitisse -um, ut *eqs. (cf.* 84 ipse -us ad ipsa baselica . . . fuit concessus. FORM. Marculfi 1,3 si -a [-facia *A 1*] oportuna . . . concedimus [*sc. rex. cf. p. 1434,42*]. DIPL. Pipp. 5 p. 8,34 ipsa -a . . . fuit indultum. DIPL. Karlom. [I.] 49 ipsi -us. *al. in formula immunitatis).* CHRON. Noval. 2,6 in . . . episcopio . . . tenetur -um. DIPL. Heinr. III. 194 ecclesie . . . hoc boneficium indulgemus, ut *eqs.* CHART. Babenb. 344 p. 188,20 ut amplius *fratres* gaudeant de nostro *(sc. ducis)* -o speciali. *al.*

III *de recompensatione, satisfactione (cf. p. 1436,58sqq. 1437,12sqq.):* **A** *multa, compositio – Buße, Bußzahlung:* FORM. Andec. 47 se hoc non facebat, cum legis -o ipso illo . . . revestire deberit (LEX Ribv. 59,2 cum l. -um . . . restituere. 69,5 cum l. -a [-um, -o *var. l.*] restituat. DIPL. Merov. I 66 p. 59,22 reddere. FORM. Marculfi 1,38. CHART. Rhen. med. I 14 p. 18,17 exsolvere. *al.*). **B** *merces, praemium – Lohn, Belohnung* (*cf.* GLOSS. II 342,70 St.-S. -a lon): OTTO FRISING. gest. 2,30 p. 139,19 sicut . . . a minoribus . . . expetitur obsequium, sic a maioribus meritum iuste rependitur -um. CHART. Burgenl. 64 p. 36,3 ut . . . collata nobis *(sc. regi)* . . . servicia nuda -o nullatenus relinquamus. 111 p. 77,19 condigna . . . laboribus . . . -a. *cf. p. 1434,40sq. pensio grate data – Gratifikation:* CHART. Rhen. inf. I 368 (a. 1150) Gerhardo, ut huic venditioni assensum preberet, unius talenti -um concessimus *(sc. abbas).* **C** *tributum (speciale) – (besondere) Abgabe:* CHART. Basil. C I 55 (a. 1185/90) quicquid -i burgenses episcopo inpenderint. GESTA Frising. cont. II (MGScript. XXIV p. 324,25) -um, quod dicitur marchůtr. CHART. Gosl. I 401 p. 411,32 pro -is de advocatia solvendis. CHART. select. Keutgen 131,2 Iudei dabunt . . . in -o . . . zonas et sericum. *al.*

IV *de adiutorio, utilitate, opibus:* **A** *auxilium – Hilfe* (*cf.* GLOSS. I 701,48 St.-S. -i uolleisti): **1** *proprie:* **a** *de anim.:* CHRON. Fred. 4,69 huius -ae vecessitudinem (*cf.* 4,73 repensionem). LAMB. HERSF. annal. a. 1074 p. 197,35 si eius *(regis)* -o in regnum restitueretur *Salomo.* HELM. chron. 54 p. 106,23 comeciam . . . Heinricus . . . -o Adelberti assecutus est. BALDER. Alber. 20 p. 254,14 comes . . . -o velocis equi vix aufugit. *fidelis opera – guter Dienst:* IOH. CANAP. Adalb. 28 p. 593,39 pro praestitis -is gratiam vectoribus . . . agens. **b** *de rebus:* VITA Heinr. IV. 13 p. 42,16 accedente et Reni -o, qui per naves delicias *civibus* . . . invito obsessore subministraret. RICHARD. ANGL. anat. I 341 digestio in stomacho fit propter -um caloris. CHART. Friburg. 36 p. 21,24 aque deductionem, per cuius -um agri . . . irrigantur. CHART. Turic. 445 p. 324,16 que geruntur in tempore, scripturarum -o perennantur. *al. abl. -o i. q. per – vermittels, durch:* CONC. Merov. p. 159,7 non solum cannonecis statutis, sed et legum -o. **2** *meton. plur. i. q. salutares reliquiae – Reliquien, 'Heiltum':* PASS. Quir. Teg. 10 partitis -is Dei . . . secesserunt episcopi. *fort. de pallio altaris (cf. ed. E. de Rozière p. 42sq.):* LIBER diurn. 14 ut -a beati archangeli . . . sibi postulat debere concedi. **B** *tutela, praesidium – Schutz, Schirm:* **1** *de anim.:* CONST. I 96 (epist. papae a. 1111) ut Romanae ecclesiae magnitudo . . . tuis *(sc. imperatoris)* . . . -is et serviciis conservetur. CHART. Burgenl. 350 ut Domino famulantes regio adiuti -o quiete vivant. *spectat ad asylum:* CONC. Merov. p. 130,23 *virgo* refugiat ad ecclesiam, donec propinqui possint eam . . . ecclesiae -o liberare et defensare (p. 198,15. 204,4). **2** *de rebus:* EINH. Karol. 9 p. 12,17 noctis -o . . . protecti (OTTO FRISING. gest. 2,20 p. 123,2. *al.*). OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 53,1 pulveris aerem obducentis -o. HELM. chron. 48 p. 95,25 -o vicini nemoris salvati sunt. **C** *commodum, usus – Vorteil, Nutzen:* **1** *proprie:* **a** *iur.:* **α** *de legis commodo ('Rechtswohltat'):* LEG. Burgund. Rom. 44,3 his . . . ista -a denegantur (LEG. Wisig. 5,7,3 ut nec servitia dominis nec -a proclamantibus *mancipiis* denegetur [-entur *var. l.*]). LEX Raet. Cur. 9,16 per legem per ipsius -um. CHART. Burgenl. 76 (epist. papae a. 1207) per restitutionis . . . -um (CHART. Tirol. 1288 renuntiantes . . . -tio restitutionis in integrum. *al.*). CONST. II 158,7 proclamationis ac appellationis -um. CHART. Tirol. notar. II 566[a] p. 275,9 inventarii. CHART. Merseb. 338 iuris. CHART. Basil. C II 256 p. 146,7 soror renunciavit . . . -o Velleyani. *al.* **β** *de fructu:* FORM. Marculfi 1,13 sub usu -o . . . possidere (2,8. CHART. Fuld. B 38 sub u. et -o tantum . . . excolere. TRAD. Lunaelac. 94 p. 56, 25. *al.*). *lucrum, reditus – Gewinn, Ertrag:* FORM. Wisig. 38 in -o solidorum ipsorum daturum me tibi *(sc. creditori)* spondeo hoc. TRAD. Frising. 50 ut ex eius *(ecclesiae)* fruar -is. **b** *medic.:* WILH. CONG. chirurg. 1496 de -o emoroidarum. NOTULAE Wilh. Cong. 1424 venarum incisio multa corpori confert -a. **c** *natur.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 15,26 -o . . . pastus et nutrimenti . . . plura animalia conversantur inter homines. **2** *meton. i. q. bonum – Gut:* **a** *theol.:* NICOL. I. epist. 47 p. 327,3sq. quidam sibi peritura seu toxicata -tia subtrahi metuunt . . . et per hoc aeternis -is . . . privantur. FLOD. hist. 3,28 p. 552,37 aspirare . . . ad -a et negocia secularia. **b** *publ. de facultatibus:* CHRON. Pol. 2,36 p. 105,16 cum sis *(sc. frater)* maior etate parque -o regnique divisione. **c** *eccl. de dote:* CAPIT. reg. Franc. 178,5 non de suo *(sc. ecclesiarum)* aliquo -o, sed solummodo de altari. THIETM. chron. 2,36 -um . . . omne, quod ad aecclesias . . . pertinens fuit. CHART. Tirol. 1147 de . . . -o plebis et ecclesie de Milten. *al. de fundo:* FORM. imp. add. 2 famulum . . . ex -tio illius aecclesiae eiusque familia ortum. *de apparatu liturg.:* CATAL. biblioth. Ruf 16 p. 42,37 (a. 1172) presbiter dedit . . . duas cappas cum -o aecclesiae, quod ad suum usum pertinuit. **3** *translate:* **a** *iura utilia, attinentia – nutzbare Rechte, Zubehör:* DIPL. Merov. I 11 in terris, domebus, mancipiis . . . vel relequo -o. 67 p. 60,17 benificiis. FORM. Marculfi 1,30. TRAD. Weiss. 243 p. 234,26. *al. in pertinentiis.* **b** *ius usus fructus – Nießbrauchsrecht:* TRAD. Frising. 96 (a. 779) quam *(coloniam)* . . . filio meo in -um concedo. CHART. Tirol. 179 (a. 1140/65) qụe *(ministerialis)* idem predium in -o et vadimonio habuit. **c** *proprietas, possessio – Eigentum(srecht), Besitz:* IOH. VIII. epist. A 48 monasterium . . ., quod . . . nullus umquam episcoporum vel iudicum in -um quesivit. DIPL. Otton. I. 180 p. 263,35 rex tradidit ad idem monasterium in -um . . ., quicquid habuit. DIPL. Conr. II. 210 p. 287, 24 ipsius domus -a minorare.

V *de mutuo:* **A** *proprie i. q. commodatio, locatio (ex gratia facta) – (gnädige) Verleihung, 'Leihe' (cf. p. 1434,15):* FORM. Marculfi 2,40 convenit hanc epistolam prestaturia . . . conscribere, ut . . . per nostro -tio . . . amba locella excolere debeatis. LEX Baiuv. 1,1 nullam habeat *donator* potestatem exinde . . ., nisi defensor ecclesiae ipsius per -um prẹstare voluerit ei. CHART. Epternac. 90 ut . . . ipsas res *donatas* nostro *(sc. abbatis)* -o habeatis ad excolendum. CHART. Fuld. B 183 per precationem nostram et per vestrum *(sc. abbatis)* -um. *al. usque ad s. X. c. sensu remunerationis:* TRAD. Frising. 478 (a. 822) Memmo et . . . Isanhart clericus tradiderunt unam coloniam . . .; econtra . . . convenit . . . clerico aliam coloniam . . . per -um prestare, ut ipse habeat ambas colonias. **B** *meton.:* **1** *commodatum – Darlehen (cf. Waitz, Verf.-Gesch. II 1. p. 299[1]):* CONC. Merov. p. 82,5 nec *clericus* de praestitis -is quidquam amplius, quam datur, sperit (FORM. Andec. 60 accipi . . . ad pristetum -um argento uncias tantas). LEX Sal. Pipp. 87 tit. p. 102,24 (rec. E) si quis -um alterius reddere noluerit. FORM. Turon. 13 -um . . . inter annos tantos facere. *al. usque ad s. IX. adde:* CHART. Heinr. Leon. 24 pro -o, quod a Patherburnensi ecclesia . . . expecii, predium . . . pro . . . marcis . . . in pignore posui *(sc. dux).* **2** *praedium locatum – Leihegut, 'Lehngut' (una cum possessoribus: p. 1437,19.31):* **a** *de possessione*

[Heßler]

libera (fere ex precaria, praestaria; c. censu: l. 3.6.11; cf. A. Dopsch, Wirtschaftl. u. soz. Grundlagen d. europ. Kulturentw. ²II. 1924. p. 333): LEG. Wisig. 10,1,11 -um, quod fuerat consecutus, amittit, qui placitum non inplesse convincitur. TRAD. Ratisb. 13 p. 12,18 tam ipsum -um quam et alię res. CAPIT. reg. Franc. 140,4 utrum aliud -um habeat *de terra censuali* vel etiam proprium. CHART. Bund. I app. p. 392,15 -um Soluani in Legunitia mansum I et dimidium *(cf. W. Metz, DtArch. 15. 1959. p. 199).* TRAD. Frising. 1077 cum . . . mancipiis . . ., que . . . in predicto p-o fuerint. CHART. Austr. sup. II 111 p. 166,26 pheoda vel -a censualia *('Zinslehen' Waitz, op. cit. VI. p. 36²). al. c. sensu remunerationis:* TRAD. Patav. 69 (a. 819/24) deligavi . . ., ut . . . omnia . . . simul cum -o . . . mihi concesso in mea potestate consistant. DIPL. Ludow. Germ. 151 -um et proprium. CHART. Osn. I 158 praedium, quod ecclesiae dederunt, et -um, quod acceperunt. *al.* **b** *de colonatu (fere servili):* CHART. Rhen. med. I 135,4 (a. 893) Menizo tenet medietatem -i Radulfi, alia medietas absa est. DIPL. Conr. II. 200 p. 269,5 ex -is . . . rusticalibus clausure . . . construantur. 216 p. 296,17 si -um habuerint *laszi (cf.* CHART. Rhen. med. II 127 p. 169,21 -um, quod lazgût dicitur). CHART. Lamb. Leod. 26 p. 39,14 servos ecclesie -um tenentes de manu liberali. FUND. Sangeorg. 22 vinitoris -um. TRAD. Salisb. I 257 -um . . . agricolę. CHART. Stir. I 374 curtale -um. TRAD. Salisb. II 85 cum sex accolarum -is. CHART. Naumb. 301 predium . . . XX . . . virgarum, quod integrum -um dicitur (*cf.* TRAD. Salisb. I 424 prediola, quę vulgo -a vocamus [*de re v. E. Klebel, ZBayerLandesgesch. 11. 1938. p. 77*]). TRAD. Salisb. II 207 cum -o caseali *('Schwaige').* CHART. Heist. 22 p. 125,12 -um censuale ad curtim . . . pertinens. TRAD. Ratisb. 1052 -tium . . ., quod reddit sexaginta denarios. REGISTR. Austr. I p. 36 nr. 117 in Pingendorf X -a, VI infeodata et alia IV obligata. CHART. Stir. II 437 -um seu novale. CHRON. Ebersh. 11 curtim . . . cum -o servili. *saepe. ?nom. propr.:* TRAD. Salisb. I 274 (a. 1125/47) predium . . ., quod ab hominibus . . . -um decem virorum vocatur. *spectat ad piscationem:* DIPL. Heinr. II. 436 p. 558,12 piscatores . . . cum eorum -o. CHART. Steph. Wirz. 211 p. 218,9 piscalia -a *('Fischlehen' ed.).* REGISTR. Neocell. (Frising.) 56 (QuellErörtBayerGesch. N. F. XIX) -um piscium. **c** *de ministerio, artificio:* EINH. epist. 18 ne . . . -um suum amittat *pictor ('Handwerkerlehen' A. Dopsch, Wirtschaftsentw. der Karolingerzeit. ³II. 1962. p. 162).* FUND. Sangeorg. 25 custodis eiusdem *silvulae* -um (*cf.* CHART. Stir. I 169 p. 167,12 -um ad . . . silvam pertinens). DIPL. Heinr. III. 372ᴮ p. 512,29 (spur. c. 1116) nisi -a . . . habeant *scaremanni.* CHART. Bund. 375 p. 281,13 -um pellificis. CHART. Gosl. I 301 p. 333,19 braxatoris. *al. v. et l. 39sq. spectat ad ministeriales (cf. p. 1439,50.66.1440,21sqq.):* CONST. I 43 p. 88,6 (a. 1035) si . . . aliquod -um illi *(servo)* prestiterit *abbas.* DIPL. Heinr. III. 248 servienti nostro . . . mansos in -o suo . . . in proprium tradidimus. CHART. Heinr. Leon. 33 omne ipsius *ministerialis* -um. DIPL. Conr. II. 140 p. 190,32 (spur. s. XII.) accipiant *clientes* . . . -um suum *('Dienstlehen' K. Bosl, Frühformen der Gesellschaft. 1964. p. 314). al.* **3** *de -o ecclesiastico i. q. praedium clerico usui datum – geistliches Benefizium:* **a** *latius de ecclesiis rusticanis propriis (cf. Feine, Rechtsgesch. p. 185sq.):* TRAD. Frising. 1028 (a. 895/99) de -o Kerhardi presbiteri (DIPL. Otton. I. 208 dotem . . . ecclesiae, id est duas hobas, . . . et -um presbyteri . . ., id est unam hobam [*cf. E. Lesne, Rev. hist. de Droit franç. IV 3. 1924. p. 30*]). CHART. Stir. I 68 p. 77,28 de ęcclesia . . . cum clerico ibidem famulante et ipsius -o. **b** *strictius i. q. bonum praebendale, praebenda – Pfründe, Pfründengut (cf. Plöchl, Kirchenrecht. ²II. 1962. p. 410sq.):* CHART. Mog. A 219 p. 135,16 (a. 976) Gozmarum *cantorem* ab officio et -o deposuimus ([*sc. archiepiscopus*]. THIETM. chron. 6,36 hunc [*Wigbertum*] . . . -tio singulari et archipresbiteratus offitio demulcens *archiepiscopus.* VITA Otton. Bamb. III 1,4 p. 8,2 rex . . . virum [*sc. Ottonem*] . . . cancellarium constituit et eidem o. adherentibus -is eum investire curavit [*cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 453*]. CHART. Merseb. 140 p. 118,18 [epist. papae] abbatem ab o. -oque suspensum. CHART. Solod. 268 sub pena officii et -i. *al. cf. Hinschius, Kirchenrecht. II. p. 367sq.*). GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 390,18 ministeriis et congruis -is. DIPL. Heinr. III. 342 canonicos . . . cum . . . praediis et -tiis tam secularibus quam ecclesiasticis (CHART. Rhen. med. II 216 p. 255,1 ecclesias . . . in unum -um ecclesiasticum erigere ac instituere. *al.*). CONST. I 366 ratione -i scolastici. CHART. Solod. 240 (epist. papae) -a claustralia. CHART. episc. Halb. 399 -i, quod prebenda portę vocatur *(cf.* CHART. Anhalt. II 397 p. 286,19 -o p. . . . asscriptas *marcas).* HONOR. III. registr. 48 p. 37,1 -um prebendale (CHART. Lux. II 441. *al.*). CHART. Stir. II 406 p. 520,1 proventus . . . prebende vel -i. *al. accedente sensu officii:* CHART. Friburg. 45 p. 32,18 (epist. papae a. 1229) -a, que curam habent animarum annexam (CHART. Argent. I 372 [epist. papae]. *cf.* ALEX. IV. registr. 392 p. 351,22 de . . . -is cum cura. *al.*). *remissius i. q. officium – Amt:* GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 387,2 *episcopus* ministerium camerarii sibi *(sc. Udalrico)* commendavit; quo suscepto et aliis . . . -is . . . prospere agens *eqs.* CHART. ord. Teut. (Thur.) 150ᴵ in adepto . . . pontificali-o *(sc. Alberti, electi Ratisbonensis).* **C** *translate i. q. ius possessionis per locationem datum vel acceptum – Besitz zu Leihe-, Benefizialrecht, Leihbesitz:* **1** *spectat ad commodatum, conductionem:* EDICT. Roth. 327 dum in ipso -o aut conductura est *animal.* FORM. Marculfi 2,25 ut libera de argento . . . nobis ad -um (benifium *A 3*) praestetistis. 2,35 solidos . . . ad -um accipisti. **2** *spectat ad praedia:* **a** *iur.:* **α** *in possessione libera:* FORM. Marculfi 2,5 ad -um usufructuario ordine excolendum tenere *villam.* LEX Alam. 2,1 si quis liber, qui res suas ad ecclesiam dederit . . . et post haec a pastore ecclesiae ad -um susciperit. NOTIT. Arnon. 8,6 fuit hoc in -o de monasterio Salzpurch. TRAD. Frising. 159 ipsam causam in -um et in censum accepit . . . Engilsnot. TRAD. Ratisb. 191 p. 144,2 acceperunt . . . in -um propriale III loca ([*de re v. Waitz, Verf.-Gesch. VI. p. 122*]. *cf.* DIPL. Conr. I. 20 p. 19,36 in proprium -um). TRAD. Patav. 91 p. 78,23 quicquid . . . in beneficium habuit. CHART. Hall. I 138 p. 134,31 in -o sui solius. *saepe. accedente sensu privilegii:* CAPIT. reg. Franc. 81,18 qui tale -um habent, ut ad medietatem laborent. **β** *in colonatu servili:* DIPL. Arnulfi 38 concessimus . . . ei . . . hobas V cum mancipiis VI, quas ille in -o vult sumere. CHART. Rhen. med. I 135,27 sunt ibi in -um mansa V, que similiter serviunt. TRAD. Salisb. I 194ᶜ ut . . . area filiis . . . in -um sempiternum cederet. CHART. Salisb. II 306 p. 429,11 in -o procuratorio. *al.* **γ** *in ministerio:* COD. Odalb. 39 (c. 924) archiepiscopus tradidit . . . Erchanbaldo *ministeriali suo* . . . locum, veluti . . . tunc in -um visus est habere . . ., usque ad finem vitę . . . in proprietatem possidendum (CHART. Stir. I 253 p. 261,20 quas [*possessiones*] ab ipso comite in -um vel p. habuerunt *ministeriales*). VITA Dagob. 11 p. 518,10 qui *(venator)* eam *villulam* cupiebat habere in -o. *al.* **b** *eccl.:* TRAD. Frising. 80 (a. 776/78) episcopus . . . presbitero . . . oratorium in -o commendavit. 227 p. 210,23 hereditas, quam . . . clericus in -um sanctae Mariae . . . tenebat. VITA Bonif. II 1 p. 92,25 in -um . . . villulam et ecclesiam . . . acceperat *episcopus.* CHART. Turg. II 57 p. 212,7 quod aliquis de fratribus . . . ipsam *curtem* in -um claustrale possideret.

VI *in re feodali (cf. H. Mitteis, Lehnrecht und Staatsgewalt. 1933; F. L. Ganshof, Was ist das Lehnswesen? 1961):* **A** *proprie:* **1** *cessio iure feodali facta – Vergabung zu Lehen(recht):* **a** *summo principe cedente:* DIPL. Pipp. 7 p. 11,36 gasindus noster *(sc. regis)* . . . per nostrum -um ipsam villam . . . tenuit (22. DIPL. Ludow. Inf. 59 p. 188,28). CAPIT. reg. Franc. 95,6 per -um . . . regis habeant (FLOD. hist. 3,22 p. 524,6 ipsas res a te regi concessas per r. -um retinebat). LEX Raet. Cur. 6,1 principis. CONST. II 286 (a. 1224) qui ex -o imperiali forum habet. *al.* **b** *proceribus, praelatis cedentibus:* FROTH. epist. 17 p. 288,14 possessiuncula . . . possessori vel per praestariam vel per -um valet restitui. DIPL. Otton. II. 169 quicquid . . . episcopi . . . -o aut data vel munere . . . possidebat *fidelis homo* (IOH. METT. Ioh. 36 ex

[Heßler]

-o e., cui militabat *comes*). DIPL. Loth. III. 47 securitates . . ., dationes, feuda, -a, que . . . aliqua potestas fecerit. TRAD. Teg. 251 nullo -o a quolibet abbate posse alienari *praedium. al. cf. p. 1433,54. adde:* EPIST. var. I 33,15 ut privata negotia et saecularia -a et divisio possessionum . . . in . . . monasterii loco non fiant. **2** *cessio in feodum – Verlehnung:* TRAD. Ratisb. 657 (a. 1085/88) liberi sint ab omni -o et ab omni . . . servicio *ancilla eiusque partus (cf. 928. al.).* TRAD. Teg. 380[a] p. 294,1 vendicaverat hanc *ministerialem* sibi domnus Fridericus . . ., modo sub contractu concambii quandoque sub prętextu -i. CHART. Salisb. II 486 p. 661,16 ne umquam nomine -tii vel inpheodationis ad alienam translate manum servituti . . . insudare cogantur *manumissae.* **B** *meton. i. q. feodum – Lehen:* **1** *de rebus immobilibus (cf.* GLOSS. III 351,32 St.-S. predium et allodium eigen; -um lehen. *al.):* **a** *ex cessione summi principis in possessione:* **α** *comitum, procerum:* CAPIT. reg. Franc. 20,9 qui hoc non fecerit, -um et honorem perdat. ANNAL. Fuld. II a. 870 p. 70,13 Hludowicus . . . -um illis *(optimatibus)* a Karolo sublatum restituit. DIPL. Ludow. Inf. 30 p. 143,2 consentiente . . . *comite*, eiusdem -i possessore. ADALB. MAGD. chron. a. 949 comes . . ., quicquid -i aut prefecturarum habuit, quasi hereditatem inter filios divisit. THIETM. chron. 6,16 comitatum . . . et -tium ad hunc pertinens. DIPL. Heinr. III. 69 curtem . . ., quam -i nomine visus est habere *comes.* WIPO gest. 2 p. 19,25 de re publica . . . parum -i et potestatis habuit *Chuono.* CHRON. reg. a. 1138 p. 76,10 (rec. I) -a . . . ad regia vexilla pertinentia. CHRON. Erf. mod. I a. 1181 p. 190,16 ducatu abdicatur *Heinricus*, -orum ac omnium facultatum expers diiudicatur. *persaepe.* **β** *praelatorum, capellanorum sim.:* CAPIT. reg. Franc. 46,18 ut omnes episcopi, abbates, abbatissae . . . et comites . . . et cuncti fideles, qui -a regalia tam de rebus ecclesiae quamque et de reliquis habere videntur *eqs. (cf.* 80,7). WANDALB. Goar. app. p. 372,47 abbati tantum est -i . . . iure commissa *cella s. Goaris.* EPIST. Heinr. IV. 22 -um . . . prepositi, fidelis nostri. *al.* **γ** *vassallorum variorum:* COD. Lauresh. 548 (a. 766) dominicum -um. CAPIT. reg. Franc. 18,5 quicumque nostrum -um habet. 74,7 de vassis dominicis, qui . . . -a habere noscuntur. EINH. epist. 34 de -is, que . . . absoluta et aperta esse noscuntur. DIPL. Ludow. Iun. 23 *monasterii* res . . . in -a facere. NOTKER. BALB. gest. 1,30 p. 41,9 publica . . . -a. ANNAL. Fuld. II a. 850 p. 39,19 Roric . . ., qui . . . Dorestadum iure -i tenuit (CONST. I 140,2 recipiant. *al.*). DIPL. Heinr. II. 271 ereditarium -um, quod vulgo erbelehen dicitur. COD. Lauresh. 149 ad proprietatem et -um regni . . . pertinere. RAHEW. gest. 4,85 p. 342,7 -a feudorum aliaque donaria . . . distribuebat *imperator.* CHART. Merseb. 125 p. 104,20 (dipl.) quam *(villam)* Fridericus *ministerialis* de manu nostra *(sc. imperatoris)* recepit nomine -i. CONST. II 322,7 -a et feoda vacantia. *al.* **b** *ex cessione procerum, seniorum:* CAPIT. reg. Franc. 15,9 homo Francus accepit -um de seniore suo. EPIST. Teg. I 72 vestri *(sc. comitis)* . . . servitor . . . dicit se adhuc carere -o. DIPL. Conr. II. 244 p. 336,42 ut nullus ... tam de nostris maioribus vasvasoribus quam et eorum militibus . . . suum -um perdat. WIPO gest. 6 p. 28,19 -a parentum nemini posterorum auferri sustinuit. TRAD. Salisb. I 368 curtem . . ., quam Witigo . . . iure castellanici -i possederat. CONST. I 177,1 quod -a eorum *(principum)* et feuda, quae vassalli ab eis tenebant, sine dominorum licentia pignori obligaverant, vendiderant. *al. ducis Baiuvariorum (cf. H. Mitteis, op. cit. p. 238. 458):* BREV. NOTIT. p. A 8,28 Otilo noluit . . . tollere ei *(presbytero suo)* illud -um. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 389,5 de destructione . . . monasteriorum, quae in -a laicorum divisit *Arnolfus.* CHART. Austr. sup. II 453 p. 656,11 ministerialibus nostris *(sc. ducis)* atque aliis -a a nobis in feodo habentibus. **c** *ex cessione praelatorum in possessione:* **α** *advocatorum, comitum, procerum:* DIPL. Arnulfi 28 in -tio advocati. EPIST. Heinr. IV. 27 -a, quę ex te *(sc. episcopo)* habuit *comes.* CHART. Stir. I 208 p. 215,4 secundum morem -um patris et matris suscipiat *filius comitis.* COD. Lauresh. 143[a] p. 423,12 septem principalia -a, quę vulgo appellantur vollehen *(cf. H. Mitteis, op. cit. p. 512[191]).* BALDER. Alber. 20 p. 254,22 de -is, quae in casamento comes . . . tenuerat ab ecclesia. *al.* **β** *clericorum, canonicorum:* DIPL. Ludow. Inf. 73 ut . . . presbitero . . . res sui -i, quas de abbatia . . . visus est possidere, . . . in proprietatem concederemus *(cf. A. Pöschl, ArchKathKirchenr. 106. 1926. p. 35).* COD. Odalb. 48 quicquid . . . -i habere visus est *archidiaconus.* RATHER. epist. 26 p. 143,1 ut militari -o habeam . . . decem ex vobis *(sc. canonicis)* ditatos. *al.* **γ** *vassallorum variorum:* TRAD. Frising. 348 (a. 815) ei hoc -um concessit *episcopus.* FROTH. epist. 20 mulier *(sc. vidua vassalli)* . . . -um . . . absque nostra *(sc. episcopi)* nititur precipere voluntate. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 416,45 -a accepta episcopo contradixerunt. GREG. VII. registr. 7,19 p. 494,17 -a . . . monasterii . . . sub fidelitate et hominio . . . concessa. CHART. Carinth. III 1040 occasione -i . . ., quod vobis *(sc. archiepiscopo)* nuper est evacuatum. TRAD. Michaelb. 120 -um, quo a monasterio . . . infeodatus erat *nobilis homo.* REGISTR. Mog. p. 5,23 *Henricus* comparabit bona pro XX libris et ista tenebit pro -o castrensi ab ecclesia *('Burglehen' Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 441). saepe. spectat ad ministeriales:* DIPL. Loth. III. 75 p. 117,2 aliquod -um nisi ministerialibus ęcclesię dare. TRAD. Salisb. I 171 qualiter quidam ex ministerialibus . . . fratrem . . . heredem reliquerit . . . tam -orum quam . . . prediorum. CHART. Carinth. I 373 p. 275,1 licet . . . -um non postulaverint. *al.* **d** *ex cessione varia vel incerta:* CAPIT. reg. Franc. 48,1 quicumque -a habere videntur, omnes in hostem veniant. CHART. Lips. I 2 si quod -um vel hereditatem quisquam civium . . . emeret. CHART. Rhen. inf. I 448 absque -orum heredibus. CHART. ord. Teut. (Thur.) 16 p. 19,4 -orum tam ecclesiasticorum quam temporalium possessores. *al.* **2** *de honoribus (fere una cum bonis):* **a** *eccl.:* CAPIT. reg. Franc. 62,23 advocatus . . . -um suum non perdat. CHART. Heinr. Leon. 6 p. 10,18 nec advocatio ulli ut -um prestetur. 29 p. 42,1 (spur. s. XIII.[med.]) ut . . . ad . . . ius imperialium -orum . . . idem tres episcopatus prestandi redirent. *al.* **b** *publ.:* RIMB. Anscar. 7 p. 29,31 dedit ei *(Herioldo)* . . . augustus ultra Albiam -um *(sc. comitatum).* DIPL. Conr. II. 101 p. 144,13 eum *comitatum* duces . . . -i nomine habere visi sunt. CONST. I 441 p. 650,21 dux . . . miles effectus est . . . episcopi . . . accepto ab eo hoc -o *(sc. comitatu et marchia).* BERTH. (?) annal. a. 1070 Ottonem *ducem* . . . ducatu et caeteris -is privavit *rex (cf.* OTTO SANBLAS. chron. 6 ducatum -i loco . . . acceperat). ANNAL. Aquens. a. 1189 (MGScript. XVI p. 687,28) rex . . . principibus -a sub vexillis concessit *(cf. J. Bruckauf, Fahnlehn und Fahnenbelehnung. 1907. p. 29). al. de regno:* GREG. VII. registr. 2,13 nisi sceptrum regni *Ungariae* . . . apostolicę, non regię magestatis -um recognoscas *(sc. Salomo).* **3** *de iuribus:* DIPL. Heinr. II. 340 p. 435,14 comitis, cuius -um antea fuit *teloneum et moneta.* TRAD. Ratisb. 831 p. 399,9 ut episcopo . . . -um *(sc. exactionem)* restitueret *advocatus.* CHART. Raitenh. 13 dominis . . . a iusticia -i sui *(sc. tributi),* quod ex me *(sc. comite)* habebant, . . . concedentibus. CHART. Carinth. III 985 Uto de ordine sacerdotum captans -um decimarum . . . aput Mochlick. **4** *de reditibus pecuniae ('Rentenlehen' H. Mitteis, op. cit. p. 477):* CHART. Fuld. A 749 p. 359,3 (a. 1048) ut . . . ipse omni anno a camera abbatis . . . VIII talenta pro -o acciperet *('Kammerlehen' W. Kienast, HistZ. 158. 1938. p. 25).* CHART. Rhen. inf. I 279 p. 182,10 quadrageni . . . solidi, quos . . . pro -o . . . Wernhero constituit *abbas.* COSMAS chron. 2,29 p. 124,11 qui *(comes)* . . . ex parte ducis . . . CL marcas argenti annuatim pro -o accipiebat. *al.* **5** *de mancipiis:* CHART. Carinth. I 357 (a. 1194) Perhta *ancilla*, dum adhuc -um foret cuiusdam ministerialis *eqs.* **C** *translate i. q. possessio iure feodali data vel accepta, status feodalis – Besitz zu Lehnrecht, Lehnsbesitz, -verhältnis (in -um, -o sim. theod. plerumque i. q. 'zu Lehen'):* **1** *spectat ad res immobiles:* **a** *ex cessione summi principis:* DIPL. Karoli M. 90 quantumcumque . . . episcopus . . . in nostro -o habuit (*cf.* TRAD. Frising. 166[a] p. 163,15 in -o domni regis). LIBELL. de conv. Baiuv. 12 *rex* concessit illi *(Priwinae)* in proprium totum,

[Heßler]

quod prius habuit in -um. REGINO chron. a. 903 rex . . . episcopo eandem *abbatiam* in -um largitus est. DIPL. Otton. II. 30 p. 40,31 qui *(fideles)* easdem regiones vel in -um vel in ministerium habent. CHART. Epternac. 194 p. 316,12 alodium . . ., quod possederam *(sc. dux)* in -o ex regno. CONST. I 454,1 de successione -i. *saepe.* **b** *ex cessione procerum, ducum:* CHART. Fuld. B 164[a] p. 243,10 (a. 785) quantumcumque . . . homini meo . . . condonavi in -um. IOH. VIII. epist. A 220 cui *(vassallo)* . . . villam -o dederat *comes.* CHART. Solod. 5 p. 10,30 non per -um, sed per proprietatem . . . *comes* divisit *monasterium.* WOLFHER. Godeh. I 10 p. 176, 16 dux . . . abbatiam . . . episcopo in -um commendavit. CHART. march. Misn. III 48 civis . . . tres mansos . . . in -o habens de Heinrico de Warin. *saepe.* **c** *ex cessione praelatorum:* DIPL. Ludow. Germ. 92 p. 133,39 ut . . . de . . . Nemeta ecclesia in -o vitę illorum villam . . . haberent *vassalli.* TRAD. Ratisb. 196 p. 147,20 *curtem* vassallis . . . ad -um dare. GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p. 393,33 quae *(monasteria)* numquam in -um laicorum concessit. CHART. Westph. I 86 episcopus . . . curtem . . . non in precariam, sed in -um . . . prestitit *militi.* DIPL. Conr. II. 54 p. 63,29 in -o mancipare. CHART. Stir. I 96 p. 113,31 (epist. papae) in feudum sive -um . . . dare (*cf.* ACTA imp. Böhmer 208 in -tio feudi). GESTA Lob. 7 p. 313,6 *bona* in -um militare delegavit *abbas.* CHART. Tirol. 329 p. 163,31 ad rectum -um. CHART. Welt. 8 ut . . . nullus . . . formam -i vendicet sibi. *saepe. plur. remissius confunditur c. usu meton. (p. 1439,14sqq.):* DIPL. Otton. I. 168 qui . . . abbatiae partes in -is possidebunt. BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 282,2 sancti Petri castella in -a sibi extorquere. TRAD. Salisb. I 167 ad -a prestitum habemus *(sc. monachi)* . . . duo loca patellę, ortum *eqs. de potestate usurpata:* DIPL. Heinr. III. 52 p. 67,31 ut ad ipsum claustrum usque comitis extenderetur -um. **2** *spectat ad honores:* ANNAL. Fuld. II a. 881 p. 96,23 rex . . . ei *(Hugoni)* abbatias et comitatus in -um dedit. DIPL. Otton. I. 327 Mamaconi donavimus *quasdam res* . . . in comitatu . . ., quem ipsi in -um concessimus. CHART. Heinr. Leon. 8 ut . . . advocatiam de manu . . . abbatis . . . in legitimum -um reciperemus *(sc. dux).* CHART. episc. Hild. I 683 p. 650,13 advocatiam nunquam sibi in -um vindicabit (*opp.* in officio). *al. c. sensu compositionis ('Sühnelehen' H. Mitteis, op. cit. p. 486[94]):* HIST. Welf. 22 comitatus . . . ab episcopo ei *(duci)* in -o conceditur. *spectat ad officia feodalia:* THIETM. (?) chron. 5,22 in -o et in omnibus iusti desiderii satisfactionem persolvens *dux.* **3** *spectat ad iura:* DIPL. Conr. I. 35 comitis, qui . . . ipsum thelonei debitum habuit in -um. DIPL. Otton. I. 303 censum mellis . . . alicui in -um concessum. TRAD. Gottwic. 167 que *(decimatio)* in -o erat marchionis. COD. Lauresh. 144 p. 426,11 theloneum . . . in castrense -um . . . distribuit *abbas (cf. supra p. 1440, 20).* CONST. II 11,7 pignora et -a in moneta. CHART. Austr. sup. II 371 p. 531,8 non iure -i, sed iure amicicie. ACTA imp. Winkelm. I 158 *comiti* largimur *(sc. rex)* in -um sive rectum feudum et gentile quinque denarios in pedagio. *al.* **4** *spectat ad reditus pecuniae:* CHART. Traiect. 145 p. 140,36 (a. 996) presul . . . concessit ei *(donatori)* singulis annis . . . dari XII libras in -um, dum viveret. TRAD. Werd. 108 tria talenta . . . in -um ei concessi *(sc. abbas).* DIPL. Conr. III. 121 ut . . . XXII talenta . . . ab episcopatu in -o habeat *praepositus.* **5** *spectat ad mancipia sim.:* TRAD. Frising. 632 (a. 838/40) de illis mancipiis, quas Liutbald habet in -um de . . . episcopo. FORM. Morb. 5 comis et alii homines . . . dicunt se ipsos *(sc. mancipia)* in vestro *(sc. regis)* -o habere. DIPL. Heinr. I. 40 qui . . . eam *(familiam)* in benificium possedit. TRAD. Frising. 1385 parscalhos. CHART. Carinth. I 357 dedimusque *(sc. episcopus)* . . . Sighardo in -o duo mancipia. *al. c. sensu servitii:* TRAD. Teg. 17 (a. 1034/41) vir de familia sancti Quiryni in -o serviens (58.75.163 servus . . . degens in -o sub servitio cuiusdam nobilis viri). TRAD. Ratisb. 687 ne ab ullo . . . in -um dari servile potuisset *liberae conditionis mulier. iron.:* RATPERT. cas. 21 p. 40,14 vobis *(sc. abbati)* in -um traditi sumus *(sc. monachi).*

2. beneficium *v.* veneficium.

***benefico,** -avi, -atum, -are. **1** *magnifice instituere – prächtig errichten:* ROM. SALERN. annal. a. 1165 p. 252,22 Wilhelmus palatium . . . miro artificio laboratum prope Panormum -ari fecit. **2** *in feodum dare – zu Lehen (ver)geben:* CHART. Rhen. med. I 180 p. 242,25 (a. 943) quod hactenus -tum fuit illic. CHART. Lamb. Leod. 26 p. 42,28 episcopus . . ., quod . . . dedi . . ., nulli -et, . . . commutet vel donet. CHART. Rhen. med. I 452 p. 510,39 (dipl. Heinr. V.) curtes et ęcclesias . . . suis . . . -are militibus (DIPL. Heinr. IV. 470[b] p. 637,24 [spur. s. XII.[ex.]] villam . . . m. -tam). DIPL. Loth. III. 57 p. 90,36 advocatus . . . nulli eam advocationem -are audeat. LAUR. LEOD. gest. 7 p. 494,26 comiti . . . comitatum -vit *episcopus.*

subst. **beneficatus,** -i *m. homo feodo instructus – Lehnsmann:* WIBALD. epist. 230 p. 349,14 tam monachi quam -i *(cod.,* -ciati *ed.)* et ministeriales aecclesiae.

beneficus (-nif-), -a, -um. **1** *adi.:* **a** *de hominibus:* **α** *benevolens, clemens, liberalis, benignus – wohlwollend, gnädig, freigebig, mildtätig:* EPIST. Teg. I 22 grates conscribere -entissimae celsitudini vestrae *(sc. comitis).* 35[tit.] Brunoni, domno -entissimo. HELM. chron. 33 p. 63,16 apud quos pius et -us semper extitistis *(sc. imperator).* CHART. ord. Teut. (Thur.) 103 p. 79,35 cum aliquis -us et gratis stipendiis sibi reddit obnoxios. *al. in imag.:* CHART. Raitenh. 152 p. 133,5 (a. 1244) fratribus . . . manum -am porrigentes *(sc. archiepiscopus).* **β** *promptus ad auxiliandum, strenuus – hilfsbereit, tüchtig:* HELM. chron. 49 p. 96,26 cepitque vir pacificus *Kanutus* regionem compacare . . .; precipue . . . Sleswicensibus -us erat. 70 p. 136,16 cui *(Kanuto fugato)* . . . comes noster -us extitit prebens conductum. **b** *de rebus:* **α** *salubris, salutaris – wohltuend, heilsam* (*cf.* GLOSS. I 54,28 St.-S. benificus [*a,* -nef- *b. c*] frumahaft): ALBERT. M. eccl. hier. 2,9 p. 541[a],29 bonitas divinae beatitudinis . . . expendit . . . -os (*PG 3,397[D]* ἀγαθοεργέτιδας) radios proprii . . . luminis. **β** *recreans, hospitalis – erquickend, gastlich:* DIPL. Heinr. IV. 280 p. 360,10 quod . . . pauperibus -um semper illic patefiat receptaculum. **2** *subst. masc.:* **a** *benefactor – Wohltäter:* HELW. denar. p. 88,34 ad amandum illum -um *(sc. Deum)* es obligata *(sc. anima).* **b** *homo feodo instructus – Lehnsmann:* CHART. Sil. C 54 p. 348,18 (a. 1261) supanis . . ., castellanis et aliis omnibus -is nostris ([*sc. ducis*]. *cf.* CHART. Pommerell. 319 p. 276,25).

adv. **benefice.** **1** *animo benigno – in wohltätiger Absicht:* CHART. Salisb. III 626 p. 125,23 (a. 1209) res -e gestas firmissima stabilitate fulciri. **2** *salubriter – in heilsamer Weise:* ALBERT. M. eccl. hier. 2,9 p. 542[a],17 'divinum lumen . . . est expansum in intellectualibus vultibus -e' (*PG 3,400[A]* ἀγαθουργικῶς) ad effectum bonitatis. *Heßler*

***benefidus,** -a, -um. **1** *fidelis, certus – treu, zuverlässig:* EREMB. Bertin. (MGScript. XV p. 523,6; s. XI.[1]) -o vestro adiutus auxilio. p. 523,17 -i adiutoris. BOVO SITH. Bert. praef. p. 525,52 -ae manus tuitione. **2** *fiducialis – zuversichtlich:* HEIRIC. Germ. I 6,494 haec *(matrona paralytica)* sancto subdi poscit -a feretro.

***benefortunatus,** -i *m. qui felix, locuples est – ein Glücklicher, Wohlhabender:* ALBERT. M. eth. 9,3,2 p. 587[b],44 sicut infortunatus indiget benefacturis ad supplementa necessitatis, ita -us (*p. 1169[b],16* τῶν εὐτυχούντων) indiget, quibus benefaciat.

benęgnus *v.* benignus. **benemereo(r)** *v.* bene *et* mereo(r).

benenatus (bene natus), -a, -um.

1 *adi.: nobili loco ortus – von hoher Geburt:* FORM. Wisig. 9 p. 581,25 intercedentibus nobilibus atque bene natis viris. CAES. HEIST. mirac. I 9,48 p. 203,1 miles quidam ministerialis bene natus (CHART. Traiect. 1561 p. 311,11sqq. comes Gelrie nullam exactionem faciet in -os ministeriales episcopi . . . et . . . episcopus non faciet exactiones in ministeriales comitis Gelrie -os). *nom. propr.:* CHART. Ital. Ficker 186 p. 228,36 (a. 1193) B-um, viatorem consulum. p. 229,14 sqq. **2** *subst. neutr. plur.: bonae indoles – edle Gaben:* THIETM. chron. 4,16 huic bene nata virtutibus ornanti pater meus . . . servivit ([*cf. Hor. carm. 4,4,26*]. *sim.* 4,39).

[Sroder]

beneolentia (-cia), -ae *f.* *in imag. i. q. odor bonus – Wohlgeruch:* ALMANN. Niv. 8 (MGMer. V p. 166,32; s. IX.) quod hic locus decentis gratioseque specietatis foret -ae (-ciae *sim. codd.*) divinissime. SIGEB. GEMBL. gest. 15 p. 532,11 Christi bonus odor . . . vim -ae . . . diffudit.

***benepatior** (bene patior), -passus sum, -i. *beneficia accipere – Wohltaten empfangen:* ALBERT. M. eth. 9,2,5 p. 578^{b},8 beneficiati . . . bene passi sunt secundum receptionem. p. 578^{b},34 ita . . . benefacientes volunt esse et salvari eos, qui ab ipsis -ssi (*p. 1167^{b},24* τοὺς παθόντας) sunt. p. 579^{a},5 multi . . . magis appetunt -i (*p. 1167^{b},28* εὖ πάσχειν) . . . quam benefacere. *ibid. al.*

adi. **benepatiens,** -entis. *beneficia accipiens – Wohltaten empfangend:* ALBERT. M. eth. 8,3,10 p. 554^{b},27 taliter . . . accipiens est potestatis in principio amicitiae, in hoc scilicet, quod -s (*p. 1163^{a},4* εὖ παθόντα) est, hoc est bonum utile recipiens, a quo non oportuit.

beneplaceo (bene placeo), -ui, -itum, -ere. *gratum esse – gefallen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 389,29 usque dum imperatori eius ministerium . . . bene placuisset.

adi. **1. beneplacens,** -entis. *acceptabilis, gratus – wohlgefällig, angenehm:* **1** *de anim.:* GERH. AUGUST. Udalr. I 11 p. 400,18 cavallum sibi bene placentem. **2** *de rebus:* CHART. Mar. Magd. 12 (epist. papae a. 1143) desiderium nostrum est, ut -s Deo religio propagetur (*sim.* CHART. Pruf. 14 [Mon. Boica XIII p. 174,8]).

2. beneplacitus, -a, -um. *promptus, devotus – bereitwillig, ergeben:* **1** *de anim.:* DIPL. Karoli M. 209 p. 280,28 dum nobis . . . fidelissimi et obedientes ac -i fuerint *filii Haioni.* **2** *de rebus:* VITA Menel. 1,5 (MGMer. V p. 139,8; s. X./XI.) Meneleus . . . ad eum *(Teothfredum)* properabat venire cum -o animo. CHART. episc. Misn. 144 p. 103,24 propter obsequia -a.

subst. **1. beneplacens,** -entis *n.* *quod acceptabile est – das Wohlgefällige:* ALBERT. M. sent. 1,45^{F},9 p. 413^{a},29 facit *voluntas Dei* probari bonum praecepti et -s consilii *eqs. (cf. Vulg. Rom. 12,2).* p. 413^{a},37 -s est, in quo voluntas pascitur.

2. beneplacitum (bene placitum), -i *n.*

I *spectat ad rem gratam i. quod acceptabile est – das Wohlgefällige:* DIPL. Karoli M. 130 p. 180,28 qui pro amore Dei ea meditantur, quae ipsius -a in omnibus esse confidunt. HRABAN. epist. 34 p. 468,41 quatinus in lumine ipsius *(Dei)* ambulans bene placita illi meditando atque scribendo . . . faciam.

II *spectat ad mentem eius, cui aliquid gratum est:* **A** *strictius:* **1** *voluntas – Wille, Wohlgefallen:* **a** *theol.:* COD. Karol. 36 p. 545,16 quoniam cor potentiae vestrae in manu Dei consistens in suo procul dubio illud inclinat -o. IOH. VIII. epist. A 42 p. 40,25 confirmare illos in -o Dei ceu fratres. OTTO FRISING. chron. 8,20 p. 422,30 quod etsi eius *(Domini)* -o non fiat, sine ipsius tamen potestatis permissione . . . nequaquam evenire creditur. ALBERT. M. sent. 1,45^{F},9 p. 412^{b},23 multa . . . vult Deus voluntate -i *eqs.* ([*cf. Vulg. Rom. 12,2*]. eccl. hier. 2,4 p. 518^{b},17 Deus vult v. signi omnes homines salvos fieri et non v. -i. summ. theol. I 20,79,2,2,1 p. 850^{a},6). HEINR. TREV. gest. 48 p. 441,38 preces illas, que -o divino concordant. *al.* **b** *publ. et iur.:* HELM. chron. 86 p. 168,28 in -o gratiae vestrae. CHART. march. Misn. II 552 hoc . . . dominorum suorum . . . verbo et bene placito faciebat. CHART. Salem. 49 in nostro . . . sedet -o, ut *eqs.* ANNAL. Ianuens. I p. 182,21 ero vobiscum secundum -um vestrum. GESTA Trev. cont. V 2 p. 408,10 usque ad nostre -um voluntatis (CHART. Hall. I 314 quatenus fundum . . . dictis personis de nostre conferre v. -o dignaremur. *al.*). CHART. Babenb. 169 p. 227,11 iuxta nostre discrecionis -um. CHART. Ital. Ficker 262 p. 307,10 ad -um imperatoris, ut cum dicit 'concedimus, . . . donec nostre placuerit maiestati.' *al.* *c. sensu assensionis:* RUD. TRUD. (?) gest. 9,15 cum -o possidentis. CHART. Babenb. 29 p. 43,40 favente . . . episcopi -o. CHART. archiep. Magd. 327 p. 427,16 ex consilio prelatorum . . ., precipue ex -o, consensu et cooperatione Sifridi . . . hanc gratiam fecimus (CHART. Burgenl. I 156 ex c. et -o comitis . . . terram inhabitabant. CHART. Babenb. 466 p. 336,19. *al.*). CHART. Eichsf. 592 p. 360,4 secundum -um utriusque partis. *al.* **c** *philos.:* ALBERT. M. anim. 3,4,3 p. 399^{a},26 vis concupiscentiae non sinit per -um videre particulare. p. 399^{a},30 oportet . . . in operabilibus per -um videre. **2** *arbitrium – Gutdünken, Belieben:* BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 308,28 ut iuxta suum -um tempus . . . colloquii ipse deliberaret. CHART. Babenb. 466 p. 335,48 eosdem *(milites)* . . . dominus . . . ad sua -a reservabit. *al.* **B** *latius:* **1** *optatio – Wunsch:* EPIST. ad Wrat. 2 p. 391,12 utilem . . . habebitis eum in omni vestri -o. CHART. Basil. B 127 sororibus sanctimonialibus . . . comes promptam ad earum -a voluntatem. **2** *animus promptus, devotio – Bereitwilligkeit, Ergebenheit:* LAMB. ARD. hist. 94 p. 605,24 Reinaldum . . . regi Francie auricularium et . . . in -o eius per omnia. ALBERT. MIL. temp. 158 p. 434,3 rex Otto . . . habuit omnes Longobardos ad suum -um, servicium et amorem. **3** *decretum – Beschluß:* CHART. Ital. Ficker 301 p. 334,39 (a. 1222) parati fuere Romani nostris se subicere -is et mandatis (CHART. Carniol. II 250 p. 198,9. *al.*). CONST. II 111 p. 143,40 litteras iuxta eiusdem domini pape -um et preceptum . . . scribi fecimus.

III *meton. i. q. conventus – (Gerichts-)Versammlung:* TRAD. Ratisb. 20 p. 26,39 (a. 822) in -o fuerunt Baturicus . . . et ceteri. CHART. Westph. III 1738 p. 911,10 (a. 1253) multis presentibus, qui nobis cum communitate -um ibidem agentibus convenerant.

benepolitus *v.* bene *et* polio.

***benesta,** -ae *f.* (*francog. vet.* banast(r)e *sim., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 328 s. v.* benna) *species mensurae – Maßart:* CHART. Bern. II 281 p. 307,17 (a. 1249) pro -a salis obulus *datur,* pro summata salis duo denarii (III 58 p. 57,31).

benetus *v.* venetus. **benevenio** *v.* bene *et* venio.

benevolens (-niv-, bene volens), -entis. **1** *adi.:* **a** *clemens – gnädig:* GODESC. SAXO theol. 14 p. 240,1 -iorem Deum facitis erga maiores. **b** *promptus – bereitwillig:* DIPL. Karoli III. 127 si . . . fidelibus nostris oportunitates accommo⟨da⟩verimus, beni-iores eos facimus. **2** *subst. masc.:* *qui benignus est – ein Wohlgesinnter:* FORM. Sal. Merk. 53 p. 260, 3 -s vester . . . obto salutem. TRAD. Ratisb. 579 notum sit omnibus bene volentibus in Christo, qualiter *eqs.*

adv. **benevolenter.** *clementer – gnädig:* ANNAL. Mell. Claustr. VI a. 1278 p. 745,53 rex . . . Ungaris . . . ad propria beni-r remissis . . . civitates . . . subiugavit.

benevolentia (-niv-, -cia), -ae *f.* *script.:* bonev-: *p. 1445, 8.* boniv-: *p. 1445,36.* ?benign⟨i⟩volencia: *p. 1445,49.* *benignitas, comitas, propensa voluntas, bonitas – Wohlwollen, freundliche Gesinnung, Zuneigung, Güte:* **I** *latius:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* LIUTG. Greg. 10 eadem beni-a . . . populum . . . illuminavit *Gregorius.* RIMB. Anscar. 7 p. 29,26 inter eos familiaritas coepit et beni-a crescere. 26 p. 57,10 delectatus *rex* . . . caritatis eius *(episcopi)* beni-a et munerum datione. AGIUS vita Hath. 12 quae illa solita vel erga Deum devotione vel erga cunctos beni-a . . . concessit. RUOTG. Brun. prol. p. 1,27 omnium . . . salutem beni-ę atque laboris studiique sui quęrebat commertio. WALTH. SPIR. Christoph. I 1 mira illi ad omnes beni-a. BERTH. (?) annal. praef. p. 267,27 mirae beni-ae, affabilitatis . . . et humanitatis . . . conatu sese omnibus . . . aptum exhibens *Herimannus.* HELM. chron. 81 p. 153,31 vellem . . . instrui, unde mos iste inoleverit, ex beni-a an ex debito. CHART. Raitenh. 57 p. 53,5 quanto affectu et beni-a ad ipsum monasterium movemur *(sc. archiepiscopus).* ALBERT. M. pol. 6,4^{k} p. 589^{b},34 conservari non potest *politia* nisi -a civium (*p. 1320^{a},15* εὔνους . . . τοὺς πολίτας). *al.* **2** *spec.:* **a** *philos.:* ADALBOLD. Boeth. 20 p. 410,5 haec est ratio, quae apud Platonem -cia, apud Hermetem bona voluntas, apud psalmistam benignitas vocatur. ALBERT. M. Is. 11,3 p. 173,43 cum . . . -a nihil aliud sit nisi fluxus voluntatis in bonum ad parentem *eqs.* eth. 9,2,3 p. 574^{a},19 -a (*p. 1166^{b},30* εὔνοια) . . . amicitia esse videtur, non tamen est amicitia. p. 574^{a},24 -a latens est in sola boni voluntate existens et non operibus manifestata. *ibid. al. (v. ind.).* **b** *rhet.:* EPIST.

[Sroder]

Worm. I 21 p. 40,4 hęc verba licet beni-am ostendant, intentionem tamen in se pulchre retinent. CONR. MUR. summ. 6 p. 465,4 captatio beni-e est oratio, per quam auditoris animus redditur docilis, benivolus et attentus (*sim.* p. 467,37). **B** *meton.:* **1** *de personis benevolis (saepe in allocutione):* BEDA hist. eccl. 2,12 p. 108,8 gratias . . . ago -ae tuae. EPIST. Bonif. 49 quod nullius hominis oboedientiam . . . antea quęrimus quam tuae bone-ae (beni-ae *2 p.corr.*) subiectionem. LULL. (?) epist. 142 tuae dilectionis -am meminisse reor. FORM. Augiens. C 2 noverit . . . prona -a vestra, quia *eqs.* (DIPL. Ludow. Germ. 67 p. 94,14. *cf.* EPIST. var. II 23 cognoscat beni-a vestra, quod *eqs*). GERH. AUGUST. Udalr. I 15 p. 404,46 beni-a . . . abbatis, cum audiret eum . . . exire. EPIST. Teg. I 98 ut aliqua inreprehensibilia dicta vestrę beni-ę composuissem. *al.* **2** *donatio benigne facta – Schenkung aus Wohlwollen:* CHART. Epternac. 167 (a. 926/31) si quis . . . exstiterit, qui hanc beni-am rectoris loci . . . irrumpere conaverit. DIPL. Heinr. IV. 272 (interp. s. XII.) ut hec nostra regalis beni-a . . . permaneat firma.

II *strictius:* **A** *clementia, mansuetudo, gratia – Gnade, Milde, Huld:* **1** *theol.:* WILLIB. Bonif. 4 p. 15,3 mira dispensationis Dei beni-a nomen eius diffamatum est. GODESC. SAXO theol. 10 p. 214,5 Dei patris erga ⟨hominem⟩ beni-am. HRABAN. epist. 46 illam mentem, quam sui spiritus munere per beni-am et veram caritatem illustrat *Deus.* **2** *publ.:* **a** *proprie:* DIPL. Ludow. Germ. 69 p. 97,30 si loca Deo dedicata . . . procuramus . . ., regiam exercemus beni-am (DIPL. Heinr. III. 99. *cf.* CHART. Brixin. 55 de consueta regali beni-a). RIMB. Anscar. 25 p. 53,30 qui *(rex)* cum maxima beni-a hanc . . . petitionem suscipiens. DIPL. Ludow. Iun. 19 nostrae regiae potestatis beni-am. THIETM. chron. 8,14 imperatoris Heinrici multiformem beni-am aecclesiae exhibitam. CHART. Raitenh. 77 p. 80,8 regalis excellentie immensa benignitas, cum de beni-a solita omnibus . . . gratiam impendere studeat. CHART. Turg. III 660 (dipl. Rudolfi) comitem prosecuti fuimus promotionis boni-cia et gratia. *al.* **b** *meton. de persona principis benevola:* DIPL. Karoli III. 16 postulationibus . . . aures beni-e nostre hilariter inclinantes. DIPL. Zwent. 24 hec nostre beni-e largitio. *al.* **3** *eccl.:* LIBER diurn. 47 apostolice in te sedis beni-am . . . considerans. **B** *assensus (benigne datus), permissio – (gütige) Zustimmung, Erlaubnis:* CHART. Rhen. med. I 21 (a. 767) mea fuit peticio et vestra fuit -a, ut *eqs.* (COD. Lauresh. 16 p. 293,37. 28 p. 311,39 petitioni tuę . . . cum unanimi fratrum . . . beni-a libenter annuimus. *al.*). CHART. Sangall. A 199 p. 189,23 cum consensu vel -a . . . abbatis et advocati. *al. meton. de personis assensum praebentibus:* TRAD. Ratisb. 215 (a. 980/85) placeat . . . beni-ae universorum . . ., qualiter *eqs.* CHART. Bern. I 4,49 canonicorum . . . non denegavit benign⟨i⟩volencia *(sic?) eqs. al.* **C** *animus promptus, devotio – Bereitwilligkeit, Ergebenheit:* DIPL. Karoli III. 94 nos cognoscentes eius *(abbatis)* -am pro eius amore et bonae fidelitatis merito . . . decrevimus ita fieri. DIPL. Arnulfi 136 p. 204,31 per eius *(episcopi)* assiduam fidelis obsequii beni-am. HILDEG. epist. II 126 Isabella, . . . beni-am rutilationis et gemitum cordis ad coelestia *habes.* **D** *probitas – Rechtschaffenheit:* VITA Pirmin. II praef. p. 35^{D} ipse *(Deus)* . . . cordis scrutator . . . plus rusticitatis -am quam periti sermonis probat affluentiam.

benevolus (-niv-), -a, -um. *script.* beninv-: *l. 64. p. 1446,28.*

I *adi.:* *benignus, comis, propensus – wohlwollend, freundlich gesinnt, (zu)geneigt* (*cf.* GLOSS. I 55,30 St.-S. beni-us uuelauuillic): **A** *latius:* **1** *gener.:* HRABAN. epist. 28 p. 444,22 placuit mihi te . . . iudicem -um et sapientissimum expetere. ROB. TOR. chron. a. 1100 p. 480,4 amantibus beninvolis . . . rerum ordinem . . . aperiemus. STATUT. ord. Teut. p. 66,15 non solum frater fratri beni-um se exhibeat. *al. v. et l. 4.* **2** *spec.:* **a** *philos.:* ALBERT. M. eth. 9,2,3 p. 575^{a}, 25 non . . . possibile est amicos esse, nisi facti sint ad invicem -i (*p. 1167^{a},8* εὔνους) *eqs.* p. 575^{a},30sq. -i . . . solum bona volunt eis, quibus -i sunt *eqs. ibid. al. de natura creatrice:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 64,27 ex quo sequeretur, ut unam speciem creasset *natura* ad destructionem alterius et . . . esset in una specie beni-a, in alia vero non. **b** *alch.:* GEBER. test. p. 563^{b},9 Iupiter inter alios planetas -us est. **B** *strictius:* **1** *clemens, mansuetus – gnädig, mild:* **a** *publ.:* FORM. Marculfi 1,3 si beneficia . . . beni-a deliberatione concedimus. CAND. FULD. Eigil. I 10 p. 227,40 beni-a voluntas imperatoris. DIPL. Arnulfi 71 oportet . . . regiam dignitatem circa omnes suam misericordiam quęrentes beni-am existere. GERH. AUGUST. Udalr. I 21 p. 407,43 cuius petitioni gloriosus et beni-us imperator assensum praebens. CHART. Raitenh. 295 etsi . . . omnibus vite religiose professoribus ad misericordie opera nos beni-os offeramus. *al.* **b** *eccl.:* LIBER diurn. 64 p. 59,20 convenit apostolico moderamini pia religione pollentibus beni-a compassione succurrere. CHART. Sangall. B 280 (epist. papae) favorem beni-um. **2** *promptus, devotus, libens – bereit(willig), ergeben, (gut)willig:* FORM. Marculfin. 10 fidelem et beni-um fratrem. VITA Pirmin. I 8 multi alii ad Dei servitium beni-i (LIBELL. de conv. Baiuv. 12 p. 13,3 Priwina beni-us fuit erga D. s.). EPIST. var. I 5 p. 499,2 beni-us alumnus humillimusque discipulus. HRABAN. epist. 21 p. 427,3 sciens beni-am intentionem tuam et studium in Christi servitio nobilissimum. RIMB. Anscar. 9 p. 30,26 animum ad hoc satis beni-um. BRUNO MAGD. bell. 127 p. 120,3 pro beni-a servitute nostra. *al.* **3** *familiaris – vertraut:* ALCUIN. epist. 145 p. 231,25 nec tam indoctus fui Memphiticae supputationis quam beni-us Romanae consuetudinis.

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *qui benignus est – ein Wohlwollender:* ROB. TOR. chron. a. 1100 p. 480,25 beninvolis attentionem nostram aperiamus. ALBERT. M. eth. 9,2,3 p. 574^{b},44 -i (*p. 1167^{a},2* εὔνοι) . . . repente fiunt et superficialiter diligunt. *v. et p. 1445,69.* **2** *qui devotus est – ein Ergebener:* CAND. FULD. Eigil. I 11 beni-orum auxiliator. **B** *neutr.:* *benignitas – Wohlwollen:* FORM. Marculfi 2,47 multimodo nobis -o (-niv- *var. l.*) vestro generare conperitae gaudia.

adv. **benevole.** *benigne, comiter – wohlwollend, freundlich:* CHART. Schir. 5 (Mon. Boica X p. 450,9; dipl. Heinr. V.) comites . . . multa beneficia . . . large et -e addentes. HILDEG. phys. 4,13 si homo libenter ridet et si homines -e, id est holtselich, videt.

Beniamin *m.* *filius Iacob.* *frater aetate minor – jüngerer Bruder:* SALOM. III. carm. 2,36 mihi quis lacrimis est flenda ereptio fratris, -n nullus cui superest alius.

[benignia (CHART. Heist. 81 [a. 1237]) *falso ed. pro* benigna]

***benigniculus** *v.* *benignulus.

*?****benigniosus,** -a, -um. *clemens – gnädig:* CHART. Austr. sup. III 307 p. 290,11 (a. 1262) ut . . . illi nostra benignitas gratiosior atque benignifiosior (benigniosior *edd. vett., recte ut vid.*) semper illuceat.

benignitas, -atis *f.* *script.* -ingn-: *p. 1447,25.*

bonitas, benevolentia, comitas – Güte, Wohlwollen, freundliche Gesinnung (*cf.* GLOSS. I 766,47 St.-S. in -e in enstigi): **I** *latius:* **A** *proprie:* VITAE patr. Iur. 1,15 p. 140,12 sanctus Romanus, ut erat singulari -e conspicuus. EINH. Karol. 20 p. 26,6 a suae naturae -e ac solita mansuetudine . . . exorbitasse videbatur. CAPIT. reg. Franc. 275,5 p. 334,22 ut episcopi comitibus . . . paternam -em . . . impendant. 299,1 p. 447,22 qualiter scisma, quod ortum est . . . in ecclesia, ad unitatem -is valeat redintegrari. HROTSV. Sap. 8,1 grandis -s et mira pietas, quam mihi inpenditis. THIETM. chron. 7,27 mutue caritatis invicem larga -s consociis arrisit utrisque. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 291,35 domnus . . . apostolicus, ut est non minimae compassionis et -is. GESTA Magd. 22 p. 404,43 erat . . . archiepiscopus . . . omni populo et clero acceptus pro sua ad ipsum -e. STATUT. ord. Teut. p. 129,39 tribue *(sc. Deus)* ei -em, castitatem, obedienciam. CHART. ord. Teut. (Thur.) 244 p. 192,13 magister . . . ex mera liberalitate atque consueta -e sua nostris inclinatus supplicacionibus. *al. v. et p. 1444,67.* **B** *meton.:* **1** *de personis benignis:* TRAD. Ratisb. 19 p. 24,5 (a. 822) quodque -s Baturici episcopi eis noluit denegare. EINH. epist. 36 precor -em tuam. CHART. Rhen. med. I 119 p. 124,33 nostra . . . decrevit voluntas omniumque fratrum

[Sroder]

. . . consensit -s. Cod. Lauresh. 68 noverit -s tam presentium quam futurorum fidelium. Epist. Teg. I 106 p. 109,33 -em vestram obnixis precibus obsecramus. Chart. ord. Teut. (Thur.) 147 p. 111,18 -em vestram rogamus. *al.* **2** *de beneficiis:* Hincm. ord. pal. 28 propter superius commemoratas -es. Rahew. gest. 3,20 p. 193,26 magis eos credere debere -bus et obsequiis sepissime a Grecis in nostros experimento probatis.

II *strictius:* **A** *clementia, mansuetudo, gratia – Gnade, Milde, Huld* (*cf.* Gloss. IV 126,25 St.-S. clementia placabilitas -s gnada): **1** *theol.:* **a** *proprie:* Godesc. Saxo conf. p. 72,33 adiuvantur *electi tui* a te gratuito tuae -is auxilio. Cand. Fuld. Eigil. I 11 laudemus . . . Deum . . ., qui nos sua -e conduxit in unum. Hrotsv. Pafn. 3,5 o Christe, quam miranda tuae circa nos -is patientia. Albert. M. euch. 1,2,1 p. 194^{b},36 sex sunt, quae omne cor faciunt exuberare ad subiectos, scilicet bonitas, -s, pietas, dulcedo, charitas et placabilitas, quae cor Dei disposuerunt ad huius gratiae praeparationem *eqs.* 1,2,3 p. 196^{a},6 de -e . . ., hoc est bona ignitate Dei *eqs. al.* **b** *meton. de Deo ipso:* Thietm. chron. 1,28 p. 36,7 -em suam suppliciter orent quique fideles. *al.* **2** *publ.:* **a** *proprie:* Dipl. Ludow. Inf. 28 p. 139,10 nos gratuita -e quaerimoniae illius . . . compatientes. Thietm. chron. 7,10 quantam ei -em imperator prius ostenderit. Vita Heinr. IV. 13 p. 41,21 ne -em circa se removeret *rex* a se. Chart. Turic. 385 (dipl. Frid. II.) de solita gratia et consueta beningnitatis nostre clementia. *al. v. et p. 1446,47. remissius i. q. probitas – Rechtschaffenheit:* Thietm. chron. 7,71 p. 486,9 rex . . . violentas predaciones aecclesiarum fortis armatus vendicavit hancque -em nisi caelitus sibi prestitam non habuit. **b** *meton. de persona principis benigna:* Dipl. Ludow. Germ. 47 p. 63,36 sicut unicuique fidelium . . . petentium aurem -is nostrę accomodamus (Dipl. Karoli III. 33. *al.*). Dipl. Karoli III. 166 nostrę complacuit -i . . . confirmare. Oliv. epist. 5 p. 296,16 ad -em ac liberalitatem tuam, Mechi Memel, stilum convertam. *al. v. et p. 1445,33.* **B** *animus promptus, devotio – Bereitwilligkeit, Ergebenheit:* Capit. reg. Franc. 254 p. 254,27 nos . . . tanta fidelium erga dominationem nostram . . . perspecta -e . . . eis condignas gratiarum actiones retulimus. **C** *susceptio benigna – freundliche Aufnahme:* Thangm. Bernw. 27 p. 771,20 per diversa loca . . . veniens plurimorum -e . . . usus.

***benignulus,** -a, -um. *clemens – gnädig:* Herm. Augiens. hymn. 1,6^{b},2 θεὸς . . ., ἄφεσις -a (benignicula *var. l.*).

benign(i)volencia *v.* benevolentia *p. 1445,49.*

benignus, -a, -um. *script.:* pe-: *l. 58.* -neg-: *l. 59.* -ingn-: *l. 65.*

bonus, benevolus, comis – gütig, wohlwollend, freundlich gesinnt (*cf.* Gloss. I 54,31 St.-S. -us uuelafol. 55,31 -us enstic. 138,14 -us frumahaft. III 385,22 -us gůdwillich. IV 40,17 -us uuoluuilliger. 133,6 -us willig): **I** *latius:* **A** *de hominibus, mente eorum sim.:* Aldh. virg. II 2868 precor . . ., hoc opus ut cuncti rimentur mente -a. Trad. Ratisb. 20 p. 26,4 a praedicto -ę viro memorię (Cand. Fuld. Eigil. I 15 -a memoria sanctae orationis). Walahfr. carm. 62,3 carmina totque animo pariter recitare -o (Wandalb. martyr. alloc. 66. *al.*). Wett. 148 mentis in occulto quantum prius esse -us vellet, in adiecta poteris bonitate probare. Form. epist. III 5 p. 527,12 vestrum pium et p-issimum affectum circa nos (p. 527,15 benegnissimo affectu). Cand. Fuld. Eigil. I 11 -us *abbas* infirmis. Hraban. epist. 28 p. 444,27 cum . . . habuerim te *(sc. imperatorem)* propitium et -um iudicem. Froum. carm. 3,13 duros facit ipse *(abbas)* benigne -os. Ruodlieb V 230 tui domini cuncti tibi valde -i. VI 27 est . . . pius atque -us. Land. Mediol. hist. II 48 p. 42,41 ut non sit tibi molestus, sed beningnus. Chart. Frauens. 42 (ed. W. Küther, UB Frauensee. 1961) ut universi . . . circa idem cenobium existant favorabiles et -i. *saepe. nom. propr.:* Trad. Frising. 1 (a. 744) ego B-us acsi indignus presbiter scripsi. 547^{c} B-us diaconus. **B** *de rebus:* Beda hist. eccl. 1,25 p. 46,14 -o vos hospitio recipere. Walahfr. Wett. 401 precibus factisque . . . -is. Hraban. carm. 4,3,29 sermone -o. Hrotsv. Dion. 53 monitis . . . -is. *al.*

II *strictius:* **A** *clemens, mansuetus – gnädig, mild:* **1** *theol.:* Aldh. virg. II 652 Christi . . . praecepta -i. Hraban. carm. 4,1,25 quos salvas illic, hic corripis ante -us. Godesc. Saxo theol. 19 p. 262,22 ut . . . nobis . . . dignetur *Deus* esse propitius perenniter et -us. 22 p. 308,11 te talem credere patrem et filium et spiritum sanctum summe bonum, potentissime verum, efficacissime -um. Rimb. Anscar. 1 p. 19,28 adiutor nostri -issimus. Poeta Saxo 3,39 castigante Deo caros sibi more -o. Waltharius 1165 deprecor . . . Dominum contrita mente -um. Hrotsv. Agn. 87 cui *(Deo)* . . . -a voluntas. Froum. carm. 11,42 in nobis regnet Christus Deus ipse -us filius et patris. Statut. ord. Teut. p. 131,15 Deus, . . . supplicacionem nostram -us exaudi. *al.* **2** *publ.:* Dipl. Merov. I 55 principalis serenitas . . . debet . . ., quae rite poposcerint *sacerdotes*, -o animo suscipere (Dipl. Arnulfi 19. *al. cf.* Poeta Saxo 2, 286 ad que cum mente -a annueret *rex*). Lex Baiuv. 2,4 ille homo, qui haec commisit, -um inputet regem vel ducem suum, si ei vitam concesserint. Wandalb. martyr. dedic. 5 tu . . ., caesar . . ., qui . . . -a lege gubernas. Notker. Balb. gest. 2,6 p. 57,15 -issimus imperator. Dipl. Karoli III. 32 p. 55,19 precibus -o favore inclinati. Dipl. Arnulfi 95 oportet . . . regiam dignitatem erga omnes . . . esse -am. Dipl. Ludow. Inf. 71 p. 207,33 precibus -o vultu annuentes. Hrotsv. Bas. 142 auxilium . . . -um. Thietm. chron. 6 prol. 37 annuit ista pius Otto dux atque -us. Wipo gest. 6 p. 28,25 in cives -us *fuit Chuonradus.* Otto Frising. gest. 2,29 p. 135,11 audi . . . -is auribus. Chart. Raitenh. 94 contra -a nostrę confirmationis instituta. *al.* **3** *eccl.:* Const. I 380 p. 534,38 (a. 964) Iohannes, piissimus ac -issimus papa. Chart. Raitenh. 82 quod . . . Deum . . . vobis propitium et nos *(sc. papam)* reddatis . . . favorabiles et -os. **B** *promptus – bereitwillig:* Hrotsv. gest. 174 quaedam pars mente -a devovit regis fratri ius vernulitatis. **C** *devotus, pius – ergeben, fromm:* Walahfr. carm. 5,83 votis optare -is. Hrotsv. prim. 122 precibus . . . -is. Otloh. Magn. 23,24 (AnalBoll. 81 p. 218) -issimus Dei famulus. **D** *bonum efficiens – Gutes wirkend:* Wandalb. creat. mund. 35 vitae . . . beatae virtutisque -ae . . . amorem. **E** *fertilis – fruchtbar:* Otto Frising. gest. 1,46 p. 64,7 cum veris -a humiditate . . . flores . . . procrearentur. **F** *largus – reichhaltig:* Walth. Spir. Christoph. II 4,222 -arum concreto germine frugum. **G** *gratus – angenehm:* Chron. Reinh. a. 1199 p. 562,25 spe -a frustratus.

adv. **benigne** *vel raro* **benigniter.** *benevole, comiter, amanter – wohlwollend, freundlich, liebevoll* (*cf.* Gloss. I 84,25 St.-S. -e frumafolle): **1** *latius:* Liber hist. Franc. 10 p. 252,26 cum haec illi -r dixissent. Beda hist. eccl. 1,24 p. 43,31 misit . . . pontifex ad . . . archiepiscopum, ut Augustinum . . . -e susciperet (Eigil Sturm. 16 -e et honorabiliter. Thegan. Ludow. 9 -e [bene *1*] suscipiens. Thietm. chron. 6,21 caritas -e a cunctis succipiatur. Chart. Raitenh. 23 pactionem . . . abbas -e suscepit. *saepe. cf.* Chron. Fred. 3,23 -r a Clodoveo recipetur). Rimb. Anscar. 5 puer . . . pro percussore suo nimium -e intercessit. Epist. Col. 4 p. 246,8 qui *(archiepiscopus)* . . . ab infantia -e et caste inter nos fuit nutritus. Pass. Ursulae prol. p. 144,15 quod -r agere idem recitator . . . studuit. Thietm. (?) chron. prol. 1,3 videas mea scripta -e. Statut. ord. Teut. p. 48^{a},27 in fraternitatis caritate concorditer et -e in spiritu lenitatis . . . conversentur. Conr. Mend. Imm. (ArchElsKirchGesch. 2 p. 202,19) ut -r et multum rogatus fuerat *dux. al. v. et p. 1447,62.* **2** *strictius:* **a** *clementer, mansuete – gnädig, mild:* Chron. Fred. 2,37 p. 62,14 Atrianus . . . -r tributa urbium plurima relaxavit. Poeta Saxo 3,421 dederat *Carolus* . . . dona -e. Dipl. Arnulfi 134 si fidelium nostrorum petitiones -e auribus celsitudinis nostrae accommodamus (*cf.* Chart. Eberb. 273 p. 30,11 ut . . . petitionibus -ius annuamus). Dipl. Otton. I. 324 honestis quorumcumque -r obsequi rogatibus. Thietm. (?) chron. 5,27 legati . . . -e auditi. Chart. Bern. I 4,84 Dei dulcissima bonitas -r per prophetam clamat dicens *eqs. al.* **b** *libenter – bereitwillig:* Lamb. Hersf. annal. a. 1073 p. 169,19 operam suam -e spondent *cives*, iusiurandum dant.

[Sroder]

beningnus *sim. v.* benignus.

beni(n)volus *sim. v.* benevolus.

1. benna, -ae *f. receptaculum, fiscina – Behälter, Korb:* Hincm. Remig. 26 p. 322,13 quae omnia *(sc. panes, carnes)* in·vase, quod vulgo -a dicitur, collocavit. *de mensura:* Folcuin. Bert. 2,90 p. 167,2 (chart.) sunt ibi de spelta supra sementiam -ae xv. *fort. huc spectat nomen crucis cuiusdam conspicuae ecclesiae Moguntinae (cf. H. Otte, Handb. d. kirchl. Kunstarchäologie. I. 1883. p. 153sq.):* Christ. cal. Mog. 2 (MGScript. XXV p. 240,38; a. 1252/53) pro speciali huius auri examinatissimo valore crux ipsa proprio nomine censebatur, vocatur enim B-a. 12 (ibid. p. 244,37) ab illa magna cruce, . . . que B-a vocabatur.

2. *benna *v.* *venna. **3. benna** *v.* perna.

beo, -avi, -atum, -are.

I *beatum, felicem reddere – seligmachen, beglücken (cf.* Gloss. IV 40,2 St.-S. -bis saligost): **A** *usu christ.:* **1** *strictius:* **a** *spectat ad vitam caelestem:* Hraban. carm. 6,8 cum sanctis temet collocet *Deus* atque -et. Wandalb. martyr. 535 Aristeus antistes de morte -atur. Syll. Sangall. 21,2,4 quos tu *(sc. rector invictissimus)* -asti in ęthere. *al. intrans. vel medial. i. q. beatum esse – selig sein:* Lios Mon. 297 caelestis consors vitę sine fine -bit. Tit. metr. IV 24,1,1 o . . . cesar Heinrice, -are. Ekkeh. IV. bened. I 15,42 me *(sc. Mariam)* canet ore pari generatio quęque -ari *(cf. Vulg. Luc. 1,48).* **b** *spectat ad vitam terrenam:* Aldh. virg. II 681 hunc *(Martinum)* pater omnipotens . . . caelesti laude -vit. Hugeb. Wynneb. 13 p. 117,31 qui *(Tonans)* sanctum Wynnebaldum . . . virtutibus -vit. Wandalb. creat. mund. 222 lumen . . . tibi mentis formans indidit auctor, quae pars te alma -ret. Walth. Spir. Christoph. II 6,235 o benedicte, tuis tellus quęcumque -etur reliquiis. Ekkeh. IV. bened. I 45,24 cultor Martinus -at (gloss.: pompat) illam *(Turonem). al.* **2** *latius:* **a** *salvare – retten:* Aldh. virg. I 39 p. 291,14 qui . . . totius mundi statum -vit. ad Acirc. 10 p. 87,17 Christo concelebretur honor, qui saecla -vit (Hraban. carm. 80,4,2. *al.*). **b** *protegere – schützen:* Dipl. Ludow. Inf. 28 p. 139,4 patrociniis sanctorum nos inde -ari et tueri non ambigimus. **c** *consecrare – weihen:* Agnell. lib. pont. prol. p. 275,38 (vs.) alterum ab undecimo, quem presbyterumque -vit *summus antistes.* **B** *usu saec.:* **1** *strictius:* Liutpr. antap. 2,23 ut . . . ipse *(Heinricus)* . . . te . . . hoc pacto -ret. Epist. Worm. I 22 p. 45,7 in ipsa re satis superque me Fortuna -ret. Vita Godefr. Cap. II 335 si coecus luce -rer. Carm. Bur. B 56,4,16 diligi si merear, hoc meum est -ari. *al.* **2** *latius:* **a** *munerare – beschenken:* Ruodlieb V 217 hi bene donantur secretim sive -antur. Chart. Carniol. II 170 p. 135,19 monasterium . . . donatione xi mansorum -arunt, dotarunt, ornarunt *eqs.* **b** *instruere – ausstatten:* Nivard. Ysengr. 3,450 illius ętatis corium natura lupinum tam mira medicę dote -vit opis. Carm. Bur. B 92,14,3 Alcibiades . . ., quem -vit omnibus gratiis natura. **c** *emendare – bessern:* Egbert. fec. rat. 1,442 verba -ant iustum, non centum verbera stultum *(cf. Vulg. prov. 17,10).* 1,1215 sic -o, sic ferio linguę mordacis alumnum.

II *beatum praedicare – seligpreisen:* Carm. Hraban. app. 18,1,1 te, Genesis, crux alma -at, tua munera laudat. Ecbasis capt. 777 hic benedicendus, communi sorte -andus. *al. v. et p. 1399,44. c. dat. i. q. laudes agere – lobpreisen:* Vita Aldeg. I 4 (MGMer. VI p. 87,24) Deo gratanti animo -vit (gratias agens *var. l.*) *Madelgarius.*

adi. **1. beans,** -antis. *beatificus – beseligend:* Carm. Aldh. 2,95 bini vivi, -bus meritorum meatibus, . . . patrias petunt.

2. beatus, -a, -um *v. p. 1401,44sqq.*

beodus *vel* **-um,** -i *m. vel n. mensa – Tisch:* Lex Sal. Merov. 46,5 quod . . . hospites . . . in -um (beudo *A 2,* beoto *A 3,* beodo Lex Sal. Pipp. 81,2) pultes manducassent.

***beoģina** *v.* *begina.

beonia *v.* paeonia. **bera** *v.* 1. beta, libra.

berbena *v.* verbena. ***berbenus** *v.* *vervinus.

***berberis,** -is *m. vel f. (arab.* barbāris, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 227, sed v. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 575) form.: gen. sg.* -i: *l. 13. nom. pl.* -i: *l. 9.*

oxyacantha vel fructus eius – Sauerdorn, Berberitze oder Frucht davon (Berberis vulgaris L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 568sqq.): Constant. Afric. grad. p. 364,24 -is frigida et sicca in secundo gradu. Salern. comp. 37 hydragoga sunt . . . oxymel -is, semen citri. Ioh. Platear. simpl. med. p. 9a^{v} -i frigidi sunt et sicci . . ., sunt autem fructus cuiusdam arboris rotundi et aliquantulum oblongi et aliquantulum subnigri. Maurus urin. II p. 29,20 utantur hoc sciropo: omnes herbe diuretice . . ., semen bombacis, spodium -i et sandali albi et rubei. Walth. Agil. med. 18 p. 118,27 recipe . . . -is ana drachm. semis. Alphita I p. 305,36 oxicanoin, -is idem. *v. et* 1. *barbarica.

berbex *sim. v.* vervex. **berbina** *v.* verbena.

berbix *sim. v.* vervex. ***berbota** *v.* *barbot(t)a.

***bercellum** (barbize-) *vel* **-us,** -i *m. vel n. (orig. inc., nisi cohaeret c.* *berciolum *vel* berbex) *trabs ferrata ad muros diruendos apta – eisenbeschlagener Balken zum Niederreißen der Mauern (cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. II. ^{2}1889. p. 410):* Otto Mor. hist. p. 84,17 in ipso . . . gatto quedam trabis ferrata, quam -um (barbizellum *rec. M, cf. notam ed. p. 239*) appellabant, constabat.

***bercile,** -is *n. (cohaeret c.* *berciolum *ut vid.) piscina – Becken:* Burch. Sion. descr. 3,7 p. 33,10 incole tempore pluviarum aquas colligunt in -bus (berekilibus *var. l.*) et cisternis. 8,1 p. 67,21 -ia (berchylia *var. l.*) quedam . . . propter balnea facta sunt . . . in civitate.

***berciolum,** -i *n. (francog. vet.* berçuel, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 336sqq. s. v.* *bertiare) *cunabulum – Wiege:* Vita Pard. 20 (MGMer. VII p. 37,16) genitrix . . . eum *(puerum)* suscepit et in agitatorio, quod vulguo -um vocant, . . . posuit. ibid. p. 38,1 prefatum -um, quod onestiori sermone filosophi cunabulum vocant.

***berdolaģus,** -i *subst. (hisp.* verdolaga *a* portulaca, *cf. Corominas, Dicc. etim. castell. IV. p. 709) alch. in nomine ficticio i. q. portulaca – Portulak (Portulaca oleracea L.):* Ps. Avic. anim. 1,8 p. 76 bletas, -os, lactucas . . . multae earum significant lapides.

***berefectum, *berefredus** *v.* *berfredus.

***bereta** (berre-, -etta), -ae *f. vel* ***birretum** (bire-), -i *n. (f.* -a: *l. 49sq.) (prov. vet.* berret *a* birrus, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 376)*

pileus – Kappe (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung. 1907. p. 510sqq.): **1** *in univ.:* Wolfger. itin. comput. 4 p. 27,10 pro duabus birrettis xliii den. p. 27,17 Gerhardo reddidi pro birretta v sol. Const. II 394,24 p. 497,42 Bandinus *syndicus* . . . crucem mostravit in birreto, quod in capite deportabat. Albert. M. animal. 23,131 hee aves de lanis et lanugine ita artificiose nidum construunt, ut birreti artem videantur imitari. Wilh. Salic. chirurg. 2,1 p. 326^{B} pone super hanc ligaturam capellum seu biretum pellis agninae novae. *de canonicorum tegmine:* Chart. Bund. 1044 p. 5,11 (a. 1273) nec in coro quicquam *canonicus* in capite deferre audeat nisi birretum aut diaram, que vulgariter kuzhuot appellatur. **2** *usu symbolico:* **a** *spectat ad investituram:* Chart. Heinr. Leon. 86 p. 128,15sq. imperator Fredericus traxit se beretam de capite et insimul cum eo duce cum illa bereta ambo investivere me et investituram in meis manibus fecere per rectum . . . feudum. Acta imp. Stumpf 165 p. 227,8 per beretam, quam in sua tenebat *Fridericus* manu, investivit Nicholaum . . . de omnibus regalibus. Chart. Tirol. 509 p. 288,3 per berretam . . . prelatum . . . investituram fecit *episcopus* suscipientem. Acta imp. Winkelm. I 54 Otto . . . cum una beretta investivit Abraam . . . de suo recto feudo. Innoc. IV. registr. A 711 p. 527,7 ruralem ecclesiam . . . tibi . . . conferimus teque per birretum nostrum investimus de ipsa. Epist. anon. (DtArch. 18 p. 205,6) te *(procuratorem)* . . . per birretum nostrum de ipso beneficio investimus *(sc. canoni-*

[Sroder]

cus). **b** *spectat ad obligationem, refutationem:* Cod. Wang. Trident. 34 p. 91,9 (a. 1189) predicti omnes de Setauro per beretam unam . . . obligaverunt in manum . . . episcopi . . . eorum allodium. 48 p. 112,20 refutacionem fecit . . . per beretam.

***berfredus,** -i *m. vel* ***berfredum,** -i *n. (theod. vet.* ber(g)frit, *cf. Ahd. Wb. I. p. 910) script.:* ve-: *l. 14.* belf-: *l. 19.21.34.42.* bilf-: *l. 22.31.* beref-: *l. 16.27.* bitif-: *l. 18.* bettef-: *l. 39.* bettif-: *l. 37.* perchfrid-: *l. 29.* -fect-: *l. 16.*

1 *turris bellica ad defensionem apta – Wehrturm (cf. Heyne, Hausalt. I. p. 351sq.):* Hist. de exp. Frid. imp. p. 37,24 antiquas clausuras sancti Basilii in -is et propugnaculis renovando . . . communiverant (*sim.* p. 41,13 in -is [v-is *var. l.*]). Gisleb. Mont. chron. 100 p. 141,13 eam *(firmitatem)* . . . novis fossatis et berefectis informavit. Annal. Parm. a. 1247 (MGScript. XVIII p. 672,1) circe et fovee fiebant die noctuque, palanchata, bitifreda et alia necessaria ad defensionem. Chart. Tirol. 666 p. 122,11 levare tres bel-os. Annal. Ianuens. III p. 112,25 qui *(milites)* locum illum . . . spaldis et bel-is aliisque clausuris . . . ornaverunt. Roland. Patav. chron. 1,8 turres quoque sive bil-i . . . corruerunt. Chart. Rhen. inf. II 716 p. 418,27 -os et portas. *al.* **2** *machina oppugnatoria formam turris praebens – turmförmige Belagerungsmaschine (cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. II. ²1889. p. 412):* Gesta Ern. duc. I p. 15,19 iussit *rex* . . . machinas ac beref-os . . . fieri, de quibus munimina . . . confregit. Annal. Adm. Garst. a. 1247 in . . . ligneo perchfrido ad nocendum fabricato. Roland. Patav. chron. 6,6 p. 91,34 impugnavit *Ecelinus* intrinsecos hedificiis multis, scilicet bil-is, prederiis et trabuchis. **3** *turris campanas portans – Glockenturm (cf.* Const. II 292 p. 408,16 campanille, quod berfrois dicitur): Annal. Mant. a. 1272 (MGScript. XIX p. 26,30) deguastatum fuit bel-um, ubi erat tintinabulum populi. Salimb. chron. p. 634,18 hec *campana,* cum esset super ligneum edifitium aliquantulum elevata a terra . . ., cecidit de betti-o. **4** *turris pro suggestu usurpata – als Rednerbühne dienender Turm:* Salimb. chron. p. 560,8 hic *(Bertholdus)* ascendebat bette-um sive turrim ligneam quasi ad modum campanilis factam, qua pro pulpito in campestribus utebatur, quando predicare volebat. *adde:* Paris. annal. a. 1233 (MGScript. XIX p. 9,8) super quo bel-o (*antea:* super carrocio) ipse frater Ioannes ascendit et pronuntiavit pacem inter . . . Rizardum . . . et Icerinum.

bergamenum *v.* pergamenum.

***bergaria** (berqua-), -ae *f. (francog. vet.* bergerie, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. XIV. p. 335 s. v.* vervecarius) *locus ad verveces alendos aptus, oviaria – Schäferei:* Simon Sith. gest. 2,104 data pro eius *(Balduini)* anima XL librarum berquaria *eqs.* Gesta Bert. 1,13 p. 666,13 Theodericus . . . magnam berquarie partem . . . usurpavit. *al.* Lamb. Ard. hist. 129 p. 625,14 ut ad instaurationem berquarie . . . agnos rogare fecisset et congregare. Chart. Lux. III 135 p. 138,28 grangiarum et -arum et domorum aliarum construendarum.

***bergarius** (berqua-), -i *m. (cf.* *bergaria) *pastor ovium – Schafhirte:* Galb. Karol. 113 berquarii et custodes curtium et reddituum suorum rationem debitorum suorum reddituri.

***bergildus** *v.* *bargildus.

***bergmagister** (perch-) *m. metallorum custos – Bergwerksaufseher (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 6sq.):* Chart. Stir. IV 38 (a. 1261) sunt . . . facti testes rei: . . . Heinricus perchmagister *eqs.*

***bericius** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (cf.* *bercellum*?) ?machina oppugnatoria – ?Belagerungsmaschine:* Annal. Berg. a. 1198 (MGScript. XXXI p. 330ᵇ,6) Pergamenses ceperunt unum -um.

beril(l)us *v.* beryllus.

***berissa** *(f.) (orig. inc., nisi cohaeret c. ital.* borissa, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Diz. etim. ital. I. 1950. p. 566) alch. de nomine ficticio fort. i. q. centimorbia – viell.: Pfennigkraut (Lysimachia nummularia L.):* Aurora consurg. 18 haec est quaedam herba sive planta nomine lunatica sive -a, cuius radix est terra metallica *eqs.*

*?****bermis** *subst. (orig. inc.) elelisphacus – Wilder Salbei (Salvia pratensis L.):* Alphita I p. 290,24 eupatorium, salvia agrestis, idem et -is.

berna *v.* perna, verna. ***bernaria** *v.* *brennaria.

***bernecla,** -ae *f. (francog.* bernicle *sim., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 335) species anseris – Nonnengans (Bernicla leucopsis L., cf. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p. 417):* Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 36,13 sunt plures species anserum sicut . . . species -arum et species gantarum (p. 38,18). p. 55,5 est et aliud genus anserum minorum diversorum colorum, albi scilicet in una parte corporis et nigri in alia . . ., que anseres dicuntur -e, de quibus nescimus . . ., ubi nidificant. p. 55,16. *v. et* *barliates.

***bernix** *v.* *vernix.

***Bernus** (Pe-), -i *m.* (Verona) *nummus Veronae excusus – in Verona geschlagener Pfennig, 'Berner' (cf. F. Frh. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. 1930. p. 71sq.):* Trad. Raitenh. 22 (a. 1180) emerunt . . . predium . . . XII talentis et duobus P-is.

***beroarius, *beroerius** *v.* *berroerius.

beronica *v.* vetonica. ***beronicus** *v.* *deronica.

***berquaria** *sim. v.* *bergaria. ***berreta** *v.* *bereta.

***berroerius,** -i *m. (francog. vet.* berruier, *inde ital.* berroviere, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 336 s. v.* Berry) *script.:* barate-: *l. 36.* bar(i)de-: *l. 35.37sq.* bero-: *l. 33.* berue-: *l. 40.* ber(r)uar-: *l. 44sqq. 48.* ber(r)oar-: *l. 41sq.* -oder-: *l. 50.* berviar-: *l. 53.* -r(us): *l. 40. usu attrib.: l. 41.*

1 *miles levis armaturae, veles – Leichtbewaffneter, Plänkler:* Acta imp. Winkelm. I 702 p. 558,10 (a. 1244) ex alia parte nostri -i equitaverunt. 711 cum eisdem, quos nuper bero-i ipsarum parcium ceperunt. Roland. Patav. chron. 8,1 p. 111,14 congregatis . . . militibus et peditibus, -is (barderiis *4*) et ballisteriis. 8,2 milites et -os (baraterios *3*). 8,4 constitutis capotaneis super militibus et peditibus et -is (barideriis *3*, barderiis *4*). 11,5 supervenerunt -i (barderii *4*) sive zafones. Annal. Plac. a. 1250 p. 499,25 in qua *(Pladana)* Amadinus cum . . . berueris Mediolani . . . residebat. Chart. Carinth. IV 2985 p. 698,34 in assoldandis militibus et -oariis equitibus. Thom. Tusc. gest. p. 514,22 quidam . . . beroarii civitatis foras egressi fuerant ad predandum. Salimb. chron. p. 373,6 omnes beruarii de Lombardia . . . contra Parmenses congregabantur. p. 637,21 vel milites stipendiarii vel beruarii vel ribaldi. p. 645,26 berruarii . . . dicebant, quod . . . recederent. *al. in malam partem de latronibus:* Salimb. chron. p. 190, 29 propter beruarios et latrones et predones. *ibid. al. (v. ind.).* **2** *minister publicus – Amtsdiener:* Chart. Ital. Ficker 472,9 (a. 1273) nisi forte -oderii domini potestatis illum forbannitum . . . ad suos iudices conducerent. *ibid. bis.* **3** *per falsam etymologiam ut vid. i. q. custos viae – Straßenwächter:* Albert. M. pol. 2,11ᵈ p. 197ᵇ,48 illi sunt, qui apud nos berviarii vocantur sive ruptarii, qui custodiunt vias.

***bersarius,** -i *m. venator (venationem telis in silvis exercens) – (im Wald mit Waffen jagender) Pirschjäger:* Hincm. ord. pal. 17 alii ministeriales . . . sicut -i, veltrarii, beverarii.

***bersatio,** -onis *f. venatio (telis in silvis exercita) – (im Wald mit Waffen ausgeübte) Pirschjagd:* Guic. (?) bers. 10 in venatione -is (in -e venationis *BC*) exercende debent esse sex bersatores.

***bersator,** -oris *m. venator (venationem telis in silvis exercens) – (im Wald mit Waffen jagender) Pirschjäger:* Guic. (?) bers. 2 opportet, quod -r sciat bene trahere et bene menare bestias *eqs.* 3 debet . . . -r scire de vento. *ibid. al. v. et l. 62.*

***bersica** *subst. (orig. inc., nisi ex* basilica *corruptum) gentiana – (Kreuz-) Enzian: v. p. 1385,52.*

***berso** (birs-), -are. *(orig. germ. ut vid., cf. francog. vet.* berser, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 376) script.* bres-: *p. 1453,8.*

[Sroder]

venari (telis in silvis) – (im Wald mit Waffen) jagen, pirschen (cf. K. Lindner, Die Jagd im frühen Mittelalter. 1940. p. 441): DIPL. Conr. II. 156 ne quis infra predictam determinationem ... venari aut birsare aut alicuius silvatici generis bestias agitare presumat. CONST. I 173,25 si quis birsando feram balista vel arcu occiderit. RAHEW. gest. 4,86 p. 344,1 in birsando ipsemet arcum tendit. GUIC. (?) bers. 1 de arte -andi *(de re v. Lindner in ed. p. 15)*. 12 ire ad -andum (bresandum *BC*). *al.* CHART. Anhalt. II 145 p. 116,44 quod ... ad omnes usus nostros ... venandi et -andi eadem silva utamur.

***bertenesca** *v.* *britisca. **bertica** *v.* pertica.

***bertramus,** -i *m. (theod. vet.* berhtram *a* pyrethrum, *cf. Ahd. Wb. I. p. 912) pyrethrum – Bertram (Anacyclus officinarum Hayne, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 251)*: HILDEG. caus. 3 p. 174,21 ille galangae et -um aequali pondere accipiat. p. 174,33 calor galangae et calor -i.

***bertres(ch)a** *v.* *britisca. ***beruarius** *v.* *berroerius.

***bervendarius** *v.* *praebendarius.

***beruerus, *berviarius** *v.* *berroerius.

bervicarius *v.* vervecarius. **bervina** *v.* verbena.

berula, -ae *f.* **1** *laver – Schmaler Merk (Sium angustifolium L., cf. André, Lex. bot. p. 53.181)*: ALPHITA I p. 280,5 -a erba est. II p. 21,21 -a similis est narstucio aquatico, sed acu[s]tiora habet folia. GLOSS. Roger. I A 2,3 p. 592,12 recipe succi -e, nasturtii. THEOD. CERV. chirurg. 4,5 p. 181[F] digeratur materia cum zinziberi ... et oleribus ex nasturtio et -a. **2** *Veronica Beccabunga (L.) vel sim. – Bachbunge o. ä. (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 582)*: GLOSS. III 536,32 St.-S. -a berenzunge. 537,17 -e berinbunge. 577,35 -a vel artemisia puggo. *v. et l. 32.* **3** *Aristolochia Clematitis (L.) – Fieberblume (cf. Ahd. Wb. I. p. 1009)*: GLOSS. III 550,16 St.-S. -a berenbuge *(a)*, bieusblûm *(c)*.

***berus** *subst. (orig. inc.) species serpentis aquatici – Wasserschlangenart*: ALBERT. M. animal. 25,20 -us, ut dicunt, serpens est aquaticus astutus et nequam, ... mortiferum habens venenum.

beryllus (-ril-), -i *m. vel f. (?n.* -ium: *l. 43)* (βήρυλλος) *script.*: pe-: *l. 66.* bir-: *l. 45.* byr-: *l. 44.* -il(us): *l. 45. usu attrib.*: *l. 47.56. metr.*: *semper* bĕ-, bĭ-, bŷ- *praeter l. 63.*

1 *lapis pretiosus limpidi coloris – heller Edelstein, Beryll*: **a** *proprie*: COMPOS. Luc. ε 5 alumen ... viridem et porfirum omnia tingue extra berillium et hunicinum. CARM. de Karolo et Leone 188 capitique *Liutgardis* byrillus inseritur. AEDILV. carm. 22,78 saphirus ... biriloque (berilo *var. l.*) adnexus. EPIST. var. III 2 p. 132,26 inaures II cum berillis optimis II. DYASC. p. 116[b] lapis berillus lucidus est et clarus *eqs.* MARB. RED. lap. 12,1 conspicuos reddit sexangula forma -os *eqs.* HUGO FLAV. chron. 2 p. 375,8 dedit ... imperator ... scutellam I de berillo. THEOPH. sched. 3,94 p. 355,10 eodem modo ... poliuntur onix et berillus. Ps. MARB. RED. lap. 9,1 -us est lymphaticus ut sol in aqua limpidus, figurat vota mentium ingenio sagacium. HILDEG. phys. 4,4 -us calidus est et ... crescit de spuma aquae *eqs.* BENVEN. GRAFF. ocul. B 34 p. 53,34 berillus pulverisatus corrodit nebulam et confortat humorem occulorum. ARNOLD. SAXO fin. 3,11 berillus lapis, color pallidus ..., transmittitur ab India et sunt IX species *eqs.* ALBERT. M. miner. 2,2,2. *al.* **b** *alleg. vel per compar. (exempla pendent plus minus a Vulg. apoc. 21,20)*: HRABAN. univ. 17,7 p. 468[B] -us ... significat ... homines quidem ingenio sagaces, sed amplius supernae gratiae lumine refulgentes. p. 470[D] in -o praedicantium perfecta operatio. MILO carm. 3,4,2,11 virgo Maria ... onyx, cristallus, prasius, berillus, iaspis. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,167 nostram tinxit baptisma berillum. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 398,20 in octavo *fundamento* berillum (pe- 1) *positum dicit Iohannes.* AMARC. serm. 4,117 valet hos signare berillus, qui bonitate virent. *al. v. et l. 52.* **2** *rubrica – Rötelerde (cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 88)*: IOH. sacerd. 158 almagar, id est berillus, scilicet rubeus, unde pinguntur muri.

***berzium** (bir-) *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c. arab.* bizr, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 20) species condimenti – Gewürzart*: ACTA imp. Winkelm. I 790[I] (a. 1231) de pipere, incenso, -o (birzi 790[II]), zinzibere ... de centum tarenis solventur curie tar. III. *Sroder*

bes *vel saepius* **bessis** (bissis), -ssis *m. vel* **bisse,** -is *n. occurrit fere sing.; plur.*: *l. 15.*

octo duodecimae vel duae tertiae partes, octo unciae – acht Zwölftel oder zwei Drittel, acht Unzen (cf. J. Tropfke, Gesch. der Elementar-Mathem. I. 1930. p. 156sqq.): **1** *math. et geom.*: BEDA temp. rat. 4,10 bes sive bisse VIII unciae. GERB. geom. 3,10 passus continet gradum unum et bissem, ... sextas VI et bissem. 6,7 p. 95,4 si ... primum *orthogonium* ... ad eum, qui X et bissem in embado continet, conferas *eqs. al. (v. ind.)*. MEGINFR. (?) carm. p. 646[D] portio si fuerit, aliis subtracta duabus, una, duae reliquae dicuntur nomine besses, bissibus ex his sex octo suppleveris horas. *al.* **2** *comput.*: BEDA temp. rat. 16,69sqq. singula ... signa ... luna ... binis diebus et senis horis ac bisse unius horae perlabitur ...; tanto minus est bisse ab integra hora quanto VIII a XII, XX a XXX *eqs. (sim.* RHYTHM. 113,64,2 senis horis atque besse [bisse *Au. Ba*]). ALCUIN. epist. 155 p. 251,2. *al. fort. add.*: CARM. var. Walther 1,40,1 die brevi, longa nocte bessis reconsulitur *(sc. in hieme).* **3** *iur.*: LEG. Burgund. Rom. 10,2 filii ... in bisse (bis *A 5*) materne portionis succedant (22,9). 10,5 ut de hereditate defuncti filii mater tertiam, bisse ... patrui consequantur. **4** *in re monetaria (cf. A. Suhle, Deutsche Münz- und Geldgeschichte. [2]1964. p. 73)*: Ps. ODO CLUN. abac. p. 299[b] bisse ... latine marca dicitur. **5** *mus. i. q. duae tertiae partes unius brevis – Zweidrittelnote, zwei Drittel einer Brevis (cf. H. E. Wooldridge, The Oxford History of Music. I. 1901. p. 120)*: ANON. mus. Sowa 1[a] p. 18,19 semibrevem maiorem bisse decrevimus appellari. **6** *usu vario*: VITA Ger. Bron. 20 p. 670,38 bissem *redituum* ... pauperibus ... erogavit. TRAD. Frising. 1641 concanbiavit curtiferum ... cum bisse iugeris. *cf.* 1.*bisa.

Besancius *v.* Byzantius. ***besardus** *v.* *busardus.

beselium *v.* bisellium.

besenterecus *sim. v.* dysentericus.

bessalis (bisa-), -is *m. (cf.* βήσαλον *a* bes) *abl. pl.* -is: *l. 41. later coctus – Ziegelstein*: AGNELL. lib. pont. 73 petras et bisales, lapides et ligna ... praeparaverunt vectores. 94 piramis tetragonis lapidibus et bisalis.

***bessasa** (ba-, bi-, bu-, besa-, -ara, -oria *sim.*) *f.* (βησασᾶ) **1** *ruta agrestis – Harmel-, Wiesenraute (Peganum Harmala L. vel Ruta graveolens L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 53)*: Ps. HIPPOCR. phleb. 176 bissassa uncia I. GLOSS. III 526,21 St.-S. bassara wilderute (537,45. 551,20). ALPHITA I p. 280,11 bissara, herniola (hermodactyli *var. l.*) idem. p. 289, 38 erimola, bissoria ([bisoria *var. l.*]. bissona vel bussaria ALPHITA II p. 58,30), piganum, ruta agrestis idem. **2** *hermodactylus – Herbstzeitlose (Colchicum autumnale L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1070sqq.)*: ALPHITA II p. 23,3 bisala, hermodactilus idem. *v. et l. 47. Pape*

bessis *v.* bes.

bestia, -ae *f. script.*: ve-: *l. 71.* bi-: *l. 57.63. p. 1455, 63.65sq. 1456,15sq. al.* by-: *p. 1455,29. adde* CHRON. Fred. 3,12 p. 97,15. -te(a): *p. 1455,63.65sq. 1456,16. adde* LEX Sal. Pipp. prol. 4 -eis (bisties *D 9*). *form.*: *nom. pl.* -ii: *p. 1456,16. abl. pl.* vestibus: *l. 71.*

animal brutum – Tier (cf. GLOSS. III 366,53 St.-S. -a dier. *al.)*: **I** *strictius de certis speciebus*: **A** *de animalibus rapacibus vel silvestribus i. q. fera – (wildes) Tier, (Stück) Wild*: **1** *proprie*: **a** *gener.*: CHRON. Fred. 2,57 p. 80,5 decernant, ... an bistiis devorandum tradatur. IONAS BOB. Columb. 1,10 p. 169,16 ibi ferae ac -ae, ursorum, bubalorum, luporum multitudo frequentabant (ARBEO Emm. 6 regionis montana ... cervis, alcis, bubulis, capreis ... et omnium -arum atque ferarum generibus ornata). ALDH. virg. II 1438 -a *(sc. leo)* sanctorum labris vestigia linxit. WETT. Gall. 28 p. 272,19 piscis territus a duabus -is, quae luderes nuncupantur. WALAHFR. Mamm. hymn. 5,3 vivebat inter -as. ERCHEMB. Cas. hist. 51 terra ... vestibus et vepribus repleta (*inde* CHRON. Salern. 129). BOVO CORB. Boeth. 15 in secundo

ordine, qui est -arum et pecorum et quorumlibet animantium, quoniam ratione carent, duo tantum . . . inveniuntur, sentire et crescere. HROTSV. Cal. 9,8 discede . . ., crudelis -a *(sc. serpens)*. OTTO SANBLAS. chron. 40 p. 61,26 hortum . . . omnium . . . -arum genere delectabiliter refertum (CHART. Burgenl. I 262 p. 187,42). FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 29,7 maiores rapacium *avium* maiusculas -as et aves predantur, minores minusculas *eqs. saepe. v. et l. 46.* **b** *in legibus, chartis sim. (spectat plerumque ad venationem; ad laceratio-nem mortuorum: l. 10):* LEX Baiuv. 19,7 ut . . . nec a -is (-eis *var. l.*) seu canibus laceretur *cadaver*. CAPIT. reg. Franc. 77,18 ut forestarii bene . . . custodiant -as et pisces. DIPL. Zwent. 13 in ipsa *silva* -am capere quacumque venacionis arte. DIPL. Otton. I. 62 -as . . ., quę Teutonica lingua elo aut scelo appellantur, venari (DIPL. Conr. II. 156 v. aut birsare aut alicuius silvatici generis -as agitare). DIPL. Heinr. II. 186 bannum nostrum -arum . . . comiti . . . concedimus. *al.* **2** **a** *in imag. et per compar.:* **α** *de hominibus:* WALAHFR. exord. 7 p. 481,33 multos praedicatorum . . . inter has -as *(sc. barbaros)* cum erroribus pugnaturos venisse. WIDUK. gest. 3,46 p. 127,20 melius bello . . . moriamur, quam . . . more malarum -arum strangulo deficiamus. WALTH. SPIR. Christoph. I 24 *rex* inquiens: 'omnium ferocissima -arum' *(sc. Christophore)*. GERHOH. Antichr. 1,26 Heinricus . . . urbem ingressus -am quandam nomine Purdinum *(sc. episcopum)* superintrusit. ALBERT. M. Is. 56,9 '-a agri scindet eos' *(Vulg. Os. 13,8):* in formam istarum -arum praelati hodie conversi sunt *eqs. al.* **β** *de daemonibus:* VISIO Baront. 5 recedite, cruentae bystiae ([be- *var. l.*]. *cf. Sulp. Sev. epist. 3,16*). **γ** *de vitiis:* LAND. MEDIOL. hist. I 3,23 p. 90,51 libido est -a maligna, quae in sylva huius saeculi ad devoran-das animas per . . . diabolum incitatur. **b** *alleg.:* HILDEG. phys. 7 praef. silvestres -ae designant plenitudinem effluentiae *eqs.* ALBERT. M. Is. 56,9 -ae agrestes . . . significant . . . feroces homines. *al.* **c** *proverb.:* PASS. Kil. II 12 nulla . . . feritas -arum in hoc mundo similis est mulieris malae (*sim.* OTLOH. prov. B 40 [ed. W. C. Korfmacher. 1936]). **B** *de animalibus domi natis i. q. pecus domestica – Haustier, Nutztier, Stück Vieh (saepius de speciebus, e. g. de equis: l. 42sq. 60sq.; de bubus: l. 49; de ovibus: l. 54):* **1** *gener.:* UNIBOS 145,4 (ed. K. Langosch, Walthariu s, Ruodlieb, Märchenepen. p. 288) ex alvo brutae -ae *(sc. equae)*. HUGO FLAV. chron. 2 p. 482,50 ut -a, cui sedebam, . . . vix stabulo extrahi pos-set. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 140,33 teneriores *carnes*, que erunt de . . . -is domesticis (3 p. 62,15 capere aliquam -am domesticam seu silvestrem). *al.* **2** *in legibus, chartis sim.:* ACTA imp. Böhmer 146 p. 139,26 (a. 1184) quicumque . . . -as suas per praedationem amiserit. CHART. Bund. 434 p. 321,32 interrogatus, si de -is dant ipsas -as vel denarios, respondit *eqs.* (CHART. Tirol. 671 p. 126,11 -e, scilicet peccore, . . . debent dari). ACTA imp. Winkelm. I 122 p. 103,30 in . . . ponte . . . de grossa -a quatuor denarios et duos de minori . . . recipere. REGISTR. Trident. I 1 p. 18,23 solvit . . . unam -am minorem cum una manu lane (2 p. 20,6 unam -am maio-rem. 3 p. 20,33sq. unam -am cum lacte . . . et duas -as et di-midiam sine lacte. *al.*). CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 408, 40 qui 1 -am trahentem ligna habet. CHART. Tirol. notar. I 375 quod restituat -as ablatas. CHART. Tirol. 1215 p. 259,39 ius . . . conducendi . . . -as ad pasculandum. STATUT. ord. Teut. p. 110,2 vicemarschalcus . . . dabit . . . ordeum -is. p. 112,31 -is auferre frena. *saepe.* **C** *de animalibus phantasticis i. q. belua fabulosa, monstrum – Fabel-, Untier, Ungeheuer:* **1** *gener.:* CHRON. Fred. 3,9 fertur . . . bistea Neptuni Quino-tauri similis eam adpetisset *eqs.* 3,12 p. 97,12 vidit *Childericus* similitudinem bisteis leonis, unicornis et leupardi ambolan-tibus (p. 97,17 bisteas minores s. canis et minoribus bistiis . . . volutantes). ALDH. virg. II 357 gluttit piceam crudelis -a *(sc. draco)* massam. BRUNO QUERF. Adalb. A 28 fit . . . collisio undarum, quasi se moveat aliqua ingens -a (bellua *2*) maris. *al.* **2** *bibl. (cf. Vulg. apoc. 16,2. 17,3):* ALDH. virg. I 17 quam *(mulierem)* apocalipsis super -am sedisse describit. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 327,32 -a ista erat . . . Widekindus dux bestialiter vivens. 20 p. 430,29 Fredericus . . . est imago -ae prioris in persequendo ecclesiam. *ibid. al. (v. ind.).*

II *latius:* **A** *proprie:* TESTAM. Eberh. (ed. P. E. Schramm-F. Mütherich, Denkmale der dt. Könige u. Kaiser. 1962. p. 94[a],59; a. 867) librum -arum. THIETM. chron. 6,23 quod *(fanum)* pro basibus diversarum sustentatur cornibus -arum. HEINR. AUGUST. planct. 825 -a dat sensum *(sc. homini)*, ra-tionis . . . angelus usum. HILDEG. phys. 7,15 nec superbiam . . . homini inferunt *pelles ovium*, sicut aliae pelles quarum-dam -arum faciunt. ALBERT. M. eth. 7,1,1 p. 463[b] (bis),27 -ae propter indignitatem naturae neque virtus est neque mali-tia. animal. 4,44 ex . . . rostro musca perforat corium -arum quadrupedium. 22,112 leucrocotham . . . universas -as praece-dit velocitate. *al.* *in fabula:* CHRON. Fred. 2,57 p. 81,18 cum esset leo fortissimus bistiarum fuitque elictus a cunctis bisteis rex. p. 81,26 bistii pavefactae tremebant. *de effigie-bus:* THEOPH. sched. 3,53 p. 105,37 Th. in electris facere . . . aves sive -as. RUD. TRUD. gest. 6,7 p. 257,25 pallium . . . imaginibus -arum variatum (HERBORD. Ott. 2,32 p. 740, 39). *al.* **B** *in imag. de natura inferiore:* EPIST. Hann. 6 p. 289,23 hominem exuere, induere -am. 9 p. 316,35 quid aliud faciunt, nisi ut . . . -am vivant?

bestialis, -e.

I *adi. i. q. ad bestiam pertinens – tierisch, Tier-:* **A** *proprie:* **1** *strictius:* **a** *bestiae proprius – zu einem Tier gehörend, einem Tier eigen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,1 p. 5b[F] humana et -ia corpora consumuntur ab aere et calore. HILDEG. phys. 7,3 p. 1314[C] cum leo leaenae in coitu commisce-tur, . . . -is naturae obliviscitur, ita quod ei honeste commisce-tur. ALBERT. M. animal. 24,55 uterum . . . habet *Scylla* -em (*cf. Verg. Aen. 3,428* utero . . . luporum). *al.* **b** *cum bestiis commissus – mit Tieren begangen, sodomitisch:* HONOR. AUGUST. spec. p. 825[B] multum deliqui . . . in incestibus, in -i fornicatione. **c** *bestiis destinatus – für Tiere bestimmt:* URSIO Marc. 1,17 carcer ille -is fit regale praetorium. **d** *bestias pungens – Tiere stechend:* ALBERT. M. animal. 4,44 rostrum muscae -is sive caninae. **e** *figuram bestiae exhibens – ein Tier darstellend:* CHART. Mog. A 296 p. 187,21 (a. 1055) dorsalem . . . effigie -i intextam . . . dedi. *remissius:* ALBERT. M. cael. hier. 2,2 p. 25[b],24 ne aestimemus eos *(angelos)* formatos . . . 'ad -em imaginationem' (*cf. PG 3,138A* κτηνωδείαν). **f** *pro bestia solvendus, pecoralis – für ein Tier zu zahlen, Vieh-:* ACTA imp. Winkelm. II 1061 p. 742,8 (a. 1280) cum . . . personalibus vectigalibus et -bus, fictis *eqs.* (*inde* ACTA imp. Stumpf 171 p. 233,34). **g** *theol. i. q. ex be-stia apocalypseos exortus – von dem apokalyptischen Tier herrührend:* ALEX. MIN. apoc. 20 p. 426,10 haec est bestia, quam Iohannes vidit, scilicet discordia scismatis, quae tot causas -es induxit. p. 426,13 illi, qui ad -es actus scismatis non poterant inclinari. **2** *latius i. q. naturae vel habitui bestiae conveniens vel similis, modo bestiae se gerens – der Wesensart oder Verhaltensweise eines (wilden) Tieres entsprechend oder ähnlich, tierhaft, tierartig:* **a** *philos. et theol.:* EPIST. Al-cuin. app. 2 p. 487,46 ex qua parte -es sunt subditi, ex ea de-bent etiam formidini iacere substrati. GERHOH. psalm. 32,4 p. 112,25 desiissent homines esse rationales et facti essent pecua-les vel -es *eqs.* HILDEG. vit. mer. 1,87 p. 40,13 huiusmodi ho-mines . . . intellectum rationalitatis ad -es mores deprimunt (3,98 p. 141,23 hominibus suadet *diabolus*, ut naturalem usum in -es m. immutent. ALEX. MIN. apoc. 16 p. 346,31). ALEX. MIN. apoc. 16 p. 327,29 -es homines in gula et ebrietate . . . libertatem sequuntur animi. ALBERT. M. eth. 7,1,1 p. 463[b] (bis),43 rarus *est* in hominibus, qui secundum totum -is sit. 7,1,8 p. 483[a],45 habitus . . . istos dicimus -es, quia . . . con-veniunt hominibus . . . secundum animale, quod in eis est. *al. v. et p. 1457,22.* *de haereticis:* ALEX. MIN. apoc. 13 p. 281,12 domino . . . inter haec omnia -ia temptamenta ecclesiam . . . defensante. **b** *usu communi:* THEOD. AMORB. Mart. 17 erant . . . primi ingredientes *testes* . . . lupaces . . . et -es sen-tentia. OTTO FRISING. chron. 7,35 p. 373,20 qui *(solitarii)* . . . -e ferarum consortium non pertimescant. CAES. HEIST. En-gelb. 3,27 ex infirmitate sic est incurvatus, ut . . . -i gressu . . .

[Erb]

incederet. **B** *translate:* **1** *immanis, efferatus – unbändig, wild:* STEPH. EDD. Wilfr. 19 populi -es Pictorum. WALAHFR. Otm. 4 -i saevitia efferati iussionem regiam neglexerunt. *al.* **2** *crudelis – grausam:* THEOD. AMORB. Mart. 15 species . . . custodes -es . . . diripiebant. **3** *incultus – ungebildet, roh:* CARM. Bur. B 138,3,4 laicorum . . . pectus (pecus *ci. ed.*) -e. *de paganis:* WOLFHARD. Waldb. 4,1 (prol.) -es innumerae . . . hominum mentes, quae . . . converti despiciunt verbis. **4** *brutus, irrationalis – dumm, unvernünftig:* EPIST. Hann. 96 tarditatem. WALTH. AGIL. med. 5 p. 96,13 ebrietas . . . -em et irrationalem vim confortat. ALBERT. M. eth. 7,1,1 p. 464^{a} (bis),35 quod . . . nos dementem vocamus, antiqui -em et feralem appellabant.

II *subst.:* **A** *masc.:* *qui modo bestiae vivit – ein nach Art eines (wilden) Tieres Lebender:* RUP. TUIT. off. 5,21 p. 146^{A} ut . . . praelati ecclesiae -bus dominentur. ALBERT. M. eth. 1,5,7 p. 67^{a},6 multi . . . omnino -es facti videntur esse pecudum vitam eligentes. 7,1,1 p. 464^{a} (bis),16 -es crudas carnes comedunt. *al.* **B** *neutr.:* *animal – Tier, tierhaftes Wesen:* ALBERT. M. probl. 1 p. 33,27 quanto magis *homo* convertitur ad organa, tanto magis . . . cadit ab intellectu et -e, arbor (bestialis, arboreus *var. l.*) . . . efficitur.

adv. **bestialiter.** *bestiae convenienter vel similiter, modo bestiae – einem (wilden) Tier gemäß, wie ein (wildes) Tier:* **1** *philos. et theol.:* EPIST. Ratisb. 5 p. 282,27 torpere otio, quod est hominem -r vivere (HONOR. AUGUST. glor. 26 *homines* irrationabiliter et -r vivunt. ALEX. MIN. apoc. 20 p. 455,15. *al.*). HILDEG. vit. mer. 1,87 p. 40,11 quae homini non conveniunt, in turpitudine *homines* saepius -r perficiunt. *al.* *de infidelibus, haereticis sim.:* ALEX. MIN. apoc. 13 p. 282,15 'vidi aliam bestiam', quod fuit Mahumet . . . -r vivens (14 p. 303,5 Leonem -r viventem. *ibid. al.* [*v. ind.*]). 16 p. 338, 20 quam *(sedem)* Iohannes *(sc. antipapa)* -r et non spiritualiter sibi usurpaverat. **2** *usu communi:* PAUL. AEGIN. cur. 57 p. 34,9 in qua *(mania)* -r (*3,14,1* θηριωδῶς) irascuntur *melancolici.* VITA Antonini Surr. 25 per immanissimum furorem . . . -r vixit. COD. Udalr. 96 p. 185,16 insuper alia satis -r elatravit *fenerator.* CAES. HEIST. mirac. I 4,40 p. 209,31 -r in campo speliri (II 2,7 p. 83,3). *al.*

***bestialitas,** -atis *f.* **1** *proprie i. q. natura bestiae propria, habitus bestialis – die für ein (wildes) Tier charakteristische Wesensart, Tierheit, tierische Verhaltensweise:* **a** *philos. et theol.:* BERTH. RATISB. serm. 11 p. 60,34 defectus desiderii accidit ex quadam -e, scilicet ex contemptu spiritualium bonorum. ALBERT. M. eth. 7,1,1 p. 463^{b} (bis), 8 quod contrarium -is (*p. 1145^{a},18* θηριότητα) sit divina quaedam . . . virtus. p. 463^{b} (bis),36 -s non proprie malitia est, quae virtuti opponitur. 7,1,7 p. 481^{a},17 delectabilia vitiorum vel -um. 7, 1,8 p. 483^{a},48 secundum -em, hoc est similitudinem bestiarum, transformantur *homines.* p. 484^{a},25 -s extra terminos humanitatis est. *ibid. al.* **b** *usu communi:* ANNAL. Prag. III a. 1279 p. 202,25 Deus . . . induit eum *(Nabuchodonosor)* ferina -e, ita ut . . . cum bestiis viveret. **2** *translate:* **a** *immanitas, intemperantia – Unmäßigkeit, Wildheit:* EPIST. Hann. 108 p. 183,24 mentis sevitia morumque -e deposita. AEG. AUR. gest. 3,41 p. 110,34 populo predicare cepit, -em . . . ipsorum et errorem detegere. **b** *inhumanitas, barbaria – Unkultur, Barbarei:* Ps. GUIDO ARET. tract. corr. p. 51^{a} talium *(sc. monachorum, qui artem musicae nesciunt)* . . . -i . . . succurrere proposui.

bestiaria, -ae *f.* *quae in ludo bestiis opposita est – eine die dem Tierkampf preisgegeben ist:* IOH. DIAC. cen. 2,219 Tecla -a *fit (ex Ps. Cypr.).* *Erb*

bestifer *v.* pestifer.

***bestimiae** trolle (*i.* trullae) chelle GLOSS. IV 40,20 St.-S. (*per confusionem, cf. Gloss. Isid. PL 83,1339* bestemiae troiae). *Pape*

***bestinus,** -i *m.* (*orig. inc., nisi cohaeret c.* bucinus) *? species concharum – ?Muschelart:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,91 cancri et testosi et -i malorum sunt humorum.

bestiola, -ae *f.* *script.* -oll(a): *p. 1458,12.*

bestia minor – kleine(re)s Tier, Tierchen: **1** *strictius de certis speciebus:* **a** *de animalibus quadrupedibus minoribus:* **α** *feris:* WETT. Gall. 28 p. 272,22 -ae *(sc. lutrae)* . . . expectabant, quatenus servis Dei . . . obtemperarent. NOTKER. BALB. gest. 1,20 p. 26,15 quę *(caniculae)* agilitate sua vulpes et ceteras minores -as facillime capientes. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 28,4 expectant *aves rapaces,* quousque . . . videant aliquas -as ut mures, lacertas et similes. ALBERT. M. animal. 2,18 sunt *pedes phocae* sicut manus -arum quarumdam, quae conveniunt in genere muris. *al.* **β** *domesticis:* CHART. Ticin. 128 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. II p. 109,21; a. 1246) pro tota decima et iure decimacionis bestiollarum et bestiollorum tocius loci (*cf.* ibid. p. 109,25 de ipsa decima bestiollarum). **b** *de araneis, insectis:* THEOD. TREV. mirac. Celsi 11 maledicta . . . -a *(sc. aranea)* . . . in volam eius . . . cecidit. ALBERT. M. animal. 8,165 apes habent -as aliquas parvas sibi nocentes (*p. 625^{b},33* τὰ . . . θηρία . . . λυμαινόμενα); . . . a -is dictis . . . interficiuntur *apes debiles. al.* *adde:* ALBERT. M. animal. 8,195 genus apum proprio carens nomine, quod quidam -am (*p. 629^{a},29* οἱ βομβύλιοι) vocant. **2** *latius:* **a** *proprie:* FUND. Brunw. 25 p. 137,42 ut . . . aliarum conculcatio -arum ad mitigandam . . . sui *(sc. ursi)* ventris ingluviem non sufficeret. *de spiritibus immundis:* ERMENR. Sval. 4 ut plures a malis -is obsessos ore extraxisset. *de effigiebus:* THEOPH. sched. 3,59 p. 113,26 Th. in quo *(lilio)* formentur . . . aviculae sive -ae (3,77 p. 142,2 Th.). 3,70 pertrahe in illis *(laminis)* flosculos sive -as. RUD. TRUD. gest. 6,7 p. 257,8 pelviculam simulacro -ae caudatam de cupro factam. *al.* **b** *per compar.:* WIDUK. gest. 1,9 p. 14,17 dux ut quaedam -a suo munitur latibulo.

bestiolus (-ll-), -i *m.* *(parvum) animal masculinum – (kleines) männliches Tier: v. l. 12.*

bestius, -a, -um. *ferox, immanis, crudelis – wild, unbändig, grausam:* WALTH. SPIR. Christoph. II 6,7 quanta meis invexit -us ille figulus *(sc. Christophorus)* errorum vicii plantaria regnis. ODO Ern. duc. 8 p. 370^{D} ferro . . . -us ille gygas *(sc. Ernestus)* . . . viros . . . prosternit. *Erb*

1. beta, -ae *f.* *script.:* pe-: *l. 50.58. adde* GLOSS. III 305,55 St.-S. *ibid. saepe.* boca: ALBERT. M. veget. 1,139 *cod. C.* -ra: GLOSS. III 486,11 St.-S. -tha: *l. 53.72. ?form. gen. sg.* bethi: ANTIDOT. Augiens. p. 54,22.

1 *seucla - Runkelrübe, Mangold (Beta vulgaris L., var. Rapa Dum. vel var. Cicla L., cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 129; Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 583sqq.):* AESCULAPIUS 35 p. 55,25 succum infundendum . . . -arum in balneo naribus (ANTIDOT. Cantabr. p. 161,43. ALBERT. M. animal. 22,33. *al.*). FORMA mon. Sangall. p. 14^{a} magones . . . -as. CAPIT. reg. Franc. 32,70 habeant . . . -as, . . . blidas. RECEPT. Bamb. 50 -e radix in cinere cocta. GLOSS. III 321,69 St.-S. peta herba bieza. 536,23 -a (ble- *b*) beizcol *(a)*, manegolt *(b). saepe.* DIAETA Theod. 155 -a . . . ventrem procurat . . .; est et alba -a, est et nigra. ALBERT. M. veget. 6,292 -a (-tha *A*) . . . est herba, quae a quibusdam blitus vocatur, herba duarum specierum; quaedam enim est viridis . . . et quaedam rubea, et haec est maior et melior *eqs. al. v. et p. 1508,4sq.*

2 *atriplex – Melde:* **a** *atriplex silvestris – Wilde Melde (Atriplex patula L. vel sim., cf. Marzell, op. cit. I. p. 932sqq.):* GLOSS. III 284,12 St.-S. peta melda. 341,45 peta multa vel biez. *saepe.* ALPHITA I p. 280,68 -a atriplex agrestis idem. *v. et p. 1133,41. 1508,24.* **b** *chrysolachanum – Gartenmelde (Atriplex hortensis L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 512sqq.): v. p. 1133,33. 1508,24.* **3** *vetonica – Betonie (Betonica officinalis L.):* GLOSS. II 735,23 St.-S. -a bittonia. **4** -a agrestis *i. q. hydrolapathum – Wasserampfer (Rumex aquaticus L. vel sim.):* DYNAMID. Hippocr. 2,70 britannicae, id est -ae agrestis, sucus . . . vulnera oris curat. **5** *arnoglossa – Wegerich (Plantago maior L. vel sim.):* GLOSS. II 369,10 St.-S. -a vvegerih (IV 363,32). **6** *parthenium – Beifuß (Artemisia vulgaris L.):* GLOSS. IV 358,12 St.-S. -a i. biboz.

2. beta (vi-, -tha) *n.* (βῆτα) *secunda littera alphabeti Graeci:* **1** *gener.:* MAPPAE CLAVIC. 288$^{ex.}$ -a vel vita 'b'. ALBERT. M. summ. creat. II 1,25,2 p. 246^{a},17 betha in Graeco

[Pape]

est littera, in Latino vero herba *(cf. Aug. doctr. christ. 2,24, 27). alleg.:* CARM. Scot. I 14,2,4 βῆτα patris genitum . . . figurat. **2** *math. de numeri signo: v. p. 500,71.*

3. *beta *subst. (orig. inc., cf. Diefenbach, Novum Gloss. p. 505q.) lectica – Sänfte:* GLOSS. III 350,48 St.-S. -a vel basterna sambuch.

***betagar** *v.* *bedegar. **betenia** *v.* vetonica.

beth (-ht). (בֵּית) *alleg. de littera secunda alphabeti Hebraici i. q. domus – Haus:* CARM. Scot. I 14,1,2 beht (beth *M. V a. corr.*) domus exprimitur.

***betha,** -ae *f. (theod. vet.* beta, *cf. Ahd. Wb. I. p. 923) petitio, tallia – (erbetene) Sonderabgabe, Bede (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1336sqq.):* CHART. Westph. IV 898 (a. 1262) ne camerarius . . . pelles . . . vel sal vel farinam, quod ad opus, quod -a dicitur, . . . requirat.

bethania, bethonica *v.* vetonica.

bethula, -ae *f.* (בְּתוּלָה) *virgo – Jungfrau:* EKKEH. IV. pict. Mog. 493 concipiet virgo, pregnabit -a (gloss.: id est iuvencula) verbo. THIOFR. Willibr. I A 30 p. 478[A] cum . . . illibata -a Gertrude . . . adveniens *Willibrordus.* II 3,297 nobilior toto non vixit -a mundo.

***betriscus** *sim. v.* *bitriscus.

***bettefredus** *sim. v.* *berfredus.

bet(t)onica *sim. v.* vetonica.

betulla (pe-, bedu-, -ula) *f. fibex – Birke (Betula verrucosa Ehrh. vel sim.; cf.* ALBERT. M. animal. 22,83 corticem arboris, quam quidam bul vocant *eqs.):* GLOSS. III 468, 46 St.-S. petula pirche (676,52 betula. IV 237,27 bedulla). *v. et l. 43. de cortice:* ALBERT. M. animal. 22,32 betula trita et apposita valet.

***betullacia** (bedu-, -tica) *f. (cohaerere vid. c.* betulla)

1 *uva rustica – Bauernweinbeere (Vitis vinifera L. cathartica Dierb.; de re v. H. Fischer, Schwäbisches Wörterbuch. III. 1911. s. v. 'heunisch'):* GLOSS. III 486,12 St.-S. bed-a hunisca. **2** *ribes (nigrum) – (Schwarze) Johannisbeere, Wendelbeere (Ribes nigrum L.):* GLOSS. III 584,30 St.-S. bedullatica wentelisca. *v. et* balanites.

***betullaneus** (pe-, pi-, -dul(l)a-, -ius), -a, -um.

1 *adi.: ex betulla proveniens – von der Birke stammend, Birken-:* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 2 concidit sibi baculum de ligno ped-o. **2** *subst. fem.:* **a** *betulla – Birke:* GLOSS. III 342,13 St.-S. pidulanea bircha. IV 40,6 bed-a (bedulania *a*, bedulla *g*), piricha *(a)*, breza *(g)*, bucha *(c). ibid. al.* **b** *fagus – Buche: l. 43.* *Pape*

***betullatica** *v.* *betullacia.

***Beva,** -ae *f. (arab.* al-baidā' *'die Weiße', cf. J. Ruska, QuellStudGeschNat. 1. 1931. p. 324) in nomine ficticio i. q. argentum vivum – Quecksilber:* VISIO Arisl. p. 326,23 sororis suae *(sc. Cabriti i. Sulphuris)* nomen est -a. p. 327,3 coniungam Cabritum -ae. *ibid. al.* *Baader*

bever (pe-, pib-, bib-, beb-, -vur), -eri *m. metr.:* bē-: *l. 55.* bĕ-: *l. 63.*

1 *castor – Biber (Castor fiber L.):* **a** *proprie (cf.* GLOSS. II 378,23 St.-S. -r [p- *cod. p. corr.*] ipse est, qui rustice dicitur bibur): EGBERT. fec. rat. 1,393 -r (beb- *G* [*v. ind. p. 242*]. gloss. m: vel fiber) habet longe pluris munimen honoris. *nom. propr. (nisi subest vox theod.):* CHART. Bern. II 11 p. 18,34 (a. 1220) Willielmus Bever. *al. (v. ind.).* TRAD. Patav. 1030 Rugerus cognomine Biber. HERM. ALTAH. annal. a. 1257 p. 399,47 Sighardus dictus Piber. **b** *meton. de pelle:* GESTA Font. 17 p. 53,35 *cappam* ex cane Pontico, quem vulgus bevurum nuncupat. **2** *lutra – Fischotter (Lutra lutra L.):* ALBERT. STAD. Troil. 4,755 castor, martur, -r atque saberus dat varium . . . opus. *v. et* fiber *et ThLL. VI 641,29.*

***beverarius,** -i *m. venator castorum – Biberjäger (cf. K. Lindner, Die Jagd im frühen Mittelalter. 1940. p. 442):* HINCM. ord. pal. 17 ministeriales . . . sicut bersarii, veltrarii, -i.

***beverinus,** -a, -um. **1** *castorinus – Biber-:* MAGNUS chron. a. 1189 p. 512,8 misit . . . trecentas -as pelles. **2** *e pellibus castorum confectus – aus Biberpelz angefertigt:* TRAD. Frising. 426 p. 365,15 (a. 819) presbiter pro manice -o . . . tradidit . . ., quantumcunque . . . habere visus fuerat. *v. et* *fiberinus.

***bevragium** (bove-), -i *n. (francog. vet.* bevrage *a* bibere, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 349) praestatio vini, vinum testimoniale – Weinspende, Zeugenwein (cf. F. Beyerle in: Festschrift Alfred Schultze. 1934. p. 251 sq.):* CHART. Bern. II 281 p. 308,41 (a. 1249) si quis . . . in burgensem velit promoveri, dabit sculteto cuppam vini pro -o et XXIIII iuratis -um secundum eorum graciam. p. 309,1sq. RICHER. SENON. gest. 3,5 p. 289,25 bibamus . . . boveragium . . . ad hoc mercatum confirmandum. p. 290,21 retulit . . ., quod vineam . . . emit, et quod boveragium ibi bibitum fuit. CHART. Bern. III 58 p. 49,38 dare -um sive vinagium, quod vulgo dicitur wincofh. *ibid. al. v. et* *biveraticum.

***beus,** -i *m.* (beatus) *qui beatus est – ein Seliger:* AEDILV. carm. 18,38 pia castra -orum ingreditur felix *abbas.*

***beynstercza** *v.* *beinstercza.

***bezoar** (elbadherer, elbascher *sim.*) *subst. (pers.* pādzähr, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Ursprung. nr. 1605) lapis in intestinis caprarum nascens – in den Eingeweiden der Ziegen sich bildender Stein, Bezoarstein:* PS. ARIST. lap. I p. 189,21 lapis, qui vocatur elbadherer. p. 193,22 lapis, qui vocatur elsbacher, a Grecis nominatus est elbasifer kaker. p. 193,38 lapidis elaseher. p. 194,4 Perse nominaverunt hunc lapidem elbascher estque lapis veneni. II 8 Greci quidem vocant hunc lapidem bulacar, id est expellens venenum *eqs.* *Pape*

***bharigildus** *v.* *bargildus. **bia** *v.* via.

***biabama** (dyabana), -ae *f. (pers.* biyābānīya, *cf. P. Kunitzsch, Arabische Sternnamen in Europa. 1959. p. 20[3]) stella stata – Fixstern:* PS. PLATO quart. 3 p. 137,15 coniungitur uni -ae. p. 139,11 sit opus tuum insignis dyabanae. *Baader*

***biacium,** -i *n. (cf.* viaticum, *viagium*?) *?viae necessaria – ?Wegzehrung:* CHART. Ital. Ficker 318 p. 350,16 (a. 1226) quatenus . . . comitem . . . cum omnibus secum captis cum -o et omnibus rebus suis . . . Bertoldo . . . assignetis.

biaculus *v.* iaculus. **biathanatos** *v.* biothanatus.

bibar *v.* biber(e).

bibax, -acis *m. potator – Trinker:* SEDUL. SCOT. carm. 2,32,38 unusquisque -x iambica metra sonet.

bibellis *v.* bipennis. ***bibenella** *v.* *pipinella.

biber *v.* bever.

biber(e), -eris *m. (l. 53) vel n. (l. 50) ?script.* -ar: *l. 55. potus, potio attributa – Trank, Getränkeportion (loci plerumque pendent a Bened. reg. 35):* CAPIT. reg. Franc. 37,24 -es vel mixtum accipere. RATHER. prael. 5,12 p. 295[C] pane accepto et -e, quod utique ad regale prandium posset sufficere (CONSUET. Eins. 24 p. 91,19 panem et -em. 27 p. 97,28 de p. . . . et -e. CHART. Mog. A 368 p. 268,24 ut . . . pauperibus Christi c panes albi . . . et c -es vini tribuantur. CHART. Stab. 287 p. 534,4 panem . . . et -em vini). CONSUET. Trev. 21 p. 20,14 -e . . . porrectum accipientes. EKKEH. IV. cas. 112 invitat . . . abbas omnes pariter ad nonales fratrum . . . -es. VITA Poppon. 27 p. 310,38 singulis . . . per tricenos dies singulos dari -es praecepit. CARM. Bur. B 77,20,1 fugit a me -e, cibus et dormire. *?venenum – ?Zaubertrank:* GLOSS. III 350,44 St.-S. -ar vel prestigium vel fascinum zovuer *(cf. Diefenbach, Novum Gloss. p. 52). v. et* bibo *p. 1465,9.21.66sqq.*

***bibicus,** -a, -um. (*subesse potest* bi(s), *cf.* didymus) *duplex – doppelt:* PAULIN. AQUIL. carm. 1,89 huius erit -i *(P,* bipici *H,* biblici, bifidi, typici *ci. edd.)* feriendus fulminis ictu (*antea:* geminato anathemate Pauli).

bibilis, -e. *potabilis – trinkbar:* VITA Ermin. 1 p. 482,3 crater . . . elegans potum bonum et -em meliorat.

***bibinella** *v.* *pipinella.

bibio, -onis *m. (l. 68) vel f. (l. 71) musca vinaria – Weinfliege (cf.* GLOSS. III 48,60 St.-S. -es weinmuk. IV 399,3): ABBO SANGERM. bell. 3,92 e Baccho quoniam bittunt geniti -es (gloss.: mustiones, qui nascuntur de vino). ALBERT. M. animal. 5,33 multa genera muscarum, quae . . . nascuntur . . . *sicut* -es ex vini evaporatione. *remissius:* ALBERT. M. animal. 8,19 aliud *genus hirundinum* . . . insidiatur -bus, quae volant super aquas.

[Prinz]

bibitio (-cio), -onis *f.* **1** *potatio, potus – das Trinken, Trank:* **a** *gener.:* CHRON. Reinh. a. 1190 p. 545,11 ex -cione (exhibicione *1*) olei et aliorum pingwium liquorum plurimi . . . interierunt. *meton.:* ALPHITA II p. 172ª,20 sirupus, id est -cio. **b** *eccl.:* **α** *in consuetudinibus monasticis:* WILH. HIRS. const. 1,67 ante finitam -em ante et retro faciens. CONSUET. Marb. 107 (Spicil. Friburg. X. 1965) post -em . . . prelatus schillam . . . percutiet. **β** *in ritibus (plerumque in eucharistia):* CHRON. Ved. p. 686,5 *civitas* nostri calicis -e vidua. EKKEB. SCHON. cath. 11,7 -o calicis, id est sanguinis Domini. ALBERT. M. sacram. 82 p. 58,38 calix notat -em. CHART. Pruss. II 33 p. 28,6 quod ex Domini -e calicis proveniret eis premium perpetue claritatis. *alleg.:* WOLBERO cant. 3 p. 1179ᶜ comestio . . . ista et -o divinorum praeceptorum plena perceptio *(cf. Vulg. cant. 5,1).* **c** *pharm.:* ALBERT. M. veget. 6,436 in -e eius *(stafisagriae)* est timor. eth. 10,2,1 p. 622ª,5 -o pharmaci. **2** *compotatio – Trinkgelage:* VITA Elig. 2,16 p. 705,14 nullus christianus . . . -es superfluas exerceat.

***bibitivus,** -a, -um. *exsugens – aufsaugend:* BERNH. PROV. comm. 8,1 p. 298,2 sisamum fructus est, qui naturam habet -am.

***bibito,** -are. *(crebro) bibere – (häufig) trinken:* WALAHFR. hort. 202 (gloss. L) si hunc potum . . . frequenter . . . -as.

***bibitorius,** -a, -um. *potatorius – Trink-:* IOH. DIAC. cen. 2,257 sciphum -um *(ex Ps. Cypr.).*

***bibitus,** -us *m.* *potus – Trank:* CONSUET. Mell. p. 236, 19 -us . . . in XII lectionibus usque in festivitatem omnium sanctorum teneatur.

***biblace** *subst.* (*βιβλάκιον, *cf. G. Rohlfs, Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris. ²1964. p. 85) *rhododaphne – Oleander (Nerium Oleander L., cf. André, Lex. bot. p. 54):* GLOSS. med. p. 69,10 radagne -ae (bibliccae *L*).

bibleus (bill-, bile-), -a, -um. **1** *papyraceus – Papyrus-:* MIRAC. Liutw. 11 (MGScript. XV p. 1265,8; s. XI.²) apostolice benedictionis munus -is cartis inscriptum. LAMB. LEOD. Matth. I 57 quasi -a que ventis agitatur harundo. **2** *ex gossypii lanugine confectus – baumwollen:* VITA Elig. 2,37 p. 721,23 episcopi . . . subpositis hinc inde billeis (bileis 6ª) linteis . . . sanguinem collegerunt *(cf. notam ed. et ThLL. II 1959,14).*

1. *biblia, -ae *f.* (*cf.* βιβλίον, bibliotheca) *script.:* bili(a): *l.* 59. bibi(a): ALBERT. MIL. temp. 248 capit. p. 365. *metr.: semper* bī- *in schedulis nostris.*

sacra scriptura – Heilige Schrift, Bibel (cf. P. Lehmann, SBMünch. 1948/IV. p. 6sqq.): CATAL. biblioth. Becker 124,2 (s. XII.) liber genesis, -ae. CHART. episc. Hild. II 141 p. 63,13 de -a mea, quam . . . canonicus habet. CATAL. biblioth. Lehm. I 76 p. 415,33 C. cantor . . . scripsit totam -am, hoc est vetus et novum testamentum, exceptis prophetis. WILH. RUBRUQU. itin. p. 380,5 -am . . . versificatam (*cf.* HUGO TRIMB. registr. 413 qui [*Petrus Riga*] . . . totam . . . fere -am metrice dictavit). ALBERT. M. summ. creat. I 4,72,1 p. 740ª,9 in textu -ae (*cf.* HUGO TRIMB. sols. epil. 64 in contextu -e). euch. 6,2,1,16 p. 382ᵇ,32 dicit Hieronymus in prologo -ae: '*eqs.*' HEINR. WIRZ. cur. 851 cui -a tota fatetur imperium. CATAL. biblioth. Stir. p. 92,23 (Mittelalterl. Bibliothekskatal. Österr. III. 1961) integrum corpus -e (bilie *cod.*). CHRON. Albr. p. 674,29 -e auctoritati. MART. OPP. chron. p. 440,12 Hugo cardinalis . . ., qui . . . totam -am postillavit, concordanciarum etiam -e primus auctor fuit. NICOL. BIBER. carm. 843 (ed. Th. Fischer. 1870) centum *argumenta* -a prebebit. SALIMB. chron. p. 333, 27 ut corrigeret sibi -am suam. p. 577,29 totam -am in Gallico vulgari legisset. *al.* *de parte sacrae scripturae:* SALIMB. chron. p. 461,3 ut esset *liber Iob* in -a Hebraici canonis, cuius ipse *Moyses* extitit primus auctor pentateucum describendo. *in imag.:* NICOL. BIBER. carm. 386 (ed. Th. Fischer. 1870) ad vota tua deservit tibi tota -a cum iure. *c. sensu doctrinae, interpretationis sim.:* HUGO TRIMB. registr. 407 composuit *Prudentius* . . . quedam de veteri novoque testamento, que prodesse poterunt -is intento. SALIMB. chron. p. 94,34 *Bartholomaeus Angelicus* totam -am cursorie Parisius legit. p. 618,6 cum doctissimus essem in -a.

2. *biblia, -ae *f.* *(cf. francog. vet.* bible; *orig. dub., a* bubala *derivat G. de Poerck, ALMA 18. 1943. p. 39sqq., vix recte) tormentum – Wurfmaschine:* CHRON. Albr. a. 1238 p. 942,47 venit ad obsidionem Thomas . . . adducens secum -am petrariam et cetera bellica instrumenta. *cf.* *blida.

***biblialis,** -e. *ad libros spectans, librarius – Bücher betreffend, Buch-:* CARM. libr. I 5,5 qui *(Dagulfus scriptor)* scit -es mire proscindere campos.

***bibliaticus,** -a, -um. *sacram scripturam continens – die Heilige Schrift enthaltend, Bibel-:* CHART. Burgenl. I 418 (a. 1263) librum -um.

***biblicus,** -a, -um. *sacram scripturam continens – die Heilige Schrift enthaltend, Bibel-:* CATAL. biblioth. Becker 100,27 (post 1165) variae glossae super libros -os.

bibliopola *m.* (βιβλιοπώλης) *librarius – Buchhändler:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 149,8 -a: qui codices vendit.

bibliotheca (-te-), -ae *f.* (βιβλιοθήκη) *script.:* pi-: *p. 1463,25. adde* CHART. Babenb. 7. beb-: CHRON. Fred. 2,37 p. 62,17 beblioticam. byb-: *l. 34. adde* GISLEM. Droct. 2 (MGMer. III p. 537,35). -t(h)ic-: *l. 21.31. p. 1463,2sq. adde* WILLIB. Bonif. praef. p. 3,17. -ch(a): *p. 1463,1. metr.:* bĭblĭŏthē- (*cf.* LUP. FERR. epist. 20 p. 27,21 '-am' quemadmodum enuntiare debeamus, Martialis versu [*14,190,2*] ostenditur *eqs. v. et* MICO prosod. [MGPoet. III p. 281,46]): *l. 56.64. p. 1463,22.* bĭblĭōthĕ-: *p. 1463.7sq.15.*

scriptorum repositorium vel collectio – Aufbewahrungsort oder Sammlung von Schriften, Bibliothek (interdum i. q. archivum – Archiv: l. 34.40sq.43; cf. GLOSS. I 56,4 St.-S. -tica poahfaz. 472,17 in -teca in puchkistriunne. III 210,38 -teca bůchkamera. *al.):* **I** *praevalet notio loci:* MILO Amand. 2 (MGMer. V p. 456,16; epist. papae a. 649) codicis iam exinaniti sunt a nostra by-a (bibliot(h)eca *var. l.*). ALDH. virg. I 49 p. 303,11 ut in orthodoxorum -is, ubi . . . Hieronimi commenta recitantur, illius *(Eustochii)* quoque opinio . . . divulgetur. FORMA mon. Sangall. p. 11ª infra sedes scribentium, supra -a. EINH. Karol. 33 p. 40,11 (testam.) de libris, quorum magnam in -a sua copiam congregavit. EPIST. var. III 16 ut has literas in -a vestra . . . reponi faciatis (TRAD. Ratisb. 92 p. 83,30 unam *cartulam* in -tecam sancti martyris r.). EPIST. Teg. I 102 in nostra reconditur -a *liber* (GESTA Trev. cont. I 17 p. 191,38 testamenta . . . in -is . . . sunt recondita). *al.* *in imag.:* CONR. HIRS. dial. 1406 Grecorum -tecam, ubi maxime philosophica fervebant in scriptis ethnicorum instituta, non intrasti. *capsa – Behälter (cf. Wattenbach, Schriftwesen. p. 404sq.):* STEPH. EDD. Wilfr. 17 p. 212,11 -am librorum eorum *(sc. evangeliorum)* omnem de auro purissimo et gemmis . . . fabrefactam conpaginare inclusores gemmarum praecepit.

II *praevalet notio collectionis:* **A** *de libris variis in collectionem institutis:* BEDA hist. eccl. 5,20 p. 331,25 historias . . . congregans amplissimam ibi ac nobilissimam -am fecit *episcopus.* EPIST. var. I 11 aliquid vestris *(sc. Karoli regis)* -is (-tecis *V*) addere. CAPIT. reg. Franc. 170,19 libris de -a . . . acceptis. CARM. var. I 35,31 dum forte foret nam -ae custos (*cf.* ANAST. BIBL. epist. 6 p. 416,27 sacrae -tecae vestrae, cuius minister . . . consisto). RUOTG. Brun. 8 -am suam sicut arcam Dominicam circumduxit. FROUM. epist. 8 habundantię -ę ęcclesię vestrę. THANGM. Bernw. 6 copiosam -am tam divinorum quam philosophicorum codicum comparavit. PAUL. FULD. Erh. 1,5 p. 12,21 Romanae . . . -ae. CHRON. Gozec. 1,11 -tecam nostram magna parte librorum augmentavit *abbas.* LAMB. LEOD. Matth. I 205 quamquam Iudaicę liber insit -ę. *al.* *in imag.:* PASS. Praeiecti I 9 qualem . . . in armario cordis eius -tecam Dominus condiderat. ITIN. Petr. Dam. 13 p. 1042,35 in illius *(abbatis)* operis et exhortationis -a legunt, qualiter monastice vivant *eqs.* **B** *de libris similibus in unum opus congregatis:* **1** *de sacra scriptura (cf. Wattenbach, Schriftwesen. p. 152sqq.; A. Mundó, RevBén. 60. 1950. p. 65sqq.):* VITA Gertr. A 3 ut pene omnem -am divini legis memoriter recondit. ALDH. epist. 5 p. 492,12 caelestis . . .

[Prinz]

-ae (-che *H*) problemata (EPIST. Bonif. 111 p. 239,36 speculatorem c. -ae. HUGEB. Willib. praef. p. 86,30 c. -icae ministris. *al. cf. l. 33*). ad Acirc. 3 p. 73,18 spiritalis -ae (-icae *N*) formulas. VITA Desid. Vienn. 2 vir . . . eruditione universae -tecae politus. ALCUIN. carm. 65,1,3 nomine pandecten proprio vocitare memento hoc corpus sacrum . . ., quod nunc a multis constat -a dicta nomine non proprio. LIBRI Karol. 1,13 Latinorum -a. THEODULF. carm. 42,1,1 -a dicor. CATAL. biblioth. Becker 11,1sq. -a integra, ubi continentur libri LXXII in uno volumine, -a dispersa in voluminibus quatuordecim *(cf.* CATAL. biblioth. Lehm. I 50 p. 253,8 -a dimidia. *al.* [*v. ind.*]. CATAL. biblioth. Becker 42,78 -as II, in una vetus, in altera novum testamentum continetur. 76,1 -e due maiores perfecte, item alia minor *eqs.)*. CARM. biblioth. 3,1,1 rex benedicte, tibi haec placeat -teca, Carle. CHART. Rhen. med. I app. 3 p. 717,23 I -am cum imaginibus et maioribus characteribus . . . deauratis necnon et seraculis *eqs.* RIMB. Anscar. 16 p. 37,27 -a . . . optime conscripta (*cf.* CHRON. Hild. 6 p. 851,44 qui . . . -am . . . propria manu elaboravit. HEINR. LETT. chron. 7,3 -tecam beati Gregorii pape manu scriptam). CHART. Berg. Magd. 11 dedit . . . abbas . . . -am cum suis libris. ADAM gest. epil. 6 cum tua lingua sacrae sit clavis -ae. FRUTOLF. chron. p. 35,45 in -a sancti Hieronimi secundum Hebraicam veritatem (*item de vetere testamento:* OTTO FRISING. chron. 3,18 p. 158,8 -a Iudaeorum. EPIST. Reinh. 92 pro p-a . . . vos nuper rogaveramus). CHRON. Albr. a. 1208 p. 889,39 Petrus Riga cognominatus, -e versificator. *saepe. in imag.:* EPIST. Lang. add. p. 716,14 arca testamenti, hoc est conpago tui cordis, in qua omnis librorum -teca congesta est. **2** *de aliis libris eccl.:* ALDH. virg. I 24 p. 257,15 Rufino in Latinum ex Graecorum -is vertente *decem volumina itinerarii Petri.* ALCUIN. epist. 264 p. 422,18 quorum . . . nomina iubeat *Deus* perscribi in caelesti -a (*item de libro vitae:* 294 p. 451,17). **3** *de Livii opere amplo:* LAMB. LEOD. Matth. I praef. p. 74,21 innumerabilia *miracula*, quę Homeri eloquentiam, Livii -am requirunt.

bibliothecarius (-te-), -i *m.* *script.* -cha-: *l. 39.*

librorum et documentorum custos, armarius – Bibliothekar, Archivar (*cf.* GLOSS. I 276,43 St.-S. commentariis id est -tecariis puahuuartun. III 655,54 -techarius pŏhcovmil): **1** *in curia Romana (de cancellariae praeposito, cf.* LEG. Lang. app. p. 663,17 -us apud Grecos logothetis, referendarius interpretatur; *de re v. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 211sqq.):* COD. Karol. 67 p. 595,19 nostris *(sc. Hadriani papae)* adstantibus serviciis, Theophylacto -o, Stephano saccellario *eqs.* ANNAL. regni Franc. a. 823 p. 162,19 Iohannem . . . episcopum et Sergium -um . . . ad imperatorem misit *papa.* CONC. Karol. 47 p. 584,35 Leo, reverentissimus diaconus -us. HINCM. annal. a. 868 p. 92,14 Anastasii, quem -um Romanae ecclesiae . . . Adrianus constituerat (*cf.* ANAST. BIBL. epist. 3[tit.] ego Anastasius, sanctae Romanae ecclesiae -us. HADR. II. epist. 9 p. 710,18 scriptum . . . per manus Anasthasii, -i sanctae summae sedis apostolicae). IOH. VIII. epist. 287 cum Zacharia, venerabili episcopo et -o sedis nostrę (CHART. archiep. Magd. 62 p. 90,13 datum . . . per manum Widonis episcopi . . . et -i sanctę sedis apostolicę. DIPL. Heinr. II. 62 presente -tecario Romane ecclesie, Leone e. *al.*). CHART. archiep. Magd. 64 Stephani scriniarii et -i sanctę Romanę ęcclesię. CHART. Fuld. A 736 p. 348,31 data . . . per manus Piligrimi, Coloniensis archiepiscopi et -i sanctę sedis apostolicę (CHART. archiep. Magd. 139 p. 198,6. CHART. Anhalt. 130 p. 105,4 cancellarii -i sancte sedis apostolice Hermanni, C. a. 134 p. 108,28 cancellarii et -i). 747 p. 357,12 datum . . . per manus Petri diaconi, -i et cancellarii sanctae apostolicae sedis (CHART. Mog. A 293 p. 185,7 Friderici archidiaconi, -i et c. *cf. l. 61sq.*). GREG. VII. registr. 1,18[a] Petrus cardinalis presbyter et -us. CHART. Stir. I 97 p. 116,16 Iohannis, sancte Romane ecclesie dyaconi cardinalis et -i. *saepe usque ad s. XII.[med.]* **2** *in sede archiepiscopali (cf. Bresslau, op. cit. p. 595sq.):* CHART. Rhen. med. I 375 p. 433,36 (a. 1075) ego Winricus, primę sedis s. Petri archiscolasticus et -us, recognovi (378 p. 436,42 Petrus scolasticus et -tecarius. 404 p. 462,15). **3** *in sede episcopali:* THANGM. Bernw. prol. Thangmarus . . ., sanctae nostrae ecclesiae -us et notarius. *fort. add.:* CONC. Karol. 58 p. 783,39 ego Arengaudus presbyter et -us subscripsi. **4** *in monasteriis:* CHART. Sangall. A 523 (a. 867) ego itaque Liuthartus indignus diaconus atque -us rogatus scripsi et subscripsi (*de eodem:* 526. 529 monachus atque -us. 530. 538. 557). 562 coram nobis, videlicet . . . Yrfingo hospitario, Utone -o *eqs.* CHART. Fuld. A 635 ego indignus diaconus Wigo et -us iussus scripsi *(cf. E. E. Stengel – O. Semmelmann, ArchDipl. 4. 1958. p. 142).* CHART. Bund. 89 p. 75,29 ego Notker infans . . . ad vicem Waltrammi -i scripsi et subscripsi. *fort. add.:* CHART. Turic. 579 (a. 1243) presentibus . . . C. cellerario, R. beclario *(sic, cf. notam ed.)* fratribus. **5** *in palatio regali Francorum:* CAPIT. reg. Franc. 172 p. 355,12 ego Hludowicus . . . subscripsi et subscripserunt . . . comites XV et -us unus et mansionarius *eqs.* EINH. Marc. et Petr. I 4,7 p. 258,21 Gerwaldus, palatii -us, cui . . . palatinorum operum ac structurarum a rege cura commissa erat. HINCM. epist. I 131[a] p. 69,3 corrupto muneribus iuniore -o Aquensis palatii. CAPIT. reg. Franc. 279[D] p. 350,5 Hilduinus abbas et -us.

***biblius,** -i *m.* (biblus) *?restiarius – ?Seiler (cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz IV 601,6* biblum funes de papiro factas; *v. et DuC. s. v.):* TRANSL. Udalr. August. 1 (MGScript. IV p. 428[a],19; a. 1184/1202) clausis ecclesiae ianuis introducti sunt -i et caementarii (*cf.* 2 [ibid. p. 428[a],27] funibus ruptis).

biblus, -i *m. (f.: l. 49)* (ἡ βύβλος *vel* βίβλος) *script.:* byb-: *l. 41.48sq.69.* bil(us): *l. 53. adde* VITA Elig. praef. p. 663,34 *cod. 2[b]. form.: nom. sg.* -os: *l. 55. ?abl. sg.* -e: *l. 37. metr.: plerumque* bī-; bĭ-: *l. 45. notio q. e. 'liber' occurrit plerumque in poesi et evanescere videtur post s. XI.*

1 *de materia scriptorum i. q. papyrus – Papyrus (cf.* GLOSS. III 51,43 St.-S. -us binz. 495,5 -i biniz; *de re v. Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 487sqq.):* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,52 quotquot Niliacis descripsit Gręcia -is *(cf. Sedul. carm. pasch. 1,22).* CASUS Petrish. 1,27 p. 633,49 privilegium monasterii in -is primitus scriptum (CHART. Hall. I 121 in -o. *cf.* AEG. AUR. gest. 2,58 p. 62,2 privilegia . . . ecclesie in -e [*sic?*] conscripta).

2 *liber – Buch (interdum de subdivisione operis maioris, e. g. l. 48.53.64sqq.):* **a** *gener.:* ALDH. virg. II 1168 virginis ingenium -orum (by- *P*) famine fultum (*cf.* 1261 rethoricas -orum . . . artes). 2187 legi facundo grammate -um. ad Acirc. 46,6 Romuleis scribor *(sc. nycticorax)* -is. *al.* MODOIN. ecl. 1,63 dicta peregrinis cumulavit *Ovidius* plurima -is. HRABAN. carm. 21,10 praeterita renovant grammata sola -is. (AGNELL.) lib. pont. prol. p. 276,37 (vs.) vitae . . . moderamina . . . colligit *Agnellus* . . . -is glomerare suetus. CARM. var. I 26,2,11 hos . . . relegens . . . -os (by- *var. l.; antea:* ternos . . . libellos). IOH. SCOT. carm. 8,1,18 symbolicas . . . byblos *Dionysii Areopagitae.* CATAL. biblioth. Becker 21,1 -i *(cod., cf. P. Lehmann, Hermes 52. 1917. p. 124;* -ia *ed.)* Vulfadi. CARM. Cent. 72,3 -um, quem repetis. ABBO SANGERM. bell. prol. p. 78,2 nostros . . . -os (bilos P^1; gloss.: libros) visu et auditu modo decusatos. LIUTPR. antap. 3 tit. p. 73 (cod. A 1) incipit liber tertius, -os Γ. WALTH. SPIR. Christoph. II prol. 20 quatenus exhausti tenuis farrago libelli . . . accubet ingenuis vel in imo margine -is. *al. c. sensu eruditionis:* ALDH. ad Acirc. 111,71 sic mea *(sc. creaturae)* prudentes superat sapientia sofos, nec tamen in -is docuit me littera dives. **b** *spec. de sacris scriptis:* ALDH. carm. eccl. 4,12,10 qui *(Iudas Thaddeus)* nobis unum facundo famine -um edidit. virg. II 1037 qui *(pontifex)* . . . imbutus fuerat conscripto dogmate -i (*cf.* VITA Leod. 1,146 [MG Poet. III p. 10] -orum dogmata). 1183 virgo . . . sequitur Christi quadratis dogmata -is. 1626 septuaginta duos recludens bargina *(sc. Hieronymus)* -os. CARM. libr. I 8,2,58 Mosaica carmina -i. ERMOLD. Ludow. 4,83 tamen perlectis accipe -is testamenta novi dogmatis ac veteris. ERMENR. ad Grim. 33 p. 573,26 (vs.) Ermes -orum *(sc. Deus).* CARM. var. I 26,3,65 evangelici . . . pagina -i (by- *codd.*). EPIST. var. II suppl. 7 p. 625,33 pre caeteris veteris testamenti -is (libris *T*). PAUL. ALBAR. carm. 9,62 bis septem Pauli sic -i coruscant, quos iterum sequitant numero catholici septem. *al. c. sensu doc-*

trinae, scientiae: ALDH. carm. eccl. 4,6,14 eoas gentes almis convertere -is (*sim.* 4,8,12). AEDILV. carm. 15,28 lector . . . praedoctus -is. EPITAPH. var. II 89,8 nullus . . . viget ingeniosior illo discendo -is artibus et variis.

bibo, bibi, bibitum, -ere. *script.:* beb(o): PIRMIN. scar. 31 *cod. C.* biv(o): *p. 1466,12. metr.* bī-: *l. 9.*

I *strictius i. q. potare – trinken:* **A** *proprie:* **1** *gener.:* **a** *absol.:* BEDA hist. eccl. 5,3 p. 286,13 dixit: 'vis petamus -ere?' BONIF. carm. 1,193 ut . . . gnatus auro -at genitore perempto. CAPIT. reg. Franc. 40,16 ut nemini liceat alium cogere ad -endum (*cf.* 74,6). 120,4 quidam illorum *(presbyterorum)* . . . cum ipsis *(vicinis)* -endo morantur. HRABAN. hom. I 41 p. 78[A] nolite in nominibus -endo nomina vestra delere de coelo. AGNELL. lib. pont. 96 p. 339,12 ait rex: '-e per totum'. RUD. FULD. Leob. 11 p. 126,22 caliculus . . ., in quo -ere solebat (CHRON. Cas. 18 in sacris calicibus. CAES. HEIST. mirac. I 10,68 in phyalis). WALTHARIUS 1413 postremum volo Guntharius -at. GERH. AUGUST. Udalr. I 13 p. 402,46 eos *(clericos)* . . . mandere et -ere fecit. THIETM. chron. 8,4 uxor . . . supra modum -bat. NIVARD. Ysengr. 5,899sq. si saltem -ere est cantare, feremus omitti prandia; si secus est, en -turus eo. CARM. Bur. A 175,3,2sq. primo pro nummata vini, ex hac -unt libertini; semel -unt pro captivis *eqs.* ALBERT. M. animal. 7,51 ursus . . . -it alio modo. *saepe.* **b** *c. obi.:* **α** *acc.:* HUGEB. Willib. 4 p. 96,10 pastores dabant nobis acrum lac -ere. EIGIL Sturm. 13 p. 371,23 ut apud illos nulla potio fortis . . ., sed tenuis cerevisia -retur. RIMB. Anscar. 35 p. 67, 27 aquae, quam -turus erat (OTTO MOR. hist. p. 44,21 propter aquam, quam ipsi . . . -bant, cum non ex ea -ere, sed ex bono vino soliti fuerant. *al. cf.* ALBERT. M. animal. 3,122 aquositas -ta). VITA Emm. 21 potum. VITA Norb. I 16 p. 691, 10 balneum eius *(haeretici)* -bant. ARCHIPOETA 4,14,1 tales versus facio, quale vinum -o. *saepe. obi. vasa:* BEDA hist. eccl. 5,5 p. 288,24 quem *(calicem vini)* ut -it. ECBASIS capt. 113 cratum. *v. et l. 46. p. 1466,15.* **β** de, ex *(sensu partitivo):* THIETM. (?) chron. 4,33 de quo *(vino)* . . . diu ad laudem Domini -erunt circummanentes. DIPL. Conr. II. 192 p. 255,34 quando de illo -ant vino. *v. et l. 29.* **2** *spec.:* **a** *eccl.:* **α** *in praeceptis, regulis:* CAPIT. reg. Franc. 22,14 ut monachi et clerici tabernas non ingrediantur edendi vel -endi causa (*sim.* CONC. Karol. 19[9],19. GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 395,12. *al. cf.* CONC. Karol. 36,12 nec foras manducent neque -ant *monachi* sine permissione abbatis). 170,12 ut . . ., priusquam lectio completorii legatur, -ant *monachi.* 252,58 tertia feria et quinta et sabbato manducet et -at *paenitens,* quodcunque libeat. CONSUET. Trev. 25 vocantur per cimbalum scaupas -endum. 43 p. 61,4 post nonam -ant. CONSUET. Marb. 229 (Spicil. Friburg. X. 1965) eant in refectorium -ere. 244 licentiam extra conventum -endi petere. *al. (v. ind.).* LIBER ordin. Rhenaug. p. 132,27 aquam . . ., quibus placuerit, -unt. STATUT. ord. Teut. p. 57,7 fratres extra statutum tempus . . . nec comedant aut -ant. *saepe.* **β** *in ritibus:* CONC. Karol. 37,46 probare se debet homo et sic . . . de calice -ere. GODESC. SAXO theol. 23 p. 333,6 Dominus in caena sua dedit . . . -endum sanguinem suum. WOLFH. BRUNW. epist. (MGScript. XII p. 186,25) cum . . . vere sanguis eius *(agni)* sit -tus. CONSUET. Marb. 174 (Spicil. Friburg. X. 1965) hoc vinum . . . secundo -at *diaconus. al. remissius:* GODESC. SAXO theol. 23 p. 325, 12 paganus -ere me . . . petivit in illius Dei amore, qui de vino sanguinem suum fecit (GERH. AUGUST. [?] Udalr. II 10 in recreatione sua pro a. eius [*sancti*] alios -ere postulare consuevit). GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 393,20 tertiam caritatem omnes caritative -ere rogavit (GERH. AUGUST. [?] Udalr. II 12). **b** *iur. et publ.:* **α** *de victus assignatione:* CHART. Rhen. med. I 135,24 p. 157,5 (a. 893) ad centenam unoquoque aratro panes II . . . et IIII vices -ere (*sim.* p. 157,6). p. 157,8 ad fenum secandum prius detur ei . . . aliquid ex carne et -ere. **β** *de poena:* CAPIT. reg. Franc. 176,4 si quis . . . sponte eum *(episcopum)* occiderit, . . . vinum non -at cunctis diebus vitae suae. 252,55 nihil . . . -at *homicida* nisi puram aquam. **γ** *de pignore confoederationis:* CHRON. Albr. a. 1187 p. 860,5 alter alterius -endo sanguinem fedo federe sunt coniuncti *comes et sultanus.* **δ** *de potione testium (de re v. p. 1460,4):* CHART. civ. Magd. 100 p. 53,6 (a. 1201/38) qui . . . forte vinum in testimonium rei audite -erint. CHART. episc. Hild. II 310 p. 143,34 decanus et magister . . . dederunt civibus ad -endum XVIII denarios *('Dingbiergeld' ed. in ind.),* ut testes essent et ista tanto melius memorie commendarent (*sim.* 608 p. 304,18). CHRON. Erf. mod. II a. 1275 p. 275,12 testes falsi . . . dicentes se . . . -isse mercipotum *eqs. cf. l. 40sqq.* **ε** *de usu possessoris:* DIPL. Heinr. IV. 341 rex . . . redidit ipsam cortem . . . ad . . . usum . . . possidendi, manducandi, -endi, laborandi *eqs.* **c** *pharm.:* ANTIDOT. Lond. p. 18,36 aqua frigida -vatur. p. 19,16 suco -vere davis. ANTIDOT. Augiens. p. 51,35 cum aqua calida -tum *antidotum.* WALAHFR. hort. 335 apium lympha tristique -atur aceto. ALBERT. M. animal. 22,116 si ex eo *(epate lupi)* -atur coclear. metaph. 5,1,6 p. 221, 20 (ed. B. Geyer. 1960) -ere (*p. 1015*[a],*24* τὸ πιεῖν) pharmaciam. *al. de veneficio sim.:* LEX Sal. Merov. 19,1 si quis alteri . . . herbas dederit -ere, ut moriatur (FORM. Senon. I 22. *al.*). LEG. Wisig. 6,2,3 si . . ., qui -erit *potionem,* mortuus exinde fuerit. SERMO de sacril. 15 qui . . . aliquid parvum cum incantatione -it. **B** **1** *in imag.:* ERMENR. ad Grim. 16 p. 553,39 recurrant *infantuli vestri* ad ipsum fontem . . . et -ant, usque quo eis aures sonent. WALTH. SPIR. Christoph. I 16 hoc, quod noxium -istis. PASS. Ursulae 13 pravorum legio . . . de suae amaritudinis bile virgines sacras -ere . . . compulit. THIETM. chron. 1,23 quamvis de Pierio fonte nil umquam -erim. RUP. TUIT. off. 8,2 p. 210[B] mortis torrente -to. ALBERT. M. sacram. 76 p. 54,69sq. qui . . . sapientiam -it, adhuc sitit sicut in aqua -ta. CHART. episc. Halb. 897 p. 154,22 (epist. papae) maledictionem -ens ut aquam. *al.* **2** *proverb.:* OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,33 idem vinum -itur hic quod Romae.

II *latius:* **A** *de liquidis:* **1** *sugere – (ein-, auf)saugen:* AMADEUS LAUS. hom. 3,195 (ed. J. Deshusses. 1960) suaviter -itur *pluvia.* ALBERT. M. animal. 15,79 femina . . . -it ex eo *(corpore maris)* sperma. *adde:* THEODULF. carm. 72,2,2 Perticus hunc *(Sartam fluvium)* gignit et Meduana -it. **2** *potando consumere – vertrinken:* UNIBOS 176,3 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 294) quos *(denarios)* -ite, piissimi, ad honorem summi Dei (*cf.* 178,2). *de potione testium ut vid.:* CHART. episc. Hild. III 484 p. 233, 28 (a. 1277/86) Henricus . . ., cuius censum -unt. p. 248,23sq. ad scattum II sol., quos -erunt, . . . VIII den. wede, quos -erunt. p. 248,35. **B** *de aere i. q. inspirare – einatmen:* OTTO FRISING. gest. 2,34 p. 143,17 corruptum, quem -erant, aerem. **C** *de igne i. q. consumere – verzehren:* NADDA Cyriac. II 54 *(in imag.)* ultima flamma -at laxet et hos apices. **D** *de mente i. q. percipere – erfassen:* WALAHFR. carm. 37,2 ex quo percipiens vestrae praeconia famae . . ., hanc ratione -i.

subst. **1. bibens,** -entis *m. qui potat, potator – ein Trinkender, Trinker:* ALDH. virg. II 2795 dentes . . . -tum. EPIST. var. II 5,7 ut nihil desit comedentibus et -bus. IOH. DIAC. cen. 3,3,2 letabatur imperator Karolus cum Francigenis poetis, cum Gallis -bus.

2. bibendum, -i *n. quod potandum est, potus – das Trinken, Trank:* RHYTHM. 4,22,2 Pharaoni . . . obtuli -um. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 418,7 stipendio edendi et -endi (CHART. archiep. Magd. 199 panes cum aliis e. et -i additamentis). p. 418,32 copiam manducandi atque -i.

***bibona** *v.* *pepona. **bibro** *v.* vibro.

bibulus, -a, -um.

I *adi.:* **A** *proprie:* **1** *usu act.:* **a** *gener. i. q. bibens, exsugens – trinkend, (auf)saugend:* ALDH. ad Acirc. 54,3 rubro dum -is vescor *(sc. sanguisuga)* de sanguine buccis. VITA Pirmin. I 5 p. 25,24 -ae harenae. SEDUL. SCOT. carm. 1,8,17 ceu margaritum -is praenobile conchis . . . legitur. GLOSS. Roger. I A 2,26 p. 655,9 stupe -e sunt saniei. *al. in imag.:* ALDH. virg. I 4 p. 232,11 eodem modo *(sc. quo apes)* vestrum . . . ingenium per florulenta scripturarum arva late vagans -a curiositate decurrit. HROTSV. Dion. 124 sacrorum -us . . . fonte librorum. Agn. 282 tuam mentem . . . de rivulis magicae fraudis -am satis esse. CARM. Bur. B 98,4,3 sors hunc que per -a Scylle traxit pericula. **b** *c. emphasi:* **α** *sitiens,*

– *dürstend:* ALDH. ad Acirc. 94,2 -us potum de fontibus hausi *(sc. iuvencus).* β *ebriosus – trunksüchtig:* BONIF. carm. 1, 271 -ae . . . sorori (gloss. C: ebrietati). EKKEH. IV. cas. 140 quoniam -us quidem erat. *al.* *in imag.:* EPIST. anon. (Dt-Arch. 18 p. 203,23; a. 1240/50) novercam vestram voracem et -am sponte sequimini *(sc. homines Marchiani).* **2** *usu pass. i. q. humore repletus, humidus – mit Flüssigkeit gefüllt, feucht:* LAMB. LEOD. Matth. I 44 -is ubi flammula lichnis ebria porrigitur. 1185 -as . . . per ulvas. **B** *translate i. q. cupidus – begierig:* CARM. in Sim. 6,106 est Romanus populus prȩcepti mei *(sc. Pecuniae)* -us. DIAL. cler. et laic. p. 321,37 *(ex Petro Bles.)* auriculas . . . humani -as favoris. BERNH. GEIST. dial. p. 17 bib⟨u⟩lis . . . potentum auribus.

II *subst.:* **A** *masc. et fem.:* *qui vel quae (multum) potat – Trinker, Trinkerin (cf.* GLOSS. III 225,65 St.-S. -us tranchere. IV 40,29 -am trincherin): ALBERT. M. animal. 6,9 fuit quidam -us (*p.* 559^{b},2 φιλοπότης). **B** *masc. plur.:* *?arundinetum – ?Röhricht (cf. Isid. orig. 6,10,1 et* biblus *p. 1464,31 sqq.):* GREG. CAT. chron. II p. 170,21 a quarto *latere* -i de Tancia (*cf. ind. p. 566; an nom. propr.? cf.* I p. 295,30 casa B-i). *Prinz*

***bicallis,** -e. *bifidus, bivius – gegabelt, Scheide-:* HEIRIC. Germ. I 1,82 iter ... proposuit ... viam Samio praeeunte -em (gloss.: duas vias habentem, dupliciter gradientem. *cf. notam ed.*).

bicameratus, -a, -um. *duas cellas (concameratas) continens – zwei (gewölbte) Kammern enthaltend, zweiräumig:* ANNAL. Fuld. II a. 858 p. 48,25 ut murus . . . cadens oratorium . . . -um . . . terrae coaequaret. LEO MARS. chron. 3,26 p. 717,41 -am domum ad thesaurum . . . recondendum extruxit (3,33 p. 726,4). *remissius:* ALBERT. M. animal. 22,39 casas construit *castor* . . ., quas etiam -as vel tricameratas cum solariis facit. *per compar.:* ALBERT. M. animal. 12,131 ventriculus *cerebri* . . . habet duas partes quasi -us existens.

***bicararius** (beche-), -i *m.* *qui calices parat – Hersteller von Bechern:* CHART. Argent. I 616,112 (post 1129) becherarii omnes becharios . . . de sumptibus . . . ipsius *(episcopi)* facient.

***bicarium,** -i *n. vel* ***bicarius,** -i *m. vel raro* ***bicaria,** -ae *f.* (βῖκος; *francog. vet.* pichier, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 361; theod. vet.* behhari, *cf. Ahd. Wb. I. p. 838sq.*) *script.:* pe-: *l. 54.56. p. 1468,5.11. al.* pi-: *l. 50. 55.72. p. 1468,29. al.* poe-: *p. 1468,12.* ba-: *l. 50.60.71. p. 1468,3.4.8.16. al.* be-: *l. 37.69. p. 1468,17.30. al.* by-: *l. 58. adde* ARNOLD. LUB. chron. 5,14 p. 190,11 bycharium. *al.* -cc(h)-: *l. 54.72. p. 1468,5.11.29. al.* -ch-: *l.50.60.69. 71. p. 1468,2. al.* -k-: *l. 62. p. 1468,12.13.25.* -atha-: *p. 1468,16.* -itte-: *p. 1468,20.* -er-: *p. 1468,20.26.*

calix, poculum – Becher, (Trink-)Gefäß (cf. GLOSS. III 360,5 St.-S. p-um et fiala pecher. 373,14 bacharius bicher. *al.):* **1** *spectat ad vas ipsum (interdum de vase maiore ut vid., e. g. l. 54.62):* **a** *gener.:* GESTA Camer. 3,22 p. 472,38 misterium Christi blasphemare non timuit dicens malle sibi peccarium plenum cervisiae. CHART. Argent. I 616,44 ponere magistros . . . eorum, qui faciunt . . . p-os. HILDEG. phys. 3,22 qui de eodem ligno *(sc. buxi)* cyphum aut pe-um parat. EPIST. Mog. 63 p. 413,12 sacerdos . . . fecit ablutionem in -um deforme *eqs.* ARNOLD. LUB. chron. 5,14 p. 188,43 by-a quasi ductilia in inferioribus sunt angusta *eqs. al.* CAES. HEIST. mirac. II 2,15 p. 94,11 bacharium, de quo bibere solebant. CHART. civ. Hild. 209,29 qui eum *(criminosum)* comprehendit, debet ponere in bikarium duos denarios. *al. v. et p. 1468, 41.* *ioculariter:* CARM. Bur. A 174,20,1 p. 235 salutant peccarium *potatores.* 182,1,5 p. 242. *ibid. al.* **b** *iur.:* α *spectat ad praestationem, teloneum sim.:* REGISTR. abb. Werd. 4,1 (c. 1050) ad regis servicium . . . XXX scutellas, XX be-as (CHART. episc. Hild. I 185 -orum, ollarum, scutellarum quantum opus fuerit. CHART. Argent. I 616,85 nemo tribuat theloneum . . . de scutellis, de bechariis, nisi *eqs.* TRAD. Fuld. I 36 p. 66,36. CHART. Brand. A XXIV 14,2 p. 323,36. *saepe*). REGISTR. abb. Werd. 8,3,84 p. 263,5 X minora bacharia et II maiora. CHART. Sangall. A III app. B 59,2 p. 757,51 de piccariis dantur III sol(idi). CHART. Meckl. 793 p. 102,34 servitium in . . . novis . . . bichariis. CHART. Gelr. 943 p. 910,23 ad censum dabunt album bacharium. p. 910,34 Henricus . . . bacharium denarium . . . demittet quitum. REGISTR. Patav. I p. 110,14 tornator tenetur episcopo dare singulis diebus I peccarium (pi-um *P 3*). *al. v. et p. 1467,37.* *fort. huc spectat:* CHART. Naumb. 391 p. 352,24 (a. 1196) *mansus* dat II denarios pro ba-is et nucibus. β *spectat ad donationem vel possessionem:* THIETM. chron. 8,14 collectarium . . . cum . . . argenteo -o . . . cesar . . . dedit aecclesiae. TRAD. Falk. p. 43,15 tria peccaria argentea cum opertoriis. CHART. Frising. 156^{b} p. 153,1sqq. assignavit . . . lagunculam et poekarium, que ponderant XV marcas . . ., item duo pekaria argentea deaurata.

2 *spectat ad mensuram (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1331):* **a** *liquidorum:* CHART. episc. Wirz. I 64 p. 23,16 (a. 1036) tres batharios valentis cervisie (CHART. Westph. I 165 p. 129,32 duo be-i de meliori cervisia singulis propinentur. GESTA Trud. cont. II 1,12 post factam confirmationem . . . de iure pe-i c. ACTA imp. Böhmer 229 p. 205,8 cerevisia non debet aliter vendi quam pro denario quatuor bitterii *eqs. al.*). DIPL. Heinr. II. 357 p. 460,43 (interp. s. XII.$^{in.}$) urna constet ex XXX pe-is. REGISTR. abb. Werd. 7,3,1 sextarius lactis et IV bacharii. 8,3, 84 p. 263,9 mellis amphoram I habentem X bacharios bene mensuratos. CHART. Babenb. 290 vendere XV carratas vini per pikaria (ACTA imp. Winkelm. I 1001 p. 762,42 de qualibet salma v. bicherium unum, quorum sedecim faciunt salmam unam. CHART. Bern. II 481 p. 500,32 bicharium seu quarteronem . . . v.). CHART. Basil. C I 293^{b} p. 212^{b},22 pro annuo censu piccarii olei. *al.* **b** *solidorum:* CHART. Mog. A 492 p. 395,19 (a. 1121) becharium unum de pisis. REGISTR. abb. Werd. 7,3,69 VI bacharios pultis. CHART. Osn. II 3 IIII p-a butiri. REGISTR. Eins. 1 p. 50,14 bacharium plenum seminis rapularum. *al.*

1. *bicarius *v.* *bicarium.

2. *bicarius (ba-), -i *m.* *qui calices parat – Hersteller von Bechern:* CHART. Col. II 513 p. 567,6 (s. XIII.) hortulario dabitur candela, . . . item ba-o . . ., item ligatori tunnarum (*sim.* p. 572,1).

***bicator** (pi-), -oris *m.* *qui calices parat – Hersteller von Bechern:* CONST. II 439,19 (a. 1256) nullus p-r conficiet aliquod picarium preter statutas mensuras civitatis *eqs.*

*?***biccio** *subst.* *(orig. inc.)* **1** *bigamus – ein zweimal Verheirateter:* GLOSS. I 103,19 St.-S. digamon zuihito, -o zuiro gahiuuit. **2** *quod bis factum est – zweimal Getanes:* GLOSS. I 102,19 St.-S. digamon zuifalt, -o *(a,* bictio *b,* bicti *c)* zuiror catan sahha.

***bicco** *subst.* *(theod. vet.* bickil, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1026) scarabaeus – Käfer:* GLOSS. III 350,38 St.-S. -o vel scarabeus wiuel.

***biccus** (bikkus), -i *m.* *(ital.* becco, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 473) caper – (Ziegen-)Bock:* CARM. Otton. III. 20,6,58 indice bikko, auspice milvo. 20,7,38 sine barba luserat ante bikkus in aula. *cf.* buccus.

***bicephalos** (-efa-), -on. (*cf.* δικέφαλος) *biceps – zweiköpfig, dizephal:* PAUL. AEGIN. cur. 251 p. 194,1 difficultas pariendi fit ... propter id ..., quod paritur, aut nimis magnum existens . . . aut monstruosum ut bicefalon (*3,76,1* δικέφαλον).

biceps, -cipitis. *script.* -pet-: *p. 1469,22.* *form.:* *abl. sg.:* -e: *p. 1469,15.* -i: *p. 1469,4.8.15.17.22.* *gen. pl.* -ium: ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 86,18 quae *(nomina)* a capite componuntur, ut -s, triceps, quae -ium et tricipitium faciunt in genetivo plurali.

1 *strictius:* **a** *duo capita habens – doppel-, zweiköpfig (cf.* GLOSS. I 57,10 St.-S. -s zuihaupito): α *proprie:* ANSELM. GEMBL. chron. a. 1117 p. 377,3 monstrum . . . natum est . . ., videlicet -s infantulus (*inde* CHRON. rhythm. Leod. 257). ALBERT. M. animal. 5,13 quasi applicantur *quaedam animalia* ad invicem involuta, sicut duo essent unum animal -s (*p.* 540^{b},3 δικεφάλου), hoc est duorum capitum *(cf. Plin. nat. 10,169).* *de insigni:* CONR. MUR. clip. 66^{b} nigra -s aquila.

subst. masc. i. q. monstrum duorum capitum – zweiköpfige Mißgeburt: EPIST. var. III 12 p. 156,26 quaedam contra le-

gem naturae videntur procreari ut -es, . . . ermaphroditae (Otto Frising. chron. 8,12 p. 409,18). β *in imag. de schismate:* Rahew. gest. 4,76 p. 323,12 (epist.) -s hodie facta est . . . aecclesia. Rahew. (?) dial. p. 528,17 de . . . -i papatu quid sentiam. Carm. schism. 3,32 (MG Lib. Lit. III p. 554) sponsa Dei monstrum . . ., una duplex . . ., pulcra -s. **b** *de Parnasso i. q. duos vertices habens – zweigipfelig:* Chron. Pol. 2 epist. p. 61,10 *(in imag.)* sapientia -i philosophie monte *(sc. a Platone et Aristotele)* derivata. *subst. masc.:* Ekkeh. IV. carm. var. II 5,14 conticeat -s (gloss.: Parnasus).

2 *latius:* **a** *bisacutus, bipennis – doppel-, zweischneidig (cf.* Gloss. IV 133,9 St.-S. -s zwiwassi. *al.):* α *proprie:* Beda hist. eccl. 2,9 p. 99,3 sicam -em toxicatam. Gesta Apoll. 662 -em . . . rotat ensem. Pass. Ursulae 13 virgines . . . bibere -e (-i *2a.b*) . . . compulit mucrone. *al.* β *in imag.:* Ermenr. ad Grim. 6 p. 541,3 mucronem verbi Dei -em. Vita Deic. 5 prol. *(de opere scribendi)* scalpello -i rimari et . . . publicare. Chart. Eichst. 3 p. 14,1 *(de anathemate)* gladio -i perforatus disperdatur (Bereng. Trev. laud. 1,16 p. 951^{D} utriusque testamenti gladius . . . -s). **b** *duplex, bifarius, biformis – doppelt, zweigestaltig, zwei Aspekte habend (cf.* Gloss. I 56,13 St.-S. bicipeti zuiske. 57,13 -i duplici): Aethicus Ister 14 cernimus habere coelum quasi -em formam (Theodulf. carm. 1,172 -s formas res habet una duas). Odilo Suess. Seb. 19 (9) -s cura . . . excruciabat antistitem. **c** *bilinguis – doppelzüngig, falsch:* Benzo ad Heinr. 4,5 p. 640,23 hypocritarum . . . -s satellicium.

***bicharium** *sim. v.* *bicarium.

***bicharius** *vel* **-a** *vel* **-um,** *abl. pl.* -is *subst. (orig. inc.) mensura quaedam terrae, iugerum – ein Landmaß, Morgen:* Leg. Lang. p. 550^{b},7 mansus cum duodecim -is (bigrariis [gloss.: id est iugeribus] al. bigarei al. binchartis *4*).

***bicherna,** -ae *f. (orig. inc., cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 510) tabularia – Archivgebäude:* Chart. Ital. Ficker 200 p. 254,34 (a. 1198) actum in -a sancti Pelegrini. 245 actum Senis in -a apud sanctum Peregrinum.

***bichetum,** -i *n. vel* ***bichetus,** -i *m. (francog.* bichet *a* *bicarium, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 361sq.) mensura quaedam (frumenti) – ein Hohlmaß (für Getreide):* Acta imp. Böhmer 1065 p. 762,14 (a. 1196) unum -um frumenti et unum annone singulis annis (Acta imp. Winkelm. I 12 p. 9,33 viginti duo -a). Chart. Lux. II 387 p. 423,28 triginta -os avene ad mensuram de Fentenges. Chart. Basil. A I 450 p. 642,18 petebant . . . -um bladi (A II 233 p. 299,4).

bichichius *v.* bechicus. **bicinum** *v.* bucinum.

biclinium, -i *n. apparatus bifarius, bicellium – zweiräumige Konstruktion:* Aethicus Ister 95 p. 72,20 *(de instrumento navali)* -a et tri[ci]clinia in modum templi pinna per grados ascendentes ad omnes anhelitus ventorum impetu obiciendos parata.

bicolor (bis-), -oris. **1** *qui duorum colorum est, discolor – zweifarbig, bunt (cf.* Gloss. II 712,30 St.-S. -r zuivaren. *al.):* Ruodlieb I 140 qui prȩcursorem *(sc. canem)* lęva tenuit -em. Carm. Bur. B 92,44,3 Phyllis veste candida, Flora -e. Tract. de loc. terr. sanct. (SBMünch. 1865/II. p. 147,18) vexillum biscolor, quod balzano dicitur. *alleg.:* Heinr. August. planct. 1836 pluvius . . . arcus permanet amborum -r nota iudiciorum: unda preteriti pariter super igne futuri. **2** *maculatus – fleckig:* Hildeg. Far. 107 (MGMer. V p. 195,28) -r illa pagina sic adoriebatur.

***bicordulis,** -e. (*cf.* bicors) *astutus – schlau:* Anselm. Bis. rhet. 2,3 p. 146,2 quod *(folium libelli)* . . . gratia -i tibi reliquerat.

***bicorneus,** -a, -um. *duo cornua habens, falcatus – zweihörnig, sichelförmig:* Aldh. ad Acirc. 3 p. 72,9 lunaris globi rotunditas . . . septenis figurarum speciebus variatur, hoc est -a et sectili ac reliquis.

bicornis, -e. *nom. sg.* -us: *p. 1470,5.* **1** *adi.:* **a** *duo cornua habens, falcatus – zweihörnig, sichelförmig:* Sedul. Scot. carm. 1,11,6 referta post -e luna stemma lumine. **b** *bidens – zweizinkig, zweizackig:* Wandalb. mens. 98 vitibus . . . addunt furcas . . . -es (Wenr. carm. 452 studiis nostris est pluris furca -is). **c** *duos alveos habens – zweiarmig:* Ermenr. ad Grim. 35 p. 575,8 -is dicitur ceu ibi in duo cornua fluens *(item de Rheno:* Epitaph. var. I 23,2,3 Rhenusque -is [-us *WV*]. *al.).* Gozech. epist. 6 p. 888^{B} -is Mosa. **d** *duobus brachiis praeditus – mit zwei Armen versehen:* Carm. de litt. 20 T *(sc. littera)* . . . -is. **e** *de organo i. q. duobus canaliculis praeditus – mit zwei (Luft-)Kanälen versehen:* Tract. de fist. org. p. 16 folles . . . -i instrumento perforato recipiuntur. **2** *subst. neutr. plur.:* *bivium – Scheideweg:* Adso Waldeb. praef. (MGScript. XV p. 1171,23; s. X.^{2}) rudimenta inter dubia Pitagoricae litterae -ia peregisse.

***bicornus,** -i *m. de begardis i. qui pileum bisacutum gerit – einer der eine zweispitzige Mütze trägt (cf. Ch.-J. Hefele – H. Leclercq, Histoire des Conciles. VI 1. 1914. p. 1061; v. et supra p. 1407,50):* Conc. Mansi XXIII p. 1100^{B} (a. 1261) vetamus omnibus religiosis, ne . . . bekinas et -os et molusas . . . communicent corpore Domini.

bicorpor, -oris. *biformis – zwei-, doppelgestaltig (cf.* Gloss. IV 40,33 St.-S. -r zuuilichnamer. 133,16): Odo Ern. duc. 5 p. 345^{D} -r rex *(sc. capite avis praeditus)* rostro . . . infigit dura . . . oscula.

bicorpor(e)us, -a, -um. *duo corpora habens – zwei-, doppelleibig:* Albert. M. animal. 18,50 vidimus anserem -eum, et in nulla parte erant continua corpora nisi in dorso. 23,117 pullus -rus.

***bicorpus,** -oris *n. signum duplex – zweifiguriges Sternbild:* Albert. M. summ. creat. II 1,50,1 p. 436^{b},2 significant omnia . . . aliud planeta existente in -e, et aliud, quando sunt planetae in signo unius corporis.

bicubitalis, -e. *qui duorum cubitorum est – zwei Ellen lang, von zwei Ellen:* Albert. M. praedicam. 7,16 p. 303^{b},40 habere -em (*p. 1^{b},28* δίπηχυ) quantitatem aut tricubitalem. top. 1,2,9 p. 265^{a},41 -i magnitudine posita pro subiecto (metaph. 5,3,2 p. 260,27 [ed. B. Geyer. 1960]. *ibid. al.*).

bicubitus, -a, -um. **1** *adi.:* *qui duorum cubitorum est – zwei Ellen lang, von zwei Ellen:* Albert. M. sent. 1,9,11 p. 289^{a},11 lignum -um. Gesta Ern. duc. II 40 p. 250,15 -ae staturae homullulos. **2** *subst. neutr.:* **a** *longitudo duorum cubitorum – Länge von zwei Ellen:* Liutpr. antap. 6,9 quod *(lignum)* cubito a summitate inferius -um transversim habuerat. Albert. M. phys. 2,2,2 p. 121^{b},39 sicut color forma generalis est albedinis . . . et sicut quantitas ad -um (*p. 206^{a},4* δίπηχυ). praedicam. 3,11 p. 214^{a},26. *ibid. al.* **b** *res duorum cubitorum – zwei Ellen langer Gegenstand:* Albert. M. sent. 1,30,5 p. 95^{b},17 sint . . . duo -a et alterum mutetur in abscissione unius cubiti, iam factum est dimidium.

bicus *v.* picus. ***bidda** *v.* *blida.

bidellium *sim. v.* bdellium. ***bidellus** *v.* *bedellus.

bidens, -entis. *script.:* bed-: Gloss. I 58,21 St.-S. *cod. c.* -nd-: Gloss. III 8,3 St.-S. bidendum. *form.: nom. sg.* -tis: *l. 66. gen. pl.:* -tum: *praevalet in schedulis nostris (plerumque in fine hexametri).* -ium: *l. 65.72. adde* Ermenr. Sval. tit.

1 *adi.:* *duos dentes habens – zweizähnig, zweizinkig:* Gerh. August. (?) Udalr. II 27 cum . . . -i ligno interius tangeret *foenum.* **2** *subst.:* **a** *masc.:* α *furca, rastrum, vatillum – Gabel, Karst, Hacke, Schaufel:* Gloss. II 634,33 St.-S. -is mistgabala. 635,12 -bus furcis fossoriis houum. III 371,26 -s vocatur karst *eqs.* IV 349,34 -bus scuuelon. *al. v. et p. 1482,70.* β *vomer – Pflugschar:* Gloss. III 448,53 St.-S. vomer vel -s vuaganso. **b** *fem. (masc.: l. 71):* *ovis – Schaf (cf.* Gloss. III 442,5 St.-S. -es oves scaf. *al.):* Aldh. virg. II 696 torrentes exta -tum. ad Acirc. 56 p. 316,1 hirsutas -tum (-ium *B*) lanas. Carm. Paul. Diac. app. II 54,6,2 p. 83 praebuit . . . artubus sacris strofium -is. Ermenr. Sval. 9 p. 160,25 quae *(bestia)* . . . latet insidiando insciis -bus. Carm. Sangall. I 1,5 non illi . . . -tum stipatae fuerant caulae. *al. in imag. et per compar.:* Walahfr. Wett. 145 Deus . . . pastori mandat alendas . . . -es (*item de monachis:* Cand. Fuld. Eigil. II 25,23 ut nec sponte suos umquam terrore -es praeciperet). Hymn. Hraban. 22,4,1 caeduntur *sancti* gladiis more -ium,

non murmur resonat. VITA Landel. 311 presul latronem congaudet adesse -em. *al.*

bidental, -alis *n.* **1** *locus fulmine ictus – Blitzmal:* VITA Serv. 40 p. 113,7 *(in imag.)* igne sulphureo adusti vix semivivi spirabant triste iacentes vitandumque -l *(cf. Pers. 2,27).* **2** *?locus sacrificii – ?Opferstätte:* ODO Ern. duc. 6 p. 359[A] quas *(oves)* . . . presbyter . . . excorians cultro . . . rite adolet sacraque *(an* sacratque *leg.?)* bono bonus ore -l.

bidentalis, -e. *uncinatus, subdolus – mit Widerhaken versehen, tückisch:* AETHICUS ISTER 80 p. 61,18 munuscula -ia, truculenta fitilla. *v. et* *ebidentale.

bidento, -are. *rastro excolere – mit der Hacke bearbeiten, umgraben:* ABBO SANGERM. bell. 3,96 probum fateor buteonem, qui arva -at (gloss.: fodit).

biduanus, -a, -um. **1** *adi.:* **a** *qui biduum durat – zweitägig, von zwei Tagen:* BEDA hist. eccl. 4,25 p. 263,30 -um vel triduanum . . . ieiunium (RATHER. serm. 2,8. *al. cf.* HRABAN. inst. cler. 2,26 -um . . . morem ieiunii). TRAD. Fuld. I 43,9 VI hube cum -o servicio (43,63; *de re v. F. Lütge, Die Agrarverfassung im frühen Mittelalter. 1937. p. 192). de homine i. q. biduum perdurans – zwei Tage lang aushaltend:* OTTO FRISING. chron. 5,24 p. 252,24 illum *(suspensum)* -um (triduanum *C*) in patibulo vivum repertum . . . deposuit. **b** *qui alternis diebus occurrit – jeden zweiten Tag auftretend:* MIRAC. Firm. 2,6 quem . . . vis febrium inflammaverat -o typo. **2** *subst. fem.:* **a** *spatium duorum dierum – Zeitraum von zwei Tagen:* **α** *latius:* HRABAN. inst. cler. 2,25 p. 107, 26 per -as . . . ieiunium extendere. CHRON. Noval. 3,4 per -is . . . abstinentiae. ABSAL. serm. 3 p. 31[A] ieiunare -as. **β** *strictius i. q. ieiunium biduo continuatum – zweitägiges Fasten (cf. B. Poschmann, Die abendländische Kirchenbuße. 1930. p. 14):* CONC. Karol. 18 p. 109,2 -as omnes faciant. CAPIT. Bened. add. 4,143 redimere ipsam -am. DECRET. Burch. 19,25 viginti quatuor -ae . . . excusant duos annos. *al.* **b** *febris tertiana – Wechselfieber, Tertiana:* ANTIDOT. Bamb. 5 qui cotidianas patiuntur vel -as (ANTIDOT. Berolin. app. p. 77,9). **3** *subst. neutr.: spatium duorum dierum – Zeitraum von zwei Tagen:* VITA Wern. Merseb. 2 p. 247,17 unius diei vel -i . . . iter loco cesserat.

*?***biduarius,** -a, -um. *biduum durans – von zwei Tagen:* ANNAL. Ianuens. IV p. 131,14 cum . . . -am *(an* -anam *leg.?)* traxisset moram.

bidubium, -gium *v.* biduvium. ***bidulus** *v.* *pidulus.

***biduplus,** -i *m. cubus – Kubikzahl:* FRUTOLF. (?) brev. 17 p. 110 secundus -us, qui secundo loco distat ab unitate.

biduvium (pi-, vi-, -div-, -ubi-, -ugi-, biduus *sim.*), -i *n. (m.* -us: *l. 57)*

falx vinitoria, falcastrum, runcina – Rebmesser, Sichelmesser, Haue, Hobel: VITA Leutfr. 21 (ASBoll. Iun. IV p. 110[C]; s. IX.[1]) illud . . . ferramentum vocant rustici -bium, quod a quibusdam falcastrum vocatur *eqs.* GLOSS. I 414,16 St.-S. ligno lancetito (*i.* -ceato) sicut est biguo i. uuidubil. 590,41 runcina bidugio (pidugio *c*, vidubio *d*) i. uuidubil ⌞vel . . . sca[f]bo vel lohheri vel huobil⌟ (⌞⌟ *add. b*). II 348,22 marrę vidubia i. uuiffa. III 123,19 -um rebemezzer vel snitesahs. 193,30 -um (pidubium *N*) rebimezzer vel sehselin. 633,26 -um (-divium *a.e*) kertari. 698,3 biduus. *al.* CHART. Helv. arb. 102 p. 162,30 (a. 1268) dummodo ligna deferens tantum distet a nemore, quod ad ipsum -bium iactari non posset.

biduum, -i *n. script.* -dium: *l. 63.*

spatium duorum dierum – Zeitraum von zwei Tagen, zwei Tage (cf. GLOSS. IV 292,12 St.-S. post -um fon hiutu ufar zuena daga. V 16,44 post -dium. *al.): 1 proprie:* **a** *gener.:* WETT. Gall. 29 p. 273,30 ubi *(sc. in castro)* in opere Dei mansit -o. THANGM. Bernw. 20 venit . . . -o ante . . . festum . . . ad synodum. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 293,3 toto -o restiterat. NIVARD. Ysengr. 5,620 ut . . . frater . . . pauperiem -o suppleat . . . suam. NARR. itin. nav. p. 186,10 occiderant Sarracenum ante -um. *al.* **b** *iur. de termino statuto:* LEG. Burgund. const. I 89,6 animalia . . . liberare intra -um. LEG. Wisig. 8,4,27 non uno loco plus quam -o . . . conmorentur *iter agentes.* DIPL. Ludow. Germ. 183 tercia post -um die vel nocte . . . piscandi potestatem concedimus. STATUT. ord. Teut. p. 61,11 quicunque . . . a sua presumpcione infra -um non desierit. *al.* **2** *meton. i. q. iter duorum dierum – Reise von zwei Tagen:* ADAM gest. 4,5 haec *(insula)* . . . longitudinem habet -i.

1. ***biduus,** -a, -um. *duos dies perdurans – zwei Tage lang aushaltend:* EKKEH. IV. bened. I 21,108 -us (gloss.: biduo vivens), Andrea, pendes cruce vi rediviva.

2. biduus *v.* biduvium.

biennalis, -e. *biennium durans – zwei Jahre dauernd:* HUGO FLOR. hist. p. 387,55 castrum -i obsessione conclusum.

biennis (bye-), -e. *qui duorum annorum est – zweijährig, von zwei Jahren:* **1** *duos annos natus – zwei Jahre alt:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 283,25 filium suum vix -em rex praesidere fecit. METELL. Quir. 8,22 gessit vix diadema -is. CHART. Pomm. B 489 comiti . . . quinquenni cum filia fratris sui by-i desponsato. ALBERT. M. animal. 2,35 postquam fuerit -is aetatis animal. veget. 7,160 -is *arbor* . . . in frigidis . . . vult transferri regionibus. *al.* **2** *qui alternis annis occurrit – alle zwei Jahre eintretend:* NOTKER. BALB. ad Lantb. p. 113, 10 gnarus esse . . . -is *embolismi.*

biennium, -i *n. script.:* bige-: *l. 23.37.* -eni-: *l. 36. adde* EPIST. Worm. II 65 bigenium.

spatium duorum annorum – Zeitraum von zwei Jahren, zwei Jahre: 1 gener.: EIGIL Sturm. 16 ibi per -um . . . exsulabat. DIPL. Arnulfi 150 p. 229,12 ante -um . . . delatum est *eqs.* THANGM. Bernw. 12 p. 763,18 decessit -o tantum emenso . . . Altfridus. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 293,29 toto -o antea ad hoc cogi nequaquam poterat. CHART. Basil. A I 167 p. 246,16 monasterium, quod . . . a -o pie fundarunt *nobiles.* HIST. peregr. p. 126,19 in -um sumptus itineris habere. *saepe.* **2** *iur. vel eccl. de termino statuto:* LEG. Burgund. const. I 42,2 si emenso anno vel -o (-um *A 2.3. B 5–8*, bigamium *C 2*) maritum accipere voluerit *vidua.* LEG. Wisig. 3,1,4 p. 125,15 usque ad nuptiarum diem non amplius quam -um expectetur. CHART. Tirol. 1196[a] p. 241,4 (a. 1245) si per bienium in solutione . . . cessaverit. CHART. Bern. II 482 feodum . . . per bigennium licentiavimus in pignore obligari. CHART. Raitenh. 270 eis per -um ab ordinum executione suspensis. *al.*

***biennius,** -a, -um. *biennium durans – zwei Jahre dauernd:* MIRAC. Hucberti 1,5 -a in eodem loco lustra perpetravit. *Pape*

***bifalx,** -falcis *f. instrumentum e duabus falcibus constructum et ad lupos capiendos aptum – Doppelsichel, aus zwei Sicheln bestehende Wolfsfalle:* VITA Serv. 45 p. 117,20 lupis ad illecebram anhelantibus -is.

***bifangus,** -i *m. vel raro* ***bifangum,** -i *n. (theod. vet.* bifang, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1010sq.) script.:* -iva-: *l. 56. p. 1473,10sq. al.* -fin-: *l. 59. form. abl. sg.* -io: *p. 1473,10sq. fines saepibus cincti – eingehegtes Gebiet, Bifang (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 331sqq.): 1 terra per exstirpationem occupata et circumscripta, captura, porprisum – durch Rodung gewonnenes und in Besitz genommenes, umgrenztes Land, Landstück (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 222):* **a** *gener.:* COD. Lauresh. 314 (a. 772) dono . . . duas partes unius -i. 245 confirmamus . . . bivangum vel haftunga. 3389 -um, qui continet XX iurnales (3588 -um habentem CC i.). 329 -um, quem pater meus proprisit in silva. CHART. Mog. A 114 dedit . . . abbati . . . de illo bifingo in . . . marcu suam legitimam partem et quicquid ad illum -um pertinet *eqs.* (COD. Lauresh. 199 donamus . . . in eadem marcha -os III. TRAD. Corb. 351. COD. Lauresh. 261. *ibid. al.* [*v. ind.*]. *cf. p. 1473,7).* 616 I mansum . . . et iurnales XVII et -os II . . . tradimus. CHART. Rhen. med. I 93 p. 97,33 -um, qui vocatur Abuchescheit. CHART. Bern. II 426 p. 447,7 (a. 1257) omni questioni, que nobis . . . competit . . . super possessionibus . . . et sepibus inclusis vel circumseptis, que vulgariter -a dicuntur, . . . renunciamus. *al.* **b** *spec.:* **α** *de terra ex parte modo exstirpata:* COD. Lauresh. 244 (a. 789) donamus . . . -um . . . stirpatum et proprisum ad stirpandum totum. 806 dono . . . I -um inter factum et non factum. **β** *de terra ad vinetum instituendum idonea (cf. Schröder-Künßberg, op. cit. p. 460):* COD.

[Erb]

Lauresh. 393 (a. 792) donamus . . . 1 -um ad vineam faciendam ex aliqua parte plantatum. γ *de terra aedificiis ornata:* Cod. Lauresh. 217 (a. 829) dono . . . -um, qui dicitur Geroldeshusa, . . . terminatur in -o Engilhelmi, et omne ędificium, quod in illo constructum est loco *eqs.* **2** *pars silvae terminata – umgrenztes Waldstück:* Chart. Rhen. med. I 108 p. 113,20 (a. 867) dedit . . . in commarca ipsius ville -um unum, ubi possunt edificari mansa centum necnon insaginari porci mille et coniacet ipsa silva *eqs.* Dipl. Otton. III. 164 ut nulla . . . persona in bivangio . . . forasti . . . venari presumat. Dipl. Heinr. II. 326 episcopus . . . in . . . bivangio feras forestatas habuit.

bifariam *adv.* *duobus modis – auf zweierlei Weise:* Godesc. Saxo conf. p. 56,1 bona . . . a te *(sc. Deo)* praedestinata -m sunt tuis a fidelibus indagata.

***bifarinus,** -a, -um. *(a* bifarius*? cf. A. Thomas, ALMA 5. 1930. p. 106)* herba -a *fort. i. q. bislingua – viell.: Zungenmäusedorn (Ruscus Hypoglossum L.):* Antidot. Bamb. 21 antidotum diarubon faciens . . . ad tisicos: herba -a *eqs.*

bifarius, -a, -um. *script.:* bef-: *l. 37. adde* Chron. Fred. 2,11. 3,2. byf-: *l. 37.* biffa-: *l. 34. metr.* -fă-: *l. 23.*

1 *duplex – doppelt, zweifach:* Leg. Wisig. 2,5,18 in qua *(sc. testium, scripturarum)* -e duplicitatis astutia. Smar. carm. 1,6,1 ordine -o quadripertita figura. Lamb. Tuit. Herib. 2,16 claudicabat homo -o genere, quod . . . et quod *eqs.* Hariulf. Arnulf. 2,13 p. 887,19 causa -ae iusticiae, id est obedientiae principalis et fraternae compassionis, alligatus vir. Otto Frising. chron. 8,10 capit. p. 35,15 de -a resurrectione mortuorum. Bernh. Prov. comm. 7,2 p. 295,12 ficcus -a vel turtaria. *al. e duabus partibus compositus – aus zwei Teilen bestehend:* Bereng. Trev. laud. 2,7 p. 958^{A} *(de Iudaeis et christianis)* turba plebis -ae (*sim.* 1,11 p. 945^{B}). **2** *duarum linguarum peritus – zweier Sprachen kundig, zweisprachig:* Land. Mediol. hist. I 3,5 p. 76,20 Ambrosius Biffus, quasi biffarius, biffarius quasi bina colloquia Graeca et Latina fando (*sim.* 3,24 p. 90,70.91,57). **3** *duas partes efficiens – zwei Teile bewirkend, Zwei-:* Chron. Fred. 2,56 regnum Gothorum . . . be-a devisione partitur (3,2 by-a d. Vita Meinw. 2). **4** *discors, dissidens – zwiespältig:* Chron. Albr. a. 1229 p. 925,28 facta est electio -a. **5** *diversus – verschieden oder abweichend aussagend (cf.* Gloss. III 5,14 St.-S. -us zuispreho): Form. Wisig. 40 -os eos testificare deprehendimus.

adv. **bifarie.** **1** *dupliciter, duobus modis – doppelt, zweifach, auf zweifache Weise:* Beda temp. rat. 2,8 auctoritate -e divisa: humana videlicet . . ., divina autem *eqs.* Aethicus Ister 65 p. 44,29 Deum viventem -e *(sc. in forma solis et lunae)* colunt. Annal. Mell. Lamb. a. 1231 regio . . . depredationibus -e consumitur *eqs.* **2** *bipertito, in duas partes – in zwei Teile:* Erchemb. Cas. hist. 55 diviso inter se -e regno. Marian. chron. a. Chr. 603 Gothi per Ermingildum . . . -ę divisi mutua cede vastantur. **3** *alter cum altero – zu zweit:* Chron. Salern. 166 principatum . . . filii . . . -e regebant.

bifax, -facis. *qui ambigui ingenii est, mendax – doppelzüngig, unaufrichtig:* Carm. Cent. 84$^{tit.}$ ad quendam -em. 84,5 bifax minime maneas.

***bifestaris,** -e. *(a* festuca*?) ?duas festucas longus – ?in der Länge von zwei Halmen:* Chart. Rhen. med. II app. 16 p. 451,45 (c. 1220) recipit *mansionarius* gerbam, qualis potest colligari in -i fune.

bifestus, -a, -um. *dupliciter festus – doppelt festlich:* Lamb. Leod. Matth. I 853 dies Petri Paulique -us (757). 2296 Petri Paulique -a gloria.

1. bifidus, -a, -um. (findere) **1** *in duas partes fissus vel divisus – zweigeteilt, zweiteilig (cf.* Gloss. II 417,39 St.-S. -o zuispaltigemo. *al.):* **a** *gener.:* Paul. Diac. carm. 19,1 -o proscissum vomere campum . . . adii. Eugen. Vulg. syll. 21,3 hinc -us torrisque manat germanicus amnis. Albert. M. animal. 22,112 -as habet ungulas *leucrocotha.* **b** *mus. i. q. diversus – nach zwei verschiedenen Richtungen laufend, verschiedenartig:* Aribo Frising. mus. p. 36 in -a arsis et thesis . . . natura. **2** *duplex – zweifach, doppelt:* Nivard. Ysengr. 4,612 concinnat -um furcula quęque *(sc. capri)* melos.

2. *bifidus, -a, -um. (fidus) *perfidus, infidelis – treulos, ungetreu:* Gloss. IV 40,39 St.-S. -us zwitriwer. 133,10. 168,10.

***bifingus** *v.* *bifangus.

biforis, -e. **1** *adi.:* *?bifrons – ?mit zwei Gesichtern:* Comput. cod. Bern. 5 Ianuarius de Iano, . . . cui nomen est Ianuarius -is (bifrons *ci. Mur.*) ad benediccionem frugum preterite anni et futuri *(cf. l. 53).* **2** *subst. fem. plur.:* *ianua duabus valvis instructa – Doppeltür:* Gloss. III 384,17 St.-S. -es valdure *(cf. Diefenbach, Gloss. p. 73).*

biformis, -e. **I** *adi.:* *duas formas habens, duplicem habitum praebens – zwei-, doppelgestaltig, von doppelter Beschaffenheit (cf.* Gloss. II 400,6 St-S. -i zuisbildigin. *al.):* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *spectat ad anim.:* Leg. Wisig. 3,1,4 p. 125,2 ut, quod nasciturus est *(sc. incompetenti condicione),* aut dissimile maneat aut -e (di-, de- *var. l.*). Arno Reichersb. apol. p. 6,24 quia Christum ex Deo et virgine Maria natum -e velimus genus facere. Carm. de Frid. I. imp. 59 cui *(Friderico)* geminum munus dederat natura -is. *al. de monstris:* Aldh. ad Acirc. 39,1 sum *(sc. Minotaurus)* . . . membris . . . -is. Gesta Ern. duc. II 17 p. 214,2 a civibus suis -bus . . . in bina forma . . . creatis. 20 p. 218,15 -ium monstrorum. *ibid. al.* **b** *spectat ad res:* Tit. metr. III 1,13 facies *capsellarum* licet exterius . . . flagrabat argento, eboreum constat corpusque -e. Hildeg. scivias 3,2 p. 577^{B} aedificium . . . murum unum -em gerebat *eqs.* **2** *mus.:* Wilh. Hirs. mus. 7 p. 18,31 D quia . . . -is est, tam inter primas quam inter quartas numeratur. Aribo Frising. mus. p. 30 quod D d -es sint litterae potentes naturaliter tam plagalem quam autenticam constituere speciem. *al. v. et p. 1481,56.* **B** *latius i. q. duplex – doppelt, zweifach:* **1** *gener.:* Walahfr. Wett. 120 doctus homo ex ratione -i (gloss. R: duplici) ante superna videt, retro terrena. Humb. Sim. 1,10 p. 115,17 non uniformem, sed -em regulam . . . catholicos . . . retinuisse. Walth. Ter. Ioh. 10 p. 1145,12 ecclesiam . . . -i structura . . . reparare preparavit. **2** *iur. i. q. dupliciter conscriptus – in zwei Exemplaren geschrieben:* Chart. Austr. sup. II 399 p. 593,27 (a. 1217) ipsum *(contractum)* -i pagine nostro sigillo signare *(sic?)* . . . iussimus (411 p. 611,4 -em paginam . . . conscribi).

II *subst. neutr.:* *animal duas formas habens – zweigestaltiges Wesen:* Arno Reichersb. apol. p. 6,27 absit . . ., ut . . . Christum -e quiddam, quod nec Deus plene nec homo sit, arbitremur.

***biformitas,** -atis *f.* *mus. i. q. vis toni duplex – zweifache Funktion des Tones:* Herm. Augiens. mus. p. 15,35 quaedam D -s potest notari, quia et altissima est primae et gravissima quartae. Wilh. Hirs. mus. 14 p. 36 tres modi -is atque duplicitatis . . . hic ostenduntur. *al.*

bifrons, -frontis. **1** *adi.:* *duas facies praebens, ambiguus – zwei Gesichter zeigend, sich nach zwei Seiten neigend:* Carm. Bur. B 60,14^{a},4 ex fraudibus alternis . . . cur emula superbis, -s, ingloria? Chron. Reinh. a. 1197 p. 558,31 varia -is fortune lubricitas. *v. et l. 7.* **2** *subst. masc.:* *mensis ex Iano bicipite nominatus – Januar:* Ioh. Scot. carm. 9,31 haec octava tibi -is rite kalendas insinuat typicas. *fort. add.:* Hraban. cruc. 2,9 p. 274^{B} ad hanc diem iam -is reditum tenet hic ordo: ad hanc transit horarum series *eqs.*

***bifronticus,** -a, -um. *bifrons – zweigesichtig:* Anon. geom. II p. 224,1 facies -a *(sc. Iani in horologio affixi)* . . . reverberat Apollinem.

bifulcus *v.* bubulcus.

***bifurca,** -ae *f.* *furca fenaria – Heugabel:* Chart. Rhen. med. II app. 16 p. 437,4 (c. 1220) dat mansus ad fenum secandum . . . quatuor -as. p. 437,23 II -as ad componendum fenum.

***bifurcatio,** -onis *f.* *divisio, discursus – Gabelung, Verzweigung:* **1** *anat.:* Maurus (?) anat. II p. 19,22 de cuius *(rami venae concavae)* -e . . . diximus. Albert. M. summ. creat. II 1,22 app. p. 226^{a},16 spiritus visivus . . . retrorsum agitur usque ad -em. p. 226^{b},23 in loco -is nervi (p. 226^{b},27. *cf.* p. 226^{b},29 in puncto anguli -is). **2** *bot.:* Albert. M. veget. 6,172 tangunt se rami maris et feminae *(sc. palmarum),* et comprimit -o ramorum feminae ramos maris (6,178).

[Erb]

bifurcis *v.* bifurcus.

***bifurcor,** -atus sum, -ari. *anat. i. q. in duas partes vel duos ramos dividi, modo furcae digredi – sich in zwei Teile oder Äste spalten, sich gabeln:* Ps. Copho anat. 56 quae *(vena)* venit usque ad renes et ibi -atur. Maurus (?) anat. II p. 18,13 trachea arteria . . . -atur in duos magnos ramos. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 75,10 os furcule ab isto loco -atur. Albert. M. animal. 1,89 illa *(pinna)* . . . -atur propter hoc, quia ibi *(sc. in facie pectoris)* piscis spissus est. Albert. M. (?) animal. quaest. 4 app. 6 p. 149,80 quae *(venae)* in via -antur.

adi. **bifurcatus,** -a, -um. *in duas partes vel duos ramos divisus, furcillatus, bifidus – in zwei Teile oder Äste gespalten, gegabelt:* **1** *anat.:* Albert. M. summ. creat. II 1,22 app. p. 226a,13 nervus opticus oculorum -us est in anteriori parte capitis. animal. 5,23 femina *(sc. anulosorum)* . . . extrahit -um membrum *(sc. vulvam)* et aperit furcam eius late. 12,205 haec animalia *(sc. serpentes)* . . . extendunt linguas ante os et -ae (*p.* 660b,8 διχρόαν) videntur (25,2). 23,123 caudam habens *irundo* longam -am (24,7). *ibid. al. adde:* Ioh. Iamat. chirurg. 9,30 recipe . . . brancarum cancri . . . -arum . . . unc. semis. **2** *bot.:* Albert. M. veget. 2,107 sunt . . . folia trifurcata . . ., pauca autem nota sunt -a.

subst. **bifurcatum,** -i *n. chirurg. i. q. forceps, fibula bisulca – Zange, gegabelte Klemme oder Klammer:* Wilh. Cong. chirurg. 332 sumatur -um . . ., quod ab una parte se teneat et ab alia parte sit apertum.

bifurcus (pifuir-), -a, -um *vel* **bifurcis,** -e. **1** *adi.: furcillatus – gabelförmig (cf.* Gloss. III 2,4 St.-S. pifuircus zuisillochti): Wilh. Apul. gest. 3,17 barba -is. **2** *subst. neutr.: ?mensura conveniens altitudini umerorum vel axillarum – ?Schulterhöhe oder Höhe der Achselhöhlen:* Mappae Clavic. 101 si . . . tribus staturis altitudo, usque ad -um erit fundamentum *fabricae.*

biga, -ae *vel rarius* **bigae,** -arum *f.*

1 *de usu antiquitatis:* **a** *iugum, par – (Zwei-)Gespann, Paar (cf.* Gloss. II 764,41 St.-S. -am boum zuueigaiochirindiro): *in imag.:* Carm. de conc. mens. 38,1 ternę titulant kalendę senas -as mensium. Maneg. ad Gebeh. 70 p. 422,34 *(ex Petr. Dam.)* haec est . . . illa -a vulpium *(sc. Symoniacorum et Nycolaitarum) eqs.* Paul. Bernr. Greg. 120 commemorare . . . -am *(sc. Burchardi et Theodomari)* martyrii cruore perfusam. **b** *curriculum biiugum ad certamina vel pugnas destinatum – zweispänniger Renn- oder Streitwagen (cf.* Gloss. I 604,56 St.-S. -ę reiti. *al.):* **α** *proprie:* Aldh. virg. II 267 arbiter aeternus quem *(Eliam)* iussit scandere -is *(cf. Vulg. II reg. 2,11). de figura in ludo scaccorum adhibita (cf. H. J. R. Murray, A History of Chess. ²1962. p. 159sq. 504sq. 758 [in tabula]):* Carm. ined. 82,42 (ed. H. Hagen. 1877) extremos retinet fines invectus uterque -is seu rochus *eqs.* **β** *in imag.:* Aldh. virg. II 1363 aurora in fulvis dum luxit lutea -is ([*cf. Verg. Aen. 7,26*]. Odo Ern. duc. 7 p. 360E croceis . . . -is consurgit . . . a.). *ibid. al. (v. ind.).* Carm. de Cass. 383 ceu iubar . . ., cum sedet in -is *eqs.* Carm. anon. 1,126 (SBMünch. 1873/III. p. 699) convexa polorum . . . contingat -a rotarum. **γ** *alleg.:* Hraban. univ. 7,8 p. 215A quod . . . in prophetis *(Vulg. Is. 21,9)* legimus -as et quadrigas, iuxta allegoriam . . . tempora regnorum . . . ostendit. *ibid.:* regnum Medorum . . ., quod -ae sedens . . . mortem omnium Iudaeorum . . . praeferebat.

2 *de usu posteriorum temporum i. q. plaustrum birotum – zweirädriger Lastwagen, Karren (cf. H. Troe, Münze, Zoll und Markt . . . 1937. p. 133):* **a** *gener.:* Cosmas chron. 2,14 p. 105,8 super -am imposita fertur . . . abbatissa (Chron. Albr. a. 1236 p. 939,19 innocentes . . . trucidavit et -is inpositos in fluvium proiecit). Nivard. Ysengr. 4,355 trans Alpes -a fritinnit. Metell. buc. 7,24 -a volvente trabem de monte ferente. Chron. Erf. min. p. 626,13 currus et -as facere. Helm. chron. 60 p. 116,15 iumenta oneraria cum -is et quadrigis victualia sarcinasque militum portantibus (Hist. de exp. Frid. imp. p. 72,2 relictis -is et q. Nicol. Biber. carm. 1112 [ed. Th. Fischer. 1870] super -am mulieres sive quadrigam . . . adveniunt vecte precioso scemate tecte). Wilh. Rubruqu. itin. p. 218,2 quod . . . emerem . . . -as coopertas, in quibus portant Ruteni pelles suas (p. 218,16). p. 221,5 domus erat super -am (p. 221,7 numeravi in una -a xxii boves trahentes unam domum). p. 221,18 quas *(arcas)* ligant . . . super -as altas, quas trahunt cameli. p. 222,1 matrone faciunt sibi pulcherimas -as. *al.* **b** *iur. de teloneo, usu viae:* Trad. Udalr. August. 2 p. 4,11sq. (a. 1031) currus frumenti in stramine ii den., big(a) i den., . . . currus feni i den., -a i obolum (2 p. 5,25 c. vel -a falces ferens. *al.* Chart. Turic. 1152 p. 249,19 eadem via Otto . . . non cum curru, -a seu equo . . . utatur). Chart. Rhen. med. I 514 p. 571,6 de quadriga quinque, de -a duo *denarii.* Chart. Hans. III add. p. 397,36 debetur *denarius* de -a ferrata, de non ferrata nisi obolus debetur. Chart. Wirt. VII 2293 de -a ascendente cum pannis cum tribus equis vel pluribus quindecim solidos . . ., de -a cum duobus equis decem solidos et de -a cum uno equo quinque solidos recipiat *eqs. al.*

***bigamia,** -ae *f.* **1** *coniugium, in quo vir duas uxores simul habet – Doppelehe, Bigamie:* Bernold. Const. libell. III 13 p. 74,6 nec apud ethnicos -a (di- *3*) licebat sacerdotibus (*antea:* digamiam). Albert. Stad. annal. p. 284,34 Lamech primus induxit -am *(cf. Vulg. gen. 4,19). in imag.:* Gerhoh. ord. p. 276,46 tali -a vel trigamia vel . . . octogamia sponsam Dei ecclesiam non timent fedare *episcopi.* **2** *matrimonium iterum initum – Zweitehe (cf. Plöchl, Kirchenrecht. II. ²1962. p. 292):* Albert. M. sacram. 255 quaedam impediunt ordinem sicut -a. *v. et* digamia.

bigamus, -a, -um. (*cf.* δίγαμος) *?form.* -ius: *p. 1472,33.* **1** *adi.: digamus, alterum matrimonium post mortem prioris coniugis agens – wiederverheiratet (de re v. l. 26):* Conc. Karol. 3B,11 ut nullus episcoporum audeat . . . clericum -um . . . ad sacros ordines promovere. Gerhoh. ad Innoc. p. 233,20 -as viduas. Chron. Erf. mod. II a. 1274 p. 270,4 -os mundanos prohibet *papa* ferre tonsuram *eqs.* **2** *subst. masc.:* **a** *qui digamus est – ein zum zweiten Male verheirateter Mann (cf.* Gloss. IV 40,43 St.-S. -us zwirgehiter. *al.):* Ordo Rom. 35,52 -os . . . ad sacros ordines ne promoveas. Rather. epist. 16 p. 81,13 ne -i eligantur . . . ad clerum. 30 p. 177,12 cum -i ex laicis nequeant . . . fieri clerici *eqs. al. (v. ind.).* Honor. August. offend. 8 si . . . -us est, id est, si mortua legitima uxore aliam duxerit, hunc aecclesia nullomodo ad gradum sacerdotii admittit. Gerhoh. aedif. 14 (31) p. 157,35 ordinate ordinarentur *clerici proprietarii,* si . . . non -i . . . probarentur. Lamb. Leod. Matth. I 1244 (gloss.) propter defectum sacramenti ut in -is. Visio Godesc. 52 (QuellensSchlesw-HolstGesch. IV. 1875. p. 119,26) vidit . . . Godeschalcus eidem *(Unnoni)* uxorem priorem, -us enim fuit, . . . occurrere. Albert. M. sacram. 255. *al.* **b** *qui duas uxores simul habet – ein mit zwei Frauen gleichzeitig verheirateter Mann, Bigamist:* Ranger. carm. 659 *(in imag. de sacerdote a rege investito)* et -us fiat, cum debeat unius *uxoris* esse *(cf. Vulg. Tit. 1,6).*

bigarius, -i *m. rector bigae – Lenker eines zweirädrigen Wagens:* Conr. Mur. summ. 6,1 p. 426,6 auriga, . . . quadrigarius, -us. *Erb*

bigener, -era, -erum. *ex parentibus diversi generis natus, nothus – von verschiedenartigen Elternteilen stammend, Bastard-:* Albert. M. animal. 22,105 ibrida animal est quadrupes -um sive ex duobus natum, apro videlicet silvestri et porca domestica.

***bigenies** (be-) *f.* (bigener) *origo humilis vel ignobilis – niedrige, unedle Abstammung:* Gloss. med. cod. Trev. p. 150,3 be-es i. ignobilitas.

bigennium *v.* biennium.

Bigerricus (-gus), -a, -um. *villosus – zottig:* Gloss. II 759,46 St.-S. -ga vestis guffa i. villata *(spectat ad Sulp. Sev. dial. 2,1,8). v. ThLL. s. v.* bicerres.

***bigo,** -avi, -are. (biga) *curru (biroto) vehere – mit (zweirädrigem) Wagen fahren:* Wilh. Rubruqu. itin. p. 242, 22 fecit nos -are secum. p. 271,16. p. 378,6 -vimus per mensem cum eo.

[Rudolph]

***bigonza,** -ae *f.* *(ital.* bigoncia *a* bi(s) *et* congius, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 228) alveus – Mulde, Wanne:* SALIMB. chron. p. 222,35 oblatus est . . . lucius . . . in conca lignea de abiete, quam Tussci -am appellant, in qua . . . balneantur infantes.

***bikarium** *v.* *bicarium. ***bikkus** *v.* *biccus.

***bilancia** (ba-, -tia, -zia), -ae *f.* (bilanx)

1 *lanx (librae) – (Waag-)Schale (cf.* GLOSS. IV 227,13 St.-S. -is scuzzilun): EPIST. var. II suppl. 7 p. 627,28 qui *(medici)* . . . -is statere aeque ponderare satagunt. *remissius:* AGNELL. lib. pont. 158 p. 380,27 abstulit . . . ex auro plenas balantias novem. 159 VII ba-as per nobilissimos viros aurum expendit. **2** *pondus – Gewicht:* CHART. Tirol. 1100 p. 142,22 (a. 1239) ut ipsi *(burgenses)* habeant . . . marcas et ba-as antiquas et veteras. **3** *ponderatio – das Abwiegen:* RYCCARD. chron. a. 1222 p. 106^{a},43 (epist. imp.) nullus -zias seu pisones de auro nisi in publico cambio exercere presumat.

***bilanciola,** -ae *f.* *lanx librae parva – kleine Waagschale:* GEBER. clar. 2,52 cohoperi crucibulum coperculo hereo rotundo ad modum unius -e.

bilanx, -lancis *f.* *in imag. et per compar. i. q. statera – Waage (cf.* GLOSS. II 543,35 St.-S. -es dicuntur trutinae uuaga): ALDH. virg. I 49 p. 304,16 qui *(iudex)* aequa discretionis -e singulorum facta trutinabit. HINCM. epist. I 169 p. 155, 33 quae *(peccata)* . . . acsi posita in -e . . . sunt examinanda. *expressius i. q. trutina – Zünglein an der Waage:* BENZO ad Heinr. 3,12 vos estis -x in causis beati Petri.

bilb(i)o (-lib-), -ere *vel* -ire. *singultire – glucksen:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,2 amfora profusa bilibit.

bilex *v.* bilix. ***bilfredus** *v.* *berfredus.

bilibris, -e. **1** *adi.: ?(duas res) pensans – ?(zwei Dinge) gegeneinander abwägend:* LAMB. ARD. hist. 45 -i lance . . . ad stateram appensa. **2** *subst. (fem.): in imag. i. q. mensura duarum librarum – Maß von zwei Pfund (loci pendent a Vulg. apoc. 6,6; cf.* GLOSS. I 798,44 St.-S. zuivuaga. *al.):* HILDEG. epist. II 10 p. 349,9 videamus, in quo -es tritici et hordei sint. div. op. 2,5,8 p. 909^{B} iudicio temporis huius statera data est, qua in -e libraret, haec duo scilicet, abstinentiam et coelestis patriae dilectionem. p. 909^{C} martyres corpus suum per abstinentiam affligunt et in coeleste desiderium aspiciunt . . ., quod -is tritici designat. *ibid.:* per tres -es asperitatum.

bilinguis, -e. **1** *adi.: duplex in verbis, falsiloquus – doppelzüngig, heuchlerisch (cf.* GLOSS. I 251,13 St.-S. -is [binguis *b*] . . . zuuizuki. 531,38 pispahhalen. *al.):* HRABAN. hom. I 50 p. 92^{D} debet esse *christianus* . . . neque iniuriosus nec -is. BENZO ad Heinr. 4,10 -is turba crevit. ECBASIS capt. 742 ore -i (BERNH. GEIST. palp. 1,235). 1045 informat . . ., quę sit cautela -is. HEINR. AUGUST. planct. 500 noxius est anguis vir lividus atque -is. ALBERT. M. pol. 5,8^{r} p. 536^{a},22 adulator -is est, qui laudando unum detrahit alteri. summ. theol. II 18,117,2,3 p. 366^{a},17 dicit . . . glossa, quod -is est, qui aliud loquitur de praesente et aliud de absente. *al.*

2 *subst. masc.: qui duplex in verbis vel falsiloquus est – ein Doppelzüngiger, Heuchler (cf.* GLOSS. I 535,15 St.-S. -is pisprachaler. IV 213,19 -is bisprechere. *al.):* LIOS MON. 561 expulerint *vos* . . . ut ineptos atque -es (gloss.: mentaces). ARNULF. delic. 317 principibus placidis persuadet bella -is. HILDEG. epist. I 124 p. 348^{D} in vobismetipsis contradictionem -ium contradicitis. *al. cf.* *bislingua.

bilinguitas, -atis *f.* *duplicitas, falsiloquium – Doppelzüngigkeit, Heuchelei:* CONC. Karol. 39^{B},14 qualiter *sanctimoniales* vitent . . . -es, dissensiones *eqs.* 39^{B},18 p. 450,7 si aliqua . . . scurilitati, -i, verbositati . . . inservierit. DUDO hist. praef. p. 93,39 ne propositum, quod illi spoponderam, in -is vitium versum videretur ullo mendacii inquinamento pollui.

biliosus (-lo-), -a, -um. *metr.* bī-: *p. 1478,2.3.*

1 *proprie i. q. fellosus – gallig, voll Galle (cf.* GLOSS. IV 40, 47 St.-S. -us [-losus *g*] galliner [*c*], gallenuol [*d*]. 133,17 bilosus galliner. *al.):* AURELIUS 8 p. 694,6 quod exspuunt, . . . est . . . -um ad aeruginis colorem. **2** *translate i. q. tristis, miser – traurig, unglückselig:* ABBO SANGERM. bell. 3,98sq. buggeus apparat et burgos, verum -us (gloss.: tristis); apparat atque bosor taphium sibi, sed -um (gloss.: triste).

1. bilis, -is *f.* *script.:* pilas: *l. 6.* by-: *l. 13.25.* -ys: *l. 13.*

fel – Galle (cf. GLOSS. III 661,61 St.-S. fel vel pilas galle): **1** *spectat ad humorem (cf.* GLOSS. III 75,7 St.-S. fel, cuius humor -is dicitur galla. *al.):* **a** *proprie:* AESCULAPIUS 5 p. 8, 22 hanc passionem *(sc. melancholiam)* atram -em vocaverunt Latini. GLOSS. med. p. 13,5 -is dicitur humor, qui in felle continetur. BEDA temp. rat. 30,26 crescit -is amara, hoc est cholera rubea (ALBERT. M. animal. 3,112. 117 melancolia autem, quae colera nigra sive nigra bylys vocatur). RATHER. disc. 3 (PL 136,622^{B}) quod suscipit fel, fiat -is. CARM. var. Walther 1,26,4 egris membris excidit exsiccata -is *mense Aprili. al.* **b** *in imag.:* CAND. FULD. Eigil. II 14,96 -is rancore remoto . . . communem vivere vitam. HROTSV. gest. 321 fertur . . . quorundam pectora -e tanto pestiferi . . . penetrare veneni, ut *eqs.* PASS. Ursulae 13 pravorum legio . . . de suae amaritudinis -e virgines . . . bibere compulit. EKKEH. IV. bened. I 2,36 excreat Eunomium sacra -is. CARM. Bur. B 60, 2^{a},1 est -is amarissima, qualem gignit Sardonia. *expressius i. q. venenum – Gift:* HROTSV. Gong. 434 evolvens -em invidiae veterem (Pel. 98 corde gerens v. serpentis . . . -em). **c** *translate i. q. iracundia – Zorn (cf.* GLOSS. I 61,7 St.-S. bylis iracundia): THIETM. chron. 2,28 p. 74,18 cesar . . . mascula -e *(cf. Pers. 5,144)* succensus. VITA Eberh. Salisb. I 8 p. 82,4 furebat -em *(deest 1)* . . . in . . . Eberhardum augustus. **2** *spectat ad vesicam: in imag.:* NIVARD. Ysengr. 6,199 rector adhuc sed vix inscissa -e tacebat. *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,488 -e sub obliqua *(cf. Prud. psych. 777)* geris in penetralibus anguem.

2. bilis *v.* vilis.

***bilissa,** -ae *f.* *(theod. vet.* bilissa, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1052 sqq.) script.:* -lsa: *l. 40.* -isa: *l. 38. usu attrib.: l. 38. altercum, hyoscyamus – Bilsenkraut (Hyoscyamus niger L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 925sqq.):* GLOSS. med. cod. Trev. 158 tolle herbam -isam cum radice et foliis et semine. CHIRURG. Sudhoff 2 p. 434,7 de simphonia, id est de -a dimidium quadrantem. HILDEG. phys. 1,110 de bilsa; bilsa frigida est *eqs.*

bilix (-ex), -licis *m.* *textum duobus filis compositum – zweifädiges Gewebe, Zwilch:* GLOSS. III 147,40 St.-S. -ex zvilich. IV 346,30 hic -x zwilih. *ibid. al. cf.* biplex.

***billeator** *v.* *pileator.

***billeta** (by-), -ae *f. vel* **-um,** -i *n.* *(francog. vet.* billete *a gall.* *bilia, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 364sq.) fort. i. q. umbo parvus, globulus – viell.: kleiner Buckel, Kügelchen:* CHART. Lux. IV 137 (a. 1269; *in descriptione sigilli*) tertius *(sc. leo)* in clipeo et quartus in armis . . . militis cum bylletis intersignatis insculpti.

billeus *v.* bibleus.

***bilocus,** -i *m.* *(orig. turc. vel hung. ut vid., cf. A. v. Timon, Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte. ^{3}1909. p. 210sq.) officialis iudiciario munere fungens – Gerichtsbeamter, Richter:* CHART. Burgenl. I 476 p. 319,15 (a. 1265) villam . . . Kachee et Moch nomine -orum . . . nuncupatam. *expressius de munere:* CHART. Burgenl. I 576,5 (a. 1270) -um omnino abolemus *(sc. rex Ungariae).*

bilosus *v.* biliosus. ***bilsa** *v.* *bilissa.

bilustris, -e. **1** *decimum annum habens – zehnjährig, von zehn Jahren:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 69,6 bis decurso -i temporis intervallo. virg. I 29 p. 267,16. NIVARD. Ysengr. 4,711 lentior extiteras annis quam temo -is. **2** *per decem annos sufficiens – zehn Jahre ausreichend, für zehn Jahre:* NIVARD. Ysengr. 1,909 victum. *Rudolph*

bima *v.* bema. ***bimalva** *v.* *bismalva.

***bimanis,** -e. *duplices manus habens – doppelhändig:* ERMENR. Sval. 4 *(in imag.)* flumen . . . piscibus copiosum et maxime -es cancros ebulliens.

***bimarinus,** -a, -um. *aqua circumfusus – von Wasser umflossen: v. p. 1491,50.*

[Sroder]

***bimariticus**, -a, -um *vel* ***bimaritinus**, -a, -um. *ab utroque latere mari attactus – von beiden Seiten vom Meer bespült: v. p. 1491,45sq.*

bimatus (bym-), -us *m.* **1** *strictius i. q. aetas duorum annorum – Alter von zwei Jahren:* Lex Sal. Pipp. 3,2 *(de bove)* si quis annuculum usque ad -um furaverit. Arnold. Saxo fin. 4,4 p. 82,2 si ponatur lac mulieris lactantis virginem suam a bymatu in quadratu et suspendatur in turri *columbarum.* **2** *latius i. q. duo anni – zwei Jahre:* Mirac. Volq. 16 reliquam . . . infirmitatem . . . ante mortem vestram -us spacio paciemini.

bimembris, -e. **1** *strictius i. q. duplicia membra habens – doppelgliedrig:* Ekkeh. Uraug. chron. a. 1099 p. 214, 46 infantulum per omnia -em. **2** *latius i. q. bipertitus – zweiteilig:* **a** *proprie:* Chart. Pomm. B 314 p. 238,16 (a. 1238) eo tempore ob maris interluentis ostium Frisia foret -is. **b** *translate:* Albert. M. cael. hier. 14,1 p. 381[a],18 omnis multitudo exit ab aliquo uno communi primo per divisionem -em (animal. 11,64 divisio bona est -is et per opposita. top. 5,1,2 p. 393[b],10 qualiter . . . ista quadrimembris divisio ad -em reducatur. p. 395[a],32).

bime(n)stris, -e. **1** *adi.: duos menses durans – zweimonatig:* Vitae patr. Iur. 3,17 p. 161,23 emenso bimenstri tempore. Epist. Meginh. 14 p. 207,18 bimenstre loci intervallum. Acta imp. Winkelm. I 802 infra bimestre temporis spacium. **2** *subst. masc.: spatium duorum mensium – Zeitraum von zwei Monaten:* Alcuin. epist. 149 p. 243,11 tradita . . . est *stella Martis* Cancro per bimenstres.

***bimo**, -are. *dupliciter exaltare – um das Doppelte erheben:* Abbo Sangerm. bell. 3,95 quisquis honore bĭmetur (gloss.: duplicetur).

***bimpinella** *v.* *pipinella.

bimulus, -a, -um. *qui duorum annorum est – zweijährig:* Lex Sal. Merov. 38,8 (ed. Her.) puledrum anniculum sive -um (bimum *C*).

bimus, -a, -um. *script.* bin(us): *l. 39.42.*

qui duorum annorum est – zweijährig, von zwei Jahren: **1** *spectat ad aetatem:* Lex Sal. Merov. 2,8 porcum -um. 3,9 -um taurum. 4,2 -um (binum *var. l.*) vervicem. Capit. reg. Franc. 128,25 p. 254,26 poledros -os X (128,33 p. 256,6). 128,31 p. 255,28 pultrellas trimas XXV, -as XII (128,33 p. 256,5). Nivard. Ysengr. 3,517 . . . -am (binam *var. l.*) seu libeat trimam. *v. et l. 35.* **2** *spectat ad aliud spatium temporis:* Steph. Col. Maurin. 7 -us situ invaluit dolor. Arnold. Ratisb. Emm. 1,12 p. 552[b],56 alius hic reliquit triennem languorem, alius deposuit -am debilitatem.

***binalis**, -e. *duplex – zweifach:* Acta imp. Böhmer 182 p. 170,1 (a. 1192) ut privilegiis . . . -is scripti patrocinio debitam apponamus firmitatem.

binarius, -a, -um.

1 *adi.:* **a** *duo continens, dualis – zwei enthaltend, Zwei-:* Form. extrav. I 9 p. 538,29 ut intentio dilectionis a -o numero principium sumeret (Hraban. univ. 18,3 p. 489[c] -us numerus ad duo testamenta respicit. Albert. M. cael. 1,1,2 p. 6[b],33 numerus, qui est duo, hoc est -us. *al.*). Lamb. mus. quadr. p. 273[a] secunda divisio partis secunde est quedam ligatura duarum figurarum, que etiam -a vocatur. **b** *duplex – zweifach:* Gerhoh. Antichr. 1,9 latitudo . . . templi huius . . . vicenis cubitis tenditur, qui numerus -us decenus est.

2 *subst. masc.: numerus ex duobus constans, dualitas – die Zahl 'zwei', Zweiheit:* **a** *math.:* Alcuin. epist. 133 p. 201,14 est tertia pars *sexagenarii* vicenarius, sicut -us in senario. Abbo Flor. calc. (ed. N. Bubnov, Gerberti opera math. p. 201,2) reflectuntur *digiti* . . . ad suas radices intrinsecus: minimus pro unitate, medicus pro -o. Gerb. epist. math. A 4 p. 29,10 -o dicitur multiplicari proportio, quando eadem duplicatur *(cf. Boeth. mus. 2,10).* Epist. Worm. I 52 p. 90,8 quanto . . . minores numeri, tanto maiores sunt proportiones, utputa -us unitati dupla proportione . . . comparatur *(cf. Boeth. mus. 2,9).* Mathem. var. Bubnov p. 251,12 caracter unitatis aut -i aut ternarii. p. 269,25 si -um in singularitate posueris et unitatem . . . in decenis . . ., huiusmodi . . . compositio duodenarii numeri formam exprimet. *al.* **b** *philos.:* Albert. M. cael. 1,1,2 p. 6[b],42 dicimus, quod duo viri sunt duo viri . . . et non simpliciter duo, quia non sunt dualitas sive -us. metaph. 1,4,2 p. 49,63 (ed. B. Geyer. 1960) primi numeri rerum sunt unitas formae et -us materiae. p. 50,24 ab unitate primus procedit -us, qui est anima in genere. 5,1,10 p. 232,78 quaeratur, utrum separato -o a duabus ovibus adhuc remanent oves duae vel non. p. 232,83 quattuor . . . sunt, quaecumque duobus -is numerantur. 5,4,2 p. 274,20 erit . . . omnium numerorum -us imperfectissimus, qui principium et finem habet sine medio. *al. (v. ind.).* summ. theol. II 12,72,2 p. 36[a],25sq. omne creatum videtur esse sub diade sive sub -o, et cum primus -us . . . sit materia et forma, videtur, quod *eqs.* **c** *anat.:* Albert. M. (?) animal. quaest. 1,52/53 p. 106,52 quaeritur, quare membra exteriora dividuntur per -um ut oculus et auris. **d** *mystice:* Otloh. quaest. 35 p. 105[B] ne forte, si -um, qui duabus unitatibus constat, nominari censeo, aequalitatem Patris et Filii iuxta mysticam numeri rationem denegare videar. 39 p. 112[C] potest etiam in eodem -o primus significari homo *eqs. ibid. al.* **e** *usu vario:* Walth. Spir. Christoph. II praef. 87 hoc . . . numero . . ., cui pariter pariles . . . partes contulerat quadruplum replicans -us orbem. Epist. Teg. I 5 illi *discipuli* tricies et sexies in -um divisi *(cf. Vulg. Luc. 10,1). in ludo aleario:* Gesta Camer. 1,89 p. 434,27 per . . . -um ac ceteros usque ad senarium currens *eqs.*

***binda** (benda), -ae *f. (germ.* *binda, *cf. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 1110) fascia – Binde, Band:* **1** *gener.:* Ryccard. chron. a. 1221 p. 96[a],36sq. (statut. imp.) sancimus, ut mulieres Hebree super rudello . . . bendam deferant tinctam colore celesti, quo deposito bendam . . . portent super capitis ligamenta, quod signum sit omnibus Iudaysmi. Wilh. Rubruqu. itin. p. 290,10 circa timpora habent *isti parvi homines* longas bendas . . . assutas ipsi mitre. Salimb. chron. p. 73,24 una mulier dabat sibi *(sc. mulieri pauperculae)* subtellares, alia camisiam, . . . alia -am. *usu symbolico:* Roland. Patav. chron. 8,9 p. 118,8 Theupus . . ., qui -am quandam amore unius dompne in sua tulit lancea. **2** *medic.:* Ioh. Iamat. chirurg. 3,1 quod *(instrumentum ligneum)* . . ., si debitum potius excedat modum, egrotanti -a semel, bis vel ter circumstante firmiter alligetur. 8,11 p. 60,26 vulnere fere ex toto consolidato . . . cum -a ligetur. Theod. Cerv. chirurg. 1,20 p. 142[H] ex oleo dulci -is infusis totum caput involvatur. Wilh. Salic. chirurg. 1,29 p. 313[F] cum -a recenti stringe omnia haec *eqs.* 3,8 p. 343[H] cum secunda fascia vel -a fiat ligatio. *ibid. al.*

***bindellum** *vel* **-us**, -i *n. vel m. (ital.* bindello *a* *binda, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 238) medic. i. q. fascia – Binde:* Moses Panorm. infirm. 18 p. 117,5 ligare locum cum -is (29 p. 128, 21). Wilh. Salic. chirurg. 3,8 p. 343[H] prępara . . . -um unum, cuius latitudo sit unius digiti pollicis *eqs.*

bini, -ae, -a *vel rarius* **binus**, -a, -um.

I *vigente sensu distributivo i. q. duo simul – je(weils) zwei (cf.* Gloss. III 426,56 St.-S. -us zuuischer): **A** *usu adi.:* Aldh. ad Acirc. 120 p. 166,21 aequis divisionum legibus dirimuntur arsis et thesis *(in dactylo)* tempore -o et -o. Hraban. carm. 39,87,1 bis -is coram stantibus . . . animalibus (Wandalb. martyr. compr. 18 b. -a ebdomada. Hrotsv. Abr. 3,3 b. -a lustra. *al.*). Walthārius 268 quater -um mihi fac . . . coturnum. 294 lateri . . . duces hinc indeque -os assedisse iubet. Ruotg. Brun. 33 p. 34,13 hos . . . per diversas monasteriorum . . . cellulas . . . alibi singulos, alibi -os inclusit. Consuet. Trev. 22 p. 22,18 procedunt primi non confuse ac mixtim, sed -i. Wibald. epist. 138 p. 220,15 ceperunt *laici* . . . consultare inter se . . ., -i simul vel terni aut quaterni. Statut. ord. Teut. p. 41,9 fratres -i et -i comedant. Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 33,7 aves, que non incedunt -e et -e, scilicet unus masculus cum sua femina. *al.* **B** *usu subst.:* Walthārius 958 semita . . . cogebat -os bello decernere solos. Gerh. August. Udalr. I 4 p. 393,7 -is et -is secundum ordinem simul ambulantibus. *al.*

II *evanido sensu distributivo:* **A** *duo – zwei:* **1** *usu adi.:* Aldh. virg. II 258 quique quater denis et -is mensibus

[Sroder]

. . . clausit . . . caelum. ad Acirc. 85,3 -a mihi *(sc. fundibalo)* constant torto retinacula filo. ARBEO Corb. 36 -is sustentatur baculis. TRAD. Frising. 90 titulos -os in una die . . . tradiderunt. WALAHFR. carm. 51,4 panibus ex quinis, tum piscibus ordine -is *(cf. Vulg. Ioh. 6,9)*. CAND. FULD. Eigil. II 15,12 -as . . . cryptas. WALTHARIUS 265 -a . . . scrinia. BRUNO MAGD. bell. 6 p. 16,23 -as vel ternas simul concubinas habebat *rex. saepe. nota sing.:* ALDH. virg. II 1908 -o spadone fuit comitata virago. RUODLIEB III 62 ⟨horaqu⟩ę -a prius iverat, ibat id una. FRUTOLF. brev. 10 p. 66 (vs.) si -am diesin addis. *al.* **2** *usu subst.:* WALAHFR. carm. 47,1,4 quam pulchre -os colligit unus amor. EKKEH. IV. carm. var. II 1,3 pro -is geminos . . . pone. WIPO gest. 2 p. 17,14 hanc dignitatem ex multis inter -os coarctare. *al.* **B** *ambo – beide:* **1** *usu adi.:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 63,1 universitas totius creaturae, quam . . . -a cingunt emisperia. 106,5 cum poplite -o. CHRON. Salern. 96 p. 96,16 sue -e filie. *al.* **2** *usu subst.:* CHART. Fuld. B 39 (a. 762/63) nos -i, Hahbertus et coniunx mea. SALOM. III. carm. 1,304 ambiguum de -is effice certum. *al.* **C** *duplex – doppelt, zweifach:* HEITO Wett. 9 in una re -a iteratione repetita. CARM. Salisb. 5,14 gaudia -a frui. RUODLIEB V 253 -a ⟨causa⟩ viduatam *matrem*. EKKEH. URAUG. chron. a. 1099 p. 214,46 alterum *infantulum* vero capite -o, agnellos . . . -is capitibus exortos fuisse. NIVARD. Ysengr. 1,641 sciret -a modum, cum nesciat una Caribdis? **D** *bis repetitus – zweimalig:* CONC. Karol. 16A,16 si quis iudicum furem in -a vel terna reprehensione non damnaverit. NIVARD. Ysengr. 5,61 plus valet empta semel quam -a industria gratis. **E** *secundus – zweiter: v. p. 1486,27.*

binio, -onis *m.* **1** *numerus binarius in ludo adhibitus – Zweier im Spiel, Daus:* GLOSS. III 162,29 St.-S. -o dûs. 216,55. **2** *species nummi – Münzart (cf. Ahd. Wb. I. p. 1111 s. v.* biselinc): GLOSS. III 375,2 St.-S. -o bisclinc *(v. notam ed.).*

binis *v.* lenis.

***bino,** -are. (*cf.* bini, combinare) *in imag. i. q. bis fodere – zweimal umgraben:* CAES. HEIST. hom. II p. 31a ne vitia succrescentia fructum in illo *(confitente)* meritorum impediant, eandem *(conscientiam)* -are atque tertiare non renuat *abbas.*

***binomius,** -a, -um. (*cf.* binominis)

1 *adi.:* **a** *duo nomina habens – zweinamig:* HERIG. Ursm. 1,115 quia post baptisma -us esset et post hęc Landelini cognomen haberet *Morosus*. THEOD. THEOL. Conr. praef. p. 214,9 alii . . . eum Cuonradum nominant, alii . . . Cuononem appellant, alii utriusque nominis quasi -um fuisse autumant. OTTO FRISING. chron. 2,1 p. 69,37 occurrit, quod Darius . . . in Daniele non Astyagis, sed Assueri filius vocatur; potuit vero esse, quod -us fuerit. LAMB. ARD. hist. 25 p. 574,5 Robertum . . ., qui, ut tunc temporis erat consuetudo et adhuc . . . tenetur, -us erat. CHRON. Albr. a. 691 quod ibi nominatur papa Zagharias, intelligendum, quod papa Sergius fuit -us. ALBERT. M. animal. 8,94 -a . . . est *haec avis* aput Latinos. *al.* **de re:** ARIBO FRISING. mus. p. 33 baptizemus eundem modum *(sc. tetrardum)* nominantes eum yppomixolidium, ut sic sit -us, sicut eum biformem novimus. **b** *aequivocus – gleichnamig:* CHART. Austr. sup. II 110 p. 165,14 (a. 1125) inter duos -os fluvios, qui dicuntur Aggist.

2 *subst. masc.:* *qui duo nomina habet – ein Zweinamiger:* THIETM. chron. 3,21 p. 126,3 -us ille . . . inperatricem . . . vocavit. VITA Herm. Ios. 21ex. noster . . . -us *(sc. Hermannus Iosephus)* cum principe apostolorum in nominis appositione maxime convenire videtur.

***binsuga,** -ae *f.* *(theod. vet.* binisuga, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1060sq.) melissophyllon vel lamium – Melisse oder Weiße Taubnessel (Melissa officinalis L. vel Lamium album L.):* HILDEG. phys. 1,59 de -a; -a (apiago *ed. pr.*) calida est.

***binula,** -ae *f.* *(orig. inc.) hyoscyamus – Bilsenkraut (Hyoscyamus niger L.):* GLOSS. III 494,32 St.-S. -a bilisa. 514,52 -a bilsa. 570,15 -a bilesa.

binum *v.* vinum. **binus** *v.* bini, bimus.

biothanatus (pi-, biat-, -thon- *sim.*), -a, -um. (βιοθάνατος) *form.: sing.: ?gen.* -is: *l. 13. acc.* -on: *l. 7. plur.: gen.* -um: *l. 11. ?acc. masc.* -as: *l. 17. metr.* -thā-: *l. 7.*

1 *adi.:* *violenta morte defunctus – eines gewaltsamen Todes gestorben:* EPIST. Teg. I 25 p. 26,27 qui dudum fuimus quasi -i, vobis superstite convalescimus. *fort. huc spectat:* MILO carm. 3,2,8 Porphirium . . . biathanaton, ore putentem. **2** *subst. masc.:* **a** *qui morte violenta defunctus est – ein gewaltsamen Todes Gestorbener:* BENED. salis et aquae 7 (ed. A. Franz, Die kirchl. Benediktionen. I. p. 157,23) machinationes diabolicas spirituum inmundorum sive -um *(v. notam ed. p. 160)* sive errantium. PASS. Trudp. 7 Dominicus . . . nefandissimus proditor . . . -is (biotanatis, piothonati, biothonata *var. l.*) nece meruit perire. **b** *qui mortem sibi consciscit – Selbstmörder:* ALDH. virg. I 31 p. 270,1 si . . . quolibet exitii genere vim vitae crudeliter intulerit, extraneus ab ecclesiae societate inter -os (-as *codd.*) reputabitur.

bioticus (-otti-), -a, -um. (βιωτικός) *saecularis – weltlich:* ABBO SANGERM. bell. 3,28 ne sis . . . biotticus (gloss.: secularis, mundanus) actor.

bipalmis, -e *vel* **bipalmus** (-meus), -a, -um. *mensuram duorum palmorum exhibens – zwei Hand(spannen, -breiten) messend:* RICHER. REM. hist. 3,40 peregrinis operimentis limbos -os circumducunt. DYASC. p. 141a orchis . . . tirsum habet -eum *(cf. Diosc. gr. 3,126* σπιθαμῆς τὸ μῆκος). NIVARD. Ysengr. 2,297 pinguedo -is excedit costas.

bipartio *sim. v.* bipertio.

bipatens, -entis. *ab utraque parte apertus – beiderseitig geöffnet:* CAND. FULD. Eigil. II 10,25 -bus . . . portis ([*cf. Verg. Aen. 2,330*]. ALBERT. STAD. Troil. 2,514). MIRAC. Gorg. 22ex. interruptionibus apertis -bus maximis. HEINR. AUGUST. planct. 766 nasus fetori -s locus est et odori.

bipedalis, -e. *script.* bibid-: *l. 38.*

1 *adi.:* *duos pedes habens – zweifüßig:* **a** *proprie:* ALBERT. M. metaph. 7,4,2 p. 369,22 (ed. B. Geyer. 1964) dicamus animal bipes sive -e. **b** *translate:* **α** *de metro:* COLUMB. epist. 10,2 accipe . . . -i (bibidali *B*) condita versu carminulorum munera parva. ALCUIN. carm. 54,1 -i carmine. ERMENR. Sval. praef. tit. p. 155,10 oratio et metrum -e Erminrichi . . . incipit. **β** *de longitudine i. q. mensuram duorum pedum exhibens – zwei Fuß messend:* THANGM. (?) transl. Epiph. 5 ostiolum . . . fenestrae instar -is non amplius mensurae. ALBERT. M. lin. 3 p. 470b,3 quae *(superficies quadrata)* sit ex ductu lineae -is (*p. 970a,7* τὴν δίπουν) in seipsam (metaph. 12,1,3 p. 551,50 [ed. B. Geyer. 1964] dicit lineam esse -em, quae forte monopedalis est vel brevior). *fort. add.:* CHRON. Median. 11 instar vermis -is ab intimis visceribus miseri est proiectus *daemon.*

2 *subst. neutr.:* *animal duos pedes habens – zweifüßiges Lebewesen:* ALBERT. M. praedicam. 4,6 p. 234a,21 multi . . . sunt homines et -ia non habentia servum.

bipennis (pi-, byp-, bebin-, bibe-, -pin-, -ellis, -entis, -enius *sim.*), -is *f. (?m: l. 60. p. 1483,3; ?n.: p. 1483,3) vel rarius* **bipenna** (pipin-, bippena, -ensa *sim.*), -ae *f. form. sing.: ?nom.* -ius: *l. 60. acc.* -im: *p. 1483,16. abl.:* -i: *passim.* -e: *p. 1483,8.17.*

I *subst.:* **A** *securis anceps, ascia – zweischneidige (Streit-)Axt, Beil (cf.* GLOSS. III 122,15 St.-S. bibellis [bipellis *E*] bihel. 192,27 -penius [*D*], -penis [*N*], tuerhakes [*D*], helmach [*N*]. 312,26 -is barta vel pial. 633,24 bibellis [bibennis *d*, bepillis *corr. in* bebillis *b*] pihal. 634,5 bebinnis blihal [*corr. H. Degering, Mitt. a. d. Kgl. Bibl. Berlin. 3. 1917. p. 25*]. 639,19 -is satelhachs. 690,5 -is bursa. IV 4,61 -pinnis achus zuuiuuas. 182,22 by-is helmpart. *saepe. v. et p. 1483,21 sq.):* **1** *proprie:* **a** *gener.:* ALDH. virg. I 26 p. 261,11 quamvis . . . reclinem *pinum* . . . accolarum -es certatim succiderent. ARBEO Emm. 41 excepto singulari habitu et pipinnam (pipenna, bipenni *var. l.*), quam manibus gestabat. EKKEH. IV. pict. Sangall. 48 cęsoria, rastra, -es (bidentes *cod. a. corr.*). ADAM gest. 2,62 arrepta -i simulacrum *paganorum* in frusta concidit *Wolfredus*. VISIO Godesc. 26 (Quellens-

SchleswHolstGesch. IV. 1875. p. 108,21) -im, qua corilos deiciendas incidant. HEINR. MONOG. rel. (WestdtZGesch. 17 p. 95,1) -em (-e *G*), quo milites fixerunt clavos in corpore redemptoris. REGISTR. Baiuv. B p. 357,24 malleus . . ., forpex et pipennis. *al.* **b** *milit.:* LIBER hist. Franc. 10 p. 253,13 accepit . . . rex franciscam eius *(Franci)*, quod est -is ([*Greg. Tur. Franc. 2,27* securem]. HINCM. Remig. 11 p. 293,6 quae vocatur -a). 18 p. 272,26 elevata -e. HINCM. Remig. 11 capit. p. 255,28 de urceo . . . a quodam levi Franco . . . -a (bippena 2^{a}) percusso. WALTHARIUS 918 ancipitem vibravit in ora -em (bibennem *V*). *al. v. et supra p. 116,55.* **c** *publ. et iur.:* LAND. MEDIOL. hist. I 2,16 p. 53,44 omnia regalia, lanceam . . . et ensem regalem, -em, balteum. ANNALISTA Saxo a. 952 p. 608,15 rex affirmat . . . raptorem preiudicatum de illa sua -i sapere debere. THEOD. PALID. annal. a. 935 p. 63,4 -im eius *(regis)* iudiciariam in media curia infigi. **2** *alleg. et in imag.:* HRABAN. univ. 21,12 p. 567^{D} in -e geminam afflictionem . . . designat. DUDO hist. praef. p. 93,10 ut omnis scrupulositas iniustae ambiguitatis tuis acutissimis -bus . . . amputetur. **B** *dolabra – Haue:* GLOSS. III 682,39 St.-S. -entis bial vel houua. **C** *falx – Sichel:* GLOSS. III 350,30 St.-S. -is hepa vel halmax vel barda. IV 342,18 -is happia *(spectat ad Prisc. gramm. II 160,4).* **D** *telum volans – fliegendes Geschoß:* GLOSS. III 683,3 St.-S. bipensa fluica.

II *adi.: anceps – zweischneidig:* GLOSS. IV 133,14 St.-S. -is zwiwasser.

***bipennula,** -ae *f. securis (anceps) – (zweischneidige) Axt:* RUD. TRUD. gest. 7,4 emens mihi . . . -am necnon et falcem.

bipensa, bipentis *v.* bipennis.

bipertio (-par-), -ivi, -itum, -ire. *script.:* pi-: GLOSS. I 587,48 St.-S. bibe-: *l. 39.* -rdi-: *l. 50.*

1 *in duas partes dividere – in zwei Teile teilen:* GESTA Camer. 3,49 p. 484,21 censum ita -vit *episcopus*, ut in dedicatione aecclesiae medietatem eius insumerent reliquamque in die ordinationis suae . . . perciperent. ADAM gest. 2,46 p. 106,15 totam regionem Iudlant . . . in duos episcopatus bipartitam esse. HELM. chron. 52 p. 102,11 bipartito (bibertito *1*) . . . principatu. ASINARIUS 395 bipartitur res publica. RAPULARIUS 287 nos sumus una caro nec nos natura bipartit. ALBERT. STAD. Troil. 5,372 ense bipartit *Pyrrhus* eos *(hostes)*. CHART. Wetzlar. II 53 bona . . . unita et ad invicem redacta equali dimensione -tam . . . sectionem recipiant. *refl.:* CARM. Bur. B 108,1^{a},7 dum se vertit et -it *mens* motus in contrarios. **2** *in duas partes vertere – nach zwei Seiten wenden:* BERNH. GEIST. palp. 2,310 hac illac latera tua tota nocte -is.

adi. **bipertitus,** -a, -um. *in duas partes divisus, duplex – in zwei Teile geteilt, zweifach* (*cf.* GLOSS. I 56,7 St.-S. -um [*a.c*, -rdi- *b*] in zuei gatailit): ALDH. virg. I 17 -am vitae qualitatem. epist 5 p. 491,1 -a bis oracula *(cf. notam ed.).* GODESC. SAXO conf. p. 67,5 gemina *praedestinatio*, id est -a. FOLCUIN. vita Folcuin. 6 coenobium illud -um est, nam inferiora monachi, superiora canonici optinent. *al.*

adv. **bipartito** *vel* **bipartite.** *in duas partes, dupliciter – in zwei Teile, zweifach:* ALBERT. METT. div. temp. 2,9$^{med.}$ -o equitatu diviso (ALBERT. M. top. 6,2,2 p. 444^{a},3 si aliquis diffiniendo dicat perfectum numerum, qui -e [*p. 142*^{b},*12* δίχα] dividitur. p. 444^{a},7 -e . . . dividi idem est, quod in duo dividi. p. 444^{a},30.32).

1. bipes, -pedis. *abl. sg.* bipido: *p. 1484,3.*

1 *adi.: duos pedes habens, duobus pedibus ambulans – zweifüßig, auf zwei Füßen gehend:* **a** *proprie:* LAMB. TUIT. Herib. 2,20 p. 1255,30 qui *(adolescens contractus)* prius male tripes, nunc bene -s coepit discurrere. RUODLIEB V 86 ursi . . ., qui vas tollebant ut homo -esque gerebant. ALBERT. M. animal. 4,1 secundum genera animalium gressibilia et volatilia et -ia et quadrupedia. top. 5,1,2 p. 393^{b},38 quoniam homo est -s (*p. 128*^{b},*25* δίπουν), equus autem non. *ibid. al. v. et p. 1482, 37.* **b** *translate de divisione monochordi i. q. duos passus complectens – zwei Schritt umfassend:* RUD. TRUD. (?) mus. 2,24 (vs.) it diapente tripes et diapasa -s.

2 *subst. masc. vel neutr.: animal duos pedes habens – zweifüßiges Lebewesen:* **a** *latius:* LEG. Burgund. Rom. 13,1 de cane et -e (bipido A^{3}). ALBERT. M. mot. animal. 2,2,1 p. 294^{a},20 omnia ambulantia -ia. 2,2,2 p. 295^{b},38 in -bus. animal. 1,86 quaedam *animalia* . . . duos pedes habentia, ut homo et multa volatilia, -ia vocantur. **b** *strictius de hominibus:* BRUNO MAGD. bell. 15 p. 22,20 ipse *(mango)* . . ., licet -s, vacca bruta et omni probitate vacua. IOCALIS 217 quadrupes . . . quandoque cadit pede sano, non mirare, -s, si labitur ergo tibi pes. *v. et supra p. 1284,4.*

2. *bipes, -pedis *subst. (cf. theod. vet.* biboz, *v. Ahd. Wb. I. p. 1002) artemisia – Beifuß (Artemisia vulgaris L.):* GLOSS. IV 370,13 St.-S. -e i. piuuuz.

bipinnis *v.* bipennis.

***biplagius,** -a, -um. (bis *et* plaga) *de veste fort. i. q. dupliciter circumdatus – viell.: zweifach umgelegt:* IOH. DIAC. cen. 2,67 Iob -am (Iobbi plagam, Iob et plagam, Tobbi plaiam *var. l.*) *cepit vestem (ex Ps. Cypr.; fort. alluditur ad duas plagas Iob, cf. notam ed.).*

biplex, -icis. *duplex – zweifach* (*cf.* GLOSS. IV 239,6 St.-S. -x pannus zuilichez toch): RHYTHM. 148,67,1 -i (triplici *L*) . . . flagello noli me percutere. *cf.* bilix.

***bipunctum,** -i *n. neuma ex duobus punctis constans – aus zwei Punkten bestehendes Neumenzeichen (cf. P. Wagner, Neumenkunde. ^{2}1912. p. 39):* FRUTOLF. (?) brev. 14 p. 101 punctum, -um, tripunctum.

***biquadrum,** -i *n. duplex quadrum – Doppelviereck:* VITA Boniti 16 (MGMer. VI p. 128,10) inter nemorosa pomerii sistunt infra -um claustra gemina munitione crebrisque arcuum macheriae foraminibus manent.

birbix *sim. v.* vervex.

***bircka,** -ae *f.* (*theod. vet.* birka) *betula – Birke (Betula verrucosa Ehrh. vel sim.):* HILDEG. phys. 3,32 de -a; -a (vibex *ed. pr.*) magis calida est quam frigida.

birdus *v.* 1. burdo.

***biremicus** (birr-), -a, -um. *biremibus lustratus – von Zweiruderern befahren:* AETHICUS ISTER 50 lamia navis prolixa in directum in ipso (ipsum *L*) mare birremico (-um *L*) *eqs.*

biremis, -e. **1** *adi.: duobus remis instructus – zweiruderig:* GESTA Camer. 1,71 *(in imag.)* quia urbs sub diversitate -is dominii agebatur, ea siquidem naufragante aliquando rectores ipsi inter se . . . collidebantur. **2** *subst. fem.: navis duos remorum ordines habens – Zweiruderer:* WALDO Anscar. 20,13 monachis compassus episcopus . . . opem tulit, attribuendo -em . . . firmis exstructam compagibus et satis aptam. OTTO FRISING. gest. 1,34 p. 53,13 aptatis . . . triremibus et -bus, quas modo galeas seu sagitteas vulgo dicere solent.

***biretum** *v.* *bereta. **birilus** *v.* beryllus.

birius *v.* birrus.

birot(i)us, -a, -um. *script.:* baroci-: *l. 62.* byrozi-: *l. 64. form. abl. sg.* -e: *l. 60.*

1 *adi.: duabus rotis instructus – zweirädrig:* ADSO Waldeb. 10 (MGScript. XV p. 1176,31; s. X.^{2}) hic *(nervis astrictus)* -to carpento impositus.

2 *subst. masc. vel neutr.: currus duabus rotis instructus – zweiräderiger Wagen:* TRANSL. Mercurii I 3 (MGLang. p. 578,1) -tum . . . ad corpus martiris evehendum. TRANSL. Iuven. 10 (MGScript. XXX p. 981,24) corpus eius . . . posuerunt in -te (ciroto *N*) novo. ABBO SANGERM. bell. 3,40 declina -tum (gloss.: currum duarum rotarum). ANNAL. Ianuens. II p. 128,11 carros, barocios, tendas . . . retinuerunt *Papienses.* REGISTR. Trident. I 59 p. 61,7 debent trahere . . . ad scariam canonicorum unum byrozium de lignis in Cuvriana. SALIMB. chron. p. 33,4 rustici cum plaustris, -tis et tracis Padum transibant. *al.*

***birremicus** *v.* *biremicus. ***birretum** *v.* *bereta.

***birreus,** -a, -um. (*cf.* birrus) *lanosus, villosus – wollig, grob:* PAUL. DIAC. Lang. 4,22 coeperunt *Langobardi* osis uti, super quas equitantes tubrugos -os mittebant.

birrus (byr-), -i *m.* (*n.* -um: *p. 1485,10*) (βίρρος) *script.:* pirus: GLOSS. III 668,15 St.-S. birius: *p. 1485,3.*

[Sroder]

amphibalus (lanosus), paenula (villosa) – (wollener) Kapuzenmantel, (grober) Umhang (cf. Gloss. III 148,12 St.-S. birius [vel birrus *add. G*] Greci, nos -um kappa vel kozzo. 295,16 -us cottus fimbriatus cozzo. 620,60 -us vel penula ludo. IV 133,15 -us rufus . . . chozzo. *al.; de re v. P. Oppenheim, Das Mönchskleid im christlichen Altertum. 1931. p. 161sqq.)*: **1** *eccl. (cf.* Gloss. III 377,12 St.-S. -us corcappe): Petr. Dam. Rom. 26 (MGScript. IV p. 850,19) prius homines sericis . . . vestibus indutos . . ., nunc . . . uno -o contentos. Andr. Strum. Ariald. 16 clericale byrrum. Land. Mediol. hist. I 2,35 p. 70,49 nullus sine caputio -i capite velato intrare chorum audebat. Vita Annon. I 1,11 p. 471^{b},39 cum eum *(virum Dei)* -o violenter spoliassent. *al. v. et supra p. 584,30sq. de veste eremitae:* Vita Mariae rhythm. 3420 vestis sua *(sc. Iohannis)* -us erat de pilis camelorum. **2** *saec.:* Egbert. fec. rat. 1,613 byrrum, si sapias, adhibebis sole sereno. Rod. Glab. hist. 1,12$^{med.}$ Crescentius . . . -o indutus et operto capite. Helm. chron. 67 p. 125,28 quicumque voluisset fieri homo Etheleri, veniebat, ut acciperet in munere byrrum (birrum *var. l.*), clypeum vel equum.

birsa *v.* bursa. ***birso** *v.* *berso. *Sroder*

bis *adv. metr.* bīs: *l. 33.59. adde* Bernh. Geist. palp. 2,165.

duabus vicibus – zweimal: **I** *spectat ad duplicationem enuntiati:* Lex Alam. 42,1 quod mendacium semel aut bis aut ter testificasset (Lex Baiuv. 7,4 corripiatur s. vel bis. Dipl. Karoli III. 31 p. 53,30 cum . . . s. et bis professi . . . fuissent. Annal. Fuld. II a. 884 p. 101,10 non s. neque bis . . . dimicantes. Chart. Raitenh. 367 p. 295,3 quod omnia . . . s. aut bis in anno pro pitancia conventui ministrarentur). Beda hist. eccl. 3,3 p. 132,4 locus . . . bis cotidie . . . circumluitur undis. Poeta Saxo 5,343 bis tantum . . . longa usus erat tunica. Carus Clem. 502 David . . . in regem sumptus iam unctus bis atque prophetam. Ekkeh. IV. pict. Mog. 829 *mulieres* tumulum *Christi* bis terque (gloss.: sepius) petebant. Albert. M. metaph. 7,1,9 p. 332,79 (ed. B. Geyer. 1964) non intelligitur bis subiectum in illa diffinitione. *saepe.*

II *spectat ad duplicationem singulorum vocabulorum:* **A** *adi., partic. (sensu adi. usurpati), subst. sim.:* Aldh. virg. II 2747 lucida bis tantum *stellarum* manserunt sidera sursum. epist. 5 p. 491,1 bipertita bis oracula. Lex Frision. 1,13 dominus . . . mulctam eius pro servo, bis simplum, componat. Trad. Ratisb. 62 bis praescriptus praesul. Hucbald. harm. inst. p. 106^{a},16 secundum (semper *var. l.*) *spatium* bis factum *spatium* videtur efficere. Martyr. Fuld. IV. id. Iul. (Anal-Boll. 1 p. 32) Viventio bis sacer episcopus. Guido Aret. (?) arithm. mus. p. 59^{b},15 litera D in monochordo bis principalis *(sc. chorda)* est. Gisleb. Mont. chron. 113 p. 169,14 hominem bis ligium. *al. adde:* Lex Frision. 21 componat ei bis iuxta quod fuerat adpretiatus. *cf.* bisacutus, *biscoctus, bisdiapason. **B** *numer.:* **1** *numer. cardinalis:* **a** *significatur numer. cardinale:* Lex Ribv. 23 bis IX solid. culpabilis iudicetur. Lex Alam. 45 cum wirigildum eum parentibus solvat, id est bis octuaginta solidos (Lex Baiuv. 4,29 bis LXXX sold., hoc sunt CLX. *al.*). Lex Saxon. 40 bis CCC solidos parentibus eius conponat. Wandalb. mens. 30 bis sex hunc *(Februarium)* stellis astrum praesignat Aquari (Poeta Saxo 1,79 obsidibus bis s. ipsa de gente receptis. *al.*). Agius comput. 4,4 quam bis octo super ternos compleverit *luna* annos. *saepe.* **b** *significatur numer. ordinale:* Beda hist. eccl. 4,18 p. 248,19 (vs.) virginis alma caro est tumulata bis octo Novembres. **2** *numer. multiplicativi (adv.):* Aldh. ad Acirc. 3 p. 72,6 quae *(lunaris globi rotunditas)* bis sexies menstruis momentorum suppletionibus per ter quinas dierum revolutiones . . . crescit. Walahfr. (?) carm. 50,1,14 est . . . numerus *Musarum* bis quater atque semel. **3** *numer. distributivi (saepius apud poetas; interdum* bis *c. numer. subsequenti in unam vocem coaluit:* bisbinus [*p. 1486,27*], bissenus [*p. 1486,18. al.*], bisterni [*p. 1486,10sq.*], biscentenus [*p. 1486,28*]; *de re v. B. Löfstedt, Eranos 56. 1958. p. 83sqq.)*: **a** *significatur numer. distributivum:* Lex Ribv. 38,1 unusquisque eorum bis trigenos solid. noxii iudicentur. Aldh. ad Acirc. 126 p. 175,18 arsis et thesis aequali temporum discrimine dirimuntur, hoc est bis quaterno. Carm. de temp. rat. 43 semuncia *habet* scripulos semper bissenos. Wandalb. hor. 6 linea, quae Iani prima est pariterque Decembris, . . . tantum bis denis unoque extensa patescit (martyr. compr. 23). *al. v. et p. 1480,57.* **b** *significatur numer. cardinale:* Lex Ribv. 40,3 bis quinquagenos solid. multetur. Aldh. virg. I 21 p. 252,13 quod *(simulacrum)* colosi sublimitatem centenis ac septenis pedibus in alto porrectam bis tricena cubitorum proceritate vincebat. epist. 5 p. 490,17 bisternas . . . omissas fisicae artis machinas (Trad. Brixin. 103 quantum *prati* bisterni secare possunt viri). Paul. Diac. carm. 15,2,4,3 binas bis *formulas* producta *syllaba* retinet (Alcuin. epist. 60$^{tit.}$ filii bis bini, evangelicae veritatis discipuli. *v. et p. 1480,56sq.*). Wett. Gall. 26 bis senis tantum sodalibus . . . contentus erat (Hraban. epist. 15 prol. 1 hos . . . bissenos fixi, Caesar amate, in scripto titulos. Ps. Boeth. geom. p. 417,6 diagoni . . ., hoc est angularis lineae, directio bissena numeretur quantitate). Wandalb. mens. 12 sidera . . . bis duodena. Thietm. chron. 3,26 sedit hic bis quinos solares annos. *saepe.* **c** *significatur numer. ordinale:* Paul. Diac. carm. 15,2,4,1 bis septena *species.* Carm. de temp. rat. 49 partire si vis quod duodecies, pars bissena porro est uncia (438 bissenae habent kalendae mane facto vel meridie aequinoctium. Wandalb. mens. 327 extremum bis sena regit nunc linea mensem. Thangm. Bernw. 57 [vs.] bis senis undeno mense kalendis). Carm. libr. II A 5,19 non retices illum, bisbine quaternio. Annal. Parch. a. 1210 (MG Script. XVI p. 606,47; vs.) milleno biscenteno deno . . . anno. *al.* **d** *significatur numer. multiplicativum (adi.):* Aldh. ad Acirc. 2 p. 69,6 cum bis sena pignorum prosapia (Wandalb. mens. 2 annum bis seno volvunt qui sidere magnum). 95,2 bis ternum . . . caput. *al.*

1. *bisa *subst.* (bes) *species ponderis – Gewichtart (cf. Diefenbach, Gloss. p. 75^{b} s. v.* bisse): Gloss. III 660,12 St.-S. -a wage (IV 40,50). *v. et* bes.

2. *bisa (biza), -ae *f. (francog.* bise, *theod. vet.* bisa, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 377sq.) boreas – Nord-(ost)wind:* Aethicus Ister 38 p. 27,14 ventum, qui ab ipsis montibus flat, nimis acerrimum et frigidum, bizam vocitant.

3. bisa *v.* pisa.

bisacia, -ae *f. mantica, pera – Doppelsack, Quersack (cf.* Gloss. III 669,38 St.-S. -a sarcina purdin): Statut. ord. Teut. p. 46^{a},5 ut fratres in domo existentes clausuris et seris et firmaculis in malliis et -is (bers- *S*) et scrineis careant. Chart. Pruss. I 251 p. 182,32 sacci eorum *(fratrum)* et -e non querantur a prelatis suis.

bisacutus (bis acutus), -a, -um. **1** *adi.: duabus aciebus instructus – zweischneidig:* **a** *in imag.:* Aldh. virg. I 5 ecclesia . . . bis acuto testamentorum mucrone hominum . . . corda transverberans. Carm. Bur. B 123,3,9 quos *(laicos exleges)* celestis ultio -o gladio perdere maturat. **b** *per compar.:* Land. Mediol. hist. I 3,29 Dei ira . . . velut gladius -us obinata *(i. obviata?)* est. **2** *subst. fem. (cf. francog. vet.* besague, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 378sq.)*: *securis duabus aciebus instructa – zweischneidige Axt:* Fund. Werth. app. p. 168,15 diripuerunt . . . cultros, vomeres, bis acutas, terebella. Visio Tnugdali p. 23,19 viderunt carnifices cum securibus et cultris et sarmentis et -is. *de securi malleo simili ('Zwerchaxt'; de re v. Deutsches Wörterbuch. XVI. 1954. p. 1088)*: Gloss. III 124,1 St.-S. -a twerackis.

***bisala** *v.* *bessasa. **bisalis** *v.* bessalis.

***bisanae** *subst. orig. et signif. inc.* (βύσσιναι *cft. dubitans ed.*): Gloss. med. cod. Leninopol. p. 273,17 *(inter morbos et partes corporis)* squibula, -ae, ab omaton *eqs.*

Bisancius *sim. v.* Byzantius. **bisanites** *v.* basanites.

***bisavius,** -i *m. proavus – Urgroßvater:* Greg. Cat. chron. I p. 216,14 (dipl. Ludow. II.) res, quas . . . -us noster Carolus imperator . . . confirmavit. *v. et l. 71sq.*

***bisavus,** -i *m. (cf. ital.* bisavolo, *v. et Meyer-Lübke, REW³ nr. 9647) proavus – Urgroßvater:* Capit. reg. Franc. 235 temporibus -i (-vii *1*) nostri *(sc. Ludow. II.)* Karoli (*sim.* Dipl. Karoli III. 77 p. 126,17 temporibus -i [-vii *C*]

[Baader]

nostri Karoli). GREG. CAT. chron. I p. 216,1 (dipl. Ludow. II.) quod . . . -us noster Carolus . . . per suum confirmavit prę̨ceptum (*sim.* p. 218,26. DIPL. Karoli III. 183 p. 306,41 [spur. s. XII.]). DIPL. Karlom. (II.) 26 precepta emunitatis . . . Caroli, -i nostri (*sim.* DIPL. Karoli III. 28). DIPL. Karoli III. 183 p. 306,31.37.

bisbinus *v.* bis *et* bini.

***bisbipunctis,** -e. *mus. i. q. in fronte et retro duobus punctis instructus – vorn und hinten mit zwei Punkten versehen:* FRUTOLF. brev. 14 p. 102,16 de nominibus neumarum: . . . quilisma . . . -e, conbipuncte *eqs.*

biscentenus *v.* bis *et* centenus.

***biscoccus,** -a, -um. (bis *et* coccus, *ni subest* biscoctus, *cf. p. 1506,41*) *dupliciter cocco tinctus – doppelt purpurgefärbt:* CARM. de Karolo et Leone 190 vestis -o purpura bysso *(cf. Vulg. exod. 26,31).*

***biscoctus** (bis coctus), -a, -um. *script.:* pi-: *l. 32.* -o(t)t-: *l. 23.28.30.32.35.*

1 *adi.:* **a** *bis fervefactus – zweimal gekocht:* SEDUL. SCOT. carm. 2,9,7 nec nos oblectat cacavis -aque mosa. **b** *coctus et assus – gebacken und geröstet:* TRACT. de aegr. cur. p. 91,26 panem assum, id est bis coctum (ANNAL. Ianuens. II p. 112, 20 consules maximam panis -i [-oti *var. l.*] . . . quantitatem Oberto . . . dederunt. WILH. RUBRUQU. itin. p. 238,10 dedimus eis [*Tartaris*] de pane -o).

2 *subst. masc. vel neutr.: panis coctus et assus – gebackenes und geröstetes Brot:* ANNAL. Ianuens. II p. 109,22 consules . . . maximam -i (-oti *var. l.*) quantitatem . . . ei *(comiti)* miserunt. RYCCARD. chron. a. 1242 p. 213,6 -um fieri facit per loca maritima (GREG. IX. registr. 384 p. 301,6 precepit -ottum f.). LIBER duell. Christ. 5 (MGScript. XXXI p. 685,8) in . . . obsidione de piscoto satis habuimus. WILH. RUBRUQU. itin. p. 218,10 attuleram mecum . . . vinum muscatel et -um delicatum. ALBERT. MIL. temp. 220 p. 474,31 invenerunt . . . -otum, farinam et ordeum. *ibid. al. (v. ind.).*

biscolor *v.* bicolor. ***bisco(t)tus** *v.* *biscoctus.

***biscolta,** -ae *f.* (bis *et ital.* colta, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. III. 1964. p. 327*) *exactio quaedam bis in anno persolvenda – zweimal im Jahr zu entrichtende Abgabe:* CHART. Tirol. notar. I 509[a] (a. 1236) cum colta et -a (II 573 de omni c. et -a. COD. Wang. Trident. p. 463[2] cum daciis, coltis et -is).

bisdiapason (bis diapason), *acc.* -on *subst. indecl.* (δὶς διὰ πασῶν) *script.* -dya-: *l. 50.*

diapason duplex – Doppeloktave: AUREL. REOM. mus. 6 p. 35[b],18 vocatur . . . sexta *symphonia* bis diapason (dis diapason *Cassiod. inst. 2,5,7*). REMIG. ALTISS. mus. p. 73[a],20 quae *(diastemata)* per singulos tropos bis ex omnibus vel bis diapason faciunt *(cf. Mart. Cap. 9,948).* RADBOD. carm. 4,62 ut *musica* . . . ter quoque sive quater bis-dyapason (gloss.: bis-diapason fit ex quadruplo, ultra quem sonum vox humana non ascendit) agat.

bisellium (beselium), -i *n.* *sella duplex – Doppelstuhl:* VITA Elig. 2,39 quae *(rachina caprina)* . . . in beselio fuerat pridie subposita feretro.

***bisemus** *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (*theod. vet.* bisem *a* balsamum, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1109sq. s. v.* bisamo) *excrementa animalium quorundam cervinorum, muscus – Sekret der Moschustiere (Moschus moschiferus L.), 'Bisam' (cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 1161):* HILDEG. caus. 4 p. 196, 34sq. modicum -um adde, ita tamen, ne odor herbarum istarum ab odore -i superetur; et bisemo iste aliquamdiu continet eas.

bisentaria *v.* dysenteria. **bisentericus** *v.* dysentericus.

bisestus *v.* bisextus.

***bisetus** (bixett-) *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (*francog. vet.* biset, *ital. septentr.* bisetto *a* *bisus, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 252*) *pannus pullus – (dunkel)grauer Wollstoff:* **1** *gener.:* SALIMB. chron. p. 256,23 *Gerardinus* fecit sibi fieri de bixétto vestitum. **2** *techn. i. q. lacinia ad conservandum colorem usurpata – Tuchlappen zur Konservierung von Farbe, 'Pezette' (cf. St. Waetzold, MünchJbBildKunst. III 3/4. 1952/53. p. 8):* HERACLIUS II 56 p. 93,12 folium incide de bruno, matiza de -o folii. p. 93,18. *latius i. q. species pigmenti purpurei – Purpurfarbenart:* HERACLIUS II 56 p. 93,23 viride . . . matizabis de -o.

***biseus** *v.* *bisus.

bisextilis (biss-), -e. *script.:* byss-: *l. 28.* -tal-: *l. 47.*

I *adi.:* **A** *strictius i. q. intercalaris – Schalt-* (*cf.* ALCUIN. epist. 126 p. 186,28 -is [biss- *B*] . . . annus, qui unum adicere solet seu solari seu lunari anno . . . diem): **1** *spectat ad kalendarium Iulianum ad cursum solarem constitutum:* **a** *de anno:* **α** *in univ.:* BEDA temp. rat. 22,12 si biss-is annus est, etiam bissexti diem . . . augmentare memento (*inde* RHYTHM. 113,33,1). 36,22 quartus solaris gyri annus biss-is est *eqs.* CARM. de conc. mens. 49,1 biss-is . . . annus in septuagesima unum tibi diem turbat. MEGINFR. (?) carm. p. 644[A] hic biss-is totus vocabitur annus constans trecentis sex sexaginta diebus. CHART. Salisb. II 455 p. 617,4 datum . . . anno . . . MCLXXXVIIII . . ., anno -i et embolismali (CHART. Turgow. II 75 p. 257,13 anno -i, epactis III, concurrentibus VI. *al.*). ALEX. MIN. apoc. 11 p. 227,17 *(de tabula Dionysii Exigui)* annis biss-bus, sicut series requirit temporum, exterius annotatis. *al.* **β** *de exactionum tempore:* CHART. Mog. A 412 p. 319,13 (a. 1103) uti in anno biss-i denariorum solidus ab eadem capella ad servitium episcopi persolvatur (*sim.* CHART. Wirt. II 335 p. 59,21). NOTAE Traiect. (MGScript. XV p. 1304,11) circatus episcopi: anno biss-i post ipsum bissextum in Flandern. CHART. Mog. A 567 p. 483,8 quod byss-i anno persolvitur, quod vulgariter girlose dicitur (CHART. Wirt. III app. 7 p. 468,16 qui [*census*] respicit ad manum episcopi in anno biss-i, qui vulgariter dicitur kirchlose). CHART. Meckl. 203 p. 194,15 ut quolibet biss-i anno reditus trium annorum intercidentium predicte decime in unam summam redigantur. **b** *de die:* REINHER. PADERB. comput. 1,6 (ed. W. E. Van Wijk. 1951) si biss-is dies non intervenerit. **2** *spectat ad kalendaria ad cursum lunarem constituta:* **a** *de anno:* BEDA temp. rat. 11,85 biss-es anni *(sc. Aegyptiorum)* IIII . . . kl. memoratarum *(sc. Septembrium)* die terminentur (11,86). **b** *de die:* BEDA temp. rat. 46,47 duo biss-es . . . dies. **B** *latius:* **1** *ad annum intercalarem pertinens – Schaltjahr-:* FOLCUIN. Bert. 2,88 p. 162,20 (charta a. 856) actum . . . biss-i ascensu I., indictione v. CARM. de conc. mens. 12,1 biss-is geminus *concurrens.* IOH. WIG. chron. a. 1128 (MGScript. XIII p. 131,17) concurrentibus VII biss-bus. **2** *ad diem intercalarem pertinens – Schalttag-:* BEDA temp. rat. 39[tit.] de mensura crementi biss-is. ALCUIN. epist. 171 p. 282,13 cartulas . . . calculationis lunaris vel biss-is (-talis *K 2*) praeparationis . . . invenimus . . . in eis rationes diligentissime exquisitas.

II *subst. masc.: annus intercalaris – Schaltjahr:* AGIUS comput. 8,9 maior apex huius cycli primordia monstrat, ex illis biss-es B litera signat.

bisextus (biss-), -i *m. (n. etiam interdum subesse potest) script.* bixest-, bisest-: *p. 1489,3sq. adi. ut vid.: l. 65.*

1 *dies intercalaris – Schalttag:* **a** *spectat ad kalendarium Iulianum ad cursum solarem constitutum:* BEDA temp. rat. 36,20 quae pars *diei* quater ducta cogit interponi unum diem, quod Romani biss-um vocant ([*inde* RHYTHM. 114,5,2]. *sim.* ALCUIN. epist. 148 p. 239,12). 38,2 de ratione biss-i non nova nunc cudere . . . placuit. 38,6 biss-um . . . tarditas solaris cursus generat. COMPUT. cod. Bern. 10 p. 55,19 annus . . . solaris ad annus XXVIII revertitur propter biss-o. EPIST. var. I 42,18 unde quadrans, ex quo biss-us conficitur, adcrescat in quattuor annis solaribus. WANDALB. martyr. 105 sextus *dies* apostolica radiat virtute Mathiae biss-usque loco hoc quartoque intexitur anno (*cf.* LIBER ordin. Rhenaug. p. 89,6 quando biss-us occurrit, festivitas s. Mathię in die, quę proxima vigiliam sequitur, est celebranda. LAMB. LEOD. Matth. I 1885 sic tibi [*sc. Matthiae*] biss-us . . . perstet). THIETM. chron. 7,44 quae mala christicolis peccati vindex biss-us intulerit. WILH. HIRS. const. 2,25 p. 1077[A] quandocunque biss-us evenerit, lectionem de martyrologio ipse *(armarius)*

[Baader]

partitur. LIBER ordin. Rhenaug. p. 7,4 si vis scire, quo anno biss-us contingat *eqs.* CATAL. Mediol. (MGScript. VIII p. 105[b],34) fuit bixestus in illo anno . . . MCLXXVI (*sim.* GESTA Frid. imp. A p. 58,1 bisestus [bixestus *B*]). REIN. LEOD. annal. a. 1204 p. 657,33 ultimum pascha fuit cum biss-o. *al. v. et p. 1488,13. de exactionum tempore: v. p. 1488,27.* **b** *spectat ad kalendaria ad cursum lunarem constituta:* BEDA temp. rat. 11,83 fit, ut eorum *(Aegyptiorum)* anni primi ab biss-o tertio kl. Septembrium . . . sortiantur initium. **2** *annus intercalaris – Schaltjahr* (*cf.* GLOSS. III 5,44 St.-S. -us scaltiar): **a** *spectat ad annum solarem:* CARM. de conc. mens. 4,3 *Februarius* novem quippe et viginti *dies obtinet,* dum -us aderit. 11,1 primus *concurrens* . . . cum biss-o. *ibid. al. de exactionum tempore:* CHART. Tirol. 1151 p. 193,20 (a. 1242) racio de biss-o pro XX solidis. **b** *spectat ad annum embolismalem:* CARM. de temp. rat. 780 nisi legem laude dignam vis biss-i perviolet. RHYTHM. 115,4,2 si non sit biss-us tamen, in quo quinque iungimus (115,8,3).

bisgeminus, -a, -um. *duplex–doppelt:* ANSELM. GEMBL. chron. a. 1125 muliercula monstrum -i corporis est enixa, aversis vultibus et corporibus sibi coherens, ante . . . effigies hominis . . ., retro vero facies canis (*inde* ALBERT. MIL. temp. 168). *v. ThLL. s. v.* bigeminus.

***bisiarcha** *vel* **-es,** -ae *m.* (*cf.* chiliarches *et* biarchus) *ducenarius – Kommandant von 200 Soldaten (cf. R. Grosse, Römische Militärgeschichte. 1920. p. 118sq.):* CONR. MUR. summ. 6,1 p. 426,31 nomina quarundam dignitatum, que quondam in Urbe fuerunt: . . . tethrarche seu millena[na]rii, -e ⟨seu⟩ ducentenarii, centuriones seu centenarii seu ecathontarche *eqs.*

bisiltis *vel* **-es,** -is *m.* (*corruptum ex* bisulcis) *porcus (sc. ungulis fissis instructus) – Schwein:* NIVARD. Ysengr. 7,293 rabiem, stulti, frenate, -es (-lles *var. l.*). *v. ThLL. s. v.* bisulcis *et Papias s. v.* bissiltes.

bisintaria, -eria *v.* dysenteria. **bisinus** *v.* byssinus.

***bislingua** (pi-), -ae *f.* *(ital.* bislingua, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 253) hypoglossa – Zungenmäusedorn (Ruscus Hypoglossum L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 282):* PULVIS contra febr. p. 23,18 -a m. I. ANTIDOT. Glasg. p. 125,8 unguentum calasticum: . . . bettonica, alla, -a. p. 126,11 quinquefolia, -a, tannavite. *fort. huc spectat, ni subest* pic(i) lingua *(hydropiper – Wasserpfefferknöterich [Polygonum hydropiper L.]):* RECEPT. Sangall. I 187 p-a . . . fasciculos II *(cf. J. André, ALMA 23. 1953. p. 105).*

***bismalva** (pi-, mi-, bim-), -ae *f.* *(ex* hibiscum *et* malva *compositum, cf. francog. vet.* widmalve, *ital. dial.* bismalva, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IV. p. 422sq. et S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 253)*

althaea – Eibisch (Althaea officinalis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 229sqq.): CAPIT. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant, id est . . . m-as (gloss.: wetterrose [ibischa, id est alteas *m.*[2]]), malvas. 128,37 de herbis hortulanis, id est . . . malvas, m-as (gloss.: id est altea, quod dicitur ibischa), caulas. GLOSS. III 533,21 St.-S. altea -a (pis malva evisci *b*) ybesche. TRACT. de chirurg. p. 145,41 (cod. II) in qua *(aqua)* hec herbe cocte sint: malva, -a *eqs.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 25a[r] malva . . . silvestris, quae malvaviscus et -a dicitur. TRACT. de aegr. cur. p. 381,14 recipe coiscum, id est bim-am, malvam *eqs.* WILH. CONG. chirurg. 61 malva et bim-a decoquantur. *al. v. et supra p. 516,18.29.32.*

***bismo,** -onis *m.* *(orig. inc.) ?species ornamenti – ?Schmuckart:* GESTA Font. 16 p. 47,11 dedit in aecclesia . . . anulum unum, -em unum, cruciculam . . . unam *eqs.*

bison(s), -ontis *m. (p. 1490,13) vel f. (p. 1490,13) vel raro* ***wisendus,** -i *m. script.:* vi-: *l. 72. p. 1490,1.8.11.19.* wi-: *p. 1490,21.* ve-: *p. 1490,3.7sq.16.22.* -isso-: *p. 1490,9. 12.15.* -san-: *p. 1490,8.* -sen-: *p. 1490,9.* -sun-: *p. 1490,1. form.: decl. I.: nom. et abl. sg.* -ta: *p. 1490,19. adde* GLOSS. III 263,52 St.-S. visonta. *decl. II.: nom. sg.* -tus: GLOSS. I 801,22 St.-S. visuntus. *acc. sg.* -tum: *l. 8sq. nom. pl.* -di: *l. 21. decl. III.: nom. sg.* -tes: *l. 22. adde* GLOSS. III 34[7] St.-S. vesontes. *metr.:* bī-: *l. 14.* vē-: *l. 16. usu attrib.: l. 19.*

1 *species bovis silvestris regionum septentrionalium – Wisent (Bison bonasus L.; cf.* GLOSS. IV 260,16 St.-S. bubali sunt, quos vesontes wisent dicimus [*spectat ad Vulg. deut. 14,5*]): PACTUS Alam. V 6 si quis vesontum (vis- *A 3*, bisantum *A 4*, bisentum *A 8*, bissontem [gloss.: i. vuisunt] *B 6*), bubalum . . . furaverit aut occiderit. AETHICUS ISTER 32 p. 18,33 comedent *Turchi* . . . carnes . . . visontium. PAUL. DIAC. Lang. 2,8 capit. p. 71,9 de -bus (biss- *var. l.*) feris. 2,8 in hoc monte -es feras enutriri. *ibid.:* se corium . . . occisi -tis vidisse. THEODULF. carm. 33,2,18 dama, -ns, bubalus. NOTKER. BALB. gest. 2,8 p. 60,13 Karolus ad venatum bissontium vel urorum in nemus ire . . . parat. EKKEH. IV. bened. II 123 signet vesontem benedictio cornipotentem. ADAM gest. 4,32 p. 267,2 -es capiuntur in Sclavonia et Ruzzia. EKKEH. URAUG. chron. a. 1104 p. 225,48 quem *(Aerbonem)* in venatu a visonta bestia confossum vulgares adhuc cantilenae resonant. ALBERT. M. animal. 6,102 sunt . . . boves et bubali et uri et wisendi. 22, 146 vesontes animal est bovi simile, collum habens setosum *eqs. ibid. al. (v. ind. p. 1655).* **2** *?alces – ?Elch (Alces alces L.): v. l. 28.*

***Bisonticus** *v.* *Byzanticus.

bisonus (bissionis), -a, -um. *bis sonans – zweimal tönend:* GLOSS. IV 40,53 St.-S. -us (bissionis *cod., cf. notam ed.*) zuuiluti ⟨bison?⟩ elaho (*sim.* 133,21).

Bissantius *v.* Byzantius.

***bissara, -assa** *v.* *bessasa. **bisse** *v.* bes.

bisseni *v.* bis *et* seni. **bissextus** *sim. v.* bisextus.

***bissiliqua,** -ae *f.* *de minutiis i. q. duae tertiae partes oboli – zwei Drittel eines Obolus* ($\frac{2}{1728}$): GERB. geom. 6,3 p. 85,11 ex eodem . . . hypotenusae numero in se ducto, CXI, quincunce, obolo, duabus siliquis (bissiliqua *var. l.*) et tertia siliquae. p. 86,2 si . . . basis in se ducta, id est LXXI quadrans, semunx, sextula, obolus, -a, tertia siliquae, ex eodem hypotenusae numero dempta fuerit.

bissinus *v.* byssinus. **bissionis** *v.* bisonus.

bissis *v.* bes. ***bissona, -oria** *v.* *bessasa.

bisson(s) *v.* bison(s). **bissus** *v.* byssus.

bissylabus *v.* bisyllabus.

***bistarda,** -ae *f.* *(ital.* bistarda, *cf. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 832) avis tarda – Trappe (Otis tarda L.):* FRID. II. IMP. art. ven. prol. p. 5,28 aves rapaces possunt doceri . . . capere maiores aves ut grues, -as, anseres. 1 p. 8,32 terrestrium *avium* . . . alie semper manent in terris . . . ut . . . -e et anates, que dicuntur campestres (p. 51,25 -e et a. c., que non curant facere nidos. p. 115,34). p. 20,11 que *(aves)* ambulando acquirunt sibi escam . . . mordicando cum rostro in superficie terre . . . ut -e. p. 48,8 aves . . ., que non transeunt, magis abundant in climatibus mediis . . ., sicut sunt . . . fasiani, -e. p. 56,12 aves maiores gruibus . . . pauca faciunt ova . . ., ut sunt . . . pellicani, -e. p. 105,19 sunt et aves, quibus non insunt in cauda penne magne, . . . ut grues, -e. p. 115,7 habent . . . os longius et durius et crossius ceteris . . . quedam *aves* de terrestribus ut modi columbarum et -e. *saepe.* ALBERT. M. animal. 23,30 -a avis est bis vel ter saltum dans, antequam de terra sublevari possit, et ideo ex re nomen accepit *eqs. de specie i. q. Chlamydotis nudulata (L.) – Kragentrappe:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 67,19 modus . . . -arum, que ⟨habentur⟩ in desertis, habent pennas elevatas in medio capitis.

bisterni *v.* bis *et* terni.

***bisticosus,** -a, -um. *(orig. inc.) scabiosus – räudig:* ALBERT. M. animal. 23,89 si -us sit accipiter in pennis varia signa defectus producens, quae hungermal Germanice vocantur.

***bistorta** (-rca, -ria) -ae *f.* *(ital.* bistorta, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 259)*

species polygoni radicem tortuosam habens – Schlangenknöterich (Polygonum bistorta L., cf. Fischer, Pflanzen-

[Baader]

kunde. p. 279): **1** *de herba*: Gloss. III 551,32 St.-S. -a (-ria *b*) nabilwrz vel rotenaterwrz *(a)*, naterwrze *(b)*. Gloss. Salern. p. 4^{b},41 -rca. Ioh. Platear. simpl. med. p. 9b^{v} -a frigida est et sicca *eqs. ibid.*: -a herba est, cuius radix etiam -a appellatur. Alphita II p. 23,8 -a virtutem habet constringendi, consiliandi (*i.* -solidandi) et confortandi . . ., gall. bistorte. **2** *de radice*: Tract. de aegr. cur. p. 336,43 pulvis -e bulliat in aqua pluviali et fiat fomentum. *v. et l.* 5.

***bistratus**, -a, -um. (*cf.* *brosdatus) *acu pictus – bestickt: v. p. 1586,68.*

***bisulco**, -are. *scindere – aufschlitzen*: Albert. Stad. Troil. 4,252 *(per compar.)* sicut aper validum dente -at aprum.

bisulcus *v.* bisiltis.

***bisus**, -a, -um *vel raro* ***biseus**, -a, -um. *(orig. dub., cf. francog. vet. et prov.* bis, *inde ital.* bigio, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 431sq.) pullus – (dunkel)grau*: **1** *de avibus et earum partibus corporis*: Frid. II. Imp. art. ven. 1 p. 54,21 quidam aironum cinericiorum et bisorum nidificant in arboribus altis (p. 95,26sqq. airones bisi, quibus tempore coitus florescunt sue penne et plume quodam flore pulveroso et biso). 2 p. 132,31 penne alarum *falconum peregrinorum* . . . eveniunt . . . supra dorsum bisei coloris. **2** *de rebus*: Ord. iud. Dei A 26^{a} *(de pensa inter panem et caseum)* ipsae panis ordeacius esse atquae bisus ([lisus *vel* bsus *cod.*]. *cf. francog.* pain bis). Frid. II. Imp. art. ven. 4 p. 77,3 qui color *panni* sit bisus aut similis colori terre. *fort. huc spectat*: Mappae Clavic. 191 bisum (byssum *ci. H. Diels, Abh. Berl. 1913/III. p.* 7^{5}) cauculum tamdiu crema, donec in pulverem redigatur.

bisyllabus (bissyla-), -i *m.* (*cf.* δισύλλαβος) *metr. i. q. pes ex duabus syllabis formatus – zweisilbiger (Vers-)Fuß*: Erchanb. Frising. (?) gramm. p. 112,4 'beluae' trisyllabus pro 'belvae' bissylabo *(cf. Gramm. suppl. p. 228,26).*

bitalassus *v.* bithalassus. ***bitaniaticon** *v.* *boethematica.

bitellium *v.* bdellium. ***biteriscus** *v.* *bitriscus.

***bithalassicus**, -a, -um. *ad duo maria pertinens – zu zwei Meeren gehörig*: Vita Serv. 7 p. 27,19 instar -orum (bythalassorum *D*) estuum fluminumque impetu libero concurrentium fluctusque fluctibus spumosis propellentium isti illos ecclesiis arcebant.

bithalassus (by-, -ta-), -a, -um. (*cf.* διθάλασσος) *loci plus minus pendent a Vulg. act.* 27,41.

1 *adi.*: **a** *strictius spectat ad mare*: **α** *ab utroque latere mari attactus – von beiden Seiten vom Meer bespült*: Gloss. III 219,10 St.-S. bita-um bimaritinum zuime⟨re⟩lichan. 225, 39 -um bimariticum zvime⟨re⟩lichan. **β** *ad duo maria pertinens – zu zwei Meeren gehörig: v. l. 38.* **b** *latius spectat ad flumen vel lacum i. q. aqua circumfusus – von Wasser umflossen*: Ekkeh. IV. bened. I 43,23 canto dolis nectum, -o (gloss.: bimarino) cespite tectum *(sc. Otmarum)*. Otloh. Wolfk. 3 bita-um (bitha- *var. l.*) adiit, id est Augense coenobium.

2 *subst. masc. vel neutr.*: **a** *insula – Insel*: Vita Vulfr. 8 (MGMer. V p. 667,10) ducti *pueri* . . . sunt ad quendam locum bita-i more aqua inclusum. **b** *in imag. i. q. vertex marinus – Meeresstrudel* (*cf.* Gloss. V 46,1 St.-S. aestuaria -um vel flod): Carm. Bur. B 41,3,4 (auctore Walth. Cast.) ibi *(sc. Romae)* mundi -us, ibi sorbet aurum Crassus *(cf.* 41,6,2 habes . . . -um per Franconem; . . . ibi duplex mare fervet *eqs.)*.

Bithynus (Vi-, -ty-, -ti- *sim.*), -i *m.* (Βιθυνός) *trochiscus in Bithynia inventus – bithynische Pille* (*cf.* Paul. Aegin. cur. 198 p. 125,12 Faustiani appellati trocisci et qui ex carta et Vicinos [Uthan- *B*]. 203 p. 137,16 inmittendum dia cartu trociscum aut Vithinum): Paul. Aegin. cur. 224 utendum et Vityno (Vitino *B; 3,59,1* τῷ τε Βιθυνῷ).

***bitifredum** *v.* *berfredus. **bitillium** *v.* bdellium.

bitirum *v.* butyrum.

bito (bitto), -ere. *ire – gehen*: Abbo Sangerm. bell. 3,92 e Baccho quoniam bittunt (gloss.: proficiscuntur) geniti bibiones. 3,95 haud illa *(bibio)* bittit (gloss.: it, ambulat). *in imag.*: Hugo Trimb. laur. 92 (add. p. 308) ne per vada nigra -emus.

bitonica *v.* vetonica. **bitonotus** *v.* libonotus.

bitorius (-tunus, -turus) *m.* (*cf.* *bitriscus) *regaliolus – Zaunkönig (cf. l. 19sq.)*: Gloss. III 463,20 St.-S. bitunus renzilo. 672,37 biturus vel rupido rentile. IV 182,23 -us vel bytriscus avis minima s. chunglein.

***bitricus** *v.* *bitriscus.

***bitrisculus** (pe-, pi-, pu-, pir-, pur-, par-, -ic-, -stu-, -cal-) *m.* **1** *regaliolus – Zaunkönig (cf. l. 19sq.)*: Carm. Bur. B 133,5 his *(volucribus)* assint . . . p-us (gloss. B: chunigil) herodiusque (*huc spectat* Gloss. III 22,63 St.-S. p-us [par- *T*, put- *t*, pir- *F*, pet- *V*, pitriscus *i.r*, puristulus *H*, purisculus *codd. plerr.*] chûngel [*T. al.*], ruch [*V*], sneph [*C*]). Gloss. III 54,30 St.-S. puriscalus chunigil. 355,9 p-us kvningil. 673,27 petriculus chuniglin. 714,7 pur-us kvnegelin. *v. et l. 22.* **2** *graculus – Saatkrähe (Corvus frugilegus L.): v. l. 12.* **3** *ficedula – Schnepfe (Scolopax L.): v. l. 12.*

***bitriscus** (pi-, bet-, byt-, pat-, -ter-, -icus *sim*), -i *m. (gall.* *biturix, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 385sq.) regaliolus – Zaunkönig (Troglodytes europaeus L., cf. H. Suolahti, Die dt. Vogelnamen. 1909. p. 80sqq.)*: Carm. Cent. 95,9 -i vocem frangebant. Gloss. III 89,33 St.-S. p-us (pat-*A.B.F*, pitrisculus *G*) chunegel (204,36. 365,36. Gloss. [ZDtAlt. 57 p. 127,6]). 350,33 -icus cunigelen. 458,32 be-us (bestrictus *b*) uurendo. IV 197,33 betrisens uurentol. Egbert. fec. rat. 1,458 inter aves reliquas biteriscus queritat escas. *v. et l. 5.11.*

***bitterius** *v.* *bicarium. **bitto** *v.* bito.

bittomen *v.* bitumen. **bittonica** *v.* vetonica.

bitumen, -inis *n. script.*: byt-: Gloss. IV 190,54 St.-S. bitt-: *l. 49. adde* Gloss. III 197,51 St.-S. *cod. D.* -tom-: *l. 49.*

I *strictius i. q. asphaltus – Erdpech, Naturasphalt (interdum i. q. pix – Pech)*: **A** *proprie (cf.* Gloss. I 318,16 St.-S. -n . . . uastostolim. 707,15 -e limu. II 428,29 -n . . . honlim [horn- *cft. ed.*]. III 295,9 -n ertlim gluten terre tenacissimum. 494,12 -n cleiber. IV 177,17 -n harz. V 39,17 -n cleibe. *saepe)*: **1** *gener.*: Aldh. virg. I 36 p. 283,14 quae *(cupae)* intrinsecus atrae picis massa et -is fomite sulfurisque fetore farciuntur. Aethicus Ister 32 p. 19,10 *Turchi* fecerunt acervum magnum lapide ac -e conglutinatum. 36 p. 23,35 *Alexander* ab ipsis Meoparis inventum dicit -n. 108 p. 81,14 a vineis Engadi et lacum -um. p. 81,26 ubi *(sc. Sodomae)* tria iudicia magna . . . decidisse, ignis, fulminis et -is. Rhythm. 68,6,4 *anima* implenda plumbo, sulphure, pice, nigro -e. *v. et supra p. 1042,35. in fabula*: Ecbasis capt. 370 vereor vulpem solidum turbare -n. **2** *spec.*: **a** *pharm. et techn.*: Aesculapius 19 p. 25,9 malagma thoraci per stipticia, sulphur et -n, imponant. Tract. de caus. mul. 34 ad matricem, qui pectine subcadit, . . . medicabitur sic: sulfor, bittomen *eqs.* Mappae Clavic. 85 purgatur . . . stannum sic: pice et -e admixto conflatur. Antidot. Glasg. p. 143,9 antidotum . . . faciens ad epilenticos . . . -n Iudaicum £ (Constant. Afric. grad. p. 378,30 -n I. calidum et siccum est . . ., vulnerata . . . loca consolidat *eqs.* Ioh. Platear. simpl. med. p. 7a^{v} aspaltum, id est -n I. *v. et supra p. 1042,31). al.* **b** *in usu artificum*: Aethicus Ister 53 p. 33,32 scaffas ex vimine litas -e. Odilo Suess. Seb. 27 quippe quod *monumentum sepulcri* molis erat ingentis et -is indissolubilis. Ermenr. ad Grim. 19 p. 557,25 ostendam tibi psalterium olim miris modis constructum et tam firmo -e intus ac foris conglutinatum, ut rescindi nullo modo valeat. Hugo Flav. chron. 2 p. 405,47 tabula marmorea . . . cemento adiungitur . . . et solido -is gluttine solidatur. *al. v. et supra p. 1120,23.25. remissius de caemento ut vid. (cf. Vulg. gen. 11,3)*: Tract. de eccl. Aldenb. 12 (MGScript. XV p. 870,8; c. 1084) cum aedes templi aedificabantur in septentrionali climate, -is artifex cum suis in meridiano latere operabatur. **B** **1** *alleg. (spectat ad Vulg. gen. 14,10)*: Caes. Heist. hom. exc. 31 putei retinacula sunt mundi, . . . -n, quod tenax est et attractive nature, amor et dulcedo *(cf. Aug. c. Faust. 12,14 p. 345,2).* hom. II p. 39^{b} -n . . . significat retinacula mundi. **2** *in imag.*: Carm. Aldh. 2,75 erant *fratres* iuncti -e germanitatis viscide. Bereng. Trev. myst. (PL 160,988^{A}) si *navicula mentis* -e

[Baader]

charitatis intus firmetur et extra (*spectat ad Aug. [?] un. eccl. 5,9 p. 241,11 ut* TUTO opusc. 2,5 p. 76,21 *navem* intus ac foris caritatis -e linivit). *v. et l. 32.* **3** *per compar.:* AETHICUS ISTER 7 mare adserit similitudinem pelbhloicam molliorem ac crassiorem mirphoicam quasi -e parte maxima in ea forma tenere. WOLFHARD. Waldb. 2,11 tria corpora quasi forti -e conglutinata misere haerebant mutuo coniugata. 3,10 *cerillus* temerariae manui quasi indissolubile -n adhaesit. HUMB. Sim. 2,31 p. 180,15 ipse *spiritus sanctus* . . . tamquam violentissimum et ferventissimum -n aut gluten caritate . . . corpus Christi per nexus et iuncturas aptas formatum . . . conglutinat *(cf. l. 1sq.).*

II *latius:* **A** *materia ex vegetabilibus concreta et ad urendum apta – Torf:* ANNAL. Egm. a. 1126 p. 144,6 -n, quod turvas vocant et ad instar ligni aridi ardet, comminutum in frustra iactavit *daemon* in facies hominum. **B** *techn. i. q. lutum (philosophorum) – (Kunst-)Lehm:* MORIEN. ROM. alch. p. 518[a],2sqq. cuius *(vasis)* . . . os cum -e convenienter obturetur; . . . -n . . . sit illud, quod in libris philosophorum lutum appellatur.

***bituminatio** (vi-), -onis *f. vas asphalto circumlitum – mit Erdpech verschmiertes Gefäß:* COMPOS. Luc. Z 17 plumbi . . . litargiron . . . intrat cum aqua in v-e testea *(inde* MAPPAE CLAVIC. 143 b-e).

bitumino (vi-), -atum, -are. *asphalto circumlinere – mit Erdpech verschmieren:* HUGO FLAV. chron. 2 p. 501,40 sepulcrum patris . . . diligenter clausum et -tum est.

adi. **bituminatus,** -a, -um. **1** **a** *asphalto illitus – mit Erdpech beschmiert:* AETHICUS ISTER 67 p. 50,7 habet . . . haec terra . . . peltas valde robustas -as. *in imag.:* CAES. HEIST. hom. exc. 31 milites . . . manus -as ei *(Henrico)* inicientes . . . non . . . puteis bituminis eum immergere potuerunt. **b** *asphalto circumlitus – mit Erdpech verschmiert:* COMPOS. Luc. P 27 repones in vase testeo v-o ([*inde* MAPPAE CLAVIC. 276 p. 239,13 b-o]. MAPPAE CLAVIC. 275 in v. testeo -o. ANON. aqu. 4 p. 77,8 in v. -o . . . assa). MAPPAE CLAVIC. 108 de fornace tollis cacabum testeum -um. **2** *asphaltum continens – Erdpech enthaltend:* AETHICUS ISTER 67 p. 48,11 usque lacum Humericum -um. **3** *asphalto commixtus – mit Erdpech vermischt:* AETHICUS ISTER 57 turriculas sursum caelatas conclusas esse gypsis -is.

bitunus, -urus *v.* bitorius.

***bivaliens,** -entis. *(a* bene *et* valens, *cf. R. v. Planta, Die Sprache der rätoromanischen Urkunden. 1920. p. 75) aequivalens – gleichwertig:* CHART. Sangall. B 28 (a. 820) recepit Latinus terram -e LXXXX libras ferri.

***bivangus** *sim. v.* *bifangus. **bivarium** *v.* vivarium.

***biveraticum,** -i *n. (orig. dub.; subesse potest potius* *bev(e)ragium *quam* *piperaticum, *ut opinatur ed. p. 142) exactio quaedam – eine Abgabe:* REGISTR. Trident. I app. p. 138,19 (a. 1200) in Fabriano III *fersinge* de calzaria et III de -o.

***bivirgis** *subst.* (bis *et* virga) *mus. i. q. virga duplex – Doppelvirga:* FRUTOLF. brev. 14 p. 101,4 de nominibus neumarum: . . . virga, -is, virga praebipunctis *eqs.*

bivium, -i *n., raro* **bivius,** -i *m. vel* **bivia,** -ae *f. script.* -ibi-: *l. 64.*

compitum, furcula – Scheideweg, (Weg-)Gabelung: **I** *strictius:* **A** *proprie (cf.* GLOSS. I 273,15 St.-S. -um kiuuicki. III 380,64 -um wegesceidele. 716,30 compita vel -um wegescheche [*i.* -ethe *ed.*]. IV 40,60 -um zvvevvike): **1** *gener.:* HIST. Daret. p. 197,34 ut . . . nec trahas regale semine per -os platearum. PAUL. DIAC. Lang. 1,26 p. 68,20 cui *(s. Benedicto)* ad omne -um (bibium *A 2 a. corr.*) . . . duo angeli . . . ostenderunt ei, quam viam arripere deberet. LIUTPR. antap. 1,11 p. 10,5 per totius civitatis -um, trivium quadruviumque armatos milites . . . ponere. *al.* **2** *spec.:* **a** *iur. de terminis:* CHART. Carniol. II 70 p. 55,8sqq. (a. 1230) partem eiusdem praedii nostri a -o . . . usque in villam Lasis et adiecto iam -o versus occidentem . . . et ex altera parte memorati -i versus saltum . . . ecclesiae contulimus. CHART. Burgenl. I 278 p. 199,9 sunt mete due in -o (430 p. 293,40 *meta* pergit in -um, ubi sunt m. tres angulares). **b** *eccl.:* **α** *de loco superstitionis:* VITA Elig. 2,16 p. 707,14 nec per fontes . . . vel -os diabolica filacteria exerceantur. p. 708,2 pedum similitudines, quos (quas *4*) per -os (-a *4*) ponunt, fieri vetate. **β** *de loco vagationis:* CONC. Karol. 39[A],134 p. 411,7 si quis frater in congregatione canonica constitutus . . . in -is residere temptaverit. 39[A],144 p. 418,15 si quemlibet praelatus . . . in -is et plateis otio . . . vacantem reppererit. EPIST. Dominic. 50 ipsi *fratres* . . . -as lustrant. **B** *in imag.:* **1** *de y littera vitam humanam explicante (cf. Isid. orig. 1,3,7):* ANNAL. Quedl. a. 999 p. 75,11 cum . . . ad Pytagoricae -um perventum est litterae (BRUNO MAGD. bell. 1 p. 14,3 adolescentiam . . . ingressus ad -um Samiae l. pervenit. GESTA Tull. 39 p. 644,45 [add. cod. 3] in -o Pythagoricae y literae adolescentiae gradibus ascensis. CHRON. Gozec. 1,17. SALIMB. chron. p. 38,17 quando perveni ad -um Pythagorice littere, id est finitis tribus lustris. *ibid. al. [v. ind.]. cf.* THIETM. chron. 2,4 ramosam Samii Pitagorae litteram . . . puer . . . percurrit ad -um). CARM. Cantabr. 12,3[b],15 donec tandem iuventutis etas illud offert nobis -um. VITA Udalr. Cell. I 4 cum pubertatis ingrederetur -um. **2** *usu vario:* ALCUIN. epist. 181 p. 299,4 tu . . ., qui sedes in -o *(sc. Corbeiae, cf. Vulg. gen. 38,14).* EGBERT. fec. rat. 1,147 finditur in -o bracis aut podice tendens (*cf.* NIVARD. Ysengr. 7,497 dissecor in -um). ANNALISTA Saxo a. 1085 p. 722,30 illis, quod Rome oportuit definitum esse, in -o et subalterno auditore retractari poscentibus.

II *latius usu anat.:* URSO anat. 377 *vena* dividitur in -um.

***biura** (bri-), -ae *f. (orig. inc., nisi cohaeret c. pedem.* piola *a franc.* *happia, *cf. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico Lombardo. 1938. p. 214) genus signi, fort. i. q. ascia – Feldzeichenart, viell.: Axt:* ANNAL. Mediol. a. 1213 (MGScript. XVIII p. 392,8) Mediolanenses venerunt cum suo carozolo et cum briura. ibid. p. 392,10 Cremonenses . . . tulerunt ei carozolum et -am. *fort. huc spectat:* IOH. CODAGN. trist p. 25,27 qui *(milites)* erant in societate biurare (biûre *cod.*).

bixestus *v.* bisextus. ***bixettus** *v.* *bisetus.

1. ***biza** *v.* 2. *bisa. **2. biza** *v.* pisa.

Bizancius *sim. v.* Byzantius.

***bizuma,** -ae *f. vel* ***bizza,** -ae *f. (theod. vet.* bizuna, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1163) area circumsaepta – umzäuntes Landstück (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 297 s. v.* Bezaun, *p. 358 s. v.* Bitze): CHART. Fuld. A 413 (a. 823) trado . . . unam bizumam (bizzam [gloss.: sepimentum] TRAD. Fuld. I 5,88), cuius longitudo XXX virgarum est, latitudo vero XV. *Baader*

blacca, blacta *sim. v.* blatta. **blactero** *v.* blatero.

***bladehuvus** (blade huvus), -i *m. (theod. vet.* blat *et* huof, *cf. Deutsches Wörterbuch. VII. 1889. p. 1903sqq.) monstrum plantis latis praeditum – Fabelwesen mit breiten Fußsohlen (cf. RE 2. Reihe III A 1. 1927. s. v. 'Skiapodes'):* GESTA Ern. duc. I p. 30,10 hic dicebantur sciopodes, qui vulgo -i vocantur. p. 36,35 in mari periit blade huvus suus, illud scilicet animatum plante lacioris.

bladonna *v.* blandonia.

***bladum,** -i *n. (f.* -a: *p. 1495,4. 1496,14) vel* ***blava,** -ae *f. vel rarius* ***blavum,** -i *n. (m.* -us: *p. 1495,7) (franc. vet.* *blad, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 389sqq.) script.:* blaud(a): *p. 1495,10.* -di(um): *p. 1495,3.6.24. al.* -vi(a): *p. 1495,51. in Italia et in confinio eius septentrionali* bladum *et* blava *inveniuntur* blava *praevalente, in Germania et in Francogallia tantummodo* bladum *occurrere videtur.*

fructus – Ertrag: **I** *spectat ad vineas:* FORM. Andec. 22 tibi . . . demitto . . . vinia . . ., ut . . . illa -da, quem ibidem Deos dederit, in tua revocis potestatem.

II *spectat ad agros i. q. frux, frumentum, annona – Feldfrucht, Getreide(art), Korn (plerumque de frumento demesso vel triturato; de frumento in culmis exsistente, segetibus sim.: l. 71. p. 1495,10.72. 1496,1.3.8. al.):* **A** *gener.:* OTTO MOR. hist. p. 43,4 equos et -vam atque vinum . . . abstulerunt *Mediolanenses.* GESTA Frid. imp. A p. 40,12 imperator . . . devastavit -vas et legumina et linum (CHART. Ital. Ficker 333. *al.*). WILH. ANDR. chron. 129 abbas . . . insatiabilem

[Rudolph]

eius *(castellani)* esuriem magno numero -di et argenti compescuit. ALPHITA II p. 152,37 quisquilie sunt purgamina -dorum. CONO LAUS. notae a. 1235 p. 792,5 homines -dia . . . posuerant super subterraneos, ut -da ibi magis sicca esset. CHRON. Albr. a. 1229 p. 925,49 plaustra et papiliones cibariis, -diis, vestibus . . . plena. ANNAL. Crem. a. 1256 (MG Script. XXXI p. 18,29) -vos et vineas . . . populando. RICHER. SENON. gest. 12,8 penuria -di. ALBERT. MIL. temp. 228 fuit maxima caristia -vis, ita quod sestarius frumenti vendebatur XII sol(idis) imper(ialibus) *eqs.* 287 p. 547,6 blaude, que erant in campis. *al. de farragine:* TRACT. de aegr. cur. p. 158,29 porci, qui est pastus -do. ALBERT. M. animal. 22,78 si equo grana ordei vel alicuius alterius -di dentur. veget. 4,101 triticum . . . et cetera grana -di . . .; caro, quae fit in animalibus, quando cibantur tritico vel alio -do, fortius adhaeret membris. **B** *spec.:* **1** *publ. et iur.:* **a** *de tributis, decimis sim.:* CHART. Bund. 435 p. 326,22 (a. 1186) qui habet quinquaginta staria in -vam . . ., dat starium unum. REGISTR. Trident. II 1,1 persolvit . . . inter omnia -va. COD. Wang. Trident. 74 p. 171,7 VIII galetas -ve, videlicet II galetas boni frumenti et II galetas siliginis, II galetas milei, II galetas panicii. CHART. Tirol. 672 p. 127,30 solvit . . . XX modios -ve maioris, XII siliginis, VIII frumenti. CHART. Laus. 18 p. 70,17 tenet quartam partem decime tam in -dio quam in vino (CHART. Burgenl. I 567. CHART. Otterb. 187 p. 139,3). CHART. Tirol. 1151 p. 193,17 *reperiuntur* decima -ve et fictus -di oblie . . . exstimate LXIII libris. CHART. Lux. III 315 legavit unum modium duri -di . . ., dimidiam partem frumenti et aliam partem siliginis. CHART. Turic. 1132 p. 229,4 decimas non persolvant nisi . . . species -di seu frumenti, scilicet triticum, spelta, siligo, hordeum et avena . . . seminentur. CHART. Bern. II 558 p. 605,32 decimam . . . universi -di grossi et minuti. *saepe. v. et l. 40.* **b** *de pensionibus, pretio sim.:* COD. Wang. Trident. 87 p. 207,14 (a. 1210) omnes alie -ve (alias -vas *A*) preter surgum debent extimari . . . VII sol. *eqs.* CHART. Tirol. notar. I 332 dare . . . quingentos modios -ve . . ., scilicet . . . C modios de segala et quinquaginta modios inter frumentum et fabum vel herbegiam et nonaginta modios ordei et X modios millii vel panicii. CHART. Bund. 731[a] quos *(solidos decem)* exegerunt . . . pro -vo. CHART. Tirol. 1050 p. 97,9sqq. summa tocius -ve . . . capit XXIIII modia . . .; dat Haimus VI libras pro -va. 1184[b] p. 230,25 X libras pro XIII modiis canipe -ve. *al. v. et p. 1496,10. de portione pro frumento molendo praestanda:* CHART. Lux. II 156 p. 174,20 (a. 1223) molendinum est nostrum bannale, ita quod quilibet burgensium debet . . . de viginti franchariis -di unum. CHART. Bern. II 281 p. 307,6 ius molendini est, quod de VIII cuppis -di molendinarius unam eminam accipere debet. 557 p. 601,28. **c** *de pignerationibus, locationibus sim.:* CHART. Ticin. 1 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 11,12; a. 1115) offero . . . duo sestaria de -vie, que abeo fictum. REIN. LEOD. annal. a. 1230 invenit ecclesiam obligatam DCXLIV marcis et DCC modiis -di (CHART. Tirol. notar. I 249 obligavit -vam presentis anni. CHART. Basil. B 105). CHART. Tirol. 857 p. 268,38 ad dandum . . . locatoribus . . . medietatem -ve illius mansi. 1248[a] p. 369,29 summa ficti -di Cauriane LX modii. *al. v. et l. 26. de arrestatione:* CHART. Tirol. notar. II 256 (a. 1242) dixit *Heinricus* se bene habere illam -vam, . . . usque dum ius congnoscatur inter eos *(litigatores)* de predicto grano. **d** *de angariis, servitiis sim.:* CHART. Laus. 89 p. 122,26sq. (a. 1225) in messibus . . . villicus . . . debet . . . in ea *(grangia)* congregare -dium capituli sine alterius -dio. CHART. Basil. C I 423 p. 311,31 triginta verdencellas spelte . . . persolvent deducentes ipsum -dum ad locum mansionis nostre. **e** *de poenis, recompensationibus sim.:* CHART. Basil. C I 362 p. 271,21 (a. 1259) pro quadam quantitate -di . . . monasterii . . . procuratores . . . in sexdecim libris . . . condempnamus. CHART. episc. Halb. 1020 -dum . . . restituere . . . denegarunt. CHART. Helv. arb. 160 p. 247,17 triginta unum modium . . . avene et duo modia ordei . . . *restituat*, que -da . . . cepit in . . . domo destructa. **f** *de furtis, damnis malevole illatis sim.:* PAX Valenc. p. 607[a],10 si quis . . . cum iumento . . . per -da transierit. p. 607[a],47 si quis furto . . . abstulerit . . . -da. CHART. Ital. Ficker 152 p. 193,6 dicebat . . . Mozocanem impedisse . . . terram ei et travolsisse ei -vam suam, que erat intus. CHART. Bund. 753 p. 216,14 malo modo . . . coligebant -vam, scilicet frumentum, qui seminatum fuerat in ipso campo. CHART. Turic. 1236 p. 318,11 nos . . . violenter spoliavit -dum et porcos et fenum auferendo. CHART. Ital. Ficker 401 p. 415,26 si aliquis . . . deguastaverit alienas -vas vel legumina. *v. et supra p. 1205,37.* **g** *de mercatu, teloneo sim.:* GESTA Frid. imp. A p. 50,13 viginti . . . denariis sextarius -ve et leguminum vendebatur. CHART. Tirol. 437 p. 234,30 de ea navi, que portaverit -vam ad Trentum tantum, quod debet dare V solidos. CONST. II 37,2 non permittent . . . mercimonias . . . vel -dam . . . deferri. ACTA imp. Winkelm. I 118 de plaustro vini duos denarios . . . et de modio cuiuslibet -ve unum tantum denarium erit accepturus (CHART. Lux. II 156 p. 174,8 habere mensuras v. et -di. CHART. Pomm. A 432 de vino, . . . -do, lignis. CHART. Salem. 370 p. 411,10 ne quis . . . vinum, -dum, panem . . . ad vendendum exponat. *al.*). II 4 quatenus fratres . . . -vam . . . super districtum vestrum . . . ducere permittatis. CHART. Tirol. notar. I 575 p. 281,24 erant constituti *quidam cives* . . . caniparii et in officio canipe -ve ad emendum -vam et vendendam. CHART. civ. Spir. 133 annonam vel -dum extrahere. *al. v. et p. 1495,9.* **2** *eccl. de praebendis:* CHART. eccl. Erf. 440 (a. 1272) ut de -do, quod olim duobus anni temporibus consuevit dividi, panis fieret septimanis singulis dividendus. *latius de victualibus:* CHART. Argent. I 341 p. 254,31 (a. 1250) quod . . . argentum . . . et -dum . . . dentur omnibus presentibus, in studio commorantibus, peregrinantibus *eqs.* (*cf.* p. 255,13.18). EPIST. Dominic. 84 extra terminos domus emitti non debent nisi causa peticionis . . . duplicis, -di videlicet atque vini.

blaesus (ble-), -a, -um. (βλαισός) *script.:* pl-: *l. 36.* -ss-: *l. 36.50.*

1 *adi.:* **a** *litteram s non decenter pronuntians – lispelnd (cf.* GLOSS. III 425,43 St.-S. blessus [p- *b*] lisbinter. *al.):* ALBERT. STAD. Troil. 2,35 Hector . . . stabat magnanimus, . . . -us, barbatus. **b** *balbus – lallend, stammelnd* (*cf.* GLOSS. III 295,28 St.-S. balbus blesus neselenter): ECBASIS capt. 25 linguam si pressero blesam. DONIZO Mathild. 1,24 blesa . . . recta facit ora . . . sophia. NIVARD. Ysengr. 1,532 -a calliditate loquens. **c** *voce incerta pronuntiatus – undeutlich ausgesprochen, gelallt:* AESCULAPIUS 22 p. 35,25 unum sermonem rectum loquuntur *paralytici*, alium blesum. *de risu:* ALBERT. STAD. Troil. 4,627 ingeminant -os . . . cachinnos.

2 *subst. masc.:* **a** *qui litteram s non decenter pronuntiat – Lispler* (*cf.* GLOSS. III 686,40 St.-S. blesus vuispelere. IV 175,8 blesus est, qui cum sibilatione loquitur, lisber): ALDH. virg. II 1087 blessos ac balbos, qui scaevis verba loquelis fantes corrumpunt (RATHER. epist. 25 p. 137,4 clericum . . . faciat . . . nullus balbum vel ultra mensuram blesum). RICHARD. ANGL. anat. II p. 85,34 quando . . . habentur ad summitatem anteriorem lingue *nervi vocales* et illa nimis dilatatur et illi proferunt . . . *s* literam et talis homo est dictus blesus. ALBERT. M. animal. 1,236 anterius linguas ligatas habentes non bene formant literam s et dicuntur blesi. 4,96 quidam . . . perpetuo manent trahuli et quidam blesi. *al.* **b** *balbus – Stammler:* HUGO TRIMB. sols. epil. 276 da veniam queso, lector sapiens, michi bleso. *Rudolph*

1. blanca *v.* planca. **2. blanca** *v.* 2. blatta.

3. *blanca *v.* *blancus *p. 1497,30.*

***blancatura,** -ae *f. modus purgandi – Läuterungsverfahren:* ACTA imp. Winkelm. I 996 p. 751,2 (s. XIII.[med.]) quaternus . . . continens . . . -am et mancaturam . . . nove monete.

***blanchetum** (-ect-), -i *n.* **1** *cerussa – Bleikarbonat, Bleiweiß:* IOH. sacerd. 190 accipe plumbum purgatum et fac laminas, deinde fac -um *eqs.* (Ps. AVIC. anim. 5,2 p. 118 de plumbo faciunt -um et acerton). GEBER. clar. 1,30 tere ipsum *(mercurium)* . . . cum -cto *eqs. al.* **2** *fort. i. q. sal plumbi albi – viell.: Zinnoxyd:* GEBER. clar. 2,19 accipe indicum et -ctum et tere ista duo *(v. notam ed.).*

[Pape]

***Blancidius,** -i *m.* *in nomine ioculari i. q. Canus – der Weiße, Weißkopf:* EPIST. Alcuin. app. 2 p. 484,15 -us *(sc. Candidus ut vid., v. notam ed.)* nigerrimis, . . . senex iuvenibus . . . salutem.

blanconia *v.* blandonia.

***blancus,** -a, -um. *(orig. germ., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 394sqq.)* *script.* plane(us): *l. 23.*

I *adi.:* *albus, albidus, candidus – weiß, weißlich, hell (schimmernd):* **A** *gener.:* FRUTOLF. chron. p. 73,7 *(ex Hist. Alex.)* direxerunt ei poledros decem et caballos -os. ANNAL. Ianuens. III p. 127,2 dimittat unusquisque . . . iupas -as et assumat arma. GLOSS. Roger. I A 2,17 p. 635,20 sumantur . . . pannus -us vetustissimus et pannus niger vetustus, urantur ista supra testam calidissimam. *nom. propr.:* LAMB. HERSF. annal. a. 1076 p. 253,21 quidam ex cardinalibus Romanis, Hugo cognomento B-us. OTTO MOR. hist. p. 27,6 in loco, ubi Turris B-a dicitur. CHART. Bund. 1057 p. 19,20 Anricus, qui dicebatur B-us. **B** *spec.:* **1** *alch.:* fumus -us *i. q. argentum vivum – Quecksilber:* GEBER. clar. 2,12 prepara fumum -um, ut non fugiat ab igne. **2** *bot.:* herba -a *i. q. heliotropium – Ringelblume (Calendula officinalis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 715sqq.):* GLOSS. III 553,48 St.-S. calendula ringele vel herba planea. GLOSS. Roger. I B 1,10 (1,12) p. 530,8 herba -a, id est kalendula.

II *subst.:* **A** *masc.:* *nummus argenteus minor – kleinere Silbermünze (cf. F. Frh. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. 1930. p. 77sq.):* CHART. Lamb. Leod. 130 (a. 1221) ecclesia . . . scolastico annuatim persolvet viginti libras -orum (244 p. 314,26). **B** *fem.:* *medicina quaedam composita (albidi coloris) – ein zusammengesetztes Heilmittel (von weißlicher Farbe):* TRACT. de aegr. cur. p. 107,4 confricare . . . palatum egri . . . cum -a. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 373[B] -a dicta est, quoniam albos purgat humores. p. 373[C] -a triplex est, media, maior et minor *eqs. al.* Ps. OTHO med. 213 hieranoxam . . . sanat -a. GLOSS. Roger. III 576 contra brancos valet . . . purgatio cum -a. *al.* **C** *neutr.:* *cerussa – Bleiweiß:* Ps. AVIC. anim. 2,4 p. 98 recipit auri vivi unciam, . . . -i unciam mediam.

blandantia *v.* blandonia.

***blandanum,** -i *n.* *(cf.* brandeum*?)* *?linteum ad sanctorum corpora involvenda aptum – ?Reliquientuch:* CATAL. thes. Germ. I 14,13 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1115) psalteria II, -a II ⟨. . .⟩, vela VII.

blandicia *v.* blanditia.

***blandicius,** -a, -um. *adulatorius, amicus – schmeichelnd, freundlich:* CHRON. Fred. 2,57 p. 80,30 verbis -is eum suadebat *rex* (3,20 regina . . . regi v. -is ad Christi cultum suadebat).

***blandifico,** -are. *delenire – lindern:* HEGEL. Clem. 2,5 (MGScript. XXX p. 905,46; s. XI.[ex.]) dolores manus mee . . . nullis remediis -antur.

***blandiloquax,** -acis. *amicabiliter loquens – freundlich (an)sprechend:* SEDUL. SCOT. carm. 1,12,10 *(de columnis rei publicae)* quarta . . . -x dulcia verba sonat.

blandiloquium, -i *n.* *verbum adulatorium, sermo adulatorius – schmeichlerisches Wort, schmeichlerische Rede:* **1** *in bonam partem:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 280,38 eum *(regem)* . . . suasoriis et . . . purae libertatis -is ad . . . poenitentiam instigatum. **2** *in malam partem:* RATHER. prael. 1,25 p. 171[A] dulcisonis -orum illecebris . . . irretire. HIST. peregr. p. 151,12 sub melle -i dolose mentis absyntium occultare.

blandiloquus, -a, -um. *adulatorie loquens – schmeichlerisch redend:* **1** *in bonam partem:* **a** *de hominibus i. q. amicabiliter loquens – freundlich (an)sprechend:* RICHAR. Erl. 12 (MGPoet. V p. 250) erat . . . -us compatiensque. FROUM. carm. 21,6 -us quasi frater. **b** *de rebus i. q. amicus, benignus – freundlich, gütig (cf.* GLOSS. II 30,63 St.-S. -is [*sc. sermonibus*] spanauuordon. *al.):* CAND. FULD. Eigil. II 2,4 -o . . . cum murmure. HINCM. annal. a. 862 p. 60,20 Hludowicus . . . directis missis -is ad fratrem . . . petit. CARM. Cent. 109,21 -as . . . salutes offerre. HROTSV. Pel. 388 -is palpantes verbula linguis. *al.* **2** *in malam partem i. q. falsiloquus – heuchlerisch redend:* HEINR. LETT. chron. 16,3 p. 107, 28 o increduli corde et dura facie et lingua -a!

blandimentum, -i *n.*

adulatio – Schmeichelei: **1** *in bonam vel neutram partem:* **a** *verbum adulatorium, comitas – freundliches Wort, freundliches Verhalten, Freundlichkeit:* ALDH. virg. I 33 p. 274,19 mentem . . . nec minarum ferocitas reflectit nec -orum lenitas demulcet (WILLIB. Bonif. 1 p. 5,17. WETT. Gall. 35 p. 277,5. *al.*). HROTSV. Cal. 2,5 ipsam adibo eiusque animo mei amorem -is persuadebo. CARM. Cantabr. 41,16 cunctis . . . -is, non terrore sistis permitissima *(sc. regina). al. inclinatio – Zuneigung:* OTTO FRISING. gest. 2,3 p. 105,4 arridentis fortunae -um (*sim.* 2,14 p. 117,28). **b** *blandus accessus – freundliche Annäherung* (*cf.* GLOSS. I 479,36 St.-S. -o mendilungo): ALBERT. M. animal. 22,107 in -o caudam habet immobilem *leo.* **c** *iucunditas – Annehmlichkeit:* RUOTG. Brun. 24 cum . . . populus . . . -a pacis valde sibi insueta temptaret *(cf. Iust. 31,7,9). meton. de persona:* CARM. Cantabr. 41,19 extas *(sc. regina)* . . . laicorum -a, clipeus et galea. **d** *irritamentum – Lockmittel:* FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 150,8 recolligatur *falco* . . . sine . . . -is.

2 *in malam partem:* **a** *verbum fallax, assentatio, simulata comitas – verführerisches Wort, schmeichlerische Zustimmung, erheuchelte Freundlichkeit:* **α** *gener.:* HIST. de Frid. I. imp. p. 41,23 (epist. Frid. I.) litteras magno fastu conceptas . . ., quę pariter minas, -a et dolos concinnabant. *falsa promissio – falsche Versprechung:* BEDA hist. eccl. 2,10 p. 102,4 spretis . . . auguriorum deceptabilibus -is. **β** *iur. i. q. favor – Begünstigung:* CAPIT. reg. Franc. 102,12 ut . . . iudices . . . sine -o ipsius, qui causam habet, faciant . . . venire *testes.* **b** *incitamentum, illecebrae – Verlockung, Reiz, Versuchung (cf.* GLOSS. III 225,60 St.-S. -um logchunga. *al.):* ALDH. virg. I 28 qua *(solitudine)* carnalis spurcitiae -a fatescunt. 35 p. 278,6 ut in talibus -is ferrea iuvenis praecordia mollescerent. HROTSV. Agn. 151 nec suppliciis superari nec -is potuit devincier ullis. CARM. Bur. B 72,3[a],3 oscula . . . -is intimis mentem plus alliciunt. *al.*

blandior, -itus sum, -iri *vel rarius* **blandio,** -itum, -ire. *script.* pl-: *p. 1500,11. adde* GLOSS. I 616,3 St.-S. *ibid. al. form.* -dendo: *l. 51.71. p. 1499,23. struct.:* *dat.: l. 68.71. p. 1499,3. saepe. acc.: l. 50.63.65.69. al. absol.: l. 54. p. 1499.9.18.22. al. refl.: p. 1499,34.*

adulari – schmeicheln: **I** *in bonam vel neutram partem:* **A** *subi. anim. (plerumque homines; Deus: l. 51.53; bestiae: p. 1499,3) i. q. amicabiliter tractare vel alloqui, ambire – freundlich behandeln oder ansprechen, umwerben (cf.* GLOSS. II 202,47 St.-S. -untur lihlochon. *al.):* **1** *gener.:* RHYTHM. 99,3 cum ducitur ad scola, -itur *puer,* ut conbibat artem. AGNELL. lib. pont. 97 p. 341,16 -ite uxores vestras! VITA Erasmi 288 affatur . . . virum Dominus -dendo beatum *(item de Deo:* HROTSV. Cal. 9,19 qui peccantes . . . paterno more tolerando -iris *eqs.). al. iron.:* NIVARD. Ysengr. 4,483 -iri desine, frater! *partic.* -ens *sensu pass.:* CONC. Karol. 22[C],5 per . . . verecundiam, quod -ens noluit, tunc emendet confusus *superbus* (*postea:* blandis verbis). **2** *cum colore quodam:* **a** *precari, admonere – bitten, ersuchen (cf.* GLOSS. I 224,26 St.-S. -itur [*b*], -it [*c*] flehot. *al.):* HROTSV. Gong. 341 -itur . . . precibus seniorum hic Christi carus . . ., quo *eqs.* ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 34,8 (ed. F.-J. Schmale. 1961) si quis . . . asserat maiores quoque personas . . . persepe -endo postulare *eqs.* **b** *consolari – trösten* (*cf.* GLOSS. II 223,21 St.-S. -ens trostenti): HROTSV. Pel. 150 tali maerentem -itur voce parentem. **c** *fovere – fördern:* EPIST. Bonif. 15 p. 27,10 pontificem . . . ad desiderium mentis tuae -endum inclinavit *Deus.* **d** *conciliare – zu gewinnen suchen:* FRID. II. IMP. epist. (DtArch. 18 p. 199,7) fugienti pacem non esse cum pace ulterius -endum. **e** *mitigare – besänftigen:* CHRON. Salern. 10 p. 14,10 quatenus iram eius *(Karoli)* . . . -rentur. **f** *sedare – beruhigen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 231,23 in balneo . . . fiat, quidquid dictum est, -endo ei *(falconi)* cum tiratorio *eqs.* 4 p. 93,2 amoveat *falconarius* canem, non increpando ipsum,

[Pape]

sed -endo. *ibid. al.* **g** *adulatorie appropinquare – sich schmeichelnd nähern:* ALBERT. M. animal. 8,173 nulla *apis* . . . laesit custodem, sed potius -iri ei videbantur. 22,107 -itur *leo* homini occurrenti, ut impediens extrahat. **B** *subi. res:* **1** *placere, delectare – gefallen, erfreuen* (*cf.* GLOSS. II 283,29 St.-S. -itur [*sc. caro*] gifrouvit): LIUTG. Greg. 2 p. 69,4 omnibus . . . relictis, quae carnaliter -iri (-ire *2*) poterant menti adolescentis. RUOTG. Brun. 12 in illo . . . comites viderant et quod -batur et quod terrebat. CARM. Bur. B 68,2,8 spina pungit, flos -itur. *al.* **2** *allicere, invitare – anlocken, einladen:* ENGELM. carm. 1,88 (MGPoet. III p. 57) vatis Treicii . . . modulamine querci -tae Aonia deseruere iuga. HROTSV. Gong. 479 astabat coetus . . . angelicus, voce ciens . . . testem . . . angelicis -tum suaviter hymnis mox caeli calles carpere. ODO Ern. duc. 4 p. 340^{A} Liber Syro -itur in auro. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 170,16 falconarius proferat sonos -entes ei *(falconi).* **3** *blande flare – sanft wehen:* GOSW. carm. 49 zephirus -itur.

II *in malam partem:* **A** *subi. homines:* **1** *verbis seducere, comitatem simulare – verführerisch sprechen, falsche Freundlichkeit zeigen* (*cf.* GLOSS. IV 263,27 St.-S. -ire listin. *al.*): HROTSV. Sap. 3,7 frustra -iris, non flectimur tuis suadelis. VITA Erasmi 129 alloquitur . . . virum cesar -dendo beatum. BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 316,21 Saxones . . . eis *(legatis regis)* utpote tam dulcissime -entibus . . . creduli facti. **2** *nimis laudare – überschwenglich loben, kriechen (vor):* WALAHFR. imag. Tetr. 39 statuam vivo artifices . . . dederunt, credito, -tos insano hac arte leoni. NIVARD. Ysengr. 5,430 cantorum nulli -or. **3** *assentari – schmeichlerisch beipflichten:* ALCUIN. epist. 17 p. 45,26 plus Deo placere quam homini -iri (-ire *var. l.*). **4** secum -iri *i. q. sibi indulgere – sich verwöhnen:* VITA Cunib. C 1 non secum -batur nec indutus erat mollibus. **5** sibi -iri: *imaginari – sich einbilden:* GESTA Bereng. 4,33 Ludovicus . . . sibimet -itur honores. *gloriari – sich brüsten:* HRABAN. hom. I 58 p. 109^{C} nec sibi -atur quis . . . eo, quod ipse falsum non dicat. **B** *subi. res i. q. incitare, illicere – verlocken, verführen:* ENGELM. carm. 3,123 (MGPoet. III p. 65) ventosi numquam -tus folle favoris . . . felici iure bearis. HROTSV. gest. 220 male -tis tandem victus suadelis . . . promisit *Heinricus* (341. *ibid. al.*). EPIST. Reinh. 56 p. 52,16 nullis . . . vitę gaudiis -itur animus. *v. et p. 1500,11. adde:* HONOR. III. registr. 287 p. 208,11 cum . . . per impunite transgressionis exemplar -atur aliis ad offensam.

adi. **1. blandiens,** -entis. *adulatorius – schmeichelnd:* EINH. Karol. 8 p. 11,27 nec in prosperis falso -i fortunae adsentiri solebat. THIETM. chron. 7,12 fistulae -is more . . . respondetur. DIPL. Heinr. III. 305 p. 414,36 falsum saeculi -is honorem.

2. blanditus, -a, -um. *alliciens – lockend:* AMARC. serm. 1,400 aurea -o portantur cymbia potu.

subst. **blandiens,** -entis *m. adulator – Schmeichler:* HINCM. ord. pal. 31 ut . . . nihil . . . regno praeponerent *consiliarii,* non amicos, . . . non -es, non exasperantes.

adv. compar. ***blanditius.** *moderatius – maßvoller:* BERTH. carm. 1,84 (MGPoet. III p. 395) -ius vixit tempora data sibi *rex.*

***blandisonus,** -a, -um. *adulatorie sonans – einschmeichelnd (klingend):* SEDUL. SCOT. carm. 2,35,4 nec te nequiquam . . . prospexit . . . -is Calliope modulis. MARC. VALER. buc. 4,19 duraque -is animantur saxa camenis.

blanditia (-cia), -ae *f. script.* pl-: *p. 1500,10. praevalet in schedulis nostris plur.; sing.: p. 1500,18.20.30.33.*

adulatio – Schmeichelei: **1** *in bonam vel neutram partem i. q. verbum adulatorium, comitas – freundliches Wort, freundliches Verhalten, Freundlichkeit* (*cf.* GLOSS. I 302,1 St.-S. p-is flehon. *al.*): CAND. FULD. Eigil. I 1 quem *(puerum)* paterna pietate -is delinitum *([cf. Vulg. gen. 34,3].* RUOTG. Brun. 36 p. 37,11 -ciis melle dulcioribus. *al.*). THIETM. chron. 2,2 rex . . . filium . . . ab iniqua presumptione terroribus et -ciis amovere curavit. HELM. chron. 14 p. 29,17 multis . . . generum -ciis mulcere cepit *episcopus. al. v. et p. 1500,30. 33. c. sensu dissuasionis:* THIETM. chron. 6,88 a multis . . . tardatus nullis eorum acquievi -ciis.

2 *in malam partem:* **a** *verbum fallax, assentatio, simulata comitas – verführerisches Wort, schmeichlerische Zustimmung, erheuchelte Freundlichkeit* (*cf.* GLOSS. II 697,6 St.-S. -ciis circumvenire petummen): **α** *gener.:* RUOTG. Brun. 18 p. 17,23 innocens cor tuum venenosis . . . -is seductum est (BERTH. [?] annal. a. 1079 p. 321,14 legatis . . . -is, astutiis omnique ingenio . . . seductis). HROTSV. Bas. 113 quis *te* -is circumvenit simulatis? CARM. imag. 10,2,11 p-ciis nullo stabilis planditur *Ota* homullo. DIPL. Heinr. II. 34 p. 38,1 *quos* nullę nec minę nec -ę . . . possunt . . . pellicere (HERM. IUD. conv. 10 p. 99,3 [ed. G. Niemeyer. 1963]). EPIST. Hann. 37 p. 79,21 tune . . . ita te mihi subtraxisti, quem diu oris, non cordis -is (-dictis *cod.*) lactasti. *al.* **β** *publ. et iur.:* HINCM. ord. pal. 9 ne muneribus vel -is . . . pelliciatur *rex. favor – Begünstigung:* CAPIT. reg. Franc. 44,19 ut missi . . . exactare debeant *heribannum* absque ullius personae gratia, -a seu terrore. **b** *incitamentum, illecebrae – Verlockung, Reiz, Versuchung* (*cf.* GLOSS. IV 41,1 St.-S. -a lochunga. *al.*): WALTH. SPIR. Christoph. I 13 -cias seculi pro Dei amore contemserunt. STATUT. ord. Teut. p. 52,5 cum viriles animos per feminarum -cias frequenter contingat emolliri. *al.*

blandities, -ei *f.* **1** *adulatio, verbum adulatorium, sermo adulatorius – Schmeichelei, schmeichlerisches Wort, Schmeichelrede:* **a** *gener.:* ERMOLD. Ludow. 2,176 munera quos *(missos)* nequeant flecti nec saeva potentum -es. **b** *philos.:* ALBERT. M. bon. 344 p. 192,31 ponit *Aristoteles* . . . placentiam, si nullius gratia sit; si autem sit emolumenti gratia, vocat -em ([-am *var. l.*]. *cf. l. 59*). **c** *rhet. de captatione benevolentiae:* ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 33,20 (ed. F.-J. Schmale. 1961) tria accidentia continet *epistola:* -em in principio, causam -ei (ad -am *R*) in medio, petitionem in fine *(de re v. notam ed. p. 15).* p. 34,15 -em et petitionem. **2** *voluptas – Wonne:* CARM. Bur. B 150,3,4 iocundemur gratulantes Veneream ad -em.

***blanditiosus,** -a, -um. *fictus, simulatorius – scheinfreundlich, heuchlerisch:* BERTH. (?) annal. a. 1075 p. 279,17 sub iureiurando, ut aiunt, -us multum illud protestabatur *(item de Heinr. IV.:* a. 1078 p. 310,22 optimatibus terrificis sive -is ad se pelliciendis sermociniis . . . intimari fecit, ut *eqs.).*

***blanditivus,** -a, -um. *medic. i. q. mitigans, leniens – mildernd, palliativ:* WILH. SALIC. chirurg. 1,17 p. 308^{E} non sumas . . . eius *(polypi)* curam nisi -am ponendo super loco frigida et humida. 1,34 p. 314^{G} unctio tardat eius *(cancri)* maliciam et augmentum, et vocatur cura -a et non cura vera. *ibid. al.*

blanditor, -oris *m. script.:* pl-: *l. 51.* pra-: *l. 51.*

adulator, assentator – Schmeichler, einer der schmeichlerisch zustimmt (*cf.* GLOSS. I 40,7 St.-S. -r [p-r *a*, pr-r *c*] flehari. 41,7 slihtari): **1** *in bonam partem:* GREG. CAT. chron. II p. 120,4 *Berardus abbas* minorum . . . virorum -r humillimus. **2** *in malam partem:* **a** *gener.:* ALBERT. M. animal. 1,137 qui . . . laxam . . . habent frontis cutem, blandi quidem, non tamen sunt innoxii: sunt enim -es palam et in occulto detractores. **b** *philos.:* ALBERT. M. bon. 117 p. 77, 38 circa amicitiam excessus est, quo excedit placidus et quo excedit -r (*cf. Arist. p. 1108^{a},29* κόλαξ). eth. 4,3,1 p. 317^{b},6 qui . . . facit hoc, ut inde sibi fiat utilitas . . ., vocatur -r.

***blandium,** -i *n. munus corruptionis causa oblatum – Bestechungsgeschenk:* FORM. Sal. Merk. 51 nullum honorem nec nulla -a . . . accipere non facias *(sc. vicarius comitis).*

blandonia, -ae *f. (a* blandus *ut vid., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 394) script.:* gl-: GLOSS. III 516,47 St.-S. glandona. pl-: GLOSS. III 483,7 St.-S. pladonna. -ado-: *l. 66.72. p. 1501,2.* -edo-: *p. 1501,2.* -anco-: *p. 1501,6.* -antia: *l. 72.* -ona: *l. 66. p. 1501,2.7.* -onna: *l. 72. p. 1501, 2.* -ica: *p. 1501,2. usu attrib.: l. 72.*

1 *phlomos – Wollkraut, Königskerze (Verbascum Thapsus L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 288):* RECEPT. Sangall. I 132 herba -antia radices teris. 181 bladonna radice manipulo

[Pape]

1. Gloss. III 105,1 St.-S. -a wullina *(sim. 526,25. al.)*. 478,44 -ica. 494,25 bladonna. 495,2 bledona. *saepe.* Hildeg. caus. 4 p. 210,1 accipiat . . . succum -ae. *al.* **2** *spina alba – Weißdorn (Crataegus oxyacantha L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1216sqq.):* Gloss. III 551,24 St.-S. bedegar . . . wisdorn -a *(a)*, blanconia idem *(b)*. **3** *caulis – Kohl:* Gloss. III 478,37 St.-S. -na coli.

blandus, -a, -um.

adulans – schmeichelnd: **I** *in bonam vel neutram partem:* **A** *de anim. (plerumque de hominibus; de Deo: l. 15sqq.) i. q. benevolus, benignus – wohlwollend, gütig (cf.* Gloss. III 225,63 St.-S. -us gelinder. IV 133,19 -us manmunt. *al.):* **1** *gener.:* Hrotsv. prim. 130 affectu miti -um se praebuit *papa* illi *(duci)*. Wipo gest. 6 p. 28,25 *rex erat* bonis omnibus -us, malis severus. *al. de Christo:* Rimb. Anscar. 37 p. 72,14 Dominus et terribilis peccatoribus et -us apparebit iustis. Carm. de Iuda 2,380 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 274) Iesus horrendis -us datur in cruce mortificandus. *in cognomine:* Hist. Torn. 4,6 p. 345,5 Letbertus cognomento B-us iuvenis, concanonicus noster. **2** *cum colore quodam:* **a** *indulgens – nachsichtig:* Ermenr. ad Grim. 36 p. 579,17 tu, -e, manu haec *(scripta)* ne scindas, Homere. **b** *amabilis – liebenswert:* Waltharius 1273 unice . . . carum, . . . -um, pretiosum carpsisti florem *(sc. adulescentem)*. Hrotsv. gest. 430 extiterat *Liudulfus* cunctis -us dulcedine mentis. **c** *hilaris – heiter:* Hrotsv. gest. 308 tristitiam cogunt *(milites regem)* deponere . . . et . . . se post bella suis -um praebere ministris. **B** *de rebus i. q. mitis, amicus – einschmeichelnd, freundlich:* **1** *sensu incorpor.:* **a** *gener.:* Arbeo Corb. 24 p. 216,11 dulcidinem Dei regni -is promittebatur verbis (Conc. Karol. 22^{c},5. *al.*). Hugeb. Wynneb. 6 quosdam increpatio dura, quosdam exortatio corrigit -a. Eigil Sturm. 17 mitigare . . . -is persuasionibus. Notker. Balb. gest. 2,20 ut . . . responsum comi vultu -issimaque voce . . . rependeret *rex*. Ruotg. Brun. 36 p. 38,3 liberalitas. *saepe. v. et supra p. 257,19.* **b** *cum colore quodam:* α *iucundus, gratus – angenehm, willkommen:* Aldh. virg. I 35 p. 278,11 ut filius -is conubii nexibus nodaretur. Wandalb. mens. 339 -us sopor inrigat artus. Carm. Bur. B 116,1,3 -us heret meo corde dolor. *al.* β *humilis – demütig:* Hrotsv. Pel. 158 moneo precibus -isque rogabo. Theoph. 355 dicebat prece -a. γ *concilians – gewinnend:* Hrotsv. Pel. 174 cogit -is, quod suasit, velle loquelis. Otto Frising. gest. 1,60 p. 86,23 quos *(cardinales)* Romanus pontifex -o mitigans eloquio *eqs.* δ *pius – liebevoll:* Hugeb. Wynneb. 7 p. 112,19 per -am *(sic)* suae pietatis affectum docibiles . . . dirigendo ducebat. **2** *sensu corpor.:* **a** *lenis – sanft, mild:* Beda temp. rat. 15,37sq. Lida *(sc. mensis)* dicitur -us . . ., quod in . . . illo mense . . . -a sit serenitas aurarum. Amalar. off. 3,31,4 populus *pacem* insequitur per basia -a. Waltharius 506 attactu -o me surgere commonitato (Odilo Suess. Seb. 27). Honor. August. imag. 1,78 suus cuique color est: . . . lunae -us, soli ardens. Hildeg. scivias 1,3 p. 404^{c} -am pluviam leni motu effudit *aer aquosus. al. mus.:* Anon. ton. Schneider p. 109 quartus tonus describitur -us et garrulus, qui adulatoribus convenit (Aeg. Zam. mus. 13 p. 387^{b},3). **b** *quietus – ruhig:* Paulin. Aquil. (?) carm. 11,2,2 mare . . . undas -o gurgite aequavit. Gosw. carm. 50 freta -a parent. **c** *mollis – weich.:* Notker. Balb. carm. 9,25 p. 141 *pellicium* est tactu -um. Albert. M. animal. 1,231 labia -a parumper ridentia . . . libidinosum ostendunt. *flexilis – geschmeidig:* Nicol. Biber. carm. 1874 (ed. Th. Fischer. 1870) membra fricabit *iuvencula* cum manibus -is. **d** *sapidus – wohlschmeckend:* Walahfr. carm. 51,7 -i . . . copia musti.

II *in malam partem:* **A** *de hominibus i. q. fictus, simulatorius – scheinfreundlich: p. 1500,55.* **B** *de rebus i. q. illecebrosus, fallax – verlockend, verführerisch:* Aldh. virg. I 53 p. 311,2 femineae titillationis lenocinia ac -a (-ę *var. l.*) sermocinationis incitamenta. Hrotsv. Bas. 112 quis verbis te decepit male -is? (Theoph. 92 monitis . . . m. -is. *ibid. al.*). Theoph. 72 adducens . . . menti -a potestatis delectamenta prioris. Wipo prov. 100 mundi sperne minas et res pede subige -as. Milo carm. app. 5,65 -um tange decus: fit pulcher Adam vitiosus. *al.*

subst. neutr.: *quod gratum vel iucundum est – Angenehmes, Erfreuliches:* Wipo tetral. 255 natura iubet mutari tristia -is. Transl. Dion. Ratisb. 26 p. 366^{b},42 quanto magis dulcia, -a et usibus contigua amplectimur. *fort. add.:* Milo carm. app. 5,7 *(de beneficio)* -orum tactus domat errores.

adv. **blande** *vel rarius* **blanditer.**

adulatorie, amice – schmeichelnd, freundlich: **1** *gener.:* Iulian. Tolet. Wamb. 12 p. 512,17 quem *(ducem)* quum nostrorum exercitus -r (-e $2b^{1}$) exortaret, ut *eqs.* Willib. Bonif. 5 p. 18,27 -e adorsus est fratres. Trad. Frising. 403 ille *(episcopus)* -e consolavit eum. Waltharius 67 quos *(legatos)* Attila . . . -e suscepit. Hrotsv. Mar. 761 senior . . . haut -e dictis . . . obviat. Otto Frising. chron. 4 prol. p. 180,8 ipsam *(civitatem suam)* . . . -e consolatur *Deus. al.* **2** *cum colore quodam:* **a** *humiliter – demütig:* Gesta Apoll. 276 responsum dirae porrexit -r irae *puer.* **b** *pie – liebevoll:* Vitae patr. Iur. 1,15 p. 140,12 Romanus . . . consalutatis *eis* -issime complexisque . . . utrumque . . . deosculat. **c** *fidenter – vertrauensvoll:* Poeta Saxo 1,244 se quisque novo -e sociabat amico. *Pape*

***blasma** v.* 1. *brasina.

***blasmium,** -i *n.* (*cf.* blasphemium, *blasmus, -um) *nefas – Freveltat:* Erchemb. Cas. hist. 12 multa sacrilega ac -a (blasma *var. l.*) patrabat.

***blasmus** *vel* **-um,** -i *m. vel n.* (*cf. ital. vet.* biasmo) *infamia, bannus minor – Verruf, kleiner Bann (cf. H. Planitz, ZRGGerm. 52. 1932. p. 137.174sq.):* Chart. Ital. Ficker 113 p. 157,4 (a. 1140) vicini iuraverunt . . . non esse missos in -um a consulibus (*sim.* p. 157,7).

blasphemator, -oris *m. conviciator, calumniator – Schmäher, Verleumder:* **1** *theol. i. q. maledictor – Lästerer:* Leg. Wisig. 12,3,2 si quis Christi . . . blasphemaverit nomen eiusque sacrum corpus . . . perceptum visus fuerit reiecisse vel quamlibet iniuriarum blasphemiam in sanctam dixerit trinitatem . . ., -r ipse centenis decalvatus flagellis subiaceat. Agob. epist. 7 p. 184,11 -es et . . . maledictores esse Iudęos Domini Dei Christi. Mirac. Germ. 30 (MGScript. XV p. 16,23) Ragenarius *(sc. dux Normannorum)*, -r Dei omniumque sanctorum. Humb. Sim. 2,26 p. 171,19 si qui hactenus . . . devoti susceptores Domini fuerant, non improbi -es eius . . . existunt. Donizo Mathild. 2,186 -es, qui sunt sathanae quoque proles, conterat *Mathilda.* Cod. Udalr. 168 p. 296,15 antichristi nostri *(sc. Tanchelmi haeretici)*, perturbatoris et -is ecclesiae Christi. Const. II 158,8 contra divini -es nominis et catholice detractores fidei *(sc. haereticos)* provocamur. *al.* **2** *usu communi:* Ioh. Codagn. annal. a. 1226 p. 80,2 (vs.) sed ne ritimi dictator videatur -r.

blasphemia, -ae *f. vel rarius* **blasphemium,** -i *n.* (βλασφημία) *script.:* pl-: *p. 1503,1.5.11.21.23.34.* -sfe-: *p. 1503,17.39.48.* -me(um): *p. 1503,43. metr. (cf. p. 1504, 49sq.): fere* -phē-; -phĕ-: *p. 1503,4.30.*

I *usu act. i. q. convicium, insultatio, probrum – Beschimpfung, Verhöhnung, Schmähung (cf.* Gloss. II 118,18 St.-S. -a scelta. 140,36 -e lastrunga. 147,22 -is bismerum. 321,7 -e proferuntur meinspraha): **A** *eccl. i. q. maledictio – Lästerung:* **1** *def.:* Herbord. Ott. 2,35 p. 742,36 -a est de impuro corde et mala conscientia et fide ficta odisse Deum. Albert. M. summ. theol. II 18,119,2 p. 377^{b},27 -a est impositio falsi criminis in Deum. 23,140,3,1 p. 474^{b},19 tres sunt species -ae: prima est, cum attribuitur Deo, quod ei non convenit; secunda est, cum ab eo removetur, quod ei convenit; tertia, cum attribuitur creaturae, quod soli Deo appropriatur. p. 475^{a},31 -a . . . dicitur . . . proprie et extenso nomine; proprie non fit nisi in Deum; extenso nomine fit etiam in creaturam, in qua est potestas Dei sicut in praelatos. 23,140,3,2 p. 477^{a},10 proprie loquendo -a est in verbis; aliquando tamen refertur ad facta. *al.* **2** *de usu:* **a** *in univ.:* Beda hist. eccl. 2,19 p. 124,3 -ae stultiloquium est dicere esse hominem sine peccato. Bonif. epist. 73 p. 149,1 *(de peccato violatae monialis)*

[Humperdinck]

quasi -am (-um, p-um *var. l.*) Deo inrogasset, qui hoc reus sit. URSIN. Leod. 14 (MGMer. V p. 336,6) ut, dum . . . labiae essent incisae, . . . per hoc cideret (*i.* cederet) -e (*cf.* VITA Leod. 1,488 [MGPoet. III p. 19] -is Dominum quo carperet acris). MIRAC. Genes. Hier. 4 iudicio ad eum ob plasfemiam caelitus perlato ex equo corruit. RIMB. Anscar. 29 p. 60,3 quantas . . . -as in Deum illatas ibi sustulerit. EPIST. Hann. 21 p. 51,7 adversus ipsum apostolorum principem novo et inaudito -ę genere insurgunt. EPIST. Ratisb. 8 p. 310,18 quorum *(doctorum)* dictis contraire spiritui sancto, qui per eos locutus est, p-am est inferre. DONIZO Mathild. 1,1287 o -a *(sc. in papam)* non hic neque post abolenda. HELM. chron. 84 p. 162, 11 corripuit eum dux de verbo -ae. *al. v. et l. 68. p. 1502,37. 1504,42sq.* **b** *de haeresi vel incredulitate:* LEG. Wisig. suppl. 3 p. 474,42 ut detestabilior inveniatur in eis *(Iudaeis apostatis)* profanatio -ae. CONC. Karol. 23 p. 203,24 peiores hereses vel maiores -femias, quam ante in eius *(Felicis episcopi)* scriptis vel dictis umquam audissemus, ibidem cognovimus. HRABAN. univ. 18,5 p. 502^{B} -am suam in omnem scripturarum seriem permiscentes *haeretici*. NOTKER. BALB. notat. p. 64,17 defensionem creatoris . . . contra p-as calumniatorum. EPIST. Ratisb. 10 p. 321,6 ut ita verba Dominica accipiantur, ut a spiritu sancto sunt prolata, ne p-ę nota inuratur. CAES. HEIST. hom. exc. 40 in tantum turbavit eum spiritus -e, ut inciperet dubitare. *al.* *de repudiatione deorum paganorum:* BEDA hist. eccl. 1,7 p. 19,9 ut contemtor divum *(sc. confessor Christi)* meritam -ae suae poenam lueret. **B** *usu communi:* **1** *in univ.:* CAPIT. reg. Franc. 33,35 lites et contentiones adque -a, sive in conviviis sive in conplacito, omnino devitentur. VITA Leod. 1,441 (MGPoet. III p. 18) Ebroinus . . . -is fratrem variis irrisit utrumque. RUOTG. Brun. 15 hinc -ę maledicta, probra et multimoda impietatis commenta *(in Brunonem)*. GERH. AUGUST. Udalr. I 9 p. 396,49 octavum *vitium* superbia cum sua prole, contemptu, invidia . . ., -a (p- *1*), murmuratione. CAES. HEIST. hom. exc. 135 -as in alterutrum evomentes *obsessi. al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *plur. i. q. loquacitas turpis – schandbares Schwätzen:* THIETM. chron. 1,24 p. 32,1 etsi mea *(sc. diaboli)* nunc sit voluntas tuis frustrata -femiis. **b** *exsecratio – Verwünschung: v. p. 1504, 25.* **c** *inculpatio – Anschuldigung:* GEBER. summ. 1,7 p. 507 si . . . ęs tuum perdideris, non . . . nobis -as iniungas.

II *usu pass.:* **A** *rumor adversus, crimen – üble Nachrede, Vorwurf:* CHRON. Fred. 4,51 liberare potebas de -eo causam hanc. FORM. Sal. Merk. 64 non invenimus de eius opinione nulla mala nec nulla -a. CAPIT. reg. Franc. 33,13 a quibus *(praepositis damnosis)* magis nos -a vel detrimenta oriantur. LEO III. epist. 10 p. 102,31 blasfemati fuerunt *missi mortui* et de ipsis, qui vivunt, nullus iam sine -femio esse videtur. **B** *ignominia – Schande:* VITA Leod. 29 (MGMer. V p. 310,4) ut -am suae crudelitatis valeret ab oculis humanis afferre. *iur. i. q. infamia – Verruf:* CAPIT. reg. Franc. 64,11 de latronibus, qui magnam habent -am: quicumque aliquem ex ipsis conpraehenderit, nullum dampnum exinde patiatur.

blasphemo, -avi, -atum, -are. (βλασφημεῖν) *script.:* pl-: *p. 1504,22.* -sfe-: *l. 47.61.63. p. 1504,36.42. struct.: acc.: passim. dat.: p. 1504,10. acc. c. inf.: p. 1504,2sq. metr.: semper* -phē- *in schedulis nostris (cf. p. 1504,49sq.).*

I *conviciis, insultationibus, probris afficere – beschimpfen, verhöhnen, schmähen (cf.* GLOSS. I 711,40 St.-S. -at uber spirihitsih [*d*], bosod [*c*]. 759,2 -amur picigen werden. 782,15 ostentui habentes i. fingar ceihan vel -femare): **A** *eccl.:* **1** *in univ.:* LEX Raet. Cur. 9,3 probare . . ., quid . . . patronus contra Deum -femasset. WALTH. SPIR. Christoph. I 25 -ando *rex* subsequitur: *'eqs.'* EKKEH. IV. bened. I 16,46 -at flatum, qui non vult flere reatum *(cf. Vulg. Luc. 12,10. al.).* ALBERT. M. summ. theol. II 23,140,3,2 p. 476^{b},47 quod dicuntur damnati -are, potius est ex amaritudine . . ., quam sit ex aliquo spiritu blasphemiae. CHART. Babenb. 232,38 si *quis* autem Deum aut sanctos -verit, huic lingua precidatur. *al. v. et p. 1502,35.* *de Christi abdicatione sollemni:* HROTSV. Theoph. 230 praesumpsisti . . . -ando mei *(sc. Mariae)* sanctum contempnere natum. 288 Christum . . . scriptis -vi. **2** *de haeretice docendo:* CONC. Merov. p. 57,12 qui *(haeretici)* Dei filium non semper cum patre fuisse, sed a tempore coepisse -ant. LIBER diurn. 84 p. 95,21 concilium . . . Arrium deitatem -antem . . . expulit. HRABAN. univ. 18,5 p. 502^{A} haeretici Dominum Iesum Christum -antes. HERM. IUD. conv. 16 p. 113,11 (ed. G. Niemeyer. 1963) os eorum *(Iudaeorum)*, quod Christum -ando et sancte eius ecclesie derogando in celum ponere . . . presumunt. *al. v. et p. 1505,66.* *de deis paganorum repudiandis:* AUDRAD. carm. 3,4,19 -antur . . . per vos pia numina divum. HROTSV. Pel. 57 -are diis auro fabricatis. *fort. add.:* VITA Norb. II 15$^{in.}$ *(in imag.)* si videris hominem rebus visibilibus irretitum, . . . -antem Mercurium, noli ab eo quaerere, quare homines sancti . . . mala . . . patiantur. **B** *usu communi:* **1** *in univ.:* CHRON. Fred. 4,42 p. 142,15 Chlotharius fuit . . . puellarum suggestionibus nimium annuens; ob hoc quidem -atur a leudibus (*cf.* 4,80). LIUTG. Greg. 4 coeperunt . . . eum -are, quantum potuerunt. HROTSV. Gong. 139 -are ducem tacitis coepere susurris. RUOTG. Brun. 17 nec . . . quisquam tam demens inventus est, qui maiestatem regiam *(sc. Ottonis)* -ret. EPIST. Hann. 19 p. 45,29 ordinem clericorum inverecunde -are. MANEG. ad Gebeh. praef. p. 311, 12 catholice religionis duces . . . publice p-ando acerrima reprehensione derisit *episcopus. al. v. et p. 1503,47.* **2** *c. colore quodam:* **a** *exsecrari – verwünschen:* GEBER. summ. 1,12 -ti sint ergo in ęternum, quia blasphemias et maledictionem posteris reliquerunt . . . et ego -andus sim, nisi errores illorum corrigam. **b** *male tractare – schlecht behandeln:* CHRON. rhythm. Austr. 358 clericus per hunc *(Ottonem imperatorem)* -atur. **c** *noxium dicere – als schädlich bezeichnen:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,15 p. 21b^{v} quicumque comesturus est azimos panes vel alios superius -tos, comedat cum calidis eos.

II *de iudicio i. q. reprehendere – anfechten, 'schelten' (cf. Brunner, Rechtsgesch. II. p. 473sqq.):* CAPIT. reg. Franc. 44,8 de clamatoribus vel causidicis, qui nec iuditium scabinorum adquiescere nec -femare volunt, antiqua consuetudo servetur, id est, ut in custodia recludantur, donec unum e duobus faciant. LEG. Lang. p. 421^{a},15 in custodia recludatur, donec . . . aut consentiat aut -et iudicium.

subst. **blasphemans,** -antis *m.* *sacrilegus – (Religions-)Frevler:* IULIAN. TOLET. insult. 2 nutricem te scandali recognosce *(sc. Gallia)*, fomitem mali, matrem -femantium (blasphemiae *var. l.*), novercam infidelium.

blasphemus, -a, -um. (βλάσφημος) *script.:* pl-: *l. 56.67sq.* -sfe-: *l. 63.70.* *metr.: fere* -phē- *in schedulis nostris (cf.* LUP. FERR. epist. 20 p. 27,26sqq. Graecus quidam Graecos '-us' dicere correpta paenultima . . . asseruit . . .; Prudentius [*ham. 2*] . . . id nomen sic posuit: 'divisor -e Dei'; hinc . . . manavit, ut '-us' et 'blasphemo' accentum in paenultima sillaba sortirentur). -phĕ-: PAULIN. AQUIL. carm. 1,107.

I *adi.:* **A** *usu act. i. q. invectivus, insultatorius, probrosus – beschimpfend, höhnisch, schmähsüchtig:* **1** *theol. i. q. maledicus – lästernd, Läster-:* **a** *in univ.:* AUDRAD. carm. 3,3,77 vox -a meas . . . ne scalperet aures. THEOD. AMORB. comm. p. 32,8 noli . . . tam p-a verba in mea *(sc. episcopi)* presentia proferre. HERBORD. Ott. 2,35 p. 742,41 -us *est hostis antiquus*, quia serviliter metuens etiam odit eum, a quo se dampnatum . . . novit. CAES. HEIST. hom. exc. 263 in dyalogo beati Gregorii de puerulo -o. **b** *de haereticis et incredulis:* LIBER diurn. 84 p. 98,10 -us Dioscurus simul et delyrus Eutyces. CONC. Karol. 24 p. 204,13 per suum *(sc. Felicis)* -femum libellum. IOH. SCOT. carm. 4,1,72 omne meum virus fundam *(sc. diabolus)* -a per ora *Iudaeorum eqs.* *de repudiatione deorum paganorum:* HROTSV. Pel. 259 ni . . . -am respuant rationem. **2** *usu communi:* PURCH. Witig. 35 p-as . . . me contra mittere voces. CARM. pro schola Wirz. 96 tu cultor furni teneas sortem taciturni . . ., turpis, p-us. VITA Ermin. 35 p. 497,6 dyabolus . . . verba per eam *(mulierem)* -fema et turpia proclamavit. **B** *usu pass. i. q. infamis – verrufen:* CAPIT. reg. Franc. 183,3,61$^{tit.}$ de nimium -is latronibus *(cf. p. 1503,52).*

[Humperdinck]

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *usu act. i. q. conviciator, insultator – einer der beschimpft, verhöhnt, Lästermaul:* **a** *theol. i. q. homo maledicus, sacrilegus – Lästerer, (Religions-)Frevler:* **α** *in univ.:* AUDRAD. carm. 3,2,43 audisti, -e, tibi . . . quae tenebris poenae maneant. MIRAC. Germ. 30 (MGScript. XV p. 16,28) quando iam dictus -us *(antea:* blasphemator, *v. p. 1502,41)* ab ipso sancto percussus est viro. CHART. Naumb. 111 eum *(depraedatorem praeposituae)* . . . ut rebellem et -um compellite ad satisfactionem. **β** *de haereticis et incredulis:* WALAHFR. imag. Tetr. 36 -um . . . Dei *(sc. Tetricum Arrianum)* ipsius sententia mundi ignibus aeternis . . . addicit. ANNAL. Fuld. II a. 887 p. 106,18 rex regum . . . concitavit animos imperatoris in -um *(sc. Liutwartum haereticum).* STATUT. ord. Teut. p. 86,17 si . . . ad -os nominis christiani . . . abscesserit. ALEX. MIN. apoc. p. 334,6 beatus Albertus . . . ab ipsis -is *(sc. Prutenis)* est martyrio coronatus. *de repudiatoribus deorum paganorum:* HROTSV. Pel. 257 nostri -os urget cultus . . . subdere mox morti. **b** *usu communi:* WALAHFR. carm. 1,35 ut sine labe suae graderentur ad omnia vitae, -is ne forte locum vis sancta dedisset. **2** *usu pass. i. q. homo infamis – ein Verrufener:* CAPIT. reg. Franc. 278,3 p. 344,30 si . . . iudex noster . . . talem -um (*syn.:* infamis, clamosus) comiti in mallo suo non praesentaverit. **B** *fem. i. q. sacrilega – (Religions-)Frevlerin:* GESTA Trev. cont. I 15 p. 188,15 praeposuit *episcopus monasterio* quandam neptem suam . . . arte magam, veneficam, incantatricem, -am. *de repudiatione deorum paganorum:* HROTSV. Dulc. 11,3 capite -as has et in ignem proicite. 12,5 fallacibus huius -ae praesagiis.

***blasso,** -are. *(ital. vet.* biasciare, *fort. a* *blaesiare, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 211) inf. praes. usu subst. i. q. depastio (molesta) – das (mühsame) Abweiden:* MOSES PANORM. marisc. 1 p. 145,1 quando bene non nascuntur dentes, non poterunt *equi* ipsi bene pascere . . . et -are eorum est per dentes masselarios.

blata *v.* blatta. **blateola** *v.* bratteola.

***blateramentum,** -i *n. garritus – Geplapper:* VITA Ermin. 35 p. 497,8 cum . . . sacerdotes super eam dicerent exorzismos, 'vestra', inquit demon, 'verba non curo nec adtendo -a'.

blateratus, -us *m. balatus – das Blöken:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 4,8 p. 143,17 vox diversa est in animalibus, sicut . . . hinnitus in equo et -us vel balatus in ove.

blatero, -avi, -are. *script.:* pl-: *l. 59. p. 1506,2.* bra-: *p. 1506,3.* -act-: *l. 59.71.* -atte-: *l. 59.62. metr.:* blā-: *l. 62.* blă-: *l. 51.58sq.64.*

1 *de hominibus:* **a** *strictius i. q. haesitantia vel blaesa verba proferre – stottern, lispeln* (*cf.* GLOSS. III 350,46 St.-S. -o vel balbucio lispen): NOTKER. BALB. Gall. 1^{h},10 omnigenarum murmure vocum vix -ando fessus abibo. gest. 2,17 p. 83,10 hęc vix egre . . . Desiderius singultando -vit: *'eqs.'* **b** *latius i. q. garrire, stulte loqui vel affirmare – schwätzen, dumm daherreden oder behaupten* (*cf.* GLOSS. III 225,37 St.-S. -o blebbezen): **α** *absol.:* VITA Dalm. 7 (MGMer. III p. 547, 24) frustra -antem demonem ab hominibus archana dispellit *sanctus.* SEDUL. SCOT. carm. 2,55,13 ore hians patulo *mendosus* -at . . .; credas septenos verba sonare viros. WARN. paracl. 200 voces has iterat vir malus et -at (p-, blatt-, blact- *var. l.*). HUGO TRIMB. registr. 594 Avianus in . . . suo carmine -ans ut anus. *de ebriis:* ABBO SANGERM. bell. 3,93 blatterat (gloss.: stulte loquitur) . . . indignum referens brancho prorsusque brutescit. EKKEH. IV. bened. I 26,105 ebrietas variis facit hos -are loquelis. **β** *c. acc.:* AMALAR. off. 4,32,14 divisionem *personarum patris et filii,* quam -at (blasfemaverat *var. l.*) Arrius. *in fabula:* CARM. Otton. III. 20,3,45 lingua dolosa *vulpis* sed -vit, post quod aperta causa probavit. **γ** *c. inf.:* CARM. pro schola Wirz. 85 fictis hunc rosisti maledictis te se doctorem -ando tenere priorem. **δ** *seq.* quia: PETR. DAM. grat. 9 p. 29,11 quomodo ridenda fatuitas hominum impudenter blacterat, quia symoniacus sacramenta non habet?

2 *de arietibus i. q. balare – blöken:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,1 arietes crissitant vel -ant (p- *F*). CARM. Bur. B 132,3^{a}, 11 aries braterat ovis atque balat. *Humperdinck*

blatinus *v.* blattinus.

1. blatta, -ae *f. script.:* pl-: *l. 14.* -act(a): *l. 10.* -at(a): *l. 9. ?form. nom. sg.* -is: *l. 13.14. metr.* blāt(a): *l. 9.*

1 σίλφη, *tinea – Schabe, Motte (cf. W. Pfeifer, Wörterbuch der deutschen Tiernamen. Beiheft 2. 1965. p. 305qq.):* AMARC. serm. 3,367 lucifugeque volant acclini vespere blate *(cf. Verg. georg. 4,243).* ALBERT. M. animal. 26,11 blactae vermes sunt a colore sic vocati, quia manum tangentis tingunt blacteo colore, qui niger est *eqs. (cf. Isid. orig. 12,8,7).* **2** *vespertilio – Fledermaus:* GLOSS. III 458,25 St.-S.-is fletharmus. 672,21 vespertilio vel p-is fledirmus (720,59 v. vel -a). *ibid. al.*

2. blatta, -ae *f.* (βλάττη) *script.:* pl-: *l. 37sq.* bra-: *l. 24.32.* -acc(a): *l. 29.46. p. 1417,18.* -anc(a): *l. 31.* -act(a): *l. 24.26.34.39. al.* -at(a): *l. 24.38.40. form. nom. sg.* -e: *p. 1417,18. metr.* blāt(a): *l. 40.*

1 a *color purpureus – Purpur(farbe), Purpurfarbstoff (cf.* GLOSS. III 312,44 St.-S. -a species purpurę blatera *[cf. Ahd. Wb. I. p. 1186]):* **α** *gener.:* ABBO SANGERM. bell. 3,14 brathea -a (gloss.: purpura) . . . militię Christi . . . nullatenus absint. 3,47 fulgeat ecclesiis ostrum (gloss. cod. Q p. 122: brata). DYASC. p. 149^{b} purpura marina, quam alii blacta Bizantiam appellant eo, quod in Bizantio primum est inventa, que ideo blacta appellatur eo, quod quasi blactula sanguinis apparet. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 370^{A} blacta Bizantia est quaedam superfluitas, quae invenitur in ore vel brancis cuiusdam piscis, qui Bizantium dicitur. ALPHITA I p. 280,14 blaccca *(sic?)* est squamma piscis et invenitur in fronte piscis degentis in concha . . .; sed nos utimur blanca Bisantia *eqs.* **β** *pharm.:* ANTIDOT. Augiens. p. 50,33 bracta Bisantea nova ustulata. THADD. FLORENT. cons. 12,143 fiat . . . mixtura cum pulvere blacte Bizancie *eqs.* **b** *pannus purpura tinctus – purpurfarbiger Stoff:* CONC. Karol. 44^{A} p. 480,6 misimus . . . tyrea II, -as veras II, dirodina II. ANGILB. eccl. Cent. 3 p. 177, 30 casulas . . . de p-a XV (HARIULF. chron. 3,3 p. 88,17 ex plata). AGNELL. lib. pont. 119 fecit thecam super . . . altare ex blacta alithino (155). SALOM. III. carm. 1,29 p. 299 dulcius hoc . . . blatis eborique fuisset. *latius i. q. pannus pretiosus – kostbarer Stoff:* GLOSS. II 5,22 St.-S. bis coctis -is mit zuri uaruun fellolum *(spectat ad Alc. Avit. carm. 3,223).* 770,25 -is fellolunt. **c** *purpura vel murex – Purpur- oder Stachelschnecke (Purpura Brug. vel Murex L.):* ALBERT. M. animal. 4,56 hoc . . . convenit . . . generibus ostreorum, quae laha dicuntur, quae sunt blaccae quaedam. 4,60 concae . . . redolentes sicut redolent -ae Bysantiae (veget. 6,168).

2 *acus marina – Seenadel: v. p. 1417,18.*

blatteus, -a, -um. *script.:* pl-: *l. 55.* -act-: *l. 11.* -ate-: *l. 55.*

1 *purpura tinctus – mit Purpur gefärbt, purpurfarben:* GESTA Font. 17 p. 53,32 -am . . . casulam. SIGEB. GEMBL. chron. a. 510 Ludowicus rex ab Anastasio imperatore . . . tunicam -am accepit. **2** *croceus – goldgelb:* CARM. lyr. 3,1 (NArch. 50 p. 582; s. X.) plateo collo . . . in quercu canet *aureolus.* **3** *niger – schwarz, dunkel: v. l. 11.*

blattinus (blati-, balatti-), -a, -um. *purpura tinctus – mit Purpur gefärbt:* CHRON. Barth. (MGScript. XXXI p. 193,21; s. XII./XIII.) Nero . . . piscabatur retibus aureis, que blatinis (balattinis *A*) funibus extrahebantur (*item spectat ad Eutr. 7,14,1:* CHRON. Tiburt. [MGScript. XXXI p. 230,4]).

***blattula** (blact-), -ae *f.* (2. blatta) *guttula – Tröpfchen: v. l. 26.* *Pape*

***blava, *blauda** *v.* *bladum.

***blaveo,** -ere. (*cf. theod. vet.* blao) *caeruleum esse – blau sein:* CONR. MUR. clip. 22^{b} dux Schlesie tres pavones habet, ex his hic viret, hic -et.

***blavetinus,** -a, -um. *caeruleus – blau:* CHART. Tirol. notar. II 47 (a. 1242) observare . . . I warnaciam -i panni.

1. blavum *v.* blavus. **2. *blavum** *v.* *bladum.

blavus, -a, -um *vel* ***blaveus** (-ius), -a, -um. *script.:* pl-: *b. 1507,13.14. al.* breve: *p. 1507,4.5.*

[Rudolph]

1 *adi.:* *caeruleus – blau:* **a** *strictius:* CARM. Aldh. 2,162 colore . . . -eo (CONR. MUR. clip. 45[a] Rotenburg -ius color est a posteritate. 57[b] -vus color *delphini.* MOSES PANORM. marisc. 2 p. 147,20 quando color oculi est breve [*sim.* p.148,1 si oculi . . . fuerint breve]. *al.*). MAPPAE CLAVIC. praef. p. 187, 14 quando videris fumum exire . . . -vum. GLOSS. Roger. I A 2,21 qui *(pulvis)* fit de attramento et panno -vo. WALTH. AGIL. med. 3 p. 91,18 duo frustra filtri -vi. CONR. MUR. clip. 17[b] clipeo . . . -eo (53[a] -ium clipeum. *cf.* 50[a]). CHART. LUX. III 396,4 vestes mee -ee. *spectat ad vestimenta liturgica:* CATAL. thes. Germ. I 31,3 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; s. XIII.[1]) una capsula . . . cum cindato -io. 31,12 due cappe de -io examito (111,21 de plavo e.). 31,31 subtile -eum (111, 14sq. unum plavum . . ., item plavum distinctum cum croceis flosculis). *ibid. al. (v. ind.).* **b** *latius i. q. maculis caeruleis affectus, contusus – blaue Flecken habend, blau geschlagen, 'verbleut':* CHART. Biel. 4,38 (c. 1214) qui proclamaverit ad arma non vulneratus et non -eus et non spoliatus. **2** *subst. neutr.:* *infector sucus caeruleus – blauer Farbstoff:* GLOSS. Roger. I A 3,20 p. 693,31 qui *(pulvis)* fit de . . . aceto et panno tincto in -vo vel glauco. *Rudolph*

blechon (bledio, leluon), -onis *f.* (βλήχων) *puleium – Polei (Mentha Pulegium L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. III. p. 161sqq):* DYASC. p. 156[b] *pulegii genus* florem purpureum proferens . . . comuni nomine pantagatio vocatur . . ., ab aliquibus etiam bledio nominatur. ALBERT. M. animal. 8,42 polegium cervinum sive agreste, quod Avicenna leluon Arabice vocat. *cf.* glechon.

bledo *v.* blitum. **bledona** *v.* blandonia.

***blefaraticus** *sim. v.* *blepharocatochon.

***blepharocatochon** (blefaraticus *sim.*) *n. (an adi.?)* (βλεφαροκάτοχος) *ferramentum, quo palpebrae retinentur – Instrument zum Festhalten der Augenlider:* ARS med. 6 ut . . . feramentorum nomina describam: . . . obthalmositum, blefaraticus (blofaracatucos *G*, blefarocatochon *P*), acus.

***blepharoxystum** (blefaroxistu) *n.* (βλεφαρόξυστον) *ferramentum, quo palpebrae raduntur – Instrument zum Abschaben der Augenlider:* PAUL. AEGIN. cur. 88 convertentes palpebram radamus . . . cum instrumento blefaroxistu (*3,22,12* τοῦ . . . βλεφαροξύστου) appellato.

blesus *sim. v.* blaesus. **bleta** *sim. v.* blitum.

***blicka** (plika), -ae *f.* (*theod. vet.* blicke) *piscis quidam (sc. ex familia Cypridinarum) – Güster, Blicke (Blicca björkna L., cf. H. Fischer, Münchner Beitr. z. Gesch. d. Naturw. 1927. p. 462):* HILDEG. phys. 5,25 -a (plika *G p. 462,5*) . . . in summitate aquarum libenter versatur.

blicus *v.* blitum.

1. *blida, -ae *f.* *(orig. dub., cf. theod. vet.* blide, *v. et M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch. I. 1869/72. p. 307) script.:* bidd(a): *l. 53.* -it(a): *l. 59.* *ballista – Schleudergeschütz (cf. K. Huuri, Zur Geschichte des mittelalterlichen Geschützwesens. 1941. p. 11sq.):* RYCCARD. chron. a. 1239 p. 203,18 ingenia, que bidde dicuntur. CONST. II 338 p. 447,10 pro -is faciendis XVIII marcas. ALBERT. M. meteor. 4,3,5 p. 779[b],22 proiectoria -arum et maganorum vulnerata per telum . . . plus non valent. phys. 8,2,4 p. 570[a],4 vecti in machinis, qui dicuntur . . . manganelli vel tribuchi vel -ae, movent lapidem. somn. 2,1,5 p. 163[b],17 movetur lapis, postquam non tangitur chorda blitae. NICOL. BIBER. carm. 1732 (ed. Th. Fischer. 1870) iste *(carpentarius)* parat -am. *al.*

2. blida *v.* blitum. ***blisciduS** *v.* *blixidus.

***blisso,** -are. (blaesus) *balbutire – lallen:* MIRAC. Bert. 4 p. 511,24 ille *(mutus surdusque)* . . ., quia aliud loqui nescivit, -ando respondere temtabat.

blitum, -i *n. vel* **blitus,** -i *(m.) vel* ***blita,** -ae *f. vel* ***blitis,** -is *f.* (βλίτον) *script.:* ble-: *l. 69. p. 1508,4.7.18.24. al. adde* GLOSS. III 549,50 St.-S. bleta (*a*, bleca *b*). belta: GLOSS. IV 40,23 St.-S. -c-: GLOSS. III 536,21 St.-S. blicus. *v. et l. 68.* -d-: *p. 1508,5.13. form.:* *nom. sg.* -e: ROGER. SALERN. chirurg. 3 p. 212,44. *gen. sg.* bledonis: *p. 1508,13. metr.* blē-: *p. 1508,10.*

1 *amarantus – Liegender Fuchsschwanz, Amarant (Amarantus viridis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 242sq.):* AESCULAPIUS 12 olera, quae non sunt utenda, id est bletas, olorstordes et betas (CAPIT. reg. Franc. 32,70 habeant . . . b., . . . -das). PAUL. AEGIN. cur. 249 p. 190,20 lactuce et malve et -us *(3,74,4* βλίτου *[βλίτα D]).* DYNAMID. Hippocr. 1,29 bletus virtutem habet frigidam et glutinosam. GLOSS. III 522,29 St.-S. -um stur. DYASC. p. 43[b] bleta iecore laborantibus . . . esui datur. Ps. ODO MAGD. herb. 300 caput ablutum reddat decoctio bletae. BERNH. PROV. comm. 2,3 p. 280,9 succus et semen malve, -is vel -us. WILH. CONG. chirurg. 1794 ad spinam extrahendam . . . -is decoquatur. MOSES PANORM. marisc. 19 p. 187,18 accipe . . . radices bledonis. *al.* **2** *seucla – Runkelrübe, Mangold (Beta vulgaris L., var. Rapa Dum. vel var. Cicla L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 583sqq.):* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,44 -is, quae et sicla dicitur (Ps. GERH. CREM. sal. I 10. ALPHITA I p. 280,18 bleta, s. idem). ALBERT. M. veget. 2,109 caulis et -us. 6,379 *mandragora* habet folia similia foliis -i (-is *A*). *al. v. et p. 1458, 50.53.* **3** *dictamnus – Diptam (Dictamnus albus L., cf. Marzell, op. cit. II. p. 122sqq.):* GLOSS. IV 364,5 St.-S. -us (ble- *cod. a. corr.*) dictamnum wiswrz. **4** *chrysolachanum – Gartenmelde (Atriplex hortensis L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 512sqq.):* ALPHITA II p. 22,5 beta maior vel bleta . . ., atriplex agrestis vel domestica idem. *fort. add.:* ALPHITA I p. 280,19 -us, ortus, coxalidas idem. p. 304,39 orcus, -us idem.

blityri (blicteri). (βλίτυρι) *vox nihil significans: v. p. 1301,40.*

***blixidus** (blisc-, plex-), -a, -um. (*cf.* βλιχώδης) *glutinosus, mucosus – klebrig, schleimig:* FRAGM. mul. IV p. 47,3 matrice carnate sunt et hos humaectum habent et sputum multum et -um (*sim.* VI p. 604,8). TRACT. de caus. mul. 69 p. 45,10 si . . . rustrum matricis . . . -us et male olidus est. 79 si . . . menstrua . . . est plexida. 83 in ipsa matrice tumorem habent bliscidus.

***bloio,** -ire. *(cf. francog. vet.* esbloir, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 404)* *cilia filo constringere, ciliare – die Augenlider zusammenschnüren, aufbräuen:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 146,32 sunt oculi ipsorum *(falconum)* contegendi et claudendi . . . et huiusmodi opus appelatur ciliare seu -ire. p. 147,9 quamvis sint nidasii, tamen sunt ciliandi et -endi.

***blolus, -um** *v.* *brogilus.

***blondus,** -a, -um. *(orig. germ., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 415) flavus – blond:* ACERB. MOR. hist. p. 168,25 (rec. M) frater imperatoris . . . erat . . . capillis -is.

blucus *v.* bruchus. ***bluda** *v.* *bluta.

***blula** *v.* *brogilus. **blumbum** *v.* plumbum.

***bluta,** -ae *f.* (abluta, *cf. ital.* biuta, *v. et Meyer-Lübke, REW[3] nr. 32) script.:* brit-: *l. 58.* blat-: *l. 54.* -d-: *l. 57.* -tt-: *l. 54.58. form.* blut(t)i: *l. 54.56.* *gluten – Leim, Bindemittel:* COMPOS. Luc. K 7 cum -am de obum gallinacium (COMPOS. Matr. 78,3 quale laborem deaurare volueris cum blutti de ovo gallinaceo). K 9 -a (bla- *L*) faciatur corius taurinum crudum *eqs.* (COMPOS. Matr. 78,4 -i de corio taurino cappilatum minutatim). K 26 de -am taurotica. MAPPAE CLAVIC. 91 adicies gummi et blude siccum. COMPOS. Matr. 81 de britta taurium . . . pannum unge et inaura. *al.* *v. et* abluta.

***bluttaon.** *(orig. inc.) vox incantationis:* FRAGM. mul. I 60 scribes in carta . . . 'ur non bur non -n' et legas in coxa dextera.

***blutto** (bluto), -avi, -are. *(orig. lang., cf. W. Bruckner, Die Sprache der Langobarden. 1895. ind. s. v.) despoliare – ausplündern:* LEG. Lang. p. 124,23 si casam cuiuscumque -verint (bluta- *5.9*, debluta- *6*). *Pape*

boa (boba, boas), -ae *f.* **1** *draco, hydrus – (Wasser-)Schlange:* ALDH. virg. I 29 p. 266,14 draconem . . ., quem boam vocant ab eo, quoniam tantae inormitatis existat, ut boves . . . gluttire soleat *(cf. Hier. vita Hilar. 39).* VITA Magni Fauc. 37 vermis magnus, cui vocabulum erat a vocis sono boas. ALBERT. M. animal. 25,20 boa de genere draconum est

[Payr]

tertii ordinis *eqs.* **2** *morbus papularum rubescentium – Rote Blattern:* ALBERT. M. animal. 25,30 dicit . . . Plinius *(nat. 28,244)*, quod antiqui dolorem contingentem ex morsu eius *(hydrae)* vocaverunt boam eo, quod fimus bovis multum valet ad curam ipsius. *inde per errorem i. q. vehemens – stark:* ABBO SANGERM. bell. 3,10 sistere sincophanta verere, boba (gloss.: vehemens, robustus; *cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz V 8,9* boba vehemens rubor) tamen adsis.

***boal** *v.* *bal.

boalca (-e) *subst. buglossa – Ochsenzunge (Anchusa officinalis L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 262):* GLOSS. III 470,3 St.-S. -a i. hosenzunga (486,21 -e ohsenzunga. 494,16. 603,43).

boao *v.* boo. **boarius** *v.* 1. bovarius. **boas** *v.* boa.

boatus, -us *m. form. abl. sg.* -o: *l. 32.*

1 *de hominibus et vocibus eorum:* **a** *vociferatio, clamor – Geschrei:* NICOL. BIBER. carm. 1701 (ed. Th. Fischer. 1870) *textores* primatum per ineptum sepe -um obtinuere. *c. sensu detrectandi de sermone poetico:* CARM. Cenom. 5,63 sermo . . . incultus torvo garrire -u exsequitur passim coeptus amore tuo. GODESC. SAXO carm. I 7,55 *poesis* sancto flatu, non vili inflata -u . . . demulcet mentem. **b** *cantus – Schall:* WALAHFR. Wett. 846 *visa* manifesta voce canenda et cunctis liquido citius dicenda -u (gloss. R: sono). **c** *praedicatio – Verkündigung:* VITA Altm. 18 aereae . . . columnae erant doctores, doctrinae -u dulciter ut aes sonantes. *expressius de concilio:* CARM. libr. II 26,5 pontifices Gangren quinto coluere -u. **d** *sonus – Laut:* ERMENR. ad Grim. 11 p. 545,29 *verbum* dictum est . . . a verbere et -u, id est ab ictu et sono. **2** *de rebus:* **a** *strepitus magnus vel obtusus, fragor, rumor – dumpfer Lärm, das Dröhnen, Grollen:* AETHICUS ISTER 37 p. 24,26 *bastarma* -o ingentissimo organorum atque draconum sonitum reddit. 75 p. 58,19 flamma cum strepitu . . . prorumpit et flante ventu -um et mugitum magnum emittit. NOTKER. BALB. gest. 2,7 *organum* rugitum quidem tonitrui -u, garrulitatem vero lyrę . . . dulcedine coęquabat. POETA Saxo 4,67 tetri sonitus . . . variique -us. *al. per compar.:* ALDH. epist. 5 p. 490,9 praeconio . . . ceu tonitruali quodam -u fragore nimboso emergenti auditus nostri quatiuntur. **b** *sonitus – Klang:* ERMOLD. Ludow. 4,435 tuba . . . clare dat rite -um.

boba *v.* boa. **bobalus** *v.* bubalus.

***boberella,** -ae *f.* (*theod. vet.* puparella) *vesicaria – Blasen-, Judenkirsche (Physalis Alkekengi L.):* HILDEG. phys. 1,58 de -a: . . . -am in fumo . . . aridam fac . . .; furfures tritici . . . in patella cum -a calefaciat. 1,201 (cod. G p. 499,16) omnia alia de borith et de -a similia sunt.

bobilinus *v.* bubulinus. **bobinus** *v.* bovinus.

***bobio** grailin, gobia guue GLOSS. III 369,50 St.-S. *(inter pisces; orig. et signif. inc.).*

***bobitus,** -a, -um. *(a* bos, *nisi subest vox slav.) de curru fort. i. q. bobus iunctus – viell.: Ochsen-:* CHART. Sil. C 21 p. 304,4 (a. 1241) ab omni . . . vexatione castrensium sint immunes, scilicet powoz -o, mirza, strosa *eqs.*

bobolinus *v.* bubulinus. **bobulcus** *sim. v.* bubulcus.

***bobulus** siua GLOSS. III 486,22 St.-S. *(inter herbas; orig. et signif. inc.).*

1. boca, -ae *f.* (βῶξ) *phoca – Seehund (Phoca vitulina L. vel sim.):* GLOSS. III 202,28 St.-S. -as merohsun . . ., item phocas *(cf. Isid. orig. 12,6,9). adde:* ALBERT. M. animal. 8,32 animalia, quae in mari congregantur sicut greges ad invicem, sunt ista: . . . bokydez (*p. 610b,4* βῶκες) *eqs.*

2. boca *v.* 1. bucca. **3. boca** *v.* 1. beta.

1. *bocca *subst. (tatar.* baghtak, *inde ital.* bautta, *cf. J. v. Hammer-Purgstall, Gesch. der Ilchane. 1842. p. 45) ornamentum capitis mulierum – Kopfschmuck der Frauen:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 232,18 habent ornamentum capitis, quod vocant -a, quod fit de cortice arboris . . . et est grossum et rotundum *eqs.* p. 233,13 illud . . . -a apparet galea et virgula desuper lancea. *ibid. al.*

2. bocca *v.* 1. bucca. ***boccerius** *v.* *bucherius.

***boccularius** *v.* *buticularius.

***bocelatus** *v.* *buccello. **bocella** *v.* buccella.

bocetum *v.* bucetum.

***bocharia** *v.* *bucheria.

***bocium** *v.* *botium. ***bocran** *v.* *buccaranus.

***boctica** (but-), -ae *f. (arab.* būtaqa, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 96) catinus, botus – (Schmelz-) Tiegel:* ANON. secret. p. 46,15 vasa, in quibus dissolvuntur ⟨corpora⟩, sunt . . . manthici, -e, tenallia. p. 46,17 bot et marbot, quod est -a super -am. Ps. GERH. CREM. sal. I 9 p. 18,21 in buticatim (buticatum *P secundum arab.* būdaqa mar, *cf. J. Ruska, Das Buch der Alaune und Salze. 1935. p. 125*[6]) vitreatum argillatum. *v. et* 2. *botus.

bocularis *v.* pocularis.

***boda,** -ae *f. (theod. inf. vet.* bode, *cf. Mittelniederdt. Handwörterb. I. 1956. p. 303) casula, tugurium (mercatorum) – Hütte, (Verkaufs-) Bude:* CHART. Lub. I 13 p. 20,23 (a. 1203/09) theloneum dare non debet, si ibi habet -am, navem, hudeuat vel mattam in nundinis (*cf.* p. 21,6). CHART. Walkenr. 352 datum in tuguriis sive ad -as. CHART. Lub. I 350 p. 327,14sqq. quod nulla wada . . . debet propius ad -am gurgustri venire . . . ; wada autem pertinens ad -am . . . poterit piscari libere. CHART. Hans. I 856 quod . . . in dicto campo nullus hominum -as faciat nisi . . . cives *eqs. al.*

bodanicus *v.* botanicus. ***bodellus** *v.* *bedellus.

***bodemo,** -onis *m. (theod. vet.* bodam, bodem, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1243sqq.) fundus – Boden (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 395):* CHART. Rhen. med. II 242 p. 282,20 (a. 1209) de quolibet -e vasis . . . dabitur Colon(iensis) denar(ius).

***bodicarius,** -i *m. (cf.* *boda, apothecarius?) tabernarius – Krämer:* CHART. Meckl. 1135 (a. 1267) de platea Cervi usque in plateam -orum.

Boedromion (monodaranuen) *m.* (Βοηδρομιών) *mensis quidam Graecorum:* ALBERT. M. animal. 7,66 in mense, qui Graece dicitur monodaranuen (*p. 597a,23* τοῦ Βοηδρομιῶνος), hoc est in Septembri.

***boelus, -um** *v.* *belus. **boema** *v.* boethema.

Boetes *v.* Bootes.

boethema, -atis *n.* (βοήθημα) *adiutorium – Hilfe:* THIOFR. flor. 3,1 p. 368[B] *electi Dei* sperantibus in se et clamantibus suam . . . exhibent praesentiam per . . . -um (boematum *ed., cf. Mart. Cap. 2,114*) in . . . difficultate efficaciam.

***boethematica** (bitania- *sim.*), -on *n. pl.* (βοηθηματικός) *de titulo libri Sorani i. q. adiutoria – Hilfsmittel:* AURELIUS 17 p. 718,19 hoc oportet ad clisterem foris deducere, sicut in secundo bitaniaticon (voetanticon *cod. Augiens. CXX*, betamaticon *cod. Vindob. Lat. 68*) ostendimus.

boethos (-tos) *m.* (βοηθός) *auxiliator – Helfer:* CONR. HIRS. dial. 1096 per Boetium adiutorium miserorum; boetos (bootes *B*) enim adiutor dicitur.

***boeticus,** -i *m. (fort. confunditur c.* Boetes, Bootes) *bubulcus – Rinderhirt:* GLOSS. II 341,11 St.-S. -i (*spectat ad Isid. orig. 15,15,4* Baetici) hrindirarae.

Boetis *v.* Bootes. **boetos** *v.* boethos.

***bofrago** *v.* *borago. **boga** *v.* boia.

***Bogenarius,** -i *m. (theod. vet.* bogenaere) *vice cognominis i. q. arcuarius – Bogenschütze, 'Bogner':* ALBERT. STAD. annal. a. 1233 Borchardus, comes de Aldenburg, . . . relinquens post se heredem Heinricum -um.

bogensis *v.* burgensis. **boglossa** *v.* buglossa.

***bogula** *v.* *bugula. **bogus** *v.* boia *l. 67.*

***bohordicium,** -i *n. (francog. vet.* be-, bohorder *a franc.* *bihurdan, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 357sq.) hastiludium – Lanzenspiel:* LAMB. ARD. hist. 90 postquam . . . Arnoldus . . . -a frequentasset et torniamenta. *cf.* *bagordo.

boia (boga), -ae *f.* **1** *vinculum – Fessel, Schelle:* **a** *collare – Halsring, Halseisen (cf.* GLOSS. II 390,27 St.-S. -is halstruhin. 425,29 bogis bougun; -a et baga unum sunt, halsdruch. 521,62 bogus kelbirga. *al. [loci spectant ad Prud. psych. praef. 33. perist. 1,46]):* ALDH. virg. I 33 -as in collo et compedes in cruribus nectunt. NOTKER. BALB. martyr. III. kal. Apr. tolle -am de collo meo. AMARC. serm. 3,394 ut . . . colla . . . bogę primatum stringant. GALB. Karol. 41 p. 584,12 compedes, nervos, -as, manicas. *al. v. et* baca *p. 1303,17.*

[Payr]

b *compes – Fußfessel:* WILH. HIRS. const. 1,3 p. 936^{c} carcer, bogae, excommunicatio et flagella. 2,8 de bogis . . . sunt quaedam leviores . . ., quaedam vero graviores, ita ut inclusus dormitorium ascendere non valeat. MIRAC. Wigb. 5 (MGScript. VIII p. 521,8) -a . . . constringebat . . . captivi pedem. 7 (ibid. p. 522,17) -am magni ponderis tumbae sancti superposuit. CHRON. Bened. II 24 p. 236,14 -a . . ., que talos Berhtrici . . . artabat. PASS. Thiem. II 11 p. 58,39 pedes ferrea boga religatus *episcopus*. METELL. Quir. 29,30 bogam fert, qua pes tenetur unus. ARNOLD. LUB. chron. 2,7 p. 130,28 -am aqua benedicta . . . aspersit *eqs. al.* **c** *usu vario vel incerto:* HARIULF. chron. 4,9 p. 199,25 -as sancto obtulit. PETR. CAS. (?) chron. 4,58 miles . . . -a catenisque devinctus. LIBER ordin. Patav. 7,14 p. 1029,3 -as sancti Petri (p. 1029,7). RICHER. SENON. gest. 2,25 p. 284,8 si quis -arum et cathenarum velit considerare in ipsa ecclesia pondus. **2** *ornamentum, anulus – Schmuckstück, Ring:* RUODLIEB V 355 (ed. E. H. Zeydel. 1959) ⟨cum gran⟩di boga gracili pendendo catena *fibula*. *v. et* *bauca.

***boidewinus** *v.* *beduinus. ***boka** *v.* *bauca.

bolarium (vo-, -rum), -i *n.* (βωλάριον) *glebula – Klümpchen:* MAPPAE CLAVIC. 24 cum permixtio pura fuerit, facis offulam, et erit -rum conflatum et inunctum (*sim.* 25 -ii in mo⟨d⟩um. COMPOS. Matr. 15,5 v-um). 73 mittis v-a in vas.

bolatus *v.* bullo.

bolbitum (volvi-), -i *n.* (βόλβιτον) *fimus bubulus – Kuhmist:* PAUL. AEGIN. cur. 199 p. 126,23 stercus volvito (*3,43,1* βολβίτῳ) simile videtur. 211 p. 150,8 tiriaca utendum et volvito (*3,48,3* βολβίτου) conbusto.

bolbum *sim. v.* bulbus.

***bole** *(f.)* (βολή) *buccella, frustum – Bissen, Stück: v. p. 1512,55.*

***bolena,** -ae *f. (cf. ital. vet.* bolino, *v. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 439) caelatura – Graviertechnik:* LIBER mem. Blas. a. 1279 (MG Script. XXIV p. 825,37) *Ottonis, episcopi Hildensemensis,* ymago in columpna est sculpta iuxta boleman (*i.* bolenam).

***bolengerius,** -i *m. (francog. vet.* bolengier, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 427sq.) pistor – Bäcker:* CHART. Bern. II 481 p. 501,1 (a. 1260) quilibet pistor seu -ii *(sic?)* singulis annis debet nobis octodecim denarios.

boletus, -i *m. (? n.* -um: *l. 44.47) script.:* po-: GLOSS. III 110,1 St.-S. 173,17. *v. et l. 59.* do-: GLOSS. III 199,69 St.-S. bul-: GLOSS. IV 197,48 St.-S. buletum. *v. et l. 66.* bolle-: *l. 53.* -id(us): *l. 49.66.*

I *fungus – Pilz, Schwamm (cf.* GLOSS. III 267,39 St.-S. -us buliz. 495,10 -um suam. *al.): A gener. (hic illic fort. i. q. Agaricus campester [L.] – viell.: Champignon, e. g. l. 55):* VITA Pard. 9 (MGMer. VII p. 29,19) in vetusta arbore -idos, quos vulgui lemigas vocant, adherentes repperit. ANTIDOT. Glasg. p. 113,27 ad -us mortales, id est contra fungos venenatos. ECBASIS capt. 545 vescatur dominus, monachilis quę vehit usus: . . . ficis, bolletis. AMARC. serm. 3,71 -um ut gustans, insanam, aconita, cicutam. ODO Ern. duc. 6 p. 356^{A} fungis vescuntur et albis -is. ALPHITA I p. 284,2 cheme est -us laudabilis. ALBERT. M. veget. 1,147 fungi et tuberes et omnia genera -orum (2,86. *ibid. al.*). *adde:* TURBA phil. 49 p. 153,26 philosophi . . . *hoc arcanum* aquam nominaverunt et sputum -orum (po- *var. l.; ex arab. per errorem pro* lunae, *cf. notam ed. p. 235*^{3}). **B** *spec.:* **1** *Agaricus caesareus (Scop.) – Kaiserling:* GLOSS. p. 252,23sq. Th. -us cheiserlinc *(spectat ad Iuven. sat. 5,147. 6,621).* **2** *Cantharellus cibarius (L.) – Echter Gelbling, Eierschwamm:* GLOSS. III 486,15 St.-S. -us phifera. **3** -us montanus *i. q. Polyporus officinalis (L.) – Lärchenschwamm:* GLOSS. V 40,14 St.-S. agarico i. bulidus montanus lorihboumesswam. **4** *Merulius lacrimans (L.) – Hausschwamm:* GLOSS. III 526,18 St.-S. -us husessuam (550,46). **5** *Elaphomyces cervinus (Schröt.) – Hirschtrüffel:* GLOSS. III 50,28 St.-S. -us hirzswam (537,25). **6** *de specie dubia:* GLOSS. III 581,2 St.-S. -us huntswamme.

II *?radix lychnidis coronariae – ?Wurzel der Kranzlichtnelke:* GLOSS. III 550,53 St.-S. -us crebiswrz *(cf. Plin. nat. 21,171).*

bolidus *v.* boletus. **bolismus** *sim. v.* bulimus.

***bolla** *(f.) (ital. dial. septentr.* bola, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 551) palus – Sumpf, Moor:* CHART. Ticin. 11 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 32,28; a. 1190) cui *(secundae peciae)* coheret ei a mane -a, a meridie terra sancti Iohannis *eqs.*

bolletus *v.* boletus.

***bolluga,** -ae *f. (orig. inc.) anagallicum – Bachbunge (Veronica beccabunga L. vel sim., cf. E. Björkman, ZDt-Wortforsch. 3. 1902. p. 266):* GLOSS. III 537,3 St.-S. -a bungen. *cf.* *buga.

***bollum** *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* bulbus *vel theod. vet.* bolla, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1253sq.) pepo vel fructus peponis – Melone oder Melonenkern (cf. E. Björkman, ZDtWortforsch. 6. 1904/05. p. 192):* GLOSS. III 49,40 St.-S. -um fedem̄ same.

1. bolus, -i *m. (f.: l. 22sq.)* (ὁ, ἡ βῶλος) *form.: nom. sg.* -os: *l. 22.35.40sq. acc. sg.* -on: *l. 23. metr.* bŏ-: *l. 33.*

1 *gleba, argilla – (Ton-, Heil-)Erde, 'Bolus' (de argillae specie subrubea Armenica, cf.* GLOSS. III 537,15 St.-S. -us blutstein. 550,13 -us blutstein [*a*], bruchstein [*b*]): **a** *pharm.:* PAUL. AEGIN. cur. 179 Armenia -os (*3,32,2* βῶλος) bibita (203 p. 136,19 Armeniam -on). CONSTANT. AFRIC. grad. p. 353,16 -us Armenicus valet contra pestilentiam. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 372^{A} -us frigidus est et siccus . . .; terra est, quae in Armenia reperitur, unde -us Armenicus dicitur; . . . eligendus est in colore rufus *eqs.* ROGER. SALERN. chirurg. 1 p. 178,38 (add. cod. M) si vis, ut vehementius desiccet, appone -um. ARNOLD. SAXO fin. 3,67 ranni idem est quod -us Armenicus; lapis est subrubeus; huius virtus est constrictiva sanguinis (*sim.* ALBERT. M. miner. 2,2,16). ALPHITA I p. 293, 21 gipsustereos . . ., -us Armenicus idem. Ps. OTHO med. 34 de bonitate -i spem tu tibi ponere noli, qui frangi nescit *eqs. al.* **b** *techn.:* MAPPAE CLAVIC. 293 p. 244,35 magra i. sinopidum vel -us Armeniacus. COMPOS. Matr. 69,6 -os Armeniacos fricatur cum aceto. 76,5 mitte -um ad extanationem *christalli.* GEBER. investig. 4 p. 484 de -i praeparatione. **2** *per confusionem i. q. atramentum sepiae – schwarzer Saft des Tintenfisches:* ALBERT. M. animal. 8,124 utitur *sepia* . . . luto illo, quod -ôs Graece (*p. 621^{b},29* βόλῳ) vocatur, ad se cooperiendum . . .; -os autem est quoddam lutum *eqs.*

2. bolus, -i *m.* (βόλος) **1** *corpor.:* **a** *buccella – Bissen:* WILH. SALIC. chirurg. 1,18 p. 309^{c} sumat duos aut tres -os portulacae. ALBERT. M. animal. 23,132 oportet ipsam *avem* in omni -o bibere, quia aliter sibi cibus . . . non descendit. **b** *frustum – Stück:* SALIMB. chron. p. 364,6 extrahebant de corpore eius *(Albrici),* cum adhuc viveret, in platea quilibet unum -um. **c** *?digitorum crepitus – ?Fingerschnippchen:* ALBERT. M. eth. 1,5,7 p. 67^{a},42 *(titulus sepulcri Sardanapali)* nulla . . . tam digna sunt in vita sicut digitorum detentione facere -os *(ex fonte ignoto, de textu Graeco v. RE I A p. 2443,15sqq.).* **2** *spirit. i. q. articulus fidei – Glaubensartikel:* ALBERT. M. miss. 2,8,2 p. 58^{a},41 symbolum . . . idem est quod Latine collatio, et dicitur per compositionem a σύν . . . et βόλη, quod est pars masticata semel in ore . . ., quia quilibet apostolorum in eo -um, hoc est articulum diu per masticationem meditationis perfectum, posuit. 2,9,2 *Andreas* -um suum posuit dicendo: 'et in Iesum Christum *eqs.*' 2,9,7 Thomas . . . adiunxit -um dicens *eqs. ibid. al.*

3. bolus *v.* bulbus. **bolzo** *v.* bultio.

***bomarius,** -i *m. (orig. inc., nisi subest theod. vet.* bomer) *?lignarius – ?Holz(be)arbeiter:* REGISTR. Pant. Col. 17,15 p. 125,15 (c. 1225) -us . . . securem novam annuatim cellario coquinę dabit vel veterem meliorabit. 50 p. 190,28 Wilhelmus -us.

bomax *v.* bombyx. **bombacinus** *sim. v.* bombycinus.

***bombarda,** -ae *f. (ital.* bombarda, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1963. p. 300) species tibiae graviter sonantis – tiefklingendes Blasinstrument, Bombarde:* TROTULA 18 p. 15,18 coram eo *(infante)* . . . nec asperis vocibus cantandum neque raucis sicut -is.

bombax *v.* bombyx. ***bombecium** *v.* *bombycium.

[Payr]

***bomb(e)o,** -ere. (βομβεῖν) *murmurare, susurrare – brummen, summen:* ARNOLD. SAXO fin. 2,6 p. 63,3 -entia videntur *alata eqs. (cf. infra l. 50sqq.).* ALBERT. M. animal. 8,181 *apes* -endo faciunt strepitum (*cf. p. 627*[a],27 ἕως ἂν . . . βομβήσῃ) sicut cum cornu. 12,199 animal anulosi corporis per telam sui dyafracmatis hanhelat, propter quod . . . sonat -endo.

bombex *v.* bombyx. ***bombiceus** *sim. v.* *bombyceus.

bombicus, -a, -um. **1** *altisonus – laut schallend:* SYLL. Sangall. 20,5,2 sanctitati tantę cantu personemus -o. **2** *tumidus – prahlerisch:* ERMOLD. Ludow. 1,354 Durzaz turri conclamat ab alta voce cacinnosa -a dicta canens. *v. ThLL. s. v.* bombica.

bombilo, -are. **1** *murmurare, susurrare – brummen, summen:* CARM. Bur. B 132,2[a],15 apes -at. **2** *graviter sonare, resonare – dumpf (er)tönen, dröhnen:* NIVARD. Ysengr. 5,855 clanga . . . -at ingens et maior tonitrus altera more molit. 5,1062 -at (bon- *E*) hic grossum ventre lagena cavo.

bombix *v.* bombyx.

bombizo (pam-, bam-), -are. (βομβάζειν) **1** *murmurare, susurrare – brummen, summen:* **a** *proprie de apibus:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 179,20 apes ambizant vel -ant (bobizant, bobitant *var. l.; de fonte v. supra p. 547,48sq.*). **b** *in imag. de beatis i. q. laetari – frohlocken:* EKKEH. IV. bened. I 24,41 provocat (gloss.: dux ille) examen super astra citare levamen, ut paradysiacis sibi pa-ent (gloss.: id est gaudeant) sub opacis. carm. var. II 1,45 spretis ceris ba-bunt sibi cęlis *apes.* **2** *fremere – Laute ausstoßen:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,13 p. 89,27 gallus, cum debet supponere, cantat et saltat et -at et similiter equus et alia.

***bombo** (bum-), -are. **1** *de bestiis i. q. mugire – brüllen:* PAUL. ALBAR. carm. 9,56 *(in imag. c. sensu praedicandi)* Lucas ut taurus magno cum murmure -at. **2** *de hominibus:* **a** *strictius i. q. vociferari, tumultuari – schreien, lärmen:* NICOL. BIBER. carm. 1310 (ed. Th. Fischer. 1870) tu cum sis princeps, noli bumbare deinceps, nec profer verba . . . acerba. **b** *latius i. q. laetari – frohlocken (cf. l. 25sqq.):* CARM. cod. Paris. 13955 f. 3[v] Deo laudes . . . persolvere debes, dum memor ipse tui fueris, per secula bumbans. **3** *de rebus i. q. resonare – dröhnen:* NICOL. BIBER. carm. 300 (ed. Th. Fischer. 1870) si te sathane rapit orcus, tecum bumbabit, quod uti vesica sonabit.

bombochylon (bulaquilon, niaculon) *subst.* (βομβόχυλον) *mandragora – Alraun (Mandragora officinarum L., cf. André, Lex. bot. p. 60):* GLOSS. III 543,50 St.-S. niaculon alrun. 549,42 bulaquilon alrune *(cf. Corp. gloss. Lat. ed. Goetz III 554,48. 619,3).* *v. ThLL. s. v.* bulboquilon.

***bombono,** -are. *murmurare, susurrare – brummen, summen:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,4,3,3,5 p. 382[a],43 ideo -antia (*Arist. p. 456*[a],*18* βομβοῦντα) videntur alata, cum moventur, attractione spiritus offendentis ad subcinctorium rotularum. *cf.* *bomb(e)o.

bombosus (bam-, bum-), -a, -um. *boans, raucisonus, strepens – (laut) brüllend, schreiend, schallend (cf.* GLOSS. I 58,32 St.-S. bu-o liudonteo): **1** *spectat ad bestias:* ALDH. virg. I 20 p. 250,8 in cuius *(Elisei)* exortu aurea quadrupes . . . -ae vocis mugitum reboasse describitur. II 57 asellam, garrula quae pridem -a (bu- *var. l.*) fauce rudebat. CARM. de Nyn. 222 -o processit clamore taurus. **2** *spectat ad homines:* ALDH. virg. II 293 pueros . . ., sanctum qui carpere vatem . . . student -a (bu- *var. l.*) voce frementes (1550 stimulant Martem -a [ba- *var. l.*] v. falanges). CARM. var. II 10,2,8 grandia iactanter bu-a fauce cacinnas.

bombus (po-, bum-), -i *m.* (βομβός)

1 *de bestiis:* **a** *murmur, susurrus – das Brummen, Summen:* ALBERT. M. summ. creat. II 1,43,3,5 p. 382[b],11 qui sonus *(sc. apum et vesparum)* ficto nomine dicitur -us. **b** *mugitus – das Brüllen:* ALDH. virg. II 285 aurea hunc *(Eliseum)* -is (bu- *R*) nascentem bucula vatem signavit. **2** *de hominibus et voce eorum:* **a** *strictius i. q. clamor, lamentatio – Schrei, Wehelaut:* ABBO SANGERM. bell. 2,431 guttura millenis crepitant, planctu quoque, -is (gloss.: sonis). FROUM. carm. 36,17 -o qui *(pueri innocentes)* luctus lacrimantur coniuge Iacob. **b** *latius de oratione, poesi, cantu:* α *sonitus magnus, tonitrus – Donnerklang (der Stimme):* SYLL. Sangall. app. 5,43 *Rhetoricae* in -o cęlum tellusque resultans concilium iuvenum convocat atque senum *(cf. Mart. Cap. 5,427).* β *sonitus grandis – Gepränge:* IOH. SCOT. carm. 8,2,6 verborum -i fallere saepe solent. FROUM. carm. 2,5 cum vox sit garrula faucis, quę caret ingenio, quia non fit pactio -o. γ *tonus, modus – Ton, Weise:* WALAHFR. (?) carm. 50,1, 3 si mihi millenis fluerent modulamina -ys. SYLL. Sangall. 23,3 aurea iam resonent redimitis carmina -is. CARM. satyr. 5 (ZDtPhil. 4 p. 145) sitit varium, quem fert symphonia, p-um. **3** *de rebus:* **a** *de instrumentis musicis i. q. strepitus, clangor – Schall, Klang:* ALDH. virg. II 2789 sicut . . . concisis . . . clamat barbita -is. TRANSL. Corn. 1,10,2 (MGPoet. IV p. 238) fit tubarum -us ingens (BENZO ad Heinr. 2,18 p. 621, 5 -is . . . t. stridoribusque lituum). GESTA Apoll. 409 timpana grandisonis cui *(Apollonio)* certant ludere -is. AMARC. serm. 1,430 notant . . . mimum digitis percurrere cordas . . . nuncque ipsas tenuem, nunc raucum promere -um. *al.* **b** *de universitate rerum i. q. vox – Stimme:* HEIRIC. Germ. I 6,625 rex regum . . ., quem sua collatis iubilat plasmatio -is (gloss.: sonis), astra, poli, nubes *eqs.*

***bombyceus** (-bic-), -a, -um. *sericus – seiden:* FRUTOLF. chron. p. 71,42 homo . . . clarissimus, indutus alba veste -icea (bambicea *Leo Archipr. hist. Alex. 3,17,11)* ornata ex auro et lapidibus preciosis.

bombycinus, -a, -um. (βομβύκινος) *script.:* lum-: *l. 48.* bum-: *l. 38.* bam-: *l. 50.* ban-: *l. 39.* -bic-: *passim.* -bac-: *l. 39.46.49sq. metr.* -bȳcī-: ALDH. ad Acirc. 128 p. 176,15 de ditrocheo: . . . -icinus.

1 *adi.:* **a** *e filis bombycis (agrestis) confectus, sericus – (halb)seiden:* ALDH. virg. I 9 p. 236,16 -icinum purpurae peplum et serica imperatorum trabea. 35 p. 278,3 illum . . . olosericis et -icinis indutum vestibus. CATAL. thes. Germ. I 59,3 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -icinum *pallium altaris.* 86,4 cum duabus bumb(i)cin(is) *cappis.* HIST. Aret. 9 (MGScript. XXX p. 1482,2) recepit inde vestimentum banbacinum. *al. serica veste indutus – in Seide gekleidet:* EPIST. Meginh. 1 p. 192,18 te . . . -icina Colonidum corpora, immo ipsa . . . Colonia . . . sollicitat. **b** *e gossypii lanugine confectus, xylinus – baumwollen:* GLOSS. III 174,7 St.-S. -icina tunica bowelenroch. 189,50 -icina bomwollin. **c** *chartaceus – Papier- (v. infra p. 1515,71sqq.):* ALBERT. M. animal. 23,82 incende licinum factum de carta -acina. **2** *subst. neutr.: linum xylinum, flocci lanuginis gossypii – Baumwolle, Watte:* MOSES PANORM. marisc. 4 p. 162,14 accipe herbam . . ., que facit lumbacinum album *(v. notam ed.).* infirm. 36 p. 135,21 pone super locum mali bambacinum mundatum et bene carminatum.

***bombyclum,** -i *n. (m.* -us: *l. 69)* (bombyx) *script.:* bam-: *l. 65.67.69.71.* bum-: *l. 56.63.* bun-: *l. 60.* bub-: *l. 71.* bon-: *l. 57.* -bic-: *l. 71.* -bac-: *l. 56.61.63.65.* -bec-: *l. 57.60.63.* -bat-: *l. 69.* -cum: *l. 56.*

1 *lanugo gossypii, linum xylinum – (Roh-)Baumwolle:* ANNAL. Ianuens. I p. 173,2 piper et -acum (bumbacium *N*) aliasque merces. II p. 92,23 de . . . saccis -ecii (bonbecii *N*) maximam quantitatem. ACTA imp. Böhmer 901 p. 614,25 negotiationes, que ducuntur . . . a locis maritimis, . . . specialiter bunbecium. THIETM. peregr. 7,12 lana, que dicitur coctum Gallice, -acium Latine, que colligitur de arbustis. ANNAL. Ianuens. IV p. 56,26 in qua *(nave)* erat quedam quantitas bumbeci honerata. ALBERT. M. animal. 22,35 licinia -acii novi. *al. fort. add.:* PETR. CAS. (?) chron. 3,58 p. 743,45 albas sericas IV, albas de matassa bambacii VIII. **2** *tela vel stragula e gossypii lanugine confecta – Baumwollgewebe, -decke:* GLOSS. III 216,45 St.-S. bambitium bambist *(cf. p. 1515,66sqq.).* CATAL. thes. Germ. I 26,18 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) bambatius I sericus, cappe XXX. HILDEG. phys. 7,9 hominem illum . . . super terram panno superposito vel, si valde infirmatur, tenui bubicio (bambicio *G*) . . . iacere permitte. *v. et* *wambitium.

[Payr]

bombylius (vavil-, iomalyâs), -i *m.* (βομβύλιος) *species apum solitariarum, attacus – Art alleinlebender Bienen, Hummel (Bombus L.):* PAUL. AEGIN. cur. 46 p. 23,18 ex melle, qui est ex vaviliis (*3,9,3 p. 148,23* βομβυλιῶν). ALBERT. M. animal. 8,144 quod *(genus apis solitariae)* Graeci iomalyâs (*p. 623b,12* βομβύλιος) vocant *eqs. v. et* bestiola *p. 1458,19sq.*

bombyx, -ycis *m. et f.* (βόμβυξ, *recentius* βάμβαξ, *pers.* pambak '*gossypium*', *cf. Frisk, Griech. etym. Wb. I. p. 251*) *script.:* po-: *l. 20.* pam-: *l. 19.* bam-: *l. 39.52.57.68.71.* bum-: *l. 60.* bon-: *l. 43.* ban-: *l. 47.* bar-: *l. 59.* bovi-: *l. 65.* boma-: *l. 41.* -bi(x): *passim.* -ba(x): *passim.* -bex: *l. 26.* -bis: GLOSS. IV 35,51 St.-S. bambis. *metr.* -bŭ̆-: ALDH. ad Acirc. 122 p. 169,6 de amphimacro: . . . -ices. *usu adi.: l. 37.*

1 a *proprie i. q. animal filum sericum texens – Seidenraupe, Seidenspinner (Bombyx mori L., interdum de specie quadam agresti, e. g. l. 19sq.; cf.* GLOSS. III 295,25 St.-S. -ix gote weppewrm. 366,36 -ix sidenworm): ALDH. ad Acirc. 23tit. -ix (de pambicibus *P*). virg. II 1147 serica . . . velamina . . ., quae moritura facit fetoso viscere -ix (pombix *S1*). HONOR. AUGUST. spec. p. 892B -ices . . . vermiculi sericum . . . elaborant. ALBERT. M. veget. 1,23 eruca et -es volantes generant ex ovis suis non volantia. 6,143 morus . . . arbor folia habet magna, quae sunt cibus -um, quae sericum faciunt. animal. 5,31 nidum *telarem* faciunt araneae et -ices et erucae. 26,11 -ex vermis est, qui sericum texit . . .; sunt tamen multa -icum genera *eqs. ibid. al. (v. ind.). remissius:* ALBERT. M. animal. 15,44 apparuerunt -ices . . . terram cooperientes, et quilibet illorum super se texuit sericum. **b** *meton. i. q. sericum vel textile tenue et pretiosum – (Halb-)Seide oder feiner, kostbarer Stoff (cf.* GLOSS. IV 345,28 St.-S. -x sida. V 38,17 -ix goteweppe): IOH. NEAP. Sever. 6 (3) o episcope, quia caput tuum multo salito -e abundat *eqs.* SALOM. III. carm. 1,29 p. 299 dulcius hoc . . . -ice vel gemma . . . fuisset. AMARC. serm. 3,245 quamvis opulento germine -ix declararet eum *(Caesarem). usu adi.:* BERTH. RATISB. serm. 13 p. 71,6 sibi qui *(monachi multi)* parcunt, ac si sint -es, ac si sint sericei. **2 a** *gossypium – Baumwollpflanze (Gossypium herbaceum L.):* DYASC. p. 77a cutum idem bambace, medulla seminis eius calefactoria est (TRACT. de aegr. cur. p. 206,38 semen -icis. GEBER. clar. 2,10 cum semine bomacis. *cf.* GLOSS. III 537,18 St.-S. -ax boimwollenkern). *adde:* GLOSS. Salern. p. 5a,10 bonbax <. . .>, carcunum, combustum. **b** *lanugo gossypii, linum xylinum – (Roh-)Baumwolle (cf.* GLOSS. III 537,5 St.-S. -ax boimwolle): TRACT. de loc. terr. sanct. (SBMünch. 1865/II. p. 155,10) sunt . . . ibi arbusta, que seminantur sicut triticum, unde colligunt banbace. ACTA imp. Winkelm. I 790I p. 617,10sqq. pro cantario -icis filati subtilis de singulis centum tarenis datis pro precio ipsius -icis tarenos x *solvent (sim.* 790II). 797 p. 622,1 de -ice, pipere, zuccaro. RYCCARD. chron. a. 1232 p. 183,19 de lana Syrie idem, de bambace similiter *eqs.* ALBERT. M. animal. 22,19 liciniis de -ace existentibus perfecte madefactis. 23,76 *purgatoria* fiunt aliquando de pennis, sed melius fiunt de -ace. *al.* **c** *flocci lanuginis gossypii – Watte (hic illic fort. i. q. pannus – viell.: Lappen, e. g. l. 57.65):* COMPOS. Matr. 1,6 mitte *illud* in calicello cum bambace nova *(antea:* mitte in panno lineo). TRACT. de chirurg. 287 -acis infecti saliva (*cf.* SALERN. comp. 110 barbacis floccus saliva perunctus). 422 vitellum ovi cum duabus fialis olei stuppa vel bumbace infectum. ROGER. SALERN. chirurg. 1,214 -ace vel subtilissimo panno lineo . . . intra cerebrum et craneum penna immisso. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 8aV -ice in oppobalsamo intincto. IORDAN. RUFF. equ. 6,1 p. 26,23 posito postmodum bovice. ALBERT. M. animal. 23,79 pulvis . . . cum -ace in nares falconis . . . eiciatur. *al.* **d** *tela e gossypii lanugine confecta – Baumwollgewebe:* **α** *stragula – Decke:* GLOSS. III 376,40 St.-S. *(inter lectualia)* bambacis bambas. **β** *vestis e gossypii lanugine confecta – Kleidungsstück aus Kattun, 'Wams' (cf. Ahd. Wb. I. p. 801):* GLOSS. III 174,47 St.-S. bambacis bambas. *v. et supra p. 1387,62.* **3** *charta, papyrus – Papier (cf. L. Santifaller, MIÖG Erg.-Bd. 16,1. 1953. p. 121sqq.):* CHART. Ital. Ficker 461 p. 468,3 (a. 1270) in cartulis abrasis sive -icis.

bomix *v.* bombyx. ***bomna** *v.* *bonna.

***bomolochia** (vo-), -ae *f.* (βωμολοχία) *scurrilitas – Hang zum Spaßtreiben:* ALBERT. M. bon. 59 p. 34,54 circa delectabile, quod in ludo est, medius est eutrapelius . . . et dispositio eutrapelia, superfluitas autem -a (vo- *codd.*), et qui habet eam, bomolochus ([vomolocus *codd.*]. *Arist. p. 1108a, 24sq.* βωμολοχία . . . βωμολόχος). 116 p. 76,56. 344 p. 192,27. eth. 2,2,7 p. 186b,1 superabundantia . . . in omnibus sermonibus et operibus lusiva, etiam ad conviventium fastidium, vocatur -a.

***bomolochus** (vomolocus, chomohôs), -i *m.* (βωμολόχος) **1** *de hominibus i. q. scurra – Spaßvogel:* ALBERT. M. eth. 4, 3,4 p. 323b,19 qui . . . risum facere intendentes tam in liberalibus ludis quam in non liberalibus, -i quidam videntur esse *eqs.* 4,3,5 p. 325b,5 -us . . . minor est derisore. *ibid. al. v. et l. 8.* **2** *de avibus:* **a** *species monedularum – Dohlenart:* ALBERT. M. animal. 8,88 alius . . . modus foloreon est albus et parvus et vocatur graece chomohôs (*p. 617b,18* βωμολόχος), quasi villanus, et hic modus nobis est ignotus. **b** *milvus, astur – Weihe, Habicht:* ALBERT. M. eth. 2,2,7 p. 186b,3 vocatur -os a Graeco βωμός, quod est templum (triplum *ed.*) et λόχος, quod est custos, et dicebantur milvi, qui garrientes in templis (triplis *ed.*) sedebant observantes intestina et exta sacrificiorum. 4,3,4 p. 323b,28 -i . . . dicuntur volatilia avida *eqs.*

***bomos** *(m.)* (βωμός) *ara, templum – Altar, Tempel: v. l. 23.* *Payr*

bonac(h)us *v.* bonasus. ***bonarium** *sim. v.* *bonuarium.

***bonasa,** -ae *f. (orig. inc.) attagen – Haselhuhn (Tetrao bonasia L.):* ALBERT. M. animal. 23,30 -a avis est in Germaniae partibus habundans perdice maior, quam nos haselhun vocamus.

bonasus (-chus, -cus), -i *m.* (βόνασος) *bison – Wisent (Bison bonasus L.):* ALBERT. M. animal. 8,204 Aristoteles . . . vocat hoc animal bonoceuz (*p. 630a,18* βόνασος), quod quidam Latinorum -cum vocant. 22,24 -chus in genere vaccino computatur.

***bonaventura,** -ae *f.* (bonus *et* *aventura) *bona fortuna – Glück (fort. spectat ad voces* ἀγαθὴ τύχη *sive* bonus eventus *pro* Agathodaimon, *de quibus cf. Lippmann, Alchem. I. p. 233sq.):* IOH. sacerd. 159 ad elexir -e: accipe coperosum I partem et partem I aluminis cote *eqs.*

bonbax *v.* bombyx. **bone** *v.* bonus (bene).

boneficium *v.* beneficium.

*?***bonefideus,** -a, -um. *(fort. ad instar vocis* bonememorius *formatum, cf. J. Vielliard, Le latin des diplômes royaux. 1927. p. 123sq.) fide dignus – vertrauenswürdig:* DIPL. Merov. I 78 p. 69,50 ut sex homenis . . . de Latiniaco, bone fideus, . . . hoc deberent coniurare.

bonememorius, -a, -um. *qui bonae memoriae est – seligen Angedenkens:* DIPL. Merov. I 84 p. 74,46 -us proavus noster Dagobercthus quondam rex.

***boneria, -um** *v.* *bonuarium.

bonevolentia *v.* benevolentia.

***bonifanti** (bonf-), -orum *m.* (bonus *et* infans) *de scholaribus in choro ministrantibus i. q. boni pueri – gute Knaben, 'Bonfanten' (cf. V. Brandl, Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes. 1876. p. 402):* ANNAL. Prag. I a. 1259 Ebrhardus, institutor bonfantorum, obiit. ANNAL. Otak. a. 1271 p. 188,54 in villa . . . Velikawes, in qua Ebrhardus . . ., canonicus Pragensis, comparavit quaedam bona . . . et assignavit ecclesiae Pragensi pro enutriendis . . . XII scolaribus, qui -i sive boni pueri appellantur, qui . . . tenentur . . . deservire in cantu *eqs.*

***bonificativus,** -a, -um. *bonificans – gut machend:* ALBERT. M. eth. 1,5,15 p. 79b,32 *Pythagoras* ostendit, qualiter omnia referuntur ad unum, participando proprietates unius, quae sunt salvativae et -ae.

***bonifico,** -are. *bonum facere (aliquid), ad bonitatem informare – (etwas) gut machen, zum Gutsein formen:* ALBERT.

[Heßler]

M. eth. 1,5,15 p. 79[a],14 unaquaeque rerum manens in uno . . . perficitur et -atur et salvatur. metaph. 11,2,9 p. 494,43 (ed. B. Geyer. 1964) hoc bonum *(sc. simpliciter)* -at id, cuius est bonum per informationem. miss. 3,6,6 p. 101[b],22 bonum . . . omnis boni, quod omnia -at.

***boniformis,** -e. **1** *de Deo i. q. ad bonum informans – zum Guten formend:* ALBERT. M. summ. theol. II 2,6,2 p. 125[a],7 'imago Dei est angelus . . ., suscipiens totam . . . pulchritudinem -is (*PG 3,724[B]* ἀγαθοτύπου) deiformitatis'. p. 127[b],15 non est conveniens dicere, quod aliquid secundorum totam possit recipere pulchritudinem -is Dei. **2** *de creato i. q. ad bonum informatus, boni particeps – zum Guten geformt, des Guten teilhaftig:* ALBERT. M. summ. theol. II 2, 6,2 p. 125[a],31 -em esse non est proprium angelis, sed commune omnibus his, quae a Deo bono facta sunt. 9,33,2 p. 366[b],22 'enuntiat divinam bonitatem -is (*PG 3,724[B]* ἀγαθοειδής) angelus'. *remissius:* ALBERT. M. summ. theol. I 6,27,3 p. 279[a],21 ut . . . actu -es fiant *daemones.* II 2,6,2 p. 125[a],13 non videtur proprium -is angeli sive boni angeli *eqs.*

***boniformitas,** -atis *f.* **1** *vis ad bonum informans – zum Guten formende Kraft:* ALBERT. M. summ. theol. II 2,6,2 p. 129[b],46 in quo *(angelo)* suo modo resultant -es luminis divini. **2** *proprietas bona (sive ad bonum informata) – gute (oder zum Guten geformte) Eigenschaft:* ALBERT. M. summ. theol. II 2,6,2 p. 127[b],37 Dionysius . . . ex -e angeli intendit ostendere, quod malum non est in angelo. p. 129[b],16 sic imago ponitur in -bus angeli.

boniloqu(i)us, -a, -um. **1** *adi.: bona loquens, verax – Gutes redend, aufrichtig:* PIRMIN. scar. 27 p. 64,5 qui fuit bilinguis, sit -ius *(E,* -eis *A,* bene loquens *C;* beneloquius *Caes. Arel. serm. 10,3).* HRABAN. hom. I 34 p. 65[A] non simus . . . blasphemi, detractores, avari . . ., sed -qui, largi. **2** *subst. masc.: qui bona loquitur, verax est – der Gutes Redende, Aufrichtige:* BERENG. TREV. serm. 5 (PL 160, 1034[C]) quam . . . societatem habiturum creditis . . . blasphemum vel detractorem cum -quo?

bonitas, -atis *f.*

I *de caritate, pietate:* **A** *benignitas, gratia – Güte, Gnade:* **1** *de Deo, Christo:* TRAD. Patav. 18 (a. 788/89) integrum reminiscentes -is Dei (HRABAN. carm. 39,43,2 D. pietas et sempiterna -s. *al.*). WANDALB. creat. mund. 3 aeterni pater atque summae fons -is. HROTSV. asc. 62 pastor verus, cordis -e fidelis. THIETM. chron. 4,56 exaudita est *Dobrawa* a benignitate conditoris sui, cuius infinita -e persecutor . . . resipuit. ARNO REICHERSB. apol. p. 17,2 Deus naturaliter bonus, imo ipsa -s est; cuius -is manifestatio summa est ipsa . . . suae exhibitio humanitatis. CHART. cell. Paulin. 75 -e divina Theodericus episcopus. *saepe.* **2** *de hominibus:* **a** *strictius:* **α** *proprie:* HUGEB. Wynneb. 12 ut suae -is clementia illis adiuvare dignetur. WALAHFR. imag. Tetr. 98 tu -e places, aliique tyrannide gaudent. HROTSV. gest. 141 gentes frenis moderat -is. HELM. chron. 101 p. 200,6 tantus erat *comes* fide, -e, prudentia atque consilio. *al. largitas, liberalitas, beneficentia – Großzügigkeit, Freigebigkeit, Mildtätigkeit:* TRAD. Frising. 49 p. 77,36 (a. 772) suae largę -is . . . non immemor. DIPL. Otton. I. 92 p. 175,25 ingenita -e. CHART. Heinr. Leon. 31 p. 45,27 spiritu -is instinctus. **β** *meton.:* MAGING. epist. 2 p. 273,17 -is . . . vestrae *(sc. episcopi)* dignationem . . . obsecramus. WALAHFR. carm. 9,3,2 sit nostri ut clemens vestra memor -s *(sc. abbas).* FORM. Patav. 2 peto -em vestram *(sc. comitem),* ut *eqs. al. fort. add.:* LIBER diurn. 54 portitorem . . . vestrae magnitudini *(sc. iudici provinciae)* commendamus, ut -i (-is *HGBR*) vestrae illi affectum . . . commodetis. **b** *benevolentia, comitas, animus benignus – Wohlwollen, Freundlichkeit, Herzensgüte:* HRABAN. carm. 17,4 non nostri merito, sed -e sua *(sc. amici).* WALAHFR. carm. 5,73 affabilitas, -s, patientia, virtus. CAPIT. reg. Franc. 297,12 p. 437,16 sicut seniores suos benignos et affabiles pagensibus suis viderint *ministri,* et ipsi . . . illos imitari in omni -e et iustitia certent. CARM. Bur. B 168,2,3 suavitas et -s renitent ex ea. *al.* **B** *pia conversatio – gottgefälliges Leben* (*cf.* GLOSS. I 710, 45 St.-S. iustitiam -em guoti): FORM. Senon. II add. 3 p. 223, 22 amas puella bella . . . pro nulla -e nec sancta caritate. VITA Wandr. 6 diabulus . . . contra -is formam pugnat malicia. RIMB. Anscar. 6 quanta . . . gratia sanctitatis ac -is excreverit. NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 27,20 erat quidam episcopus . . . mirę sanctitatis . . .; cuius -e invidus omnis iusticię hostis *eqs.* CARM. Salisb. 7,3 -is amator *(sc. episcopus). al.* **C** *virtus – Tugend:* CARM. de Karolo et Leone 28 cunctos superat reges -e per orbem. WALAHFR. Wett. 811 *comes* summa -e nitebat. HROTSV. gest. 159 Iudittam vultus splendore coruscam ac fulgore magis cunctae nitidam -is. GEBEH. AUGUST. Udalr. p. 594,1 nulla . . . in eo solivaga -s. *al.*

II *substantiae vel indolis praestantia – das Gutsein, 'Gutheit':* **A** *proprie:* **1** *de Dei perfectione:* ALBERT. M. bon. 11 p. 7,38sq. Deus est -s omnis boni, et sic omne bonum dicitur bonum -e prima. cael. hier. 4,1 p. 98[b],26 divinitas . . . adduxit ad esse essentias . . . -e (*PG 3,177[C]* ἀγαθότητι) universali. metaph. 3,3,19 p. 158,44 (ed. B. Geyer. 1960) finis . . . ultimus est -s et perfectio causae primae. *al. v. et p. 1520, 37. de causae primae proprietatibus:* ALBERT. M. nat. anim. 2,16 p. 43,11 *anima post mortem* speculatur -es intelligentiarum et causae primae. metaph. 3,3,19 p. 158,49 (ed. B. Geyer. 1960) *causa prima* movet omnia . . . secundum aliquam -um suarum participationem. **2** *de creato:* **a** *in univ.:* GODESC. SAXO theol. 22,6 p. 306,14 ut *creatura* sua quadam speciali -e a Deo accepta ad Deum, qui est generale bonum, referatur. ALBERT. M. metaph. 11,2,39 p. 533,3 (ed. B. Geyer. 1964) omne . . ., cuius essentia non est -s, habet -em additam sibi. summ. theol. I 3,15,2,1,2 p. 86[a],41 in quod intenditur *creatum* in fieri et in esse, hoc est eius -s. **b** *de anim.:* **α** *excellentia – Vorzug:* FORM. Augiens. C 25 p. 376,4 conparacione -um vestrarum. THIETM. (?) chron. 4,31 vir omni . . . -e conspicuus (CHART. archiep. Magd. 315[a] p. 399,37). FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 164,2 de falcone veloce et non timente aquam . . ., pro eo quod habet utramque -em, poterunt dici *eqs.* ALBERT. M. metaph. 10,2,6 p. 447,65 (ed. B. Geyer. 1964) homo, qui neque bonus neque malus est -e et malitia civilibus. *al. bona natura – gute Seite:* SALIMB. chron. p. 348,42 *Fridericus imp.* valens homo fuit interdum, quando voluit -es et curialitates suas ostendere. **β** *efficacia – Leistungsfähigkeit:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 161,13 *falco* per ciliationem poterit . . . reduci ad aliquam -em. p. 165,23 perseverabilius in sua -e manebunt *aves.* **c** *de rebus:* AGIUS vita Hath. 11 tenerum quidem eum *(monasterii statum)* esse, sed Deo gratias bonum; de -e in Dei esse positum potestate. **B** *meton. i. quod bonum est – das Gute:* LIBELL. de conv. Baiuv. 1 p. 4,26 *Hrodbertus* evangelicae doctrinae totiusque -is . . . refloruit doctor.

III *fides, auctoritas – Zuverlässigkeit, Ansehen:* **A** *de hominibus:* **1** *probitas, fidelitas – Redlichkeit, Treue:* RIMB. Anscar. 24 p. 52,11 cognita fide et -e sancti viri . . . rex . . . coepit . . . eius consilio uti. DIPL. Arnulfi 34 nunciantibus fidelibus nostris probitatem illius ac -em. **2** *honestas, decentia – Anstand, Wohlverhalten:* CAPIT. reg. Franc. 196,59 quatinus . . . dignitatis vestrae *(sc. imperatoris)* ministri . . ., qui debent esse . . . aliis decus et -is exemplum, . . . caritatem . . . ad invicem habeant. 297,12 p. 436,5 ipsa scola . . . alios habitu, incessu . . . atque totius -is (vanitatis *3–5*) continentia corrigat. **B** *de rebus:* **1** *firmitas – Gültigkeit:* CONST. I 291 p. 405,38 (a. 1183) frater Theodoricus . . ., quod ipsi tres iuraverunt, promisit in suo ordine, -e et legalitate. **2** *ratio iusta – Richtigkeit:* ALBERT. M. phys. 4,2,5 p. 282[a],5 propter -em exercitii. veget. 1,102 propter doctrinae -em. **3** *dignitas – Rang:* ALBERT. M. metaph. 9,4,4 p. 427,45 (ed. B. Geyer. 1964) quod in omnibus bonis actus nobilitate et -e sit ante potentiam.

IV *salus, iucunditas – Wohlbefinden, Annehmlichkeit:* **A** *proprie:* **1** *de anim.:* **a** *felicitas – Glückseligkeit:* CARM. Bur. B 50,19,2 Domine, gloria iustorum, angelorum -s, salus peccatorum. **b** *animus elatus – gehobene Stimmung:* AESCULAPIUS 4 p. 6,24 de mania: haec est insania, mentis alienatio . . ., velut hilaritatem aut -em (vanitate GLOSS. med.

[Heßler]

p. 41,11) aut . . . furorem nuncians. **2** *de rebus:* **a** *prosperitas – Gedeihen:* NITH. hist. 1,1 p. 1,24 Karolus . . . Europem omni -e repletam reliquit *(cf. Vulg. psalm. 103,28).* **b** *commoditas – Zweckmäßigkeit:* TRAD. Ratisb. 250 (c. 990/94) tandem . . . Papo -e convictus remisit adque contradidit *eqs.* **B** *meton.:* **1** *remuneratio – Belohnung:* LEG. Lang. p. 168,7 ego tibi facere habeo -em (multa bona *8*), quam volueris. **2** *alimentum – Nährstoff:* ALBERT. M. veget. 5,67 ita quod *fundus* superius stillantes -es recipere possit et inferius ex terra vaporantes . . . continere.

V *pretiositas – Hochwertigkeit:* **A** *qualitas bona – gute Beschaffenheit, Güte:* GODESC. GEMBL. gest. 48 p. 542,49 super aquam, quae ob dulcedinem et -em sui Oilla . . . dicitur (FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 192,33 saporando d. et -em carnium). ALBERT. M. veget. 1,164 ex diversitate fructuum in -e (*p. 819*^{b}*,36* χρηστότητι) et malitia ipsorum. animal. 19,21 unus . . . modus est -is auditus (*cf. p. 781*^{a}*,15* ἀκριβῶς ἀκούειν) et olfactus. *ibid. al. crassitudo – Dicke:* ALBERT. M. animal. 1,486 in -e, quae est fortitudo, carnis (*cf. p. 493*^{b}*,22* εὐσαρκία). **B** *pretium – Wert:* **1** *de moneta (cf. W. Taeuber, Geld und Kredit im Mittelalter. 1933. p. 253):* CHART. civ. Spir. 21 (a. 1196) de moneta, cuius ponderis et -is esse deberet (CHART. Livon. A I 75 p. 82,9 dum tamen eiusdem -is sit et p., cuius est moneta Gotorum). **2** *de praedio:* CHART. Tirol. 539 p. 13,21 (a. 1201) suprascripte tenute duplum eiusdem -is et estimationis . . . tibi . . . spondeo.

bonivolencia *v.* benevolentia.

***bonna** (bunna, bomna), -ae *f. (gall.* *botina *ut vid., francog. vet.* bodne, bosne, bonne, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I.p.465) terminus, lapis termini – Grenzzeichen, -stein:* ROD. GLAB. hist. 2,21 limites, quos alii bomnas nominant. DIPL. Heinr. II. 386 p. 492,21 (interp. s. XII.) ville, cuius termini perveniunt usque ad bunnas de terris sancti Audoeni et a bunnis sancti Audoeni usque *eqs.*

***bonnarium** *sim. v.* *bonuarium.

***bonnerus** *v.* *bannerus. **bono** *v.* pono.

***Bononinus,** -i *m.* (Bononia) *denarius Bononiae excusus – Bologneser Pfennig (cf. F. Frh. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. 1930. s.v. 'Bolognino'):* SALIMB. chron. p. 448,24 quod daret sibi unum -um pro ficubus emendis. p. 586,29 sub banno et pena XXV librarum Bo⟨no⟩ninorum; . . . sub pena X librarum Bo⟨no⟩ninorum.

***bonosus,** -a, -um. *benignus, mitis – gütig, mild:* CATAL. abb. Fuld. (MGScript. XIII p. 273,14; s. X.) sextus *abbas* Hatto, -us et gloriosus, . . . modestissime rexit . . .; sibi subditis discretus et mitis . . . extiterat (*de Hattonis cognomine:* HRABAN. epist. 31 p. 455,15 apud te . . ., B-e. carm. 37,102 sancte B-e).

***bonuarium,** -i *n. vel rarius* ***bonuarius,** -i *m. (f.* -a: *l. 66) (cf.* *bonna, *francog. vet.* bonier) *script.:* bun- *(occurrit in schedulis nostris s. VII./IX.): l. 59.61.68sqq. p. 1520,3sqq.7.10.* -ova-, -owa-: *l. 62. p. 1520,11sq.* -nn-: *l. 69.* -na-: *l. 60.63.69sq. p. 1520,2.* -noa-: *l. 59. 62.66.72sq.* -ner-: *l. 64.66. p. 1520,15.*

mensura quaedam fundorum rusticorum – ein landwirtschaftliches Flächenmaß (continet fere quattuor iugera, v. Lamprecht, Wirtschaftsleben. I. p. 345, sed cf. L. Musset in: Mélanges L. Halphen. 1951. p. 535sqq.; v. et GLOSS. III 380,44 St.-S. -um bunre): DIPL. Merov. I 20 terra . . . buno-a XV (CHART. Epternac. 41 p. 102,2 terram arabilem bonarios XXX. FORM. Sal. Bign. 4 bu-a tanta de t. arabile. CHART. Stab. 31 bono-os sexaginta. HIST. Walc. 67 p. 531,48 bowarios. FUND. Torn. 7 [MGScript. XV p. 1116,13] XIV bonaria terre marlate. GISLEB. MONT. chron. 55 p. 96,11 XV boneria. CHART. Lamb. Leod. add. 6 p. 244,19 quandam terram, videlicet tres bonerias sitas *eqs. saepe*). 33 bono-a decem de ipsa insula. VITA Richar. 8 (MGMer. VII p. 450,2) non multa -a (bu- *1 p. corr.*) . . . in ipsa haria. FORM. Pith. A p. 597,5 bunnaria tanta. FOLCUIN. Bert. 1,50 p. 68,23 tradidi . . . mansum I . . . habentem plus minus bunaria X (DIPL. Loth. II. 5 p. 390,21 [ed. Th. Schieffer. 1966] ad unumquemque m. bono-os XXX. REGINO syn. caus. 1 not. 14 p. 20,25 m. habentem bono-a duodecim. DIPL. Karoli III. 184 p. 308,36 [spur.] quod . . . ille mansus haberet bonaria decem). FORM. Augiens. add. 46 p. 725,28 silva bu-a X (DIPL. Loth. II. 31 p. 436,2 [ed. Th. Schieffer. 1966] de s. bu-os XXVI. GESTA Camer. 1,54 p. 420,7 bu-a CC. *cf.* ANNAL. Rod. a. 1145 p. 717,26 III -a arbustorum). FORM. Sal. Lind. 8 de prato bu-a tanta (DIPL. Arnulfi 94 p. 138,25 inter sedilia campos pratorum -a CXXX. CHART. Lamb. Leod. 374 p. 463,5 in decimatione sex -orum prati). HARIULF. chron. 3,16 p. 131,4 (dipl. Karoli Calvi) de vineis bu-a XXX. CHRON. Afflig. 13 p. 413,52 octo bovaria patrimonii. MATHEM. var. Bubnov p. XXVII consuetudine vulgari unus bovarius (p. XXXV bonu-us) seritur frumenti modus (*i.* modiis) quatuor. *al. in his partibus. remissius de ipso fundo:* CHART. Sigeburg. 79 (ed. E. Wisplinghoff. 1964; a. 1184/90) in bonerio Werthensium agellum unum.

***bonuarius** *v.* *bonuarium, *bunuarius.

bonus, -a, -um, *compar.* **melior,** -ius, *superl.* **optimus,** -a, -um. *script.:* vo-: *p. 1526,61.* ban-: *p. 1522,21.* ben-: *l. 43sq.* obt-: *p. 1522,9.1523,17.33.1526,37.42.* oct-: *p. 1527,7.* obpt-: *p. 1527,7.* -tem-: FORM. Augiens. C 11. *form.:* *compar. fem.* meliora *(cf. N. Fickermann, JbGesch-Mitteld. 6. 1957. p. 38sq.): p. 1524,64.1525,62. superl.:* bonissim(us): *p. 1526,10.* mellissim(us): *p. 1526,41.* meliorissim(us): *p. 1522,67.1526,41.* meliosissim(us): *p. 1522, 67.1526,41. struct.: abl.: p. 1521,71.* ad: *p. 1522,3. 1524,64.1525,19. impers.* -um est *sim.: p. 1524,27sqq.43. 1525,3sqq.54. c. inf.: p. 1522,2.1524,27.1525,5. seq.* ut: *p. 1524,31.34.* si: *p. 1524,28. compar. pro superl.: p. 1521,19.1522,16.52.65.1523,71.1524,64.1525,4. superl. pro positivo: p. 1521,32.1522,5sq.13. etym.:* ALBERT. M. eth. 1,2,6 p. 26^{b},37 dicunt Maximus et Aspasius, quod -um derivatur a 'boo, -as', quod est 'voco, -as', quia -um diffundendo se semper vocat ad se (*cf.* sent. 1,1,20 p. 46^{a},45). *signif.:* OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 91,8sqq. nichil vere dici -um potest illo solo excepto, qui . . . verissime -us esse dicitur *(sc. Deus)* . . .; caetera vero ab eo . . . ex eiusdem bonitatis denominatione -a dicuntur; quidquid autem in naturalibus -um vocatur, aut id fit simpliciter aut secundum quid *eqs.*

ἀγαθός – *gut:* **I** *de morum integritate, caritate, pietate:* **A** *gener.:* **1** *de hominibus et eorum mente, actione:* FORM. Wisig. 25 -ae memoriae domnissimus ille (FORM. Senon. I app. 3 p. 210,8 bene memore. DIPL. Otton. I. 403 p. 549,18 iudicatum bene memorie Grausonis. *al.*). BEDA hist. eccl. 3,7 p. 140,16 rex erat vir -us et -a et sancta sobole felix. WILLIB. Bonif. 5 p. 22,8 -imum . . . regem. LIUTG. Greg. 3 crescentes in omni opere -o (WIDUK. gest. 3,74 p. 151,11 plena operibus -is et elemosinis *regina. saepe*). CAPIT. reg. Franc. 109 perdona *(sc. Domine)* mihi . . . -am voluntatem . . . et -am gratiam tuam ([*versio franc.:* rehtan willeon . . . guodun huldi]. THIETM. chron. 4,75 p. 218,17 voluntas mea interdum -a est. *al.*). HRABAN. carm. 20,17 certamen . . . -um. THEGAN. Ludow. 19 moribus -is . . . ornatus. CAND. FULD. Eigil. II 17,125 voti . . . -i. RIMB. Anscar. 1 p. 18,20 pastoris -i. 26 p. 56,3 se . . . numquam tam -um vidisse hominem (THIETM. chron. 4,72 -orum . . . hominum servare consilium. *al.*). HROTSV. Sap. 5,29 matrem -am. DIPL. Arduini 9 p. 712,31 coeptum tam -um. OTLOH. prov. B 27 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) -us non est, quem malorum improbitas non probavit. VITA Otton. Bamb. III 1,2 -us omnibus, -ior suis, -imus sibi . . . se impendit. *saepe.* **2** *de rebus:* EIGIL Sturm. 11 invidus omnium -arum rerum diabolus. RUOTG. Brun. 2 p. 4,7 omne, quod -um esset. **B** *c. colore quodam:* **1** *clemens, benignus – gnädig, gütig (in salutatione: cf. p. 1521,26; in iure: cf. p. 1521, 46sq.):* **a** *de Deo, Christo:* HRABAN. carm. 37,84 cantantes Dominum, qui pius et -us est (HROTSV. Theoph. 402 Dominus . . . -us). WALAHFR. imag. Tetr. 153 caeli rex -imus. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,75 -imus . . . plastes. *al. de angelis:* BEDA hist. eccl. 3,19 p. 166,12 accusationes malignorum, defensiones spirituum -orum. *al.* **b** *de hominibus et eorum mente:* WALAHFR. carm. 16,15 valeat -us abba. 75,3,2 magister. CAND. FULD. Eigil. I 22 -ae voluntatis vir (THIETM.

[Heßler]

chron. 4,7 grates auxilii suimet ac -ae v. . . . refert. *al.*). WIDUK. gest. 3,60 in pace est dimissus et -is promissionibus ab imperatore erectus *Wichmannus*. OTTO FRISING. gest. 2,45 p. 153,21 -us princeps. *al.* *bene moratus – gutartig:* HILDEG. caus. 2 p. 143,13 magna . . . laetitia . . . non potest esse absque gustu -i spiritus. **2** *pius, religiosus, Deo acceptus – fromm, gottesfürchtig, gottgefällig:* FORM. Senon. II add. 3 p. 223,24 -us numquam eris. BEDA hist. eccl. 5,19 p. 323,21 -o adulescentis proposito. EIGIL Sturm. 25 anima . . . -is meritis repleta. WETT. Gall. 1 -a conversatione fulgens (CHART. Brixin. 65 p. 70,27 -e sit conversationis *diaconus. al.*). WALAHFR. Blaithm. 112 -o conferre coronam victori. Wett. 285 -is . . . ministris. CAND. FULD. Eigil. II 17,26 praesul. HRABAN. epist. 51 per vestram sanam prudentiam et -um studium. GERH. AUGUST. Udalr. I 23 p. 409,7 episcopis. WIPO gest. 1 p. 9,4 -o zelo ac studio fundavit episcopatum. DIPL. Heinr. IV. 255 -us ille Hesso (*antea:* religiosi viri). *saepe. generosus – edel (usu spirit.; publ.: p. 1522,58sqq.):* REGINO chron. a. 746 p. 42,34 virum -iorem et nobiliorem omnium *(sc. Carlomannum)*. DIPL. Heinr. II.3 pro salute . . . divę memorię -i Ottonis imperatoris. VITA Heinr. IV. 4 p. 17,25 -os mores. **3** *dilectus, carus, gratus – verehrt, teuer, lieb (interdum c. sensu clementiae: l. 26):* COD. Karol. 56 p. 580,27 -e et -ime rex. WALAHFR. Mamm. 17,18 pater rerum, tibi reddimus, -ime, grates. ANNAL. Fuld. II a. 873 p. 80,26 o -i commilitones. HROTSV. Abr. 4,4 o -e Iesu. DIPL. Heinr. III. 327 p. 448,16 pro peticione -imę imperatricis et contectalis nostrę. *saepe. sensu attenuato:* FORM. Marculfi 2,38 -e defensor. WALAHFR. Mamm. 18,23 praeses . . . -ime. HROTSV. Abr. 5,1 salve, -e stabularie. EPITAPH. var. II 57,8 -a Fulda. VITA Heinr. IV.11 p. 36,5 resipisce . . ., rex -e. RAPULARIUS 71 -e vir. *iron. vel contemptim:* WIDUK. gest. 1,5 -imi Saxones. PETR. CAS. (?) chron. 4,109 p. 823,15 quid michi *(sc. cardinali)* et tibi, -e vir? OTTO FRISING. gest. 1,20 p. 34,13 contra fas, -e dux, fecisti. **C** *spec.:* **1** *eccl.:* **a** *spectat ad parasceuen paschae (cf. A. Thierbach, Untersuchungen zur Benennung der Kirchenfeste . . . 1951. p. 91):* STATUT. ord. Teut. p. 123,37 in -a sexta feria. **b** *spectat ad haereticos (cf. H. Grundmann, Religiöse Bewegungen im Mittelalter. ²1961. p. 21sq.):* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. p. 45,12) heretici . . ., qui se vocaverunt primo pauperes, post Waldenses, post scolares, nunc -os homines. **2** *iur. et publ. i. q. benevolens, propitius, amicalis – wohlwollend, geneigt, freundlich:* **a** *de traditione, donatione:* TRAD. Patav. 5ª p. 6,3 (a. 754) donationem, quam ego -a voluntate . . . firmare rogavi. DIPL. Karoli III. 35 p. 59,27 liberalitate -orum hominum. *de interventu:* FORM. Marculfi 2,41 ad petitionem -orum hominum (*opp.* malorum). **b** *de concessione, ratihabitione:* FORM. Andec. 59 nos -a volumtate convenit (OTTO FRISING. gest. 2,12 beneficiati, qui sine -a voluntate dominorum suorum domi remanserunt). TRAD. Ratisb. 20 p. 26,1 an -o animo ita stabile fieri permisissent. CHART. Burgel. 60 p. 77,9 de -o consensu fratrum. *al.* *de electione:* WIPO gest. 2 p. 17,17 vota, studia, . . . quam -imam voluntatem habebant, ad nos conferebant *electores*. **c** *de arbitrio:* FORM. Marculfi 2,29 intervenientes et mediantes amicis vel -is hominibus (CONC. Karol. app. 9 p. 837,20 volebant eorum amici et -i homines eos inde . . . concordare). CHART. Brixin. 151 p. 165,4 (a. 1266) controversia . . . debet emendari -orum virorum consilio . . ., iusticia et amore. *al.* *amicabilis – gütlich:* CHART. Brixin. 103 (a. 1240) -a compositio et concordia.

II *de praestantia, indole, laude:* **A** *in univ.:* **1** *strenuus, aptus, idoneus – fähig, tüchtig, geeignet:* **a** *de hominibus:* LEG. Wisig. 1,2,6 -us princeps interna regens et externa conquirens. LIUTG. Greg. 14 et condiscipulis -ioribusque meis . . . et mihi modico. WALAHFR. Wett. 765 creditur, en, mulier -ior quam masculus esse. WIDUK. gest. 1,41 Oddonem, qui maximus et -imus fuit. ARNOLD. LUB. chron. 3,5 p. 147,12 *Dani* -i decretiste sive legiste comprobantur. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 233,10 super manum -i portitoris. *al.* *praeditus – begabt:* WALAHFR. carm. 62,4 corda . . . ingeniis -ima. **b** *de animalibus (de pecude cf. p. 1526,41sq.):* MARC. VALER. buc. 3,46 in toto -ior non pascitur *caper* agro aut implere suas aut defensare capellas. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 118,16 sacri non sunt tam universaliter -i ad gruem. **2** *fortis – wacker, tapfer:* WALTHARIUS 1411 *Hagano* est athleta -us. WIDUK. gest. 1,11 p. 18,24 inter -imos Saxones vixi. THIETM. chron. 2,29 omnes -imi milites. 6,5 -imis satellitibus exceptis. *al.* **3** *egregius, eximius, praeclarus, grandis – hervorragend, vortrefflich, herrlich, groß(artig):* **a** *de hominibus:* ALCUIN. epist. 200 p. 332,32 cum -ioribus meis obtimisque ecclesiae . . . doctoribus. HRABAN. epist. 28 p. 443,25 post -imos et disertissimos expositores. DIPL. Arnulfi 170 pastor -us ac rector -imus *(sc. episcopus)*. WIDUK. gest. 1 praef. habes, unde ex -ima et gloriosissima -ior . . . efficiaris *(sc. Mathilda; cf. H. Beumann, Widukind von Korvei. 1950. p. 8)*. THIETM. chron. 6,79 post se -iorem nullum reliquit *archiepiscopus*. SALIMB. chron. p. 183,13 -ior cantor de mundo. p. 184,4 -ior dictator de curia. *al.* *laudabilis – lobenswert:* WIDUK. gest. 1,22 p. 31,5 qui *(Hatto)* difficile discerneretur, -ior consilio foret an peior (BRUNO QUERF. fratr. 31 p. 738,38 ambo -i; qualis p., sat -imus ipse erat). **b** *de mente, actione, factis:* EIGIL Sturm. 24 -a verba. CHART. Sangall. B 28 propter bana merita sua. HRABAN. carm. 10,3 carmina . . . -iora Maronis carminibus. AGIUS vita Hath. 27 vivit eximiis moribus, vivit -imis exemplis. WIDUK. gest. 1,11 p. 18,19 merito -arum virtutum. WALTH. SPIR. Christoph. I 4 virum -ę qualitatis. WIPO gest. 40 p. 61,16 et recenti mentione vivat vir indolis -ae. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 59,22 canes . . . non sunt omnes -e moralitatis et doctrine. *saepe.* **4** *gravis, praecipuus – wichtig, bedeutend:* BEDA hist. eccl. 5,20 p. 332,8 ad . . . episcopum spe -ioris propositi adveniens *Acca*. CAND. FULD. Eigil. II 14,40 saepe minori *fratrum* -ima quaeque -a . . . omnipotens *Deus* pandit dignaque revelat. WANDALB. creat. mund. 235 -ima vitae . . . virtus formaque nostrae. DIPL. Heinr. III. 342 ex -iori parte *(cf. p. 1523,51)*. RAHEW. gest. 4,86 p. 345,28 nichil . . . duxit -ius (*ex* EINH. Karol. 27 antiquius). CHART. episc. Hild. II 314 in -ioribus scolis. ALBERT. M. metaph. 9,4,5 p. 428,67 (ed. B. Geyer. 1964) actus -ior et nobilior est quam potentia. **B** *theol. et philos.:* **1** *de (summa) perfectione:* **a** *Dei (cf. p. 1520,36):* ERMENR. ad Grim. 31 p. 570,24 sic intellegamus Deum . . . sine qualitate -um, sine quantitate magnum. ALBERT. M. bon. 16 p. 9,54 cum dicitur sapiens et -us *eqs. al.* **b** *rerum (cf. H. Kühle, Die Lehre Alberts d. Gr. von den Transzendentalien, in: Philosophia perennis. 1930. p. 142 sq.):* ALBERT. M. bon. 2 p. 2,12 omne -um est -um secundum rationem finis. 11 p. 7,54 omne -um est -um bonitate prima. *al.* **2** *excelsus, altus – erhaben, hoch:* **a** *de Deo, Christo (cf.* GLOSS. I 804,13 St.-S. -ior furiro): WANDALB. creat. mund. 195 naturae -imus auctor (*cf.* 176 summus). HROTSV. Agn. 201 sectando fidem Christi -iorem illum cognosco. CARM. de Frid. I. imp. 2 regum rex -ime. *al.* *iron. de falso deo:* WALTH. SPIR. Christoph. II 3,188 tuque deus -ior. **b** *de rebus:* RUOTG. Brun. 26 -iorum ardens emulator carismatum. ALFAN. premn. phys. 3,37 nequaquam laesa -iori (*PG 40,605B* θειοτέρας) a deteriori *substantia*.

III *de auctoritate, veritate, aequitate (fere publ. et iur.; eccl.: p. 1523,10sqq. 1524,43; usu communi: p. 1524,28):* **A** *primarius – hochgestellt:* **1** *nobilis, ingenuus – vornehm, adelig, edel (sensu spirit.: cf. p. 1521,17sqq.):* LEX Raet. Cur. 16,1,4 si ipse clericus de -a gente est (*opp.* inferior persona). VITA Magni Fauc. 73 quamvis pauperculus, tamen ex -is parentibus natus (THIETM. chron. 6,36 hic ex -imis . . . p. originem . . . sumpsit). FROUM. carm. 7,12 tu -ior, generose puer. HIST. de exp. Frid. imp. p. 68,20 obsides de sanguine suo -iores transmittebat *imperator*. HEINR. LETT. chron. 28,5 p. 204,2 captivum -iorem, qui fuerit in castro. *al.* **2** *ordine vel loco insignis – von hohem Stand oder Rang:* PACTUS Alam. III 21 si *infans* -iorissimus fuerit (V 16 -iosissimus). CAPIT. reg. Franc. 13,2 si -a persona fuerit *peccator* (*opp.* minores). THIETM. chron. 3,5 ut prolem nobilioribus coequalem vel etiam nonnullis -iorem pareret *mater Willigisi. al.* *elatus, amplus – gehoben, gutgestellt:* WALAHFR. carm. 38,71 si locus affuerit -ior. CHART. Hersf. 90 p. 167,23 quatenus his legibus

[Heßler]

servitutis, quo -iores servientes ... monasterii uti decernuntur, ... potirentur *mancipia* (CHART. Mog. A 368 p. 268,3 mancipia, quę non aliud ius quam -iores s. fratrum habeant. CHART. Steph. Wirz. I 89 p. 99,18 inter s. ipsius ęcclesię -imo iure potiri). GREG. CAT. chron. II p. 219,10 exceptamus solummodo -orum hominum, id est equitum, personas. CHART. Wirt. I 291 p. 374,21 octo ex ministerialibus meis *(sc. comitis)* -ioribus *(cf. Waitz, Verf.-Gesch. V. p. 506)*. *compar. i. q. honore praeditus, senior – angesehen(er), älter:* CHART. Stir. I 100 p. 120,18 (spur. post a. 1114) sine consensu -iorum fratrum (STATUT. ord. Teut. p. 79,8 adhibitis ... tribus -ioribus fratribus). **3** *benedictus – begnadet:* THIETM. chron. 3,5 huius *(Willigisi)* mater, quamvis paupercula, tamen, ut in sequentibus apparet, -a, dum eundem in utero portaret, vidit per somnium *eqs.* **4** *magnis privilegiis praeditus – bevorrechtigt:* CHART. Wirt. II 340 p. 66,10 (dipl. Frid. I.) ut eandem libertatis legem habeat *abbatia*, quam obtima abbatia Vuldensis et Augensis habent (DIPL. Ludow. Inf. 81 p. 223, 25 [spur. s. XIII.ex.] nobilissimae et -imae abbatie). **5** *locuples – wohlhabend:* GREG. IX. registr. 448 p. 361,46 ut in collectis ... tantum det unus -us miles, quantum unus -us massarius. CHART. Brixin. 144 p. 152,29 X rusticos, V -iores et V pauperiores. **B** *honestus, honore ac fide dignus – achtbar, ehrenwert, vertrauenswürdig:* **1** *de testibus:* **a** *iudicii, inquisitionis:* LEG. Wisig. 5,7,8 iudex ... eorum recipere testimonium debet, quos -iores adque pluriores esse providerit. FORM. Andec. 32 p. 15,7 ad ipsas -as stranias personas. CAPIT. reg. Franc. 82,4 per -orum hominum liberorum testimonium (DIPL. Heinr. IV. 336 p. 443,5 quantum tres -iores homines ... iuraverint. GREG. CAT. chron. I p. 187,12 cum -is et veracibus hominibus. *al.*). 144,1 tunc comes ... per veriores et -iores pagenses inquirat (EPIST. var. II 7 p. 310,18 *missus* i. per obtimos viros terrae illius, quanta ... latent mala). *al.* **b** *traditionis, chartae:* LEX Raet. Cur. 8,5,1 p. 362,17 gesta apud -os homines vel curiales testes firmatas esse debent (CHART. Sangall. A 199 p. 189,22 omnia .. coram plebe et -is hominibus ... trado. *al.*). CHART. Bund. 17 p. 22,20 acta ... sub prȩsentia virorum -orum ... testium (CHART. Burgel. 96 p. 115,20 testantibus viris idoneis et discretis ... ceterisque ... -is viris. *al.*). **2** *de scabinis sim.:* CAPIT. reg. Franc. 4,8 p. 9,21 graphio cum VII rachymburgiis antrutionis -is credentibus. FORM. Sal. Bign. 9 apud ipso garafione vel apud ipsos -os hominibus, qui in ipsum mallum resedebant (DIPL. Otton. I. 399 p. 544,8 ex dicto de ... iudicibus et -is h. *al.*). CHART. Stir. II 460 (a. 1245) de sententia -orum virorum. **3** *de magistratibus (cf. C. Giardina, Riv. di Storia del Dir. Ital. 5. 1932. p. 313):* LEX Raet. Cur. 3,19,4 omnia ... de anulus ipsorum -orum hominum (*antea:* rectores loci illius) segelletur. **4** *de consiliariis, suffragatoribus (cf. F. Elsener, ZRGKan. 73. 1956. p. 104sqq.):* THIETM. chron. 1,21 nec summatum -ima pars consensit (4,50 quo -ior et maior populi tocius p. se inclinaret [*cf. J. O. Plassmann, Princeps und Populus. 1954. p. 53*]. BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 309,50 canonice a clero et a populo et a -iori et maiori parte aecclesiasticae militiae electus est in episcopum. *al.*). **5** *de civibus i. q. probus, legi vel potestati oboediens – rechtschaffen, redlich, loyal:* LEX Alam. 36,2 qualiter, qui rebelli sunt, de malis se abstineant, et qui -i sunt, pacem possedeant. CAPIT. reg. Franc. 63,10 de ... susceptione iterantium tam missorum nostrorum quam relicorum -orum hominum. RUOTG. Brun. 17 quo quis -ior et ad ... fidem promptior erat. 36 p. 38,3 blanda ... in -os et mites *cives* ... liberalitas. THIETM. chron. 6,6 secretum -ae voluntatis. ALBERT. M. metaph. 5,5,4 p. 279,80 (ed. B. Geyer. 1960) dicitur -us civibus -us et iustus ille, qui civilia dirigit. *al.* *sensu attenuato:* CHART. Babenb. 237 p. 60,13 (a. 1221) quicumque aliquem -um hominem, der niht ein ahpaer man ist, cedat fustibus ...; si honestiori persone id acciderit *eqs.* **6** *de adiutoribus, sequacibus i. q. fidelis, deditus – verläßlich, ergeben:* HIST. Lang. Goth. 9 *Carolus rex* -o, pius et misericors factus est adiuvator *papae*. BERNOLD. CONST. chron. a. 1083 p. 438,29 -iores ... episcopi et domno apostolico magis necessarii. *iron.:* SIGEH. Maxim. 15 (13) -us ille ductor atque iustus. **C** *verus – wahr:* **1** *simplex, fidus – aufrichtig, treu:* DIPL. Arnulfi 14 p. 23,17 pro merito -ę fidelitatis et servitutis. HROTSV. prim. 475 abbatissa -is ... dedita curis. WIPO gest. 20 p. 40,8 semper Alamannos -ae fidei et stabilitatis in dominos testimonium habere. BERTH. (?) annal. a. 1056 -a conversione. *al.* *constans, stabilis, firmus – aufrecht, unbeirrt, fest:* WIDUK. gest. 3,46 p. 127,8 opus esse nobis -orum animorum in hac tanta necessitate. ALEX. MIN. apoc. 13 p. 285,23 episcopis et aliis -is christianis. **2** *non vituperandus – unbescholten:* EDICT. Roth. 146 -e fidei homines. LEX Alam. 41,1 laudem ... -am possedere. 42,1 qui -i testimonii sunt. CONSUET. Marb. 288 (Spicil. Friburg. X. 1965) -um nomen et -am famam. *saepe.* **3** *sincerus, accuratus – unverfälscht, genau:* BERTH. (?) annal. a. 1076 p. 286,46 primates ... legatos -i testimonii, qui ... praesto fuerant, Romam ... dirigunt. **4** *certus, non turbatus, perpetuus – sicher, ungestört, beständig:* LEX Alam. 36,1 quando pax parva est ...; quando autem -ior *eqs.* (THIETM. chron. 7,11 -am firmari pacem. CHART. Brixin. 165 p. 175,36 -am pacem et amiciciam ... habebunt. *al.*). THIETM. chron. 6,11 si rex ... in -a securitate consisteret. **5** *de chartis i. q. authenticus, originalis – echt, original (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 643[6]):* DIPL. Otton. I. 269 p. 384,17 preceptum ... -um et verum est (DIPL. Otton. III. 270 p. 689, 28.32). **D** *iustus et aequus – recht und billig:* **1** *decorus, rectus – gehörig, richtig, recht (cf. p. 1520,49):* RIMB. Anscar. 20 p. 44,21 si -um est inter homines fidem constare. GERH. AUGUST. Udalr. I 27 p. 414,42 nobis -um videtur, si omnibus ... adnuntiatur *eqs.* (THANGM. Bernw. 28 p. 772,2 -um sibi [*sc. Lievizoni*] videri ..., episcoporum iudicio satisfaciat *Willegisus*. THIETM. chron. 6,54 ut vestrae pietati se ... tradat *Guncelinus*, nobis [*sc. principibus*] -um v.). 23 p. 409,8 -ius tibi est, ut in eo ministerio ... permaneas. OTTO FRISING. gest. 1,35 p. 54,26 ut ad Romani pontificis ... examen deferatur *negotium*, -imum esse respondit *abbas. al.* **2** *legitimus – rechtmäßig:* BEDA hist. eccl. 4,4 p. 214,4 conversis ... ad -iora instituta omnibus. CHART. Sangall. A 514 quod inter partes -is moribus sanisque consiliis fuerit diffinitum. CHART. Brixin. 171 (a. 1273) contra consuetudinem ecclesie et -um statutum ipsius. *al.* *argumentis sufficienter firmatus – gut fundiert:* LEG. Wisig. 5,4,20 si -a sit causa petentis. *licitus – statthaft:* RIMB. Anscar. 22 p. 48,9 visum est eis *(episcopis)* non -um esse, ut sedes ... ab alio episcopo teneretur. **3** *pleno iure praeditus – vollberechtigt:* CHART. Rhen. inf. II 480 p. 269,24 (a. 1259) quod in area ante portam ipsius castri iacente munitionem -e ville seu opidi faciamus *(sc. comes atque archiepiscopus)*. *plenus – voll:* DIPL. Heinr. II. 29 p. 32,22 monasterium ... -ima ... libertate donamus *(cf. E. E. Stengel, Diplomatik der dt. Immunitäts-Privilegien. 1910. p. 437)*. *adde:* HRABAN. carm. 10,16 laudatur ... iure poeta -o. **4** *probatus – bewährt:* TRAD. Ratisb. 202 (a. 975/80) -a ex antiquis olim patribus consuetudinis origo inolescere coepit. CONST. I 213,5 secundum -um usum terre (ACTA imp. Böhmer 248 p. 224,44 concedimus [*sc. imperator*] ... omnes -os usus et omnes -as consuetudines). *al.* **5** *dignus – würdig:* ARBEO Corb. 41 p. 229,2 corpus Valentini ... ad -iorem deputatus insolam *(sc. Pataviensem)*. HRABAN. epist. 37 p. 473,8 mihi non -ius aliud videbatur huius operis sumere initium quam ab ipso conditore nostro.

IV *de commoditate, eventu, salute:* **A** *in univ.:* **1** *utilis, opportunus – nützlich, vorteilhaft, zweckmäßig:* BEDA hist. eccl. 2,13 p. 111,33 si ea ... -iora esse et fortiora ... perspexeris *(sc. rex)*. RHYTHM. 99,1 ante omnes artes inventa est littera -ior (-iora *V*). DIPL. Arnulfi 136 p. 204,25 ad ... regni nostri stabilitatem ... id nobis -imum esse credimus. HROTSV. Gall. I 3,2 -a fortuna. RUOTG. Brun. 37 p. 39,4 in omnibus -is artibus. GERH. AUGUST. Udalr. I 3 p. 389,26 in omnibus profectibus -ae scientiae et disciplinae. TRAD. Scheftl. 251 -um et utile duximus intimare ... fidelibus. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 235,14 forma -i capelli. ALBERT. M. animal. 8,161 quando apes -ae (*p. 625[a],32* χρησταί) interficiunt aliquam de apibus inutilibus. *al.* *vilis – billig:* CHART. Rhen. med. III

[Heßler]

1377 p. 992,23 (a. 1256) vinum est in -o foro (*opp.* caro). **2** *consultus, probabilis – ratsam, vernünftig:* BONIF. epist. 27 p. 48,12 -ius . . . mihi videtur . . ., ut *eqs.* RIMB. Anscar. 20 p. 45,22 -ius est, ut aliquid nobis de vino ematur. THIETM. chron. 6,69 non esse -um perfici iter nostrum. 7,60 sapiens eiusdem *(imperatoris)* consilium et in omnibus -a voluntas. STATUT. ord. Teut. p. 96,17 inquirere consilia . . . et -is acquiescere. *al. prudens, sapiens – klug, weise:* HROTSV. Gall. I 4,4 -um consilium mihique . . . placitum. ALBERT. M. bon. 8 p. 5,63 -um verbum est in IX. Metaphysicae. *al. subtilis – fein:* WALAHFR. carm. 15,6 sensus si -ior venerit, instat amor. **3** *secundus – günstig:* FORM. Marculfi 2,15 quod -um, faustum, filex . . . eveniat! EPIST. Aldh. 3 -a lance constructos legimus fastos. WANDALB. mens. 177 -a flamina. WALTH. SPIR. Christoph. I 8 -um . . . eventum. *al. efficax – erfolgreich:* RIMB. Anscar. 38 p. 73,43 tam -um et tam suave iter. **4** *commodus – bequem:* THIETM. chron. 6,26 vadum . . . -imum. FRID. II. IMP. art. ven. 5 p. 165,21 quando . . . rivera in aliqua . . . parte est -a ad iactandum. *innocens – unschädlich:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 199,22 falco dimittit alias diverberationes malas et assuescet -as. **5** *iucundus, suavis, dulcis – angenehm, lieb(lich), süß:* WALAHFR. carm. 75,8 -a . . . quiete. 89,2,3 aestas . . . -ima . MUS. ENCHIR. 19 p. 172ª,22 Orpheum, cuius nomen Oreophone, id est -ima vox, sonat. THIETM. chron. 1,3 -a pax (*opp.* seva belli tempestas). 7,25 p. 428,8 -imis redolere odoribus. *al. laetificus – froh:* BEDA hist. eccl. 1,25 p. 45,14 se . . . nuntium ferre -imum (RUOTG. Brun. 27 -um n. Coloniam ferre). **6** *prosper, salutaris – segensreich, heilbringend:* WALAHFR. imag. Tetr. 81 pedem . . . -ima . . . contra consulta levasti. HRABAN. carm. 17,19 dogma -um. THIETM. chron. 7,56 -is . . . animam curabat *episcopus* medicaminibus. WIPO gest. 1 p. 10,3 utile et honestum atque -imum factum. BERTH. RATISB. serm. 10 p. 57, 19 religio est locus pro hoc statu optissimus *(sic ?). al. faustus – glückbringend, -verheißend:* SERMO de sacril. 4 fatum malum aut -um. 7 qui umbra hominis mala vel -a esse credet. BERTH. (?) annal. a. 1074 -o omine. *al.* **7** *felix, bene dispositus – glücklich, wohlgeordnet:* HRABAN. carm. 4,3,10 pacatum imperium cunctaque iusta -a. *cf. p. 1518,45. florens – blühend:* POETA Saxo 5,162 *Karolus* reddiderat *regnum* latius et -ius. **8** *beatus, benedictus – selig, gesegnet:* HRABAN. carm. 18,60 beata -a est vivere vita Deo. WALAHFR. Wett. epil. 1,12 -o vigeas longa per aeva statu. VITA Liutb. 1 Hessi . . . grandaevus ac -a aetate provectus. DIPL. Karoli III. 133 quandocumque . . . abbas . . . obierit et ad loca -iora transierit. HROTSV. prim. 576 Oda . . . vitam fine -o consummans. *al. cf. p. 1520,42sq.* **B** *spec.:* **1** *math.:* MATHEM. var. Bubnov p. 246,13 sedes -orum numerorum, qui in hac abaci regula . . . proportionaliter ordinati continentur. **2** *medic. et natur. (v. et p. 1524,71):* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 35bʳ storax calamita . . . a calo *dicitur*, quod est -um, et myrrha, quod est gutta; inde calamita, id est -a gutta. ALBERT. M. animal. 3,100 humor -us. *saluber – gesund(heitsfördernd):* BOTAN. Sangall. 2,8 bibat *aegrotans*, -um est. WALAHFR. Wett. 715 -imus usus aquae. *per euphemiam:* ODO MAGD. herb. 496 iuvat *sabina* anthracas, -a quae plebs ulcera dicit (TRACT. de aegr. cur. p. 381,2 apostema, quod vulgo -us malanus dicitur. GLOSS. Roger. I A 2,2 p. 584, 34 de antrace, qui dicitur a vulgo -um malum sive lebon).

V *de pretio, mensura:* **A** *in univ.:* **1** *bonitate praeditus, solidus – vorzüglich, von guter Qualität:* AETHICUS ISTER 4 de ea massa, quae -iora fuit. ARBEO Emm. 6 prospiciens ipsam terram -imam. RIMB. Anscar. 41 p. 75,41 ex . . . cera, quam -imam tunc habuit. WIPO gest. 28 p. 45,22 equos, quos dux et omnes sui -imos habebant. CONSUET. Marb. 212 (Spicil. Friburg. X. 1965) frumentum, de quo faciendę sunt hostię, . . . -um sit naturaliter et purum. CAES. HEIST. hom. exc. 26 columba . . . grana eligit -iora. CONST. II 439,2 -a ulna detur pro X denariis. *al. validus – stark:* WIPO gest. 21 destructis . . . munitionibus . . ., quas -imas habuit *Chuono.* **2** *pretiosus, magni aestimatus – kostbar, wertvoll (cf.* GLOSS. I 807,33 St.-S. -ioris pezirin vuerdes. 808,59 -ior furiro): ALCUIN. carm. 62,10 omnibus est mundi -ior sapientia gazis. THIETM. chron. 8,11 ut -imi archanum thesauri crimen . . . celavi. *al.* **3** *venustus, splendidus, pulcher – hübsch, herrlich, schön (cf.* GLOSS. I 659,3 St.-S. -iores froniscorun sconere): WALAHFR. Wett. 777 -ima gemmarum . . . ornamenta. THEGAN. Ludow. 49 praemium -um et magnum (FROUM. carm. 33,6 ut -a captemus faciamus prȩmia iusta). THIETM. chron. 3,22 inperator . . . vilia deponens vestimenta et induens -iora. 4,66 altare . . . -imo . . . ornatum electro. RAHEW. gest. 3,7 p. 171,27 papilionem . . . qualitate bonissimum perspeximus. *al.* **4** *magnificus, spatiosus – prächtig, stattlich (cf.* GLOSS. I 406,4 St.-S. -ior oparoro): RIMB. Anscar. 7 p. 29,21 antistes . . . dedit eis navem -imam. THANGM. Bernw. 8 antiqua . . . loca . . . -imis aedificiis collustravit. *al.* **5** *copiosus, opulentus – aufwendig, reich(haltig):* DIPL. Heinr. IV. 138 convivia, qualia solent esse -iora. STATUT. ord. Teut. p. 115,21 ut -ior refeccio preparetur. **6** *non mediocris, magnus – (nicht un)beträchtlich, groß:* **a** *corpor.:* TRAD. Frising. 485 (a. 823) de silva -am partem (INVENT. Phil. Cell. 3 viderunt sarcofagum iam -a parte nudatum). TRAD. Ratisb. 78 p. 72,11 qui *(fidelis episcopi)* habuit -as res comparatas in proprietatem. **b** *temp. i. q. longus – lang:* IOH. CANAP. Adalb. 23 cum quo *(imperatore)* vir Dei mansit -um tempus. **c** *de sonitu i. q. clarus – laut:* CONSUET. Trev. 21 qui *(custos)* . . . signum pulsabit unum ex -ioribus. **B** *spec.:* **1** *iur. (cf. l. 19. 21):* **a** *de compositione:* LEX Ribv. 40,11 si quis weregeldum solvere coeperit . . ., brunia -a pro duodecim solidis . . ., helmo condericto pro sex . . ., bagnbergas -as pro sex solidis tribuat. **b** *de censu:* TRAD. Patav. 75 (a. 818/38) fringa I -a. **c** *de electa parte hereditatis:* **α** *censualium sim. (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 199 s. v. 'Besthaupt'):* CHART. Hersf. 53 (a. 936/59) ut . . . post mortem nostram caput -imum de viro ac de muliere vestimentum -imum iure altaris concederetur (CHART. Worm. 37 -imum c. sive -ius v. *al.*). CHART. Mog. A 374 p. 273,24 -imum pecus. CHART. Westph. VII 20ª p. 1269,28 -ius . . . animal. CHART. Wetzlar. 62 p. 20,12 equum obtimum . . ., quod vulgariter bestehȫbet dicitur. CHART. Wirt. VII 2609 -imum ius capitale. **β** *clericorum:* STATUT. ord. Teut. p. 38,6 veste -iori defuncti *fratris* pauperibus data. **d** *de taxatione, donatione:* LEX Alam. 68, 2 mellissima (meliorissima *2*, -osissima *3*) vacca. 78,4 -us canis porcaritius. TRAD. Frising. 399ᵇ duos caballos obtimos. RUOTG. Brun. 49 p. 52,19 (testam.) pallia X -ima, vasa X argentea ex -ioribus. TRAD. Scheftl. 238ª presbiter . . . tradidit . . . hunc codicem et alterum -um Gratianum. *al. de pecude i. q. bene saginatus, opimus – wohlgemästet, fett:* FORM. Sangall. II 35 p. 418,21 da illis *ovibus* cotidie sal et . . . commixtum migma, ut tunc *(sc. episcopo veniente)* -ae sint. REGISTR. abb. Werd. 7,18 p. 241,5 I pinguis vacca, I -us porcus. CHART. Ticin. 109 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. II p. 57, 17) capones . . . -os et -imos. *al. de fundis i. q. fructuosus, fertilis – ertragreich, fruchtbar:* CHART. Sangall. A 446 (a. 856) de -imo et medio quod habuit territorio. TRAD. Frising. 817 dedit . . . de silva -a iugera XV. 891 de -imis pratis carradas XXXV. DIPL. Otton. I. 318 p. 433,14 piscacionem -am. TRAD. Patav. 321 curtem. CHART. Merseb. 419 reconpensacionem predictorum bonorum in similibus -is et eque -is . . . facere. *al.* **2** *publ. de moneta i. q. iuste examinatus – vollwertig:* DIPL. Loth. II. 16 (ed. Th. Schieffer. 1966) moneta ad -os et meros denarios perficiendum. CHART. Ital. Ficker 75 p. 102,4 duodecim auri tari voni. CHART. Wirt. III 934 p. 438,4 cum V solidis Hallensium -orum. CHART. Gosl. II 173 p. 223,18 demus duas marcas, que ita -e sint, quod marca valeat puram marcam minus lotone *(de re v. B. Hilliger, HistVjSchr. 3. 1900. p. 199). al. compar. i. q. legali pretio superior – den Normalwert übersteigend:* CHART. Gosl. I 524 p. 503,18 (a. 1232) de quadraginta marcis, quas de petita pecunia habuit -iores *praepositus* (*opp.* de pecunia legali). **3** *theol. et eccl. i. q. abundans – reich(lich):* TRAD. Frising. 320 (a. 814) cogitans de . . . aeterna -a retributione (CHART. Rhen. inf. I 37). WALAHFR. carm. 13,4 mercedis . . . praemia multa -ae (HROTSV. Dion. 181 merces mecum manet -ima).

[Heßler]

4 *natur. et alch.:* **a** *merus, purus – unvermischt, rein:* COMPOS. Luc. α 22 auricpigmenti -i. MAPPAE CLAVIC. 3 saponis sene -i. ANON. secret. p. 34,19 sal commune (-um *Sl*). *de metallo monetali:* EINH. epist. 55 censum . . . in -o argento recipiat *presbyter*. DIPL. Karlom. (II.) 13 p. 303,33 libras viginti auri -i persolvat (DIPL. Otton. III. 411 p. 846,2 auro obptimo l. mille. DIPL. Conr. II. 258 p. 357,17 a. octimi. *al.*). **b** *uber – (zahl)reich:* ALBERT. M. animal. 8,105 avis, quae est -ae pullificationis (*p. 619*^{b}*,23* εὔτεκνος). **5** *medic. i. q. sanus – gesund:* BRUNUS LONG. chirurg. 1,16 p. 114^{F} significatio . . ., quod cancer sit extinctus, est: . . . -a caro crescit in eius circuitu.

VI *in nom. propr.:* **A** *de hominibus:* GREG. CAT. chron. II p. 196,26 a Donadeo Bonihominis (p. 195,16 filio Bonhominis). CHART. Turg. II 43 p. 169,24 (epist. papae) ego Bonadies diaconus cardinalis (CONST. I 291 p. 406,14 ego Bonusdies notarius). CHART. Ticin. 90 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. II p. 22,16sq.) vendicionem . . . fecerunt Rabuanus . . . et Bonafemina, . . . ipso namque Rabuano eidem Bonefemine consenciente. *al. fort. add.:* DIPL. Otton. III. 389 p. 820,17 ipsum Karolum *(Calvum)* nichil dare iure potuisse, utpote iam a Karolo -iore *(sc. Karlomanno)* fugatum. **B** *de rebus (cf. l. 15):* DIPL. Heinr. II. 285 p. 338,12 cortem de . . . Monte B-o. GREG. CAT. chron. I p. 317,16 ad Vallem B-am. VITA Norb. I 18 p. 697,13 in ea *ecclesia*, quae B-a Spes dicitur. *in originatione:* BRUNO QUERF. fratr. 10 p. 726,14 Reinesburch . . ., quae antiquo nomine vocabatur Radix B-a (OTTO FRISING. gest. 2,43 eo quod ratibus oportuna -aque sit, . . . Ratisbona vel Ratispona vocatur).

subst. masc. *(et fem.: l. 37sq.40. p. 1529,7):*

1. boni, -orum *pl. (raro sg.: l. 37sq.40sq.48)*

οἱ ἀγαθοί – *die Guten:* **I** *gener.:* HRABAN. epist. 52 aecclesia malorum et -orum in se congeriem retinet. WALTH. SPIR. Christoph. II 6,109 heu malefida -is et prospera fata malignis! OTLOH. prov. P 38 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) pravis moribus semper gravis est vita -orum. *al. nom. propr.:* COD. Lauresh. 677 (a. 767) ego Bona . . . dono. THIETM. chron. 4,55 Dobrawa . . ., quod . . . Bona . . . interpretatur. GREG. CAT. chron. I p. 245,34 heredes Crescentii de Bona. p. 352,24 Bono, filio Boni. CHART. Rhen. med. III 746 p. 564,32 Iohanni Bono. *al.*

II *c. colore quodam:* **A** *homines pii, Deum timentes – die Frommen, Gottesfürchtigen:* WALAHFR. Blaithm. 58 mente humilis . . . et norma -orum. WANDALB. martyr. prop. 10 non mutilanda vocandi est censura -os (*syn.* sanctorum). THIETM. chron. 4,68 -os imitaturi. *al.* **B** *homo prudens, strenuus – der Kluge, Tüchtige:* NIVARD. Ysengr. 3,792 omne bonum impendit pro meliore -us.

III *spec.:* **A** *theol. de Deo benigno:* HRABAN. epist. 45 p. 500,4 nec tres deos nec tres omnipotentes nec tres -os . . . in Deo dicere fas est. **B** *publ. et iur.:* **1** *viri honesti, probi – die Anständigen, Rechtschaffenen:* POETA Saxo 4,76 reddere ius civile -is, terrere malignos. RUOTG. Brun. 37 p. 38,15 ad communis -orum omnium utilitatis fędus. WIPO gest. 6 p. 28,24 -is omnibus blandus. ORD. coron. imp. 17,26 accipe gladium ad vindictam malefactorum, laudem vero -orum. *al. in testificatione i. q. fide digni – die Glaubwürdigen:* FORM. Andec. 42 mano mea et -orum firmata *securitas* (FORM. Sal. Bign. 10). **2** *fideles, amici – die Getreuen, Wohlgesinnten:* WALAHFR. carm. 76,24 fallere nam levium est, verum retinere -orum. RUOTG. Brun. 24 p. 25,10 Brunonem, -is certe mansuetissimum. THIETM. chron. 1,7 quod . . . -orum instinctu in amiciciam convenirent. *al.* **3** *nobiles, proceres – die Edlen, Großen:* WIPO gest. 2 p. 17,28 quod omnibus -is morte detestabilius est. CHART. Sil. D I 45 p. 28, 12 (ed. H. Appelt. 1963) quisquam de suppanis vel aliis -is.

2. meliores, -um *pl. (raro sg.: p. 1528,3.14.48sq.)*

οἱ ἀμείνονες – *die Besseren (interdum sensu compar. attenuato vel evanido):* **I** *publ. et eccl.:* **A** *viri loco insigniores, digniores – die Ranghöheren, Würdigeren:* LEG. Wisig. 10,1,3 quod a multis vel -bus constitutum est, a paucis vel deterioribus non convenit . . . immutari. WIDUK. gest. 1,26 penes -es vero nobis *(sc. rege)* unctio et diadema sit. RAHEW. gest. 4,85 p. 341,23 proceres et de militia -es. *de summo principe:* WIDUK. gest. 2,23 ille *(comes)* . . . -i ac maiori se subdens arma sumit contra ducem. **B** *nobiles, proceres – die Edlen, Großen:* BRUNO QUERF. ad Heinr. II. p. 703,21 -um nuntii (*antea:* maiores terrae). BERTH. (?) annal. a. 1074 qui *(rex)* . . . a patruo suo et caeteris regni -bus depulsus est. HIST. peregr. app. p. 175,29 de -bus tocius Turcię. HEINR. LETT. chron. 30,5 p. 220,32 seniores et -es. CHART. Brixin. 74 p. 81,7 forma pacis . . ., sicut iuratum est a -bus et maioribus (CONST. II 305 -um et maiorum terre consensus; *cf. H. Planitz, Deutsche Rechtsgeschichte. 1950. p. 138*). *saepe. vir nobilissimus – der Vornehmste:* RAHEW. gest. 3,20 p. 192,23 comes . . . in -em et nobiliorem omnium Ravennatensium . . . manum misit. **C** *homines (maiore) auctoritate praediti – die Angesehen(er)en:* **1** *in univ.:* BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 299,19 regni sapientioribus et -bus consentire. a. 1079 p. 317,23 omnes . . . -es in parte Roudolfi regis. CONST. II 427,95 in qualibet cometia, ubi deffectus fuerit liberorum, qui dicuntur schepfen, eligantur quatuor -es et discretiores a iudice. CHART. eccl. Erf. 399 -es de villa Rudistede *(cf. K. S. Bader, Dorfgenossenschaft und Dorfgemeinde. 1962. p. 285). al. v. et l. 55. in testimonio:* CHART. Wirt. V 1302 p. 68, 16 (a. 1254) a -bus illis, qui dicuntur kuntschapt. **2** *in civitatibus (cf. H. Planitz, Die deutsche Stadt im Mittelalter.* ^{2}*1965. p. 118sqq. et al., v. ind.):* DIPL. Loth. III. 36 -es de civitate *Trevirensi*. CHART. Rhen. inf. I 366 a senatoribus, a -bus quoque . . . civitatis, vulgi etiam favore applaudente. CONST. I 238,7 tot bonos homines de -bus. CHART. Pomm. B 625 -es et pociores. CHART. Brem. 314 p. 354,10 pannicide . . . sunt de -bus. *al.* **3** *in ecclesiis cathedralibus:* CHART. Eichst. 25 p. 57,8 (post 1185) si prepositus et decanus ceteri que -es de choro *('Träger der Dignitäten und Personate' ed. in ind.)* . . . parrochianum tepidum . . . esse . . . perspexerint.

II *iur. de servientibus i. qui iure praestant – die Bessergestellten (cf. Waitz, Verf.-Gesch. V. p. 505):* CHART. Austr. sup. II 84 p. 121,16 (a. 1096) quatinus . . . Odalricus . . . libere serviat, eo scilicet iure, quo serviunt . . . -es . . . ecclesię. TRAD. Ratisb. 200 p. 149,34 cęteri . . . -es ęcclesię. CHART. Steph. Wirz. 207 p. 212,6 -es de familia sua *(sc. dominae). fort. add.:* DIPL. Heinr. III. 372^{B} p. 511,42 (spur. c. 1139) arbitrio . . . villicorum et -um, qui in curtibus sunt.

III *usu communi:* **A** *viri fortiores – die Wackereren:* WIDUK. gest. 1,8 p. 9,13 post Romanos vobis *(sc. Saxonibus)* -es ignoramus. **B** *scriptores praestant(ior)es – die maßgeblich(er)en Autoren:* ALBERT. M. incarn. p. 186,51 ut dicunt -es. **C** *nom. propr.:* CHART. Sil. D I 60 p. 38,27 (ed. H. Appelt. 1963; epist. papae a. 1193) ego M-r . . . presbiter. ACTA imp. Winkelm. I 1 M-r, domini imperatoris notarius.

3. optimi, -orum *pl. (raro sg.: l. 56.59sq.70. p. 1529,5.7sq.)*

οἱ ἄριστοι – *die Besten:* **I** *publ. et eccl.:* **A** *viri summo loco positi – die Ranghöchsten:* CAPIT. reg. Franc. 141,2 ut de his libertatibus . . . primo per -os quosque inquiratur; et si per illos inveniri non possit, tunc per eos, qui post illos in illa vicinia meliores sunt. WIDUK. gest. 2,2 Sigifridus . . ., Saxonum -us et a rege secundus. GERH. AUGUST. Udalr. I 6 p. 395, 4 -os, quos inter eos *(clericos)* invenire potuit, caute interrogavit. *de summo principe:* WIDUK. gest. 1,9 p. 11,3 mortalium . . . -us maximus, dominus meus Thiadricus (1,17 regum m. -us, Heinricus. *ibid. al.*). **B** *viri illustrissimi, (maxima) auctoritate praediti, nobiles, proceres – die Angesehensten, Maßgeblich(st)en, Edlen, Großen:* DIPL. Otton. I. 419^{a} p. 573,20 isti . . . veri homines aliique ob-i ex Retia. THIETM. chron. 6,28 e Sclavis . . . -os Borisen et Vezemuiselen . . . suspendi precepit *rex*. 6,41 -i Bawariorum. *ibid. al. in civitatibus (cf. H. Planitz, op. cit. p. 102):* THIETM. chron. 1,12 -os civitatis *Magdeburgensis*. **C** *viri honesti, probi – die Anständigen, Rechtschaffenen:* THIETM. chron. 4,61 -orum quorumlibet memoria. WIPO gest. 1 p. 9,10 unde cuique -o metus . . ., pessimis autem *eqs.* BERTH. (?) annal. a. 1079 p. 318,10 Romanorum praecipuis et quibusque -is haec omnia . . . intimare non omisit. *al.*

[Heßler]

II *iur. de servientibus i. qui summo iure praediti sunt – die am besten Gestellten:* TRAD. Frising. 1649[b] (c. 1078/85) ut -orum de familia fratrum legi iniuncta ab omni servili opere . . . sit libera *mulier ad altare tradita.*

III *usu communi:* WIDUK. gest. 2,28 p. 90,9 -um omnium mortalium . . . deserui. HROTSV. gest. 92 ut fore . . . decernitur *Editha* . . . -a cunctarum . . . mulierum. OTTO FRISING. gest. 1,8 p. 24,1 virorum -e. *al.*

subst. neutr.: **1. bonum,** -i.

I τὸ ἀγαθόν – *das Gute:* **A** *theol. et philos.:* **1** *spectat ad principium, finem, perfectionem:* **a** *de primo motore, Deo:* ALBERT. M. bon. 13 p. 8,49 primum -um relucet in -is creatis. mot. proc. 2,1 p. 58,17sqq. -um . . . simpliciter semper movet, et motus animalium habet finem . . ., -um aeternum . . . et primum -um (*p. 700[b],33* τὸ . . . καλὸν καὶ τὸ . . . ἀγαθόν). eth. 1,2 p. 19[b],17 hoc . . . est primum -um, quod secundum substantiam perfectam omnia perficit. *ibid. al. v. et p. 1518,26.* **b** *de natura, creatura:* EPIST. Ratisb. 1 p. 275,35 quod . . . ex omni parte honestum est, naturale -um est. 3 p. 278,37sq. -um quod est, gratia Dei -um est, sed non summe -um, quod ipse est. ALBERT. M. incarn. 14 p. 185,9 -um naturae. eth. 1,2,7 p. 27[b],14sq. cum uniuscuiusque rei perfectio sit -um et optimum, quae est adiectio ultimae causae, -um uniuscuiusque rei est, quando in esse et posse potest agere, quaecumque sunt secundum naturam. *al.* **2** *spectat ad Dei gratiam, favorem:* **a** *in univ.:* COD. Lauresh. 912 (a. 778) in Dei nomine et Iesu Christi . . ., qui omnia -a hominibus in terra dedit. HRABAN. epist. 2[a] p. 383,4 a quo *(Deo)* est omne -um. HROTSV. Mar. 257 largitor summe -orum. OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 12,3 ab omnium -orum datore, Deo. *saepe.* **b** *salus – Heil, Segen:* LIUTG. Greg. 2 p. 69,18 ad augmentum -i sui *(sc. Bonifatii et discipulorum).* POETA Saxo 5,48 nancisci tale -um. VITA Mathild. I 1 divina providentia . . ., ad -um cuncta quae disponit. OTLOH. prov. D 49 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) ipso malo *Deus* utitur ad -um. HERM. IUD. conv. 5 p. 87,16 (ed. G. Niemeyer. 1963) per quos *(Iudaeos)* venit generale -um. ALBERT. M. sacram. 232 p. 151,61 multa sunt iuvantia hominem in -um. *al.* **3** *spectat ad divina praecepta:* HRABAN. epist. 15 praef. divinę docmata legis, quae -a commendant quaeve mala reprobant. carm. 12,16 fac me velle -um. AGIUS vita Hath. 7 aperte -a, quae erant praecepta. GERHOH. psalm. 33,15 p. 285,8 in tria distinguuntur omnia, quae in hoc mundo sunt, id est -um, malum, medium. VITA Norb. II 16 p. 1267[A] -um et aliquid, nihil et malum. *al.* **4** *spectat ad hominis animum, pie facta:* **a** *in univ.:* VITA Arnulfi 22 nihil -e (-i *A 2, B 1.2a*) gessi. FORM. Senon. II add. 3 p. 223,9 de -a, que tibi fecit *Grimaldus.* HRABAN. epist. 42 p. 481,34 si -um fecero et predestinatus ad vitam non sum. RIMB. Anscar. 20 p. 45,40 Dominus omnium -orum retributor. RUOTG. Brun. 10 et invitis -a prestantur. THIETM. chron. 6,64 vicia . . . carpebat *archiepiscopus* -a quaeque laudans. WIPO prov. 89 qui reddit malum pro -o, indignus est dono. STATUT. ord. Teut. p. 93,25 vel -a negligi vel mala committi. *saepe.* **b** *virtus – Tugend:* CAND. FULD. Eigil. I 20 obedientiae -um. WIPO gest. 5 p. 27,13 gratiae. VITA Heinr. IV. 1 p. 11,15 misericordiae. ALBERT. M. sacram. 178 p. 116,19 -um . . . consuetudinis (*antea:* virtus). *al.* **c** *beneficium, pium opus – gute Tat, Wohltat, gutes Werk:* DESID. CAD. epist. 1,7 illa . . . supereminentia -a. WALAHFR. Wett. 462 ratus *(Karolus M.)* inlecebras sub mole -orum absumi. FORM. Augiens. A 10 ad diminutionem peccatorum meorum atque ad augmentationem -orum. WIPO gest. 3 p. 23,9 ut sis *(sc. rex)* defensor ecclesiarum . . ., tutor . . . orphanorum: cum his et aliis -is firmabitur thronus tuus. CHART. Eichsf. 556 conferimus . . . participationem . . . ieiuniorum, orationum . . . ac omnium -orum, que in monasteriis . . . fiunt. *al. ministerium divinum – Dienst Gottes:* WETT. Gall. 29 p. 274,5 devotus in -o et cautus in mundo . . . aetatem ducebat *sanctus.* **B** *iur.:* **1** *proprie i. q. benevolentia, concordia, bonitas – Wohlwollen, Einvernehmen, Güte:* DIPL. Ludow. Inf. 71 quatinus ambo *(sc. archiepiscopus et abbas)* iuris sui res secundum placitum in -o invicem disponerent. DIPL. Arduini 9 p. 713,17 omnes *successores nostri* sint adiutores . . . loci in -o. DIPL. Heinr. V. (ed. H. Bresslau, Diplomata centum. 1872. nr. 41) qui *(abbas et dux)* ad . . . commutationem pro -o convenerant. CHART. Gosl. II 210 p. 248,10 nunquam cum -o potui obtinere apud Rodolphum Bodonis, quod monstraret mihi scriptum. *al.* **2** *meton. i. q. donum, munus – Gabe, Geschenk:* GREG. CAT. chron. II p. 135,12 partem meam *(sc. episcopi)* de -is mortuorum (*antea:* oblationibus). TRAD. Frising. 1766 Regilinda . . . ministerialis . . . obtinuit hoc ab eodem comite -is et precibus suis, ut *eqs. adde:* THIETM. chron. 6,94 multa a Bolizlavo caeterisque divitibus -a suscepit *Brun.* **C** *publ. et eccl. i. q. emolumentum – Wohl:* CAND. FULD. Eigil. II 12,7 ad nostrum *(sc. monachorum)* commune -um. VITA Heinr. IV. 7 p. 27,21 multi . . . publico -o faventes. OTTO FRISING. gest. 2,2 universitatis . . . -i intuitu. CHART. Brixin. 76 ecclesie . . . -um et utilitatem considerantes. ALBERT. M. metaph. 7,1,6 p. 326,18 (ed. B. Geyer. 1964) totaliter -a (*p. 1029[b],7* τὰ . . . ἀγαθά), quae sunt -a reipublicae, civitatis vel gentis. Iob 1,1 p. 17,20 sqq. (ed. M. Weiss. 1904) primo describitur, qualis fuit *Iob* in -o monastico, quod est -um solius hominis; secundo, qualis fuit in -o oeconomico . . .; tertio, qualis fuit in -o gentis, quod vocatur politicum -um. *al. causa (iusta) – (berechtigtes) Interesse:* CAND. FULD. Eigil. II 7,27 -i . . . absque discrimine. **D** *gramm. i. q. ratio secunda – günstiger Sinn:* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 493,8 cum indifferenter et in -o et in malo dicatur 'affectus'. **E** *alch. in nominibus ficticiis:* TURBA phil. 36 p. 144,2 -um multorum nominum (72 p. 169,16 [*cf. ed. p. 36*]). **F** *usu communi:* **1** *spectat ad laudem:* THEGAN. Ludow. 20 p. 595,34 unicuique . . . parvum -um remanet. ANNAL. Xant. a. 871 p. 30,9 episcopus . . ., de quo multa -a commemoravimus. WIDUK. gest. 3,75 p. 153,13 multaque alia -a invicem conferentes. THIETM. chron. 4,13 ut hoc perficiatis -um, quod incepistis. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 29,15 (ed. F.-J. Schmale. 1961) cetera egregii ingenii -a. **2** *spectat ad prosperitatem:* **a** *in univ.:* NITH. hist. 4,7 p. 50,11 intemperies spem omnium -orum eripiebant. HROTSV. prim. 471 tantorum quae nobis causa -orum extitit *regina.* RUOTG. Brun. 23 p. 24,10 -um evidentissimum . . . fuscare. THIETM. chron. 3,6 aliquid -i a iustis inventum. *al. in salutatione:* GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 416,12 imperator demandavit vobis gratiam et misericordiam et omnia -a (EPIST. Worm. I 9[tit.] Bobbo . . . archiepiscopus F. suo g. et omne -um. *al. cf. C. Erdmann, ArchUrkForsch. 16. 1939. p. 202*). RUODLIEB V 19 omne -um dici. *al.* **b** *utilitas, commodum – Vorteil, Nutzen:* THIETM. chron. 7,52 cumque -a inde mihi profutura sperarem. 8,2 plus damni subsequentis quam -i precedentis. *ibid. al.* **c** *res prosperae, successus – Glück, Erfolg:* CAND. FULD. Eigil. II 14,95 quam dulce -um. AGIUS epic. Hath. 84 ipsa meis compassa malis . . . con- que -gavisa -is. HROTSV. Abr. 3,19 in -o consummari. ALBERT. M. metaph. 3,3,2 p. 140,78 (ed. B. Geyer. 1960) -um victoriae est in duce exercitus. *al.* **3** *in nom. propr.:* ROB. TOR. chron. a. 1130 magister Omnebonum, episcopus Veronensis *(cf.* CHART. Tirol. 1210 Omnebonus *canonicus).* CARM. de Godeh. 24 (MGScript. XI p. 221) '-um firmum' quia nomine teste vocatur *Godehardus.*

II *optatum aliquid ad salutem sive commodum efficax – Gut:* **A** *theol. et philos.:* **1** *de Deo, Christo:* ERMENR. ad Grim. 31 p. 571,29 summum -um Deus (OTTO FRISING. gest. 1,65 p. 92,21 simpliciter et ipse s. -um. ALBERT. M. bon. 16 p. 9,80 summo -o, quod est Deus. *al.*). ALBERT. M. Is. 55,2 p. 531,14 -um divinum. **2** *de eo, quod communi desiderio appetitur:* ALBERT. M. bon. 1 dicit Aristoteles . . .: 'optime annuntiant -um (*p. 1094[a],3* τἀγαθόν), quod omnia appetunt'. eth. 1,3,8 p. 40[a],25 homo . . . optat aliquod -um, quod est finis operationis suae. summ. theol. I 6,27,3 p. 278[b],3 -um dicit intentionem communem et est de transcendentibus omne genus sicut et ens. *ibid. al.* **3** *de salute, utilitate:* BEDA hist. eccl. 4,13 p. 231,24 intelligentes *homines* eum *(Deum)* . . . et interioribus se -is et exterioribus . . . ditasse. TRAD. Patav. 15 -a retributionis aeterna. HRABAN. epist. 29 p. 445,23 -o coniugali uti. CAPIT. reg. Franc. 287

[Heßler]

p. 371,37 -a temporalia. RUOTG. Brun. 23 pacis -um. EPITAPH. var. II 63,7 locus iste -is . . . religionis factus erat vacuus. BRUNO QUERF. fratr. 7 p. 724,12 tria maxima -a, quorum unum ad salutem sufficit, monachicum habitum, heremum et martyrium, toto desiderio ardebat. THIETM. chron. 4,53 cum -is Domini indefectivis. CAES. HEIST. Engelb. 1,2 p. 236,17sq. -a corporalia et terrena . . ., spiritualia atque celestia. ALBERT. M. sacram. 247 p. 162,4 -a matrimonii. *saepe. v. et l. 54.* *de homine sancto:* AGIUS epic. Hath. 47 quantis . . . -is in hac una careamus . . .: haec soror, haec mater, haec nutrix . . . fuerat. **B** *iur. et publ. i. q. facultates, opes, proprietas, possessio – Vermögen, Hab und Gut, Eigentum, Besitz (fere plur.; sing.: l. 18.25.29sqq.36.46.51.53.64. p. 1532,5.23.32):* **1** *in univ.:* LEG. Burgund. Rom. 2,5 cum medietate -orum (*syn.* facultatis). COD. Lauresh. 1231 donamus . . . dimidietatem omnium -orum . . . excepta I basilica et uno mancipio. CHART. Rhen. med. I 41 p. 46,3 -e *(sic?)*, quę possedimus. DIPL. Heinr. II. 211 de predicto -o. COD. Bald. app. p. 246,25 exceptis clericis eorumque -is. CONST. I 175 regalia sunt hec: . . . -a vacantia *(cf. H. Mitteis, Deutsches Privatrecht. ²1953. p. 146).* CHART. Tirol. 833 p. 249,25 cum medietate omnium -orum illius Swikerii . . . tam mobilibus quam inmobilibus, tam feodorum quam allodiorum. ACTA imp. Winkelm. I 534 p. 434,43 -a corporalia et incorporalia. *persaepe. monastice:* WALAHFR. Wett. 388 liquisti commune -um. **2** *de rebus (praecipue) immobilibus:* **a** *de propriis:* **α** *ecclesiae:* TRAD. Ratisb. 472 (c. 1037/43) ut de -is s. Emmerammi unum curtile . . . habeat. CHART. episc. Hild. I 157 p. 146,12 canonicos cum suis stipendiariis -is. GESTA Trud. cont. I 10,5 -um de Provin. TRAD. Salisb. II 31 debitum annuum -i, quod dicitur Ardingen, cuius -i sunt XL mansi, V curtes, duo molendina. CHART. Argent. IV 33 p. 41,12 ad -a cene sibi adiacentia. CHART. Osn. II 290 p. 230,30 super -is mense sue *(sc. episcopi).* CHART. Wetzlar. I 100 -a nostra *(sc. canonicorum)* elemosinaria. CHART. Mar. Magd. 139 p. 126,27 dotalia. CHART. Lux. VIII 101 p. 111,33 silva . . . est salicum -um abbatis et conventus. CONST. III 142,2 tam de -is ipsorum *(episcoporum)* dominicalibus quam de prediis . . . ecclesiarum eorum iurisdictioni . . . subditarum. *saepe.* **β** *imperii, regis:* CHART. Eichsf. 473 villam Beienrode, -a videlicet imperii (CONST. III 34 p. 33,22 civitates, castra et alia -a sacri i. 111,4 iura et -a ad ipsum imperium pertinentia . . . libere restituat *rex Boemiae*). *al.* **γ** *nobilium, liberorum:* COD. Lauresh. 184 (a. 793) de medietate -orum. WIPO gest. 2 p. 19,23 in propriis -is. CHART. Tirol. 462 de -is suis *(sc. donatoris)* sive allodiis. CHART. select. Keutgen 133,66 -um, quod . . . dicitur erbe. CHART. Brand. B I 580 p. 487,7 tam de -is nostris *(sc. marchionum)* liberis quam porrectis (CHART. Hall. I 360 proprietatem opidi Stasforde cum omnibus -is suis l. et infeodatis). *saepe. adde:* CHART. Mog. A 609 (a. 1136) eadem *(Aeksuit)* . . . -um in eadem villa, quod in possessionem iuris, quoadusque viveret, acceperat, . . . contradidit; ipsum vero condicionale -um *eqs.* **δ** *servientium sim.:* DIPL. Loth. III. 40 p. 65,44 -a . . . sua exteriora, que iure hereditario possidebat *Roricus ministerialis.* COD. Bald. app. p. 246,9 exceptis . . . Immonis *servi* filiis et eorum -is, prediis scilicet et beneficiis. CHART. Tirol. 864 p. 274,38 -a villici. CHART. select. Keutgen 148,7 litonum. CHART. Westph. IV 1504 p. 719,43 -a ministerialia sive -a, que dicuntur mangot. **b** *de feodis:* THIETM. chron. 4,20 filius eiusdem *ducis* . . . patris -a apud regem optinuit. CHART. Nuremb. 443 de proprietatibus vel feodalibus -is. *al. v. et l. 48sqq.65.* **c** *de terris tributariis (saepe vocibus theod. descriptis):* TRAD. Weiss. app. I 312 (c. s. XI.) de -o, quod vulgo dicitur mandac. CHART. Rhen. inf. I 461 p. 324,23 -is feodalibus et -is censualibus, que vulgo leengût et lazgût dicuntur. CHART. Heist. 42 p. 147, 33 -a censualia, que vulgariter leen vocantur. CHART. Xant. 94 vaichtgût. CHART. Eichsf. 275 p. 159,40 urbore. CHART. Rhen. med. II 161 p. 203,2 pacta. CHART. Lux. VIII 101 p. 111,23 de -is . . . mansualibus. CHART. civ. Erf. 189 p. 112, 29 erdingelt. CHART. civ. August. 37 p. 29,13 -a . . . censualia, que vulgariter cinslehen dicuntur. *al. adde:* CHART. episc. Hild. II 188 (a. 1226) decimam . . . -orum liberorum et duorum allodiorum (III 81 p. 39,10 pro liberis -is; *de re v. Th. Mayer, ZRGGerm. 57. 1937. p. 299sqq.*). **d** *de fundis communibus:* CHART. Tirol. 645 (a. 1213) omne ius . . . conmunitatis -i *(['Almende' ed.].* CHART. episc. Halb. 1350 p. 427,12 mansum de communitate -orum ipsorum *civium*, que aput illos . . . mene vocabatur. *v. et supra p. 487,47).* **3** *de rebus mobilibus:* **a** *spectat ad merces:* CHART. Lips. I 6 (a. 1268) -a ipsorum *(mercatorum).* CHART. Hall. I 224,27 -a negociatoria. CONST. II 428 p. 589,9 credens se iusta -a comparasse. CHART. Livon. A I 413,5 navis honerata -is. *al.* **b** *spectat ad fruges:* PAX Valenc. p. 607ª,20 si quis . . . falcaverit . . . blada, avenas aut consimilia -a. CHART. Rhen. inf. II 7 ut ipsi *(monachi)* -a ipsorum . . . libere ducere possint. CHART. Lux. III 7 medium . . . -orum de Wetthermale . . . emergentium. **c** *spectat ad metalla:* CHART. Lamb. Leod. 702 p. 294,26 -a, que sub terra erant, utpote lapides, carbones. **d** *spectat ad mortuorum relicta:* CHART. Heinr. Leon. 81 p. 119,40 nullus advocatus . . . -a episcopi *defuncti* presumat invadere. **4** *de iuribus, honoribus:* LEG. Wisig. 4,2,17 p. 184,21 quomodo *infans* sortietur -a rerum, ad quarum dominium natus non est? 4,5tit. de naturalibus -is. GESTA Camer. cont. I A 8 huius *propinqui* custodiae puerum cum -o eius *(sc. castellatura)* commisit *pontifex.* CHART. Monast. 12 (QuellErörtBayer-Gesch. N. F. XX) ut . . . fratribus duas partes decimationum et oblationum . . . concedas et nullam eis . . . -orum suorum diminutionem inferri permittas *(sc. episcopus). al.* **C** *usu communi:* **1** *in univ.:* RIMB. Anscar. 18 p. 38,36 cum . . . se . . . omnibus -is suis defraudatum videret. ECBASIS capt. 1173 divitis omne -um. OTLOH. prov. M 38 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) melius est habere omnia -a minora quam magnum -um cum magno malo. **2** *res necessariae – Bedarf:* WALAHFR. carm. 75,12,3 cuncta quae nobis -a ferre gestis, insula felix. RIMB. Anscar. 20 p. 44,26 omnia quibus indiguero -a. THANGM. Bernw. 34 -is omnibus . . . sustentatus. *al. cibi – Speisen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 16 cum his -is, quae nobis hodie concessit Deus. **3** *sarcinae – Habseligkeiten:* THIETM. chron. 4,73 p. 216,9 viros . . . cum -is, que possederant, capiens secum abduxit (5,35). **4** *thesaurus, res pretiosa – Schatz, Wertgegenstand:* WETT. Gall. 35 p. 277,20 sub loculum -a sua absconderunt *Romani.* THIETM. chron. 6,53 quod *castellum* Guncelinus . . . -is . . . innumerabilibus replevit. *iron. de sapientia:* FROUM. carm. 26,5 si tu -a corde recondis.

2. melius, -oris. **I** τὸ βέλτιον – *das Bessere:* **A** *theol. et eth.:* **1** *in univ.:* RUOTG. Brun. 9 neque tam multis -a persuasisset. THIETM. chron. 4,75 p. 218,27 sum . . . iracundus et ad -a inflexibilis. *al.* **2** *de vita aeterna:* HRABAN. carm. 81,36 qui *(Christus)* -a daret. THIETM. chron. 7,55 p. 468,9 consideratis multo -bus hiis. *al.* **B** *publ. et eccl.:* **1** *de statu:* LEX Baiuv. prol. p. 202,9 rex . . . omnia vetera legum in -us transtulit. TRAD. Salisb. I 1 p. 253,8 in peiora prolapsa in -us restaurare *(sc. in coenobio).* OTTO FRISING. gest. 1 prol. p. 11,23 rebus in -us mutatis. CHART. episc. Halb. 714 p. 37,24 villicationem reformare et in -us emendare. *al.* **2** *de ratione, utilitate:* BEDA hist. eccl. 3,25 p. 189,6 abdicata minus perfecta institutione ad ea, quae -a cognoverant, sese transferre festinabant. THIETM. (?) chron. 6,39 mentem suam a me ad -a convertebat. *commodum, salus – Vorteil, Wohl:* CHART. Worm. 356 p. 230,25 (a. 1271) propter -us et utilius. **3** *de pia conversatione i. q. gradus altior – höhere Stufe:* HUGEB. Willib. praef. p. 86,25 ad -a recti regiminis principatu erudiendo provexit. LIUTG. Greg. 3 cotidie in -us proficientes *electi Dei. al.* **C** *natur.:* ALBERT. M. animal. 15,19 animalia . . ., quae non habent testiculos nec carent eis propter -us (*p. 717ᵇ,34* τὸ . . . εὖ). **D** *usu communi:* WALAHFR. carm. 26,10 conscia corda . . . fidei . . . non desperare me -a docent. HRABAN. epist. 21 p. 428,5 si quid -us potuerit invenire *lector.* WIPO gest. 2 p. 16,25 honesta iucunditas hominem ad -a ducit.

II τὸ ἄριστον – *das Beste (cf. l. 58sq.):* **A** *de summo principe:* EPITAPH. var. II 1,11 quod habuit -us umquam Germania. **B** *de electa parte peculii:* SIGEH. Maxim. 25 ut

[Heßler]

. . . post mortem . . . illorum *(hominum ecclesiasticorum)*, quod -us haberent in pecoribus sive in vestibus, ecclesiae cederet. CHART. Xant. 15 p. 9,34 post mortem vero, quod quisque *(censualium)* -us habuerit, diligenter perquiratur.

3. optimum, -i. τὸ ἄριστον – *das Beste:* **1** *theol. et philos.:* **a** *de summo bono:* ALBERT. M. metaph. 11,2,36 p. 527,65sqq. (ed. B. Geyer. 1964) qualiter se habet bonum et -um (*p. 1075ª,12* τὸ ἄριστον) in totius universi natura; . . . omne, quod est, desiderat ipsum *(primum motorem)* ut bonum et -um suum. **b** *de perfectione:* ALBERT. M. bon. 526 p. 275,51 primum *(sc. vindicationem)* . . . permittit natura et non praecipit ut -um; -a enim non sunt in praecepto, licet ad ipsa sit natura ut ad finem. *cf. l. 10.* **2** *publ. et eccl.:* **a** *de consilio, commodo:* HUGEB. Willib. 6 p. 106,1 -a elegendo arripiebat. THIETM. chron. 7,50 p. 460,21 -a quaeque imperator . . . fecit. BERTH. (?) annal. a. 1077 p. 300,51 quid -um quidve iustissimum . . . foret. *al.* **b** *de opibus:* GERH. AUGUST. Udalr. I 5 p. 393,36 ad suam potestatem -a quaeque detinuit. THIETM. chron. 5,37 Deo et seniori suo -a quaeque assignantes *milites.* **3** *usu communi:* HRABAN. epist. 24 p. 431,13 -um . . . mihi sit . . . sub eius *(Dei)* gubernatione vivere. carm. 29,7 -a (ob- *F*) quaeque tibi tribuat divina potestas. WIDUK. gest. 3,54 erant . . . in Gerone multae artes bonae . . . et, quod -um erat, ad cultum divinum bonum studium.

adv. **bene**, *compar.* **melius**, *superl.* **optime.** *script.:* ve-: *p. 1535,29.* bae-: DIPL. Merov. 29 (ed. Ph. Lauer et Ch. Samaran. 1908). bę-: *l. 57.* bon-: *p. 1535,20.44.* obt-: *p. 1534,37. 1535,38.59.* -mae: *p. 1534,37.* -mi: *p. 1534, 38. compar.:* magis -e: *p. 1535,52.* plus -e: *l. 58. compar. pro superl.: l. 61. p. 1534,39. 1535,5.38.* -e est *sim.: p. 1534,71. 1535,2.35sq. 1536,7.14.*

ἀγαθῶς, καλῶς – *gut, wohl:* **I** *de caritate, pietate:* **A** *gener.:* FORM. Senon. I 27 ille . . . amicus et -e cupiens vester (DIPL. Pipp. 2 p. 4,22. CHART. Argent. I 75 [dipl. Heinr. V.] ex . . . presumptione rectorum sibi [*sc. monasterii servientibus*] non -e cupientium. *al.*). LIUTG. Greg. praef. de . . . -e gestis eius. HRABAN. carm. 54,4,1 temperat ergo -e iam cuncta modestia virtus. AGIUS vita Hath. 6 ad -e agendum. THIETM. chron. 4,56 haec *(Dobrawa)* . . . fecit ad tempus male, ut postea diu operari valuisset -e. *al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *clementer, benigne, amice – gnädig, gütig, freundlich:* WILLIB. Bonif. 6 p. 28,5 -e susceptus cenodochiam adductus est (THIETM. chron. 7,11 hoc Bolizlavus . . . non -e suscepit. *al.*). WALAHFR. carm. 25ª,16,3 prolem -e . . . salva *(sc. Christe).* OTTO FRISING. gest. 1,49 p. 69,13 non -e tractatus *Petrus Abailardus.* **2** *pie et sancte – gott(wohl)gefällig:* BEDA hist. eccl. 4,23 p. 256,10 multis -e vivere volentibus (WILLIB. Bonif. 2 p. 10,13 exemplum -e vivendi. *al.*). *cf. p. 1534,1.* **3** *patienter – geduldig:* AGIUS epic. Hath. 422 illud . . . tolerare -e.

II *de praestantia, indole, laude:* **A** *gener.:* EINH. Karol. 25 Grecam *linguam* . . . -ius intellegere quam pronuntiare poterat. HRABAN. epist. 36 p. 472,13sq. quod -e in servitio Dei agere cępisti, hoc -ius ac -ius . . . operando . . . perficere satagas. GERH. AUGUST. Udalr. I 1 p. 386,21 a quo *(Waningo)* bene procuratus . . . lectionis doctrinam accepit. BRUNO QUERF. fratr. 13 p. 731,13 Iohannes . . ., qui plus -e sciens linguam *eqs.* THIETM. chron. 6,100 *Gerbertus* -ime callebat astrorum cursus discernere. DIPL. Heinr. IV. 366 p. 489,14 prout -ius possint (CONST. II 196,7. *al.*). ORD. canc. pap. 2,14 tituli examinatarum personarum: . . . unum -e et unum competenter et unum debiliter: habeant. *saepe. ellipt.:* OTTO FRISING. chron. 3,27ex. *(de Origene)* ubi -e, nemo -ius, ubi male, nemo deterius *(cf. notam ed.).* **B** *c. colore quodam:* **1** *strenue – tüchtig:* HRABAN. epist. 53 p. 508,4 -e laborare. WIPO gest. prol. p. 4,20 qui hoc . . . -e administrabant. *al. valide, munditer – kräftig, fein:* COMPOS. Luc. A 5 tere vitrum -e (MAPPAE CLAVIC. 155 vitro -e trito. *al.*). E 11 decoques -e (*cf.* WIPO gest. 2 p. 15,5 -e coquere cibum). ANTIDOT. Lond. p. 21,7 cum -e colatum fuerit. *al. iron.:* THEOD. PALID. annal. a. 1092 p. 71,34 furem . . . -ime castigarunt. **2** *animose, fortiter – wacker, tapfer:* EPIST. var. I 33 -e certantium hortator. POETA Saxo 2,422 Grecorum . . . gens . . . -e tractandis haud extat idonea bellis. WIPO gest. 40 p. 62,25 -e coercebat Sclavos. *al.* **3** *accurate, exquisite – sorgfältig, gründlich:* LEG. Wisig. 2,1,23 iudex, ut -e causam agnoscat *eqs.* LEX Alam. 11 si -ius dicamus. HRABAN. epist. 17ᵇ lector, cum anteriora -e rimaverit. Ps. BOETH. geom. p. 402,12 de . . . digitali mensura -ius . . . dicemus enodatiusque . . . eloquemur. OTTO FRISING. gest. 1,33 p. 52,14 robur hostium -ius explorandum. *al.* **4** *callide – geschickt:* THIETM. (?) chron. 5,31 legacionem, etsi iustam et -e compositam, tamen Bolizlaus indigne suscipiens. **5** *artificiose, ornate, magnifice – kunstvoll, prachtvoll, herrlich (spectat ad actionem; de rerum effectu: p. 1535,56sqq.):* BEDA hist. eccl. 4,22 carmina . . . -ime conposita. RIMB. Anscar. 16 p. 37,28 biblioteca . . . -ime conscripta (AGIUS epic. Hath. 670 *liber* -e conscriptus et -e compositus). WALTHARIUS 1372 cassis fabrefacta diu -iusque peracta. THIETM. chron. 7,58 monasterium ab . . . abbate . . . -ime elaboratum. GESTA Trud. cont. II 4,5 cum basibus benepolitis. *al.* **6** *laudabiliter, egregie, eximie – löblich, hervorragend, vorzüglich:* LIUTG. Greg. 2 p. 68,2 iuxta modum aetatis suae -e perlegere. THIETM. chron. 3,1 p. 98,1 cum . . . -ime predicasset. 3,12 magna confratrum et hospitum . . . caterva *ab Ohtrico magistro* -e elaborata. *al. iron.:* WETT. Gall. 24 p. 269,31 -e dixerunt; utinam verum fuisset! **7** *perfecte – vollkommen:* ALBERT. M. metaph. 1,3, 10 p. 40,45 (ed. B. Geyer. 1960) quaedam *exsistentia* habent hoc principium ipsius esse et -e esse (*cf. p. 984ᵇ,11* εὖ καὶ καλῶς).

III *de veritate, fide, honestate, iustitia:* **A** *gener.:* WALAHFR. carm. 73,6 nam docuisse -e miserum est et vivere prave. CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 227,15 alios -e regere. FROUM. carm. 33,4 seu male seu -e nunc operantur corpora nostra. THIETM. chron. 1,19 -e morigeratus. THANGM. Bernw. 55 officii culmen quia non -e gessi. *saepe.* **B** *c. colore quodam:* **1** *plane, dilucide, accurate – klar, deutlich, genau:* FORM. Marculfi 1,1 p. 40,1 quem . . . -ime (obtimae *A2*) regola conpertum . . . elegerint. 2,48 -imi divinis nusti instructus oraculis (HRABAN. epist. 8 tu -ius nosti. AGIUS epic. Hath. 73. *al.*). WALAHFR. carm. 77,10,3 ut Christi -ius honorem comprobet in se. HRABAN. epist. 45 p. 499,22 -e investigare et dinoscere. THIETM. chron. 4,71 -ime perpendo. OTTO FRISING. gest. 2,31 Romanae plebis . . . adhuc -ius experieris versutiam. *al. pro certo, diffuse – zuverlässig, ausführlich:* RIMB. Anscar. 10 quanta . . . perpessus sit mala, -ius ipse, qui interfuit . . ., intimare poterit. THANGM. Bernw. 36 p. 774,19 ipse, quia praesens est, -ius exponet. *articulate – verständlich:* FROUM. carm. 26,3 ut -ius dictes, rogo. **3** *vere, reapse, profecto – wahrhaft, wirklich, sicher (accedente sensu concessivo: l. 53.56):* FORM. Andec. 29 homines . . . -e fidem habentes (*cf.* CHART. episc. Halb. 654 quibus -e credi possit). RIMB. Anscar. 22 p. 47,23 -e posse fieri, ut *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 80,27 ut -e . . . liceat dicere. CONST. II 163,3 -e volunt Lombardi, quod *eqs.* (*postea:* dum tamen). REGISTR. Trident. IV p. 272,4 dixerunt, quod molinareza q. Pellegrini non debet esse clausa, si -e *('obwohl' ed. p. 263)* est sua. *secure – mit Sicherheit:* FORM. Laudun. 8 ut -ius geruli nos . . . versutia non fallat. *ellipt. pro particula affirmationis:* NOTKER. BALB. gest. 1,5 p. 8,18 et dixit rex . . .: '-e!' THIETM. chron. 6,79 ille respondit: '-e, quia verum est'. **4** *recte, iuste, rationabiliter, subtiliter – richtig, mit Recht, wohlbegründet, (zu)treffend* (*cf.* GLOSS. I 677,52 St.-S. -e pirehte. II 273,28 -e galimpho): HRABAN. epist. 33 p. 466,40 -e et congrue . . . constitutum est (39 p. 476,27 dictum). THIETM. chron. 1,17 quam -e rex noster fecit. OTTO FRISING. gest. 1,55 p. 78,13 -ius individuum . . . quam dividuum . . . vocatur (*syn.* rectius). *al. ellipt.:* BEDA hist. eccl. 2,1 p. 80,14 responsum est, quod Angli vocarentur; at ille: '-e', inquit, 'nam *eqs.*' **5** *legaliter, ordinate, ex ordine – rechtmäßig, in Ordnung, ordnungsgemäß:* ANNAL. regni Franc. a. 749 interrogando de regibus in Francia, qui . . . non habentes regalem potestatem, si -e fuisset an non. CAPIT. reg. Franc. 29 p. 79,39 optamus . . . vos . . .

[Heßler]

doctos castosque -e vivendo et scholasticos -e loquendo. TRAD. Ratisb. 20 p. 25,31 hoc . . . ita -e esse. 78 p. 72,7 consuetudo . . . -e cauteque frequentatur. BERTH. (?) annal. a. 1056 p. 270, 12 totum, quod non -e acquisivit. CONST. II 59 p. 73,27 sicut ipsum regnum . . . predecessores . . . umquam -ius tenuerunt et possederunt. *al.* *orthodoxe – rechtgläubig:* HRABAN. epist. 42 p. 487,22 confido . . . te . . . -e esse christianum. **6** *fideliter, firmiter – treu(lich), fest:* DIPL. Ludow. Germ. 6 p. 8,9 auctoritas . . . firmior habeatur et . . . -ius conservetur. DIPL. Karoli III. 3 propositum . . . -e custodire et ordinare. THIETM. chron. 6,92 -e adiuvantium voluntas patuit. WIPO gest. 8 p. 31,7 in quo voto pene -e permansit. *al.* *iron.:* THIETM. chron. 6,92 in -e promissis . . . mendax apparuit *Bolizlavus.* **7** *decenter, competenter, digne – gehörig, geziemend, würdig:* THIETM. chron. 7,18 id *(corpus)* -e procuratum ad exercitum misit *rex.* WIPO gest. 4 p. 25,15 summos honores -e tractare perita *imperatrix.* VITA Heinr. IV. 9 p. 32,8 qui *(dux)* quamvis nuper eum *(imperatorem)* in arto non -e reliquisset. CHART. march. Misn. II 55 p. 48,37 his vero ita bone ordinatis (*antea:* honeste). ALBERT. M. pol. 2,3[f] p. 125[b],6 ut vivatur -e (*p. 1265[a],31* εὖ). *al.* **8** *compar. i. q. potius – eher, lieber:* IONAS BOB. Columb. 1,8 quid elegeret -ius, in hominum iniurias incedere an *eqs.* ARBEO Emm. 19 p. 54,6 -ius . . . mori te adopta. WIDUK. gest. 3,46 p. 127,23 -ius gladiis quam linguis colloquium incipiamus. OTTO FRISING. gest. 1,5 p. 17,18 -ius negando quam affirmando. *al.*

IV *de commoditate, eventu, salute:* **A** *gener.:* DIPL. Merov. I 11 -e valete *([de re v. G. Tessier, Diplomatique royale française. 1962. p. 30sqq.].* DIPL. Pipp. 6 p. 11,5 vene valeas. HRABAN. epist. 10 p. 397,25 -e te valere cupimus. FROUM. epist. 37 dilecti fratres . . . -e valeant. *al. cf. l. 69).* FORM. Marculfi 2,17 p. 87,17 in cuiuslibet persona vel -e meritis nostros (CHART. Babenb. 86 p. 117,4 benemeritos ita remunerat *dux*, ut ad benemerendum alios invitet. *al.*). CONVERS. Afrae 6 p. 60,3 numquam sit tibi -e (BRUNO QUERF. fratr. 21 quod non -e esset de loco sancto. ALBERT. M. veget. 1,134 ad -e esse. *al.*). GLOSS. med. p. 67,13 pulenta . . . nutriunt corpus ob-e. DIPL. Karoli III. 33 quicquid . . . -ius eis ⟨previsum fuerit⟩ (*cf.* 126 p. 203,15 -ime). FROUM. carm. 31,15 -e fac. *al.* *sensu attenuato sive abundanter (interdum ad locos sub V A allatos spectare potest):* FORM. Senon. I 2 quod mihi -e conplacuit. DIPL. Ludow. Germ. 15 quatenus -ius et liberius delectet eis. THIETM. chron. 1,28 p. 36,4 eligans . . . ortus ac finis bonus . . . -ime concordant. 6,58 *rex* -e (bone *B*, *corr. T*) convalescens. THANGM. Bernw. 48 si -e vellet. WIPO gest. prol. p. 7,20 -e dictio conducit posteritati. *al.* **B** *c. colore quodam:* **1** *facile, expedite – mühelos, leicht:* WALAHFR. carm. 18,12 -e me te posse carere. VITA Leb. 5 -e . . . evadam. Ps. BOETH. geom. p. 396,14 -ius . . . in notitiam omnium transfundere. THIETM. chron. 6,8 -ius resistebant. *al.* *libenter, prompte – bereitwillig, gern:* WALAHFR. carm. 5,69 magis -e creditur (DIPL. Arnulfi 13 ut hęc auctoritas . . . -ius credatur. *al.*). **2** *iucunde – angenehm:* HROTSV. Gong. 187 vacua spe non -e lusus. *placabiliter – beruhigend:* THIETM. chron. 8, 22 cancellarius . . . a me haec comperiens -e respondit. **3** *splendide, suaviter, amoene – prächtig, schön, lieblich:* WALAHFR. carm. 4,4 -ius de frigore clangit *campana.* ERMENR. ad Grim. 13 p. 548,20 tegit . . . illud *caput* quam ob-e galerus. GERH. AUGUST. Udalr. I 28 p. 418,29 suavi . . . colloquio et -e sonante loquela. BERTH. (?) annal. a. 1078 p. 310,54 non . . . -e sapiebat . . . sermo principum. *al.* **4** *opportune, commode – erwünscht, zur rechten Stunde (interdum i. q. salve – willkommen):* BEDA hist. eccl. 4,9 p. 223,20 -e venisti (BERTH. [?] annal. a. 1078 p. 306,49 -e v., quia *eqs.* CAES. HEIST. mirac. I 8,85 p. 153,30 beneveniant nobis . . . domicellae. 12,7 beneveniat amicus noster. *al.*). *ellipt. i. q. quaeso – bitte:* HROTSV. Gall. I 1,6 si praesumodicere : : et-e. **5** *cum sanitate, bona valetudine – wohl(auf), gesund (cf.* GLOSS. I 704,4 St.-S. -e valemus gisunti pirumes): BEDA hist. eccl. 5,3 p. 286,17 -ius habere incipio (BERTH. [?] annal. praef. p. 268,21 an se . . . -ius habuerit. *al.*). **6** *efficaciter, efficienter – nachhaltig, wirksam:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 82,1 -ius quippe et sagacius hoc argumento . . . ingenia acuuntur. THIETM. chron. 8,2 lex . . . divina . . . potestate tali -ius quam ieiunio . . . corroboratur. **7** *utiliter, salubriter, convenienter – nützlich, heilsam, angemessen:* THEGAN. Ludow. 5 Karolus -e et utiliter regebat (DIPL. Heinr. III. 340 ut praebenda . . . -ius et utilius augeatur). THIETM. chron. 8,17 quam -e esset, ut *eqs. al. cf.* melius est *sim. p. 1525,3sq.* **8** *feliciter, fauste, prospere – glücklich, günstig, erfolgreich:* TRAD. Frising. 12 p. 39,30 (a. 758/63) ille -e possidet rebus, qui *eqs.* WALTHARIUS 218 si -e res vergant. HROTSV. Cal. 9,12 o factum -e! gest. 538 res -ius verti. VITA Heinr. IV. 8 p. 28,19 -e secum actum aiebat. HEINR. TREV. gest. 33 p. 433,18 negocio . . . -e et -ime peracto. *al.* *adde:* IOH. NEAP. Ian. 10 non tibi umquam -e sit, arbiter iniquitatis, ut . . . paenis devincar. **9** *beate – glückselig:* AGIUS epic. Hath. 112 nostros defunctos vivere nunc -ius (GERH. AUGUST. Udalr. I prol. p. 384,31).

V *de mensura:* **A** *valde – sehr:* **1** *c. adi. et partic.:* CAND. FULD. Eigil. I 6 erat . . . constans et -e cordatus. ERMENR. Sval. praef. 1 p. 154,3 omnes, qui -e scioli . . . sunt. VITA Greg. Porc. I 4 ex -e parvo quietis somno . . . exsurgens. BRUNO QUERF. Adalb. A 5 -e iratus magister. THIETM. chron. 2,1 Otto coniugem . . . Editham . . . -e timoratam . . . duxerat. BARDO serm. p. 332,25 nec mage bonus est *Deus* nec -ime bonus, sed summe bonus. VITA Magni Fauc. 2 (AnalBoll. 81 p. 327) -e multa volvens animo. *saepe.* **2** *c. adv.:* FORM. Andec. 32 p. 15,8 qui *(vicini)* -e -ime ex hoc conperti aderant. COMPOS. Luc. B 10 teres -e munditer. GUIC. (?) bers. 4 surge -e mane. **3** *c. verbis:* PAUL. DIAC. carm. 9,18 pandit -e rumor. WALAHFR. carm. 9,1,8 quam -e amore cales. NOTKER. BALB. ad Lantb. 3 ut -e, id est multum, extollatur. GESTA Frid. imp. A p. 57,1 cum -e plueret. *al.* **B** *multum – viel:* RIMB. Anscar. 32 apud regem . . . -e poterat *comes.* THIETM. chron. 1,22 acquire . . . auxilium ibi -ime valentium (WIPO gest. 37 p. 57,7 quidam -e valens vir, Chuonradus, infertor ciborum imperatoris). *cf. l. 31.* *compar. i. q. omnino – überhaupt:* ANTIDOT. Lond. p. 19,6 davis . . ., quantum -ius potuerit manducare. **C** *ubertim – reichlich:* POETA Saxo 5,155 naturę quicquid -e praestitit ortus. THIETM. (?) chron. 5,18 -e muneratum (7,47 remuneratus). CHART. Stir. III 62 p. 122,2 quod . . . in vino ac cibariis -ius habeant *monachi* ad reficiendum. **D** *plane, prorsus, penitus – durchaus, völlig, voll und ganz:* FORM. Marculfi 2,52 -e et integri ingenuus . . . permanere (DIPL. Karoli M. 91 p. 132,20 homines -e ingenui [*'vollfrei' H. Dannenbauer, Grundlagen der mittelalterlichen Welt. 1958. p. 113*]). FORM. Senon. II 5 apud XII homines -e Francos Salicos. 14 de -e liberis hominibus. TRAD. Frising. 186 p. 179,6 Keio -e valens portionem . . . tradidit. RHYTHM. 50,2,1 -e infelix. HROTSV. Mar. 749 bovibus mites -e commansere leones. *al.* **E** *c. numeris i. q. circiter, fere, haud minus quam – rund, ungefähr, mindestens:* CHART. Ital. Ficker 159 p. 202,3 (a. 1185) dicit *testis* posse esse -e anni vigintiseptem (CHART. Tirol. 687 p. 142,30 -e XXII annos et plus). REGISTR. Austr. I p. 114 nr. 160 -e XX hube. CHART. Francof. 262 p. 129,1 -e centum et plura iugera. ANNAL. Mell. Vind. I a. 1271 -e ad nonaginta milia *armatorum. al.*

VI *usu subst. i. q.* τὸ εὖ – *das Gute:* ALBERT. M. metaph. 13,2,4 p. 596,49 (ed. B. Geyer. 1964) illud eu sive -e (*p. 1092[b], 26* τὸ εὖ), quod est in numeris (*cf.* 1,4,13 p. 67,15 [ed. B. Geyer. 1960]). *cf. p. 1532,65.*

bonusculum, -i *n.* *praediolum – kleines Besitztum:* CHART. Rhen. inf. I 401 (a. 1160) Warnerum . . . eadem -a omnia *(sc. terrae iugera viginti, domum cum curtili)* . . . recepisse. 557 p. 388,13 miles . . . de propriis bonis capellam construxit et . . . dotavit -is quibusdam (*sim.* CHART. Col. II 3 p. 4,15). *Heßler*

boo, -avi, -atum, -are. (*cf.* βοᾶν) *signif.:* ALBERT. M. bon. 21 p. 12,40 '-o', id est 'clamo'. summ. theol. I 6,26,1,2,1 p. 235[b],4sq. 13,53,1 p. 540[a],28 βοάω, quod est 'voco'. *v. et supra p. 1520,33.*

I *intrans.:* **A** *de anim. i. q. rudere, mugire, vociferari – brüllen, schreien:* **1** *de bestiis* (*cf.* GLOSS. IV 79,48 St.-S.

[Schmidt]

[codd. c. p] -at luioth): EKKEH. IV. pict. Mog. 420 duę raptam revehebant Bethsamis archam mugitus dantes fetę vitulisque -antes. **2** *de hominibus et vocibus eorum:* **a** *strictius:* THEODULF. carm. 28,428 ianitor . . . turbam conpescat hiantem, ne . . . densentur tecta tumultu, qui minus auditur, quo magis ille -at. *in imag.:* ALCUIN. carm. 70,8 more -at Marcus frendentis voce leonis . . . in carmine Christi. MILO carm. 1,6,1,98 qualis in hoc virtus . . ., nullus poterit depromere . . ., gutture millesono tonitrus si more -arit. **b** *latius i. q. (magna voce) canere, strepere, resonare – (laut) singen, dröhnen, hallen* (*cf.* GLOSS. I 58,15 St.-S. -are iuuent sih): MILO carm. 1,6,2,19 quae *(cantica)* per templa canunt tonitrus velut ore -antes *monachi* (ADAM gest. 3,27 p. 170,22 delectatus . . . tonitruis alte -antium vocum *archiepiscopus*). 1,6,3,316 labiis patulis et clara voce -ando insonuit . . . 'amen' *infans.* **B** *de rebus i. q. sonare – klingen, (er)schallen:* SMAR. carm. 1,15,8 muta sonat reboans et sine voce -ans *interiectio.* SYLL. Sangall. app. 5,100 musica . . . percussu, flatu, voce sonora -at. FRUTOLF. brev. 13 p. 99 (vs.) sex *(sc. chordas)* scandens plagis -at. *al. c. sensu cluendi:* ERMOLD. Ludow. 2,364 cum passim Christi nomen in orbe -et.

II *trans.:* **A** *strictius:* **1** *gener.:* **a** *conclamare – (laut) rufen:* PASS. Petri et Pauli 110 hoc commune -ant: 'vita fugata, redi!' ALBERT. STAD. Troil. 4,622 probra minasque -ant. **b** *(graviter) sonantem facere – (laut) ertönen lassen:* THEODULF. carm. 27,30 aliae *(puellae)* . . . organa sacra -ant. **2** *eccl.:* **a** *(clare) cantare – (laut) anstimmen:* CARM. Cent. 20,11 deferimus . . . tibi, Christe, ramos palmarum celse laudesque -antes. **b** *palam praenuntiare – laut vorherverkündigen:* THEODULF. carm. 14,4 cernere inest, ut eat mundus . . ., taceamus dogmata, . . . quae id fore cuncta -ant. **c** *invocare – anrufen:* CARM. Augiens. 4,21 te *(sc. Iesum)* . . . -are triplo. **d** *laudare – preisen:* HEIRIC. Germ. I 5,411 Christum cuncta -ant (gloss.: predicant). **B** *latius:* **1** *componere – dichten:* THEODULF. carm. 25,132 lyrico multa -are pede. **2** *narrare – erzählen:* CHRON. Salern. praef. p. 469,13 (vs.) refero haec ego pauca -ans. **3** *nominare – nennen:* ABBO SANGERM. bell. 1,509 quę *(arx)* tellure manet sancti fundata -ti *(v. notam ed.).*

adi. **boans,** -antis. *rugiens – brüllend:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 179,6 rudibundi, id est rudentes et -es.

subst. **boans,** -antis *m. qui acclamat – einer der laut zuruft:* CAND. FULD. Eigil. II 4,5 concordi voce -tum Baugolf eligitur.

Bootes, *acc.* -en *m.* (Βοώτης) *script.:* But-: *l.* 57. Boet-: *l.* 51*sq.* *form. nom. sg.* -is: *l.* 51.57.

1 *de sidere i. q. bubulcus, Arctophylax, Arcturus – Ochsentreiber, Bärenhüter, (Sternbild oder größter Stern des) Bootes* (*cf.* GLOSS. III 224,68 St.-S. -es sidus vel ohsenare. 294,63 -es sidus bubulcus i. ocsinare): CARM. de temp. rat. 524 -etis brevi gyro centrum caeli circumvolat. CARM. cod. Vat. (5330) 5,1 velox quę plaustro succedit stella -etes, nunc datur Arctofilax, Arcturus nunc minor inde; quidam illam tradunt septen- vocitare -trionem *eqs.* (WALTH. SPIR. Christoph. II 4,176 tarde flectentem plaustra -en. HONOR. AUGUST. imag. 1,107 -es, id est custos plaustri). *de comete:* GLOSS. I 58,1 St.-S. Butis stuffala, stilla comisque quasi comam habens, fahses deo so sama fahs habendi si. **2** *latius i. q. custos boum, servus arator – Ochsenhirt, Ackerknecht:* GLOSS. III 138,3 St.-S. -es enko. 185,26. 694,35 -es eincho *(a)*, scence ([*b*]. *excidit ut vid.* dappifer). *v. et l.* 49. **3** *per errorem i. q. boethus – Helfer: v. p. 1510,48.*

***borac** *sim. v.* *borax. ***boracus** *sim. v.* *barrocus.

***borag(a)** *v.* *borax.

***boraginatus,** -a, -um. *boragine addita confectus – mit Borretsch versetzt, Borretsch-:* THEOD. CERV. chirurg. 4,7 p. 183[p] oleum -um; recipe boraginis siccae unc. IIII, olei communis lib. I, decoquantur.

***borago** (burr-, bosr-, bofr-, borr- *sim.*), -inis *f. (n.: p. 1538,3)* *(?arab.* abū rāğ, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 13; sed v. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 626)*

1 *Borago officinalis (L.) – Borretsch, Gurkenkraut (cf. Marzell, op. cit. I. p. 625sqq.):* CONSTANT. AFRIC. grad. p. 348,11 borrago calidum et humidum in primo gradu, . . . cardiacis subvenit. GLOSS. III 525,48 St.-S. borrago porraye. 536,47 borrago borrage. 549,48 -o borraze. 551,7 bosrago borrat. IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 9a[r] -o . . . herba est satis communis aspera habens folia, quae . . . competunt usui medicine *eqs.* (ALBERT. M. veget. 6,291 -o [borr- *A*] h. est in foliis sicut arnoglossa et habet . . . stipitem totum lanuginosum *eqs.*). MATTH. PLATEAR. gloss. p. 370[A] pulvis . . . cum succo -is . . . commixtus (WILH. CONG. chirurg. 634 de . . . suco burr-is). ALBERT. M. animal. 13,118 in floribus -is . . ., qui ex multis paribus et imparibus constituuntur (veget. 6,215 -is [pir-, part- *sim. codd.*]). *al. fort. add.:* ALPHITA II p. 125,28 nimpha aquatica similis est -is, . . . quidam vocant eam . . . saponariam. **2** *salvia – Muskat-Salbei (Salvia sclarea L., cf. Marzell, op. cit. I. p. 629):* GLOSS. III 526,20 St.-S. bosrago scariola sarley. 537,37 bofrago (busraga *b*) scarleige. **3** *per confusionem i. q. borax – Borax:* MAPPAE CLAVIC. 195 (interp.) atincar, i. e. burrago.

***borania** *v.* *botania.

***borax** (baur-, bort-, -ac(h), -ag, -as, -za, -ga, -xium *sim.*), -acis *f. (l. 42.70. p. 1539,3) vel n. (l. 44.62.68sqq.); ceterum de genere non constat. (arab.* bauraq, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 78) form. plur.: nom.* -ia: *l. 62.70. p. 1126,54. gen.* -ium: *l. 72. abl.* -bus: *l. 59. metr.* bŏ-: *p. 1539,3.*

I *de mineralibus i. q. nitrum, atincar vel sim. – mineralisches Alkalisalz, Borax, Natron, Salpeter (cf. H. Kopp, Gesch. der Chemie. III. 1843. p. 339; IV. 1847. p. 36):* **A** *gener. (cf.* GLOSS. III 549,46 St.-S.-x boras. 550,25 -s brandestoc [*a*], brantstain [*b*]; *v. et Ahd. Wb. I. p. 1321sq.):* **1** *de natura et origine:* **a** *de sale:* IOH. sacerd. 158 atincar, id est -ga (ALPHITA I p. 318,1 tinear, id est -x. MORIEN. ROM. alch. p. 514[b],38 borteza, quod Arabice tincar dicitur [*cf. J. Ruska, Arab. Alchemisten. I. 1924. p. 44*]. *al.*). Ps. AVIC. anim. 2,4 p. 96 quae *(sales)* sunt sal nitri, haurat, sal gemma *eqs.* ALBERT. M. miner. 5,1,7 Arabes *nitrum* baurac nominant. *v. et l. 66.68. p. 1539,4. adde:* Ps. AVIC. anim. 2 capit. p. 91 bortus non nominatur inter sales. **b** *de cummi arboris:* THEOPH. sched. 3,29 gummi, quod vocatur barabas (parahas *LV*) *eqs.* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 9b[r] -x calida est et sicca . . .; est . . . gummi cuiusdam arboris nascentis in transmarinis partibus *eqs. (sim.* GEBER. clar. 2,67 -s est calidum *eqs. [v. notam ed.])*. ALPHITA I p. 280,23 -x est gumma, unde solidantur aurum et argentum. *al. v. et l.* 51. **c** *de faece olei:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 395[c] -x est faex olei; . . . duplex faex invenitur, una inferius, quae dicitur amurca, alia superius, quae dicitur -x *eqs.* **d** *de liquore: v. l.* 55*sq.* **2** *de usu:* **a** *alch.:* MAPPAE CLAVIC. 202 (interp.) -s denarium I (*cf.* 203). ANON. secret. p. 66,31 (cod. R) -x . . . quibusdam videtur esse species gummae cuiusdam, cuius usus necessarius non est nisi . . . ad . . . intimam unionem metallorum mixtorum *eqs. (v. notam ed.).* HERACLIUS II 46 accipias illum liquorem, qui vocatur bures, et teres in vase *(v. notam ed. p. 142).* 47 accipies pulverem de cupro factam . . . et cum laxiva bures misces. Ps. GERH. CREM. sept. p. 327,14 lava eos *(capillos)* cum . . . sapone et baurac. p. 350,36 cum baurax. GEBER. summ. 1,24 in salibus et aluminibus, nitris et -bus (IOH. sacerd. 49 aquam de -c et nitri. 50 pulverem . . . -za vel nitri. *al.*). clar. 1,14 accipe de -e unciam unam *eqs. (v. notam ed.).* investig. 4 p. 484 vitrum et baurachia . . . non indigent praeparatione. Ps. AVIC. anim. 6,3 p. 220 de -g. *al. v. et l. 20. p. 1126,57.* **b** *pharm.:* GLOSS. Roger. I A 2,12 p. 618,11 -x et piper pulverizentur . . . et superponatur pustulis. WALTH. AGIL. med. 33 p. 133,21 ˌbaurach, id est salis nitriˌ (ˌ˩ salis borac *cod. II*]. *v. notam ed. p. 58*). WILH. SALIC. chirurg. 1,59 p. 322[g] drac. v salis baurachii. MOSES PANORM. marisc. 11 p. 172,8 duas dracmas -xii (gloss.: -cis). *al.* **B** *de speciebus:* ANON. secret. p. 34,17sq. (cod. R) -ia sunt VI: -x rubea, -x aurificum, -x zaraunde, -x Arabie, nitrum et tinchar *(v. notam ed. p. 35).* p. 40,28 (cod. R) colores -ium *eqs. (v. notam ed.*

[Schmidt]

p. 40sq.). Ps. GERH. CREM. sal. I 54 frustrum baurac sapientum *(v. notam ed. p. 43)*. Ps. OTHO med. 43 si tibi veracem mens est novisse -em, elige candentem, duram, sine sorde nitentem. Ps. AVIC. anim. 5,15 p. 139 est baurach sal currens . . ., baurach est in multis modis: baurach de pane, de aqua, baurach de mena *eqs.* 6,29 p. 383 -c est in tribus modis: unum multum rubeum et dicitur -c canimi, et alia maneries est minus rubea et dicitur -c acerabam, et alia maneries est baurac, quod trahit ad albedinem et vocatur -c espini *eqs. v. et p. 1126,54*.

II **A** *de gemma i. q. batrachites – Krötenstein (cf. H. Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. V. 1932/33. p. 631sqq. s. v. 'Krötenstein') :* ALBERT. M. miner. 2,2,2 p. 32ª,22 -x . . . lapis est, qui ita dicitur a buffone, quod in capite ipsum portat *eqs.* **B** *de animali i. q. species bufonis – Krötenart:* ALBERT. M. animal. 26,10 -x species est bufonis, quod fusci coloris et est maximum . . .; hoc genus bufonis lapidem in fronte portare consuevit *eqs.*

III *de herba i. q. (radix) lanaria – Seifenkraut (Saponaria officinalis L., cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 1522) : v. p. 1541,16sqq. cf. p. 1538,15*.

***borbata** *v.* *borbotha.

***borborygmon** (-rig-) *subst.* (βορβορυγμός) *somnus turbidus – unruhiger Schlaf:* GLOSS. med. p. 13,13 -rigmon: somnus turbidus; Graecum est.

***borbotha** (-bat-, -ta), -ae *f. (francog. vet.* bourbete *et* barbote, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 443) rubeta anguillae – Aalquappe (Lota lota L.) :* ALBERT. M. animal. 24,13 -ae dicuntur pisces fluviales et lacunales anguillis fere similes . . .; hic piscis Germanice alrutten . . . vel alquappen vocatur, nonnulli etiam lumpen vocant. *fort. huc spectat:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 215,17 ut emant pisces siccatos, sturiones scilicet et hosas, -atas (-otas *E*) et alios pisces. p. 249,19 magnam -tam (-atam *ABC*) recentem.

borch- *v.* burg-

***bordellum** (bur-), -i *n. (francog. vet.* bordel, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 438sq.) lupanar – Freudenhaus:* COMM. Hor. sat. 2,7,11sq. (Cod. Sangall. 868 p. 187; s. XII.) postea conderet se subito in tali bu-o, unde vix honeste exiret libertinus mundior.

***borderes** *subst. plur. (a franc.* *bord, *cf. francog. vet.* borderie; *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 438sq.) fort. i. q. tuguria, casae – viell.: Hütten, Gehöfte:* ANNAL. Petav. a. 784 (MGScript. I p. 17,14) sedit domnus rex Karolus Herisburgo, et Franci sederunt in gyrum per -es *(de re cf. notam ed. et DuC. s. v.)*.

bordonarius *v.* burdonarius. **bordonus** *v.* 1. burdo.

***bordunus** *v.* 2. *burdo.

***bordus** *vel* **-um**, -i *m. vel n. (theod. vet.* bort, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1267) constratum – (Ver-)Deck:* CHART. Hans. I 432 p. 144,13sq. (a. 1252) scuta, que -um habet, debet comiti II den. *(sc. pro teloneo)*, si vero -o careat, debet . . . I den. 435 p. 151,28 scutam cum -o I den., sine -o ½ den. *(de re v. vol. III. ind. s. v.)*. *Schmidt*

borealis, -e. *script.* -ria-: NOTAE Bened. (MGScript. XVII p. 322,9).

I *adi.: ad septentrionem pertinens, septentrionalis – nördlich, Nord-:* **A** *spectat ad ventum:* **1** *a regione septentrionali veniens – vom Norden kommend:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,5 p. 19b^r ubi -es perflant venti. WALTH. AGIL. med. 95 p. 191,7 pectus . . . leditur . . . a vento -i. ALBERT. M. pol. 4,2^f p. 328ª,47 -es (*cf. p. 1290ª,19* τοῦ βορέου) dicuntur omnes *venti*, qui accipiuntur secundum divisionem zodiaci *eqs. al.* **2** *vento septentrionali subiectus – unter dem Einfluß des Nordwindes stehend:* CONSTANT. AFRIC. theor. 5,5 p. 19a^r si hyems sicca et -is fuerit *eqs.* (p. 19b^r ver siccum et -e). **3** *vento septentrionali effectus – vom Nordwind hervorgerufen:* COD. Udalr. 282,75 excidium . . . rabies nunciat -is. **B** *spectat ad regionem:* **1** *de rebus i. q. in regione septentrionali situs – im Norden befindlich:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 11,2 nocturno sole . . . ad orientem -es per plagas redeunte (POETA Saxo 2,181. *al.*). ALCUIN. Willibr. 1,5 (MGMer. VII p. 119, 15) in -bus mundi partibus (ADAM gest. 1,11 p. 12,14 -es Saxoniae partes. *al. v. et supra p. 847,7*). SEDUL. SCOT. carm. 2,30,37 nomen . . . cluit -i (be- *cod.*) climate vestri. NOTAE Bened. (MGScript. XVII p. 321,39) in -i altare. LAMB. LEOD. Matth. I 1002 clima poli -is. FRAGM. de exp. Frid. imp. p. 20, 17 -is claudit occeanus. *al. v. et l. 66.* **2** *de hominibus i. q. regionem septentrionalem habitans – im Norden ansässig:* ADAM gest. 1,15 p. 20,6 -ium gentium (VITA Vicel. 160. *al.*). 3,18 -ium nationum (HELM. chron. 6 p. 15,17. *al.*). WILH. APUL. gest. 1,10 Normanni dicuntur, id est homines -es. *al.*

II *subst. neutr.:* **A** *sing. et plur. i. q. pars septentrionalis – Nordseite:* ALCUIN. epist. 16 p. 43,19sq. in ecclesia . . . vidimus *pluviam sanguinis* de -bus domus . . . cadere . . .; nonne potest putari a -bus poenas sanguinis venire super populum? UDALSC. Adalb. p. 5,21 in -i . . . criptę. **B** *plur. i. q. regio septentrionalis – Norden (fort. sensu spirit. de sede diaboli [cf. supra p. 846,61sqq.]) : v. l. 15*.

adv. ***borealiter.** *more venti septentrionalis – nach Art des Nordwindes:* MENKO chron. p. 542,33 zefirus . . . -r intonans . . . horribiliter increvit.

boreas, -ae *m. (?n.: l. 55)* (βορέας) *script.:* po-: *l. 27*. borr-: *l. 27*. -ria: *l. 54*. *usu attrib.: l. 27*.

I *aparctias, septentrio, aquilo – Nord-, Nordostwind:* **A** *latius:* **1** *proprie (cf.* GLOSS. II 701,11 St.-S. -a norostanuuint. IV 133,25 -as norderwint. *al.) :* AETHICUS ISTER 34 p. 21,6 flante vento -a (p- *L*, borr- *G*). WANDALB. mens. 310 -a . . . furente. WALTHARIUS 188 -ae sub tempore nix . . . spargitur. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 6,15/18 p. 167,62 -as consumit . . . folia herbarum. 6,19/22 p. 168,24 in -a nimis intenditur frigiditas et siccitas . . . materiae. p. 168,53 -as exsiccat nervos. *al. v. et l. 69. ventus – Wind:* GLOSS. I 58,12 St.-S. -as uuint. **2** *in imag. et per compar.:* ALDH. ad Acirc. 80 circius et -as quamvis . . . studeant deglobere frontem *taxi.* PAUL. DIAC. carm. 28,2 ceu raptat -as vere ligustra novo. NOTKER. BALB. carm. 4,12,3 p. 150 quem *(hostem)* furens misit -as. CARM. Bur. B 140,1,4 sevum spirans -as nos cessat commovere. **B** *strictius de ventis septentrionalibus accuratius definitis (cf.* GLOSS. III 224,66 St.-S. -as ventus sinister septentrionis vel northalben): MENKO chron. p. 542,22 ventus -am a circio transiliens ad aquilonem se transtulit. p. 542, 43 zefiro successit circius, qui est collateralis -e ad occidentem. ALBERT. M. meteor. 3,1,23 p. 610ᵇ,9 -as . . . dicitur a loco, in quo oritur *eqs.*

II *regio septentrionalis, septentrio, aquilo – Norden, Nordosten (cf.* GLOSS. II 676,20 St.-S. -a nordhalba. *al.) :* PAUL. AEGIN. cur. 3,162 p. 91,6 in -e (*3,28,25* βορείοις) regionibus. BEDA hist. eccl. 1,3 p. 15,26 quae *(insula)* habet . . . ab austro in -am XII *milia passuum*. RUD. FULD. mirac. 13 locus est a monasterio . . . decem . . . leucis distans ad -am. WANDALB. horol. 24 quae *(orbis partes)* -ae frigent . . . sub axe. POETA Saxo 1,26 Saxonum proxima Francis adiacet ad -am tellus. CHRON. Ven. Alt. p. 55,26 ad . . . portam . . ., que intra boria erat stantem (CHRON. Grad. p. 30,30 in porta illa, que versus -as respiciebat). HELM. chron. 2 p. 7,36 fluvius . . . Odora vergens in -am. SIDO ad Gozw. p. 245,16 qui *(suffraganei)* subtracti sunt in -a. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 6,14/18 p. 167,36 locus declinans a planetis versus -am. *al.*

boreus, -a, -um. (βόρειος) *script.* borr-: *l. 65. p. 1541,3. metr.* -rĕ-: *l. 67.69*.

1 *adi.: septentrionalis – nördlich, Nord-:* ALDH. ad Acirc. 3 p. 72,13 qui *(Arcturus)* -o aquilonalis poli cardine volvitur. AETHICUS ISTER 31 p. 18,19 inhabitant *gentes* . . . oceanum borreum. GERB. epist. math. I 3,3 notato . . . nostro -o (boreali, borea *var. l.*) polo. WILH. APUL. gest. 1,7 hos quando ventus . . . advexit -as regionis ad oras . . ., Normanni dicuntur. *al. v. et p. 1273,39*. **2** *subst. masc.: septentrio – Nordwind:* WALDO Anscar. 28,1 urbs, quo flat -us (boreas *var. l.*).

***borgeis** *v.* *burgensis *p. 1617,50*.

borgus *sim. v.* burgus. **borias** *sim. v.* boreas. *Erb*

boricus (borr-, -rec-), -a, -um. *septentrionalis – nördlich, Nord-:* AETHICUS ISTER 36 p. 21,30 in oceanum magnum borricum (52 p. 33,24 in o. borrecum [borreum *C*]. 60 p. 40, 31). 62 p. 42,21 extenditur eorum habitatio usque mare borrecum vel pilas Caspias.

borinus, -a, -um. (βορεινός) *septentrionalis – nördlich, Nord-:* ENGELM. carm. 1,81 (MGPoet. III p. 57) aurae flantes a fronte -ae.

borites *v.* pyrites.

borith (ber-, bur-, -ry-, -it *sim.*) *indecl. f. (l. 23); ceterum de genere non constat.* (בֹּרִית)

1 *(radix) lanaria, struthion – Seifenkraut (Saponaria officinalis L., cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 1552; Fischer, Pflanzenkunde. p. 283):* GLOSS. Salern. p. 10ª,28 saponaria maior, burit. ALPHITA I p. 280,24 -th, herba saponaria, inde herba fullonis (ALPHITA II p. 23,17 borax vel -th, h. fullonum, saponaria idem [*v. notas ed.*]. p. 158,14 saponaria, borax vel -yth, h. fullonum idem). *al. v. et l. 27.31. cf. p. 1538,15. fort. huc spectant:* GLOSS. III 570,17 St.-S. spargula herba burit i. vnrehte madelger *(cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 619sqq.; V. ind. s. v. 'madelger').* HILDEG. phys. 1,201 de -th (capit. p. 1129 berich [borich *G p. 491,18*]): -th calida et humida est; . . . succus -th *eqs. (fort. confunditur cum* borago). **2** *gladiolus, fullonicatoria – Schwertlilie (Iris germanica L. vel sim., cf. Marzell, op. cit. II. p. 1021; de usu fullonum cf. Fischer-Benzon, Gartenflora. p. 86):* GLOSS. I 626,39 St.-S. -th, quam quidam esse putant herbam, quę suertala dicitur *(a)*, vuat vurz *([b]. cf. Marzell, op. cit. II. p. 1030).* IV 168,9. *al.* **3** *vitrum – Färberwaid (Isatis tinctoria L., cf. Marzell, op. cit. II. p. 1047sqq.):* GLOSS. III 522,10 St.-S. -t alwort *(de re v. Ahd. Wb. I. p. 309)* vel west, weschwrt. **4** *fort. i. q. kali, saleta – viell.: Queller, Salzkraut (Salsola fruticosa L. vel Salicornia fruticosa L., cf. Fischer, op. cit. p. 282):* ALBERT. M. veget. 6,396 farina eius *(nigellae)* lavat laneos albissime . . ., sicut herba, quae vocatur -th ([-ich *L*]. *v. notam ed.*).

***bormix** *v.* *vernix. **boro** *v.* butyrum.

***borra,** -ae *f.* (*cf. polon.* bór)

silva, pinetum – (Nadel-) Wald: CHART. Sil. C 31,1 (a. 1249) usque ad -am versus Wratislaviam *(v. notam ed.).* CHART. Pommerell. 170 p. 144,8 bona . . . cum . . . omnibus utilitatibus, -is, mellificiis. CHART. Oelsn. 76 contulimus . . . sylvas et -as omnes siccas (CHART. Pruss. II 349 p. 235,9 quas [*villas*] . . . cum rivis, silvis, lacubus, nemoribus, -is . . . ecclesia . . . possedit. CHART. Pommerell. 287). *al.*

***borrago** *v.* *borago. **borrecus** *v.* boricus.

***borresco,** -ere. *(cf. prov.* bourr(ej)a, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 638) gemmascere – Knospen bekommen, treiben:* BERNH. PROV. comm. 1,2 p. 273,29 in Marcio, quando -unt (vel brutescunt *cod. in margine*) arbores. *cf.* 2. *brutesco.

borreus *v.* boreus. **borricus** *v.* boricus.

***borsella,** -ae *f. (orig. inc.) fort. i. q. species navis – viell.: Schiffsart:* CHART. Lamb. Leod. 621 p. 186,13 (a. 1268) super . . . quodam tenuagio . . . iuxta pontem predictum . . . proveniente de -is, lignis et merinis applicantibus in locis predictis. *Schmidt*

***borserius** *v.* 1.*bursarius. ***borteza, *bortus** *v.* *borax.

bos, bovis *m. vel raro f. (p. 1542,11.1544,49) script.:* po-: TRAD. Patav. 14. vo-: *p. 1543,52. adde* LEX Alam. capit. 77 (cod. 4) vobis. bu- *(exceptis dat. et abl. pl.): p. 1542,16.22.38.1543,47. adde* ALDH. virg. II 1821 *cod. S¹.* bob-, bub- *(exceptis dat. et abl. pl.): p. 1542,16.22.1543,52.57. 68.1544,3sq. saepe.* vob-: *l. 61. form.: sing.: nom.:* -ves: *p. 1543,39.67. adde* LEG. Burgund. const. I 18,1 *codd. B 7.8.* -vis: *p. 1543,39.68. dat.* -e: *p. 1543,57. plur.: gen.:* -vum: *p. 1544,7. adde* CAPIT. reg. Franc. 108,13. *al.* -bum: LEG. Burgund. const. I 4,8 *(var. l.)* -vium: *p. 1543,30.1544,22. adde* CHART. Tirol. notar. II 222 p. 148, 31. *dat. et abl.:* bobus *et* bubus *promiscue adhibentur.* -vibus, -bibus: *p. 1542,55.1543,49.1544,3. adde* OTTO MOR. hist. p. 43,1. *acc.* -vis: *p. 1543,45. decl. II.: sing.: nom.: p. 1543,39. adde* PACTUS Alam. V 12 bobus *(cod. A 4). gen.: l. 16. acc.: p. 1543,13.1544,49. adde* LEX Baiuv. 1,3 *cod. Mt. plur.: dat. et abl.: l. 22. p. 1543,17.23.59.65. adde* CHART. Rhen. med. I 135,46 p. 171,13. *al. acc.: p. 1543,14. metr.:* bŭ-: *l. 22.* bō-: DONIZO Mathild. 1,986.

I *animal bovini generis,* βοῦς – *Rind:* **A** *strictius:* **1** *de animalibus domesticis (Bos taurus L.; saepius de animali masculo castrato i. q. trio – Ochse, e. g. p. 1543,14sq. 25.29.31.1544,11.27sqq.; de animali masculo non castrato i. q. taurus – Stier, Bulle: l. 36.47.59. p. 1543,54.64.67; de animali feminino i. q. vacca – Kuh: l. 18.19. p. 1543,21.43. 1544,5; cf.* GLOSS. I 504,3 St.-S. -s chuo. III 441,20 -s rint, hose): **a** *gener.:* **α** *proprie:* SERMO des sacril. 10 qui signa caeli . . . inspicet et qui -es, quando primum arare incipit *eqs.* VITA Filib. 40 (MGMer. V p. 603,9) invenerunt corium et carnem . . . bubi ([bobi, bubuli, bubis, bovis *var. l.*]. WIPO gest. 16 p. 36,28. *al.*). VITA Phil. Cell. 3 habuisse beatum virum -es duas (duos *var. l.*). TRANSL. Phil. Cell. 3 duas (duos *var. l.*) -es . . . vehiculo . . . applicuit *raptor* (RAPULARIUS 54 carro). ANNAL. regni Franc. a. 810 p. 132,8 fuit . . . -um pestilentia (WIDUK. gest. 2,32. *cf.* NOTKER. BALB. gest. 2,13). FORMA mon. Sangall. p. 15ª bubis (bubes *tabula a. corr.*) conservandis domus. EINH. Karol. 1 p. 3,20 quod *(carpentum)* bubus (bo- *var. l.*) iunctis . . . trahebatur (VITA Liutg. II 2,10 i. bubus [bo- *var. l.*] ad arandum processerunt). ANNAL. Fuld. Ratisb. a. 896 p. 127,17 exercitus supellectile . . . per sellatos more equitum -es trahebant. UNIBOS 45,4 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 262) ruminant diluculo mei -es. GESTA Trev. 14 p. 145,41 (codd. B. C) bobus (bu- *B2*) albis invecti cum laudibus . . . excipiebantur. NIVARD. Ysengr. 4,504 Carcophas onerosus erat sex Fresidos orę mole -es ęquans. HILDEG. phys. 7,14 -s frigidus est *eqs.* METELL. Quir. 72,4 -s ibat crebrior illi *(advocato).* HELM. chron. 52 p. 102,24 mactant . . . hostias de bobus. LAMB. PARV. annal. a. 1129 (MGScript. XVI p. 647) quod *(vexillum)* . . . quadriga -um ferebat. ALBERT. M. animal. 22,25 -s . . . communis scitur . . .; hoc animal, si non castratur, ferox est. *saepissime. in fabula:* CHRON. Fred. 2,32 bus (bos *var. l.*) . . . ad arantem locutus est. *usurpatur pro cibo:* ANNALISTA Saxo a. 968 p. 622,42 inperator . . . habuit . . . cibum . . . -es VIII. ALBERT. M. veget. 6,410 comestum *(porrum silvestre)* . . . ab . . . -e . . . immutat carnem eius in suum saporem. *al. de effigiebus:* HRABAN. univ. 14,21 p. 398ᴮ duodecim -es, qui illud *(sc. baptisma)* portabant, duodecim apostolos significant (CHRON. rhythm. Leod. 314 d., qui fontes sustinent, -es typum gratiae continent). BERTH. ZWIF. chron. 10 p. 174,12 cappam nigram albos -es habentem intextos. *al.* **β** *proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,41 cum -e non ludant vituli per cornua victi. 1,475 -s vetulus sulcos, epiredia, vitat aratra. *al. (v. ind.).* WIPO mens. reg. 13 (ed. Bresslau, Werke Wipos. p. 87) -s renuit foenum, cum vidit nobile granum. MANEG. ad Gebeh. praef. p. 313,29 (vs.) -s presepis eget, canis hinc abstemius arcet. *al.* **γ** *per compar. et in imag.:* HROTSV. Mar. 749 fuerat concordia tanta, ut quondam . . . bovibus . . . conmansere leones *(cf. Vulg. Is. 65,25).* FROUM. carm. 27,17 sonus . . . meus ceu -s canit. THIETM. chron. 8,2 populus . . . more -is est pascendus. SIMON SITH. gest. 1,15 -s Domino Bovo . . . Domini profecit in arvo. *al. de symbolo Lucae:* CARM. imag. 8,3 fonte patrum ductas -s agnis elicit undas. METELL. buc. 9,47 signatus -e, Luca, iuva iumenta caduca. **δ** *alleg.:* HRABAN. univ. 7,8 p. 201ᶜ -es indicant apostolos . . ., qui in agro Domini . . . laborare versati sunt. HONOR. AUGUST. gemm. 1,17 -s ad hoc pascitur, ut in eo opus agriculturae exerceatur; -s est praedicator, cantor, quodammodo bubulcus, qui iubilat bobus *eqs.* ABSAL. serm. 46 p. 261ᴬ quatuor . . . sunt in -e, per quae doctoribus ecclesiae recte comparatur *eqs.* ALBERT. M. cael. hier. 15,11 p. 439ᵇ,43 'ipsam' speciem *(sc. angelorum)* '-is' (*cf. PG 3, 361ᴬ* βοός) censendum est significare 'firmum' *eqs. al. v. et l. 44.* **ε** *in nominibus: hominum:* CHART. civ. Halb. 16 p. 19,18 (a. 1208) frater W. Oculus Bovis. CHART. Turg. II 106 p. 366,15 Hermannus Bos. *adde:* UNIBOS 3,4 (ed. K.

[Erb]

Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 252) in personarum drammate uno cantemus de -e! *plantarum:* ODO MAGD. herb. 1127 lingua -is graeco sermone buglossa vocatur (ALBERT. M. veget. 6,367 l. -is est herba lata habens folia. ALPHITA II p. 24,13. *al.*). THEOD. CERV. chirurg. 4,7 p. 183[A] extrahatur aqua a foliis resta -is (ALPHITA II p. 25,5sq. bulmago r. -is vel retinens -es idem. *al.*). ALPHITA II p. 23,20 -is lacta, orobo idem. p. 24,20 butalmos, oculus -is idem (p. 126,35 o. consulis, o. -is idem. *ibid. al.*). *loci:* DIPL. Otton. III. 54 p. 459,21 (interp.) ripam Padi . . . a capite Tari usque ad Bovem curtum. **b** *iur.:* **α** *spectat ad possessionem, donationem, traditionem sim.:* TRAD. Patav. 2 (a. 739) dedit . . . equos duos et -vum unum. FORM. Sal. Lind. 7 dono . . . inter -vos (-ves *2*) et waccas . . . capita tanta (CAPIT. reg. Franc. 128,7 -es XXVI, vaccas XX, taurum I. *saepe*). TRAD. Weiss. 62 p. 67,2 hoc est, quod dono: . . . in vestimentis, in -vis, in gaballis (COD. Lauresh. 3733[a]. *al.*). CONC. Karol. 60 p. 791,8 dedimus . . . -um paria XX, -es decem, iumenta VII. CHART. Sangall. A 441 trado . . . iuga . . . -um VI. TRAD. Frising. 1083 si . . . in illorum *(mancipiorum)* potestate IV -es invente fuerint *eqs.* TRAD. Fuld. I 44,26 -es arales LVIII, -es armentales XII. CHART. Tirol. notar. I 889 investivit eum de duobus -vis. *saepe.* **β** *spectat ad decimam, exactionem, teloneum sim.:* CAPIT. reg. Franc. 32,35 habeant *iudices* -es saginatos . . . ad socciandum aut ad nos deducendum. 253,4 si . . . Bawari . . . regionem intraverint . . . cum . . . bobus . . ., sine theloneo emant. CHART. select. Keutgen 133, 4,12 iura theloneарii: . . . de -e I d. REGISTR. abb. Werd. 8,10, 50 villicus dabit . . . -em bene iugalem. CHART. Stir. II 160 decimas . . . -vium, ovium. CHART. Babenb. 232 p. 49,27 iura iudicis . . .: pro thauro XX den., pro -e XVI den., pro vacca XII den. 427 p. 279,34 muta . . . recipiatur sub hac forma: de -e unus denarius. *al.* **γ** *spectat ad servitium, angariam:* FORM. Bitur. 15[a] p. 175,18 paria tantas de -es ad laborandum. CAPIT. reg. Franc. 128,8 dant *mansi* . . . in hoste -em I. CHART. Rhen. med. I 135,1 in hostilicium carrum I et -es IV (135,6. *cf.* 135,10 -em h. l). 135,46 p. 171,13 facit angariam . . . cum -vis II. *al.* **δ** *spectat ad pretium, emptionem sim.:* LEX Alam. 71,1 summus -es (-is, -us, bos *var. l.*) quinque tremissus valet. CAPIT. Saxon. 11 -em annoticum utrisque sexus . . . pro uno solido (*cf.* LEX Saxon. 66 quadrimus -s duo solidi). CHART. Sangall. A 296 precium recepit venditor ad emtore unu -e. TRANSL. Conr. Const. 5 -em suam . . . sexaginta argenteis vendiderat. *al.* **ε** *spectat ad furtum, ablationem sim.:* LEG. Burgund. const. I 19,3 si quicumque . . . -es (bos *B4*, -is *A3. B6*, -em *B11*) tulerit (LEG. Wisig. suppl. 2,13 si -bem iugalem t., det solidos duos ad hominem illum, cui . . . bus fuerit). LEX Baiuv. 9,2 si -em domitum . . . furaverit. LULL. epist. 110 p. 238,20 VIII vaccas cum VII bobibus . . . Willefrith abstulit (LEX Saxon. 34 -em quadrimum. DIPL. Heinr. IV. 476 p. 649, 27). *saepe. adde:* LEG. Wisig. 7,2,11 si quis tintinabulum involaverit de . . . -e (-em, -es, -be, vove *var. l.*), solidum reddat (LEX Baiuv. 9,12). **ζ** *spectat ad vulnerationem, interfectionem sim.:* LEG. Wisig. 8,4,4 qui . . . castraverit . . . -em. LEX Baiuv. 9,10 si quis . . . -em (-bem *sP*) . . . occiderit. 14,8 si quis . . . -i (-em *var. l.*) . . . oculum excusserit (14,9 cornu a capite). 14,13 qui . . . -i (-em, -e, -is, -bi *var. l.*) caudam amputaverit. *al.* **η** *spectat ad usum illegitimum:* LEG. Burgund. const. I 4,8 qui de alienis bobus (bu-, bobos, boves, bovis *var. l.*) . . . opera facere praesumpserit *eqs. al.* LEG. Wisig. 8,4,9[tit.] si -s alienus . . . operibus subiugetur. CHART. select. Keutgen 126,100 (s. XII.[2]) -es ad aratra . . . pertinentes . . . in alium usum applicare. **ϑ** *spectat ad damnum a bestiis effectum:* LEG. Burgund. const. I 18,1 si . . . -s (-ves *B7.8*) -em percusserit. 89,4 de bubus (boves *A4. B7*, bovis *B8*) . . . iubemus, ut . . . custos vineae inventa . . . animalia includat. PACTUS Alam. III 17 si caballus, -es aut porcus hominem occiderit (V 12 [rec. A] si . . . -vis [bobus *4*, bos *2.6.7*] h. o.). *al.* **ι** *spectat ad compositionem, poenam, pignerationem:* LEG. Burgund. const. I 27,9 si quis . . . vomerem furto abstulerit, duos -es cum iunctura . . . tradere conpellatur. LEX Ribv. 40,11 si quis weregeldum solvere coeperit, -em cornutum videntem et sanum . . . tribuat. EDICT. Roth. 250 si quis . . . -es (-vem *6*) . . . pigneraverit (CAPIT. reg. Franc. 159,2 pignerare in bovibus). 251 sculdahis tollat -bes (-ves, -vem *var. l.*). LEX Baiuv. 7,4 si -em (-be *sP*) iunxerit *die dominico* . . ., dextrum (-am *W*) -em (-bem *sP*) perdat. CHART. Tirol. notar. I 470 (a. 1236) condempnavit . . . Buchinum . . . in . . . quatuor bubus . . . vel in extimatione ipsorum -vum (CHART. Burgenl. I 390 p. 266,37 quinque marcas in estimacione condigna cum bobus . . . solvet). II 454 accipe ad pignus II -es bonos. ACTA imp. Winkelm. II 53 ne pro . . . debito . . . -es domiti . . . auferantur. *saepe.* **κ** *spectat ad ius pabulandi:* LEG. Wisig. 8,4,27 ramos . . . ad pascendos -bes (-ves *var. l.*) . . . incidere. DIPL. Ludow. Germ. 103 ut . . . habeant . . . pasturam animalibus . . ., hoc est in . . . bubus. CHART. Sangall. A 707 quando missus . . . pergerit . . . ad recipiendas daecimas, sive cum caba sive cum -e, dentur eis pabule. *al.* **λ** *spectat ad usum partium corporis:* CAPIT. reg. Franc. 32,23 habeant *iudices*, quando servierint ad carnes dandum, -es cloppos, non languidos. DIPL. Loth. III. 102 pectora -um venditorum . . . confirmamus. REGISTR. abb. Werd. 8,17,32 Eggihard vehit . . . pellem -is. CHART.Tirol. notar. II 287 assesor . . . interdixit . . . C et LXXV coros -vium iacentes in canipa. CHART. select. Keutgen 278,9 ne . . . misceantur inter . . . pannos . . . crines vaccarum et -um. 365,7 linguas -um. *al. v. et p. 1543,25.* **μ** *spectat ad mensuram terrae:* TRAD. Fuld. I 7,80 (s. XII.[med.]) tradimus . . . duorum -um terram et duas partes terre -is unius (7,87 XX -um t. et . . . X -um t. *ibid. saepe*). HELM. chron. 12 p. 25,29 Sclavicum . . . aratrum par -um . . . conficit. TRAD. Salem. p. 108,17 quod *(praedium)* est ad duos -es. *al.* **2** *de animalibus feris i. q. bison, urus – Wisent, Auerochse (Bison bonasus L., Bos primigenius Bojan.):* WALAHFR. imag. Tetr. 252 timent vestros . . . arcus. . . lupus, immane -umque examen agrestum (ALBERT. M. animal. 2,21 quaedam *animalia* . . . sunt pilosa . . . sicut habentia iubas ut . . . quoddam genus -is agrestis [*cf. p. 498[b],31* βόνασος]). EKKEH. IV. bened. II 125 sit -s silvanus . . . sanus. ALBERT. M. animal. 1,49 quae *(bellicosa animalia)* . . . defendunt se . . . sicut . . . -s magnus silvestris *eqs. huc spectare vid.:* ALBERT. M. animal. 6,102 sunt . . . -es et bubali . . . et -es barbati. **B** *latius:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,2 -es mugiunt vel reboant. ALBERT. M. animal. 2,23 inter agrestia . . . animalia et domestica ⌊in genere -um⌋ (⌊⌋ *in margine m.*[1]) diversitas est; . . . inveniuntur enim in genere -um nigri magni, qui bubali a quibusdam vocantur, et aput nos vocantur wisent. 22,37. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 1,34/37 p. 100,55 animalia melancholica ut asinus, . . . -s. *al.*

II *cerva – Hirschkuh (Cervus elaphus L.):* LEX Sal. Merov. 118 si quis stadalem vaidaris cervum aut -vum cervi atribute saliverit, MDCCC denarios . . . culpabilis iudicetur *(v. notam ed.).*

III -s Luca *i. q. elephas – Elefant (Elephas maximus L.):* METELL. Quir. 3[a],20 Lucas nosse -es plebs avet urbica *(cf. Plin. nat. 8,16. Isid. orig. 12,2,15).*

IV -s marinus *i. q. phoca – Seehund (Phoca vitulina L. vel sim., cf.* Gloss. III 696,36 St.-S. phoca selach vel -s marinus): HIST. de exp. Frid. imp. p. 30,10 inter cetera munera eos, quos dicunt -es marinos seu focas, . . . dederunt (ALBERT. M. animal. 7,77). ALBERT. M. animal. 1,615 non est piscis ille cornutus, qui -s in mari vocatur. *Erb*

***bosa,** -ae *f. (cf. francog. vet.* bose, *v. Meyer-Lübke, REW[3] nr. 1225.1244) fimum – Mist:* TRACT. de aegr. cur. p. 355,12 accipe -am bovis aut tauri recentem et mitte in pannum lineum *eqs.*

***boscale** (bu-, -schil-), -is *vel* ***boscalium,** -i *n. silva, pars silvae, frutectum – Wald(stück), Gebüsch:* DIPL. Otton. III. 70 corticella cum . . . silvis, buschilibus, aquis. 100 p. 511, 42 in silvis et in buscaliis. DIPL. Heinr. II. 349 medietatem cortis . . . cum silvis et . . . vineis, buscalibus. DIPL. Heinr. III. 198[a] p. 253,9 cum . . . silvis, buscaliis, palariis. DIPL. Conr. II. 291 p. 413,17 (spur.) foresta, silvas, pascua, buscalia . . . donamus. *al.*

[Schneider]

***boscarium** (bu-, -scha-, -reum), -i *n.* *silva, pars silvae, frutectum – Wald(stück), Gebüsch:* DIPL. Otton. I. 374 p. 514,12 omnia . . . corroboramus una cum . . . silvis, . . . frascariis, bu-is (*inde* DIPL. Heinr. III. 70 p. 94,27 buscareis [busch- B^1]. DIPL. Conr. II. 292 p. 414,39 [spur.]). DIPL. Otton. III. 101 p. 513,19 cum . . . bu-is, venacionibus. DIPL. Heinr. II. 425 p. 540,40 corroboramus . . . prata, salecta, bu-a (*an* bo- *leg.? v. notam ed.*).

boscas *(f.)* (βοσκάς) *species anatis minoris – Krick- oder Knäkente (Anas crecca L. vel Anas querquedula L.):* ALBERT. M. animal. 7,40 habitantes (*sc. aves*) . . . iuxta fluvios . . . sunt vocatae . . . colonyz et bathychez (*p. 593*^{b}*,17* βοσκάς) *eqs. v. ThLL. s. v.* boscis.

***boscatio** (bu-), -onis *f.* *silva, frutectum – Wald, Gebüsch:* CHART. Ital. Ficker 217 p. 270,43 (a. 1209) alienationes . . . nemorum, pascuorum, bu-um . . . infirmamus.

***boschus** *sim. v.* *boscus.

***boscivus** (bu-, -schi-, -ski-), -a, -um. **1** *adi.: silvestris, frutectosus – bewaldet, Wald-, Busch-:* CHART. Bund. 559 (a. 1213) de pezia una de tera bu-a. CHART. Tirol. notar. I 501 coheret . . . terra greziva et boschiva. CHART. Tirol. 1091 p. 135,18 mansum . . . cum . . . terris vineatis, aratoriis et buskivis. CHART. Tirol. notar. II 528 de x plodiis terre buschive. CHART. Brixin. 210 p. 200,38 cum . . . terris . . . bu-is et nemoribus. *al. in hac regione.* **2** *subst. fem. (sc. terra) vel neutr.: terra silvestris vel frutectosa – Wald-, Buschland:* CHART. Tirol. 961[a] p. 22,39 (a. 1231) investivit . . . cum . . . curte, cum aratoriis, pradivis et buskivis.

***bosco** (bu-, -scho), -are. **1** *intrans. i. q. ligna (in silva) caedere vel colligere – Holz (im Wald) fällen oder sammeln:* CHART. Ital. Ficker 99 p. 143,46 (a. 1125) dum controversia moveretur . . . de iure . . . pavolandi, buscandi. ACTA imp. Böhmer 895 p. 607,8 in . . . bosco -are. ACTA imp. Winkelm. I 143 p. 120,32 -are et pascuare in publicis . . . sylvis. *v. et supra p. 500,43.* **2** *trans. i. q. ad lignationem usurpare – zum Holzfällen, zur Holzgewinnung benutzen:* CHART. Ticin. 235 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. IV p. 20,33; a. 1227) quod quelibet alpis . . . debea⟨t⟩ pasculari et boschari.

***bosculus,** -i *m.* *parva silva, frutectum – Wäldchen, Gebüsch:* LAMB. ARD. hist. 15 p. 570,5 terram . . . monticulosam et . . . -is obsitam.

***boscus** (bu-), -i *m. (n.* -um: *p. 1546,4sq.) (orig. inc., cf. Corominas, Dicc. etim. castell. I. p. 497)* *script.:* po-: *l. 60. adde* CHART. Turic. 775 poscho. *al.* -squ(us): *l. 68.* -sch(us): *l. 45.54sq.57.62. p. 1546,18. al.* -ssc(us): *l. 53.* *?* -st(us): *l. 61.*

silva, nemus, regio silvestris vel frutectosa – Wald, Waldung, bewaldetes Gelände, Gebüsch (cf. P. Aebischer, ZRomPhil. 59. 1939. p. 417sqq.): **1** *iur.:* **a** *spectat ad possessiones, traditiones, confirmationes sim.:* CHART. Bern. I 4,48 p. 284,29 (a. 993/96) accipimus . . . -um et prata (CHART. Bund. 411 de prato et bussco. *al. v. et l. 60*). DIPL. Heinr. III. 70 p. 92,30 silvam . . . et -um (-schum B^1), quod dicitur Linare, et -um (-schum B^1) Aulocia cum suis pertinentiis . . . concedimus (CHART. Bund. 968 p. 396,13 de petia una silve et buschi. *al. v. et p. 1546,2*). CHART. Basil. A I 174 p. 260,14 dedimus . . . omnia usualia . . . tam in plano quam in -o (CHART. Meckl. 409 p. 413,32 in silvis, pratis, pascuis, in busco et p. CHART. Bern. II 261 in poscho et p. CHART. Nuremb. 404 p. 246,39 in busto [*sic?*]. CHART. Gelr. 1000 p. 968,29 in buscho. *saepe, imprimis in privilegiis paparum*). DIPL. Loth. III. 76 buscos de Pigugnaga . . . concedimus. REGISTR. Trident. I 15 solvere . . . bestiam . . . pro -o uno . . ., qui buscus dicitur Laretus. CHART. Rhen. inf. II 105 allodium . . . cum buscho. CHART. Wetzlar. I 19 predia, que michi . . . in -scho et agris . . . pertinebant. CHART. ord. Teut. 84 cum . . . terris, . . . forestis, -quis. CHART. Tirol. 1049[a] p. 92,9 castrum . . . cum . . . nemoribus et busco. COD. Wang. Trident. 202 p. 401,12 comune ipsius busci . . . teneant ad roncandum et disroncandum. *saepe.* **b** *spectat ad lites:* ACTA imp. Winkelm. I 37 (a. 1210) cum . . . clerici . . . molestarent monasterium . . . super quibusdam terris . . . et -o. CHART. Heist. 178 cum questio verteretur . . . super quadam silva seu busco. **c** *spectat ad terminos:* CHART. Tirol. 1072 (a. 1238) a superiori parte *terrae* est . . . buscum episcopatus. CHART. Ticin. 37 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 109,1) pertice III: buscum comunis. CHART. Wirt. VIII 2732 p. 67,3 a -o Saliunce usque ad viam. *al.* **2** *usu communi:* CHART. Heinr. Leon. 30 p. 43,26 cum rex . . . iuxta -um et villam Povellani resideret. ANNAL. Ianuens. I p. 140,13 Turchi ignem imposuerunt in -o. WILH. ANDR. chron. 183 p. 750,30 a portario . . . in -o de Herkem mortuo reperto. *al.* **3** *in nom. propr. hominum et locorum:* DIPL. Otton. II. 281 p. 328,4 castellum da B-o. CHRON. Sigeb. cont. a. 1159 (MGScript. VI p. 460,39) sanctae Mariae de B-o sive de Nemore . . . canonicus (LAMB. ARD. hist. 105 patrem Raulini de B-o sive de N.). ACTA imp. Stumpf 410 p. 576,7 castellanos . . . de Busco. CATAL. Mediol. (MGScript. VIII p. 109,11) ecclesiam . . . sancti Bartholomei ad Buschum. CHART. Lux. VIII 144 Gozwino, civi de Busco Ducis (*'Herzogenbusch'*). *al. fort. add.:* CHART. Rhen. med. I 63 p. 71,16 (a. 835) in locis, quę dicuntur . . . -us et tillus.

bosforus *v.* phosphorus.

bosor *subst.* (בֹּצֶר) *caro – Fleisch:* ABBO SANGERM. bell. 3,99 apparat atque -r (gloss.: caro) taphium sibi. *v. ThLL. II 2145,53sqq.*

***bosrago** *v.* *borago.

***bossa,** -ae *f.* *(francoprov. dial.* bosa, *cf. Glossaire des patois de la Suisse romande. II. 1934/54. p. 538sq.) dolium – Faß:* CHART. Helv. arb. 17 p. 30,29 (a. 1219) cause, que . . . habebat . . . capitulum . . . de quadam -a. p. 31,3 pro . . . -a, quam capitulum . . . exigebat annuatim . . ., dictum fuit, quod . . . redderetur *eqs. cf.* *but(t)a.

bostar (ho-), -aris *n. vel raro* ***bosta,** -ae *f.* *stabulum boum, bovile – (Rinder-, Ochsen-) Stall (cf.* GLOSS. III 130,23 St.-S. -a pherrich. 670,6 bocetum vel h-r rindirstal. 691,5. *al.):* VITA Rigob. 27 (MGMer. VII p. 61,20) antequam . . . in diversorii -e sopori membra dedisset. ABBO SANGERM. bell. 1,636 efficitur -r (gloss.: stabulum) . . . antistitis aula. UNIBOS 10,2 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 254) evacuato -e. EGBERT. fec. rat. 1,1713 -r mihi purgabis. *in imag.:* EPIST. var. III 33 p. 203,27 ego *(sc. scriptor libelli)* . . ., qui bovis -am calco. *Schneider*

1. *bota, -ae *f. vel* ***botus,** -i *m.* *(francog. vet.* bote) *script.:* bott-: *l. 55.59.62sqq.* bocc-: *l. 59.* *form. acc. pl.* -ones: *l. 55.* *metr.* bŏ-: *l. 48.*

caliga (subtalaris) – (halbhoher) Stiefel, Knöchelschuh (cf. Heyne, Hausalt. III. p. 287sq.): **1** *gener.:* CARM. de haer. 21 (MG Lib. Lit. III p. 616; s. XI.[ex.]) est *monachus* bene subtonsus, -is tunicisque politus. CONC. Karol. app. 7 p. 833,1 (s. XII.) monachis Gallicanis est indultum, ut . . . -is . . . uti possent. CONR. EBERB. exord. 2,32 p. 1045[A] -is . . . rarissime utebatur *abbas.* WILH. RUBRUQU. itin. p. 273,17 attulerunt . . . -as sive hocellos secundum morem eorum. *al.* **2** *spec. de praestatione, recompensatione, praebenda sim.:* CHART. Rhen. med. II 242 p. 280,34 (a. 1209) claustrum . . . dat II bottones *(sc. loco telonei).* CHART. Brand. A X 24 p. 194,16 militi . . . singulis annis . . . duo paria -arum presentabuntur. CHART. Friburg. 51 duos . . . calcios, qui dicuntur -i, . . . pro censu ab ipsis recepturi (CHART. Lux. VIII 139,6 p. 160,20 calceos, qui vulgo botti [*in margine:* bocci] vocantur. CHART. Eichsf. 405 duo calcii -i). CHART. Eberb. 262 p. 15,17 sculteto . . . -as quatuor. CHART. Port. 184 p. 198,10 dabit cellerarius . . . plebano . . . duos novos bottos (CHART. Wirt. VII 2050 duos bottos et duos soccos n. . . . tribuere. *al.*). 256 qui nobis de dictis agris duos bottos dabunt annuatim. CHART. Pruf. 1 (Mon. Boica XIII p. 141,23) qui *(advocatus)* . . . ab episcopo . . . provideatur sola contentus remuneratione divina et duobus bottis hiemalibus. CHART. Friedb. Hass. 72 p. 28,24. *al.*

2. *bota, -ae *f.* *(theod. inf. vet.* bote) *multa, emenda – Geldstrafe, 'Buße' (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 655sqq.):* CONST. II 279,4 (a. 1222) si citatus non comparet . . ., emendam solvere tenetur, que -a vocatur.

[Pape]

***botacius** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (ital.* bottaccio *a* buttis, *cf. J. Hubschmid, Romanica Helvetica 54. 1955. p. 46)*
doliolum – Fäßchen: SALIMB. chron. p. 113,22 vasculum vini, quod illi de Tuscia flasconem dicunt, Lombardi vero -um.

***botania** (bora-, -mia *sim.*), -ae *f.* (*cf.* ἱερὰ βοτάνη)
verbenaca – Eisenkraut (Verbena officinalis L., cf. André, Lex. bot. p. 162): GLOSS. III 526,32 St.-S. borania yser. 537, 53 borania isirnwurz. 550,49 -a (-mia *B*, batoia *c*) ysern. *cf.* botanicus.

botanicus (bu-, boda-), -a, -um. (βοτανικός)
1 *adi.: herbis (salutaribus) abundans – reich an (Heil-)Kräutern:* AETHICUS ISTER 63 p. 43,1 fluvium . . . rivis bu-is (bo-is *var. l.*) herbarum multarum fertilissimis. **2** *subst.:* **a** *masc.: liber herbarum (salutarium) – (Heil-)Kräuterbuch:* BOTAN. Sangall. 62,2 finit bod-us. **b** *fem.:* **α** *scientia herbarum (salutarium) – (Heil-)Kräuterkunde:* RICHER. REM. hist. 2,59$^{med.}$ tractatum *est* . . ., quid efficiat farmaceutica . . ., quid etiam bu-a. 4,50$^{ex.}$ **β** *verbenaca – Eisenkraut (cf. l. 7):* GLOSS. III 537,28 St.-S. -a isirn. *cf.* *botania.

***botellaria** *sim. v.* *butellaria.

botellus (bude-, perdue-), -i *m. intestinum – Darm:* **1** *spectat ad homines:* LEX Frision. 22,53 si -um vulneraverit. 22,56 si -us de vulnere processerit et iterum interius remittitur. add. 3^{a},31. iud. Wul. 3 intestina vel -i. **2** *spectat ad bestias:* VERS. cod. Paris. 13023 (ed. B. Bischoff in: Liber Floridus. 1950. p. 178^{47}; s. IX./X.) dilige būdellos *('Kutteln' ed.)*, sit nunc tibi pancia cara. MOSES PANORM. infirm. 34$^{tit.}$ *(de intestino recto)* capitulum curandi malum budelli cultrini equorum *(v. notam ed.). techn.:* Ps. GERH. CREM. sal. II 2 resolve in uno budello ([per duello *G; v. notam ed. p. 86*]. *sim.* II 10 in budello). Ps. AVIC. anim. 1,12 p. 87 solve *salem armoniacum* . . . in budello porci cum aqua.

1. *botha, -ae *f.* (*cf.* *botinus) *fossa, lacuna – Graben, Lagune:* ACTA imp. Stumpf 157 p. 212,12 (a. 1178) curtem . . . cum . . . paludibus, . . . marinis piscariis cum tumulo, item ad utendum . . . usque ad -as (*inde* 177 p. 242,19).

2. *botha *v.* *butha.

botholicula (bocil-, -lica *sim.*), -ae *f. (m.* -us: *l. 43)* **1** *calix (parvus) – (kleiner) Becher:* GLOSS. III 157,55 St.-S. boto-a (poto-, boci-, boti- *var. l.*) stŏf. 643,8 botto-a. 644,20 potoliculus stouphilin. IV 182,25 -a (botholicam *b*) stŏf i. eimper. *ibid. al.* **2** *situla – Eimer: l. 43sq. cf.* buticula.

bothonia (boto-, -oma, -orna), -ae *f. situla – Eimer:* GLOSS. III 157,10 St.-S. ydria . . . vel urna vel botoma ember. 224,59 -ma (-om *Q*) urna i. eimbir. 266,56 -ma (-rna *b*). 644,26 botonia. *ibid. al.*

***bothrion** (-tr-), *abl.* -o *n.* (βόθριον) *ulcus corneae tunicae – Hornhautgeschwür:* PAUL. AEGIN. cur. 99 p. 61,12 in ceratoidi . . . cavum et strictum . . . ulcus -on (-tr- *B*) cognominatur, latius vero -o ([-tr- *A a. corr., B*]. *3,22,21* βόθριον . . . βοθρίου), minus vero profundum ciloma vocatur. ARS med. 7 p. 428,9 botrion dicitur ulcus circa irin oculi angustum.

***boticella** *v.* *buticella.

***botinus,** -i *m. vel* ***budina** (but-, buc-), -ae *f. (cf.* βυτίνη *potius quam* *botina [*cf.* *bonna *p. 1519,28*] *vel* βόθυνος, *v. J. Hubschmid, Romanica Helvetica. 54. 1955. p. 60sqq.)*
1 *fossa (aquatica) terminalis – (Wasser-)Graben als Grenze:* LEX Ribv. 59,2 si . . . infra terminatione aliqua indicia seu sarte vel -as (-ae, butinas, bucinas *sim. var. l.; huc spectat* GLOSS. II 354,28 St.-S. butina lach) aut mudule facte exteterint. **2** *lacuna – Lache:* GLOSS. III 295,24 St.-S. -us lacha. IV 41,4 -i lach. *v. et l. 63. cf.* 1. *botha.

botirum *v.* butyrum.

***botium** -i *n. vel rarius* ***botius,** -i *m.* (*cf. francog. vet.* boce, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 467sqq. s. v.* bottia) *script.:* boci-: *p. 1548,11.13. al.* -z(um): TRACT. de chirurg. 469. 472. *v. et p. 1548,4.*
tumor, sarcosis – Schwellung, Auswuchs: **1** *strictius i. q. guttur tumidum – Kropf:* ROGER. SALERN. chirurg. 2,331 -um sub manibus apprehendatur . . . et -o apprehenso unco hinc et inde -us ipse (-um ipsum *J*) scarnetur. 2,345 solet . . . -um multas partes habere, quas valde difficile est enervari. TRACT. de chirurg. 455 in gula fit colleccio, que -zum vocatur. IOH. IAMAT. chirurg. 5,9 -um . . . nascitur . . . in colli parte anteriori, supra tracheam scilicet et arteriam. GLOSS. Roger. I A 2,6 p. 602,14 -um . . . est apostema . . . sive tumor, qui . . . dicitur gutturnositas *eqs.* (BRUNUS LONG. chirurg. 2,7,6 p. 125^{G} -um est a. carnosum in gula generatum *eqs.*). *saepe. v. et l. 14.* **2** *latius:* ROGER. SALERN. chirurg. 1,486 de scrophulis (sive bocia *suprascr. M*), que in capite oriuntur. GLOSS. Roger. III p. 277,45 (in margine) in alio libro inveni super glandulam, ubi erat bocius. *de nodis ulmi:* GLOSS. Roger. I B 2,6 p. 601,10 medicamentum . . . contra -um: . . . ellebori . . . dracm. II, -i ulmi.

botolicula *v.* botholicula. **botonia** *sim. v.* bothonia.

botracium *sim. v.* batrachion.

***botratus,** -a, -um. *uberibus ornatus – schönbusig:* CARM. var. I 33,2,5 cavete, filiole *(cod.,* -i *ed.)* -e, Fulcharium necnon suum socium . . . Sedulium (*cf. Vulg. cant. 7,7* ubera tua botris).

***botrifer,** -era, -erum. *ferax uvarum – Trauben tragend:* VITA Altm. 11 cum . . . agricola vineam . . . excoleret . . . -os palmites propagando. CARM. de Iuda 1,196 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 264) -am vitem scimus Christum fore.

botrio, -onis *m.* (*cf.* βότρυς) *script.:* bu-: *l. 29.34.35. 40.46. adde* AETHICUS ISTER 84 p. 66,14. *al.* -tr(o): *l. 35.* -tru(o): GLOSS. II 743,16 St.-S. butruonum.
uva – Traube: **1** *strictius de fructu vitis (cf.* GLOSS. II 497,49 St.-S. -ia [*per errorem pro* -o *ut vid.*] vel botrus drubo. IV 133,26 -es trophen. *al.):* **a** *proprie:* VITA Sigir. 10 (MGMer. IV p. 611,29) -um collectio. AETHICUS ISTER 90 p. 69,13 bu-um ophinum calaria fercola. VITA Filib. 7 (MGMer. V p. 588,6) vinearum habundant bu-es (butrones, botriones, botri *var. l.*). EKKEH. IV. bened. I 26,104 (gloss. in margine) in cena Domini ait *episcopus a sepulcro reversus* -em se ipso grossiorem habuisse. **b** *per compar.:* AETHICUS ISTER 106 p. 80,1 ostendit . . . vineas . . . ex gemmis variatoque opere ad instar bu-um. **c** *in imag.:* PAULIN. AQUIL. carm. 1 p. 130,35 (epist.) folliculi . . ., qui clusas celant -um gemmatas . . . uvas (*sim.* EPIST. var. I 15 p. 518,2 [auctore Paulin. Aquil.]). *spectat ad Christum:* EKKEH. IV. bened. I 51,8 bibit calicem crucis ex -e meracem. pict. Mog. 360 terra prę cunctis donis dedit in cruce spem -is (gloss.: Christi pendentis). **2** *latius:* ANTIDOT. Lond. p. 18,22 ammomi bu-es IIII.

***botrion** *v.* *bothrion.

botris (-ix), *nom. pl.* -is *(m.)* (βότρυς) **1** *uva – (Wein-)Traube:* EKKEH. IV. bened. I 20,159 parturiat gemmas nutriatque -is sibi mammas (*sim.* prol. 2,36 parturiant . . . -is). **2** *ambrosia – Traubenkraut (Chenopodium botrys L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 942sq.):* DYASC. p. 42^{a} -is herba est fructuosa tota spansa super terram *eqs. (sim.* ALPHITA II p. 23,28 -ix arbor est fructuosa *eqs.). v. ThLL. s. v.* botrys.

botruosus (brotino-, bu-), -a, -um. (*cf.* βοτρυώδης)
racemosus – traubenförmig: DYASC. p. 3^{a} amomium genus est herbe . . . ex tirso bu-um semen reddens. p. 3^{b} ponticum *(amomum)* ruffum est et . . . -um. p. 27^{a} semen ipsius *(ampeli leuces)* uve simile est et brotinosum *(sic?).* p. 82^{b} flores albi *ellebori* . . . in scemate bu-o similis gnico.

botrus, -i *m. (f.: p. 1549,44)* (βότρυς) *script.:* po-: *p. 1549,26. adde* GLOSS. I 373,34 St.-S. FUND. Mur. 30 p. 92, 24. *al.* bat-: *l. 72. p. 1549,7.* bet-: GLOSS. I 615,57 St.-S. *cod. q.* but-: *p. 1549,7.10.26. al. adde* IOSEPH. SCOT. carm. 5,11 (MGPoet. I p. 156) *cod. B.* -uc: *l. 71. p. 1549,1. form. nom. sg.* -on: *l. 71. metr.:* bō-: *p. 1549,7.9.26. al.* bŏ-: EKKEH. IV. bened. I 17,50. II 183. *v. et p. 1549,40. signif.:* ALPHITA I p. 280,27sq. -us interpretatur rotundus, unde collectio uvarum, quae in rotunda forma invenitur, dicitur botruc (*cf.* p. 298,16 lithobotridos, id est lapis rotondus; -on [ba- II p. 100,23] enim rotundus dicitur); dicitur etiam

[Pape]

botruc illud corpus rotundum, a quo rosarum (flores [folia rosarum *var. l.*] II p. 23,14) procedunt.

I *uva – (Wein-) Traube (interdum i. q. acinus – Weinbeere, e. g. l. 5.9):* **A** *strictius:* **1** *proprie (cf.* Gloss. I 294,49 St.-S. uva -us drubo. III 295,14 -us wintrubo. 582,54 -us winber. *saepe. v. et p. 1548,31):* Aldh. virg. II 178 pampinus immensos dum gignit palmite -os (ba- S^2, bu- N *a. corr.*). Ermenr. ad Grim. 27 p. 565,13 -us, qui . . . citius et qui sero maturescit. Carm. Salisb. 11,19 vitibus Octimber -os decerpit et uvas. Diaeta Theod. 497 -us (bu- B) uvarum calidus est . . . et ventrem procurat *eqs.* Chart. Babenb. 427 p. 280,7 de curru -orum venalium sex denarii. Albert. M. veget. 1,150 *racemus* est id, in quo figuntur multae uvae in -o. 6,239 habet . . . vitis fructum, qui -us vocatur. 6,242 in eadem vite -i et albi et rufi proferuntur. Chron. Erf. min. app. III p. 720,3 papa constituit, ut . . . -us in calice comprimatur *eqs.* Annal. Basil. a. 1270 -i maturi in octava Petri et Pauli. *saepe. de effigiebus:* Libri Karol. 3,23 p. 151,21 dum quatuor tempora anni . . . depingunt, . . . vindemię labris vel -is oneratum ut autumnum. **2** **a** *per compar.:* Hildeg. epist. I 47 p. 231^{B} sicut -us vini non per putationem, sed per mysticam gratiam Dei viret *eqs.* Albert. M. veget. 6,20 est longus culmus ille *(sc. arboris paradisi)* sicut -us et flos eius . . . ad modum -i figuratus. 6,290 basilicus . . . facit in semine multa grana sicut -us. **b** *in imag. vel alleg.:* Aldh. virg. II 2792 pudicitiae carpens de palmite -os (bu- *AN*, po- *S a. corr.*). Rhythm. 81,9,5 tu *(sc. Maria)* reparasti -os in propagine. Hraban. univ. 19,4 p. 508^{B} -us . . . ecclesiam sive corpus Domini significat. Abbo Sangerm. bell. prol. 7 sume -os (gloss.: versus), tibi quos tua fert vitis (gloss.: tuus discipulus) adhuc virides. Carm. libr. III 49,1,1 continet hic -um . . . spinamque libellus *eqs.* Paul. Bernr. Greg. 64 p. 509,21 *(de Heinr. IV.)* expectata vitis ad pingues -os ferendum labruscas . . . portavit. Chart. Pomm. A 33 quatenus . . . tamquam ulmus vites celestes cum -o portemus. *al. de Christo (cf. Vulg. Ioh. 15,1):* Rhythm. 81,31,1 quam pulchra vitis tale -um protulit. Hraban. univ. 19,7 p. 526^{D} -us . . . Cypri *(cf. Vulg. cant. 1,13)* factus est Dominus in resurrectione *eqs.* Meginh. Fuld. (?) Ferr. 7 spinis -us coronatur. Ekkeh. IV. bened. I 23,29 lignum sustinuit -um, qui cuncta beavit. Lamb. Leod. Matth. I 158 -us ille novus typico de vecte pependit (gloss. M: -us in vecte Christus in cruce). Ekkeb. Schon. opusc. 4 p. 283,33 Iesu . . . , concupiscibilis -e. *al. v. et l. 28.* **c** *proverb.:* Iocalis 287 non fit -us ita vinum, nisi sit pede trita (tritus *V*). **B** *latius:* **1** *flos vini – Weinblütenstand:* Annal. Basil. a. 1276 p. 199,30 die pasce -i videbantur. p. 199, 44 -i floruerunt. **2** *uva immatura – Herling:* Gloss. III 327,26 St.-S. racemus -us herlinc. **3** *de sidere i. q. Vergiliae, Pleiades – Traubengestirn, Pleiaden:* Aldh. ad Acirc. 3 p. 72,19 quas *(stellas)* Graecorum traditio . . . pliadas, Latina . . . a . . . racemo -um nuncupaverat *(cf. Isid. nat. 26,6).*

II *gemma fructus – Fruchtknoten: v. l. 1.*

botrys *v.* botris. ***botta** *v.* 1. *bota.

1. *botto, -onis *(m.) (cf. francog. vet.* boton, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 462)* *gemma – Knospe:* Theod. Cerv. chirurg. 3,1 p. 158^{F} re(cipe) . . . rubeae malvae, -um vel florum prunelli . . . omnium ad libitum.

2. *botto *v.* 1. *bota.

bottolicula *v.* botholicula. ***bottus** *v.* 1. *botha.

botulus, -i *m. farcimen – Wurst:* Agnell. lib. pont. 112 p. 352,11 dividunt . . . bucellam panis et -os singulos.

1. *botus *v.* 1. *bota.

2. *botus (albac, albot, bot, both, but *sim.*), -i *m. (arab.* būt, *cf. Siggel, Arab.-dt. Wb. d. Stoffe. p. 96) form. abl. sg.* bute: *p. 1550,1.*

1 *catinus – (Schmelz-) Tiegel:* Anon. secret. p. 46,16 haec *vasa* . . . sunt omnibus nota absque bot et marbot. Ps. Gerh. Crem. sal. II 41 pone in albot et accende sub eo ignem . . ., donec medicina descendat ad fundum ipsius albot, . . . et postea redeas ad albot (albac Ps. Gerh. Crem. sal. I 51). 46 pone in albot, in quo solvitur et separatur bonum a malo. Ioh. sacerd. 158 nitrum de bute. Ps. Avic. anim. 5,2 p. 117,3 est bona *terra magisterii* per facere caputia et per -os. *al. v. et l. 11.* **2** -us barbatus *i. q. catinus duplex – Doppeltiegel, Tiegel auf Tiegel (arab.* būṭ bar būṭ, *cf. Siggel, l. c.):* Anon. secret. p. 12,9 de -o bar -o. Ps. Gerh. Crem. sal. I 51 pone ipsum *(ferrum)* in -um barbatum *(cf. notam ed.).* Ps. Arist. magist. p. 467^{a},32 fac ipsum *(ferrum)* descendere . . . per -um barbatum. Geber. clar. 1,48 in fundo barboti. 2,57 in both barboth. Ps. Avic. anim. 6,19 p. 339 -um barbatum est verbum Graecum . . . ; -us barbatus vult dicere pro perforatus . . . ; -i sunt duo, unum quod est superius et habet foramina, aliud inferius, et non habet foramina, et inferior debet esse maior quam superior. *al. v. et* *boctica. *Pape*

botyrum *v.* butyrum.

***bovaria,** -ae *f. script.:* bouv-: *l. 23.* -ver-: *l. 21.23.26.*

1 *stabulum boum, bovile – Rinder-, Ochsenstall:* Chart. Stab. 145 p. 294,9 (a. 1126) horreum, -am, cambam . . . reedificaret. 174 p. 360,16 de -a nostra curare. Wibald. epist. 405 p. 543,17 ut tu destructa reedifices . . . in . . . -a. **2** *pecuaria, curtis stabularia – Viehhof, -wirtschaft:* Chart. Lamb. Leod. 597 p. 154,8 (a. 1264) de curia et boveria . . . modicam utilitatem consequitur ecclesia (603 p. 162,14 de c. et bouveria. 611 p. 172,10 nos contulisse . . . curiam et boveriam. *ibid. saepe). fort. add.:* Chart. Lux. IV 493 p. 592, 34 (a. 1279) cum . . . bona nostra apud Pisport in medio boveriis, in inferiori boveriis . . . consistentia . . . vendiderimus.

***bovarium** *v.* *bonuarium.

1. bovarius, -i *m. script.:* boa-: *l. 38.*

1 *pastor boum, bubulcus – Rinderhirt, Ochsenknecht:* Dipl. Heinr. III. 372^{B} p. 512,19 (spur. c. 1139) -i aut piscatores . . . tantum abbati . . . pro . . . culpis suis respondeant. Chart. Stab. 174 p. 360,2 nobis . . . de defectu -orum conquerentibus, quod . . . ad curandas vaccas . . . nemo . . . cogi posset. *huc spectare vid.:* Flod. hist. 3,26 p. 542,35 (epist. Hincm.) ibi -um misisti et . . . in pretio unum asinum accepisti. **2** *negotiator pecuarius – Viehhändler:* Chart. Tirol. notar. I 661 (a. 1237) carta Symonis boarii. *ibid.:* solvere Symoni boario . . . xviii libras . . . pro duos boves.

2. *bovarius *v.* *bonuarium.

bovellium, -i *n. stabulum boum, bovile – Ochsenpferch, Rinderstall:* Gloss. IV 245,44 St.-S. -um faled (V 47,31). Gloss. med. cod. Trev. p. 152,32 -um, ubi boves custodiuntur. *v. ThLL. s. v.* bobellum, bovilium.

***boveragium** *v.* *bevragium.

***boveria** *v.* *bovaria.

***boufmannus** *v.* *koufmannus.

bovile, -is *n. in nom. propr. i. q. stabulum boum – Rinder-, Ochsenstall:* Hist. Walc. cont. 23 ad curtem de Lenna novam domum, quam B-e vocant, *constituit.*

bovinus, -a, -um. *script.:* vobi-: *l. 55.* bubi-: *l. 58.* bobi-: *l. 69.*

1 *bubulus – zum Rind oder Ochsen gehörig, Rind(s)-, Ochsen-:* **a** *gener. (cf.* Gloss. III 626,54 St.-S. -um rinderin): Compos. Luc. K 4 femum -um. **e** 16 letamen vobinum. Cod. Lauresh. 33 p. 317,26 coria -a . . . persolvere (Dipl. Heinr. IV. 440 p. 591,15. *al.*). Chron. Noval. 3,21 p. 103,52 qui *(miles)* . . . bubina confregebat ossa. Diaeta Theod. 472 utilior omnibus probatur cerusina *medulla,* secunda -a. Hildeg. caus. 4 p. 207,27 -as carnes edere (Ioh. S. Paul. diaet. 435). Registr. abb. Werd. 8,2,47 villicus dabit . . . -am pellem (Chart. Otterb. 149). Albert. M. animal. 22,24 bubalus est generis -i. Albert. M. Iob 40,15 (ed. M. Weiss. 1904) de eo, qui ab humano ad -am naturam mutatus est. Wilh. Salic. chirurg. 1,66$^{capit.}$ aegritudo -a. Moses Panorm. marisc. 2 p. 154,13 crepacie -e. *al. de effigiebus:* Conr. Mur. clip. 43^{a} lantgravius Swerinensis duo ferre -a alba solet capita. *in nomine plantae:* Gloss. med. p. 13,10 boglossa, hoc est lingua bobina. **b** *per compar.:* Land. Mediol. hist. I 3,29 qui *(Landulfus)* moriens linguam quasi -am orribilem . . . emisit. Albert. M. Iob 40,10 p. 476,42 (ed. M. Weiss. 1904) intellectum animalem et quasi -um. **2** *ex corio bubulo*

[Erb]

factus – aus Rindsleder: CAES. HEIST. mirac. I 4,98 p. 269,19 calciamenta -a.

***bovitas,** -atis *f.* *natura bovis – Wesensart des Rindes:* GERHOH. glor. 11,3 p. 1110^{C} -s bovis est natura.

bovix *v.* bombyx. ***boumoleum** *v.* *baumoleum.

bousio *v.* bultio. ***boutelleria** *v.* *butellaria.

***bouveria** *v.* *bovaria. **bovulcarius** *v.* bubulcarius.

***bovulus,** -i *m.* *novellus bos – junges männliches Rind:* ALBERT. M. animal. 5,49 -us parvus grossiorem habet *vocem* tauro magno.

bovus *v.* bos. ***bowarius** *v.* *bonuarium.

***Bozanarium,** -i *n.* *vinum e finibus Bauzani proveniens – Bozener Wein, 'Bozener':* EKKEH. IV. cas. 59 p. 218,18 episcopo B-um suum exspectanti deferunt *(cf. notam ed.).*

***bozon** *subst.* ⟨*orig. et signif. inc., nisi cohaeret c.* *zoron *'septentrio', cf. J. Ruska, Das Steinbuch des Aristoteles. 1912. p. 38sq.*⟩ ALBERT. M. miner. 2,3,6 p. 55^{b},19 funditur *aqua* super locum, qui vocatur -n. *Erb*

***bozum** *v.* *botium. **bra** *v.* libra.

***Brabantio** (Braub-), -onis *m.* (Brabantia) *miles conducticius (praedatorius) – (auf Plünderung und Beute ausgehender) Söldner, 'Brabanzone' (cf. H. Grundmann, Dt. Arch. 5. 1942. p. 418sqq.):* CONST. I 237 (a. 1171) de expellendis maleficis hominibus, qui Braub-es sive Coterelli dicuntur, tale fecimus . . . statutum: nullos . . . -es . . ., equites seu pedites, in totis terris nostris . . . retinebimus.

***Brabas,** -antis *m.* (*cf.* Brabantia) *latro, praedator – Räuber, 'Brabanter':* NIVARD. Ysengr. 1,49 ha, Reinarde, illa quam -s nocte fuisti. 4,609 -es cetera gaudent corrigere.

brabium *v.* bravium.

braca, -ae *f. vel saepius* **bracae,** -arum *f.* *script.:* pr-: *l. 40.* -acc(a): *l. 48.49.52.65.* -ach(a): *l. 44. adde* GLOSS. III 267,1 St.-S. *al.* -ag(a): *l. 40.51.58. adde* GLOSS. III 317, 12 St.-S. *al.* -achi(a): GLOSS. III 278,42 St.-S. *cod. b.* *vestimentum ad inferiorem corporis partem tegendam aptum, femorale – Beinkleid, Hose (plerumque de vestimentis a coxa usque ad pedes pertinentibus; de vestimentis brevioribus e. g. l. 41.63; de re v. G. Girke, Die Tracht der Germanen in der vor- und frühgeschichtlichen Zeit. II. 1922. p. 42sqq. 71sq.; cf.* GLOSS. III 11,5 St.-S. pragas proh. 302,51 lumbare, modica -ga i. diehbrŏch. *al.):* **1** *gener.:* THIETM. chron. 5,6 -a (-is CHRON. Thietm.) . . . igni vires suggerit. EGBERT. fec. rat. 1,1717 mandant Waltero fratres non tradere -chas. COSMAS chron. 1,36 p. 64,20 sine -is accelerat fugam. CASUS Petrish. 1,1 Bracata Gallia, quam Theotonici inhabitant, ideo nominatur, quoniam Theotonici -is sive femoralibus plus aliis gentibus utuntur. CARM. Bur. A 193,12,4 p. 253 camisia qui fruitur, -ccis non utatur. GODEFR. VIT. spec. p. 34, 35 primam fecit -ccam *Aeneas eqs. al. v. et p. 1552,19. de donis, stipendiis sim.:* CHART. Hersf. 35 p. 63,12 (a. 835/63) reddat ad censum . . . camisam et -gas (CHART. Westph. I 87,3 ut . . . pauperem cum I camisia et I -cca . . . vestiret. TRAD. Brixin. 69 stipendii summa hec est: . . . II camisię, -a una). TRAD. Patav. 850 pro . . . -is de panno lineo paratis et consutis VI solidi. *al. proverb.:* EGBERT. fec. rat. 1,147 finditur in bivio -is aut podice tendens. **2** *eccl. de habitu clericorum:* FUND. Werth. app. p. 168,14 diripuerunt in domo eius *(clerici)* . . . camisiam, -gas. ADREV. Bened. 26 p. 491,10 si etiam -as tibi *(sc. s. Benedicto)* auferant. THIETM. chron. 7,25 p. 428,18 nulla umquam utitur . . . -a nisi tunc, cum missam cantavit. GESTA Trud. cont. I 13,7 habebant fratres . . . -as et caligas (STATUT. ord. Teut. p. 108,23 quilibet frater debet habere duplicia camisiarum, -arum [*versio theod.:* nidercleit]). ARNO REICHERSB. scut. p. 1502^{C} ordo monasticus niger aut griseus, -ccis vestitus aut spoliatus. CAES. HEIST. hom. exc. 158 quomodo regerent animas, qui necdum noverunt regere -as suas? *al.*

***bracal(a)e,** *f. pl. vel n. sq.* (braca) *plumae modo bracae femora quorundam falconum tegentes – die Schenkel bestimmter Falken hosenartig bedeckende Flaumfedern:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 105,7 desubtus . . . alie *pennae,* subalbide, molliores et longiores illis, que suprastant ipsis duodecim, et hee inferiores . . . dicuntur -e. p. 105,14. 2 p. 126,32. p. 129,1 ille plume, que vocantur -e, sunt . . . copiose plumis et sunt eis *(avibus)* pendentes sub genibus versus caudam *eqs.*

***bracale** (bracha-), *?abl. pl.* -is *n.* (braca) *medic. i. q. fascia ad herniam curandam apta – Bruchband:* WILH. CONG. chirurg. 1393 superponatur lumbare vel -e. BRUNUS LONG. chirurg. 2,10 p. 126^{H} mulieres sagaces . . . sanant pueros, quando incipiunt habere initium ęgritudinis *(sc. rupturae inguinum)* et defendunt . . . cum brachalis *cf.* *bracal(a)e.

***bracalis** *adi.* *(orig. inc.)* ⟨*figuram geometricam significans – eine geometrische Figur bezeichnend*⟩*:* ALBERT. M. cael. 3,2,7 p. 277^{b},12 quem figuram *(sc. cubum)* corrupte quidam vocant figuram pyramidalem, . . . quidam vocant -em.

bracatus, -a, -um. *script.:* bracca-: *l. 23.24.* bracha-: *l. 21.* braga-: GLOSS. I 56,32 St.-S. brata-: *l. 22.*

bracis vestitus – mit Hosen bekleidet, behost: **1** *gener.:* THIETM. peregr. 3,15 mulieres *(sc. Sarracenorum)* . . . omnes erant -e . . . laciniis bracarum dependentibus. **2** *in cognomine:* GESTA Trev. 7 p. 134,11 Gallia trifaria dividitur, Galliam comatam, -am (-cha- *1*) et togatam. CHRON. Merseb. praef. p. 163,41 Caesar contra Gallos, qui et bratati (-aca-, -acca-, -ta *var. l.*) nuncupantur, . . . pugnavit. GESTA Ern. duc. II 8 Franciae braccatae regna petiit. *al. v. et p. 1551,45.*

bracca *sim. v.* braca.

***braccetus** (-ache-, -ett-), -i *m.* (*francog. vet.* brachet, *cf.* *bracco) *canis venaticus vel vestigans – Jagd-, Spürhund, Bracke:* GUIC. (?) bers. 2 abtare -um ad sanguinem. 3 corrigiam, in qua debet ducere brachetum *bersator.* 4 dimitte . . . -ttum vestigari. 14 pone brachetum in terra et reinvenias eas *(bestias fugientes)* cum brachetto. *ibid. saepe.*

bracchium *sim. v.* brachium. **braccium** *v.* bracis.

***bracco** (braco, braccho), -onis *vel* ***braccus,** -i *m.* *(theod. vet.* bracco, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1313sq.) canis venaticus vel vestigans – Jagd-, Spürhund, Bracke (cf.* GLOSS. III 449,33 St.-S. -us vel liciscus braccho): FORM. Senon. II add. 4 p. 225, 21sqq. non movit -o tale baronem, non ⟨. . .⟩ -o contra insontem *eqs.* p. 225,25. LEX Frision. 4,4 canem acceptoricium vel braconem parvum, quem barmbraccum vocant, IV solidis componat. CHRON. Ven. Alt. p. 171,21 Pinctoli bracorum maiorum erant vardatores. HONOR. III. registr. 150 dabis . . . duos -os in feodi recognitionem *(inde* 165 p. 116,17).

***bracena** *v.* *bracina. **braceum** *v.* bracis.

bracha *sim. v.* braca.

***brachia** *subst.* *(orig. inc.) species herbae, fort. i. q. polygala – Pflanzenart, viell.: Kreuzblume:* MAPPAE CLAVIC. 277 -a (gloss.: alii tutumallum, . . . alii polligala . . .; similis est enim prioris [*sc. apallis*] . . . ex ipsa collecta et desiccata . . . 3 1).

1. brachiale *v.* brachialis. **2. *brachiale** *v.* 1. *braciale.

brachialis, -e. (brachium) *script.:* barch-: *l. 59.* -aci-: *l. 72. adde* GLOSS. I 561,24 St.-S. *cod. b.* -acchi-: *l. 60. form. abl. pl.* -(i)is: *p. 1553,2.*

I *adi. i. q. ad manicam pertinens – Ärmel-:* HERBORD. Ott. 2,28 p. 739,2 camisias aurifrigio in . . . sutura humerali atque -i ornari . . . fecit.

II *subst.:* **A** *masc. et neutr. i. q. armilla, dextrale, bauca – Armring, -reif(en), Bauge (cf.* GLOSS. I 573,52 St.-S. -e [-ate *g*] arampouc. IV 278,13 barchiale armboche. V 9,7 bracchiale arrinboc. *al.):* **1** *spectat ad ornamentum:* SERMO de sacril. 22 qui per . . . anolum et -es ferreos in corpore suo portando . . . demonem . . . credunt expellere. FLOD. hist. 2,6 p. 455,24 super altare posuit . . . -e aureum. CARM. de cal. Leod. 3,17 (MG Lib. Lit. III p. 627) pectoralis fascia, -e . . . dolentem non decuere. CHRON. Pol. 1,12 mulieres . . . murenulis, -bus . . . onuste procedebant. *adde:* METELL. Quir. 23,14 circulum de pane . . ., quem volebat . . . offerendum mysticum sacris dare -e. **2** *spectat ad armaturam:* VITA Gang. I 3 (MGMer. VII p. 159,10) habentur reposita . . . gladius eius *(sancti viri)* et -ia. **B** *neutr.:* **1** *manica – Ärmel:* CHRON. Noval. 2,12 Rathaldi capitis quedam nobilis matrona . . . in -ciale supposuit suo. EKKEH. IV. cas. 125$^{med.}$

[Rudolph]

-e . . . rocci subter caput revolvens *Geraldus*. HILDEG. in reg. Bened. (PL 197,1062B) -iis *(tunicae)* nec multum amplis nec multum constrictis ad manus tendentibus. **2** *fascia in sacro officio induenda, manipulus – beim Gottesdienst zu tragendes Band, Manipel (cf. J. Braun, Die liturgische Gewandung in Occident und Orient. 1907. p. 521):* ORDO Rom. 8,4 -e in dextra manu. 36,32 dalmatica minore et cingulo, -e et orarium brevem *induunt* (*sim.* PONTIF. Rom.-Germ. p. 96b,37).

brachiatum** (-aci-) *vel* **-us,** *acc.* -um *n. vel m.* (*cf.* brachium) *species mensurae quaedam, fort. i. quantum brachiis comprehendi potest – eine Maßart, viell.:* ***Armvoll: FORM. imp. p. 287,18 dispensatur . . . formaticos VI, herbidi (herbulae *ci. ed.*) horti braciatum I, cera libras quattuor *eqs.*

***brachicus,** -a, -um. (*cf.* βραχύς) *brevis – kurz, knapp:* GREG. CAT. chron. I p. 113,14 refert . . . -o veracique stilo cuiuscumque abbatis singulas acquisitiones.

1. brachile, -is *n. vel* **brachilis,** -is *m.* (brachium) *script.* -aci-: *l. 21.22.23. ?form. abl. sg.* -o: *l. 23.*

armilla, dextrale – Armring, -reif(en): LEX Sal. Merov. 27,34 si quis mulierem -em (-ci- *C5,* -iale *ed. Her.*) furaverit. FORM. Andec. 1e cido tibi -cile valente soledis tantus (54 transcribo . . . -cilo de soledus tantus). VITA Elig. 1,10 p. 677, 17 -em (-e *var. l.*) aureum . . . sibi subripuit (2,41 praeter -es aureos).

2. brachile *v.* 1. bracile. **brachilogia** *v.* brachylogia.

***brachimera** *subst.* (βραχύς *et* ἡμέρα) *dies brevis – kurzer Tag:* WALAHFR. hort. 19 bruma (gloss. cod. L: hiemps, quasi -a, id est parvus dies [*ex Serv. Aen. 2,472*]).

***brachina** *v.* *bracina.

***brachiolineum** *v.* *braciolineum.

brachiologia *sim. v.* brachylogia.

brachiolum, -i *n. brachium (tenue) – (zarter) Arm:* **1** *proprie:* ALTFR. Liutg. 1,6 ut puella . . . extensis -is suis utraque manu apprehenderet marginem situlae. ALBERT. STAD. Troil. 4,698 huic *(Penthesileae)* . . . reducto pollice -um tangere moris erat. *in imag.:* WILLIR. cant. 8,6 -um . . . tuum fac ferre mei monimentum. **2** *translate:* **a** *brachium candelabri – Arm des Leuchters:* CAES. HEIST. mirac. I 7,21 p. 29,24 *(in visione)* de ipsa gemma tria procedebant -a (brachia *var. l.*), quae coronam dependentem retinebant. **b** *pars trabis crucis – Arm des Kreuzesbalkens:* ORDO liturg. (ed. Young, Drama. I. p. 315; a. 1260) super -a crucis. **c** *crustula (figuram brachiorum connexorum praebens), spira – Feingebäck (in Form verschlungener Arme), Brezel:* GESTA Trud. cont. I 13,6 p. 314,40 ad coenam prima die placentam cum -o *habebant fratres. cf.* *brecilla, *brezetella.

1. brachium, -i *n. (m.* -us: *l. 56. p. 1554,32.52.53; f.* -a: *l. 61. cf. l. 55)* (βραχίων) *script.:* pr-: *p. 1554,26.52.* -acchi-: *l. 59. p. 1554,69. 1556,23. adde* OTLOH. prov. B 3 (ed. W. C. Korfmacher. 1936). -aci-: *p. 1554,22. al.* -ahi-: *p. 1554,49.50.62.* -az(um): CHART. Tirol. notar. I 886. *metr.:* brā-: *l. 63. p. 1555,38.* brā-: *p. 1554,26.1556,18.*

extremitas corporis humani superior – obere Extremität des menschlichen Körpers, Arm (cf. GLOSS. III 9,39 St.-S. -a arm. 18,54 -us arm. 353,67 -um et lacertus arm. *al.):* **I** *proprie:* **A** *latius de membro ab humero usque ad manum vel extremos digitos pertinente (accedit notio manus, e. g. l. 63):* **1** *gener.:* ALDH. virg. II 1837 merito nectentes -cchia vinclis. ARBEO Corb. 18 p. 209,17 dum . . . -um summitati puppi inmisisset. AGNELL. lib. pont. 166 p. 386,14 ne -a arescat. WALTHARIUS 989 totas fundens in -a vires. HROTSV. Dion. 231 caput -is portans proprium bene firmis descendit. WIDUK. gest. 3,23 iactu rotae signifer . . . -um perdidit. THIETM. chron. 4,10 Laurencius dextero mutilatus -o. 4,26 infans . . . habens . . . sinistrum -um absque IIII digitis solo cum pollice integrum. CONSUET. Marb. 77 (Spicil. Friburg. X. 1965) -um suum denudet. SIGEBOTO Paulin. 28 ut os -i unius in duas dissiliret partes. CHRON. reg. a. 1172 p. 123,29 ferebatur mulier infantem peperisse cum . . . tribus -is. OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 67,7 donec . . . cessantibus -orum remigiis . . . submersi suffocarentur. ALBERT. M. mot. proc. 1,2 p. 50,17 quando totum -um movetur in iunctura armi. *saepe. remissius i. q. membrum – Glied:* GLOSS. II 267,5 St.-S. plena -a follalidi. *spectat ad mensurationem:* TRAD. Weiss. 244 p. 235,23 (a. 713) habet *campus* . . . perticas legitimas ad -o mensuratas tisas duas. THEOPH. sched. 2,31med. lignum grossitudine -i unius. CHART. Naumb. 391 p. 350,28 I salsutium habens longitudinem unius -i. CHART. Rhen. med. II app. 16 p. 448,12 quod *(fenum)* ille distensis -is amplectitur, recipit. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 21,6 passus geometricos, quorum quilibet est longus longitudine trium -orum, et -um dicetur a principio humeri usque ad extremitatem digitorum. *de effigiebus:* LEO MARS. chron. 3,32 p. 722,45 aerea trabes aereis aeque -is ac manibus sustentata. **2** *eccl.:* **a** *de ritibus, gestibus:* ARBEO Corb. 24 extensis -is terrae prostrati (THEGAN. Ludow. 7 extendens -a et manus super corpus. *al.*). AMALAR. ord. expos. I 10,4 cur . . . subdiaconus ferat in -o sinistro et non in dextro calicem. LIBER ordin. Rhenaug. p. 130,31 sacerdotes . . . casulas . . . induentes super -a. VITA Godefr. Cap. III 20 quemadmodum . . . mortuorum membra componi solet, manus suas et -a componebat supinus. **b** *de membris miraculorum vi sanatis:* STEPH. EDD. Wilfr. 65 p. 261,17 -um (-aci- *2a*) . . . emarcuatum . . . sanari. HUGEB. Wynneb. 10 constricta tenebatur . . . in -o. MIRAC. Columb. 18tit. (MGScript. XXX p. 1006,21) de mulier (muliere *var. l.*) -um habens aridum. GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 22 in -um (p- *1 a. corr.*) vulneratus est. METELL. Quir. 23,1 -o languens mulier fidelis. *al.* **c** *de reliquiis:* DIPL. Karoli III. 129 p. 207,10 cuius *(Iacobi apostoli)* -um . . . conditum est. THANGM. Bernw. 26 -um sancti martiris abstulit. DIPL. Heinr. III. 239 p. 319,25 medietatem oblationum, quae offeruntur ad altare sancti Stephani et -um. DEDIC. Trev. (MGScript. XV p. 1277, 15) -us sancte Prisce virginis. *al. v. et l. 44.* **d** *de effigiebus:* **α** *spectat ad crucifixum:* LUP. PROT. chron. a. 1024 crucifixus . . . concussus est tribus vicibus capite, -is et pedibus. CHRIST. cal. Mog. 12 (MGScript. XXV p. 244,36) -um ab illa magna cruce *(sc. crucifixo)* . . . amputavit. *al.* **β** *spectat ad munera votiva:* GERH. AUGUST. (?) Udalr. II 22 vovit, ut -um argenteum . . . mittere non differret. *ibid. al.* **γ** *spectat ad receptacula reliquiarum (cf. J. Braun, Die Reliquiare. 1940. p. 61):* CATAL. thes. Germ. I 84,32 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1051) -um sancti Cyrilli auro et gemmis fabrefactum. *al. (v. ind.).* ORTL. chron. 2,2 p. 122,1sqq. in -o ad similitudinem dexterae benedicentis auro et gemmis facto continebantur . . . reliquiae istae: -um sancti Dyonisei episcopi, . . . de -o sancti Epiphanii *eqs.* ROB. TOR. chron. a. 1165 in quodam -o auro et argento optime parato iussit reponi reliquias. *al.* **3** *iur.:* **a** *de laesione, attactu:* LEG. Burgund. const. I 11,1 qui homini . . . -um ictu excusserit. LEX Sal. Merov. 20,1 qui ingenua muliere . . . -um . . . extrinxerit (*sim.* LEX Ribv. 43 [-ahi- *A 3*]). PACTUS Alam. II 5 si quis brahium super cubito transpuncxerit (LEX Alam. 57,31. *al. sim.* LEX Baiuv. 5,4 de -o [p- *J*] supra cubitum). LEX Alam. 57,38 si . . . totus -us (-um *var. l.*) mancus fuerit (LEX Frision. 22,78). 87,2 si -us (-um *var. l.*) ad scabula abscisus fuerit. *al.* **b** *de actione symbolica deditionis:* FORM. Sal. Bign. 27 dum . . . solidos minime habui . . ., sic mihi aptificavit, ut -um (bracile *ci. ed.; sed cf. Waitz, Verf.-Gesch. II 2. p. 89*6) in collum posui et . . . tradere feci (*sim.* FORM. Pith. A p. 598,12). **4** *publ. in coronatione:* ORD. coron. imp. 4B,5 p. 11,41 ungit *archidiaconus* eum *(imperatorem)* de oleo exorcizato -um dextrum. *ibid. al. (v. ind.).* **5** *anat. et medic.:* ANTIDOT. Glasg. p. 159,30 medicamentum est *basilicon* . . . ad fracturas . . . brahiorum. MAURUS phleb. p. 9a,9 in plicatura -i. WILH. CONG. chirurg. 1068 si -um inter humerum et cubitum vulneratum fuerit. ALBERT. M. animal. 1,281 -um in quatuor dividitur membra, quorum . . . superius . . . vocatur adiutorium . . ., secundum autem, quod est a cubito, vocatur -um, tertium . . . vocatur rasceta et quartum vocatur manus. metaph. 5,1,7 p. 224,15 (ed. B. Geyer. 1960) motus -cchii totius. *al. expressius de osse:* TRACT. de chirurg. 776 ⟨s⟩i . . . os fractum fuerit sine carnis ruptura sicut -um, humerum *eqs.* **B** *strictius i. q. membrum corporis humani a cubito usque ad manum per-*

[Rudolph]

tinens – Unterarm (usu anat. et medic.): CONSTANT. AFRIC. theor. 2,7 p. 6a^{v} cuius *(armi)* os est magnum, . . . ut manum ferret et -um. IOH. IAMAT. chirurg. 6,18 utriusque ossis -i. GLOSS. Roger. I B 4,3 (3,17) p. 709,32 -um dicitur a iunctura cubiti usque ad iuncturam manus. ALBERT. M. animal. 1,328 facientes . . . iacere supinum -um sunt par unum musculorum. *al. v. et p. 1554,67. expressius i. q. ossa membri a cubito usque ad manum pertinentis – Unterarmskelett:* CONSTANT. AFRIC. theor. 2,7 p. 6a^{v} -um ex duobus constat ossibus. ALBERT. M. animal. 1,284. *al.*

II **A** *alleg.:* HRABAN. univ. 1,1 p. 18^{A} -um Domini, filius, per quem omnia operatus est. 17,14 p. 477^{A} -a . . . Christi prophetae sunt et apostoli. ALEX. MIN. apoc. 21,17 p. 478,5 quilibet eorum *(discipulorum Domini) habebat* duo -a, per quae labor eorum figuratur *eqs.* **B** *per compar.:* HILDEG. scivias 1,4 p. 425^{C} intellectum et voluntatem velut duo -a habens *anima.* CHRIST. cal. Mog. 2 (MGScript. XXV p. 240, 19) crux tante longitudinis ut totum -um magni viri. **C** *in cognomine (cf. A. Wrackmeyer, Studien zu den Beinamen der abendländischen Könige und Fürsten. Diss. Marburg. 1936. p. 83sqq.):* CHRON. Camer. 1,13 qui *(miles)* ob insolitae robur virtutis Ferreum B-um cognominabatur. **D** *in imag.:* **1** *spectat ad homines:* LEX Sal. Merov. prol. 1 ceteris gentibus . . . fortitudinis -o prominebant *Franci* ([*cf. Vulg. Is. 62,8*]. CONC. Karol. 50^{D},59. CONST. II 195 p. 240,38 in extenso -o f.). EPIST. Worm. I 34 p. 64,33 breve profundum, longum dicunt fastidiosum, sed in utroque natatu eque -a iactant. EKKEH. IV. bened. I 56,38 qui sophię vanis -is (gloss.: per sophisticam) luctantur. DIPL. Heinr. IV. 414 p. 552,10 ut . . . iustitiam -is pietatis . . . amplectamur. LEO MARS. chron. 1,52 p. 616,25 non sine manu valida et -o extento Saracenos posse . . . expelli *([cf. Vulg. deut. 5,15. Bar. 2,11].* CHART. Wirt. VII 2155 p. 98,6. *al.).* ALEX. MIN. apoc. 19,8 p. 396,23 invidiae sicam . . . perfidiae -is evaginat. *saepe.* **2** *spectat ad Deum, Christum:* VITA Adelg. I 3 (MGMer. VI p. 87,12) ut . . . Christi bravium . . . adhibere -o quoque sancto eius defensa . . . merear. VITA Emm. 9 nisi . . . iudex supernus lapsis -um porrexisset. FROUM. carm. 6,3 invicta . . . -a Christi. CHRON. Pol. 2,19 Deus . . . in gloria sue potencie -o triumphavit *(cf. Vulg. Luc. 1,51). al.* **3** *spectat ad plantas:* RHYTHM. 146,13,2 caput mihi *(sc. viti)* ferrum secat et -a truncat. WALAHFR. hort. 209 ramorum -a. SYLL. Bern. 3,43 vitea -a. HILDEG. phys. 1,56 p. 1151^{C} si in collo suo dolet, de collo illius *(mandragorae)* comedat; . . . vel si in -o, et de -o illius. *cf. l. 72sqq.* **E** *meton. i. q. vis, potestas – Macht, Kraft, Gewalt (cf.* GLOSS. I 611,4 St.-S. -um givualt. 629,72 -um sterchi. *al.):* **1** *in univ.:* ANNAL. Petav. a. 780 (MG Script. I p. 16,40) Karolus . . . adquisivit universam terram illam sub forti -o. DIPL. Karoli M. 138 p. 189,10 sanctus Dyonisius per suum -um conquisivit *locum.* WALAHFR. carm. 5,48 est maledictus . . ., qui carnis -a credit sufficere *(cf. Vulg. Ier. 17,5. v. et l. 46).* PAUL. ALBAR. carm. 9,8 exodus Egypto populum per -cio ducit. FUND. Brunw. 4 p. 127,17 cum validissimo . . . exercitus -o. ROD. CAMER. Lietb. 1 imperiale solium -o . . . sustentabat Otto. CHART. Tirol. 563 p. 45,31 ut, quos non poterat admonitione paterna . . . compescere, per -um comprimeret seculare (CHART. episc. Spir. 257 p. 240,40 propter disidium inter Romanam ecclesiam et -um secculare. CHART. Brand. A XV 17. *al.).* CONST. II 249 p. 339,37 in Lombardiam potenti -o nos conferre. *al.* **2** *c. colore quodam:* **a** *praesidium – Schutz:* THEOD. AMORB. Mart. 18 viro . . . habenti -um universae militiae Italicae. **b** *plur. i. q. tutela – Obhut:* CHART. Mulh. Thur. 207 (a. 1270) Iohannes . . . adhuc puer detentus intra -a Dithmari.

III *translate:* **A** *spectat ad bestias:* **1** *de bestiis ferocibus i. q. branca – Pranke:* LIUTPR. antap. 3,25 p. 84,30 pallium . . . leonis inter -a misit. ALBERT. AQUENS. hist. 3,4 p. 341^{D} caput et -a ab ictu gladii . . . cavens subtrahit *ursus. al.* **2** *de cancro, scorpione sideribus i. q. forfex – Schere:* WANDALB. mens. 274 quattuor extendit retrahens . . . -a . . . scorpius. LAMB. LEOD. Matth. I 1006 curva . . . -a cancri. **B** *spectat ad plantas i. q. ramus, germen – Ast, Zweig, Trieb (cf.* GLOSS. II 493,61 St.-S. -a spacha. 670,7 -a zuoga. *al.):* WALAHFR. hort. 103 velut ulmum hedera implicuit . . ., sua -a circum laxa dedit ligno. CARM. Cantabr. 10,3,2 cum . . . nemorosa . . . frondescunt . . . -a. *al. cf. p. 1555,40sqq.* **C** *spectat ad mensuram cubiti i. q. ulna – Elle (haec notio in schedulis nostris tantummodo in Italia vel in confinio septentrionali occurrit):* DIPL. Heinr. IV. 336 p. 443,31 domum . . . ęlevari usque ad triginta sex -a. GREG. CAT. chron. app. I p. 292,19 reliquit . . . -a pallii III. DIPL. Loth. III. 45 quatuor . . . -a ex utraque . . . rivi parte . . . agri concessimus. OTTO MOR. hist. a. 1159 p. 86,6 erat . . . castellum plus de septuaginta -is altum. CHART. Sangall. A app. B 59 p. 748,1 XXIV -a panni (CHART. Bund. 772 p. 232,12. *al.*). REGISTR. Trident. I 102 peciam de drapo grisio longam octo -a ad -um Tridentum. SALIMB. chron. p. 379,12 fecit fieri de muro civitatis ducenta -a. *saepe.* **D** *spectat ad res fabrefactas:* **1** *trabes crucis – Kreuzesbalken:* PAUL. ALBAR. carm. 10,25 *(in visione)* sidereo quur -cia lumine pollent? **2** *pars alae transversariae ecclesiae – Arm des Querschiffes (cf. G. Hager, ZChristlKunst. 14. 1901. p. 144^{25}):* MENKO chron. p. 535,38 ut inter duo -a ecclesie fieret ciborium in modum turris. **3** *pars iugi staterae – Arm des Waagebalkens:* ALBERT. M. cael. 4,2,5 p. 308^{b},1 observetur velocitas -cchii librae, quod descendit. p. 308^{b},4. **4** *manica – Ärmel:* HONOR. AUGUST. sacram. 26 p. 761^{C} largitas -orum sive manicarum *dalmaticae* est hilaritas datoris. **E** *spectat ad aquas i. q. alveolus, sinus – Fluß-, Meeresarm, Bucht:* ADAM gest. 4,1 p. 228,6 sicubi . . . -a maris occurrunt, ibi civitates habet maximas (OTTO FRISING. gest. 2,13 p. 115,6 usque ad Farum, -um m. NARR. itin. nav. p. 194,31). CHART. Mar. Magd. 9 p. 9,13 influit quedam aqua . . . in -um quoddam, quod fluit de Albi fluvio. OTTO FRISING. gest. 1,68 p. 97,12 per Gual fluvium, qui . . . ipsius *(Rheni)* -um esse noscitur. CHART. Pomm. A 216 p. 474,11. *al. in nom. propr.* B-um sancti Georgii *i. q. Hellespontus – Hellespont:* OTTO FRISING. gest. 1,47 p. 66,1 mare Proponticum, quod . . . -um sancti Georgii . . . dicitur. HELM. chron. 60 p. 116,30. *al.*

2. brachium *v.* bracis.

***bracho,** -are. *(theod. vet.* brahhon, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1309) proscindere – (den Acker) brachen, umbrechen:* CHART. Sangall. A 39 p. 41,14 (a. 763) in mense Iunio -are alterum *iurnalem.*

brachycatalecticus (-chic-), -a, -um. *metr. i. q. duabus syllabis carens – um zwei Silben verkürzt:* ALDH. epist. 1 p. 477,9 qualiter catalectici vel brachicatalectici . . . versus . . . colligantur.

brachycatalectus (-chic-, -chiac-), -a, -um. (βραχυκατάληκτος) **1** *adi.: metr. i. q. duabus syllabis carens – um zwei Silben verkürzt:* ALDH. ad Acirc. 140 p. 194,28 ut . . . Seneca . . . tetrametro brachicatalecto (-chiac- *N*) sic ait: '*eqs.*' BONIF. metr. p. 584,17 catalecticum versum dici, cui una syllaba deest, -um, cui duae. **2** *subst. masc. vel neutr.: versus duabus syllabis carens – um zwei Silben verkürzter Vers:* ALDH. virg. I 4 p. 232,6 cum diceret *poeta* . . . brachicatalecto sive colopho *eqs.*

brachylogia (-chil-, -chiol-), -ae *f.* (βραχυλογία) **1** *breviloquentia – Kürze im Ausdruck:* THEOD. AMORB. Firman. prol. p. 27,10 ut evulsa damnabili macrologia lepida atque urbana nobis emergat brachiologia. **2** *breviloquium – kurze Darstellung:* EPIST. Worm. I 25 p. 47,19 huius rei gratia hanc brachilogiam . . . transmittere.

brachys (-cus, -chus), -y (-chi). (βραχύς) *brevis – kurz:* ALDH. ad Acirc. 121 p. 167,2 amphi utrimque, -chus (-cus *A*) brevis interpretatum dicitur. *brevitatem vocalium Graecarum significans:* MAPPAE CLAVIC. 288^{ex} e brachi . . . o brachi. *v. ThLL. s. v.* brachus.

1. *braciale (brachi-), -is *n.* (braca) *lumbare, perizoma – Lendenschurz, (Hüft-)Gürtel (cf.* GLOSS. III 191,58 St.-S. succinctorium vel brachiale halftra): HILDEG. in reg. Bened. (PL 197,1062^{D}) brachiale, quod ad cutem erat, a quo caligae ligatae dependebant.

2. braciale *v.* brachialis. *Rudolph*

***bracialis** (pr-, -axa-), -e. **1** *adi.:* *ad cervisiam faciendam pertinens – Brau-:* CHART. eccl. Erf. 144 p. 78,24 (a. 1209) missales denarii et qui dicuntur braxales (*sim.* p.79,10). **2** *subst.:* *copia bracis ad unam braciationem necessaria, species mensurae bracis – Malzmenge für einen Brauvorgang, ein Malzmaß:* TRAD. Ratisb. 136 p. 110,6 (a. 889) nobilis . . . tradidit . . ., quicquid . . . proprietatis visus est habere . . ., ut . . . acciperet . . . farinę modios X, pracial. II, friskingas IIII.

***braciarium** (-ati-), -i *n.* *officina vel patella cervisiae – Brauhaus, -pfanne:* EPIST. var. I 33,16 ut ipsa monasterii ministeria per fratres ordinentur, id est pistrinum, hortus, bratiarium, coquina *eqs.*

***braciarius** (-axa-, -azi-), -i *m.* *qui cervisiam facit – (Bier-)Brauer:* CHRON. Ottenb. p. 613,51 quicumque in nostro . . . occupantur servicio ut sunt . . . coci, braziarii *eqs.* TRAD. Westph. IV p. 146,20 dabit celerarius . . . braxario candelam de III fertonibus cere.

***braciatio** (-axa-), -onis *f.* *actio cervisiam faciendi – das (Bier-)Brauen, Brauvorgang:* CHART. Anhalt. II 9 p. 8,42 (a. 1213) partem cerevisie, que redditur de singulis braxationibus quarumlibet domorum in Cozwic. CHART. Rhen. inf. II 452 p. 252,22 quod magistri civium . . . in braxatione cerevisie . . . nichil . . . attemptent contra commune statutum civitatis. CHART. Brand. A X 15 p. 83,17 volentes, ut de . . . tritico facta permutatione in brasium . . . brasio nunc deputato . . . ad braxandum pars brasii, quod in praesenti donamus, apponatur in singulis braxationibus. CHART. Westph. III 1052 nos . . . proventus braxationis cervisie in Bechem oppidanis in Bechem . . . contulimus. REGISTR. Baiuv. A p. 284,21 *Monaci* braxatores dant . . . de braxationibus civium cere XL talenta in festo purificationis. p. 389,17 quilibet braxator in officio braxationis . . . solvit XII denarios.

***braciator,** -oris *m.* *script.:* pr-: *l. 43.45.68.* -atsa-: *l. 38.* -aza-: *l. 40.* -asia-: *l. 42.* -assa-: *l. 42.57.* -axa-: *l. 43.45sq.51.54.59.61sq.64.67sq.72.* -acsa-: *l. 48.*

qui cervisiam facit, cambarius – (Bier-)Brauer: **1** *gener.:* ADALH. brev. Corb. 25 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 401,1; c. 825) ad omnes cervisas bratsare *debent* bratsatores dominici. EPIST. Teg. I 34 p. 39,8 *(inter domesticos)* sartores . . ., lautores, brazatores, qui nunc cottidie vacant. LAMB. ARD. hist. 100 p. 609,37 mansit . . . ibi . . . quidam cervisie brasiator (brassa- *2*) vel cambarius. NECROL. II p. 223,3 obiit Ulricus Veirtach praxator. *al. v. et l. 72.* **2** *iur.:* **a** *de tributis, decimis:* TRAD. Udalr. August. 2 p. 5,12 (a. 1031) vas magnum praxatorum I den. *dabit.* CHART. Rhen. inf. II 133 p. 71,9 braxator advocati . . . annuatim solvet abbatisse duodecim denarios. CHART. Hans. I 745 p. 260,1 quilibet bracsator aut bracsatrix dabunt de qualibet bracsatura plena corum continente XII den.; si minor bracsatura fuerit, solvent *eqs.* REGISTR. Baiuv. A p. 363,16 *Ratisponae* quilibet braxator . . . persolvere tenetur de quolibet brazio XII den.; que . . . brazia, si usque ad festum beati Iohannis . . . non consumpta fuerint *eqs. al.* **b** *de iuribus, reditibus:* CHART. Gosl. I 301 p. 333,19 (a. 1174/95) ad beneficium braxatoris nostri, qui cottidianam faciebat cervisiam, pertinent II denarii. CHART. Rhen. inf. II 26 ut ministri . . . ecclesie, videlicet . . . cocus, brassator, claustrarius . . ., ab omni exactione publica liberi sint. CHRON. Hild. 28 p. 860,30 advocaciam . . . et quedam officia braxatorum a camerario . . . liberavit (CHART. civ. Hild. 136 advocatiam . . . cum . . . IIII officiis braxatorum). CHART. civ. Erf. 136 p. 76,31 omnia ligna . . . emi debent . . . preter illa, que pertinent . . . ad dolea braxatorum. CHART. Hans. I 694 p. 244,40 ab . . . fraternitate removentur mercator . . ., conductivus braxator, qui in propria persona braxat. *al.* **c** *de testificatione:* CHART. episc. Hild. I 558 (c. 1200) presentes . . . fuerunt . . . Tetmarcus cocus, Bertramnus braxator. TRAD. Salisb. I 470 p. 507,31 huius rei testes sunt . . . Tagno praxator *eqs.* (CHART. Altenberg. 269 p. 189,1. *al.*).

***braciatorius** (pr-, -axa-, -acsa-), -a, -um. **1** *adi.:* *ad cervisiam faciendam pertinens – Brau-:* CHART. scrin. Col. B 327 (c. 1250) Hermannus braxator dedit . . . Gunthero . . . domum suam braxatoriam (328.1010.1012. *ibid. al.* [*v. ind.*]). 2191 impignoraverunt domum . . . cum omnibus vasis braxatoriis (CHART. Meckl. 1539 p. 631,19 vasa bracsatoria). CHART. Gosl. II 73 p. 154,28 domus Novi hospitalis cum instrumentis braxatoriis. *ibid. iterum.* **2** *subst. neutr.:* *officina vel patella cervisiae – Brauhaus, -pfanne:* CHART. Berg. Magd. 94 (a. 1234) quod . . . cantor . . . V *servientibus* in braxatorio . . . duos denarios . . . distribuat. CHART. Landeshut. 45 (ed. Th. Herzog. 1959) cenobium . . . hospitali tradidit . . . dimidium praxatorium. CHART. Anhalt. II 379 cum . . . Iordanus tres mansos . . . cum . . . quodam braxatorio, quod croch dicitur, . . . ecclesie . . . vendiderit. HERM. ALTAH. gest. p. 380,1 constructum est praxatorium.

***braciatrix** (-axa-, -acsa-), -icis *f.* *quae cervisiam facit – (Bier-)Brauerin:* CAES. HEIST. mirac. I 8,62 p. 135,3 *apostoli* braxatricis . . . domum . . . servare curaverunt. CHART. scrin. Col. B 870 Henricus, maritus Cristine braxatricis, . . . dedit . . . potestatem . . . Cristine vendendi . . . medietatem domus. *v. et p. 1557,48.*

***braciatum** *v.* *brachiatum.

***braciatura** (-acsa-), -ae *f.* *actio cervisiam faciendi – das (Bier-)Brauen, Brauvorgang: v. p. 1557,48sq.*

1. bracile, -is *n. vel* **bracilis,** -is *m. vel f.* (braca) *script.:* -azi-: *l. 28.* -chi-: *l. 32.*

cingulum, perizoma, femorale – Leibgurt, Hüftgürtel, Hüftbekleidung, 'Bruch' (cf. Heyne, Hausalt. II. p. 260sqq.; v. et GLOSS. III 174,48 St.-S. -e vel ventrale bruchgurdel. 618,4 brazile vel femoralia pruoch. 619,22 -e bruohgank. 663, 62 -e bruoch cuirtile. *al.):* BOBOL. Germ. 15 (MGMer. V p. 39,17) cingulum, quod vulgo -em vocantur. WILH. HIRS. const. 1,44 p. 976^{c} si . . . caligam unam exuerit vel saltem -chile femoralibus inseruerit. TRAD. Patav. 850 pro cingulis et -bus *pauperum sunt in aestimatione* XIIII *denarii.* WOLFGER. itin. comput. 2 p. 20,20 pro crumenis VIII denarios, fratri Heinrico pro -i X denarios *expendit.* CAES. HEIST. mirac. II 2,28 p. 109,21 tunicam cum -i reinduens. *ibid. iterum. fort. add.:* CHRON. Fred. 3,59 ad eius mansionem perrexit Chrodinus ad menisterium -e Gogone in collum tenens *(cf. p. 1554,56sq.).*

2. *bracile *vel* **-is,** -is *subst.* (bracis) *frumentum (germinatum), praecipue hordeum, ad cervisiam faciendam praeparatum vel destinatum – (gekeimtes) Getreide, besonders Gerste, das zur Bierbereitung hergerichtet oder bestimmt ist, (Darr-)Malz:* REGISTR. abb. Werd. 2,34,1 p. 68,5 (c. 900) Reginhard . . . XV modios de -e ordeacio solvit et XXVI de avenę -e (2,35,4 p. 69,1). 2,35,35 p. 70,12 Alfuc octo modios ordei et octo modios -is pro heriscilling. 2,37,15 p. 75,1 Liafhard . . . VII modios -is ordeacii. *ibid. saepe (v. ind.).*

***bracina,** -ae *f.* *(cf. francog. vet.* brassin, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 483) script.:* -asi-: *l. 56.* -achi-: *l. 59.* -atsi-: *l. 55. adde* CHART. Rhen. med. I 135,45 p. 170,16. 135,46 p. 171,42. -asc-: *l. 59.* -axi-: *l. 64.67sq. 70.* -cen-: *l. 59.61sq.66.* -im(a): *l. 64.*

officina vel patella cervisiae, camba – Brauhaus, -pfanne: CHART. Rhen. med. I 135,45 p. 166,23 (a. 893) bratsinas III, que reddunt avena modios CCC. p. 171,3 est brasina I; si restaurata fuerit, debuisset solvere de avena modios L. CHART. Lamb. Leod. 50 p. 86,17 camba . . ., que alio nomine -china dicitur. RUD. TRUD. epist. p. 326,40 de brascenis quibusdam . . . eo pervenimus, ut *eqs.* RUD. TRUD. (?) gest. 9,14 qui VII solidos . . . solvunt . . . ad -enam fratrum (9,20.21). 9,22 ius omne -enarum . . . in cervisia fratrum est (GESTA Trud. cont. II 1,3 episcopus confirmavit . . . monasterio ius cambarum, id est braximarum. 1,12). GESTA Trud. cont. I 10,16 p. 296,45 ordine sunt positae . . . officinae: . . . pistrinum, post -ena, post eam . . . coquina. CHART. Stab. 330 p. 45,28 braxinam bannalem . . . edificare. CHART. Lamb. Leod. 495 p. 12,17 Henricus . . . braxinam . . . domino . . . contulit. 643 p. 216,15 cum . . . verteretur questio super . . . braxina de Bevinges. *al. in hac regione.*

***bracinarium,** -i *n.* (*cf.* *bracina) *officina cervisiae – Brauhaus:* GLOSS. IV 245,43 St.-S. -um brouhus.

[Baader]

***bracio,** -avi, -are. *(cf. francog. vet.* bracier, *v. et Tobler–Lommatzsch, Altfrz. Wb. I. p. 1106sq.) script.:* pr-: *l. 19.21sq.* -asc-: *l. 12.* -ati(o): *l. 10.* -ax(o): *l. 15.17sqq. 21sqq.31.37.42. p. 1557,26.65. saepe.* -acse(o): *l. 25.* -az(o): *l. 11. adde* CHART. Rhen. med. I 135,104.112. *ibid. al.* -ass(o): *l. 13.* -ats(o): *p. 1557,38.*

1 *proprie i. q. cervisiam facere – (zu) Bier brauen:* COD. Lauresh. 216 p. 25,5 (a. 804) mansum . . . cum padella ad -are. CHART. Rhen. med. I 135,33 *mansi* coquunt . . . et -ant (*ibid.:* bratiant). 135,114 p. 197,16 battit de avena modios X et ducit ad mansionem et facit brazam et brazat. RUD. TRUD. epist. p. 325,47 de singulis cervisiis, quae brasciarentur in oppido nostro. PAX Valenc. p. 607^{b},49 qui . . . brassent potus de frumento. CHART. Westph. II 541 p. 237,29 si aliquis in . . . braxando . . . mensuris excesserit. CHART. Rhen. inf. II 39 liceat ipsis . . . accipere denarium . . . de maldro annone, que braxatur. CAES. HEIST. mirac. I 10,31 vidua . . . cervisiam braxare ac vendere solebat (CHART. civ. Ratisb. 57 p. 26,32 qui officium habent praxandi c. REGISTR. Geisenf. 1). CHART. Landeshut. 60 p. 33,36 (ed. Th. Herzog. 1959) tenentur . . . tres scaffas annone praxare. CONST. II 439,16 qui praxat, debet dare pro XV denariis urnam. CHART. Oelsn. 65 p. 100,18 qui maldratam brasei . . . vendicionis causa braxaverit. CHART. Sil. C 62^{a},8 p. 373,22 ut . . . nullus audeat braseum preparare vel bracseare. NICOL. BIBER. carm. 2105 (ed. Th. Fischer. 1870) ubi non bona tysna, ut puto, braxatur. *al. v. et p. 1557,26.38.65.* **2** *translate i. q. conficere – zustande bringen, 'zusammenbrauen':* CAES. HEIST. mirac. I 3,41 p. 162,4 quanta mala mali sacerdotes . . . braxent in confessionibus. HUGO TRIMB. laur. 208 o pia Braxedis, cunctis succurrito fedis, ut bona sic braxent, vitiis ne frena relaxent.

adi. **braciatus,** -a, -um. *brace confectus – gemalzt:* ANNAL. Nic. Rem. a. 1204 (MGScript. XIII p. 84,42) pro vini penuria medone et cervisia -a cariora vendebantur.

subst. **1. bracians,** -antis *m. qui cervisiam facit – (Bier-)Brauer:* CHART. Livon. A I 77,45 (a. 1225) si quis braxantium aut eorum officiatorum . . . deprehensus fuerit cum falsa mensura et pondere.

2. braciatum, -i *n. ?officina cervisiae – ?Brauhaus:* CHART. episc. Hild. III 484 p. 255,3 (a. 1277/86) IIII plaustra lignorum ad braxatum.

***braciolineum** (-achi-), -i *n.* (braca *et* lineus) *cingulum ex lino confectum – leinener Leibgurt:* WILH. HIRS. const. 2,37 p. 1095^{D} brach-um, quo femoralia succinguntur.

***bracionarium** (-ati-), -i *n. officina cervisiae – Brauhaus:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 153,10 brati-um, ubi brationatur.

***braciono** (-ati-), -are. *cervisiam facere – Bier brauen: v. l. 47sq.*

bracis, -is *f. (p. 1560,6.37.55.1561,5) vel m. (p. 1560,68.71) vel* **bracium,** -i *n. (m.* -us: *p. 1560,50.63.1561,6; f.* -a: *l. 72. cf. l. 58sq.) script.:* pr-: *l. 72. p. 1560,17.25.1561,5. adde* GLOSS. III 476,47 St.-S. IV 172,4. vr-: *p. 1560,28.* breesi(um): *p. 1560,9.* -ais(is): *p. 1560,55.* -aisi(a): *p. 1560,58.* -aic(um): *p. 1560,21.* -acci(um): *p. 1560,22.44.* -achium: GLOSS. III 616,35 St.-S. -azi(um): *l. 72. p. 1557,51sq.1560,23.35.47.* -az(a): *l. 11. p. 1560,8.31.52.60. 1561,9.* -az(is): *p. 1561,5.* -axa: GLOSS. IV 41,7 St.-S. *cod. g.* -asi(um): *p. 1560,10sq.13.28.43. al.* -sci(um): *p. 1560,24. adde* GLOSS. III 476,47 St.-S. -avi(um): *p. 1560, 31.* -aium: *l. 72. adde* GLOSS. IV 182,33 St.-S. *cod. b.* -ce(um): *p. 1560,39.* -ase(um): *l. 23.25. p. 1560,46.1561,15.* -at(um): *p. 1560,2. adde* GLOSS. IV 179,28 St.-S. *plur. sensu sing.: p. 1560,50. metr.* brā-: *p. 1560,28. in schedulis nostris* -is *a s. IX. rarescit,* -us *tantummodo s. IX.*$^{in.}$, -a *a s. IX. invenitur,* -um *praevalet a s. IX.*$^{ex.}$

I *proprie i. q. frumentum (germinatum), praecipue hordeum, ad cervisiam faciendam praeparatum vel destinatum – (gekeimtes) Getreide, besonders Gerste, das zur Bierbereitung hergerichtet oder bestimmt ist, (Darr-)Malz (cf.* GLOSS. III 295,33 St.-S. -a malz. IV 88,37 p-um [praium *k*, prazium *g*] malz [*a*], zlad [*g*]. *saepe.* GLOSS. med. cod. Trev. p. 153,2 bratum, unde conficitur cervisia, bratigapo herba, que admiscetur): **A** *gener.:* IONAS BOB. Columb. 1,22 p. 204,16 -es (-cis *var. l.*) *esse* centum . . . modia. EINH. epist. 5 ea, que nobis . . . necessaria sunt ad habendum, id est farinam, -em, vinum. 9 de illa annona sive ad farinam sive ad -em faciendam . . . nihil misisti. EPIST. Teg. I 34 p. 39,10 non dederunt nobis brazam, quibus iusseratis. CHART. Traiect. 720 p. 165,30 quedam *naves* carcate sunt breesio et blado (CHART. Hans. I 356 p. 117,32 mittatis . . . naves . . . cum b. et brasio. CHART. Lub. I 154 licenciam . . . emendi . . . bladum, farinam et brasium). CARM. var. 157 (NArch. 2 p. 424) *fratres minores* angariant pro brasio. *al. in nomine loci:* CHART. Altenberg. 223 (a. 1259) partem . . . aree site super Bracicumulum (*antea:* Malzbuchel). **B** *iur.:* **1** *de tributis, decimis:* CHART. Sangall. A 90 p. 85,33 (a. 779) ut . . . censum exsolvam, id est XII maldras de p-e (TRAD. Frising. 405 p-em I maldrum). COD. Lauresh. 3661^{a} que *(huba)* solvit . . . VI modios de -e (SIGEB. GEMBL. gest. 12 p. 529,55 [chart. a. 964] m. XX inter annonam et -cis. REGISTR. abb. Werd. 2,15,2 p. 40,3 VIII m. -ii ordei depressi. 3,31 p. 116,16 octo m. braici. 7,18,9 p. 239,17 XIII m. -ccii hordei. 8,3,84 p. 262,26 CC m. -ii avene. *saepe [v. ind.].* TRAD. Udalr. August. 8 p. 16,4 brazii. CHART. episc. Hild. I 271 p. 250,4 brascii hordeascei. CHART. Stir. I 480 p. 447,20 quilibet mansus modium . . . p-ii . . . servit. *al.*). TRAD. Ratisb. 252 ut . . . *daretur* brasium . . . ad cellarium fratrum. HARIULF. chron. 4,36 p. 278,15 (vs.) plures dant brasium (vr- *A*). CHART. Eberb. 15 p. 31,13 *molendinum solvit* in anniversaria visitatione *episcopi* . . . tria quartalia -ii. TRAD. Frising. 1772 p. 548,5 *una hoba* solvit XXIII urnas braze (CHART. Carniol. I 123 p. 118,2 bravii). CHART. Rhen. inf. II 1 p. 2,17 persolvuntur . . . -ii XXVIII mensure, quarum queque ab incolis vocatur malz, decem sextarios continens. REGISTR. Seccov. p. 55,24 una euba solvit XVI virlingos brazii. *al. expressius de copia solvenda:* ADALH. brev. Corb. 24 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 400,10; c. 825) portarius . . . -es suas . . . ad se venire faciat. CHART. Brem. 335 (a. 1268) contendentibus . . . preposito et decano . . . de braceo eorum dando . . . a villicis. **2** *de pensionibus, solutionibus:* CHART. Sangall. A 777 (a. 890/920) ut . . . accipiat . . . II maldra de -o (REGISTR. abb. Werd. add. A 8 p. 368,35 dabit . . . prepositus . . . cuiquam fratrum . . . quaque septimana quinque m. brasii). TRAD. Ratisb. 415 ut ipse . . . perciperet . . . unam . . . carradam de cervisio vel X modios braccii (VITA Meinw. 47 ut ab episcopo . . . darentur ei [*sanctimoniali*] . . . XXIV modii brasei. *al.* [*v. ind.*]). CHART. Carniol. II 372 p. 288,9 ut . . . viginti mensuras brazii . . . annis singulis habeant. *al.* **3** *de servitiis, mandatis:* CAPIT. reg. Franc. 32,34 quicquid manibus . . . fecerint, id est . . . butirum, -os, cervisas (COD. Lauresh. 3672. FOLCUIN. Bert. 2,34 [chart.] facit de -e modia X. LEX Baiuv. 22,11 [cod. Ch s. XII.] qui [*servus*] farinam et brazam suo domino facit). 128,8 uxor . . . conficit -em. TRAD. Weiss. app. I p. 274,37 -um et panem per ordinem preparare. GESTA Lob. 18 p. 321,24 excepta . . . -e (braisi 2), que ad confectionem cervisiae inde exibetur. ACTA imp. Stumpf 90 que *(molendina)* sola . . . brasium molere debent (HIST. Torn. 3,6 p. 335,8 *molendina* debent m. omnem braisiam civitatis. CHART. Lamb. Leod. 471 p. 568,24). TRAD. Frising. 1772 p. 547,30 quos *(modios avenae)* ille debet vertere in brazam. CHART. Burgenl. I 33 p. 18,2 umectant brasium, terant milium. *al. v. et p. 1557,25sq.1559,11.23.25. expressius de copia solvenda:* CAPIT. reg. Franc. 32,61 ut unusquisque iudex, quando servierit, suos -os ad palatium ducere faciat et simul veniant magistri, qui cervisam bonam . . . facere debeant. ADALH. brev. Corb. 24 (Corpus consuet. monast. I. 1963. p. 404,4) de cambis . . . et -bus, quae de cambis fiunt, . . . volumus, ut *eqs.* CHART. Rhen. med. I 135,54 est ibi camba I, debet modios C, si duo -es dati fuerint. *v. et p. 1557,51sq.* **4** *de teloneo:* CHART. Hans. I 745 p. 260,9 (a. 1274) quicunque . . . solvet de quolibet . . . coro brassii II den. **C** *pharm.:* RECEPT. Sangall. I 60 -ci brinnato in olla ponatur cum aqua *eqs.*

[Baader]

II *meton.:* **A** *de mensura:* **1** *strictius i.q. copia frumenti germinati ad unam braciationem necessaria – Malzmenge für einen Brauvorgang, Malzmaß, 'Malz':* TRAD. Frising. 522 p. 447,35 (a. 825) ipse census hoc est: tres modios de spelta farine et unam prazem bonam et pullos quattuor. CONC. Karol. 53 p. 690,9 ut dentur eis . . . -ii per modia duodecim triginta et exceptis his -ii tres de spelta ... per modia triginta. TRAD. Frising. 747 censum annuatim dari sibi conplacitavit: . . . de sigali modios X, brazam I. REGISTR. abb. Werd. 3,44 p. 132,13 II -ia pro precio vini. 3,51 p. 137,7 I -um cum impressione, VIII modios sine impressione. 4,22 p. 149,11 XXIIII amphoras mellis, XVI -ia plena, XV pannos lineos. 7,4, 69 p. 205,3 dabit VI -ia pressa. p. 205,8 X -ia non pressa. *saepe (v. ind.).* CHART. Mog. A 357 p. 252,23 quattuor *modii* de pisis, V brasea, quorum unumquodque in se contineat V modios prefatos. **2** *latius i. q. species mensurae cuiusdam (frumenti sim.) – ein Maß (für Getreide u.ä.):* REGISTR. abb. Werd. 3,44 p. 133,15 (c. 1100) in nativitate Domini I -um avene ad pastum aequorum. 7,4,69 p. 205,8 IV -ia leguminum. 7,7,1 p. 206,17sqq. villicacio . . . solvit . . . III -ia ordei . . .; solvit . . . tria -ia siliginis . . ., V -ia -ii. 8,3,84 p. 262,14 dabit II -ia winmalthes. 10,10,50 p. 277,3sq. villicus dabit . . . IV -ia siliginis et II modios siliginis et VIII -ia et IV modios mixti hordei. *ibid. saepe (v. ind.).* **B** *de aedificio i. q. officina vel patella cervisiae – Brauhaus, -pfanne:* CHART. Naumb. 391 p. 350,24 (a. 1196) quilibet mansus . . . dat ad -um dominorum III scheplos mixti frumenti. **C** *de actione i. q. confectio frumenti germinati vel cervisiae – Malzbereitung, das (Bier-)Brauen:* CHART. eccl. Halb. II 2 p. 293,39 (a. 1139) singulis mensibus unicuique *canonico dantur* ad -um VII prebendales modii avene. CHART. Gosl. I 301 p. 321,24 ut *villici* . . . promitterent . . . dare . . . duram annonam ad -um sive triticum sive ordeum sive avenam. CHART. episc. Hild. III 484 p. 248,13 de villicatione Muldinge dantur ad scattum II sol. pro ove . . ., tres modios Hildens. ad -um (p. 253,15. 255,2).

***bracisa,** -ae *f. vel saepius* ***brasicia** (-isa, brisica, -eca), -ae *f. (n.* -ium: *l. 39) (cf.* bracis) *condimentum e brace et aqua confectum – (Bier-)Würze (cf.* GLOSS. III 357,34 St.-S. brasicium wirz [225,69 brasi<ci *?*>um. 486,26 brisica. 495,8 briseca. 699,7 brasicia. IV 182,35 brasicia *b,* brasica *a*]. *al.):* RECEPT. Sangall. I 73 radices caliclate bullis in brasisa. TRACT. de caus. mul. 6 brasicia emin. III, luvestice radix . . . mittis in vas fictile, ipsa brasicia infundis et quoquis *eqs.* MIRAC. Remacli 2,2 sicerae dulcoramen, quod bracisam rustici nuncupant, sumebant.

***bracitorium,** -i *n. officina vel patella cervisiae – Brauhaus, -pfanne:* FORMA mon. Sangall. p. 12ª-um . . . pistrinum *eqs.* FOLCUIN. Bert. 2,35 (chart.) servit . . . ad -um in adducendis lignis.

bracium *v.* bracis.

1. *braco, -are. *(a* *bracco*?) refl.* se -are *i.q. se maculare – sich beflecken:* ALBERT. STAD. Troil. 5,509 *Pyrrhus* se Phrygias iacit in acies et sanguine -at.

2. *braco *v.* *bracco. **bracos** *v.* branchus.

***bracsator** *sim. v.* *braciator. ***bracseo** *v.* *bracio.

bracta *v.* 2. blatta. **bractea, -eos** *v.* brattea.

bracteola *v.* bratteola. **bracteos, -eus** *v.* bratheos.

1. *bracus, -i *m. (francog. vet.* brai, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 489) vallis (paludosa) – (sumpfiges) Tal:* GESTA Font. 6 p. 24,1 de uno latere -us sive vallis, quae dicitur Dirginis (p. 24,3.5).

2. *bracus *v.* *bracco.

***bradara** *v.* *badera. **bradena** *v.* bratheos.

bradigabo (bratigapo) *subst. (corruptum* ex bracii galio, *cf. O. Schlutter, Anglia. N. F. 23. 1911. p. 153) humulus – Hopfen (Humulus lupulus L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 902sq.):* GLOSS. IV 245,45 St.-S. -o feldhoppo. *v. et p. 1560,2.*

bradium *v.* 1. bravium.

brado (pr-), -onis *m. (theod. vet.* brato, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1325sq.) portio carnis – Fleischstück:* EKKEH. IV. bened. II 108 p-em coctum cruce signamus benedictum.

braga *v.* braca. **bragma** *v.* bregma.

brahium *v.* brachium. **braicum** *v.* bracis.

***braida** (pr-, -ayd-), -ae *f. (m.* -us *vel n.* -um: *l. 15) (lang.* braida, *ital. septentr. dial.* breda, braida, braja, braide, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 1266) area (saepe prope urbem vel domum sita) – (oft in der Nähe einer Stadt oder eines Hauses gelegenes) Landstück (cf. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico Lombardo. 1938. p. 92sqq.):* CHART. Ital. Ficker 27 p. 34,13 (a. 974) -a in campania huius Ticinensis. DIPL. Otton. III. 385 p. 815,15 confirmamus . . . -as in c<i>rcuitu Placentię . . ., -am . . . ad vineas plantandum ortosque colendum (*inde* DIPL. Heinr. II. 70 braydas ..., braydam. DIPL. Heinr. III. 222). DIPL. Heinr. III. 198ᴬ p. 254ª,1 largimur . . . in Sablone -am Anserii. DIPL. Heinr. IV. 365 qui mihi invasit peciam una de vites, que iacet in -o. DIPL. Richenzae 3 p. 231,4 Guido de Rozo tenuit unam -am in ponte Platulo. CHART. Ital. Ficker 190 p. 232,1sqq. restituit . . . abbatem . . . de -a . . . cum habitatoribus eiusdem -e, quam -am . . . Bertoldus impedierat. ACTA imp. Stumpf 512 concedimus ei . . . braydam de Roarolo, quantum surficit ad tria paria bovum singulis annis. COD. Wang. Trident. 88 p. 209,33 -am habere debet. 248 p. 474,32 investivit Petrum . . . de universis -is et stabulis. REGISTR. Trident. I 61 p. 63,1 tenetur . . . solvere fictum . . . pro -a una terre canonicorum (*sim.* 64 p. 64,32 pro praydis de Cuuriana. p. 65,4 pro brayda). CHART. Tirol. notar. I 518 dicit de brayda de Setino, quod *eqs.* DIPL. Karoli M. 316 p. 477,34 (spur. s. XIII.²) cum . . . p-is, pratis, campanetis *eqs.* ALBERT. MIL. temp. 216 facta fuit fera in brayda . . . episcopi extra portam iusta burgum. 299 fuerunt empte quatuor bobulce iuxta campum de -a . . . episcopi. *v. et* 1. *breda.

braisia *v.* bracis.

***bram(i)o,** -ere *vel* -ire. *(orig. germ., cf. francog. vet.* bramer, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 494sq.) rugire – röhren: v. p. 1588,24.*

branca, -ae *f. vel raro* ***brancus,** -i *m. (l. 61) (cf. ital.* branca, *francog.* branche, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 496sqq.) script.:* bratica: GLOSS. Salern. p. 4ᵇ,38. -cha: *l. 60.*

1 *strictius i. q. brachium ferarum – Pranke, Klaue (in imag. usu bot.):* **a** -a (ursina): **α** *acanthus – Echter Bärenklau (Acanthus mollis L., cf. O. Penzig, Flora popolare italiana. I. 1924. p. 2):* TRACT. de chirurg. 78 pultem in plagellam . . . ponimus; recipe -am ursinam, absinthium *eqs. al. (v. ind.).* ROGER. SALERN. chirurg. 1,227 que *(embroca)* recipit -e ursine *eqs.* 2,310 accipe . . . -am ursinam, burit. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 378ᶜ -a ursina calida est et humida *eqs.* GLOSS. Roger. III 648 hoc . . . fomentetur cum decoctione . . . -e ursine. URSO med. 200 *medicina* apostema relaxando maturat ut . . . -a ursina. NOTULAE Wilh. Cong. 1057. THADD. FLORENT. cons. 130,40 ex istis herbis fiat sufumigium per embocum additis istis: . . . pulegium, -a ursina *eqs.* ALPHITA I p. 280,34 -a, herba ursina idem. **β** *spondylium – (Wiesen-)Bärenklau (Heracleum sphondylium L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 819sqq.):* GLOSS. III 536,35 St.-S. -a ursina berenclawe (550,10 -a [brane *c*] ursina b.). **b** -a lupi *i. q. species herbae, fort. i. q. Leonurus cardiaca (L.) – Pflanzenart, viell.: Löwenschwanz (cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 273):* ALBERT. M. animal. 23,97 accipe radices herbae, quae -cha lupi vocatur. **2** *latius i. q. ramus – Zweig:* NIVARD. Ysengr. 6,21 ne exilem violaveris . . . -um.

***brancatio,** -onis *f.* (*brancare) *actio unguem circumiciendi – das Herumgreifen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 87,4 hic . . . digitus habuit officium concludendi -em.

branccus *v.* branchus. **brance** *v.* branchus.

brancha *v.* branca.

branchia (-cia), -ae *f. vel raro* ***branchius** (-cius), -i *m. (p. 1563,9.11)* (τὰ βράγχια) *script.:* -ac-: GLOSS. I 476,1 St.-S. IV 197,25. -nzi-: GLOSS. IV 272,6 St.-S. -nti-: *p. 1563,1.15.*

1 *strictius i. q. membrum membranaceum piscium ad spirandum aptum – Kieme (cf.* GLOSS. I 475,3 St.-S. -cie i. cyan.

[Baader]

[*spectat ad Vulg. Tob. 6,4 ut* 475,10 -ntia (-cia *b*) kio. 478,43 -ciam (brancum *d*) chieuvn vel chiela]. *al.; v. et Deutsches Wörterbuch. V. 1873. p. 682):* Ps. GALEN. anat. 5 p. 183^{B} piscibus loco pulmonis sunt -ae (brancus seu brance 25 p. 13, 27 [rec. Vindob.]). *ibid.:* pisces respirant vaporem per -as (per brancos sive per -cias. 25 p. 13,30 [rec. Vindob.]). ALBERT. M. animal. 2,76 *pisces* habent . . . auriculas . . ., quae -ae (*p. 504^{b},28* βραγχίων) dicuntur, per quas attractam per os aquam eiciunt. 4,92 quaedam dictorum *piscium* sonant -ciis (*p. 535^{b},21* βραγχίων) in aquae superficie aut profundo, eo quod -cii sunt duri sicut spinae. *ibid. al. (v. ind.).* **2** *latius (cf. l. 2):* **a** *guttur – Kehle:* GLOSS. III 267,4 St.-S. -cia guttur chela (312,17 -cia g. vel maxilla i. c.). *ibid. al.* **b** *maxilla – Kiefer, Kinn(backen):* GLOSS. III 277,50 St.-S. -ntia kinnebacho. IV 168,3 -cia ckivvi piscis. *ibid. al. v. et l. 13.61. fort. add.:* SALIMB. chron. p. 516,15 stella, que dicitur Iupiter, videbatur versus meridianam partem scorpionis superiorem -am occupare.

branchus (-cus), -i *m. (f.: l. 47. cf. l. 33; n.* -um: *l. 65. cf. l. 57)* (βράγχος) *script.:* brin-: *p. 1564,1.* brun-: *p. 1564,1.* -nic-: *p. 1564,8.* -ac-: *l. 61.* -ncc(us): *l. 54. form.: nom. sg.:* -c(h)os: *l. 31.38.44.47.58.61.* -ce: *l. 4.* -con: *l. 57.* -cis: *l. 33. acc. sg.* -on: *p. 987,70sq.*

I *de morbis:* **A** *spectat ad homines:* **1** *strictius de morbis gulae:* **a** *raucitas, infirmitas arteriae asperae – Heiserkeit, Erkrankung der Luftröhre (cf.* GLOSS. III 277,51 St.-S. -cus morbus i. dampho. 295,44 -cus dempho): PAUL. AEGIN. cur. 164 p. 92,23 arteriacis . . . et -is (*3,28,3* βράγχοις) conveniunt . . ., que dicta sunt. AESCULAPIUS 13 p. 17,5 catarri genera sunt tria, catarrus, coriza et ⌞catastignos⌟ (⌞⌞catastacmos, id est -cus *cod. Augiens. CXX*). p. 17,11 -os *nominatur* a raucedine pulmonum, unde et tisis fit (*inde* GLOSS. med. p. 13,14 -cis a raucedine pulmonum dicta). CONSTANT. AFRIC. theor. 9,21 p. 45a^{r} -ci (*Hippocr. aphor. 2,40* βράγχοι) et corrize senioribus non maturantur. *v. et supra p. 987,70sq.* **b** *inflammatio faucium vel amygdalarum – Hals-, Mandelentzündung:* Ps. COPHO anat. 16 in quibus *(glandulis)* colligitur humor, qui facit -cos. MAURUS (?) anat. II p. 16,8 fit -cos. URSO anat. 117 -cus est fluxus humorum ad pharinges, quasdam carnes lividas in gutture, tumorem in eis faciens. TRACT. de aegr. cur. p. 110,24 fluxus reume . . ., qui, dum ad fauces venerit, -os appellatur. GLOSS. Roger. I A 3,16 p. 681,9 quandoque . . . humores fluunt ad faciem et faciunt -cos. III 575 contra -cos valet competens purgatio. *v. l. 59.* **2** *latius i. q. inflammatio glandularum – Drüsenentzündung:* NICOL. anat. 529 si humor reumaticet ad maiores *glandulas*, facit infirmitatem, quae dicitur -os gaballina; si fluit ad minores glandulas, facit minorem -um (*cf.* RICHARD. ANGL. anat. II p. 86,30sq. in quibus [*glandulis magnis*] humor reumaticus generat -cum carbunculum [caballinum *E1*]; sunt . . . quedam mediocres, in quibus est -cus simplex). **B** *spectat ad porcos i. q. suppuratio ex quodam morbo splenis orta – (eitriges) Geschwür als Folge von Milzbrand:* ALBERT. M. animal. 7,105 accidunt eis *(porcis)* -ncci (*p. 603^{a},31* βράγχος) quidam sive apostemata post auriculas et maxillas *eqs.*

II *de partibus corporis:* **A** *spectat ad homines:* **1** *latius:* **a** *fauces – Rachen (cf.* GLOSS. IV 213,17 St.-S. -con faux chowe [*a*], chiwe [*b*]): ALPHITA I p. 280,35 -cos interpretatur faux; inde -cus, id est apostema ortum in fauce de fluxu humoris a capite. **b** *guttur – Kehle (cf.* GLOSS. IV 236,12 St.-S. bracos . . . vel guttur; inde brancia kio): AESCULAPIUS 16 p. 20,16 ex supernis faucibus, hoc est -o (broncum *cod. Sangall. 751*) quod guttur, *fluor sanguinis efficitur.* ABBO SANGERM. bell. 3,94 indignum referens -o (gloss.: gutture; hoc -um facit). **2** *strictius:* **a** *tonsilla – Mandel:* GLOSS. Roger. III 575^{1} magister magis laudat ustionem quam incisionem in -cis. WILH. CONG. chirurg. 910 -ci sunt quedam glandule, que sunt in faucibus, in quibus, dum fleuma . . . colligitur, fit dolor. NOTULAE Wilh. Cong. 847sq. si fiat bocium ex inflatione -corum, si cauterizentur -ci a principio, multum valet. *al. v. et supra p. 601,26.31.* **b** *lingua minor sub uva exsistens, epiglottis – Kehldeckel:* MAURUS anat. I 46 ibidem videtur epiglotum sive -cus (brin-, brun- *var. l.*), coopertorium scilicet tracheae arteriae. **c** *ramus (inferior) arteriae asperae – (unterer) Ast der Luftröhre:* PAUL. AEGIN. cur. 172 p. 95,19 fit . . . passio . . . humoribus adherentibus -cis (*3,29,1* βρογχίοις) pulmonis. **d** *?maxilla – ?Kiefer: v. p. 1563,57sq.* **B** *spectat ad bestias:* **1** *maxilla – Kiefer:* MOSES PANORM. marisc. 1 p. 145,18 quando pullus *equi* nascitur, cum branichis nascitur, et postea nascuntur scaliones. **2** *branchia (piscium) – Kieme:* **a** *proprie:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 370^{A} quae *(superfluitas)* invenitur in . . . -cis cuiusdam piscis, qui bizantium dicitur. ALBERT. M. animal. 2,78 omne . . . genus piscium habens coopertos -os, habet -os sub capite suo versus ventrem porrectos. 2,109 nullus modus piscium habet testiculos neque aliquod eorum, quae habet -os (*p. 509^{b},4* βράγχια). 7,12 quae *(animalia marina)* attrahunt et evomunt aquam -cis (*p. 589^{b},25* βράγχια). 14,85 delfinus . . . et balenarum genera . . . non habent -cos (*p. 697^{a},16* βράγχια). 24,7 *rocho* foramina -orum in utroque latere habet duplicia. *al. (v. ind.). v. et p. 1563,2.4.6.* **b** *per compar.:* ROGER. SALERN. chirurg. 2,176^{8} vene . . . sunt annexe in lateribus apostematis quasi -ci, sicut sunt in cancro animali.

brancia, -ius *v.* branchia.

***branco**, -avi, -are. (branca) **1** *strictius de unguibus avium:* **a** *c. acc. i. q. circumplecti – umklammern:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 86,1 quatenus *digiti* -rent convenientius ramos. 2 p. 192,14 ut . . . *falco* gustans de tiratorio -et manum strictius (3 p. 13,30). 3 p. 10,29 ne *falco* cum aliquo suorum pedum -et loyrum. **b** *absol.:* **α** *unguem circumicere – herumgreifen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 86,28 quia *digitus medius* amplius debeat -are quam alii. **β** *ferire – zuschlagen:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 115,12 per pedes et ungues . . . defendunt se . . . -ando. p. 115,22 aves rapaces -ant et vulnerant cum pedibus. **2** *latius de stomacho et matrice i. q. circumdare – umgeben:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,26 p. 13a^{r} *cibus* ab ipso *stomacho* quasi -atur (*cf.* NICOL. anat. 569 ut recepta in ipso *stomacho* . . . retineantur et -entur). ARNOLD. SAXO fin. 2,1 p. 48,33 in libro pantegni Constantinus (*cf.* theor. 3,34 p. 14a^{r}): quod . . . recipit matrix, undique illud ita -at atque claudit, ne acus etiam intrare possit (*inde* ALBERT. M. animal. 22,5).

brancos *sim. v.* branchus.

***brandalis**, -is *(f.) (lang.* *brando, *inde ital. septentr. dial.* brandenà(a), *cf. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico Lombardo. 1938. p. 94sq.) fulcrum focarium – Feuerbock:* ACTA imp. Stumpf 126 p. 162,30 (a. 1155) reddunt . . . aldiones . . . caldarias duodecim . . ., -es duodecim.

***brandana** *v.* *bardana.

brandeum, -i *n. vel* ***brandeus**, -i *m., raro* ***brandea**, -ae *f. (l. 71)* (πράνδιον)

1 *strictius i. q. linteum pretiosum – wertvolles Tuch:* **a** *linteum (lineum vel sericum) ad sanctorum corpora involvenda aptum – (leinenes oder seidenes) Reliquientuch (cf. LThK. ^{2}II. p. 647sq.):* HINCM. Remig. 25 p. 321,27 involutum est corpus illius *sancti* integrum . . . de -o rubeo (29 p. 326,3. TRANSL. Dion. Ratisb. 31 p. 368^{a},28 dexterae partis membra *sancti* . . . -o involvens. SIGEB. GEMBL. chron. a. 441 -um altaris, quo consecratum corpus Domini involverat, particulatim dividebat). CATAL. thes. Germ. I 80,24sq. (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) -us 1 crocei coloris, habet longitudinis cubitos XIIII, item -us 1 purpurei coloris. THIOFR. flor. 3,4 p. 378^{A} ut pro reliquiis sanctorum consecrati -i rogantibus fidelibus transmitterentur. THEOD. PALID. annal. p. 54,70 sanctorum lintea, que Grece dicuntur -a, Latine vero corporalia a corpore Christi. *amiculum ferale – Leichentuch:* THIOFR. flor. 1,7 p. 336^{A} licet defuncti divites . . . ceratis -is involvantur. **b** *strophium – herabfallender Schleier (cf. Heyne, Hausalt. III. p. 318^{272}):* GLOSS. IV 197,31 St.-S. -um oral. **c** *vestis e panno pretioso confecta – Gewand aus wertvollem Stoff:* NOTKER. BALB. gest. 2,17 p. 87,9 cum . . . tenuissimas illas pelliculas vel tenuiores -as extrahere cepissent.

[Baader]

2 *latius i. q. species panni pretiosi – wertvolle Stoffart:* HARIULF. chron. 3,3 p. 88,21 (chart. a. 831) fanones . . . auro parati XIV, ex -o III, ex pallio XV. BERNOLD. WAT. chron. 16 p. 170,15 nisi mundioris alicuius -i glomis ora compilata aut facies velamine obvolvisset. *cf.* *blandanum.

***brandisium** (brundusium), -i *n.* *(orig. dub.; Lippmann [Alchem. I. p. 560sqq.] potius a* βροντήσιον *quam a* Brundisium *vel a pers.* piring *derivatum esse putat) fusio e cupro et stagno conflata – Bronze:* COMPOS. Luc. β 19 compositio -i: eramen partes II, plumbi parte I, stagni parte I. 20 alia compositio -i *eqs.* Ps. GERH. CREM. sal. I 59 tere eas *(laminas)* in mortario brundusii (aereo II 49).

brandium *v.* prandium. **branichus** *v.* branchus.

brantia *v.* branchia. **brasas** *v.* prasium.

***brascena** *v.* *bracina. ***brascio** *v.* *bracio.

brascium, braseum *v.* bracis. **brasia** *v.* brassica.

***brasiator** *v.* *braciator.

1. brasica *v.* brassica. **2. *brasica** *v.* *bracisa.

***brasicia** *v.* *bracisa.

***brasilium,** -i *n. vel* ***brasile,** -is *n.* *(cf. francog. vet.* bresil, *ital.* brasile *a germ.* *brasa *ut vid., v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 506sq.; ab arab.* wars *derivat Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 2157) script.:* bres-: *l. 28.33.* bris-: *l. 38sq.* brixi-: *l. 36.* -axi-: *l. 30. 35.* -illi-: *l. 35.*

lignum arboris q. d. Caesalpinia Sappan (L.) – Brasil-, Sappanholz (cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. III. p. 923): TROTULA 57 p. 28,33 colaturae addatur bre-um frustatim incisum. ACTA imp. Böhmer 901 p. 614,25 habet prohibere omnes personas per . . . stratas . . . ducere . . . braxile *eqs.* CHART. Hans. III 600,1 p. 382[a],17 si . . . alumen vel brasil⟨eum⟩ . . . attulerit, non minus quam XXV libras simul vendat. HERACLIUS II 34 quomodo poteris de bre-o operari: accipe patellam aeream et -um intus rade *eqs.* 35 quomodo rosa color fit de ligno braxillii: rosam faciendo urinam pones cum brixillio *eqs.* ALBERT. M. veget. 2,79 interior . . . color carnis plantarum . . . est . . . rubeus sicut in carne cedri et bri-i (bra- *L*). 2,82 color, qui est in cedri carne et bri-i (bra- *L*). *ibid.:* in bri-o . . . vincit aliquantulum humidum fumosum incensum. *latius de arbore: v. l. 35. cf.* *brasius.

1. *brasina (pr-, bla-, -ahs-, -axi-, -arisi-, -sma, -ima), -ae *f., rarius* ***bresma** (-sina, -seno) *f. (l. 51sq.) (theod. vet.* brahsina, brahsmo, brasme, bresme, *cf. F. Kluge – W. Mitzka, Etym. Wörterb. d. dt. Sprache.* [19]*1963. p. 94) piscis quidam q. d. Abramis brama (L.) – Brachsen:* GLOSS. III 361,31 St.-S. brarisina bressicsi. 456,42 praxina prehsin. 683,49 brasma bresme. 720,47 blasma bresme. IV 197,30 blasma prasma. RUODLIEB XIII 41 tunc sunt expositi *pisces,* quotquot fuerant ibi capti: . . . prahsina, lahs *eqs.* WILH. HIRS. const. 1,8 p. 942[B] pro signo prasimae generali *signo piscis* praemisso hoc adde, ut *eqs.* HILDEG. phys. 5,12[capit.] breseno (bresina *G p. 509,33*). 5,12 bresma calida est magis quam frigida . . ., sed et circa terram quaedam folia herbarum quaerit, quae similitudinem bremium (bremen *G p. 510,29*) habent, . . . et ab eis foecundatur. ALBERT. M. animal. 7,98 pisces aput nos . . . lapides . . . habentes sunt is, quem monachum . . . vocant, . . . et ille, qui vocatur bresma.

2. *brasina *v.* *bracina.

1. brasium *v.* bracis. **2. *brasium** *v.* *bracisa.

***brasma** *v.* 1. *brasina. ***brassator** *v.* *braciator.

brassica, -ae *f. vel rarius* ***brassia,** -ae *f. (p. 1566,3.18.29) script.:* pr-: *p. 1566,15.31.* bris-: *l. 71.* barsi-: *p. 1566,15.* barsy-: GLOSS. III 592[1] St.-S. -asi-: *l. 67. p. 1566,3sqq.24.26.29.* -sec-: *p. 1566,23.*

I *strictius i. q. caulis – (Gemüse-)Kohl (Brassica oleracea L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 643sqq.):* **A** *gener.:* GLOSS. med. p. 13,16 -ca (brasica *P*) genus holeris, id est citocotia. ANTIDOT. Augiens. p. 45,31 *antidotum* cum suco . . . -ce colligis (ANTIDOT. Glasg. p. 117,16 -ie sucus, bete sucus *eqs.*). ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,47 oportet . . . abstinere . . . ad . . . -cas. ANTIDOT. Glasg. p. 141,18 brissica et ruta . . . ieiunus manduca. p. 153,17 -ce folia . . . utile sunt. *al. (v. ind.).* RECEPT. Bamb. 26 cinum -ce . . . in vino dabis. 35 -ca cruda . . . dolorem . . . tollit. RECEPT. Sangall. I 74 brasia . . . teris in novella cervisia. *al. (v. ind.).* GLOSS. II 623,40 St.-S. caulos brasica koli. III 470,19 brasice i. colgras. 478,33 brasica collo. 518,28 -ca wetimgras. IV 360,26 -ce duobus modis intelligendum i. wurz et chole. *al.* ODO MAGD. herb. 1201 caulis Romana, Graecorum -ca lingua dicitur. DYASC. p. 45[b] -ca est desiccative virtutis. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 393[F] -ca dicitur caulis nondum transplantatus. **B** *spec. de certis speciebus caulis:* **1** *species quaedam caulis ex Italia importata, fort. i. q. Brassica oleracea var. Sabauda (L.) – aus Italien eingeführte Kohlart, viell.: Wirsing (cf. Marzell, op. cit. p. 467sqq.; B. Reitz, Deutsche Wortforschung in europäischen Bezügen. 4. 1964. p. 546):* GLOSS. III 544,41 St.-S. prassica romis col (551,4 brasica [barsica *c*] romeschol. *ibid. al.*). **2** *Brassica oleracea var. acephala (DC.) subv. laciniata (L.) – Krauskohl (cf. Marzell, op. cit. p. 646sq.):* GLOSS. III 494,30 St.-S. -ia cole crispe. **3** -a agria, -a non plantata *i. q. caulis agrestis – Wilder Kohl (Brassica oleracea var. silvestris L., cf. André, Lex. bot. p. 57):* DYNAMID. Hippocr. 2,67 -cae agriae, hoc est caulis agrestis, folia . . . omnes tumores tollunt. TRACT. de caus. mul. 5 supermitte . . . -ecas non plantatas. GLOSS. III 537,1 St.-S. -ca (brasica *b*) caulis non plantatus vngephlanzit col. **4** -a salvatica *fort. i. q. rapa – viell.: Rübenkohl (Brassica Rapa L., cf. Ahd. Wb. I. p. 1313):* GLOSS. III 590,28 St.-S. brasica salvatica brachwrz.

II *latius:* **A** *salvia – Salbei (Salvia officinalis L.):* GLOSS. III 592[1] St.-S. brasia sa⟨l⟩beia. **B** *per confusionem c.* prasium *ut vid. i. q. porrum – Porree (Allium porrum L., cf. Marzell, op. cit. p. 202sqq.):* GLOSS. med. p. 64,6 p-ca porri Graece.

brassium *v.* prasium. ***brasso** *v.* *bracio.

brata *v.* 2. blatta. **bratea** *v.* brattea, bratheos.

bratena, brateos *v.* bratheos. **brateum** *v.* brattea.

bratero *v.* blatero. **brateus** *v.* bratheos, bratteus.

brathea *v.* brattea.

bratheos (-ate-) *subst.* (βράθυ) *script. et form.:* vr-: *l. 50.* pr-: GLOSS. III 506,24 St.-S. -act-: *l. 60sq. 63.* -acthe-: GLOSS. III 551,11 St.-S. *cod. c.* anch-: GLOSS. III 551,11 St.-S. *cod. b.* -tticius: *l. 60.* -(c)teus: *l. 56.58. 60.* -tea: GLOSS. III 676,38 St-S. *?*-tens: GLOSS. III 478,42 St.-S. -adena: *l. 53sq.* -tena: *l. 53sq.* bantreca: *l. 67. saepe indecl.; gen. sg.* -tyos, -teos, -thos: *l. 50.57. acc. sg.* -theum: *l. 52. metr.* brā-: *l. 61.*

sabina – Stinkwacholder, Sadebaum (Iuniperus sabina L. vel foetidissima Willd., cf. André, Lex. bot. p. 57; Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. II. p. 1094sqq.): PAUL. AEGIN. cur. 6 aqua augens capillos . . .: aque pluvialis xexti . . ., politricu, vratyos (vrathos *var. l.;* gloss. cod. A: id est savina) ana ℈ IIII. ANTIDOT. Sangall. p. 89,21 dentisfritium . . ., qui recipit multas species: . . . -um et piper pro pessimum odorem. FRAGM. mul. III 57 bratena (-adena II 27), piper grana XV teris. 58 bratena (-adena II 28) . . ., petrosilino quoquis. ANTIDOT. Augiens. p. 64,34 -os viride unc. VI. ANTIDOT. Berolin. 12 p. 70,1 piper nigro –II s, -teus –II. ANTIDOT. Glasg. p. 158,41 piper –I s, -teos semen –I. *al. (v. ind.).* DYNAMID. Hippocr. 1,58 -teus, hoc est herba sabina, simulans foeniculum agreste *(cf. Plin. nat. 24,102).* GLOSS. III 518,33 St.-S. bracteus savina sebenbaum. 679,28 -tticius scuenne *(i. seu- ed.). saepe.* ODO MAGD. herb. 492 -os (-teos, bracteos *var. l.*) est Graece, sabina vocata Latine, sicca calensque sibi vis est. ALPHITA I p. 280,30 bracteos savina idem; sed bracteos (bractea II p. 26,1) interpretatur (aurea *add.* II p. 26,2) lamina, unde bractea crusca (crisea II p. 26,3), id est lamina aurea. *huc spectare vid.:* MOSES PANORM. infirm. 14 p. 114,13 accipe de suco arbuscelli, qui vocatur bantreca.

brathy *v.* bratheos.

***bratiarium** *v.* *braciarium. **bratica** *v.* branca.

bratigapo *v.* bradigabo. ***bratio** *v.* *bracio.

***brationo** *v.* *braciono. ***bratsator** *v.* *braciator.

***bratsina** *v.* *bracina. ***bratso** *v.* *bracio.

[Baader]

brattea, -ae *f. vel rarius* **bratteum**, -i *n. (l. 8sq.15) script.:* pr-: *l. 7.* -ate-: *l. 6sq.9.14sq.* -athe-: *l. 17.19. 21.* -acte-: *l. 8.23. p. 1566,63sqq.* -aicte-: *l. 8. form. nom. sg.* -os: *p. 1566,63.*

lamina vel tabula (ex auro ducta) – (Gold-)Blättchen, (Gold-)Platte (cf. Gloss. I 273,21 St.-S. brateas port pleh. II 468,9 -a [pratea *a*] pedalun pleh. IV 148,21 lamine i. bloch t. vel bractee. 182,41 braictea in deminutivum braicteole i. blech. 197,26 -a lanna): Aldh. ad Acirc. 107,11 bratea (brattea *var. l.; huc spectat* Gloss. II 10,42 St.-S. goldfa⟨da⟩ma) non auri fulvis pretiosa metallis, quamvis gemmarum constent ornata lucernis, vincere *(sc. ebur)* . . . quibunt. Carm. de Karolo et Leone 228 *(de vestis ornatu)* gemmarum numerosa luce coruscat bratea. Carm. cod. Paris. (8812) 1,41 *sacerdotes* producant . . . bratea cum gemmis, varius quos ornat amictus. Chron. Moiss. a. 815 (MGScript. I p. 310,44) unam . . . partem sibi reservavit . . . bratheas aureas contextas cum gemmis (Ekkeh. IV. cas. 40 p. 146,4 usque dum *Tutilo* thronum Dei in brathea altaris aurea caelaret. 45 p. 159,4 in -a . . . aurea . . . caelati sunt apices). Abbo Sangerm. bell. 3,14 brathea (gloss.: auri lamina), blatta dehinc. Mirac. Remacli 2,10 -as ibi locare conspexit (*syn.* laminae deauratae). Nivard Ysengr. 1,80 *(per compar.)* ut super incudem bractea tunsa sonat. *de filis ut vid. (cf. l. 9sq.21):* Milo Amand. 5 (MGMer. V p. 464,12) vestes olosericas, obrizo in -as tenuato contextas . . . habuit.

bratteola, -ae *f. (n.* -um: *l. 31) script.:* bla-: *l. 32.* -acte-: *l. 37.43.* -ate-: *l. 32sq.* -aicte-: *l. 8.*

lamella (e metallo quodam ducta) – (Metall-)Blättchen: **1** *de lamella aurea:* **a** *proprie (cf.* Gloss. II 498,61 St.-S. -u pedela blech. 530,62 -um blech. 531,34 -is labeleion): Alcuin. carm. 1,279 serica parietibus tendens velamina sacris auri blateolis pulchre distincta coronas *eqs.* Dudo hist. 3 p. 97,23 ensem ex auri sex libris in capulo -isque atque bullis . . . sculptum dedit Cononi. Catal. thes. Germ. I 84,25 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) pulvinaria II, unum auro textum, alterum cum auro et bracteolis aureis. Pass. Thiem. I 147 didicisti ex auro rutilas ducere -as. **b** *in imag.:* Engelm. carm. 3,2 (MGPoet. III p. 62) eloquii cultu . . . -is . . . auri fulgens diadema polire . . . docilis . . . industria fandi nobilium poterit doctorum. **2** *de lamella ferrea i. q. squama – Schuppe:* Notker. Bald. gest. 2,17 p. 84,4 coxarum exteriora . . . in eo *(Karolo M.)* ferreis ambiebantur -is (bracte- *var. l.*).

bratteum *v.* brattea.

bratteus (-ate-), -a, -um. *e laminis (auri) ductus – aus (Gold-)Blättchen gefertigt (cf. Vulg. exod. 39,3):* Aldh. virg. II 173 *(per compar.)* squalidus ut sablo spreti sub cespite ruris bratea flaventis depromit fila metalli (*cf.* Gloss. II 18,30 St.-S. purti fadama vel giuuntane fa⟨dama⟩). *Baader*

bratticius *v.* bratheos. **bratum** *v.* pratum, bracis.

1. bravium, -i *n.* (βραβεῖον) *script.:* pr-: *p. 1568,11.* -abi-: *l. 72. p. 1568,1.* -adi-: *l. 68.70. adde* Gloss. I 54,18 St.-S. *codd. b. c.* -avvi-: Dipl. Otton. II. 268 p. 312,7. *metr.* -vĭ-: *ubique in schedulis nostris, e. g. l. 68. p. 1568,3.13.*

corona, palma victoriae, praemium certaminis, merces – Siegerkranz, Kampfpreis, -belohnung, Lohn (cf. Gloss. I 762,24 St.-S. -um lon. II 87,12 -um miata. 227,27 -o hantlon. 327,17 sifgilon. III 419,37 -um lon vel wette. IV 117,14. *al.):* **1** *proprie (spectat ad ludos gymnicos):* Ekkeh. IV. bened. prol. 2,75 (gloss.) in curriculis nimia brevitas vię obstat tendentibus . . . ad -um. carm. var. I 5,28 his stadiis mętas tendant, his -a prendant *pueri.* Albert. M. eccl. hier. 2,10 p. 548a,24 dicitur -um praemium, quod datur in fine cursus. eth. 1,5,5 p. 63a,22 qui *(athlotheta)* adolescentibus in stadio currentibus et pugnantibus -um ostendebat et vincentibus dabat. **2** *in imag.:* **a** *theol. (cf. Vulg. I Cor. 9,24. Phil. 3,14):* **α** *in univ.:* Rhythm. 1,8,2 (auctore Chilperico I. rege) obtinuit *episcopus* athleta castris -dium (-vi- *Zp. corr.*) in secula nomen (Vita Hugberti 10 [MGMer. VI p. 488,20] Deus suum athletam ad destinatum -dium [-vi- *var. l.*] volens vocare). Willib. Bonif. 8 p. 46,15 aeternae retributionis revertar ad -bium (-vi- *var. l.*). Hugeb. Wynneb. 8 p. 113,26 ut . . . ad vitae aeternae pervenisset -bio ([-vio *1a*]. Dipl. Zwent. 4 p. 24,29 immarcessibile. *al.*). Abbo Sangerm. bell. 3,40 declina birotum, -um (gloss.: coronam) capito ac cliotedrum. Dipl. Karoli III. 47 p. 77,39 sempiternae remunerationis. Pontif. Rom.-Germ. p. 140b,21 supernae vocationis. Hariulf. chron. 1,26 p. 42,3 consummato sanctae vitae cursu fideli -um . . . accepit gloriae immortalis. Nadda Cyriac. I 10,2 ad perpetuae hereditatis -um. Pass. Ursulae prol. p. 142,6 inmarcessibilem indefectivi -i coronam (Thietm. chron. 8,8 p. 504,7). Dipl. Heinr. II. 122 decurso huius vitae agone -o (p-*A a.corr.*) indeficienti nos coronari non diffidimus. Ekkeh. IV. bened. I 16,39 da, rex, legitime certanti -a (gloss.: premia victorię) palmę. Willir. cant. 3,8 p. 21 -i dabitur denarius almi. Otto Frising. chron. 7 prol. p. 309,11 eternae patriae. Chart. Hall. I 351 celeste -um eternaliter accipere. *saepe.* **β** *expressius:* *contentio palmae – Streben nach dem Siegespreis:* Nadda Cyriac. I 14,5 Christi adlętarum animos ad perpetuę retributionis -um incitavit. Godesc. Gembl. gest. 73 p. 551,2 nec . . . in stadio destitit a -o. *acceptio praemii – Empfang des Lohnes:* Cosmas chron. 1,17 cuius post vite -um alter . . . obtinuit ducatum. 3,28. **b** *usu communi:* Transl. sang. Dom. in Aug. 15 de saeculari -o percipiendo. Thietm. chron. 6,12 secum huc usque perseverantibus diu elaboratum promisit -um *dux.* Carm. Bur. B 15,4,4 dat . . . is *(finis proelii)* -um. Annal. Crac. a. 1267 (MGScript. XIX p. 603,28) in philosophie stadio decurrens eiusque nactus -um. *al.* **3** *translate:* **a** *certamen – Kampfspiel:* Cosmas chron. 1,34 p. 62,19 deducit eos *(socios)* ad turpe -um. **b** *beneficium – Gnadengeschenk:* Dipl. Otton. I. 317 ut . . . proprietatibus monasterii . . . emunitatis vel defensionis nostrae -um concederemus. **c** *culmen – Gipfel:* Albert. Aquens. hist. 3,64 p. 385c sexaginta equites Gallorum iam -um montis tenentes. *Rudolph*

2. bravium *v.* bracis. ***braxator** *sim. v.* *braciator.

***braxile, -illium** *v.* *brasilium.

***braxima, -ina** *v.* *bracina.

*?***braxius** *subst.* (*cf.* *brasilium) *lignum arboris q. d. Caesalpinia Sappan (L.) – Brasil-, Sappanholz:* Matth. Platear. gloss. p. 376B rubeum *sandalum* simile est ligno, quod dicitur -us *(sic?)*, sed carius est.

***braxo** *v.* *bracio. ***brayda** *v.* *braida.

braza *v.* bracis. ***brazator** *sim. v.* *braciator.

brazium *v.* bracis. ***brazo** *v.* *bracio.

***brebenda** *sim. v.* *praebenda.

brebis *sim. v.* brevis.

***brecilla** (pr-, briscella), -ae *f. (theod. vet.* brezzila, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1377) crustula (figuram brachiorum connexorum praebens), spira – Feingebäck (in Form verschlungener Arme), Brezel:* Chart. Sangall. A III app. B 86 p. 825,4 (s. XII.2) in festo sancti Dionisii pisces, p-a cum minore pane *debentur fratribus.* Registr. abb. Werd. app. A 8 p. 368,34 dabit . . . prepositus . . . cuiquam fratrum unum denarium pro coquine cibariis exceptis briscellis, oblatis *eqs. cf.* brachiolum, *brezetella.

1. *breda, -ae *f. (theod. inf.* breide, *cf. Mittelniederdeutsches Handwörterbuch. I. 1956. p. 343) area – Landstück, 'Breite' (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 483sq.):* Chart. episc. Halb. 1059 p. 265,20 (a. 1262) computatis omnibus supradictis in summam pro -a et officio scultheti. 1064 p. 268, 18 duo salicta, unum vulgariter dictum magna -a, aliud parva -a . . ., dedit nobis (*sim.* 1065 p. 269,8sq.). 1128 p. 304,7 cum . . . mansos . . ., qui ad bona pertinent, que -a dicuntur, . . . teneret. *v. et* *braida.

2. *breda, -ae *f. (ital. septentr. dial.* breda, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 594) tabula lignea, pila – Brett, Stützpfeiler:* Chart. Tirol. 666 p. 122,14 (a. 1214) episcopus . . . ad constructionem . . . belfredorum debet dare de lignamine . . ., quantum eis placuerit, et de -is similiter ad belfredos. Chart. Tirol. notar. II 398a p. 258,35 ponebamus . . . ligna et dremelos et widos et dillen et asses et -as pontis.

breesium *v.* bracis.

[Baader]

bregma (bra-) *subst.* (βρέγμα) *iunctura duorum ossium in summo capite sita – Stirnfontanelle (cf. A. Fohnahn, Arabic and Latin Anatomical Terminology. 1922. p. 33)*: ALPHITA I p. 280,32 bragma est commissura duarum cellularum in supremo capite, scilicet fantasticae et rationalis.

***brema,** -ae *f. (theod. vet.* brema, *cf. Ahd. Wb. I. p.1351) rubus – Brombeerstrauch, -ranke (Rubus fruticosus L.vel sim., cf. Tschirch, Hb. d. Pharmakogn. II. p. 71)*: HILDEG. phys. 1,169 de -a: -a, in qua bramber crescunt, plus calida quam frigida est. *ibid.*: si vermes hominem comedunt, idem -am pulveriza. caus. 2 p. 122,21 si quis in lingua dolet . . ., eam aut cum modico flebotomo aut cum -a . . . incidat (p. 122,24). *v. et p. 1565,54.*

***brenda, *brenga** *v.* *brenna.

***brenna,** -ae *f. (francog. vet.* bren, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 513sqq.) script.*: pr-: *l. 22. adde* GLOSS. III 446,45 St.-S. 614,42. -in(n)a: *l. 21sq.24. adde* GLOSS. III 295,39 St.-S. 446,45. 614,42. 617,18. 687,35. 717,68. -enda: *l. 23.* -eng(a): *l. 28.* bymna: GLOSS. IV 197,35 St.-S.

de praestatione i. q. furfur (ad canes nutriendos destinatus) – Kleie (als Hundefutter; cf. GLOSS. III 267,31 St.-S. brinna [brina *c*] hundaz. 451,40 prinna vel canale hundaz. 673,46 cantabrum vel brenda huntaz. *al.)*: FORM. imp. p. 287,21 dispensatur . . . brinna ad kanes modios XLVI. COD. Lauresh. 3676 quę *(hubae)* solvunt . . . X modios -ę. CHART. Tirol. 435 p. 232,41 (a. 1188) pro quo *(campo)* dabatur -a cani wardiani de Formeiano. CHART. Traiect. 670 p. 132,22 que *(iugera)* . . . solvunt . . . IIII solidos ad brengam.

***brennaria** (berna-), -ae *f. praestatio furfuris (ad canes nutriendos solvendi) – Lieferung von Kleie (zur Fütterung von Hunden)*: CHART. Ticin. 39 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 124,22sqq.; a. 1271) excepto de decima bernarie dicti loci . . ., de medietate cuius decime bernarie per feudum conditionis bernarie . . . episcopo est . . . investitus.

***brennatium,** -i *n. (francog. vet.* brenage, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 513) praestatio furfuris (ad canes nutriendos solvendi) – Lieferung von Kleie (zur Fütterung von Hunden)*: HARIULF. chron. app. 9 p. 317,4 (registr. a. 1098) testamentum regis Philippi de indulto -o Civinicurtis.

***brennatus** (bri-), -a, -um. (*brenna, *cf. J. André, ALMA 23. 1953. p. 11) furfuribus exemptus – enthülst: p. 1560,71.*

***brentator,** -oris *m. (ital.* brentatore, *cf. C. Battisti–G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 595) qui cupam portat – Träger einer Tragtonne*: SALIMB. chron. p. 501,26 ubi congregabantur omnes -es, id est portatores vini, civitatis Parme (p. 502,5. 503,2).

brenthos *(m.)* (βρένθος) *species mergi – Taucherart*: ALBERT. M. animal. 8,16 pugnant . . . ad invicem batyoz (*p. 609a,23* βρένθος), quod est species merguli, quod pisces venatur, et avis, quae vocatur latroz. 8,70 ea *avis*, quae vocatur bramez (*p. 615a,16* βρένθος).

bresca *v.* brisca. ***bresilium** *v.* *brasilium.

***bresina, *bresma** *v.* 1. *brasina. ***breso** *v.* *berso.

Bretanica *v.* Britannica. ***bretesc(h)a** *v.* *britisca.

Bretonica *v.* Britannica.

***bretzedarius,** -i *m. (cf. theod. vet.* brezzita, *v. Ahd. Wb. I. p. 1377) pistor dulciarius – Feinbäcker*: CHART. select. Waitz 16,4 p. 39b,27 (dipl. Heinr. V.; spur. post 1109) omnes officiales ministri, scilicet pistores, coci, cellerarii, -us, campanarii . . ., ab omni iure forensi . . . liberi erunt. *Baader*

1. breve *v.* brevis. **2. breve** *v.* blavus.

breviarium, -i *n. vel rarius* **breviarius,** -i *m. script.*: pr-: *p. 1570,18.* -ebi-: *p. 1571,12.* -va-: *p. 1570,64. usu attrib.: p. 1570,43.*

liber (parvus), scriptum (breve) – (kleines) Buch, (kurzes) Schreiben (cf. P. Lehmann, Mittelalt. Büchertitel. I. SB Münch. 1948/IV. p. 11sqq.): **1** *opusculum – kleines Werk*: WIPO gest. 33 p. 53,16 quidam de nostris quoddam -um versifice fecit. ANSELM. LEOD. gest. 68 p. 231,22 quae si enumerare velimus per singula, non iam -um . . ., sed proposito maiorem codicis incurrimus quantitatem. ANON. Has. 2 p. 254,34 initium huic -o . . . dare. **2** *summarium, epitome – Zusammenfassung, Auszug*: AETHICUS ISTER 58 p. 35,26 quae nobis scribere . . . non est amplius necesse, quam nos . . . commentavimus in -um. 66 p. 45,11 quae . . . in -um divulgavimus. *al.* CATAL. biblioth. Lehm. I 54 p. 264,11 quoddam -um de eodem *(libro dictorum). capitulum – Abschnitt*: NOTKER. BALB. martyr. IV. kal. Iun. p. 1094c hoc -um . . . ad inquirendum totum illud opusculum dulcedine sui praebebit incitamentum. **3** *index, tabulae – Verzeichnis, Liste:* **a** *de personis*: CONSUET. Eins. 5 p. 76,29 notetur *nomen mortui* in -o et in martirologio, ne tradatur oblivioni eius anniversarium. *ascriptio – Eintragung*: CHRON. Merseb. 7 p. 181,9 -um obitus sui *(sc. episcopi)* . . . refert eum largum fuisse. **b** *de possessionibus, bonis (de re v. p. 1577,40sq.)*: TRAD. Altah. inf. 1 (Mon. Boica XI p. 14,1; c. 800) haic autem -us est Urolfi abbatis . . .; commemoratio de res, quod Otilo dux . . . condonavit. DIPL. Heinr. II. 461 p. 585,4 sicut in -o antiquo Zenonis legitur. GODESC. BENED. brev. 7 hoc p-um domnus Gothelmus . . . fieri iussit. CHRON. Mont. Ser. p. 139,2 nonnulla . . . ex -is, quos in veteribus libris sparsim inveni, coagitata . . . congregavi. *al.* **c** *de libris*: RATHER. epist 11 p. 61, 27 -um librorum suorum. **d** *de capitulis*: LEX Raet. Cur. 23 capit. p. 412,35sqq. (cod. B) de libro -um . . .; explicit liber -us. **e** *de thesauris, vestibus sim.*: CATAL. thes. Germ. I 56,30 (Mittelalterl.Schatzverz.I. 1967; a. 799) iste -us ad ornamentum ecclesiae pertinet (*cf.* 28,1 -um de thesauro sancti Bavonis. 26,1). EINH. Karol. 33 p. 37,25 quidque ex his, quae diviserat, fieri vellet, -o conprehendit *Karolus*. TRAD. Fuld. I 43,32 ad cameram abbatis pertinet istud -um: . . . camisialia *eqs. al.* **f** *de peccatis*: THIETM. chron. 8,10 supra buxidem reliquiis sanctorum refertam prenominatum posui -um (*antea*: volumen longum facinoribus suis inscriptum). **4** *liber divini officii – Buch der kirchlichen Tagzeiten*: **a** *conspectus divini officii celebrandi – Übersicht über die Feier der kirchlichen Tagzeiten*: ORDO Rom. 17tit. -um ecclesiastici ordinis, qualiter . . . missarum solempniis . . . sive officiis divinis . . . debeant celebrare. CONSUET. Eins. 14 p. 80,14 -um . . . pridie, antequam sit legendum, scribi debet *eqs.* CATAL. biblioth. Lehm. I 91 sequenciare II, -us I. 46 antiphonarium I, -um operis Dei, liber consuetudinum. CATAL. biblioth. Ruf 90 p. 361,8sq. psalteria duo cum ymnariis, gradualibus et -is, item psalteria sex, -um. *fort. add.*: WILH. HIRS. const. 1,21 p. 952B pro signo libri -i . . . indicem per obliquum super nares trahe, obtruncatam rem simulans. **b** *textus plenarius divini officii – vollständiger Text der kirchlichen Tagzeiten, Brevier (de re v. p. 1578,1sq.)*: CATAL. biblioth. Lehm. I 42 p. 212,18 (s. XII.) ex his *libris* unus habet obsequium mortuorum et unus -us. 96 p. 485,28 Romanus ordo, IIII libri -orum, V libri regularum. STATUT. ord. Teut. p. 37,5 ut . . . frater clericus peragat exequias mortuorum, prout in -o ordinis continetur. p. 72,19 ut -a, que nos ordinarios dicimus, tam diurni officii quam nocturni, in singulis domibus habeantur. ANNAL. Rod. a. 1127 p. 707,5 illo *(abbate)* volente -um, iuxta quod erat concinendum, corrigere secundum observantiam aecclesiae prophessionis suae. CATAL. biblioth. Lehm. I 72 -um per totum de sanctis et -um de dominicis yemale. ANNAL. Prag. III a. 1283 p. 208,43 contulit etiam -um de magna litera iuxta cursum Pragensem. SALIMB. chron. p. 558,4 ut -um caderet in lebetem. *al.* **5** *libellus praeceptionum, enchiridion – (kurze) Anleitung, Handbuch*: ALCUIN. epist. 304 Alcuinus Carolo regi -um supplicandi ad Deum dedicat . . .; quia vos rogastis, ut scriberemus vobis -um comatico sermone, qualiter homo laicus . . . Deo supplicare debeat. ANTIDOT. Glasg. p. 143,4 eos curabis, sicut in brevarium invenimus. REGINO harm. inst. 2 p. 231a,26 ambiguitatem in -o operis subsequentis . . . patefecimus. FRUTOLF. brev. praef. p. 26,4 compendiosum de musica -um collecturi. CONR. HIRS. dial. 44 summatim et quodam -o precor explicari a te, quid in singulis auctoribus scolasticis . . . requirendum sit. *in titulo libri*: CATAL. biblioth. Ruf 90 p. 360,8 -um Frutolfi de musica *(cf. l. 67). commentarius – Kommentar*: ALCUIN. epist. 251 p. 407,9 in quem librum *(sc. Ecclesiastem)* ex sanctorum

[Humperdinck]

opusculis patrum . . . parvum conposui -um. **6** *liber vel libellus collectaneus – Sammelband, Zusammenstellung:* CAPIT. reg. Franc. 24$^{tit.}$ -um de illa capitula, quae domnus rex . . . missis suis explere ⟨iussit⟩. BERNOLD. CONST. libell. X 45 quae *(statuta conciliorum)* etiam adhuc in Romanis exemplaribus in duobus -is collecta reperiuntur *eqs.* microl. 54 p. 1016^{C} sicut adhuc -a evangeliorum *('Evangelienperikopen')* testantur (*cf.* 28 p. 1000^{D} evangelium 'egressus Iesus' *legatur*, sicut etiam in antiquis -is ordinatum reperimus). **7** *charta, decretum – Urkunde, Erlaß:* TRAD. Frising. 80 (a. 776/78) -um de traditione, quam fecerunt *(sim.* 172. *cf.* 292 incipit brebiarius, quomodo tradidit *eqs.)*. CHRON. Ven. Alt. p. 160, 24 de omnibus placitis, que per cartulas . . . sive per manifestationes sive per testimonium testamenti . . . -i appellantur. BENED. ANDR. chron. p. 33,5 accepto -o a Rothario regem. CONST. I 338,1 p. 484,27 investiet *nuntius imperatoris* Cremonenses . . . vexillo . . . locorum, que in -is (*syn.* in brevibus) et privilegio continentur. II 79 ea *statuta* de vestris *(sc. civitatum)* capitularibus seu -is . . . abolentes. *v. et* 2. *bursarius.

1. breviarius, -i *m.* *monachus indicem divini officii notans – der die Übersicht über die kirchlichen Tagzeiten aufzeichnende Mönch:* CONSUET. Marb. 51 (Spicil. Friburg. X. 1965) -us vel idem lector indicet in tabula, qui fratres in sequenti matutina vel legere vel cantare debeant.

2. breviarius *v.* breviarium.

breviatim *adv.* *succincte – kurz:* EPIST. var. II 17 p. 323, 27 veluti ex inmanissimo prato summatim -imque studui psalmorum carpere flores. GREG. CAT. chron. I p. 112,2 -im deflorare *opus*. EKKEH. IV. cas. 49$^{med.}$ cuius rei seriem -im dicere. *fort. add.:* CHRON. Fred. 4 praef. p. 123,20 studiosissime de hisdem libris -em (brevitate *var. l.*), quantum plus potui, aptare presumsi.

breviatio, -onis *f.* **1** *summarium, epitome – Kurzfassung, Auszug:* GLOSS. I 489,38 St.-S. (cod. c) ἐπίτον i. -o vel uzginomani. **2** *index, conspectus – Verzeichnis, Übersicht:* **a** *de possessionibus, reditibus:* FOLCUIN. Bert. 63$^{tit.}$ -o villarum monachorum victus (*postea:* brevitate). **b** *de divino officio:* WILH. HIRS. const. 2,25 p. 1075^{D} in praefata -e (*postea:* inbreviatio) non personarum observat *armarius* ordinem, sed potius temporis ac festivitatum qualitatem.

breviator, -oris *m.* **1** *epitomarius – Verfasser eines Auszugs:* HUGO FLOR. hist. p. 351,13 antequam . . . adgrediar . . . historias . . . compendiosus -r deflorare. **2** *qui succincte narrat – einer der knapp berichtet:* GODEFR. VIT. Frid. 1023 tedia . . . gero, cum -r ero. **3** *coadiutor (primarius) cancellariae vel notarii, scriptor (vel auctor) notarum – (Haupt-)Gehilfe einer Kanzlei oder eines Notars, Schreiber (oder Verfasser) von Konzepten (cf. P. Herde, Beiträge zum päpstlichen Kanzlei- und Urkundenwesen im 13. Jh. 1961. p. 110sqq.):* **a** *in curia episcopi:* TRAD. Ratisb. 49 (c. 863/85) sentiat industria fidelium . . . per relationem mei humillimi -is, qualiter *eqs.* **b** *in curia papali:* ORD. canc. pap. 2,9 p. 43,24sqq. iurabunt -es (abbrev- *sim. var. l.*) suum officium fideliter exercere *eqs.* 3,2,2 nullus omnino notarius, bullator, -r aut scriptor petitiones aliquas promovendas assumat. 3,3,14 cavendum est . . ., ne -es et alii de familia notariorum . . . pro litteris legendis . . . aliquid exigant.

***breviatura,** -ae *f.* *nota (notarii), imbreviatura – (Notariats-)Aufzeichnung, Imbreviatur (cf. Bresslau, Urkundenlehre. II. p. 128sqq.):* COD. Wang. Trident. 64 p. 142,7 (a. 1199) ego . . . regis notarius . . . secundum quod in -is quondam Bertrami notarii inveni, nihil plus vel minus . . . scripsi. 145 p. 328,7 ego . . . notarius autenticum suprascripte inbreviature in libro et -is quondam Conradini notarii inveni abreviatam et eam . . . inde protraxi et in publicam formam redegi. CHART. Bund. 624 ego . . . notarius et iudex iussu . . . cognitorum ipsarum causarum hoc exemplum ex -is publicis exemplavi (*sim.* CHART. Tirol. 839. 840).

***brevicellus,** -i *m.* *adnotatiuncula – (kleine) Aufzeichnung:* EPIST. var. III 26,2 p. 184,31 mitto et -os, quos . . . Teutberto iampridem dirigere volui.

breviculus, -a, -um. *script.:* pr(a)e-: *l.* 24.44. briv-: *l.* 40. -col-: *l.* 24.39.

I *adi. i. q. staturam breviorem habens – ziemlich kleingewachsen:* EKKEH. IV. bened. I 44,29 (gloss.) in clausula antea mulieri Perchteradę -ę facta.

II *subst. masc. vel neutr., rarius fem. (l. 16.24.28sq.39.44):* **A** *scheda, schedula, titulus – Blatt, Zettel, Inschrift:* ORD. iud. Dei B 11,3 p. 668,42 res . . ., quae furatae sunt, inscribantur in -o uno, simul et nomina eorum, quibus furta imputantur. *al. (v. ind.).* WILH. HIRS. const. 2,37 p. 1095^{C} singulis *vestimentis* singulorum fratrum nomina in -o sunt ascripta et assuta. GESTA Trud. cont. II 4,5 abbatis *imago* -um in manu tenentis: 'Domine, dilexi decorem domus tuae'. ANDR. STRUM. Ioh. 81 cum ad exitum appropinquaret, fecit sibi in -o scribi et in manu poni haec: *'eqs.'* MIRAC. Matth. 1 (MGScript. VIII p. 233^{a},36) utraque manu tenens -am, in qua nomen . . . apostoli scriptum erat. **B** *capitulum – Abschnitt:* RUP. TUIT. dial. 3 (PL 170,593^{C}) praecedente disputationis nostrae -o. **C** *relatio (parva), epistola – (kleiner) Bericht, Brief, Mitteilung:* **1** *publ.:* AGOB. epist. 4 p. 165,45 de quibus . . . discordiis quia in his litterulis scribere indignum duxi, parvum -um pietati vestrae direxi. 6 p. 180,1 quas *(persecutiones)* per ipsius feminę -um (*antea:* breves indiculos) potestis cognoscere. SALOM. II. epist. 36 hanc -am (prae-, -col- *var. l.*) apertam illi signatae coallige. CHRON. Ved. p. 692,13 Albuinus lecto -o disruptum in terram proiecit. **2** *eccl. i. q. epistola funebris – Todesanzeige:* WALAHFR. Wett. 919 hunc finem (gloss. R: huius -e) . . . breves iussit firmare per omnes. WILH. HIRS. const. 2,77 p. 1145^{A} in capitulo intra se eamdem -am legendo fratrem obiisse denuntiat *prior*. **D** *indiculus – kleines Verzeichnis:* CATAL. biblioth. Lehm. I 42 p. 210,27 (s. XII.) libros autem, qui hic sunt, subsequens -us pandit. FUND. Mur. 23 p. 70,8 quantam substantiam in ipso vico possideamus, -us pandit. **E** *instrumentum – Urkunde:* **1** *publ. i. q. decretum, diploma – Erlaß, Diplom* (*cf.* GLOSS. IV 236, 48 St.-S. commonitorium i. inbot i. indiculum vel -um): SALOM. II. epist. 26 quando . . . regis epistola presentata est, numerosam synodam collectam habuimus; quibus cum ipsam -am (-col- *var. l.*) legi fecissemus *eqs. fort. add.:* DIPL. Heinr. III. 83 p. 108,41 cancellarius . . . recognovit; bri-us *(add. m.^{2}).* **2** *eccl.:* **a** *spectat ad reliquias sanctorum i. q. litterae testimoniales, authenticae – Echtheitsbescheinigung, 'Authentik' (de re v. p. 1579,33):* PASS. Quir. Teg. 16 capsam aperiens, . . . reliquias excutiens p-as (b-am *var. l.*) coepit legere. GONZO Geng. 6 iuncturas pollicum sancti Iohannis baptistae cum -o inveniens. SIGEB. GEMBL. Theod. 16 p. 475,25 -is per singula appositis. **b** *charta professionis – schriftliches Gelöbnis:* CONC. Karol. 52 p. 686,8 fratres . . . polliciti sunt ultro se eandem professionem esse observaturos eamque ob monimentum facti -is regulariter adnotari. FLOD. hist. 3,22 p. 522,33 (epist. Hincm.) misisti mihi . . . ad profitendum et subscribendum tibi -um ita se habentem: *'eqs.'*

***brevigerulus,** -i *m.* *tabellarius – (Brief-)Bote:* ANNAL. Mell. Vind. I a. 1276 p. 707,44 cum . . . venire . . . recusaret *rex Boemiae*, immo quosdam -os suos *(sc. regis Romanorum)* . . . ad portas civitatis suspenderet.

breviloquium, -i *n.* *script.* priv-: *l.* 61.

1 *dictio vel scriptio stricta – knappe Ausdrucksweise, kurze Darstellung:* HEIRIC. Germ. I 2 praef. 38sq. p. 452 in litus fluvium cogere (gloss.: inmensam matheriam -o coartare). WOLFHARD. Waldb. 4,1 (praef.) opusculi -o (priv- 2^{a}) metam imponere dissolutam. RATHER. epist. 7 p. 43,9 ut in -o comprehendam, quod opto *eqs.* VITA Eberh. Salisb. I 14 p. 84,21 -um semper amavimus et modum in rebus. HUGO TRIMB. registr. 377 quem *(poetam)* . . . Ieronimus . . . de -o satis commendavit. *al.* **2** *opusculum – kleines Werk:* ADREV. Bened. 33 p. 493,40 nostrae partis erumnas -o excurrere. HIST. mart. Trev. prol. 3 principium . . . -i, quod de sanctis . . . martyribus faciemus. *in titulo libelli:* BREVIL. de inc. tit. (MGScript. XX p. 620,10) -um de incendio ecclesiae sancti Lamberti. *oratiuncula – kleine Rede:* BENZO ad Heinr. 3,16 quasi in unius persona omnibus vobis dirigit hoc -um Roma. **3** *sum-*

[Humperdinck]

marium, epitome – Zusammenfassung, Auszug: BERNO ieiun. 8 (PL 142,1097A) quatenus ex connexione collocutionis . . . quoddam -um in unum velis colligere. BENZO ad Heinr. 7,1 quia in legendis hystoriis non est tibi ocium, saltim de pontificali libro excerptum digneris legere hoc -um.

breviloquus, -a, -um. *succinctus – kurz(gefaßt):* GESTA Karoli M. p. 146,7 recursum -um habeamus ad Ratisponam civitatem.

brevio, -avi, -atum, -are.

I *proprie:* **A** *strictius de longitudine i. q. contrahere, recidere – kürzer machen, ab-, verkürzen (medial. i. q. breviorem fieri vel esse – kürzer werden oder sein):* **1** *de statu corporali:* **a** *de anim. et partibus corporis eorum:* BEDA hist. eccl. 4,11 p. 227,7 cogitabant . . . corpus . . . in genibus inflectendo -are, donec ipso loculo caperetur. ALBERT. M. animal. 1,277 costae, quae quia -antur continue, . . . dicuntur costae falsae. 23,46 -atur collum falconis plus quam aquilae. **b** *de viis:* HROTSV. Mar. 822 viam subito longam per me -bo *(cf. Ps. Matth. evang. 22,1).* RUODLIEB V 517 hoc iter haut longat, penitus tibi quin -bit (RAPULARIUS 318 venit equo residens sua cantica voce resultans, more viatorum sic -bat i.). **2** *de tempore:* **a** *gener.:* HRABAN. epist. 30,4 p. 451,25 -andi tempus paenitentiae potestatem sacerdos habebit *(cf.* GERHOH. psalm. 31,3 p. 30,1 poenam -are. BERTH. RATISB. serm. [SBWien 147/V. p. 49,2] tormenta *mortuorum* . . . -antur). EGBERT. fec. rat. 1,865 -antur tempora vitae. ALBERT. M. animal. 1,494 materia ex humore inordinato . . . -bit vitae peryodum. *al.* **b** *iur.:* SUMMA dict. Saxon. 7,3 p. 226,1 iudicum scitaciones arbitrarie pro ipsorum beneplacito -ari poterunt et extendi. **c** *mus. et metr.:* LAMB. mus. quadr. p. 275b si . . . proprietas *figurae* -etur ad distantiam secunde figure descendendo. CONR. MUR. summ. 6,6 p. 466,14 'diligitur' penultima *syllaba* -atur, 'conprobantur' producitur. *al. in musica mensurabili usu medial. i. q. tempus notae quadratae accipere – die Dauer der Brevisnote bekommen:* LAMB. mus. quadr. p. 280a prima *vox* -atur et secunda prolongatur ex binis temporibus. **3** *de dictis et scriptis:* **a** *gener.:* WILH. HIRS. const. 2,48 p. 1105b capitulum . . . plus -atur, *cum opus manuum fit,* quam in aliis diebus. LIBER ordin. Patav. 7,20 p. 1039,11 lytanias caveant -are et producere studeant. CHART. Hans. I 9 p. 7,16 multi, quorum nomina causa -andi non scripsimus. **b** *c. colore quodam:* **α** *notare – in Abkürzung schreiben:* GUIDO ARET. reg. rhythm. 183 p. 30,19 causa vero -andi neumae solent fieri. CONR. MUR. summ. 6,6 p. 463,28 nomen Gillelmus -atur per G et i et duo ll cum titella. **β** *excerpere – auswählen:* GERH. AUGUST. Udalr. I 4 p. 391,8 codiculum -tum ex psalmis cum aliis orationibus . . . decantavit. **γ** *praecidere – abbrechen:* ARNOLD. RATISB. Emm. 2,52 p. 569b,44 cum . . . orarem, -ta oratione surrexi. **δ** *indicem facere – ein Verzeichnis aufstellen:* CAPIT. reg. Franc. 128,9 curtes VII, de quibus hic -tum non est. 128,16 sic cetera -are debes (128,23). **ε** *(succincte vel carptim) conscribere, referre, exscribere – (kurz oder kürzend) niederschreiben, berichten, abschreiben (cf.* GLOSS. IV 133,34 St.-S. -o brievo): HRABAN. epist. 14 p. 402,33 sensum eorum *(patrum)* meis verbis -ando explanavi. RUD. FULD. mirac. 15 p. 340,28 quem *(libellum)* etiam in XXVIII capitulis -vit. WIPO gest. 4 p. 26,1 haec de regina interim -vi. EKKEH. IV. cas. 145in. in his cartis -tas *molestias* . . . audi. PETR. CAS. (?) chron. 4,66 p. 795,10 Solinum de miraculis -vit. p. 795,16 Vitrubium de architectura mundi emendans -vit. **c** *iur. i. q. imbreviaturam facere – ein Konzept schreiben:* CHART. Ticin. 194 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. III p. 28,14; a. 1239) ego . . . notarius rogatu . . . ser Iohannis . . . notarii, qui tradidit et -vit, hanc cartam scripsi. **B** *latius i. q. imminuere – vermindern, verringern (medial. i. q. minorem fieri – kleiner, weniger werden):* CONC. Merov. p. 25,12 annorum multitudinem *(sic)* -ta paenitentiam biennii . . . inponimus. HIST. Lang. Goth. 1 pro quid . . . movicio . . . eorum fuisset, deinter serpentibus parentes eorum -ti exissent. WALTH. SPIR. Christoph. II 2,31 ne calor ille sibi libitum -ret eundi. NIZO Frid. 3 p. 503,33 dies eius -buntur *(cf. Vulg. Iob 17,1. al.).* METELL. buc. 1,70 tua rura manebunt et tibi magna satis, quamvis agris -tis *eqs.*

II *translate i. q. (incarnatione) consummare – (in der Menschwerdung) vollenden:* EKKEH. IV. bened. I 6,9sq. da puerum natum, verbum recita -tum; quod Deus in terra -vit, concite narra *(cf. Vulg. Rom. 9,27sq.).*

adi. **breviatus,** -a, -um. *recisus, brevis – kurz:* EKKEH. IV. bened. I 45,10 fratribus ut dixit, -o tempore vixit.

subst. **breviatum,** -i *n. scriptio stricta – kurze Darstellung:* HUGO FLOR. act. 11 p. 395,13 hec cuncta . . . despicient . . . illi simul, qui -a contempnunt et quibus solent prolixa generare fastidium.

brevis, -e. *script.:* pr-: COD. Karol. 7 p. 492,30. SALOM. II. epist. 25 *cod. A 2.* brae-: *p. 1575,20.* -eb(is): *p. 1575,21. 1576,70. 1577,24.43.67. 1579,19.21. 1580,4. form.: acc. sg.* -im: *p. 1576,46. abl. sg. (subst.):* -i: *passim.* -e: *p. 1577,46.49. 1578,42.47. 1579,56. al. nom. et acc. pl.* -i: *p. 1577,43. 1579,60. dat. pl.* -is: *l. 24. metr.* brē-: *p. 1578,24.*

I *strictius de longitudine vel altitudine i. q. contractus, succinctus, humilis – kurz, kleingewachsen, niedrig, flach:* **A** *de statu corporali:* **1** *de anim. et partibus corporis eorum:* HUGEB. Willib. 4 p. 96,10 armenta mirabilia longo dorso et -is cruribus . . . creati. EINH. Karol. 22 p. 26,26 quamquam cervix *Karoli* obesa et -ior . . . videretur. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 375,24 hominis digiti multo -iores et, ut ita dixerim, curtiores . . . apparent sub aqua. NOTKER. BALB. gest. 2,15 quid fecerit parvus David ingenti illi Goliath vel -issimus Alexander procerissimis satellitibus suis? WALTH. TER. Ioh. 14 p. 1149,34 puero vel alicui -is staturae homini. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 74,14sq. -e . . . collum habent aves terrestres . . . et -ius quam aquatice *eqs.* ALBERT. M. animal. 1,494 ubi autem fuerint duae -es *lineae palmam manus findentes,* significatur materia ex humore inordinato . . . vincere supra virtutem formativam et sic breviabit vitae peryodum. *al. in cognomine:* ADEMAR. hist. 1,49 Pipinus Vetulus vel B-is. TRAD. Frising. 1758e testes: . . . Regenhalm B-is, Liupolt Claudus. *al. remissius* -i manu *i. q. directe – direkt:* ACTA imp. Winkelm. I 801 p. 624,9 (a. 1231) uncias . . . ad . . . racionales nostros in Apulia -i manu studeas destinare. **2** *de rebus naturalibus:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 11,32 contra Aquilonem ea *(Brittania)* -ior *quam Hibernia.* WANDALB. hor. 13 ⌊centrum tumque⌋ (⌊⌋ *an* centaurumque *leg.?)* -em iam sole regente. HROTSV. Mar. 462 virgula. **3** *de rebus fabrefactis:* EPIST. Bonif. 114ex. gunnam -em . . . consutam *(cf.* NOTKER. BALB. gest. 1,34 p. 47,17 -issima illa palliola. *al.).* WETT. Gall. 27 ut una axis ex pariete decurtata -ior aliis palmarum quattuor apparuisset. WALTHARIUS 931 longa tamen cuspis -iori depulit hostem armatum telo. EKKEH. IV. bened. I 44,30 non sinit erectum tota tempora quem -e tectum. THEOPH. sched. 3,60 p. 117,18 Th. in penultima turri *turibuli,* quae -ior est. *al. v. et supra p. 708,43.* **4** *de viis sim.:* WANDALB. mens. 273 libra . . . umentem volvit -iori tramite Phoebum. POETA Saxo 3,504 illi via tanta peracta visa -is fuerat, quia compensaverat omnes . . . labores. THIETM. chron. 2,4 virgulam -iorem *litterae Pythagorae. al.* **B** *de tempore:* **1** *gener.:* ALDH. epist. 1 p. 477,10 -i temporis intercapidine momentaneoque ictu *(cf.* RUOTG. Brun. 32 tam -i tempore. WALTH. SPIR. Christoph. I prol. p. 65,28 -i quasi duorum mensium continuatione. *al.).* BEDA temp. rat. 3,40 plurimi scriptores indifferenter -issimum illud temporis spatium . . . nunc momentum, nunc punctum, nunc atomum vocant. WALTH. SPIR. Christoph. I 17 per . . . -is momenti supplicia. THIETM. chron. 4,61 -em vitam. HILDEG. phys. 7,3 p. 1315b per -em horam. CAES. HEIST. hom. exc. 52 -iores vigilie videbantur ei semper longissime. HEINR. LETT. chron. 2,5 inducias. *saepe. c. sensu fragilitatis:* RHYTHM. 17,2,1 -is totus tum parebit prisci luxus saeculi *(cf.* WALTH. SPIR. Christoph. II 4,128 cum censura -is facinus deliberat orbis *[v. notam ed.]).* HRABAN. carm. 37,13 omnibus his -is usus et est sub lege noverca. AGIUS epic. Hath. 506 quam -is est nobis, nunc tibi longa salus. *expressius i. q. cito explendus – rasch erfüll-*

[Humperdinck]

bar: HEINR. WIRZ. cur. 357 ut possim voto -iore potiri. **2** *comput.:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 11,10 cum in Armenia . . . dies . . . -issima VIIII conpleat horas. GERB. (?) astrolab. 8,3 -issima hora ezemenia non minus quam usque ad undecim partes decrescit. *al.* **3** *metr. et mus.:* ALDH. ad Acirc. 8 p. 78,8 longae et -es sillabae. GODESC. SAXO gramm. 1 p. 376,24 'madefacis' accentum habet paenultima, licet sit -is. MUS. ENCHIR. add. p. 75ª,2 sonorum -ium ac longarum. ANON. mus. Wagner p. 355ª si ipsa *figura* simplex fuerit et -is. BERNO ton. prol. 14 p. 77ª,32 in neumis, ubi rarae sonorum morulae -iores . . . sint metiendae. GUIDO ARET. ign. cant. II p. 45ᵇ,34 per singulos sonos -issimas subposui symphonias. *saepe. in musica mensurabili i. q. notae quadratae affixus – der viereckigen Brevisnote angehängt:* ANON. VII mus. Coussemaker I p. 380ª,12 quedam plica -is descendendo. IOH. GARL. mus. mens. I p. 99ª,15 est et alia plica -is, et fit, quando longior tractus fit a parte sinistra. **C** *de dictis et scriptis (cf. L. Arbusow, Colores rhetorici. ²1963. p. 100sq.):* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 2 p. 65,8 testamenti veteris -is (braevis *A*) epitoma, hoc est paralipomenon. WILLIB. Bonif. 7 p. 36,13 ut, quanta se relegionis regimine . . . rexerit, -bi videlicet proferamus sermone. HRABAN. carm. 32,1 hoc -e carmen. CARM. de Germ. 1,24 (MGPoet. IV p. 125) hinc virtutes memorentur stilo -i reliquae. RUOTG. Brun. 9 -i quidem, sed pura se oratione Domino commendans. THANGM. Bernw. 5 quae *(lectio)* inter coenandum non -is legebatur. ANSELM. BIS. rhet. 1,5 p. 113,6 tibi Tullianam inscripsimus particionem . . ., -em . . . paucitatis servatricem. CONR. HIRS. dial. 1210 -em prefaciunculam. *saepe. expressius de scriptore:* WARN. synod. praef. 4 rerum priscarum -is editor atque novarum. HEINR. WIRZ. cur. 915 esto tamen -is et succinctis utere verbis. **2** *de chartis sim.:* BREV. NOTIT. a p. A 2,21 hic continentur -es noticie de constructione ecclesie (*cf.* CHART. Hersf. 38 p. 71,10 -e compendium. TRAD. Frising. 652 -e commemoratorium). TRAD. Ratisb. 19 p. 24,30 commemoratio -i sermone conclusa. AGOB. epist. 6 p. 179,37 singulos -es indiculos. EKKEH. IV. cas. 112 legationis suae -em et uniformem ordinant reddicionem. *al.*

II *latius i. q. parvus, exiguus – klein, gering:* **A** *de ambitu, extensione:* COD. Karol. 55 p. 579,38 comitem constituimus in quandam -issimam civitatem Gabellensem. WETT. Gall. 28 p. 272,22 -is pisciculus. WALAHFR. carm. 42,6 membra sepulturis posse capi -bus. EPIST. var. II 13 p. 318,1 -i in tabula. HROTSV. Pafn. 7,9 quam -e, quam obscurum et quam incommodum *habitaculum* tenellae mulieri ad inhabitandum (*cf.* VITA Poppon. 13 p. 301,48 in officinis monasteriique -issimis claustris vilescere *abbatiam).* GUNZO epist. 16 p. 52,2 quatenus *musica corporum caelestium* . . . laxioribus giris acutos, -bus graviores impertiatur sonos. THEOPH. sched. 3,53 p. 107,5 Th. -em annulum. THIOFR. Willibr. II 2,66 recipit laceris illum -is insula remis. *al. fort. add.:* REGISTR. Eins. 1 p. 44,33 de -i agro quartale. *ibid. al.* **B** *de numero, pretio:* WALAHFR. carm. 89,3,6 quartus *annus* item -ior dicitur in numero *horarum* (*cf.* 89,3,11). HELM. chron. 25 p. 51,6 soli Sturmarii . . . egressi sunt cum -i numero (*cf.* HONOR. III. registr. 106 p. 76,21 cum redeuntibus multis -is sit . . . exercitus Christianus). VITA Wirnt. 6 pisciculos . . . -i ere comparans *vidua* (*cf.* MIRAC. Adalb. Wirz. 14 p. 72,30 vehiculum prece et -i merce conquirit). *de moneta (cf. Fr. Frh. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. 1930. p. 598ᵇ):* TRAD. Biburg. 54 p. 444,32 (s. XII.) possessionem . . . ecclesiae . . . possidendum pro censu annuali . . . et pro -i solido suscepit (WOLFGER. itin. comput. 1 p. 10,3. REGISTR. Baiuv. A p. 188,7.199,2. *al.*).

subst. masc. vel fem. vel neutr.:

I *proprie:* **A** *de longitudine vel profunditate:* **1** *quod contractum est – das Kurze:* ALBERT. M. metaph. 1,5,11 p. 83,83 (ed. B. Geyer. 1960) lineae longitudines constare ex primis contrariis lineae, quae sunt . . . longum et -e (*p. 992ª,11* ἐκ . . . βραχέος). **2** *vadum – Untiefe* (*cf.* GLOSS. II 674,23 St.-S. -bus thuniun. 690,25. 704,29): WALAHFR. carm. 6, 34 ne fluctus mergat, qui furit in -bus. DROGO Lew. 1,4 (MG Script. XV p. 783,48) vim maris, tum quoque -ia timebant. **B** *de tempore i. q. spatium recisum – kurzer Zeitraum, Kürze:* **1** *gener.:* ANNAL. Mett. a. 691 p. 13,6 quidam ad -e (adhuc *B1*) rebelles extiterant. EINH. Karol. 14 p. 17,11 se -i . . . adventurum (EKKEH. IV. cas. 23ᵐᵉᵈ. miratur opus tantum tam -i peractum). HINCM. epist. I 184ᵇ,4 p. 180,36 Sergio *papa* . . . in -i defuncto (WIDUK. gest. 3,6 in -i post haec socer moritur. EGBERT. fec. rat. 1,145 consulit in -bus Deus his, quos somnia terrent. *saepe*). UDALSC. Conr. 23 p. 436,32 longam . . . pernitionis moram aestimat -issimam, dum e converso -e omne deliciosum et longum ducatur omne periculosum. **2** *metr. et mus. i. q. syllaba correpta vel nota correpta – kurze Silbe oder Note, Kürze:* ALDH. ad Acirc. 141 p. 199,21 sunt autem prosodiae X: acutus, gravis, circumflexus, longa, -is, dasia *eqs.* GODESC. SAXO gramm. 2 p. 492,16 ubi . . . loquitur *Cassiodorus* de quinque longis totidemque -bus. Ps. HUCBALD. ton. p. 226,35sq. -ia quaeque impeditiosiora non sint quam conveniat -bus, verum omnia longa aequaliter longa, -ium sit par brevitas. ANON. mus. Wagner p. 355ª ex pedibus denique sillabarum ostenditur *compositio cantus* in -i et longa. *de nota quadrata musicae mensurabilis:* ANON. VII mus. Coussemaker I p. 380ª,14 proprietas recte -is et semibrevis est, quod non habeant aliquem tractum. IOH. GARL. mus. mens. I p. 104ª,33sqq. pausationum quedam dicitur recta -is, quedam longa . . .; recta -is est tractus respiciens latitudinem unius spatii. FRANCO COL. cant. mens. 4 -is autem, licet in rectam et alteram -em dividatur, quadrangularis tamen sine aliquo tractu . . . significatur sic: ■. HIER. MOR. mus. 25 p. 181,13 nota -is sumpta in cantu ecclesiastico habet . . . unum tempus modernorum, . . . -ior duas instantias . . ., -issima vero unam instantiam. *al.* **C** *de dictis vel scriptis:* **1** *dictio vel scriptio stricta – knapper Ausdruck, kurze Darstellung:* HRABAN. epist. 53 quod mihi bonum visum est, iam vobis in -i ostendi. EPIST. Worm. I 34 p. 64,32 qui -e profundum, longum dicunt fastidiosum. ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 46,13 (ed. F.-J. Schmale. 1961) sciendum est, quando prolixa, quando -ia sunt scribenda. CHART. march. Misn. III 63 ut -bus utamur. ARNOLD. SAXO fin. 3 praef. lapidarium sub -bus ordinavi. *al.* **2** *scheda, schedula, textus, scriptum, titulus – Blatt, Zettel, Text, Schrift(stück), In-, Aufschrift:* ORD. iud. Dei B 16,3 p. 686,17sqq. scribere debes in -i 'Pater noster' . . . et illae res, quae furtim ablatae sunt, in eadem -i scriptae esse debent. HINCM. Remig. 10 p. 290,11sq. ampullam, in qua -is continebatur sacri chrismatis. PONTIF. Rom.-Germ. p. 96ᵇ,49 induit eum *(episcopum benedicendum)* pontifex planeta et legit -em hunc modum continentem: *'eqs.'* MIRAC. Pirmin. 5 illum sinistram -im sumere studentem. THEOPH. sched. 3,60 p. 116,35 Th. imagines apostolorum, quae singulae teneant singulos -es in manibus. GESTA Trud. cont. II 4,5 ymagines . . . singula -ia sanctorum meritis testimonium perhibentia in manibus habentes. HERBORD. Ott. 3,34 adeo litteratus erat imperator, ut per se -es legeret ac faceret. *al. phylacterium scriptum – Schutzbrief:* EPIST. mag. (ed. B. Bischoff, Volk und Volkstum. 1. 1936. p. 231,11; cod. s. IX.[1]) -e, quod facit pro temtamenta diaboli vel frigoras. *?suffragium in schedula scriptum – ?Wahlzettel:* IOH. CODAGN. annal. a. 1222 p. 73,8 de . . . militibus tres fuerunt electi ad -ia. ACTA imp. Winkelm. II 1028 p. 690,25 congregatis sex hominibus per quamlibet compagnam electis ad -ia secundum formam capituli. **3** *epistola, relatus – Brief, Bericht (cf.* GLOSS. I 770,8 St.-S. in -i brievi. *al.):* **a** *gener.:* EINH. epist. 26 volumus, ut per -em nobis indicetis, qualiter . . . fuissent receptae *eulogiae.* FROUM. epist. 17 librum Boetii vestro -i a me vobis petivistis prestari. EKKEH. IV. cas. 95ᵉˣ· haec de mediis amborum . . . excerpseram -bus. RUODLIEB V 229 quam *(dicem)* super ut legit, ait: 'arbitror, hęc -is inquit'. *al.* **b** *publ.:* CAPIT. reg. Franc. 40,25 ut missi nostri, qui iam -es detulerunt de adnuntiatione, volumus, ut adhuc adducant de opere (49,4 totum . . . in -em mittat et ipsos -es nobis deferant *missi. cf.* FORM. Laudun. 2 p. 514,23). BENED. ANDR. chron. p. 174,10 cum quo *(manu)* -be scribebat. **c** *eccl.:* **α** *epistola apostolica – Apostelbrief:* EKKEH. IV. bened. I 42,7 Paulus . . . -bus tonat. **β** *epistola funebris, rotulus mortuorum – Todesanzeige, Totenrotel (cf.*

[Humperdinck]

Ph. Schmitz, Geschichte des Benediktinerordens. I. 1947. p. 289sqq.): HEITO Wett. 30 -bus ad diversos destinatis pro absolutione peccatorum intercessores quaerendo *(cf.* WALAHFR. Wett. 910sqq. *v. et p. 1572,28)*. WILH. HIRS. const. 2,57 p. 1125^{D} si . . . -is alicuius defuncti affertur et tabula ad convocandos fratres percutitur. CONSUET. Marb. 353 (Spicil. Friburg. X. 1965) sunt nonnullę congregationes non solum canonicorum, sed etiam monachorum, quę habent . . . fraternitatem nostram, ut, cum -is defuncti illorum ad nos vel ad illos nostra venerit, officium et missa geratur. LIBER ordin. Patav. 7,21 p. 1042,31 -ia, quae per congregationes mittuntur, ultra septimum diem mitti non differantur. *saepe. v. et l. 28.31.* **4** *summarium, epitome – Kurzfassung, Auszug:* HRABAN. epist. 32 p. 462,36 ne forte necessarium vobis foret in diversis voluminibus id quaerere, quod vos iam constat in -i exquisitum habere. EPIST. var. III 29 hoc autem brevitatis compendium servus vester ideo sumpsit, ut serenitas vestra . . . quasdam consuetudines ecclesiasticas in -i quasi in quodam enchyridion inclusas tenere possit. **5** *index, tabulae – Verzeichnis, Liste:* **a** *de personis:* **α** *iur. et publ.:* CHART. Sangall. A 7 p. 8,5 (a. 741) -e de illos homines (*cf.* TRAD. Weiss. 67 -e de mancipiis, quos Gerbaldus tradidit). CAPIT. reg. Franc. 25,4 nomina vel numerum de ipsis, qui iuraverunt, ipsi missi in -bem secum adportent (188,5 ut m. . . . inquirant, quanti homines liberi in singulis comitatibus maneant . . . nobisque per -em eorum summam deferant. 260 p. 274,30). *v. et l. 67.* **β** *eccl.:* EPIST. Bonif. 133 p. 272,2 ut omnium amicorum vestrorum nomina tam vivorum quam defunctorum . . . per -e ad nos diregere faciatis, ut . . . in . . . orationibus ipsos memorare debeamus (*cf.* CONSUET. Marb. 354 [Spicil. Friburg. X. 1965] nomina *fratrum* in -i ponimus). CONC. Karol. 21 p. 179,19 intromissus est ad -em sacerdotalis . . . quoetus. EPIST. var. II 5 p. 305,33 sunt . . . sex per -em deputati fratres sacram offerentes oblationem *(cf.* CONSUET. Eins. 10 p. 77,27 -e cantorum et lectorum seu servitorum pridie, antequam in capitulo recitetur, scribi debet. *al.)*. VITA Ioh. Gualb. 4 (MG Script. XXX p. 1106,26) suscepit ergo monasterium *abbas* . . . monachis . . . optantibus eius regimini subdi votumque suum per -e subscribendo firmantibus. **b** *de possessionibus, bonis (cf. O. Redlich, Die Privaturkunden des Mittelalters. 1911. p. 13sq.)*: LEG. Wisig. 4,3,3 p. 191,17 de omnibus rebus, quas pater reliquid, -is factus . . . testium suscriptione firmetur. LEG. Lang. p. 181,29 per omnes curtes nostras -bi facimus de omni territuria de ipsas curtes pertinentes. CAPIT. reg. Franc. 32,55 quicquid ad nostrum opus iudices dederint . . ., in uno -e conscribi faciant, et quicquid dispensaverint, in alio; et quod reliquum fuerit, nobis per -em innotescant. 95,14 de rebus, quae Hildegardae reginae traditae fuerunt, volumus, ut fiant descriptae per -es. CHART. Hersf. 38 p. 72,19 in isto -e continetur, quicquid beatus Lullus . . . acquisivit. HINCM. annal. a. 869 p. 98,21 -es de honoribus suis, quanta mansa quisque haberet, . . . deferre. FOLCUIN. Bert. 117 p. 634,18 -is de substantia et censu et dispensa domini Salvatoris. GREG. CAT. chron. I p. 286,29 -is de terris Sancti Marci. p. 290,11 -e de rebus predictis, quod fecit domnus Hugo abbas. *saepe.* **c** *de libris:* CATAL. biblioth. Lehm. I 49 p. 244,21 (a. 821/22) -is librorum, qui sunt in coenobio Sindleozes-Auva, facta anno VIII. Hludovvici imperatoris. LUP. FERR. epist. 1 p. 8,31 in -i voluminum vestrorum. CONSUET. Trev. 43 p. 55,6 armarius -em prioris anni legat et libros, quos singulis dederat, . . . recipiat. *al. v. et l. 63.* **d** *de thesauris, vestibus:* CAPIT. reg. Franc. 259,1 ut missi nostri . . . ecclesiae . . . thesaurum ac vestimenta seu libros . . . inbrevient et -es nobis reportent. **e** *de rebus iurisdictionis et administrationis:* CAPIT. reg. Franc. 90,3 comes . . . notarium suum scribere faciat, quanti ad se proclamassent vel quantas iustitias factas habent, ut . . . per ipsa -be cognoscere valeamus, utrum ad se proclamasset aut non. 273^{B},19 ut unusquisque comes de comitatu suo omnia mercata inbreviari faciat . . . et ipsum -em . . . nobis adportet. IOH. METT. Ioh. 73 quaecumque . . . expendit, summam eorum in -e notatam abbati post ebdomadam . . . reddidit. **6** *conspectus divini officii – Übersicht über die kirchlichen Tagzeiten (cf. L. Eisenhofer, Handbuch der Liturgik. I. 1932. p. 87sq.)*: **a** *strictius:* CONSUET. Trev. 43 p. 60,18 -is semper sexta feria componatur et ab armario leciones terminentur. WILH. HIRS. const. 2,23 p. 1072^{B} -em faciat *suffraganeus praecentoris* de litania et responsorio et aliis obsequiis. **b** *latius i. q. divinum officium – kirchliche Tagzeiten:* WILH. HIRS. const. 2,2 p. 1041^{A} quandocunque . . . nomen eius *(abbatis)* fratres in -i recitari audierint. 2,18 p. 1061^{C} ad illam *percussionem tabulae*, quae fit propter -em. LIBER ordin. Rhenaug. p. 49,9 -is in martirologio perlegitur. p. 103,2 recitatur -is de divino officio. *fort. i. q. responsorium parvum – viell.: kleines Responsorium (cf. LThK.* ^{2}*VIII. p. 1251sq.)*: CHART. Rhen. med. III 631 p. 480,35 (a. 1238) cantabitur -is, quam composui in honore b. Barbare in festo eiusdem. **7** *libellus collectaneus – (kleine) Zusammenstellung:* LEX Raet. Cur. add. p. 444,21 omnis presbiter habeat -em istum semper haput se et in unoquoque mense duas vices legat eum coram omni populo. CAPIT. reg. Franc. 50$^{tit.}$ -is capitulorum, quam missi dominici habere debent ad exercitum promovendum (72$^{tit.}$ -is c., quibus fideles nostros episcopos et abbates alloqui volumus et commonere). **8** *instrumentum – Urkunde:* **a** *decretum, diploma, privilegium – Erlaß, Diplom, Privileg:* TRANSL. mart. Benev. 55 (MGLang. p. 575) princeps . . . descriptis -bus urbem concedit. DIPL. Heinr. II. 129 -e recordationis de decima, que fecit Heinricus rex. DIPL. Conr. II. 266 per hanc -em iterum mandamus, ut . . . abbatiam nostram . . . non laceretis. DIPL. Karoli M. 224 p. 301,25 (spur. s. XII.^{1}) volumus . . . res . . . episcopi . . . in alio -i determinatas a cunctis possessionibus fratrum sequestrari. GREG. CAT. chron. II p. 85,30 per iuditium ipsorum iudicum reinvestivit *papa* me de ipso castello ac fecit -e testatum. CHART. ord. Teut. (Hass.) 17 dux Baiuvarie omnibus hoc -e visuris salutem. *al. v. et p. 1571,18.* **b** *statutum ad disciplinam vel administrationem publicam spectans, praescriptio officialis, constitutio, pactum – polizeiliche oder administrative Verordnung, Bestimmung, Dienstanweisung, Verfassung, Vertrag:* LEG. Lang. p. 192,12 quae superius scripta tenentur, in edictum scribantur et ista capitula dua de subtus in -e previdimus statuere. ANNAL. Ianuens. I p. 215,9 faciamus *(sc. consules)* -e, ad quod omnes cives . . . iurent stare in nostra ordinatione de pace componenda (*cf.* CONST. I 291 p. 405,46 firmam tenere pacem, sicuti in ipso -e pacis continebatur). CONST. I 309,3 p. 438,9 quod . . . capitula ponent *consules Papiae* . . . in -i vel -bus. ANNAL. Ianuens. II p. 60,15 fuit per emendatores -ium constitutum, ut Ianuensis potestas esset aminiculo rectorum VIII suffulta (ACTA imp. Winkelm. I 283 p. 258,5 e. -is seu statutorum civitatis). CHART. Ital. Ficker 196^{B},3 p. 247,18 in . . . -ę concordie et societatis. IOH. CODAGN. annal. a. 1219 quedam populi capitula . . ., que rectores civitatis populi in -i communis esse mittenda volebant. CONST. II 394,17 quod potestas civitatis . . . et capitaneus populi . . . iurent servare omnia pacta habita cum . . . rege . . . et hoc ponatur in constituto et in -i potestatis et in -i omnium officialium . . . et quod in -i consulum ordinis maris dictum comune mitti faciet *eqs. al.* **c** *litterae iudiciales – gerichtliches Schreiben, gerichtliche Urkunde:* LEG. Wisig. 5,5,3 -em det ille, qui conmendata susceperat, et prebeat sacramentum, quod nihil exinde suis profuisset conpendiis (FORM. Andec. 15 -e sacramenti, . . . quos presentibus ingressus est homo . . . in basileca . . .; iuratus dixit: '*eqs.*' FORM. Turon. 41 iudicium vel -e sacramentorum . . . protulit ad relegendum. *al.*). CHART. Ital. Ficker 2 p. 4,3 unam notitiam -is iudicati . . . scripsi ego . . . notarius (DIPL. Otton. I. 398 p. 541,33 -is scriptum iudicatum, qualiter *eqs*). TRAD. Frising. 143^{b} contentio . . . pervenit usque ad palatium domni regis acceptum -em et perduxit ante missos domni regis . . . et ibi definitum est. 197 p. 188,18 -em commemoratorium de causa sanctae Mariae . . ., quomodo Atto episcopus interpellavit (DIPL. Otton. III. 278 p. 700,4 ex decreto iudicum et per imperialem pręceptionem -em c. factum, qualiter orta est contentio. p. 703,22 hunc -em memoratorium. p. 703,37 scriptor huius -is commemorationis). GREG. CAT. chron. II p. 150,3 Rusticus . . . confirmavit

[Humperdinck]

-e victoriale, quod . . . papa exhinde fieri precepit. *al.* **d** *charta (privata) – (Privat-)Urkunde (cf. O. Redlich, op. cit. p. 27sqq.; Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 77², II. p. 84³):* VITA Boniti 35 (MGMer. VI p. 136,23) ipsi, quod voluntas . . . Domini foret, per scriptos probaverunt -es. LEX Raet. Cur. 10,7 si quis homo mortuus fuerit et -is scriptus aut de fisco aut alios debitores suos dimiserit, . . . per illos -es . . . ipsa debita . . . nec nullus homo inquirere non potest. TRAD. Frising. 16 -em commemoratorii de illa traditione (143ª -em commemoratorium cartulae traditionis. 213ª. 410). FORM. Sal. Bign. 5 -em in vicem vendictione, qualiter vendedit *eqs.* LEG. Lang. p. 224,2 si . . . donavi aliquid per -e aut per praeceptum. CHART. Tirol. 13 p. 10,9 scripsi -e recordationis de dotis et decimis (TRAD. Welt. 19 -e r., qualiter *eqs.* CHART. Carinth. I 79. *al.*). LEG. Lang. p. 212,11sq. inconveniens . . . consuetudo extitit, ut, quisquis voluisset, si nosset, scribere (-ret *8*) -em . . .; amodo autem decernimus, ut soli notarii -em scribant sicut et cetera munimina, et quiscumque deinceps -bis fuerint absque notarii subscriptionem ostensus, nullam retineat firmitatem. CHART. Ital. Ficker 21 p. 26,43 ipsum -bem et ipsa cartula offertionis . . . relecta est. DIPL. Otton. I. 353 p. 487,19 -e de ipsa investitione, quam fecit Itto missus . . . imperatoris cum Transmundo . . . de rebus monasterii. DIPL. Otton. III. 339 p. 767,41 unam falsissimam -em refutatoriam. p. 768,4 -em ad manus collationem perducere. HUGO FARF. opusc. hist. p. 64,23 refutavit *comes* medietatem curtis . . ., unde -em testatam habemus. LEG. Lang. p. 598ᵇ,33 trade per hanc pergamenam -em receptorium de una pecia de terra. CHART. Bund. 1092 p. 51,39 de quibus *(denariis)* sunt hodie plura alia -ia et condempnationes tradita. *saepe.* **e** *eccl.:* **α** *spectat ad reliquias sanctorum i. q. litterae testimoniales, authenticae – Echtheitsbescheinigung, 'Authentik' (cf. O. Redlich, op. cit. p. 73sq.; LThK.² I. p. 1126):* ANGILB. eccl. Cent. 2 p. 175,45 de quibus *(reliquiis)* certi sumus et a . . . sanctissimis viris *(sc. archiepiscopis sim.)* -es recepimus. TRANSL. Wandr. (MGScript. XXX p. 818,23) de aliis . . . sanctis, quorum -es legi non potuerunt. CATAL. thes. Germ. I 57,22 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) reliquie aliorum quorundam sanctorum, cum quibus -es non inveniuntur. ROB. TOR. chron. a. 1158 p. 508,34 repositum est iterum corpus beati . . . Auberti . . . et vetus -e cum novo, in quo indicatur, sub quo anno . . . repositum fuit . . . corpus. METELL. Quir. 22,23 dum panderent capsam -emque tollerent. *al.* **β** *charta professionis – schriftliches Gelöbnis (cf. E. Tomek, Studien zur Reform der deutschen Klöster. 1910. p. 241sq.):* WILH. HIRS. const. 1,74 p. 1002ᶜ hoc unusquisque *novicius,* ut ad gradum perlegerit in -i sua, statim ipsam -em ponit super altare iugiter ibi reservandam. **f** *nota, imbreviatura – Aufzeichnung, Imbreviatur (cf. O. Redlich, op. cit. p. 61):* GESTA Bert. 3,9 comes vero dedit nobis in concambium viginti libras . . . de -i Leonii notarii, quas et privilegio suo perpetuo habendas confirmavit. **g** *exemplar – Ausfertigung, Kopie:* CONC. Karol. 19ᴳ,3 domnus noster . . . Tasiloni . . . culpas . . . indulsit . . ., unde tres -es ex hoc capitulo uno tenore conscriptos fieri praecepit *eqs.* DIPL. Otton. II. 209 comites nostros . . . aliosque complures, quos ipse abbas . . . in -e suo . . . notatos secum tenet. CHART. Tirol. 427 p. 224,13 ego Albertus . . . notarius . . . ex suprascriptis omnibus unius tenoris duo -ia rogatus scripsi. CHART. Bund. 583 actum Tirano; unde duo -i unius tenoris rogati sunt. CHART. Tirol. 1013 p. 66,1 inde duo -ia conscribi et sigillis . . . conroborari. 1183 p. 228,9 plurima -ia in uno tenore scripta. CHART. Tirol. notar. 302 p. 201,12 duo -ia dicte finis me scribere rogaverunt. CHART. Scheftl. 24 p. 27,39 duo -ia in una tenore fieri. *persaepe.*

II *translate i. q. condicio vilis – geringe Stellung:* EGBERT. fec. rat. 1,1026 Deus . . . nobilitans hominem ratione et divite sensu, dans mutis -iora quidem et servire priori.

adv. **breviter.** **1** *de tempore:* **a** *brevi (post), mox – in kurzem, bald (darauf):* ANNAL. Mell. Claustr. I p. 612,44 Herimannus -r mortuus. CHART. Carinth. V 236 ab abbacia erit forte -r recessurus. **b** *parvo temporis spatio, celeriter – in kurzer Zeit, rasch:* WIPO gest. 15 rex . . . Tusciam sibi -r subiugavit. **2** *de dictis et scriptis:* **a** *succincte – kurz:* ALDH. epist. 4 p. 481,17 compendiose et -r enucleabo. BEDA hist. eccl. 3,27 p. 191,19 ut -r (-biter *C*) dicam (EPIST. Alcuin. app. 2 p. 487,37 quia sacerdotes estis, dicamus -r [-biter *cod.*]. WALAHFR. carm. 38,96 dum . . . -r . . . pudet dixisse, quod . . . sit dignum . . . poemate longo. *al.*). HRABAN. epist. 57 quae . . . -ius . . . annotare studui. GODESC. SAXO theol. 6 p. 132,10 id inserentes aperte et lucide -rque et optime. THANGM. Bernw. 5 forenses causas et oppressorum negocia -r examinabat *Bernwardus.* 19 -r strictimque . . . pauca contexuit. EPIST. Meginh. 41 p. 245,37 en longius et -ius, quam vellemus, paternitati vestrę respondimus. STATUT. ord. Teut. p. 45,6 de quibus se expediant . . . -r et submisse. CHART. episc. Hild. II 1059 cum pratis et silvis et -r omnibus attinentiis. *persaepe.* **b** *carptim, ex parte – auszugsweise, teilweise:* COD. Karol. 70 p. 600,33 Romana ecclesia non -r, sed totum sanctum et venerabile quartum Calcedonense *concilium* complete amplectens.

***brevitarium** (brebi-) *vel* **-us,** -i *n. vel m.* (*cf.* breviarium *et* *brevitare) *documentum scriptum – schriftliche Unterlage:* CAPIT. reg. Franc. 33,1 si tale aliquit esset, quod ipsi *(missi)* per se cum comitibus provincialibus emendare . . . nequivissent, hoc . . . cum brebitariis suis ad suum *(sc. imperatoris)* referent iudicium.

brevitas, -atis *f. script.:* pr-: *l.* 57. briv-: *l.* 66.

I *proprie:* **A** *strictius i. q. mensura brevis – kurzes Maß, Kürze:* **1** *de statu corporali:* **a** *de partibus corporis:* ALBERT. M. animal. 1,370 propter sui parvitatem et -em, propter quae sufficienter expandi non potest par *primum nervorum.* 4,34 propter -em *orificii stomachi.* 23,46 immoderata -s *colli falconis* vituperatur. *ibid. al.* **b** *de rebus:* WALAHFR. Gall. 1,27 tabulam, quam propter sui -em . . . abicere voluerunt (*sim.* VITA Galli II 1207). **2** *de tempore:* **a** *gener.:* PAUL. DIAC. carm. 18,12 non sivit -s *temporis* . . . obponere peltam. OTLOH. prov. B 33 (ed. W. C. Korfmacher. 1936) -s vitae praesentis. ANON. Has. 17 erat autem in omni divino servitio amator -is *episcopus* semperque malebat missam brevem quam mensam. CHART. Pomm. B 271ª evanescunt sub -e, que geruntur in tempore. THEOD. CERV. chirurg. 2,22 p. 152ᴱ fractura . . . diversificatur . . . in -e et tarditate restaurationis. *al.* **b** *iur.:* SUMMA dict. Saxon. 7,3 p. 225,29sqq. omnes inducie . . . sunt taliter moderande, ut nec earum -s reum de iure provocet, ut appellet *eqs.* **c** *comput.:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 11,6 plurimae . . . -is noctes aestate . . . habet *Brittania* . . ., hoc est sex solummodo aequinoctialium horarum. **d** *mus.:* IOH. GARL. mus. mens. I p. 97ᵇ,1 modus est cognitio soni in acuitate et gravitate secundum longitudinem temporis et -em. LAMB. mus. quadr. p. 252ᵇ,24 secundum modum *consideratio musicae* . . . est longitudo seu -s cantus secundum mensuram. ANON. mus. Sowa 1ᶜ p. 65,29 quociensconque caudas eis *(semibrevibus)* apponimus, longitudinem representant, si autem invenias sine caudis, . . . -em. *v. et p. 1576,18.* **3** *de dictis et scriptis:* **a** *dictio vel scriptio stricta – knappe Ausdrucksweise, kurze Darstellung (de re v. p. 1575,18):* ALDH. virg. I 35 p. 280,4 -is compendio plura praetereo (WALAHFR. Gall. 2,9 ut . . . -is [pr- 3ᵇ] c. succincta . . . lectoribus onerosa non fiant. *v. et p. 1577,16*). EINH. Karol. prol. p. 1,4 vitam . . . Karoli . . ., quanta potui -e, conplexus sum. HRABAN. epist. 4 dum -i studerem et tamen ipsarum rerum veritatem patefacere vellem (RIMB. Anscar. 19 p. 44,9. *al. cf.* DIPL. Conr. II. 83 p. 113,12 -is studio). CONC. Karol. 44ᴮ p. 530,1 quantum epistolaris -s rite permisit (CHART. Solod. 24 p. 25,27). WALAHFR. Wett. 133 quae cuncta sub ista non possum -e sequi (ANDR. BERG. hist. 11 his . . . s. bri-e rei veritas transcurris. *al.*). HRABAN. epist. 28 p. 443,24 ne longitudo librorum fastidium lectori faceret, immo -s ad singula discutienda acutiorem redderet. DIPL. Otton. II. 232 p. 261,4 ordinis -e descriptionis expressi diligens observatio. ANON. Has. 2 p. 254,35 antecessorum suorum sessiones et obitus dulcisona -e comprehendit *episcopus.* ADALB. SAMAR. praec. dict. p. 50,8sq. (ed. F.-J. Schmale.

[Humperdinck]

1961) gignit obscuritatem -s, tedium parit prolixitas; tunc ergo est laudabilis -s, si ob eam non generetur obscuritas. ARCHIPOETA 9,18,4 utimur -is via. HIST. peregr. app. p. 173,7 succincta -e. CHART. Brixin. 91 quorum nomina pro -e litere sunt pretermissa. *saepe.* **b** *opusculum – kleines Werk:* BURCH. URSB. chron. p. 114,2 que *(signa)* longum esset . . . huic -i annectere. **c** *index – Verzeichnis:* FOLCUIN. Bert. 63 abbas . . . villas ad fratrum usus pertinentes . . . tali iussit -e *(antea:* breviatio) describere. **B** *latius:* **1** *parvitas, exiguitas – Kleinheit, geringe Zahl:* **a** *de ambitu, extensione:* PAUL. DIAC. carm. 9,25 plura loqui invitam -s *(sc. spatii monumenti, cf. notam ed.)* vetat inproba linguam. WALTH. TER. Ioh. 14 p. 1149,41 pre multa qua circumscribitur *sarcophagum* -e nullatenus aptum esse. CHRON. Mont. Ser. a. 1174 p. 155,30 destructo veteri sanctuario, quod pro sui -e congregacioni erat inconveniens. **b** *de numero:* RUOTG. Brun. 32 ut pro -e dierum suorum gregi sibi commisso dona perhennia confirmaret. **2** *compendium operae – Ersparnis an Mühe, Bequemlichkeit:* WILH. HIRS. const. 1,58 nunquam . . . lignum aliquanto maiusculum . . . causa alicuius -is circumeat.

II *translate i. q. vilitas – Dürftigkeit:* ANNAL. Ianuens. II p. 3,16 commendabile opus . . . emulans . . ., licet -e sensus ad hoc insufficiens videar.

***brevito,** -are. *breviter pronuntiare – kurz aussprechen:* ALCUIN. carm. 118,2 -atur (breviatur *cod. a. corr.*) sillaba iure.

***breviusculus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. schedula – (kleiner) Zettel:* WILH. HIRS. const. 1,2 p. 935[B] nomina singulorum *noviciorum* in totidem -is per eosdem scripta cucullis singulis a dorso exterius . . . assuuntur *(cf. p. 1572,11).*

***breumagister** (pr-), -i *m. in nom. propr. i. q. magister braciatorum – Braumeister (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 462):* TRAD. Garz. 83 (s. XIII.[med.]) testes sunt . . . de civibus . . .: P-r cum duobus filiis *eqs.* 87 quidam civis de Muldorf nomine P-r donavit *eqs.*

***brewirarius** (pr-), -i *m. (theod. vet.* briuwer, *cf. M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch. I. 1872. p. 357) braciator – (Bier-) Brauer:* CHART. Raitenh. 174 (a. 1245/47) acta sunt hec . . . coram hiis testibus: . . . Perhtoldo p-o, Alberone *eqs.*

***brezetella** (pr-), -ae *f. (theod. vet.* brezzitella, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1377) crustula (figuram brachiorum connexorum praebens), spira – Feingebäck (in Form verschlungener Arme), Brezel:* COMM. Hor. sat. 2,4,48 (Cod. Sangall. 868 p. 180; s. XII.) crustula: bonus panis, fladones, p-e. *cf.* brachiolum, *brecilla. *Humperdinck*

1. bria, -ae *f. mensura (vini) – (Wein-) Maß:* CAES. HEIST. hom. I p. 131[b] ebrietas est excessus divinae contemplationis, quia mentem humanam extra -am, id est supra mensuram, ducit proprie conditionis. ALBERT. M. bon. 264 p. 152,40 modum in cibo ponit . . . sobrietas, quasi ⌊sub -a⌋ (⌊⌋ sobria *PB*), quod est mensura. p. 152,43 unde etiam dicitur ebrium, non quod multum potet, sed quando est extra hanc -am sive mensuram. summ. theol. II 18,121,1,4,1 p. 391[a],22 Latine dicitur ebrius, qui extra mensuram bibit, quia βρία Graece, Latine dicitur mensura. *ibid. al. v. et l. 64.*

2. *bria *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* pia mater, *cf. Diefenbach, Gloss. p. 81[b]) meninga – Hirnhaut:* GLOSS. III 353,45 St.-S. -a hirnhut.

*?****brianía** *subst. (orig. inc.) species fungi – Pilzart:* MAPPAE CLAVIC. 277 oia (gloss.: alii sehum marinum, alii -a . . ., fungus est rotundus).

***brians,** -antis *subst. (cf.* 1. bria) *scyphus – Becher:* ALBERT. M. pol. 8,3[b] p. 774[a],1sq. ebrietas . . . vocatur hic, non quae excedit briam . . ., sed vinum bibulum de -e dicitur hic ebrietas; est autem -s, ut dicit b. Augustinus *(loco inc.)* scyphus proportionatus homini ad bibendum (*cf.* summ. theol. II 18,121,1,4,1 p. 390[b],25). summ. theol. II 18,121,1,4,1 p. 391[a],7 generaliter non potest *ebrietas* definiri per mensuram -is.

***bricco** (brikko) *subst. (cf. francog. vet.* bric(on), *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 521) homo nequam vel stultus – nichtsnutziger, einfältiger Mensch:* NOTA cod. Monac. 8109 p. 21[r] Gerhart nota de monacho cito, ne sis follis et brikko.

*?****bricius,** -a, -um. *(cohaerere vid. c.* brisare, *ital.* briciare) *fragilis – zerbrechlich:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 173,10 -us fragilis. *cf. ThLL. s. v.* brisilis.

***bricola,** -ae *f. (ital.* briccola *a lang.* *brihhil, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 598) tormentum – Wurfmaschine (cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. II. [2]1889. p. 392):* ANNAL. Ianuens. III p. 100,13 illud *castrum* expugnando cum -a, trabuchis et aliis machinis . . . circumstetit *Manfredus.* p. 120,22 -as . . . in ripa Sagone statuerant. p. 120,24 parata fuit . . . quedam -a in navi una. p. 121,31.

***bricon** *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* phrygia, *ut opinatur ed.) scolopendrium – Hirschzunge (Scolopendrium vulgare Sm.):* GLOSS. IV 363,23 St.-S. -on hirzzeswurz.

*?****brictatus,** -a, -um. *(cohaerere potest c. ital.* briciare, *nisi subest nomen plantae) ?contusus – ?zerstoßen:* TRACT. de aegr. cur. p. 385,8 rutam, capillum, satureiam -am tere cum oleo.

briçus *v.* obryzus. **briena** *v.* bryonia.

***briga,** -ae *f. (ital.* briga) *lis, rixa, contentio – Streit(igkeit), Zank, Auseinandersetzung:* ACTA imp. Stumpf 140 p. 185,18 (a. 1159) ita quod . . . archidiaconus et prepositus nullo unquam tempore movebunt litem vel controversiam vel -am aliquam facient *eqs.* (CHART. Ital. Ficker 306 nullam l. vel repetitionem vel -am facere. 442 p. 451,2. *al.*). 524 p. 730,31 si -a vel contentio eis . . . apparuerit (CHART. civ. Erf. 305 p. 197,17 si super articulis supradictis c. sive -a inter nos et ipsos . . . fieret). CHRON. Reinh. a. 1207 p. 572,19 dies diffinicioni -e prefixa. ANNAL. Ianuens. II p. 71,13 -a inter ipsum Drudum et ipsos Ianuenses orta fuit. COD. Wang. Trident. 66 p. 145,22 aliqua -a de eo castro. SALIMB. chron. p. 644,23 quia de industria vadunt querendo -am, ideo inveniunt eam.

***brikko** *v.* *bricco.

*?****briky** *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c.* ὑδερική, *cf. H. Simonsfeld in nota ed.) species morbi, fort. i. q. dysenteria – Krankheitsart, viell.: Dysenterie:* CHRON. Ven. Alt. p. 107,22 defunctus est Eraclius imperator in infirmitate -y, hoc est disenteria.

brina *v.* pruina. ***brinna** *v.* *brenna.

***brinnatus** *v.* *brennatus.

***briolium** *v.* *brogilus. **brionia** *sim. v.* bryonia.

*?****brios** *subst. (cf.* 1. bria*?) ?mensura – ?Maß:* ANON. mus. Sowa 2[a] p. 77,7 esse -os (gloss.: id est mensura) vera datur istis. p. 85,16 tercia que sequitur superare -os reperitur.

brisa *v.* bursa.

***brisaca** (bi-) *f. (orig. inc.) viola – Veilchen (Viola L.):* ALPHITA I p. 280,40 -a (bisaca *var. l.*), viola idem, molli idem.

brisca (bre-), -ae *f. (ital.* bresca, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 595) favus – Wabe:* WILH. SALIC. chirurg. 5,10 p. 361[A] mu, id est bresca apum cum caera.

***briscella** *v.* *brecilla.

briscone (frisgone) *subst. (cf.* 1. bruscus, *pedem.* briscom, *v. André, Lex. bot. p. 57) ruscus – Mäusedorn (Ruscus aculeatus L.):* GLOSS. III 472,7 St.-S. frisgone hules. 494,28 -e hulis boum. *v. et* 1. bruscus.

***briseca** *v.* *bracisa.

***Brisgaviensis** (Priscari-), -is *m.* (Brisgavia) *denarius in Brisgavia excusus – im Breisgau geschlagener Pfennig (cf. F. Wielandt, Der Breisgauer Pfennig und seine Münzstätten. 1951. p. 95qq.):* CHART. Trudp. 14 (ZGeschOberrh. 30 p. 98,19; a. 1213) pro viginti caseis, quorum quilibet debet valere duos Priscarienses.

***brisiatus,** -a, -um. *(subesse vid.* *frigiatus) *?limbo pretioso ornatus – ?mit Zierbesatz versehen:* SIGEBOTO Paulin. 4 p. 913,5 visa est camisia sua *(sc. Paulinae)* mira

[Sroder]

laxitudine follicata et seculari vanitate -a ad siccandum in sole expansa.

***brisica** *v.* *bracisa. ***brisilium** *v.* *brasilium.

brissica *v.* brassica.

Britannica (Bretoni-, Britta-, -ani- *sim.*), -ae *f. usu attrib.: l. 8sq.18.21.*

1 *hydrolapathum – Wasserampfer (Rumex aquaticus L., cf. André, Lex. bot. p. 58):* Botan. Sangall. 16,2 herba Bretanica tusa cum vino . . . dabis ei bibere. 16,7 herba Bretonica ius in aures mittis. Dynamid. Hippocr. 2,70 -ae, id est betae agrestis, sucus omnia vulnera oris curat. Gloss. med. cod. Trev. p. 174,11 Britt-a, beta agrestis. Alphita II p. 26,28 -a (Brittanica *Diosc. lat. 4,2*) herba est folia habens similia lappacio agresti. *al.* **2** *?beta – ?Mangold (Beta vulgaris L.):* Gloss. III 569,14 St.-S. -anica vel beta bizza *(cf. Ahd. Wb. I. p. 1010).* **3** *verbascum – Königskerze (Verbascum thapsus L., cf. G. Pritzel – C. Jessen, Die deutschen Volksnamen der Pflanzen. 1882. p. 429sq.):* Gloss. III 585,32 St.-S. herba -a himelbrant. 588,28 Britt-a himilprant. **4** *elleborus – Nieswurz (Veratrum album L., cf. G. Pritzel – C. Jessen, op. cit. p. 427sq.):* Gloss. III 558,31 St.-S. herba -anica (betanica *b*) hemewrz.

***britisca** (bret-, bert-, belt-, balt-, -tes-, -tres-, -tenes-, -scha *sim.*), -ae *f. (ital. vet.* bertesca *sim., francog. vet.* bretesche, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 538)*

castellum ligneum (ad defensionem aptum) – hölzernes (Verteidigungs-)Kastell (cf. A. Schultz, Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger. II. ²1889. p. 365): Annal. Ianuens. I p. 51,12 reliquas . . . partes, quas muri ambitus non contexerat, . . . frequentibus breteschis . . . munierunt. p. 238,27 nostra galea ivit ad quandam bretescam (betrecham *cod.*). Bernh. Mar. annal. a. 1156 p. 243,14 circumierunt totam urbem Pisanam . . . ligneis turribus et castellis et -schis. Ioh. Tulb. gest. 8 (MGScript. XXXI p. 686,6) proiecerunt *Saraceni* ignem super bertrescas nostras (*sim.* Liber duell. Christ. 8 [MGScript. XXXI p. 687,16] bertenescas). 12 (ibid. p. 690, 29) diruerunt *pagani* fossatum et v bertrescas (*sim.* Ioh. Codagn. gest. 14 p. 489,2 baltreschas. Albert. Mil. temp. 120 p. 488,4 bertreschas). 18 (ibid. p. 698,23) pagani . . . proiecerunt ignem super bertrescas (*sim.* Ioh. Codagn. gest. 22 p. 501,25 ad baltescas). Ioh. Codagn. annal. a. 1199 p. 25,33 fossatum munierunt *Cremonenses* cariolis . . . et gladiis et beltreschis et predariis et trabuchis. p. 26,14 Cremonenses super cariolas et bertreschas in ripa fossati et intus stantes. *al.*

britla *v.* brittola. ***britta** *v.* *bluta.

Brittannica *v.* Britannica.

brittola, -ae *f. vel raro* ***brittolus**, -i *subst. script.:* pretula: *l. 53.* percula: *l. 55.* -t(t)ul-: *l. 54.* -tl(a): *l. 52.*

porrum sectivum – Schnittlauch (Allium Schoenoprasum L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 206sqq): Capit. reg. Franc. 32,70 volumus, quod in horto omnes herbas habeant: id est . . . britlas, porros. 128,37 de herbis hortulanis: id est . . . cepas, scalonias, -os. Gloss. III 109,10 St.-S. pretula snitelŏch. 486,24 -ula snitelouch. 494,24 britula snidilouh. 544,19 percula snitloich. *ibid. al.*

brivilegium *v.* privilegium. **brium** *v.* bryon.

***briura** *v.* *biura. ***brixillium** *v.* *brasilium.

*?****broacya** *subst. (orig. inc.) species pici – Spechtart:* Albert. M. animal. 7,36 dicitur quidam modus meropis -a.

***broca** (-cha), -ae *f. (francog. vet.* broche *a* broccus, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 543sqq.)* **1** *obturamentum – Zapfen (cf.* Gloss. III 400,26 St.-S. scilanz zapfo -a): Chart. Hans. I 745 p. 260,4 (a. 1274) qui . . . lagenam cervicie emerit ad -am trahendam, solvet II den. de eadem. *per compar.:* Wilh. Salic. chirurg. 1,11 p. 307ᴰ per crustas . . . existentes in palpebris ad modum -arum. **2** *fibula, acus – Klammer, Nadel:* Chart. Hans. I 432 p. 144,25 (a. 1252) torsellus pannorum . . . si -chis affixus, II den. *debet.*

***brochus** *vel* **-um**, -i *m. vel n. (orig. theod. ut vid.) ?vapor – ?Brodem:* Hildeg. phys. 7,19 lupum in aqua coque . . . et caput furentis in broch (bruden *G*) eiusdem aquae lava oculis . . . ligatis, . . . quia, si de -o illo corpus eius intraverit, magis furit.

brocus *v.* bronchus.

***brodarius**, -i *m.* (*cf. ital.* brodo) *coqui adiutor, iuscellarius – Küchengehilfe, Suppenkoch (cf. B. Rusch, Die Behörden und Hofbeamten der päpstlichen Kurie des 13. Jhs. 1936. p. 113.116):* Ord. canc. pap. 3,5,13 similiter fit de coquo, portario et -o (*sim.* 3,5,22.23). Catal. fam. pap. p. 199ᵇ Iacobellus -us I *viandam recipit,* Bardellus -us I *eqs.*

***brodettum** (-etum), -i *n.* (*ital.* brodetto, *cf.* *brodium) *sorbitio ex iusculo carnium et additamentis confecta – aus Fleischbrühe mit Einlagen bereitete Suppe:* Wilh. Salic. chirurg. 2,3 p. 329ᶜ dentur *patienti* . . . brodia carnium . . ., mica panis condita cum dictis brodiis cum ovis in modum -i. 2,9 p. 333ᶜ in quarum carnium brodio fiat huic infirmo panata aut ptissana aut -etum.

***brodialis**, -e. **1** *adi.: in modum iusculi praeparatus, liquidus – wie Brühe zubereitet, flüssig:* Thadd. Florent. cons. 12,35 utatur *patiens* vitellis ovorum . . . in . . . aqua coctorum, non tamen cum brodio debet vitare et cum carnibus et omni cibo suo -i (19,23 caveat ab omnibus cibis universaliter -bus et utatur eis in sicca substantia. 153,39). **2** *subst. neutr.: cibus in modum sorbitionis praeparatus vel liquidus – wie Brühe zubereitete, flüssige Nahrung:* Wilh. Salic. chirurg. 1,10 p. 307ᴮ comedat *patiens* carnes assatas . . ., -ia vitet et elixata.

***brodium**, -i *n.* (*ital.* brodo *a germ.* *brod, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 550sqq.)* **1** *strictius i. q. iusculum, sorbitio – (Fleisch-)Brühe, Suppe:* **a** *in univ.:* Wilh. Rubruqu. itin. p. 277,4 dabant nobis carnes . . . et de -o ad mensuram bibere *eqs.* Albert. M. animal. 3,137 -um (*p. 520ᵃ,8* οἱ . . . ζωμοί), in quo decoquitur caro animalis habundantis in pinguedine . . ., non coagulatur forti coagulatione. euch. 3,2,1,11 p. 287ᵃ,2 quae citius . . . nutriunt, quae sunt panis . . . et -a sive iura carnium recentium *eqs.* Albert. M. (?) animal. quaest. 12,13 p. 232,73sqq. -um vel ius animalis melancholici carnis durae melius est -o animalis carnis mollis, ut cervi . . . -um melius est quam porci. *al. per compar. vel in imag.:* Arteph. secret. p. 45 in hac putrefactione in hac aqua primo apparet nigredo sicut -um sagiratum *(sic?)* piperatum. Albert. M. Is. 65,4 p. 611,24 aqua, quae -um immundissimorum fuit *(cf. Vulg. lev. 11,34) eqs.* **b** *de liquore infirmos adiuvante:* Ioh. Platear. simpl. med. p. 13bᵛ crocus orientalis . . . pulverizetur et in -o, si caro coquatur in aqua vel vino vel aceto, distemperetur in fine decoctionis. p. 18bᵛ leucophlegmaticis valet *pulvis* ad perseverationem . . . cum ovo sorbili datus in -o vel cum iuscello. Matth. Platear. gloss. p. 381ᴴ offeratur *patienti* -um gallinae *eqs.* (Gloss. Roger. I A 1,27 p. 569,17). Petr. Hisp. chirurg. 65 patiens comedat panem . . ., -um carnium et caulium. Albert. M. animal. 22,148 si hoc animal *(sc. vulpes)* . . . coquatur et in -o . . . paraliticus balneetur, confert. *al. v. et l. 13sq.* **2** *latius i. q. liquor iusculi similis – einer Brühe ähnliche Flüssigkeit:* Turba phil. 10 miscete et coquite . . . in leni igne, donec -um fiat saginato simile . . ., quousque coaguletur et nummi fiant. *fort. add.:* Tract. Micrer. p. 92,43 aqua -i rubei.

broel stipulamen priul (prul *a*) vel septum, in quo animalia agrestia manent clausa Gloss. IV 182,36sqq. St.-S.

***brogilus** *vel* **-um**, -i *m. vel n., saepius* ***broilus** *vel* **-um**, -i *m. vel n. (f.* -a: *p. 1585,29.31) (gall.* *brogilos *a* broga, *cf. francog. vet.* broil, bruil, *inde ital. vet.* brolo, *theod. vet.* bruel, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 555sqq.) script.:* proil-: *p. 1585,42.* proli-: *p. 1585,16.* pruol-: *p. 1585,9sq.* prul-: *p. 1585,26.* Plural(is, -ium): *p. 1585, 35sq.* blol-: *p. 1585,20.* blul(a): *p. 1585,29.* b(r)osl-: *p. 1585,27.* brioli-: *p. 1585,60.* brulli-: *p. 1585,24.* Brul(ari)-: *p. 1585,34sq.* broyl-: *p. 1585,46.* brol-: *p. 1585, 19sq.* Brol(a): *p. 1585,31.* broill-: *p. 1585,15.22.* broli-: *p. 1585,4.6.27.33.48.50.55.59.* Brori-: *p. 1585,37.*

fundus pratensis vel silvestris circumsaeptus, locus terminatus herba vel arboribus consitus – eingefriedetes Wiesen-

[Sroder]

oder Waldstück, mit Gras oder Bäumen bewachsener Platz: **1** *latius:* **a** *in univ.:* ANGILB. inst. 7 p. 302,1 per mansum et per brogilum ipsius ęcclesię (HIST. duc. Ven. 11 [MG Script. XIV p. 83,4] superiora e. et totius brolii occupaverunt *viri et mulieres* loca. OTTO MOR. hist. p. 53,16 extat ipsa ecclesia in capite brolii iuxta ipsum brolium. *cf.* ANGILB. inst. 11 p. 303,4 per . . . portam beati Mychaelis exeant et inde . . . ingrediantur broilum). DIPL. Arnulfi 172 molinum . . . in ripa fontis de pruolo (pruele, prûle *var. l.*) parietibus circumsepto decurrentis constructum (*cf.* CHART. Tirol. 520 p. 293,39 pruolum vinearum, quod iacet iuxta illud molendinum. 741 de molendino . . . cum toto broilo ibi prope iacente). DIPL. Otton. I. 240 p. 335,44 *(ex dipl. Bereng. II. et Adalb. 10 p. 322,21)* solarium in Brixia cum broilo. DIPL. Conr. II. 54 cuncta . . . edificia casarum cum curtis vel broillis porticus circa se habentibus. ARNOLD. RATISB. Emm. 1,5 p. 550^{b},30 prolium regale, quod . . . a Carolo Magno traditum est beato Emmerammo. ACTA imp. Stumpf 352 p. 500,33 aream cum edificiis, vineis, brolis, ortis. CHART. Tirol. notar. I 249 vendidit . . . ortum cum blolo positum in Brolo. 665 feudum . . ., quod . . . tenebat de quodam broilo cum vineis. CHART. Tirol. 1081 casalle cum canipis . . . et cum broillo et arboribus *eqs.* CHART. Lux. II 348 p. 376,6 unam carruatam terre, quam predecessor meus antiquitus cum brullio possedit. CHART. Brixin. 150 p. 162,25 aream . . . cum omnibus suis adtinentiis, . . . pomeriis, prulis, pratis. CHRON. Albr. a. 1204 p. 883,30 in brolio (boslio, broslio *var. l.*) quodam frondoso se absconderunt *bellatores. al. fort. huc spectat:* CHART. Basil. B 135 p. 94,5 (a. 1278) sex scûposas . . ., unam blulam et omnia bona. *nom. propr.:* CHART. Rhen. med. I 167 p. 231,24 (a. 926) in villa, quę dicitur Brola *('Brohl')*. DIPL. Otton. III. 323 p. 751,7 usque fossatum Axinarium et sicut . . . Stura currit subtus Broilum (Brolium *var. l.*) vetus. CHART. civ. Erf. 13 villico de Brulario (['*Brühl*']. 42 Cristan, scultetus in Pluralio. 79 in ea parte civitatis, quod dicitur in Brulo. 138 curia . . ., que adiacet nostro allodio in Plurali Erfordensi). LAND. MEDIOL. hist. II 13 in prato, quod dicitur Brorium. CHART. Tirol. 325 alias *curtes* in Broilo. *al. v. et l. 20.* **b** *de loco iudicii vel conventus:* CAPIT. reg. Franc. 286 haec capitula . . . sunt promulgata a . . . Karlomanno . . . in broilo Compendii palatii de rapinis. DIPL. Otton. I. 452 actum in proilo (prûilo *D*) Papie. DIPL. Heinr. IV. 444 p. 599,4 dum . . . in civitate Pataui in broilo iusta episcopalem domum in iudicio residebat domnus Henricus . . . imperator. OTTO MOR. hist. p. 159,14 fuit iurata obsessio Placentie coram imperatore in broilo (broylo *M*) Sancti Salvatoris de Papia. COD. Wang. Trident. 62 p. 135,31 in Clusole in broilo. *al.* **c** *de statione militum:* OTTO MOR. hist. p. 25,8 apud Terdonam in brolio episcopi extra civitatem fere omnes castrametati fuerunt. GESTA Frid. imp. A p. 30,16 castra sua in brolio Mediolani fixit *Fridericus. al.* **2** *strictius i. q. locus saeptus, in quo ferae clausae sunt – Wildgehege:* CAPIT. reg. Franc. 32,46 ut lucos nostros, quos vulgus brogilos vocat, bene custodire faciant. 53,10 de illo broilo ad Atiniacum palatium. 143,4 nolumus, ut liber homo ad nostros brolios (broilos *var. l.*) operari cogatur. HINCM. annal. a. 864 p. 73,23 in quodam broilo cervum venans de caballo cadit *Karlomannus*. LIUTPR. antap. 3,14 p. 80,16 ei . . . concessit *archipraesul*, cervum quatinus suo in brolio venaretur. leg. 37 p. 194,22sq. Nicephorus . . . me interrogavit, si vos perivolia, id est briolia, vel si in perivoliis onagros . . . haberetis; cui cum vos brolia et in broliis animalia . . . habere affirmarem, . . . inquit *eqs.*

***broillus** *vel* **-um, *Brola** *v.* *brogilus.

***broletum,** -i *n.* *(ital. vet.* broletto, *cf.* *brogilus) *script.:* broil-: *l. 71. p. 1586,1.* -liet-: *l. 70.* -ett(um): *l. 71. p. 1586,3.10.*

campus herba vel arboribus consitus (ad ecclesiam vel commune pertinens) – mit Gras oder Bäumen bewachsener (einer Kirche oder Gemeinde zugehöriger) Platz: GESTA Frid. imp. A p. 36,2 multitudo militum fuit in -o (-lieto *A*) monachorum Sancti Ambrosii. CHART. Bund. 434 p. 317,29 in broiletto domini episcopi Cumani (439 p. 339,2 data est hec sentencia Cumis in broileto e. *al.*). MEMOR. Mediol. a. 1218 (MGScript. XVIII p. 402,1) fuit mutatum -um comunis Mediolani (CHART. Ital. Ficker 315 p. 346,2 in broletto communis Laude ante ianuam ecclesie. ANNAL. Mant. a. 1234 [MGScript. XIX p. 21,37] facta fuit pax inter comites . . . in -o c. Mantue). CHART. Bund. 698 denonciatum fuerat Cumis in -o Cumano in pubrica concione, quod *eqs.* ANNAL. Mant. a. 1229 (MG Script. XIX p. 21,20) incepta fuit salegatia stratarum et -i (*cf.* ibid. p. 21,28). ALBERT. MIL. temp. 291 p. 550,22 populus . . . erat armatus in -o (-letto SALIMB. chron. p. 497,16) dicte civitatis.

***brol(i)us** *vel* **-um** *v.* *brogilus.

1. *broma (bruma), -ae *f.* *(ital. dial.* bruma *a* βρῶμα, *cf.* βρῶμος; *v. et S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 403) genus conchae, fort. i. q. Teredo navalis (L.) – Muschelart, viell.: Schiffsbohrwurm:* GLOSS. Salern. p. 11^{b},18 bruma est caro premortua, que adheret navibus et malum habet odorem, unde brumosa ructatio dicitur.

2. broma *v.* bromus.

***bromium,** *abl.* -o *n.* (βρόμιον) *genus malagmatis – ein erweichendes Heilmittel:* PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 206,17 nisi aliquo malacticorum utantur velut . . . -o *(3,78,19* βρομίῳ) et lisiponio *eqs.*

***bromius,** -i *m.* (Βρόμιος, *sc. cognomen Bacchi*) *homo strepens vel temerarius – lärmender, unbesonnener Mensch:* RATHER. prael. 4,24 p. 275^{c} ipsos . . . -os nequirem ferre tuos. 5,6 p. 291^{B} qui . . . -os quam philosophos, nebulones quam veraces . . . charius amplectuntur.

bromosus (bru-), -a, -um. (*cf.* βρωμώδης) *foetidus – übelriechend:* AESCULAPIUS 21 p. 32,3 saporem . . . aut amarum aut brumosum. DYASC. p. 122^{b} femina *(sc. genus mandragorae)* . . . nigra folia . . . habens odoris gravissimi et quasi brumosi. *v. et l. 18. subst. neutr.:* AESCULAPIUS 5 p. 9,6 ructant *melancholici* frequenter calidum, brumosum, fumosum.

bromus (vro-), -i *m. vel* ***broma,** -ae *f.* (βρόμος) **1** *avena – Hafer (Avena sativa L.):* PAUL. AEGIN. cur. 46 p. 23,21 cibentur . . . aut vromi *(3,9,3* βρόμου) suco aut alice. GLOSS. III 486,23 St.-S. -us habero. *v. et l. 42.* **2** *verbascum – Königskerze (Verbascum thapsus L.):* GLOSS. III 550,40 St.-S. -a (beonia *b*) havere vel nortman.

bronchion (vrogch-) *n. vel* ***bronchia** (proncia), -ae *f.* (τὰ βρόγχια) *ramus arteriae asperae – Luftröhrenast, Bronchie:* PAUL. AEGIN. cur. 175 p. 99,17 aliquid pulmonis substantie aut vrogchion *(3,31,1* βρόγχιον) aut vena reicietur. GLOSS. med. p. 68,7 foramina sunt in his *(pinnis pulmonum)* quattuordecim, quas Greci proncias vocant.

bronchus, -i *m. vel* ***bronchum,** -i *n.* (βρόγχος) *script.:* vrongc(us): *l. 54.* broc(us): *l. 54.* bronc(um): *l. 56. form. gen. sg.* -u: *l. 54.*

(summa pars) arteria(e) aspera(e), guttur – (oberer Teil der) Luftröhre, Kehle: PAUL. AEGIN. cur. 167 ad asperitatem brocu *(3,28,8* βρόγχου). 175 p. 99,28 ex pulmone aut vrongco facta assumtione. AURELIUS 12 p. 707,2 codioconton tonsillarum . . . et -cum summae partis-ci, quod Latine gurgulionem dicimus. GLOSS. med. p. 13,19sq. -um guttur; -um Graecum est, quod Latine gurgulionem dicimus, id est eminentem guttaris partem. *v. et p. 1563,62.*

***brongidus** bructoleht GLOSS. IV 197,37 St.-S. *(cohaerere potest c.* βραγχώδεις *vel* βρόγχος, *v. Ahd. Wb. I. p. 1435).*

1. *bronia *v.* *brunia. **2. bronia** *v.* bryonia.

***Brorium** *v.* *brogilus.

***brosdatus** (bistratus), -a, -um. *(francog. vet.* brosder, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 579sq.) acu pictus – bestickt:* NOTAE Duac. (MGScript. XXIV p. 28,45; c. s. XIII.) alie due *cortinae* -e. WILH. RUBRUQU. itin. p. 301,10 erant . . . in panno aureo -e sive bistrate ymago Salvatoris et beate virginis. *v. et* *brustus. *Sroder*

brotacion *v.* batrachion. ***brotinosus** *v.* *botruosus.

***bruchulus** (-ucu-), -i *m.* (bruchus) *insectum parvum, locusta parva – kleines Insekt, kleine Heuschrecke:* FRID. II.

[Payr]

IMP. art. ven. 1 p. 21,15 aves . . . pascuntur . . . vermes, locustas, -culos et similia *(cf. l. 46)*.

bruchus (brucus), -i *m.* (βροῦχος, βροῦκος) *script.:* blu-: *l. 17.* -cus: *praevalet in schedulis nostris. sing. sensu plur. (sc. ex usu biblico): l. 14sq.25sq.28. de re v. W. Pfeifer, Wörterbuch der deutschen Tiernamen. Beiheft 1. 1963. p. 3sqq.*

1 *strictius i. q. nympha locustae, locusta (parva, non alata) – Heuschreckenlarve, Hüpfer, (junge, flugunfähige) Heuschrecke:* **a** *proprie (cf.* GLOSS. III 48,6 St.-S. -cus keuer. *al.): AGOB.* epist. 12,1 p. 207,1 si dixerimus . . . crabrones, -cum, erucam, auruginem . . ., eadem *(scriptura, sc. Vulg. II paral. 6,28. al.)* auctore erit. AMARC. serm. 3,53 thesauros . . . transferte in cęlos, ubi . . . gurgulio, -cus . . . procul sunt. RYCCARD. chron. a. 1230 p. 169,35 pestis . . ., que -cus dicitur, totam terram monasterii occupavit, que . . . quidquid viride rodendo vastavit. ALBERT. M. animal. 26,11 blucus vermis est minor quam adlacta et est niger; est enim primus partus locustae . . .; -cus autem quia adhuc immobilis est, totum depascitur *eqs.* 26,17 *locusta* ovat . . . autumno, quae verno tempore faciunt -cum omnia devorantem. *de diabolo specie locustae induto:* WALAHFR. Gall. 2,23 animal parvulum in modum -ci nigerrimum ab eius *(puellae)* ore prolapsum est *eqs.* **b** *per compar.:* PASS. Thiem. I 224 barbaries funditur in campo congesta velut -cus *(cf. Vulg. Nah. 3,15)*. CHRON. Reinh. a. 1198 p. 560,36 Bohemus . . . residuo -ci quasi locusta inminebat *(cf. Vulg. Ioel 1,4)*. VITA Ermin. 7 p. 484,39 civitas ipsa repleta erat hominibus quasi -co domibus omnibus occupatis *(cf. Vulg. Ier. 51,14).* **c** *alleg.:* HEINR. AUGUST. planct. 1168 gula pro nimio stat ventre simillima -co (*cf.* 1165 scriptura . . . dicens [*Vulg. Ioel 2,25*] eruca seu -co sive locusta florentes animi virtutes commaculari). ABSAL. serm. 5 p. 41^{D} locusta . . . superbiam signat, -cus, qui totus est in gutture, gastrimargiam sive gulam. HONOR. AUGUST. spec. p. 1048^{C} -i sunt voraces. **d** *translate de machina moenia subruente:* AETHICUS ISTER 38 p. 27,2 locusta, -cus et tinea et formica Arabica ungulis ferreis . . . eradicaverunt . . . saxa *eqs.*

2 *latius:* **a** *insectum – Insekt:* **α** *proprie:* SYLL. Bern. 2,40 fucus, -cus, asilus, crabrones. ECBASIS capt. 231 -i cum vespa, cynifes, cenomia multa me circumvolitabant. ARNO REICHERSB. apol. p. 6,4 e fimo . . . equino -orum quaedam species procreatur *(cf. Isid. orig. 12,8,2)*. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 20,25 quedam *aves* sepius comedunt grana, fructus . . ., -cos. *fort. add.:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 23,33 locustas . . ., -cos et modum scarabeorum. **β** *per compar.:* SEDUL. SCOT. carm. 2,70,9 -us timidus fors hic torpebo latebris? **b** *?eruca – ?(Kohl-)Raupe:* **α** *proprie* (*cf.* GLOSS. p. 210^{5} Th. -cus . . ., quam vulgus dolbiam vocat): HILDEG. phys. 6,69 (cod. G p. 518) -us tepidum calorem habet in se . . . et de putredine . . . nascitur *eqs. (v. notam ed. p. 469).* **β** *alleg.:* HILDEG. scivias 2,6 p. 513^{C} ubi locusta negligentiae . . . utilitatem bonorum fructuum aufert, ibi et -cus foeditatis in faece immunditiae se involvit *(spectat ad Vulg. Ioel 2,25)*.

Brucia *v.* Bruttia.

***brucio** (bruttio *a*) pruste GLOSS. IV 182,43 St.-S. (*orig. et interpr. dub., cf. notam ed.; fort. spectat ad* *brugio).

***brucosus**, -a, -um. (*cf.* 2. *brucus) *incultus, dumosus – unfruchtbar, heideartig:* BEDA hist. eccl. 5,17 p. 318,29 refert *Adamnanus (loc. sanct. 1,21): . . .* neque enim -a, sed herbosa et florida soli illius est qualitas (*inde* ANON. Mell. 29 p. 62,8).

***bruculus** *v.* *bruchulus.

1. *brucus *vel* **-um**, -i *m. vel n. (theod. sup. vet.* bruoh, *theod. inf. vet.* brok, *cf. F. Kluge – W. Mitzka, Etym. Wörterb. der dt. Sprache. [19]1963. p. 103) palus – Sumpf, 'Bruch':* CHART. Gelr. 122 p. 124,3 (s. XI.) in palustro sive -o.

2. *brucus *subst. (orig. gall., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 557sqq.) ?erica – ?Erika (Erica arborea L. vel sim.):* GLOSS. Salern. p. 4^{b},42 -us bdellium *(spectare potest etiam ad Plin. nat. 12,35 bdellium* alii brochon appellant).

3. brucus *v.* bruchus. **4. brucus** *v.* burgus.

***brueria**, -ae *f. (orig. inc., nisi cohaeret c. ital.* brughiera, *ital. dial.* bru(j)era) *?erica – ?Erika (Erica arborea L. vel sim., cf. O. Penzig, Flora popolare Italiana. I. 1924. p. 179sq.):* TRACT. de aegr. cur. p. 335,33 decoctionis -e.

***bruga**, -ae *f. (ticin.* bruga, brüga *'margo agri', accedente vi vocis q. e.* *brugera, *v. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico Lombardo. 1938. p. 105sqq.) agri margo vel pars inculta – Rain, unbebautes Stück Land:* CHART. Ticin. 17 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 42,6; a. 1196) secunda petia dicitur in Credeira, -a cum nucibus. 37 (ibid. p. 83,1) pratum cum -a et vitibus. p. 83,7 post domus -a una deripta *(sic)* cum duobus arboribus. p. 87,13 -a una vineata. *ibid. al.*

***brugera**, -ae *f. (ital.* brughiera *'erica', accedente vi vocis q. e.* *bruga, *v. H. Bosshard, Saggio di un glossario dell'antico Lombardo. 1938. p. 107sq.) agri pars vel margo inculta (dumosa) – unbebautes (heideartiges) Stück Land, Rain:* CHART. Ticin. 37 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. I p. 85,12; a. 1270) post domus pecia una prati, -a et est pertica una, cum arboribus v. p. 85,14 in ipsa contrata -a cum vitibus.

***brugio**, -ire *vel* -ere. *(gall.* *brag- *et* rugire, *francog. vet.* bruire, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. X. p. 546sqq.) rugire – röhren:* PACTUS Alam. V 6 si quis . . . cervum, quod -it (-eat *A 1*, -et *A 2.3*, rugit *A 7*, burgit *B 1*, pri(n)git *B 16.24*, bramit *gloss. B 9*) furaverit (*inde* LEX Alam. 95,1).

bruina *v.* pruina.

Brularium, brullium *sim. v.* *brogilus.

1. bruma, -ae *f. script.:* pr-: *l. 48.* brom(a): *l. 53.* -n(a): *l. 37.56. plur.: l. 35.52sq.*

I *proprie:* **A** *strictius i. q. tempus solstitii hiemalis – Zeit der Wintersonnenwende:* BEDA hist. eccl. 1,1 p. 11,4 *Brittania* plurimae longitudinis habet . . . noctes . . . in -a (*cf.* p. 11,7). *adde:* AGIUS comput. 5,8 a -a . . . mediante. **B** *latius i. q. frigidum tempus anni, hiems – kalte Jahreszeit, Winter* (*cf.* GLOSS. III 205,24 St.-S. hiemps vel -a winter): LEG. Wisig. 8,5,1 si . . . usque ad -as porci in silva alterius paverint *eqs.* ALDH. ad Acirc. 12,4 *terra* prole virens aestate, tabescens tempore -ae. CARM. Aldh. 2,2 labentibus binis -ae (-nae *V*) temporibus. WALAHFR. hort. 19 -a, senectutis vernacula, totius anni venter. WANDALB. mens. 322 curas genialis -a (hiems *Verg. georg. 1,302*) resolvens. AGIUS epic. Hath. 174 frondes . . . denudat propriis -a . . . foliis. POETA Saxo 3,346 quo tempore toto instantis -ae regione maneret in ipsa. CARM. Bur. B 143,2,4 -a fugit, et iam sugit veris tellus ubera. *al. in imag. de tempore ad conversionem peccatoris minus apto (spectat ad Vulg. Matth. 24,20):* WARN. paracl. 648 nunc est tempus fugiendi, -a (-am *var. l.*) ne maneas, ignibus ut careas *(v. et comm. p. 354)*. HEINR. AUGUST. planct. 1451 sit tua per p-am fuga vel per sabbata numquam *eqs.* CARM. var. 2,14 (NArch. 39 p. 173) ne -a sit tibi clausa via.

II *meton.:* **A** *dies festi hieme ineunte (a paganis) celebrati – (heidnisches) Winterfest (cf. RAC II. p. 646sqq):* CONC. Karol. 3^{A} ut nullus kalendas Ianuarias et -as ritu paganorum colere praesumat (3^{B},9 bromas. 3^{C},8). **B** *intemperies caeli, frigus hiemalis, pruina – winterliches Wetter, Kälte, Frost, Reif* (*cf.* GLOSS. III 225,3 St.-S. -a rifo. IV 68,6 gelu -a frost): ALDH. ad Acirc. 111,29 *creatura* frigidior -is (-nis *P3*) necnon candente pruina. MAPPAE CLAVIC. 254 diutino sole aut -a aut imbre vanescunt *arenae fossiles.* ANNAL. Ratisb. a. 1174 VI. kal. Iunii -a consumsit totas fruges . . . et vinum. *in imag.:* WALTH. SPIR. Christoph. II 1,269 ne . . . pergendi vota procellę acrius impediant aut navim -a repellat.

2. *bruma *v.* 1. *broma.

brumalis, -e. *script.* pr-: *l. 68. metr.* -mă-: *p. 1589,4.*

I *proprie i. q. ad brumam vel hiemem pertinens, hibernus – Winter(s)-, winterlich:* **A** *strictius spectat ad tempus solstitii hiemalis:* BEDA hist. eccl. 4,3 p. 208,23 ab Euroaustro, id est ab alto -is exortus (*cf.* 5,12 p. 307,6 contra ortum solis -em). VITA Lamb. Traiect. 6 (MGMer. VI p. 359,4) -is (pr- *2*) circulus. **B** *latius:* **1** *spectat ad frigidum tempus anni, hiemem:* **a** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 103,10 ignea -es dum condunt sidera nimbi. WANDALB. martyr. 785 -em . . . Novembrem. POETA Saxo 2,161 dies reliquos -is frigoris. RATHER.

[Payr]

Metr. 7 p. 461[A] -i caput ipsius operiebatur lanugine *(sc. nive)*. CHART. Argent. I 48 si eveniat *obitus* autumnali vel -i tempore (EPIST. Teg. I 5 [*in imag.*]. *al.*). CARM. Bur. B 135,1,3 rigor et glacies, -is et feritas, rabies (140,1,2). *al.* **b** *c. colore quodam:* **α** *hieme utendus – im Winter verwendet:* ALDH. epist. 12 p. 501,14 *apum* auctore linquente -ia mansionum receptacula. **β** *hiemem perdurans – überwinternd:* TRANSL. Modo. 34 p. 305,17 satio. **2** *spectat ad spatium anni, q. d. hiems secundum rationem astronomicam:* GERB. (?) astrolab. 2,9 p. 122,3 *a capricorni solstitio* -i (pruin- *var. l.*) circuitione ad arietis signum reducitur *alhancabut.*

II *meton. i. q. procellosus, tumens – stürmisch:* CARM. Aldh. 1,20 orto -i turbine. 1,105 cum bulliret -bus undosus vortex fluctibus.

brumaria, -ae *f.* *(?n. -um: l. 19)* *leontopetalon – Löwentrapp (Leontice leontopetalum L., cf. André, Lex. bot. p. 58):* DYASC. p. 112[a] leptopodion Latini -am vocant, nascitur sepe cum tritico. ALPHITA II p. 96,13 leontopedion, quam Latini -um *(sic?)* vocant.

***brumarricus** *v.* *brumericus.

***brumatici** (bruna-), -orum *m.* *dies festi hieme ineunte (a paganis) celebrati – (heidnisches) Winterfest (de re v. p. 1588,51):* CAPIT. reg. Franc. 96,3 de pravos illos homines, qui brunaticus colunt *(v. notam ed.)*.

***brumatus** *v.* *imbrumatus.

***brumericus** (-marri-, -rec-), -a, -um. *(a* bruma *ut vid.)* **1** *adi.: procellosus, frigidus – stürmisch, rauh:* AETHICUS ISTER 6 terram dicit . . . ut . . . humarrica . . ., spuraca et -arrica. 36 p. 23,4 o tu mare -um, catago multorum hominum. 58 p. 36,2 stagnorum et lacorum -recorum (-ecum *codd.*). **2** *subst. neutr. plur.: loca procellosa, frigida – stürmische, rauhe Gegend:* AETHICUS ISTER 104 nos . . . aspera rigidaque et aquosa et -a percunctavimus.

1. brumosus (pr-), -a, -um. **1** *hibernus, frigidus – winterlich, rauh:* ALDH. carm. eccl. 4,2,25 torribus ut pellat -is frigora nimbis *Paulus (cf. Vulg. act. 28,2)*. 4,7,12 linea -is sumens mantilia flabris. epist. 5 p. 489,8 ex Hiberniae -is circionis insulae climatibus. **2** *nivalis – Schnee-:* GLOSS. II 728,12 St.-S. -a (pr- *c*) aqua sneuuazar *(spectat ad Vitas patr. 3,39 per pravam interpr., sim.* 731,57. *v. ThLL. s. v.* bromosus).

2. brumosus *v.* bromosus. **bruna** *v.* pruna.

***brunata, -um** *v.* *brunetus. ***brunatici** *v.* *brumatici.

1. bruncus, -i *m.* (βύγχος?) *proboscis – Rüssel:* GLOSS. med. cod. Trev. p. 152,34 -us porcillabrum superum. *v. ThLL. s. v.* brunchus.

2. *bruncus, -i *subst.* *(cf.* 1. bruscus, *ital. dial.* gronco, gringu, *v. O. Penzig, Flora popolare Italiana. I. 1924. p. 150sq.) cuscuta – Flachsseide (Cuscuta epilinum Weihe, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1270sqq.):* GLOSS. med. cod. Trev. p. 149,9 -us cuscuta. ALPHITA I p. 280,41 bruscus, cuscuta, rasca lini idem (p. 286,39). II p. 27,6 -us *(fort.* βρόχος *ed. in nota)*, cuscute, rasta lini vel podagra lini idem. p. 77,27 gruncus, -us, cuscute *eqs. ibid. al.*

***brundusium** *v.* *brandisium.

***brunea** *v.* *brunia. ***brunecta** *v.* *brunetus.

***brunedo,** -inis *f.* (*brunus) *color fuscus – braune Farbe, das Braun:* FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 129,21sq. *quidam falconum peregrinorum* tendunt ad -em secundum magis et minus habentes marginem tendentem ad -em. p. 130,27 penne supra dorsum debent esse brune -e, que tendat ad rubedinem. p. 132,6 illos *peregrinos* vocamus brunos tendentes ad rubedinem, qui plus tenent de -e *eqs. ibid. al.*

1. *brunella (pr-), -ae *f.* (*brunus *et* prunella) **1** *baldemonia – Braunelle (Prunella vulgaris L., subesse potest etiam Ajuga reptans L. – Kriechender Günsel, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 167sqq. v. et p. 87sq.):* GLOSS. III 516,3 St.-S. p-a wntcruth vel gaheile. 550,3 -a brunwrz. *v. et l. 70sq.* **2** *pipinella maior – Großer Wiesenknopf, Bibernell (Sanguisorba officinalis L.):* GLOSS. III 551,28 St.-S. -a bibenella *(c)*, brunelle *(b)*.

2. brunella *v.* prunella.

***brunellum,** -i *n.* *(cf.* *brunetus) *species panni fusci – ein brauner, dunkler (Woll-) Stoff: v. l. 61.*

***brunellus,** -i *m.* (*brunus) *asinus – Esel:* MILO carm. app. 5,33 (s. XII.) -um serva cognoscendo famularum. CARM. Bur. B 6,18 -i chordas incitant, boves in aula salitant. ALBERT. M. metaph. 1,4,12 p. 63,57 (ed. B. Geyer. 1960) sensualia . . . particularia . . . dici nominibus suam naturam significantibus, sicut Socrates dicitur homo et -us dicitur asinus *(v. notam ed.)*.

***brunetticus,** -a, -um. (*brunetus) *brunus, fuscus – braun, dunkel:* CHART. Hans. III p. 397,1 (add. ad I 371; a. 1248/49) panni . . . virides et -i breves ultra Mosam ducendi III solidos solvent, ad vestimenta . . . preparanda eiusdem coloris IV solidos, . . . longi vero virides et -i . . . IV solidos solvent.

***brunetus** (-itus, -atus), -a, -um. *(francog. vet.* brune(t)te, burnete, *inde theod. vet.* brunet, brunit, brunat, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 562sqq.) script.:* pr-: *l. 39.49.* bur-: *l. 42.* -nect(a): *l. 38.* -tt(um): *l. 53.59.*

I *adi.: fuscus, e panno fusco confectus – braun, dunkel, aus dunklem Stoff (verfertigt):* CHART. Rhen. med. III 1393 p. 1007,36 (a. 1257) vestes meas -as. 1418 p. 1029,25 surcetum meum -um vulpinum.

II *subst.:* **A** *masc. plur.: denarii bruni, fusci – braune, dunkle Pfennige (cf. F. Frh. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. 1930. p. 86):* ANNAL. Ianuens. I p. 13,19 moneta denariorum Papiensium veterum finem habuit et alia incepta nove monete -itorum fuit *(cf.* p. 16,2 moneta minorum -itorum. p. 29,17 -i finem habuerunt). *cf. infra p. 1591,57.* **B** *fem.:* **1** *de herbis:* **a** *brunella – Braunelle (Prunella vulgaris L., cf. O. Penzig, Flora popolare Italiana. I. 1924. p. 81; subesse potest etiam Ajuga reptans L. – Kriechender Günsel, cf. Hegi, Flora. V 4. p. 2537):* GLOSS. III 525,51 St.-S. -ata brunwůrz. GLOSS. Roger. I B 3,17 (3,32) p. 685,13 *ad emplastrum* recipe . . . radicis consolide maioris et minoris, id est -e (brimece *ed. pr.*) ana unc. II. THADD. FLORENT. cons. 43,67 *ad syrupum* recipe . . . herbarum frigidarum omnium, valdebone, utriusque -ecte . . . ana mensuram I. *fort. huc spectat:* GLOSS. III 563,31 St.-S. (cod. b) prunellum sive p-a geswlst craut. **b** *?pipinella maior – ?Großer Wiesenknopf, Bibernell (Sanguisorba officinalis L., cf. Hegi, Flora. IV 2. p. 935sqq.):* ALPHITA II p. 25,15 burneta blaveum habet florem *eqs. v. et l. 38.* **2** *species panni fusci – ein brauner, dunkler (Woll-) Stoff,* '*Brunat*' *(cf. l. 46sqq.):* CHART. Heinrichow. 1 p. 147,24 (a. 1220) duodecim ullnas de -a. **C** *neutr.: species panni fusci – ein brauner, dunkler (Woll-) Stoff,* '*Brunat*' *(cf. K. Zangger, Contribution à la terminologie des tissus . . . 1945. p. 28sqq.):* HERBORD. Ott. 1,36 p. 717,32 quicquid . . . purpurae, prunati (br- *1. A2*), friscalii . . . seu alterius cuiuslibet optimi generis vel coloris pannorum coemere poteris. GISLEB. MONT. chron. 143 p. 219,29 villa . . . pannis novis, scilicet -is, viridibus et telis . . . spoliata fuit. WOLFGER. itin. comput. 4 p. 25,21 pro -etto ad . . . failam duo tal. CHART. Pruss. I 141 p. 106,31 nobiles pannos sicuti -um vel viride vel etiam scarlatum. CHART. Rhen. med. III 1103 p. 817,7 vestes meas de -o cum pellibus variis. 1418 p. 1029,24 de nigro -o. CHART. Wirt. VI 1638 p. 31,34 nigra pallia de panno non nimis precioso . . ., sed de -o conmuni et viliori. CHART. Meckl. 2678 sorkottum et tunicam de -itto subductum vario. NICOL. BIBER. carm. 1841 (ed. Th. Fischer. 1870) scharletum, -um (brunellum *a*) sive moretum. *al.*

***brunia,** -ae *f.* *(orig. germ., cf. theod. vet.* brunna, *francog. vet.* broigne, *v. F. Kluge – A. Mitzka, Etym. Wörterb. der dt. Sprache. [19]1963. p. 104) script.:* bron-: *p. 1591,14.17.* brunni(a): *l. 67.69.71. p. 1591,8.* -ne(a): *l. 70. p. 1591,4.* *lorica – Harnisch, Brünne:* **1** *iur. et publ.:* **a** *de pretio, commercio sim.:* LEX Ribv. 40,11 -a (brunniam *B*) bona pro duodecim solidis tribuat. CAPIT. reg. Franc. 20,20 de -as (brunnias *15.18*), ut nullus foris nostro regno vendere praesumat (*inde* LEG. Lang. p. 487,44 de -eis). 40,7 ut bauga et -as (brunnias *var. l.*) non dentur negotiatoribus. 42,8 ut nullus . . . -as aut arma infra monasteria puellarum commendare prae-

[Payr]

sumat. 273,25 ut, quicumque . . . Nortmannis . . . -am vel . . . arma . . . donaverit, sicut proditor patriae . . . de vita componat. *ibid. al. (v. ind.).* **b** *de servitio militari:* CAPIT. reg. Franc. 44.6 omnis homo de duodecim mansis -eam habeat *eqs.* CONST. I 447,4 quot decem mansos in beneficio possideant, tot -as cum duobus scutariis ducant (447,6). CHART. Pruss. II 363 p. 245,31 tenebuntur . . . fratribus . . . lanceis et brunniis suis . . . deservire. *al.* **2** *usu communi:* DIPL. Karoli M. 179 p. 242,3 aliquid exinde *(sc. ex spoliis)* . . . filio nostro obtulit, equum obtimum et -a obtima et spata. TESTAM. Eberh. (ed. P. E. Schramm – F. Mütherich, Denkmale der dt. Könige u. Kaiser. 1962. p. 93^{b},40) ut habeat *Unroch* -am I, helmum I et manicam I (*sim.* p. 94^{a},13). TRANSL. Eug. Tolet. 15 (11) bronia . . . est lorica, quae est vestis ferrea, qua utuntur milites in pugna . . .; sic nempe villa protegitur Bronium per merita sanctorum. FRUTOLF. chron. p. 72,42 dona regalia, inter quae coronam . . . et -am (broniam *Leo Archipr. hist. Alex. 3,23*) et clamidem.

***brunlarius,** -i *m.* (*brunia) *miles serviens, loricatus – Gewappneter (c. hiltiscalcis cf. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 290):* DIPL. Otton. I. 126 cum omnibus appenditiis, . . . mansionariis, barscalkis, aureariis, -is, cidelariis.

***brunio** (burnio), -itum, -ire. *(cf. theod. vet.* brunen, *francog. vet.* brunir, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 562sqq.)*

polire, levigare – polieren, glänzend machen, glätten: MAPPAE CLAVIC. praef. p. 189,23 quando littera sicca fuerit, -i de planissima petra aut de dente apri (*inde* THEOPH. sched. 1,36 burni). IOH. sacerd. 111 ut in ligno possis -ire. HERACLIUS II 15 quando deauratum fuerit, ablues distemperaturam et -ies. 26 cum petra vitrea -ies seu lissabis *pannum.* 33 cum baculo buxeo -ies *corium.* WILH. RUBRUQU. itin. p. 290,9 *ornamentum capitis* fulget ad radium solis sicut speculum vel galea bene burnita. *al.*

***brunit(t)us, -um** *v.* *brunetus. ***brunnia** *v.* *brunia.

***brunnus,** -i *m.* *(theod. vet.* brunno) *in nom. propr. i. q. fons – Quelle:* TRAD. Weiss. 227 p. 217,18 (a. 718) ad alium . . . latere excursit rectus Mittilibrunnus.

***brunus,** -a, -um. *(orig. germ., cf. theod. vet.* brun, *francog.* brun, *ital.* bruno, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 562sqq.)*

1 *adi. i. q. fuscus – braun, dunkel:* **a** *de anim. vel partibus corporis:* CONSTANT. AFRIC. theor. 1,17 p. 3b^{v} si calidum et siccum *est corpus,* . . . pili . . . nigri erunt, color -us *(cf.* ALBERT. M. animal. 1,623 *cutis* color . . . medius inter album et nigrum, qui declinat in -um *eqs.).* CARM. Bur. B 103,1,2^{a},8 -am Florulam. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 128,19 sacri . . . alii sunt -i tendentes ad nigredinem, alii sunt subrubei. p. 129,15 peregrinorum . . . quidam sunt -i simpliciter et absolute. p. 130,18sq. fuscos seu -os tendentes ad rubedinem vocamus illos *peregrinos,* qui habent colorem -um permixtum rubedini *eqs.* p. 131,21 quanto -ior est falco. *ibid. al.* **b** *de rebus:* CHART. Hans. III 599 p. 381,6 (s. XI.) duos grisengos pannos et unum -um (*cf.* CATAL. thes. Germ. I 31,12 [Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967] due cappe de blavio examito, due de -o). ANNAL. Ianuens. I p. 15,28 denarii -i prioris nove monete . . . finem habuerunt *(cf. supra p. 1590,24sqq.).* HERACLIUS II 25 super unum colorem, vel -um vel nigrum . . ., marbrire poteris. **2** *subst. neutr.: color fuscus – braune Farbe, das Braun:* MAPPAE CLAVIC. praef. p. 188,22 colores . . . hii sunt: azorium, . . . gravetum Indicum, -um, crocus (*item de pigmento:* MAPPAE CLAVIC. praef. p. 188,29 vermiculum purum incides de -o aut de sanguine draconis, matizabis de auripigmento. p. 189,10 -um incides de nigro, matizabis de rubeo minio. *ibid. al. cf.* HERACLIUS II 56). FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 131,13 plume super partem coxarum debent habere amplum satis illud -um, quod habent per medium sui. GEBER. clar. 2,3 invenies ipsam *confectionem* inter -um et rubeum.

***brusca** (-cha), -ae *f.* *(ital. vet.* brusca, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 617) plur. i. q. sarmenta – Reisig:* ANNAL. Ianuens. III p. 120,24 plura ligna impleta fuerunt -chis et catrano, ut nostri galeas illas destruerent et cremarent. p. 137,16 -chis, lignamine et catrano.

***brusco,** -are. (*cf.* *brusca) *t. t. naut. i. q. (picis liquefaciendae causa) adurere – (beim Kalfatern) sengen:* ANNAL. Ianuens. II p. 129,1 cum calafati -rent quandam maximam navem . . ., accenso in ea igne combusta fuit tota.

1. bruscus, -i *subst.* *(orig. dub., fort. a* ruscus *et gall.* *brucus, *inde ital. dial.* brusco, *prov. vet.* brusc, *v. Meyer-Lübke, REW^{3} nr. 7460 et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 575sq.)* **1** *ruscus – Mäusedorn (Ruscus aculeatus L.):* ANTIDOT. Sangall. p. 99,17 medicamen ad ilium dolorem, qui et petra rumpit: saxifriga . . ., -i radices *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 155,32 pulvis factus de duabus partibus seminis urtice et tertia seminis -i. MATTH. PLATEAR. gloss. p. 388^{D} cum decoctione radicis . . . asparagi, -i. TRACT. de chirurg. 438 *ad scrofulas* recipe . . . -i radicis, . . . vini . . . ad placitum. ALPHITA II p. 27,4 -us habet folia ad modum buxus, tantum spinosa. *al.* **2** *saxifraga – Steinbrech (Saxifraga granulata L. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 58 s. v.* brucos): GLOSS. III 526,34 St.-S. -us saxifraga steinbrech (537,41.551,14). *v. et* briscone.

2. *bruscus *v.* 2. *bruncus.

***brussa,** -ae *f.* *(francog.* brosse *a* *bruscia, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 572sqq.) peniculus – Pinsel, Bürste:* HERACLIUS II 25 imprimes cum manu vel -a de albo spisso.

***brustus,** -a, -um. *(ital. vet.* brusto, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 619)* **1** *adi.: acu pictus – bestickt:* LEO MARS. chron. 2,43 p. 657,8 stolam unam optimam auro -am. GREG. CAT. chron. I p. 325,18sqq. *abstulit* vestes duas altaris de auro -o cum gemmis, . . . vestem albam circumornatam auro -o et in medio crucem auri -i cum gemmis. **2** *subst. neutr.: opus acu pictum – Stickerei:* LEO MARS. chron. 3,31 p. 722,28 amictum cum -o. *v. et* *brosdatus.

bruta, -ae *f.* *nurus – Schwiegertochter:* GLOSS. I 216,21 St.-S. -a proaton *(K),* nurus -a *(R).* IV 152^{7} uxor filii vel -a (*cf.* GLOSS. p. 218,25 Th.).

brutacea *sim. v.* batrachion.

***brutalis,** -e.

1 *adi.:* **a** *strictius i. q. animalis irrationalis proprius – einem unvernünftigen Tier eigen, tierisch:* Ps. PLATO quart. 4 p. 168,30 quod in animalibus sint duo spiritus -es, unus attribuitur irascibili, alter concupiscibili. ALBERT. M. summ. theol. I 19,77,1 p. 80^{1a},15 natura hoc *(liberum arbitrium)* habens melior est quam illa, quae non habet, ut vegetabilis et -is *eqs.* **b** *latius i. q. naturae vel habitui animalis irrationalis conveniens vel similis – der Wesensart oder Verhaltensweise eines unvernünftigen Tieres entsprechend oder ähnlich, tierhaft (vergit ad sensum stultitiae: l. 52.64):* CARM. var. Walther 15,5,2 quod homo racionalis videatur esse adeo -is, quod nesciat discernere de bonis vel de malis. DAVID compos. 3,68,2 ignobile . . . corpus et corruptibile sicut pecus -bus *cibis* est assuetum, id est terrestribus et vilibus. ALBERT. M. bon. 155 p. 100,50 secundum quod *irascibilis vis animae* est ordinata a ratione et non . . . secundum quod est -is (*cf.* cael. hier. 2,9 p. 52^{a},13). 200 p. 123,55 quicumque -e delectabile insequitur, insequitur delectabile gustus et tactus. 230 p. 139,66 cum . . . temperantia insit *homini* secundum -em partem animae. 316 p. 176,58sq. delectatio innata est concupiscentiae -is . . ., sed coitus matrimonialis non est -is, sed per rationem virtutis et sacramenti. pol. 7,11^{k} p. 709^{a},15 nasci . . . oportet habilem; qui enim -is esset sicut morio, non perficeretur secundum virtutem. praedicab. 5,2 p. 86^{a},14 peculiares sive -es homines *eqs.* miss. 2,4,3 p. 48^{a},39 omnia, quae animalia et -a et feralia . . . sunt in nobis. *ibid. al.*

2 *subst. neutr.: natura vel habitus animali irrationali conveniens vel similis – das für ein unvernünftiges Tier charakteristische Wesen oder Verhalten, das Tierische, Tierhafte:* ALBERT. M. nat. anim. 2,14 p. 40,52 attingens dignitatem intellectus et rationis . . . nullo modo deicitur ad -ia sive

[Payr]

feralia, quae sunt irae et furiae *eqs.* p. 40,69 *virtutes heroicae* infra limites mentis ponunt -ia, quae nobis ex genere communi animalium conveniunt (*sim.* eth. 1,1,6 p. 15^{a},39). eth. 10,2,3 p. 627^{b},11 homo . . . duo homines est secundum intellectum, scilicet secundum quem Deo connexus est . . . nihil -e habens in seipso, et secundum rationem inquisitam . . ., secundum quam . . . etiam homo est excellens bestias. euch. 3,3, 2,2 p. 318^{a},45.

adv. ***brutaliter.** *more animalis irrationalis – wie ein unvernünftiges Tier:* ALEX. MIN. apoc. 10 p. 223,16 'spiritus iumentorum', id est -r viventium (*opp.* qui rationabilem ducunt vitam). ALBERT. M. summ. creat. I 2,3,2 p. 343^{a},36 non habens *virtutem consuetudinalem* . . . -r vivit. eth. 7,1,1 p. 463^{a}(bis),42 *bestialitas* in tantum irrationalibus passionibus subiacet, quod . . . feraliter et -r fertur in ea, quae desiderat.

***brutalitas,** -atis *f.* *natura vel habitus animali irrationali conveniens vel similis – das für ein unvernünftiges Tier charakteristische Wesen oder Verhalten, das Tierische, Tierhafte:* ALBERT. M. bon. 205 p. 125,81 *intemperantia* non est secundum id, quod hominis est proprium, sed potius secundum -em communem nobis cum bestiis (p. 126,2 -s . . . communis est secundum delectabile tactus). 268 p. 155,44 *concupiscentia* continetur a feralibus furiis, sed a -e non potest removeri. nat. anim. 2,14 p. 40,59 *virtus heroica* est vera a -e exaltata humanitas. praedicab. 5,7 p. 105^{b},23 hominem et equum, qui sub eodem sunt genere, quod est animal, dividunt . . . utentes privatione rationis . . . loco communis differentiae, quam nos -em consuevimus nominare. *ibid. al.*

1. brutesco (-disco), -ere. *brutum, stultum fieri – unvernünftig werden, den Verstand verlieren:* GLOSS. I 54,16 St.-S. -discunt (*a*, -tiscunt *b*, -tuscunt *c*) artopent. ABBO SANGERM. bell. 3,94 blatterat, amineo si constiterint, . . . prorsusque brŭtescit (gloss.: stultus fit).

2. *brutesco, -ere. *(prov. vet.* brotar, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 578) gemmascere – Knospen bekommen, treiben:* BERNH. PROV. comm. 1,1 p. 271,19 in Marcio, quando arbores incipiunt -ere, id est florere. *v. et* *borresco.

***brutio,** -ire. *more brutorum agere – sich wie ein unvernünftiges Tier benehmen:* ODO Ern. duc. 5 p. 344^{A} ne quisque modo -ret inepto, lege regi . . . didicere *grypi.*

***brutitas,** -atis *f.* *hebetudo, stultitia – Stumpfheit, Unverstand:* PAUL. FULD. Erh. 2,3 (2) p. 17,27 pro nostris . . . subvenito reatibus, qui -e (brutilitate *1b*) lignea cordati sumus *eqs.*

Bruttia (Brucia), -ae *f.* *pix – (Zedern-)Pech (cf. Ahd. Wb. I. p. 836):* GLOSS. III 295,47 St.-S. -cia bechela.

***brutuitas,** -atis *f.* (*cf.* fatuitas) *stultitia – Unverstand:* GESTA Trud. cont. I 12,11 quis hominum vidit unquam tantam, ut ita liceat latinizare, in rationabilibus animalibus -em?

***brutura,** -ae *f.* *(ital.* bruttura, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 414sq.) sordes – Wundsekret:* MOSES PANORM. marisc. 23 p. 193,15 si . . . plaga fecerit putredinem vel carnem mortuam vel -am, munda bene locum.

brutus, -a, -um.

I *adi.:* **A** *strictius i. q. irrationalis, insipiens, hebes, stultus – nicht vernunftbegabt, unvernünftig, unverständig, dumm (cf.* GLOSS. I 54,12 St.-S. -us unfroat. 55,12 -us unuuis. III 187,69 -us stultus tumber. *al.):* **1** *de hominibus et mente eorum:* ALDH. virg. II 62 qui *(Deus)* . . . -um inspiras vitali flamine pectus. VITA Desid. Vienn. 8 petulans animus et -us sensus. WALAHFR. Mamm. 4,19 iniqua -aque corda hominum. CARM. anon. (SBMünch. 1873/III. p. 735,6) quod fore me -um garris, non est tibi tutum. WOLFHER. Godeh. II 20 p. 207,22 qua *(illusione fantastica)* -a plebs terrebatur audita. *al.* *vesanus – verrückt* (*cf.* GLOSS. I 264,9 St.-S. -us . . . sic): ALDH. virg. II 2429 consulis . . . sobolem . . . expertem sensus cum -a mente vagando *eqs.* **2** *de bestiis:* WALAHFR. Mamm. 21,33 laudat -us benefacta magistri concesso sermone leo (*cf.* 26,48 -i . . . aselli). VITA Find. p. 504,29 -a animalia et me hominem. ALBERT. M. animal. 2,36 situs mamillarum . . . diversatur in aliis animalibus -is (*p. 500^{a},14* ζῴοις) *eqs. al.* *in compar.:* REGINO chron. a. 882 p. 118,23 *eos* prosternunt, ut -a animalia, non homines mactari viderentur. THIETM. chron. 6,11 -is peiores animalibus. DIPL. Conr. II. 130 mancipia ceu -a animalia . . . venundata. ARCHIPOETA 2,30 voluptate volens frui conparabar -e sui. *al.* **B** *latius:* **1** *de hominibus i. q. rudis, incultus – roh, ungebildet:* WALAHFR. imag. Tetr. 254 -us Britto *(cf. Isid. orig. 9,2,102).* HELM. chron. 47 p. 93,17 ad novitatem incogniti dogmatis gens -a grandi miraculo perculsa est. CARM. Bur. B 162,5,5 exturbetur autem laicus ut -us (*opp.* litteris cetus hic imbutus), nam ad artem surdus est et mutus. **2** *de climate i. q. asper – rauh, unwirtlich:* CARM. de temp. rat. 481 -a . . . Brittanniae . . . superficies *(cf. l. 8).*

II *subst.:* **A** *masc.:* *morio – Dummkopf:* GLOSS. IV 4, 65 St.-S. -us tumber narro. **B** *neutr. i. q. animal irrationale, bestia – nicht vernunftbegabtes, unvernünftiges Lebewesen, Tier:* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 7 p. 77,13 de mutis aut -is ratiocinationis argumenta requiruntur. METELL. Quir. 2^{a},30 -a sentiscunt et habent loquelas, astus humanus facie ferina degenerat se. FRID. II. IMP. art. ven. 3 p. 57,27 canis inter cetera -a est illud, quod facilius . . . potest ad diversa doceri. *al.* **2** *philos. et theol.:* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. p. 49,21) maxima . . . est differentia inter spiritum hominis et spiritum -i *eqs.* ALBERT. M. bon. 205 p. 125,52 *delectabile sensus* est nobis commune cum -is (*Arist. p. 1118^{a},25* ζῷα). cael. hier. 2,9 p. 51^{b},39 *furibundi* potius aguntur sive ex natura, ut in -is, sive ex passione illata, ut in hominibus *eqs.* (*cf.* summ. theol. I 19,77,1 p. 801^{a},16 -a . . ., ut dicit Damascenus [*fid. orthod. 2,22*], aguntur potius quam agant). animal. 7,3 quoad usum . . . intellectus non est differentia . . . inter animam pueri et -i (*p. 588^{b},1* τῶν θηρίων). Iob 35,11 (ed. M. Weiß. 1904) qualiter nos a -is in scientia boni et mali distinxit *Deus. ibid. al.*

bryon (brion, brium) *n.* (βρύον) **1** *species lichenis odorati, fort. i. q. sphagnos – aromatische Flechtenart, viell.: Pflaumenflechte (Evernia prunastri Ach. vel sim., cf. André, Lex. bot. p. 59):* ANTIDOT. Bamb. 19 si calamu aromaticum non inveneris, mittis murra –i et brium –i. **2** *vitis alba – Zaunrübe (cf. l. 49sq.):* ALPHITA II p. 26,23 brionia vel brion, scicida, cucurbita agrestis . . . idem.

bryonia (bri-), -ae *f.* (βρυωνία) *script.:* pri-: *l. 63sq.* bli-: *l. 69. adde* TRACT. de aegr. cur. p. 395,15. *al.* bri-: *passim.* bry-: *l. 58sq. p. 1595,2.* bron-: ANTIDOT. Glasg. p. 125,47 *(cf. J. Svennung, Kleine Beiträge zur lat. Lautlehre. 1936. p. 19).* briena: TRACT. de aegr. cur. p. 210,31. -ne: *l. 64. adde* WILH. CONG. chirurg. 570. -om(a): THADD. FLORENT. cons. 32,66. -orua: *l. 66.*

1 *vitis alba – Zaunrübe (Bryonia alba L. et dioica Jacquin, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 683sqq.):* PAUL. AEGIN. cur. 255 p. 205,23 brionie (*3,78,18* βρυωνίας) radix (RECEPT. Bamb. 15 herbe brionie r. tritam cum melle . . . accipiant. TROTULA 57 p. 28,20 mulieres Salernitanae ponunt radicem viticellae, id est brioniae, in melle et . . . inungunt faciem suam. ALBERT. M. animal. 22,64. *al.*). ANTIDOT. Glasg. p. 125,1 sansucum, absencio, brionia infundis in oleo. RECEPT. Bamb. 35 brioniam cotidie dabis bibendum. DYNAMID. Hippocr. 2,57 -a, id est vitis alba sive avena, hoc est nossa (PS. ODO MAGD. herb. 58 ampelos est leuceque et dicta -a Graece, dicitur a nobis Latinis candida v. ALPHITA I p. 280,39 brionia, succida, cucurbita agrestis, vittis alba idem. p. 311,34 rosastrum, id est v. alba, non vinifera, sed brionia. *al.*). GLOSS. III 51,31 St.-S. brionia hundeskurbz. 105,29 cinis prionei i. liola (*sim.* 198,69. V 35,85 prione). 471,20 brionia wilde curuiz. 526,17 brionia heiligeber. 577,28 brionia scituurz. 584, 29 briorua tualm. 588,37 brionia schizwurc. GLOSS. Roger. III 191 loco aceti ponatur succus brionie (WILH. CONG. chirurg. 624. *al.*). NOTULAE Wilh. Cong. 829 multum valet pulvis lauri, gentiane, blionie. *saepe. v. et l. 40. fort. add.:* HILDEG. phys. 1,43 stichwurtz (brionia *ed. pr.*) calida est et inutilis ad usum hominis *(cf. Marzell, op. cit. p. 688).* **2** *vitis nigra – Schmerwurz (Tamus communis L., cf. André,*

[Payr]

Lex. bot. p. 333): Ps. Odo Magd. herb. 105 consimiles vires habet huic *(bryoniae albae)* -a nigra appellata *(cf. Diosc. Lat. 4 p. 89,1sqq.)*. *Payr*

bu. *vox nihil significans: v. p. 1301,40sq.*

***buba.** *vox nihil significans:* Albert. M. summ. creat. II 1,25,2 p. 246a,10 sunt voces litteratae . . ., non significativa, sicut sunt -a et pictrix (*sim.* praedicab. 7,3 p. 124a,12 -a vel bultrix).

***bubala,** -ae *f.* **1** *bubalus (aquatilis domesticus) femina – weiblicher (Wasser-, Haus-)Büffel, Büffelkuh:* Acta imp. Winkelm. I 998 p. 756,10 (s. XIII.med.) pro -a feta unc. 1½. p. 757,29sq. de grege -arum: . . . quod quelibet -a lactata teneatur reddere augustalem *eqs.* **2** *bos silvestris femina – weibliches Wildrind:* Vita Mariae rhythm. 2222 concurrerunt -e cerveque prebentes . . . ubera.

***bubalinus,** -a, -um. **1** *qui bubali vel bovis est – Büffel-, Rind-:* Dyasc. p. 64b cacostomacus est . . . *caseus* -us, sed coagulatus -us omnibus tumoribus medetur. Vita Karoli M. 2,21tit. de repositione reliquiarum in tergore -o (2,21 p. 62,25 saccum de t. -o factum). Acta imp. Winkelm. I 998 p. 756,37sq. pro corio -o conciato tar. xxii ½; pro⟨corio⟩ -ono *(sic?)* vitulo conciato tar. x. *v. et p. 1598,18.* **2** *ad bisontem pertinens – Wisent-:* Gloss. III 368,38 St.-S. -a wiesenden.

1. bubalus, -i *m.* (βούβαλος) *script.:* pu-: *l. 60. p. 1598,45. adde* Gloss. III 447,10 St.-S. bob-: Gloss. IV 182, 27 St.-S. bu(v)a-: *l. 56.* -bul- *(var. l.): l. 37.53.56.59. al.* -bil-: *l. 47. adde* Gloss. I 673,31 St.-S. *cod. g.* beball(us): *l. 72. form. acc. sg.* -em: Gloss. V 2,10 St.-S. *metr.* bŭ-: *l. 62.70. adde* Carm. Paul. Diac. app. I 6,1,7.

1 *animal (aquatile) bovini generis domesticum regionum meridionalium – (Wasser-)Büffel, Hausbüffel südlicher Gebiete (Bubalus bubalis L.):* **a** *gener.:* Paul. Diac. Lang. 4,10 tunc primum . . . -i in Italiam delati Italiae populis miracula fuerunt. Mappae Clavic. 11 sumes . . . -i lutei siliquas II (*sim.* Ioh. Platear. simpl. med. p. 8ar aaron . . . mixta fimo -i . . . podagricos iuvat). Caes. Heist. mirac. I 10,63 bubulcus quidam -os (-bul- *E*) . . . paverat. Frid. II. Imp. art. ven. 2 p. 140,10 ascendendo . . . usque ad crossiores *quadrupedes*, equos, -os, boves (Albert. M. veget. 7,110 palustris . . . pastus . . . bobus et -is . . . convenit). Albert. M. animal. 3,168 lac vaccae -i. 22,24 -us est generis bovini corpore maius quam bos communis *eqs.* 24,24 -us cocodrillum conculcat. *al. v. et supra p. 1544,40.* **b** *iur. de teloneo, venditione:* Acta imp. Winkelm. I 797 p. 621,36 (a. 1231) de singulis bobus, vaccis et -is grana decem. Chart. ord. Teut. 132 p. 133,10 vendidit . . . boves et -os (Acta imp. Winkelm. I 841 p. 647,46 vendi . . . preter . . . -bilos . . . animalia cetera). Acta imp. Winkelm. I 998 p. 756,13 pro -o unius anni tar. xv. *ibid. al.*

2 *bos silvestris regionum septentrionalium – Wildrind (plerumque i. q. bison – Wisent [Bison bonasus L.], e. g. l. 53. 63sq.66.68; urus – Auerochse [Bos primigenius Bojan.], e. g. l. 54; cf.* Gloss. III 442,35 St.-S. -us [-bul- *a*] vvisunt. 494,22 urohso. IV 133,28 -us bos ferus silvester wisant. *saepe. v. et p. 1490,6. 1598,45):* **a** *gener.:* Ionas Bob. Columb. 1,10 p. 169,17 ursorum, -orum (-bul- *A 1c*, buva- [bua- *a. corr.*] *B 1a*) . . . multitudo. Vita Caril. 6 (MGMer. III p. 391,8) taurus, qui silvaticus dicebatur . . ., quem vulgo a bovis dirivatione -um (-bul- *1 p.corr.*) vocant *(cf. Isid. orig. 12,1,33).* 7 (ibid. p. 391,18) nuntiatum est de . . . -i (p- *1 m.*1) magnitudine. Ermold. Ludow. 2,592 quondam sedes *(sc. Aquisgranum)* . . . -is apta. Adam gest. 4,32 p. 267,1 capiuntur *in Nortmannia* uri, -i et elaces *(cf. Sol. 20,5)*; . . . ceterum bisontes capiuntur. Carm. Bur. B 134,6 -us (gloss. B: wisunt), alx, pardus. Albert. M. animal. 2,23 inveniuntur . . . in genere boum nigri magni, qui -i a quibusdam vocantur, et aput nos vocantur wisent. *al. v. et p. 1490,14. in fabula:* Egbert. fec. rat. 1,1618tit. de sciniphe hiemante in aure -i ([-a *cod.*]. *cf.* 1,1619 scinifes hiemavit in aure per cantum -i). *de effigiebus:* Conr. Mur. clip. 42b clipeo nigrum -i caput esse. **b** *iur. de furto:* Pactus Alam. V A 6 si quis vesontum, -um (beballo *1*, bubulum *5*) . . . furaverit.

3 *fort. i. q. dorcas – viell.: Dorkasgazelle (Gazella dorcas L.):* Albert. M. cael. hier. 15,11 p. 440a,15 hoc dicitur . . . ad quaedam genera boum, ut sunt -i, qui etiam magis equis currere possunt *(cf. Vulg. deut. 14,5).* *alleg.:* Hraban. univ. 7,8 p. 210c in -is . . . vel uris possunt accipi superbi doctores *(cf. Isid. orig. 12,1,33).* *v. et* bubulus, *buflus, *bufletus.

2. bubalus, -a, -um. *qui est bisontis – Wisent-: v. p. 1595, 69. 1598,32.*

***bubantia** (-cia), -ae *f.* *(ital. vet.* bo(m)banza, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 555) tumor, superbia – Aufgeblasenheit, Hochmut (plur. i. q. consilia audacia – dreiste Absichten):* Annal. Ianuens. III p. 145,6 Pisani galeas . . . cum magna -a munierunt. p. 146,31 Pisani -ciis pleni iactaverunt, quod *eqs.*

bubeda *v.* bupaeda. **bubestris** *v.* buprestis.

bubeta *v.* rubeta. ***bubicium** *v.* *bombycium.

***bubilia** (-bal-), -ae *f.* *(orig. inc.) vincapervinca – Immergrün (Vinca minor L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 288):* Gloss. III 551,30 St.-S. -a (buba- *b*) syngrune. *cf.* *bugi(du)lon.

bubilo (-bul-), -are. *ululare – rufen:* Gerhoh. psalm. 37,4 p. 609,6 (vs.) bubulat ut bubo. Carm. Bur. B 132,2b,1 bubo -at.

bubilus *v.* bubalus, bubulus. **bubinus** *v.* bovinus.

bublicus *v.* publicus.

1. bubo, -onis *m.* *script.:* pu-: Gloss. III 461,12 St.-S. pupo. 465,1 pube. IV 90,11 pubo. *ibid. al.* bŏ-: Gloss. I 217,31 St.-S. *cod. c.* bon-: Gloss. I 340,17 St.-S. bononem. -po: *l. 28.* -be: *l. 28.*

1 *avis magna nocturna,* βύας – *Uhu (Bubo bubo L., cf.* Gloss. I 801,25 St.-S. -em buf. III 295,2 -o avis nocturna i. hvo. IV 182,48 -o . . . hauwil. 256,22 -em huc. *saepe):* **a** *proprie:* **α** *gener.:* Aethicus Ister 32 p. 18,33 comedent *Turchi* . . . carnes . . . -um. Carm. Bur. B 58,4,3 -o noctivagus. 133,4 turtur seu -o (gloss. B: vf). Arnold. Saxo fin. 2,6 p. 62,3 -o nocticorax . . . sentit ea *(cadavera)*, antequam intereant. Frid. II. Imp. art. ven. 3 p. 42,30 que *(avis, sc. huhanus)* similat -i, . . . sed est . . . minor -e. Albert. M. animal. 23,28 -o avis est de genere noctuae ab imitatione vocis sic vocata, inter omnes aves maioris aperturae oculorum *eqs.* 23,122 nocte . . ., cum praevalet videre -o (*p. 609a,12* γλαύξ), aggreditur incendulam. Albert. M. (?) animal. quaest. 8, 15/20 p. 195,16 aves fugant ipsum *(cuculum)* . . ., sicut -em seu noctuam fugant. 8,21 -o habet oculos magnos. *saepe. v. et l. 24. p. 1597,2.* *de effigiebus:* Catal. thes. Germ. I 111,11 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1233) suptilia: baldekinum cum -bus magnis. **β** *de ave infausta:* Carm. libr. III 14,19 cunctis post avibus maneat -o maledictus (14,29). 14 epil. p. 383,12 in captura odiosissimi -is. Adam gest. 3,64 p. 210,17 vidimus lupos . . . ululantes . . . certasse cum -bus *eqs.* Rahew. gest. 4,16 p. 255,34 -es . . . funebria personantes. Albert. Stad. Troil. 1,472 -o propheta mali. Vita Salomae 24 in speciem obscoenissimae avis, quae -o dicitur. **b** **α** *per compar. et in imag.:* Arnulf. Sag. invect. 8 p. 106,37 *(de Girardo)* quoniam nocturnus -o lucem diurnam non sustines intueri *eqs.* Nivard. Ysengr. 4,613 ista *(furcula capri)* velut -o macer . . . sonat. *al. v. et l. 23.* **β** *alleg.:* Hraban. univ. 8,6 p. 247A -o tenebris peccatorum deditos . . . significat. Berth. Ratisb. serm. 12 p. 64,9. **γ** *in cognomine:* Chart. Otterb. 145 p. 110,28 (a. 1264) Hugo dictus B-o. **2** *strix silvatica – Waldohreule (Asio otus L.):* Albert. M. animal. 7,74 hanc *(avem)* quidam -em (*p. 597b,23* νυκτικόρακα) vocant, eo quod multum -i est similis.

2. bubo, -onis *m.* (βουβών) *tumor glandularum – Lymphknotengeschwulst, 'Bubo' (plerumque de tumore inguinis; de aliis tumoribus: l. 69sq.):* Ioh. Iamat. chirurg. 5,8 solet . . . fluxus accidere in assellis et inguine et facere ibi collectionem duram et magnam . . ., que -o vocatur (Theod. Cerv. chirurg. 3,19tit. de exitura sub ascellis, quae dicitur -o. *al. cf.* Brunus Long. chirurg. 2,7,5 p. 125E quod -o non nascitur nisi in subascellis et in inguinibus). Gloss. Roger. I

[Erb]

A 2,7 p. 605,28sqq. determinat actor de -e; . . . dicitur ad similitudinem illius avis, que dicitur -o. BRUNUS LONG. chirurg. 2,7,1 p. 124^{F} -o ab omnibus differt, quoniam non est separatus a carne, immo vehementer involutus sicut cancer. *al.* *cf.* *bubum.

3. bubo *v.* baubo(r). **4. bubo** *v.* 1. bufo *p. 1605,57.*

bubolinus *v.* bubulinus.

***bubonicus** (bulb-), -a, -um. *(a* bubonion *? cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 497)* herba -a *fort. i. q. aster Atticus, amellus – viell.: Bergaster, Italienisches Sternkraut (Aster Amellus L.):* ANTIDOT. Glasg. p. 150,2 herba bulb-a, fodis eam in circuitum *eqs.*

***bubonocele** (-cili) *f.* (βουβωνοκήλη) *hernia – Leistenbruch:* PAUL. AEGIN. cur. 217 p. 158,5 est . . . in inguine intestino manente -cili (*3,53,1* βουβωνοκήλη).

***bubos.** *(orig. inc.) ⟨nomen instrumenti musici ficticium ut vid.⟩:* Ps. ODO CLUN. prooem. ton. 6 sexta . . . differentia tonus epyniceus semitonius, . . . organum -s.

bubucula *v.* 1. bucula. **bubula** *v.* bubulus.

***bubularia,** -ae *f.* *pecuaria (bovina) – (Rind-) Viehhof:* CHART. Lamb. Leod. 64 p. 107,18sqq. (a. 1186) sedem -e, quam de curia Vineti tenet, . . . *Alardus* nobis assignavit, . . . ut . . . sedi -e firmiter innitamur.

bubularius, -i *m.* *pastor boum, bubulcus – Rinderhirt, Ochsenknecht:* GLOSS. III 267,6 St.-S. bubulcus vel -us ohsenare.

***bubulca** (bob-), -ae *f.* *(ital. vet.* bobolca, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 272)* *mensura quaedam terrae – ein Landmaß:* ALBERT. MIL. temp. 299 fuerunt empte quatuor bo-e iuxta campum de braida. *ibid. al.*

bubulcarius (bob-, bovu-), -a, -um. *ad boves alendos destinatus – zur Rinderhaltung bestimmt:* GREG. CAT. chron. I p. 193,11 (dipl. Ludow. Pii) monasteriolum . . . cum . . . casis . . . bovulcariis (bob- DIPL. Loth. I. 8 p. 70,19 [ed. Th. Schieffer. 1966]; *an subst.?*), vaccariciis . . . tradimus. GODESC. GEMBL. gest. 48 p. 543,7 -am cortem cum cortilio bubulco delegavit *abbas.*

bubulcus, -i *m.* *script.:* bob-: *l. 48.59. p. 1598,1. al.* beb-: *l. 53.59.* bib-: *l. 60.* bifu-: *l. 68.* -buculus: *l. 44.* -gol-: *l. 45.* -bulus *(var. l.): l. 44.* *metr.* bŭ-: *l. 49.*

armentarius, pastor vel actor boum, qui boves curat – Rinderhirt, Ochsentreiber, -knecht (cf. GLOSS. III 185,24 St.-S. -us [-buculus *N*, -bulus *D*] ohsinere. 356,22 -us hertare. 670,31 -golcus rinnirhirte. IV 41,12 -us sweigari. *saepe. v. et l. 25):* **1** *gener.:* **a** *proprie:* **α** *praevalet notio custodiendi, alendi sim.:* ALDH. virg. I 29 p. 266,16 ut . . . agricolas, . . . -os (bo- *AC*) et subulcos . . . absorbeat *draco* (VITA Ger. Bron. 12 p. 662,11 cernere *martyrem* -us desiderat atque subulcus. COSMAS chron. 2,35 p. 132,6. *al.*). CAPIT. reg. Franc. 32,62 cum bubus, quos -i nostri servant. EGBERT. fec. rat. 1,562 o malefactum, Gordiana secuta -um! LAND. MEDIOL. hist. I 2, 26 p. 63,5 mercatores et rustici, aratores et be-i. *al. v. et l. 37. p. 1595,37.* **β** *praevalet notio dirigendi, ducendi:* EINH. Karol. 1 -o rustico more agente *boves.* EGBERT. fec. rat. 1,841 ad sulcum solet ire -us. GODESC. GEMBL. gest. 48 p. 543,6 calceos -o, qui ligna de silva . . . adduceret, stabilivit *abbas.* ANNAL. Prag. III a. 1281 p. 203,24 -us coepit laborare in aratro. *al. milit.:* OTTO MOR. hist. p. 16,11 bo-i (be- *M 2*, bu- *M 3*, bi- *L*) . . . plaustris relictis fugiebant. *al.* **b** *per compar. (sensu despicabili accedente):* THIETM. (?) chron. 5,24 episcopum . . . capillis arripiens . . . solotenus ut -um deiciens *(cf.* ADALBOLD. Heinr. 15 episcopos . . . honorabat ut -os. *ibid. al.).* **c** *in imag. (cum sensu tutoris):* METELL. buc. 10,42 abbas . . . lucrari multum memorans huiusce -um *(sc. s. Quirinum)* virtutis, sacris qui defensor foret acris.

2 *spec. de condicione sim.:* HIST. Aret. 1 (MGScript. XXX p. 1471,21; ex chart. c. 840) pistorem . . . et bifulcum *Petrus dedit.* BERNOLD. CONST. chron. a. 1083 p. 439,28 ibi . . . et porcarii et -i . . . idem sunt quod monachi. DIPL. Heinr. IV. 476 p. 649,29 quisquis huius modi iuris est, ut ad -um iure possit constringi. CHART. Tirol. notar. I 198 in presencia . . . Olderici bo-i . . . abbatis. TRAD. Salem. p. 117,17 resignavit in manus . . . fratris Burcardi -i. *al.* *remissius i. q. pastor – Hirt:* ACTA imp. Stumpf 352 p. 500,35 (a. 1159) -um . . . pecorarium . . . monasterio concedimus. *v. et* *beful-cus.

bubulinus, -a, -um. *script.:* bob-: *l. 14.* -bil-: *l. 14.* -bol-: *l. 10.12.14.*

qui bovis vel bubali est – vom Rind, vom Büffel, Rind(er)-, Büffel-: **1** *latius:* TRACT. de caus. mul. 77 non utantur . . . carnis bubolina. ANTIDOT. Berolin. 33 sumis femus -um. **2** *strictius:* **α** *spectat ad animal masculum:* MAURUS urin. II p. 9,23 abstineat se patiens ab . . . carne vaccina, . . . bubolina. **β** *spectat ad animal femininum:* TRACT. de caus. mul. 33 dabis lacte bobolino (77 lac bobilina calida. *v. et l. 31*). Ps. ODO MAGD. herb. 388 stringit . . . -us *caseus.* DIAETA Theod. 262sqq. coagulatum -um (bubulum *var. l.*) omnibus tumoribus medetur . . .; caseus caprinus . . . *ventrem* stringit ut bubalinus (bubulus *var. l.*).

bubulo *v.* bubilo.

bubulus, -a, -um. *script.:* pu-: *l. 45sq.* pab-: *l. 46.* bab-: *l. 46.* bob-: *l. 51.* buvu-: *l. 46.* pupu-: *l. 46.* -bal- *(var. l.): l. 46.* -bil-: *l. 47.* *metr.* bŭ-: *l. 27.*

1 *adi.:* **a** *qui bovis vel bubali est – vom Rind, vom Büffel, Rind(er)-, Büffel- (cf.* GLOSS. II 396,7 St.-S. -us [*sc. sanguis*] rindiriniz. *al.): ANTIDOT. Bamb. app. p. 36,47 abstinere . . . ad carnibus -as (DIAETA Theod. 61 -a *caro* fortis est *eqs.*). Ps. ODO MAGD. herb. 10 cum fimo -o. *v. et l. 16.18.* *strictius de bubalo:* ALBERT. M. Is. 7,21 -am . . . vaccam si habere posset, plus lactis daret quam vacca boum. *vaccinus – Kuh-:* DIAETA Theod. 35 lac ... nutritorium est excepto -o (-linum *H*), quoniam grave est (COMPOS. Matr. 73,1). **b** *qui bisontis est – Wisent-:* GLOSS. I 417,22 St.-S. -ę (-bal- *g. l. m*) carnis wisintines fleiskis ([*spectat ad Vulg. II reg. 6,19*]. IV 268,14). *al.*

2 *subst.:* **a** *masc.:* **α** *bos, bubalus – Rind, (Haus-)Büffel (cf.* GLOSS. I 446,25 St.-S. -orum rindiro [*spectat ad Vulg. III reg. 4,23* bubalorum]): AETHICUS ISTER 67 p. 48,25 equorum, -orum multitudine uberrima *terra.* *fort. add.:* CHART. Rhen. med. II 242 p. 280,21 (a. 1209) assaturam -i (bubŭli *cod.*, bubumbli *ed.*; *an* bubali *leg.?*), id est magni bovis, *dabunt.* *strictius de bubalo:* ALBERT. M. Is. 7,21 vacca . . . quoddam commune animal sonat, quod et -orum est et boum. *v. et p. 1595,37.* **β** *bos silvestris – Wildrind (plerumque de bisonte, e. g. l. 46; cf.* GLOSS. III 447,10 St.-S. p-us et pubali uuisont. *al.):* LEX Baiuv. 20,7 de his canibus, qui . . . -is (pub-, pupu-, pab-, bab-, -vulus, -bal-, -bil- *sim. var. l.*), id est maioribus, quod suuarzwild dicimus, persecuntur. ARBEO Emm. 6 regionis montana . . . -is (-bal- *var. l.*), caprẹis . . . ornata. *v. et p. 1595,53.59.* *fort. add.:* ALDH. ad Acirc. 114 p. 155,20 brutorum . . . -orum (bobu-, bubal- *var. l.*) et tragelaforum simulque ibicum. **γ** *per errorem i. q. bubulcus – Rinderhirt:* GLOSS. III 385,30 St.-S. -us rintherde. 444,2 rinderaere. *v. et p. 1597,44.* **b** *fem.:* **α** *bison femina – Wisentkuh:* GLOSS. IV 90,15 St.-S. p-a wisintha. **β** *buglossa – Ochsenzunge (Anchusa officinalis L. vel sim., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 262):* GLOSS. III 49,46 St.-S. -a rinderzungo. 518,31 -a ohsenzung. *ibid. al.* *v. et* bubalus.

***bubum,** -i *n.* *(a* βουβών *ut vid.) tumor, superbia – Aufgeblasenheit, Hochmut:* COLUMB. epist. 1 p. 158,1 soporans spina Dagonis hoc imbibit -um erroris *(v. notam ed.).* *cf.* 2. bubo. *Erb*

bubumblus *v.* bubulus *l. 40.* **bubus** *v.* bos.

buca *v.* 1. bucca. ***bucaramus** *v.* *buccaranus.

1. bucca (buca), -ae *f.* *script.:* pu-: *p. 1599,8.* ba-: *p. 1599,40.55. adde* GLOSS. IV 133,39 St.-S. bacca. bo-: *p. 1599,16.44.* -(c)ch(a): *p. 1599,41.45.*

I *gena (inflata) – (aufgeblasene) Backe, Wange (cf.* GLOSS. I 802,30 St.-S. -a vvange): **A** *proprie:* ORD. iud. Dei A 29^{e} ut . . . casium istum numquam possis manducare nisi inflatas bucas *eqs.* (FORM. Senon. II add. p. 225,15. WALTH. SPIR. Christoph. II 1,87 inflatam ridebant numina -am *Minervae*).

[Schmidt]

CARM. anon. (SBMünch. 1873/III. p. 724,3) risit ventosas Tritonae Marsia -as. **B** *in imag.:* EPIST. Hann. 71 p. 118,15 itane . . . -as plenas et inflatas habeo? (EPIST. Ratisb. 7 p. 296,19 qui -am superbię ventosa ostentatione inflant). p. 118,18 non vento plenas, sed felle superabundantes -as habere.

II *os – Mund, Maul:* **A** *latius:* **1** *proprie (cf.* GLOSS. I 164,4 St.-S. super -as [-a *c*, pucca *b*] upar mund. III 177,60 os vel -a munt. *al.) :* **a** *gener.:* ALDH. virg. I 45 ut . . . balbis -arum labellis obmutescerent. ANTIDOT. Glasg. p. 133,18 spuma bovis, quomodo eis cadet de buca. WETT. Gall. prol. 26 -is in quantis ibi lingua nova renovatur. NOTKER. BALB. gest. 1,21 p. 28,7 parum quid de quadrupedante carne misit in -am. CARM. Otton. III. 20,6,21 ⟨naus⟩eat . . . -a. NIVARD. Ysengr. 6,95 si bene laxaris -am. FRID. II. IMP. art. ven. 4 p. 77,22 non sit . . . dure boce *equus. al.* **b** *medic. et anat.:* CHIRURG. Sudhoff 1 p. 170,32 sub lingua venas duas incidimus propter reuma gingivarum et -e. CONSTANT. AFRIC. theor. 3,12 p. 11a^{r} cui *(superfluitati cerebri)* expellende natura . . . duo fecit foramina, . . . -am et nares. *ibid. iterum.* **2** **a** *in imag.:* HRABAN. hom. II 62 p. 264^{C} qui *(philosophi)* suam sapientiam -is crepantibus ventilabant (EPIST. Hildeg. 16 p. 384,35 illi *magistri* . . . c. -is perstrepunt). *fort. add.:* MARB. RED. elog. 32 (MG Lib. Lit. III p. 695) sunt -arum pastores, non animarum. **b** *in nom. propr.:* α *hominum:* THIETM. chron. 6,100 Sergius *IV. papa*, qui vocabatur B-a porcus (*'Boccaporco'*, *'Schweinerüssel'*). ADEMAR. hist. 3,50 Willelmus, cognomine B-a uncta, comes Matisconensis. DIPL. Loth. III. 119 p. 193,33 comes Landulfus, B-a vitelli. IOH. CODAGN. annal. a. 1162 per Obizonem Buccafollem. β *rerum:* ANNAL. Ianuens. II p. 77,20 navem . . ., Bucam nigram nomine (p. 79,18). **3** *translate:* **a** *foramen – Öffnung:* α *anat.:* CONSTANT. AFRIC. theor. 3,34 p. 13b^{v} -a *matricis* est nervosior. *ibid.:* sunt quasi quedam fosse, que venarum sunt -e. β *bot.:* ALBERT. M. veget. 6,53 in quo *(sc. citri)* . . . acumine non est -a fovealis. 6,129 colligitur *substantia lignea pomi* ad -am (bucam *CVP*), quae vocatur sedes floris. γ *usu communi:* ANON. geom. I 3,20 lignum . . . pone super -am putei. **b** *introitus – Einfahrt:* ANNAL. Ianuens. I p. 177,4 vade in bucam portus. II p. 118,2 extra -am (ba- *N*) . . . duxerunt *navem.* p. 118,5 usque ad buccham (bucam *N*) Areorum. **c** *ostium – Mündung:* ACTA imp. Stumpf 149 p. 199,24 (a. 1164) usque ad -am de Vinciano. CHART. Ital. Ficker 178 p. 223,11 ex alio latere Athesis a bocca veteri. ANNAL. Crem. a. 1199 (MGScript. XXXI p. 10,11) de bucha Abdue venerunt (IOH. CODAGN. annal. a. 1199 p. 25,23. *al.*). IOH. CODAGN. annal. a. 1216 p. 53,33 a buca taliate. *al.* **B** *strictius:* **1** *labrum – Lippe:* ALDH. virg. II 2136 spernebat basia -is *virgo* (CAND. FULD. Eigil. II 17,34. *al.*). 2186 suavia compressis impendens oscula -is (*al.* [*v. ind.*]. ALCUIN. [?] epist. 180 ad . . . Petri sepulchrum calidis -is o. in pavimento figere).

proverb.: EGBERT. fec. rat. 1,128 gratis equo oblato non debes pandere -as. **2** *cavum oris – Mundhöhle, Rachenraum:* CONSUET. Trev. 33 ut ex eo *(vinulo)* lavetur eorum bacca. ALBERT. M. animal. 1,424 in -a . . . exteriori ampla adhaeret ei *(cannae vocis)* epyglotis.

2. *bucca, -ae *f.* *(theod. vet.* bugga, *cf. Ahd. Wb. I. s. v.) artemisia – Beifuß (Artemisia vulgaris L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 436sq.) :* WALAHFR. hort. 182sq. absinthi frutices locus erigit . . . herbarum matrem (gloss. L: id est -am) simulantes . . .; in foliis color est alius (gloss. L: quam in -a).

***buccacus** *vel* **-um,** -i *m. vel n.* *(turc.* boğasy, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 324; inde francog. vet.* boucassin) *species panni – Stoffart, 'Buckskin':* CATAL. thes. Germ. I 91,30 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; a. 1238) duas casulas, dalmaticam et subtilem, omnia de -o. 91,36 duos pannos de -o.

***buccaranus** (buca-, buche-, -am(us), bocran) *vel* **-um,** -i *m. vel n.* *(ab arab.* Buḫārā, *cf. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Urspr. nr. 342; inde francog. vet.* bouguerant, *ital.* bucherame) *species telae subtilis – ein feines Gewebe, 'Buckram' (cf. K. Zangger, Contribution à la terminologie des tissus en ancien français. 1945. p. 25sq.) :* THIETM. peregr. 3,52 mulieres Sarracenorum lintheaminibus de bocran velate et cooperte incedunt. STATUT. ord. Teut. p. 39,12 ad lectisternia . . . cultram de lino vel de bucaramo . . . habentes sint contenti *fratres. expressius de parte quadam:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 317,4 coram nobis fecit poni . . . unum -um (buche-um *B*).

buccella (buce-), -ae *f.* *(?m. vel n.: l. 24.48) script.:* pu-: GLOSS. I 523,51 St.-S. 812,45. bo-: *l. 45. metr.* būce-: EKKEH. IV. pict. Mog. 755. NIVARD. Ysengr. 1,695 *codd. BE. etym.:* ALBERT. M. Iob 31,17 (ed. M. Weiss. 1904) -a est, quod clauditur in cella buccae.

1 *proprie i. q. offa (parva), frustum, frustulum – Bissen, Happen, Mundvoll, Stück, Stückchen (cf.* GLOSS. III 312,35 St.-S. -a panis i. pizzo. 495,12 -a snida muntuol. 616,13 bucella vel torta snita. IV 25,10 -a panis, quantum ori datur i. muntfol. *al.) :* **a** *strictius:* LEG. Wisig. 9,1,21 p. 365,4 bucellam panis hordeacei et calicem aque sumant (VITA Filib. 35 [MGMer. V p. 601,15] comedit bucellam p. AGNELL. lib. pont. 112 p. 352,11 dividunt *clerici* inter se bucellam p. HILDEG. phys. 1,13 p. 1134^{B} cum tenui -a p. *al.*). ALDH. virg. I 28 bucellam crustulae semiplenam . . . ferre (*cf.* ad Acirc. 2 p. 67,13 collectis -arum [bucellorum *N*] crustulis). VITA Hildulfi 5 neque -am suam solus comedit *(cf. Vulg. Iob 31,17).* EPIST. Worm. I 4 carius fore tempore oportuno -am amico mitti quam prandium sine necessitate parari. NIVARD. Ysengr. 6,92 -am talem fors tibi nulla dedit. ALBERT. M. animal. 1,424 cum -a est in transglutitione. MENKO chron. p. 535,6 dabatur cotidie laborantibus . . . -a casei. *al. in imag. de grandine:* RATHER. Metr. 7 p. 461^{B} coelestis . . . orbis . . . emittens cristallinas . . . -as *(cf. Vulg. psalm. 147,17). in exsecrationis formula (cf. Vulg. Ioh. 13,27.30) :* DIPL. Heinr. II. 382 cum Iuda traditore indigestibilis -ę gustum sumat (*inde* 383. 384). **b** *latius i. q. panis parvus, desecta pars panis – kleines Brot, Schnitte:* PAUL. AEGIN. cur. 59 admiscendum ea *(medicamina)* . . . escis eorum *(desipientium)* ut bucellis (*3,14,3* βουκελλίοις). RUODLIEB VI 44 -am sigalinam. 61. COSMAS chron. 3,59 p. 237,26 mollis panis et tosta -a. REGISTR. Geisenf. 30 due bucelle, que de qualibet spelta inciduntur. *al. hostia – Hostie:* EKKEH. IV. bened. I 17,22 vę, qui -am digne non sumpserit illam. 59,18. *ibid. al.*

2 *translate:* **a** *gener. i. q. vasculum quoddam, patera – ein kleines Gefäß, Schale:* RECEPT. Sangall. I 57 lac de iumento et vermescello . . . in bocella rosarii teris. ANGILB. eccl. Cent. 2 p. 176^{a},25 reliquiae . . .: de ligno Domini, . . . de -a, ubi fel et acetum mixtum fuit. *?c. sensu putaminis vel folliculi:* HILDEG. phys. 7,43 cum bucello, in quo iacent *iuvenes formicae.* **b** *anat. i. q. caput articuli – Gelenkkopf (cf. J. Hyrtl, Onomatologia anatomica. 1880. p. 4) :* Ps. GALEN. anat. 31 p. 211^{C} ut sit *cartilago* iuvamentum extremitatum -arum ingredientium vacuitates alterius ossis. ALBERT. M. animal. 1,270 in illis *(spondylibus)* est vacuitas . . . recipiens sicut -am quamdam ex superiori. 1,283 qui *(nodus)* a quibusdam -a vocatur *eqs. al.*

***buccellaria** (buce-, -cil-), -ae *f.* (*cf.* buccella, *butellaria, *francog. vet.* bocel) *apotheca vinaria – Weinkeller(ei) :* ACTA imp. Winkelm. I 993 p. 746,38 (a. 1258/66) propositorum marestalle, guardaspense, coquine, -illarie . . . curie nostre (*sim.* p. 747,7). *fort. add. (cf. l. 71sqq.) :* CHART. Rhen. med. II app. 15 p. 422,10 (c. 1220) est ibidem mansus buce-e.

buccellaris (buce-), -e. *qui caput articuli facit – als Gelenkkopf ausgebildet:* Ps. GALEN. anat. 1 p. 165^{D} ossium extremitates buce-es.

buccellarius (buce-, -ela-), -i *m.* **1** *miles privato sumptu patroni conductus – von einem privaten Herrn unterhaltener Soldat (cf. H. Mitteis, Der Staat des hohen Mittelalters. 41953. p. 15) :* LEG. Wisig. cod. Eur. 310 si quis -o arma deder⟨it⟩. 5,3,1 medietatem . . . -us (buce- *E2.V*), qui adquisibit, obtineat *eqs.* **2** *? praepositus cellarii – ?Kellermeister (cf. l. 57sqq.) :* CHART. scrin. Col. B 1308 (a. 1277) erga Bru-

[Schmidt]

nonem dictum Scherfin -elarium ([militem *suprascr.*]. '*Proviantmeister?*' *ind. p. 814*).

***buccellatio,** -onis *f.* **1** *temperatio – Mischung, Legierung:* Ps. GERH. CREM. sal. II 9 p. 59,41 unum condimentum est . . . etiam cum corporibus -o, id est abatio. **2** *convexitas capitis articuli – Wölbung des Gelenkkopfes, das Ineinandergreifen des Gelenkes:* THEOD. CERV. chirurg. 2,49 eius *(rascetae)* -o est parva, quoniam illud, quod continet ipsam de corporibus, apostematur et prohibet vinctionem.

***buccellatus** *v.* *buccello.

***buccello,** -atum, -are. *script.:* bocel(o): *l. 22.* bucell(o): *l. 18.* bucill(o): *l. 17.*

alch. i. q. temperare – versetzen: ANON. secret. p. 73,20 si . . . mercurius -atur cum luna. Ps. GERH. CREM. sal. II 6 accipe tantundem de alunc . . . et -bis cum argento vivo.

adi. **buccellatus,** -a, -um. **1** *siccatus, tostus – gedörrt, geröstet:* ANTIDOT. Sangall. p. 94,27 dactili buci-i. DIAETA Theod. 25 panis calidus corpus exsiccat, buce-us et corroborat et extenuat. *v. ThLL. s. v.* buccellatum. **2** *umbone ornatus – mit Buckel versehen, Buckel-:* INSTIT. regal. 3 (MGScript. XXX p. 1452,17; s. XI.$^{in.}$) mittere ad . . . cameram regis . . . duo scuta optima bocelata. *cf.* 1. buccula.

buccha *v.* 1. bucca. ***bucc(h)erius** *v.* *bucherius.

***buccillaria** *v.* *buccellaria. **buccina** *sim. v.* bucina.

bucco, -onis *m.* *nugator – Schwätzer (cf.* GLOSS. III 142, 66 St.-S. -o kronari. 187,66): CARM. cod. Paris. (8812) 1,27 currat . . . garrulus et mimicus, -o *eqs.* ARNULF. delic. 509 linguatum compescat -o labellum.

1. buccula (bucu-), -ae *f.* **1** *umbo, bulla – Buckel, Knopf (cf.* GLOSS. I 15,4 St.-S. -a umbo rantpauc. 58,4 -a [bucu- *c*]. II 574,44 buculas labala . . . genus vasorum vel rantboga vel geuuaigi [*sed cf. Prud. psych. praef. 31*]. *al.)*: VITA Gebeh. Const. 1,12 laquearia deauratis buculis in modum stellati coeli undique decoravit *episcopus.* **2** *de vase i. q. labrum – Becken, Kessel: v. l. 31.*

2. *buccula, -ae *f.* *(a* bucula*? cf. francog. vet.* bugle, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 593sqq.) instrumentum musicum ad canendum aptum, fort. i. q. cornu, tuba – Blasinstrument, viell.: Horn, Trompete:* ODO Ern. duc. 2 p. 321^{A} rauca . . . terrificos emugit -a cantus.

3. buccula *v.* 1. bucula.

bucculare (bucu-), -is *n. (m.* -is: *l. 44) vas coquinarium, labrum – Kochgefäß, Becken (cf.* GLOSS. III 312,23 St.-S. bucu-e labium i. labil i. lavitroc. 516,44 -is becchin. *al.)*: ANTIDOT. Sangall. p. 92,23 mittis et ficus et mel in aqua in bucu-e et . . . totum simul ferveat. *cf.* *pocularis.

***buccularius** *v.* *bucularius.

buccus, -i *m.* *(gall.* *bucco- *ut vid., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 587sqq.) caper – (Ziegen-)Bock:* LEX Sal. Karol. 5,3 (codd. 28.46) si quis -um furaverit. *cf.* *biccus.

Bucefalus *v.* Bucephalus. **bucella** *sim. v.* buccella.

***bucellinus,** -i *m.* *(orig. inc., nisi cohaeret c.* 1. buccula) *fructus quidam parvus – eine kleine Frucht:* BENZO ad Heinr. 7,6 p. 678,46 *(in imag.)* quae *(spina)* pilosos buce-os generat. *Schmidt*

Bucephalas (-ciph-, -cifa-, -cefa-), -ae *vel* **Bucephalus,** -i *m.* (Βουκεφάλας) *equus bellator – Streitroß:* RICHER. REM. hist. 4,50 p. 152,4 parvaredus, ante visus -us, fieri coepit asello tardiusculus. p. 152,6 fortis ille -falus . . . corruit. CARM. Bur. B 92,31,3 dum tenet -am (-cef-, -cif-, -ciph-, -um *var. l.*) suus Ganymedes.

***bucerna,** -ae *f.* (*cf.* buceria, bucerus) **1** *pecuaria, swaiga – Viehhof, Schwaige (cf. O. Stolz, Die Schwaighöfe in Tirol. 1930. p. 27):* GLOSS. III 448,31 St.-S. vacaria vel -a vel armentum sueiga. 669,66. **2** *grex boum – Rinderherde:* GLOSS. IV 197,40 St.-S. -a rintherda.

bucerus (-rtis, -rtys), -i *m.* (βουκέρως) *bison – Wisent (Bison bonasus L.):* GLOSS. III 312,3 St.-S. -rtys (-rus *a*) bubalus i. vvisant (329,39 -rtis).

bucetum (boc-), -i *m.* *stabulum boum, bovile – Rinder-, Ochsenstall:* GLOSS. III 670,6 St.-S. bocetum vel hostar rindirstal. IV 133,24 bocetum rindirstal.

bucha *v.* 1. bucca. ***bucharia** *v.* *bucheria.

***bucharius,** -i *m.* *(cf. francog. vet.* bo(u)scheron *ut vid., v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 449) ?lignarius – ?Holzarbeiter:* LAMB. ARD. hist. 84 oneratores et -i . . . operantur. *cf.* *buttarius.

***bucheria** (boch-, buzar-, -char-), -ae *f.* *(cf. francog.* boucherie *a gall.* *bucco- '*Ziegenbock*', *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 587sqq.)*

taberna lanii, laniena – Schlächterei, Fleischbank: DIPL. Otton. II. 211 locum . . . cum . . . lateria, bocharîa et cinctis . . . tradidimus *(inde* DIPL. Otton. III. 83. DIPL. Conr. II. 109. *al.)*. ACTA imp. Winkelm. I 303 concedimus . . . domum . . . sitam iuxta veterem -am. 797 p. 621,34 forma statuta per curiam de -is demanii, de quibus debent recipi . . . subscripta iura *eqs.* 818 p. 635,10 quod . . . abbas . . . et barones . . . buchariam fieri faciunt in nostre curie preiudicium. 999 p. 760,1 iura cambii et buzarie. II 1036 p. 706,40 quod . . . solvit . . . solidos viginti pro -a Meianei. *ibid. al. v. et* *beccaria.

***bucherius** (bocce-, bucc(h)e-), -i *m.* (*cf. francog. vet.* bouchier)

lanius – Fleischer: RYCCARD. chron. a. 1232 p. 178,6 (decret. a. 1231) boccerios . . . volumus esse fideles, videlicet ut scrofas pro porcis vel carnes morticinas . . . vendere non presumant (*cf.* ACTA imp. Winkelm. I 791^{II} p. 618,32sqq. buccherii . . . legaliter faciant carnes et non vendent scrofas pro porcis; . . . buccherii in veritate dicent emptoribus carnes, quecumque fuerint). p. 183,17 (decret.) de iure bucceriorum: pro bove vel vacca remittuntur grana III *eqs. v. et* *beccarius.

***bucies** *v.* *bucus. ***bucillatus** *v.* *buccello.

bucina (bucci-), -ae *f.* *script.* puz-, buz-: *l. 57sq.*

cornu (ad signum dandum aptum), tuba – (Signal-)Horn, Trompete (cf. GLOSS. III 225,52 St.-S. -a horn. *al.; de re v. E. Buhle, Die musikalischen Instrumente in den Miniaturen des frühen Mittelalters. 1903. p. 11sqq.; Musik in Gesch. u. Gegenwart. XIII. 1966. p. 777sq.)*: **1** *proprie:* **a** *gener.:* EINH. Marc. et Petr. I 3,19 p. 255,23 ut . . . eos *(socios)* . . . sonitu -ae ad se congregarent. LIUTPR. hist. 17 -a concrepante. UNIBOS 80,4 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 270) sumens salignam -am. 96,2 (ibid. p. 274) praestetur gratissima mihi vitalis -a. NIVARD. Ysengr. 5, 261 conflare venit vulgares buccina turmas. HIST. peregr. p. 152,27 imperatori . . . applauserunt tota classe -is, tubis . . . resonante. AEG. ZAM. mus. 15 p. 389^{b},18 buccinis . . . corneis utebantur Hebraei. *al. v. et p. 1603,14. in iudicio novissimo:* HRABAN. carm. 39,76,1 clangor buccinae . . . sonabit terrae per plagas. **b** *spec.:* **α** *spectat ad usum belli:* ARBEO Corb. 43 dum Israheliticus ad movenda populus castra vocatus fuisset, . . . prolixius perstrepebat -a (*cf. Vulg. num. 10,2* tubas). PASS. Praeiecti I 29 ubi sonitum audierunt -arum, . . . se in orationem dederunt. LIUTPR. antap. 2,65 (vs.) -a Mars cum strepit alta. COSMAS chron. 1,36 p. 64,10 quo . . . clangore -e perterrefaciat . . . hostem *miles.* HIST. de exp. Frid. imp. p. 81,27 quem *(montem)* duo filii soldani . . . cum regali buccina occupaverant. HIST. peregr. p. 119,37 Turci . . . -is et sagittis nostros . . . cientes ad pugnam. *al.* **β** *spectat ad usum pastorum:* LEX Baiuv. 4,26 ubi . . . pastor -am (buz-, puz-, bucc- *var. l.*) portaverit porcilem.

2 **a** *in imag.:* ALDH. epist. 4 p. 482,12 altercationis opprobrium apostolica compescit buccina (virg. I 23 p. 255, 23). virg. I 21 p. 251,1 clangente evangelica -a. WILLIB. Bonif. 5 p. 24,1 -a caelestis verbi increpuit. OTLOH. Bonif. 1,10 p. 125,3 -a caelestis doctrinae . . . insonuit (EKKEH. URAUG. Hieros. 9,1 Alamannis haec -a [*sc. belli sancti*] minime i.). *al.* **b** *alleg.:* HRABAN. univ. 20,4 buccina sanctorum praedicatorum vocem significat. **c** *meton. i. q. spatium clangoris tubae – Strecke, Weite des Trompetenklanges:* COSMAS chron. 1,9 p. 20,9 iuvenes . . . non longius quam unius -e (stadii $C2^{b}$) . . . edificant urbem.

3 *translate i. q. apertura (auris) formam tubae exhibens – trompetenförmige (Ohr-)Öffnung:* FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 69,10 que *(cartilago)* auricula seu -a auris dicitur. p. 69,14

[Erb]

que *(auris)* . . . portendit formam -e auris humane patentis semper. *cf.* *butinus.

bucinator, -oris *m.* *cornicen, tubicen – Hornbläser, Trompeter:* RICHER. SENON. gest. 3,15 p. 295,16 rex . . . -es . . . a tergo exercitus sui stare precepit, ut . . . tubis fortiter clangerent.

bucino (bucci-), -avi, -are.

1 *bucina vel tuba canere – ins Horn stoßen, Trompete blasen, trompeten (cf.* GLOSS. II 632,51 St.-S. inflauit -bit plasit): **a** *proprie:* COLUMB. (?) epist. 6 p. 180,15 in neomenia -are tuba praecipitur ([*cf. Vulg. psalm. 80,4*]. *sim.* AEG. ZAM. mus. 13 p. 389ª,20). UNIBOS 199,1 (ed. K. Langosch, Waltharius, Ruodlieb, Märchenepen. p. 300) distente prudens -at. 207,2 (ibid. p. 302) non fuit culpa bucinae, sed -antis pessime. CAES. HEIST. mirac. I 1,34 p. 41,32 tuba aenea . . . tam valide buccinavit *daemon*, ut videretur . . . tinnire mundus. 12,20 p. 330, 16 vox quasi venatoris terribiliter buccinantis. 12,58 p. 362,11 Christus . . . allocutus est: buccina. *al.* **b** *in imag. c. sensu increpandi:* ALEX. MIN. apoc. 11 p. 247,21 ipse *(papa)* pro avaritia . . . eius *(Mauritii)* saepius incusatione valida -bat. HUGO TRIMB. sols. epil. 110 quidam *(sc. clerici)* alte -ant stantes in ambone de vetularum neniis *eqs.*

2 *sonare – erschallen, ertönen:* SEDUL. SCOT. carm. 1,21,21 principis honos thronizat ac trophea -ant. HIST. Mosom. 1,8 p. 606,3 comes . . . Ardennenses . . . lituo buccinante aggregat. EKKEH. IV. bened. I 37,3 classica de cęlis clangant (gloss.: -ent) sociis Raphahelis. *sonando respondere – schallend antworten:* CARM. lyr. (ZDtAlt. 39 p. 361) gravis chorus succinat, cui sonorus buccinat.

bucinum (bic-), -i *n.* *cornu, tuba – Horn, Trompete:* FORM. Augiens. C 11 cornua bicina mittere.

***bucinus** *v.* *bucius.

***bucius** (but-, -cinus), -i *m.* *(ital.* bucio [*cf.* 1. *buza?*], *v. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 625)* *(lata) navis (oneraria) – (breites Transport-) Schiff (de re v. p. 1635,44):* ANNAL. Ianuens. I p. 176,17 consul statim ascendit butium (-cium *cod.*). p. 177,30 iussit, ut alter butius (-cius *cod.*) illum in castrum portaret. II p. 86,15 lignum unum armaverunt et quemdam -um torsellorum Astensium carricatum ceperunt. p. 90,18 ceperunt -os. III p. 15,9 -um magnum et barchetas . . . armavit. *al.* ACTA pacis Sangerm. app. 5 p. 104,20 armatis galeis et -nis regnum . . . invasistis.

bucla *v.* bugula.

bucolicus, -a, -um. (βουκολικός) *script.:* bo-: *l. 49. 53.63sq. al.* bucc-: *l. 49.63sq. al.* -cul-: *l. 64. form. nom. sg. f.* -e: *l. 56. metr.* -cŏ-: *l. 65sq.*

1 *adi.: qui pastorum est, pastoralis – die Hirten betreffend, Hirten-, 'bukolisch':* **a** *spectat ad poesin:* ALDH. ad Acirc. 10 p. 96,17 regula -i (bo- *F*, bucc- *P*[1]) carminis exigit, ut *eqs.* (BONIF. metr. p. 582,12 -um, id est pastorale, carmen plerique Syracusis primo conpositum opinantur. *al.*). *in carminibus pastoralibus adhibitus – in Hirtendichtungen gebräuchlich:* ALDH. ad Acirc. 115 p. 157,24 versus -us (bo- *P*[3]). ABBO SANGERM. bell. praef. p. 78,13 pentimimeris . . . seu . . . eptimimeris . . . per omnia currunt cesurae, quanquam -e per tomen perpauca. METELL. Quir. 69[tit.] metrum archiloicum constans tetrametro -o *eqs.* **b** *usu communi:* BENZO ad Heinr. 4,3 p. 637,20 legem ructant *haeretici* -am et non fidem catholicam.

2 *subst. neutr.: carmen pastorale – Hirtengedicht, -dichtung, 'bukolische Dichtung':* ALDH. ad Acirc. 10 p. 83,2 qui *(versus)* tantum sex pedibus dactilicis constant, . . . sunt -a (bo-, bucc- *var. l.*) et georgica. p. 87,31 Vergilius in -is ([bo-, bucc- *var. l.*]. p. 89,28 in -is [bo-, bucu- *var. l.*]. CONR. HIRS. dial. 214). METELL. buc. prol. 47 -a cura boum nobis canitura. 10,2 numerum . . . tenere per -a. *al.*

***bucravius** *v.* *burggravius.

buctalmon *v.* bupt(h)almon. **buctilarius** *v.* bucularius.

1. bucula, -ae *f.* *script.:* bubuc-: *l. 72.* bucc-: *p. 1604,1.* -col-: *p. 1604,10. metr.* bŭ-: *p. 1604,2.*

1 *bos (novellus), vacca (novella) – (junges) Rind, (junge) Kuh (cf.* GLOSS. III 55,41 St.-S. bubucula chalb. IV 133,38 buccula uacca uel uacula kalba. *al.): ALDH.* virg. I 35 p. 279, 10 -am . . . deglobere (II 1204 tortores -am d. byrsa mandant). VITA Pirmin. I 8 -arum armenta. HIST. Mosom. 1,8 p. 605,52 -a lasciviens. NIVARD. Ysengr. 6,180 abitque in nemus arreptis -a ducta toris. METELL. buc. 2,15 heu, mea praepollens o -a. 10,29 -a . . . improba. Quir. 73,18 profertur -a florens. EMO chron. p. 515,27 imbrem . . . prenunciat -a celum suspiciens. *al.* *de victimis:* RHYTHM. 1,3,2 (auctore Chilperico) u⟨t⟩ copreum respuit *s. Medardus* ornas gentiles, mulus, -a⟨s⟩ ([-ola *Z p. corr.*]. *v. notam ed.*). *de effigiebus:* ALDH. virg. II 285 aurea . . . -a vatem signavit (*v. notam ed. p. 250*[2]*; huc spectat:* GLOSS. IV 311,17 St.-S. -a sueiga). **2** *grex boum – Rinderherde:* GLOSS. II 397,60 St.-S. -as sueiga *(item spectat ad Prud. psych. praef. 31:* GLOSS. II 517,12 St.-S. *al.). cf. l. 12.*

2. bucula *v.* 1. buccula. **buculare** *v.* bucculare.

***bucularius** (buccu-, buctil-), -i *m.* *bubulcus, pastor boum – Ochsenknecht, Rinderhirt:* GLOSS. III 450,12 St.-S. bucc-us ohsinare (IV 213,22 bucti-us). 670,31 bucc-us ohsinar . . . bugolcus rinnirhirte . . . bucula. *al.*

***buculus,** -i *m.* (βουκόλος) *in nomine loci i. q. bubulcus, pastor boum – Ochsenknecht, Rinderhirt:* HRABAN. martyr. p. 1141ᴬ trahebant *pagani* eum *(s. Marcum)* ad loca B-i (*cf. PG 114,168ᴬ* Βουκόλου). *ibid. iterum.*

***bucus,** -i *m.* (*cf.* buccella [*p. 1600,43sqq.*], *butellus, buttis) *uter – Schlauch:* GLOSS. III 373,49 St.-S. obba bulge -us idem. *fort. add.:* GLOSS. III 373,48 St.-S. -ies bůtrich, uter idem. *Erb*

1. budellus *v.* botellus.

2. *budellus *v.* *bedellus.

***budina** *v.* *botinus. ***buedellus** *v.* *bedellus.

***bufa,** -ae *f.* (*ital.* buffa, *francog. vet.* bufe, *cf.* 2. *bufo) *praestigia – Gaukelei:* HIST. Patav. a. 1251 (MGScript. XXV p. 620,22) Arn, Iuvavensis episcopus, per trufas et -as a Leone papa cecato pallium Pataviensibus subripuit.

bufacon *v.* buphagon. ***bufficulus** *v.* *buficulus.

buffo *v.* 1. bufo.

*?***buffus** *vel* **-um,** -i *subst.* *(orig. inc.) ?fagus – ?Buche:* ANON. secret. p. 72,34 sal cineris arboris -i more tartari humectatur *(v. notam ed.).*

***buficulus** (buffi-), -i *m.* (1. bufo) *parva rubeta – kleine Kröte:* CAES. HEIST. mirac. II 1,11 p. 31,10 cuius *(potionis)* virtute plus quam LXX bufficulos evomuit unius incrementi.

***buflardus,** -i *m.* (*cf.* 2. *bufo, *goliardus *sim.) *ioculator – Possenreißer:* CONR. MUR. summ. 6,1 p. 426,18 ad curias confluunt . . . scurre, ribaldi, -i, adulatores *eqs.*

***bufletus,** -i *m.* (*cf.* *buflus) *bubalus – Büffel (Bubalus bubalis L.):* ALBERT. M. animal. 2,30 illud genus vaccae sive bovis nigrum . . ., quod in Romana lingua et nostra -us vocatur, et habet multas mirabiles proprietates *eqs.*

***buflus,** -i *m.* (*francog. vet.* bufle *a* bufalus, bubalus) *bubalus – Büffel (Bubalus bubalis L.):* ALBERT. AQUENS. hist. 2,43 christiani . . . -os, boves et arietes . . . retinuerunt. 6,42 armenta, cameli, boves, -i et omne genus domestici pecoris.

1. bufo (buffo), -onis *m.* *script.:* pufo: *l. 61.* pupho: *l. 61.* phupho: GLOSS. III 48,44 St.-S. *cod. K. form. gen. pl.* -orum: *p. 1605,47.*

I *rubeta – Kröte (Bufo bufo L. vel sim.; cf.* GLOSS. II 676,18 St.-S. -o oketa creta. III 202,61 rubeta vel -o krota. 453,18 rana et pupho ucha. 453,41 pufo hertcreta. 675,2 -o frosc, uotraga idem est. *saepe):* **A** *proprie:* **1** *gener.:* BERNOLD. CONST. chron. a. 1091 p. 453,29 -es cum piscibus e celo ceciderunt. HILDEG. phys. 8,5 tam malas vires in se non habet *frosch* quemadmodum -o. BERNH. PROV. comm. 7,4 p. 296,33 atriplex, que est mater crapaldorum, id est -um. CONO LAUS. notae p. 788,4 granarium . . . erat plenum buffonibus et serpentibus et muribus. FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 25,31 comedunt *mediae aves* . . . ranas, mures, -es *eqs.* ALBERT. M. animal. 26,9 -o vermis est quadrupes sicut rana in figura, sed cinerei est coloris . . . et est morsus eius venenosus . . .; dicunt de -e, quod de terrestri humido non comedit per diem nisi

quod manu semel capere poterit. ALBERT. M. (?) animal. quaest. 7,33/39 p. 187,65sqq. -o et talia animalia carent sanguine . . .; si saliva hominis . . . infundatur super -em, . . . ipsum interficit. 10,5 p. 218,4sq. cum mola producitur -o, quia ista materia est aptissima ad generationem -is. *al. de effigie:* CHRIST. cal. Mog. 2 (MGScript. XXV p. 239,46; a. 1252/53) *acerra* habens similitudinem vermis horribilis, scilicet ut -is. *de certa specie i. q. Bombinator igneus (Rösel) – Gelbbauchige Unke:* ALBERT. M. animal. 26,9 est . . . quoddam -um genus, quod cornuti a sono vocis dicitur, quod est coloris cinerei fusci et crocei in ventre *eqs.* **2** *pharm.:* GLOSS. Roger. III 529sqq. contra fistulam et contra lupum accipe -em . . . et -o apponatur in veru . . . et -o bene assetur *eqs.* IOH. IAMAT. chirurg. 9,14 buffonis combusti, salvie viridis . . . ana unc. 1. ALBERT. M. animal. 23,87 p. 1480,32 ure -em et fac pulverem et in pastu falconi tribue. *v. et supra p. 1310,53.* **3** *eccl. de bestia diabolica:* VITA Norb. II 81 viderunt -em mirae magnitudinis in scypho reptantem. OTTO SANBLAS. chron. 47 p. 77,38 sacerdos . . . -bus serpentibusque plenum reperit *vas.* CAES. HEIST. mirac. I 5,6 p. 286,29 diabolus in -em maximum ad instar gallinae se transformans. 11,39 duos ibi *(sc. in sepulcro usurarii)* conspicantur -es, unum in ore crumenae, alterum in pectore. II 1,11 p. 30,14 adest preparatus vermis -o, ultor apostasie, fugitivi os ingrediens. *al. adde:* CAES. HEIST. mirac. I 10,69 sacerdos *Iudaeorum* ad altare accedens . . . sub eis *(pannis)* . . . maximum -em invenit. **4** *magice:* THEOPH. sched. 3,48 *(de creatione basilisci)* immittuntur -es, qui ova foveant. ROB. TOR. chron. a. 1145 inventus est buffo unus inclusus . . . in muro Cenomannis civitatis; quo occiso buffones infra menia exinde fuerunt *eqs.* CHRON. Albr. a. 1233 p. 931,42 (epist.) accusatum oportuit confiteri se hereticum esse, buffonem, cattum, pallidum virum . . . in osculo salutasse. ALBERT. M. veget. 6,269 astitit, qui diceret, quod, si circa -em circulus smaragdo fieret et postea lapis oculis -is exhiberetur, alterum duorum fieri *eqs.* **B 1** *in imag.:* ALDH. epist. 3 p. 479,11 palustres pontias . . . potare, in quis atra -um turma catervatim scatet *eqs. alch.:* ARTEPH. secret. p. 55 vultur . . . volans per aerem et -o gradiens per terram est magisterium. *fort. i. q. residuum – viell.: Bodensatz:* Ps. AVIC. anim. 6,2 capit. p. 163 tractat . . . de signis cupri cocti et de buffone. **2** *per compar.:* LIUTPR. leg. 36 -is in modum tumefactus *imperator.* BERTH. RATISB. serm. (SBWien 147/V. p. 82,2) sunt *haeretici* . . . ut -es, extra graves ad videndum, cum etiam dicantur oculos, cum videntur, ledere. ALBERT. M. animal. 6,100 frustum sicut -o formatum. **3** *in nominibus:* **a** *loci:* REGISTR. Pant. Col. 35,1 (s. XIII.med.) prope Paludem Bufforum (*cf.* 33,10 prope Cradinpůl). **b** *lapidis ('Krötenstein'):* ALBERT. M. miner. 1,1,9 p. 12b,41 ex aqua . . . generantur lapides . . . non ad plenum diaphani, sicut est calcedonius et ille, qui dicitur lapis buffonis. **4** *proverb. (cf. H. Walther, Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters. I. 1963. p. 248sq.):* NIVARD. Ysengr. 6,304 librat -o tenax atque relibrat humum. IOCALIS 974 -em cura, fiet te iudice luna.

II *vermis quidam intestinorum – ein Eingeweidewurm:* ALBERT. M. meteor. 4,1,27 p. 744b,27 sunt *vermes alvi* aliquando lati breves sicut parvi bubones *(sic?)* et dicuntur a vulgo -es.

2. *bufo (buvo), -onis *m.* *(ital.* buffo, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 1373)* *ioculator – Possenreißer:* BERTH. RATISB. serm. 19 p. 100,40sqq. quae *(uxores)* quandoque vilem omnino rufianum et buvonem plus diligunt quam honestum maritum . . .; sic quaedam animae plus diligunt vilissimum buvonem et rufianum, i. e. peccatum hoc vel hoc, quam ipsum Deum.

***buga,** -ae *f.* *(a theod. vet.* bungo *ut vid., cf. Ahd. Wb. s. v.) anagallicum – Bachbunge (Veronica beccabunga L. vel sim.):* GLOSS. III 526,27 St.-S. -a bugin. 536,31 -a bunghen. *cf.* *bolluga.

Bugaeus (Buggeus), -i *m.* (Βουγαῖος, *accedente vi nominis q. e.* Bagoas *ut vid.*) *spado – Verschnittener:* ABBO SANGERM. bell. 3,98 Buggeus (gloss.: spado) apparat et burgos, verum biliosus. GLOSS. IV 41,22 St.-S. Buggeus hodeloser.

***bugantia,** -ae *f.* *(ital. dial.* buganza, *cf. S. Battaglia, Grande Dizionario della Lingua Italiana. II. 1962. p. 432) pernio – Frostgeschwür:* THEOD. CERV. chirurg. 3,6 p. 160B -ae sunt ulcera in calcaneis, quę plurimum consueverunt accidere adolescentibus tempore magni frigoris. WILH. SALIC. chirurg. 1,55 capit. p. 304C quę *(apostema, durities al.)* . . . vocantur a laicis elpito, alias -ę.

***bugatatus,** -a, -um. *(cf. ital.* buratto) *cribratus – gesiebt:* CHART. Tirol. 515 (c. 1200) quisque gastaldio debet ei *(episcopo)* saumarium unum . . . et II bulcias et II modios farine frumenti -e.

Buggeus *v.* Bugaeus.

***bugi(du)lon** *subst.* *(cf.* bugillo *?)* **1** *Ajuga reptans (L.) – Kriechender Günsel (cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 167sqq.):* GLOSS. III 518[11] St.-S. bugidulon consolida mediana. **2** *vincapervinca – Immergrün (Vinca minor L.):* GLOSS. III 569,16 St.-S. bugilon singruna (719,31). *cf.* *bubilia.

***bugilla,** -ae *f.* *(cf.* buglossa, bugula) *lingua canina – Echte Hundszunge (Cynoglossum officinale L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1296):* GLOSS. III 526,15 St.-S. -a hundeszunge. *v. et supra p. 1394,70.*

***bugla** *v.* *bugula.

buglossa, -ae *f.* (βούγλωσσος) *script.:* bog-: *l. 30.34. 41.46.* -os(a): *l. 43. form. abl. sg.* -o: *l. 41. metr.* bŭ-: *l. 37.* **1** *lingua bubula – Echte oder Italienische Ochsenzunge (Anchusa officinalis L. vel italica Retz, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 262sqq.):* GLOSS. med. p. 13,10 boglossa, hoc est lingua bobina, id est sibissone; fertur, quod haec herba in vino pota hylaritatem bibentium provocat *eqs.* DYNAMID. Hippocr. 2,53 -a . . . ad tertianas sive quartanas *eqs.* GLOSS. III 52,3 St.-S. boglossa (bu- *cod. a. corr.*) ochsenzunga (518,31 -a vel bubula ochsenzung. *ibid. al. v. et supra p. 1386,35*). 172,21 -a i. rindeszunga (486,27. *ibid. al.*). ODO MAGD. herb. 1127 lingua bovis Graeco sermone -a vocatur (*cf.* 1136. 1880). RUODLIEB II 28 Plinius *(cf. 25,81. 26,116)* herbarum vires scribens variarum laudat -am res ad multas nimis aptam: in validum potum *eqs.* AMARC. serm. 3,214 quantum a boglosso Lethea papavera distant. TRACT. de aegr. cur. p. 365,34 electuarium confectum de flore -e et zuccaro. TRACT. de chirurg. 307 tenuitates radicis -ose. GLOSS. Roger. III 457 -a . . . valet contra . . . tumorem. ALPHITA II p. 24,13 -a, lingua bovis idem; acuta habet folia *eqs. al. fort. add.:* GLOSS. III 591,57 St.-S. de boglossa ohsenwurz.

2 *lingua canina – Echte Hundszunge (cf. l. 22):* GLOSS. III 537,22 St.-S. -a hundeszunge.

bugolcus *v.* bubulcus.

***bugula** (bog-, beg-) *vel saepius* ***bugla** (bucla), -ae *f.* *(orig. inc., nisi cohaeret c.* bugillo) **1** *Ajuga reptans (L.) – Kriechender Günsel (cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 258; Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 167sqq.):* GLOSS. III 526,31 St.-S. bugula wuncrůt (536,54. 537,44. 551,17 bogula [begula *b*]). TRACT. de aegr. cur. p. 191,39 consolide utriusque, bugle, betonice, saniculi. GLOSS. Salern. p. 4b,32 bucla venci media (*cf.* p. 11a,10 venti media, id est bugla). GLOSS. Roger. I A 1,12 p. 533,32 recipe succi sanamude, absinthii, pigle, bugle, herbe Roberti ana; detur vulnerato (WILH. CONG. chirurg. 1028. NOTULAE Wilh. Cong. 826). ALPHITA II p. 25,20 bugla folia habet aliquantulum rotunda *eqs.* **2** *crista galli – Klappertopf (Alectorolophus Böhmer, cf. Marzell, op. cit. p. 181sqq.):* ALPHITA II p. 24,17 bugula, fistularia idem secundum Laur(entium).

*?**builla** praton GLOSS. II 152,10 St.-S. *(spectat ad Cassian. conl. loc. inc.; ad* bubali *refert dubitans ed.; fort. est derivandum a* bos *secundum* suillus; *v. et Ahd. Wb. I. p. 1326).*

1. *bula *subst.* *(orig. inc., nisi cohaeret c.* 1. bulla, *v. p. 1611,30)* *species plantae – Pflanzenart:* ANTIDOT. Sangall. p. 90,10 -a et ebulum mittis.

[Prinz]

2. bula *v.* bulla. ***bulacar** *v.* *bezoar.
bulaquilon *v.* bombochylon.
***bulbonicus** *v.* *bubonicus.

bulbus, -i *m. (?n.* -um: *l. 20)* (βολβός) *script.:* vu-: *l. 11sq. p. 1608,2.* vol-: *l. 29.* bil-: GLOSS. III 551,26 St.-S. *cod. b.* bolb-: *l. 19sq.22.* bol(us): *l. 19sq.23.* -ldus: *l. 16.* -ll(i)us: *l. 47.49.* -lv(us): *l. 12.15.17.29. p. 1608,2. ? form. nom. sg.* -o: *l. 19sq.*

I *proprie:* **A** *in univ. i. q. radix globosa vel tuberosa, cepa – Knolle, Zwiebel:* ANTIDOT. Bamb. 22 antidotum diabulbon . . .: vulbos mundos et coctus . . ., -os quoquis *eqs.* ANTIDOT. Glasg. p. 107,8 vulvo de lilio ϑ i (EKKEH. IV. bened. prol. 2,23 lilia lacteolis candentia pingere -is. ODO MAGD. herb. 812 eius radicis -us, quae lilia profert. 820. 836). ANTIDOT. Lond. p. 19,27 -vo narcisso, quod est semile lampagione (DYNAMID. Hippocr. 2,99). ANTIDOT. Sangall. p. 92,12 -dus z iii. IOH. DIAC. cen. 2,44 -vos (-bos μ, *Ps. Cypr.*) sterilis fert Lia. GLOSS. III 471,16 St.-S. -us bungo; -us est etiam radix herbarum rotundus ut uniones. 486,18 bolbo bol (494,27 bolo bol). 495,7 bolbum wrzza (486,19 bolum wurda. IV 365,6 -o). *al.* DYNAMID. Hippocr. 2,100 -um eius *(asphodeli)* tritum. GLOSS. med. cod. Trev. p. 173,2 bolbum i. radix vel caput (*sim.* GLOSS. III 486,16 St.-S. bolum). ALPHITA I p. 280,45 -us est omnis radix tunicata, sed moderni medici, dum simpliciter ponunt, accipiunt pro radice narcissi (*sim.* II p. 25,12). *al.* **B** *de speciebus plantarum (interdum etiam de radicibus earum; de re v. André, Lex. bot. p. 60sq.):* **1** -us agrestis: **a** *hierobulbum – Schopfige Bisamhyazinthe (Muscari comosum Mill.):* GLOSS. med. p. 89,14 volvos agrestes, quos in cibo frequenter sumimus, vulnera sanant. DYNAMID. Hippocr. 2,98 -us agrestis, quem . . . hieron -um vocamus. *absol.:* DIAETA Theod. 162 -us, id est lampaiones (GLOSS. III 503[8] St.-S. lampaionus -us. *cf. l. 42).* **b** *hermodactylus – Herbstzeitlose (Colchicum autumnale L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 1070sq.):* ALPHITA II p. 45,1 colcico vel -us agrestis, quem dicunt effemeros, nascitur in fine autumpni *(cf. Diosc. lat. 4,80).* **2** -us scilliticus *i. q. scilla – Meerzwiebel (Urginea maritima Baker):* GLOSS. med. p. 51,8 panatrion -i scilletici. p. 81,18 sypto Aegyptii vocant, quod a Latinis -i scilletici dicuntur. DYNAMID. Hippocr. 2,97 scillitici -i medium, quod est album (*huc spectat* GLOSS. IV 365,4 St.-S. -us ringulae lampaionus). ALPHITA I p. 280,48 -us scilliticus vel -us rufus, id est squilla (*sim.* II p. 25,8). *absol.:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 376[A] -i semen, id est caepe marinae (*cf.* ALPHITA II p. 25,11). **3** -us ematicus: **a** *hemerocalles – Feuerlilie (Lilium bulbiferum subsp. croceum Chaix):* DYASC. p. 99[b] bemerocalles aut catalempton vel bullius *(sic?)* ematicus ([*cf. Diosc. gr. 3,122 rec. RV*]. *sim.* ALPHITA II p. 82,7 bullus). **b** *narcissus – Narzisse (Narcissus L.):* DYASC. p. 131[b] narcissum sive -um ematicum sive ut Latini -um vomificum *(cf. Ps. Apul. herb. 55). absol.:* GLOSS. III 569,15 St.-S. -us crisso. *v. et l. 25.* **c** *hierobulbum – Schopfige Bisamhyazinthe (cf. l. 28sq.):* DYASC. p. 43[a] -us, qui manducatur, qui etiam ematicus dicitur, folia habet longiora . . .; eius speties sunt due, una que habet ruffum -um . . ., alia vero species plus isto eustomachotera est *(cf. Diosc. gr. 2,170).* **4** -us astus *i. q. barba Iovis – Hauswurz (Sempervivum tectorum L.): v. p. 1117,32.* **5** *ascalonia – Schalotte (Allium ascalonicum L.): v. p. 1014,4.* **6** *?ampeloprason – ?Weinbergslauch (Allium vineale L., cf. Marzell, op. cit. p. 216sq.):* BERNH. PROV. comm. 11,2 p. 319,20 -i, id est cepe canine. **7** *cepa hortulana – Küchenzwiebel (Allium cepa L., cf. Marzell, op. cit. p. 198sq.):* GLOSS. III 536,43 St.-S. -i cepe zwippoln (539,5. *al.*). ALPHITA I p. 313,26 semen -i, id est semen grissae et domesticae sepae. **8** *porrum sectivum – Schnittlauch (Allium Schoenoprasum L.):* GLOSS. III 518[11] St.-S. -us britola cepa minuta. **9** *anagallicum – Bachbunge (Veronica beccabunga L. vel sim.): v. l. 18.* **10** *labrusca – Wilde Rebe (Vitis silvestris Gmel.):* GLOSS. III 522,9 St.-S. -i hundesbere. **11** *de specie dubia:* ALPHITA I p. 281,1 -us studius, id est flos lupini (*sim.* II p. 25,10 -us scudius). *v. et l. 42.*

II *translate i. q. pupula – Augapfel:* ANTIDOT. Sangall. p. 92,32 quibus vulvi oculorum foras exeunt per dolorem.

bulcia *v.* bulga, bultio. **buldus** *v.* bulbus.

bule, *acc. sg.* βουλήν *(f.)* (βουλή) **1** *proprie i. q. consilium – Rat:* ABBO SANGERM. bell. 3,58 -ĕ (gloss.: consilium, sermo) tegat Christi mentem tibi, gausape mensam. **2** *meton. i. q. conventus seniorum – Rat(sversammlung) der Ältesten:* ALBERT. M. pol. 2,9[d] p. 181[a],29sqq. quos *(seniores)* vocant Cretenses βουλήν (*p. 1272[a],8* βουλήν), id est consilium; dicit enim Damascenus, quod βούλησις est voluntas consiliativa, a qua illos βουλήν dicunt. 2,10[c] p. 188[b],16 Lacedaemones . . . senes eligebant, quos βουλήν, id est consiliarios, vocabant (*cf.* 2,10[d] p. 188[b],39).

***bulesia** *v.* *bullesia.

***bulesis** (vulisis), *acc. sg.* βούλησιν *(f.)* (βούλησις) *voluntas libera et deliberativa – freier und überlegter Wille (cf. A. Schneider, Die Psychologie Alberts des Gr. 1903/06. p. 265; loci pendent a Ioh. Damasc. fid. orthod. 2,22.26):* ALBERT. M. summ. creat. I 4,25,1 p. 487[a],8sqq. Damascenus . . . dividit voluntatem in ϑέλησιν et βούλησιν . . .; βούλησις . . . est appetitus cuiusdam rei rationalis. II 1,65,2 p. 550[b],14 βούλησις, hoc est voluntas finis, non eorum, quae ad finem sunt. summ. theol. I 20,79,1 p. 838[a],12sq. vulisis . . . sive βούλησις – quia, ubi Graeci ponunt 'v', nos ponimus 'b' – est rationalis appetitus consiliativus, non secundum impetum motus, sed secundum libertatem electionis. p. 838[a],28. II 4,14, 4,1 p. 197[a],24.

buletum *v.* boletus.

buleuterion (bel-) *n.* (βουλευτήριον) *conventiculum – Versammlungsstätte (cf. J. Schlosser, Die abendländische Klosteranlage des früheren Mittelalters. 1889. p. 32):* GESTA Font. 17 p. 55,34 condere domum iuxta absidam basilicae . . ., quam conventus sive curia, quae Grece beleuterion dicitur, appellari placuit.

bulga, -ae *f. script. et form.: nom. pl.* pulgones: *l. 38. acc. pl.:* -cias: *p. 1606,12.* -ges: *l. 43.*

1 *proprie i. q. saccus, pera – Sack, Tasche (cf.* GLOSS. III 669,47 St.-S. [*inter instrumenta equestria*] pulgones pulgi. IV 41,30 -a pulga. 168,15; *de re v. J. Hubschmid, Romanica Helvetica. 54. 1955. p. 25sqq.):* ALDH. virg. II 2564 casta cruentatum gestavit -a (*cf. Vulg. Iudith 13,11* in peram) tropeum. INSTIT. regal. 3 (MGScript. XXX p. 1452,9) videntes *Anglici* ad clusas evacuari males et -es. CHART. Argent. I 616,108 omnia, quecumque necessaria fuerint ad . . . obsidiones castrorum, sive in -is sive in bustris . . ., facient *sutores.* CHART. Mog. A 225 p. 160,28 abbatissa . . . super caballum duas -as plenas farina debet mittere. WOLFGER. itin. comput. 1 p. 8,19 de parandis -is XI den. (*cf.* p. 8,27). CHRON. reg. cont. II a. 1205 p. 178,14 vasa . . . in -is et in somariis sublata sunt. *v. et p. 1606,12. de hauritorio:* CHART. scrin. Col. B 1207 (a. 1272) domus . . . tantum de eodem puteo optinebit, quod due -e eundem puteum intrare et exire possint. **2** *translate i. q. venter – Bauch:* NIVARD. Ysengr. 1,1060 qualiter . . . uterus tonnę . . . mugit, taliter ad vastas -a lupina sudes (*antea:* multicavi ventris mantica).

bulganica *v.* vulgago.

***bulgifer,** -eri *m. saccarius – Sackträger:* NIVARD. Ysengr. 4,475 -r, ausculta, quid . . . mandem (*item de asino:* 4,679 -r imprudens).

***bulgravius** *v.* *burggravius. **bulidus** *v.* boletus.

bulimosus (bolism-), -i *m. qui fame immoderata laborat – ein an unmäßigem Hunger Leidender:* BERNH. PROV. comm. 8,2 p. 301,6sq. siseleos . . . valet bolismosis . . . datum; horribilitate enim sua inficit meatus, unde non tantum appetit bolismosus.

bulimus (vu-, boli(s)mus *sim.*), -i *m.* (βούλιμος) **1** *fames immoderata – unmäßiger Hunger* (*cf.* GLOSS. I 58,24 St.-S. -us werna): AURELIUS praef. p. 480,13 *(inter morbos chronicos)* aurium dolorem et dentium, elephantiasis, bolismum. CONSTANT. AFRIC. theor. 6,19 p. 28a[v] bolismus est ex mala complexione frigiditatis in ore stomachi *eqs.* (*cf.* 9,25 p. 46a[r]). 9,26 p. 46a[v] bolismus est nimia fames mensuram

[Prinz]

excedens *eqs.* TRACT. de aegr. cur. p. 245,45. 246,33. Ps. GALEN. anat. 16 p. 194[B] ex nimia apertione eius *(splenis)* ... accidit -us (verolismus sive bollismicus *V[1] p. 20,35*) sive caninus appetitus. **2** *qui fame immoderata laborat – ein an unmäßigem Hunger Leidender:* AESCULAPIUS 27 p. 42,34 ex quibus bolimos appraehendimus? GLOSS. med. p. 90,7 vulimus dicimus, qui iter agere solent *eqs.* *Prinz*

bullio *v.* bullio.

1. bulla, -ae *f. (? m.* -us: *p. 1610,26) script.:* boll-: GLOSS. I 382,9 St.-S. *cod. a.* bul(a): *l. 59.*

I *pustula – Blase (cf.* GLOSS. III 295,31 St.-S. -a blatera. *al.):* **A** *gener. (cf.* GLOSS. IV 41,24 St.-S. -a wazzerplatera *al.):* WALAHFR. hort. 164 lucet agens circum lomenti -a salivam. ERCHANB. FRISING. (?) gramm. p. 76,15 'toreuma', quod esse quidam dicunt tornaturam vel -am, quae fit in aqua (*cf.* GLOSS. II 371,53 St.-S.). **B** *medic.:* ALPHITA I p. 281,2sq. -a, flectana idem; -a herba est. II p. 25,4 -a herba est; -a flectaria idem. p. 25,26 bula, flecteria idem. p. 65,18.

II *ornamentum teres – runder Schmuck:* **A** *umbo – Buckel, Knopf:* ALDH. virg. II 207 quamvis auratis praecellat fibula -is ([*huc spectat* GLOSS. II 14,28 St.-S. pulca vel casto *d*, cnopfon *c*]. *sim.* ad Acirc. 111,25). CARM. de Karolo et Leone 248 stringit acus clamidem gemmatis aurea -is. WALTHARIUS 1193 cum -is (gloss. cod. I p. 9: plechelin) baltea et enses. LIUTPR. antap. 6,6 scuta optima cum -is deauratis. DUDO hist. 3 p. 97,23 ensem ... in capulo bratteolisque atque -is artificialiter mirabiliterque sculptum. CASUS Petrish. 1,48 laquearia ... basilicae undique per intervalla -is deauratis ornavit. *funda (gemmarum) – Fassung (für Edelsteine):* GLOSS. II 499,44 St.-S. -is bolcon caston *(spectat ad Prud. psych. 475).* III 665,62 -a chasti. *ibid. al. v. et l. 21.* **B** *sphaerula, capsula, appendiculum – (kleine) Kugel, Kapsel, Anhänger (interdum i. q. tintinnabulum – Glöcklein, Schelle, e. g. l. 43.45 [de re v. P. E. Schramm, Herrschaftszeichen und Staatssymbolik. II. 1955. p. 554sqq.]. cf.* GLOSS. III 151,42 St.-S. -e nusculin. 175,13 -e vel monilia nuschelen. 191,27 -e nuscun. 295,4 -a sperula aurea i. rinch. *al.):* **1** *gener.:* ALDH. ad Acirc. 66,5 aurea dum fulvis flavescit -a metallis *(sc. in culmine chrismalis formam domus exhibentis).* AETHICUS ISTER 98 p. 73,24 ‹collo -is› (‹› colla -as *codd.*) *ornatus* Pithagoras. THEODULF. carm. 2,255 equus ornatus phaleris -isque superbis (*cf.* LIGURINUS 4,62 *equi imperatoris* lucida multisonis phalerantur pectora -is. ODO Ern. duc. 7 p. 367[A] mulum, cui pectora circum pulcrae dependent -ae). RUODLIEB V 372 ‹dant b›ullę dulcem se conlidendo fragorem. 380 -ę cum bacis clangunt. XIII 122 multę dependent undique -ae. LEO MARS. chron. 3,32 p. 723,6 iconam rotundam ... argenteis etiam -is extrinsecus in giro circumdatam. CHART. Mog. A 457 p. 365,31 dedit ... Dei famula Diceha monile seu -am pectoralem auream. ODO Ern. duc. 8 p. 372[B] alios talaria -is induit aurivomis. **2** *spec. in ornatu regali:* AGNELL. lib. pont. 174 p. 390,27 rex ... indutus purpurea ... veste, ex sinistro latere obriziaca pendentia -a. BENZO ad Heinr. 3,15 p. 628,29 Ardoinus ... expoliatus cingulo regalis -ae. *in fabula:* ASINARIUS 101 -a meo non pendeat aurea collo.

III *sigillum – Siegel:* **A** *proprie:* **1** *de sigillo pendente vel in charta impresso:* **a** *de sigillo metallico:* **α** *papae (sc. plumbeo praeter p. 1610,5):* STEPH. EDD. Wilfr. 34 scripta apostolicae sedis iudicia ... cum -is (bulis *1*) et sigillis signatis (57. ACTA Geng. p. 104,28). CONC. Karol. 46[B],18 *dimissoria* universalis pontificis aut imperialis vel metropolitani -a roborari oportet. ANAST. BIBL. epist. 5 p. 415,18 codices plumbea -a munitos. IOH. VIII. epist. A 196 p. 157,37 epistolam ... -a nostra iussimus in calce signari. GREG. CAT. chron. II p. 249,29 -a vel formata privilegiorum non auri vel prętiosioris metalli insignita habetur, sed tantummodo plumbi (*cf.* HEINR. WIRZ. cur. 985 non auro, non argento sacra -a refulget, insignit cartas plumbea forma sacras). CHART. Tirol. 563 p. 47,30 sententiam ... secreto dictatam interclusam sub -a nostra fecimus retineri. CHART. Himmelport. 2 p. 95,1 noveritis nos sub ... Alexandri pape IIII. -a inconcussa et inconvulsa et incontaminata vidisse litteram. CHART. Wirt. V 1591 p. 350,16 litteras domini pape ... stilo, filo et -a sanas et salvas. CONR. MUR. summ. 6,6[q] p. 475,7 -a pape rotunda de plumbo per cordas lini vel canapi carte solent appendi. p. 475,16 papa famosis indulgentiis vel statutis auream -am quandoque appendit. CHRON. Erf. mod. II a. 1241 p. 237,5 *Coelestinus IV. papa* nec pallio nec infula vel -a functus ... diem clausit extremum. CHRON. Albr. a. 1234 p. 936,45 nova compilatio decretalium sub -a domni pape canonizata. *al. v. et l. 13.66. p. 1612,68.70.* **β** *imperatoris vel regis Romanorum (sc. plumbeo vel aureo):* DIPL. Karoli M. 211 iussionem ... subscribere et de -a nostra iussimus sigillare. NICOL. I. epist. 127 p. 648,24 epistolae ... cum episcopali et regia -a signatae. DIPL. Karoli III. 94 *auctoritatem* -a nostra iussimus sigillari ac sigillo nostro corroborari *(cf. notam ed.).* DIPL. Arnulfi 83 *auctoritatem* insuper etiam sigillo -ę nostrae iussimus assigniri. DIPL. Otton. III. 226 p. 641,25 *auctoritatem* sigillo nostro atque -a blumbea signiri ac bullari iussimus. 326 cum huius plumbi -a figurari et insigniri *paginam* precepimus. DIPL. Heinr. III. 45 p. 58,20 paginam ... aurea nostrę imaginis -a iussimus insigniri. GREG. CAT. chron. II app. p. 292,26 *reliquit abbas* -am auream I in prȩcepto, quod fecit ... Heinricus *(II.)* imperator. WIBALD. epist. 377 p. 506,32 misimus Aquensi villico ... duas -as aureas perfectas. ANNAL. Ianuens. II p. 38,19 privilegio suo aurea -a bullato. ANNAL. Crem. a. 1269 (MGScript. XXXI p. 8,16) privillegio -u aureo munito. CHART. Tirol. 1036 p. 82,32 scriptum ... -a aurea typario nostre maiestatis impressa fecimus communiri. *saepe. v. et p. 1609,62. 1613,13.* **γ** *principum variorum:* COD. Karol. 54 p. 576,32 sifoniatas -as eiusdem epistolae *(sc. Iohannis, patriarchae Gradensis)* repperimus. CHART. Burgenl. I 116 (a. 1221) concessimus *(sc. rex Hungariae)* paginam auctoritatis nostre secretiori privilegio, aurea videlicet -a. 531 p. 355,36 -am auream presentibus duximus propriis manibus appendendam. CHRON. Erf. mod. II a. 1274 p. 265,26 nunctius imperatoris Grecorum logotheta ... cum litteris et -is aureis concilio exhibitis. *al. v. et p. 1609,62.* **b** *de sigillo cereo (huc traximus etiam exempla materiae dubiae):* **α** *imperatoris Romanorum:* CHART. Tirol. 674 (a. 1215) paginam conscribi iussimus et maigestatis nostre -a consignari. CHART. ord. Teut. (Thur.) 8 p. 13,10 paginam ... impressione -e nostre signatam. CONST. II 274,1 p. 382,30 testamentum ... cerea et pendente -a eiusdem domini imperatoris *(sc. Frid. II.)* insignitum. **β** *principum variorum saec.:* CHART. Stir. I 175 p. 177,24 (a. 1138) quę *(pagina)* et altrinsecus -am Otakri marchionis inpressum continet. CHART. Heinr. Leon. 17 -a nostra cartam presentem sigillari precepimus. CHART. Frauens. 13 (ed. W. Küther, UB Frauensee. 1961) -e nostre impressione presentem cartam duximus *(sc. lantgravius)* roborandam. CHART. Eichsf. 214 in ... testimonium -am nostram fecimus *(sc. comes)* appendi. CHART. Brunsv. II 79 p. 31,28 pagine -am nostram iussimus *(sc. dux)* adhiberi. *al.* **γ** *principum variorum eccl.:* CHART. Mog. A 404 p. 309,17 (a. 1101) iura ... praesenti pagina una cum ecclesiae nostrae -a confirmamus. VITA Vicel. 118 cartis inscripsit hec et -a stabilivit *episcopus.* SIDO ad Gozw. p. 244,5 episcopus ... libertatem ... privilegio sua -a insignito confirmavit. CHART. episc. Spir. 119 p. 136,40 abbatibus, qui ... suas eciam -as una cum capitulo Spirensi scripto prȩsenti apponere curaverunt. ARNOLD. LUB. chron. 3,19 p. 161,24 epistola signata -is omnium episcoporum. CHART. Eichsf. 185 prescripta ... -e nostre appensione roboramus *(sc. archiep. Moguntinus).* CHART. Otterb. 16 p. 16,7 -as earundem personarum et capituli maioris ecclesie Spirensis -am ... fecimus applicari. CHART. civ. Erf. 94 hec ... -e nostre munimine fecimus *(sc. praepositus)* consigniri. CHART. Sangall. B 459 p. 333,1 litteras ... sanas et integras et in nullo viciatas in -a papali plumbea et episcopali cerea *(sc. episcopi vice legati curialis fungentis). al.* **2** *de sigillo solo auctoritatem principis repraesentante (cf. Th. Ilgen, Sphragistik. [2]1912. p. 6):* OTTO FRISING. gest. 1,57 p. 81,30 venerunt ... cum -a aurea nuncii iunioris Romanorum regis Heinrici. CHRON. Reinh. a. 1197 p. 557,1 cum imperialium premonstracione -arum Herman-

[Steinmann]

num . . . ad profeccionem Ierosolimitanam commonuit. WILBR. OLD. peregr. 1,17,1 ut hospes, si terram intraverit, absque regia -a exire non possit. **3** *de sigillo, quo merces exportandae signantur, i. q. plumbea – Plombe:* LIUTPR. leg. 53 quae *(pallia)* sunt vobis digna, plumbea notentur -a vobisque sinantur. **B** *meton.:* **1** *charta sigillo insignita – gesiegelte Urkunde:* NIVARD. Ysengr. 5,168 te fortasse fefellit, qui -am tribuit. CARM. Bur. B 131,1,12 in domo Romulea cum -a fulminante (131ª,1,1 -a f. sub iudice tonante . . . veritas opprimitur). 131,2,8 nec in bello nec in -a. VITA Ariald. add. (MGScript. XXX p. 1064,32) cepit igitur Guido tenens manu excommunicationis -am ad populum conqueri. **2** *forma sigilli – Siegelstempel:* STATUT. ord. Teut. p. 103,1 -a capituli servabitur sub tribus seris et clavibus. CHRON. Albr. a. 1228 p. 922,8 fugitivi quidam . . . de falsa -a, quam habebant, litteras peregrinationis sigillabant. **3** *exemplar monetae – Münzstempel oder -modell:* CHART. select. Jesse 57 p. 19,31 (a. 1099) monetarius . . . -as seu cuneos a camerario recipiet. **C** *translate i. q. pars cancellariae curialis, ubi bullae chartis affiguntur – Siegelamt der päpstlichen Kanzlei, 'Bullaria' (cf. Bresslau, Urkundenlehre. I. p. 308⁴):* ORD. canc. pap. 2,12 quousque littere . . . in -a penitus fuerint expedite et lecte ibidem publice. HEINR. WIRZ. cur. 330 mittitur ad -am carta refecta sacram (*sim.* 994. 999. 1006). CATAL. fam. pap. p. 197ᵇ,14 *recipiunt praebendas* -a IIII *eqs.*

IV *singularia:* **A** *tuber – Beule:* NIVARD. Ysengr. 2,47 occipitis molem testatur -a repente. **B** *?calyx – ?Blütenknospe:* SEDUL. SCOT. carm. 63,21 tellus florigeras turgescit germine -as *(cod.,* bulbas [*i.* vulvas] *ed.).* **C** *species herbae – Pflanzenart: v. p. 1609,17. cf.* 1. *bula.

2. bulla *v.* pullus.

***bullarius,** -a, -um. *?umbonibus ornatus – ?mit Buckeln verziert:* CATAL. thes. Germ. I 27,62 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; c. 800) plumaticas maiores et minores XV et spadas ⟨. . .⟩cundas II et -os ⟨. . .⟩.

***bullator,** -oris *m. officialis litteras papales bullis obsignans – Beamter, der die päpstlichen Urkunden siegelt (cf. P. Herde, Beiträge zum päpstlichen Kanzlei- und Urkundenwesen. 1961. p. 172sq.):* ORD. canc. pap. 3,2,2 nullus omnino notator, -r, breviator aut scriptor petitiones . . . promovendas assumat. CONST. II 215,19 *papa* existens sibi -r et scriptor et forsitan etiam numerator. MART. OPP. chron. cont. 3 (MGScript. XXX p. 712,38) *Nicolaus III.* retentis iuxta se -bus in suis litteris Datam Suriani fecit apponi. CATAL. fam. pap. p. 199ᵇ.

1. *bullatus, -us *m. appensio bullae in charta – Besiegelung:* HEINR. WIRZ. cur. 241 tercia *dies* grossabit, -um quarta videbit.

2. bullatus, -a, -um *v.* bullo.

***bullesia** (-ule-, -eta), -ae *f. (ital.* bulesia, *cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 632) pars quaedam ungulae equi – ein Teil des Pferdehufes, Hornstrahl:* IORDAN. RUFF. equ. 6,46 p. 88,6 inter carnem vivam et ungulam, videlicet in -etis (*sim.* 6,49 p. 92,9). 6,49 p. 93,2sqq. -ae pedum . . . subtilentur, ut bulesiae dictae possint . . . exhalare; deinde ab utraque parte -orum *(sic?)* flebotometur.

***bullifer,** -era, -erum. **1** *adi.: umbone ornatus – mit einem Buckel versehen:* ALDH. virg. I 9 p. 237,3 baltheus -r. **2** *subst.: portitor chartae – Überbringer einer Urkunde:* NIVARD. Ysengr. 5,170 -r obiecit. 5,268 -r infit.

***bullimentum,** -i *n. bullitio fervida – das Kochen, Sieden:* DYASC. p. 136ᵇ,44 *massa* iterum bulliat et secundo -o liquat.

bullio, -ii *vel* -ui, -itum, -ire. *script.:* boll-: *p. 1612,5.* boli-: GLOSS. II 157,20 St.-S. buli-: *p. 1612,46. adde* COMPOS. Luc. K 10. *form.* -eat: ANTIDOT. Glasg. p. 113,7.

I *intrans.:* **A** *bullas emittere – Blasen entwickeln:* **1** *gener.:* MAPPAE CLAVIC. 134 cum infusa fuerit *terra, quae vocatur limia,* -et et sonum dat stridoris. **2** *spec. i. q. fermentari – gären:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 227,16 *lac equinum* incipit -ire sicut vinum novum. *v. et p. 1612,57. remissius:* ALBERT. M. veget. 2,50 quando . . . plantae multum humoris habentes inciduntur, . . . humorem spumosum emittunt quasi -endo; quae bullitio et spumositas *eqs.* **B** *fervere – sieden, kochen:* COMPOS. Luc. C 4 qui *(sc. metallum)* dum bu[i]llierit et solutum fuerit. K 20 ista tota . . . per oram unam bolliant. ANTIDOT. Bamb. 52 -at ad igne lentum. ANTIDOT. Lond. p. 18,38 mitte malba . . ., fac -ire in aqua. THEOPH. sched. 1,30ᵉˣ· coque super carbones ita, ut non -at. 3,93 cum *herba* bene -uerit. TRACT. de chirurg. 441 cum . . . vinum -endo consumitur, iterum addas vinum. CHRON. Andag. 17 p. 42,5 -entes carnes . . . ignis suggestus coquebat. HERACLIUS II 34 unam aut duas undias -ire facies. ALBERT. M. veget. 6,13 herba *aloes* . . . teritur, et exprimitur succus eius, et hoc cum -ierit diu, soli exponatur. animal. 3,110 fit mel . . . acetosum, quando nimis -it. *al. v. et p. 1611,62. remissius:* ALBERT. M. veget. 2,67 calor solis . . . tangens arborem et -ire faciens succum. 5,84 caliditas . . . faciens humores -ire de profundo centri ad circumferentiam. *in imag.:* CAND. FULD. Eigil. I 9 p. 226,42 malae cogitationes, quae igne iracundiae -entes quasi aqua erumpunt foras. **C** *aestuare – sprudeln, wallen:* **1** *strictius:* ALDH. virg. II 813 cum . . . aequora per vitreos -rent . . . campos. CARM. Aldh. 1,105 cum -ret brumalibus undosus vortex fluctibus. HIST. mart. Trev. 24 qualiter adhuc sanguis ex eodem osse . . . -ret. ANNAL. Mell. Scot. a. 1229 (MGScript. IX p. 625,9) sol nitet, aura tepet, aqua -it, terra virescit. **2** *latius:* ALDH. virg. I 41 cum Aetnaei montis incendia favillis late scintillantibus -rent. *redundare – wimmeln:* ALDH. virg. II 1400 qua . . . cadaver . . . -ret vermibus atris.

II *trans.:* **A** *coquere – (etwas) kochen:* RECEPT. Sangall. I 1 facis unum corpus -tum in invicem. BOTAN. Sangall. 3,2 -is ea *(sc. herbam).* CHRON. Camer. 3,29 ut . . . furti reum . . . in chaldaria fecerit -ire. HERACLIUS II 44 in crastino *oleum* ad ignem -es. WILH. RUBRUQU. itin. p. 229,4sq. -unt illud *(lac)* et coagulatur -endo. ALBERT. M. animal. 26,29 *seta vermis* est adeo durus, quod, . . . si -atur, non emollescit. **B** *per confusionem i. q. bullare – besiegeln:* DIPL. Otton. III. 331 pręcepta aureis sigillis -ta.

adi. **1. bulliens,** -entis. **1** *proprie:* **a** *bullas exhibens – Blasen bildend:* ALBERT. M. animal. 3,120 p. 329,36 *innaturalis melancholia* est . . . acetosa, -s, quando cadit super terram per egestionem. **b** *fervidus – siedend:* SISEB. Desid. 21 *anima* piceis arsura -bus undis. BONIF. epist. 10 p. 11,28 igneum piceumque flumen, -s et ardens. LEX fam. Worm. 32 non se expurget iuramento, sed . . . -i aqua. CHRON. Mont. Ser. a. 1224 p. 212,7 *homo* se in sartaginem sui operis bulientem iniecerat. ALBERT. M. veget. 4,69 si aqua -s super gramina effundatur, herba aduritur (6,18 fructus *amygdali* . . . a. marina calida et fere -e decorticatur). **2** *translate i. q. acer – scharf:* CAES. HEIST. mirac. II 1,31 p. 57,15 pisces igniti cum pipere -e nimis.

2. bullitus, -a, -um. **1** *fermentatus – gegoren:* COD. Wang. Trident. 243 p. 468,5 (a. 1200) vini albi puri . . . bene -i. **2** *coctus – gekocht:* IOH. PLATEAR. simpl. med. p. 12aᵛ cortex . . . -us.

bullitio (-cio), -onis *f.* **1** *fermentum – Gärung:* ALBERT. M. veget. 3,44 bullit *vinum* in vasis, in qua -e exspirat calorem. 3,114 hoc est, quod vocatur -o et digestio talium succorum. *v. et l. 3.* **2** *actio fervendi vel coquendi – das Sieden, Kochen:* CONR. FAB. Gall. 17 p. 189,17 audierunt voces plangencium et -cionem caldariorum. ALBERT. M. veget. 6,338 quod aquae primae -is effundantur. animal. 5,67 quasi sit bis coctum, hoc est, ac si sustinuerit duas -es. *remissius:* ALBERT. M. animal. 7,94 vocatur . . . haec piscium pestis -o aquae, eo quod tunc calor vaporem movet de profundo.

bullo, -avi, -atum, -are. *script.* bolat(us): *p. 1613,28.*

obsignare – be-, versiegeln: **1** *de chartis papae:* CONC. Karol. 12 p. 65,14 copia . . . privilegii vera bulla -ti. VITA Ger. Bron. 21 p. 672,22 plumbeo -tum sigillo privilegium. EPIST. Hann. 15 p. 33,24 litterę -tę bulla apostolica. EPIST. Mog. 40 domni papae -tas *(an subst.?)* . . . exemplatas. ORD. canc. pap. 2,1 p. 34,3 nullam eciam litteram -ari faciam. CAES.

[Steinmann]

HEIST. mirac. I 5,37 p. 321,31 ut . . . papa . . . divortium literis pontificalibus atque -tis confirmaret. CHRON. Erf. min. p. 651,30 Franciscus . . . regulam accepit . . . -tam et registratam. HEINR. TREV. gest. 38 p. 435,39 instrumenta reprobata nec iusta, tamen -ta. CHART. Eberb. 428 p. 205,9 privilegium sanum et integrum et in serico legitime -tum. *saepe.* **2** *de chartis imperatoris vel regis Romanorum:* DIPL. Otton. III. 305 paginam scrib⟨i at⟩que -ari iussimus. 334 *paginam* signari et -ari precepimus. LEO MARS. chron. 2,22 praeceptum . . . aureo sigillo -tum. WIBALD. epist. 377 p. 506, 29 ferramenta ad -andum de auro. ACTA pacis Sangerm. 2,4 p. 30,21 iuramentum cum litteris auro -tis. CONST. III 48 p. 42,29 litteras . . . aurea bulla typario regie maiestatis impressa -tas. *saepe. v. et p. 1610,18 et* *subterbullo. **3** *de chartis (archi)episcoporum:* FORM. extrav. 2,20 epistolam . . . anulo ecclesiae nostrae -are censuimus. EPIST. Teg. I 7 ut *epistola* . . . inpressione sigilli vestri -retur. TOMELL. hist. app. (MG Script. XIV p. 160,30) -tum . . . indiculum. *al.* **4** *de chartis principum variorum:* LEO MARS. chron. 1,59 p. 622,12 per cartam proprio sigillo *imperialis protospatharii* -tam. CHART. Babenb. 18 pagina sigillo nostro *(sc. ducis Boariae)* -ta. **5** *usu communi:* ARNULF. delic. 697 cur -ta fere reserasti claustra, libelle? CHRON. Worm. p. 199,21 *(in inscriptione sigilli)* te, sacer Andrea, -ta figurat ydea.

adi. **bullatus,** -a, -um. **1** *umbonibus ornatus – mit Buckeln verziert:* INSTIT. regal. 3 (MGScript. XXX p. 1452,17; s. XI.$^{in.}$) canes . . . cum collariis copertis laminis deauratis et bolatis sive smaltatis ad arma regis. **2** *sigillo instructus – besiegelt: v. l. 5.18. p. 1610,25. al.*

***bulluga,** -ae *f. (orig. gall. ut vid., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 623sqq.) prunus – Schlehe, Pflaume:* IONAS BOB. Columb. 1,9 p. 168,1 pomorum parvulorum, . . . quae etiam -as (pu-, bulu-, -llog-, -ucas *sim. var. l.*) vulgo appellant.

bullula, -ae *f. funda parva gemmarum – kleine Fassung für Edelsteine:* RUD. TRUD. gest. 6,7 rem . . . in medio habentem gemmulam -a circumclusam.

*?*bullurea,** -ae *f. (fort. corruptum ex* battitura) *?lepis, squama – ?Hammerschlag:* TRACT. de aegr. cur. p. 156,27 accipe caucucecamenon et lapidem calcis et -am eris.

1. *bullus *subst. (orig. inc.) phoca, bos marinus – Seehund (Phoca vitulina L. vel sim.):* GLOSS. IV 182,45 St.-S. -us (-o *a*) thaurus marinus, qui dicitur selh (shel *b*).

2. bullus, -us *m. v.* bulla *p. 1610,26.*

bulmago *subst. (cf. ital.* bulimaca *a* volumen, *v. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 633) anonis – Hauhechel (Ononis spinosa L., cf. Fischer, Pflanzenkunde. p. 276):* GLOSS. III 526,36 St.-S. -o wibe crik (537,46 -o wibis crik. 551^{8}). ALPHITA II p. 25,5 -o, resta bovis vel retinens boves idem.

bulmelca, -ae *f. (orig. inc.) rhododaphne – Oleander (Nerium Oleander L., cf. André, Lex. bot. s. v.* bulmerga): RECEPT. Sangall. I 97 radicina de -a coquis sub cinerem. 98 semen -a unc. I (*sim.* 150).

***bulos,** *nom. pl.* βουλοί *m. (a* σύμβουλος *sim. retrograde) consiliarius – Ratsherr:* ALBERT. M. pol. 3,1^{e} p. 210^{a},45 'senes autem,' qui βουλοί (bouli *ed. Jammy*), id est consiliarii, . . . dicebantur.

bulsus *v.* vulsus.

bultio (-cio), -onis *m. (?f.: cf. l. 70; ?n.: cf. l. 66) (potius a franc.* *bultjo, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 625, quam a* *catapultio, *cf. J. Brüch, ZDtAlt. 73. 1936. p. 75 sqq.) script.:* pu-: *l. 67. p. 1614,4. adde* GLOSS. III 638,1 St.-S. 653,4. *ibid. al.* bol-: *l. 72. p. 1614,12.* bousi-: *p. 1614,2.* -lzio: *l. 72.* -lzones: *l. 72. form. nom. sg.:* pulx: *p. 1614,9.* -cia: *l. 70.* -teus: *l. 70.* -cium: GLOSS. III 635,24 St.-S. pulcium.

1 *missile arcus vel arcubalistae – Geschoß von Bogen oder Armbrust, (Schieß-)Bolzen (cf.* GLOSS. III 632,35 St.-S. pulzio polz [718,51 -eus vel pultio bolzo. *saepe*]. 639,43 -cia zein. IV 182,52 -cio i. sculpo): GUIC. (?) bers. 10 *arcuatores* debent portare duos -zones (bolzo- *BCD*), ut trahant ad aliquas volucres. WILH. RUBRUQU. itin. p. 312,4 tunc Mangu fecit fieri . . . duos bousiones, quorum capita erant argentea, plena foraminibus, et sibulant, quum iaciuntur, quasi fistule. GESTA Ern. duc. II 15 p. 210,3 pili sive pila, pultiones, amenta . . . fabricantur. **2** *machina obsidionis – Belagerungsmaschine:* ANNAL. Ianuens. II p. 44,22 ligneum instruxerunt -zonem, cum quo . . . turrim . . . corrui fecerunt. **3** *cauterium – Brenneisen:* GLOSS. III 668,43 St.-S. cauter -cio vel pulx polz. **4** *moneta obsoleta – ungültiges Geld (cf. C. Battisti – G. Alessio, Dizion. etim. ital. I. 1950. p. 555):* RYCCARD. chron. a. 1222 p. 104^{a},41 (epist. imp.) *iuro,* quod non vendam argentum vel bolzonem alicui (p. 106^{a},27). *v. ThLL. s. v.* boltio.

***bultrix.** *vox nihil significans: v. p. 1595,8.*

bulzo *v.* bultio.

***bulzonalium** (bulzinalyum), -i *n. (cf. ital.* bolzanaglia *a* bultio) *pecunia obsoleta – ungültiges Geld (cf. l. 8):* ACTA imp. Winkelm. I 822 p. 637,28 (a. 1238) prohibere curetis, ut -a de regno . . . extrahantur. 1003 p. 765,48 quelibet libra -inalyi in pondere tenute quarte uncie valet argentum finum *eqs.* *Steinmann*

***bumannus** (poum-), -i *m. (theod. vet.* buman) *colonus – Hintersasse:* CHART. Tirol. notar. I 636 (a. 1237) in domo . . ., in qua habitat poumannus. 689 p. 340,5 Morhardus . . . iudicavit ecclesie . . . unam galetam olei de poumanno annuatim.

bumbax *v.* bombyx. ***bumbecium** *v.* *bombycium.

***bumbo** *v.* *bombo. **bumbosus** *v.* bombosus.

***bumbulum,** -i *n. (cf.* bombus, bambilium) *instrumentum musicum quoddam – ein Musikinstrument ('Schallkasten' R. Hammerstein, Arch Mus Wiss. 16. 1959. p. 124sq.):* HRABAN. univ. 18,4 p. 497^{C} de fistula autem refertur ita, quod sit -um aereum ductile quadratum *eqs. (ex Ps. Hier. epist. 23 p. 214^{A}* bombulum).

***bumeda,** -ae *f. (theod. vet. inf.* bumede) *tributum pro licentia maritandi domino solvendum, abmatrimonium – Gebühr für die Heiratserlaubnis, Heiratssteuer (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1309 s. v. 'Baumiete'):* DIPL. Loth. III. 74 p. 115,32 ut, si qua mulier de familia ecclesiae servo nostro . . . nupserit, data iustitia, quae -a dicitur, . . . cum marito iuri nostro remaneat.

bumifer *v.* pomifer. ***buna** *v.* *bunda.

***bunbecium** *v.* *bombycium.

***bunda,** -ae *f. (? m. vel n.: l. 60.66). (theod. vet.* biunta, *cf. Ahd. Wb. I. p. 1154) script.:* peu-: *l. 67.69.* bů-: *l. 57.64.* bù- (*i.* bü-): *l. 66.* -ned(a): *l. 59.* -nt(a): *l. 51.67.69.* bun(a): *l. 61.*

area fundi communis per exstirpationem (praecipue dominicam) occupata et saepto circumdata, clausura – durch (vorwiegend grundherrliche) Rodung in der Allmende gewonnenes und eingehegtes Landstück, 'Beunde' (cf. GLOSS. III 351, 34 St.-S. bunta ern. REGISTR. Ringrav. 8^{B},1 cum . . . agris dominicalibus, qui bundin vocantur; *de re v. G. v. Below, Geschichte der deutschen Landwirtschaft. 1937. p. 55^{2}; Dt. Rechtswb. II. p. 238sq.):* CHART. Mog. A 501 p. 404,2 (a. 1122) tres areas, quas vulgo -as vocant, unam, que dicitur leingruba . . ., tradidimus. CHART. Rhen. med. I 549 p. 608,39 inter dominicalem bůndam, que Scura vocatur. II app. 14 p. 371,34 iuxta -am presbiteri. p. 372,20 prope -am comitis. p. 381,5 duę -nedę, quarum una XII iugera continet, altera decem. CHART. Hagenow. 139 p. 110,21 arva, que dicuntur -a, et duo prata. CHART. Worm. 200 p. 140,29 ad bunam domini episcopi (389 p. 250,35). REGISTR. Mog. p. 6,9 dominus . . . impignoravit . . . prata . . . et -am. CHART. Eberb. 262 p. 15,19 pars unius bůnde, sicut stipitibus est signata. CHART. Basil. A II 130 p. 173,8 lunagium . . . cum omnibus attinentiis suis . . ., agrorum iugeribus, bùndo, pomerio. REGISTR. Ransh. (Österr. Urbare III 2,1 p. 292,1) de peunta aput pfaffenwis. CHART. Babenb. 143 p. 185,26 donamus . . . duos ortos, unam peuntam, unam augiam et pratum. *al.*

bunias *subst.* (βουνιάς) *napus – (Steck-)Rübe (Brassica Napus L., cf. André, Lex. bot. p. 61):* ALPHITA II p. 24,22 -s, napicium, rapia idem, que elixa comeditur.

[Heßler]

bunion *n.* (βούνιον) *verbenaca vel peristereon – Eisenkraut (Verbena officinalis L.) oder Gemeiner Wolfstrapp (Lycopus Europaeus L., cf. André, Lex. bot. p. 243. 327):* Dyasc. p. 96ª secunda *species hierabotanae,* quam erectam diximus, vocatur etiam trigonion, -on vel gerebotanum vel ferraria, hercularia, latine cristellinatia.

1. *bunna, -ae *f. (theod. vet.* bungo; *cohaerere potest etiam c.* *buzia, *cf. notam ed.) ?anagallicum – ?Bachbunge (Veronica beccabunga L.):* Gloss. III 538,26 St.-S. cortex -e (biuie *b*) bungenrinde.

2. *bunna *v.* *bonna.

***bunnus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (cf.* *bonuarium*?) nomen quoddam mansorum – eine Hufenbezeichnung:* Gesta Autis. 36 (MGScript. XIII p. 397,28; s. IX.²) agellum quendam v mansorum vocabulo -orum ex agro Matriacensi . . . contulit *episcopus.*

***bun(u)arium** *v.* *bonuarium.

***bunuarius,** -i *m. (cf.* *bonuarium) *cultor bonuarii – Bebauer eines Grundstücks von etwa 4 Morgen:* Const. I 447,13 (spur. c. 1160) mansionarius v solidos, absarius xxx denarios, -us (-naiarius *4*) xv, quorumlibet larum possessores vi suppleant.

buo, butum, -ere. *imbuere, tradere – lehren, überliefern:* Carm. de Bobol. 19,2 (MGMer. IV p. 155) pater monachorum, regula (-ae *B 1 a.b*) conservatur, recordatur buta (-ae *B 1 a.b*) seni per senem.

bupaeda (-be-) *m.* (βούπαις) *qui adultus, maturus est – ein Reifer, Erwachsener:* Carm. imag. 29,2 p. 456 (adn.) bubeda adhuc teneris viguit *Guntpoldus,* sed et acribus annis. *ibid.:* bubeda, quid dormis? *(v. notam ed.).*

buphagon (-fac-, -tac-) *subst.* (βουφάγος) *medicamentum cibi cupiditatem excitans – appetitanregendes Mittel:* Alphita I p. 280,43 bufacon (butacon Alphita II p. 25,1), id est corroborativum.

buprestis (stupe-, -bestris, -piftus, -pistis) *subst.* (βούπρηστις) *scarabaei species bubus nociva – dem Rindvieh schädliche Käferart (cf. W. Pfeifer, Wörterbuch der deutschen Tiernamen. Beiheft 4. 1966. p. 24sqq.):* Gloss. III 89,48 St.-S. bubestris rebestichil (204,13 buprestis). Albert. M. animal. 26,30 stupestris (buprestis *Isid. orig. 12,8,5*) vermis est scarabeo similis *eqs. fort. add. (nisi subest herba, cf. ThLL. II 2246,3):* Tract. de caus. mul. 31 supponere farmacum, qui dicitur bupiftus (94 bupistis).

bupt(h)almon (buta-, -cta-, -pta-), -onis *n.* (βούφθαλμον) **1** *sedum – Hauswurz (Sempervivum tectorum L., cf. André, Lex. bot. p. 61):* Gloss. III 486,28 St.-S. buptalmon husuuurz. Alphita I p. 280,42 buctalmon, oculos bovis idem. **2** *bulmago – Hauhechel (Ononis spinosa L.):* Bernh. Prov. comm. 6,3 p. 291,33 flores butalmonis, id est reste bovis, gallice quoque bone rande, *sudorem provocant. Heßler*

1. *bur. *(orig. inc.) vox incantationis: v. p. 1508,61.*

2. bur *v.* ebur. ***burarius** *v.* *burrarius.

burbo *v.* 1. burdo. ***burbudo** *v.* *bagordo.

***burcgravius, *burcharvius** *sim. v.* *burggravius.

burchus *sim. v.* burgus. **burciala, -ola** *v.* portulaca.

***burclavius, *burcravius** *v.* *burggravius.

***burcvardium, *burcwardium** *v.* *burgward(i)um.

***burdecanus,** -i *m.* (burgus *et* decanus) *decanus presbyterorum civitatis – Vorsteher der städtischen Pfarrer (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 576):* Chart. Col. II 384,20 p. 382,27 (a. 1258) cum spectet ad . . . archiepiscopum . . . suum -um et suos plebanos Colonienses . . . iudicare (*sim.* p. 392,41).

***burdellum** *v.* *bordellum.

***Burdinus,** -i *m.* (1. burdo, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 633) burdo parvus – kleiner Maulesel:* **1** *de nomine asini:* Herm. Torn. Mar. 3,5 (MGScript. XII p. 657,35; c. 1146) paupertatem . . . tantam *abbas* . . . sustinuit, ut praeter unum asinum -um nomine nichil . . . haberent *fratres (v. notam ed.).* **2** *de cognomine antipapae:* Ekkeh. Uraug. chron. a. 1118 imperator . . . quendam -um . . . apostolicae sedi imposuit. Rom. Salern. annal. a. 1121 Calixtus papa . . . obsedit Gregorium papam cognomento -um. *al. v. et supra p. 1031,37.*

1. burdo, -onis *m. (f.: l. 10) vel raro* ***bordonus,** -i *m. (l. 13.15.26. cf. l. 29) script.:* bir-: *l. 29.* -bo: *l. 21.*

1 *proprie:* **a** *strictius i. q. mulus (ex equo et asina natus), hinnus – Maulesel (Equus hinnus):* **α** *gener.:* Hist. Mosom. 1,8 p. 606,15 predam fieri hostibus equos . . . cum -bus. Benzo ad Heinr. 6,5 p. 665,12 misit -es *Africa.* Albert. M. animal. 16,137 potest . . . equus coire cum asina ad generationem -is maris et feminae. 22,118 mulus asini et -o vocem habet equi (veget. 5,64 ex permixtione vicinorum seminum . . . generantur muli vel -es. Moses Panorm. infirm. 1 p. 101,8 equi, muli, bordoni, asini). Moses Panorm. marisc. 2 p. 148, 23 in animalibus nascentibus de asina et caballo, quod animal vocatur bordonus. *al. per compar.:* Vita Athan. Neap. 6 p. 445,11 duelliones conscios, qui more -um vel mulorum nati sunt. **β** *iur. de praestatione:* Dipl. Conr. II. 140 p. 191,3 (spur. c. 1100) ut . . . accipiant *clientes* . . . -em unum oneratam duabus manticis *eqs.* **b** *latius:* **α** *mulus clitellarius, iumentum – Saum-, Last-, Zugtier:* Gloss. III 445,35 St.-S. burbo somere sive spanesel. IV 168,5 -o sovmar. *ibid. al.* **β** *admissarius – Zuchthengst:* Gloss. III 366,66 St.-S. -o skelo. IV 245,48 -o uurenio. *ibid. al.*

2 *translate:* **a** *baculus – Stab:* **α** *de signo ad loca sancta peregrinantium:* Annal. Ianuens. II p. 123,10 multitudo . . . pelegrinorum defferentes cruces et bordonos. Salimb. chron. p. 222,22 habens *(sc. rex)* capsellam et -em peregrinationis ad collum. **β** *?de virga pastorali:* Catal. thes. Germ. I 91,16 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967; s. XII.¹) birdum cum tabula, super qua ponitur *(cf. ind.).* **b** *fustis – Knüppel:* Chart. Bund. 434 p. 323,1 (a. 1186) Allexander, nescio cum ense vel cum -e, et quidam alii cum armis et per vim acceperunt *terram.*

2. *burdo, -onis *vel raro* ***bordunus,** -i *m. (l. 45) (cf. francog. vet.* bordon, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 631).*

1 *fistula vel tuba (longa) – (lange) Röhre oder Pfeife:* Albert. M. animal. 19,43 videmus in -bus, qui sunt magnae fistulae organorum musicorum, gravem esse sonum (Anon. IV mus. Coussemaker 5 p. 359ª G in fine, modo stabili, ut in -e o.). **2** *tonus gravis – Stützton, Halteton in tiefer Lage (cf. H. Sowa, Ein anonymer glossierter Mensuraltraktat. 1930. p. XXXVIsq.):* Anon. mus. Sowa 1ᵇ p. 53,5 supra -em tenoris edificari cernitur *figura* (6 p. 130,1). p. 53,21. Hier. Mor. mus. 28 p. 290,4 secunda *chorda,* quae bordunus est aliarum *eqs. al.*

burdonarius (bor-), -i *m. curator burdonum – Maulesel-wärter:* Acta imp. Winkelm. I 918 p. 692,22 (a. 1147) in castro . . . sit castellanus Iohannes comestabulus . . ., cui dentur portararius unus et bo-us unus per curiam.

***burdura,** -ae *f. (theod. vet.* burdin) *de mensura salis i. q. onus – Traglast, Tracht (cf. M. Heyne, Das altdeutsche Handwerk. 1908. p. 89):* Chart. Rhen. med. I 135,41 (a. 893) exit de una ina . . . -as xiiii; ex his -is accipit operator iiii; . . . precipimus inquirere, quando vel quantum -a ascenderit. *ibid. al. Erb*

***bures** *v.* *borax *p. 1538,55sq.*

***burex,** -icis *(f). (orig. inc., nisi subest* burrus *vel* fibex) *species arboris, fort. i. q. fibex, alnus – Baumart, viell.: Birke, Erle:* Chart. Burgenl. II 175 (a. 1278) quarum *(metarum)* una tenet platanum, altera vero -em, quod vulgo fyr dicitur, amplexatur.

1. burgarius, -i *m. civis, homo urbanus – Bürger, Städter:* Gesta Camer. cont. I C 5 Gaugericus . . . montem a quodam -o comparavit.

2. *burgarius, -i *m. (cf. theod. vet.* burgo) *fideiussor – Bürge:* Gloss. III 184,64 St.-S. -i burgun.

***burgbannus** *v.* *burgibannus.

***burgensaticus** (-ges-), -a, -um. **1** *adi.: iuri urbano subiectus – dem städtischen Recht unterstellt, bürgerlich:* Acta imp. Winkelm. II 885 (a. 1242) si bona . . . feudalia sunt . . . vel si -a (943. Innoc. IV. registr. B 339 p. 308,47

[Pape]

concessiones de bonis burges-is . . . factas). CONST. II 264,1 summi pontifices . . . cognitiones causarum de . . . possessionibus pheodalibus seu burges-is . . . tractandas recipiunt. **2** *subst. neutr.: possessio iuri urbano subiecta – dem städtischen Recht unterstelltes Grundstück (cf. E. Mayer, Ital. Verfassungsgesch. I. 1909. p. 323):* ACTA imp. Winkelm. I 873II (a. 1239) eligent . . . diciores et meliores, qui -a teneant (927 p. 704,8 feudotarii . . ., qui tenent -a simul et feudalia. *al.*). 921 p. 699,33 iuxta qualitatem et annuum valorem -orum. 927 p. 704,12 propter solam divisionem non debent censeri -a, si alias feudalia esse probentur *eqs. ibid. al.*

***burgensia** (-ges-), -ae *f.* **1** *ius civile, condicio civis pleno iure praediti – Bürgerrecht, -stand:* DECRET. Bern. 14 quicumque ius -e in civitate cupit obtinere (24. 25. 52 omnia iure -e . . . servare. CHART. Bern. II 443 p. 465,16. *al.*). CHART. Bern. II 717 p. 777,19 suam resignare -am et . . . se cum uxore . . . de civitate trahere. CHART. Helv. arb. 135 p. 209,36 domini . . . iniuste recipiunt . . . homines . . . monasterii in burgesia et iuramento . . . castri Sarretae. *al. in hac regione.* **2** *praestatio civium – Bürgersteuer:* CHART. Lamb. Leod. 335 p. 440,15 (a. 1243) homines . . . ville tenebuntur solvere tales redditus et burgesias, quales solvunt burgenses Bellimontis. **3** *ambitus iurisdictionis (civitatis) – (Stadt-)Rechtsgebiet:* CHART. Bern. II 481 p. 500,4 (a. 1260) in eadem villa et -a dicte ville . . . nullam exactionem faciemus. **4** *area iuri urbano subiecta – dem städtischen Recht unterstelltes Grundstück:* CHART. ord. Teut. 112 p. 93,38 (a. 1257) tenentur nos . . . super burgesiis et tenimentis . . . nullatenus molestare. 116 p. 101,4 super censivis burgesiis vel signoria aliarum domorum.

***burgensis,** -e. (burgus, *cf. theod. vet.* burgari, *v. Ahd. Wb. s. v.*) *script.:* pu-: LAMB. LEOD. Matth. IV 18. bog-: *p. 1619,33.35.* bor-: *l. 50. p. 1618,64.* -rie-: *l. 69. adde* CHART. episc. Hild. I 734 p. 691,37. *al.* -rig-: CHART. Argent. I 135. CHART. Babenb. 338 p. 180,5. *v. et p. 1618,34. al.* *?* -geis: *l. 50. form.: abl. sg. (subst.):* -e: *passim.* -i: *p. 1618,64. gen. pl.* -uum: CHART. Tirol. notar. I 948b *cod.*

I *adi.:* **A** *ad civitatem pertinens – Stadt-:* CHART. Rhen. inf. I 483 p. 342,3 (a. 1182) ius -e, quod oppidum Sigebergense . . . dinoscitur habuisse *eqs.* 506 emit *clericus* curtile in eadem civitate . . . et adquisivit illud iure -i solvens duos solidos annuatim. **B** *qui civilis condicionis est – bürgerlich:* SALIMB. chron. p. 378,29 quilibet popularis homo, -is atque ruralis. **C** *ad castrum pertinens – zur Burg gehörig, Burg-:* CHART. Babenb. 168 p. 224,45 (a. 1209) pro opere -i . . . ministerialibus . . . dedimus recompensationem. CHART. Lux. II 223 p. 240,5 milites -es et franci homines de predicto castro . . . tenentur facere fidelitatem. *fort. add.:* CHART. Laus. 327 (a. 1233) Iohannes . . . vendidit capitulo . . . I modium avene borgeis annuatim in decima de Estui.

II *subst.:* **A** *masc.:* **1** *strictius i. q. civis, oppidanus, homo urbanus – Bürger, Städter (interdum plur. sensu collectivo i. q. universitas civium, commune – Bürgerschaft, Gemeinde, Stadt, e. g. l. 56.59.61.65.67. p. 1618,68.71. 1619,3):* **a** *gener.:* ANNAL. Ianuens. I p. 24,20 Pisani . . . simul cum -bus Messane . . . bellum inceperunt. ROB. TOR. chron. a. 1159 p. 510,8 nec -ium nec rusticorum multitudinem. a. 1181 p. 530,10 quidam predives -is. CHART. archiep. Magd. 324 p. 422,23 quod . . . -es nostri *(sc. Colonienses)* cum . . . civibus Magdeburgensibus concordent consilio. LAMB. LEOD. Matth. I 1401 -is celebri . . . urbe natus. CONST. II 11,9 -es ad hec observanda magnatibus terre assistent. GISLEB. MONT. chron. 154 p. 240,10 faventibus sibi *(sc. duci)* . . . ville -bus, hominibus divitibus et in armis potentissimis. CHART. Worm. 231 in XXVIII iugeribus . . . iuxta Wormatiam in campo -ium sitis. CHART. ord. Teut. (Hass.) 268 p. 203,8 Ernestus, magister -ium. CHART. Nuremb. 513 honorabiles viri, -es et populares opidi Nurenbergensis. ANNAL. Mosom. a. 1248 (MG Script. III p. 164,25sq.) convenerunt . . . burienses de Mosomo et -es de Bullone. SALIMB. chron. p. 222,18 in Francia solummodo -es in civitatibus habitant. *saepe.* **b** *iur. (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 588sqq.):* **α** *spectat ad condicionem, statum, privilegia sim. (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. p. 689sqq.):* CHART. select. Keutgen 133,2 (a. 1120) si quis -ium meorum *(sc. ducis)* defungitur, uxor eius . . . omnia possideat. 133,40 qui proprium . . . valens marcham unam in civitate habuerit, -is est. ACTA imp. Winkelm. I 85 p. 78,31 cum omnibus libertatibus . . ., quas eadem ecclesia *(sc. Cephaludensis)* tam pro se quam pro -bus suis interius et exterius, in mari et in terra . . . consuevit habere. CHART. Babenb. 161 p. 209,9sq. quod -es nostros *(sc. ducis)*, qui . . . Flandrenses nuncupantur, taliter in . . . Wiena instituimus, ut ipsi . . . privilegio aliorum nostrorum -ium . . . utantur. CHART. Salem. 134 p. 171,38 (dipl. Heinr. VII.) ut ei *(monasterio)* liceat facere conmutationes . . . cum ministerialibus nostris, -bus, plebeianis. GISLEB. MONT. chron. 230 ut nemo -is ulterius esset, si in burgo non maneret. CHART. Brunsv. I 1 p. 2a,14 iura et libertates Indaginis, quas -es a prima fundatione . . . civitatis . . . obtinuerunt. CHART. Bern. II 281 p. 308,23 si duo -es aut duo non -es alter de altero conqueritur *eqs.* (557 p. 594,10 cotidie de . . . nonburgense -i debet iusticia exhiberi). p. 308,40 si quis, qui non fuerit filius -is, in -em velit promoveri. CONST. II 371 ut quilibet, sive . . . nobilis seu civis, -is, opidanus vel agricola . . . vel cuiuscunque condicionis existat, contentus . . . maneat iure suo (CHART. Brixin. 131 p. 138,35 bona . . . civium, mercatorum, -ium *eqs.*). CHART. Bern. II 717 p. 776,11 neutra civitatum . . . debet recipere *militem* in -em vel coniuratum. CHART. Pomm. B 943 -is vel civis . . . civitatis plenarius et perfectus. *saepe.* *concivis – Mitbürger:* CHART. civ. Erf. 290 (a. 1277) de huiusmodi pensione nos *(sc. comes)* et nostri heredes eorum -es dici . . . volumus et concives. **β** *spectat ad obligationes, praestationes, telonea sim.:* AEG. AUR. gest. 3,1 (chart. a. 1066) -es ville . . . castrum Hoyense de redditibus ville conservabunt. CHART. Austr. sup. II 228 p. 333,1 ut . . . abbas atque . . . successores sui . . . de prefata area plenariam iusticiam sicut ceteri burigenses . . . persolvant. ACTA imp. Winkelm. I 108 p. 94,25 ut -es omnes, qui in tenimento Montis Regalis . . . possessiones aliquas tenent, in eadem ecclesia personaliter habitarent. CHART. Tirol. 1100 p. 142,19 precepit *comes* omnibus -bus, ut ipsi habeant . . . baculum ulneum Bozani et non Tridentinum. CHART. Carniol. II 290 p. 227,33 -es omnes . . . iurabunt . . . loca servare ad honorem domini ducis. *al.* **γ** *spectat ad possessiones, venditiones, traditiones sim.:* TRAD. Patav. 469 (a. 1110/30) quidam -is . . . tradidit mancipium. CHART. Basil. C I 55 quicquid beneficii -es episcopo inpenderint. CHART. Argent. I 145 p. 120,10 ubicunque vel ipsi -es vel etiam quicunque ipsius civitatis cives . . . per totam provinciam Alsatie proprietates . . . habuerint. CHART. Stir. II 211 abbas . . . emit . . . domum . . . a Gotscalco pellipario, -e nostro. CHART. Brand. A XI 2 -bus et incolis habentibus haereditatem in civitate Spandow libertatem dedimus . . . ab omni exactione. *al.* *de conductionibus:* CHART. Laus. 457 (a. 1226) in quibus *(casalibus)* capitulum potest aberiare hominem, qui sit -is capituli. 682 p. 548,30 concessimus . . . preposito . . . unum -em abergare . . . infra villam nostram Lausannensem. p. 548,35 ille -is sive abergator suus . . . erga ipsum prepositum . . . teneatur *eqs.* **δ** *spectat ad testimonia:* ACTA imp. Stumpf 90 (dipl. Heinr. V.) huius confirmationis testes hii sunt: . . . de -bus Adolphus, Heinricus. CHART. Turic. 301 p. 184,19 testibus subscriptis presentibus: . . . Turegensium . . . -bus his . . .: Henrico tribuno, Rûdolfo monetario *eqs.* CHART. archiep. Magd. 312 p. 396,39 testes . . . sunt . . . iudices et potissimi -ium Magdeburgensis civitatis. CHART. select. Keutgen 133,14 testis erit . . . tantummodo -is super -em. CHART. Hamb. 774 p. 636,28 presentibus . . . scabinis . . . ac Frederico . . ., borgensi de Hamborgh. *saepe.* **ε** *spectat ad officia publica, arbitria sim. (interdum c. sensu consiliarii, senatoris, e. g. l. 71.72. p. 1619, 5):* CHART. select. Keutgen 139,5 (s. XII.1) quemcumque scabinum -es statuerint. CHART. archiep. Magd. 365 p. 479,25 limitum distribucio a XII -bus . . ., qui maioris industrie et consilii erant, . . . consummata est. LAMB. ARD. hist. 111 iudicia secundum . . . institutionem . . . scabinorum et -ium tenenda. CONST. II 24,3 XXIV -es iurabunt pro se et pro aliis

[Pape]

-bus. CHART. civ. Erf. 72 p. 35,5 -es, quibus dispensatio reipublice . . . est credita. CHART. Salem. 163 quod talis donatio . . . legittime fieri posset, coram iudicibus civitatis a -bus communiter est sententiatum. CHART. Worm. 163 p. 122,42 rex ex novem -bus consiliariis eliget unum in magistrum civitatis. CHART. Tirol. notar. II 11 iusticiarii a laudo militum et -ium statuerunt terminum *(ibid. al.; cf. H. v. Voltelini, Die Südtiroler Notariatsimbreviaturen. I. 1899. p. CCVI)*. CHART. civ. Halb. 117 nos consules, -es et populus civitatis Halberstat recognoscimus. ACTA imp. Winkelm. I 1006 p. 781,18 quantitas *(sc. pecuniae)* . . . assignetur duobus viris ydoneis et sufficientibus -bus. CHRON. Erf. mod. II a. 1255 p. 247,36 cives, qui summi -es dicti sunt, quibus . . . cura civitatis commissa fuit, statuerunt *eqs. saepe.* **2** *latius i. q. incola – Einwohner:* **a** *spectat ad suburbium:* GESTA Frid. imp. A p. 60,11 imposuit eis fodrum, -bus scilicet et his, qui in circuitu burgorum erant. p. 60,24 obsides de Mediolanensibus, videlicet L de -bus et L de forensibus. ANNAL. Ianuens. II p. 80,11 pro diffiniendis discordiis inter cives et -es (CHART. Tirol. notar. II 536 quod c. et -es Bolzani non solvunt . . . colectam. CHART. Turg. III 418 p. 193,23 quemcunque c. -em receperint *eqs.*). CHART. Carinth. I 433 ut eiusdem fori -es statuta nostra . . . observent. CONO LAUS. gest. p. 775,42 -es extra muros civitatis manentes. *al.* **b** *spectat ad vicum:* CHRON. Ottenb. p. 629,18 Heinricus, -is noster *(sc. monasterii)*, . . . iugera suscepit. CHART. Sangall. A 1007 p. 205,41 presentibus testibus . . . -bus sancti Galli. *v. et p. 1624,57.* **c** *spectat ad castrum:* ROB. TOR. chron. a. 1173 p. 522,3 restiterunt . . . constabuli ipsius castri et milites . . . cum -bus. *subditus – Untergebener:* CHART. Lamb. Leod. 371 (a. 1243) -es . . . comitis . . . in burgis et villis . . . maneant. **d** *spectat ad pascua montana:* CHART. Ticin. 235 (ed. L. Brentani, Cod. dipl. Tic. IV p. 20, 20; a. 1217) vicini seu bogenses . . . alpis Tomi. p. 21,5 in comunali pastur⟨a⟩ . . . alpium de Tomo et de Campo et de Pigora seu de bogensium earum. *ibid. al.* **B** *fem.: civis femina – Bürgerin:* TRAD. Patav. 838 (a. 1200/20) Hiltrat, -is huius civitatis, obtulit. ACTA imp. Winkelm. I 869 quatenus . . . uxorem . . . ducendi . . ., -em videlicet fidelem nostram, bona feudalia non habentem, . . . licenciam largiaris. CHART. Basil. A II 123 p. 166,10 ego Berchta, . . . -is de Mulnhusen, . . . contuli . . . quinque solidos. *al.*

***burgensitas,** -atis *f.* *ius civile, civitas – Bürgerrecht:* CHART. Pomm. A 366 p. 751,5 (c. 1245) omnibus in ea *(civitate)* -em nunc habentibus id, quod . . . Inninge nunccupatur, . . . contulimus. *expressius i. q. acquisitio iuris civilis – Erwerbung des Bürgerrechts:* CHART. Bern. II 602 p. 650,5 (a. 1266) nullus . . . debet -em . . . sine . . . consensu prioris . . . facere.

***burgesaticus** *v.* *burgensaticus.

***burgesia** *v.* *burgensia.

1. *burggravia (bo-, burcg-, burgr-), -ae *f.*

praefectura, potestas, officium burggravii – Befehls- oder Verfügungsgewalt, Amt eines Burggrafen, Burggrafschaft: CHART. Eichsf. 274 (a. 1239) si . . . cesserit uni de fratribus suis officium burcgravie. CHART. Nuremb. 389 censum, qui mihi *(sc. burggravio)* iure -e debebatur de areis. CHART. Osn. III 361 p. 249,23 *contulimus* bo-am sive dominium borggravii, redditus . . . ex eo provenientes in Traiecto. CONST. III 17 p. 20,37 comiciam burcgravie in Nurenberch, castrum, . . . iudicium provinciale *concedimus.* CHART. Rhen. inf. II 732 p. 432,40 nos *(sc. archiepiscopus)* . . . burgraviam . . . conparavimus et . . . reduximus ad ecclesiam Coloniensem. *al.*

2. *burggravia (burcg-, burchgr-, burchr-), -ae *f.*

uxor (vel vidua) burggravii – Frau (oder Witwe) eines Burggrafen, Burggräfin: CHART. Hall. I 115 (a. 1200) de consensu . . . Lukardis burcgravie et mariti eius. CHART. Westph. VII 738 domina burchgravia fecit impressionem sigilli. CHART. Ien. 15 (ThürGeschQuell. N. F. III 1 p. 15,2) burchravius proprietatem . . . contulit . . . domina burchravia, matre sua, et aliis . . . annuentibus.

***burggraviatus** (borcg-, borchg-, burch(g)r-, burgr- *sim.*), -us *m.* (*cf. theod. vet.* burcgraveschaft) *praefectura, potestas, officium burggravii – Befehls- oder Verfügungsgewalt, Amt eines Burggrafen, Burggrafschaft:* CHART. Traiect. 174 p. 161,31 (spur. s. XII.ex./XIII.in.) comes . . . tenet in feodum borchg-um (borcg-um *A*, burgr-um *C*) Traiectensem cum pluribus mansis. CONST. II 464 filiam . . . et heredes . . . tam burgr-u quam . . . feodis, que . . . burgravius ab imperio Romano tenet, . . . infeodamus. CHART. civ. Magd. 141 p. 76,43sqq. super officiis burgr-us . . . Magdeburgensis . . . taliter est tractatum, quod, si . . . archiepiscopus burgr-um . . . a domino burgravio emerit *eqs. al.* CHART. Argent. II 49 p. 32,36 cum olim . . . burgr-us, scultetatus . . . officia . . . consuevissent per episcopos . . . conferri. CHART. Hall. I 353 p. 325,34 iura burchg-us consenciente . . . burchravio . . . limitamus. p. 326,10 de iudicio burchr-us extra muros Hallenses. *al.*

***burggravinna** (purchg-, burgr-), -ae *f.* (*cf. theod. vet.* burcgraevin) *uxor (vel vidua) burggravii – Frau (oder Witwe) eines Burggrafen, Burggräfin:* CHART. Brand. A VI 1 p. 450,9 (a. 1205) consentientibus . . . Berta comitissa, . . . Lukarde, burgr-a de Givekensten (*de eadem:* CHART. Hall. I 126 burgr-a et marito eius . . . burgravio . . . assensum . . . prebentibus). CHART. Tirol. notar. I 896 Albertus, filius condam purchg-e de Tyrol, et Eberhardus, qui purchgravius fuit de Tyrol.

***burggravius** (pa-, pu-, bo-, bulgr-, bucr-, burcg-, burch(g)r-, burcr(h)-, burcl-, burgr-, burchk-, burk(g)r-, burcharv-, burgarv-, -phius *sim.*), -i *m.* (*cf. theod. vet.* burggravo, *v. Ahd. Wb. s. v.*)

I *praefectus militaris vel comes burgi – Burggraf (cf. S. Rietschel, Das Burggrafenamt und die hohe Gerichtsbarkeit in den deutschen Bischofsstädten. 1905; Dt. Rechtswb. II. p. 623sqq.):* **A** *de praefectis civitatum (accedente officio (summi) iudicis, e. g. l. 48.52.54.56; administratoris, advocati, e. g. l. 48.52.60):* **1** *eccl. de praefectis civitatum (archi)episcopalium:* CHART. Wirt. I 279 p. 355,19 (dipl. Heinr. V.) Sigefridus burcravius *(sc. Argentinensis)*, Gelfradus thelonearius *praesentes (item de praefecto Argentinensi:* CHART. Argent. I 616,7 officiatos, in quibus urbis gubernatio consistit, episcopus . . . investit, scilicet scultetum, burcgravium *eqs.* CHART. select. Keutgen 126,44 ad officium burcgravii pertinet ponere magistros omnium officiorum. CHART. Basil. C I 164 p. 113,23 que [*praedia*] . . . de Iohanne milite . . . burgravio Argentinensi emerunt. *al.*). BALDER. Alber. 11 Lodoycus quidam burgravius *(sc. Trevirensis)*, id est prefectus urbis, homo de familia aecclesiae (*item de praefecto Trevirensi:* CHART. Rhen. med. II app. 11 p. 352,31 elemosina Lodowici burgravii). CHART. archiep. Magd. 301 assederunt . . . prepositus, Burcardus burchraphius *(item de praefecto Magdeburgensi:* CHART. Hall. I 139 testes . . . sunt . . . Burchardus, burchgravius Magdeburgensis, Iohannes, burgravius de Gevekensteyn. 224,1 summus noster iudex, dominus burcgravius de Meydeburg. 224,5. *al. v. et l. 8.13).* CHART. select. Keutgen 17,5 quando nos (*sc. archiepiscopum*) . . . iudicio sanguinis presidere contigerit, . . . burgravius *(sc. Colonienses)* noster esse debet advocatus *(item de praefecto Coloniensi:* 17,10 iuris est . . . burgravii . . . locare scabinos. *al.).* CHART. Turic. 557 p. 63,15 Lupoldus, burgravius Augustensis. *al.* **2** *publ.:* **a** *de praefectis civitatum imperatori vel regi Theotonico subditarum (cf. S. Rietschel, op. cit. p. 87sqq.):* TRAD. Ratisb. 945 p. 475,15 (a. 1180) in placito Heinrici, purgravii Ratisponensis *(item de praefecto Ratisponensi:* CHART. select. Keutgen 160,10 maior advocatus . . . ex parte episcopi et ex parte ducis -us in nullum civem proscriptionis sententiam promulgabunt. CHART. Babenb. 370 p. 214,40 Fridericus, purcravius de Ratispona, vir nobilis. *al.).* **b** *de praefectis civitatum principibus variis subditarum:* CHART. Livon. A I 413,2 (a. 1269) rex, borchravius, dux et Nogardienses discretiores osculabuntur crucem . . . in signum pacis. CONST. III 139,16 iuraverunt . . . purchravius de Wetow, . . . purchravius Olomucensis. ANNAL. Otak. a. 1260 p. 186,29 purcravius Pragensis . . . retulit . . ., quod *eqs.* **B** *de praefectis castellorum (accedente officio iudicis, e. g. p. 1621,5.25.39):* **1** *eccl. de*

praefectis castellorum (archi)episcopalium (cf. S. Rietschel, op. cit. p. 73sqq.): TRAD. Salisb. II 317 (a. 1196/1214) Chŏnradus, Salzpurgensis purchravius, ministerialis sancti Rŏdberti, legavit . . . duas curtes. CHART. Rhen. med. II 208 p. 246,17 nec . . . conventum a . . . burchgraviis vel . . . aliquibus officiatis nostris . . . volumus *(sc. archiepiscopus Trevirensis)* inquietari (ACTA imp. Winkelm. I 463 Leodiensis electus . . . conquestus est, quod burgravii et alii officiati sui . . . ipsum . . . spoliarunt). CHART. Brixin. 61 cum lis inter nos *(sc. episcopum)* et ecclesie nostre ministeriales, . . . burchravium de Vogetstperch et fratres suos, . . . pro quibusdam hominibus . . . verteretur. CHART. Tirol. notar. II 490 in palacio episcopatus, in presencia pochravi de Stenico. *al.* **2** *publ.:* **a** *de praefectis castellorum imperatori vel regi Theotonico subditorum:* CHART. march. Misn. II 277 p. 189,27 (dipl. Frid. I.) castrum . . . Liznich cum beneficio . . . burchgravii *(cf.* CHART. Merseb. 243 p. 196,24 advocatiam burcrhavius de Liznek *tenuerat).* CHART. Naumb. 292 p. 281,38 quos *(mansos)* . . . a burchgravio . . . de Kirchber⟨ch⟩ habuerat *ministerialis.* CONST. II 158 p. 196,17 imperator . . . scultetis, burgraviis (burgarviis *3*), advocatis, iudicibus . . . gratiam suam. 455 p.$_{o}$628,9 Hermannus, burcharvius de Witin. CHART. Turic. 584 Ulricus de Liebinberc, sacri imperii ministerialis et burgravius in Rinvelden. CHART. Advoc. 105 p. 55,19sq. permanere debemus sub tali iure . . ., secundum quod . . . borgravius de Novo Castro, borgravius de Misna, borgravius de Aldenburch . . . nos debere dixerint permanere. CONST. II 203 C., bucravius de Nůrimberc *(item de praefecto Nurimbergensi:* III 50 p. 45,13 Fredericus burclavius. 224 p. 212,29 *praesente* bulgravio. CHART. Babenb. 466 p. 337,7 burchkravius. *al. v. et p. 1619,55. 1620,8).* III 104,1 nos *(rex)* . . . comiti . . . castrum nostrum et imperii Werde custodiendum committimus . . . facientes eum nostrum burgravium in eodem *eqs. saepe. v. et p. 1619,69. 1620,21.* **b** *de praefectis castellorum principibus variis, nobilibus sim. subditorum:* CHART. Carniol. I 128 p. 121,12 (a. 1163) presentibus . . . Megnardo de Crilŏg et Hermanno de Wolchenberg purcraviis. CHART. select. Keutgen 107,6^{b} ut . . . placito et iuri non teneantur stare *cives Stendalenses* borcgravii *marchionis Brandenburgensis.* CHART. Stir. II 389 p. 503,4 distinctioni *terminorum* . . . disposui interesse ministerialem meum *(sc. comitis),* . . . purcravium de Lunz. CHART. Burgenl. I 366 cum Petrus purcravius . . . de Suprunio exclusus fuisset. II 187 p. 134,33 possessionem . . . Petri parcravii. *al. v. et p. 1619,57.* **C** *de nobilibus titulo -i praeditis (cf. S. Rietschel, op. cit. p. 217):* CHART. Anhalt. I 590 (a. 1180) Meinherus, -us de Wirbene. CHART. march. Misn. III 124 p. 99,4sq. *praesentes:* Iohannes, burgravius de Lubin, Heinricus, burgravius de Rochelez. CHRON. Reinh. a. 1197 p. 556,36 imperator . . . -um de Quernforde . . . destinavit in terram Theutonicam. *al. de usurpatore:* CONST. I 128,7 (a. 1150) intra muros Corbeiensis monasterii . . . similitudinem dignitatis sibi . . . vendicabat *Rabano,* quam prefecturam appellabat, et se burkgravium appellari faciebat.

II *qui beneficium castrense obtinet – Burglehnsmann (cf. S. Rietschel, op. cit. p. 72*^{4}*):* CHART. Carinth. I 369 p. 272,33 (a. 1197) testes sunt . . . Alexander, Dietricus, Otto, purcravii de Strazburh. IV 2677 universitas burgraviorum in Villaco et circa Villacum *eqs.* CHART. Carniol. II 377 p. 292,1 constituimus *(sc. episcopus) Rudolfum et Fridericum* ⟨in eodem castro⟩ *(sc. Prunsdorf)* tanquam purchcravios nostros. CHART. Carinth. V 242 procuratori . . . aliisque universis purchgraviis et chnapponibus . . . salutem. *al. in hac regione.*

***burghuta** (purchuta, -uota), -ae *f.* (*cf. theod. vet.* burchuote) *de re v. Dt. Rechtswb. II. p. 627sq.*

1 *custodia castelli – Burgbewachung, -wachdienst:* CHART. Austr. sup. III 233 (a. 1255) locavimus . . . Chunradum . . . in castro . . . taliter, quod debet habere tres castellanos secum . . ., quibus tenetur . . . in purchuta providere. CHART. Carinth. V 45 cum castrum in Strazberch . . . sit dirutum . . . et ex hoc purchuta castri . . ., quam maritus vester . . . tenuit racione custodie, . . . ad Gurcensem ecclesiam sit . . . devoluta, mandamus . . ., quatenus eisdem bonis, que adhuc racione purchute detinetis, cedere . . . debeatis. **2** *beneficium pro custodia castelli praestitum – Burgmannslehen:* CHART. Carinth. V 310 (a. 1277) assignantes . . . omnem purchuotam tam in mansis quam in agris. REGISTR. Baiuv. A p. 140,7 quod *(pratum)* . . . habuit . . . pincerna de Flugelsperch pro purchuta, cum esset residens in castro Vohburch. p. 140,11 habet pratum et agros . . ., ut dicit in feodo, que . . . fuerunt purchuta. p. 140,13. REGISTR. Patav. I p. 375,9 detinet I hubam . . . pro purchuta. *v. et p. 1621,71.*

***burgibannus** (burgb-), -i *m.* (*cf. theod. vet.* burcban) *ambitus iuris civitatis – Stadtrechtsgebiet (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 577sq.):* CHART. Rhen. inf. II 408 (a. 1254) quod nunquam . . . in ipso opido nec infra -um ipsius opidi aliqua construetur munitio contra . . . civium voluntatem. TRAD. Weiss. app. II 8 p. 331,11 (dipl. Rud. regis) de adolescentibus . . . in dicto burgbanno residentibus . . . diffinimus, quod *eqs.* p. 331,18 de hominibus in burgbanno habitantibus, qui censum sancto Petro non solvunt *eqs.*

***burgicomes** (burgi comes), -itis *m.* **1** *praefectus civitatis – Stadtkommandant (cf. S. Rietschel, Das Burggrafenamt und die hohe Gerichtsbarkeit in den deutschen Bischofsstädten. 1905. p. 146sqq.):* CHART. Rhen. inf. I 280 (a. 1116) *testes:* Franco -s, comes Fridericus (*de eodem:* 282. 283 ego Franco -s resigno. 307). TRAD. Windb. 1 (VerhHistVerNiederbay. 23. 1884. p. 146,12) burgi comes Henricus *(sc. de Regensburg).* **2** *praefectus castelli – Burgkommandant:* CHART. Rhen. inf. I 354 (a. 1145) Tiedericus, -s de Hostade.

***burgimagister,** -i *m. magister civium – Bürgermeister (cf. H. Planitz, Die deutsche Stadt im Mittelalter. ^{2}1965. p. 323sq.):* CHART. Worm. add. 162^{a} p. 724,10 (a. 1233) rex elegit singulis annis -um, quem potuit ad placitum removere vel dimittere.

***burgimundium,** -i *n.* (burgus *et* *mundium) *status urbanus – Stadtverfassung:* CHART. Brunsv. I 7 (a. 1268) dum . . . dux . . . Indaginem Bruneswich primo fundaret . . . ac ei iura -i et libertates daret.

***burgio,** -onis *m.* (*theod. vet.* burgo) *fideiussor, sponsor – Bürge, Gewährsmann (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 579sqq.):* TRAD. Lunaelac. 120 (a. 821) trado partem hereditatis meae . . ., et isti sunt -es. *ibid.:* isti sunt fideiussores et -es et testes.

burgium *sim. v.* burgus.

***burgius,** -i *m. civis – Bürger:* CHART. Brand. B I 41 p. 28,27 (a. 1248) si . . . aliquis eiusdem civitatis -us . . . merces . . . duxerit in civitatem. p. 28,34 sicut et nostri -i debitum exsolvent telonium *hospites.* p. 29,3.5.

***burgmannus** (borg-, borch-, buruh-), -i *m.* (*cf. theod. vet.* burcman) **1** *qui beneficium castrense obtinet – Burglehnsmann (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 630):* CHART. Osn. III 378 p. 259,22 (a. 1268) molendinum . . . Willehelmo militi pro castrensi feodo in Redekenberg . . . contulimus . . . et in eodem castro bo-us remanebit. p. 259,32 heredes . . . in castro . . . bo-i remanebunt. 619 coram borchmannis (burg- *B*) nostris *(sc. comitis).* **2** *civis – Bürger:* CHART. Hans. III 599 p. 381,4 (c. s. XI.^{2}) non licebat eis *(hominibus imperii)* aliquod forceapum facere buruhmannis *(sc. Londinensibus).*

burgo *v.* burgus. ***burgrav(i)us** *sim. v.* *burggravius.

***burgstallum** (purch-), -i *n.* (*cf. theod. vet.* burcstal) *area vel regio castelli – Burgplatz, Burggelände (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 641):* CHART. Bern. II 698 p. 753,14 (a. 1270) collis sive -um de Helfinstein iam desertum et in parte obligatum. CHART. Austr. sup. III 526 p. 484,22 *possessiones* in hortis, areis, agris, . . . in purch-is. REGISTR. Patav. I p. 355,10 iugera circa purch-um in Obernperge. p. 356,11.

burgus, -i *m. vel rarius* **burgum,** -i *n. (p. 1624,39.45.47. al. cf. p. 1623,21) script.:* bo-: CHART. Trident. 16. GREG. IX. registr. 391 borgii. *al.* bruc-: CHART. Tirol. 746. burc-: *p. 1623,53. adde* RICHER. SENON. gest. 2,10. burch-: PETR. CAS. (?) chron. 3,61 p. 745,39sq. burgh-: ANNAL. Crem. a. 1107 (MGScript. XXXI p. 3,20). -gi-, -ci-: *l. 67. p. 1623,53. 1624,60. form. nom. (acc.) sg.* -o: *p. 1623,7. 1624,7.61. adde* DIPL. Heinr. II. 68 p. 84,33. *al. de*

[Pape]

re v. Handwörterbuch z. dt. Rechtsgesch. I. 1965. p. 572sq.; W. Schlesinger, Beiträge zur deutschen Verfassungsgeschichte des Mittelalters. II (1963) p. 92sqq.

I *de locis per se consistentibus:* **A** *castellum, arx – Festung, Burg (cf. H. Pirenne, Histoire économique et sociale du moyen âge. 1963. p. 34sqq.):* CHRON. Fred. 2,46 castra posuerunt, quasi -o vocitaverunt; ob hoc nomen acciperunt Burgundiones ([*cf. Oros. 7,32,11*]. *sim.* PASS. Sigism. 1 [MGMer. II p. 333,8] -us ultra Renum . . . custodire coacti sunt *Scanadavii eqs.* VITA Gang. II [MGMer. VII p. 172,5]. *al. aliter:* LIUTPR. antap. 3,45 p. 98,6sq. quoniam . . . domorum congregationem, quae muro non clauditur, -um vocant, Burgundiones a Romanis, quod est a -o expulsi, appellati sunt). CHART. Fuld. A 275 in orientali parte Grapfeldono -i *(de re v. H. Weigel, JbFränkLandesforsch. 14. 1954. p. 85).* ABBO SANGERM. bell. 3,98 Buggeus apparat et -os (gloss.: habitacula, castra). ADREV. Bened. 33 p. 494,17 mappalia . . . instar exaedificavere -i, quo captivorum greges . . . adservarent. LAMB. ARD. hist. 62 Gandavensis -i castellariam . . . vicecomiti . . . concessit. *al. nom. propr.:* ANNAL. Mant. a. 1215 (MGScript. XIX p. 20,46; s. XIII.²) factum fuit Burgum fortem (*'Borgoforte'*). **B** *oppidum, locus, forum – Stadt, Ortschaft, (Markt-)Flecken (saepe de locis muris circumdatis):* **1** *gener.:* FORM. Turon. 42 vindedi . . . casa mea cum ipsa area, ubi posita est infra civitatem vel -um illum. SIMON SITH. gest. 1,39 omnes . . . -i cives . . . conveniunt. CONST. I 146,4 in -o Tremonia . . . iudicatum est *eqs.* OTTO FRISING. gest. 1,46 iuxta -um, qui Ardacher vocatur, castra ponens. GESTA Frid. imp. A p. 30,10 omnibus militibus . . . civitatum et -orum et opidorum Longobardie coadunatis. CHRON. reg. a. 1159 p. 102,28 (rec. I) quidam -us civitati comparabilis, . . . situ loci fortissimus. CONC. Karol. app. 7 p. 833,7 (spur. s. XII.) quae *(monasteria)* in villis, castris, -is et civitatibus habent *monachi* (CONST. I 348,2 concedimus . . . regalia . . . in omnibus locis et c. et -is, que distringuntur per civitatem. II 71,2. *al.*). GISLEB. MONT. chron. 142 p. 218,5 comes . . . in -o Namurco . . . hospitatus est. CHART. ord. Teut. 44 peciam terre . . . infra -um Tripolis prope magistrum murum -i. CHART. Stir. II 196 dux Austrie, advocatus -i Petovie, monetam, quam habet in -o suo de Graze, . . . vult . . . transferre. CHART. Tirol. 868 p. 285,6 in -o Bozani in palacio episcopatus. WILH. ANDR. chron. 243 comes . . . Calasium -um maritimum castro munitissimo munivit et muro firmissimo circumcingere cepit. CHART. Tirol. 1098 facta sunt hec in -o Inspruke in solario Hallarii. ALBERT. MIL. temp. 291 p. 550,17 rustici . . . -i tunc interfecerunt domnum Francischum. SALIMB. chron. p. 518,27 illi de villa Bibiani . . . fecerunt unum -um in villa eadem. *saepe. nom. propr.:* PAULIN. AQUIL. carm. 2,4,1 barbara lingua Stratiburgus diceris. DIPL. Otton. I. 337 p. 457,14 ęcclesiam Sancti Valentini in Burgo. DIPL. Heinr. II. 130 p. 157,5 Rotam cardosam, quae nunc Burgoricho nuncupatur. REGISTR. Trident. IV p. 273,28 per fosatum Burcii. CHRON. reg. cont. IV a. 1226 p. 258,20 usque ad Burgum Sancti Domnini. *al.* **2** *iur.:* **a** *spectat ad territorium, ambitum iurisdictionis, privilegia sim.:* CHART. Tirol. 574 p. 54,43 (a. 1208) mensuras tam in -o quam extra -um . . . comes . . . statuere debet (639ª de . . . muta ad partes Bauzani tam i. -o quam e. -um. 1153 p. 197, 37sq.). DECRET. Bern. 1 Berctoldus dux . . . -um de Berno construxit cum omni libertate, qua Chůnradus dux Friburgum . . . construxit *eqs.* ACTA imp. Winkelm. I 208 p. 186,20 -um . . . sub imperii . . . defensione suscipimus. CHART. Salem. 212 indulsimus monasterio . . ., ut in -o nostro Můlhain propriam habeat domum. CHART. Solod. 403 p. 231,24 promittimus esse obsides in -o Liestal. COD. Wang. Trident. 149 p. 335,34 ut, . . . quicunque in illo -o casamentum . . . habent . . ., illud . . . tenere debeant in perpetuum. *al.* **b** *spectat ad possessiones, traditiones, confirmationes sim.:* DIPL. Heinr. II. 425 p. 540,41 partem -i, quod dicitur Furnovum, *confirmamus.* CHART. Lamb. Leod. 56 -us Traiecti cum . . . pertinentiis suis *pignus est.* CONST. I 319,1 dabit ei donationem . . . -um Wizenburch . . ., -um Bobphingin *eqs. al.*

II *de locis adiacentibus:* **A** *suburbium, locus noviter fundatus civitati adiacens, pars civitatis – Unter-, Vor-, Neustadt, Stadtteil (cf. R. Kötzschke, Allgemeine Wirtschaftsgesch. des Mittelalters. 1924. p. 422sq.):* **1** *gener.:* DIPL. Loth. II. 19 p. 415,26 (ed. Th. Schieffer. 1966) monasterium, quod est . . . situm in -o Lugdunensi. VITA Austrig. 3 (MG Mer. IV p. 192,28) pervenit in -o (-um *2*), ubi diversorium abebat. ANNAL. Niv. a. 1053 (MGScript. XIII p. 90,31) fuit magna crematio . . . civitatis cum toto -o. ROB. TOR. chron. a. 1152 p. 502,3 rex . . . -um extra muros positum combuxit. OTTO FRISING. gest. p. 3,6 (epist.) Terdonam civitatem . . . obsedimus, et . . . -o capto ipsam arcem cepissemus, nisi *eqs.* OTTO MOR. hist. p. 4,16sq. extra -os ipsius civitatis circa ipsam civitatem in sex -is novis habitare ceperunt *Laudenses.* SICARD. chron. a. 1161 p. 166,18 Mediolanum cepit *imperator,* inquilinos in quattuor -is habere patiens incolatum. CHART. Tirol. 600 p. 77,10 actum est hoc aput Bauzanum in -o novo (848 p. 260,14. 974. COD. Wang. Trident. 161 p. 347, 26. *al. v. et l. 26*). 800 p. 224,35sqq. longare . . . -um de Egna . . . et illum -um maiorem facere secundum . . . ordinamentum inferioris -i *eqs.* CONO LAUS. gest. cont. p. 808,39 dixerunt illi de civitate, quod illi de -o ignem apposuerant. SALIMB. chron. p. 478,6 ut . . . de domibus -um longum versus Parmam facerent super stratam. p. 496,18 in -o Omnium Sanctorum in civitate Regina. *saepe. nom. propr.:* CHART. Tirol. 503 (a. 1197) in presencia . . . Goati de Burgonovo. 602. *meton. de incolis suburbii:* OTTO MOR. hist. p. 12,8 Teutonici . . . expugnaverunt . . . -um Placentinum de Laude, in quo omnes alii -i insimul convenerant. **2** *iur.:* **a** *spectat ad territorium, privilegia sim.:* DIPL. Loth. III. 47 p. 78,27 concedimus . . ., ut . . . palatium infra civitatem vel infra -os eorum *(civium)* non edificetur. CHART. Tirol. 453 p. 248,31 nullus . . . in predicto -o aliquid infeudare seu turrim construere possit. **b** *spectat ad possessiones, traditiones, confirmationes:* DIPL. Otton. III. 209 p. 621,16 confirmamus . . . monasterio . . . medietatem de -o sancti Laurentii. DIPL. Karoli M. 282 p. 421,30sq. (spur.) restauro . . . -um cognomine ad Patriacum et ecclesias eiusdem -i. CONO LAUS. gest. p. 775,35 tota villa Lausannensis, tam civitas quam -um, est dos et alodium . . . ecclesie. **B** *vicus – Weiler:* **1** *pertinet ad castellum:* DIPL. Otton. III. 383 p. 811,25 ut in castello sancte Agathe aut in -o eius . . . nullus . . . placitum teneat (405 p. 839,7 monasterio . . . castellum cum -o . . . restauramus. *al.*). ROB. TOR. chron. a. 1169 p. 518,38 rex . . . fecit castrum munitissimum et -um pergrande (CHART. Mog. B 112 p. 116,38 c. Wasungen cum -o adiacente. IOH. CODAGN. annal. a. 1217 p. 61,31 -um . . . magnum, quod circa . . . c. erat, igne cremaverunt. *al.*). **2** *pertinet ad monasterium:* DIPL. Merov. III A 71 p. 188,19 (spur.) donamus . . . totum -um circa ecclesiae et -i portaticum. DIPL. Heinr. III. 52 p. 67,39 ipsum -um vel villam Nivellam . . . cum mercato ac theloneo . . . redemimus a beneficio (*de eodem:* DIPL. Loth. III. 79 p. 123,30 ad congregationem pertinet -us ipse Nivallensis). GISLEB. MONT. chron. 93 p. 128,23 comes . . . festum . . . in -o sancti Dyonisii celebrando ibi cum abbate . . . composuit super . . . allodio. CHART. Ital. Ficker 288 p. 323,18sqq. abbatia . . . et -us eius ac burgenses nulli . . . infra -um vel fines -i teneantur respondere nisi . . . abbati . . . -i. *al. fort. add.:* CHART. Lux. I 309 p. 464,26 (a. 1088) cum omnibus appendiciis . . . serviat uterque *(sic?)* -ium Marciginacensi cenobio. **C** *curtis – Hofstatt:* GLOSS. IV 182,50 St.-S. -o hofstat. *cf.* DIPL. Heinr. II. 68 p. 84,33 cum corte . . ., quę dicitur -o de Uultiole.

***burgward(i)um** (pu-, bo-, burc-, bur(c)h-, bur(c)q-, burcv-, burgv- *sim.*), -i *n. vel* ***burgward(i)us**, -i *m.* (*cf. theod. inf. vet.* borchwart)

1 *ambitus castelli vel urbis munitae – zu einer Burg oder zu einer befestigten Stadt gehöriger Bezirk (occurrit tantummodo in Germania orientali; de re v. Dt. Rechtswb. II. p. 643; W. Schlesinger, Die Entstehung der Landesherrschaft. I. 1941. p. 240sq.):* **a** *spectat ad territorium:* DIPL. Otton. I. 230 quitquid beneficii . . . fideles nostri in eodem -do

[Pape]

habere visi sunt. DIPL. Otton. II. 184 ut omnes, qui in eodem -do habitent, omnem decimacionem . . . in . . . Misnensem civitatem . . . persolvant. DIPL. Otton. III. 132 mansos regales . . . in -io Cuskiburg nominato sitos *eqs.* (DIPL. Conr. II. 174 m. sitos in villa Ouszarin in pago Szhudizi in -vardo Szholin in comitatu . . . H. marchionis. *al.*). DIPL. Heinr. II. 331 abbatiam . . . cum . . . burcwardis, villis, aedificiis. DIPL. Heinr. III. 66 predium . . . in burhwardo Lesnic. 96 locum . . . in purcwardo Merseburc. 254 villam . . . in burcvardo Libizken. CHART. Hamb. 174 p. 163,7 de bonis . . . borgwardii . . . aliquid conferre. CHART. Brand. C I 2 p. 3,17 quod habuimus tam in burgo quam in -do Chereuist. *saepe. spectat ad limites:* DIPL. Heinr. II. 64 p. 80,15 quantum illud Merseburgense -vuardium citra Salam flumen protenditur. CHART. archiep. Magd. 130 p. 185,21 parrochiam . . ., quę inter fluvios . . . et occidentales partes -dorum . . . sita est. CHART. episc. Misn. 121 p. 109,29 burcquardos terrarum . . . distinxerunt. *al.* **b** *spectat ad donationem, possessionem sim.:* DIPL. Otton. I. 232ª p. 318,27 municipium . . . vel -dum urbis Zpuitneburg . . . donamus (386. *al.*). DIPL. Otton. II. 29 p. 39,1 Magdaburgensem civitatem . . . et municipium eius, quod nos -dum dicimus, . . . aecclesiae roboramus (DIPL. Heinr. II. 63 p. 78,16 contulimus . . . c. . . . cum toto eius territorio sive -io. *al.*). 194 loca quedam et castella . . . cum -iis . . . tradidimus. DIPL. Otton. III. 359 dedimus . . . -ium cum omnibus villulis. THIETM. chron. 5,44 rex . . . super solum Merseburgiensem -dum episcopalem redemit bannum. 6,50 Zurbizi -dum, quem antecessores sui *(sc. comitis)* in benefitium possiderunt. 8,20 super . . . proprietatem -dorum. GESTA Magd. 12 p. 385,14 burchwardia cum suis attinentiis et utilitate donavit. DIPL. Otton. I. 76 p. 156,24sq. (interp. post 1179) donamus . . . Plot civitatem . . . cum burcwardo, . . . Wizoka civitatem cum omni burcwardo, Pochlustim civitatem cum burcwardo. *saepe.* **2** *opus munitionis vel custodia castelli – Burgwerk, Burgwachdienst:* CHART. Brand. A XXIV 5 p. 326,33 (a. 1207) bona . . . iurisdictioni *non* erunt exposita . . ., scilicet advocatis, expeditionibus, provinciali placito aut burcwardo. *Pape*

***bur(i)a** (burra), -ae *f. vel* ***burica,** -ae *f. (germ.* *bur, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 630)* **1** *horreum – Schuppen:* ADALH. brev. Corb. 4 p. 367,11 (Corpus consuet. monast. I. 1963; c. 825) laici extra monasterium . . . ad buriam septem. 13 p. 381,7 carra vero accipiant ortolani de bura omni anno. **2** *hara – Verschlag, Stall:* PACTUS Alam. V 3 si quis buricas (pu-, burcic-, -igas, -ias, -eas *var. l.*) in silva tam porcus quam pecora inciderit *eqs. (cf. F. Beyerle, ZRGGerm. 73. 1956. p. 89[14]).* GLOSS. IV 41,39 St.-S. burra stiga (133,36).

***buri(g)ensis** *v.* *burgensis.

***burina,** -ae *f. (orig. wallon. ut vid.)* **1** *rixa, concursus, tumultus – Streit, Auflauf, Unruhe:* CHART. Lamb. Leod. 30 p. 49,28 (dipl. Heinr. V., interp.?) ius . . . in seditionibus, quas vulgo stuer et -e dicimus, iudicandis. DIPL. Heinr. II. 517 p. 666,17 (spur.) si quis de familia vel potestate advocati sturnum vel -am fecerit *eqs.* **2** *potestas iudicandi de rixis et tumultibus – Gerichtsbarkeit über Streit und Unruhen:* DIPL. Otton. III. 92 p. 503,22 (interp. post 992) habeant ibi bannum et iustitiam, impetum et -am, ictum et sanguinem (*sim.* DIPL. Heinr. I. 43 p. 78,12 [spur. post s. XII.med.]). CHART. Lamb. Leod. 26 p. 39,16 *advocatus* de luit . . . et de -a tercium denarium habebit (32 p. 52,18 in popularibus sturmis et -is. GESTA Lob. 11 p. 315,26 [epist.] in placitis preter -am et testeiam).

***buringus,** -i *m. (theod. vet.* buring) *colonus – Leibeigener (cf. Dt. Rechtswb. II. p. 646):* CONST. I 447,13 (spur. c. 1160) ut singuli -i decem cum XII funibus de canapo solidos . . . impendant *eqs. Steinmann*

buris, -is *f. script. et form.:* pu-: *p. 1626,4. adde* GLOSS. IV 90,32 St.-S. purim. *?* burra: *p. 1626,4.*

1 *curvamentum aratri,* γύης *– gekrümmter Zugbaum des Pfluges, Krummholz, Krümmel (cf. RE XIX. p. 1461):* AMARC. serm. 3,856 illa, quibus constat *aratrum:* -is, dentalia, themo, stiva. NICOL. BIBER. carm. 1952 (ed. Th. Fischer. 1870) ille rapit -im, magnam trahit ille securim. **2** *dentale – Scharbaum, Pflughaupt:* GLOSS. III 646,29 St.-S. purim phlogis hobit. IV 133,32 burra *(cf. notam ed.). ibid. saepe.* **3** *stiva – Pflugsterz:* GLOSS. III 719,55 St.-S. -is vel stiva plochsterz. *Erb*

burit *v.* borith.

***buritellus,** -i *m. (francog. vet.* buretel, *cf. Tobler-Lommatzsch, Altfrz. Wb. I. p. 1204) pannus ad farinam cribrandam aptus – Tuch zum Sieben des Mehles (cf. Sella, Gloss. Lat. Ital. p. 91):* CHART. Rhen. med. III 29 p. 32,17 (a. 1215) pistores a refectorario -os accipient tres in anno. *cf.* *bugatatus.

***burkgravius** *v.* *burggravius.

***burneta** *v.* *brunetus. ***burnio** *v.* *brunio.

***buro,** buri, bustum, -ere. (*ab* amburere, comburere *retrograde, cf.* bustum) *cremare – verbrennen:* FORM. Sal. Bign. 9 quod ipsi . . . ipsum . . . occidisset . . . vel deportasset vel leode contra legem ibi -isset *(cf. notam ed.).* CARM. Cent. 26,6 vix prima *Roma* manet, -ta secunda iacet. *in imag.:* ERCHEMB. CAS. hist. 21 p. 243,12 *puer* velud ignis edax rectorum pectora -et.

***burquardus** *v.* *burgward(i)um.

1. *burra *v.* *bur(i)a. **2. burra** *v.* buris.

***burrago** *v.* *borago.

***burrarius** (bura-), -i *m. (fort. a* *bura *'lixivium', cf. DuC. s. v.* burraria) *?lotor – ?Wäscher:* CHART. Wirt. VI 1701 (a. 1263) testes . . . cives subscripti: . . . Cůnradus -us, Waltherus dictus Erlewin. 1763 testes: . . . frater Conradus cementarius, frater Conradus burarius, frater Her. cellerarius.

burrus, -a, -um. (πυρρός) *rufus, fuscus – rötlich, dunkel:* ALDH. ad Acirc. 116 p. 160,28 trocheus positione longus . . . ut . . . cirrus, -us, barrus. ABBO SANGERM. bell. 3, 96 -a (gloss.: rufa, nigra), probum fateor buteonem, qui arva bidentat.

1. bursa, -ae *f. (m. vel n.: l. 47)* (βύρσα) *script.:* pir-: GLOSS. III 696,28 St.-S. byr-: *l. 45. p. 1627,1.* bir-: *l. 41.47.51.* bri-: *l. 44.*

I *proprie i. q. corium, pellis – Haut, Fell, Leder (cf.* GLOSS. III 294,59 St.-S. -a pellis i. hut. IV 49,25 corium [birsa *var. l.*] leder. *al.):* ALDH. virg. I 35 p. 279,11 buculam imperant deglobere, . . . quatenus sub . . . solis ardore in viriditate birsae . . . torreretur *martyr* ([*huc spectat* GLOSS. II 16,28 St.-S. brisa, coria, hut]. *cf.* II 1204). HRABAN. carm. 39,31,4 altissimus . . . cinxit eos *(homines)* velamine byrsae. MIRAC. Adalh. 2,5 (MGScript. XV p. 865,22) ipsum *(sc. reliquias Adalhardi)* . . . in mundo pallio, postea in birso cervino involverunt.

II *translate:* **A** *de rebus ex corio, serico sim. fabrefactis i. q. sacculus, pera – Beutel, Tasche:* **1** *in univ.:* VITA Elig. 1,12 p. 678,24 habebat . . . -as (ursas *1 b,* bir- *1 c m.*[1]) eliganter gemmatas. COSMAS chron. I 11 p. 25,15 utramque sibi abscidens aurem mitte in tuam -am. GODEFR. VIT. panth. 35 p. 245,52 carta boni pueri -a retinente pependit. WOLFGER. itin. comput. 2 p. 11,12 fratri Heinrico pro -is V denarios. CHRON. Reinh. a. 1220 p. 596,12 proferens . . . de -a sua dedit nobili illi . . . speculum duplex. CHART. Lub. III 3 p. 6ᵇ,6 *spoliaverunt* Iohannem . . . -a de bracis incisa cum duabus clavibus. FRID. II. IMP. art. ven. 2 p. 164,26 habeat *falconarius* . . . -am ad cingulum suum, in qua reponet carnes et tiratoria, que ideo dicitur carneria. SALIMB. chron. p. 514,25 habuit . . . ad cingulum de serico magnam -am. *al. per compar.:* ALBERT. M. animal. 1,308 cum colliguntur isti villi, angustant os, sicut contrahitur -a per corrigiam. **2** *receptaculum reliquiarum – Beutel für Reliquien (cf. J. Braun, Die Reliquiare. 1940. p. 76):* NOTIT. Altd. 1 (MGScript. XV p. 993,19; c. s. XIII.) reliquie sanctorum in scriniis . . ., -is et aliis continentibus. CATAL. thes. Germ. I 91,44 (Mittelalterl. Schatzverz. I. 1967) duo frusta catenarum b. Petri in -a operosa cum perlis. *ibid. al.* **3** *crumina – Geldbeutel (cf.* GLOSS. III 645,32 St.-S. -a phose. V 13,33 pecuniam zonis inclusam, idem in sacculis sehchil, -a chioth): **a** *strictius:*

[Steinmann]

AMARC. serm. 1,55 discissas senio byrsas qui tendit olentes dentibus inpressis, . . . ille tribunus erit. NIVARD. Ysengr. 6,224 lucelli si quid habet, -ę condat in ore suę. ARCHIPOETA 6,39 vir pie, qui nunquam -am pro paupere nodas. CARM. Bur. B 41,17,6 *cardinales* in fine lectionis cogunt -am vomere (*cf.* MENKO chron. p. 541,42 licet . . . laboraverint -as Frisonum emungere). 42,15,3sq. o vos -e turgide, Romam veniatis: Rome viget physica -is constipatis. HIST. de exp. Frid. imp. p. 25,6 ut sępenumero -ę plenę pecunia . . . ab inventoribus circumferrentur. *al.* *per prosop. (cf. l. 7)*: CARM. Bur. B 41,22,6 mater sterlingorum, sancta soror loculorum, quam nos B-am dicimus. **b** *latius (saepe i. q. arca – Kasse)*: CARM. in Sim. 1,2,5,4 (MG Lib. Lit. III p. 699) nullus sublimatur, nisi prius presulis -a repleatur (*sim.* 1,1,2 [ibid. p. 697]). CHART. Stir. II 53 p. 91,11 eis ex -a sua ad LXXV marcas . . . commodavit. WOLFGER. itin. comput. 4 p. 28,11 ultra statutam elemosinam in -am IIII solidos. HEINR. LETT. chron. 10,15 p. 46,31 magis pro -e sue implecione quam iusticie Dei intuitu . . . officium exercuerunt. CHART. ord. Teut. 132 p. 133,6 quod alius frater . . . deberet portare -am et expendere ea, que domui essent necessaria. CHART. civ. Hild. 168 denariorum defectus supplebitur de communi -a canonicorum. CHRIST. cal. Mog. 13 (MGScript. XXV p. 245,11) dispersi sunt lapides sanctuarii . . . in -as furancium. CHART. Carniol. II 252 p. 200,14 de -a, si defecerint redditus prenotati, honeste ministretur. CONST. II 444,14 de -a propria hoc expendat. NICOL. BIBER. carm. 354 (ed. Th. Fischer. 1870) dicunt se bibere, sed -a, puto, vacat ere. 748 adhuc sua -a iuvatur. *saepe.* **B** *de rebus naturalibus:* **1** *anat. i. q. scrotum – Hodensack:* RICHARD. ANGL. anat. II p. 81,25 osseon, id est -a testiculorum (BRUNUS LONG. chirurg. 2,10 p. 127^{D} quando eminentia *rupturae* descendit ad -am t. WILH. SALIC. chirurg. 1,44 p. 317^{E}). ALBERT. M. animal. 1,461 extrinseca autem tunica eiusdem -ae fit de cute exteriori hominis. **2** *bot. i. q. capsella – Hirtentäschel (Capsella Bursa pastoris Med., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 788)*: GLOSS. III 515,16 St.-S. dicunt sanguinariam esse -am crispele pastoris vel hederich. ALPHITA II p. 34,2 capsellula, herba sanguinaria, . . . -a pastoris idem.

2. *bursa *subst.* (*cohaerere potest c. anglosax.* byres, *cf. Ahd. Wb. s. v.* bur(is)sa; *v. et* *bursicus) *scalprum – scharfes Werkzeug:* GLOSS. III 682,29 St.-S. -a scrothisaran (IV 197,46).

1. *bursarius, -i *m.* *script.:* bor-: *l. 50.59. adde* CHART. Tirol. 1299. -rzer-: *l. 59. adde* CHART. Tirol. 1194 p. 236,29. -ser-: *l. 59. adde* CHART. Tirol. 1079. 1109. 1201. **1** *arcarius (monasterii) – Schatzmeister (eines Klosters)*: CHART. Wirt. II 517 p. 338,12 (a. 1200) testibus . . . R. -o et Nycolao monachis (CHART. com. Mansf. VII 63 Richardus cellerarius, Theodoricus -us. CHART. Port. 230 Heinricus prior, Degenhardus bo-us. *al.*). CHART. Lux. IV 246 presentibus . . . P. antiquo cantore, Bartholomeo, Ioanne -o . . ., fratribus et monachis monasterii. CHART. Westph. III 989 per celerarium vel -um ecclesie nostre vel utrumque faciemus . . . ministrari septem marcas. CHART. Merseb. 525 p. 420,11 vendidimus . . . Henrico abbati . . ., Heidenrico -o . . . totique conventui . . . decimam. *saepe.* **2** *confector bursarum – Taschner:* CHART. Tirol. 951 p. 16,5 (a. 1231) in presentia... Martini -serii pluriumque aliorum testium (1199 p. 245,13 Iannesi -zerii). 1227 Ianuarius, filius Martini borserii.

2. ?*bursarius, -i *m.* *summarium – kurze Niederschrift:* MENKO chron. p. 524,44 quos *(auctores)* . . . glosaverunt et etiam glosas diversas et -os (breviarios *ci. P. Gerbenzon, Emo van Huizinge. 1965. p. 17*[5], *recte ut vid.*) retulerunt.

***bursator,** -oris *m.* *confector bursarum – Taschner:* CHART. Meckl. 896 (a. 1260/72) Nycolaus -r emit domum.

***burschapia** *vel* **-um,** *dat. pl.* -is *f. vel n.* (*theod. vet.* burschaft) *universitas hominum ad vicum attinentium – Einwohnerschaft eines Dorfes (cf. Dt. Rechtswb. I. p. 1281)*: CHART. Old. V 42 (a. 1187) homines de villis . . . et omnes his collegiis, id est -is attinentes.

***bursenarius,** -i *m.* (*cf.* *bursarius *et theod. vet.* bursenaere) *arcarius (monasterii) – Schatzmeister (eines Klosters)*: CHART. Salem. 556 p. 162,34 (a. 1276) praesentibus . . . -o monasterii de Salem *eqs.*

***bursicula,** -ae *f.* **1** *scrotum – Hodensack:* IORDAN. RUFF. equ. 6,10 p. 38,19 curetur . . . vulnus -ae testiculorum equi castrati. **2** *vesica fellis – Gallenblase:* ALBERT. M. (?) animal. quaest. 3,20 p. 135,13 illa *(cholera)*, quae est iuvativa, facit ad nutrimentum -ae fellis.

***bursicus** *subst.* (*cf.* 2. *bursa) *terebra – Bohrer:* GLOSS. III 638,56 St.-S. -us nabegaer.

***burso,** -are. *cribrare – sieben, 'beuteln' (cf. M. Lexer, Mittelhochdeutsches Handwörterbuch. I. 1872. p. 290)*: TRAD. Weiss. app. II 7 p. 328,25 (a. 1265) statuimus, quod pistores . . . nullum panem -are debeant, quem ad fora detulerint venditum.

***bursosus,** -a, -um. *in modum sacculi formatus – beutelartig:* Ps. GALEN. anat. 19 p. 196^{B} collum . . . matricis lacertosum (bursosum *V*) est multas habens pelliculas et involutiones ad modum bursae.

***bursta,** -ae *f.* (*theod. vet.* bürste) *peniculus – Bürste:* STATUT. ord. Teut. p. 110,1 *vicemarschalcus* strigulas, stamina et -as dabit fratribus.

***bursula** (pu-), -ae *f.* *scrotum – Hodensack:* NICOL. anat. 153 *testiculi membra* se defendentia habent osceum, id est p-am, in quibus dependent. *Steinmann*

***buruhmannus** *v.* *burgmannus. **bus** *v.* bos.

***busabalbus** *subst.* (*orig. inc., cf. André, Lex. bot. s. v.* buzababulbus) *scilla – Meerzwiebel (Urginea maritima Baker)*: ANTIDOT. Glasg. p. 143,10 oricanum £, -us £, casie fistule £.

***busardus** (bes-), -i *m.* (*francog. vet.* busard, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 655sq. s. v.* buteo) *triorchis – (Mäuse-)Bussard (Buteo buteo L.)*: FRID. II. IMP. art. ven. 1 p. 29,30 quedam *aves* magis utuntur muribus campestribus . . . ut ille, que dicuntur be-i et clisterelle. 6 p. 229,15 milvorum modi, -i, albani et corvi. p. 230,2 milvis, -is, albanis. *cf.* *buteus, *buterius.

***busc(h)us, -quus** *sim. v.* *boscus.

***bussa** *v.* *buza. ***bussaria** *v.* *bessasa.

***bust(e)a** *v.* *buxta.

***bustellus,** -i *m.* (*francog. vet.* boissel *a gall.* *bostia, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 454sq.*) *modius – Scheffel:* LAMB. ARD. hist. 115 p. 617,23 hic *obtulit* unum polkinum vel -um frumenti, hic duos vel plures (WILH. ANDR. chron. 197 duos -os f.).

***bustica,** -ae *f.* (*cf.* *busta) *capsa, pyxis – Behälter, Pyxis:* GESTA Font. 17 p. 53,7 cuppas vitreas . . ., -as eburneas duas, hanappum vitreum.

***bustim** *adv.* (*cf.* *burere, bustum) *per combustionem – durch Verbrennen:* CARM. de conv. Saxon. 31 (MGPoet. I p. 380) quae *(gens)* pridem dona sacellis ponebat rapidis -m depasta caminis.

***bustrum,** -i *n. vel* ***bustra,** -ae *f.* (*orig. inc., nisi cohaeret c.* bursa, buttis *sim.*) *theca – Behälter:* CHART. Argent. I 616,108 p. 474,32 (c. 1129) quecunque necessaria fuerint . . . sive in bulgis sive in -is sive in quacunque . . . suppellectile de nigro corio facienda.

bustuarium, -i *n.* *ustrina – Verbrennungsstätte:* AETHICUS ISTER 75 p. 57,28 crepitante catasta orpheorum piratae -a torrida verrunt.

***bustula** *v.* *buxtula.

1. bustum, -i *n.* *plur. sensu sing.: p. 1629,8.21.* *in originatione:* ALBERT. M. veget. 2,22 arbusta . . . sunt quasi -a arborum dicta, quae siccitate terrestri et forti calore adurente ad perfectionem arborum non perveniunt.

I *strictius:* **A** *ustrina – (Leichen-)Verbrennungsstätte* (*cf.* GLOSS. I 58,6 St.-S. -um fuirstat. IV 133,42 -um . . . ustrina i. derre): BONIF. epist. 73 p. 150,13 super -um illius *virginis* incense et concrematę corruptorem eius suspendunt *Saxones.* **B** *cinis – Asche:* GLOSS. I 58,10 St.-S. -a aemuria.

II *latius:* **A** *sepulcrum, locus sepulturae – Grab, Begräbnisstätte* (*cf.* GLOSS. III 382,36 St.-S. -um graf): **1** *gener.:* ALDH. virg. II 278 de nigris resurgent corpora -is. ERMENR.

[Payr]

Sval. 7 ad quorum *(sanctorum)* -a nostra peccata deflendo concurrimus. AGIUS epic. Hath. 260 Moysi . . . -um . . . latet. EPITAPH. var. II 48,1 conditur hoc -o praesul Drogo marmore sculpto. HROTSV. Agn. 433 -um sacratae virginis . . ., quod pro servandis fuerat venerabile membris. Gong. 538 e -o signis composito variis. EKKEH. IV. bened. I 4,73 -um manninam vomit eius *(Iohannis)* . . . farinam. pict. Sangall. 137 -a faciens . . . patri pie iusta. OTTO FRISING. gest. 2,26 p. 132,8 funebri facie tamquam de -is egredientes imitari. CHART. episc. Spir. 132 p. 147,39 in Spirensi ecclesia ad -a imperatorum et regum. ALBERT. M. animal. 7,46 *hyaena* cavat -as *(sic?)* et sepulturas *(p. 594b,4* τυμβωρυχεῖ; *cf. Sol. 27,24)*, in quibus nova sunt cadavera mortuorum. *al. in nomine loci:* COSMAS chron. 1,12 p. 28,11 *collis* hodie nominatur 'militis acerrimi -um Tyri'. *fort. add.:* GLOSS. II 39,15 St.-S. -a vel monumenta tunna *(spectat ad Arator. 1,14)*. **2** *c. colore quodam:* **a** *de coemeterio:* CARM. de Iuda 2,321 (ed. P. Lehmann, Erforsch. d. Mittelalt. II. p. 273) commemorant iustum peregrinis hunc *(agellum figuli)* fore -um. **b** *de pigneribus sanctis:* WANDALB. martyr. 404 Beneventanis translata a montibus almi -a patris Benedicti nunc Liger altus honorat. TRANSL. Wandr. 5 (MGScript. XV p. 625,49) sacra -a divinarum medelarum plena piis ulnis levantes . . . in basilicam . . . transtulere. **B** *corpus (exenteratum), cadaver – Leib (ohne Eingeweide), Leichnam:* WILH. RUBRUQU. itin. 295,4 *daemones* quandoque extrahebant homini viscera -o relicto super equo.

2. *bustum *v.* *boscus.

1. *but. *vox avis cuiusdam:* EGBERT. fec. rat. 1,459 inter aves reliquas biteriscus queritat escas, hoc carmen pueris, but but de cornibus exit. *cf.* 1. butio, *buto.

2. *but *v.* 2. *botus. ***buta** *v.* *butta.

butanicus *v.* botanicus. **butalmon** *v.* bupt(h)almon.

***buteglarius** *sim. v.* *buticularius.

***butellaria** (bot-, bout-, buttil-, -ler-), -ae *f.* (*butellarius, *cf. francog.* bouteillerie, *ital.* bottiglieria) *apotheca vinaria – Weinkellerei, -lager:* ACTA imp. Winkelm. I 707 p. 561,30 (a. 1244) qui in plateis publicis domos, apothecas, boutellerias . . . possidebant. 1000 p. 761,7 de pane in panectaria, item de vino in butti-a. *v. et l. 55. cf.* *buccellaria.

***butellarius** (bot-, -tt-, -teil-, -tul-, -ela-, -ler-), -i *m. (francog. vet.* boteillier *a* buticula; *inde ital. vet.* bottigliere, *theod. inf. vet.* butteler, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 660sq.) praepositus cellarii, provisor potus, pincerna – Kellermeister, Schenk:* **1** *strictius:* **a** *de ministerialibus comitum et episcoporum (de re v. p. 1631,34sq.):* CHART. Helv. arb. 19 p. 33,11 (a. 1219) quatuor . . . officiales comitis, senescalcus, marescalcus, panaterius et boteillerius, eadem qua familia episcopi libertate gaudebunt. CHART. Traiect. 1107 p. 449,36 Gerardus dictus Sprunc, butt-us episcopi. *v. et p. 1631,44.* **b** *de ministerialibus curiae Romanae (cf. B. Rusch, Die Behörden und Hofbeamten der päpstlichen Kurie des 13. Jhs. 1936. p. 120sqq.):* CATAL. fam. pap. p. 196b officiales . . .: Gualterius botellerius . . ., Petrus Raymundi scriptor et serviens botellarie (*sim.* p. 199a). **2** *latius de titulo procuratoris territorii regii Nurembergensis (de re v. p. 1631,13sqq.):* CHART. Nuremb. 304 (dipl. Frid. II.) Ramungum . . . et butullarium de Nůrenberc, fideles nostros, constituimus procuratores ad revocandum in potestatem . . . Banbenberiensis electi . . . omnia *eqs. cf.* *buticularius, *buccellarius.

***butellus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (a* buttis, *cf. J. Hubschmid, Romanica Helvetica. 54. 1955. p. 42sq.) vas(culum) vel uter – (kleines) Gefäß oder Schlauch:* WILH. RUBRUQU. itin. p. 227,13 fundunt illud *(lac)* in magnum utrem sive -um (pu- *E*, bucellum *A*, buccellum *B*) et incipiunt illud concutere cum ligno. *cf.* *hocellus.

buteo, -onis *m. iuvenis – junger Mann:* ABBO SANGERM. bell. 3,96 probum fateor -em (gloss.: iuvenem), qui arva bidentat.

buter *v.* butyrum.

***buterius** (-the-), -i *m. (cf.* *buteus) *triorchis – (Mäuse-)Bussard (Buteo buteo L.):* ALBERT. M. animal. 23, 63 accedit . . . hic falco multum ad formam avis, quae butherius vocatur. 23,71 sunt butherii quidam mures in campis insequentes. *cf.* *buteus, *busardus.

buterum *v.* butyrum.

***butesa,** -ae *f. (arab.* buṭṭaiḥa, *cf. catal.* albudeca, *port.* pateca, *v. Lokotsch, Etym. Wb. d. Wörter orient. Ursp. nr. 319) Citrullus vulgaris (Schrad.) – Wassermelone:* Ps. AVIC. anim. 2,4 p. 97 grana purgata de -is, de melonibus, de cucurbitis. *cf.* *barecha.

***buteus,** -i *m. (cf.* buteo *ThLL. II 2259,1sqq.) triorchis – (Mäuse-)Bussard (Buteo buteo L.):* ALBERT. M. animal. 23,29 -us vocatur avis rapax subnigra, quam germanice brobuxen vocamus, . . . venatur . . . ranas et mures *eqs. cf.* *buterius, *busardus.

***butexellus** *v.* *buticellus.

***butha** (bo-), -ae *f. vel* ***buttus,** -i *m. (theod. inf. vet.* but, *cf. F. Kluge–W. Mitzka, Etym. Wörterb. der dt. Sprache. [19]1963. p. 114) species rhombi – Plattfischart, Butt (Rhombus laevis Roudelet vel sim.):* CHART. Hans. I 432 p. 147,5 (a. 1252) de sporta cum pectinibus vel buttis vel merlengis. ALBERT. M. animal. 1,91 pecten, quod vocatur butha, et pecten, quod vocatur rumbus, pinnas non habent. 24,12 bothae pisces sunt de genere pectinum *eqs.*

***buthegelarius** *v.* *buticularius.

***butherius** *v.* *buterius. **buthirum** *v.* butyrum.

***butica** *v.* *hutica. ***buticatim** *v.* *boctica.

buticella (bo-, -ela), -ae *f. vel* ***buticellus** (butexe-), -i *m. dolium (parvum) – (kleines) Faß:* CHRON. Ven. Alt. p. 96,3 -elas et butes vasculosque subtus ligna. MARCUS chron. (MGScript. XIV p. 53,36) construxerunt pontem ex fustibus et -is, quas funiculis nexuerunt. p. 53,49 bo-e . . . et allia pontis lignamina nunc hac nunc illac ab aquis . . . ducebantur. CHART. Tirol. notar. I 304 *debet eis pro expensis* III butas crossas ad ponendum vinum, item III urnas a vino et III butexellos.

buticula (pu-, po-, -cla, -gla), -ae *f.* **1** *flasco, lagoena – Flasche, Krug (cf.* GLOSS. III 11,45 St.-S. puticla flasca. IV 90,39 putigla flasga. 174,16 putigla flasga tasca capsa): **a** *gener.:* NOTKER. BALB. gest. 1,23 appone hic poticulam (potiunculam, ponciunculam *var. l.*) tuam et cottidie plenam invenies illam. *ibid.:* poticulam (portiunculam, ponciunculam *var. l.*) compatris mei perdidi. **b** *spec.:* **α** *de mensura vini:* DIPL. Merov. III A 48 p. 166,31 (spur. s. IX.) censum . . . solvere . . ., id est . . . plenum modium de ovis et plenas -as paratas de optimo vino (*sim.* 86 p. 200,46. 94 p. 207,44. 95 p. 208,31). **β** *de praestatione vini:* CAPIT. reg. Franc. 32,3 neque ulla dona ab ipsis accipiant . . . nisi -as et ortum, poma, pullos et ova. **2** *capsa (incensi) – (Weihrauch-)Behälter (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 633):* GESTA Font. 16 p. 47,14 dedit . . . turibulum argenteum unum, -am argenteam unam. *v. et l. 38. cf.* botholicula, *butrista.

***buticularius,** -i *m.* (*a* buticula, *inde theod. sup. vet.* butiglaere, putigler) *script.:* pu-: *p. 1631,17.20.28.41.* po-: *p. 1631,11.* boccu-: CHART. Nuremb. 282. -tt-: *l. 69. p. 1631,21.23sq.30sqq. adde* CHART. Nuremb. 302. 387. -th-: CHART. Nuremb. 281. 311. 314. -t(h)e-: *p. 1631,20sq. 25.42. adde* CHART. Nuremb. 281. -tu-: *p. 1631,32. adde* CHART. Nuremb. 387. -cl-: *p. 1631,36.41. al.* -gul-: *p. 1631,23.25. adde* CHART. Nuremb. 278. -gl-: *p. 1631,17. 20sq.24.28.30.32.39.42. al.* -gel-: *p. 1631,25.31. adde* CHART. Nuremb. 267. 280. -gler-: CHART. Eichst. 86 p. 133,22. -gliar-: CHART. Nuremb. 302. -glerar-: CHART. Nuremb. 510. *metr.* bŭ-: *p. 1631,36.*

praepositus cellarii, provisor potus, pincerna – Kellermeister, Schenk: **1** *de ministerialibus regum vel imperatorum:* **a** *strictius (cf. Schröder-Künßberg, Rechtsgesch. [7]1932. p. 148; W. Metz, Das karolingische Reichsgut. 1960. p. 12):* CAPIT. reg. Franc. 32,16 ut, quicquid . . . ministeriales nostri, sinescalcus et butt-us, de verbo nostro . . . iudicibus ordinaverit, ad eundem placitum . . . impletum habeant (*sim.* 32,47). 155,6 Odo -us de foreste sua interrogandus est. HINCM. ord. pal. 16 sacrum palatium per hos ministros disponebatur:

[Payr]

per camerarium . . . et comitem palatii, senescalcum, -um, comitem stabuli *eqs.* 23 ad tres . . . ministeriales, senescalcum, -um et comitem stabuli, . . . pertinebat, ut . . . admonendi non essent segnes, ut . . . actores regis praescirent, ubi vel ubi rex . . . manere debuisset *eqs.* HARIULF. chron. 4,22 p. 235,2 filius Hugonis, regii -i *(item de pincerna regis Franciae:* CHART. march. Misn. II 568 signum Guidonis -i, signum Mathei camerarii. CHRON. Albr. a. 1210 p. 891,12 frater Guidonis, -i Silvanectensis. a. 1230 p. 927,31 Robertus de Cortenai, Francorum -us). DIPL. Arnulfi 181 (spur. s. XII.) Heimonis, dilecti po-i (ministerialis DIPL. Arnulfi 42) nostri. **b** *latius de titulo procuratoris territorii regii Nurembergensis ('Butigler', cf. H. Dannenbauer, Die Entstehung des Territoriums der Reichsstadt Nürnberg. 1928. p. 77sqq.; G. Pfeifer, Jb-FränkLandesforsch. 11/12. 1953. p. 49sqq.):* CHART. Nuremb. 140 (dipl. Frid. II.; c. 1215/16) quatenus, quemcumque diem et locum Cůnradus, putiglarius noster de Nůrmberg, eis prefixerit ibidem ad respondendum . . ., comparere non differant. 210 ipse *miles* . . . stabilivit *venditionem* omni iure secundum consuetudinem terre . . . coram Cunrado, puteglario imperii. *ibid.:* adhibitum est sigillum Cůnradi butteglarii. 218 *testes:* C. burggravius de Nuremberg, F. de Druhendingen, . . . Cunradus buttigularius de Nuremberg et Occherus miles *(item inter testes:* CHART. Nuremb. 243 buttiglarius. 267 butegelarius. *al.).* 220 quod ego C. -gularius et ego C. de Nurenberc scultetus litem . . . determinavimus imperialis iudicii sententia *eqs.* CONST. II 324 p. 434,10 Heinricus . . . rex . . . fidelibus suis . . . putiglario de Nurenberg, . . . scultetis et aliis officiatis suis, gratiam suam. 310 actum apud Nurinberch in domo Marcquardi buttiglarii. 332 in presentia domini Liupoldi, imperatorie maiestatis buttigelarii. 420 Henr(icus) de Lapide, eo tempore buttuglarius in Nurenberc. *ibid. saepe.* **2** *de ministerialibus comitum et episcoporum (cf. Waitz, Verf.-Gesch. III. p. 504³; K. Bosl, Frühformen der Gesellschaft im mittelalterlichen Europa. 1964. p. 251):* ALCUIN. carm. 8,3 ille est sinscalcus, vere -clarius ille, hic cocus, hic pistor necnon stabularius ille *(item in curiis episcoporum:* LEX Raet. Cur. add. p. 442,30 de senioribus quinque ministribus . . ., id sunt camararius, -glarius, senescalcus, iudicem publicum, comestabulum. CHART. episc. Hild. II 641 puticlarius *episcopi.* CHART. Steph. Wirz. 274 p. 302,21 *testes:* Fridericus buteglarius, . . . Bertoldus camerarius). BERNOLD. WAT. chron. 13 p. 169,6 testes: . . . Onulfus dapifer, Rodbertus -us (butell' 1), Rodulphus camerarius *(item in curiis comitum:* CHART. Nuremb. 115 Hainricus dispensator, Hermannus -us, Swicardus magister coquine. GISLEB. MONT. chron. app. p. 343,3 motam fuisse questionem a ministris militibus, dapiferis scilicet, panitariis et -is, contra comitem *eqs.). cf.* *butellarius, *buccellarius.

***buticum,** -i *n. (orig. inc., nisi cohaeret c.* buttis *sim.) navis (ecclesiae) – Langhaus (cf. W. Effmann, Centula. Forschungen und Funde. II 5. 1912. p. 42sqq.):* ANGILB. inst. p. 297,19 sit unus *chorus* fratrum coram altare . . . sancte crucis, alius puerorum in throno sancti Richarii ab occidente, tertius vero infra -um hinc et inde. HARIULF. chron. 2,7 p. 54,7 cum . . . marmoreae columnae in -o erigerentur. p. 54,29 turris . . . orientalis cum cancello et -o sancto Richario dicata est. 4,30 p. 257,2 vidit fusam lucem totam turrem replesse, quae se dilatans totum -um basilicae coepit implere.

***butiglarius, -glerarius** *sim. v.* *buticularius.

1. *butina (pu-), -ae *f. (theod. vet.* butin, butin(n)a, *cf. J. Hubschmid, Romanica Helvetica. 54. 1955. p. 62sq.) cupa, labrum – Bottich, Bütte (cf.* GLOSS. III 652,44 St.-S. p-a potaga, *v. Ahd. Wb. I. p. 1284):* RUODLIEB V 105 in lata -a. 107 in medio -ę terebello fac . . . foramen. 116 per -am terebratam. XI 6 dum se tondebant sordes limphaque lavabant, exierant -am.

2. *butina *v.* *botinus.

***butinus** *vel* **-um,** -i *m. vel n. (fort. per errorem pro* bucina, -um, *nisi cohaeret c.* buttis *sim.) bucina auris, caverna auris exterior – Ohröffnung, äußerer Gehörgang:* IOH. IAMAT. chirurg. 4,16 si inspecta . . . aure intra -um videatur lapillus vel granum . . . contineri. 4,17 qui *(vermes)* licet extra et super -um generentur, tamen inter ipsum cadunt.

1. butio, -ire. *de butionibus i. q. clamare – schreien:* CARM. Bur. B 132,2ᵇ,14 butio et -it, grus et grurit.

2. butio, -onis *m. ardea stellata – Rohrdommel (Botaurus stellaris L.):* DIAETA Theod. 82 anates, circicla, follica vel -es humidę sunt. *v. et l. 4.*

butir(i)um *sim. v.* butyrum.

1. butis *v.* buttis. **2. Butis** *v.* Bootes.

***butius** *v.* *bucius.

***buto,** -are. *(vox onomatopoetica, cf.* butire) *de cornicibus i. q. clamare – schreien:* ALDH. ad Acirc. 131 p. 180,2 cornices -ant.

***butorius,** -i *m. (francog. vet.* butor *a* 2. butio *ut vid., cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 656) ardea stellata – Rohrdommel (Botaurus stellaris L., cf. H. Suolahti, Die deutschen Vogelnamen. 1909. p. 383sqq.):* ALBERT. M. animal. 23,29 -us avis est similis ardeae in figura . . ., sed colore dissimilis, quia videtur -us esse similis terrae.

butracion *v.* batrachion. **butrio** *v.* botrio.

?*butrista, -ae *f. (a* buttis *et* uter *derivat J. Hubschmid, Romanica Helvetica. 54. 1955. p. 59sq.; an potius corruptum ex* buticla *?) vas vinarium – Weingefäß:* ALCUIN. carm. 102,2,2 tu quia misisti -as ut quoque binas *eqs.*

butrum *v.* butyrum. **butruosus** *v.* botruosus.

***but(t)a,** -ae *f. (cf.* buttis) *cupa, dolium – Bottich, Bütte, Faß:* HERACLIUS II 22 pulverem . . . facias et in buttam (buscam *P*) recondes. CHART. Tirol. notar. I 304 *debet eis pro expensis* III butas crossas ad ponendum vinum *eqs. cf.* *bossa.

***buttarinus,** -i *m. (cf. theod. vet.* butra, butter *sim.) qui censum butyro persolvit – Schmalzzinser:* CHART. Bund. 985 (a. 1266) homines de candela et -os mihi commisit ad tuendum.

***buttarius,** -i *m. (orig. inc., nisi cohaeret c. francog. vet.* bute, *cf. v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 651) fossor – Erdarbeiter:* LAMB. ARD. hist. 152 -i cum hoccis et cespitarii cum cespitibus oblongis . . . operantur. *cf.* *bucharius.

***buttellarius** *v.* *butellarius. **butticula** *v.* buticula.

***butticularius, -clarius** *sim. v.* *buticularius.

***buttillaria** *v.* *butellaria.

but(t)is, -is *f. (de etym. et re v. J. Hubschmid, Romanica Helvetica. 54. 1955. p. 38sqq. 76sqq.)* **1** *uter – Schlauch:* CAPIT. reg. Franc. 32,68 ut bonos barriclos ferro ligatos . . . praeparatos semper habeant et buttes ex coriis non faciant. **2** *dolium – Faß:* **a** *gener.:* CHRON. Ven. Alt. p. 95,11 in vasculos butis maioribus. p. 96,17 vasculos butis (-es *V*) volvebant per girum. CHART. Tirol. notar. I 540ᶜ *petit* unam butem de quatuor plaustris et unum lectum. *v. et p. 1630, 29. sensu despicabili:* FORM. Senon. II add. 3 p. 223,36 sed te placit, lege et pliga, in pectore repone, sin autem non vis, in butte include. **b** *spec. de mensura (vinaria):* GREG. CAT. chron. I p. 297,20 fundum . . . cum . . . curte I habente buttes de vino XI. p. 297,22 cum . . . mola I et de vino butte I.

***buttularius** *v.* *butellarius. ***buttus** *v.* *butha.

butur(um), butyr *v.* butyrum. *Payr*

***butyratus,** -a, -um. *butyrum continens – Butter enthaltend, fetthaltig:* THADD. FLORENT. cons. 127,14 utatur . . . laganis cum caseo -o.

***butyrosus** (-tir-), -a, -um. **1** *strictius:* **a** *butyri proprius – der Butter eigen:* ALBERT. M. animal. 3,173 viscositas butirosa. euch. 3,1,7,2 p. 269ᵃ,31 lacti comparatur *sacramentum,* quia . . . succus de nutrimento depuratus . . . lactis habet quamdam albedinem et pinguedinem -am. **b** *ex butyro constans – aus Butter bestehend:* ALBERT. M. meteor. 4,2,8 p. 758ᵇ,45 per immixtionem substantiae -ae cum substantia casei (veget. 4,147). **c** *butyrum continens – Butter enthaltend, fetthaltig:* ALBERT. M. animal. 22,28 serum . . . cum aliquanto lacte . . . dandum est eis *(catulis)* et sit lac butirosum. **2** *latius i. q. butyri similis – butterähnlich:* DYASC. p. 70ᵇ separat *tertia species chalcanthi* in partes maiores butirosas. ALBERT. M. animal. 16,52 est . . . sperma substantia aquea, butirosa, pinguis (*cf.* 16,55).

[Sroder]

butyrum (-tir-), -i *n.* (βούτυρον) *script.:* ?ob-: *l. 45.* bit-: *l. 48.* bot-: *l. 42.* butti-: *l. 39.* -thir-: *l. 35.* -tur-: *l. 19.46.* -ter-: *l. 50.* -tr-: *l. 27.56.* -ri(um): *l. 71. form.:* *sing.:* *nom.:* -tyr: *l. 23.* -ter: *l. 49.* *acc.:* -ter: *l. 47.* -tur: *l. 19.* boro(bachinum): *l. 57.59.* *plur.: l. 70sq.; cf. l. 44.* *metr.:* bŭ-: *l. 19.23.26sq.51.* -tў-, -tĭ-: *l. 23.27.51.* -tў-, -tī-: *l. 23sq.* *accent.:* GODESC. SAXO gramm. 1,16 '-um', 'romphea' 'anathema', 'Amalechita' naturaliter habent paenultimam longam, sed antepaenultima habet accentum (*cf.* 1,56. ERMENR. ad Grim. 10 p. 544,36).

pinguedo lactis, flos lactis, pinguedo ex lacte facta – Fett- (bestandteil) der Milch, Rahm, Butter (fort. interdum i. q. pinguedo ex -o eliquata – Butterschmalz, e. g. l. 16sq.31.66): **1** *proprie (cf.* GLOSS. III 154,57 St.-S. -um butira. 295,15 butirum pinguedo lactis i. anco. 350,45 butirum angsmero vel butter. 615,15 -um cůsmero ankobinc. 617,37 butirum milchsmalz. *al.):* **a** *gener.:* ALCUIN. carm. 4,9 tibi Hadda . . . mel compultimque buturque ministrat. CAPIT. reg. Franc. 32,34 ut, quicquid manibus laboraverint . . ., id est . . . butirum, bracios . . ., cum summo nitore sint facta. WETT. Gall. 17 qui panes . . . et -um . . . pro benedictione ei obtulit. WALDR. carm. 3,31 panis hic et piscis, lac, mel, butyr atque legumen. ARNULF. delic. 658 sumpsi pro lacte butirum *(cf. Vulg. prov. 30,33).* CONFL. ovis et lini 117 haec *(Flandria)* et in oblongum formans lac pingue -um, non escam tantum, sed facit antidotum. NIVARD. Ysengr. 7,345 rarescat butirum (butrum *B*) super illo lacte (*cf.* ALBERT. M. animal. 3,173 in omni lacte . . . est unctuosa substantia sicut oleum, quae vocatur butirum, et hoc eminet et supernatat in lactis coagulatione). EBO BAMB. Ott. 3,23[ex.] naviculam -o refertam. ANNAL. Rod. a. 1145 p. 717,50 abbas . . . promisit eis *(iunioribus)* aut oleum semper providere aut butirum. CHART. scrin. Col. A II 1 p. 274,29 in foro butiri. CHART. Rhen. med. III 1149 p. 855,35 duas marcas . . . ad emendum buthirum. MENKO chron. p. 554,21 ut singuli peregrini . . . haberent . . . sex cados butiri. *saepe.* *in cognomine:* ANNAL. Egm. a. 1143 p. 153,25 Hugo B-um. **b** *spec.:* **α** *pharm.:* PAUL. AEGIN. cur. 181 p. 107,16 ungendum . . . eos ex butiro (buttiro *B; 3,33,2* διὰ βουτύρου) et terebintina. *al. (v. ind.).* AESCULAPIUS 11 p. 15,26 si percussa auris fuerit . . ., -um recens . . . instillato tepidum. ANTIDOT. Lond. p. 21,13 mittis pigmentas . . ., id est . . . botyro, adipe scrofe. ANTIDOT. Augiens. p. 54,5 recipit . . . butiru drag. med. ANTIDOT. Glasg. p. 109,5 butira cocliaria II. p. 113,26 cum semis obutiro et mel dispumato. p. 117,11 oleum aut buturum lib. I. ANTIDOT. Cantabr. p. 165,47 butiro caprino. FRAGM. mul. I 7 admisce . . . buter, quod sufficiat. RECEPT. Sangall. I 36 auropigmenta in vino teris cum bitiro. TRACT. de caus. mul. 11 buter, adipes anserine. BOTAN. Sangall. 15,3 herba nasturcio cum butero et mel conburit, superligabis. ODO MAGD. herb. 314 cum -o . . . decocta *ruta.* DYASC. p. 45[a] butirum ovium melius est, quod colore subrufum est *eqs.* DIAETA Theod. 243 butirum virtutes habet leniter relaxantes. HILDEG. caus. 3 p. 181,16 modicum -i vaccarum. ALBERT. M. animal. 26,22 argentum vivum cum oleo vel butro . . . superlinitum. MOSES PANORM. marisc. 6 p. 164,3 accipe borobachinum *(i. e.* butyrum vaccarum *ed. in nota)* et pone in nares (*cf.* 8 p. 166,21 unge aures equi cum butiro vaccino et pone borobachinum in aures suas). *saepe.* **β** *iur. de censu, tributis sim.:* CAPIT. reg. Franc. 32,44 de quadragesimale duae partes ad servitium nostrum veniant . . ., de piscato seu formicato, butirum, mel *eqs.* 128,25 p. 254,23 de censu: -um modium I. CHART. Bund. 206 p. 165,18 censum posuit tres denarios de mercede in butiro *eqs.* REGISTR. abb. Werd. 3,49 p. 135,20 presbiter . . . dabit . . . I amphoram butiri. 8,1 p. 249,9 IX bacharios butiri liquati in olla. CHART. Heist. 72 libere transeant . . . cum sale, corco et butiro. CHART. Hamb. 596 p. 492,17 decima butiri. *saepe.* *expressius de -o mensurato:* REGISTR. abb. Werd. 6,17 p. 184,16 (s. XII.[med.]) villicus dabit . . . VIII pullos, IV butira. REGISTR. Dal. p. 387, 17 unum recens butirum. p. 387,26 LV denarios pro butiriis. **γ** *eccl. de usu quodam Armeniorum:* GREG. VII. registr. 8,1 p. 511,17 audivimus . . ., quod contra morem sanctę ęcclesię vestra non ex balsamo sanctum chrisma, sed ex -o conficiat. **2** **a** *in imag.:* IONAS BOB. Columb. p. 148,4 illi *(doctores)* dites balsami lacrimam ex Engaddi . . . *sumunt,* nobis ex Hibernia vix -um pinguescit. CAPIT. reg. Franc. 126 p. 248,39 velut a vivo fonte . . . mellis et -i emanante *(cf. Vulg. Iob 20,17).* **b** *per compar.:* ALBERT. M. animal. 9,120 sperma . . . fit . . . spumosum quasi recens butirum. **c** *alleg.:* HRABAN. univ. 22,1 p. 593[D] -um evangelicus sermo a lacte legis seductus. p. 594[A] -um fructus ecclesiae . . .; pascitur . . . salvator noster -o, hoc est fide credentium Iudaeorum. GERHOH. psalm. 64 p. 469,13 per butirum, quod est corrupti lactis congesta pinguetudo, intelligi potest morum corruptela (*cf.* p. 469,20). ABSAL. serm. 7 p. 49[B] in -o eius *(Christi)* humanitas significata est, et congrua . . . similitudine per -um humana natura in Christo figuratur *eqs.* ALBERT. M. Iob 20,17 (ed. M. Weiss. 1904) 'rivulos . . . torrentes . . . -i', quod significat crassitudinem delectationis divinae consolationis. *al.* **d** *alch. in nomine ficticio:* TRACT. Micrer. p. 90,40 qui *(gallus)* postquam putrefactione generatur, magnesia marchasitae . . ., aqua, butirum *eqs.* p. 92,9 hic est lapis ille, hoc -um solis. p. 92,22sq.

***buvo** *v.* 2. *bufo.

***buxa,** -ae *f.* *(cf.* pyxis, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IX. p. 655) capsa, pyxis – Behälter, Büchse:* AEDILV. carm. 14,8 dum -is claudunt pretiosae munera vitae. CONSUET. Eins. 23 p. 88,4 appendantur philacteria vel -ae reliquiarum (26 p. 95,19). 24 p. 90,10 unctum cum sapone in singulis -is.

buxeus, -a, -um. **1** *ex buxo constans – aus Buchsbaum bestehend, Buchsbaum-:* COMPOS. Matr. 74,7 facies malagma et mittis in tipos -os aut in tipos de gipso. THEOPH. sched. 3,60 p. 255,16 cum -o ligno . . . planabis *nucleum.* HERACLIUS II 33 baculo -o. **2** *colorem ligni buxi habens, pallidus – buchsbaumholzfarbig, gelblich:* ALDH. virg. II 1013 -us o quantos obtexit pallor inertes. *subst. neutr.:* ALBERT. M. animal. 22,101 animal parvum *(sc. furo)* . . . inter album et -um habens colorem.

***buxida,** -ae *f.* *(cf.* πύξιδα, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. IX. p. 655) capsa – Behälter:* ANTIDOT. Berolin. 31 p. 73,28 in -a cornea. RATHER. epist. 25 p. 131,8 super altare nihil ponatur nisi capsę et reliquię . . . et -a cum corpore Domini ad viaticum infirmis. *v. et* *buxta.

buxifer, -era, -erum. *buxum ferens – Buchsbaum tragend:* ALDH. ad Acirc. 120 p. 165,8 solet . . . dactilus a nominibus figurae compositae provenire . . . ut . . . glandifer, -r.

buxis *v.* pyxis.

***buxta,** -ae *f. vel* ***busta** (-tea), -ae *f.* *(cf.* *buxida) *capsa, pyxis – Behälter, Büchse:* CAPIT. reg. Franc. 128,2 bustam cum cuperculo argenteam ad timiama portandum I pensantem solidos VI, aliam bustam argenteam. TESTAM. Eberh. (ed. P. E. Schramm – F. Mütherich, Denkmale der dt. Könige u. Kaiser. 1962. p. 94[a],39) busteam cristallinam cum reliquiis (DEDIC. Trev. [MGScript. XV p. 1270,10] buxtae tres cum r. CHART. Lux. I 240 quinque buxte, in quibus condite sunt reliquie. *al.*). RUD. TRUD. gest. 1,3[med.] (chart.) buxtas argenteas II ad ferendum incensum. 1,3[ex.] buxtas eburneas III. CONSUET. Eins. 24 p. 90,17 cum uncto et sapone in buxtis *(sic ? cf. l. 29).*

?*buxtilis, -is *m.* *capsa, pyxis – Behälter, Büchse:* RUD. TRUD. gest. 1,3[med.] (chart.) -em *(ed.,* suxtilem *codd.)* argenteum *repperimus.*

***buxtula,** -ae *f. vel* ***bustula,** -ae *f.* *(cf.* *buxta, *busta) *(parva) pyxis – (kleine) Büchse (cf. J. Braun, Das christliche Altargerät. 1932. p. 285):* ODO GLANN. Maur. 22 (3) reliquiae prothomartiris Stephani, quae . . . in buxtula (buxide 2) lignea reconditae fuerant. ROD. GLAB. hist. 5,11[ex.] bustulam vel pixidem, in qua servabatur *panis.*

***buxula,** -ae *f.* *(cf.* *buxa) *(parva) pyxis – (kleine) Büchse:* WOLFHARD. Waldb. 3,2 (1) coctas atque in -a obtrusas altario oblatas impone (3,3 [1] o. . . . in -a [buxa *var. l.*] reposuit). 3,5 (3) -am parvam.

[Sroder]

buxus, -i *f. (m. vel n.: l. 23)* (*cf.* πύξος) *script.* pu-: *l. 11. form. nom. sg.* -o: *l. 10. adde* GLOSS. III 713,9 St.-S. IV 355,62.

I *arbor quaedam ligno pallido foliisque sempervivis praedita – Buchsbaum (Buxus sempervirens L.):* **A** *proprie:* **1** *latius:* **a** *gener.:* GLOSS. med. p. 57,5 pigios -us (-u *var. l.*) Graece. ERMOLD. Ludow. 4,539 viridantia claustra Iudith . . . tegit vimine praeraso nec non et tonsile -o. GLOSS. II 294, 63 St.-S. -um singriuni *(spectat ad Greg. M. in evang. 21,13).* III 39,57 -o (-us *m*) buhsbŏm. 95,42 pixos Grece, -us Latine buchsbŏm. V 34,18 pixos Grece, p-us Latine bŭsbŏm. *al.* HILDEG. phys. 3,22 -us calida est *eqs.* METELL. buc. 7,63 stant ulmus, -us vivi fontis prope fluxus. ALBERT. M. veget. 1,111 quaedam *plantae* . . . parum habent *gummas* sicut -us et quercus. 2,48 -us, cuius ramus in terram infixus convalescit de facili. 6,45 -us . . . arbor est nota apud nos, crocei ligni *eqs. ibid. al. (v. ind.).* **b** *pharm.:* TRACT. de caus. mul. 95 p. 54,6 persice, buxso, ex ipsas erbas cimas ana unc. III. TRACT. de aegr. cur. p. 325,16 herbam faucernam pistilabis et dabis bibere succum -i olatam dabis comedere. HILDEG. phys. 3,15 p. 1229^{A} si . . . huic oleo . . . addideris . . . tertiam partem de succo -i. **2** *strictius de ligno:* ODO Ern. duc. p. 352^{D} *(per compar.)* pallidiora reciso ora . . . -o *(cf. Ov. met. 4,134).* **B** *alleg.:* HRABAN. carm. 30,3 -us canitiem signat. univ. 19,6 p. 521^{A} -us . . . lenes in ecclesia significat. **C** *meton. de rebus ex -i ligno factis:* **1** *tibia – Flöte:* CARM. Bur. B 92,62,4 -us multiplici cantum prodit via. IUSTIN. Lippifl. 79 inflatur -us. **2** *instrumentum in medicina ocularia adhibitum – Instrument der Augenheilkunde:* NOTULAE Wilh. Cong. 386 inveni modum decurtandi palpebram . . ., et quia primo ad hoc officium fueram -o usus, postea . . . feci mihi fieri ferrum ad hoc idoneum. **3** *margo ex ligno -i facta – Buchsbaumholzeinfassung:* ALBERT. M. animal. 22,85 calida tabula de cornu cervi cum -o saepe superponatur, ut unguentum calore illius bene ad superos perveniat.

II *ceratium – Johannisbrotbaum, Bockshornbaum (Ceratonia siliqua L., cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 899):* EPIST. Worm. I 65 p. 110,13 siliqua est genus fructus, qui crescit in magnis arboribus, quas vulgo -os vocant.

1. *buza, -ae *f. (orig. germ. ut vid., cf. theod. vet.* buzo, *v. et Ahd. Wb. s. v., francog. vet.* busse, *v. et v. Wartburg, Frz. etym. Wb. I. p. 667)*

(lata) navis (oneraria) – (breites Transport-)Schiff (cf. P. Heinsius, Das Schiff der hansischen Frühzeit. 1956. p. 38. 94.207sq.): ALBERT. AQUENS. hist. 9,9 rex ab Assur exiens navem, quae vulgo dicitur -a, ascendit *eqs.* THEOD. HIRS. loc. sanct. 40 p. 91,11 LXXX naves in portu stantes numeravimus praeter navem -a appellatam, qua nos in eundo et redeundo usi sumus. ANNAL. Crem. a. 1188 (MGScript. XXXI p. 7,21) fuit incepta -a, que in sequenti anno fuit completa et ivit ultra mare *eqs. (cf.* SICARD. chron. a. 1189 p. 169,4 -am [busam *var. l.*], Cremone quam fecimus fabricari, ultra mare pro terre subventione personis et rebus misimus honeratam. SALIMB. chron. p. 8,19 -a Cremonensis). *v. et* *bucius.

2. *buza, -ae *f. (theod. vet.* buzza) *puteus – Brunnen:* CHART. scrin. Col. A I p. 155,13 (a. 1183/88) dimidietas domus . . ., que fuit Alberonis ⌞cum bůza⌟ (⌞⌟ *add. cod.*).

***buzaria** *v.* *bucheria.

***buzia** (-zea), -ae *f. (orig. inc., nisi cohaeret c.* buxus *propter colorem pallidum ligni, cf. Marzell, Wb. dt. Pflanzennam. I. p. 574) oxyacantha – Sauerdorn, Berberitze (Berberis vulgaris L., cf. Marzell, op. cit. p. 568):* GLOSS. III 552, 12 St.-S. cortex buzie (buxie *b*) erbesip. THADD. FLORENT. cons. 126,103 recipe . . . piretri, corticum buzee.

***?*buzicaga** *subst. (orig. inc., nisi cohaeret c. arab.* butur, *ital.* butterato, *cf. Meyer-Lübke, REW³ nr. 1427a) inflatio faciei pustulas provocans – mit Blasenbildung verbundene Gesichtsschwellung:* WILH. SALIC. chirurg. 1,18 p. 309^{F} cura inflationis universalis in tota facie, quę dicitur in vulgari -a vel aura cervina vel gutta rubea.

byas *v.* dyas. ***byc(h)arium** *v.* *bicarium.

bylis *sim. v.* bilis. ***bylleta** *sim. v.* *billeta.

bymatus *v.* bimatus. ***bymna** *v.* *brenna.

bypennis *v.* bipennis. **byrillus** *v.* beryllus.

byrozius *v.* birot(i)us. ***byrro** *v.* *piro.

byrrus *v.* birrus. **byrsa** *v.* bursa.

***byrsodepsicus** (virsudexi-, -pti- *sim.*), -a, -um. (βυρσοδεψικός) *ad depsendum coria aptum – zum Gerben geeignet:* PAUL. AEGIN. cur. 11 p. 5,7 ru virsudexicu (*3,2,3* βυρσοδεψικοῦ) xistia II (186 p. 110,21 roos virsodepsicu lib. I. 217 p. 158,24 r. siriacu virsodepticu).

Bysancius *sim. v.* Byzantius.

***byssatus,** -a, -um. (byssus) *bysso indutus – in feinen Stoff gekleidet:* EKKEH. IV. pict. Mog. 667 quondam -us (gloss.: bysso vestitus) Lazaroque tenax epulatus vel guttam digiti in linguam sibi poscit *dives* egeni *(cf. Vulg. Luc. 16,19).*

byssextilis *v.* bissextilis.

byssinus (bis-), -a, -um. (βύσσινος) *script.:* ?pici-: *l. 41.* bisi-: *l. 20.30.33.* bysi-: *l. 31. metr.* -sī-: *l. 28.*

1 *adi.:* **a** *ex textili (linteo vel xylino) tenuissimo constans – aus feinem (Leinen- oder Baumwoll-)Stoff bestehend, Batist- (cf.* GLOSS. III 174,4 St.-S. bisina tun(ica) zuwilroch. 189,38 bissina [t(unica) *add. N*] zuilehu [*D*], uuisepfellinroch [*N*]. 409,75 -a sabenino. 419,49 bissinum zwilich): ALDH. virg. I 58 p. 318,2 cultus gemini sexus huiuscemodi constat subucula bissina (by- *L*), tonica coccinea. ANNAL. regni Franc. a. 807 p. 123,25 erant . . . omnia bissina, tam tentoria quam et funes eorum (ARNOLD. LUB. chron. 1,4 p. 119,25). AGNELL. lib. pont. 80 endothim bissinam preciosissimam . . . aculis factam (88). WALTHARIUS 300 aurea bissina tantum stant gausape vasa. ORD. coron. imp. 13,1 imperator vestitur veste bisina intesta auro. BENZO ad Heinr. 1,9 p. 602, 28 rex indutus bysino podere. *remissius i. q. tenuissimus – sehr fein:* ORD. coron. imp. 13,1 habet *imperator* in manu duas cyrothecas de lino bisino. **b** *colorem byssi habens, candidus – leinenfarbig, weiß:* HRABAN. cruc. 1,16 p. 214^{C} descripsi . . . florigeram crucem quatuor coloribus praecipuis, id est hyacinthino, purpureo, -o et coccineo.

2 *subst.:* **a** *neutr.: linum tenue – feines Leinen:* Ps. HELIOD. chirurg. 24 per filio *(sic?)* de bissino aut de seta. **b** *masc. vel fem.: ?gossypium – ?Baumwollpflanze (Gossypium herbaceum L.):* AETHICUS ISTER 109 ubi sunt arbores magnae, quae picini dicuntur, unde in anno bis vellera carpunt. *v. et* *bisana.

byssus (bis-), -i *f. (l. 59. p. 1637,11), m. vel n. (l. 47sq.52. 56.58)* (βύσσος) *script.* bis(us): *l. 47.*

I *textile (linteum vel xylinum) tenuissimum – feiner (Leinen- oder Baumwoll-)Stoff, Batist (cf.* GLOSS. I 64,4 St.-S. -um cotauueppi huizaz. III 182,39 -us [bisus *N*] est species . . . lini retorta gezuirnit. 418,47 bissum sabe): **A** *latius:* **1** *proprie:* **a** *de panno:* FORM. Wisig. 20 p. 584,18 (vs.) argentum, aes, -um *tradimus.* ALDH. virg. I 15 curtinae veteris delubri . . . ex auro, iacintho, purpura, bis tincto cocco . . . cum bisso retorto . . . fulsisse describuntur ([*Vulg. exod. 26,1. 28,5. saepe*]. LIBRI Karol. 1,17 p. 40,15 testis est ipsa lex a Domino per Moysen data, quae . . . iacinctum . . ., purpuram et coccum seu etiam -um ad indumenta pontificis conficienda . . . designat. EUGEN. VULG. syll. 3,13 bissus tortus. *cf.* CARM. de Karolo et Leone 190 vestis biscocco purpura -o. CONFL. ovis et lini 359 has [*cortinas*] mandat *Deus* Moysi de -o texere torta). AETHICUS ISTER 93 laneficii ac -i usum . . . in ea insola . . . adfirmat. LIBRI Karol. 1,17 p. 40,21 -um terrae *accommodant,* quia oritur ex terra. AMALAR. off. 3,4,1 ex natura -i possumus intellegere, quam proxima sint inter se haec duo, -us et linum. TRANSL. Dion. Ratisb. p. 352^{b},38 (epist.) metallorum copiis, bissi, coccini cunctigenisque mercimoniis . . . redundat *Ratisbona.* CARM. Bur. B 92,57,1 sellam texit purpura subinsuta -o. HEINR. WIRZ. cur. 101 -us (bissus *var. l.*) ab Ethyopum Romam deducitur horis. *al.* **b** *de stragula, veste sim.:* WALTHARIUS 293 ad solium, quod bissus (byssus *I;* gloss. cod. I p. 8: saben) compsit et ostrum. PASS. Quint. 302 (MGPoet. IV p. 987) ut tibi sit vestis pro vili hoc purpura panno et candens -us. STEPH. COL. Maurin. 6 (2) velent . . . regum cadavera -us . . . aut purpura. CARM. Bur. B

[Sroder]

131,2,7 non sum *(sc. caritas)*, quo mussitas, . . . nec in -o (bisso *var. l.*) vel cuculla. **2** *alleg.:* HRABAN. univ. 21,14 p. 569A -us . . . castitatem atque munditiam *figurat.* 21,20 p. 578C -us in castitate purae conversationis. BERENG. TREV. laud. 1,5 per -um caro virginea . . . significatur. **3** *translate i. q. claritas – Helligkeit:* ALBERT. M. Iob 28,14 (ed. M. Weiss. 1904) abyssus dicitur, quia sine basi et sine -o, quod est candor. **B** *strictius i. q. sericum – Seide:* GLOSS. III 358,19 St.-S. bissus sidintuh.

II *linum – Lein (Linum usitatissimum L.):* AMALAR. off. 3,4,2 dicit Beda *(PL 91,456C):* '-us . . . de terra viridis nascitur, sed eruta de terra siccatur.' ALBERT. M. veget. 7,133 lini semen aut bissi in agro pingui vult seminari.

***bytriscus** *v.* *bitriscus. **bytumen** *v.* bitumen.

Byzancius *v.* Byzantius.

***Byzantiata** (Bisa-), -ae *f.* (Byzantius) *quod uno Byzantio emitur – Warenmenge im Wert eines Byzantiners:* CHART. ord. Teut. 1 p. 1,20 (a. 1153) quisquis in hoc . . . casali annonam emerit, de una quaque Bis-a pro mensuratione denarium dabit.

***Byzantĭcus** (Pison-, Bisa-, Bison-, Baz-, Bysa-), -i *m. nummus (aureus Byzantii excusus) – (in Byzanz geprägte Gold-) Münze, Byzantiner (cf.* GLOSS. V 107,11 St.-S. Baz-us mancus): TRAD. Frising. 1609 (a. 1024/31) si quis de communi fratrum servicio eandem proprietatem distraheret, proximus eius heres uno Bis-o sibi manciparet *(cf.* 1618 ut . . . illud redimat . . . positurus pro hoc ad altare Pisonticum unum. 1625 Pisontico uno. 1698a uno Bisontico. 1698b). BURCH. SION. descr. 2,18 fructus . . . crescunt . . . tanta quantitate, quod dicuntur . . . valere suis dominis CCC milia Bys-orum aureorum.

Byzantĭnus (Bysa-), -i *m. nummus (aureus Byzantii excusus) – (in Byzanz geprägte Gold-) Münze, Byzantiner:* BURCH. SION. descr. 10,5 solvunt domino de Assur . . . XXXVIII milia Bys-orum aureorum singulis annis.

Byzantium (Biz-), -i *n. species piscis – Fischart:* MATTH. PLATEAR. gloss. p. 370A blacta Bizantia est quaedam superfluitas, quae invenitur in ore . . . cuiusdam piscis, qui Bi-um dicitur, quia Bi-o similis est in latitudine. *cf. DuC. s. v.* *byza.

Byzantĭus (Piz-, Biz-, Bisa-, Besa-, Bysa-, -nci-, -thi-, -tus, -teus *sim.*), -i *m. (? f.* -a: *p. 1638,11)* (Βυζάντιος) *form. acc. pl.* -tes: *l. 48.*

nummus (Byzantii excusus) – (in Byzanz geprägte) Münze, Byzantiner (constat fere ex auro; ex argento: p. 1638,38; de re v. F. Frh. v. Schrötter, Wörterbuch der Münzkunde. 1930. p. 73 s. v. 'Bézant'): **1** *gener.:* RUODLIEB V 314 quorum vasorum rex unum denariorum replet, Bizantes quos dicunt aurificantes. MARIAN. chron. a. Chr. 1087 p. 559,27 accepit quingentos Bis-os aureos, id est denarios magnos. SCHOL. Adam gest. 77 adiciens *Paulus* . . ., quod . . . faceret apud Hammaburg monetam publicam ex auro fieri et pro denariis Bi-os (Bizantos *var. l.*) dari. LEO MARS. chron. 1,55 planetam diarodinam de Bizanteis XV. GREG. CAT. chron. II p. 203, 25 vir magnificus . . . direxit ad hanc ecclesiam . . . Bisantos sex milia. ANNAL. Ianuens. I p. 99,17 donec unusquisque Bis-um unum pro introitu . . . daret. CARM. Bur. B 41,13,3 qui sunt Syrtes vel Sirenes, qui . . . attrahunt -um. GUNTH. PAR. hist. 15 p. 45,8 nummi aurei, qui in illa urbe *(sc. Byzantii)* formari consueverant, a nomine ipsius urbis Bis-i appellantur. IOH. TULB. gest. 5 (MGScript. XXXI p. 684,9) carencia fuit talis, quod . . . gallina tres Bisancias *(sic?) comparata fuit.* WILH. RUBRUQU. itin. p. 317,6 nassic . . ., quem vendidit octoginta Besanciis de Cipro. STATUT. ord. Teut. p. 104,12 potest . . . marschalcus accipere de thesauro tres Bisancios. *saepe. per compar.:* IOH. IAMAT. chirurg. 8, 18 impetigo est asperitas in cute nascens speciem rotundam ad nummi modum protendens vel Bis-i. **2** *de certis pensionibus:* **a** *de multa:* LEG. Lang. p. 223,40 componam vobis tria milia Bizanteos (Visanteos *var. l.*) aureos (p. 224, 47. CHART. Ital. Ficker 72 p. 99,23 Bisanteos a. *al.*). IOH. VIII. epist. A 124 mille Bizanteos palatio nostro componet. GREG. CAT. chron. II p. 211,4 optimos Bizantos c. **b** *de pensione curiae Romanae solvenda (cf. A. Werminghoff, Geschichte der Kirchenverfassung Deutschlands im Mittelalter. I. 1905. p. 211):* DIPL. Heinr. IV. 451 p. 609,22 ut singulis annis Rome Bis-um (Pisancium *var. l.*) . . . persolvat *abbatia.* CHART. Bund. 327 sub unius Bi-i censu sacrosanctę Romanę ecclesię annis singulis persolvendo. 399 p. 295,38 ad inditium . . . huius apostolica sede percepte protectionis Bys-um unum annis singulis nobis *(sc. papae)* . . . persolvetis *(sim.* CHART. Stir. I 97 p. 115,36. CHART. Tirol. 1243 p. 283b,31. *al.). al. v. et supra p. 1248,23.* **c** *de censu, tributis sim.:* CHART. Mog. A 510 p. 413,25 (a. 1123) annuatim archiepiscopo aureus nummus, qui Bisancius dicitur, *erit.* ALBERT. AQUENS. hist. 3,21 tributa Bis-orum. CHART. Heinr. Leon. 94 p. 144,30 viginti Bis-os censuales. CHART. Hohenloh. 71 p. 48,21 concedimus . . . sex milia Bisancios sarracenatos in assisiam. ANNAL. Ianuens. IV p. 58,3 Bisancios mille argenteos. *al.* **d** *de redemptione (cf. Ph. Dollinger, L'évolution des classes rurales en Bavière. 1949. p. 85):* TRAD. Frising. 1636 (a. 1078/98) proximus heres predium redimat uno Bis-o. 1648a si aliquis eiusdem tradicionis infringat condicionem, proximus . . . heres . . . unum persolvat Bizancium. 1723 Pizantium. *al. (v. ind.).* CHART. Salisb. I 128a Bi-um super altare ponat, prescriptum predium recipiat. **e** *de stipendio militari sim.:* ALBERT. AQUENS. hist. 5,35 propter conventionem solidorum et Bis-orum, quae sibi comes idem pro militari debebat obsequio. ANNAL. Ianuens. I p. 132,23 Xoartus . . . regi tribuebat qualibet die pro lancea sua Bissantios mille. IOH. TULB. gest. 20 (MGScript. XXXI p. 702,27) dare . . . sex Bysancios cuilibet de exercitu. *al.* *Sroder*